ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ
20α

Kōnstantinos Varzos
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΒΑΡΖΟΣ

/Hē genealogia tōn Komnēnōn/

Η ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΚΕΝΤΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1984

BYZANTINA

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΩΣ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΩΝ «ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΑΘ. Ι. Ε. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΕΠΙΜΕΛΗΤΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ: Σ. ΚΑΔΑΣ — Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΑΚΗΣ

BYZANTINA

ANNUAL REVIEW OF THE CENTER FOR BYZANTINE STUDIES
OF THE SCHOOL OF PHILOSOPHY UNIVERSITY OF THESSALONIKI

BYZANTINE TEXTS AND STUDIES

SUPPLEMENTARY PUBLICATIONS TO THE «BYZANTINA»
PUBLISHED BY THE CENTER FOR BYZANTINE STUDIES OF
THE SCHOOL OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY OF THESSALONIKI

EDITOR: PROF. I. E. KARAYANNOPOULOS
EDITORIAL ASSISTANTS: S. KADAS — N. APOSTOLAKIS

ΣΤΟΥΣ ΓΙΟΥΣ ΜΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΑΙ ΓΙΩΡΓΟ
Ο ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ

Ἡ ἱστορία... κάλλιστον εὕρημα τῶν Ἑλλήνων.
Νικήτας Χωνιάτης,
ἔκδ. Bonn, σ. 768.

Ἂν ὡς μεταλλεὺς τοῦ γένους μοι τὰς φλέβας
ἰχνοσκοπῶν τις ἱστορεῖν γνώμην ἔχῃ,
οὐ Ψηγμάτων σύστημα λεπτῶν θηράσει,
σκευῶν δὲ συχνῶν ἡλίκων χρυσηλάτων
εἰς ταὐτὸ συμφόρημα πάμπλουτον χάριν
καὶ χρυσέας δ' ἂν εὐκλεεῖς σειρὰς μάθοι.
Μάξιμος Πλανούδης, Ἐπιγράμματα,
ἔκδ. Σπ. Λάμπρου,
ΝΕ 13 (1916), σ. 417, ἀριθ. 3, στίχ. 1-6.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ (περιοδικῶν, συλλογῶν κλπ.)

AcadIBL.	:	Académie des Inscriptions et Belles-lettres, Paris 1841 κεξ.
An. Boll.	:	Analecta Bollandiana, Bruxelles 1882 κεξ.
ΑΔ	:	'Αρχαιολογικὸν Δελτίον, 'Αθῆναι 1915 κεξ.
ΑΙΣ	:	'Αθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, 'Ανάλεκτα 'Ιεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τ. 1-5, Pétersburg 1891-1898.
B	:	Byzantion, Bruxelles 1924 κεξ.
BCH	:	Bulletin de Correspondance Hellénique, 'Αθῆναι - Paris 1877 κεξ.
BIARK	:	Bulletin de l' Institut Archéologique Russe à Constantinople, Sofia 1896 κεξ.
BNJ	:	Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher, Athen-Berlin 1920 κεξ.
BS	:	Byzantinoslavica, Prague 1929 κεξ.
BZ	:	Byzantinische Zeitschrift, Leipzig 1892 κεξ. - München 1950 κεξ.
CSHB	:	Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, 50 τόμοι, Bonnae 1828-1897.
ΔΙΕΕΕ	:	Δελτίον τῆς 'Ιστορικῆς καὶ 'Εθνολογικῆς 'Εταιρείας τῆς 'Ελλάδος, 'Αθῆναι 1883-1926.
DOP	:	Dumbarton Oaks Papers, Washington 1941 κεξ.
ΕΑ	:	'Εκκλησιαστικὴ 'Αλήθεια, ΚΠολη.
EB	:	Études Byzantines, Paris 1943-1945.
EO	:	Échos d' Orient, Paris 1897 κεξ.
ΕΦΣ	:	'Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος, ΚΠολη 1863-1921.
ΘΗΕ	:	Θρησκευτικὴ καὶ 'Ηθικὴ 'Εγκυκλοπαίδεια, 'Αθῆναι.
IRAIK	:	Izvestija Russkago Archeologičeskago Instituta v Konstantinopole, Odessa-Sofia 1896 κεξ.
JGR	:	Ι. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τ. I-VIII, 'Αθῆναι 1931 κεξ.
JGRZ	:	Zachariae von Lingenthal, Jus Graecoromanum, Leipzig 1865-1870.
JÖB	:	Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik, Wien - Köln - Graz 1968 κεξ.
MANSI	:	Sacrorum Conciliorum Nova et Amplissima Collectio, ed. Joannes Dominicus Mansi, 31 τόμοι, Florence καὶ Venise 1758-1798.
MB	:	Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 1-7, ἔκδ. Κωνσταντίνου Σάθα, Βενετία 1872-1894.
MGH	:	Monumenta Germaniae Historica Scriptores, Hannoverae - Berolini 1877-1898.
MM	:	F. Miklosich and J. Müller, Acta et Diplomata graeca, τ. 1-6, Vindobonae 1860-1890.
ΝΕ	:	Νέος 'Ελληνομνήμων, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, 'Αθῆναι 1904-1927, τόμ. 21.

OCP : Orientalia Christiana Periodica, Roma 1935 κεξ.
ΠΠ : Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά, 'Αθῆναι 1912/23-1930.
PG : Patrologia Graeca, ἔκδ. J. P. Migne, Paris 1857-1906.
PL : Patrologia Latina, ἔκδ. J. P. Migne, Paris 1844-1952.
REB : Revue des études byzantines, Bucarest-Paris, Paris 1946 κεξ.
REG : Revue des études grecques, Paris 1888 κεξ.
RIB : R. Guilland, Recherches sur les Institutions Byzantines, τ. I καὶ II, Amsterdam 1967.
RN : Revue Numismatique, Paris 1836 κεξ.
RHC : Recueil des Historiens des Groisades, Paris 1841-1906.
Uned. Texte : Unedierle Texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos, ἔκδ. E. Kurtz, München.
VV : Vizantiskij Vremennik, St Pétersburg - Leningrad 1894-1927, Moskva 1947 κεξ.

ΠΗΓΕΣ

Actes Chil. : Actes de l' Athos V., Actes de Chilandar, éd L. Petit et B. Korablev, Pétersburg 1911 : VV 17 (1910) Παράρτημα.

Actes Esph. : Actes de l' Athos III., Actes d'Esphigménou, éd. L. Petit et W. Regel, Pétersburg 1096 : VV 12 (1906) Παράρτημα.

Actes Pantocr. : Actes de l' Athos II., Actes de Pantocrator, éd. L. Petit, Pétersburg 1903 : VV 10 (1903) Παράρτημα.

Actes Philoth. : Actes de l' Athos VI., Actes de Philothée éd. W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Pétersburg 1913 : VV 20 (1913) Παράρτημα.

Actes Xén. : Actes de l' Athos I., Actes de Xénophon, éd L. Petit, Pétersburg 1903 : VV 10 (1903) Παράρτημα.

Actes Zogr. : Actes de l Athos IV., Actes de Zographou, éd. W. Regel - E. Kurtz - B. Korablev, Pétersburg 1907 : VV 13 (1907) Παράρτημα.

Actes Dion. : Archives de l' Athos. Fondées par G. Millet. Publiées par L. Lemerle. IV. Actes de Dionysiou, éd. Nicalas Oikonomidès, Paris 1968.

Actes Esph. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. I. Actes d' Esphigménou, ed. J. Lefort, Paris 1973.

Actes Kutl. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. II. Actes de Kutlumus, éd. P. Lemerle, Paris 1945.

Actes Lavr. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. V. Actes de Lavra, éd. P. Lemerle - A. Guillou - N. Svoronos, Paris 1970.

Actes Xérop. : Archives de l' Athos. Fond. et Publ. etc. III. Actes de Xéropotamou, éd.J. Bompaire, Paris 1964.

Allatius L. De Ecclesiae: L. Allatius, De Ecclesiae Occident. atque Orient. perpetua consensione, Cologne 1648.

'Ακροπολίτης : Γεωργίου 'Ακροπολίτου, Χρονικὴ συγγραφή, μετὰ Μανασσῆ καὶ 'Ιωὴλ, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1836.

"Αννα Κομνηνή : "Αννης Κομνηνῆς, 'Αλεξιάς, τ. I-III, ἔκδ. B. Leib, Paris 1937-1945, Φωτ. ἀνατ. 1967.

Annales Magdeburgenses, MGH, SS, τ. 16.

'Ατταλειάτης : Μιχαὴλ 'Ατταλειάτου, 'Ιστορία, ἔκδ. B. Niebuhr, CSHB, Bonn 1853.

Banduri : Banduri, Imperium Orientale, v. I καὶ II, Paris 1711,

Bar Hebraeus : Grég. Bar Hebraeus, Chronicum Syriacum. Μέρος 1ον: ἔκδ. Bruns - Kirsch, Lipsiae 1789, μὲ λατιν. μετάφρ. Μέρος 2ον καὶ 3ον : ἔκδ. J. B. Abbeloos - Th. J. Lamy, I-III, Lovanii 1872-1877, μὲ λατιν. μετάφρ., καὶ ἔκδ. P. Bedjan, Paris 1890.

Βασίλειος Ἀχριδηνός, Ἐπιτάφιος Εἰρήνης:
Τοῦ γεγονότος Θεσσαλονίκης Βασιλείου τοῦ Ἀχριδηνοῦ λόγος ἐπιτάφιος ἐπὶ τῇ ἐξ Ἀλαμανῶν δεσποίνῃ, VV 1 (1894), σ. 105-32.

Βασίλειος Εὐχαΐτων, Πρὸς Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12:
Βασιλείου τοῦ Εὐχαΐτων, ἐπιστολὴ πρὸς Ἰσαάκιον Κομνηνόν, ΕΑ 20 (1900), σ. 411b-413a.

Γεώργιος Σφραντζῆς, βλ. Σφραντζῆς.

Γεώργιος Σχολάριος, ΝΕ 1 (1904):
Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν δι' ἐντάλματος τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως Ἰωάννου (η') τοῦ Παλαιολόγου, ἐκλογὴ ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν, ΝΕ 1 (1904), σ. 191-202.

Γεώργιος Τορνίκης, βλ. Τορνίκης.

Γλυκᾶς, Ἱστορία : Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ, Βίβλος Χρονική, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1836.

Γλυκᾶς, Ἐγκώμια, ἐπιστολαὶ κλπ. : Karl Krumbacher, Michail Glycas, εἰς Sitzungsber, der philos., philol. und histor. Classe der k. bayer. Akad. d. Wissensch. zu München 1894, σ. 447 κεξ.

Γλυκᾶς, Ἀπορίες Γραφῆς : Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας γραφῆς κεφάλαια I, ἔκδ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδη, μητροπ. πρ. Λεοντοπόλεως, Ἀθῆναι 1906, II, Ἀλεξάνδρεια 1912.

Γρηγορᾶς, τ. I-III : Νικοφόρου Γρηγορᾶ, Ρωμαϊκὴ ἱστορία, τ. I (1829)· τ. II (1830), ἔκδ. L. Schopen· τ. III (1835), ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn.

Chronique d' Alep, RHC Hist. Orientaux, τ. III.
Chronique dite de Nestor, éd. Léger, Paris 1884.

Du Cange, Fam. aug. byz. :
Charles du Fresne Du Cange, Familiae Augustae Byzantinae, Paris 1680 καὶ Venise 1729.

Ernoul : Chronique d' Ernoul et de Bernard le Trésonier, ἔκδ. L. de Mas - Latrie, εἰς Collection de la Societé de l' histoire de France, 1871.

Εὐθύμιος Ζιγαβηνὸς μοναχός, Δογματικὴ Πανοπλία, PG 130, στ. 19-1360.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις:
Εὐσταθίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, Ἱστορία τῆς ἁλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν (1185), ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1842, καὶ ἔκδ. S. Kyriakidis, Palermo 1961.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Λόγοι:
Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης πρὸς Μανουὴλ (α') καὶ Ἄνναν, ἔκδ. W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, τ. I. 1, σ. 1-131, Petropoli 1892.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος :
Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ (α'), ἔκδ. Th. L. F. Tafel, Eustathii metropolitae Thessalonicensis opuscula, Francofurti 1832, σ. 196-214, καὶ PG 135, στ. 973-1032.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐγκώμιον εἰς Ἰσαάκιον (β') :
Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Προσφώνησις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον (β') Ἄγγελον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Σκυθῶν τὸ 1178, ἔκδ. Th. L. F. Tafel, Francofurti 1832, σ. 41-45.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονῳδία εἰς Νικηφ. Κομνηνόν :
Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, ἔκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 290-302.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκεψις :
Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκεψις Βίου μοναχικοῦ, PG 135, στ. 729-910.

Εὐστρατιάδης Σωφρ., Ἁγιολόγιον :
Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, μητροπολίτου πρ. Λεοντοπόλεως, Ἁγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι (ἄνευ χρονολογίας).

Ἐφραίμιος : Ἐφραιμίου μοναχοῦ, Ἔμμετρον Χρονικόν, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1840.

Zacos - Veglery : G. Zacos - A. Veglery, Byzantine Lead Seals, vol. I, parts I, II, III· vol. I Plates, Basel 1972.

Zachariae von Ligenthal JGRZ :
Zachariae von Lingenthal, Jus Graeco - romanum, Leipzig 1865-1870.

Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, JGR :
Ἰ. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graecoromanum, τόμ. 8, Ἀθῆναι 1931.

Ζωναρᾶς, I-III : Ἰωάννου Ζωναρᾶ, Ἐπιτομὴ Ἱστοριῶν, ἔκδ. Th. Büttner - Worst, CSHB, Bonn 1897.

Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι, PG 126, στ. 9-1240.

Θεόδωρος Πρόδρομος, βλ. Πρόδρομος Θεόδ.

Θεόδωρος Σχουταριώτης, βλ. Σχουταριώτης Θεόδ.

Froehner M., Annuaire 1882 :
M. Froehner, Bulles métriques, εἰς Annuaire de la Societé française de Numismatique et d' Archéologie 6 (1882), σ. 40-66.

Froehner M., Annuaire 1884 :
M. Froehner, Bulles métriques, εἰς Annuaire de la Societé francaise de

Numismatique et d' Archéologie 8 (1884), σ. 312-342.

Grumel V., Regestes, I-III :
V. Grumel, Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, vol. I fasc. I-III, Paris 1932-1947.

Guillaume de Pouille : Guillaume de Pouille, La geste de Robert Guiscard, édit., trad., comment., et introd. par Margarite Mathieu, Palermo 1961.

Guillaume de Tyr : Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Histor. Occid., τ. I' ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. I καὶ II, ἔκδ. Paulin Paris, Paris 1870 καὶ 1880.

Histoire Anonyme de la Première Croisade :
Histoire Anonyme de la première Croisade éditée et traduire par Louis Bréhier, 2ème tirage, Paris 1964.

Ibn el Athir El Kamel Altevarykh, εἰς RHC Hist. Orientaux, τ. I.

Ἰωάννης Διογένης : Ἰωάννου Διογένους, Λόγος εἰς τὸν αυτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, παρὰ W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, τ. I[2], Petropoli 1917, σ. 304-11.

Ἰωάννης Ὀξείτης : Ἰωάννου τοῦ Ὀξείτου, πατριάρχου Ἀντιοχείας, Διατριβαὶ ἐναντίον Ἀλεξίου (α') τοῦ Κομνηνοῦ, REB 28 (1970) σ. 5-55.

Ἰωὴλ : Ἰωήλ, Χρονογραφία, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1836.

Καλλικλῆς N. : Νικολάου Καλλικλέους, Ποιήματα, ἔκδ. L. Sternbach, Rozprawy Akademii Umiejetnosci. Wydziat Filologiczny. Serya II, 21, Cracow 1903, σ. 315-92.

Κανταχουζηνὸς Ἰ. : Ἰωάννου Κανταχουζηνοῦ, Ἱστορία, τ. I (1828), τ. II (1831), τ. III (1832), ἔκδ. L. Schopen, CSHB, Bonn.

Κεδρηνὸς Γ. : Γεωργίου Κεδρηνοῦ (καὶ Ἰωάννου Σκυλίτζη), Σύνοψις Ἱστοριῶν, τ. Α' καὶ Β', ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1838.

Κίνναμος Ἰ. : Ἰωάννου Κιννάμου, Ἐπιτομὴ κατορθωμάτων Ἰωάννου (β') καὶ ἀφήγησις πραχθέντων Μανουὴλ (α'), ἔκδ. A. Meineke, CSHB, Bonn 1838.

Laurent V., Bulles métriques :
V. Laurent, Les Bulles métriques dans la sigillographie byzantine, Ἑλληνικὰ 4 (1931), σ. 191-228, ἀριθ. 1-110· σ. 321-360, ἀριθμ. 111-224· 5 (1932), σ. 137-174, ἀριθ. 225-331· σ. 389-420, ἀριθ. 331α-423· 6 (1933), σ. 81-102, ἀριθ. 424-480· σ. 205-230, ἀριθ. 481-562· 7 (1934), σ. 63-71, ἀριθ. 563-585× σ. 277-300, ἀριθ. 586-679· 8 (1935), σ. 49-64, ἀριθ. 680-739· σ. 319-343: πίνακες.

Laurent V., Médaillier :
V. Laurent, Les sceaux byzantins du Médaillier Vatican, Città del Vaticano 1962.

Laurent V., Orghidan :
V. Laurent, Documents de sigillographie byzantine. La Collection C. Orghidan, Paris 1952.

Laurent V, Corpus V/1,2 :
V. Laurent, Le Corpus des Sceaux de l' Empire Byzantin V/1,2 : Église, Paris 1963-1965.

Laurent V., Les Regestes :
V. Laurent, Les Regestes du Patriarcat byzantin. III (1204-1206), Paris 1947· fasc. IV (1208-1309), Paris 1971.

Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου: Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, Ἀποσπάσματα, ἔκδ. Od. Lampsidis, Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Meg.Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407.

Λέων Διάκονος : Λέοντος τοῦ Διακόνου, Ἱστορία ἔκδ. C. B. Hasius, CSHB, Bonn, 182 σ.

Μαγγάνειος Πρόδρομος, βλ. Πρόδρομος Μαγγάνειος.

Μανασσῆς K. : Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Σύνοψις Χρονική, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1837.

Μανασσῆς K., Λόγος πρὸς Νικηφόρον Κομνηνόν :
Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς τὸν ἀποιχόμενον ἐπί τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, ἔκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 302-22.

Μανασσῆς K., Λόγος πρὸς Μανουὴλ (α') Κομνηνόν :
Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Λόγος πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. E. Kurtz, VV 12 (1905), σ. 68-98.

Μανασσῆς K., Ὁδοιπορικόν :
Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Ὁδοιπορικόν, ἔκδ. K. Horna, BZ 13 (1904), σ. 313-55.

Μανασσῆς K., Μονῳδία εἰς Θεοδώραν :
Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Μονῳδία ἐπὶ τῇ σεβαστῇ κυρᾷ Θεοδώρα τῇ τοῦ Κοντοστεφάνου κυροῦ Ἰωάννου συζύγῳ, ἔκδ. E. Kurtz, VV 7 (1900), σ. 621-35 καὶ VV 5 (1898), σ. 671-77.

Μανασσῆς K., Παραμυθητικὸν εἰς Ἰωάννην Κοντοστέφανον :
Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Παραμυθητικὸν εἰς τὸν σεβαστὸν κυρὸν Ἰωάννην τὸν Κοντοστέφανον, ἔκδ. E. Kurtz, VV 7 (1900), σ. 636-45.

Μανασσῆς K., Λόγος εἰς Μιχαὴλ Ἁγιοθ. :
Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Λόγος προσφωνητικὸς πρὸς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου κυρὸν Μιχαὴλ τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην, ἔκδ. K. Horna, Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses, Wiener Studien 28 (1906), σ. 173-84.

Μανουὴλ Φιλῆς, βλ. Φιλῆν Μανουήλ.

Ματθαῖος Ἐδέσσης : Ματθαῖος Ἐδέσσης, ἔκδ. Ed. Dulaurier, Bibliothèque historique arménienne, τ. I, Paris 1858.

Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι :
P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, Paris 1972.

Μιχαὴλ ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Ρήτωρ, Λόγοι εἰς Μανουὴλ (α') τὸν Κομνηνόν :
Μιχαὴλ Θεσσαλονίκης τοῦ Ρήτορος, Λόγοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, τ. I[1],Petropoli 1892, σ. 131-82, καί τ. I[2], Petropoli 1917, σ. 183-228.

Μιχαὴλ Πανάρετος, βλ. Πανάρετον Μ.

Μιχαὴλ ὁ Σύρος, I-III : Michel le Syrien, Chronique, éd. avec trad. franc. par J. B. Chabot, vol. I-III, Paris 1899-1904, καὶ Version arménienne (τοῦ Χρονικοῦ), trad. Ed. Dulaurier, RHC Hist. Armeniens, τ. I.

Μιχαὴλ Χωνιάτης, βλ. Χωνιάτην Μ.

Μιχαὴλ Ψελλός, βλ. Ψελλὸν Μ.

Νικήτας Χωνιάτης, βλ. Χωνιάτην Ν.

Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς Ἀδριανὸν Κομνηνόν :
Νικηφόρου τοῦ Βασιλάκη, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανὸν τὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου, testo edito per la prima volta, con apparato critico, introduzione, commentario a cura di Antonio Garzya, Napoli 1965.

Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς Ἰωάννην (β') :
Νικηφόρου τοῦ Βασιλάκη, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Ἰωάννην (β') τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. W. Regel (ὡς Λόγος Ἀνωνύμου) Fontes rerum byzantinarum, t. I[2], Petropoli 1917, σ. 330-61.

Νικηφόρος Βρυέννιος : Νικηφόρου Βρυεννίου, Ἱστορίαι, ἔκδ. Aug. Meineke, CSHB, Bonn 1836.

Otton de Freisingen, Gesta :
Otton de Freisingen, Gesta Friderici I imperatoris, éd. Wilmans, MGH, SS., t. 20.

Otton de Freisingen, Chronicon :
Otton de Freisingen, Chronicon, éd.Wilmans, MGH, SS., t. 20.

Πανάρετος Μ., Περὶ τῶν Μεγ. Κομνηνῶν :
Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου, Περὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ἔκδ. Ὀδυσ. Λαμψίδου, Ποντικαὶ Ἔρευναι 2, Ἀθῆναι 1958· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου ΝΕ 4 (1907), σ. 257-95.

Παπαδόπουλος - Κεραμεύς Ἀθαν., ΑΙΣ, τ. I-V :
Ἀθανασίου Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας, τ. I (1891)· τ. II (1894)· τ. III (1897)· τ. IV (1897)· τ. V (1898), St Pétersburg.

Παπαδόπουλος - Κεραμεύς Ἀθαν., Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. I-V :
Ἀθανασίου Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, ἤτοι κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ ἁγιωτάτου ἀποστολικοῦ τε καὶ καθολικοῦ ὀρθοδόξου Πατριαρχικοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων καὶ πάσης Παλαιστίνης ἀποκειμένων ἑλληνικῶν κωδίκων: 5 τόμοι, St Pétersburg 1891-1915.

Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς Ἀθαν., Noctes Petropolitanae :
Ἀθανασίου Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, Sbornik vizantijskich tekstov XII-XIII vekov, St Pétersburg 1913.

Παχυμέρης, τ. I-II : Γεωργίου Παχυμέρη, Μιχαὴλ Παλαιολόγος τ. I, καὶ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος τ. II, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1835.

Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις:
Παχωμίου Σιναΐτου μοναχοῦ, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σινᾶ 1928 (ἀνέκδοτον).

Petit L., Documents inédits :
L. Petit, Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires, VV 11 (1904), σ. 465-93.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. W. Hörandner :
Θεοδώρου Προδρόμου, Ἱστορικὰ Ποιήματα, ἔκδ. Wolfram Hörandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, Wien 1974.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. St. Rácz :
Θεοδώρου Προδρόμου, ποιήματα τῶν οὐγγρικῶν ἐκστρατειῶν Μανουὴλ (α'), ἔκδ. St. Rácz, Bizánci költemények Mánuel császár magyár hadjáratairol, Magyar - Görög Tanulmanyok 16, Budapest 1941.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἀστρολογικά :
Un poème astrologique de Théodore Prodrome, εἰς Notices extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et d' autres bibliothèques, XXIII (1872) 2, σ. 8-39, τοῦ E. Miller.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. A. Majuri :
A. Majuri, «Anecdota Prodromea dal Vat. gr. 305», Rendiconti della Reale Accademia dei Lincei. Classe di scienze morali, storiche e filologiche, Serie V. 17 (1908), σ. 518-54.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. J. P. Migne :
Θεοδώρου Προδρόμου, Ποιήματα, ἔκδ. J. P. Migne, PG 133, στ. 1015-1423.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. E. Kurtz :
Θεοδώρου Προδρόμου, Ἔργα, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 69-119.

Πρόδρομος Θεόδωρος, ἔκδ. L. Sternbach :
Θεοδώρου Προδρόμου, Ποιήματα, ἔκδ. L. Sternbach, Specilegium Prodromeum, Rozprawy Akademii umiejetnosci. Wydzial Filologiezny, Gracoviae, Ser. 11, 24 (1904), σ. 336-68.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. S. Bernardinello :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Silvius Bernardinello, Padova 1972.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. C. Castellani :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Castellani, Epitalamio di Theodoro Prodromo per le nozze di Theodora Comnena e Giovanni Contostefano, Venezia 1888. (Λάθος τοῦ Gastellani, γιατί δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ μὲ ποιὸν παντρεύτηκε ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ 127).

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, Ex Theodori Prodromi carminibus ineditis, RHC Hist, Grecs, τ. II, σ. 230-31, 280-82, 741-74.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller :
Μαγγάνειος Πρόδρομος (ἢ Θεόδωρος), Poèmes historiques de Théodore Prodrome, Revue Archéologique, nouvelle serie, 25 (1873), σ. 251-55, 344-48, 415-19, καὶ 26 (1873), σ. 23-4, 153-57.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annaire de l' association pour l' encouragement des études greques en France 17 (1883), σ. 18-64.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller - E. Legrand :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller - E. Legrand, Trois poèmes vulgaires de Theodore Prodrome, Collection de monuments pour servir à l' étude de langue néohellénique, nouvelle serie, 7 (1875), σ. 19-25.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. D. Hesseling - H. Pernot :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. D. Hesseling — H. Pernot, Poèmes Prodromiques en grec vulgaire, Amsterdam 1910.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI 22, VV 10 (1903), σ. 102-63.

Πρόδρομος Μαγγάνειος καὶ ἄλλοι Ἀνώνυμοι ποιητές, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου :
Μαγγάνειος Πρόδρομος καὶ ἄλλοι Ἀνώνυμοι ποιητές, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 3-59 καὶ σ. 113-92.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. C. Neumann :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Neumann, Griechische Geschichts-

schreiber und Geschichtsquellen vom zwölften Jahrhundert, σ. 37-77, Leipzig 1888.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. C. Wetz :
Μαγγάνειος Πρόδρομος καὶ Στέφανος Ψυχοπαλαμίτης, ἔκδ. C. Wetz, Analecta Byzantina, Carmina inedita Theodori Prodromi et Stefani Psychopalamitae, σ. 21-36, 46-50, Lipsiae 1910.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Miller :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, Poèmes vulgaires, Paris 1876.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, ἔκδ. E. Legrand :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Legrand, Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Μαυροϊωάννην, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. I, σ. 38 κεξ., 1880.

Πρόδρομος Μαγγάνειος, Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ἄλλοι ποιητές, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου :
Μαγγάνειος Πρόδρομος, Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ἄλλοι ποιητές, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodom, Odessa 1905.

Ράλλης Γ. - Ποτλῆς Μ., Σύνταγμα, τ. I-VI:
Γ. Α. Ράλλη - Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα θείων καὶ ἱερῶν κανόνων τῆς συνόδου τῶν Ἀποστόλων, τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν συνόδων καὶ τῶν κατὰ μέρος Πατέρων, μετὰ σχολίων Θεοδώρου Βαλσαμῶνος, Γερμανοῦ καὶ Φωτίου πατριαρχῶν ΚΠόλεως, καὶ Νείλου μητροπολίτου Ρόδου, τ. I (1852), τ. II (1852), τ. III (1853), τ. IV (1854), τ. V (1855), τ. VI (1859), Ἀθῆναι.

Regel W., Fontes rerum byzantinarum, t. I :
W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, t. I^1 (1892), t. I^2 (1917) Petropoli.

Schlumberger G., Sigillographie :
Gustave Schlumberger, Sigillographie de l' Empire Byzantin, Paris 1884.

Σχουταριώτης Θ. : Θεοδώρου Σχουταριώτη, μητροπολίτου Κυζίκου, Χρονικὴ Σύνοψις, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ 7 (1894), σ. 3-556.

Σκυλίτζης Ἰ., Σύνοψις Ἱστοριῶν:
Ἰωάννου τοῦ Σκυλίτζη, Σύνοψις Ἱστοριῶν, ἔκδ. Ioannes Thurn, Berlin 1973.

Συνεχιστὲς (Συνέχεια) Θεοφάνη :
Συνεχισταὶ Θεοφάνους (Theophanes Continuatus), Ἱστορία, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1838.

Συνεχιστὴς Σκυλίτζη: Συνέχεια Χρονογραφίας Ἰωάννου Σκυλίτζη (Σκυλίτση), ἔκδ. Εὐδ. Τσολάκη, Θεσσαλονίκη 1968.

Σφραντζῆς Γ. - Μελισσηνὸς Μ. : Γεωργίου Σφραντζῆ καὶ Μακαρίου Μελισσηνοῦ, Χρονικὸν (Μι-

γα) ἐπ' ὀνόματι Γεωργίου τοῦ (Σ)Φραντζῆ πρωτοβεστιαρίου, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1838.

Τζέτζης Ἰωάννης, Ἐπιστολαί :
Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Ἐπιστολαί, Joannis Tzetzae, Epistolae, ἔκδ. Theod. Pressel, Tubingae 1851.

Τζέτζης Ἰωάννης, Ἀλληγορίαι :
Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Ἀλληγορίαι, Argumentum et allegoriae in Iliadem, ἔκδ. P. Matranga, Anecdota Graeca, Rome 1850.

Τζέτζης Ἰωάννης, Χιλιάδες :
Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Χιλιάδες, Historiarum variarum Chiliades, ἔκδ. T. Kiessling, Leipzig 1826, καὶ Historiae, recensuit P. A. M. Leone, Publicazioni dell' Instituto di Filologia classica, Universita degli studi di Napoli. I. Naples 1968.

Τορνίκης Γεώργιος καὶ Δημήτριος, Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι:
J. Darrouzès Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, Paris 1970.

Τυπικόν Κεχαριτωμένης :
Τυπικόν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 985-1128˙ Μ Μ τ. 5 (1887), σ. 327-91.

Τυπικόν Κοσμοσωτείρας :
Τυπικόν μονῆς Κοσμοσωτείρας σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, πλησίον τῆς Αἴνου (1152), ἔκδ. L. Petit, IRAIK 13 (1908), σ. 17-77.

Τυπικόν Παντοκράτορος :
Τυπικόν μονῆς Παντοκράτορος αὐτοκράτορος Ἰωάννου (β') Κομνηνοῦ, ἔκδ. A. Dimitrievskij, Τυπικά, τ. I, Kiev 1895, σ. 656-702˙ ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 1-145. Ἀποσπάσματα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 392-99˙ ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), 235-62, ὁλόκληρο τὸ κείμενο μὲ γαλλ. μετάφρ., ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974) σ. 1-145.

Τυπικόν Πετριτζονιτίσσης :
Τυπικόν μονῆς Πετριτζονιτίσσης Γρηγορίου Πακουριανοῦ, πλησίον Πετρίτζου Bâcovo Βουλγαρίας, ἔκδ. L. Petit, VV 11 (1904), Παράρτημα, σ. I-XXXII καὶ σ. 1-63.

Φιλῆς Μ. : Μανουὴλ Φιλῆ, Ποιήματα, Manuelis Philae, Carmina, τ. I καὶ II, Paris 1855 καὶ 1857, Ἀνατύπωση Amsterdam 1967.

Φραντζῆς Γ., βλ. Σφραντζῆν Γ.

Χωνιάτης Μ., Τὰ Σωζόμενα:
Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, μητροπολίτου Ἀθηνῶν, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Ἀθῆναι 1879.

Χωνιάτης Ν., Χρονικὴ διήγησις:
Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, Χρονικὴ διήγησις, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1835.

Χωνιάτης Ν., Στίχοι:
Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, Στίχοι... ἐπὶ ταῖς ἀναφωνήσεσι τῶν δήμων, ὁπηνίκα ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος συνεζύγη τῇ θυγατρὶ τοῦ ῥηγὸς Οὐγγρίας Βελᾶ, ἔκδ. G. Moravcsik, Niketas Akominatos lakodalmi költeménye, Egyetemes Philologiai Közlöny 47 (1923), σ. 80-2.

Χωνιάτης Ν., Προσφώνημα εἰς Ἰσαάκιον (β') Ἄγγελον :
Νικήτα Χωνιάτου, Προσφώνημα εἰς τὸν βασιλέα κὺρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον, ΜΒ τ. 1 (1872), σ. 73-6.

Χωνιάτης Ν., Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ') Κομνηνόν :
Νικήτα Χωνιάτου, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κὺρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ΜΒ τ. 1 (1872), σ. 90-7.

Χωνιάτης Ν., Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας :
Νικήτα Χωνιάτου, Θησαυρός Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 9-281.

Ψελλὸς Μ., Χρονογραφία :
Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Χρονογραφία, τ. I-II, ἔκδ. E. Renauld, Paris 1926-1928, φωτ. ἀνατύπωση 1967.

Ψελλὸς Μ., Λόγοι καὶ ἐπιστολαί :
Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Λόγοι καὶ ἐπιστολαί, Σάθα ΜΒ 4 (1874), σ. 303-462 καὶ 5 (1876), σ. 3-523.

Ψελλὸς Μ., Scripta minora, τ. I-II :
Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Scipta minora magnam partem inedita, éd. E. Kurtz et E. Drexl, v. I-II, Milan 1936-1941.

Ψευδο-Κωδινός, Χρονογραφία :
Γεωργίου (Ψευδο) - Κωδινοῦ, Χρονογραφία, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1843.

Ψευδο-Κωδινός, Scriptores Const/narum, τ. I-II :
Scriptores originum Constantinopolitanarum, ἔκδ. Th. Preger, τ. 1 (1901) καὶ τ. 2 (1907).

Ψευδο-Κωδινός, Περὶ Ὀφφικιαλίων:
Γεωργίου (Ψευδο)-Κωδινοῦ, Περὶ Ὀφφικιαλίων τοῦ παλατίου ΚΠόλεως καὶ τῶν ὀφφικίων τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, ἔκδ. J. Verpeaux, Pseudo - Kodinos, Traité des offices, Paris 1966 (Μόνο ἡ αὐλικὴ ἐθιμοτυπικὴ τάξη˙ ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξη μεταγενέστερη προσθήκη τοῦ Ἀνδρέου Δαρμαρίου, εἰς Ψευδο-Κωδινόν, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1839, σ. 3-6).

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Adontz N., Études :
Nicolas Adontz, Études Armenobyzantines, Lisbonne 1965.

Ahrweiler H., Byzance et la mer :
Hélène Ahrweiler, Byzance et la mer, Paris 1966.

Ἄμαντος Κ., τ. Β' :
Κωνσταντίνου Ἀμάντου, Ἱστορία τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, τ. Β', Ἀθῆναι 1947.

Ἄμαντος Κ., Ἡ καταγωγή τῶν Κομνηνῶν :
Κωνσταντίνου Ἀμάντου, Ἡ καταγωγή τῶν Κομνηνῶν, Θρακικὰ 10 (1938), σ. 232-33.

Vasiliev A. A., Ἱστορία :
A. A. Vasiliev, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Δημοσθένη Σαββάμη, Ἀθῆνα 1954.

Vasiliev A. A., Foundation :
A. A. Vasiliev, The Foundation of Trebizond, Speculum 11 (1936), σ. 3-37, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ι. Τ. Παμπούκη, Ἀθῆναι 1947.

Binon St., Histoire :
Stephane Binon, Les origines légendaires et l' histoire de Héropolamou et de Saint - Paul de l' Athos, étude diplomatique et critique, Louvain 1942.

Brehier L., Vie et mort :
Louis Bréhier, Vie et mort de Byzance, éd. Albin Michel, Paris 1969.

Bréhier L., Institutions :
Louis Bréhier, Les institutions de l' empire byzantin, éd. Albin Michel, Paris 1970.

Bréhier L., Civilisation :
Louis Bréhier, La civilisation byzantine, éd. Albin Michel, Paris 1970.

Brosset M., Histoire de Géorgie:
M. Brosset, Histoire de Géorgie, v. I, St Pétersburg 1849.

Browning R., The Death of John II :
R. Browning, The Death of John II Comnenos, B 31 (1961), σ. 229-35.

Buckler G., Anna Comnena :
Buckler Georgiana, Anna Comnena, A Study, Oxford 1929.

Γλαβίνας Α., Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις:
Ἀποστόλου Γλαβίνα, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) περὶ ἱερῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἁγίων εἰκόνων ἔρις (1081-1095), Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν 6, Θεσσαλονίκη 1972.

Cannon W., Histoire du Christianisme :
W. R. Cannon, Histoire du Christianisme, Paris 1961.

Chalandon F., Les Comnène, τ. I :
Ferdinand Chalandon, Essai sur le règne d' Alexis I Comène (1081-1118), Les Comnène τ. I, Paris 1900.

Chalandon F., Les Comnène, τ. II :
Ferdinand Chalandon, Les Comnène τ. II : Jean Comnène (1118-1143) et Manuel Comnène (1143-1180), Paris 1912.

Chalandon F., Domination normande :
Ferdinand Chalandon, Histoire de la domination normande en Italie et en Sicile, 2 vol., Paris 1907.

Cognasso F., Isaaco II :
F. Cognasso, Un imperatore bizantino della decadenza Isaaco II Angelo, Bessarione 31 (1915), σ. 29-60 καὶ 246-89, χωριστὸ ἀνάτυπο, Rome 1915.

Cognasso F., Partiti politici :
F. Cognasso, Partiti politici e lotte dinastiche in Bizanzio alla morte di Manuele Comneno, Reale Accademia delle scienze di Torino, 1911-1912, Torino 1912.

de Collenberg, W. H. R., Isaac Comnène :
Rudt W. H. Collenberg, L' empereur Isaac Comnène et sa fille, B 38 (1968), σ. 123-79.

De Jongh S., La Généalogie des Comnène :
S. Wittek - De Jongh, La Généalogie des Comnène de Byzance (ἀνέκδοτος θέσις), Université Libre de Bruxelles, Octobre 1937.

Diehl Ch., Fig. Byz.:
Charles Diehl, Figures Byzantines, s. I, Paris 1948, éd. 13ème. s. II, Paris 1948, éd. 10ème. μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Στέλλας Βουρδουμπᾶ, Ἀθῆναι 1969.

Diehl Ch., La société byzantine :
Charles Diehl, La société byzantine à l' époque des Comnènes, Revue Historique du sud - est européen, VI (1929), σ. 198 - 280. ἰδιαίτερη ἔκδοση, Paris 1929.

Diehl Ch., Byzance :
Charles Diehl, Byzance, Grandeur et Décadence, Paris 1920.

Diehl Ch., Histoire :
Charles Diehl, Histoire de l' Empire Byzantin, Paris 1934.

Dölger F., Regesten, τ. I-III :
Franz Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches (Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit, Reihe A, Abt. I), Teil I : 565 bis 1025· II : 1025-1204· III : 1204-1282, München - Berlin 1924, 1925, 1932.

Dölger F., Schatzkammern des Heiligen Berges :
Franz Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges, Textband, München 1948.

Ζακυθηνὸς Δ., Διοικητικὴ Διαίρεσις :
Διονυσίου Ζακυθηνοῦ, Μελέται περὶ διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ βυζαντινῷ κράτει, ΕΕΒΣ 17 (1941), σ. 208-74· 18 (1948), σ. 42-62· 19 (1949), σ. 3-25· 21 (1951), σ. 179-209· 22 (1952), σ. 159-82· 25 (1955), σ. 127-57.

Galahad S., Byzance :
Sir Galahad, Byzance, Paris 1949.

Grabar A., L' Empereur dans l' Art byzantin :
A. Grabar, L' Empereur dans l' Art byzantin, Paris 1936.

Grousset R., Histoire des Croisades :
René Grousset, Histoire des Croisades et du royaume franc de Jérusalem, v. I-III, Paris 1934-1936, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ 'Ανδρέα Παγκάλου, ἐκδ. Γκοβόστη, 'Αθήνα.

Grousset R., L' empire du Levant :
René Grousset, L' empire du Levant, Paris 1949.

Grumel V., La Chronologie :
V. Grumel, La Chronologie, εἰς Traité d' études byzantines, τ. I, Paris 1958.

Guilland R., Études Byzantines :
Rodolphe Guilland, Études Byzantines, Paris 1959.

Guilland R., R I B, I-II :
Rodolphe Guilland, Recherches sur les institutions byzantines, v. I-II, Berliner Byzantinistische Arbeiten, vol. 35, Amsterdam 1967.

Guilland R., Les Logothètes :
Rodolphe Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 5-115.

Hertzberg G., Geschichte der Byzantiner :
G. F. Hertzberg, Geschichte der Byzantiner und des Osmanischen Reiches bis gegen Ende des 16. Jahrhunderts, Berlin 1883.

Hill G., Cyprus :
Sir George Hill, A History of Cyprus, Cambridge 1940 - 1948, v. I - III.

Hussey J. M., Le monde de Byzance :
J. M. Hussey, Le monde de Byzance, trad. (par anglais en français) de François Vaudou, Paris 1958.

Iorga N., Byzance après Byzance :
N. Iorga, Byzance après Byzance, Continuation de l' histoire de la vie byzantine, Bucarest 1935, ἀνατύπωση 1971.

Janin R., Constantinople Byzantine :
Raymond Janin, Constantinople Byzantine, 2ème éd., Paris 1964.

Janin R., Églises et monastères :
Raymond Janin, La géographie ecclésiastique de l' Empire Byzantin, Ière partie : Le siège de Constantinople et le patriarcat oecuménique, tom. III : Les Églises et les monastères, 2ème édit., Paris 1969.

Janssens E., Trébizond :
E. Janssens, Trébizond en Colchide, Bruxelles 1969.

Jurewicz O., Andronikos I Komnenos :
O. Jurewicz, Andronikos I Komnenos, Hakkert, Amsterdam 1970.

Καβάφης Κ., Ποιήματα :
Κ. Π. Καβάφη, Ποιήματα, 'Αθήνα 1948.

Καραγιαννόπουλος 'Ι. Ε., Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς 'Ιστορίας :
'Ι. Ε. Καραγιαννοπούλου, Πηγαὶ τῆς Βυζαντινῆς 'Ιστορίας, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται 2, ἔκδ. β', Θεσσαλονίκη 1971.

Každan A., Die Liste :
Alexander Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΝΜ 53 147), Beiträge zur Alten Geschichte und deren Nachleben 2, σ. 233-37, Berlin 1970.

Κομνηνὸς 'Υψηλάντης 'Αθ., Τὰ μετὰ τὴν "Αλωσιν :
'Αθανασίου Κομνηνοῦ 'Υψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν "Αλωσιν, ἐκδ. Γερμανοῦ 'Αφθονίδου Σιναΐτου, ΚΠπολις 1870, φωτ. ἀνατύπωση.

Κορδάτος Γ., 'Ακμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου :
Γιάνη Κορδάτου, 'Ακμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου, 'Αθῆναι 1953.

Κουκουλὲς Φαίδων, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός :
Φαίδωνος Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Α' - Στ', 'Αθῆναι 1948 - 1955.

Kunik A., La grande - mère du premier empereur de Trébizonde :
A. Kunik, Sur l' origine géorgienne de la grande - mère du premier empereur de Trébizonde, St Péterburg 1854.

Krumbacher K., Litteratur :
Karl Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur, Munich ²1897, ἑλλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, ἐκδ. Παπύρου, 'Αθῆναι 1964.

Kuršanskis M., Fondation de l' Empire de Trébizonde :
M. Kuršanskis, Autour des sources georgiennes de la fondation de l' Empire de Trébizonde, 'Αρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 107-16.

Kuršanskis M., Une alliance :
M. Kuršanskis, Une alliance problématique au XVe siècle, Ἀρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 94-106.

Kuršanskis M., Théodora Comnène :
M. Kuršanskis, L'usurpation de Théodora Grande Comnène, REB 33 (1975), σ. 187-209.

Λάμπρος Σ., ΝΕ :
Σπυρίδωνος Λάμπρου, ΝΕ 1 (1904) - 21 (1927), Ἀθῆναι.

Λάμπρος Σ., Λεύκωμα :
Σπυρίδωνος Λάμπρου, Λεύκωμα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, Ἀθῆναι 1930.

Λαμψίδης Ὀδ., Ἵδρυσις κράτους Μεγ. Κομνηνῶν :
Ὀδ. Λαμψίδου, Περὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ κράτους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, Ἀρχεῖον Πόντου 31 (1971-1972), σ. 3-17.

Lampsides Od., Georgios Paläologos :
Od. Lampsides, Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407.

Levtchenko M., Byzance :
M.V. Levtchenko, Byzance des origines à 1453, μετάφρ. στὴ γαλλικὴ Pierre Mabille, Paris 1949· μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ἀνωνύμου, ἐκδ. «Νέας Ἑλλάδας», Ἀθήνα 1953· μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Γιάνη Βιστάκη, ἐκδ. Κ. Στρατῆ καὶ Σία, Ἀθήνα 1955.

Lihačev N. P., Istoričeskoe :
N. P. Lihačev, Istoričeskoe značenie italogrečeskoj ikonopisi izo brazenija Bogomateri, St Pétersburg 1911, καὶ Appendix, σ. 1-51.

Longnon J., L' Empire latin de Const/nople :
Jean Longnon, L' Empire latin de Constantinople et la principauté de Morée, Paris 1949.

Mädler H., Theodora:
H. Mädler, Theodora, Michael Stratiotikos, Isaak Komnenos. Ein Stück byzantinischer Kaisergeschichte, Plauen 1894.

Michel de Grèce, Andronic :
Michel de Grèce, Andronic ou les aventures d' un empereur d' Orient, Paris 1974.

Moravcsik G., Tochter Ladislaus :
Gyula Moravcsik, Szent László Leánya és a Bizánci pantokrator =monostor· Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator=Kloster in Konstantinopel, Budapest - Konstantinàpoly 1923.

Moravcsik G., Hongrie - Byzance - Croisades :
Gyula Moravcsik, Les relations entre la Hongrie et Byzance à l' époque des Croisades, Bibliothèque de la Revue des Études Hongroises, τ. 9 (1934).

Moravcsik G., Byzantinoturcica :
Gyula Moravcsik, Byzantinoturcica, I: Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker· II : Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen, 2. Aufl., Berlin 1958.

Nicol D., Family of Kantakouzenos :
Donald M. Nicol, The byzantine Family of Kantakouzenos 1100-1460. Printed in Germany at J. J. Augustin, Glückstadt 1968.

Oldenbourg Z., Les Croisades :
Zoé Oldenbourg, Les Croisades, Mayenne 1966.

Oeconomos L., La Vie religieuse :
L. Oeconomos, La vie religieuse dans l' Empire byzantin au temps des Comnènes et des Anges, Paris 1918.

Ostrogorsky G., Histoire :
Georges Ostrogorsky, Histoire de l' État byzantin, trad. française de J. Gouillard, Paris 1956.

Ostrogorsky G., Roda Angelov :
G. Ostrogorsky, Vozvyšenie roda Angelov (The rise of the family of the Angeloi) in Jubilejnyj Sbornik Russkago Archeologičeskago Obščestva, σ. 111-29, στὴ ρωσική, Belgrade 1936.

Papadopulos A., Palaiologen :
Averkios Papadopulos, Versuch einer Genealogie der Palaiologen 1259-1453, München 1938, φωτ. ἀνατύπωση Amsterdam 1962.

Παπαρρηγόπουλος Κ., Α' - Στ' :
Κωνσταντίνου Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. Α'-Στ', ἐκδ. Κ. Ἐλευθερουδάκη (ἕκτη εἰκονογραφημένη), Ἀθῆναι 1932.

Πασπάτης Α., Βυζαντιναὶ Μελέται :
Α. Γ. Πασπάτη, Βυζαντιναὶ Μελέται, Τοπογραφικαὶ καὶ Ἱστορικαί, ΚΠολις 1870.

Polemis D., The Doukai :
Demetrios I. Polemis, The Doukai, A contribution to Byzantine Prosopography, University of London, Glasgow 1968.

Rousset P., Croisades :
Paul Rousset, Histoire des Croisades, Paris 1957.

Σάκκος Σ., «Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν:
Στεργίου Ν. Σάκκου, «Ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», Σπουδαστήριον Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματολογίας, ἀριθ. 8, Θεσσαλονίκη 1968.

Schlumberger G., Νικηφόρος Φωκᾶς :
Gustave Schlumberger, Ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς, μετάφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν Ι. Λαμπρίδου, Ἀθῆναι 1905.

Schlumberger G., Βυζαντινὴ Ἐποποιία :
Gustave Schlumberger, L' Epopée byzantine à la fin du dixième siècle, t. I-III, Paris 1896 - 1905, τ. I, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Σ. Ι. Βουτυρᾶ, Ἀθῆναι 1904-1905· τ. II, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ι. Λαμπρίδου, Ἀθῆναι 1905· τ. III, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ι. Λαμπρίδου, Ἀθῆναι 1906.

Schreiner P., Pammakaristoskirche :
Peter Schreiner, Eine unbekannte Beschreibung der Pammakaristoskirche (Fethiye Gamii) und weitere Texte zur Topographie Konstantinopels, DOP 25 (1971), σ. 217-49.

Στεφανίδης Β., Ἐκκλησ. Ἱστορία :
Ἀρχιμ. Βασιλείου Στεφανίδου, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, ἔκδ. γ', Ἀθῆναι 1970.

Stiernon L., Constantin Ange :
Lucien Stiernon, Notes de prosographie et de titulature byzantines. Constantin Ange (pan)sébastohypertate, REB 19 (1961), σ. 273-83.

Stiernon L., Adrien (Jean) et Constantin Comnène, sébastes :
Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Adrien (Jean) et Constantin Comnène, sébastes, REB 21 (1963), σ. 179-98.

Stiernon L., Trois membres :
Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. A propos de trois membres de la famille Rogerios, REB 22 (1964), σ. 184-98.

Stiernon L., Sébaste et gambros :
Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 222-43.

Stiernon L., Théodora Comnène et Andronic Lapardas, sébastes :
Lucien Stiernon, Notes de titulature et de prosopographie byzantines. Théodora Comnène et Andronic Lapardas, sébastes, REB 24 (1966), σ. 89-96.

Stiernon L., Les origines du despotat D' Epire :
Lucien Stiernon, Les origines du despotat d' Épire, A propos d'un livre récent, REB 17 (1959), σ. 90-126, καὶ Extrait des Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, tome II, σ. 197-202.

Tivčev P., Andronic Ier Comnène :
P. Tivcev, Le règne de l' empereur de Byzance Andronic Ier Comnène, BS 23 (1962), σ. 19-40.

Toumanoff C., The founder of the Empire of Trebizond :
C. Toumanoff, On the relationship between the founder of the Empire of Trebizond and the Georgian queen Thamar, Speculum 15 (1940), σ. 299-313.

Fallmerayer J. Ph., Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt :
J. Ph. Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt, München 1827.

Fassoulakis S., Raoul :
S. Fassoulakis, The Byzantine family of Raoul - Ral(l)es, Athens 1973.

Follow A., La Vraie Croix:
A. Follow, La Relique de la vraie Croix : Recherches sur le développement d' un culte, Paris 1961.

Χριστοφιλοπούλου Αἰκ., Ἐκλογή :
Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, ἀναγόρευσις καὶ στέψις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος. Πραγματεῖαι Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 22, ἀριθ. 2, Ἀθῆναι 1956.

Χριστοφιλοπούλου Αἰκ., Ἀντιβασιλεία :
Αἰκατερίνης Χριστοφιλοπούλου, Ἡ Ἀντιβασιλεία εἰς τὸ Βυζάντιον, Βασιλικὸν Ἵδρυμα Ἐρευνῶν, Σύμμεικτα τ. Β', Ἀθῆναι 1970 (ἀνάτυπον).

Χρύσανθος Τραπεζοῦντος, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος :
Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, Ἀθῆναι 1933, ἐξετυπώθη 28. III. 1936.

Wroth W., Coins :
W. Wroth, Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum, τ. I-II, London 1908, ἀνατύπωση Chicago 1966.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ οἰκογένεια

Μεταξὺ τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν, ποὺ τὸ ὄνομά τους συναντᾶμε σὲ κάθε σελίδα τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας στὸν ια' αἰώνα, αὐτὴ τῶν Κομνηνῶν, εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ περίφημες. Σύμφωνα μὲ τὸν Ψελλό, ποὺ γνώριζε καλὰ τὰ πράματα, ἡ οἰκογένεια καταγόταν ἀπ' τὴν Κόμνη τῆς Θράκης [1]. Ἀλλὰ ποιὰ εἶναι ἡ Κόμνη τοῦ Ψελλοῦ; Τὴ μικρὴ αὐτὴ πόλη ὁ H. Mädler τὴ συσχέτισε μὲ τοὺς Κομνηνῆς λειμῶνας τοῦ Ἰω. Καντακουζηνοῦ [2], κοντὰ στὴν Ἀνδριανούπολη, καὶ ἡ γνώμη αὐτὴ ἐπικράτησε μεταξὺ παλιῶν καὶ νέων ἐρευνητῶν [3].

Μιὰ παρατήρηση ὅμως δικοῦ μας ἱστορικοῦ, τοῦ Κ. Ἄμαντου [4], νομίζω πὼς εἶναι ἄξια προσοχῆς. «Δὲ βλέπω, λέει ὁ ἀνωτέρω, πῶς τὸ ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ αὐτὰ ὀνόματα (Κόμνη - Κομνηνὴ) θὰ προερχόταν ἀπ' τὸ ἄλλο. Οἱ Κομνηνῆς λειμῶνες ἴσως εἶναι τὰ Βασιλικὰ Λιβάδια τῶν Σκυλίτση - Κεδρηνοῦ [5], ἑπομένως δὲν εἶναι παλιό, ἀλλὰ νεώτερο ὄνομα. Κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ γενέτειρα τῶν Κομνηνῶν Κόμνη εἶναι ἄλλη. Σὲ ἐπιγραφὴ τῆς Θράκης [6] ἀναφέρεται κώμη Κομνέων στὴ νότιο Θράκη ἀπ' τοὺς χριστιανικοὺς ἀκόμη χρόνους καὶ αὐτὴ ἴσως εἶναι ἡ Κόμνη τοῦ Ψελλοῦ. Ὁ ἐκδότης τῆς ἀνωτέρω ἐπιγραφῆς σημειώνει πὼς μιὰ ὥρα πρὸς τὰ βόρεια τοῦ Πανίου, κάποια τοποθεσία λέγεται Κομνιανά, καὶ σχετίζει αὐτὰ πολὺ σωστὰ μὲ τὴν Κόμνη». Ἔτσι πιὸ σωστὰ πρέπει νὰ λέμε πὼς οἱ Κομνηνοὶ κατάγονταν ἀπ' τὴν Κόμνη τῆς νότιας Θράκης καὶ ὄχι ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς λειμῶνες ποὺ ἦταν κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολη.

Ἀργότερα, στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2, ἡ οἰκογέ-

---

1. Μιχ. Ψελλός, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὁσιώτατον κῦρ Κωνσταντῖνον πατριάρχην ΚΠόλεως τὸν Λειχούδην, Σάθα ΜΒ, τ. 4 (1874), σ. 407.
2. Ἰω. Καντακουζηνός, τ. Α', σ. 508.
3. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 21. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 463.
4. Κωνστ. Ἄμαντος, Ἡ καταγωγὴ τῶν Κομνηνῶν, Θρακικὰ 10 (1938), σ. 232-33.
5. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 601· Βασιλικὰ Λιβάδια ἢ Βασιλικὴ Λιβάς.
6. ΕΦΣ τ. 17 (Ἀρχαιολογικὸν Παράρτημα), σ. 95.

νεια ἀπόχτησε μεγάλες ἐκτάσεις γαιῶν στὴν Παφλαγονία—Κασταμόνα λεγόταν τὸ ἀπέραντο χτῆμα της[7] — καὶ αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ νομιστῆ ἀπ' τὸν ἐθνικό μας ἱστορικό, τὸν Κωνσταντῖνον Παπαρρηγόπουλον, πὼς οἱ Κομνηνοὶ κατάγονταν ἀπ' τὴν Παφλαγονία»[8]. Σωστὰ ἐπίσης παρατηρήθηκε ἀπ' τὸν F. Chalandon[9] πὼς πρέπει νὰ ἀπορρίψωμε τὴν ὑπόθεση τοῦ Du Cange[10] πὼς οἱ Κομνηνοὶ ἀνῆκαν σ' ἕνα παλιὸ ρωμαϊκὸ οἶκο ποὺ ἀκολούθησε τὸ μ ε γ ά λ ο Κωνσταντῖνο στὸ Βυζάντιο. Οἱ ἐγκωμιαστὲς τῶν Κομνηνῶν Νικηφόρος Βρυέννιος καὶ Ἄννα Κομνηνὴ 32 δὲ θὰ παράλειπαν νὰ τονίσουν μιὰ τέτοια προέλευση, ἔστω κι ἂν τὰ ὑπόψη τους στοιχεῖα ἦσαν θρυλικά, ὅπως κάνει ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς δυὸ γιὰ τὸν οἶκο τῶν Δουκῶν[11].

Ἡ οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν ἦταν καθαρὰ ἑλληνική, καθὼς ἀναγνωρίζουν καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Σλάβοι βυζαντινολόγοι[12]. Αὐτὰ ποὺ ὑποστηρίχτηκαν πὼς τάχα ἡ οἰκογένεια ἦταν βλαχικῆς καταγωγῆς[13], ἔχουν σήμερα παταγωδῶς καταπέσει.

Ὁ γάμος τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 4 μὲ τὴν Αἰκατερίνη, τὴν κόρη τοῦ τελευταίου τσάρου τῆς Βουλγαρίας ἀπ' τὸν οἶκο τοῦ Σαμουήλ, Ἰωάννη - Βλαδίσλαου, προσέδωσε μιὰ λάμψη στὴν οἰκογένεια[14], καὶ ἡ ἄνοδός του στὸ θρόνο τὸ 1057 ἔφερε τοὺς Κομνηνοὺς στὴν πρώτη σειρὰ τῶν μεγάλων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ κατοχύρωσε τὴ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖο της καὶ τὴν ἔκανε τὴν πρώτη ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸν ια' αἰώνα καὶ ἐφεξῆς, ἦταν ὁ γάμος τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 15 μὲ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, καὶ ἡ ἄνοδός τους τὸ 1081 στὸ θρόνο.

Οἱ δυὸ ξεχωριστὲς μέσα στὴν ἀριστοκρατία τῆς ἐποχῆς γενιές, Κομνηνοὶ-Δοῦκες, ἑνώθηκαν, καὶ αὐτὴ ἡ ἕνωση παρήγαγε ἕνα νέο κλάδο ἐπιγόνων ἐνδόξων προγόνων, πιὸ ὑπερήφανο. Αὐτὸς ὁ νέος κλάδος — οἱ Κ ο μ ν η ν ο δ ο ῦ κ α ι — φυσικὰ κληρονόμησε τὶς ἀρετὲς καὶ τῶν δυὸ γενῶν, τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκῶν[15].

Κατὰ τὸ ιβ' αἰώνα ποὺ βασιλεύουν οἱ Κομνηνοί, καὶ οἱ Δοῦκαι, ἂν καὶ κάπως παρακμάζουν, ἐξακολουθοῦν νὰ στέκωνται δίπλα στοὺς Κομνηνοὺς καὶ νὰ ἀποτελοῦν τὸ ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ θ ε ῖ α γ έ ν η[16]. Ἡ γενιὰ τῶν Κ ο μ ν η ν ο δ ο υ κ ῶ ν—τέτοιοι εἶναι γενικὰ ὅλοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας—«ἀπὸ δυὸ ἡρωϊκὰ αἵματα, καθὼς καταγόταν, μᾶς λένε οἱ ρήτορες-ἐγκωμιαστές, πορφυροῦ καὶ βυσσίνου μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, ἔδωσαν τοὺς κάλλιστους ἀπογόνους, ποὺ δὲν καυχιόνταν πὼς εἶχαν γιὰ προπάτορες θεοὺς ἀσελγεῖς, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ἥρωες καὶ βασιλεῖς, ἀλλὰ κάλὰ κατασκευασμένους σὲ ἀλκὴ καὶ σωματικὴ ρώμη ἄντρες, προικισμένους ἀπ' τὴ φύση τους στὴ στρατηγία καὶ στὴ μεγαλόνοια. Δὲν τιμῶνταν ἀπ' τὶς ἁλουργίδες ποὺ περιβάλλονταν, ἀλλὰ αὐτοὶ μὲ τὶς προσωπικότητές τους τιμοῦσαν τὶς ἁλουργίδες.

7. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 622 : οἶκος δὲ ἡ Κασταμὼν τοῦ Ἰσαακίου μαγίστρου τοῦ Κομνηνοῦ. Κ α σ τ α μ ὼ ν εἶναι ἡ σημερινὴ Kastamouni, βλ. Ramsay, The historical geography of Asia Minor, Londres 1890, σ. 65-66. Τὸ χτῆμα ὅμως ἀποχτήθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ Κομνηνὸ Ἐρωτικὸ 2, καθὼς μᾶς βεβαιώνουν ὁ Βρυέννιος, σ. 93: περὶ δὲ τὴν Κασταμόνα γενόμενος (ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 15) ἐπεθύμησε τὴν τοῦ πάππου οἰκίαν ἰδεῖν· καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32, τ. I. σ. 16 : Γενόμενος δὲ (ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 15) ἐν τῇ παππῴᾳ πόλει . . .

8. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ', β', σ. 5. Πρέπει ὅμως νὰ τονιστῆ πὼς καὶ αὐτοὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 4 ἀκόμη, θεωροῦσαν τὴν προέλευση τῆς οἰκογένειας ἀ ν α τ ο λ ι κ ὴ καὶ ὄχι δ υ τ ι κ ὴ ἀπ' τὴ Θράκη. Ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης, σ. 53, λέει γιὰ τὸν ἀνωτέρω: ἐξ οὗ καί τις τῶν εὖ γεγονότων καὶ περὶ τὴν ἑῴαν ὀνομαστῶν καὶ γενναίων, Ἰσαάκιος ὄνομα (Κομνηνὸς αὐτῷ τὸ ἐπώνυμον). Βλέπομε νὰ παραβλέπεται ἡ δυτικὴ προέλευση τῆς οἰκογένειας, καθὼς οἱ ἀριστοκράτες τῆς Ἀνατολῆς στὴ συνείδηση τῶν Βυζαντινῶν ἦσαν ἀνώτεροι ἀπὸ κείνους τῆς Δύσης, βλ. S. Vryonis, Byzantium: The Social Basis of Decline in the Eleventh Century, Greek, Roman, and Byzantine Studies 2 (1959), σ. 161-2.

9. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 21.

10. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 169.

11. Βρυέννιος, σ. 13.

12. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 463.

13. G. Murnu, L' origine des Comnènes, Bulletin de la Section Historique de l' Académie roumaine, X (1924), σ. 212-16.

14. Ὁ Βρυέννιος, σ. 106, ἐξαίρει τοὺς Δοῦκες γιὰ τὴν ἕνωσή τους μὲ τοὺς ἀπογόνους τῶν τσάρων τῆς Βουλγαρίας.

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1400: Δύο μὲν οὖν ἤστην σκῆπτρα Ῥωμαίοις ἀλλήλοις καλὸν ἀνταυγάζοντα· τὸ μὲν μικρῷ πρότερον τὸ Κομνηνόν, τὸ δ' εὐθὺς παρὰ πόδας τὸ Δουκικόν, ἄμφω εὐτυχῆ καὶ περιφανῆ καὶ κοσμικῆς ἀρετῆς οὐκ ἀνάξια· κἄτα ὥσπερ ἐκ συμφωνίας συνεληλυθέτην εἰς ἓν πολλῷ φανότερον καὶ λαμπρότερον τοῦτο δὴ τὸ Κομνηνοδουκικόν. . . Ὁ Βρυέννιος, σ. 12-13, ἐκφράζει τὴν ἴδια ἰδέα : Ἐκ Δουκῶν γὰρ ἁρμοσάμενος (ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 15) τοῦ βίου τὴν κοινωνὸν εἰς μίαν συμφωνίαν ἄμφω τὰ γένη συνῆψε καὶ εἰς ἓν φυτὸν συνεδένδρωσεν· ἅμα δὲ ἐπὶ τὸ ἀρχαιότητι διαφέρον αἰδεσιμώτερον, ὥς φασι. Διὰ τοῦτο καὶ πάντες τήν τε Κομνηνικὴν ἀρχαιογονίαν καὶ Δουκικὴν αἰδούμενοι. . . ,

16. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1253 : . . τὰ θεῖα γένη τὸ Κομνηνῶν καὶ τὸ Δουκῶν. . . Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονῳδία εἰς Νικηφόρον Κομνηνόν, VV 17 (1910), σελ. 292, στίχ. 76 : ἓν δὲ ἡ τοῦ γένους φωσφορία, τὸ Κομνηνόθεν, τὸ ἐκ Δουκῶν. . . , Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, αὐτόθι, Μονῳδία εἰς τὸν αὐτόν, σ. 305, στίχ. 112.

Ὅπως κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήση τὸ ρεῦμα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καὶ τὴ ζωογόνο δύναμη ποὺ ἀπαυγάζει ἀπ' αὐτές, ἐκτὸς ἂν ἀπὸ ἀτυχία του ἔχει τυφλωθῆ, ἔτσι κανεὶς δὲν ἀγνοεῖ τὶς σωματικὲς καὶ ἀπόκρυφες ἀρετὲς τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκῶν. Κι ἂν κανεὶς θελήση νὰ ἀναδράμη στὶς ἀρχὲς τῆς γενιᾶς καὶ νὰ ἐξετάση τὶς πρωτόγονες ρίζες, ἕνα ἄλλο κατάλογο ἡρώων θὰ ἀναγράψη, πολὺ πιὸ σεμνὸ καὶ πιὸ θεῖο ἀπὸ κείνους τοὺς ἡμίθεους καὶ θεογενεῖς τῆς ἀρχαιότητας· γιατί, ἂν καὶ τὸ κάθε γένος ἀπ' τὰ δυό, καὶ μόνο του ξεχωρίζει γιὰ τὴν ἀξιότητά του, ἀκόμη πιὸ πολὺ μὲ τὴν ἐπιγαμία (Κομνηνῶν καὶ Δουκῶν) καὶ τὴν ἕνωσή του ἔγινε πιὸ θαυμάσιο, ὅπως ὅταν κανεὶς ἀναμίξη χρυσάφι καὶ βάμμα πορφυρένιο θὰ βγάλη μιὰ σειρὰ χρυσοπόρφυρη»[17]. Ἀλλοῦ, ὁ ἴδιος αὐτὸς ρήτορας, κάτω ἀπ' τὴν ἰδιότητά του τοῦ ἱστορικοῦ καὶ ποιητῆ, «σὰν ἄλλος νέος Ὀρφέας, καλύτερος ἀπ' τὸν παλιό»[18], παίρνει τὴν κιθάρα του καὶ μᾶς ψάλλει γιὰ τοὺς Κομνηνούς, κυρίως «τῆς πρώτης καὶ βασιλικῆς τῶν Κομνηνῶν χρυσῆς σειρᾶς»[19]:

«Ἀλλὰ λοιπὸν ὁ λόγος τῆς σιωπῆς στὸν ὅρμο ἂς σταματήση·
τοῦ πελάου τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἡ χύση δύναμη μοῦ δίνει,
καθὼς ἀκούω λαμπρὰ ἀριστουργήματα γενναίων βασιλέων,
ἀνδρῶν ἡρώων εὐγενῶν ἀλκίμων μεγαθύμων,
ποὺ τοὺς βίους τους δὲν εἶναι μπορετὸ μὲ τὴ γλώσσα νὰ διαπλεύσω.
Ἤδη λοιπὸν ξεβγαίνουν τρισαριστεῖς σκηπτοῦχοι
Κομνηνιάδες ἐξουσιαστὲς μεγαλουργοὶ γεννάδες,
ποὺ πελαγίζουν θάλασσες τῶν τροπαιουχημάτων,
αὐτὲς ποὺ οὔτε κι αὐτὸς ὁ δυνατὸς ὁ Ἡρακλῆς μπόρεσε νὰ περάση»[20].

Οἱ ποιητὲς τῆς αὐλῆς τῶν Κομνηνῶν ξεπερνοῦν τὸν προηγούμενο ρήτορα καὶ ποιητή. «Τὶς στρατιὲς τῶν Τούρκων, κι αὐτὲς τῶν ἄλλων ἐθνῶν, τὶς κάνουν δοῦλες τῆς ἀκαταμάχητης Κομνηνικῆς δυναστείας»[21]. Γιὰ τὶς ἐπιγαμίες ποὺ κάνουν τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας μὲ μέλη ἄλλων ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν τοῦ Βυζαντίου, ἕνας ἀπ' τοὺς αὐλικοὺς ποιητές, ἀναφωνεῖ:

«Αὐξάνου σκῆπτρο Κομνηνῶν, εὐρύνου, θεῖον γένος,
γένος χρυσὸ ἡρωϊκὸ βασιλικὸ καὶ μέγα
ποὺ μὲ τὰ πιὸ ἐπιφανῆ γένη συμπεθεριάζεις»[22].

Οἱ Κομνηνοὶ δὲν εἶναι παρὰ «δέντρο ὀλβιώτατο»[23] καὶ «γενιὰ πιὸ ἡρωϊκὴ ἀπ' τὴ γενιὰ τοῦ Κόδρου»[24]. Τὰ μέλη τῆς ἔνδοξης δυναστείας ὀνομάζονται Κομνηνιάδες[25], Κομνηναυγεῖς[26], Κομνηναυγεῖς Δουκολαμπεῖς[27], Κομνηνοβλάστητοι[28], Κομνηνοφυεῖς,[29] Κομνηνόπαιδες,[30] ἀλλὰ καὶ Χρυσαυγεῖς[31], Μεγαλοχρυσοπτέρυγοι[32], Μουσόθρεπτοι[33] καὶ Μουσομελίρρυτοι[34], Χρυσοβόλοι[35] καὶ Χρυσοβόλοι Γίγαντες[36], Χρυσορείθρονες[37], σκύμνοι λεόντων[38]. Οἱ πριγκίπισσες τῆς γενιᾶς παραβάλλονται μὲ τὶς Ἡλιάδες[39].

Πρίγκιπες καὶ πριγκίπισσες εἶναι ὑπερήφανοι ποὺ προέρχονται ἀπ' τὴ

17. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος εἰς τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν 115, VV 17 (1910), σ. 305-6.
18. Κωνστ. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 286-87.
19. Εὐθύμιος Τορνίκης, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν λογοθέτην Δημήτριον Τορνίκην, REB 26 (1968), σ. 108. Ἡ πρώτη βασιλικὴ καὶ χρυσῆ σειρὰ τῶν Κομνηνῶν εἶναι αὐτὴ ποὺ προῆλθε κατὰ σειρὰ ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15, τὸν γιό του Ἰωάννη (β') 34, τὸν ἔγγονό του Μανουὴλ (α') 81, τὰ νόμιμα καὶ νόθα παιδιὰ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου κ. οὕ. κ.
20. Κωνστ. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 286.
21. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 517.

22. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 266.
23. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 409.
24. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 410.
25. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 234, 338· Κωνστ. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 286.
26. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 261, 266, 313.
27. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 261.
28. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 290.
29. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 371, 443.
30. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 25 [358].
31. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. Συν. Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 132· ἐκδ. C. Neumann, Griechische Geschichtsschreiber, σ. 66.
32. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. S. Bernardinello, σ. 40.
33. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. S. Bernardinello, σ. 65-6.
34. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. S. Bernardinello, σ. 65.
35. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. S. Bernardinello, σ. 76.
36. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. S. Bernardinello, σ. 64, 80.
37. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. S. Bernardinello, σ. 30.
38. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 418· ἐκδ. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 770.
39. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 420, 452· Εὐθύμιος Τορνίκης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Ἀλέξιον (γ') Κομνηνὸν 180, REB 26 (1968), σ. 64.

μεγάλη αὐτοκρατορικὴ αὐτὴ γενιά· στὸ στόμα τους οἱ ποιητὲς θέτουν τὴ φράση: «Ἐγὼ Κομνηνῶν εὐκλεοῦς ἔφυν γένους» [40]. Οἱ Κομνηνοὶ μονάρχες θεωροῦνται «ἐκ μήτρας θεοπρόβλητοι» [41]! Οἱ ξένοι αὐτοκρατορικοὶ καὶ βασιλικοὶ οἶκοι «ἐξευγενίζονται, ποὺ συγκεντρίζονται μὲ τὸ γένος τῶν Κομνηνῶν»[42]. «Γίνονται λαμπρότεροι καὶ μεγαλοδοξότεροι» [43], καθὼς οἱ ξένοι ἡγεμόνες ἑνώνονται μὲ Κομνηνὲς πριγκίπισσες. Μὲ κάποια ὑπερβολὴ οἱ ποιητὲς παραβάλλουν μιὰ Κομνηνὴ πριγκίπισσα ποὺ φεύγει στὰ ξένα νὰ παντρευτῇ ἀλλοεθνῆ ἡγεμόνα μὲ τὴν Πολυξένη καὶ δὲ διστάζουν νὰ ποῦν πὼς «τὸ τερπνὸ θυγάτριο ἑνώθηκε μὲ τὸ χτῆνος τῆς Δύσης»[44].

Οἱ Κομνηνοὶ διακρίνονταν γιὰ τὸν μεγάλο τους πλοῦτο. Μεγάλοι γαιοχτήμονες, εἶχαν μέσα στὴν ΚΠολη τὰ μέγαρά τους, ποὺ ἀποτελοῦσαν ἀληθινὰ ὀχυρωμένα φρούρια· ἦσαν πόλεις μέσα στὴν Πόλη μὲ ἑκατοντάδες αὐλικῶν, γραμματικῶν καὶ δούλων. Δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ ἐξαιρέσεις. Γιὰ ἕνα ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πρίγκιπες, γιὸ ἢ ἐγγονὸ κάποιας Κομνηνῆς [45], μαθαίνομε πὼς εἶχε φτάσει σὲ μεγάλη φτώχια, ἔτσι ποὺ νὰ ντύνεται μὲ κουρέλια, καὶ οἱ ἱστορικοὶ τὸν ἀναφέρουν ὡς «ρακενδύτην Κομνηνόν»· ἡ φιλοδοξία ὅμως καὶ σ' αὐτὸν τὸν ξεπεσμὸ δὲν τὸν ἐγκατάλειψε, καθὼς ἀποπειράθηκε νὰ καταλάβη τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο [46].

Στὸ ἐπώνυμο τῶν Κομνηνῶν δὲν παρατηροῦνται πολλὲς παραφθορές. Μιὰ παραφθορὰ συναντᾶμε στὸ παρωνύμιο: Κομνηνούτζικος [47] καὶ μιὰ ἄλλη στὴν Ἰταλία Κομνηνάτος [47α].

Πρῶτος γνωστὸς στὴν ἱστορία Κομνηνὸς εἶναι ὁ Μανουὴλ 2 «ἐκεῖνος ὁ πάνυ» [48], ποὺ ἡ δράση του εἶναι ἀξιόλογη στὸν καιρὸ τοῦ Βασίλειου (β') τοῦ

---

40. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Εἰς τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἐκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 32 [365]· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 154, ἀριθ. 242.

41. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 44.

42. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 321.

43. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. C. Neumann, Griechische Geschichtsschreiber, σ. 65.

44. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 768· ἐκδ. C. Neumann, Griechische Geschichtschreiber, σ. 69. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 167, ἑλλην. μετάφρ., σ. 526.

45. Βλ. S. De Jongh, σ. 75, ἀριθ. 17.

46. Χωνιάτης, σ. 554.

47. Fr. Dölger, Schatzkammern des Heiligen Berges, σ. 171-73, ἀριθ. 62.

47α. Γεώργιος Σχολάριος, Γενεαλογία Μελισσηνῶν, ΝΕ 1 (1904), σ. 193 : οἵτινες Κομνηνᾶτοι . . . ἐκλήθησαν διὰ τὸ στενὸν τῆς ἰταλικῆς γλώττης.

48. Βρυέννιος, σ. 17.

Πορφυρογέννητου. Ἡ οἰκογένεια διακρίνεται ἀπ' τοὺς πρώτους ἤδη ἐκπροσώπους της. Ἀμέσως ἔδωσε ἕνα σοβαρὸ αὐτοκράτορα, τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 4, καὶ κατὰ συνέχεια τέσσερις ἀληθινὰ μεγάλους ἡγεμόνες, τὸν Ἀλέξιο (α') 15, τὸν Ἰωάννη (β') 34, τὸ Μανουὴλ (α') 81 καὶ τὸν Ἀνδρόνικο (α') 87. Γιὰ νὰ καταλάβωμε καλύτερα τοὺς Κομνηνούς, ὅπως λέει καὶ κάποιος [49], πρέπει νὰ προσέξωμε τὴν οἰκογενειακὴ ἱστορία καὶ βιολογία τους. Βιολογικὰ ἀποδείχνεται μιὰ πολὺ δυναμικὴ οἰκογένεια, κ' ἔτσι ἐξηγοῦνται καὶ οἱ ἐπιτυχίες της.

Μερικοὶ μάλιστα ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς εἶχαν ὑπερεκχειλισμένη ζωτικότητα ποὺ πάνω στὴν ἄσκηση τῆς ἀρχῆς καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς πολιτικῆς τους, τοὺς ὁδηγοῦσε σχεδὸν μέχρι τὸ ἔγκλημα, ὅπως τὸν Ἀνδρόνικο (α') 87, τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ τῆς Κύπρου[50] καὶ ἄλλους. Αὐτὴ ἡ ἐγκληματικότητα τοῦ πρώτου ἀπ' αὐτοὺς ἔρριξε τοὺς Κομνηνοὺς ἀπ' τὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου. Οἱ ΚΠολίτες, ὄχι μόνο τὸν τύραννο Ἀνδρόνικο (α') 87 ἀποδοκίμασαν, ἀλλὰ κι αὐτὸν ποὺ πρότεινε γιὰ κληρονόμο τῆς βασιλείας τὸ γιό του Μανουὴλ Κομνηνό 161, πρίγκιπα διακρινόμενο γιὰ τὴ μετριοπάθειά του, καθὼς δὲν ἤθελαν νὰ βασιλεύωνται ἀπ' τὴ γενιά τους [51]. Ἤδη ὁ ἱστορικὸς Νικήτας Χωνιάτης κάνει μιὰ ἀξιόλογη παρατήρηση γιὰ τὰ πάθη τῶν Κομνηνῶν, ἐξαιτίας τῆς προσφυγῆς τὸ 1201 τοῦ Μιχαὴλ Δούκα Κομνηνοῦ Ἄγγελου 174 στὸν Σελτζουκίδη ἡγεμόνα τῆς Ἀμινσοῦ καὶ τῆς Δόκειας «Ρουκρατίνο» (Rukneddin)· «πιὸ σοβαρὴ αἰτία, γράφει, ποὺ τὸ κράτος τῶν Ἑλλήνων γονάτισε καὶ πολλὲς πόλεις καὶ χῶρες του ἔχουν καταχτηθῆ ἀπ' τοὺς ἐχτρούς, καὶ ποὺ ἀργότερα ὁλότελα τὸ κράτος χάθηκε (ἐννοεῖ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Σταυροφόρους), εἶναι ποὺ οἱ Κομνηνοὶ τρώγονταν μεταξύ τους καὶ κοίταζαν ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς νὰ καταλάβη τὸ θρόνο· φεύγοντας σὲ ἄλλα ἐχθρικὰ κράτη, πρόδιδαν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, κ' ἔτσι προκάλεσαν τὴν καταστροφὴ τῆς πατρίδας τους» [51α]. Ἡ βιολογικὴ ὅμως δύναμη τῆς οἰκογένειας τῆς ἐξασφάλισε ἕνα ἄλλο ἑλληνικὸ αὐτοκρατορικὸ θρόνο, αὐτὸν τῆς Τραπεζούντας, ὅπου βασίλευσαν μέχρι τὰ μέσα τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1461 [52].

---

49. Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 331.

50. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 78, ὑ. 28 καὶ 30.

51. Χωνιάτης, σ. 451-52. Καὶ γιὰ τοὺς Ἀγγέλους, ἕνα παρακλάδι τῶν Κομνηνῶν, ποὺ διαδέχτηκαν αὐτοὺς τοὺς τελευταίους στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου, οἱ ΚΠολίτες δήλωσαν πὼς δὲν τοὺς θένε πιὰ γιὰ βασιλεῖς τους, βλ. Χωνιάτην, σ. 743.

51α. Χωνιάτης, σ. 701.

52. Βλ. Fr. Babinger, La date de la prise de Trébizonde par les Turcs, REB 7 (1950), σ. 205-7.

Τελευταῖος ἀπόγονος τῆς μεγάλης αὐτῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ὑπῆρξε, καθὼς λένε, ὁ μητροπολίτης Δρύστρας 'Ιερόθεος, κατὰ κόσμον 'Ιωάννης Κομνηνός, ποὺ πέθανε τὸ 1719 [53].

Στὸν παρόντα Α' τόμο τῆς Γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν περιλαμβάνονται ἕξι γενεὲς (Πρώτη Γενεὰ ἀπ' τὰ μέσα τοῦ ι' αἰ. - Ἕκτη γενεὰ ὡς τὰ τέλη τοῦ ιβ' αἰ.) καὶ βιογραφοῦνται 98 Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνές. Στὴν τακτικὴ Γενεαλογία τῶν συνταυτιζομένων Κομνηνῶν, ὅπου ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον παρελαύνουν κατὰ γενεές, ρητὰ ἀναφέρεται ἡ στερεότυπη φράση: «γιὸς ἢ κόρη τοῦ τάδε καὶ τῆς τάδε», κ' ἔτσι γίνεται ἡ προέκταση τοῦ οἰκογενειακοῦ δέντρου.

Μετὰ τὴν ἐξάντληση τῆς τακτικῆς αὐτῆς Γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν, θὰ ἀναφερθοῦν, κατὰ συνέχεια τοῦ ἀριθμοῦ τὸν ὁποῖον θὰ φέρῃ ὁ τελευταῖος Κομνηνὸς τῆς τακτικῆς Γενεαλογίας, οἱ μὴ συνταυτιζόμενοι Κομνηνοί, ἐκεῖνοι δηλ. ποὺ τὰ διασωθέντα γι' αὐτοὺς στοιχεῖα δὲν μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τοὺς συνταυτίσωμε καὶ νὰ τοὺς δώσωμε τὴν ἀνάλογη τακτὴ θέση στὸ οἰκογενειακὸ δέντρο. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς συνταυτίζονται σχετικά. Γιὰ παράδειγμα ἀναφέρω δυὸ περιπτώσεις: 'Απὸ στοιχεῖα προκύπτει πὼς ἡ Μαρία Κομνηνὴ ἦταν ἐγγονὴ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12 [54], ἀλλὰ δὲ ξέρομε, ποιοῦ γιοῦ ἢ ποιᾶς κόρης τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12, κόρη ἦταν. 'Επίσης ἀπὸ στοιχεῖα προκύπτει πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς Μαλιασηνὸς Δούκας Βρυέννιος ἦταν γιὸς μιᾶς ἐγγονῆς τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 66 [55], ἀλλὰ δὲ ξέρομε αὐτὴ ἡ μητέρα του ποιοῦ γιοῦ τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 66 ἦταν κόρη. Ἔτσι δὲ μποροῦμε τοὺς Κομνηνοὺς καὶ τὶς Κομνηνὲς τῆς ἀνωτέρω κατηγορίας νὰ τοὺς ἐντάξωμε στὴν τακτικὴ Γενεαλογία. Οἱ σχετικὰ συνταυτιζόμενοι Κομνηνοὶ θὰ ἀκολουθήσουν ἀμέσως μετὰ τὴν τακτικὴ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἀκολουθήσουν οἱ μὴ συνταυτιζόμενοι Κομνηνοί.

'Ο ἀριθμὸς τῶν Κομνηνῶν ποὺ παρουσιάζω εἶναι πολὺ μεγάλος, ἂν καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς θὰ διέφυγαν τὴν προσοχὴ τῆς ἱστορίας ἤ, κι ἂν ἡ ἱστορία τοὺς μνημόνευσε, θὰ διέφυγαν ἀπ' τὴ δική μου ἔρευνα. Μεγάλη φθορὰ τῶν Κομνηνῶν ἔγινε στὸν καιρὸ τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κομνηνοῦ 87 [56], ἀλλὰ ὄχι

53. 'Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, 'Ο τελευταῖος Κομνηνὸς κατ' ἔγγραφον ἐπίσημον τοῦ μητροπολίτου 'Ηρακλείας Νεοφύτου (1695), ('Ιωάννης Κομνηνὸς ὁ καὶ 'Ιερόθεος Δρύστρας), ΔΙΕΕ 2 (1885), σ. 667-79.

54. Zacos - Veglery, σ. 1516, ἀριθ. 2720 bis :
Θεοτόκε, βοήθει Μαρίᾳ τῇ Κομνηνῇ τῇ ἐγγονῇ τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος.

55. M. Treu, Manuel Holobolos, BZ 5 (1896), σ. 550· S. De Jongh, σ. 93· D. Polemis, The Doukai, σ. 142-43, ἀριθ. 121.

56. Χωνιάτης, σ. 334, 345-46, 348, 354, 357, 361, 381-82.

πιὸ λίγη καὶ στὸν καιρὸ τοῦ διαδόχου του 'Ισαάκιου (β') τοῦ Ἀγγέλου 183 [57].

Στὴν ἐκτενῆ βιογραφία τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κομνηνοῦ 87 παρελαύνουν πολλοὶ Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνές, καὶ ἐκεῖ ἔχει ὁ ἀναγνώστης τὴν εὐκαιρία νὰ δῆ συντονισμένη, σὰν σὲ ἀμφιθέατρο, τὴ δράση καὶ τὴν προσωπικότητα πολλῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας.

Πολλὲς συνταυτίσεις Κομνηνῶν γιὰ πρώτη φορὰ γίνονται καὶ παρουσιάζονται στὸ παρὸν ἔργο.

'Ως πρὸς τὸ ἐπώνυμο ποὺ φέρουν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς: Ὄχι λίγοι Κομνηνοὶ δὲν φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ἂν καὶ ἀνήκουν στὴν τακτικὴ Γενεαλογία. Τρεῖς ἔγγονοὶ τοῦ 'Αλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας — εἴτε ἀπ' τὴ μάμμη τους εἴτε ἀπ' τὸν ἀδελφό της καὶ μεγάλο θεῖο τους 'Ιωάννη Δούκα [58] — φέρουν τὸ ἐπώνυμο Δ ο ύ κ α ς, καθὼς καὶ δυὸ ἐγγονὲς (ἀπ' τὴ μάμμη τους). Αὐτοὶ εἶναι: α) ὁ 'Ιωάννης Δούκας 66, β) ὁ 'Ιωάννης Δούκας 83, γ) ὁ 'Ιωάννης Δούκας 90, δ) ἡ Εἰρήνη Δούκαινα 67 καὶ ε) ἡ Εἰρήνη Δούκαινα 71. Ἂς σημειωθῆ, πὼς ὁ 'Ιωάννης Δούκας 83 εἶναι Κομνηνὸς ἀπ' τὸν πατέρα του, πρίγκιπα πορφυρογέννητο, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι εἶναι Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνὲς ἀπ' τὶς μητέρες τους, πριγκίπισσες πορφυρογέννητες. Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ στὴν οὐσία Κομνηνοὶ καὶ μόνο στὸ ἐπώνυμο Δοῦκες; Γι' αὐτὸ καὶ στὴν τακτικὴ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν δὲν περιλαμβάνω μόνον ἐκείνους ποὺ φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ποὺ ἐξ αἵματος ἀνήκουν σ' αὐτούς, ἔστω κι ἂν δὲν φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός. 'Απ' τὰ 98 μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν ἕξι πρώτων γενεῶν (ἀριθ. 1-98), 17 μέλη δὲν φέρουν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός [59].

'Απ' αὐτά, πέντε μέλη φέρουν τὸ ἐπώνυμο Δοκειανὸς - Δοκειανή [60]· τρία μέλη φέρουν τὸ ἐπώνυμο Ταρωνίτης-Ταρωνίτισσα [61]· ἕνα μέλος τὸ ἐπώνυμο Βοτανειάτης [62]· ἑπτὰ μέλη τὸ ἐπώνυμο Δούκας-Δούκαινα [63]· καὶ ἕνα μέλος τὸ ἐπώνυμο Πακουριανός [64]. Συνήθως ὁ γιὸς ἢ ἡ κόρη μιᾶς πορφυρογέννητης Κομνηνῆς πριγκίπισσας φέρει τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, δηλ. τὸ ἐπώνυμο τῆς μητέρας καὶ ὄχι τοῦ πατέρα.

57. Χωνιάτης, σ. 552-54.

58. Γιὰ τὸν 'Ιωάννη Δούκα βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 66 - 70, ἀριθ. 25.

59. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 5, 18, 20, 21, 22, 46, 47, 48, 60,66, 67, 71, 83, 90, 93, 96, 98.

60. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 5, 18, 46, 47, 60.

61. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 20, 21, 22.

62. Τὸ ὑπ' ἀριθμόν: 48.

63. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 66, 67, 71, 83, 90, 93, 96.

64. Τὸ ὑπ' ἀριθμόν: 98.

Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα ποὺ φέρουν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς: α) Ἕνας γιὸς δὲν φέρει, γενικά, τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα, ὅπως καὶ μιὰ κόρη τὸ ὄνομα τῆς μητέρας· β) συνήθως ὁ πρωτότοκος τῶν ἐγγονῶν φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πάππου· γ) στὴν ἐπέκταση τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, τὰ ὀνόματα τῶν προγόνων, γιὰ τὴν ἀτυχία τῶν ἐρευνητῶν, συνεχῶς ἐπαναλαμβάνονται. Γιὰ τὰ ἀρσενικὰ μέλη τὰ ὀνόματα αὐτὰ εἶναι: Ἀλέξιος, Ἰωάννης, Ἀνδρόνικος, Ἰσαάκιος καὶ Μανουήλ· γιὰ τὰ θηλυκὰ μέλη τὰ ὀνόματα εἶναι: Ἄννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα καὶ Εἰρήνη. Ἀπ' τὰ 195 μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν ποὺ ἀνήκουν στὶς ἕξι πρῶτες γενεές (1-98), καθὼς καὶ στὴν ἕβδομη γενεά (99-195), μᾶς εἶναι ἄγνωστα τὰ ὀνόματα ἑνὸς Κομνηνοῦ [65] καὶ 15 θηλειῶν Κομνηνῶν [66]. Ἐπίσης γιὰ 12 μέλη τῆς οἰκογένειας [67], δὲ γνωρίζομε ἂν εἶναι ἀρσενικοῦ ἢ θηλυκοῦ γένους, οὔτε φυσικὰ καὶ τὸ ὄνομα ποὺ ἔφεραν. Πολλὰ ἀπ' τὰ ἀνωτέρω μέλη, ποὺ σὲ σύνολο ἀνέρχονται σὲ 28 (1+15+12=28), θὰ ἔφεραν ἕνα ἀπ' τὰ ὀνόματα τῶν ἀρσενικῶν ἢ θηλυκῶν μελῶν ποὺ ἀναφέραμε πιὸ πάνω. Ἔτσι — ἀπ' τὰ 195 μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν ἑφτὰ πρώτων γενεῶν — μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα 167 μελῶν. Ἀπ' αὐτὰ 110 εἶναι ἀρσενικοῦ γένους καὶ 57 θηλυκοῦ γένους. Ἀπ' αὐτὰ τὰ 110 μέλη ἀρσενικοῦ γένους φέρουν τὸ ὄνομα Ἀλέξιος 25 [68], τὸ ὄνομα Ἰωάννης 17 [69], τὸ ὄνομα Ἀνδρόνικος 10 [70], τὸ ὄνομα Ἰσαάκιος 14 [71], τὸ ὄνομα Μανουήλ 11 [72], τὸ ὄνομα Νικηφόρος 7 [73], τὸ ὄνομα Μιχαήλ 5 [74], τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος 6 [75], τὸ ὄνομα Θεόδωρος 4 [76], τὸ ὄνομα Ἀδριανός 2 [77],

65. Τοῦ ὑπ' ἀριθ. 186.
66. Τῶν ὑπ' ἀριθ. 5, 43, 47, 59, 97, 99, 100, 105, 108, 122, 157, 171, 172, 173, 190.
67. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 50, 51, 52, 88, 89, 102, 103, 107, 176, 187, 188, 193.
68. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 15, 25, 41, 45, 53, 64, 65, 69, 74, 82, 92, 106, 116, 119, 125, 132, 134, 137, 144, 152, 155, 156, 164, 167, 180.
69. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 6, 21, 23, 31, 34, 55, 66, 83, 84, 90, 104, 128, 133, 139, 147, 162, 179.
70. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 35, 70, 76, 87, 93, 113, 117, 124, 135, 148.
71. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 1, 4, 12, 36, 49, 56, 60, 62, 78, 96, 151, 160, 166, 183.
72. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 2, 7, 10, 39, 48, 81, 118, 159, 161, 169, 175.
73. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 3, 17, 63, 98, 114, 115, 120.
74. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 18, 110, 174, 177, 181.
75. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 27, 101, 170, 178, 189, 192.
76. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 9, 46, 168, 182.
77. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 16, 28.

τὸ ὄνομα Γρηγόριος 2 [78], τὸ ὄνομα Γεώργιος 2 [79], τὸ ὄνομα Δαβὶδ 1 [80], τὸ ὄνομα Θεοφύλακτος 1 [81], τὸ ὄνομα Στέφανος 1 [82], τὸ ὄνομα Νικόλαος 1 [83] καὶ τὸ ὄνομα Σουλεϊμὰν 1 [84]. Ἀπ' τὰ 57 μέλη θηλυκοῦ γένους φέρουν τὸ ὄνομα Ἄννα 13 [85], τὸ ὄνομα Μαρία 15 [86], τὸ ὄνομα Εὐδοκία 7 [87], τὸ ὄνομα Θεοδώρα 10 [88], τὸ ὄνομα Εἰρήνη 8 [89], τὸ ὄνομα Ζωὴ 3 [90] καὶ τὸ ὄνομα Σοφία 1 [91].

Οἱ Κομνηνοὶ ἐμφανίζονται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο κατὰ τὰ μέσα τοῦ ι' αἰ. μὲ τὸν ὑποτιθέμενο Ἰσαάκιο Κομνηνό 1, γιὰ νὰ τελειώσουν ὁριστικὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ ιη' αἰ. μὲ τὸν Ἰωάννη Κομνηνό, ποὺ μὲ τὸ ὄνομα Ἱερόθεος ἔγινε μητροπολίτης Δρύστρας [92].

Οἱ διάφοροι ποὺ στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀλλοῦ φέρουν τὸ ἐπίθετο Κομνηνός, καθὼς καὶ Εὐρωπαῖοι πρίγκιπες καὶ τυχοδιῶχτες, δὲν ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν καμιὰ ἐπίσημη ἀπόδειξη τῆς καταγωγῆς τους ἀπ' τὸν αὐτοκρατορικὸ οἶκο τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τραπεζούντας [93].

78. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 22, 194.
79. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 191, 195.
80. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 112.
81. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 109.
82. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 57.
83. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 111.
84. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 158.
85. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 19, 20, 24, 32, 42, 44, 72, 77, 86, 126, 140, 149, 154.
86. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 8, 11, 26, 33, 68, 75, 85, 91, 121, 123, 129, 141, 146, 153, 163.
87. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 13, 30, 37, 73, 80, 94, 130.
88. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 14, 38, 58, 79, 127, 131, 138, 142, 150, 185.
89. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 61, 67, 71, 136, 143, 145, 165, 184.
90. Τὰ ὑπ' ἀριθμούς: 40, 54, 95.
91. Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 29.
92. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 53.
93. Τὰ περιεχόμενα τῶν δυὸ παλιῶν βιβλίων γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, τοῦ Δημητρίου Στεφανόπολι Κομνηνοῦ, Précis historique de la maison impériale des Comnène ou l' on trouve l' origine, les moeurs et les usages des Maniotes, Amsterdam 1784, καὶ τοῦ E. F. Baron Henin de Cuvillers, Coup d' oeil historique et généalogique sur l' origine de la maison impériale des Comnène, Venise 1798, εἶναι καθαρῶς φανταστικά. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 22, ὑ. 1, καὶ κυρίως D. Polemis, The Doukai, σ. 134, ὑ. 1. Ἐπίσης φανταστικὸ εἶναι τὸ βιβλίο τοῦ Don Lorenzo Miniati, Le gloriae cadute (ἡ πεσμένη δόξα) dell' antississima et augustissima familia Comnena, Venetia 1663, καθὼς καὶ τὸ πρόσφατο ἔργο τοῦ Ricardo Pano, Genealogia de la casa imperial Lascaris Comneno, Tunja 1971.

ΠΡΩΤΗ ΓΕΝΕΑ

1. [Ἰσαάκιος] Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 935/40 - † ;)

Ὁ πατέρας τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 πρέπει, σύμφωνα μὲ τὴν ἑλληνικὴ συνήθεια, νὰ λεγόταν Ἰσαάκιος, καθὼς στὸν πρωτότοκο γιό του, τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνό 4, ἔδωσε αὐτὸ τὸ ὄνομα [1]. Ὁ πατέρας τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 935/40, καθὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Μανουὴλ φέρεται γεννημένος περὶ τὸ 955/60 [2], καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Du Cange [3], ποὺ τὴ γνώμη του δείχνει νὰ ἀποδέχεται καὶ ὁ G. Schlumberger [4], παντρεύτηκε μιὰ κόρη τῆς οἰκογένειας τῶν Ἐρωτικῶν, πιθανὸν ἀδελφὴ τοῦ στρατηγοῦ τῆς Κύπρου Θεόφιλου Ἐρωτικοῦ ποὺ στασίασε τὸ 1042 κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου (1042 - 1055) καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία του θεατρινίστηκε μέσα στὸν Ἱππόδρομο τῆς ΚΠολης, καθὼς ὑποχρεώθηκε νὰ περιβληθῆ γυναικεῖα φορέματα, καὶ μὲ αὐτὰ νὰ ἐμφανιστῆ ὡς δῆθεν θριαμβευτής [5].

Συνάγει δὲ τὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὁ Du Cange ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Μανουὴλ 2 ἀναφέρεται μὲ τὸ ἐπώνυμο Ἐρωτικός [6]. Πῆρε δηλ. τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του Ἐρωτικός, καὶ ὄχι αὐτὸ τοῦ πατέρα του Κομνηνός. Γιὰ τὸν πατέρα τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 τίποτε δὲ μᾶς εἶναι γνωστό, οὔτε κἂν πότε πέθανε. Ὁ [Ἰσαάκιος] Κομνηνὸς ἀπ' τὴ γυναίκα ποὺ παντρεύ-

---

1. 1 Ὁ Ἀθ. Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν, σ. 8, τὸν πατέρα τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 ὀνομάζει, χωρὶς νὰ παραθέτη πηγή, Ἰωάννη· ἀλλὰ γιατὶ Ἰωάννης, ποὺ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ δευτερότοκου γιοῦ του, καὶ ὄχι Ἰσαάκιος, ποὺ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ πρωτότοκου; Καὶ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ΝΕ 1 (1904), σ. 192, στὰ περὶ Κομνηνῶν μυθικά του, θεωρεῖ ἐπικρατοῦν ὄνομα τῆς οἰκογένειας τὸ Ἰσαάκιος. «Καὶ ἐκ τοῦ Ἰσαακίου (ἐκγόνου τοῦ Ἀρτάβανου), γράφει, δέκατος ἕβδομος (στὴν ὑ. 6 : ἕβδομος) [γόνος] ὑπῆρχεν ὁ βασιλεὺς κὺρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς καὶ ὁ τούτου αὐτάδελφος κὺρ Ἰωάννης...
2. S. De Jongh, σ. 2.
3. Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 170.
4. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. I[2], σ. 73.
5. Σκυλίτζης, σ. 429. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 549-50. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 215-6· Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ', α', σ. 233.
6. Σκυλίτζης, σ. 323: Μανουὴλ πατρίκιον τὸν Ἐρωτικόν, Σκυλίτσης - Κεδρηνός τ. Β', σ. 427.

τηκε ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά, τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸν Ἐρωτικὸν 2 καὶ τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν 3 [7].

ΔΕΥΤΕΡΗ ΓΕΝΕΑ

2. Μανουὴλ Κομνηνὸς Ἐρωτικὸς

(γένν. περὶ τὸ 955/60 - †1020)

Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς [1] Ἐρωτικός [2], γιὸς τοῦ [Ἰσαάκιου] Κομνηνοῦ 1 καὶ τῆς Ἀνώνυμης Ἐρωτικῆς [3], γεννήθηκε περὶ τὸ 955/60 [4]. Ὁ Μανουήλ, «αὐτὸς ὁ περίφημος ἄντρας», ὅπως τὸν θέλει ὁ Βρυέννιος [5], πῆρε τὸν τίτλο τοῦ π α τ ρ ί κ ι ο υ [6], καὶ ἴσως, ἂν πιστεύσωμε τὴ δισεγγόνη του Ἄννα Κομνηνή [7], ὑψώθηκε ἀπ' τὸ Βασίλειο (β') τὸν Πορφυρογέννητο στὸ ἀξίωμα τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο μ έ σ τ ι κ ο υ τῶν σ χ ο λ ῶ ν τῆς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς. Τὸ 978 ὑπεράσπισε χωρὶς ἐπιτυχία τὴ Νίκαια, ποὺ τὴν πολιορκοῦσε ὁ μεγάλος στασιαστὴς τῆς Ἀνατολῆς Βάρδας Σκληρός [8].

---

7. Οἱ ἐκ τῶν πηγῶν μαρτυρίες τῆς ὕπαρξης τέκνων, παρατίθενται πάντα, πλὴν ὁρισμένων σκοτεινῶν περιπτώσεων, στὶς οἰκεῖες ταυτάριθμες προσωπογραφίες· γιὰ τὴν προκειμένη περίπτωση π. χ. ὁ ἀναγνώστης θὰ προσφύγη στοὺς Μανουὴλ Κομνηνὸν Ἐρωτικὸν 2 καὶ Νικηφόρον Κομνηνὸν 3.

2. 1 Βρυέννιος, σ. 17: Μανουὴλ ἐκείνου τοῦ πάνυ, ὃς ἐς Κομνηνοὺς ἀναφέρων τὸ γένος. . .

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 427. Σκυλίτζης, σ. 323.

3. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 1 καὶ 2.

4. S. De Jongh, σ. 2, ὑ. 2. Τὰ τρία παιδιά του γεννήθηκαν περὶ τὸ 1007, 1012 καὶ 1015· ἦταν ἄρα ὁ Μανουὴλ κατὰ τὴ γέννησή τους 47, 52 καὶ 55 χρονῶ, ἂν δεχτοῦμε πὼς γεννήθηκε τὸ 960· αὐτὸ βέβαια εἶναι κάπως ἀπαράδεκτο γιὰ μιὰ ἐποχὴ ποὺ παντρεύονταν πολὺ ἐνωρίς, δὲ μποροῦμε ὅμως νὰ τοποθετήσωμε τὴ γέννησή του μετὰ τὸ 960, γιατὶ τὸ 978 τὸν βλέπομε νὰ ὑπερασπίζη τὴ Νίκαια ἀπ' τὸ Σκληρό.

5. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 1.

6. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 427. Σκυλίτζης, σ. 323.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 9.

8. Σκυλίτσης, σ. 323. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 427· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 10· ὁ Νικηφ. Βρυέννιος, σ. 17, λέει μόνο πὼς στάλθηκε ὡς πρέσβυς ἀπ' τὸ Βασίλειο (β') στὸ Βάρδα Σκληρό.

Παντρεύτηκε ἄγνωστο πότε μὲ μιὰ κάποια Μαρία [9] ποὺ δὲ ξέρομε ἀπὸ ποιὰ οἰκογένεια προερχόταν. Πέθανε περὶ τὸ 1020 [10], ἐνῶ ἡ γυναῖκα του πρέπει νὰ εἶχε πεθάνει περὶ τὸ 1015 [11]. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς Ἐρωτικὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴ Μαρία τρία παιδιά, δυὸ ἀγόρια καὶ ἕνα κορίτσι, τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 4, τὴν Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 5 καὶ τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ 6.

3. Νικηφόρος Κομνηνὸς

(γένν. περὶ τὸ 970 - † μετὰ τὸ 1026)

Ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς [1], γιὸς τοῦ [Ἰσαάκιου] Κομνηνοῦ 1 καὶ τῆς Ἀνώνυμης Ἐρωτικῆς [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 970. Ὁ Νικηφόρος ποὺ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ π α θ ά ρ ι ο υ διορίστηκε τὸ 1022 ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειο (β') τὸν Πορφυρογέννητο στρατηγὸς τῆς νέας ἀσιατικῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀσπρακανίας [3]. Ἡ ἐπαρχία αὐτὴ δὲν ἦταν ἄλλη ἀπ' τὸ τέως ἀρμενικὸ βασίλειο τοῦ Βασπουρακὰν (Vaspourakan), ποὺ ὁ τελευταῖος ἡγεμόνας του Σεναχηρεὶμ (Senachérim) εἶχε παραχωρήσει στὸν αὐτοκράτορα Βασίλειο (β') τὸ 1021, γιὰ νὰ ἀποτελέση τμῆμα τῆς Αὐτοκρατορίας, παίρνοντας σὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἐπαρχία τῆς Σεβάστειας [4].

---

9. Ὁ γιός τους Ἰσαάκιος 4 ὀνόμασε τὴ μοναχοκόρη του Μαρία 8, καὶ ὁ γιός τους Ἰωάννης 6 ὀνόμασε τὴν πρωτότοκη ἀπ' τὶς κόρες του Μαρία 11.

10. Οἱ δυὸ γιοί του κατὰ τὸ θάνατό του ἦσαν, σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, σ. 17, «κομιδῆ νέοι».

11. Τὸ «πάλαι θανούσης» τοῦ Βρυέννιου, σ. 17, γιὰ τὴ μητέρα τῶν δυὸ μικρῶν Κομνηνῶν, πρέπει νὰ σημαίνη πὼς αὐτὴ εἶχε πεθάνει 4-5 χρόνια πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα τους.

3. 1. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 464.

2. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 170. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. II, σ. 597· Ἀ. Κομνηνὸς Ὑψηλάντης, Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν, σ. 8. Ὁ F. Chalandon, τ. I, σ. 22, παρατηρεῖ σωστὰ πὼς καμιὰ ἔνδειξη δὲ μᾶς δίδεται ἀπ' τὶς πηγὲς γιὰ τὴ σχέση τῆς συγγένειας ποὺ συνδέει τὸ Νικηφόρο μὲ τὸ Μανουὴλ 2, ἐνῶ ἡ S. De Jongh, σ. 72, κατατάσσει τὸ Νικηφόρο μεταξὺ τῶν μὴ συνταυτισθέντων Κομνηνῶν. Κοντὰ σ' αὐτὰ ὅμως πρέπει νὰ σημειώσωμε πὼς τὸ ὄνομα Νικηφόρος τὸ συναντᾶμε στὸν πεμπτότοκο γιὸ τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6, τὸ Νικηφόρο Κομνηνὸ 17, καὶ δὲν ἀποκλείεται ὁ Ἰωάννης 6 νὰ ἔδωσε σ' αὐτὸν τὸ γιό του τὸ ὄνομα τοῦ θείου του, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατέρα του.

3. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 464.

4. Σκυλίτζης, σ. 354-55. Πρβλ. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. II, σ. 590-602.

Ὁ Νικηφόρος ὑπῆρξε ἕνας λαμπρὸς καὶ ἐξαίρετος στρατηγὸς καὶ κυβερνήτης. Ἐξακολούθησε νὰ εἶναι στρατηγὸς Ἀσπρακανίας καὶ στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου (η') ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βασίλειου (β') καὶ κατόρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας του μὲ ἐπιτυχεῖς κατακτήσεις ἐναντίον τῶν γειτόνων Τούρκων δυναστῶν. Ἔπεισε ὅλους τοὺς στρατιῶτες του νὰ ὁρκιστοῦν πὼς ἢ θὰ νικοῦν ἢ θὰ πέφτουν μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου στὸ πλευρό του. Ἀπ' αὐτό, ὁ Νικηφόρος κατηγορήθηκε στὸν Κωνσταντῖνο (η'), καθὼς φαίνεται, πὼς ἀπόβλεψε στὴ σύνθεση στρατοῦ προσωπικὰ σ' αὐτὸν ἀφοσιωμένου. Ἔτσι ὁ φιλύποπτος μονάρχης, κάτω ἀπ' τὸ φόβο μήπως ἕνας τόσο δραστήριος στρατηγὸς ποὺ στηρίζεται σὲ τόσο ἀφοσιωμένους στρατιῶτες γίνῃ ἐπικίνδυνος, ἔπαυσε τὸ 1026 τὸ γενναῖο στρατηγὸ ἀπ' τὴ διοίκηση τῆς Ἀσπρακανίας καὶ τὸν ἀνακάλεσε στὴν ΚΠολη, ὅπου μὲ τὴν ἄφιξή του πρόσταξε καὶ τὸν ἐτύφλωσαν [5].

Ὁ Ἀρμένιος ὅμως χρονογράφος Ἀρισδάγης ὁ ἐκ Λασδιβέρδης μᾶς δίνει μιὰ ἄλλη ἔκδοση γιὰ τὴν αἰτία τῆς τύφλωσης τοῦ Νικηφόρου, ποὺ δὲ πρέπει νὰ τὴν παραβλέψωμε. Καθαρὰ τὸν κατηγορεῖ πὼς εἶχε συνωμοτήσει μὲ τὸ βασιλέα τῆς Ἀβασγίας καὶ Γεωργίας Γεώργιο Ι (1014-1027) γιὰ νὰ ἀναγορευτῇ στὴν Ἀσία αὐτοκράτορας ἀπ' τοὺς στρατιῶτες του ἢ καλύτερα γιὰ νὰ κάνῃ τὴν Ἀσπρακανία ἕνα ἰδιαίτερο κράτος στὴν Ἀνατολὴ κάτω ἀπ' τὴν ἡγεμονία του. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα τῆς Καππαδοκίας, ὅταν πληροφορήθηκαν τὴν πλοκὴ αὐτῆς τῆς συνωμοσίας, τὸν συνέλαβαν μέσα στὴ σκηνή του μαζὶ μὲ τοὺς συνεργάτες του καὶ ἀνάφεραν σχετικὰ στὸν αὐτοκράτορα ποὺ τὸν ἑπόμενο χρόνο, καὶ ἀφοῦ βεβαιώθηκε γιὰ τὴν ἐνοχή τους, πρόσταξε τὴν τύφλωσή τους [6]. Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Νικηφόρου μᾶς εἶναι ἄγνωστο· ὅσο γιὰ ἀπογόνους δὲ φαίνεται νὰ ἄφησε.

5. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 481-82. Πρβλ. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. II, σ. 597-98, καὶ αὐτόθι τ. III, σ. 29-30.

6. Ἀρισδάγης ὁ ἐκ Λασδιβέρδης, Histoire d' Arménie, trad. en français Evariste Prud' homme, Paris 1864. Πρβλ. G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. III, σ. 30-32. N. Adontz, Études Armeno - byzantines, σ. 171-2.

ΤΡΙΤΗ ΓΕΝΕΑ

4. Ἰσαάκιος (α') Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1007 - †1060)

Ὁ Ἰσαάκιος[1] (α') ὁ Κομνηνός, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 καὶ τῆς Μαρίας [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1007 [3]. Παντρεύτηκε πιθανὸν ἤδη τὸ 1025 [4] τὴ Βουλγαρίδα πριγκίπισσα Αἰκατερίνη [5], κόρη τοῦ τελευταίου τσάρου τῆς Βουλγαρίας ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κομητοπούλων Ἰωάννη Βλαδίσλαου (1015-1018) καὶ τῆς τσαρίνας Μαρίας [6], γεννημένη περὶ τὸ 1010. Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἀπ' τὸ 1042 περίπου ὡς τὸ 1054 ποὺ παύτηκε ἀπ' τὴν αὐτοκρατόρισσα Θεοδώρα τὴν Πορφυρογέννητη [7], ὑπῆρξε δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ μάγιστρου καὶ τοῦ βέστη[8]. Στὶς 8 Ἰούνιου τοῦ 1057 οἱ συνάδελφοί του στρα-

4. 1. Φέρει κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του [Ἰσαάκιου] Κομνηνοῦ 1.

2. Βρυέννιος, σ. 17· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 9 : Μανουὴλ ἐκεῖνος, ὁ τοῦ προβεβασιλευκότος Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ πατήρ. . .

3. Mädler, Theodora, σ. 13.

4. Βρυέννιος, σ. 19.

5. Βρυέννιος, σ. 19· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648· Ἰωήλ, σ. 64· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 132 κεξ., 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολὴ 112, Σάθα ΜΒ 5 (1876), σ. 356-58.

6. Οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 628, καὶ ὁ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 660, λένε πὼς ἡ Αἰκατερίνη ἦταν ἀδελφὴ τοῦ Ἀαρών, γιοῦ τοῦ Ἰωάννη Βλαδίσλαου, ἐνῶ ὁ Βρυέννιος, σ. 19, λέει πὼς ἦταν ἡ πρεσβύτερη κόρη τοῦ τσάρου Σαμουήλ. Δυὸ κόρες τοῦ Σαμουὴλ προβάλλουν πραγματικὰ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τοῦ 1018· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 474 : ἔνθα προσήχθησαν αὐτῷ θυγατέρες δύο τοῦ Σαμουήλ. Ἀλλά, ὅπως σωστὰ παρατήρησε ὁ Mädler, Theodora, σ. 13, οἱ κόρες αὐτὲς ἦσαν τότε σὲ ἡλικία 25 μὲ 30 χρονῶ. Ἡ Αἰκατερίνη ἦταν λοιπὸν ἡ πρωτότοκη ἀπ' τὶς ἕξι κόρες τοῦ Ἰωάννη Βλαδίσλαου, ἀκόμη σὲ παιδικὴ ἡλικία, ὅταν αἰχμαλωτίστηκαν τὸ 1018, βλ. Σκυλίτσην - Κεδρηνόν, τ. Β', σ. 468-70. Τὸ λάθος τοῦ Βρυέννιου εἶναι εὔκολο νὰ ἐξηγηθῇ· γι' αὐτόν, ὅπως καὶ στὴν Ἄννα Κομνηνή (τ. II, σ. 96 : Σαμουὴλ ὁ τελευταῖος τῆς Βουλγαρικῆς δυναστείας), ὁ τελευταῖος τσάρος τῆς Βουλγαρίας ἦταν ὁ ἡρωϊκὸς Σαμουήλ, ἐνῶ οἱ ἀδύναμοι καὶ ἐφήμεροι διάδοχοί του εἶχαν πρὶν ἀπὸ πολὺ λησμονηθῆ.

7. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 611· Γλυκᾶς, σ. 599.

8. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 611· Γλυκᾶς, σ. 600. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή : Κύριε, βοήθει Ἰσαακίῳ μαγίστρῳ, βέστῃ καὶ στρατοπεδάρχῃ τῆς Ἀνατολῆς τῷ Κομνηνῷ. Βλ. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2680, σ. 1453-1454·

τηγοὶ στασίασαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (ς΄) τοῦ Στρατιωτικοῦ καὶ ἀναγόρευσαν τὸν Ἰσαάκιο αὐτοκράτορα σὲ κάποιο μέρος τῆς Παφλαγονίας. Ἀπὸ ὅλη τὴ Μ. Ἀσία μαζεύτηκαν γύρω του ὀπαδοὶ καὶ σὲ λίγο ὁ Ἰσαάκιος βρισκόταν μὲ τὸ στρατό του στὴ Νίκαια. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ποὺ στάλθηκε σὲ συνάντησή του, νικήθηκε στὴ μάχη τοῦ Ἅδη.

Ὁ Μιχαὴλ (ς΄) ἀναγκάστηκε νὰ ἔλθη σὲ διαπραγματεύσεις μὲ τὸν ἀντίπαλό του. Ἀπὸ μιὰ πρεσβεία ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Λειχούδη, τὸ Λέοντα Ἀλωπὸ καὶ τὸ Μιχαὴλ Ψελλό, τοῦ προτάθηκε ὁ τίτλος τοῦ καίσαρα μὲ τὸ δίκαιο τῆς διαδοχῆς στὸ θρόνο. Αὐτὲς οἱ παραχωρήσεις δὲν πέτυχαν παρὰ νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν ἀνταρσία. Τὴν ἴδια στιγμὴ ἡ ΚΠολη ἅπλωσε τὰ χέρια πρὸς τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνό. Ἀλλὰ ἡ λύση δόθηκε ἀπ' τὴν τρίτη δύναμη ποὺ ἀποτελοῦσε μαζὶ μὲ τὶς δυὸ ἀντίπαλες ἀριστοκρατίες, τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν στρατιωτική, τὸν παράγοντα τὸν πιὸ σπουδαῖο: τὴν Ἐκκλησία. Ὁ δυναμικὸς πατριάρχης Μιχαὴλ (α΄) ὁ Κηρουλάριος (1043-1058, †1059) μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῆς ἀντίστασης καὶ ἡ ἁγια - Σοφιὰ ἔγινε τὸ κέντρο τῆς ἀντικυβερνητικῆς κίνησης. Ἔτσι ὁ Μιχαὴλ (ς΄) ὑποχρεώθηκε νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰ λάβη τὸ μοναχικὸ σχῆμα. Τὴν 1 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1057 ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἔκανε τὴ θριαμβευτική του εἴσοδο στὴν ΚΠολη καὶ ἔλαβε τὸ διάδημα ἀπ' τὰ χέρια τοῦ πατριάρχη [9].

Ἡ βασιλεία του ὑπῆρξε σύντομη. Ἡ ἀντίθεσή του πρὸς τὸν φιλόδοξο πατριάρχη Μιχαὴλ τὸν Κηρουλάριο ποὺ ἤθελε τὴν πνευματικὴ ἐξουσία ὑπεράνω τῆς πολιτικῆς καὶ δὲ δίστασε νὰ περιβληθῆ ἐρυθρὰ ὑποδήματα [10] — προνόμιο ἀποκλειστικὸ τοῦ αὐτοκράτορα — καὶ οἱ αὐστηρὲς οἰκονομίες του ξεσήκωσαν μιὰ γενικὴ ἐχτρότητα [11]. Δυὸ χρόνια προηγουμένως ἡ συμμαχία τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία προκάλεσε τὴν πτώση τοῦ Μιχαὴλ (ς΄)· αὐτὴ τὴ φορὰ ἡ συμμαχία της μὲ τὴν ἀριστοκρατία τῶν πολιτικῶν ἀξιωματούχων ἦταν ἐκείνη ποὺ ὁδήγησε τὸν Ἰσαάκιο (α΄) τὸν Κομνηνὸ στὴν πτώση. Σὲ μιὰ στιγμὴ ἀπελπισίας, καὶ ἄρρωστος, παραιτήθηκε τῆς πορφύρας, τὴν 22 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1059, κάτω ἀπ' τὶς πιεστικὲς συμβουλὲς τοῦ

9. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 637-38· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 85-110· Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 53-59. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 360-61. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή : Ἰσαάκιος βασιλεὺς Ρωμαίων. Βλ. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part I, ἀριθ. 85, 85 bis καὶ 86, σ. 76-8.

10. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 643 : ἐπεβάλλετο δὲ καὶ κοκκοβαφῆ περιβαλεῖν πέδιλα, Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 668· Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης, σ. 62-3· Συνεχιστὴς Ἰω. Σκυλίτση, σ. 104-5.

11. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 667-68· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120.

Ψελλοῦ, καὶ ἀποσύρθηκε στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, ὅπου ἔγινε μοναχός [12]. Πέθανε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1060 [13].

Ὁ Ψελλὸς μᾶς λέει πὼς ὁ Ἰσαάκιος «καὶ μόνο μὲ τὴν παρουσία του ἐνέπνεε τὸ σεβασμὸ» [14] καὶ πὼς «ἀπὸ κάθε ἄλλον ἄνθρωπο ἦταν πιὸ βραχύλογος, ἔτσι ποὺ σχεδὸν μὲ νεύματα καὶ κινήσεις τῶν χεριῶν καὶ τοῦ κεφαλιοῦ, χωρὶς πολλὰ λόγια, διηύθυνε κάθε πράξη» [15]. Εἶναι χαρακτηριστικὸ ποὺ στὰ νομίσματά του ἀπεικονίστηκε μὲ γυμνὸ σπαθί [16]. Πρόδρομος τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 87, θέλησε νὰ ξεκαθαρίση τὴν κόπρο τοῦ Αὐγείου, ἂν ἦταν μπορετὸ «μέσα σὲ μιὰ μέρα» [17]. Ὁ Συνεχιστὴς τοῦ Σκυλίτση [18] καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτης [19] μᾶς παρουσιάζουν μὲ ζωηρότητα τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἰσαάκιου (α΄) κατὰ τῆς σπατάλης τοῦ δημόσιου πλούτου· αὐτὸς πρῶτος περιόρισε τὰ δοσίματα τῶν ὀφφικίων, δηλ. τὶς χορηγίες τῶν τιτλούχων τοῦ Κράτους, ποὺ πρέπει νὰ ἦσαν τεράστιες. Ἀκόμη ἔβαλε χέρι καὶ στὰ μοναστήρια [20]. Χωρὶς νὰ τὸν μέλη ποὺ γινόταν ἀντιδημοτικός, ἀνάλαβε ἕνα ἡράκλειο ἄθλο [21], ποὺ δυστυχῶς δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀποτελειώση.

12. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 647-48· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 672-74· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120-38· Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 68-9· Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 108-9· Μανασσῆς, σ. 272, στίχ. 6409-420· Βρυέννιος, σ. 20-22· Γλυκᾶς, σ. 603. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 363· Vasiliev, Ἱστορία, σ. 436· Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 234-5. Σχετικὰ μὲ τὴν ἡμερομηνία παραίτησης ἀπ' τὸ θρόνο τοῦ Ἰσαάκιου (α΄) μέχρι πρὶν λίγο εἶχε γίνει ἀποδεχτὴ ἡ χρονολογία τῆς 25ης τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1059, βλ. Grumel, Chronologie, σ. 358· Ostrogorsky, Histoire, σ. 363· Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 117. Ἀλλὰ ὁ P. Gautier εἰς Monodie inédite de Michel Psellos sur le basileus Andronic Doucas, REB 24 (1966), σ. 156, ἔχοντας ὑπόψη του μιὰ σημείωση τοῦ χφ. Athen. gr. 1429, φ. 45r, διαπίστωσε πὼς ἡ ὁριστικὴ παραίτηση τοῦ Ἰσαάκιου (α΄) ἔγινε στὶς 22 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1059 καὶ ἡ ἀναγόρευση καὶ στέψη τοῦ Κωνσταντίνου (ι΄) Δούκα στὶς 23 τοῦ Νοέμβρη l. ἑ.

13. Βρυέννιος, σ. 23 : ἀλλ' ὁ μὲν Κομνηνὸς ἐνιαυτὸν ἐπιβιοὺς μετὰ τὴν τούτου (τοῦ Κωνσταντίνου ι΄ Δούκα) ἀνάρρησιν ἐτελεύτα.

14. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 85 : αἰδέσιμος γάρ τις ἐδόκει καὶ μόνον ὁρώμενος.

15. Ψελλός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 113.

16. Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 103 : τῷ βασιλικῷ νομίσματι σπαθηφόρος διαχαράττεται, μὴ τῷ θεῷ τὸ πᾶν ἐπιγράψας, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ ἰσχύϊ καὶ τῇ περὶ πολέμους ἐμπειρίᾳ, Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 665-66.

17. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120-21.

18. Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 103-4.

19. Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 60-61.

20. Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 104· Μιχ. Ἀτταλειάτης, σ. 61· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 120· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 667-68.

21. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 668· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 121.

Ἡ γυναίκα του Αἰκατερίνη τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποία εἶχε στέψει αὐγούστα [22], «τὸ μεγάλο αὐτὸ ἄγαλμα καὶ στόλισμα τοῦ γυναικείου κόσμου, ποὺ ἐνῶ ὁ ἄντρας της πολεμοῦσε τοὺς ἐχτροὺς τῆς Αὐτοκρατορίας, αὐτὴ μὲ τὴν κόρη τους Μαρία Κομνηνή 8, ἀγωνιοῦσε καὶ προσευχόταν νύχτα - μέρα στὴ Θεομήτορα νὰ εἶναι πάντα μαζί του» [23], φαίνεται πὼς ἦταν μιὰ ἔξυπνη καὶ δυναμικὴ γυναίκα. Οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ κόλακες τῆς αὐλῆς, ποὺ εἶχαν τύχει τῶν ἄπειρων εὐεργεσιῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους, γράφοντας πρὸς αὐτὴ θὰ διακηρύξουν πὼς «ἦταν ὄχι μόνο τυπικὰ ἀλλὰ καὶ ἀληθινὰ βασίλισσα, ποὺ ὄχι μόνο ἀπὸ βασιλικὴ γενιὰ καταγόταν—τὴ βασιλικὴ γενιὰ τῆς Βουλγαρίας—ἀλλὰ ποὺ συγχρόνως εἶχε τὴν τύχη νὰ ἀπολαύση τὴ βασιλεία καὶ στὸ Βυζάντιο, κ' ἔτσι νὰ ὑπερβάλλη τὴν προηγούμενη οἰκογενειακή της εὔκλεια» [24]. Θὰ ποῦν ἀκόμη καὶ θὰ διακηρύξουν πὼς «ἦταν ἡ ζωὴ ποὺ ἔφερνε τὸ φῶς» [25].

Ἡ Αἰκατερίνη κατὰ τὶς μέρες τῆς ἀρρώστιας τοῦ συζύγου της, τὸν μελαγχολικὸ ἐκεῖνο Νοέμβρη τοῦ 1059, μὲ τὸ γυναικεῖο της αἰσθητήριο κατάλαβε πὼς ὁ Μιχαὴλ Ψελλός, ποὺ ἰσχυριζόταν «πὼς δὲ μποροῦσε νὰ ζήση μακρυὰ ἀπ' αὐτὴ καὶ τὸν ἄντρα της οὔτε γιὰ λίγο, καὶ πὼς μιὰ σύντομη ἀπομάκρυνσή του ἀπ' τὴν ΚΠολη κατακαίει καὶ ἀναλίσκει τὴν ψυχή του καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ὑποφέρη» [26], κατάλαβε λοιπὸν ἡ Αἰκατερίνη πὼς αὐτὸς ὁ μεγάλος κόλακας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ κυρίως συνέβαλε, γιὰ νὰ πάρη ὁ ἄντρας της τὴν ἀπόφαση νὰ παραιτηθῆ ἀπ' τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, καὶ σὲ μιὰ συνάντησή τους τοῦ τὰ ἔψαλε γιὰ τὰ καλά: «Σοῦ χρεωστοῦμε χάρη, τοῦ εἶπε, φιλόσοφε, γιὰ τὴν ὡραία συμβουλὴ ποὺ θέλησες νὰ δώσης στὸν αὐτοκράτορα· πολὺ καλὰ μᾶς ἀνταπόδωσες τὶς εὐεργεσίες ποὺ σοῦ κάναμε, μὲ τὸ νὰ σπρώξης τὸν αὐ-

22. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 132 κεξ., 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολὴ 112, Σάθα ΜΒ 5 (1876), σ. 356-58· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 666· Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 103· Γλυκᾶς, σ. 604· VV 2 (1895), σ. 185, Ἐπιγραφὴ ἐκ Κριμαίας: Ἐγένοντο αἱ πόρται τοῦ πραιτορίου σιδηραῖ, ἐνεκαινίσθησαν καὶ αἱ λοιπαὶ τοῦ κάστρου ἐπὶ Ἰσαακίου μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων τοῦ Κομνηνοῦ καὶ Αἰκατερίνης τῆς εὐσεβεστάτης Αὐγούστης διὰ Λέοντος πατρικίου καὶ στρατηγοῦ Χερσῶνος τοῦ Ἀλυάτου μηνὸς Ἀπριλίου ἰνδ. ιβ' ἔτους, ϛφξζ' (1059).

23. Μιχαὴλ Ψελλός, Πρός τὸν βασιλέα [Ἰσαάκιον] τὸν Κομνηνόν, Σάθα ΜΒ 5 (1876), σ. 419.

24. Μιχαὴλ Ψελλός, Τῇ δεσποίνῃ Αἰκατερίνῃ, Σάθα ΜΒ 5 (1876), σ. 357.

25. Μιχαὴλ Ψελλός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 357 : πῶς ἔχεις ἡ φωσφόρος ζωή;

26. Μιχαὴλ Ψελλός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 357 : Ποθῶ μὲν οὖν ὑμᾶς καὶ παρόντας, ἀποδημησάντων δὲ τῆς Πόλεως καὶ ἐξεληλυθότων βραχύ, φέρειν οὐ δύναμαι, ἀλλ' ὥς περ πῦρ ἐμφωλεῦόν μου τῇ ψυχῇ κατακαίει καὶ δαπανᾷ, καὶ οὐκ ἔχω ἐνεγκεῖν τὴν διάστασιν.

τοκράτορα νὰ περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα» [27]. Οἱ ὅρκοι τοῦ Ψελλοῦ πὼς δὲν ἔκανε τάχα κάτι τέτοιο, ἡ ἐπίκληση τῆς μαρτυρίας τοῦ ἄρρωστου αὐτοκράτορα, τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν Ψελλό, πὼς ἡ αὐτοκρατόρισσα «σκέφτεται κατὰ τρόπο γυναικεῖο καὶ πὼς πιὸ πολὺ γι' αὐτὴ τὴν ἀπόφασή του κατηγορεῖ ὅλους τοὺς ἄλλους παρὰ τὸν ἴδιο» [28], καθόλου δὲ μᾶς πείθουν γιὰ νὰ ἀπαλλάξωμε τὸ φιλόσοφο - πολιτικὸ τῆς μεγάλης εὐθύνης του, ποὺ παράδωσε τὴ βασιλεία στὰ χέρια τοῦ ἀνίκανου Κωνσταντίνου (ι') τοῦ Δούκα σὲ βάρος ἑνὸς ἄρρωστου μὲν ἀλλὰ πολὺ ἱκανοῦ ἀνδρός, ὅπως ἦταν ὁ Ἰσαάκιος.

Στὸ λόγο τοῦ αὐτοκράτορα πὼς ἡ Αἰκατερίνη μὲ τὴν παρέμβασή της ἐμπόδισε τὸν Ψελλὸ καὶ τὸν ἴδιο ἀπ' τὸ νὰ σκέφτωνται «τὰ καλύτερα», τὸ οὐράνιο δηλ. συμφέρον, ἡ Αἰκατερίνη—πολὺ πραχτικὴ — μὲ τόλμη καὶ ἀφοβία, ἀντιπαρατήρησε πὼς «παίρνει στὸ λαιμό της αὐτὴ τὴν ἁμαρτία τοῦ συζύγου της»· «ἐγώ πρόσθεσε, θὰ ἀπολογηθῶ στὸν ὑπέρτατο κριτὴ καὶ Θεὸ γι' αὐτὴ τὴν ἁμαρτία σου, ἔτσι ποὺ ἐσὺ νὰ εἶσαι ἀκατάκριτος, κ' ἐγὼ μὲ εὐχαρίστηση δέχομαι νὰ ὑποστῶ τὴ μετὰ θάνατο τιμωρία καὶ νὰ σταλῶ στὸ αἰώνιο βαθὺ σκοτάδι καὶ στὸ πῦρ τὸ ἐξώτερο. Ἔπειτα, τί λογῆς ψυχὴ ἔχεις γιὰ νὰ φύγης ἀπ' τὰ βασιλικὰ παλάτια καὶ νὰ ἀφήσης ἐμένα στὴν πιὸ βαριὰ χηρεία καὶ τὴν κόρη μας στὴν πιὸ σκληρὴ ὀρφάνια· καὶ τὸ κακὸ δὲ θὰ περιοριστῆ ὡς ἐδῶ γιὰ μᾶς, γιατὶ χειρότερα θὰ μᾶς περιμένουν, καθὼς χέρια χωρὶς ἀμφιβολία μὴ φιλικὰ θὰ μᾶς μεταφέρουν σὲ μακρινὲς ἐξορίες, ὅπου ἴσως θὰ ὑποστοῦμε μιὰ πιὸ σκληρὴ μεταχείριση, κ' ἔτσι τὸ αἷμα τῶν πιὸ ἀγαπημένων σου προσώπων ἕνας ἄνθρωπος ἀνελέητος θὰ τὸ βλέπη νὰ τρέχη· καὶ ἐσὺ μὲν θὰ ἐπιζήσης τοῦ μετασχηματισμοῦ σου ἢ πολὺ ὡραῖα θὰ πεθάνης, γιὰ μᾶς ὅμως πιὸ σκληρὴ ἀπ' τὸ θάνατο θὰ παραμείνη ἡ ζωή» [29].

Δὲ μπόρεσε ὅμως μὲ αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματά της νὰ μεταπείση τὸν αὐτοκράτορα, καὶ καθὼς εἶδε πὼς κάθε ἄλλη προσπάθειά της θὰ πάη χαμένη, τοῦ ἔδωσε τὴ συμβουλὴ νὰ διαλέξη ὡς διάδοχο τῆς βασιλείας τὸν πιὸ εὐνοϊκὸ καὶ πιὸ ἀφοσιωμένο ἄνθρωπο τοῦ περιβάλλοντός του, ἔτσι ποὺ κι αὐτὸν ἂν ἐπιζήση νὰ σεβαστῆ, καὶ πρὸς αὐτὴ τὴν ἴδια σὰν ἕνας γιός της νὰ συμπεριφερθῆ [30]. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ κλίμα ποὺ μὲ τὶς ἀντιλήψεις της εἶχε δημιουργήσει ἡ αὐγούστα Αἰκατερίνη, ὅταν ὁ ἄντρας της Ἰσαάκιος

27. Μιχαὴλ Ψελλός. Χρονογραφία, τ. II, σ. 132.

28. Μιχαὴλ Ψελλός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 133.

29. Μιχαὴλ Ψελλός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 133.

30. Μιχαὴλ Ψελλός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 133.

(α') παράδωσε τὴν ἐξουσία στὸν Κωνσταντῖνο (ι')[31] καὶ ἀποσύρθηκε στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, παρότι λέγεται πὼς κι αὐτὴ «ἤθελε νὰ μιμηθῆ τὸν Ἰσαάκιο καὶ νὰ γίνη μοναχή»[32], κάτι τέτοιο δὲν ἔγινε, γιατὶ ὁ νέος κύριος δεσμεύτηκε ἢ ἀναγκάστηκε, καθὼς φαίνεται, νὰ διαμοιραστῆ μαζί της τὴ βασιλικὴ ἐξουσία γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα, ποὺ δὲ φαίνεται ὅμως νὰ ὑπῆρξε μακρόν[33]. Καθὼς μαθαίνομε ἀπὸ ἐπίσημο κείμενο — προκήρυξη τοῦ νέου αὐτοκράτορα πρὸς τοὺς κυβερνῆτες τῶν ἐπαρχιῶν — ὁ Κωνσταντῖνος (ι') Δούκας «π ο λ λ ὰ παρακάλεσε» τὴν αὐγούστα Αἰκατερίνη «νὰ παραμείνη στὸ παλάτι, καὶ ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς αὐτὴ καὶ τὸν βασιλέα (τὸν Ἰσαάκιο α') δὲν τὴν ἀποστέρησε τῆς βασιλικῆς εὐφημίας, ἀλλὰ πρόσταξε ὅλους τοὺς στρατηγοὺς τῶν θεμάτων, νὰ καλέσουν γύρω τους τοὺς ε ὐ γ ε ν έ σ τ ε ρ ο υ ς καὶ τοὺς πρόκριτους, καὶ νὰ κάνουν κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπο τὴν εὐφημία: Αἰκατερίνης μεγάλης βασιλίσσης καὶ αὐτοκρατορίσσης Ρωμαίων πολλὰ τὰ ἔτη καὶ Κωνσταντίνου μεγάλου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων τοῦ Δούκα πολλὰ τὰ ἔτη»[34].

Πόσο διάστημα συμβασίλευσε ἡ Αἰκατερίνη μὲ τὸν Κωνσταντῖνο (ι'), καθὼς εἴπαμε, δὲ μᾶς εἶναι γνωστό. Ὁ ἄντρας της σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἔμενε ὡς μοναχὸς στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, ὅπου μάλιστα πέρασε ὅλη τὴ σειρὰ τῶν διακονιῶν ἀπὸ αὐτὴ τοῦ θυρωροῦ καὶ ἑξῆς, γιὰ τὴν π ο λ λ ή του μ ε τ ρ ι ο φ ρ ο-

31. Ἡ βεβαίωση τοῦ Νικηφ. Βρυέννιου, σ. 22 : τῷ βασιλικῷ ταινιώματι στεφανοῖ (τὸν Κωνσταντῖνον ι' Δούκαν), αὐτὸς (ὁ Ἰσαάκιος α') πρότερον τῆς ἁλουργίδος τὸ ἀγγελικὸν ἀνταλλαξάμενος σχῆμα. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 235, δὲν μπορεῖ νὰ γίνη δεχτή, γιατὶ οἱ συνθῆκες τῆς στέψης τοῦ Κωνσταντίνου (ι'), ποὺ κατ' αὐτὲς ἕνα ὕποπτο ρόλο ἔπαιξε ὁ Ψελλός, δὲν ὑπῆρξαν καὶ τόσο ὁμαλές, βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 116-17.

32. Μιχαὴλ Ψελλός, Ἐπαναγνωστικὸν ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Δούκα κῦρ Κωνσταντίνου, ἔκδ. Günter Weiß, Βυζαντινὰ 2 (1970), σ. 377: ἐβούλετο μὲν οὖν καὶ ἡ δέσποινα εὐθὺς ἐκεῖνον μιμήσασθαι καὶ μεταμφιάσασθαι.

33. Ὁ Ἰσαάκιος (α') πέθανε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1060, βλ. ἀνωτέρω ὑ. 13. Ἡ Αἰκατερίνη ποὺ στὸ διάστημα τῆς ἀπὸ τοῦ θρόνου παραίτησής του (Νοέμβρη τοῦ 1059) μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισκεφτόταν τὸν ἄντρα της στὴ μονὴ τοῦ Στουδίου, βλ. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 651, δὲ φαίνεται νὰ κατεῖχε τὴν αὐτοκρατορικὴ ἰδιότητα.

34. Μιχαὴλ Ψελλός, Ἐπαναγνωστικόν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 377 : ἀλλ' ἐγὼ ἐπεῖχον παρακαλέσας πολλά, εἰ καὶ αὕτη κρείττων ἐστὶ παντὸς ἐγχειρήματος. ὅμως, ἐπειδὴ ἔτι τῷ κόσμῳ περίεστι, αἰδοῖ τῇ τε πρὸς αὐτὴν καὶ τῇ πρὸς τὸν βασιλέα οὐκ ἀποστεροῦμεν τῆς βασιλικῆς εὐφημίας, ἀλλὰ παρακελευόμεθα παντὶ τῷ ὑπό σε θέματι φανερὰν καταστῆσαι τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν καὶ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ συλλέξαι τε περὶ σεαυτὸν τοὺς εὐγενεστέρους καὶ προκρίτους ἐν τῷ θέματι καὶ οὕτω τὴν εὐφημίαν ποιήσασθαι : Αἰκατερίνης μεγάλης βασιλίσσης κλπ.

σ ύ ν η[35]. Αὐτὸ δείχνει πὼς πραγματικὰ ὁ Ἰσαάκιος ἀγαποῦσε τὴν ἀσκητικὴ ζωή, γιατὶ ἀποστρεφόταν τὴν κοσμικὴ διαφθορά[36]. Τέλος, καὶ ἡ Αἰκατερίνη ἀποσύρθηκε στὴ μονὴ τοῦ Μ υ ρ ε λ α ί ο υ, ὅπου ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ξ έ ν η[37], σὰν ξένη ποὺ ἦταν. Ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1063[38]. Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Αἰκατερίνη τὴ Βουλγαρικὴ δυὸ παιδιά: ἕνα γιό, τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸ 7, καὶ μιὰ κόρη, τὴ Μαρία Κομνηνὴ 8.

5. Ἀνώνυμη Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1012 - †;)

Ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνή, κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 καὶ τῆς Μαρίας καὶ ἀδελφὴ τοῦ Ἰσαάκιου (α') Κομνηνοῦ 4 καὶ τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6[1], γεννήθηκε περὶ τὸ 1012[2]. Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1030 κάποιον Δοκειανόν[3], τὸν ὁποῖον χωρὶς σχεδὸν ἀμφιβολία, πρέπει νὰ συνταυτίσωμε μὲ τὸν Μιχαὴλ Δοκειανό[4]. Φαίνεται πὼς εἶχαν δικό τους χτῆμα στὴν Παφλα-

35. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648.

36. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. ΙΙ, σ. 118 : ἦν (ὁ Ἰσαάκιος) βίου ἐραστὴς φιλοσόφου (=ἀσκητικοῦ), καὶ τὸ νοσοῦν ἅπαν καὶ διεφθαρμένον ἀποστρεφόμενος τῆς ζωῆς.

37. Οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, Β', σ. 650, λένε : τῆς δὲ βασιλίσσης Αἰκατερίνης ἐν τῷ μοναχικῷ Ἑλένης μετονομασθείσης, ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς, σ. 604, μᾶς πληροφορεῖ : θάπτεται δὲ τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου, καὶ Αἰκατερίνα μετονομασθεῖσα Ξένη. Ἡ δεύτερη αὐτὴ πληροφορία εἶναι καὶ ἡ σωστή, καθὼς αὐτὸ τὸ ὄνομα συναντᾶμε καὶ στὸ εὐαγγελιστάριό της, βλ. Ch. Diehl, L' Evangéliaire de l' impératrice Catherine Comnère, εἰς Comptes rendus de l' Académie des Inscriptions et Belles Lettres, 1922, σ. 243-48.

38. Ἡ χρονολογία βρίσκεται στὸ ἀνωτέρω εὐαγγελιστάριο.

5. 1. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Δοκειανὸ 9, ὁ Βρυέννιος, σ. 92, γράφει : καὶ καθ' αἷμα τῷ στρατοπεδάρχῃ προσήκοντος (τῆς γὰρ ἀδελφῆς τοῦ πατρὸς ἐκείνου παῖς ἦν οὗτος), =ὁ Θεόδωρος Δοκειανὸς 9 ἦταν συγγενὴς τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 15, γιατὶ ὁ πρῶτος ἦταν γιὸς ἀδελφῆς τοῦ πατέρα τοῦ δεύτερου· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. ΙΙ, σ. 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολαὶ 113, 120, 170, Σάθα ΜΒ 5 (1876), σ. 358, 368-70, 432-34· Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 16.

2. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 6, ὑ. 3, καὶ Μανουὴλ Κομνηνὸν 2, ὑ. 4.

3. Αὐτὸ τὸ ἐπίθετο φέρει ὁ γιός της, ὁ Θεόδωρος Δοκειανὸς 9· Βρυέννιος, σ. 92· Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 16.

4. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 545. Τὴ συνταύτιση αὐτὴ κάνει ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 170. Ὁ Μιχαὴλ Δοκειανὸς εἶναι ὁ μόνος μὲ αὐτὸ τὸ ἐπίθετο γνωστὸς καὶ προσφέρεται πολὺ καλὰ ὡς πατέρας τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ 9· πραγματικὰ ὁ Μι-

γονία, ὅπου συναντᾶμε τὸ γιό τους Θεόδωρο Δοκειανὸ 9 [5], δοσμένο ἴσως σ' αὐτοὺς ὡς προίκα ἀπ' τὸν πατέρα τῆς νύφης Μανουὴλ 2 [6].

Ὁ Μιχαὴλ Δοκειανὸς ἦταν ἕνας πολὺ μέτριος ἄνθρωπος [7], καὶ τοὺς τίτλους καὶ τὴν ὑψηλὴ θέση ποὺ κατέλαβε, ἀσφαλῶς θὰ τὴ χρεωστοῦσε στὴ συγγένειά του μὲ τοὺς δυὸ ἀδελφούς, τὸν Ἰσαάκιο 4 καὶ τὸν Ἰωάννη 6, τοὺς Κομνηνούς. Ὁ Μιχαὴλ Δοκειανὸς ἔλαβε τοὺς τίτλους τοῦ π ρ ω τ ο σ π α θ α ρ ί ο υ καὶ τοῦ δ ο υ κ ὸ ς τὸ 1040, τότε ποὺ στάλθηκε ὡς κ α τ ε π ά ν ω τῆς Ἰταλίας καὶ ὅπου εἶχε ἀρκετὲς ἐπιτυχίες [8]. Τοὺς τίτλους τοῦ π α τ ρ ι κ ί ο υ καὶ τοῦ β ε σ τ ά ρ χ η εἶχε κατὰ τὸ 1050 σὲ μιὰ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Πετσενέγκων, ὅπου βρῆκε καὶ ἕνα ἡρωϊκὸ θάνατο [9]. Αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ὑπόδειξε στὸν ἀρχηγὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, τὸν εὐνοῦχο π α ι π ό σ ι τ ο Κωνσταντῖνο, τὸ σχέδιο τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων γιὰ τὴν προφύλαξη τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὴ μάχη ποὺ δόθηκε στὴ Βασιλικὴ Λιβάδα, κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολη, δὲν εἰσακούστηκε ἡ γνώμη τοῦ μ ά γ ι σ τ ρ ο υ Ἀρριανίτη, νὰ περιμένῃ ὁ στρατὸς τὸν ἐχτρὸ μέσα στὶς ὀχυρώσεις του, ἀλλὰ βγῆκαν νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν, διατρέχοντας χωράφια, ἀμπέλια καὶ φράγματα, κ' ἔτσι ἔπαθαν πανωλεθρία. Ὁ Ἀρριανίτης ἔπεσε κατὰ τὴ μάχη καὶ ὁ Δοκειανὸς πιάστηκε αἰχμάλωτος.

Τὴν ὥρα ποὺ ὁδηγοῦνταν μπροστὰ στὸν ἀρχηγὸ τῶν Πετσενέγκων, ὁ Δοκειανὸς ἅρπαξε ἕνα ξίφος ποὺ βρέθηκε ἐκεῖ κοντὰ καὶ τὸν χτύπησε στὸν τράχηλο, ἔτσι ποὺ τοῦ ἔφυγε τὸ χέρι, λέγοντας: «Ἐγὼ δὲ φοβᾶμαι νὰ γίνω φονιὰς ἑνὸς ἐχτροῦ». Οἱ γύρω Πετσενέγκοι, σ' αὐτὸ τὸ τόλμημα, βράζοντας ἀπὸ θυμό, ἔπεσαν πάνω στὸ γενναῖο Μιχαὴλ Δοκειανό, καὶ τὸν κατασπάραξαν. Ἡ λύσσα τους ξέσπασε, καθὼς τοῦ ἔσκισαν τὴν κοιλιά, καὶ κόβοντας τὰ χέρια του καὶ τὰ πόδια του, τὰ ἔβαλαν μέσα σ' αὐτή [10]. Ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνή, ἡ κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2, τῆς ὁποίας ἡ χρονολογία θανάτου μᾶς εἶναι ἄγνωστη, ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Δοκειανὸ ἀπόχτησε ἕνα γιό, αὐτὸν ποὺ καὶ πιὸ πάνω ἀναφέραμε, τὸ Θεόδωρο Δοκειανὸ 9 [11].

χαὴλ Δοκειανὸς μᾶς παρουσιάζεται ὡς ἕνας προστατευόμενος τοῦ Κωνσταντίνου (θ') τοῦ Μονομάχου, κάτω ἀπ' τὸν ὁποῖον ἀκριβῶς οἱ Κομνηνοί, οἱ Δαλασσηνοὶ κ. λ. π. ἀπόλαυσαν καὶ πάλι εὔνοιας καὶ ξαναπῆραν ὑψηλὰ ἀξιώματα.

5. Βρυέννιος, σ. 92· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 16.

6. Βλ. Εἰσαγωγήν, ὑ. 7. Θὰ ἦταν ἕνα τμῆμα ἀπ' τὸ ὅλο κτῆμα τῶν Κομνηνῶν στὴν Κασταμόνα τῆς Παφλαγονίας.

7. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 545 : ἀνεπιτήδειος ἄνθρωπος καὶ πρὸς μεταχείρησιν πραγμάτων οὐκ εὐφυής, Σκυλίτζης, σ. 426.

8. Σκυλίτζης, σ. 425-26· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 545-46· Ἀτταλειάτης, σ. 9· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 167· Guillaume de Pouille, I, σ. 206-22. Πρβλ. R. Janin, Les Francs au service des Byzantins, EO 29 (1930), σ. 63· G. Schlumberger, Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. III, σ. 295, 308-19. Ὡς δ ο ύ κ α τὸν ἀναφέρει ὁ Ἀτταλειάτης, σ. 9, ὡς π ρ ω τ ο σ π α θ ά ρ ι ο οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 547.

9. Σκυλίτζης, σ. 470 καὶ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 601, ὅπου τὸν ἀναφέρουν ὡς π α τ ρ ί κ ι ο· Ἀτταλειάτης, σ. 33-4, ὅπου τὸν ἀναφέρει ὡς β ε σ τ ά ρ χ η.

10. Ἀτταλειάτης, σ. 34.

11. Ὁ Θεόδωρος Δοκειανὸς 9 δὲν πῆρε τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του Κομνηνός, ἀλλὰ ἐκεῖνο τοῦ πατέρα του Δοκειανός, καὶ αὐτὸ τὸ ἐπίθετο διατήρησαν καὶ οἱ ἀπόγονοί του, ἴσως γιατὶ ἡ μητέρα του δὲν ἦταν μιὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η πριγκίπισσα. Οἱ Ἀτταλειάτης, σ. 169-70, καὶ Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 152-53, ἀναφέρουν φρούριο καὶ πόλη Δόκεια, μεταξὺ τοῦ θέματος τῶν Ἀρμενιακῶν καὶ τῆς Καππαδοκίας, καὶ ἐκεῖθεν ἴσως τὸ ἐπώνυμο.

6. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1015 - † 12.VII.1067)

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, νεώτερος γιὸς τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2 καὶ τῆς Μαρίας, ἀδελφὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 4 [1], γεννήθηκε περὶ τὸ 1015 [2]. Μᾶς παρουσιάζεται τὸ 1057 μὲ τὸν τίτλο τοῦ δ ο υ κ ό ς [3]. Ὁ ἀδελφός του Ἰσαάκιος (α') Κομνηνὸς 4 μὲ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο τοῦ ἀπένειμε τὸν τίτλο τοῦ κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η καὶ τὸν διόρισε μ ε γ ά λ ο δ ο μ έ σ τ ι κ ο [4].

Κατὰ τὴν παραίτηση τοῦ Ἰσαάκιου (α'), τὸ Νοέμβρη τοῦ 1059, ὁ Ἰωάννης παραγκωνίστηκε ἀπ' τὴ μερίδα τῶν πολιτικῶν ἀξιωματούχων, ἡ ὁποία

6. 1. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 626, 642, 648· Ἀτταλειάτης, σ. 69· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 666· Συνεχιστὴς Σκυλίτση, σ. 103· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 95, 128, 134, ὑ. 1. Βρυέννιος, σ. 17· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63, 151, καὶ κυρίως τ. III, σ. 9.

2. S. De Jongh, σ. 5, ὑ. 10.

3. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 95.

4. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 642· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 666· Βρυέννιος, σ. 19-20 : κουροπαλάτην τὸν ἀδελφὸν τιμήσας ἄρχοντα τῶν τῆς δύσεως στρατευμάτων ἀποδέδειχεν, ὃν πάλαι δομέστικον τῶν σχολῶν ἐκάλουν, νυνὶ δὲ μέγαν καλοῦσι δομέστικον. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ κουροπαλάτῃ τῷ Κομνηνῷ. Βλ. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2681, σ. 1454-55. Καὶ ἄλλη μὲ τὴν ἐπιγραφή : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ κουροπαλάτῃ καὶ δομεστίκῳ τῶν σχολῶν τῆς Δύσεως τῷ Κομνηνῷ. Βλ. ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 2681 bis, σ. 1456.

ἀνάδειξε αὐτοκράτορα τὸν Κωνσταντῖνο (ι') Δούκα [5]. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου (ι') Δούκα (23. XI. 1059 - 23. V. 1067) [6], δὲν ἔχομε καμιὰ εἴδηση γιὰ τὴ δράση τοῦ Ἰωάννη καὶ ὅλα μᾶς δείχνουν πὼς θὰ διατελοῦσε κάτω ἀπὸ κάποια δυσμένεια, κι ἂς μᾶς λέει ὁ Βρυέννιος πὼς ὁ νέος αὐτοκράτορας περιέβαλε μὲ κάθε λογῆς τιμὴ τόσο τὸν προκάτοχό του ὅσο καὶ τὸν ἀδελφό του [7]. Ὁ Ἰωάννης πέθανε στὶς 12 τοῦ Ἰούλιου τοῦ 1067 [8]. Ὁ Βρυέννιος μᾶς πλέκει τὸ ἐγκώμιό του, λέγοντας πὼς καθὼς ὁ Ἰωάννης διορίστηκε «ἄρχοντας τῶν στρατευμάτων τῆς Δύσης» [9], ἄφησε ὡς ἕνα ἀθάνατο μνημεῖο τὶς πράξεις του στοὺς κατοίκους τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας, τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τῆς Βουλγαρίας, σὲ ἄρχοντες καὶ ἀρχομένους. Δὲν ὑπῆρξε ἄνθρωπος ποὺ νὰ μὴν ἔλαβε πεῖρα τῆς καλοκαγαθίας του· ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἐπιεικὴς καὶ μετριοπαθής, κ' ἔτσι ἀπόσπασε ὅλων τὴν ἀγάπη, πολὺ πρόθυμος καὶ πολὺ δραστήριος στὸ νὰ εὐεργετῇ καὶ διστακτικὸς καὶ δυσκίνητος στὸ νὰ τιμωρῇ [10].

---

5. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 648· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. II, σ. 138-45, ἰδίως σ. 143-44. Ὁ Βρυέννιος, σ. 21-2, μᾶς δίνει τὴν πληροφορία πὼς ὁ Ἰσαάκιος (α') 4 πρόσφερε τὸ στέμμα στὸν ἀδελφό του Ἰωάννη, ὁ ὁποῖος — πράμα σπάνιο γιὰ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὅλοι ἀπόβλεπαν στὸ θρόνο — ἀρνήθηκε νὰ τὸ δεχτῇ, ἂν καὶ ἡ γυναίκα του Ἄννα Δαλασσηνὴ τὸν ἔσπρωχνε πρὸς τὰ ἐμπρός, πρβλ. Ἄμαντον, τ. Β', σ. 231-32. Ἡ ἔκθεση ὅμως αὐτὴ τοῦ Βρυέννιου δείχνει κάπως ὕποπτη καὶ μᾶς δελεάζει νὰ δεχτοῦμε πὼς δὲν ἀπόβλεπε παρὰ στὸ νὰ δώσῃ μιὰ κάποια δικαίωση καὶ νομιμοφάνεια στὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') Κομνηνὸ 15 τὸ 1081, πρβλ. S. De Jongh, σ. 5, ὑ. 13.

6. P. Gautier, Monodie inédite de M. Psellos sur le basileus Andronic Doucas, REB 24 (1966), σ. 156.

7. Βρυέννιος, σ. 23. Πρβλ. F. Chalandon, Les Commène, τ. I, σ. 23.

8. Ἡ ἡμερομηνία τοῦ θανάτου του μᾶς δίδεται ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1096, καὶ MM 5 (1887), σ. 376· τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του προκύπτει ἀπ' τὴν πληροφορία τοῦ Βρυέννιου, σ. 23, πὼς λίγο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ βασιλέα Κωνσταντίνου (ι') Δούκα, πέθανε καὶ ὁ κουροπαλάτης Ἰωάννης· καθὼς ὁ πρῶτος πέθανε στὶς 23 τοῦ Μάη τοῦ 1067, συνάγεται πὼς ὁ Ἰωάννης πέθανε στὶς 12 Ἰουλίου 1067. Πρβλ. P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 248. Ἐξάλλου γνωρίζομε ἀπ' τὸν Βρυέννιο, σ. 24, πὼς ὅταν ἡ κόρη του Θεοδώρα Κομνηνὴ 14 παντρεύτηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1068 τὸν Κωνσταντῖνο Διογένη, ὁ Ἰωάννης ἦταν νεκρός.

9. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 4, μαρτυρία Βρυέννιου.

10. Βρυέννιος, σ. 20.

Ὁ Ἰωάννης παντρεύτηκε τὸ 1044 [11] τὴν Ἄννα Δαλασσηνή [12], κόρη τοῦ Ἀλέξιου Χάρωνα, στρατηγοῦ καὶ κυβερνήτη τῆς Ἰταλίας, ποὺ χρεωστοῦσε τὸ ἐπίθετό του στὴ δύναμή του, καθὼς ὅποιον κι ἂν χτυποῦσε τὸν ἄφηνε στὸν τόπο [13], καὶ μιᾶς Δαλασσηνῆς, κόρης τοῦ Ἀδριανοῦ Δαλασσηνοῦ [14].

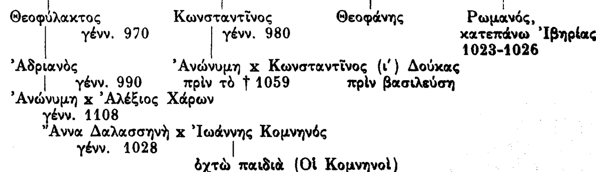
---

11. Τὰ τέκνα του, περιγραφόμενα ὑπ' ἀριθ. 10-17, γεννήθηκαν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1045 καὶ 1062 περίπου· ὁ Ἰωάννης δὲ μποροῦσε νὰ εἶχε παντρευτῆ ὅσο βρισκόταν ἀκόμη στὴ ζωὴ ὁ Βασίλειος (β') ὁ Πορφυρογέννητος, καθὼς ἰσχυρίζεται ὁ Βρυέννιος, σ. 19, γιατὶ δὲν θὰ εἶχε κατὰ τὸ 1025, τελευταῖο ἔτος τῆς ζωῆς τοῦ Βασιλείου (β'), παρὰ μιὰ ἡλικία 15 χρονῶ, ἔστω κι ἂν κατεβάσωμε τὴ γέννησή του στὸ ἔτος 1010, ἀντὶ τοῦ 1015 ποὺ δεχτήκαμε. Πρέπει ἀκόμη νὰ θυμηθοῦμε πὼς ἡ οἰκογένεια τῶν Δαλασσηνῶν, στὴν ὁποία ἀπ' τὴ μητέρα της ἀνῆκε ἡ κόρη ποὺ παντρεύτηκε, ὕποπτη πὼς ἀποβλέπει στὸ θρόνο, διετέλεσε ἐξόριστη ἢ φυλακισμένη, ἀπ' τὸ 1032 ὡς τὸ 1042, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἰωάννης δὲν πρέπει νὰ παντρεύτηκε, παρὰ μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία.

12. Βρυέννιος, σ. 19· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 75-9· 106· 119-22. 123-30· τ. II, σ. 59· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 731.

13. Βρυέννιος, σ. 19. Αὐτὸ τὸ πρόσωπο, ὁ Ἀλέξιος ὁ Χάρων, «ὁ συνετός, γενναῖος καὶ θαρραλέος στὴν ψυχή», κατὰ τὸ Βρυέννιο (σ. 19), εἶναι ἄγνωστο ἀπὸ ἀλλοῦ, καὶ δὲ μένει παρὰ νὰ τὸ συνδέσωμε, ἴσως, μὲ τὸν Κωνσταντῖνο τὸ Χάρωνα, στρατηγὸ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Τσιμισκῆ, ποὺ σκοτώθηκε τὸ 971 σὲ μονομαχία ἀπ' τὸ Βάρδα Φωκᾶ, Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 391-92, πρβλ. G. Schlumberger, Βυζ. Ἐποποιία, τ. Ia, σ. 92-3. Ἂν ἔτσι ἔχει τὸ πράμα, τὸ ἐπίθετο Χάρων προϋπῆρχε καὶ δὲν ἦταν μιὰ προσωπική, λόγω ἀνδραγαθημάτων, προσωνυμία τοῦ Ἀλέξιου, ὅπως ἰσχυρίζεται ὁ Βρυέννιος (σ. 19).

14. Βρυέννιος, σ. 19 : "Ανναν εἰς Δαλασσηνοὺς τὸ γένος μητρόθεν ἀνέλκουσαν τοὺς Ἀδριανοὺς ἐκείνους καὶ τοὺς Θεοφυλάκτους. Ἡ οἰκογένεια τῶν Δαλασσηνῶν, μιὰ ἀπ' τὶς μεγάλες φεουδαρχικὲς οἰκογένειες τῆς Μ. Ἀσίας ποὺ παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασίλειου (β'), καταγόταν, σύμφωνα μὲ τὸν Ψελλό, Χρονογραφία, τ. I, σ. 122, καὶ τ. II, σ. 141, ἀπ' τὸ χωρίο Δάλασσα, ποὺ ἦταν κοντὰ στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας, ἐνῶ κατὰ τὸν N. Adontz, Études Armeno - byzantines, σ. 173, δὲν πρόκειται παρὰ περὶ τῆς ἀρμενικῆς τοποθεσίας Dalas (ἢ Dalasa). Ὁ ἐπιφανὴς Ἀρμένιος ἐρευνητὴς διαβλέπει ἀρμενικὴ καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας ποὺ ἐξελληνίστηκε, N. Adontz, Les Dalassènes, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 163-77. Πρέπει νὰ θεωρήσωμε ὡς πρόγονό της τὸν Δαμιανὸ Δαλασσηνό, ποὺ ὁ Βασίλειος (β') ὠνόμασε τὸ 995 δούκα τῆς Ἀντιόχειας, βλ. N. Adontz, σ. 163-64. Ἀπ' αὐτὸν τὸν Δαμιανὸ Δ. καταγόταν ἡ Ἄννα Δαλασσηνή, N. Adontz, σ. 166-67 :

Ἡ Ἄννα γεννήθηκε περὶ τὸ 1280 [15]. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγία τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας της. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Ἄννα Δαλασσηνὴ ὀχτὼ παιδιά, πέντε ἀγόρια καὶ τρία κορίτσια, τὰ ἑξῆς: Μανουὴλ Κ. 10, Μαρίαν Κ. 11, Ἰσαάκιον Κ. 12, Εὐδοκίαν Κ. 13, Θεοδώραν Κ. 14, Ἀλέξιον Κ. 15, τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα, Ἀδριανὸν Κ. 16 καὶ Νικηφόρον Κ. 17. Τὸν καιρὸ ποὺ χήρευσε ἡ Ἄννα, στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου ἦταν ἀκόμη μιὰ φορά, μιὰ γυναίκα, ἡ Εὐδοκία Μακρεμβολίτισσα, ἡ χήρα τοῦ Κωνσταντίνου (ι') Δούκα, ὡς αὐτοκράτωρ, συμβασιλεὺς καὶ ἐπίτροπος τῶν ἀνήλικων γιῶν της Μιχαὴλ (ζ') καὶ Κωνστάντιου τῶν Δουκῶν [16], ποὺ σὲ λίγο παντρεύτηκε γιὰ δεύτερη φορά, παρὰ τὴν ἀπαγόρευση τοῦ πρώτου ἀντρός της, τὸ Ρωμανὸ (δ') τὸ Διογένη. Ἐχτρὰ θανάσιμη τῶν Δουκῶν [17], ποὺ φαίνεται πὼς τοὺς κατηγοροῦσε πὼς ὑπόκλεψαν τὸ θρόνο ἀπ' τὸν κουνιάδο της Ἰσαάκιο (α') 6, ἐνῶ ἀνῆκε στὸν ἄντρα της, ὑποστήριξε τὸ Ρωμανὸ (δ'), μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ ὁποίου συνῆψε συνοικέσια [18].

Καθὼς κατηγορήθηκε γιὰ μυστικὴ μαζί του ἀλληλογραφία, μετὰ τὴ μάχη τοῦ Ματζιγκὲρτ (19. VIII. 1071), καὶ σύρθηκε σὲ δικαστήριο ἡ Ἄννα ὑπεράσπισε μὲ θάρρος τὸν ἑαυτό της. Βγάζοντας ξαφνικὰ κάτω ἀπ' τὸ μαντύα της ἕνα ἐσταυρωμένο, τὸν ὕψωσε ψηλὰ μπροστὰ στὰ μάτια τῶν σαστισμένων δικαστῶν καὶ φώναξε: «Νά, ὁ κριτής μου καὶ ὁ δικός σας. Σκεφτῆτέ τον πρὶν βγάλετε τὴν ἀπόφασή σας καὶ προσέξτε αὐτὴ ἡ ἀπόφαση νὰ εἶναι ἀντάξια τοῦ ὑπέρτατου κριτῆ, ποὺ βλέπει καθετὶ ποὺ εἶναι κρυμμένο στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων» [19]. Οἱ δικαστὲς βρέθηκαν σὲ δύσκολη θέση ὕστερα ἀπ' αὐτὰ τὰ σταθερὰ λόγια. Μερικοὶ ποὺ σιχαίνονταν τὴ συκοφαντία, ἤθελαν νὰ τὴν ἀθωώσουν, ἀλλὰ οἱ πιὸ πολλοὶ φοβοῦνταν τὴν ὀργὴ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα, κ'

15. Ἡ χρονολογία τῆς γέννησής της βγαίνει ἀπὸ ἐκείνη τοῦ γάμου της, ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ ἔχομε καὶ ἄλλες ἐνδείξεις. Ὁ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746, λέει: «ἐς γῆρας βαθὺ (ἡ Ἄννα) καταντήσασα μετήλλαξε τὴν ζωήν». Καὶ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς πέθανε περὶ τὸ 1100 2. Ἐπίσης, ὅταν ἀνάλαβε τὴν ἀντιβασιλεία στὴν ΚΠολη, κατὰ τὴν ἀπουσία τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 τὸ 1081, λέει γι' αὐτὴ ἡ ἐγγονή της Ἄννα Κομνηνὴ 32, τ. I, σ. 124: «Καὶ ὁ μὲν βασίλειος θρόνος αὐτὴν παρηκμακυῖαν κατείληφεν», ποὺ σημαίναι πὼς εἶχε τότε μιὰ ἡλικία πάνω ἀπὸ 50 χρονῶ.

16. Βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἀντιβασιλεία, σ. 66: ἡ αὐγοῦστα Εὐδοκία κατέχει τὴν πρώτη θέσιν εἰς τὴν ἱεραρχικὴν τάξιν καὶ μόνη αὐτὴ φέρει τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδιότητα.

17. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 106: ἀλλὰ τὴν τῆς μητρὸς τῶν Κομνηνῶν ἀπροφάσιστον κατ' αὐτῶν μῆνιν ἐκ μακροῦ γινώσκοντες... Βρυέννιος, σ. 17.

18. Βλ. Μανουὴλ Κομνηνόν 10 καὶ Θεοδώραν Κομνηνήν 14.

19. Βρυέννιος, σ. 49.

ἔτσι διάλεξαν ἀπὸ δειλία μιὰ μέση λύση, ποὺ οἱ φίλοι τῶν Κομνηνῶν τὴν ὠνόμασαν «κρίση τοῦ Καϊάφα». Ἡ Ἄννα καταδικάστηκε σὲ ἐξορία, καὶ ἐκτοπίστηκε μαζὶ μὲ τοὺς γιούς της στὸ νησὶ τῆς Πριγκίπου [20], ἀπὸ ὅπου δὲν ἀνακλήθηκαν παρὰ μετὰ τὴν τύφλωση (29. VI. 1072) ἤ καὶ τὸ θάνατο (4. VIII. 1072) τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη [21].

Ἔπαιξε ἕνα ρόλο κατὰ τὴν ἀνταρσία τῶν γιῶν της Ἀλέξιου 15 καὶ Ἰσαάκιου 12 ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη τὸ 1081 [22]. Ἡ Ἄννα μποροῦσε νὰ εἶναι εὐτυχισμένη· ὁ γιός της Ἀλέξιος (α') 15 ἔγινε αὐτοκράτορας. Καὶ ὅπως αὐτὴ τοῦ εἶχε προετοιμάσει τὸ δρόμο γιὰ τὸ θρόνο, ἔτσι καὶ τώρα ἡ δική της πάλι ἐπιρροὴ χαράχτηκε κυριαρχικὰ στὴν ἐγκατάσταση τῆς νέας δυναστείας. Ἀκολουθώντας μιὰ νέα οἰκογενειακὴ δυναστικὴ πολιτικὴ ὁ Ἀλέξιος (α') 15, δημιούργησε χάρη τῶν δικῶν του νέα καὶ ἐνδιαφέροντα ἀξιώματα. Γιὰ τὴ μητέρα του ἔκανε κάτι πιὸ πολύ. Ἀπὸ τὰ μικρά του χρόνια εἶχε νιώσει ἕνα βαθύτατο σεβασμὸ γι' αὐτή, τώρα ποὺ ἔγινε αὐτοκράτορας θέλησε καὶ πάλι νὰ τὴν ἔχῃ κοντά του, σύμβουλο καὶ ὁδηγό του. Τῆς ἔδωσε τὸν τίτλο τῆς δέσποινας καὶ βασίλισσας, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴ στέψῃ ὡς τέτοια [23]. Γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτὴ τὴν εὐλαβικὴ γυναίκα, ἐπέβαλλε ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του, μιὰ τιμωρία γιὰ νὰ ἐξιλεωθῆ γιὰ τὴ λεηλασία τῆς βασιλεύουσας, κατὰ τὴν εἴσοδο σ' αὐτὴ τοῦ στρατοῦ του, μιὰ τιμωρία σαράντα ἡμερῶν, ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ τὴ μοιραστοῦν ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του [24]. Γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴ μητέρα του ἀντικατάστησε τὸν ἅγιο πατριάρχη Κοσμᾶ (α' 1075-1081) μὲ ἕνα τυχαῖο καλόγηρο, τὸν Εὐστρά-

20. Βρυέννιος, σ. 49-50.

21. Βρυέννιος, σ. 56: ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ τοῦ Διογένους ἀπαλλαγεὶς τὴν κουροπαλάτισσαν Ἄνναν... σὺν τοῖς υἱέσι τῆς ὑπερορίας ἀνακαλεῖται... Πρβλ. Δ. Πολέμης, BZ 53 (1965), σ. 65-6 καὶ 76.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 75-9.

23. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 119-22, 123-27, κυρίως σ. 110: οἱ δὲ ἐπαναστρέψαντες ἀπαγγέλλουσι τῇ δεσποίνῃ (Ἄννῃ) τὰ μηνυθέντα· ἔφθασαν γὰρ ἤδη οὕτω ταύτην καλεῖν ἅπαντες τοῦ φιλομήτορος βασιλέως τοῦτο βουλομένου. Αὐτόθι, σ. 127: Διόπερ εἰ περὶ ταύτης (τῆς Ἄννης) τῆς βασιλίδος λέγοντες... Ἐκείνη τοίνυν τὴν βασιλείαν, ὡς ἔφημεν, διιθύνουσα... Αὐτόθι, σ. 129: ἐν ᾧ τὰς ἐντεύξεις... ἡ βασιλὶς καὶ μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου συνεχεῖς ἐπεποίητο. Κατὰ τὸ Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 731, δὲ στέφθηκε βασίλισσα, ἀλλὰ περιορίστηκε σὲ μόνο τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας, γιατὶ εἶχε περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα: ἡ δὲ μήτηρ τούτων (τῶν Κομνηνῶν) παρασήμων μὴ μετασχοῦσα βασιλικῶν διὰ τὸ ἔνδυμα τὸ μοναχικὸν μήτε μὴν εὐφημίας καὶ ἀναρρήσεως, μόνον μετεῖχε τοῦ τῆς βασιλείας ὀνόματος,

24. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 116.

τιο Γαριδᾶ (1081-1084), πού εἶχε προείπει σ' αὐτή τήν ἄνοδο τῶν Κομνηνῶν στό θρόνο [25], καί γιά τόν ἴδιο λόγο, πῆρε μιά πολύ πιό σοβαρή ἀπόφαση, νά χωρίση τή γυναίκα του, Εἰρήνη Δούκαινα, πού ἄν τήν πραγματοποιοῦσε, θά ἀποτελοῦσε ἕνα βαρύ πολιτικό λάθος, πού θά τοῦ στοίχιζε ἴσως τήν ἀπώλεια τοῦ θρόνου [26].

Ὅταν τόν Αὔγουστο τοῦ 1081 [27], ἀναγκάστηκε νά φύγη ἀπ' τήν ΚΠολη γιά νά πάη νά πολεμήση στό Ἰλλυρικό τούς Νορμανδούς τοῦ ΡοβέρτουΓυσκάρδου, ἐμπιστεύτηκε στή μητέρα του μέ ἕνα ἐπίσημο χρυσόβουλλο τήν ἀπεριόριστη ἄσκηση τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας γιά ὅλο τό διάστημα πού θά ἔλειπε αὐτός [28]. Πρέπει κανείς νά διαβάση στό πρωτότυπο αὐτό τό χρυσόβουλλο, πού σχεδόν ἀκέραιο διάσωσε ἡ Ἄννα Κομνηνή 32, γιά νά δῆ ποιό σεβασμό ἐνέπνεε στούς γιούς της, «αὐτή ἡ φοβερή καί στά λόγια καί στίς πράξεις γυναίκα» [29]. «Τίποτε δέ μπορεῖ νά συγκριθῆ, γράφει ὁ ἡγεμόνας, μέ μιά τρυφερή μητέρα πού ἀγαπάει τά παιδιά της. Δέν ὑπάρχει στόν κόσμο ὁλάκερο στήριγμα πιό σταθερό, εἴτε ὅταν ἕνας κίνδυνος προβάλλη στόν ὁρίζοντα, εἴτε ὅταν κάποια στενοχώρια μᾶς ἀπειλεῖ. Ἄν συμβουλεύη, ἡ συμβουλή της εἶναι καλή, ἄν προσεύχεται, ἡ παντοδύναμη προσευχή της ἐξασφαλίζει σ' αὐτούς πού τήν ἐνδιαφέρουν μιά ἀκατανίκητη προστασία. Τέτοια μοῦ φάνηκε ἀπ' τά πιό τρυφερά μου χρόνια ἡ σεβαστή μητέρα καί βασίλισσά μου, πού σέ κάθε περίσταση στάθηκε γιά μένα δάσκαλος καί ὁδηγός μου. Εἴμαστε μιά ψυχή μέσα σέ δυό κορμιά, καί μέ τή χάρη τοῦ Θεοῦ, αὐτή ἡ ὡραία καί στενή ἑνότητα κρατάει ἀκόμη καί σήμερα. Ὄχι τό δικό μου ἤ τό δικό σου, ὁ ψυχρός αὐτός λόγος, μεταξύ μας εἰπώθηκε, καί τό πιό σπουδαῖο, οἱ δικές της προσευχές, πού ἀνέβαιναν ἀδιάκοπα ὡς τ' αὐτιά τοῦ Κυρίου, βοήθησαν κι' ἐμᾶς νά φτάσωμε στήν κορυφή τῆς ὑπέρτατης ἐξουσίας» [30].

Ἀφοῦ μέ αὐτές τίς φράσεις θύμισε ὅλα ὅσα χρεωστοῦσε σ' αὐτή, ὁ αὐτοκράτορας ἐμπιστεύτηκε «στήν ἁγία καί σεβαστή μητέρα του» τή φροντίδα τῆς γενικῆς διοίκησης τῆς Αὐτοκρατορίας· δικαιοσύνη, οἰκονομικά, ἐ-

25. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 109-10, 115· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 734.
26. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 104-10. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 733. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. I, σ. 338, ἑλλην. μετάφρ., σ. 346· Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 53-5.
27. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 120.
28. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 120.
29. Βρυέννιος, σ. 22 : (ἦν γάρ δεινή τις καί λέγειν καί πράττειν)...
30. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 120-21. Πρβλ. Ch. Diehl, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 327-28· Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, σ. 155.

παρχιακή διοίκηση, διορισμοί σέ ὅλες τίς ὑπηρεσίες, σέ ὅλα τά ἀξιώματα, ὅλα ὑποβάλλονται στό δικό της ἔλεγχο καί στή δική της κρίση. Ὁ αὐτοκράτορας γράφει: «Ὅ,τι κι ἄν προστάξη, εἴτε γραφτά, εἴτε προφορικά, εἴτε σωστά, εἴτε λανθασμένα, νά θεωρηθῆ ἐκτελεστό» [31]. Ἡ βασιλομήτωρ εἶχε τή δική της σφραγίδα, πού ἔφτασε στά χέρια μας, καί ὅπου μπορεῖ κανείς νά διαβάση: «Κύριε, βοήθει Ἄννη μοναχῇ τῇ Δαλασσηνῇ, τῇ μητρί τοῦ βασιλέως» [32]. Καί τόση ἦταν ἡ δύναμή της, ὅπως μᾶς λέει ἡ Ἄννα Κομνηνή 32, πού «ὁ αὐτοκράτορας φαινόταν σάν νά ἄφηνε τά ἡνία τῆς ἐξουσίας καί νά ἔτρεχε κατά κάποιο τρόπο, πλάϊ στό αὐτοκρατορικό ἅρμα, ὅπου ἦταν καθισμένη αὐτή, καί νά περιοριζόταν μόνο στό ψιλό ὄνομα τῆς βασιλείας» [33]. Καί ἡ πριγκίπισσα ἀπορεῖ μέ ὅλο τό δυνατό σεβασμό, πῶς μπόρεσαν νά δώσουν στό γυναικωνίτη μιά τέτοια θέση στό Κράτος καί τόση ἐπιρροή. Γράφει: «Αὐτή πρόσταζε σάν δ ε σ π ό τ ι δ α καί ὁ γιός της σάν δ ο ῦ λ ο ς ὑπάκουε· ἐκεῖνος μέν εἶχε τό σχῆμα τῆς βασιλείας, αὐτή δέ μέ τό κύρος της αὐτή τήν ἴδια τή βασιλεία» [34]. Γιά τήν Ἄννα Δαλασσηνή ἦταν μιά καλή ἀποζημίωση γιά τή μεγάλη ἀπογοήτευση πού εἶχε δοκιμάσει τό 1059, ὅταν οἱ Δοῦκες μέ τή βοήθεια τῆς πολιτικῆς μερίδας καί τῆς Ἐκκλησίας, τῆς πῆραν μέσα ἀπ' τά χέρια της τή βασιλεία, καθώς φυσικός διάδοχος τοῦ Ἰσαάκιου (α΄) 6 ἦταν ὁ ἀδελφός του καί ἄντρας της Ἰωάννης.

Σχεδόν δεκαπέντε χρόνια, μέ τή θέληση τοῦ γιοῦ της, κυβέρνησε κοντά του τήν Αὐτοκρατορία, καί ἴσως μποροῦμε νά ποῦμε πώς τήν κυβέρνησε ἀρκετά καλά. Ἔβαλε πάλι τάξη στήν κυβέρνηση, παρακολουθώντας καί ρυθμίζοντας μέ προσοχή ὅλες τίς λεπτομέρειες καί στίς πιό ἀσήμαντες ὑποθέσεις [34α]. Ἀναμόρφωσε τά ἔκλυτα ἤθη τοῦ ἱ ε ρ ο ῦ παλατιοῦ, καί τοῦ ἐπέβαλε τήν αὐστηρή καί σοβαρή ἐμφάνιση ἑνός μοναστηριοῦ [34β]. Στό μέλλον, μέσα στήν αὐτοκρατορική κατοικία, ἕνα αὐστηρό πρόγραμμα καθόριζε τίς

31. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 121-22.
32. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2696,σ. 1478-80. Καί ἄλλη, αὐτόθι, ἀριθ. 2695, σ. 1476-78 : Θεοτόκε, βοήθει τῇ σῇ δούλῃ Ἄννῃ πρωτοκουροπαλατίσῃ τῇ Δαλασσηνῇ. Σελ. 1478 : μοναχῇ καί κουροπαλατίσσῃ. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 650-51. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 122 (χρυσόβουλον): σφραγῖδα φέρουσα αὐτῆς τήν μεταμόρφωσιν καί τήν κοίμησιν. Ἄρα οἱ σφραγίδες πού διασώθηκαν, δέν εἶναι αὐτές πού διαγράφει ἡ Ἄννα 32. Βλ. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 57, ὑ. 3 καί 4.
33. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 123.
34. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 124.
34α. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 123, 125-26.
34β. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 125· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Λόγος εἰς τόν αὐτοκράτορα κῦριν Ἀλέξιον τόν Κομνηνόν, ἔκδ. P. Gautier, REB 20 (1962), σ. 118.

ῶρες γιὰ τὰ γεύματα, γιὰ τὰ γραφεῖα, καὶ γιὰ τὶς λειτουργίες, καὶ ὅλοι ὑποχρεώθηκαν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὸν κανονισμὸ ποὺ ἔγραψε, καὶ ποὺ αὐτὴ ἡ ἴδια ἔδινε ἐπίσης τὸ παράδειγμα. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 μᾶς εἶπε, πῶς ἡ γιαγιά της χρησιμοποιοῦσε τὸ εἰκοσιτετράωρό της. Ἕνα μέρος τῆς νύχτας περνοῦσε μὲ προσευχὲς καὶ δεήσεις. Ἀπὸ πολὺ πρωῒ σηκωνόταν καὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὶς δημόσιες ὑποθέσεις· ἀκροάσεις καὶ ὑπογραφὴ ἐγγράφων, ἔχοντας ὡς γραμματέα της τὸ Γρηγόριο τὸ Γενέσιο. Τὶς λειτουργίες παρακολουθοῦσε στὸν παλατιανὸ ναὸ τῆς ἁγίας Θέκλας, ποὺ εἶχε ἱδρύσει ὁ μακαρίτης κουνιάδος της Ἰσαάκιος (α΄), καθὼς κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς μνήμης της σώθηκε ἀπὸ κάποια φοβερὴ θύελλα, ποὺ τὸν βρῆκε σὲ κάποια ἐκστρατεία του [35]. Ἀλλά, καθὼς τὰ χρόνια περνοῦσαν, ἡ Ἄννα Δαλασσηνὴ ὅλο καὶ γινόταν πιὸ αὐταρχικὴ καὶ πιὸ ἐπίμονη ἀπὸ πρίν, φτάνοντας στὸ σημεῖο νὰ βαραίνη ἡ κηδεμονία της· καὶ φαίνεται πῶς ὁ αὐτοκράτορας - γιός της ἀρκετὲς φορὲς ἔνιωσε κάποια ἔντονη δυσφορία. Ἦταν ἐξάλλου πολὺ ἀλύγιστη, καὶ δὲν ἄργησε νὰ γίνη ἀντιπαθητικὴ στὸν κόσμο [36].

Ἡ γηραιὴ β α σ ί λ ι σ σ α, εἶχε τὴν ἐξυπνάδα νὰ καταλάβη ἀπ' αὐτὰ τὰ συμπτώματα πῶς τὸ τέλος τῆς ἐξουσίας της ἔφτασε. Κατὰ τὸ 1095, ἢ καὶ λίγο προηγουμένως [37], ἀποσύρθηκε, καθὼς ἐκτὸς ἀπὸ μοναχὴ [37α] ἦταν πάντα καὶ φιλομόναχη καὶ ζοῦσε μιὰ ζωὴ ἀσκητική [38], στὸ μοναστήρι τοῦ Π α ν τ ε π ό π τ ο υ, ποὺ ἀπ' τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ γιοῦ της ἡ ἴδια εἶχε ἱδρύσει [39], καὶ ὅπου πέθανε τὴν 1 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1100 /2 [40]. Εἴδαμε ἀνωτέρω μερικὰ ἀπὸ ὅσα λέει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 γιὰ τὴ γιαγιά της. Κοντὰ σ' αὐτὰ σημειώνομε καὶ τρεῖς ἀκόμη χαρακτηρισμοὺς ἀπ' τοὺς πολλοὺς ποὺ τῆς ἀπονέμει. «Εἶχε μιὰ περίφημη ἀντίληψη», λέει, «ἕνα μυαλὸ γερό, ἀληθινὰ βασιλικὸ καὶ ἄξιο γιὰ θρόνο» [41]. «Τόσο ἐπιδέξια ἦταν ἡ γιαγιά μου στὸ χειρισμὸ τῶν ὑποθέσεων καὶ τόσο καλὰ ἤξερε νὰ ὀργανώνη καὶ νὰ διοικῆ, ποὺ ἦταν ἄξια νὰ κυβερνάη ὄχι μόνο τὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ βασίλεια τοῦ κάθε τόπου ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο» [42]. «Ἦταν ἕνα πολὺ μεγάλο ὑπόδειγμα ὄχι μόνο τοῦ γυναικείου κόσμου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνδρῶν καὶ δόξα τῆς ἀνθρώπινης φύσης» [43]. Ὁ γιός της Ἀλέξιος (α΄) 15 εἶπε κάπου γι' αὐτή: «Χωρὶς τὴν ἐξυπνάδα της καὶ χωρὶς τὴ λογική της ἡ μοναρχία θὰ ἦταν χαμένη» [44].

---

35. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 125-29.

36. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746· Γλυκᾶς, σ. 620.

37. Ὁ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746, λέει πῶς ἔζησε στὸ μοναστήρι τοῦ Παντεπόπτου μερικὰ χρόνια πρὶν πεθάνη· ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 129, λέει πῶς γιὰ λίγο τὴ θυμᾶται νὰ βρίσκεται στὴν ἐξουσία· ἀλλὰ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἦταν τὸ 1095 ἕνα κορίτσι τῆς παντρειᾶς γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (14 χρονῶ), ἄρα ἡ Ἄννα Δαλασσηνὴ πρέπει πρὶν ἀπ' τὸ 1095 νὰ ἀποσύρθηκε ἀπ' τὴν ἐξουσία καὶ νὰ πῆγε στὸ μοναστήρι.

37α. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 23 καὶ 32.

38. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 109 καὶ 126.

39. Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 746· Γλυκᾶς, σ. 620. Ἡ ἵδρυση τοῦ μοναστηριοῦ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλέξιου (α΄) 15, γιατὶ γνωρίζομε ἀπὸ ἕνα σ ι γ ί λ λ ι ο τοῦ Μάη τοῦ 1087 πῶς ὁ αὐτοκράτορας, ἔπειτα ἀπὸ εἰσήγηση «τῆς ἁγίας αὐτοῦ δεσποίνης καὶ περιποθήτου μητρός», ἔδωσε στὸ μοναστήρι τοῦ Μ υ ρ ε λ α ί ο υ τὰ νησιὰ Λέρο, Λειψὼ καὶ Φαρμακό, τὰ ὁποῖα προηγουμένως εἶχαν δωρηθῆ στὴ μονὴ τοῦ Παντεπόπτου, ΜΜ, τ. 6 (1890), σ. 26-7. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 513.

40. Ἡ ἡμερομηνία θανάτου τῆς Ἄννας Δ. προκύπτει ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς νύφης της Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1096, καὶ ΜΜ, τ. 5 (1887), σ. 376· τὸ ἔτος προκύπτει ἀπ' τὸ Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 746, ποὺ λέει πῶς ἡ Ἄννα πέθανε ἕνα ἔτος καὶ κάτι πρὶν ἀπ' τὸ γιό της Ἰσαάκιο· καθὼς ὁ θάνατος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πέφτει περὶ τὸ 1102-1104, καὶ ἀσφαλῶς πρὶν ἀπ' τὸ Νοέμβρη τοῦ 1104, ὁρίζομε τὸ θάνατο τῆς Ἄννας περὶ τὸ 1100-1102. Πρβλ. P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 244-45.

41. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 120.

42. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 123.

43. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 125.

44. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 119.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΓΕΝΕΑ

7. Μανουὴλ Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1030 - †1042 μὲ 1057)

Ὁ Μανουὴλ[1] Κομνηνός, γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 4 καὶ τῆς Αἰκατερίνας τῆς Βουλγαρικῆς[2], γεννήθηκε προφανῶς περὶ τὸ 1030[3] καὶ πέθανε μεταξὺ τοῦ 1042 καὶ 1057[4]. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἶναι «ὁ υἱὸς τοῦ Κομνηνοῦ» ποὺ γι' αὐτὸν μιλάει ἡ Νομοθεσία πὼς εἶχε μιὰ ἡλικία 20 χρονῶ περὶ τὸ 1050[5] καὶ πὼς σὲ ἡλικία 18 χρονῶ ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη τοῦ π ρ ω τ ο σ π α θ ά ρ ι ο υ Ἥλιου[6].

8. Μαρία Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1034 - †;)

Ἡ Μαρία Κομνηνή[1], κόρη τοῦ Ἰσαάκιου (α΄) Κομνηνοῦ 4 καὶ τῆς Αἰκατερίνας τῆς Βουλγαρικῆς[2], γεννήθηκε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1032-1035 ἢ καλύτερα περὶ τὸ 1034[3]. Ὁ Ψελλὸς μᾶς λέει πὼς ἦταν μιὰ ὄμορφη στὴ ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα κοπέλα καὶ πὼς τὴν ὀμορφιά της διατήρησε καὶ μετὰ τὴν κουρά της, ὡς καλόγρηα[4]. Κατὰ τὴν παραίτηση τοῦ πατέρα της ἀπ' τὸ θρόνο ἀποσύρθηκε μαζὶ μὲ τὴ μητέρα της στὸ μοναστήρι τοῦ Μ υ ρ ε λ α ί ο υ[5]. Ὁ Ἰσαάκιος (α΄) 4 δὲ θέλησε νὰ τὴν παντρέψη μὲ κάποιον καὶ νὰ τοὺς ἀφήση τὸ θρόνο[6]. Μᾶς εἶναι ἄγνωστη ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου της.

9. Θεόδωρος Δοκειανὸς (ἐκ μητρὸς Κομνηνός)

(γένν. περὶ τὸ 1034 - † μετὰ τὸ 1080)

Ὁ Θεόδωρος Δοκειανός, γιὸς τοῦ [Μιχαὴλ] Δοκειανοῦ καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5[1], ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 4 καὶ τοῦ Ἰωάννη Κ. 6[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1034[3]. Παντρεύτηκε μὲ κάποια ποὺ ἀνῆκε σὲ «περίβλεπτο» γένος, χωρὶς δυστυχῶς νὰ γνωρίζωμε σὲ ποιό[4], περὶ τὸ 1058[5]. Ὁ πεθερός του, ποὺ πιθανὸν νὰ ἔφερε τοὺς τίτλους τοῦ μ ά γ ι σ τ ρ ο υ καὶ τοῦ δ ο υ κ ό ς[6],

---

7. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 649· Γλυκᾶς, σ. 603· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 109.

3. Ἡ ἀδελφή του Μαρία Κομνηνὴ 8 γεννήθηκε περὶ τὸ 1034.

4. Ὁ Mädler, Theodora, σ. 13, γράφει ἁπλῶς πρὶν τὸ 1057, πρὶν δηλ. τὴν ἄνοδο τοῦ πατέρα του στὸ θρόνο, ἀλλὰ ὁ Μανουὴλ ζοῦσε ἀκόμη, ὅταν συνέβη τὸ περιστατικὸ ποὺ διηγοῦνται οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, Β΄, σ. 648-49, ὁ Γλυκᾶς, σ. 603-4 καὶ ἡ Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 109, καὶ ποὺ κατ' αὐτὸ ὁ Ἰσαάκιος Κ. 6 ἦταν δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς τῶν σ χ ο λ ῶ ν τῆς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς καὶ ὡς τέτοιος διετέλεσε ἀπ' τὸ 1042 ὡς τὸ 1054.

5. Z. von Lingenthal, τ. IV, σ. 61.

6. Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 63-4.

8. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 649· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 109· Γλυκᾶς, σ. 603-4· Ἀτταλειάτης, σ. 69· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. ΙΙ, σ. 131 καὶ 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολὴ 161, Σάθα ΜΒ 5 (1876), σ. 419.

3. Ἡ σκιαγραφία ποὺ τῆς κάνει, ὅταν τὴν ἐμφανίζει τὸ 1059, ὁ Ψελλός, Χρονογραφία, τ. ΙΙ, σ. 131 : ἥ τε τοῖν βασιλέοιν θυγάτηρ, ὡραία δὲ καὶ αὕτη κατ' ἄμφω καὶ πρὸ ὥρας ἐκτετμημένη, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τομήν, ἠλεκτρώδης τε ὁμοῦ καὶ πυρσὴ καὶ τῷ σχήματι ἄμφω κατασεμνύουσα, δὲν ταιριάζει σὲ ἕνα δεκαοχτάρικο κορίτσι, ἀλλὰ πιὸ πολὺ σὲ μιὰ εἰκοσιπεντάρα κοπέλα.

4. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3.

5. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 649· Γλυκᾶς, σ. 604· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 109. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 352.

6. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 649· Γλυκᾶς, σ. 604· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 180. Ψελλός, Χρονογραφία, τ. ΙΙ, σ. 137.

9. 1. Βρυέννιος, σ. 92.

2. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β΄, σ. 648· Ἀτταλειάτης, σ. 69· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 108· Βρυέννιος, σ. 92· Ψελλός, Χρονογραφία, τ. ΙΙ, σ. 131 καὶ 137· ὁ ἴδιος, Ἐπιστολὲς 113, 120 καὶ 170, Σάθα ΜΒ τ. 5 (1896), σ. 358, 368-70, 432-34· Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 16.

3. Ἦταν ἤδη παντρεμένος τὸ 1059, ἀλλὰ καθὼς φαίνεται πρὶν λίγο, γιατὶ παρουσιάζεται ὡς ἕνας νέος ἄνθρωπος· τὸ 1080 ἀκόμη δὲν εἶχε τὸν ἀέρα ἑνὸς γέρου· σύμφωνα μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ τοποθετήσωμε τὴ γέννησή του — τὸ πιὸ ἐνωρὶς — περὶ τὸ 1034 καὶ τὸ γάμο του περὶ τὸ 1058.

4. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, Σάθα ΜΒ, τ. 5 (1896), σ. 368-70.

5. Βλ. ἀνωτ., ὑ. 3.

6. Ἡ S. De Jongh, σ. 5, λέει πὼς ὁ ἴδιος ὁ Θεόδωρος Δοκειανὸς ἔφερε τοὺς τίτλους τοῦ μ ά γ ι σ τ ρ ο υ καὶ τοῦ δ ο υ κ ό ς, καὶ παραπέμπει στὸν Ψελλό, Ἐπιστολὲς (120

σκοτώθηκε προφανῶς [7], κατὰ τὴ φοβερὴ καταιγίδα ποὺ συνέβη τὸ 1059, καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (α΄) Κ. 4 εἶχε στρατοπεδεύσει στοὺς πρόποδες τοῦ Λοβιτζοῦ τῆς Θράκης, μετὰ ἀπὸ μιὰ νικηφόρο μάχη, ποὺ εἶχε δώσει ἐναντίον τοῦ Σελτέ, τοῦ πιὸ σπουδαίου ἀπ' τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Πετσενέγκων [8], μιᾶς ἄγριας φυλῆς νομάδων πολεμιστῶν, κάπως ὅμοιας μὲ τοὺς Τούρκους, ἐγκαταστημένης μετὰ τὸν Θ΄ αἰώνα στὴ σημ. Βλαχία καὶ στὶς νότιες πεδιάδες τῆς Ρωσίας [9].

Αὐτὸς ὁ πεθερὸς τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ, ποὺ δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸς παρὰ μόνο ἀπ' τὸν Ψελλό, ἦταν φίλος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ δὲ φαίνεται νὰ εἶχε μεγάλη ἡλικία κατὰ τὸ θάνατό του· «ἦταν τὸ στήριγμα τῆς ἔνδοξης γενιᾶς του, ἡ ψυχὴ καὶ ἡ πνοὴ τῆς γυναίκας του, τὸ καύχημα καὶ ἡ ἀναψυχὴ τῆς κόρης του (=τῆς γυναίκας τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ) καὶ ἡ εὐχαρίστηση καὶ ἡ παραμυθία τῆς πολὺ ὡραίας ψυχῆς αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ [10]. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν «ἕνα εὔστροφο μυαλὸ καὶ μιὰ ἁπλῆ ψυχή»· ἀγαποῦσε πολύ, ὡς μεγάλος καὶ πλούσιος ἄρχοντας ποὺ ἦταν, τὸ κυνήγι καὶ τὸ ψάρεμα καὶ ἦταν ὁλότελα ἀφοσιωμένος στὸ θεῖο του, στὸ «χρηστότατο καὶ φιλάνθρωπο» βασιλέα Ἰσαάκιο (α΄) 4· «ἦταν γι' αὐτὸν ἕνα προπύργιο, καθὼς κοντά του στεκόταν σὰν ὑπασπιστὴς καὶ τὸν ὑπεράσπιζε ἐναντίον κάθε ἐχτροῦ» [11].

καὶ 170), σ. 368-70 καὶ 433. Ἀλλὰ ὁ Ψελλὸς στὴν ἐπιστολὴ 120, σ. 368-70, δὲ λέει τίποτε γι' αὐτοὺς τοὺς τίτλους. Στὴν Ἐπιστολὴ 170, σ. 432-34, ποὺ εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἀπευθύνεται «Τῷ ἀνεψιῷ τοῦ βασιλέως [Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ], δηλ. στὸ Θεόδωρο Δοκειανό, λέει, σ. 433 : σύ τε ὁ λαμπρότατος μάγιστρος καὶ μέγιστος δούξ, καὶ ὁ τὴν τύχην ἴσος καὶ τὴν φρόνησιν ὅμοιος· οἶδ' ὅτι ἔγνωκας ὡς τὸν θαυμασιώτατον Δοκειανὸν εἴρηκα· καὶ χαίρω ὅτι τοιαῦτα προπύργια τῷ θείῳ ἡμῶν κατεσκευάσθητε αὐτοκράτορι, ὁ μέν, ἐγγὺς ἱστάμενος καὶ οἷον προασπίζων, σὺ δέ, πόρρωθεν ἀναστέλλων τὰς τῶν ἐναντίων ὁρμάς». Εἶναι φανερὸ πὼς πρόκειται περὶ δυὸ προσώπων· τὸ ἕνα εἶναι ὁ «μάγιστρος καὶ δούξ», τὸ ἄλλο ὁ Δοκειανός. Ἡ Ἐπιστολὴ (170) ἀπευθύνεται στὸ «μάγιστρο καὶ δούκα» καὶ τριτοπρόσωπα προβάλλεται ὁ Δοκειανός. Ἂν ἡ Ἐπιστολὴ (170) ἀπευθύνεται στὸν πεθερὸ τοῦ Δοκειανοῦ, τότε αὐτὸς ἦταν ὁ «μάγιστρος καὶ δούξ» καὶ ὄχι ὁ Δοκειανός, καὶ ἡ Ἐπιστολὴ αὐτὴ (170) εἶναι προγενέστερη τῆς Ἐπιστολῆς 120, σ. 368-70. Ἂν ἡ Ἐπιστολὴ (170) δὲν ἀπευθύνεται στὸν πεθερὸ τοῦ Δοκειανοῦ, τότε καὶ πάλι «μάγιστρος καὶ δούξ» δὲν εἶναι ὁ Δοκειανός, ἀλλὰ ὁ Ἀνώνυμος ἀποδέχτης τῆς Ἐπιστολῆς (170).

7. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 368-70.

8. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 106-7· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 128-29· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 671-72.

9. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 2· Ostrogorsky, Histoire, σ. 283.

10. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 368.

11. Ψελλός, Ἐπιστολὲς 113, σ. 358· 170, σ. 433· Βρυέννιος, σ. 92.

Καὶ ὁ ἴδιος καὶ ὁ πεθερός του ἦσαν ἄνδρες στρατιωτικοί. Ὅταν ὁ δεύτερος σκοτώθηκε, ὁ Θεόδωρος μὲ γράμμα του παρακάλεσε τὸν Ψελλὸ νὰ ἀναγγείλη τὴν εἴδηση στὴ γυναίκα του καὶ στὴν πεθερά του [12]. Ὁ Ψελλὸς τὸν προσαγορεύει «αὐθέντα μου καὶ ἀδελφὲ» καὶ «σοφωτάτη ψυχή» [13]. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 τὸν θεωρεῖ «ἕνα ἔνδοξο ἄνδρα τόσο ἀπ' τὴ γενιά του ὅσο κι ἀπ' τὴ σειρὰ τῶν ἀξιωμάτων του» [14]. Ὁ Βρυέννιος τονίζει τὸν πλοῦτο του καὶ τὴν ἀριστοκρατική του καταγωγή [15]. Ὁ Θεόδωρος Δ. ζοῦσε ἀκόμη στὸ χτῆμα του στὴν Παφλαγονία, κληρονομιὰ τῆς μητέρας του, τὸ 1080, καὶ συναντήθηκε ἐκεῖ μὲ τὸν πρωτεξάδελφό του Ἀλέξιο Κομνηνὸ 15, ὅταν ἀκόμη ἦταν στρατοπεδάρχης, καὶ στὴν περίσταση αὐτὴ ἔδειξε τὸ θερμό του ἐνδιαφέρον γιὰ τὸν ἱκανὸ ἀλλὰ ἄπιστο στρατηγό, τὸν Νορμανδὸ Ρουσέλιον (Roussel de Bailleul), ἀρχηγὸ ξένων μισθοφόρων ποὺ τρομοκράτησε τὴν ΚΠολη, καθὼς ὁ Ἀλέξιος Κ. 15 τοῦ εἶχε πεῖ πὼς τάχα τὸν εἶχε τυφλώσει [16]. Ἕνας γιὸς τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ ἀπ' τὴν Ἀνώνυμη γυναίκα του, ποὺ πιθανὸν ὠνομαζόταν Μιχαὴλ 18, μᾶς εἶναι γνωστός.

10. Μανουὴλ Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1045 - † ἄνοιξη 1071)

Ὁ Μανουὴλ [1] Κομνηνός, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1045 [3]. Μπῆκε στὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία περὶ τὸ 1059 καὶ πῆρε τὰ πρῶτα μαθήματα κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ πατέρα του [4]. Ὁ Ρωμανὸς (δ΄) ὁ Διογένης μὲ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο,

---

12. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 369.

13. Ψελλός, Ἐπιστολὴ 120, σ. 368.

14. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 16.

15. Βρυέννιος, σ. 92.

16. Βρυέννιος, σ. 92· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 16.

10. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63 καὶ 75· Βρυέννιος, σ. 19.

3. Ὁ Μανουὴλ ἦταν ἕνας νέος ἀκόμη τὸ 1068· Ἀτταλειάτης, σ. 139 : εἰ καὶ νέος τὴν ἡλικίαν ἐτύγχανεν, ἀλλά γε πεπλανημένον οὐδὲν οὐδ' ἀπαγὲς καὶ μειρακιῶδες ἐνεργῶν κατεφαίνετο. Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο (1068) παντρεύτηκε· τοῦ ταιριάζει λοιπὸν τότε νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 23 περίπου χρονῶ.

4. Βρυέννιος, σ. 24 : ἔτι τούτου (τοῦ Ἰωάννη Κ. 6) περιόντος στρατεύειν τε (ὁ Μανουὴλ) ἤρξατο. Τὰ παιδιὰ τῶν Βυζαντινῶν ἀριστοκρατῶν ἦσαν ὑποχρεωμένα νὰ ὑπηρετή-

τὸν πάντρεψε μὲ μιὰ συγγενῆ του τὸ 1068 [5], καὶ ἀπὸ π ρ ω τ ο π ρ ό ε δ ρ ο ς ποὺ ἦταν, τὸν ἔκανε π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α καὶ κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η—τίτλο ποὺ εἶχε ὁ πατέρας του Ἰωάννης Κ. 6—καὶ τὸν διόρισε μ έ γ α δ ο μ έ σ τ ι κ ο τ ῆ ς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς [6]. Τὸ 1070 τοῦ συνέβη μιὰ ἀλλόκοτη περιπέτεια. Ἐνῶ ἀντιμετώπιζε μὲ τοὺς γαμβρούς του Μιχαὴλ τὸν Ταρωνίτη καὶ Νικηφόρο τὸ Μελισσηνὸ ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων, σὲ μιὰ ἀπ' τὶς μάχες

σουν στὸ στρατὸ ἀπὸ ἡλικίας 14 χρονῶ· τοὺς γιοὺς τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Μακρεμβολίτισσας, τοὺς Νικηφόρο καὶ Λέοντα Διογένη, τοὺς βλέπομε νὰ ἐκστρατεύουν σὲ ἡλικία 11 καὶ 12 χρονῶ, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 155. Ὁ Μανουήλ, καθὼς εἴδαμε, πῆρε τὰ πρῶτα στρατιωτικὰ μαθήματα περὶ τὸ 1059, ὅταν ὁ πατέρας του Ἰωάννης Κ. 6 ἦταν μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς. Φαίνεται πὼς ὁ Ἰωάννης Κ. 6, καθὼς βρισκόταν κάτω ἀπὸ κάποια δυσμένεια μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαάκιου (α') 4, δὲν ἀνάλαβε κανένα ἡγετικὸ στρατιωτικὸ ἀξίωμα, γι' αὐτὸ καὶ ὁ δευτερότοκος γιός του Ἰσαάκιος Κ. 12, ὅταν πέρασε τὸ 14ο ἔτος τῆς ἡλικίας, δὲν πῆρε τὰ πρῶτα μαθήματα κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ πατέρα του, ὅπως ὁ πρωτότοκος ἀδελφός του Μανουήλ.

5. Ἡ κόρη τοῦ Μανουήλ, ἡ [Ἄννα] Κομνηνή, πρέπει νὰ γεννήθηκε τὸ 1069, καὶ ὁ Μανουὴλ νὰ παντρεύτηκε τὸ 1068. Ὅπως ἡ νεώτερη ἀπ' τὶς ἀδελφές του, ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ 14, παντρεύτηκε τὸ 1068 (μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της Ἰωάννη Κ. 6) τὸν Κωνσταντῖνο Διογένη, κάνοντας ἕνα γάμο ποὺ προοριζόταν νὰ συνδέση τοὺς οἴκους τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Διογενῶν, ἔτσι καὶ ὁ Μανουὴλ παντρεύτηκε μιὰ συγγενῆ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη, καθὼς μᾶς διασαφηνίζει ὁ Βρυέννιος, σ. 25 : Μανουὴλ ᾠκείωτο τῷ βασιλεῖ. . . Ἡ οἰκογένεια τῶν Διογενῶν (=οἱ ἀπὸ δυὸ γένη προερχόμενοι) ὑπῆρξε μιὰ διακεκριμένη οἰκογένεια ποὺ ἀνάδειξε ἀληθινοὺς ἥρωες. Ἕνας τουρμάρχης τῶν Ἀνατολικῶν Διογένης ἀπαντάει τὸ 788· σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ὁ Διογένης ἔπεσε σὲ μιὰ λυσσαλέα μάχη μεταξὺ Ἀράβων καὶ Βυζαντινῶν σ' ἕνα ἀπ' τὰ στενὰ τῆς ὀροσειρᾶς τοῦ Ταύρου, κοντὰ στὴν Ποδανδό, βλ. Θεοφάνη, σ. 463, ἔκδ. de Boor, H. Grégoire, Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, New York 1942, σ. 36-7. Ἀργότερα στὸν καιρὸ τοῦ Βασίλειου (β') ἔδρασε ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης, στρατηγὸς Θεσσαλονίκης, βλ. Σκυλίτζην, σ. 352, ἔκδ. I. Thurn, ἄρχων Σιρμίου, βλ. Σκυλίτζην, σ. 366 καὶ 373, καὶ δοὺξ Βουλγαρίας, βλ. Σκυλίτζην, σ. 373, Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 571· ἀλλὰ ὁ ἐξαίρετος στρατηγὸς στὸν καιρὸ τοῦ Ρωμανοῦ (γ') τοῦ Ἀργυροῦ (1028-1034) κατηγορήθηκε πὼς συνωμοτεῖ, βλ. Σκυλίτζην, σ. 376, ὑποχρεώθηκε νὰ γίνη μοναχός, βλ. Σκυλίτζην, σ. 384, καὶ ἀνακρινόμενος αὐτοχτόνησε, βλ. Σκυλίτζην, σ. 385, Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 575. Ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης παντρεύτηκε κόρη τῆς Πουλχερίας, ἀδελφῆς τοῦ Ρωμανοῦ (γ') καὶ ἀπ' αὐτὰ τὸ ζεῦγος προῆλθαν οἱ ἑξῆς ἀπόγονοι :

1. Κωνσταντῖνος Διογένης × κόρη Πουλχερίας, Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 574-75
ἀδελφῆς Ρωμανοῦ (γ')

2. Ρωμανὸς (δ') Διογένης ×α Ἀνώνυμη· ×β Εὐδοκία Μακρεμβολίτισσα

α: 3. Κωνσταντῖνος Διογένης × Θεοδώρα Κομνηνὴ 14
β: Λέων Διογένης
β: Νικηφόρος Διογένης

6. Βρυέννιος, σ. 25· Ἀτταλειάτης, σ. 138· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 685· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 694. Γλυκᾶς, σ. 609· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 139, 141 καὶ 144· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 9, 63 καὶ 75.

ποὺ δόθηκαν, ὅρμησε μὲ γενναιότητα ἐναντίον τους καὶ ἔδειχνε πὼς θὰ ἦταν ὁ νικητής, ἀλλὰ ἀπερίσκεφτα, πάνω στὴν ὁρμή του, ἔφτασε μέχρι τὸ στρατόπεδό τους, ἔτσι ποὺ πιάστηκε, μετὰ ἀπὸ ἀπεγνωσμένο ἀγώνα, αἰχμάλωτος.

Ἡ ἀπερισκεψία του ὡς ἀρχηγοῦ, ἐπέφερε τὴν αἰχμαλωσία καὶ τῶν δυὸ γαμβρῶν του, ὡς καὶ τὴν ἀπώλεια μέρους τοῦ στρατοῦ του. Καθὼς πιάστηκε οἱ Τοῦρκοι τὸν παρουσίασαν στὸν ἀρχηγό τους—Χρυσόσκουλο μᾶς τὸν ὀνομάζουν οἱ Βυζαντινοί—ἕνα ἄνθρωπο ποὺ ἰσχυριζόταν πὼς καταγόταν ἀπὸ σουλτανικὴ γενιὰ καὶ ποὺ ἦταν πολὺ λίγο πιστός, ἂν μὴ καὶ ἐπίβουλος, πρὸς τὸν κυρίαρχό του, τὸν περίφημο σουλτάνο Alp - Arslan (1063-1072). Ὁ Μανουὴλ κατάφερε νὰ ὑποτάξη αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο, τὸ Χρυσόσκουλο, νὰ ἐξεγείρη τὶς φιλοδοξίες του κατὰ τοῦ κυρίου του, καὶ οὔτε λίγο οὔτε πολύ, νὰ τὸν πείση τελικὰ νὰ φύγουν μαζὶ γιὰ τὴν ΚΠολη, ὅπου καὶ ἔφτασαν καὶ παρουσιάστηκαν στὸν αὐτοκράτορα—τὸ Ρωμανὸ (δ')— ποὺ τοὺς δέχτηκε μὲ χαρὰ καὶ τοὺς γέμισε μὲ δῶρα καὶ τιμές [7].

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1071, ὁ Μανουὴλ ξεκίνησε καὶ πάλι, μαζὶ μὲ τὸ Χρυσόσκουλο αὐτὴ τὴ φορά, κατὰ τῶν Τούρκων, ὅταν ξαφνικὰ ὁ νεαρὸς στρατηγὸς ἀρρώστησε βαριὰ στὴ Βιθυνία ἀπὸ ὠταλγία [8]. Σ' αὐτὴ τὴν εἴδηση, ἡ μητέρα του, «ἡ λίαν νοήμων Κυρία Ἄννα Δαλασσηνή — ἡ ἀξιόλογη στὰ ἔργα της, στὰ ἤθη» [9] — ἔτρεξε τρομαγμένη στὸ προσκέφαλο τοῦ γιοῦ της, ποὺ παράδερνε στὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Ἀλύπου στὸ ὄρος Ἀζαλὰς τῆς Βιθυνίας· μὲ μιὰ ὑπέρτατη προσπάθεια τῆς θέλησής του, ὁ Μανουήλ, σχεδὸν πιὰ ἑτοιμοθάνατος, σηκώθηκε ἀπ' τὸ κρεββάτι του γιὰ νὰ τὴν ὑποδεχτῆ· ἔπεσε στὴν ἀγκαλιά της καὶ τὴν καταφιλοῦσε, καὶ δὲ μπόρεσε νὰ πῆ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνο πὼς θέλει μαζί της νὰ ταφῆ· ἔπειτα ἔπεσε καὶ πάλι στὸ κρεββάτι του, γιὰ νὰ πεθάνη σὲ λίγο στὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας του [10].

Ἀπ' τὸ γάμο του μὲ τὴ συγγενῆ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη ἀπόχτησε

---

7. Βρυέννιος, σ. 32· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 688· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 695· Γλυκᾶς, σ. 609· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 141· Ἀτταλειάτης, σ. 141-42. Εἶναι χαραχτηριστικό, ποὺ ὁ Χρυσόσκουλος, νεαρὸς Τοῦρκος ἐμίρης, τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ο έ δ ρ ο υ, ἔνθ' ἀνωτ.

8. Βρυέννιος, σ. 33-34· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63 καὶ 75· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 688.

9. Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, σ. 155.

10. Βρυέννιος, σ. 33-4.

μιὰ κόρη [11], ποὺ τὸ ὄνομά της, ["Αννα] Κομνηνή 19, δὲν παραδίδεται παρὰ μόνο ἀπὸ μιὰ ἀνεξέλεγκτη πηγή [12]. Ἀνεξάρτητα ὅμως πρὸς τὴν ἀκρίβεια αὐτῆς τῆς πληροφορίας, τὸ ὄνομά της πρέπει νὰ ἦταν Ἄννα, ὄνομα ποὺ ἔφερε ἡ μητέρα του, αὐτὴ ποὺ ὁ Μανουὴλ ἐλάτρευε. Ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς πέθανε πολὺ νέος, μόλις 26 περίπου χρονῶ· ἂν καὶ νέος ὅμως «εἶχε τὰ μυαλὰ ἑνὸς γέρου» [13] καὶ «τίποτε δὲν ἔκανε ποὺ νὰ θεωρηθῆ ὡς ἔργο λανθασμένο καὶ νεανικό» [14]. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 πάντα πρόθυμη νὰ ἐπαινέση τοὺς συγγενεῖς της, λέει γιὰ τὸ θεῖο της—πού, ἂς σημειωθῆ, δὲν τὸν γνώρισε—πὼς «σὲ πολλοὺς πολέμους καὶ μάχες ἀγωνίστηκε καὶ πολλὲς νίκες κατήγαγε κατὰ τῶν ἐχτρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας» [15], ἐνῶ ὁ Βρυέννιος λιτὰ σημειώνει πὼς ἦταν ἕνας «ἐξαίρετος στρατιώτης καὶ στρατηγός» [16].

11. Μαρία Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1047 - † πρὶν ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136)

Ἡ Μαρία [1] Κομνηνή, πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας τῆς Δαλασσηνῆς [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1147 [3]. Παντρεύτηκε περὶ τὸ

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 75-6.

12. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, σημ. 1 : Ὅτι ἑξὰς τῶν ἐκ Κομνηνῶν φυεισῶν φερώνυμοι ἦσαν τῆς μάμμης αὐτῶν Ἄννης τῆς Δαλασσηνῆς, αἱ τοῦ κουροπαλάτου κῦρ Μανουήλ, τῆς πανυπερσεβάστου κυρᾶς Μαρίας, τοῦ σεβαστοκράτορος κῦρ Ἰσαακίου, τοῦ μεγάλου ἄνακτος κῦρ Ἀλεξίου, τοῦ πρωτοσεβάστου κῦρ Ἀδριανοῦ καὶ τοῦ σεβαστοῦ κῦρ Νικηφόρου θυγατέρες.

13. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 694.

14. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 139· Ἀτταλειάτης, σ. 139· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 688.

15. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63.

16. Βρυέννιος, σ. 34.

11. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Βρυέννιος, σ. 19 καὶ 24· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 76· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

3. Καθὼς ἦταν ἡ πρωτότοκη ἀπ' τὶς κόρες τοῦ Ἰωάννη Κ. 6, αὐτὴ καὶ ἡ Εὐδοκία Κ. 12, παντρεύτηκαν πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ πατέρα τους, δηλ. πρὶν ἀπ' τὸ 1067· ἡ Μαρία ὑπῆρξε μητέρα τῆς νεαρῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Ἀλέξιου Κ. 15 καὶ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 12, τῆς ["Αννας] Κομνηνῆς 20, ἡ ὁποία παντρεύτηκε πρὶν ἀπ' τὸ 1081, ὁπότε πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1063/65. Τοποθετοῦμε λοιπὸν τὸ γάμο τῆς Μαρίας περὶ τὸ 1061 μὲ 1063 καὶ τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1047.

1061 τὸ Μιχαὴλ Ταρωνίτη [4], γιὸ τοῦ πατρίκιου Γρηγόριου Ταρωνίτη, ἕνα ἀρμενικῆς καταγωγῆς πρίγκιπα ποὺ καταγόταν ἀπ' τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῶν Παγκρατιδῶν [5]. Τὸ 1070 ὁ Μιχαὴλ αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους μαζὶ μὲ τὸν κουνιάδο του Μανουὴλ Κ. 10 καὶ τὸ σύγγαμβρό του Νικηφόρο Μελισσηνό, σύζυγο τῆς Εὐδοκίας Κ. 13 [6]. Τὸ 1081 μὲ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ κουνιάδου του Ἀλέξιου (α') Κ. 15, ὁ Μιχαήλ, χάρη στὴν ἰδιαίτερη ἀγάπη ποὺ εἶχαν στὴ Μαρία ἡ μητέρα της Ἄννα Δαλασσηνὴ καὶ οἱ ἀδελφοί της Ἀλέξιος (α') 15 καὶ Ἰσαάκιος Κ. 12 [7], ἔλαβε τοὺς τίτλους τοῦ πρωτοσέβαστου καὶ τοῦ πρωτοβεστιάριου καὶ σὲ λίγο αὐτὸν τοῦ πανυπερσέβαστου [8]. Παρὰ τὴν ὑψηλὴ αὐτὴ θέση του στὴ νεόκοπη

4. Βρυέννιος, σ. 24 καὶ 32· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· τ. II, σ. 170, ὑ. 2, σ. 174, σ. 193, ὑ. 3· τ. III, σ. 76, ὑ. 2· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

5. Οἱ Ταρωνῖτες ἦσαν ἕνας κλάδος τῶν Παγκρατιδῶν ποὺ βασίλευσαν στὴν Taron τῆς Ἀρμενίας ἀπ' τὸ 851 ὡς τὸ 967, βλ. N. Adontz, Études Armeno - Byzantines, σ. 242. Ὁ πατέρας τοῦ Μιχαὴλ Γρηγόριος Ταρωνίτης, σημειώνεται σὲ μιὰ συνωμοσία ἐναντίον τοῦ μεγάλου δομέστικου Κωνσταντίνου, ἀδελφοῦ τοῦ Μιχαὴλ (δ') τοῦ Παφλαγόνα, τὸ 1040. Γιὰ τιμωρία του, τὸν ἔβαλαν μέσα σ' ἕνα δέρμα βοδιοῦ, ποὺ δὲν εἶχε παρὰ μόνο μιὰ τρύπα γιὰ νὰ ἀναπνέη, καὶ ἔτσι, τὸν παρουσίασαν στὸν Ἰωάννη τὸν Ὀρφανοτρόφο, Σκυλίτζης, σ. 412· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 531-32· πρβλ. N. Adontz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 244 καὶ 251.

6. Βρυέννιος, σ. 32.

7. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732 : τὸν μὲν οὖν Ταρωνίτην τῇ πρώτῃ συνεζευγμένον τῶν ἀδελφῶν, πάνυ στεργομένη παρὰ τῆς μητρὸς καὶ πρὸς αὐτῶν τιμωμένη.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732. Κατέχομε καὶ σφραγίδες τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μιὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρωτοσέβαστου· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2710, σ. 1500-1 :

Γραφὰς σφραγίζω Μιχαὴλ Ταρωνίτου
γαμβροῦ μεγίστου δεσπότου Ἀλεξίου.

Αὐτόθι, ἀριθ. 2711, σ. 1501-2 :

Πρῶτον σεβαστῶν ἡ σφραγὶς διαγράφει
Μιχαὴλ γαμβρὸν αὐτάνακτος δεσπότου.

Ἐπίσης, καὶ σφραγίδα τῆς γυναίκας του Μαρίας Κομνηνῆς μὲ τὴν ἐπιγραφή : Θεοτόκε, βοήθει Μαρία σεβαστῇ καὶ αὐταδέλφῃ τοῦ βασιλέως τῇ Κομνηνῇ. Φαίνεται πὼς αὐτὴ ἡ σφραγίδα χρησιμοποιήθηκε κατὰ τὴ μικρὴ περίοδο ποὺ μεσολάβησε ἀπ' τὴν ἄνοδο τοῦ Ἀλέξιου (α') στὸ θρόνο μέχρι τῆς ὀνομασίας τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη ὡς πρωτοσεβάστου, ἐνῶ προηγουμένως θὰ κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ. Ἄλλη λύση δὲ μπορεῖ νὰ δοθῆ, ἐφόσον ἡ Μαρία ἀναφέρεται στὴ σφραγίδα ὡς «σεβαστὴ καὶ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέως», βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2712, σ. 1502-3. Καὶ μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή : Τὴν πανυπερσέβαστον, Ἁγνή μοι σκέποις, πρέπει νὰ ἀποδοθῆ στὴν περὶ ἧς ὁ λόγος Μαρία, καθὼς σ' αὐτὴ εἰκονίζεται μὲ τὸν ἀρχάγγελο Γαβριὴλ καὶ ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, ποὺ ἦταν ὁ προστάτης τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη, βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2720, σ. 1513-1516.

αὐτὴ αὐλικὴ τιτλοφορία ποὺ τὸν ἔφερε δίπλα στὸ σύγγαμβρό του, τὸν καίσαρα Νικηφόρο Μελισσηνό [9], ὁ Μιχαὴλ δὲ δίστασε νὰ ταχτῇ μὲ τὴν ἐχθρικὴ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα κουνιάδο του Ἀλέξιο (α') Κ. 15 μερίδα [10].

Οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1094, κατηγορήθηκε πὼς εἶχε πάρει μέρος στὴ συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ εἶχε ὀργανώσει ὁ νεαρὸς Νικηφόρος Διογένης, γιὸς τοῦ μακαρίτη ἡρωϊκοῦ αὐτοκράτορα Ρωμανοῦ (δ') καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Μακρεμβολίτισσας, καθὼς ὁ νεαρὸς Διογένης, σύμφωνα μὲ τὰ λεγόμενα τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, ἀπόβλεπε στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου [11]. Μεταξὺ ἄλλων ἐπιφανῶν συνωμοτῶν ἦταν καὶ ὁ Κατακαλὼν Κεκαυμένος. Ὁ Ἀλέξιος (α') 15 συγκάλεσε γενικὴ συνέλευση, ὅπου ἐξέθεσε τὴν ὑπόθεση, καὶ ἀπαγγέλλοντας τὴν ἀπόφασή του ἔδωσε μιὰ νέα ἀπόδειξη τῆς ἐπιεικείας του: δὲ θέλησε νὰ καταστρέψη τοὺς ἐνόχους, ἀλλὰ τοὺς καταδίκασε σὲ ἐξορία, τὸ Νικηφόρο Διογένη καὶ τὸν Κατακαλὼν Κεκαυμένο στὴν Καισαρόπολη καὶ τὸ Μιχαὴλ Ταρωνίτη σὲ μέρος ποὺ δὲ γνωρίζομε, καὶ συγχρόνως δήμευσε τὶς περιουσίες τους [12].

Ἡ συνέλευση ὅμως, κατὰ τὴν Ἄννα 32, πιὸ λίγο ἐπιεικὴς ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, ἔστειλε ἀνθρώπους καὶ τύφλωσαν τὸ Διογένη καὶ τὸν Κεκαυμένο, χωρὶς τὴ γνώμη τοῦ αὐτοκράτορα [13]. Ἡ διήγηση τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32 δὲ φαίνεται πολὺ ἀξιόπιστη. Ὁ αὐτοκράτορας ὁ ἴδιος θέλησε νὰ ἀπαλλαγῇ ἐπικινδύνων ἀντιπάλων του καὶ νὰ νοσφιστῇ τὸ μεγάλο πλοῦτο τους [14]. Ὁ Μιχαὴλ Ταρωνίτης δὲ γλύτωσε τὴν τύφλωση παρὰ μόνο χάρη στὴ γυναίκα του Μαρία, πολὺ ἀγαπητὴ στὸν αὐτοκράτορα καὶ στὴν Ἄννα Δαλασσηνή, καθὼς εἴδαμε [15].

Ἔτσι ἡ λαμπρὴ σταδιοδρομία τοῦ Μιχαὴλ τελείωσε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1094 [16]. Μετὰ τὸ θάνατό του, σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία, ἡ γυναίκα του Μαρία πιθανὸν νὰ ἔγινε μοναχὴ καὶ νὰ πῆρε τὸ ὄνομα τῆς μητέρας της Ἄννας Δαλασσηνῆς, καθὼς συναντᾶμε μιὰ σφραγίδα μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὸν

9. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114 : καὶ σύνθωκος τῷ καίσαρι γίνεται.

10. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 174.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 174 : εἰ μὴ ὅσον πρὸς τὸ τυραννήσειν (ὁ Διογένης) τὸ ἀμετάθετον ἐνεδείκνυτο.

12. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 180.

13. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 183.

14. N. Adontz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 247.

15. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 7.

16. Γιὰ τὴ χρονολογία, Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 184.

τίτλο Ἄννα πρωτοβεστιάρισσα [17]. Πότε πέθανε ἡ Μαρία δὲ μᾶς εἶναι γνωστό· ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομε εἶναι πὼς πέθαναν πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 [18]. Ἡ Μαρία Κομνηνὴ ἀπ' τὸν ἄντρα της Μιχαὴλ Ταρωνίτη ἀπόχτησε τρία παιδιά: ἕνα κορίτσι, τὴν [Ἄννα] [19] Κομνηνὴ Ταρωνίτισσα [20], καὶ δυὸ ἀγόρια, τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη 21 καὶ τὸ Γρηγόριο Ταρωνίτη 22.

12. Ἰσαάκιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1050—†1102/4)

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Κομνηνός, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1050 [3]. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1071 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1072 [4] ἐξωρίστηκε μὲ τὴ μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνὴ στὸ νησὶ τῆς Πριγκίπου [5]. Γιὰ νὰ συμφιλιωθῇ μὲ τὴν ἰσχυρὴ οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, ὁ Μιχαὴλ (ζ') Δούκας τὸν ἀνακάλεσε ἀπ' τὴν ἐξορία κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1072[6] καὶ τὸν πάντρεψε μὲ τὴν πρωτεξαδέλφη τῆς γυναίκας του αὐγούστας Μαρίας τῆς Ἀβασγικῆς (τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς Γεωργίας),

17. V. Laurent, Corpus des sceaux, V 2, ἀριθ. 1462. Πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 236, ὑ. 47.

18. Ὁ Ἰωάννης (β') Κ. 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ΝΕ 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 253-54, ἀριθ. 19, μνημονεύει τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του, τῆς θείας του «τῆς πανυπερσεβάστου», ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴ θεία του Μαρία, τὴ σύζυγο τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη.

19. Βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὑ. 12.

20. Μιὰ μακρινὴ ἀπόγονος τῆς Μαρίας Κομνηνῆς καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη φέρει τὰ ἐπώνυμα : Κομνηνὴ Ταρωνίτισσα, βλ. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 292 καὶ 769.

12. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἰσαακίου (α') Κομνηνοῦ 4.

2. Βρυέννιος, σ. 19· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 727 καὶ 746· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63, 64-71, 84-87, 106, 112, 113, 116, 150· τ. II, σ. 149-51, 190, 213· τ. III, σ. 65, 72, 121, 220, 221· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 157-58, 165· Ἀτταλειάτης, σ. 183-84· Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 175. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 22-3.

3. Βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 221, ὑ. 2. Βλ. καὶ Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 3.

4. Βρυέννιος, σ. 49-50. Πρβλ. P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 221, ὑ. 3.

5. Βρυέννιος, σ. 50.

6. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 21.

τὴν Εἰρήνη, κόρη τοῦ ἡγεμόνα τῆς 'Αλανίας [7], ἡ ὁποία ἦταν ἐπίσης πρωτεξαδέλφη τῆς δεύτερης συζύγου τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ, δούκα τῆς Τραπεζούντας [8].

Κατὰ τὸ 1073 ὁ 'Ισαάκιος διωρίστηκε δομέστικος τῶν σχολῶν τῆς 'Ανατολῆς καὶ στάλθηκε νὰ πολεμήση τοὺς Τούρκους μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ «στρατηγοῦ αὐτοκράτορα» [9]. Καθὼς στὴν πρώτη σύγκρουση κοντὰ στὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας αἰχμαλωτίστηκε, κατάφερε νὰ ἐξαγοράση τὴν ἐλευτερία του καὶ νὰ φτάση στὴν "Αγκυρα, κ' ἔπειτα στὴν ΚΠολη, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του 'Αλέξιο 15 [10].

Τὸν ἑπόμενο χρόνο (1074) ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ πρωτοπροέδρου καὶ διωρίστηκε δοὺξ τῆς 'Αντιόχειας, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ πρωτοπροέδρου 'Ιωσὴφ Ταρχανιώτη ποὺ πέθανε, τοῦ ὁποίου ὁ γιός, ὁ μάγιστρος Κατακαλών, ἦταν ἀνίκανος νὰ καταστείλη τὶς στάσεις ποὺ τάραζαν τὴν πόλη [11]. Εἶχε τὴ μυστικὴ καὶ ἐπείγουσα ἀποστολὴ νὰ ἀπομακρύνη ἀπ' τὴν 'Αντιόχεια τὸν πατριάρχη Αἰμιλιανό, ὀπαδὸ τοῦ 'Αρμένιου Φιλάρετου Βραχάμιου (Vahran), ποὺ ὑποψιάζονταν ὡς ἐμπνευστὴ αὐτῶν τῶν ταραξιῶν [12]. Λίγο καιρὸ μετά, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1075, βγῆκε ἐναντίον ἑνὸς τουρκικοῦ

7. Βρυέννιος, σ. 56· "Αννα Κομνηνή, σ. 64 καὶ 70. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 27: fille d'un prince des Alains. 'Ο Brosset, Histoire de Georgie, τ. II, σ. 330, ὑ. 2, πιστεύει πὼς ἀντὶ 'Αλανῶν πρέπει νὰ διαβάσωμε 'Αβασγῶν, καὶ νομίζει πὼς ἡ Εἰρήνη ἦταν κόρη τοῦ Δημήτριου, ἀδελφοῦ τοῦ Παγκράτιου IV (1027-1072), βασιλέα τῆς Γεωργίας καὶ πατέρα τῆς Μαρίας τῆς 'Αβασγικῆς, γιὰ τὴν ὁποία ὁ 'Ιωάννης Τζέτζης λέει στὶς Χιλιάδες του:

σὺν τῇ δεσποίνῃ Μαριὰμ τῇ 'Αβασγίσσῃ λέγω
ἣν οἱ πολλοὶ 'Αλάνισσαν φασὶν οὐκ ἀκριβοῦντες,

'Ιωάννη Τζέτζη, Χιλιάδες, ἐκδ. Th. Kiessling V, στίχ. 590-1, ἔκδ. P. A. M. Leone, σ. 190-91.

8. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152.

9. Βρυέννιος, σ. 58· "Αννα Κομνηνή, τ. I, σ. 10· 'Ατταλειάτης, σ. 183-84· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 157-58· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 709.

10. Βρυέννιος, σ. 60, 64-72· 'Ατταλειάτης, σ. 184· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 158· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 709-10. Πρβλ. R. Grousset, L' empire du Levant, σ. 168.

11. Βρυέννιος, σ. 96. 'Υπῆρξε δοὺξ 'Αντιοχείας ἀπ' τὸ 1074 ὡς τὸ 1078, βλ. V. Laurent, La chronologie des gouverneurs d' Antioche sous la seconde domination byzantine, Mélanges de l' Université Saint - Joseph, 38 10 (1962), σ. 249-50. Στὶς πηγὲς δὲν ἀναφέρεται πὼς ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ πρωτοπροέδρου, ἀλλὰ αὐτὸ προκύπτει ἀπ' τὴ σφραγίδα του ποὺ κατέχομε· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2701, σ. 1486-88 : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ 'Ισαακίῳ πρωτοπροέδρῳ καὶ δουκὶ 'Αντιοχείας τῷ Κομνηνῷ.

12. Βρυέννιος, σ. 96-8.

στρατοῦ ποὺ εἶχε εἰσβάλει στὴ Συρία, ἀλλὰ αἰχμαλωτίστηκε καὶ πάλι, καὶ δὲν ἀπολευτερώθηκε, παρὰ ἀφοῦ οἱ 'Αντιοχειανοὶ πλήρωσαν 20.500 χρυσὰ νομίσματα [13]. Σ' αὐτὴ τὴ μάχη ποὺ αἰχμαλωτίστηκε, ἔπεσε καὶ ὁ γαμβρός του Κωνσταντῖνος Διογένης, γιὸς τοῦ Ρωμανοῦ(δ') ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα, ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴ νεώτερη ἀπ' τὶς ἀδελφές του, τὴ Θεοδώρα Κομνηνὴ 14 [14]. 'Εγκατάλειψε τὴν 'Αντιόχεια κατὰ τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1078 καὶ ἦλθε στὴν ΚΠολη, ὅπου ἔλαβε τὸν ἐπίζηλο τίτλο τοῦ σεβαστοῦ καὶ κατοικία στὰ ἀνάκτορα, χάρη στὰ συριανὰ ὑφαντὰ ποὺ συχνὰ χάριζε στὸν ἀφελῆ καὶ γέρο αὐτοκράτορα Νικηφόρο (γ') τὸ Βοτανειάτη [15].

'Ο 'Ισαάκιος μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του 'Αλέξιο 15, θέλοντας, καθὼς φαίνεται, νὰ προετοιμάσουν πραξικόπημα γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, καταράστηκαν τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ τοὺς ἔδειχνε ὁ βασιλέας [16], ἀλλὰ οἱ προθέσεις τους ἔγιναν ἀντιληπτὲς ἀπ' τοὺς δυὸ Βουλγάρους οἰκιακοὺς καὶ συμβούλους τοῦ Βοτανειάτη, τὸ Βορίλο καὶ τὸ Γερμανό, τῶν ὁποίων ἡ "Αννα Κομνηνὴ 32 ἔχει ἀφήσει τὴν πιὸ σκοτεινὴ εἰκόνα [17]. Γιὰ νὰ προφυλαχτοῦν ἀπ' τὴν ἐνέδρα ποὺ τοὺς ἀπειλοῦσε, ἔθεσαν τοὺς ἑαυτούς των κάτω ἀπὸ τὴν προστασία τῆς αὐγούστας Μαρίας τῆς 'Αβασγικῆς ποὺ παράσυραν σὲ ὡραῖες ἐλπίδες· ὑποσχέθηκαν στὴν ὡραία βασίλισσο, ἡ ὁποία ἔτρεμε γιὰ τὸν νεαρὸ γιό της Κωνσταντῖνο Δοῦκα—ἔβλεπε τὸ Βοτανειάτη νὰ θέλη νὰ κάνη διάδοχό του τὸ νεαρὸ ἀνεψιό του [Νικηφόρο] Συναδηνό [18]—νὰ βοηθήσουν σὲ κάθε εὐκαιρία ποὺ θὰ δοθῆ καὶ νὰ κάνουν τὸ καθετί, γιὰ νὰ μὴ χάση ὁ πορφυρο-

13. Βρυέννιος, σ. 99.

14. Βρυέννιος, σ. 99· "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 190-91, ἡ ὁποία λανθασμένα ὀνομάζει τὸ Διογένη Λέοντα, ἀντὶ Κωνσταντῖνο, βλ. Θεοδώραν Κομνηνήν 14, ὑ. 2 καὶ 9.

15. Βρυέννιος, σ. 156-57· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 726· Σκουταριώτης, τ. 7 (1894), σ. 172. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα του ὡς σεβαστοῦ· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2701 bis, σ. 1488 : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ 'Ισαακίῳ σεβαστῷ τῷ Κομνηνῷ.

16. "Αννα Κομνηνή, τ. I, σ. 63-4.

17. "Αννα Κομνηνή, τ. I, σ. 64.

18. "Αννα Κομνηνή, τ. I, σ. 66. Κατὰ τὴ Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 185, κάποια Συναδηνὴ ποὺ παντρεύτηκε τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, ἦταν κόρη τοῦ Θεόδουλου Συναδηνοῦ καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη. "Αρα ὁ Θεόδουλος Συναδηνὸς εἶχε παντρευτῆ ἀδελφὴ τοῦ Νικηφόρου (γ'). 'Ο ἀνωτέρω [Νικηφόρος] Συναδηνὸς ἦταν κι αὐτὸς γιὸς τοῦ Θεόδουλου Συναδηνοῦ καὶ τῆς ἀδελφῆς τοῦ Νικηφόρου (γ'), ὅπως θέλει ὁ Krumbacher; Στὸ κείμενο τῆς "Αννας Κομνηνῆς, τ. I, σ. 66, ὁ Συναδηνός, ὁ «τὸ εἶδος ὡραῖος, τὴν φρένα βαθύς, ρωμαλέος τὴν χεῖρα», ἀναφέρεται χωρὶς τὸ μικρό του ὄνομα, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ "Αννα, τ. I, σ. 155 καὶ 161, δίδει καὶ τὸ μικρό του ὄνομα, ποὺ ἦταν Νικηφόρος : Νικηφόρος μὲν τὴν κλῆσιν, Συναδηνὸς δὲ τὴν ἐπίκλησιν καλούμενος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ ὡραιότατος καὶ σφαδάζων πάντων ὑπερτερῆσαι. . .

γέννητος τὴν ἐξουσία[19]. Ἡ ἅλωση τῆς Κυζίκου ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὸ τέλος τοῦ Γενάρη τοῦ 1081 τοὺς ἔδωσε τὴν εὐχέρεια μιᾶς συγκέντρωσης τῶν στρατευμάτων στὴ Θράκη, κι' ἔτσι τοὺς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκτελέσουν τὰ σχέδιά τους [20]. Στὶς 15 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1081 ἀναχώρησαν ἀπ' τὴν ΚΠολη μὲ τοὺς ὀπαδούς τους καὶ μέσω 'Αδριανούπολης ἔφτασαν στὴν Τυρολόη, ὅπου ὁ στρατὸς εἶχε συγκεντρωθῇ [21].

Σὲ συνέχεια ὁ στρατὸς τράβηξε γιὰ τὴν ΚΠολη, ἀλλὰ στὴν κωμόπολη Σχιζά, πιθανὸν τὸ σημ. Gjarim Bourgas [22], οἱ ὀπαδοὶ τοῦ 'Ισαάκιου ἀντιτάχτηκαν πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ 'Αλέξιου 15[23], ποὺ στὴν 'Αδριανούπολη, σύμφωνα μὲ κάποια μαρτυρία, τὸν εἶχαν ἀναγορεύσει μὲ τὴν παρουσία τοῦ κλήρου αὐτοκράτορα [24]. Τελικὰ ἐπικράτησαν μὲ τὴν ἐνίσχυση τῶν Δουκῶν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ 'Αλέξιου 15 [25]. Ὅταν οἱ ἐπαναστάτες ἔγιναν κύριοι τῆς ΚΠολης, τὴν 1η τ''Απρίλη τοῦ 1081, ὁ 'Ισαάκιος μὲ ὅλους τοὺς Κομνηνοὺς ἐγκαταστάθηκε στὸ παλάτι τοῦ Βουκολέοντα [26]. Ὁ ἀδελφός του 'Αλέξιος (α') 15 τὸν συνεταιρίστηκε στὴν ἐξουσία καὶ δημιούργησε γι' αὐτὸν τὸν νέο τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα [27] (ἐκ τοῦ σεβαστὸς καὶ αὐτοκράτωρ), ἐρχόμενο ἀμέσως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα, τίτλο ποὺ ἤδη φέρει κατὰ Μάη - 'Ιούνιο τοῦ

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 65-8.
20. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 69-72.
21. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 73-5 καὶ 80-81.
22. Βλ. Α. Πασπάτης, Τὰ θρακικὰ προάστεια τοῦ Βυζαντίου, 'Εκκλησιαστικὸς φιλολογικὸς Σύλλογος 12 (1878), σ. 39.
23. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 84-7.
24. 'Ανέκδοτο χειρόγραφο Mosquensis 349, f. 203v: ταινιωθῆναι βασιλικῶς παρὰ τῆς 'Εκκλησίας, Βρυέννιος, σ. 11.
25. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 87.
26. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 105-6.
27. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 113· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 731· Γλυκᾶς, σ. 118. Τόσος ἦταν ὁ ὄγκος τοῦ ἀξιώματος ποὺ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 ὀνομάζει τὸν 'Ισαάκιο δεύτερο βασιλέα (τ. Ι, σ. 113) καὶ ἀπόρφυρο βασιλέα (τ. ΙΙ, σ. 11), ὁ δὲ Νικηφόρος Βασιλάκης ἰσοβασιλέα (Λόγος εἰς 'Αδριανὸν Κομνηνόν, σ. 32). Ἔχομε καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ 'Ισαακίῳ δεσπότη τῷ Κομνηνῷ. Βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2702, σ. 1489-90. 'Ασφαλῶς αὐτὴ ἡ σφραγίδα του εἶναι μετὰ τὴν τιτλοφορία του ὡς σεβαστοκράτορα, γιατὶ τὸν ὅμιλο τῶν δεσποτῶν ἀποτελοῦσαν στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν, α) ἡ τάξη τῶν βασιλέων, β) ἡ τάξη τῶν σεβαστοκρατόρων καὶ γ) ἡ τάξη τῶν γαμβρῶν τῶν αὐτοκρατόρων (συζύγων τῶν θυγατέρων τους), τῶν καισάρων, τῶν πανυπερσεβάστων, τῶν πρωτοσεβαστοϋπερτάτων καὶ τῶν σεβαστοϋπερτάτων, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 220-24.

1081, ὅταν συνόδευσε τὴν πρώην βασίλισσα Μαρία τὴν 'Αβασγικὴ στὸ μοναστήρι τῶν Μαγγάνων, ὅπου οἱ Δοῦκες εἶχαν ἀξιώσει νὰ περιοριστῇ [28].

Ὁ αὐτοκράτορας φαίνεται πὼς τοῦ εἶχε ἐπιφυλάξει τὸ ρόλο τοῦ μεγάλου ἐξεταστῆ καὶ φύλακα τῆς δημόσιας τάξης, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ διέθετε ἕνα δικαστήριον [29]. Ὅταν τὸν Αὔγουστο τοῦ 1081, ὁ 'Αλέξιος (α') 15 ἀναχώρησε νὰ πολεμήση τὸ Ροβέρτο Γυσκάρδο (Robert Guiscard) ποὺ ἦλθε νὰ ἀποβιβαστῇ στὴν Ἤπειρο, στὸν ἀδελφό του ἀνάθεσε τὴ φροντίδα τῆς διατήρησης τῆς τάξης στὴν πρωτεύουσα [30]. Τέλη τοῦ 1081 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1082 ὁ 'Ισαάκιος πρόσταξε τὴ συγκέντρωση τοῦ πλούτου τῶν ἐκκλησιῶν, γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἀγώνα ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν [31], ὅπως παρακάτω θὰ δοῦμε ἀναλυτικά. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1082 ἐπιφορτίστηκε νὰ προανακρίνη τὶς ἐναντίον τοῦ ὕπατου τῶν φιλοσόφων 'Ιωάννη τοῦ 'Ιταλοῦ κατηγορίες [32]. Τὸ 1094, ὅπως φαίνεται, ἔσπευσε στὴ Φιλιππούπολη νὰ ὑπερασπίση ἐνώπιον τοῦ 'Αλέξιου (α') 15 τὸ γιό του 'Ιωάννη 23, δούκα τοῦ Δυρραχίου, τὸν ὁποῖον ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος ὁ Ἥφαιστος [33] εἶχε μὲ ἐπιστολή του κατηγορήσει πὼς παρασκεύαζε μιὰ ἐπανάσταση [34]. Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095 [35], πῆρε μέρος στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε στὸν «καινούργιο μεγάλο τρίκλινο τῶν Βλαχερνῶν» [36], σ' αὐτὴ ποὺ ἔδωσε ἕνα τέλος στὴν πολυτάραχη

28. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 116.
29. Zachariae von Lingenthal, Jus Graeco - romanum, τ. III, σ. 352.
30. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 150.
31. Ἄννα Κομνηνή, τ. ΙΙ, σ. 10-12. Πρβλ. Α. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ 'Αλεξίου περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 59-63.
32. Ἄννα Κομνηνή, τ. ΙΙ, σ. 39.
33. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. ΙΙ, σ. 147, δὲν δίνει τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, ἀλλὰ ἀπ' τὸ 1088/89 ὡς τὸ 1126, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἦταν ὁ Θεοφύλακτος Ἥφαιστος· κι ἂν ἀκόμη περιορίσωμε τὴ διάρκεια τῆς ἀρχιερατείας του στὰ δεδομένα τῆς παράδοσης 1090-1107 ἢ 1108, καὶ πάλι κατὰ τὸ 1094, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἦταν ὁ Θεοφύλακτος ὁ Ἥφαιστος, βλ. P. Gautier, L' épiscopat de Théophylacte Héphaistos, archevêque de Bulgarie, REB 21 (1963), σ. 162 - 65 καὶ 169 - 70· R. Janin, ΘΗΕ 6. (1965), σ. 417 - 18· N. Adontz, Études Armeno - byzantines, σ. 294. Βλ. καὶ 'Ιωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 8.
34. Ἄννα Κομνηνή, τ. ΙΙ, σ. 147-51.
35. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. τὸ ἐξαίρετο ἔργο τοῦ 'Απ. 'Αθ. Γλαβίνα, Ἡ ἐπὶ 'Αλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118) περὶ ἱερῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἁγίων εἰκόνων ἔρις (1081-1095), σ. 179-82.
36. Γιὰ τὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν καὶ «τὸν νεουργηθέντα μεγάλον τρίκλινον», βλ. 'Ιωάννης Παπαδόπουλος, Αἱ Βλαχέρναι, ΚΠολις 1920, σ. 40-50. Τοῦ ἰδίου (Jean B. Papadopoulos), Les palais et les eglises des Blachernes, Athènes 1928, σ. 137-47· R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 125-26.

ὑπόθεση τοῦ μητροπολίτη τῆς Χαλκηδόνας Λέοντα [37]. Ἡ σύνοδος συνῆλθε κάτω ἀπ' τὴν προεδρία τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α') 15 καὶ σ' αὐτὴ «ὁ πανευτυχέστατος σεβαστοκράτορας» Ἰσαάκιος παραστάθηκε ὡς πρῶτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα κριτὴς καὶ δικαστής, συνεδριάζων [38], μαζὶ μὲ τοὺς πατριάρχες ΚΠόλεως Νικόλαο (γ') τὸν Κυρδινιάτη (1084-1111) καὶ Ἱεροσολύμων Συμεὼν (β' 1089-1098) [39]. Ἡ ὑπόθεση αὐτὴ τοῦ Χαλκηδόνος Λέοντα, δεμένη μὲ ἐκείνη τῆς ἐκποίησης τῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἐπαργυρωμένων καὶ ἐπιχρυσωμένων εἰκόνων τῶν ναῶν καὶ μοναστηριῶν, στάθηκε τὸ μεγάλο ζήτημα ποὺ μὲ ἔνταση ἀπασχόλησε τὸν Ἰσαάκιο ἀπ' αὐτὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ἀνόδου τῶν Κομνηνῶν στὸ θρόνο.

Ὁ Ἀλέξιος (α') 15, ἐνῶ βρισκόταν μακρυὰ ἀπ' τὴν ΚΠολη, μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Νορμανδῶν, ἀπευθύνθηκε τὸ 1081 στὴ μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνὴ καὶ τὸν ἀδελφό του Ἰσαάκιο, ποὺ τοὺς εἶχε ἀφήσει ἐπιτρόπους του στὴν πρωτεύουσα, καὶ τοὺς παρακαλοῦσε νὰ τοῦ στείλουν χρήματα, ποὺ θὰ εὕρισκαν ἀπὸ «ὁπουδήποτε» [40]. Τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ ὅσοι ἦσαν εὐνοϊκοὶ πρὸς αὐτὴ ἔδειξαν ἀνάλογη προθυμία—καὶ ἰδιαίτερα ἡ ταπεινὴ ἀκόμη νεαρὴ σύγούστα Εἰρήνη Δούκαινα [41]—καὶ συνεισέφεραν ἀπ' τὰ δικά τους γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀνάγκη [42]. Ἡ πρώτη αὐτὴ συγκέντρωση καὶ ἀποστολὴ χρημάτων δὲν κάλυψε τὶς ὑπάρχουσες ἀνάγκες, γιατὶ σύμμαχοι καὶ μισθοφόροι προέβαλλαν συνεχῶς καὶ νέες ἀξιώσεις. Ἡ δεύτερη ἔκκληση τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 ἔφερε σὲ ἀμηχανία τὴ μητέρα του καὶ τὸν ἀδελφό του. Συζητήσεις καὶ σκέψεις ποὺ ἀνταλλάχτηκαν, ἰδιαίτερα καὶ δημοσίως, τοὺς ὡδήγησαν νὰ ἐξετάσουν μὲ προσοχὴ κατὰ ποιὸ τρόπο θὰ μποροῦσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν οἱ θησαυροὶ τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τὰ σκεύη καὶ

37. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ προβάσῃ ἑνώσει τῆς συνόδου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Λέοντος καὶ εὐσεβεῖ ἀποφάσει περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, PG 127, στ. 976.

38. Γιὰ τὴ σύνθεση αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου, ποὺ ἦταν ἡμιαυτοκρατορικὸ καὶ ἡμισυνοδικὸ— τὸ ἀποτελοῦσαν «ἡ συγκλητικὴ βουλή, ἡ ἀρχιερατικὴ ἁγιότης καὶ ἡ μοναχικὴ ὁμήγυρις»—καὶ γιὰ τὴ διάκριση μεταξὺ συνεδριαζόντων (ὅπως ἦσαν ὁ Ἰσαάκιος καὶ οἱ δυὸ πατριάρχες) καὶ παρισταμένων (ὅπως ἦσαν ὅλοι οἱ ἄλλοι, 49 μέλη τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ ἄνω ἀπὸ 40 μητροπολίτες, ἐκκλησιαστικοὶ ἀξιωματοῦχοι καὶ ἡγούμενοι μονῶν), βλ. J. Darrouzès, Recherches sur les offikia de l'Eglise byzantine, Paris 1970, σ. 146-47.

39. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἔνθ' ἀνωτ., στ. 976.

40. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 10.

41. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 15, ὑ. 111-124.

42. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 10.

κειμήλια, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐπαργυρωμένες καὶ ἐπιχρυσωμένες εἰκόνες τῶν ναῶν καὶ μοναστηριῶν, μὲ τὴ μετατροπή τους σὲ νόμισμα, ποὺ μὲ αὐτὴ θὰ πληρωνόταν ὁ μισθὸς τῶν στρατιωτῶν καὶ θὰ ἱκανοποιοῦνταν οἱ σύμμαχοι [43].

Ἔχοντας ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος προηγούμενα παραδείγματα, ὅπως ἐκεῖνο τοῦ αὐτοκράτορα Ἡράκλειου τοῦ 622, γιὰ νὰ ἀναφέρωμε ἕνα, τὸ πιὸ σημαντικὸ ἀπ' τὰ πολλά, πῆγε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1081 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1082 [44], στὴν ἁγια - Σοφιά, ξαφνικὰ καὶ ἀπροειδοποίητα, καὶ συγκάλεσε τὴ σύνοδο — κάποιος τὴ θέλει δουλόπρεπη [45] — καὶ τοὺς πατριαρχικοὺς ἀξιωματούχους καὶ ἡγουμένους τῶν μονῶν, σκοπεύοντας νὰ πάρη τὴ συγκατάθεσή τους γιὰ τὴν ἐκποίηση τῶν σκευῶν καὶ κειμηλίων. Μπροστὰ στὰ ἔκπληκτα μέλη τῆς συνόδου, ὁ Ἰσαάκιος μίλησε ἀπὸ μνήμης, ἔκανε ἐρωτήσεις σὰν νὰ ζητοῦσε ἄμεση ἀπάντηση σχετικὰ μὲ τοὺς κανόνες γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη ποὺ δὲ χρειάζονταν, ἀγόρευσε ἀρκετὰ πάνω σ' αὐτά, παραθέτοντας ἰσχυρὰ λογικὰ ἐπιχειρήματα, ἔτσι ποὺ νὰ καταλήγη καὶ νεὶς στὴν ἐντύπωση πὼς ἔπεισε τὴν πλειοψηφία ἐκείνων ποὺ εἶχαν πάρει μέρος στὴ συγκέντρωση [46]. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 σ' αὐτὴ τὴ δημηγορία τοῦ θείου της βάζει στὸ στόμα του τὴν περίφημη φράση: «Ἀναγκάζομαι νὰ ἀναγκάσω ἐκείνους ποὺ δὲ θέλω νὰ ἀναγκάσω» [47].

Στὴν εἰσήγηση τοῦ Ἰσαάκιου εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἀντιδράση, ὄχι κανεὶς ἀπ' τοὺς μεγάλους ἱεράρχες, ἀλλὰ ἕνας ἁπλὸς διάκονος τῆς ἁγια - Σοφιᾶς, ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ποὺ πρόβαλε εὔλογες ἐνστάσεις καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο χλεύασε τὸν παντοδύναμο σεβαστοκράτορα [48]. Ἡ σύνοδος τελικὰ ἀποφάσισε τὴν ἐκποίηση τῶν ἱερῶν [49]. Στὴν ἀνωτέρω σύνοδο δὲν παραβρισκόταν ὁ μητροπολίτης τῆς Χαλκηδόνας Λέων, ποὺ μετὰ ἀπ' αὐτὴ ἐμφανίστηκε ὡς κατήγορος τῶν Κομνηνῶν, ὅταν ἄρχισε ἡ ἐφαρμογὴ στὴν πράξη τῆς συνοδικῆς ἀπόφασης τῆς ἐκποίησης. Ἤδη πρὶν ἀπ' τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη στὴν ΚΠολη, ὁ Λέων καταφερόταν ἐ-

43. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 10-11.

44. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 63-4, ὑ. 65.

45. G. Finlay, History of Greece, τόμ. III. The Byzantine and Greek Empires, μέρ. II α. D. 1057-1453, Oxford 1877, σ. 63.

46. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11.

47. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11.

48. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11. Γιὰ τὸ μικρὸ ὄνομα καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ Μεταξᾶ, ποὺ δὲν δίδει ἡ Ἄννα, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 275, ἀριθ. 6, Jean Métaxas.

49. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11 : Ἀλλ' ὅμως τὰ δεδογμένα ἐκράτει.

ναντίον τοῦ Ἰσαάκιου, τοῦ ἐμπνευστῆ αὐτοῦ τοῦ μέτρου, γιατὶ ὁ Ἰσαάκιος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ προστάθηκε στὶς ἰδιαίτερες καὶ δημόσιες συζητήσεις μέσα στὴν πρωτεύουσα, τὶς ἀναφερόμενες στὴ δυνατότητα τῆς ἐκποίησης τῶν θησαυρῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ Ἰσαάκιος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ συγκάλεσε τὴ σύνοδο στὴν ἁγια - Σοφιά, καὶ σ' αὐτὴ μόνος ἀγόρευσε γιὰ τὴν ἀνάγκη καὶ τὴ δυνατότητα τῆς ἐκποίησης καὶ τελικὰ προκάλεσε τὴν ἀπόφαση γιὰ τὴν ἐκποίηση, γι' αὐτὸ καὶ αὐτόν—τὸν Ἰσαάκιο— ὁ Λέων κατηγόρησε γιὰ πρώτη φορὰ ὡς ὑπεύθυνο [50].

Ἀλλὰ ὁ Λέων δὲν ἄργησε ν' ἀπειθήση καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Ἐκκλησία, καὶ τὸ Γενάρη τοῦ 1086 καταδικάστηκε ἀπὸ ἕνα ἡμιαυτοκρατορικὸ καὶ ἡμισυνοδικὸ δικαστήριο ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μέλη τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῆς ἐνδημούσης συνόδου σὲ καθαίρεση γιὰ λόγους τάξης καὶ πειθαρχίας [51]. Μετὰ τὴν καθαίρεση τοῦ Λέοντα ἔγινε, ἐξαιτίας τοῦ κινδύνου ποὺ προῆλθε ἀπ' τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Πετσενέγκων τὸ 1087, νέα ἐκποίηση σκευῶν καὶ κειμηλίων, κι ἂν πιστεύσωμε τὸν πατριάρχη Ἀντιοχείας Ἰωάννη (δ' ἢ ε') τὸν Ὀξείτη (1088 /9 ἢ 1091-1100), ἕνας ἀριθμὸς κληρικῶν καὶ μοναχῶν ποὺ προφανῶς θέλησαν νὰ κρύψουν πολύτιμα σκεύη μαστιγώθηκαν καὶ ρίχτηκαν στὶς φυλακές [52]. Καθὼς ὁ Λέων ἀντέδρασε καὶ πάλι σ' αὐτὰ τὰ μέτρα, ὁ Ἰσαάκιος ποὺ βρισκόταν στὴν ΚΠολη, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος (α')
15 ἀπουσίαζε, ἐπιφορτίστηκε νὰ στείλη τὸ Λέοντα στὴν ἐξορία, κ' ἔτσι τὸν ἐκτόπισε στὴ Σωζόπολη [53] ἢ στὴ Μεσημβρία [54] τοῦ Εὐξείνου Πόντου, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1087 [55].

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος, γράφοντας ἀπ' τὸν τόπο τῆς ἐξορίας του στὴν πεθερὰ τοῦ αὐτοκράτορα, τὴ Μαρία τῆς Βουλγαρίας ποὺ ὡς μοναχὴ εἶχε μετονομαστῆ Ξένη [56], παρακαλοῦσε αὐτὴ καὶ τὴν κόρη της, τὴν αὐγούστα Εἰρήνη Δούκαινα, ποὺ κι αὐτὴ τοῦ εἶχε στείλει ἐνισχυτικὸ γράμμα στὴν ἐξορία του, νὰ μὴ ἐπέμβουν ὑπὲρ αὐτοῦ στὸ βασιλέα. «Πῶς θὰ προσέξουν ἄνθρωπο, ἔγραφε, αὐτοὶ ποὺ δὲν πρόσεξαν οὔτε τὸν ἴδιο τὸ Θεό. . . ἀλλὰ τὸ σκάνδαλο ἔγινε ἀπ' τοὺς κακοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους. . » [57]. Καὶ κάτω ἀπ' τὴ φράση γιὰ κακοὺς ἀνθρώπους, ὁ ἐξόριστος ἀρχιερέας δὲν ἐννοεῖ ἄλλους ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο καὶ τοὺς γύρω του [58]. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ πρώην Χαλκηδόνος Λέοντα, Νικόλαος ὁ Ἀδριανουπολίτης σὲ γράμμα του πρὸς τὸ θεῖο του στὸν τόπο τῆς ἐξορίας του, χαραχτηρίζει τὸν Ἰσαάκιο ὡς «δείλαιον», «ἄνθρωπο ταλαίπωρο ποὺ νόμισε τὴ σιωπή τους—τὴ σιωπὴ τοῦ Λέοντα καὶ τοῦ Νικόλαου—ὡς ἧττα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ σὰν νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος λυσσοῦσε ἐναντίον της καὶ ἔπνεε μένεα κατὰ τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπων καὶ τοὺς ἀποκαλοῦσε ὑλολάτρες, γιατὶ τιμοῦσαν τὶς εἰκόνες, ὅπως τὰ πρόσωπα ποὺ ἦσαν ζωγραφισμένα σ' αὐτές» [59].

Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ Νικόλαου Ἀδριανουπολίτη, ὁ ἐξόριστος Λέων, ἂν καὶ σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα Κομνηνή 32, «ἕνας ἀρχιερέας ἀπ' τοὺς ὄχι πολὺ σοφοὺς καὶ λογίους, ὅμως ἐνάρετος καὶ στὴ συμπεριφορά του σκληρὸς καὶ ἀπόκοτος» [60], ἀπάντησε μὲ μιὰ μακρὰ θεολογικὴ ἐπιστολή, ὅπου, σὲ συσχετισμὸ μὲ τὶς ἐνέργειες τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἰσαάκιου, γιὰ τὴν παράδοση τῶν σκευῶν, κειμηλίων καὶ ἐπαργυρωμένων καὶ ἐπιχρυσωμένων εἰκόνων στὴ βασιλικὴ χωνεία, ἐξέφραζε τὶς ἰδέες του γιὰ τὶς εἰκόνες, προβαίνοντας σὲ συστηματική, μὲ ἁγιογραφικὴ καὶ πατερικὴ τεκμηρίωση, ἀνάπτυξη τῶν ἀπόψεών του [61]. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λέοντα πρὸς τὸ Νικόλαο, ποὺ ἔγινε αἰτία νὰ δημιουργηθῆ σάλος στὸ ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα, δὲ διέφυγε

---

50. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 65.

51. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ ἐπὶ τῇ καθαιρέσει τοῦ Χαλκηδόνος ἐκείνου γεγονός σημείωμα, ἐκδ. Ἰ. Σακκελίωνος, Bulletin de Correspondance Hellénique 2 (1878), σ. 124-25. Πρβλ. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 117-26.

52. Ἰωάννης Ἀντιοχείας, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἐκδ. P. Gautier, REB 28 (1970), σ. 33.

53. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 13.

54. Νικήτας Χωνιάτης, Σύνοψις τῶν δογμάτων τῶν κινηθέντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἐκδ. Th. L. Fr. Taffel, Annae Comnenae, σ. 6.

55. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 138-41.

56. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1096· MM 5 (1887), σ. 376 : τῆς ἡγιασμένης αὐθεντρίας καὶ μητρὸς τῆς βασιλείας μου κυρᾶς

Μαρίας, τῆς διὰ τοῦ ἁγίου καὶ ἀγγελικοῦ μεγάλου σχήματος μετονομασθείσης κυρᾶς Ξένης.

57. Λέοντος Χαλκηδόνος, Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν πενθερὰν Ἄνναν (γράφε Μαρίαν) τὴν πρωτοβεστιάρισσαν, ἐκδ. Ἀλεξ. Λαυριώτου, ΕΑ 20 (1900), σ. 404α: Παρακαλῶ οὖν σε, καὶ τῶν ἁγίων σου ποδῶν ἐφάπτομαι, δυσωπῆσαι καὶ τὴν ἁγίαν ἡμῶν δέσποιναν καὶ θυγατέρα σου (Εἰρήνην), ἵνα μηκέτι μνείαν ποιήσηται ἐπὶ τοῦ βασιλέως. Πῶς γὰρ ἀνθρώπου φείσονται οἱ τοῦ Θεοῦ μὴ φεισάμενοι· ὅτι δὲ καὶ ἔγραψέ μοι ὡς πίστιν εἶχεν εἰς ἐμὲ πολλήν. . .

58. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 139.

59. Νικολάου Ἀδριανουπόλεως (γράφε Ἀδριανουπολίτου), Λέοντι τῷ ἀπὸ Χαλκηδόνος, ἐκδ. Ἀλεξ. Λαυριώτου, ΕΑ 20 (1900), σ. 413β.

60. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 11.

61. Λέοντος Χαλκηδόνος, Νικολάῳ Ἀδριανουπόλεως (γράφε Ἀδριανουπολίτη), ἐκδ. Ἀλεξ. Λαυριώτου, ΕΑ 20 (1900), σ. 414α-416α, 445β-447α, 455β-456β. Πρβλ. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 161-74.

τὴν προσοχὴ τοῦ Ἀλέξιου (α')[62]. Οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Λέοντα ἀποτελοῦσαν μιὰ πρόκληση γιὰ τὸν Ἰσαάκιο. Γιὰ τὸν σεβαστοκράτορα ἡ ὑπόθεση τοῦ Λέοντα ἦταν καὶ ὑπόθεση προσωπική, γιατὶ αὐτός, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἦταν μακρυὰ ἀπ' τὴν ΚΠολη, συγκάλεσε τὴν πρώτη σύνοδο τῆς ἁγια - Σοφιᾶς (1081-1082), ποὺ ἀποφάσισε τὴν ἐκποίηση τῶν ἱερῶν.

Ἔπειτα, καθὼς μὲ πάθος ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴ θεολογία[63], θέλησε νὰ καταπολεμήση τὰ σφάλματα τοῦ Λέοντα στὴν πρὸς τὸν Νικόλαο ἐπιστολή του, καὶ κυρίως τὴ γνώμη του: «τοὺς ἐν ταῖς ἁγίαις εἰκόσι προσκυνοῦντας, οὐ τὰς εἰκονικὰς ὕλας, ἀλλὰ τὸν ἐν αὐταῖς ἱστορούμενον θεοϋπόστατον σωματικὸν χαρακτῆρα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν συμπροσκυνοῦντες αὐτῷ, μιᾷ προσκυνήσει καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον»[64], γι' αὐτὸ καὶ συνέγραψε τὶς «Χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων», «ποὺ μὲ αὐτὲς ἤλεγξε τὰ σφάλματα τοῦ πρώην Χαλκηδόνος» Λέοντα[65]. Τέλος, συγκροτήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095 ἡ πολυμελὴς σύνοδος τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν, ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε καὶ ποὺ σ' αὐτὴ προσκλήθηκαν καὶ οἱ δυὸ ἀνταγωνιστές, ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἄμεσου μετὰ τὸν αὐτοκράτοραχ κριτῆ καὶ δικαστῆ, καὶ ὁ πρώην Χαλκηδόνος Λέων, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ κατηγορουμένου γιὰ ὅσα διατύπωσε στὴν πρὸς τὸν ἀνεψιό του Νικόλαο τὸν Ἀδριανουπολίτη ἐπιστολή του, γι' αὐτὸ καὶ πῆρε θέση στὸ μέσον τοῦ μεγάλου τρικλίνου τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν.

Ὁ αὐτοκράτορας ποὺ προήδρευσε τοῦ μιχτοῦ αὐτοῦ δικαστηρίου, ἀπηύθυνε στοὺς συνέδρους καὶ τοὺς παρισταμένους ἕνα λαμπρὸ παρακλητικὸ καὶ παραινετικὸ λόγο[66]. Ὅλοι «ὑποσχέθηκαν πῶς μὲ ἐλεύτερη καὶ ἀδέκαστη ψυχὴ καὶ γνώμη θὰ κάνουν τὴν ἐξέταση τῆς ὑπόθεσης, κι ὡς νὰ βλέπη ὁ ἴδιος ὁ Θεός»[67]. Μετὰ καὶ ἀπὸ ἄλλη διαδικασία, ὁ αὐτοκράτορας ἔστρεψε τὸ λόγο πρὸς τὸ Λέοντα καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ μὴ ἐπιμένη στὶς ἰδέες ποὺ διατύπωσε στὴν ἐπιστολή του πρὸς τὸν Νικόλαο, γιατὶ οἱ ἰδέες ἐκεῖνες κρίθηκαν ἀπὸ ὅλους ὡς ἀντίθετες πρὸς τὴ θεία διδασκαλία. Ὁ Λέων σ' αὐτὴ τὴν ἔκκληση τοῦ αὐτοκράτορα, ἀπάντησε πῶς θὰ ἀπολογηθῆ μὲ ἐλεύτερη καὶ κα-

62. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἔνθ' ἀνωτ., PG 127, στ. 972.
63. Ἰωάννης Ἀντιοχείας, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. P. Gautier, REB 28 (1970), σ. 37-9.
64. Λέοντος Χαλκηδόνος, Νικολάῳ Ἀδριανουπόλεως (γράφε Ἀδριανουπολίτη), ἔκδ. Ἀλεξ. Λαυριώτου, ΕΑ 20 (1900), σ. 415α.
65. Βλ. κατωτέρω, ὑ. 84.
66. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἔνθ' ἀνωτ., PG 127, στ. 973-6.
67. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἔνθ' ἀνωτ., PG 127, στ. 977.

θαρὴ ψυχὴ καὶ πῶς θὰ ἀποβάλη «ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θὰ φανῆ ἀντίθετο πρὸς τὴ θεία διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων»[68]. Σὲ δεύτερη ἀποστροφή του ὁ αὐτοκράτορας τὸν ρώτησε, ἂν συμφωνῆ μὲ ὅσα ἀναγνώστηκαν στὴ σύνοδο - δικαστήριο ἢ ἔγιναν πάνω σ' αὐτὰ ἐρωτήσεις καὶ ἔλαβαν τὴν κανονικὴ ἀπόκριση. Ἡ ἀπάντηση τοῦ Λέοντα ὑπῆρξε καταφατική, καὶ μετὰ τὴν κατάφαση, πρόσθεσε: «Ὅσα ἀπ' τὴν ἐπιστολή μου ἀποδοκιμάζετε, ἀποδοκιμάζω καὶ ἐγώ· καὶ ὅσα δέχεστε, δέχομαι καὶ ἐγώ». Ἡ διαβεβαίωση αὐτὴ τοῦ Λέοντα ποὺ ἐξέφραζε τὴν πλήρη ὑποχώρησή του, ἦταν ἕνας θεολογικὸς ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς θρίαμβος γιὰ τὸν Ἰσαάκιο. Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑποχώρηση—ὅσο κι ἂν ὁ Λέων ἔδειχνε πῶς ἔμενε «ἀκατάπληκτος καὶ ἀνένδοτος»—ἀποκαταστάθηκε καὶ πάλι στὴ μητρόπολη τῆς Χαλκηδόνας[69]. Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ τέλος τῆς πολύκροτης αὐτῆς ὑπόθεσης, ποὺ τόσο ἐνεργὸ μέρος πῆρε σ' αὐτὴ ὁ Ἰσαάκιος.

Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ δὲν εἶναι εὔκολο νὰ προσδιοριστῆ ἀκριβῶς, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1094-1098, ὁ σεβαστοκράτορας δέχτηκε στὴν ἔπαυλή του, ποὺ βρισκόταν στὶς ὄχθες τῆς Προποντίδας, τὸν δοῦκα τῆς Τραπεζούντας Θεόδωρο Γαβρᾶ ποὺ δὲν ἤθελε νὰ ἀφήση τὸ γιό του Γρηγόριο ὡς ὅμηρο στὴν ΚΠολη[70]. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἴδιας δεκαετίας, καὶ ἴσως περὶ τὸ 1098, ἀνάκρινε πρῶτα τὴν ὑπόθεση τῶν ἀδελφῶν Ἀνεμᾶ, τοῦ Μιχαήλ, τοῦ Λέοντα καὶ ἄλλων δυό, ποὺ ὠργάνωσαν μιὰ εὐρεῖα συνωμοσία στρατιωτικῶν, συγκλητικῶν καὶ ἀνώτατων ἀξιωματούχων, διαδίδοντας πὼς τάχα θὰ ἀναγορεύσουν αὐτοκράτορα τὸν πάμπλουτο καὶ ἀνόητο συγκλητικὸ Ἰωάννη τὸν Σολομώντα[71], κ' ἔπειτα ἐκείνη τοῦ μοναχοῦ Βασίλειου, ἀρχηγοῦ καὶ μεγάλου προπαγανδιστῆ τῆς βογομιλικῆς αἵρεσης[72]. Ὁ Ἰσαάκιος ὑπῆρξε δωρητὴς

68. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἔνθ' ἀνωτ., PG 127, στ. 980.
69. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα, ἔνθ' ἀνωτ., PG 127, στ. 984· Νικήτας Χωνιάτης, Σύνοψις τῶν δογμάτων, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 7.
70. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152-53.
71. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 72. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 224, ὑ. 34.
72. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 220· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 178-81· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 743-44. Πρβλ. P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 225, ὑ. 35· Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 30, ὑ. 26. Γιὰ τὸ Βογομιλισμό, βλ. D. Angelov, Der Bogomilismus auf dem Gebiet des byzantinischen Reiches (1948), σ. 12 κεξ.· St. Runciman, The Medieval Manichee (1946), σ. 69 κεξ.· D. Obolensky, The Bogomils (1948), σ. 197 κεξ.· N. Καλογερᾶς, Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός, Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνὸς καὶ οἱ αἱρετικοὶ Βογόμιλοι, Ἀθήναιον 9 (1880), σ. 225 κεξ.. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός. Δογματικὴ Πανοπλία, PG130, στ. 1289: κατὰ Βογομίλων· Gérard Walter, La vie quotidienne à Byzance au siècle des Comnènes, Monaco 1966, σ. 239-46, ἑλλην. μετά-

τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτζονίτισσας στὴν Πετριτζό τῆς Βουλγαρίας [73]. Λίγο πρὶν πεθάνη ἔγινε μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης [74]. Πέθανε ἕνα χρόνο καὶ λίγους μῆνες μετὰ τὴ μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνή, κατὰ τὸ 1102 μὲ 1104 [75], σὲ ἡλικία 52 μὲ 54 χρονῶ.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἐγκωμιάζει τὸ χαραχτῆρα τοῦ θείου της «ποὺ διακρινόταν καὶ στὸ λόγο του καὶ στοὺς τρόπους του καὶ ποὺ στὰ πιὸ πολλὰ σημεῖα ἔμοιαζε μὲ τὸν πατέρα της» [76], ἀλλὰ ἀναγνωρίζει «πῶς δὲ γνώριζε νὰ κυριαρχῆ τοῦ θυμοῦ του καὶ πῶς καμιὰ φορὰ παρασυρόταν καὶ γιὰ μιὰ ἁπλῆ μόνο λέξη» [77]. Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν Ἀλέξιο (α') [78], ἐγκωμιάζει τὴν ἀρετή του καὶ τὴ φιλανθρωπία του [79], καὶ ὁ Νικηφόρος Βασιλάκης τονίζει τὴ φιλαδελφία του [80]. Οἱ σύγχρονοί του ἀναγνωρίζουν τὴ μεγάλη του μόρφωση· ἦταν σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32 φιλολογώτατος [81], σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη τῆς Ἀντιόχειας «πολὺ ἔμπειρος στὴν ἑρμηνεία τῶν Γραφῶν» [82], καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Βασίλειο Εὐ-

---

φραση Κ. Παναγιώτου, Ἀθήνα 1970, σ. 232-239· L. Oeconomos, La vie religieuse... au temps des Comnènes et des Anges, σ. 38-47· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 518-82. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 395· Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 309-10. Σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 220-21, ὁ Ἰσαάκιος πῆρε μέρος καὶ στὴν κωμωδία ποὺ ἔπαιξε ὁ Ἀλέξιος (α') 15 γιὰ νὰ ἐκμαιεύση τὴν ὁμολογία πίστης τοῦ Βασίλειου, ἐνῶ κατὰ τὸν Θ. Σκουταριώτη, σ. 180, ὁ Βασίλειος ἀπόκλεισε τὸν Ἰσαάκιο ἀπ' τὴν τάχα ἐμπιστευτικὴ μὲ τὸν αὐτοκράτορα συνομιλία του.

73. Τυπικὸν μονῆς Πετριτζονίτισσας Γρηγόριου Πακουριανοῦ, VV 11 (1904), παράρτημα, σ. 14.

74. Cod. Regius 2423 εἰς Du Cauge, Fam. aug. byz., σ. 175· L. Stiernon, REB 21 (1963), σ. 180.

75. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Τῷ καίσαρι, PG 126, στ. 377-380. Πρβλ. Δ. Παπαχρυσάνθου, REB 21 (1963), σ. 250-55· P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 27 (1969), σ. 249.

76. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 64.

77. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 150 : Οὐδὲ γὰρ ὅλως τὸν θυμὸν περιυλακτοῦντα χαλιναγωγεῖν ἠπίστατο, παρεφέρετο δὲ καὶ ὑπὸ ψιλοῦ, εἰ ἔτυχε ῥήματος.

78. Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 26.

79. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 377.

80. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, σ. 32 : ᾧ σοι καὶ ὁ πατὴρ ξυνέπνει καὶ συνδιεῖπεν ἰσοστράτηγος ἰσοβασιλεύς, παρὰ τἀδελφοῦ πᾶν ὅ τι καὶ θέλει τῆς ἀρχῆς ἀπολαύων καὶ κομιζόμενος. ἐκείνων ἅπας καὶ τὸ βασιλικὸν ἀπεθαύμαζε καὶ τὸ φιλάδελφον ἐμακάριζεν.

81. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 39.

82. Ἰωάννης Ἀντιοχείας, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἐκδ. P. Gautier, REB 28 (1970), σ. 33.

χαΐτων πολὺ ἔμπειρος στὴ φιλοσοφία [83]. Ἀλλὰ ἂν κρίνωμε ἀπ' τὰ χειρόγραφα ποὺ μᾶς ἔχουν παραδοθῆ, ὁ Ἰσαάκιος δὲν ἦταν ἕνας γόνιμος συγγραφέας· ἔχει διασωθῆ μιὰ συλλογὴ κειμένων του, Χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων, ποὺ σύνταξε, καθὼς πιὸ πάνω ἀναφέραμε, γιὰ νὰ καταπολεμήση τὶς ἰδέες τοῦ μητροπολίτη Χαλκηδόνας Λέοντα [84], καὶ τρία δοκίμια φιλοσοφίας, ποὺ σ' αὐτὰ περιορίζεται νὰ ἀναιρέση μερικὰ σημεῖα τοῦ Πρόκλου [85].

Ἡ γυναίκα του σεβαστοκρατόρισσα Εἰρήνη, αὐτὴ ἡ βασίλισσα ποὺ καταγόταν ἀπ' τὴν πιὸ ἀρχαία, πιὸ πλούσια, πιὸ εὐγενικὴ καὶ πιὸ ἐπίσημη γενιὰ τῶν Ἀλανῶν καὶ ποὺ τόσο ὑπερέβαλλε ὅλες τὶς ἄλλες γυναῖκες στὰ ἄνθη τῶν ἀρετῶν, ὅσο τὰ ἄλλα ὄρη ὁ Καύκασος» [86], πέθανε ἕνα περίπου χρόνο μετὰ τὸν Ἰσαάκιο, περὶ τὸ 1103 μὲ 1105 [87], ἀφοῦ ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ξένη [88].

Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, αὐτὸς ὁ «ἀμετάθετος ἐραστὴς τῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας», ὅπως τὸν θέλει ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Θεόδωρος Σκουταριώτης [89], ἀπ' τὸ γάμο του μὲ τὴν Εἰρήνη τῆς Ἀλανίας ἀπόχτησε ὀχτὼ παιδιά, τέσσερις γιοὺς καὶ τέσσερις κόρες, τὰ ἑξῆς: Ἰωάννην 23, [Ἄνναν] 24. Ἀλέξιον 25, [Μαρίαν] 26, Κωνσταντῖνον 27, Ἀδριανὸν 28, Σοφίαν 29 καὶ Εὐδοκίαν 30.

---

83. Βασίλειος Εὐχαΐτων, Ἰσαακίῳ, ΕΑ 20 (1900), σ. 412.

84. Χρήσεις τῶν ἁγίων Πατέρων ἃς παρήγαγεν Ἰσαάκιος σεβαστοκράτωρ, δι' ὧν ἐλέγχονται τὰ ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος σφάλματα· Α. Γλαβίνας, Ἡ περὶ σκευῶν ἐπὶ Ἀλεξίου (α') ἔρις, σ. 174-77· V. Grumel, Miscellanea G. Mercati, III, σ. 123-24· P. Stephanou, La doctrine de Léon de Chalcédoine et de ses adversaires sur les images, OCP 12 (1946), σ. 190.

85. Procli Diadochi tria opuscula, περὶ προνοίας, ἐλευθερίας καὶ κακοῦ, ἐκδ. H. Boese, Berlin 1960· σχετικὰ μὲ τὸ συγγραφέα, βλ. σ. XXII-XXIII· Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 176-77, ὑ. 139.

86. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, σ. 34 : τοσοῦτον ἐπῆρται σοι τὸ πρὸς μητρὸς εὐγενὲς καὶ οὕτω πάσης γυναικείας ἄνθης ὑπερανέλαμψεν, ὁπόσα τῶν λοιπῶν ὀρέων ὁ Καύκασος... Ἀλανοὶ τὸ ἔθνος, ἡ μήτηρ βασίλισσα καὶ ὡς Ἀλανοῖς ἀρχαιόπλουτος.

87. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746-47.

88. Codex Regius 2423 εἰς Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 175.

89. Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 180 : διὰ τὸ τῆς τῶν χριστιανῶν θρησκείας εἶναι τοῦτον ἀμετάθετον ἐραστήν.

13. Εὐδοκία Κομνηνή.

(γένν. περὶ τὸ 1052 †πρὶν ἀπ' τὸν 'Οχτώβρη 1136)

Ἡ Εὐδοκία [1] Κομνηνή, δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1052 [3]. Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1066 τὸ Νικηφόρο Μελισσηνό [4], γεννηθέντα κατὰ τὸ 1045, γιό, σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, ἑνὸς Βούρτζη καὶ μιᾶς Μελισσηνῆς [5]. Ὁ Νικηφόρος, τὸ 1067,

13. 1. Πιθανὸν φέρει τὸ ὄνομα ἢ τῆς θείας της Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5 ἢ τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Ἀνώνυμης Δαλασσηνῆς, τῆς συζύγου τοῦ Ἀλέξιου Χάρωνα, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 14.

2. Βρυέννιος, σ. 19, 24 καὶ 158· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

3. Μεταξὺ τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 παρεμβάλλονται δυὸ ἀδελφές του οἱ νεώτερες, ἡ Εὐδοκία καὶ ἡ Θεοδώρα 14, ποὺ τὸ 1067, ἔτος θανάτου τοῦ πατέρα τους Ἰωάννη 6, ἡ μὲν πρώτη ἦταν ἤδη παντρεμένη, ἡ δὲ ἄλλη λεύτερη, βλ. Βρυέννιον, σ. 24. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Ἀλέξιος (α') 15 εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ 1071 ἦταν 14 χρονῶ· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 9 : Οὗτος γὰρ (ὁ Ἀλέξιος α') τεσσαρεσκαιδεκάτου ἔτους ὢν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ (=1071), ἄρα ὁ Ἀλέξιος (α') 15 γεννήθηκε περὶ τὸ 1057. Ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 23-4, παρασυρόμενος ἀπ' τὸ Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 764, ποὺ λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος (α') 15 τὸ 1118 ἦταν περίπου 70 χρονῶ, δέχεται λανθασμένα πὼς γεννήθηκε περὶ τὸ 1049. Ἔτσι, μεταξὺ τοῦ 1050, ἔτους γέννησης τοῦ Ἰσαάκιου 12, καὶ τοῦ 1057, ἔτους γέννησης τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ἡ γέννηση τῆς Εὐδοκίας περὶ τὸ 1052, ὡς κρίνω, καὶ τῆς Θεοδώρας 14 περὶ τὸ 1054.

4. Βρυέννιος, σ. 24 καὶ 158· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

5. Ὁ Βρυέννιος, σ. 24, λέει πὼς ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς «πατρόθεν ἐς Μορτίους τὸ γένος ἀνέφερε», γένος ἄγνωστο στὸ Βυζάντιο· ὁ ἴδιος ὅμως ἱστορικός, σ. 117-18, μᾶς λέει πὼς «ἀνεῖλκε τὸ γένος ἐς Βουρτζίους τε καὶ Μελισσηνούς»· Αὐτὸ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ διορθώσωμε τὸ Μορτίους εἰς Β ο υ ρ τ ζ ί ο υ ς. Ἄρα ὁ Νικηφόρος ἀπ' τὸν πατέρα του ἦταν Βούρτζης, ἀπόγονος τοῦ πορθητῆ τῆς Ἀντιόχειας Μιχαὴλ Βούρτζη (969), καὶ ἀπ' τὴ μητέρα του Μελισσηνός. Οἱ συγγραφεῖς τῶν γενεαλογιῶν τῶν Μελισσηνῶν, οἱ Γεώργιος Σφραντζῆς καὶ Μακάριος Μελισσηνός, σ. 131, καὶ ὁ Γεώργιος ὁ Σχολάριος, ΝΕ 1 (1904), σ. 191, μοιάζει νὰ μὴ ξέρουν ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας τοῦ κ α ί σ α ρ α Νικηφόρου Μελισσηνοῦ. Σύμφωνα μὲ τοὺς Σφραντζῆν - Μελισσηνόν, ἔνθ' ἀνωτ., ἦταν κάποιος Θεόδωρος, δισέγγονος τοῦ μ ά γ ι σ τ ρ ο υ Λέοντα Μελισσηνοῦ. Αὐτὸς ὁ Θεόδωρος εἶναι ὁλότελα ἄγνωστος, καὶ τὸ ὄνομά του εἶναι πολὺ ὕποπτο· οἱ Σφραντζῆς - Μελισσηνὸς μοιάζει νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ ὀνόματα Θεόδοτος (δυὸ φορές), Θεοφάνης (μιὰ φορά), Θεόληπτος (μιά), Θεοδόσιος (δυό), Θεοφύλακτος (μιά), Θεόδωρος (μιά), καὶ Θεόφιλος (μιά), κάθε φορὰ ποὺ δὲν ἤξεραν τὸ ὄνομα ἑνὸς Μελισσηνοῦ. Σύμφωνα μὲ τὸ Γεώργιο Σχολάριο, ἔνθ' ἀνωτ., ὁ Θεόδωρος δὲν ἦταν παρὰ ὁ πάππος τοῦ κ α ί σ α ρ α Νικηφόρου, τοῦ ὁποίου ὁ πατέρας ἦταν ἕνας κάποιος Λ ε ω σ θ έ ν η ς, «μάγιστρος καὶ στρατηγὸς πάσης Ἀσίας». Αὐτὸ τὸ

ἔτος θανάτου τοῦ πεθεροῦ του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6, κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ μ α γ ί σ τ ρ ο υ καὶ εἶχε διοριστῆ κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος ἢ καὶ λίγο προηγουμένως ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (ζ') Δούκα δ ο ὺ ξ Τριαδίτζης (Σαρδικῆς, σημ. Σόφιας τῆς Βουλγαρίας) [6]. Ἡ γυναίκα του Εὐδοκία, κατ' ἀναλογία τοῦ τίτλου τοῦ συζύγου της, ἔφερε τὸν τίτλο τῆς μ α γ ι σ τ ρ ί σ σ η ς, καθὼς μᾶς δείχνει ἡ σφραγίδα της [7]. Ὁ Νικηφόρος αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τοὺς Τούρκους τὸ 1070 μαζὶ μὲ τὸν κουνιάδο του Μανουὴλ Κομνηνὸ 10 καὶ τὸ σύγγαμβρό του Μιχαὴλ Ταρωνίτη [8].

Τὸ 1078, κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτη ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ (ζ') τοῦ Δούκα, θέλησε νὰ παραμείνη πιστὸς στὸ νόμιμο ἡγεμόνα καὶ ἀντιτάχτηκε στὸ Βοτανειάτη [9]. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1080, καθὼς ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς βρισκόταν στὴν Κῶ, ἐπαναστάτησε μὲ τὴ σειρά του κατὰ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη, καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν Τούρκων τοῦ Σουλεϊμάν [10], ὅπως ἄλλοτε ὁ Βοτανειάτης μὲ τὴ βοήθεια τῶν Τούρκων αὐτοῦ τοῦ

πρόσωπο μὲ τὸ τόσο ἀσυνήθιστο ὄνομα, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐπινόηση τοῦ Γεώργιου Σχολάριου. Γι' αὐτό, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἐμεῖς θὰ δεχτοῦμε τὰ ἑξῆς, ὡς βέβαια : Ὁ μ ά γ ι σ τ ρ ο ς Λέων ὁ Μελισσηνός, ποὺ ἐπὶ Βασίλειου (β') συκοφαντήθηκε ἀπ' τὸ Στέφανο Κοντοστέφανο πὼς ἀποπειράθηκε νὰ σφετεριστῆ τὴ βασιλεία, βλ. Σκυλίτσην - Κεδρηνόν, τ. Β', σ. 437, καὶ Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 548-49, ὑπῆρξε ἕνας πρόγονος τῆς μητέρας τοῦ κ α ί σ α ρ α Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπ' τὸν πατέρα του ἦταν ἕνας Βούρτζης· ἀλλά, ἀντὶ τοῦ πατρικοῦ ἐπιθέτου πῆρε ἐκεῖνο τῆς μητέρας του, καθὼς πολὺ τὸ συνήθιζαν στὸ Βυζάντιο. Οἱ Μελισσηνοὶ ἦταν μιὰ πολὺ παλιὰ Βυζαντινὴ οἰκογένεια· τὰ ἴχνη της μποροῦμε νὰ βροῦμε καὶ σ' αὐτὴ ἀκόμη τὴν ἐποχὴ τοῦ Κωνσταντίνου (ε') τοῦ λεγόμενου Κοπρώνυμου (741-775), τοῦ ὁποίου ἡ τρίτη σύζυγος, ἡ αὐγούστα Εὐδοκία, ἀνῆκε σ' αὐτὴ τὴ γενιά, βλ. Θεοφάνη, σ. 443· ἀδελφός της ὑπῆρξε ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν Μιχαὴλ Μελισσηνός, βλ. Θεοφάνη, σ. 440. Στὸ οἰκόσημο τῆς οἰκογένειας μαζὶ μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ παριστάνονταν μέλισσες ἀπὸ ὅπου, καθὼς φαίνεται, καὶ ἡ ἐτυμολογία τοῦ ἐπιθέτου, βλ. Σπ. Λάμπρον, Ὁ δικέφαλος ἀετός, ΝΕ 6 (1909), σ. 470, καὶ Κ. Παπαρρηγόπουλον, Ε', α', σ. 172.

6. Κατέχομε σφραγίδες τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ μὲ τοὺς ἑξῆς τίτλους καὶ ἀξιώματα· Zakos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2697, σ. 1480-81 : Θεοτόκε, βοήθει Νικηφόρῳ μαγίστρῳ, βεστάρχῃ καὶ κατεπάνῳ (;) τῷ Μελισσηνῷ. Αὐτόθι, ἀριθ. 2697 bis, σ. 1481 : Θεοτόκε, βοήθει Νικηφόρῳ μαγίστρῳ καὶ δουκὶ Τριαδίτζης τῷ Μελισσηνῷ. Γιὰ τὴ χρονολογία, ἔνθ' ἀνωτ.

7. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2700, σ. 1485 : Θεοτόκε, βοήθει Εὐδοκίᾳ μαγιστρίσσῃ τῇ Κομνηνῇ. Καθὼς βλέπομε, διατηρεῖ τὸ οἰκογενειακό της ἐπίθετο τῆς Κομνηνῆς στὴ σφραγίδα της καὶ πρὶν ἀπ' τὴν ἄνοδο τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλέξιου 15 στὸ θρόνο.

8. Βρυέννιος, σ. 32.

9. Βρυέννιος, σ. 111-18· Ἀτταλειάτης, σ. 263.

10. Βρυέννιος, σ. 158.

ἴδιου τοῦ Σουλεϊμὰν καὶ τοῦ Χρυσόσκουλου [11], ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας καὶ κατέλαβε ὅλες σχεδὸν τὶς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἕδρα του ἔκανε τὴ Νίκαια [12]. Ὁ κουνιάδος του Ἀλέξιος Κομνηνὸς 15 ποὺ διατάχτηκε ἀπ' τὸ Βοτανειάτη νὰ βαδίση ἐναντίον του, ἀπόφυγε νὰ τὸ κάνη, καθὼς ἐπικαλέστηκε τὴ συγγένεια ποὺ εἶχε μαζί του, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα δὲν κινήθηκε, γιατὶ ἀπόβλεπε τοῦ λοιποῦ νὰ προετοιμάση τὴ δική του ἄνοδο στὸ θρόνο [13].

Ὁ Βοτανειάτης ἀνάθεσε τότε τὴν ἀρχηγία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ στὸν εὐνοῦχο του πρωτοβεστιάριο Ἰωάννη, μὲ ὑπαρχηγοὺς τὸ Γεώργιο Παλαιολόγο καὶ τὸν ξάδελφο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὸν Κουρτίκη [14], ποὺ στὴν ἐκστρατεία τους ἀπότυχαν, χωρὶς νὰ δώσουν καμιὰ μάχη. Ὁ εὐνοῦχος - ἀρχηγὸς δὲν ἦταν παρὰ ἕνας δειλὸς καὶ φυγόμαχος, κι ἂν ὁ στρατὸς σώθηκε μὲ λίγες ἀπώλειες, αὐτὸ τὸ χρεωστοῦσε στὸν Παλαιολόγο καὶ στὸν Κουρτίκη [15]. Ὅταν τὸ Μάρτιο τοῦ 1081, ἐπαναστάτησαν τέλος καὶ οἱ Κομνηνοὶ κατὰ τοῦ Βοτανειάτη, ὁ Ἀλέξιος 15 καὶ ὁ Ἰσαάκιος 12, ὁ ἀσυνείδητος Νικηφόρος Μελισσηνὸς τοὺς ἔστειλε μιὰ πρεσβεία γιὰ νὰ τοὺς προτείνη τὴ διανομὴ τῆς Αὐτοκρατορίας, προσφέροντας τὸ εὐρωπαϊκό της τμῆμα στοὺς Κομνηνούς, ἐνῶ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἐπεφύλασσε τὸ ἀσιατικό [16]. Ὁ

---

11. Βρυέννιος, σ. 117. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 370. Βλ. καὶ Ἀλέξιον (α') Κομνηνόν 15, ὑ. 34 καὶ 35.

12. Βρυέννιος, σ. 158. Κατέχομε καὶ σφραγίδα τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ ὡς αὐτοκράτορα· Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 99 καὶ 100, σ. 88-9 : Νικηφόρος αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Μελισσηνός.

13. Βρυέννιος, σ. 158-59. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 371.

14. Βρυέννιος, σ. 159-60. Ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος ἦταν γιὸς τοῦ Νικηφόρου Π. καὶ σύγγαμβρος τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 15. Ὅσο γιὰ τὸν Κουρτίκη ἀνῆκε στὴ γνωστὴ οἰκογένεια τῶν Κουρτικίων ποὺ ἦσαν ἀρμενικῆς καταγωγῆς, βλ. P. Charanis, The Armenians in the Byzantine Empire, BS 22 (1961), σ. 227-28. Ὁ πρῶτος Κουρτίκιος ἐμφανίζεται στὴν αὐτοκρατορικὴ ὑπηρεσία τὸ 872, Συνέχεια Θεοφάνη, σ. 268. Ὁ Dem. Polemis, The Doukai, σ. 138, ἀναφέροντας τὸν Κουρτίκη, τὸν ξάδελφο τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου, λέει πὼς πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν Βασίλειο Κουρτίκη (ἢ Κουρτίκιο) ποὺ τὸ 1077 ἦταν 15 περίπου χρονῶ, ἀναφερόμενο ἀπ' τὸ Βρυέννιο, σ. 112 καὶ 154, ὡς συνομήλικο καὶ συμπολεμιστὴ τοῦ γιοῦ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου τοῦ στασιαστῆ τοῦ 1077, ὡς καὶ ἀπὸ τὴν Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 34-5· τ. II, σ. 26 καὶ 76. Ὁ Βρυέννιος, σ. 160, ὅμως, ἀναφέροντας πὼς ὁ Κουρτίκης (τοῦ 1080) ἦταν ξάδελφος τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου, δὲ λέει πὼς εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν προηγουμένως (σ. 112 καὶ 154) ἀναφερόμενο. Μὲ αὐτὸ δὲν ἀποκλείω τὴν ἄποψη τοῦ Δημ. Πολέμη.

15. Βρυέννιος, σ. 161-66.

16. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 87-8. Ἡ ἰδέα ποὺ βλάστησε στὸ κεφάλι αὐτοῦ τοῦ μεγα-

Ἀλέξιος Κομνηνὸς 15 ἀπόρριψε τὴν πρόταση μὲ διπλωματία καὶ τοῦ πρόσφερε τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα μὲ τὴ Θεσσαλονίκη ὡς προσωπική του περιοχή, ἐπιδιώκοντας στὸ μεταξὺ νὰ γίνη κύριος τῆς ΚΠόλης [17].

Μὲ τὴν ἐπιτυχία τοῦ Ἀλέξιου 15 καὶ τὴ στέψη του ὡς αὐτοκράτορα, πραγματοποιήθηκε ἡ ὑπόσχεση καὶ ἀπονεμήθηκε στὸ Μελισσηνὸ ὁ τίτλος τοῦ καίσαρα, ἀφοῦ ὅμως αὐτὸς ὁ τίτλος ὑποβιβάστηκε στὴν τρίτη σειρὰ ἀντὶ τῆς δεύτερης, τῆς ἀμέσως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ποὺ κατεῖχε, μὲ τὴ δημιουργία τοῦ τίτλου τοῦ σεβαστοκράτορα ποὺ ἀπονεμήθηκε, ὅπως ξέρομε, στὸν Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 12 [18]. Ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς πῆρε μέρος στὶς μάχες τοῦ Δυρραχίου κατὰ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1081 [19], τῆς Δρίστρας τὸ 1087 ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ [20], ὅπου καὶ αἰχμαλωτίστηκε καὶ ἐξαγοράστηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (α') 15 [21], ὡς καὶ στὴν ἐκστρατεία κατὰ τῶν Πετσενέγκων τὸ 1091 [22]. Κατὰ τὸ 1094 ἔλαβε μέρος στὸ αὐτοκρατορικὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο γιὰ τὸ ζήτημα τῆς ἀποστασίας τοῦ δουκὸς τοῦ Δυρραχίου Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23, γιοῦ τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου 12, καὶ τάχτηκε κατὰ τοῦ κατηγορουμένου [23].

Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο (1094) στάλθηκε μὲ τὸ Γεώργιο Παλαιολόγο, σύγγαμβρο τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, καὶ τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη 21, νὰ ὑπερασπίσουν τὴ Βερόη ποὺ ἀπειλοῦνταν ἀπ' τοὺς Κομάνους [24]. Μοιάζει πὼς μετὰ

λοφεουδάρχη δὲν ἦταν νέα· τὸ σχέδιο ἑνὸς μερισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχε ἤδη πλαστῆ κατὰ τὴν ἐξέγερση τῶν Βάρδα Φωκᾶ καὶ Βάρδα Σκληροῦ ἐναντίον τοῦ Βασίλειου (β'), βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 372.

17. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 89· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 47. Κατέχομε τὶς σφραγίδες τοῦ καισαρικοῦ ζεύγους· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2698, σ. 1482 : Θεοτόκει, βοήθει Νικηφόρῳ καίσαρι τῷ Μελισσηνῷ. Αὐτόθι, ἀριθ. 2700 bis, σ. 1486 : Θεοτόκε, βοήθει Εὐδοκίᾳ καισαρίσσῃ καὶ ἀδελφῇ τοῦ βασιλέως τῇ Κομνηνῇ. Ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς ὡς καῖσαρ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα, ἀνῆκε στὸν ὅμιλο τῶν δεσποτῶν, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 27. Μὲ αὐτὴ τὴν ἰδιότητά του κατέχομε ἐπίσης μιὰ σφραγίδα του· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2699, σ. 1482 - 85 : Θεοτόκε, βοήθει Νικηφόρῳ δεσπότῃ τῷ Μελισσηνῷ.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 113· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 159.

20. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 94 : ἀγχοῦ τῆς Δρίστρας. . . τ. II, σ. 97 : Τοῦ δέ γε ἀριστεροῦ κέρως κατῆρχε Νικηφόρος καῖσαρ ὁ Μελισσηνὸς ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ·

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 103.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 133, 134, 138 καὶ 145.

23. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 150.

24. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 193.

ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ὁ Νικηφόρος Μελισσηνὸς ἀποσύρθηκε στὰ πλούσια χτήματά του τῆς Θεσσαλονίκης [25]. Χωρὶς ἀμφιβολία στὴν περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου ἐξουσίαζε, ἦταν σὰν «ἕνας μικρὸς αὐτοκράτορας» [26]. Πέθανε στὶς 17 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1104 [27]. Ὁ Βρυέννιος χαραχτηρίζει τὸ Μελισσηνό, ὡς «ἕνα μυαλωμένο καὶ θαυμάσιο ἄνθρωπο» [28], ἀλλὰ ἂν κρίνωμε ἀπ' τὶς προτάσεις ποὺ ἔκανε στοὺς Κομνηνούς, γιὰ μερισμὸ τῆς Αὐτοκρατορίας, νομίζω πὼς εἶναι πολὺ λίγο ἄξιος αὐτοῦ τοῦ εὐσήμου. Ἡ Εὐδοκία πέθανε σὲ μιὰ χρονολογία ἄγνωστη, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 [29]. Ἀπ' τὸ γάμο της μὲ τὸ Νικηφόρο Μελισσηνὸ ἀπόχτησε ἕνα μόνο γιό, τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ 31.

---

25. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 δὲν μᾶς τὸν παρουσιάζει πιὰ σὲ καμιὰ ἐκστρατεία ἢ ἄλλη πράξη τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἐνῶ ἀπ' τὸ Ζωναρᾶ, τ. III, σ. 732, ξέρομε πὼς ἡ μόνιμη καὶ πλούσια κατοικία του, καθὼς καὶ ἡ ἰδιαίτερη διοικητική του ἁρμοδιότητα, ἦταν στὴ Θεσσαλονίκη. Πρβλ. καὶ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 88-9.

26. S. De Jongh, σ. 19. Στὸ Νικηφόρο Μελισσηνό, θεωροῦσαν μέχρι τώρα, πὼς ἀπευθύνονταν τρεῖς ἐπιστολὲς τοῦ ἀρχιεπίσκοπου Βουλγαρίας Θεοφύλακτου : Τῷ καίσαρι, PG 126, στ. 512-513 (Lamius 5)· Τῷ καίσαρι τῷ Μελισσηνῷ, PG 126, στ. 517-520 (Lamius 9)· Τῷ καίσαρι, PG 126, στ. 377-380 (Meursius 12)· ἀλλὰ ὅπως πολὺ καθαρὰ ἀπόδειξε ὁ Stoyan Maslev, Les Lettres de Théophylacte de Bulgarie à Nicéphore Mélissènos, REB 30 (1972), σ. 179-86, οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς μὲ τὶς πομπώδεις προσαγορεύσεις καὶ φρασιολογίες [PG 126, στ. 512: βασιλεῦ φιλοδωρότατε καὶ χρηστότατε· ὁρᾷς ὅπως βασιλεύεις καὶ κρατιστεύεις ἡμῶν ἐν ἅπασι; PG 126, στ. 513: καὶ τῇ ἀγαθοχυσίᾳ βασίλευε, PG 126, στ. 512: Εἰ γὰρ Θεοῦ μὲν εἰκὼν ἅπας βασιλεύς, σὺ δὲ τούτου τοῦ θειοτάτου μετέσχηκας καὶ πράγματος καὶ ὀνόματος, PG 126, στ. 517: θεοστεφὴς δεσπότης (ἀποκαλεῖται ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς, ἀκριβῶς ὅπως ὁ Θεοφύλακτος σημειώνει τὸν Ἀλέξιο (α') 15 στὴν πρὸς τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ 23 ἐπιστολή του, PG 126, στ. 516), PG 126, στ. 380: Καὶ πάντοτε μὲν γάρ σε πιστεύω, κατὰ τὸν τοῦ Παροιμιαστοῦ λόγον, ᾧ τὴν σοφίαν οὐχ ἧττον ἢ τὴν βασιλείαν ἔχεις ταὐτόν. . .] δὲν ἀπευθύνονται στὸν καίσαρα Νικηφόρο Μελισσηνό, ἀλλὰ στὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (α') τὸν Κομνηνό 15, καὶ ἀπὸ λάθος τῶν ἀντιγραφέων ἐπεγράφησαν στὸ ὄνομα τοῦ καίσαρα Μελισσηνοῦ.

27. Denise Papachryssanthou, La date de la mort du sébastocrator Isaac Comnène. . . et de quelques événements contemporains, REB 21 (1963), σ. 252, ὑ. 17 [Ἀνώνυμος χρονογραφικὴ Ἐπιτομὴ εἰς Cod. Vindob. Theol. CXXXIII] : τούτου τοῦ μηνὸς (Ἀπρίλης τοῦ 1081) τῇ η', ἡμέρα ε' τῆς διακαινησίμου εἰσῆλθεν ὁ Δεσπότης ἡμῶν ὁ ἅγιος, ὁ πανευτυχέστατος καῖσαρ κύριος Νικηφόρος ὁ Μελισσηνὸς ἐν τῇ πόλει· ὃς καὶ ἐτελεύτησεν μηνὸς Νοεμβρίου ιζ', ἐπινεμήσει ιγ', ἔτους ςχιγ'.

28. Βρυέννιος, σ. 24 : ἀνδρὶ νουνεχεῖ τε καὶ θαυμασίῳ.

29. Ὁ Ἰωάννης (β') Κ. 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ΝΕ 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 253, ἀριθ. 18, μνημονεύει τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του τῆς θείας του «τῆς καισαρίσσης», ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴ θεία του Εὐδοκία, τὴ σύζυγο τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Μελισσηνοῦ.

14. Θεοδώρα Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1054 - † πρὶν ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136)

Ἡ Θεοδώρα Κομνηνή, τριτότοκη κόρη τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς[1], γεννήθηκε περὶ τὸ 1054 [2]. Ἡ μητέρα της, γιὰ τὸ πολιτικὸ συμφέρον τῆς οἰκογενείας της [3], τὴν πάντρεψε, κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1068, μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Διογένη [4], γιὸ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη ποὺ τότε βασίλευε [5], ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα [6], «ἕνα ἄντρα ἀπὸ μεγάλη ἀριστοκρατικὴ γενιά, πολὺ δυνατὸ στὰ χέρια, ποὺ ὅμως γιὰ τοὺς τρόπους του δὲν ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, ἄξιος μεγάλων ἐπαίνων» [7]. Ὁ Κωνσταντῖνος ἔλαβε ἀπ' τὸν πατέρα του τὸν τίτλο τοῦ κουροπαλάτου [8], ποὺ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') ἦταν ὁ τρίτος μετὰ τὸν αὐτοκράτορα τίτλος.

---

14. 1. Βρυέννιος, σ. 19 καὶ 24· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 191.

2. Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 3.

3. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 26.

4. Βρυέννιος, σ. 24 : τὴν δὲ ὑστάτην πασῶν Θεοδώραν μετὰ τὸν τοῦ πατρὸς μόρον τῷ τοῦ Διογένους υἱῷ Κωνσταντίνῳ, τοῦ πατρὸς ἤδη τὰ Ρωμαίων σκῆπτρα διέπειν λαχόντος, ἡ μήτηρ συνήρμοσεν ὕστερον, Στὸ κείμενο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, τ. II, σ. 190-91, ὁ σύζυγος τῆς Θεοδώρας ὀνομάζεται, ἀπὸ λάθος καθὼς φαίνεται κάποιου ἀπ' τοὺς ἀντιγραφεῖς, Λέων. Ἡ ἴδια ἡ Ἄννα (τ. II, σ. 190), ἐπισφραγίζει τὸ Βρυέννιο (πὼς πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο), ὅταν μᾶς λέῃ πὼς σκοτώθηκε ἀπὸ βέλος στὴν Ἀντιόχεια πρὶν ἀπ' τὸ 1081. Ὁ ἀντιγραφέας μὴ ἔχοντας ὑπόψη του παρὰ δυὸ γιοὺς τοῦ Ρωμανοῦ (δ') τοῦ Διογένη, προηγουμένως στὸ κείμενο τῆς Ἄννας (τ. I, σ. 155) ὀνομαζομένους (Λέοντα καὶ Νικηφόρον) καὶ ξέροντας πὼς ὁ Νικηφόρος εἶχε τυφλωθῆ, πίστεψε πὼς πρόκειται γιὰ τὸ Λέοντα, καὶ πρόσθεσε ἢ διόρθωσε μὲ ἀπερισκεψία, Λέων, ἐνῶ ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα τρίτο γιὸ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα (καὶ ὄχι ἀπ' τὴν Εὐδοκία τὴ Μακρεμβολίτισσα), τὸν Κωνσταντῖνο. Ἀκόμη πρέπει νὰ λάβωμε ὑπόψη μας πὼς ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν νεκρὸς ἀπ' τὴν ἄνοιξη τοῦ 1075, καὶ ἕνας ποὺ ἀντιποιεῖται κάποιο πρόσωπο, ὅπως ὁ Ψευδο - Διογένης, θέλει τὸ πρόσωπο ποὺ ἀντιποιεῖται νὰ μὴν ὑπάρχῃ, ἐνῶ ὁ πραγματικὸς Λέων Διογένης βρισκόταν στὴ ζωὴ κατὰ τὴν κίνηση τοῦ Ψευδο - Διογένη μὲ τοὺς Κομάνους τὸ 1094, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 155, ὑ. 1.

5. Βλ. ὑ. 4, τὸ κείμενο τοῦ Βρυέννιου.

6. Βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὑ. 5, Στέμμα Διογενῶν, ἀριθ. 3.

7. Βρυέννιος, σ. 24.

8. Στὸ κείμενο τοῦ Μιχαὴλ Ἀτταλειάτη, περὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεγερθέντος πτωχοτροφείου καὶ μοναστηρίου, Σάθα ΜΒ 1 (1872), σ. 52, καὶ ΜΜ 5 (1887), σ. 327, γίνεται λόγος γιὰ κάποια «μοναχὴ Ξένη καὶ εὐγενεστάτη κουροπαλάτισσα τὴν Κομνηνή», ποὺ εἶχε γιὰ σύζυγο κάποιο Κωνσταντῖνο καὶ γιὰ μητέρα κάποια Ἄννα. Καθαρὰ φαίνεται ἀπ' τὰ ἀ-

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1075 ὁ Κωνσταντῖνος βρισκόταν στὴν Ἀντιόχεια, κοντὰ στὸν κουνιάδο του, τὸ δούκα τῆς Ἀντιόχειας Ἰσαάκιο Κομνηνό 12, ὅταν βγῆκε νὰ πολεμήση, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἐναντίον ἑνὸς τουρκικοῦ στρατοῦ ποὺ εἶχε εἰσβάλει στὴ Συρία· σὲ μιὰ μάχη ποὺ συνῆψε μὲ τοὺς Τούρκους, ὁ Κωνσταντῖνος χτυπήθηκε ἀπὸ βέλος ἑνὸς ἀντιπάλου του καὶ σκοτώθηκε [9]. Ἡ Θεοδώρα, ὅταν ὁ θάνατος τοῦ ἀντρός της ἀγγέλθηκε στὴν ΚΠολη ἂν καὶ ἦταν μόλις 21 χρονῶ, ἀποσύρθηκε σὲ μοναστήρι καὶ ἔγινε μοναχή, παίρνοντας τὸ ὄνομα Ξένη [10]. Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ζοῦσε ἀκόμη κατὰ τὸ 1094, ὅταν ἔγινε ἡ ἀνταρσία τοῦ Ψευδο - Διογένη, ποὺ ξεσήκωσε τοὺς Κομάνους κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλέξιου (α') 15 [11]. Ἡ Θεοδώρα ἦταν μιὰ ὕπαρξη ἐξαίρετου ἤθους καὶ ὡς μοναχὴ ζοῦσε ὡς μιὰ πραγματικὴ ἀσκήτρια [12]. Σύμφωνα μὲ τὴ θέληση τῆς μητέρας της Ἄννας Δαλασσηνῆς, δώρησε στὴ μονὴ τοῦ Πανοικτίρμονος «τὸ ἀπὸ τοῦ Μονοκελλίου ἀκίνητο», ποὺ περιῆλθε στὴν κυριότητά της [13]. Ὡς μοναχὴ διατηροῦσε τὸν τίτλο τῆς κουροπαλάτισσας καὶ εἶχε δική της σφραγίδα [14]. Πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη χρονολογία, ἀλλὰ πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136[15]. Ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ δὲ φαίνεται νὰ ἀπόχτησε παιδιὰ ἀπ' τὸν ἄντρα της Κωνσταντῖνο Διογένη.

νωτέρω, πὼς πρόκειται περὶ τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς, ἡ ὁποία ὡς μοναχὴ μετονομάστηκε Ξένη, βλ. κατωτέρω ὑ. 10, καὶ τῆς ὁποίας ἡ σφραγίδα ἔφερε τὴν ἐπιγραφή : Ξένη Κομνηνή, μοναχὴ καὶ κουροπαλάτισσα, βλ. V. Laurent, Corpus des sceaux V 2, ἀριθ. 1475-1476. Ἄρα ὁ Κωνσταντῖνος Διογένης εἶχε τιτλοφορηθῆ ἀπ' τὸν πατέρα του κουροπαλάτης, καὶ κατὰ συστοιχία ἔφερε ἡ γυναίκα του τὸν τίτλο τῆς κουροπαλατίσσης.

9. Βρυέννιος, σ. 99· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 190-91.

10. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 191 : Ἐπὶ τῇ σφαγῇ γὰρ τἀνδρὸς τὸν μονήρη βίον ἠλλάξατο τὸν ἀσκητικὸν ἀκριβέστατα μετεληλυθυῖα βίον καὶ Θεῷ μόνῳ προσανέχουσα. Τὸ μοναχικό της ὄνομα Ξένη προκύπτει ἀπ' τὰ τυπικὰ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ΝΕ 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 254, ἀριθ. 20, καὶ τῆς μονῆς τοῦ Ἀτταλειάτη, Σάθα ΜΒ 1 (1872), σ. 52, καὶ ΜΜ 5 (1887), σ. 327, καθὼς καὶ ἀπὸ V. Laurent, Corpus des sceaux V 2, ἀριθ. 1475-1476.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 191.

12. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 10.

13. Μιχ. Ἀτταλειάτης, Διάταξις τοῦ παρ' αὐτοῦ συσταθέντος πτωχοτροφείου καὶ μοναστηρίου, Σάθα ΜΒ 1 (1872), σ. 52, καὶ ΜΜ 5 (1887), σ. 327.

14. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 8.

15. Ὁ Ἰωάννης (β') Κ. 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ΝΕ 5 (1908), σ. 395, καὶ REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 254, ἀριθ. 20, μνημονεύει τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του καὶ τῆς θείας του «τῆς κυρᾶς Ξένης», ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴ θεία του Θεοδώρα, ποὺ μετὰ τὴ χηρεία της ἔγινε μοναχὴ μὲ τὸ ὄνομα Ξένη.

15. Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνός

(γένν. 1507 - † 15 Ὀχτώβρη 1118)

Ὁ Ἀλέξιος [1] Κομνηνός, τριτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς[2], γεννήθηκε τὸ 1057 [3]. Ἄρχισε τὴ στρατιωτική του σταδιοδρομία τὸ 1071, σὲ ἡλικία 14 χρονῶ [4], κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἰσαάκιου 12 [5]. Τὸ 1074 ὁ αὐτοκράτορας Μιχαὴλ (ζ') ὁ Δούκας τοῦ ἀνάθεσε τὴν ἀρχηγία μιᾶς νέας ἐκστρατείας κατὰ τοῦ Ρουσέλιου (Roussel de Bailleul) [6], αὐτοῦ τοῦ ραδιούργου Νορμανδοῦ ποὺ ἐπιδίωκε νὰ ἱδρύση ἕνα ἀνεξάρτητο κράτος στὴ Μ. Ἀσία, καθὼς ἐκμεταλλευόταν τὸν μεταξὺ Τούρκων καὶ Βυζαντινῶν πόλεμο [7]. Ὀνομάστηκε τότε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα στρατοπεδάρχης [8]. Καθὼς ὁ στρατὸς ποὺ διέθετε ἦταν ὀλιγάριθμος, ἀπόφυγε νὰ δώση μάχη, ἀλλὰ κατάφερε νὰ ἔλθη σὲ συνεννόηση μὲ τὸν Τοῦρκο ἀρχηγὸ Toutakh ποὺ ἔπιασε τὸ Ρουσέλιο σὲ μιὰ συνέντευξη, καὶ ἀντὶ χρηματικοῦ ποσοῦ, τοῦ τὸν παράδωσε σιδηροδέσμιο [9]. Ὁ Ἀλέξιος περὶ τὸ 1076 [10] παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Ἀργυροῦ, ἰσχυροῦ καὶ πλούσιου χωροδεσπότη τῆς Ἰταλίας, ποὺ πέθανε τὸν ἑπόμενο ἀπ' τὸ γάμο τους χρόνο,

---

15. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἀλέξιου Χάρωνα, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 13.

2. Βρυέννιος, σ. 19.

3. Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 3.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 9.

5. Βρυέννιος, σ. 58-9· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 10.

6. Βλ. Θεόδωρον Δοκειανὸν 9, ὑ. 16.

7. Βρυέννιος, σ. 84· Ἀτταλειάτης, σ. 199· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 10· Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 29· R. Janin, EO 29 (1930), σ. 61· G. Schlumberger, Deux chefs normands du XI siècle, Hervé et Roussel de Bailleul, Revue Historique, 1881, σ. 297-98· Ἄμαντος, τ. Β', σ. 279· R. Grousset, L' empire du Levant, σ. 169.

8. Βρυέννιος, σ. 84· ὁ Ἀτταλειάτης, σ. 199, λέει ἁπλῶς πὼς ὁ Ἀλέξιος ἦταν πρόεδρος.

9. Βρυέννιος, σ. 85-7· Ἀτταλειάτης, σ. 199 καὶ 206· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 11.

10. Ὁ Ἀλέξιος τὸ 1077, ἔτος θανάτου τοῦ μέλλοντα πεθεροῦ του Ἀνδρόνικου Δούκα (14 Ὀχτώβρη), βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 57, ἀριθ. 21, ἦταν ἤδη χῆρος ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα, βλ. Βρυέννιον, σ. 107, ποὺ μὲ αὐτὴ δὲν ἔζησε παρὰ μικρὸ χρονικὸ διάστημα.

χωρὶς νὰ τοῦ ἀφήση παιδί[11]. Τὸ 1078[12] παντρεύτηκε γιὰ δεύτερη φορά, ἔπειτα ἀπὸ σύντονες διπλωματικὲς ἐνέργειες τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα[13], τὴν ἐγγονή του Εἰρήνη[14], πρωτότοκη κόρη[15] τοῦ πρωτοπροέδρου καὶ πρωτοβεστιάριου καὶ μεγάλου δομέστικου τῶν σχολῶν τῆς Ἀνατολῆς Ἀνδρόνικου Δούκα[16] καὶ τῆς Μαρίας τῆς Βουλγαρικῆς[17]. Αὐτὸς ὁ γάμος ποὺ ἕνωνε δυὸ ἀπ' τὶς πιὸ δυνατὲς οἰκογένειες τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας γιὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ προάσπιση τῶν συμφερόντων καὶ τῶν δικαίων τους στὸ μέλλον, ἦταν καθαρὰ πολιτικός[18], γι' αὐτὸ καὶ

11. Βρυέννιος, σ. 107 : καὶ γὰρ ἔφθη ἀποβιοῦσα ἡ πρώην τούτῳ συναρμοσθεῖσα θυγάτηρ τοῦ Ἀργυροῦ ἐκείνου ἀνδρὸς εὐγενοῦς καὶ πλούτῳ κομῶντος καὶ κτήσεως ὅτι πλείστης ὄντος δεσπότου.

12. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 26, σ. 70.

13. Βρυέννιος, σ. 108 καὶ σ. 116 : τὸν γάμον ἐξαιτεῖ (ὁ καῖσαρ) τῆς θυγατριδῆς τελεσθῆναι τοῦ γάμου συναφείᾳ. καὶ τελεῖται ταχέως ἅμα τῷ λυθῆναι τὴν πολιορκίαν τῇ πόλει.

14. Βρυέννιος, σ. 106-7 καὶ 116.

15. Βρυέννιος, σ. 106 : τῇ πρωτοτόκῳ τῶν θυγατέρων. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 111.

16. Ὁ Ἀνδρόνικος Δούκας ἦταν πρωτότοκος γιὸς τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα καὶ τῆς Εἰρήνης, κόρης τοῦ στρατηγοῦ Νικήτα Πηγονίτη, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 13, σ. 41. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Δουκῶν, βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 1 κεξ.

17. Ἡ Μαρία ἦταν κόρη τοῦ Βούλγαρου πρίγκιπα Τρωϊάνου, βλ. Βρυέννιον, σ. 106. Κατὰ τὸν Βρυέννιον (σ. 106), ὁ Τρωϊάνος ἦταν γιὸς τοῦ τσάρου Σαμουήλ, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἀνακριβές. Οἱ Βυζαντινοὶ λίγο ἐνδιαφέρονταν, γενικά, γιὰ τὴ γενεαλογία τῶν ξένων ἀντιπάλων τους, βλ. N. Adontz, Études Armeno - byzantines, σ. 389. Ὁ Τρωϊάνος ἦταν ὁ τεταρτότοκος γιὸς τοῦ τσάρου Ἰωάννη - Βλαδίσλαου καὶ τῆς τσαρίνας Μαρίας, βλ. V. N. Zlatarski, Istorija, τ. II, σ. 535, Sofija 1934. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 138, λέει πὼς ὁ Ραδομιρὸς ἦταν συγγενὴς τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ὡς ἐγγονὸς τοῦ Ἀαρών, πρεσβύτερου ἀδελφοῦ τοῦ Τρωάνου :

Ἰωάννης - Βλαδίσλαος × Μαρία

Ἀαρὼν τριτότοκος γιὸς — Τρωϊάνος τεταρτότοκος γιὸς

Θεόδωρος — πρωτοεξάδελφοι — Μαρία × Ἀνδρόνικος Δούκας

Ραδομιρὸς — δευτεροεξάδελφοι — Εἰρήνη × Ἀλέξιος (α') Κομνηνὸς 15.

Ἡ Μαρία, κόρη τοῦ Τρωϊάνου καὶ ἐγγονὴ τοῦ τσάρου Ἰωάννη - Βλαδίσλαου καὶ τῆς τσαρίνας Μαρίας, ἀπ' τὴ μητέρα της, σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, σ. 106, ἀνῆκε στοὺς οἴκους τῶν Κοντοστεφάνων, Ἀβαλλάντων καὶ Φωκάδων, καὶ ἦταν μιὰ γυναίκα ἐξαίρετης ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ὀμορφιᾶς.

18. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 33.

συνάντησε στὴν ἀρχὴ μιὰ γενικὴ ἐναντίωση, ποὺ ὁ καίσαρας Ἰωάννης Δούκας, ἡ νύφη του Μαρία ἡ Βουλγαρική, ἡ χήρα τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, καὶ ὁ Ἀλέξιος κατάφεραν νὰ ἀναχαιτίσουν[19].

Ὁ δεύτερος αὐτὸς γάμος τοῦ Ἀλέξιου ποὺ εἶχε ἕνα τόσο ἔντονο πολιτικὸ χαραχτήρα, συνέπεσε μὲ βαρυσήμαντα γεγονότα τῆς χαώδους ἐκείνης περιόδου. Ὁ δοὺξ τοῦ Δυρραχίου[20] ὁ ἀπομαγίστρων[21] πρόεδρος[22] Νικηφόρος Βρυέννιος, ὁ ὁποῖος εἶχε καταστείλει τὴ σλαβικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1072[23], ἦταν ὁ πιὸ περίβλεπτος ἀντιπρόσωπος τῆς Βυζαντινῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας στὸ εὐρωπαϊκὸ τμῆμα τῆς Αὐτοκρατορίας. Στὶς ἀρχὲς τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1077 μπῆκε ὡς αὐτοκράτορας στὴ γενέθλιά του πόλη, στὴν Ἀδριανούπολη[24], καὶ ἀπὸ κεῖ, ἔστειλε ἕνα στρατό, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ μάγιστρου Ἰωάννη Βρυέννιου—ἀπ' τὸ σφετεριστὴ - ἀδελφό του προχειρίστηκε κουροπαλάτης[25]—ποὺ προχώρησε μέχρι τὰ τείχη τῆς ΚΠολης[26].

Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Ἀνατολικῶν[27] κουροπαλάτης[28] Νικηφόρος Βοτανειάτης ποὺ ἰσχυριζόταν πὼς καταγόταν ἀπ' τοὺς Φωκάδες[29] —κάτι ποὺ προσείλκυε τὶς μάζες—ἦταν ἕνας τυπικὸς ἀντιπρόσωπος τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς Μ. Ἀσίας[30]. Τὴν 7 τοῦ Γενάρη τοῦ 1078[31] ἀνα-

19. Βρυέννιος, σ. 107-8.

20. Ἀτταλειάτης, σ. 242· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 17.

21. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 145· Ἀτταλειάτης, σ. 154.

22. Ἀτταλειάτης, σ. 242· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172.

23. Βρυέννιος, σ. 102-3.

24. Ἀτταλειάτης, σ. 247· Βρυέννιος, σ. 113· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 716· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 173.

25. Ἀτταλειάτης, σ. 250· Βρυέννιος, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 716· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 174.

26. Ἀτταλειάτης, σ. 250-51· Βρυέννιος, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 716· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 174.

27. Βρυέννιος, σ. 117.

28. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία : Κύριε, βοήθει Νικηφόρῳ κουροπαλάτῃ καὶ δοὺξ (sic) τῶν Ἀνατολικῶν τῷ Βοτανειάτῃ. βλ. Zacos - Veglery, Seals, τ. I, part III, ἀριθ. 2690 bis, σ. 1467-68.

29. Ἀτταλειάτης, σ. 217 καὶ 287· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 715· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 172. Βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνὴν 19, ὑ. δ, καὶ Στέμμα Βοτανειατῶν.

30. Βρυέννιος, σ. 117.

31. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1028.

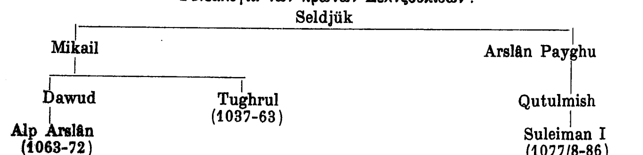
γορεύτηκε αὐτοκράτορας [32] καὶ βάδισε, ἀπ' τὴν πλευρά του, ἐναντίον τῆς ΚΠολης [33], ἀφοῦ ἐξασφάλισε προδοτικὰ τὴ βοήθεια τοῦ πρώτου σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου Σουλεϊμὰν Ι (1077/8-1086) [34], γιοῦ τοῦ Κουτουλμὶς καὶ δευτεροεξάδελφου τοῦ νικητῆ τοῦ Ματζιγκὲρτ 'Αλπ - 'Αρσλάν [35]. Μέσα στὴ χαώδη αὐτὴ κατάσταση, τὸ πλεονέχτημα βρισκόταν στὸ πλευρὸ τῆς Μ. 'Ασίας· ὁ Νικηφόρος Βοτανειάτης ὑποσκέλισε τὸν ὁμώνυμό του ἀντίπαλο τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τμήματος [36]. 'Η ἐναντίωση τῆς ΚΠολης πρὸς τὸν Μιχαὴλ (ζ'), ἡ ὁποία εἶχε ὀγκωθῆ ἀπ' τὰ ἀντιλαϊκὰ μέτρα [37] τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου εὐνούχου Νικηφορίτζη [38], ἔθεσε ὅλες τὶς ἐλπίδες στὸν ἄνθρωπο τῆς Μ. 'Ασίας. Μόλις ὁ Βοτανειάτης μπῆκε στὴ Νίκαια μὲ τὸ στρατό του, τὸ Μάρτη τοῦ 1078, μιὰ ἐπανάσταση ξέσπασε στὴν πρωτεύουσα ποὺ σ' αὐτὴ ἡ 'Εκκλησία πῆρε ἕνα ἐνεργὸ μέρος [39]. 'Ο Μιχαὴλ (ζ') Δούκας, ὁ Παραπινάκης, ἀπόθεσε τὸ στέμμα καὶ ἀποσύρθηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Στουδίου [40], ὅπως ἄλλοτε ὁ 'Ισαάκιος (α') ὁ Κομνηνὸς 4. 'Ο Νικηφόρος Βοτανειάτης προσκλήθηκε νὰ τὸν διαδεχτῆ. "Εκανε τὴν εἴσοδό του στὴν ΚΠολη στὶς 24 τοῦ Μάρτη, καὶ τὴν

32. Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 715.

33. Βρυέννιος, σ. 124· 'Ατταλειάτης, σ. 269· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 715. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 178.

34. 'Ατταλειάτης, σ. 263-67 καὶ 276-77· Βρυέννιος, σ. 118-20· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 718· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 176.

35. Γενεαλογία τῶν πρώτων Σελτζουκιδῶν :

36. 'Ο Μιχαὴλ 'Ατταλειάτης, ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Βοτανειάτη, λέει γιὰ τὸ Βρυέννιο, μὲ κάποια περιφρόνηση, πὼς ἦταν ἀπὸ κακιὰ γενιὰ καὶ πὼς ἁπλῶς καταγόταν ἀπ' τὶς δυτικὲς ἐπαρχίες : αὐτὸς δ' ἑσπέριος καὶ δυσγενής ἐστι. Βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 370, ὑ. 2.

37. 'Ατταλειάτης, σ. 258· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 716.

38. 'Ατταλειάτης, σ. 257 : συντρέχοντος ἐν πᾶσι Νικηφόρου τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, Βρυέννιος, σ. 101, 104, 127, 133 κ. ἀ.· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 708· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 156, 174, 178.

39. 'Ατταλειάτης, σ. 256-59· Βρυέννιος, σ. 118-22· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 719· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 177-78.

40. 'Ατταλειάτης, σ. 270· Βρυέννιος, σ. 126· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 720· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 178.

ἴδια μέρα στέφθηκε αὐτοκράτορας ἀπ' τὸν πατριάρχη Κοσμᾶ (α' 1075-1081) [41]. 'Η Αὐτοκρατορία ἦταν ριγμένη στὸ χάος. Τὸ ἔργο τῆς διάσωσης ξεπερνοῦσε τὰ μέσα ποὺ διέθετε ὁ Βοτανειάτης. 'Η σύντομη βασιλεία του ἀποτελοῦσε ἁπλῶς τὴν τελευταία πράξη μιᾶς περιόδου διάλυσης καὶ διαφθορᾶς καὶ δὲν ὑπῆρξε παρὰ μιὰ συνέχεια στάσεων καὶ ἐμφυλίων πολέμων, καθὼς τὴν ἀποτυχία τοῦ συγκλητικοῦ καθεστῶτος ἀκολούθησε ἕνας ἄσπονδος ἀγώνας τῶν στρατηγῶν γιὰ τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία. Αὐτὸ εὐνόησε τὸν πιὸ ἱκανὸ ἀπ' αὐτούς: τὸ νεαρὸ 'Αλέξιο Κομνηνό.

'Ο Νικηφόρος (γ') ὁ Βοτανειάτης μὲ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο διόρισε τὸν 'Αλέξιο μέγαν δομέστικο τῶν σχολῶν τῆς Δύσης [42] καὶ τοῦ ἀπόνειμε τὸν τίτλο τοῦ νωβελήσσιμου [43], καὶ μὲ αὐτὲς τὶς ἰδιότητες, καὶ μὲ στρατὸ ἐπικουρούμενο ἀπ' τοὺς Τούρκους [44], τὸν ἐξαπόστειλε κατὰ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου [45], τὸν ὁποῖον καὶ κατέβαλε [46], καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν καὶ τὸ μάγιστρο [47] κ' ἔπειτα πρωτοπρόεδρο [48] Νικηφόρο Βασιλάκιο [49], ποὺ διαδέχτηκε τὸ Βρυέννιο στὴ θέση του τοῦ δουκὸς τοῦ Δυρραχίου [50] καὶ στὴ συνέχεια στὸ ρόλο τοῦ ἀνταπαιτητῆ τοῦ θρόνου. Καὶ οἱ δυὸ ἀνταπαιτητὲς Νικηφόροι ποὺ πιάστηκαν ἀπ' τὸν 'Αλέξιο [51], κατὰ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα τυφλώθηκαν [52], ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ 'Αλέξιος τὴ στιγμὴ ποὺ

41. 'Ατταλειάτης, σ. 269-70 καὶ 293· Βρυέννιος, σ. 126· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 720· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 179.

42. Βρυέννιος, σ. 10 καὶ 130· 'Ατταλειάτης, σ. 288-89· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 180· "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 18 καὶ 64.

43. 'Ατταλειάτης, σ. 288 καὶ 299· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 180 καὶ 183.

44. Βρυέννιος, σ. 130 καὶ 133· "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 18.

45. 'Ατταλειάτης, σ. 288-89· Βρυέννιος, σ. 10 καὶ 133· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181· "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 17.

46. 'Ατταλειάτης, σ. 291· Βρυέννιος, σ. 144· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 721· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181· "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 26-7.

47. 'Ατταλειάτης, σ. 155.

48. 'Ατταλειάτης, σ. 297· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 723· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 182.

49. 'Ατταλειάτης, σ. 300. Βρυέννιος, σ. 155· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 724· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 183· "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 36.

50. 'Ατταλειάτης, σ. 246· Βρυέννιος, σ. 109· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 723· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 173· "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 28-9.

51. Βρυέννιος, σ. 10.

52. 'Ατταλειάτης, σ. 291-92 καὶ 300· Βρυέννιος, σ. 147 καὶ 155=γιὰ τὴν τύφλωση καὶ τῶν δυὸ μὲ βασιλικὴ διαταγή· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 724· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 183=γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ Βασιλάκιου μὲ βασιλικὴ διαταγή. 'Ο Ζωναρᾶς ὅμως, τ. ΙΙΙ, σ. 722, καὶ ἡ Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181, λένε πὼς τάχα ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος τυφλώθηκε ἀπ' τὸν

στάλθηκε γιὰ τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Νικηφόρου Βασιλάκιου τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰσαάκιος 12, τίτλο ποὺ μέχρι τότε δικαιοῦνταν μόνοι οἱ αὐτοκράτορες[53]. Ἂν ὅμως ὁ Κομνηνὸς κατάστειλε τὶς ἐπαναστάσεις τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τοῦ Νικηφόρου Βασιλάκιου, ἀρνήθηκε νὰ κάνη τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση ἑνὸς τρίτου Νικηφόρου, τοῦ γαμβροῦ του Μελισσηνοῦ, ὄχι γιατὶ ἦταν συγγενής του, ὅπως προφασίστηκε, ἀλλὰ γιατὶ προετοίμαζε τὴ δική του πιὰ ἄνοδο στὸ θρόνο [54].

Εἴδαμε ἀλλοῦ τὶς περαιτέρω ἐνέργειες τῶν δυὸ ἀδελφῶν Ἀλέξιου καὶ Ἰσαάκιου 12 [55]. Καθὼς ἔγινε φανερὸ πὼς ὁ Ἀλέξιος, ἔχοντας καὶ τὴν ὑποστήριξη τῶν Δουκῶν[56], εἶχε πιὸ μεγάλη ἐπιρροὴ στὸ στρατὸ ἀπ' τὸν πρεσβύτερο ἀδελφό του Ἰσαάκιο 12 [57], αὐτὸς ὁ τελευταῖος σηκώθηκε, καὶ θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας[58], τοῦ φόρεσε, τάχα μὲ τὴ βία, τὸ φοινικοβαφὲς πέδιλο, καὶ ὅλοι, μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς Δοῦκες, ἄρχισαν νὰ ἐπευφημοῦν τὸν Ἀλέξιο ὡς αὐτοκράτορα [59]. Ἔτσι ἔγινε κοντὰ στὸ Τζουρουλὸ (=Τυρολόη) τῆς Θράκης [60], ἡ ἀναγόρευση τοῦ Ἀλέξιου (α') τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ ἱδρυτῆ τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, μακριὰ ἀπ' τὴν πρωτεύουσα[61]. Τὴν 1η τ' Ἀπρίλη τοῦ 1081 ὁ Ἀλέξιος μπῆκε μὲ τὸ στρατό του στὴν ΚΠολη—ἀφοῦ συνεννοήθηκε μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Νεμίτζων Γιλπράκτο, τὸν ἀρχηγὸ τῶν Γερμανῶν μισθοφόρων ποὺ φύλαγαν τὴν πρωτεύουσα, γιὰ νὰ μὴ προβάλουν ἀντίσταση[62]—, ἀπ' τὴ Χαρσία πύλη [63] καὶ ἐπευφημήθηκε καὶ πάλι

Ἀλέξιο. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 28, καὶ τ. ΙΙ, σ. 91, ἐπιρρίπτει τὴν πράξη στὸν οἰκεῖο τοῦ Βοτανειάτη, τὸ Βορίλο.

53. Ἀτταλειάτης, σ. 299· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 723· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 183· σύμφωνα μὲ τὸ Βρυέννιο, σ. 156, ὁ Ἀλέξιος τιτλοφορήθηκε σεβαστὸς μετὰ ἀπ' τὴν ἐκστρατεία του κατὰ τοῦ Νικηφόρου Βασιλάκιου καὶ τὸ γυρισμό του στὴν ΚΠολη. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 36.

54. Βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 13.

55. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 16-25.

56. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 81 κεξ., 84.

57. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 85· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 727.

58. Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 727 : καὶ τοῦ Ἰσαακίου μὴ πάνυ τι πρὸς τὴν ἀνάρρησιν δυσχεράναντος.

59. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 86.

60. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 81· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 727.

61. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 156.

62. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 92-4· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 727.

63. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 95.

αὐτοκράτορας[64] μέσα στὸ μεγάλο κακὸ τῆς λεηλασίας τῆς βασιλεύουσας, ποὺ ἔκανε ὁ μισθοφορικὸς ἀπὸ ξένους καὶ ντόπιους στρατός του [65], ἐνῶ ὁ Βοτανειάτης ἀρνήθηκε ἕνα ἀγώνα ἀντίστασης χωρὶς ἐλπίδα καὶ ἀφέθηκε νὰ πειστῆ ἀπ' τὸν πατριάρχη Κοσμᾶ (α') νὰ ὑποβάλη τὴν παραίτησή του [66].

Τὴν Κυριακὴ τοῦ Πάσχα, 4 τ' Ἀπρίλη (1081), ὁ Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνὸς στέφτηκε μόνος ἀπ' τὴ δεξιὰ τοῦ πατριάρχη Κοσμᾶ αὐτοκράτορας [67]. Τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ νέος ἡγεμόνας ἀνέβαινε στὸ θρόνο δὲν ἦταν παρὰ 24 χρονῶ. Ἀπ' τὴν περιγραφὴ τῶν χαραχτηριστικῶν του ποὺ μᾶς κάνει ἡ κόρη του Ἄννα Κομνηνὴ 34 [68], δὲ φαίνεται πὼς ἦταν πολὺ ὡραῖος [69]. Κοντὸς στὸ ἀνάστημα, λίγο παχύς, ὦμοι εὐρεῖς καὶ στῆθος ἐπίσης εὐρύ· εἶχε ἕνα πρόσωπο ἀρκετὰ σκληρό, ποὺ τὸ μαλάκωναν ὅμως τὰ μάτια μὲ τὸ διαπεραστικό τους βλέμμα [70]. Ἔφερε μακρὰ γενειάδα [71]. Στεροῦνταν λίγο στὸ παρουσιαστικό του, ὅταν ἦταν ὄρθιος, ἀλλὰ ξανάβρισκε τὴ μεγαλειότητά του, ὅταν καθόταν στὸ βασιλικὸ θρόνο. Ἡ κόρη του μᾶς λέει πὼς «ἡ ὅλη προσωπικότητα τοῦ ἀνδρὸς ἀνέδιδε μιὰ ὀμορφιά, μιὰ χάρη, μιὰ δύναμη καὶ μιὰ μεγαλειότητα, ἀπλησίαστες» [72], ἀλλὰ αὐτὸ πολὺ λίγο πλησιάζει τὴν πραγματικότητα. Στὸ ἠθικὸ ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πρώτης γραμμῆς: πολὺ ἔξυπνος, εἶχε θαυμαστὰ ἐκπαιδευτῆ ἀπὸ μιὰ μητέρα, ἡ ὁποία ἦταν ἀνώτερη γυναίκα [73]. Ἦταν πολὺ καλὰ καταρτισμένος στὴ φιλοσοφία, ἔτσι ποὺ οἱ σοφοὶ τὸν θεωροῦσαν ἰσότιμο μὲ τὸ Σολομῶντα [74], καὶ ἀκόμη καλύτερα στὴ θεολογία, καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἑρμηνεία τῶν Γραφῶν καὶ στὴ δογματική, ἔχοντας γιὰ δασκάλους τοὺς κα-

---

64. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 97 καὶ 106.

65. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 95, 98, 100· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 729.

66. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 100· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 730.

67. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 109· Ζωναρᾶς, τ. ΙΙΙ, σ. 731. Πρβ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 156.

68. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 110-11.

69. Ch. Diehl, La société byzantine à l' époque des Comnènes, Revue Historique du Sud-Est européen 6 (1929), σ. 201.

70. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 111. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. Ι, σ. 51· Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 201.

71. Οἱ σφραγίδες καὶ τὰ νομίσματά του τὸν παρουσιάζουν νὰ φέρη ὅλη τὴ γενειάδα του, βλ. G. Schlumberger, Sigillographie byzantine, σ. 418· Zacos - Veglery, σ. 89-90 καὶ 1490-96.

72. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 111 : Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ὥραν εἶχε καὶ χάριν καὶ βάρος καὶ ὄγκου ἀπρόσιτον.

73. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 201-2.

74. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 380. Βλ. καὶ Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 26.

λύτερους θεολόγους, πού πάντα πολλοί ἀπ' αὐτούς σύχναζαν στὰ ἀνάκτορα[75]. Ἔτσι εἶχε γίνει ἕνας ἐξαίρετος ἀπολογητὴς τῆς Ὀρθοδοξίας, «ἀληθινὸ μαχαίρι τῶν αἱρετικῶν καὶ πελέκι ποὺ ἔκοβε πέτρα, ὅπως λέει ἡ Γραφή, χτυπώντας μὲ τὸν πλούσιο λόγο του καὶ τὰ γερὰ ἐπιχειρήματά του τὴ σκληρὴ καὶ πωρωμένη ἀναισθησία τῶν θεομάχων» [76].

Μαζὶ μὲ αὐτὰ μιλοῦσε ὡραῖα, ἂν καὶ κάπως τραύλιζε σὲ σημεῖο νὰ τοῦ κολλήσουν τὸ παρατσούκλι τοῦ τ ρ α υ λ ο ῦ [77], εἶχε ἕνα πραγματικὸ τάλαντο ρήτορα, ἔτσι ποὺ ὁ λόγος του ἔθελγε καὶ ἔπειθε τὸν ἀκροατή [78], ἀλλὰ προπάντων εἶχε ἕνα πνεῦμα εὔστροφο, λεπτό, ἕνα ὀξὺ αἴσθημα ψυχολογικῆς παρατήρησης, μιὰ γνώση τῶν ἀνθρώπων ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἀναγνωρίζη τὸν ἀδύνατο καὶ τὸ δυνατὸ ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους του. Σὲ συνέχεια, εἶχε μιὰ θέληση σταθερή, μιὰ ἰσχυρογνωμοσύνη ποὺ δὲν τὸν ἄφηνε νὰ καταβληθῆ ἀπὸ κανένα ἐμπόδιο καὶ καμιὰ καταστροφή, καὶ προπάντων μιὰ ἔκτακτη ἱκανότητα [79], ἡ ὁποία τοῦ ἔφερε, προπάντων στὴ Δύση, καὶ πρέπει νὰ τὸ τονίσωμε, πολὺ ἄδικα, καθὼς καὶ οἱ δυτικοὶ καὶ οἱ Σλάβοι ἐρευνητὲς ὁμολογοῦν[80], μιὰ κάποια φήμη κακῆς πίστης καὶ π ρ ο δ ο σ ί α ς. Τέλος—καὶ αὐτὸ εἶναι ἴσως σπάνιο στοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες—ἦταν ἕνας ἄνθρωπος γλυκοῦ καὶ ἀνεχτικοῦ ἤθους· ἀγαποῦσε καλύτερα τὴν πειθὼ παρὰ τὴ βία, ἦταν ἐπιεικὴς ἀκόμη καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ συνωμοτοῦσαν ἐναντίον του καὶ οἱ περιπτώσεις ποὺ ὑπῆρξε σκληρὸς ἀπὸ ἀνάγκη ἢ καὶ ἀπὸ φόβο ἦσαν ἐξαιρετικὰ σπάνιες στὴ ζωή του [81], ὅπως ἡ τύφλωση τοῦ γενναίου ἐκείνου Νικηφόρου Διογένη, τοῦ γιοῦ τοῦ Ρωμανοῦ (δ') [82], καὶ τὸ κάψιμο τοῦ μοναχοῦ Βασίλειου, ἀρχηγοῦ καὶ προπαγανδιστῆ τῆς βογομιλικῆς αἵρεσης [83].

---

75. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, Δογματικὴ Πανοπλία, PG 130, στ. 21.
76. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, ἔνθ' ἀνωτ., στ. 21. Βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 87.
77. Βρυέννιος, σ. 151 καὶ 230· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 31.
78. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 111.
79. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 51· Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 202.
80. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 202· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 507-8. Βλ. καὶ Ἀλέξιον Κομνηνὸν 25, ὑ. 12.
81. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 51-2· Ch. Diehl, La société byzantine, σ. 202.
82. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 183-84.
83. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 128· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 179. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 743-44.

Ἔπειτα, ὑπῆρξε ἕνας μεγάλος στρατηγός. Πρὶν ἀκόμη ἀνέβη στὸ θρόνο εἶχε διοικήσει, καθὼς εἴδαμε, τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα στὴ Μ. Ἀσία, καθὼς καὶ ἐναντίον δυὸ στασιαστῶν, καὶ ἦταν ἔνδοξος γιὰ τὴ γενναιότητά του καὶ τὶς νίκες του. Εὐχαριστιόταν νὰ ὁδηγῆ προσωπικὰ ὁ ἴδιος τὰ στρατεύματά του καὶ φρόντιζε ἰδιαίτερα τοὺς στρατιῶτες του, ποὺ τὸν λάτρευαν. Πιὸ πολὺ ἀκόμη, ἦταν ἕνας μεγάλος διπλωμάτης. Ἤξερε θαυμάσια τὸν διπλωματικὸ ἄβακα τοῦ καιροῦ του, καὶ ἰδιαίτερα τῶν γειτονικῶν πρὸς τὴν Αὐτοκρατορία κρατῶν, καὶ ἦταν σὲ θέση νὰ κρίνη, ποῦ ἔπρεπε νὰ χτυπήση γιὰ νὰ βρῆ συμμάχους καὶ πῶς ἔπρεπε νὰ κινηθῆ γιὰ νὰ προκαλέση διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων του [84]. Ἔδωσε ἀπτὲς ἀποδείξεις αὐτῆς τῆς λεπτῆς διπλωματίας καὶ εὐλυγισίας του κατὰ τὴ μεγάλη κρίση τοῦ τέλους τοῦ ια' αἰώνα ποὺ ἔρριξε τὴν Πρώτη Σταυροφορία πάνω στὴ βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία [85]. Ἕνας Βυζαντινὸς χρονογράφος τοῦ ιγ' αἰώνα, ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔχει πολὺ καλὰ χαραχτηρίσει τὸν Ἀλέξιο, λέγοντας πὼς ὑπῆρξε ἕνας ἄνθρωπος «ἱκανὸς νὰ συλλάβη μεγάλους σκοποὺς καὶ ἱκανὸς νὰ ἐκτελέση μεγάλα ἔργα», καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ εἶπε μὲ δυὸ μόνο λέξεις: «μεγαλόβουλος καὶ μεγαλουργός» [86]. Θριάμβευσε πάνω στοὺς βαρώνους τῆς Δύσης, ὅπως τὸν Godefroy de Bouillon, τὸν Raymond de St. - Gilles, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸν ἀκόμη τὸ Νορμανδὸ Βοημοῦνδο, τὸν πρίγκιπα τοῦ Τάραντα, γιὸ αὐτοῦ τοῦ Robert Guiscard ποὺ ἦταν ὁ μεγάλος ἐχτρὸς τοῦ Βυζαντίου.

Μαζὶ μὲ αὐτὰ ἔμενε πολὺ βυζαντινός: εἶχε ἕνα συναίσθημα πολὺ εὐγενικὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, μιὰ σύλληψη πολὺ ὑψηλὴ τῶν καθηκόντων του ὡς χριστιανοῦ ἡγεμόνα, μιὰ ἰδέα πολὺ σταθερὴ τῆς ὑποχρέωσης ποὺ εἶχε νὰ ὑπερασπίση τὴν καθαρότητα τῆς πίστης, ἐμπνέοντας τὴ Δ ο γ μ α τ ι κ ὴ Π α ν ο π λ ί α [87]—ὁ ἴδιος ἔδωσε σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο καὶ τὴν ὀνομασία [88]—καὶ

---

84. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52· Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 202.
85. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 202.
86. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 185. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52· Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 203.
87. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, Δογματικὴ Πανοπλία, PG 130, στ. 20-4. Πρβλ. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 203. Ἀπ' τὸ ἔργο αὐτὸ τῆς καταπολέμησης τῶν ἑτεροδόξων διδασκαλιῶν στὸ Βυζάντιο ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α'), προέρχεται καὶ ἡ πραγματεία: «Λόγος τοῦ μεγάλου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἐκδοθεὶς παρ' αὐτοῦ πρὸς Ἀρμενίους δοξάζοντας κακῶς μίαν φύσιν ἐπὶ Χριστοῦ», βλ. Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ΑΙΣ

νὰ τὴν παραδώση ἀκέραιη καὶ ἀμώμητη στοὺς διαδόχους του [89]. Ὁ Ἀλέξιος εἶχε πλήρη συναίσθηση τῆς γενικῆς παρακμῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ ζητοῦσε νὰ ἐξυψώση τὸ ἠθικὸ ἐπίπεδο ὄχι μόνο τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου [90], ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τῶν ἁπλῶν ὑπηκόων του, ἱδρύοντας καὶ προστατεύοντας σχολές [90α]. Ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας Νικήτας ὁ τοῦ Σερρῶν (=ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτου Σερρῶν Στεφάνου;) δίκαια λέει «πὼς ὁ πολὺ καλὸς βασιλέας μας εἶναι ὑπέρμαχος τῆς εὐσεβείας καὶ πολλοὺς κόπους κατέβαλε γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς ὀρθόδοξης πίστης» [91]. Ὁ ρητοροδιδάσκαλος, φιλόσοφος, ἀστρολόγος καὶ ἰατρὸς Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός, ποὺ ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης τῆς Φιλιππούπολης, στὸν πρόλογο τῆς διαθήκης τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, λέει πὼς «ὁ Ἀλέξιος ἦταν ὁ πιὸ φημισμένος αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων καὶ πὼς ὁλάκερος ὁ κόσμος δὲ μπορεῖ νὰ χωρέση τὶς νίκες του καὶ τὶς ἐναντίον τῶν βαρβάρων ἐπιτυχίες του καὶ στρατηγικές του» [92].

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, λέει πὼς ἦταν πράος, σταθερὸς καὶ εὔχαρις [93], καὶ συμφωνεῖ μαζί του ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Ζωναρᾶς, λέγοντας πὼς «δὲν ἦταν ὑπεροπτικὸς καὶ ἀλαζόνας, οὔτε ὀξύθυμος, οὔτε πολὺ φιλοχρήματος,

---

1 (1891), σ. 116-23, ποὺ ἀκολουθώντας τὴ συνηθισμένη διαλεκτικὴ μέθοδο τῆς τότε θεολογίας, μιλάει κατὰ τοῦ Εὐτυχιανισμοῦ, καὶ γι' αὐτὸ στρέφεται κατὰ τοῦ αἱρετικοῦ Νείλου, τοῦ σχετιζόμενου θεολογικὰ μὲ τοὺς Ἀρμένιους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Σωστὰ χαραχτηρίστηκε ὁ Ἀλέξιος (α') ὡς ὁ Spiritus Rector τῆς θεολογίας τῆς ἐποχῆς του, βλ. H. - G. Beck, Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich, München 1959, σ. 610.

88. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 223-24.

89. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52.

90. Νεαρὰ νομοθεσία τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ διατυποῦσα τὰ περὶ τῶν ψήφων καὶ ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς πανταχοῦ ἀρχιερεῖς, πρὸς δὲ καὶ τοὺς ἱερεῖς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ ταῖς μητροπόλεσι καὶ ταῖς ἐπισκοπαῖς. . . εἰς P. Gautier, L' édit d' Alexis Ier Comnène sur la réforme du clergé, REB 31 (1973), κείμενο τῆς νομοθεσίας (ἑλληνικὸ) καὶ γαλλ. μετάφραση, σ. 178-201, σχόλια καὶ παρατηρήσεις P. Gautier, σ. 165-77.

90α. Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 177-78. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 52.

91. Νικήτας τοῦ Σερρῶν, μητροπ. Ἡρακλείας, Λόγος ἀπολογητικὸς καὶ ἐλεγκτικός, πῶς καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν οὐ προσδέχεται τὸν Νικαίας (Εὐστράτιον), ἔκδ. P. Ioannou, B 28 (1958), σ. 8.

92. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 106, καὶ E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 93.

93. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1400.

οὔτε τιμωρός, οὔτε ἀκόλαστος, οὔτε πότης, ἀλλὰ ἐπιεικὴς καὶ εὐπρόσιτος, ἔτσι ποὺ πιὸ πολὺ τὸν πλησίαζαν, ὅταν δὲν ἦταν κοντά του ἡ βασίλισσα Εἰρήνη, καθὼς δίσταζαν μπροστά της γιὰ τὴν αὐστηρὴ καὶ ψυχρὴ βασιλικὴ της στάση» [94]. Ὁ Oldericus Vitelis, κάτι τέτοιο θέλει νὰ ἐκφράση, ὅταν μᾶς λέη πὼς «ἦταν πρὸς ὅλους προσηνὴς καὶ φιλικός» [95]. Τονίζει ὅμως συγχρόνως ὁ Ζωναρᾶς, «τὴν ἀδυναμία του νὰ ὑποστηρίζη τοὺς συγγενεῖς του, δίδοντας σ' αὐτοὺς πλούσιες ἐτήσιες χορηγίες, ὑπηρέτες, κατοικίες ὅμοιες μὲ πόλεις, τόσο πολυτελεῖς ποὺ σὲ τίποτε δὲ διέφεραν ἀπ' τὰ ἀνάκτορα» [96]. Ὁ ὑπομνηματογράφος Γεώργιος Τορνίκης, ποὺ ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης Ἐφέσου, σὲ λόγο του γιὰ τὸ θάνατο τῆς κόρης του Ἄννας Κομνηνῆς 32, γράφει πὼς ὁ Ἀλέξιος, ὅσο καὶ ἡ Εἰρήνη, ποὺ «βασίλευσαν, ἤξεραν καλύτερα νὰ βασιλεύουν καὶ νὰ κυριαρχοῦν πάνω στὸ θυμό τους, στὶς ἐπιθυμίες τους καὶ σὲ ὅλα τὰ πάθη τους» [97]. Καὶ εἰδικὰ γιὰ τὸν Ἀλέξιο λέει πὼς τὸν διέκρινε «δικαιοσύνη, φιλανθρωπία, πραότητα, ἐπιείκεια, συμπάθεια, ἔλεος, πίστη καὶ εὐσέβεια καὶ βλέπει κατὰ τὸ θάνατό του νὰ παίρνουν τὴν ψυχή του οἱ ἄγγελοι στοὺς οὐρανούς» [97α].

Ἕνας ποιητὴς ὀνομάζει τὸν Ἀλέξιο βασιλέα Ἥλιο καὶ τὴν Εἰρήνη βασίλισσα Σελήνη [98]. Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 καὶ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, δίδουν στὸν Ἀλέξιο τὸν τίτλο τοῦ Μεγάλου [99]. Ἡ τρίτη ἀπ' τοὺς ἀνωτέρω—ἂς μὴ ξεχνᾶμε ὅμως πὼς εἶναι κόρη του—δὲ διστάζει νὰ τὸν ὀνομάση «δέκατο τρίτο τῶν ἀποστόλων καὶ πὼς εἶναι ἄξιος νὰ ταχτῆ μὲ τὸ Μέγα Κωνσταντῖνο ἢ

---

94. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 765-66.

95. Oldericus Vitelis, PL 188, στ. 519.

96. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 767.

97. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 235.

97α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 269.

98. C. Neumann, Griech. Gresch., ἀπὸ χειρόγραφο τοῦ Βατικανοῦ τῆς Δογματικῆς Πανοπλίας τοῦ Εὐθύμιου Ζιγαβηνοῦ. Πρβλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 7.

99. Βρυέννιος, σ. 15 : τὰς Ἀλεξίου τοῦ μεγάλου πράξεις. . . Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Λόγος εἰς τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον βασιλέα κύριον Μανουήλ, PG 135, στ. 953 : ὅτε τὸ κράτος τῆς Ρωμαίων ἐζώννυτο γῆς τὸ θαῦμα τῶν βασιλέων, ὁ μέγας Ἀλέξιος. . . Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 35, σ. 84 : ὁ μέγας αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 241 : τὸν μέγαν Ἀλέξιον.

ἔστω ἀμέσως μετὰ ἀπ' αὐτόν» [100], νὰ τὸν κηρύξη «φωστήρα τῆς οἰκουμένης» [101] καὶ νὰ μᾶς βεβαιώση πὼς τὴ στιγμὴ τοῦ χαμοῦ του, «ἡ οἰκουμένη ὁλάκερη ἔπαθε συμφορά» [102]. Καὶ τέλος, ὁ δογματιστὴς μοναχὸς Εὐθύμιος Ζιγαβηνὸς τὸν θέλει «μέγιστο καὶ θεοκυβέρνητο αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ κατορθώματα ἦσαν περιφανῆ, λαμπρὰ καὶ ἀξιοθαύμαστα» [103].

Ἡ πρόσφατη ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἔχει ἀποφανθῆ πὼς ὁ Ἀλέξιος (α΄) ὁ Κομνηνὸς ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας ποὺ φιλοδόξησαν καὶ πέτυχαν νὰ περιβληθοῦν τὴν πορφύρα, ὑπῆρξε, ὄχι μόνο ὁ πιὸ λαμπρὸς στρατηγός, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ὁ μόνος ἱκανὸς πολιτικός, ἀνώτερος ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰσαάκιο (α΄) 4 καὶ ἀπ' τὸν κακότυχο Ρωμανὸ (δ΄) τὸ Διογένη[104]. Μὲ τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτική του ἱκανότητα καὶ μὲ ἀδιάκοπη προσπάθεια κατάφερε νὰ δώση τὴν τελευταία λάμψη στὸ Βυζάντιο καὶ μὲ τὴ δυναστεία του νὰ τὸ κρατήση σὲ ἀρκετὴ ἀκμὴ γιὰ ἕνα ὁλάκερο αἰώνα [105]. Ὡς μόνο του μειονέχτημα βρίσκουν πὼς δὲν κατανοοῦσε τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα—ποὺ τόσο ἐπιδροῦν στὶς τύχες τῶν κρατῶν—καὶ γι' αὐτὸ εὐνόησε τόσο εὔκολα τὸ ἐμπόριο τῶν Βενετῶν μὲ τὰ προνόμια ποὺ ἔδωσε καὶ τοὺς φίλους του, τοὺς χαριστικάριους [106] καὶ τοὺς προνοιάριους [107]. Ἡ γυναίκα του αὐγούστα Εἰρήνη Δούκαινα [108], αὐτὴ ἡ κόρη τοῦ προδότη τοῦ Ματζιγκὲρτ [109] Ἀνδρόνικου Δούκα, γεννήθηκε προφανῶς στὴν ΚΠολη τὸ 1066 [110].

Ξέρομε πὼς παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο τὸ 1078 σὲ ἡλικία 12 χρονῶ! Ὁ

100. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 181. Πρβλ. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 201.
101. Ἄννα Κομνηνή, τ. III σ. 241.
102. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240.
103. Εὐθύμιος Ζιγαβηνός, Δογματικὴ Πανοπλία, PG 130, στ. 20.
104. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 371-72.
105. Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 288.
106. Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 320.
107. Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 318-19.
108. Γιὰ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, βλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 53-85, ἑλλην. μετάφρ., σ. 413-43.
109. Ἀτταλειάτης, σ. 161 : ὅτι τῶν ἐφεδρευόντων αὐτῷ τις, ἐξάδελφος ὢν τῷ τοῦ βασιλέως προγονῷ Μιχαήλ, προβεβουλευμένην ἔχων τὴν κατὰ τούτου ἐπιβολήν, αὐτὸς τὸν τοιοῦτον λόγον τοῖς στρατιώταις διέσπειρε, Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 372 : le traître de Mantzikert.
110. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 105 καὶ 111, λέει πὼς τὸ 1081 ἡ μητέρα της δὲν εἶχε ξεπεράσει τὸ 15ο ἔτος τῆς ἡλικίας της.

ἔγγαμος βίος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους περιγράφεται ἀπ' τὴν κόρη τους
Ἄννα 32 καὶ εἶναι φανερὸ πὼς κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ γάμου τους ἡ θέση
τῆς Εἰρήνης στὸ παλάτι δὲν ἦταν καὶ τόσο ἀσφαλής, λόγω τῆς ἀνοιχτῆς ἐχ-
τρότητας τῆς πεθερᾶς της Ἄννας Δαλασσηνῆς, μιᾶς φανατισμένης ἐχθρᾶς ὁ-
λάκερης τῆς οἰκογένειας τῶν Δουκῶν [111], ἀλλὰ καὶ λόγω τῆς ἀφοσίωσης τοῦ
ἀντρός της πρὸς τὴν πανέμορφη καὶ ἔξυπνη βασίλισσα Μαρία τὴν Ἀβασγι-
κή [112]. Μετὰ τὴν ἄνοδο τοῦ Ἀλέξιου (α΄) στὸ θρόνο (1. IV. 1081) γιὰ ἀνεξή-
γητους λόγους ἡ Εἰρήνη ἔμενε μὲ τὶς ἀδελφές της, τὴ μητέρα της Μαρία τὴ
Βουλγαρικὴ καὶ τὸν μόνο προστάτη καὶ πάππο της, τὸν δραστήριο καίσα-
ρα Ἰωάννη Δούκα, τότε μοναχό, στὸ κάτω παλάτιον, ἐνῶ ὁ Ἀλέ-
ξιος μὲ τὴ μητέρα του Ἄννα Δαλασσηνὴ καὶ τοὺς ἀδελφούς του κατέλαβε τὸ
παλάτι τοῦ Βουκολέοντα [113]. Τὴν ἡμέρα τῆς στέψης τοῦ Ἀλέξιου
(α΄) ἡ Εἰρήνη δὲ στέφτηκε μαζί του [114].

Ὁ Ἀλέξιος εἶχε ἕνα ἀληθινὸ πάθος γιὰ τὴ χαριτωμένη Μαρία τὴν Ἀ-
βασγικὴ καὶ ἦταν ὁλότελα διατεθειμένος νὰ θυσιάση γι' αὐτὴ τὴ γυναίκα του
Εἰρήνη [115]. Ἡ δραστήρια ἐπέμβαση τοῦ πατριάρχη Κοσμᾶ (α΄), φανατισμένου
ὀπαδοῦ τῶν Δουκῶν, ποὺ ἀξιοῦσε νὰ στέψη τὴν Εἰρήνη[116], τὸν ἔσωσε ἀπὸ ἕνα
βαρὺ πολιτικὸ λάθος[117]. Ἑφτὰ μέρες μετὰ τὴ στέψη τοῦ Ἀλέξιου, στὶς 11 τ'
Ἀπρίλη, ὁ νέος βασιλέας μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ πατριάρχη, ἔστεψε αὐγού-
στα τὴ γυναίκα του Εἰρήνη [118]. Ἡ ζωή της ὅμως δὲν εἶχε κατὰ πολὺ ἀλ-
λάξει. Ὁ αὐτοκράτορας διατελοῦσε, ἀφοῦ κάπως ἀπαλλάχτηκε ἀπ' τὴν ἐπιρ-
ροὴ τῆς Μαρίας τῆς Ἀβασγικῆς[119], κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία τῆς μητέρας του,
στὴν ὁποία σχεδὸν παραχώρησε τὴ διακυβέρνηση τῆς Αὐτοκρατορίας [120], καὶ
ἔκανε, ὅπως μᾶς λέει σύγχρονός του χρονογράφος, «ἰδιαίτερη ζωὴ μὲ πολυά-
ριθμες γυναῖκες, καθὼς δὲ μποροῦσε νὰ κατανικήση τὸ πάθος του γι' αὐτὲς
καὶ νὰ προκαλῆ τὴ ζήλεια τῆς γυναίκας του» [121]. Καταλαβαίνει κανεὶς πόσο

111. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 106· Βρυέννιος, σ. 107.
112. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 104· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747· Γλυκᾶς, σ. 622.
113. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 105.
114. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 67.
115. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397.
116. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 110.
117. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397.
118. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 110.
119. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397.
120. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 6, ὑ. 28-34.
121. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747· Γλυκᾶς, σ. 622. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 57, ἑλλην. μεταφρ., σ. 417.

δύσκολη ἦταν ἡ ζωὴ τῆς Εἰρήνης, καὶ πόσο περιφρονοῦνταν σ' αὐτὰ τὰ χρόνια[122], κάτω ἀπὸ μιὰ πεθερὰ ποὺ δὲν τὴ χώνευε καὶ ποὺ γιὰ τὰ πολιτικὰ συμφέροντα τῆς οἰκογενείας της τὴν ἀνέχτηκε καὶ ἕνα ἄντρα ποὺ ἀδιαφοροῦσε γι' αὐτὴ καὶ γύριζε μὲ ἄλλες[123].

Ὅταν ὁ Ἀλέξιος μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Δυρραχίου ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς χρειάστηκε χρῆμα γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τους (Ὀχτώβρης τοῦ 1081), ἡ αὐτοκρατόρισσα ἦταν ἡ πρώτη ποὺ συνεισέφερε ἀπ' τὴν ἰδιαίτερη μητρικὴ καὶ πατρική της περιουσία[124]. Σιγά-σιγά, πραγματικὰ καὶ ἀδιόρατα, ἡ θέση τῆς νεαρῆς αὐτοκρατόρισσας γινόταν πιὸ σταθερὴ στὴν αὐλή. Ἀργότερα, ὅταν ἀποτραβήχτηκε ἡ Ἄννα Δαλασσηνὴ καὶ ὁ αὐτοκράτορας λυτρώθηκε ἀπ' τὴν κηδεμονία τῆς αὐταρχικῆς μητέρας του, ἡ θέση τῆς Εἰρήνης δυνάμωσε, γιὰ νὰ καταλήξη, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ κι ὅσο ὁ Ἀλέξιος γερνοῦσε καὶ ἡ τάση του γιὰ τὶς γυναῖκες ἀμβλυνόταν, νὰ γίνη πανίσχυρη καὶ νὰ ἔχη τεράστια πάνω στὸν ἄντρα της καὶ στὰ δημόσια πράματα ἐπιρροή[125]. Ἡ Εἰρήνη σὲ πολλὲς εὐκαιρίες συνόδευσε τὸν ἄντρα της στὶς ἐκστρατεῖες του. Τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1105 ὁ Ἀλέξιος ἀντιμετωπίζοντας μιὰ εἰσβολὴ τοῦ πρίγκιπα τοῦ Τάραντα Βοημούνδου πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἡ Εἰρήνη τὸν συνόδευσε γιὰ νὰ τὸν περιποιῆται, καθὼς ὑπόφερε ἀπ' τοὺς ρεμματισμοὺς τῶν ποδιῶν του, καὶ νὰ τὸν φυλάη, καθὼς μᾶς λέει ἡ Ἄννα Κομνηνή 32, ἀπ' τὶς ἐπιβουλὲς τῶν πολλῶν ἐχτρῶν του[126]. Ἐπίσης σὲ μιὰ ἄλλη ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Βοημούνδου, τὸ Νοέμβρη τοῦ 1107, ἡ αὐτοκρατόρισσα ἀκολούθησε τὸν Ἀλέξιο, ἀλλά, καθὼς δὲν εἶδαν τὸ συνηθισμένο θαῦμα τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, μετὰ τετραήμερη ἀναμονή, γύρισαν πίσω καὶ πῆγαν στὸ ναὸ τῶν Βλαχερνῶν καὶ μὲ θέρμη προσευχήθηκαν, καὶ μόνο ὅταν τὸ θαῦμα ἔγινε, μὲ καλὲς ἐλπίδες βγῆκαν ἀπ' τὴν πρωτεύουσα. Σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία ἔγινε καὶ ἡ συνωμοσία τῶν ἀδελφῶν Ἀαρὼν καὶ Θεόδωρου, ἀπογόνων τοῦ τελευταίου τσάρου τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννη-Βλαδίσλαου[127], ποὺ κατὰ ποὺ λένε, ἐπιβουλεύτηκαν δῆθεν τὴ ζωὴ τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ ἔρριχναν φ ά μ ο υ σ α (=σάτιρες, λιβέλλους) κα-

---

122. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 398.
123. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 57, ἑλλην. μετάφρ., σ. 417.
124. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 10.
125. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 60, ἑλλην. μετάφρ., σ. 419-20. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 398.
126. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 60-64.
127. Ὁ Ἀαρὼν καὶ ὁ Θεόδωρος ἦσαν γιοὶ τοῦ Ραδομιροῦ, δευτεροεξαδέλφου τῆς αὐγούστας Εἰρήνης, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 17, τὴ γενεαλογία τοῦ Ραδομιροῦ.

τὰ τῆς Εἰρήνης, γιατὶ συνόδευε τὸν αὐτοκράτορα στὸν πόλεμο καὶ δὲ γύριζε πίσω στὴν ΚΠολη[128].

Τέλος, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1108 ἡ αὐτοκρατόρισσα μὲ τὴν ἐπιμονή της γύ-
ρισε ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη πίσω στὴν ΚΠολη[129]. Πάλι τὸ 1116 ἀπ' τὸ νησί
τῆς Πριγκίπου, ὅπου βρισκόταν ἡ Εἰρήνη γιὰ νὰ παίρνη πιὸ εὔκολα εἰδήσεις
ἀπ' τὸν Ἀλέξιο, πῆγε καὶ τὸν συνάντησε στὸ Λοπάδιο τῆς Μ. Ἀσίας, κα-
θὼς πολεμοῦσε κατὰ τῶν Τούρκων. Τὴν τρίτη μέρα ἀπ' τὸν πηγαιμό της,
πρωὶ-πρωί, τῆς ἔφεραν τὴν εἴδηση πὼς οἱ Τοῦρκοι ἦσαν πολὺ κοντά, ἐνῶ ὁ
Ἀλέξιος κοιμόταν ἀκόμη· γιὰ νὰ μὴ ταράξη τὸν ὕπνο του, ἡ Εἰρήνη πρόσταξε
τὸν ἀγγελιαφόρο νὰ σωπάση, σηκώθηκε καὶ παρόλη τὴν ἀνησυχία της, προσ-
ποιήθηκε πὼς ἀπασχολήθηκε μὲ τὶς συνηθισμένες φροντίδες. Σὲ λίγο νέος
ἀγγελιαφόρος εἰδοποίησε πὼς οἱ βάρβαροι προχωροῦν· παρὰ τοὺς φόβους της,
ἡ αὐτοκρατόρισσα κατόρθωσε νὰ ἐπιβληθῆ στὰ νεῦρα της καὶ νὰ μείνη ἀτά-
ραχη στὸ πλευρὸ τοῦ αὐτοκράτορα. Χωρὶς νὰ νιάζωνται γιὰ τὸν κίνδυνο οἱ βα-
σιλεῖς κάθισαν στὸ τραπέζι, ὅταν ξαφνικὰ ἕνας ἄντρας βουτηγμένος στὸ αἷμα,
ἦλθε καὶ σωριάστηκε στὰ πόδια τοῦ αὐτοκράτορα, δείχνοντας πὼς ὁ κίνδυνος
ἦταν ἄμεσος καὶ πὼς ὁ ἐχτρὸς εἶχε φτάσει μπροστὰ στὶς πύλες. Ἀκόμη καὶ
τότε ἡ Εἰρήνη ἔμεινε ἀτάραχη, «σὰν τὴ δυνατὴ γυναίκα, λέει ἡ κόρη της, ποὺ
ἀναφέρει ὁ Σολομὼν στὶς Παροιμίες», κι ἂν ἔδειξε κάποιο φόβο, αὐτὸ ἦταν
γιὰ τὸν ἄντρα της καὶ ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό της. Ὅταν τέλος, μὲ δυσκολία τὴν ἔ-
πεισαν νὰ φροντίση καὶ γιὰ τὴ δική της ἀσφάλεια καὶ νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπ' τὴ
μάχη ποὺ θὰ ἐπακολουθοῦσε, ἔφυγε μὲ λύπη, «γυρίζοντας ἀδιάκοπα τὸ κεφά-
λι πρὸς τὰ πίσω γιὰ νὰ κοιτάζη τὸν ἄντρα της»[130].

Σὲ λίγο, καθὼς λόγω τῆς τρικυμίας δὲ μπόρεσε νὰ φύγη γιὰ τὴν ΚΠολη,
συνάντησε καὶ πάλι τὸν ἄντρα της στὴν Ἑλενούπολη τῆς Βιθυνίας[131], ὅπου
τὴν ἀποχωρίστηκε, γιὰ νὰ τὴν καλέση ἀμέσως ἔπειτα κοντά του στὴ Νικο-
μήδεια, καὶ νὰ τὴν κρατήση μέχρι ποὺ νὰ γίνη ἡ ἔφοδος τῶν Τούρκων[132].
Στάθηκε κοντὰ στὸν ἄντρα της μιὰ ἀληθινὴ νοσοκόμος γιὰ νὰ τοῦ προσφέρη
τὰ φάρμακα καὶ νὰ τοῦ ἀνακουφίζη τοὺς πόνους, σ' ὅλο τὸ μακρὸ διάστημα

---

128. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 87-91. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 61, ἑλλην. μετάφρ., σ. 421.
129. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 100.
130. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 190-91. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 62, ἑλλην. μετάφρ., σ. 421-22.
131. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 192.
132. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 194-95.

πού ὑπόφερε ἀπ' τούς ρευματισμούς του, καὶ ἰδιαίτερα κατὰ τὴν τελευταία μοιραία ἀρρώστια του [133]. Ἡ κόρη της Ἄννα Κομνηνὴ 32 πού δείχνει ἕνα ζωηρὸ θαυμασμὸ γιὰ τὴ μητέρα της, παρόλη τὴν ἐπιθυμία της νὰ μᾶς τὴ ζωγραφίση μὲ τὰ πιὸ κολακευτικὰ χρώματα, δὲν κατάφερε νὰ μᾶς τὴν παρουσιάση σὰν μιὰ τέλεια καλλονή. Ἦταν ψηλὴ καὶ καλοκαμωμένη· εἶχε μιὰ ἀσύγκριτη ἁρμονία σ' ὅλες της τὶς κινήσεις· εἶχε ὡραίους βραχίονες σὰν λαξευμένους στὸ ἐλεφαντόδοντο, πού τούς ἔδειχνε μὲ εὐχαρίστηση, καὶ κάτι πρασινογάλανα μάτια πού γοήτευαν. Εἶχε ἀκόμη κάπως ὑπερβολικὰ χρώματα καὶ τὰ ροδοκόκκινα μάγουλά της ξεχώριζαν ἀπὸ ἀρκετὴ ἀπόσταση. Τὸ πρόσωπό της πού ἔλαμπε μὲ μιὰ φεγγαρίσια λάμψη, δὲν ἦταν στρογγυλό, σὰν τὰ πρόσωπα πού βλέπομε στίς γυναῖκες τῆς Ἀσσυρίας, οὔτε μακρουλὸ σὰν τὰ πρόσωπα τῶν γυναικῶν τῆς Σκυθίας· ξέφευγε κάπως ἀπ' τὸ τέλειο σχῆμα τοῦ κύκλου [134].

Γιὰ τὸ χαραχτήρα της μᾶς λέει πὼς ἡ Εἰρήνη ἀπεχθανόταν τὶς δημόσιες ἐμφανίσεις, καὶ ὅταν τὸ ἀξίωμά της τὴν ὑποχρέωνε νὰ ἐμφανίζεται στὸ λαό, φαινόταν σαστισμένη καὶ κατακόκκινη. Δὲν τῆς ἄρεσε νὰ μιλάη καὶ στὶς γιορτὲς τοῦ παλατιοῦ περνοῦσε σιωπηλή, μὲ κλεισμένα χείλη, ψυχρὴ καὶ μυστηριακή, σὰν «ἕνα μαρμάρινο ἄγαλμα» [135]. Γιὰ τὴν ψυχρότητα καὶ σοβαρότητά της ἐπίκουρος ἔρχεται καὶ ὁ Γεώργιος Τορνίκης, πού μᾶς λέει πὼς «ὄχι μόνο αὐτὴ ποτέ της δὲν εἶπε ἕνα λόγο ἀστεῖο, περιττὸ ἢ κάποια ἐξυπνάδα, ἀλλὰ οὔτε ἀπὸ ἄλλον ἀνεχόταν νὰ πῆ μπροστά της κάτι τέτοιο» [135α]. Μὲ λίγα λόγια ἡ Ἄννα 32 μᾶς παρουσιάζει τὴ μητέρα της, σὰν ἕνα πρόσωπο ἄτονο, μέτριο, κάπως ἄτολμο, λίγο κρυφὸ ἀκόμη, ἕνα χαραχτήρα καταπιεσμένο χρόνια ὁλάκερα, ἀνάμεσα σ' ἕνα ἄντρα πού δὲν ἐνδιαφερόταν πολὺ γι' αὐτὴ καὶ σὲ μιὰ ἐχτρικὴ καὶ αὐταρχικὴ πεθερά [136]. Τέλος τὴν παρομοιάζει μὲ τὴν Ἀθηνᾶ, πού «κατέβηκε ἀπ' τὸν οὐρανὸ μὲ κάποια οὐράνια αἴγλη καὶ ἀπλησίαστη ἀκτινοβολία» [137].

133. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 60-61, 163-64, 233· Γλυκᾶς, σ. 622.
134. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 111-12. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 56, ἑλλην. μετάφρ., σ. 416.
135. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 60.
135α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 237: ρῆμα δὲ ἀστεῖον ἢ περιττὸν ἢ εὐτράπελον οὐ μόνον οὐκ αὐτὴ διὰ χειλέων προάγουσα, ἀλλ' οὐδὲ παρά του περὶ αὐτὴν τοῦτο ποιεῖσθαι ἀνεχομένη.
136. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 104 καὶ 106· τ. III, σ. 60· σὲ ἀντιπαραβολὴ πρὸς Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 747, καὶ Βρυέννιον, σ. 107. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 57, ἑλλην. μετάφρ., σ. 417.
137. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 112.

Ἡ μεγαλοψυχία καὶ ἡ φιλανθρωπία της, καθὼς καὶ ἡ ἐπιείκειά της, δείχνονται σὲ μιὰ πράξη της, ἀρκετὰ χαραχτηριστική. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας τῶν ἀδελφῶν Ἀνεμᾶ, ἀπογόνων τοῦ γιοῦ τοῦ Abdel-Aziz-el-Kotorbi, πού μὲ σθένος καὶ γενναιότητα εἶχε ὑπερασπιστῆ τὸν Χάνδακα τῆς Κρήτης κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ, ὁ αὐτοκράτορας χάρισε στὴ γυναίκα του τὸ πολυτελέστατο μέγαρο τοῦ πάμπλουτου συγκλητικοῦ Ἰωάννη Σολομῶντα πού οἱ Ἀνεμάδες τοῦ εἶχαν ὑποσχεθῆ τὸ θρόνο σὲ περίπτωση ἐπιτυχίας τοῦ συνωμοτικοῦ τους σχεδίου. Ἡ Εἰρήνη ὅμως μὲ τὴ σειρά της χάρισε τὸ μέγαρο στὴ γυναίκα τοῦ Σολομῶντα, χωρὶς τίποτε νὰ πάρη ἀπ' αὐτό, καὶ ἀκόμη πέτυχε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα νὰ χαριστῆ ἡ ποινὴ τῆς τύφλωσης στὸ Μιχαὴλ Ἀνεμᾶ, τὸν κορυφαῖο ἀπ' τούς τέσσερις ἀδελφούς, καθὼς θερμὰ τὴν παρακάλεσαν γι' αὐτὸ οἱ κόρες της, καὶ ἰδιαίτερα ἡ Ἄννα 32 [138].

Ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐξουσία τῆς Εἰρήνης στὴ βυζαντινὴ αὐλὴ τελείωσε μὲ τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α') τοῦ Κομνηνοῦ, πού συνέβη στὸ παλάτι τῶν Μαγγάνων, τὴ νύχτα τῆς 15ης τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1118 [139]. Ἐδῶ καὶ πολὺ καιρὸ ὁ αὐτοκράτορας ὑπόφερε ἀπὸ ρευματισμούς τῶν ποδιῶν, πού ἡ Ἄννα 32 ἀποδίδει τὴν αἰτία σὲ χτύπημα πού δέχτηκε ἔφιππος ἀπ' τὸ φίλο του καὶ συμπαίχτη του Τατίκιο, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος παρασύρθηκε ἀπ' τὸ ἄλογό του καὶ ἔπεσε πάνω στὸ βασιλέα, καὶ τὴ χειροτέρευση τῆς ἀρρώστιας στὸ πού στεκόταν πολλὲς ὧρες ὄρθιος κατὰ τὶς ἀκροάσεις τῶν Φράγκων εὐγενῶν τῆς Πρώτης Σταυροφορίας [140]. Ἡ κατάσταση τοῦ Ἀλέξιου (α') βάρυνε πολὺ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1118. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 μᾶς ἔχει ἀφήσει πολλὲς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς τελευταίας ἀρρώστιας, πού ὁδήγησε τὸν πατέρα της στὸν τάφο [141]. Σύμφωνα μὲ διάγνωση τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης, ὁ Ἀλέξιος (α') πέθανε «ἀπὸ μιὰ ὀξεία σύσπαση πού προῆλθε ἀπ' τὴ συμπίεση τοῦ μεμβρανώδους φράγματος τοῦ θώρακα καὶ τοῦ τραχήλου, ἀποτέλεσμα αὐτό, ἑνὸς κακοήθους οἰδήματος αἰφνίδιας ἐξέλιξης, προφανῶς ἑνὸς κακοήθους ὄγκου, στὴν ἀρχή του, ὠμοπλατοθωρακικοῦ» [142]. Ὁ νεκρός του πα-

138. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 69-75.
139. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 236· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 760-61· Νικήτας Χωνιάτης, Χρονικὴ Διήγησις, σ. 12.
140. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 159-63. Πρβλ. R. Guilland, Études Byzantines, σ. 8.
141. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 229-40.
142. Αὐτὴ εἶναι ἡ διάγνωση τοῦ R. P. Verdun, s. j., ancien interne des hôpitaux de Paris, εἰς B. Leib, Anne Comnène, Alexiade, τ. III, σ. 232, ὑ. 1. Πρβλ. R. Guilland, Études Byzantines, σ. 8.

ράμεινε ἐγκαταλειμμένος ἀπὸ ὅλους καὶ τὴν ἑπομένη τοῦ θανάτου του τάφηκε μὲ σπουδὴ καὶ χωρὶς τὴν παραδομένη γιὰ τοὺς βασιλεῖς ἐπικήδεια τελετή [143], στὴ μονὴ τοῦ Φ ι λ α ν θ ρ ώ π ο υ Χ ρ ι σ τ ο ῦ ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε ἱδρύσει [144].

Εἴπαμε πιὸ πάνω πὼς ἡ ἐπιρροὴ καὶ ἡ ἐξουσία τῆς Εἰρήνης τελείωσε μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της. Αὐτὸ δὲ θὰ γινόταν, ἂν βασίλευαν ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 καὶ ὁ ἄντρας της Νικηφόρος Βρυέννιος. Ἡ Εἰρήνη ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ αὐτὴ τὴν κόρη της ἤθελε ὡς διάδοχο τοῦ ἀντρός της τὸ γαμβρό της κ α ί σ α ρ α Νικηφόρο Βρυέννιο καὶ ὄχι τὸ γιό της Ἰωάννη Κομνηνὸ 34, ἐστεμμένο ἤδη συμβασιλέα τοῦ πατέρα του, ποὺ τὸν θεωροῦσε ἐπιπόλαιο, διεφθαρμένο καὶ κάπως ἀνισόρροπο [145], ἐνῶ στὴν πραγματικότητα πολὺ μὲ αὐτὴ τὴν κρίση της τὸν ἀδικοῦσε. Σ' αὐτὴ τὴν πάλη μεταξὺ τῆς Ἄννας 32 καὶ τοῦ Ἰωάννη 34, ἐκτὸς τῆς Εἰρήνης, ὁλάκερη ἡ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια πῆρε μέρος· ὁ δευτερότοκος γιὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 35 ὑποστήριζε τὴν ἀδελφή του, ἐνῶ ὁ τριτότοκος Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 36 τὸν ἀδελφό του [146]. Οἱ δυὸ γυναῖκες, μητέρα καὶ κόρη, συμμάχησαν λοιπὸν ἀποφασιστικά, γιὰ ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὸ νόμιμο διάδοχο καὶ ἐπειδὴ ἡ Εἰρήνη ἀσκοῦσε πάνω στὸ γερασμένο καὶ ἄρρωστο αὐτοκράτορα μεγάλη ἐπιρροή, μποροῦσαν νὰ ἐλπίζουν πὼς τὸ σχέδιό τους θὰ πετύχαινε. Φαίνεται πὼς ὁ αὐτοκράτορας στὶς ἐνοχλήσεις τῆς γυναίκας του γιὰ νὰ ἀναδείξη ὡς διάδοχό του τὸ Βρυέννιο, τὴν ἄφηνε νὰ ἐλπίζη πὼς δὲ θὰ παραβλέψη τὸ αἴτημά της [147]. Ὅταν ὅμως φορτικὰ τοῦ ἀξιοῦσε νὰ προβῆ σὲ ἄμεσες ἐνέργειες, ὁ Ἀλέξιος (α') ξέσπασε, καὶ φώναξε: «Ποιὸς ἀπ' τοὺς προκατόχους μου, ἔχοντας γιὸ κατάλληλο γιὰ τὴ βασιλεία, τὸν παράβλεψε καὶ ἀντὶ αὐτοῦ διάλεξε τὸ γαμβρό του; Θὰ γελάση τὸ Π α ν ρ ώ μ α ι ο ν (=τὸ Πανελλήνιο) ἄν, ἀντὶ τοῦ γιοῦ

---

143. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 764-65· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 269 : τῇ δεσποίνῃ καὶ μητρὶ (Εἰρήνη) συνεπένθουν (ἡ Ἄννα 32, ὁ ἄντρας της καὶ τὰ παιδιά τους) καὶ τὸν βασιλέα γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς ἐπ' ἐδάφους ἀντὶ τῶν περὶ τὸν κοιτῶνα, ἀντὶ τῶν τῆς ἑταιρείας, τῶν πολλῶν ἐκείνων καὶ ἀνδρικῶν δορυφόρων, μόνοι τότε περιεκάθηντο· τῷ γὰρ νέῳ βασιλεῖ τὸ συγγενὲς ἅπαν συναπῆλθε καὶ τὸ ὑπήκοον.

144. Χωνιάτης, σ. 12. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 186. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 525.

145. Χωνιάτης, σ. 8 : τὸν Ἰωάννην ἐνδιαβάλλουσα, προπετῆ τοῦτον ἀποκαλοῦσα, καὶ ὑγρὸν τὸν βίον ἐπιτωθάζουσα, παλίστροφόν τε τὸ ἦθος καὶ μηδαμῆ μηδὲν ὑγιὲς ἔχοντα.

146. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 748.

147. Χωνιάτης, σ. 8-9.

μου, κάνω διάδοχό μου τὸ Μακεδόνα», ἐννοώντας τὸν ἀπ' τὴν Ὀρεστιάδα
τῆς Θράκης (Μακεδονίας κατὰ τοὺς Βυζαντινούς) Βρυέννιο [148]. Ἀλλὰ καὶ πά-
λι τὴν ἄφηνε μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ τὸ σκεφτῆ [149].

Στὶς 15 τοῦ Αὐγούστου (τοῦ 1118) ὁ Ἰωάννης 34 πῆγε στὸ παλάτι τῶν
Μαγγάνων, κοντὰ στὸν ἑτοιμοθάνατο πατέρα του, καὶ ἀφοῦ τὸ ἔβγαλε ἀπ' τὸ
χέρι, ἢ καλύτερα, δέχτηκε ἀπ' τὸν πατέρα του τὸ αὐτοκρατορικὸ δαχτυλίδι,
ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ μεγάλο παλάτι [150]. Τότε
οἱ δυὸ φιλόδοξες γυναῖκες ξέσπασαν σὲ μιὰ κρίση τρέλλας καὶ παράλογης μα-
νίας. Ἡ Εἰρήνη παρακινοῦσε τὸ Βρυέννιο νὰ ἀνακηρυχτῆ κι αὐτὸς αὐτοκρά-
τορας καὶ νὰ βαδίση κατὰ τοῦ γυναικαδέλφου του μὲ τὰ ὅπλα στὸ χέρι. Ὕ-
στερα ἔπεσε πάνω στὸν ἑτοιμοθάνατο Ἀλέξιο· τοῦ φώναζε πὼς πρὶν ἀκόμη
πεθάνη, ὁ γιός του τοῦ ἔκλεψε τὸ θρόνο καὶ τὸν ἱκέτευε νὰ ἀναγνωρίση ἐπιτέ-
λους τὰ δικαιώματα τοῦ Βρυέννιου πάνω στὸ στέμμα. Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος, χω-
ρὶς νὰ ἀπαντήση, ὕψωσε πρὸς τὸν οὐρανὸ τὰ χέρια του, μὲ μιὰ ἀόριστη κί-
νηση καὶ χαμογέλασε [151].

Τότε ἡ Εἰρήνη ἔξαλλη, ξέσπασε σὲ μιὰ γοερή, δραματικὴ παρατήρηση,
καὶ τοῦ φώναξε κατὰ πρόσωπο: «Ἄντρα μου, καὶ στὴ ζωὴ ποὺ βρισκόσουν
δὲν ἔκανες τίποτε ἄλλο ἀπὸ πονηριές, καὶ τὰ λόγια σου δὲ χρησίμευαν παρὰ
μόνο γιὰ νὰ κρύψουν τὶς σκέψεις σου, καὶ τώρα ποὺ πεθαίνεις, ὁ ἴδιος παρα-
μένεις ἀκόμη, ὅπως καὶ πρῶτα» [152]. Σύμφωνα μὲ κάποιο βαθὺ καὶ γλαφυρὸ
βυζαντινολόγο, «τίποτε ἴσως δὲν ἀποδεικνύει καλύτερα ἀπ' αὐτὸ τὸ φθέγμα
τῆς Εἰρήνης, πὼς ὁ Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνὸς ὑπῆρξε ἕνας μεγάλος δημό-
σιος ἄντρας» [153], ἐνῶ κάποιος ἄλλος λέει πὼς «πολὺ καλὰ τὰ λόγια τῆς Εἰρή-
νης μποροῦσαν νὰ χαραχτοῦν στὸν τάφο τοῦ Ἀλέξιου, καθὼς χαραχτηρίζουν
ὁλάκερη τὴ ζωή του» [154].

---

148. Χωνιάτης, σ. 9. Πρβλ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 321.

149. Χωνιάτης, σ. 9.

150. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 238· Χωνιάτης, σ. 10· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 761-64· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 269.

151. Χωνιάτης, σ. 9-11.

152. Χωνιάτης, σ. 11 : Βύθιον στενάξασα (ἡ Εἰρήνη) εἴρηκεν «ὦ ἄνερ, καὶ ζῶν παντοίαις μεθοδείαις ἐκέκασο, ἀντίφθογγον τὴν γλῶτταν πλουτῶν τοῖς νοήμασι, καὶ νῦν δὲ ὡσαύτως τοῦ βίου ἀπαλλαττόμενος ἀμεταπτώτως ἔχεις οἷς καὶ πρώην προσέκεισο».

153. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 204.

154. Ed. Gibbon εἰς Κωνστ. Παπαρρηγόπουλον, Δ', β', σ. 110, ὅπου καὶ οἱ ἀντιρρήσεις τοῦ ἐθνικοῦ μας ἱστορικοῦ γιὰ τὴ γνώμη τοῦ Gibbon.

Ἡ Εἰρήνη ἀπότυχε στὴν προσπάθειά της νὰ ἀναδείξη αὐτοκρατόρισσα τὴν κόρη της Ἄννα 32 καὶ νὰ συνεχίση νὰ ἐξουσιάζη στὴν αὐλὴ καὶ στὸ Βυζάντιο[155]. Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποτυχία ἡ Εἰρήνη περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ σχῆμα[156] καὶ ἔζησε στὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης, σὲ ἰδιαίτερο παλάτι ποὺ ἔχτισε μέσα στὸν περίβολό της[157], καὶ ὅπου δημιούργησε μιὰ προσωπική της πνευματικὴ αὐλή, ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ κόρες της, ἡ ἐγγονή της Εἰρήνη Δούκαινα 67, κόρη τῆς Ἄννας 32, καὶ ὁ γαμβρός της Νικηφόρος Βρυέννιος[158]. Ἐκεῖ ἔζησε μέχρι τὸ θάνατό της ποὺ συνέβη στὶς 19 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1133[159]. Πέθανε σ' ἕνα περιβάλλον ἀπόλυτης γαλήνης—σὲ

155. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747-48 καὶ 760-65· Χωνιάτης, σ. 8-12· Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 187-88· Γλυκᾶς, σ. 622· Ἐφραίμ, σ. 161, στίχ. 3770-80. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 273-76· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 39-44, ἑλλην. μετάφρ., σ. 398-402· Αἰκατ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 157-59. Ἡ ἀντίθετη ἀπόφανση τοῦ Γεώργιου Τορνίκη, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 269, πὼς κακῶς ἡ Ἄννα 32 λέγεται «ἀντίζηλος τοῦ ἀδελφοῦ της γιὰ τὴ βασιλεία», δὲν πρέπει νὰ γίνη πιστευτή.

156. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 186· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 150-51.

157. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ΜΜ 5 (1887), σ. 382-383.

158. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 151 : φιλοσόφου τοῦ ἀκροατηρίου τυγχάνοντος τῆς μεγάλης βασιλίδος, τῶν ἄλλων βασιλίδων (=τῶν θυγατέρων της καὶ τῆς ἐγγόνης της), τοῦ καίσαρος (Νικηφόρου Βρυέννιου), ὅπου γε οὐδ' ὁ περὶ τὴν βασιλίδα κύκλος παντάπασιν ἀφιλόσοφος.

159. Ἡ ἡμερομηνία τῆς 19ης τοῦ Φλεβάρη προκύπτει καθαρὰ ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωτείρας τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 65 § 95. Ὡς πρὸς τὸ ἔτος τοῦ θανάτου, ἡ Εἰρήνη φέρεται στὸ ἀνωτέρω τυπικό (σ. 65 § 95), πὼς πέθανε «κατὰ τὴν πρώτην ἰνδικτιῶνα». Μιὰ πρώτη ἰνδικτιὼν πέφτει στὸ ἔτος 1123 καὶ μιὰ ἄλλη στὸ ἔτος 1138. Ἡ πρώτη πρέπει νὰ ἀπορριφτῆ, γιατὶ ἡ Εἰρήνη πέθανε μετὰ τὸ γιό της Ἀνδρόνικο Κομνηνό 35 (βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνόν 35, ὑ. 17). Ἀλλὰ καὶ τὸ 1138 δὲ μπορεῖ νὰ γίνη δεχτό, γιατὶ ἡ Εἰρήνη στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα τοῦ γιοῦ της Ἰωάννη (β') 34, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 238 καὶ 245-47, φέρεται ὡς πεθαμένη πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136. Δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ ἀποβλέψωμε σὲ λάθη τοῦ ἀντιγραφέα τοῦ χειρογράφου τοῦ τυπικοῦ τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωτείρας ποὺ διάβασε «κατὰ τὴν α' ἰνδικτιῶνα» ἀντὶ «κατὰ τὴν ια' ἰνδικτιῶνα» ποὺ συμπίπτει τὸ 1133, ἢ ποὺ διάβασε «κατὰ τὴν α' ἰνδικτιῶνα» ἀντὶ «κατὰ τὴν α' ἡμέραν», δηλ. κατὰ ἡμέραν Κυριακήν, καὶ πραγματικὰ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1130 καὶ 1136, μιὰ Κυριακὴ 19 τοῦ Φλεβάρη δὲν πέφτει παρὰ στὸ ἔτος 1133. Γι' αὐτὸ ἡ χρονολογία θανάτου τῆς Εἰρήνης ποὺ πρέπει νὰ γίνη ἀποδεχτὴ εἶναι ἡ τῆς 19ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1133, βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 15, ὑ. 2,καὶ P. Gautier, L' Obituaire du typikon du Pantocrator, REB27 (1969), σ. 245-47.

χτυπητὴ ἀντίθεση ἀπ' τὸ θορυβῶδες σκηνικὸ τῶν ἐπιθανάτιων στιγμῶν τοῦ
ἀντρός της—στὴ μέση τῶν τόσων ἀπογόνων της, σὲ πλήρη ἐπίγνωση καὶ δι-
αύγεια νοῦ, ψύχραιμη ὅπως σὲ ὁλάκερη τὴ ζωή της, ἀφοῦ τελευταία της κί-
νηση ἦταν, νὰ σηκώση τὰ χέρια της καὶ νὰ κλείση τὰ βλέφαρα τῶν ματιῶν
της γιὰ τὸν αἰώνιο ὕπνο της[159α].

Ἡ σύντροφος τοῦ πρώτου Κομνηνοῦ ἦταν μιὰ καλλιεργημένη γυναίκα,
μιὰ προστάτρια τῆς παιδείας καὶ βρισκόταν σὲ οἰκειότητα μὲ τοὺς φιλολό-
γους τοῦ καιροῦ της[160]. Ὅμοια μὲ τὸν ἄντρα της ποὺ ἦταν ἐξασκημένος στὴ
θεολογία[161], ἀρεσκόταν νὰ διαβάζη τοὺς στρυφνοὺς δογματικοὺς τῆς Ἐκκλη-
σίας, ὅπως τὸ Μάξιμο τὸν Ὁμολογητή[162]. Καὶ ὁ δογματιστὴς Εὐθύμιος Ζι-
γαβηνός, ὁ συγγραφέας τῆς Δογματικῆς Πανοπλίας, ἦταν γνω-
στὸς τῆς μητέρας της Μαρίας τῆς Βουλγαρικῆς καὶ μὲ τὴ μεσολάβηση αὐ-
τῆς καὶ τῆς Εἰρήνης τοῦ ἀνάθεσε ὁ Ἀλέξιος (α') τὴν ἐκπόνηση αὐτοῦ τοῦ ἔρ-
γου[163]. Ἴσως καμιὰ ἄλλη αὐτοκρατόρισσα τοῦ Βυζαντίου δὲν ἐνέπνευσε, ὅσο
ἡ Εἰρήνη, τοὺς συγγραφεῖς καὶ ποιητὲς τοῦ καιροῦ της.

Ὁ γαμβρός της Νικηφόρος Βρυέννιος ἔγραψε τὸ ἔργο του Ὕλη Ἱ-
στορίας κατὰ δική της ἐπιταγή[164]. Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος
τῆς ἀφιέρωσε ἕνα ποίημα κατὰ τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ της σεβαστοκρά-
τορα Ἀνδρόνικου 35[165]. Ὁ ἴδιος αὐλικὸς ποιητὴς σὲ ἄλλα του στιχουργή-
ματα ἀναφέρεται στὴν Εἰρήνη. Σ' ἕνα του ποίημα γιὰ τοὺς γάμους ἑνὸς ἐγγο-

159α. Τυπικὸν μονῆς Κοσμοσωτείρας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ.
65 (§ 93) : ἥτις (Εἰρήνη)—ὢ τοῦ θαύματος—χερσὶν ἰδίαις τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῆς, πάσης
τῆς συγγενείας παρουσιαζούσης, ἐκάλυψε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀποβιώσεως, μή τινος ἑτέ-
ρου τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῆς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ θανάτου τὰς χεῖρας αὐτοῦ ὑφαπλώσαντος.

160. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα
Ἀνδρόνικον Κομνηνόν (τὸν γιὸν Ἀλέξιου α'), σ. 86 : ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀμφὶ μητέρα καὶ
βασιλίδα. Τοῦ ἰδίου, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην (β'), σ. 269 : Μη-
τρῷος οἰκέτης ἐγώ σοι καὶ τοῦ κύκλου τῆς βασιλίδος ἐκείνης (τῆς Εἰρήνης) μετεσχηκώς.

161. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 75.

162. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 38. Τὶς δογματικὲς καὶ πολεμικὲς πραγματεῖες τοῦ
Μάξιμου, ὅπως καὶ τὶς Ἐπιστολές του, βλ. εἰς PG 90 καὶ 91.

163. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 223.

164. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 5. Βρυέννιος, σ. 15.

165. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δού-
καιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς. Τὸ πλῆρες κείμενο εἰς A. Majuri,
«Anecdota Prodromea», σ. 541-44. Ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματος εἰς Συν. Παπαδημη-
τρίου, Theodor Prodrom, σ. 170. Μετάφρ. ἀποσπάσματος στὴ γαλλικὴ εἰς P. Gautier,
L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1929), σ. 250.

νοῦ της, τὴν ἀνακηρύσσει ὡς «τὴν ἀρίστη ἀπὸ ὅλες τὶς αὐτοκρατόρισσες» [166].
Σ' ἕνα ἐπιτάφιο τῆς Θεοδώρας, νύφης τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, τὴν ἀποκα-
λεῖ «ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς βασίλισσες, περιβόητη μέσα στὸ γυναικεῖο κόσμο,
ἀχανέστατη ἄβυσσο στὶς δωρεές της πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, βασίλισσα ποὺ στόλι-
σε τὸ στέμμα της ὄχι μὲ πετράδια ἀλλὰ μὲ ἀρετὲς καὶ ποὺ βασίλευσε ὄχι μό-
νο πάνω στὴ γῆ, ἀλλὰ καὶ πάνω στὰ πάθη της» [167]. Κάτι τέτοιο, ὅπως εἴδα-
με, μᾶς λέει καὶ ὁ ὑ π ο μ ν η μ α τ ο γ ρ ά φ ο ς Γεώργιος Τορνίκης [168]. Ἀ-
κόμη ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μὲ θαυμασμὸ ἀναφέρει τὸ ὄνομά της: «ἡ βασί-
λισσα ἡ μεγίστη Εἰρήνη» [169]. Σ' ἕνα ἐπιθαλάμιο γιὰ τοὺς γάμους τῶν γιῶν
τῆς ἴδιας Ἄννας Κομνηνῆς 32, ὁ ποιητὴς λέει: «Δέστε αὐτὴ τὴν ἱερὴ βασίλισ-
σα, τὴν Εἰρήνη ποὺ σκορπάει τὴν εἰρήνη, τὸ θαῦμα τῆς οἰκογένειας τῶν Δου-
κῶν, ποὺ τόσο ἄξια πάνω σὲ ὅλους μας βασίλευσε, δέστε αὐτὸ τὸ χέρι της ποὺ
τόσο καλὰ ξέρομε πὼς τὸ ἅπλωσε γιὰ νὰ δίνῃ μὲ ἀφθονία, δέστε τὴν ἀγάπη
της πρὸς τὸ Θεό, τὴ συμπόνια της πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅλη τὴν ἄλλη ἀρε-
τή της» [170]. Τέλος, ὁ ἴδιος ποιητὴς δίκαια μᾶς λέει πὼς ἡ Εἰρήνη ὑπῆρξε «ἡ
ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Δουκῶν καὶ μεγίστη βασίλισσα» τοῦ οἴκου τῶν Κο-
μνηνῶν [171], ἐνῶ ἄλλος σύγχρονός της ποιητής, ὁ ἰατρὸς καὶ φυσικὸς Νικόλαος
Καλλικλῆς [172], σ' ἕνα του ποίημα γιὰ τὴ βασίλισσα Εἰρήνη, τὴν ἀνακηρύσσει
λ α μ π τ ή ρ α τ ῶ ν Δ ο υ κ ῶ ν [173].

Σχετικὰ μὲ τὴ γενναιοδωρία της, ποὺ ἀνωτέρω ἀναφέρει ὁ Πρόδρομος,
ἔρχονται καὶ ἄλλοι σύγχρονοί της συμμάρτυρες, ὁ Γεώργιος Τορνίκης [174], ὁ
Μιχαὴλ Ἰταλικὸς [175] καὶ προπάντων ἡ κόρη της Ἄννα Κομνηνή 32, ποὺ μᾶς

166. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1077, καὶ Συν. Παπαδημητρίου, Theodor Prodrom, σ. 413.

167. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιοι τῇ γυναικὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου καί-
σαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, εἰς Ed. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 88.

168. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 97.

169. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., BZ 16 (1907), σ. 92 : καὶ τῆς ἀνάσσης τῆς μεγίστης Εἰρήνης.

170. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 130, στ. 1400.

171. Θεόδωρος Πρόδρομος, εἰς μονῳδίαν Γρηγορίου Καματηροῦ, A. Majuri, «Anecdota Prodromea», σ. 531 καὶ 548 : τὴν ἀρχηγὸν τοῦ γένους καὶ μεγίστην βασίλισσαν.

172. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 230-31, 236.

173. Νικόλαος Καλλικλῆς, σ. 7 [319] ἀριθ. 2 : Εἰς τὸ καλὸν ξύλον τὸ κοσμηθὲν ὑπὸ τῆς δεσποίνης. Τούτοις φυτεύει σέ, ξύλον Ζωηφόρον, Δουκῶν ὁ λαμπτὴρ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη.

174. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἔτι ὄντος ὑπομνηματογράφου, σ. 238-41.

175. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 148 : τῆς χειρὸς τὸ φιλόδωρον.

λέει: «Βγαίνοντας ἡ αὐτοκρατόρισσα ἀπ' τὴν πρωτεύουσα, πῆρε μαζί της ὅσα
ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἄλλα μέταλλα νομίσματα εἶχε καὶ μερικὰ ἀντικείμενα ἀξίας,
καὶ κατὰ τὴ διαδρομή της ἔδινε μὲ ἁπλοχεριὰ σὲ ὅλους τοὺς ζητιάνους, σὲ
ὅλους ποὺ ἦσαν ντυμένοι μὲ δέρματα ζώων καὶ σὲ ὅλους τοὺς γυμνούς. Καὶ
ὅταν ἔφτασε στὴν αὐτοκρατορικὴ σκηνὴ καὶ μπῆκε μέσα σ' αὐτή, δὲν ξεκου-
ράστηκε καθόλου, ἀλλὰ ἄφησε ἀνοιχτὴ τὴν πόρτα τῆς σκηνῆς καὶ ἐπέτρεψε
νὰ μπῆ μέσα ὅποιος ἤθελε. Καὶ ὄχι μόνο ἔδινε χρήματα στοὺς φτωχούς, ἀλλὰ
καὶ τὶς συμβουλές της. Σὲ ὅσους ἔβλεπε πὼς ἦσαν στὸ σῶμα γεροὶ καὶ ὑγι-
εῖς, τοὺς συνιστοῦσε νὰ μὴν εἶναι τεμπέληδες, ἀλλὰ νὰ προσπαθήσουν μὲ τὴν
ἐργασία νὰ κερδίζουν τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα καὶ ὄχι ἀπὸ τεμπελιὰ νὰ γυρί-
ζουν ἀπὸ πόρτα σὲ πόρτα καὶ νὰ ζητιανεύουν. Κάθε μέρα, προσθέτει, ἔβλεπε
κανεὶς τὴ βασίλισσά μας νὰ ἀναμιγνύῃ τὴν εὐσπλαχνία της μὲ τὰ τρόφιμα καὶ
τὸ ποτό, ποὺ μοίραζε» [176].

Ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, πνευματικὸς θεράποντας τῆς Εἰρήνης ποὺ σύχνα-
ζε στὴ μ ι κ ρ ή τ η ς α ὐ λ ὴ στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης [177], ξεπερνάει
ἴσως καὶ αὐτὴ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32 στοὺς διθυράμβους του γιὰ τὴν Εἰρή-
νη, «αὐτὸ τὸ μεγάλο κόσμημα καὶ σέμνωμα τῆς βασιλείας, ποὺ βγῆκε μὲν
ἀπ' τοὺς Δοῦκες, ἀλλὰ σ' ὁλάκερη τὴν κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο οἰκουμένη κατά-
στραφτε καὶ ἔλαμπε μὲ τὶς ἀρετές της, πρὸς τὴν ὁποία — στὸ ἦθος καὶ στὴ
διαγωγὴ — κανεὶς ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους σὲ τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ ἀνταγωνι-
στῆ» [178]. Σὲ μιὰ ἐπιστολή του πρὸς τὴν Εἰρήνη, ποὺ σ' αὐτὴ ὁ Ἰταλικὸς ἀνα-
φέρεται στὸ φιλόσοφο καὶ στὴ φιλοσοφία, τὴν ὀνομάζει «ὅλων τῶν γυναικῶν
ἀνώτερη στὴ φρόνηση καὶ τὴν ἀρετή» [179], «ἱερὰ κεφαλή» [180], καὶ τονίζει «τὴν
εὐγένεια τῆς καταγωγῆς της, τὴ σταθερότητα τῆς γνώμης της, τὴ φυσική της
ὀμορφιά, τὴν εὐμένεια στοὺς τρόπους της, τὴν ἀπαράμιλλη σωφροσύνη της,
τὴ σφριγηλότητα τῆς σκέψης της, τὴν εὐθύτητά της στὴν ἀπονομὴ τῆς δι-

176. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 63-4.

177. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην (β'), σ. 269 : Μητρῷος οἰκέτης ἐγώ σοι καὶ τοῦ κύκλου τῆς βασιλίδος ἐκείνης (Εἰρήνης) μετεσχηκώς, τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 146 καὶ 151.

178. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν τῆς καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης ὡς παρ' ἐκείνης ἐκδοθείς, σ. 106-107, καὶ Ed. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 99.

179. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Πρὸς τὴν δέσποιναν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 94 : ὦ τῶν ἁπασῶν γυναικῶν ὑπερτέρα καὶ φρονήσει καὶ ἀρετῇ».

180. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 95 : νὴ τὴν ἱεράν σου κεφαλήν.

καιοσύνης, τὴ φιλανθρωπία της καθὼς ἄφηνε νὰ χύνωνται σὰν ποτάμια οἱ θησαυροί της στοὺς φτωχούς». Καὶ καταλήγει νὰ τῆς πῆ: «Ἔχε ὅλη τὴν ἀρετὴ ὅση ἀνήκει στὴ θεωρία καὶ ὅση στολίζει τὴν ἐνσώματη ζωή, ποὺ μὲ αὐτὴ ἔζησες καὶ ἀπ' αὐτὴ ἐξακοντίζεις τὶς θεοειδέστατες αὐγὲς καὶ δείχνεσαι στὸν κόσμο ἕνας ἀπ' τοὺς οὐράνιους φωστῆρες» [182].

Σὲ λόγο του ποὺ ἀπάγγειλε μπροστὰ στὸ «λογιώτατο θέατρο» καὶ «φιλόσοφο ἀκροατήριο» δηλ. μπροστὰ στὴ μικρὴ αὐλὴ τοῦ ἰδιαίτερου παλατιοῦ της στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης, τὴν ἀποκαλεῖ «λογιώτερη ἀπὸ ὅλες τὶς αὐτοκρατόρισσες» καὶ «πῶς πιὸ πολὺ τίμησε τοὺς ρητορικοὺς λόγους ἀπὸ ὅσο ὅλοι μαζὶ οἱ ἄλλοι» [183]. Καὶ τονίζει πάλι σ' αὐτὸ τὸ λόγο του, «τὴ σωματική της ὀμορφιά, τὴ λαμπρότητα τῆς γενιᾶς της, τὴ σταθερότητα τῆς σκέψης της, τὴ σοφία της, τὴ γενναιοδωρία της, τὴν ταπεινοφροσύνη της, τὴν εὐθύτητά της στὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, τὴν ἀσύγκριτη σωφροσύνη της, τὸ ἀνδρεῖο παράστημα τῆς ψυχῆς της, τὸ καλόβολο τοῦ χαραχτήρα της, τὴν ἐξυπνάδα της, τὴν σὲ ὅλα τὰ πράματα σύνεσή της» [184].

Καὶ ἀκόμη τῆς λέει: «Ποιὸ πρῶτο ἀπ' τὰ δικά σου νὰ ἀναφέρω καὶ ποιὸ δεύτερο; Ὡς πρὸς τὴ σωματική σου διάπλαση, ποιὰ ἔγινε ἕνα τέτοιο καλλιτέχνημα τῆς φύσης σὲ ὕψος, σὲ ὀμορφιὰ καὶ σὲ συμμετρικὴ ἀναλογία τῶν μελῶν τοῦ σώματος, ἔτσι ποὺ νὰ θεωρῆσαι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ σὲ βλέπουν, ὄχι τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ μιὰ κατάπληξη, ἕνα θαῦμα καὶ ἕνα καινούργιο θέαμα, ἕνα ἔργο, βγαλμένο ἀπ' τὰ δάχτυλα τοῦ Θεοῦ, ὅπως οἱ οὐρανοί, καθὼς οἱ προφῆτες λένε. Ἔτσι ποὺ εἶσαι δὲ χρειάστηκες νὰ καταφύγης στὰ φτιασίδια καὶ σὲ ἄλλους καλλωπισμούς, ὅπως κάνουν οἱ κομψευόμενες γυναῖκες, βρίζοντας τὸ πλάσμα τοῦ Θεοῦ, καὶ περιφρονεῖς ὡς μάταιη καὶ κενόσπουδη τὴν τέχνη τῆς ἀλχημίστριας Κλεοπάτρας. Ὅσο γιὰ μένα, θαυμάζω τὴν ἱερὴ βασίλισσα, γιατὶ ὅλη ἡ ὀμορφιά της βρίσκεται στὸν ἐσωτερικό της κόσμο, καὶ δὲ γυαλίζει μὲ τὰ χρυσὰ κρόσσια ἀλλὰ ἀπαστράφτει μὲ τὶς ἀρετές της, καὶ τότε ποὺ ζοῦσε στὸν κόσμο ὡς βασίλισσα καὶ σύζυγος, καὶ τώρα ποὺ ὡς μοναχὴ ἀποσύρθηκε ἀπ' αὐτὸν καὶ εἶναι στραμμένη πρὸς τὸ Νυμφίο της καὶ πίσω ἀπ' αὐτὸν ἔχει προσκολληθῆ. Στὴ σωφροσύνη ξεπέρασε ὅλες τὶς γυναῖκες καὶ στὴν ἀνδρεία καὶ τὴν εὐψυχία ὅλους τοὺς ἄντρες. Στὰ λόγια της, στὰ ἔργα της, στὶς παραλείψεις, στὶς

181. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 98.
182. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 98.
183. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 146 καὶ 151.
184. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 148.

προτιμήσεις της, βλέπει κανεὶς νὰ τὴν περιτριγυρίζουν σὰ σὲ χορό, οἱ τέσσερις βασιλικὲς ἀρετὲς τῆς παράδοσης, τὸ θάρρος, ἡ ἐπιείκεια, ἡ σοφία, μ' ἐπικεφαλῆς τὴ σωφροσύνη, τὴν ὑπέρτατη τῶν ἀρετῶν» [185]. «Σὰν ἕνα ζῶο ἀμφίβιο, στόλισε ἄριστα καὶ τὶς δυὸ ζωὲς ποὺ ἔζησε, τὴν αὐτοκρατορικὴ καὶ τὴ μοναχική, καὶ πέταξε ἀπ' τὴν πρώτη στὴ δεύτερη, σὰν ἕνας χρυσόφτερος ἀετὸς διὰ τοῦ ἀέρα στοὺς οὐρανούς» [186].

Ὁ Μανουὴλ Στραβορωμανὸς ἐπίσης ἀφιέρωσε δυὸ ἔργα του στὴν αὐτοκρατόρισσα. Τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ἕνας μᾶλλον μακρὸς ἀλλὰ δυστυχῶς ἀτελὴς παρηγορητικὸς λόγος γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Εἰρήνης Μιχαὴλ Δούκα [187], καὶ τὸ ἄλλο ἕνα ἁπλὸ ἐπίγραμμα, ποὺ μὲ αὐτὸ ἐπικαλεῖται πάνω της τὴν εὔνοια τοῦ ἁγίου Δημήτριου [188]. Ὁ Γεώργιος Τορνίκης, ποὺ ἐπανειλημμένως πιὸ πάνω ἔχομε ἀναφέρει, μᾶς λέει «πόσο ἡ Εἰρήνη, καθὼς καὶ ὁ ἄντρας της Ἀλέξιος (α'), περιφρονοῦσαν τὴν κλασικὴ παιδεία καὶ πόσο προσπάθησαν νὰ μεταστρέψουν τὴν κόρη τους Ἄννα Κομνηνὴ 32 ἀπ' τὴν κλασικὴ παιδεία στὴ χριστιανική» [189]. Τὸ ὄνομα τῆς Εἰρήνης εἶναι συνδεδεμένο μὲ τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης ποὺ αὐτὴ ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ ιβ' αἰώνα ἵδρυσε [190] στὸ δυτικὸ τμῆμα τῆς ΚΠολης, στὴ συνοικία τοῦ Δευτέρου, ὄχι μακρυὰ ἀπ' τὴ σημερινὴ θέση τοῦ Ἑπταπυργίου [191] καὶ τὸ περίφημο καὶ λεπτομερειακὸ τυπικό του [192]. Γιὰ

185. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 148-50.

186. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 150-51. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 63, ἑλλην. μετάφρ., σ. 423.

187. P. Gautier, Le dossier d' un haut fonctionnaire d' Alexis 1er Comnène, Manuel Straboromanos, REB 23 (1965), σ. 195-201.

188. P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 201.

189. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἔτι ὄντος ὑπομνηματογράφου, σ. 242-47. Τὶς σχετικὲς προσπάθειες τῆς Εἰρήνης ὁμολογεῖ καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 38.

190. Τὸ μοναστήρι τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ, ποὺ ἵδρυσε ὁ Ἀλέξιος (α') τὸν ἴδιο χρόνο μὲ τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης ποὺ ἵδρυσε ἡ Εἰρήνη, εἶχε ἤδη ἕνα ἡγούμενο τὸ 1107, βλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων τοῦ ὄρους Ἄθω (Catalogue of the Greek Manuscripts on Mount Athos), I, σ. 175 (2058). Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 188, ὑ. 2.

191. R. Janin, Églises et monastères, σ. 190-91· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 64, ἑλλην. μετάφρ., σ. 423.

192. Ἔχει ἐκδοθῆ εἰς B. de Montfaucon, Analecta Graeca (1688), σ. 129-298· MM 5 (1887), σ. 327-91. PG 127, στ. 985-1128. Τὸ πρωτότυπο τυπικὸ ποὺ βρίσκεται στὸν ὑπ' ἀριθ. 384 κώδικα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, φέρει τὴν ἰδιόχειρη

τὸ θάνατό της, ἡ κόρη της Ἄννα Κομνηνὴ 32 φωνάζει μὲ σπαραγμὸ καὶ ἀπελπισία, «ἔσβησε τὸ πολὺ μεγάλο ἐκεῖνο λυχνάρι ἢ καλύτερα ἡ πάμφωτη ἐκείνη σελήνη, τὸ μεγάλο τῆς Ἀναστολῆς καὶ τῆς Δύσης πράμα καὶ ὄνομα, ἡ βασίλισσα Εἰρήνη» [193], καὶ ὁ φιλόσοφος, ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ποὺ ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης Ναυπάκτου[149], ὁ «νέος Ὀρφέας» [195], μᾶς λέει πὼς «τὴν ἀγάπη της πρὸς τὸ Θεὸ κραυγάζει καὶ διαλαλεῖ ὁ μαρμάρινος τάφος της—στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης—ποὺ ἔγινε δεξαμενὴ μύρου, καθὼς αὐτὸ ἀπὸ κάποιες παραλυμένες φλέβες ἀναδύονταν» [196]. Κάτι τέτοιο θέλει νὰ πῆ καὶ ὁ γιός της Ἰσαάκιος 36 ποὺ στὸ τυπικό του τῆς Κοσμοσωτείρας μᾶς βεβαιώνει πὼς «μύρο ἀνάβλυζε ἀπ' τὸν τάφο τῆς γεννητρίας του» [196α].

Ὁ Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνὸς ἀπ' τὴν Εἰρήνη Δούκαινα ἀπόχτησε ἐννέα παιδιά, τέσσερις γιοὺς καὶ πέντε κόρες, τὰ ἑξῆς: Ἄνναν 32 (τὴν ἱστορικό),

---

ὡραία ὑπογραφὴ τῆς ἱδρύτριας : «Εἰρήνη ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὴ βασίλισσα Ρωμαίων ἡ Δούκαινα». Τὸ πανομοιότυπο τῆς ὑπογραφῆς, βλ. εἰς B. Montfaucon, Palaeographia Graeca, Paris 1708, σ. 301. Τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα τῆς Εἰρήνης, Δούκαινα, παράμεινε καὶ μετὰ τὸ γάμο της καὶ πουθενὰ δὲ φαίνεται νὰ ἐπονομάζεται Κομνηνή. Γιὰ τὸ τυπικό της, τὸ σπουδαῖο αὐτὸ τεκμήριο, βλ. K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, Munich 1897, σ. 315 καὶ 317, ἑλλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, ἔκδ. Παπύρου, σ. 321· Ch. Diehl, Fig Byz., s. II, σ. 61-85, ἑλλην. μετάφρ., σ. 423-43· R. Janin, Eglises et monastères, σ. 188-91· L. Oeconomos, La Vie religieuse au Temps des Comnènes et des Anges, σ. 166-92.

193. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 241.

194. Ἀ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, Κερκυραϊκά, εἰς VV 13 (1906), σ. 351 : ... ἡνίκα νεάζων μὲν ἦν ἐν διακόνοις ἐγὼ (γράφει ὁ Ναυπάκτου Ἰωάννης), ὑπεδρήστευον δὲ ἐν γραφαῖς τῷ θείῳ μου ἐκείνῳ τῷ Ναυπάκτου, τῷ Μανασσῇ. Ὁ N. A. Bees, ἔχει συνταυτίσει τὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου Μανασσῆ μὲ τὸν γνωστὸ συγγραφέα Κωνσταντῖνο Μανασσῆ, N. A. Bees, Manassis, der Metropolit von Naupaktos, ist identisch mit dem Schriftsteller Konstantinos Manassis, Byzantinisch - neugriechische Jahrbücher 7 (1930), σ. 119-30.

195. Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 286 :

ἀλλ' ὦ Μανασσῆ θελξικάρδιον στόμα,
Ὀρφεὺς νεαρὲ τοῦ παλαιοῦ βελτίων.

196. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος εἰς τὸν ἐπὶ τῶν δεήσεων Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, παρὰ E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 306 :

τῆς δὲ τὸ φιλόθεον ἡ σωματοφόρος κέκραγε
μάρμαρος, μύρου δεξαμενὴ χρηματίζουσα δι' αὐτήν,
ἀπὸ φλεβῶν ἀνειμένων ἀναπιδύοντος.

196α. Τυπικὸν μονῆς Κοσμοσωτείρας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 65 (§ 93) : μύρου σαφῶς ὑποβλυστάνοντος ἐν τῷ τάφῳ τῆς γεννητρίας μου.

Μαρίαν 33, Ἰωάννην (β') 34 (τὸν μέλλοντα αὐτοκράτορα), Ἀνδρόνικον 35, Ἰσαάκιον 36, Εὐδοκίαν 37, Θεοδώραν 38, Μανουὴλ 39 καὶ Ζωὴν 40.

Ὁ Ἀλέξιος (α') καὶ ἡ Εἰρήνη παριστάνονται σ' ἕνα πολὺ σπάνιο χρυσὸ νόμισμα μαζὶ μὲ τὸ γιό τους Ἰωάννη (β') 34 [197]. Κατέχομε ἐπίσης καὶ σφραγίδες τους. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ σφραγίδες ἀναφέρονται στὴ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία τοῦ Ἀλέξιου, πρὶν ἀνέβη στὸ θρόνο, ὅπου καὶ παρακολουθοῦμε τὶς προαγωγές του στὴν τιτλοφορία: πρόεδρος (1074-1077)[198]· πρωτοπρόεδρος (1077-1078)[199]· πρωτοπρόεδρος καὶ μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως (1078)[200]· νωβελήσιμος καὶ μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως (1078)[201]· σεβαστὸς καὶ μέγας δομέστικος τῆς Δύσεως (καλοκαίρι 1078 - Μάρτης 1081)[202] ἢ σεβαστὸς καὶ μέγας δομέστικος[203]. Κατέχομε καὶ χρυσὲς σφραγίδες του ὡς αὐτοκράτορα: Ἀλεξίῳ δεσπότῃ τῷ Κομνηνῷ [204]. Ἐπίσης μιὰ σφραγίδα τῆς γυναίκας του αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας [205].

---

197. W. Wroth, Byz. Coins, τ. II, σ. 544, ὑ. 23· H. Goudacre, Irene Doukaina, Wife of the Emperor Alexius I, Numismatic Chronicle 19 (1939), σ. 105-11. Ἡ γνώμη πὼς ἡ Εἰρήνη παριστάνεται καὶ εἰς Pala d' Oro τοῦ ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας (βλ. ἔγχρωμη ἀπεικόνιση εἰς Σπ. Λάμπρον, Λεύκωμα, εἰκ. 66) δὲν εἶναι βεβαία. Κατὰ A. Grabar, L' Empereur dans l' Art byzantin, σ. 21, ἐκεῖ μᾶλλον παριστάνεται ἡ σύζυγος τοῦ Ἰωάννη (β') 34, Εἰρήνη ἡ Οὐγγαρική.

198. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2703, σ. 1490-92 : Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ προέδρῳ τῷ Κομνηνῷ.

199. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2704, σ. 1492-93 : Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ πρωτοπροέδρῳ τῷ Κομνηνῷ.

200. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2705, σ. 1493 : Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ πρωτοπροέδρῳ καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῆς Δύσεως τῷ Κομνηνῷ.

201. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2706, σ. 1494 : Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ νωβελισίμῳ καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῷ Κομνηνῷ.

202. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2707, σ. 1494-95 : Κύριε, βοήθει Ἀλεξίῳ σεβαστῷ καὶ δομεστίκῳ τῆς δύσεως τῷ Κομνηνῷ.

203. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2707 bis, σ. 1495-96 :

Σεβαστὸν ἤδη καὶ δομέστικον μέγαν
Ἀλέξιον νῦν τὸν Κομνηνὸν δεικνύω.

204. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 101 καὶ 102, σ. 89-90.

205. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 103 : [Κύριε], βοήθει Εἰρήνῃ αὐγούστῃ τῇ Δουκαίνῃ.

16. Ἀδριανὸς Κομνηνὸς

(γένν. περὶ τὸ 1060 - † 19 IV. 1105)

Ὁ Ἀδριανὸς [1] Κομνηνός, τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς[2], γεννήθηκε προφανῶς περὶ τὸ 1060 [3]. Στὴ νέα αὐλικὴ ἱεραρχία ποὺ δημιούργησε ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος (α') 15 κατέλαβε τὴ σειρὰ τοῦ π ε ρ ι φ α ν έ σ τ α τ ο υ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ [4], ἀξία ποὺ γιὰ μιὰ μικρὴ περίοδο συμμερίστηκε μὲ τὸν κουνιάδο του Μιχαὴλ Ταρωνίτη [5] καὶ τὸ δόγη τῆς Βενετίας [6]. Πῆρε μέρος χωρὶς ἀμφιβολία, ἀπ' τὶς ἀρχές, στὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, γιατὶ τὸν βλέπομε τὸ 1083 νὰ βοηθῆ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο (α') 15 νὰ ξεγελάσουν τὸ Βοημοῦνδο.

Ὁ βασιλέας γλήγορα ἐγκατάλειψε τὶς ταχτικὲς μάχες μὲ τοὺς Νορμανδούς, ποὺ πάντα ἀπέληγαν σὲ βάρος του καὶ προτίμησε νὰ παρενοχλῆ τὸν ἐχτρὸ μὲ κλεφτοπόλεμο καὶ νὰ τοῦ στήνη παγίδες, ὡς αὐτὴ ποὺ ἔγινε μετὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Καστορίας. Ἔντυσε τότε τὸν ἀδελφό του Ἀδριανὸ ὡς βασιλέα, τοῦ ἐμπιστεύτηκε τὰ στρατεύματα καὶ τὸν πρόσταξε νὰ βαδίση κατὰ τῶν Νορμανδῶν, ἀλλὰ τοῦ σύστησε νὰ στρέψη τὰ νῶτα καὶ νὰ φύγη εὐθὺς μόλις γίνη ἡ πρώτη σύγκρουση μαζί τους, γιὰ νὰ τοὺς τραβήξη μακρυὰ ἀπ' τὸ στρατόπεδό τους, κ' ἔτσι νὰ λάβη ὁ ἴδιος τὴν εὐκαιρία νὰ τοὺς χτυπήση

---

16. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου του Ἀδριανοῦ Δαλασσηνοῦ, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 14.

2. Βρυέννιος, σ. 19 καὶ 25· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 88, 97, 98 καὶ 150· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 421, 433 καὶ 453.

3. Ὁ Ἀδριανὸς καὶ ὁ Νικηφόρος 17, «ὁ ὕστατος ἀδελφός», καθὼς μᾶς βεβαιώνει ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114, ἦσαν χωρὶς ἀμφιβολία τὰ νεώτερα παιδιὰ τοῦ ζεύγους, γιατὶ δυὸ ἀπ' τὶς ἀδελφές τους, ἡ Μαρία 11 καὶ ἡ Εὐδοκία 13, ἦσαν ἤδη παντρεμένες τὸ 1067, καὶ ἡ τρίτη Θεοδώρα 14 παντρεύτηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1068. Ἔτσι φέρομε τὴ γέννηση τοῦ Ἀδριανοῦ περὶ τὸ 1060 καὶ τοῦ Νικηφόρου 17 περὶ τὸ 1062.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732· Γλυκᾶς, σ. 618-19. Κατέχομε καὶ σφραγίδα του μὲ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἀδριανῷ πρωτοσεβάστῳ τῷ Κομνηνῷ. Βλ. Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2708, σ. 1497-98. Καὶ σ' ἕνα σιγίλλιο τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1084, ὁ Ἀδριανὸς ἀναφέρεται μὲ τὸν τίτλο : πανσέβαστος πρωτοσέβαστος, βλ. Rouillard - Collomp, Actes de Lavra, τ. I, Paris 1937, ἀριθ. 39, σ. 105.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114. Ὁ Μιχαὴλ Ταρωνίτης στὴ συνέχεια τιτλοφορήθηκε, καθὼς εἴδαμε, π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο ς.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 54.

σ' αὐτὴ τὴ φάση. Ὁ Ἀδριανὸς ἐκτέλεσε πιστὰ αὐτὲς τὶς διαταγὲς καὶ τὸ στρατήγημα γνώρισε μιὰ πλήρη ἐπιτυχία [7]. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1084, ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀδελφός του τοῦ ἔδωσε — ἦταν ἴσως γιὰ νὰ τὸν ἀνταμείψη — τὰ εἰσοδήματα τῶν δασμῶν τῆς χερσονήσου τῆς Κασσάνδρας [8].

Ὁ Ἀδριανὸς ὀνομάστηκε μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς τῆς Δύσης τὴν ἄνοιξη τοῦ 1087 [9], ἕνα περίπου χρόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Γρηγορίου Πακουριανοῦ, κατόχου αὐτοῦ τοῦ ἀξιώματος, ποὺ ἔπεσε μαχόμενος κατὰ τῶν Πετσενέγκων κοντὰ στὴ Βελιάτοβα [10]. Κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1087 ἐναντίον τῶν ἴδιων τῶν Πετσενέγκων, ὁδηγοῦσε τὸ σῶμα τῶν Λατίνων [11] καὶ πῆρε μέρος στὴν περίφημη μάχη τοῦ Λιβούνη, στὶς 29 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1091, ποὺ ἀπάλλαξε τὴν Αὐτοκρατορία γιὰ τρεῖς δεκαετίες ἀπ' αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους [12]. Στὶς ἀρχὲς τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Δαλματῶν, τὸ 1094, εἶχε στὴ Φιλιππούπολη μιὰ βίαιη ἀντέγκληση μὲ τὸν ἀδελφό του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιο 12, ὅπου ὁ δεύτερος ἀπείλησε νὰ τοῦ κόψη τὰ γένια, γιατὶ ἀποδέχτηκε τὶς κατηγορίες κατὰ τοῦ γιοῦ του Ἰωάννη 23, πὼς παρασκεύαζε μιὰ ἐπανάσταση [13]. Τὸν Ἰούνιο τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἔτους βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῶν Σερρῶν, ὅπου ἐπιφορτίστηκε νὰ ἐξετάση τὴ δῆθεν συνωμοσία τοῦ κουνιάδου του Νικηφόρου Διογένη, πὼς σχεδίαζε νὰ δολοφονήση τὸν

---

7. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 735-36· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 26· Ἐφραίμ, PG 143, στ. 137. Ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 90, ἔκανε λάθος στὸ πρόσωπο ποὺ ὑποδύθηκε τὸν Ἀλέξιο (α') 15, καὶ ἀντὶ τοῦ Ἀδριανοῦ ἀναφέρει τὸ Νικηφόρο Μελισσηνό.

8. Βλ. Rouillard - Collomp, Actes de Lavra, I, Paris 1937, σ. 104-7 (χρυσόβουλλον τοῦ Αὐγούστου τοῦ 6592, ἰνδικτιῶν ζ' = 1084)· Lemerle - Guillou - Svoronos, Actes de Lavra, I, Paris 1971, σ. 250. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 284.

9. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 88 : μετὰ τοῦ τηνικαῦτα προχειρισθέντος μεγάλου δομεστίκου τῆς δύσεως Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ καὶ αὐταδέλφου τοῦ αὐτοκράτορος. Αὐτόθι, τ. II, σ. 137, 176, 178 : μέγας δομέστικος. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732· Γλυκᾶς, σ. 618· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, βλ. κατωτέρω ὑ. 17· Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. Dimitrevskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, ἀριθ. 14 : τοῦ θείου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μεγάλου δομεστίκου. Κατέχομε καὶ σφραγίδες του μὲ αὐτὴ τὴν ἰδιότητα· Zacos - Veglery, Seals, ἀριθ. 2709, σ. 1498 : Ἅγιε Γεώργιε, βοήθει Ἀδριανῷ πρωτοσεβάστῳ καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῷ Κομνηνῷ. Αὐτόθι, ἀριθ. 2709 bis, σ. 1499-1500 : Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἀδριανῷ πρωτοσεβάστῳ καὶ μεγάλῳ δομεστίκῳ πάσης Δύσεως τῷ Κομνηνῷ. Βλ. καὶ G. Schlumberger, Sigillogr., σ. 639.

10. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 82-83.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 97-8.

12. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 137.

13. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 150.

βασιλέα, ἀλλὰ ἐνῶ μὲ παρακλήσεις τοῦ ὑπόδειξε νὰ ὁμολογήση τί τυχὸν συνέτρεξε, ἀρνήθηκε νὰ μετέλθη βίαια μέτρα ἐναντίον τοῦ ὑπόπτου, ὅπως ἔκανε ὁ Μουζάκης ποὺ ἔπειτα ἀπ' αὐτὸν ἀνάλαβε τὴν ἐξέταση [14].

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095 πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν, ποὺ ἔδωσε ἕνα τέλος στὴν ὑπόθεση τοῦ μητροπολίτη τῆς Χαλκηδόνας Λέοντα. Εἶχε τὴν πρώτη θέση μεταξὺ τῶν π α ρ ι σ τ α μ έ ν ω ν, λόγω τοῦ τίτλου ποὺ κατεῖχε στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία[14α]. Ὁ Ἀδριανὸς πέθανε μέρα Τετάρτη, στὶς 19 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1105, προφανῶς ἀπὸ κάποια ἀσθένεια, ἀφοῦ λίγο πρὶν πεθάνη ἔγινε μοναχὸς μὲ τ' ὄνομα Ἰωάννης[15]. Ὁ τελευταῖος Ἕλληνας μητροπολίτης τοῦ Ρηγίου τῆς Ἰταλίας Βασίλειος σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Νικόλαον (γ΄) τὸν Κυρδινιάτην (1084-1111), σταλμένη στὶς ἀρχὲς τοῦ 1090, τὸν ὀνομάζει μ ι μ η τ ὴ ν τ ο ῦ Θ ε ο ῦ, γιὰ τὶς εἰσφορὲς ποὺ τοῦ ἔστειλε[16]. Ἐπίσης ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος τοῦ ἀπηύθυνε πέντε ἐπιστολές, ποὺ ἀπ' αὐτὲς φαίνεται ἡ ἐπιρροὴ ποὺ ἀσκοῦσε ὁ Ἀδριανὸς στὰ δημόσια πράματα [17].

Ὁ Ἀδριανὸς παντρεύτηκε, μετὰ τὸ 1081, τὴν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η [18] Ζωὴ Δούκαινα [19], τριτότοκη κόρη τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου (ι΄)

---

14. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 175-76 καὶ 178.

14α. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ προβάσῃ ἐνώσει τῆς συνόδου καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀπὸ Χαλκηδόνος Λέοντος καὶ εὐσεβεῖ ἀποφάσει περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων εἰκόνων, PG 127, στ. 972: τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ μεγάλου δομεστίκου («κῦρ» Ἀνδριάνου, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 217, ὑ. 6). Γιὰ τὴ χρονολογία τῆς σύγκλησης τῆς συνόδου, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 12, ὑ. 35.

15. B. de Montfaucon, Palaeographia graeca, Paris 1708, σ. 47, ποὺ στηρίχτηκε στὸν Παρισινὸ ἑλληνικὸ κώδικα 1564, φ. 41.

16. Βλ. W. Holtzmann, Die Unionsverhandlungen zwischen Kaiser Alexios I und Papst Urban II im Jahre 1089, BZ 28 (1928), σ. 66· D. Stiernon, Rome et les Églises orientales, Euntes Docete 15 (1962), σ. 342, ὑ. 92· Basile de Regio, Le dernier métropolite grec de Calavre, Rivista di Storia della Chiesa in Italia 18 (1964), σ. 204, 225, ὑ. 21.

17. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 404-408: Τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ κυρίῳ Ἀδριανῷ, PG 126, στ. 421: Τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ κυρίῳ Ἀδριανῷ, τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως, PG 126, στ. 433-436: Τῷ ἀδελφῷ βασιλέως κυρίῳ Ἀδριανῷ, PG 126, στ. 453-460: Τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως κυρίῳ Ἀδριανῷ, PG 126, στ. 505-509: Τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 108.

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 176.

Δούκα καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς Μακρεμβολίτισσας [20], μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ της Νικηφόρου Διογένη [21]. Ἡ Ζωὴ ἦταν τὸ τελευταῖο παιδὶ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους, γεννημένο μετὰ τὸ 1061 [22]. Τὸ 1077 ὁ ἀμφιθαλὴς ἀδελφός της Κωνστάντιος Δούκας ἤθελε νὰ τὴν παντρέψη μὲ τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 15, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ τελευταῖος προτίμησε τὴν Εἰρήνη Δούκαινα[23]. Πάλι κατὰ τὴν ἄνοδο τοῦ Νικηφόρου (γ΄) τοῦ Βοτανειάτη στὸ θρόνο καὶ τὴ δεύτερη χηρεία του, τὸ 1078, ἦταν μιὰ ἀπ' τὶς ὑποψήφιες— ποὺ σ' αὐτὲς συμπεριλαμβανόταν ἡ μητέρα της—ποὺ διεκδικοῦσαν νὰ τὸν παντρευτοῦν, καθὼς «ἦταν παρθένος καὶ πολὺ ὡραία», ἀλλὰ αὐτὸς διάλεξε τὴν τέως αὐτοκρατόρισσα Μαρία τὴν Ἀβασγική [24]. Τρίτος ὑποψήφιος μνηστήρας της φαίνεται πὼς ὑπῆρξε, κατὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ ἀδελφοῦ της Κωνσταντίου, ὁ γνωστός μας [25], γενναῖος καὶ πολὺ ὡραῖος Νικηφόρος Συναδηνός, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Νικηφόρου (γ΄) τοῦ Βοτανειάτη, ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος αὐτὸς δὲν πραγματοποιήθηκε, γιατὶ ὁ ὑποψήφιος πρόωρα σκοτώθηκε, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1081, κατὰ τὴ μάχη τοῦ Δυρραχίου, ὅπου βρῆκε τὸ θάνατο καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀδελφός της Κωνστάντιος [26].

Ὁ τέταρτος ὑποψήφιος, ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνός, ἦταν ὁ μόνος ποὺ πέτυχε νὰ τὴν παντρευτῆ. Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τῆς Ζωῆς μᾶς εἶναι ἄγνωστη, ἀλλὰ εἶναι βέβαιο πὼς πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 [27]. Ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνὸς ἀπ' τὸ γάμο του μὲ τὴ Ζωὴ Δούκαινα ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά, ἕνα γιό, τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 41, καὶ δυὸ κόρες, τὴν [Ἄννα] Κομνηνὴ 42 καὶ τὴν Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 43 [28].

---

20. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 118 καὶ 181· Γλυκᾶς, σ. 607· Σχουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 165· Ἰωήλ, σ. 65.

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 176.

22. Ὁ ἀδελφός της Κωνστάντιος Δούκας ὁ πορφυρογέννητος γεννήθηκε ἕνα χρόνο μετὰ τὴν ἄνοδο τοῦ πατέρα του στὸ θρόνο (1060), ἄρα ἡ Ζωή, καθὼς εἶναι πορφυρογέννητη (ἀνωτέρω, ὑ. 18), πρέπει νὰ γεννήθηκε μετὰ τὸν Κωνστάντιο. Ὁ Βρυέννιος, σ. 107, ποὺ τὴ θέλει π ρ ε σ β υ τ έ ρ α ἀπ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο, δὲν ἀκριβολογεῖ. Βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 20, σ. 54, ὑ. 3.

23. Βρυέννιος, σ. 107. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 33.

24. Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 181· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 108.

25. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 18.

26. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 161.

27. Ὁ Ἰωάννης (β΄) Κομνηνὸς 32, στὸ τυπικό του τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα (ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 253, ἀριθ. 15) μνημονεύει τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του «τῆς θείας του, τῆς συμβίου τοῦ μεγάλου δομεστίκου» Ἀδριανοῦ.

28. Τὶς μαρτυρίες γιὰ τὴν ὕπαρξη αὐτῶν τῶν παιδιῶν βλ. στὶς ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 41, 42 καὶ 43 προσωπογραφίες.

17. Νικηφόρος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1062 - † λίγο μετὰ τὸ 1136;)

Ὁ Νικηφόρος[1] Κομνηνός, πεμπτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6
καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς[2], γεννήθηκε προφανῶς περὶ τὸ 1062[3]. Στὴ νέα
αὐλικὴ ἱεραρχία, ποὺ δημιούργησε ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος (α΄) 15 τὸ 1081,
κατέλαβε τὴ σειρὰ τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[4] καὶ τὸ ἀξίωμα
τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ στόλου[5].

Ὁ Νικηφόρος Κομνηνός, ἂν καὶ ὑπῆρξε ὁ πιὸ μακρόβιος, κατὰ ποὺ φαί-
νεται, ἀπ' τοὺς πέντε Κομνηνούς, τοὺς γιοὺς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6, δὲν ἀ-
ναφέρεται κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακρᾶς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου
(α΄) 15, ὡς καὶ ἐκείνης τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννη (β΄) 34, παρὰ δυὸ μόνο φο-
ρές. Ἡ πρώτη εἶναι αὐτὴ ποὺ εἴδαμε, τὸ 1081, ποὺ παίρνει τὸν τίτλο καὶ τὸ
ἀξίωμα. Ἡ δεύτερη εἶναι ἔπειτα ἀπὸ πολλὰ χρόνια, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136,
ὅταν ὁ ἀνεψιός του Ἰωάννης (β΄) 34 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκρά-
τορα τὸν ὁρίζει ὡς ἕνα ἀπ' τοὺς μάρτυρες, ποὺ μπροστά τους θ' ἀνοιχτῆ ἡ
διαθήκη του, σὲ περίπτωση θανάτου του, ἡ ὁποία τότε σφραγισμένη φυλά-
χτηκε στὸ σκευοφυλάκιο τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα[6].

---

17. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς μεγάλου θείου του Νικηφόρου Κομνηνοῦ 3, βλ. καὶ Νικηφόρον Κομνηνὸν 3, ὑ. 2.

2. Βρυέννιος, σ. 19 καὶ 25· Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

3. Βλ. Ἀδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 3.

4. Ὁ τίτλος τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τοῦ σεβαστοῦ καὶ ὄχι ἕνας ἄλλος ἀνώτερος τίτλος, ὅπως εἶδαν παλαιότερα ὁ L. Sternbach, Nicolai Calliclis Carmina, σ. 79, καὶ τελευταῖα ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 69, ἀριθ. 25, βλ. L. Striernon, Constantin Ange, REB 19 (1961), σ. 282, καὶ P. Gautier, κριτικὴ εἰς D. Polemis, The Doukai, REB 27 (1969), σ. 343. Κατέχομε καὶ μιὰ σφραγίδα τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, βλ. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 644. Ἐπίσης καὶ ἄλλην σφραγίδα μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή: Κύριε βοήθει Κομνηνοῦ Νικηφόρου, ὃν σαῖς λιταῖς σκέποις μάρτυς καλλίνικε. Βλ. V. Laurent, ἀριθ. 206, σ. 355· G. Schlumberger, RN 20 (1916), ἀριθ. 324, σ. 46, καὶ B 5 (1929-30), ἀριθ. 10, σ. 651. Ἀλλὰ ὁμοίως αὐτὲς οἱ σφραγίδες μπορεῖ νὰ ἀνήκουν στὸ Νικηφόρο Κομνηνὸ 115, γιὸ τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, νεώτερου γιοῦ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 114· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732· Γλυκᾶς, σ. 618.

6. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β΄) Κομνηνοῦ 34, ἔκδ. A. Dimitr' evs-

Αὐτὴ ἡ μακρὰ σιωπὴ γιὰ τὸ Νικηφόρο (1081-1136) μένει ἀνεξήγητη.
Διατελοῦσε ἴσως κάτω ἀπὸ κάποια δυσμένεια καὶ μόλις τὸ 1136 ἀποκατα-
στάθηκε; Διατήρησε ἀπ' τὸ 1081 ὡς τὸ 1136 τοὐλάχιστο τὸ ἀξίωμα τοῦ
μεγάλου δρουγγάριου τοῦ στόλου[7]; Μήπως ὁ μέγας
δρουγγάριος τοῦ στόλου Νικηφόρος Κομνηνὸς τοῦ 1081 εἶναι ἄλλο
πρόσωπο ἀπ' τὸ μεγάλο δρουγγάριο Νικηφόρο τοῦ 1136;[8] Ἂν

---

kij, σ. 700 : Ἐπεὶ δὲ καὶ ἕτερον χαρτίον γέγονε παρὰ τῆς βασιλείας μου τινὰ τῶν ἐμοὶ βου-
λητῶν διαλαμβάνον, ὃ καὶ ἠθέλησα ἐναποθῆναι τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς μονῆς ἐσφραγισμέ-
νον, συντηρηθήσεται οὕτως ἐκεῖσε μέχρις ἂν βούλωμαι τοῦτο οὕτω φυλάττεσθαι. Εἰ δὲ πολ-
λάκις συμβῆ πρὸ τῆς ὑποστροφῆς τελευτῆσαί με, οἷα τὰ ἀνθρώπινα, τηνικαῦτα ἀποσφρα-
γισθήσεται τὸ χαρτίον, ἀπὸ τοῦ σκευοφυλακίου ἐξενεχθέν, παρουσίᾳ αὐτοῦ τε τοῦ καθηγου-
μένου, τοῦ οἰκονόμου, τοῦ ἐκκλησιάρχου, τοῦ χαρτοφύλακος, τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ
Νικηφόρου, τοῦ πρωτονοταρίου καὶ τοῦ Νικομηδείας Κωνσταντίνου, διδομένης καὶ τῷ ἁ-
γιωτάτῳ πατριάρχῃ εἰδήσεως· καὶ μετὰ τὸ ἀποσφραγισθῆναι καὶ ἀναγνωσθῆναι τὸ τοιοῦ-
τον χαρτίον, φροντίσουσι πάντως οἱ ἐν ἐκείνῳ δηλούμενοι ποιῆσαι κατὰ τὴν ἐκείνου περίλη-
ψιν. Πρβλ. P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 242, ὑ. 8ter,
ὅπου συνταυτίζει τὸν ἀνωτέρω μεγάλο δρουγγάριο Νικηφόρο τοῦ 1136 μὲ τὸ
μεγάλο δρουγγάριο τοῦ στόλου Νικηφόρο Κομνηνό, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἀλέ-
ξιου (α΄) 15, τοῦ 1081. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ Ἰωάννης (β΄) 34 στὸ τυπικὸ τοῦ Παντοκρά-
τορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662-63· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1908), σ. 395· ἔκδ. P.
Gautier, REB 27 (1969), σ. 238-42, ἐνῶ ἀναφέρει μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας
του ἄλλους θείους καὶ θεῖες του, δὲν ἀναφέρει τὸ θεῖο του Νικηφόρο, καὶ αὐτὸ ἀπὸ μιὰ ἄπο-
ψη εἶναι ὑπὲρ τῆς συνταύτισης ποὺ κάνει ὁ P. Gautier.

7. Ἀλλὰ τὸ 1086 καὶ ἀργότερα, βρίσκομε ὡς δρουγγάριο τοῦ στόλου τὸν
εὐνοῦχο Εὐστάθιο Κυμινειανὸ (Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 71 καὶ 201), ποὺ σὲ συνέχεια προ-
ήχθη σὲ μεγάλο δρουγγάριο τοῦ στόλου (Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 45-6
καὶ 87). Εἶχε τότε παραμεριστῆ ὁ Νικηφόρος ἢ ὑπῆρχαν δυὸ μεγάλοι δρουγγά-
ριοι τοῦ στόλου, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ μεγάλου δούκα;

8. Στὸ τυπικὸ τοῦ Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 700, ἀναφέρεται τὸ
1136 : «τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τοῦ Νικηφόρου», χωρὶς νὰ προστίθεται «τοῦ Κομνηνοῦ»
ἢ «τοῦ θείου τῆς βασιλείας μου». Καὶ ἀκόμη δὲν καθορίζεται ἂν αὐτὸς ὁ Νικηφόρος ἦταν
μέγας δρουγγάριος τοῦ στόλου, ὅπως ἦταν ὁ Κομνηνός, ἢ μέγας
δρουγγάριος τῆς βίγλης. Καὶ γιατὶ στὸ τυπικὸ ὁ θεῖος τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ἀ-
δελφὸς τοῦ πατέρα του, κατέχει τὴν πέμπτη θέση μετὰ τὸν καθηγούμενο, τὸν οἰκονόμο, τὸν
ἐκκλησιάρχη καὶ τὸ χαρτοφύλακα, ἂν καὶ προηγεῖται—εἶναι ἀλήθεια—ἀπ' τὸν πρωτονοτά-
ριο καὶ τὸ μητροπολίτη Νικομηδείας Κωνσταντῖνο. Ἴσως ὅμως νὰ ἔπρεπε τὰ μέλη τῆς σύ-
ναξης τῆς μονῆς, ποὺ κατεῖχαν τὴν αὐτοκρατορικὴ διαθήκη, νὰ προηγοῦνταν. Ἡ S. De
Jongh, σ. 23, παίρνει μιὰ ἄλλη θέση ἀπὸ αὐτὴ τοῦ P. Gautier, ποὺ δὲν εἶναι κι αὐτὴ ἀλό-
τελα ἀπορρίψιμη. Δέχεται πὼς ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς προφανῶς θὰ πέθανε πρὶν ἀπ' τὸ
1086, καθὼς σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ἐμφανίζεται ὡς δρουγγάριος τοῦ στόλου
ὁ Εὐστάθιος Κυμινειανός. Στὴν περίπτωση αὐτὴ θεωρεῖ τὸν μεγάλο δρουγγάριο

πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς θὰ πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1136, καθὼς τότε εἶχε μιὰ ἡλικία 74 περίπου χρονῶ [9]. Ὁ Νικηφόρος παντρεύτηκε μετὰ τὸ 1081, ἐνῶ βασίλευε ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος (α') ὁ Κομνηνὸς 15, μιὰ κόρη, τῆς ὁποίας δὲ ξέρομε οὔτε τὸ ὄνομα, οὔτε τὴν προέλευση, οὔτε τὴ γενιά, καὶ ποὺ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά: μιὰ κόρη, τὴν ["Αννα] Κομνηνὴ 44, καὶ ἕνα γιό τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 45.

Νικηφόρο τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1136, ἄλλο πρόσωπο, ἂν εἶχε φυσικὰ ὑπόψη της αὐτὸ τὸ στοιχεῖο. Ἡ ἄποψή της ἐνισχύεται ἀπὸ μιὰ πράξη τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου τοῦ 1089, στὴν ὁποία ἤδη ὁ μέγας δρουγγάριος Νικηφόρος Κομνηνὸς παρουσιάζεται ὡς πεθαμένος, βλ. Regel - Kurtz - Korablev, VV 13 (1907), σ. 35. Ὁ «πανσέβαστος σεβαστὸς Νικηφόρος Κομνηνὸς» ποὺ σημειώνεται σὲ ἔγγραφο τῆς Λαύρας τὸ Γενάρη τοῦ 1120, βλ. Actes de Lavra, τ. I, ἀριθ. 65", πρέπει ὅμως νὰ εἶναι ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, γιατὶ ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς 115 ἦταν τότε ἀγέννητος. Ἡ ἀπόφανση τοῦ G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 644, πὼς σκοτώθηκε κατὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Πετσενέγκων τὸ 1089, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξεταστῆ, καθὼς δὲν ἀναφέρει τὴν πηγὴ ἀπ' τὴν ὁποία ἄντλησε τὴν πληροφορία.

9. Ὁ P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 242, ὑ. 8 ter, λέει πὼς ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς πέθανε πρὶν ἀπ' τὸ 1143, γιατὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο υ (τοῦ στόλου) εἶχε τότε περιέλθει στὸν ἀνεψιό του, τὸ σ ε β α σ τ ὸ Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ 27, γιὸ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου 12. Ἀλλὰ ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 27 δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν ἦταν μ έ γ α ς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς τοῦ σ τ ό λ ο υ ἢ μ έ γ α ς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς τῆς β ί γ λ η ς. Ὁ R. Guilland μάλιστα στὰ ἄρθρα του «Le Drongaire de la flotte» καὶ «Le Drongaire de la Veille», ἐκφράζει τὴ γνώμη, τὴν ὁποία καὶ συμμερίζομαι, πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 27 ἦταν μ έ γ α ς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς τῆς β ί γ λ η ς· καὶ ὄχι τοῦ σ τ ό λ ο υ, βλ. R. Guilland, Recherches, τ. I, σ. 541 καὶ 576.

ΠΕΜΠΤΗ ΓΕΝΕΑ

18. [Μιχαὴλ] Δοκειανός

(γένν. περὶ τὸ 1060 - †;)

Ὁ Μιχαὴλ [1] Δοκειανός [2], γιὸς τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ 9 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του [3], γεννήθηκε περὶ τὸ 1060 [4].

---

18. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ τοῦ πατρὸς πάππου του Μιχαὴλ Δοκειανοῦ, συζύγου τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5.

2. Οἱ Δ ο κ ε ι α ν ο ὶ δὲ φαίνεται νὰ προσέλαβαν τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός, βλ. καὶ S. De Jongh, σ. 5, ὑ. 8.

3. Ἡ οἰκογένεια τῶν Δ ο κ ε ι α ν ῶ ν, ποὺ ὡς φαίνεται καταγόταν ἀπ' τὴ Δόκεια, μιὰ μικρὴ πόλη καὶ φρούριο κοντὰ στὴν Ἀμάσεια τῆς Μ. Ἀσίας (βλ. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 704· Σκυλίτσης-Κεδρηνός, τ. II, σ. 702· Γλυκᾶς, σ. 612· Ἀτταλειάτης, σ. 169· Συνέχεια Σκυλίτση, σ. 152-53· πρβλ. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 4 (1907), σ. 179-80), παρουσιάζεται κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ ια' αἰώνα. Ἐκτὸς τοῦ Μιχαὴλ Δοκειανοῦ, τοῦ συζύγου τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5, ἔχομε πρὶν ἀπ' αὐτὸν τὸν κατεπάνω Ἰταλίας Νικηφόρο, ποὺ στὶς δυτικὲς πηγὲς τὸν ὀνομάζουν Δ ο υ λ κ ι α ν ό, βλ. Ed. de Mouralt, Essai de chronographie byzantine, St. Pétersburg 1855, τ. I, σ. 617. Ὅπως εἴδαμε, γιὸς τοῦ Μιχαὴλ Δοκειανοῦ καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 5 ἦταν ὁ Θεόδωρος Δοκειανὸς 9—τὸ βαφτιστικὸ αὐτὸ ὄνομα τῶν Δοκειανῶν κρατάει μέχρι τὸ ιδ' αἰώνα—τοῦ ὁποίου γιὸς φαίνεται πὼς ἦταν ὁ Μιχαήλ. Ὁ Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 1α, ἀναφέρει: «σεβαστὸν κὺρ Θεόδωρον τὸν Δοκειανόν, τὸν τοῦ κὺρ Μιχ. . . υἱόν, ὃς τῷ δεσπότῃ ἡμῶν τῷ σεβαστοκράτορι ἐπεγάμβρευσεν». Καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ Σοφία Κομνηνὴ 29, τριτότοκη κόρη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου 12, παντρεύτηκε κάποιο σ ε β α σ τ ὸ Δοκειανὸ (Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 146α-51α) μποροῦμε νὰ συνθέσωμε τὴν ἑξῆς γενεαλογία:

Θεόδωρος Δοκειανὸς 9 x Ἀνώνυμη

Μιχαὴλ Δοκειανὸς 18 x Ἀνώνυμη

Θεόδωρος Δοκειανὸς 46 x Σοφία Κομνηνὴ 29 — Ἀνώνυμη Δοκειανὴ 47 (Νικ. Καλλικλῆς, σ. 22 [334], ἀρ. 22, πρβλ. S. De Jongh, σ. 5, ὑ. 8.)

Εἰρήνη Δοκειανὴ (ἐκ μητρὸς Κομνηνὴ) x Ἀνώνυμος σεβαστὸς — Ἀνώνυμος (Ἰσαάκιος) Δοκειανός.

Ἄλλους ἄμεσους ἀπογόνους τῶν ἀνωτέρω Δοκειανῶν δὲ γνωρίζομε, ἡ οἰκογένεια ὅμως φαίνεται πὼς διατηρήθηκε, καθὼς συναντᾶμε τὰ ἴχνη κάποιου Δημήτριου Δοκειανοῦ

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1080 μιὰ κόρη, ποὺ τὸ ὄνομά της καὶ τὴ γενιά της δὲ γνωρίζομε, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἕνωση προῆλθαν ἕνας γιός, ὁ Θεόδωρος Δοκειανὸς 46, καὶ μιὰ κόρη, ἡ Ἀνώνυμη Δοκειανὴ 47.

Ἡ σταδιοδρομία καὶ τὸ ἔτος θανάτου τοῦ Μιχαὴλ Δοκειανοῦ, ὡς καὶ τῆς γυναίκας του, μᾶς εἶναι ἄγνωστα.

19. [Ἄννα] Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1969 - †;)

Ἡ Ἄννα [1] Κομνηνή, μοναχοκόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10 καὶ τῆς Ἀνώνυμης Διογέναινας [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1069 [3].

Τὸ 1081 ἦταν ἀρραβωνιασμένη — ἡ δραστήρια μάμμη της Ἄννα Δαλασσηνὴ εἶχε ἐπιδιώξει αὐτὴ τὴν ἕνωση ποὺ εἶχε πολιτικὴ ἔννοια — μὲ τὸν

(Ἀθ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 4, σ. 358) σὲ χρόνο ποὺ δυστυχῶς δὲ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε, καὶ καθὼς συναντᾶμε καὶ πάλι τὸ ὄνομα Θεόδωρος Δ., στὸ πρόσωπο τοῦ λόγιου καὶ βιβλιογράφου Θεόδωρου Δοκειανοῦ, γιοῦ τοῦ Συμεών, τὸ 1328, ἀντιγραφέα τῶν ἔργων τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου· βλ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 4 (1907), σ. 180. Ἐπίσης συναντᾶμε τὸ 1357 τοὺς Γεώργιον Δοκειανόν, Θεόδωρον Δοκειανόν, Γεώργιον Δοκειανὸν καὶ Μιχαὴλ Δοκειανόν, βλ. ΜΜ 1 (1860), σ. 371 καὶ 373. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὀνόματα Θεόδωρος Δοκειανὸς καὶ Μιχαὴλ Δοκειανός. Ἐπίσης συναντᾶμε τὸν λόγιο καὶ βιβλιογράφο Ἰωάννη Δοκειανό, στὸ Μυστρᾶ, νὰ ἔχῃ φιλία καὶ σχέσεις μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο, τὸν μετέπειτα τελευταῖο αὐτοκράτορα, καὶ τοὺς ἀδελφούς του, Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 4 (1907), σ. 179 κεξ., καὶ ΝΕ 1 (1904), σ. 299 κεξ., καὶ τοῦ ὁποίου μᾶς εἶναι ἀρκετὰ ἔργα γνωστά, Σπ. Λάμπρος, ΠΠ 1 (1912-23), σ. 232-55, καὶ ἰδιαίτερα τὸ «ἐγκώμιόν του εἰς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον (ια') τὸν Παλαιολόγον», Σπ. Λάμπρος ΠΠ 1 (1912-23), σ. 221-31· Ν. Β. Τωμαδάκης, Συλλάβιον βυζαντινῶν μελετῶν καὶ κειμένων, Ἀθῆναι 1964/66, σ. 76-82· Ch. Hopf, Chroniques gréco-romanes, Berlin 1873, σ. 246-54, καὶ ἀργότερα τὸν Δημήτριο Δοκειανὸ τὸν μελωδό, μαθητὴ τοῦ περιώνυμου Ἰωάννη Κουκουζέλη· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 4 (1907), σ. 181.

4. Ὁ πατέρας του Θεόδωρος Δοκειανὸς 9 ἦταν ἤδη παντρεμένος τὸ 1059, βλ. Θεόδωρον Δοκειανὸν 9, ὑ. 3.

19. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὑ. 12.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 75-6.

3. Τὸ 1081 ἦταν ἀρραβωνιασμένη μὲ ἕνα ἀγόρι ποὺ ἀκόμη κοιμόταν μὲ τὸν παιδαγωγό του (Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 76)· δὲ μποροῦσε λοιπὸν αὐτὸ τὸ ἀγόρι νὰ ἦταν πιὸ πάνω ἀπὸ 13 χρονῶ, ἐνῶ ἡ ἴδια (τὸ 1081) θὰ ἦταν 12. Βλ. καὶ Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὑ. 5.

ἐγγονὸ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη [4], τὸν [Νικηφόρον;] Βοτανειάτην [5], ποὺ θὰ εἶχε γεννηθῆ περὶ τὸ 1068.

Ὁ γάμος φαίνεται πὼς πραγματοποιήθηκε περὶ τὸ 1085, καθὼς συναντᾶμε ἕνα πανσέβαστον [σεβαστόν], τὸν Μανουὴλ 48, «Βοτανειατῶν ἐκ φυλῆς προηγμένον» [6], ποὺ τόσο ἀπ' τὸ ὄνομά του — φερώνυμος τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του — ὅσο καὶ ἀπ' τὸ μεγάλο ἀξίωμα ποὺ φέρει καὶ ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ ζῇ — πρῶτο μισὸ τοῦ ια' αἰώνα — δείχνει πὼς εἶναι ἕνας γιὸς αὐτοῦ τοῦ ζεύγους [7].

---

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 75: Ἐπεὶ δὲ ἡ μήτηρ τῶν Κομνηνῶν ἡ Δαλασσηνὴ Ἄννα γαμβρὸν ἔφθασεν εἰσποιήσασθαι ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μανουὴλ τοῦ πρωτοτόκου τῶν υἱῶν αὐτῆς τὸν τοῦ Βοτανειάτου ἔγγονον. Ὁ μεταφραστὴς τῆς Ἀλεξιάδας B. Leib, τ. I, σ. 75, τὴ φράση «τὸν τοῦ Βοτανειάτου ἔγγονον» ἀποδίδει μὲ τὸ «d' un parent de Botaniatès», ἀλλὰ λίγο πιὸ κάτω (σ. 76) συναντᾶμε τὴ φράση «ὁ ἐπ' ἐγγόνῃ γαμβρὸς αὐτῆς», τὴν ὁποία ἀποδίδει μὲ τὸ «le fiancé de sa petite fille». Γιατὶ αὐτὴ ἡ παρερμηνεία στὴν πρώτη περίπτωση; Ἄραγε ὁ Νικηφόρος (γ') ὁ Βοτανειάτης σκόπευε μὲ αὐτὸ τὸ συνοικέσιο ποὺ ἔκανε μὲ τὴν Ἄννα Δαλασσηνή, νὰ ὁρίσῃ τὸν ἐγγονό του ὡς διάδοχο, κάτω ἀπ' τὴν κηδεμονία τῶν Κομνηνῶν; Ἀλλὰ ὁ Νικηφόρος (γ') καὶ οἱ σκλάβοι ὑπουργοί του Βορίλος καὶ Γερμανὸς ὑποπτεύονταν τὴ φιλοδοξία τῶν Κομνηνῶν, ἑνωμένων μὲ τοὺς Δοῦκες, καὶ εἶχε ἐκλέξει ὡς διάδοχό του, καθὼς ξέρομε (βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 18), τὸν ἀνεψιό του [Νικηφόρο] Συναδηνό. Ἴσως ὁ Νικηφόρος (γ') κατὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο—τότε ἴσως ἔγινε τὸ συνοικέσιο μὲ τοὺς Κομνηνούς—νὰ ἔκλινε ὑπὲρ τοῦ ἐγγονοῦ του [Νικηφόρου] Βοτανειάτη, καὶ ὅταν ὑποψιάστηκε τοὺς Κομνηνούς, νὰ στράφηκε πρὸς τὸν ἀνεψιό του [Νικηφόρο] Συναδηνό, ποὺ εἶχε γι' αὐτὸν ὀλέθρια ἀποτελέσματα, γιατὶ ἔπρεπε νὰ κάνῃ διάδοχό του τὸν πορφυρογέννητο Κωνσταντῖνο Δούκα, γιὸ τῆς τρίτης γυναίκας του Μαρίας τῆς Ἀβασγικῆς καὶ τοῦ προκατόχου του Μιχαὴλ (ζ') Δούκα, βλ. B. Leib, Nicéphore III Botaniatès et Marie d' Alanie, Actes du VIe Congrès international d' études byzantines, t. I, Paris 1950, σ. 138. Τὰ λόγια ποὺ βάζει στὸ στόμα τοῦ Βοτανειάτη ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 98 : «γέρων μὲν ἐγὼ ἤδη καὶ μόνος μήθ' υἱὸν κεκτημένος μήτ' ἀδελφὸν μήτε τινὰ τῶν γνησίων», δείχνουν ἁπλῶς πὼς ὁ Βοτανειάτης, ποὺ τὸ 1081 ἦταν 63 χρονῶ, ἂν δεχτοῦμε τὴν ἄποψη τοῦ B. Leib, Nicéphore III, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 130 (60 χρονῶ ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο), δὲν εἶχε γιὸ ἢ ἀδελφό, γιατὶ εἶχαν πεθάνει πρὶν ἀπ' αὐτὸν (βλ. ἀνωτέρω μαρτυρημένη ὕπαρξη ἀδελφοῦ του), καὶ ὄχι πὼς δὲν εἶχε ἄλλους ἐξ ἀρρενογονίας καὶ θηλυγονίας συγγενεῖς.

5. Βλ. τὴ θέση τοῦ [Νικηφόρου] Βοτανειάτη στὸ συνημμένο Στέμμα τῶν Βοτανειατῶν. Γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος Βοτανειάτης, βλ. Ἑλληνικὰ 8 (1935), σ. 48· αὐτὸ δηλώνει τὸν καταγόμενο ἀπὸ κάποιο τόπο ποὺ λεγόταν Βοτάνη καὶ ὄχι τὸν κηπουρό, «jardinier», ὅπως νομίζει ὁ N. Iorga, La vie Byzantine, τ. II, σ. 219.

6. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 75, σ. 41.

7. Πρβλ. καὶ S. De Jongh, σ. 9, ὑ. 2.

20. [Ἄννα] Κομνηνὴ Ταρωνίτισσα

(γένν. περὶ τὸ 1063/4 - †;)

Ἡ Ἄννα[1] Κομνηνὴ Ταρωνίτισσα, κόρη τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1063/4[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1078/9 τὸν Μιχαὴλ[4], γιὸ τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης Μιχαὴλ (α΄) τοῦ Κηρουλάριου (1043 - 1058, † 21 Γενάρη 1059)[5], ἀπ' τὸν πρῶτο γάμο του[6].

---

20. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνόν 10, ὑ. 12.

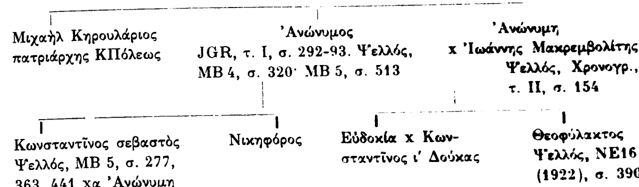
2. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 103. Μιλάει τὸ 1081 γιὰ παντρεμένη «ἀνεψιὰ τῶν Κομνηνῶν», ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς τους Μαρίας Κομνηνῆς 11, καθὼς ἡ κόρη τοῦ ἀδελφοῦ τους Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10 ἦταν τότε ἀρραβωνιασμένη μὲ τὸν ἐγγονὸ τοῦ Νικηφόρου (γ΄) τοῦ Βοτανειάτη. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 10· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 24, σ. 64, ὑ. 6· P. Gautier, La curieuse ascendance de Jean Tzetzès, REB 28 (1970), σ. 126, ὑ. 47, ποὺ σημειώνει πὼς χωρὶς ἀπόδειξη οἱ ἀνωτέρω κάνουν αὐτὴ τὴ συνταύτιση.

3. Περὶ τὸ 1063 /4 ἢ 1063 /5, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 11, ὑ. 3.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 103· Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR τ. Ι, σ. 293, ὅπου ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15, ὀνομάζει τὸ Μιχαὴλ «πολὺ ἀγαπητὸ ἀνεψιὸ τῆς βασιλείας του».

5. Ὁ Μιχαὴλ ἦταν πρωτότοκος γιὸς τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντίνου, βλ. Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR τ. Ι, σ. 293. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν ἀνεψιὸς τοῦ πατριάρχη Μιχαὴλ Κηρουλάριου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Νικηφόρο ἔπαιξε ἕνα πολιτικὸ ρόλο κατὰ τὰ μέσα τοῦ ια΄ αἰώνα, βλ. Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. ΙΙ, σ. 635· Μιχαὴλ Ψελλός, Σάθα ΜΒ 5 (1876), σ. 513: Περὶ φιλίας, πρὸς τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ πατριάρχου κῦρ Μιχαήλ. Ὁ Ψελλὸς ποὺ τὸν γνώριζε καλά, τὸν ὀνομάζει πάντα «ἀνεψιὸν τοῦ πατριάρχου Μιχαήλ», Σάθα ΜΒ 5, σ. 363, 441, 467· Scripta Minora, τ. ΙΙ, σ. 46 καὶ 254. Ὁ Βρυέννιος, σ. 101, λέει: ὁ Δρουγγάριος οὗτος ἦν Κωνσταντῖνος, ὁ τοῦ τῆς πατριαρχίας τὸν θρόνον ἰθύναντος πάλαι Μιχαὴλ ἀδελφιδοῦς, ὃς (Μιχαὴλ) ἐπικέκλητο Κηρολλάριος. Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR, τ. Ι, σ. 292: ὁ σεβαστὸς Κωνσταντῖνος, ὁ ἀδελφιδοῦς (πρέπει νὰ διορθωθῇ τὸ «ἀδελφὸς» τοῦ κειμένου εἰς ἀδελφιδοῦς = ἀνεψιός) τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου ΚΠόλεως κῦρ Μιχαήλ. Ἀντιθέτως ἀπὸ ὅ,τι πιστεύεται, τὸ Κηρουλάριος ἦταν ἕνα παρωνύμιο ἐπιφυλαγμένο ἀποκλειστικὰ στὸν πατριάρχη καὶ οὐδέποτε ὑπῆρξε ἕνα οἰκογενειακὸ ἐπίθετο. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἦταν, ὅπως ἐπίσης ἔχει γραφῆ (Ch. Diehl, De la signification du titre de proèdre à Byzance, Mélanges offerts à G. Schlumberger I, Paris 1924, σ. 115, σημειώσεις ποὺ στηρίζουν τὴ γνώμη του σὲ κείμενα ποὺ δὲν ἔχουν αὐτὴ τὴν ἔννοια· R. Guilland, Recherches, τ. Ι, σ. 575· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 12, σ. 34, ὑ. 48: possibly a brother of Eudocia) ἕνας ἀδελφὸς τῆς αὐγούστας Εὐδοκίας Μακρεμβολίτισσας, ἀλλὰ ἁπλῶς πρῶτος ξάδελφός της (βλ. N. Oikonomidès, Le serment de l' impératrice Eudocie, REB 21 (1963), σ. 107 καὶ 119). Ὁ γενεαλογικὸς πίνακας τῆς οἰκογένειας ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τὴν 1 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1081, τὴν ἴδια μέρα τῆς ἅλωσης τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Κομνηνούς, ὁ Μιχαήλ, «γαμβρὸς τῶν Κομνηνῶν ἀπὸ ἀνεψιά τους», ὅπως μᾶς λέει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32[7], μαζὶ μὲ τὸν ἔπαρχο τῆς πρωτεύουσας Ραδηνό, ἐπιφορτίστηκαν νὰ συνοδεύσουν τὸν ἔκπτωτο αὐτοκράτορα Νικηφόρο (γ΄) τὸ

Ἡ σταδιοδρομία τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ πατέρα τοῦ Μιχαήλ, εἶναι καλῶς γνωστὴ ἀπ' τὶς ἐκθέσεις τοῦ N. Oikonomidès, Le serment, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 119-20 καὶ τοῦ P. Gautier, Ascend. de J. Tzetzès, σ. 212-16. Σύμφωνα μὲ τὸν Μιχαὴλ Ψελλό, ὑπῆρξε λογοθέτης τοῦ γενικοῦ (Σάθα ΜΒ 5, σ. 363 καὶ 441), μάγιστρος καὶ σακελλάριος (αὐτόθι, σ. 277), πρόεδρος (Scripta minora, τ. ΙΙ, σ. 46), πρωτοπρόεδρος (Σάθα ΜΒ 5, σ. 219-22 καὶ 467-69) πρὶν ἀπ' τὰ τέλη τοῦ 1071, δρουγγάριος τῆς βίγλης (Βρυέννιος, σ. 101), ἔπειτα μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1074 (Σάθα ΜΒ 5, σ. 318· Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR, τ. Ι, σ. 279 καὶ 282). Τελείωσε τὴ σταδιοδρομία του τὸ 1079 ὡς σεβαστὸς καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων (Scripta minora, τ. ΙΙ, σ. 254· JGR, τ. Ι, σ. 292-93).

6. Ὁ Κωνσταντῖνος παντρεύτηκε δυὸ γυναῖκες ποὺ τὰ ὀνόματά τους μᾶς εἶναι ἄγνωστα· ἀπ' τὴν πρώτη γεννήθηκε ὁ Μιχαήλ, ἐνῶ δισέγγονος τῆς δεύτερης ἐκ θηλυγονίας ἦταν ὁ ποιητὴς Ἰωάννης Τζέτζης, βλ. P. Gautier, Ascend. de. J. Tzetzès, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 220.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 103: Οἱ δὲ Κομνηνοὶ τὰ βασίλεια καταλαβόντες παραχρῆμα τὸν ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸν αὐτῶν Μιχαήλ, ὃς ἐν ὑστέροις καιροῖς λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἐχρημάτισε, πρβλ. S. De Jongh, σ. 10· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 24, σ. 64, ὑ. 6· P. Gautier, Κριτικὴ εἰς D. Polemis, The Doukai, REB 27 (1969), σ. 342· ὁ Ch. Diehl, Un haut fonctionnaire byzantin: Le logothète τῶν σεκρέτων, Mélanges offerts à N. Jorga, Paris 1933, σ. 218, ὑ. 1, τὸν συνταύτισε μὲ τὸ Μιχαὴλ Δούκα, θέση λανθασμένη ποὺ ἀσπάστηκε καὶ ὁ F. Dölger, Der Kodikellos des Christodulos in Palermo, Archiv für Urkundeforschung, II (1929), σ. 26, καὶ Byzantinische Diplomatik, Ettal 1956, σ. 29.

Βοτανειάτη στὴ μονὴ τῆς Περιβλέπτου, ὅπου καὶ τὸν ὑποχρέωσαν νὰ περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα [8].

Ὁ ἴδιος μᾶς παρουσιάζεται τὸν Μάϊο τοῦ 1082 νὰ φέρη τὸν τίτλο τοῦ πρωτοκουροπαλάτη καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου τῆς βίγλης [9]. Τὸν Ἰούνιο τοῦ ἰδίου ἔτους τὸν βλέπομε νὰ ἔχη καὶ πάλι τὸν ἴδιο τίτλο καὶ τὸ ἴδιο ἀξίωμα [10].

Καὶ μόνο στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095 [11] μᾶς παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων [12] στὸν κατάλογο παρουσίας τῆς συνόδου τῶν Βλαχερνῶν ποὺ ἔθεσε ἕνα τέλος στὴν ὑπόθεση τοῦ μητροπολίτη Χαλκηδόνας Λέοντα [13].

Εἶναι πιθανὸν νὰ ἤσκησε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα μέχρι τὸ τέλος τῆς βασιλείας

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 103.

9. Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR, τ. I, σ. 293: ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ σεβαστοῦ (Κωνσταντίνου, ἀναφερομένου λίγο προηγουμένως), ὁ μεγαλοεπιφανέστατος πρωτοκουροπαλάτης καὶ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης Μιχαήλ, ὁ περιπόθητος ἀνεψιὸς τῆς βασιλείας μου.

10. Ι. καὶ Π. Ζέπου, JGR τ. I, σ. 299 καὶ 302. Ὁ τίτλος τοῦ κουροπαλάτη (σ. 299) εἶναι βέβαια ἕνα lapsus calami, γιατὶ ὁ Μιχαὴλ δὲ μποροῦσε νὰ ἔχη τὴ σειρὰ τοῦ πρωτοκουροπαλάτη τὸ Μάϊο καὶ αὐτὴ τοῦ κουροπαλάτη τὸν Ἰούνιο.

11. Γιὰ τὴ χρονολογία τῆς σύγκλησης τῆς συνόδου τῶν Βλαχερνῶν, βλ. Ἀ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α΄) περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 179-82.

12. Ὁ λογοθέτης τῶν σεκρέτων (=τῶν γραφείων, τῶν ὑπουργείων) μνημονεύεται γιὰ πρώτη φορὰ στὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἀλέξιου (α΄) 15 τοῦ 1081, ποὺ ὀργάνωσε τὴν ἀντιβασιλεία τῆς μητέρας του Ἄννας Δαλασσηνῆς καὶ ποὺ διασώθηκε ἀπ' τὴν Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 119-22, καὶ ἰδιαίτερα σ. 121· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1073. Ὁ λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἐμφανίστηκε ὡς ἕνας γενικὸς ἐλεγκτής, ποὺ ἄσκουσε τὴν ἐξουσία του ὄχι μόνο στὰ οἰκονομικά, ἀλλὰ ἀκόμη σὲ ὅλη τὴν πολιτικὴ διοίκηση, βλ. Ch. Diehl, Un haute fonctionnaire byzantin, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 217-29, ἐνῶ κατὰ τὸν F. Dölger, Beiträge zur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung besonders des 10. und. 11. Jahrhunderts, Leipzig -Berlin 1927, σ. 18, ἦταν «πιὸ πολὺ ἕνας ἀρχηγὸς τῆς κυβέρνησης (de Cabinet) παρὰ ἕνας παντοδύναμος ἀξιωματοῦχος τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν». Ὁ κάτοχος τοῦ ἀξιώματος ἦταν ὑπεράνω ὅλων τῶν ἄλλων λογοθετῶν· τὸ ἀξίωμα ἐξαφανίστηκε μετὰ τὸ 1204, ἂν καὶ ἤδη ἐπὶ Ἰσαάκιου (β΄) τοῦ Ἀγγέλου, ὁ Θεόδωρος Κασταμονίτης, ἐνῶ διορίστηκε λογοθέτης τῶν σεκρέτων, Χωνιάτης, σ. 574, προσαγορευόταν μέγας λογοθέτης στὰ ἐπίσημα ἔγγραφα, MM 3 (1865), σ. 27, ὀνομασία τοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων ποὺ ἴσχυσε ἐπὶ Λασκαριδῶν καὶ Παλαιολόγων βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 75-9, καὶ 100-101: ὁ μέγας λογοθέτης εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ διάδοχος τοῦ λογοθέτου τῶν σεκρέτων.

13. B. De Montfaucon, Bibliotheca Coisliniana olim Segueriana, Paris 1715, σ. 103-10· Mansi 20, σ. 1103-14· PG 127, στ. 972: σεβαστὸς καὶ λογοθέτης κυρὸς Μιχαήλ.

τοῦ Ἀλέξιου (α΄) 15: σ' ἕνα χρυσόβουλλο τοῦ Μάη τοῦ 1109 ὀνομάζεται ἀκόμη «ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ λογοθέτης τῶν σεκρέτων κῦρ Μιχαήλ» [14].

Ἂν πιστεύσωμε ἕνα σχολιαστὴ τοῦ Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου [15], ποὺ συντάχθηκε τὸ 883, ὁ Μιχαὴλ ἀπολάμβανε μεγάλης φήμης γιὰ τὴ σοφία του καὶ τὰ χρηστά του ἤθη: «Περίπου διακόσια ἑφτὰ χρόνια μετὰ τὴ χρονολογία ποὺ ἀναφέραμε (= 883 + 207, ἤτοι τὸ 1090) παρουσιάστηκε ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ὑπῆρξε μεγάλος σὲ ὅλα, ἀπ' τὴν οἰκογένειά του, ἀπ' τὴ ζωή του, ἀπ' τὴν πνευματική του καλλιέργεια καὶ ἀπ' τὰ ἤθη του καὶ ποὺ ὀνομαζόταν Μιχαήλ, τιμημένος μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐπιφορτισμένος μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τῶν σεκρέτων» [16].

Τὸ 1090 ὁ Μιχαὴλ ὡς λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἀνάθεσε στὸ βέστη Θεόδωρο νὰ κωδικοποιήση κάτω ἀπ' τὴ διεύθυνσή του τὰ κείμενα τῶν πολιτικῶν νόμων ἐκτιθεμένων σὲ κάθε κεφάλαιο καὶ νὰ τὰ μεταγράψη κατὰ λέξη στὴ σειρὰ τοῦ νομοκάνονα [17].

Δὲ γνωρίζομε τὴν ἀκριβῆ χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαήλ, οὔτε καὶ αὐτὴ τοῦ θανάτου τῆς Ἄννας Κομνηνῆς Ταρωνίτισσας, οὔτε ἂν ἀπόχτησαν παιδιά.

14. G. Rouillard-Collomp, Actes de Lavra I, Paris 1937, σ. 140. Ὑπάρχει κάτω ἀπὸ ἕνα βασιλέα Ἀλέξιο ἕνας λογοθέτης τῶν σεκρέτων, ὀνομαζόμενος Ἀνδρόνικος Δούκας, L. Petit, Actes de Xénophon, σ. 30· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1294 καὶ 2226. Ὁ P. Gautier, Ascend. de J. Tzetzès, σ. 217, ὑ. 50, φρονεῖ πὼς αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος δὲν εἶναι ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15. Ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 193, ἀριθ. 233, ἐπίσης φρονεῖ πὼς εἶναι ὁ Ἀλέξιος (β΄) 155 ἢ καλύτερα ὁ Ἀλέξιος (γ΄) 180 καὶ μόνο ὁ R. Guilland, Les Logothètes, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 82, τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν Ἀλέξιο (α΄) 15. Λίγο πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Ἀλέξιου (α΄) 15 ὁ Γρηγόριος Καματηρὸς διορίστηκε λογοθέτης τῶν σεκρέτων, Χωνιάτης, σ. 12-13. Πρβλ. D. Polemis, The Douka , ἀριθ. 32, σ. 78, ὑ. 2.

15. Parisinus graecus 1319, f. 12 v· J.B. Pitra, Juris ecclesiastici graecorum historia et monumenta, II, Rome 1868, σ. 450.

16. Σημείωση ποὺ ἐκδόθηκε ἀπ' τὸν J.A. Mortreuil, Histoire du droit byzantin, τ. III, Paris 1846, σ. 429-30.

17. J. A. Mortreuil, ἔνθ' ἀνωτ.

21. Ἰωάννης Ταρωνίτης

(γένν. περὶ τὸ 1067 - †;)

Ὁ Ἰωάννης[1] Ταρωνίτης, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11 [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1067.

Ἂν καὶ ὁ πατέρας του, καθὼς ξέρομε, περιέπεσε σὲ δυσμένεια καὶ ἐξορίστηκε τὸ 1094, ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἰωάννη δὲν παρεμποδίστηκε.

Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ εἶναι δύσκολο νὰ προσδιοριστῆ, ἀλλὰ καθὼς μπορεῖ νὰ γίνη δεχτὸ περὶ τὸ 1092/3 ὑπῆρξε δ ο ύ ξ τῶν Σκοπίων [3].

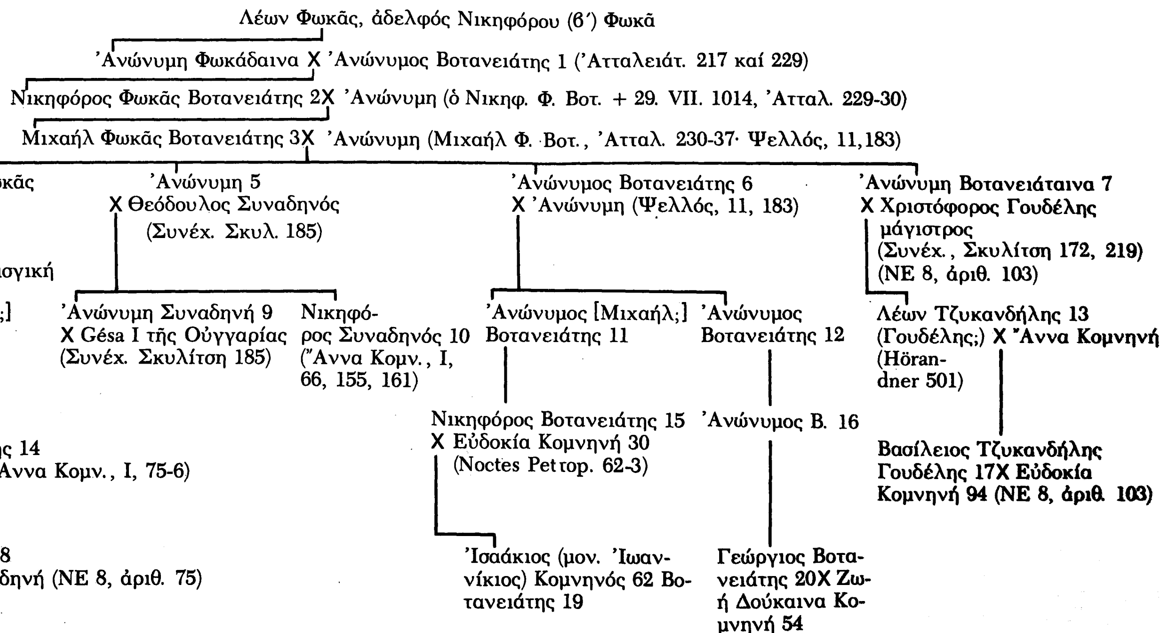
---

21. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 2: Ὅτι τετρὰς τῶν ἐκ Κομνηνῶν φυέντων φερώνυμοι ἦσαν τοῦ πάππου αὐτῶν Ἰωάννου κουροπαλάτου τοῦ Κομνηνοῦ, οἱ τῆς πανυπερσεβάστου Μαρίας, τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου, τῆς καισαρίσσης Εὐδοκίας καὶ τοῦ μεγάλου ἄνακτος Ἀλεξίου υἱεῖς. Πρβλ. N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 247 καὶ 343.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 193. τ. III, σ. 76: Ἰωάννην τὸν ἴδιον ἀδελφιδοῦν τῆς πρωτοτόκου αὐταδέλφης, Τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη δὲν πρέπει νὰ τὸν συγχέωμε μὲ τὸν ὁμώνυμό του π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η καὶ ἐπὶ τῶν δ ε ή σ ε ω ν, ποὺ καὶ οἱ δυὸ μαζὶ παρακάθησαν στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095, καὶ ὅπου καθαρὰ ξεχωρίζονται· 5ος στὴ σειρά: τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ταρωνίτου· 18ος στὴ σειρά: Ἰωάννου πρωτοκουροπαλάτου καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων τοῦ Ταρωνίτου, PG 127, σ. 972-3. Ὁ δεύτερος αὐτὸς Ἰωάννης Ταρωνίτης, ὁ π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η ς, διορίστηκε τὸ 1107 ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15 ἔπαρχος τῆς πρωτεύουσας, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 87-8. Ἦταν ἕνας ἄνθρωπος, σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32, αὐτόθι, «εὐγενικῆς καταγωγῆς, ποὺ ἀπὸ νεαρὸς ὑπηρετοῦσε τὸν αὐτοκράτορα ὡς γραμματικός, πνεῦμα ὀ ξ ύ, ποὺ καθὼς πολὺ καλὰ ἤξερε τοὺς νόμους τῆς Αὐτοκρατορίας, συνέτασσε τὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματα σὲ ὕφος κομψό, ὅταν τοῦ ἀνάθεταν αὐτὴ τὴ φροντίδα, καὶ τοὺς ἔδινε ἕνα τόνο ἄξιο τῆς αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητας· τὸ λεκτικό του ἦταν ἁπλὸ καὶ θαρραλέο, χωρὶς ποτὲ νὰ περιπέση σὲ ἀναιδεῖς κατηγορίες, τέτοιο ποὺ ὁ Ἀριστοτέλης διέγραψε στὴ διαλεκτική του». Δὲ γνωρίζομε ποιὰ συγγένεια εἶχε ὁ δεύτερος Ἰω. Ταρωνίτης μὲ τὸν πρῶτο, τὸ γιὸ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11· πιθανὸν νὰ ἦταν μακρινὸς συγγενής του. Εἶναι ἐπίσης παρακινδυνευμένο, ἐξαιτίας τῆς χρονολογικῆς ἀπόστασης, νὰ συνταυτίσωμε τὸν δεύτερο αὐτὸν Ἰω. Ταρωνίτη μὲ τὸν ὁμώνυμό του, σ ε β α σ τ ό ν, δ ι κ α ι ο δ ό τ η ν καὶ ἔ π α ρ χ ο ν ΚΠόλεως ποὺ τὸ 1147 παρακάθησε στὴ σύνοδο τῆς καταδίκης τοῦ πατριάρχη Κοσμᾶ (β') τοῦ Ἀττικοῦ (1146-1147), βλ. Alice Leroy-Molinghen, Les deux Jean Taronite de l' Alexiade, B 14 (1939), σ. 152-53, ἡ ὁποία στὴν ἀνωτέρω μελέτη της (σ. 147-53), σαφῶς διαχώρισε τοὺς δυὸ συνώνυμους Ταρωνίτες ποὺ ἀναφέρει ἡ Ἄννα Κομνηνή 32, ἐνῶ ὁ N. Adontz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 247-50, περιέπεσε σὲ πλήρη σύγχυση, καθὼς πίστευσε πὼς ὁ πρῶτος Ἰωάννης Ταρωνίτης εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν δεύτερο καὶ μὲ αὐτὸν ἀκόμη τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη τοῦ 1147.

3. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 524: Τῷ Ταρωνιτοπούλῳ, δουκὶ Σκοπίων.

ΟΙΚΟΣ ΒΟΤΑΝΕΙΑΤΩΝ

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095 [4] πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν ποὺ ἔθεσε ἕνα τέλος στὴν ὑπόθεση τοῦ μητροπολίτη Χαλκηδόνας Λέοντα, ὅπου καὶ τὸν βλέπομε νὰ κατέχη τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ [5], ποὺ τοῦ ἀπόνειμε ὁ θεῖος του Ἀλέξιος (α').

Κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1095) ἐπιφορτίστηκε μὲ τὸν Νικηφόρο Μελισσηνό, σύζυγο τῆς θείας του Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13, καὶ τὸ Γεώργιο Παλαιολόγο, σύζυγο τῆς Ἄννας, ἀδελφῆς τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, νὰ ὑπερασπίση τὴ Βέροια τῆς Θράκης ποὺ ἀπειλοῦνταν ἀπ' τοὺς Κομάνους [6].

Σὲ συνέχεια μνημονεύεται τὸν Αὔγουστο τοῦ 1102 ὡς πραίτωρ καὶ ἀναγραφεὺς Θράκης, Μακεδονίας, Βολεροῦ, Στρυμόνος καὶ Θεσσαλονίκης σὲ μιὰ πρᾶξιν τοῦ Συμεὼν Βλαχερνίτη [7].

Ὅταν ὁ ἐκ πατρὸς πρωτεξάδελφός του Γρηγόριος Ταρωνίτης [8] διορί-

---

Κατέχομε μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Σκοπίων (;) τῷ Κομνηνῷ, βλ. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2714, σ. 1506. Ἡ ἀπεικόνιση τῆς Μεταμόρφωσης τοῦ Χριστοῦ ὑπάρχει καὶ σ' αὐτὴ τὴ σφραγίδα, ὅπως καὶ στὶς δυὸ σφραγίδες τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 2 καὶ 7. Ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 23 δὲν διετέλεσε δοὺξ Σκοπίων. Τέτοιος διετέλεσε ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶχε προσλάβει ἀπ' τὴ μητέρα του τὴν ἐπωνυμία: Κομνηνός. Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ἔνθ' ἀνωτ., ἀναφέρεται «στὴ μνήμη τῆς ἁγίας μητέρας» τοῦ δέχτη τῆς ἐπιστολῆς, ποὺ μαρτυρεῖ τὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ τῆς μητέρας του, τῆς πανυπερσεβάστου Μαρίας Κομνηνῆς 11. Σύμφωνα μὲ τὸν N. Zlatarski, Les lieutenants-gouverneurs, BS 4 (1932), σ. 153-58, καὶ τὸν N. Banescu, Les duchés de Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie, Bucarest 1946, σ. 150-51, ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης ὑπῆρξε δοὺξ Σκοπίων ἀπ' τὸ 1101 ὡς τὸ 1106, χρονολογίες ποὺ ὑπόκεινται σὲ συζήτηση.

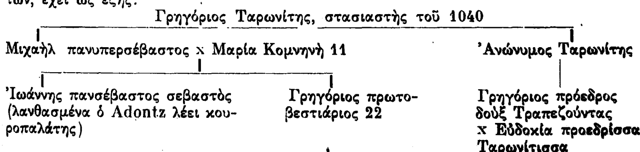
4. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Ἀπ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου Κ. περὶ σκευῶν, κειμηλίων καὶ εἰκόνων ἔρις, σ. 179-80.

5. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, Τὸ σημείωμα ἐπὶ τῇ προβάσῃ ἑνώσει, PG 127, στ. 972: τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ταρωνίτου, βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 2.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 193.

7. Βλ. Th. Uspenskij, Mnemija... IRAIK 5 (1900), σ. 31 καὶ 41-2· Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ 4, σ. 107· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1217.

8. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 76, τὸν λέει ξάδελφό του: ἐξάδελφον δὲ πατρόθεν τοῦ ἀποστάτου... Κατὰ τὸν N. Adontz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 251, ἡ γενεαλογία αὐτῶν τῶν Ταρωνιτῶν, ἔχει ὡς ἑξῆς:

στηκε δ ο ὺ ξ τῆς Τραπεζούντας καὶ ἐπαναστάτησε κατὰ τὸ 1103 /4 [9], ὁ 'Αλέξιος (α') 15 δὲ θέλησε στὴν ἀρχὴ νὰ τὸν μεταχειριστῆ σκληρά· πρὶν καταφύγη στὴ βία, προσπάθησε μὲ ἐπιστολές του νὰ φέρη τὸν ἐπαναστάτη σὲ μετάνοια, δίδοντας σ' αὐτὸν ὑπόσχεση πλήρους συγχώρησης.

'Ο Γρηγόριος ὅμως ὄχι μόνο ἀπόρριψε τὶς συστάσεις τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ἀπάντησε μὲ ὑβριστικοὺς στίχους, ποὺ σ' αὐτοὺς λοιδοροῦσε τοὺς συγκλητικοὺς καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς, χωρὶς νὰ φειστῆ καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν συγγενῶν καὶ γαμβρῶν τοῦ αὐτοκράτορα.

Καθὼς ἀπ' αὐτὴ τὴν παράδοξη σὲ στίχους γ ρ α φ ή, ὁ 'Αλέξιος (α') 15 διαπίστωσε τὸ ἀμετανόητο τοῦ στασιαστῆ, ἔστειλε κατὰ τὸ 1105 /6 ἐναντίον του τὸν 'Ιωάννη Ταρωνίτη, ἐπικεφαλῆς στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων, μὲ τὴν πρόσθετη ἐντολὴ νὰ τὸν ὑποτάξη, ἂν μπορέση, εἰρηνικά, καθὼς ἦταν ἕνας στενὸς συγγενής του.

'Ο Γρηγόριος μόλις ἔμαθε τὴν ἐπέλευση τοῦ ξαδέλφου του, βγῆκε ἀπ' τὴν Τραπεζούντα καὶ πῆγε στὴν Κολωνία, γιὰ νὰ καλέση ἀπὸ κεῖ σὲ βοήθειά του τὸν Τοῦρκο ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Gümüshtegin Ghâzi (1104 - 1134 /5) τοῦ οἴκου τῶν Δανισμενδιτῶν (Dânishmendites) ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Σεβάστεια [10].

'Ο 'Ιωάννης Ταρωνίτης, μὲ ἕνα δεξιὸ χειρισμό, ἔστειλε ἐναντίον του τοὺς Κελτοὺς τοῦ στρατεύματός του μὲ μερικοὺς ἀξιωματικοὺς τῶν καλῶν βυζαντινῶν οἰκογενειῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν προκατάλαβαν καὶ ἔκαναν μαζί του μιὰ κρατερὴ μάχη. Δυὸ δὲ γενναῖοι στρατιῶτες ἀπομόνωσαν τὸν στασιαστὴ καὶ τὸν ἔπιασαν, ἀφοῦ προηγουμένως μὲ τὰ δόρατά τους ἔρριξαν κάτω τὸ ἄλογό του.

'Ο 'Ιωάννης, χωρὶς κατὰ τὴ διαδρομὴ πρὸς τὴν ΚΠολη νὰ ἔλθη σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἐξάδελφο αἰχμάλωτό του, πολὺ παρακάλεσε τὸ θεῖο του, τὸν αὐτοκράτορα, νὰ μὴ τοῦ ἐπιβάλη τὴ σκληρὴ ποινὴ τῆς τύφλωσης, καθὼς ἔδειχνε πὼς εἶχε αὐτὴ τὴν πρόθεση.

Τελικὰ ὁ Γρηγόριος — ἀφοῦ πρῶτα τοῦ ἔκοψαν τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ γένια καὶ διαπομπεύτηκε στὴν πρωτεύουσα — ρίχτηκε στὶς φυλακὲς τοῦ 'Ανεμᾶ. 'Ερεθισμένος ἀπὸ μιὰ τέτοια μεταχείριση ἐξακολούθησε νὰ ὀνειδίζη τὸν αὐτοκράτορα. Ζητοῦσε συχνὰ νὰ τὸν ἐπισκεφτῆ ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ὁ σύζυγος τῆς "Αννας Κομνηνῆς 32, μὲ τοὺς ὁποίους ἄλλοτε εἶχε φιλικὲς σχέσεις.

9. "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 75.

10. "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 75-76, ὅπου τὸν Τοῦρκο ἐμίρη ὀνομάζει Τ α ν ι σ μ ά ν η ν.

'Ο Νικηφόρος ἐπισκεφτόταν τὸ φυλακισμένο μὲ τὴν ἄδεια τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τὸν συμβούλευε νὰ ζητήση χάρη. 'Αλλὰ ὁ Γρηγόριος, χαρακτήρας δύσκολος καὶ ἀνυπότακτος δὲν ἔδειχνε μιὰ τέτοια τάση, γι' αὐτὸ καὶ ἡ φυλάκισή του παρατεινόταν. Στὸ τέλος ἡ παράταση τῆς φυλάκισής του ἔκαμψε τὴ σταθερότητά του: ζήτησε χάρη ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα. 'Αμέσως τότε ἀποφυλακίστηκε, καὶ ἀπόλαυσε τέτοιων δωρεῶν καὶ τιμῶν ποὺ προηγουμένως δὲν εἶχε ἀξιωθῆ [11].

Μετὰ τὸ σοβαρὸ αὐτὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸ Γρηγόριο Ταρωνίτη (1105 /6), χάνομε τὰ ἴχνη τοῦ 'Ιωάννη Ταρωνίτη, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ό ς, δ ι κ α ι ο δ ό τ η ς καὶ ἔ π α ρ χ ο ς 'Ιωάννης Ταρωνίτης, ποὺ ἀνωτέρω ἀναφέραμε πὼς παρακάθησε στὴ σύνοδο τοῦ 1147 [12], γιατὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 27, γιὸς τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε δ ο ὺ ξ τῆς Βέροιας ἐπὶ 'Αλέξιου (α') 15 πῆρε μέρος σ' αὐτὴ τὴ σύνοδο [13], καὶ ὁ ἀδελφός του 'Αδριανὸς - 'Ιωάννης Κομνηνὸς 28, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 12ης καὶ 13ης τοῦ Μάη τοῦ 1157 [14].

Δὲν ἔχομε καμιὰ πληροφορία γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ 'Ιωάννη Ταρωνίτη. Δὲ φαίνεται ὡς πιθανὸ νὰ εἶναι αὐτὸς ὁ «'Ιωάννης ὁ σεβαστὸς καὶ ἀνεψιὸς τοῦ παμμακαρίστου βασιλέως ('Αλέξιου α' 15) καὶ γαμβρὸς τοῦ πρωτοστράτορος» (Μιχαὴλ Δούκα), ποὺ ἔκανε μιὰ ἐπίσκεψη στὸν ἅγιο Κύριλλο τὸ Φιλεώτη [15], γιὰ νὰ ὑποθέσωμε πὼς εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀπ' τὶς κόρες τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μιχαὴλ Δούκα, ἀδελφοῦ τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ 'Αλέξιου (α') 15 [16].

11. "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 76-7.

12. L. Allatius, De I cclesiae, σ. 684. βλ. καὶ ἀνωτέρω ὑ. 2, ὅπου θεωρήσαμε παρακινδυνευμένη, λόγω τῆς χρονολογικῆς ἀπόστασης, τὴ συνταύτιση τοῦ δεύτερου 'Ιωάννη Ταρωνίτη τοῦ π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η μὲ τὸν 'Ιωάννη Ταρωνίτη τοῦ 1147 (ἄποψη Alice Leroy-Molinghen). 'Απ' τὰ γραφόμενα τῆς "Αννας Κομνηνῆς, τ. III, σ. 87-8, φαίνεται πὼς ὁ π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η ς 'Ιω. Ταρωνίτης ἦταν πολὺ μεγαλύτερος στὴν ἡλικία ἀπ' τὸν 'Ιω. Ταρωνίτη, τὸ γιὸ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11.

13. Κωνσταντῖνον Κομνηνὸν 27, ὑ. 12.

14. 'Αδριανὸν Κομνηνον 28, ὑ. 58.

15. Βλ. E. Sargologos, La vie de Saint Cyrille le Philéote, moine byzantin (d. 1110), Brussels 1964, σ. 249.

16. 'Ο Μιχαὴλ Δούκας φέρεται πὼς γεννήθηκε κατὰ τὸ 1061, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 24, σ. 63-4, ὑ. 2. Μόλις κατὰ τὸ 1077 μποροῦσε νὰ παντρευτῆ. 'Η 'Ανώνυμη κόρη του, ποὺ γι' αὐτὴ γίνεται λόγος, ἂν ἦταν ἡ πρωτότοκη, ποὺ κάτι τέτοιο δὲ φαίνεται, βλ. D. Polemis, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 65-6, πρέπει νὰ γεννήθηκε κατὰ τὸ 1078, τὸ πιὸ νωρίς, καὶ νὰ παντρεύτηκε τὸ 1092, ἐπίσης τὸ πιὸ νωρίς. 'Αλλὰ τὸ 1092 ὁ 'Ιωάννης Ταρωνίτης ἦταν

Όσο γιὰ τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη, πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπόψη μας τὰ ἑξῆς: Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 128, γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76, παντρεύτηκε μιὰ Κομνηνὴ - Ταρωνίτισσα [17], ποὺ ἦταν δισεγγόνη τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη καὶ τῆς Μαρίας Κ. 11. Ὁ πατέρας της Ἀνώνυμος Ταρωνίτης Κομνηνός, ποὺ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, πρέπει νὰ ἦταν ἕνας γιὸς εἴτε τῆς Ἄννας Κ. Ταρωνίτισσας 20, εἴτε τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη 21, εἴτε τοῦ Γρηγόριου Ταρωνίτη 22 [18].

Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννη Ταρωνίτη δὲ μποροῦμε νὰ τὸ προσδιορίσωμε. Ἂν εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν Ἰωάννη Ταρωνίτη τοῦ 1147, πέθανε μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία.

22. Γρηγόρ ος Ταρωνίτης

(γένν. περὶ τὸ 1075 / 80 - †;)

Ὁ Γρηγόριος [1] Ταρωνίτης, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11 [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1075 /80 [3].

ἕνας ἄνδρας 25 χρονῶ, ποὺ εἶναι πολὺ γιὰ ἕνα βυζαντινὸ γαμβρό. Ἔπειτα, ὡς «Ἰωάννης ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα» ἦταν πολὺ πιὸ γνωστὸς ἀπ' τὸν Ἰωάννη τὸν Ταρωνίτη ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 23, ὁ γιὸς ἀδελφοῦ (τοῦ Ἰσαάκιου 12) τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ὄχι ἀδελφῆς (τῆς Μαρίας 11), γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἄποψή μου εἶναι πὼς ὁ γαμβρὸς τοῦ Μιχαὴλ Δούκα, δὲν ἦταν ὁ Ἰωάννης Ταρωνίτης, ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 23.

17. Βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κομνηνοῦ 128, ὑ. 8.

18. Βλ. Κ. Βαρζοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., ὑ. 9. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν Ἀνώνυμον Ταρωνίτην Κομνηνόν, ὡς καὶ τὴν κόρη του Ἀνώνυμη Κομνηνὴν Ταρωνίτισσαν, κατατάσσω στοὺς σχετικὰ συνταυτιζόμενους Κομνηνοὺς καὶ ὄχι στὴν τακτικὴ Γενεαλογία.

22. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Γρηγόριου Ταρωνίτη, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 11, ὑ. 5, καὶ Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὑ. 8.

2. Χωνιάτης, σ. 13: καθ' αἱμά οἱ (τῷ Ἰωάννη β' 34) προσεγγίζων (ὁ Γρηγόριος). Ἦταν πρῶτος ξάδελφος τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34. Πρβλ. N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 249-50· R. Guilland, Fonctions et dignités des eunuqes, EB 2 (1944), σ. 212.

Ἰωάννης Κομνηνὸς 6 x Ἄννα Δαλασσηνὴ

Μαρία Κομνηνὴ 11 — Ἀλέξιος (α') 15
x Μιχαὴλ Ταρωνίτης — x Εἰρήνη Δούκαινα
Γρηγόριος Ταρωνίτης — πρωτεξάδελφοι — Ἰωάννης (β') 34

3. Τὸ 1118 ποὺ ἀνάλαβε ὡς ὑπουργὸς τοῦ Ἰωάννη (β') 34, ὁ Γρηγόριος πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 38-43 χρονῶ.

Ὁ Γρηγόριος Ταρωνίτης, διάφορος ἀπ' τὸν ὁμώνυμο πρωτεξάδελφό του, τὸν π ρ ό ε δ ρ ο [4] καὶ δ ο ύ κ α τῆς Τραπεζούντας [5], φαίνεται πὼς θὰ διατελοῦσε κάτω ἀπ' τὴ δυσμένεια τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ὡς ἕνας ἀπ' τοὺς συγγενεῖς ποὺ ἦσαν ὀπαδοὶ τοῦ γιοῦ της, τοῦ σ υ μ β α σ ι λ έ α Ἰωάννη Κομνηνοῦ 34 [6], καὶ γι' αὐτὸ ἴσως, παρὰ τὴν ἡλικία καὶ τὰ προσόντα του, δὲν τὸν βλέπομε νὰ παίζῃ ἕνα ρόλο κατὰ τὴν τελευταία δεκαετία τῆς βασιλείας τοῦ θείου του Ἀλέξιου (α') 15.

Μόλις ὁ Ἰωάννης (β') 34 ἔγινε κύριος τῆς κατάστασης, ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, προσέλαβε ὡς ἕνα ἀπ' τοὺς κύριους ὑπουργούς του, τὸν ξάδελφό του Γρηγόριο Ταρωνίτη, ποὺ ἤδη ἀπ' τὸ θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15 εἶχε τιμηθῆ μὲ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο υ· ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ «ἤξερε νὰ ἀσκῇ τὸ καθῆκον του κατὰ τρόπο ὑπέροχο καὶ σπουδαῖο, χωρὶς ποτὲ νὰ βγῇ ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῶν δικαιωμάτων του» [7].

Κι ὅταν ὁ πρωτεξάδελφός του Ἰωάννης Κομνηνὸς 31, ποὺ μαζὶ μὲ τὸν Γρηγόριο, ὁ πρῶτος διορίστηκε πρωθυπουργός, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, ἀποχώρησε ἐνωρὶς ἀπ' τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν, ὁ Γρηγόριος Ταρωνίτης ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀναπλήρωσε, ἔχοντας ὡς βοηθό του τὸν λ ο γ ο θ έ τ η τῶν σ ε κ ρ έ τ ω ν Γρηγόριο Καματηρό [8], σύζυγο τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, κόρης τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μιχαὴλ Δούκα καὶ ἀνεψιᾶς «τῆς ἀρχηγοῦ τοῦ γένους τῶν Δουκῶν καὶ μεγίστης βασίλισσας Εἰρήνης Δούκαινας» [9].

4. Ὁ ἐπαναστάτης Γρηγόριος Ταρωνίτης ποὺ συναντήσαμε στὴν προηγούμενη προσωπογραφία, εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ο έ δ ρ ο υ, Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ 437-40: Τῷ Ταρωνίτῃ προέδρῳ κυρίῳ Γρηγορίῳ. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα τῆς γυναίκας του Εὐδοκίας· V. Laurent, BZ (1933), σ. 359: Εὐδοκίᾳ προεδρίσσᾳ τῇ Ταρωνιτίσσᾳ.

5. Βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὑ. 8. Ὁ τίτλος τοῦ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο υ ποὺ φέρει (ὁ Γρηγόριος, ὁ γιὸς τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 11) καὶ ὁ μετρημένος καὶ ἥσυχος χαρακτήρας του μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὸν συναυτίσωμε μὲ τὸν ἐπαναστάτη π ρ ό ε δ ρ ο Γρηγόριο Ταρωνίτη, βλ. N. Adontz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 250.

6. Χωνιάτης, σ. 10: κοινοῦται (ὁ Ἰωάννης β' 34) τὸ ποιητέον τοῖς ἐκ τῆς συγγενείας ἐκείνῳ φίλα φρονοῦσιν,

7. Χωνιάτης, σ. 13: καὶ τὸν Ταρωνίτην Γρηγόριος ὄντα πρωτοβεστιάριον... ὁ δὲ Γρηγόριος τῆς προκειμένης ἐχόμενος, μηδὲ μακρὰ βιβὰς ἢ γοῦν ἐκτείνων πόδας ὑπερβαθμίους, μονιμωτέρας ἰσχύος μετείληχε. Θ. Σκουταριώτης, MB 7 (1894), σ. 188.

8. Χωνιάτης, σ. 13-4· Θ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 188.

9. Χωνιάτης, σ. 13-14. Θ. Σκουταριώτης, σ. 188· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 178· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. A. Majuri, Anecdota Prodromea, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην κυρὸν Γρηγόριον τὸν Καματηρόν, σ. 531· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 325-29, 368-69, 489-97, 537-40 καὶ 549-52· MM 6 (1890), σ. 50: Βασίλειος μάγιστρος καὶ κριτὴς τοῦ βήλου, ὁ Καματηρός, ἀπὸ προσώπου Γρηγορίου, τοῦ υἱοῦ μου, καὶ λογαρια-

Δυστυχῶς δὲ μαθαίνομε τίποτε ἄλλο γι' αὐτὸν τὸν περίφημο ὑπουργό, τὸν Γρηγόριο Ταρωνίτη.

'Επίσης δὲν ἔχομε καμιὰ πληροφορία γιὰ γυναίκα του καὶ παιδιά του[10].

23. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. τέλη 1073 - †;)

Ὁ Ἰωάννης[1] Κομνηνός, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας[2], γεννήθηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1073[3].

Τὸ 1081 ὁ θεῖος του Ἀλέξιος (α΄) 15 τὸν πρότεινε ὡς ὑποψήφιο γαμβρὸ γιὰ μιὰ κόρη του στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρίκο IV (1056-1105 † 1106) καὶ τοῦ ἔπλεξε ἕνα ἐγκώμιο ὡς παιδιοῦ συνετοῦ καὶ ὡραίου[4]. Ὁ αὐτοκράτορας ἐπικαλέστηκε γιὰ τὰ προσόντα τοῦ μικροῦ αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα, ποὺ ἦταν ἕνα παιδὶ μόλις ὀχτὼ χρονῶ, τὴ μαρτυρία τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς γερμανικῆς πρεσβείας κ ό μ η τ α Βουλχάρδου (Burchard) ποὺ εἶχε δεῖ τὸ παιδὶ καὶ εἶχε μιλήσει μαζί του, καὶ δήλωσε στὸ Γερμανὸ καίσαρα πὼς «μιὰ καὶ

στοῦ τοῦ σεκρέτου τοῦ γενικοῦ, ὑπέγραψα· Νικόλαος Καλλικλῆς, σ. 332, ἀριθ. 19: Εἰς τὸν Χριστὸν ἱστάμενον ἐπὶ τῷ τάφῳ ὡς ἐκ προσώπου ἀμφοτέρων τοῦ τε λογοθέτου καὶ τῆς συμβίου αὐτοῦ κυρᾶς Εἰρήνης μετὰ μοναχικοῦ σχήματος ἱσταμένων. Ἡ Εἰρήνη Δούκαινα σύζ. τοῦ Γρηγόριου Καματ. καὶ κόρη τοῦ Μιχαὴλ Δούκα.

10. Σχετικά, βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὑ. 17 καὶ 18.

23. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 135: τὸν υἱὸν τοῦ πανευτυχεστάτου σεβαστοκράτορος καὶ περιποθήτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου, τ. II, σ. 147-51, 168, 169, 213· τ. III, σ. 66: Μεμαθηκὼς δὲ (ὁ Ἀλέξιος α΄ 15) καὶ τὴν Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος ἧτταν.. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 513 (ἐπιστ. 6): Τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος· στ. 513 (ἐπιστ. 7): Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος· στ. 529 (ἐπιστ. 16): τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος· στ. 533 (ἐπιστ. 20): Τῷ σεβαστῷ (κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ) τοῦ σεβαστοκράτορος· Μαγγάνειος Πρόδρομος εἰς Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI22, VV 10 (1903), σ. 111, ἀριθ. 83-86, Τέσσερα ποιημάτια. Οὗτοι οἱ στίχοι ἐγένοντο εἰς τὸν χαιρετισμὸν τοῦ πανσεβάστου ἐκείνου πρωτοσεβάστου, τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου. Κατέχομε ἐπίσης καὶ σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ Κομνηνῷ καὶ δουκὶ Δυρραχίου τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος, βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2713, σ. 1503-5.

3. Ὁ πατέρας του Ἰσαάκιος 12 παντρεύτηκε τὴν Εἰρήνη τῆς Ἀλανίας κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες τοῦ 1072, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 21, καὶ Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 6 καὶ 7.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 135.

ὁ Θεὸς δὲν τοῦ ἔχει δώσει παιδί, ὁ πολυαγαπημένος του ἀνεψιὸς ἔχει τὴ θέση πραγματικοῦ του παιδιοῦ»[5].

Ὁ Ἰωάννης ἄρχισε ἐνωρὶς τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτική του σταδιοδρομία. Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1092, σὲ ἡλικία 19 χρονῶ, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Ἰωάννη Δούκα, ἀδελφοῦ τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, διορίστηκε δ ο ὺ ξ τοῦ Δυρραχίου[6] καὶ ἔλαβε ἀπ' τὸ θεῖο του τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[7].

Τὸ 1094, καθὼς μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγα-

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 135. Γιὰ τὸ ποιὸς ἦταν ὁ κ ό μ η ς Burchard, βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 69, ὑ. 2.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 115, ὑ. 1 καὶ 3. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 143 κεξ· G. Buckler, Anna Comnena, σ. 402-3, ὑ. 5, καὶ σ. 424· P. Gautier, L' épiscopat de Théophylacte Héphaistos archevêque de Bulgarie, REB 21 (1963), σ. 163-64, καὶ Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 221, ὑ. 7· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 25, σ. 66, ὑ. 5. Γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ διορισμοῦ του, βλ. G. Buckler καὶ D. Polemis, ἔνθ' ἀνωτ. Ὁ P. Gautier, L' épiscopat, σ. 163, τοποθετεῖ τὸ διορισμό του στὴν ἄνοιξη τοῦ 1091, ἐνῶ στὴ μελέτη του, Le synode, διορθώνει: τὴν ἄνοιξη τοῦ 1092.

7. Γιὰ τὴν τιτλοφορία του, Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ἔνθ' ἀνωτ., ὑ. 2. Τὸ πὼς ὁ Ἰωάννης ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ, καθὼς ἀνάλαβε τὰ καθήκοντα τοῦ δ ο υ κ ὸ ς τοῦ Δυρραχίου, προκύπτει ἀπ' τὶς σφραγίδες του ποὺ διασώθηκαν μέχρι σ' ἐμᾶς. Βλ. ἀνωτ. ὑ. 2, μιὰ σφραγίδα του, ὅπου ἀναφέρεται ὡς «δοὺξ Δυρραχίου καὶ υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος». Κατέχομε καὶ ἄλλη σφραγίδα του στὴν ὁποία ἀναφέρεται «ὡς δοὺξ τοῦ Δυρραχίου μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ», χωρὶς ὅμως τὴ μνεία «τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος», Zacos-Veglery, ἀριθ. 2713 bis, σ. 1505: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἰωάννῃ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Δυρραχίου τῷ Κομνηνῷ. Κατὰ τὸν L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 228, «διαπιστώνεται πὼς ὄχι μόνο ἕνας γιὸς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ἢ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ ἦταν σ ε β α σ τ ό ς, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἕνας γιὸς σ ε β α σ τ ο ῦ ἦταν κι αὐτὸς ἐπίσης σ ε β α σ τ ό ς, γι' αὐτὸ καὶ τόσο αἰφνίδια αὐξήθηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν σ ε β α σ τ ῶ ν. Γιὰ νὰ περιορίσουν οἱ Κομνηνοὶ αὐτὴ τὴν ἔκταση ποὺ ἔπαιρνε ὁ θεσμός, μερικῶς τοὐλ., κανόνισαν ἔτσι, στὴν ἐποχὴ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κομνηνοῦ 81, ποὺ οἱ ἀνεψιοὶ καὶ πρωτεξάδελφοι τοῦ αὐτοκράτορα νὰ ἀποτελοῦν μιὰ νέα τάξη καὶ νὰ μὴ ἀναδεικνύωνται ὡς σ ε β α σ τ ο ί, ἀλλὰ ὡς: ὁ υ ἱ ὸ ς τοῦ (τάδε), βλ. τὸν τρόπο ἀναγραφῆς τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, χωρὶς τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ, στὶς συνόδους τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 (Allatius, De Ecclesiae, σ. 688· Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307)· τῆς 12ης καὶ 13ης Μάη 1157 (PG 140, στ. 177)· τῆς 2ας καὶ 6ης Μάρτη 1166 (PG140, στ. 236 καὶ 252)· τῆς 30ης τοῦ Γεννάρη καὶ τῆς 18ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1170 (VV 11 (1904), σ. 479 καὶ 490), καὶ μόνοι οἱ πιὸ μακρινοὶ συγγενεῖς νὰ συνεχίσουν νὰ φέρουν τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ».

ρίας Θεοφύλακτος ὁ Ἥφαιστος [8] μὲ γράμμα του στὸν αὐτοκράτορα, κατηγόρησε τὸν Ἰωάννη, πῶς προετοίμαζε μιὰ ἐπανάσταση ἐναντίον του [9].

Τί λογῆς συνωμοσία ἦταν αὐτή, ποὺ εἶχε ὡς ἀρχηγό της τὸ νεαρὸ ἀνεψιὸ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα; Νὰ ἦταν ἕνα γέννημα τῆς συνωμοσίας τοῦ Ἀρμένιου Ἀριέβη [10] καὶ τοῦ σεβαστοῦ Κωνσταντίνου Οὐμβερτόπουλου [11],

8. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ποὺ κατηγόρησε, δὲν κατονομάζεται ἀπ' τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32 (τ. II, σ. 147)· ἀλλὰ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας ἀπ' τὸ 1088/9 - 1107/8 μὲ βεβαιότητα ἦταν ὁ Θεοφύλακτος Ἥφαιστος, ὁ ὁποῖος ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1126, χωρὶς νὰ ξέρωμε ἂν μέχρι τότε ἦταν ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, βλ. P. Gautier, L' épiscopat de Théophylacte Héphaistos, archevêque de Bulgarie, REB 21 (1963), σ. 159-78· R. Janin, ΘΗΕ 6 (1965), σ. 417-18. N. Adontz, Études Armeno-byzantines, σ. 294.

9. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 147. Πρβλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 433· B. Leib, Complots à Byzance contre Alexis I Comnène (1081-1118), BS 23 (1962), σ. 252-53· N. Adontz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 293-94· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 145. S. De Jongh, σ. 13· P. Cautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 224. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ· P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ.

10. Ὁ Ἀρμένιος ἀρχηγὸς Ἀριέβης ὑπῆρξε ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Ἀχρίδας ἐναντίον τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 22· πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 87 καὶ 139. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀρχηγοῦ' βλ. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 622. Μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας καὶ τὴν ἐξορία του, δὲν ἔχομε πιὰ καμιὰ εἴδηση γι' αὐτόν.

11. Ὁ Κωνσταντῖνος Οὐμβερτόπουλος πιθανὸν νὰ ἦταν ἕνας ἀνεψιὸς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, ἕνας γιὸς τοῦ ἀδελφοῦ του Humbert de Hauteville ποὺ ἀναφέρει ὁ Malaterra, Historia Sicula, I 4, PL 149, στ. 1103. Πρβλ. Marquis De La Force, Les conseillers latins d' Alexis Comnène, B 11 (1936), σ. 164-65. Ἦλθε νὰ ζητήση τὴν τύχη του στὸ Βυζάντιο στὸν καιρὸ τοῦ Μιχαὴλ (ζ') ἢ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη, γιατὶ ἤδη βρισκόταν ἐκεῖ κατὰ τὸ κίνημα τῶν Κομνηνῶν. Στὶς 14 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1081, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 15 ἐπισκέφτηκε τὸν Οὐμβερτόπουλο μὲ τὸ σκοπὸ νὰ πετύχη τὴ βοήθειά του καὶ ὁ Νορμανδὸς ἀμέσως τάχτηκε μὲ τὸ μέρος του, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 74. Τὸ ἴδιο ἔτος, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, ὁ βασιλέας τοῦ ἐμπιστεύτηκε τὴ διοίκηση τῶν «φραγγικῶν ταγμάτων», βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 162. Τὸ 1086 ἀνακλήθηκε ἀπ' τὴν Κύζικο καὶ στάλθηκε στὴν Ἀδριανούπολη ἐπικεφαλῆς ἑνὸς σώματος Κελτῶν, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 83. Ἔπρεπε νὰ πάρη μέρος στὴ μάχη ποὺ θὰ ἔδινε ὁ Τατίκιος πρὸς τοὺς Πετσενέγκους κοντὰ στὴ Φιλιππούπολη καὶ διαχείμασε μὲ τὰ στρατεύματά του στὴν Ἀδριανούπολη, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 84 καὶ 86. Μέρα τρίτη, 29 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1091, διοικοῦσε ἀκόμη τοὺς Κέλτες στὴ μάχη τοῦ Λεβουνίου, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 141. Ἔπειτα μὲ τὸν Ἀριέβη συνωμότησε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα (1093/4)· νὰ ἤθελαν ὁ Ἀρμένιος καὶ ὁ Νορμανδὸς νὰ προβάλουν, χάρη τῆς νομιμότητας, ὡς αὐτοκράτορα, τὸν Ἰωάννη, γιὰ νὰ κυβερνοῦν αὐτοὶ στὸ ὄνομά του; Σὲ ἀντίθεση ἀπ' τὸν Ἀριέβη, ὁ Κωνσταντῖνος Οὐμβερτόπουλος ἀνακλήθηκε γλήγορα ἀπ' τὴν ἐξορία, γιατὶ τὸν βλέπομε νὰ παίρνη μέρος στὶς ἀρχὲς τοῦ 1095 στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν, βλ. PG 137, στ. 972· πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 217: Κωνσταντίνου σεβαστοῦ

ὅπως κάποιος διαβλέπει [12], καθὼς ὁ μηνυτὴς ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας εἶχε τὴν ἕδρα του στὴν Ἀχρίδα, τῆς ὁποίας ὁ Ἀρμένιος Ἀριέβης ἦταν τελευταῖα ὁ κυβερνήτης;

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ποὺ ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 διηγεῖται αὐτὴ τὴν ὑπόθεση μερικὲς γραμμὲς μετὰ τὴν προηγούμενη — τῆς συνωμοσίας, ἀποκάλυψης, σύλληψης, δήμευσης καὶ ἐξορίας τοῦ Ἀριέβη καὶ τοῦ Οὐμβερτόπουλου [13] — καὶ αὐτὸ ἀφήνει νὰ ὑποτεθῆ, ἐκτὸς ἑνὸς δεσμοῦ μεταξύ τους, τὸ πιὸ λίγο μιὰ συνταύτιση στὴ σκέψη.

Εἴδαμε πιὸ πάνω τοὺς ἔπαινους τοῦ αὐτοκράτορα — θείου του γιὰ τὸν Ἰωάννη. Ἀλλὰ τὸ μικρὸ ἐκεῖνο ἀγόρι μεγάλωσε, καὶ μεγαλώνοντας ἔγινε, σύμφωνα μὲ κάποιον, «ἕνας πολυπράγμων, αὐθάδης καὶ ματαιόδοξος, καθὼς καὶ ὑπερήφανος καὶ ἀπ' τὴ φύση του ταραχοποιός» [14].

Μποροῦμε ὅμως νὰ δοῦμε καὶ ἀπὸ μιὰ ἄλλη πλευρὰ τὸν Ἰωάννη. Μήπως στὴν ψυχὴ τοῦ ἄπειρου ἀκόμη νέου στάλαξε μὲ τὸν καιρὸ ἕνα παράπονο πῶς ὁ θεῖος του Ἀλέξιος (α') 15, νεώτερος ἀπ' τὸν πατέρα του Ἰσαάκιο 12, πῆρε μέσα ἀπ' τὰ χέρια του τὴ βασιλεία, κ' ἔτσι σκέφτηκε νὰ τὴ διεκδικήση γιὰ λογαριασμό του; Πάντως βλέπομε τὸν Ἀλέξιο (α') 15 νὰ ἔχη ἀνησυχήσει ἀπ' τὸ γράμμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου, νὰ μὴ μπορέση νὰ κλείση μάτι, καὶ τοὺς θείους τοῦ κατηγορουμένου Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16 καὶ Νικηφόρο Μελισσηνὸ νὰ ἀποδέχωνται στὸ οἰκογενειακὸ συμβούλιο μέσα στὴν πορφυρὴ αὐτοκρατορικὴ σκηνή, ποὺ εἶχε στηθῆ κοντὰ στὴ Φιλιππούπολη, τὶς κατηγορίες [15].

Ὁ Ἰωάννης, χάρη στὴν ἄμεσο, δραστήρια — μέσα σὲ δύο εἰκοσιτετράωρα ἔφτασε ἀπ' τὴν ΚΠολη στὴ Φιλιππούπολη — καὶ ἐπιβλητικὴ ἐπέμβαση τοῦ πατέρα του Ἰσαάκιου 12, οὔτε κἂν ἐξετάστηκε πάνω στὴν ὑπόθεση, καὶ ἔλαβε ἐξουσιοδότηση ἀπ' τὸ θεῖο του νὰ ἐπανέλθη στὴ θέση του. [16].

τοῦ Οὐμπέρτου. Καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1095), τὸν βλέπομε νὰ πολεμάη τοὺς Κομάνους, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 193. Κατέχομε πολλὲς σφραγίδες του, ποὺ ἀπ' αὐτὲς μαθαίνομε τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σταδιοδρομίας του: πρωτοκουροπαλάτης, νωβελήσσιμος, πρωτονωβελήσσιμος καὶ σεβαστός, βλ. Fr. Barišić, De sigillo plumbeo byzantino Sirmi nuper invento, Zbornik philos. Falkult. 8 (1964), σ. 183-90: Κύριε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Κωνσταντίνῳ πρωτονωβελισσίμῳ καὶ δουκὶ τῶν Θρακησίων. Τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς ἔχει κακῶς ἀναγνωσθῆ, κατὰ τὸν V. Laurent, καὶ καὶ πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς δουκὶ τῷ Οὐμπέρτῳ.

12. B. Leib, Complots à Byzance, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 252-53.

13. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 146-47· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 741.

14. B. Leib, Complots à Byzance, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 253.

15. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 150.

16. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 149-51.

Όλα αυτά έγιναν μέσα στή σκηνή τοῦ βασιλέα μεταξὺ τῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν, χωρὶς κανεὶς ξένος νὰ παρίσταται. Ὁ Ἀλέξιος (α') 15 προπέμποντας τὸν ἀδελφό του γιὰ τὴν ΚΠολη, τὸν καθησύχασε γιὰ τὴν τύχη τοῦ γιοῦ του Ἰωάννη καὶ τοῦ σύστησε νὰ ἀνακοινώση τὴν αἴσια λύση τῆς ὑπόθεσης στὴ μητέρα τους, τὴν ὑπεράνω σχεδὸν τῶν βασιλέων Ἄννα Δαλασσηνή [17]. Ὁ Ἰωάννης γύρισε πραγματικὰ στὴν ἕδρα του, στὸ Δυρράχιο.

Ἀλλὰ τὸν ἴδιο χρόνο (τοῦ 1094) ὁ αὐτοκράτορας τὸν μετεκάλεσε καὶ τὸν πρόσταξε νὰ πολεμήση τὸν Σέρβο ζουπάνο τῆς Ρασκίας (Razhan, Rascia) Βολκάνο (Voukan ἢ Bolkan) [18]. Ὁ Ἰωάννης, ποὺ ἡ πρωτεξαδέλφη του Ἄννα Κομνηνή 32 θέλει νὰ μᾶς τὸν παρουσιάση «σὰν ἕνα ἀπειροπόλεμο καὶ πῶς ξεκίνησε σ' αὐτὴ τὴ σοβαρὴ ἐκστρατεία, σὰν ἕνας νέος ἄνθρωπος ποὺ δὲν ὀνειρευόταν παρὰ μάχες» [19], ἐπικεφαλῆς ἀξιολόγων στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἀφοῦ πέρασε τὸν Sitnitza ποταμὸ ποὺ διαρρέει στὸ Λιπένιο (σημ Lipljan στὴ δασώδη κοιλάδα τοῦ Sitnitza), στρατοπέδευσε γύρω ἀπ' τοὺς πρόποδες τοῦ ὄρους Ζυγοῦ, ἀπέναντι ἀπ' τὸ φρούριο Σφεντζάνιο, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ ἦταν ὀχυρωμένος ὁ Βολκάνος [20].

Αὐτὴ ἡ κίνηση δὲν ἔμεινε ἀπαρατήρητη ἀπ' τὸ Σέρβο, ὁ ὁποῖος καὶ πάλι ἀπηύθυνε προτάσεις γιὰ εἰρήνη στὸν Ἰωάννη, δίδοντας καὶ τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ ἀπολευτερώση τοὺς Βυζαντινοὺς αἰχμαλώτους ποὺ κατεῖχε καὶ πὼς στὸ μέλλον θὰ διατηρῆ εἰρήνη μὲ τοὺς Ἕλληνες. Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ δὲν ἦσαν παρὰ προσχήματα, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἐξοπλιζόταν γιὰ νὰ ἐξαπολύση μιὰ αἰφνίδια ἐπίθεση κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του.

---

17. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 168. Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ Βολκάνος τῆς Ἀλεξιάδας, ποὺ ὁ Chalandon (τ. I, σ. 142 κεξ.) τὸν λέει Bolkan καὶ ὁ G. Ostrogorsky (Histoire, σ. 381-82) τὸν λέει Voukan; Ὁ Alexis Pétroff, Constantin Bodin, Mélanges Lamarsky, Saint Pétersbourg 1883, σ. 239 κεξ., θέλησε νὰ τὸν συνταυτίση μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Zéta Κωνσταντῖνο Bodin (1081-1101), ἀλλὰ ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 142-44, βασιζόμενος στὸν πρεσβύτερο τῆς Διοκλείας, ἀπόδειξε πὼς ὁ Βολκάνος ἦταν ὁ ζουπάνος τῆς Razhan, πόλης ποὺ βρισκόταν στὶς δεξιὲς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ Morava καὶ τὶς κλιτύες τοῦ ὄρους Véliki Balkan τῆς Βουλγαρίας, καὶ πρωτεύουσας τῆς Ρασκίας, ποὺ κατάφερε νὰ γίνη σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπ' τὸν Bodin ἡγεμόνας κατὰ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Bodin, ἀπ' τοὺς Ἕλληνες ἢ κατὰ τὴ μακρὰ ἐκστρατεία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου κατὰ τῆς Ραγούσας. Καὶ οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ὅπως ὁ G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 368, 380, 387 γιὰ τὸν Bodin, καὶ σ. 381 γιὰ τὸν Βολκάνο (Voukan), συμφωνοῦν μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Chalandon.

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 168: Ὁ δὲ (Ἰωάννης) οἷα ἀπειροπόλεμος καὶ σφαδάζων ὡς νέος πρὸς μάχας...

20. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 167 καὶ 168.

Ὅταν ὁ Βολκάνος ξεκίνησε ἀπ' τὸ φρούριο κατὰ τοῦ Ἰωάννη, ἕνας μοναχὸς ποὺ κατάφερε νὰ φτάση στὸ ἑλληνικὸ στρατόπεδο καὶ νὰ παρουσιαστῆ στὸν Ἰωάννη, τοῦ ἀνάφερε τὶς προθέσεις καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ Βολκάνου, ἀλλὰ ὁ δοὺξ τὸν ἔδιωξε, καθὼς τὸν χαραχτήρισε ὡς «ψεύτη καὶ ἀπατεώνα». Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς νύχτας ποὺ ἐπακολούθησε, ὁ Βολκάνος ὅρμησε ἐναντίον τοῦ στρατοπέδου τῶν Βυζαντινῶν, καὶ καθὼς τοὺς βρῆκε στὸν ὕπνο, σκότωσε ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ στρατιωτῶν μέσα στὶς σκηνές τους· πολλοὶ ἄλλοι ποὺ πῆραν εἴδηση τί γινόταν, ἔφευγαν δρομαῖοι, ἀλλὰ κατὰ τὴ φυγή τους παρασύρθηκαν ἀπ' τὸν κλύδωνα τοῦ ποταμοῦ ποὺ ἔτρεχε ἐκεῖ κοντά, καὶ πνίγηκαν.

Ἔτσι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ καταστράφηκε, ἐνῶ ὁ Βολκάνος κατάφυγε καὶ πάλι στὸ Σφεντζάνιο. Ὁ Ἰωάννης μὲ τοὺς λίγους ποὺ τοῦ ἀπόμειναν πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὸ Λιπένιο. Μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ εἶχε δὲ μποροῦσε πιὰ νὰ πολεμήση τὸ Σέρβο ἀρχηγό, κ' ἔτσι τράβηξε γιὰ τὴν ΚΠολη, γιὰ νὰ ἀναγγείλη ὁ ἴδιος ἐκεῖ τὸ νέο τῆς ἀποτυχίας του, ἐνῶ ὁ Βολκάνος καθὼς βρῆκε τὴν περιοχὴ ἀνυπεράσπιστη λεηλατοῦσε τὶς παρακείμενες πόλεις, κατάκαψε τὴν ἔξω ἀπ' τὰ Σκόπια ὕπαιθρο, κατέλαβε καὶ λεηλάτησε ὅλη τὴν ὀρεινὴ περιοχή, ὅπου ἦταν ἡ Βράνια, πόλη στὴν ἄνω κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Morava τῆς Βουλγαρίας. Μόνο ἔτσι γύρισε στὴ χώρα του, φορτωμένος μὲ τοὺς θησαυροὺς ποὺ μάζεψε ἀπ' τὶς λεηλασίες του [21].

Χάρη στὴ συμπάθεια ποὺ ἔτρεφε ὁ Ἀλέξιος (α') 15 πρὸς τοὺς συγγενεῖς του, καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὸν ἀδελφό του Ἰσαάκιο 12 [22], ὁ Ἰωάννης δὲν ἔχασε τὴ θέση του, ἀλλὰ ἀπ' τὴν ΚΠολη ξαναγύρισε καὶ πάλι στὸ Δυρράχιο, ὅπου τὸν συναντᾶμε τὸν Αὔγουστο τοῦ 1096 [23], νὰ ὑποδέχεται σ' αὐτὴ τὴν πόλη ἕνα ἀπ' τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς πρώτης Σταυροφορίας, τὸν Hugues le Mainé, κόμητα τοῦ Vermandois, Οὖβον κατὰ τοὺς Βυζαντινούς, ἀδελφὸ τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππου I (1060-1108).

Ὁ Οὖγγος ἐρχόμενος ἀπ' τὴν Ἰταλία εἰδοποίησε μὲ ἕνα πομπῶδες γράμμα τὸν Ἀλέξιο (α') 15 γιὰ τὴν προσεχῆ ἄφιξή του, ἔχοντας τὴν ἀξίωση νὰ γίνη δεχτὸς μὲ τὶς τιμὲς ποὺ ἁρμόζουν στὴν ὑψηλὴ καταγωγή του [24]. Φαίνεται

---

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 168-69. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 149-50.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 65, 106, 113· Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανὸν (Κομνηνόν), σ. 32.

23. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Riant, Inventaire critique des lettres historiques des croisades, Archives de l' Orient latin, Paris 1880, σ. 120-21.

24. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 213. Στὸ γράμμα ποὺ ἡ Ἄννα 32 καταχωρεῖ, ὁ Οὖγγος φέρεται νὰ λέη γιὰ τὸν ἑαυτό του πὼς εἶναι «ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλέων καὶ ὁ μείζων τῶν ὑπ' οὐρανόν». ὁ Riant, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 120-21, προτείνει νὰ ἀναγνωστῆ ἀντὶ «rex regum», «Hu-

πὼς ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὴ λήψη αὐτοῦ τοῦ γράμματος, καθὼς δὲν ἤξερε τὶς δυνάμεις ποὺ ἔφερνε μαζί του ὁ Γάλλος πρίγκιπας, φοβήθηκε μιὰ ἐπίθεσή του κατὰ τοῦ Δυρραχίου. Ἀμέσως ἔγραψε γράμματα καὶ πρόσταξε τὸν Ἰωάννη νὰ παρακολουθήση ἀπ' τὴ ξηρά, τὸν δὲ δούκα τοῦ στόλου Νικόλαο Μαυροκαταλὼν νὰ ἐπαγρυπνῆ στὴ θάλασσα, γιὰ νὰ εἶναι ἐνήμερος τῶν κινήσεων τοῦ Οὔγγου.

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ποὺ ἀγαποῦσε πολὺ τὴν ἐπίδειξη, ἀνάγγειλε στὸ δούκα τοῦ Δυρραχίου τὴν ἄφιξή του μὲ εἰκοσιτέσσερις ἱππότες, ποὺ φοροῦσαν χρυσοὺς θώρακες καὶ περικνημίδες. Ὁ Ἰωάννης ἔθρεψε μιὰ ὑψηλὴ ἰδέα γιὰ τὶς δυνάμεις τοῦ κόμητα καὶ διπλασίασε τὴν προσοχή του.

Ἀλλὰ ὁ Οὔγγος ἦταν προορισμένο νὰ φτάση στὸ Δυρράχιο σὲ κακὰ χάλια. Ἀναχωρώντας ἀπ' τὸ Βάρι ἔχασε σὲ μιὰ πολὺ μεγάλη τρικυμία ὅλα του τὰ πλοῖα, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα, ποὺ πάνω σ' αὐτὸ ἐπέβαινε ὁ ἴδιος. Ἀπ' αὐτὸ τὸ πλοῖο μὲ λίγους δικούς του ἀποβιβάστηκε σὲ μιὰ ἀκτή, μεταξὺ τοῦ Δυρραχίου καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Πάλους, ὅπου δυὸ ἄνθρωποι τοῦ δουκὸς τοῦ Δυρραχίου, ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν διαταγὴ νὰ ἀνιχνεύουν τὴν ἄφιξή του, τὸν παράλαβαν καὶ τὸν ἔφεραν στὸ Δυρράχιο, ὅπου ὁ Ἰωάννης τὸν καλοδέχτηκε καὶ τοῦ παράθεσε πλούσιο τραπέζι στὸ παλάτι του.

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν εὐωχία, τὸν φιλοξενοῦσε κοντά του, «μὲ ἄνεση μέν, ἀλλὰ ὄχι ὁλότελα ἐλεύθερο» — πάντα τὸν ὑποψιαζόταν — μέχρι ποὺ ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε τὸ ναύαρχο Μανουὴλ Βουτουμίτη καὶ τὸν παράλαβε [25].

Σύμφωνα μὲ μιὰ ἄλλη πηγή, δυτικῆς προέλευσης, μαζὶ μὲ τὸν Οὔγγο le Mainé ἦταν καὶ ὁ Γουλιέλμος, γιὸς τοῦ μαρκήσιου Eude καὶ τῆς Emma, ἀδελφῆς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου. Ὁ πληροφοριοδότης, ἕνας Σταυροφόρος ἀπ' τὴ μεσημβρινὴ Ἰταλία ποὺ συνέγραψε μιὰ ἱστορία τῆς πρώτης Σταυροφορίας, καθὼς ἀπηχεῖ τὴ γνώμη τῆς πλειονότητας τῶν Σταυροφόρων, «δὲ χάνει τὴν εὐκαιρία», καθὼς παρατηρεῖ Γάλλος ἱστορικός, ὄχι δικός μας, «νὰ χύση τὸ μίσος του κατὰ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ποὺ γι' αὐτὸν εἶναι ὁ ἄνομος, ὁ ἄθλιος αὐτοκράτορας» [26].

go, filius et frater regum Francorum». Κατὰ τὸν B. Leib, Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 213, ὑ. 1, αὐτὴ ἡ ἑρμηνεία εἶναι ἀνωφελής: ἡ Ἄννα 32 δὲν κάνει τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ εἰρωνεύεται ἐδῶ τὸν ἐγωϊσμὸ καὶ τὴν ἀλαζονία τοῦ Φράγκου, ποὺ σφετεριζόταν τὸν τίτλο τοῦ βασιλέα, ἐνῶ δὲν ἦταν παρὰ ἀδελφὸς ἑνὸς ρήγα.

25. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 213-14. Γιὰ τὴν ἰδιότητα καὶ τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα τοῦ Βουτουμίτη, βλ. αὐτόθι, σ. 69, 160, 163-64, 236, καὶ τ. III, σ. 11-13. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 174-75.

26. Ὁ Louis Bréhier (1868-1951) εἰς Histoire Anonyme de la première Croisade, σ. 15, ὑ. 10.

Λέει λοιπὸν ὁ Ἰταλὸς Σταυροφόρος ποὺ ἦταν σύγχρονος τῶν γεγονότων, πὼς «ὁ κυβερνήτης τοῦ Δυρραχίου», ὁ Ἰωάννης, «καθὼς πληροφορήθηκε τὴν ἄφιξη τῶν δυὸ σοφῶν καὶ εὐγενῶν αὐτῶν ἀνδρῶν, ἔθρεψε μέσα στὴν καρδιά του ἕνα κακὸ σκοπό. Πρόσταξε νὰ τοὺς συλλάβουν καὶ νὰ τοὺς ὁδηγήσουν κάτω ἀπὸ φρούρηση στὴν ΚΠολη, μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ὁρκιστοῦν πίστη σ' αὐτόν». [27]

Διήγηση ὁλότελα διαφορετικὴ ἀπὸ κείνη τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, ποὺ μᾶς παρέχει τόσες λεπτομέρειες γιὰ τὴ φιλόξενη ὑποδοχὴ ποὺ τοὺς ἔκανε ὁ Ἰωάννης, ἂν καὶ διακριτικὰ τοὺς παρακολουθοῦσε, καθὼς εἶχε ὑπόψη του τὴ συμπεριφορὰ τῶν Νορμανδῶν τοῦ Γυσκάρδου, ποὺ λίγο προηγουμένως εἶχαν καταλάβει τὸ Δυρράχιο. Καὶ τέλος, μὲ τὴ συνοδία ἀνώτατου αὐτοκρατορικοῦ ἀξιωματούχου τιμητικὰ ὁδηγήθηκαν στὴν ΚΠολη, ὅπου ἔδωσαν τὸν ὅρκο πίστης στὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Οὔγγος le Mainé ἦταν ὁ πρῶτος Σταυροφόρος ἀρχηγὸς ποὺ ὑποτάχτηκε στὰ μέτρα ποὺ ἀξιοῦσε ὁ Ἀλέξιος (α') ἀπ' τοὺς ἡγεμόνες τῆς πρώτης Σταυροφορίας [28].

Δὲ ξέρομε πότε ἀκριβῶς ὁ Ἰωάννης ἀποχώρησε ἀπ' τὴ θέση τοῦ δουκὸς τοῦ Δυρραχίου. Ἀπ' τὸν Αὔγουστο τοῦ 1096 μόλις τὸ 1103/4 συναντᾶμε τὰ ἴχνη του, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ κατέχη τὰ ἀξιώματα τοῦ ἀναγραφέως καὶ τοῦ μεγάλου δομεστίκου [29].

Τὸ 1105 πέθανε, καθὼς εἴδαμε, ὁ θεῖος του Ἀδριανὸς Κομνηνὸς 16, τιμημένος μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρωτοσέβαστου [30], ἐνῶ λίγο προηγουμένως τὸ 1102/4 εἶχε πεθάνει ὁ πατέρας του, ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος 12 [31].

Φαίνεται πὼς ὁ Ἰωάννης, ὡς πρωτότοκος γιὸς τοῦ μόνου τότε σεβαστοκράτορα ποὺ ἐξέλιπε, διαδέχτηκε τὸ θεῖο του Ἀδριανὸ 16 στὸν τίτλο τοῦ περιφανεστάτου πρωτοσεβάστου [32], ἐνῶ ἀπ' τὸ

27. Histoire Anonyme de la première Croisade, σ. 15.

28. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 174.

29. F. Dölger, Schatzkammern des Heiligen Berges, ἀριθ. 121, σ. 331-32. Ὁ N. Bânescu, La signification des titres de πραίτωρ et de προνοητής à Byzance aux XI et XII siècles, Miscellanea Giovanni Mercati, III (= Studi et Testi, 123 [1946], εἰδικὰ σ. 394), ὑποστηρίζει πὼς οἱ πραίτορες, ἀναγραφεῖς καὶ προνοηταὶ ἦσαν «ἀρχηγοὶ ἀναγραφῆς».

30. Βλ. Ἀδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 15 καὶ 4.

31. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 75.

32. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 768· PG 119, στ. 765-68· Μαγγάνειος Πρόδρομος εἰς Συν. Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 111 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2): τοῦ πανσεβά-

1103/4 τὸν εἶχε ἤδη διαδεχτῇ στὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δομεστίκου[33], προφανῶς τοῦ δομέστικου τῶν σχολῶν τῆς Δύσης, καθὼς αὐτὸ τὸ ἀξίωμα κατεῖχε ὁ 'Αδριανὸς Κομνηνὸς 16.[34]

Τελευταῖο τίτλο ποὺ ὁ 'Ιωάννης παρουσιάζεται νὰ ἔλαβε εἶναι αὐτὸς τοῦ μεγάλου δουκός, ποὺ σήμαινε πὼς ἔγινε ὁ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ναυτικῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας[35]. Οἱ πηγὲς δὲν μᾶς δίδουν τὴ δράση του ὡς ἀρχιναυάρχου τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, ἀλλὰ καὶ ἄλλος μέγας δούξ, ὁ 'Ισαάκιος, σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς[36], εἶναι ὁλότελα ἄγνωστος στὶς πηγές.

'Ο 'Ιωάννης παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090[37], καθὼς φαίνεται, τὴ Μαρία[38] Δούκαινα, κόρη τοῦ πρωτοστράτορα Μιχαὴλ Δούκα, ἀδελφοῦ τῆς

στου ἐκείνου πρωτοσεβάστου, τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος 'Ισαακίου. [Μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσεβάστου πρωτοσεβάστου φέρεται καὶ ὁ 'Αδριανὸς Κομνηνὸς 16 στὸ σιγίλλιο τοῦ 'Αλέξιου (α') 15 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1084, βλ. 'Αδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 4]. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 50, σ. 19-21. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 224, ὑ. 17: le titre (de ptorosébaste) passa alors à Adrien Comnène, frère d' Alexis I, auquel succéda très probal lement Jean Comnène, fils du premier sebastocrator Isaac, le frére d' Alexis I (Néos Hell. VIII, 19-21)· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26 (βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 2).

33. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 29.

34. Βλ. 'Αδριανὸν Κομνηνὸν 16, ὑ. 9, καὶ 'Ιωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 4, ὅπου ὁ Βρυέννιος, σ. 19-20, ἐπεξηγεῖ πὼς ὁ δομέστικος τῶν σχολῶν (τῆς Δύσης) στὸν καιρό του ἀποκαλοῦνταν μέγας δομέστικος.

35. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 50, σ. 19: 'Επὶ τοῖς εἰκονίσμασι τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ μεγάλου δουκὸς κυροῦ 'Ιωάννου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τῆς πρωτοσεβαστῆς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Εὐεργέτου. Γιὰ τὸν τίτλο, βλ. E. Stein, Untersuchungen zur spätbyzantinischen Verfussungs-und Wirtschaftsgeschichte, Mitt. zur Osman. Gesch. 2 (1923-25), σ. 57· R. Guilland, Mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 222 κεξ.

36. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2751, σ. 1566-67. Βλ. καὶ Θεοδώραν Κομνηνήν, σύζυγον τοῦ μεγ. δούκα 'Ισαάκιου· Εἰς τοὺς μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς.

37. Καθὼς γεννήθηκε τέλη τοῦ 1073, καὶ θὰ παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 16-17 χρονῶ, κατὰ τὴ συνήθεια, φτάνομε στὸ ἔτος 1090.

38. Τὸ ὄνομα τῆς γυναίκας του Μαρία, ποὺ ἴσως ὅμως ἦταν τὸ μοναχικό της ὄνομα, προκύπτει ἀπὸ ποίημα τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικα, Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀρθ. 51, σ. 20-1:

τὴν σύζυγον πρίν, νῦν δ' ἀδελφὴν Μαρίαν

ἂς σημειωθῇ ὅμως πὼς καὶ ἡ μάμμη τῆς Μαρίας, ἡ σύζυγος τοῦ πρωτοπρόεδρου 'Ανδρόνικου Δούκα, λεγόταν καὶ αὐτὴ Μαρία, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 21, σ. 58. Μιὰ ἀδελφή της λεγόταν Εἰρήνη, βλ. Γρηγόριον Ταρωνίτην 22, ὑ. 9. Δὲν ἀποκλείεται ἡ Μαρία κατὰ τὴ μοναχική της κουρὰ νὰ διατήρησε τὸ κοσμικό της ὄνομα, καθὼς ἔχομε καὶ τέτοια παραδείγματα· ΜΜ 4 (1871), σ. 367: τοῦ μακαρίτου Κομνηνοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μαλιασηνοῦ, τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθέντος Κωνσταντίνου μοναχοῦ, πρβλ. M. Treu, Manuel Holobolos, BZ 5 (1896), σ. 551, ὑ. 1. 'Εξάλλου τὸ ὄνομα Μαρία - Μαριὰμ ἔχει χρῶμα μοναχικό. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως καὶ ὁ στιχουργὸς στὸ ἀνωτέρω ποίημα νὰ τὴν ἀναφέρῃ μὲ τὸ κοσμικό της ὄνομα.

αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας[39], ποὺ ἔτσι αὐτὴ ἡ τελευταία ἦταν θεία τῆς γυναίκας ποὺ πῆρε, ἀλλὰ καὶ δική του θεία ἐξ ἀγχιστείας[40].

Κατὰ μιὰ ἄγνωστη χρονολογία, καθὼς φαίνεται ὅμως μετὰ τὸ 1130, ὁ 'Ιωάννης, ποὺ τότε θὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 57 περίπου χρονῶ, ἔγινε μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα 'Ιγνάτιος[41] καὶ ἡ γυναίκα του Μαρία ἔγινε μοναχὴ — ποὺ εἴτε διατήρησε τὸ κοσμικό της ὄνομα εἴτε τότε τὸ πρόσλαβε ὡς μοναχικό[42] — καὶ γκρεμίζοντας τὸ παλάτι τοῦ πατέρα του ἀπ' τὰ θεμέλια[43], οἰκοδόμησε μιὰ και-

---

39. Βλ. 'Ιωάννην Ταρωνίτην 21, ὑ. 15 καὶ 16.

40. 'Ιωάννης Κομνηνὸς 6 x ''Αννα Δαλασσηνὴ   'Ανδρόνικος Δούκας x Μαρία Βουλγαρίας

'Ισαάκιος Κ. 12 x Εἰρήνη 'Αλανίας   'Αλέξιος Κ. 15 x Εἰρήνη Δούκαινα   Μιχαὴλ Δούκας x 'Ανώνυμη

'Ιωάννης Κομνηνὸς 23 x Μαρία Δούκαινα

'Ισαάκιος Κ. 49 'Ανώνυμον τέκνον 50 'Ανωτ. τέκνον 51 'Αν. τέκνον 52 'Αλέξιος Κ. 53

41. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 51, σ. 20-1:

Σκηνὴν ἐγείρας ὡς νέος Μωσῆς νέαν
τοῦτον τὸν οἶκον σῆς μονῆς, εὐεργέτα,
πρωτοσεβαστὸς δοὺξ μέγας 'Ιωάννης
ἑκὼν ὑπῆλθεν ὃν στολίζεται γνόφον
καὶ κλῆσιν ἠλλάξατο τὴν 'Ιγνατίου
μελενδυτήσας ὡς τὸ σὸν φέγγος βλέπῃ.

42. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 38.

43. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 50, σ. 20:

Τοίνυν ἀμοιβὴν ἀντεκφέρειν ἐθέλων
ὧν ἔσχεν ἐκ σοῦ πλουσίων δωρημάτων
πρωτοσεβαστὸς δοὺξ μέγας 'Ιωάννης
Κομνηνοφυὴς παῖς σεβαστοκρατόρων,
τὸν οἶκον ὅς μοι πατρικὴ κληρουχία
εἰς γῆν καθαιρῶ μέχρι καὶ βάθρων βάθους
καὶ σῷ σθένει θέμεθλον ἐμβαλὼν νέον,

Ποιὸ ἦταν αὐτὸ τὸ παλάτι τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12, ποὺ συθέμελα κατεδάφισε ὁ γιός του 'Ιωάννης; Οἱ Κομνηνοὶ εἶχαν μέσα στὴν ΚΠολη δικό τους παλάτι, γιὰ τὸ ὁποῖον μᾶς μιλάει ἡ ''Αννα Κομνηνὴ 32, τ. I, σ. 75, ποὺ σ' αὐτὸ εἶχαν παραχωρήσει «οἴκημα ἴδιον» γιὰ νὰ μένῃ ὁ μνηστήρας τῆς [''Αννας] Κομνηνῆς 20, ὁ [Νικηφόρος] Βοτανειάτης. Χωρὶς ἀμφιβολία

νούργια μονὴ στὸ ὄνομα τῆς ἁ γ ί α ς Τ ρ ι ά δ α ς, γνωστὴ μὲ τὸ ὄνημα μονὴ τοῦ Ε ὐ ε ρ γ έ τ ο υ, στὴν ὁποία καὶ ἐγκαταβίωσαν [44].

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἀπ' τὴ Μαρία Δούκαινα ἀπόχτησε πέντε παιδιά, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα τοῦ ἑνὸς μόνο μᾶς εἶναι γνωστό, τοῦ Ἀλέξιου 53 [45]. Φαίνεται πὼς καὶ τὰ πέντε πέθαναν πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς τους, καθὼς ὁ πατέρας τους φέρεται στὰ ἀφιερωτήρια ποιήματα νὰ λέῃ: «Ἐσύ, Κύριε, μᾶς τὰ ἔδωσες, κ' ἐσὺ πάλι μᾶς τὰ πῆρες» [46]. Τὸ πρωτότοκο ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά, χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Ἰωάννη, τοῦ Ἰσαάκιου 12, γι' αὐτὸ καὶ συναντᾶμε ἕνα ἀπ' τὰ παιδιὰ νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, σὲ τιμὴ τοῦ θείου τοῦ Ἰωάννη, τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α') 15.

Τέκνα τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας: [Ἰσαάκιος] Κομνηνός 49, Ἀνώνυμον τέκνον 50, Ἀνώνυμον τέκνον 51, Ἀνώνυμον τέκνον 52 καὶ Ἀλέξιος Κομνηνός 53.

Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Μαρία πρέπει νὰ πέθαναν μετὰ τὸ 1136, πιθανὸν ἔτος θανάτου τοῦ τελευταίου παιδιοῦ τους [47].

αὐτὸ τὸ παλάτι θὰ κληρονόμησε ὁ Ἰσαάκιος 12, καθὼς ὁ Ἀλέξιος (α') 15 εἶχε στὴ διάθεσή του τὰ αὐτοκρατορικὰ παλάτια. Ὁ Ἰσαάκιος 12 κατεῖχε καὶ μιὰ μαγευτικὴ ἔπαυλη στὴν Προποντίδα, ὅπου βρισκόταν «τὸ τέμενος τοῦ μεγαλομάρτυρος Φωκᾶ», Ἄννα Κομνηνή, τ. ΙΙ, σ. 152-53, ὅπου καὶ φιλοξένησε τὸ Θεόδωρο Γαβρᾶ, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 70. Νὰ ἦταν τὸ ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ ἀνωτέρω, καὶ μᾶλλον τὸ δεύτερο;

44. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 20:

μονὴν νεουργῶ τοῖς μονοτρόποις νέαν
εἰς Πνεύματός τε καὶ πατρὸς καὶ σὸν σέβας.
. . . .
οἶκον δὲ καινὸν ἐν στύλοις ἑπτὰ κτίσας
ἐκκλησίαν δείξειας ἐξ ἡμῶν μίαν
καὶ τὸν κρατῆρα τῆς τρυφῆς στήσας, λόγε,
κοινῶς ποτίσαις ἀναπαύσεως ὕδωρ.

Γιὰ τὴν ὀνομασία τοῦ ἱδρύματος: μονὴ τοῦ Εὐεργέτου, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 35. Ὁ R. Janin στὸ ἔργο του Églises et monastères δὲν κάνει λόγο γι' αὐτὴ τὴ μονή, ὅπως δὲν κάνει λόγο καὶ γιὰ «τὸ τέμενος τοῦ μεγαλομάρτυρα Φωκᾶ», τὸ ἀναφερόμενον ἀπ' τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 43.

45. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68.

46. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 20:

ἀνθ' ὧν μονήν μοι τῆς Ἐδὲμ δοίης μίαν
σὺν τῇ συνεύνῳ καὶ τέκνων τῇ πεντάδι,
ἃ καὶ παρασχών, σὺ προσείληφας πάλιν,
κἀκεῖ συνάπτων οὓς συνῆψας ἐν βίῳ·

47. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 8.

24. [Ἄννα] Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1075 - †;)

Ἡ Ἄννα [1] Κομνηνή, πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1075.

Περὶ τὸ 1091 παντρεύτηκε τὸν [Ἰωάννη] [3] Δούκα, ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1070 [4], γιὸ τοῦ π ρ ω τ ο π ρ ό ε δ ρ ο υ Κωνσταντίνου Δούκα, γιοῦ νεώτερου τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Πηγονίτισσας [5].

---

24. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνὸν 10, ὑ. 12. Ἀνεξάρτητα ὅμως πρὸς τὴν ἐγκυρότητα τῆς παραπομπῆς εἶναι ὁλότελα φυσικὸ νὰ ἔδωσε ὁ Ἰσαάκιος 12 στὴν πρωτότοκη κόρη του τὸ ὄνομα τῆς μητέρας του, Ἄννα.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, «Laurentiani codicis altera analecta», Atti della Akademia Nazionale dei Lincei. Serie VIII Rendiconti. Classe di scienze morali, storiche e filologiche, 4 (1949), σ. 355-56· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 490· (μιλάει ὁ Γεώργιος Βοτανειάτης, σύζυγος τῆς Ζωῆς Δούκαινας Κομνηνῆς 54, κόρης τῆς Ἄννας):

ἡ σύζυγος γάρ, ἥν μοι σὺ ξυνηρμόσω,
Δουκὸς πατρὸς προῆλθε καισαρεγγόνου
καὶ Κομνηνὴν ἔσχηκε λαμπρὰν μητέρα,
σεβαστοκρατοῦς τέκνον Ἰσαακίου
καὶ τοῦτο πρωτόρριζον ἐν θυγατράσι.

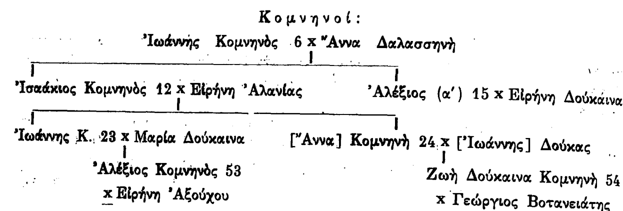
3. Τὸ ὄνομα [Ἰωάννης] δὲν ἀναφέρεται στὸ ἀνωτέρω ποίημα, ἀλλὰ εἶναι φυσικὸ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας (βλ. κατωτέρω ὑ. 5) νὰ ἔδωσε στὸ μοναχογιό του τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα, ὅπως ἔκανε καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρόνικος Δούκας ποὺ στὸ δευτερότοκο γιό του ἔδωσε τὸ ὄνομα Ἰωάννης, ἐνῶ ὁ πρωτότοκος (Μιχαὴλ) πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (ζ') Δούκα, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 21, σ. 58, καὶ ἀριθ. 22, σ. 60.

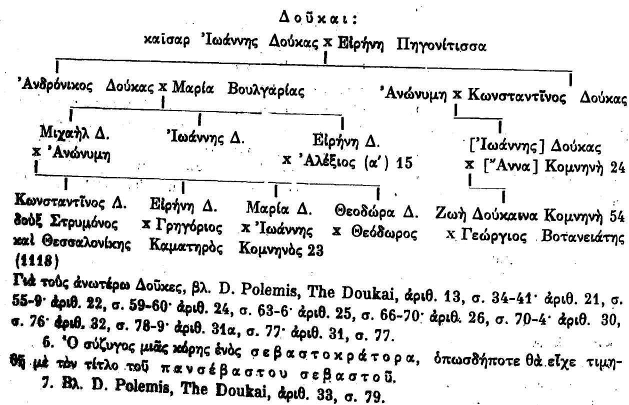
4. Καθὼς ὁ πατέρας του Κωνσταντῖνος Δούκας γεννήθηκε περὶ τὸ 1050, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 22, σ. 59, ὁ Ἰωάννης πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1070.

5. Στὸ ἀνωτέρω ποίημα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου (ὑ. 2) ὁ πατέρας τῆς Ζωῆς 54 καὶ σύζυγος τῆς Ἄννας λέγεται: κ α ι σ α ρ έ γ γ ο ν ο ς = ἐγγονὸς τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα. Ὁ Ἰωάννης Δούκας εἶχε δυὸ γιούς, τὸν Ἀνδρόνικο καὶ τὸν Κωνσταντῖνο. Καθὼς ἡ κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου, ἡ Εἰρήνη, παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 15, δὲ μποροῦσε ἕνας γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου νὰ παντρευτῇ τὴν κόρη τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλέξιου 15, τοῦ Ἰσαάκιου 12. Ἔτσι εἶναι βέβαιο πὼς ὁ πατέρας τῆς Ζωῆς 54 καὶ σύζυγος τῆς Ἄννας ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἀπ' τὸ γάμο της μὲ τὸν Ἰωάννη Δούκα, ποὺ ὁπωσδήποτε θὰ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ [6], ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο μιὰ κόρη, τὴ Ζωὴ Δούκαινα Κομνηνὴ 54 [7].

Δὲ ξέρομε ἄλλες λεπτομέρειες ἀπ' τὴ ζωὴ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς καὶ τοῦ Ἰωάννη Δούκα, οὔτε καὶ τὶς χρονολογίες τοῦ θανάτου τους.

Γιὰ τοὺς ἀνωτέρω Δοῦκες, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 13, σ. 34-41· ἀριθ. 21, σ. 55-9· ἀριθ. 22, σ. 59-60· ἀριθ. 24, σ. 63-6· ἀριθ. 25, σ. 66-70· ἀριθ. 26, σ. 70-4· ἀριθ. 30, σ. 76· ἀριθ. 32, σ. 78-9· ἀριθ. 31α, σ. 77· ἀριθ. 31, σ. 77.

6. Ὁ σύζυγος μιᾶς κόρης ἑνὸς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α, ὁπωσδήποτε θὰ εἶχε τιμηθῆ μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ.

7. Βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 33, σ. 79.

25. Ἀλέξιος Κομνηνὸς

(γενν. περὶ τὸ 1077 - †;)

Ὁ Ἀλέξιος [1] Κομνηνός, δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1077 [3].

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1106 ὁ Ἀλέξιος διορίστηκε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15 δ ο ὺ ξ τοῦ Δυρραχίου [4], ἀξίωμα ποὺ ἄλλοτε κατεῖχε ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης 23, καὶ ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ [5].

Τὸν Αὔγουστο τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1106) τὸν συναντᾶμε νὰ ἐκτελῆ ἕνα π ρ ό σ τ α γ μ α τοῦ θείου του Ἀλέξιου (α') 15 γιὰ κατασφάλιση τῶν ὁρίων τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας τῆς Στρουμπίτζας στὴ Μακεδονία. Ἀνάθεσε τότε ὁ δ ο ὺ ξ στὸ μ ά γ ι σ τ ρ ο ν Μιχαὴλ τὸν Ὀλυνθηνό, ποὺ ὑπηρετοῦσε κοντά του, νὰ κάνη τὴν καταμέτρηση τῶν ὁρίων καὶ ὁ χῶρος βρέθηκε νὰ ἔχη ἔκταση ἑκατὸν ἑξήντα δυὸ μοδίων, ποὺ ὁλάκερο ὁ αὐτοκράτορας τὸν χάρισε στὴν ἀνωτέρω μονή [6].

---

25. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 65: τήν τε πόλιν τὸ Δυρράχιον ἀσφαλισάμενος καὶ ἡγεμόνα ταύτης τὸν δεύτερον υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀλέξιον καταστησάμενος. Αὐτόθι, τ. III, σ. 121: τὸν φυλάσσοντα τὴν πόλιν Ἀλέξιον τὸν υἱὸν Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος ἀναζητήσας, Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 801· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 251: τοῦ πανευσεβεστάτου ἐκείνου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος.

3. Βλ. τὰ ἔτη γέννησης τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη 23 καὶ τῆς ἀδελφῆς του [Ἄννας] 24. Ὁ Ἀλέξιος πρὶν ἀναλάβη τὸ ἀξίωμα τοῦ δ ο υ κ ὸ ς τοῦ Δυρραχίου τὴν ἄνοιξη τοῦ 1106, θὰ εἶχε καταλάβει ἄλλες θέσεις, γιατὶ δὲ μπορεῖ σὲ ἡλικία 29 χρονῶ νὰ πῆρε γιὰ πρώτη φορὰ μέρος στὴ δημόσια διοίκηση· ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης 23 ἄρχισε τὴ σταδιοδρομία του σὲ ἡλικία 19 χρονῶ, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 6.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 65.

5. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 801· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 251: Τῆς γὰρ μακαρίτιδος σεβαστῆς κυρᾶς Ζωῆς, τῆς συμβίου τοῦ πανευσεβεστάτου (ἀνάγνωθι πανσεβάστου σεβαστοῦ) ἐκείνου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, L. Petit, Le Monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine, IRAIK 6 (1900), σ. 28: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα του μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή: Θεοτόκε, βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Ἀλεξίῳ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Δυρραχίου τῷ Κομνηνῷ, βλ. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2715, σ. 1506-7.

6. L. Petit, Le Monastère, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 28: Καὶ ἕτερος χρυσόβουλλος λόγος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ μεταγενέστερος τοῦ πρώτου (6614 =

Ὁ Ἀλέξιος εἶναι ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐκεῖνος πρίγκιπας ποὺ μὲ σθένος καὶ γενναιότητα ἀμύνθηκε ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν καὶ τοῦ περίφημου ἀρχηγοῦ τους, τοῦ Βοημούνδου τοῦ Τάραντα, πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας, ποὺ γιὰ δεύτερη φορὰ ἔκαναν μιὰ ἐπίθεση κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὅταν ὁ Βοημοῦνδος κατέλαβε τὴν Ἀντιόχεια (1098), ἄλλαξε τὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε πρὸς τὸν Ἀλέξιο (α') 15· μέχρι τότε φαινόταν διαλλακτικὸς ἀπέναντί του, καὶ ὁρκίστηκε κι αὐτὸς πὼς θὰ ἀποδώση στὸ Βυζάντιο κάθε χώρα ποὺ θὰ καταλάμβανε [6α].

Ὅταν ὅμως ἔγινε κύριος τῆς Ἀντιόχειας, ἐκδήλωσε τὶς καταχτητικές του βλέψεις καὶ δὲν ἔδινε καμιὰ σημασία στὸν Ἀλέξιο 15· ἔτσι ὁ μεταξύ τους ἀγώνας ἔγινε ἀναπόφευχτος. Ἀπ' τὸ 1100 ὁ Βοημοῦνδος αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τὸν ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Cümüshtegin Ghâzi [7], ἀλλὰ οἱ Σταυροφόροι πλήρωσαν γιὰ τὴν ἐξαγορά του καὶ γύρισε στὴν Ἀντιόχεια [8].

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1104 οἱ Μουσουλμάνοι κέρδισαν μιὰ μεγάλη νίκη ἐναντίον τοῦ Βοημούνδου, τοῦ ἀνεψιοῦ του Ταγκρέδου καὶ ἄλλων ἡγεμόνων τῶν Σταυροφόρων στὸ Χαρρὰν (Harran), στὰ βόρεια τῆς Ἔδεσσας τῆς Συρίας [9], ἀπ' τὴν ὁποία ἐπωφελήθηκαν καὶ οἱ Βυζαντινοί.

Ὁ Βοημοῦνδος κατάλαβε πὼς ἕνας πόλεμος ἐναντίον Τούρκων καὶ Βυζαντινῶν ἦταν πάνω ἀπ' τὶς δυνάμεις του. Ἔτσι ἀποφάσισε νὰ καταφέρη ἕνα χτύπημα ἐναντίον τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν ἴδια τὴν ΚΠολη, μὲ τὴ βοήθεια νέων στρατευμάτων ποὺ θὰ συνέλεγε στὴν Εὐρώπη.

Ἀφοῦ λοιπὸν ἐμπιστεύτηκε τὴν Ἀντιόχεια στὸν ἀνεψιό του Ταγκρέδο, ἔφυγε καὶ πῆγε στὴν Ἀπουλία, ὅπου ἔφτασε τὸ Γενάρη τοῦ 1105 [10]. Ἡ Ἄννα

1106, μὴν αὔγουστος ἰνδικτ. XIV)...ἐμετρήθη προστάγματι αὐτοῦ ὅλη ἡ περιοχὴ τῆς καθέδρας τῆς μονῆς παρὰ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ διὰ Μιχαὴλ μαγίστρου τοῦ Ὀλυνθηνοῦ τοῦ ὑπηρετοῦντος αὐτῷ, καὶ εὑρέθη ὁ τόπος ὅλος γῆ μόνη μοδίων ἑκατὸν ἑξήκοντα καὶ δύο περιγραφόμενος, σ. 29: Τοῦτον οὖν τὸν τόπον...ἡ βασιλεία μου δωρεῖται αὐτῇ (= τῇ μονῇ), σ. 30: Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνός.

6α F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 46 (ἀριθ. 1196, 1200, 1202, 1203)· Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 302· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 502-3· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 384· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 186.

7. Γιὰ τὸν ἐμίρη, βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὑ. 10.

8. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 505· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 221 καὶ ὑ. 4, ὅπου καὶ ἡ μνεία τῶν πηγῶν.

9. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 505· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 234-35, καὶ ὑ. 5, ὅπου ἡ μνεία τῶν πηγῶν.

10. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 505· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 236.

Κομνηνὴ 32 μᾶς δίνει μιὰ ἐνδιαφέρουσα, ἂν καὶ μυθιστορηματικὴ εἰκόνα — γραμμένη μὲ χάρη — τοῦ πῶς, γιὰ νὰ ἐξασφαλιστῆ ὁ Βοημοῦνδος ἀπ' τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, προσποιήθηκε τὸν νεκρὸ καὶ ἔφτασε στὴν Ἰταλία μέσα σ' ἕνα φέρετρο [11].

Ὁ Βοημοῦνδος, «κατὰ τὴ διάρκεια τῆς περιοδείας του στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γαλλία γιὰ τὴν περισυλλογὴ στρατευμάτων, συνετέλεσε πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον, γιὰ νὰ δημιουργηθῆ ὁ θρύλος μιᾶς προδοσίας τῶν Σταυροφόρων ἀπ' τὸν βυζαντινὸ αὐτοκράτορα» [12], τὸν Ἀλέξιο (α') 15.

Ἐπανάλαβε τὸ πρόγραμμα καὶ τὸ σχέδιο τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ πατέρα του Ροβέρτου Γυσκάρδου καὶ ἀποβιβάστηκε στὴν Αὐλώνα τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1107 ἐπικεφαλῆς ἑνὸς ἰσχυροῦ στρατοῦ. Καθὼς 25 χρόνια πιὸ μπρός, Νορμανδοὶ καὶ Βυζαντινοὶ ξανασυναντήθηκαν στὴν ἀδριατικὴ παραλία [13].

Ὁ δοὺξ τοῦ Δυρραχίου Ἀλέξιος Κομνηνός, καθὼς εἶχε μὲ συνεχῆ γράμματα λάβει ὁδηγίες τοῦ αὐτοκράτορα — θείου του νὰ ἐπαγρυπνῆ στὴν περιοχὴ καὶ νὰ δώση τὶς ἴδιες διαταγὲς στοὺς σκοπιωροὺς ποὺ ἦσαν στὶς παραλίες γιὰ νὰ μὴ τοὺς διαφύγη ἡ διεκπεραίωση στὴν ξηρὰ τοῦ Βοημούνδου, καὶ ἀμέσως μὲ γράμμα του νὰ τὸν εἰδοποιήση [14], στάθηκε «ἕνας ἐπιμελὴς καὶ σπουδαῖος διοικητής, μὴ δίνοντας καθόλου ὕπνο στὰ μάτια του» καὶ μὲ ἀκρίβεια ἐκτέλεσε τὶς ὁδηγίες τοῦ θείου του [15].

Αὐτὰ εἶναι τὰ λόγια, τὰ ἐπαινετικά, τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, γιὰ τὸν πρωτεξάδελφό της Ἀλέξιο, ἐνῶ εἴδαμε μὲ ποιὰ περιφρόνηση ἐκφράζεται γιὰ τὸν πρεσβύτερο ἀδελφὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὸν Ἰωάννη 23 [16].

Ὁ Ἀλέξιος, λοιπόν, μόλις διαπίστωσε τὴν ἀπόβαση τοῦ Βοημούνδου στὴν πεδιάδα τοῦ Ἰλλυρικοῦ, κάλεσε κοντά του ἕνα Σκύθη ποὺ ἔφευγε σὰν τὸ φτερό, ποὺ λέει ὁ λόγος, γιὰ ν' ἀναγγείλη στὸν αὐτοκράτορα τὴν ἀπόβαση τοῦ ἐχτροῦ. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος συνάντησε τὸν αὐτοκράτορα, τὴν ὥρα ποὺ γύριζε ἀπ' τὸ κυνήγι· μπῆκε τρεχάτος, καὶ ἀφοῦ προσκύνησε μέχρι τὴ γῆ, φώναξε μὲ δυνατὴ φωνὴ πὼς ὁ Βοημοῦνδος ἀποβιβάστηκε.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 50-1.

12. G. Ostrogosky, Histoire, σ. 386 καὶ ὑ. 1, ὅπου ἡ μνεία τῶν βοηθημάτων. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 54: Καὶ γὰρ περιιὼν ἁπάσας τὰς πόλεις καὶ χώρας πολλὴν τὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος καταδρομὴν ἐπεποίητο, παγάνον ὀνομάζων αὐτὸν καὶ τῶν Χριστιανῶν πολέμιον. Αὐτόθι, τ. III, σ. 56: κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν περιιὼν καὶ παγάνον αὐτὸν λαμπρᾷ τῇ φωνῇ ἀνακηρύττων καὶ τοῖς παγάνοις ὅλῃ γνώμῃ ἐπαρήγοντα.

13. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386.

14. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 77.

15. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 84-5.

16. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 19.

Όλοι όσοι ήσαν παρόντες στή σκηνή έμειναν σάν κεραυνόπληκτοι και μόνο μέ τό άκουσμα τοῦ ὀνόματος τοῦ Βοημούνδου. Ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας, γεμάτος θάρρος καὶ ψυχραιμία, εἶπε, βγάζοντας τὰ αὐτοκρατορικὰ καμπάγια καὶ φορώντας τὰ σάνδαλα γιὰ νὰ προσέλθη στὸ τραπέζι: «Γι' αὐτὴ τὴ στιγμὴ πηγαίνομε νὰ φᾶμε, ὅσο γιὰ τὸ Βοημοῦνδο θὰ ἐξετάσωμε τὴν ὑπόθεση ἀργότερα» [17].

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 μᾶς δίδει πολλὲς λεπτομέρειες γιὰ τὴ νέα αὐτὴ πολιορκία τοῦ Δυρραχίου ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς στὴν ἐποχὴ τῆς διοίκησης ἀπ' τὸν Ἀλέξιο. Ὁ Βοημοῦνδος, λέει, «πιὸ ἱκανὸς καὶ ἀπ' τὸ Δημήτριο τὸν Πολιορκητή» στὸ νὰ πολιορκῆ πόλεις, κατασκεύασε δυνατὲς πολιορκητικὲς μηχανές, οἱ ὁποῖες ὅμως ὅλες καταστράφηκαν ἀπ' τὸ ἑλληνικὸ πῦρ τῶν πολιορκουμένων [18]. Ἡ πεῖνα καὶ ἡ ἀρρώστια, συνεχίζει ἡ Ἄννα, ποὺ ἔπεσε πάνω στὸ στρατὸ τοῦ Βοημούνδου, δὲν ἐλύγισε τὸ φρόνημά του, ἀλλὰ «σὰ θηρίο χτυπημένο ποὺ συστρέφεται γύρω ἀπ' τὸν ἑαυτό του», προσπαθοῦσε νὰ βρῆ πιὸ φοβερὰ πολιορκητικὰ μέσα γιὰ νὰ ἐκπορθήση τὴν πόλη.

Ἔτσι κατασκεύασε μιὰ «κριοφόρο χελώνη», ἕνα τέρας ἀπερίγραφτο, ποὺ ἔφερε στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς πόλης· «καὶ μόνο ποὺ τὸ ἔβλεπε κανεὶς ἦταν ἕνα θέαμα καταπληχτικό» [19]. «Ἀλλὰ οἱ ἐπιθέσεις αὐτοῦ τοῦ τρομεροῦ μηχανήματος, χάρη στὴ γενναιότητα τῶν πολιορκουμένων καὶ στὸ θάρρος καὶ τὴν πίστη τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Δυρραχίου Ἀλέξιου, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ αὐτοκράτορα», λέει ἡ Ἄννα 32, ἀποδείχτηκαν τόσο κοῦφιες, ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ πολιορκητὲς ἀπογοητεύτηκαν στὸ πῶς θὰ πετύχουν τὴν ἅλωση τῆς πόλης [20]. Στὸ τέλος πέτυχαν οἱ Ἕλληνες νὰ μεταβάλουν «σὲ τέφρα» τὸ περίφημο μηχάνημα.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολιορκητικὰ ὄργανα ποὺ ἐπινόησε ὁ Βοημοῦνδος γιὰ νὰ μπῆ ὁ στρατός του κάτω ἀπ' τὴ γῆ καὶ νὰ παρουσιαστῆ μέσα στὴν πόλη ἢ νὰ πηδήση τὰ τείχη μὲ ξύλινο πύργο, «φοβερὸ στὴ θέα καὶ πιὸ φοβερὸ ἀκόμη ὅταν κινοῦνταν», «οἱ στρατιῶτες τοῦ Ἀλέξιου καὶ οἱ γύρω του μὲ αὐτὸν ἐπι-

17. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 85.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ.III, σ. 83 κεξ. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 214.

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 94.

20. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 95: Τοῦτο μὲν οὖν αὐτίκα τῇ τῶν ἔνδοθεν ἀνδρείᾳ καὶ τῷ θαρραλέῳ τοῦ στρατηγοῦντος Ἀλεξίου, καὶ ἀδελφιδοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου, εἰς κενὸν ἀποδέδεικται, ἐρραθυμηκότων καὶ αὐτῶν τῶν πολεμίων ὅσον γε πρὸς τοῦτο καὶ ἀπειπαμένων τὴν πολιορκίαν.

κεφαλῆς», σθεναρὰ ἀντιμετώπισαν, καὶ μὲ τὸ ἑλληνικὸ πῦρ κατάκαιγαν ἀνθρώπους καὶ μηχανήματα [21].

Τέλος ὁ Βοημοῦνδος δὲ μπόρεσε νὰ καταλάβη τὸ Δυρράχιο οὔτε καὶ νὰ προμηθεύεται εὔκολα μὲ ἁρπαγὲς τρόφιμα, γιατὶ ὁ αὐτοκράτορας τοποθέτησε στρατιωτικὰ τμήματα στὰ στενὰ καὶ τὶς διαβάσεις καὶ ἐνοχλοῦσε τὸ στρατὸ τοῦ Βοημούνδου κατὰ τρόπο ἐπικίνδυνο [22]. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἦλθε στὴν κοιλάδα τοῦ ποταμοῦ Δεβόλη τῆς Ἀλβανίας, «Διαβόλεως», κατὰ τὴν Ἄννα 32 [23], καὶ περίμενε εὐκαιρία γιὰ νὰ συντρίψη τὸ Βοημοῦνδο. Ἡ κατάσταση τῶν Νορμανδῶν πολιορκητῶν μεταβλήθηκε σὲ πολιορκουμένων [24].

Ὁ Βοημοῦνδος καθὼς πιέζονταν ἀπὸ παντοῦ — ἤδη ἡ ἀποθάρρυνση εἶχε ἀρχίσει νὰ σκορπίζεται στὸ στρατό του, καθὼς ἕνα μεγάλο μέρος πέρασε στὴν πλευρὰ τῶν Ἑλλήνων κάτω ἀπ' τὸν κόμητα Γουλιέλμο Claret [25] — ἔγραψε στὸν Ἀλέξιο, τὸ δούκα τοῦ Δυρραχίου, γιὰ νὰ ζητήση εἰρήνη [26], τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1108. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 32 διηγεῖται διὰ μακρῶν ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα καὶ ἐξαίρει τὸ θρίαμβο τῶν Ἑλλήνων σὲ βάρος τῶν Λατίνων.

Ποτὲ δὲν εἴχαμε ἕνα τέτοιο ἀντίπαλο, γράφει, καὶ στὴν προσωπογραφία τοῦ Βοημούνδου ποὺ χαράσσει, ἀφήνει νὰ διαχυθῆ ὅλος ὁ θαυμασμός της γι' αὐτὸν τὸ γίγαντα μὲ τὰ ξανθὰ μαλλιά, ποὺ λὲς καὶ εἶχε βγῆ ἀπ' τὸ ἐργαστήρι τοῦ Πολύκλειτου, καὶ ποὺ μπροστά του γιὰ μακρὸ διάστημα ἔτρεμε ὅλη ἡ οἰκογένειά της [27].

Στὴ συμφωνία ποὺ ἔκλεισε ὁ αὐτοκράτορας μαζί του, ὁ Βοημοῦνδος ὁρκίστηκε πὼς θὰ τὴν τηρήση ὡς λίζιος, ὑποτελὴς τοῦ Βυζαντίου [28]. Αὐτὴ ἡ συμφωνία δείχνει τὸν τελειωτικὸ θρίαμβο τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 πάνω στὸ Βοημοῦνδο καὶ τὴν πλήρη καταστροφὴ τῶν φιλοδόξων σχεδίων τοῦ γιοῦ τοῦ Γυσκάρδου. Ἦταν ἕνας ὡραῖος θρίαμβος γιὰ τὸ βασιλέα, στὸν ὁποῖον ὀφεί-

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 95-9.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 93 καὶ 114. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος., τ. Β', σ. 303.

23. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 100.

24. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 245.

25. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 116.

26. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 116.

27. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 122-24. Πρβλ. F. Chalandon, τ. I, σ. 246.

28. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 125: ὥστε λίζιον γενέσθαι τοῦ σκήπτρου σου ἄνθρωπον... Τὸ σύμφωνον, αὐτόθι, τ. III, σ. 125-39. Πρβλ. F. Dölger, Regesten, τ. II, ἀριθ. 1243, σ. 51-2· Buckler, Anna Comnena, σ. 403-5· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 386-87· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 506· Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 303-4· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 246-49· L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ. 259-60.

λεται ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐκστρατείας, καθὼς προσωπικὰ ὁ ἴδιος τὴ διηύθυνε [29].

Ἀλλὰ ἕνα κύριο ρόλο ἔπαιξε καὶ ὁ Ἀλέξιος, ποὺ ὡς δούξ τοῦ Δυρραχίου μὲ θάρρος καὶ σθένος ἀμύνθηκε στὶς ἐπιδέξιες καὶ τεχνικὲς ἐπιθέσεις τοῦ Βοημούνδου.

Δὲ γνωρίζομε τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς τοῦ Ἀλέξιου στὴ διοίκηση τοῦ Δυρραχίου, μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία του τοῦ 1108 [30].

Ὁ Ἀλέξιος παντρεύτηκε περὶ τὸ 1094 μιὰ Ζωή, ποὺ δὲν ξέρομε ἀπὸ ποιὰ γενιὰ προερχόταν [31]. Ἡ σεβαστὴ κυρὰ Ζωή, καθὼς μαθαίνομε, μετὰ τὸ 1130 ἀρρώστησε ἀπὸ μιὰ ἀρρώστια ποὺ δὲ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ ξέρομε εἶναι πὼς ἀπ' αὐτὴ προκλήθηκε συρροὴ καὶ ἄλλων διαφόρων εἰδῶν νοσημάτων. Οἱ γιατροὶ τῆς ἐποχῆς ἀπελπίστηκαν ἀπ' τὴν κατάστασή της καὶ ἀποφάνθηκαν πὼς δὲν ὑπῆρχε τρόπος γιατριᾶς της [32].

Τότε στὸ παλάτι τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ παρουσιάστηκαν κάποιοι ἀλλόπιστοι, ἐθνικοί [33], καὶ ὑποσχέθηκαν νὰ τὴ γιατρέψουν, λέγοντας πὼς τάχα οἱ ἀρρώστιες ποὺ τὴ βασανίζουν, προέρχονται ἀπὸ μάγια.

Στὶς γωνιὲς τοῦ ἀρχοντικοῦ ἔρριχναν κρυφὰ αὐτοὶ οἱ ἀλιτήριοι κήρινα ὁμοιώματα τῆς Ζωῆς τρυπημένα μὲ καρφιὰ καὶ ἰσχυρίζονταν στὴν ἴδια καὶ στοὺς δικούς της πὼς διάφορες γυναῖκες τῆς ἀκολουθίας της καὶ τῆς ὑπηρεσίας της, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὸ ἀνδρικὸ προσωπικό της, ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἔρριξαν αὐτὰ τὰ μαγικὰ ἀντικείμενα γιὰ νὰ κάνουν κακὸ στὴν πριγκίπισσα καὶ κυρία τους.

Ἔτσι αὐτοὶ οἱ μάγοι ἔγιναν αἰτία νὰ ἐξεταστοῦν καὶ νὰ ὑποβληθοῦν ἄδικα σὲ βασανιστήρια πολλὲς γυναῖκες τῆς ἀκολουθίας καὶ τῆς ὑπηρεσίας τῆς Ζωῆς, καὶ μάλιστα πολὺ καλῆς διαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἄντρες ποὺ ἀνῆκαν στὸ προσωπικό της.

29. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 249.

30. Στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 (1118-1143), συναντᾶμε δούκα Δυρραχίου τὸν Ἀλέξιο Κοντοστέφανο, Χρονικὸν τοῦ πρεσβυτέρου τῆς Διοκλείας. Πρβλ. Δ. Ζακυθηνός, Διοικητικὴ διαίρεσις, ΕΕΒΣ 17 (1941), σ. 217· V. Laurent, Médaillier, σ. 193 καὶ ὑ. 5. Βλ. καὶ Θεοδώραν Κομνηνὴν 58, ὑ. 6, Στέμμα τῶν Κοντοστεφάνων ὑπ' ἀριθ. 10. Ἐπίσης μετὰ τὸ 1155-1156 συναντᾶμε δούκα Δυρραχίου καὶ Ἀχρίδας τὸν Ἀλέξιον Δούκα 119, βλ. Ἀλέξιον Δούκαν 119, ὑ. 5, 9-11.

31. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 801· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 251. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 5.

32. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔνθ' ἀνωτ.

33. Αὐτοὶ ποὺ καταγίνονταν μὲ τοὺς καταδέσμους συνήθως ἀναφέρεται πὼς ἦσαν ἐθνικοί, καὶ κυρίως Ἑβραῖοι, Ἀθίγγανοι, Ἀρμένιοι καὶ Τοῦρκοι, βλ. Φαίδων Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. ΣΤ' (1955), σ. 182.

Καὶ ἄλλες πολλὲς καὶ φοβερὲς ἀπάτες ἔκαναν αὐτοὶ οἱ μάγοι, καθὼς ἰσχυρίζονταν πὼς ἀνακάλυπταν τεκμήρια τῶν μαγικῶν ἐνεργειῶν τοῦ προσωπικοῦ της, κ' ἔτσι προκάλεσαν τὴν τιμωρία πολλῶν ἀνθρώπων. Τέλος, καθὼς τίποτε, φυσικά, δὲν κατόρθωναν γιὰ τὴν καλυτέρευση τῆς ὑγείας τῆς Ζωῆς, ἔκαναν τὸ καλύτερο ποὺ μποροῦσαν, ὡς ἀπατεῶνες νὰ κάνουν, νὰ ἐξαφανιστοῦν.

Ἡ πριγκίπισσα ὄχι μόνο τίποτε δὲν ὠφελήθηκε ἀπὸ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ μὲ τὸ βάρος τῆς ἄδικης τιμωρίας τόσων ἀνθρώπων της.

Σὰν καλὴ βυζαντινή, ἦταν κατὰ τ' ἄλλα μιὰ δέσποινα ποὺ διακρίθηκε γιὰ τὶς ἀγαθοεργίες της, ἔτσι ποὺ ὁ ἀνεκδοτολόγος ἢ κανονολόγος νὰ εὔχεται τὴν ἀνακούφισή της, λόγῳ τῆς φιλανθρωπικῆς της δράσης, ἀπ' τὸ κακὸ ποὺ παρασυρμένη ἴσως ἀπ' τοὺς μάγους ἔκανε.

Μετὰ τὸ θάνατό της, στὸν καιρὸ τῆς ἱερατείας τοῦ πατριάρχη ΚΠόλεως Λέοντα τοῦ Στυπῆ (1134-1143), μερικοὶ ἀπ' τοὺς συγγενεῖς της καὶ ἀφοσιωμένους σ' αὐτὴ ὑπηρέτες της, τιμωρήθηκαν μὲ βαριὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπιτίμια, γιατὶ πῆραν μέρος στὶς ἐνέργειες τῶν ἀλλόπιστων μάγων καὶ μὲ ὅλη τους τὴν ψυχὴ πίστευσαν σ' αὐτὰ ποὺ αὐτοὶ ἔλεγαν καὶ ἔκαναν, καὶ ἀκόμη ἄδικα βασάνισαν τὶς αὐλικὲς καὶ τοὺς αὐλικοὺς τῆς Ζωῆς, καὶ ἄλλοι τιμωρήθηκαν ἐλαφρότερα, γιατὶ δὲν ἀκολούθησαν τοὺς μάγους μὲ ὅλη τους τὴν προθυμία καὶ ὅλη τους τὴν πίστη [34].

Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ποὺ δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ πότε πέθανε ἀκριβῶς [35], ἀπόχτησε ἀπ' τὴ Ζωή, καθὼς φαίνεται, τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, ποὺ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔφερε τὸ ὄνομα Ἰωάννης 55 καὶ εἶχε μιὰ λαμπρὴ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία [36].

34. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 801· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 251-52.

35. Ὁ Θεόδωρος (δ') Βαλσαμών, πατριάρχης Ἀντιοχείας (πρὸ τοῦ 1189-1195 ἢ καὶ μετά), ἀναφέρει μέν, ἔνθ' ἀνωτ., ὡς νεκρὸ πιὰ τὸν Ἀλέξιο: τοῦ πανευσεβεστάτου (γράφε πανσεβάστου σεβαστοῦ), ἐκείνου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ», ἀλλὰ αὐτὴ ἡ μνεία εἶναι τοῦ τέλους περίπου τοῦ ιβ' αἰώνα καὶ δὲν ἔχει καμιὰ ἀξία.

36. Εἰς E. Miller, RHC, Hist. Grecs, τ. II, σ. 770-71, ἀπαντάει ἕνας Ἰωάννης Κομνηνός, γιὸς ἑνὸς λέοντα ποὺ ἔφριξαν Δαλμάτες, Δάκες, Κελτοί, ρῆγες (ὁ Βοημοῦνδος;) καὶ Τοῦρκοι (σ. 770):

Ὁ προσηνής, ὁ συμπαθής, ὁ κεχαριτωμένος (= ὁ χαριτώνυμος, ὁ Ἰωάννης),
Ὁ σκύμνος ὁ μεγαλουργὸς τοῦ λέοντος ἐκείνου,
Ὃν καὶ Δαλμάτης ἔφριξε καὶ Δάκης καὶ Κελτίβηλ,
Ὃν ρῆγες κατεπλάγησαν, ὀρρώδησαν οἱ Πέρσαι,
Καὶ τὸν κλεινὸν Ἰκόνιον εἰκόνισεν ἐκ φόβου,

. . . .

Παρακάτω ὁ ποιητὴς μᾶς λέει πὼς ἕνα ἄστρο λαμπερὸ ἐγκατάλειψε ἕνα οἶκο πολὺ λαμπρὸ

ποὺ εἶχε τὴν τύχη νὰ τιμηθῆ μὲ τὸν πρῶτο τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α (σ. 770):

Λαμπρὸς γὰρ πέπτωκεν ἀστὴρ ἐξ οἴκου λαμπροτάτου,
Τιμὴν λαχόντων ἀρχικῆς σεβαστοκρατορίας.

Πρόκειται δηλ. περὶ τῆς οἰκογένειας τοῦ πρώτου σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12· ὁ ἐγκωμιαζόμενος νεκρὸς εἶναι ἐγγονὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ἀλλὰ ποιοῦ γιοῦ τοῦ Ἰσαάκιου 12 ἀπ' τοὺς τέσσερις ποὺ εἶχε (Ἰωάννην 23, Ἀλέξιον 25, Κωνσταντῖνον 27 καὶ Ἀδριανὸν 28), γιὸς ἦταν ὁ Ἰωάννης 55; (Ἀποκλείεται νὰ ἦταν γιὸς κόρης τοῦ Ἰσαάκιου 12, γιατὶ ὁ ποιητὴς μᾶς λέει πῶς ὁ Ἰωάννης 55 ἦταν «ὁ μεγαλουργὸς γιὸς ἐκείνου τοῦ λέοντα»). Ὁ Ἰωάννης 23 δὲ μποροῦσε νὰ ἔχη γιὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἰωάννης· ὁ Κωνσταντῖνος 27 εἶχε γιοὺς μὲ τὰ ὀνόματα Ἰσαάκιος (μοναχικὸ Ἰωάννης) 56 καὶ Στέφανος 57· ὁ Ἀδριανὸς 28 δὲν εἶχε παρὰ μόνο κόρες· ἔτσι δὲν ἀπομένει παρὰ μόνο ὁ Ἀλέξιος 25, ὡς πατέρας τοῦ Ἰωάννη 55. Ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλο ὕφος τοῦ ποιήματος προσιδιάζει πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον γιὸ τοῦ Ἰσαάκιου 12, στὸν Ἀλέξιο. Ὁ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 27-8, ὑ. 42, συνταύτισε τὸν ἀνωτέρω Ἰωάννη Κομνηνὸ 55 (τοῦ E. Miller, RHC) μὲ τὸν Ἰωάννη Κομνηνό, τὸν δέχτη μιᾶς ἐπιστολῆς τοῦ Γεώργιου Τορνίκη, Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 13 (1916), σ. 5, ἀριθ. 5, καὶ J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 167-68: Τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ. Ἆρα γε οὐχ ὁ παρὰ τῷ Εὐαγγελίῳ σοι ἐκεῖνος ἐγώ, πανσέβαστέ μοι αὐθέντα καὶ ἐν μοναχοῖς τιμιώτατε. Ἀλλὰ ἐδῶ, τὸ ὄνομα Ἰωάννης, δὲν εἶναι παρὰ τὸ μοναχικὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27, τοῦ ὁποίου τὸ κοσμικὸ ὄνομα ἦταν Ἰσαάκιος, βλ. Ἰωάννης Τζέτζης (Ioannis Tzetzae), epistolae, σ. 7 (γραμμὴ 6): Τῷ εὐσεβεστάτῳ κυρίῳ Ἰσαακίῳ Κομνηνῷ... κυδρότατε σεβαστέ... ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν αναφερόμενο σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ Γενεαλογία Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 56. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 55 (τοῦ E. Miller, RHC) εἶναι μὲ τὸ κοσμικό του ὄνομα καὶ ποτὲ δὲν ἔγινε μοναχός, γιατὶ πέθανε ἀπὸ κάποια ἀρρώστια ποὺ τὸν κατέλαβε σὲ κάποια ἐκστρατεία, μακρυὰ ἀπ' τοὺς δικούς του, τὴ γυναίκα του Εὐδοκία καὶ τὴν κόρη του, καὶ δὲν εἶχε τὸν καιρὸ νὰ ζήση ἐπὶ μακρὸν ὡς μοναχὸς καὶ νὰ λάβη, κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα, ἐπιστολὴ τοῦ Γεώργιου Τορνίκη· E. Miller, RHC, Hist. Grees, τ. II, σ. 770-71:

Ἐκλίθη κίων ὄρθιος, κλεινὸν ἐθραύσθη δόρυ·
Βραχίων ἤργησε στερρός, σπάθη γενναίου κεῖται,
Ὁ κουλεὸς κεκένωται, τὸ φάσγανον ἠμβλύνθη,
Ὁ νέος Νέστωρ οἴχεται, παρῆλθεν ὁ στρατάρχης,
Ὁ Διομήδης ἄπεστιν, ἡ στρατιὰ στενάζει,
Ὀδύρονται καὶ στρατηγοί, θρηνεῖ καὶ γερουσία,
Τοῦτο τὸ δένδρον πέφυκε πικρότερον καὶ κέδρου·
Τούτου τὸν σύμπαντα καρπόν, τοὺς πόνους, τὴν πικρίαν
Μήτηρ ὁμοῦ σὺν θυγατρὶ χῆραι φαγοῦνται δύο,
Χῆραι τρυφῆς, χῆραι χαρᾶς, χῆραι τῆς εὐτυχίας,
Ὢ πῶς κλινήρης ἔκειτο καὶ ξένος ἐπὶ ξένης
Νόσον νοσῶν ἀφόρητον ἐσχάτην ὀλεθρίαν,
. . . .
Ἀλλ' οὐκ ηὐδόκησε Θεὸς οἷς κρίμασι προεῖδεν
Ἰδεῖν σε τὸν ὁμόζυγον, κλεινόπαις Εὐδοκία,

26. [Μαρία] Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1080 - †;)

Ἡ Μαρία [1] Κομνηνή, δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1080 [3].

Περὶ τὸ 1088-90 ἀρραβωνιάστηκε, χωρὶς ἱεροτελεστία ἀλλὰ μόνο μὲ γ α μ ή λ ι α σ ύ μ φ ω ν α, λόγω τῆς μικρᾶς ἡλικίας της ὡς καὶ ἐκείνης τοῦ

Ἐντεῦθεν ἀφιστάμενον καὶ χωριζόμενόν σου.
Νεόνυμφε, πικρόγαμε, μαλθακωτάτη χήρα,
Τί σου τὸ πένθος δυνηθῆ ποσῶς κατακοιμίσαι
Τὸ κείμενον ὑπὸ μαζὸν γαλαθηνόν σοι βρέφος;

Διάφοροι ρήτορες, καὶ μεταξύ τους ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικὸς (1143;-1155;) θ ρ η ν ο λ ό γ η σ α ν μὲ λόγους τους τὸ χαμὸ τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 55, E. Miller, RHC, Hist. Grecs, τ. II, σ. 771:

Θρηνογραφοῦσι ρήτορες, λογογραφεῖ σὺν ἄλλοις
Καὶ τῆς Φιλίππου πρόεδρος Ἰταλικὸς ὁ πάνυ,
Ὁ μιμητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ μετ' ἐκεῖνον Πλάτων.

Ἡ μονῳδία τοῦ Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ γιὰ τὸν Ἰωάννη Κ. 55, δὲν διασώθηκε.

26. 1. Οἱ ἀπ' τὸν Ἰωάννη 6 προελθόντες Κομνηνοὶ ἔδιναν συνήθως στὶς δευτερότοκες κόρες τους τὸ ὄνομα: Μαρία, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ἐνῶ οἱ ἀπ' τὸν Μανουὴλ 2 προελθόντες τὸ ἔδιναν στὶς πρωτότοκες, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 8 καὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 11· αὐτὲς οἱ δεύτερες ἔπαιρναν τὸ ὄνομα σὲ τιμὴ καὶ θύμιση τῆς Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2, ἐνῶ οἱ πρῶτες σὲ τιμὴ καὶ θύμιση τῆς ἐκ πατρὸς θείας τους Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τῆς ἐκ πατρὸς προμάμμης τους Μαρίας, τῆς συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κ. Ἐ. 2. Ἡ Μαρία, ποὺ γι' αὐτὴ ὁ λόγος, φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τῆς ἐκ πατρὸς προμάμμης της Μαρίας.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151. Τὸ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς πρωτότοκης κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 24, ποὺ περὶ τὸ 1091 παντρεύτηκε τὸν [Ἰωάννη] Δούκα, εἶναι φανερὸ τόσο ἀπ' τὶς χρονολογίες, ὅσο καὶ ἀπ' τὴν ἔκφραση τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, αὐτόθι: «ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς εἰς μίαν τῶν θυγατέρων αὐτοῦ εἰσῳκίσατο». Εἶχε δηλ. ὁ Ἰσαάκιος 12, κατὰ τὸ 1088-90, κόρες, ὄχι μιὰ κόρη, ἐκτὸς τῆς [Ἄννας] 24 ποὺ δόθηκε (1091) στὸν [Ἰωάννη] Δούκα, καὶ τὴ δευτερότοκη [Μαρία].

3. Περὶ τὸ 1088-90, ὁ Γρηγόριος Γαβρᾶς καὶ ἡ [Μαρία] ἦσαν, σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα Κομνηνή 32 (τ. II, σ. 151), «ἄνηβοι παῖδες».

μνηστήρα της, τὸ Γρηγόριο Γαβρᾶ [4], γεννημένο περὶ τὸ 1078 [5], γιὸ τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ [6], ποὺ μόλις εἶχε διοριστῆ δ ο ὺ ξ τῆς Τραπεζούντας, καθὼς αὐτὴ τὴν πόλη ὁ ἴδιος τὴν εἶχε ἀπολευτερώσει ἀπ' τοὺς Τούρκους καὶ τὴ διοικοῦσε ὡς νὰ ἦταν ἡ πόλη καὶ ἡ περιοχή της μιὰ δική του κληρονομιά [7].

'Αλλά, κατὰ τὸ 1092 (;) ἡ γυναίκα τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ καὶ μητέρα τοῦ Γρηγόριου πέθανε, καὶ ὁ Θεόδωρος τὸν ἑπόμενο χρόνο ἔφερε ἀπ' τὴν 'Αλανία καὶ παντρεύτηκε μιὰ ε ὐ γ ε ν έ σ τ α τ η κόρη ποὺ ἦταν πρώτη ἐξαδέλφη τῆς Εἰρήνης τῆς 'Αλανίας, τῆς μητέρας τῆς Μαρίας.

Καθὼς ἔτσι ὁ γάμος ἐμποδιζόταν, τὸ 1094 τὸ συνοικέσιο διαλύθηκε [8], καὶ ὁ 'Αλέξιος (α') 15 γιὰ νὰ ἐξακολουθήση νὰ ἔχη ὑποχείριο τὸ Θεόδωρο Γαβρᾶ ποὺ ἤξερε τὸν τολμηρὸ καὶ βίαιο χαραχτήρα του, ἀρραβώνιασε τὸ Γρηγόριο μὲ τὴ δευτερότοχη κόρη του Μαρία 33 [9].

Ποιὰ ἦταν ἡ περαιτέρω τύχη αὐτῆς ἐδῶ τῆς κόρης τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12, δὲν μᾶς εἶναι γνωστό.

---

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151. Πρβλ. Τραπεζοῦντος Χρύσανθος, 'Η 'Εκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 54 καὶ 456-57· E. Janssens, Trébizonde en Colchide, σ. 56-7· F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 146. Τὸ ἐπίθετο Γαβρᾶς ἀπαντάει κατὰ τὸν ια' αἰ., καὶ ἡ πρώτη κοιτίδα τῶν Γαβράδων ἦταν ἡ Χαλδία. Μερικὰ μέλη τῶν πλούσιων κλάδων τῶν Γαβράδων συνῆψαν ἐπιγαμίες μὲ ἄλλους οἴκους τῆς ἀριστοκρατίας. 'Ο J. Ph. Fallmerayer, Geschichte des Kaisertums von Trapezunt, σ. 18-9, θεωρεῖ πὼς ἡ ἐπωνυμία εἶναι χαλδαϊκῆς προέλευσης· στὴ χαλδαϊκὴ ἡ λ. γαβρᾶς σημαίνει τὸν ἥρωα. 'Ο Κ. Ἄμαντος, Σχέσεις 'Ελλήνων καὶ Τούρκων, 'Αθῆναι 1955, σ. 140, ὑ. 5, θεωρεῖ πὼς τὸ Γαβρᾶς προῆλθε ἀπ' τὸ Γαβριήλ.

5. 'Ο Γρηγόριος ἦταν ἕνα παιδὶ ἀκόμη, ὅταν ὁ πατέρας του Θεόδωρος ἀποπειράθηκε νὰ τὸν ξαναπάρη περὶ τὸ 1094.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151: Τούτου (τοῦ Θεόδωρου) τὸν υἱὸν Γρηγόριον κτλ.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 151: ὡς ἴδιον λάχος ἑαυτῷ ἀποκληρωσάμενος... Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 146· Χρύσανθος Τραπεζοῦντος, 'Η 'Εκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 54 καὶ 456-57· E. Janssens, Trébizonde en Coclhide, σ. 56-7.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152.

9. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152 καὶ 154.

27. Κωνσταντῖνος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1085 - † λίγο μετὰ τὸ 1147)

'Ο Κωνσταντῖνος [1] Κομνηνός, τριτότοκος γιὸς τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς 'Αλανίας [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1085.

'Ενωρὶς στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τιμήθηκε ἀπ' τὸ θεῖο του 'Αλέξιο (α') 15 μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ [3].

Τὸ 1107 [4] διορίστηκε δ ο ὺ ξ τῆς Βέροιας, καθὼς βλέπομε νὰ τοῦ ἀπευθύνη μιὰ ἐπιστολή, ἐνῶ κατεῖχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος Ἥφαιστος [5], ποὺ σ' αὐτὴ τοῦ διηγεῖται τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀδελφοῦ του Δημήτριου, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος πέθανε στὴν 'Αχρίδα ἀπὸ φθίση μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Θεοφύλακτου [6].

'Αργότερα διορίστηκε μ έ γ α ς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς [7] προφανῶς τῆς

---

27. 1. Τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος, σὲ τιμὴ καὶ θύμιση, χωρὶς ἀμφιβολία, τοῦ ἱδρυτῆ τῆς ΚΠολης Κωνσταντίνου τοῦ Μ ε γ ά λ ο υ, γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται στὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν· δὲν ἦταν οἰκογενειακό τους ὄνομα.

2. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 488: Τῷ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Βερροίας Κωνσταντίνῳ τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος. 'Η συνταύτιση τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α δὲ φέρνει καμιὰ δυσκολία, γιατὶ σ' αὐτὴ τὴν ἐποχή, βλ. κατωτέρω ὑ. 4, δὲ μπορεῖ νὰ πρόκειται παρὰ γιὰ τὸν πρῶτο σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ισαάκιο Κομνηνὸ 12.

3. Κατέχομε σφραγίδα τοῦ Κωνσταντίνου μὲ τὴν ἐπιγραφή: Σφραγὶς σεβαστοῦ Κομνηνοῦ Κωνσταντίνου, βλ. M. Froehner, Annuaire 1882, σ. 336· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 442, σ. 85. 'Ο L. Stiernon, Andrien et Constantin Comnène, sébastes, REB 21 (1963), σ. 198, παρατηρεῖ πὼς αὐτὴ ἡ σφραγίδα θὰ ἀνῆκε στὸν Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ ἁπλὸ σ ε β α σ τ ὸ καὶ μὴ ἐπιφορτισμένο ἀκόμη μὲ καμιὰ ἀποστολὴ ἢ ἀξίωμα.

4. 'Η S. De Jongh, σ. 15, ὑ. 10, λέει πὼς ἡ Alice Leroy-Molinghen ποὺ κάποτε παρασκεύαζε μιὰ ἔκδοση τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας τῆς ἔδωσε γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κωνσταντίνου στὴ διοίκηση τῆς Βέροιας τὸ ἔτος 1108. 'Αλλὰ ὁ L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 192, ὑ. 79, λέει πὼς ὁ P. Gautier, ποὺ κι αὐτὸς παρασκευάζει μιὰ ἔκδοση τοῦ Θεοφύλακτου, τοῦ ἔδωσε ὡς χρονολογία τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο, βλ. ἀνωτέρω ὑ. 2, τὸ ἔτος 1107.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

6. Βλ. P. Gautier, L' épiscopat de Théophylacte Héphaistos archevêque de Bulgarie, REB 21 (1963), σ. 168.

7. Κατέχομε σφραγίδα του μὲ τὴν ἐπιγραφή: Θεοτόκε, βοήθει Κωνσταντίνῳ σεβαστῷ καὶ μεγάλῳ δρουγγαρίῳ τῷ Κομνηνῷ. Βλ. A. Mordtmann, ΕΦΣ 13 (1880), Supplement, ἀριθ. 7, σ. 46· G. Schlumberger, Sigillographie, ἀριθ. 10, σ. 641· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2716, σ. 1507-8. Τὸ πὼς ὁ δ ο ὺ ξ Βερροίας Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν μ ε γ ά λ ο δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο Κωνσταντῖνο Κομνηνό, βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 192-97.

β ί γ λ η ς[8] καὶ μὲ τὸ ἀξίωμα αὐτὸ παραστάθηκε στὶς συνόδους τῆς 20ης Αὐγούστου καὶ τῆς 1ης καὶ τῆς 30ης τοῦ 'Οχτώβρη τοῦ 1143[9], ὅπου καταδικάστηκαν δυὸ ἐπίσκοποι, ὁ Σωσάνδρας Κλήμης καὶ ὁ Βαλβλῶνος Λέων, ὡς ὀπαδοὶ τῆς αἵρεσης τοῦ β ο γ ο μ ι λ ι σ μ ο ῦ[10].

Μαζί του συμπαραστάθηκε καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του 'Αδριανὸς - 'Ιωάννης, ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας[11]· κι ἂς σημειωθῆ, πὼς δὲν παρακάθησαν ὡς μέλη τῆς ἱεραρχίας ἢ τῆς συγκλήτου, ἀλλὰ ὡς δικαστές, ὁρισμένοι ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα[12].

'Επίσης ὁ Κωνσταντῖνος παραστάθηκε στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 ποὺ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Κοσμᾶ (β') τὸν 'Αττικό, ὡς συμμεριζόμενο τὶς περὶ β ο γ ο μ ι λ ι σ μ ο ῦ ἀντιλήψεις τοῦ μοναχοῦ Νήφωνα[13].

'Ο Κωνσταντῖνος φαίνεται πὼς πέθανε λίγο μετὰ τὴν ἀνωτέρω σύνοδο τοῦ 1147, γιατὶ μιὰ πράξη (συνοδικὴ ἐξέταση καὶ λύση μιᾶς περίπτωσης γάμου) ποὺ ἄλλοτε ἀποδίδεται στὸν πατριάρχη Νικόλαο (δ') τὸν Μουζάλωνα (1147-1151) καὶ ἄλλοτε στὸν πατριάρχη Θεόδοτο (1151-1152 καὶ 1153-1154)[14] καὶ μιὰ ἄλλη τῆς ὁποίας ἡ χρονολογία εἶναι σαφῶς καθορισμένη (26 Γενάρη 1156), μᾶς δίνουν τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του Στέφανου Κομνηνοῦ 57 ὡς μ ε γ ά λ ο υ δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο υ[15], προφανῶς τῆς β ί γ λ η ς.

---

8. 'Ο R. Guilland, Recherches, τ. I, σ. 541 καὶ 576, στὰ ἄρθρα του: Le Drongaire de la flotte καὶ Le Drongaire de la Veille, ἐξέφρασε τὴ γνώμη πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς ἦταν ἕνας δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς τῆς β ί γ λ η ς καὶ ὄχι ἕνας δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς τοῦ σ τ ό λ ο υ.

9. V. Grumel, Regestes, ἀριθ. 1011-1014· L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 672, 674, 768· Mansi 21, στ. 584-585, 597· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 83, 85, 88. 'Η ἀρχὴ τοῦ κειμένου τῆς συνόδου τῆς 30ης τοῦ 'Οχτώβρη τοῦ 1143 ἔχει ἐκδοθῆ ἀπ' τὸν 'Α. Παπαδόπουλον-Κεραμέα, VV 2 (1895), σ. 722.

10. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 671-72· τὰ ὀνόματα τῶν ἐπισκοπικῶν ἑδρῶν εἰς 'Α. Παπαδόπουλον- Κεραμέα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 721-22.

11. Ἔνθ' ἀνωτέρω, ὑ. 9.

12. Ἔνθ' ἀνωτέρω, ὑ. 9. Γιὰ τὴ διάκριση παρισταμένων καὶ συνεδριαζόντων δικαστῶν βλ. 'Ισαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ. 38. Πρβλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 179-80.

13. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Κομνηνοῦ. Γιὰ τὴ σύνοδο βλ. ἀναλυτικὰ Ἄνναν Κομνηνὴν 77, ὑ. 17-22.

14. Θεόδωρος Βαλσαμών, εἰς καν. 69 Μεγ. Βασιλείου, PG 138, στ. 768· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 227· Grumel, Regestes, ἀριθ. 1029 καὶ 1036.

15. Mai, Spic. Romanum, X, I, 16· PG 140, στ. 148· Grumel, Regestes, ἀριθ. 1038. Πρβλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 198.

'Ο Κωνσταντῖνος παντρεύτηκε πιθανὸν περὶ τὸ 1106 ἢ καὶ ἀργότερα μὲ τὴ φροντίδα τοῦ θείου του 'Αλέξιου (α') Κ. 15[16] μὲ μιὰ κόρη, ποὺ ὁ μὲν πατέρας της ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν 'Αντιόχων, ἡ δὲ μητέρα της στὴν «ἐπιφανῆ ἄμπελο» (= γενιὰ) τῶν Εὐφορβηνῶν ἢ Φορβηνῶν[17].

'Ο πεθερός του τῆς γενιᾶς τῶν 'Αντιόχων, ποὺ ἀνέβαζαν τὴν καταγωγή τους στὸ Σελευκίδη βασιλέα τῆς Συρίας 'Αντίοχο (δ') τὸν 'Επιφανῆ - Σωτήρα, ἦταν ἕνας ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ· πεθαίνοντας ἄφησε τὴ γυναίκα του, τὴν κόρη του, τὸν ἄντρα αὐτῆς τῆς τελευταίας καὶ γαμβρό του «σ ε β α σ τ ὸ Κωνσταντῖνο, ἕνα ἄνθρωπο τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν, ἕνα γιὸ τοῦ 'Ισαάκιου 12, ποὺ ἦταν σ ε β α σ τ ὸ ς ἀπ' τὴ γενιά του καὶ πιὸ πολὺ σ ε β α σ τ ὸ ς ἀπ' τὴν πνευματική του καλλιέργεια», καὶ τὸ γιό του Στέφανο 'Αντίοχο[18].

'Η πεθερά του, ἡ Φορβηνή, ἡ χήρα τοῦ 'Αντίοχου, ἦταν εὐτυχισμένη καὶ περήφανη ποὺ εἶχε στὸ πλευρό της «αὐτὸν τὸν κλάδο ἑνὸς ἀπογόνου τῆς πορφύρας, γεννημένο ἀπὸ σεβαστοκράτορα, αὐτὸ τὸ στέλεχος τῶν πριγκίπων τῆς χρυσῆς αὐτοκρατορικῆς ἀμπέλου τῶν Κομνηνῶν»[19].

'Ο Κωνσταντῖνος Κ. ἀπ' τὴν 'Αντιόχαινα - Φορβηνὴ ἀπόχτησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, ποὺ ἀπ' αὐτὰ μᾶς εἶναι γνωστά, ὁ 'Ισαάκιος Κομνηνὸς 56 καὶ ὁ Στέφανος Κομνηνός 57.

28. 'Αδριανὸς Κομνηνὸς

(γένν. περὶ τὸ 1088 - † 1157/64)

'Ο 'Αδριανὸς[1] Κομνηνός, τεταρτότοκος γιὸς τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς 'Αλανίας[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1088.

---

16. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746-47.

17. Μονῳδία ἔμμετρη γιὰ τὸ θάνατο ἑνὸς 'Αντίοχου, ἀποδιδόμενη στὸν Πρόδρομο, τὴν ὁποία ἀντέγραψε ὁ E. Miller ἐκ τῆς Marciana, Paris, Suppl. gr. 1219, καὶ τῆς ὁποίας περίληψη δημοσίευσε ὁ J. Darrouzès, εἰς Notice sur Grégoire Antiochos, REB 20 (1962), σ.76.

18. Προδρόμου (;), Μονῳδία, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 76.

19. Προδρόμου (;), Μονῳδία, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 76.

28.- 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του 'Αδριανοῦ Κομνηνοῦ 16, ὡς καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου τοῦ πατέρα του 'Ισαάκιου 12, τοῦ 'Αδριανοῦ Δαλασσηνοῦ, βλ. 'Ιωάννην Κομνηνὸν 6, ὑ. 14.

2. Paris. gr. 880 (anc. Maz. Reg. 1994), fol. 402: début de l' ordo episcoporum, 407v-408r: κατάλογος τῶν ἀρχιεπισκόπων Βουλγαρίας (Omont, τ. I, σ. 165)· Mosq. gr. Synod. 286 (Vladimir, n. 324), fol. 1-8 (Πρβλ. L. Stiernon, Adrien (Jean) et Con-

Χάρη σὲ ἕνα ἐγκώμιο ποὺ ἔπλεξε στὸν ᾿Αδριανὸ ὁ διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς στὴν ἁγια-Σοφιὰ Νικηφόρος Βασιλάκης, κατέχομε μερικὲς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς καὶ τῆς σταδιοδρομίας του.

῾Ο ᾿Αδριανὸς ἀπ᾿ τὴ μικρή του ἡλικία ἀξιώθηκε νὰ λάβη ἀγωγὴ καὶ μόρφωση ἀληθινὰ βασιλική,[3] καθὼς ὁ πατέρας του ἦταν ἕνας ἰ σ ο β α σ ι λ έ α ς[4]. Οἱ δάσκαλοί του ρύθμιζαν τὴν ψυχή του πρὸς ὅ,τι τὸ καλύτερο καὶ τὸ σῶμα του τὸ γύμναζαν σὲ λογῆς - λογῆς ἀσκήσεις, ὅπως στὸ δρόμο καὶ στὴν ἱππασία, στὸ χειρισμὸ τοῦ τόξου καὶ τοῦ ἀκοντίου.

῎Αν τὸν ἔβλεπε κανεὶς νὰ ἱππεύη, δὲ θὰ πίστευε αὐτὰ ποὺ λέγονταν γιὰ τοὺς Κένταυρους πὼς ἦσαν ἱππάνθρωποι· ἂν τὸν ἔβλεπε νὰ τοξεύη, θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς ἀφαίρεσε ἀπ᾿ τὰ βέλη τοῦ Γρατιανοῦ τὸ μυαλὸ ποὺ εἶχαν καὶ τὸ ἔδωσε στὰ δικά του[5]. Μὲ τὸν καιρό, ἔγινε ἕνας νέος γενναῖος ποὺ δὲν ἤξερε τί θὰ πῆ φόβος καὶ τολμηρὸς ποὺ δὲν ἤξερε τί θὰ πῆ κίνδυνος.

῞Οσο γιὰ τὸ χαραχτήρα του, τὸν διέκρινε ἡ ἐπιείκεια στὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, ἡ ἐλευθεριότητα στοὺς τρόπους του καὶ ἡ πραότητα. Στὸν πόλεμο, ὅπου ἔπαιρνε μέρος, ἦταν θεριὸ μονάχο, ἀλλὰ ὅταν ἐρχόταν ἡ στιγμὴ τῆς

---

stantin Comnène, sébastes, REB 21 (1963), σ. 180): ᾿Ιωάννης μοναχὸς ὁ Κομνηνός, ὁ ἐν τοῖς κοσμικοῖς ᾿Αδριανὸς πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ υἱὸς τοῦ ἀοιδίμου δεσπότου τοῦ πανευτυχεστάτου πρώτου σεβαστοκράτορος κυροῦ ᾿Ισαακίου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος ᾿Ιωάννου μετονομασθέντος· τοῦ αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως κυροῦ ᾿Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τῆς ἀοιδίμου δεσποίνης τῆς πανευτυχεστάτης πρώτης σεβαστοκρατορίσσης κυρᾶς Εἰρήνης τῆς διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ξένης μετονομασθείσης· τῆς θυγατρὸς τοῦ πανευγενεστάτου ἐξουσιοκράτορος πάσης ᾿Αλανίας· καὶ πρώτης ἐξαδέλφης τῆς δεσποίνης κυρᾶς Μαρίας τῆς ᾿Αλανίσσης· τῆς χρηματισάσης συμβίου τοῦ βασιλέως κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα καὶ τοῦ βασιλέως κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 242, σ. 154:

᾿Εγὼ Κομνηνῶν εὐκλεοῦς ἔφυν γένους,
πάππου προῆλθον ἐκ σεβαστοκρατόρων,
ὧν παῖς σεβαστὸς ᾿Αδριανὸς γεννάδας
ἐμὸς πατήρ.

Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον ᾿Αδριανὸν τὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ ᾿Ισαακίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ αὐταδέλφου τοῦ βασιλέως κυροῦ ᾿Αληξίου τὸν διὰ τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος ᾿Ιωάννην μετονομασθέντα, ἐκδ. A. Garzya, σ. 27· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορος ᾿Ιωάννη (β΄) Κομνηνοῦ, ἐκδ. A. Dimitr' evskij, τ. I, σ. 698: τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μοναχοῦ κυροῦ ᾿Ιωάννου, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος, ᾿Ιω. Τζέτζης, ᾿Επιστολές, ἀριθ. 15, σ. 17.

3. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον ᾿Αδριανόν, σ. 36.
4. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 32.
5. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 36-7.

εἰρήνης γινόταν ἄλλος ἄνθρωπος: ἕνας μειλίχιος, ἕτοιμος νὰ ἀγκαλιάση τὸν ἐχτρὸ ὡς φίλος· ἦταν ὁλότελα ἀνεξίκακος. ῾Η ἡμεράδα ποὺ διαχυνόταν στὴ μορφή του, ἦταν μιὰ ἐξωτερίκευση τῆς μεγάλης του ψυχῆς[6].

῏Ηταν ἕνας πρίγκιπας, ποὺ διακρινόταν, ὅπως κι ὁ πατέρας του, τόσο γιὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὰ γράμματα, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἱκανότητά του στὸ χειρισμὸ τῶν ὅπλων, ἔτσι ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἦταν ὅμοιος μὲ τὸν ᾿Απόλλωνα, ποὺ γι᾿ αὐτὸν οἱ κάτοικοι τῆς Δήλου ἔλεγαν πὼς συγχρόνως ἦταν λόγιος καὶ τοξότης. Στὸ κεφάλι του δὲν εἶχε μόνο περικεφαλαία ἀλλὰ καὶ ἕνα γερὸ μυαλὸ καὶ τὴν καρδιά του δὲν τὴν προφύλαγε μόνο μὲ τὸ χρυσό του θώρακα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἕνα ἄλλο θώρακα καθαρῶν σκέψεων καὶ ἐπιθυμιῶν[7].

῾Ο Φωκίων, ὁ ᾿Αλκιβιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, αὐτοὶ οἱ περίφημοι ἄνδρες τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητας, κοντὰ στὶς ἀρετές τους εἶχαν καὶ ἐλαττώματα, ἀλλὰ ὁ ᾿Αδριανὸς δὲν εἶχε σπίλο ἢ κηλίδα οὔτε στὴν ψυχὴ οὔτε στὸ σῶμα. ῾Ωραῖος ὅπως ἦταν στὴ μορφή, ἀπόδωσε ὡς καρποὺς τῆς ψυχικῆς του ὀμορφιᾶς τὰ θαυμαστά του ἔργα[8].

Στὴν ἄσκηση τῆς φιλανθρωπίας εἶχε ἕνα χέρι, ποὺ λὲς καὶ ἦταν ὁ χρυσορρόας ἐκεῖνος ποταμός, ὁ Πακτωλός. Τὸ μέγαρό του ἦταν ἕνα ἀνεξάντλητο πρυτανεῖο τῆς φτωχολογιᾶς. ῾Ολάκερο τὸν πλοῦτο του τὸν ἔδωσε στοὺς ἄστεγους καὶ στοὺς φτωχούς[9].

᾿Ενωρὶς ὁ ᾿Αδριανὸς τιμήθηκε ἀπ᾿ τὸ θεῖο του ᾿Αλέξιο (α΄) 15 στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[10] καὶ διορίστηκε, καθὼς φαίνεται, δ ο ὺ ξ Χαλδίας[11]. Στὴν ἄσκηση αὐτῶν τῶν καθηκόντων του ὑπῆρξε ἕνας φ ι λ υ π ή κ ο ο ς ἄρχοντας καὶ ὁλότελα ἀφιλοχρήματος. Χρυσάφι καὶ ἀσήμι, φορέματα πολυτελῆ καὶ ἐπιδειχτικά, πολύτιμα πετράδια δὲν τὸν συγκινοῦσαν, ἀλλὰ ὅλα τὰ εἰσοδήματα τὰ χάριζε στοὺς φτωχούς, καθὼς ἔτρεφε τὶς ἄδειες κοιλιές τους[12], ἔτσι ποὺ ὁ ρήτορας νὰ τὸν βλέπη ὡς ἕνα «ἐνσώματο ἄγγελο»[13].

Καθὼς εἶχε ὑποτελεῖς του τοὺς κατοίκους μιᾶς ὁλάκερης ἐπαρχίας, πρόσεξε ἰδιαίτερα τὴ φορολογική του πολιτική. Τοὺς ὑπαλλήλους τῶν φόρων, ποὺ

---

6. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 37.
7. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 38.
8. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 39.
9. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 37-8.
10. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 2 εἰς Κατάλογον ἀρχιεπισκόπων Βουλγαρίας, Σπ. Λάμπρου κλπ.
11. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 39 καὶ 42· Comment. σ. 78-80.
12. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 40.
13. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 41.

σὰν ἔφταναν στὸν τόπο τοῦ προορισμοῦ τους τοὺς ἔλεγαν, ὅπως μαθαίνομε, «καταχτητὲς καὶ ὄχι φορολόγους» [14], δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ ὁρμήσουν πάνω στοὺς κατοίκους τῆς ἐπαρχίας ποὺ διοικοῦσε σὰν τσακάλια, ἀλλὰ «ἐνῶ εἶχε ταχτῆ νὰ ἐπιμεληθῆ τῶν δασμῶν τοῦ ἐπίγειου βασιλέα, αὐτὸς κοίταζε νὰ καρποφορήσῃ χάρη τοῦ ἐπουράνιου βασιλέα, σκορπώντας τὸν πλοῦτο του σ' αὐτοὺς ποὺ στέναζαν κάτω ἀπὸ ἀνάγκες» [15].

«Βρῆκε πόρους στὴν ἐπαρχία ποὺ τάχτηκε νὰ διοικῆ, ἀλλὰ αὐτὸς δὲ θέλησε νὰ ποριστῆ, βρῆκε ἄφθονα χρήματα, ἀλλὰ αὐτὸς δὲ θέλησε νὰ χρηματιστῆ» [16]. Τέλος, «ὅπως ἔδωσε τὸν πλοῦτο του γιὰ τὸν κόσμο, ἔδωσε καὶ ὁλάκερο τὸν ἑαυτό του» [17].

Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ δὲ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε, ἀλλὰ ποὺ εἶναι πρὶν ἀπ' τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1136 [18], ἀνταποκρίθηκε «στὸν πυρσὸ τοῦ θείου πόθου τῆς καρδιᾶς του» καὶ ἔγινε μοναχός, «φορώντας τὴν ὡς ἀπὸ καπνοῦ μελαινομένην στολήν» [19].

'Αποστράφηκε ὁλότελα τὸν πλοῦτο, ἀπόρριψε τὴ δόξαν τῶν ἀρχόντων, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, «νικώντας τὰ ἀνίκητα ἔλυσε δεσμό, ποὺ αὐτὴ ἡ φύση μὲ ἄλυτο τρόπο συνδέει τὸν ἄνθρωπο, καὶ ἀποκολλήθηκε ἀπ' τὴ γυναίκα του, αὐτὴ ποὺ οἱ νόμοι τῆς φύσης καὶ τῆς κοινωνίας τοῦ εἶχαν δώσει καὶ μὲ τὴν ὁποία εἶχε μοιράσει τὴ ζωή του ὁλάκερα χρόνια» [20].

'Ο 'Αδριανὸς περὶ τὸ 1107 εἶχε παντρευτῆ μὲ τὴ φροντίδα τοῦ θείου του 'Αλέξιου (α') 15 [21] μιὰ κόρη ποὺ γι' αὐτή, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ὕπαρξή της [22], τίπο-

14. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, ἐπιστ. 24, PG 126, στ. 405.
15. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 41.
16. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 42.
17. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 41.
18. 'Αναφέρεται ὡς ἁπλὸς μοναχὸς στὸ τυπικὸ τοῦ Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, τ. I, σ. 698, ποὺ ὑπογράφτηκε τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1136 ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα-ξάδελφό του 'Ιωάννη (β') Κομνηνὸ 34.
19. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 44.
20. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 44.
21. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746-47.
22. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 44.

τε δὲ γνωρίζομε. 'Απ' αὐτὴ τὴν ἕνωση προῆλθαν τὸ πιὸ λίγο δυὸ κόρες [23], ἡ
Θεοδώρα Κομνηνὴ 58 [24] καὶ ἡ 'Ανώνυμη Κομνηνή 59.
"Ετσι λοιπὸν ὁ 'Αδριανὸς ἀπὸ κοινοῦ συμφώνησε μὲ τὴ γυναίκα του [25],
«νὰ ἀποκολληθῆ ἀπ' αὐτὴ καὶ νὰ συγκολληθῆ μὲ τὸ Χριστό», καθὼς ψάλλει ὁ
Δαβίδ, «ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου» [26]. Καὶ δὲν ἐγκατάλειψε μόνο τὴ
γυναίκα του, ἀλλὰ καὶ τὰ πλάσματα ποὺ αὐτὸς ἦταν ὁ σπορέας καὶ πατέρας
τους «γιὰ νὰ γίνῃ ἕνα παιδὶ τοῦ Θεοῦ, χωρὶς νὰ δοκιμάσῃ ἀπ' αὐτὸ τὸ χωρισμὸ
ἕνα μαχαίρι νὰ τοῦ διαπερνάῃ τὴν ψυχή, ἀλλὰ ὑπόφερνε, ἐγκαρτεροῦσε καὶ
ἔστεργε τὴν ἀποχώρηση» [27].
Καθὼς ἔτσι μόνος του ἀποκόπηκε ἀπ' τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του, καὶ
τὸ σχῆμα τὸ μοναχικὸ ποὺ περιβλήθηκε σεβάστηκε καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ σε-
βαστοῦ ποὺ εἶχε καὶ διατήρησε «δὲν ἐμελάνωσε», δὲ μαύρισε, ἀλλὰ πιὸ
πολὺ τὴν ἔκανε νὰ λάμπῃ· καθὼς εἴπαμε, δὲν ἦταν ἕνας πρίγκιπας ποὺ τὸν συγ-
κινοῦσαν ἡ τροφὴ τῆς ζωῆς, ἡ πολυτελὴς φορεσιὰ ἢ τὸ χρυσάφι [28], κ' ἔτσι εὔ-
ρισκε μιὰ ἀνταπόκριση τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου στὴ μοναχικὴ ζωή.
"Ηταν ἕνας ἄνθρωπος «ἄπορος στὸ πάχος τῆς σάρκας καὶ εὔπορος στὸ
βάθος τοῦ πνεύματος» [29]. 'Ως μοναχὸς ὁ 'Αδριανός, «σὰν ἄλλος 'Ααρών», ἀκο-
λούθησε τὸν ἡρωϊκὸ αὐτοκράτορα - ξάδελφό του 'Ιωάννη (β') Κομνηνὸ 34,
«τὸν νέον Μωυσῆ» στὴ νικηφόρο ἐκστρατεία του στὴν Κιλικία καὶ τὴ Συρία τὸ
1137.

23. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 698: ἡ
ἐπίσκεψις τῶν Παρευρίων, καθὼς περιῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ [Μα-
νουὴλ] τοῦ Βοτανειάτου (τοῦ συζύγου τῆς Εἰρήνης Συναδηνῆς), καὶ ἀπὸ ἐξωνήσεως τῶν
θυγατέρων τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μοναχοῦ κυροῦ 'Ιωάννου
(τοῦ κατὰ κόσμον 'Αδριανοῦ), τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος ('Ισαακίου 12), Νι-
κηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 45: Καὶ παῖδας γνησίους ὁ πατὴρ παριδὼν...
24. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 242, σ. 154 :
'Η ζῶσα νεκρὰ προσλαλῶ Θεοδώρα,
βλ. καὶ ἀνωτέρω ὑ. 2, Σπ. Λάμπρον κτλ.
25. Γιὰ τὴν ἀπὸ συμφώνου διάλυση τῆς οἰκογένειας, βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης,
'Επίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν κατ' αὐτόν, PG 135, στ.731: καὶ τοιοῦτος
μὲν αὐτοῖς ὁ σκοπὸς τῆς μεταναστεύσεως, οὗ χάριν ὁ μὲν καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα, ὁ δὲ καὶ
περιουσίαν καὶ συρφετὸν ἅπαντα τῆς ἐν βίῳ ἀναστροφῆς, ὁποῖον ἂν εἴποι τις, κοινῶς δὲ πάν-
τες τὸ κατὰ κόσμον θέλημα ἐκλιπόντες, ἑνὸς ἐγένοντο καὶ μόνον...
26. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 44.
27. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 45.
28. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 45.
29. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 49. Γιὰ τὴ σύλληψη τῆς ἔννοιας καὶ τὴ συν-
ήθη χρήση της, πρβλ. Γρηγόριον Ναζιανζηνόν, PG 36, στ. 60.

Ὁ μὲν αὐτοκράτορας ὑποδούλωνε μὲ τὰ ὅπλα του τοὺς βαρβάρους, αὐ-
τὸς δὲ ὡς ὅπλα εἶχε «τὰ ἱερὰ βέλη», τοὺς στοχαστικοὺς λόγους του, γιὰ νὰ
τοὺς ὑποτάξη καὶ νὰ τοὺς φέρη κοντὰ στὸ Θεὸ καὶ στὸ χρηστὸ ἐκεῖνον μονάρ-
χη, τὸν ξάδελφό του Ἰωάννη (β') 34 [30].

Καθὼς πολὺ ἀγαποῦσε τόσο τὸν αὐτοκράτορα ὅσο καὶ τὸ Χριστό, καὶ
καιγόταν γιὰ τὴν κληρονομιὰ τοῦ Χριστοῦ, προσκολλήθηκε στὴν αὐ-
τοκρατορικὴ στρατιὰ καὶ δὲ λογάριασε τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀγῶνες τῆς με-
γάλης ἐκστρατείας, «τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα ὕψη τῶν ἄγριων βουνῶν, τὶς ἀπότομες
κακοτοπιές, τὴν ἀνυπαρξία δρόμων καὶ μονοπατιῶν, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ μπορῆ κα-
νεὶς νὰ βαδίση ἔφιππος» [31].

Ἂν καὶ ὡς μοναχὸς μποροῦσε νὰ ζήση στὴν ἡσυχία του, θέλησε νὰ συμ-
μεριστῆ τοὺς πόνους τῆς σταυροφορίας τοῦ μεγάλου ξαδέλφου του, τοῦ αὐτο-
κράτορα Ἰωάννη 34, καὶ νὰ μὴ θεωρηθῆ ἀπόλεμος, γι' αὐτὸ καὶ συνεκστρά-
τευσε μαζί του καὶ συμβάδισε σὲ πορεῖες δύσκολες καὶ ἀπέραντες, ποὺ ἕνας
ἄλλος θὰ δίσταζε νὰ μετάσχη καὶ μόνο ἂν ἄκουγε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐκστρα-
τείας [32].

Δὲν ἤθελε νὰ εἶναι ἕνας καλόγερος τῆς προσευχῆς καὶ τῆς ραστώνης· ἤ-
θελε νὰ δείχνεται ὁ μοναχὸς μὲ τὰ ἔργα του καὶ ὄχι ἀπὸ μόνο τὸ ράσο του καὶ
ἡ σάρκα του νὰ ταπεινώνεται ἀπ' τὶς σκληρὲς ὁδοιπορίες καὶ τὶς ἐλλείψεις τῆς
τροφοδοσίας κατὰ τὴν ἐκστρατεία, ἔτσι ποὺ ἀπὸ λιτοδίαιτος ποὺ ἦταν νὰ
καταντήση σχεδὸν ἄσιτος [33].

Ἦταν ἕνας καλὸς σύμβουλος τοῦ στρατιώτη ποὺ πολεμοῦσε γιὰ τὸ βασι-
λέα του, καθὼς τοῦ παραστεκόταν καὶ τὸν συμβούλευε νὰ μὴ φοβᾶται στὸν πό-
λεμο τόσο τὴν ἀπώλεια τῆς ζωῆς του, ὅσο τὴν ἀπώλεια τῆς ψυχῆς του. Κον-
τὰ στὶς ἀσπίδες τους, γινόταν αὐτὸς μιὰ ἄλλη πνευματικὴ ἀσπίδα τῆς ψυχῆς
τους [34].

Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ τοῦ Ἰωάννη (β') 34, ποὺ ἀκολούθησε ὁ Ἀδριανός,
κατάληξε σὲ μιὰ περιφανῆ νίκη σὲ βάρος τῶν Ἀρμενίων τῆς Κιλικίας καὶ σὲ
ἕνα θρίαμβο, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας μπῆκε νικητὴς στὴν Ἀντιόχεια, στὶς 29
τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1137, καὶ μὲ ταπείνωση τὸν ὑποδέχτηκε ὁ πρίγκιπας τῆς

---

30. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 51.
31. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 51.
32. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 51-2.
33. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 52.
34. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 52.

Ἀντιόχειας Raymond de Poitiers, ὁ σύζυγος τῆς νεαρῆς Κωνσταντίας [35].
Μετὰ τὴ θριαμβευτικὴ αὐτὴ εἴσοδό τους στὴν Ἀντιόχεια, ὁ Ἀδριανὸς - Ἰω-
άννης — ἀπὸ Ἀδριανὸς ὡς καλόγερος μετονομάστηκε Ἰωάννης—ἔκανε τὴ μα-
κάρια ἐκείνη πορεία του στὴν ἱερὴ πόλη τῆς Ἱερουσαλὴμ [36], δεύτερος
αὐτὸς Κομνηνὸς ποὺ ἔκανε προσκύνημα στὴν ἁγία Γῆ μετὰ τὸν πρωτεξάδελφό
του Ἰσαάκιο Κομνηνό 36 [37].

Εἶδε ἐκεῖ ὁ πρίγκιπας τὴν περιπόθητη Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὅπου ἔτρε-
χε μέλι καὶ γάλα, ποὺ δὲν ἀξιώθηκε κι αὐτὸς ὁ Μωυσῆς νὰ τὴ δῆ· εἶδε τὸν οὐ-
ρανὸ πάνω στὴ γῆ, καθὼς σ' αὐτὴ τὴ χώρα βάδισε ὁ Ἰησοῦς· ἀνέβηκε στὸ ὄρος
Θαβὼρ καὶ σὲ κεῖνο τῶν Ἐλαιῶν καὶ λούστηκε στὰ ἁγιασμένα νερὰ τοῦ Ἰορ-
δάνη, τιμώντας τὸ λουτρὸ τοῦ Σωτήρα [38]. Ἐπισκέφτηκε τὴν ἔρημο καὶ φιλο-
σόφησε τὸ ἐρημικὸ καὶ ἡσύχιο τοῦ Ἰησοῦ [39].

Μετὰ τὸ προσκύνημα τῆς ἁγίας Γῆς, ὁ Ἀδριανὸς ξαναβρῆκε καὶ πάλι
τὸν αὐτοκράτορα, ποὺ μετὰ τὸ Μάη τοῦ 1138 [40], γύριζε νικητὴς καὶ τροπαι-
οῦχος μὲ τὴ στρατιὰ στὴν ΚΠολη. Τότε εἶχε τὴν τύχη νὰ παραστῆ στὴ συμ-
φιλίωση τῶν δυὸ πρωτεξαδέλφων του, «τοῦ μεγάλου καὶ νικητῆ καὶ τροπαι-
ούχου αὐτοκράτορα, τοῦ ἀπὸ ὅλους τοὺς βασιλεῖς πιὸ θεοειδοῦς» Ἰωάννη (β')
34 μὲ τὸν ἀδελφό του σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιο Κομνηνὸ 36 καὶ τὸ
γιὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου [καὶ ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα] Ἰωάννη Κομνηνὸ
84 [41].

Μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ὁ Ἀδριανὸς κατὰ τὴν ἐκστρατεία, θὰ δι-
εκπεραίωνε καὶ διάφορες κρατικὲς καὶ ἐκκλησιαστικὲς ὑποθέσεις, καθὼς τὸν
βλέπομε νὰ φέρνη μαζί του, κατὰ τὴν ἀπ' τὴν ἐκστρατεία ἐπιστροφή του στὴν

---

35. Χωνιάτης, σ. 41-2· Κίνναμου, σ. 18-9· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC, τ.
I, σ. 658-59· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 46-9· Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 53·
τοῦ ἰδίου, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Ἰωάννην (β') τὸν Κομνηνόν, σ. 348.
36. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 53-54.
37. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 36, ὑ. 29.
38. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 54-5.
39. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 55.
40. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 145.
41. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 53· Χωνιάτης, σ. 42-4.

ΚΠολη, «τὶς ἀποδείξεις τῶν προσγράφων», γιὰ νὰ τὶς ἐπιδώση στὸν ἀνεψιὸ τοῦ μητροπολίτη Νέων Πατρῶν [42].

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1138 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1139, πρέπει νὰ τοποθετήσωμε τὴ χρονολογία τῶν λόγων ποὺ ἀπηύθυνε ὁ ῥήτορας Νικηφόρος Βασιλάκης [43] στὸν 'Αδριανὸ [44] καὶ στὸν αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') τὸν Κομνηνὸ 34 [45], τὴ στιγμὴ ποὺ μεγάλα πανηγύρια ὀργανώθηκαν στὴν ΚΠολη γιὰ νὰ γιορταστοῦν οἱ νίκες τῶν αὐτοκρατορικῶν ὅπλων [46].

Μετὰ τὸ 1139 ὁ μοναχὸς 'Ιωάννης, κατὰ κόσμον 'Αδριανός, ἐξελέγη καὶ χειροτονήθηκε ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας [47]. Πότε ἀκριβῶς ἔγινε αὐτὴ ἡ ἐκλογὴ καὶ χειροτονία δὲν τὸ γνωρίζομε ἀκριβῶς· γιὰ πρώτη φορὰ τὸν συναντᾶμε ὡς ἀρχιεπίσκοπο Βουλγαρίας, νὰ παρακάθεται μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ δικαστῆ, στὶς συνόδους τῆς 20ης Αὐγούστου καὶ τῆς 1ης καὶ τῆς 30ης τοῦ 'Οχτώβρη τοῦ 1143 [48], ὅπου καταδικάστηκαν δυὸ ἐπίσκοποι ὡς ὀπαδοὶ τῆς αἵρεσης τοῦ βογομιλισμοῦ [49], ἀμέσως μετὰ τὸν πρεσβύτερο ἀδελφό του Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ 27: α) τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Κομνηνοῦ, β) τοῦ μακαριωτάτου πανσεβάστου σεβαστοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας [50]. "Αρα ἡ ἐκλογὴ καὶ χειροτονία του ὡς ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἔγινε μετὰ τὸ 1139 καὶ πρὶν ἀπ' τὴν 20 Αὐγούστου 1143 [51].

---

42. 'Ιωάννης Τζέτζης, 'Επιστολές, ἀριθ. 15, σ. 17: Βραδεῖς δὲ οὐκ ἡμεῖς περὶ τὰς ἀποδείξεις τῶν σῶν τελεσμάτων ἐφάνημεν, ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸν χρόνον τὸν πέρυσι ἐκωλυόμην δὴ καὶ αὐτὸς γινώσκεις τὴν ἐκστρατείαν τοῦ κραταιοῦ ἡμῶν αὐτοκράτορος τὴν πρὸς Κιλικίαν καὶ 'Αντιόχειαν. 'Εστάλησαν μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν περὶ τὴν 'Αντιόχειαν τότε οἱ πρόσγραφοι, ὅπως αἱ ἀποδείξεις ταχινώτερον γένοιντο, καὶ μόλις ὀψὲ ταύτας ἀπεδεξάμεθα, τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυρίου 'Αδριανοῦ, ταύτας ἀποκομίσαντος...

43. Βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 191.

44. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 27-56.

45. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ 'Ιωάννην (β') τὸν Κομνηνόν, σ. 330-61.

46. Χωνιάτης, σ. 44. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 153.

47. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

48. V. Grumel, Regestes, ἀριθ. 1011-1014· L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 672, 674, 768· Mansi 21, στ. 584-585, 597· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 83, 85, 88.

49. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 671-72. Βλ. καὶ Κωνσταντῖνον Κομνηνόν 27, ὑ. 10.

50. "Ενθ' ἀνωτ., ὑ. 48. "Οπως βλέπει κανεὶς τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας περνάει σιωπηλά, φανερὴ ἀπόδειξη πὼς ἡ προσωπικότητά του ἦταν ἀπὸ ἀλλοῦ καλῶς γνωστή, βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 180.

51. Βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 192.

Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἔλαβε περὶ τὸ 1140-1142 [52], μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ ῥήτορα, φιλόσοφου καὶ ἰατροῦ Μιχαὴλ 'Ιταλικοῦ, ποὺ λίγο ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως [53]. Σ' αὐτὴ ὁ ἐπιστολογράφος βλέπει τὸν 'Αδριανὸ - 'Ιωάννη σὰν «ἕνα ἥλιο ποὺ ἀστράφτει καὶ φωτίζει τοὺς κατοίκους τῶν δυτικῶν πρὸς τὴν ΚΠολη μερῶν, δηλ. τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἐκφράζει τὴ γνώμη πὼς ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ πολὺ καιρὸ αὐτὴ τὴ λάμψη του νὰ διαχύνη πάνω στὴν ὁλόλαμπρη ΚΠολη, ἔτσι ποὺ νὰ φωτίζη τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα» [54].

«Φθονῶ, τοῦ γράφει σὲ συνέχεια, τοὺς Βουλγάρους ποὺ ἕνα τέτοιο φῶς ἀπολαμβάνουν καὶ οἰκτείρω τὴν πόλη μας ποὺ στερήθηκε τῆς λάμψης σου. 'Αλλὰ τέτοιο ἦταν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποὺ ἔχει στείλει τὸ πρῶτο καὶ πολὺ μεγάλο φῶς, ἐσένα τὸν θεῖο 'Αδριανὸ — ποὺ ἡ οἰκογένειά του εἶναι περιφανὴς καὶ ἡ φύση του ἀπαράμιλλη — σ' αὐτοὺς ποὺ ἐκεῖ κάτω βρίσκονται στὰ σκοτάδια» [55].

Καὶ ὁ Μιχαὴλ 'Ιταλικὸς συμφωνεῖ μὲ τὸ Νικηφόρο Βασιλάκη — καὶ οἱ δυὸ σὰ ῥήτορες ἀρέσκονται στὶς ὑπερβολὲς — πὼς ὁ 'Αδριανὸς «ἦταν ἐπιεικὴς στὴ γνώμη, ἀκαταγώνιστος στὴν ὀμορφιὰ τῆς ψυχῆς καὶ ἀνοιχτοχέρης» [56].

«Πόσες φορές, τοῦ γράφει ὁ 'Ιταλικός, ὅταν βρισκόσουν στὴν ΚΠολη, δὲν ἐρχόμουν στὸ ἀρχοντικό σου γιὰ νὰ ἀκούσω τὴ γλυκιά σου γλώσσα καὶ ὁμιλία, γιὰ νὰ κατευνάσω τὴν ἀποθάρρυνσή μου καὶ νὰ ἀνακουφίσω τὴν ἀγωνία μου. Καὶ τώρα ποιᾶς εὐχαρίστησης μᾶς ἀποστέρησες, γιὰ νὰ μεταδίδης σὲ ἄλλους τὰ ἀγαθά σου... "Αν μοῦ ἦταν δυνατὸν νὰ σὲ δῶ καὶ νὰ ἀπολαύσω τὴ γλυκύτητά σου, ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ μελαγχολία μου θὰ γινόταν ἐλαφρότερη, γιατὶ δὲν ἔχω παρὰ ἕνα μόνο βοήθημα γιὰ νὰ ἰσορροπήσω τὶς ἀντιξοότητες ποὺ μοῦ φέρνει ὁ στρόβιλος τῆς ζωῆς, καὶ αὐτὸ τὸ βοήθημα εἶναι τὸ δικό σου τὸ πολὺ γλυκὸ πρόσωπο» [57].

---

52. Βλ. P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 211· à Adrien Comnène, archevêque de Bulgarie: vers 1140/2. "Αν ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ P. Gautier εἶναι ἀκριβής, στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ θέση τοῦ L. Stiernon (ἔνθ' ἀνωτ. ὑ. 51) πρέπει νὰ ἀναθεωρηθῆ καὶ νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ 'Αδριανὸς ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας μετὰ τὸ 1139 καὶ πρὶν ἢ κατὰ τὸ 1142.

53. P. Gautier, Michel Italikos, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 16-28.

54. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι (ἔκδ. P. Gautier, Michel Italikos), σ. 211-12.

55. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 212.

56. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 212.

57. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 212.

Σὲ συνέχεια ὁ Ἀδριανὸς - Ἰωάννης παραστάθηκε στὶς συνόδους τῆς 12ης καὶ 13ης τοῦ Μάη τοῦ 1157 [58], ποὺ ἐξέτασε τὴν ἔννοια τῶν λόγων τῆς λειτουργίας τοῦ μεγάλου Βασίλειου καὶ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Χρυσόστομου: «Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος», καὶ προέβη στὴν καταδίκη τοῦ ἐψηφισμένου πατριάρχη Ἀντιοχείας Σωτήριχου Παντεύγενου, ἑνὸς ἀνεπτυγμένου κληρικοῦ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς καὶ τῶν ρητόρων Μιχαὴλ τοῦ Θεσσαλονίκης καὶ Νικηφόρου Βασιλάκη [59], τοῦ γνωστοῦ μας ἐγκωμιαστῆ τοῦ Ἀδριανοῦ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία εἴδηση ποὺ ἔχομε γιὰ τὸν Ἀδριανό, πού, κατὰ τὰ στοιχεῖα ποὺ περισώθηκαν σὲ μᾶς, δείχνει νὰ ἦταν καὶ ὁ πιὸ σπουδαῖος ἀπ' τοὺς γιοὺς τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

Δὲ γνωρίζομε τὴν ἀκριβῆ χρονολογία τοῦ θανάτου του, γνωρίζομε μόνο πὼς ἀναφέρεται ὡς πεθαμένος σὲ μιὰ ἀπογραφὴ τῶν διπλωμάτων ποὺ περιεῖχε τὸ χαρτοφυλάκιο τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας στὴ Στρωμνίτσα τῆς Μακεδονίας [60]. Ἡ ἀπογραφὴ αὐτὴ φέρει τὴν ἡμερομηνία τῆς 10ης τοῦ Φλεβάρη, μέρα δευτέρα, τῆς ιβ' ἰνδικτιώνας (=1164) [61].

Τὰ διπλώματα ἦσαν ἀριθμημένα ἀπὸ ἀριθ. 1-10. Δυὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἐπίσημα κείμενα (πράξεις, βουλεύματα, χρυσόβουλλα, προστάγματα, προστάξεις, ὑπομνήματα), τὰ ὑπ' ἀριθ. 6 καὶ 7, εἶχαν ὡς συντάχτη «τὸν ἁγιώτατο καὶ μακαριστὸ ἀρχιεπίσκοπο Βουλγαρίας Ἰωάννη Κομνηνό» [62].

Ἄρα ὁ Ἀδριανὸς Κομνηνός, ὁ ὡς μοναχὸς καὶ κατόπι ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Ἰωάννης, πέθανε μετὰ τὴν 13η τοῦ Μάη τοῦ 1157, ποὺ ξέρομε

58. V. Grumel, Regestes, ἀριθ. 1038, 1041, 1043· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 180, 181, 188, 192, 196-197· στ. 180: Συνδιαιτώντων τῇ ὑποθέσει καὶ ἡμῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου πάσης Βουλγαρίας μοναχοῦ Ἰωάννου (μηνὶ μαΐῳ, ιβ' ἡμέρᾳ, ἰνδ. ε').

59. Mansi 21, στ. 837-840· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ.137-201· τοῦ ἰδίου, Ἱστορία, σ. 275-76· Κίνναμος, σ. 176-87· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονῳδία εἰς Μαννουὴλ (α') Κομνηνόν, PG 135, στ. 1000· Νικόλαος Μεθώνης, Ἀντίρρησις πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ Σωτηρίχου τοῦ προβληθέντος πατριάρχου Ἀντιοχείας περὶ τοῦ «Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος», βλ. Α. Δημητρακοπούλου, Ἐκκλησιαστικὴ Βιβλιοθήκη, τ. I, σ. 293-320.

60. Βλ. L. Petit, Le monastère de Notre-Dame de Pitié en Macédoine, IRAIK 6 (1900), σ. 122.

61. L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 125. Γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἀπογραφῆς, βλ. V. Laurent, Recherches sur l' histoire et le cartulaire de Notre-Dame de Pitié à Stroumitsa, εἰς EO 33 (1934), σ. 15-23.

62. Ἔνθ' ἀνωτ., ὑ. 60 καὶ 61. Πρβλ. L· Steirnon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 188-90.

πὼς παραστάθηκε στὴν κατὰ τοῦ Σωτήριχου Παντεύγενου σύνοδο [63] καὶ πρὶν ἀπ' τὴν ἀνωτέρω χρονολογία τῆς 10ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1164, σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς ἐνδιάμεση χρονολογία [64].

Ὅπως μᾶς βεβαιώνουν ὁ Νικηφόρος Βασιλάκης καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, ὁ Ἀδριανὸς ὑπῆρξε, ὅπως κι ὁ πατέρας του Ἰσαάκιος 12, ἕνας ἐραστὴς καὶ καλλιεργητὴς τῶν γραμμάτων [65]. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔφεσή του μᾶς εἶναι γνωστὸς ἕνας Νομοκάνονας [66] καὶ ἕνας ἀνέκδοτος λόγος του [67].

29. Σοφία Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1094 — † περὶ τὸ 1130)

Ἡ Σοφία [1] Κομνηνή, τριτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1094.

63. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 58.

64. Βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 192.

65. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 7, 54 καὶ 55.

66. B. N. Beneševič, Nomokanon Joanna Komnina, archiepiskopa Achridskago, εἰς VV 22 (1915), σ. 41-61.

67. Σωφρ. Εὐστρατιάδης, μητροπολίτης πρ. Λεοντοπόλεως, Katalogos..., Paris 1924, σ. 49 (κῶδ. Βατοπεδίου 229, φ. 9τ-11ν): Λόγος Ἀδριανοῦ τοῦ Κομνηνοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας.

29. 1. Τὸ ὄνομα Σοφία ποὺ δόθηκε στὴν τριτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, ὅπως καὶ τὸ Κωνσταντῖνος ποὺ δόθηκε στὸν τριτότοκο γιό του, βλ. Κωνσταντῖνον Κομνηνόν 27, ὑ. 1, γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζεται στοὺς Κομνηνούς· εἶναι παράλληλο τοῦ Κωνσταντῖνος, καὶ δὲ δόθηκε σὲ τιμὴ τῆς ὁμώνυμης ἁγίας, ἀλλὰ σὲ τιμὴ «τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ σοφίας» καὶ θύμιζε, κατὰ κάποιο τρόπο, τὸν περιώνυμο ναὸ τῆς ΚΠολης ποὺ πρῶτος ἔχτισε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ξανάχτισε ἀπ' τὰ θεμέλια ὁ Ἰουστινιανός.

2. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 85, σ. 47:

Τὴν γὰρ Κομνηνὴν πανσέβαστον Σοφίαν,
τὴν ἐν μοναχαῖς συγκαλύπτει Σωσάνναν
σεβαστοκρατοῦς τέκνον Ἰσαακίου

Ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 246, σ. 146α:

Μήτηρ σε καὶ γὰρ πανσέβαστος ἐκχύει
κλῆσιν Σοφία, καλλονῶν κρᾶσις μία,
ἠθῶν χάρις, ἔμψυχος ἀρετῶν δόμος,
πανευτυχοῦς δὲ τέκνον Ἰσαακίου,
σεβαστοκράτωρ ὃς πρὸ πάντων ἐρρήθη
κοινὴν δὲ τούτῳ μητρικὴν λύει θύραν
Ἀλεξίῳ κράτιστος αὐσονοκράτωρ,
Κομνηνοφυὴς ἐκ γένους τρισολβίου
Ῥώμης νέας ἄνακτος Ἰσαακίου.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1108 [3] τὸν [Θεόδωρο] [4] Δοκειανό 46, [5] γιὸ τοῦ [Μιχαὴλ] Δοκειανοῦ 18 καὶ ἐγγονὸ τοῦ Θεόδωρου Δοκειανοῦ 9 [6], πού ἦταν (ὁ Θεόδωρος 46) ἀνεψιός της ἀπὸ δευτεροεξάδελφο [7].

Ὁ Θεόδωρος Δοκειανός 46, γεννημένος περὶ τὸ 1090 [8], ἔλαβε μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ [9]. ἦταν «ἕνας γλυκὸς στὴ μορφὴ καὶ στὴν καρδιὰ ἄντρας, πιὸ γλυκὸς στὰ λόγια ἀπ' τὸ μέλι, μὲ χέρια δυνατά, πού λὲς καὶ ἦσαν ἀπὸ χαλκὸ φτιαγμένα» [10].

Ἡ Σοφία, μιὰ πριγκίπισσα πού συγκέντρωνε ὅλες τὶς χάρες, ὑπέρλαμπρη ὀμορφιά, κοσμιότητα ἠθῶν, ἀσύγκριτη ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες ἐξυπνάδα, φιλανθρωπία, ἔτσι πού θὰ ἔλεγε κανεὶς πὼς σὰν ἀπὸ πηγὲς ἔτρεχαν ἀπ' τὰ χέρια της οἱ δωρεὲς πρὸς τὴ φτωχολογιά, εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ χάση τὸν ἐκλεκτὸ ἄντρα της τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο της (περὶ τὸ 1111)· τὴν ἄφησε χήρα

3. Ἡ Σοφία χήρεψε σὲ ἡλικία 17 χρονῶ καὶ ὁ ἄντρας της πεθαίνοντας τῆς ἄφησε δυὸ παιδιά, ἄρα πρέπει νὰ παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 14 χρονῶ (1094+14=1108), βλ. Σπ. Λάμπρου, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160.

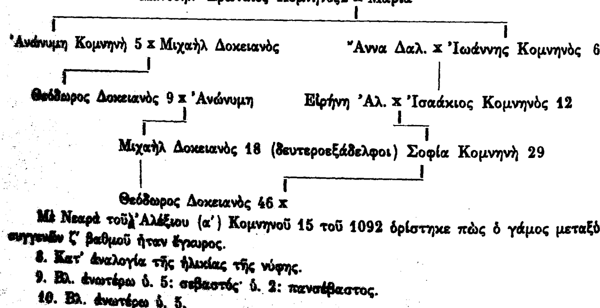
4. Βλ. [Μιχαὴλ] Δοκειανόν 18, ὑ. 3.

5. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 246, σ. 147α:
(Φέρεται ἀπ' τὸ στιχουργὸ νὰ μιλάη ἡ κόρη τῆς Σοφίας Εἰρήνη 61)

Πατὴρ δέ μοι τὰ πρῶτα ταῖς τιμαῖς φέρων
Δοκειανῶν φὺς ἐκ γένους ριζουχίας
καὶ συγκλεισθεὶς τῇ σεβαστῶν ἀξίᾳ,
ἡδὺς προσιδεῖν, εἰς λόγους ὑπὲρ μέλι,
εἰς χεῖρα χαλκοῦς, γλυκύτης εἰς καρδίαν.

6. Βλ. [Μιχαὴλ] Δοκειανόν 18, ὑ. 3.

7.

Μὲ Νεαρὰ τοῦ Ἀλεξίου (α') Κομνηνοῦ 15 τοῦ 1092 ὁρίστηκε πὼς ὁ γάμος μεταξὺ συγγενῶν ζ' βαθμοῦ ἦταν ἔγκυρος.

8. Κατ' ἀναλογία τῆς ἡλικίας τῆς νύφης.

9. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 5: σεβαστός· ὑ. 2: πανσέβαστος.

10. Βλ. ἀνωτέρω ὑ. 5.

σὲ ἡλικία 17 χρονῶ μὲ δυὸ παιδιά, ἕνα ἀγόρι καὶ ἕνα κορίτσι [11], τὸν [Ἰσαάκιο] [12] Δοκειανὸ 60 [13] καὶ τὴν Εἰρήνη [14] Δοκειανὴ Κομνηνή 61 [15].

Μόλις χήρεψε, ἡ δεκαεφτάχρονη Σοφία, «τὸ φῶς τῆς ὀμορφιᾶς της ἔκρυψε κάτω ἀπ' τὰ μαῦρα ἄμφια τῆς μοναχῆς» [16], παίρνοντας ὡς μοναχὴ τὸ ὄνομα Σωσάννα [17].

Τὰ παιδιά της ὅμως τὰ ἀνάθρεψε, καθὼς ἅρμοζε στὴν ἔνδοξη γενιά της, χωρὶς γι' αὐτὸ νὰ λογαριάση κόπους καὶ ἀγῶνες. Τὰ ἔφερε περὶ τὸ 1125 σὲ μιὰ ἡλικία πού ἔπρεπε νὰ παντρευτοῦν· ὁ Ἰσαάκιος 60 ἦταν 16 χρονῶ καὶ ἡ Εἰρήνη 61 15. Καὶ λαμπροὶ ἦσαν οἱ γάμοι καὶ τὰ πανηγύρια πού τελέστηκαν.

Ἀλλὰ ἡ ἀντιφορὰ τῆς τύχης παρακολουθοῦσε τὴ Σοφία στὴ ζωή. Λίγο μετὰ τὸ γάμο του πέθανε ὁ γιός της καὶ «φωτιὰ θλίψης ἄναψε στὴν καρδιά της». Καὶ πρὶν σβήση αὐτὴ ἡ φωτιά, ἄναψε μιὰ δεύτερη μὲ τὸ θάνατο τοῦ συζύγου τῆς κόρης της. Ἀπὸ τότε ἡ Σοφία - Σωσάννα, σὰν ἕνα πουλὶ μέσα στὸ

11. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160:

κλῆσιν Σοφία, καλλονὴν ὅλη χάρις,
εἰς κόσμον ἠθῶν ἀρετῶν κρᾶσις μία,
εἰς νοῦν ὑπὲρ θήλειαν ἐξ εὐφυΐας,
εἰς δωρεὰς βρύουσα καὶ πηγῶν πλέον.
Ἐξ εὐγενῶν δὲ σχοῦσα τὸν συνευνέτην
ἓν ἄρρεν, ἓν καὶ θῆλυ τέκνον ἐκκύει,
ἐν ἑβδόμῳ δὲ καὶ δεκάτῳ τῷ χρόνῳ
συμψυχίας ραγεῖσα τῆς τοῦ συζύγου
κάλλους τὸ φῶς ἔκρυψεν ἀμφίων ζόφῳ.

12. Τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ: Ἰσαάκιος 60, δὲ γίνεται γνωστὸ ἀπ' τὰ ἐκδεδομένα ποιήματα τὰ ἀναφερόμενα στὴ Σοφία καὶ στὴν Εἰρήνη 61 (Σπ. Λάμπρος, ἀριθ. 85, σ. 47· ἀριθ. 227, σ. 150· ἀριθ. 236-239, σ. 153· ἀριθ. 246, σ. 146α-151α· ἀριθ. 271, σ. 160-61), πού συνετέθησαν εἴτε ἀπ' τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, εἴτε ἀπ' τὸ Θεόδωρο Βαλσαμών, εἴτε ἀπ' τὸ Νικόλαο Καλλικλῆ, εἴτε τέλος ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Στιλβῆ (βλ. Σπ. Λάμπρον, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 3). Ἀντιθέτως τὸ ὄνομα τῆς κόρης: Εἰρήνη 61, εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνωτέρω ποιήματα, πλὴν τοῦ τελευταίου: ἀριθ. 271, σ. 160-61. Ἀλλὰ καθὼς ἡ κόρη — ἡ Εἰρήνη 61 — πῆρε τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας, εἶναι ὁλότελα φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε πὼς καὶ ὁ γιὸς θὰ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

13. Βλ. [Μιχαὴλ] Δοκειανόν 18, ὑ. 2.

14. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 12.

15. Ἐνῶ οἱ Δοκειανοὶ δὲ φαίνεται νὰ προσέλαβαν τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός, ἀντιθέτως ἡ Εἰρήνη Δοκειανὴ 61 ἐπονομάζεται ἀπ' τὸ στιχουργό: Κ ο μ ν η ν ό β λ α σ τ ο ς, βλ. Σπ. Λάμπρου, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 246, σ. 151α.

16. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 11.

17. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

δόμο της, δὲν εἶχε παρὰ τὴν κόρη της νὰ σταλάζη κάποια δροσιὰ στὶς φλόγες της, καὶ ἡ κόρη πάλι δὲν εἶχε παρὰ τὴ μητέρα της, καὶ μόνο σ' αὐτὴ εὕρισκε κάποια παρηγοριά.[18] Εἶχαν μιὰ ψυχὴ σὲ δυὸ κορμιά. Δὲν εἶδε ὁ λαμπερὸς τοῦ ἥλιου δίσκος μιὰ τέτοια συμψυχία μητέρας καὶ κόρης[19].

Ἀλλὰ δὲν ἔζησαν γιὰ πολὺ χρόνο μαζί, γιατὶ ἦλθε τὸ ξίφος τοῦ θανάτου νὰ τὶς χωρίση, καθὼς πέθανε ἡ Σοφία περὶ τὸ 1130, καὶ ἔμεινα ἡ Εἰρήνη 61 μόνη της. Πέρασε αὐτὴ ἡ τελευταία ὁλάκερη τὴν ὑπόλοιπη ζωή της κλαίγοντας μέχρι ποὺ ἔδωσε τὸ κοινὸ χρέος στὴ φύση, ἀλλὰ καὶ στὸν τάφο ἔδειξε τὴν παλιὰ πρὸς τὴ μητέρα της ἀφοσίωση, καθὼς ζήτησε καὶ τάφηκε μαζί της[20].

Ὁ κοινὸς τάφος τῆς Σοφίας καὶ τῆς Εἰρήνης ἦταν κοντὰ στὸ μαυσωλεῖο, ὅπου εἶχαν ταφῆ οἱ γονεῖς τῆς πρώτης ἀπ' αὐτές, ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 12 καὶ ἡ Εἰρήνη τῆς Ἀλανίας[21].

30. Εὐδοκία Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1096 - † μετὰ τὸ 1150)

Ἡ Εὐδοκία[1] Κομνηνή, τεταρτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1096.

Περὶ τὸ 1110/12 ὁ θεῖος της Ἀλέξιος (α') 15, καθὼς οἱ γονεῖς της εἶχαν πεθάνει, τὴν πάντρεψε[3] μὲ τὸν Νικηφόρο Βοτανειάτη[4], ἕνα ἐγγονὸ ἴσως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη[5], ποὺ μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[6].

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἕνωση προῆλθε ἕνας ἀριθμὸς παιδιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ γιός τους Ἰσαάκιος Βοτανειάτης Κομνηνὸς 62, ποὺ ἔγινε μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος στὴ μονὴ τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ποὺ βρισκόταν πάνω σ' ἕνα ἀπόκρημνο λόφο τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, ἐξοῦ καὶ τὸ χαρακτηριστικὸ Φ ο β ε ρ ό ς πρέπει νὰ ἀποδοθῆ στὴν ἀπόκρημνη θέση τοῦ μοναστηριοῦ καὶ ὄχι στὸν Πρόδρομο, ὅπως μπορεῖ κανεὶς ἀπὸ πρώτη ὄψη νὰ πιστεύση[7].

Ἡ σταδιοδρομία καὶ ἡ δράση τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτη δὲ μᾶς εἶναι γνωστή. Ξέρομε μόνο πὼς λίγο πρὶν πεθάνη, μιὰ κάποια 1η τοῦ Γενάρη πρὶν ἀπ' τὸ 1144, ἔγινε μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα Νεόφυτος[8].

Μὲ τὸ θάνατό του καὶ ἡ Εὐδοκία ἔγινε μοναχὴ μὲ τὸ ὄνομα Ξένη[9].

Δὲ ξέρομε γιὰ ποιὰ αἰτία ὁ γιός της Ἰσαάκιος - Ἰωαννίκιος 62 — ἴσως ἀπὸ κάποια ἀρρώστια; — ἀποσύρθηκε στὸ ἀπόμερο μοναστήρι τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ὅπου καὶ πέθανε, μιὰ κάποια 2α τοῦ Ἰούνιου πρὶν ἀπ' τὸ 1144[10].

Ξέρομε ὅμως πὼς ἡ «κυρὰ» Εὐδοκία - Ξένη ἡ Κομνηνή, ἡ «σεβάσμια» αὐτὴ πριγκίπισσα, ποὺ ἐπέζησε τῶν προσφιλῶν της αὐτῶν ὑπάρξεων, ζοῦσε

---

18. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160-61.
19. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 85, σ. 47, καὶ ἀριθ. 271, σ. 161.
20. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 271, σ. 161, καὶ ἀριθ. 85, σ. 47.
21. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160:

Αὕτη γάρ, ἣν πλὰξ συγκαλύπτει τοῦ τάφου,
παῖς ἦν (ἡ Σοφία) σεβαστὴ τῶν σεβαστοκρατόρων,
ὧν τοὺς νεκροὺς κρύπτουσιν οἱ λοιποὶ λίθοι,

Ἀλλὰ ποῦ βρίσκονταν οἱ τάφοι τοῦ Ἰσαάκιου 12 καὶ τῆς γυναίκας του Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας; Μήπως στὴ μονὴ τῆς ἁγίας Τριάδας τοῦ Εὐεργέτου, ποὺ εἶχε ἱδρύσει ὁ γιός τους καὶ ἀδελφὸς τῆς Σοφίας, ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 23; βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 23, ὑ. 35, 41, 43, 44 καὶ 46.

30. 1. Μὲ τὴν Εὐδοκία ἐπανερχόμεθα στὰ οἰκογενειακὰ ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν· φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

2. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Noctes Petropolitanae, σ. 62: ἡ ἐν σεβασταῖς σεβαστὴ καὶ ἐν μοναχαῖς μοναχὴ κυρὰ Εὐδοκία ἡ Κομνηνή, ἡ θυγάτηρ τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος κῦρι Ἰσαακίου, ἡ καὶ Ξένη μετονομασθεῖσα... Πρβλ. R. Janin, L' Église byzantine sur les rives du Bosphore. Côte asiatique, REB 12 (1954), σ. 71.

3. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 746-47.

4. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62: ἤγουν τοῦ μακαρίτου σεβαστοῦ κῦρι Νικηφόρου τοῦ Βοτανειάτου, τοῦ γεγονότος γαμβροῦ τοῦ ἀοιδίμου κῦρι Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, τοῦ καὶ ἐν τῷ θείῳ καὶ ἀγγελικῷ σχήματι Νεοφύτου μετακληθέντος· ὁμοίως καὶ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Εὐδοκίας τῆς Κομνηνῆς, τῆς συμβίου αὐτοῦ...

5. Βλ. ["Ανναν] Κομνηνήν 19, ὑ. 5. Στέμμα Βοτανειατῶν ὑπ' ἀριθ. 15.

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 4.

7. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62: καὶ τῶν παιδίων αὐτῶν, ἤγουν Ἰωαννικίου μοναχοῦ τοῦ συναδελφοῦ ἡμῶν καὶ υἱοῦ αὐτῶν. Πρβλ. R. Janin, L' Église byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 71 καὶ 72-3.

8. Γιὰ τὸ ὄνομα, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 4· γιὰ τὴ χρονολογία θανάτου, βλ. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 63.

9. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

10. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 63. Πρβλ. R. Janin, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 71.

ἀκόμη, ὅταν συντάχτηκε ἡ ὑ π ο τ ύ π ω σ η (= τὸ τυπικὸ) τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ ἀπ' τὸ μοναχὸ 'Ιωάννη [11], περὶ τὸ 1150 [12].

'Η Εὐδοκία ὑπῆρξε «ἡ δεύτερη» μετὰ τὸ Θεὸ κτητόρισσα τοῦ ἀνωτέρω μοναστηριοῦ καὶ ἔκανε σ' αὐτὸ πολλὲς δωρεὲς καὶ εὐεργεσίες· καὶ τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1144 ἔδωσε στὸ μοναστήρι γιὰ τὴν ἀγορὰ ἑνὸς ἀκινήτου τέσσερις λίτρες χρυσῶν σ τ α υ ρ ά τ ω ν νομισμάτων κομμένων ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο (Θ') τὸ Μονομάχο, καὶ συμφώνησε μὲ τοὺς πατέρες τῆς μονῆς νὰ γίνωνται κάθε χρόνο, στὶς ἐπετείους τοῦ θανάτου τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου καὶ τοῦ γιοῦ της 'Ισαάκιου 62 τὰ μνημόσυνά τους, καθὼς καὶ μιὰ παράκληση καὶ λειτουργία ὑπὲρ τῆς ὑγείας της κάθε 22 τοῦ Νοέμβρη, ἴσως ἐπετείου τῆς γέννησής της, καὶ μετὰ τὸ θάνατό της νὰ γίνεται καὶ τὸ δικό της μνημόσυνο κατὰ τὴν ἐπέτειο μέρα τοῦ θανάτου της» [13].

31. 'Ιωάννης Κομνηνὸς

(γένν. περὶ τὸ 1070 - †;)

'Ο 'Ιωάννης [1] Κομνηνός [2], μοναχογιὸς τοῦ Νικηφόρου (Βούρτζη) Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13 [3], γεννήθηκε περὶ τὸ 1070 [4].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090 μὲ κάποια, ποὺ τὸ ὄνομά της καὶ τὴ γενιά της δὲ γνωρίζομε.

11. 'Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 1: 'Υποτύπωσις καὶ ἑρμηνεία περιέχουσα ὡς ἐν συντόμῳ [τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἄσκησιν] ἅπασαν, ἀκριβῶς συλλεγεῖσα παρὰ 'Ιωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ παραδοθεῖσα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ ὄρει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ.

12. 'Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62-3. Πρβλ. R. Janin, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 71.

13. 'Α. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62-63.

31. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 6.

2. Χωνιάτης, σ. 13: καὶ φροντιστὰς δὲ τῶν δημοσίων πραγμάτων προυβάλλετο ἐκ τοῦ καθ' αἷμά οι προσεγγιζόντων τὸν Κομνηνὸν 'Ιωάννην, ὃν καὶ τῷ τοῦ παρακοιμωμένου τετίμηκεν ἀξιώματι, Γεώργιος Σχολάριος, ΝΕ 1 (1901), σ. 192: Γεννᾷ καὶ ὁ καῖσαρ Νικηφόρος ἐκ τῆς Μαρίας (γρ. Εὐδοκίας) τῆς Κομνηνῆς 'Ιωάννην τὸν ὀνομασθέντα Κομνηνόν, Σφραντζῆς-Μελισσηνός, σ. 131: ὁ δὲ καῖσαρ Νικηφόρος γεννᾷ 'Ιωάννην τὸν Κομνηνόν. Ἔφερε δηλ. τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του καὶ ὄχι ἐκεῖνο τοῦ πατέρα του, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του ἔφερε τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του (Μελισσηνὸς) καὶ ὄχι τοῦ πατέρα του (Βούρτζης), βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνήν 13, ὑ. 5.

3. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

4. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1066.

Κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του (1104) — ἦταν τότε ἕνας ὥριμος ἄντρας 34 περίπου χρονῶ — κληρονόμησε τὴν τεράστια περιουσία ποὺ εἶχε ἐκεῖνος στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ θὰ παράμεινε ἐκεῖ, ἂν καὶ δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν εἶχε τὴ διοικητικὴ ἐξουσία ποὺ εἶχε ὁ πατέρας του.

'Ο 'Ιωάννης Κομνηνὸς μοιάζει, ὅπως καὶ ὁ ξάδελφός του Γρηγόριος Ταρωνίτης 22, πὼς ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς συγγενεῖς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ποὺ εἶχαν ταχτῆ μὲ τὸ μέρος τοῦ νόμιμου κληρονόμου τοῦ θρόνου, τοῦ συμβασιλέα 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 34 [5], γι' αὐτὸ ἴσως καὶ δὲν τὸν βλέπομε νὰ παίρνη μέρος στὴ διοίκηση κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ θείου του 'Αλέξιου (α') 15 ἀπὸ ἀντίδραση μᾶλλον τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ποὺ ἦταν ταγμένη μὲ τὸ μέρος τῆς κόρης της Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ τοῦ γαμβροῦ της Νικηφόρου Βρυέννιου.

Μὲ τὴν ἐπικράτηση καὶ τὴν ἀναγόρευση τοῦ 'Ιωάννη (β') 34, στὶς 15 τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1118, ὁ 'Ιωάννης Κομνηνὸς ὁρίστηκε ἐπικεφαλῆς τῆς ὅλης διοίκησης — σήμερα θὰ λέγαμε πρωθυπουργός — καὶ ἔλαβε ἀπ' τὸν ἐστεμμένο πρωτεξάδελφό του τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο υ [6].

'Αλλά, καθὼς ὁ 'Ιωάννης ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ κ α ί σ α ρ α Νικηφόρου ποὺ εἶχε περιβληθῆ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα καὶ ἦταν ἕνας αὐτοκρατορίσκος στὴ Θεσσαλονίκη, εἶχε μιὰ ἀφόρητη ὑπεροψία· «μὲ τὰ φρύδια ζαρωμένα, ἔδειχνε πὼς δὲν ὑπάρχει ἄλλος ποὺ νὰ ξέρη καλύτερα ἀπ' αὐτόν, καὶ ἔδινε τὶς διαταγὲς καὶ ὁδηγίες του μὲ μόνη τὴν κίνηση τοῦ δαχτύλου του».

Γλήγορα φάνηκε πὼς δὲν ἦταν ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος στὴν κατάλληλη θέση, κ' ἔτσι ἔβγαλε ἀπὸ πάνω του τὸ βαρὺ φορτίο τῆς διοίκησης τῶν κοινῶν [7].

'Η 'Ιστορία δὲ ξαναμίλησε πιὰ γι' αὐτὸν τὸν πολὺ ὑπερήφανο πρίγκιπα. Θὰ πέθανε, ἄγνωστο πότε, στὰ ἀπέραντα πατρικά του χτήματα τῆς Θεσσαλονίκης.

'Ο 'Ιωάννης Κομνηνὸς ἀπ' τὸ γάμο του μὲ τὴν 'Ανώνυμη γυναίκα του

5. Χωνιάτης, σ. 10 (βλ. Γρηγόριον Ταρωνίτην 22, ὑ. 6).

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2 (Χωνιάτης). Πρβλ. R. Guilland, Fonctions et dignités des Eunuques, EB 2 (1944), σ. 197. Εἶναι ἄξια προσοχῆς στὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη (σ. 13) ἡ διάκριση ποὺ γίνεται μεταξὺ τῶν δυὸ ὑπουργῶν, τοῦ 'Ιωάννη Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Γρηγόριου Ταρωνίτη 22· ὁ πρῶτος ἔλαβε τὸν τίτλο ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') 34, ἐνῶ ὁ δεύτερος τὸν εἶχε ἀπ' τὸν 'Αλέξιο (α') 15.

7. Χωνιάτης, σ. 13: ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι μὴ τῷ δακτύλῳ τὸ πᾶν διεπέττευε, σοβαρὰν προφαίνων ὀφρὺν καὶ φρονηματώδης ὡς οὔ τις ἄλλος δεικνύμενος, τὸν φροντιστὴν τῶν κοινῶν ἀπεφορτίσατο τάχιον.

ἀκόμη, ὅταν συντάχτηκε ἡ υποτύπωση (= τὸ τυπικὸ) τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ ἀπ' τὸ μοναχὸ Ἰωάννη [11], περὶ τὸ 1150 [12].

Ἡ Εὐδοκία ὑπῆρξε «ἡ δεύτερη» μετὰ τὸ Θεὸ κτητόρισσα τοῦ ἀνωτέρω μοναστηριοῦ καὶ ἔκανε σ' αὐτὸ πολλὲς δωρεὲς καὶ εὐεργεσίες· καὶ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1144 ἔδωσε στὸ μοναστήρι γιὰ τὴν ἀγορὰ ἑνὸς ἀκινήτου τέσσερις λίτρες χρυσῶν σταυράτων νομισμάτων κομμένων ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο (θ') τὸ Μονομάχο, καὶ συμφώνησε μὲ τοὺς πατέρες τῆς μονῆς νὰ γίνωνται κάθε χρόνο, στὶς ἐπετείους τοῦ θανάτου τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου καὶ τοῦ γιοῦ της Ἰσαακίου 62 τὰ μνημόσυνά τους, καθὼς καὶ μιὰ παράκληση καὶ λειτουργία ὑπὲρ τῆς ὑγείας της κάθε 22 τοῦ Νοέμβρη, ἴσως ἐπετείου τῆς γέννησής της, καὶ μετὰ τὸ θάνατό της νὰ γίνεται καὶ τὸ δικό της μνημόσυνο κατὰ τὴν ἐπέτειο μέρα τοῦ θανάτου της» [13].

31. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1070 - †;)

Ὁ Ἰωάννης [1] Κομνηνός [2], μοναχογιὸς τοῦ Νικηφόρου (Βούρτζη) Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13 [3], γεννήθηκε περὶ τὸ 1070 [4].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090 μὲ κάποια, ποὺ τὸ ὄνομά της καὶ τὴ γενιά της δὲ γνωρίζομε.

---

11. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 1: Ὑποτύπωσις καὶ ἑρμηνεία περιέχουσα ὡς ἐν συντόμῳ [τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἄσκησιν] ἅπασαν, ἀκριβῶς συλλεγεῖσα παρὰ Ἰωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ παραδοθεῖσα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ ὄρει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μοναχείῳ.

12. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62-3. Πρβλ. R. Janin, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 71.

13. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62-63.

31. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰωάννη Κομνηνοῦ 6.

2. Χωνιάτης, σ. 13: καὶ φροντιστὰς δὲ τῶν δημοσίων πραγμάτων προυβάλλετο ἐκ τοῦ καθ' αἷμά οι προσεγγιζόντων τὸν Κομνηνὸν Ἰωάννην, ὃν καὶ τῷ τοῦ παρακοιμωμένου τετίμηκεν ἀξιώματι, Γεώργιος Σχολάριος, ΝΕ 1 (1901), σ. 192: Γεννᾷ καὶ ὁ καῖσαρ Νικηφόρος ἐκ τῆς Μαρίας (γρ. Εὐδοκίας) τῆς Κομνηνῆς Ἰωάννην τὸν ὀνομασθέντα Κομνηνόν, Σφραντζῆς-Μελισσηνός, σ. 131: ὁ δὲ καῖσαρ Νικηφόρος γεννᾷ Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν. Ἔφερε δηλ. τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του καὶ ὄχι ἐκεῖνο τοῦ πατέρα του, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του ἔφερε τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του (Μελισσηνὸς) καὶ ὄχι τοῦ πατέρα του (Βούρτζης), βλ. Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 13, ὑ. 5.

3. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

4. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1066.

Κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του (1104) — ἦταν τότε ἕνας ὥριμος ἄντρας 34 περίπου χρονῶ — κληρονόμησε τὴν τεράστια περιουσία ποὺ εἶχε ἐκεῖνος στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ θὰ παράμεινε ἐκεῖ, ἂν καὶ δὲν εἶναι γνωστὸ ἂν εἶχε τὴ διοικητικὴ ἐξουσία ποὺ εἶχε ὁ πατέρας του.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς μοιάζει, ὅπως καὶ ὁ ξάδελφός του Γρηγόριος Ταρωνίτης 22, πὼς ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς συγγενεῖς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ποὺ εἶχαν ταχτῆ μὲ τὸ μέρος τοῦ νόμιμου κληρονόμου τοῦ θρόνου, τοῦ συμβασιλέα Ἰωάννη Κομνηνοῦ 34 [5], γι' αὐτὸ ἴσως καὶ δὲν τὸν βλέπομε νὰ παίρνῃ μέρος στὴ διοίκηση κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ θείου του Ἀλέξιου (α') 15 ἀπὸ ἀντίδραση μᾶλλον τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ποὺ ἦταν ταγμένη μὲ τὸ μέρος τῆς κόρης της Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ τοῦ γαμβροῦ της Νικηφόρου Βρυέννιου.

Μὲ τὴν ἐπικράτηση καὶ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Ἰωάννη (β') 34, στὶς 15 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1118, ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁρίστηκε ἐπικεφαλῆς τῆς ὅλης διοίκησης — σήμερα θὰ λέγαμε πρωθυπουργός — καὶ ἔλαβε ἀπ' τὸν ἐστεμμένο πρωτεξάδελφό του τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ παρακοιμώμενου [6].

Ἀλλά, καθὼς ὁ Ἰωάννης ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ καίσαρα Νικηφόρου ποὺ εἶχε περιβληθῆ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα καὶ ἦταν ἕνας αὐτοκρατορίσκος στὴ Θεσσαλονίκη, εἶχε μιὰ ἀφόρητη ὑπεροψία· «μὲ τὰ φρύδια ζαρωμένα, ἔδειχνε πὼς δὲν ὑπάρχει ἄλλος ποὺ νὰ ξέρῃ καλύτερα ἀπ' αὐτόν, καὶ ἔδινε τὶς διαταγὲς καὶ ὁδηγίες του μὲ μόνη τὴν κίνηση τοῦ δαχτύλου του».

Γλήγορα φάνηκε πὼς δὲν ἦταν ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος στὴν κατάλληλη θέση, κ' ἔτσι ἔβγαλε ἀπὸ πάνω του τὸ βαρὺ φορτίο τῆς διοίκησης τῶν κοινῶν [7].

Ἡ Ἱστορία δὲ ξαναμίλησε πιὰ γι' αὐτὸν τὸν πολὺ ὑπερήφανο πρίγκιπα. Θὰ πέθανε, ἄγνωστο πότε, στὰ ἀπέραντα πατρικά του χτήματα τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἀπ' τὸ γάμο του μὲ τὴν Ἀνώνυμη γυναίκα του

---

5. Χωνιάτης, σ. 10 (βλ. Γρηγόριον Ταρωνίτην 22, ὑ. 6).

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2 (Χωνιάτης). Πρβλ. R. Guilland, Fonctions et dignités des Eunuques, EB 2 (1944), σ. 197. Εἶναι ἄξια προσοχῆς στὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη (σ. 13) ἡ διάκριση ποὺ γίνεται μεταξὺ τῶν δυὸ ὑπουργῶν, τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Γρηγόριου Ταρωνίτη 22· ὁ πρῶτος ἔλαβε τὸν τίτλο ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐνῶ ὁ δεύτερος τὸν εἶχε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15.

7. Χωνιάτης, σ. 13: ἀλλ' ὁ μὲν ὅτι μὴ τῷ δακτύλῳ τὸ πᾶν διεπέττευε, σοβαρὰν προφαίνων ὀφρὺν καὶ φρονηματώδης ὡς οὔ τις ἄλλος δεικνύμενος, τὸν φροντιστὴν τῶν κοινῶν ἀπεφορτίσατο τάχιον.

απόχτησε, σύμφωνα μὲ τὸ Γεώργιο Σχολάριο[8], δυὸ γιούς: τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν Μελισσηνὸν 63 καὶ τὸν 'Αλέξιον Κομνηνὸν Μελισσηνόν 64, σύμφωνα δὲ μὲ τοὺς Σφραντζῆν - Μελισσηνόν [9], ἕνα γιό: τὸν 'Αλέξιον Κομνηνὸν Μελισσηνόν 64.

32. Ἄννα Κομνηνή

(γένν. 2 XII.1083 - 1148/55)

'Η Ἄννα[1] Κομνηνὴ Δούκαινα[2], πρωτογενὴς καὶ πρωτότοκη κόρη τοῦ 'Αλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας[3] γεννήθηκε μέρα Σάββατο, κατὰ τὴν αὐγή, 2 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1083[4].

Καθὼς θεωροῦνταν διάδοχος τοῦ θρόνου, μιὰ καὶ οἱ γονεῖς της δὲν εἶχαν ἀκόμη ἀποχτήσει ἀγόρι, τὴν ἐμνήστευσαν λίγες μέρες μετὰ τὴ γέννησή της μὲ τὸν ἀπ' τὸν 'Απρίλη τοῦ 1081 συμβασιλέα τοῦ πατέρα της Κωνσταντῖνο Δούκα τὸν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο, μοναχογιὸ τοῦ Μιχαὴλ (ζ') καὶ τῆς Μαρίας τῆς 'Αβασγικῆς, τότε (1083) 9 χρονῶ[5], καὶ ὁ πατέρας της τῆς φόρεσε βασιλικὸ διάδημα στὸ κεφάλι, γιὰ νὰ συμβασιλεύη μαζὶ μὲ τὸ μνηστήρα της στὸ πλευρό του καὶ νὰ μνημονεύωνται ὡς βασιλεῖς στὶς εὐφημίες μετὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς γονεῖς της[6].

'Από νωρὶς παραδόθηκε γιὰ νὰ ἀνατραφῆ μαζὶ μὲ τὸ μνηστήρα της στὴν πεθερά της, τὴν τέως αὐτοκρατόρισσα Μαρία τὴν 'Αβασγική, καὶ παράμεινε κοντά της μέχρι τὰ τέλη τοῦ 1190[7].

Στὸ μεταξύ, ἡ γέννηση τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1087 τοῦ ἀδελφοῦ της 'Ιωάννη 34 ποὺ χαροποίησε τὸν 'Αλέξιο (α') 15 καὶ τοὺς δικούς του[8], ἔγινε αἰτία νὰ ἀποξενωθῆ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἀπ' τὰ δίκαιά του πάνω στὸ θρόνο καὶ τὴν τύχη του συμμερίστηκε καὶ ἡ Ἄννα.

Ἤδη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος ποὺ θὰ ἤξερε τὶς διαθέσεις τοῦ 'Αλέξιου (α') 15, σὲ λόγο του ποὺ ἐκφώνησε μπροστὰ στὴν αὐλὴ καὶ στὸν ἴδιο, κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν Θεοφανείων, στὶς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1088[9], ἐλέγχει τὸν αὐτοκράτορα, γιατὶ καθυστερεῖ τὴ στέψη τοῦ νεογέννητου γιοῦ του σὲ βασιλέα[10].

'Απ' τὸ 1088/9 ἢ τὸ πολὺ 1090[11], ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ἄννα ἔπαυσαν νὰ θεωροῦνται ὡς συμβασιλεῖς τοῦ πατέρα της καὶ ὁ 'Αλέξιος (α') παράμεινε

8. Γεώργιος Σχολάριος, ΝΕ 1 (1904), σ. 192.

9. Σφραντζῆς-Μελισσηνός, σ. 131.

32. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Ἄννας Δαλασσηνῆς, Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 738.

2. Λέγεται καὶ Δούκαινα ἀπ' τὴ μητέρα της· Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τὴν σοφωτάτην πορφυρογέννητον καὶ καισάρισσαν κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν, περὶ τῶν ἑαυτοῦ, εἰς Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 89-92, καὶ εἰς W. Hörandner, Theodoros Prodromos, Hist. Gedichte, σ. 377-81. 'Επίσης στὸν ἐπιτάφιο τῆς νύφης της Θεοδώρας συζύγου τοῦ γιοῦ της 'Ιωάννη Δούκα 66, ὁ ἴδιος ποιητὴς τὴν ἀποκαλεῖ: «τὸ δουκικὸν θρύλλημα, τὴν σοφὴν Ἄνναν», εἰς E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 88, στίχ. 43, καὶ εἰς W. Hörandner, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 383, στίχ. 43.

3. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3· τ. III, σ. 223· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 738· Χωνιάτης, σ.8· Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ.177· Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092, 1109, 1116, 1117· ΜΜ 5 (1887), σ. 375-76, 383, 386, 387.

4. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 61-2. A. Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ГИМ 53/147), σ.234: Μηνὶ δεκεμβρίῳ β', ἡμέρᾳ ἑβδόμη, ὥρᾳ ἐνάτῃ, ἰνδικτιῶνος ἑβδόμης ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Ἄννα. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248.

5. Βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 23, σ. 60-62.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62· Βρυέννιος, σ. 11-12· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 733 καὶ 738. Πρβλ. καὶ G. Buckler, Anna Comnena, σ. 40-41.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 105: συναναtραφεῖσα τῇ βασιλίδι καὶ οὔπω τὸν ὄγδοον ὑπερελάσασα χρόνον. Πρβλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 41, ὑ. 5.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62-3.

9. Βλ. P. Gautier, Le discours de Théophylacte de Bulgarie à l' autocrator Alexis Ier Comnène, REB 20 (1962), σ. 93 καὶ 105.

10. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦριν 'Αλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 117: 'Αλλὰ τί, ὦ πάτερ, πρὸς τὸν παῖδα βραδύτερος ἐγένου τῆς φύσεως; Τί μὴ τὸν βασιλέα υἱὸν καὶ βασιλέα γνωρίζεις, ἀλλ' ἀναδύῃ τὴν ποθουμένην ἀνάρρησιν; Τί μὴ μεταδίδως ὀνόματος τῷ μετασχόντι φύσει τοῦ πράγματος; 'Αλλὰ κἂν σὺ μὴ θέλῃς, θεσμός ἐστιν ἀδραστείας ἀκίνητος λέοντα εἶναι τὸν σκύμνον τοῦ λέοντος.

11. Περὶ τὸ 1088-1089 σύμφωνα μὲ τὸν B. Leib, La Παιδεία Βασιλικὴ de Théophylacte de Bulgarie et sa contribution à l' histoire de la fin du XIe siècle, REB 11 (1953), σ. 203-4, καὶ μὲ τὸν V. Vasilijevskij, Byzance et les Petchénégues (1048-1094). Appendice III, Théophylacte et son activité (στὰ ρωσικά), εἰς Zurn. Min. Nar. Prosv., τ. 164 (Δεκέμβρ. 1872), σ. 312. Περὶ τὸ 1090 σύμφωνα μὲ τὸν F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. XXV, καὶ τὴν Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 157.

μόνος αὐτοκράτορας [12], μέχρι τὴν 1η τοῦ Σεπτέμβρη (;) τοῦ 1092 [13], ὅταν μετὰ μιὰ νίκη του κατὰ τῶν Πετσενέγκων αἰστάνθηκε δυνατὸς γιὰ νὰ ἀποκρούση μιὰ ἀντίδραση τυχὸν τῶν Δουκῶν — στὰ μάτια τους ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Ἄννα ἦσαν τὰ σύμβολα τῆς ἐπιβολῆς τους πάνω στοὺς Κομνηνοὺς — ἀνάδειξε τὸν Ἰωάννη 34 συμβασιλέα του [14].

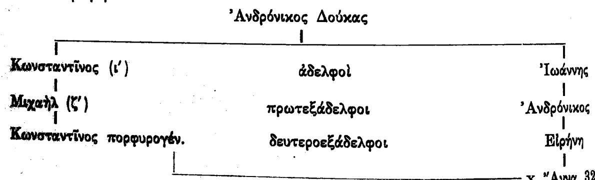
Ἡ μνηστεία ὅμως τῆς Ἄννας μὲ τὸν Κωνσταντῖνο διατηρήθηκε μέχρι τοὐλάχιστον τὸ 1094 [15], ὁπότε φαίνεται πὼς ὁ ἀρραβώνας διαλύθηκε μὲ τὸ πρόσχημα τῆς ἐμπλοκῆς τῆς μητέρας τοῦ μνηστήρα Μαρίας τῆς Ἀβασγικῆς

12. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 733: καὶ ὁ παῖς ἀφῃρέθη τὰ περιπόρφυρα πέδιλα καὶ μόνῳ τῷ Κομνηνῷ ἡ τῆς αὐταρχίας κλῆσις καὶ ἡ βασιλεία περιελέλειπτο· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62: Καὶ τοῦτο δὴ (ἡ εὐφημία τους ὡς βασιλέων) μέχρι καιρῶν ἱκανῶν ἐτελεῖτο, Ὁ Βρυέννιος, σ. 12, δικαιολογεῖ τὴν καθαίρεση τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἀπ' τὴ βασιλεία καὶ τὴν ἀποδίδει σὲ βαριὰ ἀρρώστια ποὺ τὸν κατέλαβε.

13. Ἡ χρονολογία τῆς ἀνάδειξης σὲ β α σ ι λ έ α τοῦ Ἰωάννη 34 προκύπτει ἀπ' τὰ ἀρχεῖα τῆς Νεάπολης, Regii Neapoletani archiv. monumenta, τ. 5 (Naples 1760), ὅπου βλέπει κανεὶς πὼς στὸν ἀριθ. 457, σ. 146, στὶς 15 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1092, πέφτει τὸ πρῶτο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') 34, καὶ πὼς στὸν ἀριθ. 467, σ. 174, τὴν 1η τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1093, ἀρχίζει τὸ δεύτερο ἔτος τῆς βασιλείας του. Ὁ Ἰωάννης 34 λοιπὸν πρέπει νὰ στέφτηκε, ἴσως χωρὶς ἀμφιβολία, κατὰ τὴν ἀρχὴ τῆς ἰνδίκτου, ἤτοι τὴν 1η τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1092. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 139, ὑ. 1· P. Gautier, Le discours de Theophylacte, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 105, ὑ. 78. Γιὰ τὸ ἔτος 1092, βλ. καὶ G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 397, καὶ ἀπ' τοὺς δικούς μας, Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 158.

14. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 63· Χωνιάτης, σ. 8· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 747· Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 187.

15. Μέχρι σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία δὲ φαίνεται διάλυση τοῦ ἀρραβώνα, Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 178-79. Τὸ 1092 μάλιστα, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ διετίας τοὐλ. εἶχε χάσει τὴ βασιλικὴ ἰδιότητα καὶ ὁ Ἰωάννης (β') 34 εἶχε ἀναδειχτῆ β α σ ι λ έ α ς, αὐτὸ τὸ ἔτος (1092), ὁ Ἀλέξιος (α') 15 μὲ Νεαρά του κήρυξε ἔγκυρους τοὺς γάμους τοὺς τελούμενους μεταξὺ συγγενῶν ζ' βαθμοῦ, συγγενικὴ σχέση ποὺ συνέδεε τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα μὲ τὴν Ἄννα Κομνηνή:

Συγγένεια παρόμοια μὲ κείνη ποὺ συνέδεε τὴ Σοφία Κομνηνὴ 29 μὲ τὸ Θεόδωρο Δοκειανὸ 46, βλ. Σοφίαν Κομνηνήν 29, ὑ. 7.

στὴ συνωμοσία τοῦ νεαροῦ κουνιάδου της Νικηφόρου Διογένη κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 [16], ἂν καὶ ἔχομε ἄλλη αὐθεντικὴ μαρτυρία πὼς ὁ ἀρραβώνας διατηρήθηκε μέχρι τὸ θάνατο τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα [17] τὸ 1095 [18], ἕνα περίπου χρόνο μετὰ τὴν ἀνωτέρω συνωμοσία.

Οἱ ἐγκωμιαστὲς τῆς Ἄννας θὰ μᾶς ποῦνε τὴ μεγάλη ψευτιὰ πὼς «καθὼς ὁ Θεὸς γνώριζε πὼς δὲν ἔτρεφε τόσο ἔρωτα πρὸς τὴ βασιλεία, ὅσο πρὸς τὴν παιδεία καὶ τὰ γράμματα, πῆρε κοντά του τὸν Κωνσταντῖνο» [18α] · «ἄλλη ὅμως μοιάζει νὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια πὼς ἕνα βαθὺ καημὸ γνώρισε στὴ ζωή της ἡ φίλαρχη αὐτὴ γυναίκα, ποὺ δὲν κατάφερε μὲ ὅλη της τὴ δεξιότητα νὰ ἀποχτήση τὴ βασιλεία, ἀλλὰ τῆς τὴν πῆρε μέσα ἀπ' τὰ χέρια της ὁ ἀδελφός της» [18β] .

Ἡ Ἄννα διατήρησε τὴν τρυφερὴ θύμιση αὐτοῦ τοῦ νέου, ποὺ πάνω του στήριξε τόσες μάταιες ἐλπίδες, σὲ ὅλη της τὴ ζωή. «Θυμόταν τὸ ξανθὸ καὶ τριανταφυλλένιο αὐτὸ ἀγόρι μὲ τὰ θαυμάσια μάτια ποὺ ἄστραφταν κάτω ἀπ' τὰ φρύδια του, σὰν πολύτιμα πετράδια δεμένα μὲ μάλαμα, καὶ τὴν ὀμορφιά του, ποὺ φαινόταν οὐράνια καὶ ὄχι ἐπίγεια καὶ σὰν μιὰ ζωγραφιὰ τοῦ Ἔρωτα» [19].

Πολλὰ χρόνια μετά, τὰ μάτια τῆς γηραιῆς πριγκίπισσας βούρκωναν καὶ μὲ κόπο ἔπνιγε τὴ συγκίνησή της κάθε φορὰ ποὺ σκεφτόταν αὐτὸν τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα, ποὺ ἦταν «ἕνα θαῦμα τῆς φύσης, ἕνα ἀριστούργημα πλασμένο ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ, ἕνα ἀληθινὸ βλαστάρι τῆς χρυσῆς ἐποχῆς ποὺ μνημονεύουν καὶ δοξάζουν οἱ Ἕλληνες» [20]. Τὸ 1097 [21] οἱ γονεῖς της γιὰ πολιτικοὺς λόγους σὲ ἡλικία 14 χρονῶ τὴν πάντρεψαν μὲ τὸ νεαρὸ Νικηφόρο Βρυέννιο [22],

16. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 178-79· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739.

17. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 138: ἐκείνου (τοῦ Κωνστ. Δούκα) δ' ἐπὶ τῇ μνηστείᾳ τὴν ζωὴν καταλύσαντος. Κάτι τέτοιο λέει καὶ ὁ Γεώργιος Τορνίκης, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἔκδ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 253.

18. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 23, σ. 60.

18α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 253: Θεὸς δὲ... ἐπεὶ προεγνώκει ταύτην οὐ τοσοῦτον τῆς βασιλείας ἔρωτα τρέφουσαν ὅσον σοφίας ὀρεγομένην καὶ τῆς ἐν λόγοις παιδεύσεως,...ἐξ ἀνθρώπων μεθίστησι...

18β. Βλ. κατωτέρω, ὑ. 61.

19. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 104.

20. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 43. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 28-9, ἑλλην. μετάφρ., σ. 387-88.

21. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 32-3 καὶ 42· Suzanne Wittek- De Jongh, Le césar Nicéphore Bryennios, l' historien, et ses ascendants, B 23 (1953), σ. 468.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 5· τ. II, σ. 223· τ. III, σ. 124-25, 182, 202· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 738-39· Χωνιάτης, σ. 8-9 καὶ 15· καὶ πολλὲς ἄλλες δευτερεύουσες πηγές.

γεννημένο τὸ 1081, ἐγγονὸ τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βρυέννιου [23] πού εἶχε τυφλωθῆ τὸ 1078 κατὰ διαταγὴ τοῦ Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη [24].

Ὁ Νικηφόρος ἔλαβε κατὰ τὸ γάμο του τὸν τίτλο τοῦ π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ο υ [25], πού ἄλλοτε κατεῖχε (1083-1094) ὁ Μιχαὴλ Ταρωνίτης, σύζυγος τῆς πρεσβύτερης ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα Μαρίας Κομνηνῆς 11, καὶ μετὰ τὸ 1108 [26] καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1111 [27] ἐκεῖνον τοῦ κ α ί σ α ρ α [28], πού μέχρι

23. Ἡ παλιὰ θέση πού ὑποστηρίχτηκε ἀπ' τὸν Ch. Du Cange, Notes εἰς Ἄνναν Κομνηνήν, σ. 563, ἔκδ. Bonn, καὶ P. Possinus, Notes εἰς Νικηφόρον Βρυέννιον, σ. 175, ἦταν πὼς ὁ σύζυγος τῆς Ἄννας ὑπῆρξε ἕνας ἐγγονὸς τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βρυέννιου. Ἀλλὰ ὁ J. Seger, Byzant. Histor. d. 10. k. 11. Jahr., I: Nikephoros Bryennios, σ. 14-7, πού τὸν ἀκολούθησαν ὁ K. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 277, ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. V-VI, ἡ G. Buckler, Anna Comnena, σ. 33, καὶ τελευταῖα ὁ A. Carile, Il problema della identicazione del cesare Niceforo Briennio, Aevum 38 /1-2 (1964), σ. 73-83, ὑποστήριξε πὼς ὑπῆρξε ἕνας γιὸς τοῦ ἐπαναστάτη. Ἡ S.Wittek-De Jongh ὅμως, ἔνθ' ἀνωτ., B 23 (1953), σ. 463-68, ἀπόδειξε πολὺ καθαρὰ πὼς ὁ σύζυγος τῆς Ἄννας δὲ μποροῦσε νὰ ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βρυέννιου, ἀλλὰ ἕνας ἐγγονός, καὶ σύνθεσε τὸ συνημμένο στέμμα τῶν Βρυεννίων, στὰ ἔργα της B 23 (1953), σ. 466, καὶ La Généalogie des Comnènes, σ. 85. Πειστικὴ ἐτυμολογία τοῦ ἐπωνύμου δὲν ἔχει βρεθῆ. Ὁ K. Ἄμαντος, Κεφαλληνιακὰ ἐπώνυμα, Ἑλληνικὰ 10 (1937-38), σ. 119-20, κλίνει νὰ δῆ πὼς τὸ Βρυέννιος εἶναι μιὰ σύνθεση τοῦ προθέματος Bri καὶ τῆς λέξης αἶνος. Ὁ N. Τωμαδάκης, Ὁ Ἰωσὴφ Βρυέννιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400, Ἀθῆναι 1947, σ. 20, θέλει νὰ πῆ πὼς τὸ ἀρχικὸ σχῆμα τοῦ ἐπιθέτου ἦταν Εὐρυγένης καὶ ἀπ' αὐτὸ προῆλθε τὸ λαϊκὸ Βρυγένης. Οἱ Βυζαντινοὶ πῆγαν νὰ δώσουν στὸ ἐπίθετο τὴ σημασία τοῦ «βρύειν ἐννοίας», καθὼς βγαίνει ἀπὸ ἐπίγραμμα πού δημοσίευσε ὁ Τωμαδάκης, ἔνθ' ἀνωτ. Δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἄσχετο τὸ ἐπίθετο καὶ πρὸς τὸ ὄνομα Βρύαινα· ὁ ἅγιος Φαντῖνος ἦταν «Γεωργίου καὶ Βρυαίνης γέννημα», βλ. H. Delhaye, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae [Brussels 1902], στ. 224, καὶ ὁ πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, Ἁγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, σ. 84, ἀναφέρει τὴν ἀνωτέρω Βρυαίνην, τὴ μητέρα τοῦ ἁγίου Φαντίνου, ὡς ὁσίαν, πού ἡ μνήμη της γιορταζόταν στὶς 30 τοῦ Αὐγούστου.

24. Ἀλέξιον (α') Κομνηνόν 15, ὑ. 52.

25. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 125· Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 441: τῷ πανυπερσεβάστῳ Βρυεννίῳ τῷ γαμβρῷ τοῦ βασιλέως. Πρβλ. R. Guilland, Le Césarat, OCP 13 (1947), σ. 179.

26. Τὸ 1108 πού συνομίλησε μὲ τὸν ὑποταχθέντα Βοημοῦνδο τοῦ Τάραντα εἶχε ἀκόμη τὸν τίτλο τοῦ π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ο υ, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 125.

27. Βλ. P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 108, ὑ. 7.

28. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 5, 7, 8 κ.ἀ.· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 749· Χωνιάτης, σ. 8· Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375. Πρβλ. R. Guilland, ἔνθ' ἀνωτ.

τὸ θάνατό του (1104) κατεῖχε ὁ Νικηφόρος Μελισσηνός, σύζυγος τῆς δευτερογέννητης ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

Ἔτσι ἡ Ἄννα ἀπὸ β α σ ί λ ι σ σ α πού ἦταν [29], σύμφωνα μὲ τούς τίτλους τοῦ νέου συντρόφου της ἔγινε π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο ς καὶ ἔπειτα κ α ι σ ά ρ ι σ σ α [30].

Αὐτὸς ὁ νέος «πού καταγόταν ἀπὸ μιὰ πολὺ ἐπίσημη γενιὰ πού διεκδίκησε τὴ βασιλεία», ἂν πιστεύσωμε τὸ Γεώργιο Τορνίκη, «ἦταν ψηλὸς σὰν τὸ κυπαρίσσι, ἀνδροπρεπὴς καὶ ὡραῖος, φλογοκόκκινος μὲ ὡραῖα μάτια, γερὸς στὸ σῶμα, ταχύς, ὁρμητικὸς καὶ εὐκίνητος, εὔστοχος ἀκοντιστὴς καὶ τοξότης, εὔστροφος καὶ ἀκλόνητος ἱππέας πού ὅταν ρίχνονταν στὴ μάχη πάντα ἔφερνε τὴ νίκη, καθὼς δήλωνε καὶ τ' ὄνομά του» [30α].

Στὸ χαραχτήρα ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος σὲ ἀντίθεση ἀπ' τούς προγόνους του ὑπῆρξε ἕνας μέτριος ἄνθρωπος, ἕνας μέτριος ἱστορικός, ὠχρὸς κατ' ἐμέ, «μιμητὴς τρόπον τινὰ τοῦ Ξενοφῶντα» [31], καὶ τέλος ἕνας πιὸ μέτριος ἀκόμη πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς ἄντρας [32], κι ἂς μᾶς λένε οἱ σύγχρονοί του ἐγκωμιαστές, πὼς ὑπῆρξε κάποιος σπουδαῖος.

Ἡ γυναίκα του Ἄννα μᾶς λέει πὼς ἦταν «ἕνας σπουδαῖος σύμβουλος τοῦ Κράτους, πολὺ ἔμπειρος χειριστὴς τῶν ὑποθέσεων πού ἔπεφταν στὰ χέρια του, κάτοχος κάθε ἐπιστήμης καὶ σοφίας, ὄχι μόνο ἄξιος ἑνὸς θρόνου, ὅπως

29. Πολλὲς φορὲς ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσή της ἀπ' τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, κατὰ χάρη ἢ κατάχρηση ὀνομαζόταν β α σ ί λ ι σ σ α, Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι [ἔκδ. J. Darrouzès], Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 223: ἡ πενθουμένη βασίλισσα. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1401: τὴν ἐκ πορφύρας λέγω ταύτην καὶ βασιλίδα, Τοῦ ἰδίου, εἰς τὴν σοφωτάτην...κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν, περὶ τῶν ἑαυτοῦ, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 89-92, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 380, στίχ. 111:

ἵλαθί μοι, βασίλεια, λόγους προτίθημι μεσίτας,

30. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375: τῆς περιποθήτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου, τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης, κυρᾶς Ἄννης, Χωνιάτης, σ. 8· Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ..· βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 52, 62 καὶ 130.

30α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 253.

31. K. Ἄμαντος, τ. B', σ. 376· K. Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 279· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 601.

32. Γιὰ τὸ σύζυγο τῆς Ἄννας Νικηφόρο Βρυέννιο, βλ. μιὰ τελευταία μονογραφία τοῦ A. Carile, Il cesare Niceforo Briennio, Aevum 42/5-6 (1968), σ. 429-54. Τονίζει πὼς ὅσο ζοῦσε ὁ Νικηφόρος, ἡ Ἄννα δὲν κάνει μνεία τοῦ πρώτου μνηστήρα της Κωνσταντίνου Δούκα, τοῦ ὁποίου τὸ ἐγκώμιο ἐπίσης πλέκει ὁ Γεώργιος Τορνίκης στὸ Λόγο του «ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης», ἔνθ' ἀνωτ., σ. 250-53.

λέει ὁ Εὐριπίδης (Αἴολος, ἀπόσπ. 15), ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἑνὸς θρόνου θειότερου καὶ ὑψηλότερου» [33].

Ὁ γνωστός μας Μιχαὴλ Ἰταλικὸς ποὺ ἀνῆκε στὸ φιλολογικὸ ὅμιλο τῆς χήρας αὐτοκρατόρισσας Εἰρήνης Δούκαινας στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης, τοῦ ὁποίου μέλη ἦσαν ἡ Ἄννα καὶ ὁ ἄντρας της [34], γράφει σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο, ποὺ βρισκόταν στὴν Ἀνατολὴ μαζὶ μὲ τὸν Ἰωάννη (β') σὲ κάποια ἐκστρατεία, πὼς «προτιμοῦσε τὶς χρυσὲς ἐπιστολές του — αὐτὲς ποὺ λάβαινε ἀπ' τὸ Βρυέννιο — ἀπ' τὸν πλοῦτο τοῦ Κροίσου καὶ ἀπ' τὸ ρεῦμα τοῦ Πακτωλοῦ» [35].

Ὁ Νικηφόρος εἶχε, σύμφωνα μὲ τὸν Ἰταλικό, «θαυμάσιο ἦθος, πολὺ σωστὸ μυαλό, ὑψηλὴ διάνοια καὶ ἦταν μιὰ ἑστία τῶν Μουσῶν καὶ μιὰ ἔμψυχη βιβλιοθήκη, καὶ ἡ ψυχή του ἔμοιαζε πρὸς μιὰ πλούσια σὲ νερὰ πηγή, ποὺ ἀπ' αὐτὴ ἔτρεχαν ἄλλοτε οἱ χάρες λογῆς-λογῆς λόγων καὶ ἄλλοτε μιὰ πολυποίκιλη φιλοσοφία» [36].

«Δὲν ἔμοιαζε μὲ τοὺς ἄλλους, συνεχίζει, ποὺ καθὼς εἰδικεύονται σὲ μιὰ ἐπιστήμη, στὶς ἄλλες εἶναι ἀδαεῖς, ἀλλὰ σὰν σὲ ἕνα χωνευτήρι ἔχυσε στὸ μυαλό του ὅλες τὶς ἐπιστῆμες, καὶ ἀσύγχυτα μέσα σ' αὐτὸ διατήρησε τὰ ὅρια τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλη» [37].

Μιὰ ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε ὁ Νικηφόρος στὸν Ἰταλικὸ ἀπ' τὴν ἐκστρατεία, τοῦ φάνηκε «σὰ μιὰ φωνὴ τοῦ Στέντορα, ποὺ τοῦ μιλοῦσε μέσα στ' αὐτιά του. Χωρὶς νὰ τὸν βλέπη ἄκουγε τὴ φωνή του καὶ συναρπαζόταν ἀπ' τὴ χάρη τοῦ λόγου του. Τὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ τοῦ καίσαρα ὁ Ἰταλικὸς διάβασε σὲ μιὰ συγκέντρωση στὸ «λογικὸ θέατρο», στὸ φιλολογικὸ δηλ. κύκλο τῆς βασίλισσας Εἰρήνης, ὅπου κρίθηκε καὶ θαυμάστηκε ὁ φθόγγος καὶ τὸ μέλος τοῦ γράμματος.

«Ὦ λόγοι καὶ Μοῦσα καὶ κομψὴ ρητορεία, φωνάζει ὁ Ἰταλικός, δὲ ξέρω πόσο καὶ πόσο εὐχαρίστησε, καὶ ὠφέλησε καὶ ἐνθουσίασε αὐτὸ τὸ γράμμα. Ἂν δὲν μᾶς συγκρατοῦσε τὸ σῶφρον τοῦ μέλους καὶ τὸ στάσιμο τοῦ ρυθμοῦ καὶ τὸ

33. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 7.

34. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (ἔκδ. P. Gautier), Λόγος εἰς τὴν βασιλίδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 151.

35. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., [ἀριθ. 16. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 152.

36. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., [ἀριθ. 14. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 142.

37. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., [ἀριθ. 14. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 143.

εὐπρεπὲς τῆς λέξης, θὰ μοιάζαμε μὲ τοὺς Κορύβαντες, αὐτοὺς τοὺς δαίμονες τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας, θὰ εἴχαμε τρελαθῆ ἀπ' τὸν ἐνθουσιασμό μας, τόσο ἐγὼ ποὺ διάβασα τὸ γράμμα στὸν ὅμιλο, ὅσο καὶ οἱ ὑψηλοὶ συγγενεῖς καὶ θαυμαστὲς τοῦ Βρυέννιου» [38].

Ὁ ἐπίσης γνωστός μας Κωνσταντῖνος Μανασσῆς εἶναι ἕνας ἄλλος ὑμνητὴς τοῦ Νικηφόρου. Οὔτε λίγο οὔτε πολὺ μᾶς λέει πὼς ὑπῆρξε «ἀνώτερος ἀπ' τὸν Πυθαγόρα τὸ Σάμιο καὶ τὸ Ζήνωνα τὸν Κιτιέα» [39].

Ὁ Γεώργιος Τορνίκης τέλος λέει πὼς «εἶχε ἤθη χρηστὰ καὶ τρόπους σεμνούς», καὶ αὐτὸ φαίνεται ἀληθινό, ἀλλὰ ὅσα μᾶς λέει γιὰ «τὴ σύνεσή του, τὸ αἰθέριο μυαλό του καὶ τὴ δεινή του κρίση» καὶ πὼς αὐτὰ τὰ εἶχε «σχεδὸν ὑπὲρ ἄνθρωπον» [39α], δὲ πρέπει νὰ τὰ δεχτοῦμε παρὰ ὡς ρητορικὲς ὑπερβολές.

Στὴ στρατιωτική του σταδιοδρομία, βλέπομε τὸ Νικηφόρο νὰ παίρνη μέρος κατὰ διαταγὴ τοῦ πεθεροῦ του στὴν ἄμυνα τῆς ΚΠολης ἐναντίον τῶν Σταυροφόρων, ὅπου δείχτηκε, σύμφωνα πάντα μὲ τὴν Ἄννα, ἀνώτερος ἀπ' τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωες! [40]

Τὸ 1108 ἔπεισε μὲ τὴ ρητορική του δεινότητα καὶ τὸ διπλωματικό του τάλαντο — «ἀλήθεια», λέει ἡ Ἄννα, «ποιὸς μποροῦσε νὰ ξεπεράση τὸ Βρυέννιο σὲ δημηγορίες καὶ διαλέξεις» — τὸ Βοημοῦνδο νὰ δεχτῆ τὶς προτάσεις τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 καὶ νὰ γίνη ἕνας λίζιος τοῦ αὐτοκράτορα (=ὑποτελὴς τοῦ Βυζαντίου) [41].

Τὸ 1115 ἦταν μὲ τὸν Ἀλέξιο (α') στὴ Φιλιππούπολη καὶ τὸν βοήθησε πιὸ πολύ, κατὰ τὴν Ἄννα, ἀπ' τοὺς μητροπολίτες Νικαίας Εὐστράτιο καὶ Φιλιππουπόλεως νὰ προσηλυτίση τοὺς Μανιχαίους [42].

Τὸ 1116 διηύθυνε τὴ δεξιὰ πτέρυγα τοῦ στρατοῦ στὴ μάχη τοῦ Φιλομηλίου τῆς Φρυγίας [43] ἐναντίον τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Malik Schah (1107-1116) [44], ὅπου ὁ Ἀλέξιος (α') κατήγαγε μιὰ περίλαμπρη νίκη [45], ἀλλὰ ὁ Βρυ-

38. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., [ἀριθ. 17. Τῷ καίσαρι Νικηφόρῳ Βρυεννίῳ], σ. 153-54.

39. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς τὸν κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, VV 17 (1910), σ. 307.

39α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 255.

40. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 223-25.

41. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 124-25.

42. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 182· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 753-54.

43. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 202 καὶ 205.

44. Κατὰ λάθος ἡ Ἄννα, τ. III, σ. 206, τὸν ὀνομάζει «Κλιτζιασθλὰν» =Kilidj Arslan (1092-1107), ἐνῶ αὐτὸν ἀποθανόντα (τὸ 1107), διαδέχτηκε ὁ Malik Schah.

45. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-7· Ζωναρᾶς· τ. III, σ. 757-58.

έννιος στὸ κρίσιμο σημεῖο τῆς μάχης ἔμεινε ἄπραχτος, γιατὶ φοβήθηκε μὴ τὸν κατηγορήσουν, ἂν ἔκανε κάποια ἐνέργεια, «γιὰ τὴν ἀπειρία του καὶ τὴ νεότητά του»[46], ἂν καὶ τότε ἦταν ἕνας ἄντρας 35 χρονῶ.

Εἴδαμε ἀλλοῦ, πόσο ἡ Ἄννα ἐπιδίωξε, βοηθούμενη ἀπ' τὴ μητέρα της, νὰ ἁρπάξη τὸ θρόνο ἀπ' τὸν ἀδελφό της Ἰωάννη (β') 34 καὶ πῶς ἀπότυχε[47]. Αὐτὸ δὲν τὴν ἐδίδαξε τίποτε.

Δὲν πέρασε ἕνας χρόνος ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ ὁ ἀδελφός της ἀνάλαβε τὴ βασιλεία καὶ ἡ Ἄννα Κομνηνή, αὐτὴ ποὺ ἕνας σύγχρονός της τὴν ὀνομάζει «τέταρτη Χάρη καὶ δέκατη Μούσα»[48], ἐξαγριωμένη ἀπ' τὴν ἀποτυχία στὴν προσπάθειά της νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας ὁ Βρυέννιος λίγες ὧρες πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της, ἔφτασε στὸ σημεῖο νὰ ὀργανώση μιὰ νέα συνωμοσία ποὺ γιὰ σκοπό της εἶχε τὴ δολοφονία τοῦ ἀδελφοῦ της.

Οἱ συνωμότες εἶχαν συμφωνήσει νὰ κινηθοῦν στὸ ἔργο τους κατὰ τὴ διαμονὴ τοῦ Ἰωάννη (β') 34 σὲ μιὰ ἀπ' τὶς αὐτοκρατορικὲς κατοικίες, στὸ ἐξωτερικὸ λεγόμενο Φιλοπάτιον[49]. Αὐτὸ ἐδῶ, ποὺ διέθετε προφυλάξεις πιὸ λίγο αὐστηρὲς ἀπὸ κεῖνες τοῦ μεγάλου ἱεροῦ παλατιοῦ, βρισκόταν ἔξω ἀπ' τὴν πρωτεύουσα, κοντὰ στὴ Χρυσῆ πύλη τῶν τειχῶν.

Συχνὰ οἱ βασιλεῖς εὐχαριστοῦνταν νὰ μένουν σ' αὐτὸ τὸ ἐξοχικὸ παλάτι τριγυρισμένο ἀπὸ μεγάλους κήπους καὶ τρεχάμενα νερὰ καὶ νὰ παραδίδωνται στὴν εὐχαρίστηση τοῦ κυνηγιοῦ. Ἂν καὶ τὸ Φιλοπάτιο ἦταν περιτριγυρισμένο, οἱ ὀπαδοὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς ἦσαν βέβαιοι πῶς θὰ μποῦν, γιατὶ εἶχαν ἐξαγοράσει τὸ φύλακα τῆς εἰσόδου ποὺ ἔβλεπε πρὸς τὴν πρωτεύουσα.

Τὴν ὁρισμένη μέρα οἱ συνωμότες συναντήθηκαν καὶ φαίνεται πῶς κατάφεραν νὰ μποῦν στὸ Φιλοπάτιο· ἀλλὰ ἡ ἐπιχείρησή τους ἀπότυχε, γιατὶ μάταια περίμεναν τὸν ἀρχηγό τους, τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο. Τὴν τελευταία στιγμὴ ὁ Βρυέννιος, κάπως ἀδύνατος στὸ χαραχτήρα καὶ ἐξάλλου πολὺ λίγο φιλόδοξος, δίστασε νὰ ἀποφασίση τὴ διάπραξη τοῦ ἐγκλήματος. Οἱ ἐνδοιασμοί του καὶ ἡ ἀδυναμία του παράλυσαν τὸ ζῆλο τῶν ἄλλων συνωμοτῶν, κ' ἔτσι ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφτηκε.

Ὁ αὐτοκράτορας δείχτηκε πολὺ ἐπιεικής· δὲ θέλησε νὰ γίνη καμιὰ ἐκτέλεση ἢ ἀκρωτηρίαση καὶ περιορίστηκε στὴ δήμευση τῶν περιουσιῶν τῶν συνωμοτῶν. Σὲ λίγο μάλιστα, μὲ τὴ συμβουλὴ τοῦ φίλου του μεγάλου δομέστικου Ἰωάννη Ἀξούχου, ἐπέστρεψε στὴν ἀδελφή του ὁλάκερη τὴν περιουσία της.

46. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205.

47. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 15, ὑ. 145-155, καὶ τὸ σχετικὸ πάνω ἀπ' αὐτὲς κείμενο.

48. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1401.

49. Γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ Φιλοπάτιο, βλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 143-44.

Πάνω στὴ λύσσα της ἡ Ἄννα γιὰ τοὺς δισταγμοὺς τοῦ ἀντρός της καὶ τὴν ἐξαιτίας του ἀποτυχία τῆς δολοφονίας τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ εἶπε μιὰ φράση πού, ὅπως λέει κάποιος, μόνο σ' ἕνα στρατώνα μποροῦσε νὰ εἰπωθῆ καὶ ποὺ δὲ μποροῦμε κατὰ λέξη νὰ ἐπαναλάβωμε, παρὰ μόνο κατὰ τὸ νόημά της, πῶς ἡ φύση εἶχε κάνει μεγάλο λάθος, βάζοντας σ' ἕνα γυναικεῖο κορμὶ τὴ δική της ἀντρίκεια ψυχὴ καὶ σ' ἕνα ἀντρίκειο κορμὶ τὸ ἄτολμο πνεῦμα τοῦ Βρυέννιου[50].

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ δεύτερη ἀποτυχία της εἶναι ποὺ ἡ Ἄννα ἀναγκαστικὰ ἀποσύρθηκε ἀπ' τὰ δημόσια πράγματα καὶ κατόπιν «ἔγραψε τὴν ἱστορία τοῦ πατέρα της, αὐτὴ ποὺ ἀποθανάτισε τὸ ὄνομά της»[51].

Ἔμενε τότε συχνὰ στὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Κεχαριτωμένης[52], ὅπου εἶχε ἀποσυρθῆ ἡ μητέρα της, ἡ ὁποία, ἂς σημειωθῆ, πῶς ἀποδοκίμασε αὐτὴ τὴν τελευταία δημόσια πράξη τῆς Ἄννας, ὄχι χωρὶς κάποια εἰρωνεία: «Πρέπει νὰ φροντίζη κανεὶς νὰ φτιάξη ἕνα αὐτοκράτορα, εἶπε, ὅταν ὁ θρόνος εἶναι ἄδειος· ἀλλὰ ὅταν ὑπάρχει κάποιος ἡγεμόνας, δὲν πρέπει νὰ τὸν ἐκθρονίζη»[53].

Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος παράμεινε ἕνας πιστὸς τοῦ Ἰωάννη (β') 34 συνεργὸς καὶ τὸν συνόδευε στὶς πιὸ πολλὲς ἀπ' τὶς ἐκστρατεῖες του[54].

Πέφτοντας ἄρρωστος κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκστρατείας τῆς Κιλικίας τὸ

50. Χωνιάτης, σ. 14-17· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 764· Bar-Hebraeus, Chronicum, (ἔκδ. Bruns-Kirsch), τ. II, σ. 305, ποὺ ἀπὸ σύγχυση ἐμπλέκει σ' αὐτὴ τὴ συνωμοσία καὶ τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνό 36, ἐνῶ μόνο ἴσως ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 35 νὰ εἶχε ἐμπλακῆ. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 7-8· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 43-5, ἑλλην. μετάφρ., σ. 202-3.

51. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 398.

52. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1109· MM 5(1887),σ. 383: ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῇδε βίου μετάστασιν κατέχῃ καὶ νέμηται ἡ ποθεινοτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ καισάρισσα, κυρὰ Ἄννα, ἄχρις ἂν ζῇ, κατὰ τὸ ἀκώλυτον οὐ μόνον τὰ πάντα κελλία αὐτῆς, ἐν οἷς καὶ ζώσης ἐμοῦ τὴν καταμονὴν ἐποιεῖτο, Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 16.

53. Χωνιάτης, σ. 17.

54. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 5· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 142-44, 153-54.

1136 /7, δὲ γύρισε στὴν ΚΠολη παρὰ γιὰ νὰ πεθάνη σὲ λίγο [55], τὸ 1138 [56].
Εἶχε ἀρχίσει, κατὰ παράκληση τῆς πεθερᾶς του αὐγούστας Εἰρήνης Δού-
καινας [57], νὰ γράφη τὴν ἱστορία τοῦ 'Αλέξιου (α') 15, ἀλλὰ τὸ ἔργο του "Υλη
ἱστορίας παράμεινε ἡμιτελὲς καὶ δὲν περιλαμβάνει παρὰ τὴν ἱστορία τῆς
οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν μετὰ τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸ 'Ερωτικὸ 2 μέχρι τὸ
1079 [58], γι' αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ χαραχτηρίση πιὸ πολὺ ὡς οἰκογενειακὸ
χρονικὸ παρὰ ἱστορία [59].

'Η "Αννα ποὺ ἐπέζησε τοῦ ἀντρός της, δοκίμασε γιὰ τὸ χαμό του τὴν πιὸ βαριά, καθὼς λέει, θλίψη τῆς ζωῆς της. «Οἱ ἄλλες συμφορές της πρὸς αὐτὴ ἐδῶ τὴ συμφορά της, δὲν ἦταν παρὰ μιὰ σταγόνα μέσα στὰ κύματα τοῦ 'Ατλαντικοῦ ὠκεανοῦ ἢ τοῦ 'Αδριατικοῦ πελάγους» [60]. "Ετσι,

Στὸν πρόλογο τῆς 'Αλεξιάδος της θρηνεῖ,
γιὰ τὴν χηρεία της ἡ "Αννα Κομνηνή.
Εἰς ἴλιγγον εἶν' ἡ ψυχή της. «Καὶ
ρείθροις δακρύων» μᾶς λέγει «περιτέγγω
τοὺς ὀφθαλμούς... Φεῦ τῶν κυμάτων» τῆς ζωῆς της,
«φεῦ τῶν ἐπαναστάσεων». Τὴν καίει ἡ ὀδύνη
«μέχρις ὀστέων καὶ μυελῶν καὶ μερισμοῦ ψυχῆς».

"Ομως ἡ ἀλήθεια μοιάζει ποὺ μιὰ λύπη μόνην
καιρίαν ἐγνώρισεν ἡ φίλαρχη γυναίκα·
ἕναν καυμὸ βαθὺ μονάχα εἶχε
(κι ἂς μὴν τ' ὁμολογεῖ) ἡ ἀγέρωχη αὐτὴ Γραικιά,
ποὺ δὲν κατάφερε, μ' ὅλην τὴν δεξιότητά της,
τὴν Βασιλείαν ν' ἀποκτήσει· μὰ τὴν πῆρε
σχεδὸν μέσ' ἀπ' τὰ χέρια της ὁ προπετὴς 'Ιωάννης [61].

55. "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 6.

56. 'Ο F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17, λέει γιὰ τὸ Βρυέννιο πὼς πέθανε τὸ 1136-37 πρὶν ἀπ' τὴν εἴσοδο τοῦ 'Ιωάννη (β') 34 στὴν 'Αντιόχεια τὸ 1138· ἀλλὰ κατὰ τὴν "Αννα, τ. Ι, σ. 5 καὶ Notes complémentaires, σ. 169, ὁ Βρυέννιος παραστάθηκε στὴν ἅλωση αὐτῆς τῆς πόλης. Κατὰ τὸν P. Gautier, Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 251-52, ὁ Βρυέννιος πέθανε περὶ τὸ 1136 /38.

57. Βλ. 'Αλέξιον (α') Κομνηνόν 15, ὑ. 164.

58. K. Krumbacher, 'Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 277-78· A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 601. Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε στὴ σειρὰ τῆς Bonn (1836) ἀπ' τὸν Aug. Meineke μὲ σημειώσεις τῶν P. Possinus καὶ Ch. Du Cange.

59. K. Krumbacher, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 278· A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 601.

60. "Αννα Κομνηνή, τ. Ι, σ. 7.

61. Κ. Π. Καβάφης, Ποιήματα, σ. 112: "Αννα Κομνηνή.

Οἱ ἄλλες προηγούμενες συμφορές της ἦσαν ὁ θάνατος τοῦ πατέρα της
(15.VIII. 1118), ποὺ τὴν εὐλαβική του θύμιση διατήρησε σὲ ὅλη της τὴ ζωή [62],
ἂν καὶ τελικὰ δυσαρεστήθηκε μαζί του ποὺ δὲν τὴν ἄφησε μαζὶ μὲ τὸ Βρυέν-
νιο διάδοχο [63], ὁ θάνατος τοῦ πιὸ ἀγαπημένου της ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της 'Αν-
δρόνικου Κομνηνοῦ 35 (1130 /31) [64] καὶ ὁ μεγάλος χαμὸς αὐτῆς τῆς πολυαγα-
πημένης της μητέρας, τῆς περίφημης Εἰρήνης Δούκαινας, ποὺ τόσο στὴ ζωὴ
στάθηκε στὸ πλευρό της (19. II. 1133) [65].

'Η "Αννα Κομνηνή, γιὰ νὰ γυρίσωμε πιὸ καθαρὰ σ' αὐτή, στὸ ἐξωτερικὸ
ἔμοιαζε μὲ τὸν πατέρα της 'Αλέξιο (α') 15, καὶ χωρὶς ἀμ-
παρουσιαστικό της, ἔμοιαζε μὲ τὸν πατέρα της 'Αλέξιο (α') 15, καὶ χωρὶς ἀμ-
φιβολία μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε πὼς ἦταν, σὰν κι αὐτόν, οὔτε ψηλὴ οὔτε
κοντή, πολὺ μελαχροινή [66], μὲ «ὡραῖα, μεγάλα παιχνιδιάρικα μάτια, σπινθη-
ροβόλα καὶ ζωηρά» [67].

Στὸ χαραχτήρα, ἦταν ἐξαιρετικὰ ἔξυπνη, καὶ εἶχε τὴν ἐπίγνωση καὶ τὴν
περηφάνεια τῆς πνευματικῆς ὑπεροχῆς της [68]. Εἶχε ἀξιοθαύμαστη μόρφωση.
"Εμαθε ὅλα ὅσα μποροῦσε νὰ μάθη στὸν καιρό της, ρητορικὴ καὶ φιλοσο-
φία, ἱστορία καὶ φιλολογία [69], γεωγραφία [70] καὶ μυθολογία, ἰατρική [71], θεο-
λογία καὶ κανονικὸ δίκαιο [72], ἂν καὶ πιὸ πολὺ ἀπ' τὰ ζητήματα τῆς πίστης τὴν

62. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν τῆς καισαρίσσης κυρᾶς "Αννης ὡς παρ' ἐκείνης ἐκδοθείς, σ. 109· "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240-42, καὶ τ. II, σ. 61.

63. K. "Αμαντος, Β', σ. 376.

64. "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6.

65. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 109· "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 38, 61· τ. III, σ. 62, 242. Πρβλ. B. Leib, Anne Comnène, τ. I, σ. XII.

66. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 61: τίκτεται τούτοις παιδίον θῆλυ ἐμφερές, ὡς ἔλεγον, κατὰ πάντα τῷ πατρί. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 37, ἑλλην. μετάφρ., σ. 396.

67. Θεόδωρος Πρόδρομος, 'Επιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1401.

68. Βλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 178-86.

69. "Αννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3· τ. II, σ. 190· τ. III, σ. 218· Γεώργιος Τορνίκης, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 283-89, ὅπου βλέπομε πὼς αὐτὴ ἐνέπνευσε τὸν Εὐστράτιον Νικαίας νὰ σχολιάση τὸν "Ομηρο καὶ τὸν περίφημο Μιχαὴλ 'Εφέσου νὰ σχολιάση τὸν Πλάτωνα, τὸν Πρόκλο καὶ προπάντων τὸν 'Αριστοτέλη. Βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 23 καὶ 30 παρατηρήσεις τοῦ ἐκδότη J. Darrouzès.

70. Βλ. B. Leib, Anne Comnene, Alexiade, τ. I, σ. XLIV - XLV.

71. "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 231· Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 307-9.

72. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 187-89.

τραβοῦσαν ἐκεῖνα τῆς ἐπιστήμης [73]. Διδάχτηκε ἐπίσης μαθηματικὰ καὶ γεωμετρία [74], καὶ ἀσχολήθηκε, ἂν καὶ τὶς περιφρονοῦσε, μὲ τὴν ἀστρολογία καὶ τὴ μαντικὴ ἀκόμη [75], ἐνῶ τουναντίον πίστευε στὰ θαύματα, καὶ προπάντων δεχόταν πὼς ὁ διάβολος μποροῦσε νὰ δράση πάνω στὴ γῆ μὲ τὴν ἄδεια τοῦ Θεοῦ [76].

Διάβασε τοὺς μεγάλους ποιητὲς τῆς ἀρχαιότητας, τὸν Ὅμηρο [77] καὶ τοὺς λυρικούς, τοὺς τραγικοὺς καὶ τὸν Ἀριστοφάνη [78], τοὺς ἱστορικούς, ὅπως τὸ Θουκυδίδη καὶ τὸν Πολύβιο, τοὺς ρήτορες, ὅπως τὸν Ἰσοκράτη [79], τὸν Αἰσχίνη [80] καὶ τὸ Δημοσθένη [81]. Διάβασε τὶς θεωρίες τοῦ Ἀριστοτέλη [82] καὶ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνα [83], καὶ μελετώντας αὐτοὺς τοὺς ξακουστοὺς ρήτορες καὶ φιλοσόφους ἔμαθε τὴ ρητορικὴ τέχνη καὶ τὴν «τελευταία λέξη τοῦ ἑλληνισμοῦ» [84].

Ἦταν σὲ θέση νὰ ἀπαγγέλλη μὲ εὐκολία Ὀρφέα [85] καὶ Τιμόθεο [86], Σαπφὼ [87] καὶ Πίνδαρο [88], Πορφύριο [89] καὶ Πρόκλο [90], Πολέμωνα [91] καὶ Ἰάμ-

---

73. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 242-47· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 38.
74. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 185.
75. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 55-6 καὶ 57-9.
76. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 222.
77. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 4,38,82,94,160,166· τ. II, σ. 31,51,91,116,123,190,215, 224,228· τ. III, σ. 62, 94,163,174,195,198. Πρβλ. R. Katičić, Ἄννα ἡ Κομνηνὴ καὶ ὁ Ὅμηρος, ΕΕΒΣ 27(1957), σ. 213-23· τοῦ ἰδίου, Ἡ ἀρχαιομάθεια καὶ τὸ ἐπικὸν πνεῦμα εἰς τὴν Ἀλεξιάδα τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, ΕΕΒΣ 29(1959), σ. 81-6.
78. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 32.
79. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 174.
80. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 82.
81. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 82· τ. II, σ. 146 καὶ 190.
82. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3· τ. II, σ. 37, 39· τ. III, σ. 69.
83. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3. τ. II, σ. 37· τ. III, σ. 69, 179· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 243-323, ὅπου μιλάει γιὰ τὴ φιλοσοφική της κυρίως μόρφωση καὶ τὴ διείσδυσή της στὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Πλάτωνα.
84. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3.
85. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 7.
86. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 7· τ. II, σ. 169.
87. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 174 καὶ 223.
88. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 174.
89. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 37· τ. III, σ. 179.
90. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 37.
91. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 190· τ. III, σ. 174.

βλιχο [92] καὶ ἀκόμη τοὺς Στωϊκοὺς [93] καὶ τοὺς ἀκαδημαϊκούς [94]. Οἱ μεγάλοι θεοὶ τῆς εἰδωλολατρίας, οἱ ὡραῖοι θρύλοι τῆς Ἑλλάδος τῆς ἔγιναν πολὺ γνώριμοι. Ὁ Ἡρακλῆς [95] καὶ ἡ Ἀθηνᾶ [96], ὁ Κάδμος [97] καὶ ἡ Νιόβη [98] ἔρχονται πολὺ φυσικὰ κάτω ἀπ' τὴν πέννα της. Ἔμαθε ἀκόμη καὶ τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου καὶ ἔνιωσε τὴν περιέργεια γιὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ἔμαθε ὅμως καὶ κάτι ἄλλο· ἔμαθε, ὅταν τὸ καλοῦσε ἡ ἀνάγκη νὰ κρίνη λογικὰ τὰ στρατιωτικὰ ζητήματα [99]. Δὲν ἦταν μόνο μιὰ γυναίκα μορφωμένη, ἦταν μιὰ γυναίκα *σοφή*, «ἀνώτερη ἀπ' τὴ Θεανώ, ὅπως λέει ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, τὴ γυναίκα τοῦ Πυθαγόρα, καὶ ἀπ' τὴν πλούσια φιλόσοφο Ἱππαρχία τῆς Μαρωνείας ποὺ παντρεύτηκε τὸ φτωχὸ φιλόσοφο Κράτη· καὶ στὰ γραφτά της ἦταν σὰν μιὰ ἄλλη Ὑπατία τῆς Ἀλεξάντρειας, καὶ στὸ ὕφος της, πάντα εὐχάριστο καὶ χαριτωμένο, δὲν ὑπολειπόταν ἀπ' τὴ σοφὴ ἀλχημίστρια Κλεοπάτρα» [100].

Ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Ζωναρᾶς, λέει πὼς ὄχι πιὸ λίγο ἀπ' τὸν ἄντρα της, ἀλλὰ μᾶλλον πιὸ πολὺ ἐπιδιδόταν στὰ γράμματα, καὶ ἐξυμνεῖ τὸ κομψὸ ἀττικὸ ὕφος της, τὴ δύναμη καὶ τὴν ἱκανότητα τοῦ μυαλοῦ της νὰ λύνη καὶ τὰ πιὸ δύσκολα προβλήματα, τὴν ἀνωτερότητα τῆς ἔμφυτης ἰδιοφυΐας της καὶ τὴ φροντίδα ποὺ ἔδειξε γιὰ νὰ καλλιεργήση τὰ πνευματικά της χαρίσματα, τὴν ἀγάπη της γιὰ τὰ βιβλία καὶ τὶς βαθιὲς συζητήσεις της μὲ τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς της [101].

Ὁ λίγο μεταγενέστερός της καὶ ἐχθρικὸς πρὸς αὐτὴ ἱστορικὸς τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη (β') 34 καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ της Μανουὴλ (α') 81 Νικήτας Χωνιάτης ποὺ διετέλεσε καὶ *λογοθέτης τῶν σεκρέτων* στὴν ἐποχὴ τῶν Ἀγγέλων, λέει πὼς ἡ Ἄννα ἐντρυφοῦσε στὴ φιλοσοφία, τὴ βάση ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐξαίρει τὴν ἐγκυκλοπαιδικότητα τῶν γνώσεών της [102].

---

92. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 37.
93. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 146, 190· τ. III, σ. 182.
94. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 146, 190· τ. III, σ. 182.
95. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 16, 36, 138· τ. II, σ. 224· τ.III, σ. 110 καὶ 113.
96. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 112, 160· τ. III, σ. 62.
97. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 171 καὶ 195.
98. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 242.
99. Βλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 30, ἑλλην. μετάφρ., σ. 389.
100. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς τὸν ἀποιχόμενον κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, VV 17(1910), σ. 307-8.
101. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 754.
102. Χωνιάτης, σ. 15.

Καὶ ὁ Γεώργιος Τορνίκης τέλος, μαζὶ μὲ τὰ πολλὰ ἄλλα ποὺ λέει γιὰ τὴ μεγάλη φιλοσοφική της ἐπίδοση καὶ ἐμβάθυνση, μᾶς παρέχει τὴ διαβεβαίωση πὼς αὐτὴ καὶ ὁ ἄντρας της «ἀνακήρυξαν τὸν πόθο τῆς σοφίας καὶ σὲ ἐντευκτήριο τῶν Μουσῶν μετέβαλαν τὰ ἀνάκτορα» [102α].

Ἀρκεῖ ἄλλωστε νὰ ρίξη κανεὶς μιὰ ματιὰ στὴν Ἀλεξιάδα, στὸ ἔργο της, γιὰ νὰ βρῆ τὴ λαμπρὴ σφραγίδα ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπέροχα προτερήματά της. Παρόλη τὴν προσποίηση στὸ ὕφος — ἡ γλώσσα της εἶναι ὁλότελα τεχνητή, καρπὸς σχολικῆς παιδείας — παρόλο τὸ σχολαστικισμὸ καὶ τὴν ἐπιδειχτικότητα ποὺ συναντᾶ κανεὶς σὲ ὁρισμένα σημεῖα, διαισθάνεται ὁπωσδήποτε πὼς ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἦταν μιὰ ἀνώτερη γυναίκα καὶ συγγραφέας μὲ πραγματικὸ τάλαντο.

Ἀλλὰ πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλα ἔμελλε νὰ δεσπόζη στὴ μοίρα της, ἡ ψυχή της· μιὰ ψυχὴ πορφυρογέννητης, ἀλαζονική, περήφανη γιὰ τὴ γέννησή της [103] καὶ ἄπληστη γιὰ τὴν ὑπέρτατη ἐξουσία [104].

Εἶχε, ὅπως γράφει κάπου καὶ ἡ ἴδια, «μιὰ ψυχὴ ἀπὸ διαμάντι» [105], ἄξια νὰ ἀντιμετωπίση ὅλες τὶς κακοτυχίες χωρὶς νὰ λυγίση, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ἀνίκανη νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ κανένα σχέδιο ποὺ χάραξε καὶ ἀποφάσισε καὶ ἀπὸ κανένα ὄνειρο ποὺ προσδοκοῦσε.

Ἡ φιλοδοξία γέμισε τὴ μισή της ζωή· ἡ λογοτεχνία παρηγόρησε τὴν ἄλλη μισή, ὄχι ὅμως ἱκανοποιητικά, γιατὶ οἱ ἀπογοητεύσεις καὶ οἱ μνησικακίες της τὴν ἔκαναν δυστυχισμένη [106].

Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σημεῖο χαρίζει τόση πρωτοτυπία καὶ τόσο ἐνδιαφέρον, ὅπως λέει ὁ Diehl, στὴ μορφὴ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ τὸ πολυσύνθετο Βυζάντιο, ὅπου ἔζησε, ἦταν ταυτόχρονα μιὰ γυναίκα πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ μιὰ γυναίκα τῶν γραμμάτων [107].

Δὲν ἦταν ὡστόσο μιὰ ψυχὴ στεγνή, ἕνας τύπος καθαρὰ νοησιαρχικός. Ἡ καρδιὰ ἦταν σ' αὐτὴ πολὺ ἀναπτυγμένη, καὶ ὡς παράδειγμα παίρνομε τὴν ἀγάπη της πρὸς τοὺς γονεῖς της. Ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15 ἦταν γι' αὐτή, «ὁ ἥλιός της, ὁ μεγάλος φάρος ποὺ φώτιζε τὸν κόσμο»· ἡ μητέρα της ἦταν γι' αὐτή, «τὸ μεγάλο ἀριστούργημα τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης», αὐτὸ τὸ ἄλλο μεγάλο φῶς, ὅμως πιὸ ὠχρό, γιατὶ τὸ παραβάλλει «μὲ τὶς ἀχτίδες τῆς σελήνης» [108].

«Ζοῦσαν ἡ μιὰ γιὰ τὴν ἄλλη, μᾶς λέει κάποιος, καὶ ἡ μιὰ ἀνάπνεε τὴν ἄλλη. Ποτὲ δὲν εἶδε τὴ βασίλισσα ὁ ἥλιος χωρὶς νὰ εἶναι μαζί της καὶ ἡ κόρη της ἡ καισάρισσα, ἕνας ὕπνος μόνο τὶς χώριζε» [108α].

Τὸν πατέρα της δὲν ξέρει μὲ ποιὸν νὰ τὸν παρομοιάση, τὸν συγκρίνει μὲ τὸν Αἰμίλιο καὶ τὸ Σκιπίωνα τῆς Ρώμης, μὲ τὸν Ἀννίβα τῆς Καρχηδόνας [109], τὸν παραλληλίζει μὲ τὸν Μέγα Ἀλέξανδρο [110] καὶ τὸν Μέγα Κωνσταντῖνο [111], καὶ κρίνει πὼς ἐνεργοῦσε ὅπως ὁ Περικλῆς [112].

Εὐχαριστιέται νὰ μᾶς ἐκφράζη τὸ πόση ὑποταγὴ εἶχε σ' αὐτοὺς τοὺς ἐξαιρετικοὺς γονεῖς της, «διακινδυνεύοντας γιὰ χάρη τους τὴ θέση της, τὴν περιουσία της καὶ αὐτὴ ἀκόμη τὴ ζωή της» [113].

Ἡ συμπάθεια ποὺ ἔδειξε, ἔπειτα, γιὰ νὰ σώση ἀπ' τὸ μαρτύριο τῆς τύφλωσης τὸν ὡραῖο ἐκεῖνο συνωμότη Μιχαὴλ Ἀνεμᾶ, μᾶς δείχνει πὼς εἶχε καρδιὰ ποὺ συμπονοῦσε [114].

Μὲ αὐτὴ τὴ συναισθηματικότητά της εἶναι ποὺ κατάφερε νὰ μεταμορφώ-

---

102α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κλπ., σ. 255.

103. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 3: θυγάτηρ μὲν τῶν βασιλέων Ἀλεξίου καὶ Εἰρήνης πορφύρας τιθήνημά τε καὶ γέννημα, τ. III, σ. 223: ὅτι συγγραφεὺς ἔγωγε γυνὴ καὶ τῆς πορφύρας τὸ τιμιώτατον καὶ τῶν Ἀλεξίου πρώτιστον βλάστημα...

104. Χωνιάτης, σ. 8-11 καὶ 14-17.

105. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 166: ὥσπερ τις ἀπαθὴς ἀδάμας καὶ λίθος παρατρέχω τὰς τοῦ πατρὸς ξυμφοράς, ...

106. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 7, 8· τ. II, σ. 62· τ. III, σ. 241-42 καὶ ἀλλαχοῦ. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 38, ἑλλην. μετάφρ., σ. 396.

107. Ch. Diehl, ἔνθα ἀνωτ.

---

108. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 241.

108α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 257-58: καὶ ἔζων ἀλλήλοις καὶ ἀλλήλους ἔπνεον. Οὐκ εἶδε τὴν βασίλισσαν μὴ μετὰ καισαρίσσης παιδὸς ὁ ἥλιος. ...ὕπνος αὐτὴν μόνον διΐστατο.

109. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 11.

110. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 217.

111. Βλ. Ἀλέξιον (α΄) Κομνηνόν 15, ὑ. 100.

112. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 47.

113. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 61. Καὶ μετὰ τὸ θάνατο τῆς μητέρας της σεβάστηκε καὶ ἐκπλήρωσε τὶς ἐντολές της, βλ. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 109· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 257, 269, 271.

114. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 73-5.

ση ἕνα γάμο — τὸ γάμο της μὲ τὸν Βρυέννιο — ποὺ ξεκίνησε ἀπὸ ἐλατήρια καθαρῶς πολιτικὰ [115] σὲ μιὰ ἕνωση δυὸ ἐρωτευμένων [116].

Καθὼς αὐτὸς ὁ ἄντρας της, ὁ δεύτερος μετὰ τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα ἐρωτάς της, πεθαίνοντας ἄφησε τὸ ἔργο του ἀτέλειωτο, «γιὰ ζημιὰ τῆς ἱστορίας, σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα, καὶ στέρηση εὐχαρίστησης ἀπ' τοὺς ἀναγνῶστες» [117], ἡ Ἄννα βάλθηκε νὰ συνεχίση τὸ ἔργο του καὶ «νὰ γράψη ὅσα ἀπ' τὸν πατέρα της πράχτηκαν, γιὰ νὰ μὴ παραδοθοῦν στὸ πέλαγος τῆς ξεχασιᾶς τέτοια ἔργα» [118].

Ἔτσι μᾶς παρουσίασε τὸ ὡραῖο ἔργο της [119], ἱστορία πραγματικὴ καὶ ὄχι ἐγκώμιο, ὅπως ἰσχυρίζεται [120], ἀρχίζοντας κυρίως ἀπ' τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ πατέρα της [121] — τὴν προηγούμενη σταδιοδρομία του τὴν περιγράφει σὲ συντομία [122], μιὰ καὶ τὴ διηγήθηκε ἀναλυτικὰ ὁ Βρυέννιος — ὅπου βρῆκε

---

115. Ὁ πάππος τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας, Νικηφόρος Βρυέννιος ὁ στασιαστής, ἦταν τὸ θύμα τοῦ Ἀλέξιου 15, καὶ αὐτὸ προκάλεσε τὸ μίσος τῆς ἰσχυρῆς οἰκογένειας τῶν Βρυεννίων ποὺ εἶχαν μεγάλη ἐπιρροὴ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης, ἀπὸ ὅπου κατάγονταν, γι' αὐτὸ καὶ βλέπομε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1081 οἱ κάτοικοι τῆς Ὀρεστιάδας νὰ μένουν πιστοὶ στὸ Νικηφόρο (γ') τὸ Βοτανειάτη καὶ νὰ ἀντιτάσσωνται στὴν ἀνάρρηση τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 84. Αὐτὴ τὴν ἐχτρότητα θέλησε αὐτὸς ὁ τελευταῖος νὰ διαλύση, κάνοντας φίλους μέσα στοὺς τόσους ἐχτρούς του τοὺς Βρυεννίους, γι' αὐτὸ καὶ συνῆψε τὸ συνοικέσιο τοῦ νεαροῦ γόνου τους Νικηφόρου Βρυέννιου μὲ τὴν κόρη του Ἄννα, βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνήν, τ. II, σ. 91-2.

116. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 5-6· τ. II, σ. 91.

117. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 6.

118. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 6 καὶ 3-4.

119. Τὸ ἔργο της Ἀλεξιὰς ἐκδόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπ' τὸν D. Hoeschel, Augustae Vindelicorum 1610, καὶ κατὰ συνέχεια ἀπ' τὸν P. Poussines, Lutetiae 1649, ἀνατύπωση Venise 1729 καὶ PG 131· ἀπ' τοὺς J. Schopen καὶ A. Reiflerscheid 1839 καὶ ἀπ' τὸν δεύτερο ἀπ' αὐτούς, Bonn 1878. ἐπίσης ἀπ' τὸν ἴδιο, Leipzig 1884· ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα στὴν Α' Σταυροφορία ἀπ' τὸν E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. I, Paris 1875· ἀπ' τὸν N. Κωνσταντόπουλον μὲ μετάφραση στὴ νεοελληνική, Ἀθῆναι 1938· καὶ τελευταῖα ἀπ' τὸν B. Leib μὲ μετάφραση στὴ γαλλικὴ σὲ τρεῖς τόμους, Paris 1945, καὶ ἀνατύπωση, Paris 1967. Πρόσφατη βιβλιογραφία γιὰ τὴν Ἄννα: M.E. Colonna, Gli storici bizantini dal IV al XV secolo. I. — Storici profani (Naples 1956), σ. 23-6, καὶ G. Moravcsik, Byzantinoturcica (Berlin 1958), τ. I, σ. 219-23. Σ' αὐτὰ προσθέτω τὶς δυὸ μεταγενέστερες μελέτες τοῦ B. Leib, Les silences d' Anne Comnene ou ce que n' a pas dit l' Alexiade, BS 19 (1958), σ. 1-11, καὶ Complots à Byzance contre Alexis I Comnène (1081-1118), BS 23 (1962), σ. 250-75.

120. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 4, 125, 129-30.

121. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 60.

122. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 4.

τὶς εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἐκφράση ὅλες τὶς θλίψεις καὶ τὶς πικρίες της καὶ ὅλες τὶς νοσταλγίες καὶ ἀναμνήσεις της.

Γράφοντας καμιὰ φορὰ καὶ τὸ βράδυ ἀκόμη, κάτω ἀπ' τὸ φῶς μιᾶς λάμπας [123], ἡ γερασμένη πριγκίπισσα ξανάφερνε στὴ θύμισή της τὴ λαμπρὴ ἀρχὴ τῆς ζωῆς της, τὸν ἀρραβῶνα της μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα, τὸ γάμο της μὲ τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο, τοὺς γονεῖς της, τὶς ἐλπίδες της τέλος γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ στέμματος.

Ὅταν ὕστερα ἀπ' αὐτὲς τὶς χαμένες δόξες ξαναγύριζε στὴν τωρινή της μοναξιά, καθὼς οἱ ἀχάριστοι, οἱ δειλοὶ καὶ οἱ κόλακες τῶν νέων ἀρχόντων τὴν ξεχνοῦσαν, οἱ παλιοὶ φίλοι τὴν παραμελοῦσαν, οἱ στενοὶ συγγενεῖς τῆς φέρονταν — κατὰ τὴ γνώμη της — ἄσχημα, δὲ μποροῦσε νὰ κρατήση τὰ δάκρυά της. Ἡ πληγωμένη ψυχή της, γεμάτη μνησικακίες, εὕρισκε εὐχαρίστηση νὰ ἀναμασάη τὶς δυστυχίες της [124].

«Ἀμέσως ἀπ' τὴν κούνια μου, γράφει, τὸ ὁρκίζομαι στὸ Θεὸ καὶ στὴν ἁγία μητέρα του, μὲ τσάκισαν οἱ συμφορὲς καὶ οἱ ἀδιάκοπες θλίψεις. Γιὰ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ τὸ κορμί μου, δὲν θὰ μιλήσω ἐγώ· ἂς ἀναλάβουν αὐτὴ τὴ φροντίδα οἱ ὑπηρέτες τοῦ γυναικωνίτη. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀπαριθμήσω ὅλες τὶς δυστυχίες ποὺ μὲ ἔζωσαν ἀπ' τὰ ὀχτώ μου χρόνια, ὅλους τοὺς ἐχτροὺς ποὺ μοῦ δημιούργησε ἡ κακόβουλη πονηριὰ τῶν ἀνθρώπων, θὰ χρειαζόταν ἡ εὐχέρεια τοῦ Ἰσοκράτη, ἡ εὐφράδεια τοῦ Πίνδαρου, ἡ ὁρμὴ τοῦ Πολέμωνα, ἡ μούσα τοῦ Ὁμήρου, ἡ λύρα τῆς Σαπφῶς.

Δὲν ὑπάρχει δυστυχία, εἴτε μικρὴ εἴτε μεγάλη, ποὺ νὰ μὴν ἔπεσε πάνω μου. Πάντα, τότε ὅπως καὶ σήμερα, τὸ κύμα τῆς τρικυμίας μὲ τσάκισε· καὶ τὴ στιγμὴ ἀκόμη ποὺ γράφω αὐτὸ τὸ βιβλίο, μιὰ θάλασσα ἀπὸ ἀναποδιὲς μὲ περιζώνει καὶ τὰ κύματα μὲ δέρνουν ἀπανωτά» [125].

Ὕστερα βλέπομε τοὺς πικροὺς καὶ ὁλοφάνερους ὑπαινιγμοὺς ποὺ κάνει γιὰ τοὺς «ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας», ποὺ τὴν ἀφήνουν νὰ ζῆ παραγκωνισμένη, ποὺ δὲν ἐπιτρέπουν ἀκόμη καὶ στοὺς πιὸ ταπεινοὺς καὶ ἄσημους νὰ τὴν ἐπισκεφτοῦν. «Τριάντα ὁλάκερα χρόνια, κι αὐτὸ τὸ ὁρκίζομαι στὶς τρισμακάριστες ψυχὲς τῶν πεθαμένων αὐτοκρατόρων — τῶν γονιῶν της —, δὲν ἔχω δεῖ οὔτε δεχτῆ κανένα ἀπ' τοὺς φίλους τοῦ πατέρα μου, ἕνα γιατὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέθαναν, καὶ ἄλλο γιατὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ φόβο, ὕστερα ἀπ' τὴν ἀλλαγὴ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων» [126].

---

123. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 56.

124. Βλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 46-7, ἑλλην. μετάφρ., σ. 405.

125. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 174.

126. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 175.

Ἀλλοῦ, στὸ τέλος τοῦ ἔργου της, βεβαιώνει πὼς οἱ δυστυχίες της θὰ μποροῦσαν νὰ συγκινήσουν ὄχι μόνο κάθε εὐαίσθητο πλάσμα ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὰ ἄψυχα· καὶ τυλιγμένη μέσα στὴ λύπη της, προβάλλοντας σὰν ἕνα μεγάλο θύμα, ξαφνιάζεται καὶ ἀπορεῖ πῶς ὅλες αὐτὲς οἱ συμφορὲς δὲν τὴν μεταμόρφωσαν κι αὐτὴ σὲ κάποιο ἀντικείμενο χωρὶς αἰσθήσεις, σὰν τὶς ξακουστὲς δυστυχισμένες τῆς ἀρχαίας Μυθολογίας· ἀναπολεῖ τὴν τραγικὴ μορφὴ τῆς ἀρχαίας Νιόβης, καὶ βρίσκει πὼς καὶ ἡ ἴδια ἔχει τοὺς ἴδιους καὶ πιὸ πολλοὺς ἀκόμη λόγους νὰ μεταμορφωθῆ σὲ ἄψυχο βράχο [127].

Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς τὰ δάκρυά της, ἴσως ἀνυπόκριτα, εἶναι κάπως ὑπερβολικά. Ἂν δὲν ἔζησε φιλικὰ μὲ τὸν ἐξαίρετο ἀδελφό της Ἰωάννη (β') 34, αὐτὸ ἦταν μιὰ ἐκδήλωση τῆς φιλαρχίας της καὶ τοῦ ἐγωϊσμοῦ της. Ὁ ἀνεξίκακος ὅμως ἐκεῖνος καὶ μεγάλος ἡγεμόνας, δὲν κράτησε, καθὼς εἴδαμε, καμιὰ μνησικακία γιὰ τὸν ἄντρα τῆς ἀδελφῆς του, ἂν καὶ ἔγινε κάποτε ὄργανο τῶν φιλόδοξων σχεδίων τῆς Ἄννας, καὶ μὲ τὴν ἴδια καλωσύνη φέρθηκε καὶ στοὺς γιοὺς αὐτῆς τῆς ἴδιας, τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ 65 καὶ τὸν Ἰωάννη Δούκα 66, λίγο ὕστερα ἀπ' τὶς μηχανορραφίες ποὺ εἶχε πλέξει ἐναντίον του, γιορτάζοντας στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι μὲ ἀφάνταστη μεγαλοπρέπεια τοὺς γάμους τῶν δύο αὐτῶν νέων [128].

Καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της, ποὺ οἱ μέρες της ἔγιναν πιὸ βαριὲς καὶ τὴν ἀποχώρησή της ὁλότελα ἀπ' τὴ ζωὴ — κατὰ τοὺς ἀ σ ω τ ο υ ς χρόνους τοῦ βασιλέα καὶ ἀνεψιοῦ της κὺρ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ 81 — ὅταν ἡ ἴδια μᾶς δηλώνει πὼς «δὲν ἔκανε ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ ὀδύρεται πάνω στὶς συμφορές της καὶ νὰ θρηνῆ τρεῖς βασιλεῖς, τὸν πατέρα της, τὴ μητέρα της καὶ τὸν ἄντρα της, καὶ πὼς ἦταν ἀφιερωμένη πιὰ στὰ βιβλία καὶ στὸ Θεό» [129], καὶ τότε ἀκόμη ἡ ζωή της δὲν ἦταν καὶ τόσο ἐρημική, ὅσο τῆς ἀρέσει νὰ τὴν παρουσιάζη, γιατὶ βλέπομε πολλοὺς νὰ ζητοῦν τὴν προστασία της, ὅπως τὸν ποιητὴ Ἰωάννη Τζέτζη [130], κι αὐτὸ μᾶς δείχνει πὼς καὶ τότε ἀσκοῦσε κάποια ἐπιρροή [131].

---

127. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 242.

128. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1397-1406.

129. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 175. Ἡ φράση της: «καὶ βιβλίοις καὶ Θεῷ προσανάκειμαι», θεωρήθηκε ὡς ὑπαινιγμὸς ἐγκλεισμοῦ της σὲ κάποιο μοναστήρι, βλ. G. Buckler, Anna Comnena, σ. 49, ὑ. 6. Ἀλλὰ γιατί νὰ μὴ θεωρήσωμε ὡς τελευταῖο καταφύγιό της τὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης;

130. Ἰωάννης Τζέτζης, Epistolae (ἐπιστ. ὑπ' ἀριθ. 55), σ. 45-6: Τῇ πορφυρογεννήτῳ κυρίᾳ Ἄννῃ τῇ καισαρίσσῃ.

131. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 48, ἑλλην. μετάφρ., σ. 407.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ πέθανε, ὄχι καὶ τόσο ἀφανῶς, ὅπως συνήθως νομίζεται, σὲ μιὰ χρονολογία μετὰ τὸ 1148 καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1155 καὶ πολὺ πιθανὸν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 1153 [132], ἀφοῦ λίγο προηγουμένως περιβλήθηκε τὸ σχῆμα τῆς μοναχῆς [132α].

Καὶ κατὰ τὸ θάνατό της ἀκόμη βρέθηκε ἕνας ἐπίσημος ἄντρας, ὁ τότε ὑ π ο μ ν η μ α τ ο γ ρ ά φ ο ς τῶν πατριαρχείων καὶ ἔπειτα μητροπολίτης Ἐφέσου Γεώργιος Τορνίκης, νὰ γράψη τὴ νεκρολογία της, ὅπου τὴ στολίζει μὲ ἀνείπωτα ἐγκώμια καὶ ἐκφέρει βαθιὲς παρατηρήσεις γιὰ τὸ πρόσωπό της, τὴ μόρφωσή της καὶ τὸ ἔργο της [133].

Σ' ἕνα μέρος τοῦ λόγου του, ὁ ἐγκωμιαστής της καταλήγει νὰ μᾶς πῆ πὼς ἦταν «γυναίκα πιὸ σοφὴ ἀπ' τοὺς ἄντρες στοὺς λόγους, πιὸ ἀνδρικὴ στὰ ἔργα, πιὸ συνετὴ στὶς σκέψεις, πιὸ σταθερὴ στὶς δοκιμασίες, παντοῦ καὶ σὲ ὅλα καὶ σὲ λόγους καὶ πράξεις ὑπέρτερη» [134], γιὰ νὰ τὴν ἀνακηρύξη στὸ τέλος «κληρονόμο τοῦ Θεοῦ, συγκληρονόμο καὶ ὁμοτράπεζο τοῦ Χριστοῦ, ὅπου πάντα θὰ πίνη τὸ κοινὸ πόμα μέχρι τέλους ἀδειάζοντας τὸν κρατῆρα τῆς σοφίας καὶ θὰ ἐντρυφάη στὶς θεωρίες τὶς ἀπαλλαγμένες ἀπὸ κάθε ἀσάφεια καὶ φόρτο καὶ θὰ ἀνατρέχη πάντα πρὸς τὸν ἄνω βυθὸ τῆς θεότητας μαζὶ μὲ τὰ τάγματα τῶν Σεραφείμ» [134α].

---

132. Κατὰ τὸ 1148 ἡ Ἄννα γράφει ἀκόμη καὶ συμπληρώνει τὸ ἔργο της, ὅταν μᾶς
λέη πὼς τριάντα χρόνια ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της (= 1118+30=1148), δὲν εἶδε κανένα
φίλο του κτλ. (βλ. ἀνωτ., ὑ. 126). Ὁ κομήτης ποὺ ἐμφανίστηκε τὸ Μάη τοῦ 1155 δημιούρ-
γησε τὴν ὑπόνοια μήπως ἡ Ἄννα πέθανε σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία, βλ. Γεώργιος Τορνίκης,
Ἐπιστολαὶ καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 231-32. Ἀλλά, ὅπως πα-
ρατήρησε ὁ J. Darrouzès, αὐτόθι, σ. 21, «στὴν ἐπιστολὴ ποὺ ἔγραψε ὁ Γεώργιος Τορνί-
νίκης περὶ τὰ τέλη τοῦ 1155 στὴν Εἰρήνη Δούκαινα 67, κόρη τῆς Ἄννας, δὲν ὑπάρχει κα-
νεὶς ὑπαινιγμὸς γιὰ πρόσφατο θάνατο τῆς μητέρας της, οὔτε παρηγορίες γιὰ ἕνα πρόσφατο
πένθος. Ὅλα κατὰ συνέπειαν ὁδηγοῦν γιὰ νὰ πιστεύσωμε, προσθέτει, πὼς ὁ θάνατος εἶναι
ἤδη ἀρκετὰ ἀπομακρυσμένος καὶ πὼς πρέπει νὰ τὸν μεταφέρωμε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ
1153».

132α. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ κτλ., σ. 313: τῶν θείων καὶ πνευματικῶν ὅλη γίνεται καὶ νυμφαγωγεῖται Χριστῷ καὶ τὸ σχῆμα τῆς τελειώσεως ἀμφιέννυται.

133. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 220-323.

134. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 319: γυναῖκα σοφωτέραν ἀνδρῶν ἐν λόγοις, ἀνδρικωτέραν ἐν ἔργοις, συνετωτέραν ἐν βουλαῖς, στερροτέραν ἐν πειρασμοῖς, ἐν ἁπανταχοῦ πᾶσι καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν ὑπερέχουσαν.

134α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 323.

Έτσι οἱ σοφοὶ τὴν ἔψαλαν νεκρή, ἐνῶ ζωντανὴ μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα πού πιὸ πάνω ἀναφέραμε, ἄλλος ἀπ' αὐτοὺς τὴν εἶπε «Σειρήνα τοῦ καίσαρα» [135], καὶ ἄλλος τόνισε «τὴν εὐστροφία τῆς σκέψης της, τὸ βάθος τῶν φιλοσοφικῶν της γνώσεων, τὴν ἀληθινὰ αὐτοκρατορικὴ ἀνωτερότητα τοῦ πνεύματός της», γιὰ νὰ συμπεράνη μὲ μιὰ ἔξυπνη φράση πὼς «ἂν τὴν εἶχε γνωρίσει ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, θὰ εἶχε προσθέσει μιὰ τέταρτη Χάρη στὶς Χάριτες, μιὰ δέκατη Μούσα στὶς Μοῦσες» [136].

Γάλλος ἱστορικὸς πού «ἀφιέρωσε γιὰ τὴ μεσαιωνικὴ Ἑλλάδα, κατὰ τὴ μακρὰ καὶ γόνιμη ὕπαρξή του (1859-1944), ὅλη τὴν ἐπιστήμη του καὶ ὅλη τὴν καρδιά του» [137], ὁ Ch. Diehl, καταλήγει ὡς ἑξῆς στὴ βιογραφία πού ἀφιέρωσε γι' αὐτή: «Ὅπως κι ἂν ἔχη, ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἦταν μιὰ ἐξαιρετικὴ γυναίκα, ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ ὡραῖα γυναικεῖα πνεύματα πού γέννησε τὸ Βυζάντιο καὶ πολὺ ἀνώτερη ἀπ' τοὺς περισσότερους ἄντρες τῆς ἐποχῆς της. Καὶ ὅ,τι κι ἂν μπορῆ νὰ σκεφτῆ κανεὶς γιὰ τὸ χαραχτήρα της, ὑπάρχει κάποια δόση μελαγχολίας στὴν ὕπαρξη αὐτῆς τῆς δικαιολογημένα φιλόδοξης πριγκίπισσας πού τόσο σκληρὰ ἀπότυχε στὴ ζωή της» [138].

Κατέχομε τὴ σφραγίδα τῆς Ἄννας μὲ τὴ μετριόφρονα ἐπιγραφή:

Δι' εὐλάβειαν οὐ φέρει θείους τύπους
Ἄννης Κομνηνῆς ἡ σφραγὶς ἀλλὰ στίχους [139].

Ἐπίσης κατέχομε τὴ σφραγίδα τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου πού κατὰ παρόμοιο τρόπο ἐμφανίζεται:

Ἐξ εὐλαβείας ἡ γραφὴ Νικηφόρου
στίχους ἔχει σήμαντρον, οὐ σεπτοὺς τύπους [140].

135. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὴν βασιλίδα κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, σ. 151.

136. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1401.

137. R. Guilland, Νεκρολογία εἰς Ch. Diehl, EB 3 (1945), σ. 17.

138. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 52, ἑλλην. μετάφρ., σ. 411.

139. Mordtmann, ΕΦΣ 13 (1880), σ. 46, ἀριθ. 6· M. Froehner, Annuaire 1884, σ. 318, ἀριθ. 9· G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 641, ἀριθ. 9· τοῦ ἰδίου, Sceaux inédits, Revue Numismatique 9 (1905), σ. 339-40, ἀριθ. 254, μὲ ἰχνογραφία τῆς σφραγίδας· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 106, σ. 226-27.

140. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2717, σ. 1509-10. Ἡ μεταξὺ τῶν δυὸ σφραγίδων συγγένεια στὴ διατύπωση καὶ τὴν προσωδία (τῆς σφραγίδας τῆς Ἄννας μὲ αὐτὴ τοῦ Νικηφόρου), ἂν καὶ λείπει ἀπ' τὴ δεύτερη ἡ ἐπωνυμία Βρυέννιος, παρέχει στοὺς ἐκδότες τὸ ἐνδόσιμο, σωστὰ καὶ κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ τὴν ἀποδώσουν στὸ Νικηφόρο, τὸ σύζυγο τῆς Ἄννας.

Κατέχομε ἀκόμη τὸν πρόλογο τῆς διαθήκης τῆς Ἄννας πού γράφτηκε ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Ἰταλικὸ ἐξ ὀνόματός της, ἐνῶ ἡ ἴδια ἡ διαθήκη της, γραμμένη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1133-1138, δὲ διασώθηκε. Σ' αὐτὸ τὸ κείμενο ἡ Ἄννα φέρεται νὰ ἐκφράζη τὶς σκέψεις της πάνω στὸ θάνατο, νὰ κάνη τὸ ἐγκώμιο τῶν γονέων της καὶ τοῦ συζύγου της, ἂν καὶ δηλώνει πὼς ἡ ἴδια ἐπιθυμοῦσε νὰ ζήση «τὸν βίον τὸν ἄζυγα» καὶ πὼς δὲν παντρεύτηκε παρὰ γιὰ νὰ ἐκπληρώση τὴν ἐπιθυμία τῶν γονέων της καὶ νὰ δείξη πάνω καὶ σ' αὐτὸ τὴν ὑπακοή της πρὸς τοὺς γονεῖς της καὶ τὴν ἀνείπωτη πρὸς αὐτοὺς στοργή της [141].

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἀπ' τὸ γάμο της μὲ τὸν Νικηφόρο Βρυέννιο ἀπόχτησε πολλὰ παιδιὰ πού μερικὰ ἀπ' αὐτὰ πέθαναν σὲ μικρὴ ἡλικία [142]. Τῆς ἀπόμειναν τέσσερα· δυὸ γιοί, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 65 καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας 66, καὶ δυὸ κόρες, ἡ Εἰρήνη Δούκαινα 67 καὶ ἡ [Μαρία] Βρυένναινα Κομνηνὴ 68 [143].

141. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν τῆς καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης ὡς παρ' ἐκείνης ἐκδοθείς, σ. 106-9.

142. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Πρόλογος εἰς τὴν διάταξιν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 107: καὶ παίδων μήτηρ πολλῶν καὶ καλῶν ὑπάρξασα· αὐτόθι, σ. 108: καὶ παῖδες κάλλιστοί τε καὶ ἄριστοι ἐξ ἑκατέρας τῆς φύσεως, ὧν οἱ μὲν τὴν ζωὴν μετηλλάχασι τὴν ἐπίκηρον, τοῦτο δόξαν Θεῷ, οἱ δὲ περίεισιν ἔτι τῷ βίῳ καὶ περιείησάν γε.

143. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 133, στ. 1116· MM 5 (1887), σ. 386: μετὰ δὲ παρέλευσιν αὐτῆς (τῆς Ἄννας) ἔχῃ τὴν ἐφορείαν τῆς τοιαύτης μονῆς ἡ περιπόθητός μου πορφυρογέννητος καὶ θυγάτηρ κυρὰ Μαρία, ἅμα τῇ περιποθήτῳ μου ἐγγόνῃ, κυρᾷ Εἰρήνῃ τῇ Δουκαίνᾳ, τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης. Τούτων δὲ μεθισταμένων τοῦ τῇδε βίου περιέρχεσθαι τὴν τοιαύτην ἐφορείαν εἰς τὴν ἑτέραν θυγατέρα τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης. Ἀπὸ ἐδῶ μαθαίνομε τὴν ὕπαρξη καὶ ἐπιβίωση δεύτερης κόρης τῆς Ἄννας Κομνηνῆς· τὸ ὄνομά της δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ καμιὰ μέχρι σήμερα γνωστὴ πηγή, ἀλλὰ εἶναι φυσικὸ ἡ Ἄννα νὰ ἔδωσε στὴ δευτερότοκη κόρη της τὸ ὄνομα τῆς πιὸ ἀγαπημένης της ἀπ' τὶς ἀδελφές, τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33, μιὰ καὶ στὴν πρωτότοκη ἔδωσε τὸ ὄνομα τῆς μητέρας της. Ὁ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 108, ὑ. 8, πρότεινε τὸ ὄνομα Ἄννα, ἀλλὰ αὐτὸ θὰ εἶναι ἕνα lapsus calami, γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸν ἡ Ἄννα Κομνηνὴ νὰ ἔδωσε στὴν κόρη της τὸ ὄνομά της.

33. Μαρία Κομνηνή

(γένν. 19. IX. 1085 - † μετὰ τὸ 1136)

Ἡ Μαρία[1] Κομνηνή, δευτερογενὴς καὶ δευτερότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας[2], γεννήθηκε μέρα Παρασκευή, πέντε ἡ ὥρα τὸ ἀπόγευμα, στὶς 19 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1085[3].

Τὸ 1094[4] ἀρραβωνιάστηκε τὸ Γρηγόριο Γαβρᾶ, πρώην μνηστήρα τῆς πρωτεξαδέλφης της Μαρίας Κομνηνῆς 26 καὶ γιὸ τοῦ δ ο ύ κ α τῆς Τραπεζούντας Θεόδωρου Γαβρᾶ[5].

Ὁ αὐτοκράτορας τὸν παράδωσε «γιὰ νὰ τοῦ διορθώση τὰ ἤθη» σ' ἕνα παιδαγωγό, τὸν εὐνοῦχο Μιχαήλ, θεράποντα τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ἀλλὰ ὁ Γρηγόριος δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ παραμείνη στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι καὶ μοναδικό του πόθο εἶχε νὰ δραπετεύση πρὸς τὸν πατέρα του, στὴν Τραπεζούντα. Κατὰ τὴν ἀπόπειρα ποὺ ἔκανε νὰ δραπετεύση, πιάστηκε καὶ ὁδηγήθηκε στὸν αὐτοκράτορα, ποὺ πρόσταξε νὰ παραδοθῆ στὸ δ ο ύ κ α τῆς Φιλιππούπολης Γεώργιο τὸ Μεσοποταμίτη γιὰ νὰ τὸν ἔχη κάτω ἀπὸ φρούρηση[6].

---

33. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Μαρίας τῆς Βουλγαρικῆς καὶ συγχρόνως τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κομνηνῆς 11 καὶ τῆς ἐκ πατρὸς προμάμμης της Μαρίας, συζύγου τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Ἐρωτικοῦ 2.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62, 197· τ. III, σ. 237-39· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092, 1116 καὶ 1117· ΜΜ 5 (1887), σ. 376, 386, 387· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 177.

3. A. Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ГИМ 53/147), σ. 234: Μηνὶ σεπτεμβρίῳ ιθ', ἡμέρᾳ ἕκτῃ, τῆς νυκτὸς ὥρᾳ ὀγδόῃ, ἰνδικτιῶνος ἐνάτης ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Μαρία. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62.

4. Τὸ 1094 διαλύθηκε τὸ μὲ τὴ Μαρία Κομνηνὴ 26 συνοικέσιο.

5. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739: τῇ μὲν οὖν Μαρίᾳ τὸν τοῦ Γαυρᾶ ἐκείνου Θεοδώρου τοῦ σεβαστοῦ καὶ μάρτυρος υἱὸν ἐμνηστεύσατο. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 152 καὶ 154, ὅπου δὲν κατονομάζει τὴ Μαρία καὶ λέει μόνο πὼς ὁ Ἀλέξιος (α') 15 ἀρραβώνιασε τὸ Γρηγόριο «μιᾷ τῶν ἐμῶν ἀδελφῶν... διὰ τῶν συνήθων ἐγγράφων μόνων». Ἡ S. De Jongh, σ. 35, ὑ. 9, βλέπει ἐδῶ ἕνα ἀναχρονισμὸ τῆς Ἄννας 32, γιατὶ τότε, λέει, ἡ Ἄννα δὲν εἶχε παρὰ μιὰ μόνο ἀδελφή, τὴ Μαρία. Ἀλλὰ τὸ 1094 ἡ Ἄννα εἶχε δυὸ ἀδελφές, τὴ Μαρία καὶ τὴν Εὐδοκία 37, γεννημένη αὐτὴ τὴν τελευταία τὸ Γενάρη τοῦ 1094, ἄρα ἡλικίας λίγων μηνῶν κατὰ τὴ δεύτερη μνηστεία τοῦ Γρηγόριου. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ τῆς Μαρίας, ὅπως διευκρινίζει ὁ Ζωναρᾶς, ἔνθ' ἀνωτ., ποὺ ἦταν τὸ 1094 9 περίπου χρονῶ καὶ ὁ Γρηγόριος 16 χρονῶ. Βλ. καὶ E. Janssens, Trébizonde en Colchide, σ. 57.

6. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 154-55.

Οἱ ἀρραβῶνες διαλύθηκαν, καὶ σὲ λίγο ὁ Γρηγόριος ἀποπέμφτηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα[7] ἢ μᾶλλον στάλθηκε στὸν πατέρα του[8], ὁ ὁποῖος στὸν καιρὸ ποὺ πολεμοῦσε ἐναντίον τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων γιὰ νὰ ἐπεκτείνη τὰ ὅρια τοῦ θέματος Χαλδίας, αἰχμαλωτίστηκε, καὶ καθὼς μεταφέρθηκε στὴ Θεοδοσιούπολη, θανατώθηκε μέσα σὲ μαρτύρια τὸ 1098 καὶ πῆρε μιὰ θέση μέσα στοὺς μάρτυρες τῆς Ἐκκλησίας[9].

Ἡ Μαρία, ἔπειτ' ἀπ' αὐτὴ τὴν παιδικὴ περιπέτεια, παντρεύτηκε περὶ τὸ 1099-1100 τὸν Νικηφόρο Καταλαλὼν Εὐφορβηνὸν ἢ Φορβηνόν[10], γεννημένο περὶ τὸ 1080[11], γιὸ τοῦ μέχρι τὸ 1095 π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η[12] καὶ ἔπειτα ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ[13] Κωνσταντίνου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ ἢ

---

7. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739: εἶτα τὴν μνηστείαν ταύτην λύσας (ὁ Ἀλέξιος α' 15), οὕτω δόξαν αὐτῷ, κἀκεῖνον ἀποπεμψάμενος.. Ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 178, ἐξέλαβε τὴ λ. μ ν η σ τ ε ί α μὲ τὴν ἀρχαία ἔννοια καὶ θεώρησε λανθασμένα τὴ Μαρία καὶ τὸ Γρηγόριο ὡς παντρεμένους. Ἀπ' αὐτὸν ἴσως παρασυρόμενος καὶ ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. I, σ. 146, καὶ τ. II, σ. 2, ὑ. 5, ὑποστηρίζει τὸ ἴδιο πὼς τάχα ἡ Μαρία πρῶτα π α ν τ ρ ε ύ τ η κ ε τὸ Γρηγόριο Γαβρᾶ, κ' ἔπειτα τὸ Νικηφόρο Κατακαλὼν Εὐφορβηνό. Πέφτει δὲ ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 2, ὑ. 5, καὶ σὲ δεύτερη σύγχυση, καθὼς ἰσχυρίζεται πὼς ὁ «γάμος» τῆς κόρης τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 μὲ τὸ Γρηγόριο διαλύθηκε γιὰ λόγους συγγένειας, ἐνῶ γιὰ τέτοιους λόγους διαλύθηκε ὁ ἀρραβώνας τῆς κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, τῆς Μαρίας 26. Εἶναι καθαρὴ ἡ μαρτυρία τῆς Ἄννας 32, τ. II, σ. 153-54, πὼς ἡ ἀδελφή της Μαρία, ἡ πιὸ ἀγαπημένη της ἀπ' τὶς ἄλλες, μόνο ἀρραβωνιάστηκε τὸ Γρηγόριο.

8. Βλ. S. De Jongh, σ. 36, ὑ. 3.

9. Βλ. Τραπεζοῦντος Χρύσανθος, Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 54, ὑ. 8· E. Janssens, Trébizonde en Colchide, σ. 57-8.

10. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 197· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739 καὶ 749· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092. ΜΜ 5 (1887), σ. 375· Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, 252-53, ἀριθ. 13.

11. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 197, διηγεῖται πολεμικές του πράξεις τὸ 1095, ποὺ τότε πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 15 περίπου χρονῶ.

12. Ὁ Κωνσταντῖνος μὲ αὐτὸν τὸν τίτλο παρίσταται, εἰκοστὸς κατὰ σειρὰ προτεραιότητας ἀπ' τὰ μέλη τῆς συγκλήτου, στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν τοῦ 1095, ποὺ ἀποκατάστησε τὸ μητροπολίτη Χαλκηδόνος Λέοντα, βλ. PG 127, στ. 973· Mansi 20, στ. 1103-1114. Πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 247-48· Ἀ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 180-81.

13. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 194-95. Τὸν τίτλο τοῦ ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ ἔλαβε πάνω στὸ πεδίο τῆς μάχης, κατὰ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Κομάνων, πρῶτο μισὸ τοῦ 1195, λίγο μετὰ τὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν, ποὺ συγκλήθηκε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1195, βλ. Ἀ. Γλαβίνας, ἔνθ' ἀνωτ.

Φορβηνοῦ[14], γενναίου στρατηγοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 «ποὺ ποτέ του, οὔτε στὸ παραμικρό, δὲ λάθεψε πάνω στὴν ἐκτέλεση τῶν διαταγῶν του»[15].

Ὁ Νικηφόρος ἔλαβε, χωρὶς ἀμφιβολία, κατὰ τὴ στιγμὴ τοῦ γάμου του τὸν τίτλο τοῦ πανυπερσέβαστου[16], ποὺ τὸ πιὸ λίγο μέχρι τὸ 1108 συμμερίστηκε μὲ τὸ σύγγαμβρό του Νικηφόρο Βρυέννιο[17].

Ἡ Ἄννα Κομνηνή 32, ποὺ παθαίνεται, φυσικὰ μὲ ἁγνὰ ἐλατήρια, κατὰ τὴν περιγραφὴ ὄμορφων νέων, τοῦ πλέκει ἕνα ἐγκώμιο, ὅταν ἦταν ἀκόμη ἔφηβος.

Τὸ 1095 πολεμοῦσε μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του Κωνσταντῖνο ἐναντίον τῶν Κομάνων, ὅταν δέχτηκαν ἕνα αἰφνιδιασμό τους. Ὁ Νικηφόρος, καθὼς καταδιώκονταν ἀπὸ ἕνα Κομάνο, γύρισε πρὸς τὰ πίσω καὶ μὲ τὸ δόρυ του τὸν χτύπησε στὸ στῆθος καὶ τὸν ἔρριξε κάτω νεκρό.

«Ἤξερε, λέει ἡ Ἄννα 32, νὰ χειρίζεται τὸ δόρυ καὶ τὴν ἀσπίδα, κι ἂν τὸν ἔβλεπε κανεὶς καβάλα στ' ἄλογο, θὰ ἔλεγε πὼς δὲν ἦταν Ρωμαῖος (=Ρωμιός, Ἕλληνας), ἀλλὰ Νορμανδός. Ἦταν ἕνα θαῦμα ὁ νεαρὸς ἐκεῖνος ὅταν ἵππευε, πραγματικὸ ἀριστοτέχνημα τῆς φύσης· βαθιὰ εὐσεβὴς πρὸς τὸ Θεό, ἦταν συγχρόνως γλυκὸς καὶ μαλακὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους»[18].

---

14. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 197: ὁ τούτου (τοῦ Κωνσταντίνου) υἱὸς Νικηφόρος καὶ ἐμὸς ἐν ὑστέροις χρηματίσας γαμβρὸς ἐπὶ τῇ μετ' ἐμὲ ἀδελφῇ τῇ πορφυρογεννήτῳ Μαρίᾳ.. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739: τὸν τοῦ Φορβηνοῦ υἱὸν τοῦ Κατακαλὼν τὸν Νικηφόρον εἰσεποιήσατο.

15. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 117. Γιὰ τὴ σταδιοδρομία τοῦ Κωνσταντίνου, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, ἔνθ' ἀνωτ.

16. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 749· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375: τοῦ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς βασιλείας μου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ πανυπερσεβάστου,.. Εἶναι λάθος τοῦ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 177, ποὺ κάνει τὸ Νικηφόρο σεβαστοκράτορα, χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ κὰν τὴν πηγή του. Τὸ λάθος ἐπαναλήφτηκε ἀπ' τὸν La Porte du Theil, PG 133, στ. 1076, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, ἀπ' τὸν F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 2, ὑ. 5, ποὺ παραπέμπει στὸν Du Cange.

17. Βλ. Ἄνναν Κομνηνήν 32, ὑ. 25 καὶ 26.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 197.

Ὁ Νικηφόρος φαίνεται πὼς πέθανε πρόωρα, σὲ μιὰ χρονολογία μεταξὺ τοῦ 1118 καὶ 1130[19].

Ἡ Μαρία ποὺ ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1136[20], ἦταν ἡ πιὸ ἀγαπημένη στὴν Ἄννα 32 ἀπ' τὶς ἀδελφές της[21]. Τὴν παρομοιάζει πρὸς τὴ Μαρία, τὴν ἀδελφὴ τοῦ Λαζάρου τῆς Γραφῆς, καθὼς καθόταν στὸ προσκεφάλι τοῦ πατέρα τους, στὶς στιγμὲς τῆς ἀγωνίας του πρὸς τὸ θάνατο, καὶ τοῦ ἔδινε νερὸ μὲ τὸ κύπελλο γουλιὰ-γουλιά, γιὰ νὰ μὴ δυσκολεύεται νὰ τὸ καταπιῇ[22], ἢ τὸν ράντιζε μὲ κρύο νερὸ ἢ ροδόσταμα, ὅταν ἔχανε τὶς αἰσθήσεις του[23], ἢ παρεμβαλλόταν μεταξὺ τοῦ ἑτοιμοθάνατου καὶ τῆς μητέρας της, τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, γιὰ νὰ μὴ βλέπῃ αὐτὴ ἡ τελευταία τὴν ἐπιθανάτιο ἀγωνία τοῦ αὐτοκράτορα[24].

---

19. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240, δὲ μνημονεύει κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της (15. VIII. 1118) τὴ Μαρία ὡς χήρα, ἐνῶ ἀναφέρει ὡς χήρα τὴν τέταρτη ἀδελφή της Θεοδώρα Κομνηνή 38. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος πάλι, Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς (Ἀνδρονίκου Κομνηνοῦ 35), ἔκδ. A. Majuri, σ. 541, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 186, ποὺ συνέβη (ὁ θάνατός του) τὸ 1130/31, φέρνει τὸ Νικηφόρο Εὐφορβηνὸ δεύτερο κατὰ σειρὰ μεταξὺ τῶν προσφιλῶν νεκρῶν τῆς βασίλισσας Εἰρήνης:

«Ὁ σωτήρας τῶν Αὐσόνων Ἀλέξιος (α') χάθηκε.
Αὐτὸ ἦταν γιὰ σένα ἡ ἀρχὴ τῶν κακοδαιμονιῶν σου.
Μετὰ ἔχασες ἕνα γαμβρὸ πολὺ φημισμένο καὶ εἶδες
χήρα, τὴν ἀγαπημένη σου κόρη, τὴν εὐγενικὴ σύζυγο τοῦ Νικηφόρου»·
Σωτὴρ Αὐσονίοισιν, ὀλέθριος ἔθνεσι μοῖρα,
Ῥωμαίοισιν ἄλεξις, Ἀλέξιος ᾤχετο κεῖνος.
τοῦτό σοι ἀχθοφόρων ἀρχὴ κακοδαιμοσυνάων.
τῷ δ' ἔτι γαμβρὸν ὄλεσσας ἀγακλυτόν, ἐν δ' ἐθεήσω
χήραν παῖδα φίλην Νικηφόρου ἄλοχον ἐσθλήν·

Ἡ σειρὰ τῶν νεκρῶν τοῦ ποιήματος εἶναι: α) Ἀλέξιος (α') Κ. 15· β') Νικηφόρος Κατακαλὼν Εὐφορβηνός· γ) Εἰρήνη, σύζ. Ἀνδρόνικου Κ. 35· δ') Ἀλέξιος Κ. 82, πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 35· ε') Εὐδοκία Κ. 37· καὶ ς') Ἀνδρόνικος Κ. 35, καὶ ἠθικὰ νεκρὸς ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 36. Πέθανε ἄρα ὁ Νικηφόρος, μᾶλλον πολὺ πρὶν ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 35.

20. Ὁ Ἰωάννης (β') 34 στὸ τυπικό του τοῦ Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 662-63· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395-96· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 238-41 καὶ σ. 244-58, ποὺ συντάχτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136, δὲ μνημονεύει μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του τὴν ἀδελφή του Μαρία, ἐνῶ ἀντιθέτως μνημονεύει τὸ γαμβρό του «Ε(υ)φορβηνόν».

21. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 238 καὶ 239· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (ἔκδ. J. Darrouzès), σ. 309-11.

22. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 237.

23. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 238.

24. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 239.

'Η βασίλισσα Εἰρήνη Δούκαινα ἐπιθυμοῦσε μετὰ τὸ θάνατό της νὰ ἀναλάβη τὴν ἐφορεία τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, τοῦ ἀγαπημένου της αὐτοῦ ἱδρύματος, ἡ κόρη της Εὐδοκία 37. 'Αλλὰ καθὼς αὐτή, «γιὰ τὶς ἁμαρτίες της», ὅπως λέει, πέθανε πρόωρα, ἀνάθετε αὐτὸ τὸ καθῆκον στὴν κόρη της Ἄννα 32, καὶ μόνο μετὰ τὸ θάνατό της, στὴν κόρη της Μαρία, καὶ πάλι μὲ τὸν ὅρο νὰ ἔχη ὡς συμπάρεδρο τὴν ἐγγονή της Εἰρήνη Δούκαινα 67, τὴν κόρη τῆς Ἄννας 32, καὶ μετὰ τὸ θάνατο καὶ αὐτῶν, νὰ περιέρχεται ἡ ἐφορεία τῆς μονῆς στὴν ἄλλη κόρη τῆς Ἄννας 32, στὴ Μαρία Βρυέννaινα Κομνηνή 68, καὶ κατὰ σειρὰ στὶς πριγκίπισσες ποὺ θὰ προέρχονταν ἀπ' τὴ γενιὰ τῆς Ἄννας 32 καὶ τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου Βρυέννιου [25].

Σύμφωνα μὲ τὴν Ἄννα 42, ἡ Μαρία σωματικὰ ἔμοιαζε μὲ τοὺς γονεῖς της καὶ ἀπὸ τὰ γενοφάσκια της ἀκόμη ἔδειξε πῶς θὰ γίνη μιὰ ἐνάρετη καὶ φρόνιμη γυναίκα [26]. «Ἦταν τὸ στόλισμα ὅλης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ἡ δυνατὴ γυναίκα, τὸ φρούριο κάθε ἀρετῆς» [27].

'Η χρονολογία τοῦ θανάτου τῆς Μαρίας μᾶς εἶναι ἄγνωστη.

'Απ' τὸ γάμο της μὲ τὸ Νικηφόρο Καταкαλὼν Εὐφορβηνό, ἡ Μαρία ἀπόκτησε δυὸ γιούς, τὸν 'Αλέξιον Κομνηνὸν 69 καὶ τὸν 'Ανδρόνικον Κομνηνὸν Εὐφορβηνόν 70, καὶ τὸ πιὸ λίγο τρεῖς κόρες [28], τὴν [Εἰρήνην] Δούκαιναν 71, τὴν [Ἄνναν] Κομνηνὴν 72 καὶ τὴν [Εὐδοκίαν] Κομνηνήν 73 [29].

25. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας PG 133, στ. 1116. MM 5(1887), σ. 386. Βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 143.

26. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62.

27. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 239.

28. 'Η ὕπαρξη θυγατέρων προκύπτει ἀπ' τὰ ἑξῆς κείμενα. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1008· MM 5(1887), σ. 335: 'Εὰν δέ τις τῶν θυγατέρων τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης ἢ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας ἐν τῇ τοιαύτῃ μονῇ τὴν κοσμικὴν τρίχα θελήσει κείρασθαι ἢ καὶ ἀπὸ τῶν ἔξω ἀποκαρεῖσα εἰσέλθῃ, παραδεκτέα ἔσται... Γεώργιος Τορνίκης, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 309-11. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 38-9: et probablement plusieurs filles.

29. 'Η ὀνοματοθεσία παίζει μεγάλο ρόλο στοὺς Κομνηνούς. Βλέπομε πάντα νὰ ἐπαναλαμβάνωνται τὰ ἴδια ὀνόματα ὄχι μόνο στοὺς ἐξ ἀρρενογονίας κλάδους, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἐκ θηλυγονίας. Μιὰ πορφυρογέννητη, ὅπως ἡ Μαρία, ἐπικρατέστερη ἀπ' τὸν ἄντρα της Νικηφόρο, δὲ μποροῦσε παρὰ νὰ δώση στὰ παιδιά της ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν. Στὸν πρωτότοκο γιό της ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα της καὶ στὸ δευτερότοκο τὸ ὄνομα τοῦ ἀδελφοῦ της ('Ανδρόνικου Κομνηνοῦ 35) καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου της ('Ανδρόνικου Δούκα)· δὲ πρέπει νὰ μᾶς μείνη καμιὰ ἀμφιβολία πῶς καὶ στὶς κόρες της θὰ ἔδωσε τὰ ὀνόματα τῆς μητέρας της (Εἰρήνης Δούκαινας) καὶ τῶν ἀδελφῶν της (Ἄννας 32 καὶ Εὐδοκίας 37, καθὼς ἡ Θεοδώρα 38 ἡ τεταρτότοκη ἦταν πάντα παραγκωνισμένη), ὅπως ἐξάλλου ἔκανε καὶ ἡ Ἄννα 32 γιὰ τὶς κόρες της.

'Η δευτερότοκη κόρη τοῦ 'Αλέξιου (α') 15 φαίνεται πῶς ἦταν «ἡ σεμνὴ ἐκείνη Μαρία, ἡ γεννημένη στὴν πορφύρα, τὸ βλάστημα τῆς 'Εδέμ, ποὺ ἀφιέρωσε» ἕνα κομμάτι ἀπ' τὸ τίμιο ξύλο τοῦ σταυροῦ τοῦ Σωτήρα, «τὸ Δένδρον τῆς ζωῆς, στὴν πανύμνητη Παρθένο» [30].

34. 'Ιωάννης (β') Κομνηνός

(γένν. 13. IX. 1087 - † 8. IV. 1143)

'Ο 'Ιωάννης [1] (β') Κομνηνὸς (Δούκας) [2], τριτογενὴς ἀλλὰ πρωτότοκος γιὸς τοῦ 'Αλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας [3], γεννή-

30. A. Frolow, La Relique de la Vraie Croix, ἀριθ. 249, σ. 283-84 (μετὰ τὸ 1085):

Τὸ τῆς 'Εδὲμ βλάστημα τὸ ζωῆς ξύλον
τὸ πορφύρας γέννημα σεμνὴ Μαρία
ἀφιεροῖ σοὶ τῇ πανυμνήτῳ Κόρῃ.

'Η δωρήτρια ταυτίζεται ἀπ' τὸν ἐκδότη πρὸς τὴ δευτερότοκη κόρη τοῦ 'Αλέξιου (α') 15.

34. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 6.

2. Σὲ μιὰ ἐπιγραφὴ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα τοῦ ιδ' αἰ. ποὺ ἀναφέρεται στὸν 'Ιωάννη (β'), λέγεται γι' αὐτόν:

Ἄναξ χαριτώνυμος, ἀριστεὺς μέγας,
'Αλεξίου παῖς, Μανουὴλ φυτοσπόρος,
Κομνηνὸς Δούκας, πορφυρόβλαστος κλάδος.

Βλ. A. Boeckh and J. Franz, Corpus Inscriptionum Graecorum, IV, Berlin 1877, σ. 335, ἀριθ. 8722. Καὶ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1396, παρὰ G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator = Kloster, σ. 41, καὶ παρὰ W. Hörandner, σ. 230, λέει γι' αὐτόν.

ὅρπηξ Κομνηνῶν, εὐθαλὴς Δουκῶν κλάδος.

Καὶ ἀλλοῦ ὁ ἴδιος ποιητής, PG 133, στ. 1393, καὶ W. Hörandner, σ. 336, φέρνει τὸν 'Ιωάννη (β') νὰ λέῃ:

Κομνηνόθεν γὰρ ἐξέφυν καὶ Δουκόθεν.

3. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5(1887), σ. 375· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739· Κίνναμος, σ. 5· Χωνιάτης, σ. 8· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7(1894), σ. 177· Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1393, καὶ W. Hörandner, σ. 336:

γεννᾷ δέ με κράτιστος Αὐσόνων ἄναξ
Κομνηνὸς 'Αλέξιος ἀνὴρ ἰσχύος
Κελτῶν διώκτης καὶ Σκυθῶν καὶ Περσίδος.

θηκε μέρα Δευτέρα, ἐφτὰ ἡ ὥρα τὸ βράδυ, στὶς 13 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1087[4].

Ἦταν, ὅπως λέει ἡ ἀδελφή του Ἄννα Κομνηνή 32, ὅταν γεννήθηκε, «ἕνα ἀγοράκι μὲ μαῦρο δέρμα, μὲ εὐρὺ μέτωπο, μὲ μάγουλα ἀδύνατα, μὲ μύτη οὔτε πλατιὰ οὔτε χαμπουριασμένη, ἀλλὰ κάτι μεταξὺ τῶν δυό, καὶ μὲ μάτια ἀρκετὰ μαῦρα ποὺ φανέρωναν ἕνα ζωντανὸ πνεῦμα»[5].

Σ' αὐτὴ τὴν προσωπογραφία τῆς βρεφικῆς ἡλικίας του, μποροῦμε νὰ προσθέσωμε καὶ κείνη ποὺ μᾶς δίνει ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, ὅταν εἶχε πιὰ ἀνδρωθῆ. «Μᾶλλον κοντὸς στὸ ἀνάστημα καὶ ἄσχημος στὸ πρόσωπο, μὲ μάτια καὶ μαλλιὰ μαῦρα, ὁ αὐτοκράτορας ἐξαιτίας τῆς μαυριδερῆς του ἀπόχρωσης, εἶχε ἐπονομαστῆ Μ α ῦ ρ ο ς»[6].

Ὁ Ἰωάννης στέφτηκε β α σ ι λ ε ὺ ς ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο (α') 15 στὴν ἁγια-Σοφιά, μὲ τὶς εὐχὲς τοῦ πατριάρχη Νικόλαου (γ') τοῦ Κυρδινιάτη (1084-1111), τὴν 1η(;) τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1092[7].

Μνηστεύτηκε ἤδη ἀπ' τὸ 1095 κατὰ τὴ διέλευση τῶν πρώτων Σ τ α υ ρ ο φ ό ρ ω ν ἀπ' τὴν Οὐγγαρία[8], καὶ παντρεύτηκε τὸ 1104/5 τὴν Πυρίσκα

---

4. A. Každan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΚΜ 53/147), σ. 234: Μηνὶ σεπτεμβρίῳ ιγ', ἰνδικτιῶνος ια' ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κῦρ Ἰωάννης, ἡμέρᾳ δευτέρᾳ, ὥρα τῆς νυκτὸς ι'. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, DOP 25 (1971), σ. 248· P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 258 καὶ 343· Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 62.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 63.

6. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 695· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 82. Καὶ οἱ ἑλληνικὲς πηγὲς προσεπιμαρτυροῦν τὴν ἐπωνυμία του Μ α ῦ ρ ο ς· L. Petit, Le Monastère de Notre - Dame de Pitié en Macedoine, IRAIK 6 (1900), σ. 30: Τὸ δὲ πρόσταγμα τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Μαυροϊωάννου ἐχάθη ἐπὶ τῶν Λατίνων. Τοῦ Προδρόμου κυροῦ Θεοδώρου πρὸς τὸν βασιλέα τὸν Μαυροϊωάννην, ἔκδ. E. Legrand, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. I (1880), σ. 38 κεξ.. Διήγησις Αἴνου σταλμένη στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (1975): τοῦ πολυχρονεμένου βασιλιᾶ μας κὺρ Ἰωάννη ποὺ Μαυροϊωάννην τὸν ἔλεγεν ὁ κόσμος, Actes de Zographou, VV 13 (1906), σ. 14: διὰ τοῦτο ὑπέγραψε καὶ ἡ βασιλεία μου σιγιλλίῳ εἰς μνημόσυνον τῶν ἁγιοκοιμήτων βασιλέων πάππων προπάππων, Ἀλεξίου, Μαυροϊωάννου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου κυροῦ Μανουὴλ βασιλέως καὶ τῆς ψυχῆς μου· (πράξη Μαρίας Κομνηνῆς 75). Πρβλ. Ch. Diehl, La société byzantine à l' époque des Comnène, Revue Historique du Sud-Est européen, 6 (1929), σ. 204.

7. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 63· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739· Κίνναμος, σ. 5· Χωνιάτης, σ. 8. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν 32, ὑ. 13.

8. Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 181-82. Πρβλ. K. Ἄμαντος, B', σ. 328· G. Moravcsik, Les relations entre la Hongrie et Byzance à l'époque des Croisades, σ. 3.

(Pyrisca), ποὺ στὸ Βυζάντιο μετονομάστηκε Εἰρήνη, κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας ἁγίου Λαδίσλαου I (1077-1095) καὶ τῆς Ἀδελαΐδας de Rheinfeld (†1090)[9], γεννημένη περὶ τὸ 1089[10].

Ὁ Ἰωάννης κατὰ τὸ γάμο του ἔστεψε τὴν Εἰρήνη β α σ ί λ ι σ σ α[11].

Εἴδαμε κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες ἀναγορεύτηκε ὁ Ἰωάννης (β') αὐτοκράτορας στὶς 15 τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1118, ἐνῶ ὁ πατέρας του ξεψυχοῦσε στὸ παλάτι τῶν Μαγγάνων[12].

Ἡ ἐκκλησιαστική του ὅμως σ τ έ ψ η ὡς αὐτοκράτορα ἔγινε λίγο ἀργότερα, στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118[13], ἀπ' τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης Ἰωάννη (θ') τὸν Ἀγαπητὸ (1111-1134), καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε, ἂν καὶ δὲν μαρτυρεῖται, πὼς μετὰ ἀπὸ ἕνα μικρὸ χρονικὸ διάστημα — γιατὶ κατὰ τὴ στέψη του ὡς αὐτοκράτορα, ἡ γυναίκα του β α σ ί λ ι σ σ α Εἰρήνη ἦταν λεχώνα ἀπ' τὸ Μανουὴλ 81 — ἔστεψε κι αὐτὴ α ὐ γ ο ύ σ τ α, α ὐ τ ο κ ρ α τ ό ρ ι σ σ α.

Εἴδαμε ἐπίσης πῶς συμπεριφέρθηκε ὁ Ἰωάννης (β') τὸ 1119, κατὰ τὴ

---

9. Chronicum Pictum Vindobonense, ed. Florianus, Lipsiae 1883, σ. 210· Turoczi, c. LXIII, ed. Bél, Script. Rerum Hung. I, Vindobonae 1746, σ. 140· Κίνναμος, σ. 9-10: ἐτύγχανε γὰρ δὴ βασιλεὺς Ἰωάννης Εἰρήνην τὴν Βλαδισλάβου παῖδα γυναῖκα γαμετὴν ἤδη πεποιημένος, Πρβλ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator = Kloster, σ. 7.

10. Ὁ γάμος τῶν γονέων της Λαδίσλαου I καὶ Ἀδελαΐδας ἔγινε τὸ 1082· ἡ Ἀδελαΐδα πέθανε τὸ 1090 καὶ ὁ Λαδίσλαος τὸ 1095, βλ. G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 8. Δὲ μπορεῖ νὰ ἦταν ἡ Πυρίσκα - Εἰρήνη πιὸ μεγάλη ἀπ' τὸν Ἰωάννη, γεννημένο τὸ 1087. Τὸ πραγματοποιηθὲν κατὰ τὸ 1095 συνοικέσιο, ἀπόβλεπε σὲ μιὰ σύμπραξη Βυζαντίου καὶ Οὐγγαρίας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν Σ τ α υ ρ ο φ ό ρ ω ν.

11. Ἡ στέψη τῆς συζύγου τοῦ συμβασιλέα δὲ γινόταν ἀπ' τὸν πρῶτο καὶ κύριο αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ἀπ' τὸν σύζυγο - συμβασιλέα, βλ. Καντακουζηνόν, τ. III, σ. 275.

12. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 15, ὑ. 145-155.

13. Ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος σὲ ποίημά του ἀπευθυνόμενο στὸ Μανουὴλ (α') τὸν Κομνηνὸ 81, E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 759-61, καὶ P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 259, τοῦ λέει πὼς γεννήθηκε τὴν ἡμέρα τῆς ἐπετείου τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρα Στέφανου, δηλ. στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη — δὲν πρόκειται γιὰ τὸν πρωτομάρτυρα καὶ ἀρχιδιάκονο Στέφανο ποὺ γιορτάζεται στὶς 27 τοῦ Δεκέμβρη — καὶ πὼς στέφτηκε ἐπίσης, «ἔλαβε τὸ διάδημα τῆς αὐτοκρατορίας», κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ ἴδιου ὁσιομάρτυρα. Ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς πάλι, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (ἔκδ. P. Gautier), σ. 279, στὸν «Βασιλικό του λόγο πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸ καὶ πορφυρογέννητο», τὸν ἀπαγγελθέντα κατὰ τὸ δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ 1143, τοῦ λέει: «Ἅμα τε γὰρ ὁ πατήρ σοι καὶ βασιλεὺς ἀνεζώννυτο τὴν τοῦ κράτους ἀρχὴν καὶ σὺ τῆς γαστέρος ἐξερρήγνυσο», Ἀλλὰ καὶ πρὶν ἐπισημανθοῦν τὰ ἀνωτέρω κείμενα ἀπ' τοὺς ἐρευνητὲς (P. Gautier, L'Obituaire, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 258-60), ποὺ καθαρὰ δείχνουν πὼς ὁ Ἰωάννης (β') στέφτηκε ὡς αὐτοκράτορας

στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118 καὶ πὼς ὁ Μανουὴλ (α') 81 γεννήθηκε τὴν ἴδια μέρα, 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118, καὶ στέφτηκε αὐτοκράτορας στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1143, ἡ διακεκριμένη Βυζαντινολόγος Αἰκατερίνη Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 158-59, ἀπόρριψε τὴν ἄποψη τοῦ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 6, πὼς ὁ Ἰωάννης (β') στέφτηκε ἀπ' τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως στὶς 15 τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1118, καθὼς τόσο ὁ Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 763, ὅσο καὶ ὁ Χωνιάτης, σ. 10-12, δὲν ὁμιλοῦν παρὰ μόνο γιὰ ἀναγόρευση τοῦ Ἰωάννη (β') καὶ ὄχι γιὰ στέψη του ἀπ' τὸν πατριάρχη, καὶ σοφὰ διεῖδε πὼς στὸ σημεῖο τῆς στέψης του ὑπάρχει κενὸ στὶς πληροφορίες τῶν ἱστορικῶν. Ἡ ἄλλη ὑπόθεσή της, πὼς μπορεῖ νὰ δεχτοῦμε γιὰ στέψη τοῦ Ἰωάννη (β') ὡς αὐτοκράτορα τὴ στέψη του ὡς ἁπλοῦ βασιλέα κατὰ τὸ 1092, κατὰ τὴν κρίση μου, δὲν εὐσταθεῖ. Ὁ P. Gautier, L'O › tuair ,ἔνθ' ἀνωτ., σ.260, αὐτὴ τὴ θέση τῆς στέψης τοῦ Ἰωάννη (β') ὡς αὐτοκράτορα καὶ τῆς γέννησης τοῦ Μανουὴλ (α') 81 στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118, ὡς καὶ τῆς στέψης αὐτοῦ τοῦ τελευταίου στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1143, χωρὶς ὁλότελα νὰ τὴν ἀπορρίπτη (βλ. καὶ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 68, ὑ. 1· σ. 79, ὑ. 37· σ. 276, ὑ. 1· σ. 279, ὑ. 13), τὴ βρίσκει ἀκαταλόγιστη (gratuite). Παρασύρεται στὸ νὰ ἐκφέρη αὐτὴ τὴν κρίση, ὡς ὁ ἴδιος λέει, ἀπὸ ἕνα κατάλογο τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων πού συντάχτηκε ἀπὸ σύγχρονο τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ἐκκλησιαστικὸ ὑπομνηματογράφο, πού μετὰ τὴ σημείωση τὴν ἀναφερόμενη στὸν Ἰωάννη (β'), λέει: «Ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὁ πορφυρογέννητος κῦρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, ἐκράτησε μηνὶ αὐγούστῳ ιε', ἰνδικτιῶνος ς', ἔτους ,ςχνα' καὶ ἐβασίλευσεν εὐσεβῶς ἔτη λζ', μῆνας ε', ἡμέρας κγ'». Βλ. Sinaiticus graecus 482 (1117), f. 235v , καὶ ἀπ' τὸ γεγονὸς πὼς ὁ Μανουὴλ (α') 81 βιαζόταν νὰ κατοχυρώση τὴ θέση του ἔναντι τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἰσαάκιου 78 μὲ τὴ στέψη του, καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ περιμένη μέχρι τὶς 28 τοῦ Νοέμβρη γιὰ νὰ στεφτῆ. Ἀλλὰ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ὑπομνηματογράφος τοῦ Σιναϊτικοῦ καταλόγου, κατὰ τὴν κρίση μου, μνημονεύει ὡς ἔναρξη τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') 81 τὴ 15η τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1143, γιατὶ τότε, καθὼς φαίνεται, μετὰ τὴν ἐκλογὴ (κατ' Ἰούλιο τοῦ 1143) πατριάρχη ΚΠόλεως, ἔγινε ἡ ἀναγόρευσή του ἀπ' τὸν κλῆρο τῆς ἁγια - Σοφιᾶς, κατὰ μίμηση τοῦ πατέρα του, πού κι αὐτὸς στὶς 15 τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1118 ἐπίμονα ζήτησε τὴν ἀναγόρευσή του ἀπ' τὸν ἁγιοσοφίτικο κλῆρο, καὶ ἡ ἀναγόρευση ἔγινε μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ πατριάρχη, Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 763. Ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος ἐξαγόρασε τὸν ἁγιοσοφίτικο κλῆρο, κατὰ τὴν ἄφιξή του στὴν ΚΠολη, γιὰ νὰ μὴν ἀντιδράση, Χωνιάτης, σ. 66-7, ἀλλὰ δὲν προέβη τότε ὁ κλῆρος στὴν ἀναγόρευση τοῦ Μανουὴλ (α') 81, γιατὶ δὲν ὑπῆρχε πατριάρχης, γιὰ νὰ δώση τὴ συγκατάθεση. Αὐτὸ ἔγινε ἀφοῦ ἐξελέγη καὶ ἐγκαθιδρύθηκε ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ (β') ὁ Κουρκούας, ὁ Ὀξείτης (Ἰούλιος 1943 - Μάρτης 1946). Αὐτὸ εἶναι ἕνα τρανὸ δεῖγμα τῆς συνεχῶς αὐξανόμενης ἐπιρροῆς τοῦ κλήρου κατὰ τὶς μεταβολὲς στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, πού παρατηρεῖται ἀπ' τὸν ια' αἰώνα, βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 158 καὶ 161. Ὅσο γιὰ τὴ σπουδὴ τοῦ Μανουὴλ (α') 81, δὲν ἔχομε παρὰ νὰ παρατηρήσωμε πὼς ἡ ἀναγόρευσή του στὴν Κιλικία, τοῦ ἔδινε ὅλο τὸ κῦρος καὶ τὴ νομιμότητα ἑνὸς βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίση τὶς διεκδικήσεις τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ πὼς ἦταν ὁλότελα φυσικό, μετὰ τὴν ἀναγόρευσή του καὶ ἀπ' τὸν κλῆρο (15. VIII. 1143) καὶ τὴν ἐμπέδωση τῆς ἀρχῆς του νὰ περίμενε ἕνα τρίμηνο γιὰ νὰ συμπέση ἡ στέψη του μὲ τὴν ἡμερομηνία τῆς στέψης τοῦ πατέρα του, πού συγχρόνως ἦταν καὶ ἐπέτειος τῆς δικῆς του γέννησης. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ὁ Ἰωάννης (β') στέφτηκε αὐτοκράτορας στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118, τὴν ἴδια μέρα πού γεννήθηκε ὁ τεταρτότοκος γιός του Μανουὴλ 81, ὁ ὁποῖος πάλι στέφτηκε αὐτοκράτορας στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1143.

συνωμοσία πού ὀργάνωσε ἐναντίον τῆς ζωῆς του ἡ ἀδελφή του Ἄννα 32[14]· ἀπηύθυνε τότε στὸ μεγάλο δομέστικο Ἰωάννη Ἀξοῦχο, πού τοῦ ὑπόδειξε νὰ ἐπιστρέψη στὴν ἀδελφή του τὴν περιουσία της, ἕνα λόγο πού ἀξίζει νὰ ἀναφέρωμε: «Θὰ ἤμουν ἀνάξιος νὰ βασιλεύω, ἂν ἐσύ γιὰ τὴν οἰκογένειά μου κριθῆς πιὸ φιλάνθρωπος ἀπὸ μένα καὶ ἀνώτερος πρόχειρου καὶ περιττοῦ κέρδους»[15].

Ἡ ὑπερεικοσιτετράχρονη βασιλεία τοῦ Ἰωάννη (β')[16], «βασιλεία ἀρετῆς»[17], ἀλλὰ καὶ βασιλεία ἑνὸς αὐτοκράτορα - στρατιώτη[18], ὑπῆρξε μιὰ δοξασμένη καὶ ἀκατάπαυστη σειρὰ νικηφόρων ἐκστρατειῶν[19].

Μετὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων μὲ τὴ Βενετία καὶ τὶς νίκες του ἐναντίον τῶν Πετσενέγκων (1122), τῶν Σέρβων καὶ τῶν Οὔγγρων, ὁ Ἰωάννης (β') μπόρεσε τέλος, κατὰ τὸ 1130, νὰ στραφῆ πρὸς τὴν Ἀνατολή, ὅπου ὁ κύριος ἀντίπαλος στὴ Μ. Ἀσία, δὲν ἦταν πιὰ τὸ σουλτανάτο τοῦ Ἰκονίου, πού λόγω ἐσωτερικῶν διενέξεων εἶχε ἐξασθενήσει, ἀλλὰ τὸ ἐμιράτο τῶν Δανισμενδιτῶν στὴ Μελιτηνή.

Ὅταν ὁ Ἰωάννης (β') στὶς ἀρχὲς τοῦ 1135 ἔφτασε στὰ νοτιοανατολικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, εἶχε μπροστά του ἕνα ἄλλο πρόβλημα νὰ ἐπιλύση, πρὶν

---

14. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 48-51.

15. Χωνιάτης, σ. 17.

16. Χωνιάτης, σ. 62· εἶναι λάθος τοῦ Κίνναμου, σ. 29, πού λέει πὼς βασίλευσε ἔτη 25 καὶ μῆνες 7.

17. Ch. Diehl, La société byzantine, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 204.

18. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτάφιοι τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1394· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 337, στίχ. 54-7:

καὶ ταγματαρχῶν καὶ στραταρχῶν ἐν μάχαις
τὸν στρατιώτην οὐκ ἀπηρνούμην ὅμως,
ἀλλὰ πρὸ πάντων συρραγείσης τῆς μάχης
ἐγὼ κατ' ἐχθρῶν ἐξεγύμνουν τὴν σπάθην.

19. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1394· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 337, στίχ. 44-9:

οὐκ εἶδεν ἡμέρα με καμάτων δίχα,
οὐκ ἔσχε νὺξ μία με χωρὶς φροντίδων.
οὐ τὰς φλογώσεις τοῦ θέρους ὑπεστάλην,
οὐ τὰς πιλήσεις τοῦ κρύους, οὐ τὰς βίας·
ὡς ἀκάμας δὲ πάντα τὸν ζωῆς χρόνον
κυκλῶν ἐκύκλουν τὴν ὅλην οἰκουμένην.

Χωνιάτης, σ. 57: ὀλίγα τοῖς ἀνακτόροις προσέμεινα· ὁ βίος σχεδόν μοι ἅπας ἐπὶ σκηνῆς, καὶ τὸ αἰθριάζειν ἀεί μοι περιεσπούδαστο. Πρβλ. A. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 508.

μπορέση νὰ περάση στὸν κύριο σκοπό του, τὴν ὑποταγὴ τοῦ λατινικοῦ πριγκιπάτου τῆς 'Αντιόχειας. 'Ο δρόμος πρὸς τὴ Συρία εἶχε κοπῆ ἀπ' τὸ πριγκιπάτο τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας, κρατίδιο ποὺ εἶχε δημιουργήσει ὁ 'Αρμένιος πρίγκιπας Rouben I (1080-1095), καθὼς ἐγκατάστησε τὴν ἡγεμονία του στὴν περιοχὴ τοῦ ὄρους Ταύρου τῆς Κιλικίας ἀπ' τὸ 1071.

'Ο πρίγκιπας τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας Λέων I (1129-1137), ἕνας ἀπόγονος τοῦ Rouben I, μὲ τὴ βοήθεια τῶν σταυροφορικῶν Κρατῶν, εἶχε ἀποκτήσει μετὰ τὸ 1129 τὶς πιὸ σπουδαῖες θέσεις τῆς Κιλικίας καὶ εἶχε εἰσχωρήσει σὰ σὲ μιὰ προεξοχὴ μεταξὺ τῶν Βυζαντινῶν συνόρων καὶ τοῦ πριγκιπάτου τῆς 'Αντιόχειας.

'Η ἐκστρατεία τοῦ 'Ιωάννη (β') ἐναντίον τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1137, πῆρε τὴ μορφὴ μιᾶς θριαμβευτικῆς πορείας: ἡ Ταρσός, τὰ "Αδανα, ἡ Μαμίστρα ἔπεσαν ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη· ὁ πρίγκιπας τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας ζήτησε τὴ σωτηρία του στὴ φυγή, ἀλλὰ τὸ ἑπόμενο ἔτος ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Βυζαντινῶν, οἱ ὁποῖοι τὸν μετάφεσαν στὴν ΚΠολη μαζὶ μὲ τοὺς δυὸ γιούς του.

Καθὼς ἡ Κιλικία ὑποτάχτηκε, ὁ δρόμος πρὸς τὴ Συρία ἦταν ἐλεύτερος, καὶ ἀπ' τὸν Αὔγουστο τοῦ 1137, ὁ 'Ιωάννης (β') βρισκόταν κάτω ἀπ' τὰ τείχη τῆς 'Αντιόχειας. 'Η πόλη ὑποτάχτηκε μετὰ ἀπὸ βραχύχρονη πολιορκία· ὁ ἡγεμόνας της Raymond de Poitiers (1136-1149), ἕνας γαμβρὸς τοῦ Βοημούνδου II (1126-1130), ὁρκίστηκε πίστη στὸν αὐτοκράτορα καὶ ὕψωσε στὴν ἀκρόπολη τῆς πόλης τὴν αὐτοκρατορικὴ σημαία.

"Ενα χρόνο ἀργότερα, ἐπιστρέφοντας ὁ αὐτοκράτορας στὴν 'Αντιόχεια, μπῆκε θριαμβευτικὰ ὡς ἐπικυρίαρχος στὴν πόλη, περιστοιχιζόμενος ἀπ' τοὺς γιούς του, τοὺς αὐλικούς, ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιῶτες του [19α]. «Στὶς πύλες τῆς πόλης ὁ αὐτοκράτορας ἔγινε δεκτὸς ἀπ' τὸν πατριάρχη καὶ τὸν κλῆρο· ἡ θριαμβευτικὴ παράταξη βάδισε μέσα ἀπ' τοὺς στολισμένους δρόμους τῆς πόλης, ἐνῶ στὸ πλευρὸ τοῦ αὐτοκράτορα βρισκόταν ὁ πρίγκιπας Raymond· προχωρώντας ἔτσι ἀνάμεσα σ' ἕνα πλῆθος ἀνθρώπων ποὺ ἔψελναν ὕμνους καὶ ψαλμοὺς κάτω ἀπ' τὸν ἦχο μουσικῆς, ὁ 'Ιωάννης (β') πῆγε πρῶτα στὴ μητρόπολη καὶ σὲ συνέχεια στὸ παλάτι» [20].

Κατὰ τὰ τέλη ὅμως τῆς βασιλείας του, οἱ σχέσεις του μὲ τὰ σταυροφορι-

---

19α. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 110 κεξ., 119 κεξ.· G. Ostrogorsky, **Histoire**, σ. 398-400· A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 509-12.

20. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 658-61· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 46-49.

ΟΙΚΟΣ ΒΡΥΕΝΝΙΩΝ

1. [Νικηφόρος] Βρυέννιος X Ἄννα κουροπαλάτισσα
κουροπαλάτης καί δούξ Μακεδονίας καί Καππαδοκίας,
γενν. περί τό 1005, στασιάσας καί τυφλωθείς τό 1057

2. Νικηφόρος Βρυέννιος, γενν. περί τό 1030/35· στασιάσας καί τυφλωθείς τό 1078, δούξ Ἀδριανούπολης τό 1094

3. Ἰωάννης Βρυέννιος, γενν. περί τό 1035, κουροπαλάτης καί μέγας δομέστικος τῆς Δύσης τό 1078

4. Ἀνώνυμος, γενν. τό 1062, πατρίκιος τό 1078

5. Ἀνώνυμος, γενν. περί τό 1065

6. Ἀνώνυμος, γενν. περί τό 1060 X 1077 Ἑλένη Ταρχανειώτισσα

7. Νικηφόρος Βρυέννιος, γενν. 1081 X 1097 Ἄννα Κομνηνή 32

8. Ἀνώνυμη X 1100 Μαριανός Μαυροκατακαλών

9. Ἀνώνυμος

10. Ἀνώνυμος

11. Ἀνώνυμος

12. Ἀνώνυμος

13. Ἀνών. Βρυέννιος X 1117/24 Ἄννα Κ. 72

14. Ἀνώνυμος

15. Νικηφόρος Βρυέννιος X 1152 Εἰρήνη Κοντοστεφανίνη Κομνηνή 136

16. Ἰωσήφ Βρυέννιος X 1128 Μαρία Κομνηνή 85

κὰ Κράτη τῆς 'Ανατολῆς, ὅλο καὶ χειροτέρευαν, καὶ τὸ 1142, ὁ Raymond τῆς 'Αντιόχειας, καθὼς ὑποστηριζόταν ἀπ' τὸ λατινικὸ κλῆρο διέρρηξε τὶς συμφωνίες ποὺ ὁ 'Ιωάννης (β') εἶχε κλείσει μαζί του [20α].

'Ο αὐτοκράτορας ἀποφάσισε τότε νὰ ἐξαπολυθῆ σὲ μιὰ νέα ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ λατινικοῦ πριγκιπάτου τῆς 'Αντιόχειας, ἡ ὁποία δὲν ἦταν μέσα στὴ σκέψη του παρὰ ὁ πρόλογος μιᾶς ἐκστρατείας πιὸ σπουδαίας [21]. Μοιάζει πὼς ἔθρεψε τὸ σχέδιο νὰ ἀποκαταστήση τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία πάνω σὲ ὅλη τὴ λατινικὴ 'Ανατολὴ καὶ στὴν Παλαιστίνη, μὲ μιὰ ἔννοια πολὺ πιὸ ἔντονη ἀπ' αὐτὴ τῆς ψιλῆς ἐπικυριαρχίας [22].

'Αλλὰ ὁ ἀναπάντεχος θάνατός του ἀνέκοψε αὐτὰ τὰ σχέδια [23]. Κατὰ τὴ διάρκεια ἑνὸς κυνηγίου ἀγριοχοίρων μέσα στὰ βουνὰ τῆς Κιλικίας, τὰ λεγόμε-

---

20α. Γιὰ τὴ συμφωνία, βλ. F. Dölger, Regesten, II, σ. 61.

21. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 401· A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 512-13.

22. Κίνναμος, σ. 25: καὶ ὁ βασιλεὺς ἐλπίσιν ἤδη θανάτου τὴν ψυχὴν κατασείεσθαι ἤρχετο, καὶ μάλισθ' ὅτι μηδὲ πέρατι τὸν σκοπὸν ἔδωκε, ὃν περὶ τῆς ἐς Παλαιστίνην ἐπιδημίας πάλαι ὠδινήσας ἔφθη. Χωνιάτης, σ. 56: διαπτάσθαι δὲ... εἰ καὶ μέγα τοῦτο εἰπεῖν, πρὸς Παλαιστίνην αὐτήν, Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ 'Ιωάννην (β'), ἔκδ. W. Regel, σ. 338: θαρσεῖτε, ὦ φιλόχριστοι καὶ ὅσοι διὰ Χριστὸν ἐνόδιοι καὶ ἀπόδημοι (Πρὸς 'Εβραίους, ια' 13), μηκέτι φονῶσαν χεῖρα δέδιτε· βασιλεὺς φιλόχριστος ταύτην εἰς δεσμὰ παρῆξε καὶ ξίφος κατέαξεν ἄδικον. ἀλλὰ γὰρ ἐκείνοις μέν, ὦ βασιλεῦ, τὴν ἐπὶ τὴν κάτω ταύτην καὶ φαινομένην 'Ιερουσαλὴμ ἀκριβῶς ἐξελέανας, σαυτῷ δ' ἑτέραν θειοτέραν ὁδὸν καὶ μάλα εὐρεῖαν ἀνέῳξας, τὴν εἰς 'Ιερουσαλὴμ δηλαδὴ τὴν ἄνω καὶ ἱεράν. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι (ἔκδ. P. Gautier), Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον, σ. 289: Μᾶλλον δὲ (ὁ 'Ιωάννης β') ἠπείλει μὲν τοῖς βαρβάροις, ἐπόθει δὲ τὰς τοῦ Σωτῆρος διατριβάς, τὴν Βηθλεὲμ ἐκείνην, τὴν Ναζαρέτ, τὴν Καπερναούμ, τὴν ἱερὰν Βηθανίαν, ἀφ' ἧς εἰς οὐρανοὺς ἀνελήλυθε, μηδὲ κατὰ μικρὸν τῶν οὐρανῶν ἀποστάς· ἐπόθει τὸ ὄρος τὸ θεῖον, ἐν ᾧ μικροῦ στερροτέρας ἀφῆκε τῶν ὄψεων ἀστραπάς· ἐπόθει προσουδίσαι τῷ τάφῳ τὴν κεφαλήν, ὅπου ὡς λέων ὁ Λόγος κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο καὶ ὡς σκύμνος ἀνέθορεν· ἐπόθει τοῦ θεοῦ τὰ ἴχνη καταμαθεῖν τὰ ὡς ὄντως ἀνεξιχνίαστα, ὅπου τῶν κριμάτων αὐτοῦ τὰς ἀβύσσους ἀπέρρευσεν. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 692· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 77-9. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnene, τ. II, σ. 191· A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 512-13· Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 329· G. Ostrogosky, Histoire, σ. 401: Il paraît avoir nourri le projet de restaurer également la domination byzantine sur la Palestine· Δ. Ζακυθηνός, τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 37.

23. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα Μανουήλ, σ. 289: 'Αλλ' οὐδὲν τῆς ἐπιθυμίας ἀπώνατο· φθάνει γὰρ τοῦ πόθου τὸ τέλος ἕτερον τέλος ὁ θάνατος. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ 'Ιωάννης (β') πεθαίνοντας, σύμφωνα μὲ τὸν Χωνιάτη, σ. 56, εἶπε: οἷς τρόποις τὸ θεῖον ἐπίσταται, οὔκουν δέδεκται πέρας τὰ προσδοκώμενα,

να Φωλιὲς τῶν Κοράκων[24], τραυματίστηκε στὰ ἄκρα δάχτυλα τοῦ δεξιοῦ του χεριοῦ[25] ἀπὸ ἕνα βέλος τῆς φαρέτρας του, κατὰ τὴν προσπάθειά του νὰ χτυπήση ἕνα ἀγριογούρουνο.

Ὁ αὐτοκράτορας δὲν ἔδωσε στὴν ἀρχὴ σημασία στὸ τραῦμα του, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἄργησε, μετὰ καὶ τὴν ἐπέμβαση τῶν γιατρῶν, νὰ πάρη μιὰ τροπὴ θανατηφόρο[26]. Ἦταν τὸ βέλος τῆς φαρέτρας του δηλητηριασμένο, αὐτὸ ποὺ ἔκανε τὴν ἀμυχὴ στὰ δάχτυλα τοῦ ἡγεμόνα[27];

Ἀμέσως μετὰ τὸν τραυματισμό του οἱ γύρω του τοῦ ἔβαλαν πάνω στὴν πληγὴ ἕνα κομμάτι δέρμα ἀπ' τὸ πέδιλό του γιὰ νὰ συγκρατήση τὸ αἷμα[28], καὶ αὐτὸ ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ, γιατὶ ἄφησε τὸ δηλητήριο τῆς ἀκίδας νὰ διαρρεύση στὸ ὑπόλοιπο σῶμα[29].

Ὅταν τὴν ἄλλη μέρα τὰ δάχτυλα τοῦ αὐτοκράτορα πρήστηκαν καὶ πονοῦσε πολύ, προσκλήθηκαν οἱ γιατροὶ ποὺ ἔβγαλαν τὸ δέρμα καὶ τοῦ ἔβαλαν φάρμακα. Καθὼς σὲ τίποτε αὐτὰ δὲν ὠφέλησαν, προχώρησαν σὲ χειρουργικὴ ἐπέμβαση, ἀποκόπτοντας τὸ πληγωμένο μέρος, ἀλλὰ καὶ πάλι τὸ πρήξιμο προχωροῦσε ἀπ' τὰ δάχτυλα στὸν καρπό, στὴν παλάμη, στὸν πῆχυ, στὸ βραχίονα, καὶ ὁ αὐτοκράτορας ἔχασε τὶς ἐλπίδες του γιὰ ζωή[30].

24. Χωνιάτης, σ. 53: ἅπερ λόγος ἐρεῖ Κοράκων νοσσιὰς κικλήσκεσθαι, Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 210-11.

25. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 291: τὴν δεξιὰν τῷ τραύματι βαρυνόμενος·

26. Χωνιάτης, σ. 54-5· Κίνναμος, σ. 24-5· Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4020-25· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 210-11· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 693· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 79-80.

27. Ὁ Κίνναμος, σ. 24, λέει πὼς ἡ ἀκίδα εἶχε δηλητήριο· ὁ Χωνιάτης, σ. 54, καὶ οἱ ἀντιγραφεῖς του, ὁ Εὐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4019, καὶ ὁ Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 210, ρητὰ λένε πὼς τὰ βέλη ἦσαν ἰοβόλα. Ἀπ' τοὺς δυτικοὺς ὁ Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 693· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 80, καὶ ὁ Otton de Freisingen, Chronicon, σ. 354, λένε τὰ ἴδια. Ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ, σ. 289-91· ὁ Ἰωάννης Τζέτζης, σὲ ποίημά του θρηνητικὸ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη (β΄), παρὰ R. Browning, The death of John II Comnenus, B 31 (1961), σ. 233· ὁ Γρηγόριος ὁ Πρεσβύτερος, συνεχιστὴς τοῦ ἀρμενικοῦ χρονικοῦ τοῦ Ματθαίου Ἐδέσσης, ἔκδ. E. Dulaurier, Bibliothèque historique armenienne, 1858, σ. 325· καὶ τὸ Bustan (ἀραβικὸ χρονικό), ἔκδ. C. Cahen, Bulletin de l' Inst. d' Études orientales de Damas, 1938, σ. 126, δὲ μιλᾶνε γιὰ βέλη δηλητηριασμένα.

28. Κίνναμος, σ. 24· Χωνιάτης, σ. 54· Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4020· Σκουταριώτης, σ. 210.

29. Κίνναμος, σ. 24: ἀλλ' ἦν ἐκεῖνο τῆς εἰσέπειτα φλεγμονῆς αἴτιον.

30. Κίνναμος, σ. 24-5· Χωνιάτης, σ. 54-5· Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 402· Σκουταριώτης, σ. 210-11.

Αὐτὸ εἶναι σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ ἱστορικὸ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Ἰωάννη (β΄) στὸ κυνήγι, ποὺ ἔχει ἀρκετὰ κενά, ἐνῶ συγχρόνως δημιουργεῖ κάποιες σοβαρὲς ἀπορίες.

Ἤδη οἱ σύγχρονοί του διατύπωσαν — κατὰ τρόπο ὅμως ποὺ ἐπιδέχεται διάφορες ἑρμηνεῖες — τὶς ἀπορίες τους.

Ὁ γνωστός μας ρήτορας, φιλόσοφος, θεολόγος, ἰατρὸς καὶ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως (1143-1156;) Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικὸς στὸν πανηγυρικό του λόγο ποὺ ἀπηύθυνε στὸ γιὸ καὶ διάδοχο τοῦ Ἰωάννη (β΄), τὸν Μανουὴλ (α΄) τὸν Κομνηνό 81, κατὰ τὸ δεύτερο ἑξάμηνο τοῦ 1143, ἀφοῦ κάνει λόγο γιὰ τὸ σχέδιο τοῦ Ἰωάννη (β΄) πρὸς κατάχτηση τῆς Παλαιστίνης, μιλώντας γιὰ τὸν ἀναπάντεχο θάνατό του, λέει (πρὸς τὸν Μανουὴλ [α΄) 81]: «Ὦ τραῦμα ἀδιανόητο, ὦ δεξὶ χέρι ἀνίκητο ποὺ δὲν ἤξερε τὸν τρόμο, τότε ἀχρηστεύτηκε δὲ ξέρω ἀπὸ ποιόν. Ποιὸς νάρκωσε τὴν ἀκαταπόνητη αὐτὴ δεξιά, ποιὸς παράλυσε αὐτὸ τὸ χέρι ποὺ συνεχῶς βρισκόταν σὲ κίνηση;...ἀπὸ κεῖ ὁ φθόνος, σὰν ἄλλος μαχητής, τοῦ πῆρε τὸ χέρι καὶ τὸν κατάβαλε, καὶ τὸ πάθος ἀνάτρεχε στὶς πρῶτες ἀρχές»[31].

Καὶ ὁ ποιητὴς Ἰωάννης Τζέτζης λέει γιὰ τὸ θάνατό του, πὼς ὁ ἡγεμόνας «δαμάστηκε ἀπὸ ξίφος ἀσθενέστατου χεριοῦ», κ' ἔπειτα ἀπευθυνόμενος στὸ νεκρὸ τοῦ λέει: «Πῶς συγκρατήθηκες νὰ ὑποστῆς αὐτό, ἐσὺ ποὺ ἦσουν ἀκράτητος στὴ δύναμη, ποιὸ ἦταν αὐτὸ τὸ πανάθλιο χέρι ποὺ ἄντεξε νὰ σπρώξη σὲ σένα τὸ ξίφος, πῶς δὲ λάθεψε, πῶς κατάφερε ὁλότελα νὰ πετύχη, νὰ σὲ βρῆ καὶ νὰ σὲ χτυπήση εὔκολα; Ὅλος ὁ κόσμος ἀπόρησε, ἐξεπλάγη, μὴ μπορώντας νὰ καταλάβη πῶς ἔτσι ἔπεσες οἰκτρὰ καὶ ἀξιολύπητα»[32].

Μήπως ἡ ἐπίθεση τοῦ δέρματος ἀπ' τὸ πέδιλό του, πάνω στὴν πληγή, εἶχε ὕποπτα ἐλατήρια; Μήπως ἕνας ἀπ' τοὺς γιατροὺς ἔγινε ὄργανο τῶν Λατίνων καὶ τῶν λατινοφρόνων στοιχείων τοῦ στρατοῦ ποὺ ἤθελαν νὰ ματαιώσουν τὴν πρὸς Παλαιστίνη πορεία, καὶ ἔρριξε δηλητήριο μαζὶ μὲ τὰ φάρμα-

31. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ, σ. 290-91: Ὦ ἀτοξεύτου τοξεύματος καὶ παραλόγου τραύματος, ὦ δεξιᾶς ἀνικήτου καὶ ἀτρεμεῖν μὴ ἐπισταμένης, τότε δὲ παρειμένης οὐκ οἶδ' ὑπὸ τίνος. Τίς ἐπήγαγε νάρκωσιν ἐπὶ τὴν ἀκάματον δεξιάν, τίς συνέστειλε χεῖρα ἐκείνην κινουμένην ἀκάθεκτα;... ἐκεῖθεν γὰρ ὁ φθόνος αὐτὸν ὥσπερ παλαιστὴς ἀποχειρισάμενος καταβέβληκε, καὶ τὸ πάθος ἀνέτρεχεν ἐπὶ τὰς πρώτας ἀρχάς.

32. Ἰωάννης Τζέτζης, Ἰαμβικοὶ (στίχοι) πρὸς βασιλέα κταθέντα θρηνητικοί, παρὰ R. Browning, ἔνθ' ἀνωτ., B 31 (1961), σ. 233-34. Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὸν βασιλέα Ἰωάννη (β΄), καθὼς ξέρομε τὶς συνθῆκες θανάτου τῶν ἄλλων αὐτοκρατόρων, ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α΄) 15 ὡς τὸν Ἀλέξιο (ε΄) Μούρτζουφλο Δούκα.

κα στὴν ἐλαφρὰ πληγὴ τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ αὐτὸ εἶναι ἡ νάρκωση τοῦ πανηγυριστῆ καὶ τὸ ξίφος τοῦ ποιητῆ;

Κάτι τέτοιο προσπάθησαν μερικοὶ νὰ κάνουν πιστευτό [33], ἐνῶ ἄλλοι ἀποφάνθηκαν πὼς οἱ προσαγόμενες μαρτυρίες γιὰ τὴ στήριξη μιᾶς τέτοιας θέσης δὲν ἀντέχουν στὸν ἔλεγχο [34].

Σὲ συνέχεια, βλέπομε νὰ ἐπιβάλλεται ὡς διάδοχος τοῦ ἑτοιμοθάνατου αὐτοκράτορα, ὁ τεταρτότοκος γιός του Μανουὴλ 81 [35], ποὺ ἦταν γνωστὸς λατινόφιλος [36], καὶ ὄχι ὁ τριτότοκος Ἰσαάκιος 78, ποὺ εἶχε τὰ νόμιμα δικαιώματα καὶ ἦταν ὁ ἐκλεκτὸς τῆς ἰθαγενοῦς μερίδας [37], καὶ σ' αὐτό, τὸν κύριο ρόλο ἔπαιξαν οἱ Λατίνοι ποὺ βρίσκονταν στὴν ὑπηρεσία τῆς Αὐτοκρατορίας [38].

Ἐπίσης παρατηροῦμε πὼς ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπίσημη ἄποψη ποὺ διερμηνεύουν ὁ Ἰωάννης Κίνναμος [39] καὶ ὁ Νικήτας Χωνιάτης [40], ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ εἰσηγήθηκε τὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ νεώτερου γιοῦ του Μανουὴλ 81 καὶ τὸν παραμερισμὸ τοῦ πρεσβύτερου Ἰσαάκιου 78, ὁ Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικὸς μᾶς λέει πὼς πρῶτα «ὅλοι, ὁ στρατός, ὁ δῆμος, ὁ πολὺς λαός, τὸ ἱππικὸ καὶ τὸ πεζικό, οἱ γύρω ἀπ' τὴ σκηνὴ τοῦ αὐτοκράτορα, τὸ γαλανὸ ἔθνος κι αὐτοὶ ποὺ ἔφεραν τοὺς ἑτερόστομους πελέκεις (=οἱ ξένοι δυτικοὶ καὶ οἱ Βάραγγοι) καὶ οἱ αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς καὶ εὐνοούμενοι, μὲ μιὰ φωνή, κηρύχτηκαν μὲ τὸ μέρος τοῦ Μανουὴλ 81, κ' ἔπειτα ὁ πατέρας καὶ αὐτοκράτορας ἐπιψήφισε στὶς ψήφους τῶν ὅλων, συγκατανεύοντας κι αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ Μανουὴλ 81» [41], πράμα ποὺ δείχνει πὼς ὁ ἑτοιμοθάνατος μονάρχης κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῶν ὀπαδῶν τοῦ Μανουὴλ 81 καὶ τῶν Λατίνων, προτίμησε αὐτὸν

---

33. Πρῶτος ὁ R. Browning, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 229-35, ἀνακίνησε τὸ ζήτημα γιὰ δολοφονία τοῦ Ἰωάννη (β'), ἐνῶ ὁ Δημ. Πολέμης, The Doukai, σ. 136, ἀριθ. 108, μὲ βάση τὸν ἀνωτέρω R. Browning, ἀποφάνθηκε πὼς «προφανῶς ὁ Ἰωάννης (β') δολοφονήθηκε».

34. Βλ. P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 291, ὑ. 62.

35. Κίνναμος, σ. 26-8· Χωνιάτης, σ. 56 καὶ 61.

36. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. II, σ. 694-95 καὶ 1079· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 81-2 καὶ 423· Χωνιάτης, σ. 265. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 192 καὶ 226· R. Browning, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 234.

37. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 192· R. Browning, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 234.

38. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ, σ. 291.

39. Κίνναμος, σ. 27-8.

40. Χωνιάτης, σ. 56-61.

41. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 291.

τὸν τελευταῖο ἀπ' τὸ γιό του Ἰσαάκιο 78 ποὺ εἶχε τὰ νόμιμα δικαιώματα διαδοχῆς στὸ θρόνο [42].

Ὁ Ἰωάννης (β') ποὺ παραστάθηκε κατὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ γιοῦ του Μανουὴλ (α') 81 σὲ αὐτοκράτορα, κατὰ τὴν 6η ἢ 7η τ' Ἀπρίλη τοῦ 1143 [43], ἐπέζησε δυὸ ἢ μιὰ μέρα μετὰ ἀπ' αὐτή.

Περιμένοντας τὸ τέλος του, κάλεσε ἕνα ἱερομόναχο, καταγόμενο ἀπ' τὴν Παμφυλία, περίφημο γιὰ τὴν ἁγιότητα τῆς ζωῆς του, καὶ ζήτησε ἀπ' αὐτὸν νὰ ἐξιλεώση γιὰ χάρη του τὸ Θεό [44], καὶ πέθανε στὶς 8 τ' Ἀπρίλη (τοῦ 1143) [45], κοντὰ στὴν Ἀναζαρβὸ τῆς Κιλικίας [46].

Ὁ νεκρός του, ποὺ μεταφέρθηκε διὰ θαλάσσης στὴν ΚΠολη, ἔφτασε ἐκεῖ κατὰ μήνα Μάη-Ἰούνιο (1143), ἔγινε τιμητικὰ δεχτὸς ἀπ' τὴ σύγκλητο καὶ τάφηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα [47].

Ὁ Ἰωάννης (β') ὁ Κομνηνὸς θεωροῦνταν ἀπ' τοὺς συγχρόνους του ὡς ἕνας μεγάλος μονάρχης, ἄξιος μόνο ὕμνων καὶ ἐπαίνων. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης [48] καὶ ὁ Συνεχιστὴς τοῦ Κωνσταντίνου Μανασσῆ [49], τὸν ὀνομάζουν κορωνίδα τῶν αὐτοκρατόρων ποὺ προῆλθαν ἀπ' τὴ γενιὰ τῶν Κομνηνῶν. Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ἀφιερώνει μιὰ ἀπέριττη νεκρολογία, ποὺ πολλοὶ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου θὰ ζήλευαν.

Ὁ Ἰωάννης (β'), γράφει, «κατὰ τρόπο ἄριστο κυβέρνησε τὴν Αὐτοκρατορία· εὐσεβὴς πρὸς τὸ Θεό, καθὼς ἦταν, καὶ αὐστηρὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του στὴ ζωή του, διακρίθηκε γιὰ τὶς τακτικὲς δωρεὲς ποὺ χορηγοῦσε στοὺς ὑπηκόους του καὶ γιὰ τοὺς πολὺ ὡραίους καὶ μεγάλους ναοὺς ποὺ ἀπ' τὰ βάθρα τους ἀνήγειρε. Ἀπὸ κάθε ἄλλον πιὸ πολὺ εἶχε τὴ συναίσθηση νὰ ἀφήση στοὺς μεταγενέστερους τὴ θύμηση τοῦ καλοῦ του ὀνόματος, καὶ γι' αὐτὸ ὅλοι τὸν τιμοῦσαν.

Ἐχτρὸς τῆς ἄσκοπης πολυτέλειας καὶ τῆς σπάταλης ἀσωτείας, ἔγινε στὸ παλάτι καὶ στὴν αὐλὴ τὸ ὑπόδειγμα μιᾶς μετρημένης ζωῆς, χωρὶς διασκεδά-

---

42. Χωνιάτης, σ. 66.

43. Ὁ P. Gautier, εἰς L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 258, λέει 5 ἢ 6 τ' Ἀπρίλη 1143, ἐνῶ εἰς Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 76, ὑ. 25, λέει 6 ἢ 7 τ' Ἀπρίλη.

44. Κίνναμος, σ. 25. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 193.

45. Κίνναμος, σ. 29. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 193.

46. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ, σ. 290· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 695· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 82.

47. Κίνναμος, σ. 31· Χωνιάτης, σ. 67· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 290.

48. Χωνιάτης, σ. 63.

49. Συνεχιστὴς Κωνστ. Μανασσῆ εἰς Mélanges G. Schlumberger, τ. I, σ. 277.

σεις, γιορτὲς καὶ τεράστια ἔξοδα. Μὲ ἁπλότητα παρακολουθοῦσε τὴ συμπεριφορὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν πριγκίπων καὶ τῶν ἄλλων αὐλικῶν τοῦ περιβάλλοντός του, ἐκτείνοντας τὴν προσοχή του μέχρι ποὺ νὰ περιεργάζεται τὸν τρόπο τῆς κουρᾶς, τῆς περιβολῆς, τῆς ὑπόδησης καὶ τῆς δίαιτάς τους, καὶ δὲν ἐπέτρεπε νὰ εἰπωθῆ μπροστά του λόγος ἀργὸς ἢ ἄπρεπος.

Καὶ ἐνῶ τέτοια ἦταν ἡ πολιτεία του, δὲ στεροῦνταν συγχρόνως κάποιας χάρης καὶ δὲν παρουσιαζόταν σ' αὐτοὺς ποὺ μὲ μεγάλη εὐκολία δεχόταν αὐστηρὸς καὶ κατσουφιασμένος, ἀλλὰ πρόσχαρος καὶ ἕτοιμος νὰ καλωσορίση καὶ κεῖνον ποὺ ἦταν ντυμένος μὲ κομψότητα ἀλλὰ σεμνὰ καὶ κεῖνον ἀκόμη ποὺ ἤξερε νὰ πῆ ἕνα ἀξιόλογο ἀστεῖο καὶ νὰ προκαλέση τὸ γέλοιο. Ὄχι τηρητὴς τῆς ἀπόλυτης ἐγκράτειας καὶ τῆς τέλειας ἀκρίβειας, πέρασε τὴν αὐτοκρατορική του ζωή — πράμα σπάνιο στοὺς αὐτοκράτορες — χωρὶς ποτὲ κατὰ κυριολεξία νὰ ἐπιβάλη τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου ἢ τοῦ σωματικοῦ ἀκρωτηριασμοῦ σὲ κανένα καὶ ἀπόσπασε τοὺς ἐπαίνους ὅλων τῶν ὑπηκόων του»[50].

Εἶναι χαρακτηριστικὸ ποὺ πρῶτος αὐτὸς ἐπονομάστηκε Κ ο λ ο ϊ ω ά ν ν η ς[51] καὶ ἀπ' τοὺς ξένους Κ α λ ό ς (Calo)[52].

Ὁ Ἰωάννης Κίνναμος μιλώντας γιὰ τὸ θρίαμβο ποὺ τέλεσε στὴν ΚΠολη μετὰ τὴν πρώτη ἅλωση τῆς Κασταμόνας, λέει, πὼς οἱ Βυζάντιοι «εἶδαν ἕνα θαῦμα, ποὺ εἶχαν νὰ τὸ δοῦν ἀπ' τὸν καιρὸ ποὺ βασίλευαν ὁ Ἡράκλειος καὶ ὁ Ἰουστινιανός»[53].

Ὁ ἱστορικὸς καὶ ποιητὴς μοναχὸς Ἐφραίμιος τὸν ὀνομάζει «τρισαριστέα μέγαν»[54] καὶ «συστοιχία ἀρετῶν, πραγματικὰ χαριτώνυμη, πλούσια χάρη, βασιλέα ἀγαθὸ καὶ πολεμιστὴ φοβερό, νικητὴ τῶν ἐχτρῶν καὶ τῶν παθῶν του ἐξουσιαστή, ταμεῖο γιομάτο ἀπὸ θεοδοσμένες ἀρετές, γλυκό, εὔχαρη, καλοδε-

50. Χωνιάτης, σ. 62-3.

51. Ὁ Otton de Freisingen, Chronicon, σ. 263, λέει πὼς ἐκπορθώντας ὁ Ἰωάννης (β') τὰ περίχωρα τῆς Ἀντιόχειας, δὲ δείχτηκε ἄξιος τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Κ α λ ο ϊ ω ά ν ν η, τὴν ὁποίαν ἔφερε. Ἐπίσης ὁ Prêtre de Dioclée, Amstelaedami 1666, σ. 301, ἀναφέρει τὸν Καλοϊωάννην τὸν Κουμάνον, ποὺ κατὰ τὸν F. Chalandon, τ. II, σ. 70, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β') Κομνηνόν.

52. Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Cluny τῶν Παρισίων ἔγραψε γράμμα ἐπαινετικὸ στὸν Ἰωάννη (β') τὸν Calo (Καλὸν) καὶ παρακαλοῦσε νὰ ἀποδοθῆ στὸ Cluny, ἡ κοντὰ στὴν Κιβωτὸ τῆς Βιθυνίας ἱδρυθεῖσα ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15 μονὴ καὶ δωρηθεῖσα τότε στὸ Cluny, βλ. J. Gay, L'abbaye de Cluny et Byzance au début du XII siècle, EO 80 (1931), σ. 84. Πρβλ. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 463-64· Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 321.

53. Κίνναμος, σ. 13-4. Πρβλ. Χωνιάτης, σ. 26.

54. Ἐφραίμιος, σ. 170, στίχ. 4024.

χτικὸ πρὸς τοὺς ὑπηκόους του, εὐχάριστο, μιὰ θάλασσα γιομάτη φιλοδωρίες,
εὐλογημένη φύση ἀσυναγώνιστη, ἄντρα ποὺ διακρινόταν τόσο γιὰ τὶς βασιλι-
κές του ἀρετὲς ὅσο καὶ γιὰ τὴ λοιπὴ εὐκοσμία τῶν καλῶν, γνώμονα τοῦ δικαίου
καὶ συγχρόνως τύπο πραότητας καὶ ἀλήθειας κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τοῦ λόγου,
πρῶτο μετὰ τὸ Μέγα Κωνσταντῖνο πιστὸ φρόνιμο ὑπηρέτη ποὺ πολὺ αὔξησε
τὸ αὐτοκρατορικό του τάλαντο, καθὼς πάντα ὡς ἀρχηγὸς ὁδηγοῦσε τὸ στρατὸ
καὶ ἀγωνιζόταν γιὰ τὸ Κράτος, ὑποτάσσοντας σ' αὐτὸ πόλεις ποὺ κατεῖχε ὁ
ἐχτρός· στρατιωτικὸς ἡγέτης ποὺ ἤξερε στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη πῶς νὰ
πολεμάη, καθὼς πολλὲς φορὲς ἀναδείχτηκε μυριόνικος, ὅπως ἄλλοτε ὁ Δαβίδ,
ποὺ μὲ τὴ λιτότητά του καὶ τὴν ἀνδρεία του νίκησε τοὺς ἀντιπάλους του»[55].

Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, ρήτορας καὶ σοφὸς Εὐστάθιος, τὸν ἀνα-
κηρύσσει «ἄκρα γλυκύτητα καὶ ἀληθινὴ χάρη. Γιατὶ τρέχεις», γράφει πρὸς τὸ
γιὸ καὶ διάδοχο τοῦ Ἰωάννη (β'), τὸν Μανουὴλ (α') 81, «στὸ παλιὸ παράδειγ-
μα τοῦ γλυκοῦ καὶ μεγάλου ἐκείνου πάππου σου Ἀλέξιου (α'), ἐνῶ παράδει-
γμα γιὰ μίμηση ἔχεις τὸ νεώτερο αὐτὸ ἀγαθό, τόσο ἐπαρκὲς καὶ πολυσύγκρα-
το, τὸν πατέρα σου»;[56].

Ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος τὸν ὀνομάζει «μεγαλόνικον
βασιλέα»[57], «ρύστη, σώστη καὶ ὑπέρμαχο τῆς νέας Ρώμης»[57α], «θεϊκὸ ἥλιο
βασιλέα ποὺ φώτισε τὴν κτίση, ὄχι μὲ τὸ νὰ λούζεται μέσα στὰ ρεῖθρα τῶν
ὠκεανῶν, ἀλλὰ μέσα στοὺς χρυσοὺς ἱδρῶτες του χάρη τῶν ὑπηκόων του»[57β],

55. Ἐφραίμιος, σ. 158-59, στίχ. 3695-3716.
56. Τοῦ μακαριωτάτου Θεσσαλονίκης [Εὐσταθίου], ὅτε ἐν διακόνοις ἦν καὶ διδάσκα-
λος τῶν ρητόρων, δέησις εἰς τὸν βασιλέα κύριον Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ὡς ἀπὸ τῆς πό-
λεως, ὅτε αὐτὴν αὐχμὸς ἐπίεζεν, PG 135, στ. 953.
57. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 75· ἔκδ.
W. Hörandner, σ. 234: τῷ μεγαλονίκῳ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννη τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ
Κασταμῶνος ἁλώσει καὶ Γάγγρας· τοῦ αὐτοῦ, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1392-1396· ἔκδ.
W. Hörandner, σ. 335-38: Στίχοι ἐπιτάφιοι τῷ μεγαλονίκῳ πορφυρογεννήτῳ καὶ βασιλεῖ
κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ, ὡς ἀπὸ τοῦ κειμένου.
57α. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1373-1383· ἔκδ. W. Hörand-
ner, σ. 201-9: Εἰς τὴν ἐπὶ τῇ ἁλώσει τῆς Κασταμόνος ἐπινίκιον πρόοδον τοῦ αὐτοκράτο-
ρος κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ δεκάστιχα πολιτικά· τοῖς δήμοις. Γιὰ τὸ προκείμενο,
Hörandner σ. 201, στίχ. 12-13:

ὕμνησον τὸν δεσπότην σου, τὸν αὐτοκράτορά σου,
τὸν ρύστην σου, τὸν σώστην σου καὶ τὸν ὑπέρμαχόν σου,

57β. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., Hörandner, σ. 202, στίχ. 32-4:

ἥλιε θεῖε βασιλεῦ, καὶ δᾳδουχεῖς τὴν κτίσιν
οὐχὶ λουθεὶς ὡς ἥλιος ὠκεανοῦ τοῖς ρείθροις,
ἀλλὰ λουθεὶς σου τοῖς χρυσοῖς ὑπὲρ ἡμῶν ἱδρῶσι,

«ἀκαταμάχητο καὶ ρωμαλέο ἄνακτα ποὺ ἀναγέννησε τὸ γερασμένο Βυζάντιο» [57γ], «σελασφόρο καὶ φωσφόρο καὶ θεϊκὸ ἥλιο βασιλέα ποὺ τὸν ἴδιο τὸν ἥλια συσκότισε, καθὼς ἔλαμψε στὴ γῆ τῆς 'Ανατολῆς», τῆς Μ. 'Ασίας [57δ], «σῶμα πιὸ πάνω ἀπ' τὸ σῶμα, φύση πιὸ πάνω ἀπ' τὴ φύση, ποὺ οὔτε τὸ χειμώνα στὶς ἐκστρατεῖες του λογάριασε, οὔτε τὸ χιόνι, οὔτε τὶς ἀρρώστιες, γιατὶ καὶ ἄρρωστος ἀκόμη ἐξεστράτευε καὶ πολεμοῦσε» [57ε], «ταπεινὸ καὶ ἀπέριττο ποὺ ὅσο πετύχαινε ὑψηλὲς καὶ τεράστιες νίκες, τόσο πιὸ πολὺ ταπεινοφρονοῦσε καὶ ἔνευε πρὸς τὰ κάτω» [57ς], «ἄφαντο ἀπ' τὴν ΚΠολη, καθὼς ὡς ἥλιος ἔφερνε κύκλο ὁλάκερη τὴν οἰκουμένη, πολεμώντας σ' 'Ανατολὴ καὶ Δύση» [57ζ], «ἐμπνευστὴ τοῦ τρόμου στὸν ἐχτρό, ἔτσι ποὺ ἔκανε νεκρὲς τὶς στρατιές του» [58] ἢ ἡγεμόνα «ποὺ καὶ μόνο ἡ φήμη τῆς παρουσίας του, σὰν τυφώνας, ἔφτανε γιὰ νὰ διαλύση καὶ νὰ ταρταρίση ἀπὸ φόβο τὶς φάλαγγες τοῦ ἐχτροῦ» [59], «βασιλέα ποὺ πιὸ λαμπρὸ δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ στὸν κόσμο» [60], «διώχτη κάθε ἐθνικῆς φιλαρχίας, νικητὴ σὲ 'Ανατολὴ καὶ Δύση, Βορρᾶ καὶ Νότο» [61] καὶ τέλος «ἄνακτα μεγήνορα, μυριονίκη» [62].

57γ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., Hörandner, σ. 202, στίχ. 41-50.

57δ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., Hörandner, σ. 204, στίχ. 121-24.

57ε. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., Hörandner, σ. 206, στίχ. 171-75.

57ς. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1383-87· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 214-16: 'Ως ἀπὸ τῆς πόλεως δεκάστιχα παρακλητικὰ τῷ αὐτοκράτορι πρὸς τὸ καθίσαι ἐφ' ἅρματος· τοῖς δήμοις. Γιὰ τὸ προκείμενο, Hörandner σ. 215, στίχ. 33-4:

ὅσον γὰρ πράττεις ὑψηλὰς καὶ τεραστίας νίκας,
τοσοῦτον ταπεινοφρονεῖς, τοσοῦτον νεύεις κάτω.

57ζ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1387-1389· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 244-47: Ὕμνος τῷ βασιλεῖ κυρῷ 'Ιωάννῃ τῷ Κομνηνῷ ἐπὶ τῇ Χριστοῦ γεννήσει· τοῖς δήμοις. Γιὰ τὸ προκείμενο, σ. 246, στίχ. 1-8.

58. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 325, στίχ. 7-8.

59. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1392-1396· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 335-38. Γιὰ τὸ προκείμενο, Migne στ. 1395, Hörandner σ. 337-38:

φήμη μόνη φάλαγγας ἐκλόνουν ὅλας
ὑπὸ στρατηγῷ σοὶ τεταγμένος, Λόγε,
καὶ τὴν Κομνηνὴν κλῆσιν ἠκουτισμένοι
ἐταρταροῦντο πάντες ἐχθροὶ τῷ φόβῳ
ὥσπερ τυφῶνι τῷ λόγῳ βεβλημένοι.

60. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1387-1389· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 244-47: Ὕμνος κτλ. (ὑ. 57ζ). Γιὰ τὸ προκείμενο, Migne στ. 1389, Hörandner σ. 246· στίχ. 18:

οὐχ εὕρω σου λαμπρότερον ἐν βίῳ βασιλέα·

'Ο πολυγράφος, πολεμιστὴς θεολόγος, ἐπίσημος πανηγυριστὴς τῆς αὐλῆς καὶ καθηγητὴς τῆς ῥητορικῆς στὴν ἁγια-Σοφιὰ Νικηφόρος Βασιλάκης († 1180), τὸν ὀνομάζει «αὐτοκράτορα μέγαν, τροπαιοῦχο, νικητή, θεοειδέστατο ὅλων τῶν αὐτοκρατόρων» [63], «μονάρχη ποὺ χάρισε στοὺς ὑπηκόους του τὴν ἀφοβία ἀπ' τὰ ἐγκληματικὰ χέρια τῶν ἐχτρῶν, σπάζοντας τὰ ἄδικα ξίφη τους, κ' ἔτσι τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἀποβλέπουν πρὸς τὴν ἐπαναπόχτηση τῆς 'Ιερουσαλήμ» [64], καὶ γενικὰ τὸν κρίνει ὡς ἕνα ἡγεμόνα «ἀνώτερο ἀπ' τὸν 'Αλέξανδρο τὸ Μακεδόνα καὶ τὸν 'Αννίβα» [65].

'Ο πολυγράφος καὶ «παντογνώστης» ποιητὴς 'Ιωάννης Τζέτζης, τὸν λέει «ἡγεμόνα πιὸ ἄλκιμο ἀπ' τοὺς Γίγαντες» [66].

'Ο Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ποὺ πολλὲς φορὲς ἔχομε ἀναφέρει, ἐκτὸς ἀπὸ «τροπαιοῦχο, νικητή», τὸν ἀνακηρύσσει «ἀήττητο αὐτοκράτορα» [67]. Τὸν βλέπει νὰ πέφτη πάνω στοὺς βαρβάρους σὰν «ἄνεμος ὁρμητικός» [68], σὰν «ἀστροπελέκι

61. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1396· ἔκδ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantocrator=Kloster, σ. 41-2· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 229-30: 'Επιτάφιοι τῇ μακαριτίδι βασιλίσσῃ 'Ρωμαίων κυρᾷ Εἰρήνῃ· ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης, στίχ. 11 καὶ 19-20:

πάσης διώκτης ἐθνικῆς φιλαρχίας,
. . . .
νίκας πρὸς αὐγὴν ἡλίου καὶ πρὸς δύσιν,
νίκας πρὸς ἄρκτον καὶ νότου θερμὸν κλίμα.

62. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 110-11· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 396-98: Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν 'Ισαάκιον τὸν Κομνηνόν. Γιὰ τὸ προκείμενο, Kurtz σ. 111, Hörandner, σ. 397, στίχ. 32:

καὶ κασίγνητον ἄνακτα μεγήνορα μυριονίκην,

63. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον 'Αδριανὸν (Κομνηνόν), τὸν υἱὸν τοῦ (πρώτου) σεβαστοκράτορος κυροῦ 'Ισαακίου, (ἔκδ. A. Garzya), σ. 53: Τί οὖν ὁ αὐτοκράτωρ ὁ μέγας ὁ τροπαιοῦχος ὁ νικητὴς ὁ τῶν πώποτε βασιλέων θεοειδέστατος;

64. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ 'Ιωάννην (β'), ἔκδ. W. Regel, σ. 338 (βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 22).

65. Νικηφόρος Βασιλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 336, 346, 347, 353. Πρβλ. A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 513.

66. 'Ιωάννης Τζέτζης, παρὰ R. Browning, ἔνθ' ἀνωτ., B 31 (1961), σ. 233: ὁ καὶ γιγάντων ἀλκιμώτερος μέδων,

67. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα 'Ιωάννην (β'), σ. 266, πρβλ. καὶ σ. 173 καὶ 261.

68. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 251: καθάπερ τις λαῖλαψ ἐξαισία πάντων κλονῶν τε καὶ ξυνταράττων...

καὶ καταστροφή» [69], σὰν «κεραυνός» [70]· τὶς νίκες του θεωρεῖ «ἀνώτερες ἀπὸ κεῖνες τοῦ Μαραθώνα καὶ τῶν Πλαταιῶν» [71]· «ὁ Ὅμηρος δὲν ἔχει, λέει, μέσα στοὺς ἥρωές του τέτοιον πτολίπορθον βασιλέα» [72]· αὐτὸς εἶναι ποὺ «ἄναψε καὶ πάλι τὴ σβησμένη δόξα τῶν Ρωμαίων» [73] καὶ «γέμισε μὲ τὰ θαύματά του τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν 'Ασία» [74]· τὸν βλέπει ἀκόμη ὡς ἕνα «θεῖο καὶ ἀήττητο ἀθλητή, ποὺ δὲν εὐνοήθηκε νὰ ἔχη ἕνα μεγάλο ποιητὴ γιὰ νὰ ἐξάρη τὰ ἔργα του, ὅπως ἑνὸς τέτοιου, τοῦ Ὅμηρου, ἔτυχαν ὁ 'Αχιλλέας καὶ ὁ καταστροφικὸς Πάρης» [75].

Τέλος τὸν ὁραματίζεται σὰν ἕνα ἥλιο τοῦ γένους τῶν Κομνηνῶν, ποὺ τοὺς προγόνους του δόξασε καὶ τοὺς ἀπογόνους του κατάστησε εὐτυχεῖς, καθὼς ὅλοι αὐτοὶ σὰν ἀστέρια τὸν κυκλώνουν μὲ πιὸ κοντινὸ φωστήρα τὸ γιό του Μανουήλ 81 [76].

Οἱ νεώτεροι ἱστορικοὶ δὲν εἶπαν πιὸ λίγους ἐπαίνους ἀπ' τοὺς Βυζαντινούς.

'Ο Ed. Gibbon, ποὺ πάντα ὑπῆρξε αὐστηρὸς στὶς κρίσεις του γιὰ τοὺς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, γράφοντας γι' αὐτὸν «τὸν καλύτερο καὶ μεγαλύτερο ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς ἡγεμόνες», λέει, πὼς «οὔτε ὁ φιλοσοφημένος Μάρκος (Αὐρήλιος) δὲ θὰ καταφρονοῦσε τὶς ἀνεπιτήδευτες ἀρετὲς τοῦ διαδόχου του, ποὺ πήγαζαν ἀπ' τὴν καρδιά του, δίχως νὰ εἶναι δανεισμένες ἀπ' τὰ σχολεῖα» [77].

'Ο L. Bréhier, λέει γιὰ τὸν 'Ιωάννη (β'), ποὺ τὸν ὀνομάζουν «τὸν πιὸ μεγάλο ἀπ' τοὺς Κομνηνούς», πὼς «ὑπῆρξε γιὰ τὰ ἠθικά του προσόντα, γιὰ τὸν ἀνθρωπισμό του, γιὰ τὴ φροντίδα του πρὸς τὸ καθῆκον, γιὰ τὰ χρηστά του ἤθη, μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ ὡραῖες μορφὲς μεταξὺ τῶν αὐτοκρατόρων, ποὺ βασίλευσαν στὸ Βυζάντιο» [78].

69. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 257: ὥσπερ τις σκηπτὸς ἐμπίπτων καὶ ἀνατρέπων...

70. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ (α'), σ. 285: οἷος κεραυνὸς βαρβάρων ἀπέσβεστο·

71. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα 'Ιωάννην (β'), σ. 257.

72. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 261.

73. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 266.

74. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 246.

75. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 253.

76. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ (α'), σ. 278.

77. Ed. Gibbon, The History of the Decline and Fall of the Roman Empire, τ. V, σ. 229, ed. J. B. Bury, London 1897-1902.

'Ο Sir Galahad, λέει πὼς «ὁ 'Ιωάννης (β'), ὁ Καλογιάννης, ποὺ σὲ σοφία καὶ ἀρετὴ ὑπῆρξε ἀνώτερος ἀπ' τὸν πατέρα του, χρησιμοποίησε τὶς εὐκαιρίες ποὺ ἄφησαν οἱ Σταυροφορίες, γιὰ νὰ ἐπεκτείνη τὰ σύνορα, γιὰ νὰ μειώση τοὺς φόρους καὶ γιὰ νὰ καταργήση ὁλότελα τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου», καὶ ἀναγνωρίζει πὼς «ἡ βασιλεία τοῦ Καλογιάννη εἶναι τὸ ἄκρο ἄωτο τῆς ἀκμῆς τῆς τρίτης χρυσῆς ἐποχῆς» τοῦ Βυζαντίου, αὐτῆς τῶν Κομνηνῶν, μετὰ ἐκεῖνες τοῦ 'Ιουστινιανοῦ καὶ τῆς Μακεδονικῆς λεγόμενης δυναστείας [79].

'Ο G. Ostrogorsky τέλος λέει πὼς «κατὰ τὴν κρίση τῶν συγχρόνων του καὶ τῶν μεταγενέστερων, ὁ 'Ιωάννης ὑπῆρξε ὁ πιὸ μεγάλος ἀπ' τοὺς Κομνηνούς. Αὐτὸς ὑπῆρξε ἕνας ἡγεμόνας ποὺ συνδύαζε μιὰ φρόνιμη ἰσοστάθμιση τῶν πραγμάτων μὲ μιὰ σταθερὴ ἐνεργητικότητα, ἐνῶ συγχρόνως ἦταν ἕνας χαρακτήρας ἐπιδέξιος καὶ ἀνδρικός, μιᾶς εὐγένειας ποὺ τὸν ὕψωνε πιὸ πάνω ἀπ' τὴν ἐποχή του. Γιομάτος μετριοφροσύνη, ἀλλὰ ἀποφασιστικὸς καὶ ἐνεργητικὸς γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν σκοπῶν ποὺ ἐπιδίωκε, ἐξακολούθησε τὴν πολιτικὴ τοῦ πατέρα του μὲ μιὰ ἄκαμπτη ἐπιμονή, χωρὶς ποτὲ νὰ ξεφύγη ἀπ' τὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ» [80].

'Η γυναίκα του Εἰρήνη ἡ Οὐγγαρική, ὅπως μᾶς λέει ἕνας λίγο μεταγενέστερός της ἱστορικός, ἦταν «μιὰ γυναίκα ποὺ ὅλες ξεπερνοῦσε στὴ σωφροσύνη καὶ στὴν ἀρετή. Ὅσα ἔπαιρνε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα-ἄντρα της καὶ ἀπ' τὸ αὐτοκρατορικὸ θησαυροφυλάκιο, δὲν τὰ διέθετε οὔτε γιὰ τὰ παιδιά της, οὔτε γιὰ κοσμήματα καὶ γιὰ τὴν καλοπέρασή της, ἀλλὰ τὰ μοίραζε σὲ ὅλη της τὴ ζωὴ σὲ κείνους ἀπ' τοὺς δυστυχισμένους καὶ τοὺς φτωχούς, ποὺ προσέφευγαν σ' αὐτή» [81].

Σύμφωνα πάλι μὲ τὸ βιογράφο της, «ἡ φήμη τῶν προτερημάτων της εἶχε βγεῖ ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῆς πατρίδας της Οὐγγαρίας, κ' ἔτσι οἱ εὐσεβικοὶ ἐκεῖνοι βασιλεῖς 'Αλέξιος (α') 15 καὶ Εἰρήνη Δούκαινα, καθὼς τὴ βρῆκαν νὰ πλουτῆ ἀπὸ ὅλα τὰ πολὺ καλά, τὴν πῆραν καὶ τὴν πάντρεψαν μὲ τὸν θεοπάροχο βλαστό τους, τὸν πορφυρογέννητο βασιλέα 'Ιωάννη. 'Απ' τὸν ἄντρα της, συνεχίζει, ἀπόχτησε ὀχτὼ παιδιά, τέσσερα ἀγόρια καὶ τέσσερα κορίτσια, τὰ ὁποῖα μεγαλόπρεπα καὶ βασιλικὰ ἀνάθρεψε.

78. L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ. 263.

79. Sir Galahade, Byzance, σ. 218.

80. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 398.

81. Κίνναμος, σ. 9-10.

Καὶ καθὼς γιὰ τίποτε δὲ θεωροῦσε τὶς χαρὲς αὐτοῦ τοῦ κόσμου καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα, ἔλεγε μέσα της τὸ στίχο τοῦ Δαβίδ: »ποιὰ θὰ εἶναι ἡ ὠφέλειά μου, μὲ τὸ νὰ ἀσπάζωμαι τὴ διαφθορά;« Ἔτσι δὲν ἔπαυε νύχτα - μέρα νὰ λατρεύη τὸ Θεὸ μὲ τὶς μεσολαβήσεις της καὶ παρακλήσεις της στὸ βασιλέα, γιὰ νὰ βοηθοῦν, νὰ ὑπερασπίζουν καὶ νὰ εὐεργετοῦν τοὺς ἐνδεεῖς. Χαιρόταν νὰ δίνη ἐλεημοσύνες, νὰ προστατεύη ὀρφανὰ καὶ χῆρες καὶ νὰ ἐπιχορηγῆ τὰ μοναστήρια.

Στὴ στάση της καὶ τὴ συμπεριφορά της, ἦταν γαλήνια, ἥσυχη καὶ ταπεινή, δείχνοντας πρὸς ὅλους τὴ συμπάθειά της, καὶ σὲ κανένα ἄνθρωπο δὲ μίλησε ποτέ της μὲ θυμό. Πάντα εἶχε στὰ χείλη της τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβίδ, καὶ καθὼς ἦταν πολὺ ἐγκρατής, δὲν ἔτρωγε παρὰ ἁπλὰ καὶ πρόχειρα φαγητά» [82].

Ἀπ' τὸ ἰδιαίτερο προσωπικὸ τῆς αὐλῆς της μᾶς εἶναι γνωστοὶ ὁ «οἰκειότατος ἄνθρωπός της» Νικηφόρος «ὁ πάντιμος», ποὺ χρημάτισε καὶ ἀρχιτέκτονας τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα [83], καὶ ὁ δ ο μ έ σ τ ι κ ό ς της Ἰωάννης ὁ Ὀλυνθηνός [84], συγγενὴς ἀσφαλῶς τοῦ μ ά γ ι σ τ ρ ο υ Μιχαὴλ Ὀλυνθηνοῦ ποὺ ὑπῆρξε βοηθὸς τοῦ δ ο ύ κ α τοῦ Δυρραχίου Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 25 [85].

Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος τῆς ἀφιέρωσε ἕνα ποίημα ποὺ σ' αὐτὸ ἡ Εἰρήνη φέρεται νὰ λέη πὼς «προῆλθε ἀπὸ ἔνδοξους γονεῖς ποὺ βασίλευσαν στὴ Δύση, πὼς παντρεύτηκε τὸν κράτιστο ἄνακτα τῆς Νέας Ρώμης, τὸν εὐτυχῆ πορφυρογέννητο Ἰωάννη τὸν Ἀλεξιάδη, τὸ γόνο τῶν Κομνηνῶν καὶ ἀνθισμένο κλάδο τῶν Δουκῶν, πὼς μαζί του στὴ γῆ τῶν Ἑλλήνων βασίλευσε, καὶ

82. Βίος τῆς ἁγίας αὐτοκρατόρισσας Εἰρήνης, παρὰ G. Moravsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und Pantocrator=Kloster, σ. 48-9.

83. Βίος τῆς ἁγίας αὐτοκρατόρισσας Εἰρήνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 50· Στίχοι εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τοῦ Παντοκράτορα, παρὰ G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 44. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 29, ὑ. 1.

84. L. Petit, Le Monastère de Notre-Dame de Pitié en Macedoine, IRAIK 6 (1900), σ. 53: Ἡ παροῦσα δέλτος ἐγένετο Ἰωάννου τοῦ ἐκ γένους Ὀλυνθηνῶν τοῦ γεγονότος δομεστίκου τῆς αὐτοκρατορίσσης καὶ βασιλίσσης κυρίας Εἰρήνης τῆς συζύγου τοῦ κραταιοῦ βασιλέως τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν ἔτει ͵ϛχλϛ (=1128).

85. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνόν 25, ὑ. 6.

τέλος πὼς ἐγκατάλειψε στέμμα καὶ πορφύρα γιὰ νὰ περιβληθῆ τὸ ράκος τῆς μοναχῆς» [86].

Καὶ ἄλλος ποιητής, ὁ ἰατρὸς καὶ φυσικὸς Νικόλαος Καλλικλῆς σὲ ποίημά του γιὰ τὴν Εἰρήνη, λέει γι' αὐτή, πὼς «τὸν πορφυρὸ χιτώνα τῆς ἀλουργίδας τὸν ἔβαψε σὲ ἀσκητικοὺς ἱδρῶτες καὶ πὼς μὲ τὸ χρυσομαργαριταρένιο στέμμα της σύμπηξε ἕνα λαμπρὸ ἀπὸ ἀρετὲς λυχνίτη· καὶ πὼς τὶς δυὸ σκηπτουχίες τὶς ἕνωσε σὲ μιά, ἔτσι ποὺ νὰ φαίνεται μαύρη μὲν ἀπ' τὰ μοναχικὰ ἄμφια ποὺ φοροῦσε, λαμπερὴ δὲ σὰν ἀστραπὴ ἀπ' τὸν τρόπο τῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς ζωῆς της» [87].

Ἡ Εἰρήνη συνέβαλε πολὺ στὴν ἵδρυση καὶ σύσταση τῆς μονῆς τοῦ Π α ν τ ο κ ρ ά τ ο ρ α, αὐτοῦ τοῦ θαυμαστοῦ ἔργου τοῦ ἀντρός της Ἰωάννη (β΄) [88].

86. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1396· ἔκδ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantocrator Kloster, σ. 41-2. ἔκδ. W. Hörandner, σ. 229-30: Ἐπιτάφιοι τῇ μακαρίτιδι βασιλίσσῃ Ῥωμαίων κυρᾷ Εἰρήνῃ· ὡς ἀπὸ τῆς κειμένης.

87. Νικόλαος Καλλικλῆς, εἰς τὸν τάφον τῆς δεσποίνης, σ. 29[341] - 30[342], ἔκδ. L. Sternbach, καὶ παρὰ G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 42-3.

88. Ὁ Ἰωάννης Κίνναμος, σ. 10 καὶ 31, καὶ ὁ Βιογράφος τῆς ἁγίας αὐτοκρατόρισσας Εἰρήνης, παρὰ G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus, σ. 50: «τὴν βασιλικὴν μονὴν τὴν τῷ ὀνόματι τιμωμένην τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν ἐξ αὐτῶν βάθρων (ἡ Εἰρήνη) συνεστήσατο», μᾶς λένε πὼς ἡ Εἰρήνη ὑπῆρξε ἡ ἱδρύτρια τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ἀλλὰ ὁ Νικήτας Χωνιάτης, σ. 66, καὶ ὁ Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 216, ἀναφέρουν ὡς ἱδρυτὴ τὸν Ἰωάννη (β΄). Μποροῦμε ὅμως νὰ συμφιλιώσωμε τὶς δυὸ πληροφορίες μὲ τὸ νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ Εἰρήνη ἐνδιαφέρθηκε πολὺ γιὰ τὸ ἵδρυμα τοῦ ἀντρός της καὶ συνεργάστηκε μαζί του, καθὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐξάλλου ὁμολογεῖ· Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 656· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5(1908), σ. 394: «συγκοινωνὸν τῆς προθέσεως καὶ τῆς πράξεως εὑρὼν τὴν τοῦ βίου κοινωνὸν καὶ συλλήπτορα κἂν πρὸ τῆς ἐντελοῦς τοῦ ἔργου συστάσεως μετέστη τῶν τῇδε». Ἡ ἵδρυση τοῦ σπουδαίου αὐτοῦ ἱδρύματος πρέπει, χωρὶς καμιὰ ἀμφισβήτηση νὰ ἀποδοθῆ στὸν Ἰωάννη (β΄), καθὼς ἐξάλλου παρατήρησε καὶ ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 28. Ἡ Εἰρήνη ἁπλῶς ὑπῆρξε «κοινωνὸς τῆς πρόθεσης καὶ τῆς πράξης» τοῦ μονάρχη καὶ «συναντιλήπτωρ».

Τὸ τυπικὸ αὐτοῦ τοῦ μοναστηριοῦ, ποὺ συντάχτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 [89], μᾶς εἶναι γνωστό [90].

Στὴν ἀρχὴ αὐτοῦ τοῦ κειμένου ὁ Ἰωάννης (β΄) μᾶς πληροφορεῖ πὼς «ἀνήγειρε αὐτὸ τὸ ἵδρυμα γιὰ νὰ εὐχαριστήση τὸν οὐρανὸ ποὺ χωρὶς κινδύνους τὸν ἀνέβασε στὸν αὐτοκράτορα ζωστήρα τῆς πατρικῆς ἀρχῆς τῶν Ἑλλήνων, σύμφωνα καὶ μὲ τὴ συγκατάνευση καὶ θέληση τῆς θείας ψυχῆς τοῦ πατέρα του, καθὼς διάλυσε ὅλες τὶς πολύπλοκες ἐπιβουλὲς τῶν φανερῶν καὶ ἀφανῶν ἐχτρῶν, καὶ τὸν ἔσωσε ἀπὸ κάθε λογῆς παγίδα καὶ ὑπέταξε κάτω ἀπ' τὰ πόδια του τοὺς ἐχτρούς του».

Ἔχτισε τὴ μονὴ γιὰ νὰ εὐχαριστήση τὸν πανοικτίρμονα Θεὸ γιὰ τὶς νίκες του ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχτρῶν ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐπιβολή του πάνω στὶς συνωμοσίες ποὺ ὀργάνωσαν, «καθὼς κακῶς ἀπομακρύνθηκαν ἀπ' τὴν ἀδελφικὴ ὁμόνοια», ὁρισμένα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας [91].

Μέσα στὴ σκέψη τοῦ Ἰωάννη (β΄) τὸ νέο ἵδρυμα δὲν ἦταν μόνο ἕνα μοναστήρι γιὰ προσευχές, ὅπως αὐτὸ τῆς Κεχαριτωμένης τῆς μητέρας του Εἰρήνης Δούκαινας, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἕνα καλὰ ὀργανωμένο φιλανθρωπικὸ κατάστημα, ποὺ σ' αὐτὸ μποροῦσαν νὰ βρίσκουν ἄσυλο οἱ γέροι, οἱ ἄρρωστοι καὶ οἱ ἀπόκληροι τῆς τύχης [92].

Τὸ μοναστήρι περιλάμβανε τρεῖς ἐκκλησίες· ἡ μιά, στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ Παντοκράτορα, μέσα στὸν περίβολο τοῦ μοναστηριοῦ, ἦταν προορισμένη γιὰ τοὺς μοναχούς· μεταξὺ τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τῆς τρίτης, μιὰ δεύτερη ἐκκλησία στὸ ὄνομα τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαήλ, ἦταν προορισμένη γιὰ τὸν ἐνταφιασμὸ τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας· ἐδῶ εἶχε προετοιμάσει τὸν τάφο του ὁ Ἰωάννης (β΄) [93]. Ἡ τρίτη ἐκκλησία, στὸ ὄνομα τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας, ποὺ ἔπεφτε ἀπέναντι ἀπ' τὸ μοναστήρι, χρησίμευε γιὰ ἐκκλησιασμὸ τῶν ἐπισκεπτῶν τῆς μονῆς καὶ τῶν συγγενῶν τῶν μοναχῶν [94].

89. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 702. ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 393· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 131: Ὑπεσημάνθη τὸ παρὸν τυπικὸν τῆς ἰδιοκτήτου μου μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ παρὰ τῆς βασιλείας μου κατὰ μῆνα ὀκτώβριον, ἰνδικτιῶνος πεντεκαιδεκάτης, ἔτους ἑξακισχιλιοστοῦ ἑξακοσιοστοῦ τεσσαρακοστοῦ πέμπτου††† †Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ θεῷ πιστὸς βασιλεὺς πορφυρογέννητος καὶ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὁ Κομνηνός.

90. Ἐκδόθηκε ὁλάκερο τὸ κείμενο ἀπ' τὸν A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 656-702 (F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1311), καὶ ἀπ' τὸν P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 27-131, μὲ γαλλικὴ μετάφραση τοῦ κειμένου, εἰσαγωγὴ (σ. 1-27), σχόλια καὶ παραλλαγές, καθὼς καὶ μὲ δυὸ χρήσιμους πίνακες ὀνομάτων (σ. 132-45). Τῆς δεύτερης αὐτῆς καὶ καλύτερης ἔκδοσης δὲν ἔγινε χρήση κατὰ τὴ σύνταξη αὐτῆς ἐδῶ τῆς προσωπογραφίας, γιατὶ εἶχε ἤδη συνταχτῆ πρὶν ἀπ' τὴν ἐμφάνιση τῆς REB 32 (1974), καὶ δὲ θεώρησα σκόπιμο νὰ ἀναθεωρήσω τὴν προσωπογραφία. Ἀποσπάσματα ἀναφερόμενα κυρίως στὰ βασιλικὰ πρόσωπα γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἱδρυτὴς ἀξιώνει νὰ τελοῦνται μνημόσυνα ἐτήσια στὴ μονή, δημοσιεύτηκαν ἀπ' τὸν Σπ. Λάμπρον, NE 5 (1908), σ. 392-99, καὶ ἀπ' τὸν ἀνωτέρω P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 235-62.

91. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 656· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, NE 5 (1908), σ. 393-94· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 27-8.

92. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 657· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 394-95.

Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν τελευταίων ἦταν καθορισμένος σὲ ὄχι πιὸ λίγους ἀπὸ ὀγδόντα, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πενήντα θὰ παρίσταντο κατὰ τὶς καθημερινὲς ἀκολουθίες τῆς θείας λατρείας, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι τριάντα θὰ ἦσαν ἐπιφορτισμένοι μὲ τὶς διάφορες διακονίες τῆς μονῆς [95].

Μέσα σ' αὐτοὺς ἦσαν ἔξι ἱερεῖς, ἔξι διάκονοι, δυὸ κανονάρχες, δυὸ παραδομέστικοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν χορῶν καὶ ἕνας τυπικάρης. Ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἀναδεῖχνονταν ἡ διοίκηση τῆς μονῆς, δηλ. οἱ ἐκκλησιάρχες, σκευοφύλακες, χαρτοφύλακες, οἰκονόμος κλπ. [96].

Ὁ ἡγούμενος ἐκλεγόταν ἀπὸ ἕνα τριπρόσωπο δελτίο ποὺ ἦταν κατατεθειμένο στὰ ἀρχεῖα τῆς μονῆς καὶ ἐγκαθίστατο ἀπὸ ἕνα παρεπίδημο στὴν ΚΠολη ἐπίσκοπο, ποὺ εἶχε λάβει τὴν πατριαρχικὴ ἔγκριση τῆς ἐκλογῆς [97].

Ὁ Ἰωάννης (β΄) γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴν αὐστηρὴ τήρηση τῶν μοναχικῶν διατάξεων ἀπαγόρευσε στοὺς μοναχοὺς κάθε σχέση καὶ ἐπαφὴ μὲ τὸν ἔξω κόσμο [98].

Ἡ πρόνοια τοῦ βασιλέα ἐκτεινόταν μέχρι τοῦ νὰ καθορίση τὸ ρουχισμὸ τῶν μοναχῶν, τὸν ἀριθμὸ τῶν φορεμάτων ποὺ δικαιοῦνταν, τὰ φαγητὰ ποὺ θὰ ἔτρωγαν καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν γευμάτων τῆς μοναστικῆς πολιτείας [99].

Ἕνα εἰδικὸ νοσηλευτήριο ἦταν προσαρτημένο στὸ μοναστήρι μὲ ἕνα ἰα-

93. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 677.

94. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 677.

95. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 671· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 397. Αὐτοὶ οἱ ἀριθμοὶ εἶναι μακρυὰ τῶν 700 μοναχῶν, ποὺ μᾶς λέει πὼς εἶχε ἡ μονὴ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Havelsberg Anselme, ἀπεσταλμένος τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Λοθάριου στὴν ΚΠολη τὸ 1136, Anselme de Havelsberg, PL 188, στ. 1156.

96. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 671.

97. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 673-75.

98. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 672.

99. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. Dimitrev' skij, σ. 664 καὶ 673· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 397.

τρὸ καὶ ὁ βασιλέας ὅριζε πὼς ἔξι λουτῆρες θὰ ἦσαν στὴ διάθεση τῶν μοναχῶν[100].

Γιὰ τὴν ὑπηρεσία τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσας ποὺ ἦταν γιὰ τοὺς κοσμικούς, ὁριζόταν ἕνας πολυάριθμος κλῆρος πενήντα τεσσάρων προσώπων, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦσαν ὀχτὼ ἱερεῖς καὶ δέκα διάκονοι[101].

Πιὸ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες εἶναι ἐκεῖνες ποὺ μᾶς δίνει τὸ Τυπικὸ γιὰ τὸ νοσοκομεῖο ποὺ δημιούργησε ὁ βασιλέας. Τὸ νοσοκομεῖο εἶχε πενήντα κρεββάτια σὲ πέντε αἴθουσες· ἔξι κρεββάτια ἦσαν προορισμένα γιὰ ἄρρωστους ποὺ δὲ μποροῦσαν νὰ σηκωθοῦν, δέκα γιὰ τραυματισμένους, ὀχτὼ γιὰ κείνους ποὺ ἔπασχαν ἀπὸ κοιλιακὰ νοσήματα ἢ ἀπὸ ἀρρώστιες τῶν ματιῶν τους, δεκατέσσερα γιὰ τοὺς ἄρρωστους ἐκείνους ποὺ μποροῦσαν νὰ κινηθοῦν καὶ νὰ παρουσιαστοῦν, δώδεκα τέλος κρεββάτια ἦσαν προορισμένα γιὰ ἄρρωστες γυναῖκες.

Κατὰ τὴν εἴσοδό του κάθε νοσηλευόμενος ἔπρεπε νὰ κάνη τὸ λουτρό του καὶ νὰ φορέση καθαρὰ ροῦχα.

Ἡ ὑπηρεσία τοῦ νοσοκομείου ἦταν καθορισμένη κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπο: ἐπικεφαλῆς τῆς διοίκησης ἦταν ὁ νοσοκόμος ποὺ εἶχε τὴ διαχείριση τῶν οἰκονομικῶν καὶ τὴ φύλαξη τῶν προμηθειῶν· ἐπικεφαλῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ προσωπικοῦ ἦσαν δυὸ ἀρχίατροι, οἱ πρωτομηνίτες, ποὺ ἦσαν ἁρμόδιοι νὰ ἀποφανθοῦν γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ τῶν ἀσθενῶν στὸ νοσοκομεῖο· δυὸ βοηθοὶ ἰατροί, οἱ πριμικήριοι, παραλάμβαναν ἔπειτα τοὺς ἀσθενεῖς γιὰ νὰ τοὺς ἐξετάσουν λεπτομερῶς.

Σὲ κάθε αἴθουσα τοῦ νοσοκομείου ὑπῆρχαν δυὸ ἰατροί, δυὸ βοηθοί, δυὸ περιοδεύοντες καὶ δυὸ ὑπηρέτες· στὴν αἴθουσα τῶν γυναικῶν δυὸ ἰατροί, μιὰ ἰάτραινα προϊσταμένη, δυὸ περιοδεύοντες καὶ δυὸ ὑπηρέτριες. Κατὰ τὴ νύχτα ὁρισμένο προσωπικὸ εἶχε τὴν παρακολούθηση.

Ὁ ἀρχίατρος τῆς ὑπηρεσίας εἶχε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐπισκέπτεται κάθε μέρα τοὺς ἀσθενεῖς καὶ νὰ δίδη τὶς δέουσες ὁδηγίες γιὰ τὸ τί ἔπρεπε νὰ γίνη στὸν κάθε ἀσθενῆ[102].

Στὸ νοσοκομεῖο ἦσαν προσαρτημένες δυὸ αἴθουσες, μιὰ τῶν ἐξετάσεων καὶ ἐπεμβάσεων καὶ μιὰ τοῦ φαρμακείου· στὴν πρώτη ὑπηρετοῦσαν τέσσερις ἰατροί, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δυὸ χειρουργοί, ἔχοντας κάτω ἀπ' τὶς διαταγές τους ὀχτὼ βοηθοὺς ἰατρούς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ τέσσερις βοηθοὶ χειρουργοί[103]· στὴν

100. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 666-67.
101. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 678.
102. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 682 κεξ.
103. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 697 κεξ.

αἴθουσα τοῦ φαρμακείου ὑπηρετοῦσαν ἕνας ἀρχιφαρμακοποιός, δυὸ βοηθοὶ φαρμακοποιοὶ καὶ δυὸ ὑπηρέτες.

Ὑπῆρχε ἐπίσης ἕνα πολυάριθμο κατώτερο προσωπικό: θυρωρός, βαλανεῖς, μυλωθρός, ἀρτοποιός, μάγειροι, στράτορας (= ἱπποκόμος) γιὰ τὰ ἄλογα τοῦ μύλου καὶ τῶν ἰατρῶν[104].

Τὸ νοσοκομεῖο εἶχε ἰδιαίτερο ναΐσκο μὲ δυὸ ἱερεῖς· ἕνας τρίτος ἱερέας ἦταν ἐπιφορτισμένος μὲ τοὺς ἐνταφιασμούς[105].

Τὸ Τυπικὸ καθορίζει αὐστηρὰ τὴν ποσότητα τῶν χρημάτων γιὰ τὶς προμήθειες τῶν ἀναγκαίων ὑλικῶν πρὸς παρασκευὴ τοῦ φαγητοῦ καὶ τῶν φαρμάκων τῶν ἀσθενῶν[106].

Ὁ αὐτοκράτορας προνόησε ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν παρουσία στὸ νοσοκομεῖο ἑνὸς καθηγητῆ τῆς ἰατρικῆς τέχνης ποὺ νὰ διδάσκη τοὺς γιοὺς τῶν ἰατρῶν, ἔτσι ποὺ νὰ διαδεχτοῦν μιὰ μέρα τοὺς πατέρες τους στὴν ἄσκηση τοῦ ἰατρικοῦ λειτουργήματος[107].

Οἱ νοσηλευόμενοι στοὺς ὁποίους χορηγοῦνταν καὶ λίγο κρασὶ καὶ ὀξύμελι, ὑποχρεοῦνταν σὲ μιὰ δίαιτα χορτοφαγίας καὶ ἀποχῆς ἀπ' τὶς ζωϊκὲς τροφές[108].

Κοντὰ στὸ νοσοκομεῖο ὁ Ἰωάννης (Β') ἐγκατάστησε ἕνα γηροκομεῖο, ὅπου εἰκοσιτέσσερις γέροι ποὺ δὲν ἦσαν σὲ θέση νὰ ἐργαστοῦν, μποροῦσαν νὰ βροῦν ἄσυλο· διευθυνόταν ἀπὸ ἕνα γέρο καὶ ἐνάρετο μοναχό, βοηθούμενο ἀπὸ ἔξι ὑπηρέτες[109].

104. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 691.
105. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 683 κεξ.
106. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 687-89.
107. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 683: διδάσκαλος εἷς, εἰς τὸ διδάσκειν τὰ τῆς ἰατρικῆς τέχνης, Πρβλ. V. Grumel, La profession médicale à Byzance à l' époque des Comnènes, REB 7 (1949), σ. 42-6.
108. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 687.
109. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 694-95. Καταλαβαίνει κανεὶς πῶς ἕνα τέτοιο ἵδρυμα προσείλκυσε τὴν προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν. Ἀπ' τὶς ἱστορικὲς περιγραφές, βλ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantokrator=Kloster, σ. 12-40 (οὑγγρικά), σ. 69-84 (γερμανικά), ἐκθέσεις 15 περιηγητῶν ἀπὸ τοῦ 1136 ὡς τὸ 1739/40, σ. 54-7· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 29-34· R. Janin, Églises et monastères, σ. 175-76, 344, 515-23, 556, 564-66· ὁ G. Schreiber, BZ 42 (1942), σ. 116-49, ἐξέτασε τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Παντοκράτορα σὲ σύγκριση μὲ τὰ ἀνάλογα ἱδρύματα ποὺ ὑπῆρχαν στὴ Δύση τὴν ἴδια ἐποχή, ἐνῶ ὁ δικός μας Α. Κ. Ὀρλάνδος, ΕΕΒΣ 17 (1941), σ. 198-207, προσπάθησε νὰ ἀναπαραστήση τὸ νοσοκομεῖο, σύμφωνα μὲ τὰ δεδομένα τοῦ Τυπικοῦ, καθὼς καὶ μὲ τὰ σχέδια ἄλλων ἀναλόγων ἱδρυμάτων. Ὁ A. Frolow, Les noms de monnaies dans le typikon du Pantokrator, BS 10 (1949), σ. 241-53, ἐξέτασε τὰ ὀνόματα τῶν νομισμάτων ποὺ ἀπαντοῦν στὸ Τυπικό, καὶ ὁ P. Gautier, Le Typikon, REB 32 (1974), σ. 1-27, τὸ ἐξέτασε μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ παμμερῶς καὶ διαφώτισε πολλὰ σκοτεινά του σημεῖα.

'Επίσης ἵδρυσε ἕνα λεπροκομεῖο, ποὺ εἶχε τὴν ἐξάρτησή του ἀπ' τὸ ἵδρυμα τοῦ Παντοκράτορα, ἀλλὰ ἦταν ἐγκαταστημένο μακρυὰ ἀπ' αὐτό, κοντὰ στὸ γηροκομεῖο τοῦ αὐτοκράτορα Ρωμανοῦ [110].

Γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴν ὕπαρξη καὶ τὴ συντήρηση τοῦ Παντοκράτορα μὲ τὰ τόσα ἱδρύματά του, ὁ αὐτοκράτορας τὸν προικοδότησε μὲ πολλὰ χτήματα σὲ διάφορες περιοχές, δωρεὲς κυρίως τοῦ ἴδιου [111] καὶ τῆς γυναίκας του αὐγούστας Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρίας[112], ἀλλὰ καὶ δυὸ ἄλλων μελῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, τοῦ *πανσέβαστου σεβαστοῦ* Μανουὴλ Βοτανειάτη 48 [113] καὶ τοῦ *πανσέβαστου σεβαστοῦ* 'Ιωάννη 'Αρβαντηνοῦ [114], συζύγου τῆς ἀνεψιᾶς του ῎Αννας Κομνηνῆς 86.

'Εκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ χτήματα, ἑνώθηκαν μὲ τὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα καὶ ἕξι μοναστήρια, αὐτὰ τῶν Νοσσιῶν μὲ 18 μοναχούς, τῆς Μονοκαστάνου μὲ 16, τοῦ 'Ανθεμίου μὲ 12, τοῦ Μηδικαρίου μὲ 6 ἀπέναντι ἀπ' τὴν ΚΠολη [115], ὅπου καὶ τὸ νεκροταφεῖο τῶν τροφίμων τοῦ νοσοκομείου καὶ τοῦ γηροκομείου [116], τῶν Γαλακρηνῶν μὲ 6 καὶ τοῦ Σατύρου μὲ 18· τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ τὰ μοναστήρια διοικοῦνταν ἀπὸ ἕνα οἰκονόμο, ἐνῶ κοινὸς προϊστάμενος ὅλων ἦταν ὁ ἡγούμενος τοῦ Παντοκράτορα [117].

'Η μονὴ τέλος τοῦ Παντοκράτορα ἀνακηρύχτηκε ἀπὸ τὸν ἱδρυτή της «ὁλότελα ἐλεύτερη, ἀδούλωτη, αὐτοδέσποτη, αὐτεξούσια, χωρὶς νὰ ὑπάγεται σὲ καμιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἢ ἀνακτορικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ νὰ ἔχη μόνο ὡς *διεκδικητή*, δηλ. ὡς ἔφορο, μετὰ ἀπ' αὐτόν, τὸ γιό του βασιλέα 'Αλέξιο 74, κ' ἔπειτα τὸν πρωτεύοντα τῆς γενιᾶς τους, καὶ αὐτό, ὄχι γιὰ νὰ ὀφελῆται τίποτε ἀπ' αὐτή, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὴν προστατεύη ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴ ἐπίδραση» [118].

---

110. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 695. 'Αλλὰ γιὰ ποιὸ Ρωμανὸ μιλάει; Πρόκειται γιὰ τὸ γηροκομεῖο τοῦ Μυρελαίου ποὺ ἵδρυσε ὁ Ρωμανὸς (α') ὁ Λεκαπηνὸς ἢ γιὰ τὸν ξενώνα ποὺ σύστησε ὁ Ρωμανὸς (γ') ὁ 'Αργυρὸς στὶς στοὲς τοῦ Δομνίνου; Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ P. Gautier, Le Typikon du Pantocrator, REB 32(1974), σ. 112, ὑ. 6, πρόκειται γιὰ τὸ ἵδρυμα τοῦ Ρωμανοῦ (α'), βλ. Συνέχεια Θεοφάνη, σ. 431.

111. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 697-99.

112. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 699.

113. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 698.

114. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5(1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, REB 27(1969), σ. 241.

115. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 675· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 397-98.

116. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 693.

117. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 675-76· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 397-99.

118. Τυπικὸν Παντοκράτορα, σ. 700.

'Απ' τὰ ἱδρύματα τοῦ 'Ιωάννη (β') ἰδιαίτερα τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Παντοκράτορα, κρίθηκε πὼς ἀποτελεῖ «τὸ πιὸ ζωντανὸ παράδειγμα ποὺ ἴσως ἔχει διασώσει ἡ ἱστορία σχετικὰ μὲ τὶς ἀνθρωπιστικὲς ἰδέες τῆς κοινωνίας τοῦ Βυζαντίου» [119].

'Η γυναίκα τοῦ αὐτοκράτορα, αὐγούστα Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας, ποὺ πολύ, ὅπως εἴπαμε, συνέβαλε στὴν ἵδρυση τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα καὶ τῶν φιλανθρωπικῶν του παραρτημάτων, πέθανε στὴ Βιθυνία, ἀφοῦ λίγο πρὶν πεθάνη ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ξένη [120], στὶς 13 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1134 [121].

---

119. Th. I. Uspensky, 'Η ἐπίδραση τῶν Δυτικῶν καὶ τὸ συντηρητικὸ Βυζάντιο, VV 22(1916), σ. 26 (ρωσικά). Πρβλ. A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 580, ὑ. 283.

120. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1396· ἔκδ. G. Moravcsik, Die Tochter Ladislaus des Heiligen und das Pantocrator=Kloster, σ. 42. ἔκδ· W. Hörandner, σ. 230, στίχ. 24-5:

θνήσκω δ' ἐπ' αὐτῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας
ἄποικος ἐκ τῆς Αὐσόνων βασιλίδος.

(Κατὰ Hörandner: ἄποικος ἐκ γῆς Αὐσόνων βασιλίδος). Βίος ἀοιδίμου αὐτοκρατορίσσης Εἰρήνης, παρὰ G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 51: καὶ ἐπ' αὐτῆς γενομένη τῆς τῶν Βιθυνῶν ἐπαρχίας, πρὸς ὃν ἐπόθει Παντοκράτορα Χριστὸν ἐξεδήμησε, Αὐτόθι, σ. 48: μνήμη τῆς ἀοιδίμου καὶ μακαρίας βασιλίσσης καὶ κτητορίσσης τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Εἰρήνης, τῆς διὰ τοῦ θείου σχήματος μετονομασθείσης Ξένης μοναχῆς. Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, μητροπ. πρ. Λεοντοπόλεως, 'Αγιολόγιον, σ. 125· 'Εγκαίνια ναοῦ μονῆς Παντοκράτορος, παρὰ G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 47, καὶ παρὰ Σ. Εὐστρατιάδη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 478:

δομήτορα δὲ καὶ βασίλισσαν Ξένην
ποθήσασαν ξένον σε καὶ ξένην, Λόγε,
κόσμου τε παντὸς καὶ πάσης φαντασίας
δειχθεῖσαν, ἥνπερ καὶ μετέστησας πάλαι,
συγκατάταξον τῷ χορῷ τῶν ἁγίων
ζωὴν παρασχὼν τὴν ἀγήρω καὶ τέλος·

Συναξάριον ἁγίας Σοφίας, ἔκδ. Delehaye, σ. 887-890.

121. 'Η ἡμερομηνία τῆς 13ης τοῦ Αὐγούστου προκύπτει ἀπ' τὸ Συναξάριον ΚΠόλεως (ἁγίας Σοφίας), ἔκδ. Delehaye, σ. 887, G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 48, Σ. Εὐστρατιάδη, 'Αγιολόγιον, σ. 125. Γιὰ τὸ ἔτος θανάτου ἔχομε τὰ ἑξῆς δεδομένα: 'Αποκλείονται μὲ βεβαιότητα τὰ προηγούμενα τοῦ 1133 ἔτη, γιατὶ ὁ Παρισινὸς ἑλληνικὸς κώδικας 243 μαρτυρεῖ πὼς ζοῦσε ἀκόμη στὶς 2 τοῦ Αὐγούστου αὐτοῦ τοῦ ἔτους, βλ. Σπ. Λάμπρος, 'Ενθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, ΝΕ 7(1910), σ. 132-33. 'Ο Κίνναμος, σ. 14, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ μᾶς πληροφορεῖ πὼς αὐτὴ πέθανε τότε ποὺ ὁ ἄντρας της ὀργάνωσε τὴν ἐκστρατεία γιὰ τὴν ἐπανακατάληψη τῆς Κασταμόνας, τὴν ὁποία εἶχε καταλάβει ὁ ἐμίρης τῆς Μελιτηνῆς Ghâzi. 'Η κατοχὴ αὐτῆς τῆς πόλης ἀπ' τοὺς Τούρκους χρονολογεῖται ἀπ' τὸ Μιχαὴλ τὸ Σύρο, τ. III, σ. 234, ἔκδ. Chabot, Paris 1905, τὸ 1445 (=Σεπτέμβρη 1133-

Ὁ νεκρός της μεταφέρθηκε στὴν ΚΠολη καὶ ἐνταφιάστηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα [122], ὅπου ἡ μνήμη της ὡς ἁγίας ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἄρχισε νὰ γιορτάζεται [123].

Ὁ «σκηπτροκράτορας τῶν Αὐσόνων» Ἰωάννης (β') Κομνηνὸς ὁ Σ κ υ θ ο π ε ρ σ ό λ ε θ ρ ο ς [123α] καὶ μεγάλος καὶ ἀγαθὸς μονάρχης ποὺ ξεπέρασε «τὴν πατρικὴ εὔκλεια» [124] καὶ ποὺ «δὲν πρόλαβε νὰ καταθέση στὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ τὴ χρυσὴ κανδήλα ποὺ εἶχε ἑτοιμάσει» [125], ἴσως γιατὶ ἀπὸ ἐπιβουλὴ τῶν Λατίνων δολοφονήθηκε, ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας, «αὐτὴ ποὺ δοξάστηκε γιατὶ δόξασε τὸ Χριστό» [126], «τέσσερις ἄλκιμους καὶ μάχιμους γιοὺς καὶ τέσσερις κόσμιες θυγατέρες» [127], τὸν 'Αλέξιον 74 (τὸν συμβασιλέα), τὴν Μαρίαν 75, τὸν 'Ανδρόνικον 76, τὴν Ἄνναν 77, τὸν Ἰσαάκιον 78, τὴν Θεοδώραν 79, τὴν Εὐδοκίαν 80 καὶ τὸν Μανουὴλ (α') 81 (τὸν ἔπειτα αὐτοκράτορα).

Κατέχομε σφραγίδες τοῦ Ἰωάννη (β') καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ πρώτη φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή: Ἰωάννη δεσπότη τῷ πορφυρογε(νν)ήτῳ [128]· καὶ ἡ δεύτερη τὴν ἑξῆς: Εἰρήνη ἡ εὐσεβεστάτη αὐγούστα [129].

Αὔγουστο 1134). Εἴμαστε βέβαιοι πὼς πέθανε τὸν Αὔγουστο (13) τοῦ 1134, γιατὶ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς λίγο πιὸ κάτω γράφει πὼς τὸ Νοέμβρη τοῦ 1134 ὁ Mohammed, γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ ἀποθανόντος Ghâzi, ἐγκατάλειψε τὴ Μελιτηνή, καθὼς ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Maçoud τὸν φόβισε μὲ τὴν ἐπέλευση τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων, Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 237. Βλ. P. Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 247-48· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 11· G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 10-11.

122. Βίος ἀοιδίμου αὐτοκρατορίσσης Εἰρήνης, παρὰ G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 51: καὶ ἐν ταύτῃ τῇ μονῇ κατετέθη ἣ ἐκ βάθρων ἀνήγειρε. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 29.

123. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 120.

123α. Σπ. Λάμπρος, Ἐπὶ τρικλίνῳ, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 111, σ. 127.

124. Σπ. Λάμπρος, Ἐπὶ εἰκονίσμασι, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 318, σ. 173.

125. Σπ. Λάμπρος, Εἰς τὴν ἀποσταλεῖσαν πρὸς τὸν Χριστοῦ τάφον χρυσῆν κανδήλαν, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 266, σ. 157.

126. Ἐγκαίνια ναοῦ μονῆς Παντοκράτορος, παρὰ G. Moravcsik, σ. 47, παρὰ Σ. Εὐστρατιάδη, Ἁγιολόγιον, σ. 478: δοξάσασαν δόξασον·

127. Θεόδωρος Πρόδρομος, PG 133, στ. 1095 καὶ 1396· ἐκδ. G. Moravcsik, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 41-2· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 230, στίχ. 14-17, καὶ σ. 338, στίχ. 95-9.

128. Zacos - Veglery, ἀριθ. 104, σ. 93.

129. Zacos - Veglery, ἀριθ. 106, σ. 94-5. Οἱ ἐκδότες γιὰ τοὺς ἑξῆς λόγους προτιμοῦν, ἀπ' τὶς ὁμώνυμες συζύγους τοῦ 'Αλέξιου (α') 15, τοῦ Ἰωάννη (β') καὶ τοῦ Μανουὴλ (α') 81, νὰ τὴν ἀποδώσουν στὴν Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας. α) The high crown worn by the Empress is similar to the one worn by Eirene, wife of John II, in the mosaic of Haghia Sophia (Th. Whittemore, Mosaics, III, pl. XXIX). β) The family name of Doukaina is missing from the inscription. c) The iscription Εἰρήνη ἡ εὐσεβεστάτη αὐγούστα is the same, word for word, as on the mosaic (Th. Whittemore, op. cit., p. 26).

35. 'Ανδρόνικος Κομνηνός
(γένν. 18. IX. 1091 - †1130/31)

Ὁ 'Ανδρόνικος [1] Κομνηνός, τεταρτογενὴς ἀλλὰ δευτερότοκος γιὸς τοῦ 'Αλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας [2], γεννήθηκε στὶς 18 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1091 [3].

Ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α μετὰ τὸ θάνατο τοῦ θείου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 (1102/4) [4].

Τὸ 1116 πῆρε μέρος στὴ μάχη ποὺ ἔδωσε ὁ πατέρας του 'Αλέξιος (α') 15 — τελευταία μάχη καὶ τελευταία νίκη ποὺ πέτυχε ὁ βασιλέας — ἐναντίον τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, κοντὰ στὸ Φιλομήλιο. Καθὼς ἦταν ἐπικεφαλῆς τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, ἔδειξε τότε τὴ γενναιότητά του καὶ ἔκανε μιὰ τολμηρὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχτροῦ [5].

Ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι ὑποχωροῦσαν καὶ ἐγκατέλειπαν τὰ πάντα, ὁ 'Ανδρόνικος τοὺς πῆρε ἀπὸ πίσω, σκοτώνοντας πολλοὺς ἀπ' αὐτούς, καὶ στὸ τέλος κα-

---

35. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του 'Ανδρόνικου Δούκα. Τὸ ὄνομα ('Ανδρόνικος) γιὰ πρώτη φορὰ εἰσέρχεται στὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν, χάρη στὸν ἀνωτέρω 'Ανδρόνικο Δούκα, πατέρα τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας.

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739 καὶ 749· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· ΜΜ 5 (1887), σ. 375· Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, 249-50· Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, ἐκδ. A. Majuri, σ. 522· Στίχοι ἡρῷοι, ἐκδ. A. Majuri, σ. 541, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 185· Μιχ. Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, ἐκδ. P. Gautier, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα 'Ανδρόνικον Κομνηνόν, σ. 84 καὶ 87· Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 177.

3. A. Kăzdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ГИМ 53/147), σ. 234: Μηνὶ σεπτεμβρίῳ ιη', ἰνδικτιῶνος ιε' ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κῦρ 'Ανδρόνικος. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, DOP 25 (1971), σ. 248· P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 343.

4. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 749· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, ἔνθ' ἀνωτ.· Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔνθ' ἀνωτ.· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., ἐκδ. A. Majuri, σ. 521 καὶ 541, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 185· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 84: συνῆν δὲ καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ 'Ανδρόνικος... Θεόδ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6. 'Απ' αὐτὸ τὸ κείμενο τῆς Ἄννας 32, καθὼς αὐτὴ κάνει, ἀπὸ συγκίνηση τῆς μνείας τοῦ ὀνόματός του, καὶ τὸ ἐπιθανάτιο ἐγκώμιο τοῦ 'Ανδρόνικου, εἶναι ποὺ παρασύρθηκε ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 177, καὶ φέρνει τὸν 'Ανδρόνικο πὼς πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του 'Αλέξιο (α') 15.

τάφερε νὰ κυριεύση καὶ αὐτὴ τὴ σκηνὴ τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου Malik-Schah (1107-1116)[6].

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1118, ὁ 'Ανδρόνικος, ὁ πιὸ ἀγαπημένος στὴν "Αννα Κομνηνὴ 32 ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της[7], πῆρε τὸ μέρος αὐτῆς τῆς τελευταίας καὶ τοῦ γαμβροῦ του Νικηφόρου Βρυέννιου στὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου καὶ τάχτηκε ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του 'Ιωάννη 34[8], ἀλλὰ ἔτυχε τῆς συγγνώμης τοῦ ἀνεξίκακου ἡγεμόνα καὶ παράμεινε στὴν αὐλή, ὅπου ἔπαιξε ἕνα ρόλο ὄχι καὶ τόσο σημαντικό[9].

Τὸ 1122[10], κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 'Ιωάννη (β') 34 ἐναντίον τῶν Πετσενέγκων, ὁ 'Ανδρόνικος πῆρε μέρος, καὶ σύμφωνα μὲ τὸν ἐγκωμιαστή του, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε στὰ βυζαντινὰ στρατεύματα τὴ νίκη, τὴ στιγμὴ ποὺ ἦσαν ἕτοιμα νὰ ὑποχωρήσουν.

Συγκέντρωσε τοὺς φυγάδες καὶ ὅρμησε κατὰ τῶν βαρβάρων «σὰν μιὰ καταιγίδα», καὶ ἀπείλησε τὸ σημαιοφόρο τῆς στρατιᾶς πὼς θὰ τοῦ κόψη τὸ κεφάλι, ἂν δὲ στήση ἐπιδέξια τὸ δόρυ του μέχρι τῆς ὑποχώρησης τοῦ ἐχτροῦ, κ' ἔτσι πέτυχε τὴν ἀποφασιστικὴ νίκη[11].

Τὸ 1129 ἐπίσης, πῆρε μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ 'Ιωάννη (β') 34 ἐναντίον τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανου II (1114-1131), στὶς ὄχθες τοῦ Δούναβη, ὅπου ὁ 'Ιωάννης κατήγαγε μιὰ περίλαμπρη νίκη[12].

---

6. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα 'Ανδρόνικον Κομνηνόν, σ. 84: τήν τε σκηνὴν αὐτοῦ πᾶσαν ἐξήρπασε, καὶ πολὺν φόνον ἐξεργασάμενος, ὑπέστρεφε νικηφόρος. "Εχει λάθος ἡ "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 206, ποὺ ἀναφέρει τὸν «Κλιτζιασθλάν» (=Kilidj Arslan I 1092-1107), ὡς ἀντίπαλο τοῦ 'Αλέξιου (α') 15 καὶ τοῦ 'Ανδρόνικου τὸ 1116.

7. "Αννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6: ὁ φίλτατός μοι τῶν ἀδελφῶν ὁ πορφυρογέννητος 'Ανδρόνικος...

8. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 748. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17.

9. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17.

10. F. Chalaudon, Les Comnène, τ. II, σ. 48-51.

11. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα 'Ανδρόνικον Κομνηνόν, σ. 83-4.

12. Χωνιάτης, σ. 24-5. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 57-9· K. Jiretchek, Geschichte der Serben, τ. I, σ. 244, Gotha 1911· Κ. "Αμαντος, τ. Β', σ. 328. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τοῦ 'Ανδρόνικου στὴν ἐκστρατεία, Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν 'Ανδρόνικον τὸν Κομνηνόν, σ. 527, ἔκδ. A. Majuri.

'Ο 'Ανδρόνικος πέθανε περὶ τὸ 1130/31[13], σὲ κάποια περιοχὴ τῆς Μ 'Ασίας[14], ἀπὸ μιὰ ἀσθένεια ποὺ τοῦ ἔφερνε «περιοδικὲς τῶν πυρετῶν καμίνους καὶ βρασμοὺς τῆς καρδίας»[15] καὶ ποὺ ἀρκετὸ καιρὸ τὸν βασάνισε καὶ στὸ τέλος τὸν ἄφησε «πετσὶ καὶ κόκκαλο», καθὼς ἦταν καὶ ἕνας ἄνθρωπος λιτοδίαιτος καὶ νηστευτής[16].

Τὸ νεκρό του ἀπὸ κεῖ ποὺ πέθανε τὸν συνόδευσαν ὡς τὴν πρωτεύουσα ἡ μητέρα του, ἡ πρώην αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη Δούκαινα, «αὐτὴ ἡ πολυπενθὴς καὶ οἰκτρὴ νέα Νιόβη, νέα 'Ιοκάστη, νέα 'Εκάβη, ποὺ μὲ τὴν εὐστάθειά της καὶ τὴν κρατερή της σκέψη, ξεπέρασε ὅλες αὐτὲς τὶς δυστυχισμένες τοῦ μύθου

---

13. 'Ο E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 86, εἶχε τὴ γνώμη πὼς ὁ 'Ανδρόνικος πέθανε τὸ 1122, γιατὶ πίστευε πὼς ἡ Εἰρήνη Δούκαινα πέθανε στὶς 19 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1123. 'Ο F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 17, πρότεινε τὴ χρονολογία τοῦ 1129, μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 'Ιωάννη (β') 34 κατὰ τῶν Οὔγγρων. 'Αλλὰ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς, σ. 541-42, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἔκδ. W. Hörandner, λέει πρὸς τὴν Εἰρήνη, πὼς πρῶτα ἔχασε τὸν ἄντρα της 'Αλέξιο (α') 15, ἔπειτα τὸ γαμβρό της Νικηφόρο (Κατακαλὼν Εὐφορβηνό), μετὰ τὴ νύφη της Εἰρήνη, τὴ σύζυγο τοῦ 'Ανδρόνικου, καὶ τὸ γιὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ ἔγγονό της 'Αλέξιο 82, σὲ συνέχεια τὴν κόρη της Εὐδοκία Κομνηνή 37, καὶ τέλος χάθηκαν κατὰ τὸν ἴδιο χρόνο δυὸ γιοί της, ὁ 'Ανδρόνικος καὶ ὁ 'Ισαάκιος 36, ὁ δεύτερος ζωντανὸς νεκρὸς στὰ βάθη τῆς 'Ανατολῆς καὶ ὁ πρῶτος, καθὼς «ἔφυγε γιὰ τὰ βαθιὰ σκοτάδια τοῦ "Αδη». Σύμφωνα μὲ τὸ Μιχαὴλ τὸ Σύρο, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 230, ἡ συνωμοσία τοῦ 'Ισαάκιου 36 κατὰ τοῦ 'Ιωάννη (β') 34 ἔγινε τὸ 1130. Καθὼς ἡ φυγὴ τοῦ 'Ισαάκιου 36 ὑπῆρξε, κατὰ τὴ βεβαίωση τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, σύγχρονη μὲ τὸ θάνατο τοῦ 'Ανδρόνικου, δὲν εἴμαστε ἔξω ἀπ' τὴν πραγματικότητα, ἂν χρονολογήσωμε αὐτὸν ἐδῶ τὸ 1130/31, βλ. P. Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 249-50.

14. 'Ο νεκρός του μεταφέρθηκε πάνω σὲ πλοῖο ἀπ' τὴ μικρασιατικὴ ἀκτή, Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον... 'Ανδρόνικον, σ. 523: 'Επεραιοῦτο μὲν πρὸς τὴν μητέρα τὴν μεγαλόπολιν ὁ ἐμὸς καὶ μέγας σεβαστοκράτωρ οὐκέτι μὲν ἐπὶ τοῦ ἐπὶ τῆς πρύμνης θρόνου καθιζήμενος... ἀλλά τινι ἐνειργμένος μικρῷ κιβωτίῳ ὁ χρυσοῦς θησαυρός. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 87: καὶ μάλιστα τοῦ σκήτους τεθέντος ἐπὶ τῆς νεὼς καὶ τοῦ βασιλέως ναυτικοῦ προπομπεύοντος καὶ παραπέμποντος ἀπὸ τῆς περαίας ἐπὶ τὴν βασιλίδα πόλιν τὸ σῶμα.

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον... 'Ανδρόνικον, σ. 523: ἐντεῦθεν αἱ περιοδικαὶ τῶν πυρετῶν κάμινοι καὶ οἱ περὶ τὴν καρδίαν βρασμοὶ καὶ οἱ κάκιστ' ἀπολούμενοι ἐκεῖνοι ἡμιτριταῖοι...

16. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 85: "Ω. σαρκῶν τῆξις καὶ σύντηξις οὐδὲν εἰς τὸν τάφον κατενεγκουσῶν, πλὴν δέρματος καὶ ὀστέων!

καὶ τῆς προϊστορίας»[17], καὶ ὁ γαμβρός του, ὁ ἀγαπημένος συμπολεμιστής του[18] καίσαρας Νικηφόρος Βρυέννιος.

'Από κάποια μικρασιατικὴ ἀκτὴ ἡ μεγάλη βασίλισσα καὶ ὁ γαμβρός της, δορυφορώντας τὸ σκήνωμα τοῦ πολύκλαυστου αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα, διαπεραιώθηκαν μαζὶ μ' αὐτὸ σ' ἕνα αὐτοκρατορικὸ πλοῖο καὶ ἔπλεαν πρὸς τὴν ΚΠολη, ἐνῶ ὁλάκερος ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος προηγοῦνταν πρὸς τιμή του τοῦ πλοίου τους[19].

'Αλλὰ τὶ κακὸ ἦταν αὐτὸ πού συνέβαινε!

Ἤδη «τὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου του ἕνας ξαφνικὸς κυκλώνας τάραξε τὴ γῆ καὶ τὴ θάλασσα, συνοδευόμενος ἀπὸ ἕνα κατακλυσμὸ βροχῶν, σὰν ἡ φύση ὁλάκερη νὰ θρηνοῦσε καὶ νὰ πενθοῦσε μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ τὸ χαμό του. Τὸ κακὸ ὅμως μεγάλωσε ἀπ' τὴν ὥρα πού ἐπιβίβασαν τὸ σκήνωμά του στὸ αὐτοκρατορικὸ πλοῖο. Τότε μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἔγινε, γιὰ τὴν κατοχὴ τοῦ σώματός του, ἕνα εἶδος κρατεροῦ ἀγώνα, μεταξὺ τῆς μητέρας τοῦ νεκροῦ καὶ αὐτοκρατόρισσας καὶ τῶν ἀχαλίνωτων στοιχείων τῆς φύσης, πού σ' αὐτόν, ἐνῶ ἡ αὐτοκρατόρισσα διεκδικοῦσε τὸ σῶμα γιὰ νὰ τὸ ἀποθέση στὸ αὐτοκρατορικὸ κοιμητήρι, τὰ στοιχεῖα τῆς φύσης ἀγωνίζονταν νὰ τὸ ἁρπάξουν, γιὰ νὰ τιμηθοῦν μὲ τὴν ταφὴ τοῦ σεβαστοκράτορα.

'Η γῆ καὶ ἡ θάλασσα, λὲς καὶ φιλονικοῦσαν μεταξύ τους γιὰ νὰ ἀποκτήσουν τὸ νεκρὸ τοῦ 'Ανδρόνικου, ἀλλὰ στὸ τέλος ἡ αὐτοκρατορική του μητέρα θριάμβευσε καὶ τὸ πλοῖο ἔφτασε στὴν πρωτεύουσα καὶ ὁ σεπτὸς νεκρός του μέσα στὰ κλάματα καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς τοῦ ἄπειρου πλήθους μεταφέρθηκε στὴν ξηρά»[20].

'Η κηδεία του ἦταν μεγαλοπρεπὴς καὶ πάνδημη. «Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς αὐτοκρατορικῆς πόλης συνόδευσαν τὸ λείψανό του πού τὸ κρατοῦσαν οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ νεκροῦ, οἱ γιοὶ τῆς Ἄννας 32, τῆς Μαρίας 33 καὶ τοῦ 'Ιωάννη (β') 34.

Τὰ μεγάλα σώματα τοῦ Κράτους, ἡ σύγκλητος, ὁ κλῆρος, ὁ στρατός»[21], περικύκλωναν τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας πού ἀκολουθοῦσαν τὴν πένθιμη ἐκφορά, τὸν ἀδελφό του 'Ιωάννη (β') 34, τὴ μητέρα του βασίλισσα Εἰρήνη καὶ τὶς ἀδελφές του[22], τὴν Ἄννα 32, τὴ Μαρία 33 καὶ τὴ Θεοδώρα 38[23], πού ἔκλαιγαν τὸν ἀγαπημένο τους ἀδελφό, ὅπως «οἱ 'Ηλιάδες, τῶν ὁποίων τὰ δάκρυα μεταμορφώθηκαν σὲ κόκκους ἠλέκτρου, ἔκλαιγαν τὸ Φαέθονα, τὸ γιὸ τοῦ 'Ηλίου»[24].

Θὰ τάφηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ, πού ἦταν θαμμένος ὁ πατέρας του[25] καὶ πού βρισκόταν δίπλα ἀκριβῶς ἀπὸ κεῖνο τῆς Κεχαριτωμένης, ὅπου κατοικοῦσε ἡ μητέρα του καὶ σύχναζαν οἱ ἀδελφές του[26].

'Ο 'Ανδρόνικος Κομνηνός παντρεύτηκε[27] περὶ τὸ 1107/9[28] τὴν Εἰρήνη[29], πιθανὸν μιὰ Ρωσίδα πριγκίπισσα, κόρη τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Premysl Vo-

17. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν Εἰρήνην Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς, σ. 543, στίχ. 69-73, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 187, ἔκδ. W. Hörandner.

18. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6.

19. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 87.

20. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 87-88· Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 523-24.

21. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 524: Προῆγον μὲν ὁ πολὺς ἐκεῖνος ὁ λαός, ὅσοι τε τὸ μέγα βῆμα καὶ ὅσοι τὴν σύγκλητον ἀποπληροῦσι βουλήν, καὶ ὁπόσον στρατιωτικὸν καὶ φιλόμαχον·

22. 'Ο Ψευδο-Κωδικός, Scriptores Const/narum, ἔκδ. Th. Preger, τ. II, σ. 181, κάνει μνεία τῆς παρουσίας βασιλικῶν κυριῶν πού ἐπέστρεφαν μετὰ τὴν κηδεία στὰ ἀνάκτορα. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 88.

23. 'Απ' τοὺς ἀδελφούς του ὁ 'Ισαάκιος 36 εἶχε ἐγκαταλείψει τὸ ἔδαφος τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀπ' τὶς ἀδελφὲς ἡ Εὐδοκία 37 εἶχε ἤδη πεθάνει.

24. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 88. Βλ. καὶ 'Ιωάννην Τζέτζην, Χιλιάδες, ἔκδ. Leone, σ. 141, γιὰ τὰ δάκρυα τῶν 'Ηλιαδῶν.

25. Βλ. 'Αλέξιον (α') Κομνηνόν 15, ὑ. 144.

26. 'Η ἀνέγερση τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα δὲν εἶχε ἀκόμη κατὰ τὸ θάνατό του συντελεσθῆ. 'Η Εἰρήνη Δούκαινα ἐξάλλου θὰ ἤθελε νὰ εἶχε κοντά της τὸ νεκρὸ τοῦ πιὸ ἀγαπημένου ἀπ' τοὺς γιούς της, καὶ καθὼς δὲ μποροῦσε νὰ τὸν θάψη στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης — τὸ Τυπικὸ αὐτῆς τῆς μονῆς ἀπαγόρευε ὄχι μόνο τὴν ταφὴ ἀνδρῶν, ἔστω καὶ ἂν ἀνῆκαν στὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ταφὴ πριγκιπισσῶν τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, οἱ ὁποῖες δὲν εἶχαν περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1101· MM 5 (1887), σ. 379-80 — θὰ τὸν ἔθαψε στὴ γειτονικὴ ἀνδρώα μονὴ τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ.

27. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 522· τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἡρῷοι, σ. 541, ἔκδ. A. Majuri, σ. 186, ἔκδ. W. Hörandner· Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 85.

28. Κατὰ συμπέρασμα ἀπ' τὸ ἔτος τῆς γέννησής του (1091) καὶ ἀπ' τὶς τότε συνήθειες· ἡ S. De Jongh, σ. 41-2, τοποθετεῖ τὸ γάμο του περὶ τὸ 1114-1116, γιατὶ λανθασμένα φρονεῖ πὼς γεννήθηκε στὶς 15 τ' 'Απρίλη τοῦ 1098.

29. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 376: τῆς περιποθήτου νύμφης τῆς βασιλείας μου, τῆς σεβαστοκρατορίσσης κυρᾶς Εἰρήνης,

lodar[30], ποὺ μὲ τὴν εἴσοδό της στὸν αὐτοκρατορικὸ γυναικωνίτη πῆρε αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Γι' αὐτὴ τὴν ὕπαρξη δὲ ξέρομε σχεδὸν τίποτε. Ἕνας ποιητὴς μόνο μᾶς λέει «πὼς ἦταν ἀπ' τὶς πιὸ ὅμορφες πιὸ ὄμορφη καὶ πὼς κανεὶς δὲν ὑπῆρξε ποὺ νὰ μὴ μακαρίση τὸν Ἀνδρόνικο ποὺ ἑνώθηκε μὲ μιὰ τέτοια γυναίκα»[31].

Αὐτὴ πέθανε λίγα χρόνια μετὰ τὸν Ἀλέξιο (α') 15,[32] ἴσως κατὰ τὸ 1122[33]. Ἡ μόνη εὐτυχία τῆς ζωῆς της ὑπῆρξε ποὺ δὲν πρόλαβε νὰ θρηνήση νεκρὸ τὸν ἄντρα της, ἀλλὰ αὐτὴ θρηνήθηκε ἀπ' αὐτόν[34].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνός, καθὼς ἀνῆκε στὸν κύκλο τῆς μητέρας του Εἰρήνης Δούκαινας[35], ἀξιώθηκε ἰδιαιτέρων ἐγκωμίων ἐκ μέρους ἐκείνων ποὺ τὸν ἀποτελοῦσαν.

Ἡ ἀδελφή του Ἄννα Κομνηνὴ 32 μᾶς κάνει αὐτὴ ἐδῶ τὴ σύντομη σκιαγραφία του, τὴν ὁποία συνοδεύει μὲ τὶς κραυγὲς τοῦ πόνου της γιὰ τὸ χαμό του.

---

30. Τὸ Χρονικὸν τοῦ Νέστορα (Chronique de Nestor), ἔκδ. Léger, σ. 220 (βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 201), μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἤδη, τὸ 1104, ὁ Ἀλέξιος (α') 15 διαπραγματεύτηκε τὸ συνοικέσιο ἑνὸς ἀπ' τοὺς γιούς του μὲ τὴν κόρη τοῦ Volodar, γιοῦ τοῦ Rostislav καὶ ἡγεμόνα τοῦ Premysl. Δὲ ξέρομε ὅμως μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα, ἂν αὐτὴ ποὺ στὸ Τυπικὸ τῆς Κεχαριτωμένης ἐμφανίζεται μὲ τὸ ὄνομα Εἰρήνη ὡς γυναίκα τοῦ Ἀνδρόνικου, ἦταν ἡ κόρη τοῦ Volodar. Ὁ B. Leib, «Rome, Kiev et Byzance à la fin du XIe siècle», Paris 1924, σ. 176, δέχεται τὸ γάμο ὡς τετελεσμένο: En 1104, il donna à l' un de ses fils une princesse russe. Τὸ ἴδιο ἀποδέχεται καὶ ἡ G. Buckler, Anna Comnena, σ. 115. Πὼς τὸ Χρονικὸ τοῦ Νέστορα ἀναφέρεται στὸ δευτερότοκο γιὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, τὸν Ἀνδρόνικο, δὲ πρέπει νὰ μᾶς μείνη ἀμφιβολία, γιατὶ ὁ πρωτότοκος γιός του καὶ συμβασιλέας Ἰωάννης 34 ἦταν μνηστευμένος μὲ τὴν Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας ἤδη ἀπ' τὸ 1095 καὶ ὁ τριτότοκος γιός του Ἰσαάκιος 36 ἦταν τὸ 1104 μόλις 11 χρονῶ, ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν 13 χρονῶ.

31. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 522: καλὴν εὐτύχησας καὶ καλῶν καλλίστην δαμαρτίδα, καὶ οὐδεὶς ὃς οὐκ ἐμακάρισέ σε τῆς συζυγίας,

32. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν Εἰρήνην Δούκαιναν, σ. 541, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἔκδ. W. Hörandner· βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 13, καθὼς καὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 19· τοῦ αὐτοῦ, Μονῳδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἀνδρόνικον, σ. 522: ἀλλὰ ταχὺ (ἡ Εἰρήνη τοῦ Ἀνδρόνικου) τὸν βίον μετήλλαξε· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 85.

33. S. De Jongh, σ. 42 : vers 1122?

34. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 522.

35. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 748· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 86: Ἀστὴρ γὰρ ἦν ἐκεῖνος περιφανέστατος καὶ πᾶσι μέν, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἀμφὶ μητέρα καὶ βασιλίδα.

«Ἔφτασε ἀκριβῶς, γράφει, στὴν περίοδο τὴν πιὸ γλυκιὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἔδειχνε στὸν πόλεμο μιὰ τόλμη γεμάτη σύνεση, ἕνα χέρι ἐπιδέξιο καὶ μιὰ περίσσια σοφία· ἔφυγε πρόωρα ἀπ' τὴ ζωή, ὅταν κανεὶς δὲν τὸ περίμενε, μᾶς ἄφησε καὶ χάθηκε.

Ὦ νεότητα καὶ ἄνθος τῆς ἡλικίας καὶ πηδήματα πάνω στ' ἄλογα ἐλαφρά, ποῦ πήγατε; Ὁ πόνος ποὺ αἰσθάνομαι μὲ πιέζει νὰ θρηνῶ πάνω του, ἀλλὰ ὁ νόμος τῆς ἱστορίας μὲ ἐμποδίζει ἀπ' αὐτό. Μπορεῖ ὅμως κανεὶς νὰ ἐκπλήσσεται πὼς σήμερα, ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι γινόταν ἄλλοτε, κανένα πρόσωπο δὲ μεταμορφώνεται σὲ πέτρα ἢ σὲ πουλὶ ἢ σὲ δέντρο ἢ σὲ κάτι ἄψυχο κάτω ἀπ' τὰ χτυπήματα τῶν μεγάλων θλίψεων, καὶ δὲν ἀλλάζει ἔτσι τὴ φύση του, εἴτε μύθος εἶναι αὐτὸ εἴτε πραγματικότητα. Ἴσως θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ ἀλλάζη κανεὶς τὴ φύση του σὲ κάτι τὸ ἄψυχο, παρὰ τόσο δυνατὰ νὰ αἰσθάνεται τὸ ἄλγος. Κι ἂν αὐτὸ συνέβαινε, χωρὶς ἀμφιβολία, πέτρα θὰ μὲ ἔκαναν νὰ γίνω, τὰ κακὰ ποὺ μὲ βρῆκαν»[36].

Ὁ Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός, ἄλλο μέλος τοῦ κύκλου τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, δὲν ὑστερεῖ ἀπ' τὴν Ἄννα 32 σὲ ἔξαρση τῆς προσωπικότητάς του, στὴ μονωδία ποὺ τοῦ ἀφιέρωσε.

«Ἕνας σοφός, γράφει, παρομοίασε τὸ στρατὸ μὲ ἕνα ζῶο ποὺ ἔχει ἕνα κεφάλι, πόδια, χέρια, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, μιὰ καρδιά. Ἂν ὁ δικός μας στρατὸς εἶχε μιὰ καρδιά, αὐτὴ ἡ καρδιὰ ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος· γιατὶ ὁλάκερος ἦταν ἕνα ζωντανὸ πήδημα καὶ ὅρμημα καὶ τόλμημα καὶ κίνημα.

Μετὰ τὸ χαμό του, ἡ στρατιὰ ἔμεινε νεκρή, χωρὶς καρδιά. Ὦ τύχη, ποιὸ δόρυ κομμάτιασες, ποιὸ ξίφος ἔσπασες! Στενάξατε μάχες καὶ πόλεμοι, ποὺ δὲ θὰ ἔχετε τὸν ἐνθουσιώδη στρατιώτη, τὸ γενναῖο καὶ συνετὸ στρατηγό, τὸ ζωντανὸ ἄγαλμα τοῦ Ἄρη... Στρατιῶτες καὶ ἱππεῖς κλαύσατε τὸν σιδερένιο ἥρωα.

Ἐνῶ προερχόταν ἀπ' τὴν αὐτοκρατορικὴ γενιὰ ποὺ ἦταν καὶ ἡ πρώτη τοῦ Κράτους καὶ κατεῖχε ὕψιστο ἀξίωμα, δὲν εἶχε καμιὰ περηφάνεια. Στολιζόταν ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετές, ἀλλὰ προπάντων ἀπ' τὴν πραότητα καὶ τὴν ταπείνωση. Ἦταν λιτοδίαιτος καὶ λιπόσαρκος καὶ ζοῦσε σὰν τοὺς ἀσκητὲς τῶν ἐρήμων τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ψωμὶ καὶ λαχανικὰ βουτηγμένα στὴν ἅλμη ἦταν τὸ φαΐ του, νερὸ ἦταν τὸ ποτό του, ἕνα μαῦρο ροῦχο σὰν τῶν μοναχῶν ἦταν τὸ φόρεμά του.

Ὦ ἱερὸ μοναστήρι ποὺ σ' αὐτό, σὰν φιλόσοφος, ἀγαποῦσε νὰ ἀποσύρεται. Ἦταν παντρεμμένος, ἀλλὰ ἐκεῖνος πιὸ πολὺ ἦταν ἀφοσιωμένος στὸ Θεό, κι

---

36. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 205-6.

ἀπὸ τότε ποὺ χήρεψε, ὁλάκερος στὸ Θεὸ ἀφιερώθηκε. Ἀστέρι ἦταν ἐκεῖνος λαμπερὸ γιὰ ὅλους, ἀλλὰ ἰδιαίτερα γιὰ τὸν κύκλο τῆς μητέρας του αὐτοκρατόρισσας Εἰρήνης»[37].

Ἕνας τρίτος ὑμνητής, ὁ σοφώτατος ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος ποὺ μαζὶ μὲ τὸν Μιχαὴλ Ἰταλικὸν ἀποτελοῦσαν «μιὰ ψυχὴ σὲ δύο σώματα»[38], στὶς δυὸ μονωδίες του ποὺ ἀφιέρωσε στὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου, μιὰ πεζὴ καὶ μιὰ ἔμμετρη[39], μᾶς ἀπαριθμεῖ στὴν ἀρχὴ τὶς θλίψεις ποὺ δοκίμασε ὁ σεβαστοκράτορας στὴ ζωή του.

«Γεννήθηκε, γράφει, ἀπὸ πατέρα αὐτοκράτορα, «τὸν σωτήρα τῶν Ρωμαίων» (=Ἑλλήνων) Ἀλέξιο (α') 15, ποὺ «ὑπῆρξε ἀπὸ ὅλους τοὺς αὐτοκράτορες ὁ πιὸ πολεμικὸς καὶ συγχρόνως ὁ πιὸ εἰρηνικός, καὶ ποὺ μαζὶ μὲ τὴ ζωὴ ἀπόθεσε καὶ τὴ βασιλεία, κι αὐτὸ ἀπ' τὰ ἄλλα δυστυχήματα τοῦ Ἀνδρόνικου ἦταν γι' αὐτὸν ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ ἥμισυ τῶν ἀτυχιῶν ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔχῃ στὴ ζωή του»[40].

Γεννήθηκε ἀπὸ βασίλισσα μητέρα, τὴν πολυβασανισμένη Εἰρήνη, ποὺ εἶδε τόσους θανάτους προσφιλῶν της[41].

Δεύτερη θλίψη δοκίμασε ὁ Ἀνδρόνικος «ποὺ ἔχασε τὴ ζηλευτὴ καὶ πανέμορφη γυναίκα του Εἰρήνη, ποὺ ὡς παρηγοριὰ τοῦ ἄφησε τὸ γιό του Ἀλέξιο 82, ἕνα χαριτωμένο ἀγοράκι, ποὺ ἦταν γι' αὐτὸν μιὰ πηγὴ χαρᾶς στὴ ζωή, ἀλλὰ κι αὐτή, μὲ τὴν παρεμβολὴ λὲς τοῦ δαίμονα, μεταβλήθηκε σὲ πηγὴ θλίψης, καθὼς ὁ Χάρος ἅρπαξε τὸ παιδάκι μέσα στὸν ἀνθὸ τῆς ἡλικίας του»[42].

Βεβαιώνει κι ὁ Πρόδρομος πὼς μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου, «ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἔχασε τὸ γενναῖο στρατιώτη, ἡ σύγκλητος τὸν συνετὸ

---

37. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 84-6.

38. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., Πρὸς τὸν Πρόδρομον, σ. 59-60· R. Browning, Unpublished Correspondence between Michael Italicus archbishop of Philipoppolis, and Theodore Prodrome, Byzantino-Bulgarica 1 (1962), σ. 283. ἡ ὅλη ἀλληλογραφία, αὐτόθι, σ. 283-94.

39. Θεόδωρος Πρόδρομος, «Anecdota Prodromea», Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 521-28, Τοῦ αὐτοῦ, στίχοι ἡρῷοι εἰς Εἰρήνην Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς (Ἀνδρονίκου), σ. 541-44, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 185-88, ἔκδ.W. Hörandner.

40. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 522· Τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἡρῷοι εἰς Εἰρήνην, σ. 541, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἔκ.W. Hörandner.

41. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 522· Στίχοι ἡρῷοι, σ. 541-42, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186-87, ἔκδ.W. Hörandner.

42. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 522-23· Στίχοι ἡρῷοι, σ. 541, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186, ἔκδ. W. Hörandner.

σύμβουλό της, ὁ καιρὸς τοῦ πολέμου τὸν ἀνδρεῖο πολεμιστὴ ἀλλὰ καὶ ὁ καιρὸς τῆς εἰρήνης τὸν συναρμοστὴ καὶ συμβιβαστή, ἡ Ἐκκλησία τὸ φιλόθεο ὀπαδό της καὶ ὁ αὐτοκράτορας καὶ βασιλέας ἔχασε πρῶτα τὸν ἀδελφό, δεύτερο τὸ στρατιώτη, τρίτον τὸν καλύτερο σύμβουλό του»[43].

Ἐξαίρει κι ὁ Πρόδρομος τὶς ἄλλες ἀρετὲς τοῦ νεκροῦ, τὶς φῆμες τῶν ἀνδραγαθημάτων ποὺ ἄφησε καὶ τὶς νίκες του κατὰ τῶν βαρβάρων[44], τὴ συμμετοχή του στὸν πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ πατέρα του (1116), καθὼς καὶ στοὺς πολέμους τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη (β') 34 ἐναντίον τῶν Πετσενέγκων (1122) καὶ τῶν Οὔγγρων (1128).

Ἔδειξε σ' αὐτοὺς τοὺς πολέμους μεγάλη τόλμη, ἐπιδέξιο χέρι καὶ γενναῖο φρόνημα, ἔτσι ποὺ ὅλοι νὰ λένε πὼς τὰ κατορθώματά του θύμιζαν τοὺς ἀγῶνες τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων κατὰ τῶν Τρώων καὶ κείνους τοῦ Θεμιστοκλῆ καὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάντρου κατὰ τῶν Περσῶν[45].

Καθὼς ἦταν, λέει, «γλυκὸς στὴ γλώσσα ὅταν μιλοῦσε καὶ πράος ὅταν ἄκουγε νὰ τοῦ μιλοῦν οἱ ἄλλοι»[46], εἶχε γίνει πολὺ λαοφιλής[47], ἔτσι ποὺ κι αὐτοὶ οἱ βάρβαροι ποὺ εἶχε ὑποτάξει νὰ τὸν θρηνήσουν, ὅταν πέθανε[48].

Ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου του, «σὰν ἕνας σεισμός, συγκλόνισε τὶς καρδιὲς ὅλων καὶ τοὺς ἔφερε σὲ μιὰ πολὺ σκυθρωπὴ κατήφεια»[49]. Ἀκόμη καὶ τὸ ἄλογό του, καθὼς τὸ ἔφεραν καὶ βάδιζε στὴν κηδεία του, «δὲν ἔμεινε ἀδάκρυτο καὶ ἀναίσθητο ἀπ' τὸ κακό· εἶχε κάτω τὸ κεφάλι του, καὶ καθὼς δὲν αἰσθανόταν πάνω του τὸν ἀγαπημένο του ἀναβάτη, χρεμέτιζε οἰκτρὰ καὶ γοερά»[50].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴ γυναίκα του Εἰρήνη τὸ πιὸ λίγο δυὸ γιούς, τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν 82 καὶ τὸν Ἰωάννην Δούκαν 83.

Κατέχομε τὴ σφραγίδα τοῦ Ἀνδρόνικου μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή: Κύριε, βοήθει Ἀνδρονίκῳ σεβαστοκράτορι τῷ πορφυρογεννήτῳ[51].

---

43. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 526· Στίχοι ἡρῷοι, σ. 542, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 186-87, ἔκδ.W. Hörandner.

44. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 526· Στίχοι ἡρῷοι, σ. 542-43, ἔκδ. A. Majuri, καὶ σ. 187, ἔκδ.W. Hörandner.

45. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 527.

46. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 523: οἷος ἐκεῖνος καὶ εἰπεῖν ἡδὺς καὶ ἀκοῦσαι πραύς,...

47. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 524.

48. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 525.

49. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 526.

50. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία, σ. 524-25.

51. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2718, σ. 1510-11. Οἱ ἐκδότες γιὰ λόγους ὕφους καὶ ἐπιγραφικῆς προτιμοῦν νὰ ἀποδώσουν τὴ σφραγίδα στὸν Ἀνδρόνικο, τὸ γιὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, καὶ ὄχι στὸν Ἀνδρόνικο 76, τὸ γιὸ τοῦ Ἰωάννη (β') 34.

36. Ἰσαάκιος Κομνηνὸς

(γένν. 16. I. 1093 - †λίγο μετὰ τὸ 1152)

Ὁ Ἰσαάκιος [1] Κομνηνός, πεμπτογενὴς ἀλλὰ τριτότοκος γιὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας [2], γεννήθηκε μέρα Κυριακή, τρεῖς ἡ ὥρα τὸ ἀπόγευμα, στὶς 16 τοῦ Γενάρη τοῦ 1093 [3].

Ἔλαβε ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο (α') μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ (1104), συζύγου τῆς θείας του Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13, τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα [4].

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1118 κατὰ τὴ διαμάχη τῆς Ἄννας 32 καὶ τοῦ Ἰωάννη (β') 34 γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, ὁ Ἰσαάκιος τάχτηκε μὲ τὸ μέρος τοῦ ἀδελφοῦ του [5]. Ἀπ' αὐτὸ ὁ Ἰωάννης (β') 34 μετὰ τὴν ἀναγόρευσή του (15. VIII. 1118) τὸν προήγαγε σὲ σεβαστοκράτορα [6] — τίτλο πού ἤδη

36. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739 καὶ 749· Κίνναμος, σ. 32· Χωνιάτης, σ. 10, 13, 42· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1068 - 69· ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 107-12. ἔκδ. A. Majuri, Anecdota Prodromea, σ. 542· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 186, 391-93, 396-98· Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάθα MB 7 (1894), σ. 177· Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 19 (§1).

3. Ὁ A. Kăzdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΝΜ 53/147), σ. 234, παραθέτει τὸ ἑξῆς κείμενο ἀπ' τὸ χειρόγραφο τῆς Μόσχας: Μηνὶ ἰανουαρίῳ, ἡμέρᾳ α' ὥρᾳ τῆς νυκτὸς ς', ἰνδικτιῶνος α' ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κῦρ Ἰ[σαάκιος]· Ἀλλὰ ὁ P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248, διορθώνει ὡς ἑξῆς: μηνὶ ἰανουαρίῳ ις', ἡμέρᾳ α', ὥρᾳ τῆς νυκτός ς', ἰνδικτιῶνος α', ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κῦρ Ἰσ(σαάκιος). Ἡ ἀνάγνωση τοῦ P. Schreiner εἶναι ἀκριβέστερη ἀπὸ κείνη τοῦ A. Kăzdan.

4. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 749· ὁ Χωνιάτης, σ. 13, λέει πὼς ὁ Ἰσαάκιος τιτλοφορήθηκε σεβαστοκράτορας ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο (α') 15, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἀνακριβές, γιατὶ μὲ τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα τὸν βλέπομε νὰ ἀναφέρεται καὶ στὸ Τυπικὸ τῆς Κεχαριτωμένης τῆς μητέρας του Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375, ποὺ ἐκδόθηκε τὸ 1116.

5. Χωνιάτης, σ. 10: κοινοῦται (ὁ Ἰωάννης 34) τὸ ποιητέον τοῖς ἐκ τῆς συγγενείας ἐκείνῳ φίλα φρονοῦσιν, ὧν τὰ κράτιστα ἦν ὁ ἀδελφὸς Ἰσαάκιος. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 748: προσέκειτο δ' αὐτῷ (τῷ Ἰωάννῃ 34) καὶ τῶν ἀδελφῶν ὁ νεώτερος.

6. Χωνιάτης, σ. 13: ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐκ γένους καὶ οἰκειώσεως αὐτῷ προσεγγίζουσι κατὰ τὸ ἀνάλογον αὐτοῖς προσφερόμενος (ὁ Ἰωάννης β' 34) ἁρμοδίους ἑκάστῳ ἀπένεμε τιμάς. Τότε καθὼς φαίνεται τιτλοφορήθηκε ὁ Ἰσαάκιος σεβαστοκράτορας· αὐτόθι, σ. 42: ὁ σεβαστοκρατορῶν κασίγνητος Ἰσαάκιος· Θεόδωρος Πρόδρομος, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 110: Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν.

κατεῖχε ὁ ἀδελφός του Ἀνδρόνικος 35 — τοῦ ἔδειχνε ὅλη τὴν ἀγάπη του καὶ τὸν εἶχε συγκάθεδρο καὶ ὁμοτράπεζο [7].

Ἡ ἀγάπη καὶ συνεργασία τῶν δυὸ ἀδελφῶν διήρκεσε γιὰ ἀρκετὰ χρόνια, ὅταν τὸ 1130, ὁ Ἰσαάκιος, ἕνας ἄντρας, ψηλός, μεγαλόπρεπος καὶ τολμηρός [8], καθὼς τὸν ἔτρωγε ἡ ἐπιθυμία νὰ περιβληθῆ τὸ στέμμα [9], ἢ ὅπως λέει ἕνας ἄλλος, καθὼς ἦταν ἐρωτευμένος μὲ τὴ βασιλεία [10], ὀργάνωσε σὲ συνεργασία μὲ μερικοὺς ἀξιωματούχους τοῦ Κράτους μιὰ συνωμοσία ποὺ ἀπόβλεπε στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου.

Ὁ Ἰωάννης (β') 34 εἶχε τότε ἀναχωρήσει γιὰ νὰ πολεμήση τοὺς Τούρκους καὶ χρειάστηκε νὰ χτίση μιὰ πόλη σὲ παραλία, ὅπως μᾶς λέει ὁ Μιχαὴλ ὁ Σύρος [11], ἴσως στὶς ὄχθες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ ποὺ ἀναφέρουν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοί [12].

Τὴ στιγμὴ ποὺ ἦταν ἕτοιμος νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Τούρκων, ἡ συνωμοσία τοῦ Ἰσαάκιου ἀποκαλύφτηκε. Ὁ αὐτοκράτορας ἀναγκάστηκε νὰ ἀναβάλη τὶς ἐπιχειρήσεις γιὰ νὰ ἐξετάση τὴ σοβαρὴ αὐτὴ ὑπόθεση καὶ νὰ συλλάβη τοὺς συνωμότες, ἀλλὰ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ὁ ἀδελφός του κατάφερε νὰ διαφύγη καὶ νὰ πάη στὸν ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Gümüshtegin Ghâzi [13] ποὺ τὸν δέχτηκε μὲ τιμὲς καὶ τὸν ἔστειλε στὸ δοῦκα τῆς Τραπεζούντας Κωνσταντῖνο Γαβρᾶ [14], γιὸ ἢ ἀνεψιὸ τοῦ γνωστοῦ μας Θεοδώρου Γαβρᾶ [15], ποὺ ἀπ' τὸ

7. Χωνιάτης, σ. 13: τῷ γε μὴν Ἰσαακίῳ τῷ κασιγνήτῳ προστετηκὼς συμφυὴς καὶ ὁμόπνους ἐδείκνυτο, καὶ ὡς φιλοῦντι μὲν ὑπὲρ ἅπαντας, μάλιστα δ' ὡς τὰ πάντα ἢ τὰ πλείω εἰσενέγκαντι πρὸς τὴν ἐπίβασιν τῆς ἀρχῆς· τοῦτον γὰρ καθισταμένης ἔτι τῆς βασιλείας καθέδρας τε καὶ τραπέζης ἐξ ἴσου κοινωνὸν παρελάμβανε, καὶ μετεδίδου τῆς ἀναρρήσεως, ὁποία ἐπιπρεπὴς τῷ τοῦ σεβαστοκράτορος ἀξιώματι,...

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον, σ. 114· Χωνιάτης, σ. 43.

9. Χωνιάτης, σ. 363.

10. Κίνναμος, σ. 53-4.

11. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, ἔκδ. Budge, τ. I, σ. 255.

12. Χωνιάτης, σ. 28 καὶ 49· Κίνναμος, σ. 15 καὶ 38.

13. Γιὰ τὸν ἐμίρη, βλ. Ἰωάννην Ταρωνίτην 21, ὑ. 10.

14. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, τ. I, σ. 255.

15. Κατὰ τὸν F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 37, ὑ. 1, ποὺ μαζί του συμφωνεῖ καὶ ὁ B. Leib, Anne Comnene, Alexiade, τ. III, σ. 111, ὑ. 1, ὁ Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς ἦταν χωρὶς ἀμφιβολία γιὸς τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ· κατὰ τὸν Τραπεζοῦντος (εἶτα Ἀθηνῶν) Χρύσανθον, Ἡ Ἐκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 55, ἦταν ἀνεψιός του· αὐτὸς ὁ τελευταῖος στηρίζεται εἰς VV 12 (1905), σ. 136-37, καὶ εἰς τὸν Ἰω. Μηλιόπουλον, Τραπεζουντιακὰ Ἀρχαιολογήματα, σ. 71, σημ.

1126 εἶχε ἀποστατήσει καὶ κυβερνοῦσε τὴν Τραπεζούντα ὡς ἀνεξάρτητο τιμάριο [16].

Ὁ αὐτοκράτορας γύρισε τότε στὴν ΚΠολη καὶ τιμώρησε μὲ ἐξορία ἐκείνους ποὺ εἶχαν λάβει μέρος στὴν ἐναντίον του συνωμοσία [17].

Ὁ Ἰσαάκιος φεύγοντας ἀπ' τὴν Τραπεζούντα, γύριζε *πλάνητας* στὴν Ἀνατολή [18]. Ἀπὸ δυὸ Βυζαντινούς, τὸν ἱστορικὸ Νικήτα Χωνιάτη καὶ τὸν αὐλικὸ ποιητὴ Θεόδωρο Πρόδρομο, καθὼς καὶ ἀπ' τὸ χρονογράφο Μιχαὴλ τὸ Σύρο, ἰακωβίτη πατριάρχη τῆς Ἀντιόχειας (1166-1199), ποὺ γνώριζε ἐκτὸς ἀπ' τὰ συριακά, ἀρμενικά, ἀραβικὰ καὶ τὰ ἑλληνικά [19], μποροῦμε κατὰ κάποιο τρόπο νὰ προσδιορίσωμε τὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε ὁ *σεβαστοκράτορας* κατὰ τὴν ἐξορία του.

Στὴ Μ. Ἀσία, ὅπως στὴ Συρία καὶ στὴν Παλαιστίνη [20], ὁ Ἰσαάκιος προσπάθησε νὰ ὀργανώση μιὰ μεγάλη ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ κινήθηκε μὲ δραστηριότητα νὰ συνενώση σὲ μιὰ

16. Ὁ Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς, «ἀνὴρ ἀρηΐφιλος καὶ πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων πνέων», Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 111, ὑπῆρξε *δούξ* Φιλαδελφείας κατὰ τὰ ἔτη 1112-1113, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 154 καὶ 157, καὶ διοικητὴς τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τοῦ στρατοῦ στὴ μάχη τοῦ Φιλομηλίου τὸ 1115, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 202· ἴσως κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος 1115 διορίστηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15 *δούξ* Τραπεζούντας καὶ ὅλης τῆς Χαλδίας καὶ κράτησε νομιμόφρονα στάση ὡς τὸ 1126, ὁπότε στασίασε κατὰ τοῦ Ἰωάννη (β') Κ. 34 καὶ κήρυξε τὴν Τραπεζούντα ἀνεξάρτητη, ὅπως καὶ ἄλλοι προκάτοχοί του, Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία εἰς τὸν μητροπολίτην Τραπεζοῦντος Στέφανον Σκυλίτσην, ἔκδ. L. Petit, IRAIK 8 (1903), σ 10· ἡ Τραπεζούντα δὲν ὑποτάχτηκε καὶ πάλι στὴν Αὐτοκρατορία παρὰ τὸ 1140, ὁπότε ἐξορίστηκε καὶ ὁ ἀρειμάνιος στασιαστὴς Κωνσταντῖνος Γαβρᾶς, Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 11.

17. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, τ. I, σ. 255· Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπίγραμμα εἰς γραφὴν κτλ., ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 109· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 395· Χωνιάτης, σ. 42. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 83· P. Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 250.

18. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπίγραμμα εἰς γραφὴν γραφεῖσαν τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἰσαακίου, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 109· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 395· τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν, ἔκδ. A. Majuri, σ. 542· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 186: οὗ μὲν ἐπ' ἀνατολίης μακρὰ πείρατα πλαζομένοιο, Τυπικὸν μονῆς Κοσμοσωτείρας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 63, §90: καὶ ρεύματι πατρίδος γλυκείας μοι τὸν πλείονα χρόνον τῆς ἐμῆς βιοτῆς ἀλλότριος γέγονα καὶ ξένος συγγενικῆς εὐκλείας.

19. Βλ. K. Krumbacher, Ἱστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 422.

20. Γιὰ τὴ μετάβαση τοῦ Ἰσαάκιου στὴν Ἱερουσαλήμ, βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, ὡς ἀπὸ τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 107-8· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 391-93.

συμμαχία ὅλους τοὺς ἐχτροὺς τοῦ Βυζαντίου, Μουσουλμάνους, Ἀρμένιους καὶ Λατίνους.

Δὲ πρέπει νὰ μᾶς μείνη καμιὰ ἀμφιβολία πὼς ὁ Ἰσαάκιος ἐπεδίωκε νὰ ξεθρονίση τὸν ἀδελφό του καὶ νὰ περιβληθῆ αὐτὸς τὴν πορφύρα, καθὼς θὰ ὁδηγοῦνταν στὴν ΚΠολη ἀπ' τοὺς Μουσουλμάνους.

Μιὰ ἀπ' τὶς πρῶτες του φροντίδες ἦταν νὰ κερδίση μὲ τὸ μέρος του τὸ *δούκα* τῆς Τραπεζούντας Κωνσταντῖνο Γαβρᾶ, ποὺ κι αὐτὸς εἶχε στασιάσει, καθὼς εἴπαμε, κατὰ τοῦ Ἰωάννη (β') 34.

Ὅταν ὁ Ἰσαάκιος ἔκανε αὐτὲς τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Γαβρᾶ, ὁ Δανισμενδίτης ἐμίρης τῆς Καππαδοκίας Ghâzi πῆρε τὴν πόλη τῆς Συμνάδας, τὴν Τζαμανδό [21], ἡ ὁποία ἀνῆκε στὴν ἀδελφή του, καὶ μετὰ πῆγε καὶ λεηλάτησε τὴν Ἀρμενικὴ Κιλικία, τῆς ὁποίας ὁ ἡγεμόνας Λέων Ι' ὁ Ρουπενίδης [22] ἔκλεισε μιὰ συμφωνία, ποὺ μὲ αὐτὴ ἀναλάμβανε νὰ πληρώση ἕνα ἐτήσιο φόρο στὸν Δανισμενδίτη μονάρχη, συμφωνία ὅμως ποὺ ἔμεινε γράμμα νεκρό [23].

Κατὰ τὸν ἑπόμενο χειμώνα (1130-1131), στὴ Μελιτηνή, ὁ Ἰσαάκιος, ὁ ὁποῖος εἶχε μιὰ συνάντηση μὲ τὸ Γαβρᾶ, καὶ ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Maçoud I (1116-1156) βρέθηκαν ἑνωμένοι μὲ τὸν Δανισμενδίτη Ghâzi [24]. Βλέποντας τὴν ὅλη κίνηση τοῦ *σεβαστοκράτορα*, διαπιστώνομε πὼς δὲν ἐπιζητοῦσε ἄλλο, παρὰ νὰ συνενώση γύρω του τοὺς διάφορους δυνάστες τῆς Μ. Ἀσίας.

Ἀφοῦ ἀπόχτησε τὴ φιλία καὶ τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ Maçoud τοῦ Ἰκονίου καὶ τοῦ Ghâzi τῆς Καππαδοκίας, ὁ Ἰσαάκιος πῆγε στὴν Κιλικία γιὰ νὰ πάρη μὲ τὸ μέρος του καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Λέοντα Ι.

Καθὼς αὐτὸς τὸν δέχτηκε πολὺ καλά, ὁ Ἰσαάκιος πέρασε ἕνα διάστημα στὴν ἐπικράτειά του. Ὁ πρωτότοκος γιός του Ἰωάννης 84 ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσε σ' ὅλες αὐτὲς τὶς περιπλανήσεις του, παντρεύτηκε μιὰ κόρη τοῦ Λέοντα Ι καὶ πῆρε ὡς προίκα τὴ Μομψουεστία καὶ τὰ Ἄδανα· ἡ συνεννόηση μὲ τὸν Ἀρμένιο ἡγεμόνα δὲ διήρκεσε γιὰ πολὺ καὶ ὁ Ἰσαάκιος μὲ τὸ γιό του, ἀναγκάστηκαν νὰ ζητήσουν καταφύγιο κοντὰ στὸν Maçoud τοῦ Ἰκονίου, ἀφοῦ ἀπογυμνώθηκαν ἀπ' τὸ Λέοντα Ι ὅλων ὅσων κατεῖχαν [25].

21. Ἔτσι ἀποκαλοῦν τὴν πόλη οἱ Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. II, σ. 423, καὶ Σκυλίτζης, ἔκδ. I. Thurn, σ. 319.

22. Γιὰ τὸν Λέοντα Ι τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας, βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνόν 34, ὑ. 19α, καὶ τὸ πάνω ἀπ' αὐτὴ κείμενο.

23. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230· Bar-Hebraeus, τ. I, σ. 255.

24. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230.

25. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 230-31. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 84 καὶ 109, ὑ. 2.

Ὅλες αὐτὲς οἱ μηχανορραφίες, ἔγιναν γνωστὲς στὴν ΚΠολη, ἀπὸ ὅπου τὸ 1132, ὁ Ἰωάννης (β') 34, ὀ ρ γ ι σ μ έ ν ο ς κατὰ τὸ Μιχαὴλ τὸ Σύρο, βγῆκε γιὰ νὰ πολεμήση ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ τῶν Ἀρμενίων [26]. Σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορα, σκοτώθηκαν τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῶν Τούρκων, κατὰ τὰ παράλια τοῦ Πόντου, καθὼς φαίνεται, καὶ κυριεύτηκαν δυὸ φρούρια. Ἀλλὰ μιὰ νέα συνωμοσία ἐμπόδισε τὸ γενναῖο αὐτοκράτορα νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὰ πλεονεχτήματα ποὺ εἶχε πετύχει.

Ὁ Ἰσαάκιος εἶχε διατηρήσει τοὺς ὀπαδούς του μέσα στὴν πρωτεύουσα καὶ οἱ συνωμότες θέλησαν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὴν ἀπουσία τοῦ Ἰωάννη (β') 34 γιὰ νὰ φέρουν τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α στὴν ἐξουσία [27].

Καθὼς ὁ Ἰωάννης (β') πληροφορήθηκε αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, ἔσπευσε πρὸς τὴν πρωτεύουσα, κ' ἔτσι ἀκόμη μιὰ φορὰ οἱ προθέσεις τῶν συνωμοτῶν-φίλων τοῦ Ἰσαάκιου ἀπότυχαν. Φαίνεται πὼς αὐτὴ ἡ συνωμοσία εἶχε συνδυαστῆ μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν Τούρκων ποὺ ἔγινε αὐτὴ τὴν ἐποχή.

Οἱ Μουσουλμάνοι προχώρησαν μέχρι τὴ Σωζόπολη τοῦ Πόντου ποὺ δὲ μπόρεσαν νὰ κυριεύσουν· ἀπ' τὴν πλευρά του, ὁ Ghâzi τῆς Καππαδοκίας, καθὼς ἐνισχυόταν ἀπ' τὸν Maçoud τοῦ Ἰκονίου, συνέχισε τὶς ἐχτρότητές του, λεηλατώντας τὰ παράλια καὶ πολιορκώντας τὸ «Ζινίν»· δὲ μπόρεσε ὅμως νὰ κυριεύση αὐτὴ τὴν πόλη, ποὺ ἀντὶ ἑνὸς ποσοῦ τεσσάρων χιλιάδων δηναρίων, πέτυχε ἀπ' τοὺς Μουσουλμάνους τὴν ἄρση τῆς πολιορκίας [28].

Μετὰ τὸ 1132 ὁ Μιχαὴλ ὁ Σύρος δὲ μιλάει πιὰ γιὰ τὸν Ἰσαάκιο, τὸν ὁποῖον δὲ συναντᾶμε πιὰ στὶς ὑπάρχουσες πηγές, παρὰ λίγα χρόνια ἀργότερα.

Εἶναι φανερὸ πὼς γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ἔκανε τὸ προσκύνημά του στοὺς ἁ γ ί ο υ ς Τόπους. Ὁ Ἰσαάκιος ἐπισκέφτηκε τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἄλλες πόλεις τῆς Παλαιστίνης, πρῶτος αὐτὸς Κομνηνὸς ποὺ ἔκανε προσκύνημα στὴν ἁγία Γῆ.

Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς ἱερᾶς ἀποδημίας, «ἂν καὶ πλάνητας καὶ ξένος», ἐνέργησε καὶ χτίστηκε μὲ προσωπικά του ἔξοδα, στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Βαφτιστῆ, στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἕνα ὑδραγωγεῖο ποὺ ἔπαιρνε τὸ νερὸ ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς ἁγίας Ἐλισάβετ [29].

---

26. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 232.
27. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 232. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 85.
28. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 233.
29. Θεόδωρος Πρόδρομος, ὡς ἀπὸ τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ-Κομνηνοῦ, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 107· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 391-93. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 18 καὶ 152-53.

Αὐτὸ τὸ προσκύνημα στοὺς ἁ γ ί ο υ ς Τόπους δὲν εἶχε παρὰ ἕνα σκοπὸ εὐλαβίας, ἢ ἀντίθετα ὁ Ἰσαάκιος πῆγε στὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ πλέξη νέες μηχανορραφίες ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη (β') 34 καὶ νὰ ζητήση νὰ ἀποσπάση τὴ βοήθεια τοῦ Λατίνου βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Foulques d' Anjou (1131-1143) καὶ τῶν ἄλλων Λατίνων ἡγεμόνων; Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ὑποθέση, ἀλλὰ κανένα τεκμήριο δὲ μᾶς πληροφορεῖ πάνω σ' αὐτό [30].

Ἀπ' τὶς πληροφορίες ποὺ μᾶς δίνει ὁ ἱστορικὸς Νικήτας Χωνιάτης πάνω στὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἰσαάκιου κοντὰ στὸν ἀδελφό του Ἰωάννη (β') 34, βρίσκομε κάποιες ἐνδείξεις ποὺ μᾶς φανερώνουν πόσο εἶχε ἐξυψωθῆ τὸ στρατιωτικὸ γόητρο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, μετὰ τὴν ἔνδοξη ἐκστρατεία του στὴ Συρία κατὰ τὸ 1137-1138.

Οἱ ἐπιτυχίες τοῦ Ἰωάννη (β') διέλυσαν τὰ σχέδια τοῦ Ἰσαάκιου, ὁ ὁποῖος εἶδε τοὺς ὀπαδούς του ποὺ εἶχε στὸ Βυζάντιο, νὰ ἀποχωρίζωνται ἀπ' αὐτόν, γιατὶ ἔκριναν πὼς τοῦ λοιποῦ ἡ ἐπιτυχία δὲ μπορεῖ νὰ εὐνοήση τοὺς σκοποὺς τοῦ φιλάρχου αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα.

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἀξιωματούχους τῶν ἐπαρχιῶν, ποὺ ὡς τότε, χωρὶς νὰ παίρνουν ἀνοιχτὰ μέρος ὑπὲρ τοῦ Ἰσαάκιου, βρίσκονταν σὲ ἐπικοινωνία μαζί του, γύρισαν στὸ καθῆκον τους καὶ ἀρνήθηκαν νὰ προδώσουν τὸν αὐτοκράτορα. Οἱ στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τοῦ Ἰωάννη (β'), τὸν εἶχαν κάνει πολὺ ἀγαπητὸ στὸ λαό. Ὅλοι ἦσαν στὴν ΚΠολη ἐνθουσιασμένοι γιὰ τὴ δόξα ποὺ ἔδοσαν στὴν Αὐτοκρατορία οἱ νίκες τοῦ βασιλέα καὶ στὰ μάτια τοῦ λαοῦ ἡ ὑπόθεση τοῦ αὐτοκράτορα — ὁ περὶ τὸν θρόνο ἀνταγωνισμὸς τῶν δυὸ ἀδελφῶν — ἔγινε πραγματικὰ ἐθνικὴ ὑπόθεση.

Ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ πὼς ὅλοι αὐτοὶ οἱ φιλόδοξοι ποὺ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν δεκαπέντε πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β') 34, δὲν εἶχαν παύσει νὰ κινοῦνται στὴ σκιά, γιὰ νὰ ἀνατρέψουν τὸν πρωτότοκο γιὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἐγκατάλειψαν τὴν ἐλπίδα νὰ δοῦν νὰ πετυχαίνουν οἱ μηχανορραφίες τους καὶ ἀποχωρίστηκαν ἀπ' τὸν ἀρχηγό τους, τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιο [31].

Γιὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους, μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς λατινικῆς Ἀντιόχειας στὸν αὐτοκράτορα, κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1138 [32], ὁ Ἰσαάκιος, ἔχοντας μαζί του καὶ τὸ γιό του Ἰωάννη 34, καθὼς ὁ βασιλέας-ἀδελφός του ἐπέστρεφε νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος ἀπ' τὴν Κιλικία, πῆγε καὶ τὸν συνάντησε κατὰ τὴν πορεία τῆς αὐτοκρατορικῆς στρατιᾶς καὶ συμφιλιώθηκε μαζί του.

---

30. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 153.
31. Χωνιάτης, σ. 43.
32. Βλ. P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 265, ὑ. 99.

Ὁ ἀνεξίκακος Ἰωάννης (β') 34 δέχτηκε τὸν ἀδελφό του καὶ τὸν ἀνεψιό του μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση καὶ ἀνοιχτόκαρδα τοὺς ἀγκάλιασε καὶ μαζί τους γύρισε στὴν ΚΠολη. Καθὼς μᾶς λένε οἱ σύγχρονοί τους, ὁ αὐτοκράτορας πιὸ πολὺ χαιρόταν γιὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ ἀδελφοῦ του παρὰ γιὰ τὶς νίκες ποὺ εἶχε πετύχει κατὰ τῶν ἐχτρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας.

Καὶ τὰ πλήθη τῆς πρωτεύουσας ἐγκωμίαζαν τὸν αὐτοκράτορα, τόσο γιατὶ ἀπόδιδε στὸ Θεὸ τὶς νίκες ποὺ πέτυχε καὶ ἔθυε σ' αὐτὸν χαριστήρια, ὅσο καὶ γιατὶ ἔδειχνε τὴν εὐφροσύνη του γιὰ τὸ γυρισμὸ τοῦ ἀδελφοῦ του[33].

Ἡ ὁμόνοια ὅμως μεταξὺ τῶν δυὸ ἀδελφῶν δὲν κράτησε γιὰ πολύ, γιατὶ τὸ 1139 ὁ γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου, ὁ ἀνωτέρω Ἰωάννης 84, κατάφυγε στοὺς Μουσουλμάνους[34], καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰσαάκιος, καθὼς δὲν ἔπαυσε καὶ μετὰ τὸ γυρισμό του νὰ πλέκη διάφορες μηχανορραφίες γιὰ κατάληψη τοῦ θρόνου, ἐξορίστηκε στὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου[35].

Κατὰ τὸν αἰφνίδιο θάνατο τοῦ Ἰωάννη (β') 34, προβάλλοντας ὁ Ἰσαάκιος τὴν πεῖρα ποὺ εἶχε λόγω τῆς ἡλικίας του — ἦταν τότε 50 χρονῶ — καὶ

---

33. Χωνιάτης, σ. 43-4: τὴν δὲ Κωνσταντίνου σὺν αὐτῷ (τῷ Ἰσαακίῳ) εἰσιὼν οὐ πλεῖον τῷ τῆς νίκης περιόντι ἢ τῇ τοῦ κασιγνήτου ἐπανόδῳ ἠγαλλιᾶτο. καὶ τὸ ὑπήκοον δὲ κατεκίρνα πως τὰ ἐγκώμια τῷ τοῦ βασιλέως τούτῳ προμηθεύματι, οὐ μόνον τοῖς αὐτοῦ τροπαίοις καλλωπιζόμενον καὶ θῦον θεῷ χαριστήρια τῷ καὶ πορεύσαντι τοῦτον καὶ νικητὴν ἀνανεώσαντι, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ ἀδελφοῦ ἀφίξει ἐπευφραινόμενον. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, σ. 348: σὲ μὲν γὰρ τῷ παρὰ τὸν φίλτατον ἀδελφὸν ἱμέρῳ κατέσμυχεν, αὐτὸν δ' ἐκεῖνον τοῖς περὶ σὲ τὸν βασιλέα καὶ φιλάδελφον ἀδελφὸν σπλάγχνοις ἀδελφικοῖς ἀπηνθράκωσεν... τὸν γὰρ ἀδελφιδοῦν μετὰ καὶ τοῦ πατρὸς ὁ ἐμὸς Ἀβραὰμ ὡς νότος ἐν χειμάρρῳ μετέστρεψας, καὶ χαίρεις τὰ μεγάλα, καὶ θύεις τὰ χαριστήρια. Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, σ. 53: καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν, ναὶ μὴν προσέτι καὶ τὸν ἀδελφόν, ἀλλοφύλου χειρὸς ἀπολυτρωσάμενος καὶ λαφυραγωγήσας καὶ καθελὼν τὸν πόλεμον, θύει μὲν ἄρτι τὰ ἐπινίκια καὶ θύει χαρμοσύνην κοσμοσωτήριον, Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, σ. 265: τὸν σὸν τριπόθητον ἀδελφόν, ὃν εὑρὼν ἠγκαλίσω καὶ ἀγκαλισάμενος λίαν φιλαδελφότατα, τὴν μέσην τῆς ψυχῆς χώραν δέδωκας καὶ τὸ ἐπὶ τοῖς συνοῦσι καὶ σύμπνοις ἀδελφοῖς μέλος Δαυϊτικὸν μουσουργούμενον ἔψαλλες... Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπίγραμμα εἰς γραφὴν γραφεῖσαν τῷ βασιλεῖ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ κυροῦ Ἰσαακίου, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 109· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 394-95.

34. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 84, ὑ. 17.

35. Κίνναμος, σ. 32: τὸν δὲ (Ἰσαάκιον), τὸν πρὸς πατρός φημι τῷ βασιλεῖ (Μανουὴλ α' Κ. 81) θεῖον, σιδηροπέδαι πρὸς Ἡρακλείᾳ καθειργμένον εἶχον τῇ Ποντικῇ. ἔνθα οὐ ξὺν ἀτιμίᾳ μὲν διῆγε τὸ πρότερον πρὸς τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως (Ἰωάννη β' 34) ἔτι περιόντος ὑπερόριος γεγονώς, δι' ἃς οὐκ ἀνίει ἔρωτι βασιλείας ἄλλοτε ἄλλας ὑπορύττων ἐπιβουλάς.

τὴ στενή του συγγένεια μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια, ζήτησε νὰ διεκδικήση ὡς πιὸ ἄξιος τὴν ἐξουσία ἀπ' τοὺς νόμιμους διαδόχους Ἰσαάκιο 78 καὶ Μανουὴλ 81.

Οἱ ἔκτακτες συνθῆκες τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορα - ἀδελφοῦ του, ἔθρεψαν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ τὶς φιλοδοξίες τοῦ σεβαστοκράτορα, ἀλλὰ τὰ ὄνειρά του ἔμειναν καὶ πάλι ἀνεκπλήρωτα[36].

Ὁ Μανουὴλ (α') 81 μετὰ τὴν ἀναγόρευσή του καὶ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του στὴν Κιλικία, ἔστειλε στὴν ΚΠολη τὸ μεγάλο δομέστικο Ἰωάννη τὸν Ἀξοῦχο, συνηλικιώτη καὶ ἀφοσιωμένο φίλο τοῦ πατέρα του, γιὰ νὰ πετύχη τὴν ἀναγνώριση τῆς ἀνάδειξής του σὲ αὐτοκράτορα ἀπ' τὸ λαὸ καὶ τὸν κλῆρο τῆς πρωτεύουσας καὶ νὰ λάβη τὰ ἀπαραίτητα μέτρα πρὸς ἀποσόβηση κάθε ἀντίδρασης ἐκ μέρους ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἄμεσο ἐνδιαφέρον πάνω στὴ διαδοχή[37].

Ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος ποὺ μαζί του εἶχε καὶ τὸν χαρτουλάριο Βασίλειο τὸν Τζιντζιλούκη, μεταξὺ τῶν ἄλλων μέτρων ποὺ πῆρε, πρόσταξε τὴ σύλληψη καὶ ἐγκάθειρξη τοῦ Ἰσαάκιου, ἐνῶ προηγουμένως εἶχε μὲν ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β') 34 ἐξοριστῆ στὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου, ἀλλὰ ζοῦσε ἐκεῖ μὲ κάποια σχετικὴ ἄνεση[38].

Ἀπ' τὸν πρῶτο ὅμως καιρὸ τῆς βασιλείας του ὁ Μανουὴλ (α') 81 αἰστάνθηκε τὴ θέση του ἀρκετὰ ἀσφαλισμένη, γιὰ νὰ ἀφήση ἐλεύτερους τόσο τὸν ἀδελφό του Ἰσαάκιο 78 ὅσο καὶ τὸ θεῖο του Ἰσαάκιο.

«Ἔλυσε, λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, κάθε διαφορὰ μὲ τὸ θεῖο του καὶ τὸν ἀπάλλαξε ἀπ' τὴν ἐξορία, ποὺ σ' αὐτὴ τὸν εἶχε καταδικάσει ὁ πατέρας του — ὁ Ἰωάννης (β') 34 — καὶ τὸν ἀξίωσε συγγνώμης»[39].

Καὶ οἱ δυὸ σεβαστοκράτορες, ὁ ἀδελφός του καὶ ὁ θεῖος του,

---

36. Ὁ Χωνιάτης, σ. 62, ποὺ μᾶς παρέχει τὴν πληροφορία, δὲν ἀναφέρει κανένα ὄνομα, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ εἶναι βέβαιος πὼς κάνει ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸν ἀδελφὸ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο, ποὺ κατὰ τὴ διάρκεια τόσων χρόνων ζητοῦσε νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο. Κανεὶς ἄλλος δὲ μποροῦσε νὰ προβάλη τὴν πρεσβυγένειαν καὶ τὸ βασιλικὸν κῆδος ποὺ ἀνωτέρω ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 192. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κίνναμος, σ. 32, λέει πὼς οἱ διοικοῦντες στὸ Βυζάντιο εἶχαν τὴν πληροφορία πὼς πάλι ὁ Ἰσαάκιος κινοῦνταν γιὰ τὴν κατάσχεση τῆς βασιλείας μὲ τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη (β') Κ. 34.

37. Χωνιάτης, σ. 65-7· Κίνναμος, σ. 31-2.

38. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 35.

39. Κίνναμος, σ. 32.

παρακάθησαν κατὰ τὶς τελετὲς τῆς στέψης τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ὡς αὐτοκράτορα, στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1143 [40].

Ἡ στάση τοῦ Ἰσαάκιου ἀπέναντι τοῦ νέου αὐτοκράτορα καὶ ἀνεψιοῦ του δὲν εἶναι ὁλότελα φωτισμένη [41].

Φαίνεται ὅμως πὼς καὶ κάτω ἀπ' τὴ νέα βασιλεία, ὁ σεβαστοκράτορας δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποβλέπῃ στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου. Ἔχομε αὐθεντικὴ μαρτυρία πὼς κατὰ τὴ διάρκεια μιᾶς ἀπ' τὶς πρῶτες ἐκστρατεῖες τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων, καθὼς στὸ στρατόπεδο διέτρεξε ἡ διάδοση πὼς ὁ αὐτοκράτορας παρασυρμένος ἀπ' τὴ μεγάλη του τόλμη ἔπεσε κάτω ἀπ' τὰ χτυπήματα τῶν ἐχτρῶν, ὁ θεῖος του ἔτρεξε ἀμέσως στὴν αὐτοκρατορικὴ σκηνή, ἕτοιμος νὰ ἀναγορευτῇ αὐτοκράτορας [42].

«Ὁ ἔρωτας νὰ βασιλεύσῃ, μᾶς λέει κάποιος, ποὺ ἀπὸ πολλὰ χρόνια εἶχε κυριεύσει αὐτὸν τὸν ἄντρα, μεγάλωσε μαζί του καὶ συνανατράφηκε, καὶ ἀκόμη καὶ στοὺς γιούς του τὸν μετάδωσε σὰν μιὰ πατρικὴ κληρονομιά» [43].

Δὲν εἶναι παρὰ μόνο μετὰ τὸ 1150, ἴσως μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν πρώτων συμπτωμάτων κάποιας ἀρρώστιας του [44], ποὺ κόπασε αὐτὴ ἡ φιλαρχία του.

Κατὰ τὸ 1151/52, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν γονέων του καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη (β') 34, ὁ Ἰσαάκιος ἵδρυσε ἕνα πρότυπο μοναστήρι, αὐτὸ τῆς Θεοτόκου τῆς **Κοσμοσωτείρας**, σὲ μιὰ μαγευτικὴ τοποθεσία κοντὰ

40. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνόν 34, ὑ. 13.

41. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 216. Ὁ F. Chalandon, αὐτόθι, προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ στὸν Ἰσαάκιο μιὰ σφραγίδα ποὺ κακῶς διάβασαν οἱ σχολιαστὲς πὼς ἔχει τὴν ἐπιγραφή: Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Δούκας, βασιλεοπάτωρ, σεβαστοκράτωρ καὶ στρατοπεδάρχης, βλ. M. Froehner, Annuaire 1882, ἀριθ. 38, σ. 51· G. Schlumberger, Sigillographie, ἀριθ. 2, σ. 368, καὶ ἀριθ. 13, σ. 641· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 201· R. Guilland, Recherches, τ. I, σ. 501, καὶ συμπεραίνει πὼς ὁ Μανουὴλ (α') 81 ἔκανε νὰ ξαναζήσῃ χάρη τοῦ θείου του ὁ τίτλος τοῦ βασιλεοπάτορα, ποὺ συνέστησε ὁ Λέων (ς') ὁ Σοφός, χάρη τοῦ Στυλιανοῦ Ζαούτζη, πατέρα τῆς ἐρωμένης του καὶ ἔπειτα δεύτερης συζύγου του Ζωῆς Ζαούτζαινας, βλ. V. Grumel, Chronologie des événements du régne de Léon VI (886-912), EO 32 (1933), σ. 36· A. Leroy-Molinghen and P. Karlin-Hayter, Basileopator, B 38 (1968), σ. 278-81. Ἀλλὰ τὸ πρόσωπο αὐτό, ὁ δῆθεν Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Δούκας βασιλεοπάτωρ κτλ., δὲν εἶναι παρὰ ἀποκύημα τῆς φαντασίας τῶν σχολιαστῶν, βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2736, σ. 1546.

42. Κίνναμος, σ. 53.

43. Κίνναμος, σ. 53-4· πρβλ. Χωνιάτης, σ. 363.

44. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, IRAIK 13 (1908), σ. 54 (§70), βλ. κατωτέρω, ὑ. 50 καὶ 81.

στὴ Βήρα [45] ποὺ βρισκόταν στὸ στόμιο τοῦ Ἕβρου ποταμοῦ, καὶ ἐξέδωσε τὸ τυπικό του [46].

Σ' αὐτὸ ὁ σεβαστοκράτορας μᾶς κάνει μιὰ ὡραία περιγραφὴ τοῦ τόπου ποὺ χτίστηκε τὸ μοναστήρι [47], ποὺ κάποιος τὴν παραβάλλει μὲ τὴν περιγραφὴ τοῦ Κολωνοῦ ἀπ' τὸ Σοφοκλῆ [48]!

Γι' αὐτὸ τὸ χτίσμα δαπάνησε ὁλάκερη σχεδὸν τὴν κινητὴ καὶ ἀκίνητη περιουσία του, «γιὰ τὴν ψυχική του σωτηρία» [49]. Ὁ ἴδιος προσωπικά, ἂν καὶ βαριὰ ἄρρωστος, ἀκουμπώντας στὸ ραβδί του, πήγαινε καὶ παρακολουθοῦσε τὶς ἐργασίες τῆς οἰκοδόμησης, σὲ κάθε λεπτομέρεια [50].

Ὅπως ἡ μητέρα του Εἰρήνη Δούκαινα καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης (β') 34 στὰ τυπικά τους, ἔτσι κι ὁ Ἰσαάκιος στὸ δικό του, κανόνισε μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια ὅλη τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ μοναστηριοῦ.

Τὸ τυπικὸ τοῦ μοναστηριοῦ, τὸ ὁποῖον μοναστήρι στόλισε μὲ ἕνα πολύτιμο μωσαϊκὸ τῆς «κοσμοσωτείρας καὶ θεομήτορος καὶ σὲ πολλὰ εὐεργέτιδός του», συντάχτηκε τὸ 1152, ἐνῶ οἱ ἐργασίες γιὰ τὴν ἀνέγερσή του ἄρχισαν

45. Χωνιάτης, σ. 363.

46. L. Petit, Typikon du monastère de la Kosmosoteira près d' Aenos (1152), IRAIK 13 (1908), σ. 17-77.

47. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 57 (§74): ὁ ποταμός, ἡ Αἶνος, ἡ θάλασσα, οἱ ῥηγμῖνες ταύτης, οἱ νήνεμοι, ἡ τῆς ἀειθαλοῦς πόας κτηνοτρόφος νομὴ καὶ ἱππόβοτος, τὸ τῆς καθέδρας λοφόεν καὶ ἐλευθέριον ἐπανάστημα, ἡ λεπτὴ εὐκρασία ἀέρος τοῦ χύματος καὶ εὐεκτικὴ ἰσχναῖς αὔραις, οἱ ἀείζωοι περὶ τὰ χείλη τοῦ ποταμοῦ δόνακες ταύταις ὑποσυρίζοντες ἔμμουσον, ἡ ἄπλετος πεδιὰς καὶ εὐτερπὴς ἄποψις, θέρους ὥρᾳ φημί, ἀσταχύων ἄνθει καὶ ταῖς ἀνθέριξιν αὐτῶν ἐπιβρίθουσα πολλὴν τοῖς ὁρῶσι τὴν εὐφροσύνην ἐπιβραβεύουσιν, ὡραίων δὲ πτόρθων ἄγχιστα τῆς μονῆς ἑσμὸς ἀναφύεται καὶ τοῖσδε περιπλέκονται βότρυες, ὕδωρ δὲ βλυστάνει τὸ εὐειδέστατον καὶ ψυχρότατον ἀτεχνῶς τῶν διψώντων ἐπευφραῖνον τοὺς φάρυγγας.

48. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. ΣΤ' (1955), σ. 76-7.

49. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 22 (§5): Τοίνυν ἐπειδήπερ περιουσίαν μου σχεδὸν πᾶσαν κινητὴν καὶ ἀκίνητον ψυχικῆς σωτηρίας μου ἕνεκεν ἀνεθέμην ἐνταῦθα τῇ θεομήτορι, Πρβλ. αὐτόθι, σ. 52-3, (§ 69).

50. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 54 (§70): πανημέριον σχεδὸν περὶ τὰ κτίσματα τῆς μονῆς καὶ παννύχιον ἔσπευσα νόσῳ βαρείᾳ τρυχάμενος, ἥτις ἀντίξουν τὴν προθυμίαν ἀνθεῖλκέ μου, βακτηρίᾳ τὸ ἀσθενές μοι σαρκίον ἀνακουφίζοντος καὶ πρὸς μογηρὰν κατοπτείαν περιαθροῦντος καὶ περιερχομένου περὶ τοῦ ἐργοχείρου φημὶ τὰ τελούμενα, εἰ καὶ τῶν ἡμερῶν τὰς πλείους ἐγγωνιάζειν με τῇ νόσῳ τὸ σῶμα παρεβιάζετο.

φυσικά, προηγουμένως [51]. Ὁ Ἰσαάκιος ἀνακήρυσσε τὴ μονή, ὅπως πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἱδρυτὲς ἔκαναν, «ὁλότελα ἐλεύτερη, αὐτοδέσποτη, ἰδιοδέσποτη», χωρὶς νὰ ὑπάγεται σὲ καμιὰ ἐξουσία, εἴτε βασιλική, εἴτε πατριαρχική, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ὁρίζῃ κανένα ἔ φ ο ρ ο ἀπ' τὴ γενιά του καὶ τοὺς κληρονόμους του [52].

Σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο σημεῖο καινοτόμησε, γιατὶ καθὼς ξέρομε, ἡ μητέρα του Εἰρήνη Δούκαινα γιὰ τὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης ἄφησε ἔ φ ο ρ ο τὴν κόρη της Ἄννα Κομνηνὴ 32 καὶ τὶς ἀπογόνους της [53], καὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης (β') 34 γιὰ τὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα τὸ γιό του βασιλέα Ἀλέξιο Κομνηνὸ 74 καὶ τὸν ἑκάστοτε πρωτεύοντα τῆς γενιᾶς τους [54].

Τὸ μοναστήρι ἦταν κ ο ι ν ό β ι ο καὶ ἔπρεπε οἱ μοναχοὶ νὰ τρῶνε σὲ κοινὴ τράπεζα ὅλοι μαζὶ [55] τὸ ἴδιο φαΐ καὶ νὰ πίνουν τὸ ἴδιο κρασὶ καὶ νὰ φοροῦν τὰ ἴδια ροῦχα καὶ παπούτσια, χωρὶς νὰ γίνεται ἐξαίρεση οὔτε γιὰ τὸν ἡγούμενο· μόνο γιὰ τοὺς ἄρρωστους μοναχοὺς μποροῦσε νὰ κανονιστῇ μιὰ ἰδιαίτερη δίαιτα [56].

Ὁ ἀριθμὸς τῶν μοναχῶν ὁριζόταν σὲ 50 γιὰ τὴν ὑμνωδία καὶ σὲ 24 γιὰ τὰ διάφορα διακονήματα τῆς μονῆς, συνολικὰ σὲ 74· αὐστηρὸς ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς καὶ ἔμπειρος, γιὰ λόγους εὐνόητους, ὅριζε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι εὐνοῦχοι, ἀλλὰ ἄντρες ὄχι κάτω τῶν 30 χρονῶ [57]. Μιὰ ἐξαίρεση μποροῦσε νὰ γίνῃ γιὰ τοὺς συγγενεῖς τῶν ἤδη μοναχῶν, ποὺ ἐπέτρεπε νὰ εἶναι κάτω τῶν 30 ἀλλὰ ἄνω τῶν 26 χρονῶ [58].

Νέοι κάτω τῶν 24 χρονῶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀναστρέφωνται στὸ μοναστήρι, ἔστω κι ἂν ἦσαν συγγενεῖς τοῦ ἡγουμένου ἢ τῶν μοναχῶν [59].

Σὲ κάθε κελλὶ θὰ ἔμεναν δυὸ μοναχοί, γιὰ ὁρισμένους ὅμως ἀπ' αὐτούς, μποροῦσε ὁ ἡγούμενος νὰ διατάξῃ νὰ μένῃ ἀπὸ ἕνας σὲ κάθε κελλί [60].

---

51. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 19 (§ 1): Τυπικὸν ἐμοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου καὶ υἱοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ τῷ καινισθέντι παρ' ἡμῶν νεοσυστάτῳ μοναστηρίῳ κατὰ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἰνδικτιῶνα τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑξακοσιοστοῦ ἑξηκοστοῦ ἔτους (1152), ἐν ᾧ καὶ καθίδρυται τὸ τῆς κοσμοσωτείρας καὶ θεομήτορος καὶ ἐν πολλοῖς εὐεργέτιδος διὰ μουσείου εἰκόνισμα.
52. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 26 (§ 12) καὶ σ. 37 (§ 31).
53. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 143, καὶ Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 37, ὑ. 14.
54. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὑ. 118.
55. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 22 (§ 6).
56. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 45 (§ 53).
57. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 21 (§ 3).
58. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 45 (§ 50).
59. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 44 (§ 49).
60. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 45 (§ 51)

Ἐνῶ ὁ Ἰσαάκιος ὅριζε νὰ γίνεται κάθε μέρα ἄφθονη διανομὴ ἀγαθῶν στὸν π υ λ ῶ ν α τῆς μονῆς, ἀπαγόρευσε νὰ γίνεται αὐτὸ καὶ στὶς γυναῖκες. «Ὄχι, γράφει, γιατὶ μισοῦμε τὸ γυναικεῖο φύλο, κάθε ἄλλο, ἀλλὰ γιατὶ φυσικὰ θέμε νὰ ἀπομακρύνωμε τὴ διαφαινόμενη βλάβη τῶν μοναχῶν ἀπ' τὴν προσέλευση γυναικῶν» [61].

Ἐπιτρέπει μόνο κατὰ τὴν πανήγυρη τοῦ μοναστηριοῦ, στὴν ἐπέτειο τῆς κοίμησης τῆς Θεοτόκου, καὶ κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ μνημοσύνου του, νὰ γίνεται καὶ στὶς γυναῖκες διανομὴ ἀγαθῶν, «γιατὶ πολλὲς φορὲς τὸ σπάνιο, ὅπως μὲ χάρη λέει, εἶναι ἀμέτοχο βλάβης» [62].

Ἐπίσης οἱ γυναῖκες ἀπαγορευόταν νὰ μπαίνουν στὸ μοναστήρι, ἐκτὸς ἀπ' τὶς γιορτὲς τῆς κοίμησης, τοῦ εὐαγγελισμοῦ καὶ τῆς γέννησης τῆς Θεοτόκου, ποὺ μποροῦσαν νὰ πᾶνε νὰ προσκυνήσουν [63].

Ὁ αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας καὶ ἱδρυτὴς προνόησε στὸ τ υ π ι κ ὸ του καὶ γιὰ κάτι πράματα ἐντελῶς ἐπουσιώδη. Οἱ μοναχοί, ὁρίζει, ὀφείλουν νὰ φοροῦν ἄλλα ὑποδήματα «ἀμίαντα καὶ ἀκηλίδωτα», κατὰ τὴν εἴσοδό τους στὸν καθολικὸ ναὸ τοῦ μοναστηριοῦ, γιὰ νὰ διατηροῦνται τὰ μάρμαρα καθαρὰ καὶ νὰ φαίνωνται ὡς τέτοια στοὺς ἐπισκέφτες τοῦ ναοῦ [64].

Ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς ἔπρεπε νὰ ἐκλέγεται ἀπὸ ὅλη τὴν ἀδελφότητα καὶ νὰ χειροτονῆται ἀπ' τὸ μητροπολίτη Τραϊανουπόλεως, χωρὶς αὐτὸς ὁ τελευταῖος νὰ ἔχῃ δικαίωμα νὰ ἀναμιγνύεται σὲ καμιὰ ὑπόθεση, γιατὶ τὸ μοναστήρι ὁ ἱδρυτὴς τὸ ἤθελε ὁλότελα ἐλεύτερο καὶ ἀνεξάρτητο [65].

Ὁ ἡγούμενος θὰ ἦταν συγχρόνως καὶ ὁ πνευματικὸς τῆς μονῆς, ἀλλὰ μποροῦσαν καὶ ἄλλοι μοναχοί, «ἐπιτήδειοι στὸ νὰ δέχωνται λογισμούς», νὰ ἐξομολογοῦν τοὺς συναδέλφους τους, ἐκτὸς τῶν πρωτοεισερχομένων στὸ μοναστήρι [66].

Γενικὰ ὁ ἡγούμενος ἦταν πανίσχυρος μέσα στὴ μοναστικὴ πολιτεία [67], καθὼς μάλιστα δὲν ὑπῆρχε καὶ ἔφορος τῆς μονῆς.

---

61. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 47 (§ 56): Γυναιξὶ δ' ἐν τῷ πυλῶνι τῆς μονῆς διάδοσίν τινα γίνεσθαι οὐ βουλόμεθα, οὐχ ὅτι μισοῦντες τὸ τῆς βροτείας φύσεως συγγενές, ἄπαγε, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑφορωμένην βλάβην τῶν μοναχῶν ἐκ τῆς τῶν γυναικῶν προσελεύσεως διαδιδράσκειν ἐθέλοντες εἰκότως.
62. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 47 (§ 56): τὸ γὰρ σπάνιον πολλάκις βλάβης ἀμέτοχον.
63. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 60 (§ 84).
64. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 60 (§ 82).
65. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 21 (§ 4) καὶ σ. 38 (§ 32).
66. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 30-31 (§ 16).
67. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 37 (§ 31).

Ὁ σεβαστοκράτορας προικοδότησε τὸ ἵδρυμά του μὲ τὰ ἀπέραντα χτήματα ποὺ εἶχε στὴν Αἶνο καὶ ὅρισε καὶ κεῖνα ἀπ' αὐτά, ποὺ εἶχε παραχωρήσει στοὺς αὐλικούς του, νὰ περιέρχωνται μετὰ τὸ θάνατό τους στὴν ἀγαπημένη του Κοσμοσώτειρα [68].

Ἐπίσης παραχώρησε στὸ μοναστήρι τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Στέφανου τοῦ Αὐρηλιανοῦ ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία του στὴν ΚΠολη, μὲ τὰ χτίσματά του. Τρεῖς μοναχοὶ τῆς Κοσμοσωτείρας ἔπρεπε νὰ μένουν στὸν ἅγιο Στέφανο, γιὰ τὴ θρησκευτικὴ ὑπηρεσία τοῦ ναοῦ καὶ γιὰ νὰ παρέχουν φιλοξενία στοὺς συναδέλφους τους τῆς Βήρας ποὺ θὰ ἔρχονταν γιὰ ὑποθέσεις τῆς μονῆς στὴν πρωτεύουσα [69].

Ὁ Ἰσαάκιος ἴσως ἀπὸ ἀντιζηλία πρὸς τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη (β') 34 ποὺ ἵδρυσε τὸ περίφημο νοσοκομεῖο στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα, σύστησε κι αὐτὸς ἕνα νοσοκομεῖο μὲ 36 κρεββάτια, λίγο ἔξω ἀπ' τὸ μεγάλο περίβολο τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωτείρας [70].

Σ' αὐτὸ ὅριζε νὰ ὑπάρχη ἕνας ἰατρὸς ποὺ νὰ μένη μέσα στὴ μονὴ [71] καὶ ἕνας ἱερωμένος μοναχὸς ποὺ νὰ λειτουργῆ γιὰ τοὺς ἀσθενεῖς στὸ ναΐσκο τοῦ νοσοκομείου [72].

Συγκινητικὴ εἶναι ἡ προτροπὴ τοῦ ἱδρυτῆ, νὰ προσέχουν οἱ ἁρμόδιοι, γιὰ νὰ μὴ μένη «οὔτε μιὰ ὥρα» ἄδειο ἕνα κρεββάτι, ποὺ κάποιος δυστυχισμένος μὲ ἀγωνία ζητεῖ νὰ καταλάβη [73].

Μέσα στὸ φιλανθρωπικό του ἐνδιαφέρον ὁ Ἰσαάκιος ἐξορκίζει τὸν ἑκάστοτε ἡγούμενο τοῦ μοναστηριοῦ «νὰ μὴ δίνη ξυνὸ κρασὶ στοὺς νοσηλευομένους, ποὺ δὲν εἶναι γιὰ θεραπεία τοῦ σώματος ἀλλὰ γιὰ κακοπραγία· ὁ Θεὸς δὲν ἐμπαίζεται, παρατηρεῖ· ἄκουε τὰ λόγια μου, ἁγιώτατε πάτερ μου καθηγούμενε, συνεχίζει, ἄκουε καὶ μὴ τὰ περιφρονῆς, γιατὶ προστάτισσα τῶν λόγων μου καὶ αὐτῶν ποὺ θὰ γίνουν, ἔχω τὴ Θεομήτορα, τὴν ὁποία ἐγὼ ὁ ἄθλιος διόρισα ἔφορο τῆς μονῆς καὶ ἀναπόφευχτη ἀντίδικο τοῦ παραβάτη τῶν ἐντολῶν μου» [74].

68. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 52 (§ 69).
69. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 70 (§ 108). Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 472-73.
70. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 53 (§ 70).
71. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 54 (§ 70) καὶ σ. 48-9 (§ 59).
72. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 55 (§ 70).
73. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 54 (§ 70).

Μέσα ἀπ' τὸ τυπικὸ τῆς Κοσμοσωτείρας, ἀνακύπτουν καὶ μερικὰ πολύτιμα στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρονται στὴν προσωπικὴ ζωὴ τοῦ σεβαστοκράτορα.

Μαθαίνομε πὼς εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ τὸν μνημονεύουν οἱ μοναχοὶ στὶς προσευχές τους κάθε μέρα μετὰ τὸν ἑσπερινό, γιὰ νὰ ἐξιλεώσουν τὸ Θεὸ γιὰ τὶς πολλὲς ἁμαρτίες του. Ἔπρεπε κάθε μέρα νὰ λένε: «Μητέρα τοῦ Θεοῦ καὶ δέσποινα, σῶσε τὸ δοῦλο σου καὶ κτήτορα Ἰσαάκιο, μὲ τὴ μεσιτεία σου πρὸς τὸν υἱό σου ἀπ' τὴ μέλλουσα κόλαση καὶ δέξου τον μέσα στὴν ἀγκαλιά σου» [75].

Ἄλλο σημεῖο τῆς ἔπαρσής του εἶναι, ὅταν μᾶς διαβεβαιώνη μὲ μάρτυρα τὸ Θεό, πὼς «σχεδὸν ἀπὸ βρέφος ἀγάπησε τὴ φιλοξενία καὶ πὼς μίσησε τὴν κακὴ πλεονεξία» [76].

Ἀντίθετα μὲ αὐστηρότητα ἀξιοῦσε ἀπ' τοὺς κατὰ καιρὸν ἡγουμένους καὶ μοναχούς, νὰ μὴ τολμήσουν ποτὲ νὰ ἀπεικονίσουν τὴ μορφή του, εἴτε μέσα στὸ μοναστήρι εἴτε ἔξω, προσθέτοντας πὼς θὰ τὸν ἔχουν ἀντίδικο στὴ μέλλουσα κρίση, ἂν κάνουν κάτι τέτοιο [77].

Μαθαίνομε ἐπίσης ἀπ' τὸ τυπικὸ πὼς μέσα στὴν ἱεραποστολική του δράση βάφτισε ἕνα ζεῦγος Ἑβραίων, στοὺς ὁποίους ἔδωσε τὰ ὀνόματα τῶν γονέων του, αὐτὰ τοῦ Ἀλέξιου καὶ τῆς Εἰρήνης· δὲν παράλειψε νὰ προνοήση γι' αὐτὸ τὸ ζευγάρι, ὁρίζοντας νὰ παίρνουν μερικὰ ἀγαθὰ ἀπ' τὸ μοναστήρι [78].

Ὁ φιλόδοξος αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του διατηροῦσε γύρω του μιὰ μικρὴ αὐλὴ μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Λέοντα τὸν Κασταμονίτη, μὲ προσωπικὸ γραμματέα τὸν ἀφοσιωμένο του Μιχαήλ, μὲ πιγκέρνη (=οἰνοχόο) τὸν Κωνσταντῖνο, μὲ ἰδιαίτερο ἱερέα τὸν πρωτοβε-

74. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 56 (§ 70): οἶνος δὲ ὀξώδης τοῖς ἀδελφοῖς μὴ διδόσθω, διὰ τὸν Κύριον, ὡς εἶναι τὴν πόσιν μὴ εἰς θεραπείαν, ἀλλ' εἰς κακοπραγίαν τοῦ σώματος· «Θεὸς γὰρ οὐ μυκτηρίζεται». ἄκουε τῶνδε τῶν ρημάτων μου, ἁγιώτατε πάτερ μου καθηγούμενε, ἄκουε καὶ μὴ τούτων καταφρονήσειας, προστάτιδα τῶν λελεγμένων καὶ πραχθησομένων ἔχων τὴν θεομήτορα, ἣν ἐγὼ ἔφορον τῆς μονῆς προεβαλόμην ὁ ἄθλιος καὶ ἀντίδικον ἄφυκτον τοῦ παραβάντος ἐν τούτοις τὰ παρ' ἡμῶν ἐντεταγμένα. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. ΣΤ' (1955), σ. 85.
75. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 22-3 (§ 7): «Ὦ Θεοῦ μῆτερ καὶ δέσποινα, ρύσαις τὸν προσελθόντα σοι δοῦλον σου καὶ κτήτορα Ἰσαάκιον τῇ πρὸς τὸν σὸν υἱὸν μεσιτείᾳ σου τῆς μελλούσης κολάσεως, ἐγκολπωσαμένη τοῦτον ταῖς ἀχράντοις ὠλέναις σου».
76. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 62 (§ 87).
77. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 59 (§ 77).
78. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 64-5 (§ 93).

στιάριο Κωνσταντῖνο καὶ ἄλλους, ποὺ γι' αὐτοὺς ἔλαβε πρόνοια στὸ τυπικό του νὰ τύχουν ὁρισμένων προνομίων καὶ εὐεργεσιῶν ἐκ μέρους τοῦ μοναστηριοῦ [79].

Ὁ Ἰσαάκιος κατὰ τὴ σύνταξη τοῦ τυπικοῦ του (1152), ποὺ ἦταν καὶ ἕνα εἶδος διαθήκης του — σ' αὐτὸ δὲ γίνεται καμιὰ μνεία τῆς γυναίκας του καὶ τῶν τέκνων του — εἶχε ἐπίγνωση πὼς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του πλησίαζε [80], καθὼς «κατὰ παραχώρηση Θεοῦ, ἀλλοίμονο, κείτονταν βαριὰ ἄρρωστος» [81].

Ἀσφαλῶς θὰ πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1152.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του — ἴσως εἶναι βέβαιο — διαπνεόταν ἀπὸ ἕνα φόβο πρὸς τὸ Θεό, ἀπὸ μιὰ βαθιὰ εὐλάβεια πρὸς τὴν κοσμοσώτειρα Θεομήτορα καὶ ἀπὸ ἀνησυχίες γιὰ τὶς ἁμαρτίες του [82].

Στὴν ΚΠολη εἶχε προετοιμάσει ἕνα πολυτελῆ τύμβο γιὰ νὰ δεχτῆ τὸ σκήνωμά του στὸ νάρθηκα τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς τῆς Χώρας [83], ἀλλὰ προτίμησε νὰ ταφῆ στὸ ἵδρυμά του τῆς Κοσμοσωτείρας, μακρυὰ ἀπ' τὴ βασιλεύουσα, ὅπως καὶ ὅταν ζοῦσε «ἡ εὐτέλεια τῆς δυστυχισμένης του ζωῆς» τὸν εἶχε κρατήσει τόσα χρόνια μακρυὰ ἀπ' αὐτή· γι' αὐτὸ καὶ μετέφερε αὐτὸν τὸν τύμβο στὸ μοναστήρι τῆς Κοσμοσωτείρας [84], ὅπου καὶ πραγματικὰ τάφηκε [85].

Ὅπως ἡ ἀδελφή του Ἄννα Κομνηνή 32, ὁ Ἰσαάκιος φαίνεται πὼς εἶχε τὴν κλίση πρὸς τὰ γράμματα, καθὼς καὶ ὁ ἴδιος στὸ τυπικό του κάνει ὑπαινιγμὸ στὰ ἔργα του [86], καὶ τὸ τάλαντό του ἔχει ἐξαρθῆ μὲ λέξεις πομπώ-

79. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 26 (§ 12), 46 (§ 54), 52 (§ 69), 61 (§ 86), 69 (§ 107), 71 (§ 110), 74 (§ 117).

80. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 48 (§ 59).

81. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 50, καὶ Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 64 (§ 90): νόσῳ παραχωρήσει Θεοῦ δεινῶς οἴμοι κατακείμενος καὶ εἰς λήθην ἤδη πεσὼν καὶ μνήμης...

82. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 49, 50, 74, 75 καὶ 77.

83. Th. I. Uspensky, L' octateuque de la Bibliothèque du Sèrail à Constantinople, IRAIK 12 (1907), σ. 21-2· Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 63 (§ 89). Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 534.

84. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 63-4 (§ 90). Πρβλ. R. Janin, ἔνθ' ἀνωτ.

85. Χωνιάτης, σ. 85.

86. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 43 (§ 44) καὶ 69 (§ 106): πρὸς ταύταις δὲ καὶ ἑτέραν βίβλον κατέλιπον, ἣν πόνῳ μακρῷ στιχιδίοις ἡρωϊκοῖς τε καὶ ἰαμβικοῖς καὶ πολιτικοῖς καὶ ἐπιστολαῖς διαφόροις τε καὶ ἐκφράσεσι συντέταχα, ...

δεις καὶ ἠχηρὲς ἀπ' τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο στὰ ἔργα ποὺ τοῦ ἀφιέρωσε [87].

Ἔγραψε ἕνα ἔργο «περὶ τῶν παραλειφθέντων ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου», δηλ. τί παράλειψε ὁ Ὅμηρος νὰ πῆ, ποὺ στερεῖται κάθε λογοτεχνικῆς ἢ φιλολογικῆς ἀξίας [88].

Τοῦ ἀποδίδουν ἐπίσης ἕνα ἔργο σὲ στίχους πολιτικούς, «περὶ προνοίας ἀπορημάτων» [89], μιὰ παράφραση τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀριστέα στὸ Φιλοκράτη [90], καὶ τὴν εἰσαγωγὴ τοῦ κώδικα τῆς Ὀκτατεύχου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Σεραγίου τῆς ΚΠολης [91].

Ἀλλὰ τὸ κυριώτερο ἔργο του εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀρκετὰ διεξήλθαμε — τὸ Τυπικὸν τῆς μονῆς τῆς Κοσμοσωτείρας — τὸ ὁποῖον εἶναι καλογραμμένο καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα του μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ἀριστουργηματικό. Οἱ προσωπικὲς παρατηρήσεις καὶ ἡ μόρφωση — μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ μαρτυρίες — τοῦ Ἰσαάκιου, μᾶς πείθουν πὼς βγῆκε ἀπ' τὸ χέρι του.

Ὁ A. Vasiliev λέει πὼς «μερικὲς ἔρευνες ὁδηγοῦν στὴν ὑπόθεση πὼς τὰ ἔργα τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ ἦσαν πολὺ πιὸ ποικίλα ἀπὸ ὅσο μποροῦν νὰ ἀποδείξουν δυὸ ἢ τρία σύντομα κείμενα ποὺ δη-

87. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κυρὸν Ἰσαάκιον, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 110 ἐκδ. W. Hörandner, σ. 397:

ἴδριν μὲν σοφίης πολυχανδέος, εὔλογον, εὔνουν,
γραμματικήν τ' ἰδὲ μέτρα πολύτροπα θεσμά τε ῥήτρης
καὶ λογικὴν φυσικήν τε μαθηματικήν τ' ἐπὶ τῇσι
πᾶαν σἀκριβώσαντα μεγαφροσύνῃσι νόοιο,
πτηνοφυᾶ, μεγάβουλον, ἀγάφρονα, θεῖον ἰδέσθαι, ...

Τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς τὸν πορφυρογέννητον κυρὸν Ἰσαάκιον τὸν Κομνηνόν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 112, ἐκδ. Kurtz: ἄγαλμά μοι σοφίας, ἥρως πορφυρογέννητε... τί δὲ σύ, ὦ πορφύρας ἄνθος καὶ μέλημα μὲν λόγων, αὔχημα δὲ εὐγενείας...

88. Ὁ K. Krumbacher, Ἱστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, σ. 532-33, κατὰ λάθος ἀποδίδει τὸ ἔργο στὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (α') Κομνηνό 4, ἐνῶ εἶναι ἔργο τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. E. Kurtz, Uned. Texte, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 106.

89. Ὁ Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ἱεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. 4 (1899), σ. 55 καὶ 106, κατὰ λάθος ἀποδίδει τὸ ἔργο στὸν Ἰσαάκιο Κομνηνό 12, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, ἐνῶ εἶναι ἔργο τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. E. Kurtz, Uned. Texte, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 106-7, καὶ Ἀ. Γλαβίνας, Ἡ ἐπὶ Ἀλεξίου (α') Κομνηνοῦ περὶ σκευῶν ἔρις, σ. 176, ὑ. 139.

90. Th. Uspensky, Lettre d' Aristée à Philocrate, εἰς Actes du XIVe congrès des Orientalistes, τ. I, Paris 1906, σ. 19.

91. Th. I. Uspensky, L' octateuque de la Bibliothèque du Sérail à Constantinople, IRAIK 12 (1907), σ. 28 καὶ 29.

μοσιεύτηκαν καὶ πῶς στὸ πρόσωπό του παρουσιάζεται ἕνας ἐνδιαφέρων ἀπὸ πολλὲς ἀπόψεις συγγραφέας» [92].

Ὁ Ἰσαάκιος παντρεύτηκε περὶ τὸ 1110 μιὰ κάποια Εἰρήνη, ποὺ συμμερίστηκε τοὺς τίτλους τοῦ ἀντρός της, αὐτοὺς τῆς καισάρισσας [93] καὶ τῆς σεβαστοκρατόρισσας.

Ποιὰ ἦταν αὐτὴ ἡ Εἰρήνη, ποιὰ ἡ προέλευσή της καὶ πότε πέθανε, δὲ μᾶς εἶναι γνωστά [94].

Ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν ἀνωτέρω Εἰρήνη τὸ πιὸ λίγο τέσσερα παιδιά, δυὸ γιοὺς καὶ δυὸ κόρες, τὰ ἑξῆς: τὸν Ἰωάννην Κομνηνόν 84, τὴν [Μαρίαν] Κομνηνήν 85, τὴν Ἄνναν Κομνηνὴν 86 καὶ τὸν Ἀνδρόνικον (α') Κομνηνόν 87 (τὸν μέλλοντα αὐτοκράτορα).

Ἐκτὸς ἀπ' τὰ ἀνωτέρω εἶχε καὶ ἕνα «ἀναθρεπτὸ γιὸ» ποὺ ἰδιαίτερα ἀγαποῦσε, τὸν Κωστίντζη (=Κωνσταντῖνο), ὅπως χαϊδευτικὰ τὸν ἔλεγε [95].

37. Εὐδοκία Κομνηνή

(γένν. 14.I.1094 - † περὶ τὸ 1129;)

Ἡ Εὐδοκία [1] Κομνηνή, ἑκτογενὴς ἀλλὰ τριτότοκη κόρη τοῦ Ἀλεξίου (α')

92. A. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 603.

93. Μὲ τὸν τίτλο τῆς καισάριρισσας καὶ τὸ ὄνομα Εἰρήνη ἀναφέρεται στὸ Τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1093· MM 5(1887), σ. 376.

94. Ὁ W. H. Rudt de Collenberg, Isaak de Chypre et sa fille (1155-1207), B 38 (1968), σ. 123-79, Tableau généalogique I (Comnènes), καὶ ὁ O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 31, ὑποθέτουν πὼς ἡ Εἰρήνη τοῦ Ἰσαάκιου ἦταν ἡ κόρη τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Prémysl Volodar, ποὺ δέχτηκα ὡς πιθανὴ σύζυγο τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35, γιὰ λόγους ποὺ σχετικὰ ἀνέπτυξα, βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνόν 35, ὑ. 29.

95. Τυπικὸν Κοσμοσωτείρας, σ. 52 (§ 61), 70 (§ 107), 71 (§ 110), 74 (§ 117).

37. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας [2], γεννήθηκε στὶς 14 τοῦ Γενάρη τοῦ 1094 [3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1109 [4] τὸν Μιχαὴλ Ἰασίτη [5], γιὸ τοῦ κουροπαλάτη Κωνσταντίνου Ἰασίτη καὶ τῆς ἀμφιθαλοῦς ἀδελφῆς τοῦ Μιχαήλ, τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κομνηνῆς Ταρωνίτισσας 20, καὶ ἐγγονὸ τοῦ δουκὸς ἢ κατεπάνω ἢ ἄρχοντος Ἰβηρίας βεστάρχη καὶ μετέπειτα μάγιστρου καὶ κουροπαλάτη Μιχαὴλ Ἰασίτη [6].

2. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 237· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739· Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1005, 1092, 1108, 1116· MM 5 (1887), σ. 334, 376, 382, 386· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239, 251, ἀριθ. 11· Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν Εἰρήνην Δούκαιναν, Anecdota Prodromea, ἔκδ. A. Majuri, σ. 541· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 186· μετάφραση τοῦ ποιήματος στὴ γαλλική, P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 250.

3. A. Kăzdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ГИМ 53 /147), σ. 234: Μηνὶ ἰανουαρίῳ ιδ', ἰνδικτιῶνος β' ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Εὐδόξη. P. Screiner, Pammakaristoskirche, σ. 248: μηνὶ ἰανουαρίῳ ιδ', ἰνδικτιῶνος ιβ', ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρὰ Εὐδοξία, ἡμέρᾳ <...>. Ὁ A. Kăzdan, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 236, καθὼς ὑπάρχει λάθος στὴν ἰνδικτιῶνα, προσδιορίζει τὴ χρονολογία τῆς γέννησής της στὶς 14 τοῦ Γενάρη τοῦ 1094, χρονολογία ποὺ ἀποδέχεται καὶ ὁ P. Gautier, Κριτικὴ εἰς Δ. Πολέμην, The Doukai, REB 27 (1969), σ. 343. Ὁ P. Schreiner, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 248, ποὺ διάβασε στὸ χειρόγραφο «ἰνδικτιῶνος ιβ'» καὶ ὄχι «β'», ὁρίζει ὡς ἔτος τῆς γέννησής της τὸ 1089. Τὸ ὄνομά της δὲν ἦταν «Εὐδόξη ἢ Εὐδοξία», ἀλλὰ Εὐδοκία, ὅπως προκύπτει ἀπ' τὴν Ἄννα Κομνηνή, ἀπ' τὸν Ζωναρᾶν, ἀπ' τὸ Τυπικὸν τῆς Κεχαριτωμένης καὶ ἀπ' τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον, ἔνθ' ἀνωτ., ὑ. 2.

4. Τὸ 1109 ἡ Εὐδοκία εἶχε μιὰ ἡλικία 15 χρονῶ, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο ἔπρεπε νὰ παντρευτῆ· ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ξέρομε πὼς ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Ἰασίτη παιδιά, βλ. κατωτέρω, ὑ. 7, ἐνῶ χώρισε ἀπ' αὐτὸν λίγο πρὶν ἀπ' τὸ 1116, βλ. κατωτέρω ὑ. 9· γιὰ τὴν ἀπόχτηση τῶν παιδιῶν, ἔπρεπε νὰ ὑπάρχη κάποιο χρονικὸ διάστημα γαμικῆς σχέσης.

5. Ἀπὸ μὲν τὸν Ζωναρᾶν, τ. III, σ. 739, πληροφορούμεθα τὸ ἐπίθετο τῆς οἰκογένειας τοῦ συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κ. 37, ἀπὸ δὲ τὴν Εἰσαγωγὴν (Einleitung) τοῦ J. A. Van Dieten στὴν Ἱστορία τοῦ Νικήτα Χωνιάτη, σ. XXII, πληροφορούμεθα πὼς ἡ Εὐδοκία Κ. 37 παντρεύτηκε: τὸν Ἰασίτην κῦρ Μιχαήλ.

6. Ὁ Κωνσταντῖνος Ἰασίτης ποὺ πιθανὸν νὰ ὑπῆρξε ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Ἰωάννη Ἰταλοῦ (Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 37), μὲ τὸν τίτλο τοῦ κουροπαλάτη ἀναφέρεται στὴ Νεαρὰ τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 τοῦ 1086 μαζὶ μὲ τὸν Εὐστάθιο Καμύτζη, τοῦ ὁποίου ὁ γιὸς ἢ ἐγγονὸς Κωνσταντῖνος Καμύτζης παντρεύτηκε ἀργότερα τὴ Μαρία Κομνηνὴ Ἀγγελίνα 91, κόρη τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 38 καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, ἐγγονὴ ἄρα τοῦ Ἀλέξιου (α'), βλ. S. De Jongh, σ. 39, ὑ. 4. Ἐπίσης βλέπομε τὸν Κωνσταντῖνο Ἰασίτη νὰ παίρνη μέρος μὲ τὸν ἴδιο τίτλο τοῦ κουροπαλάτη στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν τοῦ 1095 (PG 127, στ. 973· P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 218 καὶ

Ὁ Μιχαὴλ Ἰασίτης, ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1090, κατὰ τὴ στιγμὴ τοῦ γάμου του θὰ ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ ποὺ δίδονταν στὸ σύζυγο τῆς τριτότοκης κόρης τοῦ αὐτοκράτορα, ἂν καὶ δὲν ἔχομε κανένα τεκμήριο αὐτῆς τῆς τιτλοφορίας του.

Αὐτὸν τοὐλάχιστον τὸν τίτλο ἔλαβε ὁ Μανουὴλ Ἀνεμᾶς, ὁ σύζυγος τῆς τριτότοκης κόρης τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34, τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 79.

Ὁ τίτλος τοῦ π ρ ω τ ο σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ δὲ σήμαινε ἄλλο παρὰ τὸν π ρ ῶ τ ο ν τῶν σ ε β α σ τ ο ϋ π ε ρ τ ά τ ω ν κατὰ τὸν ἴδιο τύπο τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ ποὺ σήμαινε τὸν π ρ ῶ τ ο ν τῶν σ ε β α σ τ ῶ ν. Ὁ τίτλος τοῦ σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ (χωρὶς τὸ πρωτο-) ἐπιφυλασσόταν γιὰ τὸ σύζυγο τῆς τεταρτότοκης κόρης τοῦ αὐτοκράτορα. Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν πιθανὴ τ ι τ λ ο φ ο ρ ί α τοῦ Μιχαὴλ Ἰασίτη.

Ἀπ' τὸ συζυγικὸ βίο τῆς Εὐδοκίας μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς στόλισε κάποιο σταυρό, ποὺ σ' αὐτὸν ὁ αὐλικὸς ποιητής, ἰατρὸς καὶ φυσικὸς Νικόλαος

251, καὶ τοῦ ἰδίου, La curieuse ascendance de Jean Tzetzès, REB 28 (1970), σ. 217-18). Ἐπίσης μὲ τὸν ἴδιο τίτλο ἀναφέρεται ὁ Κωνσταντῖνος σὲ μιὰ πράξη τοῦ 1094-1095 (V. Grumel, Regestes, ἀριθ. 968· R. Guilland, Le Curopalate, Βυζαντινὰ 2 (1970), σ. 204). Ὁ κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η ς Μιχαὴλ Ἰασίτης (Collection des Musées Ottomans d' Istanbul. Fonds Diogene, sceau ἀριθ. 341· R. Guilland, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 221) ἦταν πατέρας τοῦ Κωνσταντίνου Ἰασίτη καὶ πάππος τοῦ Μιχαὴλ Ἰασίτη, τοῦ συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κ. 37, ποὺ ὡς μ ά γ ι σ τ ρ ο ς καὶ πρώην δ ο ὺ ξ Ἰβηρίας συνέλαβε τοὺς στασιαστὲς Λέοντα Τορνίκιον καὶ Ἰωάννην Βατάτζην ἐπὶ Κωνσταντίνου (θ') τοῦ Μονομάχου, βλ. Ἰω. Σκυλίτζην, ἐκδ. I. Thurn, σ. 402, 435, 437, 438, 441-42. Ὁ πράκτωρ Ἰασίτης (Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 423 καὶ 516) θὰ ἦταν μέλος τῆς ἴδιας οἰκογένειας. Οἱ Ἰασίτες ἴσως κατάγονταν ἀπ' τὴ μικρὴ νῆσο Ἰασὸν τῆς Καρίας (βλ. Κ. Ἄμαντος, Ἑλληνικὰ 3 (1930), σ. 208). Αὐτὸ τὸ ἐπίθετο σὲ συνέχεια μεταποιήθηκε σὲ Δ ι α σ ί τ η ς (βλ. V. Laurent, Ἑλληνικὰ 3 (1930), σ. 529-31). Ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς τοῦ Ἰ α σ ί τ ο υ στὴν ΚΠολη, (βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 255-56) πιθανὸν νὰ ἦταν ὁ κ ο υ ρ ο π α λ ά τ η ς Κωνσταντῖνος Ἰασίτης. Ἕνας Ἰασίτης (Ἰὼβ ἢ Μιχαήλ), μητροπολίτης Νικομηδείας στὸν ιγ' αἰώνα ἔχει σημειωθῆ ἀπ' τὸν V. Laurent, REB 27 (1969), σ. 218-17. Δὲ μποροῦμε νὰ ἐξηγήσωμε ποιὰ αἰτία ἔσπρωξε τὸν Ἀλέξιο (α') 15 νὰ ἑνώση τὴν πριγκίπισσα μὲ αὐτὸν τὸν νεαρὸ Μιχαὴλ Ἰασίτη τῆς χαμηλῆς εὐγενικῆς καταγωγῆς, ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια πὼς καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου Ἰασίτη, ὁ Μιχαήλ, εἶχε παντρευτῆ μιὰ Κομνηνή, τὴν Ἄννα Κομνηνὴ Ταρωνίτισσα 20. Γιὰ τὸ γάμο τοῦ Κωνσταντίνου Ἰασίτη μὲ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Μιχαὴλ καὶ κόρη τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ Κωνσταντίνου, ἀνεψιοῦ τοῦ πατριάρχη Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλάριου, βλ. P. Gautier, La curieuse ascendance de Jean Tzetzès, REB 28 (1970), σ. 217-18, καὶ γενεαλογικὸ πίνακα, σ. 220.

Καλλικλῆς ἀφιέρωσε ἕνα μικρὸ ποίημα· σ' αὐτὸ ἡ πορφυρογέννητη πριγκίπισσα φέρεται νὰ ἀπευθύνη παράκληση στὸ θεῖο, «γιὰ νὰ φτάση μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα της καὶ τὰ παιδιά της σ' ἕνα λιμένα ἀπαθείας» [7].

Ἀλλὰ ἡ ἁρμονία, καθὼς μαθαίνουμε ἀπὸ αὐθεντικὴ πηγή, δὲ βασίλευε στὸν πριγκιπικὸ οἶκο. Ὁ ἀνόητος Μιχαὴλ Ἰασίτης «δὲ συμπεριφερόταν πρὸς τὴν Εὐδοκία σὰν σὲ μιὰ κόρη ἑνὸς αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τῆς μιλοῦσε καὶ τῆς φερόταν μὲ ἐπιβολὴ — καὶ πράμα πολὺ σοβαρὸ ἀκόμη — καὶ μὲ τὴν ἴδια τὴν αὐτοκρατόρισσα καὶ πεθερὰ του, τὴν περιώνυμη Εἰρήνη Δούκαινα, στὸν καιρὸ μάλιστα ποὺ ἦταν πανίσχυρη, πολλὲς φορὲς ἦλθε σὲ σύγκρουση, γι' αὐτὸ καὶ κείνη τὴν κόρη της, ποὺ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἀρρώστησε, τὴν ἔκανε μοναχή, καὶ τὸ Μιχαὴλ Ἰασίτη τὸν ἔδιωξε ἀπ' τὸ παλάτι» [8].

Αὐτὰ πρέπει νὰ ἔγιναν λίγο πρὶν ἀπ' τὸ 1116, γιατὶ ἤδη τότε ἡ Εὐδοκία μᾶς παρουσιάζεται ὡς μοναχή [9].

Εἶναι φανερὸ πὼς κάτω ἀπ' τὴ μοναχική της ἰδιότητα διατήρησε τὸ κοσμικό της ὄνομα [10], καθὼς ἔχομε καὶ τέτοια παραδείγματα [11].

Στὴν Εὐδοκία ἀνέθετε ἡ μητέρα της Εἰρήνη τὴν ἐ φ ο ρ ε ί α τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, «καθὼς ἦταν μοναχὴ καὶ σ' αὐτὴ τὴ μονὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταβιώση» [12], καὶ στὴν Εὐδοκία ἐπίσης ἐπρόκειτο νὰ παραχωρήση γιὰ νὰ

7. Νικόλαος Καλλικλῆς, σ. 7 [319] I, Εἰς τὸν καλὸν σταυρὸν τὸν κοσμηθέντα παρὰ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Εὐδοκίας:

εἰς ἀπαθῶν αἰτῶ σε λιμένα φθάσαι,
σὺν συζύγῳ τε καὶ τέκνοις τηρουμένη.
Ἐξ Εὐδοκίας ταῦτα, πορφύρας κλάδου.

8. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739: τῇ δ' Εὐδοκίᾳ τὸν τοῦ Ἰασίτου Κωνσταντίνου παῖδα συνέζευξεν· ὃς τῇ τε συνεύνῳ οὐχ ὡς βασιλέως ἐκέχρητο θυγατρί, ἀλλ' ἐκ τοῦ κρείττονος ὡμίλει ταύτῃ καὶ προσεφέρετο, καὶ τῇ βασιλίσσῃ δὲ πλειστάκις προσκεκρούκει καὶ πενθερᾷ, ἥπερ αὐτῷ προσοχθίσασα τὴν θυγατέρα νοσήσασαν εὐθὺς ἀποκείρει καὶ τὸν Ἰασίτην ἀπελαύνει τῶν βασιλείων.

9. Στὸ Τυπικὸ τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1005· MM 5 (1887), σ. 334, ποὺ τὸ πρῶτο μέρος του συντάχτηκε περὶ τὸ 1116, βλ. P. Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 251, ἤδη ἡ Εὐδοκία ἀναφέρεται ὡς μοναχή.

10. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1005· MM 5 (1887), σ. 334: βούλομαι τὴν περιπόθητόν μου θυγατέρα καὶ πορφυρογέννητον, μοναχὴν κυρὰν Εὐδοκίαν, περιέπειν αὐτὴν καὶ συγκροτεῖν καὶ διεκδικεῖν... Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐκδ. A. Dimitr' evskij, σ. 662· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239: τῆς αὐταδέλφης μου, τῆς μοναχῆς κυρᾶς Εὐδοκίας· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 237 καὶ 240.

11. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνόν 23, ὑ. 38.

12. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1005· MM 5 (1887), σ. 334.

κατοικῆ «τὰ περὶ τῇ σεβάσμια αὐτῇ μονῇ νεουργηθέντα πολυτελέστερα καὶ λαμπρότερα οἰκήματα»[13], ἀλλὰ ὁ ἀναπάντεχος θάνατός της, ἀνάγκασε τὴν αὐτοκρατόρισσα καὶ ἱδρύτρια τῆς μονῆς νὰ ἀναθέση τὴν ἐ φ ο ρ ε ί α της στὴν πρωτότοκη κόρη της Ἄννα 32[14], καθὼς καὶ «τὴν κατοχὴ καὶ νομὴ τῶν περὶ τῇ μονῇ πολυτελέστερων οἰκημάτων»[15].

Τὴν Εὐδοκία συναντᾶμε κατὰ τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς τοῦ πατέρα της Ἀλέξιου (α΄) 15, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1118. «Καθὼς ὁ αὐτοκράτορας βρισκόταν στὴν ἐπιθανάτιο ἀγωνία καὶ χτυπιόταν ἀπ' τὸ κακὸ ποὺ τὸν εἶχε βρεῖ, μᾶς λέει ἡ κόρη του Ἄννα 32, ὡς νὰ ἦταν πιὸ δυνατὸς κι ἀπ' τὸ θάνατο, δὲν ἤθελε νὰ κουράζη τὴ βασίλισσα γυναίκα του, καὶ προσπαθοῦσε μὲ τὴν κόρη του Εὐδοκία νὰ κατευνάση τὴν ὀδύνη του»[16].

Καὶ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ αὐτοκράτορας ξεψύχησε καὶ ἡ βασίλισσα Εἰρήνη «ἔβγαλε μιὰ μεγάλη κραυγὴ λύπης ποὺ ἀντήχησε μακρυὰ καὶ ἀπόθεσε τὸ αὐτοκρατορικό της πέπλο καὶ μὲ ἕνα μικρὸ ξυράφι ἔκοψε μέχρι τὴ ρίζα τὰ μαλλιά της, καὶ στὸ τέλος, βγάζοντας τὴν αὐτοκρατορική της πορφύρα καὶ τὰ κόκκινα πέδιλά της, ζήτησε νὰ περιβληθῆ μαῦρα ροῦχα, ποὺ δὲ βρίσκονταν ἐκείνη τὴ στιγμή, ἡ Θεοδώρα Κ. 38 καὶ ὄχι ἡ Εὐδοκία Κ. 37, ὅπως μερικοὶ νομίζουν, ἦταν ἐκείνη ποὺ τῆς ἔδωσε ἀπ' τὰ δικά της, καθὼς ἦταν ἤδη χήρα ἀπ' τὸν πρῶτο σύζυγό της, τὸν Κωνσταντῖνον Κουρτίκην (ἢ Κουρτίκιον), καὶ χρησιμοποιοῦσε μαῦρα φορέματα, ἀκριβῶς κατάλληλα γιὰ τὴνπερίσταση»[17].

Ἡ Εὐδοκία πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν ἀδελφό της Ἀνδρόνικο Κομνηνό 35[18], πρὶν δηλ. τὸ 1130/31[19], ἴσως περὶ τὸ 1129[20].

---

13. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1108· MM 5 (1887), σ. 382: ἠβούλετο μὲν ἔχειν ταῦτα (=τὰ οἰκήματα) τὴν μακαρίτιδά μου πορφυρογέννητον, μοναχὴν κυρὰν Εὐδοκίαν, ...

14. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1116· MM 5 (1887), σ. 386: διορίζομαι, ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῆδε βίον μετάστασιν ἔχῃ τὴν ἐφορείαν τῆς μονῆς ἡ ποθεινοτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ καισάρισσα, κυρὰ Ἄννα, ...

15. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1109· MM 5 (1887), σ. 383: διορίζομαι, ἵνα μετὰ τὴν ἐμὴν τοῦ τῆδε βίου μετάστασιν κατέχῃ καὶ νέμηται ἡ ποθεινοτάτη μου πορφυρογέννητος καὶ καισάρισσα, κυρὰ Ἄννα, ...

16. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 237.

17. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240.

18. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς (Ἀνδρονίκου 35), ἔκδ. A. Majuri, σ. 541· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 186, στίχ. 15-26. Βλ. καὶ Μαρίαν Κομνηνήν 33, ὑ. 19, καὶ Ἀνδρόνικον Κομνηνόν 35, ὑ. 13.

19. Βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνόν 35, ὑ. 13.

20. Ἡ S. De Jongh, σ. 40, τοποθετεῖ τὸ θάνατό της περὶ τὸ 1125, ἀλλὰ δέχεται λανθασμένα, σ. 41, πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 35 πέθανε τὸ 1129.

Ἡ Εὐδοκία Κομνηνὴ ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Μιχαὴλ Ἰασίτη τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά, Ἀνώνυμον τέκνον 88 καὶ Ἀνώνυμον τέκνον 89[21], ποὺ τὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ πιθανὸν νὰ λεγόταν Εἰρήνη[22].

38. Θεοδώρα Κομνηνή

(γένν. 15. 1. 1096 - † μετὰ τὸ 1136)

Ἡ Θεοδώρα[1] Κομνηνή, ἑπταγενὴς ἀλλὰ τεταρτότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας[2], γεννήθηκε μέρα Τρίτη, τρεῖς ἡ ὥρα μετὰ τὰ μεσάνυχτα, στὶς 15 τοῦ Γενάρη τοῦ 1096.[3]

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1111 σὲ πρῶτον γάμον τὸν Κωνσταντῖνον Κουρτίκην (ἢ Κουρτίκιον)[4] μὲ τὸν ὁποῖον συνέζησε ἕνα ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα.

---

21. Ἡ ὕπαρξη τέκνων βεβαιώνεται ἀπ' τὸ ποιημάτιο τοῦ Νικόλαου Καλλικλῆ, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 7.

22. Εἶναι φυσικὸ τὸ ἕνα ἀπ' τὰ παιδιὰ τῆς Εὐδοκίας, ὁπωσδήποτε δυὸ ἢ καὶ περισσότερα, νὰ ἔφερε, ἂν ἦταν κορίτσι, τὸ ὄνομα τῆς μητέρας της, Εἰρήνη. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ μαθαίνομε πὼς κάποιος Λέων Ρογῆρος, ἐγγονὸς ἑνὸς π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ καὶ γιὸς ἑνὸς π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ, παντρεύτηκε κάποια Εἰρήνη, τῆς ὁποίας ἀρχηγέτες τῆς γενιᾶς της ἦσαν Ἰασῖτες, βλ. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 113, σ. 129: Εἰς εἰκόνα κοσμηθεῖσαν τῆς ἁγίας Θεοτόκου. Ἡ σύζυγος τοῦ Ρογήρου φέρει μὲν τὸ ὄνομα Εἰρήνη — ὄνομα τῆς ὑποτιθέμενης μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, ἀλλὰ στὸ ποίημα τονίζεται ἡ ἐξ Ἰασιτῶν προέλευσή της καὶ ὄχι ἡ ἐκ Κομνηνῶν· δὲν ἀναφέρεται τοὐλ. πὼς μητρόθεν ἦταν Κομνηνή, βλ. S. De Jongh, σ. 40, ὑ. 9.

38. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Θεοδώρας Κομνηνῆς 14 ποὺ ὡς μοναχὴ πῆρε τὸ ὄνομα Ξένη, ὡς καὶ τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Θεοδώρας Δούκαινας ποὺ ὡς μοναχὴ πῆρε τὸ ὄνομα Εἰρήνη, βλ. Τυπικὸν μονῆς Κεχατιτωμένης, PG 127, στ. 1093· MM 5 (1887), σ. 376.

2. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 739-40· Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1093· MM 5 (1887), σ. 376: τῆς περιποθήτου θυγατρὸς τῆς βασιλείας μου καὶ πορφυρογεννήτου, κυρᾶς Θεοδώρας, Χωνιάτης, σ. 126.

3. A. Kăzdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ТИМ 53/147), σ. 234: Μηνὶ ἰανουαρίῳ ιε΄, ἰνδικτιῶνος δ΄ ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Θεοδώρα, ἡμέρᾳ τρίτη, ὥρᾳ τῆς ἡμέρας ς΄. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248, ὅπου καθορίζεται τὸ ἔτος τῆς δ΄ ἰνδικτιώνας=1096).

4. Εἰσαγωγὴ (Einleitung) Ἱστορίας Νικήτα Χωνιάτη, ἔκδ. J. A. van Dieten, Berlin, de Grunyter 1972, σ. XXII: καὶ Θεοδώρα κῦρ Κωνσταντίνῳ τῷ Κουρτικίῳ. Ἡ οἰκογένεια τῶν Κουρτικίων ἦταν ἀρμενικῆς καταγωγῆς, βλ. P. Charanis, The Arme-

Ὁ Κωνσταντῖνος Κουρτίκης πού μὲ τὸ γάμο του θὰ ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοϋπέρτατου, ἂν καὶ δὲν μαρτυρεῖται, πέθανε πρόωρα, περὶ τὸ 1112-1115(;), χωρὶς κατὰ πού φαίνεται νὰ ἄφησε ἀπογόνους. ἐκεῖνο πού μὲ θετικότητα γνωρίζουμε εἶναι πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 38 μᾶς παρουσιάζεται τὸν Αὔγουστο τοῦ 1118 ὡς χήρα καὶ πὼς σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τῆς χηρείας βρισκόταν ἀπὸ ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα [4α].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της καὶ ἴσως περὶ τὸ 1122 πού ἡ Θεοδώρα Κ. 38 παντρεύτηκε σὲ δεύτερο γάμο τὸν Κωνσταντῖνον Ἄγγελον [4β], γεννημένο περὶ τὸ 1093, πού ἀνῆκε σὲ μιὰ οἰκογένεια τῆς Φιλαδέλφειας [5], μέτριας ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς [6], ἀλλὰ πού ἦταν μιᾶς ἐξαιρετικῆς

---

nians in the Byzantine Empire, BS 22 (1961), σ. 227-28. Ὁ ὁπλαρχηγὸς Κουρτίκιος ὁ Ἀρμένιος εἶναι ὁ πρῶτος πού προσῆλθε τὸ 872 μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους του στὴν ὑπηρεσία τοῦ Βυζαντίου, βλ. Συνέχειαν Θεοφάνη, σ. 268. Πιθανὸν νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πού μερικὰ χρόνια ἀργότερα, ἔπεσε μαχόμενος ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, βλ. αὐτόθι, σ. 358. Ἕνας ἄλλος Κουρτίκης ὁ ἐξ Ἀρμενίων πῆρε μέρος στὴν ἐπανάσταση τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ σκοτώθηκε τὸ 913, αὐτόθι, σ. 383. Τὸ 944 μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ρωμανοῦ (α') Λακαπηνοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος (ζ') Πορφυρογ. ὀνόμασε πατρίκιον καὶ δρουγγάριον τῆς βίγλης τὸν Μανουὴλ Κουρτίκην, αὐτόθι, σ. 436. Τὸ 976 ἀναφέρεται ὡς ὀπαδὸς τοῦ Βάρδα Σκληροῦ ὁ Μιχαὴλ Κουρτίκιος, πού διορίστηκε ἀπ' τὸν ἐπαναστάτη ὡς δοὺξ τῶν Κιβυρραιωτῶν, βλ. Ἰω. Σκυλίτζην, ἔκδ. I. Thurn, σ. 320 καὶ 322. Τὸν ια' αἰ. ὁ Βασίλειος Κουρτίκης, ὁ ἐπονομαζόμενος Ἰωαννίκιος καὶ καταγόμενος ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολη, πολέμησε κατὰ τῶν Νορμανδῶν, καὶ προσήγαγε στὸν Ἀλέξιο Κ. 15 ὡς ἀρχιστράτηγο, τὸν Μανουὴλ Βασιλάκην, ἀδελφὸ τοῦ στασιαστῆ Νικηφόρου Βασιλάκη, βλ. Βρυέννιον, σ. 112 καὶ 154. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 34-5 καὶ τ. II, σ. 26 καὶ 76. Ἴσως εἶναι ὁ ἴδιος Κουρτίκης πού ἀπ' τὸν Βρυέννιον ὀνομάζεται ἐξάδελφος τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου, βλ. Βρυέννιον, σ. 160. Ἕνας ἄλλος Κουρτίκιος πῆρε μέρος στὴ συνωμοσία τῶν Ἀνεμάδων ἐναντίον τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. III, σ. 69. Γιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Κουρτίκιου θὰ ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Κουρτίκης, καὶ ὁ Ἀλέξιος (α') θὰ ἔκανε τὸ συνοικέσιο γιὰ νὰ συμφιλιωθῆ μὲ τὸν ἐναντίον του συνωμότην.

4α. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 240.

4β. Τυπικὸν μονῆς Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375· Χωνιάτης, σ. 126.

5. Χωνιάτης, σ. 126 καὶ 177.

6. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 740: συνῴκισεν ὁ πατὴρ νεανίαν τὸ μὲν εἶδος ἀγαλματίαν, τὸ δὲ γένος οὐ τῶν ἐπιφανῶν. Χωνιάτης, σ. 126: Κωνσταντῖνον τὸν Ἄγγελον, ὃς ἐκ μὲν Φιλαδελφίας ὥρμητο καὶ γένους ἦν οὐκ εὐπαρύφου πάνυ καὶ εὐγενοῦς. Οἱ Ἄγγελοι, μιὰ μέτριας εὐγενικῆς προέλευσης οἰκογένεια τῆς Φιλαδέλφειας τῆς Μ. Ἀσίας, ἐξυψώθηκε μὲ τὸ γάμο πού ἔκανε ὁ ἐκ τῶν μελῶν της Κωνσταντῖνος, καθὼς μὲ τὴν ἔκπαγλη ὀμορφιά του ἀξιώθηκε νὰ παντρευτῆ μιὰ πορφυρογέννητη πριγκίπισσα τοῦ ἰσχυροῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν. Ἀπ' αὐτὴ τὴ διακλάδωση προῆλθαν τρεῖς αὐτοκράτορες πού δὲν ὑπῆρξαν ἀπ' τὰ ἰδιαιτέρως δραστήρια μέλη τῆς οἰκογένειας. Λέει γι' αὐτοὺς ὁ Νικόλαος Μεσαρίτης:

ὀμορφιᾶς [7], τέτοιας πού ξελόγιασε τὴ Θεοδώρα [8].

Αὐτὴ τὴν ἕνωση μὲ δυσκολία ἀνέχτηκε ἡ μητέρα της, ἡ ὑπερήφανη Εἰρήνη Δούκαινα [9].

Ὁ Κωνσταντῖνος κατὰ τὴ στιγμὴ τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοϋπέρτατου [10].

Τὸ τῶν ἀνάκτων χιμαιρῶδες τρικάρηνον, βλ. A. Heisenberg, Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion, I, Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, 1922, σ. 25. Ἕνα ἀνώνυμο χρονικὸ λέει γιὰ τοὺς Ἀγγέλους:

καὶ ταῦτα μὲν προσήνεγκε τὸ τῶν Ἀγγέλων γένος
τὸ νόθον καὶ κακοφυὲς τότε Ῥωμαίων ἄρξαν·
βασιλευσάντων γὰρ αὐτῶν τῶν ἐπὶ γῆς Ἀγγέλων
ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων εἰς τέλος κατεβλήθη.

Βλ. J. Müller, Byzantinische Analekten, Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch- historische Klasse 9 (Vienna 1853), σ. 376, στίχ. 320-23. Ἀντίθετα, οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἠπείρου πού προῆλθαν ἀπ' τὴν ἴδια διακλάδωση, ἂν ἐξαιρέση ἴσως κανεὶς τοὺς ἡγεμόνες τῆς Τραπεζούντας, ὑπῆρξαν οἱ πιὸ δυναμικοὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀπογόνους τῶν Κομνηνῶν, βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 85. Ὁ Κωνσταντῖνος Ἄγγελος εἶχε τρεῖς ἀδελφούς, τὸ Νικόλαο, βλ. Κίνναμος, σ. 47, 52-3 καὶ 121, Ἰωάννη, βλ. Κίνναμος, σ. 148, καὶ τὸν Μιχαήλ, βλ. Χωνιάτης, σ. 163, καὶ Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253, πού κι αὐτοί, ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος, βρίσκονταν κάτω ἀπὸ εὔνοια κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Μανουὴλ (α') 81, βλ. G. Ostrogorsky, Vozvysenie roda Angelov, σ. 1-18 [111-28] καὶ Στέμμα. Δὲ μοῦ φαίνεται πιθανὴ ἡ ὑπόθεση τῆς S. De Jongh, σ. 40, ὑ. 12, πὼς πατέρας τῶν ἀνωτέρω Ἀγγέλων ἴσως νὰ ὑπῆρξε ὁ πατρίκιος Μανουὴλ Ἄγγελος πού ὁ Νικηφόρος (γ') ὁ Βοτανειάτης ἐπικύρωσε μερικὰ χτήματά του στὶς Σέρρες, βλ. Νίκος Α. Βέης, Σ. 94: Σέρραι. Χρυσόβουλλον Νικηφόρου Βοτανειάτου ἐπικυρωτικὸν κτημάτων τινῶν εἰς τὸν Μανουὴλ Ἄγγελον πατρίκιον.

7. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 740· Χωνιάτης, σ. 126.

8. Χωνιάτης, σ. 126: εὖ δ' ἔχων τῆς σωματικῆς φυῆς κἀπὶ τοῦ προσώπου λειμῶνα κάλλους κηπεύων τὴν Θεοδώραν πρὸς γάμον ἠγάγετο... τὸ κάλλος εὐτυχήσας προμνήστριαν. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 217.

9. Στὸ τυπικό της τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1093· MM 5 (1887), σ. 376, ἡ Εἰρήνη Δούκαινα δὲν ἀναφέρει τὴ Θεοδώρα ἀμέσως μετὰ τὶς ἄλλες κόρες της, Ἄννα 32, Μαρία 33 καὶ Εὐδοκία 37, ἀλλὰ μετὰ τὶς νύφες της τὴ σεβαστοκρατόρισσα Εἰρήνη τοῦ Ἀνδρόνικου 35 καὶ τὴν καισάρισσα Εἰρήνη τοῦ Ἰσαάκιου 36, καὶ ἀκόμη στὰ ἐτήσια μνημόσυνα, ἐνῶ γιὰ τοὺς γιούς της καὶ τὶς τρεῖς κόρες της ὁρίζει νὰ μοιράσουν στοὺς φτωχοὺς ψωμὶ ζυμωμένο μὲ στάρι χωρητικότητας πέντε μοδίων, δηλ. βάρους διακοσίων λιτρῶν ἀλεύρου, καὶ «νουμμία νομισμάτων τραχέων» (=ἀσημένιες πεντάρες) ἔξι, γιὰ τὴ Θεοδώρα, λόγω τοῦ ἀνόητου γάμου της, μειώνει τὸ ψωμὶ πού θὰ ζυμωθῆ σὲ τρία μόδια σιτάρι καὶ δὲν ὁρίζει νὰ μοιραστοῦν χρήματα. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., S. II, σ. 83, ἑλλην. μετάφρ., σ. 441· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 27.

10. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887),

'Απ' τὴ δραστηριότητά του μᾶς εἶναι γνωστή, ἐκείνη ποὺ ἀνάπτυξε κτατὰ τὴ βασιλεία τοῦ ἀνεψιοῦ του Μανουὴλ (α') 81, κάτω ἀπ' τὴν εὔνοια τοῦ ὁποίου διατελοῦσε καὶ ὅλα δείχνουν πὼς δὲν ὑπῆρξε παρὰ ἕνας μέτριος ἄνθρωπος.

Πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 ποὺ συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν καὶ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης Κοσμᾶ (β') τὸν 'Αττικό (1146-1147)[11].

Τὸ καλοκαίρι ἢ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1149, καθὼς ὁ Μανουὴλ (α') 81 εἰσέβαλε στὴ Δαλματία καὶ κυρίευσε τὸ Ράσον, ἄφησε ἐκεῖ στρατεύματα κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ θείου του Κωνσταντίνου 'Αγγέλου, κι αὐτὸς προχώρησε πρὸς τὴ δασώδη κοιλάδα τοῦ Νικαβὰν (Nischava), χώρα ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπ' τὴν ἐξουσία τοῦ ἀρχιζουπάνου τῆς Σερβίας[12].

Τὸ 1154 ὁ Μανουὴλ (α') ἔδιωξε μιὰ πρεσβεία, ἀποτελούμενη ἀπὸ ἐπισκόπους τοῦ νέου βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου (Guillaume) I (1154-1166) ποὺ πρότεινε εὐνοϊκοὺς ὅρους συνδιαλλαγῆς, καὶ ἑτοίμασε ἕνα στόλο, τὴν ἀρχηγία τοῦ ὁποίου ἀνέθεσε στὸν Κωνσταντῖνο Ἄγγελο, καὶ ἔδωσε σ'

σ. 375· Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας (σύνοδος τοῦ 1166), PG 140, στ. 236 καὶ 253: τῶν περιποθήτων ἐξαδέλφων τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν τοῦ περιποθήτου θείου τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ 'Αγγέλου, τοῦ τε κυροῦ 'Ιωάννου, τοῦ κυροῦ 'Αλεξίου, τοῦ κυροῦ 'Ανδρονίκου, καὶ τοῦ κυροῦ 'Ισαακίου· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719, σ. 1512:

Εἴης βοηθός, ὦ τεκοῦσα Παρθένε,
Κωνσταντίνῳ μοι πανσεβαστοϋπερτάτῳ.

Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719 bis, σ. 1513:

Γραφὰς σφραγίζω δεσπότου Κωνσταντίνου
κλέος φέροντος πανσεβαστοϋπερτάτου.

L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307 (σύνοδος τοῦ 1147): τοῦ σεβαστοϋπερτάτου κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ 'Αγγέλου· Κίνναμος, σ. 102: Κωνσταντίνῳ μὲν σεβαστοϋπερτάτῳ, ὃν Ἄγγελον ἐπεκάλουν,... Ὅπως βλέπει κανεὶς οἱ τρεῖς πρῶτες πηγὲς (Τυπικόν, Χωνιάτης καὶ Σφραγίδες) ἀναφέρουν τὸν τίτλο τοῦ πανσεβαστοϋπέρτατου, ἐνῶ οἱ δυὸ ἑπόμενες ἐκεῖνον τοῦ σεβαστοϋπέρτατου (Allatius καὶ Ράλλης-Ποτλῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ Κίνναμος ἀφ' ἑτέρου)· ἀλλὰ ὅπως ἀπόδειξε ὁ L. Stiernon, Constantin Ange (pan)sébastohypertate, REB 19 (1961), σ. 273-83, πρόκειται περὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τίτλου, ὁ ὁποῖος στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία ἦταν κατώτερος μὲν τοῦ τίτλου τοῦ πανυπερσέβαστου ποὺ ἔλαβαν οἱ σύγγαμβροί του Νικηφόρος Βρυέννιος καὶ Νικηφόρος Εὐφορβηνός, ἀνώτερος δὲ ἐκείνου τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ ἢ σεβαστοῦ.

11. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307.

12. Κίνναμος, σ. 102. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 385-86.

αὐτὸν ἐντολὴ νὰ πλεύση στὴ Μονεμβασία καὶ ἐκεῖ νὰ περιμένη νέες ἐπικουρίες.

'Αλλὰ ὁ ἀνόητος Κωνσταντῖνος, καθὼς ἦταν ἕνας λάτρης τῆς ἀστρολογίας καὶ ἀπ' τὴ σχετική του ἔρευνα καὶ σπουδὴ διαπίστωσε πὼς τ' ἀστέρια τοῦ ὑπόσχονταν μιὰ εὔκολη νίκη, παράκουσε τὶς διαταγὲς τοῦ αὐτοκράτορα καὶ παρὰ τὶς πολὺ πιὸ μικρὲς δυνάμεις του, συγκρούστηκε μὲ τὸ στόλο τῶν Νορμανδῶν, ποὺ κατάφορτοι ἀπὸ λάφυρα γύριζαν ἀπὸ μιὰ ἐπιδρομή τους στὴν Αἴγυπτο, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν, παρὰ τὶς προβλέψεις τῶν ἀστέρων, νὰ αἰχμαλωτιστοῦν τὰ βυζαντινὰ πλοῖα — ἐκτὸς ἀπὸ λίγα ποὺ κατάφεραν νὰ διαφύγουν κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ ἀδελφοῦ του Νικόλαου Ἀγγέλου — καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ὁ ἴδιος ὁ πρωτοστράτηγος Κωνσταντῖνος Ἄγγελος, κ' ἔτσι νὰ γίνη «ἕνα ἀπ' τὰ καλὰ κάλλιστο θήραμα» στὰ χέρια τοῦ ρήγα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου, ποὺ καθὼς τὸν μετάφεραν στὸ Παλέρμο, τὸν ἔρριξε στὴ φυλακή[13].

Μόνο τὸ 1158, κατὰ τὴ συμφωνία τοῦ Μανουὴλ (α') 81 μὲ τὸ Γουλιέλμο τῆς Σικελίας, ἀνάκτησε ὁ Κωνσταντῖνος τὴν ἐλευθερία του[14].

Τὸν 'Ιούνιο ἢ 'Ιούλιο τοῦ 1166 — θὰ εἶχε τότε ὁ Κωνσταντῖνος μιὰ ἡλικία 73 περίπου χρονῶ — ἐπιφορτίστηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') μαζὶ μὲ τὸν Βασίλειο Τρίψυχο νὰ ἐπισκευάσουν τὰ τείχη τοῦ Ζευγμίνου (Semlin) ποὺ μόλις εἶχε κυριευτῆ, τῶν Βελεγράδων καὶ τῆς Νύσας, καὶ γενικὰ νὰ ὀχυρώσουν τὰ κατὰ τὸν Δούναβη σύνορα Βυζαντίου καὶ Οὐγγαρίας.

Παρὰ τὰ γηρατιά του σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ φαίνεται πὼς πέτυχε, καθὼς βλέπομε πὼς μαζὶ μὲ τὸν Τρίψυχο φρόντισε καὶ γιὰ τὸν ἐπανοικισμὸ τῆς Βρανίτζοβας[15].

Οἱ ἀκριβεῖς χρονολογίες θανάτου τῆς Θεοδώρας καὶ τοῦ Κωνσταντίνου μᾶς εἶναι ἄγνωστες· ξέρομε μόνο πὼς ἡ μὲν Θεοδώρα θὰ πέθανε μετὰ τὸ 1136[16],

---

13. Κίνναμος, σ. 119-21· Χωνιάτης, σ. 126-27. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 348.

14. Κίνναμος, σ. 175.

15. Χωνιάτης, σ. 177-78. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 485· L. Stiernon, Constantin Ange, REB 19 (1961), σ. 274.

16. 'Ο 'Ιωάννης (β') 34 στὸ τυπικό του τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662-63· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395-96· ἐκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 238-41 καὶ σ. 244-58, ποὺ συντάχτηκε τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1136, δὲ μνημονεύει μεταξὺ τῶν νεκρῶν τῆς οἰκογενείας του τὴν ἀδελφή του Θεοδώρα, οἱ μετὰ τῆς ὁποίας σχέσεις του ἦσαν, καθὼς φαίνεται, ἄριστες. 'Η Θεοδώρα παρίσταται κατὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ πατέρα της 'Αλέξιου (α') 15 μαζὶ μὲ τὶς ἀδελφές της Ἄννα 32, Μαρία 33 καὶ Εὐδοκία 37, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 237 κεξ. καὶ 240. Στὸ Τυπικὸ ὅμως τῆς

ὁ δὲ Κωνσταντῖνος μετὰ τὸ 1166[17].

Ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Ἄγγελο ἀπόχτησε ἑφτὰ παιδιά[18], τέσσερις γιοὺς καὶ τρεῖς κόρες τὰ ἑξῆς: Ἰωάννην Δούκαν 90, Μαρίαν Ἀγγελίναν Κομνηνὴν 91, Ἀλέξιον Ἄγγελον Κομνηνὸν 92, Ἀνδρόνικον Δούκαν 93, Εὐδοκίαν Ἀγγελίναν Κομνηνὴν 94, Ζωὴν Ἀγγελίναν Κομνηνὴν 95 καὶ Ἰσαάκιον Ἄγγελον Δούκαν 96.

Κατέχομε δυὸ σφραγίδες τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου μὲ τὶς ἑξῆς ἐπιγραφές: Εἴης βοηθός, ὦ τεκοῦσα Παρθένε, Κωνσταντίνῳ μοι πανσεβαστοϋπερτάτῳ[19]. Καί: Γραφὰς σφραγίζω δεσπότου Κωνσταντίνου κλέος φέροντος πανσεβαστοϋπερτάτου[20].

Κεχαριτωμένης εἴδαμε πὼς παίρνει μειονεχτικὴ θέση, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 9. Στὶς κόρες της δὲν ἔδωσε τὰ ὀνόματα οὔτε τῆς μητέρας της Εἰρήνης οὔτε τῆς ἀδελφῆς της Ἄννας 32, ἀλλὰ τῶν ἀδελφῶν της Μαρίας 33, Εὐδοκίας 37 καὶ Ζωῆς 40. Ἀπὸ ὅλα φαίνεται πὼς ἀπ' τὶς κόρες τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 μόνη ἡ Θεοδώρα εἶχε συνταχτῆ μὲ τὸ μέρος τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη (β') 34, κατὰ τὴ διαμάχη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου μὲ τὴν Ἄννα 32 πρὸς κατάληψη τοῦ θρόνου.

17. Τὸ 1166, ὅπως εἴδαμε, βλ. ἀνωτ., ὑ. 15, τοῦ ἀνετέθη ἐκτέλεση ἀποστολῆς, ἀλλὰ καὶ στὴ σύνοδο τοῦ 1166, βλ. ἀνωτ., ὑ. 10, ἀναφέρεται ὡς ζωντανός.

18. Ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 202 (Paris) καὶ σ. 165-66 (Venise), καὶ τελευταῖα ὁ G. Ostrogorsky, Vozvysenie roda Angelov, σ. 112-15, ὑποστήριξαν πὼς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἑφτὰ παιδιῶν, ὑπῆρξε καὶ ἕνα ὄγδοο, τὸ πρωτότοκο ὅλων, λεγόμενο ὅπως ὁ πατέρας του Κωνσταντῖνος, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοϋπέρτατου, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἔφερε ἐκεῖνον τοῦ πανσεβαστοϋπέρτατου, βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 10· ἀλλὰ ὁ L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 273-83, (βλ. ὑ. 15), ἀπόδειξε πειστικὰ καὶ ἀναμφισβήτητα πὼς δὲν ὑπῆρξε ἐπὶ Μανουὴλ παρὰ ἕνας Κωνσταντῖνος Ἄγγελος, ὁ σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς, καὶ πὼς τὸ πανσεβαστοϋπέρτατος καὶ τὸ σεβαστοϋπέρτατος εἶναι ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς τίτλος, κατὰ τὸ πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ τὸ παμβασιλεὺς βασιλεύς, καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ὑπῆρξε γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Θεοδώρας ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος.

19. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719, σ. 1512.

20. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2719 bis, σ. 1513. Γιὰ τὴ χρήση τοῦ δεσπότης, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 12, ὑ. 27. Ὁ V. Laurent, Médaillier, ἀριθ. 55, ποὺ δημοσίευσε αὐτὴ τὴ σφραγίδα, τὴν ἀπόδωσε πρωταρχικὰ στὸν Κωνσταντῖνο Ἄγγελο, δέχτηκε ὅμως λανθασμένα καὶ τὴ δυνατότητα νὰ ἀνήκη στὸν σεβαστοκράτορα Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ Ἄγγελο 178, ἀδελφὸ τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγέλου 183 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγγέλου Κομνηνοῦ 180. Σημειώνω λανθασμένα, γιατὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς Ἄγγελος 178 ποτὲ δὲν ἀναφέρεται στὶς πηγὲς μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσεβαστοϋπέρτατου.

39. Μανουὴλ Κομνηνός

(γένν. Φλεβάρης τοῦ 1097 – † 1097)

Ὁ Μανουὴλ[1] Κομνηνός, ὀκταγενὴς ἀλλὰ τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, γεννήθηκε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1097[2].

Καθὼς φαίνεται πέθανε ἀμέσως μετὰ τὴ γέννηση καὶ τὴ βάφτισή του καὶ γι' αὐτὸ δὲ γίνεται καμιὰ μνεία τῆς ὕπαρξής του ἀπ' τὶς ἄλλες πηγές[3].

40. Ζωὴ Κομνηνή

(γένν. Μάρτης τοῦ 1098 – † 1098)

Ἡ Ζωὴ[1] Κομνηνή, ἐννεαγενὴς ἀλλὰ πεμπτότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, γεννήθηκε τὸ Μάρτη τοῦ 1098[2].

Καθὼς φαίνεται, ὅπως ὁ ἀδελφός της Μανουὴλ 39, πέθανε ἀμέσως μετὰ τὴ γέννηση καὶ τὴ βάφτισή της καὶ γι' αὐτὸ δὲ γίνεται καμιὰ μνεία τῆς ὕπαρξής της ἀπ' τὶς ἄλλες πηγές[3].

---

39. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10, ὡς καὶ τοῦ ἐκ πατρὸς προπάππου του Μανουὴλ Ἐρωτικοῦ Κομνηνοῦ 2.

2. A. Każdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΝΜ 53 /147), σ. 234: Μηνὶ φεβρουαρίῳ, ἰνδικτιῶνος ε' ἐγεννήθη ὁ πορφυρογέννητος κῦρ Μανουήλ. P. Schreiner, Pammakaristokirche, σ. 248, ὅπουκα θορίζεται τὸ ἔτος τῆς ε' ἰνδικτιώνας=1097.

3. A. Każdan, Die Liste, ἔνθ' ἀνωτ , σ. 237.

40. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς ἐξ ἀγχιστείας θείας της Ζωῆς Δούκαινας, συζύγου τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16, ἡ ὁποία ἦταν συγχρόνως καὶ θεία τῆς μητέρας της Εἰρήνης Δούκαινας, ὡς πρωτεξαδέλφη τοῦ πατέρα τῆς Εἰρήνης, τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, καθὼς ὅλα τὰ γυναικεῖα ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν (Ἄννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα), εἶχαν ἐξαντληθῆ.

2. A. Każdan, Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΙΜ 53 /147), σ. 234: Μηνὶ μαρτίῳ, ἰνδικτιῶνος ς' ἐγεννήθη ἡ πορφυρογέννητος κυρία Ζωή. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, σ. 248, ὅπου καθορίζεται τὸ ἔτος τῆς ς' ἰδικτιώνας = 1098.

3. A. Każdan, Die Liste, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 237.

41. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1085 - †;)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κομνηνός, γιὸς τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1085[3].

---

41. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Od. Lampsidis, Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407. Ὁ διακεκριμένος ἐρευνητὴς Ὀδ. Λαμψίδης στὴν ἀνωτέρω μελέτη του ἀναφέρει καὶ σχολιάζει ὁρισμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ τρία ἔργα τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μεγίστου (τοῦ μαγίστρου;), γραμματικοῦ τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ Γεώργιου Παλαιολόγου 191 μεγάλου ἑταιρειάρχου, ἀφιερωμένα σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο· Χειρόγραφον Ἀνδρέου τοῦ Λιβαδηνοῦ, ἀποκείμενον εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην τοῦ Μονάχου (Staatsbibliothek München) ὑπ' ἀριθ. 525, α) fol. 117r - 119v: Λέοντος στίχοι μονῳδικοὶ ὡς ἐκ προσώπου τῆς Σεβαστῆς πρὸς τὸν τάφον τοῦ ὁμοζύγου, περὶ οὗ προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει. β) fol. 119v - 122r: Μονῳδία, ἐπὶ τῷ Πανσεβάστῳ σεβαστῷ καὶ Μεγάλῳ Ἑταιρειάρχῃ κῦρ Γεωργίῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ γραμματικοῦ αὐτοῦ Λέοντος, τοῦ τοῦ Μεγίστου· ὁ δ' ἐντυγχάνων ταύτῃ μὴ δοκείτω τὸν γράψαντα κατά τι τῶν κοσμούντων ἥρωας ψεύσασθαι. c) fol. 122r: Στίχοι τοῦ αὐτοῦ Λέοντος γεγονότες αὐθωρεὶ κατὰ πρόσταξιν τοῦ Πανσεβάστου ἐκείνου λόγῳ δοκιμῆς, ὅτε προσεκύνησεν ἐκεῖνον ἐπὶ τῷ δουλεύειν, ἐν λίθῳ φερούσῃ τὴν τῶν Μουσῶν στήλωσιν λαξευτικῶς ὡς καὶ τὴν τῆς Καλλιόπης γύμνωσιν, θαυμαστὴν οὖσαν τῇ τοῦ τεχνίτου λαξεύσει. Πολύτιμοι γιὰ τὸ προκείμενο θέμα εἶναι οἱ στίχοι 152-161 τοῦ πρώτου (α) ἀπ' αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μεγίστου, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ἀποδείχνεται ἡ ὕπαρξη γιοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16, ποὺ φέρει τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, τοῦ ὁποίου μιὰ κόρη, ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνή 97, ὑπῆρξε μητέρα τοῦ ἀνωτέρω Γεώργιου Παλαιολόγου 191. Od. Lampsidis, Beitrag κτλ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 397, στίχ. 152-161:

Ἐκ δ' αὖ γε μητρὸς (ὁ Γεώργ. Παλ.) πορφύρας ῥιζουχία
πρώτης γονῆς, πρώτιστος ἐγγόνων κλάδος·
πάππος γὰρ αὐτῷ Δουκοκόμνηνος κλάδος·
Ἀλέξιος παῖς Ἀδριανοῦ γεννάδα
πρώτου Σεβαστῶν ἑσπέρας δομεστίκου
Ἀλεξίου κρατοῦντος αὖ ὁμογνίου,
Ἄννης τε μητρὸς αὐτάναξ ἥνπερ φύει
Κωνσταντῖνος κράτιστος ἀλλ' ἐν πορφύρᾳ,
Δούκας μαχητής, στερρὸς ἐν εὐβουλίαις,
ἄλλος Νέστωρ Πύλιος εἰς λύσεις λόγων.

Βλ. καὶ Od. Lampsidis, Beitrag, σ. 404-5: Στὸ στίχο 158 ἀναφέρεται ὡς μητέρα τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ, γιοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 (ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλέξιου α' Κομνηνοῦ 15), ἡ κόρη τοῦ Κωνσταντίνου ι' Δούκα, Ἄννα, «ἡ ὁποία ἦταν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η». Ἀλλὰ ἡ μητέρα τοῦ Ἀλέξιου καὶ σύζυγος τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 λεγόταν Ζωή, καὶ πραγματικὰ ἦταν μιὰ πορφυρογέννητη κόρη τοῦ Κωνσταντίνου (ι') Δούκα. Ὁ Κωνσταντῖνος (ι') εἶχε κόρη Ἄννα, ἀλλὰ αὐτὴ δὲν ἦταν πορφυρογέννητη καὶ ἀπὸ μικρὴ μπῆκε σὲ μοναστήρι, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 18, σ. 53. Ἀσφαλῶς πρόκειται περὶ ἑνὸς lapsus calami τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μεγίστου.

3. Οἱ γονεῖς του Ἀδριανὸς 16 καὶ Ζωὴ Δούκαινα παντρεύτηκαν μετὰ τὸ 1081.

Παντρεύτηκε μὲ κάποια, τῆς ὁποίας οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ γένος γνωρίζομε, μετὰ τὸ 1100, καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο μιὰ κόρη, τὴν Ἀνώνυμη Κομνηνή 97[4].

Γιὰ τὴ σταδιοδρομία του δὲ γνωρίζομε τίποτε, καθὼς δὲ μᾶς εἶναι γνωστὴ καὶ ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του.

42. [Ἄννα] Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1087 - †;)

Ἡ Ἄννα[1] Κομνηνή, κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1087[3].

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτή[4].

---

4. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

42. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνόν 10, ὑ. 12.

2. Βλ. Μανουὴλ Κομνηνόν 10, ὑ. 12. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας Θεοφύλακτος Ἥφαιστος, PG 126, στ. 405, σὲ μιὰ ἀπ' τὶς ἐπιστολές του πρὸς τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνό 16, «Τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ κυρίῳ Ἀδριανῷ», γράφει γιὰ τὸ θάνατο ἑνὸς «γαμβροῦ» του, ἑνὸς σ ε β α σ τ ο ῦ ποὺ ἀσκοῦσε μιὰ διοίκηση σὲ κάποια περιοχὴ κοντὰ στὴν Ἀχρίδα, εἴτε τοῦ Δυρραχίου εἴτε τῶν Σκοπίων. Ἡ S. De Jongh, σ. 22-3, καὶ ὁ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 20, σ. 54-5, ὑ. 10, δέχονται πὼς αὐτὸς ὁ σ ε β α σ τ ὸ ς ἦταν «γαμβρὸς» ἀπὸ κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ 16, ἀλλὰ τὴν ἀλήθεια ἀποκατάστησε ὁ P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 272-73, ὑ. 18, λέγοντας πὼς «αὐτὸς ὁ γ α μ β ρ ὸ ς δὲν εἶναι ἴσως παρὰ ὁ σύζυγος τῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Ἀδριανοῦ, κατὰ συντυχία ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, ὁ γαμβρὸς ἐπίσης τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δρουγγάριου Νικηφόρου Κομνηνοῦ, ὁ ὁποῖος (Γρηγόριος) ἔλαβε τρεῖς ἐπιστολὲς τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας (PG 126, στ. 333-336, 369-372, 409)».

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 22, τοποθετεῖ τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1085, ἀλλὰ ἀγνοεῖ τὴν ὕπαρξη τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 41· τὸ γάμο τῶν γονέων της, αὐτόθι, σ. 22, τὸν τοποθετεῖ τὸ 1082.

4. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 20, σ. 55, ὑ. 10, ἀριθ. 136, σ. 154 καὶ κυρίως ἀριθ. 139, σ. 155-56, πὼς πιθανὸν μιὰ κόρη τῆς Ζωῆς Δούκαινας ποὺ ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνό 16, παντρεύτηκε τὸν Ἀνδρόνικο Δούκα, γιὸ τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας (ἀδελφῆς τῆς Εἰρήνης τῆς συζύγου τοῦ Ἀλέξιου α' 15), κατέπεσε μετὰ τὴ μελέτη τοῦ Od. Lampsidis, Beitrag zur Biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B 40 (1970), σ. 393-407, καθὼς ἀπ' αὐτὴ ἀποδείχνεται πὼς ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος ἦταν γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Παλαιολόγου (γιοῦ τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας ἀδελφῆς τῆς Εἰρήνης τῆς συζύγου τοῦ Ἀλέξιου α' 15) καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 97 (κόρης τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 41).

43. Ἀνώνυμη Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1089 - † πρὶν τὸ 1105)

Ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνή, κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας [1], γεννήθηκε περὶ τὸ 1089. Πιθανὸν περὶ τὸ 1102 παντρεύτηκε τὸν Grimaldo II, κύριον τοῦ Monoecum, ἀλλὰ καὶ οἱ δυὸ μαζὶ πέθαναν πολὺ νέοι πρὶν ἀπ' τὸ 1105 [2].

Πιθανὸν τὸ ὄνομα τῆς Ἀνώνυμης Κ. 43 ἦταν Ἀλεξία [3].

44. [Ἄννα] Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1085 - †;)

Ἡ Ἄννα [1] Κομνηνή, κόρη τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του [2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1085 [3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1100 [4] τὸν Γρηγόριο Πακουριανό [5], γεννημένο περὶ

---

43. 1. Βλ. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 144. (Venise) καὶ σ. 172 (Paris).

2. Βλ. Du Cange, ἔνθ' ἀνωτ. Πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1971), σ. 232-33· L. Szabolcs de Vajay, Ἐπιστολή 26.III.1977.

3. Βλ. Du Cange, ἔνθ' ἀνωτ. Sz. de Vajay, ἔνθ' ἀνωτ.

44. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Ἄννας Δαλασσηνῆς, βλ. Μανουὴλ Κομνηνόν 10, ὑ. 12.

2. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 369: Τῷ Πακουριανῷ κυρίῳ Γρηγορίῳ τῷ γαμβρῷ τοῦ μεγάλου Δρουγγαρίου. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς πρόκειται γιὰ τὸ μεγάλο δρουγγάριο τοῦ στόλου Νικηφόρο Κομνηνό 17, ποὺ ἔτσι φαίνεται πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε κόρη παντρεμένη μὲ τὸν ἀνωτέρω. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ἱεράρχης, γράφοντας πρὸς τὸν ἀδελφὸ τοῦ Νικηφόρου 17, τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνό 16, PG 126, στ. 405 (βλ. καὶ Ἄνναν Κομνηνήν 42, ὑ. 2), μιλάει γιὰ θάνατο «γαμβροῦ» του, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν ἀπὸ ἀνεψιὰ γαμβρὸ τοῦ Ἀδριανοῦ 16 καὶ ἀπὸ κόρη γαμβρὸ τοῦ Νικηφόρου 17 Γρηγόριο Πακουριανό.

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 23, τοποθετεῖ τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1083 /85, ἀλλὰ ὁ γάμος τοῦ Νικηφόρου 17 πρέπει νὰ ἐπακολούθησε τοῦ γάμου τοῦ Ἀδριανοῦ 16 (καὶ οἱ δυὸ γάμοι ἔγιναν μετὰ τὸ 1081), τοῦ ὁποίου τὰ παιδιὰ δεχτήκαμε πὼς γεννήθηκαν περὶ τὸ 1085 καὶ μετά.

4. Βλ. S. De Jongh, σ. 23.

5. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 333-336, 369-372, 409: Τῷ Γρηγορίῳ Πακουριανῷ· τοῦ ἰδίου, στ. 405: Τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ κυρίῳ Ἀδριανῷ. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 2, καθὼς καὶ Ἄνναν Κομνηνήν 42, ὑ. 2.

τὸ 1080 [6], ἔγγονὸ τοῦ μεγάλου δομέστικου τῆς Δύσης Γρηγόριου Πακουριανοῦ [7], ποὺ σκοτώθηκε κοντὰ στὴ Βελιάτοβα, κατὰ τὴ μάχη ἐναντίον τῶν Πετσενέγκων, μαζὶ μὲ τὸ στρατηγὸ Νικόλαο Βρανᾶ, τὸ 1086 [8].

Ὁ Γρηγόριος Πακουριανὸς ὁ Νεώτερος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἀνεψιὰ ἔλαβε ἀπ' τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15 τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ [9] καὶ διορίστηκε σὲ κάποια διοίκηση μιᾶς περιοχῆς κοντὰ στὴν Ἀχρίδα, εἴτε τοῦ Δυρραχίου εἴτε

---

6. Βλ. S. De Jongh, σ. 23.

7. Πρῶτος ὁ Du Cange, Σχόλια εἰς Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, ἔκδ. Bonn, σ. 447, διέκρινε ἤδη πὼς ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, «ὁ γαμβρὸς τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου» καὶ ἀποδέχτης τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, δὲ μποροῦσε νὰ εἶναι ὁ μέγας δομέστικος τῆς Δύσης Γρηγόριος Πακουριανὸς ποὺ σκοτώθηκε τὸ 1086. Πρὸς χάρη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἤδη ὁ Μιχαὴλ (ζ') ὁ Δούκας εἶχε βγάλει πολλὰ χρυσόβουλλα, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1016-1022. Ἦταν ἕνας ἰβηρικῆς καταγωγῆς Βυζαντινὸς ἀριστοκράτης, ἀπόγονος πιθανὸν τοῦ Πακουριανοῦ ἐκείνου ποὺ περὶ τὸ 1000 βρισκόταν μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα Βασίλειο (β') τὸν Πορφυρογέννητο, βλ. N. Adontz, Études Armeno-Byzantines, σ. 361· πατέρας του ἦταν ὁ Πακουριάνος ἢ «Πακοριάνος, ἄρχων ἀρχόντων», βλ. Τυπικὸν μονῆς Θεοτόκου τῆς Πετριτζονίτισσας (κοντὰ στὸ Πετρίτζο = Băcovo τῆς Βουλγαρίας) τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ, VV 11 (1904), παράρτημα, σ. 1 καὶ 43, ἔκδ. L. Petit. Κοντὸς στὸ σῶμα, ἀλλὰ μαχητής, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 73, ὑπῆρξε πρὶν ἀπ' τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1081 ἕνας θερμὸς ὀπαδὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 74. Ὁ Du Cange, ἔνθ' ἀνωτ., πίστευσε πὼς ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, ὁ ἀποδέχτης τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ ἀνωτέρω ποὺ εἶχε τὸ ἴδιο μὲ τὸν πατέρα του ὄνομα, γνώμη ποὺ δείχνει νὰ ἀποδέχεται καὶ ὁ B. Leib, Ὑποσημειώσεις εἰς Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀλεξιάς, τ. I, σ. 73, ὑ. 3. Σὲ συνέχεια καὶ ὁ L. Petit, Τυπικὸν μονῆς Θεοτόκου Πετριτζονίτισσας, ἔνθ' ἀνωτ., σ. X, ξεχώρισε τὸν ἕνα ἀπ' τὸν ἄλλο Γρηγόριο Πακουριανό. Ἀλλὰ ὁ Γρηγόριος Πακουριανὸς ὁ Νεώτερος ἦταν γιὸς τοῦ Πρεσβύτερου, ὅπως μᾶς λένε ἀνωτέρω ὁ Du Cange καὶ ὁ B. Leib; Ἤδη μαθαίνομε ἀπ' τὸ Τυπικὸν τῆς Πετριτζονίτισσας, ἔνθ' ἀνωτ., σ. VII, πὼς ὁ Πακουριανὸς ὁ Πρεσβύτερος τὸ 1083 ἦταν γέρος, ἐνῶ ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας στὶς τρεῖς πρὸς τὸ Γρηγόριο Πακουριανὸ (τὸ Νεώτερο) ἐπιστολές του, βλ. ἀνωτέρω ὑ. 2, ἀπευθύνεται πρὸς ἕνα ἄνθρωπο πολὺ νέο· τὸ ἴδιο γι' αὐτὸν ἀφήνει νὰ νοηθῇ καὶ στὴν πρὸς τὸν Ἀδριανὸ Κομνηνὸ 16 ἐπιστολή του, βλ. ἀνωτέρω ὑ. 2. Ἀπ' τὰ ἀνωτέρω, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴν κοινὴ βυζαντινὴ καὶ νεώτερη συνήθεια νὰ δίδεται τὸ ὄνομα τοῦ πάππου στὸν ἔγγονό, ἡ S. De Jongh, σ. 24, ὑ. 1, πίστευσε — γνώμη τὴν ὁποία καὶ ἀποδέχομαι — πὼς ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, ὁ γαμβρὸς τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17, δὲν ἦταν παρὰ ἕνας ἔγγονὸς τοῦ Γρηγόριου τοῦ Πακουριανοῦ τοῦ Πρεσβύτερου.

8. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 82-3· γιὰ τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα τοῦ Βρανᾶ, τοῦ συστράτηγου τοῦ Πακουριανοῦ, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 151. Βλ καὶ Ἀδριανὸν Κομνηνόν 16, ὑ. 10.

9. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 333: Τῷ Πακουριανῷ... πανσέβαστέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ, στ. 409: Τῷ σεβαστῷ Πακουριανῷ.

τῶν Σκοπίων, ἀλλὰ δὲ χάρηκε γιὰ πολὺ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, γιατὶ πέθανε νέος[10], πρὶν ἀπ' τὸν 'Απρίλη τοῦ 1105[11].

"Αν πιστεύσωμε τὸ Θεοφύλακτο Βουλγαρίας, ὁ Γρηγόριος ὁ Νεώτερος ὑπῆρξε ἕνας ἐξαίρετος διοικητικὸς ἄρχοντας, ποὺ φρόντιζε γιὰ τὴν ἀνακούφιση ἐκείνων ποὺ δὲν εἶχαν κτηματικὴ περιουσία, γιὰ τοὺς ἀπόρους, γιὰ τὰ ὀρφανὰ καὶ γιὰ τὶς χῆρες, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἀκόμη γιὰ ἕνα βυζαντινὸ ἄρχοντα, ὑπεράσπιζε τοὺς ἀδύνατους γεωργοὺς ἀπέναντι τῶν ἁρπαχτικῶν διαθέσεων τῶν πλουσίων καὶ δυνατῶν[12].

«"Ενα μόνο μέρος ἀνθρώπων λύπησε ὁ πανσέβαστος σεβαστός, ὅπως χαραχτηριστικὰ λέει ὁ Θεοφύλακτος, τὰ πρόσωπα τῆς ἰδιαίτερης ὑπηρεσίας του, ποὺ ὄχι μόνο στερήθηκαν κερδῶν, ἀλλὰ καὶ κεῖνα ποὺ προηγουμένως εἶχαν, ξόδευσαν»[13].

«Μόλις ἔφτασε κοντά μας ὁ πανευγενέστατος γαμβρός σου, γράφει ὁ Θεοφύλακτος στὸν 'Αδριανὸ 16, αὐτὸ τὸ βάθρο τῆς καλῆς θέλησης, μᾶς ἦλθε σὰν ἕνα κρίνο μέσα στὴν κοιλάδα τῶν κακῶν ποὺ τώρα μᾶς πλημμυρίζουν, σὰν ἕνα τριαντάφυλλο μέσα στ' ἀγκάθια ποὺ ὅλους τρυποῦν· μοῦ φάνηκε αὐτὴ ἡ θεόπνευστη ψυχὴ σὰν ἕνα παράδοξο φαινόμενο, σὰν ἕνας γλυκὺς ποταμὸς ποὺ τρέχει σὲ μιὰ ἁλμυρὴ ἔρημο, σὰν ἕνας ἀμόλυντος ὁδοιπόρος ποὺ διαβαίνει μέσα ἀπὸ βόρβορο»[14].

Τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Θεοφύλακτου εἶναι πολύτιμο, ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς ἐκτενοῦς ἀλληλογραφίας του, γιατὶ μᾶς δείχνουν τὴν τραγικὴ κατάσταση τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου — σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν περίσταση πρόκειται περὶ τῶν χωρικῶν τῆς Βουλγαρίας — καὶ πόσο σπάνιοι ἦσαν οἱ εὐσυνείδητοι ἀπ' τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἄρχοντες καὶ ὑπαλλήλους.

10. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 405.

11. Στὴν πρὸς τὸν 'Αδριανὸ Κομνηνὸ 16 ποὺ πέθανε τὸν 'Απρίλη τοῦ 1105 (βλ. 'Αδριανὸν Κομνηνόν 16, ὑ. 15), ἐπιστολή του, ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας (PG 126, στ. 405-408), μιλάει γιὰ τὸ θάνατο καὶ τὶς ἀρετὲς τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου.

12. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 405.

13. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 408: "Εν μόνον μέρος ἐλύπησεν ὁ πανσέβαστος, τοὺς αὐτῷ δουλεύοντας, ὡς οὐ μόνον κερδῶν στερηθέντας, ἀλλὰ καὶ ἃ προεῖχον ἐκδαπανήσαντας,...

14. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, PG 126, στ. 405: 'Ως δ' ὁ πανευγενέστατός σου γαμβρός, τὸ τῆς ἀγαθοθελείας ἔρνος, τὸ ἐν τοῖς κοιλάσι τῆς νῦν τῶν κακῶν συρροίας κρίνον, τὸ ἐν ταῖς πάντας κνιζούσαις ἀκάνθαις ρόδον, ἡ θεόπνευστος ὄντως ψυχή, τοῖς ἐγγὺς ἡμῶν πράγμασιν ἐπιστάς, ξένον ὠράθη μοι θέαμα, ποταμὸς δι' ἅλμης ρέων γλυκύς, καὶ ὁδοιπόρος διὰ βορβόρου ρέων ἀμόλυντος...

'Η "Αννα Κομνηνὴ ἀπ' τὸ Γρηγόριο Πακουριανὸ τὸ Νεώτερο ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Νικηφόρον Πακουριανόν 98[15].

15. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 13η: "Οτι ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς κῦρ Νικηφόρος ὁ Πακοριάνος, ὁ τῆς Κομνηνῆς ἐκείνης, τὸ γονικόθεν αὐτῷ διαφέρον κτῆμα, τὸ λεγόμενον Πηγάτζιον, προσήνεγκεν εἰς τὸ ἱερὸν καὶ σεβάσμιον μοναστήριον τῶν 'Ιβήρων τοῦ ἁγιωνύμου "Ορους· μετὰ δὲ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀποδημίαν αὐτοῦ, οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, οἱ πανσέβαστοι σεβαστοί, ὅ τε κυρὸς Γρηγόριος καὶ ὁ κυρὸς Γεώργιος οἱ Πακοριάνοι, οὐ μόνον ἐκύρωσαν τὴν πρᾶξιν τοῦ ἑαυτῶν πατρός, ἀλλὰ εἰς μνημόσυνον αἰώνιον αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἑαυτῶν μητρός, Μάρθας μοναχῆς, ἐξεχώρησαν πρὸς τὴν ὡς ἄνω ἱερὰν καὶ σεβασμίαν μονὴν τῶν 'Ιβήρων, καὶ τὸ παρακείμενον κτῆμα τοῦ Βούτζη. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς μένη καμιὰ ἀμφιβολία πὼς τὸ ἀνωτέρω κείμενο ἀναφέρεται σὲ γιὸ τῆς "Αννας Κομνηνῆς καὶ τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου, καὶ α) ὁ ἀνωτέρω Πακοριάνος ἢ Πακουριανός φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17. β) ἰδιαίτερα τονίζεται πὼς ἦταν γιὸς τῆς μακαρίτισσας καὶ πολὺ γνωστῆς Κομνηνῆς, καὶ δὲ ξέρομε κανένα ἄλλον Πακουριανὸ ποὺ νὰ παντρεύτηκε μιὰ Κομνηνή, ἐκτὸς ἀπ' τὸ Γρηγόριο Πακουριανὸ τὸ Νεώτερο· γ) ὁ ὑψηλὸς τίτλος ποὺ φέρουν τόσο ὁ Νικηφόρος 98 ὅσο καὶ οἱ δυὸ γιοί του — ὁ τοῦ σεβαστοῦ — μᾶς πείθει πὼς ἦσαν γόνοι μέλους τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας. Μᾶς ἔχει διασωθῆ καὶ μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή:

Κύριε, βοήθει βλαστόν με τῶν Πακουριάνων.

Βλ. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 684· V. Laurent, Bulles métriques, σ. 64-5, ἀριθ. 566. 'Απ' τὸν πρῶτο ἐκδότη ἀνάγεται στὸ ιβ' ἢ ιγ' αἰ. 'Ο δεύτερος (V. Laurent, σ. 65) παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «'Η μεταγενέστερη ἐποχὴ στὴν ὁποία ἀναφέρεται ἡ ἀνωτέρω σφραγίδα, δὲν ἐπιτρέπει νὰ δοῦμε σ' αὐτὸν τὸν Πακουριανὸ τὸν χωρὶς ὄνομα κάποιον ἄμεσο ἀπόγονο τοῦ Γρηγόριου τοῦ Πακουριανοῦ τοῦ Πρεσβύτερου». 'Εκτὸς ἀπ' τοὺς ἀμέσους ἀπογόνους αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ποὺ εἴδαμε ἀνωτέρω, συναντᾶμε καὶ τοὺς ἑξῆς Πακουριανούς: 'Ο Γρηγόριος Πακουριανὸς ὁ Πρεσβύτερος εἶχε ἕνα ἀδελφό, τὸν 'Απάσιον Πακουριανόν, ὁ ὁποῖος δὲ φαίνεται νὰ ἦλθε καθόλου στὸ Βυζάντιο· ἁπλῶς ὁ Γρηγόριος ἔφερε τὰ λείψανά του ἀπ' τὴν 'Ιβηρία καὶ τὰ ἔθαψε στὴ μονὴ τῆς Πετριτζονίτισσας, βλ. Τυπικὸν μονῆς Πετριτζονίτισσας, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 7), σ. 11 (β'). Τὸ 1127 συναντᾶμε δυὸ ἀδελφούς, τὸν κουροπαλάτη Συμβάτιο Πακουριανὸ καὶ τὸ μάγιστρο Σέργιο Πακουριανό. 'Ο πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ἔζησε λίγο διάστημα μὲ τὴ γυναίκα του Καλή, κόρη τοῦ κουροπαλάτη Βασιλάκιου, καὶ πέθανε ὡς μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα Σάβας, ὁπότε ἡ γυναίκα του ἔγινε κι αὐτὴ μοναχή, παίρνοντας τὸ ὄνομα Μαρία· καὶ οἱ δυὸ ὑπῆρξαν δωρητὲς τῆς μονῆς τῶν 'Ιβήρων τοῦ ἁγίου "Ορους, βλ. 'Ιωακεὶμ 'Ιβηρίτην, ἐκ τοῦ ἀρχείου τῆς ἐν ἁγίῳ "Ορει ἱερᾶς μονῆς τῶν 'Ιβήρων, 'Ορθοδοξία 5 (1930), σ. 613-15, καὶ 6 (1931), σ. 364-71, ἐπίσης βλ. R Blake, Revue de l' Orient Chrétien 28 (1931), σ. 293, ὅπως ὑπῆρξαν δωρητὲς τῆς ἴδιας μονῆς ὁ Νικηφόρος Πακουριανὸς 98 καὶ οἱ γιοί του. Οἱ ἀνωτέρω Συμβάτιος καὶ Σέργιος οἱ Πακουριανοὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἦσαν γιοὶ τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου καὶ τῆς "Αννας Κομνηνῆς λόγω τῶν τίτλων ποὺ φέρουν, καθὼς εἶναι κατώτεροι ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ σεβαστοῦ. "Ισως νὰ ἦσαν ἀνεψιοὶ ἢ μικρανεψιοὶ τοῦ Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Πρεσβύτερου. Κατὰ τὸ 1200 συναντᾶμε τὸν δούκα τῆς Βέροιας Γεώργιον Πακουριανὸν — ἴσως ἕνα ἔγγονὸν τοῦ Νικηφόρου Πακουριανοῦ 98 — τοῦ ὁποίου Γεωργίου Πακουριανοῦ ἢ

'Ο Γρηγόριος Πακουριανὸς πέθανε πρόωρα καὶ ἄφησε σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία τὴ χήρα του Ἄννα Κομνηνή, ποὺ ἴσως νὰ ἔγινε μοναχή, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν τὸ γνωρίζομε ἀπὸ καμιὰ πηγή. 'Ο γιός της Νικηφόρος Πακουριανὸς 98 ὑπῆρξε ἡ παρηγοριά της.

'Η Ἄννα Κομνηνὴ πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία.

45. 'Αλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1087 - †;)

'Ο 'Αλέξιος[1] Κομνηνός, γιὸς τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 17 καὶ τῆς 'Ανώνυμης γυναίκας του[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1087.

Ἔλαβε ἀπ' τὸ θεῖο του 'Αλέξιο (α') 15 τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[3].

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτόν.

κόρη 'Ελένη Πακουριανὴ παντρεύτηκε τὸν Νικηφόρον Κουνάλην, καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ζεῦγος γεννήθηκε ἕνας γιός, ὁ Συμεὼν Κουνάλης Πακουριανός, βλ. 'Ι. καὶ Π. Ζέπου, Jus Graeco-Romanum, τ. 7, σ. 518, καὶ J. B. Pitra, Spicilegium Solesmense, VI, 216 (Ἴσως ὁ Γεώργιος Πακουριανὸς τοῦ Pitra εἶναι ὁ αὐτὸς μὲ τὸν τοῦ Jus Graeco - Romanum). Κατὰ τὸ 1288 συναντᾶμε τὸν β α σ ι λ ι κ ὸ ν β ε σ τ ι α ρ ί τ η ν Φωκᾶν Πακουριανόν, βλ. ΜΜ 4 (1871), σ. 278: τοῦ βασιλικοῦ βαστιαρίτου Φωκᾶ τοῦ Πακουρίνου.

45. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του 'Αλέξιου (α') 15 Κομνηνοῦ.

2. M. Froehner, Annuaire (1884), ἀριθ. 89, σ. 331· G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 639· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 324, σ. 171:

Σεβαστὸν 'Αλέξιον ἐκ Νικηφόρου
φύντα Κομνηνοῦ, μητροπάρθενε, σκέποις.

Πρβλ. L. Striernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 227-28: Alexis Comnène, fils de son frère benjamin (d' Alexis I Comnène) le sébaste Nicéphore. 'Ο Stiernon, αὐτόθι, ὑ. 33, παρατηρεῖ πὼς ἡ σφραγίδα δὲνμπο ρεῖ νὰ ἀναφέρεται στὸν 'Αλέξιο Κομνηνὸ 65, τὸ γιὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, γιατὶ στὴ σύνοδο τοῦ 1147 ἀναγράφεται ὡς υ ἱ ὸ ς τ ο ῦ (τάδε) καὶ ὄχι ὡς σ ε β α σ τ ό ς· εἶχε δηλ. ἰδιότητα ἀνώτερη ἀπὸ κείνη τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ, χωρὶς νὰ φέρη αὐτὸν τὸν τίτλο. 'Η S. De Jongh, σ. 24, ὑ. 2, ἐκφέρει τὴ γνώμη πὼς ἡ σφραγίδα πιθανὸν νὰ ἀνήκη καὶ σ' ἕνα γιὸ τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 115, γιοῦ τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 66, τοῦ γιοῦ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, δηλ. στὸν 'Ανώνυμο Κομνηνὸ 205 ἢ στὸν 'Ανώνυμο Κομνηνὸ 206, ποὺ ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα 'Αλέξιος.

3. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

ΕΚΤΗ ΓΕΝΕΑ

46. [Θεόδωρος] Δοκειανὸς

(γενν. περὶ τὸ 1090 - † περὶ τὸ 1111).

'Ο Θεόδωρος[1] Δοκειανὸς γιὸς τοῦ [Μιχαὴλ] Δοκειανοῦ 18 καὶ τῆς 'Ανώνυμης γυναίκας του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1090.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1108 τὴ Σοφία Κομνηνὴ 29, τριτότοκη κόρη τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς 'Αλανίας. Κατὰ τὸ γάμο του τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[3].

Ἦταν ἕνας γλυκομίλητος καὶ δυνατὸς ἄντρας[4].

Πέθανε πρόωρα, περὶ τὸ 1111[5], καθὼς φαίνεται ἀπὸ κάποια ἀσθένεια[6].

Τίποτε δὲ γνωρίζομε γιὰ τὴ δράση αὐτοῦ τοῦ ἀντρός, ὁ ὁποῖος ἐξάλλου ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωὴ σὲ ἡλικία 21 περίπου χρονῶ.

47. 'Ανώνυμη Δοκειανή

(γένν. περὶ τὸ 1095 - † 1115;)

'Η 'Ανώνυμη Δοκειανὴ κόρη τοῦ [Μιχαὴλ] Δοκειανοῦ 18 καὶ τῆς 'Ανώνυμης γυναίκας του[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1095.

---

46. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Θεόδωρου Δοκειανοῦ 9, τοῦ γιοῦ τοῦ Μιχαὴλ Δοκειανοῦ καὶ τῆς 'Ανώνυμης Κομνηνῆς 5.

2. Βλ. Μιχαὴλ Δοκειανὸν 18, ὑ. 2.

3. Βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 5, καὶ Μιχαὴλ Δοκειανὸν 18, ὑ. 2. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 228 καὶ ὑ. 35.

4. Βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 5.

5. 'Η Σοφία Κομνηνὴ 29 χήρευσε σὲ ἡλικία 17 χρονῶ, βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 11, ἀφοῦ ἀπόχτησε δυὸ παιδιά· πρέπει νὰ παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 14 χρονῶ, καθὼς δεχτήκαμε περὶ τὸ 1108, βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 3· ἄρα, ὁ ἄντρας της πέθανε τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο τους, δηλ. περὶ τὸ 1111.

6. Τὰ ἀναφερόμενα στὴ Σοφία Κομνηνὴ 29 καὶ στὴν Εἰρήνη Δοκειανὴ Κομνηνὴ 61 ποιήματα, βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 12, δὲν ἀναφέρουν πὼς πέθανε ἀπὸ ἀσθένεια, ἀλλὰ καθὼς πέθανε τόσο πρόωρα, μποροῦμε νὰ τὸ ὑπονοήσωμε· ἂν εἶχε σκοτωθῆ σὲ κάποια μάχη, ὁ ἐγκωμιαστὴς στιχουργὸς δὲν θὰ παράλειπε νὰ τὸ τονίση.

47. 1. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἐκδ. L. Sternbach, σ. 22 [334], ἀριθ. XXII: Εἰς τὴν Δοκειανὴν ὡς ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς.

Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς περὶ τὸ 1110 παντρεύτηκε μὲ κάποιον, τοῦ ὁποίου οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὴ γενιὰ γνωρίζομε καὶ πὼς πέθανε, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός της [Θεόδωρος] Δοκειανός 46, πρόωρα[2].

Τὸ θάνατό της, ἐκ μέρους τοῦ ἀντρός της, θρήνησε ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Νικόλαος Καλλικλῆς[3].

48. Μανουὴλ Βοτανειάτης

(γένν. περὶ τὸ 1090 - † ;)

Ὁ Μανουὴλ[1] Βοτανειάτης γιὸς τοῦ [Νικηφόρου] Βοτανειάτη καὶ τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 19[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1090.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1110 τὴν Εἰρήνη Συναδηνή[3], ἴσως μακρινὴ συγγενῆ του[4].

Ὁ Μανουὴλ Βοτανειάτης ἔλαβε ἀπ' τὸ μεγάλο θεῖο του Ἀλέξιο (α') 15, ἀδελφὸ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10, τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

Ὁ Μανουὴλ Βοτανειάτης χάρισε στὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τῆς μητέρας του, δυὸ χτήματα «τὶς ἐπισκέψεις τῶν Παρευρίων καὶ

---

2. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔνθ' ἀνωτ.

3. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔνθ' ἀνωτ.

48. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10.

2. Τὸ ὄνομά του (Μανουὴλ) γιὰ πρώτη φορὰ ἀναφαινόμενο στοὺς Βοτανειάτες καὶ τὸ ἐπίθετό του (Βοτανειάτης) - Βοτανειάτη μνηστεύτηκε ἡ κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 75 - καὶ ὁ ὑψηλὸς τίτλος τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, τὸν ὁποῖον πῆρε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α') 15, μᾶς ὁδηγοῦν νὰ τὸν δεχτοῦμε ὡς ἕνα γιὸ τοῦ [Νικηφόρου] Βοτανειάτη καὶ τῆς [Ἄννας] Κομνηνῆς 19, τῆς κόρης τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ 10. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 19, ὑ. 5, Στέμμα Βοτανειατῶν, ἀριθ. 18.

3. Σπ. Λάμπρος, Εἰς τάφον Εἰρήνης τῆς Συναδηνῆς, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 75, σ. 40:

Καιροῦ δὲ καλέσαντος αὐτὴν εἰς γάμον
τῷ πανσεβάστῳ Μανουὴλ συνεζύγη,
Βοτανειατῶν ἐκ φυλῆς προηγμένῳ.

4. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 19, ὑ. 5, ὅπου ἡ Γενεαλογία τῶν Βοτανειατῶν, τοὺς δεσμοὺς τῆς οἰκογένειας μὲ τοὺς Συναδηνούς.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3· καὶ Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 698,

τῆς Βέροιας», τὰ ὁποῖα ὁ αὐτοκράτορας ἀφιέρωσε στὸ ἀγαπημένο του ἵδρυμα, στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα[6].

Ὁ Μανουὴλ δὲν ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Εἰρήνη παιδιά, ἂν καὶ ἔζησε μαζί της μακρὸ χρονικὸ διάστημα[7]. Αὐτὸ ἦταν αἴτιο μεγάλης ὀδύνης γιὰ τὸ ζεῦγος, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Εἰρήνη.

Κοντὰ σ' αὐτὸ ὅμως βρῆκαν αὐτὴ τὴν τελευταία μ ύ ρ ι α ὅσα κακά, τὸ ἕνα πάνω στ' ἄλλο, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν περνάῃ μέρα χωρὶς νὰ ἀναστενάξῃ, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ ἐγκωμιαστής της[8]. Τί λογῆς ἦσαν αὐτὰ τὰ κακά, δὲ μποροῦμε ἀπ' τὸ κείμενο νὰ μαντεύσωμε· λόγοι ὑγείας, λόγοι κακῆς συμπεριφορᾶς τοῦ συζύγου; ἄγνωστο.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ, διέκοψε κάθε μὲ τὸν κόσμο σχέση καὶ ἔγινε μοναχή, παίρνοντας τὸ ὄνομα Μαρία. Καὶ ἕτοιμη τέλος, χωρὶς καμιὰ ταραχή, βρέθηκε κάποτε «στὴν τομὴ τοῦ θανάτου», καὶ τότε παρακάλεσε «τὴν τοκάδα Παρθένο μὲ καθαρὴ πίστη, νὰ γίνῃ μεσίτρια κατὰ τὴ θεία κρίση, ἔτσι ποὺ νὰ ἀποφύγῃ τὶς φλογερὲς ρομφαῖες τοῦ Ἅδη καὶ νὰ ἐντρυφήσῃ σὲ ψυχοτρόφο χλόη τρυφῆς»[9].

Τί ἀπόγινε μετὰ τὴν κουρὰ τῆς γυναίκας του Εἰρήνης - Μαρίας ὁ Μανουὴλ Βοτανειάτης, τοῦ ὁποίου δὲν ἀναφέρει θάνατο ὁ στιχοπλόκος - ἐγκωμιαστὴς τοῦ ἐπιταφίου τῆς γυναίκας του, μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

Ἐπίσης δὲ γνωρίζομε τὶς ἀκριβεῖς χρονολογίες τοῦ θανάτου καὶ τῶν δυὸ συζύγων.

---

6. Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἐκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 698: ἡ ἐπίσκεψις τῶν Παρευρίων, καθὼς περιῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ τοῦ Βοτανειάτου...ἡ ἐν Βερροίᾳ περιελθοῦσα ἐπίσκεψις τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Βοτανειάτου, μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ πλανηνῶν καὶ λοιπῶν δικαίων. Βλ. καὶ Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὑ. 113.

7. Σπ. Λάμπρος, Εἰς τάφον Εἰρήνης τῆς Συναδηνῆς, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 75, σ. 40:

Μακρὸν δὲ συζήσασα τούτῳ τὸν χρόνον
οὐκ ἔσχε μητρὸς κλῆσιν εὐτυχηκέναι,
οὐ χερσὶ συσχεῖν ἐνσπαρὲν ταύτῃ βρέφος.

8. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 75, σ. 40.

9. Σπ. Λάμπρος, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 75, σ. 40-41.

49. ['Ισαάκιος] Κομνηνός

(γενν. περὶ τὸ 1095 - πρὶν ἀπὸ τὸ 1136)

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Κομνηνὸς πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1095[3].

Πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του[4], ποὺ σύμφωνα μὲ τὰ χρονολογικὰ δεδομένα ποὺ ἔχομε, πρέπει νὰ πέθαναν μετὰ τὸ 1136[5].

Πιθανὸν γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου ἢ ἑνὸς τῶν Ἀνωνύμων ἀδελφῶν του (50, 51 καὶ 52) νὰ ἦταν ὁ Ἰωάννης Κομνηνός, ποὺ παντρεύτηκε μιὰ Ἄννα Δούκαινα. Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Ἄννα ἔζησαν κατὰ τὸ ιβ' αἰώνα καὶ ἀνακαίνισαν τὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς Παμμακαρίστου, ὅπως διαβάζει κανεὶς σὲ ἐπιγραφὴ ποὺ βρίσκεται στὸ βῆμα τῆς ἐκκλησίας[6].

Ἀπόχτησαν γιούς, τὸν Ἀνδρόνικον καὶ τὸν Ἀλέξιον, ποὺ ἔφεραν τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, καὶ ἀπ' τὴν κόρη τους Εὐδοκία ἦλθαν σὲ ἐπιγαμία μὲ τοὺς Ταρχανειῶτες[7].

---

49. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 46, ὅπου ἀνωνύμως ἀναφέρονται πέντε παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη 23 καὶ τῆς Μαρίας. Τὸ πρωτότοκο ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιά, χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του Ἰσαάκιου 12, γι' αὐτὸ καὶ συναντᾶμε ἕνα ἀπ' τὰ ἄλλα παιδιὰ νὰ φέρη τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, βλ. PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68.

3. Ὁ πατέρας του Ἰωάννης 23 γεννήθηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1073 καὶ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090, βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 3 καὶ 37.

4. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 46.

5. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 8.

6. R. Janin, Églises et monastères, σ. 208.

7. P. Schreiner, Pammakaristoskirche, DOP 25 (1971), σ. 219 κεξ. Ὁ χρόνος ποὺ σ' αὐτὸν ζοῦν, οἱ τίτλοι ποὺ φέρουν, καὶ τὰ ὀνόματα μᾶς ὁδηγοῦν νὰ θεωρήσωμε τὸν Ἰωάννη Κ. ὡς ἕνα γιὸ τοῦ Ἰσαάκιου (ἢ ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν του) καὶ ἕνα ἔγγονὸ τοῦ Ἰωάννη Κ. 23. Καθὼς ὅμως δὲν ἔχομε πειστήρια, ὅλα τὰ μέλη αὐτοῦ τοῦ κλάδου τῶν Κομνηνῶν - ποὺ προῆλθε ἀπ' τὸν Ἰωάννη Κ. καὶ τὴν Ἄννα Δούκαινα - τὰ ἀναφέρω, μὲ ὅποια στοιχεῖα ὑπάρχουν γιὰ τὴ ζωή τους καὶ τὶς ἐπιγαμίες τους, στοὺς μὴ ταυτιζομένους Κομνηνούς, σὲ ἑπόμενο τόμο τῆς Γενεαλογίας μου.

50. Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνή

(γενν. περὶ τὸ 1100 - † πρὶν ἀπ' τὸ 1136)

Τὸ Ἀνώνυμο δευτερότοκο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1100 καὶ πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του[2], ἤτοι πρὶν ἀπ' τὸ 1136[3].

51. Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνή

(γένν. περὶ 1105 - † πρὶν ἀπ' τὸ 1136)

Τὸ Ἀνώνυμο τριτότοκο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1105 καὶ πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του[2], ἤτοι πρὶν ἀπ' τὸ 1136[3].

52. Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνή

(γένν. περὶ 1110 - † πρὶν ἀπ' τὸ 1136)

Τὸ Ἀνώνυμο τεταρτότοκο τέκνο τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1110 καὶ πέθανε πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς του[2], ἤτοι πρὶν ἀπ' τὸ 1136[3].

---

50. 1. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 49, ὑ. 2.
2. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 46.
3. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 8.
51. 1. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 49, ὑ. 2.
2. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 46.
3. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 8.
52. 1. Βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 49, ὑ. 2.
2. Βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 46.
3. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 8.

53. 'Αλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1115 - † κατὰ τὸ 1136;)

Ὁ 'Αλέξιος[1] Κομνηνὸς πεμπτότοκο τέκνο τοῦ 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1115[3].

---

53. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου θείου του 'Αλέξιου (α') 15, ἀδελφοῦ τοῦ πάππου του 'Ισαάκιου 12, καὶ τοῦ θείου του 'Αλέξιου Κομνηνοῦ 25, ἀδελφοῦ τοῦ πατέρα του 'Ιωάννη 23. Τὸ ὄνομά του προκύπτει ἀπ' τὸ Θεόδωρο Βαλσαμώνα, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68.

2. Ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών, πατριάρχης 'Αντιοχείας (πρὶν ἀπ' τὸ 1189-1195 ἢ καὶ μετά), PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68, μᾶς λέει πὼς ὁ σεβαστὸς 'Αλέξιος, ἦταν γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου 'Ιωάννη, τοῦ γιοῦ τοῦ σεβαστοκράτορα, χωρὶς νὰ ἀναφέρη τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ἡ παράλειψη αὐτὴ ἔφερε σὲ σύγχυση τοὺς ἐρευνητές. 'Απ' τοὺς παλιούς, ὁ Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 175, ἐνῶ πρῶτα λέει πὼς ὁ βιογραφούμενος 'Αλέξιος Κομνηνὸς καὶ ὁ ξάδελφός του Στέφανος Κομνηνὸς 57 ἦσαν «πιθανοὶ ἀπόγονοι» τοῦ σεβαστοκράτορα 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12, παρακάτω σ. 182, ὑποστηρίζει πὼς ἦσαν ἔγγονοὶ τοῦ σεβαστοκράτορα 'Ανδρόνικου Κομνηνοῦ 76. Ὁ 'Αθανάσιος Κομνηνὸς 'Υψηλάντης, Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν, σ. 9, λέει πὼς ὁ 'Αλέξιος ἦταν γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου 'Ιωάννη 128, γιοῦ τοῦ 'Ανδρόνικου 76, καὶ ὁ Στέφανος 57, γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου 'Αλέξιου 132, γιοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ 'Ανδρόνικου 76. Τὴν τελευταία αὐτὴ θέση ἀπ' τοὺς νεώτερους δείχνει νὰ ἀποδέχεται ὁ V. Grumel, La Chronologie, σ. 364, καὶ ἀνοιχτὰ ὑποστηρίζει ὁ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 37-8, καὶ ὑ. 19 καὶ 20, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὼς τὸν Στέφανο 57 τὸν θεωρεῖ γιὸ ἑνὸς ἢ μιᾶς τῶν ἀδελφῶν τοῦ 'Ιωάννη 128 καὶ ἐγγονὸ τοῦ 'Ανδρόνικου 76, ἂν καὶ στὸ Στέμμα ποὺ παραθέτει σ. 38, ἀναφέρει τὸ Στέφανο 57 ὡς γιὸ τοῦ 'Αλέξιου 132. 'Αλλὰ ἤδη ὁ K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25/2 (1903), σ. 41-2, εἶχε καταδείξει πὼς εἶναι ὁλότελα ἀδύνατο ἀπὸ χρονολογικὴ ἄποψη νὰ εἶναι ὁ 'Αλέξιος καὶ ὁ Στέφανος 57 ἔγγονοὶ τοῦ 'Ανδρόνικου 76. Πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα μάλιστα ἀλληλογράφησα μὲ τὸν πανοσιολόγιο καὶ διακεκριμένο ἐρευνητὴ κ. P. Gautier (1973), ἀλλὰ ἔμεινε ἀμετάπειστος στὴν ἄποψή του. 'Αλλὰ τὸ ὅλον ζήτημα ἐπιλύθηκε ὁριστικὰ μὲ τὴν πολύτιμη σφραγίδα ποὺ μᾶς ἀποκάλυψε ὁ ἄοκνος ἐρευνητὴς καὶ συλλέκτης κ. Γεώργιος Ζάκος, Zacos - Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26:

Σφραγὶς σεβαστοῦ Κομνηνοῦ Κωνσταντίνου
υἱοῦ Στεφάνου μεγάλου δρουγγαρίου
ὡς πανσεβάστου· καὶ σεβαστὸς ἐξέφυν
σεβαστοκρατόπαιδος ἐκ Κωνσταντίνου.

Δηλ., ὁ σεβαστὸς Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 101 ὑπῆρξε γιὸς τοῦ πανσέβαστου [σεβαστοῦ] καὶ μεγάλου δρουγγάριου Στέφανου Κομνηνοῦ 57, τοῦ γιοῦ τοῦ σεβαστοκρατόπαιδος Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27, γιοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου τοῦ σεβαστοκράτορα 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12. Παρατίθεται δὲ (σ. 1525) καὶ τὸ Στέμμα:

Στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τιμήθηκε προφανῶς ἀπ' τὸ θεῖο του 'Ιωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του, μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[4].

Ὁ 'Αλέξιος περὶ τὸ 1135[5] ἀρραβωνιάστηκε μὲ ἱερολογία (=μὲ τέλεση τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἀρραβώνα) τὴν Εἰρήνη, πρωτότοκη κόρη τοῦ μεγάλου δομέστικου 'Ιωάννη 'Αξούχου[6], ποὺ αὐτὴ θὰ ἦταν τότε σὲ μιὰ ἡλικία

'Ισαάκιος (12) σεβαστοκράτωρ
ἀδελφὸς 'Αλέξιου α' (15)

'Ιωάννης (23) σεβαστὸς προαχθεὶς σὲ πρωτοσέβαστον — ἀδελφοὶ — Κωνσταντῖνος (27) σεβαστὸς μέγας δρουγγάριος

'Αλέξιος (53) σεβαστὸς — πρῶτοι ἐξάδελφοι — Στέφανος (57) πανσ. σεβαστὸς μέγας δρουγγάριος

Κωνσταντῖνος (101) σεβαστὸς
(ὁ ἰδιοχτήτης τῆς σφραγίδας μας)

Ἔτσι σαφῶς ἀποδεικνύεται πὼς ὁ 'Αλέξιος Κομνηνὸς δὲν ἦταν γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 128, γιοῦ τοῦ 'Ανδρόνικου Κομνηνοῦ 76, ἀλλὰ γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 23, γιοῦ τοῦ 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12.

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 14, θέτει τὴ γέννηση τοῦ 'Αλέξιου περὶ τὸ 1120, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄποψή μου ἡ γέννησή του πρέπει νὰ τεθῆ λίγο προγενέστερα, περὶ τὸ 1115.

4. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 226-27· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26.

5. Ἡ S. De Jongh, σ. 14, τοποθετεῖ τὸν ἀρραβώνα τοῦ 'Αλέξιου καὶ τῆς Εἰρήνης μεταξὺ τοῦ 1148 καὶ 1151, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν τόσο ἀργὰ νὰ ἀρραβωνιάστηκαν ὁ 'Αλέξιος καὶ ἡ Εἰρήνη, βλ. γι' αὐτὴ τὴν τελευταία, κατωτέρω, ὑ. 7.

6. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 226-27: Τοῦ δὲ σεβαστοῦ ἐκείνου καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυρίου Στεφάνου τοῦ Κομνηνοῦ μέλλοντος συζευχθῆναι τῇ κυρίᾳ Εὐδοκίᾳ τῇ θυγατρὶ τοῦ σεβαστοῦ ἐκείνου καὶ μεγάλου δομεστίκου κυρίου 'Ιωάννου, καὶ κωλυομένου διὰ τὸ τὴν αὐταδέλφην ταύτης κυρίαν Εἰρήνην μνηστευθῆναι τῷ σεβαστῷ ἐκείνῳ κυρίῳ 'Αλεξίῳ τῷ υἱῷ τοῦ πρωτοσεβάστου ἐκείνου κυρίου 'Ιωάννου [τοῦ υἱοῦ] τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος ('Ισαακίου 12), τῷ ὄντι πρώτῳ ἐξαδέλφῳ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου, καὶ ἀδύνατον εἶναι δύο πρώτους ἐξαδέλφους δυσὶν ἀδελφαῖς συνάπτεσθαι, ἐλαλήθη συνοδικῶς ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Νικολάου τοῦ Μουσάλωνος, εἰ ἐκ τούτου ἐμποδίζεται τὸ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου συνάλλαγμα καὶ διεγνώσθη μὴ ἐμποδίζεσθαι, διὰ τὸ τὴν μνηστείαν τόπον τελείου γάμου μὴ ἐπέχειν. Ποιὸς εἶναι ὁ μεγάλος δομέστικος 'Ιωάννης, τοῦ ὁποίου ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Εὐδοκία ἦσαν κόρες; Πρέπει νὰ ἐκλέξωμε μεταξὺ τοῦ 'Ιωάννη 'Αξούχου ποὺ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δομέστικου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1118-1150/4 (Χωνιάτης, σ. 14), καὶ τοῦ 'Ιωάννη Κομνηνοῦ Βατάτζη 147 ποὺ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1180-1182 (Χωνιάτης, σ. 318 καὶ 340).

14 περίπου χρονῶ[7].

Ὁ γάμος τῶν δυὸ νέων δὲν πραγματοποιήθηκε, γιατὶ ὁ Ἀλέξιος πέθανε πρόωρα, ἴσως κατὰ τὸ 1136[8], κ' ἔτσι ὁ πρωτεξάδελφός του Στέφανος Κομνηνός 57, μπόρεσε ἀργότερα νὰ παντρευτῆ τὴν ἀδελφὴ τῆς Εἰρήνης, τὴν Εὐδοκία Ἀξούχαινα[9].

54. Ζωὴ Δούκαινα Κομνηνὴ

(γενν. περὶ τὸ 1095 - †;)

Ἡ Ζωὴ[1] Δούκαινα Κομνηνὴ[2] κόρη τοῦ [Ἰωάννη] Δούκα καὶ τῆς [Ἄν-

---

Καθὼς ἡ περίπτωση τοῦ Στέφανου Κομνηνοῦ 57 ἐξετάστηκε συνοδικῶς κατὰ τὴν πατριαρχία τοῦ Νικόλαου (δ') τοῦ Μουζάλωνα (1147-1151), V. Grumel, Regestes, τ. III, σ. 99-100, ἀριθ. 1029, ἢ κατὰ τὴν πατριαρχία τοῦ Θεόδοτου β' (1151/2 - 1153/4), V. Grumel, Regestes, τ. III, σ. 103-4, ἀριθ. 1036, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Εὐδοκία ἦσαν κόρες τοῦ Ἰωάννη Ἀξούχου, καθὼς δέχτηκε καὶ ὁ K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25/2 (1903), σ. 18 καὶ 41-2. Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, δὲν ἦταν δυνατὸν «ὁ σεβαστὸς ἐκεῖνος καὶ μέγας δομέστικος κύριος Ἰωάννης», ὁ ἀναφερόμενος στὸ κείμενο τοῦ Βαλσαμώνα, νὰ ἦταν ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς Βατάτζης 147, γιατὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ὡς γιὸς τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 80, ἦταν ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81, καὶ «οἱ ἀνεψιοὶ καὶ πρωτεξάδελφοι τοῦ αὐτοκράτορα ἀπετέλεσαν στὴν ἐποχὴ τοῦ Μανουὴλ (α') μιὰ νέα τάξη καὶ δὲ σημειώνονταν πιὰ ὡς σ ε β α σ τ ο ὶ ἀλλὰ ὡς υ ἱ ὸ ς τοῦ (τάδε)», βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 228 καὶ ὑ. 39.

7. Ἡ S. De Jongh, σ. 14, ὑ. 1, τοποθετεῖ τὴ γέννηση τῆς Εἰρήνης καὶ τῆς ἀδελφῆς της Εὐδοκίας περὶ τὸ 1125-1130, ἀλλὰ κατὰ τὰ δεδομένα τῶν χρονολογιῶν ποὺ ἀκολουθοῦμε, ἡ γέννηση τῆς Εἰρήνης προσιδιάζει πρὸς τὸ ἔτος 1121.

8. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλέξιου ἐπῆλθε λίγο μετὰ τὸν ἀρραβῶνα του, γι' αὐτὸ δὲν πραγματοποιήθηκε καὶ ὁ γάμος του μὲ τὴν Εἰρήνη· ἀπ' τὴν ὅλη σύνθεση προσώπων καὶ πραγμάτων προκύπτει πὼς μεταξὺ τοῦ Ἀλέξιου καὶ τοῦ πρωτεξαδέλφου του Στέφανου 57, καθὼς καὶ τῆς Εἰρήνης Ἀξούχαινας καὶ τῆς ἀδελφῆς της Εὐδοκίας, ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόσταση ἡλικίας. Κοντὰ σ' αὐτὰ πρέπει πάντα νὰ ἔχωμε ὑπόψη μας πὼς καὶ τὰ πέντε παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη 23 καὶ τῆς Μαρίας Δούκαινας, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Ἀλέξιου, πέθαναν πρὶν ἀπ' τοὺς γονεῖς τους.

9. Θεόδωρος Βαλσαμών, PG 138, στ. 768, καὶ PG 119, στ. 765-68· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 4 (1854), σ. 226-27.

54. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς πρωτεξαδέλφης τοῦ πάππου της Κωνσταντίνου Δούκα, τῆς Ζωῆς Δούκαινας συζύγου τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 16.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. C. Gallavotti, «Laurentiani codicis altera analecta», Atti dell' Accademia Nationale dei Lincei. Serie VIII. Rendiconti. Classe di scienze morali, storiche e filologiche, 4 (1949), σ. 355-56· ἐκδ. Συνόδη Παπαδημη-

νας] Κομνηνῆς 24[3], ἐγγονὴ ἀπ' τὴ μητέρα της τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12 καὶ ἀπ' τὸν πατέρα της τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα, γιοῦ τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα, γεννήθηκε περὶ τὸ 1095.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1110 τὸν Γεώργιον Βοτανειάτην[4], ἕνα δισέγγονο ἴσως τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη[5], ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτοῦ τοῦ γάμου του μὲ τὴ μικρανεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15, ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[6].

Ὁ Γεώργιος πέθανε λίγο μετὰ τὸ γάμο του[7], ἐνῶ γιὰ τὴ Ζωὴ δὲ γνωρίζομε πότε πέθανε.

τρίου, Feodor Prodrom, σ. 381-82 καὶ 385-86· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 489, ὅπου ἡ Ζωὴ φέρεται νὰ λέῃ:

ἐκ Δουκικῆς προῆλθον εἰς φῶς ὀσφύος,
Κομνηνικὴ δὲ νηδὺς ἐξήνεγκέ με.

3. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 355-56· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 490, στίχ. 9-13. Βλ. τοὺς στίχους εἰς Ἄνναν Κομνηνὴν 24, ὑ. 2. Τὸ πὼς ὁ Ἰωάννης Δούκας, γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ ἐγγονὸς τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα, ἦταν πατέρας τῆς Ζωῆς, βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 24, ὑ. 5.

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 355-56· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 490:

Ζωὴ σεβαστὴ ταῦτα πρεσβεύει, κόρη,
Βοτανειάτου σύζυγος Γεωργίου.

Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 33, σ. 79.

5. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 19, ὑ. 5, Στέμμα Βοτανειατῶν, ἀριθ. 20 καὶ 12.

6. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 356· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 490:

Γεώργιός σοι ταῦτα Βοτανειάτης
λάτρης μὲν οἰκτρός, πλὴν σεβαστὸς ἀξίαν.

Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 33, σ. 79. Μιὰ σφραγίδα, τῆς ὁποίας ὁ κάτοχος ἀπευθύνεται στὸν ἅγιο Γεώργιο μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή, προφανῶς ἀνήκει σ' αὐτόν:

Ὁμώνυμόν σου Βοτανειάτην σκέποις.

Βλ. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 660, σ. 294.

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. C. Gallavotti, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 355-56· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 487:

συζεύγνυμαι δὲ καὶ σεβαστῷ συζύγῳ (λέει ἡ Ζωή)
βασιλικῶν ἐκφύντι τῶν ριζωμάτων,
τὰ πάντα λαμπρῷ, τὴν φρόνησιν κοσμίῳ·
ᾧ καὶ συνανθῶ καὶ συναναβλαστάνω
καὶ παῖδα τίκτω τὴν ἀρίστην καὶ τρέφω,
ἓν τοῦτο δεινόν, ὁ βραχύχρονος γάμος
καὶ ταχινὴ στέρησις ἡ τοῦ συμβίου.

'Απ' αὐτὴ τὴν ἕνωση προῆλθε μιὰ κόρη, ἡ 'Ανώνυμη (πιθανὸν "Αννα) Βοτανειάταινα Δούκαινα Κομνηνή 99[8].

55. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1096 - † 1120/22)

Ὁ 'Ιωάννης[1] Κομνηνὸς γιὸς τοῦ 'Αλέξιου Κομνηνοῦ 25 καὶ τῆς Ζωῆς[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1096.

'Απ' τὸ μεγάλο θεῖο του 'Αλέξιο (α') 15, ἀδελφὸ τοῦ πάππου του 'Ισαάκιου 12, θὰ ἔλαβε στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1117 μιὰ Εὐδοκία, τῆς ὁποίας δὲ γνωρίζομε τὴ δοξασμένη γενιά[4], καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε μιὰ κόρη, τὴν 'Ανώνυμη Κομνηνὴ 100[5].

'Εκεῖνο ποὺ γνωρίζομε γιὰ τὸν «προσηνῆ, συμπαθῆ καὶ χαριτωμένο (=χαριτώνυμο) 'Ιωάννη, τὸν μεγαλουργὸ σκύμνο ἐκείνου τοῦ λέοντα»[6], τοῦ 'Αλέξιου Κομνηνοῦ 25 καθὼς δεχτήκαμε[7], εἶναι πὼς ἀνάπτυξε μιὰ σπουδαία στρατιωτικὴ δράση, ἂν καὶ πολὺ νωρὶς ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωή, καθὼς φαίνεται, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια (1118-1122) τῆς βασιλείας τοῦ θείου του 'Ιωάννη (β') 34, πρωτεξαδέλφου τοῦ πατέρα του.

«"Εφριξαν ἀπ' αὐτόν, μᾶς λέει ὁ ἐγκωμιαστής του, Δαλμάτες, Δάκες, Κελτοὶ καὶ ρῆγες τῆς Λατινικῆς 'Ανατολῆς, καὶ τὸν ἔνδοξο αὐτὸν ἄντρα ἀπεικόνισαν οἱ Τοῦρκοι τοῦ 'Ικονίου καὶ ἔδοσαν δουλικὰ τὰ χέρια καὶ ἔκλιναν τὸν αὐχένα τους καὶ προσκύνησαν τὸν αὐτοκράτορα»[8].

'Απ' τὰ ἀνωτέρω φαίνεται πὼς ὁ 'Ιωάννης ἐκτὸς ἀπὸ κάποιους ἀγῶνες του στὸ εὐρωπαϊκὸ τμῆμα τῆς Αὐτοκρατορίας θὰ πῆρε μέρος τὸ 1119 κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 'Ιωάννη (β') 34 στὸ Μαίανδρο, ὅπου εἶχαν ἐπιδράμει οἱ Τοῦρκοι.

Ὁ αὐτοκράτορας ἀπελευτέρωσε τότε τὴ Λαοδίκεια τῆς Φρυγίας (Δενιζλί), τὴν ὁποία καὶ ὀχύρωσε, κ' ἀπὸ κεῖ προχώρησε στὴν Παμφυλία καὶ κυρίευσε τὴ Σωζόπολη καὶ ἄλλα ὀχυρά[9].

'Αλλὰ ἡ πετυχεμένη αὐτὴ ἐκστρατεία τοῦ 'Ιωάννη (β') ἀνακόπηκε ἀπ' τὴν κατὰ τὸ 1122 ἐπιδρομὴ τῶν Πετσενέγκων, ποὺ εἶχαν νὰ εἰσβάλουν στὰ ἐδάφη τῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ τριάντα ὁλάκερα χρόνια, ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ 'Αλέξιου (α') 15.

Στὴν ἀνωτέρω ἐκστρατεία φαίνεται πὼς βρῆκε τὸ θάνατο ὁ 'Ιωάννης, ἀλλὰ ὄχι πάνω στὸ πεδίο τοῦ πολέμου. Ὁ στιχοπλόκος - ἐγκωμιαστής, ἐνῶ εἶναι τόσο φειδωλὸς στὴν παροχὴ γενεαλογικῶν στοιχείων γιὰ τὸν ἥρωά του, ποὺ θὰ μᾶς ἦσαν πολὺ ἐνδιαφέροντα, εἶναι ἀρκετὰ φλύαρος κατὰ τὴν τότε συνήθεια, στὴν ἱστόρηση κοινοτύπων λεπτομερειῶν, ποὺ μέσα σ' αὐτὲς βρίσκομε καὶ τὴν αἰτία τοῦ θανάτου του.

Καθὼς μᾶς λέει, ὁ 'Ιωάννης «ἔπεσε ἄρρωστος βαριὰ στὸ κρεββάτι τοῦ πόνου, ξένος σὲ ξένη γῆ, ἀπὸ μιὰ ἀφόρητη, ὀλέθρια καὶ θανατηφόρο ἀρρώστια»[10].

---

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. C. Gallavotti, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 356· ἐκδ. W. Hörandner, σ. 490:

σύζευξον αὖθις εἰς 'Εδὲμ τῇ συζύγῳ (λέει ὁ Γεώργιος)
καὶ τῇ θυγατρὶ τῇ μόνῃ καὶ φιλτάτῃ.

Βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ. 7. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 33, σ. 79, ὑ. 2, καὶ ἀριθ. 96, σ. 124, ὑ. 2.

55. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 23.

2. Βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 25, ὑ. 36.

3. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 228: non seulement un fils de sébastocrator ou d' un panhypersébaste est sébaste, mais encore qu' un fils de sébaste est lui aussi sébaste, Βλ. καὶ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 30 καὶ 27-8.

4. 'Ανώνυμος ποιητής, ἐκδ. E. Miller, RHC, Hist. Grecs, τ. II, σ. 771, στίχ. 213-15:

'Αλλ' οὐκ ηὐδόκησε θεὸς οἷς κρίμασι προεῖδεν
'Ιδεῖν σε τὸν ὁμόζυγον, κλεινόπαις Εὐδοκία,
'Εντεῦθεν ἀφιστάμενον καὶ χωριζόμενόν σου.

5. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770, στίχ. 190-93:

Τοῦτο τὸ δένδρον πέφυκε πικρότερον καὶ κέδρου·
Τούτου τὸν σύμπαντα καρπόν, τοὺς πόνους, τὴν πικρίαν
Μήτηρ ὁμοῦ σὺν θυγατρὶ χῆραι φαγοῦνται δύο,
Χῆραι τρυφῆς, χῆραι χαρᾶς, χῆραι τῆς εὐτυχίας.

6. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770, στίχ. 113-4 (βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 25, ὑ. 36).

7. Βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 25, ὑ. 36.

8. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770, στίχ. 115-19 (βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 25, ὑ. 36).

9. Χωνιάτης, σ. 17-9. Πρβλ. Κ. "Αμαντος, τ. Β', σ. 322.

10. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770, στίχ. 200-201.

Καθὼς ἐκεῖ ποὺ κείτονταν δὲν εἶχε κάποιον νὰ τὸν περιποιηθῆ καὶ νὰ τὸν βοηθήση, συνεχῶς ἔφερνε στὰ μάτια του καὶ στὰ χείλη του τὴ γυναίκα του Εὐδοκία καὶ τὴ μικρὴ κόρη του ποὺ θήλαζε ἀκόμη καὶ βρισκόταν στὰ σπάργανα. Σὲ συνέχεια ὁ ποιητὴς τονίζει πὼς ἡ γυναίκα του, «αὐτὴ ἡ τρισόλβια κεφαλή, τὰ θαῦμα τῆς φύσης, τὸ λεπτὸ καὶ θαυμάσιο μυαλό, ἡ περιλάλητη καὶ φθονούμενη δέσποινα, δὲν παραβρισκόταν κοντὰ στὸν ἑτοιμοθάνατο, γιὰ νὰ τοῦ δώση ἕνα ποτήρι νερὸ καὶ νὰ δροσίση τὰ φλογισμένα του χείλη».

«Πόσες φορές, ἀλήθεια, δὲν ψιθύρισε τὸ ἀγαπημένο της ὄνομα». «'Αλλὰ ἦταν ἀπ' τὸ Θεὸ νὰ μὴν ἰδῆ τὸν ἄντρα της ἡ ἀριστοκράτισσα Εὐδοκία, καθὼς ἔφευγε ἀπὸ δῶ καὶ χωριζόταν γιὰ πάντα ἀπ' αὐτή»[11].

Ὁ 'Ιωάννης ἦταν ἕνας γερὸς ἄντρας ποὺ χειριζόταν μὲ τέχνη τὸ σπαθί του καὶ ὁ χαμός του ἄφησε ἕνα μεγάλο κενὸ στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ. Οἱ στρατιωτικοὶ ἀξιωματοῦχοι ὀδύρονταν ποὺ στερήθηκαν ἕνα τέτοιο συνεργάτη. Ὁ στιχουργὸς τὸν παρομοιάζει μὲ τοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωες Νέστορα καὶ Διομήδη[12]. Μὲ τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου του ἡ νεαρὴ γυναίκα του, αὐτὴ ἡ πανώρια καὶ τρυφερὴ τρυγόνα του, ρίχτηκε καταγῆς καὶ μούγγριζε θρηνητικά[13].

Ἡ σύγκλητος πένθησε γιὰ τὸ θάνατό του[14], καὶ ποιητές, ὅπως ὁ 'Ανώνυμος πληροφοριοδότης μας[15], καὶ ρήτορες, ὅπως ὁ μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Μιχαὴλ 'Ιταλικός[16], σύνθεσαν ποιήματα καὶ μονωδίες γιὰ νὰ ἐξάρουν τὴν προσωπικότητά του.

---

11. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770-71, στίχ. 202-15.
12. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770, στίχ. 170-175.
13. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770, στίχ. 130-33.
14. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770, στίχ. 175.
15. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 770-71.
16. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 771, στίχ. 341-43:

Θρηνογραφοῦσι ρήτορες, λογογραφεῖ σὺν ἄλλοις
Καὶ τῆς Φιλίππου πρόεδρος 'Ιταλικὸς ὁ πάνυ
Ὁ μιμητὴς τοῦ Πλάτωνος καὶ μετ' ἐκεῖνον Πλάτων.

Βλέπομε ἀπὸ δῶ πὼς ὁ Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἐνῶ ἦταν μητροπολίτης τῆς Φιλιππούπολης, ἔγραψε γιὰ τὸν 'Ιωάννη Κ. μιὰ μονωδία κατὰ τὸ θάνατό του, ἡ ὁποία δὲ διασώθηκε. Ὁ 'Ανώνυμος ποιητὴς χαρακτηρίζει τὸν 'Ιταλικὸ ὡς «μιμητὴ τοῦ Πλάτωνα καὶ μετ' ἐκεῖνον Πλάτωνα». Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ 'Ανώνυμος ποιητής; Ὁ λεγόμενος Μαγγάνειος Πρόδρομος; Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος; Ὁ Συνόδης Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικα XI22, VV10 (1903), σ. 108, καὶ ὑπ' ἀριθμοὺς XLVII (=47) καὶ XLVIII (=48) ἀναφέροντας περιληπτικὰ τὸ ἀνωτέρω ποίημα τοῦ 'Ανώνυμου, τὸ ἀποδίδει στὸ Μαγγάνειο Πρόδρομο καὶ ὑποπίπτει σὲ σύγχυση προσώπων καὶ πραγμάτων, βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τόμ. Α', προσωπογραφίαν 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87, ὑ. 61. Ὁ E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, (σ. 770-71), παραθέτοντας τὸ ποίημα (ὄχι

Ὁ 'Ιωάννης Κομνηνὸς πρέπει νὰ πέθανε λίγα χρόνια μετὰ τὸ γάμο του, ἴσως κατὰ τὸ 1120 /22, καθὼς βλέπομε τὸν 'Ανώνυμο στιχουργὸ νὰ ἀποκαλῆ τὴ γυναίκα του «νεόνυμφη, πικρόγαμη, τρυφερώτατη, ἀπαρηγόρητη χήρα, ποὺ μόνο τὸ βυζανιάρικο καὶ στὰ φασκιὰ βρέφος της», μποροῦσε νὰ τῆς δώση κάποια ἀνακούφιση[17].

Ὁ 'Ιωάννης Κομνηνός, καθὼς ἀναφέραμε ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Εὐδοκία μιὰ κόρη, τὴν 'Ανώνυμη Κομνηνὴ 100[18].

σὲ ὅλους του τοὺς στίχους), τὸ ἀποδίδει στὸ Θεόδωρο Πρόδρομο (Ex Theodori Prodromi carminibus ineditis). Ὁ W.Hörandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, δὲν ἀναφέρει τὸ ποίημα μεταξὺ τῶν ἱστορικῶν ποιημάτων τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, σωστὰ καὶ κατὰ τὴν κρίση μου, γιατὶ δὲν πρόκειται γιὰ γνήσιο ποίημα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου· τὸ ποίημα ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν λεγομένων προδρομικῶνπ οιημάτων ποὺ συνέταξαν διάφοροι.

17. 'Ανώνυμος ποιητής, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 771, στίχ. 233-35:

Νεόνυμφε, πικρόγαμε, μαλθακωτάτη χήρα,
Τί σου τὸ πένθος δυνηθῆ πασῶς κατακοιμίσαι
Τὸ κείμενον ὑπὸ μαζὸν γαλαθηνόν σοι βρέφος;

18. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 5.

56. Ἰσαάκιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1117 - † ;)

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Κομνηνὸς πρωτότοκος γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27 καὶ τῆς Ἀνώνυμης Ἀντιόχαινας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1117[3].

Ἔλαβε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[4]. Ἡ πολιτικὴ δράση τοῦ Ἰσαάκιου δὲ μᾶς εἶναι γνωστή.

Σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία, ἀλλὰ ποὺ πρέπει νὰ ἀνάγεται στὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ δευτεροεξαδέλφου του Μανουὴλ (α') 81, ὁ Ἰσαάκιος ἔγινε μοναχός, καὶ ὅπως ὁ πάππος του Ἰσαάκιος 12, πῆρε τὸ ὄνομα Ἰωάννης[5].

---

56. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Γεώργιος Τορνίκης, ἔκδ. J. Darrouzès (Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours), ἀριθ. 25, σ. 167-68· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 13 (1916), ἀριθ. 5, σ. 5: «Τῷ υἱῷ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ Κομνηνῷ. Ἄρα γε οὐχ ὁ παρὰ τῷ Εὐαγγελίῳ σοι ἐκεῖνος ἐγώ, πανσέβαστέ μοι αὐθέντα καὶ ἐν μοναχοῖς τιμιώτατε». Ποιὸς Κομνηνός, γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27, κρύβεται κάτω ἀπ' τὸ ὄνομα τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ στὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη; Τὸ Ἰωάννης, εἶναι τὸ μοναχικὸ ὄνομα τοῦ ἀνωτέρω Κομνηνοῦ, τοῦ γιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27 καὶ ἐγγονοῦ τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, ὅπως ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ὅταν ἔγινε μοναχὸς κατὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τῆς ζωῆς του, ἀπὸ Ἰσαάκιος μετονομάστηκε Ἰωάννης, διατηρώντας ἔτσι τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ βαφτιστικοῦ του ὀνόματος, κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσα, ὄχι ὅμως ἀπαρέγκλιτη, συνήθεια. Κατὰ μίμηση τοῦ πάππου καὶ ὁ ἐγγονός, ὁ ὁποῖος χωρὶς ἀμφιβολία θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του, Ἰσαάκιος, ὅταν ἔγινε μοναχός, μετονομάστηκε Ἰωάννης. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ κοσμικό του ὄνομα, πρὶν γίνη ἀκόμη μοναχός, ἔλαβε ἐπιστολὴ τοῦ πολυγράφου ποιητῆ Ἰωάννη Τζέτζη· Ἰωάννης Τζέτζης, Ἐπιστολὴ 6, ἔκδ. Th. Pressel (Epistolae), σ. 7: «Τῷ εὐσεβεστάτῳ (ἀνάγνωθι ὀρθῶς: τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ) Ἰσαακίῳ Κομνηνῷ»... «κυδρότατε σεβαστέ...». Ὁ P. Gautier, La curieuse ascendance de Jean Tzetzès, REB 28 (1970), σ. 207, ὑ. 2, δὲ μπόρεσε νὰ συνταυτίση αὐτὸν ἐδῶ τὸν «σεβαστὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸν» τοῦ Τζέτζη, καὶ μὲ γράμμα μου τοῦ ἀνάπτυξα τὴν ἀνωτέρω ἄποψή μου, στὸ ὁποῖον ἀπαντητικὰ ὑπὸ ἡμερομηνία 30.III.73, μοῦ ἔγραψε: «Je crois que vous avez raison d' identifier le sébaste et moine Jean Comnène (de Tornikès) avec le fils de Constantin Comnène; il s' appelait naturellement, avant de devenir moine, Isaac comme son grand-père». Μοῦ φαίνεται ὁλότελα ἀπορριπτέα ἡ ἄποψη τῶν Zacos - Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1525, πὼς κάτω ἀπ' τὸ μοναχὸ Ἰωάννη Κομνηνὸ (τοῦ Τορνίκη) κρύβεται ὁ Στέφανος Κομνηνὸς 57. Καὶ ἡ S. De Jongh, σ.16-7, ξεχωρίζει τὸν ὑπὸ τὸ μοναχικὸ ὄνομα Ἰωάννη Κομνηνὸ γιὸ τοῦ Κωνσταντίνου 27 ἀπ' τὸν ἄλλο γιό του Στέφανο Κομνηνὸ 57.

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 16, τοποθετεῖ τὴ γέννησή του περὶ τὸ 1115 (?).

4. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

Ὁ Ἰσαάκιος ὅμως ποὺ ἐδῶ σκιαγραφοῦμε, δὲν ἔγινε μοναχὸς κατὰ τὴν ἐπιθανάτιο στιγμή του, ὅπως ὁ πάππος του, ἀλλὰ πολὺ πρὶν τοῦ θανάτου του, ἀπὸ ἔρωτα πρὸς τὴ μοναχικὴ πολιτεία, καὶ κατάφυγε σ' ἕνα μοναστήρι, ὅπου εἶχε μεγάλη ἐπιρροή.

Τὸν ἐκκλησιάρχη[6] αὐτοῦ τοῦ μοναστηριοῦ ὁ Ἰσαάκιος - Ἰωάννης θέλησε νὰ τὸν προαγάγη σὲ ἐπίσκοπο καὶ γι' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση ἀποτάνθηκε στὸ μητροπολίτη Ἐφέσου Γεώργιον Τορνίκην. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος γράφοντας πρὸς τὸν «τιμιώτατον μεταξὺ τῶν μοναχῶν καὶ αὐθέντη του, τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κυρὸν Ἰωάννη τὸν Κομνηνό, τὸ γιὸ τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Κωνσταντίνου»[7], τοῦ ἀναγγέλλει πὼς «παραμερίζοντας κάθε ἀρχικὴ ἐπιφύλαξη ποὺ εἶχε γιὰ τὴν προχείριση σὲ ἐπίσκοπο τοῦ ἐκκλησιάρχη του, ἐκτέλεσε τὸ ἐπίταγμά του καὶ χειροτόνησε τὸν ἀνωτέρω ἐπίσκοπο Πύργου»[8] (Πυργίου) τῆς ἱερῆς μητρόπολης Ἐφέσου.

Αὐτὸς ὁ ἐκκλησιάρχης τοῦ Ἰσαάκιου - Ἰωάννη Κομνηνοῦ ποὺ ὁ Ἐφέσου Γεώργιος Τορνίκης προήγαγε σὲ ἐπίσκοπο εἶναι ἴσως ὁ ἐπίσκοπος Πύργου (Πυργίου) Κωνσταντῖνος[9], ὁ ὁποῖος στὶς 3 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1167 ὑπογράφει μιὰ πράξη τῆς μητρόπολης Ἐφέσου, τότε ποὺ αὐτὴ τὴ μητροπολιτικὴ ἕδρα κατεῖχε ὁ Νικόλαος[10].

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κομνηνό, τὸν ὡς μοναχὸ Ἰωάννη, οὔτε καὶ τὴ χρονολογία τοῦ θανάτου του.

---

6. Ἐκκλησιάρχης = ὁ ταγμένος νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν ἐκκλησία τῆς μονῆς καὶ τὸν ἐκκλησιασμὸ τῶν μοναχῶν ἀδελφός, ἔχοντας κάτω ἀπ' τὶς διαταγές του τὸν ἐπιστημονάρχη = τὸν ἐπὶ τῆς εὐκοσμίας καὶ τὸν κανδηλάπτη, βλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Στ' (1955), σ. 79 καὶ 89.

7. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

8. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 168: Καὶ αὐτὸς γάρ σοι τὴν ἐπὶ τῇ ἐπισκοπῇ Πύργου τοῦ σοῦ τιμιωτάτου ἐκκλησιάρχου προχείρισιν, αὐτόθι παρά σοὶ μένων μὴ κατατιθέμενος, ἰδοὺ παρ' ἐμαυτοῦ τὰ τοῦ ἐπιτάγματός σου τετέλεκα.

9. Βλ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 168, ὑ. 2.

10. L. Petit, Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires, VV 11 (1904), σ. 477-78 Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 184-85: Ἐγὼ δὲ κατὰ τὴν σήμερον γ' ἐλθὼν τοῦ παρόντος αὐγούστου μηνὸς ὑπέγραψα· ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος Τράλλεων Θεόδωρος. ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος Πυργίου Κωνσταντῖνος...

57. Στέφανος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1127/31 - † ;)

Ὁ Στέφανος[1] Κομνηνὸς νεώτερος γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27 καὶ τῆς Ἀνώνυμης Ἀντιόχαινας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1127/31[3].

Κατὰ τὸ 1150/54 ἀρραβωνιάστηκε τὴν Εὐδοκία[4] νεώτερη κόρη τοῦ μεγάλου δομέστικου Ἰωάννη Ἀξούχου[5], γεννημένη περὶ τὸ 1135.

Στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τιμήθηκε, εἴτε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του, εἴτε ἀπ' τὸ δευτεροεξάδελφο αὐτοῦ τοῦ ἴδιου, Μανουὴλ (α') 81[6], μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[7].

Διορίστηκε μέγας δρουγγάριος προφανῶς τῆς βίγλης, σὲ διαδοχὴ τοῦ πατέρα του Κωνσταντίνου 27, ἴσως κατὰ τὸ θάνατο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου λίγο μετὰ τὸ 1147[8]· εἶναι βέβαιο ὅμως πὼς κατεῖχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸ πιὸ ἀργὰ ἀπ' τὸ ἔτος 1154[9].

Ὁ Στέφανος Κομνηνὸς μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δρουγγάριου, παραστάθηκε στὴ συνεδρίαση τῆς 26ης τοῦ Γενάρη τῆς συνόδου τοῦ 1156, μαζὶ μὲ τοὺς πατριάρχες ΚΠόλεως Κωνσταντῖνον (δ') τὸν Χλιαρηνὸν (1154-1157) καὶ Ἱεροσολύμων Νικόλαο (1122-1156), ὅπου κρίθηκαν ὁ ἐψηφισμένος πατριάρχης Ἀντιόχειας Σωτήριχος Παντεύγενος, ὁ ἐπίσκοπος Δυρραχίου Εὐστάθιος

57. 1. Τὸ ὄνομα Στέφανος γιὰ πρώτη φορὰ τὸ συναντᾶμε στοὺς Κομνηνούς· φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Στέφανου τοῦ Ἀντιόχου (ἀδελφοῦ τῆς μητέρας του), βλ. Κωνσταντῖνον Κ. 27, ὑ. 18.

2. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 2.

3. Βλ. S. De Jongh, σ. 17.

4. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 6· V. Grumel, Regestes, τ. III, σ. 99-100, ἀριθ. 1029· σ. 103-4, ἀριθ. 1036.

5. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 6.

6. Δὲν εἶναι γνωστόν τοὐλ. σὲ μένα, σὲ ποιὰ ἡλικία οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες λάβαιναν τοὺς τίτλους· ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς 23 σὲ ἡλικία 19 χρονῶ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ πανσέβ. σεβαστοῦ· ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς 81 ὅμως - γιὸς αὐτὸς πορφυρογέννητος ἑνὸς αὐτοκράτορα - πῆρε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα, καθὼς φαίνεται, σὲ ἡλικία 4 χρονῶ, βλ. Μανουὴλ (α') Κομνηνὸν 81, ὑ. 6-8.

7. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 148· Θ. Βαλσαμών, Wiener Studien 25 (1903), σ. 125 (18²)· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26.

8. Τὸ 1147 εἶναι τὸ τελευταῖο ἔτος ἐμφάνισης τοῦ Κωνσταντίνου Κομνηνοῦ 27, βλ. Κωνσταντῖνον Κομνηνὸν 27, ὑ. 13.

9. Βλ. Κωνσταντῖνον Κομνηνὸν 27, ὑ. 14.

καὶ οἱ ρήτορες Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεσσαλονίκης καὶ ὁ γνωστός μας Νικηφόρος Βασιλάκης, γιατὶ ἀνακίνησαν ζήτημα πάνω στὴν ἑρμηνεία τῆς φράσης «Σὺ εἶ ὁ προσφέρων καὶ προσφερόμενος καὶ προσδεχόμενος»[10]

Ὁ Στέφανος ἦταν ἀρκετὰ καταρτισμένος στὴ θεολογία καὶ πάνω στὸ ἀνωτέρω θέμα ἀνάπτυξε τὸ θεολογικό του «συλλογισμό»[10α].

Ὁ Στέφανος παντρεύτηκε τὴν ἀνωτέρω Εὐδοκία Ἀξούχαινα, μετὰ τὸ 1150/54, καθὼς ἡ σύνοδος τῆς ΚΠολης εἴτε στὸν καιρὸ τοῦ πατριάρχη Νικόλαου (δ') Μουζάλωνα (1147-1151) εἴτε τοῦ πατριάρχη Θεόδοτου (1151-1152 καὶ 1153-1154), τοῦ ἐπέτρεψε νὰ τὴν παντρευτῆ.

Καθὼς ξέρομε, ὁ πρωτεξάδελφός του Ἀλέξιος Κομνηνὸς 53 εἶχε ἀρραβωνιαστῆ τὴν πρεσβύτερη ἀδελφὴ τῆς Εὐδοκίας, τὴν Εἰρήνη Ἀξούχαινα, ἀλλὰ δὲν εἶχε προλάβει νὰ τὴν παντρευτῆ. Ἡ σύνοδος ἀποφάνθηκε πὼς τὸ συνοικέσιο τοῦ Στέφανου μὲ τὴν Εὐδοκία δὲν ἐμποδίζεται, γιατὶ ὁ ἀρραβώνας δὲ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς τέλειος γάμος[11]. **Ἀπ' τὴν ἀνωτέρω Εὐδοκία Ἀξούχαινα ὁ Στέφανος ἀπόχτησε πολλὰ παιδιά[12], ἐκ τῶν ὁποίων τοῦ**

10. Χωνιάτης, θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 148: Σύνοδος. Σημείωμα ἐπὶ τῇ ρηθείσῃ ὑποθέσει γεγονὸς ἐν τῷ πατριαρχείῳ. Μηνὶ ἰανουαρίῳ, κς' ἡμέρᾳ, ἰνδικτιῶνος δ', προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ΚΠόλεως ἐν τῷ Θωμαΐτῃ, συνδιαγνωμονοῦντος αὐτῷ Νικολάου τοῦ ἱερωτάτου πατριάρχου Ἱεροσολύμων, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Στεφάνου. Γενικὰ γιὰ τὴ σύνοδο τοῦ 1156, βλ. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 137-201· Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 275-76· Κίνναμος, σ. 176-78· Mansi τ. 21, στ. 837-40· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης. Ἐπιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α') Κ., PG 135, στ. 1000, καὶ ἔκδ. Th. Tafel, σ. 204-5· Νικόλαος Μεθώνης, Ἀντίρρησις πρὸς τὰ γραφέντα παρὰ Σωτηρίχου, ἔκδ. Α. Δημητρακοπούλου, Ἐκκλησ. Βιβλιοθήκη, τ. I, σ. 293-320. Πρβλ. Oeconomos, La vie religieuse, σ. 30-1· Στ. Σάκκος, σ. 22 καὶ ὑ. 6.

10α. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 172: Συλλογισμὸς τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Στεφάνου.

11. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 6.

12. Θεόδωρος Βαλσαμών, XII. Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κομνηνοῦ ἐντὸς ὄντα τῆς αὐτῆς μονῆς (=μονῆς τῶν Ὁδηγῶν), ἔκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25 (1903), σ. 125 κεξ., σ. 18²:

Βλέπων, θεατά, σὺν σταλαγμοῖς δακρύων
κιβωτοτετράπλευρον ἐκ λίθου δόμον
καὶ θρηνοκατάκλυστον ἐκ λύπης τάφον,
μὴ θαυμάσῃς· φέρει γὰρ ἔνδον, ὡς Νῶε,
διττοὺς σεβαστούς, εὐγενεῖς ὁμοζύγους,
καὶ παῖδας αὐτῶν, ὡςπερεὶ παῖδας Νῶε,
Κομνηνοφυεῖς παππομαμμοπατρόθεν.

Πρβλ. S. De Jongh, σ. 17: et eut plusieurs enfants. Ἂν τὸ ὡςπερεὶ παῖδας Νῶε, τὸ

ἑνὸς μόνο τὸ ὄνομα μᾶς εἶναι γνωστό, προφανῶς τοῦ πρωτογενοῦς γιοῦ[13], τοῦ Κωνσταντίνου 101[14]· τὰ παιδιὰ πρέπει νὰ ἦσαν τὸ πιὸ λίγο τρία, γι' αὐτὸ κοντὰ σ' αὐτὸν συμπεριλαμβάνομε τοὺλ. τὸν 'Ανώνυμον Κομνηνὸν ἢ Κομνηνὴν 102 καὶ τὸν 'Ανώνυμον Κομνηνὸν ἢ Κομνηνὴν 103.

'Ο Στέφανος καὶ ἡ Εὐδοκία δοκίμασαν στὴ ζωή τους πολλὲς πικρίες καὶ «ὑπέστησαν ὡς τραυματίες πονηρὲς τρικυμίες τοῦ βίου»[15].

Οἱ χρονολογίες θανάτου τόσο τοῦ ἴδιου ὅσο καὶ τῆς γυναίκας του μᾶς εἶναι ἄγνωστες[16].

ἑρμηνεύσωμε πὼς ὁ Στέφανος, ὅπως ὁ Νῶε (Γένεσις, Ϛ' 10 καὶ θ' 18) εἶχε τρεῖς γιούς, τότε τὸ φύλο τῶν τέκνων 102 καὶ 103 μᾶς εἶναι καὶ αὐτῶν γνωστό. Στὸ ἀνωτέρω ποίημα τοῦ Βαλσαμώνα, ὁ Στέφανος φέρεται νὰ μιλάῃ γιὰ τὰ παιδιά του πὼς ἦσαν «Κομνηνοφυεῖς παππομαμμοπατρόθεν», δηλ. Κομνηνοὶ ἀπ' τὸν πάππο τους, ἀπ' τὴ μάμμη τους καὶ ἀπ' τὸν πατέρα τους. "Αν πάρωμε κατὰ λέξη αὐτὸ τὸ στίχο, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ σύζυγος τοῦ πατέρα τοῦ Στέφανου, τοῦ Κωνσταντίνου 27, ἦταν μιὰ Κομνηνή. Αὐτὸ ὅμως εἶναι ἀδύνατο, γιατὶ ὅλοι οἱ Κομνηνοὶ ποὺ ἀπ' τὴν τέταρτη καὶ ἐντεῦθεν γενιὰ γνωρίζομε (Κομνηνοὶ 18-45) κατάγονται ἀπ' τὸν 'Ιωάννη Κομνηνὸ 6, κ' ἔτσι ἡ γυναίκα τοῦ Κωνσταντίνου 27 πρέπει νὰ ἦταν πρωτεξαδέλφη του· ἕνας τέτοιος ὅμως γάμος ἦταν γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἀδιανόητος. Βλ. καὶ S. De Jongh, σ. 17, ὑ. 17. 'Εξάλλου μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ γυναίκα τοῦ Κωνσταντίνου Κ. 27 ἦταν μιὰ 'Αντιόχαινα ἀπ' τὸν πατέρα της καὶ Φορβηνὴ ἀπ' τὴ μητέρα της, βλ. Κωνσταντῖνον Κ. 27, ὑ. 17.

13. Καθὼς φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του Κωνσταντίνου Κ. 27 μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ἦταν ὁ πρωτογενὴς γιός.

14. Βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 53, ὑ. 2.

15. Θεόδωρος Βαλσαμών, XII. Εἰς τὸν τάφον Στεφάνου Κομνηνοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 125 κεξ.., καὶ σ. 18[2]:

εὖξαι δὲ τούτοις τῶν παθῶν τὰς πικρίας
καὶ τὰς πονηρὰς τοῦ βίου τρικυμίας,
ἃς ζῶντες ὑπέστησαν ὡς τραυματίαι,
πρὸς γῆν μελιτόεσσαν ἐκνενευκέναι,
τὴν πραέων σώζουσαν ἐκ βροτοκτόνου.
σὺ δέ, πνοῆς πρύτανι, θανατοφθόρε,
ὕψιστε σῶτερ, τοῦ θεοῦ πατρὸς λόγε,
οὓς εὐτυχῶς συνῆψας εἰς σάρκα μίαν,
σύναψον αὖθις εἰς 'Εδὲμ κατοικίαν.

16. 'Ο K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 205-6[1], τοποθετεῖ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου πρὶν ἀπ' τὸ 1157, γιατὶ στὴ σύνοδο τῆς 12ης τοῦ Μάη τοῦ 1157, Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 180, ὁ μόνος ἀναφερόμενος μέγας δρουγγάριος εἶναι ὁ 'Ιωάννης Μακρεμβολίτης. 'Αλλὰ αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀβάσιμη προϋπόθεση, γιατὶ δὲν ἀποκλείεται ὁ Στέφανος νὰ ἔλαβε στὸ μεταξὺ ἄλλο ἀξίωμα ἢ καὶ νὰ ἔπεσε κάτω ἀπ' τὴ δυσμένεια τοῦ δευτεροξαδέλφου του Μανουὴλ (α') 81, καθὼς μποροῦμε νὰ ὑποψιαστοῦμε ἀπὸ ὁρισμένους στίχους τοῦ ἐπιτύμβιου ἐπιγράμματος τοῦ Θεόδωρου Βαλσαμώνα, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 15, καὶ νὰ παύτηκε ἀπὸ μέγας δρουγγάριος.

Τάφηκαν σὲ τετράγωνο μαυσωλεῖο στὴ μονὴ τῶν 'Οδηγῶν[17], στὸ ὁποῖο ἀργότερα ἐναποτέθησαν καὶ οἱ νεκροὶ τῶν παιδιῶν τους[18].

58. Θεοδώρα Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1110 - † ;)

'Η Θεοδώρα[1] Κομνηνὴ κόρη τοῦ 'Αδριανοῦ Κομνηνοῦ 28 καὶ τῆς 'Ανώνυμης γυναίκας του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1110[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1125[4] τὸν 'Ανδρόνικο Κοντοστέφανο[5], γιὸ προφανῶς τοῦ μεγάλου δούκα τοῦ στόλου (1107-8) πρωτονωβελήσιμου καὶ ἔπειτα σεβαστοῦ 'Ισαάκιου Κοντοστέφανου[6].

'Ο 'Ανδρόνικος ἄρχισε τὴ στρατιωτική του σταδιοδρομία στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ιωάννη (β') 34, τοῦ ὁποίου ἀπόσπασε τὴν ἐκτίμηση λόγω

---

17. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 12. Γιὰ τὴ μονὴ τῶν 'Οδηγῶν, βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 199-207.

18. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 12.

58. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς μεγάλης θείας της Θεοδώρας Κομνηνῆς 14, ἀδελφῆς τοῦ πάππου της 'Ισαάκιου Κομνηνοῦ 12, καθὼς καὶ τῆς μικρῆς θείας της Θεοδώρας Κομνηνῆς 38, πρωτεξαδέλφης τοῦ πατέρα της 'Αδριανοῦ Κομνηνοῦ 28.

2. 'Ανώνυμος, Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἐκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 32 [365]· ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 242, σ. 154:

'Η ζῶσα νεκρὰ προσλαλῶ Θεοδώρα·
ἐγὼ Κομνηνῶν εὐκλεοῦς ἔφυν γένους,
πάππων προῆλθον ἐκ σεβαστοκρατόρων,
ὧν παῖς σεβαστὸς 'Αδριανὸς γεννάδας,
ἐμὸς πατήρ· ὡς εὖγε τῆς πρώτης τύχης!

3. S. De Jongh, σ. 16.

4. S. De Jongh, σ. 16.

5. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἐκδ. Sternbach, σ. 32 [365]· ἐκδ. Λάμπρου, σ. 154:

Καιρὸς γάμων ἦν· εὐτυχῶ κὰν τοῖς γάμοις,
ἀνδρὶ ζυγεῖσα, (φεῦ! λαλεῖν ἔτι θέλω
καὶ μὴ παρ' αὐτὴν τὴν λαλιὰν ἐκπνέω),
ὁμευνέτην λαχοῦσα, (τοῦ πάθους ὅσον!
μνήμη γὰρ αὐτοῦ καὶ μόνη με συγχέει),
Κοντοστεφάνων εὐγενοῦς ῥίζης κλάδον·
τὸν 'Ανδρόνικον οἶδας, οὐ μέγα κλέος,

6. Βλ. τὸ συνημμένο Στέμμα τῶν Κοντοστεφάνων, ἀριθ. 7, στηριζόμενο στὶς μελέτες τῶν H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes et le monastère d' Elegmi. Notes épigraphiques, εἰς Revue de l' Instruction Publique en Belgique, 52 (1909), σ. 152-

τῶν ἔργων του, ἀλλὰ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς δράσης του δὲν τὸ γνωρίζομε σὲ λεπτομέρειες[7].

Τὸ 1144 στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81 ἔχομε ἀπτὲς ἀποδείξεις τῶν στρατιωτικῶν του ἀρετῶν. Πῆρε τότε μέρος στὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Raymond de Poitiers (1136-1149), ἡγούμενος μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη Κοντοστέφανο[8] καὶ τὸ στρατηγὸ Προσοὺχ[9] τῶν πεζικῶν δυνάμεων, ἐνῶ ὁ ναύαρχος Δημήτριος Βρανᾶς[10] εἶχε τὴν ἡγεσία τῶν ναυτικῶν[11].

Δὲ γνωρίζομε ἂν τὰ πλοῖα μετέφεραν τὰ στρατεύματα ἢ αὐτὰ πῆγαν διὰ ξηρᾶς στὴν Κιλικία[12]. Οἱ βυζαντινὲς δυνάμεις ἐκτέλεσαν μιὰ διπλῆ σειρὰ ἐπιχειρήσεων. Οἱ Κοντοστέφανοι καὶ ὁ Προσοὺχ ξαναπῆραν τὰ φρούρια ποὺ εἶχε κυριεύσει ὁ πρίγκιπας τῆς Ἀντιόχειας καὶ ἔτρεψαν σὲ φυγὴ τὸν Ραϊμόνδο ποὺ θέλησε νὰ ἀναχαιτίση τὴν προέλαση τῶν Βυζαντινῶν.

61· S. De Jongh, σ. 59· J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 62. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ ἐπιθέτου Κοντοστέφανος τὰ ἑξῆς· κατὰ τὸν Σκυλίτζην, σ. 331, ὁ ὑπ' ἀριθ. 1 Στέφανος Κοντοστέφανος (βλ. Στέμμα Κοντοστεφάνων), πῆρε αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο, γιατὶ ἦταν κοντὸς κατὰ τὸ ἀνάστημα: Στέφανος...ὃν διὰ τὸ βραχὺ τῆς ἡλικίας Κοντοστέφανον ἐπωνόμαζον. Τὸ σπουδαῖο εἶναι ποὺ καὶ ὁ Κίνναμος, σ. 96-7, τὰ ἴδια μᾶς λέει καὶ γιὰ τὸν ὑπ' ἀριθ. 8 Στέφανον Κοντοστέφανον: Στέφανον, ὃν Κοντοστέφανον σμικρολογούμενοι οἶμαι ἐκάλουν (βραχὺς γὰρ τὴν ἡλικίαν ἦν),.

7. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 32 [365]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 154:

ἐξ ὧνπερ οἰκείωσις αὐτοκρατόρων
καὶ φίλτρον ἐγκάρδιον ἐκ βασιλέων·
ἔργοις γὰρ αὐτῶν ηὐμένιζε καρδίας·

Δὲ μιλάει γιὰ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ γιὰ αὐτοκράτορες, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλοι ἀπ' τοὺς Ἰωάννη (β΄) 34 καὶ Μανουὴλ (α΄) 81.

8. Βλ. Στέμμα Κοντοστεφάνων, ἀριθ. 9.

9. Ὁ Προσούχ, «οὐκ ἄϊδρις τὰ πολέμια», Χωνιάτης, σ. 71, τουρκικῆς καταγωγῆς ἦταν ἴσως συγγενὴς τοῦ ὁμωνύμου του στρατηγοῦ τοῦ σουλτάνου Παργιαροὺχ (Barkyarok), ἐγγονοῦ τοῦ περίφημου Alp Arslan, Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 68, 70 καὶ 72. Ἕνας Νικηφόρος Προσούχ, πιθανὸν ἀπόγονός του ἀναφέρεται ἀπ' τὸ μητροπ. Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. I, σ. 141, καὶ τ. II, σ. 54 καὶ 66.

10. Γιὰ τὸ Δημήτριο Βρανᾶν, βλ. R. Guilland, Le Drongaire de la Flotte, etc., BZ 44 (1951), σ. 212 καὶ 219· F. Chalandon, Les Comnène. τ. II, σ. 240,241, 417, 490, καὶ Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β΄, προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κομνηνῆς 130, ὑ. 27.

11. Κίνναμος, σ. 33· Χωνιάτης, σ. 71· Ἀνώνυμος, ἔκδ. Sternbach, σ. 32 [365]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 154.

12. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 240, ὑ. 4.

Μετὰ τὴν ἅλωση τῶν φρουρίων, οἱ Ἕλληνες προχώρησαν μέχρι τὴν Ἀντιόχεια, ὄχι γιὰ νὰ πολιορκήσουν τὴν πόλη, ἀλλὰ γιὰ νὰ λεηλατήσουν τὴ χώρα. Μὲ τὴν ἀναχώρησή τους, ὁ Ραϊμόνδος τοὺς ἀκολούθησε ἀπὸ μακρυά, ἐλπίζοντας χωρὶς ἀμφιβολία νὰ τοὺς αἰφνιδιάση, ἀλλὰ τοῦ συνέβη ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Καθώς, μὲ μερικοὺς ἱππότες, ὁ πρίγκιπας τῆς Ἀντιόχειας πλησίαζε στὸ βυζαντινὸ στρατόπεδο, ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Ἰωάννης οἱ Κοντοστέφανοι, εἰδοποιημένοι ἀπὸ μερικοὺς πράχτορές τους γιὰ τὴν παρουσία του, τοῦ ἐπετέθηκαν κατὰ τὴν αὐγή· ὁ Ραϊμόνδος συμπτύχτηκε ἀμέσως γιὰ νὰ ἑνωθῆ μὲ τὶς κύριες δυνάμεις του, ἀλλὰ αὐτές, καθὼς αἰφνιδιάστηκαν ἀπ' τοὺς Ἕλληνες, τράπηκαν σὲ φυγὴ καὶ κλείστηκαν μέσα στὴν Ἀντιόχεια· μόλις κατὰ τὴ νύχτα ὁ ἡγεμόνας τους πέτυχε νὰ ἐπιστρέψη στὴν πρωτεύουσά του[13].

Ὁ Ραϊμόνδος διδάχτηκε πολὺ καλὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση πὼς δὲ μπορεῖ νὰ παίξη μὲ τὸ Βυζάντιο. Δίκαια ὁ στιχουργὸς φέρνει τὸν Ἀνδρόνικο νὰ καυχιέται γι' αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμά του καὶ νὰ λέη πὼς ταπείνωσε «τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας, τὸν πρὶν ἀλαζόνα, τὸν θρασὺ καὶ γιομάτο τύφο, καὶ τὸν ἀνάγκασε ἀπὸ μακρυὰ νὰ προσκυνήση τῆς Γῆς τὸ δεσπότη, τὸν πιστὸ ἄνακτα Μανουήλ»[14].

Ἐπίσης ὁ Ἀνδρόνικος πῆρε μέρος τὸ 1156 στὴν ἐκστρατεία τῆς Σικελίας[15].

Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀνώνυμο ἐγκωμιατής του[15α], ὁ Ἀνδρόνικος ὑπῆρξε «ἕνας ἄντρας μὲ σταθερὸ μυαλὸ καὶ δυνατὸ βραχίονα, ἄριστος μαχητὴς καὶ

13. Κίνναμος, σ. 33-5· Χωνιάτης, σ. 71. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 240-41.

14. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 32-3 [365-66]. ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 154:

προσμαρτυρεῖ πρίγκιψ δὲ τῆς Ἀντιόχου
ὁ πρὶν ἀλαζών, ὁ θρασύς, τύφου γέμων,
ἄκων ὑπαχθεὶς προσκυνῆσαι μακρόθεν
ἄνακτι πιστῷ Μανουήλ, γῆς δεσπότη,

15. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 33 [366]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 154: καὶ Σικελὴ ναῦς καὶ πόρος Βρεντησίου. Πρβλ. H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 157.

15α. Ὁ L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 31-4 [364-67], ἀποδίδει τὸ ποίημα «Εἰς τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου» στὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, ἀλλὰ ὁ W. Hörandner, Theod. Prodromos, Historische Gedichte, δὲν τὸ κατατάσσει μεταξὺ τῶν γνησίων ἱστορικῶν ποιημάτων τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἀποδίδω σὲ Ἀνώνυμο ποιητή

ὡς ἱππέας καὶ ὡς πεζός, καλὸς σύμβουλος τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἄνθρωπος γλυκὺς στὴν ὁμιλία του καὶ στὸ βλέμμα του»[16].

Πέθανε μετὰ τὴν ἀνωτέρω χρονολογία τοῦ 1156 ἀπὸ μιὰ «πικρὴ» ἀρρώστια ποὺ ψύχραιμα ἀντιμετώπισε· λίγο πρὶν πεθάνη μὲ χαρὰ περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ ἄμφιο καὶ μετονομάστηκε Ἀντώνιος[17].

Ἡ Θεοδώρα ποὺ ἐπέζησε τοῦ ἀντρός της, μόναζε μέσα στὴν κατοικία της, σὰν ἕνα πουλὶ ποὺ ἔχασε τὸ ταίρι του, καὶ δὲν ζητοῦσε ἄλλο παρὰ νὰ ταφῆ κι αὐτὴ μαζί του, ὅταν θὰ ἔλθη ὁ καιρός της νὰ πεθάνη[18].

Ἡ Θεοδώρα Κομνηνὴ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο ἀπόχτησε τέσσερα παιδιά, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δυό, ὁ Ἰωάννης Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 104 καὶ ἡ Ἀνώνυμη Κοντοστεφανίνη Κομνηνὴ 105, ἐπέζησαν τοῦ πατέρα τους, καὶ ἦσαν γιὰ τοὺς γονεῖς τους «μιὰ παρηγοριά», καὶ τὰ ἄλλα δυό, ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 106 καὶ ὁ Ἀνώνυμος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κοντοστεφανίνη Κομνηνὴ 107, πέθαναν πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα τους, κι αὐτὸ ἦταν γιὰ τὴ μητέρα τους «ὁ πρῶτος πόνος» τῆς ζωῆς της[19].

---

16. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ. ἔκδ. Sternbach, σ. 32-3. [365-66]· ἔκδ., Λάμπρου, σ. 154:

οὐ νοῦς σταθηρός, οὐ βαθύγνωμοι φρένες
καὶ χεὶρ σθεναρὰ καὶ σταθερὸς βραχίων:
....
Τίς ἱππότης ὡς οὗτος ἢ τίς ὁπλίτης,
τίς δεξιὸς σύμβουλος ἐν βουλῆς χρόνοις;
γλυκὺς προσειπεῖν, εἰ δὲ προσβλέψῃ, χάρις.

17. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 33 [366]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 145α:

Φθόνος δ' ἐπαύξων τὰς ἐμὰς θλίψεις πλέον
πικρᾷ νόσῳ δίδωσι καὶ τὸν πατέρα·
κἀνταῦθα δὲ φρόνησις αὐχεῖ τὸ κράτος.
Χαίρων γὰρ ἀπέθριξε τὴν χρυσῆν τρίχα,
νέφη δὲ κρύψας ἀμφίων τὸ σαρκίον,
ψυχῇ δὲ λαβὼν ἡλιάζουσαν χάριν
καὶ κλῆσιν ἄλλην προσλαβὼν Ἀντωνίου

18. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 33 [366]· ἔκδ Λάμπρου, σ. 145α:

19. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Sternbach, σ. 33 [366]· ἔκδ. Λάμπρου, σ. 154-145α.

Μήτηρ δ' ἀπ' αὐτοῦ τεττάρων ὤφθην τέκνων.
Θνήσκει τὰ δύο· τοῦτο μοι πρῶτος πόνος·
ὅμως τὰ λοιπὰ τὸν πόνον παρηγόρουν,
ἄρρην δὲ μᾶλλον, ὃς πατρὸς σώζων τύπον
διπλοῦν παρεῖχε τὸν τεκόντα προσβλέπειν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται πῶς ἀπ' τὰ δυὸ ἐπιζήσαντα τοῦ πατέρα τους παιδιά, τὸ ἕνα ἦταν ἄρρηνο (=ἀρσενικό) καὶ τὸ ἄλλο θηλυκό. Τὰ ὀνόματα τῶν δυὸ παιδιῶν, τοῦ ἐπιζή-

Ὑπόμνημα στὴ Γενεαλογία τῶν Κοντοστεφάνων

1. Στέφανος· μέγας δομέστικος τῆς Δύσης τὸ 986· Σκυλίτζης, σ. 331· Σκυλίτσης - Κεδρηνός, τ. Β', σ. 437· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 548-49. Πρβλ. G. Schlumberger, Ἡ Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ. Ιβ (1905), σ. 376-77.

2. Ἀνώνυμος· ἀπὸ τοῦ 986 ὡς τὸ 1060 ποὺ ἐμφανίζονται οἱ ὑπ' ἀριθ. 5 καὶ 6

3. Ἀνώνυμος· Κοντοστέφανοι μεσολαβοῦν τὸ πιὸ λίγο δυὸ γενεές.

4. Μιχαήλ· σφραγίδα: Κεβθ (=Κύριε βοήθει) Μιχαὴλ κουροπαλάτη καὶ δουκὶ Κοντοστεφάνῳ, βλ. H. Gregoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 152, ὑ. 1.

5. Ἰσαάκιος· πρωτονωβελήσσιμος, Νεαρὰ τοῦ 1086 PG 127, στ. 972-73· σύνοδος Βλαχερνῶν (1095) P. Gautier, REB 29 (1971), σ. 243-44, ἀριθ. 13· Βρυέννιος, σ. 165· μέγας δοὺξ τοῦ στόλου 1107-1108, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 77-82· πανσέβαστος σεβαστός, E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 772-73.

6. Στέφανος· πρωτονωβελήσσιμος, Νεαρὰ τοῦ 1086· σύνοδος Βλαχερνῶν, ἀριθ. 14· ἀξιωματικὸς τοῦ στόλου, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 111-12.

7. Ἀνδρόνικος· 1144 ἐκστρατεία κατὰ Raymond τῆς Ἀντιόχειας, Χωνιάτης, σ. 71, καὶ Κίνναμος, σ. 33· 1156, ἐκστρατεία Σικελίας, Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 32-3, Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 154, ἀριθ. 242· Χ Θεοδώρα Κ. 58, Sternbach καὶ Λάμπρος.

8. Στέφανος· πανυπερσέβαστος, Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 436-39[1] μέγας δοὺξ τοῦ στόλου, Χωνιάτης, σ. 103, 105, 109, Κίνναμος, σ. 97-8· † 1949 Κέρκυρα, σ. 97. 1126x Ἄννα Κ. 77· γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5 Ἰσαάκιου, E. Miller, RHC, Hist. Grecs, τ. II, σ. 772.

9. Ἰωάννης· 1944, ἐκστρατεία κατὰ Raymond τῆς Ἀντιόχειας, Χωνιάτης, σ. 71, Κίνναμος, σ. 33· εἶναι ὁλότελα διάφορος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12 Ἰωάννη καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 Ἰωάννη, τῶν ὁποίων εἶναι θεῖος· 1186 μέγας δοὺξ τοῦ στόλου, Χωνιάτης, σ. 483: οὐδοῦ ἐπιβὰς γήραος. Πιθανὸν παντρεύτηκε ἀδελφὴν μιᾶς τῶν συζύγων τοῦ Ἀλέξιου Κ. 74, βλ. Ἔρας Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, Ἀθῆναι 1966, σ. 151 καὶ 162.

10. Ἀλέξιος· μᾶλλον ἀδελφὸς τῶν ὑπ' ἀριθ. 7, 8 καὶ 9· 1140 δοὺξ Δυρραχίου, S. De Jongh, σ. 59, ὑ. 3· F. Chalandon, τ. II, σ. 73.

11. Θεόδωρος· 1143 Λοπάδιον· στρατηγὸς θέματος, πανσέβαστος σεβαστός, F. Chalandon, τ. II, σ. 429· 1152 πόλεμος κατὰ Θόρου Ἀρμενικῆς Κιλικίας μαζὶ μὲ Ἀνδρόνικον Κ. 87, ἡρωϊκός του θάνατος, Κίνναμος, σ. 123, F. Chalandon, τ. II, σ. 428, βλ. καὶ Ἀνδρόνικον Κ. 87, ὑ 72. Γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6 Στέφανου (;)

σαντος τοῦ πατέρα του Ἰωάννη 104 καὶ τοῦ ἀποθανόντος πρὶν ἀπ' αὐτὸν Ἀλέξιου 106 μᾶς δίδονται ἀπὸ πηγὲς ποὺ ἀναφέρονται στὶς οἰκεῖες προσωπογραφίες, βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 104, ὑ. 3, καὶ προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 106, ὑ. 1. Τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωάννη 104 καὶ τοῦ Ἀλέξιου 106, ἀπ' τὰ παιδιὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. (58), μᾶς δίδει καὶ ὁ J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 62. Βλ. γι' αὐτοὺς στὸ συνημμένο Στέμμα τῶν Κοντοστεφάνων ὑπ' ἀριθμοὺς 12 καὶ 14, ὡς καὶ τοὺς ἴδιους ἀριθμοὺς στὸ Ὑπόμνημα.

12. Ἰωάννης· σύνοδος 1157, PG 140, στ. 177: πανσέβαστος σεβαστός· σύνοδος 1166, PG 140, στ. 253· Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 872, ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 244· K. Μανασσῆ, Ὁδοιπορικόν, ἔκδ. K. Horna, BZ 13 (1904), σ. 313-55. J. Darrouzès, G. Tornikès, Lettres et discours, σ. 57· H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 158· 1166/68 ἢ 1150 Χ Θεοδώρα ποὺ «ἔβλαστε ἐξ ἐπισήμων τοῦ γένους» (ὄχι ὅμως Κομνηνή), VV 5 (1898), σ. 671 κεξ., VV 7 (1900), σ. 621 κεξ., BZ 8 (1899), σ. 554. Κίνναμος, σ. 171, 208 καὶ 274· Χωνιάτης, σ. 197.

13. Ἀνώνυμη· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔκδ. L. Sternbach, Spic. Prodromeum, σ. 33· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 154-145α, ἀριθ. 242. Ἐπέζησε τοῦ πατέρα της, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικου.

14. Ἀλέξιος· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔνθ' ἀνωτ.· Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. L. Sterbach, Spic. Prodr., σ. 15 [348] καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 447· J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 60· Χ Μαρία Δούκαινα, Θεόδ. Πρόδρομος, Εἰς εἰκόνα, L. Sternbach καὶ Hörandner.

15. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔνθ' ἀνωτ. Δὲν ἐπέζησε τοῦ πατέρα του (της), τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικου.

16. Ἰωάννης· Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55 καὶ W. Hörandner, σ. 441· σύνοδος 6. III. 1166, PG 140, στ. 253· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 17· σφραγίδα, V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 202, σ. 253, καὶ ἀριθ. 190, σ. 348, ἐπίσης Zacos - Veglery, ἀριθ. 2724, σ. 1523-24· 1162 δοὺξ Θεσσαλονίκης, Actes de Lavra, σ. 331· Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, Ἱστορικὰ Μνημεῖα τοῦ Ἄθω, Ἑλληνικὰ 2 (1929), σ. 381. Σ. Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 116, ὑ. 1.

17. Ἀλέξιος· J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 173· 1156 δοὺξ Θρακησίων· σύνοδος 12. V. 1157, PG 140, στ. 177· σύνοδος 6. III. 1166, PG 140, στ. 253· 1162, ἐκστρατεία στὴν Οὐγγαρία, Κίνναμος, σ. 211, Χωνιάτης, σ. 166, Σκουταριώτης, σ. 255· Μάρτης 1167, πράκτωρ Κρήτης, Palatinus gr. 13, colophon, f. 350· σύνοδος 30. I. 1170, VV 11 (1904), σ. 479· L. Sternbach, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κοντοστέφανον, Spic. Prodrom., σ. 16 [349] - 27 [360]· Εὐθύμιος Μαλάκης Νέων Πατρῶν, Μονῳδία εἰς τὸν Ἀλέξιον Κοντοστέφανον Κομνηνόν, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 142-54 (δὲν εἶχε παιδιά, σ. 153· ἡ γυναίκα του κόρη ἑνὸς λογοθέτη)· σφραγίδα, G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 646, καὶ V. Laurent, Médaillier Vatican, ἀριθ. 203, σ. 354. 1176 θάνατος, H. Grégoire, La famille des Kontostephanes, σ. 158.

18. Ἀνδρόνικος· Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55 καὶ W. Hörandner, σ. 441· 1949, ἐκστρατεία κατὰ Νορμανδῶν στὴν Κέρκυρα, νεαρὸς μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του, Κίνναμος, σ. 97. Χ «πανευγενὴς Δούκαινα, L. Sternbach, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον, σ. 26 [359], στίχ. 322· 1166)67 μέγας δοὺξ τοῦ στόλου, νικητὴς καὶ ἥρωας κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, Κίνναμος, σ. 270-74, Χωνιάτης, σ. 197 κεξ.· ἀρχηγὸς κατὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου, Κίνναμος, σ. 278, Χωνιάτης, σ. 208-19· κατὰ τὴ μεγάλη ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου, 17. IX. 1176, ἐμπόδισε τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81 νὰ ἐγκαταλείψη τὸ στρατό, Χωνιάτης, σ. 243· μεσολάβησε μεταξὺ τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς καὶ τῆς προγονῆς της Μαρίας Κ. 153, Χωνιάτης, σ. 313· στάλθηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο Κ. 132 ἐναντίον τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, Χωνιάτης, σ. 321, ἀλλὰ προσχώρησε πρὸς αὐτὸν τὸν τελευταῖο, Χωνιάτης, σ. 322· συνωμότησε κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε μαζὶ μὲ τοὺς τέσσερις ἀπ' τοὺς γιούς του, Χωνιάτης, σ. 345-46, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 398, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 38, ἔκδ. Κυριακίδη· Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, 21 XVIII· Κίνναμος, σ. 217: Στέφανον (III τῆς Οὐγγαρίας) ἀνήρπασε τοῦ κινδύνου· Γεώργιος Τορνίκης, ἀνεψιὸς τοῦ Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη, μητροπολίτης εἶτα Παλ. Πατρῶν (;), ἀνέγνωσε ἐπιτάφιο στὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο, Petr. 250f. 79· H 270f. 79, P.K. Ἀθηνᾶ XV (1903), 470· 472 η· 8.

19. Εἰρήνη· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 441.

20. Ἀνώνυμος (Ἀνδρόνικος;)· K. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV 7 (1900), σ. 633, αὐτόθι, σ. 635· τοῦ αὐτοῦ, Παραμυθητικόν, VV 7 (1900), σ. 641.

21. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· ἔνθ' ἀνωτ.

22. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· ἔνθ' ἀνωτ.

23. Ἀνδρόνικος· ἦταν ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Εἰρήνης Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 260, πρωτότοκης κόρης τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180, καὶ γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἀλέξιου, ὁ ὁποῖος πέθανε πρόωρα, πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του (τὸν ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικο), βλ. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔνθ' ἀνωτ., καὶ ὁ ὁποῖος ἄφησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, βλ. Θεόδ. Πρόδρομον, Εἰς εἰκόνα· ἕνα ἀπ' τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 πάππου του· Χωνιάτης, σ. 604, 641· θάνατος, Χωνιάτης, σ. 660. Μιὰ σφραγίδα ἀποδόθηκε ἀπ' τὸν V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 24, σ. 206, στὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο, στὸ γαμβρὸ τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180 (κατὰ λάθος γράφει Ἀλέξιου α' Κ.), ἀλλὰ ἡ σφραγίδα αὐτὴ μᾶλλον ἀνήκει στὸν ὑπ' ἀριθ. 18 Ἀνδρόνικο.

24. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· ὅπως εἴπαμε ἀνωτέρω, ὁ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἀλέξιος ἄφησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, Εἰς εἰκόνα, ἔκδ. L. Sternbach, Spic. Prodr., σ. 15 [348], καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 447· αὐτὰ τὰ παιδιὰ (σὲ πληθυντικό: φρουρῶν τὰ τέκνα) ἦσαν πάνω ἀπὸ δυό· ἐμεῖς δεχόμαστε τὸ βέβαιο πὼς ἦσαν δυό· τὸ ἕνα ἦταν ὁ ὑπ' ἀριθ. 23 Ἀνδρόνικος, τὸ ἄλλο ὁ Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη, γιατὶ τὸ γένος δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.

25. Στέφανος· κατὰ τὸ 1193, στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγελου 183, συναντᾶμε τὸν πανσέβαστο σεβαστὸ καὶ ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ δούκα Κρήτης Στέφανον Κομνηνὸν Κοντοστέφανον, βλ. ΜΜ 6 (1890), σ. 125· ποιὸς Κομνηνὸς Κοντοστέφανος ἦταν αὐτὸς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183;

ΣΤΕΜΜΑ

Ἰωάννης (β') Κομνηνὸς 34 — ἀδελφοί — Θεοδώρα Κομνηνὴ 38

Ἄννα Κομνηνὴ 77 — πρωτεξάδελφοι — Ἀνδρόνικος Δούκας 93

Ἰωάννης 133 Ἀλέξιος 134 Ἀνδρόνικος 135 — δευτεροεξ. — Ἰσαάκιος (β') Ἄγγελος 183

Στέφανος = ἀνεψιὸς ἀπὸ δευτεροεξάδελφο τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183.

Οἱ γιοὶ τῶν ὑπ' ἀριθμοὺς 133, 134, 135 (τῆς Γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν) ἢ ὑπ' ἀριθμοὺς 16, 17, 18 (τῆς Γενεαλογίας τῶν Κοντοστεφάνων) ἦσαν ἀνεψιοὶ τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183 ἀπὸ δευτεροεξαδέλφους· ὁ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανος ἦταν λοιπὸν γιὸς ἑνὸς τῶν γιῶν τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 77 καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 8 Στεφάνου· ἀλλὰ ποιοῦ ἀπ' τοὺς τρεῖς ἦταν γιός; ὁ ὑπ' ἀριθ. 17 Ἀλέξιος 134 δὲν εἶχε παιδιά· ὁ ὑπ' ἀριθ. 18 Ἀνδρόνικος 135 εἶχε πέντε παιδιά, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τέσσερα εἶχαν τυφλωθῆ, βλ. ἀριθ. 26-29, καὶ τὸ πέμπτο ἦταν ὁ ὑπ'

12. Ἰωάννης· σύνοδος 1157, PG 140, στ. 177: πανσέβαστος σεβαστός· σύνοδος 1166, PG 140, στ. 253· Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 872, ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 244· K. Μανασσῆ, Ὁδοιπορικόν, ἔκδ. K. Horna, BZ 13 (1904), σ. 313-55. J. Darrouzès, G. Tornikès, Lettres et discours, σ. 57· H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 158· 1166/68 ἢ 1150 X Θεοδώρα ποὺ «ἔβλαστε ἐξ ἐπισήμων τοῦ γένους» (ὄχι ὅμως Κομνηνή), VV 5 (1898), σ. 671 κεξ., VV 7 (1900), σ. 621 κεξ., BZ 8 (1899), σ. 554. Κίνναμος, σ. 171, 208 καὶ 274· Χωνιάτης, σ. 197.

13. Ἀνώνυμη· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔκδ. L. Sternbach, Spic. Prodromeum, σ. 33· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 154-145α, ἀριθ. 242. Ἐπέζησε τοῦ πατέρα της, τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικου.

14. Ἀλέξιος· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔνθ' ἀνωτ.· Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. L. Sterbach, Spic. Prodr., σ. 15 [348] καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 447· J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 60· X Μαρία Δούκαινα, Θεόδ. Πρόδρομος, Εἰς εἰκόνα, L. Sternbach καὶ Hörandner.

15. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔνθ' ἀνωτ. Δὲν ἐπέζησε τοῦ πατέρα του (της), τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικου.

16. Ἰωάννης· Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55 καὶ W. Hörandner, σ. 441· σύνοδος 6. III. 1166, PG 140, στ. 253· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 17· σφραγίδα, V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 202, σ. 253, καὶ ἀριθ. 190, σ. 348, ἐπίσης Zacos - Veglery, ἀριθ. 2724, σ. 1523-24· 1162 δοὺξ Θεσσαλονίκης, Actes de Lavra, σ. 331· Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, Ἱστορικὰ Μνημεῖα τοῦ Ἄθω, Ἑλληνικὰ 2 (1929), σ. 381. Σ. Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 116, ὑ. 1.

17. Ἀλέξιος· J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 173· 1156 δοὺξ Θρακησίων· σύνοδος 12. V. 1157, PG 140, στ. 177· σύνοδος 6. III. 1166, PG 140, στ. 253· 1162, ἐκστρατεία στὴν Οὐγγαρία, Κίνναμος, σ. 211, Χωνιάτης, σ. 166, Σκουταριώτης, σ. 255· Μάρτης 1167, πράκτωρ Κρήτης, Palatinus gr. 13, colophon, f. 350· σύνοδος 30. I. 1170, VV 11 (1904), σ. 479· L. Sternbach, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κοντοστέφανον, Spic. Prodrom., σ. 16 [349] - 27 [360]· Εὐθύμιος Μαλάκης Νέων Πατρῶν, Μονῳδία εἰς τὸν Ἀλέξιον Κοντοστέφανον Κομνηνόν, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 142-54 (δὲν εἶχε παιδιά, σ. 153· ἡ γυναίκα του κόρη ἑνὸς λογοθέτη)· σφραγίδα, G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 646, καὶ V. Laurent, Médaillier Vatican, ἀριθ. 203, σ. 354. 1176 θάνατος, H. Grégoire, La famille des Kontostephanes, σ. 158.

18. Ἀνδρόνικος· Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55 καὶ W. Hörandner, σ. 441· 1949, ἐκστρατεία κατὰ Νορμανδῶν στὴν Κέρκυρα, νεαρὸς μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του, Κίνναμος, σ. 97. X «πανευγενὴς Δούκαινα, L. Sternbach, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον, σ. 26 [359], στίχ. 322· 1166)67 μέγας δοὺξ τοῦ στόλου, νικητὴς καὶ ἥρωας κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, Κίνναμος, σ. 270-74, Χωνιάτης, σ. 197 κεξ.· ἀρχηγὸς κατὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου, Κίνναμος, σ. 278, Χωνιάτης, σ. 208-19· κατὰ τὴ μεγάλη ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου, 17. IX. 1176, ἐμπόδισε τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') K. 81 νὰ ἐγκαταλείψη τὸ στρατό, Χωνιάτης, σ. 243· μεσολάβησε μεταξὺ τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς καὶ τῆς προγονῆς της Μαρίας K. 153, Χωνιάτης, σ. 313· στάλθηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο K. 132 ἐναντίον τοῦ Ἀνδρόνικου K. 87, Χωνιάτης, σ. 321, ἀλλὰ προσχώρησε πρὸς αὐτὸν τὸν τελευταῖο, Χωνιάτης, σ. 322· συνωμότησε κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου K. 87, πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε μαζὶ μὲ τοὺς τέσσερις ἀπ' τοὺς γιούς του, Χωνιάτης, σ. 345-46, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 398, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 38, ἔκδ. Κυριακίδη· Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, 21 XVIII· Κίνναμος, σ. 217: Στέφανον (III τῆς Οὐγγαρίας) ἀνήρπασε τοῦ κινδύνου· Γεώργιος Τορνίκης, ἀνεψιὸς τοῦ Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη, μητροπολίτης εἶτα Παλ. Πατρῶν (;), ἀνέγνωσε ἐπιτάφιο στὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο, Petr. 250f. 79· H 270f. 79, P.K. Ἀθηνᾶ XV (1903), 470· 472 η· 8.

19. Εἰρήνη· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 441.

20. Ἀνώνυμος (Ἀνδρόνικος;)· K. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV 7 (1900), σ. 633, αὐτόθι, σ. 635· τοῦ αὐτοῦ, Παραμυθητικόν, VV 7 (1900), σ. 641.

21. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· ἔνθ' ἀνωτ.

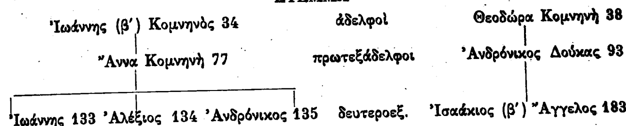
22. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· ἔνθ' ἀνωτ.

23. Ἀνδρόνικος· ἦταν ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Εἰρήνης Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 260, πρωτότοκης κόρης τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180, καὶ γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἀλέξιου, ὁ ὁποῖος πέθανε πρόωρα, πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του (τὸν ὑπ' ἀριθ. 7 Ἀνδρόνικο), βλ. Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔνθ' ἀνωτ., καὶ ὁ ὁποῖος ἄφησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, βλ. Θεόδ. Πρόδρομον, Εἰς εἰκόνα· ἕνα ἀπ' τὰ παιδιὰ αὐτὰ ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 7 πάππου του· Χωνιάτης, σ. 604, 641· θάνατος, Χωνιάτης, σ. 660. Μιὰ σφραγίδα ἀποδόθηκε ἀπ' τὸν V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 24, σ. 206, στὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο, στὸ γαμβρὸ τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180 (κατὰ λάθος γράφει Ἀλέξιου α' K.), ἀλλὰ ἡ σφραγίδα αὐτὴ μᾶλλον ἀνήκει στὸν ὑπ' ἀριθ. 18 Ἀνδρόνικο.

24. Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη· ὅπως εἴπαμε ἀνωτέρω, ὁ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἀλέξιος ἄφησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, Εἰς εἰκόνα, ἔκδ. L. Sternbach, Spic. Prodr., σ. 15 [348], καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 447· αὐτὰ τὰ παιδιὰ (σὲ πληθυντικό: φρουρῶν τὰ τέκνα) ἦσαν πάνω ἀπὸ δυό· ἐμεῖς δεχόμαστε τὸ βέβαιο πὼς ἦσαν δυό· τὸ ἕνα ἦταν ὁ ὑπ' ἀριθ. 23 Ἀνδρόνικος, τὸ ἄλλο ὁ Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη, γιατὶ τὸ γένος δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.

25. Στέφανος· κατὰ τὸ 1193, στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγελου 183, συναντᾶμε τὸν πανσέβαστο σεβαστὸ καὶ ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ δούκα Κρήτης Στέφανον Κομνηνὸν Κοντοστέφανον, βλ. MM 6 (1890), σ. 125· ποιὸς Κομνηνὸς Κοντοστέφανος ἦταν αὐτὸς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183;

ΣΤΕΜΜΑ

Στέφανος = ἀνεψιὸς ἀπὸ δευτεροεξάδελφο τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183.

Οἱ γιοὶ τῶν ὑπ' ἀριθμοὺς 133, 134, 135 (τῆς Γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν) ἢ ὑπ' ἀριθμοὺς 16, 17, 18 (τῆς Γενεαλογίας τῶν Κοντοστεφάνων) ἦσαν ἀνεψιοὶ τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183 ἀπὸ δευτεροεξαδέλφους· ὁ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανος ἦταν λοιπὸν γιὸς ἑνὸς τῶν γιῶν τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 77 καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 8 Στέφανου· ἀλλὰ ποιοῦ ἀπ' τοὺς τρεῖς ἦταν γιός· ὁ ὑπ' ἀριθ. 17 Ἀλέξιος 134 δὲν εἶχε παιδιά· ὁ ὑπ' ἀριθ. 18 Ἀνδρόνικος 135 εἶχε πέντε παιδιά, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ τέσσερα εἶχαν τυφλωθῆ, βλ. ἀριθ. 26-29, καὶ τὸ πέμπτο ἦταν ὁ ὑπ'

ἀριθ. 30 'Αλέξιος· συνεπῶς ἀπ' τοὺς τρεῖς γιοὺς δὲν μᾶς μένει, παρὰ ὁ ὑπ' ἀριθ. 16 'Ιωάννης 133, τοῦ ὁποίου γιὸς πρέπει νὰ ἦταν ὁ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανος.

26. 'Ιωάννης· ὁ Χωνιάτης, σ. 345, λέει πὼς τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182 συνωμότησαν ἐναντίον τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87 ὁ 'Ανδρόνικος "Αγγελος Δούκας 93 καὶ ὁ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος 135 μαζὶ μὲ τοὺς «ἐκκαίδεκα» (=16) γιούς τους· ὁ 'Ανδρόνικος "Αγγελος Δούκας εἶχε ἔξι γιούς, βλ. Χωνιάτην, σ. 319· δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατὸν ὁ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος 135 νὰ εἶχε δέκα γιοὺς καὶ μάλιστα ἑτοιμοπόλεμους· πρόκειται γιὰ λάθος ποὺ μᾶς ἐπανορθώνει τὸ δημοτικὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ. 345, πὼς οἱ γιοὶ καὶ τῶν δύο ἀνωτέρω ἦσαν «ἕνδεκα» καὶ ὄχι δεκάξι, στίχ. 16 ἐκκαίδεκα] ἕνδεκα Β. "Ετσι διασαφηνίζεται πὼς ὁ 'Ανδρόνικος "Αγγελος Δούκας 93 εἶχε ἔξι γιοὺς καὶ ὁ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος 135 πέντε γιούς· τὰ ὀνόματα ποὺ ἔδιδαν οἱ Κοντοστέφανοι Κομνηνοὶ ἦσαν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔδιδαν οἱ Κομνηνοί· ὁ 'Ανδρόνικος 135 θὰ τίμησε ὁπωσδήποτε στὴν ὀνοματοθεσία τῶν γιῶν του τὰ ὀνόματα τοῦ ἀδελφοῦ του 'Ιωάννη 133, τοῦ πατέρα του Στέφανου (ἀριθμὸς Γενεαλογίας Κοντοστεφάνων 8), τοῦ θείου του Μανουὴλ (α') Κ. 81, τοῦ πάππου του 'Ισαάκιου (ἀριθ. Γενεαλογίας Κοντοστεφάνων 5) καὶ τοῦ θείου του 'Αλέξιου Κ. 74· ἔτσι οἱ γιοὶ τοῦ 'Ανδρόνικου 135 πῆραν τὰ ὀνόματα: 'Ιωάννης (26), Στέφανος (27), Μανουὴλ (28), 'Ισαάκιος (29), καὶ 'Αλέξιος (30)· ὁ ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννης πῆρε μέρος μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἀδελφούς του Στέφανο, Μανουὴλ καὶ 'Ισαάκιο (ἀριθ. Γενεαλογίας Κοντοστεφάνων 27, 28 καὶ 29) τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182 στὴν πρώτη κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87 συνωμοσία· ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφτηκε καὶ ὁ 'Ιωάννης τυφλώθηκε μᾶλλον ἀπ' τὸ ἕνα μάτι μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς του ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε, βλ. Χωνιάτην, σ. 346.

27. Στέφανος· βλ. ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννην.

28. Μανουήλ· βλ. ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννην.

29. 'Ισαάκιος· βλ. ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννην.

30. 'Αλέξιος ὁ μόνος ποὺ ἀπ' τὴν τύφλωση λόγῳ τῆς ἡλικίας του διασώθηκε γιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφανου 135· Χωνιάτης, σ. 346: τὸν δέ γε Κοντοστέφανον συνειληφὼς καὶ τέσσαρας τῶν παίδων...πάντας ἐξομματοῖ, δηλ. ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 87 τύφλωσε τοὺς τέσσερις ἀπ' τοὺς γιοὺς (τοὺς πέντε) τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφανου 135· σύνοδος Σεπτέμβρη 1191 γιὰ τὸν Δοσίθεον 'Ιεροσολύμων, ἔκδ. 'Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362[21-2]: πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ χαρτουλαρίου κυροῦ 'Αλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου· 1195 ἀπόπειρα κατάληψης τοῦ θρόνου κατὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγγελου Κομνηνοῦ 180, Χωνιάτης, σ. 600· ἀποτυχία καὶ σύλληψη, Χωνιάτης, αὐτόθι.

30α. 'Ιωάννης Κοντοστέφανος, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανου Κοντοστέφανου 223· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθμ. 190, σ. 348-49:

'Ιωάννου σφράγισμα Κοντοστεφάνου
τῆς πορφυραυγοῦς "Αννης ἔγγονος γόνου.

δηλ. γόνος ἔγγονος (=ὁ ἔγγων, τοῦ ἔγγονος, ἄρα γόνος ἐγγόνου=δισέγγονος) τῆς πορφυρογεννήτου "Αννης Κ. 77, ἔγγονος τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16 'Ιωάννη Κ. Κ. 133, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανου Κ. Κ. 223.

31. 'Ανδρόνικος· θάνατος ὡς μοναχὸς 'Αντώνιος 23. II. 1209, βλ. H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 152-55:

Δουκὸς Μεγάλου τοῦ μυριαριστέως
υἱωνός, ἐκσφράγισμα πατρομητρόθεν
μυριονίκων πρὸ γενῶν βασιλέων.

υἱωνὸς=ἔγγονος τοῦ μεγάλου δούκα 'Ανδρόνικου Κοντοστέφανου 135 (καὶ ὄχι γιός, ὅπω ὑποστηρίζει ὁ H. Grégoire, σ. 155: était l' un des fils d' Andronic 135 aveuglés avec leur père par le tyran), βλ. P. Karlin - Hayter, Κριτικὴ εἰς J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, (Paris 1970), BZ 65 (1972), 408-10: not the son of Andronicus 135...grandson of a megaduke. 'Ο ὑπ' ἀριθ. 31 'Ανδρόνικος θὰ πρέπει νὰ ἦταν γιὸς τοῦ πρεσβύτερου τῶν γιῶν τοῦ 'Ανδρόνικου 135, ἤτοι τοῦ ὑπ' ἀριθ. 26 'Ιωάννη.

Μὴ συνταυτιζόμενοι Κοντοστέφανοι:

32. Νικηφόρος· τὸ 1197 τὸν συναντᾶμε ὡς γαμβρὸ τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγγελου Κομνηνοῦ 180, ἀσφαλῶς ἀπὸ κάποια ἀνεψιὰ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, καὶ δούκα τῆς Κρήτης, MM 6 (1890), σ. 139· ὁ Νικηφόρος διαδέχτηκε στὴ διοίκηση τῆς μεγαλονήσου τὸν ὑπ' ἀριθ. 25 Στέφανον Κομνηνὸν Κοντοστέφανον· ὁ Νικηφόρος ἔλαβε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα 'Αλέξιον (γ') 180, τοῦ ὁποίου μιὰ ἀνεψιὰ παντρεύτηκε, τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα· πέθανε πρὶν ἀπ' τὸ 1216, γιατὶ σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ἀναφέρεται ὡς πεθαμένος, MM 4 (1871), σ. 291: πρὸς τὸν σεβαστοκράτορα ἐκεῖνον (=πεθαμένον), τὸν Κοντοστέφανον κῦριν Νικηφόρον,.

33. Θεόδωρος· στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ιωάννη (γ') Δούκα Βατάτζη (1222-1254) συναντᾶμε τὸν στρατηγὸ πρωτοσέβαστο Θεόδωρον Κοντοστέφανον, 'Ακροπολίτης, σ. 71 καὶ 94.

34. 'Ανώνυμος Κοντοστέφανος πανστρατάρχης, V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 615, σ. 284· κατὰ τὸν ἐκδότην τῆς σφραγίδας τῆς ὑπ' ἀριθ. 35 Εὐδοκίας Κοντοστεφανίνας ἔζησε τὸν ιβ' αἰώνα.

35. Εὐδοκία Κοντοστεφανίνη· κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34, ἔζησε κατὰ τὸν ιβ' αἰ. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 615, σ. 284.

Τακτικὸς ἀριθμὸς τῶν ὀνομάτων τῶν Κοντοστεφάνων

'Αλέξιος I ἀριθ. 10· II ἀριθ. 14· III ἀριθ. 17· IV ἀριθ. 30.
'Ανδρόνικος I ἀριθ. 7· II ἀριθ. 18· III ἀριθ. 23· IV ἀριθ. 31.
'Ανώνυμος I ἀριθ. 2· II ἀριθ. 3· III ἀριθ. 15· IV ἀριθ. 20· V ἀριθ. 21· VI ἀριθ. 22· VII ἀριθ. 24· VIII ἀριθ. 34.
'Ανώνυμη I ἀριθ. 13· II ἀριθ. 15· III ἀριθ. 24.
Εἰρήνη ἀριθ. 19.
Εὐδοκία ἀριθ. 35.
Θεόδωρος· I ἀριθ. 11· II ἀριθ. 33.
'Ισαάκιος I ἀριθ. 5 II ἀριθ. 29.
'Ιωάννης I ἀριθ. 9· II ἀριθ. 12· III ἀριθ. 16· IV ἀριθ. 26.
Μανουὴλ ἀριθ. 28.
Μιχαὴλ ἀριθ. 4.
Νικηφόρος ἀριθ. 32.
Στέφανος I ἀριθ. 1· II ἀριθ. 6· III ἀριθ. 8· IV ἀριθ. 25· V ἀριθ. 27.

59. Ἀνώνυμη Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1115 - ;)

Ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ κόρη τοῦ Ἀδριανοῦ Κομνηνοῦ 28 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1115.

Μαζὶ μὲ τὴν ἀδελφή της Θεοδώρα Κομνηνὴ 58 πώλησε στὸ θεῖο της Ἰωάννη (β') 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα της, ἕνα μέρος τοῦ χτήματος τῶν Π α ρ ε υ ρ ί ω ν, ποὺ ὁ αὐτοκράτορας ἀφιέρωσε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα[2]. Ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1136[3].

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτή.

60. [Ἰσαάκιος] Δοκειανός

(γένν. περὶ τὸ 1109 - † 1127;)

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Δοκειανὸς γιὸς τοῦ [Θεόδωρου] Δοκειανοῦ 46 καὶ τῆς Σοφίας Κομνηνῆς 29[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1109[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1125 μιὰ κόρη[4], τῆς ὁποίας δὲ ξέρομε τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιά, καὶ λίγο μετὰ τὸ γάμο του, περὶ τὸ 1127 (;), πέθανε[5].

---

59. 1. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), σ. 698, ἔκδ. A. Dimitr'evskij. σ. 698, ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 119 (στίχ. 1510-12): ἡ ἐπίσκεψις τῶν Παρευρίων καθὼς περιῆλθε τῇ βασιλείᾳ μου ἀπὸ δωρεᾶς τοῦ σεβαστοῦ τοῦ Βοτανειάτου καὶ ἀπὸ ἐξωνήσεως τῶν θυγατέρων τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐξαδέλφου τῆς βασιλείας μου, τοῦ μοναχοῦ κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος, Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, ἔκδ. A. Garzya, σ. 45 (στίχ. 465): Καὶ παῖδας γνησίους ὁ πατὴρ παριδών..."Ἄρα ὁ Ἀδριανὸς Κ. 28 (ὡς μοναχὸς Ἰωάννης) εἶχε κόρες, ἐκτὸς ἀπ' τὴ Θεοδώρα Κ. 58, καὶ ἄλλες ἢ τοὐλάχιστον καὶ ἄλλη. Βλ. καὶ Ἀδριανὸν Κ. 28, ὑ. 23.

2. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔνθ' ἀνωτ.

3. Στὸ Τυπικὸ τοῦ Παντοκράτορα ποὺ συντάχτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136, βλ. Ἰωάννην (β') Κ. 34, ὑ. 89, ὁ θεῖος της Ἰωάννης (β') Κ. 34 τὴν ἀναφέρει ὡς ζωντανή.

60. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12, βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 12.

2. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 160 (βλ. τὸ κείμενο εἰς Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 11).

3. Ἡ μητέρα του Σοφία ποὺ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1108 χήρεψε τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο της, ἀφοῦ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἀπόχτησε δυὸ παιδιά.

4. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 160:

Καιροῦ δὲ καλέσαντος αὐτὰ (=τὰ τέκνα τῆς Σοφίας 29) πρὸς γάμον,
κἀνταῦθα λαμπραὶ τοῦ βίου αἱ συνδέσεις.

5. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161:

Ὁ Ἰσαάκιος, ἂν καὶ δὲ μαρτυρεῖται ἀπ' τὶς πηγές, πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, ὅπως ἔφερε αὐτὸν τὸν τίτλο ὁ Ἀνώνυμος σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του Εἰρήνης 61[6].

61. Εἰρήνη Δοκειανὴ Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1110 - † μετὰ τὸ 1143)

Ἡ Εἰρήνη[1] Δοκειανὴ Κομνηνὴ[2] κόρη [τοῦ Θεόδωρου] Δοκειανοῦ 46 καὶ τῆς Σοφίας Κομνηνῆς 29[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1110[4] καὶ περὶ τὸ 1111 ὁ πατέρας της τὴν ἄφησε ὀρφανὴ στὰ χέρια τῆς μητέρας της[5].

Παρὰ τὴ μοναχικὴ ἰδιότητα τῆς μητέρας της, ἡ Εἰρήνη ἀνατράφηκε μέσα στὸν πλοῦτο καὶ τὴν πολυτέλεια· χρυσὰ φοροῦσε σκουλαρίκια, χρυσὰ φορέματα, χρυσὰ δαχτυλίδια, χρυσοπόρφυρα πέδιλα καὶ εἶχε γύρω της ἕνα πλῆθος ἀπὸ δοῦλες καὶ θεραπαινίδες.

Ὅταν ἔφτασε σὲ μιὰ ἡλικία 6-7 χρονῶ παραδόθηκε σὲ παιδαγωγοὺς καὶ δασκάλους, καὶ σὲ ἡλικία 14 χρονῶ, περὶ τὸ 1123, παντρεύτηκε κάποιον, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιὰ δὲ γνωρίζομε, παρὰ μόνο μᾶς εἶναι γνωστὸ

Ὁ παῖς γὰρ αὐτῆς ἡρπάγη καὶ πρὸ χρόνου
καὶ πῦρ ἀνῆψε θλίψεως τῇ καρδίᾳ.

6. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 146α: ἡ σεβαστὴ κυρὰ Εἰρήνη ἡ θυγάτηρ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Σοφίας τῆς τοῦ σεβαστοκράτορος...

61. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης τῆς Ἀλανίας, συζύγου τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12.

2. Βλ. Σοφίαν Κομνηνὴν 29, ὑ. 15.

3. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 85, σ. 47· ἀριθ. 227, σ. 150· ἀριθ. 236-39, σ. 153· ἀριθ. 246, σ. 146α· ἀριθ. 271, σ. 160.

4. Ἡ μητέρα της Σοφία 29 ποὺ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1108 χήρεψε τρία χρόνια μετὰ τὸ γάμο της, ἀφοῦ σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἀπόχτησε δυὸ παιδιά, τὸν Ἰσαάκιο 60 καὶ τὴν Εἰρήνη.

5. Ἡ μητέρα της Σοφία 29 στὸ στιχούργημα, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 271, σ. 160, στίχ. 20-4, φέρεται νὰ λέῃ πὼς χήρεψε σὲ ἡλικία 17 χρονῶ, πὼς ἀμέσως τότε ἔγινε μοναχὴ καὶ πὼς κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα ἀνάθρεψε τὰ παιδιά της. Ἂν ἡ Σοφία 29 παντρεύτηκε σὲ ἡλικία 14 χρονῶ καὶ χήρευσε σὲ ἡλικία 17, πρέπει ἡ Εἰρήνη κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της, καθὼς γεννήθηκε μετὰ τὸν ἀδελφό της Ἰσαάκιο 61, νὰ ἦταν μόλις ἑνὸς ἔτους βρέφος. Ἀντιθέτως σὲ ἄλλο ποίημα, ἴσως ἄλλου στιχουργοῦ, στὴν ἠ θ ο π ο ι ΐ α τῶν περιστατικῶν τῆς ζωῆς τῆς Εἰρήνης, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 246, σ. 146α-151α, αὐτὴ ἡ τελευταία παρουσιάζεται νὰ λέῃ πὼς ἀνατράφηκε κι ἀπ' τοὺς δυὸ γονεῖς της καὶ πὼς καὶ οἱ δυὸ μαζὶ τὴν ἀποκατάστησαν, καὶ πὼς ἀφοῦ χάρισε στὸν ἄντρα της ἕνα παιδί, ἄρχισαν τότε μὲ τοὺς ἀλλεπάλληλους θανάτους τὰ βάσανά της.

πὼς καταγόταν «ἀπὸ εὐγενεῖς», ἀπὸ κάποια οἰκογένεια τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ἴσως ὄχι καὶ τόσο ἐπιφανῆ, καθὼς τὸ ὄνομά της δὲν προβάλλεται[6].

Ὁ ἄντρας της ἔλαβε κατὰ τὸ γάμο του στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία ἀπ' τὸ θεῖο της Ἰωάννη (β') 34 τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[7].

Ἀπ' αὐτὸν ἡ Εἰρήνη ἀπόχτησε ἕνα παιδί[8], τὸν Ἀνώνυμον Δοκειανὸν ἢ Ἀνώνυμη Δοκειανὴ 108.

Ἀλλ' ἡ συζυγικὴ της εὐτυχία δὲν κράτησε γιὰ πολύ· «γιὰ λίγο γεύτηκε τὸ μέλι καὶ ἀψίνθι βρῆκε στὴν ὑπόλοιπη ζωή της, καθὼς ἔχασε αὐτὰ τὰ ἐράσμια πρόσωπα», τὸν ἄντρα της καὶ τὸ παιδί της[9].

Ἀπὸ τότε ἡ Εἰρήνη ἔζησε μαζὶ μὲ τὴ μητέρα της Σοφία 29, ἀλλὰ καὶ ἡ συμβίωση αὐτὴ δὲν κράτησε γιὰ πολύ, γιατὶ «τὸ ξίφος τοῦ θανάτου» τὶς χώρισε, καθὼς ἡ μητέρα της πέθανε περὶ τὸ 1130[10].

Ἔτσι ἡ Εἰρήνη ἔμεινε μόνη πάντα δακρυσμένη καὶ πονεμένη»[11]. Ἀξιώθηκε νὰ γνωρίση ὁλάκερη τὴν ἔνδοξη βασιλεία τοῦ θείου της Ἰωάννη (β') 34, αὐτοῦ «τοῦ τερπνοῦ ὅρπηκα τῆς πορφύρας», καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸν πρόλαβε νὰ δῆ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ δευτεροεξαδέλφου της Μανουὴλ (α') 81[12].

Πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία, ἀσφαλῶς μετὰ τὸ 1143, καὶ τάφηκε στὸν ἴδιο μὲ τὴ μητέρα της τάφο[13].

Ὁ στιχουργὸς - ὑμνητής της φέρνει τὴν Εἰρήνη νὰ ὁμολογῆ πὼς «ὑπῆρξε παραβάτισσα ὅλων τῶν θεϊκῶν ἐντολῶν, καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ἄξια πολλῶν θανάτων, ἂν ἡ φύση ὅριζε μύριες φορὲς ὁ ἄνθρωπος νὰ πεθαίνη, καὶ πυρεκγόνων κεραυνῶν καὶ πολυτρόπων μαστιγώσεων»[14], ἀλλὰ αὐτὰ γράφονται μὲ «ποιητικὴ ἄδεια» καὶ δὲ μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ἡ Εἰρήνη ἔθυσε σὲ ὅλα τὰ γλυκὰ καὶ ὡραῖα «ἁμαρτήματα» αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καθὼς μάλιστα ἄλλος,

6. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 146α, στίχ. 68-92.

7. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 85, σ. 47· ἀριθ. 227, σ. 150· ἀριθ. 246, σ. 146α· ὅπου ἡ Εἰρήνη τιτλοφορεῖται σεβαστή, κατὰ ἀντανάκλαση τοῦ τίτλου τοῦ συζύγου της.

8. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 148α, στίχ. 93:

καὶ παῖδα τίκτω τοῦτο τοῦ γάμου πέρας.

9. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 32-3, καὶ ἀριθ. 246, σ. 148α, στίχ. 94-7.

10. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 45-6.

11. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 47-8.

12. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 147α, στίχ. 56-60.

13. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 271, σ. 161, στίχ. 55-56· ἀριθ. 85, σ. 47, στίχ. 1-2.

14. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 246, σ. 150α, στίχ. 149-55.

ὅπως φαίνεται, στιχουργὸς μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἡ Εἰρήνη, ἡ «φερώνυμη τῆς ὑπέρτερης τῶν ἀρετῶν», σὲ θύμηση τῆς μητέρας της Σοφίας 29, πρόσταξε καὶ τῆς ἔφτιαξαν ἕνα χρυσὸ ποτήρι, ποὺ σ' αὐτὸ παρίσταντο οἱ ἀρετές, «αὐτὲς ποὺ πιὸ πολὺ ἀπ' τὴν πόση νεροῦ καὶ κρασιοῦ διψοῦσε, γι' αὐτὸ καὶ οἱ Βακχίδες, οἱ συντρόφισσες τοῦ Διόνυσου, ἔφευγαν μακρυά, μιὰ καὶ δὲν παρίστατο ἡ Μέθη»[15].

62. [Ἰσαάκιος] Κομνηνὸς

(γένν. περὶ τὸ 1115 - † 2. VI κάποιου ἔτους πρὶν ἀπ' τὸ 1144).

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Κομνηνὸς γιὸς τοῦ Νικηφόρου Βοτανειάτη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 30[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1115[3].

Θὰ ἔλαβε ὁπωσδήποτε ἀπ' τὸ θεῖο του Ἰωάννη (β') 34 τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ ὡς ἐγγονὸς ἑνὸς σεβαστοκράτορα καὶ ὡς γιὸς ἑνὸς σεβαστοῦ καὶ μιᾶς σεβαστῆς.

Δὲ γνωρίζομε ἂν παντρεύτηκε καὶ ἂν ἀπόχτησε παιδιά, οὔτε μέχρι ποιὰ ἡλικία ἔφτασε ἀκριβῶς.

Πρὶν ἀπ' τὸ ἔτος 1144[4] φαίνεται πὼς ἀρρώστησε καὶ ἡ μητέρα του Εὐδοκία Κομνηνὴ 30 τὸν πῆγε καὶ τὸν ἔκανε μοναχὸ μὲ τὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος

15. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 236-39, σ. 153.

62. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 12. Στὸ κείμενο: Ὑποτύπωσις καὶ ἑρμηνεία περιέχουσα ὡς ἐν συντόμῳ [τὴν μοναχικὴν πολιτείαν καὶ ἄσκησιν] ἅπασαν, ἀκρβῶς συλλεγεῖσα παρὰ Ἰωάννου ταπεινοῦ μοναχοῦ καὶ παραδοθεῖσα τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ τοῖς ἐν τῷ ὄρει τῆς μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου τοῦ ἐν τῷ Μετοχείῳ, ἔκδ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 62-3, φέρει τὸ μοναχικὸ ὄνομα Ἰωαννίκιος, ποὺ δὲν εἶναι, χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, παρὰ μετατροπὴ τοῦ κοσμικοῦ του ὀνόματος: Ἰσαάκιος. Βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 4.

2. Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62 - 3· βλ. τὸ κείμενο εἰς Εὐδοκίαν Κομνηνὴν 30, ὑ. 7.

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1110/12, καὶ ὁ Ἰσαάκιος φαίνεται πὼς ἦταν ὁ πρωτότοκος ἀπ' τὰ παιδιά τους. Στὴν Ὑποτύπωση (=Τυπικὸν) τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62, ἀναφέρεται: «*καὶ τῶν παιδίων αὐτῶν*» (=τῆς Εὐδοκίας 30 καὶ τοῦ Νικηφ. Βοτανειάτη), ἀλλὰ μετὰ δὲν παρατίθεται παρὰ μόνο τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ τους [Ἰσαάκιου] — Ἰωαννίκιου.

4. Στὴν Ὑποτύπωση τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 62, ἀναγράφεται: «κατὰ τὸν ὀκτώβριον μῆνα τῆς ζ' ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ςχνβ», ετος ποὺ ἀντιστοιχεῖ, κατὰ τὸν R. Janin, L' Eglise byzantine sur les rives du Bosphore côte asiatique, REB12 (1954), σ. 71, πρὸς τὸ 1143, ἐνῶ κατὰ τὸν P. Gautier, ἐπιστολή του πρὸς ἐμὲ ἡμερομηνίας 1.III.73: date de 1144... Ce Ioannikios a dû s' appeler, avant de prendre l' habit monastique, Isaac, comme son grand-père, et son patronyme devait être aussi Comnène plutôt que Botaniate.

στὴ μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, ποὺ βρισκόταν πάνω σ' ἕνα ἀπόκρημνο λόφο στὸ βόρειο μέρος τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου, μὲ τοὺς πατέρες τῆς ὁποίας (μονῆς) ἡ μητέρα του εἶχε πνευματικοὺς δεσμούς[5].

'Απ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστια ὁ 'Ισαάκιος - 'Ιωαννίκιος, «ἀδελφὸς» πιὰ τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ, πέθανε μιὰ 2α τοῦ 'Ιούνιου κάποιου ἔτους πρὶν ἀπ' τὸ 1144[6].

Κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου του γινόταν σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι «παννυχίδα καὶ λειτουργία» γιὰ ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς του, ὅπως ρητὰ συμφωνήθηκε μεταξὺ τῆς μητέρας του καὶ τῶν πατέρων τῆς μονῆς[7].

63. Νικηφόρος Κομνηνὸς Μελισσηνός

(γένν. περὶ τὸ 1095 - † ;)

'Ο Νικηφόρος[1] Κομνηνὸς Μελισσηνὸς γιὸς τοῦ 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 31 καὶ τῆς 'Ανώνυμης γυναίκας του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1095[3].

Τὸ 1124, ἂν πιστεύσωμε κάποια ἐπίμονη παράδοση ποὺ διασώθηκε ἀπὸ μεταγενέστερο συγγραφέα[4], ὁ Νικηφόρος στάλθηκε ἀπ' τὸ θεῖο του 'Ιωάννη

5. Ὑποτύπωσις μονῆς Προδρόμου Φοβεροῦ, ἐκδ. 'Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 62-3.

6. Ὑποτύπωσις μονῆς Προδρόμου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 63.

7. Ὑποτύπωσις μονῆς Προδρόμου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 63: καὶ συνεφωνήσαμεν καὶ ἡμεῖς ποιεῖν καθ' ἕκαστον χρόνον λόγῳ μὲν... λόγῳ δὲ τοῦ μακαρίτου υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ μοναχοῦ κῦρι 'Ιωαννικίου, κατὰ τὴν β' τοῦ ἰουνίου ὁμοίως ποιεῖν (ε)ἰδικὴν παννυχίδα καὶ λειτουργίαν.

63. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

2. Γεώργιος Σχολάριος, Εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 1 (1904), σ. 192: γεγόνασι δὲ καὶ τῷ 'Ιωάννῃ τῷ Κομνηνῷ παῖδες δύο, ὅ τε Νικηφόρος καὶ 'Αλέξιος.

3. 'Ο πατέρας του 'Ιωάννης 31 γεννήθηκε περὶ τὸ 1070 καὶ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1090.

4. 'Ο συγγραφέας τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν Γεώργιος Σχολάριος ἀπευθύνεται στὸν αὐτοκράτορα «'Ιωάννη Παλαιολόγο»: «Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν δι' ἐντάλματος τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως 'Ιωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἐκλογὴ ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν». Εἶναι ὅμως καὶ φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ 'Ιωάννης Κομνηνὸς 31 σ' ἕνα ἀπ' τοὺς γιούς του θὰ ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, τοῦ περίφημου κ α ί σ α ρ α Νικηφόρου Μελισσηνοῦ. Ἔτσι ἡ παράδοση ποὺ διασώθηκε μέχρι τὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (η') τοῦ Παλαιολόγου (1425-1448), δὲ πρέπει νὰ μᾶς φανῇ ἀπίθανη.

'Ο ἐμπρόσθιος ἀριθ. εἶναι τῆς Γενεαλογίας τῶν Κοντοστεφάνων ὁ ὀπίσθιος τῶν Κομνηνῶν

4. Μιχαήλ

6. Στέφανος

9. 'Ιωάννης 10. 'Αλέξιος 11. Θεόδωρος

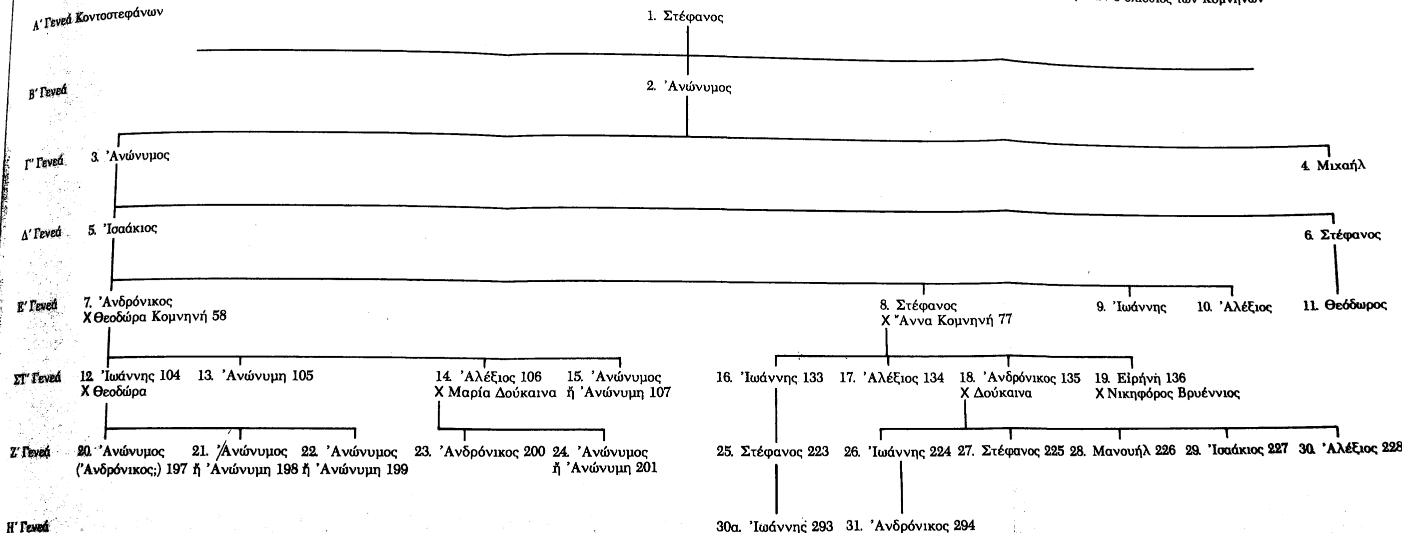
ρόνικος 135 19. Εἰρήνη 136
ινα X Νικηφόρος Βρυέννιος

ανος 225 28. Μανουήλ 226 29. 'Ισαάκιος 227 30. 'Αλέξιος 228

ντοστεφανίνη, ἡ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34

ΟΙ ΚΟΝΤΟΣΤΕΦΑΝΟΙ

῾Ο ἐμπρόσθιος ἀριθ. εἶναι τῆς Γενεαλογίας τῶν Κοντοστεφάνων ὁ ὀπίσθιος τῶν Κομνηνῶν

Κοντοστέφανοι πού δέν εἶναι δυνατόν νά συνταυτισθοῦν: 32. Νικηφόρος Κοντοστέφανος 33. Θεόδωρος 34. Κοντοστέφανος Πανστρατάρχης 35. Εὐδοκία Κοντοστεφανίνη, ἡ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34

(β') 34 στὴ Νεάπολη τῆς 'Ιταλίας νὰ καταστείλη τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ρογήρου Ναβάρδου, γιατὶ «ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἔξυπνος, ἔμπιστος, πολὺ ἐπιτήδειος στὸ νὰ βρῆ μιὰ λύση πάνω σὲ δύσκολες ὑποθέσεις καὶ ὁ μόνος ἄξιος ποὺ μποροῦσε νὰ πετύχη αὐτὸ τὸ ἔργο»[5].

Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ Ρογῆρος Ναβάρδος, «ἄντρας φοβερός, πολεμικὸς καὶ δραστήριος, ὁ ἀρχηγὸς καὶ πρωτουργὸς τῆς στάσης[6];» Καθὼς φαίνεται κάποιος ἰσχυρὸς τοπικὸς παράγοντας τῆς Νεάπολης, ποὺ στὴν ἐποχὴ ἐκείνη ποὺ ηὔξανε ἡ δύναμη τῶν Νορμανδῶν ἡγεμόνων τῆς Σικελίας - ἐπὶ Ρογήρου II (1101-1154) - στὴν 'Ιταλία καὶ κλονιζόταν ἡ βυζαντινὴ κυριαρχία, ἔπαιξε κάποιο κύριο ρόλο.

'Ο Νικηφόρος φτάνοντας στὴν 'Ιταλία, «ἔκανε πολλά, δημηγοροῦσε γιὰ νὰ μεταπείση τὰ πλήθη, τιμώρησε μερικοὺς ἀπ' τοὺς κύριους συνεργάτες τοῦ Ναβάρδου, ἔδωσε σὲ ἄλλους ὑποσχέσεις πὼς θὰ τοὺς κάνη αὐτὰ ποὺ θένε καὶ πὼς θὰ τοὺς δώση ἀξιώματα, μοίρασε χρήματα σὲ ἀριστοκράτες καὶ σὲ ἁπλοὺς πολίτες ποὺ εἶχαν ἐπιρροή, ἀλλὰ μὲ ὅλα αὐτὰ τίποτε δὲν κατόρθωσε, καθὼς οἱ κάτοικοι τῆς Νεάπολης ἀναγνώρισαν τὸ 1130 «ὡς κύριό τους» τὸ Ρογῆρο Ναβάρδο καὶ ἀποκήρυξαν τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία[7].

Τότε φαίνεται ὁ Ναβάρδος ἦλθε σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν πάπα Ρώμης 'Ιννοκέντιο II (1130-1143); Δὲ φαίνεται πιθανόν, γιατὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀγωνιζόταν τότε νὰ στερεωθῆ στὸν παπικὸ θρόνο μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς ἰσχυρῆς ἰταλικῆς οἰκογένειας τῶν Frangipani καὶ τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου VI τοῦ Παχὺ (1081-1137) καὶ νὰ ἀπαλλαγῆ τοῦ ἀνταγωνιστῆ του πάπα 'Ανάκλητου II (1130-1138) ποὺ ὑποστήριζαν ἡ οἰκογένεια τῶν Pierleoni, ἀντιπάλων τῶν Frangipani, καὶ ὁ ρωμαΐκὸς ὄχλος, ἀγορασμένος μὲ τὸ χρῆμα τῶν Pierleoni[8].

---

5. Γεώργιος Σχολάριος, Εἰς τὸ γένος τῶν Μελισσηνῶν, ΝΕ 1 (1904), σ. 192-3.
6. Γεώργιος Σχολάριος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 192.
7. Γεώργιος Σχολάριος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 193.
8. 'Ο Γεώργιος Σχολάριος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 192, γράφει πὼς «ὁ 'Ιννοκέντιος II ποὺ τότε, τὸ 1124, διηύθυνε τοὺς οἴακες τῆς 'Εκκλησίας τῆς Ρώμης ὑπῆρξε συνίστορας τῆς ἐπανάστασης τοῦ Ναβάρδου»· ἀλλὰ πάπας Ρώμης ἀπ' τὸ 1124 ὡς τὸ 1130 ἦταν ὁ 'Ονώριος II καὶ ὁ 'Ιννοκέντιος II ἀρχιεράτευσε ἀπ' τὸ 1130 ὡς τὸ 1143. Κατὰ συνέπεια, ἂν τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἱστορικὰ γεγονότα, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Ρογῆρος Ναβάρδος εἴτε συνεργάστηκε μὲ τὸν 'Ονώριο II καὶ ὁ Γεώργιος Σχολάριος ἔκανε λάθος στὸ ὄνομα τοῦ τότε ποντίφηκα, εἴτε μόλις τὸ 1130 ἦλθε σὲ κάποια ἐπικοινωνία μὲ τὸν 'Ιννοκέντιο II, ποὺ δὲ φαίνεται πιθανόν, γιατὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκλογή του αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐγκατάλειψε τὴ Ρώμη γιὰ νὰ ζητήση ἄσυλο στὴ Γαλλία, κοντὰ στὸν προστάτη του Λουδοβίκο τὸν Παχύ, βλ. W. Cannon, Histoire du Christianisme, σ. 202-3.

Ὁ Νικηφόρος, καθὼς ἀπότυχε στὴν ἀποστολή του, «καὶ δὲν μπόρεσε νὰ ἐκπληρώση τὴν προσταγὴ τοῦ θείου του καὶ αὐτοκράτορα, νόμιζε πὼς ἦταν προσβολὴ καὶ ντροπὴ γι' αὐτὸν νὰ γυρίση πίσω στὸ Βυζάντιο», κ' ἔτσι, ἔπειτα ἀπὸ πολλὲς καὶ ἐπίμονες παρακλήσεις δέχτηκε νὰ παντρευτῆ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Ρογήρου Ναβάρδου, ἀπ' τὴν ὁποία ἀπόχτησε γιοὺς καὶ κόρες, ποὺ στὴν Ἰταλία ἀπ' τὴν παραφθορά, ἀπ' τὴ «στενότητα», ὅπως λέει ὁ Σχολάριος, τῆς ἰταλικῆς γλώσσας, ὀνομάστηκαν Κομνηνάτοι καὶ Μελίσσοι[9].

Ὁ Νικηφόρος δὲ φαίνεται νὰ ξαναγύρισε πιὰ στὸ Βυζάντιο καὶ θὰ πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη χρονολογία στὴν Ἰταλία.

64. Ἀλέξιος Κομνηνὸς Μελισσηνὸς

(γένν. περὶ τὸ 1100 - † ;)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κομνηνὸς Μελισσηνὸς γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 31 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1100.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1130[3], καὶ ἀπ' τὴν ἕνωση αὐτὴ προῆλθαν τρεῖς γιοί, ὁ Θεοφύλακτος 109, ὁ Μιχαὴλ 110 καὶ ὁ Νικόλαος 111 οἱ Μελισσηνοί[4].

---

9. Γεώργιος Σχολάριος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 193. Γιὰ τοὺς Κομνηνάτους καὶ Μελίσσους τῆς Ἰταλίας, δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ τίποτε, ἀλλὰ καὶ ὁ Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 1 (1904), σ. 197, ποὺ πάνω στὰ ἀνωτέρω θέματα συμβουλεύτηκε τοὺς Ἰταλοὺς καθηγητὲς C. O. Zuretti καὶ C. Garufi καὶ ὑποσχέθηκε «νὰ γράψη διὰ μακρῶν», δὲ φαίνεται νὰ ἐκπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσή του. Τοὺλ. στὸν Ν. Ἑλληνομνήμονα δὲν ἀναφέρεται τίποτε σχετικό.

64. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς μεγάλου θείου του Ἀλέξιου (α') 15 Κομνηνοῦ, ἀδελφοῦ τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης του Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13.

2. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ. 131: ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἰωάννης γεννᾷ Ἀλέξιον. Γεώργιος Σχολάριος, Εἰς τὸ γένος τῶν Μελισσηνῶν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 1 (1904), σ. 192 (βλ. Νικηφόρον Κομνηνὸν Μελισσηνὸν 63, ὑ. 2).

3. Καὶ ὁ ἀδελφός του Νικηφόρος 63 βλέπομε πὼς παντρεύτηκε μετὰ τὸ 1130.

4. Ὁ μὲν Γεώργιος Σχολάριος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 193, μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος ἀπόχτησε τοὺς τρεῖς ἀνωτέρω γιούς, οἱ δὲ Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ. 131, μᾶς λένε πὼς ὁ Ἀλέξιος ἀπόχτησε ἕνα γιό, τὸν Θεοδόσιον 202· καὶ οἱ δυό, ἔπειτα, πηγὲς συμφωνοῦν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 193 ὁ πρῶτος καὶ σ. 131 οἱ δεύτεροι, πὼς ὁ Θεοδόσιος 202 ἀπόχτησε δυὸ γιούς, τὸν καίσαρα Ἀλέξιον καὶ τὸν Μιχαήλ, τοὺς ἐπιλεγόμενους Στρατηγόπουλους, ποὺ μᾶς εἶναι καὶ ἀπὸ ἄλλες πηγὲς γνωστοὶ (Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 190· Ἀκροπολίτης, σ. 97, 120, 165, 171, 182, 185, 198· Παχυμέρης, τ. I, σ. 89, 137, 140· τ. II, σ. 52, 159, 188, 425). Κλίνω νὰ δεχτῶ τὴν πρώτη μαρτυρία, ἂν καὶ ἀσθενέστερη ἐκείνης τῶν Σφραντζῆ - Μελισσηνοῦ, γιατὶ ἀπὸ χρονολογικῆς πλευρᾶς δὲν εἶναι δυνατὸν ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Μιχαὴλ νὰ εἶναι ἔγγονοι τοῦ Ἀλέξιου, αὐτοῦ ἐδῶ ποὺ σκιαγραφοῦμε, ἀφοῦ ὁ δεύτερος ἀπ' αὐτούς, ὁ Μιχαήλ, πέ-

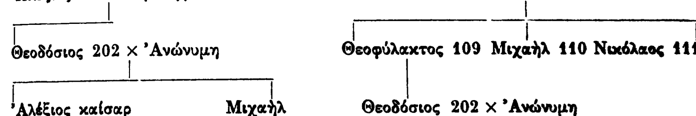
Μᾶς εἶναι ἄγνωστες οἱ χρονολογίες θανάτου τοῦ Ἀλέξιου καὶ τῆς γυναίκας του.

Καθὼς φαίνεται, ἡ γυναίκα τοῦ Ἀλέξιου ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Στρατηγοπούλων[5].

θανε σύμφωνα μὲ ἔγκυρη μαρτυρία τὸ 1302, τέσσερα χρόνια πρὶν ἀπ' τὸν πορφυρογέννητο Κωνσταντῖνο Παλαιολόγον († 1306), τὸν τριτότοκο γιὸ τοῦ Μιχαὴλ (η') Δούκα Ἄγγελου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου (Παχυμέρης, τ. II, σ. 425).

5. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ. 133-34: Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστόν τινας ἐκ τούτου τοῦ γένους τῶν Μελισσηνῶν καὶ Στρατηγοπούλους ἐπωνόμαζον, καὶ ἐν ταῖς χρονικαῖς ἱστορίαις οὕτως ἔγραφον τοὺς Μελισσηνοὺς Στρατηγοπούλους, δι' αἰτίαν τοιαύτην· τὸν γὰρ Ἀλέξιον καίσαρα τὸν Μελισσηνόν, τὸν καὶ τὴν ΚΠολιν ἐλευθερώσαντα ἐκ τῆς Λατίνων χειρός, Στρατηγόπουλον ἐπωνόμαζον διὰ τὴν μάμμην αὐτοῦ, καὶ ἔκτοτε τὸ ἐπίκλην τοῦτο εἴς τινας τοῦ γένους τούτου ἐπεκράτησε· Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τοὺς ἀνωτέρω ἡ μάμμη τοῦ Ἀλέξιου Μελισσηνοῦ Στρατηγόπουλου, καὶ ὡς τέτοιαν οἱ ἀνωτέρω σ. 131, θεωροῦν τὴν σύζυγο τοῦ Ἀλέξιου ποὺ σκιαγραφοῦμε, προερχόταν ἀπ' τὴν οἰκογένεια τῶν Στρατηγοπούλων:

Κατὰ Σφραντζῆν-Μελισσηνόν, σ. 131. Κατὰ Γεώργιον Σχολάριον, σ. 193·

Ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 194, μᾶς δίνει μιὰ ἄλλη αἰτία γιὰ τὴν ὁποίαν οἱ Μελισσηνοὶ προσονομάστηκαν Στρατηγόπουλοι· γράφει πὼς τὸν «γενέτην» τῶν Ἀλέξιου καὶ Μιχαήλ, δηλ. τὸν Θεοδόσιον 202, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (γ') Δούκας Βατάτζης τὸν εἶδε ἐπιδέξιο καὶ τολμηρὸ στὶς μάχες κατὰ τοῦ ἐχτροῦ, γιὰ τὸ νεαρὸ τῆς ἡλικίας του, ἀντὶ στρατηγὸ τὸν ἀποκάλεσε στρατηγόπουλο (=στρατηγάκι) καὶ ἀπ' αὐτὸ οἱ γιοί του ἐπονομάστηκαν Στρατηγόπουλοι. Ἀναγνωρίζει ὅμως πὼς ὑπῆρχε στὸ Βυζάντιο οἰκογένεια «ἰδιαίτερη» Στρατηγοπούλων, ἡ ὁποία μάλιστα δὲν ἦταν «ἀφανής». Μποροῦμε νὰ συμφιλιώσωμε τὶς δυὸ πληροφορίες, δεχόμενοι πὼς ἡ μάμμη τοῦ Θεοδόσιου 202 καὶ σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου, αὐτοῦ ποὺ σκιαγραφοῦμε, ἦταν ἀπ' τὴ γενιὰ τῶν «μὴ ἀφανῶν» Στρατηγοπούλων καὶ πὼς ὁ Θεοδόσιος 202 ἀποκαλοῦνταν ἀπ' τὸν Ἰωάννη (γ') στρατηγόπουλος τόσο γιὰ τὶς στρατιωτικές του ἀρετὲς ὅσο καὶ γιὰ τὴν προέλευση τῆς μάμμης του ἀπ' τὴ γενιὰ τῶν Στρατηγοπούλων. Ἂς προστεθῇ ἀκόμη—θὰ τὸ δοῦμε αὐτὸ ἀναλυτικὰ στὶς οἰκεῖες προσωπογραφίες—οἱ Ἀλέξιος καὶ Μιχαήλ, ἐνῶ σχεδὸν ἔπαυσαν νὰ λέγονται Μελισσηνοί, δὲν ἔπαυσε νὰ τονίζεται ἡ ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς καταγωγή τους καὶ νὰ λέγωνται Κομνηνοί· Ἀκροπολίτης, σ. 95: πέμπει τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον. Πρβλ. Μηλιαράκης, Νίκαια, σ. 392-93. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2756, σ. 1577:

Σφραγὶς κυροῦσα τὰς γραφὰς Ἀλεξίου
Στρατηγοπούλου καὶ Κομνηνῶν ἐκ γένους.

'Ο 'Αλέξιος Κ. Μ. 64 διετέλεσε μέγας δούξ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου[6].

65. 'Αλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1102 - † μεταξὺ 1161 - 1167)

'Ο 'Αλέξιος[1] Κομνηνὸς πρωτότοκος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς "Αννας Κομνηνῆς 32[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1102[3].

Μνηστεύτηκε τὸ 1118 τὴν Κατάη, κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Δαβὶδ II τοῦ 'Αναμορφωτῆ (1089 - 1125)[4], τῆς ὁποίας δὲ γνωρίζομε τὸ βυζαντινὸ ὄνομα.

'Ο γάμος δὲν πραγματοποιήθηκε παρὰ τὸ 1122 μὲ ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια καὶ σ' αὐτὸν παραστάθηκαν, ἐκτὸς ἀπ' τοὺς γονεῖς του καὶ ἄλλους συγγενεῖς, ἡ μάμμη του, ἡ χήρα αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη Δούκαινα, ὁ θεῖος του αὐτοκράτορας 'Ιωάννης (β') 34 καὶ ἡ νεαρὴ χήρα ἀδελφή του Εἰρήνη Δούκαινα 67, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του 'Ιωάννης Δούκας 66 παντρευόταν συγχρόνως μὲ αὐτόν[5].

---

6. Hoph, Chroniques Greco-romanes, σ. 536.

65. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του 'Αλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, 'Επιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς PG 133, στ. 1399: σὺ δὲ ὁ δραστήριος νοῦς, 'Αλέξιε...Χωνιάτης, σ. 125 καὶ 556· Κίνναμος, σ. 165 καὶ 210· Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 761.

3. Ἦταν ὅπως τὸ ὄνομά του δείχνει ὁ πρωτότοκος γιὸς τῆς "Αννας 32· αὐτὴ ἐδῶ παντρεύτηκε τὸ 1097 σὲ ἡλικία 14 χρονῶ καὶ δὲν πρέπει νὰ ἀπόχτησε παιδὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1100. 'Απ' τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ 'Αλέξιος μόλις τὸ 1118 ἀρραβωνιάστηκε, ὅταν θὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 16 χρονῶ. Ἔτσι ἡ γέννησή του μπορεῖ νὰ τεθῆ περὶ τὸ 1102.

4. Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 761: ἄρτι δ' ἐξελθόντι τὸν τῶν Μαγγάνων περίβολον προσυπαντῶσιν οἱ 'Αβασγοί· οὗτοι δ' ἦσαν οἱ τῇ ἐξ 'Αβασγίας κομισθείσῃ παιδὶ καὶ νυμφευομένῃ τῷ μείζονι τῶν υἱέων τοῦ Καίσαρος ἐκεῖθεν συναπεστάλησαν, καὶ ὑπηντηκότες ἐπηλάλαξάν τε καὶ προσεκύνησαν (κατὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ 'Ιωάννη β' 34 = 15. VIII. 1118). Πρβλ. M. Brosset, Histoire de Georgie, τ. I, σ. 360· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 5· A. Vasiliev, The Fondation of the Empire of Trebizond, Speculum 11 (1936), σ. 4.

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, 'Επιθαλάμιος τοῖς τοῦ καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1397-1406. Σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τοῦ γάμου ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 5, ὑ. 10, τὸν τοποθετεῖ μετὰ τὸ 1118· ὁ Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 261, λέει ἀόριστα πὼς ἔγινε στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ιωάννη (β') 34· ἡ S. De Jongh, σ. 31, ὑ. 5, τὸν τοποθετεῖ περὶ τὸ 1120· ὁ E. Kurtz, Uned, Texte, BZ 16 (1907), σ. 86, καὶ ὁ Δημ. Πολέμης, The Doukai, ἀριθ. 78, σ. 113, τὸν τοποθετοῦν τὸ 1122, χρονολογία ποὺ

'Ο 'Αλέξιος Κ. κατὰ ἕνα διάστημα ποὺ δὲ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε, διορίστηκε πραίτωρ 'Ελλάδος καὶ Πελοποννήσου ἢ ἀνθύπατος 'Ελλάδος, ὅπως μὲ ρητορικὴ ἄδεια τὸν λέει ὁ ἀρχιεπίσκοπος 'Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, καὶ ἄφησε τέτοιες ἐντυπώσεις, ποὺ οἱ κάτοικοι ἔδοσαν σ' αὐτὸν τὴν προσωνυμία: ὁ Δίκαιος, «ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες στὸν 'Αριστείδη».

Ὅταν οἱ κάτοικοι στὶς μεταξύ τους συζητήσεις ἀνάφερναν τὸ ὄνομά του, δὲν ἦταν ἀνάγκη νὰ προσθέσουν σ' αὐτό, τό: «ὁ Κομνηνός», ἢ νὰ ποῦν «ὁ γιὸς τῆς σοφῆς καισάρισσας "Αννας 32» ἢ «ὁ ἐγγονὸς τοῦ βασιλέα 'Αλέξιου (α') 15» ἢ «ὁ ἀνεψιὸς τοῦ 'Ιωάννη (β') 34» ἢ «ὁ πρωτεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ (α') 81» ἢ «αὐτὸς ποὺ ἀργότερα ἔγινε μέγας δούξ» ἢ «ὁ ἀνθύπατος τῆς 'Ελλάδος», ἀρκεῖ ἁπλὰ νὰ ἔλεγαν 'Αλέξιος «ὁ Καλός, ὁ 'Αγαθός, ὁ Δίκαιος», γιὰ νὰ καταλάβῃ ἀμέσως αὐτὸς ποὺ ἀκούει πὼς ὁ συνομιλητὴς δείχνει μὲ τὸ δάχτυλο τὸν 'Αλέξιο Κ. 65[5α].

«'Η φήμη του καὶ ἡ δόξα του ὡς ἀνδρὸς δίκαιου καὶ καλοκάγαθου, μέχρι καὶ τώρα ἀκόμη ἀπὸ ὅλων τῶν πολιτῶν τὰ στόματα ἀναφέρεται»,[5β] λέει ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης περὶ τὸ 1201/2 στὴν προσφώνησή του πρὸς τὸν τότε μέγαν δοῦκα Μιχαὴλ τὸν Στρυφνόν, σύγγαμβρον τοῦ αὐτοκράτορα 'Αλέξιου (γ') "Αγγελου Κομνηνοῦ 180[5γ].

μοῦ φαίνεται καὶ ἡ προσφυέστερη, γιατὶ μόνο τότε ὁ 'Ιωάννης (β') 34 ἀνάσανε ἀπὸ ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχτροὺς (=Πετσενέγκους) καὶ μπόρεσε νὰ προβῇ σὲ στέψεις καὶ σὲ γάμους, βλ. καὶ 'Αλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 4. 'Ο Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 40, ἑλλην. μετάφρ., σ. 399, μοιάζει νὰ πιστεύῃ πὼς ὁ 'Επιθαλάμιος τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου γιὰ τοὺς γιοὺς τοῦ Βρυέννιου συνετέθη, ἐνῷ ζοῦσε ἀκόμη ὁ 'Αλέξιος (α') 15, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἕνα λάθος, γιατὶ στὸν ἐπιθαλάμιο ἡ γυναίκα του Εἰρήνη Δούκαινα ἀναφέρεται ὡς πρώην βασίλισσα, «πὼς προηγουμένως πάνω στοὺς Ἕλληνες εἶχε βασιλεύσει».

5α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α', ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Προσφώνημα εἰς τὸν μέγαν δοῦκα τὸν Στρυφνόν, σ. 337-38: Τοιοῦτος ἦν ὁ μακαριστὸς ἐκεῖνος καὶ ὄντως εὖ γεγονώς. Ὅθεν ὡς 'Αριστείδης παρ' Ἕλλησι, οὕτω καὶ αὐτὸς παρ' ἡμῖν τὸν δίκαιον ἐπίκλησιν προσεκτήσατο· κἂν τις ποὺ μνησθεὶς ἐν ὁμιλίαις ἐκείνου φαίη τὸ ὄνομα οὐκ ἂν περὶ ὅτου λέγει σημανεῖ σαφῶς τῷ προσδιαλεγομένῳ, κἂν τὸν Κομνηνὸν προσθήσει, κἂν τὸν παῖδα τῆς σοφῆς καισαρίσσης, κἂν τῶν βασιλέων τοῦ μὲν ἔγγονον ἐρεῖ, τοῦ δὲ ἀδελφιδοῦν, τοῦ δὲ αὐτανέψιον ἢ μέγαν ἁπλῶς γεγονότα δοῦκα ἢ τῆς 'Ελλάδος ἀνθύπατον, εἰ μόνον δὲ τὸν καλὸν κἀγαθὸν ἢ δίκαιον ἐπονομάσει, εὐθὺς ἐναργέστατα τὸν ἄνδρα τῷ δακτύλῳ οἷον ὑποδείξας ἐγνώρισεν.

5β. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 336.

5γ. 'Ο Μιχαὴλ Στρυφνὸς εἶχε παντρευτῆ τὴν Θεοδώραν, ἀδελφὴν τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας, συζ. τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγ. Κ. 180· Zakos - Veglery, ἀριθ. 2748, σ. 1560-61· ἀριθ. 2748 bis, σ. 1561· ἀριθ. 2749, σ. 1562-63:

«Τὰ λόγια του καὶ τὰ ἔργα του, κατὰ τὸ διάστημα ποὺ κυβερνοῦσε τὶς ἑλληνικὲς πόλεις, μέχρι τώρα ἐξυμνοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἄλλοι μὲν γιατὶ τὰ εἶδαν καὶ ἄλλοι γιατὶ τὰ ἄκουσαν ἀπὸ κείνους ποὺ τὰ εἶδαν». «Παραθέτω», συνεχίζει, «ἕνα ἢ δυὸ ἀπ' τὰ καλὰ ποὺ εἶχε, γιὰ νὰ περιγράψω ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα. Ὁ ἀοίδιμος αὐτὸς ἄρχοντας εἶχε τὸ μεγάλο προτέρημα νὰ ἀπεχθάνεται καὶ νὰ καταδιώκη ἐκείνους ποὺ κρυφὰ καταλαλοῦσαν τοὺς συνανθρώπους τους γιὰ νὰ τοὺς δημιουργήσουν συμφορές. Πραγματικὰ αἰσθανόταν ἀηδία πρὸς τὴν ἀδικία καὶ τὸ νὰ πάρη κάτι ἀπ' τοὺς δυστυχισμένους καὶ τοὺς μισοπεθαμένους, τὸ θεωροῦσε πραγματικὴ τυμβωρυχία»[5δ].

«Τοὺς μητροπολίτες, ἐπισκόπους καὶ ἡγουμένους μοναστηριῶν τῆς περιοχῆς του, ὑπενθυμίζοντας σ' αὐτοὺς τὴν ὑποχρέωσή τους νὰ ζοῦν μιὰ ἁπλῆ ζωή, τοὺς ἐπέπληττε, καὶ τοὺς ἔλεγε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ ἔρχωνται συνεχῶς κοντά του καὶ νὰ συναναστρέφωνται τοὺς πλούσιους καὶ τοὺς ἰσχυρούς, περνώντας τὶς μέρες τους κοντά τους καὶ παραμελώντας τὴν κύρια καὶ πραγματικὴ ἀποστολή τους»[5ε].

«Ἦταν ἕνας αὐστηρὸς τιμωρὸς τῶν ἀξιωματούχων ἐκείνων ποὺ καταπίεζαν καὶ μαστίγωναν τοὺς φτωχοὺς καὶ τοὺς ἀδύνατους».

«Πῶς μπορεῖ κανείς, ρωτᾶ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, νὰ περιγράψη τὴν ὅλη πολιτεία αὐτοῦ τοῦ ἀντρός;»

«Στὶς χρυσὲς μέρες τῆς διακυβέρνησής του ὁλάκερη αὐτὴ ἡ γενιὰ τῶν ἀπομυζητῶν τοῦ μόχθου τῆς φτωχολογιᾶς, ποὺ θέριζε ἀπὸ κεῖ ποὺ δὲν ἔσπειρε καὶ κατάτρωγε σὰν σὲ ψωμὶ τὶς σάρκες τῶν δυστυχισμένων ἀγροτῶν, καταδιώχτηκε καὶ ρημάχτηκε».

«Ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ποὺ ἔμειναν κοντά του γιὰ τὴ διεκπεραίωση τῆς ὑπηρεσίας καὶ ποὺ ἔπαιρναν ὁρισμένο μισθὸ καὶ ποὺ λογοδοτοῦσαν γιὰ τὸ κάθε ξένο πράμα ποὺ ἔπαιρναν, σχεδὸν καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμη τὸ νερό, ὅλοι οἱ ἄλλοι σὰν ἁρπαχτικοὶ λύκοι τιμωρήθηκαν καὶ γιὰ νὰ κορέσουν τὴν πεῖνα τους

Δουκὸς μεγάλου Μιχαὴλ γραφῶν κῦρος
αὐγουσταδέλφης συζύγου Θεοδώρας.

P. Lemerle, Fonctionnaires et bureaux maritimes à Byzance, REB 19 (1961), σ. 266: δικαίῳ τοῦ τε περιποθήτου συγγάμβρου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ μεγάλου δουκὸς τοῦ θεοσώστου στόλου κῦρ Μιχαὴλ τοῦ Στρυφνοῦ....R. Guilland, Mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 228· RIB, σ. 546-47· Νικήτας Χωνιάτης, σ. 716· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 434· P. Lemerle κλπ., Actes de Lavra, I, Paris 1970, ἀριθ. 67, σ. 350· ἀριθ. 68, σ. 356-57.

5δ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 336-37.

5ε. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 337.

ἀναγκάστηκαν νὰ ριχτοῦν στὴν καλλιέργεια τῆς γῆς καὶ στὰ χειρωναχτικὰ ἔργα»[5ς].

Ὁ Ἀλέξιος Κ. μᾶς θυμίζει στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄλλους πρίγκιπες τῶν Κομνηνῶν, ὅπως τὸν Ἀδριανὸν Κ. 28 καὶ τὸν Γρηγόριον Πακουριανὸν τὸν Νεώτερον, τὸν σύζυγον τῆς Ἄννας Κ. 44.

«Ὁ μέγας αὐτὸς ἄντρας», ὅπως τὸν λέει ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, «ἀγαποῦσε πολὺ τὸ κυνήγι καὶ συνήθιζε, ὅπως καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, νὰ ψήνη τὰ θηράματά του στὴ φωτιά, κ' ἔπειτα ἀπὸ γυμναστικὲς ἀσκήσεις, νὰ κάθεται νὰ τρώγη τοὺς καρποὺς τοῦ δικοῦ του μόχθου»[5ζ]

Ἀπ' τὸν Μιχαὴλ Χωνιάτην ἀκόμη μαθαίνομε γιὰ τὸ μεγάλο πλοῦτο ποὺ κατεῖχε αὐτὸς ὁ πρίγκιπας τῆς περίβλεπτης γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν, καθὼς τόσο στενὴ συγγένεια τὸν συνέδεε μὲ τοὺς τρεῖς πρώτους μεγάλους Κομνηνοὺς αὐτοκράτορες[5η].

Ὁ Ἀλέξιος Κ. πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 ποὺ συνῆλθε σὲ μιὰ αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν κάτω ἀπ' τὴν προεδρεία τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81 καὶ ποὺ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀττικό, ὡς συμμεριζόμενο τὶς περὶ β ο γ ο μ ι λ ι σ μ ο ῦ ἀντιλήψεις τοῦ μοναχοῦ Νήφωνα[6].

Κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1156 ἔλαβε ἀπ' τὸν πρωτεξάδελφό του Μανουὴλ (α') 81 τὸν τίτλο τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο υ κ ό ς[7], ποὺ ὁ κάτοχός του ἀπ' τὸ 1087/8 (ἐπὶ βασιλείας Ἀλέξιου α' 15) μέχρι τὸ τέλος τῆς Αὐτοκρατορίας (1453) ἦταν ὁ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ναυτικῶν πολεμικῶν της δυνάμεων[8].

Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα στάλθηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα ξάδελφό του, τὴν ἄνοιξη τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου, ἐπικεφαλῆς στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν δυνάμεων, νὰ παράσχη βοήθεια στὸν Ἰωάννη Δούκα, τὸν μετέπειτα

5ς. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 337.

5ζ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 337: Ὁ δέ γε μέγας ἐκεῖνος ἀνήρ, θήρᾳ τὰ πολλὰ χαριζόμενος, ὄψον αὐτουργὸν καὶ ἥδιστον μετὰ γυμναστικοὺς ἱδρῶτας προσίετο·

5η. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 336: οὗ πλοῦτος καὶ γένος, οὕτως ὄντα περίβλεπτα ὡς ἐκ προσεχῶν τῆς βασιλείας ρυέντα πηγῶν,

6. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 638. Καὶ Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307· Banduri, Imperium Orientale, τ. II, σ. 916.

7. Χωνιάτης, σ. 125: στέλλεται δ' ἀντ' αὐτοῦ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ὁ τοῦ Βρυεννίου καίσαρος υἱός, ἐξάδελφος ὢν τῷ βασιλεῖ πρὸς μητρὸς καὶ τὴν τοῦ μεγάλου δουκὸς τιμὴν ἄρτι πρώτως περιζωσάμενος.

8. Βλ. E. Stein, Untersuchungen... (βλ. Ἰωάννην Κομνηνὸν 23, ὑ. 35), σ. 57· R. Guilland, Mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 222.

(ἀπὸ τοῦ 1176) μέγαν ἑταιρειάρχην[9], ποὺ ἀγωνιζόταν κατὰ τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου I (1154-1166), ἀλλὰ στὴν περίσταση αὐτὴ δὲ φάνηκε ἀντάξιος τῶν ἐλπίδων ποὺ ὁ αὐτοκρατορατορικός του ξάδελφος στήριξε σ' αὐτόν.

Ἐνῶ εἶχε ἐντολὴ τοῦ βασιλέα νὰ συναθροίσῃ καὶ ἄλλες δυνάμεις, κ' ἔπειτα νὰ πλεύσῃ στὴν Ἰταλία, αὐτὸς τράβηξε κατευθεῖαν γιὰ τὸ Βρεντήσιο (Brindisi). Κοντὰ σ' αὐτὸ οἱ δυὸ ἀρχηγοί, ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας - αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν ἕνας στρατηγὸς ἐξαίρετος[10] - εἶχαν τὴν ἀτυχία νὰ ἐγκαταλειφτοῦν ἀπ' τὸν καιροσκόπο σύμμαχο τῶν Βυζαντινῶν κόμητα τοῦ Loritello Ροβέρτο, ἀπ' τοὺς μισθοφόρους ἱππεῖς ποὺ εἶχαν ἐπιστρατευτῆ στὴν Ἀγκώνα τῆς Ἰταλίας, καθὼς δὲν ἱκανοποιήθηκε τὸ αἴτημά τους γιὰ αὔξηση τῶν ἀποδοχῶν τους, καὶ ἀκόμη ἀπὸ μιὰ μοίρα Κελτῶν μισθοφόρων, ἴσως Νορμανδῶν, ποὺ αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι προσχώρησαν μάλιστα στὶς τάξεις τοῦ Γουλιέλμου I.

Μετὰ κάποιες ἐπιτυχίες τῶν Βυζαντινῶν, ὁ βασιλέας τῆς Σικελίας, γιὰ νὰ μὴ προλάβουν καὶ φτάσουν ἐνισχύσεις ἀπ' τὸ Βυζάντιο, ἀποφάσισε ξαφνικὰ νὰ δώσῃ τὴν κρίσιμη μάχη στὶς 28 τοῦ Μάη τοῦ 1156, ποὺ σ' αὐτὴ οἱ Βυζαντινοὶ νικήθηκαν κατακράτος καὶ ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἀπὸ Νορμανδοὺς ποὺ εἶχαν στασιάσει κατὰ τοῦ Γουλιέλμου I ἔπεσαν στὰ χέρια αὐτοῦ τοῦ τελευταίου· μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας μέγας δοὺξ Ἀλέξιος καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας[11].

Οἱ πρῶτες ἐπιτυχίες ποὺ εἶχαν στὴν Ἰταλία ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας ἐνέπνευσαν κάποιον ποιητὴ τῆς αὐλῆς, νὰ ἀφιερώσῃ στὸν πρῶτο ἀπ' αὐτοὺς ἕνα μέρος τῆς σύνθεσής του, ποὺ σ' αὐτὸ μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος, «ὁ πρωτότοκος γιὸς τῆς πορφυρόβλαστης (Ἄννας Κ. 32) καὶ τοῦ πολὺ σοφοῦ καίσαρα τῶν καισάρων (Νικηφόρου Βρυέννιου), αὐτὸς ὁ φο-

9. Βλ. P. Karlin - Hayter, 99. Jean Doukas, B 42 (1972), σ. 259-65.

10. Χωνιάτης, σ. 125: καὶ ὁ Δούκας Ἰωάννης, ἀνὴρ ἑρμαϊκὸς ὁμοῦ καὶ ἀρεϊκός, οἷα παιδευμάτων ἐλευθερίων οὐκ ἄκρῳ λιχανῷ γεγευμένος καὶ γένους εὖ ἔχων καὶ μεθόδων ἴδρις στρατηγικῶν.

11. Κίνναμος, σ. 164-69· Χωνιάτης, σ. 125· Annales Casinenses, MGH, SS., τ. XIX, σ. 311, ὅπου ἡ χρονολογία τῆς μάχης· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 831· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 202-3. Γιὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Ἀλέξιου, βλ. τὶς παρατηρήσεις τοῦ Κίνναμου, σ. 165 καὶ 169. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 368-70· R. Guilland, Mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 226, καὶ Recherches, τ. I, σ. 549, ὅπου ὅμως συγχέει τὸν Ἀλέξιον Κομνηνόν, τὸν γιὸ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, μὲ τὸν Ἀλέξιον Δούκαν 119, γιὸ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας 67, δούκα τοῦ Δυρραχίου, ποὺ ὁ Γεώργιος Τορνίκης τοῦ ἀπηύθυνε μιὰ ἐπιστολή, βλ. Εἰρήνην Δούκαιναν 67, ὑ. 14.

βερὸς μύστης τοῦ Ἄρη, τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου, ὁ πολεμιστὴς στρατάρχης, πυρπόλησε, σκότωσε καὶ βούλιαξε τοὺς ἅρπαγες (Νορμανδούς). Ναυμάχησε, μὲ μυαλὸ καὶ τόλμη, καὶ ἔπλεξε τρίπλοκη καταστροφὴ στοὺς τρισάθλιους ἐχτροὺς καὶ πικρὸ θαλασσινὸ νερὸ τοὺς πότισε· ἔτσι ἁρμόζει στοὺς ναυτικούς, τὴν ἀγαπημένη τους ἁλμύρα πίνοντας νὰ πεθαίνουν»[11α].

Πολλὲς φορὲς οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς καὶ πανηγυριστὲς δὲ διστάζουν γιὰ νὰ κολακεύσουν τοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας, νὰ μεταβάλουν τὴν πιὸ φοβερὴ ἧττα καὶ καταστροφὴ σὲ μιὰ λαμπρὴ νίκη[11β].

Ἡ πραγματικότητα ἦταν ἄλλη ἀπ' αὐτὴ ποὺ μᾶς λέει ὁ πανηγυριστής.

Ἡ μεγάλη νίκη τοῦ Γουλιέλμου I τῆς Σικελίας στὸ Βρεντήσιο κατάστρεψε, «ὅπως λέει ὁ ἱστορικὸς τῶν Κομνηνῶν, μέσα σὲ μιὰ μόνο μέρα τὶς κτήσεις ποὺ εἶχαν πετύχει νὰ συστήσουν οἱ Βυζαντινοὶ στὴν Ἰταλία»[12], καὶ ὑπεύθυνοι γι' αὐτὴ τὴν καταστροφὴ θεωρήθηκαν στὸ Βυζάντιο ὁ Ἀλέξιος καὶ ὁ Δούκας[13].

Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας τους, οἱ δυὸ αὐτοὶ τελευταῖοι, ἂν πιστεύσωμε τὸν Κίνναμο, ὑπῆρξαν καὶ πάλι ὑπεύθυνοι γιὰ τὴν κακὴ ἔκβαση τῶν ὑποθέσεων καὶ διεκδικήσεων τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Ἰταλία· γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν ταχύτερη ἀπολευτέρωσή τους ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία, θυσίαζαν τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδας τους καὶ μὲ τὴν τακτικὴ τους ἐξυπηρετοῦσαν τὴν πολιτικὴ τοῦ Γουλιέλμου I.

11α. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 747-748:

Ἄρεος μύστα φοβερέ, πολεμιστὰ στρατάρχα,
Καὶ πυρπολεῖς τοὺς ἅρπαγας καὶ κτείνεις καὶ βυθίζεις.
Τοῦ πρώτου κλάδου τοῦ κλεινοῦ τῆς πορφυροβλαστήτου,
Καὶ τοῦ κατ' ἄκρον καὶ σοφοῦ καὶ Καίσαρος Καισάρων,
Μετὰ γενναίας καὶ φρενὸς καὶ τόλμης ναυμαχοῦντος,
Καὶ τρίπλοκον τὸν ὄλεθρον τοῖς τρισαθλίοις πλέκεις,
Καὶ τῆς Μερρᾶς πικρότερον τούτου ποτίζεις ὕδωρ·
Ἐχρῆν γὰρ τοὺς θαλαττουργοὺς καὶ τοὺς ἁλμυροβίους
Ἅλμην πιόντας ποθεινὴν οὕτω λιπεῖν τὸν βίον, κτλ.

Ἡ S. De Jongh, σ. 49-50, ὑ. 7, φρονεῖ πὼς αὐτοὶ οἱ στίχοι ἀναφέρονται στὸν Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 124, τὸν γιὸ τῆς Μαρίας Κ. 75 καὶ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ· ἀλλὰ εἶναι λάθος, γιατὶ ἀπὸ πουθενὰ δὲν εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ καισαρόπαις Ἀνδρόνικος Κ. 124 πῆρε μέρος στὴ ναυμαχία τῆς 28ης τοῦ Μάη τοῦ 1156, ἐνῶ ἀντιθέτως μᾶς εἶναι αὐτὸ γνωστὸ γιὰ τὸν Ἀλέξιο Κ. τὸν γιὸ τῆς Ἄννας Κ. 32 καὶ τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Βρυέννιου, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 11.

11β. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 528.

12. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 370.

13. Κίνναμος, σ. 169. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 370.

Ὁ Μανουὴλ (α') 81 ἀναγκάστηκε νὰ τοὺς ἀποστείλη μιὰ αὐστηρὴ καὶ ἐπιτιμητικὴ ἐπιστολὴ ποὺ σ' αὐτὴ τόνιζε τὴ μ ι κ ρ ό ν ο ι ά τους, τὶς εὐθύνες τους γιὰ τὴ συμφορὰ τοῦ Βρεντησίου καὶ τοὺς ρωτοῦσε, πότε εἶναι καλύτερο νὰ δοῦν τὴν πατρίδα, ὅταν ἐπιβληθῆ στὴν Ἰταλία καὶ Σικελία ἡ βυζαντινὴ κυριαρχία, ὁπότε θὰ γυρίσουν τιμημένοι, ἢ ὅταν χωρὶς τίποτε νὰ λάβουν ἢ νὰ δώσουν, ταπεινωμένοι ἀνακληθοῦν[14].

Τελικὰ ἀναγκάστηκε ὁ Μανουὴλ (α') 81 νὰ συνάψη στὶς ἀρχὲς τοῦ 1158 εἰρήνη μὲ τοὺς Νορμανδούς, νὰ ἀναγνωρίση ὡς ρ ή γ α τὸ Γουλιέλμο I καὶ νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Ἰταλία.

Οἱ λεπτομέρειες τοῦ συμφώνου μᾶς εἶναι ἄγνωστες. Σύμφωνα μὲ τὶς διηγήσεις τοῦ Χωνιάτη καὶ τοῦ Κίνναμου, βλέπομε πὼς ὁ Γουλιέλμος ὑποχρεώθηκε νὰ ἀπολευτερώση τοὺς αἰχμαλώτους τῆς μεγάλης νίκης του τοῦ 1156 - πρῶτο μεταξύ τους τὸν μ έ γ α ν δ ο ύ κ α Ἀλέξιον - ἀλλὰ κράτησε στὴ σκλαβιὰ τοὺς Ἕλληνες μεταξουργοὺς τῆς Κορίνθου καὶ τῶν Θηβῶν ποὺ τὸ 1147 εἶχε ἀπαγάγει καὶ μεταφέρει στὸ Παλέρμο ὁ πατέρας τοῦ Γουλιέλμου I, ὁ Ρογῆρος II (1101-1154).

Ἐπίσης ὁ Γουλιέλμος ὑποχρεώθηκε νὰ εἶναι σύμμαχος τοῦ Μανουὴλ (α') στὶς ἐπιχειρήσεις ποὺ αὐτὸς ὁ τελευταῖος θὰ ἔκανε στὴ Δύση, προφανῶς σὲ ἀγῶνα του κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου I τοῦ Βαρβαρόσσα (1152-1190), τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ ἄλλοτε συμμάχου του Κονράδου III (1138-1152)[15].

Ἔτσι ὁ Ἀλέξιος ἔφτασε τὸ 1158 στὴν ΚΠολη.

Ὁ Μανουὴλ (α') 81 μετὰ τὸ θάνατο τῆς πρώτης γυναίκας του Εἰρήνης τῆς Ἀλαμανικῆς γιὰ νὰ ἔχη ὑποχείριο τὸ λατινικὸ πριγκιπάτο τῆς Ἀντιόχειας, ἀπόρριψε τὸ συνοικέσιο μὲ τὴ Μελισσάνθη, τὴν ἀδελφὴ τοῦ κόμητα τῆς Τρίπολης Ραϋμόνδου III (1152-1187), ποὺ κατὰ αἴτησή του τοῦ εἶχε προτείνει ὁ βασιλέας τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνος III (1143-1163), καὶ ἦλθε σὲ μυστικὲς συνεννοήσεις μὲ τὴν πριγκίπισσα τῆς Ἀντιόχειας Κωνσταντία (1130-1163) γιὰ νὰ παντρευτῆ τὴν κόρη της Μαργαρίτα - Κωνσταντία (αὐτὴ ποὺ στὸ Βυζάντιο πῆρε τὸ ὄνομα Μαρία)[16].

Σὲ ἐκτέλεση αὐτοῦ τοῦ σχεδίου, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1161, στάλθηκε στὴν Ἀντιόχεια μιὰ πρεσβεία γιὰ νὰ παραλάβη τὴ νύφη· ἐπικεφαλῆς αὐτῆς τῆς

14. Κίνναμος, σ. 172-3.

15. Κίνναμος, σ. 175· Χωνιάτης, σ. 129-30. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 380-81· Ἄμαντος, τ. Β', σ. 348-49.

16. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 876· ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ. II, σ. 247-48· Κίνναμος, σ. 208-10. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 522.

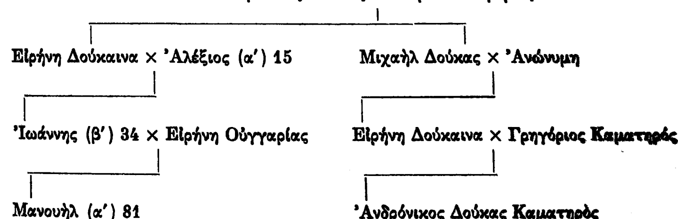
πρεσβείας ὁρίστηκε ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ Ἀλέξιος μὲ συνοδοὺς τὸν σ ε β α σ τ ὸ ν Νικηφόρον Βρυέννιον, σύζυγον τῆς Εἰρήνης Κοντοστεφανίνας Κομνηνῆς 136 καὶ τὸν σ ε β α σ τ ὸ ν Ἀνδρόνικον Δούκαν Καματηρόν, ἔπαρχο τῆς πρωτεύουσας (πατέρα τῆς μετέπειτα αὐτοκρατόρισσας Εὐφροσύνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ Ἀλέξιου γ' Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180)[17].

Ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ Ἀλέξιος καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς πρεσβείας, καθὼς ἔφτασαν στὴν Ἀντιόχεια, συναντήθηκαν ἐκεῖ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1161 μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνο III ποὺ ἐρχόταν ἀπ' τὴν Τρίπολη τῆς Συρίας, μετὰ τὸ ναυάγιο τοῦ συνοικεσίου μὲ τὴ Μελισσάνθη τῆς Τρίπολης.

Ὁ βασιλέας τῆς Ἱερουσαλὴμ μὲ ἔκπληξη καὶ γιὰ πρώτη φορὰ πληροφορήθηκε τὸ παιχνίδι τῆς βυζαντινῆς διπλωματίας γιὰ σύναψη αὐτοκρατορικοῦ συνοικεσίου μὲ τὴν αὐλὴ τῆς Ἀντιόχειας. Ὁ σεμνὸς ἐκεῖνος ἡγεμόνας, ποὺ σὲ λίγο μέσα στὸ ἄνθος τῆς νιότης του ἐπρόκειτο νὰ ἐγκαταλείψη τὴ ζωή, δυσαρεστήθηκε πολὺ γιὰ τὸ νέο ποὺ ἔμαθε στὴν Ἀντιόχεια, ἀλλὰ ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ Ἀλέξιος τοῦ δήλωσε ἀπερίφραστα πὼς εἶχε ὅλη τὴν πληρεξουσιότητα νὰ κλείση τὸ συνοικέσιο τῆς κόρης τῆς Κωνσταντίας μὲ τὸν κύριό του.

Ἦταν μάταιο ποὺ προσπάθησε νὰ ἐναντιωθῆ σ' αὐτὸ τὸ γάμο· ἄφησε στὸ τέλος ἀναγκαστικὰ νὰ συντελεστῆ αὐτὴ ἡ ἕνωση, καθὼς δὲ μποροῦσε νὰ τὴν ἐμποδίση, καὶ ἡ νεαρὴ πριγκίπισσα Μαργαρίτα - Κωνσταντία, ἡ κατόπιν Μαρία, ἀναχώρησε σὲ λίγο πάνω στὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγό, μαζὶ μὲ τὸν Ἀλέξιο καὶ τοὺς ἄλλους πρέσβεις, γιὰ τὴν ΚΠολη[18].

17. Κίνναμος, σ. 210. Γιὰ τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 238 καὶ 242· γιὰ τὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν Καματηρόν, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 98, σ. 126· ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν δευτεροεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ (α') 81, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κίνναμος, ἔνθ' ἀνωτ., τὸν λέει «συγγενῆ τοῦ βασιλέα»:

18. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 876· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 247-48· Κίνναμος, σ. 210. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 522-23.

Μετὰ τὴ χρονολογία τοῦ 1161 δὲν ἔχομε καμιὰ εἴδηση γιὰ τὸν 'Αλέξιο ποὺ σκιαγραφοῦμε· εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 59 περίπου χρονῶ. Τὸ 1167 διορίστηκε μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ τοῦ στόλου ὁ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος 135, ἀνεψιὸς τοῦ 'Αλέξιου, ὡς γιὸς τῆς πρωτεξαδέλφης του "Αννας Κομνηνῆς 77[19]. Ἴσως ὁ 'Αλέξιος νὰ πέθανε κατ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ἢ καὶ λίγο πρίν, καθὼς δὲν ἀναφέρεται πιὰ στὶς πηγές.

Δὲν εἶναι βέβαιο - ἀλλὰ δὲ μποροῦμε καὶ νὰ τὸ ἀποκλείσωμε[20] - ἂν μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ μητροπολίτη τῆς Φιλιππούπολης Μιχαὴλ τοῦ 'Ιταλικοῦ ἀπευθύνεται σ' αὐτόν· ἡ ἐπιστολὴ πραγματεύεται ἕνα ζήτημα καθαρὰ φιλολογικὸ καὶ γραμματικό[21].

'Ο 'Αλέξιος Κομνηνὸς ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Κατάη τῆς Γεωργίας τὸ πιὸ λίγο δυὸ γιούς, τὸν Δαβὶδ Κομνηνὸν 112[22] καὶ τὸν 'Ανδρόνικον Κομνηνόν 113[23].

'Η γυναίκα του Κατάη τῆς Γεωργίας ἐπέζησε τοῦ 'Αλέξιου. Τὴ συναντᾶμε κατὰ τὸ μήνα Αὔγουστο τοῦ 1185, ὅταν οἱ Νορμανδοὶ τοῦ Γουλιέλμου II (1166-1189) τῆς Σικελίας πολιορκοῦσαν τὴ Θεσσαλονίκη.

Δοὺξ τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν ὁ γιός της Δαβὶδ Κ. 112· καθὼς αὐτὸς δείχτηκε ἕνας ἀνάξιος κυβερνήτης καὶ στρατηγὸς καὶ σχεδὸν προδότης, ὁ αὐτοκράτορας 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87 μυρίστηκε τὰ πράματα, καὶ σὲ ἀντεκδίκηση, συνέλαβε στὴν ΚΠολη τὴ μητέρα τοῦ προδότη - γιατὶ ἔτσι ἀξίζει νὰ τὸν ποῦμε - Κατάη τῆς Γεωργίας καὶ τὸ νεώτερο ἀδελφό του 'Ανδρόνικο Κομνηνὸ 113, χωρὶς σὲ τίποτε προσωπικὰ νὰ φταῖνε[24].

---

19. Χωνιάτης, σ. 208.

20. 'Ο M. Treu, B 24 (1895), σ. 8-9, πρότεινε νὰ συνταυτισθῇ ὁ δέχτης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Μιχαὴλ 'Ιταλικοῦ, βλ. κατωτέρω ὑ. 21, μὲ τὸν γιὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς "Αννας Κομνηνῆς 32, ἀλλὰ ὁ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 215, ὑ. 1, παρατήρησε πὼς «τίποτε μέσα στὴν ἐπιστολὴ δὲν δικαιολογεῖ μιὰ τέτοια εἰκασία». Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχνᾶμε πὼς ὁ Μιχαὴλ 'Ιταλικὸς ἦταν ἕνας λόγιος τῆς πνευματικῆς αὐλῆς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας καὶ τῆς "Αννας Κομνηνῆς 32 καὶ πὼς ὁ πιὸ σχετικὸς πρὸς αὐτὲς ἀπ' τοὺς φέροντες τὸ ὄνομα 'Αλέξιος Κομνηνὸς συγχρόνους των, ἦταν ὁ 'Αλέξιος Κομνηνὸς ποὺ ἐδῶ σκιαγραφοῦμε.

21. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, ἐκδ. P. Gautier, σ. 215-18: Πρὸς 'Αλέξιον τὸν Κομνηνὸν περὶ τῆς «ὁμαίμων» φωνῆς ἐρωτήσαντα. (Χρονολογία καὶ τόπος ὅπου γράφτηκε ἡ ἐπιστολή: Φιλιππούπολις μετὰ τὸ 1143, βλ. αὐτόθι, σ. 213).

22. Βλ. Δαβὶδ Κομνηνὸν 112, ὑ. 2.

23. Χωνιάτης, σ. 556.

24. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις Θεσσαλονίκης, σ. 72, ἐκδ. Κυριακίδη· σ. 480, ἐκδ. Bonn· Χωνιάτης, σ. 415.

'Η κακότυχη χήρα τοῦ 'Αλέξιου Κ. καὶ ὁ γιός της 'Ανδρόνικος Κ. 113, ρίχτηκαν τότε στὶς φυλακὲς καὶ ἀπειλοῦνταν μὲ θάνατο[25].

'Η κακοδαιμονία τους δὲν κράτησε γιὰ πολύ, γιατὶ σὲ λίγο ὁ τ ύ ρ α ν ν ο ς 'Ανδρόνικος (α') 87 ἔπεσε καὶ ἡ Κατάη καὶ ὁ γιός της ἀπόχτησαν τὴν ἐλευθερία τους. 'Απὸ τότε χάνονται τὰ ἴχνη τῆς Κατάης. 'Η χρονολογία τοῦ θανάτου της μᾶς εἶναι ἄγνωστη.

'Ο Μιχαὴλ Χωνιάτης περὶ τὸ 1201/2 μᾶς πληροφορεῖ πὼς τότε δὲ σώζονταν πιὰ ἀπόγονοι τοῦ 'Αλέξιου Κ.[26] Εἶναι φανερὸ πὼς τόσο ὁ Δαβὶδ Κ. 112, τοῦ ὁποίου τὰ ἴχνη χάνομε ἀπ' τὸν Αὔγουστο τοῦ 1185, ὅσο κι ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 113 κι ὁ γιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου 'Αλέξιος Κ. 203 ποὺ τυφλώθηκαν ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (β') "Αγγελο 183, δὲ βρίσκονταν πιὰ στὴ ζωή.

66. 'Ιωάννης Δούκας

(γένν. περὶ τὸ 1103 - † μετὰ τὸ 1173)

'Ο 'Ιωάννης[1] Δούκας[2] νεώτερος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς "Αννας Κομνηνῆς 32[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1103[4].

---

25. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ.· Χωνιάτης, σ. 415.

26. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α', Προσφώνημα κτλ. (βλ. ἀνωτ. ὑ. 5α), σ. 336: μηδὲ τῇ διαδοχῇ τοῦ γένους (τὸν 'Αλέξιον Κ. 65) συμπαρατείναντα,

66. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου του 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 6, ὡς καὶ ἐκεῖνο τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του 'Ιωάννη (β') Κομνηνοῦ 34.

2. Δὲν φέρει τὴν ἐπωνυμία Βρυέννιος ἢ Κομνηνὸς ἀπ' τὴ μητέρα του, ὅπως ὁ ἀδελφός του 'Αλέξιος 65, ἀλλὰ τὴν ἐπωνυμία Δούκας ἀπ' τὴν ἐκ μητρὸς μάμμη του Εἰρήνη Δούκαινα: Θεόδωρος Πρόδρομος, 'Επιθαλάμιος τοῖς τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1399: Καὶ σὺ δὲ ὁ τῆς Δουκικῆς ρίζης ὅρπηξ ὁ Χαριτώνυμος, 'Ανωνύμου, 'Επὶ ἐγχειρίῳ....τοῦ 'Ι. Χριστοῦ γεγονότι παρὰ τοῦ Δούκα κυροῦ 'Ιωάννου τοῦ υἱοῦ τοῦ καίσαρος ἐκείνου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 63, σ. 30· Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς τὸν ἀποιχόμενον Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, VV 17 (1910), σ. 303: 'Αλλ' ὅ γε μεγαλόφρων Δούκας καὶ εὐγενής....Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253, καὶ ἔκδ. Στ. Σάκκου, «'Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 154: τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κυροῦ 'Ιωάννου τοῦ Δούκα, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀοιδίμου καίσαρος τοῦ Βρυεννίου·

3. Θεόδωρος Πρόδρομος, 'Επιθαλάμιος, ἔνθ' ἀνωτ.· 'Ανωνύμου, 'Επὶ ἐγχειρίῳ..... ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 63 σ. 31 :

κατάργυρόν σου πρὶν τόπον χρυσῷ στέφω,
Νικηφόρου καίσαρος εὐτυχοῦς γόνος
πορφυροφυοῦς ἐξ "Αννης 'Ιωάννης.

Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ.· Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ.

4. 'Ο ἀδελφός του 'Αλέξιος Κομνηνὸς 65 ποὺ γεννήθηκε τὸ 1102, δὲν ἦταν παρὰ πολὺ

Παντρεύτηκε τὸ 1122, ταυτόχρονα μὲ τὸν ἀδελφό του 'Αλέξιο Κομνηνό 65[5], μιὰ πριγκίπισσα κάποιας χώρας τοῦ Καυκάσου, ποὺ τὸ 1118 σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία ἦλθε στὸ Βυζάντιο[6], ὅπου ἔλαβε τὸ ὄνομα Θεοδώρα, καὶ ἀνατράφηκε ἀπ' τὴν αὐγούστα Εἰρήνη Δούκαινα καὶ τὴν πεθερά της "Αννα Κομνηνή 32[7].

'Η Θεοδώρα ποὺ ἦταν μιὰ γυναίκα «πολυθρύλητη γιὰ τὴν ὀμορφιά της καὶ γιὰ τὶς ἀρετές της καὶ κατοικία κάθε λογῆς ἀγαθοῦ»[8], πέθανε τὸ 1138[9], ἐνῶ ὁ ἄντρας της ἀπουσίαζε σὲ ἐκστρατεία στὸν Σαγγάριο[10], ἀφοῦ λίγο πρὶν πεθάνῃ ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Αἰκατερίνη[10α].

λίγο πιὸ μεγάλος ἀπ' τὸν 'Ιωάννη. Βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, 'Επιθαλάμιος, ἔνθ' ἀνωτ., στ. 1400. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 32, ὑ. 9.

5. Βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 65, ὑ. 5.

6. "Ισως μαζὶ μὲ τὴν Κατάη τῆς Γεωργίας, τὴ μνηστὴ τοῦ 'Αλέξιου 65, βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 65, ὑ. 4. Γιὰ τὴν καταγωγή της ἀπ' τὸν Καύκασο, βλ. Θεόδωρον Πρόδρομον, 'Επιτάφιος τῇ γυναικὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, κυρᾷ Θεοδώρᾳ, ἐκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 72. Σχετικὰ μὲ τὴν καταγωγή της ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 88, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 383, στίχ. 24-5, λέει:

ἡρωϊκὴ κήπευσις ἐξήνεγκέ σε
καὶ ρίζα βασίλειος ἐβλάστησέ σε

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 92, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 383, στίχ. 36-44.

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 92, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 387, στίχ. 179-81:

ἀλλ' ὦ περιθρύλλητε τῷ κάλλει γύναι,
ταῖς ἀρεταῖς δὲ κοσμιωτέρα πλέον
καὶ παντὸς ἁπλῶς ἀγαθοῦ κατοικία,

καὶ αὐτόθι, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 88, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 383, στίχ. 22-3 καὶ 26-7:

ὦ θήλεος κόσμημα, καλῶν ἑστία
καὶ δῶρον ὄντως τοῦ θεοῦ Λόγου μέγα,
....
τὴν ἡμερίδα τὴν καλὴν καὶ κοσμίαν·
ἓν τοῦτο καλόν, ἡ γενικὴ σεμνότης·

9. Εὔστοχα ὁ E. Kurtz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 85, τοποθέτησε τὸ θάνατό της σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία (1138).

10. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 89, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 384, στίχ. 66-9

ὁ μὲν γὰρ εἰς νόμιμον ἐλθών σοι λέχος,
ὁ πάντα καλὸς καὶ γλυκὺς 'Ιωάννης,
ὑπὲρ τὸν "Αλυν ἐξεδήμει καὶ πάλιν
τῷ μητραδέλφῳ συστρατεύων δεσπότῃ,

10α. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Kurtz, σ. 92, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 387,

'Ο 'Ιωάννης περὶ τὸ 1140/42[11] παντρεύτηκε γιὰ δεύτερη φορὰ μὲ μιὰ βυζαντινὴ νέα, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα καὶ ἡ γενιὰ δὲν ἀναφέρεται.

'Απὸ ὁρισμένα ὅμως στοιχεῖα ποὺ μᾶς παρέχει ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε μὲ κάποια βασιμότητα πὼς ἦταν κόρη τοῦ λ ο γ ο θ έ τ η τοῦ δ ρ ό μ ο υ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ι σ σ ι μ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ Μιχαὴλ τοῦ 'Αγιοθεοδωρίτη[12], ποὺ περὶ τὸ 1165 διαδέχτηκε σ' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸν σ ε β α σ τ ὸ 'Ιωάννη Καματηρό[13].

'Ο δεύτερος αὐτὸς γιὸς τῆς "Αννας 32 ἀνάπτυξε μιὰ ἀξιόλογη στρατιωτικὴ δράση τόσο κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ θείου του 'Ιωάννη (β') 34 ὅσο καὶ κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ πρωτεξαδέλφου του Μανουὴλ (α') 81. Τὸ 1038 πῆρε μέρος

στίχ. 173-76:

καὶ τὴν κόνιν νῦν τῆς καλῆς βασιλίδος
τῆς δῶρον οὔσης τοῦ Θεοῦ φερωνύμως,
εἰ καὶ μετωνόμαστο τοῦ τέλους πέλας
Αἰκατερίνα προσφυῶς κεκλημένη.

11. 'Ο ἀπ' τὸν δεύτερο γάμο του πρωτότοκος γιός του Νικηφόρος Κομνηνὸς 115 γεννήθηκε περὶ τὸ 1144.

12. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς....Νικηφόρον Κομνηνόν..., VV 17 (1910), σ. 308: ἐγγράφω γάρ τοι τῷ κύκλῳ τούτῳ τῷ ἱερῷ καὶ τὸν σοφὸν λογοθέτην, τὸν αὐτοῦ μητροπάτρων, ἄνδρα καὶ τῷ λόγῳ περιφανῆ καὶ τὸ γένος αἰδέσιμον, ἐξ Αἰνείου γὰρ καὶ Ρωμαίων τὴν τοῦ γένους εἷλκε σειράν.

'Εδῶ ὁ Κωνστ. Μανασσῆς μιλάει γιὰ τὸν ἐκ μητρὸς πάππο τοῦ Νικηφόρου Κομνηνοῦ 115, δηλ. γιὰ τὸν πεθερὸ τοῦ 'Ιωάννη, τὸν πατέρα τῆς δεύτερης γυναίκας του, γιὰ τὸν ὁποῖον μᾶς πληροφορεῖ—ὁ λόγος ἀπαγγέλθηκε τὸ 1173—πὼς ὑπῆρξε λογοθέτης, πὼς ἦταν ἕνας ἄνθρωπος σοφὸς καὶ στὰ γράμματα περιφανὴς καὶ πὼς καταγόταν ἀπὸ μιὰ ἐπίσημη γενιά. Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, αὐτὸς ὁ λογοθέτης δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν Μιχαὴλ 'Αγιοθεοδωρίτη ποὺ κατέλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ τὸν τίτλο τοῦ πρωτονωβελισσιμοϋπέρτατου, βλ. Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253: τοῦ πρωτονωβελισσιμοϋπερτάτου λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ ὀρφανοτρόφου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ 'Αγιοθεοδωρίτου. 'Ο ἴδιος ὁ Κωνστ. Μανασσῆς, ὅπως ἀνωτέρω ἀνώνυμα, τὸν ἐγκωμιάζει ἀλλοῦ ἐπώνυμα: Λόγος προσφωνητικὸς πρὸς τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου κυρὸν Μιχαὴλ τὸν 'Αγιοθεοδωρίτην, τοῦ Μανασσῆ, ἐκδ. K. Horna, Eine unedierte Rede des Konstantin Manasses, Wiener Studien 28 (1906), σ. 173-84. "Ομοια ὡς ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων τὸν ἐγκωμιάζουν οἱ λόγιοι Γρηγόριος 'Αντίοχος, REB 20 (1962), σ. 64-5, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντῖνος Ψαλτόπουλος, Scorialensis YII 10, f. 128 καὶ 357.

13. Βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 59-62, ἀριθ. 35 καὶ 36. 'Ο 'Ιωάννης Καματηρὸς ἦταν ἀδελφὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Δούκα Καματηροῦ, βλ. γι' αὐτὸν τὸν τελευταῖο 'Αλέξιον Κομνηνὸν 65, ὑ. 17, καὶ ἄρα δευτεροεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ (α') 81.

σὲ κάποια μάχη κοντὰ στὸ Σαγγάριο ποταμὸ ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων[14].

Σὲ χρονολογίες ποὺ δὲ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε, ἀλλὰ ποὺ ἀναφέρονται μᾶλλον στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81, ὁ Ἰωάννης πολέμησε καὶ στὰ δυὸ μέτωπα τῆς Αὐτοκρατορίας, σ' αὐτὸ τῆς Δύσης καὶ σὲ κεῖνο τῆς Ἀνατολῆς, ἐναντίον τῶν Ἰταλῶν, τῶν Σελτζούκων Τούρκων καὶ ἄλλων βαρβάρων, καθὼς ἐπίσης καὶ στὸν Καύκασο[15].

Ὁ γιὸς τῆς Ἄννας 32 φαίνεται πὼς εἶναι «ὁ Ἰωάννης ἐκεῖνος Δούκας, ὁ ξάδελφος τοῦ βασιλέα», ποὺ ἀναφέρει ὁ Κίνναμος, πὼς παρενέβη τὸ 1154 σὲ μιὰ σοβαρὴ ἔριδα πάνω σ' ἕνα ἐκστρατευτικὸ γεῦμα ποὺ παρετέθη σὲ κάποιο χῶρο ποὺ λεγόταν Μεταβολή, στὰ Μελάγγεια τῆς Βιθυνίας, μεταξὺ τῶν πρωτεξαδέλφων του, τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 78 καὶ τοῦ πολυμήχανου Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 87, καὶ ποὺ σ' αὐτὸ τραυματίστηκε στὸ χέρι ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α΄) 81[16].

Ὁ Ἰωάννης πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[17], ποὺ καταδίκασε τὸν ἐκ Λάμπης τῆς Μ. Ἀσίας ἢ ἐπίσκοπο Λάμπης τῆς Κρήτης Δημήτριον καὶ τὴ διδασκαλία του, ποὺ σ' αὐτὴ ἔλεγε πὼς ἡ φράση τοῦ Χριστοῦ «ὁ πατήρ μου μείζων μού ἐστιν» (Ἰω. 14, 28), ἀναφέρεται στὴ θεία του φύση, καὶ συνεπῶς ὁ υἱὸς εἶναι κατώτερος ἀπ' τὸν πατέρα[18].

---

14. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιος εἰς Θεοδώραν, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 89, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 384, στίχ. 66-72.

15. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος....πρὸς Νικηφόρον Κομνηνόν...., VV 17 (1910), σ. 309: ἀλλὰ τοῦτό γε οὐ μόνον Ῥωμαῖοι καὶ Σκῦθαι καὶ Ἰταλοὶ καὶ οἴδασι καὶ κηρύττουσιν, ἀλλὰ καὶ Κόλχοι καὶ Σαυρομάται καὶ οἱ τὰς ὑπωρείας τοῦ Καυκάσου νεμόμενοι καὶ οἱ τῶν Φάσιδος ῥείθρων τοῦ βαθυχεύμονος πίνοντες.

16. Κίνναμος, σ. 127-28· γιὰ τὴ θέση τῶν Μελαγγείων, βλ. Κίνναμον, σ. 294. Μὲ πιὸ λίγες πιθανότητες μπορεῖ νὰ εἶναι οἱ ὁμώνυμοί του, πρωτεξάδελφοι ἐπίσης τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81, ὁ Ἰωάννης Δούκας 83 γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35 καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας 90 γιὸς τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 38.

17. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253, καὶ ἔκδ. Στ. Σάκκου, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 154 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2).

18. Σ. Σάκκος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 27-30, 32, 33, 35, 37, 38, 59, 63, 64, 69, 76, 82, 83, 93-5, 141-64· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 644-50· Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησ. Ἱστορία, σ. 426-27. Εἰς Σ. Σάκκον, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 27, ἀναφέρεται: Δημήτριός τις «Ῥωμαῖος μὲν γένος Λάμπης δὲ κώμης ὡρμημένος ἀσιανῆς», πρεσβευτὴς τοῦ Μανουὴλ (α΄ 81) ἀποσταλεὶς ἐπανειλημμένως εἰς Ἰταλίαν καὶ Γερμανίαν....Ὁ Β. Στεφανίδης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 426, γράφει: Ὁ ἐπίσκοπος τῆς ἐν Κρήτῃ Λάμπης, Δημήτριος, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς μετεχειρίσθη ὡς ἀπεσταλμένον εἰς τὴν Δύσιν.....

Σὲ κάποια περίοδο τῆς ζωῆς του ὁ Ἰωάννης ἀρρώστησε βαριὰ καὶ κινδύνευσε νὰ πεθάνη, ἀλλὰ καθὼς «ἁρπάχτηκε μέσα ἀπ' τὸ στόμα τοῦ Ἅδη» καὶ σώθηκε, «πρόσφερε στὸν Παντάνακτα Χριστὸ τὴν ἀμοιβὴ ὡς φόρο, στέφοντας μὲ χρυσὸ τὸν πρὶν κατάργυρό του τύπο[19].

Ὁ Ἰωάννης παριστάνεται στὴν ἐφηβική του ἡλικία κατὰ τοὺς γάμους του μὲ τὴν πρώτη γυναίκα του Θεοδώρα ἀπ' τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, ὡς ἕνας πολὺ ὡραῖος νέος, ποὺ ἂν τὸν ἔβλεπε κανεὶς θὰ ἔλεγε πὼς ἦταν ἕνας ποὺ τοῦ ἄξιζε ν' ἀνέβη σὲ θρόνο βασιλικό[20].

Κατὰ τὴν ὥριμη καὶ γεροντική του ἡλικία ἔχομε περιγραφὲς τῆς προσωπικότητάς του ἀπὸ δυὸ ἀξιόπιστους συγγραφεῖς, τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Μανασσῆ.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς μᾶς λέει πὼς ἦταν ἕνας ἄντρας γενναῖος, ἀνδρεῖος καὶ ρωμαλέος. Τὸν ἀνακηρύσσει «καλλονὴ τῶν Δουκῶν, ἀληθινὴ χάρη, ἀφίδρυμα ἀνδρίας, στολίδι λογικότητας»[21].

Μᾶς λέει ἐπίσης πὼς ἦταν ἕνας σοφὸς ποὺ τὴ διδασκαλία του δὲν ὑπάρχει πιὰ ὁ γιός του Νικηφόρος Κ. 115 γιὰ νὰ τὴν ἀκούη, καὶ ἐξαίρει τὴ μαχητικὴ του δραστηριότητα, τὴν ὁποία δὲ ζῆ γιὰ νὰ περιγράψη ὁ ἀνωτέρω λόγιος γιός του Νικηφόρος Κ. 115[22].

Ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς πάλι προσεπιβεβαιώνει πὼς ὁ «μεγαλόφρων καὶ εὐγενὴς» Ἰωάννης Δούκας μετάδωσε στὸ Νικηφόρο 115 «τὴ δρόσο τῆς παιδείας, τὶς νοτίδες τῆς σοφίας καὶ τὰ κυήματα καὶ βλαστήματα τοῦ νοῦ»[23].

Καὶ γιὰ τὴ σοφία του καὶ τὴν πολεμική του δραστηριότητα λέει: «Δεῖγμα τῶν ἀρετῶν τοῦ Ἰωάννη Δούκα τοῦ λόγου ὁ πόθος, τῶν βιβλίων ὁ ἔρωτας καὶ ἡ σπουδὴ γύρω ἀπ' τὴ φιλοσοφία καὶ ἡ φιλομάθεια καὶ ἡ φιλομουσία· ἂν καὶ ὑπῆρξε ἕνας στρατιώτης, ὅμως καὶ μὲ τὸ πῦρ τῆς φιλολογίας τράφηκε καὶ ζῆλο εἶχε πρὸς τὶς χάρες τῆς ρητορικῆς»[24].

---

19. Ἀνώνυμος, Ἐπὶ ἐγχειρίῳ τοῦ....Ἰ. Χριστοῦ...,ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 63, σ. 30-31.

20. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος, PG 133, στ. 1399.

21. Τοῦ ἁγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης κυροῦ Εὐσταθίου, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, ἔκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 295.

22. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονῳδία, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 296.

23. Λόγος ἐπικήδειος τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μανασσῆ πρὸς τὸν ἀποιχόμενον ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνὸν τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος. ἔκδ. E. Kurtz, VV 17 (1910), σ. 303.

24. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 308.

Γενικὰ ὁ Μανασσῆς μᾶς παρουσιάζει τὸν Ἰωάννη ὡς ἕνα ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων καὶ συγχρόνως τοῦ πολέμου. «Κατὰ τὸν καιρὸ καὶ τὸ στρατιώτη γνώριζε καὶ τὸν λόγιο ἀποκάλυπτε· οὔτε τὰ ὅπλα τοῦ λόγου ἀποξένωνε οὔτε τὸν Ἑρμῆ τὸ θεὸ τῶν γραμμάτων ἀποζευγάρωνε ἀπ' τὸν Ἄρη τὸ θεὸ τοῦ πολέμου. Ἦταν καὶ στὰ δυὸ ἐπιδέξιος»[25].

Ἀκόμη μαθαίνομε ἀπ' τὸ Μανασσῆ πὼς ὁ Ἰωάννης Δούκας - ἄγνωστο ἂν δίκαια ἢ ἄδικα - κατηγορήθηκε ἀπὸ ὁρισμένους στὸν πρωτεξάδελφό του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81 γιὰ κάποιες πράξεις, τὴν ὑφὴ τῶν ὁποίων δὲν μποροῦμε νὰ συλλάβωμε. Δὲ φαίνεται νὰ πρόκειται γιὰ συνωμοσία κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα. Τὸν «θρασύτερο» ἀπ' τοὺς κατηγόρους του, ποὺ «αἴσχιστα ρήματα» ξεστόμιζε ἐναντίον του, ὁ Ἰωάννης ἀποπειράθηκε νὰ τὸν σκοτώσῃ[26].

Ὁ Ἰωάννης πέθανε σὲ γεροντικὴ ἡλικία, σὲ μιὰ χρονολογία μετὰ τὸ 1173[27].

Ἡ δεύτερη σύζυγός του, τὴν ὁποία δεχτήκαμε ὡς κόρη τοῦ Μιχαὴλ Ἁγιοθεοδωρίτη, πέθανε κι αὐτὴ μετὰ τὸ 1173[28].

Φαίνεται πὼς ἦταν μιὰ σπουδαία γυναίκα. Οἱ ἐγκωμιαστὲς τοῦ γιοῦ της Νικηφόρου 115 μᾶς τὴν παρουσιάζουν ὡς «ἕνα ἄγαλμα κοσμιότητας, ὡς πιὸ φρόνιμη ἀπ' τὴ Ρωμαία Κάμα, πιὸ σώφρονα καὶ πιὸ φίλανδρη ἀπ' τὴ μυθικὴ

25. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 310.

26. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 309-10.

27. Τὸ 1173, ὅπως καθόρισε ὁ E. Kurtz, Eustathija Thessalonikiiskago i Konstantina Manassi monodii na končinu Nikifora Komnena, VV 17 (1910), σ. 285, πέθανε ὁ ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα, ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς 115· ἢ S. De Jongh, σ. 33 καὶ ὑ. 5, ἀποφάνθηκε πὼς ὁ Ἰωάννης Δούκας πέθανε πρὶν ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία, γιατὶ στὶς νεκρολογίες τοῦ ἀνωτέρω Νικηφόρου 115 δὲ γίνεται κανεὶς λόγος γι' αὐτόν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἐπανειλημμένως ἀναφέρεται ἡ δεύτερη σύζυγός του. Αὐτὸ εἶναι ὁλότελα ἀνακριβές, γιατὶ τόσο ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ὅσο καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ἀναφέρουν τὸν Ἰωάννη Δούκα ὡς ζῶντα κατὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου 115 τὸ 1173· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 299: καὶ οὐκ ἐκλείψει μὲν οὐδὲ σὲ τὰ καλὰ διδασκάλια, τοῦ σοφωτάτου ἐπιστατοῦντος πατρός, ἔδει δὲ ὅμως καὶ ἐκεῖνον (τὸν Νικηφόρον 115) παρεῖναι εἰς πλέον καλόν. (=Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ἀπευθύνεται στὸ Μανουὴλ 118, τεταρτότοκο γιὸ τοῦ Ἰωάννη Δούκα ἀπ' τὸ δεύτερο γάμο του, καὶ τοῦ λέει πὼς δὲ θὰ τοῦ λείψῃ ἡ καλὴ διδασκαλία, καθὼς «θὰ ἐπιστατήσῃ» γιὰ τὴ μόρφωσή του ὁ πατέρας του, ἂν καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ παρευρισκόταν γιὰ μεγαλύτερο καλὸ καὶ ὁ ἐκλιπὼν ἀδελφός του Νικηφόρος 115. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 22). Ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ἐπίσης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 320-21, λέει πρὸς τὸν Ἰωάννη Δούκα: Ἀλλ' αἰσθάνομαί σου πρὸς οἰμωγὰς ἐπιφερομένου καὶ κοπετούς, ὦ εὐγενέστατε τοῦ κειμένου γενέτορ, ἤδη κατενέφωσέ σου τὸ πρόσωπον ἡ τοῦ πάθους ἀχλύς, ὀδύνη δὲ καρδιαλγὴς ἀναβαίνουσα καὶ σοβουμένη καὶ πονουμένη....

28. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 294-95· Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 308, 310-11, 321-22. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 33 καὶ ὑ. 5.

Λαοδάμεια καὶ τὴ βιβλικὴ Σωσάννα καὶ πιὸ ἀνδρικὴ ἀπ' τὴ Δεβώρα». Δὲν ἦταν μόνο, σύμφωνα μὲ αὐτούς, μιὰ ἀρίστη οἰκοδέσποινα, ἀλλὰ μποροῦσε καὶ πάνω σὲ μεγάλα θέματα νὰ δώσῃ τὶς μεγαλεπήβολες συμβουλές της.

Κοντὰ σ' αὐτὰ ἦταν καὶ γυναίκα μορφωμένη ποὺ μποροῦσε ἄνετα νὰ χειριστῇ τόσο τὸν γραφτὸ ὅσο καὶ τὸ προφορικὸ λόγο. Εἶχε μιὰ εὐστροφία πνεύματος κατὰ τὴ διοίκηση τοῦ ἀρχοντικοῦ της, καθὼς ἔδινε τὶς ὁδηγίες της στὸ προσωπικό του· ἄλλον ἔσπρωχνε πρὸς τὴν ἐργασία, ἄλλον ρωτοῦσε γιὰ νὰ μάθῃ ἂν ἐκτέλεσε αὐτὰ ποὺ τοῦ ἀνάθεσε, ἄλλον ἤλεγχε μὲ προσήνεια, γιατὶ ἤξερε καὶ μὲ χάρη καὶ μὲ αὐστηρότητα νὰ συμπεριφέρεται[29].

Γιὰ τὸ θάνατο τοῦ γιοῦ της Νικηφόρου 115 αἰστάνθηκε τὴν πιὸ βαθιὰ λύπη· «δακρυρροώντας ψήθηκε καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς ζωντανὴ ἐξέλιπε», ἀλλὰ ὡς γυναίκα «μεγαλόφρων» ἤξερε πὼς σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμο δυὸ γέφυρες ἔχουν πηχτῇ, ἡ μιὰ τῆς γένεσης καὶ ἡ ἄλλη τῆς φθορᾶς, γι' αὐτὸ καὶ ἀντιμετώπισε τὴ συμφορά της ὡς ἡ ἀνδρεία ἐκείνη γυναίκα ποὺ περιέγραψε ὁ Σολομὼν καὶ ὡς ἡ ἀρρενωπὴ ἐκείνη γυναίκα τῆς Βριττίας[30].

Ὁ χαμὸς τοῦ γιοῦ της Νικηφόρου 115, ὁ πρόωρος, τὴν εἶχε ρίξει σὲ μιὰ κάμινο πυρκαϊᾶς, ὅπου ἡ μόνη της παρηγοριὰ ἦταν ἡ ἐμφάνισή του στὰ ὄνειρά της· ἔχει μιὰ εὐχαρίστηση, λέει ὁ ἐγκωμιαστής, καὶ ἡ σκιὰ αὐτῆς τῆς φαντασίας· ἀλλὰ καὶ ἔτσι δὲν ἐπρόκειτο νὰ παρηγορηθῇ, γιατὶ τὸ πένθος σ' αὐτὴ θὰ ἦταν ἀδιάδοχο καὶ τὸ δάκρυ τοῦ πόνου δὲν θὰ τῆς ἔλειπε οὔτε καὶ μετὰ τὸ θάνατό της[31].

Ὁ Ἰωάννης Δούκας ἀπ' τὴν πρώτη γυναίκα του Θεοδώρα τοῦ Καυκάσου ἀπόχτησε ἕνα γιό, τὸν Νικηφόρο 114[32], καὶ ἀπ' τὴ δεύτερη γυναίκα του τέσσερις γιούς, τὸν Νικηφόρο Κομνηνὸν 115[33], τὸν Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 116,

29. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 310-11.

30. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 321-22.

31. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 294-95.

32. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιος εἰς Θεοδώραν, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ 16 (1907), σ. 93, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 388, στίχ. 187-91:

τῷ παιδὶ δ' ἀμύθητον ἡμερῶν δρόμον
ζωῆς τε κύκλα προσνεμεῖν πολυχρόνου,
ὡς ἂν ὁ πατὴρ ὁ γλυκὺς Ἰωάννης
ὁρῶν τὸν υἱὸν τὸν καλὸν Νικηφόρον
σὲ τὴν τεκοῦσαν ὥσπερ ἐν τύποις βλέπῃ.

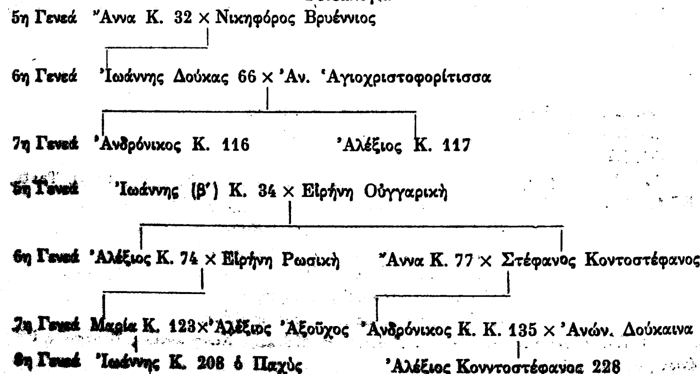
33. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 290 κεξ.· Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 302 κεξ.

τὸν ᾿Αλέξιον Κομνηνὸν 117[34] καὶ τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸν 118[35], καὶ μερικὲς κόρες, τῶν ὁποίων δὲ γνωρίζομε οὔτε τὸν ἀριθμὸ οὔτε τὰ ὀνόματα, καὶ οἱ

---

34. Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 297: ὦ δυὰς ἀδελφῶν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 322: ἀλλὰ περίεισί σοι καὶ ἕτεροι παῖδες, βεβαιώνουν τὴν ὕπαρξη κατὰ τὸ 1173 δυὸ νεαρῶν ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν τοῦ Νικηφόρου Κ. 115, γιῶν τοῦ Ἰωάννη Δούκα ἀπ' τὸ δεύτερο γάμο του (ἐκτὸς τοῦ τεταρτότοκου Μανουὴλ Κ. 118), ἀλλὰ δὲν ἀναφέρουν τὰ ὀνόματά τους. Τὰ ὀνόματα ὅμως αὐτὰ ποὺ δὲν μᾶς δίδουν οἱ ἀνωτέρω δυὸ πηγές, προκύπτουν ἀπ' τὸ «Σημείωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ ἀπὸ τοῦ ΚΠόλεως θρόνου καταβάσει τοῦ κυροῦ Δοσιθέου καὶ ἀποκαταστάσει τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων θρόνου, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πρωτοστράτορος, τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καὶ (τοῦ) πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ χαρτουλαρίου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου. Τὸ ὅτι οἱ ἐκ τῶν ἀνωτέρω σεβαστοὶ Ἀνδρόνικος Κ. (116) καὶ Ἀλέξιος Κ. (117) ἦσαν γιοὶ τοῦ Ἰωάννη Δούκα (66) τεκμαίρεται ἐκ τῶν ἑξῆς: 1) Καὶ οἱ δυὸ φέρουν τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ καὶ τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ὅπως ἀκριβῶς ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός τους Νικηφόρος Κ. 115, βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 290, καὶ Κωνσταντῖνον Μανασσῆν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 315. 2) Στὸ πρακτικὸ τῆς 10ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1191, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362 οἱ ἀνωτέρω ἀναγράφονται μετὰ τὸν σεβαστὸν Ἰωάννην Κ. 208, τὸν γιὸν τοῦ πρωτοστράτορα Ἀλέξιου Ἀξούχου καὶ τῆς πορφυρογέννητης Μαρίας Κ. 123, καὶ πρὶν ἀπ' τὸν σεβαστὸν καὶ χαρτουλάριον Ἀλέξιον Κοντοστέφανον 228, τὸν γιὸν τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 135 (Γιὰ τὸν Ἀλέξιον Κοντοστέφανον 228, βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 58, Στέμμα Κοντοστεφάνων καὶ ὑπόμνημα, ἀριθ. 30). Ὁ Ἰωάννης Κ. 208 καὶ ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος 228 εἶναι Κομνηνοὶ τῆς ὄγδοης γενεᾶς, ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 116 καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 117 εἶναι τῆς ἕβδομης γενεᾶς τῶν Κομνηνῶν. Κατ' ἐξαίρεση ὁ Ἰωάννης Κ. 208 προηγεῖται τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 116 καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 117 γιατὶ ἦταν γιὸς πορφυρογέννητης, τῆς Μαρίας Κ. 123, ἐνῶ οἱ Ἀνδρόνικος Κ. 116 καὶ Ἀλέξιος Κ. 117 προηγοῦνται τοῦ Ἀλέξιου Κοντοστέφανου 228, λόγῳ πρεσβυγένειας.

Γενεαλογία

Ὁ L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 197, στὸν ὁποῖον ὁμολογῶ πὼς ὀφείλω τὴ μύησή μου στὴν Κομνηνολογία, ὑποπίπτει στὰ ἑξῆς βασικὰ λάθη, ἀναφερόμενος (ἔνθ' ἀνωτ.) στὰ πρόσωπα ποὺ παρίστανται στὴ διάσκεψη τῆς 10ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1191. Γράφει: «Ὁ Ἀνδρόνικος καὶ Ἀλέξιος οἱ Κ. (ἀριθ. 6 καὶ 7 κατὰ σειρὰ παρουσίας στὴ διάσκεψη), πανσέβαστοι σεβαστοὶ μπορεῖ νὰ εἶναι γιοὶ τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη (καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80) ἢ τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75). Ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος 228 (ἀριθ. 8 κατὰ σειρὰ παρουσίας) εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ὁ γιὸς τοῦ πανυπερσέβαστου Στέφανου Κοντοστέφανου. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ Ἀλέξιος οἱ Κ. (οἱ τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191) θὰ εἶναι γιοὶ τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75), γιατὶ στὸν πίνακα τῆς συνόδου (διάσκεψης, συνέλευσης) τῆς (6ης τοῦ Μάρτη) τοῦ 1166 ὁ γιὸς τοῦ καίσαρα (Ἰωάννη Ρογήρου, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 124) προηγεῖται τοῦ Ἰωάννη Κοντοστέφανου 133 καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κοντοστέφανου 134 (PG 140, στ. 253). Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ τοὺς συγχέωμε μὲ τοὺς γιοὺς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη (καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80), τὸν Ἀλέξιον Κ. 152 καὶ τὸν Ἀνδρόνικον Κ. 148, γιατὶ αὐτοὶ ἐδῶ στὴν ἴδια σύνοδο (τῆς 6. III. 1166, PG 140, στ. 253), ἔχουν τάξη μὲ τὰ βαφτιστικά τους ὀνόματα ἀντίστροφα». Πάνω σ' αὐτὸ τὸ κείμενο τοῦ φίλτατου L. Stiernon παρατηρῶ τὰ ἑξῆς: α) Ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος 228 (σειρὰ παρουσίας 8 τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191) δὲν ἦταν ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος 134, ὁ γιὸς τοῦ πανυπερσέβαστου Στέφανου Κοντοστέφανου, γιατὶ αὐτὸς ἐδῶ (ὁ Ἀλέξιος 134) εἶχε ἤδη πεθάνει τὸ 1176, βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 58, Στέμμα Κοντοστεφάνων καὶ ὑπόμνημα, ἀριθ. 17. Ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος 228 (σειρὰ παρουσίας 8 τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191), ὅπως εἴπαμε καὶ πιὸ πάνω, ἦταν ὁ γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου Κ. 135, βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 58, Στέμμα Κοντοστεφάνων καὶ Ὑπόμνημα, ἀριθ. 30. Ἀπ' αὐτὸ καταπίπτει ὅλο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ L. Stiernon. β) Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 124, ὁ γιὸς τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς πορφυρογέννητης Μαρίας Κ. 75) στὴ συνέλευση τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 (PG 140, στ. 253), ὡς ἀνεψιὸς ἀπὸ ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81, ἀναγράφεται χωρὶς τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ (βλ. ἐπ' αὐτοῦ. L. Stiernon, REB 23 (1965), σ. 224), ὡς ἑξῆς: τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ υἱοῦ τοῦ Καίσαρος (Ἰωάννη Ρογήρου). Πότε λοιπὸν αὐτὸς (ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 124) πῆρε τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, ποὺ ἔπαυσε νὰ εἶναι ἀνεψιὸς τοῦ βασιλεύοντος αὐτοκράτορα, ἔτσι ποὺ νὰ παρουσιάζεται, κατὰ τὸν L. Stiernon, στὴ συνέλευση τῆς 10. IX. 1191 μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ; γ) Καμιὰ ἀπ' τὶς γνωστὲς πηγὲς δὲν ἀναφέρει γιὸ τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου (καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75) μὲ τὸ ὄνομα Ἀλέξιος. Μόνο μιὰ ἀπόκρυφη πηγὴ κάνει μνεία γιοῦ τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου μὲ τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β', προσωπογραφία Ἀλέξιου Κ. 125. Ἡ S. De Jongh, σ. 49-50, καὶ ὑ. 7, καθὼς παρανοεῖ στίχους Ἀνώνυμου ποιητῆ, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 747-48, καὶ φρονεῖ πὼς αὐτοὶ ἀναφέρονται στὸν Ἀνδρόνικο Κ. 124, ἐνῷ ἀναφέρονται στὸν Ἀλέξιο Κ. 65, βλ. προσωπογραφίαν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὑ. 11α, καὶ στοὺς στίχους αὐτοὺς ὁ καισαρόπαις ὀνομάζεται πρῶτος κλάδος (=πρωτότοκος) συμπεραίνει — λανθασμένα ὅπως εἴπαμε — πὼς γιὰ νὰ ἀναφέρεται ὁ πρωτότοκος θὰ ὑπῆρχε καὶ ἄλλος δευτερότοκος γιὸς τῆς Μαρίας Κ. 75 καὶ τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου, τὸν ὁποῖον καὶ ἀναφέρει χωρὶς ὅμως ὄνομα. δ) Στὴ συνέλευση τῆς 6. III. 1166 οἱ γιοὶ τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη (καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80) ὁ Ἀλέξιος Κ. 152 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 148, δὲν ἀναφέρονται μὲ τὰ ὀνόματά τους ἀντίστροφα (inverse), ὡς

ὁποῖες πρέπει νὰ γεννήθηκαν μεταξὺ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 καὶ τοῦ Μανουὴλ Κ. 118[36].

67. Εἰρήνη Δούκαινα

(γένν. περὶ τὸ 1105 - † ;)

Ἡ Εἰρήνη[1] Δούκαινα[2] πρωτότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1105[4].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1119 μὲ κάποιον, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιὰ δὲν γνωρίζομε, ἀλλὰ γρήγορα, περὶ τὸ 1120/22, ἔχασε τὸν ἄντρα της καὶ ἔμεινε χήρα[5].

γράφει ὁ L. Stiernon, σὲ σχέση μὲ τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 116 καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 117 τῆς συνέλευσης τῆς 10. IX. 1191, PG 140, στ. 253: τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν τοῦ μακαρίτου περιποθήτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου, τοῦ τε κυροῦ Ἀνδρονίκου (148) καὶ τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου (152)· Σύμφωνα μὲ ὅσα ἐξέθεσα ἀνωτέρω ὁ Ἀνδρόνικος Κ. καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. (σειρὰ παρουσίας 6 καὶ 7 τοῦ πρακτικοῦ τῆς 10. IX. 1191) πανσέβαστοι σεβαστοί, δὲν ἦσαν γιοὶ οὔτε τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75, οὔτε τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, ἀλλὰ γιοὶ τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66. Ὁ Ἀλέξιος Κ. 117 μάλιστα, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, παραστάθηκε καὶ στὴ συνέλευση (σύνοδο) τῆς 6. III. 1166, PG 140, στ. 253: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Β′, προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ. 117.

35. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 298-99.

36. Ὅπως δείχνει ἡ διαφορὰ ἡλικίας ποὺ χωρίζει τὸν (ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου) πρωτότοκο γιὸ Νικηφόρο Κ. 115 ἀπ' τὸν τεταρτότοκο Μανουὴλ Κ. 118, βλ. S. De Jongh, σ. 33 καὶ ὑ. 9.

67. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας.

2. Δὲ φέρει τὸ ἐπίθετο τοῦ πατέρα της (Βρυένναινα) οὔτε αὐτὸ τῆς μητέρας της (Κομνηνή), ἀλλὰ αὐτὸ τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της: Δούκαινα: Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1092, 1109, 1116, 1117· MM 5 (1887), σ. 375, 383, 386, 387: ἡ ποθεινοτάτη μου ἐγγόνη κυρὰ Εἰρήνη ἡ Δούκαινα.

3. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375: τῆς περιποθήτου ἐγγόνης τῆς βασιλείας μου Εἰρήνης τῆς Δουκαίνης, τῆς θυγατρὸς τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης, Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 22, σ. 156-58, ἔκδ. J. Darrouzès: Τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης κυρᾷ Εἰρήνῃ.

4. Δὲν ἦταν παντρεμένη κατὰ τὴ σύνταξη τοῦ Τυπικοῦ τῆς Κεχαριτωμένης λίγο πρὶν τοῦ 1118, ἄρα πρέπει νὰ ἦταν νεώτερη ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της Ἀλέξιον 65 καὶ Ἰωάννην 66.

5. Ἤδη τὸ 1122, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, στὸν Ἐπιθαλάμιο τῶν ἀδελφῶν της, PG 133, στ. 1403, τὴν ὀνομάζει «ἄωρον (=πρόωρον) χήραν».

Ἡ Εἰρήνη ποὺ ἔφερε τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἐπωνυμία τῆς μεγάλης μάμμης της αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας ἦταν ἰδιαίτερα σ' αὐτὴ ἀγαπητή. Αὐτὴ ἡ τελευταία στὸ Τυπικό της τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, στὸ κεφάλαιο (οα′) τὸ ἀναφερόμενο στὴν τέλεση τῶν συγγενικῶν μνημοσύνων, τὴν ἀναφέρει ἀμέσως μετὰ τοὺς γιούς της καὶ τοὺς γαμβρούς της καὶ πρὶν ἀπ' τὶς κόρες της καὶ τὶς νύφες της· καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ μητέρα της Ἄννα 32 ἀκολουθεῖ ἀμέσως μετὰ ἀπ' αὐτή[6].

Ἐπίσης ἡ χήρα - αὐτοκρατόρισσα «τὴ χρήση, κατοχὴ καὶ νομὴ τῶν πολυτελεστέρων οἰκημάτων» τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, μετὰ τὴν «παρέλευση» (=τὸν θάνατο) τῆς Ἄννας 32, ἄφησε στὴν «ποθεινότατη» ἐγγονή της Εἰρήνη Δούκαινα[7].

Καὶ τὴν ἀντίληψη καὶ ἐφορεία τῆς μονῆς, μετὰ τὴν Ἄννα 32, ἀφήνει στὴ δευτερότοκη κόρη της Μαρία 33, ἀλλὰ ὑποχρεώνεται αὐτὴ ἡ τελευταία νὰ ἀσκῇ αὐτὸ τὸ καθῆκον μαζὶ μὲ τὴν «περιπόθητη» ἐγγονή της Εἰρήνη[8].

Καὶ τέλος ἐπιφυλάσσει σὲ μόνο τὶς κόρες της Ἄννα 32 καὶ Μαρία 33 - ἀποκλείει δηλ., μόνο τὴ Θεοδώρα 38, γιατὶ ἡ κόρη της Εὐδοκία 37 εἶχε πεθάνει - καὶ στὴν «ποθεινότατη» ἐγγονή της Εἰρήνη, τὸ δικαίωμα νὰ πηγαίνουν ὅποτε θένε σὲ ὅλες τὶς συνάξεις καὶ ἑστιάσεις τῶν μοναχῶν καὶ νὰ συνεκκλησιάζωνται καὶ νὰ συντρώγουν μὲ αὐτές, ἔχοντας μαζί τους ἢ καθεμιὰ ἀπὸ δυὸ ἢ τρεῖς γυναῖκες τῆς ἀκολουθίας τους[9].

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1155 ὁ πρώην καθηγητὴς τοῦ ψαλτήρα καὶ τοῦ εὐαγγλίου στὴν ἁγια - Σοφιὰ Γεώργιος Τορνίκης ποὺ προχειρίστηκε σὲ λίγο μητροπολίτης Ἐφέσου, ἕνας λόγιος τοῦ κύκλου της, τῆς ἀπηύθυνε μιὰ ἐπιστολή[10].

Σ' αὐτὴ τὴν προσαγορεύει «ἁγία μου κυρία» καὶ τὴ θεωρεῖ μιὰ γυναίκα «ποὺ ἦταν πιὸ πάνω ἀπὸ κάθε τίμιο ὄνομα», καὶ τὴ βεβαιώνει πὼς παράλειπε νὰ τῆς γράψη γιὰ νὰ μὴ προσθέσῃ μιὰ ἀκόμη ἐνόχληση «στὰ ἀνιαρὰ» ποὺ τὴν

---

6. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1092· MM 5 (1887), σ. 375.

7. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, στ. 1109· σ. 383.

8. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, στ. 1116· σ. 386.

9. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, στ. 1117· σ. 387.

10. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 22, σ. 156, ἔκδ. J. Darrouzès: Τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου καὶ καισαρίσσης κυρᾶς Ἄννης κυρᾷ Εἰρήνῃ. Ὁ J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 21, παρατηρεῖ πὼς αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ γράφτηκε περὶ τὸ τέλος τοῦ 1155. Ὁ Γεώργιος Τορνίκης, τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ δὲν παρατάθηκε πολὺ ἀπ' τὸ ἔτος 1156 καὶ ἄρα ὑπῆρξε γιὰ πολὺ μικρὸ διάστημα μητροπολίτης Ἐφέσου, διετέλεσε προηγουμένως καθηγητὴς τοῦ Ψαλτήρα (1146) καὶ τοῦ εὐαγγελίου (1151) στὴν ἁγιὰ - Σοφιὰ καὶ ὑπομνηματογράφος τῶν πατριαρχείων (τέλη τοῦ 1153 - ἀρχὲς τοῦ 1155), βλ. J. Darrouzès, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 5-11.

κυκλώνουν. «Γιὰ νὰ μὴ ἐκχύσω στὴ θάλασσα τῶν θλίψεών σου, τῆς γράφει, τοὺς ποταμοὺς τῶν δικῶν μου κακῶν, ἀνέβαλλα κάθε τόσο νὰ σοῦ γράψω, ξέροντας πὼς ὑποφέρεις γιὰ τὶς δυσπραγίες, ὄχι μόνο τὶς δικές μου ποὺ ἀπὸ παλιὰ μοῦ ἔδειξες τὴ συμπάθειά σου, ἀλλὰ καὶ γιὰ κάθε ἄλλου χριστιανοῦ»[11].

Ποιὰ ἦταν ἡ αἰτία τῶν πολλῶν της θλίψεων; Ἡ ὀρφάνια της; Ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια - μετὰ τὸ 1148 καὶ ἴσως κατὰ τὸ 1153[12] - πέθανε ἡ μητέρα της Ἄννα 32; Ἄλλα περιστατικὰ τῆς ζωῆς της; Δὲ γνωρίζομε.

Γιὰ τὸ ἦθος καὶ τὸ χαραχτῆρα της, ὅταν ἦταν πολὺ νέα ἀκόμη, βλέπομε ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος νὰ τὴν προβάλη ὡς παράδειγμα πρὸς μίμηση στὶς νεαρὲς νύφες της, τὴν Κατάη, τὴ σύζυγο τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλέξιου 65, καὶ τὴ Θεοδώρα, τὴ σύζυγο τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη 66[13].

Ἡ Εἰρήνη ἀπ' τὸν Ἀνώνυμο ἄντρα της ἀπόχτησε ἕνα γιό, τὸν Ἀλέξιον Δούκαν 119[14]. Ἀπὸ γράμμα τοῦ Γεώργιου Τορνίκη, ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε,

---

11. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 156.

12. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 132.

13. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιθαλάμιος τοῖς τοῦ εὐτυχεστάτου καίσαρος υἱοῖς, PG 133, στ. 1403: Καὶ ὑμεῖς δὲ τρισευτυχεῖς γεγήθατε νύμφαι, καὶ τῇ σεμνότητι Δουκαίνῃ καὶ καλῇ τῶν καλῶν νυμφίων ἀδελφῇ συγγεγήθατε, ἧς καὶ τἆλλα πάντα ζηλοῦτε τῆς ἀώρου δίχα χηρείας·

14. Ὁ Ἀλέξιος Δούκας, ὁ χωρὶς ἀμφιβολία γιὸς τῆς Εἰρήνης, ἀναφέρεται στὶς κατωτέρω πηγές. Ὁ Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ 24, σ. 163, ἀπευθύνεται μετὰ τὸ 1155: «Πρὸς τὸν σεβαστὸν κῦρ Ἀλέξιον τὸν ἔγγονον τοῦ καίσαρος τοῦ Βρυεννίου, ὄντα δούκα τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἀχρίδος». Ὡς ἐδῶ ἔχομε ἕνα ἐγγονὸ (ὄχι γιὸ) τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32. Ἀλλὰ τὸ 1160/61 ὁ ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Μανασσῆς στὸ Ὁ δ ο ι π ο ρ ι κ ό ν του, ἐκδ. K. Horna, τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν κατὰ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀποδημίαν αὐτοῦ, Das Hodoiporikon des Konstantin Manasses, BZ 13 (1904), σ. 336, στίχ. 57-60, λέει γιὰ τὸν δ ο ύ κ α τῆς Κύπρου Ἀλέξιον Δούκαν:

ὁ Δουκόβλαστος εὐκλεὴς Ἀλέξιος,
ὁ τηνικαῦτα κυριαρχῶν Κυπρίων,
ἀνὴρ μεγαλόδωρος, αὐτοπραότης
ἐκ βασιλικῶν αἱμάτων κατηγμένος.

καὶ αὐτόθι, σ. 336, στίχ. 67-8:

ἤρδευσε χειρὶ δαψιλεῖ καὶ πλουσίᾳ
Δουκῶν ὁ κλάδος, ἡ γαλήνιος φύσις,

καὶ αὐτόθι, σ. 338, στίχ. 129-30:

Ὁ μὲν μεγαλόδωρος, ὁ χρυσοῦς Δούκας,
ὁ τῶν χαρίτων Νεῖλος, ὁ χρυσοβρύτης.

Τὸ πιὸ σπουδαῖο, ὁ ἴδιος συγγραφέας (Κ. Μανασσῆς) στὴ «Μονῳδία του ἐπὶ τῷ κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Δούκᾳ», ἐκδ. L. Sternbach, Analecta Manassea, EÖs 7 (1902), σ. 180-94, στίχ. 24, τὸν ὀνομάζει:

πρὸς αὐτὸν τὸ γιό της, μαθαίνομε τί λογῆς ὑπῆρξε ἡ Εἰρήνη ὡς γυναίκα καὶ ὡς μητέρα.

Συνέχισε τὴν ὡραία παράδοση τῆς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας καὶ τῆς μητέρας της Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ ἔδωσε στὸ Βυζάντιο ἕνα ἐξαίρετο δημόσιο ἄντρα, τὸ γιό της Ἀλέξιο Δούκα 119, ποὺ στάθηκε «ἀντάξιος τῶν εὐχῶν καὶ τῶν φροντίδων τῆς μητέρας του.

«Τὸν ἀνάθρεψε ἐ ν ν ο υ θ ε σ ί ᾳ Κ υ ρ ί ο υ, ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος καὶ ἐ ν ἀ γ ά π ῃ ἐ π ι μ ε λ ῶ ς, ὅπως λέει ὁ Παροιμιαστής. Πάντα πρόβαλε στὸ γιό της τὸν ἑαυτό της παράδειγμα σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης, γιὰ νὰ διαμορφώση τὸ χαραχτῆρα τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ ἐνσταλάξῃ μέσα του αἰσθήματα ἐλευθεριότητας καὶ μεγαλοψυχίας, καὶ νὰ τὸν κάνη ἕνα ἄντρα συνετὸ καὶ φρόνιμο».

καισάρων θυγατριδοῦς βασιλέων ἀπόγονος.

Καὶ ἕνα ἀφιερωτήριο ποίημα, ἴσως τοῦ Νικόλαου Καλλικλῆ, σὲ μιὰ ἐπίχρυση ἀσημένια σταυροθήκη ποὺ δωρήθηκε στὸ ἀββαεῖο τοῦ Grand - mont (Haut-Garonne), βλ. A. Follow, La Relique de la Vraie Croix, ἀριθ. 319, σ. 320-22, καὶ E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 429, λέει τὰ ἑξῆς:

ἐκ Δουκικῆς φυέντι καλλιδενδρίας,
ἧς ῥιζοπρέμνον ἡ βασιλὶς Εἰρήνη,
ἡ μητρομάμμη, τῶν ἀνάκτων τὸ κλέος,
Ἀλεξίου κρατοῦντος Αὐσόνων δάμαρ.
Ναί, ναὶ δυσωπῶ, τὸν μόνον φυλακά μου,
σὸς δοῦλος Ἀλέξιος ἐκ γένους Δούκας.

Πάνω σ' αὐτὸν τὸν Ἀλέξιο Δούκα 119 ἡ μεγαλύτερη σύγχυση ἐπικράτησε μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν. Ὁ L. Sternbach, Analecta Manassea, ἔνθ' ἀνωτ., συνταύτισε τὸν νεκρὸ Ἀλέξιον Δούκα (119) πρὸς ἕνα γιὸ τοῦ Μαριανοῦ Μαυροκαταλών, ὁ ὁποῖος (Μαριανὸς) εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀδελφὴ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου, Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 111, ἀλλὰ ὁ K. Horna, Das Hodoiporikon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 350-51, διευκρίνησε σωστὰ πὼς τὸ θ υ γ α τ ρ ι δ ο ῦ ς σημαίνει «τὸν γιὸ μιᾶς κόρης» καὶ ὄχι «τὸν γιὸ μιᾶς ἀδελφῆς». Ἐνῶ ὅμως ὁ K. Horna ἔκανε αὐτὴ τὴ σωστὴ διαπίστωση, ποὺ σημαίνει πὼς ὁ Ἀλέξιος Δούκας (119) ἦταν ἕνας γιὸς μιᾶς κόρης τῶν καισάρων Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ Ἄννας Κομνηνῆς 32, παραδόξως τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν γιὸ αὐτῶν τῶν τελευταίων Ἀλέξιον Κομνηνὸν 65, ὁ ὁποῖος οὐδέποτε λεγόταν Δούκας καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ φέρη τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 224. Πρὸς τὴ γνώμη αὐτὴ τοῦ K. Horna, συμφώνησε καὶ ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 219, ποὺ ἀνακριβῶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 65 διετέλεσε δ ο ὺ ξ τῆς Κύπρου, καθὼς τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν Ἀλέξιον Δούκαν 119. Ἀντιθέτως ὁ D. Polemis, ἀριθ. 80, σ. 114, παρατηρεῖ σωστὰ πὼς πρέπει νὰ ξεχωρίσωμε τὸν Ἀλέξιον Δούκαν 119 ἀπ' τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν 65, τὸν πρωτότοκο γιὸ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, ποὺ πάντα, ἀμετάβλητα (invariably) ὀνομαζόταν Κομνηνός, καὶ σ. 115, ὑ. 2, ἀναγνωρίζει τὴ σωστὴ ἀπόφανση τῆς S. De Jongh.

«"Ετσι δὲν ὑπῆρξε γι' αὐτὸν σαρκικὴ μόνο μητέρα ἀλλὰ καὶ πνευματική, καθὼς ἀπὸ βρέφος ποὺ ἦταν, χάραξε στὴν ἁπαλή του καρδιὰ τὰ γλύμματα τῆς ἀρετῆς, καὶ ἔτσι τὸν παρήγαγε στὸ πανελλήνιο θέατρο, νὰ δείχνη μὲ ἔργα τὴν ἀπὸ τὴ μάθηση ἐκπαίδευσή του».

«Μὲ σοφία τὸν δίδαξε καὶ μὲ εὐφυΐα παιδαγώγησε τὸν ἠθικό του κόσμο καὶ τοῦ ἔδειξε πόσο μεγάλο πράμα εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ πόσο τίμιο ὁ ἄντρας, καὶ ἔτσι ἔδωσε στὴν κοινωνία καὶ στὸ Κράτος τὸ ἐξαίρετο αὐτὸ δημιούργημα τῶν ἀγώνων καὶ τῶν προσπαθειῶν της»[15].

Βλέπομε τὰ ὡραῖα ἤθη ποὺ ἐπικράτησαν σὲ σειρὰ γενεῶν στὴν περίφημη αὐλὴ τῶν Κομνηνῶν καὶ πόση σημασία ἔδιναν στὴν ἀνατροφὴ τῶν τέκνων. "Οπως ἡ Εἰρήνη Δούκαινα παιδαγώγησε τὴν κόρη της "Αννα 32[16], καὶ αὐτὴ τὴν κόρη της Εἰρήνη[17], ἔτσι καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία παιδαγώγησε τὸ γιό της 'Αλέξιο 119.

'Η χρονολογία τοῦ θανάτου αὐτῆς τῆς ἐξαίρετης πριγκίπισσας, τῆς Εἰρήνης Δούκαινας τῆς Νεώτερης, μᾶς εἶναι ἄγνωστη.

σ. 34, ὑ. 10, πὼς ὁ 'Αλέξιος Δούκας (119) ἦταν «ἕνας γιὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας (67) ἢ τῆς 'Ανώνυμης (68) νεώτερης ἀδελφῆς της», ποὺ καὶ οἱ δυὸ ἦσαν κόρες τῆς "Αννας Κ. 32 καὶ τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Βρυέννιου. 'Ο V. Laurent, Andronic Synadénos, REB 20 (1962) σ. 212, ὑ. 14, τὸν συνταυτίζει «πρὸς ἕνα ἐγγονὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ χωρὶς ἀμφιβολία γιὸ τοῦ 'Ιωάννη (66), τοῦ νεώτερου γιοῦ τοῦ προηγούμενου, ὁ ὁποῖος ἀκριβῶς εἶχε τὴν ἐπωνυμία τοῦ Δούκα». Καὶ τὴν ἴδια γνώμη εἶχε καὶ ὁ Du Cange, βλ. A. Frolow, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 321. Σὲ κατακλεῖδα τῶν ἀνωτέρω, ἐπισημειώνω πὼς ὁ 'Αλέξιος Δούκας (119) τῆς ποίησης τοῦ Μανασσῆ καὶ τοῦ Καλλικλῆ (;) καὶ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Τορνίκη, εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο καὶ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸ γιὸ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας (67). Σ' αὐτὴ τὴν τελευταία, γράφει τὰ ἑξῆς ὁ Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ἐπιστ. 22), σ. 156: Εἴη δὲ καὶ τῷ ἐμῷ κυρίῳ ᾧ καὶ μήτηρ ἐγεγόνεις οὐ μᾶλλον σώματος ἢ ψυχῆς, κατ' ἀρετὴν γεννήσασα καὶ μαιεύσασα, τὰ πάντα χρηστὰ καὶ εὔοδα. Κατὰ τὸν J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 157, ὑ. 3, εἶναι ἀπίθανο αὐτὸς ὁ γιός της νὰ εἶναι ὁ 'Αλέξιος Δούκας, ὁ λήπτης τῆς ἐπιστολῆς 24, σ. 163. 'Αλλὰ τότε, πρέπει νὰ ὑποθέσωμε, πὼς ἐκτὸς ἀπ' τὸν 'Αλέξιο 119, εἶχε καὶ ἄλλο γιὸ ἡ Εἰρήνη; "Οπως καὶ νὰ ἔχη τὸ πράμα, στὸν ἴδιο τὸν 'Αλέξιο Δούκα 119, ὁ Γεώργιος Τορνίκης, 'Επιστολὴ 24, σ. 164-65, γράφει τὰ ἑξῆς γιὰ τὴ μητέρα του, ποὺ συμπίπτουν ἀπόλυτα μὲ ὅσα γράφει σχετικὰ μὲ τὴ μητρότητα πρὸς αὐτὴ τὴν ἴδια: Οὕτως ἐγένετό σοι μήτηρ οὐ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς, σοφῶς θρεψαμένη βρεφόθεν καὶ ἁπαλῇ καρδίᾳ τὰ τῆς ἀρετῆς εὖ χαράττουσα γλύμματα,

15. Γεώργιος Τορνίκης, 'Επιστολὴ 24, Πρὸς τὸν σεβαστὸν κῦρ 'Αλέξιον....σ. 164-65.

16. Γεώργιος Τορνίκης, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς "Αννης τῆς καισαρίσσης, σ. 263.

17. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 263-65.

68. [Μαρία] Βρυέννaινα Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1106/8 - †;

'Η Μαρία[1] Βρυέννaινα Κομνηνὴ δευτερότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς "Αννας Κομνηνῆς 32[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1106/8[3].

'Εκτὸς τοῦ ὅτι ἀναφέρεται μεταξὺ τῶν τέκνων τῆς "Αννας Κομνηνῆς 32 τὰ ὁποῖα ἐπέζησαν καὶ μεγάλωσαν[4] καὶ ὄχι μεταξὺ ἐκείνων ποὺ πέθαναν πρόωρα[5], τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτή.

69. 'Αλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1102/5 - †;)

'Ο 'Αλέξιος[1] Κομνηνὸς[2] πρωτότοκος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Καтакαλὼν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1102/5[4].

Περὶ τὸ 1122[5] παντρεύτηκε μὲ μιὰ νέα «ποὺ καταγόταν ἀπὸ βασιλικὴ σειρά»[6], χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε τὸν ξένο βασιλικὸ οἶκο ἀπ' τὸν ὁποῖο προερχόταν.

---

68. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

2. Βλ. "Ανναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 143.

3. 'Η ἀδελφή της Εἰρήνη Δούκαινα 67 ποὺ ἦταν νεώτερη ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της 'Αλέξιον 65 καὶ 'Ιωάννην 66, πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1105.

4. Βλ. "Ανναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 143.

5. Βλ. "Ανναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 142.

69. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του 'Αλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15.

2. Φέρει, ὅπως ὁ πρωτεξάδελφός του 'Αλέξιος 65, τὸ ἐπίθετο τῆς μητέρας του (Μαρίας Κομνηνῆς 33) καὶ ὄχι ἐκεῖνο τοῦ πατέρα του, βλ. κατωτέρω, ὑ. 18.

3. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης - Ποτλῆς τ. 5 (1855), σ. 307· Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 252· Στ. Σάκκος, «'Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 154· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 399· περίληψη La Porte du Theil, PG 133, στ. 1075: 'Επὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ κυροῦ 'Αλεξίου.

4. 'Η μητέρα του Μαρία 33 γεννήθηκε τὸ 1085 καὶ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1099/100· δὲ θὰ παιδοποίησε παρὰ μετὰ τὸ 1101.

5. Σ' αὐτὸ τὸ ἔτος συμπίπτει ἡ στεφηφορία τοῦ 'Αλέξιου Κομνηνοῦ 74 καὶ οἱ γάμοι τῶν ἄλλων ἐγγόνων τοῦ 'Αλέξιου (α') 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας.

6. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 399-400: 'Επὶ τῷ γάμῳ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Φορβηνοῦ κυροῦ 'Αλεξίου....ἐκ γὰρ σειρᾶς βασιλικῆς ἐστι καταγομένη, Πρβλ. P. Gautier, Les lettres de Grégoire, Higoumène d' Oxia, REB 31 (1973), σ. 207-8.

Ἡ γυναίκα του αὐτή, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα μᾶς εἶναι ἄγνωστο, «μιὰ ὕπαρξη ἀπαράμιλλης ὀμορφιᾶς καὶ ἐξαίρετου ἤθους»[7], ἔζησε γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα μαζί του, καὶ πέθανε σὲ μιὰ χρονολογία μετὰ τὸ 1143[8], ἀφοῦ τοῦ χάρισε τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά[9], τὸν [Νικηφόρον;] Κομνηνὸν Εὐφορβηνὸν Κατακαλὼν 120 καὶ τὴν [Μαρίαν;] Κομνηνὴν Εὐφορβηνὴν Κατακαλὼν 121[10].

Ἀπὸ μιὰ παρηγορητικὴ ἐπιστολὴ ποὺ ἔστειλε ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς Ὀξείας Γρηγόριος, ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας (τοῦ Πέτρου Μουγγοῦ τοῦ Φιλοσόφου ἢ τοῦ Μιχαὴλ Μαξίμου)[11], μαθαίνομε πὼς ἡ ξένη πριγκίπισσα ποὺ ἔγινε γυναίκα του, πέρασε ἀπὸ κάποια μακροχρόνια ἀσθένεια ποὺ τὴ χτύπησε, «πολλοὺς πειρασμούς, ὀδύνες καὶ κακώσεις, ἔτσι ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς της δὲν ἦταν παρὰ κόπος καὶ πόνος»[12].

Θέλοντας νὰ παρηγορήσῃ ὁ ἡγούμενος τὸν Ἀλέξιο τοῦ τονίζει: «Ἐκείνη κατὰ τὴ διάρκεια πολλῶν χρόνων ὑπόμεινε τόσα καὶ τόσα βάσανα, ἀθλήματα καὶ πονήματα, ποὺ γι' αὐτὰ τῆς ἀξίζουν ἀναρίθμητα στεφάνια, καὶ σὺ θὰ ἤθελες νὰ τὴν ἔβλεπες νὰ ζῇ ἀκόμη καὶ νὰ ὑποφέρῃ;»[13].

---

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 400:
τὸ κάλλος δ' ἀπαράμιλλος καὶ τὴν ἐξ ἤθους χάριν.

8. Ὁ Γρηγόριος τὸν καιρὸ ποὺ συλλυπήθηκε τὸν Ἀλέξιο γιὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του ἦταν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς νήσου Ὀξείας, θέση ποὺ κατέλαβε τὸ πιὸ νωρὶς κατὰ Ἰούλιο - Αὔγουστο τοῦ 1143, ὅταν σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ὁ τότε ἡγούμενος Μιχαὴλ Κουρκούας ἐξελέγη οἰκουμενικὸς πατριάρχης, βλ. P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 203-5.

9. P. Gautier, Les lettres, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 212-13: Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογεννήτου τῆς Φορβηνῆς κυρῷ Ἀλεξίῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ....Ἀλλ' ἐρεῖς· τίς τῶν τέκνων ἡμῶν ἀντιλήψεται καὶ τὴν ὀφειλομένην κηδεμονίαν πρὸς αὐτὰ ἐπιδείξεται;

10. Ἀπ' τὴν ἀνωτέρω φράση τοῦ Γρηγόριου Ὀξείας (ὑ. 9) ἀποδείχνεται πὼς τὰ παιδιὰ ἦσαν πιὸ πολλὰ ἀπὸ ἕνα. Ἔτσι πρέπει νὰ δεχτοῦμε τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά, ἕνα ἀγόρι καὶ ἕνα κορίτσι· στὸ ἀγόρι δὲ μποροῦσε νὰ δοθῇ τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρομάμης προπάππου του Ἀλέξιου (α') 15, γιατὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα εἶχε ὁ πατέρας του· ἀσφαλῶς θὰ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ. Στὸ κορίτσι θὰ δόθηκε τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

11. P. Gautier, Les lettres, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 203-4.

12. P. Gautier, Les lettres, ἔνθ' ἀνωτ., Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογ. κτλ., σ. 213: Ἡ πολύμοχθος ἁγία μου δέσποινα καὶ τῆς βασιλείας σου σύμβιος καὶ ἀκριβῶς τὸν βίον τοῦτον μισήσασα διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν πειρασμῶν καὶ ὀδυνῶν καὶ κακώσεων ὧν ἀνέτλη καὶ ὧν ὑπέμεινεν ἐν αὐτῷ καὶ τὸ πλεῖον τῆς ζωῆς αὐτῆς κόπος καὶ πόνος ἐγένετο,

13. P. Gautier, Les lettres, ἔνθ' ἀνωτ., Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογ. κτλ., σ. 213: Ἐκείνη τὰ διὰ τοσούτων ἐνιαυσιαίων κύκλων ὑπομεμένηκεν ἀθλήματα καὶ πονήματα, δι' ὧν τοσούτων ὅσων οὐδὲ ἀριθμῶσαι δυνατὸν στεφάνων ἠξίωται, καὶ σὺ τὸ σὸν καὶ μόνον ζητήσεις καὶ ἠβούλου ἔτι τληπαθεῖν αὐτὴν ἐν συμφοραῖς;

Φαίνεται πὼς ἡ γυναίκα τοῦ Ἀλέξιου στὶς τελευταῖες της στιγμὲς περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ σχῆμα[14].

Σχετικὰ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Ἀλέξιο, ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος στὸ ποίημα ποὺ σύνθεσε κατὰ τὸ γάμο τοῦ πρίγκιπα, μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος ἦταν ἕνας «ἀνδρεῖος, ρωμαλέος, ψηλὸς καὶ γλυκομίλητος νέος μὲ ἦθος σεμνὸ καὶ πράο καὶ ἐμφάνιση, ὅπως ὁ λόγος λέει, ἀληθινὰ βασιλική»[15].

Ἀπ' τὴ σταδιοδρομία του λίγα πράγματα μᾶς εἶναι γνωστά.

Ἀπ' τὸ ποίημα τοῦ Πρόδρομου συνάγομε πὼς κι αὐτός, ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες, ἀκολούθησε μιὰ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία. Ὁ ποιητὴς τὸν προσαγορεύει «νυμφίε στρατιῶτα» καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ ἀποθέσῃ τὴν πανοπλία τῶν παρατάξεων καὶ τῶν μαχῶν, τὸ σιδερένιο ὑπόδημα, τὸν σιδερένιο χιτώνα, τὰ βέλη, τὰ δόρατα καὶ τὴν περικεφαλαία καὶ νὰ ντυθῇ τὸ νυμφικὸ καὶ γαμικὸ χιτώνα, τὸν χρυσαφένιο, μὲ τὰ πολύτιμα πετράδια καὶ μαργαριτάρια, «ἂν καὶ γνωρίζω, τοῦ προσθέτει, πὼς δὲν ἔχεις ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια στολίδια, ἀπὸ μαργαριτάρια καὶ πετράδια, ἀπὸ βύσσο καὶ πορφύρα καὶ ἀπ' τὰ ἄλλα γνωρίσματα τῆς ἐπίσημης βασιλικῆς φορεσιᾶς τοῦ γάμου, γιατὶ ἔχεις μέσα σου τὸ πραγματικὸ μαργαριτάρι τῆς ἀντρειοσύνης, τὸ ἀπ' τὴν ὀμορφιά σου χρυσάφι, τὸ ἀπ' τὴ γενιά σου πολύτιμο λιθάρι, τὴν ἀπ' τὴν καλοκαγαθία σου σεμνὴ πορφύρα, τὴν ἀπ' τὴν ταπεινοφροσύνη σου περιφανῆ βύσσο»[16].

Δυστυχῶς δὲν ἔχομε εἰδήσεις γιὰ τὴ στρατιωτική του δραστηριότητα, οὔτε μᾶς εἶναι γνωστὸ σὲ ποιὲς μάχες πῆρε μέρος στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ θείου του Ἰωάννη (β') 34 καὶ κείνης τοῦ πρωτεξαδέλφου του Μανουὴλ (α') 81, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1166, ποὺ πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 61-64 χρονῶ.

Ὁ Ἀλέξιος ἐπίσης πῆρε μέρος σὲ δυὸ συνόδους ποὺ ἀσχολήθηκαν πάνω σὲ σοβαρὰ ζητήματα τῆς ἐποχῆς του. Στὶς 26 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147 παρακάθησε μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀνδρόνικο Εὐφορβηνὸν 70 στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν καὶ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη τῆς

---

14. P. Gautier, Les lettres, ἔνθ' ἀνωτ., Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογ. κτλ., σ. 213: κἀκείνην τὴν ἁγίαν μου δέσποιναν τῷ ἀγγελικῷ κατακοσμήσασα σχήματι.....

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπὶ τῷ γάμῳ κτλ., ἔκδ. W. Hörandner, σ. 399-400:
τὰ δ' ἀπὸ σοῦ καὶ περὶ σὲ τῆς χάριτος ὁπόση·
ἀνδρεία, ρώμη σώματος, εὐμήκης ἡλικία,
λόγοι χαρίτων γέμοντες, ἦθος σεμνὸν καὶ πρᾷον
καὶ πρῶτον εἶδος, ὡς φασίν, ἄξιον τυραννίδος.

16. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπὶ τῷ γάμῳ κτλ., ἔκδ. W. Hörandner, σ. 400-401.

ΚΠολης Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀττικό (1146-1147)[17], καὶ στὴν 6 τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 παρακάθησε στὴ σύνοδο ποὺ ἐπίσης συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν[18] καὶ καταδίκασε τὴ διδασκαλία τοῦ λίγο πρὶν τὴν ἀνωτέρω χρονολογία ἀπὸ δηλητηρίαση ἀποθανόντος[19] ἐπισκόπου Λάμπης τῆς Κρήτης ἢ ἐκ Λάμπης τῆς Μ. Ἀσίας καταγομένου Δημήτριου[20].

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μᾶς παρουσιάζει τὸν Ἀλέξιο ὡς ἕνα «Δουκῶν βλαστὸν καὶ Κομνηνῶν»[21], ἀλλὰ ἀπ' αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ἐννοήσωμε πὼς ὁ πάππος του Κωνσταντῖνος Καταχαλὼν Εὐφορβηνὸς εἶχε παντρευτῆ μιὰ Δούκαινα, γιατὶ ὁ ποιητὴς δὲν κάνει ἐδῶ ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ ἀναφέρεται στὴν ἐκ μητρὸς μάμμη τοῦ πρίγκιπα, τὴν περιβόητη Εἰρήνη Δούκαινα, τὴ σύζυγο τοῦ Ἀλέξιου (α') τοῦ Κομνηνοῦ 15[22].

17. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα, τ. 5 (1855), σ. 307· Banduri, Imperium Orientale, τ. II, σ. 916.

18. Νικήτας Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253· Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 154: τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου·

19. Hugo, Epistola ad Petrum (B'), ἐν A. Dondaine, Hugues Étherien et le concile de Constantinople de 1166, Historische Jahrbuch, Münster, τ. 77, σ. 482.

20. Ὁ Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 426, θεωρεῖ τὸν Δημήτριον Λάμπης ὡς ἐπίσκοπο Λάμπης τῆς Κρήτης. Ὁ Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 27, γράφει: Δημήτριός τις «Ρωμαῖος μὲν γένος, Λάμπης δὲ κώμης ὡρμημένος ἀσιανῆς», Τὸ αὐτὸ πρὸς τὸν τελευταῖο καὶ ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 644: un certain Démétrios, originaire de Lampè· Ὁ ἀνωτέρω Δημήτριος Λάμπης ποὺ ἐπανειλημμένως εἶχε ταξιδεύσει στὴν Ἰταλία καὶ τὴ Γερμανία ὡς πρεσβευτὴς τοῦ Μανουὴλ (α') 81, θέλοντας νὰ πολεμήσῃ τὴν προσθήκη τῶν Δυτικῶν στὸ σύμβολο τῆς πίστης, τοῦ filioque, ἰσχυρίστηκε πὼς ἡ φράση τοῦ Χριστοῦ «ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν (Ἰω. 14, 28), ἀναφέρεται στὴ θεία του φύση καὶ ἐπομένως ὁ υἱὸς εἶναι κατώτερος ἀπ' τὸν πατέρα (ὑπόταξη). Ὁ Δημήτριος συνέγραψε σχετικὸ σύγγραμμα καὶ βρῆκε πολλοὺς ὀπαδούς. Τὴν ἔνταση ποὺ πῆρε αὐτὴ ἡ «κακοδοξία» δείχνουν τόσο τὸ γεγονὸς ποὺ ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση χαράχτηκε σὲ πλάκα καὶ ἀναρτήθηκε στὸ ναὸ τῆς ἁγια - Σοφιᾶς, ὅσο καὶ τὰ μέτρα ποὺ πάρθηκαν ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') 81 κατὰ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Δημήτριου· τιμωρήθηκαν μὲ δήμευση τῆς περιουσίας τους καὶ ἐξορία καὶ ἀκόμη βγῆκε αὐτοκρατορικὸ διάταγμα ποὺ ἀπειλοῦσε θανατικὴ ποινή, βλ. Β. Στεφανίδην, Ἐκκλησ. Ἱστορία, σ. 426-27· Στ. Σάκκον, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 58-83 καὶ 141-80· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 644-51.

21. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 403:
Δουκῶν βλαστὲ καὶ Κομνηνῶν, Ἀλέξιε νυμφίε.

22. P. Gautier, Les lettres de Grégoire, REB 31 (1973), σ. 207.

70. Ἀνδρόνικος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1105/8 - †;)

Ὁ Ἀνδρόνικος[1] Κομνηνὸς[2] Εὐφορβηνὸς[3] δευτερότοκος γιὸς τοῦ Νικηφόρου Καταχαλὼν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1105/8.

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν παντρεύτηκε, ἂν καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ θεωρήσωμε ὡς βέβαιο.

Μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο Κομνηνὸ 69 παρακάθησε, καθὼς εἴδαμε, στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147[5].

Καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ἀκολούθησε τὴ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία. Ἀπ' τὴν ὅλη του δράση μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ ὑπηρεσία του ὡς δ ο υ κ ὸ ς τῆς Κιλικίας, ἀξίωμα πολὺ σπουδαῖο, στὸ ὁποῖον ὁ πρωτεξάδελφός του Μανουὴλ (α') 81 τὸν διόρισε τὸ 1162 καὶ ὅπου παράμεινε μέχρι τὸ 1163. Ἀπ' τὶς πληροφορίες ποὺ ἔχομε γι' αὐτὸ τὸ μέρος τῶν ὑπηρεσιῶν του, δὲ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἦταν ἕνας ἐπιδέξιος διοικητὴς καὶ στρατηγός[6].

Στὴν ἐμπιστευτικὴ καὶ καίρια θέση ποὺ διορίστηκε, ὁ Ἀνδρόνικος ὄφειλε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸ σθεναρὸ ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Θόρο II (1145-1168/9). Αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἕνας πρώην αἰχμάλωτος τῶν Βυζαντινῶν (1139-1145), κατάφερε νὰ δραπετεύσῃ ἀπ' τὴν ΚΠολη καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἀρμ. Κιλικίας (1145), τοῦ νέου αὐτοῦ ἀρμενικοῦ κράτους τῶν Ρουπενιδῶν (1080-1375).

70. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35.

2. Ἀπ' τὴ μητέρα του ἦταν ἕνας Κομνηνός, γιὸς μιᾶς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Κομνηνῆς, καὶ κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα ἔπρεπε νὰ φέρῃ καὶ τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, καθὼς ὁ Ἰωάννης ὁ Παχὺς ἔφερε τὸ ἐπώνυμο Κομνηνός, ὡς γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Ἀξούχου καὶ τῆς πορφυρογέννητης Μαρίας Κομνηνῆς 123, βλ. L. Stiernon, Trois membres de la famille Rozerios, REB 22 (1964), σ. 197. Δὲν ἔχομε ὅμως μνεία του ὡς Κομνηνοῦ, καθὼς ἔχομε γιὰ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο 69.

3. Κίνναμος, σ. 227 καὶ 286: Φορβηνός, τύπος παρόμοιος πρὸς τὸ Εὐφορβηνός, ποὺ ἀπαντᾶται εἰς Ἄνναν Κομνηνήν, τ. II, σ. 197, 212, κ.ἀ.

4. Κίνναμος, σ. 227 καὶ 286· L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 681· Banduri, Imperium Orientale, τ. II, σ. 916· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα τ. 5 (1855), σ. 307.

5. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα τ. 5 (1855), σ. 307· Banduri, Imperium Orientale, τ. II, σ. 916.

6. Κίνναμος, σ. 286: ἡρέθη τοίνυν Κιλίκων στρατηγὸς Μιχαὴλ μὲν τὸ πρῶτον ὁ Βρανᾶς, ἑξῆς δὲ Ἀνδρόνικος ἐπίκλησιν Φορβηνός, ὃς ἐξάδελφος καθάπερ εἴρηται βασιλεῖ ἐτύγχανεν ἄν. ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ λόγου ἄξιον οὐδὲν ἐνταῦθα εἰργασμένου ἐπὶ γόνυ τὰ Ἰσαύρων [illegible].

Καθὼς ὁ Ἀνδρόνικος στεροῦνταν ἡγετικῶν προσόντων, ὁ Ἀρμένιος ἡγεμόνας ἐκμεταλλεύτηκε τὶς περιστάσεις καὶ προσῆψε στὸν πρῶτο διάφορες κατηγορίες· μεταξὺ τῶν ἄλλων, τὸν κατηγόρησε πὼς δολοφόνησε τὸ νεώτερο ἀδελφό του Στέφανο Ρουπενίδη - ἕνα πράκτορα τῶν Λατίνων τῆς Συρίας μὲ τὸν ὁποῖον, ὡς σημειωθῆ, ὁ Θόρος II βρισκόταν σὲ φανερὴ ἀντίθεση - μαζὶ μὲ ὁλάκερη τὴν ἀκολουθία του μπρὸς στὶς πύλες τῆς Ταρσοῦ, ὅπου ὁ βυζαντινὸς πρίγκιπας εἶχε καλέσει σὲ φιλικὸ γεῦμα τὸ Στέφανο[7].

Μὲ αὐτὰ τὰ προσχήματα, ἂν καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ὁρκιζόταν πὼς ἦταν ξένος πρὸς αὐτὸ τὸ φόνο καὶ πὼς δὲν εἶχε καμιὰ οὔτε ἄμεση οὔτε ἔμμεση ἀνάμιξη στὸ ἔγκλημα γιὰ τὸ ὁποῖο τὸν κατηγοροῦσε, ὁ Θόρος II ἄνοιξε ἕνα πόλεμο ἐναντίον τῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Κιλικία ποὺ διοικοῦσε ὁ Ἀνδρόνικος καὶ πέτυχε νὰ κυριεύση τὸ 1162 τὶς πόλεις Βάχκα (Vahka ἢ Vagha) καὶ Ἀναζαρβό, ποὺ κατεῖχαν οἱ Βυζαντινοί[7α].

Δὲν κατάθεσε ὁ Ἀρμένιος ἡγεμόνας τὰ ὅπλα παρὰ μετὰ τὴν ἀνάκληση τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τὴν ἀντικατάστασή του ἀπὸ ἄλλον αὐτοκρατορικὸ πρίγκιπα, τὸν Κωνσταντῖνον Καλαμάνον Δούκαν Βοτανειάτην Κομνηνὸν 196[8], γιὸν τῆς Ἀνώνυμης (Ἄννας;) Δούκαινας Κομνηνῆς Βοτανειάταινας 99 καὶ τοῦ Οὔγγρου πρίγκιπα Βορίση Καλαμάνου[9].

Τίποτε ἄλλο δυστυχῶς δὲ γνωρίζομε γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Εὐφορβηνό, οὔτε κι ἂν ἀπόχτησε ἀπογόνους.

7. Κίνναμος, σ. 227-28: Τερόζης (Θόρος II) ὃς Ἀρμενίων ἐδυνάστευε τότε πολλὰς τῶν βασιλεῖ κατηκόων πόλεις Ἰσαυρικὰς δόλῳ ἥρπασε, τῷ Φορβηνῷ δυσμεναίων Ἀνδρονίκῳ τῷ βασιλέως ἐξαδέλφῳ καὶ Κιλίκων στρατηγοῦντι τῷ τότε. ἄλλα τε γὰρ πλεῖστα ἐπεκάλει τούτῳ καὶ δὴ καὶ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ Στεφάνου ᾐτιᾶτο σφαγῆς. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 527-28, καὶ R. Grousset, L' Empire du Levante, σ. 390. Καὶ στὰ δυὸ αὐτὰ ἔργα μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ καὶ τὶς σχετικὲς πλούσιες συριακὲς καὶ ἀρμενικὲς πηγές (Michel le Syrien, Bar-Hebraeus, Grégoire le Prêtre, Sempad, Chronique rimée de Petite Arménie, Matthieu d' Edesse), ποὺ συμπληρώνουν τὶς φτωχὲς πληροφορίες τῶν βυζαντινῶν πηγῶν.

7α. Chalandon καὶ Grousset, ἔνθ' ἀνωτ.

8. Κίνναμος, σ. 286: πολλῶν τε ἑξῆς τὴν στρατηγίαν (=τὴ διοίκηση τῆς Βυζαντινῆς Κιλικίας) ἀμειψάντων, ἐν οἷς καὶ Κωνσταντῖνος ἐγνωρίζετο ὃν Καλαμάνον ἐπεκάλουν. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 528.

9. Γιὰ τὴ γενεαλογικὴ προέλευση τοῦ Κωνσταντίνου Καλαμάνου, βλ. Ἀνδρόνικον (α') Κομνηνὸν 87, ὑ. 189.

71. [Εἰρήνη] Δούκαινα

(γένν. 1101/9 - †;)

Ἡ Εἰρήνη[1] Δούκαινα[2] (Κομνηνὴ[3] Εὐφορβηνή[4]) πρωτότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33[5], δὲ ξέρομε ἂν ἦταν μικρότερη ἢ μεγαλύτερη στὴν ἡλικία ἀπ' τοὺς ἀδελφούς της Ἀλέξιον 69 καὶ Ἀνδρόνικον 70, γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ὑπολογίσωμε τὴ γέννησή της μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1101 καὶ 1109.

Ἡ μάμμη της Εἰρήνη Δούκαινα στὸ τυπικό της τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης παίρνει πρόνοια καὶ ὁρίζει «ἂν οἱ κόρες τῆς Μαρίας Κομνηνῆς (33) θελήσουν νὰ λάβουν τὸ μοναχικὸ σχῆμα στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης ἢ τὸ λάβουν ἀπέξω καὶ θελήσουν νὰ ἐγκαταβιώσουν σ' αὐτή, νὰ γίνωνται δεχτές»[6].

Ὁ Γεώργιος Τορνίκης στὸν ἐπιθανάτιο λόγο του γιὰ τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32, κάνει λόγο γιὰ τὸ θάνατο ἑνὸς παιδιοῦ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33 - αὐτὴ ἦταν «ἡ φίλτατη τῶν ἀδελφῶν»[7] - καὶ μιᾶς κόρης ἑνὸς παιδιοῦ τῆς Μαρίας[8].

Καθὼς οἱ δυὸ γιοί της Ἀλέξιος 69 καὶ Ἀνδρόνικος 70 ἐπέζησαν τοῦ 1148-55 ποὺ συντάχτηκε ὁ λόγος, πρέπει νὰ εἴμαστε βέβαιοι πὼς πρόκειται γιὰ τὸ θάνατο κόρης τῆς Μαρίας 33, ἀλλὰ δὲ ξέρομε βέβαια ποιᾶς ἀπὸ ὅλες.

Καὶ γιὰ τὴν κόρη ἑνὸς ἀπ' τὰ παιδιά της, τὴν Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 122, μᾶλλον μιᾶς ἀπ' τὶς κόρες της, δὲ μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε ποιοῦ παιδιοῦ της κόρη ἦταν αὐτή. Νὰ ἦταν κόρη τῆς πρωτότοκης Εἰρήνης;

71. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, συζ. Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15· γιὰ τὸ ὄνομά της, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 29.

2. Καθὼς ἡ Εἰρήνη 67, πρωτότοκη κόρη τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, φερώνυμη τῆς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, πῆρε τὴν ἐπωνυμία Δούκαινα (βλ. Εἰρήνην Δούκαιναν 67, ὑ. 2), ἔτσι καὶ ἡ πρωτότοκη κόρη τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33 Εἰρήνη θὰ ἔλαβε ἀπ' τὴ μάμμη της (τὴν Εἰρήνη Δούκαινα), ἐκτὸς ἀπ' τὸ ὄνομα (Εἰρήνη) καὶ τὴν ἐπωνυμία (Δούκαινα).

3. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τῆς μητέρας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

4. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατέρα της Νικηφόρου Εὐφορβηνοῦ.

5. Βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 28 καὶ 29.

6. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1008· MM 5 (1887), σ. 335.

7. Βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 21.

8. Γεώργιος Τορνίκης, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἔκδ. J. Darrouzès, σ. 309-10: Ἐπεὶ δὲ καὶ τότε τὴν φιλτάτην τῶν ἀδελφῶν συμφοραὶ περιέκλυζον καὶ πάντη κακὸν κακῷ ἐπεστήρικτο—παῖς γὰρ ἐτεθνήκει καὶ παιδὸς θυγάτριον καὶ τὰ προλαβόντα δεινὰ δεινότερα τὰ τοῦ θανάτου πεποίηκεν.

72. [Ἄννα] Κομνηνή

(γένν. 1103/10 - †;)

Ἡ Ἄννα[1] Κομνηνή[2] (Εὐφορβηνή)[3] δευτερότοκη[4] κόρη τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33[5] γεννήθηκε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1103 καὶ 1110.

Εἶχε τὸ δικαίωμα, κατὰ τὸ τυπικὸ τῆς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας νὰ καρῆ μοναχὴ στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης ἢ καὶ ἂν καρῆ ἀπέξω, νὰ ἐγκαταβιώση σ' αὐτή[6].

Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἱδρύτρια τῆς μονῆς παρεῖχε στὶς πριγκίπισσες ἐγγονές της ποὺ θὰ μόναζαν στὸ ἵδρυμά της ὁρισμένα προνόμια· α) ἡ δίαιτά της μποροῦσε νὰ ἦταν ἄλλη ἀπὸ ἐκείνη τῶν ἄλλων μοναχῶν· β) μποροῦσε νὰ μὴ μετέχη τῶν κοινῶν τακτῶν λατρευτικῶν συγκεντρώσεων, ἀλλὰ νὰ προσεύχεται στὸ κελλί της· γ) νὰ ἔχη εἰδικὴ κατοικία, ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὴν τραπεζαρία τῶν μοναχῶν· δ) νὰ ἔχη κοντά της ὡς ὑπηρεσία δυὸ γυναῖκες «ἐλεύθερες ἢ δοῦλες»· ε) νὰ δέχεται καὶ ἄρρενες συγγενεῖς της στὸν πυλώνα τῆς μονῆς, καὶ ὅλα αὐτὰ φυσικὰ μὲ τὴν ἄδεια τῆς ἡγουμένης[7]. Δὲν ξέρομε ποιὰ ἄλλη ἀπ' τὶς ἐγγονές της, ἐκτὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας 67, ἐγκαταβίωσε στὴ μονή.

Ἡ Ἄννα Κ. 72 πιθανὸν νὰ ἦταν αὐτὴ ἡ κόρη τῆς Μαρίας Κ. 33 ποὺ παντρεύτηκε κάποιον Βρυέννιον ἀπ' τὸν ὁποῖον ἀπόχτησε δυὸ γιοὺς τὸν Ἰωάννην (Βρυέννιον Κομνηνόν) Κατακαλὼν 122α καὶ τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνὸν 122β[8].

---

72. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Ἄννας Κομνηνῆς 32· γιὰ τὸ ὄνομά της, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 29.

2. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τῆς μητέρας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

3. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατέρα της Νικηφόρου Εὐφορβηνοῦ.

4. Στὴ δευτερότοκη κόρη πρέπει νὰ δόθηκε τὸ ὄνομα Ἄννα—ὄνομα τῆς μεγαλύτερης καὶ πιὸ ἀγαπημένης ἀδελφῆς τῆς Μαρίας 33—, καθὼς στὴν πρωτότοκη δόθηκε τὸ ὄνομα Εἰρήνη.

5. Βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 28 καὶ 29.

6. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1008· MM 5 (1887), σ. 335.

7. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης, PG 127, στ. 1108· MM 5 (1887), σ. 336.

8. Βλ. Δημ. Πολέμης, Ἀνεπίγραφοι στίχοι εἰς τὸν θάνατον Ἰωάννου Βρυεννίου τοῦ Κατακαλών, ΕΕΒΣ 35 (1966-67), σ. 108-14.

73. [Εὐδοκία] Κομνηνή

(γένν. 1104/12 - † ;)

Ἡ Εὐδοκία[1] Κομνηνή[2] (Εὐφορβηνή)[3] τριτότοκη κόρη τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς33[4] γεννήθηκε μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1104-112.

Εἶχε τὸ δικαίωμα, κατὰ τὸ τυπικὸ τῆς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, νὰ καρῆ μοναχὴ στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης ἢ καὶ ἂν καρῆ ἀπέξω, νὰ ἐγκαταβιώση σ' αὐτή[5].

Ὅπως ὅλες οἱ κόρες τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 33, ἀπολάμβανε κι αὐτὴ σὲ περίπτωση ἐγκαταβίωσής της στὴ μονὴ ὁρισμένα προνόμια[6].

74. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. 1106/7 - † καλοκαίρι 1142)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κομνηνὸς πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς[2] γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ 1106 ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1107 στὴ Βαλαβίστα τῆς Θράκης[3].

Μετὰ τὴ νίκη του ἐναντίον τῶν Πατσενέγκων, τὸ 1122, ὁ Ἰωάννης (β') 34, ἴσως γιατὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχε ἀναδειχτῆ β α σ ι λ ε ὺ ς σὲ συνέχεια μιᾶς νίκης τοῦ πατέρα του Ἀλέξιου (α') 15 κατὰ τῶν ἰδίων βαρβάρων, συνεταιρίστηκε τὸν Ἀλέξιο στὸ στέμμα, ἀναδεικνύοντας αὐτὸν β α σ ι λ έ α, μὲ τὶς

---

73. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Εὐδοκίας Κομνηνῆς 37· γιὰ τὸ ὄνομά της, βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 29.

2. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τῆς μητέρας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

3. Ἀπ' τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατέρα της Νικηφόρου Εὐφορβηνοῦ.

4. Βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 33, ὑ. 28 καὶ 29

5. Τυπικὸν Κεχαριτωμένης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, PG 127, στ. 1008· MM 5 (1887), σ. 335.

6. Τυπικὸν Κεχκριτωμένης, PG 127, στ. 1008[1] MM 5 (1887), σ. 336· βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 72, ὑ. 7.

74. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἀλέξιου (α') τοῦ Κομνηνοῦ 15.

2. Κίνναμος, σ. 23, 24, 36, 70· Χωνιάτης, σ. 23, 51, 66, 133· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογαλ. κείμ., τ. II, σ. 75· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 663, 685, 700, 702· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 258· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 43, 79, 83, 89, 127 καὶ 131· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Lettres et Discours, ἔκδ. P. Gautier, σ. 130, 131, 133, 251-52, 258, 289· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 177-81, 245-46, 249-51, 266, καὶ ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1339-1344.

3. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 66.

εὐχὲς τοῦ πατριάρχη ΚΠόλεως Ἰωάννη (θ') τοῦ Ἀγαπητοῦ (1111-1134)[4].

Ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος ἔψαλε αὐτὴ τὴ στεφηφορία, χαιρετίζοντας τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34 ὡς *Ηλιο* καὶ τὸ βασιλέα Ἀλέξιο ὡς *Παρήλιο*· καὶ οἱ δυὸ «ἰσοταχεῖς ἰσοφεγγεῖς ὁμότιμοι μεγάλοι»[5].

Ἀπὸ τότε ὁ Ἀλέξιος ἔφερε τὴν προσωνυμία τοῦ *βασιλέως*, ὅπως διαπιστώνεται καὶ ἀπὸ δυὸ ἐπίσημες ἐπιγραφές. Ἡ πρώτη ἀπαντάει σὲ μικρογραφία τοῦ Cod. Vat. urb. gr. 2[6] καὶ ἡ ἄλλη στὴν ὡραία σὲ ψηφιδωτὸ προσωπογραφία του στὸ νότιο γυναικωνίτη τῆς ἁγια - Σοφιᾶς[7]. Καὶ στὶς δυὸ σημειώνεται: Ἀλέξιος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς ὁ Κομνηνὸς πορφυρογέννητος.

Ὁ Ἀλέξιος, καθὼς μεγάλωσε, ἔπαιρνε μέρος στὶς ἀκατάπαυστες ἐκστρατεῖες τοῦ πατέρα του καὶ διακρίθηκε σ' αὐτὴ τοῦ 1138, ὡς πορθητὴς τῆς Ἄγκυρας, ἴσως αὐτῆς ποὺ βρισκόταν στὴ μεσημβρινὴ Καππαδοκία, καθὼς ἔπεσε πάνω της «σὰν καταιγίδα» καὶ ἔφερε μὲ τὶς πολιορκητικὲς μηχανὲς μιὰ φοβερὴ καταστροφὴ στὸν ἐχτρό.

Εἶχε λάβει τὴ στρατιωτικὴ μόρφωση ἀπ' τὸ μεγάλο στρατιώτη καὶ στρατηγὸ πατέρα του καὶ ἦταν κοντά του, «ὅπως ὁ Ἰόλαος στὸν Ἡρακλῆ»[8].

Στὴν ἴδια ἐπίσης ἐκστρατεία, καθὼς ἐξαπολύθηκε ἀπ' τὸν πατέρα του στὴν ἅλωση ἄλλων πόλεων, δὲ χρονοτρίβησε σὲ μακρὲς πολιορκίες, ἀλλὰ ἀμέσως τὶς κυρίευσε καὶ τὶς ἀπογύμνωσε, καὶ μεταξύ τους τὸ ἰσχυρὸ φρούριο τὶς Γαστοῦνες (Gastin), κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια.

---

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ.W. Hörandner, σ. 249· PG 133, στ. 1390:

Σκέποις τὸν μέγαν νικητὴν δεσπότην Ἰωάννην,
Σὺν τῷ παιδὶ τῷ κοινωνῷ τοῦ στέφους Ἀλεξίῳ.

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ.W. Hörandner, σ. 245· PG 133, στ. 1387:

φρούρησον, σῶσον, σκέπασον εἰς πλείστους κύκλους χρόνων
τὸν νικητὴν τὸν Κομνηνὸν δεσπότην Ἰωάννην
καὶ τὸν τοῦ στέφους κοινωνὸν Ἀλέξιον δεσπότην,
καὶ τοὺς σεβαστοκράτορας καὶ πορφυρογεννήτους.

Χωνιάτης, σ. 23, 51, 66· Κίνναμος, σ. 23, 36, 70· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 75· Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔνθ' ἀνωτ.· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 193, 208-9. Γιὰ τὴ σύμπραξη τοῦ πατριάρχη, Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 178· PG 133, στ. 1339:

Τῶν ἱερῶν τε ἡ λογάς, ὁ μέγας ποιμενάρχης
Συμπράττων καὶ συνευδοκῶν, σπεύδων καὶ συμπεραίνων,

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 177· PG 133, στ. 1339: Εἰς τὴν στεφηφορίαν Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.

6. G. Ostrogorsky, Autokrator Johannes II und Basileus Alexios, ἐν Annales de l' Institut Kondakov, τ. 10 (1938), σ. 179-83, πίνακας III.

7. Th. Whittemore, The Mosaics of Hagia Sophia at Istanbul III, Oxford 1942. Ἔγχρωμη ἀπεικόνιση εἰς A. Grabar, La peinture byzantine, Genève 1953, σ. 99 καὶ 103.

8. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 251-52.

«Αὐτὸς ποὺ τὶς κυρίευσε, λέει ὁ ρήτορας, ἦταν ἕνας πολὺ γενναῖος βασιλέας, ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Αὐτοκρατορίας, βλάστημα τῆς φύσης τοῦ πατέρα του, τῆς πολεμικῆς σχολῆς του ἀκριβὴς μαθητής, ἄνθος τῆς πορφύρας. Ἡ μάχη τῆς Χαιρώνειας ποὺ σ' αὐτὴ ἡ Ἑλλάδα ταπεινώθηκε ἀπ' τοὺς Μακεδόνες, καθὼς τὸ Φίλιππο βοηθοῦσε ὁ γιός του Ἀλέξανδρος, δὲ μπορεῖ νὰ συγκριθῆ πρὸς τὰ κατορθώματα τοῦ Ἰωάννη (β') 34 καὶ τοῦ γιοῦ του Ἀλέξιου !»[9].

Ἄλλοτε, ὁ Ἀλέξιος θεωροῦνταν ὁλότελα ἄγνωστος[10]. Σήμερα κάπως μποροῦμε νὰ τὸν σκιαγραφήσωμε.

Ὁ ρητοροδιδάσκαλος καὶ φιλόσοφος Μιχαὴλ ὁ Ἰταλικός, ποὺ μετὰ τὸ 1143 ἔγινε μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως, καθὼς στὴν ΚΠολη ἀγγέλθηκε ὁ ἀναπάντεχος θάνατος τοῦ Ἀλέξιου, τοῦ ἔπλεξε τὸ ἐγκώμιό του.

«Θέλω», γράφει πρὸς κάποιο αὐτοκρατορικὸ γραμματικὸ ποὺ βρισκόταν στὸ μέτωπο τῆς Κιλικίας, κοντὰ στὸν Ἰωάννη (β') 34, «νὰ θρηνήσω καὶ ἐγὼ ἀπ' τὴν πλευρά μου γιὰ λίγο πάνω σ' αὐτὴ τὴ συμφορὰ ποὺ μᾶς βρῆκε καὶ ποὺ πάγωσε τὰ λόγια σου καὶ τὸ χέρι σου, καὶ γι' αὐτὸ δὲ μοῦ γράφεις. Ἀλήθεια, τὶ λογῆς πύργος τῆς Αὐτοκρατορίας μὲ τὸν ἀνέλπιστο θάνατο τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου κατάπεσε· τὶ λογῆς πρωταγωνιστὴς χάθηκε. Ὢ ἔκταση τῆς αἰφνίδιας καταστροφῆς! Πάνω στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του ἕνας βασιλέας ἔφυγε ἀπ' τὴ μέση τῶν ταγμάτων του. Ἕνα λαμπρὸ αὐτοκρατορικὸ πρόσωπο ἁρπάχτηκε ἀπ' τὴ σκηνὴ τοῦ βασιλέα. Ἕνας εὐγενής, ἀντρεῖος καὶ γεμάτος ἀρετὲς νέος ἄνθρωπος πάρθηκε ἀπ' τὰ χέρια τοῦ αὐτοκράτορα - πατέρα του. Ὢ κλαυθμοὶ καὶ θρῆνοι καὶ στεναγμοὶ τῆς Πόλης! Ἀλλὰ τὸ στενὸ περιθώριο μιᾶς ἐπιστολῆς δὲ μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἐπεκταθῶ πιὸ πολύ»[11].

Γιὰ τὰ ἀνωτέρω χαρίσματά του, φαίνεται πὼς ὁ πατέρας του, ὁ τόσο συνετὸς αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34, τὸν ἀγαποῦσε πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιά του, καθὼς τόσες διακρίσεις κάνει γι' αὐτὸν στὸ τυπικό του τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα[12].

Ὁ Ἀλέξιος, συνοδεύοντας τὸν πατέρα του στὴν ἐκστρατεία τῆς Κιλικίας μαζὶ μὲ τοὺς ἀδελφούς του Ἀνδρόνικο 76, Ἰσαάκιο 78 καὶ Μανουὴλ 81 τοὺς *σεβαστοκράτορες*[13], πέθανε στὴν Ἀττάλεια, τὸ καλοκαίρι τοῦ

---

9. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 258-59.

10. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 12: le fils de Jean Comnène nous serait tout à fait inconnu.

11. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 182-83.

12. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 685, 700, 702· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 79, 83, 89, 127, 131.

13. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 132.

1142, ἀπὸ ἕνα αἰφνίδιο πυρετὸ «πού ἐπετίθετο στὸ κεφάλι του, σὰν σὲ μιὰ ἀκρόπολη»[14].

Ὁ νεκρός του ἀπ' τὴν Ἀττάλεια μεταφερόταν διὰ θαλάσσης ἀπ' τὸν ἀδελφό του σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικο 76, ὅταν κι αὐτὸς σὲ λίγο πέθανε[15], κ' ἔτσι καὶ τοὺς δυὸ νεκροὺς μετάφερε στὴν ΚΠολη ὁ τρίτος ἀδελφὸς σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος 78[16].

Θὰ τάφηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα, ὅπως ρητὰ εἶχε ὑποσχεθῆ στὸν πατέρα του[17], καὶ καθὼς εἶναι βέβαιο πὼς σ' αὐτὴ τάφηκε κι ὁ ἀδελφός του Ἀνδρόνικος[18] πού κηδεύτηκε μαζί του[19].

Διάφορες προρρήσεις καὶ ὄνειρα ἀναφέρονται πὼς δὲ θὰ πρόφτανε νὰ αὐτοκρατορήσῃ, ἀλλὰ θὰ περιοριζόταν σὲ μόνο τὸ ψιλὸ ὄνομα τῆς βασιλείας. Τὴν ἡμέρα τῆς στέψης του ὁ πατέρας του Ἰωάννης (β') 34 τὸν εἶδε στ' ὄνειρό του καβάλλα πάνω σ' ἕνα λιοντάρι, πὼς τὸ κρατοῦσε ἀπ' τ' αὐτιά, χωρὶς ὅμως γύρω του νὰ ἔχῃ ὑπασπιστὲς καὶ ὑπεξούσιους, ἔτσι πού νὰ τὸν βοηθοῦν στὴ χαλιναγώγηση τοῦ θηρίου.

Οἱ δεισιδαίμονες βυζαντινοὶ ἔδοσαν στὸ ὄνειρο τοῦ αὐτοκράτορα μιὰ ἐξήγηση πολὺ δυσάρεστη, ἡ ὁποία καὶ ἐπαλήθευσε. Εἶπαν πὼς ὁ νεαρὸς Ἀλέξιος δὲ θὰ προλάβῃ ποτὲ νὰ αὐτοκρατορήσῃ, καθὼς δὲν εἶχε γύρω του ὑπεξούσιους, ἀλλὰ ἁπλῶς θὰ περιοριστῆ ὀνομαστικὰ στὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, πού μὲ αὐτὸ εἶχε περιβληθῆ[20].

---

14. Χωνιάτης, σ. 51· πρβλ. αὐτόθι, σ. 66 καὶ 135· Κίνναμος, σ. 24 καὶ 70· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 75, ὅπου ἀνακριβῶς λέγεται πὼς «δυὸ τῶν γιῶν (τοῦ αὐτοκράτορα) ὁ πρωτότοκος Ἀλέξιος καὶ ὁ δευτερότοκος Ἀνδρόνικος (76) ἔπεσαν ἄρρωστοι καὶ πέθαναν καὶ οἱ δυὸ τὴν ἴδια μέρα»· προφανῶς ὁ ἱστορικὸς ἀναφέρεται στὸν ταὐτόχρονο ἐνταφιασμὸ τῶν δυὸ νεκρῶν· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 182-83 καὶ 289· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 208-9.

15. Χωνιάτης, σ. 66· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 130-34· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 414-26· ἔκδ. J. Boissonade, Anecdota Nova, σ. 371-88· Κίνναμος, σ. 24· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 209.

16. Κίνναμος, σ. 24· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 75.

17. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitre'vskij, σ. 685· ἔκδ. P. Gautier REB 32 (1974), σ. 79, 83, 89.

18. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 145, ἀριθ. 220: Εἰς τὸν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος τάφον τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἀνδρονίκου ὡς ἀπὸ τῆς συμβίου αὐτοῦ, τῆς σεβαστοκρατορίσσης κυρᾶς Ἄννης (ὡς μοναχῆς, κατὰ κόσμον Εἰρήνης).

19. Guillaume de Tyr, ἔνθ' ἀνωτ. (βλ. ὑ. 14).

20. Χωνιάτης, σ. 23-4.

Κάποια μέρα πάλι ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ 81, πού ὡς σεβαστοκράτορας φοροῦσε κυανὰ ὑποδήματα, εἶδε στὸν ὕπνο του μιὰ σοβαρὴ μαυροφορεμένη γυναίκα πού κρατοῦσε στὰ χέρια της κόκκινα βασιλικὰ ὑποδήματα καὶ πού τοῦ ὑπόδειχνε νὰ βγάλη τὰ κυανὰ καὶ νὰ φορέσῃ τὰ κόκκινα· ὁ νεαρὸς πρίγκιπας ξύπνησε ταραγμένος, νομίζοντας πὼς κάποιος ἤθελε νὰ τοῦ πάρη τὰ ὑποδήματά του[21].

Τέλος, ἕνας καλόγερος ἀπ' τὴ Γαλιλαία, πού ζοῦσε ὡς ἐρημίτης στὰ βουνά, ἐμφανίστηκε κάποτε στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, πού τοῦ παρουσίασε τοὺς γιούς του· κατὰ τὴ στιγμὴ αὐτή, ἐνῶ τοὺς ἄλλους, καὶ μεταξύ τους τὸ βασιλέα Ἀλέξιο, τοὺς χαιρέτισε ὡς ἰδιῶτες, στὸ Μανουὴλ 81 πλησίασε μὲ εὐλάβεια καὶ τὸν εὐλογοῦσε, καὶ καθὼς ὁ αὐτοκράτορας τὸν ρώτησε, γιατὶ τὸ κάνει αὐτό, ὁ καλόγερος τοῦ ἀπάντησε, «πὼς μόνος ἀπὸ ὅλους ὁ Μανουὴλ 81 φαίνεται ὡς βασιλέας»[22].

Ὁ Ἀλέξιος λίγο μετὰ τὴ στέψη του[23] παντρεύτηκε, ἴσως μέσα στὸ ἔτος 1122[24], τὴν Dobrodĕja (=Εὐπραξία) Mstislavna[25], κόρη τοῦ ρώσου πρίγκιπα Mstislav (1125-1132), γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ μεγάλου ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Vladimir II τοῦ Μονομάχου (1113-1125), πού τὸ 1122 στάλθηκε στὴν ΚΠολη γιὰ νὰ παντρευτῆ, ὅπως λένε τὰ ρωσικὰ χρονικά, «τὸ γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα» Ἰωάννη (β') τοῦ Κομνηνοῦ 34[26].

Στὸ Βυζάντιο ἡ Dobrodĕja τὴ στιγμὴ τοῦ γάμου της, στέφτηκε ἀπ'

---

21. Κίνναμος, σ. 23.

22. Κίνναμος, σ. 23.

23. Ἡ Dobrodĕja τοῦ Κιέβου ἦλθε στὸ Βυζάντιο, σύμφωνα μὲ τὰ ρωσικὰ χρονικὰ Goustin καὶ Ipat τὸ 1122, ἀλλὰ ὁ γάμος δὲν ἔγινε ἀμέσως, γιατὶ τότε, κατὰ τὴ στέψη του, ὁ Ἀλέξιος δὲν ἦταν ἀκόμη παντρεμένος· στὸ ποίημα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 177-81· PG 133, στ. 1339-44: Εἰς τὴν στεφηφορίαν Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, δὲ γίνεται λόγος γιὰ μιὰ νέα βασίλισσα, τὴ γυναίκα του.

24. S. De Jongh, σ. 45.

25. Γιὰ τὸ ρωσικό της ὄνομα, βλ. Loparev, Brak Mstislavny, VV 9 (1902), σ. 425, ὑ. 3.

26. Annales de Goustin, Polnoe sobranie russkik letopisej, τ. II (1843), σ. 292, ad annum 1122, ὅπου ρητὰ ἀναφέρεται πὼς ἡ Dobrodĕja «πῆγε νὰ παντρευτῆ τὸ γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα» Ἰωάννη (β') 34, ἐνῶ τὰ Annales d' Ipat, Lietopis po ipatskomon spiskou, éd. de Commission archéologique, Saint-Petersbourg (1871), καὶ éd. A. A. Sachmatov (1923), ad annum 1122, λένε ἁπλῶς πὼς «ἡ πριγκίπισσα στάλθηκε στὴν Ἑλλάδα (sic) στὸν αὐτοκράτορα».

τὸ βασιλέα Ἀλέξιο[27] β α σ ί λ ι σ σ α, παίρνοντας τὸ βυζαντινὸ ὄνομα Εἰρήνη[28], αὐτὸ τῆς πεθερᾶς της Εἰρήνης τῆς Οὑγγαρικῆς.

Ἐνωρὶς χάρισε στὸν ἄντρα της, περὶ τὸ 1125, ἕνα κορίτσι, τὴ Μαρία Κομνηνὴ 123[29].

Ἡ Εἰρήνη, καθὼς φαίνεται, πέθανε ἀπὸ ἄγνωστη αἰτία στὶς 16 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1131[30], γι' αὐτὸ καὶ ὡς νεκρὴ ἀναφέρεται στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα[31] ποὺ συντάχτηκε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136 ἀπ' τὸν πεθερό της Ἰωάννη (β') τὸν Κομνηνὸ 34[32].

Ὁ Ἀλέξιος, κατὰ ποὺ φαίνεται, μετὰ τὸ θάνατο τῆς Dobrodĕja - Εἰρήνης, ἔκανε καὶ δεύτερο γάμο μὲ τὴν Κατάη[33], κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Δημήτριου (1125-1154/6)[34] ποὺ στὸ Βυζάντιο πιθανὸν νὰ πῆρε τὸ ὄνομα Εὐδοκία[35].

Ἀπ' αὐτὴ δὲ φαίνεται νὰ ἀπόχτησε παιδιά. Ἡ δεύτερη αὐτὴ σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου, ἡ Κατάη ἡ Ἀβασγική, μᾶς παρουσιάζεται κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1142.

---

27. Τὴ σύζυγο τοῦ σ υ μ β α σ ι λ έ α δὲν ἔστεφε ὁ π ρ ῶ τ ο ς καὶ κ ύ ρ ι ο ς αὐτοκράτορας, ἀλλὰ ὁ ἄντρας της ἢ μνηστήρας της ὁ συμβασιλέας· Ἰω. Καντακουζηνοῦ, τ. Γ', σ. 275, ἔκδ. Bonn, ὅπου ὁ Ματθαῖος Καντακουζηνὸς στέφτηκε βασιλέας ἀπ' τὸν πατέρα του Ἰωάννη (ς') τὸν Καντακουζηνό, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Ματθαῖος ἔστεψε βασίλισσα «κατὰ τὸ ἔθος» τὴ γυναίκα του Εἰρήνη τὴν Παλαιολογίνα.

28. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 152-53, ἀριθ. 235, Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου κοσμηθεῖσαν.

Ἀρχ. Ἔμπνουν ὁρῶ σε μάρτυς εἶχε γὰρ τάχα
χρώμασιν κιρνᾶν καὶ ζωῆς ὁ ζωγράφος.
Τέλ. ἐμοῦ τὸ λύτρον καὶ συνεύνου δεσπότου
πορφυροφυοῦς εὐσεβοῦς Ἀλεξίου
καὶ βασιλείας οὐρανῶν λάχους δίδου,
Ἡ βασιλὶς αἰτῶ σε πιστῶς Εἰρήνη.

29. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 39, ἀριθ. 74· Χωνιάτης, σ. 135 καὶ 188.

30. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 6 καὶ 7. Στὴ Σημ. 6 μιὰ Εὐδοκία παρουσιάζεται ὡς πρώτη σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου, ποὺ ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν Dobrodĕja τοῦ Κιέβου. Ἀλλὰ στὴν πληρέστερη Σημ. 7 παρουσιάζεται ὡς πρώτη σύζυγος ἡ Εἰρήνη, ἡ ἀφιερώτρια τῆς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Γεωργίου (βλ. ἀνωτ. ὑ. 28), ποὺ αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ Dobrodĕja· ἡ πρώτη αὐτὴ σύζυγος φέρεται πὼς πέθανε «τὴν δεκάτην ἰνδικτιῶνα, ἡμέραν ἑκκαιδεκάτην τοῦ νοεμβρίου μηνὸς» (=16 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1131, ἐπιστολὴ P. Gautier τῆς 5. I. 71). Ἐπίσης στὴ Σημ. 7 ἀπαντάει: «Εὐδοκία, ἡ καὶ δευτέρα αὐτοῦ σύμβιος». Ὑπόψη τοῦ πατρὸς P. Gautier εἶχα θέσει τὴ Σημ. 6 τοῦ Παχώμιου Σιναΐτη, γι' αὐτὸ καὶ εἰς REB 32 (1974), σ. 42, ὑ. 5, ἀναφέρει ὡς πρώτη σύζυγο τὴν Εὐδοκία καὶ ὡς δεύτερη τὴν Εἰρήνη.

31. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 662· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 395· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 239· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 43: τῆς μακαρίτιδος νύμφης τῆς βασιλείας μου, τῆς συμβίου τοῦ περιποθήτου μου υἱοῦ, τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου,

32. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὑ. 89.

33. Ἰωάννης Τζέτζης, Historiae, rec. P. A. M. Leone (1968), σ. 190-91, στίχ. 596: ὡς ἡ Ἀσπάη καθ' ἡμᾶς Κατάης ὑπὸ χεῖρα. Αὐτὸς ὁ αἰνιγματικὸς στίχος τοῦ Τζέτζη διαφωτίζεται ἀπὸ ἕνα σχόλιο, εἴτε τοῦ ἴδιου τοῦ Τζέτζη, εἴτε κάποιου σχολιαστῆ, ποὺ λέει, βλ. Leone, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 576: Ἡ Κατάη γυνὴ ἦν τοῦ π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ή τ ο υ κυρίου Ἀλεξίου ἧς ὑπὸ χεῖρα ἡ Ἀσπάη, ἥτις Παλαιολόγῳ συνεζύγη. Στὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Τζέτζης ἔγραφε τὶς Ἱ σ τ ο ρ ί ε ς του, κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ ιβ' αἰώνα, δὲ γνωρίζομε παρὰ ἕνα π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο Ἀλέξιο (Κομνηνὸ ἀσφαλῶς), τὸν πρωτότοκο γιὸ τοῦ Ἰωάννη (β') 34. Ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς 65, ὁ πρωτότοκος γιὸς τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, ποὺ παντρεύτηκε μιὰ Κατάη, τὴν κόρη τοῦ Δαβὶδ (β') τῆς Γεωργίας, πρέπει νὰ ἀποκλειστῆ, γιατὶ δὲν ἦταν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς. Φαίνεται πὼς ὁ βασιλέας Ἀλέξιος Κομνηνὸς μετὰ τὸν σχετικὰ πρόωρο θάνατο τῆς Dobrodĕja - Εἰρήνης ἀπ' τὴν ὁποία δὲν εἶχε ἀποχτήσει παρὰ μόνο μιὰ κόρη, τὴ Μαρία Κομνηνὴ 123, ἐπιθυμώντας νὰ ἀποχτήση καὶ ἀγόρι, ἐπίδοξο διάδοχο τοῦ θρόνου, συνῆψε καὶ δεύτερο γάμο μὲ μιὰ γεωργιανὴ πριγκίπισσα, ποὺ λεγόταν Κατάη καὶ ποὺ στὸ Βυζάντιο πῆρε τὸ ὄνομα Εὐδοκία. Βλ. καὶ P. Gautier, La curieuse ascendance de Jean Tzetzès, REB 28 (1970), σ. 208, ὑ. 5.

34. Ὁ γάμος πρέπει νὰ τελέστηκε μετὰ τὴν 16 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1131 (βλ. ἀνωτέρω ὑ. 30), τότε ποὺ στὴ Γεωργία βασίλευε ὁ Δημήτριος, βλ. V. Grumel, La Chronologie (1958), σ. 377.

35. Κατὰ Παχώμιον Σιναΐτην, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 7 (βλ. ἀνωτ., ὑ. 30). Δυστυχῶς στὶς σημειώσεις τοῦ Παχώμιου δὲν ἀναφέρεται ἀριθ. χειρογρ. καὶ φύλλου· ζήτησα τὰ στοιχεῖα ἀπ' τὸν παλιὸ συσπουδαστή μου ἀρχιεπίσκοπο Σιναίου Γρηγόριον (Μανιατόπουλον), ἀλλὰ τὸ αἴτημά μου παρὰ τὴν ὑπόσχεσή του δὲν ἐκπληρώθηκε, κ' ἔτσι οἱ ἐνδείξεις ποὺ προσάγει ὁ μακαρίτης Παχώμιος Σιναΐτης μένουν χωρὶς ἐπιστημονικὸ βάθρο. Ἀλλὰ γιὰ τὴν σύζυγο ἢ τὶς συζύγους τοῦ Ἀλέξιου Κ. 74 ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη πληροφορία. Ὁ μοναχὸς Θεοδόσιος ὁ Βυζάντιος, Ἐγκώμιον ὁσίου Χριστοδούλου, γράφει σ' αὐτὸ τὰ ἑξῆς, βλ. Ἔρας Λ. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, Ἀθῆναι 1966, σ. 151: καὶ ὁ ἐκ τῶν ἐπίκλην Κοντοστεφάνων τὸ γένος εὐτυχηκώς, πολιὸς ἐσχάτως τὴν τρίχα, τὴν κλῆσιν Ἰωάννης, γαμβρὸς δ' ἐπ' ἀδελφῇ γνησίᾳ τῆς συζυγοῦς τῷ βασιλεῖ Ἀλεξίῳ (Κ. 74) καὶ πρώτῳ υἱῷ τοῦ πορφυρογενοῦς Ἰωάννου καὶ Ρωμαίων, ὡς πρόσθεν εἴρηται, αὐτοκρατορήσαντος. Καὶ αὐτόθι σ. 162. Τί νὰ ὑποθέσωμε πάνω σ' αὐτό; Πὼς ὁ Ἰωάννης Κοντοστέφανος, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν ὑπ' ἀριθ. 9 τοῦ Στέμματος τῶν Κοντοστεφάνων—βλ. τὸ Στέμμα εἰς προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 58—παντρεύτηκε μιὰ ἀδελφὴ τῆς Ρωσίδας Εἰρήνης - Dobrodĕja ἢ τῆς Γεωργιανῆς Εὐδοκίας - Κατάης; Κάτι τέτοιο δὲν ἦταν ἀσύνηθες στὴ βυζαντινὴ αὐλή, ἀφοῦ βλέπομε καὶ μιὰ συνοδὸ τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας, νὰ τὴν παντρεύεται ἕνας Παλαιολόγος, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 33. Βυζαντινοὶ δηλ. ἀριστοκράτες παντρεύονταν συγγενεῖς ἢ συνοδοὺς τῶν ξένων πριγκιπισσῶν ποὺ ἔρχονταν ὡς ὑποψήφιες βασιλικὲς νύφες στὸ Βυζάντιο. Ἢ νὰ κάνωμε μιὰ ἄλλη ὑπόθεση· πὼς ἡ πρώτη σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου Κ. 74, ἡ Εἰρήνη, δὲν ἦταν μιὰ Ρωσίδα πριγκίπισσα, ἀλλὰ μιὰ βυζαντινή, ἀδελφὴ τῆς ὁποίας ἦταν αὐτὴ ποὺ

Τότε, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 ὁ Καλογιάννης[36], ὁ Καλὸς τῶν Δυτικῶν[37], ἀναχωροῦσε στὴν Ἀνατολὴ γιὰ τὴ μεγάλη, μοιραία καὶ τελευταία ἐκστρατεία του, μοιραία καὶ γιὰ τὸν ἴδιο καὶ γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, τέλη τοῦ Μάρτη ἢ ἀρχὲς τ' Ἀπρίλη αὐτοῦ τοῦ χρόνου, ἦλθε ἀπ' τὴ Γερμανία στὸ Βυζάντιο, γιὰ νὰ παντρευτῇ τὸν τέταρτο γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν σεβαστοκράτορα Μανουὴλ 81, ἡ Bertha de Sulzbach, ἀδελφὴ τῆς γυναίκας τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Conrad III de Hohenstaufen (1138-1152), τῆς Γερτρούδης (Gertroude).

Μόλις ἡ κουνιάδα τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα ἀποβιβάστηκε ἀπ' τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος τοῦ Ἰλλυρικοῦ, τὴν προϋπάντησαν αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι, καθὼς καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ διοικητὲς (δοῦκες) τῶν παρακειμένων καὶ ἐνδιαμέσων (Δυρραχίου - ΚΠολης) περιοχῶν, ποὺ τὴ συνόδευσαν στὴν ὑπόλοιπη διαδρομή της μέχρι τὴν πρωτεύουσα. Παντοῦ ἀπὸ ὅπου περνοῦσε ἡ Γερμανίδα, τὰ πλήθη τὴν ἐπευφημοῦσαν καὶ μὲ «εὐθυμίες καὶ κρότους» τὴν παράπεμπαν ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, καθὼς ὅλοι φιλοτιμοῦνταν νὰ τῆς κάνουν λαμπρὴ ὑποδοχή[38].

Τέλος, ὅταν ἡ νύφη πλησίαζε νὰ φτάση στὴν πόλη τῶν βασιλέων ποὺ μιὰ ἀδυσώπητη μοίρα ἔγραψε νὰ βασιλεύσῃ[39], στὸ παλάτι τῶν Πηγῶν[40], τὴν περίμενε ἔφιππος ὁ ὑπερήφανος μνηστήρας της σεβαστοκράτορας Μανουὴλ 81, τὸ πορφυρογέννητο βασιλόπουλο, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν πολλοὶ συγκλητικοὶ καὶ ἀρχόντισσες καὶ οἱ πριγκίπισσες τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, μ' ἐπικεφαλῆς τὴ βασίλισσα Κατάη - (Εὐδοκία;), τὴ γυναίκα τοῦ συμβασιλέα Ἀλέξιου.

παντρεύτηκε τὸν ὑπ' ἀριθ. 9 Ἰωάννην Κοντοστέφανον, καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ Dobrodĕja ποὺ στάλθηκε στὸ Βυζάντιο—αὐτὸ εἶναι βέβαιο—δὲν παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο Κ. 74. Στὴν περίπτωση ποὺ ἡ πληροφορία τοῦ Θεοδόσιου τοῦ Βυζάντιου εἶναι ἀκριβής, υἱοθετῶ τὴν πρώτη ἄποψη.

36. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη (β') Κ. 34, ὑ. 51.

37. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη (β') Κ. 34, ὑ. 52.

38. Τοῦ γεγονότος Θεσσαλονίκης κὺρ Βασιλείου τοῦ Ἀχριδηνοῦ, Λόγος ἐπιτάφιος ἐπὶ τῇ ἐξ Ἀλαμανῶν δεσποίνῃ VV 1 (1894), σ. 111-13· Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰσιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ Ἀλαμανῶν τῷ πορφυρογεννήτῳ κυρῷ Μανουὴλ τῷ σεβαστοκράτορι, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 320-21· PG 133, στ. 1360-62· P. Matranga, Anecdota Graeca, σ. 552-54.

39. Κίνναμος, σ. 99-100, 14, 200· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid. τ. I, σ. 746, καὶ 1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 127 καὶ 413· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ.· Βασίλειος Ἀχριδηνός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 105-31· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 152, ἀριθ. 233.

40. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Δ' (1951), σ. 129 καὶ πίναξ Δ'.

Ἦταν ντυμένη μὲ ἕνα ἔνδυμα βαθὺ κυανό, στολισμένο μὲ λίγη πορφύρα καὶ χρυσάφι. Τὸ παράστημά της ἦταν μεγαλόπρεπο καὶ τὸ ὕφος της ὡς βασίλισσας καὶ συζύγου γιοῦ τοῦ αὐτοκράτορα ἀγέρωχο. Ἐνῶ οἱ ἄλλες κυρίες ἔσπευσαν νὰ καλωσορίσουν καὶ νὰ χαιρετίσουν τὴ νεοφερμένη Γερμανίδα, ἐκείνη στεκόταν ἀκίνητη, περιμένοντας νὰ τὴν πλησιάση καὶ νὰ τῆς ὑποβάλη τὴν ἔκφραση τοῦ σεβασμοῦ της ἡ νεοφερμένη.

Κατάπληκτη ἡ ξένη ἀπ' τὴ στάση αὐτῆς τῆς δέσποινας καὶ ἀπ' τὸ χρῶμα τοῦ φορέματός της ποὺ τῆς φάνηκε πένθιμο - ἀποτελοῦσε ἀληθινὰ μιὰ ἀντίθεση πρὸς τὰ λαμπερὰ φορέματα τῶν ἄλλων κυριῶν - ρώτησε τοὺς παρευρισκόμενους ποιὰ ἦταν ἡ ἀποτραβηγμένη ἐκείνη κυρία μὲ τὴν πένθιμη περιβολὴ καὶ τὸ αὐταρχικὸ ὕφος.

Σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση, ποὺ ἀσφαλῶς σ' αὐτὴ θὰ δόθηκε ἡ κατάλληλη ἀπάντηση, ἡ βυζαντινὴ δεισιδαιμονία δὲν παράλειψε νὰ δῇ ἕνα προμήνυμα κάποιου κακοῦ, ποὺ πραγματικὰ δὲν ἄργησε νὰ ἐπακολουθήσῃ[41].

Ἕνας τρομερὸς καὶ ἀναπάντεχος ξεκκληρισμὸς ἔπεσε πολὺ σύντομα πάνω στὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας.

Τὸ καλοκαίρι τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου (1142) πέθανε, καθὼς εἴδαμε, ὁ σύζυγος τῆς Κατάης - Εὐδοκίας βασιλέας Ἀλέξιος, «αὐτὸς ὁ ἀπὸ αὐτοκράτορα ἄνακτας, αὐτὸ τὸ μέγα ἐξ ἡλίου φῶς, αὐτὸς ποὺ πιὸ πολὺ φώτιζε ἀπ' τοὺς ἄλλους τρεῖς ἀδελφούς του καὶ μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του συνέλαμπε»[42], σὲ λίγο, ὁ κουνιάδος της σεβαστοκράτορας Ἀνδρόνικος 76, ποὺ προοριζόταν γιὰ τὴ διαδοχὴ τοῦ θρόνου μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του[43], εἶχε τὴν ἴδια τύχη, καὶ στὶς 8 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1143[44], κάτω ἀπὸ πολὺ ὕποπτες συνθῆκες[45], ἀκολούθησε τοὺς γιούς του στὸ θάνατο, ὁ πεθερός της ὁ μεγα-

41. Κίνναμος, σ. 36. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 171-72· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 173, ἑλλην. μετάφρ., σ. 532.

42. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς γάμον βασιλικὸν παιάνις, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 266· PG 133, στ. 1350:

ἄναξ ἐξ αὐτοκράτορος, φῶς ἐξ ἡλίου μέγα,
τῶν μὲν λοιπῶν προφρυκτωρῶν, τῷ δὲ πατρὶ συλλάμπων,
οὗ καὶ μιμοῦ τὰς ἀρετὰς καὶ ζήλου τοὺς ἀγῶνας
καὶ τοὺς ἀτρύτους καὶ καλοὺς ὑπὲρ Αὐσόνων πόνους.

43. Χωνιάτης, σ. 61: τὸ δὲ καὶ τοὺς παρ' ἐμοῦ προκριθέντας (λέει ὁ Ἰωάννης β' 34) πρότερον εἰς τὸ ἄρχειν υἱέας μοι (Ἀλέξιον καὶ Ἀνδρόνικον 76) τεθνηκέναι, Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 133: ὡς αὐτὸς (ὁ Ἀνδρόνικος 76) εἰσέλθοι εἰς τὴν κληρονομίαν μετὰ τὸν ἀδελφὸν (Ἀλέξιον), ὡς μετὰ τοῦ πατρὸς συμβασιλεύσῃς ἡμῶν.

44. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὑ. 45.

45. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὑ. 24-42.

λ ό ν ι κ ο ς[46] αὐτοκράτορας 'Ιωάννης (β') 34, γιὰ νὰ τὴ διαδεχτῆ στὸ θρόνο τῶν καισάρων τῆς Νέας Ρώμης, μετὰ τὸν παραγκωνισμὸ τοῦ 'Ισαάκιου 78, ἡ Bertha - Εἰρήνη ἡ 'Αλαμανική, ὡς σύζυγος τοῦ τεταρτότοκου γιοῦ Μανουὴλ (α') 81, αὐτὴ τὴν ὁποία κατὰ τὸν ἐρχομό της στὸ Βυζάντιο περιφρόνησε.

Πότε πέθανε ἡ δεύτερη σύζυγος τοῦ βασιλέα 'Αλέξιου Κομνηνοῦ, ἡ Κατάη - Εὐδοκία μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

Μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή:

'Ιησοῦς Χριστὸς ὁ 'Εμμανουήλ. Κύριε, βοήθει
'Αλεξίῳ δεσπότῃ τῷ πορφυρογεννήτῳ τῷ Κομνηνῷ,

ἀποδίδεται ἀπ' τοὺς ἐκδότες στὸν 'Αλέξιο, τὸ γιὸ τοῦ 'Ιωάννη (β') 34[47], ἐνῶ ὁ P. Gautier, προτιμάει νὰ ἀποδοθῆ στὸν 'Αλέξιο (β') Κομνηνόν 155, τὸν γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α') 81[48].

75. Μαρία Κομνηνή

(γένν. 1106/7 - † 1144/5)

'Η Μαρία[1] Κομνηνὴ πρωτότοκη κόρη τοῦ 'Ιωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς[2] γεννήθηκε στὰ τέλη τοῦ 1106 ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1107 στὴ Βαλαβίστα τῆς Θράκης, καθὼς ἦταν δίδυμη ἀδελφὴ τοῦ 'Αλέξιου 74[3].

Ἦταν κι αὐτὴ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η, ὅπως κι ὁ ἀδελφός της 'Αλέξιος 74 ἦταν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς, ἂν καὶ δὲ γεννήθηκαν στὴν αἴθουσα τοῦ μεγάλου παλατιοῦ τῆς ΚΠολης ποὺ λεγόταν π ο ρ φ ύ ρ α, ἀλλὰ στὴ Βαλαβίστα κατὰ μιὰ ἐκστρατεία τοῦ πατέρα τους[4].

---

46. Βλ. 'Ιωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὑ. 57.

47. Zacos - Veglery, ἀριθ. 106 bis, σ. 95.

48. P. Gautier, Κριτικὴ εἰς G. Zacos et A. Veglery, Byzantine Lead Seals, REB 32 (1974), σ. 403.

75. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κομνηνῆς 33.

2. Κίνναμος, σ. 36 καὶ 38· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα 'Ιωάννη (β'), ἔκδ. A. Dimitr'evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 260· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 45.

3. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 66.

4. Π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς, δὲ σημαίνει, ὅπως κοινὰ πιστεύεται, πὼς τὸ πρόσωπο ποὺ φέρει αὐτὴ τὴν ἰδιότητα, γεννήθηκε στὴν αἴθουσα τοῦ μεγάλου παλατιοῦ τῆς ΚΠολης ποὺ λεγόταν π ο ρ φ ύ ρ α, ἀλλὰ κατὰ ἕνα γενικὸ τρόπο κάθε πρόσωπο γεννημένο ἀπὸ γονεῖς περιβλημένους τὴν ἀνώτατη ἐξουσία κατὰ τὴ γέννησή του, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambres, REB 23 (1965), σ. 224, ὑ. 16.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1121[5] τὸν 'Ιωάννη Ρογῆρο Δαλασσηνό[6], πιθανὸν γιὸ τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ Κωνσταντίνου Ρογήρου καὶ μιᾶς Δαλασσηνῆς[7], ποὺ

---

5. S. De Jongh, σ. 47.

6. Κίνναμος, σ. 36, 38, 198 καὶ 322· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52: Εἰς εἰκόνα τῆς 'Υπεραγίας Θεοτόκου κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ καίσαρος κυροῦ 'Ιωάννου τοῦ Δαλασσηνοῦ ἀπὸ τῶν κοσμίων τῆς συζύγου αὐτοῦ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας τῆς Κομνηνῆς. Αὐτόθι, σ. 28-29, ἀριθ. 59· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 724, σ. 60, ὅπου κατὰ λάθος ὁ ἐκδότης θεωρεῖ τὴν Μαρίαν Κ. ὡς ἀνεψιὰν τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ ἀδελφήν· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2721, σ. 1517-18, καὶ ἀριθ. 2722, σ. 1518-20.

7. 'Η S. De Jongh, σ. 47-8, ὑ. 1, κάνει τὴ βάσιμη ὑπόθεση πὼς ὁ 'Ιωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνὸς ἦταν γιὸς τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ Κωνσταντίνου Ρογήρου καὶ μιᾶς Δαλασσηνῆς, κόρης τοῦ περίφημου στρατηγοῦ τοῦ 'Αλέξιου (α') 15 Κωνσταντίνου Δαλασσηνοῦ. Τὴ θέση τῆς S. De Jongh ἐπανέλαβε ἡ M. Mathieu, Cinq poésies byzantines des XIe et XIIIe siècles, B 23 (1953), σ. 139, n. IV. 'Ο P. Gautier, L' Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 255, θέλει τὸν Κωνσταντῖνο Ρογῆρο «ἕνα ἀδελφὸ» τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ παραπέμπει στὸν L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB 22 (1964), σ. 185-87, ὅπου ὅμως τίποτε τὸ σχετικὸ δὲν ἀναφέρεται, παρὰ μόνο πὼς καὶ ἡ S. De Jongh -Wittek καὶ ἡ M. Mathieu ἔκαναν τὴ διαπίστωση πὼς ὁ 'Ιωάννης Ρογῆρος καὶ ὁ 'Ιωάννης Δαλασσηνὸς εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. 'Ο Κωνσταντῖνος Ρογῆρος, ἕνας Νορμανδὸς τυχοδιώχτης ἀπὸ εὐγενικὴ γενιά, ποὺ αἰχμαλωτίστηκε ἀπ' τὸν 'Αλέξιο (α') 15, σταδιοδρόμησε στὸ Βυζάντιο, ὅπου ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ καὶ συνδέθηκε μὲ τὸν 'Ιωάννη (β') 34. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀξιώνει στὸ τυπικό του τοῦ Παντοκράτορα νὰ γίνωνται γι' αὐτὸν ὁρισμένα μνημόσυνα· Τυπικὸν Παντοκράτορα 'Ιωάννη (β'), ἔκδ. A. Dimitrev'skij, σ. 663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 255· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 45. 'Ο ποιητὴς Ν. Καλλικλῆς, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 40 [352] - 42 [354], ἀριθ. XXXII, σύνθεσε γι' αὐτὸν ἕνα ἐπιτάφιο ποίημα. 'Ο Κωνσταντῖνος Ρογῆρος ἐκτὸς τοῦ 'Ιωάννη θὰ εἶχε καὶ ἄλλα παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια, κατὰ τὴν S. De Jongh, ἔνθ' ἀνωτ., καὶ ἀπὸ ἕνα ἀπ' αὐτὰ καταγόταν «ὁ σεβαστὸς καὶ βεστιαρίτης τοῦ βασιλέως 'Αλέξιος Ρογέρης» ποὺ παρακάθησε στὴ σύνοδο τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, βλ. PG 140, στ. 237· Στ. Σάκκος, «'Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 142, τὸν ὁποῖον λανθασμένα ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 648, θεωρεῖ γιὸ τοῦ 'Ιωάννη Ρογ. Δαλασσ. καὶ τῆς πορφυρογένν. Μαρίας. 'Επίσης ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ 'Ιωάννη θὰ καταγόταν ὁ σ ε β α σ τ ὸ ς 'Ανδρόνικος Ρογῆρος, ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς Χρυσοκαμαριωτίσσης, βλ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, εἰςWiener Studien 25 (1903), σ. 27-8, ἀριθ. XXVIII, καὶ Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 133-34, τὸν ὁποῖον ὁ V. Laurent, Andronic Rogerios, fondateur du couvent de la Théotocos Chrysokamariotissa et son sceau inédit au type de l' offrande, εἰς Bulletin de la section historique de l' Académie roumaine, 27 (1946), σ. 74, ἐξέλαβε ὡς γιὸ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς πορφυρογέννητης Μαρίας Κομνηνῆς, καὶ τὴ σωστὴ θέση ἀποκατάστησε μὲ τὴν ἔξοχη μελέτη του ὁ L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 191-95. Προσθέτω πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Ρογῆρος ἦταν συμπατριώτης ἢ καὶ συγγενὴς τοῦ πρίγκιπα τῆς Καπούης Ροβέρτου III, βλ. Du Cange, Notae

πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1102[8].

Κατὰ τὸ γάμο του μὲ τὴ Μαρία Κομνηνὴ ὁ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνὸς ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ πανυπερσεβάστου[9], ὅπως καὶ ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος κατὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α΄) 15, τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32[10].

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου τὸ 1138[11], ὁ Ἰωάννης προήχθη στὸν τίτλο τοῦ καίσαρα[12] - καὶ κατὰ ἀντανάκλαση ἡ γυναίκα του Μαρία σ᾽ αὐτὸν τῆς καισάρισσας[13] - ὅπως ἀκριβῶς ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος δὲν προήχθη σὲ καίσαρα παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13[14].

Ἔτσι στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν καθιερώθηκε ὁ τίτλος τοῦ καίσαρα

---

in Historiam I. Kinnami, Bonn, σ. 322· πρβλ. S. De Jongh, σ. 47-8, ὑ. 1, ὁ ὁποῖος (Ροβέρτος III) τὸ 1143 ὑποστήριξε τὸν Ἰωάννη Ρογῆρο Δαλασσηνό, βλ. κατωτέρω, ὑ. 17-20.

8. S. De Jongh, σ. 47-8, ὑ. 1.

9. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2721, σ. 1517-18:

Τὸν Δαλασσηνὸν δεσπότην Ἰωάννην
τὸν πανυπερσέβαστον, Ἄνασσα, σκέποις.

Μαρτυρία γι᾽ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία τοῦ Ἰωάννη δὲν ἀπαντάει στὶς πηγές, παρὰ μόνο στὴν ἀνωτέρω πολύτιμη σφραγίδα.

10. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 25.

11. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 56.

12. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2722, σ. 1518-20:

Τὸν Δαλασσηνὸν δεσπότην Ἰωάννην
τὸν εὐτυχῆ καίσαρα, Παρθένε, σκέποις.

Αὐτὴ τὴ σφραγίδα εἶχε δημοσιεύσει καὶ ὁ V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 724, σ. 60. Ὁ L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 185-87, ἀπόδειξε πὼς ὁ καίσαρας Ἰωάννης Ρογῆρος καὶ ὁ καίσαρας Ἰωάννης Δαλασσηνὸς εἶναι ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Γι᾽ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία του ἔχομε μαρτυρίες κι ἀπ᾽ τὶς πηγές: Κίνναμος, σ. 36, 38, 123, 178· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52· Αὐτόθι, σ. 28-9, ἀριθ. 59· L. Petit, Le monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine, εἰς BIARK 6 (1900), σ. 34-6· L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253.

13. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2722 bis, σ. 1520-21· Σ. Θεοχάρης, ἐφημερίδα «Καθημερινὴ» τῆς 6. II. 1962· L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 187:

Ἄννης Κομνηνῆς θυγατρὸς καισαρίσσης
καὶ δεσπότου καίσαρος εὐτυχεστάτου.

Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ 126, κόρη τῆς καισάρισσας Μαρίας καὶ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ, βλ. L. Stiernon, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 187-91, καὶ Zacos - Veglery, ἀριθ. 2722 bis, σ. 1521.

14. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 26-28.

καὶ τῆς καισάρισσας νὰ δίδεται στοὺς συζύγους τῶν πρωτότοκων θυγατέρων τῶν αὐτοκρατόρων καὶ κατὰ ἀντανάκλαση σ᾽ αὐτὲς τὶς ἴδιες[15].

Ἡ Μαρία ὀνομαζόταν τιμητικὰ ὡς πορφυρογέννητη πριγκίπισσα καὶ βασίλισσα[16], ποτὲ ὅμως ὁ ἄντρας της Ἰωάννης δὲν ὀνομαζόταν βασιλεύς.

Ὁ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνὸς μᾶς ἐμφανίζεται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο τὸ 1143 μὲ ἕνα πραξικόπημα ποὺ ὀργάνωσε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πεθεροῦ του Ἰωάννη (β΄) Κ. 34 ἐναντίον τοῦ νέου αὐτοκράτορα καὶ κουνιάδου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81. Ἐκμεταλλευόμενος τὴν ἀπουσία ἀπ᾽ τὴν πρωτεύουσα τοῦ Μανουὴλ (α΄), προσπάθησε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ συμπατριώτη του ἢ καὶ συγγενῆ τοῦ πατέρα του πρίγκιπα τῆς Καπούης Ροβέρτου III ποὺ βρισκόταν τότε στὴν ΚΠολη, καὶ 400 περίπου Νορμανδῶν τοῦ στρατοῦ, νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο, ὡς σύζυγος τῆς πρωτότοκης πορφυρογέννητης κόρης τοῦ ἀποθανόντος αὐτοκράτορα[17].

Ἡ ἴδια ὅμως ἡ πορφυρογέννητη Μαρία, «μιὰ γυναίκα γενναιόψυχη καὶ περήφανη καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ἀντρογυναίκα»[18], «αὐτὸ τὸ καύχημα τοῦ πατέρα της Ἰωάννη (β΄) 34, τῶν ἀδελφῶν της καὶ ὅλης τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας»[19], καθὼς εἶδε τὸν ἄντρα της νὰ προβαίνη σ᾽ αὐτὲς τὶς ἐνέργειες, προσπάθησε πρῶτα μὲ τὶς συμβουλές της νὰ τὸν ἀποτρέψη ἀπ᾽ τὸ ἐγχείρημα, καθὼς ὅμως δὲν πέτυχε τίποτε, κάλεσε κοντά της τοὺς ἐπιμελητὲς τῶν κοινῶν - κυβερνοῦσε τότε στὴν ΚΠολη ὁ ἀπ᾽ τὸν Μανουὴλ (α΄) 81 σταλμένος μέγας δομέστικος Ἰωάννης Ἀξοῦχος - καὶ ἀφοῦ τοὺς ἀνακοίνωσε τὶς προθέσεις καὶ ἐνέργειες τοῦ ἀντρός της, τοὺς πρόσταξε νὰ συλλάβουν τὸν ἄντρα της καὶ νὰ τῆς τὸν παραδώσουν, καὶ νὰ κοιτάξουν μὲ κάθε τρόπο νὰ διατηρήσουν τὴ βασιλεία στὸν ἀδελφό της Μανουὴλ (α΄).

---

15. Πρωτότοκες κόρες τῶν αὐτοκρατόρων τῆς χρυσῆς ἐποχῆς τῶν Κομνηνῶν α) Ἀλέξιου (α΄) 15, β) Ἰωάννη (β΄) 34 καὶ γ) Μανουὴλ (α΄) 81, καισάρισσες καὶ καίσαρες οἱ ἄντρες τους: α) Ἄννα Κομνηνὴ 32 καὶ Νικηφόρος Βρυέννιος· β) Μαρία Κομνηνὴ 75 καὶ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνός· γ) Μαρία Κομνηνὴ 153 καὶ Renier - Ἰωάννης de Montferrat.

16. V. Laurent, Bulles métriques, σ. 97, ἀριθ. 470, καὶ Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 49-50, ἀριθ. 90:

ἐκ πορφυρανθοῦς βασιλίσσης Μαρίας.

17. Κίνναμος, σ. 37-8· F. Chalandon, Domination normande, τ. II, σ. 126-27· τοῦ ἰδίου, Les Comnène, τ. II, σ. 197-98.

18. Κίνναμος, σ. 37.

19. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52:

καύχημα πατρός, συγγόνων, γένους ὅλου.

Ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος καὶ οἱ συνεργάτες του δὲν καθυστέρησαν καθόλου. Μὲ κάποιο πρόσχημα κάλεσαν τὸν καίσαρα σ' ἕνα προάστιο τῆς ΚΠολης, ὅπου καὶ τὸν συνέλαβαν. Ἔτσι ἡ ἀπόπειρά του εἶχε ἕνα ἄδοξο τέλος[20].

Ἕνα ἀκριβῶς χρόνο πρὶν τὴν ἀνωτέρω ἐνέργειά της, τὸ Μάη τοῦ 1142, καὶ ἐνῶ ζοῦσαν ἀκόμη ὁ πατέρας της αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 καὶ ὁ ἀδελφός της βασιλέας Ἀλέξιος 74 - ἂν καὶ στὸ πρωθύστερο, καθὼς φαίνεται, κείμενο ἀναφέρονται ὡς ἁγιοκοίμητοι - ἡ Μαρία, ἡ ὁποία ἀναφέρεται μὲ τὸ παράδοξο παρωνύμιο ἡ Τζουσμένη[21], ἐπικύρωσε τὰ δίκαια τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου τοῦ ἁγίου Ὄρους πάνω σὲ ἕνα μετόχι κοντὰ στὴν Ἱερισσὸ καὶ προέβη σὲ δωρεὰ ἑνὸς χτήματος ποὺ κατεῖχε κοντὰ στὸ ἀνωτέρω μετόχι[22].

Τὴν ἴδια συγχρόνως ἐποχὴ ἐπικύρωσε καὶ δώρισε στὴ μονὴ τοῦ Ξηροποτάμου τοῦ ἁγίου Ὄρους τὶς περιοχὲς τοῦ Βελικείου καὶ τοῦ Ὀζολιμίου ποὺ κι αὐτὲς βρίσκονταν κοντὰ στὴν Ἱερισσό[23].

---

20. Κίνναμος, σ. 37-8· F. Chalandon, Domination normande καὶ Les Comnène, ἔνθ' ἀνωτ.

21. Actes de Zographou, VV 13 (1906), σ. 12: διὰ τοῦτο κἀγὼ Μαρία ἡ Τζουσμένη, γνήσιος γόνος τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων, Καὶ αὐτόθι, σ. 19: αὐτῶν δηλαδὴ τῶν ἀπὸ τῆς μάμμης τοῦ Πετραλοίφα ἐκείνου κυροῦ Νικηφόρου κυρᾶς Μαρίας τῆς ἐπικεκλημένης Τζουσμένης, Αὐτὸ τὸ παρωνύμι της Τζουσμένη καὶ ἀλλοῦ Τζούσμη ἀπαντάει μόνο στὶς ἁγιορειτικὲς πράξεις καὶ ὄχι στὶς ἀφηγηματικὲς πηγὲς ἢ στὶς σφραγίδες. Εἶναι αἰνιγματικὸ γιατὶ ἐπονομαζόταν ἔτσι. Μόνο ὑποθέσεις μποροῦμε νὰ κάνωμε· α) ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸ τζούζω ἢ τσούζω, ποὺ σημαίνει πὼς σὲ κάποιον προξενῶ ὀξὺ πόνο ἢ καίω ἢ κεντρίζω, καὶ ἄρα ἡ Μαρία ἐπιλεγόταν Τσούχτρα; β) τὸ Τζουσμένη εἶναι συνώνυμο πρὸς τὸ Κεκαυμένη καὶ ἄρα ὁ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνὸς λεγόταν καὶ Κεκαυμένος ἢ Τζουσμένος καὶ κατὰ ἀντανάκλαση καὶ ἡ Μαρία λεγόταν Κεκαυμένη ἢ Τζουσμένη; γ) τὸ παρωνύμιο προέρχεται ἀπὸ κάποια τοποθεσία, ὅπου ἡ Μαρία κατεῖχε κτήματα γύρω ἀπ' τὴν Ἱερισσό; αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἐνισχύεται ἀπὸ ἕνα χρυσόβουλλο τοῦ Ἀνδρόνικου (β') τοῦ Παλαιολόγου, ἀπολυμένο τὸν Αὔγουστο τοῦ 1289, βλ. Actes de Zographou, no 11, 1. 39, σ. 30, ποὺ μιλάει γιὰ κτήσεις ποὺ βρίσκονται «ἐν τῷ περιόρῳ τῆς τοποθεσίας τῆς ἐπιλεγομένης τῆς Τζουσμένης»· ἀλλὰ πολὺ καλὰ μπορεῖ ἡ τοποθεσία νὰ ἔχῃ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπ' τὸ παρωνύμιο τῆς ἴδιας τῆς Μαρίας.

22. Actes de Zographou, VV 13 (1906), σ. 12-6.

23. St. Binon, Histoire de Xéropotamou et de Saint - Paul de l' Athos, σ. 103-108· F. Dölger, Schatzkammern des Heiligen Berges, ἀριθ. 33, σ. 90-93: Ἔφθασε μὲν ἡ μακαρία ἐκείνη καὶ ἀείμνηστος μάμμη μου ἡ Κομνηνὴ κυρὰ Μαρία ἡ Τζουσμένη (γράφει ὁ σεβαστοκράτορας Νικηφόρος Κομνηνὸς 210, γιὸς τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 126) δοῦναι δι' οἰκείων σιγιλλίων χάριν μνημοσύνου καὶ ψυχικῆς σωτηρίας αὐτῆς πρὸς τὴν σεβασμίαν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Νικηφόρου τιμωμένην χωραφιαῖα τόπια τὰ διακείμενα ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς Ἱερισσῶ ἤγουν τὰ τῆς Ὀζολίμνου καὶ Βελικείας....I. Dujčev, Iz starata bŭlgarska knižnina, 2 (1944), σ. 411.

Ἀπ' τὶς ἀνωτέρω πράξεις τῆς Μαρίας, ἡ ὁποία γιὰ τὴν περίπτωση τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου, ἐξέτασε χρυσόβουλλο τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου 74[24] καὶ διὰ τοῦ βαγήλου της Ἐξάκουστου ἐρεύνησε τὴ βασιμότητα τῶν δικαιωμάτων τῆς μονῆς τοῦ Ζωγράφου πάνω στὸ μετόχι τῆς Ἱερισσοῦ, καθὼς καὶ ἀπ' τὴ μεταγενέστερη ἐνέργειά της, ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε, ποὺ πρόσταξε τὴ σύλληψη τοῦ ἀντρός της Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ, σὰν νὰ διαφαίνεται, πὼς (ἡ Μαρία) κατὰ τὴν ἀπουσία ἀπ' τὴν ΚΠολη τοῦ πατέρα της Ἰωάννη (β') 34 καὶ ἀδελφῶν της, καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, τοῦ ἀδελφοῦ της Μανουὴλ 81, ἀσκοῦσε στὴν πρωτεύουσα καθήκοντα ἀντιβασιλέα.

Ἐπίσης ἀπ' τὶς ἁγιορειτικὲς πράξεις προκύπτει πὼς ἡ Μαρία, ὄχι μόνο ὅταν οἱ ἄλλοι ἀπευθύνονταν σ' αὐτὴ τὴν προσαγόρευαν μὲ τὸ «ἡ βασιλεία σου», ἀλλὰ κι ὅταν αὐτὴ μιλοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό της ἔλεγε ἢ ἔγραφε «ἡ βασιλεία μου»[25], ἔκφραση ποὺ μεταχειρίζονταν οἱ βασιλεῖς[26].

Ἀκόμη ἀπ' τὶς ἁγιορειτικὲς πράξεις μαθαίνομε πὼς ἡ σφραγίδα της - ἡ ὁποία δὲ διασώθηκε - εἶχε τὴν παράσταση τῶν ἁγίων Θεοδώρων, τοῦ Τήρωνα καὶ τοῦ Στρατηλάτη, καὶ πὼς τὸ δαχτυλίδι της μὲ τὸ ὁποῖον ἔκανε τὴν ἐπισφράγιση τῶν ἐγγράφων μὲ κερὶ (κηρόβουλλο), εἶχε τὴν παράσταση ἑνὸς γερανοῦ ποὺ κρατοῦσε φίδι[27].

Ἐνῶ, ὅπως εἴδαμε, στὶς δημώδεις ἁγιορειτικὲς πράξεις ἡ Μαρία ὀνομάζεται Τζούσμη καὶ Τζουσμένη, στὶς ἀφηγηματικὲς καὶ ἄλλες

---

24. Actes de Zographou, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 15: ὅπου τὸ περίορον τὸ παρὸν στέργων αὐτή, καθὼς παρέλαβον κἀγὼ ἐκ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ μακαρίου βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου·

25. Actes de Zographou, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 14-15: διὰ τοῦτο ὑπέγραψε καὶ ἡ βασιλεία μου σιγιλλίῳ εἰς μνημόσυνον...καὶ διὰ τοῦτο ἐδόθη σιγίλλιον τῆς βασιλείας μου εἰς τὸ μοναστήριον....οἱ ἐνεργοῦσι τὰς δουλείας τῆς βασιλείας μου.

26. Τὸ «ἡ βασιλεία σου» πρὸς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς πρίγκιπες καὶ πριγκίπισσες εἶναι συνηθισμένο, βλ. Ἀνδρόνικον Κομνηνὸν 76, ὑ. 34, Πρὸς τὸν Ἰωάννη Ρογῆρο Δαλασσηνό, τὸ σύζυγο τῆς Μαρίας, P. Gautier, Les lettres de Grégoire, higoumène d' Oxia, REB 31 (1973), σ. 210, Τῷ καίσαρι: Τοὺς λαμπροὺς καὶ διαφανεῖς νοεροὺς ὀφθαλμοὺς οὓς ἡ Σοφία τῇ βασιλείᾳ σου ἐδωρήσατο, Πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κομνηνὸν 69, P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 212, Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογεννήτου τῆς Φορβηνῆς κυρῷ Ἀλεξίῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ: Δέσποτά μου ἅγιε, καὶ διὰ γραμμάτων ἀπόδημον τὴν βασιλείαν σου προσκυνῶ, P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 222-23: Πρὸς τὴν πορφυρογέννητον κυρὰν Θεοδώραν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πανυπερπρωτοσεβαστοϋπερτάτου δεσπότου τοῦ Ἀνεμᾶ: Καιρὸς καμοὶ ἐρεῖν πρὸς τὴν βασιλείαν σου τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἰρημένον ἐκεῖνο· κτλ. Ἀλλὰ οἱ ἴδιοι οἱ αὐτοκρατ. πρίγκιπες καὶ πριγκίπισσες νὰ λένε γιὰ τὸν ἑαυτό τους «ἡ βασιλεία μου», ὅπως ἡ Μαρία, δὲν εἶναι τόσο συνηθισμένο.

27. Actes de Zographou, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 15-16: καὶ διὰ τοῦτο ὑπέγραψα γράμμασι γερανίοις καὶ ἐβούλλωσα μετὰ μολύβδου, ἔχουσα ἡ βοῦλλα τὴν στήλην τῶν ἁγίων μεγαλο-

πηγὲς ὀνομάζεται Κομνηνή[28], καισάρισσα[29], βασίλισσα[30] ἢ πορφυρογέννητη [31] καὶ πορφυρανθής[32].

Ἡ Μαρία δὲν ἐπέζησε πολὺ μετὰ ἐκεῖνο τὸ περιστατικό, ποὺ ὁ ἄντρας της Ἰωάννης ἐπιζήτησε νὰ ἁρπάξη τὸ θρόνο (1143).

Πέθανε ἀπὸ μιὰ αἰφνίδια ἀρρώστια κατὰ τὸ 1144-1145, σὲ ἡλικία 38 μόλις χρονῶ, χωρὶς ὁ ἀγαπημένος της ἀδελφὸς Μανουὴλ (α') 81 νὰ προλάβη νὰ τὴ δῆ ζωντανή, ἂν καὶ καθὼς εἰδοποιήθηκε γιὰ τὴν ξαφνικὴ καὶ θανατηφόρο ἀρρώστια της, ἐπέσπευσε τὴν ἐπιστροφή του στὴν ΚΠολη[33].

Ὁ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνός, στὸ μεταξύ, συγχωρέθηκε ἀπ' τὸν κουνιάδο του Μανουὴλ (α') γιὰ τὴν ἀπόπειρά του σφετερισμοῦ τοῦ θρόνου καὶ παράμεινε στὴν αὐλή.

Βλέπομε, πραγματικά, πὼς ὁ καίσαρας παρακάθησε, πρῶτος στὴ σειρὰ ἀπ' τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, στὴ σύνοδο τῆς 26ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1147, ποὺ κήρυξε ἔκπτωτο τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀττικό (1146-1147)[34].

Τὸ 1151 ὁ Ἰωάννης στάλθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') 81 στὴν Ἀντιόχεια ὡς ὑποψήφιος σύζυγος γιὰ τὴν πριγκίπισσα Κωνσταντία (Constance), κόρη τοῦ Βοημούνδου ΙΙ (1126-1130), καὶ χήρα τοῦ Raymond de Poitiers (1136-1149), ποὺ εἶχε ζητήσει ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') μαζὶ μὲ τὴ βοήθειά του καὶ ἕνα ἄντρα.

Μέσα στὸ σχέδιο τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν νὰ ὑποτάξη μὲ αὐτὸ τὸ συνοικέσιο τὸ λατινικὸ πριγκιπάτο τῆς Ἀντιόχειας στὸ Βυζάντιο. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἰδέα νὰ περάση ἡ Ἀντιόχεια μὲ ἕνα γάμο στὴν ἐξουσία τῶν Ἑλλήνων, προκάλεσε στοὺς ὑπηκόους τῆς Κωνσταντίας μιὰ γενικὴ ἐναντίωση, μπροστὰ στὴν ὁποία αὐτὴ ὑποχώρησε.

Ἴσως πάλι, ἡ ἐξουσία τῆς πριγκίπισσας τῆς Ἀντιόχειας εἶχε τότε ποὺ

μαρτύρων Θεοδώρων Τήρωνός τε καὶ Στρατηλάτου· καὶ ἔθηκα καὶ κηρόβουλλον μὲ τὸ ἴδιόν μου δακτυλίδιον, ὅπερ ἔχει γλυπτὸν γερανόν, περικρατοῦντα ὀφίδιν·

28. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 6.

29. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 13.

30. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 16.

31. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 6.

32. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 16.

33. Κίνναμος, σ. 36-7· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 52, σ. 21. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogérios, REB 22 (1964), σ. 191.

34. L. Allatius, De Ecclesiae, σ. 683· Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 307· Κίνναμος, σ. 63-6· Χωνιάτης, σ. 105-109. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 686-39.

ἔφτασε κοντά της ὁ Ἰωάννης, πιὸ σταθερὰ ἀποκατασταθῆ ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχε ζητήσει τὴ βοήθεια τοῦ βασιλέα.

Καὶ τέλος, ὁ ὑποψήφιος ποὺ ἔστειλε ὁ αὐτοκράτορας - ὁ Ἰωάννης θὰ εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 50 περίπου χρονῶ - φάνηκε στὴν ὡραία καὶ ζωηρὴ Κωνσταντία ὡς ἕνας γέρος, γι' αὐτὸ καὶ κείνη τὸν ἀπόρριψε, καὶ σὲ λίγο, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1153, πρόσφερε τὴν καρδιά της μαζὶ μὲ τὸ πριγκιπάτο σ' ἕνα ἱππότη ποὺ μαζὶ μὲ τὸ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκο VII τὸν Νέον (1137-1180) εἶχε ἔλθει στὴν ἁγία Γῆ, τὸν Renaud de Chatillon (ὡς πρίγκιπας τῆς Ἀντιόχειας: 1153-1160)[35].

Ὁ Ἰωάννης κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1151, ἐγκατάλειψε τὴν Ἀντιόχεια καὶ γύρισε στὴν ΚΠολη, ὅπου ὁ Μανουὴλ (α') 81, γιὰ νὰ τὸν παρηγορήση γιὰ τὴν ἀποτυχία του, τὸν διόρισε τὸ 1152 δούκα τῆς Στρωμνίτσας, ὅπου κάτω ἀπ' τὶς διαταγές του εἶχε τὸν Μιχαὴλ τὸν Τζανκιτζάκη[36].

Τοῦ Ἰωάννη (Ρογήρου) Δαλασσηνοῦ κατέχομε δυὸ σφραγίδες του, τὴ μιὰ μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανυπερσέβαστου[37] καὶ τὴν ἄλλη μὲ τὸν ὑψηλότερο τίτλο τοῦ καίσαρα[38].

Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴ δεύτερη ἰδιότητα ἔλαβε καὶ μιὰ ἐπιστολὴ περὶ σοφίας ἀπ' τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς τῆς νήσου Ὀξείας καὶ ἀνεψιὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Λέοντα τοῦ Μουγγοῦ ἢ τοῦ Μιχαὴλ Μαξίμου Γρηγόριον, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἐπιστολογράφος ἀναγνωρίζει τὶς ὑπερφυεῖς ἀρετὲς τοῦ καίσαρα[38α].

Ἐπίσης μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Ἰωάννης τὰ ἀγαπημένα του πολύτιμα κοσμήματα τῆς γυναίκας του Μαρίας, «αὐτὰ ποὺ στόλιζαν τὸ σαρκίο της καὶ

35. Κίνναμος, σ. 123 καὶ 178. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 215, 426-27, 435.

36. L. Petit, Le monastère de Notre Dame de Pitier en Macédoine, BIARK 6 (1900), σ. 34-46. Ὁ καῖσαρ ποὺ ἀναφέρεται στὸ κείμενο ὡς γαμβρὸς τοῦ Μανουὴλ (α'), δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν καίσαρα Ἰωάννη Ρογῆρο Δαλασσηνό, γιατὶ ὁ Βελᾶς - Ἀλέξιος δὲν ἔγινε γαμβρὸς τοῦ Μανουὴλ (α') παρὰ τὸ 1163, ὅταν ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη του Μαρία 153· ὅσο γιὰ τὸ Νικηφόρο Βρυέννιο, τὸ σύζυγο τῆς θείας τοῦ Μανουὴλ (α') Ἄννας Κομνηνῆς 32, ἦταν πεθαμένος ἀπ' τὸ 1138, βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32, ὑ. 56. Πρβλ. L. Stiernon, Trois membres, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 190-91, ὑ. 38.

37. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 9.

38. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 12.

38α. Ἐπιστολαὶ ἡγουμένου μονῆς τῆς Ὀξείας Γρηγορίου τοῦ τοῦ Βουλγαρίας, Τῷ καίσαρι, ἐκδ. P. Gautier, REB 31 (1973). σ. 209-12.

πού πάνω της γίνονταν πιὸ ὄμορφα», μετὰ τὸ θάνατό της, τὰ μάζεψε καὶ μὲ αὐτὰ στόλισε ἕνα εἰκόνισμα τῆς Θεοτόκου[39].

Ὁ Ἰωάννης ζοῦσε ἀκόμη τὸ 1166[40], καὶ τότε, καθὼς φαίνεται, ἀρρώστησε καὶ περιβλήθηκε τὸ μοναχικὸ σχῆμα[41], καὶ πέθανε μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία[42].

Ἡ Μαρία Κομνηνὴ ἀπ' τὸν Ἰωάννη Ρογῆρο Δαλασσηνὸ ἀπόχτησε ἀρκετὰ παιδιά[43], ἐκ τῶν ὁποίων τέσσερα μᾶς εἶναι γνωστά, δυὸ ἀγόρια καὶ δυὸ κορίτσια, τὰ ἑξῆς: Ἀνδρόνικος Κομνηνός 124, Ἀλέξιος Κομνηνός 125, Ἄννα Κομνηνὴ 126 καὶ Θεοδώρα Κομνηνή 127.

---

39. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 8 (1911), σ. 21, ἀριθ. 52: Εἰς εἰκόνα κτλ. (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 6):

καὶ χρύσεόν σοι κόσμον εἰσφέρειν θέλων
τὸν φίλτερόν μοι κόσμον ἐν χρυσοῖς φέρω,
ὃν εἶχεν εὐπρέπειαν εἰς τὸ σαρκίον,
ἢ μᾶλλον αὐτὸν ἀντεκάλλυνε πλέον
ἡ παπποπατράδελφον αὔχοῦσα στέφος....
ἡ πορφυρανθὴς σύζυγός μου Μαρία,
κἂν νῦν ἀπανθῇ πορφυρόχρουν ὡς ῥόδον,
δρεφθεῖσα χειρὶ θανάτου ξιφηφόρου
καὶ θλίψεως ἄκανθαν ἐμβαλοῦσα μοι.

40. Στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, ὅπου παρακάθησε ὁ γιός του Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 124, ὁ Ἰωάννης δὲν ἀναφέρεται ὡς πεθαμένος κατ' αὐτὴ τὴ χρονολογία· Ν. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253, καὶ Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ. 153: «τοῦ υἱοῦ τοῦ καίσαρος»· σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 76 (ἀδελφὸ τοῦ Μανουὴλ α' 81), τὸν σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ 35 (θεῖο τοῦ Μανουὴλ α' 81), τὸν καίσαρα Νικηφόρο Βρυέννιο (θεῖο ἐξ ἀγχιστείας τοῦ Μανουὴλ α' 81), σύζυγο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 32, τὸν πανσεβαστοϋπέρτατο Θεόδωρο Βατάτζη (γαμβρὸ ἀπὸ ἀδελφὴ τοῦ Μανουὴλ α' 81), σύζυγο τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 80, ὅπου οἱ τρεῖς πρῶτοι ἀναγράφονται ὡς ἀ ο ί δ ι μ ο ι καὶ ὁ Βατάτζης ὡς.μ α κ α ρ ί τ η ς, βλ. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., PG 140, στ. 253, καὶ Στ. Σάκκος, σ. 153-54. Ὁ Κίνναμος, σ. 123, φέρεται νὰ λέῃ πὼς ὁ Ἰωάννης γυρίζοντας ἀπ' τὴν Ἀντιόχεια κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1151 στὴν ΚΠολη, ἀρρώστησε καὶ περιβλήθηκε τὰ ράσα, ἀλλὰ καθὼς τὸ σωζόμενο κείμενο τοῦ Κίνναμου εἶναι μιὰ ἐ π ι τ ο μ ὴ τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου ποὺ συνέγραψε, φαίνεται πὼς ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ περιβολὴ τοῦ ράσου ἀνάγεται σὲ ὕστερα χρόνια, βλ. L. Stiernon, Trois membres, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 188-89, ὑ. 28.

41. Κίνναμος, σ. 123 (βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 40).

42. L. Stiernon, Trois membres, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 188- 89.

43. Ὅπως ἔχομε τονίσει ἡ ὀνοματοθεσία παίζει μεγάλο ρόλο στοὺς Κομνηνούς. Τὰ ὀνόματα Ἀλέξιος, Ἰωάννης, Ἀνδρόνικος, Ἰσαάκιος, Μανουήλ, ὡς καὶ τὰ γυναικεῖα Ἄννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα, Εἰρήνη, ἐπαναλαμβάνονται συνεχῶς. Γιὰ τὴν περίπτωση τῶν τέκνων τῆς Μαρίας, βλέπομε νὰ ἀπουσιάζῃ τὸ ὄνομα Μανουὴλ ποὺ ἔφερε ὁ πιὸ ἀγαπημένος της ἀδελφὸς Μανουὴλ 81, καὶ ἀπ' τὰ θηλυκὰ τὸ ὄνομα Εὐδοκία ποὺ ἔφερε ἡ μικρότερη

76. Ἀνδρόνικος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1108/9 - † VIII. 1142)

Ὁ Ἀνδρόνικος[1] Κομνηνὸς δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1108/9[3].

Ὅπως καὶ οἱ δυὸ νεώτεροι ἀδελφοί του, ὁ Ἰσαάκιος 78 καὶ ὁ Μανουὴλ 81, ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α[4], τὸν ὁποῖον ἔφερε ἀπ' τὸ 1122, ἀπ' τὴν ἀνάδειξη δηλ. σὲ βασιλέα τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου 74[5].

ἀδελφή της Εὐδοκία Κομνηνὴ 80, καὶ τὸ σπουδαιότερο τὸ ὄνομα Εἰρήνη ποὺ ἔφερε ἡ μητέρα της Εἰρήνη ἡ Οὐγγαρική, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἡ ἀδελφή της Ἄννα Κομνηνὴ 77 ἔδωσε στὴ μοναχοκόρη της τὸ ὄνομα Εἰρήνη 136, τὸ ὄνομα δηλ. τῆς μητέρας τους Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς. Ὁπωσδήποτε ἡ Μαρία (75) θὰ εἶχε κόρη μὲ τὸ ὄνομα Εἰρήνη, ἀλλὰ δὲν τὴν περιέλαβα στὴ Γενεαλογία μου, καθὼς δὲν ἔχομε γι' αὐτὴ καμιὰ πληροφορία.

76. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἀνδρόνικου Κομνηνοῦ 35.

2. Χωνιάτης, σ. 23, 51, 66 καὶ 135· Guillaume de Tyr, λατ. κειμ., RHC Hist. Occid., τ. II, σ. 688· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 75· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. A. Dimitr'evskij, Τυπικά, τ. I, σ. 663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, REB 27 (1969), σ. 240 καὶ 258· ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 45· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 406, ἔκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 420, ἔκδ. J. Boissonade, σ. 378· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι (Lettres et discours), ἔκδ. P. Gautier, σ. 129-34.

3. Κατὰ τὴν S. De Jongh, σ. 51, γεννήθηκε τὸ 1108, κατὰ τὸν P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 35 περὶ τὸ 1108-1110. Ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος 74 καὶ ἡ ἀδελφή του Μαρία 75, δίδυμοι, γεννήθηκαν τέλη τοῦ 1106 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1107, βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 3, καὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 75, ὑ. 3.

4. Χωνιάτης, σ. 23· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 406, ἔκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodom, σ. 384· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 414, 420, 422, ἔκδ. J. Boissonade, σ. 371, 378, 382· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 249, PG 133, στ. 1390· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ. 130: Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστοκράτορα κῦρ Ἀνδρόνικον, τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ πορφυρογεννήτου θανόντα, ὅτε ἐκόμιζεν ἐξ Ἀτταλίας νεκρὸν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τὸν πορφυρογέννητον. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔνθ' ἀνωτ. (βλ. ὑ. 2).

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 177, PG 133, στ. 177 = στεφηφορία Ἀλέξιου 74 ὡς βασιλέα· τοῦ αὐτοῦ, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52 = μνεία τοῦ Ἀλέξιου 74 ὡς ἄνακτα ἐξ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Ἀνδρόνικου 76 «ἡ συνετὴ καρδιά», Ἰσαάκιου 78 «τὸ ἄνθος τῶν συνομηλίκων του» καὶ τοῦ Μανουὴλ 81 «ἡ ζηλωτὴ νιότη» ὡς σεβαστοκρατόρων· P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 35: titre qu' il portait dès 1122· ἡ S. De Jongh, σ. 51, παρατηρεῖ πὼς δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν

'Ενωρὶς ὁ 'Ανδρόνικος ἄρχισε τὴ στρατιωτικὴ του σταδιοδρομία. Τὸ 1129 τὸν βλέπομε γιὰ πρώτη φορὰ νὰ παίρνη μέρος στὴ μάχη τοῦ Παριστρίου ἐναντίον τῶν Οὔγγρων[6], ποὺ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος τὴν πανηγυρίζει ὡς τὴν πέμπτη νίκη τοῦ αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') 34[7].

Σὲ συνέχεια συνόδευσε τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἀδελφούς του σὲ πολλὲς ἐκστρατεῖες στὴ Μ. 'Ασία[8].

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του β α σ ι λ έ α 'Αλέξιου 74, προοριζόταν ἀπ' τὸν πατέρα του γιὰ διάδοχος τοῦ θρόνου[9].

'Ο ἐγκωμιαστής του Μιχαὴλ 'Ιταλικὸς μᾶς λέει πὼς ὁ 'Ανδρόνικος «ἦταν ἕνας ἐπιδέξιος στρατιωτικὸς μὲ γλήγορο νοῦ καὶ ἀκαταμάχητη φρόνηση, ἕνας τοξότης ποὺ στὴν εὐστοχία μποροῦσε νὰ παραβληθῇ μὲ τοὺς 'Ομηρικοὺς ἥρωες, ἕνας φτερωτὸς ἱππέας ποὺ ξεπερνοῦσε τὸν Πήγασο, λουλούδι τῆς πορφύρας τοῦ παλατιοῦ»[10].

«"Αν τὸν ἔβλεπες ὁπλισμένο, λέει, μποροῦσε νὰ πῇς πὼς ἦταν ἕνα ζωντανὸ ἄγαλμα τοῦ πολέμου»[11]. «Οἱ φιλόσοφοι ἀναρωτιῶνταν ποῦ βρίσκεται στὸν ἄνθρωπο ἡ ἕδρα τῆς σκέψης· σ' αὐτὸν ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος ἀπέπνεαν τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὴν εὐθυκρισία»[12].

«'Ηταν σύμβουλος τοῦ πατέρα του τόσο στὰ ζητήματα τοῦ πολέμου, ὅσο καὶ σ' αὐτὰ τῆς διοίκησης»[13].

«'Ανώτερος στὴ σοφία ἀπ' τὸν περιβόητο Σολομῶντα, σύμφωνα μὲ τὸν ἐγκωμιαστή του, ἦταν ἐπίσης ἀνώτερος στὸ χειρισμὸ τοῦ τόξου ἀπ' τὸν ὁμηρικὸ Πάνδαρο, στῶν ἄλλων ὅπλων ἀπ' τὸν 'Αχιλλέα, στὴν ἀνδρεία ἀπ' τὸ Βρασίδα τὸ Σπαρτιάτη, στὴν τόλμη ἀπ' τὸ Μέγα 'Αλέξανδρο, στὴν ἱππασία ἀπ' τὸν Πέλοπα, στὴ φρόνηση ἀπ' τὸ Βελλεροφόντη καὶ στὴν ἀρετὴ ἀπ' τὸν 'Ιωσήφ»[14].

ἔφερε τὸν τίτλο ἀπ' τὸ 1118, ἀπ' τὴν ἀνάρρηση δηλ. τοῦ πατέρα του στὸ θρόνο, ἢ ἀπ' τὸ 1122, ἀπ' τὴν ἀνάδειξη δηλ. τοῦ ἀδελφοῦ του 'Αλέξιου 74 σὲ βασιλέα. 'Αλλὰ στὴν πρώτη περίπτωση, ποὺ πρέπει, ὡς νομίζω, νὰ ἀποκλειστῇ, ποιὸν τίτλο θὰ ἔφερε ὁ 'Αλέξιος 74 ἀπ' τὸ 1118-1122, ἀφοῦ οἱ νεώτεροι ἀδελφοί του θὰ ἦσαν σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ ε ς;

6. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Μονῳδία εἰς...κῦρ 'Ανδρόνικον, τὸν υἱὸν τοῦ....'Ιωάννου (β')..., σ. 133: "Ιστρος ἐμπέπλησταί σου θαυμάτων.....

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 214, PG 133, στ. 1384 : μετὰ τὶς νίκες τῆς Λαοδίκειας, τῆς Σωζόπολης, κατὰ τῶν Πετσενέγκων καὶ τῶν Δαλματῶν.

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 244-47, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 2 (1905), σ. 386-89, PG 133, στ. 1387-1389· τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 248-51, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 2 (1905), σ. 389-91, PG 133, στ. 1390-92· Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 133.

9. Βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 43.

10. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 130.

11. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 130.

12. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 130-31.

13. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 131.

Τὰ ἀνωτέρω προσόντα του ἐπιβεβαιώνει κι ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος[15]. 'Εξαίρει αὐτὸς ὁ τελευταῖος «τὸν ἔνδοξο στὶς μάχες πορφυρόβλαστο σεβαστοκράτορα, ποὺ ὁλοφάνερα πάνω στὴν πράξη δείχνεται ἀντάξιος τῆς ὀνομασίας του, ὡς νικητὴς τῶν ἀνδρῶν» (='Ανδρόνικος)[16], καὶ θρηνεῖ γοερὰ τὴν ἀπώλειά του ποὺ τὴν ἀπροσδοκησία σκόρπισε στοὺς δικούς του»[17].

"Εχοντας πάρει μέρος μὲ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς του καὶ τὸν πατέρα του στὴ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ 1142, ὁ 'Ανδρόνικος παραστάθηκε κατὰ τὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀδελφοῦ του 'Αλέξιου 74, στὴν 'Αττάλεια, τὸ καλοκαίρι αὐτοῦ τοῦ χρόνου[18].

'Ο αὐτοκράτορας 'Ιωάννης (β') 34, «αὐτὸς ὁ δεύτερος 'Ιώβ»[19], ποὺ εἶδε νὰ χάνεται ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς γιούς του, ὁ κληρονόμος τῆς βασιλείας, ἀνάθεσε στὸν 'Ανδρόνικο καὶ στὸν 'Ισαάκιο 78 νὰ μεταφέρουν τὸ σκήνωμα τοῦ βασιλέα στὴν ΚΠολη, ἀλλὰ δὲν ἄργησε νὰ πληροφορηθῇ πὼς καὶ ὁ γιός του 'Ανδρόνικος εἶχε ἀκολουθήσει τὸν πρωτότοκο γιό του στὸ θάνατο[20].

Πάνω σ' αὐτά, οἱ πηγὲς μᾶς δίνουν αὐτὲς ἐδῶ τὶς λεπτομέρειες. Σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, «ὁ αὐτοκράτορας δὲν εἶχε φτάσει ἀκόμη στὴν Κιλικία, ὅταν ἀποστερήθηκε ἀπ' τοὺς δυὸ πιὸ μεγάλους γιούς του καὶ ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς ἐπιζῶντες (ὁ 'Ισαάκιος 78), ποὺ κι αὐτὸς δὲν ἦταν τόσο καλὰ στὴν ὑγεία του, ἀναχώρησε γιὰ τὴν ΚΠολη, μεταφέροντας τοὺς νεκροὺς τῶν ἀδελφῶν του»[21].

14. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Μονῳδία εἰς 'Ανδρόνικον, σ. 134.

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 266, PG 133, στ. 1350-52· τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 406, ἔκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384· τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 414, 417, ἔκδ. J. Boissonadede, σ. 371, 375.

16. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Höradner, σ. 406, ἔκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384:

ἂν δὲ καὶ τέκνον πέφυκεν ἀνδρὸς πορφυροβλάστου,
κλεινοῦ σεβαστοκράτορος ἐν μάχαις 'Ανδρονίκου
καὶ πιστουμένου φανερῶς τοῖς πράγμασι τὴν κλῆσιν,

17. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 414, 425, ἔκδ. J. Boissonade, σ. 371, 387.

18. Βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 14.

19. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, 'Επιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον, σ. 289.

20. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Λόγος βασιλικὸς εἰς...Μανουὴλ (α'), σ. 288-89.

21. Κίνναμος, σ. 24.

Ὁ Χωνιάτης γράφει ἀπ' τὴ δική του πλευρά: «Στὴν ἴδια ἐποχὴ (δηλ. κατὰ τὴν ἅλωση τῶν νησίδων τῆς λίμνης τοῦ Πουσγούση =Καραλῆ) πέθανε ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιος 74 ποὺ τὸν εἶχε προσλάβει ὡς συμμέτοχο τῆς βασιλείας· ἡ ἀρρώστια του ἦταν ξαφνική, ἕνας πυρετὸς ποὺ ἐπιτίθενταν στὸ κεφάλι του σὰ σὲ μιὰ ἀκρόπολη. Μετὰ ἀπ' αὐτὸν ὁ Ἀνδρόνικος, ποὺ δὲν ἔζησε παρὰ λίγο, ὅσο φτάνει γιὰ νὰ κλάψη τὸ νεκρὸ ἀδελφό του, ἔχασε κι αὐτὸς τὴ ζωή»[22].

Ἀλλὰ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς ἀποδίδει στὸν τριτότοκο Ἰσαάκιο 78, ἕνα κείμενο λίγο διαφορετικό: «Ὁ Ἀλέξιος 74, ὁ πρωτότοκος καὶ κληρονόμος τῆς βασιλείας, φέρεται νὰ λέη αὐτός, πέθανε· ὁ Ἀνδρόνικος τὸν ἀκολούθησε, ὁ δεύτερος ἀκολούθησε τὸν πρῶτο· τότε ποὺ μετέφερε τὸ νεκρὸ τοῦ ἀδελφοῦ του διὰ θαλάσσης, πέθανε κι αὐτὸς σὲ λίγο»[23].

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος - ἕνας σύγχρονος, ὅπως ξέρομε, τῶν πορφυρογεννήτων πριγκίπων - κάνει κι αὐτὸς μιὰ παρόμοια περίπου διήγηση σ' ἕνα μακρὸ ποίημα ποὺ σύνθεσε πάνω στὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου, στὸ ὄνομα τῆς γυναίκας του σεβαστοκρατόρισσας Εἰρήνης: «Ὦ φῶς μου, ὢ πανένδοξε γόνε τῆς πορφύρας ποὺ φέρνοντας μεγάλο πόνο μᾶς γύρισες ἀπ' τὴν Ἀττάλεια· αὐτῆς τῆς καταραμένης γῆς τῆς Ἀττάλειας ποὺ ἀπ' αὐτὴ τόσο ἄσχημα ἦλθες στὸ γενέθλιο ἔδαφος, ἔπειτ' ἀπὸ δυὸ χρόνια»[24].

Ὁ Μιχαὴλ Ἰταλικὸς λέει: «Ἀλλὰ τώρα δὲ σὲ φέρνει ἕνα ἀραβικὸ ἄλογο, δὲν ἀστράφτεις ἀπ' τὰ ἐπίχρυσα ὅπλα σου, δὲν τινάζεις τὸ δόρυ, δὲν ἐκτείνεις τὸ τόξο σου γιὰ νὰ στείλης τὰ βέλη σου ποὺ πετοῦσαν, τὰ πλοῖα μᾶς ἔφεραν ἕνα δυστυχέστατο φορτίο καὶ φέρνεις μαζί σου τὸ βασιλέα καὶ ἀδελφό σου, σὲ μιὰ ἄλλη συφοριασμένη λειψανοθήκη καὶ κάνεις ἔτσι πιὸ βαριὰ τὴν ἐπάνοδο. Ὦ Αἰγαῖο πέλαγος, κόλποι τῆς Παμφυλίας, πορθμοὶ τῆς Προποντίδας, ποὺ ἀπ' αὐτὸ ὁ σεβαστοκράτορας πέρασε»[25], ἀπόδειξη, πὼς ὁ Ἀνδρόνικος πέθανε πάνω στὸ πλοῖο, καὶ προφανῶς λίγο μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπ' τὴν Ἀττάλεια.

Μένει ὁ Gauillaume de Tyr, ποὺ μᾶς δίνει ἕνα κείμενο διάφορο ἀπ' τοὺς ἀνωτέρω· μᾶς λέει, πὼς «οἱ δυὸ ἀπ' τοὺς γιοὺς (τοῦ αὐτοκράτορα) ὁ πρωτότοκος Ἀλέξιος καὶ ὁ δευτερότοκος Ἀνδρόνικος ἔπεσαν ἄρρωστοι καὶ πέθα-

22. Χωνιάτης, σ. 51.

23. Χωνιάτης, σ. 66.

24. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἴαμβοι μονῳδικοὶ ἐκ προσώπου τῆς σεβαστοκρατορίσσης (Εἰρήνης) ἐπὶ τῷ ταύτης ὁμόζυγι, ἔκδ.W. Hörandner, σ. 417, ἔκδ. J. Boissonade, σ. 374.

25. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον, σ. 133.

ναν καὶ οἱ δυὸ τὴν ἴδια μέρα καὶ πῶς ὁ αὐτοκράτορας πρόσταξε τὸν τριτότοκο Ἰσαάκιο 78 νὰ μεταφέρη τοὺς νεκρούς τους στὴν ΚΠολη μέσα σὲ πολυτελῆ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ νὰ τοὺς ἐνταφιάση μὲ μεγάλες τιμὲς σὲ μαυσωλεῖα λαμπρά, ὅπως ἁρμόζει σὲ γιοὺς τοῦ αὐτοκράτορα»[26].

Ἡ διήγηση τοῦ Guillaume de Tyr πρέπει νὰ ἀπορριφτῆ μπρὸς σ' αὐτὲς τῶν συγχρόνων τοῦ σεβαστοκράτορα, τοῦ Μιχαὴλ Ἰταλικοῦ καὶ τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἢ καλύτερα νὰ θεωρηθῆ, ὅπως ἤδη τὸ εἴπαμε[27], πὼς ἀναφέρεται στὸν ταὐτόχρονο ἐνταφιασμὸ τῶν δυὸ αὐτοκρατορικῶν πριγκίπων[28].

Ὁ Ἀνδρόνικος λοιπὸν πέθανε, κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1142, χωρὶς ἀμφιβολία τὸν Αὔγουστο, γιατὶ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 ποὺ δὲν ἀνάκοψε τὴν ἐκστρατεία του, ἐξαιτίας τοῦ θανάτου τῶν γιῶν του, ἀλλὰ συνέχισε στωϊκὰ τὸ δρόμο του πρὸς τὴν Κιλικία[29], στὶς 25 τοῦ Σεπτέμβρη (τοῦ 1142) βρισκόταν μπροστὰ στὸ ἰσχυρὸ φρούριο τῶν Γαστούνων (Gastin), κοντὰ στὴν Ἀντιόχεια[30].

Ὁ Ἀνδρόνικος κηδεύτηκε στὴν ΚΠολη μὲ μεγάλες τιμὲς μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του βασιλέα Ἀλέξιο 74[31], καὶ τάφηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα[32].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς παντρεύτηκε περὶ τὸ 1124/5 προφανῶς[33] μιὰ

26. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 75.

27. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 14.

28. Βλ. καὶ P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 36, ὑ. 14.

29. P. Gautier, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 36.

30. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 688-89· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 75-6.

31. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 26-28.

32. Βλ. Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 18.

33. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3, τὸ ἔτος τῆς γέννησής του, καθὼς καὶ Ἀλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 24, τὸ ἔτος τοῦ γάμου τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του.

34. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 409, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384-85:

οὗ (Ἀλεξίου 132) τῆς μητρὸς τῆς ἱερᾶς τῆς Εἰρηνεπωνύμου

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ.W. Hörandner, σ. 434, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 180, ἀριθ. 339:

σεβαστοκρατόρισσα λάτρις Εἰρήνη
αἰτοῦμαι τυχεῖν τῆς ἐκεῖθεν ἡμέρας.

Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 692: Καὶ οὗτοι οἱ στίχοι εἰς ἅγιον ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας γεγονὸς καὶ αὐτὸ παρὰ τῆς σεβαστοκρατορίσσης·

Ἀνθ' οὗ τὸ πέπλον τοῦτο κοσμήσασά σοι
Σεβαστοκρατόρισσα λάτρις Εἰρήνη,

κάποια Εἰρήνη[34], ποὺ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, κι αὐτὸς ὁ ἄλλος ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἂν καὶ τῆς ἀφιέρωσαν πολλὰ ποιήματά τους, δὲν ἔλαβαν τὸν κόπο νὰ μᾶς ποῦν τὸ πατρώνυμό της· μᾶς βεβαιώνει μόνο ὁ πρῶτος πὼς καταγόταν ἀπὸ ἔνδοξη καὶ λαμπρὴ γενιά[35].

Κάποιος ἄλλος ποιητής, καὶ ὄχι ὁ Πρόδρομος[36], μᾶς λέει πὼς ἡ γενιά της ἀναγόταν στοὺς Αἰνειάδες καὶ πὼς ὁ πατέρας της ἦταν ἕνας ἀντάξιος τῆς γενιᾶς τους, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀφιερώση κανεὶς καὶ λόγον μακρὸν καὶ χρόνον πιὸ μακρὸν ἀκόμη[37]. Μὲ ὅλα αὐτὰ δὲ μποροῦμε νὰ ποῦμε συγκεκριμένα ἀπὸ ποιὰ γενιὰ τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας καταγόταν.

Ἡ Εἰρήνη ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1110/12, «γυναίκα σώφρων καὶ κοσμία ποὺ εἶχε τὴ φρόνηση τῆς Ἀθηνᾶς»[38] καὶ μεγάλο γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὶς ἐπιστῆμες ἐνδιαφέρον, ὑπῆρξε στὴν ΚΠολη τὸ κέντρο μιᾶς φιλολογικῆς αὐλῆς ποὺ σ' αὐτὴ ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλους ἀνῆκαν οἱ γνωστοί μας ποιητὲς καὶ συγγραφεῖς Κωνσταντῖνος Μανασσῆς[39], Ἰωάννης Τζέτζης[40] καὶ Θεόδωρος

Ὑπὲρ μεγίστου δῶρον εὐτελὲς φέρω,
Σὺ δ' ἀντιδοίης τῶν ἀναγκῶν μοι λύσιν.

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 22, ἀριθ. 56: Τῇ σεβαστοκρατορίσσῃ κυρᾷ Εἰρήνῃ.

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, σ. 579:

Ταύτην δυσωπεῖ τὴν δέησιν Εἰρήνη,
Σεβαστοκρατοῦς Ἀνδρονίκου σύζυγος.

Αὐτόθι, σ. 771:

Εἰρήνῃ τῇ δεσποίνῃ μου, τῇ λογικῇ σειρῆνι
Εἰρήνην τὴν ὁμώνυμον εὐαγγελιζομένη.

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. E. Miller, Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annuaire de l' Association pour l' encouragement des études grecques en France 17 (1883), σ. 33-4, 34-5, 36, 36-7, 37-8, ἁπαντοῦν ποιήματα στὰ ὁποῖα ἀναγράφεται τὸ ὄνομα τῆς Εἰρήνης.

Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Σύνοψις Χρονική, σ. 3: ἐξεφωνήθη δὲ πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν Εἰρήνην τὴν νύμφην τοῦ βασιλέως κυροῦ Μανουὴλ σὺν τῷ αὐταδέλφῳ αὐτοῦ κυρίῳ Ἀνδρονίκῳ. Ἰωάννης Τζέτζης, Epistolae, ἔκδ. Theod. Pressel, σ. 47, Ἐπιστολὴ νς': Τῇ σεβαστοκρατορίσσῃ κυρίᾳ Εἰρήνῃ. Τὸ μὲν θεσπέσιον κράτος τῆς σῆς βασιλείας, ἁγία μου δέσποινα,

35. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 406:

ἂν δὲ καὶ γέννημα μητρὸς ἀρίστης χρηματίζῃ (ὁ Ἀλέξιος 132)
εἰς γένος ἦθος παίδευσιν, εἰς εἶδος ἀσυγκρίτου,

Αὐτόθι, σ. 410: μητρὸς ἐξέφυς ἱερᾶς, γένει λαμπρᾶς καὶ κάλει· Καὶ ἔκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384-85.

36. Ὁ W. Hörandner λίγα ἀπ' τὰ πολλὰ στὴν Εἰρήνη ἀφιερωμένα ποιήματα ἀναγνωρίζει ὡς γνήσια προδρομικά, τὰ ὁποῖα καὶ καταχωρεῖ ὑπ' ἀριθ. XLIV - XLVII, σ. 406-34.

37. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 23, ἀριθ. 56.

38. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI 22, VV 10 (1903), σ. 114-15, ἀριθ. LX (60), Λόγος εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν· ποιοῦντος αὐτοῦ δικαστὴν ἐν τούτῳ αὐτὴν περὶ τοῦ ἀδελφάτου:

εἰπὲ καὶ σὺ πανσύνετε τί μοι πρὸς ταῦτα λέγεις,
ἡ φρόνησις τῆς Ἀθηνᾶς, ἡ σώφρων, ἡ κοσμία;
ἐρυθριᾶς; ἀπόκριναι, τὸν ἔλεγχον οὐ φύγῃς·
ὑπέσχου καὶ κατένευσας καὶ ταῦτα τίς καὶ ποία;
ἡ Κομνηνή, τὸ θαυμαστὸν τῆς ὑακίνθου χρῆμα...

39. Ὁ Κων. Μανασσῆς χάρη τῆς Εἰρήνης συνέγραψε τὴ χρονογραφία του, Σύνοψις Χρονική, ἔκδ. Bonn 1837· στὸ προοίμιό του, σ. 3, ἀπευθύνεται σ' αὐτὴ ὡς ἑξῆς:

σὺ δέ, ψυχὴ βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη,
ἀεὶ διψῶσα γνώσεως καὶ λόγου καὶ παιδείας,
βίβλοις ἀεὶ προστέτηκας, ἐπεντρυφᾷς τοῖς λόγοις,
καὶ γίνεταί σοι τῆς ζωῆς ἅπας ὁ χρόνος λόγος.

Τῆς ὑπόσχεται νὰ ἐκπονήση σύντομη καὶ σαφῆ γραφὴ ἔναντι τῶν μεγάλων δωρεῶν της, ποὺ ἀδειάζοντας συχνὰ στὰ χέρια του, τὸν δρόσιζαν (σ. 4):

ἐπεὶ γοῦν ἐπεπόθησας οἷα τροφίμη λόγου
εὐσύνοπτόν σοι καὶ σαφῆ γραφὴν ἐκπονηθῆναι
....
κἂν δυσχερὲς κἂν ἐπαχθὲς τὸ πρᾶγμα, κἂν ἐργῶδες·
παραμυθοῦνται γὰρ ἡμῶν τοὺς ἐν τοῖς λόγοις μόχθους
αἱ μεγαλοδωρίαι σου καὶ τὸ φιλότιμόν σου
καὶ τὸν τοῦ κόπου καύσωνα καὶ τῆς ταλαιπωρίας
αἱ δωρεαὶ δροσίζουσι κενούμεναι συχνάκις.

Περιορίζει ὡς ἐδῶ τὴν προσαγόρευσή του στὴ σεβαστοκρατόρισσα,

μή πως κολακικώτερος δόξῃ τισὶν ὁ λόγος, (σ. 4).

Αὐτὴ ἡ ἐπιφύλαξη ἴσως νὰ ἀποτελῆ ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸ συνάδελφό του στὴν αὐλὴ τῆς πριγκίπισσας ποιητὴ Μαγγάνειο Πρόδρομο, ποὺ ἡ ἄμετρη κολακεία του προξενοῦσε τὸ χλευασμὸ τῶν εὐφυῶν μέσα στοὺς κύκλους τοῦ παλατιοῦ.

40. Ἡ Εἰρήνη, βλέποντας τὴ δυστυχία τοῦ γραμματικοῦ καὶ ποιητῆ Ἰωάννη Τζέτζη, τὸν ἔσπρωξε γιὰ νὰ τὸν ἐνισχύση, νὰ γράψη πάνω στὸν Ἡσίοδο καὶ τὸν Ὅμηρο, κι αὐτὸς συνέθεσε γι' αὐτὴ τὴ Θεογονία του: Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζη ποίημα αὐθωρὸν πάντῃ καὶ ἀμελέτητον διὰ στίχων πολιτικῶν περιέχον πᾶσαν θεογονίαν ἐν βραχεῖ μετὰ προσθήκης καὶ καταλόγου τῶν ἐπὶ τὴν Ἴλιον ἀρίστων Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων, βλ. P. Matranga, Anecdota Graeca, σ. 577-98. Στὸν «πρόλογον πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν» σ. 577, ὁ ποιητὴς γράφει:

Φέρε, ψυχὴ βασίλισσα, ψυχὴ φιλοστοργοῦσα,
ψυχὴ λαμπρά, φιλόκαλε καὶ φιλοσοφωτάτη,
ἐπεί σε κατελάμπρυνε θεὸς ἐν ταῖς ἀγλαΐαις,
ἀστέρα δείξας σε λαμπρὸν μαρμαρυγοῦντα ξένως,
ὑπερτεροῦσαν καλλοναῖς, ἀστράπτουσαν τῷ γένει,
καὶ πρὸς ἀξίαν τέθηκε τὴν ἄγαν ὑπερτάτην·

Πρόδρομος[41], ἀλλὰ καὶ ἕνας ἄλλος 'Ανώνυμος ποιητὴς ποὺ πάνω ἀπὸ δώδεκα χρόνια ἔζησε κοντά της[42].

'Επίσης ἡ Εἰρήνη βρισκόταν σὲ πνευματικὴ ἐπικοινωνία καὶ ἀλληλογραφία μὲ τὸν πολὺ λόγιο μοναχὸ 'Ιάκωβο, ποὺ στὰ γράμματά του πρὸς αὐτή,

---

Πρβλ. Hart, De Tzetzarum nomine vitis scriptis, εἰς Jahrbücher fur class. Philologie, XII Supplementband (1881), σ. 38, 20, καὶ Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 143-44, ἑλλην. μετάφρ., σ. 503.

41. Μιὰ ὁλάκερη σειρὰ ποιημάτων τοῦ Θεόδωρου Προδρόμου, ἀλλὰ καὶ ἄλλων στιχουργῶν ποὺ ἀποδόθηκαν σ' αὐτόν, ἀπευθύνονται στὴν Εἰρήνη καὶ σὲ μέλη τῆς οἰκογενείας της. 'Ολότελα γνήσια τοῦ Θεόδωρου Προδρόμου εἶναι τὰ ἀναφερόμενα ἀπ' τὸν W. Hörandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, σ. 405-34. "Αλλα προδρομικὰ ἢ μὴ ποὺ ἀπευθύνονται στὴν Εἰρήνη εἶναι: E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 597-98, 692 καὶ 772· τοῦ ἰδίου, Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annuaire de l' association pour l' encouragement des études grecques en France 17 (1883), σ. 20-24, 24-27, 27-30, 33-34 (μὲ ἀναφορὰ στὸ θάνατο τοῦ ἄντρός της 'Ανδρόνικου Κ.), 34-35, 35, 36, 36-37, 37-38, 38, 41-42. "Ενα ποίημα ἀστρολογικὸ τοῦ Προδρόμου, ἀφιερωμένο στὴν Εἰρήνη, ποὺ δείχνει καὶ τὸ ἐνδιαφέρον της γιὰ τὴν ἀστρολογία, ἔκδ. E. Miller, Poèmes astronomiqnes de Théodore Prodrome (et de Jean Camatère). Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et d' autres bibliothèques 23 (1872) 2, σ. 8-39. Συνόδη Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 152-54 (γνήσιον προδρομικόν), σ. 155-63 (μὴ προδρομικόν). Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 22-28, 145, 180. 'Ο ἄντρας της 'Ανδρόνικος Κ. ἦταν ἐξ ἄλλου ὁ ἰδιαίτερος προστάτης τοῦ Προδρόμου, ἀλλὰ ποιοῦ Προδρόμου; Τοῦ Θεόδωρου ἢ τοῦ Μαγγάνειου ποὺ ὑπῆρξε αὐλικός του; Σ' αὐτὸν μαζὶ μὲ ἄλλα χορηγοῦσε δώδεκα μεδίμνους σιτάρι τὸ μήνα γιὰ νὰ ἐπαρκῆ στὴ διατροφὴ ὅλου τοῦ σπιτικοῦ τοῦ ποιητῆ ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δεκατρία πρόσωπα, βλ. E. Miller - E. Legrand, Trois poèmes en grec vulgaire de Théodore Prodrome, Collection de monuments pour servir à l' étude de la langue néohellénique 7, nouvelle série (1875 Paris), σ. 19-25. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο κυρίως βλ. W. Hörandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, σ. 21-174. 'Επίσης βλ. E. Miller, Un poète de la cour des Comnènes, Academie des Inscriptions et Belles Lettres, Paris 1874, σ. 1-20, καὶ Ch. Diehl, Un poète de cour au siècle des Comnènes, εἰς Fig. Byz., s. II, σ. 134-63, μετάφρ. στὴν ἑλληνική, σ. 493-522.

42. Αὐτὸς ὁ 'Ανώνυμος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν λεγόμενο Μαγγάνειο Πρόδρομο, ποὺ πολλὰ ἀπ' τὰ ποιήματά του ἀποδίδονταν ἄλλοτε ἢ καὶ ἀποδίδονται ἀκόμη στὸ Θεόδωρο Πρόδρομο· βλ. γι' αὐτόν, Συν. Παπαδημητρίου, 'Ο Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI 12, VV 10 (1903), σ. 102-63, καὶ Silvius Bernardinello, Theodori Prodromi de Manganis (Padova 1972), σ. 3-25 (εἰσαγωγή), σ. 29-80 (ποιήματα στὸ πρωτότυπο), σ. 83-129 (μετάφρ. στὴν ἰταλική). Αὐτὸς ὁ στιχοπλόκος ἔζησε στὴν αὐλὴ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 76 καὶ κυρίως τῆς γυναίκας του Εἰρήνης δώδεκα ὁλάκερα χρόνια. βλ. Σ. Παπαδημητρίου, 'Ο Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 114, καὶ S. Bernardinello, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 29: (ἀπευθύνεται στὴν Εἰρήνη)

κάνει λόγο γιὰ τὴν κλίση της στὴ λογοτεχνία, γιὰ τὴν ἀττικὴ της γλώσσα καὶ γιὰ τὴν ἀγάπη της πρὸς τὴν ποίηση τοῦ "Ομηρου[42a].

'Η Εἰρήνη, ὡς σύζυγος ἑνὸς σεβαστοκράτορα - ποὺ στὴν ἐποχὴ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν ἦσαν ὅλοι πορφυρογέννητοι - δὲν προσαγορευόταν μόνο σεβαστοκρατόρισσα, ἀλλὰ καὶ βασίλισσα[43], ὅπως οἱ πορφυρογέννητες κόρες τῶν αὐτοκρατόρων. Γράφοντας σ' αὐτὴ λένε: ἡ βασιλεία σου[44].

Καὶ γιὰ λίγο, ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντραδέλφου της 'Αλέξιου 74, καθὼς ὅλοι εἶδαν τότε πῶς ὁ θρόνος θὰ περιερχόταν στὸν ἄντρα της 'Ανδρόνικο[45], φαίνεται πῶς στὴν ΚΠολη τὴν προσαγόρευσαν αὐτοκρατόρισσα[46].

ἐνώτισαι καὶ ῥήματα πανευτελοῦς σου δούλου·
πολλάκις γὰρ ἐπήκουσας ῥητορικῶν μου λόγων.
ἤδη πληρῶ δουλεύων σοι δωδεκαταῖον κύκλον·

καὶ δὲν ἀπολύθηκε ἀπ' τὴν ὑπηρεσία τῆς Εἰρήνης παρὰ τὸ 1152, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134-35, ὁπότε ἀπ' τὴ Σαρδικὴ (σημ. Σόφια) τῆς Βουλγαρίας—ἐκεῖ βρισκόταν ἡ σεβαστοκρατόρισσα μὲ τὸ γιό της 'Ιωάννη Κ. 128—γύρισε στὴν ΚΠολη, κι' ἔπειτ' ἀπὸ πολλὲς πρὸς τὸν Μανουὴλ (α') Κ. 81 παρακλήσεις του, κατάφερε νὰ καταλεχτῆ τὸ 1156 στὸ «μαγγάνειον ἀδελφάτον», δηλ. στὴ μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Μαγγάνων, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 135, παρὰ τὶς ἀντιρρήσεις τοῦ οἰκονόμου τῆς μονῆς Κασιανοῦ, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 137, ὅπου καὶ πέθανε κατὰ τὸ 1166 ἢ λίγο μετά, βλ. Σ. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 145.

42α. 'Ιάκωβος μοναχὸς πρὸς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν Εἰρήνην, Journal du Ministère de l' Instruction publique russe, τ. 285, σ. 179. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 144, μετάφρ. στὴν ἑλλην., σ. 503.

43. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 431-32, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, 'Ο Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος, VV 10 (1903), σ. 152-54:

φιλάγαθε βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη,
πῶς παραστήσω τὸ δριμύ, βασίλισσα, τοῦ πάθους,
τῆς συμφορᾶς τὸ μέγεθος, τὸ βάρος τῆς ὀδύνης...

Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 407, καὶ Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384-85:

πασῶν ἀρίστη γυναικῶν, βελτίστη βασιλίδων
καὶ σεβαστοκρατορισσῶν σέβας ὁμοῦ καὶ κράτος.

Κωνστ. Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 39· 'Ιωάννης Τζέτζης, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 41.

44. 'Ιωάννης Τζέτζης, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 34, στὸ τέλος.

45. Βλ. 'Αλέξιον Κομνηνὸν 74, ὑ. 43.

46. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, 'Ο Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος, VV 10 (1903), σ. 110, C (fol. 83): Οὗτοι πρὸς τὴν αὐτοκρατόρισσαν, τὴν σεβαστοκρατόρισσαν· πρὸς τὸν ὠκεανόν. Καὶ αὐτόθι, σ. 124.

Ὁ πρόωρος ὅμως θάνατος τοῦ ἀντρός της ἀνέκοψε τὰ μεγάλα ὄνειρα τῆς φιλόδοξης Εἰρήνης.

Γι' αὐτὸ καὶ στὸ ποίημα ποὺ ἐκ μέρους της ἔγραψε ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος, ἡ Εἰρήνη φέρεται νὰ λέῃ:

ἀντεστράφη μοι πάντα πρὸς τοὐναντίον,
καὶ τὸν κύβον ρίψασα δεινῶς ἡ τύχη
ἤλεγξεν ἡμῶν τὰς κενόγκους ἐλπίδας.

Καὶ σ' ἄλλο μέρος τοῦ ποιήματος:

ἐν σοὶ (τῷ Ἀνδρονίκῳ) συνυψώθημεν ἄχρις ἀστέρων
καὶ νῦν κατερράγημεν ἄχρι πυθμένος.
ἐν σοὶ κατηυγάσθημεν ὡς φῶς ἡμέρας
καὶ νῦν ἀπηυγάσθημεν ὡς νυκτὸς σκότος.
ἐν σοὶ συνηνθήσαμεν ὡς φοῖνιξ νέος
καὶ νῦν ἀπηνθήσαμεν ὡς χόρτου χλόη.
σὺ καὶ γαλήνη τῆς ἐμῆς ψυχῆς μόνος
καὶ νῦν καταιγὶς καὶ θύελλα καὶ κλύδων.
σὺ τοῖς τέκνοις ἄγκυρα χρηστῆς ἐλπίδος
καὶ δεξιὸν πρόβλημα δεξιᾶς τύχης
καὶ νῦν χορηγὸς τῆς ἀπροσδοκησίας[47].

Μετὰ τὸν αἰφνίδιο καὶ ὕποπτο θάνατο τοῦ πεθεροῦ της Ἰωάννη (β') 34, τὸν παραγκωνισμὸ τοῦ κουνιάδου της Ἰσαάκιου 78 καὶ τὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ νεώτερου κουνιάδου της Μανουὴλ (α') 81, ἡ Εἰρήνη μοιάζει πὼς ἔπαιξε ἕνα ρόλο ἀρκετὰ ὕποπτο, ποὺ πάνω σ' αὐτὸν δὲν εἴμαστε καλὰ πληροφορημένοι.

Εἶχε ταχτῆ μὲ τὸ μέρος τοῦ κουνιάδου της Ἰσαάκιου 78[48]; Ἀπόβλεπε στὴν καθαίρεση τοῦ Μανουὴλ (α') 81 καὶ στὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ πρωτότοκου γιοῦ της Ἰωάννη 128;

Ὁ Ἀνώνυμος ποιητὴς ποὺ θήτευσε γιὰ πολλὰ χρόνια στὴν αὐλή της[49], ὁ λεγόμενος «Μαγγάνειος Πρόδρομος»[50] ἢ Ψευτο - Πρόδρομος, εἶναι πάνω

47. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι μονῳδικοὶ ἐκ προσώπου τῆς σεβαστοκρατορίσσης ἐπὶ τῷ ταύτης ὁμόζυγι, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 415 καὶ 425· ἐκδ. J. Boissonade, σ. 372 καὶ 385.

48. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος κτλ., VV 10 (1903), σ. 124: ἴσως μάλιστα προσετέθη εἰς τὴν μερίδα τοῦ δυσηρεστημένου πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ 81, Ἰσαακίου 78.

49. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 42.

50. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 151.

σ' αὐτὰ ἡ κύρια πηγή μας καὶ παρουσιάζει τὰ πράματα κάτω ἀπὸ ἕνα φῶς εὐνοϊκὸ γιὰ τὴν προστάτριά του[51].

Ἐπίκουρος ἔρχεται καὶ ὁ πραγματικὸς Θεόδωρος Πρόδρομος[52].

Ἂν πιστεύσωμε αὐτοὺς τοὺς ἐγκωμιαστές, ἀλλὰ καὶ ἄλλους πολὺ πρόθυμους νὰ τὴν ἐξυμνήσουν, ἡ Εἰρήνη ἦταν μιὰ πολὺ ὡραία καὶ πολὺ ἀπ' τὴ φύση της προικισμένη γυναίκα. «Ἂν κανεὶς τὴν ἔβλεπε, ὅπως λένε, τοῦ κοβόταν ἡ μιλιὰ καὶ πάγωνε. Μᾶλλον ἦταν ἕνα θεϊκὸ δημιούργημα παρὰ κόρη ἑνὸς θνητοῦ ἀνθρώπου. Ἦταν τόσο ἄσπρη, ποὺ ἔδειχνε πὼς χιόνι ἢ γάλα ἔρρευσε μέσα της καὶ παρουσίασε μιὰ τέτοια τοῦ σώματός της πλάση· ποῦ καὶ ποῦ, ὅπου ἔπρεπε, ὅπως στὸ πρόσωπό της, ἔπαιρνε ἡ σάρκα της τὸ χρῶμα τοῦ κόκκινου τριαντάφυλλου.

Φρύδια εἶχε κατάμαυρα, μάτια ποὺ ἔσταζαν γλύκα, στόμα σύμμετρο ἀπὸ ὅπου ἔρρεε νέκταρ. Σὰν κυπαρίσσι ἦταν ψηλή, ἔτσι ποὺ ἔδειχνε ἕνα παράξενο ἄγαλμα τῆς φύσης.

Στὴν καρδιά, μποροῦσε κανεὶς νὰ τὴν πῆ ἕνα κῆπο ἀπὸ χάρες μυστικὲς καὶ στὰ λόγια της καὶ στὰ ἔργα της τρύπωνε ἕνας ἄϋλος ἔρωτας γιὰ νὰ τὴ σπρώχνῃ πρὸς ὅ,τι καλὸ καὶ ὡραῖο.

Μαζὶ μὲ αὐτὰ τὰ προσόντα ἡ Εἰρήνη ἦταν μιὰ ἄριστη κάτοχος τῆς ἀρχαίας φιλολογίας, τόσο τῶν πεζογράφων, ὅσο καὶ τῶν ποιητῶν. Ὁ Ὅμηρος ἀπ' τοὺς ποιητές, ὁ Δημοσθένης ἀπ' τοὺς ρήτορες, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Πλάτων ἀπ' τοὺς φιλοσόφους, τὴ συγκινοῦσαν ἰδιαίτερα.

Ἀληθινὸ στολίδι τοῦ γυναικείου κόσμου ἦταν, ἀλήθεια, στὸ σύνολό της.

Ὅσο γιὰ τὸ χαραχτήρα της, μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀναρωτηθῆ, ποιὸς πιὸ πολὺ ἀπ' αὐτὴ ἀγάπησε τὸ λόγο τοῦ δικαίου, τοὺς σώφρονες τρόπους· ποιὸς ἀπ' αὐτὴ εἶχε πιὸ πολλὴ φρόνηση, ποιὸς πιὸ πολὺ ἀπ' αὐτὴ διακρινόταν γιὰ τὴν πραότητά του.

Μποροῦσε κανεὶς νὰ παρομοιάσῃ τὴν ἀνοιχτοχεριά της μὲ τὴ θάλασσα, ἂν κι αὐτὴ καμιὰ φορὰ τὴν ταράζει τρικυμία, ἐνῶ ἡ Εἰρήνη πάντα, χωρὶς διακοπές, ἔδινε καὶ εὐεργετοῦσε μὲ χαρὰ καὶ φαιδρότητα. Βρύση ἦταν πηγῆς ἀκατάπαυστη ποὺ ἔτρεχε γιὰ νὰ εὐεργετῆ τοὺς συνανθρώπους της. Πολλὲς γυναῖκες τὸ παρελθὸν ἔδωσε, ἄλλες ἄριστες καὶ ἄλλες σοφές, μόνο ὅμως σ' αὐτὴ ὁ Θεὸς ἔδωσε καὶ τὶς δυὸ χάρες»[53].

51. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 115, 127, 129, 155.

52. W. Hörandner, Theodoros Prodromos, σ. 405-34, ἀριθ. XLIV-XLVII.

53. Ἀνώνυμος στιχουργός, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 22-6, ἀριθ. 56: Τῇ σεβαστοκρατορίσσῃ κυρᾷ Εἰρήνῃ. Γιὰ τὴν ὀμορφιὰ καὶ παίδευσή της, βλ. καὶ Θεόδωρος Πρόδρομος (γνήσιος), ἐκδ. W. Hörandner, σ. 406 καὶ 409· Συν. Παπαδημητρίου, Feodor

Οἱ ἴδιοι ἐγκωμιαστές, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ Μαγγάνειος, ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνστ. Μανασσῆς καὶ ἄλλοι Ἀνώνυμοι ποιητές, προσαγορεύουν τὴν Εἰρήνη, μὲ πολὺ κολακευτικὰ λόγια, δηλωτικὰ τῆς εὐσεβείας της, τῆς φιλαγαθίας της, τῆς χάρης της καὶ τῆς μόρφωσής της.

Τὴν ἀποκαλοῦν: «φιλάγαθε βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη»[54], «ψυχὴ βασίλισσα καὶ φιλολογωτάτη»[55], «σειρήνα τῆς εὐφράδειας»[56], «πανσύνετη»[57], «διψασμένη ἀπὸ γνώση, λόγο καὶ παιδεία»[58], «δέσποινα χριστομίμητη, ψυχὴ συμπαθέστατη»[59], «πλουτισμένη ἀπ' τὴ χάρη τῆς φιλαγαθίας»[60], «ξαναγύρισες κοντά μας δέσποινα, γλυκὸ φῶς»[61], καὶ μὲ ἄλλα πολλά.

Αὐτὴ ἡ περίφημη πριγκίπισσα γιὰ δεκαεφτὰ ὁλάκερα χρόνια στὸ πλευρὸ τοῦ ἀντρός της (1124/5-1142), ἔζησε τρισευτυχισμένη μέσα στὰ παιδιά της καὶ τὰ μεγαλεῖα της[62].

Μετὰ τὸ θάνατό του, στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') 81, καθὼς προείπαμε, γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1144, ἔπειτ' ἀπὸ μιὰ συκοφαντικὴ καταγγελία κάποιου, ὁ ὁποῖος μάλιστα ὑπῆρξε ἕνας ἀπ' τοὺς προστατευομένους της[63], φυλακίστηκε

Prodrom, σ. 384-85 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 35), καὶ (Hör. σ. 409· Παπ. σ. 385):

τῶν ἀμυθήτων ἀρετῶν καὶ τῶν πολλῶν χαρίτων
οὐκ ἔστιν ὅριον οὐδὲν κατὰ τὴν προφητείαν.

Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 39· Ἰάκωβος μοναχός, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 42α.

54. Θεόδωρος Πρόδρομος, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 43.

55. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 39· Ἰω. Τζέτζης, βλ. ἀνωτ., ὑ. 40.

56. Ἀνώνυμος (ἢ Μαγγ. Πρόδρομος;), βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 34: λογικὴ σειρήν.

57. Μαγγάνειος Πρόδρομος, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 38.

58. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 39.

59. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος, VV 10 (1903), σ. 114, ἀριθ. LIX.

60. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 119, ἀριθ. LX.

61. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 126, ἀριθ. CVI.

62. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 414-15, ἀριθ. XLV· ἔκδ. J. Boissonade, σ. 372:

ὤφθην πολύπαις πρὸς τὸν ἐν γάμῳ χρόνον
καὶ καλλίπαις· οὔ φημι πεπλανημένη
οὐδ' ὡς τεκοῦσα τῇ σχέσει νικωμένη.
πάντων μετέσχον τῶν καλῶν τῶν ἐν βίῳ,
ἃ μακαρίζειν οἶδεν ἡ θνητῶν φύσις
τοῖς ταλανισμῶν ἀξίοις καὶ σκωμμάτων
τοὺς μακαρισμοὺς ἀφρόνως δωρουμένη.

Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 47.

63. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος, VV 10 (1903), σ. 125:

στὸ μεγάλο ἱ ε ρ ὸ παλάτι καί μετὰ ἐξορίστηκε στὴν Πρίγκιπο, κι ἀπὸ κεῖ μεταφέρθηκε στὰ Λ ε υ κ α δ ί ο υ. «Γνώρισε καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ νῆσος τὶς ποινές της»[64].

Ἡ περιουσία της, μᾶλλον ἕνα μέρος ἀπ' αὐτή, δημεύτηκε[65], τὰ παιδιά της ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ κοντά της, καὶ μάλιστα ἡ πριγκίπισσα παραπονιέται πὼς τὴν κακομεταχειρίστηκαν καὶ οἱ δεσμοφύλακες ποὺ τὴ φρουροῦσαν[66].

Μὲ ὅλα αὐτὰ κατάφερε νὰ δικαιωθῇ, καὶ τὴν ἄφησαν νὰ γυρίσῃ στὸ παλάτι της, κοντὰ στοὺς δικούς της. «Μὲ δύναμη ἀπόπνιξε τὸ συκοφάντη της, καὶ καθὼς γύρισε στὸ παλάτι της, τὴν ὑποδέχτηκαν οἱ θεράποντές της, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ ἰδιαίτερος στιχουργὸς τῆς αὐλῆς καὶ τῶν βασάνων της, αὐτὸς ὁ αἰνιγματικὸς Μαγγάνειος Πρόδρομος, μαθητὴς καὶ μιμητὴς τοῦ σοφοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου. «Νεκροὶ ὅλοι αὐτοὶ ἀπ' τὴ φυλάκισή της, ἀναστήθηκαν μέσα σὲ ἄφατη χαρὰ», γιὰ τὴν ὑπέρλαμπρη ἀναγνώριση τῆς ἀθωότητάς της, καὶ φώναζαν τὸ ποιητικό:

«ἤλυθας, ὦ δέσποινα, γλυκερὸν φάος»[67].

οἵας γὰρ ἦν πρότριτα τῆς τύχης ὅδε
ἐπινόησε, τῶν ὑπὸ προστασίαν·
....
οἱ τοὺς ἑαυτῶν εὐμενεῖς εὐεργέτας
καὶ τοὺς ἀγαθοὺς καὶ φιλοίκτους δεσπότας
ἐξ ἀχαρίστου κακοποιοῦντες τρόπου...

64. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σελ.157, ἀριθ. XLI (=41):

Εἰς πάντα τόπον ὄνειδος καὶ γέλως ἐγενόμην,
γέμει τὰς θλίψεις τὰς ἐμὰς ἀνατολὴ καὶ δύσις,
εἶδον τὰς ἀτιμίας μου καὶ θάλασσα καὶ νῆσος,
τὴν πρώτην εἶδε Πρίγκιπος, τὰ Λευκαδίου τὴν ἄλλην,
τὸ μέγα πρὶν παλάτιον εἶδε τὴν φυλακήν μου...

Τὰ Λ ε υ κ α δ ί ο υ εἶναι προφανῶς ἡ Λ ε υ κ ά τ η (Λευκὴ Ἀκτή) στὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ ἀνάμεσα στὴ Χαλκηδόνα καὶ τὴν Ἱέρεια, ὅπου καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Λ ε υ κ α δ ί ο υ· σ' αὐτὸ προφανῶς περιορίστηκε ἡ Εἰρήνη. Στὴν Πρίγκιπο θὰ κλείστηκε στὸ ἐκεῖ γυναικεῖο μοναστήρι. Γιὰ τὰ Λευκαδίου, βλ. R. Janin, Const/ple Byzantine, σ.500-1.

65. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, t.II, σ.768: Τὴν τῶν χρημάτων ἔκπτωσιν, τὴν στένωσιν, τὴν βίαν, Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s.11, σ.147, ἑλλην. μετάφρ., σ.506.

66. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑπ. 63), σ.157, ἀριθ. XLI (41):

Οὐκ ἤρκεσαν αἱ μάστιγες ἐκεῖναι καὶ κολάσεις,
ἃς ἐκολάσθην πρότερον ὁπόταν ἐμακρύνθην,
καὶ ξένη πάντων γέγονα καὶ τέκνων καὶ χρημάτων
καὶ φυλακὴν ἡ δυστυχὴς ἀνδρῴαν κατεκρίθην,

67. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 125-26, ἀριθ. CVI (106):

τανῦν φανείσης τοῦ κράτους τῆς αἰθρίας
καὶ τὸ ζοφῶδες τῆς ἀθυμίας σκότος

Ὡστόσο δίκαια ἤ ἄδικα ἡ πριγκίπισσα πού διατηροῦσε μιὰ αὐλὴ λογίων καὶ πονηρῶν εὐνούχων, προκαλοῦσε ἀνησυχίες στὸ Μανουὴλ (α') Κ.81.

Κὰὶ πάλι τὸ 1148, κατηγορήθηκε, αὐτὴ τὴ φορὰ πὼς ἔπλεξε συνωμοσία ἐναντίον τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορα[68], γιὰ νὰ ἀναγορεύση, τίς οἶδε, κύριο τοῦ κράτους, τὸ γιό της Ἰωάννη Κ.128 ἤ τὸν ἄλλο κουνιάδο της καὶ δικαιοῦχο τοῦ θρόνου Ἰσαάκιο Κ.78. Ἡ κατηγορία ἦταν βαριά, γι' αὐτὸ τὴν ἅρπαξαν, «χωρὶς ἀνάκριση καὶ δίκη», καὶ τὴν ἀπομάκρυναν πρῶτα ἀπ' τὴ βασιλεύουσα, κ' ἔπειτα τὴ φυλάκισαν μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν αὐτοκρατορικὴ κατοικία, στὶς Βλαχέρνες[69], ἐνῶ συγχρόνως τὴν ἀποστεροῦσαν ἀπὸ ὅλα της τὰ προνόμια, ἀκόμη καὶ ἀπ' τὰ φορέματα πού ἀναλογοῦσαν στὴ σειρά της, κ' ἔτσι μποροῦσε νὰ λέη μὲ θλίψη:

«Μέσα σ' αὐτὸ τὸ παλάτι, ποὺ ἄλλοτε γνώρισα τὴν εὐτυχία καὶ ἔλαμψα σὰν τὸ λουλούδι, μαραίνομαι τώρα φυλακισμένη· ὁ οἶκος, ὅπου γνώρισα τὶς χαρὲς τῆς ζωῆς, ἔγινε τώρα οἶκος πένθους καὶ κλαυθμοῦ καὶ φυλακή μου· κι ὅταν θυμᾶμαι τὶς παλιὲς τιμὲς καὶ τὰ παλιὰ μεγαλεῖα, τὶς περασμένες χαρὲς καὶ ἀπολαύσεις, ὁ πόνος μου μεγαλώνει καὶ τὸ βάρος τῆς συμφορᾶς μου δεκαπλασιάζεται»[70].

Ἔμεινε ἐκεῖ μέσα πιὸ πολὺ ἀπὸ δεκὰ μῆνες[71]· καὶ ὕστερα, τὴ μετάφεραν,

---

ἐν τοῖς σελαγήμασι διαλυσάσης
καὶ τὴν ὁμίχλην τοῦ πάθους σκεδασάσης...
περιβαλοῦμαι καὶ κροτήσω καὶ φράσω τὸ πᾶσιν ἡμῖν σήμερον σωτηρία...
καὶ τὴν κυρίαν ἀπελάβομεν πάλιν...
νεκροὺς γὰρ ὄντας ἡμᾶς ἐξ ἀθυμίας καινῶς ἀνεζώωσας ἐν θυμηδίᾳ
ἐπιφανεῖσα σοῖς χρονίως οἰκέταις...
εὐκαιροτάτως εἶπεν ἂν παραγράφων
ἤλυθας, ὦ δέσποινα, γλυκερὸν φάος,

68. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.161-62, ἀριθ. XLI (41):
Ἔστιν ἐνάγων κατ' ἐμοῦ καὶ τὶς κατηγορεῖ μου
καὶ λέγει βουλευθῆναί με κατὰ τῆς κεφαλῆς σου;

69. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.157, ἀριθ. XLI:
καὶ νῦν τὴν ἄλλην φυλακὴν ὁρῶσιν αἱ Βλαχέρναι.

70. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.156, ἀριθ. XLI:
Τίς ἡ τοσαύτη κατ' ἐμοῦ βαρύτης τῆς ὀργῆς σου;
ἰδοὺ γὰρ μετεσκεύασας τοὺς οἴκους τῆς χαρᾶς μου
εἰς οἴκους πένθους καὶ κλαυθμοῦ καὶ φυλακὰς εἰργάσω,
τὴν ἔντιμον κατοίκησιν τὴν πρὶν ἐν παλατίῳ
καὶ νῦν τὴν ἐπονείδιστον διαγωγήν μου ταύτην!
Ὅπου τὸ πρῶτον ἔθαλλον, ὅπου τὸ πρῶτον ἤνθουν,
ἐνταῦθα νῦν μαραίνομαι καὶ εἶμαι κεκλεισμένη,
καὶ τὰς προτέρας μου τιμὰς ἀναλογιζομένη
καὶ τὰς τρυφὰς καὶ τὰς χαράς, αὐξάνω μου τὸ πένθος,
καὶ δεκαπλῆ μοι γίνεται τῆς συμφορᾶς ἡ θλῖψις.

71. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.127 καὶ 160, ἀριθ. XLI (41):

ἄρρωστη, στὸ αὐτοκρατορικὸ μοναστήρι τοῦ Παντοκράτορα, ὅπου ὑπῆρχε περί-
φημο νοσοκομεῖο, ἵδρυμα τῶν πεθερικῶν της τοῦ βασιλέα κὺρ Ἰωάννη (β) Κ.34
καὶ τῆς κυρᾶς Εἰρήνης τῆς ἐξ Οὐγγρίας· ἔμεινε ἐκεῖ τρία ὁλάκερα χρόνια μέχρι
τὸ 1151[72].

Σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς δυσμένειας ὁ ποιητὴς τῆς αὐλῆς της, ὁ μετέπειτα
τρόφιμος τοῦ ἀ δ ε λ φ ά τ ο υ τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων, καὶ τοῦ Θεόδω-
ρου Πρόδρομου, τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, φίλος, ἀκόλουθος, μαθητὴς καὶ μερικὰ μι-
μητής, γι'αὐτὸ καὶ τὸν λέμε Πρόδρομον τῶν Μαγγάνων ἤ Μαγγάνειον Πρό-
δρομον, δὲν ἐγκατάλειψε τὴν προστάτισσά του, ἔπασχε μαζί της καὶ ἀγωνιζό-
ταν, κάνοντας ἐκκλήσεις ὅπου μποροῦσε· παρακαλοῦσε τὸν εὐνοούμενο τοῦ αὐτο-
κράτορα καὶ γιό της, τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν καὶ π ρ ω τ ο β ε -
σ τ ι ά ρ ι ο ν Ἰωάννη Κ.128 νὰ μεσιτεύση γι'αὐτὴ στὸν ὀργισμένο αὐτο-
κρατορικὸ του θεῖο[73], παρακαλουσε ἐπίσης τὸ γαμβρὸ της π αν σ έ β α -
σ τ ο ν σ ε β α σ τ ό ν Ἰωάννη Κανταχουζηνὸ, τὸ δεύτερο σύζυγό τῆς
πρωτοκόρης της Μαρίας Κ.129, μὲ ἀρκετὴ μάλιστα τόλμη, νὰ κινηθῆ καὶ νὰ
«παρακινδυνεύση», καθὼς ἔγραφε σ'αὐτὸν:

«Πῶς τὴν πέρδικα ποθεῖς τὴν παρδαλοκοκκινοβαμμένη,
καὶ γιὰ τὴν μητέρα της δὲν παρακινδυνεύεις;
ἄν καὶ νὰ πεθάνης ἔπρεπε γι'αὐτὴ, ἄν τοῦτο χρειαζόταν·
μὴ λοιπὸν παραμελῆς, τὸ βασιλέα, τὸν ἀπ'τὸ Θεὸ χρισμένο,
στὸ ἀγαθὸ νὰ κατευθύνης, γιατὶ χρηστὰ ἁρμόζει ἔργα
ὁ ἀπ'τὸ Χριστὸ χρισμένος νὰ ἐπιτελῆ»[74].

Πρέπει κανεὶς νὰ ὁμολογήση πὼς οἱ ἔμμετρες ἐκκλήσεις τοῦ ἀνούσιου στιχουργοῦ, εἶναι ἀρκετὰ ἀνιαρὲς καὶ χοντροκομμένες, ὡστόσο ὅμως συγκίνησαν τοὺς ὑψηλοὺς καὶ ἰσχυροὺς παραλῆπτες.

Οἱ προσπάθειες τῶν στενῶν συγγενῶν, τῶν ὁποίων τὴν εὐαίσθητη χορδὴ

τοῦ δὲ θυμοῦ σου τὸ σφοδρὸν καὶ τὸ φλογῶδες πνεῦμα
δεκάμηνον ὁλόκληρον ἐτέλεσεν ἀρτίως
καὶ πνεῦσαν οὐκ ἀπέπνευσεν, ἀλλὰ καὶ πάλιν πνέει.

72. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.108-9, ἀριθ. LVI (57): Λόγος παριστῶν τὸ πάθος τῆς σεβαστοκρατορίσσης καὶ τὴν νόσον, ἣν ἐνόσησεν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος διάγουσα. Γιὰ τὸ μοναστήρι καὶ τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Παντοκράτορα καὶ τοὺς ἱδρυτές του, βλ. πιὸ πάνω, σ.221-27.

73. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.127, ἀριθ. XXXIX (39) καὶ XLVI (46).

74. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.128:
πῶς τὴν μέν πέρδικα ποθεῖς τὴν κατηρυθρωμένην,
ὑπὲρ τῆς ταύτης δὲ μητρὸς οὐ παρακινδυνεύεις;
ὡς καὶ θανεῖν ὑπὲρ αὐτῆς κἂν καὶ τεθνάναι δέει.
μὴ γοῦν κατόκνει τὸν Χριστὸν εἰς τὸ χρηστὸν εὐθύνειν,
τῷ τοῦ κυρίου γὰρ Χριστῷ καὶ χρηστουργεῖν ἁρμόζει.

τους ἔθιξε ἡ ἄτεχνη λύρα τοῦ Μαγγάνειου, ἔφεραν ἀποτελέσματα καὶ πέτυχαν τὴ χάρη ἀπ'τὸν αὐτοκράτορα.

Κατὰ τὸ 1150 πιθανόν, στάλθηκε ἀπ'τὸ στρατόπεδο στὴν πρωτεύουσα ἀπ'τὸ βασιλέα, ὁ πρωτοσέβαστος καὶ πρωτοβεστιάριος Ἰωάννης Κ.128, ὁ γιός της, ἀγγειλιαφόρος εὐχάριστης εἴδησης, πὼς κάτι τὸ σπουδαῖο πρόκειται νὰ γίνη γιὰ τὴ μελλοντικὴ τύχη τῆς σεβαστοκρατόρισσας· ἔφερνε ἀπ'τὸ στρατόπεδο ὁ πρίγκιπας γιός της «τὸ μήνυμα τῆς αὐγῆς ἐκείνης τῆς μέρας, ποὺ σ'αὐτὴ ὁλόφωτο ἀστέρι θὰ ἀναφανῆ, ὅταν θὰ φέρη τὴν αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ μὲ τὴν ἐρυθρὴ ὑπογραφὴ ποὺ θὰ τῆς δίνη τὴν ἐλευθερία της»[75].

Ἀπ'τὰ πιὸ πάνω φαίνεται πὼς ἡ χάρη δὲν εἶχε ἀκόμη δοθῆ, ἀλλὰ πὼς πολλὲς ἐλπίδες ὑπῆρχαν γι'αὐτό.

Καὶ πραγματικά, κατὰ τὸ 1151, πέτυχε μὲ τὶς πιεστικὲς ἐπεμβάσεις κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα τῶν πιὸ πάνω στενῶν συγγενῶν της, νὰ πάρη ἐπιτέλους τὴν ἐρυθροσήμαντη αὐτοκρατορικὴ χάρη.

Δυστυχῶς δὲν ἔχομε τὰ κριτήρια ποὺ στοιχειοθέτησαν τὴν κατηγορία κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ βλέποντας τὴν ἐπιμονή του στὸν πειρασμὸ τῆς σεβαστοκρατόρισσας, καὶ τὸ μὲ πόση δυσκολία χορήγησε τὴ χάρη, μᾶς δελεάζει ἡ ὑπόνοια πὼς κάποια θετικὰ στοιχεῖα θὰ εἶχε γιὰ τὴ δραστηριότητα αὐτῆς τῆς νύφης του, τῆς χήρας τοῦ μακαρίτη πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἀνδρόνικου Κ.76, σεβαστοκρατόρισσας Εἰρήνης, τῆς τόσο λογίας καὶ πνευματικὰ καλλιεργημένης καὶ τόσο ἔξυπνης καὶ δραστήριας.

Ἡ Εἰρήνη πῆρε τὴ χάρη ἀπ'τὸ βασιλέα, ἀλλὰ ἀμέσως ὑποχρεώθηκε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν ΚΠόλη καὶ τὴν αὐλή της, καὶ νὰ συνοδεύση στὴ Βουλγαρία τὸ γιὸ της Ἰωάννη Κ.128, ποὺ ὁ αὐτοκρατορικός του θεῖος τοῦ εἶχε ἀναθέσει τὴ διοίκηση αὐτῆς τῆς βυζαντινῆς ἐπαρχίας[76].

Σ'αὐτὰ τὰ πονεμένα χρόνια τῶν ἐξοριῶν καὶ περιορισμῶν της, δίκαιων ἢ καὶ ἄδικων, ὅπως καὶ ἀλλοῦ τόνισα, ὁ πιστός της Μαγγάνειος Πρόδρομος ἔγινε ἡ ἠχὼ τῶν παραπόνων της, ὁ διερμηνέας τῶν θρήνων της καὶ ὁ ἱστορικὸς τῶν συμφορῶν της.

Σὲ μιὰ σειρὰ ἔργα, ὅπου πολλὲς φορὲς παρουσιάζεται ἀπ'τὸ στιχουργὸ νὰ μιλάη ἡ ἴδια, τὴν ἔφερε νὰ ἀνιστορήση σὲ μιὰ ἀτέλειωτη κουραστικὴ διήγηση,

75. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.128-29, ἀριθ. XLVI (46).

76. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.129-32, ἀριθ. LVI (56), LIX (59), σ.131. Στὸ στιχούργημα, ἀριθ. XXVIII (28), σ.131, λέει ὁ Μαγγάνειος ποὺ συνόδευσε τὴν Εἰρήνη στὴ Βουλγαρία:

Ἀπὸ Βουλγάρων σήμερον βαρβάρων ἀναζεύξας

....

τὶς ἀξιοθρήνητες περιπέτειες τῆς ζωῆς της· τὰ ὅσα τράβηξε, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ λατρευτοῦ ἀντρός της.

Μὲ πόνο μᾶς λέει «πὼς τρεῖς φορὲς τὴ χτύπησε βαριὰ ἡ σκληρότητα τοῦ κουνιάδου της αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81»[77], πὼς «σὰν κερὶ στὴ φωτιὰ ἔλιωσε κι αὐτὴ στὴν πνοὴ τῆς ὀργῆς του»[78] καὶ πὼς «στὸ βάθος τῆς ἀβύσσου ὅπου εἶχε πέσει, μέσα στὸν τάφο, ποὺ ζωντανὴ ἦταν θαμμένη, δὲν περίμενε, δὲν εὐχόταν πιά, παρὰ τὸ θάνατο»[79].

Σ'ἕνα σημεῖο φέρεται νὰ λέη ἡ σεβαστοκρατόρισσα:

«Ὑπόφερα πολλὲς καὶ ἀνυπόφορες συμφορές. Οἱ συκοφάντες μου μὲ κατασυκοφάντησαν, ἡ γλῶσσα τους σὰν σπαθὶ μὲ πλήγωσε, μὲ πρόσβαλε, μὲ σύντριψε. Μὲ ἀπομάκρυναν, μὲ ἔδιωξαν· ἔφτασα ὡς τὶς πόρτες τοῦ ῞Αδη»[80].

Καὶ σὲ κάποιο ἄλλο σημεῖο λέει ἡ καταδιωγμένη πριγκίπισσα: «Γνώρισα κάθε λογῆς δυστυχίες, κάθε λογῆς τυραννίες, πάντως ὑπόμεινα τὴ φυλακή, ὑπόμεινα τὴν ἐξορία, ἀνέχτηκα τὶς προσβολὲς καὶ τὴ στέρηση τῶν παιδιῶν μου, τὴν καταφρόνια τῶν συγγενῶν, τὶς κατηγορίες τῶν ὑπηρετῶν μου καὶ κάθε ἄλλη ἀ-

77. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.157, ἀριθ. XLI (41):

Οὐκ ἔστι κόλασις διπλῆ, διπλῶς οὐδεὶς κολάζει,
σὺ δὲ τριπλῆν με κόλασιν ἐκόλασας ἀρτίως,

Καὶ σ.163, τοῦ ἴδιου στιχουργήματος:

σὺ δὲ καὶ τιμωρήσας με καὶ δεύτερον καὶ τρίτον
καὶ πάλιν ἔτι τιμωρεῖς, τί σε γοῦν ὀνομάσω;

78. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.155, ἀριθ. XLI (41):

῞Ωσπερ καπνὸς ἐξέλιπεν ὁ χρόνος τῆς ζωῆς μου,
ωσπερ κηρὸς ὑπὸ πυρὸς ἐτάκην τοῦ θυμοῦ σου·

79. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.160, ἀριθ. XLI:

Ἐλησμονήθην ὡς νεκρός, ἐτάφην ἔτι ζῶσα
καὶ λίθος ἐπετέθη μοι βαρὺς ἀμνημοσύνης,

αὐτόθι, σ.155:

῎Εχεις καὶ τοῦτο δυνατὸν κἂν χάρισαί μοι τοῦτο
καὶ κἂν συντόμως ἄνελε, μή μέ τιμώρει πλέον.

αὐτόθι, σ.158:

Γενέσθω τι καὶ μεταξὺ τοῦ ζῆν καὶ τοῦ θανεῖν με
καὶ πρὶν ἐκστῶ καὶ πρὶν ταφῶ καὶ πρὶν εἰς γῆν ἐκρεύσω,

αὐτόθι, σ.158:

κἂν τί μὴ πέμπης ἄγγελόν τινά σου ξιφηφόρον
καὶ σφάτῃ με τὴν δύστηνον καὶ πάντων ἀπαλλάττῃ,
τῶν συμφορῶν τῶν ὀδυνῶν, τῶν πόνων, τῶν δακρύων,
κἂν ταύτην ἀποχάρισαι τὴν ἀβαρῆ μοι χάριν.

80. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.128, ἀριθ. XLVI (46), σ.158 ἀριθ. XLI (41).

θλιότητα καὶ κάθε ξεπεσμὸ καὶ τὴ χαρὰ τῶν ἐχτρῶν μου, καὶ μὲ ὅλα αὐτὰ καὶ πάλι βρίσκομαι στὴ ζωή»[81]

Καινούργιες συμφορὲς σωριάζονταν πάνω στὰ βάσανα ποὺ τὴν ἔδερναν ἀπ'τὴν αὐτοκρατορικὴ δυσμένεια καὶ ὀργή.

Ἕνας πολιτικὸς γάμος τῆς ἔπαιρνε τὴν κόρη της Θεοδώρα Κ.131, γιὰ νὰ τὴν πάη στὴ βάρβαρη Δύση καὶ νὰ τὴν ἑνώση μὲ τὸ μαρκήσιο τῆς Αὐστρίας καὶ δούκα τῆς Βαυαρίας 'Ερρίκον ΙΙ«Jasomirgott» de Babenberg, ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κονράδου ΙΙΙ de Hohenstaufen[82], ποὺ κάποιος Βυζαντινὸς στιχουργὸς τὸν ἀποκάλεσε—τὸ γαμβρὸ 'ΕρρίκοΙΙ—«τὸ κτῆνος τῆς Δύσης», καὶ ἡ Εἰρήνη εἶπε γι'αὐτὴ τὴν ἕνωση: «ἔκλαψα τὴν κόρη μου σὰν μιὰ νεκρή»[83].

Μιὰ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ τῆς ἔπαιρνε ἀπὸ κοντά της τὸ γιό της 'Αλέξιο Κ.132, τὸ πιὸ μικρό ἀπ'τὰ παιδιά της, αὐτὸ ποὺ τὴ συντρόφευε στὶς φυλακίσεις της, γιὰ νὰ πάη νὰ ὑπηρετήση στὸ στρατό[84].

'Η πρωτοκόρη της καὶ συμπαραστάτισσα στὴ ζωή της Μαρία Κ.129, ἡ σύζ. τοῦ 'Ιωάννη Κανταχουζηνοῦ, ἦταν μακρυά της[85].

'Η δευτερότοκη κόρη της Εὐδοκία Κ.130 ποὺ κατὰ τὸ 1150 εἶχε χηρεύσει,

---

81. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.160, ἀριθ. XLI (41):

Πάντως ἐκακοπάθησα, πάντως ἐτυραννήθην,
πάντως ὑπέστην φυλακήν, ὑπέστην ἐξορίας,
ὑπέμεινα καὶ σκωμμισμὸν καὶ στέρησιν παιδίων
καὶ συγγενῶν κατάκρισιν καὶ δούλων κατεγκλήσεις
καὶ πᾶσαν ἄλλην κάκωσιν καὶ πᾶσαν ἀτιμίαν
καὶ τὴν ἀνυπομόνητον ἡμέραν τῶν ἐχθρῶν μου
καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν ζῶ, τί με λοιπὸν κολάζεις;

82. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Β', προσωπογραφίαν Θοδώρας Κ.131, ὑ.4-7 καὶ 14-17.

83. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHCHist. Grecs, t.11, σ.768:

Καὶ τὸ τερπνὸν θυγάτριον λελυμασμένον εἶδον,
'Οπόταν θὴρ ἑσπέριος ἐκείνῃ συνηνώθη,
Καὶ ζῶσαν ἀπεθρήνησα κατὰ νεκρὰν τὴν παῖδα.

84. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν θρηνητικὸς λόγος, ὅτι ὁ βασιλεὺς προσέταξεν ἐξελθεῖν τὸν λοῖστον υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος τὸν Κομνηνὸν κυρὸν 'Αλέξιον ἔτι νέον ὄντα, εἰς τὸ ταξεῖδιον (εἰς τὴν ἐκστρατείαν) ἔκδ. E. Miller, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.83), σ.768-69:

Τί γὰρ καὶ πταίσοι νεογνὸν ἀρτιγενὲς παιδίον
'Ως συνοικεῖν τῇ φυλακῇ καὶ ταῖς ὑπερορίαις...
'Ο ποθεινὸς 'Αλέξιος, ἡ φωταυγίς μου χάρις,
'Εν ᾧ κατεκοιμίζετο τῶν ὀδυνῶν ὁ σάλος
Καὶ τῶν ἀπὸ τῶν θλίψεων ῥευμάτων ἡ πλημμύρα...

85. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀντωτ. (ὑ.63), σ.108, ἀριθ. IL (49): Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν πάντιμον Κομνηνὴν (Μαρίαν), τὴν θυγατέρα τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ 'Ανδρόνικου (Κ.76) καταλαβοῦσασν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου πενθοῦσαν ἔτι τὴν ἑαυτῆς μητέρα, τὴν σεβαστοκρατόρισσαν.

ἐπρόκειτο σὲ λίγο νὰ ἐκτεθῆ μὲ τὸν ὡραῖο πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα της ('Ανδρόνικου Κ.76),τὸν 'Ανδρόνικον Κ.87[86].

Κ'ἔτσι αὐτή, ἡ ἄλλοτε περιώνυμη Εἰρήνη, ἀπόμεινε μονάχη, ἄρρωστη, ἐλεεινή, ἀξιοθρήνητη, «μιὰ καινούργια Ἑκάβη ἀπ'τὰ παιδιά της στερημένη»[87].

Βέβαια σ'αὐτοὺς τοὺς γοεροὺς θρήνους ὑπάρχει ἕνα μεγάλο μέρος ὑπερβολῆς. 'Ο γιός της 'Ιωάννης Κ.128 εἶχε τιμηθῆ μὲ μεγάλους τίτλους ποὺ προκάλεσαν τὴ ζήλεια τῶν ἄλλων Κομνηνῶν πριγκίπων καὶ ἀπολάμβανε μεγάλης ὑπόληψης κοντὰ στὸ θεῖο του-αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81. 'Επίσης ὁ γαμβρός της 'Ιωάννης Κανταχουζηνὸς ἦταν ἕνας ἀπ'τοὺς στενοὺς συνεργάτες τοῦ αὐτοκράτορα. 'Η γυναίκα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ποὺ μὲ τίτλους εἶχε τιμηθῆ ἀπ'τὸν αὐτοκρατορικὸ της θεῖο, ἡ Μαρία Κ.129, εἶχε πάρει τὴν ἄδεια νὰ τὴν ἐπισκεφτῆ στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα[88], ὅπως καὶ ἡ κόρη της Θεοδώρα Κ.131, ἡ σύζυγος τοῦ μαργκράβου τῆς Αὐστρίας 'Ερρίκου ΙΙ de Babenberg, μόλις μὲ τὴν πιὸ πάνω ἀδελφή της Μαρία Κ.129, γύρισαν ἀπ'τὴν Αὐστρία, ἔσπευσαν νὰ τὴν ἐπισκεφτοῦν στὸ αὐτοκρατορικὸ μοναστήρι, γιὰ νὰ τῆς συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ τὴν παρηγορήσουν, καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν ὅλες τὶς ἀνάγκες της[89]. 'Ο πιὸ μικρὸς γιός της ποὺ γεννήθηκε τὸ Πάσχα τοῦ 1135, ὁ 'Αλέξιος Κ.132, ὅπως ὅλοι οἱ νέοι τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας, ὅταν ἔγινε 14-15χρονῶ, στρατεύτηκε γιὰ νὰ γίνη «ἕνα νέο βέλος» γιὰ τοὺς ἐχτροὺς τῆς Αὐτοκρατορίας[89α]—ἄλλο, ἂν δὲ διακρίθηκε ὡς στρατιωτικός, παρὰ μόνο σ'ἕνα ἐμφύλιο ἀγώνα—καίγι'αὐτὸ ἡ μητέρα του δὲν ἔπρεπε καθόλου νὰ παραπονιέται.

Μὲ ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε, ἀνεξάρτητα πρὸς τὸ ζήτημα ἂν ἦταν ἔνοχη ἢ δὲν ἦταν, πῶς αὐτὴ τὴν ἴδια, τὴν κακομεταχειρίστηκαν, καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ἀρκετὰ . Στὴν αἴτηση χάριτος ποὺ ἐκ μέρους της ἔστειλε στὸ Μανουὴλ (α') Κ.81 ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος[90], τότε ποὺ ἦταν κλεισμένη στὸ πα-

---

86. Βλ. πιὸ κάτω στὸν παρόντα τόμον, προσωπογραφίαν 'Ανδρόνικου Κ.87, ὑ.60-68.

87. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Miller, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.83), σ.768:

'Εκάβη νέα γέγονα, τῶν παίδων ἐστερήθην,

88. Βλ. πιὸ πάνω ὑ.85. Γιὰ τοὺς τίτλους της, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Μαρίας Κ.129, ὑ.14: ὑπέρτιμος, καὶ ὑ.15: πάντιμος.

89. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, ἔνθ'ἀνωτ., (ὑ.63) , σ.108, ἀριθ. LIII (53): Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν, ὅτε ἡ κυρὰ Θεοδώρα (131) ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ συζευχθεῖσα τῷ ἀδελφῷ τοῦ ῥηγὸς 'Αλαμανίας, ἐπανέζευξεν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου μετὰ τῆς αὐταδέλφης αὐτῆς, τῆς Κομνηνῆς (Μαρίας 129), ἔτι τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐν τῷ Παντοκράτορι διαγούσης.

89α. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι Πολιτικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 409, στίχ. 109-114.

90. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συνόδη Παπαδημητρίου, ἔνθ'ἀνωτ. (ὑ.63), ἀριθ. XLI

λάτι τῶν Βλαχερνῶν, κάνει ἀρκετὰ ζωηρὰ παράπονα καὶ μὲ ἀκριβεῖς λεπτομέρειες, γιὰ τὶς ταπεινώσεις καὶ τὶς κάθε λογῆς τιμωρίες πού τῆς ἔκαναν.

Σ'αὐτὴ τὴν αἴτηση γίνεται λόγος γιὰ τοὺς δεσμοφύλακες, ποὺ ἀντίθετα μὲ τὰ ἔθιμα, τοὺς ἐμπιστεύτηκαν τὴ φρούρηση τῆς πριγκίπισσας στὴν πρώτη της ἐξορία· ἰσχυρίζεται μάλιστα—πράμα ἀπίστευτο—πὼς ἀκόμη καὶ μαστιγώθηκε![91]

'Αλλὰ πρὶν ἀπὸ ὅλα γίνεται λόγος γιὰ τὸν ὁλότελα παράνομο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον εἶχαν φερθῆ στὴ σεβαστοκρατόρισσα, καὶ πάνω σ'αὐτὸ τὸ σημεῖο, παρὰ τὶς ταπεινὲς ἱκεσίες ποὺ ἀπ'αὐτὲς εἶναι παραγεμάτη ἡ αἴτησή της, ἡ Εἰρήνη δὲν παράλειψε νὰ διαμαρτυρηθῆ μὲ ἀρκετὸ θάρρος καὶ περηφάνια· λέει: «Δὲν ἀρνοῦμαι δικαστή, δὲν ἀποφεύγω δίκη, δὲν τρέμω τὸν κατήγορο, οὔτε τὸ συκοφάντη, μόνο ἄς παρουσιαστῆ, παρακαλῶ, καὶ ἄς σταθῆ στὴ μέση, νὰ πῆ τὸ λάθος μου ἢ τὸ ἔγκλημά μου, καὶ ἄς ἐξεταστῆ σὲ κάθε λεπτομέρεια,μόνο μὴ κρίνη ὁ δικαστὴς μεροληπτικὰ ἢ μὲ ἐμπάθεια, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ δικαίου, κι ἂν ἀπὸ μιὰ τέτοια διαδικασία προκύψη οἱαδήποτε ἐνοχή μου, ἄς τιμωρηθῶ, ὅπως μοῦ ἁρμόζει»[92].

'Αντὶ γι'αὐτὸ καταδικάστηκε χωρὶς ἀνάκριση, χωρὶς δίκη, χωρὶς νὰ ἔλθη σὲ ἀντιπαράσταση μὲ τὸν κατήγορό της, χωρὶς νὰ προσκομιστοῦν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἐγκλήματος, ποὺ γι'αὐτὸ κατηγοροῦνταν. 'Εδῶ βλέπομε μιὰ ἐκδήλωση τῆς βυζαντινῆς αὐθαιρεσίας πάνω στὴν ἄσκηση τοῦ δικαίου, ἂν καὶ ἐπρόκειτο γιὰ κατηγορουμένη τῆς πιὸ ὑψηλῆς τάξης.

Γράφει ἡ σεβαστοκρατόρισσα στὸν αὐτοκράτορα: «Γιατὶ καταδικάζεις ἕνα ἀνθρώπινο πλάσμα, μόνο μὲ μιὰ ἁπλὴ ὑποψία; Γιατὶ τιμωρεῖς μὲ μιὰ ἁπλὴ καταγγελία κάποιον ποὺ δὲν τοῦ ἔδωσες τὸ δικαίωμα νὰ ἀπολογηθῆ; Γιατὶ δὲν ψάχνεις νὰ βρῆς ἐκεῖνον ποὺ μὲ κατηγορεῖ καὶ νὰ ἐλέγξης τὰ λεγόμενά του; 'Αρκεῖσαι μόνο σὲ ἀνεύθυνα λόγια, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀξιώσης νὰ

---

(41): Δεητήριος πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὡς ἀπὸ τῆς σεβαστοκρατορίσσης, σ.155-63.

91. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ.66. Μήπως ὅμως κάτω ἀπ'τὴ λ. «μάστιγες», νοοῦνται ἠθικὲς μάστιγες, ταπεινώσεις ἢ κάτι ἄλλο;

92. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ'ἀνωτ., σ. 161, ἀριθ. XLI (41):

Οὐ παραιτοῦμαι δικαστὴν, οὐκ ἀποφεύγω κρίσιν,
οὐ τρέμω τὸν κατήγορον, οὐδὲ τὸν συκοφάντην,
μόνον φανήτω, δυσωπῶ, καὶ στήτω πρὸς τὸ μέσον,
εἰπάτω καὶ τοὸ πταῖσμα μου, μόνον ἐξετασθήτω!
μόνον μὴ κατ'ἐμπάθειαν ὁ δικαστὴς κρινέτω,
ἀλλὰ κατὰ τὸ δίκαιον ἡ κρίσις πρεσβευέτω,
καὶ ἂν ἐλεγχθῶ παρά τινος, ἄς πάθω καὶ δικαίως,

Βλέπει κανεὶς ἐδῶ τὸν τρόφιμο τῶν Μαγγάνων νὰ ἔχη στοὺς στίχους του συντομία, σαφήνεια καὶ κάποια δεξιοτεχνία, ἴσως γιατὶ αἰσθάνεται καὶ πιστεύει αὐτὰ ποὺ λέει.

σοῦ φέρουν καὶ ἀποδείξεις. Κι ἂν ὁ κατήγορος δὲν ἔχει ἀποδείξεις, σωστὸ εἶναι νὰ θεωρήσης τὴς κατηγορία ὡς μιὰ ψευτιὰ καὶ μιὰ συκοφαντία»[93]

Γιὰ τὸν ἑαυτό της ζητεῖ νὰ τῆς φερθοῦν σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, ἕτοιμη νὰ δεχτῆ τὴν τιμωρία της, ἂν δικαστῆ καὶ καταδικαστῆ μὲ τὴν ἀπονομὴ ἀληθινῆς δικαιοσύνης, γι'αὐτὸ καὶ ζητεῖ νὰ τὴν κρίνη ἕνα κανονικὸ καὶ ἀμερόληπτο δικαστήριο. Λέει στὸν αὐτοκράτορα: «'Εναντίον τῶν ἄλλων ἀνθρώπων δὲν βασίζεσαι καθόλου στά λόγια, ἀπαιτεῖς ἀποδείξεις καὶ πράξεις. 'Αλλὰ γιὰ μένα ξέχασες ὅλες τὶς καθιερωμένες συνήθειες καὶ παραδόσεις· ἐμένα μὲ τιμωρεῖς χωρὶς νὰ μὲ δικάσης, μὲ καταδικάζεις, λαμβάνοντας ὑπόψη σου μιὰ ἁπλὴ καὶ ἀνεύθυνη μόνο λέξη. Στὴ δική μου περίπτωση συντρέχουν δυὸ σημεῖα τὸ ἴδιο ἀξιοθρήνητα: ἡ κατάκριση χωρὶς δίκη καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴ τῆς ποινῆς ἡ ἐκτέλεση, ποὺ καὶ τὰ δύο εἶναι ἀντίθετα μὲ τοὺς νόμους»[94].

Κ αὶ καταλήγει ἡ σεβαστοκρατόρισσα στὴν αἴτησή της μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Στὸ χωνευτήρι τῆς ὀργῆς σου μὲ κατάκαυσες καὶ στοῦ θυμοῦ σου τοῦ πιὸ καυστικοῦ τὴ φωτιὰ μὲ δοκίμασες, χωρὶς τίποτα τὸ νοθευμένο νὰ βρῆς· δὲ βρῆκες μὲ χαλκὸ, μὲ ἀκαθαρσία, ἀνακατωμένο τὸ καθάριο ψυχικό μου ἀσήμι, ἀλλὰ τὸ βρῆκες γνήσιο καὶ καθάριο· γιατὶ λοιπὸν ἐξακολουθεῖς νὰ ἀναμοχλεύης γιὰ νὰ βρῆς, γιὰ νὰ βρῆς τάχα τὴ σὰν καθάριο χρυσάφι ἀλήθεια; Μὲ ἔχεις ἤδη ξεδιαλύνει καὶ μὲ ἔχεις καταλάβει: πὼς δὲν ἔχω μέσα μου δόλο, πὼς στὸ ἀσήμι δὲν ἔχω ἀνακατέψει χαλκό. Δὲν πρέπει μάταια νὰ μὲ ταλαιπωρῆς ἀκόμη. Γιατὶ μὲ τὸ δάχτυλο ἐξακολουθεῖς νὰ μὲ χτυπᾶς, νὰ μὲ ραπίζης, νὰ μὲ ἐρεθίζεις καὶ νὰ μὲ βιάζης, μήπως κάτι τὸ ὕποπτο φανῆ, ἀφοῦ ἐγὼ στὴν πραγματικότητα, τίποτε τὸ πονηρὸ, τὸ νοθευμένο, τὸ χάλκινο δὲν ἔχω»[95].

Πιὸ πάνω εἴδαμε πὼς ἡ Εἰρήνη πῆρε στὸ τέλος τὴν αὐτοκρατορικὴ χάρη

---

93. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ'ἀνωτ., σ.162, ἀριθ.XLI:

Τὶ καταχρίνεις ἄνθρωπον ἐξ ὑποψίας μόνης;
τὶ τιμωρεῖς ἀνεύθυνον ἀπὸ κατηγορίας;
τὶ μὴ ζητῇς τὸν ἔλεγχον καὶ τὸν κατήγορόν μου;
μὴ λόγους μόνον ἀπαιτῇς ἀλλὰ καὶ μαρτυρίας·
ἂν δὲ τοὺς λόγους ὁ λαλῶν ἀναποδείκτους ἔχει,
ἡγοῦ τὸ κατηγόρημα ψευδῆ συκοφαντίαν.

94. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ'ἀνωτ., σ.162, ἀριθ. XLI:

Εἰς ἄλλον οὐ προέκρινας οὐδὲ προσέσχες λόγοις,
ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόδειξιν ἐζήτεις ἐκ τῶν ἔργων·
ἀλλ' εἰς ἐμὲ τὸ σύνηθες παρεῖδες καὶ παρέβης
καὶ τιμωρεῖς ἀκρίτως με καὶ κρίνεις ἀπὸ λόγου
καὶ δύο γίνονται κακὰ περὶ τὴν κρίσιν ταύτην,
κρίσις ὁμοῦ καὶ κόλασις, αἱ δύο παρὰ νόμους.

95. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ'ἀνωτ., σ.163, στίχ. 302-309, ἀριθ. XLI.

καὶ ἀκολούθησε τὸ γιὸ της Ἰωάννη Κ.128 στὴ Βουλγαρία, γιὰ νὰ βρίσκεται, κατὰ ἐπιθυμία τοῦ βασιλέα, μακρυὰ ἀπ'τὴν πρωτεύουσα.

Σὲ λίγο γύρισε καὶ πάλι στὴν ΚΠολη, ἀλλὰ δὲν ἐγκαταστάθηκε στὸ παλάτι της, ἔχοντας γύρω τὴν αὐλή της.

Φαίνεται πὼς κατάλυσε καὶ πάλι στὸ μοναστήρι τοῦ Παντοκράτορα, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ τὴν ἐλεύθερη θέλησή της[96], ὅπου ἔγινε μοναχή, παίρνοντας ἴσως τὸ ὄνομα Ἄννα[97].

Κατὰ ποὺ φαίνεται, πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1151/52[98], σὲ μιὰ ἡλικία ὄχι πιὸ πάνω ἀπὸ σαράντα χρονῶ.

Ἡ Εἰρήνη, αὐτὴ «ἡ δρόσος Ἀερμών, ἡ ἱερὴ σταγόνα, ἡ χρυσὴ ψεκάδα»[99], χάρη στὶς περιπέτειες ποὺ εἶχε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικου Κ.76, μᾶς εἶναι κάπως πιὸ γνωστὴ κι ἀπ' αὐτὲς ἀκόμη τὶς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ε ς κουνιάδες τῆς Μαρία Κ.75, Ἄννα Κ.77, Θεοδώρα Κ.79 καὶ Εὐδοχία Κ.80.

Πρέπει νὰ θεωρήσωμε ὡς βέβαιο πὼς ἦταν μιὰ γυναίκα πνευματικὰ πολὺ καλλιεργημένη, γνώστρια τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γραμματείας, φίλη τῶν γραμμάτων καὶ μιὰ σθεναρὴ ὑποστηρίχτρια καὶ ἀρωγὸς τῶν λογίων, τῶν ἱστορικῶν τῶν ποιητῶν καὶ ἄλλων σοφῶν ποὺ μαζί της σταθερὰ ἐπικοινωνοῦσαν ἢ σύχναζαν στὴν αὐλή της.

Κοντὰ σ'αὐτὸ βλέπομε πὼς εἶχε μιὰ τέτοια δυναμικότητα ποὺ οἱ κινήσεις της ἢ πλοκές της, ἀνησύχησαν σοβαρά, ἄγνωστο εὔλογα ἢ παράλογα, ἕνα αὐτοκράτορα, σὰν τὸν Μανουήλ (α) Κ.81, ἔτσι ποὺ νὰ πάρη αὐστηρὰ μέτρα ἐναντίον της. Αὐτὰ τὰ μέτρα ἴσως ἐπέσπευσαν καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς της ποὺ ἔληξε πρόωρα. Καὶ στὶς διώξεις της ἔδειξε ἕνα σθένος, μιὰ καρτερία καὶ μιὰ περηφάνια.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.76 ἀπόχτησε ἀπ'τὴν πολύκροτη αὐτὴ Εἰρήνη πέντε παιδιά, δυὸ γιοὺς καὶ τρεῖς κόρες, τὰ ἑξῆς: τὸν Ἰωάννην Κ.128, τὴ Μαρίαν Κ.129, τὴν Εὐδοχίαν Κ.130, τὴ Θεοδώραν Κ. 131 καὶ τὸν Ἀλέξιον Κ.132[100].

96. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist Grecs, τ.11, σ.772. Πρβλ. S. De Jongh, La Genealogie des Comnene, σ.51, ὑ.11.

97. Βλ. πιὸ πάνω, προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.74, ὑ.18. Μόνο ὅμως μιὰ κριτικὴ ἔκδοση τοῦ Μαρκ. κώδικα 524 καὶ ἡ δημοσίευση ὁλάκερου τοῦ ἐπιτάφιου τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.76 θὰ μᾶς δείξη καθαρὰ ποιὰ ἦταν αὐτὴ ἡ σεβαστοκρατόρισσα Ἄννα, ἡ χήρα τοῦ σεβαστοκράτορα καὶ πορφυρογέννητου Ἀνδρόνικου.

98. Μετὰ τὴν πιὸ πάνω χρονολογία, δὲν ἔχομε πιὰ καμμιὰ εἴδηση γιὰ τὴν Εἰρήνη, ἄν καὶ τότε γίνεται εὐρὺς λόγος γιὰ τὰ παιδιά της, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Εὐδοχία Κ.130 μὲ τοὺς ἔρωτές της μὲ τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87, καὶ γιὰ τὸν Ἰωάννη Κ.128.

99. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W Hörandner, σ.432, στίχ. 18-19, ἀριθ. XLVI (46). Τῇ σεβαστοκρατορίσσῃ περὶ ἑαυτοῦ:

σὲ μοι τὴν δρόσον Ἀερμών, τὴν ἱερὰν σταγόνα
καὶ τὴν ψεκάδα τὴν χρυσῆν καὶ τὴν ἐπουρανίαν.

100. Νικήτας Χωνιάτης, ἔκδ. Bonn, σ. 135-36.

77. Ἄννα Κομνηνή

*(γένν. περὶ τὸ 1110/11 - † μετὰ τὸ **1149** καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1176)*

Ἡ Ἄννα[1] Κομνηνὴ δευτερότοχη κόρη τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαριχῆς[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1110/11[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1126, τὸ Στέφανο Κονταστέφανο[4], γεννημένο περὶ τὸ 1107, γιὸ τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ, καὶ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α τοῦ στόλου Ἰσαάκιου Κοντοστέφανου[5].

---

77. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Ἄννας Κομνηνῆς 32· εἶναι χαραχτηριστικὸ ποὺ ὁ Ἰωάννης (β') 34 δὲν ἔδωσε τὸ ὄνομα τῆς πρωτογενοῦς ἀδελφῆς του Ἄννας 32 στὴν πρωτότοχη κόρη του, ἀλλὰ στὴ δευτερότοχη.

2. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. A. Dimitr'evskij, Τυπικὰ, τ.I, σ.663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ5 (1908), σ.396· ἔκδ. P. Gautier, REB27(1969), σ.240 καὶ 260· ἔκδ. P. Gautier, REB32(1974), σ.45.

3. Ἡ S. De Jongh, σ.59, τοποθετεῖ τὴ γέννησή της περὶ τὸ 110.

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.436· ἔκδ, C. Gallavotti, Altera, σ.359-60 (aus L):

Τὸν ἀδάμαντα τῆς νέας Ρώμης λίθον
Κοντοστέφανον καὶ Στέφανον δεσπότην
ξύνευνον Ἄννης Κομνηνῆς ἐκ πορφύρας,

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W. Hörandner, σ.438· ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.360 (αθς Λ):

Κοντοστέφανον καὶ Στέφανον δεσπότην,
Ἄννης Κομνηνῆς τὸν γλυκὺν ὁμευνέτην,

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W. Hörandner, σ.440· ἔκδ. Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ.354:

ἀνδρὶ ξυνήφθην - μὴ ραγῆς μοι, καρδία,
σκύμνῳ λεόντων εὐγενῶν τρισαλκίμων,
Κοντοστεφάνων τῷ Στεφάνῳ δεσπότῃ,

Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8(1911), σ.17, ἀριθ. 40:

κοσμῶ τύπον σὸν μαργάροις, χρυσῷ, λίθοις
προφυροφυοῦς παῖς Ἄννης Ἰωάννης
ἀπὸ Στεφάνου Κοντοστεφάνων γένους·

Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ'ἀνωτ., σ.151, ἀριθ.230:

Σοὶ δ'ἀλλὰ τραπέζης με τῆς σῆς ἀξίου
Ἄνναν Κομνηνὴν πορφυρανθῆ πατρόθεν
Κοντοστεφάνῳ σὺν Στεφάνῳ συζύγῳ.

Κίνναμος, σ.96-7· Χωνιάτης, σ.103.

5. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Μονῳδία (ἐπὶ τῷ) σεβαστῷ (= τῷ πανυπερσεβάστῳ), τῷ υἱῷ τοῦ κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοῦ, τῷ συζύγῳ τῆς σεβαστῆς (= τῆς πανυπερσεβάστου) τῆς βασιλίσσης (Ἄννης), ἔκδ. E. Miller, RHC Histor, Grecs, τ.II, σ.772-73:

Ἄννα, πορφύρας, βλάστημα καὶ πρέμνε σωφροσύνης....
(πρὸς Στέφανον) Χάριν τῆς ἡμερότητος καὶ τῆς χρηστότητός σου,

Ὁ Στέφανος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του μὲ τὴν Ἄννα ἔλαβε ἀπ'τὸν πεθερό του Ἰωάννη (β') 34 τὸν τίτλο τοῦ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ[6],

---

Μετὰ τὸ πετροβόλημα καὶ τὸ σεπτόν σου τέλος,
Ἄσημον ἦχον ἔκραξαν (οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ξένων μισθοφόρων)
ἀπέκειραν βόστρυχον,
Ἠλάλαξαν, ἐθρήνησαν, ἐσπάραξαν τὰ στέρνα,
Τιμῶντές σε τὸν στόλαρχον ὡς ὑπεξῃρημένον
Ὦ στεφανίτα Στέφανε καὶ μάρτυς καὶ στρατάρχα!
Οὐδὲ μακρόθεν ἔστερξε τὸν σὸν κοντὸν ὁ Πέρσης,
Ὁ Σκύθης κατεπλάγησε, Λατῖνος οὐκ ἀντέστη,
Ἰλλυριὸς κατέπληξεν, ἐτρόμαξε Δαλμάτης,...
Ὁ γὰρ νυμφίος Στέφανος, ὁ μετὰ γίγαν γίγας
Οὐ τὴν συνήθη δίοδον ἀγαλλιῶν ἐτέλει,..
Τὸν στεφανίτην μάρτυρα, τὸν Στέφανον τὸν τρίτον,...

Ὁ σύζυγος τῆς Ἄννας ὀνομάζεται «Στέφανος ὁ τρίτος», γιατὶ πραγματικὰ εἶναι ὁ τρίτος κατὰ σειρὰ στὴν οἰκογένεια τῶν Κοντοστεφάνων, ποὺ φέρει τὸ ὄνομα Στέφανος, βλ. σ'αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο, σ.295, ὑπόμνημα Κοντοστεφάνων, ἀριθ. 1,6 καὶ 8. Στέμμα τῶν Κοντοστεφάνων, ἀριθ. 1,6 καὶ 8. Ὁ πατέρας τοῦ Στεφάνου, ὁ Ἰσαάκιος ὑπ'ἀριθ.5 στὸ στέμμα τῶν Κοντοστεφάνων, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1080, πῆρε μέρος νέος ἀκόμη, στὴν ἐκστρατεία ποὺ διηύθυνε ὁ ἀνίκανος εὐνοῦχος Ἰωάννης ἐναντίον τοῦ σφετεριστῆ αὐτοκράτορα Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, τοῦ συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κομνηνῆς 13· καθὼς ὁ Ἰσαάκιος ἔπεσε ἀπ'τὸ ἄλογο θὰ αἰχμαλωτιζόταν ἀπ'τοὺς Τούρκους, ἂν δὲν τὸν ἔσωζε ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος, βλ. Βρυέννιος, σ.165. Τὸ 1107 ὁ Ἀλέξιος (α') 15 τὸν ὀνόμασε μ έ γ α δ ο ύ κ α τοῦ στόλου καὶ τὸν ἔστειλε στὸ Δυρράχιο μὲ τὴν ἀποστολὴ νὰ ἐμποδίσῃ τὸ Βοημοῦνδο τοῦ Τάραντα νὰ περάσῃ στὴν Ἤπειρο. Ἀλλὰ ὁ ναύαρχος, παραβαίνοντας τὶς βασιλικὲς διαταγές, πῆρε τὴν πρωτοβουλία νὰ πολιορκήσῃ τὸν Ὑδροῦντα (Otrante) τῆς Ἰταλίας, καθὼς ὅμως ἀπότυχε, κατάληξε νὰ προσαρμοστῇ στὴν Αὐλῶνα. Αὐτὸς ὁ ἀπειροπόλεμος ναυτικὸς ἀποδείχτηκε ἀνίκανος νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀπόβαση τῶν Νορμανδῶν, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ ἴδιου ἔτους (1107) στὶς ἑλληνικὲς ἀκτές· βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ.III, σ.77-82. Ὁ Ἀλέξιος (α') 15 μὲ γράμματά του τὸν παρορμοῦσε νὰ χτυπήσῃ τὰ πλοῖα ποὺ ἔφεραν ἐνισχύσεις στὸ Βοημοῦνδο ἀπ'τὴν Ἰταλία, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ.III, σ.88, ἀλλὰ ἡ καλὴ θέληση τοῦ ναυάρχου δὲν μποροῦσε νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν ἀνεπιτηδειότητά του· ἔτσι ἀπαλλάχτηκε ἀπ'τὰ καθήκοντα τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α, κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1108, καὶ ἀντικαταστάθηκε ἀπ'τὸ Μαριανὸ Μαυροκατακαλών, σύζυγο μιᾶς ἀδελφῆς τοῦ Νικηφόρου Βρυένιου, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ.III, σ.111-13. Δὲ μαθαίνομε ἀπὸ τότε τίποτε ἄλλο γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κοντοστέφανο. Παρουσιάζεται μὲ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Στέφανο, τὸ δεύτερο Στέφανο τῆς οἰκογένειας, φέροντα τὸν ἴδιο τίτλο, στὴ σύνοδο τῶν Βλαχερνῶν (1095) ποὺ ἔδωσε ἕνα τέλος στὴν ὑπόθεση τοῦ μητροπολίτη Χαλκηδόνας Λέοντα, βλ. Mansi, τ.20, στ.1103-14· PG 127, στ.972-84· P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB29(1971), σ.217, 243-44, ἐνῶ ἀργότερα ἔλαβε ὁ Ἰσαάκιος τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, βλ. Μαγγάνειος Πρόδρομος, στὴν ἀρχὴ αὐτῆς ἐδῶ τῆς ὑποσημείωσης.

6. L. Allatius, De Ecclesiae, σ.683· Ράλλης - Ποτλῆς, τ.5(1855), σ.307: τοῦ πανυπερσεβάστου κυρίου Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου· L. Petit, Documents inedits sur le concile de 1166VV11(1904), σ.479, καὶ Στ. Σάκκος, «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», σ.186: τοῦ περι-

πού φυσικὰ συμμερίστηκε καὶ ἡ γυναίκα του[7].

Κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πεθεροῦ του, χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ Στέφανος ἦταν ἀπ'τοὺς συγγενεῖς ἐκείνους τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας πού στάθηκαν στὸ πλευρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') 81[8], γι'αὐτὸ καὶ ἀπολάμβανε μιᾶς μεγάλης εὔνοιας κοντὰ στὸν αὐτοκρατορικὸ του κουνιάδο[9].

Πάνω σ'αὐτὴ τὴ γραμμὴ του ὁ πανυπερσέβαστος τὰ εἶχε βάλει μὲ τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠόλης Κοσμᾶ (β') τὸν Ἀττικὸ (τέλη Ἀπρίλη 1146—26 Φλεβάρη 1147), ἕνα στενὸ φίλο καὶ ὀπαδὸ τοῦ ἄλλου ἐκείνου κουνιάδου του, τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου 78.

Ὁ κοσμᾶς, Αἰγινίτης κατὰ τὴν καταγωγή, ὁλότελα ποτισμένος ἀπ'τὸ μυστικισμό, διακρινόταν γιὰ τὴν καλλιέργεια τοῦ πνεύματός του, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἤθους του, τὴ βαρήτητα τοῦ λόγου του καὶ τὴ φιλανθρωπία του πρὸς τοὺς φτωχούς, καθὼς πιὸ πολὺ ἀπὸ μιὰ φορὰ τοὺς μοίρασε κι αὐτὰ ἀκόμη τὰ ροῦχα του[10].

Παρ'ὅλες αὐτὲς τὶς ἀρετὲς του, ὁ Κοσμᾶς στόλισε τὴν πατριαρχικὴ ἕδρα γιὰ δέκα μόνο μῆνες, καὶ γιὰ τὴν πτώση του οἱ πολιτικές αἰτίες ἔπαιξαν ἕνα ρόλο τὸ πιὸ λίγο ὅμοιο μὲ τὶς θρησκευτικὲς. Ὁ Κοσμᾶς κατηγορήθηκε κοντὰ στὸ Μανουὴλ (α') 81 πὼς συνωμοτοῦσε γιὰ νὰ παρασκευάση τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ Ἰσαάκιου78.

Ὁ αὐτοκράτορας, πού πάντα φοβόταν πὼς ὁ ἀδελφὸς τοῦ καραδοκοῦσε γιὰ νὰ περιβληθῆ τὸ στέμμα, ἔδωσε προσοχὴ στὶς κατηγορίες κατὰ τοῦ πατριάρχη ἀλλὰ οἱ κατήγοροι δὲν εἶχαν ἀπόδειξη τῶν λεγομένων τους. Ὁ Μανουὴλ ὅμως ἀποφάσισε νὰ ἐκθρονίση τὸν Κοσμᾶ καὶ γιά νὰ δικαιολογήση αὐτὸ τὸ μέτρο κατάφυγε σ'ἕνα μέσον πού εἶχε γίνει κλασσικὸ στὸ Βυζάντιο˙ τοῦ ἀπόδωσε τὴν κατηγορία τοῦ αἱρετικοῦ, ὡς ὀπαδοῦ τοῦ βογομιλιστῆ μοναχοῦ Νήφωνα[11].

Ὁ Νήφων, ἕνας μακρογένης ἄξεστος καλόγερος, πού μόνο στὰ ἱερὰ γράμματα ἀπὸ παιδὶ εἶχε ἐπιδοθῆ—τὴ γενειάδα του σύρριζα τοῦ τὴν εἶχαν κόψει στὸν καιρὸ τοῦ πατριάρχη Μιχαὴλ (γ') τοῦ Ὀξείτη (1143-1146)[12]—εἶχε ἀξιωθῆ τῆς προσοχῆς καὶ προστασίας τοῦ Κοσμᾶ πού συχνὰ τὸν καλοῦσε στὸ λιτὸ του τραπέζι[13].

Ὅταν ὁ βασιλέας πρόσταξε νὰ φυλακίσουν τὸ Νήφωνα, ὁ πατριάρχης κατέβηκε στὴν αὐλὴ τῆς ἁγια—Σοφιᾶς καὶ προσπάθησε ν'ἀποσπάση ἀπ'τὰ χέρια τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας τὸν προστατευόμενό του, καὶ καθὼς δὲν τὸ πέτυχε, φώναξε νὰ φυλακίσουν καὶ τὸν ἴδιο μαζὶ μὲ τὸν Νήφωνα[14].

Αὐτὴ ἡ στάση τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι ἑνὸς αἱρετικοῦ, ἄναψε βίαιες φιλονεικίες μεταξύ τοῦ κλήρου, καθὼς δὲν ἦταν καθόλου ἀμφίβολο πὼς ὁ Κοσμᾶς δὲν ἦταν ὁ μόνος πού εἶχε γοητευτῆ ἀπ'τὰ θέλγητρα τῶν νέων διδασκαλιῶν[15]. Χαρούμενος ἀπ'τὸ πρόσχημα πού τοῦ διδόταν νὰ χτυπήση ἕνα ὀπαδὸ τοῦ ἀδελφοῦ του, ὁ Μανουὴλ (α') κάλεσε τὸν πατριάρχη νὰ ἐμφανιστῆ μπροστὰ στὴ σύνοδο.

Στὶς 26 Φλεβάρη τοῦ 1147, μέσα σὲ μιὰ αἴθουσα τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν συγκεντώθηκε ἡ συνέλευση, ἡ σύγκλητος καὶ ἡ σύνοδος μαζί, ἐπιφορτισμένη νὰ δικάση τὸν Κοσμᾶ[16].

Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας προήδρευσε, συμπαραστατούμενος ἀπ'τὰ ἑξῆς μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας: Ἀπ'τὸν καίσαρα Ἰωάννη Ρογῆρο Δαλασσηνό, σύζυγο τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας Κομνηνῆς 75, ἀπ'τὸν πανυπερσέβαστο Στέφανο Κοντοσέφανο, σύζυγο τῆς ἀδελφῆς του Ἄννας—αὐτοὺς πού βιογραφοῦμε—ἀπ'τὸν σεβαστοϋπέρτατο Κωνσταντῖνο Ἄγγελο, σύζυγο τῆς θείας του Θεοδώρας Κομνηνῆς 38, ἀπ'τὸν πρωτεξάδελφὸ του Ἀλέξιο Κομνηνὸ 65, γιὸ τῆς καισάρισσας Ἄννας Κομνηνῆς 32 καὶ τοῦ Νικηφόρου Βρυένιου, ἀπ'τοὺς πρωτεξαδέλφους του Ἀλέξιο 69 καὶ Ἀνδρόνικο 70 τοὺς Κομνηνούς, γιοὺς τῆς πανυπερσεβάστου Μαρίας Κομνηνῆς 33 καὶ τοῦ Νικηφόρου

ποθήτου ἀνβεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου˙ Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.436˙ ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.359-60 (aus L).

τὸν πανυπερσέβαστον ἐκ τῆς ἀξίας
καὶ πανυπερθρύλλητον ἐκ στρατηγίας

Τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W. Hörandner, σ.438˙ ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.360 (auw L):

τὸν πανυπερσέβαστον, εἴ που μανθάνεις,
Κοντοστέφανον καὶ Στέφανον δεσπότην,

7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.440˙ ἔκδ, Σ. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ.354:

ἀνακτορικαῖς συνεπηυξήθην τύχαις
καὶ πανυπερσέβαστον ἔσχον ἀξίαν.

8. Βλ. Ἰωάννην (β') Κομνηνὸν 34, ὑ 41˙ Kleinchroniken, ἔκδ. P. Schreiner, τ.I, σ.58, ἀριθ.3.

9. Χωνιάτης, σ.106˙ Κίνναμος, σ.63-4.

10. Χωνιάτης, σ.106. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnene, τ.II, σ.636.

11. Χωνιάτης, σ.106-7.

12. Κίνναμος, σ.64˙ Χωνιάτης, σ.107.

13. Χωνιάτης, σ.107.

14. Κίνναμος, σ.65.

15. Κίνναμος, σ.65˙ Χωνιάτης, σ.107.

16. *L. Allatius, De Ecclesiae*. σ.683-86˙ Ράλλης - Ποτλῆς, τ.5 (1855), σ.307.

Καταχαλὼν Εὐφορβηνοῦ, καὶ ἀπ' τὸν δευτεροθεῖο του π α ν σ έ β α σ-
δ τ ο σ ε β α σ τ ὸ καὶ μ έ γ α δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο Κων-
σταντῖνο Κομνηνό 27, τριτότοχο γιὸ τοῦ πρώτου σ ε β α σ τ ο-
χ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου 12[17].

Οἱ ἐργασίες τῆς συνόδου διευθύνονταν ἀπ'τὸν ἴδιο τὸν αὐτοχράτορα, ὁ ὁ-
ποῖος ἦλθε σὲ ζωηρὲς καὶ μακρὲς ἀντεγκλήσεις μὲ τὸ Νήφωνα[18].
Ὁ Κοσμᾶς σὲ ἐρώτηση τοῦ αὐτοχράτορα ἀπάντησε πὼς θεωρεῖ τὴ διδασκαλία τοῦ Νήφωνα μὴ αἱρετικὴ καὶ ὁλότελα ὀρθόδοξη[19].

Ἡ σύνοδος ἀπάγγειλε τὴν καταδίκη τοῦ Κοσμᾶ ὡς προσχειμένου στὴ βογομιλικὴ διδασκαλία καὶ τὸν κήρυξε ἀνάξιο τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας καὶ ἀπόβλητο τοῦ πατριαρχικοῦ ἀξιώματος[20].

Μοιάζει πὼς μέσα στὴν ὑπόθεση τοῦ Κοσμᾶ, τὸ πολιτικὸ ζήτημα, ὅπως καὶ πιὸ πάνω τὸ εἴπαμε, ἔπαιξε ἕνα ρόλο τὸ πιὸ λίγο παρόμοιο μὲ τὸ θρησκευτικὸ ζήτημα καὶ πὼς ὁ Μανουὴλ ἤθελε προπάντων νὰ χτυπήση τὸν ὀπαδὸ τοῦ ἀδελφοῦ του[21].

Οἱ συνεχεῖς οἰκογενειακὲς διαμάχες τῶν Κομνηνῶν· Ἀλέξιος (α') 15 μὲ Ἰσαάκιο 12 καὶ τὸ γιὸ του Ἰωάννη 23, Ἰωάννης (β') 34 μὲ τὴν Ἄννα 32 καὶ τὸν Ἰσαάκιο 36, Μανουὴλ (α') 81 μὲ τὸν Ἰσαάκιο 78.

Ὁ Κοσμᾶς δέχτηκε μὲ ἀγανάχτηση τὴν ἀπόφαση, καὶ γυρίζοντας καὶ βλέποντας μὲ περιφρόνηση τὸ παράνομο ἐκεῖνο σ υ ν έ δ ρ ι ο, καταράστηκε τὴ μήτρα τῆς αὐτοχρατόρισσας Εἰρήνης τῆς Ἀλαμανικῆς, νὰ μὴ φέρη στὸν κόσμο ἀρσενικὸ παιδὶ, ἀφόρισε μερικοὺς ἀπ'τὸ περιβάλλον τοῦ αὐτοχράτορα, χαρακτήρισε τοὺς ἀρχιερεῖς ποὺ πῆραν μέρος στὴ σύνοδο ὡς κόλαχες τοῦ αὐτοχράτορα καὶ προσωπολῆπτες, καὶ τέλος δήλωσε πὼς γι'αὐτὸ θεωρεῖ τὴν ἀπόφαση, ποὺ ἄδικα τὸν ἀπομάκρυνε ἀπ'τὸ θρόνο καὶ τὸ ποίμνιό του, ὡς ἀντικανονικὴ[22].

Τότε ὁ ἐκ τῶν μελῶν τῆς συνέλευσης π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο ς

---

17. L. Allatius καὶ Ράλλης - Ποτλῆς, ἔνθ'ἀνωτ. Πρβλ. F. Chalandon, Des Comnene, τ.II, σ.638· L. Stiernon, Constantin Ange, REB19(1961), σ.277-78.

18. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α'), ἔκδ. Th. Tafel, σ.36.

19. L. Allatius, ἔνθ'ἀνωτ., καὶ Ράλλης - Ποτλῆς, ἔνθ'ἀνωτ., σ.309: Ὡς γὰρ ἠρωτήθη παρὰ τοῦ βασιλέως αὐτοῦ ὁποῖον ἄρα ἔχει τὸν Νίφωνα, ἀνερυθριάστως οὕτω, καὶγυμνῇ τῇ κεφαλῇ, ὅπερ λέγεται, μὴ αἱρετικὸν ἔχειν τοῦτον ἀπεστομάτισεν, ἀλλ'ὀρθόδοξον.

20. L. Allatius, ἔνθ'ἀνωτ., καὶ Ράλλης - Ποτλῆς, ἔνθ'ἀνωτ., σ.309: πάντες ὁμοῦ κατέγνωμεν καὶ αὐτοῦ, ὡς ὁμοφρονοῦντος τῷ ἀποβλήτῳ καὶ Βογομήλῳ Νίφωνι, καὶ κατ'αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ σημειώματα ἀπόβλητον καὶ ἀνάξιον εἶναι τοῦτον τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἀπεφηνάμεθα... Χωνιάτης, σ.107· Κίνναμος, σ.65-6.

21. F. Chalandon, Les Connène, τ.II, σ.636 καὶ 639.

22. Χωνιάτης, σ.107-8.

Στέφανος Κοντοστέφανος, ἕνας ἄνθρωπος νευρικὸς καί ἀσυγκράτητος καὶ καθόλου ἤρεμος, σὲ ἀντίθεση ἀπὸ ὅσα μᾶς λέει ὁ ἐγκωμιαστής του[23], «ἀπ'τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἐκείνους συγγενεῖς ποὺ κύκλωναν τὸ θρόνο τοῦ ἄνακτα καὶ μιλοῦσαν μὲ μεγαλύτερο θάρρος, δείχνοντας πὼς φοβερὰ ὑποφέρει γιὰ τὴν κατάρα ποὺ ὁ πρωθιεράρχης ἐκτόξευσε κατὰ τῆς μήτρας τῆς δ έ σ π ο ι ν α ς καὶ πὼς ἀπὸ ὅλους τοὺς παρισταμένους ἔχει τὸ μεγαλύτερο ζῆλο, ὅρμησε κατὰ τοῦ πατριάρχη, βράζοντας ἀπὸ θυμὸ, γιὰ νὰ τὸν γρονθοκοπήση, ἀλλὰ μόνος του πάλι συγκρατήθηκε».

«Ὁ αὐτοχράτορας ποὺ αὐτὴ ἡ ἐνέργεια δὲν τοῦ φάνηκε ὡς ἔργο μυαλωμένου ἀνθρώπου, ἔδειξε τὴν ἀγανάχτησή του καὶ βαριὰ ἔφερε τὸ γενόμενο. Ἀλλὰ, καὶ οἱ ἄλλοι αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς καὶ τὰ μέλη τῆς συγκλήτου ἐπέπληξαν τὸν Κοντοστέφανο γιὰ τὴν πράξη του».

Καὶ ὁ ἴδιος ὁ πατριάρχης μὲ μαλακὴ φωνὴ εἶπε: «ἀφῆστέ τον αὐτὸν σὲ λίγο θὰ λάβη μόνος του τὴν πετριὰ ποὺ τοῦ χρειάζεται», «κάνοντας ἔτσι ὑπαινιγμὸ στὸ θάνατο ποὺ ἡ μοίρα ἐπιφύλασσε στὸν Κοντοστέφανο»[24].

Καὶ πραγματικὰ, ἡ π ρ ό ρ ρ η σ η τοῦ Κοσμᾶ δὲν ἄφησε νὰ πραγματοποιηθῆ. Ἀπὸ μιὰ πράξη τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1148 μαθαίνουμε πὼς ὁ Μανουὴλ (α')81 ἀπ'αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἀκόμη παρασκευαζόταν γιὰ τὸν πόλεμο «ἐναντίον τοῦ δράκοντα τῆς Δύσης, τοῦ κοινοῦ ἐχτροῦ τῶν χριστιανῶν, ποὺ παράνομα κατακρατεῖ τὴ Σικελία»· γιὰ νὰ πολεμήση αὐτὸν τὸν «νέον Ἀμαλήκ», τὸν Ρογῆρον ΙΙ τῆς Σικελίας (1130-1154), ὁ αὐτοκράτορας ἐπικαλέσθηκε τὴ βοήθεια τοῦ κλήρου[25].

Ἐνῶ ὁ μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς Ἰωάννης Ἀξοῦχος[26] ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1148, ἐναντίον τοῦ Ρογήρου ΙΙ, ὁ Στέφανος Κοντοστέφανος ποὺ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ ὀνομάστηκε μ έ γ α ς δ ο ύ ξ τοῦ στόλου[27], ἀνάλαβε τὴ διεύθυνση τῶν ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Ὁ αὐτοχράτορας λογάριαζε ἐξάλλου νὰ συναντήση σὲ λίγο τὸ στρατὸ καὶ νὰ ἀναλάβη ὁ ἴδιος προσωπικὰ τὴ γενικὴ διεύθυνση[28], ἀλλὰ μιὰ ἐπιδρομὴ τῶν

---

23. Μαγγάνειος Πρόδρομος, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.5: Χάριν τῆς ἡμερότητός (σου).

24. Χωνιάτης, σ.108.

25. JGR, τ.III, σ.443· Χρυσόβουλλον Μανουὴλ (α').

26. Γιὰ τὸν Ἰωάννη Ἀξοῦχο, βλ. Ἰσαάκιον Κ.36, ὑ.37-38· Μαρίαν Κ.75, ὑ.20· Ἰσαάκιον Κ.78, ὑ.7· Μανουὴλ (α') Κ.81, ὑ.13· Μαρίαν Κ.123, ὑ.5· Κ. Βαρζοῦ, Ἀλέξιος Κ. - Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους, Βυζαντινὰ 7 (1975), σ.138-39.

27. Χωνιάτης, σ.103: μέγαν δούκαν προβαλόμενος τὸν ἐπ'ἀδελφῇ γαμβρὸν τὸν Κοντοστέφανον Στέφανον, Πρβλ. R. Guilland, Les chefs de la marine byzantine, BZ44(1951), σ.226-27, ὅπου ἐκ παραδρομῆς γράφει πὼς ὁ «Στέφανος παντρεύτηκε τὴν Ἄννα Κομνημὴ, ἀδελφὴ τοῦ Μανουὴλ (α') καὶ κόρη τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ πρωτότοχου γιοῦ τοῦ Ἰωάννη (β')».

28. Χωνιάτης, σ.103· Κίνναμος, σ.92.

Κομάνων καὶ ἡ ἄφιξη στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν ΚΠολη τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κονράδου III (1138-1152) ἐμπόδισαν τὸ Μανουὴλ (α') νὰ φτάση ἐγκαίρως στὸ θέατρο τῶν ἐπιχειρήσεων[29].

Ὁ αὐτοκρατορικὸς στόλος, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ Κοντοστέφανου, κατευθύνθηκε πρὸς τὴν Κέρκυρα ποὺ κατεῖχαν οἱ Νορμανδοὶ τοῦ Ρογήρου II, καὶ κατὰ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1148 ἄρχισε τὴν πολιορκία τῆς πρωτεύουσας τῆς νήσου. Ἡ Κέρκυρα ἦταν χτισμένη πάνω σ' ἕνα ὕψος καὶ ἡ ἀκρόπολή της ἦταν ἰσχυρή, ἔτσι ποὺ οἱ βολὲς τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν τῶν Βυζαντινῶν νὰ μὴ φέρνουν ἀποτέλεσμα, ἐνῶ ἀντίθετα οἱ πολιορκούμενοι θέριζαν μὲ πέτρες καὶ βέλη τοὺς πολιορκητές[30].

Κατὰ τὴ διάρκεια τριῶν μηνῶν ἡ πολιορκία παρατεινόταν χωρὶς ἐπιτυχία[31] στὸ τέλος ὁ Κοντοστέφανος πέτυχε νὰ κατασκευάση μιὰ πανύψηλη ξύλινη σκάλα πάνω σ' ἕνα περιστρεφόμενο πύργο[32] σ' αὐτὴ πάνω τὴν προσπάθεια μιὰ πέτρα ποὺ ρίχτηκε ἀπὸ κάποιο μηχάνημα τῶν Νορμανδῶν χτύπησε θανατηφόρα τὸ μ ε γ ά λ ο δ ο ύ κ α.

Ὁ γενναῖο μ έ γ α ς ν α υ σ τ ο λ ά ρ χ η ς τῶν Ἑλλήνων[33], ἂν καὶ βρισκόταν στὶς τελευταῖες του στιγμές, κάλεσε κοντά του, τὸν νεώτερο ἀπ' τοὺς γιούς του, τὸν Ἀνδρόνικο 135, ποὺ τὸν εἶχε σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία συνοδεύσει, καὶ τὸν ἀρχηγὸ τῶν πελεκυφόρων, καὶ τοὺς πρόσταξε νὰ τὸν μεταφέρουν ἀπαρατήρητα στὴ ναυαρχίδα, γιὰ νὰ μὴ χάσουν οἱ Ἕλληνες τὸ θάρρος τους, τώρα ποὺ ὑπῆρχε βάσιμη ἐλπίδα νὰ γίνουν κύριοι τῆς πόλης.

Ἐκεῖ στὴ ναυαρχίδα, σὲ λίγο, κάτω ἀπ' τὰ μάτια τοῦ γιοῦ του, ἄφησε τὴν **τελευταία του πνοὴ ὁ Κοντοστέφανος. «Οἱ τελευταῖες του ὁδηγίες, λέει ὁ ἱστορικὸς ποὺ μᾶς παραδίδει τό περιστατικό, νομίζω πὼς ἦσαν γνωρίσματα μιᾶς ψυχικῆς ἀνδρικῆς, γενναίας καὶ φιλοπάτριδος, ἂν καὶ δὲν ἔφεραν ἀποτέλεσμα, γιατὶ οἱ στρατιῶτές του μόλις πληροφορήθηκαν τὸ θάνατό του ἔπεσαν σὲ σύγχυση»[34]). Ἔτσι ξεπληρώθηκε ἡ προφητεία καὶ κατάρα τοῦ πρώην πατριάρχη Κοσμᾶ[35].**

29. Χωνιάτης, σ.103· Κίνναμος, σ.93-5· Wibald, Epistolae, ἀριθ. 144, σ.225· Annales Magdeburgenses, MGH, SS., t.16, σ.188.
30. Χωνιάτης, σ.104-5.
31. Χωνιάτης, σ.109: ἐς γὰρ τρεῖς μῆνας ἡ πολιορκία παρεξετείνετο,
32. Κίνναμος, σ.97· Χωνιάτης, σ.109.
33. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.439· ἔκδ. C.Gallavotti, Altera, σ.360 (aus L):

    μέγας πεφηνὼς ναυστολάρχης Αὐσόνων.

34. Κίνναμος, σ.97-8· Θεόδ.Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.436-37, ἔκδ. C.Gallavotti, Altera, σ.359-360 (αθσ Λ)· τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W.Höradner, σ.438-39, ἔκδ. C.Gallavotti, Altera σ.360 (αθσ Λ)· Μαγγάνειος Πρόδρομος, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.772-73 (βλ. ἀνωτ., ὑ.5).
35. Χωνιάτης, σ.105.

Πέθανε κατὰ τὸν τρίτο μήνα τῆς πολιορκίας, χωρὶς ἀμφιβολία στὶς ἀρχὲς τοῦ 1149[36], πάνω στὴν ἀκμὴ ἀκόμη τῆς ἡλικίας του.

Σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, ὁ Στέφανος ἦταν κοντὸς στὸ ἀνάστημα, γι' αὐτὸ καὶ Κοντοστέφανον τὸν ἐπονόμαζαν[37], ἀλλὰ αὐτὴ ἡ προσωνυμία δόθηκε στὸν πρόγονό του Στέφανο Κοντοστέφανο[38] ποὺ κατὰ τὸ 986 ἀπὸ ζηλοτυπία πρὸς τὸ στρατηγὸ Λέοντα Μελισσηνὸ ἔγινε αἰτία νὰ πετύχουν οἱ Βούλγαροι μιὰ νίκη κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα Βασίλειου (β') τοῦ Πορφυρογέννητου[39].

Ἀντιθέτως ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μᾶς πληροφορεῖ πὼς «τὸν νεκρὸ του δὲ μποροῦσε νὰ τὸν χωρέσῃ ὁ τάφος του, γιατὶ ἦταν ἕνας πελώριος γίγαντας»[40].

Ἡ ποίηση ἐξύμνησε αὐτὸν τὸν ἥρωα «ποὺ προμάχησε γιὰ τὴν κληρουχία τῶν χριστιανῶν καὶ τοῦ Θεοῦ»[41]. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μᾶς λέει πὼς «ἀπ' τὴν εὐτολμία του ὑπῆρξε τὸ φόβητρο τῶν βαρβάρων καὶ ἀπ' τὴν εὐβουλία του τὸ σῶστρο τῶν Ἑλλήνων»[42], πὼς ἦταν «ἕνας σκύμνος ἀπὸ λέοντες εὐγενεῖς τρισαλκίμους καὶ πὼς γιὰ τὶς κραταιὲς κατὰ βαρβάρων μάχες του καὶ γιὰ τὸ πλάτος τοῦ μεγάλου του φρονήματος ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') ὁ Κομνηνὸς 34, ὡς ἔπαθλο, ὡς βραβεῖο, τὸν ἔδωσε στὴν δευτερότοκη χόρη του, τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 77»[43].

Ἄλλος ποιητής, ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος, μᾶς λέει πὼς «μὲ τὰ πολεμικά του κατορθώματα κατάπληξε καὶ τρόμαξε τοὺς Τούρκους (Πέρσες), τοὺς Κομάνους καὶ Πετσενέγκους (Σκύθες), τοὺς Νορμανδοὺς (Λατίνους), τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς Δαλμάτες, καὶ ἀκόμη τὸν ἀνακηρύσσει γίγαντα καὶ μάρτυρα στεφανίτη»[44].

Τοῦ Στέφανου Κοντοστέφανου κατέχομε τὴ σφραγίδα του μὲ τὴν ὡραία ἐπιγραφή:

36. F. Chalandon, Les Comnene τ.II, σ.329, ὑ.1.
37. Κίνναμος, σ.96-97: τὸν δὲ γαμβρὸν Στέφανον, ὃν Κοντοστέφανον σμικρολογούμενοι οἱ-μαι ἐκάλουν (βραχὺς γὰρ τὴν ἡλικίαν ἦν).
38. Βλ. πιὸ πάνω, σ.295, ὑπόμνημα Κοντοστεφάνων ἀριθ. 1.
39. Κεδρηνός, Β', σ.437· Ζωναρᾶς, τ.III, σ.548-49. Πρβλ. G. Schlumberger, Ἡ Βυζαντινὴ Ἐποποιία, τ.I[β], σ.376-77, ἑλλην. μετάφρ. Σ.Ι. Βουτυρᾶ ἔκδ. Μαρασλῆ.
40. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.438, ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.360 (aus L).
41. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.436 καὶ 438· ἔκδ. C. Gavallotti, Altera, σ.359-60 (aus L) καὶ 360 (aus L).
42. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hřandner, σ.438· ἔκδ. C. Gavallotti, Altera, σ.360 (aus L).
43. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.440· ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ.354 (βλ. ἀνωτ., ὑ.4).
44. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist, Grecs, τ.II, σ.772-73 (βλ. ἀνωτ. ὑ.5).

Κοντοστεφάνου καὶ Στεφάνου δεσπότου
καὶ κῦρος ἔργων καὶ σφραγὶς βουλευμάτων[45].

Ἡ Ἄννα Κομνηνή 77, αὐτὴ «ἡ πορφυρανθής[46], πορφυροφυής[47] καὶ πορφυρογέννητη[48] πριγκίπισσα ποὺ μέσα σὲ βασιλικὲς ἁβρότητες ἀνατράφηκε καὶ σὲ ἀνακτορικές τύχες μεγάλωσε»[49] καὶ ποὺ τιμητικὰ τιτλοφοροῦνταν καὶ β α σ ί λ ι σ σ α[50] καὶ ποὺ διακρινόταν «γιὰ τὴν ἐγκράτειά της, τὴν κοσμιότητα καὶ τὴ σεμνότητά της»[51], ἔκλαψε τὸ θάνατο τοῦ ἀντρὸς της, καθὼς διερμηνεῖς τῶν αἰσθημάτων της γίνονται οἱ ποιητὲς Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ Μαγγάνειος Πρόδρομος.

Ὁ πρῶτος ἀπ'αὐτοὺς φέρνει τὴν πριγκίπισσα νὰ θρηνῆ καὶ νὰ παραπονιέται πὼς «ἕνας κύλινδρος ἔστρεφε καὶ ἀναποδογύρισε ὅλα τὰ πράγματα τῆς ζωῆς της, καθὼς αὐτὴ ἡ πέτρα ποὺ ἔπεσε στὴν Κέρκυρα τῆς ἅρπαξε τὸν ἄντρα της, τὸν δ ε σ π ό τ η, μαζί μὲ αὐτὸν ἅρπαξε καὶ κάθε χάρη ἀπ'τὴ ζωή της, καὶ πάνω στὴν καρδιά της ξέσπασαν οἱ συμφορές, ἐνῶ χτὲς ἀκόμη ἔπλεε σὲ πελάγη εὐτυχίας»[52]

Ὁ δεύτερος ἀπ'τοὺς ποιητὲς μᾶς λέει πὼς καθὼς ἡ Ἄννα πληροφορήθηκε τὸ θάνατο τοῦ ἀντρὸς της «ἔχασε τὸ νοῦ καὶ τὶς αἰσθήσεις της καὶ πὼς ἀπ'τὸ μέγεθος τῆς πληγῆς ποὺ δέχτηκε συγκόπηκαν τὰ σπλάχνα της» καὶ τὴ φέρνει νὰ εὔχεται «τὸ κόψιμο τῶν χεριῶν τοῦ Νορμανδοῦ ποὺ ἔρριξε τὴν πέτρα, γιατὶ ὁ

---

45. Zacos—Veglery, ἀριθ.2723, σ.1521-23. Γιὰ τὴν ἰδιότητά του ὡς δ ε σ π ό τ ο υ, ποὺ ἀπαντᾶται καὶ στὴν ποίηση (βλ. ἀνωτέρω, ὑ.4), ἰδὲ Ἰσαάκιον Κομνηνὸν 12, ὑ.27.

46. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.437˙ ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.359-60 (aus L):

τῇ πορφυρανθεῖ συζύγῳ δὲ καὶ τέκνοις...

Σπ. Λάμπρος, ΝΕ8 (1911), σ.151, ἀριθ.230:

Ἄνναν Κομνηνὴν πορφυρανθῆ πατρόθεν
Κοντοστεφάνῳ σὺν Στεφάνῳ συζύγῳ.

47. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.17, ἀριθ.40 (βλ. ἀνωτ., ὑ.4).

48. Σπ. Λάμπρος, ΝΕ8(1911), σ.151, ἀριθ.230: Εἰς ἐνδυτὴν τῆς ἁγίας τραπέζης δοθεῖσαν τῇ μονῇ τοῦ Στουδίου παρὰ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης.

49. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ.W. Hörandner, σ.440˙ ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ.354-55.

50. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.5: τῆς βασιλίσσης (Ἄννης).

51. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ'ἀνωτ., ὑ.5: καὶ πρέμνε σωφροσύνης....Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.438˙ ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.360 (aus L):

Ἄννης Κομνηνῆς τὸν γλυκὺν ὁμευνέτην,
ἧς πορφύρα γνώρισμα καὶ σώφρων βίος...

52. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hїandner, σ.441˙ ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ.354-55.

χαμὸς τοῦ συντρόφου της τῆς σύντριψε κόκκαλο ἀπ' τὰ κόκκαλά της μέγα καὶ τὸν ἀνεκτίμητο Στέφανο ἀπ' τὴν κορυφή της[53].

Ἡ Ἄννα 77, ὅπως οἱ πιὸ πολλὲς Βυζαντινές, ἦταν πολὺ φιλόθρησκη. Ξέρομε πὼς ἀφιέρωσε μιὰ ἐνδυτὴ τῆς ἁγίας Τραπέζης στὴν περίφημη μονὴ τοῦ Στουδίου[54], ποὺ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δὲν εἶχε τὴν παλιά της ἀκτινοβολία, αὐτὴ ποὺ γνώρισε στὶς μέρες τοῦ Θεόδωρου Στουδίτη.

Ἐπίσης σέ κάποιο ναὸ ἀπ' τοὺς δώδεκα ποὺ ὑπῆρχαν στὴν ΚΠολη στὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Στεφάνου[55], ἀφιέρωσε μιὰ εἰκόνα του καὶ τὴ στόλισε μὲ χρυσάφι καὶ ἀσήμι καὶ ὄχι μὲ πολύτιμες πέτρες, γιατὶ αὐτὲς ἔφτασε νὰ τὶς πάρη στὸ σεβαστὸ μαρτυρικό του στεφάνι. Τὸ ὄνομα τοῦ πρωτομάρτυρα ποὺ πετροβολήθηκε τὴ συγκινοῦσε ἰδιαίτερα, καθὼς τῆς θύμιζε τὸ ὄνομα καὶ τὸ μαρτύριο τοῦ λατρευτοῦ συζύγου της, γι' αὐτὸ καὶ τοῦ ἀπηύθυνε αὐτὴ ἐδῶ τὴ δέηση:

«Κομνηνοφυὴς Ἄννα πορφύρας γόνος,
Κοντοστεφάνου καὶ Στεφάνου δεσπότου
δάμαρ πολυθρήνητος ἐν τῷ συζύγῳ,
αἰτῶ δ', ἐπεὶ τέθνηκεν ὡς σὺ τοῖς λίθοις
ἐν τῷ προμαχεῖν τῆς Θεοῦ κληρουχίας
καὶ κλήσεώς σοι συμμετέσχε καὶ τέλους,
πρόστηθι τούτου πρὸς Θεόν, πρόστηθί μοι»[56].

Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τῆς Ἄννας Κ.77 μᾶς εἶναι ἄγνωστη· πάντως πέθανε μετὰ τὸ 1149 καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1176, καθὼς δὲ ζοῦσε τότε ποὺ πέθανε ὁ γιός της Ἀλέξιος Κ.Κ. 134.

Ἡ Ἄννα Κ. 77 ἀπ' τὸ Στέφανο Κοντοστέφανο ἀπόχτησε τέσσερα παιδιά, τρεῖς γιοὺς καὶ μιὰ κόρη: τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ Κοντοστέφανο 133, τὸν Ἀλέξιο Κομνηνὸ Κοντοστέφανο 134, τὸν Ἀνδρόνικο Κομνηνὸ Κοντοστέφανο 135 καὶ

---

53. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E.Miller, RHC Hist.Grecs, τ.II, σ.772-74:

Ἀφήρπασέ σου καὶ τὸν νοῦν καὶ πάσας τὰς αἰσθήσεις...Καὶ τῷ μεγέθει τῆς πληγῆς
συγκόψασα τὰ σπλάγχνα...
Καὶ τοῦ πετροβολήσαντος κοπείησαν αἱ χεῖρες!
Τὸ δένδρον ὅθεν ἔκοψαν τὸ μάγγανον ἐκεῖνο
Ἀπ' ἀστραπῆς ἐκτεφρωθὲν ῥιζόθεν ἐκσπασθείη,
Ὅτι συνέτριψεν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου μέγα
Καὶ Στέφανον ἀτίμητον ἀπὸ τῆς κορυφῆς μου!

54. βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 48.

55. βλ. R.Janin, Églises et monastères, σ. 474-78.

56. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.443· ἔκδ. C.Gallavotti, Altera, σ.359: Εἰς τὸν ἅγιον Στέφανον ἐκ προτροπῆς τῆς Κοντοστεφανίνης τῆς συμβίου τοῦ Κοντοστεφάνου τοῦ ὑπὸ τῆς τεταρταίας βληθέντος καὶ τελευτήσαντος.

τὴν Εἰρήνη Κομνηνὴ Κοντοστεφανίνη 136[57].

57. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ.441· Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ.354-55· τοῦ ἰδίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκ. κώδικος, VV10 (1903), σ.117, ὑ.1:

σκυμνεύομαι δὲ τέτταρας τούτῳ γόνους,
τὸν πρωτογεννῆ Κομνηνὸν Ἰωάννην
καὶ τὸν ποθεινὸν καὶ γλυκὺν Ἀλέξιον,
τὸ τῶν πατρικῶν ἐκσφράγισμα χαρίτων,
καὶ τρίτον Ἀνδρόνικον ἐν τοῖς ἀνδράσι,
μίαν δὲ καὶ θήλειαν Εἰρήνην λέγω.

78. Ἰσαάκιος Κομνηνός

*(γένν. περὶ τὸ **1113** - † μετὰ τὸ τὸ **1154**)*

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Κομνηνὸς τριτότοχος γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1113[3].

Ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α[4], τόν ὁποῖον ἔφερε ἀπ' τὸ 1122, ἀπ' τὴν ἀνάδειξη δηλ. ὡς β α σ ι λ έ α τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου 74[5].

Ὁ ταυτόχρονος σχεδὸν θάνατος τῶν δυὸ πρεσβύτερων ἀδελφῶν του Ἀλέξιου 74 καὶ Ἀδρόνικου 76, τὸ 1142, τὸν ἔφερε νόμιμο διάδοχο τοῦ θρόνου. Ἀλλὰ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1143, κάτω ἀπ' τῆν πίεση τῶν φιλολατινικῶν στοιχείων, ὁ ἑτοιμαθάνατος Ἰωάννης (β') 34 προτίμησε ὡς διάδοχο τὸ νεώτερο γιό του Μανουὴλ 81 ποὺ ἀναγορεύτηκε ἀπ' τὸ στρατὸ αὐτοκράτορας στὸ στρατόπεδο τῆς Κιλικίας[6].

78. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 36-

2. Χωνιάτης, σ.23,59,106· Κίνναμος, σ.17,29,47· Τυπικὸν μονῆς Παντροκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. A.Dimitrev'skij, Τυπικά, τ.I, σ.663· ἔκδ., Σπ.Λάμπρου, ΝΕ5 (1908), σ.396· ἔκδ. P.Gautier, REB 27(1969), σ.240 καὶ 258· ἔκδ. P.Gautier, REB 32 (1974), σ.43 καὶ 45· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.266, PG 133, στ.1351· τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W.Hörandner, σ.328-29, ἔκδ. J.Fabricius, Bibliotheca Graeca, τ.VII, σ.714 (aus B): Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ προφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου· ὡς ἀπό τοῦ βασιλέως. Guillaume de Tyr, λατ. χείμ. RHC Hist. Occid., τ.I, 688, 695, 696· ἀρχαιογαλλ. χείμ., τ.II, σ.75,81,82.

3. S.De Jongh, σ.61.

4. Χωνιάτης, σ.23· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ. ὑ.2, καὶ PG 133, στ.1390· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, σ.284, ὑ.30.

5. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.76, ὑ.5· ὅ,τι ἀναφέρεται ἐκεῖ γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο 76, ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν Ἰσαάκιο 78.

6. Κίνναμος, σ.26-8· Χωνιάτης, σ.56-62.

Ὁ νέος κύριος βρισκόταν ὅμως σὲ ἀνησυχία γιὰ τὶς ἀντιδράσεις ποὺ θὰ ἔφερνε ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του Ἰσαάκιος 78, γιατὶ ἐγκαταστημένος αὐτὸς ὁ τελευταῖος στὸ παλάτι τῆς ΚΠολης, ὅπου ὑπῆρχαν οἱ θησαυροὶ καὶ τὰ αὐτοκρατορικὰ ἐμβλήματα, ἦταν ὁ πιὸ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλός του· γι' αὐτὸ καὶ ἐπιφόρτισε τὸ μεγάλο δομέστικο Ἰωάννη Ἀξοῦχο νὰ πάη στὴν ΚΠολη μὲ τὸ χαρτουλάριο Βασίλειο τὸν Τζιντζιλούκη, νὰ ἀναλάβη τὴν ἐξουσία καὶ νὰ περιορίση τὸν Ἰσαάκιο 78.

Ὁ Ἀξοῦχος δείχτηκε ἀντάξιος τῆς ἐμπιστοσύνης ποὺ πάνω του στήριξε ὁ κύριός του, ἐνεργώντας μὲ τέτοια ταχύτητα, ποὺ ἔφτασε στὴν ΚΠολη πρὶν ἀκόμη ἔλθη ἡ εἴδηση τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β')34.

Ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος 78 «πιάστηκε ἀμέσως σὰν πουλάκι στὸ δίχτυ», καὶ παρὰ τὶς διαμαρτυρίες του πὼς σ' «αὐτόν , σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιο», ἀνήκει ὁ θρόνος, κλείστηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Παντοκράτορα ποὺ εἶχαν ἱδρύσει οἱ γονεῖς του καὶ ποὺ καθόλου δὲν τὸ προόριζαν γιὰ ἕνα τέτοιο σκοπό.

Ὁ μέγας δομέστικος κατέλαβε συγχρόνως τὸ μεγάλο ἱερό παλάτι στὸ ὄνομα τοῦ νέου βασιλέα. Ὁ Ἰωάννης Ἀξοῦχος μὲ τὴν ἱκανότητά του πέτυχε νὰ ἐξουδετερώση κάθε στάση μέσα στὴν ΚΠολη καὶ ἡ ἀναγνώριση τοῦ Μανουὴλ ὡς αὐτοκράτορα ἔγινε χωρὶς καμιὰ ἐναντίωση[7].

Δὲ γνωρίζομε πότε ἀκριβῶς ὁ Μανουὴλ (α') 81 πληροφορήθηκε τὴν ἀγαθὴ ἔκβαση τῆς ἀποστολῆς ποὺ ἀνάθεσε στὸν Ἀξοῦχο. Γιὰ μιὰ στιγμὴ βλέπομε τὸν νέο ἡγεμόνα, κατὰ τὴν προέλασή του πρὸς ἐπάνοδο μὲ τὸ στρατὸ στὴν πρωτεύουσα, νὰ ἐξακολουθῆ νὰ ἀνησυχῆ πολὺ γιὰ τὶς πιθανὲς ἀντενέργειες τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαὰκιου 78, μέχρι τοῦ σημείου νὰ τὸν φαντάζεται πάνω στὸ θρόνο καὶ νὰ μετέρχεται κάποια ἀπάτη, προστάζοντας τὴ δήμευση τῶν περιουσιῶν τῶν φίλων του-ἔτσι τοὺς παρουσίαζε στὰ μάτια τοῦ Ἰσαάκιου σὰν ἀντιπάλους του-γιὰ νὰ τὶς προφυλάξη ἀπ' τὶς ἐχθρικὲς παρεμβάσεις τῆς φανταστικῆς κυβέρνησης τοῦ Ἰσαάκιου 78 [8].

Ὅλα ὅμως τὰ προφυλαχτικὰ αὐτὰ μέτρα ἀποδείχτηκαν ἀνώφελα, γιατὶ καθὼς εἴδαμε ὁ Ἰσαάκιος 78 εἶχε ἐγκαίρως τεθῆ ἔξω ἀπ' τὴ δυνατότητα κάθε δράσης.

Ἀπ' τὶς πρῶτες μέρες τῆς ἄφιξής του στὴν ΚΠολη, στὶς 27 Ἰουνίου 1143, μέρα Κυριακή[9], ὁ Μανουὴλ (α') 81 αἰσθάνθηκε τὸν ἑαυτό του τόσο ἀσφαλισμένο, ποὺ προσκάλεσε κοντά του τὸν ἀδερφό του Ἰσαάκιο 78,τὸν ἀγκάλιασε ἀδελφικά, τοῦ ἔδωσε τὶς ἀνάλογες στὴν περίσταση ἐξηγήσεις καὶ τὸν ἄφησε ἐλεύθερο[10].

7. Χωνιάτης, σ.65-6· Κίνναμος, σ.29 καὶ 32.
8. Κίνναμος, σ.31-2.
9. Kleinchroniken, ἐκδ. P.Schreiner, τ.I, σ.58, ἀριθ.3.

Φαίνεται πὼς καὶ ὁ Ἰσαάκιος, παρὰ τὴ γνώμη ποὺ εἶχαν γι' αὐτὸν οἱ πολλοί, ἔδειξε κάποια κατανόηση ποὺ τὸ θρόνο κατέλαβε ὁ νεώτερος ἀδελφός του Μανουὴλ, καὶ τοῦ ἐξέφρασε τὶς καλές του διαθέσεις[11],

Σὲ συνέχεια τὸν βλέπομε νὰ μετέχη μερικῶν ἐκστρατειῶν τοῦ Μανουὴλ (α') 81[12].

Σύμφωνα μάλιστα μὲ τὸν Κίνναμο, ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου στρατάρχη, ἀνάλαβε δηλ. τὴν ἀνώτατη ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ[13].

Ὁ Μανουὴλ ὅμως παρουσιάζεται νὰ ἔχη διατηρήσει ὑποψίες ἀπέναντί του· γιὰ μιὰ στιγμὴ μάλιστα τὸν ὑποπτεύτηκε πὼς εἶχε ὑπεξαιρέσει τὴ σφραγίδα ποὺ μὲ αὐτὴ ἐπικυρώνονταν οἱ αὐτοκρατορικὲς δωρεές[14].

Μᾶς εἶναι ἔπειτα γνωστὸ[15] πὼς ὁ Ἰσαάκιος 78 ἦταν ἕνας φανατικὸς φίλος καὶ ὀπαδὸς τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης Κοσμᾶ (β') τοῦ Ἀττικοῦ «μόνο ποὺ δὲν τοῦ πρόσφερε θυσία, ὡς νὰ ἦταν θεός, μᾶς λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, καὶ κεῖνο μόνο νόμιζε δεχτὸ ἀπ' τὸ Θεὸ καὶ ἄξιο νὰ πραχτῆ, αὐτὸ ποὺ ἀποδεχόταν ὁ πατριάρχης, καὶ κεῖνο πάλι θεομίσητο καὶ ἀπορρίψιμο,αὐτὸ ποὺ ἐκεῖνος ἀπαγόρευε»[16]Μέσα σ' ἕνα κλίμα ὑποψιῶν καὶ συκοφαντιῶν, ὁ Κοσμᾶς παρουσιάστηκε τὸ 1146/7, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, πὼς συνεννοοῦνταν νὰ ἀνατρέψη τὸ Μανουὴλ καὶ νὰ ἀνεβάση στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο τὸν Ἰσαάκιο 78[17].

Ὅπως καὶ ἂν εἶχαν τὰ πράματα, ὁ αὐτοκράτορας ὑποψιάστηκε πολὺ τὶς σχέσεις τοῦ Ἰσαάκιου 78 μὲ τὸν πατριάρχη Κοσμᾶ, καὶ αὐτὴ ἡ μεταξὺ τῶν δυὸ ἑνότητα σκέψεων καὶ φιλία ὑπῆρξε καταστρεπτικὴ γιὰ τὸ δεύτερο[18].

Αὐτὰ γιὰ τὶς μεταξὺ τῶν δυὸ ἀδελφῶν σχέσεις, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἕνας μὲν δικαιοῦνταν τὸ θρόνο, ὁ ἄλλος δὲ δὲν τὸν δικαιοῦνταν, ἀλλὰ τὸν κατεῖχε.

10. Κίνναμος, σ.32.
11. Χωνιάτης, σ.70.
12. Κίνναμος, σ.47 καὶ 49.
13. Κίνναμος, σ.127· F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.215.
14. Κίνναμος, σ.127.
15. Βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 77, ὑ.11 καὶ 21.
16. Χωνιάτης, σ.106.
17. Χωνιάτης, σ.106-7.
18. Βλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.215-16.

'Ο 'Ισαάκιος 78 στὸ παρουσιαστικὸ ἦταν ἕνας ψηλὸς ἄντρας, ἀλλὰ κατὰ τὸ χαραχτῆρα, ἂν πιστεύσωμε τοὺς ὑμνητὲς τοῦ Μανουὴλ (α')81, ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ εὔκολα ὀργιζόταν[19] καὶ ποὺ γιὰ μικρὲς αἰτίες ἐπέβαλλε μεγάλες τιμωρίες, κι ἔτσι δὲν ἦταν ἀγαπητὸς στοὺς πολλούς. Ἦταν ἀκόμη, παρὰ τὸ ἀνδροπρεπὲς παράστημά του, ἕνας φοβιτσιάρης καὶ κάπως κακότροπος.

«Πρέπει νά μακαρίζωμε τὸν ὑπέροχο αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') 34, τὸν πατέρα του, προσθέτει μετὰ τὸν ἀνωτέρω χαρακτηρισμὸ ὁ Χωνιάτης, καὶ γι' αὐτὴ ἐδῶ τὴν πράξη του, ποὺ ἀπ' αὐτὸν προτίμησε ὡς βασιλέα τὸν Μανουήλ»[20].

'Ο ἴδιος ἱστορικὸς παρουσιάζει τὸν 'Ιωάννη (β') νὰ ὁμολογῇ πὼς εἶχε ἐμπειρία τοῦ εὐόργιστου χαραχτῆρα τοῦ γιοῦ του 'Ισαάκιου. Τὸν φέρνει νὰ λέη κατὰ τὴν προθανάτιο ἀγόρευσή του πρὸς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς καὶ ἀξιωματούχους πὼς ὁ 'Ισαάκιος «γιὰ τὸ τίποτε σχεδὸν παραδίδεται σ' ἕνα ἀκράτητο θυμό, ποὺ καὶ τοὺς σοφοὺς καταστρέφει καὶ ποὺ κάτω ἀπ' αὐτὸν οἱ πιὸ πολλοὶ ἐνεργοῦν χωρὶς σκέψη,» ἂν καὶ συγχρόνως δηλώνει πὼς «δὲν στερεῖται τῶν λοιπῶν ἀρετῶν» ποὺ μὲ αὐτὲς εἶναι στολισμένος ὁ Μανουήλ, «ὁ διακρινόμενος καὶ γιὰ τὴν πραότητά του»[21].

Καὶ ὁ Κίνναμος μᾶς λέει πὼς ὁ 'Ισαάκιος 78 «ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἐριστικὸς καὶ πὼς τὶς πιὸ πολλὲς φορὲς ὁ θυμὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸν κυβερνοῦσε»[22].

Πάνω στὴν πράξη, γιὰ τὴ δειλία του, ἂν ἀληθεύη ἡ περιγραφή, ἔχομε ἕνα περιστατικό, ποὺ κατ' αὐτὸ καὶ οἱ δυὸ ἀδελφοὶ μαζί, ὁ Μανουὴλ (α') 81 καὶ ὁ 'Ισαάκιος 78, ἔφιπποι, καταδίωκαν ἕνα ὅμιλο ἐπίσης ἐφίππων Τούρκων τοῦ 'Ικονίου. Ὡς ἕνα σημεῖο ὁ σεβαστοκράτορας παρακολουθοῦσε τὸν αὐτοκρατορικὸ ἀδελφό του στὴν καταδίωξη ποὺ ἔκαναν στὸν ἐχτρό, ἀλλὰ σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ τὸ ἄλογό του ἀπόκαμε, σύμφωνα μὲ τὸν ἐγκωμιαστὴ τοῦ Μανουήλ, ἀπελπίστηκε γιὰ τὴ σωτηρία του καὶ ζήτησε ἀπ' τὸ Μανουήλ, νὰ τὸν ἀφήση ἐκεῖ ποὺ βρίσκονταν, καὶ νὰ προστατεύση τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του[23].

Γιὰ τὸ εὐερέθιστο τοῦ χαραχτῆρα του, ἔχομε ἕνα ἄλλο πιὸ ἀληθοφανὲς περιστατικό· κατὰ τὸ 1154 [24], ὁ Μανουὴλ (α') 81 βρισκόταν σ' ἕνα χῶρο ποὺ

19. Εἶναι χαραχτηριστικὸ ποὺ οἱ ἴδιες ἀκριβῶς ἰδιότητες ἀποδίδονται καὶ στὸν 'Ισαάκιο Κ.12, ποὺ κι αὐτὸς ἂν καὶ πρεσβύτερος ἀπ' τὸν 'Αλέξιο (α') Κ.15, παροράθηκε καὶ στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ δεύτερος, βλ. προσωπογρ. 'Ισαάκιου Κ.12, ὑ.21-25, καὶ γιὰ τὶς ἰδιότητες ποὺ τοῦ ἀποδίδουν, ὑ.77.

20. Χωνιάτης, σ.70.

21. Χωνιάτης, σ.60.

22. Κίνναμος, σ.29.

23. Κίνναμος, σ.49.

24. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. S. De Jongh, σ.61.

λεγόταν Μεταβολή, κοντὰ στὰ Μελάγγεια, ἀνατολικὰ τῆς Νίκαιας, ὅπου παρετέθη ἕνα αὐτοκρατορικὸ τραπέζι, ποὺ σ' αὐτὸ πῆραν μέρος ἐκτὸς ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ἀδελφός του 'Ισαάκιος 78, ὁ ἀνεψιός του πρωτοσέβαστος 'Ιωάννης Κομνηνός 128, οἱ πρωτεξάδελφοί του 'Ανδρόνικος Κομνηνὸς 87 καὶ 'Ιωάννης Δούκας 66, καὶ ἄλλοι.

Πάνω σ' αὐτὸ ἄνοιξε μιὰ συζήτηση γιὰ τὰ πολεμικὰ ἔργα καὶ τὶς ἀρετὲς τοῦ μακαρίτη καὶ μεγάλου αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') 34 καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Μανουὴλ (α') 81. 'Ο 'Ιωάννης Κομνηνὸς 128 ἐπαινοῦσε πιὸ πολὺ τὰ ἔργα τοῦ πάππου του 'Ιωάννη (β') 34 καὶ κατὰ κάποιο τρόπο μείωνε αὐτὰ τοῦ Μανουὴλ (α')81, ὅταν ἐπίκουρος τοῦ 'Ιωάννη 128 ἦλθε καὶ ὁ σεβαστοκράτορας 'Ισαάκιος 78.

Τότε ὁ 'Ανδρόνικος Κομνηνὸς 87 ἀπηύθυνε ἕνα προσβλητικὸ λόγο στὸν 'Ισαάκιο 78 ποὺ καθὼς πολὺ ἐξοργίστηκε, ἀνάσυρε τὸ ξίφος του γιὰ νὰ ἀποκεφαλίση τὸν πρωτεξάδελφό του 'Ανδρόνικο Κομνηνό 87, καὶ θὰ τὸ πετύχαινε, ἂν δὲν παρεμβάλλονταν ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ποὺ τραυματίστηκε στὸ χέρι καὶ ὁ 'Ιωάννης Δούκας 66 ποὺ μὲ τὸ μαστίγιό του ἀνάκοψε τὴ φόρα τοῦ σπαθισμοῦ τοῦ 'Ισαάκιου 78.

'Ο αὐτοκράτορας ποὺ τὸ σημάδι τῆς πληγῆς ποὺ ἔλαβε στὴν παλάμη, τὸ ἔφερε σὲ ὅλη του τὴ ζωή, ἐπέβαλε κυρώσεις σ' αὐτοὺς ποὺ νόμισε ἐνόχους τῆς ἐπιτραπέζιας συμπλοκῆς· τὸν ἀδελφό του 'Ισαάκιο 78, ἀπὸ λόγους ἀβρότητας, ἀπομάκρυνε γιὰ λίγες μέρες ἀπὸ κοντά του, καὶ τὸν ἀνεψιό του 'Ιωάννη 128, ἂν καὶ τοῦ εἶχε ἀδυναμία, παράπεμψε σὲ δίκη καὶ τοῦ ἐπέβαλε μιὰ ποινὴ πολὺ ὁμως μικρότερη ἀπὸ κείνη ποὺ ὅριζαν οἱ νόμοι, καὶ ἀπ' τὴν ἡμέρα αὐτὴ ἔφερε κάτω ἀπ' τὰ αὐτοκρατορικά του φορέματα ἕνα ἁλυσιδωτὸ θώρακα, «γιὰ νὰ φυλάγεται ἀπ' τὶς ἐπιβουλές—καὶ αὐτὸ εἶναι σημαντικό—τοῦ ἀδελφοῦ του 'Ισαάκιου 78»[25].

Αὐτὴ εἶναι ἡ τελευταία φορὰ ποὺ οἱ Βυζαντινοὶ ἱστοριογράφοι κάνουν μνεία τοῦ ὀνόματός του[26].

25. Κίνναμος, σ.127-28. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κείμενο τοῦ Κίνναμου, λόγω τῆς κακῆς κατάστασης ποὺ σ' αὐτὴ τὸ ἔργο του ἔφτασε σὲ μᾶς, βλ. K.Krumbacher, 'Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, ἑλλην. μετάφρ. σ.284-87, δὲν εἶναι σαφές. 'Η ἀπόδοση ποὺ γίνεται ἀνωτέρω εἶναι ἡ πλησιέστερη πρὸς τὴν ἔννοια τοῦ κειμένου. 'Ο F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.215 καὶ ὑ.6, καθὼς δὲν ἤξερε ἑλληνικὰ ἔκανε μιὰ λανθασμένη ἀπόδοση τοῦ κειμένου, στὴν ὁποία παρουσιάζει τὸν 'Ανδρόνικο Κομνηνό 87, ὡς σύραντα τὸ ξίφος· ἀλλὰ στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν θὰ ἦσαν τιμωρητέοι ὁ 'Ισαάκιος 78 καὶ ὁ 'Ιωάννης 128, ἀλλὰ ὁ 'Ανδρόνικος 87.

26. S.De Jongh, σ.61: Après cette date il disparaît complètement de l' historiographie byzantine.

Τί ἀπόγινε; Πότε πέθανε; Μᾶς εἶναι ἄγνωστο[27] ·ὁ ἐστεμμένος ἀδελφός του, πανίσχυρος, θὰ ἐπέβαλε αὐτὴ τὴ σιγή. Καθὼς «φοβήθηκε τὶς ἐπιβουλές του», νὰ τὸν περιόρισε κάπου καὶ κεῖ νὰ πέθανε ἀπὸ μαρασμὸ ἀκατανόμαστος; Εἶναι ἐρώτηση ποὺ σ' αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ δοθῆ ἀπάντηση.

Ὁ Ἰσαάκιος K.78 φαίνεται πὼς ἔλαβε δυὸ συζύγους. Τὰ ὀνόματά τους, Θεοδώρα τῆς πρώτης καὶ Εἰρήνη Διπλοσυναδηνή (ἀπὸ πατέρα Συναδηνὸν καὶ μητέρα Συναδηνήν) τῆς δευτέρας, δὲ μᾶς εἶναι ἀπὸ βέβαιες πηγὲς γνωστά[28].

Ὁ Ἰσαάκιος K.78, καθὼς φαίνεται, παντρεύτηκε μιὰ κάποια Θεοδώρα· ἀπ' αὐτὴ πρέπει νὰ ἀπόχτησε πέντε παιδιά, δυὸ γιοὺς καὶ τρεῖς κόρες, τὰ ἑξῆς:

27. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.216: Nous ignorons la date de la mort d' Isaac.

28. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 9: Ὁ δὲ πανευτυχέστατος σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος, ὁ τοῦ μεγαλονίκου βασιλέως Ἰωάννου τριτότοκος υἱός, ἀπὸ μὲν τῆς ἑαυτοῦ συμβίου Θεοδώρας ἔσχε δύο υἱοὺς καὶ τρεῖς θυγατέρας, ἀπὸ δὲ τῆς ἑαυτοῦ συμβίου Εἰρήνης τῆς Διπλοσυναδηνῆς δύο θυγατέρας. Διήγησις Αἴνου ἀπὸ γραίαν τοῦ οἰκισμοῦ Ταύρου Ἀθηνῶν, ληφθεῖσα ἀπὸ Χαράλαμπον Γκιζιώτην, κάτοικον Ταύρου, ὁδὸς Μαυρομιχάλη 2, καὶ σταλεῖσα εἰς Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν (1973): Αὐτὸ τὸ πανώριο βασιλόπουλο, ὁ κὺρ Ἰσαάκιος, γιὸς τοῦ πολυχρονεμένου βασιλιᾶ μας κὺρ Ἰωάννη ποὺ Μαυροϊωάννην τὸν ἔλεγεν ὁ κόσμος, δυὸ γυναῖκες πῆρεν τὴν πεντάμορφην Θεοδώραν καὶ τὴν λατρευτὴν Εἰρήνην. Καὶ ἀπὸ μὲν τὴν Θεοδώραν δυὸ γιοὺς ἀπόχτησεν, τὸν Ἀλέξιον καὶ τὸν Ἰωάννην, πού ὡς τριαντάφυλλα ἄνθησαν καὶ μαράθηκαν, καὶ τρεῖς θυγατέρες, τὴν Εἰρήνην, τὴν Ἄνναν καὶ τὴν Μαρίαν. Ἀπὸ δὲ τὴν Εἰρήνην, δυὸ ἀπόχτησεν θυγατέρες τὴν Θεοδώραν καὶ τὴν Εὐδοκίαν. Ἐκτὸς τῶν δυὸ αὐτῶν ἀνωτέρω κειμένων πού κριτικῶς δὲν ἀποδείχνονται, καὶ ὁ W.H.Rudt de Collenberg, στήν προσωπογραφικὴ μελέτη του: L' empereur Isaac de Chypre et sa fille (1155-1207), B38 (1968), σ.128, καυχιέται πὼς γιὰ πρώτη φορὰ παρουσιάζει τὸ ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Ἰσαάκιου Θ ε ο δ ώ ρ α, τὸ ὁποῖον καὶ παραθέτει στὸν Tableau Généalogique I Comnènes: Isaac sébastocrator (t 1174) X Théodora, χωρὶς ὅμως νὰ ἀναφέρῃ τὴν πηγήν του. Τό ὅτι ἐκτὸς τῆς Θεοδώρας ὁ Ἰσαάκιος θὰ εἶχε καὶ δεύτερη σύζυγο, γίνεται φανερό, γιατὶ ἡ τεταρτότοκη κόρη του λεγόταν κι αὐτὴ Θεοδώρα (ἡ Θεοδώρα K.142), καὶ δὲν ἦταν δυνατὸν ἡ κόρη νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς μητέρας.

29. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.328-29· ἔκδ. J.Fabricius, Bibliotheca Graeca VII σ.714 (aus B): Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου· ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως:

Ἀλέξιε σπάραγμα πατρὸς καρδίας,
καὶ νὺξ ἐμοὶ πᾶν τῆς ἁλουργίδος σέλας.

Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. A.Dimitr'evskij, Τυπιά, τ.I, σ.663· ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, NE5 (1908), σ.396· ἔκδ. P.Gautier, REB27 (1969), σ.239: ὑπὲρ δὲ αὐτοῦ τοῦ ποθεινοτάτου μου ἐκγόνου κυροῦ Ἀλεξίου, τοῦ παιδὸς τοῦ περιποθήτου μου υἱοῦ, τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου, ἰδικὴ προσφορὰ μία· ἔκδ. P.Gautier, REB32 (1974), σ.43.

τὸν Ἀλέξιον K.137[29], τὴν (Εἰρήνην) K.138[30], τὸν Ἰωάννην K.139[31], τὴν (Ἄνναν) K.140[32] καὶ τὴν Μαρίαν K.141[33].

30. Γιὰ τὸ ὄνομά της, βλ. ἀνωτ., ὑ.28. Θέτω τὸ ὄνομα σὲ παρένθεση, γιατὶ οἱ πηγὲς ποὺ δί-
δουν τὸ ὄνομά της εἶναι ἀβέβαιες, ἂν καὶ ὁ Ἰσαάκιος K.78 δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ δώσῃ τὸ ὄνομα
τῆς μητέρας του Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς σὲ μιὰ ἀπ' τὶς πέντε κόρες του. Οἱ ἀδελφοί του Ἀλέξιος
K.74, Ἀνδρόνικος K.76 καὶ Μανουὴλ (α') K.81, δὲν ἔδοσαν στὶς κόρες τους τὸ ὄνομα Εἰρήνη,
γιατὶ οἱ γυναῖκες καὶ τῶν τριῶν ἔφεραν αὐτὸ τὸ ὄνομα: Εἰρήνη ἡ Ρωσική, Εἰρήνη ἡ φιλολογωτάτη, Εἰρήνη ἡ Ἀλαμανική. Ἂν ὅμως τὸ ὄνομα τῆς πρωτότοκης κόρης μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς εἶ-
ναι ἀμφίβολο, ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ.376-79, 483-85, 547-48, 610-12, μαθαίνομε ἀρκετὰ πράματα
γι' αὐτή· πρῶτα-πρῶτα γιὰ τὴν ὕπαρξή της, κ' ἔπειτα γιὰ τὸ γάμο της μὲ κάποιον Δούκαν - Καματηρόν, τὴν τεκνοποιΐα της κλπ., βλ. προσωπογραφίαν Εἰρήνης K.138 στὸν Β' τόμον.

31. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.29):

κλύειν δοκῶ σου τῶν καλῶν ψελλισμάτων,
Ἰωάννη παῖ, τῶν ἐμῶν πῦρ ἐγκάτων,

32. Γιὰ τὸ ὄνομά της, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.28. Τὸ ὄνομα σὲ παρένθεση γιὰ τὸ ἀβέβαιο τῶν πη-
γῶν, ἂν καὶ εἶναι ἀπ' τὰ συνήθη ὀνόματα πού δίδονταν στὶς πρῶτες κόρες τῶν Κομνηνῶν. Ἀπ' τὸ
Χωνιάτη, σ.377, μαθαίνομε πὼς παντρεύτηκε τὸν πάμπλουτο Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν. Μιὰ
ἄλλη πηγὴ ποὺ προσάγεται γιὰ τὴν (Ἄνναν) K.140, δὲν μπορεῖ κατὰ τὴ γνώμη μου, νά γίνη ἀποδεχτή. Ὁ P.d' Outreman, Constantinopolis Belgica, Tournai 1643, σ.288, ἀναφέρει πὼς ὁ
Ἰωάννης Δούκας 90 εἶχε παντρευτῆ τὴ Ζωή, κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ τῆς Ἄννας K.,
καὶ ἀπ' τὸν V.Grumel, La Chronologie, σ.364, τόν W.H.Rudt de Collenberg, L' empereur Isaac etc., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.28), καὶ ἄλλους, βλ. D.Polemis, The Doukai, σ.87, ὑ.12, θεωρήθηκε
πὼς αὐτὴ ἡ Ἄννα K., ἡ μητέρα τῆς Ζωῆς, ἦταν αὐτὴ ἐδῶ ἡ (Ἄννα) K.140, ἡ κόρη τοῦ Ἰσαάκιου K.78. Ἀλλὰ ἀπὸ χρονολογικῆς καί συγγενικῆς ἄποψης εἶναι ἀδύνατο νά δεχτῆ κανεὶς μιὰ τέτοια συνταύτιση:

Ἀλέξιος (α') K.15 X Εἰρήνη Δ.

Ἰωάννης (β') K.34 — ἀδελφοί — Θεοδώρα K.38

Ἰσαάκιος K.78 — πρωτεξάδελφοι — Ἰωάννης Δ.90

Ἄννα K.140

Ζωὴ Δ.K.X

Εἶναι ποτὲ δυνατὴ μιὰ τέτοια ἕνωση; μποροῦσε ποτὲ ἡ Ζωὴ νὰ παντρευτῆ τὸν πρωτεξάδελφο τοῦ
πάππου της; Δέν ἀμφισβητῶ, τὸ ἂν ὁ Ἰωάννης Δ.90 παντρεύτηκε μιὰ Ζωή, κόρη κάποιου Κωνστ. Δούκα καὶ κάποιας Ἄννας K., ἀλλὰ θεωρῶ πὼς αὐτὰ τὰ δυὸ τελευταῖα πρόσωπα, δέν ἦσαν ὁ
Κωνσταντῖνος Μακροδούκας καὶ ἡ (Ἄννα) K.140, ἡ κόρη τοῦ Ἰσαάκιου K.78.

33. Κίνναμος, σ.134,203,217,239,365,381· Χωνιάτης, σ.115, 167-68.

Μετὰ τὸ θάνατο τῆς πρώτης του γυναίκας Θεοδώρας (+ 1142/43;), μιὰ δεύτερη γυναίκα φαίνεται πὼς παντρεύτηκε ὁ Ἰσαάκιος Κ.78, τὴν Εἰρήνην, κόρην κάποιου Συναδηνοῦ καὶ κάποιας Συναδηνῆς[34], κατὰ τὸ 1144[35]. Ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε δυὸ κόρες, τὴ Θεοδώρα Κ. 142[36] καὶ τὴν Εὐδοχίαν Κ. 143[37].

---

34. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ.28.

35. Ὁ γάμος πρέπει νὰ ἔγινε τὸ 1144, γιατὶ εἶναι ἀποδεδειγμένα γνωστὸ πὼς ἡ ἀπ' αὐτὸν τὸν γάμον πρώτη κόρη, ἡ Θεοδώρα Κ.142, τὸ 1158 ποὺ παντρεύτηκε τὸν Βαλδουῖνον III τῆς Ἰερουσαλὴμ ἦταν 13 χρονῶ, ἄρα γεννημένη κατὰ τὸ 1145, βλ. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.857· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.229: au treziesme an de son aage.

36. Κίνναμος, σ.237,250· Χωνιάτης, σ.184,295· Gruillaume de Tyr, λατ. κείμ, RHC Hist. Occid., τ.I, σ.857-58, 943,1026-27· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.229-30,312,381.

37. Maragone, Ann. Pisani, σ.68· Ch.Du Cange, Fam. aug. Byz., σ.184-85. Πρβλ. W.Hecht, Zur geschichte der "Kaiserin" von Montpellier, Eudoxia Komnena, REB26(1968), σ.161-69· Dom Joseph Vaissète, Histoire général du Languedoc, Toulouse 1870, τ.VI, σ.62-3, 117-18, 181-84, 200-4, 212-14· F.Cognasso, Partiti politici, σ.226· V.Grumel, La Chronologie (1958), σ.364· W.H.Rudt de Collenberg, ἔνθ' ἀνωτ., Tableau Généalogique I Comnènes. Τὸ πὼς ὁ Ἰσαάκιος Κ.78 εἶχε κόρη Εὐδοχία δὲν τὸ ἀμφισβητῶ. Τὸ ἂν ὅμως αὐτὴ ἡ κόρη του, ἡ Εὐδοχία 143, ἦταν αὐτὴ ποὺ τελικὰ παντρεύτηκε τὸν ἡγεμονίσκο τοῦ Montpellier, ἀπὸ χρονολογικῆς ἀποψης μπορεῖ νὰ τεθῆ σὲ συζήτηση. Δὲν ἀποκλείεται ἡ Εὐδοχία Κ. τοῦ Montpellier νὰ ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Ἰωάννη Κ.128, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.76.

79. Θεοδώρα Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1115 - † πρὶν ἀπ' τὸ Μάη τοῦ 1157)

Ἡ Θεοδώρα[1] Κ. τριτότοχη κόρη τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1115[3].

Ἡ Θεοδώρα Κ.79 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1130 τὸ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ[4], γιὸ πολὺ πιθανὸν ἑνὸς ἀπ' τοὺς Ἀνεμάδες, τοῦ Μιχαήλ, τοῦ Λέοντα καὶ τῶν δυὸ ἀδελφῶν τους, ποὺ κατὰ τὸ 1098 ἔπλεξαν μιὰ συνωμοσία κατὰ τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15[5] καὶ ποὺ φαίνεται ἀπίθανο νὰ ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Ἄραβα ἐμίρη τῆς Κρήτης τοῦ γενναίου Abd-el-Ajij el-Kotorbi, ποὺ τὸ Μάρτη τοῦ 961 νίκησε ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ ἀπολευτέρωσε τὴν Κρήτη ἀπ' τοὺς Ἄραβες[6].

79.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Θεοδώρας Κ.38.

2. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ.34, ἔκδ. A.Dimitr' evskij, Τυπικά, τ.I, σ.663· ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ5(1908), σ.396· ἔκδ. P.Gautier, REB27 (1969), σ.240 καὶ 260· ἔκδ. P.Gautier, REB32 (1974), σ.45· Μαγγάνειος Πρόδρομος εἰς Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος X122, VVIO (1903), σ.111, ἀριθ. CXXII(=122), καὶ E.Miller, Poésies inédites, Annuaire 17 (1883), σ.55-7.

μήτηρ ἐμὴ σύναιμος αὐτοκράτορος
φρικτοῦ Μανουὴλ (α' Κ.81) πορφύρας ἁδροῦ κλάδος,

(μιλάει ἡ κόρη της Μαρία Κ.146).
Ἀνώνυμος, Ἐπὶ εἰκόνι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.177, ἀριθ. 234:

Θεοδώρας δώρημα Κομνηνῆς (234) δέχου,
πορφυροθαλοῦς ἐγγόνης Θεοδώρας (79),
ἧς (=τῆς Θεοδώρας 79) πάππος Ἀλέξιος (α') αὐσονοκράτωρ,
πατὴρ δὲ βλαστὸς πορφύρας Ἰωάννης (β' Κ.34),

3. Ἡ S.De Jongh, σ.64, τοποθετεῖ τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1116.

4. Γρηγόριος, ἡγούμενος μονῆς Ὀξείας καὶ ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας Λέοντος Μουγγοῦ τοῦ Φιλοσόφου ἢ τοῦ Μιχαὴλ Μαξίμου πρὸς τὴν πορφυρογέννητον κυρὰν Θεοδώραν (79) ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ πανυπερπρωτοσεβαστοϋπερτάτου δεσπότου τοῦ Ἀνεμᾶ, ἔκδ. P.Gautier, REB31(1973), σ.222· Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E.Miller, ἔνθ' ἀνωτ., σ.55-7· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.450-55· ἔκδ. E.Miller, εἰς Μανουὴλ Φιλῆν, Manuelis Philae Carmina, τ.II, σ.356-65· Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ.163, ἀριθ. 276, καὶ σ.177, ἀριθ.334.

5. Ἄννα Κομνηνή, τ.III, σ.69-72· βλ. καὶ σ' αὐτὸν τὸν τόμο, πιὸ πάνω, σ.77 καὶ ὑ.71.

6. G.Schlumberger, Νικηφόρος Φωκᾶς, μετάφρ. στὴν ἑλληνική, ἔκδ., Μαρασλῆ, σ.99–137· 137· G.Ostrogorsky, Histoire, σ.310, γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Κρήτης. Ὁ γέρος ἐμίρης el-Kotorbi, καθὼς ἀρνήθηκε νὰ ἀλλαξοπιστήση, δὲν συγκαταλέχτηκε ἀνάμεσα στοὺς συγκλητικούς, ἀλλὰ ἔλα-

Ὁ Μανουὴλ Ἀνεμᾶς πρέπει νὰ εἶχε γεννηθῆ περὶ τὸ 1112, καὶ κατὰ τὴ στιγμὴ τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ[7], πού ἔπαιρναν οἱ σύζυγοι τῶν τριτότοχων θυγατέρων τῶν αὐτοχρατόρων[8], καὶ κατ' ἀντανάκλαση αὐτὲς οἱ ἴδιες.

βε πλούσια χτήματα στὰ περίχωρα τῆς ΚΠολης, ὅπου εἰρηνικὰ τελείωσε τὴ ζωή του. Ὁ γιός του
Ἀνεμᾶς ἀσπάστηκε τὸ χριστιανισμὸ καὶ κατατάχτηκε στοὺς αὐτοχρατοριχοὺς σωματοφύλαχες, ὡς
ἀρχηγὸς τοὺ σώματος τῶν Ἀ θ α ν ά τ ω ν· τὸ 971 ἀντραγάθησε κατὰ τῶν Ρώσων, σκό-
τωσε ἕνα ἀπ' τοὺς πιὸ γενναίους ὑπαρχηγούς των, τὸν Ἴ χ μ ο ρ α, καὶ παραλίγο νὰ σκοτώση
καὶ τὸν ἴδιο τὸ Sviatoslav, τὸν ὁποῖον χτύπησε μὲ τὸ ξίφος του καὶ τὸν ξάπλωσε κάτω στὴ γῆ, ἀλ-
λὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀνεμᾶς «ποὺ ἔγινε θαῦμα μέγα γιὰ τοὺς ἀντιπάλους του», «τελείωσε τὴ ζωή του
ἡρωϊκά», καθὼς σφάχτηκε ἀπ' τούς πολλοὺς Ρώσους ποὺ ἔτρεξαν σὲ βοήθεια τοῦ ἡγεμόνα τους,
βλ. Λέων Διάκονος, ἔκδ. Bonn, σ.149 καὶ 153· Ἰωάννης Σχυλίτζης, ἔκδ. I.Thurn, σ.304-5 καὶ
308· Σχυλίτζης - Κεδρηνός, τ.Β', σ.405 καὶ 407· πρβλ. Κ. Ἄμαντος, τ.Β', σ.151. Οἱ κατὰ τοῦ
Ἀλέξιου (α') Κ.15 Ἀνεμάδες ἦσαν «ἀπόγονοι τοῦ γιοῦ τοῦ El-Kotorbi», ὅπως διατείνονται οἱ
G.Schlumberger, Nicéphore Phocas, γαλλ. κείμ., σ.122· F.Chalandon, Les Comnène, τ.I,
σ.240· B.Leib, εἰς Ἄννας Κομνηνᾶς, Ἀλεξιάς, τ.III, σ.69 καὶ ὑ.2; Κατὰ τὸν Φ.Κουχουλέν, Βυ-
ζαντινὰ ἐπίθετα, ΕΕΒΣ 5(1928), σ.3, ὑ.1, κάτι τέτοιο «δὲν εἶναι πιθανόν». Ἕνας ἀρμενικῆς κα-
ταγωγῆς σπαθάριος Βαρδάνιος (Vartan) ἀναφέρεται τὸ 806 νὰ ἔχῃ τὴν ἐπίκληση Ἀνεμᾶς, βλ.
Θεοφάνης, ἔκδ. de Boor, σ.482. Ὁ H.Moritz, Die Zunamen bei den Byzant. Historikern und
Chronisten, τ.II, 19, σχετίζει τὸ ἐπίθετο Ἀνεμᾶς πρὸς τὸ ἄνεμος, ἀλλὰ ὁ Φ.Κουχουλές, ἔνθ' ἀ-
νωτ., σ.3, σωστὰ παρατήρησε πὼς σήμαινε αὐτὸν ποὺ κατασκεύαζε ἢ πουλοῦσε ἀ ν έ μ α ς,
τὸν ἀνεμοπράτη, καθὼς ἕνας τέτοιος ἀναφέρεται τὸ ιγ' αἰ., βλ. ΜΜ6 (1890), σ.184: Σίγνον Βα-
σιλείου τοῦ Ἀνεμοπράτη. Ἄλλο εἶναι τὸ θέμα τῆς προέλευσης τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ ἀπ' τοὺς Ἀ-
νεμάδες τοῦ 1098. Φαίνεται πὼς ὁ Ἰωάννης (β') Κ.34 γιὰ νὰ συμφιλιωθῆ μὲ τὴ βυζαντινὴ οἰκο-
γένεια τῶν Ἀνεμάδων, ποὺ τὸ 1098 συνώμοσαν κατὰ τοῦ πατέρα του, διάλεξε τὸ 1130 τὸ γιὸ ἑνὸς
ἀπ' αὐτοὺς ὡς σύζυγο τῆς τριτότοχης κόρης του Θεοδώρας Κ.79. Ἀνεμάδες συναντᾶμε καὶ ἀργό-
τερα, ἀλλὰ εἶναι ἄγνωστο ἂν εἶχαν δεσμὸ αἵματος πρὸς τοὺς Ἀνεμάδες τοῦ 1098 καὶ τὸ Μανουὴλ
Ἀνεμᾶν. Τὸ 1321 ἀναφέρεται ἕνας Ἀνεμᾶς, βλ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτη, Ἐπίσημα Βυζαντινὰ
γράμματα, Ἑλλην. Φιλ. Σύλλ. ΚΠόλεως, 25(1895), σ.167· P.Lemerle, Philippes et la Macé-
doine orientale, Paris 1945, σ.231, καὶ τὸ 1407 ἀναφέρεται ἐπίσης ὁ χ α ρ τ ο φ ύ λ α ξ
τῆς Ἴμβρου Θεόδωρος Ἀνεμᾶς, βλ. Μαν. Γεδεών, Σύμμειχτα, Ἀρχεῖον Ἐχχλησ. Ἱστορίας,
1(1911), σ.268.

7. Γνωρίζομε τὴν τιτλοφορία του ἀπ' τὴν ἐπιγραφὴ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Γρηγόριου τοῦ Ὀξείτη, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.4: «πανυπερπρωτοσεβαστοϋπέρτατος»· καὶ μέσα στὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς, σ.225: «ὦ πανυπερπρωτοπανσεβαστοϋπέρτατε δέσποτα». Αν ἀφαιρέσωμε τὰ πλεοναστικὰ προσφύματα: πανυπερ- καὶ παν -, ἔχομε τὸν ἁπλὸ τύπο: πρωτοσεβαστοϋπέρτατος, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τό: πρῶτος τῶν σεβαστοϋπερτάτων, σχηματισμένο κατὰ τὸν τύπο τοῦ πρωτοσέβαστος, ἤτοι πρῶτος τῶν σεβαστῶν, βλ. L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ.224, ὑ.13. Γιὰ τὴν προσαγόρευση «δέσποτα», βλ. σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο, σ.70 καὶ ὑ.27.

8. L.Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ.223-24: protosébastohypertatos, le mari de la troisième...

Φαίνεται πὼς αὐτὸς ὁ γόνος «τῆς εὐθαλοῦς εὐδενδρίας» τῶν Ἀνεμάδων[9],
ἦταν ἕνας διαχεχριμένος στρατιωτικὸς ἄντρας, ἂν καὶ οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς
του δὲ σημείωσαν κανένα στρατιωτικό του κατόρθωμα.
Ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος, πρόθυμος πάντα νὰ κολακεύση
καὶ νὰ ἐγκωμιάση τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τοῦ Ἰωάννη (β')
Κ.34, ἂν καὶ δὲ φτάνει τὸ Μαγγάνειο συνάδελφό του, μᾶς λέει πὼς ἦταν «ἕνας
ἥρωας, ἕνας σοφὸς στρατηγός, πύργος μέγας τοῦ Κράτους, δεξιός στρατάρχης
βουληφόρος, καρτερὸς βαρυβρύχης λέοντας καὶ ἕνας μέγας φιλάνθρωπος»[10].
Ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') Κ.81 ποὺ καλεῖται νὰ στενάξη γιὰ τὸ χαμὸ
τοῦ ἀπὸ ἀδελφὴ γαμβροῦ του, ἔχασε, σύμφωνα μὲ τὸν ποιητή, «ἕνα μεγάλο
στρατάρχη, ἕνα ἀδαμάντινο σπαθί, ἕνα χάλκινο χάρακα τοῦ Βυζαντιου, ἕνα
σύμβουλο, ἕνα μυαλὸ βαθὺ καὶ εὔστροφο· ἔχασε τὸ πύργωμα τῆς ἐξουσίας, τὸ
στήριγμα τῆς μοναρχίας, τὸ χαλκοβαμμένο δόρυ».
Οἱ σύγγαμβροί του, οἱ συνδεσπότες, Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνός, Στέ-
φανος Κοντοστέφανος καὶ Θεόδωρος Βατάτζης, οἱ σύζυγοι κατὰ συστοιχία τῶν
π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ω ν πριγκιπισσῶν Μαρίας Κ.75, Ἄννας Κ.77
καὶ Εὐδοκίας Κ.80, «καλοῦνται κι αὐτοὶ νὰ πενθήσουν τὴ διάσπαση τῆς τετρά-
δας τους καὶ οἱ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ε ς καλοῦνται νὰ συμμεριστοῦν
τὸ στεναγμὸ τῆς ἀδελφῆς τους».
Αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ποὺ διοικοῦσε, καλοῦνται νὰ
θρηνήσουν τὸν στρατηγέτη τους, τὸ φρούραρχο τοῦ κόσμου, καὶ μόνο στοὺς βαρ-
βάρους ἐχτροὺς ἐπιφυλάσσει ὁ ποιητής, τὸ σκίρτημα τῆς χαρᾶς γιὰ τὸ χαμό του,

---

τίτλο τὸν ὁποῖο πιθανὸν νὰ ἔλαβε καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἰασίτης, σύζ. τῆς τριτότοχης κόρης τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15, τῆς Εὐδοκίας Κ.37.

9. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοὶ ἐπὶ τῷ γαμβρῷ τῶν βασιλέων κυρῷ Μανουὴλ τῷ Ἀνεμᾷ, ἔκδ. W. Hörandner, σ.451, στίχ.35-6· ἔκδ. E. Miller, εἰς Μαν. Φιλῆν, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.4), τ.II, σ.358:

ἡρωϊκῆς βλάστημα τῆς ῥιζουχίας
καὶ ῥίζα πολλῆς εὐθαλοῦς εὐδενδρίας,

10. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ.450, στίχ.1-34· ἔκδ. E. Miller, τ.II, σ.357;

Ἐμέλλομέν σοι καὶ μονῳδίαν γράφειν,
ἥρως Μανουήλ, κῆδος αὐτοκρατόρων,
σοφὲ στρατηγέ, πύργε Ρωμαίων μέγα,...
τόσον στρατάρχην δεξιὸν βουληφόρον...
τόσον λέοντα καρτερὸν βαρυβρύχην...
τόσην καλὴν ἅλωνα φιλανθρωπίας...
ὦ πάμμεγα φρόνημα καὶ βουλῆς πλάτος...

ἄν καὶ ἐκφέρει τὴ λεπτὴ σύσταση, καὶ τὰ γένη τῶν βαρβάρων νὰ δακρύσουν, ἄν τιμοῦν τὶς ἀρετὲς τῶν ἐχτρῶν τους»[11].

Ἐξαίρει ἔπειτα ὁ ποιητὴς τὴν ἐπιείκεια τοῦ ἥρωα καὶ τὴν ἀνθρωπιά του, ποὺ γινόταν ὁ μεσίτης στοὺς αὐτοκράτορες Ἰωάννη (β) Κ.34 καὶ Μανουὴλ (α) Κ.81, γιὰ νὰ χαρίσουν τὶς ποινὲς στοὺς καταδικασμένους καὶ γι'αὐτὸ ἀκόμη τὸ ἔγκλημα τῆς καθοσιώσης»[12].

Στὴ συνέχεια ἐπαινεῖ «τὰ ἤθη του, τὴν ἐξυπνάδα του, τὸν ἀκάματο νοῦ του κατὰ τὴ διεξαγωγὴ τῶν μαχῶν καὶ τὸ παρουσιαστικό του ποὺ ἦταν ἀληθινὰ βασιλικό»[13].

Κλαίει καὶ «γι'αὐτὴ τὴν ἐγκαταλειμμένη γυναίκα του Θεοδώρα Κ.79 ποὺ πολλὲς φορὲς τὴν ἡμέρα πεθαίνει, ποὺ μαζί του σὰν νέος φοίνικας ἄνθησε καὶ μαζί του ὡς χόρτος χλόης μαράθηκε, πολυθρύλητη ἄλλοτε γιὰ τὴν εὐτυχία της καὶ τώρα περιθρήνητη γιὰ τὴ δυστυχία της»[14].

Αὐτὴ ἡ αὐτοκρατορικὴ πριγκίπισσα ἦταν «ἀξιομνημόνευτη ὄχι γιὰ τὴ γενιά της, ὄχι γιὰ τὴ δοξασμένη προέλευση ἀπὸ τριπλὴ μοναρχία, ἀπὸ πάππο, πατέρα καὶ ἀδελφὸ αὐτοκράτορες, καὶ ἀπὸ διπλὴ πορφυροβλαστησία, ἀπὸ πατέρα πορφυρογέννητο ποὺ καὶ τὴν ἴδια ἔφερε στὸν κόσμο στὴν αἴθουσα τῆς π ο ρ φ ύ ρ α ς, ἀλλὰ γιὰ τοὺς καλοὺς της τρόπους καὶ τὴν καλήν της καρδιά, ποὺ ἔλαμπαν πιὸ πολὺ ἀπ'τὰ πολύτιμα πετράδια καὶ ἀπ'τὰ μαργαριτάρια καὶ ἀπὸ κάθε ὕλη ποὺ σ'αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμο ἐκτιμᾶται».

«Οἰχτρὸ βέβαια καὶ τὸ δικό σου πάθος, λέει πρὸς τὸ νεκρὸ ὁ ποιητής, καὶ πῶς ὄχι; καθὼς ἕνας τέτοιος ἀστέρας ἀποκολλήθηκε ἀπ'τὸ αὐτοκρατορικὸ στερέωμα καὶ ἅπλωσε ἀσέληνο σκοτάδι νύχτας; καὶ πῶς δὲν εἶναι ἄξιο θρηνωδίας κοινῆς ποὺ πάγωσε αὐτὸς ὁ μέγιστος Εὐφράτης καὶ ξηρασία καὶ πνιχτικὴ ἀτμόσφαιρα σκόρπισε σ'ὁλάκερη τὴ χτίση; Ἡ συμφορὰ ὅμως τῆς νέας χήρας πιὸ πολὺ πρὸς αὐτὴ προκαλεῖ τοὺς στεναγμούς. Ἐσὺ μὲν σ'αὐτόν ἐδῶ τὸν κόσμο λαμπρὰ ἄνθησες καὶ βασιλικὴ εὐτύχησες νὰ ζήσης τὴ ζωὴ καὶ ὁλόθερμη ἀπόσπασες τὴ σχέση σου μὲ τοὺς αὐτοκράτορες (τὸν Ἰωάννη β' Κ.34 καὶ τὸ Μανουὴλ α' Κ.81), καθὼς τοὺς ἔδειξες πίστη καὶ ἀφοσίωση καὶ ἀπόλαυσες τὴν ἀγάπη τους, καὶ μὲ λαμπρότητα τέλεσες τοὺς γάμους τῶν παιδιῶν σου, καὶ μὲ μιὰ φράση νὰ τὸ πῆ κανείς, κάθε χάρη ἀπόλαυσες σ'αὐτὸν τὸν κόσμο—ἄν ὑπάρχη χάρη στὸν κόσμο τῆς φθορᾶς—καὶ πολλοὺς φίλους ἔσωσες ἀπ'τὰ δίχτυα τοῦ Μαμωνᾶ τῆς

---

11. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳωδικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ.451-52, στίχ.46-60, 77-93· E. Miller, τ.II, σ.358-59.
12. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ.452, στίχ. 91-107.
13. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳωδικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ.451, στίχ.37-39.
14. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ.453, στίχ.123-128.

ἀδικίας καὶ μὲ τὴν ἐπίγεια δράση σου πολλὰ θησαύρισες στὸν οὐρανό· καὶ τέλος,
ἀφοῦ ἔκοψες τὴν κοσμικὴ τρίχα καὶ περιβλήθηκες τὸ τρίχινο μοναχικὸ ντύμα,
πέταξες ἀπὸ δῶ σὲ κατάσταση εὐτυχέστερη, καὶ ἀποχαιρετίζοντας τοὺς ἐδῶ βασιλεῖς, κάθεσαι κοντὰ στὸ θρόνο τοῦ βασιλέα—Θεοῦ καὶ ἀπολαμβάνεις τὴν ἄνω
βασιλεία».

Αὐτὴ ὅμως ἡ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η Θεοδώρα Κ.79, ἡ γυναίκα
σου, ἔμεινε στὴ ζωὴ γιὰ νὰ ὀδύρεται καὶ νὰ ἀντλῆ τὴν ἀειστέναχτη πικρία, καὶ
βιάζεται νὰ φτάση μιὰ ὥρα ἀρχίτερα κοντὰ σὲ σένα τὸν ἄντρα της».

Καὶ σὲ ἀποστροφὴ ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν ἴδια τὴν πριγκίπισσα, τῆς λέει:
«Ἀλλὰ ἐπιτέλους σταμάτησε, θεῖε κλάδε τῆς πορφύρας, καὶ βάλε μέτρα στὴ ροὴ
τῶν δακρύων σου, κοίμησε τὸν κλύδωνα τῆς λύπης καὶ κόπασε τὴ θάλασσα τῶν
πόνων· θὰ ἔλθη ἡ ὥρα ποὺ θὰ δῆς τὸν ἄντρα σου καὶ θὰ ἑνωθῆς καὶ πάλι μαζί του
σὲ δεσμὸ μυστικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ αὐτὸ θὰ γίνη ὅταν τὸ κρίνει ὁ κύριος τῆς
πνοῆς καὶ τοῦ θανάτου. Γιατὶ ἐπισπεύδεις τοὺς ὅρους τῆς ἐξόδου, ποὺ ὁ Πλάστης
ὅρισε κατὰ τὴν ἄρρητη σοφία του;.....Μεῖνε γιὰ λίγο καὶ θὰ ἔλθη ἡ ὥρα, ποὺ ἡ
σάλπιγγα τοῦ Ἀρχάγγελου θὰ ξυπνήση καὶ πάλι τὸ στρατιώτη»[15].

Ἄλλος ποιητής, ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος, φέρνει τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81 νὰ θρηνῆ τὸ γαμβρό του Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, «ὡς ἄλλον Ἀχιτόφελ, ὡς δεξιό, εὔνουν καὶ οἰκεῖο βουληφόρο, ὡς πολὺ σωστὸ σύμβουλο καὶ γενναῖο μαχητή, ὡς ἄριστο στὰ ὅπλα καὶ πιὸ πολὺ στὴν σύνεση ποὺ θεωρεῖται ἡ πρώτη καὶ πιὸ μεγάλη ἀρετή», καὶ ἀκόμη φέρνει, ὅπως ἔκανε καὶ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, «τοὺς τρεῖς συγγάμβρους τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ νὰ τὸν ζητοῦν μὲ δάκρυα καὶ νὰ μὴν ὑποφέρουν τὴ λειψόπλευρη ἐκκοπὴ τῆς τετρανδρίας»[16].

Καὶ οἱ δυὸ ποιητὲς μᾶς μιλοῦν γιὰ ἕνα «συμπέθερο» τῆς Θεοδώρας Κ.79 ποὺ καλεῖται νὰ τὴν παρηγορήση.

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος λέει: «Καρδιὰ τοῦ συμπέθερου καὶ (μεγάλου) δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο υ, ἐσὺ τὸ καύχημα τῆς φύσης καὶ τῶν βιβλίων, ἔλα τώρα μὲ τὴν εὐγλωττία τῆς ἐπιδέξιας σειρῆνας σου καὶ μὲ τὶς παρηγοριὲς τοῦ λόγιου Ἑρμῆ, νὰ κατευνάσης τὴ ζάλη τῶν συγγενῶν σου· ἢ πενθεῖς καὶ σὺ καὶ ἐ-

---

15. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονωδικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ.453-55, στίχ.131-191.
16. Μαγγάνειος Πρόδρομος, εἰς Συν. Παπαδημητρίου. Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος X122, VV10(1903), σ.110, ἀριθ.XL=40 (fol. 47ρ-49ν), Ἐπιτύμβιος αἶνος ὁμοῦ καὶ θρῆνος εἰς τὸν πανευτυχέστατον γαμβρὸν τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων Ἰωάννου τοῦ πορφυρογεννήτου, κύριον Μανουὴλ τὸν Ἀνεμᾶν, στ.424. Τὸ ἔργον εἶναι ἀνέκδοτο καὶ ἀποσπάσματά του δημοσιεύτηκαν ἀπ'τὸν W. Hörandner, Theodoros Prodromos, σ.456-58, γιὰ νὰ δείξη τὰ σημεῖα ποὺ συμπτίπτουν ἀνάμεσα στὴν ποίηση τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου καὶ σὲ κείνη τοῦ Μαγγάνειου Πρόδρομου.

χεις ἀνάγκη παρηγοριᾶς; σ'αὐτὴ τὴν περίσταση κάνε μιὰ ὑποχώρηση καὶ κοίταξε αὐτοὺς ποὺ πιὸ βαρὺ σηκώνουν τὸ πένθος»[16α].

Κάτι τὸ ἴδιο μὲ αὐτὰ μᾶς λέει καὶ ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος, καθὼς προφανῶς ἀπευθύνεται στὴ Θεοδώρα Κ.79: «Ζητεῖς νὰ λάβης βάλσαμο στὴν ψυχή σου μὲ λόγια; ἔχεις γιὰ παρηγοριὰ τὸ μεγάλο ρήτορα, τὸ συγγενή σου ποὺ φέρει τὸ ἀξίωμα τοῦ (μεγάλου) δρουγγάριου, ἂν ἀπ'τὴ λύπη του δὲν ἔχει ἀνακοπῆ ἡ ρητορική του δεινότητα»[16β].

Ποιὸς μ έ γ α ς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς ἦταν αὐτὸς ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴ λογιότητά του καὶ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα κατὰ τὸ 1148; Ὁ νοῦς μας πάει στὸν λόγιον μέγαν δρουγγάριον Ἀνδρόνικον Καματηρὸν (βλ. καὶ W. Hörandener, Th. Prodromos, Hist. Ged. σ.458), ἀλλὰ αὐτὸς δὲν ἐμφανίζεται μὲ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα παρὰ στὶς 6.111.1166 (PG 140, στ.253). Νὰ πρόκειται γιὰ τὸ σύγγαμβρο τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, τὸν Στέφανον Κοντοστέφανον, ὅπως προτείνει κάποιος (W. Hörandner, ἔνθ'ἀνωτ.); ἀλλ'αὐτὸς ποτὲ δὲν ὑπῆρξε δρουγγάριος καὶ μόνο στὶς ἀρχές τοῦ 1148 ἔγινε μ έ γ α ς δ ο ύ ξ. Τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγ. δρουγγάριου μετὰ τὸ 1147 καὶ μέχρι τοῦ 1156 κατεῖχε ὁ Στέφανος Κ.57. Νὰ δεχτοῦμε πὼς ἕνας ἀπ'τοὺς γιοὺς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου παντρεύτηκε μιὰ ἀπ'τὶς κόρες τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.79;

Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ ἀποκλείση, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τὸ βεβαιώση.

Κατὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, ἡ χήρα του Θεοδώρα Κ.79 δέχτηκε μιὰ συλλυπητήρια ἐπιστολὴ τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῆς Ὀξείας Γρηγορίου.[17].

Πρόσθετα, ἄς ποῦμε στοιχεῖα ποὺ παρέχει ὁ ἐπιστολογράφος εἶναι πὼς ὁ Μανουὴλ Ἀνεμᾶς «ἦταν ἕνας ἄνθρωπος μαλακοῦ χαρακτήρα, γλυκομίλητος καὶ εὐχάριστος στὶς συναναστροφὲς του»[18]. Ἦταν φιλάνθρωπος καὶ σὰν ἕνας καλὸς Βυζαντινὸς φιλομόναχος, καὶ μὲ τὸν πλοῦτο του ἐνίσχυε καὶ εὐεργετοῦσε τοὺς ἐνδεεῖς, πιὸ πολὺ ὅμως τοὺς μοναχούς, καὶ ἰδιαίτερα τὸν ἐπιστολογράφο-ἡγούμενο καὶ τὴ συνοδία του.

16α. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοὶ, ἔκδ. W. Hörandner, σ.455, στίχ.192-200.

16β. Μαγγάνειος, Πρόδρομος, Ἐπιτύμβιος αἶνος κτλ., ἔνθ'ἀνωτ., (ὑ.16), εἰς W. Hörandner, Theodoros Prodromos, σ.458, στὸ χειρόγραφο, 192 ff., στίχ. 369-399.

17. Γρηγόριος, ἡγούμενος Ὀξείας, Πρὸς τὴν πορφυρογένν. κυρὰν Θεοδώραν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ...δεσπότου τοῦ Ἀνεμᾶ, ἔκδ. P. Gautier, μὲ γαλλ. περίληψη, REB31(1973), σ.221-25· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου (=Κ.Δυοβουνιώτη), ΝΕ16(1922), σ.397-402· ἔκδ. «Ἡμερολόγιον τῆς Ἀνατολῆς», τ.5 (1886), σ.184-88. Κάνω χρήση τῆς πρώτης καὶ νεώτερης ἔκδοσης τοῦ ἐξαίρετου P. Gautier, ποὺ διασαφήνισε πὼς ὁ Γρηγόριος δὲν ἦταν ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Βουλγαρίου ἢ τῶν Βουλγάρων στὸ νησὶ τῆς Ὀξείας, ἀλλὰ ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας τοῦ ἑβραϊκῆς καταγωγῆς Λέοντα Μουγγοῦ τοῦ Φιλοσόφου ἢ τοῦ Μιχαὴλ Μαξίμου, βλ. P.Gautier, Les Lettres de Gregoire, higoumene d'Oxia, REB31(1973), σ.203-4.

18. Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. P.Gautier, σ.225· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου σ,402:

"Ὅλους αὐτοὺς ὁ Μανουὴλ Ἀνεμᾶς τοὺς δεχόταν στὸ παλάτι του, τοὺς φιλοξενοῦσε στὸ τραπέζι του καὶ τοὺς πρόσφερνε μὲ τὰ ἴδια του τὰ χέρια κρασί[19].

Λίγο πρὶν πεθάνη ἀπὸ κάποια αἰφνίδια ἀσθένεια[20], ὅπως μᾶς λένε ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔγινε μοναχός, παίρνοντας ἴσως τὸ ὄνομα Ματθαῖος ἢ Μακάριος, ἀντὶ τοῦ κοσμικοῦ του Μανουήλ[21].

Ὁ Μανουὴλ Ἀνεμᾶς πέθανε περὶ τὸ 1148[22], ὁπότε ἡ γυναίκα του Θεοδώρα Κ.79 ἔγινε μοναχή, χωρὶς νὰ γνωρίζωμε ἂν στὸ μοναχικό της βίο διατήρησε τὸ κοσμικό της ὄνομα, ὅπως ἡ θεία της Εὐδοχία Κ.37, ἢ ἂν πῆρε ἕνα ἄλλο μοναχικὸ ὄνομα Θεοδοσία ἢ Θεοδούλη[23].

Τοιοῦτον γὰρ ἦν σου τὸ ἦθος ἐπιεικὲς καὶ εὐόμιλον ἐράσμιον ἐντυχεῖν, ἐντετυχηκὸς δὲ κρεῖττον πάσης ἐλπίδος καὶ προσδοκίας ὑπέρτερον.

19. Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔνθ'ἀνωτ., ἔκδ. P. Gautier, σ.224· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ.401.

20. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοὶ, ἔκδ. W. Hörandner, σ.450, στίχ.28:

"Ἄδου πεσεῖν πάρεργον ἀκαρεῖ χρόνου·

21. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳωδικοὶ, ἔκδ. W. Hörandner, σ.454, στίχ.160-61:

κειράμενός τε τὴν κάτω ταύτην τρίχα
καὶ τὸ τρίχινον ἐνδυσάμενος ράκος

Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔνθ'ἀνωτ., ἔκδ. P. Gautier, σ.224· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ.401-2:
Καὶ τῆς εἰρηναίας δὲ οὐκ ἔλαττον σὺ μακάριος τελευτῆς ἢ κοιμήσεως καὶ τῆς διὰ τοῦ ἁγίου σχήματος παραθέσεως τῷ Θεῷ. Κατὰ συνήθεια ὄχι ἀπαράβατη στὸ μοναχικὸ ὄνομα διατηροῦσαν τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ κοσμικοῦ.

22. Ὁ Μανουὴλ Ἀνεμᾶς πέθανε προφανῶς ἀρκετὰ νέος, γιατὶ ὁ Θεοδ. Πρόδρομος, ἔκδ.
W. Hörandner, σ.450, στίχ.4-5 καὶ σ.454, στὶχ.154, γράφει πὼς πρὶν ἀπὸ λίγο γιόρτασε τοὺς
γάμους τῶν παιδιῶν του, στὴ συνηθισμένη ἡλικία τῶν 14-16 χρονῶ. Πρβλ. P. Gautier, Les Let-
tres de Gregoire, ἔνθ'ἀνωτ., σ.209 καὶ ὑ.34, μὲ λανθασμένη παραπομπή: E. Miller, Poesies i-
nedites de Th. Prodrome, Annuaire 17 (1883), σ.357, στίχ.5, ἀντὶ τοῦ σωστοῦ: E. Miller,
Manuelis Philae carmina, τ.II, σ.357, στίχ.5. Ἐκτὸς ἀπ'τὸ πιὸ πάνω στοιχεῖο, καὶ οἱ
Θεοδ. Πρόδρομος καὶ Μαγγάνειος Πρόδρομος, βλ. πιὸ πάνω ὑ.11 καὶ 16, βεβαιώνουν πὼς ὁ
Μανουὴλ Ἀνεμᾶς πέθανε πρῶτος ἀπ'τοὺς τέσσερις γαμβροὺς τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34, ἐκ τῶν ὁ-
ποίων ὁ Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνὸς πέθανε μετὰ τὸ 1166, ὁ Στέφανος Κονστοστέφανος τὸ
1149 καὶ ὁ Θεόδωρος Βατάτζης τὸ 1160/66.

23. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοὶ, ἔκδ. W. Hörandner, σ.453, στίχ.129-30:

τὸ λευκέρυθρον πορφυράνθητον ρόδον,
καὶ νῦν μέλαινα τοῦτο καλύπτει κάλυξ·

Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔνθ'ἀνωτ., σ.224: καὶ φωτιστικοῦ σχήματος... Πρβλ. Συν. Παπαδημη-

'Ο ἡγούμενος τῆς μονῆς τῆς 'Οξείας Γρηγόριος ποὺ καθὼς φαίνεται ἦταν ὁ πνευματικὸς τῆς πριγκιπικῆς οἰκογένειας καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐνέργησε τὴν κουρὰ τους ὡς μοναχῶν, δὲν ἦταν ἕνα ἄσημο πρόσωπο, ἂν καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

'Ο ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος σὲ μιὰ ἐπιστολὴ ποὺ τοῦ ἀπηύθηνε τὸν προσαγορεύει: «θεσπέσιε καὶ σοφὲ μου πάτερ καὶ σῶτερ μέγα Γρηγόριε», καὶ τοῦ γράφει: «'Ως ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου σήκωσες τὴν ψυχὴ μου ἀπ'τὴν ἁμαρτία καὶ τὴ ρίζωσες στὴ γῆ τῆς 'Επαγγελίας καὶ μὲ τὸ συνδετῆρα καὶ τὸ στηριγμὸ τῶν πολλῶν διδαγμάτων σου, "Ηλιε, μὲ περιέφραξες...» Καὶ τελειώνει τὴν ἐπιστολὴ του μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Καὶ τώρα λιποψυχοῦμε ἢ καλύτερα ἀψυχοῦμε, σοφωτάτη ψυχή, καθὼς θυμόμαστε τὶς προρρήσεις σου καὶ τὶς ἀγαπήσεις σου στὸ Θεὸ καὶ στοὺς ἀγγέλους...Προσκυνῶ τὰ ἴχνη τῶν ἱερῶν ποδιῶν τοῦ ἁγιώτατου δεσπότη μου καὶ εὐεργέτη (τοῦ πρώην πατριάρχη Μιχαὴλ β' Κουρκούα τοῦ 'Οξείτη 1143-1146), καταφιλῶ τὸ τρίχινο ράσο σου καὶ τὴν ἄκρη τοῦ μοναχικοῦ σου μανδύα σὲ ἁγιασμὸ τῶν ματιῶν μου, καὶ αὐτὸ εὔχομαι πρὶς ἀπ' τ' ἄλλα, διὰ τῆς δικῆς σου δεξιᾶς μετὰ τὸ Θεὸ νὰ παραδώσω τὴν τελευταία πνοή. 'Ο τῶν ἁγίων εὐχῶν σου δοῦλος καὶ πνευματικό σου παιδί, Θεόδωρος»[24].

Βλέπει κανεὶς ἀπ'τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Προδρόμου πὼς ὁ Γρηγόριος ἦταν ἕνας ἱερομόναχος μεγάλης πνευματικῆς ἀξίας, καὶ ἀπ'τὶς ἐπιστολὲς του ἀποδεικνύεται «ἕνας ἄνθρωπος καλλιεργημένος, μιᾶς μόρφωσης καθαρὰ ρητορικῆς, καθὼς ἀγαποῦσε τοὺς σπάνιους καὶ σοφοὺς ὅρους καὶ τοὺς ἐκζητουμένους τρόπους ἔκφρασης, καὶ τὸ ὕφος του δὲν ἔχει τίποτε τὸ μοναστικὸ»[24α]. 'Η ἐπιστολὴ του πρὸς τὴ Θεοδώρα Κ.79 ἔχει ἕνα βαθὺ πνευματικὸ περιεχόμενο καὶ ἀπ'αὐτὸ μποροῦμε ἴσως νὰ ὑποθέσωμε πὼς καὶ ἡ πριγκίπισσα δὲν ἦταν ἄμοιρη καλλιέργειας καὶ πνευματικῶν ἐνασχολήσεων.

Στὴν ἐπιστολὴ του, ἐκτὸς ἄλλων ποὺ ἀνάφερα (βλ. πιὸ πάνω ὑ.18 καὶ 19), ὁ Γρηγόριος ὁ 'Οξείτης γράφει στὴν πριγκίπισσα: «Κάθε ἁμαρτωλὸς ποὺ πρὶν πεθάνη, μετάνοιωσε μὲ τὴν καρδιὰ του καὶ στράφηκε στὸ Θεὸ εἶναι σωσμένος˙ ἂν λάβη καὶ τὸ ἀγγελικὸ σχῆμα, πρέπει νὰ εἶναι βέβαιος πὼς ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ ἀνανέωσε τὴν ψυχὴ του, τὴν καθάρισε καὶ τὴ μετάπλασε πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ του. 'Αντιδροῦμε σὰν ἄνθρωποι μπροστὰ στὰ ἀνθρώ-

τριου, Feodor Prodrom, σ.378-81˙ L. Stiernon, Theodora Comnene et Andronic Lapardas, sebastes, REB24 (1966), σ.94 καὶ ὑ.28.

24. Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου ἐπιστολὴ πρὸς τὸν αὐτὸν κῦρ Γρηγόριον ὅτε ἦλθε πρὸς τὸ νησίον ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης (Μιχαὴλ β' Κουρκούας) ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἀρρωστήσας καὶ παραιτησάμενος, ἔκδ. P. Gautier, REB31(1973), σ.226-27.

24α. P. Gautier, ἔνθ'ἀνωτ., σ.205.

πινα πράματα. "Αλλο πράμα ὅμως εἶναι ἡ ἀνθρώπινη φύση καὶ ἄλλο ἡ θεϊκή.
Αὐτὴ ἡ δεύτερη εἶναι ἁπλὴ καὶ ἀκατάλυτη, σὲ ἀντίθεση τῆς δικῆς μας ποὺ εἶναι
πρόσκαιρη καὶ σὰν τὴ χλόη ποὺ ἀνθίζει τὸ πρωΐ καὶ τὸ βράδυ μαραίνεται καὶ πέ-
φτει. Καμιὰ ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν εἶναι ὁλότελα εὐτυχισμένη. Ποτάμι ἡ ζωὴ ποὺ
ἀδιάκοπα τρέχει μὲ νερὰ καθάρια καὶ θολερά, ποὺ κι ἀπ' τὰ δυὸ πρέπει νὰ πιοῦ-
με. Τὰ καλὰ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ κακά, κι ἂς εὐχόμαστε τὰ λυπηρὰ νὰ
μὴν εἶναι τὰ πιὸ πολλά. "Ετσι ὁ πλοῦτος δὲν εἶναι σταθερός, ἡ φτώχια εἶναι
θλιβερή, τὸ νὰ ἐξουσιάζης ὄνειρο σκιερό, τὸ νὰ ἐξουσιάζεσαι πιὸ ἀνυπόφορο, ὁ
γάμος δέσμευση, τὸ νὰ ἀποχτήσης παιδιὰ ἀφορμὴ γεμάτη φροντίδες, τὸ νὰ μὴν
ἀποχτήσης φέρνει ἄγχος σὰν μιὰ ἔμμονη ἀρρώστια˙ ἡ ἀριστοκρατικὴ καταγωγὴ
εἶναι μιὰ δωρεὰ αἵματος ποὺ πάλιωσε, ἡ προέλευση ἀπὸ παρακατιανοὺς σοῦ ἀ-
φαιρεῖ τὸ δικαίωμα νὰ μιλᾶς θαρρετά˙ ἡ ὀμορφιά, ἡ νιότη, λουλούδια ποὺ αὔριο
δὲν ὑπάρχουν, τὰ γηρατειὰ μιὰ ὁλόλαμπρη διακήρυξη τῆς δύσης τοῦ ἥλιου τῆς
ζωῆς μας˙ ἡ ρώμη, ἡ σωματικὴ δύναμη, καύχημα ποὺ ἀνήκει στοὺς
βουνήσιους˙ἡ χορτασιὰ ὑβρίστρια, ἡ ἔλλειψη λυπηρή, οἱ θόρυβοι τῆς ζωῆς καὶ οἱ
ἀναστροφὲς συναπαντήματα κακιῶν, τὸ νὰ ἀποτραβηχτῆς μόνος ἀνία καὶ ταλαι-
πωρία, τὸ νὰ σκάψης τὴ γῆ ἐπίπονο, τὸ νὰ σὲ ταΐζη ἄλλος ἀνυπόφορο. Τὸ νὰ εἶ-
σαι ναυτικὸς παίζεις μὲ τὴ ζωή σου, καὶ γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μὲ μιὰ φράση, ὅλα τὰ
ἀνθρώπινα εἶναι μόχθος καὶ πόνος καὶ ἀπάτη, παραλογισμὸς φανερός, χῶμα,
σκιά, κάτι σὰ φάσμα ποὺ φεύγει, δρόσος πρωϊνή, φύσημα ἀνέμου, φτερὸ ποὺ ὁ
ἄνεμος τὸ παίρνει, ἀτμίδα ποὺ γιὰ λίγο φαίνεται καὶ ἀμέσως διαλύεται, ὄνειρο
ποὺ δὲν παραμένει, κύμα τῆς θάλασσας ἀφρισμένο ποὺ γρήγορα κατάπεσε, ροὴ
ποταμοῦ, ἴχνη ποὺ ἄφησε καράβι ταξιδιάρικο, αὔρα, τέφρα, σκόνη καὶ τὰ ὅμοια».

«'Η θλίψη, δέσποινα μου, γεννᾶ τὴν ὑπομονή, καὶ ἡ ὑπομονὴ τὴ σταθερό-
τητα. Κανεὶς δὲ στεφανώνεται χωρὶς ἀνταγωνιστή, οὔτε δείχνει τὴ σταθερότητά
του, χωρὶς πειρασμούς.
"Ας ἀφήσωμε τὸν Κύριό μας νὰ προΐσταται τῶν πεπρωμένων μας. Εἶναι καιρὸς
νὰ πῶ στὴ β α σ ι λ ε ί α σου τὸ τοῦ εὐαγγελίου ('Ιωάννη η' 52)˙ ὁ 'Α-
βραὰμ πέθανε καὶ οἱ προφῆτες πέθαναν, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριός μας πέθανε, καὶ σὺ
τρομάζεις μπροστὰ στὰ παρόντα γεγονότα; 'Ο Θεὸς ἔχει ὁρίσει γιὰ τὸν καθένα
τὴ στιγμὴ ποὺ θὰ φύγη ἀπ' τὴ ζωή. Εἶναι σοφὸς καὶ καλός. Θὰ δεχτῆ μὲ φωτει-
νοὺς ἀγγέλους τὸν π α μ μ α κ ά ρ ι σ τ ο δ ε σ π ό τ η μου, τὸν
ἄντρα σου, καὶ θὰ λάβη φροντίδα γιὰ ὅλη τὴν οἰκογένειά του. 'Ο προστάτης ἄγ-
γελος τοῦ ἁγίου καὶ φωτιστικοῦ μοναχικοῦ σου σχήματος κυκλικὰ θὰ σὲ περιτρι-
γυρίζει, νύχτα καὶ μέρα, καὶ ἀνάβοντας σὲ σένα τὴ λαμπάδα τῆς γνώσης, θὰ τὴ
διατηρῆ ἄσβεστη, καὶ σὰν σὲ στύλο πυρὸς θὰ σὲ καθοδηγῆ πάντα. 'Αλλὰ καὶ τὸν
π α μ μ α κ ά ρ ι σ τ ο δ ε σ π ό τ η μ ο υ τὸν ἄντρα σου, φαν-
τάζομαι λαμπρό, δοξασμένο, ὑψηλό, μὲ μεγάλα βήματα νὰ διασχίζη τοὺς οὐρα-

νοὺς καὶ νὰ κινῇ τὰ χείλη καὶ νὰ ψάλλη ἄσματα δαυϊτικὰ ἀπὸ ἀγαλλίαση, καθὼς ἀφήνοντας τοὺς χώρους τοῦ πολέμου καὶ τοῦ φθόνου, ὅπως εἶναι αὐτὴ ἐδῶ ἡ ζωή, πέταξε πρὸς τὸ Θεὸ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης».

«Καὶ τώρα, π α μ μ α κ ά ρ ι σ τ ε δ έ σ π ο τ α ξέρεις πὼς εἶναι πολὺ καλύτερο νὰ βρίσκεσαι μὲ τὸ Χριστό. Εὐτυχισμένα τὰ μάτια σου ποὺ βλέπουν ἐκεῖνα ποὺ οἱ προφῆτες καὶ οἱ δίκαιοι ἐπεθύμησαν νὰ δοῦν καὶ δὲν εἶδαν (Πέτρου α' 12). Εὐτυχισμένα τὰ χέρια σου ὑψώνονται πρὸς τὸ Θεὸ καὶ δοξάζουν τ'ὄνομά του, καὶ οἱ ἄλλες αἰσθήσεις σου ποὺ ἀπολαμβάνουν τὸ Λόγο τῆς ζωῆς Εὐτυχισμένος καὶ σὺ ποὺ σ'αὐτὸν τὸν κόσμο δὲν ἔπαυσες νὰ κάνης τὸ καλό, καὶ προπάντων στοὺς μοναχοὺς ποὺ γράφουν αὐτὰ ἐδῶ ὡς μιὰ μικρὴ εὐχαριστία καὶ ἀνταμοιβὴ γιὰ ὅσα πολλὰ ἔκανες γι'αὐτούς, καὶ πιὸ εὐτυχισμένος ἀκόμη ποὺ ἀφιερώθηκες ὡς μοναχός στὸ Θεὸ τὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου σου. Ἰδοὺ αὐτὰ ποὺ σοῦ προσφέρουν αὐτοί ποὺ ἔστερξες καὶ ἀγάπησες, ποὺ συχνὰ τοὺς τραπέζωνες καὶ μὲ τὰ ἴδια σου τὰ χέρια ὑπηρετοῦσες».

«Αὐτὰ εἶχα νὰ σοῦ γράψω, καθὼς ἀνταποκρίνομαι στὴν παράκλησή σου, αἰδεσιμωτάτη καὶ ἁγία μου δέσποινα· ἄν ἔχουν κάποια ἰσχύ, σὲ σένα ὀφείλεται πού ξύπνησες τὸ νοῦ μου νὰ στὰ γράψω»[24β].

Ὅπως βλέπομε ἀπ'τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ὀξείτη, ἀλλὰ καὶ ἀπ'τοὺς ποιητές, ἡ Θεοδώρα Κ.79, ὅπως καὶ οἱ ἄλλες π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ε ς πριγκίπισσες, προσαγορευόταν μὲ τὸ «ἡ βασιλεία σου»[25], ἀλλὰ καὶ «ἄνασσα» (=βασίλισσα), καθὼς ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος τῆς λέει, κλείνοντας τὴ μονωδία του:

«Ἀλλὰ αὐτὸς ποὺ ζεμάτισε, ἄνασσα, τὴν καρδιά σου,
καὶ ἔπληξε ἤ καλύτερα βαθιὰ τὴ σπάραξε,
καὶ φωτιὰ ἄναψε στὰ ἔγατά σου
καὶ στὰ σηκώτια σου ἔκτεινε τὸ βέλος
καὶ σὲ κέρασε ποτήρι γεμάτο πικρία
θὰ παύση τὸ ζεμάτισμα καὶ θὰ δροσίση τὴ φλόγα
καὶ θὰ σοῦ ἀνακουφίση τὴν ὀδύνη τοῦ βέλους
καὶ θὰ σοῦ γλυκάνη τὴν πικρία ποὺ ὑπάρχει
χύνοντας ἀπὸ ψηλὰ μέλι παρηγοριᾶς»[26].

Ἐπίσης προσαγορευόταν μὲ τὴ βασιλικὴ προσφώνηση, «δέσποινα»[27], καὶ

24β. Γρηγόριος Ὀξείτης, Πρὸς τὴν προρφυρογένν. κυρὰν Θεοδώραν κτλ., ἔκδ. P. Gautier, REB31(1973), σ.222-25.

25. Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔνθ'ἀνωτ., σ.223, γραμμὴ 69

26. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ.455, στίχ.201-9.

27. Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔνθ'ἀνωτ., σ.222, γραμμὴ 19, καὶ σ.223, γραμμὴ 61.

ὡς μοναχὴ ποὺ ἦταν, αἰδεσιμωτάτη καὶ ἁγία μου δέσποινα»[28].

Ἡ Θεοδώρα Κ.79 ὡς μοναχὴ πιθανὸν νὰ εἰσῆλθε σὲ κάποιο μοναστήρι, ὅπου καὶ πέθανε σέ νέα σχετικὰ ἡλικία, γιατὶ ἤδη κατὰ τὴ σύνοδο τῆς 12ης τοῦ Μάη τοῦ 1157 ἀναφέρεται ὡς πεθαμένη[29].

Δὲ θὰ εἴμαστε ἔξω ἀπ'τὴν πραγματικότητα, ἄν δεχτοῦμε πὼς κατὰ τὸ θάνατό της δὲ θὰ εἶχε, ἤ μόλις θὰ εἶχε ξεπεράσει, τὸ τεσσαρακοστὸ ἔτος τῆς ἡλικίας της.

Ἀπὸ ὅσα μᾶς εἶπαν γιὰ τὴ Θεοδώρα Κ.79 ἐκείνη ἡ ἀνησυχία της γιὰ τὴν πορεία τῆς ψυχῆς τοῦ ἀντρός της, ἔτσι ποὺ νὰ ζητήση πάνω σ'αὐτὸ τὴ διαφώτιση ἑνὸς πνευματικοῦ, καλλιεργημένου καὶ ἰδιόρρυθμου ἀσκητῆ, εἶναι ποὺ μᾶς ἐντυπωσιάζει.

Ἡ Θεοδώρα Κ.79 ἀπὸ τὸ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Ἀλέξιο Κ.144[30], καὶ ἐπισης τὸ πιὸ λίγο τρεῖς χόρες[31], τὴν (Εἰρήνην)

28. Γρηγόριος Ὀξείτης, ἔνθ'ἀνωτ., σ.225, γραμμὴ 132.

29. Νικήτας Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ.177: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τῆς μακαριωτάτης πορφυρογεννήτου καὶ περιποθήτου αὐταδέλφης τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρᾶς Θεοδώρας, κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀγγέλου· Τὸ ὑπερθετικὸ ἐπίθετο «μακαριωτάτη» τῆς ἁρμόζει ὄχι μόνο ὡς μοναχῆς, ἀλλὰ καὶ ὡς πεθαμένης. Πρβλ. L. Stiernon, Theodora Comnène et Andronic Lapardas, sebastes, REB24(1966), σ.94-5 καὶ ὑ.28-30.

30. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.163, ἀριθ. 276· Zacos—Veglery, ἀριθ. 2726, σ.1526-27. Καὶ τὸ στιχούργημα τοῦ Ἀνώνυμου καὶ ἡ πιὸ πάνω σφραγίδα ἀνήκουν στὸν Ἀλέξιο Κ.144, τὸ γιὸ τῆς Θεοδώρας Κ.79, «τῆς συγγόνου τοῦ αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ» (στίχ.9 τοῦ Ἀνώνυμου). Κακῶς οἱ ἐκδότες Zacos-Veglery ἀποδίδουν τὴ σφραγίδα στὸν Ἀλέξιο Ἄγγ. Κ.92, τὸ δευτερότοκο γιὸ τῆς Θεοδώρας Κ.38 καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγελου, καὶ κακῶς ἐπίσης ὑποστηρίζουν πὼς τὸ ζευγάρι Μανουὴλ Ἀνεμᾶ - Θεοδώρας Κ.79 δὲν εἶχε παρὰ χόρες, παραπέμποντας στὸν L. Stiernon, Theodora Comnene et Andronic Lapardas, sebastes, REB24(1966), σ.65 (ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 95) stemma καὶ ὑ.1, ὁ ὁποῖος ἀναγνώρισε τὸ λάθος του, καθὼς δέχτηκε τὸν Ἀλέξιο Κ.144 ὡς γιὸ τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.79. Πρβλ. καὶ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ.230, σ.193, ποὺ δέχεται τὸν Ἀλέξιον Κ.144 ὡς ἕνα γιὸ τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.79.

31. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδικοί, ἔκδ. W.Hörandner, σ.450, στίχ. 5, καὶ σ.454, στίχ. 154· ἔκδ., E.Miller, εἰς Man. Philes Carmina, τ.II, σ.357 καὶ 363, μιλάει γιὰ τέκνα τοῦ ζεύγους, στοὺς γάμους τῶν ὁποίων «νυμφαγώγησε» ὁ πατέρας τους Μανουὴλ Ἀνεμᾶς (+1148), ἐνῶ στὴ σ.452, στίχ. 72-76, ἔκδ., W.Hörandner, καὶ σ.359-60, ἔκδ. E.Miller, καλεῖ τὶς θυγατέρες τοῦ ζεύγους «νὰ πενθήσουν τὸ φυτοσπόρο» (=τὸν πατέρα τους). Τὶς χόρες αὐτὲς ὁ P.Gautier, Les Lettres de Grégoire d' Oxia, REB31(1973), σ.209 καὶ ὑ.36, περιορίζει αὐθαίρετα σέ δυό, ἐνῶ μπορεῖ νὰ ἦσαν καὶ τρεῖς καὶ τέσσερις, καθὼς στὸ κείμενο δὲν ὁρίζεται ὁ ἀριθμός τους. Δυὸ ἀπ' αὐτές τὶς χόρες μᾶς εἶναι γνωστές. Ἡ μιὰ εἶναι ἡ μητέρα τῆς Θεοδώρας Κ.234 ποὺ παντρεύτηκε κάποιον ποὺ τὸ ὄνομά του δὲ γνωρίζομε, βλ. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.177,

K.145, τὴ (Μαρίαν) K.146[32] καὶ τὴν Εὐδοxίαν K.146α[33].

Τὰ τέσσερα αὐτὰ παιδιὰ γεννήθηxαν xατὰ τὴν τέταρτη xαὶ τὶς ἀρχὲς τῆς πέμπτης δεxαετίας τοῦ ιβ' αἰώνα xαὶ παντρεύτηxαν σὲ μιxρὴ ἡλιxία, δυὸ τοὺλ.

ἀριθ. 334, προβλ. L. Stiernon, Théodora Comnène et Andronic Lapardas sébastes, REB24(1966), σ.92-96. Ἡ ἄλλη εἶναι ἐxείνη ποὺ παντρεύτηxε τὸν Ἰωάννη Ἄγγελο, τὸ γιὸ τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.29, xαὶ E.Miller Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annuaire 17(1883), σ.55-7: Ἐπιτύμβιον ἐx προσώπου τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀποιχομένου Ἀνεμᾶ xαὶ τῆς xυρᾶς Θεοδώρας, ἥτις συνεζεύχθη τῷ Ἀγγέλῳ, πρβλ. L.Stiernon, Les origines du despota d' Epire, REB17 (1959), σ.114-15. Γιὰ μιὰ τρίτη xόρη τοῦ ζεύγους, βλ. πιὸ xάτω. ὑ.33.

32. Γιὰ τὰ ὀνόματα πού ἔθεσα σὲ παρενθέσεις, παρατηρῶ xαὶ πάλι πὼς τὰ ὀνόματα Ἄννα, Μαρία, Εὐδοxία, Θεοδώρα xαὶ Εἰρήνη, χωρὶς σχεδὸν ἐξαίρεση, δίδονται πάντα στὶς xόρες τῶν Κομνηνῶν· τὸ Εἰρήνη εἶναι πιὸ σπάνιο, γιατὶ οἱ αὐτοxρατόρισσες xαὶ σεβαστοxρατόρισσες τῶν πρώτων Κομνηνῶν εἶχαν τὸ ὄνομα Εἰρήνη, x' ἔτσι δὲν μποροῦσε τὸ ὄνομα αὐτὸ νὰ δοθῇ στὶς xόρες τους. Ὁπωσδήποτε ἡ Θεοδώρα K.79 θὰ ἔδωσε στὴν πρωτότοχη xόρη της τὸ ὄνομα Εἰρήνη, ὅπως ἀποδεδειγμένα ἔxανε ἡ ἀδελφή της Ἄννα K.77, βλ. στὴν προσωπογραφία της, ὑ.57, ὄνομα ποὺ ἔφερε ἡ μητέρα τους Εἰρήνη ἡ Οὐγγαριxή· xαὶ στὴ δευτερότοχη xόρη της ἡ Θεοδώρα K.79 θὰ ἔδωσε τὸ ὄνομα Μαρία, ποὺ ἔφερε ἡ πρωτογενὴς ἀδελφή της Μαρία K.75.

33. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι εἰς γραμματιxὸν Θεόδωρος τὸν Στυπιώτην, ἔxδ. W. Horandner, ἀριθ. LXXI(71), σ.516, στίχ. 2-3, ἔxδ. Migne, PG133, στ.1370, μᾶς λέει πὼς ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης εἶχε θεῖο τὸ Μανουὴλ (α')K.81: ὁμότροπε τοῦ θείου, Ὁ Θεόδ. Στυππειώτης δὲν ἦταν ἀνεψιὸς τοῦ Μανουὴλ (α') παρὰ ἐξ ἀγχιστείας, γιατὶ εἶχε παντρευτῆ τὴν ἀνεψιὰ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Εὐδοxίαν K.146α, βλ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἀριθ. LXXIII(=73), σ.525, στιχ. 10-11: λοιπὸν xἀγὼ παῖς Κομνηνῶν Εὐδοxία τοῦ Στυπειώτου σύζυγος Θεοδώρου. Νὰ ἦταν xόρη ἀδελφοῦ του ἀποxλείεται· ὁ Ἀλέξιος K.74 εἶχε μιὰ μόνο xόρη, τὴ Μαρία K.123· ὁ Ἀνδρόνιxος K.76 εἶχε xόρη Εὐδοxία K.130 ποὺ παντρεύτηxε σὲ πρῶτο γάμο xάποιον ποὺ τ' ὄνομά του δὲ γνωρίζομε xαὶ σὲ δεύτερο τὸ Μιχαὴλ Γαβρᾶν· ὁ Ἰσαάxιος K.78 εἶχε xόρη Εὐδοxία K.143 ποὺ ἀρραβωνιάστηxε τὸν Ramón Berengar τῆς Προβηγxίας xαὶ παντρεύτηxε τὸν Guillaume VIII τοῦ Montpellier. Ἀπ' τὶς ἀδελφές τοῦ Μανουὴλ (α') ἀποxλείονται ἐπίσης δυό· ἡ Ἄννα K.77, γιατὶ εἶχε μιὰ μόνο xόρη, τὴν Εἰρήνη K.K.136, xαὶ ἡ Εὐδοxία K.80, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὴ βυζαντινὴ xαὶ νεώτερη συνήθεια, τὸ ὄνομα τῆς μητέρας δὲ δίνονταν στὴν xόρη. Μᾶς μένουν δυὸ ἀδελφές, ἡ Μαρία K.75 xαὶ ἡ Θεοδώρα K.79· γιὰ τὴν πρώτη, ἂν xαὶ δὲν ἔχομε μαρτυρία ἀπ' τὶς πηγές, ὑπάρχει μιὰ πιθανότητα νὰ εἶχε xόρη Εὐδοxία, βλ. σ' αὐτὸν τὸν τόμ., σ.356-57, ὑ.43· γιὰ τὴ δεύτερη μπορεῖ xανεὶς νὰ πῇ πὼς ταιριάζει xαλύτερα νὰ ἦταν ἡ μητέρα τῆς Εὐδοxίας K.146α, ἐxτὸς τῆς χρονολογιxῆς συνδρομῆς, xαὶ γιὰ τοὺς ἑξῆς δυὸ λόγους· α)γιατὶ ἔχομε τὴν πληροφορία πὼς ἀπ' τὸν ἄντρα της ἀπόxτησε ἕνα ἀριθμὸ θυγατέρων, βλ. πιὸ πάνω ὑ.31· β) xαὶ γιατὶ ὁ γιὸς ποὺ ἀπόxτησε ἡ Εὐδοxία K.146α ἀπ' τὸ Θεόδωρο Στυππειώτη πῆρε τὸ ὄνομα Μανουὴλ—xαὶ εἶναι Μανουὴλ Στυπιώτης K.234α—τὸ ὄνομα δηλ. τοῦ πατέρα της Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, xαθὼς στὸν ἐγγονὸ xατὰ τὴ συνήθεια δόθηxε τὸ ὄνομα τοῦ ἐx μητρὸς πάππου, γιατὶ ἡ μητέρα ὡς μιὰ Κομνηνή, xόρη π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς εἶχε προτεραιότητα στὴν ὀνοματοθεσία.

ἀπ' αὐτὰ πρὶν πεθάνη ὁ πατέρας τους Μανουὴλ Ἀνεμᾶς (+1148)[34].

34. Ὁ πατέρας τους ποὺ πέθανε πρόωρα (+1148) «νυμφαγώγησε» στοὺς γάμους τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιῶν του, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.31· τὰ παιδιὰ αὐτὰ πρέπει νὰ γεννήθηxαν ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1131 - 1132/3. Τὸ τρίτο παιδί, ἡ (Μαρία) K.146, πιθανὸν νὰ παντρεύτηxε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της, xαθὼς στὸ Ἐπιτύμβιό της, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.31, ὁ μὲν Μανουὴλ Ἀνεμᾶς ἀναφέρεται ὡς «ἀποιχόμενος», ἡ δὲ Θεοδώρα K.79 ὡς «xυρά». Τὸ τέταρτο παιδί, ἡ Εὐδοxία K.146α, παντρεύτηxε τὸ πιὸ νωρὶς τὸ 1158 xαὶ θὰ γεννήθηxε περὶ τὸ 1142.

80. Εὐδοκία Κομνηνή

Ἡ Εὐδοκία[1] Κ. τεταρτότοχη κόρη τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1116[3].

Ἡ Εὐδοκία Κ.80 κόρη ἀκόμη πρόσφερε στὸν πατέρα της ἕνα ἐπίχρυσο ποτήρι ἀπὸ ξύλο τῶν Ἰνδιῶν ἢ τῆς Ἀραβίας σὲ ἔνδειξη τοῦ φίλτρου ποὺ ἔτρεφε πρὸς αὐτόν[4].

Ἡ Εὐδοκία Κ.80 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1131 τὸν Θεόδωρον Βατάτζην[5], ἕνα μέλος τῆς γνωστῆς καὶ ἰσχυρῆς ἀπ' τὴ Θράκη οἰκογένειας τῶν Βατατζῶν[6], ποὺ θὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1131.

Ὁ Θεόδωρος Βατάτζης τὴ στιγμὴ τοῦ γάμου του ἔλαβε ἀπ' τὸν αὐτοκρά

---

80. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Εὐδοκίας Κ.37.

2. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ.34, ἔκδ., A.Dimitr'evskij, Τυπικά, τ.I, σ.663· ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ5(1908), σ.396· ἔκδ. P.Gautier, REB27(1969), σ.240 καὶ 260· ἔκδ. P.Gautier, REB32(1974), σ.45· Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔκδ. L.Sternbach, ἀριθ. XVII(=17), σ.19(331)· Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον (Εὐδοκίας Κ.80), ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.158-59, ἀριθ. 270, στίχ. 10-13, καὶ PG133, στ.1063.

3. Ἡ S.De Jongh, σ.66, τοποθετεῖ τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1119(;), ἀλλὰ θέτει τὴ γέννηση τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 τὸ 1122, αὐτόθι, σ.67, ἐνῶ ὅπως ἀπέδειξα αὐτὸς ὁ τελευταῖος γεννήθηκε στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118, βλ. σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμ. σ.205-6 καὶ ὑ.13.

4. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔκδ. L.Sternbach, ἀριθ. XVII(=17), σ.19 (331): Εἰς τὸ καυκίον δοθὲν παρὰ τῆς προφυρογεννήτου κυρᾶς Εὐδοκίας τῷ πατρὶ αὐτῆς, τῷ βασιλεῖ ἡμῶν τῷ ἁγίῳ.

5. Ἀνώνυμος, Εἰς τὸν τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.159, στίχ. 36:

Θεόδωρος δὲ Βατάτζης συνευνέτης,

Κίνναμος, σ.114: αὐτοῦ Θεόδωρον τὸν Βατάτζην σὺν στατεύματι ἔλιπε γαμβρὸν αὐτῷ ἐπ' ἀδελφῇ (Εὐδοκίᾳ) γεγονότα· Αὐτόθι, σ.180-81: Θεόδωρον δὲ γαμβρὸν αὐτῷ ἐπ' ἀδελφῇ γεγονότα Βατάτζην ἐπώνυμον ἐπ' ἐκείνην ἔπεμψε πολιορκήσοντα. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ.236 καὶ 253.

6. Τὸ ὄνομα Βατάτζης προέρχεται ἀπ' τὶς λέξεις βάτος καὶ βατάκι, βλ. Κ.Ἄμαντος, Ἑλληνικά 4(1931), σ.492. Βλ. τὸν ἀπόκρυφο στίχο κ α ὶ ἡ β ά τ ο ς ἀ π ὸ π έ ρ α, καὶ τὴν ἐπεξήγηση β ά τ ο ς ἐ σ τ ὶ ν ὁ Β α τ ά τ ζ η ς, εἰς A.Heisenberg, Kaiser Johannes Batatzes der Barmherzige: eine mittelgriechische Legende, BZ14(1905), σ.176. Οἱ Βατάτζες ἢ Βατάτζηδες ἦσαν μιὰ διακεκριμένη βυζαντινὴ οἰκογένεια ποὺ ἀπ' τὸ ι' αἰ. ἀνάπτυξε μιὰ δραστηριότητα, ἰδιαίτερα στὸ στρατό, βλ. Κ.Ἄμαντος, Ἡ οἰκογένεια Βατάτζη, ΕΕΒΣ21(1951), σ.174-78, ὅπου ὅμως πέφτει σὲ μεγάλη σύγχυση προσώπων. Φαίνεται πὼς ἡ οἰκογένεια ἐνωρὶς ἐγκαταστάθηκε στὴ Θράκη, ὅπως συνάγεται ἀπ' τὸν Ἰωάννη Σκυλίτζη, ἔκδ. I. Thurn, σ.343: «καί τινες τῶν ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἰλλούστριοι καὶ στρατηγικαῖς

ἀρχαῖς διαπρέψαντες, διὰ τὸ ὑποπτεύεσθαι τῷ Σαμουὴλ προσερρύησαν, ὁ μὲν Βατάτζης πανοικί»,
περὶ τὸ 1000. Καὶ ὁ Κεδρηνός, τ.II, σ.565, ἐπίσης μιλάει περὶ ἑνὸς «ἐγχωρίου δυνάστου τοῦ λεγομένου Βατάτζη, συγγενοῦς ὄντος τοῦ Τορνικίου» στὴ Θράκη τὸ 1049. Μὲ τὴν ἕνωση δυὸ κλάδων τῆς οἰκογένειας δημιουργήθηκε ὁ οἶκος τῶν Διπλοβατατζῶν - κατὰ τοὺς Διπλοπαλαιολόγους, Διπλοσυναδηνούς - ποὺ σημειώνονται κατὰ τὸ ιγ' αἰ. καὶ ἀργότερα ἀναφέρεται ἡ ὕπαρξή τους στὴν ΚΠολη τὸ ιστ' αἰ., βλ. M.Crusius, Turcograecia, Basel 1584, σ.91. Στὸν ια' αἰ. οἱ Βατάτζες συνδέθηκαν μὲ τοὺς Βρυέννιους, βλ. Ἀτταλειάτης, σ.244-48, ἔκδ. Bonn, καὶ Συνέχεια Σκυλίτζη, σ.174, ἔκδ. Τσολάκη, καὶ οἱ δεσμοὶ ἀνάμεσα στὶς δυὸ οἰκογένειες συνεχίστηκαν ἐπὶ μακρόν, Βίος ἁγίου Μελετίου, ἔκδ. V.G.Vasilievskij, Pravoslav. Palestinskii Sbornik, 17 (1886), σ.29. Στὸ ιβ' αἰ. μιὰ σφραγίδα ἀνήκει στὸν Βρυέννιον Βατάτζην, βλ. V.Laurent, Bulletin de Sigillographie byzantine, B5 (1930), σ.587· N.A.Mouchmov, Un nouveau boullotirion byzantin, B4 (1927/28), σ.190. Ὁ πιὸ ἐπιφανὴς ἀπ' τοὺς Βατάτζηδες εἶναι ὁ Ἰωάννης (γ') Δούκας Βατάτζης 274 ποὺ ἦταν γιὸς τοῦ Βασίλειου Βατάτζη καὶ τῆς Ἀνώνυμης Δούκαινας Ἀγγελίνας 190, ἐγγονὸς ἀπ' τὴ μητέρα του τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγελου Δούκα 96 καὶ δισέγγονος τῆς πορφυρογέννητης Θεοδώρας Κ.38· ὁ πατέρας τοῦ ἀνωτέρω ἔνδοξου αὐτοκράτορα Βασίλειος Βατάτζης, ὁ «γένους ἀσήμου βλαστῶν», βλ. Χωνιάτης, σ.522, ὁ καὶ μέγας δομέστικος τῆς Δύσης, βλ. Χωνιάτης, σ.571, ἔπεσε ἡρωϊκὰ στὴ μάχη τῆς Ἀρκαδιούπολης, βλ. Χωνιάτης, σ.587-88, καὶ εἶναι μιὰ ἀπροσεξία τοῦ μακαρίτη Κ.Ἄμαντου, ἔνθ' ἀνωτ., σ.175, ποὺ γράφει: «Δὲν γνωρίζω ἂν οὗτος εἶναι ὁ φονευθεὶς κατὰ τὸν Χωνιάτην (σ.642) ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου (γ') Ἀγγέλου». Ὁ ἀγνώστου βαφτιστικοῦ ὀνόματος Βατάτζης, ποὺ κατὰ διαταγὴ τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 σφάχτηκε ἀπ' τὸ Βαστραλίτη, ὡς ἐραστὴς τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας εἶναι, ὁλότελα ἄσχετος πρὸς τὸν πατέρα τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ')Δ.Β.274, βλ. Χωνιάτης, σ.642-43. Γιὰ τὸ σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ.80 Θεόδωρο Βατάτζη δὲν ὑπάρχουν στοιχεῖα γιὰ νὰ μπορέση κανεὶς νὰ τὸν συνταυτίση μέσα στὴν οἰκογένεια τῶν Βατατζῶν. Ἀπ' τὴν Εὐδοκία Κ.80 ἀπόχτησε τέσσερις γιούς, καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τὸν Ἰωάννη Κομνηνὸ Βατάτζη 147, βλ. πιὸ κάτω, ὑ.18, ὁ ὁποῖος μὲ τὴ σειρά του ἔφερε στὸν κόσμο δυὸ γιούς, τὸ Μανουὴλ Κ.235 καὶ τὸν Ἀλέξιο Κ.236. Κατὰ τὸν Βίον τοῦ ἁγ. Ἰωάννου (γ' 274) βασιλέως τοῦ Ἐλεήμονος, ἔκδ. Heisenberg, BZ 14(1905), σ.200, πάππος τοῦ Ἰωάννη (γ') Δ.Β.274 ἦταν κάποιος Κωνσταντῖνος ποὺ εἶχε δυὸ γιούς, τὸν Νικηφόρο καὶ τὸ Θεόδωρο, καὶ σ' αὐτοὺς ὁ βιογράφος τοῦ ἁγίου Ἰωάννη (γ' 274) ἀποδίδει τὰ ὅσα συνέβησαν πραγματικά, βλ. Χωνιάτης, σ.340-43, στοὺς δυὸ γιοὺς τοῦ Ἰωάννη Κομν. Βατ. 147. Ἡ σφραγίδα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ποὺ μνημονεύει ὁ Κ.Ἄμαντος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.175, ἔχει ὡς ἑξῆς, κατὰ τὴν πετυχεμένη ἀπόδοση τῶν Zacos - Veglery, ἀριθ. 2730 bis, σ.1534-35:

Σφραγὶς Κομνηνοῦ ταῦτα χαριτωνύμου(=Ἰωάννου)
ὃς Βατάτζου προῆλθεν δεσπότου κλάδος
καὶ πορφυραυγοῦς Κομνηνῆς Εὐδοκίας.

Γενικὰ ὁ σοφὸς δάσκαλος (Κ.Ἄμαντος) κάπως κουρασμένος πραγματεύτηκε τὸ περὶ Βατατζῶν θέμα, ἔτσι ποὺ νὰ παραμορφώνη τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννη Κομν. Βατ.147 καὶ τοὺς προγόνους τοῦ Ἰωάννη (γ') Δ.Β.274 καὶ νὰ ἀποδέχεται κατὰ ἕνα τρόπο τὰ ὅσα ἀπό σύγχυση, δυὸ αἰῶνες μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1182, ἔγραφε ὁ βιογράφος τοῦ ἁγίου Ἰωάννη (γ') Δ.Β.274. Κατὰ τὸν οὐγγρικὸ πόλεμο τοῦ 1166 διακρίθηκε ὁ στρατηγὸς Λέων Βατάτζης, βλ. Κίνναμος, σ.260, πβλ. Κ.Βαρζοῦ,

'Αλέξιος Κ. - Εἰρήνη Ρωσική, περιοδ. Βυζαντινά 7 (1975), σ.148. Ὁ δοὺξ καὶ ἀναγραφεὺς Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1189, Βασίλειος Βατάτζης, βλ. ΜΜ4 (1871), σ.319-20, ἀναφέρεται καὶ σ.292 καὶ 325, δὲν εἶναι ἄλλο πρόσωπο, ὅπως λέει ὁ Κ."Αμαντος, ἔνθ' ἀνώτ., σ.175, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν πιὸ πάνω Βασίλειο Βατάτζη, τὸ σύζ. τῆς 'Ανώνυμης Δούκ. "Αγγ. 190 καὶ πατέρα τοῦ 'Ιωάννη (γ') Δ.Β. 274. 'Απ' τούς Διπλοβατάτζηδες ἔχομε τὴ Διπλοβατατζίνα, ἐρωμένη τοῦ Μιχαὴλ (η') Παλαιολόγου, βλ. Παχυμέρης, τ.Ι, σ.174, τοὺς 'Αλέξιον καὶ Μανουὴλ τοὺς Διπλοβατάτζηδες ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἔγγραφο τοῦ ιδ' αἰ., βλ. Actes de Zographou, σ.65· Σάθα ΜΒ1 (1872), σ.240, τὸν ἄρχοντα Βεροίας πρωτοβεστιαρίτην Διπλοβατάτζην, βλ. 'Ιω. Καντακουζηνός, τ.ΙΙΙ, σ.135, τὸ 1430 τὸν Θεόδωρον Διπλοβατάτζην, ποὺ πρόσφερε στὴ μονὴ τοῦ Βατοπεδίου ἁγίου "Ορους ἕνα ἀ ν ω γ ε ο κ ά τ ω γ ο ν στὴ Λῆμνο, βλ. περιοδ. «Γρηγόριος Παλαμᾶς» Θεσσαλονίκης, τ.1 (1917), σ.771, καὶ τὸν περίφημο Θωμᾶ Διπλοβατάτζη ποὺ γεννήθηκε στὴν Κέρκυρα τὸ 1468 καὶ πέθανε στὴν 'Ιταλία τὸ 1541, σπουδαῖο νομομαθὴ ποὺ ἔγραψε στὰ ἰταλικὰ καὶ λατινικὰ νομικὰ καὶ ἱστορικὰ συγγράμματα, βλ. Prosopogr. Lexikon der Palaiologenzeit, Fasz. 3, Wien 1978, σ.51, ἀριθ. 5513. 'Ερχόμαστε πάλι στοὺς Βατάτζηδες. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ 'Ανδρόνικου (γ') Παλαιολόγου καὶ 'Ιωάννη Καντακουζηνοῦ ἀναφέρεται ὁ πρωτοκυνηγός, πρωτοσπαθάριος, χαρτουλάριος καὶ στατοπεδάρχης 'Ιωάννης Βατάτζης, χωρὶς νὰ εἶναι βέβαιο ἂν ὅλους αὐτοὺς τοὺς τίτλους καὶ τὰ ἀξιώματα ἔφερε ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο, βλ. 'Ιω.Καντακουζηνός, τ.ΙΙ, σ.475 καὶ 552· Revue Numismatique, 1905, σ.337· ΜΜ5 (1887), σ.110. Τὸ 1320 ἀναφέρεται ὁ κληρικὸς 'Ιωάννης Βατάτζης, βλ. Actes de Chilandar, σ.130,195,247, διάφορος τοῦ προηγουμένου, βλ. καὶ γιὰ τοὺς δυό, Pr. Lex. der Pal., Fasz 2, Wien 1977, σ.48, ἀριθ. 2517 καὶ 2518. Κατὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο "Αννας τῆς Σαβοΐας καὶ 'Ιωάννη (ς') Καντακουζ., ἀναφέρεται ὁ ἐξ «ἀσήμου γένους» 'Ιωάννης Βατάτζης, ποὺ πλούτισε ἀπ' τὶς «ἀπογραφικὲς ἐμπορίες» καὶ ἔγινε καὶ διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης, βλ. Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ.ΙΙ, σ.741-43. Περὶ τὸ 1450 ἀκμάζουν δυὸ μουσικοδιδάσκαλοι ὁ 'Ιωάννης καὶ ὁ Βασίλειος οἱ Βατάτζες ποὺ κι αὐτοὶ φαίνεται πὼς ἦσαν ἄσημης καταγωγῆς, βλ. πρ.Λεοντοπόλεως Σωφρόνιου Εὐστρατιάδη, Θράκες μουσικοί, ΕΕΒΣ12(1936), σ.47-8. Παρατηροῦμε στοὺς Βατάτζηδες πὼς δὲν ἦσαν ὅλοι ἀπὸ μιὰ γενιά. Καθὼς τὸ ἐπίθετο προῆλθε ἀπ' τὸ β ά τ ο ς φαίνεται πὼς ἀποδίδονταν σὲ διάφορα πρόσωπα, χωρὶς κανένα ἀνάμεσά τους δεσμὸ αἵματος. Γι' αὐτὸ καὶ ἔχομε Βατάτζες τῆς ἀριστοκρατίας ἀπὸ μιὰ ὁρισμένη γενιά, ὄχι ἀπὸ ἄλλο κλάδο μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς οἰκογένειας, καί Βατάτζες τοὺς ἐξ «ἀσήμου γένους», ὅπως τοὺς χαραχτηρίζουν οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοί, ἀπὸ λαϊκὲς οἰκογένειες τῶν πόλεων ἢ ἀγροτικὲς τῆς ὑπαίθρου. Μέλος τῆς ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας τῶν Βατατζῶν ἦταν ὁ 'Ιωάννης Βατάτζης ποὺ τὸ 1047 πῆρε μέρος στὴ στάση τοῦ Λέοντα Τορνίκιου κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου (θ') τοῦ Μονομάχου. Ὁ 'Ιωάννης Βατάτζης ποὺ δὲν ἦταν ἕνας πρόγονος, ὅπως θέλει ὁ Κ."Αμαντος, 'Ιστορία, τ.Β', σ.216, τοῦ 'Ιωάννη (γ') Δ.Β.274, γιατὶ ὁ πατέρας αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ Βασίλειος Βατάτζης, ἦταν ἀπ' τοὺς Βατάτζηδες τοὺς ἐξ «ἀσήμου γένους», ἦταν σύμφωνα μὲ τὸν Ψελλό, Χρονογραφία, ἔκδ. É.Renauld, τ.ΙΙ, σ.28, «ἕνας ἄντρας κατὰ τὴ φύση τοῦ σώματος καὶ τὴ δύναμη τῶν χεριῶν, ἐφάμιλλος πρὸς τοὺς θρυλικοὺς ἐκείνους ἥρωες καὶ ἔμεινε πιστὸς ὡς τὸ ἄδοξο τέλος στὸ στασιαστή», καὶ ὑπέστη σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ Λέοντα Τορνίκιο τὸ μαρτύριο τῆς τύφλωσης μὲ γενναιότητα, λέγοντας (τ.ΙΙ,σ.29) πὼς «ἡ Αὐτοκρατορία χάνει ἕνα γενναῖο στρατιώτη». 'Απὸ σφραγίδες εἶναι γνωστοὶ οἱ ἑξῆς Βα-

τορα 'Ιωάννη (β') Κ.34 τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ ο υ[7] ποὺ ἔ-
παιρναν οἱ σύζυγοι τῶν τεταρτότοκων θυγατέρων τῶν αὐτοκρατόρων[8], καὶ κατ'
ἀντανάκλαση αὐτὲς οἱ ἴδιες.

τάτζηδες: Ὁ «πρωτοπρόεδρος, βεστάρχης, μέγας δοὺξ καὶ πραίτωρ τοῦ Αἰγαίου» Νικηφόρος Βα-
τάτζης, βλ. Izvestija 9 (1904), σ.379· στὸν ἴδιο θὰ ἀνήκη καὶ ἡ σφραγίδα· «σφραγὶς πέφυκα Νικη-
φόρου Βατάτζη», βλ. V.Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 430, σ.82. Ὁ πρωτοκυνηγὸς 'Ιωάννης
Βατάτζης, βλ. V.Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 316, σ.167 τοῦ ιδ' αἰ., καὶ Χρ.Κτενᾶ, Κρισι-
μόγραφα ἀπογραφέων, ΕΕΒΣ7, (1930), σ.109 (ΚΒ'). Καὶ ὁ μοναχὸς(;) τοῦ ιγ' αἰ. 'Ιωσὴφ Βα-
τάτζης: «Σκέποις με μάρτυς 'Ιωσὴφ τὸν Βατάτζην», βλ. V.Laurent, Bulles métriques, ἀριθ.
670, σ.297, καὶ PLP (1977), ἀριθ. 2520, σ.49. Τὸ 1367 ἀναφέρεται ὁ ἄρχων 'Ιωαννίνων Κων-
σταντῖνος Βατάτζης βλ. PLP (1977), ἀριθ. 2521, σ.49. Τὸ 1400 ἀναφέρεται ἡ Βατατζίνα, σύζ.
τοῦ 'Αραμωνίτη, βλ. ΜΜ2 (1862), σ.400-1. "Αννα Βατατζίνα, κόρη κάποιου Βατάτζη καὶ κά-
ποιας Γάβραινας ἀναφέρεται τὸ 1401, βλ. ΜΜ2(1862), σ.513-15. Μετὰ τὸ 1447 ἐμφανίζεται ὁ
Θεόδωρος Βατάτζης ὡς δωρητὴς μιᾶς μὴ γνωστῆς μονῆς τοῦ ἁγίου "Ορους, αὐτῆς τῶν ἁγίων
Πάντων, ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπ' τὸν μοναχὸν κυρὸν Μελέτιον, βλ. Εὐλογίου Κουρίλα, Ὁ κα-
τάλογος τῶν ἐπισήμων 'Αθωνικῶν ἐγγράφων τοῦ Οὐσπένσκη, ΕΕΒΣ 8(1931), σ.84, ὑ.1. Ὁ
Θεόδωρος Βατάτζης, ὁ σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ.80, τοῦ ὁποίου οἱ γονεῖς μᾶς εἶναι ἄγνωστοι, ἀνῆκε
στὴν ἀριστοκρατικὴ γενιὰ τῶν Βατάτζηδων, καὶ ἀπὸ δῶ ἡ φροντίδα τοῦ 'Ιωάννη (β') Κ.34 νά φέ-
ρη κοντά του τὴν ἰσχυρὴ αὐτὴ οἰκογένεια τῆς Θράκης.

7. Γνωρίζομε τὴν τιτλοφορία του ἀπ' τὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, ὅπου παρακάθησαν οἱ γιοί του 'Ανδρόνικος Κ.148 καὶ 'Αλέξιος Κ.152· Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG140, στ.236: τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, κυροῦ 'Ανδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου· τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ καὶ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καί ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ· 'Επίσης ἀπ' τὰ πρακτικὰ τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, ὅπου παρακάθησαν οἱ ἴδιοι· Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., στ.253: τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν τοῦ μ α κ α ρ ί τ ο υ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου, τοῦ τε κυροῦ 'Ανδρονίκου καὶ τοῦ κυροῦ 'Αλεξίου· 'Επίσης γνωρίζομε τὴν τιτλοφορία του ἀπ' τὴν ποίηση· 'Ανώνυμος, Εἰς τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.159, στίχ. 37-8:

ὃν ἦρεν ὑψοῦ τοῖς συναφείας νόμοις
τῶν πανσεβάστων εἰς ὑπέρτατον τόπον.

"Αν ἀπ' τὴν πιὸ πάνω διατύπωση τοῦ τίτλου ἀφαιρέσωμε τὸ πλεοναστικὸ πρόσφυμα: παν-, ἔχομε τὸν ἁπλὸ τύπο: σεβαστοϋπέρτατος. Στὴ σύνοδο τῆς 30ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1170, βλ. L.Petit, Documents inédits, VV11(1904), σ.479, λανθασμένα ἀπαντάει ὁ τίτλος του ὡς «πανσεβάστου σεβαστοῦ» ἀντὶ τοῦ σωστοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου.

8. L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ.224: sébastohypertatos, le mari de la benjamine. Τὸν ἴδιο τίτλο ἔλαβε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος "Αγγελος, σύζ. τῆς τεταρτότοκης κόρης τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ.15, τῆς Θεοδώρας Κ.38, βλ. σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμ. σ.261, ὑ.10.

Ποιὰ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δραστηριότητα ἀνάπτυξε ὁ σ ε β α σ τ ο ῦ π έ ρ τ ο ς τέταρτος γαμβρὸς τοῦ Ἰωάννη (β') K.34, στὰ χρόνια τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, δὲ μᾶς εἶναι γνωστό.

Καθὼς ἦταν ἕνας φανατικὸς ὀπαδὸς τοῦ κουνιάδου του Μανουὴλ (α') K.81 ποὺ μόλις εἶχε ἀνέβη στὸ θρόνο, βλέπομε τὸ Θεόδωρο Βατάτζη, ὅπως καὶ τοὺς συγγάμβρους του, μαζὶ μὲ ὅλο τὸ φ ο σ σ ά τ ο ν (=τὸ στρατὸ) καὶ τοὺς ὑπηκόους, νὰ δίνουν τὸν ὅρκο πίστης στὸ νέο ἡγεμόνα, στὶς 27 Ἰουνίου τοῦ 1143, στὴ Χαλκηδόνα, κι ἀπὸ κεῖ νὰ τὸν παραλαμβάνουν καὶ μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ νὰ τὸν μεταφέρουν στὸ παλάτι τοῦ Β ο υ κ ο λ έ ο ν τ α ἀπὸ ὅπου ὅλοι μαζὶ πέρασαν στὸ μ ε γ ά λ ο ἱ ε ρ ὸ π α λ ά τ ι καὶ γιόρτασαν τὰ ἀ ν α γ ο ρ ε υ τ ή ρ ι α καὶ ἐ π ι β α τ ή ρ ι α τοῦ νέου αὐτοκράτορα[8α].

Πάνω στὴ δράση γιὰ πρώτη φορὰ μᾶς παρουσιάζεται ὁ Θεόδωρος Βατάτζης τὸ 1151, ὅταν ἐπικεφαλῆς ἑνὸς τμήματος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, κατὰ διαταγὴ τοῦ Μανουὴλ (α') K.81, πολιόρκησε τὸ Ζεύγμινο (Semlin) τῆς Οὐγγαρίας, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος στρατὸς κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα διέσχισε τὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος καὶ λεηλάτησε τὴν περιοχὴ τοῦ «Φραγκοχωρίου», ἀνάμεσα στὸ Δούναβη καὶ τὸ Σάβο ποταμό. Ὁ βυζαντινὸς στρατὸς πέτυχε νὰ πιάση ἕνα πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ νὰ καταστρέψη τὴ «ρηγικὴ οἰκία» (=τὸ βασιλικὸ παλάτι). Ὁ βασιλέας δὲν ἀπόβλεπε στὴν κατάληψη οὐγγρικῶν ἐδαφῶν, ἀλλὰ νὰ τιμωρήση τοὺς Οὔγγρους γιὰ τὴν παρέμβασή τους στὶς ὑποθέσεις τῆς Σερβίας. Ὁ Βατάτζης βοήθησε στὴν κατάληψη τοῦ φρουρίου τοῦ Ζευγμίνου, στοὺς κατοίκους τοῦ ὁποίου χαρίστηκε ἡ ζωή, καὶ μόνο ἡ ἀκρόπολή του παραδόθηκε στὴ λεηλασία τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ[9].

Μετὰ ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια, τὸ 1158, βλέπομε τὸ Θεόδωρο Βατάτζη καὶ πάλι—στὸ ἀνατολικὸ αὐτὴ τὴ φορὰ σύνορο—νὰ παίρνη μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Κιλικίας, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ἐκπόρθησε, σχεδὸν χωρὶς ἀντίσταση, τὴν πρωτεύουσά της Ταρσό, τὴν ὁποίαν κατεῖχαν οἱ Ἀρμένιοι τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Θόρου II (1145-1168)[10].

Τίποτε ἄλλο ἀπ' τὶς ἀφηγηματικὲς πηγὲς δὲ μαθαίνομε γιὰ τὸ Θεόδωρο Βατάτζη, χωρὶς μὲ αὐτὸ νὰ νοηθῆ πὼς δὲ θὰ χρησιμοποιήθηκαν τὰ μέτρια προ-

8α. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ (α') K.81, ὑ.9 καὶ 10.

9. Κίνναμος, σ.113-15· Χωνιάτης, σ.122-23. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.404-5· K. Ἄμαντος, Ἱστορία, τ.Β', σ.347· κατὰ Π.Καλλιγᾶν, Μελέται Βυζαντινῆς ἱστορίας, Ἀθῆναι 1894, σ.100, ἡ περιοχὴ τοῦ Φραγκοχωρίου εἶναι ἡ σημερινὴ Fruska Gora.

10. Κίνναμος, σ.180. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.442.

σόντα του καὶ σὲ ἄλλες ἀποστολὲς ἢ ἐπιχειρήσεις ποὺ δὲν προκάλεσαν τὴν προσοχὴ τῶν συγχρόνων του ἱστορικῶν.

Ἡ Εὐδοκία K.80, γιὰ τὴν ὁποία οἱ ποιητὲς λένε πὼς «ἔκρυβε μέσα της μιὰ ἀπ' τὶς Χάριτες»[11], σύμφωνα μὲ τὸν ὑμνογράφο της, «ἦταν ἕνα θαυμαστὸ ἄγαλμα ὀμορφιᾶς, στὸ ἦθος μιὰ ἀπεικόνιση ὅλων τῶν ἀρετῶν, στὸ νοῦ ξεπερνοῦσε τὴ γυναικεία φύση, ἀπ' τὰ χέρια της σὰν ρυάκι ἔτρεχαν τὰ δοσίματα καὶ στὴ λαλιά της ἔμοιαζε πὼς μέλι ἔτρεχε ἀπ' τὸ στόμα της»[12].

«Χρυσὴ τῆς καταγωγῆς ἡ ρίζα τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Εὐδοκίας K.80 ἀπὸ Κομνηνοφυεῖς τρισαυτοκράτορες, καθὼς ἦταν μιὰ ἐγγονὴ τοῦ εὐσεβικοῦ ἄνακτα Ἀλέξιου (α') K.15 ποὺ μὲ ἄθλο μέγα πῆρε τὰ σκῆπτρα τῆς Νέας Ρώμης (καθὼς μὲ τὴ βοήθεια τῆς ἐρωμένης του Μαρίας τῆς Ἀβασγιτῆς σφετερίστηκε τὸ θρόνο ἑνὸς παράλυτου γέρου εὐεργέτη του), τοῦ σταθεροῦ στὰ μυαλὰ καὶ ἰσχυροῦ στὰ χέρια, μιὰ κόρη τοῦ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο υ Ἰωάννη (β') K.34 ποὺ ἔφριξαν οἱ Τοῦρκοι μαχητές, οἱ Σκύθες, οἱ ἀγέρωχοι Νορμανδοὶ τῆς Ἀντιόχειας, τῆς γῆς οἱ ἐσχατιὲς καὶ τῆς Δύσης τὰ πέρατα, μιὰ ἀδελφὴ τοῦ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο υ Μανουὴλ (α') K.81, τοῦ λέοντα στὴ δύναμη, τοῦ βαθυστόχαστου καὶ μελίρρυτου, ποὺ μὲ μόνη τὴ ματιά του πάγωσαν οἱ ὑπερήφανοι πρίγκιπες τῆς Ἀντιόχειας, οἱ ἱππότες τοῦ σουλτανάτου τοῦ Ἰκονίου (αὐτοὶ ποὺ ἄγρια τὸν κυνήγησαν στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου), οἱ χῶρες τῶν Σέρβων καὶ τῶν Οὔγγρων· ὁ κλῆρος ἔτσι τὰ ἔφερε, ποὺ ἀπὸ μιὰ τέτοια ἔνδοξη γενιὰ νὰ προέλθη ἡ κυρὰ Εὐδοκία K.80»[12α].

«Ἀλλά, ὢ φθορά, ποὺ συγκατοικεῖς μὲ τὸν καρπὸ τοῦ ξύλου, αὐτὸν ποὺ τρύγησε τῆς γυναίκας, τῆς προμήτορας Εὔας, ἡ ἀπάτη, ποιὸς θὰ ξεφύγη ἀπ' τὴν ἀείδρομη τροχιά σου, ποιὸς πάνω σου θὰ ἐπικρατήση, ἔστω κι ἂν φορῆ στέμμα βασιλικό; Αὐτὴ ὅλη τὴν ἀκτινοβολία τῶν ἀρετῶν, τῶν χαρισμάτων καὶ τῶν τρόπων, αὐτὴ τὴν ἔνδοξη καταγωγή, πέτρες τὴν κρύβουν καὶ τὴν σκεπάζουν, σὰν ὅλα νὰ ἦσαν σκόνη»[12β].

11. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.158, στίχ. 5-6:

Κρύπτει γὰρ ἔνδον τῶν χαρίτων τὴν μίαν,
τὸ πορφύρας βλάστημα, τὴν Εὐδοκίαν,

12. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.159, στίχ. 25-29:

εἰς κάλλος ἦν ἄγαλμα φύσεως ξένον,
εἰς ἦθος εἰκὼν ἀρετῶν ὅλων μία,
εἰς νοῦν ὑπερβάλλουσα θήλεος φύσιν,
εἰς χεῖρας ὡς ροῦς ἐκρέουσα τὰς δόσεις,
εἰς προσλαλιὰν καὶ μέλιτος γλυκίων.

12α. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.158-59, στίχ. 7-24.

12β. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.159, στίχ. 30-35.

Καθὼς φαίνεται, ἡ Εὐδοχία Κ.80, ὅπως καὶ οἱ ἀδελφές της Μαρία Κ.75 καὶ Θεοδώρα Κ.79, πέθανε πρόωρα, ἴσως πρὶν ἀπ' τὸ 1150, καὶ ὁ ἄντρας της καὶ τὰ παιδιά της θρήνησαν τὸ χαμό της.

«Ὁ κὺρ Θεόδωρος Βατάτζης ποὺ σ' αὐτὴ ἀπ' τοῦ γάμου τὸ νόμο χρεωστοῦσε τὸν μέγα τοῦ σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ τίτλο του, θρήνησε, καθὼς ἡ ἀγαπημένη συμψυχία τους ράγισε. Τὰ παιδιά της θρήνησαν κι αὐτά· καθὼς τὰ ἔβλεπες, μποροῦσες νὰ πῇς πὼς ἀπ' τ' ἀμπέλι τὰ σταφύλια του ἀποσπάστηκαν, πὼς ἀπ' τὸ κυπαρίσσι τὰ κλαδιά του ἀποκόπηκαν καὶ κάπως μόνα ρίχτηκαν»[13].

Ὁ ἄντρας της, πάντα στὸν αὐτοκράτορα-ἀδελφό της ἀφοσιωμένος, ἔζησε ἀρκετὰ χρόνια μετὰ τὸ θάνατό της, καὶ μὲ ἀνοχὴ παρακολούθησε τὴν παράδοξη τύχη τῆς κόρης του Θεοδώρας Κ.150· πέθανε περὶ τὸ 1158/60(;)[14] καὶ ἀσφαλῶς πρὶν ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1166[15].

Στὴν Εὐδοχία Κ.80 ἀποδίδεται μᾶλλον μιὰ σφαγίδα ποὺ κατέχομε μὲ τὴν ἐπιγραφή:

Κόρη παναμώμητε σὴν λάτριν σχέποις
πορφυροφυῆ Κομνηνὴν Εὐδοχίαν[16].

Ἀπ' τὴ σφραγίδα εἶναι φανερὴ ἡ ἰδιαίτερη εὐλάβεια τῆς πριγκίπισσας πρὸς τὴν παρθένο Μαρία καὶ ἡ ἐπιθυμία της νὰ τονιστῇ πὼς ἦταν π ο ρ φ υ ρ ο φ υ ή ς, ὅπως ἐπισήμανε καὶ ὁ ποιητής: π ο ρ φ ύ ρ α ς β λ ά σ τ η μ α (βλ. ὑπ. 11).

---

13. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.159, στίχ. 36-42:

Θεόδωρος δὲ Βατάτζης συνευνέτης,
ὃν ἦρεν ὑψοῦ τοῖς συναφείας νόμοις
τῶν πανσεβάστων εἰς ὑπέρτατον τόπον
θρηνεῖ, ραγείσης τῆς φιλης συμψυχίας.
Θρηνοῦσι παῖδες, ταχ' ἂν ἐξείποις βλέπων,
τὴν ἄμπελον βότρυες ἀνεσπασμένην,
τὴν χυπάρισσον οἱ χλάδοι τετμημένην.

14. Μετὰ τὸ 1158 (βλ. πιὸ πάνω, ὑ.10) δὲν ἀναφέρεται νὰ ἀναπτυσση καμιὰ δραστηριότητα, ἂν καὶ τότε πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 45 περίπου χρονῶ· ἀλλὰ ὅπως σημειώθηκε, μπορεῖ ἡ τυχὸν δράση του νὰ μὴ ἀναφέρθηκε ἀπ' τοὺς ἱστορικούς.

15. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ.7, ὅπου στὰ πρακτικὰ τῆς 6.III.1166 ἀναφέρεται ὡς μ α χ α ρ ί τ η ς.

16. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2729, σ.1531-32. Οἱ ἐκδότες ἀπὸ ἄποψης ὕφους καὶ ἀπ' τὸ γεγονὸς ποὺ οἱ σφραγίδες τῶν γιῶν της Ἀνδρόνιχου Κ.Β.148 καὶ Ἰωάννη Κ.Β.147 ἀναφέρονται σ' αὐτὴ μὲ τὰ ἐπίθετα π ο ρ φ υ ρ ο φ υ ὴ ς (ἀριθ.2730) καὶ π ο ρ φ υ ρ α υ γ ή ς (ἀριθ.2730 bis), τὴν ἀποδίδουν στὴν Εὐδοχία Κ.80, καὶ σχεδὸν ἀποχλείουν τὴν πιθανότητα νὰ ἀνήκει στὴν Εὐδοχία Κ.37.

Ἡ Εὐδοχία Κ.80 ἀπόχτησε ἀπ' τὸ Θεόδωρο Βατάτζη τὸ πιὸ λίγο ἔξι παιδιά, τέσσερις γιούς, καὶ τὸ πιὸ λίγο δυὸ κόρες[17], τὰ ἑξῆς: τὸν Ἰωάννη Κομν. Βατ. 147[18], τὸν Ἀνδρόνιχο Κομν. Βατ. 148[19], τὴν (Ἄννα) Κομν. Βατατζίναν 149[20], τὴ Θεοδώρα Κομν. 150[21], τὸν Ἰσαάχιον Κομν. Βατ. 151[22] καὶ τὸν Ἀλέ-

---

17. Τὰ ὀνόματα τῶν θυγατέρων ποὺ γνωρίζομε, Ἄννα Κ.Β. 149 καὶ Θεοδώρα Κ.150, μᾶς δείχνουν, μὲ βάση τὴν χομνηνιχὴ ὀνοματολογία, πὼς θὰ προηγοῦνταν ἀπ' αὐτὲς δυὸ χόρες ποὺ θὰ ἔφεραν τὰ ὀνόματα Εἰρήνη καὶ Μαρία. Ὁπωσδήποτε ἡ φιλομήτωρ Εὐδοχία Κ.80 θὰ ἔδωσε στὴν πρωτογέννητη καὶ στὴ δευτερογέννητη ἀπ' τὶς χόρες της — δὲν εἶναι περίεργο οὔτε ἀσυνήθιστο ποὺ τὰ ἴχνη τους δὲ διάσωσε ἡ ἱστορία — τὰ ὀνόματα τῆς μητέρας της Εἰρήνης Οὐγγαριχῆς καὶ τῆς πρώτης τῶν ἀδελφῶν της Μαρίας Κ.75.

18. Χωνιάτης, σ.318· Ἀνώνυμος, Ἐπὶ ἐγκολπίῳ, ἔχδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ 8(1911), σ.175, ἀριθ. 328· πρβλ. πάνω σ' αὐτὸ τὸ στιχούργημα, D.Polemis, The Doukai, σ.193, ἀριθ. 229· S.De Jongh, σ.74, ὑ.11· Χωνιάτης, σ.340-43· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2730 bis, σ.1534-35.

19. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.236 καὶ 253, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.7· τοῦ ἰδίου, Ἱστορία, σ.234-36· L.Petit, Documents inédits, VV11(1904), σ.479· Κίνναμος, σ.300· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2730, σ.1532-33.

20. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτιχῶν χωδίχων Σημ.12: Κατ' ἄχραν οἰχονομίαν καὶ συγχατάβασιν ἐπετράπη συζυγῆναι ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς χῦρ Ἀλέξιος Βρανᾶς ὁ Κομνηνός, υἱὸς τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ χῦρ Μιχαὴλ τοῦ Βρανᾶ καὶ τῆς χυρᾶς Μαρίας τῆς Κομνηνῆς, ἐγγονῆς τοῦ ἀοιδίμου δεσπότου τοῦ πανευτυχεστάτου πρώτου σεβαστοχράτορος χυροῦ Ἰσααχίου τοῦ Κομνηνοῦ, μετὰ τῆς Ἄννης Βατατζίνης τῆς Κομνηνῆς, θυγατρὸς τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου χυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου καὶ τῆς πορφυρογεννήτου χυρᾶς Εὐδοχίας τῆς Κομνηνῆς, χήρας δὲ τοῦ μαχαρίτου χυροῦ Νιχηφόρου τοῦ Συναδηνοῦ, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς τριτοεξαδέλφους, ἤγουν ἑβδόμου βαθμοῦ συγγενείας, παρὰ τὰ διατεταγμένα τῆς ὑπὸ τὸν ἁγιώτατον πατριάρχην χῦρ Λουχᾶν τὸν Χρυσοβέργην (1157-1170) συνόδου. Γιὰ τὴ σύνοδο τῆς 11ης τ' Ἀπρίλη 1166 ποὺ ὅρισε «τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἑβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος», βλ. PG 133 στ.770-772· Ράλλης -Ποτλῆς, Σύνταγμα τ.5 (1855), σ.95-8. Πρβλ. S.De Jongh, σ.74: (ἄνευ τοῦ ὀνόματος) nièce de Manuel (par une soeur = τῆς Εὐδοχίας Κ.80) épousa (vers 1167?) Alexis Branas, pansébaste sébaste... Χωνιάτης, σ.507: οὗ χάριν καὶ χαλὴν ἐν γυναιξὶ χατωνόμαζεν ὁ πρὸς μητρὸς αὐτῆς θεῖος ὁ αὐτοχράτωρ Μανουὴλ, L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB23(1965), σ.241.

21. Αὐτὴ ἡ Θεοδώρα Κ.150, δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ' τὴν περίφημη ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ποὺ ἀπ' τὸ 1151/2 ὡς τὸ 1160 τὸ πιὸ λίγο — ποὺ γεννήθηκε ὁ γιός της Ἀλέξιος Κ.156 — ὑπῆρξε ἐρωμένη τοῦ θείου της. Βλ. Χωνιάτης, σ.266. Πάνω σ' αὐτὸ ἔχομε τὰ ἑξῆς στοιχεῖα γιὰ τὴ συνταύτισή της. Ὁ Χωνιάτης, σ.136, ἀφήνει νὰ νοηθῇ πὼς ἡ ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α') Θεοδώρα Κ. «ἦταν χόρη ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ (α')». Ἀλλὰ ἀπ' τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς τοῦ Μανουὴλ (α'), ὁ βασιλέας Ἀλέξιος Κ.74 εἶχε ἀποχτήσει μιὰ καὶ μόνη χόρη, τὴ Μαρία Κ.123 ποὺ παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο Ἀξοῦχο· ὁ Ἀνδρόνιχος Κ.76 εἶχε χόρη μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα, τὴ Θεοδώρα Κ.131, ἀλλὰ αὐτὴ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1148/9 τὸ δούχα τῆς Αὐστρίας Ἐρρίχο II Jasomirgott de Babenberg (1156-1177), ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ τοῦ αὐτοχράτορα τῆς Γερμανίας Κονράδου III

ξιον Κομν. Βατ. 152[23].

---

de Hohenstaufen, βλ. Κίνναμος, σ.236 καὶ 261, καὶ πέθανε στὴν Αὐστρία στὶς 3 τοῦ Γενάρη τοῦ 1183, βλ. τὴν προσωπογραφία της στὸ Β' τόμ. τῆς Γενεαλογίας μου· ὁ τρίτος ἀδελφὸς Ἰσαάκιος Κ.78 εἶχε ἐπίσης κόρη μέ αὐτὸ τὸ ὄνομα, τὴ Θεοδώρα Κ.142, ἀλλὰ αὐτὴ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1158 σὲ ἡλικία δεκατριῶ χρονῶ τὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνο III, βλ. Κίνναμος, σ.237 καὶ 250· Χωνιάτης, σ.184 καὶ 295· Guillaume de Tyr, λατινικὸ κείμ., RHC Hist, Occid., τ.I, σ.857-58, 943-44, 1026-27· ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ.II, σ.229-30, 312,381· χήρα ἀπ' τὸ 1163 ἔγινε τὸ 1167 ἐρωμένη τοῦ θείου της Ἀνδρόνικου Κ.87, τοῦ κατόπιν αὐτοκράτορα, βλ. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ.943-44, 1026-27· ἀρχαιογαλλ. κείμ. σ.312,381· Κίνναμος, σ.250· Χωνιάτης, σ.184. Ἄρα ἡ ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, δὲν ἦταν κόρη ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ ἀδελφῆς του, καὶ τὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ.136[11], πρέπει νὰ διορθωθῆ ἀντὶ «ὁ μὲν ἀδελφοῦ θυγατρὶ συνουσίαζεν», εἰς «ὁ μὲν ἀδελφῆς θυγατρὶ συνουσίαζεν». Τίθεται τώρα τὸ ἐρώτημα: ποιᾶς ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α') κόρη ἦταν ἡ ἐρωμένη Θεοδώρα Κ.; Ἀπ' τὶς τέσσερις ἀδελφές του, ἡ πρωτότοκη Μαρία Κ.75, σύζ. τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ, εἶχε κόρη μέ αὐτὸ τὸ ὄνομα, τὴ Θεοδώρα Κ.127, ἀλλὰ αὐτὴ παντρεύτηκε κάποιον, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ ὄνομα δὲ γνωρίζομε, βλ. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E.Miller, RHC Hist, Grecs, τ.II, σ.765-66, πρβλ. L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ.241 καὶ ὑ.96. Ἡ δευτερότοκη Ἄννα Κ.77, σύζ. τοῦ Στέφανου Κοντοστέφανου, εἶχε μιὰ μόνο κόρη τὴν Εἰρήνη Κ.Κ. 136, βλ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.441. Ἡ τριτότοκη Θεοδώρα Κ.79, σύζ. Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, δὲν μποροῦσε νὰ ἔχη κόρη, κατὰ βυζαντινὴ καὶ νεώτερη ἑλληνικὴ συνήθεια, ποὺ νὰ φέρη τὸ ὄνομά της. Ἔτσι δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ τεταρτότοκη Εὐδοκία Κ.80, σύζ. Θεόδωρου Βατάτζη, τοῦ ὁποίου ζεύγους κόρη ἦταν αὐτὴ ἡ αἰνιγματικὴ Θεοδώρα Κ.150, ἡ ἐρωμένη καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, καὶ ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν ἀπ' αὐτὸν εὐνοούμενη οἰκογένειά της, οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ ποιητὲς δὲν ἔκαναν ρητὴ μνεία τῆς οἰκογενειακῆς της προέλευσης. Κατὰ τὸ 1160 διέκοψε τὶς ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὸ θεῖο της, καθὼς μὲ τὴ φροντίδα τοῦ ἴδιου, παντρεύτηκε τὸ στρατηγὸ Νικηφόρο Χαλούφη ποὺ μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, βλ. B.Laurent, Les Regestes des Actes du patriarcat de Const/ple, vol. I, fasc, III (1947), σ.174-75, ἀριθ. 1162· γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Χαλούφη, βλ. Κίνναμος, σ.226-27. Ἡ S.De Jongh, σ.73, σημειώνει πὼς «ἡ ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α') Θεοδώρα θὰ ἦταν κόρη ἢ τῆς Εὐδοκίας καὶ τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη ἢ τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου ποὺ πραγματικὰ εἶχαν μιὰ κόρη Θεοδώρα», ἀλλὰ αὐτὴ ἡ Θεοδώρα Κ.127, ἡ κόρη τῆς Μαρίας Κ.75, πρέπει νὰ ἀποκλειστῆ, γιατὶ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς μὲ κάποιον παντρεύτηκε πρὶν ἀπ' τὸ 1151/2, ἐνῶ ἡ κατ' αὐτὸ τὸ διάστημα καὶ γιὰ μιὰ σειρὰ χρόνια ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ἡ Θεοδώρα Κ.150, ἦταν ἀνύπαντρη καὶ δὲν παντρεύτηκε παρὰ μετὰ τὴ διακοπὴ τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων μὲ τὸ θεῖο της.

22. Ἀνώνυμος, Δημοτικὰ ἀνεπίγραφα εἰς Μανουὴλ (α') Κ.81, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), ἀριθ. 272, σ.162, δεύτερο δημοτικό, στίχ. 1—11: Ὁ Ἰσαάκιος Κομν. Βατ. 151 παντρεύτηκε τὴν Εἰρήνη Κ., δισεγγόνη τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ.12· ἦσαν ἀνάμεσά τους τριτοεξάδελφοι, συγγένεια ἕβδομου βαθμοῦ, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Ἀλέξιου Βρ.Κομν. ποὺ παντρεύτηκε τὴν Ἄννα Κομν. Βατ. 149, ἀδελφὴ τοῦ πιὸ πάνω Ἰσαάκιου Κομν. Βατ. 151.

Ἀπ' τὸν ἄντρα της καὶ τὰ παιδιά της ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέρθηκαν, πολὺ θρηνήθηκε, καθὼς ξέρομε, ἡ κυρὰ Εὐδοκία Κ.80, ἡ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η πριγκίπισσα ποὺ πρὶν συμπληρώση τὰ τριαντα-πέντε της χρόνια ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωή.

Δέ θρηνήθηκε ὅμως μόνο ἀπ' τοὺς δικούς της· «καὶ κάθε ἄνθρωπος τὴ θρήνησε, καθὼς μάθαινε τίνος ἦταν ὁ τάφος, καὶ ἔφερνε ἔτσι στὸ νοῦ του τὴ ρευστότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων».

Καὶ μέσα στὴν ἀφέλεια του, τέλος, ὁ στιχοπλόκος ἀπευθύνει, δίνοντας μιὰ ἀνθρωπόμορφη σύνθεση στοὺς οὐρανούς, αὐτὴ τὴ δέηση:

«Ἐσύ, Κύριε, ποὺ αὐτὸ τὸ δεσμὸ ἔπλασες καὶ διάλυσες
καὶ πάλι σὲ μιὰ ἄφθαρτη δέση σύρε
αὐτοὺς ποὺ χώρισες, γιὰ λόγους ποὺ Ἐσὺ ξέρεις, Λόγε,
καὶ ἕνωσέ τους γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη σὲ μιὰ κατοικία»[24].

---

23. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.236 καὶ 253, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.7.
24. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.159, στίχ. 43-48..

81. Μανουὴλ (α') Κομνηνός

(γένν. 28.XI.1118 - † 24.IX.1180)

I

Γέννηση, ἀναγόρευση καὶ στέψη, προσόντα καὶ σωματικὰ χαρίσματα, ἄλλες ἰδιότητες

Ὁ Μανουὴλ[1] Κ. τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὑγγαρικῆς[2] γεννήθηκε στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1118, μέρα ἐπίσημη ποὺ κατ' αὐτὴ εἶχε γίνει καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψη τοῦ πατέρα του[3].

Μόλις τὸ βρέφος ἔβγαινε ἀπ' τοὺς κόλπους τῆς μητέρας του, ἕνας ἀερόλιθος ἔπεσε βαρὺς πάνω στὴ γῆ, προαναγγέλλοντας «τὴ γέννηση ἑνὸς μεγάλου καὶ σπουδαίου ἀνθρώπου ποὺ θὰ πρόσφερνε ὑπηρεσίες στὸ Θεὸ καὶ στὴν πολιτεία»[4]. Καὶ ἀμέσως τότε οἱ ἐντεταλμένοι, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια ποὺ ὑπῆρχε κατὰ τὴ γέννηση αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα, μόλις ἔμαθαν πὼς τὸ βρέφος ἦταν ἀγόρι, ὕψωσαν τὸ ἐρυθρὸ αὐτοκρατορικὸ πέδιλο, γιὰ νὰ ἀναγγελθῇ στοὺς δήμους τὸ εὐτυχὲς γεγονός[5].

---

81. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Μανουὴλ Κ.39.

2. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ., ἔκδ., A.Dimitr' evskij, Τυπικά, τ.I, σ.663· ἔκδ. P.Gautier, REB27 (1969), σ.240 καὶ 258-60· ἔκδ. P.Gautier, REB32(1974), σ.45· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, ἀριθ. XIII, σ.266· PG133, στ.1351:

Ὁ βέλτιστος Ἀνδρόνικος, ἡ συνετὴ καρδία,
ὁ θεῖος Ἰσαάκιος, τὸ τῶν ἡλίκων ἄνθος,
καὶ Μανουὴλ ὁ θαυμαστός, ἡ ζηλωτὴ νεότης,
ἀκτῖνες τρεῖς τοῦ κραταιοῦ Κομνηναυγοῦς δεσπότου.

τοῦ ἰδίου, ἔκδ. W.Hörandner, ἀριθ. XIX, σ.312· PG 133, στ.1346:

τοῦτον καὶ σὺ μιμούμενος, γῆς ἄναξ Ἰωάννης,
τὸν φίλτατόν σου Μανουήλ, τὸν τελευταῖον παῖδα,
ὑπὲρ ἡμῶν τῶν οἰκετῶν κατὰ Περσῶν ὁπλίζεις
καὶ διὰ τούτου θανατοῖς τὴν ἐναντίαν μοῖραν
καὶ τὰ Ρωμαίων ἀνιστᾷς ὡς ἐκ πεταύρων Ἅδου.

καὶ τοῦ ἰδίου, σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη, ἔκδ. W.Hörandner, σ.314,320,346,354-60,370 κ.ἄ. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E.Miller, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.759-61, μετάφρ. τοῦ ποιήματος στὴ γαλλική, ἔκδ. P.Gautier, REB27(1969), σ.259· Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔκδ. P.Gautier, Michel Italikos Lettres et discours, σ.261-94, καὶ κυρίως σ.278-79· Κίνναμος, σ.21· Χωνιάτης, σ.135· καὶ πλεῖστες ἄλλες πηγές.

3. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη (β') Κ.34, ὑ.13.

4. Μιχ. Ἰταλικός, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κ. καὶ πορφυρογέννητον, σ.281.

Ὁ Μανουὴλ Κ.81 ἔλαβε ἀπ' τὸν πατέρα του, ὅπως καὶ οἱ δύο πρεσβύτεροι ἀδελφοί του, τὸν τίτλον τοῦ σεβαστοκράτορα[6], τὸν ὁποῖον ἔφερε ἀπ' τὸ 1122, ἀπ' τὴν ἀνάδειξη δηλ. ὡς β α σ ι λ έ α τοῦ πρωτότοκου ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου Κ.74[7], ἕως τὴν 6η ἢ 7η τ' Ἀπρίλη τοῦ 1143 ποὺ ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας στὴν Κιλικία[8].

Ἐγκαταλείποντας αὐτὴ τὴ χώρα καὶ ἀνατρέποντας τὸ σχέδιο τοῦ πατέρα του γιὰ προέλαση πρὸς τὴν Παλαιστίνη, ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων πῆρε τὸ δρόμο πρὸς τὴν ΚΠολη, ὅπου ἔφτασε στὶς 27 τοῦ Ἰουνίου (τοῦ 1143)· στὴ Χρυσόπολη εἶναι ποὺ ἔλαβε τὸν ὅρκο πίστης τοῦ φ ο σ σ ά τ ο υ (=τοῦ στρατοῦ) καὶ τῶν ὑπηκόων, καὶ ἀπὸ κεῖ τὸν παράλαβαν οἱ γαμβροί του Ἰωάννης Ρογῆρος Δαλασσηνός, Στέφανος Κοντοστέφανος, Μανουὴλ Ἀνεμᾶς, Θεόδωρος Βατάτζης καὶ Κωνσταντῖνος Ἄγγελος, σύζυγοι κατὰ συστοιχία τῶν ἀδελφῶν του Μαρίας Κ.75, Ἄννας Κ.77, Θεοδώρας Κ.79, Εὐδοκίας Κ.80 καὶ τῆς θείας του Θεοδώρας Κ.38, κ α ὶ ὁ μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς Ἰωάννης Ἀξοῦχος, καὶ μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ τὸν μετέφεραν στὸ παλάτι τοῦ Β ο υ κ ο λ έ ο ν τ α, ἀπὸ ὅπου μπῆκε στὸ μεγάλο ἱερὸ παλάτι[9], καὶ γιόρτασε τὰ ἀ ν α γ ο ρ ε υ τ ή ρ ι α καὶ ἐ π ι β α τ ή ρ ι α[10].

---

5. Μιχ. Ἰταλικός, ἔνθ· ἀνωτ., σ.279: καὶ εὐθὺς τὸ βασιλικὸν ἐν τοῖς δήμοις ἀπηώρητο πέδιλον, ᾧ τοὺς ἄρρενας τόκους τῆς βασιλείας ἡ πόλις ἐνσημαινόμεθα. Δὲν ὑπῆρχε τέτοιο ἔθιμο στὴ βυζαντινὴ παράδοση, μᾶλλον θὰ πρόκειται γιὰ καινοτομία τῶν Κομνηνῶν.

6. Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔνθ' ἀνωτ., ὑ.2· Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, ἀριθ. XIII, σ.266· PG133, στ.1351: χρυσέα τρίπλοκε σειρὰ τῶν σεβαστοκρατόρων, Μιχ. Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ.284: καὶ ὁ θειότατος αὐτοκράτωρ σεβαστοκράτορά σε τιμᾷ, τρίτον μετὰ τὸν πρῶτον σεβαστοκράτορα· Χωνιάτης, σ.23.

7. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.76, ὑ.5· ὅ,τι ἀναφέρεται ἐκεῖ γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο 76, ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ Μανουὴλ 81.

8. Κίνναμος, σ.28-9· Χωνιάτης, σ.61-2· Μιχ. Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ.291-92· Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ.I, σ.694-96· ἀρχαιογαλλ. χείμ., τ.II, σ.80-82. Γιὰ τὴν ἡμερομηνία, βλ. P.Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ.76, ὑ.25.

9. Βραχέα Χρονικά, ἔκδ., P.Schreiner, Kleinchroniken, τ.I, Chronik 6/3, σ.58: οἱ δὲ γαμβροὶ τοῦ βασιλέως καὶ ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης καὶ ὅλον τὸ φοσσάτον ὅρκον ποιήσαντες καὶ παραλαβόντες τὸν κῦριν Μανουὴλ τὸν προφυρογέννητον ἦλθοσαν ἐν τῇ Πόλει, μηνὶ ἰουνίῳ κζ', ἡμέρα α', ἰνδικτιῶνος ς', ὥρα γ', καὶ διεπέρασαν ἀπὸ Χρυσοπόλεως εἰς τὸν Βουκολέοντα μετὰ διαρίου καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ μέγαν Παλάτιον.

10. Χωνιάτης, σ.70: θύσας οὖν τὰ ἀναγορευτήρια Θεῷ καὶ ἐπιβατήρια,

Μὲ μιὰ σειρὰ ἐνεργειῶν του κατοχύρωσε τὴ θέση του στὸ θρόνο· πρῶτα-πρῶτα συμφιλιώθηκε μὲ τὸν ἀδελφό του Ἰσαάκιο Κ.78, τοῦ ὁποίου καταπάτησε τὰ δικαιώματα, καὶ μὲ τὸ θεῖο του Ἰσαάκιο Κ.36, ποὺ τὸν ἀνακάλεσε ἀπ' τὴν ἐξορία, κ' ἔπειτα μοίρασε ἄφθονο χρυσάφι στὸ στρατὸ καὶ τὸ λαό[11].

Καὶ σὲ συνέχεια, καθὼς φαίνεται, ἐνέργησε στὶς 15 τοῦ Αὐγούστου (τοῦ 1143), ἐπέτειο τῆς ἀναγόρευσης τοῦ πατέρα του—ὄχι τῆς στέψης του—νὰ ἀναγορευτῇ καὶ ἀπ' τὸν κλῆρο τῆς ἁγια—Σοφιᾶς[12], ποὺ πρὸ πολλοῦ εἶχε μέσω τοῦ Ἰωάννη Ἀξούχου ἐξαγοράσει[13], μιὰ καὶ ἀπ' τὸν Ἰούλιο (1143) εἶχε ἐκλέξει καὶ ἀνεβάσει στὴν κενὴ πατριαρχικὴ ἕδρα τῆς ΚΠολης τὸ Μιχαὴλ (β') Κουρκούα ἢ Ὀξείτην (μέχρι τὸ Μάρτη τοῦ 1146)[14].

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 στέφτηκε αὐτοκράτορας ἀπ' τὰ χέρια αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ πατριάρχη[15] στὸ ναὸ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς στὶς 28 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1143[16].

Τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Μανουὴλ (α') ἀνέβαινε στὸ θρόνο ἦταν 25 χρονῶ ἀκριβῶς· «παρὰ τὴ νεότητά του, λέει ὁ βιογράφος του, δὲν κατεπλάγη ἀπ' τὸ πανύψηλο ἀξίωμα, γιατὶ δὲν εἶχε τίποτε ποὺ νὰ μὴ ἄξιζε γι' αὐτό»[17], καὶ «στὸ μυαλὸ ἦταν ἀνώτερος ἀπὸ κείνους ποὺ εἶχαν γεράσει πάνω στὴ διαχείριση τῶν κοινῶν»[18].

Πανύψηλος στὸ ἀνάστημα, ποὺ πάντα τὸ κρατοῦσε κάπως καμπουριασμένο, ἔμοιαζε σχεδὸν σὰν ἕνας γίγαντας[19]. Ἡ ὀμορφιά του τοῦ ἔδινε ἕνα φυσικὸ ἀέ-

---

11. Κίνναμος, σ.32-3.

12. Αὐτὸ μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε μὲ βεβαιότητα, καθὼς βλέπομε τὸ σύγχρονο τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ἐκκλησιαστικὸ ὑπομνηματογράφο,.νὰ σημειώνη πὼς ὁ Μανουὴλ (α') «ἐκράτησε (τῆς ἀρχῆς) μηνὶ αὐγούστῳ ιε', ἰνδικτιῶνος στ', ἔτους ςχνα'», Sinaiticus graecus 482(1117), f.325ᵛ, βλ. καὶ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμ., σ.205-6,ὑ.13.

13. Χωνιάτης, σ.66-7· F.Dölger, Regesten, ἀριθ. 1330.

14. V.Grumel, La chronologie des Patriarches de Const/ple de 1111 à 1206, EB1(1943), σ.253-55, καὶ La Chronologie (1958), σ.436.

15. Κίνναμος, σ.33· Χωνιάτης, σ.70· Μιχ. Ἰταλικός, Lettres et discours, Λόγος εἰς τὸν πατριάρχην κῦρ Μιχαὴλ τὸν πρώην ἡγούμενον τῆς Ὀξείας, σ.79: Ἔνθεν τοι καὶ τὰς χεῖρας τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ καθαγνισάμενος, ἀνέδησας τὴν χρυσῆν κεφαλὴν τοῦ θειοτάτου ἡμῶν αὐτοκράτορος τῷ βασιλικῷ διαδήματι...

16. Βλ. σ' αὐτὸν τὸν τόμ. πιὸ πάνω, σ.205-6, ὑ.13.

17. Κίνναμος, σ.29. Πρβλ. F.Chalandon, τ.ΙΙ, σ.200.

18. Χωνιάτης, σ.68· Μιχ. Ἰταλικός, Lettres et discours, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουήλ, σ.277.

19. Χωνιάτης, σ.69· Κίνναμος, σ.110· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος εἰς Μανουήλ, ἔκδ. Th.L.E.Tafel, σ.201: Μεγέθους μὲν γὰρ ἐπέβη, ὅπερ εἴ τις ὑπεραναβαίη, ἐγγραφήσεται ὡς

ρα καὶ ἡ γλύκα τῆς ματιᾶς του ἀποσποῦσε τὴ συμπάθεια[20].

Φαίνεται πὼς ὁ χρωματισμὸς τοῦ προσώπου καὶ γενικὰ τῆς ἐπιδερμίδας του ἦταν, ὅπως τοῦ πατέρα του, μαυριδερός[21], ἔτσι ποὺ οἱ ἐχτροὶ τοῦ βασιλέα νὰ τὸν παρομοιάζουν πρὸς ἕνα κατάμαυρο Αἰθίοπα καὶ νὰ λένε γι' αὐτὸν τὸ σκωπτικὸ τραγούδι τῆς νύφης: «ὄμορφη εἶμαι, ἂν καὶ μαύρη, γιατὶ μὲ παράκαψε ὁ ἥλιος»[22].

Ἡ ὅλη ἐμφάνιση τοῦ ἡγεμόνα τοῦ ἔδινε μιὰ μεγάλη χάρη ποὺ στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας του τοῦ προσπόρισε τὴ γενικὴ εὔνοια[23].

Μὲ δύναμη ποὺ λίγοι τὴν εἶχαν, ἀλλὰ καὶ μὲ πάθος ἐπιδιδόταν στὶς σωματικὲς ἀσκήσεις, καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἱππασία[24]. Ἔτσι στὶς ἐχστρατεῖες ἄλλαζε πολλὰ ἄλογα, ποὺ ἀπ' αὐτὰ τὸ πιὸ περίφημο καὶ πιὸ ἀγαπημένο του ἦταν τὸ λεγόμενο Ἀ γ ρ ί μ η ς[25].

εἰς γίγαντα· καὶ ἡ φύσις ἄλλως αὐτὸν ἢ κατὰ τοὺς λοιποὺς ἐστερέωσεν, εἰς ὀστέωσιν ἁδρὰν καὶ ὡς εἰπεῖν λεοντώδη ἀπευθύνασα ἑαυτήν·

20. Χωνιάτης, σ.69: ἐπέπρεπε δὲ καὶ χάρις ἐπὶ τοῦ προσώπου τῷ νεανίᾳ, καὶ τῷ τῆς ὄψεως ὑπομειδιῶντι τὸ ἐπαγωγὸν ἐπεσύρετο, εὐμήκης ὢν τὴν ἡλικίαν, κἂν ἐπένευέ τι τοῦ ἰθυτενοῦς μέτριον. Μιχ. Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.18), σ.282: Τῶν δ' ὀρθαλμῶν ἡ χάρις ὁποία; Θαλάττης, εἴπες ἄν, ἀποστίλβει χροιὰν ὁ κύκλος τῆς ἴριδος,

21. Εὐστάθιος Θεσσαλ., Ἐπιτάφιος, σ.201: Οὐ γὰρ θηλυπρεπὴς λευκότης τὸ πρόσωπον ἔγραφεν, ἀλλ' εὐφυῶς μιγνυμένη πρὸς τὸ ἀνδρῶδες ἐκέκρατο, καὶ (τὸ τῆς παλαιᾶς ἱστορίας) κατὰ γυμνασίαν καὶ λοιποὺς πόνους, ἡλίοις καὶ μάλιστα. Χωνιάτης, σ.69: τὴν δέ γε χροιὰν οὔτε κατὰ τοὺς ἐσκιαγραφημένους λευκὸς ἦν καὶ νευρώδης, οὔτε μὴν ἄγαν καπνηρὸς ὡς οἱ πολὺν τὸν ἥλιον ἐπὶ τοῦ προσώπου δεξάμενοι καὶ οὓς παρέβλεψαν ἀκτῖνες θερμότεραι, ἀλλὰ τῆς λευκῆς θέας ἀναχωρῶν, τῷ δὲ μέλανι προσεγγίζων χρώματι εὐπρεπείας καὶ οὕτως εἴχετο. Μιχ. Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ.282. Πρβλ. Ch.Diehl, La société byzantine, Revue Historique du sud-est européen, τ.6(1929), σ.206.

22. Χωνιάτης, σ.115: ἔπειτα δ' αὐτῇ ἐμβιβάσαντες ἀνδράριον ἐπίτριπτον, μελαινοχρῶτά τινα Αἰθίοπα, εὐφήμουν ὡς βασιλέα Ρωμαίων, περιάγοντες μετὰ λαμπρᾶς στεφανηφορίας καὶ προπομπῆς, τὰ τῆς βασιλείας σεμνὰ διαπαίζοντες, καὶ καταμωκώμενοι τοῦ ἄνακτος Μανουὴλ ὡς μὴ ξανθίζοντος τὴν κόμην ὡς θέρος, ἀλλ' ὑπομελαινομένου τὴν μορφὴν κατὰ τὴν τοῦ ᾄσματος νύμφην τὴν λέγουσαν «μέλαινά εἰμι καὶ καλή, ὅτι παρέβλεψέ με ὁ ἥλιος».

23. Χωνιάτης, σ.69: διὰ ταῦτα τοίνυν ὑπτίαις ἀγκάλαις περιχυθέντων τῶν πολιτῶν, Εὐστάθιος Θεσσαλ., Ἐπιτάφιος, σ.201-2: ἐξ οὗ δρέπεσθαι ἡδονὴν ὅσην ἐξῆν τοῖς φιλοθεάμοσι. Μιχ. Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ.277 καὶ 281.

24. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E.Miller, RHC Hist. Grecs, τ.ΙΙ, σ.194:

Ἂν καθιππαζομένῳ σοι πολλάκις συνεντύχω,
Βελλερεφόντην ἄλλον σε καινότερον νομίζω.

25. Κίνναμος, σ.60: ὃν καὶ Ἀγρίμην τὸ τάχος αἰνιττόμενοι ἐκάλουν.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ.81 ἄντεχε μὲ τὴν ἴδια ἀδιαφορία τὸ κρύο καὶ τὴ ζέστη, καθὼς καὶ τὴν ἀϋπνία, καὶ ὅλες τὶς ἀναποδιὲς καὶ κακουχίες τῶν ἐκστρατειῶν καὶ τῶν πολέμων ὑπόμενε μὲ μιὰ σπάνια ἐγκράτεια, μὴ πίνοντας—αὐτὸς ὁ καλοφαγὰς καὶ πότης—σχεδὸν ποτὲ κρασί[26].

Ὁ αὐτοκράτορας ἦταν περήφανος γιὰ τὴν ἱκανότητά του στὸ χειρισμὸ τῆς λόγχης καὶ τοῦ τόξου, «ποὺ σὰν ἄλλος Βελλερεφόντης τὰ χειριζόταν», καὶ γιὰ τὴ φυσική του δύναμη, «ποὺ σὰν ἄλλος Δαβὶδ μποροῦσε καὶ ἄγρια θηρία νὰ κατασπαράξῃ»[27]. Τοῦ ἄρεσε μάλιστα νὰ ἐπιδεικνύῃ αὐτὲς τὶς ἱκανότητές του· τὸν βλέπομε νὰ ζητᾶ νὰ καταπλήξῃ ἕνα ἀπ' τοὺς φιλοξενουμένους του, τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Ραϊμόνδον de Poitiers, «ἕνα ἄντρα στὴ δύναμη κατὰ τὸ θρυλικὸ ἐκεῖνο Ἡρακλῆ», ὅταν μ' ἐπιδεξιότητα χειρίστηκε μπροστά του λόγχη καὶ ἀσπίδα ποὺ τὸ βάρος καὶ τὸ μῆκος τους ἦσαν ἀπίστευτα· ὁ ξένος ἡγεμόνας, νομίζοντας πὼς πρόκειται γιὰ πλεκτάνη καὶ πὼς τὰ ὅπλα ἦσαν εἰκονικά, ζήτησε καὶ τὰ ἔπιασε μὲ τὰ χέρια του, καὶ μόνο τότε διαπίστωσε τὴν πραγματικότητα, καὶ ἔμεινε κατάπληκτος[28].

---

26. Χωνιάτης, σ.269: καὶ πρὸς τοὺς πόνους γὰρ ἀντεῖχε μάλα, καιροῦ καλοῦντος μοχθεῖν, καὶ ψῦχος ἔστεγε καὶ πνῖγος ἔφερε καὶ πρὸς ὕπνον ἀπεμάχετο, καὶ ταῖς τρυφαῖς δὲ προσανεῖχε πολέμων ἄγων σχολὴν καὶ ἐνησμένιζε ταῖς ἀνέσεσιν. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, ἀριθ. XXX, σ.351· ἔκδ. C.Gallavotti, Altera, σ.368:

καὶ πάσης ἀνεχόμενος ὑπὲρ ἡμῶν ὀδύνης
ἐν καύσωσιν, ἐν παγεταῖς, ἐν ὄμβροις, ἐν αἰθρίαις,...
ὅθεν οὐχ ὕπνον ὀφθαλμοῖς οὐδ' ὁπωσοῦν ἐδίδως,
ἀλλ' οὐδ' ἀνάπαυσιν μικρὰν τοῖς ἱεροῖς κροτάφοις,
ἕως σοι δὲ κατὰ σκοπὸν ἐξέβη τὰ τοῦ τέλους.

Μιχαὴλ τοῦ τοῦ Θεσσαλονίκης τοῦ Ρήτορα, Λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ τὸν Κ., ὅτε ἦν πρωτέκδικος, ἔκδ. W.Regel, Fontes rerum byzantinarum, I.1, Petropoli 1892, σ.181: οὐκ ἀξιοῖς γὰρ εἶναι στρατηγὸς εὐβουλότατος, ἂν μὴ καὶ στρατιώτης ᾖς ἀγαθός, ὡς οὐδ' ἀξιώσει τις, οἶμαι, ῥήτωρ εἶναι καὶ σοφιστὴς ὀρθολεκτεῖν μὴ μαθών. Εὐστάθιος Θεσσαλ., Ἐπιτάφιος, σ.209-10.

27. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ., E.Miller, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.193-94:

Τὸ δόρυ παίζοντα, δοκῶ Βελλεροφόντην ἄλλον,...
Τὸν ἀφανῆ φαντάζομαι τὸν πτερωτὸν τοξότην...
Ἀλλὰ πρὸς αὐτοκράτορα καὶ πρὸς τοσοῦτον σκύμνον
Λαγοὶ δοκοῦσιν οἱ Κελτοὶ καὶ τὴν φυγὴν ζητοῦσι,
Καὶ στρέφουσι τὰ νῶτα σοὶ καὶ νύττουσι τοὺς ἵππους.
Ἂν ἐξετάσω τὴν ἰσχύν, ἄλλον Δαυὶδ ὁρῶ σε,..
Χειρὶ σπαράττοντα τοὺς ἐντυχέντας θῆρας.

28. Κίνναμος, σ.125.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ.81, καθὼς εἶχε μεγάλη ἐπαφὴ μὲ τοὺς Δυτικούς, εἶχε μάθει ὅλα ὅσα ἐπέβαλλαν στὸν τέλειο ἱππότη οἱ νόμοι τῶν ὅπλων. Ἤξερε δηλ. πὼς γιὰ τὸ νιόπαντρο Λατίνο ἦταν καθῆκον τιμῆς νὰ δοξαστῇ μὲ κάποιο μεγάλο κατόρθωμα, καὶ θέλοντας νὰ μιμηθῇ τὰ πρότυπα τῆς Δύσης, προσπαθοῦσε νὰ γίνη κι αὐτὸς ἄξιος τοῦ ἔρωτα τῆς κυρίας του μὲ ὡραῖες σπαθιές· καὶ ὅπως φαίνεται, αὐτὸ τὸ πετύχαινε μιὰ χαρά[29].

Ἡ πρώτη γυναίκα του Bertha-Εἰρήνη τοῦ Sultzbach παρουσιάζεται νὰ θαυμάζῃ τὴν ἀντρειοσύνη τοῦ συζύγου της· μιὰ μέρα διακήρυξε μπροστὰ στοὺς συγκλητικούς, πὼς «στὴ Γερμανία ποὺ ἦταν ἕνα μεγάλο καὶ πολὺ πολεμικὸ ἔθνος, ποτὲ δὲν εἶδε ἢ δὲν ἄκουσε ἕνα ἱππότη ποὺ μέσα σ' ἕνα χρόνο νὰ πετύχῃ τὰ ἀριστεύματα ποὺ κατορθώνει ὁ ἄντρας της»[30].

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ.81 ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πνευματικὰ καλλιεργημένος. Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης μᾶς λέει πὼς ἀπὸ παιδὶ εἶχε σπουδαία ἀντίληψη καὶ πὼς ὁ πατέρας του, ὁ ἄριστος Ἰωάννης (β΄) Κ.34, ἐπιμελήθηκε ἰδιαίτερα τῆς μόρφωσής του, «προβάλλοντας σ' αὐτὸν τὶς καλύτερες διδασκαλίες»[31].

«Καὶ ἐνῶ ἦταν ἀκόμη παιδὶ καὶ σπούδαζε, δὲ δίστασε σὲ κάποιο πόλεμο ἐναντίον τῶν Τούρκων—σὲ μιὰ φάση τοῦ πολέμου ποὺ ὁ ἐχτρὸς ὑπερτεροῦσε—νὰ χυθῇ στὴ μάχη, πέφτοντας πάνω στὸν ἐχτρό, κ' ἔτσι νὰ ἀναρρώσῃ τὸ φρόνημα τῶν Βυζαντινῶν καὶ νὰ πετύχῃ τὴ νίκη. Ὁ πατέρας του, ἂν καὶ χάρηκε καὶ ὑπερηφανεύτηκε γιὰ ὅ,τι ἔκανε, τὸν πῆρε καταμέρος καὶ τὸν ἐπέπληξε, γιατὶ δὲν ἦταν ἀκόμα ἡ ἡλικία του γιὰ τὸν πόλεμο»[31α].

«Πάνω σὲ ὅλα τὰ πράματα, μᾶς λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ.81 εἶχε τὴ φρόνηση, αὐτὴ ποὺ δίνει οὐσία σὲ ὅλες τὶς ἀρετές»[31β], καὶ «σὲ ἀξεπέραστο σημεῖο εἶχε ἀκόμη τὴ σύνεση»[31γ].

«Ἐνῶ ἦταν πολὺ ἰσχυρὸς καὶ δυνατὸς καὶ δραστήριος, τὴν κάθε πράξη του τὴ μελετοῦσε καὶ τὴ σκεφτόταν πολύ, χωρὶς νὰ βιάζεται»[31δ]. «Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ συνοικέσια τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τὰ μελετοῦσε καὶ τὰ συνδύαζε μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς πολιτικῆς καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ

---

29. Ch.Diehl, Fig. Byz., τ.II, σ.182, ἑλλην. μετάφρ., σ.540.

30. Κίνναμος, σ.99-100: δι' ἅ ποτε καὶ ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν αὐτῷ ξυνοικήσασα ἐπὶ μέσης ἐξελάλησε τῆς συγκλήτου βουλῆς, μεγάλου μὲν καὶ αὐτὴ καὶ πολεμικωτάτου ὡρμῆσθαι γένους εἰποῦσα, μηδέπω δὲ μηδένα τῶν ἁπάντων ἀκοῦσαι τοσούτοις εἰς ἐνιαυτὸν ἐγκαλωπισάμενον ἀριστεύμασιν.

31. Εὐστάθιος Θεσσαλ., Ἐπιτάφιος, ἔκδ. Tafel, σ.198.

31α. Εὐστάθιος, Ἐπιτάφιος, σ.198· πρβλ. Κίνναμος, σ.21-2.

31β. Εὐστάθιος, Ἐπιτάφιος, σ.198.

31γ. Εὐστάθιος, Ἐπιτάφιος, σ.198.

31δ. Εὐστάθιος, Ἐπιτάφιος, σ.199.

οἴχου, καὶ μάλιστα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ συνάψη στὸ β α σ ί λ ε ι ο ν
γ έ ν ο ς πρόσωπα ἀπ' τὰ ὑ ψ η λ ὰ γ έ ν η τοῦ 'Εξωτερικοῦ»[31ε].
«'Ηταν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ τοῦ ἄρεσαν καὶ τὰ ἀστεῖα, κι ὅταν τὰ ἔλεγε ἤ-
ταν σὰν νὰ ἔτρεχε μέλι ἀπ' τὸ στόμα του ἢ νὰ ἔπεφτε μάννα ἀπ' τὸν οὐρανό»[31ς].
"Ενας μεγάλος φαγὰς καὶ πότης, τραγουδιστής, κιθαριστὴς καὶ χορευτής,
πολὺ ἀστεῖος καὶ λογάς[31ζ], ἦταν ὁ δευτεροεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα π α ν -
σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς 'Ιωάννης Καματηρός , ἀδελφὸς τοῦ
'Ανδρόνικου Δούκα Καματηροῦ[31η], ποὺ ἀπ' το 1155 ὡς τὸ 1165 διετέλεσε
λ ο γ ο θ έ τ η ς τοῦ δρόμου[31θ].
'Ο 'Ιωάννης Καματηρὸς ἦταν ἀπαραίτητος στὰ τραπέζια τοῦ αὐτοκράτορα
γιὰ τὰ περίφημα ἀστεῖα ποὺ ἔλεγε, κι ὅταν ἦταν ἀκόμη σκνίπα στὸ μεθύσι. Κι ὅ-
ταν ξένοι ἡγεμόνες ἢ πρέσβεις ἦσαν προσκεκλημένοι στὸ αὐτοκρατορικὸ τραπέζι,
ὁ λ ο γ ο θ έ τ η ς τοῦ δ ρ ό μ ο υ προσπαθοῦσε νὰ τοὺς ξεπεράση
στὸ φαγοπότι καὶ νὰ τοὺς κάνη τύφλα στὸ μεθύσι. Τὸ ἴδιο γινόταν, κι ὅταν αὐτὸς
ὡς πρεσβευτὴς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἐπισκεφτόταν τὶς αὐλὲς τῶν ξένων ἡγε-
μόνων, τῶν ὁποίων μάλιστα ἀποσποῦσε τὴ βαθιὰ ἐκτίμηση, συμπάθεια καὶ
ἀγάπη[31ι].

Κάποτε ὁ 'Ιωάννης Καματηρὸς στοιχημάτισε μὲ τὸν αὐτοκράτορα-ξάδελφό
του, σὲ ἄφθονα χρυσὰ νομίσματα καὶ πολύτιμα ὑφάσματα, ἂν μπορῆ νὰ πιῆ ὅλο
τὸ νερὸ τῆς δεξαμενῆς ποὺ ἄλλοτε βρισκόταν στὴν αὐλὴ τοῦ τρικλίνου τοῦ Νικη-
φόρου (β') τοῦ Φωκᾶ, πάνω ἀπ' τὸ Βουκολέοντα, καὶ ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα εἶ-
χε μεταφερθῆ στὸν χρυσόπαστο μεγάλο τρίκλινο ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε χτίσει στὶς
Βλαχέρνες. Χωρὶς καθόλου ὁ λ ο γ ο θ έ τ η ς νὰ χάση καιρό, ἔσκυψε
στὴ γεμάτη νερὸ δεξαμενὴ καὶ σὰν ἕνα βόδι τὸ ρούφηξε ὅλο, μιὰ μόνο φορὰ κό-
βοντας τὴ συνέχιση τῆς πόσης. Κατάπληκτος ὁ αὐτοκράτορας πλήρωσε στὸ συγγενῆ
του, ὑπουργό του καὶ συμπαίχτη του τὸ στοίχημα ποὺ εἶχε βάλει[31ια].

'Ο Μανουὴλ (α') Κ.81 ἦταν «ἕνας δεινὸς χειριστὴς τοῦ λόγου, ἑτοιμόλο-
γος κατὰ τὶς συζητήσεις στὶς ἀπαντήσεις του, ταχὺς στὸ νὰ προβάλη ἐπιχειρήμα-
τα καὶ πανέξυπνος στὸ νὰ συλλάβη τὰ νοήματα»[31ιβ].

31ε. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.199.
31ς. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.202.
31ζ. Χωνιάτης, σ.148.
31η. Γιὰ τὴν ἀνάμεσά τους συγγένεια, βλ. σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμ., σ.315, ὑ.17.
31θ. R.Guilland, Les Logothètes, REB29 (1971), σ.59-61, ἀριθ. 35.
31ι. Χωνιάτης, σ.149
31ια. Χωνιάτης, σ.149-50.
31ιβ. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.202-3.

«'Απὸ μικρὸς ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴ ζωή του, κατὰ τὶς ὧρες τῆς ἀνάπαυσής
του, ἐπιδιδόταν στὴν ἀνάγνωση καὶ τὴ μελέτη τῆς γεωγραφίας, τῆς τακτικῆς
τοῦ πολέμου, τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς θεολογίας»[31ιγ]. Εἶχε ἐξελιχτῆ σὲ
ἕνα ἄριστο καὶ βαθὺ δογματολόγο, κ' ἔτσι μποροῦσε νὰ ἀντιμετωπίζη ὁ ἴδιος
τοὺς αἱρετικοὺς στὶς συνελεύσεις, κατὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιχειρημάτων τους
καὶ τῶν διδασκαλιῶν τους»[31ιδ].
«'Ηταν ἕνας βαθὺς ψυχολόγος τῶν ἀνθρώπων· μποροῦσε νὰ κατοπτεύση
τὰ βάθη τῆς σκέψης τους καὶ νὰ διακρίνη τὸν κρυψίνουν ἀπ' τὸν ἐπιπόλαιο, τὸ
βαθυστόχαστο ἀπ' τὸν ἐλαφρόμυαλο, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπινους χα-
ρακτῆρες»[31ιε].
Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἦταν καὶ ἕνας ἀρχιτέκτο-
νας τοῦ καιροῦ του στὴν οἰκοδόμηση πόλεων, τειχῶν καὶ φρουρίων, καὶ γιὰ νὰ
δίνη τὸ παράδειγμα, τοῦ ἄρεσε νὰ παίρνη ὁ ἴδιος μέρος στὶς ἐργασίες τῆς
οἰκοδόμησης[31ις].
"Οταν ὁ αὐτοκράτορας ἀντιλήφτηκε τὸν τουρκικὸ κίνδυνο ἐκ μέρους τοῦ
σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου, ἀποφάσισε νὰ ὀργανώση μιὰ μεγάλη ἐκστρατεία ἐναν-
τίον του. Πρὶν ἐκστρατεύση ἄρχισε νὰ ὀχυρώνη διάφορες πόλεις τῆς Βιθυνίας, ὅ-
πως τὸ Δορύλαιο ('Εσκὶ-Σεχὴρ), καὶ αὐτὸ προκάλεσε τὶς διαμαρτυρίες τοῦ
σουλτάνου Kilidj Arslan II ποὺ ζητοῦσε ἀφορμὲς γιὰ τὸν πόλεμο. 'Ο Μανουὴλ
(α') δὲν ἔλαβε ὑπόψη του τὶς διαμαρτυρίες καὶ ἔσπευσε νὰ ὀχυρώση τὸ φρούριο
μέσα σὲ σαράντα μέρες. 'Ο ἴδιος κατὰ τὶς ἐργασίες «ἐνωτοφόρησε», κουβαλοῦσε
δηλ. πέτρες καὶ ἔκανε καὶ ἄλλες ἐργασίες[31ιζ].
Στὶς ἐκστρατεῖες του, ὅπως καὶ πιὸ πάνω σημείωσα, ὁ Μανουὴλ (α') ἦταν
σκληρὸς γιὰ τὸν ἑαυτό του· «τὶς νύχτες ἢ ἔμενε ξύπνιος ἢ λαγοκοιμόταν ἢ ἔπεφτε
πάνω σ' ἕνα πρόχειρο στρωσίδι κατὰ γῆς»[31ιη]. «'Επίσης δὲν ἔπινε τότε κρασί,
ἀλλὰ μόνο νερό· σπάνια μεταχειριζόταν χυμούς, κρίθινο οἶνο (μπύρα) ἢ καὶ
κρασὶ ἄγλευκο καὶ ξυνό, τέτοιο ποὺ λίγοι μποροῦσαν νὰ τὸ πιοῦν»[31ιθ].
'Ηταν ἀκόμη στὶς ἐκστρατεῖες «ἕνας ἀκούραστος πεζοπόρος»[31κ], «ἕτοιμος
νὰ διακινδυνεύση καὶ νὰ δεχτῆ τραύματα—τὸ σῶμα του ἦταν γεμάτο ἀπὸ τέτοια

31ιγ. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.203-4.
31ιδ. Εὐστάθιος 'Επιτάφιος, σ.204-5.
31ιε. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.205.
31ις. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.208.
31ιζ. Χωνιάτης, σ.228· Κίνναμος, σ.295. Πρβλ. Κ."Αμαντος, Β', σ.341.
31ιη. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.209.
31ιθ. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.209· βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ.26.
31κ. Εὐστάθιος, 'Επιτάφιος, σ.209-10.

—ποὺ τὰ θεωροῦσε στολίδια καλύτερα ἀπ' τὰ διαδήματα· ἱππότης καὶ ἱππέας ἄριστος, πεζομάχος ἄφθαστος, μονομάχος ἀκατάβλητος, πρόμαχος καὶ πολιορκητὴς πόλεων δεινότατος, μποροῦσε νὰ δώση τὰ σχέδια πορείας καὶ μάχης. καθὼς εἶχε κληρονομήσει τὶς πολεμικὲς ἀρετὲς τῶν προγόνων του, καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ἀσκῆται καὶ νὰ καλλιεργῆ τὰ τάλαντα ποὺ τοῦ ἔδωσε ἡ φύση καὶ ὁ Θεός»[31κα].

Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἕνας θαυμαστὴς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, δὲ διστάζει, χάρη τοῦ ἰνδάλματός του, νὰ δικαιολογήση τὰ πάντα. «Καὶ ἂν ἀπουσίαζε, λέει ἀπὸ κάποια μάχη, ἐκεῖνος ἦταν ποὺ ἔδιδε καὶ ἔστελνε τὰ βουλεύματα στοὺς στρατηγούς, κ' ἔτσι ἐνεργοῦσε σὰν νὰ παραβρισκόταν στὴ μάχη»[31κβ].

Ἴσως ὑπαινίσσεται ὁ ἀρχιερέας τὴν περίφημη μάχη τοῦ Σιρμίου τῆς 8ης Ἰουλίου τοῦ 1167 ἐναντίον τῶν Οὔγγρων, ποὺ νικητὴς ἀναδείχτηκε ὁ ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικος Κοντοστέφ. Κομν. 135, ἐνῶ ὁ Μανουὴλ (α') ἀπουσίαζε καὶ ἔστειλε ὁδηγίες νὰ ἀναβληθῆ ἡ μάχη, γιατὶ ἡ πορεία τῶν ἄστρων δὲν ἦταν εὐνοϊκή, ἀλλὰ εὐτυχῶς ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ.135 δὲν ἔλαβε ὑπόψη του τὴν αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ τοῦ θείου του, κ' ἔτσι κέρδισε τὴ νίκη[31κγ].

Καὶ καταλήγει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης νὰ μᾶς πῆ, καθὼς ἀναφέρεται, ὅπως φαίνεται, στὴ φοβερὴ καταστροφὴ τοῦ Μυριοκέφαλου (17.IX.1176), τὰ ἑξῆς κάπως αἰνιγματικά: «Καὶ ἂν κάπου ἡ αὐτοκρατορικὴ στρατιὰ ἀπότυχε στὸν πόλεμο ἢ τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα πολέμησαν μὲ δόλο ἢ ὁ κύβος τῆς τύχης δὲν εἶχε ριχτῆ γιὰ τὴν ἀγαθὴ ἔκβαση τοῦ πολέμου ἢ ὁποια ἄλλη αἰτία μεσολάβησε, ὁ μόνος ποὺ δὲν ἔφταιγε ἦταν ὁ αὐτοκράτορας»[31κδ], ἐνῶ στὴν πραγματικότητα μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πῶς ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἦταν ὁ κύριος ὑπεύθυνος τῆς μεγάλης ἥττας ποὺ τελειωτικὰ παράδωσε τὴ Μ.Ἀσία στοὺς Τούρκους.

II

Μόρφωση τοῦ ἡγεμόνα, δουλόπρεποι ἔπαινοι ἐκκλησ. κύκλων, ἰατρικὲς γνώσεις, πίστη στὴν ἀστρολογία, «ἡ θρησκευτικότητά του», στάση ἀπέναντι στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν Ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν.

31κα. Εὐστάθιος, Ἐπιτάφιος, σ.210.

31κβ. Εὐστάθιος, Ἐπιτάφιος, σ.210.

31κγ. Χωνιάτης, σ.197-206, καὶ κυρίως, σ.199-200· Κίνναμος, σ.270-74. Πρβλ. F.Chalandon, τ.II, σ.489-90· R.Guilland, Mégaduc,BZ 44 (1951), σ.227.

31κδ. Εὐστάθιος, Ἐπιτάφιος, σ.210.

Στὸ πεδίο τῆς μόρφωσης και τῶν γνώσεων τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, παρὰ τὶς ὑπερβολὲς τῶν θαυμαστῶν καὶ ἐγκωμιαστῶν του, πρέπει κανεὶς νὰ ἀναγνωρίση πῶς ὁ ἡγεμόνας δὲν ἔμεινε ξένος πρὸς τὴ φιλοσοφικὴ καὶ θεολογικὴ κίνηση τοῦ καιροῦ του καὶ πῶς ἐντρύφησε καὶ σπούδασε πιὸ πολὺ μὲ πάθος παρὰ μὲ ἐπιτυχία, τὴ λογικὴ καὶ τὴ θεολογία.

Ἕνας σύγχρονός του στιχουργὸς ἐγκωμιάζει «τὴν ἐπιστημοσύνη τοῦ βασιλέα, τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ὀρθότητα τῆς κρίσης του»[32].

Καὶ ὁ Κίνναμος μᾶς πληροφορεῖ πῶς τὸν σιλέντιον[32α], τὸν ἐπίσημο δηλ. λόγο ποὺ θὰ ἐκφωνοῦνταν σὲ σοβαρὴ συνέλευση ἀξιωματούχων, ἀνωτάτων κληρικῶν καὶ ἄλλων, δὲν τὸν ἀνάθεσε, ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια, στὸν ἀσηκρῆτις (=στὸν ἀρχιγραμματέα), ἀλλὰ τὸν σύνταξε ὁ ἴδιος προσωπικά. Καὶ «ἦταν ἡ ἔννοια τοῦ λόγου, σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, βαθιά, καὶ τὸ ἔργο προϊὸν μιᾶς πολὺ γενναίας ψυχῆς· ἦταν γεμάτο ἀπὸ νοήματα καὶ τὰ ἐπιχειρήματα στοιβάζονταν τὸ ἕνα πάνω στ' ἄλλο», καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, ποὺ μᾶς λέει, εἶναι πῶς «τὸ λεκτικό του ἦταν καθαρὸ καὶ ὁ χαρακτήρας τοῦ λόγου ἀφελής, ἁπλός, στὴν τότε ὁμιλουμένη γλώσσα, καὶ στὸ σύνολό του ἀσχημάτιστος, χωρὶς κομψοέπειες, ἐπιτηδεύσεις καὶ ρητορεῖες, καὶ πῶς καθαρὰ ἐμφάνιζε τὸ ἴδιο τὸ προσωπικὸ ὕφος τοῦ αὐτοκράτορα»[32β].

Καὶ συνεχίζει ὁ Κίνναμος: «Καθὼς πολλὲς φορὲς ἔχω πεῖ, ὁ αὐτοκράτορας δὲν μπορεῖ νὰ συγκριθῆ σὲ φυσικὰ πλεονεχτήματα μὲ κανένα ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Ἐγώ, καθὼς μοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία, πολλὲς φορὲς συζήτησα μαζί του γιὰ τὸν Ἀριστοτέλη, καὶ τὸν εἶδα νὰ μοῦ ἐπιλύη πολλὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα κανεὶς μέσα στοὺς αἰῶνες δὲν εἶχε ἐπιλύσει. Καὶ ἀκόμη μοῦ ἐπεξήγησε μὲ μιὰ θαυμάσια ἁπλότητα πολλὰ σκοτεινὰ καὶ ἀνεξήγητα μέχρι τώρα ἐδάφια τῶν Γραφῶν, τὶς ὁποῖες ἐπεξηγήσεις δὲ νομίζω πῶς πρέπει ἐδῶ νὰ καταχωρήσω, γιατὶ εἶναι ἔξω ἀπ' τὸ σκοπὸ τῆς ἱστορίας»[32γ].

Ἐπίσης ὁ δευτεροεξάδελφος τοῦ βασιλέα πανσέβαστος σεβαστὸς[33] Ἀνδρόνικος Δούκας Καματηρός, ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα, θεολόγος ποὺ συνέγραφε κατὰ προτροπὴ τοῦ Μανουὴλ (α') τὴν Ἱερὰ

32. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E.Miller, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.92-3.

32α. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Σιλέντιον, BZ44(1951), σ.79 κεξ.

32β. Κίνναμος, σ.290. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, Β', σ.333, ὑ.4.

32γ. Κίνναμος, σ.290-91.

33. Γιὰ τὴν τιτλοφορία του, Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.177 καὶ 253· L.Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ.479. Ἰω.Τζέτζης, Epistolae, ἔκδ. Th.Pressel, σ.91. Γιὰ τὴ γενεαλογική του προέλευση καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα συγγένεια, βλ. σ' αὐτὸν τὸν τόμ., σ.315, ὑ.17.

Ἡ Ὁπλοθήκη[34], ἔργο ἀντίστοιχο πρὸς τὴν Πανοπλία τοῦ Εὐθύμιου Ζιγαβηνοῦ, εἶναι ἕνας μεγάλος ἐπαινέτης τῆς θεολογικῆς μόρφωσης τοῦ αὐτοκράτορα. Ὅπως ὁ Ζιγαβηνὸς ἀρχίζει μὲ τὸ ἐγκώμιο τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15, ἔτσι καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ἀρχίζει μὲ μιὰ πομπώδη ἐξύμνηση τοῦ Μανουὴλ (α'), τὸν ὁποῖον ὀνομάζει πνευματικὸ πατέρα τοῦ ὅλου ἔργου, καὶ τὸν ἑαυτό του ἁπλὸ ἀντιγραφέα καὶ συνθέτη τοῦ προλόγου καὶ τοῦ ἐπιλόγου. Τὴ διαβεβαίωση ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὴν πάρωμε κατὰ λέξη. Τὸ ἔργο στρέφεται κατὰ τῶν Λατίνων καὶ τῶν Ἀρμενίων, καὶ παρουσιάζει τὸν αὐτοκράτορα νὰ συνδιαλέγεται μὲ καρδιναλίους τῆς Ρώμης· παντοῦ τὸν φέρνει ὡς νικητὴ τῶν συνομιλητῶν του. Τόσο μάλιστα συχνὰ γίνεται λόγος γιὰ τὰ κατορθώματά του, ἔτσι ποὺ ἀναγκάζεται κανεὶς νὰ ὑποθέση πὼς ὁλάκερο τὸ ἔργο γράφτηκε γιὰ μόνο τὸ σκοπὸ τῆς ἐξύμνησης τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ θεολογικῶν πράξεων τοῦ Μανουὴλ (α')[35].

Ὁ Ἀνδρόνικος Δ. Καμ. ποὺ ἔγραψε καὶ ἕνα ἐπίγραμμα γιὰ τὴν ἐκπόρευση τοῦ ἁγίου πνεύματος[35α], κατέλαβε ὕψιστα ἀξιώματα στὴ διακυβέρνηση τοῦ Κράτους, καὶ ἦταν ἀπ' τὰ πιὸ ἔμπιστα πρόσωπα τοῦ ἐστεμμένου δευτεροεξαδέλφου του[36].

Ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Κίνναμος ποὺ πιὸ πάνω τὸν εἴδαμε ὡς ἕνα διαπρύσιο ἐπαινέτη τῶν γνώσεων τοῦ Μανουὴλ (α'), σὲ ἄλλο σημεῖο μᾶς λέει πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἦταν «ἄγευστος παιδείας καὶ λογικῆς, ἀλλὰ μὲ τὴν ὀξύτητα τῆς φύσης του καὶ τὸ μεγαλεῖο τῆς νόησής του νικοῦσε ὅλους τοὺς συνομιλητές του. Καὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ αὐτὸ νὰ τὸ ἀρνηθῆ, λέει, τόσο ἀπὸ κείνους τοῦ στενοῦ του περιβάλλοντος ποὺ συχνὰ τὸν συναναστρέφονταν, ὅσο κι' ἀπ' τοὺς ἄλλους ποὺ ἦσαν πιὸ μακρυά του· κι ἂν ἀπ' τοὺς πρώτους, μερικοὺς ἢ καὶ ὅλους, μπορεῖ κανεὶς νὰ τοὺς ὑποψιαστῆ ὡς κόλακες, ἡ μαρτυρία τῶν ἄλλων πρέπει νὰ θεωρηθῆ

34. Ἀποσπάσματα τοῦ ἔργου βρίσκονται εἰς Ἀλλάτιον, Graecia orthodoxa, τ.II, σ.287 κεξ. Γιὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ Ἀνδρόνικου ὡς θεολόγου καὶ συγγραφέα καὶ τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του, βλ. H.-G.Beck, Kirche und theologische Literatur in byzantinischen Reich, Munich 1959, σ.626-27, καὶ τοὺς ἐπαίνους τοῦ Ἰω.Βέκκου, PG 141, στ.397.

35. K.Krumbacher, Ἱστορία Βυζ. Λογοτεχνίας, ἔκδ. Παπύρου, σ. 116· F.Chalandon, τ.II, σ.202.

35α. Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, Ἱεροσολυμ. Βιβλιοθήκη, τ.IV, σ.180.

36. Διετέλεσε ἔπαρχος Κ/πολης, βλ. Κίνναμος, σ.210, καὶ Χωνιάτης, PG 140, στ. 177· μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης, βλ. Χωνιάτης, PG 140, στ.253, καὶ L.Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ.479· Ἰω.Βέκκος, PG141, στ.397· καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων, βλ. Γεώργιος Τορνίκης, Lettres et discours, ἔκδ. J.Darrouzès, σ.140-41, ἀριθ., 16: Τῷ σεβαστῷ τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Καματηρῷ.

αὐθεντική. Ὅταν ὁ ἄνακτας ἐπεξηγοῦσε κάποιο θεολογικὸ ἢ φιλοσοφικὸ θέμα, αὐτὸ τὸ ἔκανε μὲ ἐξαίσια ἐπιστημοσύνη καὶ σαφήνεια καὶ ἁπλὴ καὶ καθαρὴ φρασιολογία. Καὶ ἀρκετὸ χρόνο διέθετε τόσο μὲ τὶς θετικὲς ἐπιστῆμες ὅσο καὶ μὲ τὴ θεολογία, καθὼς ἦταν ἕνας λάτρης τοῦ Ἄρη καὶ τοῦ Ἑρμῆ, καὶ ὅλα αὐτὰ παρὰ τὶς ἀκατάπαυστες πολεμικές του ἐπιχειρήσεις. Μὲ τὴ χάρη τῶν φυσικῶν του προτερημάτων»—ἢ γιὰ νὰ ποῦμε κάτι πιὸ ἀληθινὸ μὲ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ του ἀξιώματος—«πολλοὺς ποὺ ἀντιφρονοῦσαν μὲ τὶς θεολογικές του θέσεις πάνω στὶς αἱρέσεις, τοὺς ἔφερνε μὲ τὸ μέρος του»[37].

Ὁ ἄλλος ἱστορικὸς Νικήτας Χωνιάτης ἀπ' τὴν πλευρά του, κατηγορεῖ τὸν αὐτοκράτορα πὼς χειριζόταν τὰ πιὸ λεπτὰ θεολογικὰ προβλήματα, παραβλέποντας τὰ κείμενα τῆς Γραφῆς καὶ μὴ λαμβάνοντας ὑπόψη τὶς ἀποφάνσεις τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας[38].

Τὶς μαρτυρίες γιὰ τὴ θεολογικὴ κατάρτιση καὶ γενικὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὰ πρακτικὰ τῶν πολιτικοεκκλησιαστικῶν διασκέψεων, ποὺ συνέρχονταν κάτω ἀπ' τὴν προεδρία τοῦ ἰδίου, νομίζω πὼς δὲν μποροῦμε νὰ λάβωμε σοβαρὰ ὑπόψη μας, γιατὶ καθὼς αὐτὲς οἱ διασκέψεις (σύνοδοι) δὲν ἦσαν παρὰ μέσα γιὰ νὰ διεκπεραιώση ὁ βασιλέας προσωπικές του ὑποθέσεις[39], ὅσοι χαρακτηρισμοὶ προκύπτουν ἀπ' αὐτὰ γιὰ τὸν ἡγεμόνα, δὲν ἔχουν κατὰ τὴ γνώμη μου ἱστορικὴ βαρύτητα.

Ἂς δοῦμε μερικὰ παραδείγματα τῆς δουλόπρεπης ἔκφρασης τῶν συντακτῶν αὐτῶν τῶν κειμένων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἠθικῆς στάθμης τῶν ἐκκλησιαστικῶν ταγῶν τῆς ἐποχῆς, πατριαρχῶν καὶ μητροπολιτῶν, ποὺ ὑπόγραφαν καὶ διαλαλοῦσαν αὐτὰ τὰ κείμενα.

Τὸν Μανουὴλ (α') Κ.81 ὁ Θεὸς τὸν διάλεξε, ὅπως καὶ τὸ Δαβίδ· ἦταν ὅπως ἐκεῖνος ὁ πιὸ νέος ἀπ' τοὺς ἀδελφούς του, κι ὁ Θεός, καθὼς τὸν βρῆκε «κατὰ τὴν καρδιά του», «πολὺ πράο» σύμφωνα μὲ τὴν πράξη τοῦ Δαβὶδ «καὶ πολὺ εἰρηνικὸ» σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία τοῦ Σολομῶντα, τὸν ἔχρισε βασιλέα[40]. Γι' αὐτὸ καὶ λέγεται «νέος Δαβὶδ»[40α] καὶ «Χριστὸς Κυρίου»[40β].

Ὁ Μανουὴλ (α') εἶναι ὁ «ἅγιος»[41], ὁ «κραταιὸς καὶ ἅγιος»[42] ὁ «κράτιστος

37. Κίνναμος, σ.253.

38. Χωνιάτης, σ.274-75.

39. Στ.Σάκκος, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, σ.39 κεξ. καὶ κυρίως, σ.43.

40. Χωνιάτης, PG140, στ.201-4.

40α. L.Petit, Documents inédits, VV11(1904), σ.480-81.

40β. Χωνιάτης, 140, στ.264.

41. Πιὸ πολλὲς ἀπὸ σαράντα φορὲς ἀποκαλεῖται ἅγιος.

42. Τριάντα φορές.

καὶ ἅγιος»[43], ὁ «θεοφρούρητος αὐτοκράτορας»[44], ὁ «φιλοθεώτατος»[45], ὁ «θεοστεφὴς ἅγιος»[46], ὁ «εὐσεβὴς καὶ θεοστεφής»[47], ὁ «θεοστεφὴς κραταιότατος ἅγιος»[48], ὁ «θεόστεπτος κράτιστος ἅγιος βασιλέας καὶ αὐτοκράτορας»[49], ὁ «θεῖος»[50], ὁ «θειότατος»[51], ὁ «ἔνθεος»[52], ὁ «φιλοθεώτατος βασιλέας»[53].

Ξεφεύγοντας ἀπ' τὰ πολύκροτα καὶ ἠχηρὰ αὐτὰ ἐπίθετα, βλέπομε ἔπειτα τὸ Μανουὴλ (α') νὰ θεοποιεῖται· ἡ ψυχή του εἶναι «φιλεύσπλαγχνη καὶ θεϊκή»[54], ὁ νοῦς του εἶναι «ὁ βασιλικὸς νοῦς ἢ καλύτερα ὁ βασιλέας τῶν ἀνθρώπινων μυαλῶν»[55], οἱ σκέψεις του εἶναι «θεοκυβέρνητες»[56], γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μανουὴλ (α') εἶναι ὁ «αὐτοδίδακτος αὐτοκράτορας»[57], ὁ «θεοδίδακτος δογματιστής»[58], ὁ «θεόσοφος βασιλέας»[59], «αὐτὸς ποὺ πλούτισε τῆς φρόνησης τὴ ροή, σύμφωνα μὲ τὸ Σολομῶντα»[60].

Ἡ γλώσσα του εἶναι «ὑπέρχρυση»[61] καὶ «θεοκίνητη»[62], τὰ λόγια του «ἀπαγγέλματα ἀπ' τὸ μέλι πιὸ γλυκά»[63], τὸ χέρι του εἶναι «τὸ ἅγιο βασιλικὸ χέρι»[64] καὶ ἡ «ἀπρόσμαχη παλάμη»[65].

Τὰ διατάγματά του εἶναι «εὐσεβέστατα καὶ θεόπνευστα», σύμφωνα μὲ τὸ

43. Χωνιάτης, 140, στ.272.
44. L.Petit, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.40α), σ.491.
45. Χωνιάτης, 140, στ.229.
46. L.Petit, σ.478.
47. Χωνιάτης, 140, στ.236.
48. Χωνιάτης, 140, στ.277.
49. Χωνιάτης, 140, στ.252.
50. L.Petit, σ.481-82.
51. Χωνιάτης, 140, στ.232.
52. Χωνιάτης, 140, στ.252.
53. Χωνιάτης, 140, στ.229.
54. Χωνιάτης, 140, στ.277.
55. Χωνιάτης, 140, στ.233.
56. Χωνιάτης, 140, στ.273.
57. Χωνιάτης, 140, στ.273.
58. L.Petit, σ.493.
59. L.Petit, στ.491.
60. Χωνιάτης, 140, στ.264.
61. Χωνιάτης, 140, στ.233.
62. Χωνιάτης, 140, στ.273.
63. Χωνιάτης, 140, στ.233.
64. Χωνιάτης, 140, στ.273.
65. Χωνιάτης, 140, στ.261.

μητροπολίτη Νικομηδείας Μιχαήλ[66], καὶ «θεόγραφτα», σύμφωνα μὲ τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Μιχαὴλ (γ') τὸν τοῦ Ἀγχιάλου (1170-78)[67].

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, σύμφωνα μὲ τὰ πρακτικὰ τῶν διασκέψεων (τῶν συνόδων), δὲν εἶναι «ἕνας τυχαῖος θεολόγος, ἀλλὰ ἐμβαθύνει στὰ ἔργα τῶν Πατέρων μὲ πρωτόφαντη ὀξύνοια, ξεδιαλύνει τὰ διάφορα χωρία, καὶ διαθέτοντας ἔξοχη λογικὴ καὶ ἀποδεικτικὴ δεινότητα, καταλήγει σὲ ἀ ν α μ φ ί λ ε κ τ α καὶ ἰσχυρὰ συμπεράσματα ποὺ μὲ αὐτὰ συντρίβει τοὺς αἱρετικούς»[68].

Ἡ εὐγλωττία του εἶναι «ἀπαράμιλλη» καὶ δείχνει «σὰν νὰ ἔχη πάνω στὴ γλώσσα του γραμμένα τὰ λόγια ποὺ βγάζει ἀπ' τὸ στόμα του»[69]. Ὁ Μανουὴλ (α') αὐτὸς καὶ μόνος, εἶναι καὶ ἀποκαλεῖται ἀπ' τὴ σύνοδο τοῦ 1170, «ὁ γνώμονας τῆς Ὀρθοδοξίας»[70]!

Οἱ σύνοδοι συνέρχονται στὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, σὲ χτίσμα ποὺ ἀνεγέρθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') καὶ φέρνει τὸ ὄνομά του, στὸν «πορφυρομανουηλάτον τρίκλινον», στοὺς τοίχους τοῦ ὁποίου «ἡ τέχνη τῶν ζωγράφων παράστησε μὲ κατάχρυσες ψηφίδες τὰ ἐξαίσια καὶ δυσαρίθμητα κατορθώματα» τοῦ μεγάλου ἡγεμόνα[71].

Αὐτὸς «ὁ Μανουὴλ (α') ὁ Κομνηνός, ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς, Ρωμαίων αὐτοκράτωρ, εὐσεβέστατος, ἀεισέβαστος, αὔγουστος, ἰσαυρικός, κιλικικός, ἀρμενικός, δαλματικός, οὐγγρικός, βοσθνικός, χροβατικός, λαζικός, ἰβηρικός, βουλγαρικός, σερβικός, ζηκχικός, χαζαρικός, γοτθικός, θεοκυβέρνητος κληρονόμος τοῦ στέμματος τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ ψυχῇ νεμόμενος πάντα τὰ τούτου δίκαια»[72], εἶναι ὁ «πάν-

66. L.Petit, σ.483.
67. L.Petit, σ.492.
68. Χωνιάτης, 140, στ.229-32.
69. Χωνιάτης, 140, στ.233.
70. L.Petit, σ.481.
71. Χωνιάτης, 140, στ.236.
72. Ἴδικτον Μανουὴλ (α') Κ., PG133, στ.773· 140, στ.273. Ἡ συναίσθηση πὼς ἡ βασιλεία ἔπρεπε νὰ ἦταν κληρονομικὴ ἐπέβαλε στοὺς Κομνηνοὺς τὴ συμπλήρωση τῆς αὐτοκρατορικῆς τιτλοφορίας διὰ τοῦ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς, ποὺ πρῶτος ὁ Ἰωάννης (β') Κ.34 μεταχειρίστηκε· Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. P.Gautier, REB32 (1974), σ.131: + Ἰωάννης ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς πορφυρογέννητος καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Κομνηνός. Μόνο οἱ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ι κατὰ κάποιο τρόπο ἦσαν νόμιμοι βασιλεῖς, ἐναντίον τῶν ἄλλων μποροῦσαν νὰ γίνουν καὶ στάσεις, βλ. G.Ostrogorsky, Seminarium Kondakovianum, τ.10 (1938), σ.179.

σοφος»[73], ἡ «ἀνεξάντλητη πηγὴ τοῦ ἐλέους καὶ ἡ ἄβυσσος τῆς συμπάθειας»[74], ἀλλὰ καὶ ἡ «ἀναπόφευκτη δίκη καὶ ὁ ἄγρυπνος ὀφθαλμός»[75], «ὁ βασιλέας τῆς εἰρήνης»[76].

῞Ολη αὐτὴ τὴν πομπώδη γιὰ τὸ Μανουὴλ (α') Κ.81 φρασιολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ταγῶν καὶ τῶν συνόδων πρέπει νὰ τὴν ἀποδώσωμε στὸ γεγονός, ποὺ ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, «καθὼς ἀπ' τὸ Θεὸ παραλαμβάνει τὴν ἀρχή», δὲν ἀντλεῖ μόνο ἀπ' τὴν πολιτικὴ πλευρὰ τὴν ἐξουσία, ἀλλὰ προπάντων ἀπ' τὸν ἱερατικὸ χαραχτήρα της ποὺ πάντα μένει τὸ δεσπόζον σημεῖο. Ἡ ρίζα της εἶναι βαθιὰ βυθισμένη στὴν παντοῦ διάχυτη μυστικοπάθεια καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ μυσταγωγία ποὺ συνοδεύει ὅλες τὶς πράξεις τοῦ δημόσιου καὶ ἰδιωτικοῦ βίου τοῦ αὐτοκράτορα. Ἡ στέψη του ἀπ' τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης ἐξελίχτηκε σὲ «μυστήριο τῆς βασιλείας» , ὅπως αὐτὸ τῆς ἱερωσύνης[76α].

Παρὰ τὴν ὁλοκάθαρη διείσδυση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ παράγοντα μὲ οὐσιαστικὴ ἐπικράτησή του σὲ ὅλες σχεδὸν τὶς ἐκδηλώσεις τῆς πολιτικῆς ζωῆς ἀπ' τὸν ια' αἰ.—γιὰ νὰ φτάση στὸν κολοφώνα τὸ ιδ' αἰ.—οἱ Κομνηνοί, καὶ ἰδιαίτερα ὁ Μανουὴλ (α'), «δὲν περιορίζονταν στὸ νὰ χρυσοφοροῦν, ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης, καὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὰ κοινὰ ὡς δικά τους καὶ νὰ τὰ διαθέτουν, ὅπως τοὺς ἀρέσει καὶ νὰ συμπεριφέρωνται στοὺς ἐλεύθερους πολίτες ὡς νὰ ἦσαν δοῦλοι τους, ἀλλὰ ἤθελαν νὰ φαίνωνται ὡς ὅμοιοι στὴ μορφὴ μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἥρωες στὴ δύναμη καὶ θεόσοφοι, ὅπως ὁ Σολομών, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, ὡς θειότατοι δογματιστὲς καὶ κανόνες τῶν κανόνων εὐθύτεροι καὶ γενικὰ ἀσφαλεῖς γνωμοδότες γιὰ τὰ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα πράματα»[76β].

᾿Αλλὰ ἂς ξεφύγωμε ἀπ' τὴ θεολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ κατάρτιση τοῦ Μανουὴλ (α') καὶ τὴν ἀνάμιξή του στὰ δογματικὰ καὶ ἐκκλησιαστικά, καὶ ἂς ἔλθωμε σὲ ἄλλα πιὸ ἐνδιαφέροντα ἴσως πράματα.

῾Ο Μανουὴλ (α') Κ.81 καλλιεργοῦσε μὲ πάθος τὴν ἰατρικὴ καὶ τὴν ἀστρολογία καὶ πίστευε γιὰ τὸν ἑαυτό του πὼς ἦταν ἕνας διάσημος ἰατρὸς καὶ ἀστρολόγος.

Οἱ ἰατρικὲς γνώσεις τοῦ αὐτοκράτορα μαρτυροῦνται τόσο ἀπ' τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης ὅσο καὶ ἀπ' τὸν Κίνναμο, καὶ ἀπὸ μερικὲς ἀξιόλογες πράξεις. ῾Ο Εὐστάθιος, καθὼς ἀπευθύνεται στὸ Μανουὴλ (α'), τοῦ λέει: «Λογῆς-λογῆς εἰ-

73. L.Petit, σ.493.
74. Χωνιάτης, 140, στ.277.
75. L.Petit, σ.491.
76. Χωνιάτης, 140, στ.205.
76α. 'Αλ.Διομήδης, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ.Α', α', 'Αθ. 1951, σ.74.
76β. Χωνιάτης, 'Ιστορία, σ.274. Πρβλ. Β.Στεφανίδης, 'Εκκλ. 'Ιστορία, σ.150.

σαι κατὰ τὴ φιλοσοφία, θεῖε βασιλέα, καὶ ἐμβαθύνοντας σ' αὐτὴ καὶ προχωρώντας, καταλήγεις στὴν ἐπιστήμη καὶ στὴν τέχνη τῶν ἰατρῶν»[77]. ῾Ο Κίνναμος πάλι μᾶς βεβαιώνει πὼς ὁ Μανουὴλ (α') «ξεπερνοῦσε στὴν ἰατρικὴ τέχνη πολλοὺς ἀπ' τοὺς ἐπαγγελματίες ἰατροὺς ποὺ σ' ὅλη τους τὴ ζωὴ ἀφιερώθηκαν σ' αὐτὴ καὶ πὼς ὁ ἴδιος τὸν εἶδε μὲ τὰ μάτια του νὰ ἀνοίγη φλέβες καὶ νὰ χορηγῆ σωτήρια φάρμακα καὶ ἀκόμη μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ Μανουὴλ πολλὰ πρόσφερε στὴν ἐπιστήμη τῶν 'Ασκληπιαδῶν, τὰ ὁποῖα μέχρι τότε ἦσαν ἄγνωστα, κυρίως ἀλοιφὲς καὶ καταπότια, ποὺ χορηγήθηκαν στὰ νοσοκομεῖα τοῦ Κράτους, στοὺς ξ ε ν ῶ ν ε ς, ἀπὸ ὅπου μποροῦσε αὐτὸς ποὺ ἤθελε νὰ τὰ προμηθευτῆ»[77α].

Μᾶς εἶναι γνωστὲς ὁρισμένες ἰατρικὲς ἐπεμβάσεις τοῦ αὐτοκράτορα σὲ διάσημα πρόσωπα.

Κατὰ τὴ Δεύτερη Σταυροφορία (1147) ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Κονράδος III, ἄρρωστος, μεταχομίστηκε ἀπ' τὴν ῎Εφεσο στὴν ΚΠολη, καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλέας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔσπευσε κοντά του, μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του Bertha-Εἰρήνη ποὺ ἦταν γυναικαδέλφη τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα ἡ ρ ή γ α κατὰ τοὺς Βυζαντινούς, καὶ τὸν κοίταξε μὲ μεγάλο καὶ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον ὡς ἰατρὸς καὶ τοῦ ὑπόδειξε τὴν κατάλληλη θεραπεία[78].

Μερικὰ χρόνια ἀργότερα, κατὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Συρίας, ὁ βασιλέας τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνος III σὲ μιὰ πτώση του ἀπ' τὸ ἄλογο, κατὰ τὴ διάρκεια ἑνὸς αὐτοκρατορικοῦ κυνηγιοῦ, ἔσπασε τὸ χέρι του· τότε εἶδαν ὅλοι τὸ βασιλέα—θέαμα παράξενο γιὰ τοὺς Βυζαντινούς—νὰ κατεβαίνη ἀπ' τὸ ἄλογό του, χωρὶς τὴν τήρηση κανενὸς κανόνα τῆς αὐστηρῆς βυζαντινῆς ἐθιμοτυπίας, νὰ πηγαίνη κοντὰ στὸν τραυματία, καὶ μέσα σὲ λίγες μέρες νὰ γιατρεύη τὸ τραῦμα του[78α].

Τὸ 1154 πάλι, καθὼς ὁ πολυαγαπημένος του ἀνεψιὸς 'Ιωάννης Κ.128, παλεύοντας μ' ἕνα ἀγριογούρουνο ποὺ τυχαῖα συνάντησε, τραυματίστηκε σὲ διάφορα μέρη τοῦ σώματός του ἀπ' τὰ δαγκώματα τοῦ θηρίου, ὁ βασιλέας ἔσπευσε ἀπὸ κεῖ ποὺ βρισκόταν, καὶ σὰν ἰατρὸς ποὺ ἦταν, περιποιήθηκε καὶ γιάτρεψε τὰ τραύματα τοῦ γιοῦ τοῦ ἀδερφοῦ του 'Ανδρόνικου Κ.76[78β].

77. Εὐστάθιος Θεσσαλ., Λόγος εἰς τὸν αὐτοκρ. κῦρ Μανουὴλ Κ., ἐκδ. W.Regel, Fontes Rerum Byzantinarum, τ.I, fasc. I, Petropoli 1892, σ.12· τοῦ ἰδίου, 'Επιτάφιος εἰς Μανουὴλ Κ., ἐκδ. Tafel, σ.206.

77α. Κίνναμος, σ.190.

78. 'Επιστολὴ Conrad III πρὸς Wibald, Epistolae, ἀριθ. 78, σ.153. Πρβλ. F.Chalandon, τ.II, σ.308.

78α. Κίνναμος, σ.190· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.864· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.235-36.

78β. Κίνναμος, σ.130.

Γιὰ τὶς ἐπιδόσεις του στὴν ἀστρολογία, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς κατὰ τὴ διάρκεια ὅλης τῆς μακρᾶς βασιλείας του, ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ὑπῆρξε ἕνας ἔνθερμος θιασώτης τῶν ἀστρολόγων[79], ἔτσι ποὺ καμιὰ σοβαρὴ πράξη του δὲν ἐνεργοῦσε, χωρὶς νὰ συμβουλευτῆ προηγουμένως «τὶς περιπλοκὲς καὶ τὶς τέτοιες ἢ τέτοιες θέσεις καὶ κινήσεις τῶν ἀστέρων[80], καὶ μόνο μερικὲς στιγμὲς πρὶν πεθάνη, ὁ πατριάρχης ΚΠολεως Θεοδόσιος ὁ Βορραδιώτης (1179-1183), ἕνας ἀληθινὰ ἅγιος ἄνθρωπος, πέτυχε νὰ τὸν μεταπείση καὶ νὰ κάνη μιὰ ἀποκήρυξη τῆς ἀστρολογίας[81].

Νικημένος ἀπ' τὴν ἰδέα πὼς οἱ διαδρομὲς τῶν ἀστεριῶν ἔχουν σοβαρὴ ἐπίδραση στὴν πορεία τῶν γεγονότων τῆς ζωῆς, ὁ Μανουὴλ (α') εἶχε στὴν αὐλή του ἕνα σεβαστὸ ἀριθμὸ ἀστρολόγων γιὰ νὰ συζητῆ μαζί τους, νὰ τοὺς συμβουλεύεται καὶ γιὰ κάθε σοβαρὸ περιστατικὸ νὰ παρατηροῦν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς οὐρανοὺς καὶ τ' ἀστέρια. Ἕνας θεῖος του ἐξ ἀγχιστείας, ὁ Κωνσταντῖνος Ἄγγελος, σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ.38, ἦταν κι αὐτὸς ἕνας λάτρης τῆς ἀστρολογίας[82].

Μᾶς εἶναι γνωστὲς ὁρισμένες ἀπ' τὶς πολλές ἐκδηλώσεις του γιὰ τὴν πίστη του στὴν ἀστρολογία.

Τὸ 1167 βλέπομε τὸ Μανουὴλ (α') νὰ στέλνη ἕνα ταχυδρόμο, καθὼς πιὸ πάνω σχετικὰ ἀνάφερα, στὸν ἀρχηγὸ τῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας Ἀνδρόνικο Κοντοστέφ. Κομν. 135, γιὰ νὰ τοῦ ἀπαγορεύση νὰ δώση μάχη κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς γιορτῆς τοῦ ἁγίου Προκοπίου (8 Ἰουλίου), γιατὶ ἡ πορεία τῶν ἄστρων δὲν ἦταν εὐνοϊκή. Ὁ Κοντοστέφ. Κ.135 δὲν ἔδωσε καμιὰ προσοχὴ στὴν αὐτοκρατορικὴ διαταγή, τὴν ἀπόκρυψε ἀπ' τοὺς ἐπιτελεῖς του, ἔδωσε τὴ μάχη καὶ ἀναδείχτηκε περίλαμπρος νικητής, γιὰ νὰ διαψεύση τοὺς ἀστρολόγους τοῦ θείου του καὶ βασιλέα, ἐνῶ σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο δὲν ἔμεινε παρὰ νὰ ἐπιτελέση θρίαμβο στὴν ΚΠολη, ἂν καὶ δὲν εἶχε πάρει μέρος στὴ μάχη τῆς μεγάλης νίκης[83].

Τὴν παραμονὴ τῆς γέννησης τοῦ γιοῦ του Ἀλέξιου Κ.155 (14.IX. 1169 ἢ 1168), ὁ βασιλέας ἔστρεφε τὰ βλέμματά του στοὺς οὐρανούς, μελετώντας τὴν πορεία τῶν ἀστεριῶν, γιὰ νὰ διαγνώση τὸ φύλο τοῦ παιδιοῦ ποὺ θὰ γεννηθῆ, κι ὅταν γεννήθηκε ἀγόρι, τοῦ ἔδωσε τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, σύμφωνα μὲ τὶς συμβουλὲς τῶν ἀστρολόγων, ποὺ σὲ ἐρώτησή του μέχρι πόσο θὰ διαρκέση ἡ δυναστεία τοῦ

79. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ.220, 286-87.

80. Χωνιάτης, σ.200, 220, 287.

81. Χωνιάτης, σ.288. Γιὰ τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατριάρχη; Βορραδιώτης (=νεφοδιώχτης),βλ. Φ.Κουκουλέ, Βυζαντινῶν Βίος καὶ πολιτισμός, τ.ΣΤ' (1955), σ.454-55.

82. Βλ. σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμ., σ.263, ὑ.13.

83. Χωνιάτης, σ.199-200· γιὰ τὴν ἔκβαση τῆς μάχης, σ.204· γιὰ τὸ θρίαμβο, σ.205-6.

Ἀλέξιου (α') Κ.15, πῆρε ἀπ' αὐτοὺς ὡς ἀπάντηση τὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ, ποὺ ἂν ξεχωρίση κανεὶς τὰ γράμματα ἕνα -ἕνα, ἔχει τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν ὀνομάτων τῶν τεσσάρων βασιλέων τῆς ἔνδοξης Κομνηνικῆς δυναστείας, ποὺ ὁ ἕνας διαδέχτηκε στὸ θρόνο τὸν ἄλλο· Ἀλέξιος (α'), Ἰωάννης (β'), Μανουὴλ (α'), καὶ τὸ τέταρτο γράμμα ὑποδείχνει ἐκεῖνον ποὺ θὰ διαδεχτῆ τὸν τρίτο, Ἀλέξιος (β'), καὶ κατὰ συνέπεια ἔπρεπε νὰ δοθῆ τὸ πιὸ πάνω ὄνομα Ἀλέξιος[83α].

Ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ Μανουὴλ (α') στὴν ἀστρολογία ἦταν τέτοια, ποὺ κατὰ τὴν ἀρρώστια του—αὐτὴ ποὺ τὸν ὁδήγησε καὶ στὸν τάφο—δὲν ἀνησύχησε καθόλου γιὰ νὰ πάρη τὰ ἀναγκαῖα μέτρα καὶ νὰ ὀργανώση τὴν ἐπιτροπεία (= τὴν ἀντιβασιλεία) τοῦ γιοῦ του Ἀλέξιου (β') Κ.155, ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἕνα παιδί· πίστευε, πραγματικά, στὶς προβλέψεις τῶν ἀστρολόγων του, πὼς τοῦ μένουν ἀκόμη δεκατέσσερα χρόνια γιὰ νὰ ζήση καὶ πὼς σὲ λίγο θὰ τοῦ ἦταν δυνατὸν νὰ προσβλέψη σὲ νέες περιπέτειες μὲ τὶς ἐρωμένες του καὶ νὰ τρέξη σὲ νέες ἐκστρατεῖες καὶ καταχτήσεις[84].

Πάνω στὸν ἔρωτά του πρὸς τὴν ἀστρολογία ὁ Μανουὴλ (α') συνέθεσε μιὰ ἀπολογία της, σὲ ἀπάντηση ἑνὸς μοναχοῦ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ὁ ὁποῖος, εἶχε γράφει ἐναντίον τῆς ἀστρολογικῆς τέχνης, ποὺ «τὴν κάκιζε καὶ τὴν ἀποκαλοῦσε ἀσέβεια». Ὁ ἐστεμμένος συγγραφέας θέλησε νὰ δείξη, καθὼς στηριζόταν στὴ Γραφή, πὼς ἡ ἀστρολογία δὲν ἦταν μιὰ ἀπαγορευμένη ἐπιστήμη· τὸ φτωχὸ ἔργο δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀναφορὰ σὲ ὁρισμένα κείμενα τῆς ἀρχαίας σοφίας καὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας[85].

83α. Χωνιάτης, σ.219-20.

84. Χωνιάτης, σ.286-87.

85. Lys. Oeconomos, La vie religieuse, σ.93: Πιττάκιον.. κυροῦ Μανουὴλ Κ., γνώμῃ καὶ εἰδήσει καὶ τῶν ἐλλογίμων ἀρχιερέων καὶ συγκλητικῶν ἀρχόντων, πολλῶν γέμον ὑψηλῶν καὶ ἀναγκαίωνθεωρημάτων, ἀπολογητικὸν πρὸς γραφήν τινος μοναχοῦ παλατίνου τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορος τὰ τῆς ἀστρονομικῆς (γρ. ἀστρολογικῆς) τέχνης κακίζουσαν καὶ ἀσέβειαν ἐπικαλοῦσαν τὸ μάθημα. Πρὸς τὸ ἀπολογητικὸ αὐτὸ κείμενο τοῦ Μανουὴλ (α') ἔγραψε ἀντιαπολογητικὸ λόγο ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς· καὶ τὰ δυὸ κείμενα στὸ Μαρκιανὸ κώδικα τῆς βιβλιοθήκης Angelica, βλ. Catalogus cod. astrologorum Graecorum, 2,16 καὶ 5,1, 108-125. Καὶ ὁ K.Krumbacher, Ἱστορία Βυζ. Λογοτεχνίας, ἔκδ. Παπύρου, σ.616, σημειώνει πὼς «ὁ Μανουὴλ (α') εὐνόησε τὶς ἀστρονομικὲς σπουδές, καθὼς φαίνεται ὅμως τὸν τράβηξε πιὸ πολὺ τὸ ἀστρολογικό τους μέρος». Στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') βλέπομε παραδόξως νὰ τιμωροῦνται μὲ τὴν ποινὴ τῆς τύφλωσης δυὸ ἀστρολόγοι, ὁ Σκληρὸς Σὴθ καὶ ὁ Μιχαὴλ Σικιδίτης (ἴσως κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐπωνυμία νὰ κρύβεται ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα), βλ. Χωνιάτης, σ.192-93. Ἴσως ὅμως νὰ τιμωρήθηκαν ὡς προσωπικοὶ ἐχτροὶ τοῦ Μανουὴλ (α') ἢ ὡς συνωμότες. Ὁ Σὴθ ὁ Σκληρός, βλ. καὶ Χωνιάτης, σ.442, εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν ἐπὶ Ἀλέξιου (α') Κ.15 Σὴθ, ποὺ εἶχε προείπει τὸ θάνατο τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, βλ. Ἄννα Κομνηνή, ἔκδ. Leib, τ.II, σ.57-8· ἴσως ὁ δεύτερος νὰ ἦταν συγγενής

Γιὰ νὰ γυρίσωμε στὴ «θρησκευτικότητα» τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81—βλέποντας αὐτὴ τὴ φορὰ τὴν πραγματική του ὄψη καὶ ὄχι ἐκείνη ποὺ παρουσιάζουν οἱ ἐπίσκοποι τοῦ καιροῦ του καὶ τὰ ἐπίσημα συνοδικὰ κείμενα—πρέπει νὰ δεχτοῦμε ἐκεῖνο ποὺ μᾶς λέει ὁ ἐπίσημος βιογράφος του, πὼς «καθὼς φαίνεται ὁ Μανουὴλ (α') ἦταν θρησκευτικὰ ὁλότελα ἀδιάφορος»[86].

Χωρὶς ἀμφιβολία οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τηροῦνταν, ὁ Μανουὴλ (α') πήγαινε στὶς τελετὲς τῆς 'Εκκλησίας, κι ὅταν καμιὰ φορὰ ἔφερναν στὴν ΚΠολη κανένα ἀξιόλογο λείψανο, πήγαινε ὁ ἴδιος νὰ τὸ προσκυνήση στὸ εὐκτήριο, ὅπου τὸ εἶχαν ἀποθέσει[87]. 'Αλλὰ οἱ ἐκδηλώσεις αὐτὲς δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐσωτερικὲς ἀνταποκρίσεις. Καὶ στὶς μεγάλες θρησκευτικὲς πομπὲς ἔβλεπε ὁ βασιλέας πιὸ πολὺ ἀπ' τὸ θρησκευτικὸ οἶστρο τὴν προβολὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ του μεγαλείου καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς του διακυβέρνησης, καθὼς τελετὲς καὶ πομπὲς ἄναβαν τὴ λαικὴ φαντασία.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 στάθηκε ἐχθρικὸς πρὸς τὴν 'Εκκλησία καὶ τὰ μοναστήρια, καθὼς ὅμως ἔβλεπε νὰ ἱδρύωνται νέα μοναστήρια καὶ νὰ προικίζωνται μὲ μεγάλα καὶ πλούσια χτήματα καὶ πολλοὺς δουλοπάροικους–πλοῦτος ποὺ παράσερνε σὲ ἀντιεκκλησιαστικὴ ζωὴ–ἐπανάφερε σὲ ἰσχὺ τὶς νεκρὲς ἀπαγορευτικὲς διατάξεις γιὰ δωρεὲς πρὸς μοναστήρια τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα Νικηφόρου (β') τοῦ Φωκᾶ (Νεαρὰ XIX τοῦ 964), «αὐτοῦ τοῦ ἥρωα καὶ πολὺ συνετοῦ», καὶ μὲ τὸ χρυσόβουλλο τοῦ 1158 ἀπαγόρευσε στὰ μοναστήρια τῆς ΚΠολης καὶ τῆς περιοχῆς της κάθε αὔξηση τῶν ἀγροτικῶν τους ἰδιοκτησιῶν. Καὶ γιὰ νὰ μὴ δυσκολέψη τὴ συντήρηση αὐτῶν τῶν μοναστηριῶν, τοὺς ἔδινε ἄφθονο χρυσάφι, ὅπως μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, ἀπ' τὸ δημόσιο ταμεῖο. 'Ο Μανουὴλ (α'), ὅπως καὶ ὁ Νικηφόρος (β'), πίστευε πὼς ὁ πραγματικὸς μοναχὸς ἔπρεπε νὰ χτίζη τὸ κελλί του σὲ ἐρημιὲς καὶ ὄχι στὶς μεγάλες πόλεις. Γι' αὐτὸ καὶ μακρυὰ ἀπ' τὴν ΚΠολη, στὴν Κατασκέπη τοῦ Πόντου, ἔχτισε ἕνα μοναστήρι στὸ ὄνομα τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαήλ, ὅπου μάζεψε ἀληθινοὺς ρακένδυτους ἀσκητὲς καὶ ὄχι «πολυχτήμονες καὶ πολυφρόντιδες καὶ φιλήδονους» ποὺ ζοῦσαν στὴν πρωτεύουσα καὶ γύρω ἀπ' αὐτὴ καὶ χτυποῦσαν τὶς πόρτες τοῦ κόσμου. Καὶ ἀκόμη ὁ Μανουὴλ (α') ἔδειξε ζωηρὴ δυσανασχέτηση ἀπέναντι τῶν

τοῦ πρώτου ἢ μαθητής του ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά του. Γιὰ τὸ Σὴθ Σκληρόν, βλ. καὶ W.Seibt, Die Skleroi, Wien 1976, σ.109-10, ἀριθ. 34, ποὺ δέχεται πὼς ἴσως ὁ Σκληρὸς νὰ ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τοῦ παλιοῦ Σὴθ ἀπ' τὴ μητέρα του.

86. F.Chalandon,τ.II, σ.204: Au point de vue religieux, Manuel paraît avoir été fort indifferent.

87. Α.Παπαδόπουλος Κεραμεύς, ΑΙΣ5 (1898), σ.180· 4(1897), σ.238· Κίνναμος, σ.277-78.

προγόνων του καὶ λοιπῶν συγγενῶν του Κομνηνῶν ποὺ ἵδρυσαν μοναστήρια μέσα στὶς πόλεις καὶ ἀφιέρωσαν σ' αὐτὰ πλούσια χτήματα γιὰ νὰ γίνουν ἄντρα τρυφῆς καὶ «χαιρόταν ποὺ αὐτὸς ἀκολούθησε ἕνα ἄλλο δρόμο ἀπὸ κεῖνον ποὺ βάδισαν οἱ ἐξ αἵματος συγγενεῖς του»[88].

Αὐτὴ ἡ τελευταία φράση εἶναι ἕνας ὁλοκάθαρος ὑπαινιγμὸς γιὰ τὰ μοναστηριακὰ ἱδρύματα τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ.15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, τοῦ 'Ιωάννη (β') Κ.34 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς.

'Η στάση τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπέναντι στοὺς Μουσουλμάνους φαινόταν προκλητικὴ στοὺς ὑπηκόους του. "Οταν τὸ 1162 φιλοξενοῦσε στὴν ΚΠολη τὸ σουλτάνο τοῦ 'Ικονίου Kilidj Arslan II, θέλησε μιὰ μέρα νὰ πομπεύση μαζί του ἀπ' τὴν 'Ακρόπολη στὸν περιλάλητο ναὸ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, ἀλλὰ ὁ τότε πατριάρχης τῆς ΚΠολης Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης (1157-1170) τὸν ἐμπόδισε νὰ ἐκτελέση τὴν ἐπιθυμία του. Καὶ καθὼς τὴ νύχτα ἕνας σεισμὸς συγκλόνισε τὴ γῆ, ἐξηγήθηκε ἀπ' τοὺς ΚΠολίτες σὰν μιὰ θεϊκὴ ἐπίπληξη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα[89].

'Ο Μανουὴλ ὅμως πέτυχε, κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας του, νὰ ἀλλάξη τὴ διατύπωση τοῦ ὅρκου τῆς ἀπάρνησης ποὺ ἔπρεπε νὰ προφέρουν οἱ Μουσουλμάνοι, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ ἀναθεματίζη πιὰ ὁ προσήλυτος τὸ Θεὸ τοῦ Μωάμεθ[89α].

'Ο αὐτοκράτορας δὲν εἶδε μὲ τόσο καλὸ μάτι τοὺς ἐννέα ἱεράρχες ποὺ ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο ἀνέβηκαν στὴν πατριαρχικὴ ἕδρα τῆς ΚΠολης (Μιχαὴλ β' Κουρκούας 1143-46· Κοσμᾶς β' 'Αττικὸς 1146-47· Νικόλαος δ' Μουζάλων 1147-51· Θεόδωρος β' 1151-54· Κωνσταντῖνος δ' Χλιαρηνὸς 1154-57· Λουκᾶς Χρυσοβέργης 1157-70· Μιχαὴλ γ' ὁ τοῦ 'Αγχιάλου 1170-78· Χαρίτων Εὐγενιώτης 1178-79 καὶ Θεοδόσιος Βορραδιώτης 1179-83), καὶ σχεδὸν μὲ ὅλους ἦλθε σὲ σύγκρουση. 'Απ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ κλῆρος τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, «οἱ ἄρχοντες τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίας»[90] ποὺ ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν σοβαρὴ πνευματικὴ καλλιέργεια, καὶ ἔπαιρναν μέρος στὶς πολιτικοεκκλησιαστικὲς διασκέψεις (συνόδους) καὶ ὄχι λίγοι ἀπ' αὐτοὺς ἀναδείχτηκαν οἰκουμενικοὶ πατριάρχες καὶ μητροπολίτες μεγάλων ἐπαρχιῶν, ἀρκετὰ ἰσχυροί,

---

88. Χωνιάτης, σ.270-72· Κίνναμος, σ.276· Ζέπων, Jus, I 381κεξ:· F.Dölger, Regesten, ἀριθ. 1418 καὶ 1419· Πβλ. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.415-16· 'Α.Διομήδης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.76α), σ.67 κεξ.· Κ."Αμαντος, Β', σ.358· The Cambridge Medieval History, τ. IV, I, 1966, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ντουντοὺ Σαούλ, 'Αθήνα 1979, σ.197.

89. Κίνναμος, σ.206.

89α. Τόμος 'Απριλίου 1180, Χρυσόβουλλον Μανουὴλ (α')Κ., ἔκδ. J.Darrouzès, REB30(1972), σ.195-97· Χωνιάτης, σ.285-86.

90. Γιὰ «τοὺς ἄρχοντες τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίας», βλ. τὸ ἐξαίρετο ἔργο τοῦ J.Darrouzès,'Οφφίκια de L' Eglise Byzantine, Paris 1970, σ.529-75.

ἔβλεπαν, πραγματικά, μὲ κακὸ μάτι τὴ συμμαχία τῆς Αὐτοκρατορίας μὲ τοὺς Μουσουλμάνους καὶ τὶς προσπάθειες τοῦ βασιλέα γιὰ μιὰ ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς Βυζαντινῆς μὲ τὴ Ρωμαιοκαθολική.

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἤθελε τὴν ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν γιὰ πολιτικοὺς κυρίως λόγους, γιατὶ ἤλπιζε μὲ τὴν ἕνωση νὰ ἔχη βοήθεια ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ γιὰ λόγους ἴσως αἰσθηματικούς, καθὼς πιὸ πολὺ ἀπ' τοὺς ἄλλους βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες ἐκτιμοῦσε τοὺς Δυτικούς. Χάρη τῆς ἕνωσης ἦλθε σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν πάπα Ρώμης Ἀλέξανδρο III (1159-1181), ἀπ' τὸν ὁποῖο ζήτησε καὶ σταυροφόρους κατὰ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν ἀποτυχία του στὸ Μυριοκέφαλο[90α]. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ βιογράφος τοῦ πιὸ πάνω ποντίφηκα, ὁ καρδινάλιος Boso, «ὁ Μανουὴλ (α') ἀνυπομονοῦσε νὰ ἑνώση τὴν ἑλληνικὴ Ἐκκλησία του μὲ τὴ σεβάσμια ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, τὴ μητέρα ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν»[90β].

Σὲ ἀντάλλαγμα ὁ Ἀλέξανδρος III θὰ καθαιροῦσε τὸ Φρειδερίκο I τὸν Κοκκινοπώγωνα τῆς Γερμανίας σὰν σχισματικὸ καὶ θὰ ἔστεφε τὸ Μανουὴλ (α') μοναδικὸ Ρωμαῖο αὐτοκράτορα. Ὁ Κίνναμος ὅμως δηλώνει πὼς ὁ Ρώμης, «δὲν εἶχε δικαιοδοσία νὰ παραχωρῆ τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα»[90γ].

Παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις του πὼς ἦταν πρόθυμος νὰ συνεργαστῆ γιὰ τὴν ἕνωση, ὁ Ἀλέξανδρος III ἀρνήθηκε νὰ συμμορφωθῆ μὲ τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας καὶ ἂν ὅμως εἶχε δεχτῆ νὰ ἀναγνωρίση τὶς ἀξιώσεις τοῦ Μανουὴλ (α'), ἡ ἕνωση δὲ θὰ γινόταν, ὅπως καὶ δὲν ἔγινε, ἀπ' τὴν ἀντίδραση τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠόλης Μιχαὴλ (γ') τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου καὶ τοῦ ἁγιοσοφίτικου κλήρου. Καὶ τὸ 1170 ὁ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀγχιάλου καὶ οἱ ἄλλοι ἐκπρόσωποι τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὶς διαστάσεις τους καὶ τὶς ἔριδές τους, ἀπόρριψαν τὶς πολὺ πιὸ μετριοπαθεῖς προτάσεις, γιὰ ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν ἀπεσταλμένων ἐπισκόπων τοῦ ἀντίπαπα Ρώμης Κάλλιξτου III (1168-1178)[90δ].

Ἔχει διασωθῆ ἕνας χαρακτηριστικὸς διάλογος ἀνάμεσα στὸ Μανουὴλ (α') καὶ τὸν πατριάρχη Μιχαὴλ (γ'), ὅπου φαίνεται τὸ πάθος καὶ ἡ ἐπιμονὴ τῶν δυὸ συζητητῶν, πάνω στὴν ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν[90ε].

90α. F.Dölger, Regesten, τ.II, σ.81 καὶ 87.

90β. Liber Pontificalis, ἔκδ. L.Duchesne, Paris 1957, τ.II, σ.415.

90γ. Κίνναμος, σ.219-20.

90δ. Φ.Στεφανίδης, Ἐκκλησ. Ἱστορία, σ.381.

90ε. Διάλογος τοῦ πατριάρχ. ΚΠόλεως Μιχαὴλ (γ') τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου πρὸς τὸν αὐτοκράτ. Μανουὴλ (α') Κ., ἔκδ. Κ.Δυοβουνιώτη, ΕΕΒΣ15 (1939), σ.39-51. Πρβλ. Κ.Ἄμαντος, Β', σ.355-56.

Βλέπει κανεὶς σ' αὐτὸν τὴν ἀγωνιώδη προσπάθεια τοῦ αὐτοκράτορα νὰ πετύχη τὴν ἕνωση καὶ τὴ σφοδρὴ ἀντίδραση τοῦ πατριάρχη. Σ' ἕνα σημεῖο λέει ὁ πρῶτος στὸ δεύτερο: «Ἀλλὰ λυπήσου μας, σὲ παρακαλῶ, λυπήσου ὁλάκερη τὴ στρατιά, γιατὶ συνεχῶς ἀπὸ χρόνια πολεμοῦμε καὶ δὲν ἀντέχομε πιά· καὶ τὶς πόλεις καὶ τὶς χῶρες ποὺ ἀπ' αὐτὴ τὴν αἰτία τῆς ἀσυνεννοησίας μας μὲ τὴ Δύση χάσαμε ποιὸς μπορεῖ νὰ τὶς ἀριθμήση; Δὲν εἶναι χειρότερο γιὰ τὴν Ἐκκλησία ποὺ οἱ ὀπαδοὶ τῆς πίστης τοῦ Μωάμεθ ἐμπαίζουν καὶ ἀνοίγουν τὰ χείλη τους κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ναοὶ περικαλλεῖς τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅπως ὅλοι ξέρουν, μεταβλήθηκαν σὲ τεμένη τῶν Μουσουλμάνων»[90ς];

Ὁ πατριάρχης περιορίστηκε νὰ ἀραδιάση σὲ ἀπάντηση μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀνοησίες πῶς πρέπει νὰ κρατήσωμε καθαρὸ τὸ δόγμα μας καὶ πῶς ἂν γίνωμε σκλάβοι τῶν Ἀγαρηνῶν δὲν κινδυνεύει ἡ πίστη μας. Ὁ Μανουὴλ (α') ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήση, μπροστὰ στὴ δύναμη τῆς Ἐκκλησίας ποὺ μποροῦσε νὰ τὸν καταγγείλη στὸν ἀφελὴ λαὸ ὡς ἕνα προδότη τῆς θρησκείας του καὶ νὰ χάση τὸ θρόνο τῶν πατέρων του, καὶ ὄχι στὴ δύναμη τῶν ἐπιχειρημάτων του, ποὺ ὡς θρησκευτικὰ ἀδιάφορος, δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ μέσα του νὰ σάρκασε[90ζ]· κι ἂν ἀκόμη ὁ διάλογος δὲν ἔχει ἀπόλυτη ἱστορικὴ ὑπόσταση, εἶναι ἕνα ἀπαύγασμα τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ ἱεράρχης αὐτός, ὁ Μιχαὴλ (γ') ὁ τοῦ Ἀγχιάλου (=ἴσως ἀνεψιὸς ἢ ἀνάστημα κάποιου μητροπολίτη Ἀγχιάλου, Μ. Γεδεών, Πατριαρχ. πίνακες, σ. 365), ποὺ πρὶν ἀνέβη στὸν πατριαρχικὸ θρόνο εἶχε ὡς ὕ π α τ ο ς τῶν φ ι λ ο σ ό φ ω ν ἀπευθύνει ἕνα δουλόπρεπο ἐγκώμιο στὸν αὐτοκράτορα[90η], εἶναι ἕνας μεγάλος ἔνοχος γιὰ τὶς μετέπειτα τύχες τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ὑποδούλωσή του στοὺς Ὀσμανίδες Τούρκους.

Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ἦταν ὁ πυρήνας ποὺ ἄναψε τὸ ἄσβεστο μίσος τῶν Δυτικῶν ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου ποὺ διαρκῶς ἀπὸ δῶ καὶ ἔπειτα ἐξασθενοῦσε.

Μέσα σὲ λίγα χρόνια ἡ Δύση κυρίευσε τὴν ΚΠολη καὶ διάλυσε καὶ ἐξάρθρωσε, χωρὶς σὲ τίποτε νὰ ὠφεληθῆ, τὴν Αὐτοκρατορία, ποὺ ὅταν ἀνασυστήθηκε (1261), δὲν ἦταν πιὰ παρὰ μιὰ ὠχρὴ ἀνάμνηση τοῦ προηγούμενου Βυζαντινοῦ Κράτους ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ ἀντέξη στὴν ἐπιδρομὴ τῶν Ὀσμανιδῶν. Κι ἂν

90ς. Διάλογος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.47.

90ζ. Διάλογος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.47-48 κεξ.

90η. Λόγος τοῦ ἁγ. οἰκουμ. πατριάρχου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου εἰς τὸν ἅγιον αὐτοκράτ. κυρὸν Μανουὴλ Κ., γραφεὶς καθ' ὃν καιρὸν ἦν ὕπατος τῶν φιλοσόφων, ἔκδ. R.Browning, Balkan Studies 2(1961), σ.187-203.

ἀκόμη ἡ Δύση ἀπὸ δικά της προβλήματα δὲ βοηθοῦσε τὸ Βυζάντιο, τὸ πιὸ λίγο δὲ θὰ τὸ ἀνάγκαζε, στὶς μέρες τῆς παρακμῆς του, νὰ ἔχῃ διμέτωπο ἀγώνα, ἀπέναντι στοὺς ἴδιους τοὺς Λατίνους (Νορμανδούς, Ἀνδηγαυοὺς κ.λ.π.) στὴ Δύση καὶ ἀπέναντι στοὺς Τούρκους στὴν Ἀνατολή.

Ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ μεγάλους ἐνόχους τῆς ἐθνικῆς συμφορᾶς εἶναι προσωπικὰ ὁ Μιχαὴλ (γ') ὁ τοῦ Ἀγχιάλου, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνώτερος λεγόμενος κλῆρος (μητροπολίτες, ὀφφικιάλιοι ἁγιοσοφίτες καὶ ἡγούμενοι μονῶν) ποὺ μὲ τὴ σφοδρὴ ἀντίδρασή τους στὴν ἕνωση, καὶ τὰ ἀπέραντα κτήματά τους «καὶ τοὺς ἀφθόνους κ λ η ρ ι κ ο π α ρ ο ί κ ο υ ς τους, τοὺς δεμένους στὴ γῆ»[90θ], δὲν ἄφηναν τὸν ἁπλὸ χ ω ρ ί τ η νὰ διαλέξῃ ποιὸν πρέπει νὰ προτιμήσῃ τὸν Βυζαντινὸ (γαιοκτήμονα, ἀριστοκράτη ἢ ἱερωμένον) ἢ τὸν Τοῦρκο δυνάστη ποὺ σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις καὶ συνθῆκες ἦταν πιὸ ἐπιεικής.

Ὅσο γιὰ τὶς προσωπικὲς παρεμβάσεις τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 στὶς ὑποθέσεις τῶν αἱρέσεων καὶ στὶς σχετικὲς ἐπίμονες συζητήσεις, δὲν πρέπει καθόλου νὰ ξεγελαστοῦμε καὶ νὰ τὶς θεωρήσωμε ὡς ἐκδηλώσεις ἑνὸς θρησκευόμενου προσώπου· ἦταν ἀπὸ φιλοσοφική, φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ διάθεση ποὺ ὁ βασιλέας, σὰν ἕνας γνήσιος βυζαντινός, ἔπαιρνε μέρος σ' αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς ρητορικοὺς ἀγῶνες, καὶ πιὸ πολὺ ἀπόβλεπε νὰ θριαμβεύσῃ ἀπ' αὐτοὺς ἡ προσωπική του γνώμη παρὰ ἡ ὀρθόδοξη διδασκαλία, καὶ κυρίως ἐπιδίωκε «νὰ εἶναι κύριος ἐκτὸς τοῦ βιωτικοῦ κόσμου καὶ τοῦ πνευματικοῦ»[91].

Καὶ γιὰ νὰ τελειώνωμε μὲ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἐπισημειώνω πὼς ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, ὡς νὰ ἤθελε νὰ πάρῃ μιὰ ἐκδίκηση ἐναντίον τῶν μητροπολιτῶν γιὰ τὶς ἀντιδράσεις τους στὴν ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐξαπόλυσε γι' αὐτοὺς ἕνα διάταγμα, ποὺ μὲ αὐτὸ τοὺς ἀπαγόρευε χωρὶς πατριαρχικὴ ἢ αὐτοκρατορικὴ ἄδεια, νὰ ἐγκαταλείπουν τὶς ἐπαρχίες τους καὶ νὰ ἔρχωνται στὴν πολυάνθρωπη καὶ πολυθόρυβη ΚΠολη γιὰ μιὰ πιὸ ἄνετη καὶ πιὸ ἐλεύθερη ζωή. Ἐπίσης ὅριζε νὰ μὴ παρουσιάζωνται κατευθεῖαν μπροστά του οἱ μητροπολίτες ποὺ θὰ ἔρχονταν μὲ ἄδεια, ἀλλὰ μόνο μέσω τοῦ ἀρχιεπισκόπου ΚΠόλεως πρὸς τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἐμφανίζωνται μόλις ἔρχονταν στὴν πρωτεύουσα. Καὶ γιὰ οἱονδήποτε λόγο κι ἂν ἔρχονταν, ὅριζε τὸ βασιλικὸ πρόσταγμα, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείπουν πάνω ἀπὸ ἕνα χρόνο τὶς ἐπαρχίες τους. Ἀλλὰ τὸ ἀτελεσφόρητο τοῦ αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος δείχνει τὴ σπουδαιότητα καὶ τὴ δύναμη τῆς ἀδράνειας τοῦ συνοδικοῦ συστήματος τῆς ἐποχῆς[91α].

90θ. Α.Διομήδης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.76[α]), σ.264.

91. Lys. Oeconomos, La vie religieuse, σ.57.

91α. Πιττάκιον Μανουὴλ (α') Κ., ἔκδ., J.Darrouzès REB31(1973), σ.311-17, σχόλια, σ.307-11.

III

Ἰδιωτικὴ ζωή, εὐνοούμενες, κλίση πρὸς τοὺς Δυτικούς, προσόντα τοῦ ἡγεμόνα ὡς στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἀντρός

Ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ βασιλέα ἀπεῖχε πολὺ ἀπ' τὴν αὐστηρότητα καὶ λιτότητα τοῦ πατέρα του καὶ ἀπ' τὴν ἐξωτερικὴ κοσμιότητα ποὺ πάντα διαφύλαξε ὁ πάππος του Ἀλέξιος (α') Κ.15. Ὅσο κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἔμενε λιτὸς καὶ σκληρὸς στρατιώτης[92], τόσο κατὰ τὶς παραμονές του στὴν ΚΠολη, δινόταν ὁλάκερος στὶς χαρές, καθὼς ζοῦσε στὶς περίφημες ἐπαύλεις τοῦ Βοσπόρου, τὶς ὁποῖες μὲ ἐπιμέλεια εἶχε ἀνακαινίσει[93], τὴν πιὸ τρυφηλὴ καὶ πιὸ ἡδονικὴ ζωή.

Καρυκευμένα φαγιά, ἐξαίρετα ποτά, λογῆς-λογῆς μουσικὰ ὄργανα, ὡραῖες γυναῖκες, παιχνίδια, συναυλίες, κωμωδίες καὶ ἀστειότητες ποίκιλαν αὐτὲς τὶς συνεντεύξεις του καὶ δημιουργοῦσαν μιὰ τέτοια ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἂν κανεὶς παραβρισκόταν, «μὲ εὐχαρίστηση θὰ ἔλεγε νὰ ἔφτανε καὶ αὐτὸ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του»[94].

«Καὶ τὰ μάτια, καὶ τ' αὐτιὰ καὶ τὸ στόμα, λένε κάποιοι ἄλλοι, δοκίμαζαν σ' αὐτὲς τὴν ἴδια ἐξαίρετη εὐχαρίστηση»[95].

Κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας του, ἡ ἠθικὴ τάξη ποὺ εἶχε διαγραφῆ ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β') Κ.34 ἦταν ἀκόμη αἰσθητή, ἀλλὰ πολὺ γρήγορα, καθὼς νέος ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀνέβηκε στὴν ὑπέρτατη ἐξουσία, ρίχτηκε στὶς ἡδονὲς μὲ μιὰ νεανικὴ ὁρμή, καὶ ὅλος ὁ κόσμος τῆς αὐλῆς κατὰ φυσικὸ τρόπο τὸν ἀκολούθησε.

Καὶ ὄχι μόνο οἱ νέοι μιμήθηκαν τὸν ἡγεμόνα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ γέροι. Ἔβλεπε κανεὶς παλιοὺς θεράποντες τοῦ Ἰωάννη (β'), ποὺ μέχρι τότε εἶχαν διακριθῆ γιὰ τὴν αὐστηρότητα τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τους, νὰ ἀλλάζουν στάση καὶ συμπεριφορά, νὰ υἱοθετοῦν τὰ ἤθη τοῦ νέου συρμοῦ καὶ νὰ ἀνταγωνίζωνται μὲ τὴν τρελὴ νεότητα ποὺ κύκλωνε τὸν ἡγεμόνα.

---

92. Βλ. πιὸ πάνω ὑ. 26 καὶ 31[ιη-κα].

93. Χωνιάτης, σ.269: ἀλλὰ καὶ τὰς πλείστας τῶν κατὰ τὸν πορθμὸν τῆς Προποντίδος λαμπρῶν οἰκοδομῶν, ἐν αἷς οἱ βασιλεῖς Ρωμαίων θερίζουσι τὰς εὐωρίας μεταδιώκοντες ὡς οἱ πάλαι κρατοῦντες Περσῶν τὰ Σοῦσά τε καὶ Ἐκβάτανα, οὗτος (ὁ Μανουὴλ α') ἀνήγειρε καὶ πρὸς κόσμον ὑπεξῆρε πλείονα.

94. Χωνιάτης, σ.269.

95. Eude de Deuil, PL 185, στ.1222· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. RHC Hist. Occid., τ.I, σ.985· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.347-48.

Αὐτὸς ἐδῶ πολὺ ἡδυπαθής, δὲν ἀναζητοῦσε παρὰ ὅλες τὶς εὐκαιρίες τοῦ ἔρωτα καὶ δὲν ὀνειρευόταν παρὰ τὶς πιὸ χαριτωμένες καὶ πιὸ τερπνὲς περιπέτειες.

Πολὺ λίγο μετὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν πρώτη του γυναίκα Bertha-Εἰρήνη τὴν Ἀλαμανικὴ ἄρχισε νὰ τὴν ἀπατᾶ, καὶ πάνω στὸ κρεββάτι τοῦ θανάτου, ἤλπιζε ἀκόμη πὼς θὰ βρῆ νέους ἔρωτες καὶ νέες περιπέτειες, ἂν καὶ εἶχε περάσει πιὰ τὰ ἑξῆντα χρόνια τῆς ζωῆς του καὶ στὸ πλευρό του εἶχε τὴ δεύτερη γυναίκα του, τὴν πανέμορφη καὶ νέα ἀκόμη Μαρία τὴν Ἀντιοχειανή[96].

Τὰ ὀνόματα ὅλων αὐτῶν τῶν ὡραίων ποὺ συγκίνησαν τὴν καρδιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, οἱ ἱστορικοί του γιὰ εὐνόητους λόγους μᾶς ἀπόκρυψαν, καὶ ἀπ' τὶς πολλὲς ἐρωμένες του[97], μιὰ μᾶς εἶναι μὲ τὸ ὄνομά της γνωστή, αὐτὴ ἡ περίφημη ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ.150, ἡ κόρη τῆς ἀδελφῆς του Εὐδοκίας Κ.80 καὶ τοῦ σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ Θεόδωρου Βατάτζη[98], μὲ τὴν ὁποία συνδέθηκε ἀρκετά, παιδοποίησε μαζί της[99] καὶ γιὰ μιὰ σχεδὸν δεκαετία ὑπῆρξε ἡ δεύτερη βασίλισσα τῆς χριστιανικώτατης Αὐτοκρατορίας, στὸ πλευρὸ τῆς ἐπίσημης αὐγούστας Εἰρήνης τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν, ἔχοντας τὸ προνόμιο νὰ ἔχη προσωπικὴ βασιλικὴ φρουρὰ καὶ ἀκολουθία[100].

Τρεῖς ἄλλες αὐτοκρατορικὲς ἐρωμένες, ποὺ τὰ ὀνόματά τους εἶναι ἄγνωστα, προκύπτουν ἀπὸ ὁρισμένα στοιχεῖα, κατὰ τρόπο μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ συγκεκριμένο: Ἡ πρώτη εἶναι αὐτὴ ποὺ χάρισε στὸν ὑψηλὸ ἐραστή της μιὰ κόρη, τὴν Ἀνώνυμη Κ.157, τὴν προμήτορα τῶν Κομνηνῶν-Μαυροζωμῶν τοῦ Ἰκονίου[101]· δεύτερη εἶναι αὐτὴ ποὺ στάθηκε μάμμη τῆς περίφημης ἐκείνης ἐπίσης Ἀνώνυμης Κ.242, τῆς συζύγου τοῦ λογοθέτη τοῦ δ ρ ό μ ο υ Κωνσταντίνου Τορνίκη, τῆς καὶ προμήτορος τῶν Κομνηνῶν-Τορνίκιων τῆς ἐποχῆς τῶν Λασκαριδῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων[101α]· τρίτη τέλος εἶναι αὐτὴ ποὺ ἀπὸ ἀντιζηλία δολοφόνησε ἡ Θεοδώρα Κ.150, καὶ ποὺ γι' αὐτὴ τὴν πράξη της ἦλθε σὲ ἀπελπισία γιὰ τὴ σωτηρία της[102].

96. Χωνιάτης, σ.286.
97. Χωνιάτης, σ.73.
98. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ.80, ὑ.21.
99. Χωνιάτης, σ.337,401,556.
100. Χωνιάτης, σ.266.
101. Βλ. πιὸ κάτω, ὑ.189.
101α. Βλ. πιὸ κάτω, ὑ.190.
102. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ἔκδ. K.Krumbacher, Michael Glykas, Sitzungs ber. der philos.-philol. u.histor. Classe der k.bayer. Akad. d.Wissensch. zu München 1894, σ.152: Τῇ περιποθήτῳ ἀνεψιᾷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρᾷ Θεοδώρᾳ ἀθυμούσῃ σφόδρα καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀπογιγνωσκούσῃ σωτηρίαν δι' ὃν ἐτόλμησε φόνον ἐπί τινι γυναικὶ ζηλοτυπίας ἕνεκεν.

Γιὰ τὶς ἐρωμένες του ὁ ἐστεμμένος ἐραστὴς διέθετε ὁλάκερες περιουσίες ἀπ' τὸ δημόσιο ταμεῖο, καθὼς δὲν ὑπῆρχε κανεὶς διαχωρισμὸς τῶν ἐσόδων τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ οἴκου του καὶ τῶν ἐσόδων τοῦ Κράτους, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴ θέλησή του διέθετε[102α]. Γιὰ χάρη τῆς πολυαγαπημένης του Θεοδώρας Κ.150, ξέρομε πὼς ξόδευε «ὁλάκερες θάλασσες χρημάτων»[103].

Ὅπως ὁ πατέρας του καὶ ὁ πάππος του, ὁ Μανουὴλ (α')Κ.81 ἦταν ἕνας στρατιώτης, ἀλλὰ διαφορετικὸς ἀπ' αὐτούς.

Ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34 εἶχε ἕνα θαυμασμὸ πρὸς τὸ δυτικὸ πολιτισμό, τὸν ὁποῖον οἱ Βυζαντινοὶ ἄρχισαν νὰ γνωρίζουν καλύτερα ἀπ' τὴ συνάντησή τους μὲ τοὺς Σταυροφόρους καὶ προπάντων ἀπ' τοὺς Λατίνους ἐκείνους ποὺ καθὼς ἐγκαθίσταντο στὸ Βυζάντιο, τάσσονταν στὴν ὑπηρεσία τῶν βασιλέων.

Προσωπικὰ ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 καὶ πρὶν ἀκόμη ἀνέβη στὸ θρόνο εἶχε ἀποσπάσει τὴ συμπάθεια τῶν Δυτικῶν ποὺ ὑπηρετοῦσαν στὸ στράτευμα[103α].

Κατὰ τὴ διάρκεια ἔπειτα ὅλης τῆς βασιλείας του εἶχε περιτριγυριστῆ ἀπὸ Λατίνους, ποὺ σὲ μεγάλο ἀριθμὸ μπῆκαν στὶς τάξεις τῆς διοίκησης, καὶ ποὺ σ' αὐτοὺς ἐμπιστευόταν τὶς πιὸ λεπτὲς καὶ πιὸ δύσκολες κατὰ τὴν κρίση του ὑποθέσεις καὶ ἀποστολές[103β].

Σ' αὐτὴ πάνω τὴ συνάντηση μὲ τοὺς Δυτικοὺς πῆραν ἄλλη διαμόρφωση καὶ ἐξέλιξη τὰ αἰσθήματα τοῦ βασιλέα καὶ ἔγιναν ἄλλα ἀπὸ κεῖνα τῶν προγόνων του· ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34, ὁ ἐγγονὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15, δὲν ἔχει τίποτε ἀπ' τὸν πνιγμένο μέσα στὴν αὐτοκρατορικὴ μεγαλειότητα βασιλέα, ἀλλὰ πιὸ πολὺ μοιάζει πρὸς κάποιο ἥρωα τῶν ἱπποτικῶν μυθιστορημάτων[104].

102α. Χωνιάτης, σ.274.
103. Χωνιάτης, σ.266.
103α. Μιχαὴλ Ἰταλικός, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ Κ., Lettres et discours, ἔκδ. P.Gautier, σ.291.
103β. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1079· ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ.II, σ.423-24· Χωνιάτης, σ.265-66. Πρβλ. F.Chalandon, τ.II, σ.226-27, ὅπου ὀνομαστικὰ ἀναφέρει ἀπ' τοὺς Λατίνους ἀξιωματούχους τοῦ Μανουὴλ (α'), τὸν Ἀλέξανδρον de Conversano, κόμητα τῆς Gravina, τὸν ἑβραιοοῦγγρο Ἀσταφόρτη καὶ τοὺς διερμηνεῖς Θεοφύλακτον Ἰταλόν, Μιχαὴλ d' Otrante καὶ Λέοντα Toscane, καθὼς καὶ τὸ Βαλδουῖνο, τὸν ἀδελφὸ τῆς αὐγούστας Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς ποὺ ἔπεσε στὸ Μυριοκέφαλο τὸ 1176. Ὁ Στ.Σάκκος, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, σ.24-5, ἀναφέρει ὡς αὐλικοὺς τοῦ Μανουὴλ (α') τὸν ἐκ Πίζας διάσημο θεολόγο Οὔγωνα Ἑταιριανὸν (Hugo Hetaerianus) καὶ τὸν ἐπίσης ἐκ Πίζας Λέοντα Tuscus.
104. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, ἀριθ. XXX, σ.349-60· ἔκδ. C.Gallavotti, Altera, σ.366-75· Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E.Miller, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.194 καὶ σ.280-82· Κίνναμος, σ.109-10· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος, σ.210. Πρβλ. F.Chalandon, τ.II, σ.206.

Γι' αὐτὸν ὁ πόλεμος πιὸ συχνὰ δὲν ἦταν παρὰ ἕνα πρόσχημα ἢ μιὰ εὐκαιρία γιὰ περιπέτειες· ἀγαποῦσε νὰ πηγαίνη μόνος του, πεζῆ ἢ πάνω στ' ἄλογο, γιὰ νὰ πλανηθῆ στὴν τύχη, στὰ γύρω ἀπ' τὸ στρατόπεδο μέρη, ἀναζητώντας τὸν ἐχτρό[105] · καὶ ἦταν εὐτυχισμένος, ὅταν ἡ εὐκαιρία τοῦ πρόσφερνε μιὰ ἀψιμαχία, ποὺ σ' αὐτὴ μόνος ἐναντίον πολλῶν, μποροῦσε νὰ δώση δυνατὰ χτυπήματα μὲ τὴ λόγχη ἢ μὲ τὸ ξίφος του καὶ νὰ περιμαζέψη αἰχμαλώτους[106].

Πάνω στὴ μάχη, πάνω στὴν πορεία, πάνω στὸν καταυλισμό, πάνω στὴν περιπέτεια, ὁ Μανουὴλ (α') ἀγαποῦσε τὸ στρατιώτη καὶ ἦταν ἀγαπητὸς ἀπ' τὸ στρατιώτη[107].

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως δὲν μποροῦμε στὸ πρόσωπο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 νὰ ἀναγνωρίσωμε τὶς ἰδιότητες τοῦ στρατιωτικοῦ ἡγήτορα· βλέπει κανεὶς πὼς στὶς πιὸ πολλὲς ἐκστρατεῖες ποὺ διηύθυνε ὁ ἴδιος, ἢ ἀπότυχε ἢ δὲν εἶχε σοβαρὰ ἀποτελέσματα.

Ὁ Μανουὴλ (α') ἐπίσης στεροῦνταν τῆς δύναμης τῆς ψυχῆς, κι ὅταν βρισκόταν μπροστὰ σὲ μιὰ δυσκολία, σὲ μιὰ κατάσταση ἀνάποδη, δὲν μποροῦσε νὰ συλλάβη τὸ σχέδιο τῆς ἀναγκαίας ἐνέργειας γιὰ νὰ περισώση ὅ,τι ἦταν δυνατὸν ἀπ' τὴν ἐναντιότητα, οὔτε νὰ πάρη μιὰ αἰφνίδια ἀπόφαση ποὺ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἔλθη κατὰ μέτωπο τοῦ ἀναπάντεχου περιστατικοῦ.

Τίποτε δὲν εἶναι πιὸ χαραχτηριστικὸ γι' αὐτὲς τὶς ἀπόψεις ἀπ' τὴ στάση του κατὰ τὴν τρομερὴ ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου (17.IX.1176)· ἀντὶ νὰ σκεφτῆ νὰ συγκεντρώση τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του καὶ νὰ περισώση, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλ. τὴν τιμή, ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 δὲ σκέφτηκε παρὰ τὸ μέσο νὰ σώση τὴ ζωή του καὶ νὰ ἐγκαταλείψη τὸ στρατό του[108].

Πολὺ ἀνώτεροι ἀπ' αὐτὸν δείχτηκαν ὁ ἥρωας τοῦ οὐγγρικοῦ πολέμου Ἀνδρόνικος Κοντοστέφ. Κομν. 135, ὁ γιὸς τῆς ἀδελφῆς του Ἄννας Κ.77, καθὼς καὶ ὁ ἄγνωστος ἐκεῖνος ἀνώνυμος στρατιώτης ποὺ μὲ κατάπληξη ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ ἡγεμόνα του καὶ τὸν ἔλεγξε ἀπότομα καὶ μὲ δριμύτητα καὶ τὸν ἐπανάφερε στὴν ὁδὸ τοῦ καθήκοντος[109].

Ὅσο κι ἂν θεωρεῖται ἀπ' τὸ σπουδαιότερο τῶν νεώτερων βιογράφων του

105. Κίνναμος, σ.49-51.
106. Κίνναμος, σ.47-52.
107. Κίνναμος, σ.45,63,192· Εὐστάθιος Θεσσαλ., Ἐπιτάφιος, σ.210.
108. Χωνιάτης, σ.243: αὐτὸς δὲ ὁ κρατῶν ἀγενεστάτας βουλὰς ὤδινεν, ὡς δὲ ταύτας ἀποτιμῶν εἰς ἀκοὴν τῶν σὺν ἐκείνῳ ἐξέφερε, καὶ ἦν τὸ ὑφηγούμενον λαθραία φυγὴ καὶ τοσούτων ψυχῶν εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ θάνατον ἔκδοσις,
109. Χωνιάτης, σ.243-44.

πὼς «ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, ὡς πολιτικὸς ἄντρας ὑπῆρξε πάρα πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ ὅ, τι ὡς στρατιωτικός»[110], πρέπει καὶ στὸν τομέα αὐτὸν νὰ δοῦμε τὰ μεγάλα του μειονεχτήματα.

Ὁ Μανουὴλ (α'), ὅπως ἄλλοτε σὲ εὐτυχέστερους καιροὺς ὁ Ἰουστινιανός, φαντάστηκε πὼς μποροῦσε νά ἀνασυστήση, κάτω ἀπ' τὴν ἡγεμονία του, τὸ παλιὸ ρωμαικὸ Κράτος, χωρὶς νὰ λάβη ὑπόψη του πὼς δὲ διέθετε πιὰ τὰ ἄφθονα μέσα ποὺ εἶχε ὁ μεγάλος προκάτοχός του τοῦ ς' αἰ.· τόση ἦταν ἡ ζωτικότητα καὶ αἰσιοδοξία του.

Γι' αὐτὸ ἔχανε τόσες ἄσκοπες ἐπιχειρήσεις στὴν Ἰταλία, στὴν Οὐγγαρία, στὴν Αἴγυπτο. Τὸ ὄνειρό του πάλι νὰ ἐνσωματώση τὴν Οὐγγαρία στὴν Αὐτοκρατορία, δὲν ἦταν παρὰ μιὰ πολὺ ἐπιζήμια γιὰ τὸ Βυζάντιο οὐτοπία.

Δὲν ἔδωσε τὴν ἀπαιτούμενη προσοχή, ἀντίθετα ἀπ' τὸν πατέρα του, στοὺς Τούρκους, κ' ἔτσι μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ Μυριοκέφαλου τοὺς ἔχανε κυρίαρχους στὴ Μ. Ἀσία. «Αὐτὴ ἡ μάχη ἔδειξε, καταλήγει δικός μας ἱστορικός, πὼς γιὰ ἕνα ἀρχηγὸ Κράτους, δὲν ἀρκεῖ ἡ γενναιότητα καὶ ἡ δραστηριότητα, ἀπαιτεῖται καὶ πολιτικὴ περίσκεψη καὶ προορατικότητα, ποὺ δὲν εἶχε δυστυχῶς ὁ Μανουὴλ Κ.»[111].

IV

Κρίσεις τῆς νεώτερης ἔρευνας γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὰ ἔργο τοῦ ἡγεμόνα

Ὁ πιὸ εἰδικὸς γιὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν ἱστορικός, αὐτὸς ποὺ πολλὲς φορὲς ἔχω ἀναφέρει, ὁ F. Chalandon, ὡς ἑξῆς χαραχτηρίζει τὴν πολιτική του: «Ὁ Μανουὴλ εἶχε τὴν τύχη νὰ πεθάνη πολὺ γρήγορα πρὶν ἰδῆ τὶς θλιβερὲς συνέπειες τῆς πολιτικῆς του, ποὺ τὶς εἶχαν ἀντιληφτῆ οἱ πιὸ ὀξυδερκεῖς ἀπ' τοὺς συγχρόνους του. Ἦταν σκληρὴ ἡ κληρονομιὰ ποὺ ἄφηνε ὁ βασιλέας καὶ κανεὶς ἀπ' τοὺς διαδόχους του δὲν μποροῦσε νὰ ἐπανορθώση τὴν κατάσταση τῆς Αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐτῶν ποὺ ἀκολούθησαν ἡ παρακμὴ ἐπρόκειτο νὰ ἐξελιχτῆ μὲ ταχύτητα· εἶναι σωστὸ νὰ ποῦμε πὼς αὐτὴ ἄρχισε ἀπ' τὴ βασιλεία τοῦ Μανουὴλ»[112].

«Θὰ ἦταν πιὸ σωστὸ νὰ ποῦμε, συμπληρώνει ὁ A. A. Vasiliev, πὼς ἡ παρα-

110. F.Chalandon, τ.II, σ.208: Chez le fils de Jean Comnène, le politique est infiniment supérieur au chef militaire.
111. Κ.Ἄμαντος, Β', σ.331-32 καὶ 343.
112. F.Chalandon, τ.II, σ.607-8.

χμὴ τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχε ἀρχίσει πολὺ νωρίτερα, τὴν ἐποχὴ τῆς Μακεδονικῆς λεγόμενης δυναστείας, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βασίλειου (β') τοῦ Βουλγαροχτόνου τὸ 1025. Οἱ δύο πρῶτοι Κομνηνοί, ὁ 'Αλέξιος (α') 15 καὶ ὁ 'Ιωάννης (β') 34, πέτυχαν νὰ ἐπιβραδύνουν τὴν παρακμὴ ἀλλὰ δὲν πέτυχαν νὰ τὴ σταματήσουν. 'Η λανθασμένη πολιτικὴ τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ὁδήγησε καὶ πάλι τὴν Αὐτοκρατορία στὸ δρόμο τῆς παρακμῆς, καὶ τὴ φορὰ αὐτή, τῆς ὁριστικῆς κατάπτωσης»[113].

'Ο σοβιετικὸς βυζαντινολόγος M.V. Levtchenko,ποὺ κρίνει τὰ γεγονότα κάτω ἀπ' τὸ πρίσμα τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, δίνει τὸν ἑξῆς χαρακτηρισμό: «'Ο Μανουὴλ ἦταν κι αὐτὸς ἀκούραστος στρατιώτης, ὅπως ὁ πατέρας του καὶ ὁ πάππος του, ἀλλὰ σὲ διάκριση ἀπ' αὐτοὺς παραδόθηκε σὲ μεγαλεπήβολες φαντασιοκοπίες γιὰ ἀποκατάσταση τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας στὴν 'Ιταλία. Κατευθύνει ὅλες τὶς προσπάθειές του στὴ Δύση,παραμελώντας τὶς πολὺ πιὸ σοβαρὲς ἀνατολικὲς (μικρασιατικὲς) ὑποθέσεις. 'Η ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Μανουὴλ (α') χάνει κυριολεχτικὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ πραγματικὰ δυνατοῦ καὶ πραγματοποιήσιμου»[114].

Καθὼς ἀναφέρεται στὸν F. Chalandon[115] καὶ στὸν Ch. Diehl[116], ὁ G. 0 strogorsky χάνει αὐτὴ τὴν περιγραφὴ γιὰ τὸ Μανουὴλ (α') Κ.81, παίρνοντας μιὰ κάπως ἀντίθετη θέση ἀπ' τοὺς πιὸ πάνω. «Πολὺ γρήγορα ὁ Μανουὴλ δείχτηκε ἕνας λαμπρὸς καὶ καλλιεργημένος ἡγεμόνας. Ἦταν ἕνας γεννημένος στρατιωτικὸς ἀρχηγός, ἕνας πολεμιστὴς θαρραλέος ποὺ δὲ φοβόταν τὸν κίνδυνο, ἀλλὰ προπάντων ἕνας εὐφυέστατος διπλωμάτης καὶ ἕνας δημόσιος ἄντρας μὲ ἰδέες εὐρεῖς καὶ τολμηρές. Ἦταν ἕνας αὐθεντικὸς Βυζαντινός, κυριευμένος ἀπὸ ἕνα πάθος καθαρὰ βυζαντινὸ γιὰ τὶς θεολογικὲς ἀμφισβητήσεις. 'Αλλὰ ἦταν ἐπίσης σὲ ὁλάκερη τὴν ψυχοσύνθεσή του ἕνας ἱππότης δυτικῆς νοοτροπίας, καὶ ἀντιπροσωπεύει ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρά, ἕνα νέο τύπο ἡγεμόνα στὴ βυζαντινὴ ἱστορία. 'Επιτρέπεται νὰ ἀναμετρήσωμε ὡς πιὸ σημεῖο ἡ συνάντηση μὲ τοὺς Σταυροφόρους ἐπηρέασε τὸ βυζαντινὸ κόσμο. 'Αγαποῦσε τὰ δυτικὰ ἤθη καὶ τὰ μιμοῦνταν στὴν αὐλή του. Οἱ δυὸ γάμοι του μὲ δυτικὲς πριγκίπισσες συνέβαλαν ἀπ' τὴν πλευρά τους γιὰ νὰ δώσουν ἕνα νέο τρόπο ζωῆς στὴν αὐτοκρατορικὴ κατοικία. Στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν—τὸ παλάτι τῶν Κομνηνῶν—ὅπου ἔμεναν, ἐπικρα-

113. A.A.Vasiliev, 'Ιστορία, σ.531-32.

114. M.V.Levtchenko, Byzance trad. en français P.Mabille, σ.229· μετάφρ. στὴν ἑλλην. «Νέας 'Ελλάδας» (1953), σ.225· μετάφρ. στὴν ἑλλην. Γιάνη Βιστάχη (1955), σ.284.

115. F.Chalandon, τ.II, σ.200 κεξ., 226 κεξ.

116. Ch.Diehl, La société byzantine, σ.13 κεξ· 23κεξ.

φαιδρότητας καὶ χαρᾶς τῆς ζωῆς. Δὲν ὑπῆρχε πιὰ αὐτὴ ἡ
τοῦσε μιὰ ἀτμόσφαιρα ἡ ἐμπνευσμένη ἀπ' τὴν 'Ανατολή, ἡ ὁποία περιέβαλ-
μεγαλειώδης πολυτέλεια, αὐτοκράτορες στὸ μεγάλο παλάτι τοῦ Χρυσοῦ Κέρα-
λε ἄλλοτε τοὺς βυζαντινοὺς ἱπποτική, στιγματισμένη ἀπ' τὸ μέρος τῆς
τος, ἀλλὰ μιὰ ἐλαφρὴ κομψότητα, ποὺ σ' αὐτὰ ἔπαιρνε μέρος ὁ ἴ-
Δύσης. 'Οργανώνονταν τ ο ρ ν ε μ έ ν τ α καὶ ἐκπληκτικὸ γιὰ τοὺς Βυζαν-
διος ὁ αὐτοκράτορας[117]—ἕνα θέαμα ἀσυνήθιστο
τινούς.

Οἱ ξένοι ποὺ ἔρχονταν ἀπ' τὴ Δύση ἔμπαιναν ὅλο καὶ πιὸ πολὺ στὸ προσκήνιο
καὶ ἔπαιρναν τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα μέσα στὴν Αὐτοκρατορία πρὸς ἀγανάχτηση
τῶν 'Ελλήνων. Βέβαια, οἱ προσωπικὲς κλίσεις τοῦ Μανουὴλ ἐπηρέαζαν τὴν πο-
λιτική του. 'Η θερμὴ φύση του τὸν ἔφερνε σὲ τολμηρὲς πράξεις, ξεφεύγοντας ἔτσι
ἀπ' τὴ συνετὴ μετριότητα τοῦ πατέρα του. 'Αλλὰ εἶναι λάθος αὐτὸ ποὺ συνήθως
λέγεται πὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ μιὰ ἀντίθεση ἀρχῆς ἀνάμεσα στὴν πολιτικὴ
τοῦ Μανουήλ, στραμμένη πρὸς τὴ Δύση καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἀπασχολήσεων
τοῦ πατέρα του. Τὰ προβλήματα 'Ανατολῆς καὶ Δύσης δὲν ἦσαν ποτὲ ἄλλοτε
πιὸ λίγο χωρισμένα ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐποχή, καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ 'Ιωάννη (β') 34 τὸ
δείχνουν φανερά. 'Ο Μανουὴλ (α') 81 συνέχισε τὴν πολιτικὴ τοῦ πατέρα του, ὅ-
πως αὐτὸς ὁ ἴδιος συνέχισε τὴν πολιτικὴ τοῦ 'Αλέξιου (α') 15. Ὅπως στὸν και-
ρὸ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ιωάννη (β'), ὁ βυζαντινονορμανδικὸς ἀνταγωνισμὸς κα-
ταλαμβάνει τὸ πρῶτο ἐπίπεδο κάτω ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α'), κι ἂν ὁ 'Ιωάννης
(β') χτυπάει τὸ νορμανδικὸ πρόβλημα ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς 'Αντιόχειας, κι ὁ
Μανουὴλ (α') ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς 'Ιταλίας, αὐτὸ ὀφείλεται στὴ μεταβολὴ τῆς
πολιτικῆς κατάστασης καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὁλότελα νέα ἀνακατανομὴ τῶν
δυνάμεων. 'Η στροφὴ τοῦ Μανουὴλ πρὸς τὴ Δύση δὲν ὑπῆρξε τὸ ἀποτέλεσμα
μιᾶς αἰφνίδιας ὁρμῆς, ἀλλὰ ὁ μοιραῖος ἡγετικὸς χαραχτήρας ποὺ τοῦ ἔθετε ἡ
μεταβολὴ τῆς ἴδιας τῆς Δύσης. Εἶναι ἡ ἔναρξη μιᾶς ἐποχῆς τῆς γενικῆς εὐρωπαϊ-
κῆς πολιτικῆς, τῆς ὁποίας οἱ γόνοι συνάπτονται μέσα στὴ λεκάνη τῆς Μεσο-
γείου. Δύναμη μεσογειακή, τὸ Βυζάντιο δὲν μποροῦσε νὰ ἀδιαφορήση. 'Η ἐνερ-
γητική του παρέμβαση μέσα σ' αὐτὴ τὴν πολιτικὴ στηριζόταν στὴ θέση του ὡς
μεγάλης μεσογειακῆς δύναμης, ἐνῶ ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰδέα ποὺ ἐνέπνεε τὶς διεκδικήσεις

117. Χωνιάτης, σ.143-44: βασιλεὺς δὲ αὐτὸς σύνδυο ἱππότας προσούδισε, καθ' ἑνὸς μὲν ἐλάσας τὸν ἵππον καὶ τὸ δόρυ κραδάνας, ἐκείνου δὲ συγκαταβαλόντος τὸν σύνεγγυς τῇ ῥύμῃ τοῦ διακοντίζοντος. Σπ.Λάμπρος, Ἔκφρασις ξυλοκονταριῶν, ΝΕ5 (1908), σ.15: καὶ ἦν ὁ βασιλεὺς ἀκτινοβολῶν ὡς ἥλιος καὶ ὅλον οἰκειούμενος τὸ παγκράτιον, τῷ τοῦ σώματος εὐμήκει, τῷ εὐστάλῳ τῆς πλάσεως, τῷ ἀνδρικῷ καὶ γενναίῳ...

του ἦταν τὸ καταστάλαγμα αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς ἱστορίας του. Οἱ ἐμπνεύσεις καὶ διεκδικήσεις τοῦ Μανουὴλ (α') πάνω στὴν παγκοσμιότητα τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους ἦταν ἕνα πολὺ παλιὸ ὄνειρο τῆς βυζαντινῆς Αὐτοχρατορίας, ποὺ δὲν ἀπηχοῦσε πιὸ λίγο στὸν Ἰωάννη (β') 34. Ὅλο τὸ πρόγραμμα τοῦ Μανουὴλ (α') εἶχε καταρτιστῆ προηγουμένως ἀπ' τὸ συνετὸ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34. Ἡ πολιτικὴ βούληση τῶν δυὸ αὐτοκρατόρων ἦταν ἴδια. Ἀλλὰ τὸ βαρὺ λάθος τοῦ Μανουὴλ (α') ὑπῆρξε, χωρὶς ἀμφιβολία, νὰ σπεύση καὶ νὰ περάση ἀπ' τὴν ἐπιθυμία στὴν πράξη χωρὶς νὰ λογαριάση τὴν ἔνδεια τῶν μέσων ποὺ διέθετε»[118].

Λίγα στοιχεῖα συμπληρώνουν γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 οἱ Ἄγγλοι βυζαντινολόγοι Κα J. M. Hussey καὶ Sir Galahad, καθὼς καὶ ἡ Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Camblridge.

Λέει ἡ πρώτη ἀπ' τοὺς πιὸ πάνω: «Ὅπως ὁ ἥρωας τῆς βυζαντινῆς ἐποποιίας Διγενὴς Ἀκρίτας»—καὶ ἡ βυζαντινὴ ποίηση·θέλοντας νὰ ὑμνήση τὸ Μανουὴλ (α') δὲ βρίσκει καλύτερο τίτλο ἀπὸ τὸν τοῦ Ν έ ο υ Ἀ κ ρ ί τ α[119]—«ἔτσι κι ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἦταν ὁ γόνος δυὸ γενῶν (τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀρπαδιδῶν) καὶ ἀνῆκε σὲ δυὸ κόσμους (τὸ βυζαντινὸ καὶ τὸ δυτικό). Δὲ θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ φανταστῆ πιὸ μεγάλη ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ Μανουὴλ (α') καὶ τοὺς αὐτοκράτορες τῶν πρώτων δυναστειῶν τοῦ Βυζαντίου ἕνα Ἰουστινιανὸ (α') ἢ ἕνα Κωνσταντῖνο (ζ') τὸν Πορφυρογέννητο. Ὁ Μανουὴλ (α') ὑπῆρξε ἕνας ἡγεμόνας λαμπρός, πολεμιστής, διπλωμάτης καὶ δημόσιος ἄντρας, κυριευμένος ἀπ' τὴν ἰδέα τῆς παλιᾶς βυζαντινῆς παράδοσης τῆς παγκόσμιας κυριαρχίας, ἕνας ἀπόστολος τοῦ μοναχικοῦ βίου στὴ σωστή του θέση, παθιασμένος ἀπ' τὶς θεολογικὲς ἀμφισβητήσεις»[120].

Ὁ δεύτερος, ὁ Sir Galahad, γράφει: «Ὁ Μανουὴλ (α'), ὁ τέλειος ἱππότης μὲ τὴ γαλλικὴ καὶ ἰταλικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου, ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴ Δύση, καθὼς ἦταν ποτισμένος ἀπ' τὴν ἄγονη φιλοδοξία τοῦ Ἰουστινιανοῦ (α'). Ὅταν μιλοῦσε μὲ τὸν πάπα Ρώμης γιὰ τὴν ἕ ν ω σ η, σκεφτόταν τὴν ἀνασύσταση τῆς παλιᾶς Αὐτοκρατορίας Δύσης καὶ Ἀνατολῆς, ἐνῶ ἡ ἴδια λέξη στὸ στόμα τοῦ πάπα σήμαινε τὴν κυριαρχία του πάνω στὴν Ἐκκλησία Δύσης καὶ Ἀνατολῆς»[121].

Στὴν ἱστορία τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Camlridge σημειώνονται τὰ ἑξῆς: «Ἴσως ὁ Μανουὴλ (α') δὲν μπόρεσε νὰ πιάση τὸ σφυγμὸ τῆς ἐποχῆς του, οὔτε

118. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.401-2.

119. Bibliothèque grecque vulgaire, ἔκδ. E.Legrand, I, 83 (180), 96 (546)· Poèmes Prodromiques en grec vulgaire, ἔκδ. D.C.Hesseling - H.Pernot, 55(164)· E.Jeanselme - L.Oeconomos, La Satize contre les Higoumènes, B1(1924), σ.328.

120. J.M.Hussey, Le Monde de Byzance, traduction en francais de Fr.Vaudou, σ.72.

121. Sir Galahad, Byzance, trad. de J.Chifelle - Astier, σ.218.

στὴν πατρίδα του οὔτε στὸ ἐξωτερικό. Ἀκόμη καὶ ἡ προσωπικὴ γοητεία του καὶ
ἡ ἐνεργητικότητά του δὲν μπόρεσαν νὰ συμφιλιώσουν τὸν ἑλληνικὸ μὲ τὸ λατινι-
κὸ κόσμο. Ἡ τολμηρὴ καὶ πρωτότυπη πολιτική του δὲν τοῦ ἀπέφερε θετικὸ ὄφε-
λος στὴν Ἰταλία. Τὰ ὄνειρά του γιὰ τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη διαψεύστηκαν
ἀπὸ τὶς διχόνοιες καὶ τὶς ἔχθρες τῶν σταυροφόρων. Στὸ Αἰγαῖο, στὰ Βαλκάνια
καὶ στὴ Μ. Ἀσία, ἡ διπλωματία του ἐξάντλησε τὶς δυνατότητές της γιὰ τὴν ἐξα-
σφάλιση μιᾶς πρόσκαιρης ἰσορροπίας δυνάμεων. Ἡ ἐσωτερική του πολιτικὴ ἦ-
ταν ἀσήμαντη καὶ ἀντιδημοτική. Ἡ προσπάθειά του νὰ ἐπιστρατεύση ὅλα τὰ μέ-
σα καὶ νὰ χρησιμοποιήση ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις, τοῦ στοίχισε τὸν ἀνταγωνι-
σμὸ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἡ συμπεριφορά του ἀπέναντι στοὺς Λατίνους
ξένους—ἐμπόρους, τυχοδιῶκτες, συγγενεῖς καὶ φίλους—ποὺ εἶχαν κατακλύσει
τὴν Αὐτοκρατορία, ξεσήκωσε τὴ γενικὴ κατακραυγή. Γιὰ ἑκατὸ περίπου χρόνια
διοίκησαν τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία οἱ τρεῖς κύριοι ἐκπρόσωποι τοῦ οἴκου τῶν
Κομνηνῶν. Καὶ οἱ τρεῖς ἐνέπνευσαν σεβασμὸ στοὺς στρατιωτικοὺς καὶ διπλωμα-
τικοὺς κύκλους, ἀλλὰ δὲν μπόρεσαν νὰ ἐλέγξουν τὶς ἐσωτερικὲς φεουδαρχικὲς
τάσεις καὶ νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν κυριαρχία τους στὶς ἐπαρχίες ποὺ εἶχαν κα-
ταλάβει οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ οἱ Λατίνοι, ὅπως δὲν μπόρεσαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν
ἀνάπτυξη νέων δυτικῶν καὶ σλαβικῶν δυνάμεων καὶ νὰ γεφυρώσουν τὸ χάσμα ἀ-
νάμεσα στὸν ἑλληνικὸ καὶ τὸ λατινικὸ κόσμο»[121α].

Ἀπ' τοὺς δικούς μας ἐρευνητές, ὁ ἐθνικός μας ἱστορικὸς Κωνσταντ. Παπαρρηγόπουλος, θεωρεῖ «τὸ Μανουὴλ (α') ὡς τὸν πιὸ ἡρωικὸ ἀπ' τοὺς βασιλεῖς ποὺ κάθησαν στὸ θρόνο τῆς ΚΠολης καὶ πὼς ἐπιζητοῦσε τὸν πόλεμο, γιατὶ πίστευε πὼς ἦταν ἡ πιὸ κύρια ἀπασχόληση ἑνὸς βασιλέα»[121β].

Ὁ Ἀλέξ. Διομήδης παρατηρεῖ πὼς «ὁ Μανουὴλ (α'), νοῦς ἰσχυρὸς καὶ μεγάλος αὐτοκράτορας, παίχτης ὅμως ριψοκίνδυνος στὴν πολιτική, ἦταν πολὺ βαθιὰ προληπτικός, καθὼς φανερὰ θεράπευε τὴν ἀστρολογία»[121γ].

Ὁ Κωνστ. Ἄμαντος ἐξαίρει τὸ χρυσόβουλλο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ποὺ ὅριζε πὼς «οἱοδήποτε πρόσταγμα τοῦ βασιλέα ποὺ ἦταν ἀντίθετο μὲ τοὺς νόμους καὶ τὸ δίκαιο καὶ ποὺ ἀπὸ παραδρομὴ ἴσως ἐκδόθηκε, καθόλου δὲν ὑποχρεώνει τοὺς δικαστὲς νὰ τὸ δέχωνται, γιατὶ εἶναι ἄκυρο καὶ ὁλότελα ἄπραχτο»[121δ], καὶ θεωρεῖ πὼς «αὐτὸ ἀπὸ πρώτη ὄψη φαίνεται ἀπίστευτο γιὰ ἕνα βυζαντινὸ αὐτο-

121α. The Cambridge Medieval History, vol. IV, part I, 1966, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ντουντοὺ Σαούλ, ἔκδ. «Μέλισσας» 1979, σ.198-99.

121β. Κ.Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία, τ.Δ',β', σ.120.

121γ. Ἀλ.Διομήδης, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ.Α', σ.271.

121δ. Χρυσόβουλλον τοῦ 1159, Ζέπων, JGR, τ.I, σ.385 κεξ.

κράτορα καὶ δὲ δείχνει παρὰ τὸ φιλελεύθερο πνεῦμα τοῦ Μανουὴλ (α')»[121ε].

'Επίσης ἐξαίρει τὸ μέτρο τοῦ Μανουὴλ (α') ποὺ μὲ αὐτὸ ἀπαγόρευσε τὴν ἐθελούσια δουλεία[121ϛ]. Τὸ φαινόμενο τῆς ἀθρόας ἐξαφάνισης ἐλεύθερων ἀγροτῶν καὶ κατοίκων ἀκόμη τῶν πόλεων ποὺ ἀπ' τὴ φτώχια ἀπεμπολοῦσαν τὴν ἐλευθερία τους καὶ γίνονταν δοῦλοι στοὺς ἰσχυροὺς ἀκόμη καὶ στὰ μοναστήρια, τρόμαξε φαίνεται τὸ Μανουὴλ (α') καὶ πρόσταξε νὰ τοὺς ἀποδοθῆ ἡ ἐλευθερία τους καὶ οἱ κύριοί τους νὰ ἀποζημιωθοῦν ἀπ' τὸ δημόσιο ταμεῖο, γιατὶ ὅπως λέει ὁ Κίνναμος, «ἤθελε νὰ βασιλεύη πάνω σὲ ἐλεύθερους πολίτες καὶ ὄχι σὲ δούλους»[121ζ].

Καὶ καταλήγει ὁ Κ. Ἄμαντος στὴν ἑξῆς ἀξιοπρόσεχτη παρατήρηση: «Γενναῖος καὶ φιλελεύθερος ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, ἂν δὲν εἶχε τὰ ὄνειρα ἐπέκτασης στὴν 'Ιταλία, τὴν Οὐγγαρία καὶ τὴ Συρία, θὰ μποροῦσε εὔκολα νὰ σώση τὸν 'Ελληνισμὸ τῆς Μ. 'Ασίας καὶ νὰ ἐκδιώξη ἀπὸ κεῖ τοὺς Τούρκους»[121η].

Στὴν 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ Ἔθνους σημειώνονται τὰ ἑξῆς κοινότυπα: «Δραστήριος σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ καὶ πληθωρικὸς στοὺς ὁραματισμούς του ὁ Μανουὴλ (α'), δὲν κατάληξε ὡστόσο σὲ ἀποτέλεσμα ἀνάλογο πρὸς τὴν ἐνεργητικότητά του. Ὅταν πέθανε ὕστερα ἀπὸ ἀρρώστια τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1180, ἄφησε κράτος πιὸ ἀσθενικὸ ἀπὸ κεῖνο ποὺ παρέλαβε ἀπ' τὸν ἐπίσης δραστήριο ἀλλὰ καὶ σώφρονα πατέρα του»[121θ].

V

Οἱ γάμοι τοῦ ἡγεμόνα

Πρώτη γυναίκα του ὑπῆρξε ἡ γυναικαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κονράδου ΙΙΙ de Hohenstaufen (1138-1152), δηλ. ἀδελφὴ τῆς γυναίκας τοῦ Γερτρούδης (Gertude), ἡ Βέρθα (Berthe) de Sulzbach, ποὺ ἦσαν κόρες τοῦ κόμητα τοῦ Sulzbach Βερεγγάριου (Berengier)[122].

121ε. Κ. Ἄμαντος, Β', σ.357.

121ϛ. Κ. Ἄμαντος, Β', σ.357.

121ζ. Κίνναμος, σ.275-76:... ἐλευθέρων γὰρ ἄρχειν Ρωμαίων, οὐ μενοῦν ἀνδραπόδων αὐτὸς ἤθελεν. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, σ.357· Δ.Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιο 1071-1453, σ.59· 'Α.Διομήδης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.121γ), σ.70, ὑ.1, ὅπου δέχεται πὼς τὸ μέτρο πάρθηκε γιὰ μιὰ πρόχειρη θεραπεία τοῦ κακοῦ.

121η. Κ. Ἄμαντος, Β', σ.358.

121θ. 'Ιστορία 'Ελλην. Ἔθνους, ἔκδ. «'Εκδοτικῆς 'Αθηνῶν», τ.Θ'(1979), σ.31.

122. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid. τ.Ι, σ.745-46· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.ΙΙ, σ.127 καὶ ὑ.4· Βασίλειος 'Αχριδηνός, μητροπ. πρ. Θεσσαλονίκης, Λόγος ἐπιτάφιος τῇ ἐξ 'Αλαμανῶν δεσποίνῃ, VV1(1894), σ.125: τὴν πρεσβυτέραν τῶν ἀδελφῶν (ὁ Κονράδος ΙΙΙ) ἁρμοσάμενος...

Καθὼς ἡ Βέρθα ἔγινε ὀρθόδοξη[123], μετονομάστηκε στὸ Βυζάντιο Εἰρήνη[124], ὄνομα ποὺ εἶχαν ἡ μητέρα καὶ ἡ περίφημη ἐκ πατρὸς μάμμη τοῦ Μανουὴλ (α'), ἡ Εἰρήνη Δούκαινα.

'Αποφασισμένος αὐτὸς ὁ γάμος ἀπ' τὸ 1142[125], ὅταν ἀκόμη ὁ Μανουὴλ Κ. ἦταν ἁπλὸς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς[126], ἀναβλήθηκε γιὰ λόγους διπλωματικοὺς καὶ ἐθιμοτυπικούς, ὅταν ὁ ὑποψήφιος γαμβρὸς ἔγινε αὐτοκράτορας[127], καὶ δὲν τελέστηκε παρὰ στὶς 6 (ἢ 12) τοῦ Γενάρη τοῦ 1146, ὅταν ἔφθασε στὸ Βυζάντιο μιὰ γερμανικὴ πρεσβεία, κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Wurzbourg Embrico[128].

Στὶς ἀκολουθίες τοῦ γάμου της καὶ τῆς στέψης της ὡς αὐγούστας παραστάθηκε ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως Μιχαὴλ (β') ὁ Κουρκούας.

Ἡ Εἰρήνη ποὺ «μὲ τὸ παράστημα της, τὴν εὐρυθμία τῶν μελῶν της, τὰ ὡραῖα καὶ ἀνθηρὰ χρώματα της, γεννοῦσε, σύμφωνα μὲ τὸν πρώην Θεσσαλονίκης Βασίλειον τὸν 'Αχριδηνόν, μιὰ αἴσθηση εὐχαρίστησης καὶ σ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἄψυχα»[129], καὶ ποὺ «οἱ χρυσοειδεῖς χάριτές της γυάλιζαν πιὸ πολὺ κι ἀπ' τὸ καθαρὸ χρυσάφι»[130], μοιάζει πὼς ἀρκετὰ δύσκολα μπόρεσε νὰ προσαρμοστῆ πρὸς τὰ βυζαντινὰ ἤθη.

'Επαινοῦν οἱ συγγραφεῖς τοὺς τρόπους της ἐγκωμιάζουν τὶς ἀρετές της ποὺ

123. 'Ο Eude de Deuil, PL185, στ.1220, βεβαιώνει πὼς οἱ Ἕλληνες ξαναβάφτιζαν αὐτοὺς ἀπ' τοὺς Λατίνους ποὺ παντρεύονταν ὀρθόδοξες, καὶ τὸ ἀντίθετο. Πρβλ. Palmieri, La rebaptisation des Latins chez les Grecs, EO7 (1904), σ.624-33.

124. Κίνναμος, σ.36,87.

125. F.Dölger, Regesten, τ.ΙΙ, σ.60-1.

126. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰσιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ 'Αλαμανῶν τῷ π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ή τ ῳ κῦρ Μανουὴλ τῷ σεβαστοκράτορι, ἔκδ. W.Hörandner, ἀριθ. ΧΧ (20), σ.320-21· ἔκδ. P.Matranga, Anecdota Graeca, σ.552-54· PG 133, στ.1360-62· Βασίλειος 'Αχριδηνός, πρώην Θεσσαλονίκης, Λόγος ἐπιτάφιος τῇ ἐξ 'Αλαμανῶν δεσποίνῃ, VV1(1894), σ.111-13.

127. F.Chalandon, τ.ΙΙ, σ.259-62.

128. Otton de Freisingen, Gesta Ι 23, MGH, SS, t.20, σ.363· Χωνιάτης, σ.72-3 Κίνναμος, σ.36.

129. Βασίλειος 'Αχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.109.

130. 'Ανώνυμος, Εἰς χρυσῆν ἀπαλαρέαν γενομένην παρὰ τῆς αὐτοκρατορίσσης κυρᾶς Εἰρήνης, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ.152, ἀριθ. 133:

Τὸ χρῆμα χρυσοῦν, ἡ δ' ἐν αὐτῷ στιλπνότης
οὐ φύσεως ἔοικεν ἐκστίλβειν τόσον

«χαροποιοῦσαν καὶ τὸ Θεὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους», ἐξαίρουν τὴ φιλανθρωπία της[131], ἀλλὰ τὴ βρίσκουν πολὺ Γερμανίδα[132]· τὴν κατηγοροῦν πὼς εἶχε κάποια γερμανικὴ ἀκαμψία, «τὸ μὴ ἐπικλινὲς ἐθνικόν», πὼς στεροῦνταν κομψότητας καὶ δὲν ἔκανε χρήση ψιμυθίων[133].

Οἱ αὐτοκρατορικοὶ σύζυγοι δὲν ἄργησαν νὰ βρεθοῦν σὲ ἀπόσταση, καὶ ὁ Μανουὴλ (α') ἔδειχνε ἀνοιχτὰ τὸν ἐρωτικό του δεσμὸ μὲ τὴ γνωστή μας ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ.150.

Ὅταν ἡ βασιλικὴ ἐρωμένη ἐγκαταστάθηκε ἐπίσημα, εἶναι φανερὸ πὼς ἡ αὐτοκρατόρισσα παραμελήθηκε ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τῆς αὐλῆς. Ζοῦσε τότε ἀποσυρμένη στὸ βάθος τοῦ παλατιοῦ ἀπολαμβάνοντας τῶν αὐτοκρατορικῶν τιμῶν, καὶ ἀπασχολιόταν σὲ ἔργα εὐποιίας καὶ μὲ τὴν ἀνατροφὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν πριγκιπισσῶν[134].

Ἕνα αἰνιγματικὸ ποίημα, σύνθεση κάποιου αὐλικοῦ ἴσως στιχουργοῦ, κάνει λόγο γιὰ «ὁρατοὺς καὶ ὑπονοούμενος ἐχτροὺς τῆς αὐτάνασσας βασίλισσας Εἰρήνης»[135].

Ποιοὺς ἄραγε ἐχτροὺς ὑπονοεῖ ὁ ποιητής; μήπως ἀνθρώπους τοῦ περιβάλλοντρς τῆς ἐρωμένης;

Ἡ Εἰρήνη ἐπέδειξε ἀξιέπαινες προσπάθειες στὸ νέο περιβάλλον ποὺ βρέθηκε.

Καθὼς ἦταν κυκλωμένη ἀπὸ μιὰ πνευματικὰ καλλιεργημένη κοινωνία, πίστευσε πὼς εἶχε καθῆκον νὰ ἐνδιαφερθῆ γιὰ τὰ φιλολογικὰ ζητήματα καὶ ζήτησε ἀπ' τὸ γραμματικὸ καὶ ποιητὴ Ἰωάννης Τζέτζη, ὁ ὁποῖος εἶχε σ' αὐτὴ ἀφιερώσει τὶς Χ ι λ ι ά δ ε ς του[136]·, νὰ τῆς κάνη ἕνα γραφτὸ ποὺ ἀπ' αὐτὸ νὰ

ὅσον φεραυγῶν χρυσοειδῶν χαρίτων
τῆς αὐτανάσσης βασιλίδος Εἰρήνης.

131. Βασίλειος Ἀχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος, σ.109 καὶ 119.

132. Βασίλειος Ἀχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος, σ.123.

133. Χωνιάτης σ.73.

134. Βασίλειος Ἀχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος, σ.119· Χωνιάτης, σ.73· Ἐπιστολὴ Gonrad III πρὸς Εἰρήνην, παρὰ Wibald, Ἐπιστολὴ ὑπ' ἀριθ. 243, σ.365.

135. Ἀνώνυμος, Εἰς ἐγκόλπιον τῆς ἁγίας δεσποίνης, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ.43, ἀριθ.80:

Λύων ὀνείρους Δανιὴλ βασιλέως,
φιμῶν δὲ τοὺς λέοντας ἐν λάκκῳ πάλαι
ἐχθρούς ὁρατοὺς καὶ νοουμένους τρέποις
τῆς αὐτανάσσης βασιλίδος Εἰρήνης.

136. Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Χιλιάδες, ἔκδ. t. Kiessling, IX Ἱστορ., κεξ: Hart, De Tzetzarum nomine vitis scriptis, εἰς Jahrbücher fur class. Philogie, XII Supplementband, 1881, σ.56.

μπορέση νὰ μάθη «τὸν πιὸ μεγάλο ποιητὴ τοῦ κόσμου», τὸν Ὅμηρο.

Ὁ Τζέτζης ἄρχισε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν αὐτοκρατόρισσα, στὴν ὁποία ἀφιέρωσε τὶς Ἀ λ λ η γ ο ρ ί ε ς του πάνω στὴν Ἰλιάδα[137]. Ἀλλὰ ὁ συγγραφέας ἔπαυσε σὲ λίγο νὰ ἐργάζεται γιὰ μιὰ ἡγεμονίδα πού, καθὼς νόμιζε, δὲν ἤξερε νὰ ἐκτιμάη τὴν ἀξία τοῦ ἔργου του.

Ἡ βασίλισσα τοῦ εἶχε ὑποσχεθῆ νὰ τοῦ πληρώνη δώδεκα χρυσὰ σολδία γιὰ κάθε τετράδιο τῶν σοφῶν σχολίων του. Γιὰ νὰ κάνη ἐπίδειξη τοῦ ζήλου του, ὁ Τζέτζης πῆρε χαρτὶ σὲ μεγαλύτερο σχῆμα, γέμισε τὶς σελίδες μὲ πιὸ πυκνὸ γράφιμο, ἔτσι ποὺ ὅπως ἔλεγε, τὸ καθένα ἀπ' τὰ τετράδια του ἄξιζε γιὰ δέκα.

Λογάριαζε λοιπὸν ὁ καημένος πὼς θὰ πληρωνόταν καλὰ καὶ ἀνάλογα πρὸς τοὺς κόπους του, ἀλλὰ δυστυχῶς ἔπαθε κάτι τὸ πολὺ κακό. Ὁ οἰκονόμος τῆς αὐτοκρατόρισσας ποὺ ἄκουγε στὸ ὄνομα Μεγαλωνᾶς, θέλησε νὰ πληρώση τὸν Τζέτζη γιὰ τὴ δουλειά του, σύμφωνα μὲ τὴν προσυμφωνημένη τιμή, καὶ καθὼς ὁ δύστυχος λογοτέχνης δὲν τὸ δέχτηκε, καὶ παραπονέθηκε, στὸ τέλος τοῦ ἀρνήθηκε κάθε πληρωμή[138].

Ἔξαλλος, ἀποτάθηκε στὴν ἴδια τὴν αὐτοκρατόρισσα γιὰ νὰ ζητήση δικαιοσύνη. Ἡ Εἰρήνη ποὺ δὲν καταλάβαινε τίποτε ἀπ' αὐτὲς τὶς βυζαντινὲς λεπτολογίες, ἔδιωξε τὸν ἄτυχο σχολιαστή. Αὐτὸς ἐκδικήθηκε, ἀνιστορώντας παντοῦ τὸ ἐπεισόδιο καὶ καταστρέφοντας τὴν πρώτη ἔκδοση τῶν Χ ι λ ι ά δ ω ν του ποὺ εἶχε ἀφιερώσει στὴν Εἰρήνη, ἐνῶ ἀπογοητευμένος νὰ δουλεύη γιὰ τὸ τίποτε σταμάτησε τὴν ἐργασία του πάνω στὶς Ἀ λ λ η γ ο ρ ί ε ς του· στὸ ἄσμα ΙΕ τῆς Ἰλιάδας[139].

Ὅπως βλέπομε, τὸ φιλολογικὸ πείραμα ποὺ εἶχε ἐπιχειρήσει ἡ αὐτοκρατόρισσα σημείωσε μιὰ ἀρκετὰ χαρακτηριστικὴ ἀποτυχία.

Ἡ Εἰρήνη συνετέλεσε ἀρκετὰ στὴν ἐξομάλυνση τῶν διαφορῶν ποὺ χώριζαν τὸν ἄντρα της μὲ τὸ γαμβρό της Κονδράδο ΙΙΙ τῆς Γερμανίας, ὡς καὶ τὴ σύσταση τῆς συμμαχίας μὲ τὴ Γερμανία ποὺ ἐπέτρεψε στὸ Βυζάντιο νὰ ἀποφύγη τὸν κίνδυνο ἑνὸς εὐρωπαϊκοῦ συνασπισμοῦ ἐναντίον του[140].

Μποροῦμε νὰ ἰσχυριστοῦμε πὼς ἡ Εἰρήνη ἔπαιξε κάποιο ρόλο στὴ διοίκηση

137. Ὑπόθεσις τοῦ Ὁμήρου ἀλληγορηθεῖσα παρὰ Ἰωάννου γραμματικοῦ τοῦ Τζέτζου τῇ κραταιοτάτῃ βασιλίσσῃ καὶ ὁμηρικωτάτῃ κυρᾷ Εἰρήνῃ τῇ ἐξ Ἀλαμανῶν, ἔκδ. P. Matranga, Anecdota Graeca, σ.1-223.

138. Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Epistolae, ἔκδ. Th. Pressel, Ἐπιστολὴ ὑπ' ἀριθ. 57, σ.48-51: Τῷ Μεγαλωνᾷ τῷἐκ προσώπου τῆς αὐγούστης καὶ ἁγίας δεσποίνης τῷ Τζέτζῃ μηνύοντι.

139. Hart, De Tzetzarum, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.136), σ.56.

140. Ἐπιστολὴ Conrad III πρὸς Εἰρήνην, παρὰ Wibald, Ἐπιστολὴ ὑπ' ἀριθ. 243, σ.363. Πρβλ. F. Chalandon, τ.II, σ.211 καὶ 326.

τῆς Αὐτοκρατορίας; Λίγα εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέτομε πάνω σ' αὐτό.

Ὁ Κίνναμος βεβαιώνει πὼς ἐμφανιζόταν καὶ μιλοῦσε μπροστὰ στὴ σύγκλητο[141], ἀλλὰ δὲ ξέρομε κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες καὶ περιστάσεις γινόταν αὐτό.

Ὁ ἴδιος ἱστορικὸς ἀναφέρει τὰ μέτρα ποὺ πῆρε ἡ αὐτοκρατόρισσα γιὰ νὰ ἀποτρέψη τὶς πιθανὲς προθέσεις τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ βασιλέα[142], καὶ ὁ Χωνιάτης ἀναφέρει τὶς διαταγὲς ποὺ ἔδωσε, κατὰ τὴν ἀπουσία τοῦ αὐτοκράτορα στὴν Κιλικία, γιὰ τὴν ἀνεύρεση αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87, καθὼς νόμισαν στὴν ΚΠολη πὼς δραπέτευσε ἀπ' τὴ φυλακή του στὸ μεγάλο παλάτι[143].

Ἡ Εἰρήνη πέρασε κάποια ἀσθένεια, ἀπ' τὴν ὁποία ὅταν θεραπεύτηκε, πρόσφερε, καθὼς ἔγινε μιὰ θρησκευόμενη βυζαντινή, στὴν Παντάνασσα Θεοτόκο, ἕνα ἀσημένιο ἐπίχρυσο περιστέρι:

«Καὶ βασιλεῖς ἀπ' τῆς Περσίας τὰ βάθη
Σὲ χαιρέτισαν εὐλαβικὰ μὲ χρυσάφι, σμύρνα καὶ λιβάνι,
Παρθένε, καθὼς στὴ φάτνη ἔφερνες στὸν κόσμο τὸν ἄσπορο Τόκο·
καὶ τώρα ἐγὼ ἡ ἄνασσα ὅλης τῆς Νέας Ρώμης Εἰρήνη,
ἡ σύζυγος τοῦ πορφυροφυοῦς ἄνακτα Μανουήλ,
τοῦ κλάδου τῆς διπλῆς πορφύρας,
Σὲ Σένα, τὴν Παντάνασσα, Σοῦ φέρνω τὸ χρυσάφι,
σῶστρο καθὼς γιατρεύτηκα φόρο σὰν μιὰ δούλη Σου,
αὐτὸ ἐδῶ τὸ καταργυρωμένο περιστέρι, ὁλάκερο χρυσωμένο.
Ἀλλὰ φρούρει μας ἀκόμη, σῶζέ μας ἀπ' τὶς ἀρρώστιες,
στὸν ἄντρα μου καὶ βασιλέα στέλνε
τοὺς ἁγίους Μάρτυρες ὡς συμπολεμιστές του,
καὶ στὸν ἄλλο κόσμο κοινὴ τὴν τρυφὴ καὶ στοὺς δυό μας χάρισε»[144]

Ἡ Εἰρήνη, ἴσως φιλάσθενη, πέθανε πρόωρα καὶ κάπως αἰφνίδια, στοὺς Λόγγους, λίγο ἔξω ἀπ' τὴν ΚΠολη, κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1160, ἀπὸ ἕνα κακοήθη πυρετό, καὶ ὁ ἄντρας της ἔνιωσε, κατὰ τὰ λεγόμενα τοὺλ., βαθιὰ τὸ χαμό της[145].

---

141. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.30
142. Κίνναμος, σ.129.
143. Χωνιάτης, σ.139.
144. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. XXXIV(=34), σ. 371· ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ.349.
145. Κίνναμος, σ.202· Χωνιάτης, σ.151· Βασίλειος Ἀχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος, σ.117.

«Ἀναστάτωσε, μᾶς λέει κάποιος, τὸ παλάτι μὲ τὰ βογγητά του, ἀνίκανος
νὰ συγκρατηθῇ»[146]. «Βρυχόταν σὰν λιοντάρι, μᾶς λέει ἕνας ἄλλος, καὶ ἦταν τό-
σο ἀπελπισμένος, σὰν νὰ τοῦ εἶχε ξεκολλήσει ἕνα κομμάτι ἀπ' τὸ ἴδιο του τὸ
κορμί, καὶ πέρασε τὸν καιρὸ τοῦ πένθους του ἐξουθενωμένος καὶ
μισοπεθαμένος»[148] «δίνοντας πάντα διάπυρες εὐχὲς νὰ μεταφέρουν οἱ ἄγγελοι
τὴν ψυχή της στοὺς οὐρανοὺς κοντὰ στὸν Κύριο»[148].
Ἡ Εἰρήνη τάφηκε μὲ αὐτοκρατορικές τιμὲς στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα,
στὸ ἵδρυμα τοῦ μακαρίτη πεθεροῦ της Ἰωάννη (β') Κ.34[149].
Πάνω στὴν ἐπιθυμία του νὰ ἀποχτήση ὁ βασιλέας ἕνα νόμιμο γιό, διάδοχο
τοῦ θρόνου, ποὺ δὲν τοῦ ἔδωσε ἡ Εἰρήνη, καθὼς τὴ μήτρα της εἶχε καταραστῆ ὁ
πατριάρχης Κοσμᾶς (β') ὁ Ἀττικός[150]1 ἀρκετὰ γρήγορα παρηγορήθηκε γιὰ τὸ
χαμὸ τῆς πρώτης του γυναίκας, καὶ παντρεύτηκε γιὰ δεύτερη φορά, στὶς 25 τοῦ
Δεκέμβρη τοῦ 1161, τὴ Μαργαρίτα-Κωνσταντία[151]—ποὺ στὸ Βυζάντιο ὡς ὀρ-
θόδοξη μετονομάστηκε Μαρία[152]—κόρη τοῦ μακαρίτη πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας
Ραϊμόνδου de Poitiers (1136-1149), «Πετεβίνου» κατὰ τοὺς Βυζαντινούς[153], καὶ
τῆς Κωνσταντίας (Constance) τῆς Ἀντιόχειας (1130-1163), μὲ τὶς εὐλογίες
τῶν πατριαρχῶν ΚΠόλεως Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη (1157-1170), Ἀλεξαν-
δρείας Σωφρόνιου γ' (1137-1171) καὶ Ἀντιοχείας Ἀθανάσιου γ'
(1157-1171), τὴν ὁποίαν καὶ ἔστεψε αὐγούστα[154].
«Ἦταν ὄμορφη ἡ κόρη, μᾶς λέει ἕνας σύγχρονός της κάτι πιὸ πολὺ ἀπὸ ὄ-
μορφη, σὲ τέτοιο σημεῖο ὄμορφη καὶ τόσο ἐξαίσια καλλονή, ποὺ ὕστερα ἀπ' αὐτὴ
φαινόταν ἕνας ἁπλὸς θρύλος, τὰ ὅσα εἶχαν εἰπωθῆ γιὰ τὴν Ἀφροδίτη μὲ τὸ γλυ-
κό της χαμόγελο καὶ τὰ χρυσά μαλλιά, γιὰ τὴν Ἑλένη τοῦ Μενέλαου μὲ τὸ

Προβλ. F. Chalandon, τ.II, σ.211-12· Ch. diehl, Fig, Byz, s.11, σ.189, ἑλλην. μετάφρ., σ.547.
146. Βασίλειος Ἀχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος, σ.117.
147. Χωνιάτης σ.151.
148. Guillaume de Tyr, λατ. χείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.873· ἀρχαιγαλλ. χείμ., τ.II, σ.244.
149. Χωνιάτης, σ.151. Γιὰ τὴ Βέρθα-Εἰρήνη, τὴν πρώτη σύζ. τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ.150.
150. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ.77, ὑ.22.
151. Εἰς Lignages d' outremer ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Μαργαρίτα (Marguerite) καὶ στὸ Συνεχιστὴ τοῦ sigebert μὲ τὸ ὄνομα Κωνσταντία (Constance), βλ. Guillaume de Tyr, λατ. χείμ., RH C HIst. Occid., τ.I, σ.876· ἀρχαιογαλ. χείμ., τ.II σ.248, ὑ.5.
152. Κίνναμος, σ.210· Ἀνώνυμοι στιχουργοί, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911) σ.57, ἀριθ. 100· σ.126, ἀριθ. 109· σ.145, ἀριθ. 221· σ.178, ἀριθ. 335 καὶ 336.
153. Χωνιάτης, σ.151.
154. Κίνναμος, σλ.210-11· Χωνιάτης σ.151· Guillaume de Tyr, λατ. χειμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.876· ἀρχαιογαλλ. χείμ., τ.II, σ.247-48.

λιγερὸ λαιμὸ καὶ τὰ τρισχαριτωμένα πόδια, καὶ γιὰ ὅλες τὶς ὡραῖες γυναῖκες ποὺ ἡ ἀρχαιότητα θεοποίησε γιὰ τὴν ὀμορφιά τους»[155].

«Ποτὲ στὰ χρόνια μας, λέει ἕνας ἄλλος, οἱ Βυζάντιοι (=οἱ ΚΠολίτες) δὲν ξαναεῖδαν μιὰ τέτοια ὀμορφιά, μιὰ τέτοια καλλονή, σὰν κι αὐτή»[156]

Ἡ Μαρία τῆς Ἀντιόχειας φαίνεται πὼς παραβρισκόταν στὶς ἀκροάσεις ξένων πρεσβευτῶν, καὶ κάποτε, καθὼς γνώριζε τὴ λατινική, κατάγγειλε τὸ διερμηνέα Ἀαρὼν-Ἰσαάκιο τὸν Κορίνθιο, γιὰ ἀλλοίωση κατὰ τὴ μετάφραση τῶν λόγων τοῦ αὐτοκράτορα πρὸς τοὺς πρέσβεις, καί ὁ ἔνοχος τιμωρήθηκε μὲ τὴν ποινὴ τῆς τύφλωσης[157].

Τὴν ὡραία αὐτὴ καὶ τρισχαριτωμένη βασίλισσα ποὺ ἡ σκληρὴ μοίρα τῆς ἐπιφύλαξε ἕνα τόσο τραγικὸ τέλος, ὅπως τῆς Ζηνωνίδας τοῦ Βασιλίσκου καὶ τῆς Κωνσταντίνας τοῦ Μαυρίκιου—οἱ τρεῖς αὐτὲς αὐτοκρατόρισσες εἶναι οἱ μόνες ποὺ στὸ Βυζάντιο θανατώθηκαν—θὰ τὴ συναντήσουμε καὶ πάλι στὴν προσωπογραφία τοῦ γιοῦ της Ἀλέξιου (β') Κ.155, τοῦ ὁποίου τὴ διαδοχὴ κατοχύρωσε ὁ πατέρας του[158], ὅπως καὶ σὲ κείνη τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, ποὺ στάθηκε καὶ ὁ δήμιός της.

VI

Οἱ τελευταῖες μέρες τοῦ ἡγεμόνα

Ἡ συμφορὰ τοῦ Μυριοκέφαλου (17.IX.1176) ποὺ συμπλήρωσε ἐκείνη τοῦ Ματζιγκέρτ (26.VIII.1071) γιὰ τὴν κυριαρχία τῶν Τούρκων στὴ Μ. Ἀσία,στάθηκε ὁ μεγάλος καί βαθύς πόνος τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, καθὼς μάλιστα ἡ φήμη τοῦ Βυζαντίου καὶ προσωπικὰ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα κατάπεσε σ' ὁλάκερο τὸν κόσμο.

Ὁ μεγάλος του ἀντίπαλος στὸ εὐρωπαικὸ πεδίο, ὁ Φρειδερίκος Ι ὁ Κοκκινοπώγωνας τῆς Γερμανίας, μὲ ἕνα ἰταμὸ γράμμα ποὺ τοῦ ἀπηύθυνε—ἀπαντητικὸ σὲ γράμμα τοῦ Μανουὴλ—ὡς «αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων» ἀξιοῦσε ἀπ' τὸν «Ἕλληνα βασιλέα» τὴν ἔκφραση τῆς ὑπακοῆς, «τὴν ὁποίαν τοῦ ὄφειλε» καὶ τὴν ὑποταγὴ τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας στὸν πάπα τῆς Ρώμης[159].

155. Χωνιάτης, σ.151
156. Κίνναμος, σ.210
157. Χωνιάτης, σ. 191.
158. Ἀθ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ 5 (1897), σ.109-13.
159. Annales Stadenses, ἔκδ. K. Pertz, MGH, SS., t. XVI, σ. 349· H.v. Kap-Herr, Die abend. Politik Kaiser Manuelis, Strasbourg, 1881, σ.156 κεξ. Πρβλ. A.A.Vasiliev, Ἱστορία.

Δὲν ἦταν πιὰ ἕνα μυστικὸ γιὰ κανένα πὼς ἡ πολιτικὴ τοῦ Μανουὴλ (α') εἶχε ἀποτύχει παντοῦ, γι' αὐτὸ καὶ ἔχει δίκιο ὁ πιὸ σπουδαῖος ἀπ' τοὺς νεώτερους βιογράφους του, νὰ σημειώνει πὼς «οἱ τελευταῖες μέρες τοῦ Μανουὴλ (α') παρουσιάζουν ἕνα θέαμα ἀξιοθρήνητο»[159α].

Ἕνας ἱστορικὸς ποὺ ἔζησε τὸ 1179 γιὰ ἕνα διάστημα στὴν ΚΠολη, παρουσιάζει τὶς διαθέσεις τοῦ αὐτοκράτορα, μετὰ τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, ὡς ἑξῆς: «Ἀπ' τὴν ἡμέρα αὐτὴ (τῆς φοβερῆς ἥττας) λέγεται πὼς ὁ μονάρχης θυμόταν πάντα μὲ βαριὰ καρδιὰ τὴ μοιραία καταστροφή. Ποτὲ πιὰ μετὰ ἀπ' αὐτὴ δὲν ἔδειξε τὸ κέφι ποὺ τόσο τὸν χαρακτήριζε καὶ ποτὲ πιὰ δὲν παρουσιάστηκε χαρούμενος στὸ λαό του, ὅσο κι' ἂν προσπαθοῦσαν νὰ τὸν διασκεδάσουν. Ποτέ, ὅσο παρατάθηκε ἡ ζωή του, δὲ χάρηκε τὴν ὑγεία ποὺ ἄλλοτε διέθετε σὲ τόσο ἀξιοθαύμαστο βαθμό. Μὲ λίγα λόγια, ἡ ἀκατάπαυστη ἐπαναφορὰ στὴ θύμισή του αὐτῆς τῆς ἥττας, τοῦ πλάκωνε τὴν καρδιά, ἔτσι ποὺ ποτὲ πιὰ δὲ χάρηκε τὴ γαλήνη τοῦ πνεύματός του καὶ τὴν ἠρεμία τῆς σκέψης του»[160].

«Πιθανὸν σ' αὐτὸν τὸν ψυχικὸ καὶ σωματικό του κάματο, λέει δικός μας ἱστορικός, νὰ ὀφείλεται καὶ ὁ θάνατος του»[161].

«Τὸ ἄλλοτε δυνατὸ μυαλό του ἐξασθένισε», μᾶς λένε οἱ σύγχρονοί του[162].

Εἶναι χαρακτηριστικό, ποὺ κατὰ τὰ τελευταῖα του κυριεύτηκε ἀπὸ φόβους, καὶ αὐτὸ εἶναι ἴσως ποὺ ἔγινε—αὐτὸς ὁ θρησκευτικὰ ἀδιάφορος—καὶ καλόγερος[163] βέβαια αὐτὸ ἦταν μιὰ βυζαντινὴ συνήθεια, ἄς σημειώσωμε ὅμως πὼς οὔτε ὁ πατέρα του Ἰωάννης (β') Κ.34, οὔτε ὁ πάππος του Ἀλέξιος (α') Κ.15, ἂν καὶ εἶχαν εὔθετο τὸ χρόνο, δὲν ἔγιναν καλόγεροι.

σ.529, ὑ.155, ποὺ παρατηρεῖ πὼς ἡ χρονολογία τοῦ γράμματος 1179, εἶναι λανθασμένη· G. Ostrogorsky, Histoire, σ.414· P.Lamma, Comnenei et Staufer, t.II, σ.297 κεξ. K. Ἄμαντος, Β', σ.343· Δ. Ζακυθηνός, τὸ Βυζάντιο, 1071-1453, σ.56.

159α. F. Chalandon, τ.11, σ.605.

160. Guillaume dy Tyr, λατ. κείμ, RHC Hist. Occid., t.I σ.1025· ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ.11, σ.380.

161. K. Ἄμαντος, τ.Β', σ.333.

162. Χωνιάτης, σ.286-89.

163. Σιναϊτικὸς κῶδιξ Graecue 482 (1117) f. 325, παρὰ P. Gautier, L Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ.258, ὑ.64: Ἡ σημείωση (τοῦ κώδικα) βεβαιώνει σὲ συνέχεια πὼς ὁ Μανουὴλ (α') πέθανε, τὴν 24 τοῦ Σεπτέμβρη, ἰνδικτιῶνος, ιδ', ἔτους 6689, κατὰ τὴν πρώτη ὥρα, κάτω ἀπ' τὸ μοναχικὸ ὄνομα τοῦ Ματθαίου· Γρηγορίου Ἀντιόχου, Ἐπιτάφιος λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Μανουήλ, τὸν διὰ τοῦ ἁγίου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος μετονομασθέντα Ματθαῖον μοναχόν, μετὰ ρκ' ἡμέρας τῆς αὐτοῦ τελετῆς ἐκφωνηθεὶς διὰ τὸ ὑπερτεθῆναι τὴν ἀνάγνωσιν ἐν τῇ τελετῇ τῶν τεσσαρακοστῶν, ὅτε καὶ ὁ λόγος ἐμπροθέσμως πεποίητο ἔκδ. W. Regel, Fontes

Στὰ τελευταῖα του χρόνια, ὁ αὐτοκράτορας, ἀπ' τὴν ἐξασθένιση τοῦ μυαλοῦ του καὶ ἀπ' τὸ πολιτικὸ ἀδιέξοδο ποὺ σ' αὐτὸ βρέθηκε, πιὸ πολὺ ἀπὸ ἄλλοτε, παραδόθηκε στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἀστρολογίας· οἱ ψευτοαστρομάντεις ποὺ ἀποσποῦσαν τὴ σκέψη του ἀπ' τὴ σκληρὴ πραγματικότητα, τοῦ ἔμειναν ἡ μόνη παρηγοριά, καθὼς τοῦ διάνοιγαν νέους εὐρεῖς ὁρίζοντες δράσης καί εὐτυχίας. Καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ μέχρι πολὺ λίγο πρὶν ἀπ' τὸ τέλος του, διατήρησε ἀπόλυτη τὴν ἐμπιστοσύνη του σ' αὐτούς.

Σ' αὐτὴ ἴσως τὴ μανία τοῦ Μανουὴλ (α') θὰ ἀναφερόταν ἡ πρόρρηση «τοῦ περιώνυμου γιὰ τὴν ἀρετή του» μητροπολίτη Χωνῶν Νικήτα, τοῦ ἀναδόχου τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτη, πὼς «καθὼς ὁ βασιλέας θὰ πλησιάζη στὸ τέλος του, θὰ κυριευτῆ ἀπὸ μανία»· μὲ ἀφέλεια πίστευσαν οἱ Βυζαντινοὶ πὼς ἡ πρόρρηση ἀναφερόταν στὴν ἀπόφαση ποὺ κέρδισε ὁ αὐτοκράτορας πάνω στὴν ἀλλαγὴ τοῦ ὅρκου τῶν νεοφώτιστων ἐκ Μουσουλμάνων χριστιανῶν, ἐνῶ προηγουμένως, «ἄλλοι φρονοῦσαν πὼς ἀναφερόταν στὴ χρυσομανία τοῦ ἡγεμόνα καὶ ἄλλοι στὴ γυναικομανία του»[163α].

Ἡ ἀρρώστια τοῦ βασιλέα ἄρχισε ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1180 καὶ κράτησε ἑφτὰ περίπου μῆνες—νὰ ἦταν καμιὰ φυματίωση;—καὶ στὸ διάστημα αὐτὸ ποὺ ἡ ἀρρώστια πήγαινε ἀπ' τὸ κακὸ στὸ χειρότερο γιὰ νὰ καταλήξη στὸ θάνατο, καμιὰ φροντίδα δὲν ἔλαβε ὁ ἡγεμόνας γιὰ νὰ ὀργανώση τὴν κυβέρνηση, ποὺ μετὰ τὸ θάνατό του θά διοικοῦσε, κατὰ τὴν ἀνηλικότητα τοῦ γιοῦ του 'Αλέξιου (β') Κ.155. Καὶ ἡ αἰτία ἦταν «ποὺ δὲν παραδεχόταν πὼς ὁ θάνατος τὸν πλησίαζε, γιατί, ὅπως τὸν εἶχαν διαβεβαιώσει οἱ ἀστρολόγοι του, κι αὐτὸς ἀκράδαντα τὸ πίστευσε, ἐπρόκειτο νά ζήση δεκατέσσερα ἀκόμη χρόνια». Καὶ αὐτὴ τὴν προφητεία, «τὴν εἶπε στὸν ἅγιο πατριάρχη τῆς ΚΠολης Θεοδόσιο τὸ Βορραδιώτη, ὅταν αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὸν ἐπισκέφτηκε στὸ παλάτι καὶ τοῦ ὑπέδειξε πατρικὰ νὰ ἐνδιαφερθῆ γιὰ τὰ πράματα τῆς βασιλείας, ὅσο εἶναι ἀκόμη καιρὸς καὶ ὁ ἴδιος βρίσκεται στὰ συγκαλά του, ὁρίζοντας τὸ πρόσωπο ἐκεῖνο ποὺ θὰ προστατεύση τὸν ἀνήλικο γιό του καὶ θὰ συμπαρασταθῆ στὴ βασίλισσα». Δὲν ἄκουσε τὴ σοφὴ αὐτὴ ὑπόδειξη ὁ αὐτοκράτορας καὶ δὲ θέλησε νὰ ἀντιμετωπίση τὴν πραγματικότητα. 'Αντὶ τοῦ πατριάρχη, προτίμησε νὰ ἀκούση «τοὺς ἀπατεῶνες ἀστρολόγους του ποὺ τοῦ ἔλεγαν καὶ τοῦ ὑπόσχονταν τὰ πάντα». Τὸν διαβεβαίωναν «πὼς σὲ

κλπ., τ. I, fasc. 11, σ. 191-298 (ἐκφωνήθηκε τὸ Γενάρη τοῦ 1181)· Σπ. Λάμπρος 'Ενθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογὴ πρώτη, ΝΕ 7(1910), σ.333, ἀριθ.23: Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κδ', τῇ τῆς ἁγίας καὶ ἰσοαποστόλου Θέκλης, ἔτους, ϛχπθ' ἐτελεύτησεν ὁ βασιλεὺς κυρὸς Μανουὴλ ὁ Κ., ὁ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ματθαῖος μετονομασθείς.

163α. Χωνιάτης, σ.284-86.

λίγο ποὺ θὰ γίνη καλά, θὰ ἐπιδοθῆ σὲ νέες ἐρωτικὲς περιπέτειες μὲ ὡραῖες γυναῖκες καὶ πὼς θὰ ὁδηγήση καὶ πάλι τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα σὲ νίκες καὶ σὲ καταποντισμὸ ἐχθρικῶν πόλεων». Καὶ τὸ πιὸ χειρότερο, λέει ὁ Χωνιάτης, «αὐτοὶ οἱ ψεῦτες καὶ προχειρολόγοι ἀστρολόγοι πρόλεγαν σεισμούς, πτώσεις μεγάλων ἀστεριῶν, ἐκρήξεις ἀνέμων καὶ γενικὸ συγκλονισμὸ τοῦ Σύμπαντος, σὰν ἄλλοι ἐγγαστρίμυθοι καὶ ὄχι ἀστρονόμοι καὶ ἀστεροσκόποι. Καὶ μὲ μεγάλη ἀκρίβεια καθόριζαν, ὄχι μόνο τὸ χρόνο καὶ τὸ μήνα ποὺ θὰ γίνονταν αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὴ μέρα καὶ τὴν ὥρα, καὶ τὰ ἀνακοίνωναν στὸν ἄρρωστο αὐτοκράτορα. Καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος πίστευε αὐτὲς τὶς φλυαρίες, πρόσταξε νὰ ψάξουν καὶ νὰ βροῦν κατάλληλα σπήλαια καὶ νὰ διανοιγοῦν ὑπόγειες ἐγκαταστάσεις γιὰ κατοίκηση στὸν καιρὸ τοῦ κινδύνου, καὶ ἀκόμη νὰ ἀφαιρεθοῦν τὰ τζάμια τῶν ἀνακτόρων γιὰ νὰ μὴ καταστραφοῦν ἀπ' τὶς πνοὲς τῶν βιαίων ἀνέμων ποὺ προφητεύονταν».

«Καὶ ὄχι μόνο ὁ αὐτοκράτορας, ἀλλὰ τὰ ἴδια μέτρα ἔπαιρναν καὶ οἱ αὐλικοὶ καὶ οἱ συγγενεῖς του, καὶ σὰν μυρμήγκια ἔσκαβαν ὑπονόμους καὶ ἔστηναν σκηνὲς γιὰ μιὰ ἀκίνδυνη ἐγκατάσταση σ' αὐτὲς τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἔλθουν οἱ συγκλονισμοί».

«Στὸ μεταξὺ ὁ αὐτοκράτορας ἔφτασε στὰ τελευταῖα του, κ' ἔπειτα ἀπὸ ἕνα λουτρὸ ποὺ ἄκαιρα ἔκανε, κατάλαβε ἐπιτέλους πὼς ἔφτασε ἡ τελευταία του στιγμή, καὶ τότε μόνο εἶπε στοὺς παρισταμένους λίγα λόγια γιὰ τὸ γιό του 'Αλέξιο 155 ποὺ τὰ συνόδευσε μὲ στεναγμούς, θρήνους καὶ ὀδυρμούς, σὰν νὰ πρόβλεψε τὰ κακὰ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν μετὰ τὸ θάνατό του».

«Ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος ποὺ δρομαῖος κατέφθασε στὸ παλάτι εἶχε τὸν καιρὸ—καθὼς ὁ αὐτοκράτορας πείστηκε γιὰ τὶς ἀπάτες τῶν ἀστρολόγων του—νὰ τὸν βάλη νὰ ὑπογράψη ἕνα σύντομο κείμενο ποὺ μὲ αὐτὸ ἀποδοκίμαζε τὴν ἀστρολογία καὶ ἀποδεχόταν τὴν ἀντίθετη γνώμη. Τέλος, σὰν γιατρὸς ποὺ ἦταν, ἔπιασε τὸ σφυγμό του, καὶ καθὼς εἶδε πὼς φεύγει ἀπ' τὴ ζωή, ἀναστέναξε βαθιά, καὶ χτυπώντας νευρικὰ μὲ τὸ χέρι τὸ μηρό του, ζήτησε νὰ περιβληθῆ τὸ μοναχικὸ σχῆμα. 'Απαράσκευοι οἱ αὐλικοὶ γιὰ κάτι τέτοιο, βρῆκαν ἕνα μαῦρο τ ρ ι β ώ ν ι ο ποὺ μὲ αὐτὸ ἔντυσαν τὸν ἑτοιμοθάνατο βασιλέα, ἀφοῦ προηγουμένως τοῦ ἔβγαλαν τὰ μαλακὰ βασιλικὰ φορέματα. Καθὼς τὸ μαῦρο ὕφασμα ἦταν κοντὸ καὶ ὁ βασιλέας πανύψηλος, μόλις ἔφτανε μέχρι τὶς κνῆμες του, καὶ κανεὶς ἀπ' τοὺς παρισταμένους δὲν ἔμεινε ἀδάκρυτος, μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴ ματαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Πέθανε στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1180, ὡς μοναχὸς Ματθαῖος, μετὰ βασιλεία 38 χρονῶ, πλὴν τριῶν μηνῶν, πρὸς τὴν ὁποία παράταση τῆς βασιλείας του, λέει ὁ Χωνιάτης, φαίνεται πὼς ἀναφερόταν τὸ παλιὸ ρητό:

ἡ ὕ σ τ α τ η θ ὰ σ έ κ ε ρ δ ί σ ε ι τ ο ῦ λ ό γ ο υ λ α β ή·

γιατὶ ἡ τελευταία συλλαβὴ τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐτοκράτορα: Μανου-ήλ (λη') σήμαινε τὸν ἀριθμὸ 38»[164].

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 τάφηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα, κοντὰ στὴν εἴσοδο,καὶ τὸ μνῆμα του στολίστηκε μὲ μιὰ κόκκινη πέτρα ποὺ πάνω της, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἀπόθεσαν τὸ νεκρὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπ' τὸ σταυρό[165].

Ὅπως παρατηρεῖ ὁ G. Hertzberg, «μαζὶ μὲ τὸ Μανουὴλ (α') τάφηκε γιὰ πάντα ἡ ἀρχαία λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπεια τοῦ Βυζαντίου»[166]. Ἡ γνώμη αὐτοῦ τοῦ ἱστορικοῦ τοῦ ιθ' αἰώνα, συμπίπτει μὲ κείνη ἑνὸς ἄλλου ἱστορικοῦ τοῦ τέλους τοῦ ιβ' αἰώνα, τοῦ περίφημου Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης, ποὺ λέει: «Σύμφωνα πρὸς τὸ σχέδιο τοῦ Θεοῦ, μὲ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ., χάθηκε καθετὶ ποὺ ἔμενε ἄθικτο στοὺς Ρωμαίους (στοὺς Ρωμιούς, στοὺς Ἕλληνες), ἐνῶ τὸ σκοτάδι κάλυψε ὅλη τὴ χώρα μας, καθὼς ἔφυγε ἀπ' τὴ μέση ἐκεῖνος ὁ Ἥλιος»[167],δηλ..ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81.

VII

Κρίσεις καὶ ἐγκώμια τῶν συγχρόνων του γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἡγεμόνα.

Μιὰ σπουδαία φυσιογνωμία σὰν τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 προκάλεσε τὴ βαθιὰ ἐντύπωση τῶν συγχρόνων του ποὺ πιὸ πολὺ τὸν ἐγκωμίασαν, παρὰ τὸν ἐπέκριναν.

Ὁ γνωστός μας στιχουργὸς καὶ παντογνώστης Ἰωάννης Τζέτζης, ποὺ πίστευε πὼς «βιβλιοθήκη εἶναι τό κεφάλι του, γιατὶ ἀπ' τὴν ἀχρηματία δὲν μποροῦσε νὰ ἀγοράση βιβλία» (Krumb., σ.535), ἐνῶ κατὰ κόρον ἐγκωμιάζει τὸ Μανουὴλ (α')[168], σὲ μιὰ ἐπιστολή του χαρακτηρίζει κάποια ὑπερπόντια ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορα, πραγματικὰ μάταιη, γιατὶ τόσο αἷμα καὶ χρῆμα τοῦ λαοῦ θυσιάζονταν γιὰ τὶς φιλοδοξίες του, ὡς «ἀσεβῆ ἐκστρατείαν»[168α].

---

164. Χωνιάτης, σ. 286-89. Γιὰ τὸ μοναχικὸ ὄνομα Ματθαῖος καὶ τὴν ἡμερομηνία θανάτου, ποὺ δὲν ἀναφέρει ἐδῶ ὁ Χωνιάτης, βλ. πιὸ πάνω, ὑπ.163.

165. Χωνιάτης, σ. 289· Ἀθ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, ΑΙΣ 5 (1897), σ.180.

166. G. Hertzberg, Geschichte der Byzantiner, Berlin 1883, σ.318.

167. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.380, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.18: Μέλλον εἶναι φαίνεται, καθὰ θεῷ εὐηρέστητο, πεσόντι τῷ Κομνηνῷ βασιλεῖ Μανουὴλ συγκαταπεσεῖν καὶ εἴτι ἐν Ρωμαίοις ὄρθιον καὶ ὡς οἷα ἡλίου ἐκείνου ἐπιλιπόντος, ἀμαυρὰν γενέσθαι πᾶσαν τὴν καθ' ἡμᾶς.

168. Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Στίχοι κλιμακωτοὶ πρὸς τὸν βασιλέα κῦριν Μανουὴλ ἐπιτάφιοι, ἔκδ. P. Matranga, Anecdota Graeca, τ.11, σ.577.

168α. Ἰωάννου τοῦ Τζέτζου, Epistolae, ὑπ' ἀριθ. 10, σ.12.

Ὁ στιχουργὸς καὶ θεολόγος Μιχαὴλ Γλυκᾶς ποὺ τυφλώθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α'), καθὼς φαίνεται ὅμως πολὺ ἐλαφρὰ δὲν ἔπαυσε νὰ τοῦ στέλνη ἱκετευτικὰ ποιήματα καὶ νὰ τὸν ἐγκωμιάζη ὡς «στεφανίτη νικητή»[169].

Ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος ποὺ πρόλαβε τὸ Μανουὴλ (α'), «αὐτὸν τὸν ἥλιο τοῦ κόσμου καὶ δόξα τῆς μοναρχίας» στὰ πρῶτα νεανικὰ χρόνια τῆς βασιλείας του, μᾶς λέει πὼς «δὲν ἔδινε ὕπνο στὰ μάτια του, οὔτε μικρὴ ἀνάπαυση στοὺς κροτάφους του, πρὶν φέρη στὸ τέλος τὸ σκοπό του», καὶ ἐξαίρει τὶς νίκες τοῦ βασιλέα, «τοῦ ἄλκιμου αὐτοῦ λέοντα», ἐναντίον τοῦ «δράκοντα τῆς Σικελίας» (=τοῦ Νορμανδοῦ βασιλέα), τῶν Σέρβων καὶ τῶν Οὔγγρων. Ἀλλοῦ μᾶς λέει πὼς «φῶς ἔβγαινε ἀπ' τὴ φρόνησή του καὶ τὴν ἀνδρεία του, ἀπ' τὴν ὀμορφιὰ τῆς ψυχῆς του καὶ τὶς χάρες του , ἀπ' τὶς ἀριστεῖες τέλος καὶ τὶς νίκες του»[170].

Ὁ Μαγγάνειος Πρόδρομος ποὺ κι αὐτὸς πρόλαβε τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας, διακηρύττει πὼς «κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ὑποστῆ τὸ ξίφος τοῦ Μανουὴλ (α') καὶ πὼς ὁ φόβος ποὺ σκορπάει τ' ὄνομά του ἔφτασε μέχρι τοὺς Νορμανδοὺς τῆς Σικελίας ποὺ ἔχασαν τὸ στόλο τους, τοὺς Οὔγγρους, τοὺς Σέρβους, τοὺς Τούρκους, τοὺς Σκύθες καὶ τοὺς Λατίνους»[171].

Ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Θεόδωρος Βαλσαμὼν (1189-1195), ποὺ ἔζησε πολλὰ χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α'), μὲ στίχους του ἐγκωμιάζει τὸ διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορα ἐναντίον τοῦ αἱρεσιάρχη Δημήτριου τοῦ ἐκ Λάμπης, ποὺ ἀφοῦ χαράχτηκε πάνω σὲ πλάκα, ἀναρτήθηκε στὸ ναὸ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς[172].

Μιὰ σειρὰ ἀπὸ στιχουργοὺς ποὺ τὴν ταυτότητά τους μέχρι σήμερα ἡ ἔρευνα

---

169. Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ, πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ Κ., ὅτε λαμπρὸς ἀπὸ Οὐγγρίας στεφανίτης ὑπέστρεφε, ἔκδ. K. Krumbacher, S B der philos.-philol.k. hist. Classe d.k. bayer. Akad. d. Wiss. (1894), σ.447-51.

170. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. XXX (=30), σ.349-60, καὶ C. Callavotti Altera, σ.366-75, στίχ.5, 96-8, 163, 173-330· ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. XXXI (31), σ.364-65, καὶ C. Gallavotti, σ.376 ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. XXXII (=32), σ.366-67, καὶ ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.377· ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. XXX (=33), σ.368-70, καὶ ἔκδ. C. Gallavotti, Altera, σ.378-79, στίχ.10-3.

171. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Crecs, τ.11, σ.92-3, σ.280-82, στίχ. κυρίως 1-10, 531-33, 764,766-67. ἔκδ. Σ.Παπαδημητρίου, ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος X22, VVIO (1903), σ.104-107, σ.113-14, 131-32, 132-33, 134, 135, 136, 137-38, 138-39, 141-42, 143, 144, 149, 155-163.

172. Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶνος, Στίχοι γραφέντες εἰς τὸ διὰ τοῦ λίθου ἴδικτον τοῦ κυρωθέντος δόγματος παρὰ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ καὶ ἀναστηλωθέντος ἐντὸς τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, εἰς Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ.136.

οὲν ἔχει διευκρινίσει καὶ μποροῦμε νὰ τοὺς ἀναφέρωμε ὡς Ἀνώνυμους, ὑπῆρξαν μεγάλοι ἐγκωμιαστὲς τοῦ Μανουὴλ (α'), μερικοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἰδιαίτερα συγκινημένοι ἀπ' τὶς νίκες του τοῦ 1146 ἐναντίον τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Maçoud I (1116-1156), τὸν παρουσιάζουν νὰ πολεμάη μόνος καὶ ἀτρόμητος μιὰ μάζα Τούρκων καὶ νὰ μὴ λογαριάζη τὰ σπαθιά, τὰ βέλη καὶ τὰ δόρατά τους» (ἀριθμ. 224), ἢ «νὰ καταπροπώνη τὸ Maçoud I, νὰ τὸν φοβίζη, νὰ καταδιώκη καὶ καταχράτος νὰ τρέπη σὲ φυγὴ τὸν Ἀρχιπέρση, ἂν καὶ ὁπλισμένο, καὶ ἐνῶ ἀκολουθοῦνταν ἀπὸ μύριες φάλαγγες Τούρκων τοῦ Ἰκονίου!» (ἀριθ. 315).

Τὸ λυπηρὸ εἶναι πὼς διάσημος βυζαντινολόγος διεθνοῦς κύρους νόμισε πὼς τὰ πιὸ πάνω στιχουργήματα ἀναφέρονται στὴν καταστρεφτικὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου τοῦ 1176 καὶ καχίζει «τὸν πανηγυριστὴ τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ μετέβαλε τὴν ἥττα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου σ' ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ λαμπρά του κατορθώματα» (A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 528).

Ὅπως ἔκανα γιὰ τοὺς πιὸ πάνω συγγραφεῖς (ὑπ. 168-172), κάνω καὶ γι' αὐτοὺς μιὰ σταχυολογία ἀπ' τὶς στιχουργίες τους. Ἕνας ἀπ' αὐτοὺς μᾶς λέει πὼς ὁ Μανουὴλ (α'), «ὁ πορφυραυγὴς τῆς Νέας Ρώμης στύλος, ὑπῆρξε ἔμψυχος οἶκος τῶν ἀρετῶν» (ἀριθ. 61), ἄλλος μᾶς τόν λέει «μυριαριστέα» (ἀριθ.70), ἄλλος ἐγκωμιάζει τὸ στέμμα του ποὺ συνετέθη ἀπὸ τέσσερα τρόπαια ποὺ πέτυχε στὸν ἀγώνα του ἐναντίον τῶν Ρουπενιδῶν τῆς Κιλικίας, τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, τοῦ πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ ἐμίρη τοῦ Χαλεπίου (ἀριθ. 71 καὶ 72)· κάποιος ἄλλος ποὺ γράφει ἐκ μέρους τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Καματηροῦ (βλ. γι' αὐτὸν πιὸ πάνω ὑ. 34-36), τονίζει πὼς ὁ Μανουὴλ (α') «ἐπέκτεινε τὴ Μοναρχία ἀπ' τὰ ἄκρα τῆς γῆς μέχρι τὰ πέρατα καὶ πὼς τὴ δεξιά του ἔφριξαν Τοῦρκοι, Σύροι, Βαβυλώνιοι, Σκύθες, Οὔγγροι, Σέρβοι, Ἰλλυριοὶ καὶ Δαλμάτες (ἀριθ. 81)· ἕνας ἀπ' τοὺς Ἀνώνυμους (ἀριθ. 92) μᾶς δίνει τὴ χαραχτηριστικὴ πληροφορία πὼς κατὰ τὴν κακότυχη ἐκστρατεία τοῦ Μυριοκέφαλου, ποὺ σ' αὐτὴ ὁ ἡγεμόνας ἔδωσε ἕνα χρῶμα σταυροφορίας, καθὼς ἤξερε πὼς ὁ Μέγ. Κωνσταντῖνος νίκησε μὲ τὸ λάβαρο τοῦ «ἐν τούτῳ νίκα», ἔτσι κι αὐτὸς ἔκανε ἕνα ἐπίχρυσο λάβαρο μὲ σταυρὸ καὶ λείψανα ἁγίων, ἄλλο βέβαια εἶναι τὸ θέμα ποὺ ὅλα αὐτὰ δὲν τὸν ἔσωσαν ἀπ' τὴν καταστροφή· κάποιος ἄλλος ἀπ' τοὺς Ἀνώνυμους μᾶς ἐπιβεβαιώνει τὴν πληροφορία τῶν ἀφηγηματικῶν πηγῶν πὼς στοὺς γάμους τοῦ Μανουὴλ (α') μὲ τὴ Μαρία τῆς Ἀντιόχειας (βλ. πιὸ πάνω ὑπ. 154) παραστάθηκαν τρεῖς πατριάρχες (ἀριθ. 320)[173].

---

173. Ἀνώνυμοι στιχουργοί, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 16, ἀριθ.39· σ.29, ἀριθ. 61· σ.35, ἀριθ. 70· σ.36, ἀριθ.71· σ.37, ἀριθ. 72· σ.43, ἀριθ.81· σ.51, ἀριθ.92· σ.55, ἀριθ.98· σ.57, ἀριθ.100 καὶ 101· σ.124-25, ἀριθ.103· σ.126, ἀριθ. 109· σ. 127, ἀριθ. 111· σ.129, ἀριθ. 115· σ.145, ἀριθ.221 καὶ 222· σ.146· ἀριθ. 223· σ.148, ἀριθ.224· σ.152, ἀριθ.233 σ. 154,

Ὁ πιθανὸν ἐπίσκοπος Πανίου (βλέπ. Laurent, Bull. métriq. ἀριθ. 335) καὶ ἔπειτα μητροπολίτης Ναυπάκτου (βλ. σ' αὐτὸν τὸν τόμ. σ. 122, ὑπ.194) Κωνσταντῖνος Μανασσῆς (ὡς ἀρχιερέας μετὰ τὸ 1175— + 1187), παραβάλλει τὸ Μανουὴλ (α') πρὸς τοὺς μεγάλους ἡγεμόνες τοῦ κόσμου καὶ τὸν θεωρεῖ ἀνώτερο απ' αὐτούς![174]

Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος ποὺ πιὸ πάνω ἀρκετὲς φορὲς συναντήσαμε (βλ. ὑπ. 21, 31, $31^{\alpha\text{-}\varkappa\delta}$, 77, 107, 167), καὶ ποὺ γνώρισε προσωπικὰ τὸ Μανουὴλ (α') καὶ δοκίμασε βαθιὰ συγκίνηση γιὰ τὸ θάνατό του (Ἐπιτάφιος, σ.196), ὑπῆρξε ἕνας μεγάλος θαυμαστὴς τοῦ ἡγεμόνα, γι' αὐτὸ καὶ ἀφιέρωσε σ' αὐτὸν ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ πνευματικοῦ του ἔργου[175].

Ὁ μητροπολίτης Νέων Πατρῶν Εὐθύμιος Μαλάκης, σημαντικὴ προσωπικότητα ἀνάμεσα στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καὶ πνευματικοὺς κύκλους τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ ιβ' αἰώνα, ἀπηύθυνε δυὸ ἐγκώμια στὸ Μανουὴλ (α'), ἕνα τὸ 1162 καὶ τὸ ἄλλο τὸ 1175. Στὸν πρῶτο λόγο—ἦταν ἡ πρώτη φορὰ ποὺ μιλοῦσε ἐμπρὸς στὸν αὐτοκράτορα—χαραχτηρίζει τὸ Μανουὴλ ὡς «στρατηγικώτατο» (σ.162) καὶ μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἄντεχε καὶ «τὸν καύσωνα καὶ τὸ ψύχος», κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες, καὶ πὼς κοιμόταν «καταγῆς σὲ στιβάδα» (σ.162-63) καὶ πὼς ἦταν ἐραστὴς «τοῦ Ἑρμῆ, τοῦ θεοῦ τῶν γραμμάτων, καὶ τοῦ Ἄρη, τοῦ θεοῦ τοῦ πολέμου» (σ.163). Τὸν θεωρεῖ, «πιὸ φοβερὸ καὶ πιὸ γενναῖο ἀπ' τὸ Μέγ. Ἀλέξανδρο» καὶ σημειώνει πὼς ὁ Kilidj Arslan II τοῦ Ἰκονίου ποὺ τότε ἐπεσκέφτηκε τὴν ΚΠολη, ἦλθε ὡς «μέγας ἔθναρχος καὶ ἀναχώρησε ὡς δοῦλος τοῦ βασιλέα καὶ θαυμαστής του» (σ.166). Καὶ καθὼς κάνει μιὰ ἀποστροφὴ πρὸς τὸ σουλτάνο, τοῦ λέει: «Ὅπως ὁ βασιλέας τῆς Περσίας Δαρεῖος εὐχήθηκε, ἂν ὁ ἴδιος δὲν παραμείνη βασιλέας τῆς Ἀσίας, νὰ μὴ γίνη ἄλλος ἀπ' τὸν Ἀλέξανδρο, ἔτσι καὶ σὺ μὲ εὐχαρίστηση νὰ εὐχηθῆς γιὰ τὴν ἐξουσία σου, νὰ μὴ κυριαρχήση ἄλλος στὴν Ἀσία, παρὰ ὁ Μανουήλ, ποὺ εἶναι ἀπὸ ὅλους τοὺς αὐτοκράτορες ὁ πιὸ μεγαλοπρεπής» (σ.169)[176].

ἀριθ. 242 σ.151α, ἀριθ. 247· σ.157, ἀριθ. 266· σ.158, ἀριθ.269 καὶ 270· σ.161, ἀριθ. 272· σ.172, ἀριθ. 315· σ.172. ἀριθ. 317· σ,173, ἀριθ. 318 καὶ 319· σ.174, ἀριθ. 320· σ.175, ἀριθ. 330· σ.176, ἀριθ. 331 καὶ 333· σ.177, ἀριθ. 334 σ. 178, ἀριθ. 335 καὶ 336.

174. Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. E.Kurtz, VV12 (1095), σ.68-98.

175. Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Ἕξ λόγοι πρὸς τὸν βασιλέα Μανουὴλ (α'), ἔκδ. W. Regel, Fontes Rerum byzantinarum, t. I, fasc. I, σ.1-131· τοῦ αὐτοῦ, γραφὲν εἰς τὸν ἀοίδιμον ἐν ἁγίοις βασιλεῦσι κῦριν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἐπιτάφιος, ἔκδ. Th. L. F. Tafel, Eustathii metropolitae Thessalonicensis opuscula, Francofurti 1832, σ.196-214, καὶ PG 135, στ. 973-1032.

176. Εὐθυμίου Μαλάκη, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκρ. Μανουὴλ Κ., ἐκφωνηθεὶς ὅτε εἰσῆλθεν εἰς ΚΠολιν ὁ

Αὐτὴ ἡ προτροπὴ τοῦ Μαλάχη βρῆκε μετὰ λίγα χρόνια τὴν πιὸ τραγικὴ διάψευση· μετὰ τὸ Μυριοκέφαλο (1176), ὁ Kilidj Arslan II ἦταν οὐσιαστικὰ ὁ βασιλέας τῆς Ἀσίας.

Ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠολης Μιχαὴλ (γ') ὁ τοῦ Ἀγχιάλου ποὺ πιὸ πάνω συναντήσαμε ὡς ἕνα σφοδρὸ ἀντίπαλο τῆς ἕνωσης τῶν Ἐκκλησιῶν (βλ. ὑπ. 90δ-90η), πρὶν ἀνέβη στὴν πατριαρχικὴ ἕδρα, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀναλάμβανε τὸ παλατιανὸ ὀφφίκιο τοῦ «ὕπατου τῶν φιλοσόφων» (Verpeaux, Pseudo-Kodinos, σ.300), περὶ τὸ 1167, ἀπηύθυνε ἕνα λόγο στὸ Μανουὴλ (α') ποὺ τὸν ἐκθειάζη μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, καθὼς τότε εἶχε τὴν ἀνάγκη του, ἐνῶ ὡς πατριάρχης εἶχε ἄλλο ὕφος ἀπέναντί του.

Χαρακτηρίζει λοιπὸν ὁ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀγχιάλου τὸν Μανουὴλ (α'), ὡς «μεγάλο γίγαντα ποὺ ἔλαμπε ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς γῆς καὶ ποὺ μὲ τὸ φῶς του διέλυε τὸ σκοτάδι καὶ τοὺς καπνοὺς τῶν ἐχτρῶν· σ' αὐτὸν ὑποτάχτηκαν χῶρες καὶ χῶρες, καὶ ἰδιαίτερα ὁμολόγησε ἀειδουλία ὁ βάρβαρος σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, καὶ τὸν ἀνακηρύττει τ ρ ι σ α ρ ι σ τ έ α στρατηγὸ καὶ ναύαρχο, ἀνώτερο ἀπ' τοὺς Σπαρτιάτες στρατιωτικοὺς καὶ τοὺς νικητὲς τῶν Περσῶν στὴ Σαλαμίνα» (σ.191)· τὸν θεωρεῖ, ὡς «πολύκλυτο αὐτοκράτορα ποὺ ξεπέρασε ὅλους τοὺς μεγάλους δυνάστες καὶ βασιλεῖς τοῦ κόσμου, κατὰ τὸ μέγεθος τῶν ἔργων, καὶ πὼς σὰν ἕνας ἄλλος ἥλιος δείχνει νὰ παραβάλλεται πρὸς τρίτου καὶ τετάρτου μεγέθους ἀστέρια» (σ.192).

Καὶ σὲ μιὰ ἀποστροφὴ λέει στὸ βασιλέα: «Ὁ Θεὸς μέσα στὴν καλωσύνη του, μᾶς χάρισε ἐσένα, τὸν ἀσύγκριτο ἀνάμεσα στοὺς βασιλεῖς, ὡς κληρονόμο τοῦ θρόνου καὶ ἐπιδέξιο οἰκονόμο τοῦ περιούσιου λαοῦ, ἐσένα ποὺ εἶσαι θάλασσα χαρισμάτων, ἀκένωτο πέλαγος τῶν ἀγαθῶν, ὑπόδειγμα ἀντρειοσύνης, στήλη ὀρθοδοξίας, φιλοτίμημα φύσης, βλέμμα ἀκατάπληχτο, ὅπλο ἀήττητο, καθαιρέτης τῶν ἐχτρῶν, ἀναιρέτης τῆς κακίας, ἀκλόνητος πύργος, κοινὸς εὐεργέτης, στήριγμα τῆς Αὐτοκρατορίας, καθὼς μᾶς δόθηκες ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς σὰν ἕνα πράμα παντοειδές. Ὦ θρέμμα τῆς πορφύρας, ὢ φιλοτίμημα τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φύσης, τέτοιο ποὺ οὔτε προηγουμένως ἦλθε στὴ γῆ, οὔτε στὸ μέλλον θὰ ἔλθη... Ἡ ἐποχή μας στάθηκε πολὺ εὐτυχὴς ποὺ τὴν ἡγεμονία μας περιβλήθηκε ἄντρας σώφρονας καὶ ἀντρεῖος, μεγαλόπρεπος καὶ εὐμαθής, τὸ θαῦμα τῶν βασιλέων. Καὶ τὸ ὄνομά του ἐπευφημεῖ γῆ καὶ θάλασσα, κι αὐτὸς ὁ ὕμνος γεμίζει ἁρμονία τὰ ἔθνη Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, καὶ οἱ νίκες σου, καθὼς συμπλέκονται μὲ τὸν ἥλιο, διατρέχουν λαμπρὰ ὅλο τὸ περίγειο καὶ περιχορεύουν» (σ.193).

Στὴ συνέχεια ὁ μέλλων πατριάρχης ἐξαίρει τὴ φιλανθρωπία καὶ ἐπιείκεια

σουλτάνος προσελθὼν αὐτῷ, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes Petropolitanae Sborn, vijan. tek. XII-XIII vek., St Petersbourg, σ.162-87· τοῦ ἰδίου, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκρ. κῦριν Μανουὴλ Κ. μετὰ τὴν

τοῦ Μανουὴλ (α'), τὴν ὁποίαν παραβάλλει πρὸς ἐκείνη τοῦ Κύρου, ποὺ οἱ Πέρσες τὸν ἔλεγαν πατέρα, ὄχι ὅμως καὶ πρὸς αὐτὴ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ποὺ σκότωσε τὸν Κλεῖτο καὶ τὸν Φιλώτα. «Καὶ αὐτὴ ἡ φιλανθρωπία σου, τοῦ λέει, εἶναι ἡ αἰτία ποὺ οἱ ρήτορες ἐμπνεύστηκαν γιὰ νὰ σὲ ἐγκωμιάσουν καὶ ὅλοι οἱ πολίτες σὲ ἔγραψαν στὴν καρδιά τους καὶ σὲ ἀποτύπωσαν σὰν ἕνα ἄγαλμα, ὄχι χρυσὸ ἢ χάλκινο, ἀλλὰ ὁλοζώντανο ὅπως εἶσαι» (σ.193-94).

Ἐπισημαίνει ἔπειτα ὁ Μιχαὴλ ὁ τοῦ Ἀγχιάλου τὴ συμβολὴ τοῦ αὐτοκρά-
τορα στὴν ἔκδοση τῶν ν ε α ρ ῶ ν καὶ λέει πὼς στοὺς νομικούς του συμβού-
λους, στὴ «φάλαγγα τῶν δικορρητόρων», μὲ τὴ βαθιά του κρίση καὶ τὸ «εὐεπή-
βολο», στάθηκε «φῶς καὶ λύχνος» (σ.196), καὶ στὴ συνέχεια ἐξαίρει τὶς νίκες
τοῦ βασιλέα ἐναντίον τῶν Οὔγγρων, Τούρκων, Σέρβων κλπ. (σ.197-203)[177].

Ὁ ἱστορικὸς Νικήτας Χωνιάτης, ποὺ εἶναι ἡ βάση τῶν πληροφοριῶν μας
γι' αὐτὴ τὴν περίοδο, χαρακτηρίζει τὸ Μανουὴλ (α'), ὡς «πολεμικὸ καὶ φιλο-
κίνδυνο, ἀκατάπληχτο καὶ μεγαλόφρονα καὶ στὶς μάχες πολὺ ὁρμητικό» (σ.68-
9), ἐξαίρει τὴν πολιτική του ἀπέναντι στὰ μοναστήρια (σ.270-71), καὶ ἄλλα
προσόντα του, δὲν παραλείπει ὅμως νὰ σημειώση καὶ τὴ μεγαλεπήβολη πολιτι-
κή του καὶ νὰ γίνη διερμηνέας «τῶν σὲ βάρος τοῦ αὐτοκράτορα χλευασμῶν γιὰ
τὶς ὑπερπόντιες ἐκστρατεῖες του, ποὺ ἀποδίδονταν στὴ φιλαυτία του, καθὼς τὰ
μάτια του ἐκτείνονταν στὰ ἄκρα τῆς γῆς καὶ ἀκολουθοῦσε μιὰ θερμὴ καὶ τολμη-
ρὴ πολιτική, μακρυὰ ἀπὸ κείνη ποὺ εἶχαν χαράξει οἱ προκάτοχοί του αὐτοκράτο-
ρες καὶ πὼς σὲ τίποτε τὸ χρήσιμο δὲν πήγαιναν τὰ χρήματα ποὺ μὲ τόσο σκληρὲς
φορολογίες μάζευε» (σ.265).

Σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Χωνιάτης ἐπικρίνει καὶ «τὴν ὑπερόρια ἐκστρατεία στὴν
Αἴγυπτο ποὺ ἔκανε σὲ συνεννόηση μὲ τὸ βασιλέα τῆς Ἰερουσαλὴμ Amaury. Πα-
ρατρέχοντας, λέει, ὁ βασιλέας τὰ ἄμεσα συμφέροντα (=-ʹν τουρκικὸ κίνδυνο)
ποὺ κατακαίονταν, μιὰ ἄκαιρη φιλοδοξία καὶ μὲ τὸ νὰ ἀνταγωνίζεται πρὸς αὐτο-
κράτορες τῶν ὁποίων μεγάλη ἦταν ἡ δόξα (καὶ χωρὶς ἀμφιβολία ἐννοεῖ ἐδῶ τὸ

τῆς Περσίδας νικηφόρον ἐκστρατείαν, ἔκδ. Κ.Μπόνη, περιοδικὸ Θεολογία 19 (1941-48), σ.524-50.

177. Λόγος τοῦ ἁγ. καὶ οἰκουμ. πατριάρχ. κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου εἰς τὸν ἅγ. αὐτοκράτ. Μανουὴλ Κ., γραφεὶς καθ' ὃν καιρὸν ἦν ὕπατος τῶν φιλοσόφων, ἔκδ. R. Browning, Balkan Studies, 2 (1961), σ.173-214.

Μεγ. Ιουστινιανό), καὶ ποὺ τὰ ὄνειρά τους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα τους, ἐκτείνονταν ὄχι μόνο ἀπὸ θάλασσα σὲ θάλασσα, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὶς ἀνατολικὲς ἐκτάσεις μέχρι τὶς δυτικὲς καὶ αὐτὲς τὶς Στῆλες τοῦ 'Ηρακλῆ (= τὸ Γιβραλτάρ), αὐτὸ ἦταν ποὺ ἄναβε τὴ φαντασία του καὶ τὸν ἔκανε νὰ προχωρῆ στὰ μεγάλα αὐτὰ καὶ πολυδάπανα ἔργα», ἂν καὶ ἦταν ἔξω ἀπ' τὶς δυνατότητες τοῦ Κράτους (σ.208)[178].

Ο ἐπίσημος ἱστορικὸς τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ 'Ιωάννης Κίνναμος, εἶναι ἕνας καθαρὸς ἐπαινέτης τοῦ Μανουὴλ (α') καὶ τὸν θεωρεῖ ἀνώτερο στὴν ἀνδρεία ἀπ' τοὺς παλιοὺς αὐτοκράτορες Νικηφόρο (β') τὸ Φωκᾶ καὶ 'Ιωάννη (α') τὸν Τσιμισκή (σ.192)[179].

'Ο Γουλιέλμος τῆς Τύρου ποὺ γνώρισε καλὰ τὸ Μανουὴλ (α'), λέει καθὼς ἔμαθε τὸ θάνατο αὐτοῦ «τοῦ σοφοῦ καὶ ἄριστου αὐτοκράτορα, πὼς σύμφωνα μὲ τὴ ζωή του καὶ τὰ ἔργα του, ἔχομε τὴ βέβαιη ἐλπίδα πὼς ὁ Κύριός μας θὰ δεχτῆ τὴν ψυχή του στὸν παράδεισο», καὶ ἀλλοῦ τὸν χαραχτηρίζει, ὡς «τὸν πιὸ καλὸ καὶ ἱπποτικὸ ἡγεμόνα τοῦ κόσμου»[180].

Διάφοροι 'Ανώνυμοι συγγραφεῖς καὶ ρήτορες ἐξύμνησαν κατὰ κόρο τὸν αὐτοκράτορα. "Ενας ἀπ' αὐτοὺς μᾶς λέει: «'Ο βασιλέας"Ηλιος ποὺ σὰν ἥλιος φωτίζει καὶ ἀκτινοβολεῖ μὲ τὸ ψηλὸ ἀνάστημά του, μὲ τὸ εὔστολο, ἀνδρικὸ καὶ γενναῖο τῆς πλάσης του, μὲ τὸ ἱλαρὸ πρόσωπό του, μὲ τὸ ἥμερο τοῦ ἤθους του, μὲ τὴν εὐαρμοστία τῶν μελῶν του, μὲ τὰ ἄλλα του προσόντα τὰ πιὸ πάνω ἀπὸ ἑνὸς ἥρωα, ἀνταγωνίζεται στὸ παγκράτιο»[181].

"Αλλος 'Ανωνυμος ρήτορας, θύμα τῆς «ὑπερόριας» πολιτικῆς τοῦ Μανουὴλ (α'), γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μίλησε ὁ Χωνιάτης, λέει μὲ μιὰ πρωτόφαντη ἔξαρση: «'Ο στρατηγὸς·αὐτοκράτορας εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ὁδήγησε τοὺς στρατοὺς μας στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου, ποὺ κατάστρεψε τὴ δύναμη τῶν Τούρκων (κάθε ἄλλο ἀπὸ κάτι τέτοιο) καὶ ταπείνωσε τοὺς συμμάχους τους στὸ κακό, δηλ. τοὺς ἐχτροὺς ποὺ ἔρχονταν ἀπ' τὴ Δύση, τοὺς 'Ιταλούς, ποὺ ὑπόταξε τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου στοὺς Ρωμαίους (στοὺς Ρωμιούς, στοὺς "Ελληνες), ποὺ ἤξερε νὰ κυβερνάη μὲ χρηστότητα καὶ δικαιοσύνη, ποὺ ὑπῆρξε ὁ αὐτοκράτορας—κοσμοκράτορας, ὁ ἐξουσιαστὴς τῶν λαῶν, ὁ πρῶτος παράκλητος αὐτοκράτορας, ἐκεῖνος ποὺ ἀποκατάστησε στὸν κόσμο τὴν εἰρήνη»[181]:

---

178. Χωνιάτης, σ. 68-9, 270-71, 265, 208.

179. Κίνναμος, σ. 28,33,60,125· 45,47,63,109,192.

180. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid, t.I, σ.1069 καὶ 1079· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.11,σ.415 καὶ 423: quı avoit esté li plus bons et aventureus princes du monde,

181. 'Ανωνύμου, "Εκφρασις ξυλοκονταριῶν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ5 (1908), σ.3-18· κατὰ τὸν Φ. Κουκουλέν, ΝΕ6 (1909) σ.492-94, ἡ "Εκφρασις ξυλοκονταριῶν εἶναι ἔργο τοῦ· Εὐστάθιου Μακρεμβολίτη.

181α. 'Ανώνυμος, ἔκδ. W. Regel, Fontes Retrum Byjantinatrum, τ.11, Petropoli 1917, τὸ ὅλο

'Ο «μαΐστορας τῶν ρητόρων» (J. Darrouzès, Les 'Οφφίκια, σ.529 κ.ά.) Μιχαὴλ ὁ τοῦ Θεσσαλονίκης, παραβάλλει τὸ Μανουὴλ (α') μὲ τὸ Μ. 'Αλέξανδρο, «γιατὶ ἦταν πανέξυπνος γιὰ νὰ καταλάβη αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ γίνη καὶ πιὸ ἔξυπνος ἀκόμη γιὰ νὰ ἐνεργήση αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε», καὶ ἀναγνωρίζει πὼς εἶχε «τὴν ἀντρειοσύνη τοῦ Δαβίδ, τὴ σύνεση τοῦ Σολομῶντα καὶ τὴν εὐσέβεια (πολὺ λίγο πιστευτὸ) τῶν βασιλέων 'Ιωάννη καὶ 'Ιεζεκία»[182].

'Ο ρήτορας 'Ιωάννης ὁ Διογένης σ' ἕνα σύντομο σχετικὰ λόγο του εἶναι κι αὐτὸς ἕνας ὑμνητὴς τοῦ αὐτοκράτορα[183].

'Ο μέγας δρουγγάριος Γρηγόριος ὁ 'Αντίοχος ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπὸ εὔνοια ἢ τοὐλ. σὲ ἐνεργὸ ὑπηρεσία κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 (βλ.J. Darrouzès, REB 20, 1962, σ. 81), ἀπάγγειλε ἕνα «ἐπιτάφιο λόγο» στὸν κύριό του, στὶς 22 τοῦ Γενάρη τοῦ 1181, μετὰ ἑκατὸν εἴκοσι μέρες ἀπ' τὸ θάνατό του (βλ. J. Darrauzès, ἔνθ' ἀνωτ., σ.64).

Στὸν μακρὸ αὐτὸν διθύραμβο ὁ ρήτορας κάνει ὑπαινιγμὸ γιὰ τὶς προσωπικές του σχέσεις μὲ τὸν αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποίου ἦταν γραμματικὸς καὶ ὑπενθυμίζει ἕνα ἄλλο λόγο του ποὺ ἀπάγγειλε σὲ μέρες πιὸ εὐτυχισμένες (στὶς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1180) μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴ σύγκλητο, ποὺ μὲ αὐτὸν ἐγκωμίασε τοὺς συνεχεῖς μόχθους τοῦ ἡγεμόνα. Καὶ ἔπειτα μὲ ἕνα ὕφος σκοτεινὸ καὶ δύσκαμπτο καὶ μὲ μιὰ φλυαρία ἀκατάσχετη, ξεχύνεται σὲ ἄπειρους ἐπαίνους καὶ ἐγκώμια γιὰ τὸ νεκρό[183α].

'Ο μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Μιχαὴλ 'Ιταλικὸς ἀπάγγειλε στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α'), κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1143, ἕνα «βασιλικὸ λόγο»[184], ποὺ σ' αὐτόν, μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα , δὲ δίστασε, καθὼς ἐπεξηγεῖ τὸ ὄνομά του, νὰ τὸν ἀνακηρύξη «ἕνα δεύτερο καὶ ἐπίγειο Θεό». Οἱ ἑβραϊστές, λέει, ἐπεξηγοῦν τὸ ὄνομα Μ α ν ο υ ὴ λ μ ὲ τ ὸ μ ε θ' ἡ μ ῶ ν ὁ Θ ε ό ς. 'Εὰν λοιπὸν στὸ καθένα ἀπ' τὰ δυὸ ὀνόματα ὁ Θεὸς ἐμφαίνεται, ἐκεῖνος

σ.191-228, τὸ πιὸ πάνω ἀπόσπασμα, σ.225.

182. Μιχαὴλ τοῦ (ἀνεψιοῦ) τοῦ Θεσσαλονίκης, Τρεῖς λόγοι ἀναγνωσθέντες εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Μανουὴλ Κ., ἔκδ. W. Regel, Fontes κλπ., τ.Ι, fasc. I, Petropoli 1917, VIII, σ.131-52· IX, σ. 152-165· X, σ.165-82· τὸ παραπάνω ἀπόσπασμα, Λόγος X, σ.182.

183. 'Ιωάννου τοῦ Διογένους, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Κ., ἔκδ. W. Regel, ἔνθ' ἀνωτ., τ.Ι, fasc. II, σ. 304-11.

183α. Γρηγορίου τοῦ 'Αντιόχου, 'Επιτάφιος λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Μανουὴλ (βλ. ἀνωτ., ὑ. 163), ἔκδ. W. Regel, ἔνθ' ἀνωτ., σ.191-298. Πρβλ. J.Darrouzès, Notice sur Grégoire Antiochos, REB20 (1962), σ.64, ἀριθ. 5.

184. Μιχαὴλ 'Ιταλικός, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον, ἔκδ. P. Gautier, Lettres et discours, σ. 276-94.

μὲν θὰ εἶναι ὁ πρῶτος καὶ οὐράνιος Θεός, ἐσὺ δὲ ὁ δεύτερος καὶ ἐπίγειος»[185].

Μιὰ πολύμορφη προσωπικότητα, ὅπως ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, ξεπέρασε τὰ ὅρια τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἐντυπωσίασε καὶ ξένους λαούς. Τὸ ὄνομά του καὶ τὰ κατορθώματά του ποὺ ἔγιναν θρυλικά, ἦσαν πολὺ γνωστὰ στὰ ρωσικὰ ἡρωικὰ ἔπη, στὰ ρωσικὰ τραγούδια καὶ στὰ ρωσικὰ χρονικά[185α].

Πῶς μποροῦμε νὰ ἐξηγήσωμε τὰ ἀνείπωτα αὐτὰ ἐγκώμια γιὰ τὸ Μανουὴλ (α') Κ.81 ποὺ πιὸ πάνω συναντήσαμε; Ἦταν τόσο ἄξιος καὶ θαυμαστός;

Κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μεγ. Ἰουστινιανοῦ, ποὺ ὁ Μανουὴλ (α') τὸν εἶχε ὡς ὑπόδειγμα (βλ. πιὸ πάνω, ὑ.178), χαρακτηρίστηκε στὶς ἐπίσημες πράξεις ὡς ἰσαυρικός, κιλικικός, ἀρμενικός, κτλ. (βλ.πιὸ πάνω ὑ.72), ἀπ' τὰ ὀνόματα τῶν λαῶν ποὺ εἶχε νικήσει. Ἔτσι δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ἐκπληκτικό, ἂν οἱ τόνοι ποὺ βρῆκαν οἱ ἐγκωμιαστές, στιχουργοί, ρήτορες κλπ., γιὰ νὰ ἐγκωμιάσουν ἢ νὰ θρηνήσουν τὸ Μανουὴλ (α'), θυμίζουν συγχρόνως τοὺς τόνους τῶν ἐπαίνων γιὰ τὸν Ἰουστινιανό (βλ. Κ. Ἄμαντος, Α', σ. 246-47), τοὺς τόνους τοῦ Ἀνώνυμου ποιητῆ τοῦ ἐπιτάφιου γιὰ τὸ Βασίλειο (β') τὸν Πορφυρογέννητο (βλ. Ἀνωνύμου, Στίχοι ἐπιτάφιοι εἰς τὸν τάφον τοῦ κυροῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαρ. καὶ βασιλέως, ἔκδ. S. Mercati, Bessarione t. 37. 1921, σ.141, πρβλ. Κ. Ἄμαντος, Β', σ. 164-65), γιὰ τοὺς πιὸ ἔνδοξους δηλ. αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου.

Διαβάζοντας κανεὶς αὐτὰ τὰ μεγάλα γιὰ τὸ Μανουὴλ (α') ἐγκώμια, δύσκολα καταλαβαίνει, πῶς τρία μόλις χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α'), ὁ λαὸς τῆς ΚΠολης ἀνάτρεψε τὸ γιὸ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα, τὸν Ἀλέξιο (β') Κ.155, γιὰ νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτοκράτορα, τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87, ποὺ διαπνεόταν ἀπὸ ἀρχὲς ὁλότελα ἀντίθετες ἀπὸ ὅλες ἐκεῖνες ποὺ ὑπαγόρευσαν τὴν ἀριστοκρατικὴ καὶ ἀκόμη φιλολατινικὴ πολιτικὴ τοῦ τελευταίου μεγάλου Κομνηνοῦ[185β].

Ἡ ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς κατάστασης θὰ εἶναι ἀναπάντεχη καὶ γεμάτη ἀπὸ ἐκπλήξεις, καὶ θὰ τὴν παρακολουθήσωμε σὲ μιὰ ἀπ' τὶς ἑπόμενες προσωπογραφίες, αὐτὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87.

VIII
Οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἡγεμόνα

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὴν πρώτη γυναίκα του Εἰρήνη τὴν Ἀλαμανικὴ ἀπόκτησε δυὸ κόρες, τὴ Μαρία Κ.153[186] καὶ τὴν Ἄννα Κ.154[187], καὶ ἀπ' τὴ δεύτερη γυναίκα του ἕνα καὶ μόνο γιό, τὸν καὶ διάδοχό του, τὸν Ἀλέξιον (β') Κ.155.

---

185. Μιχαὴλ Ἰταλικός, ἔνθ' ἀνωτ., σ.294.

185α. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ.532.

185β. H. Ahrweiler, L ideologie politique de l Empire byzantin, Paris 1975, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ ὄχι καὶ τόσο πετυχημένη Τ. Δρακοπούλου, Ἀθήνα 1977, σ.101-2.

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ νόμιμα παιδιά, ὁ Μανουὴλ (α') ἀπόκτησε καὶ ἕνα ἀριθμὸ νόθων παιδιῶν ἀπ' τὶς πολυάριθμες ἐρωμένες του, ποὺ ἀπ' αὐτὰ μᾶς εἶναι γνωστά, ὁ Ἀλέξιος Κ.156[188], ποὺ ἀπόκτησε ἀπ' τὴν ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ.150, ἡ Ἀνώνυμη Κ.157[189] καὶ ὁ Ἀνώνυμος Κ. ἢ Ἀνώνυμη Κ.157α[190], ποὺ ἀπόκτησε ἀπὸ κάποιες ἀπ' τὶς ἄγνωστες σὲ μᾶς ἐρωμένες του.

---

186. Χωνιάτης, σ. 220-22, 300 κεξ., 337· Κίνναμος, σ.38, 214-15· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist.Occid., t.I, σ.1067 καὶ 1070· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.11, σ.413 καὶ 415· Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. E Miller, RHC Hist. Grecs, τ.11, σ. 341-43: Ἐπάσματα ἐπὶ τῷ γενεθλίῳ τῆς πορφυρογεννήτου βασιλίδος καὶ εἰς Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος, VV10 (1903), σ.106, ἀριθ. XXVII (=27), σ. 131-32.

187. Κίνναμος, σ.202· Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), ἀριθ.84, σ. 45-7: Εἰς τὸ βάπτισμα τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης γεγονὸς κατὰ τὸ ἅγιον μέγα Σάββατον,

188. Χωνιάτης, σ.337, 401, 556-57, 559.

189. Χωρὶς ἀμφισβήτηση προκύπτει μιὰ νόθος κόρη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ἡ Ἀνώνυμη Κ.157, ἀπ' τὰ ἑξῆς δεδομένα. Μιὰ ἐπιτάφιος Κομνηνικὴ ἐπιγραφὴ ποὺ βρέθηκε στὴν ἐκκλησία τῆς Μαρίας τῆς Σπηλαιώτισσας, κοντὰ στὸ Ἰκόνιο, τὴν πρωτεύουσα τῶν Σελτζούκων Τούρκων, βλ.F. Cumont, Note sur une inscription d' Iconium, BZ4 (1895), σ.99-105, σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάγνωση τοῦ P. Wittek, L' épitaphe d'un Comnène à Konia B10 (1935), σ.507, διορθωμένη σὲ νεώτερο ἄρθρο του, Encore l' épitaphe d'un Comnène à Konia, B12 (1937) σ.207, ἔχει ὡς ἑξῆς:
Ἐνταῦθα κεῖται πορφυρογεννήτων γόνος Μιχαὴλ· ἀμηρασλάνης ἔγκον τοῦ πανευγενεστάτου δισεγγόνου τῶν ἀοιδήμων πορφυρογεννήτων βασιλέων, κυροῦ Ἰω(άννου) Κομνηνοῦ τοῦ Μαυροζώμη, υἱὸς δὲ τοῦ ταπεινοῦ Ἰω(άννου) τοῦ Κομνηνοῦ· ἐν ἔτη ςως', (ἰνδικτιῶνος) ια', μηνὶ Νοεμβρίῳ α'.(1 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1297). Τὸ «ἀμηρας λάνης», προῆλθε ἀπ' τὴ δεύτερη σωστὴ ἀνάγνωση τοῦ P. Wittek, B12 (1937), σ.207, ἐνῶ στὴν πρώτη ἀνάγνωση, B10 (1935) σ. 507, εἶχε δεχτῆ λανθασμένα «ἀμηρᾶς ὠλάνης». Ἀλλὰ καὶ οἱ δυὸ ἀναγνώσεις μᾶς δείχνουν πὼς πρόκειται γιὰ τάφο ἑνὸς παιδιοῦ (λεοντιδέα, σκύμνου, αὐτὸ θὰ πῆ τὸ ἀμηρασλάνης) ποὺ ἦταν γόνος πορφυρογεννήτων τοῦ Βυζαντίου. Αὐτὸ τὸ παιδί, ὁ Μιχαήλ, ἦταν ἔγγονὸς τοῦ πανευγενεστάτου Ἰωάννη Κομνηνοῦ τοῦ Μαυροζώμη, δισεγγόνου τῶν ἀοιδίμων πορφυρογεννήτων αὐτοκρατόρων (προφανῶς τοῦ Μανουὴλ α' Κ.81 καὶ τοῦ Ἰωάννη β' Κ.34) καὶ γιὸς τοῦ ταπεινοῦ (=μοναχοῦ) Ἰωάννη τοῦ Κομνηνοῦ, ποὺ ὡς κοσμικός θὰ ὀνομαζόταν μᾶλλον Ἰσαάκιος (ἀλλὰ ποτὲ Ἰωάννης, ποὺ ἦταν τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του). Ὡς ἐδῶ ἔχομε τὴν ἑξῆς γενεαλογία:

1. Ἰωάννης Κομνηνὸς ὁ Μαυροζώμης
2. (Ἰσαάκιος;) ὡς μοναχὸς Ἰωάννης Κομνηνός
3. Μιχαὴλ ἀμηρασλάνης (Κομνηνὸς Μαυροζώμης)

Ὁ πάππος τοῦ θανόντος Μιχαὴλ δὲν ὀνομάζεται στὴν ἐπιτάφιο ἐπιγραφὴ «μακάριος ἢ μακαρίτης ἢ ἀοίδιμος», ἀλλὰ «...», ἄρα

ἐπιτρέπεται μὲ κάποια βασιμότητα νὰ δεχτοῦμε πὼς ζοῦσε κατὰ τὸ 1297, ὅταν πέθανε ὁ ἔγγονός του, ὅπως θέλει ὁ P. Wittek, B10 (1935), σ.508. Πῶς ἐξηγεῖται ἡ ὕπαρξη στὸ 'Ικόνιο τὸ 1297 τοῦ 'Ιωάννη Κομνηνοῦ τοῦ Μαυροζώμη, «δισεγγόνου τῶν πορφυρογεννήτων αὐτοκρατόρων», δηλ. δισεγγόνου τοῦ πορφυρογέννητου αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') καὶ κατὰ κυριολεξία τρισεγγόνου τοῦ ἐπίσης πορφυρογέννητου αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') 34; 'Απ' τὸ Χωνιάτην σ.208 καὶ 234, πληροφορούμεθα τὴν ὕπαρξη ἑνὸς διακεκριμένου στρατηγοῦ τοῦ Μανουὴλ (α'), τοῦ Θεόδωρου Μαυροζώμη, ποὺ ἀντιπροσώπευσε τὸν αὐτοκράτορα κοντὰ στὸ Amaury τῆς 'Ιερουσαλήμ, κατὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου καὶ ποὺ πῆρε μέρος στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγας, ἐνῶ τὴ δεξιὰ διοικοῦσε ὁ Βαλδουΐνος, ἀδελφὸς τῆς αὐγούστας Μαρίας τῆς 'Αντιόχειας. 'Επίσης ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ.827 καὶ 842, πληροφορούμεθα πὼς ὁ Μανουὴλ Μαυροζώμης, τὸν ὁποῖον ὁ Τοῦρκος ἱστορικὸς Ibn Bibi ὀνομάζει «ἐμίρην Κομνηνὸν Μαυροζώμην, βασιλέα χωρῶν καὶ πόλεων τῆς Ρωμανίας» βλ. P. Wittek, B10 (1935), 509-10, καὶ ὁ ὁποῖος πάντρεψε τὴν κόρη του μὲ τὸν ἔκπτωτο σουλτάνο τοῦ 'Ικονίου Chiyath al Din Kai-Korsou I (1192-1196 καὶ 1204-1210), κατὰ τὸ 1204, ἔγινε κύριος ὅλης τῆς γύρω ἀπ' τὸν Μαίανδρο ποταμὸ χώρας καὶ διεκδικοῦσε τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας (βλ. Χωνιάτης, σ.827), βοήθησε ἔπειτα τὸ σουλτάνο νὰ ἀνακτήση τὸ θρόνο του, βλ. Ibn Bibi εἰς P.Wittek, B10 (1935), σ.510, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἐνισχύθηκε ἀπ' τὸν γαμβρό του-σουλτάνο γιὰ νὰ σεβαστῆ τὴν ἐπικράτειά του ὁ Θεόδωρος (α') ὁ Λάσκαρις τῆς Νίκαιας, βλ. Χωνιάτης, σ.842. Ποιὸς ἦταν ὁ ἰσχυρὸς αὐτὸς ἄντρας, φερώνυμος τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α'), διεκδικητὴς τοῦ βασιλικοῦ ὀνόματος, κύριος τῆς μαιανδρικῆς περιοχῆς καὶ πεθερὸς τοῦ Σελτζουκίδη; 'Εδῶ πρέπει νὰ βροῦμε τὸ μίτο τῆς ἐπιγαμίας Μαυροζωμῶν Κομνηνῶν καὶ νὰ ἐξηγήσωμε τὴν παρουσία ἀπογόνων τοῦ κλάδου στὸ 'Ικόνιο κατὰ τὸ 1297. 'Ο P. Wittek, B10 (1935), σ.513, κατασκευάζει ἕνα ἐξεζητημένο Στέμμα μὲ λανθασμένη στελέχωση, ποὺ εἶναι ὁλότελα ἀπαράδεχτο, τὸ ἑξῆς:

'Ιωάννης (β') 34 — 'Αλέξιος (α') 15

Θεόδωρος Μαυροζώμης — Μανουὴλ (α') 81 — Θεοδώρα 38 × Κωνσταντῖνος Ἄγγελος

Μανουὴλ Μαυροζώμης X; 'Ανώνυμη Κ.157 X; — σεβαστοκράτωρ 'Ιωάννης Κομνηνός

κόρη ——— X——— Μιχαὴλ Κομνηνός 174

'Ιωάννης Κομνηνός Μαυροζώμης

'Ιωάννης Κομνηνός

Μιχαὴλ ἀμηρασλάνης

Τὸ Στέμμα τοῦ P. Wittek περιέχει δυὸ τραβηγμένες ἀπ' τὰ μαλλιὰ περιπτώσεις· α) 'Ο Μανουὴλ Μαυροζώμης, γιὸς τοῦ Θεόδωρου Μαυροζώμη, παντρεύτηκε τὴν 'Ανώνυμη Κ.157 καὶ ἀπ' αὐτὴν ἀπόχτησε μιὰ κόρη τὴν ὁποία παντρεύτηκε ὁ Μιχαὴλ Κομνηνός, δοὺξ (φορολόγος) τῆς Μυλάσσης

'Απ' τοὺς τέσσερις Ψευδαλέξιους ποὺ ἐμφανίστηκαν, μετὰ τὴν ἀποδειγμένη θανάτωση τοῦ 'Αλέξιου (β') Κ.155, κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲ φαίνεται νὰ

(τοῦ Χωνιάτη, σ.700-1), ποὺ ἦταν διάφορος ἀπ' τὸν κύριο τῆς Αἰτωλίας, τῆς Νικόπολης καὶ τοῦ Δυρραχίου (τοῦ Χωνιάτη, σ.841), καὶ ἀπ' τὸ ζεῦγος αὐτὸ προῆλθαν οἱ Κομνηνοὶ-Μαυροζῶμες τοῦ 'Ικονίου· β) ὁ «σεβαστοκράτωρ»-τέτοιος ποτὲ δὲν ὑπῆρξε-'Ιωάννης Κ.128, ποὺ παραδόξως στὸ Στέμμα ἐμφανίζεται ὡς γιὸς τῆς Θεοδώρας Κ.38, συνῆψε ἐρωτικὸ δεσμὸ μὲ τὴν 'Ανώνυμη Κ.157 καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸν νόθον Μιχαὴλ Κομνηνὸν τῆς Μυλάσσης ποὺ παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ Μαυροζώμη, καὶ ἀπ' αὐτοὺς προῆλθαν οἱ Κομνηνοὶ Μαυροζῶμες τοῦ 'Ικονίου. Ὅλα αὐτὰ ἀπὸ μόνα τους πέφτουν, τόσο γιὰ τὴ φανταστικὴ ἀνάμιξη ἀσχέτων προσώπων ὅσο καὶ γιὰ τὴ λανθασμένη στελέχωσή τους, ὅπως πιὸ ἀναλυτικὰ ἀναπτύσσω στὴ Γενεαλογία μου τῶν Κομνηνῶν, τ.Β', προσωπογραφίαν 'Ανώνυμης Κ.157, ὑ.1. 'Αντί τῶν ἀνωτέρω προτείνω τὴν ἑξῆς φυσικὴ καὶ ἀβίαστη γενεαλογία, ποὺ βασίζεται πάνω στὰ δεδομένα:

Μανουὴλ (α') Κ.81 X 'Ανώνυμη ἐρωμένη

'Ανώνυμη κόρη 157 X Θεόδωρος Μαυροζώμης

Μανουὴλ Κομνηνὸς Μαυροζώμης 241 X 'Ανωνύμη

'Ανώνυμη Κομνηνὴ Μαυροζώμαινα 300 X Ghiyath al Din Kai-Koscou I

Kai-Koubat I σουλτάνος τοῦ 'Ικονίου X 'Ελληνίδα χριστιανὴ

Ghiyath al-Din Kai-Kosrou II σουλτάνος τοῦ 'Ικονίου, ὁ ζητήσας σὲ γάμο ἀνεψιὰ τοῦ Βαλδουίνου II Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης

'Ιωάννης Κομνηνός Μαυροζώμης 301 X 'Ανώνυμη

('Ισαάκιος) ὡς μοναχὸς 'Ιωάννης Κομνηνός X 'Ανώνυμη

Μιχαὴλ ἀμηρασλάνης Κομνηνός + 1.IX.1297

190 'Ο 'Ανώνυμος Κ.ἢ 'Ανώνυμη Κ.157α προκύπτει ἀπ' τὰ ἑξῆς στοιχεῖα: 'Ο Εὐθύμιος Τορνίκης στὸν 'Επιτάφιο τοῦ πατέρα του, τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ καὶ λογοθέτη τοῦ δρόμου Δημήτριου Τορνίκη, REB26 (1968), σ.108, λέει τὰ ἑξῆς ἀπευθυνόμενος στὸ νεκρό: Τοιαῦτα μὲν σοί, θειότατε καὶ σοφώτατε λογοθέτα, ὁ σὸς παῖς, ὁ καλὸς μετά σέ λογοθέτης (=Κωνσταντίνος Τορνίκης), μετὰ δακρύων ἐκτραγῳδεῖ καὶ γίνεται τῷ θεάτρῳ μεγίστου πένθους ὑπόθεσις. 'Η δὲ σεμνοτάτη σου νύμφη, ἡ ἐκ τῆς πρώτης καὶ βασιλικῆς τῶν Κομνηνῶν χρυσέας σειρᾶς, ἡ ἀνδρεία καὶ σώφρων τοῦ σοῦ παιδὸς καὶ λογοθέτου (Κωνσταντίνου τοῦ Τορνίκη) γυνὴ καὶ παρὰ τῷ Σολομῶντι δυσπόριστος, ποίαν οὐ συνθρύπτει ψυχήν, τίνος οὐ σπαράττει καρδίαν...«'Η πρώτη καὶ βασιλικὴ

ἦταν—ὄχι βέβαια ὁ ἴδιος ὁ 'Αλέξιος (β')—ἀλλὰ ἐπιτέλους, ἕνας νόθος γιός τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ἂν καὶ εἰπώθηκε κάτι τέτοιο[191].

Κατέχουμε δυὸ σφραγίδες τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81· ἡ μιὰ εἶναι ἁπλὴ καὶ ἔχει ὡς ἑξῆς:

Μανουὴλ δεσπότης ὁ πορφυρογέννητος[192].

'Η ἄλλη εἶναι μιὰ πολὺ ὡραῖα σφραγίδα, ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς σ' αὐτὴ καθρεφτίζεται ἡ μοναστικὴ πολιτικὴ τοῦ τελευταίου μεγάλου Κομνηνοῦ[193].

Σφραγὶς ὁ χαλκὸς χρυσέων νομισμάτων·
κ' ἐνταῦθα πρᾶσις οὐρανῶν κληρουχίας·
ὁ δ' ἔμπορος τίς; Μανουὴλ αὐτοκράτωρ.
'Η σφραγὶς αἰδέσιμος· ὁ Χριστὸς πράτης[194].

τῶν Κομνηνῶν χρυσὴ σειρὰ» εἶναι αὐτὴ πού προῆλθε ἀπ' τὸν 'Αλέξιον (α') Κ.15, τὸν 'Ιωάννη (β') Κ.34 καὶ τὸν Μανουὴλ (α') Κ.81. Ἄρα ἡ ἀνωτέρω 'Ανώνυμη Κ.242, ἡ σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου Τορνίκη, ποὺ ὀδυρόταν γιὰ τὸ θάνατο τοῦ πεθεροῦ της Δημήτριου Τορνίκη, ἦταν μιὰ ἐγγονὴ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ., βλ. J. Darrouzès, Les discours d' Euithyme Tornikès REB26 (1968), σ.108, ὑ.22. 'Ο ἕνας ἀπ' τοὺς γονεῖς αὐτῆς τῆς τελευταίας (ὁ πατέρας ἢ ἡ μητέρα) πρέπει νὰ ἦταν γιὸς ἢ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 'Απ' τὰ νόμιμα παιδιά του ἡ μόνη ποὺ μποροῦσε νὰ κάνη παιδὶ ἦταν ἡ Μαρία Κ.153, ἡ ὁποία ὅμως εἶναι γνωστὸ δὲν ἀπόχτησε παιδὶ ἀπ' τὸν ἄντρα της 'Ιωάννη (Renier) de Montferrat. 'Επίσης γιὰ τὸ νόθο γιό του 'Αλέξιο Κ.156, ξέρομε πὼς δὲν ἀπόχτησε παιδὶ ἀπ' τὴν Εἰρήνη Κ.165. Καταλήγουμε ἔτσι νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ ἐγγονὴ αὐτὴ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. ἦταν κόρη ἑνὸς νόθου γιοῦ ἢ μιᾶς νόθου κόρης (τοῦ 'Ανώνυμου Κ. ἢ τῆς 'Ανώνυμης Κ.157α) τοῦ Μανουὴλ (α')Κ., τὸν ὁποῖον ἢ τὴν ὁποίαν γέννησε ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἐρωμένη του καὶ ὄχι ἀπ' τὴν μητέρα τῆς 'Ανωνύμης Κ.157, καθὼς ὁλότελα ἄλλη ἦταν ἡ τύχη καὶ ἡ τροχιὰ αὐτοῦ τοῦ κλάδου ἀπὸ κείνη τοῦ κλάδου ποὺ προῆλθε ἀπ' τὴ μητέρα τοῦ 'Ανώνυμου Κ. ἢ τῆς 'Ανώνυμης Κ.157α.

191. Σχετικὰ μὲ τοὺς Ψευδαλέξιους, βλ. Γενεαλογίαν μου τῶν Κομνηνῶν τ.Β', προσωπογραφίαν 'Αλέξιου (β') Κ.155, ὑπ. 79-107. Ψευδαλέξιος 1ος, βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, σ.419-21, ἔκδ. Bonn, καὶ σ.60-62, ἔκδ. Κυριακίδη. Ψευδαλέξιος 2ος, βλ. Χωνιάτην, σ.549-53. Ψευδαλέξιος 3ος, βλ. Χωνιάτην, σ.553. Ψευδαλέξιος 4ος, βλ. Χωνιάτην, σ.608-10. 'Ως πρὸς αὐτὸν τὸν τελευταῖον, ἡ Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ.167, γράφει: 'Ανήρ τις, ἐμφανισθεὶς ὡς νόθος υἱὸς τοῦ Μανουὴλ (α') Κομνηνοῦ...Δὲν ἐμφανίστηκε ὅμως ὡς νόθος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α')Κ., ἀλλὰ τάχα πὼς ἦταν ὁ νόμιμος γιός του 'Αλέξιος (Β') Κ.155, βλ. Χωνιάτην, σ.608[1-4].

192. Zacos-Veglery, ἀριθ. 107, σ.96-97.

193. Γιὰ μιὰ ὅμοια σφραγίδα ποὺ ἀνῆκε στὴ συλλογὴ τοῦ T. Bertelè, βλ. τὴ μελέτη τοῦ V. Laurent, Un poids monétaire inédit de l' Empereur Manuel Comnènet et sa politique monastique, Instituto Italiano di Numismatica, 11, Rome 1965, σ.531-40. Γιὰ τὴ μοναστικὴ πολιτική του, ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἀνάφερα, βλ. καὶ Χωνιάτης, σ.266: ἦν δὲ τὰ συλλεγόμενα χρήματα...ὅσον ἀμφοτέραις ἀποκενούμενα καὶ ἀφειδῶς παρεχόμενα καὶ μοναῖς μὲν καὶ τεμένεσι...

194. Τὴν ὡραία αὐτὴ σφραγίδα ὀφείλουμε στὸν ἄοκνο ἐρευνητὴ καὶ συλλέκτη καὶ διακεκριμένο σφραγιδολόγο φίλτατον Γεώργιον Ζάκον, βλ. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2727, σ.1528-29.

Τὸν Μανουὴλ (α') Κ.81 θὰ συναντήσωμε καὶ σὲ ἄλλες προσωπογραφίες, ἐκτὸς αὐτῆς ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα, τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, καὶ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο, ἀλλὰ καὶ στὸ Β', καὶ ἰδιαίτερα στὶς προσωπογραφίες 'Ιωάννη Κ.128, 'Ανδρόνικου Κ.135, Θεοδώρας Κ.150, Μαρίας Κ.153, 'Αλέξιου (β') Κ.155 καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες.

82. Ἀλέξιος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1117 - † 1123/4)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κ. πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.35 καὶ τῆς Εἰρήνης[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1117[3].

Πέθανε λίγο μετὰ τὴ μητέρα του Εἰρήνη (+1122;)[4], ἴσως κατὰ τὸ 1123/4.

«Καθὼς μετὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας τοῦ Ἀνδρόνικου 35, λέει ὁ ποιητής, δὲν τοῦ ἔμενε παρὰ μιὰ παρηγοριά, ὁ μικρὸς γιός του, χάθηκε κι αὐτὸς ἀπότομα μέσα στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του»[5].

---

82. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἀλέξιου (α') 15.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Μονῳδία εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ σεβαστοκράτορα κῦρ Ἀνδρόνικον, ἔκδ. A.Majuri, Anecdota Prodromea, σ.522: Ἔν σοι τούτων ὑπελείπετο παραμύθιον, παῖς ὡραῖος καὶ νέος, δῶρον Χαρίτων, ἄγαλμα φύσεως· ἀλλὰ κατὰ μέσον τὸ ἔαρ τῆς ἡλικίας τὴν ἄνθην ἀπεσυλήθη. Τοῦ ἰδίου, Στίχοι ἡρῷοι εἰς τὴν βασίλισσαν κυρὰν Εἰρήνην τὴν Δούκαιναν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ σεβαστοκράτορος υἱοῦ αὐτῆς, ἔκδ., W.Hörandner, σ.186, ἔκδ., A.Majuri, Anecdota Prodromea, σ.541: τῷ δ' ἔπι Ἀνδρονίκου θάνε παῖς, Τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ δὲν παραδίδεται, ἀλλὰ χωρὶς καμιὰ ἀμφισβήτηση ἦταν Ἀλέξιος.

3. De Jongh, σ.42.

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., ὑ.2.

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., ὑ.2.

83. Ἰωάννης Δούκας

(γένν. περὶ τὸ 1119 - † μετὰ τὸ 1166)

Ὁ Ἰωάννης[1] Δούκας[2] δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.35 καὶ τῆς Εἰρήνης[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1119[4].

Ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἰωάννη, καθὼς καὶ ἡ οἰκογένεια ποὺ θὰ συγκρότησε, μᾶς εἶναι ὁλότελα ἄγνωστα.

Τὸ μόνο βέβαιο εἶναι πὼς παρακάθησε στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[5], ὁπότε θὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 47 περίπου χρονῶ, καὶ εἶναι ὁλότελα ἀπίθανο νὰ παράμεινε ἄγαμος.

Ὁ Ἰωάννης Δούκας, «ὁ ἐξάδελφος» τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α') 81 ποὺ παραστάθηκε στὴ μεταξὺ τοῦ Ἰσαάκιου Κ.78 καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 διένεξη[6], κατὰ κάποια γνώμη, πρέπει νὰ συνταυτιστῇ πρὸς τὸν Ἰωάννη Δούκα 66, τὸ γιὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κ.32[7].

Τίποτε ἄλλο δὲν ἔχει διασωθῆ στὴν ἱστορία γιὰ τὸν αὐτοκρατορικὸ αὐτὸν πρίγκιπα, πρῶτον ἀνεψιὸ ἀπὸ ἀδελφὸ τοῦ Ἰωάννη (β') 34 καὶ πρωτεξάδελφο τοῦ Μανουὴλ (α') 81.

---

83. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἰωάννη (β') Κ.34.

2. Φέρει τὸ ἐπίθετο τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης του Εἰρήνης Δούκαινας καὶ ὄχι αὐτὸ τοῦ πατέρα του Ἀνδρόνικου 35 καὶ τοῦ πάππου του Ἀλέξιου (α') 15, καθὼς ἀπ' τὸν Ἰωάννη Δούκα, τὸν πάππο τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, ἐπικράτησε οἱ φέροντες τὸ ὄνομα Ἰωάννης Κομνηνὸς νὰ ἐπωνυμοῦνται καμιὰ φορὰ Δοῦκαι ἀντὶ Κομνηνοί, βλ. καὶ Ἰωάννην Δούκαν 66· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.252: Τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως (Μανουὴλ α' 81) κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀοιδίμου πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ περιποθήτου θείου τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας. Πρβλ. D.Polemis, The Doukai, σ.136, ἀριθ. 109.

3. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, ἔνθ' ἀνωτ., ὑ.2.

4. S.De Jongh, σ.42.

5. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, ἔνθ' ἀνωτ., ὑ.2.

6. Κίνναμος, σ.127-28.

7. Βλ. D.Polemis, The Doukai, σ.113, ἀριθ.78, ὑ.1· P.Karlin - Hayter, 99 Jean Doukas, B42 (1972), σ.261. Βλ. καὶ Ἰωάννην Δούκαν 66, ὑ.16.

84. Ἰωάννης Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1112 - † :)

Ὁ Ἰωάννης[1] Κ. πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κ.36 καὶ τῆς Εἰρήνης[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1112[3].

Τὸ 1130 μετὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας τοῦ πατέρα του ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, συνόδευσε τὸν πατέρα του κατὰ τὴ φυγή του πρὸς τὸν ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Gümüshtegin Ghazi (1104-1134/5), τοῦ οἴκου τῶν Δανισμενδιτῶν (Danishmendites) ὅπου καὶ οἱ δύο, ἀφοῦ ἔγιναν δεχτοὶ μὲ τιμές, στάλθηκαν πρὸς τὸν δούκα τῆς Τραπεζούντας Κωνσταντῖνο Γαβρᾶ[4], ποὺ ἀπ' τὸ 1126 εἶχε ἀποστατήσει καὶ κυβερνοῦσε τὴν Τραπεζούντα ὡς ἀνεξάρτητο τιμάριο[5].

Ἀπὸ κεῖ πατέρας καὶ γιὸς γύριζαν πλάνητες στὴν Ἀνατολὴ καὶ κατάφεραν νὰ πετύχουν ἕνα συνασπισμὸ τοῦ ἀνωτέρω ἐμίρη Ghaji τῆς Καππαδοκίας, τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Maçoud I (1116-1156), καθὼς καὶ τοῦ Γαβρᾶ τῆς Τραπεζούντας γιὰ τὴν ἐκπόρθηση τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου ὑπὲρ τοῦ Ἰσαάκιου 36[6].

Τέλος κατάφυγαν στὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Λέοντα I Ρουπενίδη (1129-1137· + στὴν ΚΠολη 1141), ὅπου ὁ Ἰωάννης παντρεύτηκε μιὰ κόρη τοῦ Ἀρμένιου ἡγεμόνα, τῆς ὁποίας δυστυχῶς δὲ ξέρομε τὸ ὄνομα, καὶ πῆρε ὡς προίκα τὴ Μοψουεστία καὶ τὰ Ἄδανα.

Αὐτὴ ἡ ἀποκατάσταση τοῦ Ἰωάννη, ποὺ ἀποτελοῦσε ἕνα μέρος τῶν προσπαθειῶν τοῦ πατέρα του γιὰ προσέλκυση συμμάχων πρὸς κατάληψη τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου, δὲ διήρκεσε πολύ, γιατὶ ὁ πολυμήχανος πατέρας του ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸ Λέοντα I τῆς Ἀρμενίας, κ' ἔτσι ἀναγκάστηκαν καὶ οἱ δύο νὰ ἐγκαταλείψουν, κάπως ξαφνικά, τὸ ἀρμενικὸ κρατίδιο, καὶ νὰ καταφύγουν στὸ φίλο καὶ σύμμαχό τους Macoud τοῦ Ἰκονίου[7].

84. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἰωάννη (β') Κομνηνοῦ 34.

2. Χωνιάτης, σ.42.

3. Κατὰ τὸν Χωνιάτη, σ.42, ὁ Ἰωάννης τὸ 1130 ἦταν ἕνας «ἀνὴρ ὁπλιτοπάλας καὶ πολεμόκλονος»· πρέπει τότε νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 18 περίπου χρονῶ.

4. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ.III, σ.230· Barhebraeus, τ.II, σ.315.

5. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνον Γαβρᾶν, βλ. Ἰσαάκιον Κομνηνόν 36, ὑ.16.

6. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔνθ' ἀνωτ· Barhebraeus, ἔνθ' ἀνωτ.

7. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ.III, σ.230-31. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.83-4 καὶ 109, ὑ.2.

Ὅλες αὐτὲς οἱ μηχανορραφίες τους ἔγιναν γνωστὲς στὴν ΚΠολη, ὁπότε ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (β') 34 βγῆκε «ὀργισμένος», κατὰ τὸν Μιχαὴλ τὸν Σύρον, τὸ 1132, σὲ μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ Ἀρμενίων, ποὺ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ ἀναχαιτιστοῦν οἱ προσπάθειες πατέρα καὶ γιοῦ καὶ νὰ μετριαστοῦν οἱ φιλοδοξίες τους[8].

Κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1138, μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Ἀντιόχειας[9], καθὼς ὁ βασιλέας ἐπέστρεφε νικητὴς στὴν ΚΠολη, ὁ Ἰσαάκιος 36 καὶ ὁ Ἰωάννης προσέφυγαν κοντὰ στὸν ἀδερφὸ καὶ θεῖο καὶ συμφιλιώθηκαν μαζὶ μὲ αὐτὸν ποὺ «τοὺς ἀπολύτρωσε ἀπ' τὰ χέρια τῶν ἀλλοφύλων»[10] καὶ μαζί του γύρισαν στὴν ΚΠολη, «κι ὁ αὐτοκράτορας πιὸ πολὺ χαιρόταν γιὰ τὴν ἐπάνοδό τους παρὰ γιὰ τὶς νίκες του κατὰ τῶν ἐχτρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας»[11].

Αὐτὴ ὅμως ἡ τόσο πανηγυρικὴ συμφιλίωση δὲ διήρκεσε γιὰ πολύ. Κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1139, ὁ Ἰωάννης (β')34 ἑτοίμασε μιὰ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Mohammed (1134/5-1140), γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Chazi , στὴν ὁποία παράλαβε μαζί του καὶ τὸν ἀνεψιό του Ἰωάννη[12]. Ὁ Δανισμενδίτης ἐμίρης ποὺ ἰσχυριζόταν πὼς καταγόταν ἀπ' τοὺς Ἀρσακίδες[13], ἀφοῦ ἐξουδετέρωσε τὶς διεκδικήσεις τῶν ἀδελφῶν του Yaghan καὶ Ain-el-Danlah[14], ἐπανάλαβε ἀμέσως τὸν ἀγώνα τοῦ πατέρα του κατὰ τοῦ Βυζαντίου[15].

Ὁ βασιλέας κατὰ μῆκος τοῦ Εὔξεινου πόντου βάδιζε κατὰ τῆς Νεοχαισάρειας, συνηθισμένης διαμονῆς τοῦ Δανισμενδίτη ἡγεμόνα καὶ καίριας θέσης τῶν κτήσεών του αὐτῆς τῆς περιοχῆς, προξενώντας ἔτσι, κατὰ τὸ Μιχαὴλ τὸ Σύρο «μεγάλη ταραχὴ σ' ὁλάκερο τὸ μουσουλμανικὸ κόσμο»[16], ὅταν δημιουργήθηκε

8. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ.III, σ.231-33· Χωνιάτης, σ.43. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.85.

9. P.Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ.265, ὑ.99.

10. Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν σεβαστὸν κύριον Ἀδριανόν, ἔκδ. A.Garzya, σ.53: καὶ τὸν ἀδελφιδοῦν, ναὶ μὴν προσέτι καὶ τὸν ἀδελφόν, ἀλλοφύλου χειρὸς ἀπολυτρωσάμενος καὶ λαφυραγωγήσας καὶ καθελὼν τὸν πόλεμον, θύει μὲν ἄρτι τὰ ἐπινίκια...

11. Χωνιάτης, σ.42-4· Νικηφόρος Βασιλάκης, Λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Ἰωάννην τὸν Κομνηνόν, σ.348· Μιχαὴλ Ἰταλικός, Ἐπιστολὲς καὶ Λόγοι, Λόγος βασιλικὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Κομνηνὸν καὶ πορφυρογέννητον ἐπὶ τοῖς κατὰ Συρίαν ἀγῶσιν αὐτοῦ, σ.265. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.152.

12. Χωνιάτης, σ.44 καὶ 48.

13. Χωνιάτης, σ.46.

14. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ.III, σ.238· Bar-hebraeus, τ.II, σ.328.

15. Χωνιάτης, σ.45 κεξ.

16. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ.III, σ.249.

ἕνα πολὺ σοβαρὸ ἐπεισόδιο μὲ τὸν ἀνεψιό του Ἰωάννη.

Ὁ αὐτοκράτορας βλέποντας ἕνα ἐπίσημο Λατίνο ἱππότη νὰ πορεύεται πεζός, πρόσταξε τὸν ἀνεψιό του νὰ τοῦ παραχωρήση τὸ ἀραβικὸ ἄλογο ποὺ καβαλλίκευε ὁ ἴδιος. Αὐτὸς ὅμως ἐγωιστὴς καὶ περήφανος, πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅσο ἔπρεπε, μὲ ἀναίδεια ἔφερε ἀντίρρηση στὸ θεῖο του, καὶ στρέφοντας τὸ λόγο πρὸς τὸ Λατίνο, τὸν προχαλοῦσε σὲ μονομαχία, λέγοντας πῶς ἂν τὸν νικήση, δίκαια θὰ πάρη τὸ ἄλογό του.

Ἀλλὰ καθὼς δὲν μποροῦσε πιὸ πολὺ νὰ ἐπιμείνη στὸ θεῖο του καὶ αὐτοκράτορα—τὸν ἔβλεπε ἤδη βλοσυρὸ καὶ ὀργισμένο—ἔδωσε τὸ ζῶο, χωρὶς τὴ θέλησή του, στὸν ξένο, καὶ μεταπήδησε, στεναχωρημένος καὶ βράζοντας ἀπὸ θυμὸ σὲ ἕνα ἄλλο ὄχημα. Δὲ μπόρεσε ὅμως νὰ βαστάξη. Ἔδεσε τὰ ὅπλα του πρὸς τὰ πίσω, καὶ ὅρμησε, βγάζοντας τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του, πρὸς τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο.

Ὁ ἐμίρης Mohammed τὸν δέχτηκε μὲ εὐχαρίστηση, καθὼς τὸν γνώριζε ἀπ' τὶς προηγούμενες περιπλανήσεις ποὺ ἔκανε μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του.

Ἀπ' τὴν αὐλὴ τοῦ Δανισμενδίτη πρίγκιπα, πῆγε μετὰ μικρὸ διάστημα σὲ κείνη τοῦ Σελτζουκίδη σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Maçoud I,ἐπίσης γνωστοῦ στὸν πατέρα του καὶ στὸν ἴδιο, ὅπου, ἀφοῦ ἀπαρνήθηκε τὸ χριστιανισμὸ καὶ ἀσπάστηκε τὸν ἰσλαμισμό, παντρεύτηκε μιὰ κόρη τοῦ Maçoud I[17], ποὺ κατὰ τοὺς μεταγενέστερους Σφραντζῆν-Μελισσηνόν, λεγόταν Καμερώ[18].

Ἡ πράξη αὐτὴ τοῦ Ἰωάννη, καθὼς μαθεύτηκε στὸ Βυζάντιο, προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση. Μιὰ ἀπήχηση αὐτῆς τῆς συγκίνησης βρίσκομε σ' αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς στίχους τοῦ αὐλικοῦ ποιητῆ Θεόδωρου Πρόδρομου:

«Ὢ κλάδε ἀγριέλαιε καλλιέλαιης ρίζας
καὶ δυστυχισμένο νεόφυτο εὐτυχέστατου δέντρου,
ἐσὺ ποὺ μόνος φάνηκες ἀγκάθι στὸν πολύδεντρο κῆπο κι ὁ μόνος
ἀφρονέστατος στὴ συνετὴ τῶν Κομνηνῶν γενιά·
ἀνάξιε τοῦ ὀνόματος, ἀνάξιε τῆς γενιᾶς,
στοὺς τρόπους ἀχαρίτωτε, ἔστω κι ἂν φέρης
τὸ ὄνομα τοῦ Κεχαριτωμένου (=τοῦ Ἰωάννη).
Πάλι θυμήθηκες τὰ κρέατα, πάλι θυμήθηκες τὰ καζάνια καὶ τὴ
φιλήδονη ἐκείνη τῶν Τούρκων συντροφιά,
καὶ ξέφυγες στοὺς ἐχτρούς, ἐγκαταλείποντας τὴ γενιά σου.
Γιατὶ σὲ γέννησε ἡ μάνα σου, γιατὶ σὲ ἔσπειρε ὁ πατέρας σου;»[19]

17. Χωνιάτης, σ.47-9· Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ.69-70.
18. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ.70· Νικηφόρος Βρυέννιος, σ.195.
19. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπὶ τῷ αὐτοκράτορι Ἰωάννῃ ἐκ Περσῶν (=Τούρκων)

Ἂν αὐτὸ τὸ φοβερὸ περιστατικὸ δὲ μεσολαβοῦσε, ἴσως ὁ αὐτοκράτορας νὰ γινόταν κύριος τῆς Νεοκαισάρειας, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ ἐμίρης Mohammed ὑπεράσπιζε· ἡ εὐθύνη ἀνήκει, κατὰ Χωνιάτη, «στὸν παράλογο καὶ αὐτοθέλητο τύφο καὶ ὁλότελα ἀκυβέρνητο θυμὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη, ποὺ ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος Κ.36 γέννησε»[19α].

Πολὺ καλὰ ὁ μεγάλος ἡγεμόνας κατάλαβε πῶς ὁ ἀνεψιός του μὲ μεγάλη προθυμία θὰ καταδώση στὸν ἐμίρη ὅλες τὶς ἐλλείψεις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, τὸ σπανισμὸ τῶν ἀλόγων, τὴ στέρηση τροφῶν καὶ κάθε ἄλλο μειονέχτημα, καὶ μὲ σύνεση καὶ τάξη ἔλυσε τὴν πολιορκία[20].

Ὁ Ἰωάννης παράμεινε στὴν αὐλὴ τοῦ Ἰκονίου.

Τὸ 1144, συναντᾶμε τὴ γυναίκα του Καμερώ, νὰ ἀσχημονῆ ἀπ' τὰ τείχη τοῦ Ἰκονίου καὶ νὰ ὑπεραμύνεται τῶν δικαίων τοῦ πατέρα της Maçoud I, κατὰ τὴν πολιορκία τῆς καθέδρας τῶν Σελτζουκιδῶν ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81[21].

Δὲν ἀναφέρεται πῶς ὁ Ἰωάννης ἦλθε σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸ Βυζάντιο, κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 (1183-1185), κι αὐτὸ δείχνει πῶς θὰ εἶχε ἴσως πεθάνει.

Κατὰ μεταγενέστερη μαρτυρία, ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς ἦταν γνώστης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς σοφίας καὶ ἱκανὸς χειριστὴς τῆς ἀραβικῆς γλώσσας[22]· αὐτὸ δὲ φαίνεται ἀμφισβητήσιμο, γιατὶ τόσο ὁ πατέρας του Ἰσαάκιος Κ.36 ὅσο καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀνδρόνικος Κ.87 διακρίνονταν γιὰ τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὰ γράμματα.

Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης εἶχε ὅλες τὶς ἀρετὲς καὶ ὅλα τὰ μειονεχτήματα ποὺ διέκριναν τοὺς Κομνηνούς, προικισμένους μὲ μεγάλη δραστηριότητα καὶ δυναμικότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ ὑπερεχχειλισμένη ζωτικότητα, ποὺ τοὺς ἔκανε ἐγκληματικούς, ὅπως τὸν ἀδελφό του Ἀνδρόνικο Κ.87[23], ἢ καὶ προδότες ἀκόμη καὶ ἀρνησίθρησκους, ὅπως αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Ἰωάννη.

Κατὰ τ' ἄλλα, ὁ Ἰωάννης ἦταν ἕνας ἀνοιχτός, πλούσιος καὶ καλόκαρδος ἄρχοντας τῆς Ἀνατολῆς, γεμίζοντας μὲ δῶρα φίλους καὶ γνωστούς—κάτι ποὺ σὲ ὅλους ἀρέσει καὶ ἰδιαίτερα στοὺς Τούρκους—καὶ ἀκόμη ἕνας διακεκριμένος στρατιωτικός.

νικητικῶς ἐπανήκοντι, ἐκδ. Migne, PG 133, στ.1350, ἐκδ. W.Hörandner, σ.315, στίχ. 162-71.
19α. Χωνιάτης, σ.47-8.
20. Χωνιάτη, σ.49.
21. Χωνιάτης, σ.72.
22. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ.70-1.
23. βλ. Κ.Ἄμαντος, τ.Β', σ.331.

Ὅλα τὰ ἀγαθὰ ποὺ εἶχε τὰ θεωροῦσε, ἀλλὰ καὶ τὰ ἔχανε, κοινὰ γιὰ ὅλους τοὺς γύρω του. Τὸν καθένα συμπονοῦσε, βοηθοῦσε καὶ θεράπευε τὶς ἀνάγκες του. Ἂν οἱ ὑποτελεῖς του εἶχαν μεταξύ τους διαφορές, αὐτὸς προθυμοποιοῦνταν νὰ τὶς ἐπιλύση, κ' ἔτσι ἐπικρατοῦσε ἡ εἰρήνη· καὶ κανεὶς δὲν ἔφερνε ἀντίρρηση στοὺς λόγους του καὶ στὶς θελήσεις του. Ὁ πεθερός του Maşoud I τόσο τὸν ἀγαποῦσε, καθὼς καὶ ὅλη ἡ σουλτανικὴ αὐλή, ἔτσι ποὺ ἔκανε ὅ,τι ἤθελε, καὶ οἱ Τοῦρκοι τὸν θεωροῦσαν, ὅπως τοὺλ. μᾶς λένε, «δεύτερο προφήτη Μωάμεθ»[24].

Ὁ Ἰωάννης Κ.84 ἀπόχτησε ἀπ' τὴν Καμερώ, σύμφωνα μὲ κάποια παράδοση ποὺ ἀναφέρει τὸ διασωθὲν στὸ ὄνομα τοῦ Γεώργιου Σφραντζῆ χρονικό[25], ἕνα γιό, τὸν Σουλεϊμὰν (Κομνηνόν) 158, ποὺ μᾶς παρουσιάζουν ὡς πατέρα τοῦ Ἐρτογρούλ, τοῦ γενάρχη τῶν Ὀσμανιδῶν[26], ἐνῶ ἂν ἡ παράδοση ἔχη κάποια ἱστορικὴ ὑπόσταση, θὰ πρόκειται γιὰ κάποιον (ἐκ θηλυγονίας) πρόγονο τοῦ Ἐρτογρούλ[27].

24. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ.70-1.

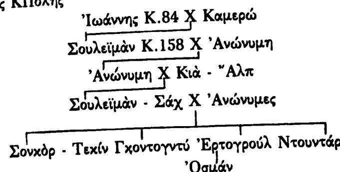
25. Τὸ Μέγα χρονικὸν τοῦ Γεώργιου Σφραντζῆ, τὸ ἐκδοθὲν στὴ σειρὰ τῆς Βόννης, 1838, τὸ ὁποῖον ἐπεξεργάστηκε ὁ Μακάριος Μελισσηνός. Γνήσιο ἔργο τοῦ Σφραντζῆ εἶναι τὸ Μικρὸ χρονικὸ ποὺ ἐκδόθηκε στὴ σειρὰ τοῦ Migne, PG τ.156, στ.1025-1080.

26. Σφραντζῆς - Μελισσηνός, σ.71: αὐτὸς γεννᾷ τὸν Ἐρτογρούλην πατέρα τοῦ Ὀθμάνου.

27. Αὐτὴ ὅμως ἡ παράδοση τῆς καταγωγῆς τῶν Ὀσμανιδῶν ἀπ' τὸν Ἰωάννη Κομνηνό, ἂν καὶ εὐρύτατα διαδεδομένη μεταξὺ τῶν Τούρκων, ἔτσι ποὺ ὁ Μωάμεθ II ὁ Πορθητὴς (1451-1481) ἰσχυριζόταν, κατὰ ποὺ λένε, πὼς καταγόταν ἀπ' τὸ βυζαντινὸ πρίγκιπα καὶ ἀνῆκε κι αὐτὸς ἐπίσης στὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν, βλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.179, δὲ φαίνεται νὰ εὐσταθῆ. Ἡ παράδοση ποὺ διάσωσαν οἱ Σφραντζῆς - Μελισσηνός - πὼς γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ ἦταν ὁ Σουλεϊμὰν - Σάχ, ὁ πατέρας τοῦ Ἐρτογρούλ, βλ. γι' αὐτὸν πρόχειρα Κ.Παπαρρηγόπουλου, Ε', α', σ.131 - δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ. Ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς ὀσμανικῆς φυλῆς, ὁ φερόμενος ὡς γιὸς τοῦ Σουλεϊμὰν - Σάχ, ὁ Ἐρτογρούλ, ἦλθε ἀπ' τὰ βάθη τῆς ἀνατολικῆς Περσίας καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Μ.Ἀσία, ὅπου οἱ τελευταῖοι Σελτζουκίδες τοῦ παραχώρησαν γαῖες γιὰ τὴ διαχείμανση τῶν ποιμνίων του. Καὶ χρονολογικὰ εἶναι ἀδύνατο, ὁ Ἐρτογροὺλ νὰ ἦταν ἔγγονὸς τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ. «Τὸ ἔτος θανάτου τοῦ Ἐρτογρούλ, γράφει ὁ J.H.Kramers, εἶναι ἀβέβαιο. Οἱ μεταγενέστερες πηγὲς τὸ τοποθετοῦν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1264 καὶ 1282», βλ. R.Grousset, L' Empire du Levant, σ.605, ὑ.4. Ὁ Ἰωάννης Κομνηνὸς πρέπει νὰ παιδοποίησε περὶ τὸ 1141 καὶ ὁ γιός του περὶ τὸ 1160, ἐνῶ ἡ γέννηση τοῦ Ἐρτογροὺλ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ μετὰ τὸ 1200. Ὡς ἱστορικὴ βάση τῆς παράδοσης γι' αὐτὸν τὸν τελευταῖο, μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε πὼς «ὁ Ἐρτογροὺλ μὲ τὴ φυλὴ (clan) τῶν Τουρκομάνων βρισκόταν κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ιγ' αἰώνα στὸ Sögud ὡς ἕνας ἀπ' τοὺς begs τῶν συνόρων τῶν Σελτζουκιδῶν σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου, ποὺ ἔπαιρναν μέρος στοὺς ἀγῶνες τοῦ ἡγεμόνα τους ἐναντίον τῶν Τατάρων καὶ ποὺ σὲ εὐκαιρία ἔκαναν ἐπιδρομὲς γιὰ λογαριασμό τους στὰ ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου», βλ. J.H.Mordtmann, Encyclopédie de l' Islam, τ.II (1913), σ.33. Τὸ πὼς ὁ Ἰωάννης Κ.84 ἀφῆκε ἀπογόνους, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν στὸ μουσουλμανικὸ κόσμο, εἶναι ἐκτὸς κάθε ἀμφιβολίας. Ὡς ἱστορικὴ βάση τῆς παράδοσης πάλι ποὺ

Τὸ ἔτος θανάτου τοῦ Ἰωάννη Κ.84 παραμένει ἄγνωστο. Ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται νὰ πῆρε μέρος σὲ καμιὰ ἐκστρατεία τῶν Τούρκων ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου.

διάσωσαν οἱ Σφραντζῆς-Μελισσηνός μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Ἰωάννης Κ.84 κτλ. ἀπόχτησε γιὸ τὸν Σουλεϊμὰν 158, τὸν ὁποῖον ἀπὸ σύγχυση ἐξέλαβαν ὡς τὸ συνώνυμο πατέρα τοῦ Ἐρτογρούλ. Δὲν εἶναι ἀπίθανο μιὰ κόρη τοῦ Σουλεϊμὰν Κ.158 καὶ ἐγγονὴ τοῦ Ἰωάννη Κ.84 νὰ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1175 τὸν Κιὰ—Ἄλπ, πατέρα τοῦ Σουλεϊμὰν-Σάχ, ἀπ' τὸν ὁποῖον γεννήθηκαν ὁ Ἐρτογρούλ καὶ οἱ ἀδελφοί του. Ἀπό δῶ ἴσως πήγασε ἡ παράδοση τῆς καταγωγῆς τῶν Ὀσμανιδῶν ἀπ' τοὺς Κομνηνούς, ἂν δὲν ἦταν ἕνα ὁλότελα σκόπιμο κατασκεύασμα τῶν Τούρκων κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ἅλωσης τῆς ΚΠολης·

Ἡ διακεκριμένη τουρκολόγος κυρία I.Beldiceanu, ἀπαντώντας σὲ ἐπιστολή μου, τὴν 14 τοῦ Μάρτη τοῦ 1977, μοῦ διασαφήνισε τὰ ἑξῆς. Κατὰ τὴ γνώμη της, οἱ ἰσχυρισμοὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Ὀσμανιδῶν ἀπ' τοὺς Κομνηνούς, «δὲν εἶναι παρὰ ἕνα εἶδος νομιμοποίησης τῆς κατοχῆς τῆς ἐξουσίας ἐκ μέρους τῶν Ὀσμανιδῶν». Ἐξάλλου αὐτοὶ οἱ ἰσχυρισμοὶ νομιμοποίησης τῆς ἐξουσίας, ἄλλαξαν κατὰ τὴν ἐποχή. Στὴν ἀρχὴ στηρίχτηκαν στὴν πράξη πὼς εἶναι ἀπόγονοι τῆς φυλῆς, τῆς γενιᾶς τῶν Kayi· ἀργότερα ἰσχυρίστηκαν πὼς περιβλήθηκαν τὰ σύμβολα τῆς ἐξουσίας ἀπ' τοὺς Σελτζουκίδες σουλτάνους τοῦ Ἰκονίου. Στὴν ἐποχὴ τοῦ πορθητῆ τῆς ΚΠολης Μωάμεθ II γεννήθηκε ὁ ἰσχυρισμὸς πὼς κατάγονταν ἀπ' τοὺς Κομνηνούς, γιὰ νὰ δικαιολογηθῆ κατὰ κάποιο τρόπο ἡ κατάχτηση τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν κατάχτηση τῆς Αἰγύπτου τέλος δημιουργήθηκε, ἀλλὰ καὶ ἐφαρμόστηκε, ἡ ἰδέα τοῦ χαλιφάτου, μὲ πρῶτον χαλίφην, τὸν Σελὴμ I, ἡ ὁποία καὶ ἐπικράτησε σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῶν ὑπόλοιπων Ὀσμανιδῶν μέχρι τὴν ἀνακήρυξη τῆς Τουρκικῆς δημοκρατίας. Ἀνεξάρτητα ὅμως πρὸς τὴν ἐκ τῶν Κομνηνῶν καταγωγὴ τῶν Ὀσμανιδῶν, ὁ Σουλεϊμὰν Κ.158, ποὺ τόσο ζωηρὰ διασώθηκε στὴν ἑλληνικὴ παράδοση ὡς γιὸς τοῦ Ἰωάννη Κ.84, βλ. Σφραντζῆ -Μελισσηνόν, ἐκδ. Bonn, σ.71, ὑπῆρξε ἱστορικὸ πρόσωπο, γι' αὐτὸ εἶναι καὶ ὁ μόνος ποὺ ἀναφέρω στὴ Γενεαλογία μου ἀπ' τοὺς ἄλλους βεβαίους ἀλλὰ ἀνεξακρίβωτους ἀπογόνους τοῦ Ἰωάννη Κ.84, «χαμένους καὶ ἀκατανόμαστος, ὅπως λέει καὶ κάποιος Τοῦρκος στιχουργός, μέσα στὰ ἐρέβη τῆς ἱστορίας».

85. Μαρία Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1114 - † ;)

Ἡ Μαρία[1] Κ. πρωτότοχη χόρη τοῦ Ἰσαάχιου Κ.36 χαί τῆς Εἰρήνης[2] γεννήθηχε περὶ τὸ 1114.

---

85. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐχ πατρὸς θείας της Μαρίας Κ.33. Οἱ Κομνηνοὶ τὰ ὀνόματα Μαρία χαὶ Ἄννα ἢ Ἄννα χαὶ Μαρία, τὰ ἔδιναν χατὰ ἀπαράβατη συνήθεια στὴν πρωτότοχη χαὶ δευτερότοχη ἀπ' τὶς χόρες τους· γιὰ τὴν πρώτη περίπτωση (Μαρία χαὶ Ἄννα), βλ. Μαρίαν Κομνηνὴν 75 χαὶ Ἄνναν Κομνηνὴν 77, χόρες Ἰωάννη (β')34, Μαρίαν Κομνηνὴν 123, χόρη Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 74, Μαρίαν Κομνηνὴν 129, χόρη Ἀνδρόνιχου Κομνηνοῦ 76, Μαρίαν Κομνηνὴν 153 χαὶ Ἄνναν Κομνηνὴν 154, χόρες τοῦ Μανουὴλ (α') Κομνηνοῦ 81· γιὰ τὴ δεύτερη περίπτωση (Ἄννα χαὶ Μαρία), βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 32 χαὶ Μαρίαν Κομνηνὴν 33, χόρες Ἀλέξιου (α') Κομνηνοῦ 15. Τὸ πὼς ἡ πρεσβύτερη χόρη τοῦ Ἰσαάχιου Κομνηνοῦ 36 λεγόταν Μαρία, μποροῦμε νὰ τὸ συναγάγωμε, γιατὶ ἡ νεώτερη ἀδελφή της λεγόταν Ἄννα (βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 86, ὑ.3). Τὸ πὼς ἡ Ἄννα ἦταν ἡ νεώτερη συνάγεται ἀπ' τὴ σειρὰ προτεραιότητας τῶν συζύγων τους, ἀναφερομένων χαὶ τῶν δυό, στὰ πραχτιχὰ τῆς συνόδου τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ.253: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ χαί γαμβροῦ τοῦ χραταιοῦ χαὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως χυροῦ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου· τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ χαὶ γαμβροῦ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου χυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀρβαντηνοῦ· βλέπομε πὼς ὁ Ἰωάννης Ἀρβαντηνὸς ποὺ μᾶς εἶναι γνωστὸς ὡς σύζυγος τῆς Ἄννας 86 (βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν 86, ὑ.3) ἕπεται τοῦ Ἰωσὴφ Βρυέννιου, γιατὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν ὁ σύζυγος τῆς πρεσβύτερης ἀδελφῆς.

2. Ὁ Ἰωσὴφ Βρυέννιος (ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας) μνημονεύεται ἀπ' τὸ Χωνιάτη, ἔνθ' ἀνωτ., ὡς γαμβρὸς τοῦ αὐτοχράτορα (Μανουὴλ α' 81), ὅπως ἀχριβῶς χαὶ οἱ Ἰωάννης Κανταχουζηνὸς χαὶ Κωνσταντῖνος (Μαχρο)- Δούχας, ποὺ ἦσαν γαμβροὶ τοῦ αὐτοχράτορα ἀπὸ ἀνεψιές του, χόρες τῶν ἀδελφῶν του Ἀνδρόνιχου 76 χαὶ Ἰσαάχιου 78 (τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 129 ὁ πρῶτος χαὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 140 ὁ δεύτερος)· ἂν ὁ Ἰωσὴφ Βρυέννιος ἦταν γαμβρὸς τοῦ αὐτοχράτορα ἀπὸ ἀνεψιά, χόρη ἀδελφῆς του, θὰ μνημονευόταν ὡς γαμβρὸς τῆς πορφυρογεννήτου (δεῖνα) ἀδελφῆς τοῦ χραταιοῦ χαὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, ὅπως ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος, ὁ γαμβρὸς ἀπὸ χόρη τῆς Θεοδώρας Κομνηνῆς 79· Χωνιάτη, PG140, στ.177: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ χαὶ γαμβροῦ τῆς μαχαριωτάτης πορφυρογεννήτου χαὶ περιποθήτου αὐταδέλφης τοῦ χραταιοῦ χαὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως χυρᾶς Θεοδώρας, χυροῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀγγέλου· συνεπῶς ὁ Ἰωσὴφ δὲν εἶναι παρὰ γαμβρὸς — ὄχι ἀπὸ χόρη ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ (α')81, γιατὶ αὐτοὶ μᾶς εἶναι γνωστοί — ἀλλὰ ἀπὸ χόρη θείου τοῦ Μανουὴλ (α')81, τοῦ Ἰσαάχιου Κομνηνοῦ 36, μιὰ χαὶ ὁ Ἀνδρόνιχος Κομνηνὸς 35 δὲν εἶχε τὸ χρόνο χατὰ τόν σύντομο συζυγιχό του βίο νὰ ἀποχτήση, ἐχτὸς τῶν δυὸ γιῶν του (Ἀλέξιου Κομνηνοῦ 82 χαὶ Ἰωάννη Δούχα 83), χαὶ χόρη· βλ. πάνω σ' αὐτὸ χαὶ L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ.237-38 χαὶ 240. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἡ σύζυγος τοῦ Ἰωσὴφ Βρυέννιου δὲν ἦταν παρὰ μιὰ χόρη τοῦ Ἰσαάχιου Κομνηνοῦ 36 χαὶ τῆς Εἰρήνης, χαὶ μάλιστα ἡ πρεσβύτερη.

Παντρεύτηχε περὶ τὸ 1128 τὸν Ἰωσὴφ Βρυέννιον[3], ποὺ μὲ τὴν εὐχαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε στὴν αὐλιχὴ ἱεραρχία τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ ἀπ' τὸν αὐτοχράτορα Ἰωάννη (β') Κ.34[4].

Ὁ Ἰωσὴφ Βρυέννιος πῆρε μέρος στὶς συνόδους τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[5] χαὶ τῆς 18ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1170[6].

Τὸ 1165 πῆρε μέρος στὴν ἐχστρατεία τοῦ αὐτοχράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81 ἐναντίον τῶν Οὔγγρων στὸ πλευρὸ τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ, συζ. τῆς Εὐδοχίας Κ.130, ἔχοντας χάτω ἀπ' τὶς διαταγές του τὸν Ἰωάννη Ἄγγελο, σύζ. τῆς Μαρίας Κ.146, χόρης τῆς Θεοδώρας Κ.79, χαὶ τὸν Ἰωάννη τὸν Ἰσῆν, ἕνα Τοῦρχο ποὺ ἀπὸ παιδὶ εἶχε ἀνατραφῆ στὸ Βυζάντιο χαὶ εἶχε γίνει χριστιανός[7].

Τὸ 1167 πάλι, χατὰ τὴ δεύτερη ἐχστρατεία ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας, χάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ χ α Ἀνδρόνιχου Κοντοστέφ. Κ.135, πολέμησε μὲ τοὺς Ἀνδρόνιχον Λαπαρδᾶν, ποὺ παντρεύτηχε τὴ Θεοδώρα Κ.234, ἔγγονὴ τῆς Θεοδώρας Κ.79, Κοχχοβασίλειον, Τατίχιον, Ἰωάννην Κοντοστέφ. Κ.104, σύζ. τῆς Θεοδώρας (μὴ Κομνηνῆς), Φιλοχάλην, τοὺς Ἀσπιέτες χαὶ τοὺς Βρανάδες, χαὶ εἶχαν ὅλοι μαζὶ μιὰ περίλαμπρη νίχη[8].

Τά ἀντραγαθήματά του τὸν εἶχαν ἀξιώσει νὰ λάβη τὸ παρωνύμιο τοῦ Μονομάχου, χαθὼς αὐτὸ συναντᾶμε στὸν χατάλογο τῶν ὁμήρων ποὺ τὸ Φλεβάρη τοῦ 1190 ἔστειλε ὁ αὐτοχράτορας Ἰσαάχιος (β') Ἄγγ. 183 στὸν αὐτοχράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίχον Ι τὸν Κοχχινοπώγωνα (1152-1190)· σ' αὐτὸν ἀναφέρεται ὁ Μανουὴλ Βρυέννιος Κ.159, «ὁ γιὸς τοῦ Ἰωσὴφ Βρυέννιου τοῦ Μονομάχου»[9].

---

3. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ.253· L.Petit, Documents inédits, VV11(1904), σ.490: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ χαὶ γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας χυροῦ Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου, Προηγοῦνται αὐτόθι οἱ γαμβροὶ τοῦ αὐτοχράτορα Ἰωάννης Κανταχουζηνὸς χαὶ Μιχαὴλ Γαβρᾶς, γιατὶ εἶχαν παντρευτῆ ἀνεψιὲς τοῦ αὐτοχράτορα, ποὺ ἦσαν χόρες τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρόνιχου Κομνηνοῦ 76, τὴν Μαρίαν Κομνηνὴν 129 ὁ πρῶτος χαὶ τὴν Εὐδοχίαν Κομνηνὴν 130 ὁ δεύτερος.

4. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (βλ. ὑ.3)· L.Petit, ἔνθ' ἀνωτ. (βλ. ὑ.3).

5. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., (βλ. ὑ.3).

6. L.Petit, ἔνθ' ἀνωτ., (βλ. ὑ.3).

7. Κίνναμος, σ.238-39.

8. Κίνναμος, σ.270-74· Χωνιάτης, σ.197-206. Γιὰ τὴ συγχεχριμένη συμμετοχὴ τοῦ Ἰωσὴφ Βρυέννιου, βλ. Κίνναμος, σ.271[11].

9. Historia de expeditione Friderici, ἔχδ. Chroust, εἰς MGH n.s.V, 65· Ἔχδ. E.Miller, RHC Hist. Gres, τ.II, σ.461· ὁ F.Dölger, Kaiserreg, ἀριθ. 1603, χάνει τὸν Μανουὴλ 159 ἕνα ἰδιαίτερο ὅμηρο χαὶ τὸν Ἰωσὴφ ἕνα γιὸ τοῦ Μονομάχου Βρυέννιου, ἀλλὰ ὅπως παρατηρεῖ ὁ L.Stiernon; Sébaste et gambros, REB 23(1965), σ.238, ὑ.82, πρόχειται περὶ χαθαροῦ λάθους.

Δυὸ σφραγίδες, τὸ πιὸ λίγο, ἀποδίδονται στὸν σ ε β α σ τ ὸ ν Ἰωσὴφ Βρυέννιον[10].

Ὅπως πολὺ καλὰ εἶδε ὁ Du Cange[11], αὐτὸς ὁ σεβαστὸς Ἰωσὴφ Βρυέννιος, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἕνας κατευθείαν ἀπόγονος τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κ.32, ἀλλὰ ἕνας ἀπόγονος πλάγιου κλάδου τῶν Βρυεννίων[12].

Ἡ μνεία του στὶς συνόδους ὡς «γαμβροῦ τοῦ βασιλέως», βεβαιώνει αὐτὴ τὴν ἄποψη, γιατὶ ἂν ὁ Ἰωσὴφ Βρ. εἶναι «γαμβρὸς», εἶναι γιατὶ παντρεύτηκε μιὰ ἐξαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81· ἂν ἦταν συγγενὴς ἐξ αἵματος, θεῖος, ἐξάδελφος ἢ καὶ ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα, δὲν θὰ ἀποκαλοῦνταν «γαμβρός», καὶ θὰ εἶχε μιὰ θέση πιὸ ὑψηλὴ στὴν ἱεραρχία τῶν ἀξιωματούχων, κατὰ τὶς συνεδριάσεις τῶν συνόδων.

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ τὸ ἔτος θανάτου τῆς Μαρίας Κ.85, οὔτε τοῦ Ἰωσὴφ Βρυέννιου.

Ἡ Μαρία Κ.85 ἀπ' τὸν Ἰωσὴφ Βρυέννιον ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Μανουὴλ Κ. Βρυέννιον 159[13].

Τὸ κείμενο ἔχει ὡς ἑξῆς: et tertium Manuel sevaston Monomachii filium Uriennii Josephi, ποὺ μεταφράζεται:«καὶ ἕνας τρίτος, ὁ Μανουήλ, σεβαστός, ὁ γιὸς Ἰωσὴφ Βρυέννιου τοῦ Μονομάχου».

10. V.Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 352, σ.395:

Σκέποις (με) μάρτυς Ἰωσὴφ τῷ Βρυέννῃ.

Ἡ σφραγίδα χωρὶς τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ. Τοῦ ἰδίου, La Collection C.Orghidan (Paris 1952), ἀριθ. 142.

11. Du Cange, Fam. aug. byz., σ.148.

12. Βλ. μετὰ τὴν προσωπογραφίαν Ἄννας Κ.32, Στέμμα τῶν Βρυεννίων, ὑπ' ἀριθ. 16.

13. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.9.

86. Ἄννα Κομνηνή

*(γένν. περὶ τὸ **1116** - † ;)*

Ἡ Ἄννα[1] Κ. δευτερότοχη κορη τοῦ Ἰσαακιου Κ.30 και τῆς Ειρηνης γεννήθηκε περὶ τὸ 1116.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1130 τὸν Ἰωάννη Ἀρβαντηνόν[3], ποὺ μὲ τὴν εὐκαιρία του γαμου του ἔλαβε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ.34 στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[4]

Ὁ Ἰωάννης Ἀρβαντηνὸς σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία καὶ ἔχοντας ἀκόμη τὸν τίτλο τοῦ κουροπαλάτη[5], στάλθηκε ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β') 34 τὸ 1119 στὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Roger de Salerne (1112-1119), ἀνεψιὸ κὰι διάδοχο τοῦ Ταγκρέδου (Tancrede)[6], γιὰ νὰ διαπραγματευτῆ ἕνα συνοικέσιο μὲ πριγκίπισσα τῆς λατινικῆς Ἀνατολῆς γιὰ τὸ γιό του Ἀλέξιο Κ. 74[7]

86.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Ἄννας Κομνηνῆς 32.

2. L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB23(1965), σ.239-40· P.Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REV27(1969), σ.260-62 καὶ 241. Βλ. καὶ Μαρίαν Κ.85, ὑ.1 καὶ 2.

3. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔκδ. L.Sternbach, σ.28 (340), ἀριθ. XXVI(=26) ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.139, ἀριθ. 162, ιθ': Εἰς τὸν ὀξεόχρυσον πέπλον τὸν κρεμασθέντα ἐν τῇ Ὁδηγητρίᾳ παρὰ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Ἄννης, τῆς συζύγου τοῦ σεβαστοῦ Ἰωάννου Ἀρβαντηνοῦ.

4. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔνθ' ἀνωτ.·. Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β') 34, ἔκδ. A.Dimitr' evskij, Τυπικά, τ.I, σ.663· ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ5 (1908), σ.396-97· ἔκδ. P.Gautier, REB27 (1969), σ.241· ἔκδ. P.Gautier, REB32(1974), σ.45-47: Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ ἐπ' ἀνεψιᾷ γαμβρὸς τῆς βασιλείας μου, ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς κῦρις Ἰωάννης ὁ Ἀρβαντηνός, θελήσας ἐν τῇ τοιαύτῃ τῆς βασιλείας μου ἰδιοκτήτῳ μονῇ ταφῆναι... τυποῖ καὶ ἡ βασιλεία μου ταῦτα οὕτω γίνεσθαι...

5. G.Schlumberger, Sigillographie, ἀριθ. 490· Revue numismatique, 1905, σ.15-16, καὶ Κωνσταντινοπούλου, Viz.Molybd. 1917. ἀριθ. 837· χωρὶς μνεία τοῦ τίτλου εἰς V.Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 179, καὶ G.Schlumberger, Sigillographie, ἀριθ. 619.

6. Κόρη τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου ἦταν ἡ Emma ποὺ παντρεύτηκε τὸν Eudes καὶ ἀπ' αὐτὸν ἀπόχτησε δυὸ παιδιά, μιὰ κόρη ποὺ παντρεύτηκε τὸν Richard de Salerne, καὶ ἕνα γιό, τὸν Ταγκρέδον. Αὐτὸν τὸν Ταγκρέδον, ὅταν πέθανε, τὸν διαδέχτηκε ὡς πρίγκιπας τῆς Ἀντιόχειας, ὁ ἀνεψιός τοῦ Roger de Salerne, γιὸς τῆς ἀδελφῆς του Emma.

7. Ordéric Vital, PL 188, στ.829. Ὁ Ordéric Vital ὀνομάζει τὸν Ἀρβαντηνὸ Ravendinos

Ὁ Ἰωάννης ἔφτασε στὴν Ἀντιόχεια κατὰ τὸ πρῶτο ἑξάμηνο τοῦ 1119, γιατὶ συνόδευσε τὸν Roger, «τὸν μεγάλο αὐτὸν γυναικὰ καὶ γενναῖο πολεμιστὴ ἱππότη»[8] στὴν καταστρεφτικὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Il Ghazi, ἐμίρη τοῦ Duarbekir, τῆς γενιᾶς τῶν Ὀρτιχιδῶν, καὶ ἄλλων μουσουλμάνων ἡγεμόνων, κοντὰ στὸ Χαλέπι, ποὺ κατάληξε στὴν πανωλεθρία τοῦ Ager Sanguinis (= τοῦ Ἀγροῦ τοῦ Αἵματος), ὅπου ὁ γενναῖος Robert ἔπεσε μαζὶ μὲ τοὺς ἱππότες του στὰ πόδια τοῦ Σταυροῦ, στὶς 28 τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1119, μέρα σάββατο, καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀρβαντηνὸς αἰχμαλωτίστηκε[9].

Οἱ Μουσουλμάνοι ἐπεφύλαξαν σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο τὴ μεταχείριση ποὺ ἔκαναν στοὺς Λατίνους αἰχμαλώτους, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ προκαλέσουν τὴν ὀργὴ τοῦ βασιλέα, τὸν ἀπολευτέρωσαν ἀντὶ καταβολῆς 15.000 νομισμάτων κατὰ τὸν Αὔγουστο μὲ Σεπτέμβρη αὐτοῦ τοῦ ἔτους[10].

Ὁ Ἀρβαντηνὸς γύρισε πρὸς τὶς ὄχθες τοῦ Ὀρόντα, καὶ καθὼς ὁ Roger de Salerne εἶχε χαθῆ, ζήτησε τὸ χέρι τῆς κόρης τοῦ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουίνου II (Baudouin II) de Bourcq (1118-1131).

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος δέχτηκε μ' εὐχαρίστηση αὐτὴ τὴν πρόταση καὶ πρότεινε στὸν ἀπεσταλμένο τοῦ βασιλέα νὰ πᾶνε στὴν ἁγία Πόλη, γιὰ νὰ τοῦ παρουσιάση τὴν νεαρὴ κόρη, τῆς ὁποίας ἡ ὀμορφιὰ ἔλαμπε.

Ὁ Ἀρβαντηνὸς καὶ ἡ συνοδία του πῆγαν μετὰ στὴν Κύπρο, ὅπου ἔφτασαν πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 1123, κατὰ Μάϊο μήνα. Ὁ δοὺξ τῆς Κύπρου, τοῦ ὁποίου δυστυχῶς τὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται, πρόθυμα τοὺς φιλοξένησε καὶ θέλησε νὰ τοὺς συνοδεύση στὴ ΚΠολη, ὅταν ἔγινε μιὰ ἀνταρσία στὴ διάρκεια τῆς ὁποίας ὁ δοὺξ δολοφονήθηκε μέσα σ' αὐτὴ τὴν κατοικία του, καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ βασιλέα κινδύνευσαν νὰ ὑποστοῦν τὴν ἴδια τύχη, χωρὶς τὴ βίαιη καὶ εὐτυχὴ παρέμβαση ἑνὸς τρίτου, τὸν ὁποῖον ὁ Λατίνος ἱστορικὸς ἐπίσης δὲν ὀνομάζει.

Κατὰ τὴ γιορτὴ τοῦ εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου, 8 τοῦ Μάη τοῦ 1123, τοὺς ἐπέτρεψαν νὰ ἀναχωρήσουν, καὶ μετὰ ἀπὸ ἕνα δύσκολο θαλάσσιο ταξίδι ἔφτασαν στὸ Ἰλλυρικό, καὶ μέσω Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν στὴν ΚΠολη, ὅπου ὁ Ἀρβαντηνὸς πληροφορήθηκε τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Βαλδουΐνου II τῆς Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὴν 11η τ' Ἀπρίλη τοῦ 1123[11], ἐνῶ εἶχε βγεῖ γιὰ κυνήγι, γεγονὸς ποὺ προκάλεσε τὴ διακοπὴ τῶν διαπραγματεύσεων γιὰ τὸ συνοικέσιο[12].

Περὶ τὸ 1130 ἐπακολούθησε ὁ γάμος τοῦ Ἰωάννη Ἀρβαντηνοῦ μὲ τὴν Ἄννα Κ.86, κόρη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου 36[13], πρὶν τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας καὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ὁ Ἀρβαντηνὸς μάλιστα δὲ φαίνεται νὰ ὑπῆρξε ἕνας ὀπαδὸς τοῦ πεθεροῦ του· παράμεινε, ἔτσι φαίνεται, ἕνας ἀφοσιωμένος θεράποντας τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34[14].

Μετὰ τὸ γάμο του, ὡς π α ν σ έ β α σ τ ο ς πιὰ σ ε β α σ τ ό ς, ἀφιέρωσε ἕνα πέπλο σὲ ἄδυτο τῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγήτριας, γιὰ νὰ ἐκδηλώση τὴ χαρὰ καὶ τὶς εὐχαριστίες του, ποὺ «ἑνώθηκε μὲ τὸ ὄλβιο, εὐτυχὲς γένος τῶν Κομνηνῶν, μὲ τὴ χρυσὴ πλάτανο, μὲ τοῦ βασιλέα τὴν τύχη»[15].

Καὶ ἡ γυναίκα του, ἡ πριγκίπισσα Ἄννα 86, «αὐτὸς ὁ θαλλὸς τῆς ρίζας τῶν Κομνηνῶν», ἀφιέρωσε ἄλλον πέπλο «ἀπὸ χρυσὸ καὶ πορφύρα» στὸ ἴδιο εὐκτήριο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ὑγείας τοῦ Ἀρβαντηνοῦ, ποὺ εἶχε ἀρρωστήσει, καὶ γιὰ νὰ ἔχη καλὴ λευτεριὰ κατὰ τὴ γέννα της, ποὺ ἦταν ἔγκυος[16].

καὶ λέει πὼς στάλθηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α')15 γιὰ συνοικέσιο μὲ τὸν Ἰωάννη (β') 34. Ἀλλὰ ὁ Ἰωάννης (β')34 τὸ 1119 εἶχε ἤδη ὀχτὼ παιδιὰ ἀπ' τὴν Εἰρήνη τὴν Οὐγγαρικὴ καὶ ὁ Ἀλέξιος (α') 15 δὲ βρισκόταν στὴ ζωή: Εἶναι ἕνα ἀπ' τὰ πολλὰ καὶ συνηθισμένα λάθη τοῦ Vital, ποὺ ἀποκατάστησε ὁ P.Gautier, L' obituaire du Pantocrator, REB27 (1969), σ.260-62. Ἡ χρονολογία τοῦ 1119 προκύπτει ἀπ' τὸ Χρονικὸν τοῦ Ἀλεπίου, RHC Hist. Orientaux, τ.III, σ.622.

8. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.526.

9. Ordéric Vital, PL188, στ.829· Chronique d' Alep, ἔνθ' ἀνωτ., τ.III, σ.617-18. Πρβλ. René Grousset, Ἱστορία τῶν Σταυροφοριῶν, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ἀνδρ. Παγκάλου, σ.95-98· Z.Oldenbourg, Les Croisades, σ.264.

10. Ordéric Vital, PL 188, στ.829· Chronique d' Alep, τ.III, σ.622.

---

11. Ἡ χρονολογία αἰχμαλωσίας δίδεται ἀπ' τὸ Χρονικὸ τοῦ Alep, τ.III, σ.637. Πρβλ. R.Grousset, Ἱστορία τῶν Σταυροφοριῶν, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Α.Παγκάλου, σ.100, ὅπου σημειώνεται 18 τ' Ἀπρίλη 1123.

12. Ordéric Vital, PL 188, στ.830-831. Ἀπ' τὸ 1122 ὁ Ἀλέξιος Κ.74 ἦταν ἤδη παντρεμένος μὲ τὴν Εἰρήνη - Dobrodeja (= Εὐπραξία) τοῦ Κιέβου, βλ. Ἀλέξιον Κ.74 ὑ:24 καὶ 25, ἀλλὰ ὅταν στάλθηκε ὁ Ἰωάννης Ἀρβαντηνὸς στὸν Roger de Salerne τῆς Ἀντιόχειας τὸ 1119 ὁ Ἀλέξιος Κ.74 ἦταν φυσικὰ ἀνύπαντρος. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Ἀρβαντηνοῦ στὴν ΚΠολη τὸ 1123 ἡ αὐλὴ τῆς ΚΠολης ἤθελε νὰ συνεχίση τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὴν αὐλὴ τῆς Ἱερουσαλὴμ γιὰ συνοικέσιο, προβάλλοντας ὡς ὑποψήφιο γαμβρὸ τοῦ Βαλδουΐνου II ἄλλον αὐτοκρατορικὸ πρίγκιπα, μιὰ καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ.74 εἶχε παντρευτῆ.

13. Βλ. ἀνωτ., ὑ.3.

14. Βλ. ἀνωτ., ὑ.4 καὶ κατωτ., ὑ.16.

15. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔκδ. L.Sternbach, σ.13 (325), ἀριθ. XI· εἰς Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ.138, ἀριθ. 162, α': Εἰς τὸν πέπλον τὸν κρεμασθέντα παρὰ Ἰωάννου σεβαστοῦ τοῦ Ἀρβαντηνοῦ εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Ὁδηγήτριαν·

συνῆψας ὀλβίῳ γένει,
χρυσῇ πλατάνῳ, τῇ βασιλέως τύχῃ,

16. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἔκδ. L.Sternbach, σ.29 (341), (βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ.3):

ἀκατάφλεκτε βάτε τὴν φλόγα σβέσον·
ἐν γαστρί μοι παρέσχες ἔμβρυον φέρειν,

Ὁ Ἰωάννης Ἀρβαντηνὸς στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') 81 παραστάθηκε στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[17] μαζὶ μὲ τὸ σύγγαμβρό του Ἰωσὴφ Βρυέννιο, τὸ σύζυγο τῆς μεγαλύτερης ἀδελφῆς τῆς Ἄννας 86, τῆς Μαρίας Κ.85· πρέπει τότε ὁ Ἀρβαντηνὸς νὲ εἶχε μιὰ ἡλικία ἄνω τῶν 65 χρονῶ, ἀφοῦ κατὰ τὸ 1119 εἶχε ἀναλάβει ὑψηλὴ διπλωματικὴ ἀποστολή.

Τὸ ἀκριβὲς ἔτος τοῦ θανάτου τόσο τῆς Ἄννας 86 ὅσο καὶ τοῦ Ἰωάννη μᾶς εἶναι ἄγνωστα.

Ὁ Ἰωάννης τάφηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα, στὴν ὁποία εἶχε ἀφιερώσει, στὸν καιρὸ ἀκόμη τοῦ Ἰωάννη (β') 34, διάφορα ἀκίνητα, «οἶκον καὶ κτήματα ποὺ εἶχαν ἀρκετὲς προσόδους»[18], καὶ σ' αὐτὴ πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς θὰ τάφηκε καὶ ἡ γυναίκα του Ἄννα.

Ἡ Ἄννα Κ.86 ἀπ' τὸν Ἰωάννη Ἀρβαντηνόν, ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τοῦ Ἰσαάκιον Κομνηνόν 160[19].

Ἄννῃ σεβαστῇ, Κομνηνῶν ῥίζης κλάδῳ·
δός μοι κατιδεῖν τὸν τόκον τελεσφόρον,...
ἐξ αἱμάτων δὲ τοῦτον ἐξαιρουμένη
τῷ βασιλεῖ φύλαττε πιστὸν οἰκέτην
καὶ θραῦε πειρασμούς τε καὶ ζάλην βίου.

17. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.253 (βλ. Μαρίαν Κομνηνήν 85, ὑ.1).

18. Τυπικὸν Παντοκράτορα Ἰωάννη (β'), ἔκδ. A.Dimitr' evskij, Τυπικά, τ.I, σ.663· ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ5(1908), σ.396-97· ἔκδ. P.Gautier, REB27 (1969), σ.241· ἔκδ. P.Gautier, REB32 (1974), σ.45-47 (βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ.4):.. ταφῆναι, διάφορα ἀπὸ τῶν οἰκείων ἀκινήτων ταύτῃ ἀφιέρωσεν, οἶκόν τε καὶ κτήματα ἔχοντα προσόδους ἱκανάς,...

19. Ὁ Χωνιάτης, σ.553-54, ἀναφέρει ἕνα «Ἰσαάκιον Κομνηνόν, τοῦ βασιλέως Ἀνδρονίκου (87) ἀδελφιδοῦν», δηλ. ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου (α') Κομνηνοῦ, γιὸ ἀδελφῆς του, γιατὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης 84 δὲν παιδοποίησε στὸ Βυζάντιον. Ἡ S.De Jongh, σ.43 καὶ ὑ.9, ἀναφέροντας τὰ τέκνα τοῦ Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ 36, γράφει πὼς εἶχε τρία τὸ πιὸ λίγο παιδιά, τὸν Ἰωάννη (84), τὸν Ἀνδρόνικο (87) καὶ ἕνα τρίτο, γιὸ ἢ κόρη, ἀπ' τὸ ὁποῖον προῆλθε ὁ τυφλωθεὶς στὸν καιρὸ τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγελου 183 Ἰσαάκιος Κομνηνός (160). Τρίτο γιὸ ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 36 δὲν εἶχε, ἀλλὰ ἐκτὸς τῶν δυὸ γιῶν εἶχε, ὅπως πειστικὰ ἀποδείξαμε, καὶ δυὸ κόρες. Ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου (α') 87 (τοῦ Χωνιάτη, σ.553-54), Ἰσαάκιος Κομνηνός 160, δὲν εἶναι παρὰ ἕνας γιὸς τῆς Ἄννας Κομνηνῆς καὶ τοῦ Ἰωάννη Ἀρβαντηνοῦ, ποὺ καθὼς πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του, πῆρε καὶ τὴν ἐπωνυμία του, κατὰ τὴ γνωστὴ συνήθεια, καὶ ὄχι τὴν ἐπωνυμία τοῦ πατέρα του.

87. Ἀνδρόνικος (α') Κομνηνός

(γένν. 1118 - † 19. IX. 1185)

Γέννηση καταγωγή, ἀνατροφή, μόρφωση, σωματικὲς καὶ πνευματικὲς ἰδιότητες, ἐρωτομανία, ἀρετὲς καὶ κακίες.

Ὁ Ἀνδρόνικος[1] Κ. δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κ.36 καὶ τῆς Εἰρήνης[2] γεννήθηκε τὸ 1118[3].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. ἕνα πιστὸ ἀντίγραφο τοῦ πατέρα του καὶ τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἰωάννη Κ.84, στὶς προδοτικές τους διαθέσεις[4] καὶ στὶς προσπάθειες γιὰ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου[5], ἀποτελεῖ, σύμφωνα μὲ κάποιον, «τὸν τέλειο τύπο τοῦ Βυζαντινοῦ τοῦ ιβ' αἰώνα, μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματά του»[6].

Ὅταν μεγάλωσε, ἦταν ἕνας ἄντρας ψηλός[7]—λένε πὼς ἔφτανε σχεδὸν τὰ δυὸ μέτρα[8]—δυνατὸς σὰν τὸν Ἡρακλῆ καὶ πολὺ κομψός, τέτοιος ποὺ καθὼς μᾶς λέει κάποιος, «εἶχε μιὰ ὀμορφιὰ ποὺ ἄξιζε γιὰ τὸ θρόνο»[9].

---

87. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἀνδρόνικου Κ.35.

2. Χωνιάτης, σ.135,363.

3. Ὁ Κίνναμος, σ.127, μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν συνομήλικος, ὁμότροφος, συσπουδαστὴς καὶ συναθλητὴς τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ποὺ γεννήθηκε τὸ 1118, βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη (β') Κ.34, ὑ.13.

4. Βλ. Κ. Ἄμαντος, τ.Β', σ.360.

5. Χωνιάτης, σ.363· Κίνναμος, σ.53-54.

6. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.90, ἑλλην. μετάφρ., σ.449. Στὴν παροῦσα προσωπογραφία ἀκολουθῶ σὲ πολλὰ σημεῖα τὸν Ch.Diehl στὸ σχετικὸ μὲ τὸν Ἀνδρόνικο Κ.μέρος τῶν Fig. Byz. s.II, σ.86-133, ἑλλην. μετάφρ., σ.445-91, ἐπιφέροντας τὶς ἀνάλογες διορθώσεις καὶ προσθῆκες ἀπ' τὴ νεώτερη ἔρευνα καὶ παραθέτοντας τὶς πηγές, καθὼς καὶ τὸ ἄρθρο τοῦ P.Tivčev, BS23 (1962), σ.19-40. Ὁ A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.934, ἔκρινε τὸ ἄρθρο τοῦ Diehl γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο ὡς ἐξαιρετικὰ καλογραμμένο, ἐνῶ ὁ G.Ostrogorsky, Histoire, σ.418, ὑ.1, παρατηρεῖ πὼς ὁ Diehl σύνθεσε μιὰ βιογραφία πολὺ ταραγμένη καὶ μιὰ εἰκόνα σκληρὴ γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο.

7. Χωνιάτης, σ.458: ἦν δὲ τὴν τοῦ σώματος φυὴν εὐφυής, ἀγητὸς τὸ εἶδος, ὄρθιος ἀναβαίνων, τὴν ἡλικίαν ἡρωϊκός, Τοῦ ἰδίου, σ.182; πλουτῶν μὲν καὶ ἄλλως εἶδος ἀξιάγαστον καὶ ὡς ὄρνος ἀναβαίνων ἐλάτινον,

8. Χωνιάτης, σ.328: ἡλικίας ἀναδρομὴν ἐς πόδα δέκατον μικροῦ ἀνατείνουσαν, Γεώργιος Τορνίκης πρὸς Ἀνδρόνικον Κ., ἔκδ. J.Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, Paris 1970, σ.109.

9 Χωνιάτης, σ.135: καὶ ἡ εὖ ἔχουσα πλάσις τοῦ σώματος ἀξία οὖσα τυραννεῖν.

Ὁ ἱστορικὸς καὶ αὐλικὸς ἀξιωματοῦχος Νικήτας Χωνιάτης ποὺ τὸν γνώρισε καλά, σχεδίασε κάπου μιὰ ὄμορφη σκιαγραφία του, ὅπου μᾶς τὸν δείχνει ντυμένο μὲ μιὰ μενεξεδένια φορεσιὰ ποὺ ἔφτανε ὡς τὰ γόνατα, μ' ἕνα μυτερὸ σταχτὶ σκοῦφο στὸ κεφάλι[10], καὶ κατὰ περιστάσεις τὸν βλέπομε, μὲ αὐτὴ τὴν ἀμφίεση, νὰ χαϊδεύη τὰ σγουρὰ μαῦρα γένια του, νευρικά, ὅταν ἦταν θυμωμένος[11], ἢ ἤρεμα, ὅταν ἦταν συγκινημένος ἢ χαρούμενος.

Γεροδεμένος[12], θαυμάσια γυμνασμένος σὲ ὅλες τὶς σωματικὲς ἀσκήσεις[13], διατηρώντας μὲ μιὰ προσεχτικὴ λιτότητα τὴν ἀπόλυτη ἰσορροπία τῆς ὑγείας του καὶ τὴ ρωμαλέα χάρη τοῦ κορμιοῦ του,ἀπρόσιτος στὶς ἀρρώστιες, ἦταν ἕνας τέλειος ἱππότης καὶ τὸ πρότυπο τοῦ συρμοῦ τῆς ἐποχῆς του. Καὶ αὐτὴ τὴ σωματικὴ του ὑγεία καὶ ρώμη διατήρησε μέχρι τὰ γηρατιά του, γιατὶ μόλις αἰσθανόταν κάποια στομαχικὴ ἀνωμαλία, ἔμενε νηστικὸς ὁλάκερη τὴν ἡμέρα, καὶ μόνο πρὸς τὸ βράδυ ἔτρωγε ἕνα κομμάτι ψωμί, βουτηγμένο μέσα σ' ἕνα ποτήρι κρασί· κι ὅταν ἔτρωγε ἀγριογούρουνο ἢ ζαρκάδι, ὁ ἴδιος εἶχε σκοτώσει αὐτὰ τὰ ζῶα καὶ μὲ τὰ χέρια του τὰ εἶχε ψήσει στὴ φωτιά, ὅπως οἱ ἥρωες τοῦ Ὁμήρου[14].

Κάποιος μᾶς λέει πὼς ἦταν «πιὸ ὁρμητικὸς ἀπ' τοὺς ἀετούς, πιὸ δυνατὸς ἀπ' τὰ λιοντάρια μὲ κάτι βραχίονες σὰν χάλκινα τόξα, μέ πόδια δορκάδας καὶ χέρια πλασμένα γιὰ πόλεμο»[14α].

Ἦταν ἕνα ἁπλὸ παιχνίδι γι' αὐτὸν νὰ δανείζεται τὴν ἀσπίδα καὶ τὴ λόγχη ἑνὸς ὁποιουδήποτε στρατιώτη, νὰ τρέχη ὁλομόναχος στὸν ἐχτρό, νὰ προκαλῆ τὸν ἀρχηγὸ τῆς ἀντίπαλης μερίδας ἀνάμεσα στὸ στρατό του, νὰ τὸν ρίχνη κάτω ἀπ' τὸ ἄλογό του, μὲ ἕνα χτύπημα τῆς λόγχης του, καὶ νὰ γυρίζη σῶος καὶ ἀκέραιος στὶς γραμμὲς τῶν Βυζαντινῶν[15].

Ὁ Κίνναμος μᾶς λέει πὼς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος «μονάχα στὶς μάχες ἀνάπνεε»[16], καὶ ἄλλος μᾶς λέει πὼς «τὸ μάτι του στὸν πόλεμο ἦταν μιὰ βολίδα ἀστραπῆς ποὺ ἀπολίθωνε τὸν ἀντίπαλο, ἐνῶ, σὲ καιρὸ εἰρήνης ἦταν γελαστὸ καὶ εὐχάριστο· πάνω στὴ μάχη ἀγρίευε καὶ ἔβραζε καὶ βροντοῦσε καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴ σκορποῦσε τὴν εἰρήνη καὶ τὴν ἱλαρότητα καὶ εὔφραινε τοὺς συνανθρώπους του, ἔ-

10. Χωνιάτης, σ.328.
11. Χωνιάτης, σ.348 καὶ 367.
12. Χωνιάτης, σ.135: τὸ τῇ ρώμη τῶν πολλῶν διαφέρων... Βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ.7.
13. Κίνναμος, σ.127.
14. Χωνιάτης, σ.458-59.
14α. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ., (ὑ.8), σ.109-10.
15. Κίνναμος, σ.61-3.
16. Κίνναμος, σ.62· Χωνιάτης, σ.135.
16α. Γεώργιος Τορνίκης. ἔνθ' ἀνωτ.(ὑ.8), σ.110.

τσι ποὺ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν παρομοιάση μὲ τὸν οὐρανό, ποὺ σὲ καιρὸ αἴθριο εἶναι γεμάτος χάρη, ἐνῶ τὸ χειμώνα εἶναι συννεφιασμένος καὶ σκορπάει ἀστραπές, κεραυνοὺς καὶ καταιγίδες»[16α].

Μᾶλλον καλὸς στρατηγός, ὅταν ἤθελε νὰ ἐνδιαφερθῆ γιὰ τὸν πόλεμο σοβαρά, ἔδειχνε τότε πεῖρα καὶ ἐφευρετικότητα[17].

Μιὰ ἐξαιρετικὴ ἐξυπνάδα ψύχωνε αὐτὸ τὸ κορμὶ τοῦ ἀθλητῆ καὶ πολεμιστῆ ποὺ εἶχε μάτια προικισμένα ἀπ' τὴ φύση τους νὰ βλέπουν μὲ ἄπιαστη ταχύτητα, μπρὸς καὶ πίσω[18].

Κάποιος ἱστορικὸς μᾶς λέει: «Στὰ ἔργα τῆς παληκαριᾶς μπροστὰ σὲ κανένα ἀπ' τοὺς μεγάλους δὲν ὑποχωροῦσε»[19], καὶ ἕνας ἄλλος συμπληρώνει: «κανεὶς ἀπ' τοὺς γιοὺς τῶν δυστυχισμένων ἀντιπάλων του, δὲν μποροῦσε νὰ ἀντισταθῆ στὸ πολεμικό του μένος, καθὼς ἀστραποβολοῦσε, κατάφλεγε καὶ ἀποτέφρωνε αὐτὸν ποὺ τύχαινε μπροστά του»[19α].

Μὲ μιὰ εὐρύτατη καὶ πολύμορφη μόρφωση καὶ μὲ μιὰ φυσικὴ εὐφράδεια[20], τὰ λόγια του εἶχαν μιὰ πειστικότητα σχεδὸν ἀκατανίκητη· σύγχρονός του ἱστορικὸς γράφει γι' αὐτόν: «ποιὸς γεννήθηκε ἀπὸ τέτοια σκληρὴ πέτρα ἢ μὲ μιὰ καρδιὰ σφυρηλατημένη σὲ τέτοιο ἀμόνι ποὺ νὰ μὴ μπορῆ νὰ μαλακώση ἀπ' τὰ δάκρυα τοῦ Ἀνδρόνικου 87 ἢ νὰ μὴ συγκινηθῆ ἀπ' τὴν πανουργία τῶν λόγων του ποὺ πήγαζαν σὰν ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ πηγή;»[21]

Ἦταν πρόσχαρος, αὐτὸ τὸ εἴπαμε, καὶ πνευματώδης μὲ ἕνα πνεῦμα σαρκαστικό, ποὺ δὲ χαριζόταν σὲ κανένα, οὔτε στὸν ἴδιο τὸν ξάδελφό του, τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81[22]. Ἡ ἐλευθεροστομία του ἦταν γνωστὴ στὴν αὐλὴ καὶ τὴν ἔτρεμαν ὅλοι[23].

Γεμάτος ψυχραιμία, κατάφερνε νὰ ξεφεύγη κι ἀπ' τὶς πιὸ ἄσχημες περιπτώσεις[24]. Θαυμάσιος ἠθοποιός, ἤξερε νὰ παίζη ὅλους τοὺς ρόλους καὶ νὰ

17. Χωνιάτης, σ.180· οὐδ' ἧς ἔτρεφε πολυτρόπου πείρας περὶ πολέμους καὶ πανουργίας· τοῦ ἰδίου, σ.180-81· Κίνναμος, σ.62-3 καὶ 123.
18. Χωνιάτης, σ.352: γεραροῦ τὸ φρονεῖν καὶ ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω τὸ ὁρᾶν ἔχοντος τῷ ἐσθλῷ τῆς φύσεως. Γεώργιος Τορνίκης, σ.110.
19. Κίνναμος, σ.124: (ὡς γὰρ πολλάκις ἔφην, τῶν τῆς γενναιότητος λόγων οὐδενὶ τῶν μεγάλων ὑπεχώρει),
19α. Γεώργιος Τορνίκης, σ.110.
20. Χωνιάτης, σ.298: ἦν γάρ, εἰ καί τις ἄλλος, γραμμάτων ἔμπειρος... Τοῦ ἰδίου, σ.430: καὶ ταῦτα τῆς ἡμετέρας σοφίας οὐκ ἄκρῳ λιχανῷ γεγευμένος. Γεώργιος Τορνίκης σ.109.
21. Χωνιάτης, σ.317.
22. Χωνιάτης, σ.136.
23. Χωνιάτης, σ.135-36.
24. Χωνιάτης, σ.136-37.

κλαίη ὅποτε ἤθελε[25]. «Τὸ κλάμα, μᾶς λένε, ἦταν παλιό του ὅπλο, γιὰ νὰ κρύβη τὶς ἐνδόμυχες σκέψεις του»[26]. Γι' αὐτὸ οἱ σύγχρονοί του τὸν παρομοίαζαν πρόθυμα μὲ τὸν εὐμετάβολο καὶ ποικίλο χαμαιλέοντα[27] καὶ μὲ τὸν Πρωτέα[28], τὴ θαλασσινὴ αὐτὴ θεότητα ποὺ ἔπαιρνε λογῆς-λογῆς μορφές, καὶ ἔλεγαν πὼς «μέσα στὴν ψυχή του βρίσκονται τὰ πάντα»[29].

Κάποιος σοβαρὸς ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς του μᾶς λέει: «Λὲς καὶ μέσα του βρίσκονταν δυὸ πιθάρια, τὸ ἕνα γεμάτο μὲ καλὰ καὶ τὸ ἄλλο γεμάτο μὲ κακά, ποὺ ἀπ' αὐτὰ παίρνοντας κανόνιζε τὶς σχέσεις του μὲ τοὺς ἄλλους· ἂν πάνω σ' αὐτὸ ἔλεγε κανεὶς πὼς τὰ πιὸ πολλὰ τὰ ἔπαιρνε μόνο ἀπ' τὸ πιθάρι τῶν κακῶν πολὺ σωστὰ θὰ τὸ ἔλεγε»[30].

'Εκεῖ ποὺ τὸν ἔβλεπε κανεὶς νὰ λυπᾶται καὶ νὰ συμπονῇ, ἀπότομα μποροῦσε νὰ τὸν δῇ νὰ κυριεύεται ἀπὸ μεγάλο θυμό. Τέλος,ὅποτε ἤθελε, ἦταν ἐξαιρετικὰ γοητευτικὸς καὶ συμπαθής, ἔτσι ποὺ δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸν ἀποστραφῇ. 'Ο ξάδελφός του Μανουὴλ (α') Κ.81, ἐπανειλημμένως τοῦ συγχώρεσε τὰ πιὸ βαριὰ παραστρατήματα[31], καὶ ἡ πρώτη του γυναίκα ποὺ ἀδιάκοπα τὴν ἀπατοῦσε τὸν λάτρευε[32].

῏Ηταν 35 χρονῶ τὸ 1153, ὅταν στὴν Βρανίτζοβα, ὅπου ὡς κυβερνήτης ὑπηρετοῦσε , ἔλαβε ἕνα γράμμα ἀπὸ ξεχωριστὸ ἱεράρχη τῆς ἐποχῆς, ποὺ μέσα σ' αὐτὸ διαβάζομε τὰ μεγάλα αὐτὰ λόγια: «Οἱ ἀρετές σου καὶ οἱ ἔξοχες ἰδιότητές σου μᾶς κάνουν νὰ ξεχνᾶμε τὸν παλιὸ ἐκεῖνο Κύρο, τὸ Μέγ. 'Αλέξανδρο καὶ τὴν Αὐγούστα Τύχη· ἐσὺ μόνος φέρεις ἐπάξια τὸ ὄνομα τοῦ νικητῆ τῶν ἀντρῶν (='Ανδρόνικος), καθὼς προστρέχεις στὸ μοναδικὸ πρότυπο, τὴ βασιλικώτατη τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') 81 ἀρετή, γι' αὐτὸ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον ὅλους σὲ ὅλα ἔχεις ξεπεράσει»[32α].

---

25. Χωνιάτης, σ.295-96 καὶ 454-55.

26. Χωνιάτης, σ.370: ἀλλὰ μικροῦ καὶ κατήχθη πρὸς δάκρυα, τοῦτο δὴ τὸ ἀρχαῖον 'Ανδρονίκῳ τῆς ἀληθείας συσκίασμα, τῶν τῆς ψυχῆς κινημάτων προσκίασμα,

27. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῎Αλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.378, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.14· Παλατιανὴ 'Ανθολογία, τ.Γ', ἔκδ. Didot, σ.523, παρὰ Χωνιάτη, σ.462.

28. Χωνιάτης, σ.319· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῎Αλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.378, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.16.

29. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῎Αλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.378, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.16: ῎Εστι δὲ συμβιβάσαι καὶ τὸ «τὴν ὁμοῦ ἐν αὐτῷ χρήματα πάντα»,

30. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῎Αλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.378-79, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.16.

31. Χωνιάτης, σ.173,296 κ.ἀ.

32. Χωνιάτης, σ.140.

32α. Γεώργιος Τορνίκης 'Εφέσου, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.8), σ.111.

Κοντὰ ὅμως σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ προσόντα τοῦ 'Ανρόνικου Κ.87, πρέπει νὰ προσθέσωμε «μιὰ ταραγμένη καὶ ἀνύσυχη ψυχή, μιὰ ψυχὴ βίαιη, τολμηρὴ καὶ γεμάτη πάθος»[33], ἔτσι ποὺ μερικοὶ ἐρευνητὲς «μέσα στὴ φαντασία τους»[34], τὸν εἶδαν «σὰν τὸν μέλλοντα Ριχάρδο III (1483-1485) τῆς βυζαντινῆς ἱστορίας»[35], στοῦ ὁποίου τὴν ψυχὴ ὑπῆρχε «κάτι ἀπ' τὴν ψυχὴ ἑνὸς Καίσαρα Βοργία»[36], «σὰν ἕνα αἱματοβαμμένο σουλτάνο ἢ τοὺς τυράννους τῆς ἰταλικῆς 'Αναγέννησης»[37], «σὰν τὸν 'Αλκιβιάδη τῆς μέσης βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας»[38], «σὰν τὸν Ρωμαῖο αὐτοκράτορα Τιβέριο, ποὺ τοῦ ἔμοιαζε σὲ πολλὰ σημεῖα καὶ ποὺ ἦταν κι αὐτὸς ἕνας καλὸς ἡγεμόνας γιὰ τὶς ἐπαρχίες»[39], «σὰν τὸν παιχνιδιάρη καὶ εὔθυμο, ἀλλὰ παράλληλα αὐστηρὸ καὶ σκληρὸ καὶ ἀλλόκοτο Λουδοβίκο XI τῆς Γαλλίας (1461-1483)»[39α], «σὰν τὸν 'Ιβὰν IV τὸν Τρομερό (1533-1584), ποὺ μὲ λύσσα πολέμησε τὴ ρωσικὴ ἀριστοκρατία»[40] ἢ «σὰν τὸ μεγαλεπήβολο Πέτρο τὸ Μεγάλο τῆς Ρωσίας (1682-1725) ποὺ ὁ ἴδιος χτυποῦσε μὲ τὴ ράβδο του τοὺς πιὸ ἀγαπητοὺς ἀπ' τοὺς φίλους του, καθὼς ἀνάγκαζαν μὲ τὴ βία τοὺς ἁπλοὺς πολίτες νὰ τοὺς προσφέρουν ἄμισθες ὑπηρεσίες»[41], καὶ τέλος «σὰν μιὰ ἀνάμιχτη ψυχοσύνθεση 'Αλκιβιάδη-Νέρωνα τοῦ Βυζαντίου»[42].

'Απὸ ὅλα αὐτὰ πρέπει νὰ δοῦμε πὼς ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 ὅσο κι ἂν πλησίαζε σὲ ὁρισμένες πλευρές του τοὺς παραπάνω ἥρωες τῆς ἱστορίας, εἶχε στὸ γενικὸ

---

33. Ch.Diehl, Fig, Byz., s.II, σ.92, ἑλλην. μετάφρ., σ.451.

34. 'Ο Γ.Κορδάτος, 'Ακμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου, σ.224, ὑ.3, θεωρεῖ αὐτὲς τὶς ἠχηρὲς παρομοιώσεις τοῦ 'Ανδρόνικου ὡς πλάσματα φαντασίας, καὶ ὁ Κ.῎Αμαντος, τ.Β', σ.367, κρίνει ὡς ἀνεπιτυχὴ τὴν παρομοίωση τοῦ 'Ανδρόνικου μὲ τὸν 'Αλκιβιάδη, γιατὶ ὁ δεύτερος «δὲν εἶχε τὴ βάρβαρη χτηνωδία καὶ ἀνηθικότητα τοῦ πρώτου».

35. A.A.Vasiliev, 'Ιστορία, σ.565.

36. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.93, ἑλλην. μετάφρ. σ.452.

37. L.Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ.283.

38. F.Chr. Schlosser, Geshichte der bilderstür menden Kaiser des Oströmichen Reiches, Francfurt 1812.

39. Ch.Diehl, Fig. byz., s.II, σ.123, ἑλλην. μετάφρ., σ.482· L.Bréhier,Andronic I[er](Comnène), empereur d' Orient (1183-1185) Dictionnaire d' histoire et de géographie ecclésiatique, II, Paris 1914, στ.1780.

39α. L.Bréhier, Andronic /[er], ἔνθ' ἀνωτ., στ.1780.

40. F.Cognasso, Partiti politici e lotte dinastiche in Bizanzio, σ.290 (78).

41. Κ.Παπαρρηγόπουλος, 'Ιστορία, Δ', β', σ.162.

42. Κ.Μάρξ-῎Εγκελ σ, τ.5, σ.190 (ρωσικὴ ἔκδ.). Πρβλ. M.Levtchenko, Byzance, σ.242, ἑλλην. μετάφρ.τοῦ 1953, σ.237, ἑλλην. μετάφρ.τοῦ 1955,σ.298· P.Tivčev, Andronic Ier Comnène, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.6), σ.28: Andronic... possédait des traits communs à Alcibiade, à Néron et aux Byzantins.

τὴ δική του ξέχωρη προσωπικότητα, τὶς ἰδιότητες τῆς ὁποίας ἀνάπτυξε μέσα στὸ χῶρο του καὶ τὴν ἐποχή του.

Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶχε βαριὲς κληρονομιές: ὁ πατέρας του Ἰσαάκιος Κ.36, καθὼς ξέρομε, εἶχε ἐπανειλημμένως συνωμοτήσει ἐναντίον τοῦ μεγάθυμου ἀδελφοῦ του αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ.34 καὶ πέρασε ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς του στὶς αὐλὲς τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Macoud I (1116-1156) καὶ ἄλλων δυναστῶν τῆς Μ. Ἀσίας· ὁ πρεσβύτερος ἀδερφός του Ἰωάννης Κ.84, καθὼς εἴδαμε, εἶχε ἀλλαξοπιστήσει καὶ παντρευτῆ τὴν κόρη τοῦ ἴδιου αὐτοῦ σουλτάνου.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ἦταν κι αὐτός, ὅπως ὁ ἀδελφός του, ἄν ὄχι ὁ πατέρας του, ἀδιάφορος στὰ ζητήματα τῆς θρησκείας· ἀντίθετα ἀπ' τοὺς πιὸ πολλοὺς βυζαντινοὺς ἔνιωθε μιὰ ἀνυπόφορη πλήξη στὶς συζητήσεις καὶ στὶς λογομαχίες τῶν θεολόγων ἢ τὶς θεωροῦσε ἐπικίνδυνες· μιὰ μέρα ποὺ ὁ ἱστορικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς γραμματέας Ἰωάννης Κίνναμος καὶ ὁ μητροπολίτης Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) Εὐθύμιος Μαλάκης συζητοῦσαν, κοντὰ στὸ Λοπάδιο, πάνω στὸ πρόβλημα «ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», τοὺς ἀπείλησε πὼς ἄν δὲ σταματοῦσαν, θὰ τοὺς πετοῦσε στὸ Ρυνδακὸ ποταμό[43]. Ἦταν ἄνθρωπος ποὺ δὲ φοβόταν οὔτε τὸ Θεό, οὔτε τὸ διάβολο—μὲ ὅλο ποὺ ἦταν ἀρκετὰ προληπτικός[44]—καὶ δὲν αἰσθανόταν ἐνδοιασμοὺς γιὰ νὰ προχωρήση ἐκεῖ ποὺ ἤθελε, κυριευμένος ἀπ' τὰ πάθη του. «Μοίραζε τὴ ζωή του, λέει κάποιος, ἀνάμεσα σὲ δυὸ πάθη, αὐτὰ τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς φιλοδοξίας»[45].

Ἡ μεγάλη, ἡ καυτὴ φιλοδοξία του, ἦταν ν' ἀνέβη στὸ θρόνο· πάνω σ' αὐτὴ τίποτε δὲν τὸν συγκρατοῦσε· οὔτε ἡ ἔγνοια τῆς κοινῆς ἠθικῆς ἀντίληψης, οὔτε τὸ αἴσθημα τῆς εὐθύνης καὶ τοῦ καθήκοντος ἢ τῆς εὐγνωμοσύνης. Ἦταν ἕνα παιχνίδι γι' αὐτὸν νὰ συνωμοτῆ, νὰ προδίνη, νὰ ἀθετῆ ὅρκους καὶ ὑποσχέσεις.

Πολὺ νέος, ὀνειρεύτηκε αὐτὸ τὸ θρόνο[46], καὶ σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ δὲν ἡσύχασε ὡς ποὺ νὰ τὸν ἀποχτήση. Γιὰ νὰ ξεθρονίση τὸ Μανουὴλ (α') Κ.81, ὅπως καὶ ἀργότερα τὸν νεαρὸ Ἀλέξιο (β') Κ.155, δὲ δίστασε νὰ χρησιμοποιήση κάθε μέσον· ὅλα ἦσαν εὔκολα γι' αὐτόν: τὸ σπαθὶ καὶ τὸ δηλητήριο, ἡ ραδιουργία καὶ ἡ βία, ἡ δολιότητα καὶ ἡ ὠμότητα.

---

43. Χωνιάτης, σ.430-31. Πρβλ. St.Runciman, Byzantine Civilization, σ.215· γαλλ. μετάφρ. E.J.Levy, σ.228· ἑλλην. μετάφρ. Δ.Δετζώρτζη, σ.242.

44. Χωνιάτης, σ.378-79, 441-42, 461,557. Μέσα στὶς προλήψεις του, νομίζω, καὶ ὄχι στὴ θρησκευτική του πίστη, πρέπει νὰ δοῦμε τὴ συνήθειά του νὰ ἔχη κρεμασμένο ἀπὸ μέσα στὸ λαιμό του χρυσὸ φυλαχτό, κατὰ τὸν Κίνναμον, σ.234, ἢ σταυρό, κατὰ τὸν Χωνιάτην, σ.452.

45. F.Chalandôn, Les Comnène, τ.II, σ.220.

46. Χωνιάτης, σ.297, 349,363.

Ἀλλὰ τὸ ἄλλο πάθος του ἦταν ἐκεῖνο ποὺ συντέλεσε κατὰ ἕνα σοβαρὸ βαθ-
μὸ στὸ χαμό του. «Σὰν ἕνα θηλυκομανὲς ἄλογο ριχνόταν στὶς πιὸ παράλογες ἐ-
ρωτικὲς περιπέτειες καὶ μίξεις, μὲ μιὰ καταφρόνια πρὸς τὴν κοινὴ γνώμη καὶ τὶς
κοινωνικὲς συνθῆκες»[47]. Ὅταν τύχαινε νὰ συναντήση στὸ δρόμο του μιὰ ὄμορφη
νεαρὴ γυναίκα ἢ καὶ ἄκουγε μόνο νὰ μιλοῦν γι' αὐτή, κινιόταν ἀμέσως γιὰ νὰ
τὴν καταχτήση, μὴ διστάζοντας μπροστὰ σὲ κανένα ἐμπόδιο. Καὶ σὰν πραγματι-
κὸς γόητας ποὺ ἦταν,φαίνεται, πὼς δὲ γνώρισε καμιὰ σκληρόκαρδη ποὺ νὰ τοῦ
ἀρνηθῆ τὰ θέλγητρά της.

Μὲ τὸ πλῆθος και τὴ γραφικὴ ποικιλία τῶν ἐρωτικῶν του καταχτήσεων, ὁ
Ἀνδρόνικος Κ.87 «θυμίζει, ὅπως θέλει κάποιος τὸν Δὸν-Ζουάν, καὶ μὲ τὴ δόση
τῆς κακίας ποὺ ἔδειξε στὶς πιὸ πολλὲς περιπέτειές του, ζωντανεύει ἀρκετὰ καλὰ
τὸν ἀντιπροσωπευτικὸ τύπο τοῦ κ α κ ο ῦ μ ε γ ά λ ο υ ἄ ρ χ ο ν -
τ α τῆς μεσαιωνικῆς Δύσης»[48].

Σὲ ὁρισμένες ὅμως περιπτώσεις αὐτὸς ὁ ἀχόρταγος κυνηγὸς ὅλο καὶ νέων
ἐντυπώσεων, αὐτὸς ὁ ἄστατος καὶ ἐπιπόλαιος χαραχτήρας, ἔδειξε πραγματικὴ
σταθερότητα καὶ πίστη, ὅπως στὴν περίπτωση τῆς γοητευτικῆς καὶ ἀγέρωχης ἀ-
νεψιᾶς καὶ ἐρωμένης του Θεοδώρας Κ.142. Στὸ τέλος, καθὼς γέρασε, ἔπαυσε
καὶ αὐτὴ νὰ τὸν συγκινῆ, καθὼς τὸν τραβοῦσαν πιὸ ἐλαφρὲς νεαρὲς καταχτήσεις.

Τότε ἦταν, ποὺ κυριευμένος ἀπ' τὰ δυὸ πάθη τῆς φιλαρχίας καὶ τοῦ ἔρωτα,
ἀλλὰ καὶ πάνω στὸ εὐγενικό του πεῖσμα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς σχετικῆς σωστικῆς
ριζοσπαστικῆς πολιτικῆς του, ἔγινε τρομερός.

Προικισμένος ἀπ' τὴ φύση του μὲ μεγαλοφυΐα, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 θὰ
μποροῦσε, ἐπιτροπεύοντας τὸν νεαρὸ Ἀλέξιο (β') Κ.155[49], νὰ γίνει ἴσως ὁ σω-
τήρας, ὁ ἀναγεννητὴς τῆς ξεπεσμένης βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας· ἀλλὰ τοῦ ἔλει-
πε ἡ αἴσθηση τῆς ἠθικῆς, ποὺ χωρὶς αὐτὴ δὲν μποροῦν νὰ σωθοῦν καὶ νὰ ἀναγεν-
νηθοῦν τὰ κράτη[50]. «Ἄψυχη καὶ ἀναίσθητη νοησιαρχία καὶ ὑπέρμετρη μέχρι
κτηνωδίας ζωτικότητα ἔχαναν τὸν Ἀνδρόνικο μοιραῖα ὀλέθριο κυβερνήτη», πα-
ρατηρεῖ νεώτερος ἱστορικός μας[50α].

Σωστὰ λέει ἕνας σύγχρονός του πὼς ἂν εἶχε εὐσυνειδησία καὶ ἔλειπαν τὰ
ἐγκλήματά του, αὐτὰ ποὺ συνήθισε νὰ κάνη ἀπ' τὴ μακρὰ κοντὰ στὰ ἔ θ ν η
(=στοὺς βαρβάρους) παραμονή του, «δὲ θὰ ἦταν ὁ ἐλάχιστος ἀπ' αὐτοὺς ποὺ

---

47. Χωνιάτης, σ.184: καὶ ὡς ἵππος θηλυμανὴς ταῖς παραλόγοις ἐπιθορνύμενος μίξεσιν,

48. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.93, ἑλλην. μετάφρ., σ.452.

49. Κ.Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία, Δ', β', σ.178.

50. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.93, ἑλλην. μετάφρ., σ.452· Κ.Παπαρηγόπουλος, ἔνθ' ἀνωτ.

50α. Κ.Ἄμαντος, τ.Β', σ.367.

βασίλευσαν ἀπ'τὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν»[51]. Αὐτὸ ποὺ μᾶς εἶπε ἕνας θορυβώδης θαυμαστής του τῶν ἀρχῶν τοῦ περασμένου αἰώνα πὼς «γιὰ νὰ σώση τὴν Αὐτοκρατορία ἀπ' τὴν καταστροφὴ ποὺ σέ λίγο ἦλθε, τοῦ ἔλειψε μόνο ἡ καλή του τύχη, καὶ πὼς γιὰ νὰ ἐξυμνηθῆ ὡς ὁ πιὸ μεγάλος μονάρχης τῆς 'Ανατολῆς, τοῦ ἔλειψε μόνο ἕνας ἀμερόληπτος ἱστορικὸς τῶν χρόνων του»[52], δὲν εἶναι παρὰ μιὰ εὔγλωττη ἔκφραση, ποὺ βρίσκεται μακρυὰ ἀπ' τὸ νὰ μᾶς δίνη τὸ πραγματικό του φῶς καὶ τὴν πραγματικὴ του εἰκόνα.

II

Αἰχμαλωσία τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 ἀπ' τοὺς Τούρκους, ἀντιθέσεις καὶ συγκρούσεις του μὲ ἄλλους Κομνηνοὺς πρίγκιπες, ὁ πρῶτος γάμος του, ὁ δεσμός του μὲ τὴν Εὐδοχία Κ.130, δοὺξ Κιλικίας (1152), δοὺξ Βρανιτζόβης (1153), πιθανὲς ἀπόπειρες δολοφονίας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81,πρώτη κάθειρξη (1154-1164).

Τριάντα ὁλάκερα χρόνια ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 πλημμύρισε τὴν ΚΠολη καὶ τὴ αὐλὴ μὲ τὸ θόρυβο καὶ τὰ σκάνδαλα τῶν ἐρωτικῶν περιπετειῶν του. Ὁ 'Ανδρόνικος, συνομήλικος μὲ τὸν σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α καὶ κατόπι αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81, εἶχε μεγαλώσει μαζί του, καὶ ἀπ' τὴν κοινή τους κλίση πρὸς τὸν ἀθλητισμὸ καὶ τὶς ἐρωτικὲς περιπέτειες, εἶχε ἀναπτυχτῆ ἀνάμεσά τους μιὰ στενὴ φιλία. Ὁ Μανουὴλ (α'), ἀρκετὰ χρόνια μετά, ἐνῶ εἶχε ἀνέβη στὸ θρόνο, ἔνιωθε μιὰ βαθιὰ στοργὴ γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο· καὶ τότε ἀκόμη ποὺ οἱ ἀντίθετες φιλοδοξίες τους τοὺς χώρισαν ριζικά, ὁ αὐτοκράτορας διαφύλαξε πάντα στὴν ψυχή του μιὰ κρυφὴ συμπάθεια γιὰ τὸν ξάδερφό του[53].

Ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 87 ὅμως ἦταν ἕνας ἄντρας ποὺ ἀπὸ χαραχτῆρα ἦταν πλασμένος νὰ ἀνησυχῆ ἕνα αὐτοκράτορα, καὶ μὲ ὅλο ποὺ ὁ Μανουὴλ (α') 81 τιμοῦσε πολὺ τὸν πρωτεξάδελφό του καὶ τοῦ φερνόταν μὲ οἰκειότητα καὶ τὸν χρησιμοποιοῦσε σὲ μεγάλες διοικητικὲς θέσεις καὶ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις, μιὰ κρυφὴ ἔχτρα γεννήθηκε σὲ λίγο ἀνάμεσά τους.

Ὁ 'Ανδρόνικος κρατοῦσε κάποια κακία στὸ Μανουὴλ, ποὺ τὸν εἶχε ἀφήσει νὰ πέση, καθὼς κυνηγοῦσε τὸ 1143, αἰχμάλωτος στὰ χέρια τῶν Τούρκων,

51. Χωνιάτης, σ.462 καὶ 405.

52. J.Ph.Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt, σ.28.

53. Κίνναμος, σ.127: βασιλεὺς δὲ οὐκ οἶδα εἴτε κηδόμενος τοῦ ἀνθρώπου (ὑπερφυῶς γὰρ ἐφίλει τοῦτον ἅτε καὶ ἡλικιώτην αὐτῷ γεγονότα τροφῆς τε αὐτῷ μεταλαχόντα καὶ παιδείας τῆς αὐτῆς, ἀμέλει καὶ δρόμοις τε αὐτῷ καὶ πάλαις καὶ ἀγῶσιν ἄλλοις συγγυμνασάμενος πολλοῖς)... Πρβλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Kommenos, σ.41.

ρας ἔτρεχε νὰ πάρη τὸ θρόνο στὴν ΚΠολη, εὐχαριστημένος ἴσως ποὺ μὲ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία ξεφορτωνόταν ἕνα τόσο ἐπίφοβο καὶ πολυτάραχο ἄνθρωπο[54].

Ἂν καὶ ἀπὸ τότε ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 τοῦ ἔδειξε φαινομενικὰ μεγάλη φιλία, καὶ σὲ μιὰ περίσταση μάλιστα ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 ἦλθε σὲ σοβαρὴ διένεξη μὲ τὸν ἀδελφὸ τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν σεβαστοκράτορα 'Ισαάκιο Κ.78, τοῦ ἔσωσε τὴ ζωή, διακινδυνεύοντας τὴ δική του[55], ὁ 'Ανδρόνικος παραπονιόταν πὼς δὲν τοῦ ἔδιναν στὴν κυβέρνηση καὶ στὴν αὐλὴ τὴ θέση ποὺ τοῦ ἄξιζε καὶ πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἔδινε σὲ ἄλλους, καὶ ἰδιαίτερα στὸν ἀνεψιό του 'Ιωάννη Κ.128, τρομερὰ ἀντιπαθητικὸ στὸν 'Ανδρόνικο, τὰ ἀξιώματα ποὺ ἄξιζαν πιὸ πολύ σ' αὐτόν[56].

'Απ' τὴν πλευρά του ὁ Μανουὴλ ἀνησυχοῦσε γιὰ τὰ μεγάλα προτερήματα τοῦ ξαδέλφου του, γιὰ τὶς μυστικὲς φιλοδοξίες του, γιὰ τὴν ἀνοικονόμητη γλώσσα του καὶ τὸ ἀταπείνωτο φρόνημά του, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐπιδέξια μαχητικότητά του καὶ γιατί κι αὐτὸς ἦταν ἕνας Κομνηνός, γιὸς τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ισαάκιου Κ.36 καὶ ἐγγονὸς τοῦ αὐτοκράτορα 'Αλέξιου (α') Κ.15[57].

Μιὰ γυναικοδουλιὰ ποὺ τὴν ἐκμεταλλεύτηκαν μὲ τέχνη οἱ ἐχτροὶ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ὁ πιὸ πάνω ἀνεψιός τους 'Ιωάννης Κ.128 καὶ ὁ 'Ιωάννης Κανταχουζηνός, δεύτερος σύζ. τῆς Μαρίας Κ.129, ἀδελφῆς τοῦ 'Ιωάννη Κ.128, ἔκανε τοὺς δυὸ ξαδέλφους νὰ χωρίσουν τελειωτικά· αὐτὸ ἔγινε τό 1152.

Ὁ 'Ανδρόνικος ἦταν 34 χρονῶ, παντρεμένος ἤδη σὲ πρῶτο γάμο μὲ μιὰ δυνατὴ γυναίκα ποὺ ὡς φαίνεται ἀνῆκε στὴ βυζαντινὴ ἀριστοκρατία[58], καθὼς

54. Χωνιάτης, σ.68. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, t.II, σ.199.

55. Κίνναμος, σ.127-28.

56. Κίνναμος, σ.126 καὶ 130.

57. Χωνιάτης, σ.135.

58. Γιὰ τὴν πρώτη σύζυγο τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 ἔχει γίνει πολὺς λόγος μεταξὺ τῶν ἐρευνητῶν. Πρῶτος ὁ J.Ph.Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt, σ.23-8, ἐπεξηγώντας τὸ χωρίο τοῦ Μιχαὴλ Πανάρετου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ.266, ἔκδ. 'Οδ. Λαμψίδη, σ.61, ποὺ λέει πὼς κάποια Θάμαρ, ποὺ βοήθησε τὸν ἱδρυτὴ τοῦ βασιλείου τῆς Τρπεζούντας 'Αλέξιο Κ.243, ἦταν «θεία του ἐκ πατρός», ἂν καὶ δὲ φαντάζεται αὐτὴ ἡ Θάμαρ νὰ ἦταν ἡ περίφημη βασίλισσα τῆς Γεωργίας, τείνει νὰ δεχτῆ πὼς ἡ πρώτη σύζ. τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 ἦταν μιὰ γεωργιανὴ πριγκίπισσα, καθὼς ἐξηγεῖται ἀπ' τὸ ὄνομα τοῦ Δαβὶδ Κ.244, ἀδελφοῦ τοῦ 'Αλέξιου Κ.243, τὸ τόσο συνηθισμένο στὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Γεωργίας. Ὁ A.Vasiliev, Foundation of the Empire of Trebizond, σ.5-6, ἑλλην. μετάφρ., σ.10-11, γράφει πὼς ἡ πρώτη σύζ. τοῦ 'Ανδρόνικου ἀνῆκε στὴ βασιλεύουσα οἰκογένεια τῆς Γεωργίας. Ὁ C.Toumanoff, The founder of the Empire of

βλέπομε ἀργότερα τὸν ἀδερφό της Γεώργιο νὰ φέρη τὸν τίτλο τοῦ π α ν - σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ καὶ νὰ διαφωνῇ πάνω στὸ ζήτημα τῆς ἄδικης ἐκτέλεσης τῆς ὡραίας ἐκείνης ὕπαρξης, τῆς χήρας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, τῆς αὐροκρατόρισσας Μαρίας-Ξένης τῆς 'Αντιόχειας[59]. Αὐτὴ ἡ πρώτη νόμιμη Βυζαντινὴ γυναίκα του ποὺ πρέπει νὰ τὴν παντρεύτηκε περὶ τὸ 1140/43,

---

Trebizond, σ.304-5 καὶ 310, πάει νὰ ἀποδείξη πὼς ὁ βασιλέας τῆς Γεωργίας Γεώργιος III (1156-1184), πατέρας τῆς βασίλισσας Θάμαρ (1184-1113) καὶ τῆς Ρουσσανδάνης, εἶχε καὶ μιὰ ἀδελφή, ἡ ὁποία θὰ ἔγινε ἡ πρώτη σύζ. τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 καὶ εἶναι αὐτὴ ποὺ ἔδωσε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας στὸ Μανουὴλ Κ.161, τὸν πατέρα τοῦ 'Αλέξιου 243 καὶ Δαβὶδ 244 τῶν Κ. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ὑποστήριξη ποὺ ἔδωσε ἡ βασίλισσα Θάμαρ στοὺς νεαροὺς πρίγκιπες. Ἄρα, ἡ πρώτη σύζ. τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 ἦταν, κατὰ τὸν Toumanoff, κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Δημήτριου I (1125-1156), γι' αὐτὸ δόθηκε καὶ στὸ δευτερότοκο γιὸ τοῦ πρωτότοκου γιοῦ της Μανουὴλ Κ.161 τὸ ὄνομα τοῦ πάππου της, τοῦ Δαβίδ II (ἢ III) τοῦ 'Ανορθωτῆ (1089-1125). Κατὰ τὸν O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.78, ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 παντρεύτηκε μιὰ κόρη τοῦ Γεώργιου III, γιοῦ τοῦ Δημήτριου I, ἤδη πρὶν ἀπ' τὸ 1155, καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ δεύτερη γυναίκα του, καὶ ὄχι ἡ πρώτη, ἡ ὁποία ἦταν μιά Βυζαντινή. Τὸ γιὸ τοῦ 'Ανδρόνικου 87, τὸ Μανουὴλ 161, τὸν παρουσιάζει πὼς ἦταν γέννημα τοῦ δεύτερου αὐτοῦ γάμου, ἀλλὰ στὸ γενεαλογικὸ πίνακα ὁ συγγραφέας διορθώνει τό λάθος του, φέρνοντας τὸ Μανουὴλ Κ.161 μαζὶ μὲ ἄλλα παιδιά, πὼς γεννήθηκαν ἀπ' τὴν πρώτη 'Ανώνυμη Βυζαντινὴ σύζυγο. Ἄρα, κατὰ τὸν O.Jurewicz, ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 πῆρε ὡς δεύτερη γυναίκα του μιὰ ἀδελφὴ τῆς Θάμαρ, προφανῶς τὴν Ρουσσανδάνη. 'Αλλὰ ὁ C.Toumanoff, ἔνθ' ἀνωτ., σ.94, ὑποστηρίζει πὼς ἡ Ρουσσανδάνη γεννήθηκε μετὰ τὸ 1156 καὶ ἦταν ἀδύνατο νὰ παντρεύτηκε τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87, καθὼς ὁ γιός του Μανουὴλ Κ.161 γεννήθηκε πρὶν ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔτος, καὶ ἀκριβῶς τὸ 1145. 'Ο W.H.Rudt de Collenberg, Isaac Comnène, B38 (1968), στὸ γενεαλογικό του πίνακα I (Comnènes), φέρνει τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87 παντρεμένο σὲ πρῶτο γάμο μὲ μιὰ πριγκίπισσα τῆς Γεωργίας, ποὺ λεγόταν 'Ελένη, χωρὶς νὰ μᾶς λέει ποῦ στηρίζεται. 'Ο 'Οδ. Λαμψίδης, Ἵδρυσις κράτους Μεγ. Κομνηνῶν, σ.8-9, θεωρεῖ προβληματικὸ τὸ γάμο τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 μὲ γεωργιανὴ πριγκίπισσα, καὶ κατὰ τὴν κρίση μου ἔχει δίκιο. 'Η πρώτη νόμιμη σύζ. τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲ διάσωσαν δυστυχῶς οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, ἦταν Βυζαντινὴ καὶ ὄχι Γεωργιανή, ὅπως ὑπόθεσαν οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἐρευνητές. 'Ο ἀδελφός της ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης, βλ. τὴν ἀμέσως πιὸ κάτω ὑ.59, δὲν ἦταν παρὰ ἕνας Βυζαντινὸς ἄρχοντας, φίλος τοῦ 'Ανδρόνικου, ἀλλά μέ ἀνεξάρτητη γνώμη. Ὅσο γιὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Μιχ. Πανάρετου, σ.61, πὼς ἡ Θάμαρ τῆς Γεωργίας ἦταν μιὰ «ἐκ πατρὸς θεία» τοῦ 'Αλέξιου Μ.Κ.243, υἱοθετῶ τὴ γνώμη πὼς αὐτὸ εἶναι ἕνα lapsus calami τοῦ Πανάρετου ἢ τῶν ἀντιγραφέων του, καὶ πρέπει νὰ ἀντικατασταθῆ μέ τὸ «ἐκ μητρὸς θεία», καθὼς ὁ Μανουὴλ Κ.161 παντρεύτηκε τὴν ἀδελφὴ τῆς Θάμαρ, τὴν Ρουσσανδάνην, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.161.

59. Χωνιάτης, σ.348: καὶ ὁ σεβαστὸς Γεώργιος ὁ τῆς 'Ανδρονίκου γυναικὸς ἀδελφός. Τὴ γνώμη πὼς ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 δὲν παντρεύτηκε γεωργιανὴ πριγκίπισσα ἀποδέχεται καὶ ὁ M.Kursanskis,L' empire de Trébizonde et la Géorgie, REB35(1977), σ.242. Δέχτηκε κι αὐτὸς

τὸν ἀγαποῦσε πολὺ καὶ τοῦ εἶχε δώσει ἤδη ἕνα γιὸ τὸ 1145, τὸ Μανουὴλ Κ.161[59α].

Φυσικά, ὅλα αὐτὰ δὲν τὸν ἐμπόδιζαν νὰ ἔχη τὶς καλύτερες ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ μιὰ ἀνεψιά του, τὴν Εὐδοκία Κ.130[60], κόρη τοῦ μακαρίτη πρωτεξαδέλφου του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ανδρόνικου Κ.76, καὶ χήρα ἀπὸ ἕνα κάποιο, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲ γνωρίζομε[61].

πὼς ἦταν μιὰ Βυζαντινὴ ἀριστοκράτισσα, τῆς ὁποίας ἀδελφὸς ἦταν ὁ σ ε β α σ τ ὸ ς Γεώργιος τοῦ Χωνιάτη. Τό λάθος ὅμως τοῦ Kursanskis εἶναι ποὺ τὴν κάνει μιὰ Παλαιολογίνα, καθὼς συνταυτίζει τὸν σ ε β α σ τ ὸ ν Γεώργιον τοῦ Χωνιάτη ποὺ ζῆ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1183, κατὰ τὴ θανάτωση τῆς Μαρίας τῆς 'Αντιόχειας, μὲ τὸν σ ε β α σ τ ὸ ν καὶ μ έ γ α ν ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ν Γεώργιον Παλαιολόγον Δούκαν Κομνηνόν 191, γιατὶ «εἶναι τὸ μόνο πρόσωπο ποὺ συναντᾶμε νὰ φέρη αὐτὸ τὸ ὄνομα καὶ αὐτὸν τὸν τίτλο σ' αὐτὴ τὴν ἐποχή», χωρὶς νὰ λαμβάνη ὑπόψη του πὼς αὐτός, ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ.191, πέθανε πρόωρα περὶ τὸ 1167/70 σὲ ἡλικία 40/45 χρονῶ, σύμφωνα μὲ τὴν περισπούδαστη μελέτη τοῦ 'Οδ. Λαμψίδη, Beitrage zur biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B40 (1970), σ.406-7, τὴν ὁποίαν προφανῶς δὲν εἶχε ὑπόψη του ὁ M.Kursanskis. 'Ο γάμος τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ὁ πρῶτος, πρέπει νὰ τοποθετηθῆ περὶ τὸ 1140/43, καθὼς ὁ πρεσβύτερος γιός του Μανουὴλ Κ.161 γεννήθηκε τὸ 1145,

59α. βλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.60,107,127,139. Τὴν ἴδια περίπου χρονολογία γέννησης τοῦ Μανουὴλ 161 δίνει καὶ ὁ F.Chalandon, Les Comnène, t.II, σ.481, ὑ.5, ποὺ λέει πὼς ὁ Μανουὴλ 161 τὸ 1164 ἦταν 20 χρονῶ (ἄρα γεννήθηκε τὸ 1144), παραπέμποντας στὸν Ch.Du Cange, Fam.aug. byz., σ.191.

60. Χωνιάτης, σ.136 καὶ 173.

61. Τὸ πὼς ἡ Εὐδοκία Κ.130 ἦταν χήρα τὸ πληροφορούμεθα ἀπ' τὸν Χωνιάτη, σ.136: ἡ Εὐδοκία τὸν ἐκ παρθενίας ὁμευνέτην ἀποβαλοῦσα θανάτῳ... 'Ο Συνόδης Παπαδημητρίου, 'Ο Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος X122, VV10(1903), σ.108, καὶ ὑπ' ἀριθμοὺς XLVII(=47) καὶ XLVIII(=48) ἀναφέρει ποιήματα τοῦ Μαγγάνειου Πρόδρομου μὲ τὶς ἑξῆς ἀπ' τὸν ἴδιο γενόμενες περιλήψεις: XLVII 'Ανεπίγραφον < ἀποτείνεται πρὸς τὸν Διομήδη, σύζυγον τῆς Εὐδοκίας, θυγατρὸς τοῦ σεβ. 'Ανδρονίκου Κομνηνοῦ > . Πάνω σ' αὐτὲς τὶς περιλήψεις, καθὼς στηρίχτηκε ἡ S.De Jongh, σ.56 καὶ ὑ.8, κι ἀπ' αὐτὴ παρασύρθηκα καὶ ἐγὼ στὴ μελέτη μου, 'Αλέξιος Κ.- Εἰρήνη Ρωσική, Βυζαντινά, τ.7 (1975), σ.148, ὑ.111, ἀποφάνθηκε πὼς ὁ πρῶτος σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ.130 λεγόταν «Ν Διομήδης». 'Αλλὰ τῶν ποιημάτων ποὺ τὶς περιλήψεις τους ἀναφέρει ὁ Συν. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀνωτ., ἔχομε εὐρύτατα ἀποσπάσματα εἰς E.Miller, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.770-71. 'Απ' αὐτὰ τὰ ἀποσπάσματα προκύπτει πὼς δὲν πρόκειται γιὰ τὴν Εὐδοκία Κ.130 καὶ τὸν πρῶτο ἄντρα της, ἀλλὰ γιὰ τὸν 'Ιωάννη (= Κεχαριτωμένον, Χαριτωμένον) Κομνηνὸν 55 καὶ τὴ γυναίκα του Εὐδοκία ποὺ ἀνῆκε σὲ ἄγνωστη οἰκογένεια τῆς βυζ. ἀριστοκρατίας καὶ δὲν εἶχε καμιὰ σχέση μὲ τὴν Εὐδοκία Κ.130. Κατὰ συνέπεια οἱ περιλήψεις τοῦ Συν. Παπαδημητρίου, ἔνθ' ἀνωτ., σ.108, ἀριθμ. XLVII καὶ XLVIII, ἦσαν λανθασμένες. Τὰ ὀνόματα ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, E.Miller, ἔνθ' ἀνωτ., σ.770, «Νέστωρ καὶ Διομήδης», δὲν εἶναι ὀνόματα ἱστορικῶν προσώπων, ἀλλὰ ἀναδρομὲς τοῦ ποιητῆ στοὺς ὁμηρικοὺς ἥρωες Νέστορα καὶ Διομήδη, γιὰ νὰ δεί-

Αὐτὴ ἡ Εὐδοκία Κ.130 ἦταν πρώτη ξαδέλφη τῆς Θεοδώρας Κ.150, κόρης τοῦ σεβαστοϋπέρτου Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ.80[62], ποὺ τότε ἦταν ἡ ἐπίσημη ἐρωμένη τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81[63].

Καθὼς ἡ νεαρὴ πριγκίπισσα, ἡ Εὐδοκία Κ.130 ἦταν χήρα, ἔδειξε πιὸ λίγους ἐνδοιασμοὺς ἀπὸ κάθε ἄλλη, πρὶν ὑποχωρήση καὶ παραδοθῆ στὸν ὡραῖο θεῖο, καὶ τὸ χειρότερο ἦταν ποὺ ἡ ἀπρονοησία της ἢ ὁ ἔρωτάς της ἢ καὶ τὰ δυὸ μαζί, τὴν ἔκαναν νὰ παρουσιάζεται ἐπιδειχτικὰ μὲ τὸν περιώνυμο ἐραστή της καὶ θεῖο της[64].

Αὐτὸς ὁ σύνδεσμος ἔγινε τὸ μεγάλο σκάνδαλο τῆς αὐλῆς, ἐξαιτίας κυρίως τῆς στενῆς συγγένειας τῶν δυὸ ὡραίων πριγκιπισσῶν καὶ ἀνάμεσά τους καὶ μὲ τοὺς ἐραστές τους. Ἡ οἰκογένεια τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐρωμένης Θεοδώρας Κ.150— ἡ πολὺ ἐνάρετη μητέρα της πορφυρογέννητη Εὐδοκία Κ.80 εἶχε πεθάνει καὶ ζοῦσε μόνο ὁ πατέρας της Θεόδωρος Βατάτζης καὶ τὰ ἀδέλφια της σὲ νεαρὴ ἡλικία[65]—ἀνεχόταν τὸ δεσμό της μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ θεῖο της, ἐνῶ οἱ συγγενεῖς τῆς Εὐδοκίας Κ.130—ἡ ὁποία ἦταν ὀρφανὴ ἀπὸ πατέρα (+ 1142) καὶ μητέρα (+ 1152)[66]—ὁ μεγάλος ἀδελφός της πρωτοσέβαστος Ἰωάννης Κ.128 καὶ ὁ γαμβρός της Ἰωάννης Κανταχουζηνός,δεύτερος σύζ. τῆς ἀδελφῆς της Μαρίας Κ.129, εἶχαν βαθιὰ πειραχτῆ καὶ ἔπνεαν μένεα κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87[67].

Ἀλλὰ σὲ ὅλες τὶς παρατηρήσεις ποὺ τοῦ ἔκαναν, ὁ Ἀνδρόνικος ἀπαντοῦσε μὲ ἀστεῖα καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ κάνη ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὶς σχέσεις τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 μὲ τὴ Θεοδώρα Κ.150. Ἔλεγε γελώντας: «Εἶναι σωστὸ νὰ ἀκολουθοῦν οἱ ὑπήκοοι τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνα τους, καὶ τὰ προϊόντα τοῦ ἴδιου ἐργοστασίου (ἡ Εὐδοκία Κ.130 καὶ ἡ Θεοδώρα Κ.150 ἦσαν δυὸ ἀδελφῶν κόρες), ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία καὶ ἀρέσουν τὸ ἴδιο.» Ἄλλοτε πάλι, ἐξηγοῦσε σὲ κείνους ποὺ ἐπέμεναν νὰ τὸν ἐνοχλοῦν, πὼς ἂν τὸ καλοσυλλογιστῆ κανείς, ἡ δική του περίπτωση ἦταν πιὸ λίγο σοβαρὴ ἀπ' τὴν περίπτωση τοῦ αὐτοκράτορα. «Αὐτὸς κάνει ἔρωτα, ἔλεγε, μὲ τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς του, ἐνῶ ἐγὼ κάνω τὸ ἴδιο μὲ τὴν κόρη τοῦ ξαδέλφου μου»[68].

ξη τὶς ἀρετὲς τοῦ νεκροῦ ποὺ ἐξυμνεῖ Ἰωάννη (= Κεχαριτωμένου, Χαριτωμένου) Κομνηνοῦ 55. Κατὰ συνέπεια τῶν ἀνωτέρω, τὸ ὄνομα τοῦ πρώτου συζ. τῆς Εὐδοκίας Κ.130, μένει σὲ μᾶς ἄγνωστο.

62. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ.80, ὑ.21.
63. Χωνιάτης, σ.136 καὶ 266.
64. Χωνιάτης, σ.136.
65. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ.80, ὑ.13.
66. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.76, ὑ.29,30 καὶ 97.
67. Χωνιάτης, σ.136.
68. Χωνιάτης, σ.136. Γιὰ τὴν τροποποίηση τοῦ κειμένου τοῦ Χωνιάτη, «ὁ μὲν ἀδελφοῦ θυ-

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 βρῆκε πὼς γιὰ νὰ δώση ἕνα τέλος σ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, ἔπρεπε νὰ ἀπομακρύνη τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87 ἀπ' τὴν αὐλή , κ' ἔτσι τὸ 1152 τὸν διόρισε δούκα τῆς Κιλικίας καὶ «στρατηγὸ αὐτοκράτορα» τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ ἡγέμονα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Θόρου II τοῦ Ρουπενίδη (1145-1168/9)[69], μιὰ κι αὐτὸς ὁ ἡγεμόνας εἶχε κατορθώσει νὰ πάρη ἀπ' τοὺς Βυζαντινοὺς τὴν Ταρσὸ καὶ τὴν Μομψουεστία καὶ νὰ αἰχμαλωτίση τὸ δούκα τῆς Κιλικίας Θωμᾶ[70].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 εἶχε ἀρχίσει νὰ ἔχη μερικὲς ἐπιτυχίες σὲ βάρος τοῦ Θόρου II, ἔτσι ποὺ ὁ τελευταῖος ἀναγκάστηκε νὰ ζητήση τὴν εὐμένεια τοῦ αὐτοκράτορα κάτω ἀπ' τὸν ὅρο νὰ ἀναγνωριστῆ ὡς ἀνεξάρτητος ἡγεμόνας τῆς Ἀρμεν. Κιλικίας, ὅπως τὸν εἶχαν ἤδη ἀναγνωρίσει οἱ ἄλλοι ἐπιτόπιοι Ἀρμένιοι πρίγκιπες, ποὺ προηγουμένως διατελοῦσαν κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροὴ καὶ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ Βυζαντίου[71].

Ὁ Θόρος II ἦταν κλεισμένος μέσα στὴ Μομψουεστία, ὅταν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87 ἦλθε νὰ τὸν πολιορκήση. Ἀλλὰ ὁ ἀρχηγὸς καὶ σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη ὥρα δὲν ἐννοοῦσε νὰ ξεχάση τὸν ἑαυτό του· παραδινόταν κάθε βράδυ σὲ γυναῖκες ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸ στρατὸ καὶ σὲ παιχνίδια μίμων, κωμωδῶν καὶ μουσικῶν, καὶ τὸ παράδειγμά του ἀκολουθοῦσε ὅλη ἡ στρατιά. Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν θλιβερά.

Ὁ Θόρος II ποὺ ἔβλεπε τὶ γινόταν, ἐκμεταλλεύτηκε τὴν περίσταση· μιὰ νύχτα ἀσέληνη ποὺ ἔβρεχε ραγδαῖα, ἀπὸ ἀνοίγματα ποὺ ἔκανε στὰ τείχη—στὶς πύλες τῆς πόλης φύλαγαν οἱ Βυζαντινοί— ὅρμησε μὲ τὸ στρατό του ἐναντίον τους καὶ εἶχε μιὰ νίκη τελειωτική. Ὅλο τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων ἔπεσε στὰ χέρια του καὶ τὰ ἀρμενικὰ στρατεύματα μάζεψαν τεράστια πλούτη. Οἱ Ἀρμένιοι πρίγκιπες οἱ ὑποτελεῖς στὸ Βυζάντιο σκοτώθηκαν ἢ αἰχμαλωτίστηκαν· ὁ σεβαστὸς Θεόδωρος Κοντοστέφανος[72] ἔπεσε θύμα προσωπικῆς ἐκδίκησης. Ὁ ἴδιος ὁ ἀρχηγός, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87, καβαλλίκεψε ἕνα ἄλογο καὶ πολεμώντας θαυμαστά, ἔφυγε κυνηγημένος μέχρι τὴν Ἀντιόχεια, καθὼς τίποτε

γατρὶ συνουσίαζεν» εἰς «ὁ μὲν ἀδελφῆς θυγατρὶ συνουσίαζεν», βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ.80, ὑ.21.

69. Κίνναμος, σ.121. Πρβλ. O.Jurewicz, Andronikos. I.Komnenos, σ.47, ποὺ δέχεται ὡς χρονολογία διορισμοῦ τὸ 1151· Ch. Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.96, ἑλλ. μετάφρ., σ.455, ποὺ δέχεται τὸ 1152.
70. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.426.
71. Grégoire le Prêtre, RHC Hist. Arméniens, τ.I, σ.167-68.
72. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Κοντοστέφανο, βλ. πιὸ πάνω, σ.295, ἀριθμ. 11.

δὲν μποροῦσε νὰ κάνη γιὰ νὰ σώση τὴν κατάσταση, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἦταν λίγο ὑπεύθυνος[73].

'Απ' τὴν 'Αντιόχεια πῆγε στὴν ΚΠολη, ὅπου ἐπίσημα ἔγινε δεχτὸς μὲ τιμὲς ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, σὲ μιὰ ὥρα ὅμως ποὺ τὸν πῆρε καταμέρος, τοῦ τὰ ἔψαλε γιὰ τὰ καλά, ὅπως μᾶς λένε[74].

Σὲ λίγο, τὸ 1153, παρὰ τὴν ἀποτυχία του στὴν Κιλικία, ἀλλὰ πάντα μακρυὰ ἀπ' τὴν αὐλὴ ὅπου τὸν εὕρισκαν ἐνοχλητικό, ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 τὸν διόρισε στὴ μεγάλη θέση τοῦ δ ο ύ κ α Βρανιτζόβης καὶ Βελεγράδων[75], ἐνῶ συγχρόνως τοῦ παραχώρησε καὶ τὴν Καστοριά[76].

'Απ' τὸν καιρὸ τῆς παραμονῆς του στὴν Κιλικία, ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 ἦλθε σὲ ἀρκετὰ ὕποπτες σχέσεις καὶ διαπραγματεύσεις μὲ τὸ βασιλέα τῆς 'Ιερουσαλὴμ Amaury I(1152-1163) ποὺ τότε μόλις εἶχε ἀνέβη στὸ θρόνο του, καὶ μὲ τὸ σουλτάνο τοῦ 'Ικονίου Macoud I (1116-1156), τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενο μᾶς εἶναι ἄγνωστο, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς θὰ ἀναφερόταν στὶς φιλόδοξες προθέσεις, ποὺ εἶχε αὐτὴ τὴν ἐποχή[77].

Δὲν ἄργησε καὶ στὴν καινούργια του θέση νὰ ἀνοίξη διαπραγματεύσεις μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο I τὸν Κοκκινοπώγωνα (1152-1190) καὶ τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Γκέϊζα II (1141-1162), μὲ τὸ σκοπό, καθὼς λένε, νὰ ἐκθρονίση τὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο.

Δὲν ξέρομε τὶς προσφορὲς ποὺ ἔκανε ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 στὸ Γερμανὸ καίσαρα, ἀντιθέτως ὅμως γνωρίζομε αὐτὸ ποὺ πρότεινε στὸν Γκέϊζα II, νὰ τοῦ παραδώση τὴν περιοχὴ τοῦ δουκάτου ποὺ κυβερνοῦσε, ἂν συμφωνήση νὰ τὸν βοηθήση γιὰ νὰ καταλάβη τὸ θρόνο. Γιὰ νὰ καλυφτῆ γι' αὐτὲς τὶς συνεννοήσεις ἀπέναντι τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, τοῦ γνωστοποίησε πὼς κάνει τὸ φίλο σὲ μερικοὺς ἰσχυροὺς Οὔγγρους γιὰ νὰ κατορθώση νὰ τοὺς κάνη ὑποχείριους στὸ Βυζάτιο. 'Ο αὐτοκράτορας ὅμως εἶχε ἤδη στὰ χέρια του τὰ γράμματα τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 πρὸς τὸν Οὔγγρο ἡγεμόνα, ἀλλὰ καθὼς ἤθελε νὰ ἀφήση τὸν ἔνοχο νὰ προχωρήση πιὸ βαθιά, ἔκανε πὼς δὲ ξέρει τίποτε. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς τοῦ Μανουὴλ (α') στὴν ΚΠολη, ὁ 'Ανδρόνικος ποὺ εἶχε ἤδη κλείσει τὴ συμφω-

73. Κίνναμος, σ.123-24.

74. Κίνναμος, σ.124.

75. 'Ο Κίνναμος, σ.124 καὶ 126, λέει «δοῦκα Ναϊσοῦ καὶ Βρανιτζόβης», ὁ Χωνιάτης, σ.133, «δοῦκα Βρανιτζόβης καὶ Βελεγράδων».

76. Κίνναμος, σ.124.

77. Κίνναμος, σ.126 Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.428.

νία του μὲ τὸν Γκέϊζα II, ἦλθε στὴν πρωτεύουσα, ὅπου ο αὐτοκράτορας τὸν δέχτηκε μὲ μιὰ φαινομενικὴ εὐμένεια[78].

Στὸ μεταξύ, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας ἀνησυχοῦσε ἀπ' τὶς κινήσεις τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας καὶ τῶν Οὔγγρων, βγῆκε κατὰ τὸ χειμώνα τοῦ 1154, καὶ ἔστησε τὸ στρατόπεδό του στὴν Πελαγονία τῆς Μακεδονίας, καὶ εἶναι ἐδῶ ποὺ παραλίγο ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 θὰ ἔπεφτε θύμα τῆς τόλμης καὶ τῶν προδοτικῶν σχεδίων τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ἂν πρέπει νά δώσωμε πίστη στὸν Κίνναμο, ποὺ διαρκῶς πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια φέρνει τὴ μαρτυρία τοῦ θανάσιμου ἐχτροῦ του, τοῦ 'Ιωάννη Κ.128, τοῦ ὁποίου τὴν ἀδελφὴ Εὐδοκία Κ.130, ὁ 'Ανδρόνικος, μόλις γύρισε ἀπ' τὴν Κιλικία, μέσω τῆς 'Αντιόχειας, ξαναβρῆκε στοὺς αὐτοκρατορικοὺς κύκλους καὶ ξανάρχισε μαζί της τὶς ἐρωτικὲς περιπέτειες.

Γοητευμένος ἀπ' αὐτὴ τὴν καλὴ τύχη του, δὲ νιαζόταν καθόλου γιὰ τὶς παγίδες ποὺ τοῦ ἔστηναν οἱ συγγενεῖς τῆς νεαρῆς πριγκίπισσας, «τὶς διέλυε», ὅπως λέει κάποιος ἱστορικὸς τοῦ καιροῦ του, «σὰν ἱστοὺς ἀράχνης καὶ σὰν παιχνίδια παιδιῶν πάνω στὴν ἄμμο»[79].

'Ο ἴδιος ἱστορικὸς μᾶς λέει: «'Ο 'Ανδρόνικος Κ.87 εὕρισκε πὼς ὁ ἔρωτας τῆς Εὐδοκίας Κ.130 ἦταν μιὰ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ ἀνταμοιβὴ γιὰ ὅλους τοὺς κινδύνους ποὺ ἴσως νὰ τὸν ἀπειλοῦσαν»[80].

Αὐτὸς ὁ ἀδελφός της, ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ς 'Ιωάννης Κ.128, καὶ ὁ γαμβρός της 'Ιωάννης Καντακουζηνός, ὁ ἄντρας τῆς τόσο ἐνάρετης μεγαλύτερης ἀδελφῆς της Μαρίας Κ.129, δὲν ἄφηναν εὐκαιρία ποὺ νὰ μὴ διαβάλουν τὸν 'Ανδρόνικο στὸν αὐτοκράτορα.

Συχνὰ ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, μανιώδης κυνηγός, ὅπως ὁ μακαρίτης πατέρας του 'Ιωάννης (β') Κ.34, ἀπομακρυνόταν ἀπ' τὸ στρατόπεδο γιὰ νὰ κυνηγήση ἀρκοῦδες καὶ ἀγριόχοιρους στὶς γύρω περιοχές, στήνοντας ὅπου εὕρισκε βολικὸ τὴ σκηνή του. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἐξόδους τοῦ κυνηγιοῦ φοροῦσε πάντα ἀπὸ μέσα του ἕνα σιδερένιο θώρακα· ἔπαιρνε αὐτὴν τὴν προφύλαξη, ἔπειτ' ἀπὸ σοβαρὴ φιλονικία ἀνάμεσα στὸν ἀδελφό του 'Ισαάκιο Κ.78 καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87, ὅπου ἔσωσε τὴ ζωὴ τοῦ δεύτερου, καθὼς πιὸ πάνω ἀναφέρθηκε, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἔλαβε ἕνα τραῦμα στὸ χέρι, τὴν οὐλὴ τοῦ ὁποίου ἔφερε σὲ ὁλάκερη τὴ ζωή του[81].

78. Κίνναμος, σ.126-27.

79. Χωνιάτης, σ.136.

80. Χωνιάτης, σ.137: τὰ φίλτρα τῆς Εὐδοκίας γέρας ἀρνύμενος.

81. Κίνναμος, σ.127-28. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, σ.320, ὑ.16· σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογραφία, ὑ.55, καὶ προσωπογραφίαν 'Ισαάκιου Κ.78, ὑ.24.

Πάντα ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 φοβόταν πὼς κάποιο μέλος τῆς οἰκογενείας του δὲ ζητοῦσε τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ τὸν δολοφονήση.

Ἰδιαίτερα στὸ στρατόπεδο τῆς Πελαγονίας οἱ ὑποψίες του ἔπεφταν πάνω στὸν ἀδελφό του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιο Κ.78, τοῦ ὁποίου εἶχε καταπατήσει κατὰ κάποιο τρόπο τὰ κληρονομικὰ πάνω στὸ θρόνο δικαιώματα, καθὼς αὐτὸς ὁ ἀδελφός του εἶχε ὑπεξαιρέσει τὴ σφραγίδα ποὺ προοριζόταν γιὰ τὴ σφράγιση τῶν ἐνταλμάτων πληρωμῆς τῶν αὐτοκρατορικῶν δωρεῶν[82].

Μιὰ μέρα ποὺ ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 εἶχε βγεῖ γιὰ νὰ κυνηγήση καὶ θὰ περνοῦσε τὴ νύχτα ἔξω ἀπ' τὸ στρατόπεδο, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 παίρνοντας ἕνα σῶμα Ἰσαύρων ποὺ εἶχε προσλάβει στὴν ἰδιαίτερη ὑπηρεσία του, τράβηξε κατὰ τὰ μέρη ὅπου εἶχε στηθῆ ἡ αὐτοκρατορικὴ σκηνή. Ἀφήνοντας τοὺς Ἰσαύρους σὲ κάποιο δάσος ἐκεῖ κοντά, ντύθηκε μὲ ἕνα ἔνδυμα ποὺ συνήθιζαν οἱ Ἰταλοί, καὶ καβαλλικεύοντας ἕνα μουλάρι, κατευθύνθηκε πρὸς τὴ σκηνὴ τοῦ αὐτοκράτορα μὲ ἕνα μαχαίρι στὸ χέρι.

Οἱ φύλακες ποὺ φρουροῦσαν τὸν κοιμισμένο ἡγεμόνα πῆραν εἴδηση τὴν κίνηση κάποιου, ἀλλὰ στὸ πρόσωπο αὐτοῦ τοῦ κάποιου, ὁ πρῶτος ποὺ ἰσχυρίστηκε πὼς ἀναγνώρισε τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87, ἦταν ὁ ἐχτρός του Ἰωάννης Κ.128. Μήπως ἐδῶ ἔχομε μιὰ συκοφαντία τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του, ἀπ' τὴν ἐπιθυμία νὰ ἐξαφανίση ἔτσι ἕνα μισητὸ ἐχτρό; Στὴ συνέχεια μαθαίνομε πὼς καθὼς μὲ τὴ δῆθεν ἀποκάλυψη τοῦ Ἀνδρόνικου, ἡ ἀπόπειρά του ἀπότυχε, αὐτός, κάνοντας πὼς ἀποπατοῦσε, λέει ἡ διήγηση, κατάφερε νὰ διαφύγη πρὸς τὸ δάσος, ὅπου τὸν περίμεναν οἱ Ἴσαυροί του[83].

Ἂν ἀληθεύη αὐτὴ ἡ κίνηση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 γιὰ νὰ δολοφονήση τὸν αὐτοκρατορικό του ξάδελφο, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς ἡ ἀποτυχία του δὲν τὸν ἀποθάρρυνε.

Λίγο μετὰ ἔκανε μιὰ νέα ἀπόπειρα, καθὼς πῆγε καὶ στήθηκε μαζὶ μὲ τοὺς Ἰσαύρους του πάνω στὸ δρόμο ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσε ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 γιὰ νὰ ἐπιστρέψη στὸ στρατόπεδό του. Ἀλλὰ ὁ Ἀνδρόνικος παρακολουθοῦνταν καὶ ἡ κίνησή του ἔγινε γνωστή, καθὼς βλέπομε τὸν πρωτοστράτορα Ἀλέξιο Ἀξοῦχο, τὸ σύζ. τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ.123, νὰ εἰδοποιῆ γι' αὐτὴ τὴν ἐνέργειά του τὴν αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη τὴν Ἀλαμανική, ποὺ ἀμέσως ἔστειλε ταχυδρόμο στὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν ἐνημέρωσε γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεχε.

82. Κίνναμος, σ.127. Βλ. καὶ προσωπογρ. Ἰσαακίου Κ.78, ὑ.14.

83. Κίνναμος, σ.129.

Συγχρόνως 300 ἄντρες τῆς φρουρᾶς, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ Ἰσὰχ-Μιχαήλ, ἑνὸς αὐτοκρατορικοῦ εὐνοούμενου πολὺ σκληροῦ ποὺ ἦταν Τοῦρκος ἀρνησίθρησκος[83α], πῆγαν νὰ συναντήσουν τὸ Μανουὴλ (α'), ὁ ὁποῖος ἀλλάζοντας δρόμο μπόρεσε νὰ ἐπιστρέψη χωρὶς ἐμπόδιο στὸ στρατόπεδο[84].

Οἱ συγγενεῖς ὅμως τῆς Εὐδοκίας Κ.130 δὲν περιορίστηκαν μόνο σὲ ὑπερβολὲς γιὰ τὴ συνωμοτικὴ καὶ ἐπιθετικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 ἢ καὶ ραδιουργίες σὲ βάρος του, ἴσως πιὸ λίγο ἐνόχου γι' αὐτὰ ποὺ τοῦ καταμαρτυροῦσαν, ἀλλὰ προσπαθοῦσαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπ' αὐτόν, ἔστω καὶ μὲ μιὰ δολοφονία.

Μιὰ μέρα ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε πάει, καθὼς συνήθιζε, νὰ συναντήση τὴν ἐρωμένη του στὴ σκηνή της. Εἰδοποιημένοι γι' αὐτὴ τὴ συνάντηση ὁ ἀδελφός της Ἰωάννης Κ.128 καὶ ὁ γαμβρός της Ἰωάννης Κανταχουζηνός, ἑτοίμασαν μιὰ ἐνέδρα καὶ τοποθέτησαν δικούς τους ὁπλισμένους ἀνθρώπους κάπου κοντὰ στὴ σκηνή, γιὰ νὰ σκοτώσουν τὸν ἐχτρό τους, ὅταν θὰ ἔβγαινε[85].

Ἀλλὰ ἡ Εὐδοκία Κ.130, «ποὺ κι αὐτὴ ἦταν μιὰ δραστήρια γυναίκα καὶ εἶχε μιὰ ἐξυπνάδα, ὅπως μᾶς λένε, πιὸ πάνω ἀπ' αὐτὴ τῶν γυναικῶν»[86], ποιὸς ξέρει πῶς, ὑποψιάστηκε τὴ συνωμοσία. «Ἂν καὶ κείνη τὴ στιγμὴ εἶχε ὁλότελα ἀλλοῦ τὸ νοῦ της»[87], ὅπως λέει σύγχρονός της ἱστορικός, πρόσεξε πὼς κύκλωναν τὴ σκηνὴ καὶ εἰδοποίησε τὸν ἀγαπημένο της. Ὁ Ἀνδρόνικος γύμνωσε ἀμέσως τὸ σπαθί του, καὶ ἑτοιμάστηκε νὰ πουλήση ἀκριβὰ τὴ ζωή του. Ἀλλὰ ἡ Εὐδοκία Κ.130 εἶχε μιὰ ἄλλη ἰδέα. Πρότεινε στὸν ἐρωμένο της νὰ φορέση γυναικεῖα ροῦχα· κι ὅταν θὰ ντυνόταν, ἡ πριγκίπισσα θὰ φώναζε δυνατὰ μὲ τὸ ὄνομά της—γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ τὴν ἀκούσουν οἱ ἀπέξω—κάποια ἀπ' τὶς γυναῖκες τῆς ὑπηρεσίας της, δίνοντας σ' αὐτὴ τὴ διαταγὴ νὰ τῆς φέρη δῆθεν φῶς· ἀμέσως τότε θὰ ἔβγαινε ἀπ' τὴ σκηνὴ ὁ Ἀνδρόνικος στὴ θέση τῆς θεραπαινίδας, μεταμφιεσμένος ὅπως ἦταν, κι ἔτσι θὰ μποροῦσε νὰ ξεφύγη, χωρὶς νὰ τὸν προσέξουν.

Ἀλλὰ ὁ ἡρωικὸς πρίγκιπας δὲ θέλησε νά ἀκούση οὔτε λέξη ἀπ' αὐτά. Φοβήθηκε πὼς θὰ γινόταν γελοῖος, ἂν συνέβαινε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν, καὶ δήλωσε πὼς προτιμοῦσε νὰ πεθάνη, παρὰ νὰ ἐξευτελιστῆ, καθὼς θὰ τὸν ἔσερναν μὲ αὐτὴ τὴ μεταμφίεση μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα.

83α. Γιὰ τὸν Ἰσὰχ ποὺ ὡς χριστιανὸς μετονομάστηκε Μιχαήλ, γιὰ τὸ μισελληνισμό του καὶ τὴ σκληρότητά του, βλ. Κίνναμος, σ.129 καὶ 298.

84. Κίνναμος, σ.129-30.

85. Χωνιάτης, σ.137.

86. Χωνιάτης, σ.137: ἦν γὰρ κἀκείνη δραστήριον τὸ φρονεῖν, οὐ μενοῦν κατὰ γυναῖκας πλουτούση τὴν σύνεσιν,

87. Χωνιάτης, σ.137: ἀλλ' οὐκ ἔλαθε ταῦτα τὴν Εὐδοκίαν καίπερ ἐφ' ἑτέροις τὸν νοῦν ἔχουσαν,

Ξέσκισε ἀπότομα μὲ μιὰ σπαθιὰ τὸ πανὶ τῆς σκηνῆς, πήδησε μὲ ἕνα τεράστιο πήδημα σὰν ἐκεῖνο «τῶν Θεσσαλῶν», πάνω ἀπ' τὰ σχοινιά, τὰ κοντάρια καὶ τὸ χαμηλὸ τοιχάκι ποὺ σ' αὐτὸ ἦταν στερεωμένη ἡ σκηνή, μπροστὰ στοὺς ξαφνιασμένους δολοφόνους ποὺ τὸν παραμόνευαν καὶ ποὺ παράλυσαν ἀπὸ κατάπληξη σ' αὐτὴ τὴν ἀναπάντεχη ἐμφάνιση, καὶ ἔφυγε[88].

Ἕνα τελευταῖο ἐπεισόδιο ἔκανε τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81 νὰ ἐνεργήση μὲ αὐστηρότητα κατὰ τοῦ ξαδέλφου του.

Βλέποντας μιὰ μέρα ὁ ἄνακτας τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87 νὰ περιποιῆται τὸ ἄλογό του—ἦταν ἕνα ὡραῖο εὐγενικὸ ζῶο ἄφταστο σὲ ταχύτητα[89]—τὸν ρώτησε γιατὶ ἀπασχολεῖται τόσο πολὺ μὲ αὐτὸ τὸ ἄλογο. «Αὐτὸ εἶναι, τοῦ ἀπάντησε, γιὰ νὰ φύγω ὅσο μπορῶ πιὸ γρήγορα, ὅταν θὰ πάρω τὸ κεφάλι τοῦ πιὸ θανάσιμου ἐχτροῦ μου». Καὶ ἐννοοῦσε τὸν πολυαγαπημένο πρῶτο ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν 'Ιωάννη Κ.128[90].

Αὐτὰ τὰ λόγια ἔκαναν νὰ παύσουν οἱ ἀμφιταλαντεύσεις τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, πειραγμένου ἤδη ἀπ' τὶς μηχανορραφίες τοῦ ξαδέλφου του μὲ τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἀπ' τὶς κατηγορίες—ψεύτικες ἢ ἀληθινές—γιὰ ἀπόπειρές του νὰ τὸν δολοφονήση, καὶ πρόσταξε τὴ σύλληψη καὶ φυλάκιση τοῦ πρωτεξαδέλφου του. Τὸν ἔπιασαν λοιπὸν τότε καὶ τὸν ἔστειλαν στὴν ΚΠολη καὶ τὸν ἔκλεισαν, μὲ σίδερα στὰ πόδια καὶ σὲ αὐστηρὴ ἀπομόνωση, σ' ἕνα ἀπ' τοὺς πύργους τοῦ μεγάλου ἱ ε ρ ο ῦ παλατιοῦ[91].

III

'Απόπειρα δραπέτευσης (1158), γέννηση 'Ιωάννη Κ.162, σύλληψη, δεύτερη δραπεύτευση (1164), κοντὰ στὸ Γιαροσλάβο τῆς Γαλικίας, ἐπάνοδος στὸ Βυζάντιο (1165), οὐγγρικὸς πόλεμος, ἄρνηση ὀρκοδοσίας στὴ Μαρία Κ.153 καὶ τὸν Βελᾶ, δοὺξ Κιλικίας τὸ δεύτερο (1166), ὁ δεσμὸς μὲ τὴ Φιλίππα τῆς 'Αντιόχειας, ἀναχώρηση γιὰ τὴν 'Ιερουσαλὴμ (1167), ὁ δεσμὸς μὲ τὴ Θεοδώρα Κ.142.

Μαράζωνε ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 ἐκεῖ μέσα ἐννέα ὁλάκερα χρόνια ἀπ' τὸ 1155 ὡς τὸ 1164[92], καὶ σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα ἀπασχόλησε πολὺ καὶ τοὺς δεσμοφύλακές του καὶ τὸν αὐτοκράτορα.

'Απ' τὴν ἡμέρα ποὺ βρέθηκε μέσα στὴ φυλακή, ὁ 'Ανδρόνικος δὲν εἶχε ἄλ-

88. Χωνιάτης, σ.137-38.
89. Κίνναμος, σ.129: ἵππον τε αὐτοῦ τὸν δρομικώτατον...
90. Κίνναμος, σ.130.
91. Χωνιάτης, σ.138· Κίνναμος, σ.130.
92. Κίνναμος, σ.232: ἔνθα ἐνναέτης οἶμαι καθεῖρκτο, Χωνιάτης, σ.138-39.

λη σκέψη παρὰ μόνο πῶς νὰ δραπετεύση· καὶ καθὼς «τὸ μυαλό του ἦταν ἐφευρετικὸ ὅσο καὶ τολμηρό», ἰδού τί κατάφερε.

Κατὰ τὸ 1158, τρία χρόνια ἀπὸ τότε ποὺ κλείστηκε στὴ φυλακή, πρόσεξε μιὰ παλιὰ ἐγκαταλειμμένη ὑπόνομο, ποὺ περνοῦσε κάτω ἀπ' τὸν πύργο, ὅπου τὸν εἶχαν φυλακισμένο. 'Αμέσως τότε ἄνοιξε μιὰ τρύπα στὸ δάπεδο τοῦ κελλιοῦ του, καὶ κατεβαίνοντας στὴν ὑπόνομο κρύφτηκε ἐκεῖ, ἀφοῦ πρῶτα φρόντισε νὰ κρύψη προσεχτικὰ μὲ ἕνα ἔπιπλο τὸ ἄνοιγμα ἀπὸ ὅπου εἶχε κατέβη. Τὴν ὥρα τοῦ δείπνου, οἱ φύλακες τῆς ὑπηρεσίας βρῆκαν πῶς ὁ φυλακισμένος εἶχε πετάξει. 'Ολάκερος ὁ πύργος ἀναστατώθηκε. Ἤξεραν, χωρὶς ἀμφιβολία, πῶς ὁ 'Ανδρόνικος ἦταν πιὸ π ο λ υ μ ή χ α ν ο ς κι ἀπ' αὐτὸν τὸν 'Οδυσσέα, καὶ τὰ περίμεναν ὅλα ἀπ' αὐτόν.

'Αλλὰ μιὰ λεπτομερειακὴ ἔρευνα, ἔδειξε πῶς μέσα στὸ κελλὶ τοῦ ἐγκάθειρκτου ὅλα ἦσαν ἄθιχτα, οἱ πόρτες, ἡ στέγη καὶ τὰ παράθυρα μὲ τὰ σμιχτὰ σιδερένια κάγκελα· τοὺς ἦταν ἀδύνατο νὰ καταλάβουν ἀπὸ ποῦ μπόρεσε νὰ ξεφύγη. Πολὺ ἀπορημένοι καὶ ἀκόμη πιὸ πολὺ ἀνήσυχοι ἀπ' τὴ βαριὰ εὐθύνη ποὺ ἔνιωθαν πῶς τοὺς βάραινε—ἔφτασαν στὸ σημεῖο νὰ σχίζουν τὰ πρόσωπά τους μὲ τὰ νύχια τους—οἱ δεσμοφύλακες ἀποφάσισαν νὰ εἰδοποιήσουν τὴν αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη τὴν 'Αλαμανική, γιατὶ ὁ αὐτοκράτορας ἔλειπε τότε ἀπ' τὴν ΚΠολη καὶ πολεμοῦσε στὴν Κιλικία.

'Η εἴδηση ἔφερε ἀπίστευτη ταραχὴ στὴν αὐλή. Πρόσταξαν νὰ κλείσουν ἀμέσως ὅλες οἱ πύλες τῆς πρωτεύουσας, νά γίνουν ἔρευνες σὲ ὅλα τὰ πλοῖα ποὺ ἦσαν ἀγκυροβολημένα στὸ λιμάνι, καὶ σὲ ὅλα τὰ μαγαζιὰ καὶ τὰ σπίτια. Ἔστειλαν παντοῦ διαταγὲς γιὰ τὴν ἄμεση σύλληψή του, ὅπου κι ἂν βρεθῆ, ἔπιασαν τὴ νόμιμη γυναίκα τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, σὰν πιθανὴ συνένοχο τῆς δραπέτευσής του, καὶ τὴ φυλάκισαν, μέσα στὸ ἴδιο τὸ κελλὶ ποὺ ἦταν κλεισμένος ὁ ἄντρας της[93].

'Ο ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς μᾶς λέει: «Δὲν ἤξεραν καθόλου πῶς τὸν 'Ανδρόνικο τὸν εἶχαν μέσα στὰ χέρια τους, ὅπως καὶ πρῶτα, καὶ μάταια ξεθύμαιναν ἐναντίον μιᾶς ταλαίπωρης γυναίκας, κι αὐτὸ γιὰ νὰ προσφέρουν μιὰ χάρη στὸν ἴδιο τὸν 'Ανδρόνικο»[94].

'Ο 'Ανδρόνικος ἐξακολουθοῦσε νά εἶναι κρυμμένος στὸν ὑπόγειο χῶρο, ὅπου εἶχε τρυπώσει. Ὅταν νύχτωσε, βγῆκε γιὰ νὰ ξαναγυρίση στὸ κελλί του, καὶ ξαφνικὰ βρέθηκε μπροστὰ στὴ γυναίκα του, ποὺ τόσο τρόμαξε καθὼς «στὴν ἀρχὴ τὸν πῆρε γιὰ δαίμονα ποὺ ἦλθε ἀπ' τὰ Τάρταρα τοῦ Ἅδη ἢ γιὰ κάποιο βρυκόλακα».

93. Χωνιάτης, σ.139-40.
94. Χωνιάτης, σ.140.

Γλήγορα τῆς ἀπόδειξε πὼς δὲν ἦταν φάντασμα, κι ἀμέσως ρίχτηκαν ὁ ἕνας στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἄλλου καὶ ἔκλαψαν, «ὄχι ὅσο ἤθελαν, ἀλλὰ ὅσο ἐπέτρεπαν οἱ περιστάσεις, γιὰ νὰ μὴ ἀκουστοῦν ἀπ' τοὺς δεσμοφύλακες».

Ὁ διψασμένος μέσα στὴ φυλακὴ φιλήδονος Ἀνδρόνικος ἅρπαξε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀνταμώση μὲ τὴ γυναίκα του, καὶ καρπὸς αὐτῆς τῆς ἀνέλπιστης συνάντησης ἦταν ἡ σύλληψη ἑνὸς γιοῦ—βρισκόμαστε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1158—τοῦ κατὰ Αὔγουστο-Σεπτέμβρη τοῦ 1159 γεννηθέντος Ἰωάννη Κ.162 ποὺ ἀργότερα στέφτηκε ἀπ' τὸν πατέρα του, ὅπως θά δοῦμε, βασιλέας.

Πέρασε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο μιὰ βδομάδα. Τὴν ἡμέρα κρυβόταν πλαγιασμένος στὸ ὑπόγειό του καὶ τὴ νύχτα ἀνέβαινε κοντὰ στὴ γυναίκα του. Αὐτὸ ποὺ περίμενε δὲν ἄργησε νὰ συμβῆ. Ἡ ἐπιτήρηση γύρω ἀπ' τὴ φυλακισμένη χαλάρωσε γλήγορα, τόσο ποὺ ὁ Ἀνδρόνικος μπόρεσε, μπρὸς στὴ μύτη τοῦ δεσμοφύλακά του, νὰ βγῆ ἀπ' τὸ κελλί, νὰ φύγη κρυφὰ ἀπ' τὸ φρούριο καὶ νὰ περάση στὴ Μ. Ἀσία[95].

Εἶχε φτάσει πιὰ στὶς ὄχθες τοῦ Σαγγάριου ποταμοῦ και μποροῦσε νὰ πιστεύση πὼς σώθηκε, ὅταν τὸ δυνατὸ κρύο—ἦταν μήνας Δεκέμβρης (τοῦ 1158)—τὸν ἀνάγκασε νὰ ζητήση ἄσυλο σ' ἕνα σπίτι χωρικῶν. Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀτυχία του τὸν γνώρισαν, παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις του πὼς δὲν ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος, καὶ ἕνας στρατιωτικός, ὁ Νικαίας, τὸν ἔπιασε. Τὸν πῆραν καὶ τὸν πῆγαν τότε, καὶ πάλι στὴν ΚΠολη, καὶ τὸν ξανάκλεισαν στὴ φυλακή του, καὶ γιὰ προφύλαξη τὸν φόρτωσαν μὲ διπλὲς ἁλυσίδες[96].

Αὐτὴ τὴ φορὰ ἔμεινε ἔξι σχεδὸν χρόνια στὴ φυλακὴ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ. Τὸ 1164 ὅμως κατάφερε καὶ πάλι νὰ δραπετεύση.

Μὲ τὸν καιρό, εἶχε μαλακώσει κάπως ἡ αὐστηρότητα τοῦ περιορισμοῦ του· τοῦ εἶχαν δώσει τὴν ἄδεια νὰ φέρνη ἀπ' τὸ σπίτι του κρασὶ γιὰ τὸ φαΐ του, καὶ μὲ τὸ πρόσχημα πὼς ἦταν ἄρρωστος, εἶχε κατορθώσει νὰ φέρη γιὰ νὰ τὸν ὑπηρετῆ, ἕνα μικρὸ ἀλλοεθνὴ ὑπηρέτη ποὺ δὲν ἤξερε καλὰ τὰ ἑλληνικά. Αὐτὸς σὰν ἕνας ἀφελὴς ποὺ ἦταν ἢ ποὺ ἔδειχνε, ἀπόχτησε τὸ δικαίωμα νὰ τριγυρίζη ἐλεύθερα μέσα στὸν πύργο, μπαινοβγαίνοντας ὅποια ὥρα ἤθελε.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ἐπωφελήθηκε ἀπ' αὐτὲς τὶς περιστάσεις. Ἔβαλε τὸ μικρὸ ὑπηρέτη του νὰ κλέψη ἀπ' τοὺς δεσμοφύλακες τὰ κλειδιὰ τοῦ πύργου, κατὰ τὴν ὥρα τοῦ ἀπομεσήμερου, ποὺ πιωμένοι παραδίνονταν στὸν ὕπνο, καὶ νὰ πάρη τὰ ἀποτυπώματά τους μὲ κερί. Αὐτὰ τὰ κέρινα ἀποτυπώματα ὁ ὑπηρέτης τὰ πῆγε στὴ γυναῖκα τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ στὸ γιό του Μανουὴλ Κ.161, ποὺ αὐ-

95. Χωνιάτης, σ.140.

96. Χωνιάτης, σ.140-41· Κίνναμος, σ.232-33.

τὴ τὴν ἐποχὴ ἦταν ἕνα παληκάρι 19 χρονῶ[97], κι αὐτὸς ὁ τελευταῖος παράγγειλε σ' ἕνα κλειδαρὰ νὰ φτιάξη ἀντικλείδια.

Συγχρόνως μέσα στὶς στάμνες ποὺ τοῦ κουβαλοῦσαν τὸ κρασί του, ἔστειλαν στὸ φυλακισμένο, κατὰ παραγγελία του, ἕνα μεγάλο δέμα ἀπὸ σχοινιά, ὑφάδι κ.ἄ. Ἕνα βράδυ, τὴν ὥρα ποὺ νύχτωνε ὁ πιστὸς ἀλλοεθνὴς ὑπηρέτης του ἄνοιξε μὲ τὰ ἀντικλείδια τὸ κελλὶ τοῦ κυρίου του. Ὁ πύργος ἔβλεπε σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ αὐλὴ τοῦ παλατιοῦ, ποὺ οἱ ἐξῶστες του δέσποζαν ἀπὸ ἀρκετὸ ὕψος τὴ θάλασσα τῆς Προποντίδας. Χόρτα μόνα τους εἶχαν φυτρώσει σ' αὐτὴ τὴν αὐλή, ποὺ καθὼς κανεὶς ἀπὸ κεῖ δὲν περνοῦσε, εἶχαν ψηλώσει[98].

«Μέσα σ' αὐτὰ τὰ χόρτα, μᾶς λέει ὁ ἐπίσημος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς του, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 σὰν λαγὸς στὴν ἀρχὴ κρύφτηκε, μαζεύοντας τὸ σῶμα του»[99]. «Τὰ παχιὰ χορτάρια ἔγιναν σπίτι του, μᾶς λέει ἕνας ἄλλος, γιὰ κείνη τὴ νύχτα του»[100]. Περίμενε ἐκεῖ τὴν κατάλληλη στιγμὴ γιὰ νὰ χρησιμοποιήση τὰ σχοινιὰ ποὺ εἶχε μαζί του. Σὰν ἔξυπνος ἄνθρωπος ποὺ ἦταν, βγαίνοντας ἀπ' τὸν πύργο, εἶχε φροντίσει νὰ κλείση καλὰ τὴν πύλη του μὴ τυχὸν ὁ ἀρχιδεσμοφύλακας Κλάδων, ἔτσι λεγόταν, τὴ δεῖ ἀνοιχτὴ καὶ βγεῖ σὲ ἀναζήτησή του. Ἔτσι, κατὰ τὴ νυχτερινή του περιπολία, ὁ Κλάδων δὲν παρατήρησε καμιὰ ἀνωμαλία· τοποθέτησε τοὺς σκοποὺς στὶς συνηθισμένες τους θέσεις καὶ πῆγε ἥσυχα-ἥσυχα νὰ κοιμηθῆ[101].

Τότε, ὅταν νύχτωσε γιὰ τά καλά, ὁ Ἀνδρόνικος ἔδεσε τὸ σχοινί του στὶς ἐπάλξεις τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους καὶ γλίστρησε ἀθόρυβα στὴν ἀκροθαλασσιά. Μιὰ βάρκα τὸν περίμενε ἐκεῖ, ποὺ ὁδηγοῦσε ἕνας κάποιος Χρυσοχοόπουλος[102], καὶ νόμισε πιὰ πὼς εἶχε γλυτώσει ὁριστικά, ὅταν παρουσιάστηκε κάποιο δυσάρεστο ἐμπόδιο.

Ἀπὸ τότε ποὺ σχεδὸν δυὸ αἰῶνες προηγουμένως ὁ Ἰωάννης (α') ὁ Τσιμισκῆς (969-976) εἶχε δολοφονήσει τὸ Νικηφόρο (β') τὸ Φωκᾶ (963-969), εἶχαν ἐγκαταστήσει σὲ ὅλη τὴν ἔκταση τῆς ἀκτῆς μπροστὰ στὸ μεγάλο παλάτι φυλάκια γιὰ νὰ ἐμποδίζουν τὰ πλεούμενα νὰ περνοῦν τὴ νύχτα κάτω ἀπ' τὰ τείχη τῆς παλιᾶς αὐτοκρατορικῆς κατοικίας[103].

97. Γιὰ τὸ ἔτος γέννησης τοῦ Μανουὴλ Κ.161, βλ. σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογραφία, ὑ.59α.

98. Χωνιάτης, σ.168-69· Κίνναμος, σ.233.

99. Κίνναμος, σ.233: ἅτε λαγὼς ἐκρύψατο τὸ σῶμα συστείλας ἐπὶ βραχύ.

100. Χωνιάτης, σ.169: γίνεται οὖν αὐτῷ τὸ κατάντημα τῆς τότε νυκτὸς χόρτος ἀμφιλαφής...

101. Κίνναμος, σ.233.

102. Χωνιάτης, σ.169.

103. Χωνιάτης, σ.169-70.

Ἕνας ἀπ' τοὺς στρατιῶτες τῆς φρουρᾶς εἶδε τὸ δραπέτη, τὸν πλησίασε καὶ τὸν ρώτησε νὰ μάθη ποιὸς ἦταν. «Εἶμαι ἕνας ἄνθρωπος, τοῦ εἶπε, τοῦ παλατιοῦ καὶ ἔχω οἰκονομικὲς διαφορὲς μὲ τὸν π α π ί α (=τὸν ἀρχικλειδοῦχο τῶν ἀνακτόρων), καὶ ἂν μὲ ἀφήσης νὰ φύγω, αὐτὸ ἐδῶ θὰ εἶναι δικό σου», καὶ λέγοντας αὐτὰ τὰ λόγια ἔβγαλε ἀπ' τὸ λαιμό του καὶ τοῦ ἔδειξε τὸ χρυσὸ φυλαχτό του. Τὸ χρυσάφι συγκίνησε τὸ φτωχὸ ἄνθρωπο καὶ τὸν ἄφησε ἐλεύτερο[104], ἀλλὰ σὲ λίγο τὸν ἔπιασε ἄλλος στρατιώτης, πιὸ ἐπίμονος ἀπ' τὸν πρῶτο, στὸν ὁποῖο ὁ Ἀνδρόνικος μὲ τὴν ἐξυπνάδα του καὶ τὴν αἰφνίδια ἔμπνευσή του, τοῦ ἔπαιξε τὸ ἑξῆς κόλπο. «Εἶμαι ἕνας σκλάβος», τοῦ εἶπε, «αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ ἀνθρώπου—καὶ ἔδειξε τὸ βαρκάρη Χρυσοχοόπουλο—ποὺ μὲ ἔχει καταβασανίσει, καὶ μόλις κατάφερα νὰ τοῦ ξεφύγω· σᾶς παρακαλῶ, μή με ἀφήσετε νὰ ξαναπέσω στὰ χέρια τοῦ ἀφέντη μου, ποὺ θὰ μὲ κάνη νὰ πληρώσω ἀκριβὰ τὴ φυγή μου». Εἶχε σίδερα στὰ πόδια, μιλοῦσε ἐξεπίτηδες τραχιὰ καὶ βάρβαρα ἑλληνικά, κι ὁ στρατιώτης τὸν πίστεψε, τόσο πιὸ πολύ, ὅταν ὁ Χρυσοχοόπουλος μπῆκε κι αὐτὸς στὴ συζήτηση, καὶ ἄρχισε νὰ ζητῆ μὲ δυνατὲς φωνὲς νὰ τοῦ δώση τὸ φυγάδα ποὺ τάχα ἦταν δικός του δοῦλος, δείχνοντας συγχρόνως καὶ μερικὰ νομίσματα. Καὶ ὁ δεύτερος στρατιώτης παράδωσε, σχεδὸν γελώντας γιὰ τὸ χωρατό, τὸν ψευτόδουλο στὸν ψευτοαφέντη[105].

Μὲ γρήγορες κουπιὲς ἔφτασε στὸ σπίτι του τοῦ Β λ ά γ γ α , πολὺ κοντὰ στὴν ἀκροθαλασσιά, κατὰ τὸ λιμάνι τῶν Ἐλευθερίου[106]· ἡ γυναίκα του καὶ οἱ γιοί του, ὁ Μανουὴλ Κ.161 καὶ ὁ μικρὸς Ἰωάννης Κ.162 ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἔβλεπε, τὸν περίμεναν ἐκεῖ. Τοῦ ἔκοψαν μὲ βιασύνη τὶς ἁλυσίδες του, καὶ ὁ δραπέτης ξαναπαίρνοντας τὴ βάρκα του , πέρασε σύρριζα τὰ τείχη, προσπέρασε τὸ Μ ε λ ί β ο τ ο ν[107], καὶ στὴν παραλία, τὴν ἔξω ἀπ' τὰ τείχη τῆς ΚΠολης[108], βρῆκε ἄλογα, ποὺ οἱ δικοί του τοῦ εἶχαν προετοιμάσει[109]

---

104. Κίνναμος, σ.234.

105. Χωνιάτης, σ.170.

106. Γιὰ τὴν τοποθεσία τοῦ Β λ ά γ γ α, βλ. R.Janin, Constantinople Byzantine, σ.227,228,230 καὶ κυρίως 235.

107. Χωνιάτης, σ.170. Ὁ R.Janin, Constantinople Byzantine, δὲν κάνει λόγο γιὰ τὸ Μ ε λ ί β ο τ ο , ὁ Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.102, ἑλλην. μετάφρ., σ.461, τὸ ὀνομάζει Château des Sept Tours = Ἑπταπύργιον, ποὺ γι' αὐτὸ (τὸ Ἑπταπύργιον) δὲν κάνει λόγο ὁ R.Janin, ἔνθ' ἀνωτ.· ὁ Ἀ.Πασπάτης, Βυζαντιναὶ Μελέται, σ.77, μιλάει γιὰ τὴν πύλη τῶν Ἑπτὰ Πύργων ποὺ ἀνοίχτηκε μετὰ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης (1453), ἀφοῦ κλείστηκε ἡ γειτονική της, αὐτὴ τῆς Μελανδησίας ἢ Μελαντιάδος. Ἄρα τὸ Μελίβοτον ὁ Ch.Diehl συνδυάζει μὲ τὴ Μελαντιάδα πύλη, γιὰ τὴν ὁποία κάνει λόγο καὶ ὁ R.Janin, ἔνθ' ἀνωτ., σ.264-65.

108. Κίνναμος, σ.234: ἀνέβη τε εἰσαῦθις τὴν ναῦν καὶ διαπλωϊσάμενος ἔξω τειχέων ἐγένετο.

109. Χωνιάτης, σ.170-71· Κίνναμος, σ.234.

Ἔφυγε σὰν τὸν ἄνεμο καὶ ἔφτασε στὴν Ἀγχίαλο, στὸν Εὔξεινο Πόντο. Ἐκεῖ εἶχε τὴν καλὴ τύχη νὰ συναντήση ἕνα στρατιωτικὸ ἀξιωματοῦχο, τὸν Πουπάκη[110], ἥρωα τοῦ νορμανδικοῦ πολέμου, ποὺ πρῶτος εἶχε ἀποβιβαστῆ στὰ τείχη τῆς Κέρκυρας, ὅταν τὴν κατεῖχαν οἱ Νορμανδοί[111]. Ὁ Πουπάκης ποὺ κάποτε εἶχε ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο εὐεργετηθῆ, δὲ νόμισε πὼς ἔπρεπε νὰ φανῆ ἀχάριστος πρὸς τὸν εὐεργέτη του[112], κι ἔτσι τοῦ ἔδωσε ἐφόδια καὶ ὁδηγούς, γιὰ νὰ μπορέση, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του, νὰ ξεφύγη στὴν περιοχὴ τοῦ Ρώσου πρίγκιπα Γιαροσλάβου, ποὺ ἡγεμόνευε στὴ Γαλιχία τῆς νοτιοδυτικῆς Ρωσίας.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 εἶχε φτάσει σχεδὸν στὰ σύνορα καὶ πίστευε πὼς εἶχε σωθῆ, ὅταν κάποιοι Βλάχοι βοσκοὶ τὸν ἀναγνώρισαν, τὸν ἔπιασαν καὶ τὸν παράδοσαν στοὺς ἀνθρώπους τοῦ αὐτοκράτορα. Κάθε ἄλλος ἐκτὸς ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο θὰ εἶχε ἀπελπιστῆ· «ὁλομόναχος», λέει ὁ ἱστορικὸς αὐτῶν τῶν περιπετειῶν, «χωρὶς νὰ ἔχη σωτῆρα καὶ λυτρωτή, οὔτε καὶ φίλο νὰ τὸν παρηγορήση σ' αὐτὴ τὴν περίσταση, οὔτε ὑπερασπιστή, οὔτε ὑπηρέτη, σὲ μόνη τὴ δική του πανουργία ὁ πολυγνώστης κατάφυγε»[113]. Προσποιήθηκε πὼς εἶχε δυνατοὺς κωλικοὺς πόνους, κ' ἔτσι συνεχῶς ζητοῦσε ἀπ' τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ποὺ τὸν συνόδευαν καὶ τὸν φύλαγαν, νὰ κατεβαίνη ἀπ' τὸ ἄλογο καὶ νὰ ἀποτραβιέται κάπου γιὰ νὰ ἐνεργηθῆ. Ὅταν νύχτωσε, σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς στάσεις, καὶ ἐνῶ αὐτοὶ οἱ στρατιῶτες τὸν περίμεναν ὑπομονητικὰ στὸ δρόμο, αὐτὸς φύτευσε στὸ χῶμα τὸ ραβδί του, τύλιξε πάνω σ' αὐτὸ τὸ μανδύα του, τοῦ φόρεσε τὸ καπέλο του, τὸ ἔκανε νὰ μοιάζη μὲ ἄνθρωπο καθισμένο μὲ λυγισμένα τὰ γόνατα καὶ στηριγμένο στὰ δάχτυλα, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτό, σύρθηκε στὴ γῆ σὰν φίδι καὶ ἀπομακρύνθηκε, χαμένος μέσα στὰ χαμόκλαδα, «σὰν ζαρκάδι σωσμένο ἀπ' τὰ βρόχια του, λέει ὁ ἱστορικός, σὰν πουλὶ λυτρωμένο ἀπ' τὶς παγίδες του».

Ὅταν οἱ αὐτοκρατορικοὶ στρατιῶτες, βρίσκοντας πὼς ἡ στάση κρατοῦσε κάπως πιὸ πολύ, πῆγαν νὰ δοῦν ἀπὸ πιὸ κοντὰ τί συνέβαινε, ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν πιὰ ἀρκετὰ μακρυά[114].

Κατάφερε ἐπιτέλους νὰ φτάση στὴ Γαλιχία, ὅπου γοήτευσε τόσο τὸν πρίγκιπα Γιαροσλάβο, ποὺ «τὸν δέχτηκε μὲ μεγάλη ἀγάπη καὶ τοῦ ἔδωσε ἀρκετὲς πόλεις γιὰ παρηγοριά του»[115], ὅπως μᾶς λένε οἱ Ρῶσοι χρονικογράφοι, ἐνῶ οἱ

---

110. Χωνιάτης, σ.171.

111. Χωνιάτης, σ.171 καὶ 110.

112. Χωνιάτης, σ.172.

113. Χωνιάτης, σ.171.

114. Χωνιάτης, σ.171-72.

115. Ipatyevskya Lietopis, Χρονικόν, ἔτους 6673, ad annus 1165, σ.359. Πρβλ. A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.466· G.Vernadsky, Relations byzantinorusses au XIIe siècle, B4 (1929),

Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ μᾶς δίνουν τὶς συμπληρωματικὲς πληροφορίες πὼς «ἐκτὸς ποὺ τὸν δέχτηκε μὲ πολὺ μεγάλη φιλοφροσύνη»[116], «ἔμενε στὸ παλάτι του, πὼς ἔτρωγε καὶ κυνηγοῦσε μαζί του καὶ ἀκόμη πὼς συμμετεῖχε στὰ συμβούλιά του μὲ τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ βασιλείου του»[117].

Ἦταν κάπως ἐπικίνδυνο γιὰ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀφήση στοὺς Ρώσους, τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ ξανάρχιζε ὁ πόλεμος μὲ τὴν Οὐγγαρία, ἕνα τόσο ἐπικίνδυνο ἀντίπαλο, ποὺ εἶχε κιόλας ἀρχίσει νὰ μηχανορραφῆ καὶ νὰ ἐπιστρατεύη ἕνα ρωσικὸ σῶμα ἱππικοῦ γιὰ νὰ εἰσβάλη στὰ ἐδάφη τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας[118]. Ἔτσι λοιπὸν ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 βρῆκε σκόπιμο νὰ συγχωρήση τὸν ξάδελφό του. Ἐξάλλου, ἡ Εὐδοκία Κ.130 εἶχε πρὶν λίγο παντρευτῆ σὲ δεύτερο γάμο τὸ στρατηγὸ Μιχαὴλ Γαβρᾶ[119]. Μέσα σὲ ἐννέα χρόνια εἶχε ὅλο τὸν καιρὸ νὰ ξεχάση τὸν παλιό της ἐραστή, κ' ἔτσι δὲν εἶχαν πιὰ νὰ φοβηθοῦν ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ τίποτε. Ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε νὰ πληροφορήσουν τὸν προγραμμένο πὼς ἂν γύριζε στὴν ΚΠολη, τοῦ ἔδινε τὴν προσωπική του ἐγγύηση γιὰ τὴν ἐλευθερία του καὶ τὴν ἀσφάλειά του. Ὁ Ἀνδρόνικος δέχτηκε τὴ χάρη ποὺ τοῦ χορηγοῦνταν καὶ γύρισε πίσω[120]· ἦταν τὸ 1165[121].

Μὲ τὸ γυρισμό του πῆρε μέρος ὡς ἀρχηγὸς ἑνὸς σώματος[122] στὴν πολιορκία τοῦ Ζευγμίνου (Semlin), ὅπου ἐπέδειξε γενναιότητα καὶ συγχρόνως ὑπῆρξε ἐφευρέτης μιᾶς πετροβόλου πολιορκητικῆς μηχανῆς, ἡ ὁποία ἐπέφερε θραύση στοὺς πολιορκημένους Οὔγγρους[123].

Ἀλλὰ ἡ ὑποταγὴ δὲν ἦταν ποτὲ μακρόχρονη στὸ χαραχτήρα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87. Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη ἀποχτήσει γιό, ἀποφάσισε τὸ 1163[124] νὰ ἀρραβωνιάση τὴν κόρη του Μαρία Κ.153 μὲ τὸν Οὔγγρο πρίγκιπα Βελᾶ, στὸν ὁποῖον ἔδωσε τὸ βυζαντινὸ ὄνομα Ἀλέξιος, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ

σ.269 κεξ.· O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.133: Ankunft Andronikos in Galitsch.

116. Κίνναμος, σ.232· Χωνιάτης, σ.172: ὑπτίαις ἀγκάλαις... προσδεχθεὶς

117. Χωνιάτης, σ.172: ὡς καὶ συνθηρεύειν καὶ συνθωκεύειν ἐκείνῳ ὁμέστιός τε εἶναι καὶ σύσσιτος.

118. Χωνιάτης, σ.172-73.

119. Χωνιάτης, σ.173.

120. Χωνιάτης, σ.173· Κίνναμος, σ.246-47 καὶ 250.

121. Βλ. O.Jurewicz, Andronikos I Komnenos, σ.133:1165 Rückkehr Andronikos nach Konstantinopel.

122. Κίνναμος, σ.246.

123. Χωνιάτης, σ.175 καὶ 176.

124. L.Stiernon, Trois membres, REB22(1964), σ.186: La fille ainée de Manuel I, qui fut tout d' abord fiancée, en 1163, à Alexis-Béla,

τοὺς ἀνακηρύξη διαδόχους του[125], καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπ' τὴ νικηφόρο ἐκστρατεία κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, τὸ 1165, πραγματοποίησε αὐτὴ τὴν πρόθεσή του[126].

Ὑποχρέωσε τότε ὅλους τοὺς ἀξιωματούχους τῆς Αὐτοκρατορίας νὰ ὁρκιστοῦν πίστη στοὺς διαδόχους Μαρία Κ.153 καὶ στὸ μνηστήρα της Βελᾶ-Ἀλέξιο[127].

Μόνος ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἀρνηθῆ τὸν ὅρκο ποὺ ζητήθηκε, λέγοντας πὼς «ὁ αὐτοκράτορας ποὺ εἶχε ἤδη συνάψει δεύτερο γάμο μὲ τὴν ὡραία Μαρία τὴν Ἀντιοχειανή (25.XII.1161), πιθανὸν νὰ ἀποχτοῦσε ἀπ' αὐτὴ ἀγόρι, ὁπότε καθὼς θὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ὁρκιστοῦμε πίστη στὸν ὕστερο βλαστό του, θὰ ἀναγκαστοῦμε νὰ ἐπιορκήσωμε πρὸς τὴν κόρη του, τὴ Μαρία Κ.153. Ἔπειτα, πῶς μπορεῖ νὰ κριθῆ ἡ πράξη τοῦ αὐτοκράτορα, ποὺ κάθε πολίτη τῆς Αὐτοκρατορίας τὸν θεώρησε ἀκατάλληλο γιὰ ἄντρα τῆς κόρης του, καὶ διάλεξε αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἀλλοεθνή, γιὰ νὰ ἐξευτελιστοῦν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ πολίτες, ποὺ αὔριο θὰ τὸν ἔχουν κύριο καὶ βασιλέα τους»[128].

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 δὲν ἔλαβε καθόλου ὑπόψη του τὰ σωστὰ αὐτὰ λόγια τοῦ Ἀνδρόνικου Κ., τὸν ὁποῖον χαραχτήρισε ὡς «ἀντιπολιτευτικὸ καὶ ἰσχυρογνώμονα», καθὼς ὅμως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χωνιάτης, δὲν ἦσαν λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ συμφωνοῦσαν πρὸς τὴ γνώμη τοῦ Ἀνδρόνικου, ἂν καὶ εἶχαν δώσει τὸν ὅρκο πίστης πρὸς τὴ Μαρία Κ.153 καὶ τὸν Βελᾶ-Ἀλέξιο, «αὐτὸν τὸν ἀπὸ ξένη φυταλιὰ ράδαμνο ποὺ μετεγκεντρίστηκε σὲ καλλιέλαιο»[129].

Ἴσως γιὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνη καὶ πάλι ἀπ' τὴν αὐλή, ὅπου ἡ παρουσία του ἦταν δυσάρεστη, ἢ γιατὶ τὸν ἔκρινε ὡς τὸν κατάλληλο, ἢ τέλος καὶ γιὰ τὰ δυό, ὁ αὐτοκράτορας τὸν διόρισε τὸ 1166, σὲ μιὰ ὑψηλὴ καὶ καίρια θέση ποὺ τοῦ ἦταν γνώριμη, αὐτὴ τοῦ δούκα Κιλικίας, ἐνῶ συγχρόνως τοῦ παραχώρησε καὶ τὰ

125. Κίνναμος, σ.214-15: Βελᾶν τοίνυν ὃς μετὰ Στέφανον τῷ Ἰατζᾷ παῖς ἦν, Μαρίᾳ τῇ αὐτοῦ θυγατρὶ συνάψαι πρὸς γάμον διενοήθη. Χωνιάτης, σ.167: καὶ τοῦ βασιλέως τὸν τοῦ Ἰατζᾶ υἱὸν τὸν Βελᾶν εἰς γαμβρὸν ἀνελομένου ἐπὶ τῇ θυγατρὶ ἐκείνου Μαρίᾳ, ὃν καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας ἐμελέτα ποιῆσαι,

126. Χωνιάτης, σ.147.

127. Χωνιάτης, σ.179: μήπω δὲ γεννήσας ὁ Μανουὴλ υἱόν, ἀλλ' ἐπὶ θυγατρὶ Μαρίᾳ, ἣν αὐτῷ ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν ἀπέτεκεν ἄλοχος, τὰς τοῦ γένους σαλεύων διαδοχάς, ὅρκοις πάντας κατενεπέδωσε μετὰ τὸν αὐτοῦ μόρον αὐτήν τε τὴν Μαρίαν καὶ τὸν μνήστορα ταύτης Ἀλέξιον, ὅς, ὡς εἰρήκειμεν, ἐξ Οὐγγρίας ὥρμητο, κληρονόμους τῆς οἰκείας ἔχειν ἀρχῆς καὶ ὡς Ῥωμαίων ἄναξι σφίσι καθυπείκειν καὶ προσκυνεῖν.

128. Χωνιάτης, σ.179.

129. Χωνιάτης, σ.179-80.

πλούσια εἰσοδήματα τῆς νήσου Κύπρου[130].

Ὅπως καὶ τὸ 1152, ἡ ἀποστολή του ἦταν καὶ τώρα νὰ ἐκμηδενίση τὴν ἀντίσταση τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἀρμεν. Κιλικίας, αὐτοῦ τοῦ ἴδιου, τοῦ Θόρου II τοῦ Ρουπενίδη. Ὅπως καὶ τότε—τὸ 1152 ποὺ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 κατεῖχε τὴν ἴδια θέση—ἔδειξε καὶ τώρα τὴν ἴδια σχεδὸν ἀμέλεια στὴν ἐκτέλεση τῆς ἀποστολῆς του.

«Τίποτε ἄξιο τῆς πολύπλευρης πολεμικῆς του πείρας καὶ τῆς πανούργου στρατηγικῆς του, μᾶς λέει ὁ ἱστορικός του ποὺ προσωπικὰ καλὰ τὸν γνώρισε, δὲν ἔκανε σὲ καμιὰ ἀπ' τὶς μάχες ποὺ ἔδωσε πρὸς τὸ Θόρο II»[131].

Καὶ στὴν κρίσιμη καὶ τελευταία μάχη, ποὺ σ' αὐτὴ καὶ οἱ δυὸ γενναῖοι ἀντίπαλοι, ὁ Θόρος II καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87, ἀντιμετώπισαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο μὲ ὅλες τους τὶς δυνάμεις—ὁ πρῶτος μὲ σκορπισμένο τὸ στρατό του σὰν νὰ ἔκανε κλεφτοπόλεμο καὶ ὁ δεύτερος σὲ παράταξη τακτικῆς—«ἡ νίκη ἔδειξε πὼς ἔκλινε ὑπὲρ τοῦ Τορούση (=Θόρου II) ὁλοφάνερα»[132].

Λυπημένος γι' αὐτὸ καὶ ἀνήσυχος ὁ Ἀνδρόνικος καὶ μὴ ἔχοντας τίποτε ἄλλο νὰ κάνη, ἐπεχείρησε κάτι ποὺ πλησιάζει τὸ ἀκατόρθωτο. Καθὼς παρατήρησε πὼς ὁ Θόρος II βρισκόταν κάπου ἔφιππος μὲ τοὺς δορυφόρους του, ὅρμησε, ἔφιππος κι αὐτός, ἐναντίον τοῦ ἀντιπάλου του, καὶ τὸν χτύπησε γερὰ μὲ τὸ δόρυ του πάνω ἀπ' τὸ στῆθος, ἔτσι ποὺ ὁ Ρουπενίδης ἔπεσε ἀπ' τὸ ἄλογό του κάτω, καὶ δὲ σώθηκε παρὰ χάρη στοὺς σιδερένιους θώρακες ποὺ φοροῦσε· καὶ ἀμέσως, ὁ γενναῖος Κομνηνός, «σὰν ἱπτάμενος ἱππέας ἢ σὰ χέλι ποὺ γλυστράει», ξέφυγε μέσα ἀπ' τὰ χέρια ὅλων τῶν Ἀρμενίων ποὺ κύκλωναν τὸν κύριό τους.

Ἀλλὰ αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ μόνο, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, τοῦ Ἀνδρόνικου κατόρθωμα. Ἀπὸ κεῖ καὶ ὕστερα, «ἀντὶ νὰ τὸν ἀπασχολοῦν τὰ ἔργα τοῦ Ἄρη, τὸν κυρίευσαν τὰ ὄργια τῆς Ἀφροδίτης»[133].

Καὶ ἰδοὺ ποιὰ ἦταν ἡ ἐρωτικὴ ἐμπλοκὴ καὶ ἀπασχόληση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87. Στὴ Συρία, στὴν Κιλικία καὶ στὴν Κύπρο, δὲ μιλοῦσαν ἐκεῖνο τὸν καιρὸ γιὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ γιὰ τὴν ἐξαίσια ὀμορφιὰ τῆς πριγκίπισσας Φιλίππας τῆς Ἀντιόχειας· καὶ μόνο μὲ αὐτὴ τὴ φήμη ὁ Ἀνδρόνικος τὴν ἐρωτεύτηκε, γιατί, καθὼς λέει ἕνας ἱστορικὸς τῶν χρόνων του, «ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ κυριεύόταν ἀπ' τὸν ἔρωτα καὶ μὲ μόνο τὸ ἄκουσμα κάποιας»[134], γι' αὐτὸ καὶ βάλθηκε νὰ τὴν καταχτήση.

130. Χωνιάτης, σ.180· Κίνναμος, σ.250.

131. Χωνιάτης, σ.180: οὐδὲν δέ τι γενναῖον κατώρθωσε πώποτε, οὐδ' ἧς ἔτρεφε πολυτρόπου πείρας περὶ πολέμους καὶ πανουργίας εἰργάσατο ἄξιον.

132. Χωνιάτης, σ.180-81; ἡ νίκη καὶ πάλιν ἐπεφοίτα τῷ Τορούσῃ λαμπρά·

133. Χωνιάτης, σ.181: καὶ λογίζονται τῷ Ἀνδρονίκῳ δευτέρου λόγου καὶ πάρεργα ἀνδροκτασίαι καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ σάλπιγξ ἠχοῦσα τὸ ἐνυάλιον Δεῖμός τε Φόβος τε καὶ Ἄρης βροτολοιγός, καὶ ἔργα πολέμια παρωσάμενος τὰ τῆς Ἀφροδίτης μέτεισεν ὄργια.

Ἡ Φιλίππα ἦταν κόρη τοῦ ἄλλοτε πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Raymond de Poitiers (1136-1149) καὶ τῆς Κωνσταντίας (1130-1163) καὶ ἀμφιθαλὴς ἀδελφὴ τοῦ τότε πρίγκιπα (τῆς Ἀντιόχειας) Βοημούνδου III (1163-1201) καὶ τῆς αὐτοκρατόρισσας Μαρίας, τῆς δεύτερης γυναίκας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81[135], καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἦταν τὸ πιὸ σπουδαῖο, γιατὶ ἔτσι ὁ Ἀνδρόνικος, προσπαθώντας νὰ τὰ φτιάξη μὲ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν κουνιάδα τοῦ ξαδέλφου του, ἔθιγε τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν αὐγούστα-γυναίκα του, ποὺ αὐτὴ τὴν τελευταία δὲν τὴν χώνευσε καθόλου[136].

Ἐγκαταλείποντας τὴ θέση του στὴν Κιλικία καὶ τὸν κρίσιμο πόλεμο μὲ τὸ Θόρο II, ἔτρεξε στὴν Ἀντιόχεια, καὶ ἄρχισε νὰ περνάη καὶ νὰ ξαναπερνάη κάτω ἀπ' τὰ παράθυρα τῆς πριγκίπισσας, σὰν νὰ ἦταν ἕνα νέο παληκάρι, ντυμένος μὲ πλούσιες φορεσιὲς καὶ μὲ μιὰ μεγαλόπρεπη συνοδία ἀπὸ ὄμορφα ψηλὰ ξανθὰ παιδόπουλα, ποὺ κρατοῦσαν ἀσημένια τόξα, καὶ προσπαθοῦσε «νὰ ρίξη στὰ δίχτυα του αὐτὴ ποὺ τὸν σαγήνεψε».

Ὁ ἴδιος, πάντα ρωμαλέος καὶ ὡραῖος, μὲ ὅλα τὰ σαρανταοχτώ του χρόνια, ἦταν ὅσο μποροῦσε πιὸ κομψὰ στολισμένος· φοροῦσε κάλτσες ποὺ κολλοῦσαν στὶς κνῆμες του, ἕνα κοντὸ χιτώνιο σφιγμένο στὴ μέση του καὶ κάθε ἄλλο στολίδι ποὺ σὰν ἔμπειρος καλλιτέχνης στὸ ντύσιμο, εὕρισκε πὼς «θὰ μποροῦσε νὰ δείξη καλύτερα τὸ ὑπερήφανο, σὰν ψηλὸ ἔλατο, ἀνάστημά του καὶ τὴν ὀμορφὴ ὄψη του». «Ἦταν τόσο εὐχαριστημένος ἀπ' τὸν ἑαυτό του, τόσο εὐτυχισμένος ἀπ' τὴν ἐπιτυχία ποὺ προεξοφλοῦσε, ἔτσι ποὺ τὸ πρόσωπό του ἄστραφτε καὶ ποὺ κι αὐτὲς ἀκόμη οἱ ρυτίδες του λὲς καὶ εἶχαν σβήσει».

Ἡ Φιλίππα ἦταν γύρω στὰ εἴκοσί της χρόνια· «γοητεύτηκε εὔκολα ἀπ' αὐτὸν τὸν ὑπέροχο ἱππότη καὶ ὑπόκυψε στὰ θέλγητρά του, στὴν ἀγκαλιά του καὶ στὴν κλίνη του, χωρὶς νὰ σκεφτῆ ἀπὸ ποιὰ μεγάλη οἰκογένεια καὶ γενιὰ καταγόταν, καὶ ἀκολούθησε ξοπίσω του»[137].

134. Χωνιάτης, σ.182: ἦν γὰρ ἐξ ἀκοῆς ἐρωτόληπτος.

135. Guillaume de Tyr, λατ.κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1026· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II σ.381· Κίνναμος, σ.250· Χωνιάτης, σ.182.

136. Χωνιάτης, σ.331: καὶ τοῦ μίσους ἐνδεικτικὴν ὅπερ κατ' αὐτῆς ἐκ μακροῦ τῇ ψυχῇ ἐναπέθετο,

137. Χωνιάτης, σ.182: ἡ δὲ (Φιλίππα) ὡς ἑάλω κατάκρας, ὑπέκυψεν εἰς εὐνήν, οἴκου τε καὶ πατριᾶς ἐπελάθετο, καὶ τοῦ ἐραστοῦ αὐτῆς ὀπίσω κατηκολούθησεν. Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν ὁλοκάθαρη αὐτὴ μαρτυρία τοῦ Χωνιάτη πὼς ἐπρόκειτο γιὰ παράνομη ἐρωτικὴ ἕνωση, ὁ Κίνναμος, σ.250, καὶ ὁ Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1026, ἀρχαιγαλλ. κείμ.,

"Οταν αὐτὲς οἱ εἰδήσεις ἔφτασαν στὴν ΚΠολη, ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἔμεινε ξερὸς καὶ ἀμέσως ἔπειτα κυριεύτηκε ἀπὸ ἕνα παράφορο θυμό, τόσο γιὰ τὴν «ἀθεμιτουργία» τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 μὲ τὴν κουνιάδα του, ὅσο καὶ γιὰ τὴ διάψευση τῶν ἐλπίδων ποὺ εἶχε πάνω του στηρίξει πὼς θὰ ἀντιμετώπιζε κατὰ ποὺ ἔπρεπε τὸ Θόρο II τῆς Κιλικίας, καὶ ζητοῦσε νὰ τὸν πιάση καὶ νὰ τὸν τιμωρήση παραδειγματικά[138].

Τὸ πρῶτο μέτρο ποὺ πῆρε ἦταν νὰ διορίση νέο δούκα Κιλικίας τὸ συγγενή του π α ν σ έ β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ό ν Κωνσταντῖνον Καλαμάνον Δούκαν Βοτανειάτην Κομνηνόν 196[139], ποὺ καὶ ἄλλοτε εἶχε ὑπηρετήσει ὡς δοὺξ τῆς Κιλικίας (1163-1164)[140]. 'Ο Οὐγγροβυζαντινὸς αὐτὸς πρίγκιπας, ἕνας ἄντρας τολμηρὸς καὶ γενναῖος, ἐπιφορτίστηκε νὰ ἀντικαταστήση τὸν 'Ανδρόνικο, ὄχι μόνο στὴ διοίκηση τῆς Κιλικίας ἀλλὰ καὶ στὴν καρδιὰ τῆς Φιλίππας, ἐφόσον θὰ τὸ κατόρθωνε[141]. 'Αλλὰ ἡ νέα κοπέλα δὲ θέλησε νὰ ἀκούση λέξη.

Σύμφωνα μὲ τὶς ὑψηλὲς ὁδηγίες, ποὺ καθὼς φαίνεται ἔλαβε, ὁ νέος δοὺξ τῆς Κιλικίας ἀντὶ νὰ κατευθυνθῆ πρὸς τὴν Ταρσό, τὴν ἕδρα τῆς διοίκησής του, τράβηξε κατευθεῖαν πρὸς τὴν 'Αντιόχεια, ὅπου καὶ παρουσιάστηκε στὴν πριγκίπισσα Φιλίππα. Αὐτὴ ἐδῶ δὲν καταδέχτηκε οὔτε νὰ γυρίση νὰ τὸν κοιτάξη, οὔτε νὰ τοῦ μιλήση, ἀλλὰ ἁπλῶς εἰρωνεύτηκε τὸ κοντό του ἀνάστημα, καὶ παρατήρησε πὼς «πολὺ ἀφελὴ θὰ τὴ θεωρῆ ὁ αὐτοκράτορας—γαμβρός της, γιὰ νὰ νομίζη πὼς θὰ ἄφηνε τὸν 'Ανδρόνικο, ἕνα ἥ ρ ω α ποὺ ἡ οἰκογένειά του ἦταν

τ.II, σ.381, μᾶς μιλοῦν γιὰ ἕνα ἐπίσημο νόμιμο γάμο ἀνάμεσα στὴ Φιλίππα καὶ τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87: Cele avoit espousée premierement Androines, λέει ὁ Guillaume, κασιγνήτην γυναῖκα ἐγγυητὴν ἐποιήσατο, λέει ὁ Κίνναμος.

138. Χωνιάτης, σ.182-83.

139. 'Ο Κωνσταντῖνος Καλαμάνος Δούκας Βοτανειάτης Κομνηνὸς 196 ἦταν γιὸς τοῦ Οὔγγρου πρίγκιπα Βορίση Καλαμάνου, γιοῦ τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Κολομὰν (1095-1116) ἀπ' τὴν Εὐφημία τοῦ Κιέβου· ἡ γενεαλογία του στὸ Βυζάντιο ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τετάρτη γενεά	» :	'Ισαάκιος Κ.12 × Εἰρήνη 'Αλανίας
Πέμπτη	» :	"Αννα Κ.24 × 'Ιωάννης Δούκας, γιὸς Κωνσταντίνου Δ., γιοῦ τοῦ καίσαρα 'Ιωάννη Δούκα
"Εκτη	» :	Ζωὴ Δούκ. Κ.54 × Γεώργιος Βοτανειάτης
'Εβδόμη	» :	"Αννα Δούκ. Κ.Βοτανειάταινα 99 × Βορίσης Καλαμάνος
'Ογδόη	» :	Κωνσταντῖνος Καλαμάνος Δούκ.Βοταν.Κομν. 196

140. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.526-27, ὑ.1.

141. Χωνιάτης, σ.183.

ξακουστὴ καὶ ἡ φήμη του μεγάλη, γιὰ νὰ παντρευτῆ ἕνα ἄντρα, τοῦ ὁποίου ἡ γενιὰ ἔχει σβηστῆ καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἔχει τίποτε νὰ ἐπιδείξη ἀπ' τὸ παρελθόν του»[142].
Λόγια, ἀλήθεια, πολὺ λίγο κολακευτικὰ γιὰ τὸν ὑπερήφανο οἶκο τῶν 'Αρπαδιδῶν, στὸν ὁποῖο ἀνῆκε ὁ ὑποψήφιος γαμβρὸς ποὺ ἀντίταξε στὸν 'Ανδρόνικο ὁ αὐτοκράτορας.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, περιφρονημένος, ὁ Κωνσταντῖνος Καλ. Δούκ. Βοτ. Κ.196 ἐγκατάλειψε τὴ Φιλίππα καὶ τὴν 'Αντιόχεια, καὶ πῆγε στὴν Κιλικία, γιὰ νὰ ἀναλάβη τὸν ἀγώνα κατὰ τῶν 'Αρμενίων[143].

Καὶ ἡ Φιλίππα, ὅλο καὶ πιὸ ἐρωτευμένη, μόνο τὸν 'Ανδρόνικο ἔβλεπε πιὰ μέσα σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Αὐτὸς βαρέθηκε πρῶτος· εἴτε γιατὶ φοβήθηκε τὴν ἐκδίκηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ του ξαδέλφου, τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, εἴτε γιατὶ ἡ ἐρωμένη του τὸν κούρασε, τὴν ἄφησε ἀρκετὰ ἄσπλαγχνα, καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν 'Ιερουσαλὴμ τὸ 1167[144], παίρνοντας μαζί του τὰ χρήματα, ποὺ εἶχε εἰσπράξει γιὰ λογαριασμὸ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπ' τὶς φορολογίες τῆς Κιλικίας καὶ τῆς Κύπρου[145].

'Η Φιλίππα ἐγκαταλειμμένη καὶ προδομένη μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο, ἔμελλε νὰ ἔχη ἕνα τέλος ἀρκετὰ μελαγχολικό. Δέκα χρόνια ἀργότερα, παντρεύτηκε τὸν Onfroi II de Toron, κ ο ν τ ό σ τ α υ λ ο τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς 'Ιερουσαλήμ, πολὺ πιὸ μεγάλο ἀπ' αὐτὴ στὰ χρόνια καὶ ἄρρωστο. 'Η πριγκίπισσα πέθανε σὲ λίγο, τριάντα μόλις χρονῶ, ἀπὸ μαρασμό, ἀπαρηγόρητη χωρὶς ἀμφιβολία, γιὰ τὴ θλιβερή της περιπέτεια μὲ τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87[146]. "Ηταν ἴσως μιὰ τιμωρία τῆς μοίρας γιὰ τὴν περιφρόνηση ποὺ ἔδειξε στὸν ταλαντοῦχο π α ν σ έ β α σ τ ο σ ε β α σ τ ὸ Κωνσταντῖνο Καλ. Δούκ. Βοτ. Κ.196, τὸ γόνο τῶν 'Αρπαδιδῶν.

Οἱ Λατίνοι τοῦ βασιλείου τῆς 'Ιερουσαλὴμ δέχτηκαν πολὺ καλὰ τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87, ποὺ ἔφτασε ἐκεῖ μὲ μιὰ μεγάλη συνοδία ἱπποτῶν καὶ ξόδευε ἀσυλλόγιστα ἀπ' τὸ αὐτοκρατορικὸ χρῆμα, ποὺ εἶχε ἁρπάξει. 'Ο βασιλέας τῆς 'Ιερουσαλὴμ Amaury ἔλειπε τότε στὴν Αἴγυπτο, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιστροφή του συνδέθηκε μαζι του και τοῦ πρόσφερε σὰν φέουδο τὴν πόλη τῆς Βηρυτοῦ. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἄργησε, «σὰν φίδι ποὺ γλυστράει στὸν κόρφο τοῦ εὐεργέτη του», νὰ ἀν-

---

142. Χωνιάτης, σ.183.

143. Χωνιάτης, σ.183.

144. Βλ. O.Jurewicz, Andronikos I Komnenos, σ.134.

145. Κίνναμος, σ.250· Χωνιάτης, σ.183-84· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.943· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.312.

146. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1026-1027· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.381.

ταποδώση κατὰ τὸ χειρότερο τρόπο τὴ φιλοξενία τῶν Λατίνων, ὅπως παρακάτω θὰ δοῦμε, σύμφωνα μὲ τὸ Γουλιέλμο τῆς Τύρου[146α].

Ἀντίθετες πληροφορίες πάνω σ' αὐτὸ μᾶς δίνει ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἀδελφὸς τοῦ κύριου ἱστορικοῦ μας Νικήτα Χωνιάτη. Μᾶς λέει πῶς ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87, «ὁ ὑψιπέτης αὐτὸς ἀετὸς πέταξε ὡς τὴν Παλαιστίνη, ἀφήνοντας τοὺς αὐλικοὺς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 στὴν ΚΠολη νὰ κράζουν σὰν τὰ κοράκια, καὶ πῶς ἐκεῖ πρόσφερε ὕψιστες ὑπηρεσίες στοὺς Λατίνους, καθὼς τοὺς ἔσωσε ἀπὸ μιὰ φοβερὴ ἐπιδρομὴ τῶν ἐκεῖ τριγύρω βαρβάρων καὶ πῶς οἱ Λατίνοι θαύμασαν τὴν τόλμη του καὶ τὰ πολὺ στρατηγικὰ ἔργα του καὶ τὸν ἀνακήρυξαν ἀήττητο καὶ ἀπαράμιλλο καὶ προεῖπαν τὴν ἄνοδό του στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο»[146β].

Σ' αὐτὸ τὸ λατινικὸ βασίλειο τῆς Ἰερουσαλήμ, ζοῦσε μιὰ Βυζαντινὴ πριγκίπισσα. Ἦταν ἡ Θεοδώρα Κ.142, ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ὡς μιὰ κόρη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κ.78. Παντρεμένη ἀπὸ παιδούλα δεκατριῶ χρονῶ μὲ τὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνο III (1143-1163), ἦταν χήρα ἀπ' τὸ 1163 καὶ κατοικοῦσε στὴν πόλη Ἄκρα, ποὺ τῆς εἶχε ἀφήσει ὡς κληρονομικὸ φέουδο ὁ ἄντρας της[146γ].

Ἦταν τότε στὸν ἀνθὸ τῆς νιότης της, εἰκοσιδυὸ χρονῶ καὶ πολὺ χαριτωμένη. Ἀμέσως ἡ καρδιὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 χτύπησε ἀπ' τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴ χάρη της, κι ἂς ἦταν κι αὐτή, ὅπως ἡ Εὐδοκία Κ.130, ἀνεψιά του ἀπὸ πρωτεξάδελφο. Φαίνεται πὼς ὁ Κομνηνὸς εὕρισκε διεστραμμένη ἀπόλαυση στὴν αἱμομιξία καὶ κάποια εὐχαρίστηση στὸ νὰ μὴ λαμβάνη ὑπόψη στοὺς ἔρωτές του τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας καὶ τοὺς κανόνες τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Θεοδώρα Κ.142 δέχτηκε τὸ θεῖο της στὴν Ἄκρα καὶ δείχτηκε πολὺ περιποιητικὴ καὶ ὑποχρεωτικὴ μαζί του. Ὕστερα πῆγε κι αὐτὴ νὰ τὸν ἐπισκεφτῆ στὸ δικό του φέουδο στὴ Βηρυτό, καὶ σὲ λίγο συνδέθηκε μαζί του ἐρωτικά, σὲ «μιὰ μίξη ἀκόλαστη καὶ ἀσελγή», ὅπως θένε οἱ Βυζαντινοί[147].

Στὸ μεταξὺ στὴν ΚΠολη, ὁ βασιλέας κὺρ Μανουὴλ (α') Κ.81, «καθὼς δέχτηκε, μᾶς λέει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, τὴ δεύτερη αὐτὴ πληγή, μετὰ ἐκείνη τῆς

146α. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist.Occid., τ.I, σ.943· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.312.

146β. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ., Σπ.Λάμπρου, τ.Α', Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Δημήτριον τὸν Δριμύν, σ.167-68.

146γ. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.943-44· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.312.

147. Χωνιάτης, σ.184· Κίνναμος, σ.250· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.943-44 καὶ 1026-27· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.312 καὶ 381.

Φιλίππας, ἔκανε καὶ μηχανευόταν τὰ πάντα, γιὰ τὸ πῶς θὰ μπορέση νὰ πιάση μέσα στὰ δίχτυά του τὸν Ἀνδρόνικο, καὶ πάνω σ' αὐτό, ἐξαπόλυσε ἕνα αὐστηρὸ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα ποὺ σημάνθηκε μὲ τὴν κόκκινη ὑπογραφή του, καὶ προσκαλοῦσε τὶς ἀρχὲς τοῦ Λατ. βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ, πάνω στὸ ὁποῖον εἶχε πιθανὸν μιὰ φιλὴ ἐπικυριαρχία, νὰ πιάσουν ὡς ἕνα ἐχτρό του καὶ ὡς ἕνα ἀκόλαστο πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του τὸν Ἀνδρόνικο, καὶ νὰ τὸν τυφλώσουν»[148].

Ἕνας ἄλλος ἐπίσης σύγχρονος τῶν γεγονότων, ὁ ἀδελφός τοῦ πιὸ πάνω, μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης θὰ μᾶς πῆ: «Στάλθηκαν γράμματα γραμμένα μὲ τὸ φαρμάκι τῆς βασκανίας, καὶ ὄχι μὲ μελάνι, καὶ ἐπισημασμένα μὲ αἷμα. Φόνο πραγματικὰ ἔσταζε αὐτὸ τὸ ἐρυθρόδανο διάταγμα, ἀλλὰ ἔπεσε στὸ κενὸ καὶ ἡ προσπάθεια πῆγε χαμένη»[148α].

Γιὰ τὴν καλὴ τύχη τοῦ ἐνόχου ἕνα ἀπ' τὰ ἀντίτυπα τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς ἔφτασε στὰ χέρια τῆς τέως βασίλισσας τῆς Ἱερουσαλὴμ Θεοδώρας Κ.142 ποὺ εἰδοποίησε τὸν Ἀνδρόνικο γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ τὸν ἀπειλοῦσε, καὶ οἱ δυὸ ἐραστές, ἀντὶ νὰ χωριστοῦν, ἀποφάσισαν νὰ φύγουν μαζί[148β].

Μὲ αὐτὴ τὴν ἀπαγωγὴ ἀναγνώρισε ὁ περιβόητος Κομνηνὸς τὴν καλὴ ὑποδοχὴ ποὺ τοῦ εἶχαν κάνει οἱ Φράγκοι, δείχνοντας, ὅπως λέει ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, πόσο ἀληθινὸς εἶναι ὁ στίχος τοῦ Βιργιλίου: «Φοβοῦ τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας»[149].

IV

Ὁ τρόπος τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Θεοδώρας Κ.142, κοντὰ στὸ Νουρεντὶν τῆς Δαμασκοῦ (1168), γέννηση Ἀλέξιου Κ.164, κοντὰ στὸ Γεώργιο III τῆς Γεωργίας (1170), γέννηση Εἰρήνης Κ.165, κοντὰ στὸ Σαλτοῦχο τοῦ Ἐρζερούμ, ἱππότης καὶ ληστής, αἰχμαλωσία Θεοδώρας Κ.142 καὶ παράδοση τοῦ ἰδίου ὑπὸ ὅρους, στὴν Οἰνόη τοῦ Πόντου.

148. Χωνιάτης, σ.184. Γιὰ τὴν πιθανὴ φιλὴ ἐπικυριαρχία, βλ. G.de Jerphanion, OCPl (1931), σ.245-46, ποὺ τὴν ὑποστηρίζει, καὶ J.L.La Monte, B7 (1932), σ.263, ποὺ τὴν ἀπορρίπτει· πρβλ. A.A.Vasiliev. Ἱστορία, σ.526 καὶ ὑ.145.

148α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.146β), σ.168.

148β. Χωνιάτης, σ.184-85.

149. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.943:
Timeo Danaos et dona ferentes·
(Virg. Aen., II, 49). Ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.312.

'Ο Νικήτας Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87, «σὰν ἕνας ἄνθρωπος ἐφευρετικὸς καὶ ἀπατεώνας ποὺ ἦταν, ἀποπλάνησε τὴ Θεοδώρα Κ.142, ὅπως στὰ παλιὰ χρόνια ὁ Δίας ἀπόσπασε τὴν Εὐρώπη ἀπ' τὸ χορὸ τῶν παρθένων, καθὼς μεταμορφώθηκε σὲ καλλικέρατο βόδι· ἔτσι κι αὐτὸς τὴν ἔκανε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν ἐγκατάστασή της στὴν Παλαιστίνη καὶ νὰ πάη καὶ νὰ πλανιέται μαζί του, θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας»[150]. Κάτι τέτοιο μᾶς λέει καί ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, καθὼς ἰσχυρίζεται πὼς τὴν πῆρε μὲ τὴ βία[150α].

Κι ἂν δεχτοῦμε κάποια ἀντίδραση τῆς Θεοδώρας Κ.142, ποὺ δὲν πρέπει νὰ ἦταν τόσο σοβαρή, ἕνα εἶναι βέβαιο πὼς ἡ ἀναχώρησή τους ἔγινε μὲ βάση ἕνα σχέδιο ποὺ ἐκπόνησε καὶ ἐπέβαλε ὁ 'Ανδρόνικος. Σύμφωνα μὲ αὐτό, ἡ τέως βασίλισσα προσποιήθηκε πὼς ἤθελε νὰ τὸν συντροφεύση καὶ νὰ τὸν ἀποχαιρετίση ποὺ θὰ ἀναχωροῦσε σὲ λίγο. Ἔτσι ξεκίνησαν, μόνο ποὺ αὐτὴ δὲν ξαναγύρισε[150β].

'Εγκατάλειψαν οἱ δυὸ ἐραστὲς τὴν Παλαιστίνη τὸ 1168[151], γιὰ νὰ γυρίζουν πλάνητες ἐδῶ καὶ ἐκεῖ πάνω ἀπὸ δέκα ὁλάκερα χρόνια[152].

Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ σουλτάνου τοῦ Χαλεπίου καὶ τῆς Δαμασκοῦ, τοῦ περίφημου Νουρεντίν (Nür ad-din 1144-1174), οἱ φυγάδες ἔφτασαν στὴ Δαμασκό, ὕστερα στὴ Βαγδάτη[153], ὅπου οἱ μουσουλμάνοι ἡγεμόνες τοὺς δέχτηκαν μὲ τὶς συνηθισμένες τους ὑποκλίσεις καὶ ἐπιφωνήσεις καὶ τὴν ἀνατολίτικη χλιδὴ στὶς αὐλές τους. «Κάτι περίεργο», παρατηρεῖ ἕνας συγγραφέας, «μὲ ὅλη τὴν ἀβεβαιότητα ἐκείνης τῆς νομαδικῆς ζωῆς, παρὰ τὶς ἀτυχίες ποὺ τὸν τσάκιζαν, ποτὲ ὁ 'Ανδρόνικος, ὁ ἄστατος καὶ ἐπιπόλαιος, δὲ σκέφτηκε νὰ ἐγκαταλείψη τὴ Θεοδώρα Κ.142. 'Ο δεσμός του μὲ τὴν (τέως) βασίλισσα τῆς 'Ιερουσαλήμ, στάθηκε πραγματικὰ τὸ μεγάλο πάθος τῆς ζωῆς του»[154]. 'Αλλὰ σὲ κάποιον ἄλλο, «ὁ

150. Χωνιάτης, σ.185.

150α. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.944· ἀρχαιογαλλ., τ.II, σ.312.

150β. Χωνιάτης, σ.185.

151. Βλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.134 καὶ 76.

152. 'Ο L.Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ.281, λέει πὼς γύριζαν πλάνητες δεκατρία ὁλάκερα χρόνια, ἀλλὰ ἂν λάβωμε ὑπόψη μας πὼς ὁ 'Ανδρόνικος ἐπέστρεψε στὴν ΚΠολη τὸ 1178/9, βλ. καὶ O.Jurewicz, ἔνθ' ἀνωτ., σ.134, δὲν ἔχομε παρὰ κάτι περισσότερο ἀπὸ δέκα χρόνια.

153. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.944· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.312.

154. Ch. Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.107, ἑλλην. μετάφρ., σ.466.

δεσμὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 μὲ τὴ Θεοδώρα Κ.142 φάνηκε πιὸ λίγο περιπαθὴς ἀπὸ κεῖνον τοῦ 'Αντώνιου μὲ τὴν Κλεοπάτρα»[155].

'Απ' τὴ Βαγδάτη πῆγαν μέσα στὸ 1169 σὲ ἄλλες πόλεις τοῦ ἀραβικοῦ κόσμου, στὸ Harran, στὴ Mardin καὶ στὸ 'Ερζερούμ[156]. Τό 1170 ἡ Θεοδώρα χάρισε στὸν ἐραστή της ἕνα γιό, τὸν 'Αλέξιο Κ.164[157]. Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο ἔφτασαν στὴ Γεωργία, ὅπου ἔγιναν δεχτοὶ μὲ τὶς πιὸ μεγάλες τιμὲς ἀπ' τὸ βασιλέα τῆς Γεωργίας Γεώργιον III.

Ἕνας Γεωργιανὸς χρονικογράφος μᾶς δίνει αὐτὴ τὴν περιγραφὴ τῆς ἐπίσκεψης τοῦ ζεύγους στὴν Τυφλίδα, τὴν πρωτεύουσα τῆς Γεωργίας: «Μιὰ μέρα (ὁ Γεώργιος III) δέχτηκε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ἑνὸς ξαδέλφου ἐκ πατρὸς τοῦ Μανουὴλ (α') 81 τοῦ Μεγάλου, τοῦ ἡγεμόνα ὅλης τῆς Δύσης καὶ αὐτοκράτορα τῆς 'Ελλάδος· συνοδευόταν ἀπ' τὴ γυναίκα του, μιὰ θαμπωτικὴ καλλονή, ἀπ' τοὺς γιούς του κι ἀπ' τοὺς γιοὺς τῆς ἀδελφῆς του. Εὐχαριστώντας τὸ Θεὸ γιὰ μιὰ τέτοια εὔνοια, ὁ Γεώργιος III ὑποδέχτηκε τὸν πρίγκιπα σύμφωνα μὲ τὴν ὑψηλή του καταγωγή, τοῦ ἔδωσε πολλὲς πόλεις καὶ φρούρια ὅσα ἤθελε καὶ τοῦ ὅρισε μιὰ κατοικία γειτονικὴ μὲ τὴ δική του». Κατὰ τὴ διαμονή του στὴ Γεωργία ὁ 'Ανδρόνικος πῆρε μέρος στὶς στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ Γεώργιου III[158].

Φαίνεται πὼς τότε βάλθηκε ἡ βάση κάποιου συνοικεσίου ἀνάμεσα στὴν οἰκογένεια τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 καὶ τὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῶν Παγκρατιδῶν τῆς Γεωργίας. 'Ο 'Ανδρόνικος ζήτησε τὸ χέρι τῆς Ρουσσανδάνης, δευτερότοκης κόρης τοῦ Γεώργιου III ποὺ στεροῦνταν ἀρσενικῆς γονῆς, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ νόμιμου πρωτότοκου γιοῦ του Μανουὴλ Κ.161[159] ποὺ βρισκόταν τότε μᾶλλον στὴν ΚΠολη. Γιὰ τὸ νεογέννητο 'Αλέξιο Κ.164 ξέρομε πὼς ἀργότερα, «μερικοὶ

155. H.Gelzer εἰς K.Krumbacher, Geschichte der Byzant. Litteratur, s.1029.

156. O.Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ.75-6 καὶ 134, χωρὶς μνεία τῆς πηγῆς.

157. Χωνιάτης, 'Ιστορία, σ.185: κακεῖσε ἦν ἁλύων καὶ συνὼν Θεοδώρᾳ, μεθ' ὧν ἀπέτεκεν αὕτη τούτῳ παίδων δυοῖν 'Αλεξίου τε καὶ Εἰρήνης, Αὐτόθι, σ.295· Μιχαὴλ Χωνιάτης, τ.I, Προσφώνυμα εἰς τὸν πραίτωρα Δημήτριον τὸν Δριμύν, σ.169· Κίνναμος, σ.250-51.

158. M.Brosset, Histoire de la Georgie, τ.λ., σ.396-97 (Gruzinskajia Letopis)· ὁ Brosset προτείνει στὸ «τοὺς γιοὺς τῆς ἀδελφῆς του» νὰ δοῦμε «τοὺς γιοὺς τῆς ξαδέλφης του», στὴν πραγματικότητα τοὺς γιοὺς τῆς ἀνεψιᾶς καὶ ἐρωμένης του Θεοδώρας Κ.142. Σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, σ.145, ὁ 'Ανδρόνικος εἶχε μαζί του τὸν ἐκ τοῦ πρώτου νομίμου γάμου γιό του 'Ιωάννη Κ.162: ἔτι δὲ καὶ 'Ιωάννου, ὃν ἐκ τῶν προτέρων καὶ γνησίων οἱ σπερμάτων συνέκδημον ἐκ Βυζαντίου ἐπήγετο, Αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ συναγάγωμε ἀπ' τὸ Γεωργιανὸ χρονικογράφο εἶναι πὼς ὁ 'Ανδρόνικος συνοδευόταν ἀπ' τὴ γυναίκα του, δηλ. τὴν ἐρωμένη του Θεοδώρα 142, ἀπ' τὸν ἐξ ἄλλου γάμου γιό του καὶ ἀπ' τὸ γιὸ τῆς «ἀδελφῆς» του, δηλ. τὸ νεογέννητο γιὸ τῆς ἐρωμένης του, τὸν 'Αλέξιο Κ.164.

159. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.161.

εὐγενεῖς τῆς Γεωργίας ἐπιθυμοῦσαν νὰ ζητήσουν νὰ ἔλθη στὴ Γεωργία καὶ νὰ παντρευτῆ τὴ Θάμαρ»[160], πρωτότοκη κόρη τοῦ Γεώργιου III ποὺ τότε μόλις εἶχε ἀνέβη στὸ θρόνο, ἀλλὰ καθὼς αὐτὸ δὲν πραγματοποιήθηκε, παντρεύτηκε μιὰ Γεωργιανὴ Μαρία, ἄγνωστο ἂν ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Παγκρατιδῶν, καὶ ἔγινε ὁ ἀρχηγέτης μιᾶς μακρᾶς Κομνηνικῆς δυναστείας τῶν Andronikaschvili ποὺ ἠγεμόνευσαν ὡς βασιλεῖς στὸ Alastani [160α].

Σὲ λίγο, τὸ 1171, ἡ Θεοδώρα Κ.142 γέννησε καὶ ἕνα δεύτερο παιδί, τὴν Εἰρήνη Κ.165[161].

Ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1173/4-1176/7 ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 μὲ τὴν παράνομη οἰκογένεια ποὺ δημιούργησε καὶ τὸ νόμιμο γιό του Ἰωάννη Κ.162 πῆγαν στὸ Kharin τῆς Ἀρμενίας καὶ στὴν τουρκικὴ Ἰβηρία[162].

Ὅπως βλέπομε οἱ δυὸ πιστοὶ ἐρασταὶ ἔσερναν στὴ μουσουλμανικὴ Ἀνατολὴ καὶ στὶς βόρειες χριστιανικὲς χῶρες τὴν τυχοδιωχτικὴ τους ζωή.

Ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης ὡς κόλακας κατὰ τὸν καιρὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 (1183-1185), καὶ ὄχι ὡς κατήγορος, ὅπως ἔγινε ἀργότερα μετὰ τὴν πτώση καὶ θανάτωσή του, θὰ μᾶς πῆ πὼς «ἀπὸ ὅπου περνοῦσε γινόταν δεχτὸς ὡς ἕνας κυρίαρχος μονάρχης καὶ πὼς οἱ ἐπιτόπιοι ἄρχοντες καὶ ἡγεμόνες τὸν δέχονταν ὡς νὰ ἦσαν διοικητὲς τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἐπικρατείας του. Μέσα ἀπ' τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαοὺς ποὺ περνοῦσε, γινόταν ἕνας δάσκαλος τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς καὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης, ἔτσι ποὺ καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπερήφανοι Γεωργιανοὶ δὲν ἀπαξίωσαν νὰ ἀκούσουν τὶς διδασκαλίες του. Ὅλοι τὸν ἀξίωσαν τῶν πιὸ μεγάλων τιμῶν καὶ ἤθελαν νὰ γίνεται κοινωνὸς τῆς ἡγεμονικῆς ἀρχῆς τοῦ τόπου τους, κι ὅταν ἐρχόταν ἡ στιγμὴ νὰ ἐγκαταλείψη μιὰ χώρα γιὰ νὰ πάη στὴν ἄλλη, ρίχνονταν πάνω του νὰ τὸν κρατήσουν γιὰ νὰ μὴ χάσουν ἕνα τέτοιο ἀγαθό, κι αὐτὸς μὲ δυσκολία κατόρθωνε νὰ ξεφύγη ἀπ' τὰ χέρια τους»[162α].

---

160. M. Brosset, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.158), σ.412-13.

160α. Gyrille Toumanoff, Manuel de généalogie et de chronologie pour histoire de la Caucasie chrétienne (Armenie-Géorgie-Albanie,) Roma 1977, σ.57-8.

161. Γιὰ τὴν Εἰρήνη Κ.165, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.157. Βλ. ἐπίσης, Χωνιάτην, σ.337-39, 401-402 καὶ 557. Τὸ πὼς ἡ Εἰρήνη Κ.165 γεννήθηκε τὸ 1171 συνάγεται ἀπ' τὴν πληροφορία τοῦ Χωνιάτη, σ.337, πὼς τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1183 παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο Κ.156, τὸ νόθο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὴ Θεοδώρα Κ.150, ἔπειτα ἀπὸ συνοδικὴ ἄδεια. Ἔπρεπε τοὐλ., νὰ προχωρῆ πρὸς τὸ δέκατο τρίτο ἔτος τῆς ἡλικίας της. Γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ γάμου της, βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ.135.

162. Κίνναμος, σ.251: τότε δὲ (ὁ Ἀνδρόνικος) πολλήν τινα γῆν ὀθνείαν περιελθών, εἶτα καὶ εἰς τὴν ἑῴαν Ἰβήρων ἐμβάλλει χώραν. Πρβλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.79 καὶ 134.

162α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Δημήτριον τὸν Δριμύν, σ.169.

Τέλος, ὁ μεγάλος αὐτὸς φυγάς, ποὺ πολλὰ «εἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω» καὶ ποὺ «ἀπὸ κανένα μέρος δὲ διδάχτηκε, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκεῖνοι ἀπ' αὐτὸν ὠφελήθηκαν»[162β], μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ τὴν πολυάριθμη «πάνω ἀπὸ τετρακόσια πρόσωπα συνοδία του»[162γ], ὕστερα ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπλανήσεις μέσα στοὺς ἀλλοεθνεῖς ποὺ τοὺς δίδαξε καὶ τοὺς συνέτισε, «ὅπως τοὺς Ἄραβες ὁ Μωυσῆς, τοὺς ἀλλοφύλους ὁ Δαβὶδ καὶ τοὺς Αἰγυπτίους ὁ Ἰωσήφ, δίκαιοι κι αὐτοὶ φυγάδες ἀπ' τὸ φθόνο τῶν Τελχίνων συγγενῶν τους»[162δ], ξέπεσαν στὸν Τοῦρκο ἐμίρη τοῦ Ἐρζερούμ Mehmet ibn Saltuk, τὸν Σαλτοῦχον, ὅπως τὸν λένε οἱ Βυζαντινοί[163].

Ὁ Σαλτοῦχος, ποὺ γι' αὐτὸν μιλάει ὁ Χωνιάτης, πρέπει χωρὶς ἀμφιβολία νὰ συνταυτιστῆ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ ἴδιου ὀνόματος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Ibn-el-Athir. Ὁ ἀνωτέρω Ἄραβας ἱστορικὸς μᾶς λέει πὼς «τὸ 1161 ἔγινε ἕνας πόλεμος ἀνάμεσα στὸ βασιλέα τῆς Γεωργίας Γεώργιον III καὶ τὸν Malek Saltuk (=ἡγεμόνα Σαλτούχ), γιὸν τοῦ Ali (Saltuk), ἡγεμόνα τοῦ Ἐρζερούμ. Ὁ Σαλτοῦχος βάδιζε μὲ τὸ στρατό του ἐναντίον τῶν Γεωργιανῶν, ἀλλὰ ἀτύχησε καὶ αἰχμαλωτίστηκε. Ἡ ἀδελφή του Chah-Bonou, ποὺ ἦταν παντρεμένη μὲ τὸν Chah-Armen-Sokman, γιὸ τοῦ Ibrahim, πρίγκιπα τοῦ Khélath, ἔστειλε στὸ βασιλέα τῆς Γεωργίας ἕνα βαρύτιμο δῶρο καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ ἀπολευτερώση τὸν ἀδελφό της ἔναντι λύτρων. Ἔτσι ὁ βασιλέας τῆς Γεωργίας ἀπολευτέρωσε τὸ Σαλτοῦχο ποὺ γύρισε στὰ ἐδάφη ποὺ ἐξουσίαζε»[164].

Καὶ τὰ χρονικὰ τῆς Γεωργίας κατὰ ἀνάλογο τρόπο κάνουν λόγο γιὰ τὸ Σαλτοῦχο καὶ τὰ πιὸ πάνω γεγονότα[165].

Αὐτὸς λοιπὸν ὁ περίφημος ἐμίρης Σαλτοῦχος ποὺ κάτω ἀπ' τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Kilidj Arslan II (1156-1192) ἐξουσίαζε σ' αὐτὰ τὰ χρόνια (1161,1173-1177 καὶ μετὰ) τὶς περιοχές τῆς Κολωνίας καὶ τῆς Χαλδίας, ἄλλοτε βυζαντινὲς ἐπαρχίες, παραχώρησε στὸν Ἀνδρόνικο Κ.87, στὴν οἰκογένειά του καὶ στὴ συνοδία του ἕνα ἰσχυρὸ φρούριο ποὺ ἦταν πολὺ κοντὰ στὰ βυζαντινὰ σύνορα.

Ἐκεῖ ὁ φοβερὸς Κομνηνὸς ζοῦσε σὰν ἕνας ἱππότης ληστής, ρημάζοντας μὲ τὶς ἐπιδρομὲς του τὸ αὐτοκρατορικὸ ἔδαφος, καὶ πουλώντας στοὺς Τούρκους

162β. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ.169.

162γ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ.169.

162δ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ.166-67.

163. Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ.185.

164. Ibn-el-Athir (ἢ Al-Athyr), Extrait de la Chronique intitulée Kamel-Altevarykh, RHC Hist.Orientaux, τ.I, σ.522.

165. M.Brosset, Histoire de la Géorgie, σ.388. Amm. 1.

τοὺς Ἕλληνες αἰχμαλώτους ποὺ ἔπιανε, ἀφορισμένος ἀπ' τὴν Ἐκκλησία, τόσο γιὰ τὶς σχέσεις ποὺ εἶχε μὲ τὴν ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ.142, ὅσο καὶ γιὰ τοὺς δεσμούς του μὲ τοὺς ἀπίστους καὶ τὶς πωλήσεις τῶν χριστιανῶν, ἀλλὰ αὐτὸς πολὺ λίγη σημασία ἔδινε σὲ τέτοιους ἀφορισμούς. Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἦταν ἔξαλλος ἀπὸ μανία γι' αὐτὲς τὶς πολὺ σοβαρὲς προκλήσεις τοῦ ἄλλοτε ἀγαπημένου ἐξαδέλφου του. Μάταια προσπαθοῦσε μὲ χίλιους δυὸ τρόπους νὰ καταφέρη νὰ πιάση τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87, αὐτὸς ὅμως «ἦταν ἀπαγίδευτος καὶ ἄπιαστος»[166].

Ἐπιτέλους, ὁ δ ο ὺ ξ τῆς Τραπεζούντας Νικηφόρος Παλαιολόγος[166α], μὲ βάση ἕνα σχέδιο ποὺ συνέλαβε, κατάφερε ἀντὶ τοῦ Ἀνδρόνικου, ὡς μιὰ ν ε φ έ λ η νὰ αἰχμαλωτίση τὴ Θεοδώρα Κ.142 μὲ τὰ δυὸ παιδιά της. Αὐτὸ ἔσπασε τὴν ἀδάμαστη ψυχὴ τοῦ ἀντάρτη. Λάτρευε τὴν ἐρωμένη του, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ μπορῆ νὰ ζήση χωρὶς αὐτὴ καὶ λυπόταν τὸ ἴδιο βαθιὰ γιὰ τὴ στέρηση τῶν παιδιῶν του. Ἔτσι «ὁ ἔρωτάς του γιὰ τὴ Θεοδώρα ἔγινε τὸ ἀγκίστρι γιὰ νὰ πιαστῆ». Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ἀποφάσισε νὰ στείλη πρέσβεις στὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ ζητήση ἀμνηστία γιὰ ὅσα ἔκανε καὶ ἀσφάλεια πὼς δὲ θὰ πάθη τίποτε, ἂν παραδοθῆ.

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, τρισευτυχισμένος ποὺ θὰ ἔφερνε κοντά του ἕνα τόσο ἐπικίνδυνο ἀντίπαλο, ἔσπευσε μὲ τὴ συνηθισμένη του μακροθυμία νὰ ὑποσχεθῆ στὸν ξάδελφό του κάθε ἐπιθυμητὴ ἐγγύηση, καὶ βασισμένος σ' αὐτὲς τὶς αὐτοκρατορικὲς διαβεβαιώσεις ἔκανε ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 καὶ πάλι τὴν ἐπανεμφάνισή του στὴν ΚΠολη.

Σὰν καλὸς ἠθοποιὸς ποὺ ἦταν, θέλησε νὰ κάνη μὲ θεατρικὸ τρόπο τὸ γυρισμὸ καὶ τὴν ὑποταγή του. Τύλιξε ὁλόγυρα ἀπ' τὸ κορμί του, ἀφοῦ τὴν ἔκρυψε προσεχτικὰ κάτω ἀπ' τὰ ροῦχα του, μιὰ μακριὰ σιδερένια ἁλυσίδα ποὺ ἀπ' τὸ λαιμό του ἔφτανε ὡς τὰ πόδια του, κι ὅταν στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν τὸν ἔφεραν στὸ Μανουὴλ (α') Κ.81, μπροστὰ σὲ ὁλάκερη τὴν αὐλὴ συγκεντρωμένη γι' αὐτὸ τὸ γεγονός, ἔπεσε μὲ τὸ πρόσωπο στὴ γῆ, παρακαλώντας μὲ θρήνους καὶ πύρινα δάκρυα νὰ τοῦ δοθῆ χάρη γιὰ τὰ λυπηρὰ ποὺ ἔκανε.

---

166. Χωνιάτης, σ.185-86 καὶ 294-95.

166α. Γιὰ τὸ Νικηφόρο Παλαιολόγο, βλ. V. Laurent , Les premiers Paléologues, B8 (1933), σ.148, ἀριθ. 4· τοῦ ἰδίου, Bulles métriques, ἀριθ. 95, σ.223:

Γραφῶν σφράγισμα καὶ κῦρος Νικηφόρου
Δούκα σεβαστοῦ Παλαιολόγου φέρω.

Ἀπ' τοὺς τρεῖς γιοὺς τοῦ Γεώργιου Παλ. τοῦ Πρεσβύτερου καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας, Νικηφόρον, Ἀνδρόνικον καὶ Ἀλέξιον, βλ. Στέμμα Παλαιολόγων, αὐτὸς ἐδῶ ὁ Παλαιολόγος θὰ ἦταν ἀπόγονος τοῦ πρώτου, στὸν ὁποῖον καὶ θὰ ἀνῆκε ἡ πιὸ πάνω σφραγίδα.

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 βαθιὰ συγκινημένος ἀπ' αὐτὴ τὴν παθητικὴ στάση, ἔκλαιγε κι αὐτὸς καὶ πρόσταζε τοὺς γύρω του νὰ τὸν σηκώσουν. Ἀλλὰ ἐκεῖνος ἔμενε νὰ μένη ξαπλωμένος στὸ δάπεδο, καὶ τραβώντας τὴν κρυμμένη ἁλυσίδα του, δήλωνε πὼς γιὰ τιμωρία τῶν ἁμαρτημάτων του, ἤθελε νὰ τὸν σύρη μὲ αὐτὴ ἕνας ποὺ θὰ ὁριζόταν ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, σὰν αἰχμάλωτο, ὡς τὰ πόδια τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου.

Ἀναγκάστηκαν νὰ τοῦ κάνουν κι αὐτὴ τὴ χάρη καὶ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος 183, αὐτὸς ποὺ ὕστερα καθαίρεσε ἀπ' τὴ βασιλεία τὸν Ἀνδρόνικο, ἔπιασε τὴν ἁλυσίδα καὶ τὸν τράβηξε ὡς τὰ πόδια τοῦ αὐτοκράτορα. Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, λέει ὁ ἱστορικός, πὼς δὲν ἦταν τυχαία ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ποὺ τὸν ἔσυρε, ἀλλὰ σημαδιακὴ τῶν γεγονότων ποὺ ἐπακολούθησαν[167].

«Καθὼς δέχτηκαν τὸν ἄνθρωπο μὲ μεγαλόπρεπη φιλοφροσύνη, ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς μᾶς λέει, πὼς τοῦ φέρθηκαν, ὅπως ταίριαζε σ' ἕνα ἄντρα ποὺ γύριζε ὕστερα ἀπὸ τόσο μακρόχρονη ἀπουσία»[168].

Δὲν ἔκριναν ὅμως φρόνιμο νὰ κρατήσουν αὐτὸν τὸν νέο ἄ σ ω τ ο ν υ ἱ ὸ ν στὴν πρωτεύουσα.

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ἔνιωθαν πὼς ἂν ζοῦσαν ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, οἱ παλιὲς μνησικακίες τους δὲ θὰ ἀργοῦσαν νὰ ξυπνήσουν. Διόρισε λοιπὸν τὸν Ἀνδρόνικο κυβερνήτη τοῦ Πόντου μὲ ἕδρα του τὸ μακρινὸ Οἴναιον[169].

---

167. Χωνιάτης, σ.295-96.

168. Χωνιάτης, σ.296: τῷ δ' οὖν τότε λαμπρότατα προσδεχθεὶς ὁ ἀνὴρ καὶ φιλοφροσύνης μεγαλοπρεποῦς ἀξιωθείς, ὡς ἔδει τηλικοῦτον ἄνδρα χρόνιον ἐπανήκοντα,

169. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1081·: ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.425: à Androine le viel, qui-estoit baillis en la terre de Ponte, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.388, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.26-8: ὡς εἴπερ ἐκ τῆς Σινωπικῆς χερσονήσου ἣν τότε κατεῖχεν, Ἀπ' τοὺς δυὸ πιὸ πάνω συγχρόνους τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 συγγραφεῖς προκύπτει πὼς διορίστηκε τότε κυβερνήτης τοῦ Πόντου μὲ ἕδρα τὸ Οἴναιον, πόλη ποὺ μᾶς δίνει ὁ Χωνιάτης, σ.296: πρὸς τὸ Οἴναιον ἀποστέλλεται, ἐκεῖσε τὰς διατριβὰς τελέσων..... ὡς τόπο ὅμως διαμονῆς του καὶ ὄχι ἕδρας τῆς διοίκησής του. Ἀπ' τοὺς ἐρευνητὲς ὁ A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.467, καὶ The Foundation of the Empire of Trebizond, Speculum 11(1936), σ.6, ἑλλην. μετάφρ. Ι.Τ.Παμπούκη, σ.12, ποὺ δέχεται ὡς ἕδρα του τὴ Σινώπη ἢ τὸ Οἴναιον· ἡ J.Hussey, εἰς Cambridge Med. History, vol. IV, part I, 1966, ἑλλην. μετάφρ. Ντουντοὺ Σαούλ, σ.199· ὁ G.Ostrogorsky, Histoire, σ.418· ὁ A.Nicol, The Gabrades, Univ. of Birmingham Hist. Journal XII Birm. 1970, σ.180, ὑ.56, ποὺ δέχεται ὡς ἕδρα του τὸ Οἴναιον, κ.ἄ. ὑποστηρίζουν πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 διορίστηκε τότε κυβερνήτης τοῦ Πόντου. Ἀντιθέτως ἄλλοι, ὅπως ὁ Ch. Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.109, ἑλλην. μετάφρ., σ.468· ὁ L.Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ.282 καὶ ὑ. 2204, κ.ἄ., καθὼς στηρίζονται στὸ Χωνιάτη, δέχονται πὼς τὸ Οἴναιο ἦταν τόπος τιμητικῆς ἐξορίας του ἢ διαμονῆς

Ἐκεῖ, «μακρυὰ ἀπ' τὸ Δία καὶ τοὺς κεραυνούς του», ὅπως λέει ὁ ἱστορικός, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ἔδειχνε πὼς εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ ὅλες τὶς παλιές του φιλοδοξίες καὶ πὼς στὴν ἐξαίσια ἐκείνη ἠρεμία ἤθελε νὰ ἀναπαυτῆ ἀπ' τὶς τόσες περιπέτειές του, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ αὐτοκρατορικός του ξάδελφος, πάντα μακρόθυμος, τὸν εἶχε φορτώσει μὲ χρῆμα καὶ πλούσιες δωρεές[169α].

V

Θάνατος Μανουὴλ (α') Κ.81, ὁ νέος ἡγεμόνας Ἀλέξιος (β') Κ.155 καὶ ἡ ἐπίτροπος μητέρα του Ξένη, ὁ Ἀλέξιος Κ.132, ἡ λατινόφιλη πολιτικὴ τῆς ἀντιβασιλείας, ἐξέγερση μερίδας τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ἡ στάση τῆς Μαρίας Κ.153 καὶ τῶν ἀριστοκρατῶν ὀπαδῶν της.

Μὲ τὴν ἐπιστροφὴ καὶ τὴν ὑποταγή του—τέλη τοῦ 1178 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1179[170]—ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 εἶχε ὁρκιστῆ ἐπίσημα πίστη στὸν αὐτοκράτορα καὶ στὸ νεαρὸ γιό του Ἀλέξιο (β') Κ.155[171].

Φρόνιμος καὶ ἡσυχασμένος, ἔδειχνε, ὅπως καὶ πιὸ πάνω ἀναφέρθηκε, πὼς εἶχε ξεχάσει ὅλες τὶς παλιές του βλέψεις γιὰ τὸ θρόνο καὶ πὼς ἡ τρικυμισμένη ψυχή του εἶχε γαληνεύσει ὁριστικά, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ τότε ἦταν 61 χρονῶ.

Στὴν εἰρηνική του ἕδρα τοῦ Οἰναίου, ἀνιστοροῦσε μὲ εὐχαρίστηση στοὺς σοφοὺς ποὺ σύχναζαν κοντά του τὶς περιπέτειές του, καὶ μὲ τὴ γνωστή του ἀδιαφορία στὰ ζητήματα της θρησκείας, σύγκρινε πρόθυμα τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ Δαβίδ, ποὺ εἶχε «κι αὐτὸς τυραννιστῆ ἀπ' τὸ φθόνο καὶ εἶχε ἀναγκαστῆ νὰ φύγη κυνηγημένος ἀπ' τοὺς ἐχτρούς του», προσθέτοντας, ὄχι χωρὶς κάποια εἰρωνεία, πὼς «αὐτὸς εἶχε δεῖ πολὺ χειρότερες μέρες ἀπ' τὸν προφητάνακτα, γιατὶ ὁ πρῶτος δὲ βγῆκε ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῆς Παλαιστίνης, ἐνῶ αὐτὸς γύρισε ὅλα σχεδὸν τὰ ἔθνη τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὄχι μόνο ἔμεινε χριστιανός, ἀλλὰ κήρυττε σὰν ἀπόστολος καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τύχαινε τῶν πιὸ μεγάλων τιμῶν ἀπὸ κεῖ ποὺ περνοῦσε»[172].

του, ὁ Bréhier μάλιστα, σ.511 καὶ ὑ.2204, τονίζει πὼς εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Guillaume de Tyr, σ.1081, ποὺ κάνει τὸν Ἀνδρόνικο κυβερνήτη τοῦ Πόντου.

169α. Χωνιάτης, σ.296-97.

170. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.80 καὶ 134.

171. Χωνιάτης, σ.297: τέλος τὸ τοῦ ὅρκου βιβλίον ἔπεισιν ὃν τῷ Μανουὴλ καὶ τῷ υἱῷ ἐκείνου Ἀλεξίῳ εἶχεν ὀμωμοκώς, Πρβλ. N.G.Svoronos, Le serment de fidélité, REB9 (1951), σ.110-11.

172. Χωνιάτης, σ.434. Καὶ ὁ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης τὸν παρομοίασε μὲ τὸ Δαβὶδ καὶ ἔκανε ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὴν ἀποστολική του δραστηριότητα ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους λαούς, ἀπηχώντας καθὼς φαίνεται αὐτοὺς τοὺς ἰσχυρισμούς του, βλ. πιὸ πάνω ὑ.162α - 162δ.

Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἡσυχία ποὺ ἔδειχνε καὶ τὴ μεγάλη του ἡλικία, κάτω ἀπ' τὸ ἀσπρισμένο κεφάλι του, τὸ κορμί του ἔμενε ἀκόμη ρωμαλέο, τὸ πρόσωπό του νεανικό, τὸ μυαλό του γοργοκίνητο καὶ θερμό[173]. Μιὰ εὐκαιρία θὰ ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ ξυπνήση πάλι τὶς μισοναρκωμένες φιλοδοξίες του καὶ γιὰ νὰ ξαναφουντώση στὴν ψυχή του τὸν πόθο τῆς ἐξουσίας.

Ὁ θάνατος τοῦ ξαδέλφου του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81, στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1180, τοῦ ἔδωσε αὐτὴ τὴν εὐκαιρία [174].

Μὲ αὐτὸ τὸ περιστατικὸ ἡ Αὐτοκρατορία πέρασε στὰ χέρια ἑνὸς παιδιοῦ, τοῦ Ἀλέξιου (β') Κ.155, καὶ μιᾶς γυναίκας, τῆς χήρας τοῦ Μανουὴλ (α') Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς[175], ὡς ἐπιτρόπου τοῦ ἀνήλικου αὐτοκράτορα[176], ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὴ διάταξη τοῦ Συνοδικοῦ τόμου τῆς 24ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1171, ἔγινε μοναχὴ παίρνοντας τὸ ὄνομα Ξένη[177].

173. Χωνιάτης, σ.458: κἂν τῷ βαθεῖ γήρᾳ τὴν ὄψιν νεοειδής, ὑγιεινότατός τε ἀνθρώπων,

174. Χωνιάτης, σ.294: ἐπεὶ πύθοιτο τὸν τοῦ Μανουὴλ θάνατον καὶ τοῦ διαστασιάζειν ἔγνωκε τὰ βασίλεια, τὸν παλαιὸν τῆς τυραννίδος ἀνασκάλλει ἔρωτα.

175. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.380-81, ἔκδ.Κυριακίδη, σ.18· Χωνιάτης, σ.291 κεξ.· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ7 (1894), σ.307.

176. Σύμφωνα μὲ τὴ διακεκριμένη βυζαντινολόγο Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἀντιβασιλεία, σ.76, ἡ Μαρία τῆς Ἀντιόχειας δὲν ἦταν «συμβασιλεὺς ἢ συναυτοκράτωρ» τοῦ Ἀλέξιου (β')155, «ἀλλὰ ἐκτελοῦσε καθήκοντα ἐ π ι τ ρ ό π ο υ, ἀντιβασιλέα κατὰ τὴ σημερινὴ ὁρολογία. Ἡ ἄσκηση τῆς ἐξουσίας γινόταν στὸ ὄνομα τοῦ ἀνήλικου αὐτοκράτορα κατὰ τὴν κρίση καὶ τὶς ἀποφάσεις τῆς βασιλομήτορος ὄχι ὅμως στὸ ὄνομά της», καὶ αὐτὰ κατὰ τὶς ἀξιώσεις τοῦ Συνοδικοῦ τόμου τῆς 24ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1171, ἔκδ. A.Pavlov, VV2 (1895), σ.391-94, ἔκδ. Ἀ.Παπαδοπούλου - Κεραμέως ΑΙΣ4 (1897), σ.109-13.

177. Στὸ σημεῖο αὐτό, ἡ Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἀντιβασιλεία, σ.77, παρατηρεῖ πὼς σύμφωνα μὲ τὸ Συνοδικὸ τόμο, A.Pavlov, ἔνθ' ἀνωτ., σ.392-93, καὶ Α.Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ἔνθ' ἀνωτ., σ.111-12, «ἡ αὐγούστα ἀποβάλλει τὴν ἐπιτροπικὴ ἰδιότητα, ἂν ἀρνηθῆ νὰ καρῆ μοναχή, ὁπότε ἀντικαθίσταται ἀπὸ πρόσωπα ποὺ καὶ αὐτὰ ὁρίζει ὁ αὐτοκράτορας σύζυγός της. Ἡ ἐξουσία τοῦ ἐπιτρόπου τελειώνει μὲ τὴν ἐνηλικίωση τοῦ ἀνήλικου αὐτοκράτορα κατὰ τὸ δέκατο ἕκτο ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐνῶ ἡ συμβασιλεία θεωρητικὰ μπορεῖ νὰ διαρκέση μέχρι τὸ θάνατο τοῦ ἑνὸς τῶν συμβασιλέων. Ἡ κουρὰ τῆς αὐγούστας - ἐπιτρόπου εἶναι μέτρο προνοίας τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ κατάρτισε τὴ σύμβαση, γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὸ θρόνο στοὺς δικούς του ἀπογόνους, γιατὶ ἡ μοναχικὴ κουρὰ ποὺ ἀποτελοῦσε γαμικὸ κώλυμα, ἐμπόδιζε τὴν αὐγούστα νὰ συνάψη δεύτερο γάμο, ποὺ ἀπ' αὐτὸν μποροῦσε νὰ προκύψουν δυναστικὰ προβλήματα, λόγω ἀξιώσεων μελῶν τοῦ νέου αὐτοῦ οἰκογενειακοῦ κλάδου».Ἀπὸ δυὸ καθαρῶς ἱστοριογραφικὰ κείμενα, ἰδιαίτερα ἀπ' τὸ πρῶτο, προκύπτει πὼς ἡ βασίλισσα Μαρία τῆς Ἀντιόχειας, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἀμέσως μετὰ τὴ χηρεία της, ἔγινε μοναχή· Ἀνώνυμος χρονικογράφος, εἰς Ψευδο-Κωδινόν, σ.159-60: ὅτε τὴν κδ' τοῦ σεπτεβρίου μηνός... ὁ ἀείμνηστος πατὴρ αὐτοῦ τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἠλλάξατο τὴν οὐράνιον, ἀνηγο-

Ὁ νέος ἡγεμόνας εἶχε μόλις συμπληρώσει τὸ ἑνδέκατο—μὲ πιὸ λίγες πι-
θανότητες τὸ δωδέκατο—ἔτος τῆς ἡλικίας του[178]. Ἦταν ἕνα λεπτὸ ἀγοράκι,
ποὺ περνοῦσε τὸν καιρό του παίζοντας, βγαίνοντας περίπατο καὶ κυνηγώντας μὲ
τὸ ἄλογό του, καὶ φυσικὰ δὲν ἤξερε τίποτε ἀπ' τὴ ζωή[179].

Ἡ μητέρα του, ἡ γοητευτικὴ Μαρία—Ξένη τῆς Ἀντιόχειας, «αὐτὸ τὸ
γλυκερὸ φῶς καὶ ὡραῖο δ̕ραμα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους»[180], ποὺ εἶχε τὴν ἐπιτρο-
πεία, οὔτε κι αὐτὴ εἶχε ἰδέα ἀπὸ κρατικὲς ὑποθέσεις, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά,
καθὼς ἦταν ἐξαιρετικὰ ὡραία καὶ ἑλκυστική, δὲν ἄργησε νὰ δώση μέσα στὴ διε-
φθαρμένη ἐκείνη αὐλή, λαβὲς σὲ συκοφαντικὲς διαδόσεις. Ἀμέσως ἀπ' τὴν ἀρχὴ
τῆς βασιλείας τοῦ γιοῦ της, ἄρχισε ὁλόγυρά της, ἕνα περίεργο παιχνίδι ἀνδρῶν,
ποὺ βιάζονταν νὰ κερδίσουν τὴν εὔνοιά της καὶ ποὺ συναγωνίζονταν, σὲ κομψό-
τητα καὶ περιποιήσεις γιὰ νὰ τῆς φανοῦν εὐχάριστοι καὶ γιὰ νά προτιμηθῆ ἡ ὑπο-
ψηφιότητά τους στὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας[181].

ρεύθη (ὁ Ἀλέξιος β' 155) αὐτοκράτωρ, καὶ ἐβασίλευσεν εὐσεβῶς σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ δεσποίνῃ τῇ κυρᾷ Μαρίᾳ τῇ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ξένῃ μετονομασθείσῃ, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.380, ἔκδ. Βόννης, σ.18, ἔκδ. Κυριακίδη: καὶ ἐπέτρεψε φθάσας κηδεμόνι τὸν υἱὸν τῇ μητρί, ἐρώτων οὔσῃ ὡραίᾳ, εἰ καὶ κρύπτεσθαι αὐτοὺς ἐπηγγείλατο ἐκείνη, τὸν τοῦ κάλλους ἥλιον πνευματικῶς νεφώσασα κατὰ περιβολὴν μέλαιναν. Ὁ κύριος ὅμως ἱστορικὸς τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς, ὁ Νικήτας Χωνιάτης, δὲν ὀνομάζει τὴ βασίλισσα Μαρία ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῆς διήγησής του (Χωνιάτης, σ.291 κεξ.) Ξένη μοναχή· αὐτὸ τὸ κάνει μόνο μετὰ τὴν εἴσοδο τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 στὴν ΚΠολη, κατὰ τὸ Μάη τοῦ 1182 (Χωνιάτης, σ.331 κεξ.). Ἐπίσης κάπως δυσερμήνευτο εἶναι τὸ χωρίο του τὸ ἀναφερόμενο στὴν ἀξίωση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 γιὰ τὴ θέση τῆς βασιλομήτορος· Χωνιάτης, σ.322[12-14]: ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ καθ' ἑαυτὴν βιοτευέτω, τὴν τρίχα κειραμένη καθάπαξ τὴν κοσμικήν. Ζητεῖ ἐδῶ ὁ Ἀνδρόνικος νὰ καρῆ ἡ βασίλισσα μοναχὴ ἢ νὰ ἀποσυρθῆ κ α τ' ἰ δ ί α ν, ἀφοῦ ἤδη ἔχει κόψει τὴν κοσμική της τρίχα; Ἂν δεχτοῦμε τὴ δεύτερη ἑρμηνεία πὼς ἡ βασίλισσα εἶχε γίνει ἤδη μοναχὴ καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ζητοῦσε νὰ ἀποσυρθῆ κατ' ἰδίαν, ἦταν κάτι ποὺ ἀντέβαινε πρὸς τὸ Συνοδικὸ τόμο τῆς 24ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1171 (ἔκδ. A.Pavlov, ἔνθ' ἀνωτ., σ.391-93, ἔκδ. Ἀ.Παπαδοπούλου - Κεραμέως, σ.109-11), ποὺ ὁρίζει πὼς ἡ βασίλισσα ἔπρεπε μὲν νὰ καρῆ μοναχή, ἀλλὰ νὰ ἀναλάβῃ συγχρόνως καὶ τὴν ἐξουσία ὡς ἐπίτροπος. Δὲν νομίζω πὼς ἀκριβολογοῦν ὁ Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.115, ἑλλην. μετάφρ., σ.474, καὶ ὁ L.Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ.282, ἀποδίδοντας τὴν ἀνωτέρω περικοπὴ τοῦ Χωνιάτη ποὺ ἀφορᾶ τὴν ἀξίωση τοῦ Ἀνδρόνικου γιὰ τὴ θέση τῆς βασιλομήτορος, μὲ τὴ φράση: le retraite de la régente dans un monastère.

178. Γεννήθηκε στὶς 10 ἢ 14 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1168 ἢ καλύτερα τοῦ 1169, βλ. Γενεαλογία μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Ἀλέξιου (β') Κ.155, ὑ.3.

179. Χωνιάτης, σ.291-92, 297 καὶ 299· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.380, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.18.

180. Χωνιάτης, σ.349: τὸ γλυκερὸν φάος καὶ καλὸν ὅραμα ἀνθρώποις,

181. Χωνιάτης, σ.292-93· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.380-81, ἔκδ.

Ἀνάμεσα στοὺς τόσους ποὺ τὴν τριγύριζαν, ἡ νεαρὴ χήρα ἔκανε τὸ λάθος
νὰ διαλέξη κάποιον, ὄχι καὶ μὲ τόση ἐπιδεξιότητα. Ἡ προτίμησή της ἔπεσε στὸν
π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ν
Ἀλέξιο Κ.132[182], ἀνεψιὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, γιὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ
τελευταίου μακαρίτη σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἀνδρόνικου Κ.76.
Αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος Κ.132 ἦταν ἕνας ἄντρας ὡραῖος, ἀλλὰ μὲ κάποια θηλυπρέ-
πεια, ἕνας περίφημος ἱππότης, ποὺ περνοῦσε τὶς μέρες του παραδομένος στὸν ὕ-
πνο καὶ τὶς νύχτες του στὸ ξεφάντωμα[183]. Δὲν εἶχε τὴ δραστηριότητα ἐκείνη ποὺ
ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ γίνη γι' αὐτὴ καὶ τὸ γιό της ἕνα γερὸ καὶ σταθερὸ στή-
ριγμα.

Τὸ μοναδικὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὔνοιας ποὺ τοῦ ἔδειξε ἡ ἐπίτροπος καὶ μητέ-
ρα τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν νὰ δυσαρεστήση πολλοὺς ἄλλους ἀπ' τὰ μέλη τῆς αὐ-
τοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ τῆς ἀριστοκρατίας που πειράχτηκαν πολὺ γιατὶ
παραμερίστηκαν καὶ νὰ δώση ἀφορμὴ νὰ προκληθοῦν κάθε λογῆς διαδόσεις σὲ
βάρος της. Δὲν ἄργησαν νὰ ἀποδώσουν στὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο
πὼς εἶχε τὴν πρόθεση νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο καὶ νὰ παντρευτῆ τὴ
χήρα—αὐτοκρατόρισσα, καὶ ἀκόμη καὶ στὴν ἴδια, κάποια κρυφὴ συνενοχὴ στὰ

Κυριακίδη, σ.18-20: καί τινες ἔρωτος νόμῳ ἐτοξάζοντο κατ' αὐτῆς λανθάνοντες, εἴ πως μεσιτεύσει τὰ τῆς βολῆς, ὡς ἐῴκει, πρὸς βασιλείας ἐπιτυχίαν.

182. Χωνιάτης, σ.293· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.381, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.18-20. Κατὰ τὴν πολύνεκρη μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου (1176) καὶ τὴν παράλληλη πρὸς αὐτὴ πολιορκία τῆς Νεοκαισάρειας, ὅπου ἄπειρα ἦσαν τὰ θύματα, τέσσερα ἀπ' αὐτὰ ἦσαν τὰ πιὸ ἐπιφανή: ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ς Ἰωάννης Κ.128, βλ. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid. τ.I, σ.1024, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.379· ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Βατάτζης 148 ποὺ ἔπεσε στὴν πολιορκία τῆς Νεοκαισάρειας καὶ τοῦ ὁποίου τὸ κεφάλι οἱ Τοῦρκοι τὸ περιέφεραν στὸ πολεμικὸ θέατρο τοῦ Μυριοκέφαλου, βλ. Χωνιάτην, σ.236· ὁ σ ε β α σ τ ὸ ς Ἰωάννης Κανταχουζηνός, σύζυγος τῆς Μαρίας Κ.129, βλ. Χωνιάτην, σ.240· καὶ τέλος ὁ ἀδελφὸς τῆς αὐγούστας Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς, ὁ γενναῖος Βαλδουῖνος, ἀρχηγὸς τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ στρατοῦ, βλ. Χωνιάτην, σ.234-35. Μέχρι τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου ὁ Ἀλέξιος Κ.132 κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α (βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.132, ὑ.25,26,27,28,35,36), ὁπότε ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 γιὰ νὰ τὸν παρηγορήση γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του, τὸν προήγαγε σὲ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ν, ἐνῶ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α, ποὺ μέχρι τότε κατεῖχε ὁ Ἀλέξιος Κ.132, τὸν ἐπιφύλαξε στὸ γιὸ τοῦ ἄλλου μεγάλου θύματος τῆς Νεοκαισάρειας, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Βατάτζη 148, στὸν Ἀλέξιον Κ.237 (βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β' προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.132, ὑ.36).

183. Χωνιάτης, σ.317-18· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.381, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.20.

σχέδια τοῦ εὐνοουμένου της[184].

Ἕνα ἄλλο ζήτημα ἐξέθεσε ἐπίσης τὴν κυβέρνηση τῆς ἀντιβασίλισσας[185]. Ἀλλὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ χρήσιμο εἶναι νὰ προσφύγωμε στὴ μελέτη τοῦ P. Tivčev, ποὺ κρίνει μὲ κάποια μετριοπάθεια, εἶναι ἀλήθεια, πρόσωπα καὶ γεγονότα, κάτω ἀπ' τὸ πρίσμα τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ[186].

Ἡ λατινόφιλη πολιτικὴ ποὺ ἀσκήθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') Κ.81, παρατηρεῖ ὁ ἀνωτέρω, στὸν καιρὸ τῆς ἀντιβασιλείας, δυναμώθηκε ἀκόμα πιὸ πολύ. Τὸ αἴσθημα τῆς ἀνασφάλειας ποὺ κρατοῦσε στὴν κυβέρνηση ἔσπρωξε τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ.132 νὰ ζητήσῃ ἕνα στήριγμα ἀνάμεσα στοὺς μισθοφόρους Λατίνους στρατιῶτες καὶ τοὺς Λατίνους κατοίκους τῆς ΚΠολης. Ἡ κυβέρνηση τοῦ πρωθυπουργοῦ[187] τῆς ἀντιβασίλισσας π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ Ἀλέξιου Κ.132 ὑπῆρξε μιὰ κυβέρνηση ἀπόλυτη καὶ προσωπικὴ ποὺ δὲ σεβάστηκε τὰ δίκαια τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β') Κ.155[188]· αὐτὸ ὑπῆρξε ἡ αἰτία ποὺ ἕνα μέρος τῆς ἀριστοκρατίας ἄρχισε νὰ δείχνῃ σημεῖα δυσαρέσκειας.

Εἶναι φανερὸ πὼς ἡ ἀρχέγονη αἰτία αὐτῆς τῆς δυσαρέσκειας ἦταν ποὺ ἀποκλείστηκαν ἀπ' τὴ συμμετοχή τους στὴν κυβέρνηση. Οἱ εὐνοούμενοι τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 καὶ ὁρισμένα μέλη τῆς οἰκογενείας του ποὺ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του καταδαπανοῦσαν τὸ θησαυρὸ τοῦ Κράτους καὶ στὰ ὁποῖα εἶχε δοθῆ ἡ δυνατότητα νὰ πλουτίσουν σημαντικά, ἔγιναν οἱ φανατικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ. Δὲν πρέπει λοιπὸν καὶ πολὺ νὰ ἐκπλαγοῦμε ποὺ ἡ πρώτη συνωμοσία ἐναντίον τῆς ἀντιβασιλείας ὑφάνθηκε ἀπ' αὐτούς.

Ὁ προσανατολισμὸς τῆς πολιτικῆς τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ εὐνοϊκῆς στοὺς Λατίνους, ἐξήγειρε ἕνα μέρος τῆς ἀριστοκρατίας,ἀλλὰ καί ἡ ἀρ-

---

184. Χωνιάτης, σ.293: ἤδη γὰρ ἡ φήμη λάλος ἦν καὶ διαρρήδην κραυγάζουσα ὡς Ἀλέξιος τῇ μητρὶ τοῦ βασιλέως σύμφυτος μικροῦ καὶ σύμπνους γενόμενος μέτεισι τοὺς πολλοὺς φιλίᾳ καὶ χρήμασι, καὶ καθελεῖν μὲν αὐτὸν τῆς βασιλείας ἐν νῷ τίθεται, ἑυατὸν δ' ἐπιβήτορα ταύτης, ὥσπερ δὴ καὶ τῆς τεκούσης, γεννήσεσθαι σκέπτεται.

185. Ὁ ὅρος ἀ ν τ ι β α σ ί λ ι σ σ α (ὅπως καὶ ἀντιβασιλεύς, ἀντιβασιλεία), ἄγνωστος στὶς βυζαντινὲς πηγές, χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἔννοια, ποὺ μὲ αὐτὴ ἀπαντάει στὴν ὁρολογία τοῦ σύγχρονου πολιτειακοῦ δικαίου.

186. P.Tivčev, Le règne de l' empereur de Byzance Andronic Ier Comnène (1183-1185), BS23 (1962), σ.19-40.

187. Ἐπίσης ὁ ὅρος π ρ ω θ υ π ο υ ρ γ ό ς, ἄγνωστος κι αὐτὸς στὶς βυζαντινὲς πηγές, χρησιμοποιεῖται ἐδῶ μὲ τὴν ἔννοια, ποὺ μὲ αὐτὴ ἀπαντάει στὴν ὁρολογία τοῦ σύγχρονου πολιτειακοῦ δικαίου.

188. Χωνιάτης, σ.299-300.

χικὴ αἰτία τῆς δυσαρέσκειας ἦταν στὸ ποιὸς ἔπρεπε νὰ κυβερνάῃ καὶ νὰ ἐκμεταλ-
λεύεται τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἐξουσίας. Πὼς αὐτὸς ὁ ὅμιλος τῆς ἀριστοκρατίας
ποὺ ἦταν ἐχθρικὸς πρὸς τὴν ἀντιβασίλισσα καὶ τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α -
σ τ ο ἀγωνιζόταν πιὸ λίγο ἐναντίον τῶν λατινικῶν ἐπιδράσεων στὴν Αὐτο-
κρατορία καὶ πιὸ πολὺ γιὰ τὴν ἀπόλαυση τῆς ἐξουσίας, ἀποδεικνύεται ἀπ' τὴν
πράξη ποὺ ἐξυπηρετοῦνταν ἐπίσης ἀπὸ μισθοφόρους Λατίνους στρατιῶτες καὶ
στηρίζονταν πάνω σ' αὐτούς[189].

Οἱ αἰτίες ποὺ προκάλεσαν τὴ δυσαρέσκεια τοῦ πλήθους τῆς ΚΠολης κατὰ
τὴ διάρκεια τῆς ἀντιβασιλείας δὲν ἔπαυσαν νὰ πολλαπλασιάζωνται. Πληροφο-
ρίες κυκλοφόρησαν μέσα στὴν πρωτεύουσα ποὺ ἔσπειραν τὸν πανικό, πὼς οἱ
«Λατίνοι ἑτοιμάζονται νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία καὶ νὰ ὑποτάξουν τοὺς
Ἕλληνες»[190].

«Ἡ ἐποχὴ τῆς ἀντιβασιλείας, λέει ἕνας δυτικὸς συγγραφέας τῆς ἐποχῆς,
δείχτηκε εὐνοϊκὴ τόσο πρὸς τὴν ἀριστοκρατία ὅσο καὶ πρὸς τὰ πλήθη γιὰ νὰ
πραγματοποιήσουν τὰ σχέδιά τους ἐναντίον μας (ἐναντίον ἡμῶν τῶν Λατίνων).
Στὸν καιρὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81, βεβαιώνει, οἱ Λατίνοι εἶχαν
ἀπολαύσει κοντά του μεγάλες εὔνοιες. Ὁ αὐτοκράτορας, ἕνας μεγαλόψυχος καὶ
μεγάθυμος καὶ πολὺ ἐνεργητικὸς ἄντρας, περιφρονοῦσε τοὺς ἀσήμαντους Ἕλλη-
νες, γιατὶ τοὺς ἔβλεπε σὰν ἀνθρώπους μαλθακοὺς καὶ ἀνίκανους, καὶ ἐμπιστευό-
ταν τὶς πιὸ σοβαρὲς ὑποθέσεις του στοὺς Λατίνους, ὑπολογίζοντας δικαιολογημέ-
να στὴν ἀφοσίωση καὶ στὴ γενναιότητά τους. Καθὼς τοὺς φερνόταν πολὺ καλὰ
καὶ τοὺς ἀντάμειβε ἀκόμη καλύτερα, προσθέτει, ἀριστοκράτες καὶ τυχοδιῶκτες
ἔτρεχαν ἀπὸ παντοῦ πρὸς ἐκεῖνον, ποὺ τοὺς εἶχε φανῆ ὁ πιὸ μεγάλος εὐεργέτης
τους»[190α].

Ἡ αὐλή, οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες, ἡ διπλωματία, ὁ στρατός, εἶχαν πλημμυ-

---

189. Χωνιάτης, σ.310: ὁ δὲ Καῖσαρ (Ἰωάννης τοῦ Monteferrat, σύζυγος τῆς Μαρίας Κ.153) τοὺς τὰς εἰσόδους τῆς ἐκκλησίας τηροῦντας ὁπλομάχους ἀγηοχώς, καὶ ὅσον περὶ αὐτὸν ἀκραιφνὲς ἔτι Λατινικὸν δορυφορικόν,

190. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης,"Αλωσις, σ.394-95, ἔκδ.Bonn, σ.34,ἔκδ.Κυριακίδη:'Επεκάλουν δὲ τοῖς Λατίνοις ἐκεῖνοι ὅτι πρὸς τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ τῆς δεσποίνης Ξένης ἦσαν καὶ δι' ἐκείνους ἐβούλευον κατὰ Ῥωμαίων κακά. Καὶ ἦν ἀληθῶς οὕτως ἔχον τὸ πρᾶγμα. Διεκπεσόντες γὰρ καὶ ἡ δέσποινα καὶ ὁ πρωτοσεβαστὸς τῶν ὑπὸ Ῥωμαίων στέργεσθαι, ἀπέβλεψαν εἰς τοὺς Λατίνους καὶ δώροις ἐπάραντες καὶ μάλιστα ὑποσχέσεσι τοῦ τὴν πόλιν τε προνομεῦσαι καὶ ὑπὸ δουλείαν αὐτοῖς τοὺς Ῥωμαίους θέσθαι ἀνέπεισαν ἤδη καὶ πρὸς μάχην ἐξαρτύεσθαι, εἰ μὴ ταχὺ ὁ Ἀνδρό···ς ἐπεραιώσατο·

190α. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1079· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.423-24. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.226.

ρίσει ἀπὸ Δυτικούς. Ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβη καθαρὰ ποιὰ ἦσαν τὰ αἰσθήματα ποὺ ἔτρεφαν οἱ Βυζαντινοὶ γιὰ τοὺς Λατίνους. Ἔτρεφαν ἕνα μεγάλο μίσος, ἰδιαίτερα ἐναντίον τῶν ἐμπόρων τῆς Βενετίας, ποὺ ἀπολάμβαναν γενικὰ ἕνα πολὺ πιὸ μεγάλο ἀριθμὸ προνομίων ἀπ' τοὺς ἄλλους Ἰταλούς. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη Κίνναμο πλουτοῦσαν σημαντικὰ καὶ ἔφτασαν σὲ μιὰ τέτοια ἀλαζονεία ποὺ μεταχειρίζονταν τοὺς κατοίκους «σὰν ἁπλοὺς σκλάβους»[191].

Ἡ ἐπανάσταση τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν χειροτεχνῶν τῆς ΚΠολης κατευθυνόταν ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν Λατίνων, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἐναντίον τῶν τυράννων τους, τῶν μελῶν δηλ. τῆς ἀριστοχρατίας ποὺ ἦσαν πιστοὶ στὸν πρωτοσέβαστο Ἀλέξιος Κ.132 καὶ στὴ δέσποινα Μαρία-Ξένη. Ὅταν τὸ 1182 οἱ κάτοικοι τῆς ΚΠολης ποὺ ἀπ' τὸ Νικήτα Χωνιάτη ἀποκαλοῦνταν «αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, αὐτὸς ὁ ὄχλος»[191α], καὶ ἐπισημαίνονταν «γιὰ τὴν αὐθάδειά τους καὶ τὴν κλίση τους πρὸς τὴν παρανομία», βρίσκονταν σὲ συναγερμό, λεηλάτησαν καὶ κατάστρεψαν τὰ ὡραῖα μέγαρα ποὺ ἀνῆκαν σὲ ἀριστοκράτες φίλους καὶ ὀπαδοὺς τῆς ἀντιβασίλισσας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ της[192].

Αὐτὲς οἱ πράξεις τῶν ἐπαναστατῶν δὲν περιορίστηκαν στὴ λεηλασία. Ὅταν χτύπησαν καὶ λεηλάτησαν τὴν κατοικία τοῦ νέου ἐπάρχου τῆς ΚΠολης **Θεόδωρου** Παντεχνῆ[193], ὁ ὁποῖος συγχρόνως ἀσκοῦσε τὰ καθήκοντα τοῦ δικαιοδότου καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν[194], οἱ **στατιαστὲς** κατάστρεψαν ἐπίσης τοὺς φακέλλους τῶν

191. Κίνναμος, σ.281.

191α. Ἡ H.Ahrweiler, Érosion sociale et comportements excentriques à Byzance aux XIe-XIIIe siècles, XVe Congrès Intern. d' Études Byzantines, Athènes 1976, σ.11, παρατηρεῖ πὼς ὁ ὅρος δῆμος, ἐπίσης ὁ ὅρος λαός πρέπει νὰ ἐννοηθοῦν ὅπως ὁ ὅρος ὄχλος, καὶ δὲ σημαίνουν ἄλλο παρὰ τὰ ἀνοργάνωτα πλήθη, κι αὐτοὶ ποὺ τὰ ξεσήκωναν λέγονταν: λαομουλτοσυστάται ἢ λαοσυνάκται ἢ δημοηγέρται ἢ δήμων ἀνάπται, ὅπως καὶ ὀχλοκόποι.

192. Χωνιάτης, σ.306.

193. Ὅταν ἡ Μαρία - Ξένη τῆς Ἀντιόχειας ἀνάλαβε τὴν ἀντιβασιλεία ἔπαρχος τῆς ΚΠολης ἦταν ὁ Ἰωάννης Καματηρὸς Δούκας, βλ. Χωνιάτην, σ.301, καὶ Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Bonn, σ.382, ἐκδ. Κυριακίδη, σ.20, ποὺ στράφηκε ἐναντίον τῆς ἀντιβασίλισσας καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ.132, καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὸν ἀντικατάστησε μὲ τὸ Θεόδωρο Παντεχνή. Ἡ σχέση τοῦ Ἰωάννη Καματηροῦ Δούκα πρὸς τοὺς ἄλλους Καματηροὺς εἶναι αὐτή:

Γενεαλογία τῶν Καματηρῶν

Γρηγόριος Καματηρός Χ Εἰρήνη Δούκαινα

Ἰωάννης Καματηρός λογοθέτης τοῦ δρόμου (REB29,1971,σ.59-60) 1155-1165	Ἀνδρόνικος Καματηρὸς Δούκας D.Polemis, The Doukai, ἀριθ. 98

ἐγγράφων ποὺ βρίσκονταν ἐκεῖ[195]. Αὐτὸ ἐδῶ δείχνει πὼς ἡ ἀνταρσία ποὺ κράτησε πολλὲς μέρες[196] εἶχε βαθιὲς κοινωνικὲς ρίζες.

Οἱ κάτοικοι τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἐπίσης δυσαρεστημένοι ἀπ' τὴν ἁρπαχτικὴ ταχτικὴ τῆς ἀντιβασιλείας. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης διηγεῖται πὼς στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλέξιου (β') Κ.155, ποὺ ἀκόμη ἦταν μικρὸς καὶ ἐπιδιδόταν στὰ παιδικὰ παιχνίδια καὶ στὰ ἄλογα, μερικοὶ ἀπ' τοὺς ἀριστοκράτες ποὺ τὸν κύκλωναν καὶ τὸν παιδαγωγοῦσαν, «συχνὰ ἐξαπολύονταν πρὸς τὶς ἐπαρχίες σὰν τὶς μέλισσες καὶ σύναζαν σὰ μέλι τὰ χρήματα, καὶ ἄλλοι σὰν γουρούνια ἔτρωγαν ἀπ' τὶς πιὸ ἀκάθαρτες προσόδους καὶ ποτὲ τὸ πνεῦμα τους δὲ σκεφτόταν τὴ δόξα καὶ τὴν εὐτυχία τῆς πατρίδας τους»[197].

Ἀπ' τὰ λόγια τοῦ Νικήτα Χωνιάτη μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε πὼς τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ βρίσκονταν κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα ἐκμεταλλεύονταν τὴν ἀνηλικότητα τοῦ Ἀλέξιου (β') Κ.155, μέσα στὸ σκοπὸ νὰ αὐξήσουν τὶς περιουσίες τους σὲ βάρος τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου.

Ὁ πρωτοσέβαστος Ἀλέξιος Κ.132 αὔξησε τὰ δίκαιά του καὶ τὴν ἐξουσία του καὶ ἡ λεηλασία τῶν ἀγαθῶν τοῦ Κράτους δὲ γνώριζε πιὰ ὅρια. Κυβερνοῦσε αὐθαίρετα καὶ σὰν ἀπόλυτος κύριος ἀποφάσιζε. «Τὸ χρῆμα, λέει ὁ Χωνιάτης, ποὺ οἱ προηγούμενοι αὐτοκράτορες τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν εἶχαν συγκεντρώσει μὲ πολλοὺς ἱδρῶτες, καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, παίρνοντας ἀπ' τοὺς φτωχοὺς καὶ τὶς τελευταῖες προσόδους τους, ἀφέθηκε στὰ

Ἀνδρόνικος Καμ. Δούκας Χ Ἀνώνυμη

Ἰωάννης Καματηρὸς Δούκας ἔπαρχος ΚΠολης	Βασίλειος Καματηρὸς λογοθέτης τοῦ δρόμου 1180-1182	Εὐφροσύνη Δούκαινα σύζ. Ἀλέξιου (γ') Ἀγγ.Κ.180	Θεοδώρα σύζ. Μιχαὴλ Στρυφνοῦ

Τοὺς ἀδελφοὺς Ἰωάννη καὶ Ἀνδρόνικο Καματηροὺς συναντήσαμε στὶς προσωπογραφίες τοῦ Ἀλέξιου Κ.65, ὑ.17, καὶ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ὑ.31ζ31ια καὶ 33-36. Γιὰ τοὺς Καματηροὺς γενικά, βλ. G.Stadmüller, Zur Geschichte der familie Kamateros, BZ34, (1934), σ.352-58· J.Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ.25,44,129 (ὑ.5)· ἐπίσης τὸ γενεαλογικό τους δέντρο, σ.49· R.Guilland, Les Logothètes, REB29(1971), ἀριθ. 35, σ.59-60· D.Polemis, The Doukai, σ.126-31, ἀριθ. 98-101· P.Karlin-Hayter, 99. Jean Doukas (de Polemis), B42(1972), σ.259-65· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2748-2750, σ.1560-66.

194. Χωνιάτης, σ.306· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.382-83, ἐκδ. Bonn, σ.20, ἐκδ. Κυριακίδη.

195. Χωνιάτης, σ.306.

196. Χωνιάτης, σ.306: καὶ τοῦτο ἐφ' ἡμέρας συχνὰς γινόμενον...

197. Χωνιάτης, σ.297.

χέρια τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ καὶ τῆς αὐτοκρατόρισσας γιὰ νὰ ξοδεύεται σπάταλα κατὰ τὴ γνώμη τους»[198].

Αὐτὴ εἶναι ἡ αἰτία ποὺ ἕνα μέρος τῆς ἀριστοκρατίας γύρισε ἐναντίον τῆς ἀντιβασίλισσας καὶ τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ, γιατί δέ συμμεριζόταν μαζί τους τὴν ἐξουσία. Ὁ σκοπὸς τοῦ ἀγώνα αὐτῆς τῆς μερίδας τῆς ἀντιπολίτευσης ἦταν νὰ ἀνατρέψουν τὴν ἀντιβασιλεία καὶ νὰ πάρουν στὰ χέρια τους τὴν ἐξουσία.

Ἀνάμεσα στοὺς ἐμπόρους τῆς ΚΠολης καὶ στὸ πλῆθος τῶν χειροτεχνῶν ἡ δυσαρέσκεια ἐναντίον τῆς λατινόφιλης πολιτικῆς τῆς ἀντιβασίλισσας καὶ τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ δὲν ἔπαυσε νὰ ἐξελίσσεται. Ὁ ἀγώνας ἰδιαίτερα κατευθυνόταν ἐναντίον τῶν ἰταλικῶν ναυτικῶν δημοκρατιῶν τῆς Βενετίας, τῆς Γένοβας καὶ τῆς Πίζας καὶ τῶν διαμέσων τους. Ζητοῦσε μιὰ ἀλλαγὴ τῆς πολιτικῆς καὶ οἱ ἁρμόδιοι νὰ δώσουν πιὸ μεγάλη προσοχὴ στὰ ζωτικά τους συμφέροντα.

Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου καὶ ἰδιαίτερα οἱ χωρικοὶ ὑπόφερναν ἀπ' τὸ φεουδαλικὸ καθεστὼς ποὺ τοὺς μεταχειριζόταν κατὰ τὴ θέλησή του καὶ ἀπ' τὴ διαφθορὰ τῶν ὀργάνων τῆς διοίκησης· ἤλπιζαν πὼς μιὰ ἀλλαγὴ τοῦ καθεστῶτος θὰ καλυτέρευε τὴν κατάστασή τους.

Αὐτὲς ἦσαν οἱ πιὸ βαθιὲς αἰτίες ποὺ ὄχι καὶ πολὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ἡ τόσο λατρευτὴ ἄλλοτε βασίλισσα Μαρία τῆς Ἀντιόχειας, «αὐτὴ ποὺ μὲ τὴ λαμπρή της θέα, τὴ μαργαριταρένια της ὄψη, τὸ ἁπλὸ φρόνημά της καὶ τὸ γλυκό της λόγο ὅλους τραβοῦσε κοντά της»[199], καὶ ποὺ μὲ διάτορες φωνὲς ὑποδέχτηκαν ὡς νύφη καὶ γλενοκόπησαν σ' ἕνα μεθύσι χαρᾶς γιὰ τὸ γάμο της[200], δὲν ἦταν γιὰ τὸν ὄ χ λ ο τῆς ΚΠολης, ὅπως ὀνομάζει ὁ Χωνιάτης τὸ λαό της, παρά ἡ «ξένη». Ἕνας ἱστορικὸς συγκρίνει τὴ θέση τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας μὲ κείνη τῆς Μαρίας Ἀντουανέττας, ἡ ὁποία στὸν καιρὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης ὀνομαζόταν ἀπ' τὸ λαὸ «ἡ Αὐστριακιά»[201]

Ἡ δυσαρέσκεια τῆς ἀντιπολιτευτικῆς μερίδας τῆς ἀριστοκρατίας ἐκδηλώθηκε καὶ μὲ ἔργα.

Ἡ Μαρία Κ.153, ἡ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὴν Εἰρήνη τὴν Ἀλαμα-

---

198. Χωνιάτης, σ.300.

199. Χωνιάτης, σ.318: (αὕτη γὰρ τῷ τῆς θέας λαμπρῷ καὶ τῷ τῆς ὄψεως μαργαρώδει καὶ τῷ τοῦ ἤθους ὁμαλῷ καὶ τῷ τοῦ φρονήματος ἀσυμπλόκῳ καὶ τῷ ἐπαγωγῷ τοῦ φθέγματος ὡς ἀπὸ μυρίνθου πάντας ἐφείλκετο),

200. Κίνναμος, σ.210-11· Χωνιάτης, σ.151.

201. Ch.Diehl, Fig.Byz., s.II, σ.112, ἑλλην. μετάφρ., σ.471. Πρβλ. A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.465.

νική, «μιὰ ἀντρογυναίκα ποὺ κατὰ φυσικὸ λόγο ἀντιπαθοῦσε τὴ μητρία της καὶ ἔβλεπε πὼς εἶχε παραγκωνιστῆ ἀπ' τὴν ἐξουσία»[202], μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα της Ἰωάννης τοῦ Montferrat, ὀργάνωσαν μιὰ συνωμοσία κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ Ἀλέξιου Κ.132[203], καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ ἐγχειρήματος προχώρησαν σὲ ἐπανάσταση μὲ αὐτοσχέδιο στρατὸ ἀπὸ ὑπηρέτες τους καὶ μισθοφόρους Λατίνους στρατιῶτες ποὺ συγκέντρωσαν στὸν καθεδρικὸ ναὸ τῆς ἁγια—Σοφιᾶς[204].

Ἀπ' τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ τῆς ἀριστοκρατίας συμμάχησαν μὲ τὴ Μαρία Κ.153, ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός της Ἀλέξιος Κ.156[205], ὁ νόθος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὴ Θεοδώρα Κ.150, ὁ π ρ ω τ ο - σ τ ρ ά τ ο ρ α ς Ἀλέξιος Κ.237[206], γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. Βατάτζη 148[207], καὶ μικρανεψιὸς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 «στὸν ὁποῖον ἦταν πάρα πολὺ ἀγαπητός»[208], ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς[209], σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ.234, ἐγγονῆς τῆς Θεοδώρας Κ.79[210], σπουδαῖος στρατηγὸς ποὺ ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Kilifj Arslan 11 τὸν ἔλεγε «γεράκι» γιὰ τὴ στρατιωτική του ἰδιοφυΐα[211], οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87, ὁ Μανουὴλ Κ.161 καὶ ὁ Ἰωάννης Κ.162[212], ὁ ἔ π α ρ χ ο ς τῆς ΚΠολης Ἰωάννης Δούκας Καματηρὸς[213] ποὺ «καὶ μόνο

---

202. Χωνιάτης, σ.300-1: αὔτη γὰρ ἀποπνιγομένη μικροῦ τῷ τὴν πατρῴαν βασιλείαν ὑπὸ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ συλᾶσθαι, καὶ ἄλλως δὲ θερμουργίαν ἀσπαζομένη καὶ ἀνδρικὴ τὸ φρόνημα οὖσα, προσκτωμένη δὲ καὶ τὸ φύσει πρὸς τὴν μητρυιὰν βαρύζηλον, οὐχὶ στέγουσα δὲ καὶ τὸ παρευδοκιμεῖσθαι καὶ ὡς ἀντικαθισταμένη τις ὑποβλέπεσθαι,

203. Χωνιάτης, σ.301: τὴν μὲν ἐγχείρησιν ἡτοιμάσατο (ἡ Μαρία Κ.153) καὶ τοὺς σφαγέας τοῦ ἀντιπάλου ἐπήγετο τὸ φονουργὸν παραγυμνοῦντας σιδήριον, ἐκ δέ τινος περιπετείας τοῦ οἰκείου ἐκκρούεται σκέμματος. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.383, ἔκδ. Bonn, σ.22, ἔκδ. Κυριακίδη.

204. Χωνιάτης, σ.302-12. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.383-87, ἔκδ. Bonn, σ.22-6, ἔκδ. Κυριακίδη.

205. Χωνιάτης, σ.301.

206. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.382, ἔκδ. Bonn, σ.20, ἔκδ. Κυριακίδη.

207. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.182.

208. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.382, ἔκδ. Bonn, σ.20, ἔκδ. Κυριακίδη: ἀνεψιαδοῦς δὲ γνήσιος καὶ ὑπερλίαν φιλητὸς τῷ βασιλεῖ Μανουήλ,

209. Χωνιάτης, σ.301· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.383, ἔκδ. Bonn, σ.22, ἔκδ. Κυριακίδη.

210. Βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ.79, ὑ.31.

211. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.383, ἔκδ. Bonn, σ.22, ἔκδ. Κυριακίδη.

212. Χωνιάτης, σ.301· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.381, ἔκδ. Bonn. σ.20, ἔκδ. Κυριακίδη.

ἀπ' τὴ θέα ἔδειχνε πὼς ἦταν ἕνας σπουδαῖος ἄνθρωπος»[214], καὶ ἄλλοι ὄχι λίγοι[215].

Τέσσερις ἀπ' αὐτούς, οἱ δύο γιοὶ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ὁ Μανουὴλ 161 καὶ ὁ 'Ιωάννης 162 οἱ Κ., ὁ πρωτοστράτορας 'Αλέξιος Κ.237 καὶ ὁ ἔπαρχος τῆς ΚΠολης 'Ιωάννης Δούκας Καματηρὸς ποὺ παύτηκε ἀπ' τὸ ἀξίωμά του, δικάστηκαν ἀπ' τὸ διάδοχο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Θεόδωρο Παντεχνὴ ποὺ ἀσκοῦσε καὶ καθήκοντα δικαιοδότου καὶ φυλακίστηκαν, ἐνῶ ὁ 'Ανδρόνικος Λαπαρδᾶς κατόρθωσε νὰ διαφύγη[216].

'Η σύγκρουση ἀνάμεσα στὰ βασιλικὰ στρατεύματα καὶ σ'ἐκεῖνα τῆς Μαρίας Κ.153 ἀποφεύχθηκε χάρη στὴ μεσολάβηση τοῦ μεγάλου δούκα (=ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου) 'Ανδρόνικου Κοντοστέφανου Κ.135 καὶ τοῦ μεγάλου ἑταιρειάρχη 'Ιωάννη Δούκα[217].

'Ο πρωτοσέβαστος 'Αλέξιος Κ.132 μέσα σὲ ὅλα ἔχανε καὶ ἕνα ἄλλο σοβαρὸ λάθος. Τὰ ἔβαλε μὲ τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης Θεοδόσιο τὸ Βορραδιώτη (1179-1183), «τὸν περίσσιο σὲ ἀρετὲς καὶ λόγο, τὸν ὁποῖον ἡ 'Αντιόχεια χάρισε στὴν ΚΠολη ἀγαθὸ πολυτίμητο»[218], γιατὶ εἶχε δείξει τὸ ἐνδιαφέρον του κατὰ τὴν προσφυγὴ τῆς Μαρίας Κ.153 στὴν ἁγια-Σοφιὰ[219] καὶ γιατὶ μεσολάβησε ὑπὲρ τῶν συνομωτῶν κατὰ τὴ δίκη τους ἐνώπιον τοῦ δικαιοδότη καὶ νέου ἐπάρχου Θεόδωρου Παντεχνῆ[220]. Ἔτσι τὸν ἀπομάκρυνε ἀπ' τὸ πατριαρχικὸ οἴκημα, τὸν περιόρισε στὴ μονὴ τοῦ Παντεπόπτου καὶ ἐνεργοῦσε νὰ τὸν καθαιρέση· δὲ σώθηκε, πα-

213. Χωνιάτης, σ.301· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.382, ἐκδ. Bonn, σ.20, ἐκδ. Κυριακίδη. Γιὰ τὴ συνταύτιση, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.193.

214. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.382, ἐκδ. Bonn, σ.20, ἐκδ. Κυριακίδη.

215. Χωνιάτης, σ.301: καὶ συχνοὶ ἕτεροι, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης Ἅλωσις, σ.381, ἐκδ. Bonn, σ.20, ἐκδ. Κυριακίδη: οὐκ ὀλίγοι τε ἕτεροι....

216. Χωνιάτης, σ.302· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.382-83, ἐκδ. Bonn, σ.20-2, ἐκδ. Κυριακίδη.

217. Χωνιάτης, σ.312-13. 'Ο μέγας ἑταιρειάρχης 'Ιωάννης Δούκας εἶναι ἄλλο πρόσωπο ἀπ' τὸν 'Ιωάννη Δούκα Καματηρό, τὸν πρώην ἔπαρχο ΚΠολης, βλ. P.Karlin-Hayter, 99. Jean Doukas (de Polemis), B42 (1972), σ.265, ἀριθ. 5, καὶ σ.360, καὶ J.Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ.49.

218. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.381, ἐκδ. Bonn, σ.18, ἐκδ. Κυριακίδη.

219. Χωνιάτης, σ.302,304,314.

220. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.382, ἐκδ. Bonn, σ.20, ἐκδ. Κυριακίδη.

ρὰ χάρη στὸ βαθὺ σεβασμὸ ποὺ ἔτρεφαν στὸ πρόσωπό του τόσο ἡ αὐτοκρατόρισσα Μαρία, ὅσο καὶ ὅλα σχεδὸν τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν[221].

'Ολάκερη ἡ πόλη ἔφερε πάλι θριαμβευτικά στὴν ἕδρα του τὸν πατριάρχη ποὺ ξεκίνησε ξημερώματα ἀπ' τὴ μονὴ τοῦ Παντεπόπτου καὶ ἔφτασε μόλις τὸ βράδυ στὴν ἁγια-Σοφιά, μέσα ἀπὸ δρόμους ποὺ μοσχοβολοῦσαν ἀπὸ ἰνδικὰ καὶ χαρυκευτὰ ἀρώματα καὶ λιβάνι καὶ ἀντιλαλοῦσαν ἀπ' τὶς βοερὲς ζητωκραυγές[222]. Αὐτὸ ἦταν ἀκόμη ἧττα τῆς κυβέρνησης τῆς ἀντιβασίλισσας καὶ τοῦ πρωτοσέβαστου.

VI

'Η ΚΠολη ἀπέναντι τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ἡ ἐκκίνησή του ἀπ' τὸ Οἴναιο, οἱ Παφλαγόνες του, ὁ φιλορώμαιος ἄντρας, ἡ ἀντίδραση ὁρισμένων ἀριστοκρατῶν, ἡ προσχώρηση στὶς τάξεις του τοῦ 'Ανδρόνικου Ἄγγ. Δούκα 93, ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἱερωμένου Γεώργιου Ξιφιλίνου, ἡ προσχώρηση τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφ. Κ.135, παλλαϊκὴ ὑποδοχή του καὶ οἱ ἐπιφυλάξεις μερικῶν, ξέσπασμα κινήματος, σύλληψη τοῦ 'Αλέξιου Κ.132 καὶ ὀπαδῶν του, ἡ σφαγὴ τῶν Λατίνων, εἴσοδός του στὴν βασιλεύουσα.

Αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια ἐξυπηρετοῦσαν θαυμάσια τὰ συμφέροντα τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87. 'Εναντίο ἑνὸς λαομίσητου καθεστῶτος ὅλοι ζητοῦσαν ἕνα σωτῆρα καὶ ὅλοι ἔστρεφαν τὰ μάτια πρὸς τὸ δοξασμένο θεῖο τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορα[223].

'Εξάλλου, ἀπὸ καιρό, διάφορες προφητεῖες, γνωστὲς σὲ ὅλους ποῦ προφήτευαν τὸ θρόνο[224].

'Η πορφυρογέννη πριγκίπισσα Μαρία Κ.153 τοῦ εἶχε ἤδη γράψει τὴ στιγμὴ τῆς στάσης[225], καὶ ἀπὸ τότε τὰ πιὸ δοξασμένα πρόσωπα τῆς μοναρχίας δὲν ἔπαυαν νὰ τὸν παρακινοῦν μὲ τὶς παρακλήσεις τους, καὶ νὰ τὸν βεβαιώνουν πὼς ἂν ἔπαιρνε τὴν ἀπόφαση νὰ προχωρήση πρὸς τὴν ΚΠολη κανένα πρόσωπο δὲ θὰ φέρη ἐναντίωση καὶ πὼς ὅλοι θὰ τὸν δεχτοῦν μὲ μεγάλη χαρά[226].

221. Χωνιάτης, σ.314-16· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.385-86, ἐκδ. Bonn, σ.24, ἐκδ. Κυριακίδη.

222. Χωνιάτης, σ.316.

223. Χωνιάτης, σ.298.

224. Χωνιάτης, σ.299: καὶ οἷς ἡ πάλαι φήμη περιεσπούδαστο ἤ δή που βασιλεύσειν 'Ανδρόνικον προηγόρευε.

225. Χωνιάτης, σ.300-1.

226. Χωνιάτης, σ.300.

Δυὸ σύγχρονοί του συγγραφεῖς μᾶς ζωγράφισαν τὶς διαθέσεις ποὺ τότε εἶχε ὁ λαὸς τῆς ΚΠολης ἀπέναντι τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87.

'Ο ἕνας μᾶς λέει πὼς «ὁλάκερη ἡ πόλη ἔβλεπε πρὸς τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87, κὰι ἡ ἄφιξή του θεωροῦνταν ὡς λαμπάδα ποὺ θὰ φωτίση τὸ σκοτάδι, σὰν ὁλόφωτο ἀστέρι»[227].

'Ο ἄλλος λέει πὼς ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 «ἦταν γιὰ τὴν πλειονότητα τοῦ λαοῦ πιὸ ἀγαπητὸς καὶ ἀπ' τὸ Θεό, ἢ καλύτερα, ἡ ἀγάπη τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτὸν ἐρχόταν ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὸ Θεό»[228].

'Ο ἴδιος πάλι ὁ 'Ανδρόνικος, μὲ μεγάλη ἐπιδεξιότητα, γιὰ νὰ προετοιμάση τὸ δρόμο του, ἔδειχνε μὲ ἀλλεπάλληλα γράμματα ποὺ ἔστελνε στὸν ἀνεψιό του καὶ βασιλέα 'Αλέξιο (β')Κ.155 καὶ πρὸς τὸν πατριάρχη Θεοδόσιο, καθὼς καὶ σὲ ἄλλους ἰσχυροὺς φίλους τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81, πὼς τὸν ἀπασχολοῦσε πολὺ ἡ σκοτεινὴ τύχη τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα, πὼς ἀνησυχοῦσε πολὺ γιὰ τὶς δῆθεν βλέψεις τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ 'Αλέξιου Κ.132 καὶ πὼς τὸν σκανδάλιζαν ἰδιαίτερα οἱ δυσάρεστες φῆμες ποὺ κυκλοφοροῦσαν σὲ βάρος τῆς ἀντιβασίλισσας[229].

Λίγο χρόνο ἔπειτα, ὅταν ἔκρινε τὸ ἔδαφος καλὰ παρασκευασμένο, ξεκίνησε γιὰ τὴν ΚΠολη. 'Αναχώρησε ἀπ' τὴν πόλη τοῦ Οἰναίου μὲ ἕνα μικρὸ ἀπόσπασμα στρατιωτῶν ποὺ ὡς κυβερνήτης εἶχε κάτω ἀπ' τὶς διαταγές του, κάτω πάντα ἀπ' τὸ πρόσχημα νὰ προστατεύση τὸ νεαρὸ αὐτοκράτορα[230], καὶ ἔφτασε στὴ Σινώπη[231].

'Εκεῖ, ἡ κόρη του Μαρία Κ.163, ἕνα μικρὸ ἀλλὰ πιστὸ ἀντίγραφο τοῦ πατέρα της στὴν ἐφευρετικότητα τοῦ μυαλοῦ[232], καθὼς δραπέτευσε μὲ τέχνη ἀπ' τὸν κλοιὸ τῆς ΚΠολης, τὸν συνάντησε, καὶ τὸν πληροφόρησε γιὰ τὸ τί γίνεται στὸ παλάτι[233] καὶ πὼς «οἱ ΚΠολίτες τὸν θεωροῦν ἐπίγειο Θεό, ποὺ ἔρχεται ἀμέσως μετὰ τὸν οὐράνιο»[234].

'Ενισχυμένος ἀπ' τὶς πληροφορίες, ὁ πολυμήχανος Π ρ ω τ έ α ς ὅπως τὸν λένε οἱ σύγχρονοί του[235], συνέχισε τὴν πορεία του, «προσελκύοντας ὅλους ἐκείνους ποὺ εὔχονταν μιὰ ἀλλαγὴ τῆς κατάστασης»[236]. Μὲ τὴ λέξη «ὅλους» πρέπει νὰ ἐννοήσωμε αὐτοὺς ποὺ σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση ὑποστήριζαν πάντα, πότε τὸν ἕνα κὰι πότε τὸν ἄλλο ἀνταπαιτητὴ τοῦ θρόνου, ἐλπίζοντας σὲ βελτίωση τῆς κατάστασής τους.

Ἔτσι ἔφτασε στὴν Παφλαγονία, ὅπου ἔγινε μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση δεχτός[237]·ἐδῶ ἑνώθηκαν μὲ τοὺς χωρικοὺς καὶ τὸ στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα ποὺ ὁδηγοῦσε, ἀρκετοὶ «προνοιάριοι» στρατιῶτες, οἱ περίφημοι καὶ ἄγριοι Π α φ λ α γ ό ν ε ς του[238].

Οἱ κάτοικοι τῆς πρωτεύουσας ποὺ τὸν περίμεναν, τὸν θεωροῦσαν ὡς τὸ μόνο ἄνθρωπο ποὺ εἶχε μέσα στὴν καρδιά του τὰ συμφέροντα τῶν Ρωμαίων (=τῶν 'Ελλήνων), «ὡς φ ι λ ο ρ ώ μ α ι ο ν ἄντρα, ποὺ ἀπ' τὰ μακρὰ του ἔτη πεῖρας ἕνωνε στὸ πρόσωπό του τὰ καλύτερα προσόντα»[239].

'Ο πρωθυπουργὸς τῆς ἀντιβασίλισσας π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς 'Αλέξιος Κ.132, «αὐτὸς ὁ κουτσοδόντης, ἂν καὶ γυναικωτὸς καὶ νωθρός», πῆρε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὴ βοήθεια τῆς ἀριστοκρατίας, «βάζοντας μπροστὰ ὡς ἀκαταμάχητο στήριγμα καὶ καλόπιασμα τὴ χαριτωμένη μητέρα τοῦ αὐτοκράτορα»[240].

«Διαβεβαίωνε τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῶν ἀριστοκρατῶν, τῶν τότε ε ὐ γ ε ν ῶ ν ἀνδρῶν, μᾶς λέει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, δίδοντας σ' αὐτοὺς χρήματα καὶ δῶρα, πὼς θὰ ἔχουν τὴ δεύτερη σειρὰ μετὰ ἀπ' αὐτὸν στὴ συμμετοχὴ τῆς ἐξουσίας. Γι' αὐτὴ τὴν αἰτία κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἐπιφορτιστῆ νὰ ἀγωνιστοῦν κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 δὲν πέρασε στὶς γραμμές του, ἂν καὶ

---

227. Χωνιάτης, σ.300.

228. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.388, ἔκδ. Bonn, σ.26, ἔκδ. Κυριακίδη. Πρβλ. A.A.Vasiliev, 'Ιστορία, σ.467.

229. Χωνιάτης, σ.298: ἐπάλληλα τὰ γράμματα ἔστελλε... ἐν δεινῷ τιθέμενος τὰ τῆς ἀσχήμονος φήμης περιλαλήματα... καὶ ἤδη καθιστάμενον προδηλότατον τοῦ βασιλέως 'Αλεξίου ὄλεθρον, ἀλλὰ δὲ καὶ τὴν ἀπρεπῆ οὐχ ἥκιστα φήμην καὶ ὠσὶν ἡμετέροις οὐκ εὐπαράδεκτον, ἥτις ἐπ' ἄκρων τειχέων κηρύσσεται καὶ πύλαις δυναστῶν ἐφεδρεύει καὶ πρόεισι παγκόσμιον περιήχημα.

230. Χωνιάτης, σ.298-99.

231. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.390, ἔκδ. Bonn, σ.28-30, ἔκδ. Κυριακίδη.

232. Χωνιάτης, σ.316· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.390, ἔκδ. Bonn, σ.30, ἔκδ. Κυριακίδη:"Ἔοικε γὰρ ἡ φύσις φιλοτιμήσασθαι καὶ αὐτῇ τέχνην τοῦ φεύγειν καθάπερ καὶ τῷ πατρί,

233. Χωνιάτης, σ.316-17.

234. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.390-91, ἔκδ. Bonn, σ.30, ἔκδ. Κυριακίδη.

235. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.28.

236. Χωνιάτης, σ.299: καὶ περὶ ἐκεῖνον ὅσα καὶ ἀετὸν ὑψινεφῆ καὶ γαμψώνυχα κολοιοὶ ἐγάρυον ἄκραντα οἱ πραγμάτων νεωτέρων τρέφοντες ἔφεσιν,

237. Χωνιάτης, σ.299· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.389, ἔκδ. Bonn, σ.28, ἔκδ. Κυριακίδη.

238. Χωνιάτης, σ.319: καὶ μοῖραν συνεπαγομένῳ Παφλαγόνων στρατιωτῶν.

239. Χωνιάτης, σ.298: καὶ πρὸς ἐκεῖνον νενευκότας μονώτατον ὡς φιλορώμαιον ἄνδρα καὶ χρόνῳ μακρῷ καὶ πείρᾳ πολιωτέρᾳ τὰ κάλλιστα συλλεξάμενον. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Νικηφόρον τὸν Προσοῦχον, σ.144: Οὕτω φιλοβασιλεὺς καὶ φιλορώμαιός ἐστιν ὁ τῶν Κομνηνῶν χρυσοῦς βόστρυχος, ὁ μέγας 'Ανδρόνικος.

240. Χωνιάτης, σ.317-18.

ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε σχεδὸν ἐκπορθήση τὴν ἐξουσία, κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς δὲν πρόδωσε τὸν πρωτοσέβαστον καὶ δὲν ἀφέθηκε νὰ δελεαστῆ ἀπ' τὸ προσωπεῖο τοῦ μισοτύραννου Ἀνδρόνικου»[241].

Ἔτσι ἡ Νίκαια, πρωτεύουσα τῆς Βιθυνίας, ἀρνήθηκε νὰ δεχτῆ τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87, καὶ αὐτὸ χάρη στὸν Ἰωάννη Δούκα, στὸν ὁποῖο ἡ ἀντιβασιλεία εἶχε ἀναθέσει τὴν ὑπεράσπιση[242].

Ἐπίσης ὁ μέγας δομέστικος Ἰωάννης Κ.Βατάτζης 147, στρατηγὸς τοῦ θέματος τῶν Θρακησίων «ὄχι μόνο ἔκλεισε τ' αὐτιά του στὰ τραγούδια τοῦ Ἀνδρόνικου, ἀλλὰ τὸν κατάγγελνε καὶ τὸν διατυμπάνιζε ὡς ὑποκριτή, πολύμορφο σὰν τὸν Πρωτέα καὶ τυραννικὸ στοὺς τρόπους»[243].

Μὲ ὅλα αὐτὰ ἡ θέση τοῦ πρωτοσεβάστου σὲ λίγο φάνηκε πὼς κλονιζόταν.

Ὁ στρατὸς ποὺ στάλθηκε ἐναντίον τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 ἀπ' τὴν ἀντιβασίλισσα καὶ τὸν πρωθυπουργό της, κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ Ἀνδρόνικου Ἀγγ. Δούκα 93 νικήθηκε, ἂν καὶ καθὼς ἀναφέρει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, «δὲν εἶχε νὰ ἀγωνιστῆ παρὰ ἐναντίον μερικῶν χωρικῶν, γεωργῶν καὶ ἑνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ στρατιωτῶν»[244]. Ὁ ἀρχηγὸς γιὰ νὰ μὴ ξοδεύση τὰ χρηματικὰ ποσὰ ποὺ τοῦ εἶχε ἐμπιστευτῆ τὸ Κράτος, ἑνώθηκε μαζὶ μὲ τοὺς ἕξι γιούς του στὶς γραμμὲς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87, μετὰ ἀπὸ μιὰ σύντομη διέλευσή του ἀπ' τὴν πρωτεύουσα[245]. Κι αὐτὸς ποὺ πάντα εὕρισκε ἕνα ἀστεῖο γιὰ κάθε περίσταση, εἶπε γελώντας, ὅταν ὑποδέχτηκε τὸν Ἀνδρόνικο Ἀγγ. Δούκα 93 στὸ στρατόπεδό του, ποὺ ἂς σημειωθῆ πὼς ἦταν πρωτεξάδελφός του[246]: «Ἰδού τὸ ρητὸ τοῦ εὐαγγελίου· θὰ σοῦ στείλω τὸν ἄγγελό μου ποὺ θ' ἀνοίξη τὸ δρόμο μπροστά σου»[247].

Ὁ Ἀνδρόνικος Ἀγγ. Δούκας 93 βρῆκε μιμητές. Ὅταν τὰ στρατεύματα

241. Χωνιάτης, σ.318. Παραβλέπει ὅμως ὁ Χωνιάτης πὼς πρὸς τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87 προσχώρησαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ὁ Ἀνδρόνικος Ἀγγ. Δούκας 93 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κοντοστέφ. Κ.135, κάτι ποὺ ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ Ἀλέξιου Κ.132.

242. Χωνιάτης, σ.318. Καὶ ὁ δοὺξ Νικαίας Ἰωάννης Δούκας εἶναι ἄλλο πρόσωπο ἀπ' τὸν μέγαν ἑταιρειάρχην Ἰωάννην Δούκα καὶ ἀπ' τὸν πρώην ἔπαρχο τῆς πρωτεύουσας Ἰωάννη Δούκα Καμaτηρό, βλ. P.Karlin - Hayter 99. Jean Doukas (de Polemis), B42(1972), σ.265, ἀριθ.6.

243. Χωνιάτης, σ.318-19.

244. Χωνιάτης, σ.319· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1082· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.426.

245. Χωνιάτης, σ.319-20· Guillaume de Tyr, ἔνθ' ἀνωτ.

246. Χωνιάτης, σ.320. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Ἀγγ. Δούκα 93, ὑ.11-14.

247. Χωνιάτης, σ.320.

τοῦ νικητῆ Κομνηνοῦ 87 ξεχύθηκαν ἀπέναντι ἀπ' τὴ ΚΠολη, στὴ Χαλκηδόνα[248], «ὁλάκερη τὴν πόλη, λέει ἕνας σύγχρονος τῶν γεγονότων, λὲς καὶ τὴν τράβηξε κοντά του»[249].

Μετὰ ἀπ' τὴν ἥττα στὰ πεδία τῆς μάχης, ὁ πρωτοσέβαστος Ἀλέξιος Κ.132 προσέλαβε στὸν ἀγώνα ὁλάκερο τὸν πολεμικὸ στόλο. Ἕνα μέρος τοῦ στόλου ἐμπιστεύτηκε στοὺς μισθοφόρους Λατίνους στρατιῶτες στοὺς ὁποίους εἶχε κάθε ἐμπιστοσύνη, καὶ τὸ ἄλλο μέρος στοὺς Βυζαντινοὺς στρατιῶτες καὶ ναῦτες· κατ' ἀνάγκη, καὶ ὄχι μὲ τὴ θέλησή του, ὁ πρωτοσέβαστος ἀνάθεσε τὴν ἡγεμονία τοῦ στόλου στὸ φυσικό του ἀρχηγό, τὸν μέγαν δούκα Ἀνδρόνικο Κοντοστέφ. Κ.135, ἀφοῦ προσκόλλησε κοντά του καὶ μερικοὺς συγγενεῖς του[250].

Συνεννοήσεις ἄρχισαν ἀνάμεσα στὰ δυὸ μέρη, καὶ ὁ πρωτοσέβαστος ἔστειλε ὡς πρεσβευτὴ στὸ στρατόπεδο τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 στὴ Χαλκηδόνα, τὸν ὀφφικιοῦχο κληρικὸ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας Γεώργιο Ξιφιλῖνο (τὸν μετέπειτα ὡς οἰκουμενικὸ πατριάρχη Γεώργιο β' 1191-1198). Ὁ ὑποκριτὴς αὐτὸς ἱερωμένος πρόδωσε τὴν ἀντιβασιλεία, πείθοντας τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87 γιὰ τὴν ἐπιτυχία τῆς ἐπιχείρησής του καὶ συνιστώντας νὰ μὴ ἀποδεχτῆ τὴν πρόταση τοῦ πρωτοσεβάστου νὰ ἀποσυρθῆ καὶ πάλι στὸ Οἴναιο. Ὁ στασιαστὴς μέσω τοῦ ἴδιου τοῦ πρεσβευτῆ, ἔστειλε τότε μιὰ ὑπέρογκη προσλαλιὰ στὸ παλάτι τῆς ΚΠολης, μηνύοντας μὲ ὀργή: «Ἂν θένε ὁ Ἀνδρόνικος νὰ γυρίσω πίσω ἀπὸ κεῖ ποὺ ἦλθε, νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπ' τὴ μέση ὁ πρωτοσέβαστος καὶ νὰ λογοδοτήση γιὰ τὶς παρανομίες του, νὰ ἀποσυρθῆ στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ ἡ μητέρα τοῦ βασιλέα, ἂν καὶ ἔγινε μοναχή, καὶ ὁ αὐτοκράτορας νὰ βασιλεύη σύμφωνα μὲ τὴ διαθήκη τοῦ πατέρα του, χωρὶς τὴν παρεμβολὴ τῶν διεφθαρμένων συμβούλων του»[251].

Πέρασαν ἀρκετὲς μέρες καὶ ὁ μέγας δοὺξ Ἀνδρόνικος Κοντοστέφ. Κ.135 ποὺ κυβερνοῦσε τὸ στόλο, μὲ μιὰ αἰφνίδια ἔμπνευση, προσχώρησε στὸ στασιαστὴ μὲ ὅλα τὰ πλοῖα, τῶν ὁποίων τὸ πλήρωμα ἀποτελοῦνταν ἀπὸ Βυζαντινούς[252]· ἦταν κάτι ποὺ γι' αὐτὸ λίγο ἀργότερα θὰ μετανοοῦσε πικρά.

«Ἦταν φανερὸ ἀπ' τὴν κατάσταση πὼς οἱ μέρες τῆς ἀντιβασιλείας ἦσαν

248. Χωνιάτης, σ.320· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.392, ἔκδ. Bonn, σ.30, ἔκδ. Κυριακίδη.

249. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.392, ἔκδ. Bonn, σ.32, ἔκδ. Κυριακίδη: καὶ τὴν ὅλην πόλιν μετάγει, ὡς οὕτως εἰπεῖν, πρὸς ἑαυτόν.

250. Χωνιάτης, σ.320-21.

251. Χωνιάτης, σ.321-22. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.177.

μετρημένες», λέει ένας ἀπ' τοὺς ἐρευνητές[253], «ἡ ὑπόθεση της ἦταν χαμένη», λέει ἕνας ἄλλος[254], καὶ αὐτὸ τὸ κατάλαβε ὁ πρωθυπουργὸς τῆς ἀντιβασίλισσας, ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς 'Αλέξιος Κ.132, καὶ «ἔπεσε σὲ ἀπελπισία»[255].

Τώρα πιὰ ὁ λαὸς τῆς πρωτεύουσας ὁρκίζοταν στὸ ὄνομα τοῦ νέου κυρίου του τοῦ θριαμβευτῆ τῆς ἡμέρας, καὶ φανερά, ὄχι πιὰ λαθραῖα, ἔτρεχαν, βγαίνοντας ἀπ' τὴν πόλη, νὰ πέσουν στὰ πόδια του.

Ἄνθρωποι ἁπλοὶ καὶ ἀρκετοὶ ἀπ' τὴν ἀριστοκρατία ἔπλεαν στὴ Χαλκηδόνα γιὰ νὰ δοῦν· «θαύμαζαν τὴ ρωμαλέα παρὰ τὰ γερατιὰ κορμοστασιά του, τὴ γλυκιὰ σὰν κερὶ μελισσιοῦ ὁμιλία καὶ ἔφευγαν ἐνθουσιασμένοι»[256]. Ὁ ἱστορικὸς της ἐποχῆς Νικήτας Χωνιάτης, λέει: «Γύριζαν χαρούμενοι, σὰν νὰ εἶχαν ἐπισκεφτῆ τὰ νησιὰ τῶν μακάρων καὶ σὰν νὰ εἶχαν παρακαθήσει στὸ τραπέζι τοῦ Ἥλιου»[257]..

Ὁ ἀδελφός του Μιχαὴλ Χωνιάτης μᾶς λέει: «Ἄνοιξε ἡ ΚΠολη τὶς πύλες της καὶ ὅλοι οἱ πολίτες ξεχύνονταν σὰν τὰ σμήνη τῶν μελισσῶν, ἑνώνοντας πλοῖα καὶ βάρκες γιὰ νὰ γίνη ἡ Προποντίδα πορθμὸς καὶ νὰ φτάσουν κοντά του· καὶ αὐτὰ τὰ κήτη καὶ τὰ δελφίνια χόρευαν χαρούμενα, χαιρετίζοντας τὸν π α μ μ έ γ ι σ τ ο 'Ανδρόνικο Κ.87, καὶ ὅλοι καίγονταν ἀπ' τὴ δίψα νὰ τὸν δοῦν ποὺ ἔφερνε μύρια καλὰ στὴ Ρωμιοσύνη, ἀπολευτέρωση τῶν φυλακισμένων, ἐπάνοδο τῶν ἐξορίστων, κατάλυση τῆς τ υ ρ α ν ν ί δ α ς τ ο ῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ, ἡσυχία στὸ λαὸ καὶ τάξη στὸ παλάτι»[257α]

Ἦσαν ὅμως καὶ μερικοὶ εὐφυεῖς ποὺ «ἀπ' τὴν πρώτη ματιὰ κατάλαβαν τὸν κάτω ἀπὸ προβιὰ ἀρνιοῦ κρυμμένο λύκο καὶ τὸ ναρκωμένο φίδι ποὺ σὲ λίγο θὰ τοὺς ἐπιτεθῆ»[258].

---

252. Χωνιάτης, σ.322· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1082· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.426, ὅπου ἐκ παραδρομῆς ἀντὶ Androines Megaducas γράφει Alexis Megaducas.

253. P.Tivčev, Le règne d' Andronic Ier Comnène, B523 (1962), σ.29.

254. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.419.

255. Χωνιάτης, σ.322.

256. Χωνιάτης, σ.322-23.

257. Χωνιάτης, σ.323: τὴν λεγομένην ἡλίου τράπεζαν παρακειμένην εὕραντο καὶ κατακορεῖς αὐτῆς ἐγεγόνεισαν.

257α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Δημήτριον τὸν Δριμύν, σ.164.

258. Χωνιάτης, σ.323: ἦσαν δ' οἳ κἀκ πρώτης ὄψεως εὐθὺς τὸν ἐν δέρματι προβάτου κε-

Ἕνα κίνημα ξέσπασε στὴ βασιλεύουσα[258α], ποὺ οἱ ἐκπρόσωποί του προχώρησαν σὲ ἄμεσες ἐνέργειες. Ὁ ἴδιος ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς πιάστηκε στὸ παλάτι καὶ φρουροῦνταν μὲ αὐστηρότητα κάτω ἀπ' τὴ φύλαξη τῶν Γερμανῶν πελεκυφόρων τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς.

Οἱ φυλακὲς σὲ συνέχεια ἀνοίχτηκαν γιὰ νὰ βγοῦν ἐκεῖνοι ποὺ εἶχε φυλακίσει ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς 'Αλέξιος Κ.132, οἱ γιοὶ τοῦ θριαμβευτῆ Μανουὴλ Κ.161 καὶ 'Ιωάννης Κ.162, ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς 'Αλέξιος Κ.237, ὁ πρώην ἔ π α ρ χ ο ς 'Ιωάννης Δούκας Καματηρὸς καὶ ἄλλοι, καὶ νὰ εἰσέλθουν σ' αὐτὲς οἱ φίλοι καὶ ὑποστηρικτὲς τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ καθὼς καὶ μερικοὶ συγγενεῖς του[259].

Ἔτσι τελείωσε ἡ ἐξουσία τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς ἀντιβασίλισσας. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς δὲν μποροῦσε νὰ κάνη τίποτε μετὰ καὶ τὴν προσχώρηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, καὶ τοῦ ἀρχιναύαρχου, στὶς τάξεις τοῦ στασιαστῆ[260], ὁ Νικήτας Χωνιάτης ὅμως παρατηρεῖ πὼς «ἂν ἦταν ἕνας ἄντρας πιὸ δυναμικὸς καὶ πολεμικὸς θὰ εἶχε μπορέση νὰ ἀμυνθῆ καὶ νὰ ἐμποδίση τὴν εἴσοδο τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 στὴν πρωτεύουσα· εἶχε στὰ χέρια του, λέει, τὸ αὐτοκρατορικὸ θησαυροφυλάκιο, εἶχε ὁρισμένους δ ο ῦ κ ε ς τῶν ἀνατολικῶν θεμάτων στὸ πλευρό του, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ τὴν πιστὴ καὶ σταθερὴ ὑποστήριξη τῶν καλὰ ὁπλισμένων Λατίνων μισθοφόρων τῶν αὐτοκρατορικῶν πλοίων ποὺ ποὺ δὲν ὑπάκουσαν στὴ διαταγὴ τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α 'Ανδρόνικου Κοντοστέφ. Κ.135, ναυτικὸ ποὺ ἦταν ἀνώτερο ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ὑπάκουσε σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο, ἀλλὰ «τὸ μόρσιμο (= τὸ μοιραῖο), καθὼς φαίνεται, ποὺ ἦταν ἀντίθετο, τὸν ἔκανε ἀπρόθυμο, ἐνῶ δυνάμωσε τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87 γιὰ νὰ τὸν ὑποσκελίση, καὶ νὰ ἀντιτρέξη καὶ νὰ πετύχη τὴν ὁλόλαμπρη νίκη»[261].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὴν προσχώρηση τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφ. Κ.135, ποὺ ὁ 'Αλέξιος Κ.132 ἄφησε νὰ τὸν πιάσουν στὸ παλάτι οἱ Γερμανοὶ πελεκυφόροι, νὰ τὸν ὁδηγήσουν στὸ πατριαρχεῖο, καὶ ἀπὸ κεῖ μὲ μιὰ βάρκα νὰ τὸν πᾶνε στὴ Χαλκηδόνα καὶ νὰ τὸν παρουσιάσουν στὸν εὐτυχισμένο ἀντίπαλό του, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ γύρω του πρόσταξε τὴν τύφλωσή του, ἡ ὁποία καὶ ἐκτελέστηκε[262].

κρυμμένον λύκον ἐγνώρισαν, καὶ τὸν ὅσον οὔπω μετὰ θάλψιν ἐπιθησόμενον ὄφιν καὶ κακῶς τοὺς ὑπὸ κόλπον φέροντας δράσοντα.

258α. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.419.

259. Χωνιάτης, σ.323.

260. Βλ. τὶς κρίσεις τοῦ P.Tivčev καὶ τοῦ G.Ostrogorsky, ἀνωτέρω, ὑ.253 καὶ 254.

261. Χωνιάτης, σ.325.

262. Χωνιάτης, σ.323-25.

Μετὰ τὴν τύφλωση τοῦ Ἀλέξιου Κ.132, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87, ἐνῶ ἀκόμη βρισκόταν στὴν *περαία* στὴ Χαλκηδόνα, στὶς 2 τοῦ Μάη τοῦ 1182[263], συγκρότησε ἕνα φοβερὸ πόλεμο κατὰ τῶν Λατίνων τῆς ΚΠολης. Ἀπόστειλε μὲ τὰ πλοῖα ποὺ παράλαβε ἀπ' τὸ *μεγάλο δούκα* τὰ καλύτερα τάγματά του καὶ ἦλθε σὲ συνεννοήσεις μὲ ἐκείνους ἀπ' τοὺς κατοίκους τῆς πρωτεύουσας ποὺ ἦσαν παρασκευασμένοι ἐναντίον τῶν Λατίνων γιὰ ἕνα αἱματηρὸ διακανονισμὸ τῶν λογαριασμῶν.

Ἔτσι ἕνα συνδυασμένο χτύπημα ἐξαπολύθηκε ἐναντίον τῆς λατινικῆς συνοικίας τῆς πόλης καὶ ἡ πλειονότητα τῶν κατοίκων ἐξοντώθηκε κατὰ τὸν πιὸ σκληρὸ τρόπο· ἔσφαζαν χωρὶς καμιὰ διάκριση, γέρους γυναῖκες, μωρά. Δὲν κατάστρεψαν μόνο τὰ σπίτια ἀλλὰ καὶ τὶς λατινικὲς ἐκκλησίες, καθὼς καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα· στὸ νοσοκομεῖο μάλιστα τοῦ ἁγίου Ἰωάννη σκοτώθηκαν οἱ ἄρρωστοι πάνω στὰ κρεββάτια τους.

Οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς ἔπεσαν σὰν μαινόμενοι ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν τους Λατίνων. Ὁ ἀποστολικὸν ὑποδιάκονος Ἰωάννης, ληγάτος τοῦ πάπα Ρώμης Ἀλέξανδρου ΙΙΙ (1159-1181), ἂν καὶ φοροῦσε τὴν ἐπίσημη στολή του γιὰ νὰ φαίνεται ἡ ἰδιότητά του, ἀποκεφαλίστηκε, καὶ σὲ περιφρόνηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης τὸ κεφάλι του δέθηκε στὴν οὐρὰ ἑνὸς σκύλου, τὸν ὁποῖον περιέφεραν μέσα στὴν πόλη.

Ἔφτασαν σὲ σημεῖο νὰ ξεθάψουν τοὺς νεκροὺς ἀπ' τὰ κοιμητήρια καὶ νὰ δέσουν τὰ λείψανά τους στὶς οὐρὲς τῶν ἀλόγων. Γυναῖκες ἔγκυες ξεκοιλιάστηκαν γιὰ νὰ λείψουν μαζί μ' αὐτὲς καὶ τὰ ἔμβρυα.

Στὴ θάλασσα καταδίωξαν μὲ ὑγρὸ πῦρ ὅσους ἀπέπλεαν.

Ἀπ' τὶς 60.000 περίπου Λατίνους ποὺ εἶχε ἡ ΚΠολη, μόνο 4.000 Βενετῶν, Γεβοβέζων καὶ Γερμανῶν διασώθηκαν, ποὺ πωλήθηκαν ὡς σκλάβοι στὶς τουρκικὲς ἀγορὲς[264].

«Ὁ χωρισμὸς τοῦ Βυζαντίου μὲ τὴ Δύση, λέει κάποιος, ἔγινε ἔτσι ἀνεπανόρθωτος καὶ ἀθεράπευτος»[265], ἐνῶ ἕνας ἄλλος ἀποφαίνεται πὼς «μέσα σὲ μιὰ

263. Βλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.134.

264. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1084· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.427-28· Χωνιάτης, σ.325-26· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.395-96, ἔκδ. Bonn, σ.34-36, ἔκδ. Κυριακίδη. Πρβλ. A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.467-68· M.Levtchenko, Byzance, γαλλ. μετάφρ., σ.242, ἑλλην. μετάφρ. «Νέας Ἑλλάδας» τοῦ 1953, σ.238, ἑλλην. μετάφρ. Γ.Βιστάκη τοῦ 1955, σ.299· G.Ostrogorsky, Histoire, s.419· L.Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ.282· Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.116, ἑλλην. μετάφρ., σ.474-75· P.Tivčev, Le règne d' Andronic Ier Comnène, BS23 (1962), σ.29-30.

265. L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ.282.

μέρα ὁ ἐθνικὸς φανατισμὸς τῶν Βυζαντινῶν ἔσβησε ἑκατὸν χρόνων συσσωρευμένα μίση»[266].

Οἱ Λατίνοι ποὺ ξέφυγαν τὴ σφαγὴ καὶ τὴν αἰχμαλωσία, ἔγιναν οἱ φανατικοὶ ἐχτροὶ τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀφοῦ ἐπέφεραν πολλὲς καταστροφὲς σὲ βυζαντινὰ ἐδάφη καὶ νησιά[267], πῆγαν στὴ Δύση γιὰ νὰ φουντώσουν ἐκεῖ τὸ μίσος κατὰ τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 μποροῦσε τώρα νὰ μπῆ ἐλεύτερα στὴν αὐτοκρατορικὴ πόλη, λίγες μέρες μετὰ τὴ σφαγὴ τῶν Λατίνων μέσα στὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Μάη (τοῦ 1182)[268].

Ἦλθε μὲ πλοῖο στὰ πρόθυρα τῆς πρωτεύουσας καὶ κατασκήνωσε στὸ ἔσω λεγόμενο *Φιλοπάτιον*[269]. ὅλα σχεδὸν τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ἔσπευσαν νὰ τοῦ ἐκφράσουν τὴν ἀφοσίωσή τους καὶ νὰ τὸν κολακεύσουν, καθὼς μ' ἐπικεφαλῆς τὰ δυναμικὰ μέλη τῆς βασιλικῆς καὶ λαμπρῆς γενιᾶς τῶν Ἀγγέλων τὸν σήκωσαν στὰ χέρια καὶ τὸν ἀνακήρυξαν σωτήρα τοῦ Κράτους[270].

266. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.116, ἑλλην, μετάφρ., σ.475.

267. Χωνιάτης, σ.326.

268. Βλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.134.

269. Χωνιάτης, σ.331. Γιὰ τὸ ἔσω καὶ ἔξω Φιλοπάτιον, βλ. Χωνιάτην, σ.380-81. Πρβλ. R.Janin, Constantinople Byzantine, σ.143-45.

270. Χωνιάτης, σ.331: εἶχε περὶ αὐτὸν... πάντα ἄνδρα εὐγενῆ καὶ περίδοξον, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.393-94, ἔκδ. Bonn, σ.32, ἔκδ. Κυριακίδη. Σχετικὰ μὲ τὰ μέλη τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ὁ P.Tivcev, Le règne d' Andronic Comnène, σ.30-31, παρατηρεῖ, πὼς πρέπει νὰ τὰ διαιρέσωμε σὲ δυὸ ὁμίλους. Ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ὑποστήριζε τὴ μερίδα τοῦ *πρωτοσέβαστου* Ἀλέξιου Κ.132 καὶ ὁ ἄλλος τάχτηκε μὲ τὸ μέρος τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87, καθὼς βρισκόταν μὲ τὴν ἐντύπωση πὼς θὰ εὕρισκαν ἀπ' αὐτὸν τὰ ἴδια προνόμια ποὺ εἶχαν ἀπολαύσει κάτω ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') Κ.81. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐξυπηρετήθηκε μ' ἐπιτυχία ἀπ' αὐτὴ τὴ διαφωνία μεταξὺ τῶν δυὸ ὁμίλων γιὰ νὰ κερδίση στὴν ὑπόθεσή του τὸ ἕνα μέρος τῶν γαιοκτημόνων ἐναντίον τοῦ πρώτου ὁμίλου ποὺ ἦταν ἀρκετὰ ἰσχυρός. Ἕνα μέρος τῆς διευθύνουσας φεουδαρχικῆς τάξης εἶχε συμφέρον νὰ μειώση τοὺς ἀβάσταχτους φόρους, γιατὶ θεωροῦσε τὸ ὑπάρχον φορολογικὸ σύστημα ὡς ὑπεύθυνο τῆς δυσαρμονίας ποὺ ὑπῆρχε στὴν Αὐτοκρατορία. Καθὼς τὸ προοδευτικὸ αὐτὸ τμῆμα τῆς ἀριστοκρατίας ἀπόβλεπε στὸ μέλλον καὶ φοβόταν μὴ χαθῆ ἡ ἐξουσία ἀπ' τὰ χέρια τῆς ὅλης ἀριστοκρατίας, ἤθελε νὰ βάλη ἐπικεφαλῆς τοῦ Κράτους ἕνα ἄνθρωπο ποὺ θὰ συντελοῦσε στὸ νὰ ἐπικρατήση ἡ τάξη καὶ ποὺ συμφωνώντας σὲ ὁρισμένες παραχωρήσεις στὶς λαϊκὲς μάζες, θὰ στερέωνε ἔτσι τὸν κρατικὸ ὀργανισμὸ ποὺ ὑπῆρχε. «Ἔτσι εἶναι, ἐπιλέγει ὁ P.Tivčev, ποὺ μποροῦμε νὰ ἐξηγήσωμε τὴ συγκατάθεση τῆς ἀριστοκρατίας σ' αὐτὸ ποὺ ἀναφέρεται στὶς μεταρρυθμίσεις ποὺ εἰσήγαγε ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἀνδρόνικου». Τὸ πὼς ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἀριστοκρατίας ὑποστήριξε τὸν Ἀνδρόνικο ἀπὸ τότε ποὺ κατέλαβε τὴν ἐξουσία, διαπιστώνεται ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ.330-31, ποὺ λέει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος «διοικοῦσε μὲ τὴ βοήθεια τῶν γιῶν του, τῶν φίλων του καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ αὐτοκράτορα».

Ἡ παρουσία του στὴν ΚΠολη ἐγκαινιάστηκε ἀπὸ ἕνα ἀποκρουστικὸ ἐπεισόδιο. Ἕνας ἄνθρωπος ἀλλοίθωρος, μωρὸς καὶ ἄστεγος, ποὺ «σὰν ἄλλος ὁμηρικὸς Ἶλος» σύχναζε στὶς πόρτες καὶ γέμιζε τὴν κοιλιά του ἀπ' τὰ ἀπορρίμματα, πιάστηκε ἀπ' τὴ σωματοφυλακὴ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 κοντὰ στὴ σκηνή του, μόλις νύχτωσε, καθὼς ἔψαχνε νὰ βρῆ κάτι γιὰ νὰ φάη. Στὴν ἀρχὴ οἱ φύλακες τὸν θεώρησαν ὡς ἕνα γητευτή, ἔπειτα ὅμως παράδοσαν τὸ δύστυχο, χωρὶς καμιὰ ἀφορμὴ στὸν ὄχλο, κι αὐτοί, καθὼς «θεϊκὴ θεωροῦσαν τὴν ὄψη τοῦ 'Ανδρόνικου, ποὺ δὲν ἔπρεπε κανεὶς νὰ δῆ», τὸν πῆραν καὶ τὸν πῆγαν στὸν Ἱππόδρομο, ὅπου ἀφοῦ ἄναψαν ξερὰ ξύλα, τὸν ἔβαλαν πάνω καὶ τὸν ἔκαψαν ζωντανό, χάρη στὸ ἴνδαλμά τους, τὸν 'Ανδρόνικο![270α].

VII

Ἡ πρόβλεψη τοῦ πατριάρχη Θεοδόσιου, ἐπίσκεψη τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 στὴ βασιλικὴ ἔπαυλη καὶ στὸν τάφο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, θάνατος 'Ιωάννη Κ. Βατάτζη 147, στέψη 'Αλέξιου (β') Κ.155, ἡ ἀνάληψη τῆς ἀρχῆς, διανομὴ ἀξιωμάτων, δίωξη ἀντιπάλων, τύφλωση 'Ιωάννη Κανταχουζηνοῦ, ὁ εὐνοῦχος Τζίτας, ὕποπτος θάνατος Μαρίας Κ.153 καὶ τοῦ συζύγου της 'Ιωάννη τοῦ Montferrat, ἡ πρώτη συνωμοσία τῆς ἀριστοκρατίας κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, τύφλωση 'Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 καὶ τῶν γιῶν του, ἀπόδραση 'Ανδρόνικου Ἄγγ. Δούκα 93 καὶ τῶν γιῶν του, θανάτωση Μαρίας τῆς 'Αντιόχειας, ἀναγόρευση καὶ στέψη 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, καθαίρεση καὶ θανάτωση 'Αλέξιου (β') Κ.155, γάμος 'Ανδρόνικου (α') μὲ τὴν Ἄννα τῆς Γαλλίας, συγχώρεση τῆς 'Εκκλησίας γιὰ τὶς ἐπιορκίες

Ἕνας ἀπὸ κείνους ποὺ εἶδαν ποιὸς ἦταν στὴν πραγματικότητα ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87, ὁ θριαμβευτὴς τῆς ἡμέρας, ὑπῆρξε καὶ ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠολης Θεοδόσιος.

Κάποτε ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος ἔλεγε μπροστά του θλιμμένος πὼς ἦταν ὁλομόναχος γιὰ νὰ ἀγρυπνῆ γύρω ἀπ' τὴν τύχη τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνα 'Αλέξιου (β') Κ.155, καὶ δὲν εἶχε κανένα συνεργάτη νὰ τὸν βοηθήση στὸ βαρὺ ἔργο του, οὔτε αὐτὸν τὸν πατριάρχη ποὺ εἶχε ἐντολὴ τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α') 81 νὰ προστατεύση τὸ γιό του, ὁ ἀρχιερέας, μὲ ἕνα ὕφος διφορούμενο—ποὺ ἀπ' αὐτὸ δὲν ἔλειπε ὅμως κάποιο θάρρος— τοῦ ἀποκρίθηκε πὼς «παραμελεῖ τὸ καθῆκον τῆς κηδεμονίας τοῦ ἀνήλικου αὐτοκράτορα, γιατὶ ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ μπῆκε ὁ 'Ανδρό-

270α. Χωνιάτης, σ.331-32.

νικος στὴν ΚΠολη καὶ πῆρε στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία, αὐτὸς θεωροῦσε νεκρὸ τὸν αὐτοκράτορα».

Ὁ 'Ανδρόνικος, ἄν καὶ ζήτησε, ἀνήσυχος καὶ θυμωμένος ἐξηγήσεις ἀπ' τὸν πατριάρχη, κι αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀλλοίωσε κατ' ἀνάγκη τὴν ἔννοια τῶν λόγων του, κατάλαβε πολὺ καλὰ πὼς ὁ Θεοδόσιος εἶχε συλλάβει τοὺς ἀδίσταχτους σκοπούς του, γι' αὐτὸ καὶ τὸν ἀποκάλεσε «πονηρὸ 'Αρμένιο», καθὼς ὁ ἱεράρχης ἀπ' τὸν πατέρα του ἦταν ἀρμενικῆς καταγωγῆς[271].

Πρὶν ἀκόμη κάνη τὴν ἐμφάνισή του ἐμπρὸς στὴν πρωτεύουσα, εἶχε πάρει ἕνα μέτρο ἀποφασιστικό. Εἶχε προστάξει νὰ ἀπομακρύνουν τὴ χήρα—ἐπίτροπο τῆς βασιλείας καὶ τὸ γιό της, τὸ νεαρὸ αὐτοκράτορα, ἀπ' τὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, καὶ νὰ τοὺς μεταφέρουν στὴν αὐτοκρατορικὴ ἔπαυλη τοῦ ἔ σ ω λεγόμενου Φ ι λ ο π α τ ί ο υ. Ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 πῆγε στὴν ἔπαυλη καὶ ἐπεσκέφτηκε τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια· ἡ στάση ποὺ κράτησε εἶναι ἀξιοπρόσεχτη. Ὑποκριτικὰ ἔδειξε μεγάλο σεβασμὸ στὸ νεαρὸ 'Αλέξιο (β') Κ.155, «καθὼς ἔπεσε μπροστά του μπρούμυτα καὶ πῆρε τὸ ἁπαλό του πόδι καὶ ἤρεμα τὸ ἔβαλε στὸν σκληρό του τράχηλο καὶ ξεχύθηκε σέ δάκρυα» γιὰ νὰ δείξη τὴν ὑποταγή του σ' αὐτόν, ἀλλὰ ἀπέναντι στὴ μητέρα του καὶ ἐπίτροπό του Ξένη, ποὺ «ἀπὸ παλιὰ τὴ μισοῦσε θανάσιμα, δείχτηκε ὁλότελα ψυχρός, σὰν νὰ μὴ γνώριζε ποιὰ ἦταν, μόλις καὶ καταδέχτηκε νὰ τὴ χαιρετίση»[272].

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ θεατρικὴ σκηνή, ἔκανε τὴν εἴσοδο του στὴν πρωτεύουσα, καὶ ἀμέσως πῆγε νὰ ἐπισκεφτῆ στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα τὸν τάφο τοῦ ξαδέλφου του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81[273]. Σὰν καλὸς ἠθοποιός, θρήνησε μὲ ἄφθονα δάκρυα μπροστὰ στὸ μνῆμα καὶ συγκίνησε μὲ τὴν προσποιητὴ λύπη του ὅλους ποὺ ἔτυχε νὰ βρίσκωνται ἐκεῖ. Δὲν ξεκολλοῦσε ἀπ' τὸ βασιλικὸ τάφο καὶ χρειάστηκε νὰ τὸν τραβήξουν ἀπὸ κεῖ μερικοὶ ἀπ' τοὺς αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς, ὅταν τοὺς παρακάλεσε νὰ τὸν ἀφήσουν γιὰ λίγο νὰ μιλήση ἰδιαίτερα μὲ τὸν νεκρό. Τὸν εἶδαν τότε νὰ ἁπλώνη τὰ χέρια του σὲ ἱκεσία, νὰ σηκώνη τὰ μάτια του πρὸς τὸ μνημεῖο καὶ νὰ κινῆ τὰ χείλη του, χωρὶς νὰ ἀκούεται ἡ φωνή του.

Μερικοὶ ποὺ τοὺς ἄρεσαν τὰ ἀστεῖα καὶ ποὺ γέλασαν ἀρκετὰ μὲ αὐτὴ τὴν ἰδιαίτερη «συνομιλία», ἔβαζαν στὸ στόμα τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 αὐτὰ τὰ λόγια: «Σ' ἔχω τώρα στὰ χέρια μου ἐσένα ποὺ μὲ κυνήγησες καὶ μὲ ἔκανες νὰ πλανιέ-

271. Χωνιάτης, σ.329-30· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.399-400, ἔκδ. Bonn, σ.38-40, ἔκδ. Κυριακίδη.

272. Χωνιάτης, σ.331· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.397, ἔκδ. Bonn, σ.36, ἔκδ. Κυριακίδη.

273. Χωνιάτης, σ.332.

μαι σὲ ὁλάκερο τὸν κόσμο· αὐτὴ ἐδῶ ἡ βαριὰ πέτρα σ' ἔχει κλεισμένο σὲ μιὰ αἰώνια φυλακή, καὶ μόνο ἡ σάλπιγγα τῆς Δευτέρης Παρουσίας θὰ σὲ ξυπνήση ἀπ' τὸν ὕπνο σου. Κι ἐγὼ τώρα θὰ ἐκδικηθῶ στὴ γενιά σου καὶ θὰ πάρω ἀπ' τοὺς δικούς σου τὴν πληρωμή μου γιὰ ὅλα τὰ κακὰ ποὺ μοῦ ἔκανες ἐσύ»[274].

Τὰ λόγια αὐτά, ἂν εἰπώθηκαν ἀπ' τοὺς φιλοσκώμμονες, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς στάθηκαν προφητικά.

Συγχρόνως μὲ τὴν εἴσοδό του στὴν πρωτεύουσα, ἀγγέλθηκε ὁ θάνατος τοῦ μεγάλου δομέστικου Ἰωάννη Κομν. Βατάτζη 147 στὴ Φιλαδέλφεια, ποὺ ὑπῆρξε ἕνας ὑπερασπιστὴς τῆς νομιμότητας, ποὺ ἐκπροσωποῦσαν ἡ ἀντιβασίλισσα καὶ ὁ γιός της· ἐναντίον τοῦ γενναίου αὐτοῦ μαχητῆ ποὺ ἑτοιμοθάνατος πολέμησε, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 εἶχε στείλει τὸ φίλο του τὸν ἐπίσης ἐξαίρετο στρατηγὸ Ἀνδρόνικο Λαπαρδᾶ[275], σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 234, ἐγγονῆς τῆς πορφυρογέννητης πριγκίπισσας Θεοδώρας Κ.79[276].

Τότε λοιπόν, στὶς 16 τοῦ Μάη (τοῦ 1182), μέρα ποὺ ἐπίσημα ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ἀνάλαβε τὴν ἀρχή[277], καθὼς νόμισε τὸ θάνατο τοῦ Ἰωάννη Κ. Βατ. 147 «θεϊκὴ συγκυρία», πρόσθεσε στὶς ἄλλες του «δουλοφροσύνες» καὶ ἕνα ἄλλο ἀκόμη «προκάλυμμα» τῶν καταχθόνιων σχεδίων του, προβαίνοντας στὴ στέψη τοῦ μικροῦ Ἀλέξιου (β') Κ.155 σὲ αὐτοκράτορα.

Ἀπ' τὸ παλάτι τὸν πῆρε ὁ Ἀνδρόνικος στὸν ὦμο του καὶ μπροστὰ στὰ ἄπειρα πλήθη τῆς πρωτεύουσας τὸν μετάφερε στὴν ἁγια-Σοφιά—δείχνοντας ἔτσι ὑποκριτικὰ πὼς ἦταν «πιὸ φιλόστοργος ἀπ' τὸν πατέρα του»—ὅπου ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος τὸν ἔστεψε αὐτοκράτορα[278].

274. Χωνιάτης, σ.332-33.

275. Χωνιάτης, σ.340-41.

276. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.210, ὡς καὶ ὑ.209 καὶ 216.

277. Δ.Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιο 1071-1453, σ.60: Οὗτος τὴν 16 Μαΐου 1182 ἐγένετο κύριος τῆς ἀρχῆς· O.Jurewicz, Andronikos I Komnenos, σ.134: Mitte Mai 1182.

278. Χωνιάτης, σ.343· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.397, ἔκδ. Bonn, σ.36, ἔκδ. Κυριακίδη: Καὶ οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐλαφρίσας ἐπεκάθισεν ὤμῳ σφετέρῳ πρὸς σύμβολον καὶ τοῦτο τοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτὸν ἔχειν, καθάπερ ὅσιον. Πρόκειται περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψης τοῦ Ἀλέξιου (β') 155 ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ πραγματοποιεῖται. Στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1180 ἔγινε ἡ ἀναγόρευσή του· Ψευδο-Κωδινός, Χρονογραφία, σ.159-60: ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ στέψη του ἀναβλήθηκε γιὰ νὰ τελεστῆ κατὰ τὴν ἐνηλικίωσή του, ὅταν θὰ συμπλήρωνε τὸ 16ο ἔτος τῆς ἡλικίας του· ὁ Ἀνδρόνικος ὅμως τὴν ἐπέσπευσε γιὰ νὰ ἀποκλείση τῆς ἐπιτροπείας τὴ μητέρα του Μαρία τῆς Ἀντιόχειας. Ἡ Αἰκ.Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ.162-63, δέχεται πὼς εἴτε πρόκειται περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψης τοῦ Ἀλέξιου (β') 155, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ γίνεται, εἴτε περὶ νέας ἀναγόρευσής του ὡς μόναρχου αὐτοκράτορα, ὁπότε πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς κατὰ τὸ ἀπὸ 24 τοῦ Σεπτέμβρη 1180 μέχρι Μάη 1182 χρονικὸ διάστημα συμμεριζόταν τὴ βασιλικὴ ἐξουσία ὡς συμβασιλεὺς καὶ ἡ μητέρα του Μαρία τῆς Ἀντιόχειας. Ἀλλὰ ἡ ἀνωτέρω ἐξαίρετη βυζαντινολόγος μας στὸ ἔργο της, Ἀντιβασιλεία, σ.75-83, ἀπόδειξε πειστικὰ πὼς ἡ Μαρία ὑπῆρξε μόνο ἀντιβασίλισσα - ἐπίτροπος τοῦ γιοῦ της καὶ οὐδέποτε συμμερίστηκε τὴ βασιλικὴ ἐξουσία κατὰ τὴν ἀντιβασιλεία της.

278α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Νικηφόρον τὸν Προσοῦχον, σ.143.

278β. Χωνιάτης, σ.343: τῷ τοι καὶ πάντας ἐκποδὼν θέσθαι προθυμηθεὶς διεξῆγεν ὡς ἤρεϊτο τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν πράγματα, τῶν ὅλων κύριος καθεστώς. Καὶ αὐτόθι, σ.458.

279. Χωνιάτης, σ.334.

Συμπληρώνοντας τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Νικήτα Χωνιάτη, ὁ ἀδελφός του Μιχαὴλ Χωνιάτης, μᾶς λέει: Ὁ Ἀλέξιος (β') Κ.155 ποὺ «σὰν σὲ φυσικὸ ἐκμαγεῖο φέρει τὶς πατρικὲς καὶ βασιλικὲς χάρες καὶ σὰν σὲ ἕνα ὡραῖο καὶ ὁλοκάθαρο καθρέφτη μᾶς κάνει νὰ θυμόμαστε τὸν πατέρα του ποὺ βρίσκεται στὴν ἀδιάδοχο βασιλεία τῶν οὐρανῶν, κι ἔτσι δὲ μᾶς ἀφήνει νὰ αἰστανθοῦμε τὴ στέρηση ἑνὸς τέτοιου αὐτοκράτορα, γυμνάζεται καὶ προετοιμάζεται γιὰ νὰ ἀναδειχτῆ ἕνας ἐξαίρετος ἡγεμόνας ἀπ' τὸ μεγαλουργὸ καὶ μέγιστο πραγματικὰ Ἀνδρόνικο Κ.87, τὸ δεύτερο πατέρα του καὶ σωτῆρα καὶ κηδεμόνα καὶ φύλακα. Ἂν ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 κληροδότησε στὸ γιό του καὶ αὐτοκράτορα τὴ βασιλεία, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87, καθὼς τοῦ κληροδοτήθηκε, τοῦ τὴν περιέσωσε»[278α].

Σπάνια τέτοια ἠχηρὰ λόγια βρῆκαν μέσα σὲ σύντομο χρονικὸ διάστημα πιὸ παταγώδη διάψευση. Ἀλήθεια, πόσο ἀπέχουν οἱ προβλέψεις τοῦ ἀφελῆ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη ἀπὸ κεῖνες τοῦ ὄχι μόνο σοφοῦ ἀλλὰ καὶ ὀξυδερκῆ πατριάρχη τῆς ΚΠολης Θεοδόσιου τοῦ Βορραδιώτη.

Ἀμέσως μετὰ τὴ στέψη τοῦ Ἀλέξιου (β') Κ.155 ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 καταπιάστηκε μὲ τὸ κυβερνητικὸ ἔργο, παραμερίζοτας κάθε ἄλλον[278β]. Ἀπ' αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἀφιέρωσε τὶς δυνάμεις του στὴ στερέωση τῆς θέσης του καὶ γι' αὐτὴ τὴν αἰτία ἐμπιστεύτηκε στοὺς ἀνθρώπους του τὰ πιὸ ὑψηλὰ ἀξιώματα. «Γιὰ νὰ ἀνταμείψη τοὺς Παφλαγόνες στρατιῶτες του ποὺ τοῦ ἔδειξαν τόση εὔνοια καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ποὺ πῆραν μέρος στὴ συνωμοσία του, λέει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, τοὺς γέμισε ἀπὸ ἀξιώματα καὶ πολύτιμα δῶρα· μοίρασε τὰ πιὸ μεγάλα ἀξιώματα καὶ τοὺς πιὸ λαμπροὺς τίτλους στοὺς γιούς του Μανουὴλ Κ.161 καὶ Ἰωάννη Κ.162 καὶ σὲ ἄλλους ἀπ' τοὺς ὀπαδούς του καὶ ἰδιαίτερα σὲ κείνους ποὺ τὸν ἀκολούθησαν στὴν ἀποστασία του»[279].

Καθὼς ἔτσι στερέωσε τὴν ἐξουσία του, προσπάθησε νὰ ἀπομακρύνη τὰ ἐχθρικὰ στοιχεῖα. «Ἄλλους ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους του ἐξόρισε, ἄλλους φυλάκισε,

ἄλλους τύφλωσε, μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, χωρὶς νὰ μποροῦν οἱ φίλοι του νὰ τοὺς προσάψουν κάποια κατηγορία· ἔφτανε νὰ ἀνήκη κανεὶς στὴν ἀριστοκρατία γιὰ νὰ καταδιωχτῆ»[280]. «Οἱ ἴδιοι οἱ μεγάλοι φεουδάρχες, λέει ἕνας ἐρευνητής, ποὺ ἤλπιζαν πὼς ἀνατρέποντας τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο 'Αλέξιο Κ.132, θὰ πετύχαιναν νὰ πάρουν τὴν ἐξουσία στὰ χέρια τους, ἀπογοητεύτηκαν πικρὰ καὶ ἔγιναν οἱ πιὸ θανάσιμοι ἐχτροί του»[281].

Οἱ ΚΠολίτες εἶχαν διαιρεθῆ σὲ ὀπαδοὺς τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 καὶ σὲ ὀπαδοὺς τοῦ νόμιμου κληρονόμου 'Αλέξιου (β') Κ.155, καὶ μέσα στὴν ἴδια οἰκογένεια μποροῦσε κανεὶς νὰ βρῆ τὸν ἕνα ἀδελφὸ μὲ τὴ μιὰ μερίδα καὶ τὸν ἄλλο μὲ τὴν ἄλλη , καὶ ὁ πρῶτος νὰ καταγγέλλη τὸ δεύτερο ὡς ἕνα ἐχτρὸ τοῦ 'Ανδρόνικου.

Καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ πρὶν λίγο ἦσαν κατήγοροι τῶν ἐχτρῶν του, σὲ λίγο γίνονταν κατηγορούμενοι, καὶ εἶχε καὶ τοὺς μὲν καὶ τοὺς δὲ ἡ ἴδια φυλακή. Καὶ γιὰ παράδειγμα ἔχομε ἕνα ἐκπρόσωπο τῆς ἀριστοχρατίας, τὸν 'Ιωάννη Καντακουζηνό[282], τὸν ἔπειτα σύζ. τῆς Εἰρήνης 'Αγγελίνας 184, κόρης τοῦ 'Ανδρόνικου Ἄγγ. Δούκα 93. 'Ο ἴδιος ὁ μικρὸς αὐτοκράτορας 'Αλέξιος (β') Κ.155 ἐξακολουθοῦσε νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰ κυνήγια του καὶ μὲ ἄλλες ἐλαφρότητες—αὐτὴ ἦταν ἡ διαπαιδαγώγηση ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87, γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μίλησε, ὅπως εἴδαμε πιὸ πάνω, ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης— ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ στὴ μέση ἀνθρώπων τοῦ 'Ανδρόνικου ποὺ παρακολουθοῦσαν ὅλους τοὺς ἐπισκέπτες του καὶ δὲν τοὺς ἄφηναν νὰ μιλήσουν ἰδιαίτερα μαζί του[283]. Μιὰ φορὰ ποὺ ὁ εὐνοῦχος Τζίτας τόλμησε νὰ ψιθυρίση κάτι στὸ αὐτὶ τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνα γιὰ τὶς συμφορὲς ποὺ τὸν περιμένουν, ὁ 'Ιωάννης ὁ Καντακουζηνός, ἕνας ὀπαδὸς τοῦ 'Ανδρόνικου, τὸν ἔπιασε στὶς γροθιὲς καὶ τοῦ ἔχυσε τὰ δόντια ἔξω. 'Αμέσως ὅμως πιάστηκαν καὶ ὁ Τζίτας καὶ ὁ Καντακουζηνός,τυφλώθηκανἀπ' τὸ ἕνα μάτι καὶ ρίχτηκαν στὴ φυλακή,ὅπου γιὰ παρηγοριά του ὁ Καντακουζηνὸς συνάντησε τὸν κουνιάδο του Κωνσταντῖνο Ἄγγ. Κ. 178[283α].

Γιὰ νὰ φτάση ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 στοὺς ἀπώτερους σκοπούς του, ἔπρεπε κυρίως νὰ ἐξαφανίση τὴ χήρα καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81.

'Η κόρη του, ἡ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η Μαρία Κ.153, αὐτὴ

280. Χωνιάτης, σ.334-35.

281.Βλ. P.Tivčev, Le règne d' Andronic Ier Comnène, BS 23 (1962), σ.31.

282. Χωνιάτης, σ.335. Γιὰ τὸν 'Ιωάννη Καντακουζηνό, βλ. D.Nicol, The family of Kantakouzenos, ἀριθ. 4, σ.5-7.

283. Χωνιάτης, σ.335-36.

283α. Χωνιάτης, σ.336.

ποὺ πρώτη ἀπὸ ὅλους πιὸ πολὺ ἤθελε νὰ δῆ τὸν 'Ανδρόνικο στὴν ΚΠολη, πέθανε ξαφνικὰ τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182[284], καὶ ὅλοι ἔλεγαν μέσα στὴν πρωτεύουσα—ὁ Χωνιάτης ὅμως δηλώνει πὼς δὲν μπορεῖ νὰ πῆ ἂν εἶναι ἀλήθεια—πὼς ἕνας παλιὸς πατρικός της ὑπηρέτης, ὁ εὐνοῦχος Πτερυγιονίτης, ἐξαγοράστηκε ἀπ' τὴν κλίκα τοῦ 'Ανδρόνικου καὶ ἔδινε ἀργὰ-ἀργὰ δηλητήριο στὴν πριγκίπισσα, κι ἔτσι τὴν ξέκανε[285]. Θὰ ἔπρεπε ὁλότελα νὰ ἀπορρίψωμε αὐτὴ τὴν ἐπιφυλακτικὴ μαρτυρία γιὰ ἐγκληματικὴ πράξη τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ἂν δὲ βλέπαμε τὸν Πτερυγιονίτη νὰ ὑπουργῆ καὶ σὲ ἄλλο, ἀποδειγμένο αὐτό, κακούργημα τοῦ Κομνηνοῦ 87[286].

Σὲ λίγο πέθανε καὶ ὁ ἄντρας τῆς Μαρίας Κ.153, ὁ Renier-'Ιωάννης τοῦ Montferrat, καὶ οἱ ἴδιες βαριὲς φῆμες κυκλοφόρησαν[287].

Γιὰ τὴν ἐξαφάνιση τῆς τέως αὐτοκρατόρισσας Μαρίας—Ξένης τῆς 'Αντιόχειας ποὺ τὴ μισοῦσε, καθὼς ἔχομε πεῖ, ἀπὸ παλιά, μεταχειρίστηκε ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 πιὸ πολλὰ τεχνάσματα.

'Απ' τὴν ἀρχὴ ποὺ ἀνάλαβε τὴν ἐξουσία παραπονιόταν πὼς τοῦ δημιουργοῦσε μιὰ κρυφὴ ἀντίδραση, βλαβερὴ γιὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα-γιοῦ της καὶ δήλωσε πὼς ἂν δὲν ἀπομάκρυναν ἀπ' τὴν κατάσταση τῶν πραγμάτων καὶ ἀπ' τὸ γιό της αὐτὴ τὴν ἐπικίνδυνη γυναίκα, θὰ ἔφευγε αὐτός, γιατὶ δὲν εἶχε καμιὰ διάθεση νὰ μοιραστῆ μαζί της τὶς εὐθύνες. Μὲ αὐτὲς τὶς διαμαρτυρίες ξεσήκωσε χωρὶς μεγάλο κόπο τὸ λαό, πολὺ ἐρεθισμένο ἄλλωστε ἐναντίον τῆς Ξ έ ν η ς, καὶ μὲ πολυτάραχες διαδηλώσεις ὁ πληθυσμὸς τῆς βασιλεύουσας πῆγε νὰ ζητήση ἀπ' τὸν πατριάρχη Θεοδόσιο νὰ χρησιμοποιήση τὸ κῦρος του γιὰ νὰ ἀπομακρύνη ἀπ' τὸ παλάτι τὴ μητέρα τοῦ αὐτοκράτορα. Σὲ ἐρώτηση τριῶν κ ρ ι τ ῶ ν τ ο ῦ β ή λ ο υ, τοῦ Δημήτριου Τορνίκη, του Λέοντα Μοναστηριώτη καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Πατρηνοῦ, ποὺ ἀργότερα προσχώρησαν στὸ σφετεριστή, «ἂν γι' αὐτὸ ποὺ ζητάει ὑπάρχει

284. 'Ο Ο.Jurewicz, τοῦ ὁποίου τὶς χρονολογήσεις ἀκολουθῶ, στὸ ἔργο του Andronikos I.Komnenos, σ.134, γράφει: 1182 Juli. Vergiftung der Caesarissa Maria. 'Ο Ch. Brand, Byzantium confronts the West 1180-1204, Massachusetts 1968, σ.327-28, ὑ.37, σημειώνει: No date can be assigned for the deaths of the cesar and the princess, but they seem to have preceded the expulsion of Marie-Xena from the palace and the ensuing conspiracy of the Angeli, which occurred at the latest in the spring of 1183.

285. Χωνιάτης, σ.336-37 καὶ 348· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1086· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.430.

286. Χωνιάτης, σ.348.

287. Χωνιάτης, σ.337.

288. Χωνιάτης, σ.343-45.

289. Χωνιάτης, σ.345.

ἔγχριση τοῦ αὐτοκράτορα», μὲ ὑποκίνηση τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ὁ λαὸς χύθηκε νὰ τοὺς κομματιάση[288].

Θέλοντας ἐξάλλου ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 νὰ στερεώση τὴν κεντρικὴ κυβέρνηση ἀπέναντι τῶν μεγάλων φεουδαρχῶν, στὸν ἀγώνα του ἐναντίον τους, χρησιμοποίησε τὴ δημοτικότητά του ἀνάμεσα στοὺς ΚΠολίτες καὶ ἐξυπηρετήθηκε μὲ τὰ πιὸ σκληρὰ μέσα γιὰ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ κείνους ποὺ ἀντιδροῦσαν στὸ σκοπό του νὰ καταλάβη τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο.

Θεωρώντας οἱ μεγιστάνες, φεουδάρχες καὶ ἀριστοκράτες, αὐτὲς τὶς ἐνέργειες καὶ πράξεις τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, λέει ὁ Χωνιάτης, καὶ «ἔχοντας μπροστὰ στὰ μάτια τους τὸ πανηγύρι τῶν Κυκλώπων (= τῶν Μονοφθάλμων), ἀποφάσισαν νὰ σχηματίσουν ἀνάμεσά τους μιὰ ἑταιρία, καὶ συμφώνησαν τὴν ἕνωσή τους μὲ τοὺς πιὸ τρομεροὺς ὅρκους· πῆραν τὴν ἀπόφαση, ἂν εἶναι δυνατόν, νὰ μὴν ἐπιτρέψουν ὕπνο στὰ μάτια τους μήτε ἀνάπαυση στὶς σκέψεις τους, ὅσο χρόνο θὰ βρίσκεται ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 στὴ ζωή, καὶ δὲν θὰ λούση μέσα στὸ αἷμα του τὰ φορέματά του, ἀντὶ στὸ ἐρυθρὸ χρῶμα μὲ τὸ ὁποῖον ἔχει σκοπὸ νὰ τὰ στολίση, σὰν ἀγριογούρουνο ξερριζώνοντας ὅλη τὴν αὐτοκρατορικὴ γενιά»[289].

Οἱ ἴδιοι μεγάλοι φεουδάρχες ποὺ τὸν εἶχαν βοηθήσει κατὰ τὴν ἀνταρσία του, ἦσαν ἐπικεφαλῆς τῆς πρώτης ἐναντίον του συνωμοσίας ποὺ ἀπόβλεπε στὴ δολοφονία του καὶ ποὺ ἔγινε τὸν 'Ιούλιο (τοῦ 1182)[290]. Ἦσαν οἱ πολὺ γνωστοί μας 'Ανδρόνικος Ἄγγ. Δούκας 93 καὶ ὁ μέγας δούξ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφ. Κ.135, μαζὶ μὲ τοὺς ἕνδεκα γιούς τους[291], νέους ἑτοιμοπόλεμους, καθὼς ἐπίσης πῆραν μέρος ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου Βασίλειος Καματηρός[292], καὶ πολλοὶ ἄλλοι συγγενεῖς τους καὶ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας[293].

---

290. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ.134: Erste Versehworung gegen Andronikos, 1182 Juli. 'Ο Ch. Brand, ἔνθ' ἀνωτ. (βλ. ὑ.284), σ.338, ὑ.40, τοποθετεῖ τὴν πρώτη ἐναντίον τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.συνωμοσία μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183.

291. Τὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ.345[16], λέει: «καὶ οἱ τούτων υἱεῖς ἐκκαίδεκα ὄντες», ἀλλὰ ἡ δημοτικὴ ἀπόδοση στὸ στίχο 26 (τῆς σ.345) διορθώνει ἀντὶ ἐκκαίδεκα ἕνδεκα) Β. 'Απ' τὸν ἴδιο Χωνιάτη, σ.319[23], γνωρίζομε πὼς ὁ 'Ανδρόνικος Ἄγγ. Δούκας 93 εἶχε ἕξι γιούς, ἔτσι καὶ ἀπὸ λογικῆς πλευρᾶς μποροῦμε νὰ ἐπιβεβαιώσωμε τὸν ἀριθμὸ ἕνδεκα τῆς δημοτικῆς ἀπόδοσης τοῦ Χωνιάτη, γιατὶ εἶναι ἀπίθανο ἢ μᾶλλον ἀδύνατο νὰ εἶχε ὁ 'Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 δέκα ἑτοιμοπόλεμους μάλιστα γιούς. 'Απλῶς ὁ 'Ανδρόνικος Κ.Κ.135 εἶχε πέντε γιοὺς ποὺ μαζὶ μὲ τοὺς ἕξι τοῦ 'Ανδρόνικου Ἄγγ. Δούκα 93 γίνονται ἕνδεκα, βλ. καὶ ἀνωτέρω, σ.298, ἀριθ. 16.

292. Γιὰ τὸν Βασίλειον Καματηρὸν Δούκα, βλ. D.Polemis, The Doukai, σ.130-31, ἀριθ. 100· R.Guilland, Les Logothètes, REB 29(1971), σ.62-3, ἀριθ. 37· ἐπίσης βλ. ἀνωτέρω, ὑ.193, καὶ προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ.65, σ.315, ὑ.17.

'Αλλὰ οἱ κινήσεις τους δὲν ξέφυγαν ἀπ' τὴν ἀστυνομία τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 καὶ ἀποκαλύφτηκαν, καὶ ὁ μέν 'Ανδρόνικος Ἄγγ. Δούκας 93 μὲ τοὺς ἕξι γιούς του κατάφερε νὰ δραπετεύση, οἱ δὲ ἄλλοι πιάστηκαν καὶ ὅλοι τυφλώθηκαν μᾶλλον ἀπ' τὸ ἕνα μάτι, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφ. Κ.135, ὁ μεγάλος ἥρωας τοῦ οὐγγρικοῦ πολέμου, καὶ τέσσερις ἀπ' τοὺς πέντε γιούς του[294].

Ἡ μεγάλη λύσσα τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ποὺ ἐπετρόπευε τὸν νεαρὸ 'Αλέξιο (β') Κ.155 καὶ κυβερνοῦσε οὐσιαστικὰ τὴν Αὐτοκρατορία, ἀπ' τὶς 16 τοῦ Μάη τοῦ 1182 ὡς τὰ τέλη τοῦ Αὐγουστου τοῦ 1183, δὲν ἔπαυσε νὰ ξεχύνεται κατὰ τῆς τέως αὐτοκρατόρισσας Μαρίας τῆς 'Αντιόχειας. 'Αφοῦ οἱ δικαστὲς εἶχαν φιμωθῆ μὲ τὴν τρομοκρατία, ἡ πλειονότητα τῶν μελῶν τῆς φεουδαρχικῆς ἀριστοκρατίας ποὺ τὸν ἀντιπολιτεύονταν εἶχε παραμεριστῆ μὲ τὶς τυφλώσεις, φυλακίσεις καὶ ἐξορίες, καὶ πολλοὶ συμφεροντολόγοι εἶχαν προσχωρήσει στὸ σφετεριστή, «παρέχοντας τὸν αὐχένα τους, λέει ὁ Χωνιάτης,γιὰ νὰ πατάη πάνω ὁ 'Ανδρόνικος», αὐτὸς ὁ τελευταῖος «ἐπέσπευδε τὸν ὄλεθρο τῆς δέσποινας»[295].

'Ο 'Ανδρόνικος Κ.87 εἶχε μαζί του ἐναντίον της δυὸ δυναμικὲς πριγκίπισσες, τὴν ἐρωμένη καὶ ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ.142, ποὺ μὲ ἄπληστη χαρὰ ξαναβρῆκε στὴν ΚΠολη καὶ ἄρχισε καὶ πάλι τὶς ἐρωτικές του σχέσεις μαζί της, ἀκούοντας καὶ τὶς συμβουλές της[296], καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, τὴν ἐπίσης ἀνεψιά του καὶ παλιὰ ἐρωμένη τοῦ μακαρίτη Μανουὴλ (α') Κ.81, τὴ Θεοδώρα Κ.150. Στὶς πριγκίπισσες, ποὺ εἶχαν εὔλογες αἰτίες νὰ μισοῦν τὴν τέως αὐτοκρατόρισσα—τὴν πρώτη εἶχε ἐπὶ χρόνια καταδιώξει καὶ μέσα ἀπ' τῆς δεύτερης τὴν ἀγκαλιὰ πῆρε τὸ Μανουὴλ (α')—ὑποσχέθηκε νὰ ἑνώση τὰ δυὸ παιδιά

---

293. Χωνιάτης, σ.345· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.401, καὶ ἔκδ. Κυριακίδη, σ.40· 'Ιωάννης Καματηρός, ὁ μετέπειτα ΚΠόλεως, Λόγος ἀναγνωσθεὶς συνήθως ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν φώτων (6 Γενάρη 1186), ἔκδ. W.Regel, Fontes rerum byzantinarum, τ.I[2], σ.249-52· Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', Προσφώνημα εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως ('Αλέξιου γ' Ἄ.Κ.180) καὶ λογοθέτην κῦρ Βασίλειον τὸν Καματηρόν, σ.320-21. Πρβλ. F.Cognasso, Partiti politici, σ.263.

294. Χωνιάτης, σ.345-46. Εἰδικὰ γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου Βασίλειου Καματηροῦ, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Νικήτα Χωνιάτη, βλ. καὶ Μιχαὴλ Χωνιάτην, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', σ.312 καὶ 320· τ.Β', σ.62 καὶ σ.522 τὶς σημειώσεις τοῦ Σπ.Λάμπρου, πρβλ. R.Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ.62-3, καὶ D.Polemis, The Doukai, σ.130-31, ἀριθ. 100. Διάδοχός του στὸ λογοθέσιο τοῦ δρόμου ὑπῆρξε ὁ Στέφανος 'Αγιοχριστοφορίτης, βλ. κατωτέρω, ὑ.446.

295. Χωνιάτης, σ.346.

296. Χωνιάτης, σ.376-77: ὑποθημοσύνῃ Θεοδώρας, ᾗπερ ὁ μὲν 'Ανδρόνικος... ἐπλησίαζεν,

τους, τὸν 'Αλέξιο Κ.156, τὸ γιὸ τῆς δεύτερης Θεοδώρας Κ.150, μὲ τὴν Εἰρήνη Κ.165, τὴν κόρη τῆς πρώτης Θεοδώρας Κ.142, ποὺ ἦταν καὶ κόρη του, καὶ νὰ ὑψώση μὲ τὸν καιρὸ τὸν 'Αλέξιο Κ.156, ὡς διάδοχό του, ὅταν θὰ καταλάμβανε τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο[297].

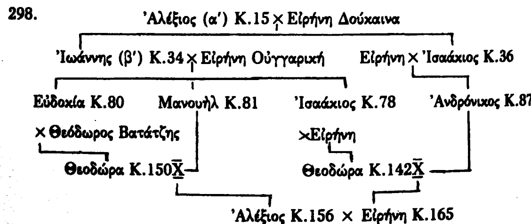
Στὸ βραχύλογο γράμμα ποὺ ἔστειλε στὴ σύνοδο τοῦ πατριαρχείου γιὰ νὰ δώση τὴν ἀλλόκοτη αὐτὴ ἄδεια τοῦ γάμου τῶν δυὸ αἱμομίχτων νόθων[298], ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87, μὲ ἕνα αἰνιγματικὸ τρόπο σημείωνε πὼς ἂν δίδονταν ἡ ἄδεια γάμου—ποὺ γι' αὐτὴ μικρὴ θὰ ἦταν ἡ παράβαση ἢ καὶ καθόλου δὲν ὑπῆρχε παράβαση, γιατὶ ὡς νόθοι δὲν ἦσαν συγγενεῖς—«θὰ συνάρμοζε αὐτὸς ὁ γάμος τὸ ἀπώτατο ἄκρο τῆς 'Ανατολῆς μὲ τὸ ἀπώτατο τῆς Δύσης, θὰ ἔφερνε πίσω αἰχμαλώτους καὶ θὰ χορηγοῦσε ἕνα σωρὸ ἄλλα καλὰ καὶ συμφέροντα»[299].

Στὴν εἰσήγηση αὐτὴ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 γιὰ τὴν ἔκδοση τῆς συνοδικῆς ἄδειας πρὸς τέλεση τοῦ παράδοξου αὐτοῦ γάμου, ἔφερε σθεναρὴ ἀντίσταση ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος καὶ κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροή του μερικοὶ μητροπολίτες καὶ ὀφφικιοῦχοι κληρικοὶ τῆς Μεγ. 'Εκκλησίας καὶ ὁρισμένοι συγκλητικοί.

Ἔμενε ὁ Θεοδόσιος στὶς ἀρχές του «ἀτίναχτος σὰν τὸ βράχο ποὺ τὸν δέρνει τ' ἄγριο κύμα», λέει ὁ Χωνιάτης, χωρὶς νὰ πτοῆται ἀπ' τὴ μεγαλειώδη ἐπιβολὴ καὶ τὶς ἀπειλὲς τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87. 'Αλλὰ βλέποντας πὼς «σὲ τίποτε δὲν ὠφελεῖ καὶ πὼς κατὰ τρόπο ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκαλυφτῆ ἐπέρχονται τὰ δεινὰ καὶ νικοῦν τὰ χειρότερα, παραιτήθηκε ἀπ' τὸ πατριαρχικό του ἀξίωμα, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1183, καὶ ἐγκαταλείποντας τὸ πατριαρχεῖο κατάφυγε στὸ μοναστήρι ποὺ εἶχε ἱδρύσει στὴ νῆσο Τερέβινθο, ὅπου εἶχε ἑτοιμάσει καὶ τὸν τάφο του»[300].

297. Χωνιάτης, σ.557: καὶ τῆς βασιλείας ἐμελέτα καταλείψειν διάδοχον.

298.

299. Χωνιάτης, σ.337-38.

300. Χωνιάτης, σ.338-39. Γιὰ τὴ χρονολογία τῆς παραίτησης τοῦ πατριάρχη Θεοδόσιου τοῦ Βορραδιώτη, βλ. V.Grumel, La Crhonologie (1958), σ.436. Γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς μονῆς του

Τὶ κρίμα, ποὺ ὁ Θεοδόσιος παρὰ τὶς ἀρετές του, δὲν ἦταν ἕνας Πολύευκτος τῶν χρόνων τοῦ Τσιμισκῆ, γιὰ νὰ σταθῆ μιὰ γερὴ τροχοπέδη στὸν 'Ανδρόνικο, ποὺ δέχτηκε αὐτὴ τὴν ἀνέλπιστη παραίτηση «σὰν κάλλιστο δεξίωμα τῆς τύχης», ἂν καὶ ὑποκριτικὰ δήλωσε πὼς ἔγινε παρὰ τὴ γνώμη του[300α].

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ὁ Θεοδόσιος ἦταν καὶ τὸ τελευταῖο ἐμπόδιο τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 γιὰ τὸν ὄ λ ε θ ρ ο τῆς Μαρίας τῆς 'Αντιόχειας, καθὼς στεκόταν πάντα ἕνας θερμὸς ὑπερασπιστής της.

Ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87, ἐλεύθερος ἀπὸ παντοῦ, κατηγόρησε ρητὰ ἐνώπιον τῶν μελῶν τῆς συγκλήτου[301], τὴ Μαρία τῆς 'Αντιόχειας, πὼς ἐρχόταν σὲ συνεννοήσεις μὲ τὸν ἐχτρό, μὲ τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ III (1173-1196), τὸν ἄλλοτε μνηστήρα τῆς Μαρίας Κ.153, ποὺ εἶχε εἰσβάλει στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ εἶχε καταλάβει τὴ Βρανίτζοβα καὶ τὰ Βελέγραδα, καὶ σὲ συμμαχία μὲ τοὺς Σέρβους, εἶχε σκοπὸ νὰ παραμερίση τὸν 'Ανδρόνικο καὶ νὰ προστατεύση τὰ συμφέροντα τῆς χήρας καὶ τοῦ γιοῦ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81[301α].

Ὅπως ξέρομε, ὁ Βελᾶς III ἦταν γαμβρὸς τῆς τέως αὐτοκρατόρισσας, γιατὶ εἶχε παντρευτῆ τὴ νεώτερη ἑτεροθαλὴ ἀδελφή της Ἁγνή—Ἄννα, κόρη τῆς Κωνσταντίας ἀπ' τὸ δεύτερο ἄντρα της Renaud de Chatillon (1153-1160)[301β].

Ἡ σύγκλητος, ποὺ «ἀποτελοῦνταν ἀπὸ φίλους του καὶ ἀπὸ δικαστὲς ποὺ εἶχαν ἐντολὴ νὰ καταδικάσουν καὶ ὄχι νὰ δικάσουν τὴν ταλαίπωρη γυναίκα», καθὼς δέχτηκε τὴν κατηγορία τῆς προδοσίας, ἔβγαλε μιὰ ἀπόφαση προφυλάκισης[302], καὶ τότε τὴν ἔπιασαν καὶ τὴν ἔσυραν σ' ἕνα στενὸ κελλὶ μιᾶς φυλακῆς ποὺ ἦταν κοντὰ στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Διομήδη[303], ὅπου οἱ φύλακες τὴν εἰρωνεύονταν καὶ τὴν κακομεταχειρίζονταν καὶ τὴν εἶχαν χωρὶς φαΐ καὶ χω-

στὴν Τερέβινθο, βλ. Χωνιάτην, σ.315.

300α. Χωνιάτης, σ.339.

301. Κατὰ τὴν Αἰκ.Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ.164, στὶς φράσεις τοῦ Χωνιάτη, σ.346: συναγαγὼν τὸ ἐκείνῳ φίλον συνέδριον..., σ.349: λόγον εἰσήνεγκε τῷ συνεδρίῳ..., σ.353: τὴν φίλιον... ἀθροίζει πνύκα..., σ.350: ὅσοιπερ ἐκείνῳ συνήδρευον διὰ γένους λαμπρότητα καὶ ἀξιωμάτων σεμνότητα, νοοῦνται κυρίως τὰ μέλη τῆς συγκλήρου.

301α. Χωνιάτης, σ.347· G.Moravcsic, Ἡ Οὐγγαρία καὶ τὸ Βυζάντιο κατὰ τὸ Μεσαίωνα, εἰς The Cambridge Medieval History, vol. IV, part I, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ντουντοὺ Σαούλ, σ.433.

301β. Κίνναμος, σ.287: τὴν Αὐγούστης ἔγημε ἀδελφήν.

302. Χωνιάτης, σ.346-47.

303. Χωνιάτης, σ.347· ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.400-1, ἔκδ. Bonn, σ.40, ἔκδ. Κυριακίδη, λέει πὼς ἡ φυλακὴ ἦταν μέσα στὸ μοναστήρι. Πρβλ. R.Janin, Eglises et monastères, σ.96.

ρὶς νερό, καὶ ὅπου ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ περίμενε τὸ δήμιό της νὰ φανῆ ἀπ' τὰ δεξιά της[304].

'Αλλὰ κι αὐτὸ δὲν ἦταν ἀρκετό. Καθὼς ὁ 'Ανδρόνικος «καὶ γιατὶ βρισκόταν ἀνάμεσα στοὺς ζωντανοὺς στενοχωριόταν», συγκάλεσε πάλι «τοὺς δικαστὲς ποὺ βράβευαν τὴν ἀδικία» καὶ τοὺς ἀπηύθυνε τὴν ἐρώτηση: «Ποιὰ ποινὴ ἁρμόζει, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους, στοὺς προδότες τῆς πατρίδας;» Οἱ δικαστὲς-συγκλητικοὶ τὸνέφοδίασαν τότε μὲ μιὰ γραφτὴ ἀπόφαση ποὺ καταδίκαζε τὴ δυστυχισμένη ἐκείνη βασίλισσα σὲ θάνατο· βρέθηκαν ὅμως καὶ μερικοὶ τίμιοι ἄνθρωποι, στενοὶ μάλιστα συγγενεῖς τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ποὺ δὲ συμφώνησαν σ' αὐτὴ τὴν ἀπόφαση[304α].

Καθὼς «οἱ παράνομοι ψηφοφόροι μὲ διάτορες καὶ διάπυρες φωνὲς ζητοῦσαν νὰ φύγη ἀπ' τὴ ζωὴ ἡ πιὸ κακότυχη μέσα στὶς βασίλισσες», κατεπειγόντως στάλθηκε στὰ ἀνάκτορα τὸ αὐτοκρατορικὸ διάταγμα τῆς ἐκτέλεσης πρὸς ὑπογραφή. 'Ο νεαρὸς ἡγεμόνας 'Αλέξιος (Β') Κ.155, ἀξιοκατάκριτος ὅσο νεαρὸς κι ἂν ἦταν, ἐπικύρωσε τὴν ἄνομη ἐτυμηγορία τους, βάζοντας στὸ διάταγμα ποὺ μὲ αὐτὸ θὰ θανατώνονταν ἡ μητέρα του τὴν ὑπογραφή του μὲ κόκκινο μελάνι, «σὰν μιὰ σταγόνα μητρικὸ αἷμα», ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης[304β].

Διαλέχτηκαν νὰ παραστοῦν στὴν ἐκτέλεση, «σ' αὐτὴ τὴ μυσαρὴ καὶ ἀνόσια πράξη», ὁ γιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ὁ Μανουὴλ Κ.161, καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς πεθαμένης Βυζαντινῆς νόμιμης γυναίκας του, ὁ σ ε β α σ τ ὸ ς Γεώργιος, καὶ οἱ δυὸ ὅμως ὄχι μόνο μὲ ἀποτροπιασμὸ ἀρνήθηκαν νὰ παραστοῦν καὶ θεώρησαν «φαῦλο» τὸ διάταγμα τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ὑπενθύμισαν πὼς καὶ κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς συγκλήτου εἶχαν ἀρνηθῆ ἐπίμονα νὰ συμφωνήσουν μὲ τὴν σὲ θάνατο καταδίκη τῆς βασίλισσας, καὶ «τώρα πολὺ πιὸ πολὺ δὲν ἀνέχονταν μπρὸς στὰ μάτια τους νὰ διασπαστῆ σῶμα δίκαιο»[305].

---

304. Χωνιάτης, σ.347· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.401, ἔκδ. Bonn, σ.40, ἔκδ. Κυριακίδη.

304α. Χωνιάτης, σ.347 γιὰ τὴ θανατικὴ ἀπόφαση, καὶ σ.348 γιὰ τὴ διαφωνία τῶν στενῶν συγγενῶν

304β. Χωνιάτης, σ.347.

305. Χωνιάτης, σ.347-48. Γιὰ τὸ γυναικάδελφο τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. π α ν σ έ β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ὸ ν Γεώργιον, βλ. ἀνωτ. ὑ.59. 'Ο G.Schlumberger, Sigillographie, σ.641, συμπεραίνει πὼς δυὸ σφραγίδες φερόμενες στὸ ὄνομα τοῦ «σεβαστοῦ Γεώργιου Κομνηνοῦ», ἀνήκουν στὸν σεβαστὸν Γεώργιον τοῦ Χωνιάτη, σ.348[2-3], καὶ πὼς κατ' ἀκολουθία ὁ 'Ανδρόνικος Κ. μετὰ τὸ θάνατο τῆς πρώτης νόμιμης συζύγου του καὶ πρὶν παντρευτῆ τὴν 'Αγνὴ -"Αννα τῆς Γαλλίας, συνῆψε ἕνα γάμο μὲ κάποια Κομνηνή . 'Η θέση αὐτὴ εἶναι ἀπαράδεχτη· ἁπλῶς ὁ σεβαστὸς Γεώργιος τοῦ Χωνιάτη, ἄσχετος μὲ κεῖνον τῶν σφραγίδων, ἦταν ἀδελφὸς τῆς πρώτης νόμιμης Βυζαντινῆς συζύγου τοῦ 'Ανδρόνικου ποὺ εἶχε πεθάνει, καὶ ἡ γενιὰ στὴν ὁποία ἀνῆκαν παραμένει σὲ μᾶς ἄγνωστη.

Μὲ ὅλο ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 τραβοῦσε τὰ γένια του ἀπὸ λύσσα ποὺ δὲν εἶχε ὁμόγνωμους τόσο στενοὺς συγγενεῖς, ἡ ἄρνηση αὐτὴ δὲν εἶχε ἄλλο ἀποτέλεσμα ἀπ' τὸ νὰ ἀναβάλη γιὰ λίγες μέρες τὴν ἐκτέλεση τῆς Μαρίας τῆς 'Αντιόχειας, ποὺ μετὰ τὴν παρέλευσή τους τὴν ἔπνιξαν μέσα στὸ κελλί της μὲ τὰ χέρια τους ὁ μ έ γ α ς ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ς Κωνσταντῖνος Τρίφυχος[306], ἕνα μέλος τῆς φιλικῆς πρὸς τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87 μερίδας τῆς ἀριστοκρατίας καὶ ὁ εὐνοῦχος Πτερυγιονίτης, ὁ δηλητηριαστὴς καθὼς λεγόταν, τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ.153[307].

Αὐτὴ ἡ δικαστικὴ δολοφονία τῆς βασιλομήτορος, ἕνα ἀπ' τὰ βαριὰ στίγματα τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας, ἔγινε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1183[308], λίγο μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ πατριάρχη Θεοδόσιου, τὸν ὁποῖον ἀμέσως ὁ 'Ανδρόνικος ἀντικατάστησε μὲ ἕνα σκεῦος τῆς ἐκλογῆς του, τὸν Βασίλειον (Β') τὸν Καματηρόν (Αὔγουστος 1183-1186)[309].

Τὸ μίσος τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 δὲν ἱκανοποιήθηκε μὲ αὐτὴ τὴ δολοφονία της, ξέσπασε μὲ λύσσα ὡς αὐτὲς τὶς εἰκόνες ποὺ παρίσταναν τὴ δυστυχισμένη ἡγεμονίδα. Τὶς κατάστρεφε ἢ τὶς παραμόρφωσε ἀπὸ φόβο μήπως ἡ θύμιση τῆς ἔκπαγλης ὀμορφιᾶς της ξυπνοῦσε μιὰ ὑπερβολικὴ συμπόνια γιὰ τὴν τραγικὴ της μοίρα[310]. 'Η Μαρία τῆς 'Αντιόχειας, αὐτὴ ποὺ χαιρόταν κανεὶς καὶ μόνο νὰ τὴ βλέπη, θάφτηκε κάτω ἀπ' τὴν ἄμμο μιᾶς ἀκτῆς, κοντὰ στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Διομήδη[310α]. δὲν ἦταν παρὰ μόλις τριανταπέντε χρονῶ.

---

306. 'Ο Κωνσταντῖνος Τρίφυχος ποὺ ἀργότερα τυφλώθηκε ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο, βλ. κατωτέρω, ὑ.475, ἦταν γιὸς τοῦ Βασίλειου Τρίφυχου, βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ.38, ὑ.15, σ.263, σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο. Εἶναι περίεργη ἡ ψυχοσύνθεση τοῦ Κωνσταντίνου Τρίφυχου καὶ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του· γι' αὐτὸν τὸν στραγγαλιστὴ τῆς Μαρίας τῆς 'Αντιοχειανῆς μαθαίνομε πὼς εἶχε διακοσμήσει, «κόσμῳ καλλύνει χρυσαργύρῳ», μιὰ εἰκόνα τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαὴλ, καὶ πὼς ἐπικαλοῦνταν τὴ βοήθειά του, γιὰ νὰ κερδίση «τὴ χλόη τῆς 'Εδέμ», βλ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ.53, ἀριθ. 95: Εἰς εἰκόνα τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ κοσμηθεῖσαν παρὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ Τριφύχου. Στίχ. 11: τὸν οἰκέτην σου Τρίφυχον Κωνσταντῖνον. Κατέχομε καὶ τὴ σφραγίδα του, V.Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 480, σ.102:

Σφράγισμα γραφῶν Τριφύχου Κωνσταντίνου.

307. Χωνιάτης, σ.348.

308. Βλ. O.Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ.134:1183 August. Bassilissa Maria in Gefängnis erdrosselt.

309. Χωνιάτης, σ.339· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.407-8, ἔκδ. Bonn, σ.48, ἔκδ. Κυριακίδη. Γιὰ τὴ χρονολογία, V.Grumel, La Chronologie (1958), σ.436.

310. Χωνιάτης, σ.432-33.

310α. Χωνιάτης, σ.349.

Μετὰ τὴ θανάτωση τῆς βασιλομήτορος τὰ βήματα τοῦ Κομνηνοῦ 87 γιὰ τὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου ὑπῆρξαν πιὸ θαρραλέα καὶ ὁλότελα ἀπροσχημάτιστα, ἂν καὶ καθόλου δὲν τοῦ ἔλειψε ἡ ὑποκρισία καὶ ἡ θεατρικὴ ὑπόδυση.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 χαιρόταν, ὅπως μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, «ποὺ ἐξαφανιζόταν ἡ γενιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 καὶ ἕνα-ἕνα κόβονταν τὰ δέντρα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κήπου»[311].

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1183[312], ἡ κατευθυνόμενη σύγκλητος γνωμοδότησε πὼς θὰ ἦταν ὠφέλιμο καὶ σωστό, μπροστὰ στὶς στάσεις ποὺ ξέσπασαν στὴ Νίκαια καὶ τὴν Προύσα, «νὰ βασιλεύσῃ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87, αὐτὸς ποὺ μὲ τὰ ἀσημένια του ἀπ' τὸ χρόνο μαλλιὰ ἔχει νὰ πῆ πιὸ σοφὰ πράματα, καὶ νὰ καθίσῃ στὸ διάλιθο θρόνο ὡς συναυτοκράτορας τοῦ ἀνήλικου βασιλέα, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ εἶναι ἱκανὸς νὰ διαβλέψῃ αὐτὸ ποὺ θὰ γίνῃ καὶ νὰ περατώσῃ αὐτὸ ποὺ θὰ πραχτῆ μὲ πιὸ μεγάλη ἰσχὺ καὶ πιὸ ἐπιβλητικὴ ἐξουσία»[312α].

Ὅταν αὐτὴ ἡ ἀπόφαση ἔγινε γνωστή, μιὰ χαρὰ τρελὴ ξέσπασε στὴν πρωτεύουσα. Ὁ λαὸς σὰν νὰ κυριεύτηκε ἀπὸ παραλήρημα στὴν εἴδηση τῆς μελλοντικῆς ἀνάρρησης τοῦ εὐνοουμένου του στὸ θρόνο, χόρευε στοὺς δρόμους, τραγουδοῦσε, χειροκροτοῦσε, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἄλλοτε κ ρ ι τ ὴ τοῦ β ή λ ο υ καὶ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο στὸ ἐ π ὶ τ ῶ ν δ ε ή σ ε ω ν ἀξίωμα ὑψωμένο Κωσταντῖνο Πατρηνὸ καὶ τὸ λ ο γ ο θ έ τ η τοῦ δ ρ ό μ ο υ Στέφανο Ἁγιοχριστοφορίτη, ποὺ ἐκεῖνοι ποὺ ἔβλεπαν σωστὰ τὸν ἔλεγαν Ἀ ν τ ι χ ρ ι σ τ ο φ ο ρ ί τ η[313].

Ἀπ' τὸν οἶκο τοῦ Μ ι χ α η λ ί τ ζ η[314], ὅπου πάρθηκε ἡ ἀπόφαση κατευθύνθηκαν στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, στὴν αἴθουσα ποὺ λεγόταν

---

311. Χωνιάτης, σ.349.

312. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ.164· Ἀντιβασιλεία, σ.81· V.Grumel, La Chronologie (1958), σ.358· καὶ κυρίως O.Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ.134: Anfang September 1183. Andronikos wird Mitkaiser. Krönung der Hagia Sophia. Ὁ ἴδιος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.95, ὑ.51, παρατηρεῖ πὼς λανθασμένα ὁ Χωνιάτης, σ.349[9], ἀναφέρει ὡς ἔτος στέψης τοῦ Ἀνδρόνικου τὸ 1182· Χωνιάτης, σ.349: ἐνστάντος δὲ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῆς δευτέρας ἰνδικτιῶνος τοῦ ἑξακισχιλιοστοῦ ἑξακοσιοστοῦ ἔτους τῇ ἀναρρήσει ἐπιβάλλει.

312α. Χωνιάτης, σ.349-50.

313. Γιὰ τὸ Στέφανο Ἁγιοχριστοφορίτη, βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.405-6, ἔκδ. Bonn, σ.44-6, ἔκδ. Κυριακίδη. Πρβλ. Κ.Παπαρρηγόπουλον, Ἱστορία, Δ', Β', σ.166,177 καὶ 181. Βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ.446, 514[8] καὶ 520. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Πατρηνό, βλ. κατωτέρω, ὑ.473[8].

314. Γιὰ τὸν οἶκο τοῦ Μ ι χ α η λ ί τ ζ η, βλ. R.Janin, Constantinople Byzantine, σ.392.

Π ο λ ύ τ ι μ ο ς· τὴν ὥρα ἐκείνη μέσα σὲ παιάνες καὶ στεναγμούς—δὲν εἶχαν ὅλοι παρασυρθῆ ἀπ' τὰ καμώματα τοῦ καιροῦ—ἔφτασε ὁ βασιλέας Ἀλέξιος (β') Κ.155 καὶ βρῆκε γεμάτο ἀπὸ κόσμο τὸ παλάτι καὶ νὰ εὐφημῆται ὡς αὐτοκράτορας ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87. Θέλοντας μὴ θέλοντας ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή του καὶ «κολάκευε καὶ κεῖνος τὸ γερόντιο».

Ἀλλὰ τότε συνέβη μιὰ σκηνὴ περίεργη καὶ ἀναπάντεχη. Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ποὺ τὰ εἶχε ἑτοιμάσει ὅλα, φαινόταν τώρα πὼς δίσταζε καὶ ἀρνιόταν τὸ στέμμα[315].

«Καθὼς ἔβλεπε νὰ κατορθώνεται αὐτὸ ποὺ ἐπιθυμοῦσε, λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, μέσα του τί ἔπασχε καὶ πόσο πολὺ χαιρόταν, ποιὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσῃ; Ἀλλὰ στὴν ἔξω συμπεριφορά του ἔδειχνε πὼς δὲν ὑποφέρει τὴ ζωὴ καὶ δὲ θέλει νὰ ζῆ, ἂν ἀκούῃ αὐτὰ τὰ λόγια ποὺ τὸν σπρώχνουν σὲ ἀπιστία πρὸς τὸν αὐτοκράτορα-ἀνεψιό του».

«Καὶ ποιὸς εἶμαι ἐγώ, ἔλεγε, καὶ πῶς θὰ μπορέσω νὰ ἀνταποκριθῶ στὰ καθήκοντά μου;» καὶ πὼς «θὰ φύγω» καὶ πὼς «θὰ αὐτοχτονήσω! ἂν δὲν μὲ ἀφήσετε ἥσυχο». Καὶ χτυπιόταν καὶ ἔβριζε τὰ γένια του καὶ στριφογύριζε σὰν νὰ ζητοῦσε διέξοδο γιὰ νὰ φύγῃ, «δίδοντας ἔτσι εὐκαιρία χαρᾶς καὶ κρυφομειδιαμάτων ὁ παμπόνηρος, καθὼς ἔστρεφε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὸ πρόσωπό του»[316].

Τὶς φωνὲς τοῦ λαοῦ ποὺ μὲ αὐτὲς ζητοῦσαν νὰ στεφτῆ αὐτοκράτορας καὶ τὶς ἀπειλὲς πὼς «θὰ φράξουν τοὺς δρόμους γιὰ νὰ μὴ φύγῃ», ἀνάστειλε ὁ νέος πατριάρχης Βασίλειος (β') ὁ Καματηρός, παρέχοντας τὴ διαβεβαίωση πὼς «μὲ ξύλινο σφιχτὸ δεσμὸ στὰ πόδια καὶ μὲ χειροπέδες καὶ μὲ σιδερένιο κυκλικὸ δεσμὸ στὸ λαιμὸ (μὲ κλοιὸν) θὰ τὸν στήσῃ γιὰ νὰ τὸν στέψῃ καὶ πὼς θὰ τὸν ἀφορίσῃ ἂν ἐγκαταλείψῃ τὴν πρωτεύουσα καὶ πάῃ ἀλλοῦ»[317].

Ἔτσι, τάχα καὶ μὲ τὴ βία, καὶ μὲ τὴν ἐπίκληση: «καὶ μὴ θέλοντας γίνου ἀρχηγός μας», τὸν ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα στὸ ναὸ τοῦ Σωτήρα τῆς Χαλκῆς[318].

Ἀναγκάστηκαν νὰ τὸν καθίσουν μὲ τὴ βία στὸ θρόνο, νὰ τοῦ βγάλουν δῆθεν ἄθελά του τὸ καπνικὸ κάλυμμα ἀπ' τὸ κεφάλι του καὶ νὰ τοῦ φορέσουν τὸ διάδημα καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴ χλαμύδα[319].

Ὅσοι ἀπ' τοὺς ἀριστοκράτες ἦσαν μὲ τὸ μέρος του καὶ οἱ ἀνώτατοι ἀξιω-

---

315. Χωνιάτης, σ.349-52· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.403-8, ἔκδ. Bonn, σ.42-8, ἔκδ. Κυριακίδη. Πρβλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.95.

316. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.409, ἔκδ. Bonn, σ.48, ἔκδ. Κυριακίδη.

317. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, σ.409-10, ἔκδ. Bonn, σ.50, ἔκδ. Κυριακίδη.

318. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, σ.410, ἔκδ. Bonn, σ.50, ἔκδ. Κυριακίδη.

319. Χωνιάτης, σ.352· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, σ.410-11, ἔκδ. Bonn, σ.50, ἔκδ. Κυριακίδη.

ματοῦχοι μὲ ἐνθουσιασμὸ πρῶτοι ἄρχισαν τὴν εὐφημία, κι ἔτσι καθόρισαν τὴν ἀνάρρηση: «'Αλεξίου καὶ 'Ανδρονίκου μεγάλων βασιλέων καὶ αὐτοκρατόρων Ρωμαίων τῶν Κομνηνῶν πολλὰ τὰ ἔτη»[320].

Μετὰ τὴν ἀναγόρευση, πάντα μπροστὰ «στὴ λαϊκὴ θέληση καὶ ἀφόρητ πίεση», συγκατατέθηκε ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 νὰ γίνη καὶ ἡ στέψη του ὡς αὐτοκράτορα στὴν ἁγια-Σοφιὰ ἀπ' τὸν *πρῶτο* καὶ *κύριο* αὐτοκράτορα 'Αλέξιο (β') Κ.155 καὶ τὸν πατριάρχη Βασίλειο (β'), ἀλλὰ ἀμέσω τὴν ἑπομένη μέρα τῆς στέψης του, καθὼς ἄρχισε στὴ *μεγάλη ἐκκλησία* (στὴν ἁγια-Σοφιὰ) ἡ ἀπαγγελία τῆς αὐτοκρατορικῆς φήμης πρῶτο μνημονεύτηκε τὸ ὄνομα τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, κ' ἔπειτα ἐκεῖνο τοῦ 'Αλέξιου (β') Κ.155. «Μετέπεσε, λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, ἡ τάξη τοῦ *πρώτου* αὐτοκράτορα, καὶ ἐθελόδουλοι τοῦ ἰσχυροῦ τῆς ἡμέρας βρῆκαν πολὺ καλὴ καὶ κατάλληλη διδασκαλία· δὲν ἔπρεπε, εἶπαν, ὁ ἄπειρος καὶ ἀκόμη ἀνήλικος καὶ λειογένειος νὰ προαναγορεύεται ἀπ' τὸν πολύτριχο καὶ ἐχέφρονα»[321].

Ὁ Χωνιάτης γράφει: «Τότε, γιὰ πρώτη φορὰ φάνηκε χαρούμενος· ἡ σκληρὴ ματιά του γλύκανε καὶ ὑποσχέθηκε πὼς τώρα ποὺ ἦταν αὐτοκράτορας ὅλα θά καλυτέρευαν»[322].

Γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ.87 ἦταν ζήτημα μιᾶς στιγμῆς νὰ παραμερίση τὸν ἀνίσχυρο συναυτοκράτορά του. Εἶχε ὁρκιστῆ ἐπίσημα κατὰ τὴν στέψη του, τὴν ὥρα ποὺ κοινωνοῦσε τῶν ἀχράντων μυστηρίων, πὼς δὲ δέχτηκε νὰ βασιλεύση παρὰ μόνο γιὰ νὰ βοηθήση τὸν ἀνεψιό του 'Αλέξιο (β') Κ.155»[323].

Δὲν πέρασαν δέκα μέρες ἀπ' τὴν ἀνάρρησή του στὸ θρόνο, καὶ ἡ σύγκλητος, κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροή του, ἀποφάσιζε πὼς ἕνας ἡγεμόνας χρειαζόταν γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία, καὶ πὼς κατὰ συνέπεια ἦταν σωστὸ νὰ καθαιρεθῆ ὁ 'Αλέξιος (β') Κ.155[324].

«Δὲν πρόλαβε ἀκόμη ἡ ΚΠολη αὐτὴ τὴν εἴδηση τῆς καθαίρεσης τοῦ νόμιμου νεαροῦ αὐτοκράτορα νὰ πληροφορηθῆ», καὶ πάρθηκε ἀπόφαση ἀλλόκοτη

320. Χωνιάτης, σ.350· Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ7(1894), σ.332. Πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ.164 καὶ ὑ.6.

321. Χωνιάτης, σ.352· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.411, ἔκδ. Bonn, σ.50, ἔκδ. Κυριακίδη.

322. Χωνιάτης, σ.352. Πρβλ. γενικὰ γιὰ τὴν ἀναγόρευση καὶ τὴ σκέψη τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ., F.Cognasso, Partiti politici, σ.267-68.

323. Χωνιάτης, σ.352-53.

324. Χωνιάτης, σ.354· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.411, ἔκδ. Bonn, σ.52, ἔκδ. Κυριακίδη· Θεόδ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ.333.

ἀπ' τὴ σύγκλητο, χωρὶς καμιὰ αἰτία, «νὰ θανατωθῆ ὁ δίκαιος γιατὶ ἦταν δύσχρηστος καὶ βαρὺς καὶ μόνο ποὺ θὰ τὸν ἔβλεπαν». Κ' ἔτσι κάποια νύχτα τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ Σεπτέμβρη (τοῦ 1183)[325], οἱ γνωστοί μας Στέφανος Ἁγιοχριστοφορίτης καὶ Κωνσταντῖνος Τρίψυχος ὁ *μέγας ἑταιρειάρχης*, καθὼς καὶ ὁ προϊστάμενος τῶν ραβδοφόρων (=διευθυντὴς τῆς ἀστυνομίας) Θεόδωρος Δαδιβρηνός, ἔπνιξαν τὸν ἄτυχο νεαρὸ τέως αὐτοκράτορα 'Αλέξιο (β') Κ.155 πάνω στὸ κρεββάτι του μὲ χορδὴ τόξου[326].

Τὸν νεκρό του τὸν ἔφεραν καὶ τὸν πέταξαν στὰ πόδια τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, ποὺ τὸν κλώτσησε στὰ πισινά του, λέγοντας: «ὁ πατέρας σου ἦταν ἕνας ἐπίορκος καὶ ἡ μητέρα σου μιὰ πόρνη». Κ' ἔπειτα, ἔκοψαν τὸ κεφάλι ἀπ' τὸν κορμό, τὸ τρύπησαν στὸ αὐτὶ καὶ πέρασαν ἕνα σπάγγο καὶ μὲ βουλοκέρι τὸ σφράγισαν μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ 'Ανδρόνικου, γιὰ νὰ δείχνη στὸ μέλλον τὴν ταυτότητά του, καὶ τὸ ἔθαψαν στὴν *Καταβατή*. Τὸ ὑπόλοιπο σῶμα του, τὸ πῆραν δυὸ μέλη τῆς φιλικῆς πρὸς τὸν 'Ανδρόνικο μερίδας τῆς ἀριστοκρατίας, ὁ *ἐπὶ τοῦ κανικλείου* 'Ιωάννης Καματηρός, ποὺ ἀργότερα ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας[327], καὶ ὁ *χαρτουλάριος* Θεόδωρος Χοῦμνος, τὸ ἔβαλαν σὲ μιὰ βάρκα, καὶ μὲ μουσικὴ καὶ τραγούδια, πῆγαν καιτὸ ἔρριξαν στὸ Βόσπορο[328].

«Σὰν ἄλλος Δαβὶδ ποὺ ἔστειλε τὸν Οὐρία νὰ σκοτωθῆ καὶ πῆρε τὴ γυναίκα του Βηρσαβεέ»[329], γιὰ νὰ νομιμοποιήση καὶ σταθεροποιήση τὴ θέση του[330], παρὰ τὴ θέλησή της, ὅπως μᾶς λέει κάποιος σύγχρονός της[331], ὁ 'Ανδρόνικος (α')

325. Βλ. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.134:1183, Zweite Hälfte September. Gewaltsamer Tod Alexios II. Ἡ Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ.164, καὶ 'Αντιβασιλεία, σ.81-2, ἀνάγει τὴν καθαίρεση καὶ θανάτωση τοῦ 'Αλέξιου (β') 155 τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1183, ἐνῶ ὁ G.Ostrogorsky, Histoire, σ.419, τὴν τοποθετεῖ «δυὸ μῆνες» μετὰ τὴ στέψη τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, δηλ. τὸ Νοέμβρη.

326. Χωνιάτης, σ.354· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.411, ἔκδ. Bonn, σ.52, ἔκδ. Κυριακίδη· Θεόδ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ.333-34.

327. Ὁ μετέπειτα Βουλγαρίας 'Ιωάννης Καματηρὸς εἶναι διάφορο πρόσωπο ἀπ' τὸ λογοθέτη τοῦ δρόμου 'Ιωάννη Καματηρό, ἀπ' τὸν ἔπαρχο τῆς πρωτεύουσας 'Ιωάννη Δούκα Καματηρό (βλ. ἀνωτέρω, ὑ.193), καθὼς καὶ ἀπ' τὸν μετέπειτα πατριάρχη ΚΠόλεως 'Ιωάννη (ι') Καματηρό (1198-1206), βλ. J.Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ.49.

328. Χωνιάτης, σ.354-55· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.412, ἔκδ. Bonn, σ.52, ἔκδ. Κυριακίδη.

329. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.412, ἔκδ. Bonn, σ.52, ἔκδ. Κυριακίδη.

330. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.419· A.A.Vasiliev, 'Ιστορία, σ.533· O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.99.

331. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.412, ἔκδ. Bonn, σ.52, ἔκδ., Κυριακίδη: Ἤδη

Κ.87 παντρεύτηκε μὲ συνοδικὴ ἄδεια[332], τὴ μνηστὴ τοῦ ἀνεψιοῦ ποὺ εἶχε δολοφονήσει, τὴν 'Αγνή-"Αννα, κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου VII τοῦ Νέου (1137-1180), ποὺ τότε ἦταν δεκατριῶ χρονῶ, ἐνῶ ὁ 'Ανδρόνικος ἑξηνταπέντε[333].

'Ο Χωνιάτης γράφει: «Καὶ δὲν ντρεπόταν ὁ βρωμόγερος παράνομα νὰ συνέρχεται μὲ τὴ γυναίκα τοῦ ἀνεψιοῦ του, ποὺ ἦταν νέα καὶ τρυφερή, νὰ ἀγκαλιάζη ὁ πεπονιασμένος τὴν ἄγουρη, ὁ τόσο στὰ χρόνια περασμένος τὸ ὀρθόστηθο κοριτσάκι, ὁ γέρος μὲ τὰ ζαρωμένα μάγουλα τὴν τριανταφυλλοκόκκινη κοπελίτσα ποὺ ἔσταζε ἀπὸ ἔρωτα δροσιά»[334].

Μὲ τὴ βοήθεια τέλος τοῦ πατριάρχη Βασιλείου καὶ τῆς συνόδου, ποὺ τὸν ὑπάκουαν τυφλά, ἀπαλλάχτηκαν τυπικὰ ἀπ' τοὺς ὅρκους πίστης ποὺ εἶχαν δώσει στὸ βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ.81 καὶ στὸν ταλαίπωρο γιό του 'Αλέξιο (β') Κ.155, καὶ ποὺ εἶχαν καταπατήσει, τόσο ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 ὅσο καὶ οἱ συνεργάτες του[335].

Σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία τῶν 65χρονῶ, ἔπειτ' ἀπὸ τόσους ἀγῶνες καὶ τόσες παλιδρομίες, ἔγινε ἐπιτέλους, ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87, αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

VIII

Γάμος 'Αλέξιου Κ.156 μὲ τὴν Εἰρήνη Κ.165 (1183), ἀποστασία καὶ τύφλωση 'Ανδρόνικου Λαπαρδᾶ, κριτικὴ καὶ ἀνάλυση τῆς κατάστασης ποὺ βρῆκε ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 ὡς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἰδίου ἀπὸ συγχρόνους μας ἐρευνητές, ὀπαδοὺς τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, ἔξοχη ἐσωτερικὴ διοίκηση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') ποὺ διατυμπανίζεται καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀντιπάλους του, τὸ κοινωνικό του ὑπόβαθρο, ἡ δημαγωγία του

γὰρ καὶ φρενῶν ὑπεμπίμπλατο καὶ πεπειραμένη δὲ ἄλλως λειότητος ἐραστοῦ τὸν τραχὺν ἀπέστεργε.

332. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.134-35: Einverständnis der Synode zur Heirat Andronikos Agnes.

333. Χωνιάτης, σ.357· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.412, ἔκδ. Bonn, σ.52, ἔκδ. Κυριακίδη· Θεόδ. Σχουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ.334· La Chronique lapidaire de Cavala, ἔκδ. H.Grégoire· 'Ελληνικὰ καὶ Βυζαντινά: Zbornik Radova Srpske Akademije Nawka XXI (1952), τ.I, v.9-11.

334. Χωνιάτης, σ.357.

335. Χωνιάτης, σ.357-58.

'Η πρώτη πράξη τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 ὡς αὐτοκράτορα ἦταν νὰ πετύχη ἀπ' τὴ σύνοδο, περίπου κατὰ τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1183[336], τὴν ἄδεια νὰ τελεστῆ ὁ πρωτάκουστος γάμος τῆς νόθου κόρης του Εἰρήνης Κ.165 μὲ τὸν 'Αλέξιο Κ.156, τὸ νόθο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, μὲ τὶς εὐλογίες τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας[337].

Καὶ ἀπ' τὸν πρῶτο ἐπίσης καιρὸ τῆς βασιλείας του ἀντιμετώπισε ἕνα σοβαρὸ κίνδυνο. "Οταν τὰ νέα τῆς ἀνάρρησης στὸ θρόνο τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 καὶ τῆς δολοφονίας τοῦ 'Αλέξιου (β') Κ.155 ἔφτασαν στὸ δυτικὸ μέτωπο ποὺ εἶχε ἀνοίξει ἀπ' τὴν ἐπίθεση τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ III, ἀπ' τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ποὺ τὸν ἀντιμετώπιζαν, τὸν 'Αλέξιο Βρανᾶν Κομνηνόν, σύζ. τῆς "Αννας Κ. Βατατζίνας 149, καὶ τὸν 'Ανδρόνικον Λαπαρδᾶν, σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ.234, ὁ μὲν πρῶτος «μ' εὐχαρίστηση ἀποδέχτηκε τὴ μετάθεση τῆς βασιλείας, καθὼς ἤδη εἶχε γραφτῆ στὸ χορὸ τῶν ἀριστοκρατῶν ποὺ καλόβλεπε ὁ 'Ανδρόνικος (α')», ὁ δεύτερος ὅμως, παρόλο ποὺ στὶς ἀρχὲς στάθηκε ἕνας ἀπ' τοὺς ὑποστηριχτὲς τοῦ 'Ανδρόνικου (α')[338], πολὺ ἄσχημα εἶδε αὐτὴ τὴν «παρανομία πρὸς τὸν βασιλέα καὶ κύριό του», τὸν 'Αλέξιο (β')) Κ.155, κ' ἔτσι ἐγκατάλειψε τὸ μέτωπο κ' ἔφυγε στὴ Μ. 'Ασία μὲ τὸ σκοπὸ νὰ ὀργανώση ἐκεῖ μιὰ ἐπανάσταση κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου (α').

Σὲ λίγο ὅμως πιάστηκε καὶ βαριὰ τυφλώθηκε καὶ κλείστηκε στὴ μονὴ τοῦ Παντεπόπτου, ὅπου σὲ λίγο πέθανε[339].

'Απὸ τότε ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 ἀπαλλάχτηκε ἀπ' τοὺς πιὸ μεγάλους ἀντιπάλους του, ἄρχισε ἀμέσως τὴν ἐκτέλεση τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ του προγράμματος.

«Μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες βασιλεῖες τοῦ Βυζαντίου, λέει ἕνας βυζαντινολόγος ὀπαδὸς τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, εἶναι αὐτὴ τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87. "Αν καὶ πολὺ μικρῆς διάρκειας, παρατηρεῖ, εἶναι ἀπ' τὶς πιὸ συζητήσιμες καὶ πιὸ ταραχώδεις τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ προσείλκυσε τὴν προσοχὴ τῶν βυζαντινολόγων γιὰ τὶς πολλὲς ἀλλαγὲς καὶ τὰ γεγονότα ποὺ προκλήθηκαν»[340].

---

336. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.135: Ungefähr October 1183: Eut-bindung Andronikos' durch die Synode von seinem Treueid, den er Manuel leistete. Ehe der Irene, Tochter des Andronikos, mit Alexios, dem Sohne Manuels und Theodora.

337. Χωνιάτης, σ.337: τό τε συνάλλαγμα ἐξεπέρανε τῶν γάμων, εὐλογητὴν ἀναδείξας τὸν ἀρχιποίμενα τῶν Βουλγάρων... Καὶ αὐτόθι, σ.402 καὶ 557.

338. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.209-211 καὶ 216.

339. Χωνιάτης, σ.359-63· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.383, ἔκδ. Bonn, σ.22, ἔκδ. Κυριακίδη.

340. P.Tivčev, Lè règne d' Andronic Ier Comnène, BS23 (1962), σ.19.

«Ὅπως κανεὶς δὲν ἀγνοεῖ, σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ εἶναι ποὺ εἰσήχθησαν ἀλλαγὲς στὴ διοίκηση τοῦ Κράτους.

Ἡ συμμετοχὴ μερικῶν τάξεων σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες, ποὺ σὲ πρώτη ἄποψη μοιάζουν δυναστικοί, δείχνουν τὴν ἀνάγκη ποὺ συνεχῶς αὔξαινε μιᾶς βαθιᾶς κοινωνικῆς ἀλλαγῆς. Σὲ συνάφεια αὐτῶν τῶν γεγονότων ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσα.

Ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 ποὺ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ πλούσια ζωὴ σὲ γεγονότα ὅλων τῶν εἰδῶν ἀνέβηκε στὸ θρόνο ἤδη γέρος, ἀποδείχτηκε ἕνας δημόσιος ἄντρας πολὺ καλλιεργημένος καὶ ἕνας ἱκανὸς καὶ ὀξυδερκὴς πολιτικός. Ἐν τούτοις, ἂν καὶ ἀντιπροσώπευε τὴν τάξη ἡ ὁποία εἶχε ἀνάγκη μεταρρυθμίσεων μεγάλων, δὲν εὐαρέστησε τὰ πλήθη καὶ αὐτὴ ἡ δυσαρέσκεια στοίχισε τὴν καταστροφή του. Ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, τὸ ἴδιο καὶ αὐτὴ ἡ προσωπικότητά του, ἔχουν ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐπισύρει τὴν προσοχὴ τῶν βυζαντινολόγων»[341].

Ἤδη κατὰ τὸν περασμένο αἰώνα παρουσιάστηκαν πολλὲς μελέτες γιὰ τὴν πολιτικὴ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. καὶ τὴ ζωή του[342].

Ἐπίσης, γιὰ παράδειγμα, ὁ Th. Tafel, θεωρεῖ τὸν Ἀνδρόνικο ὡς μιὰ ἀπόλυτη ἀντίθεση τῶν προκατόχων του. Σύμφωνα μέ αὐτόν, ὁ Ἀνδρόνικος εὐχόταν νὰ γίνη ἕνας πραγματικὸς ἀνορθωτὴς τοῦ Κράτους, ἤθελε νὰ περιορίση τὴν ἀγορὰ τῶν ἀξιωμάτων, νὰ καλυτερεύση τὴ διοίκηση τοῦ Κράτους, νὰ μειώση τοὺς φόρους, νὰ ἀποδυναμώση τὴ διεφθαρμένη ἀριστοκρατία ποὺ συνεχῶς βρισκόταν σὲ ἀντίθεση μαζί του, καὶ νὰ ἀπαλλάξη τὸ Κράτος ἀπ' τοὺς πολλοὺς τυχοδιῶχτες τοῦ Βορρᾶ καὶ τῆς Δύσης, οἱ ὁποῖοι εἶχαν εἰσχωρήσει σὲ ὅλες τὶς θέσεις· μὲ μιὰ λέξη νὰ ἀνανεώσει τὸ γερασμένο κρατικὸ ὀργανισμὸ καὶ νὰ εἰσαγάγη μιὰ ἐθνικὴ κυβέρνηση[343].

Ὁ F.I. Uspensky ἔχει βαθιὰ μελετήσει τὸ πρόβλημα τῆς κυβέρνησης τοῦ Ἀνδρόνικου· ὑποθέτει πὼς ἡ κυβέρνησή του ἦταν ἡ ἔκφραση τοῦ ἐθνικοῦ μίσους καὶ τῆς ἀντίθεσης πρὸς τὴ λατινόφιλη πολιτικὴ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81. Ἡ περίοδος τῶν πέντε ἐτῶν «τὰ ὁποῖα περιλαμβάνουν τὴ βασιλεία τῶν δυὸ τελευταίων Κομνηνῶν, Ἀλέξιου (β') 155 καὶ Ἀνδρόνικου (α') 87, εἶναι ἐνδιαφέρουσα, μᾶς δηλώνει ὁ F.I. Uspensky, προπάντων σὰν μιὰ ἐποχὴ ἀντιδράσεων καὶ κρατικῶν μεταρρυθμίσεων, οἱ ὁποῖες εἶχαν μιὰ ὁλότελα λογικὴ βάση καὶ ποὺ

341. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.19.

342. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.19, ὑ.1: F. Zeller, Stuttgart 1804· Wilken 1831 Tafel 1852.

343. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.20, ὑ.3.

προκλήθηκαν ἀπ' τὴ διαπίστωση τῶν σφαλμάτων τοῦ παλιοῦ συστήματος διοίκησης»[344].

Καὶ ἀλλοῦ μᾶς λέει: «Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐκπρόσωπος τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν (ὁ Ἀνδρόνικος α' Κ.87) ἦταν ἢ τὸ πιὸ λίγο φαινόταν νὰ εἶναι ἕνας λαϊκὸς βασιλέας· ἕνας βασιλέας τῶν χωρικῶν. Ὁ λαὸς τραγουδοῦσε τραγούδια γι' αὐτὸν καὶ σύνθετε ποιητικοὺς θρύλους ποὺ τὰ ἴχνη τους ἔχουν διασωθῆ στὰ χρονικὰ καὶ στὶς σημειώσεις τῶν ἀνέκδοτων χειρογράφων τῆς ἱστορίας τοῦ Νικήτα Χωνιάτη»[345].

Ὁ Uspensky «κάνει ἕνα λάθος στὴ λύση του τῆς κοινωνικῆς ὑποστήριξης τῆς κυβέρνησης τοῦ Ἀνδρόνικου, παρατηρεῖ ὁ P. Tivčev, καθὼς θεωρεῖ τὸν Ἀνδρόνικο ὡς τὸν αὐτοκράτορα τῶν χωρικῶν, καὶ ἐξάλλου ὑπερτιμάει τὸ ρόλο καὶ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἐθνικῆς συνείδησης τῶν κατοίκων κατὰ τὰ γεγονότα ποὺ ἐπακολούθησαν τῆς ἀνόδου τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 στὸ θρόνο»[346].

Τὴ γνώμη τοῦ Uspensky συμμερίστηκε καὶ ὁ A. A. Vasiliev[347].

Ὁ Κροάτης ἱστορικὸς N. Radojcic ὁμοίως ἐνδιαφέρθηκε μὲ αὐτὸ τὸ πρόβλημα.. Στὴ μελέτη του, προσπάθησε νὰ ἰχνογραφήση ἕνα πολὺ λεπτομερειακὸ πίνακα τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρόνικου, καθὼς ἐξυπηρετήθηκε πάνω σ' αὐτὸ ἀπ' τὶς δυτικὲς πηγές. Ὁ Radojcic ὑποθέτει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 στηρίχτηκε στὶς φτωχὲς βυζαντινὲς τάξεις σὲ ἀντίθεση ἀπ' τοὺς προκατόχους του ποὺ εὕρισκαν τὸ στήριγμά τους ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους φεουδάρχες καὶ τοὺς ὑψηλοὺς ἀξιωματούχους ποὺ ἀνῆκαν στην ἀριστοκρατία[348].

Ἀπ' τὸ γεγονὸς ποὺ ὁ Ch. Diehl στὴ σχετικὴ γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο μελέτη του, κατὰ τὴν κρίση τοῦ P. Tivčev, δὲ λέει τίποτε πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅ,τι ὁ Χωνιάτης γιὰ τὸ Κράτος καὶ τὴ Μεταρρύθμιση καὶ γιὰ τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ τῆς ΚΠολης[349], ὁ ἴδιος ἐρευνητὴς (Tivčev) παρατηρεῖ, πὼς «ἡ ἀστικὴ ἱστοριογραφία δὲν ἐκτιμάει στὴ σωστὴ ἀξία της τὴν πολιτικὴ τοῦ Ἀνδρόνικου. Ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς ἐξαιρέσεις, ὅπως ὁ F.I. Uspensky, θεωρεῖ τὶς ἀλλαγὲς τοῦ 1182-1185 ὡς ἔργο ἀποκλειστικὸ τοῦ αὐτοκράτορα. Δὲν ἀναλύει τὸ ζήτημα τῶν μεταρρυθμίσεων, οὐσιαστικὰ κοινωνικῶν καὶ δὲν ἐξηγεῖ τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς βάσης

344. F.I.Uspensky, Ἀλέξιος καὶ Ἀνδρόνικος οἱ Κομνηνοῖ, Ἐπιθεώρηση ὑπουγείου Λαϊκῆς Ἀγωγῆς, CCXII (1880), σ.100, ρωσικά, Πρβλ. A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.532.

345. F.I.Uspensky, ἔνθ' ἀνωτ., σ.18 καὶ 21. Πρβλ. A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.533.

346. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.20.

347. A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.532-34.

348. N.Radojcic, Dva posljednja Komnena na carigradskom prijestolu, Zagreb 1907, σ.36.

349. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.93 κεξ., σ.120 κεξ., ἑλλην. μετάφρ., σ.452 κεξ., σ.479 κεξ.

τοῦ 'Ανδρόνικου. Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ σημειώσωμε ἐπίσης τὸ γεγονὸς ποὺ οἱ ἀστοὶ ἱστορικοὶ δὲν ἐπιφυλάσσουν γύρω ἀπ' τὶς πηγὲς τὸ κριτικὸ πνεῦμα ποὺ εἶναι ἀναγκαῖο σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ἐργασίας, καὶ δὲ λαμβάνουν καθόλου ὑπόψη τὴν ἐξάρτηση ἀπὸ μιὰ ὁρισμένη τάξη (τὴν ἀριστοκρατική) καὶ τὶς φυσικὲς ἀποκλίσεις τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων»[350].

'Ο πρῶτος ποὺ ἔθεσε τὸ ζήτημα τῆς βασιλείας τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 σὲ ἐπιστημονικὴ βάση ὑπῆρξε, κατὰ τὸν P. Tivčev, ὁ σοβιετικὸς βυζαντινολόγος M.V. Levtchenko, καθὼς μᾶς δίνει μιὰ ἀκριβὴ ἐκτίμηση τῆς κυβέρνησής του. «Εἶναι ἀμφίβολο, γράφει, ἂν μποροῦμε νὰ θεωρήσωμε πὼς ἡ σημαία ποὺ ξεδίπλωσε ὁ 'Ανδρόνικος ἐναντίον τῶν Δυτικῶν καὶ ἡ ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων τῶν κατώτερων κοινωνικῶν στρωμάτων ἀποτελοῦσαν μόνο ἕνα μέσον γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῶν προσωπικῶν συμφεροντολογικῶν σκοπῶν τοῦ νέου αὐτοκράτορα. Τὰ λίγα ποὺ ξέρομε γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ 'Ανδρόνικου πιστοποιοῦν πὼς ἡ παράταξη ποὺ ἐκπροσωποῦσε, παράταξη ποὺ ὀρθώθηκε πάνω στὸ κῦμα τῆς λαϊκῆς ἀγανάχτησης, χάραξε στὰ ζητήματα τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς πολὺ πιὸ σωστὰ ἀπ' τοὺς τρεῖς πρώτους Κομνηνοὺς τὰ καθήκοντα τῆς ταχτοποίησης τοῦ κρατικοῦ καθεστῶτος, καθὼς καὶ τὰ καθήκοντα τῆς σταθεροποίησης τοῦ κράτους μὲ τὴν ἐνίσχυση τῶν στοιχείων τῆς κοινωνίας ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν πραγματικὴ ζωτικὴ δύναμή της. 'Ο Νικήτας Χωνιάτης ποὺ γενικὰ δείχνεται ἐχθρικὸς πρὸς τὸν 'Ανδρόνικο, ὑποχρεώθηκε νὰ ἀναγνωρίση τὶς ἀξιόλογες ἀλλαγὲς στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση, ποὺ κατόρθωσε νὰ ἐπιφέρη ὁ νέος αὐτοκράτορας στὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα της διακυβέρνησής του»[351].

'Ο Levtchenko ὅμως κάνει, κατὰ τὸν P. Tivčev, μερικὰ λάθη, καὶ ἕνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι[352], ποὺ πιστεύει πὼς ὁ 'Ανδρόνικος «ἔκανε μιὰ προσπάθεια, τὴ μοναδικὴ στὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου, νὰ δημιουργήση μιὰ δημοκρατικὴ μοναρχία»[353].

Οἱ πληροφορίες ποὺ δίδονται ἀπ' τὸ Νικήτα Χωνιάτη εἶναι μεροληπτικὲς καὶ αὐθαίρετες. 'Ως ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος τῆς αὐλῆς ποὺ συνέχισε τὶς ὑπηρεσίες του κάτω ἀπ' τοὺς 'Αγγέλους[354], δὲν ἀποκρύπτει καθόλου τὸ μίσος ποὺ ἔτρεφε κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου. Οἱ σχέσεις τοῦ Χωνιάτη μὲ τοὺς ΚΠολίτες εἶναι

350. P.Tivcev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.21.
351. M.V.Levtchenko, Byzance, σ.243· ἑλλην. μετάφρ. 1953, ἔκδ. «Νέας 'Ελλάδας», σ.238-39· ἑλλην. μετάφρ. 1955 Γ.Βιστάκη, σ.299-300.
352. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.21 καὶ 35.
353. M.V.Levtchenko, Byzance, σ.246· ἑλλην. μετάφρ. 1953, ἔκδ. «Νέας 'Ελλάδας» σ.241· ἑλλην. μετάφρ. 1955 Γ.Βιστάκη, σ.303-4. Πρβλ. Tivcev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.35.
354. Βλ. K.Krumbacher, 'Ιστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, ἔκδ. «Παπύρου», σ.288.

αὐτὲς τοῦ Βυζαντινοῦ ἀριστοκράτη μὲ τὶς λαϊκὲς μάζες.

«Γιὰ νὰ καταλάβωμε καλὰ τὴν κυβέρνηση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 ὡς αὐτοκράτορα, λέει ὁ P. Tivčev, πρέπει νὰ λάβωμε γνώση ὄχι μόνο τῶν συνθηκῶν ποὺ ἐπικρατοῦσαν τὸ ιβ' αἰ. στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ ἐπίσης κι αὐτὲς ποὺ ὑπῆρχαν στὸ ἐξωτερικό, καὶ ἀκόμη καὶ κεῖνες τῆς ἐποχῆς τῆς ἀμέσως προηγούμενης τῆς ἀνόδου του στὸ θρόνο. Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ἐξηγήσωμε τὶς αἰτίες γιὰ τὶς ὁποῖες ὁ 'Ανδρόνικος ἀκολούθησε μιὰ πολιτικὴ διάφορη ἀπὸ ἐκείνη τῶν προκατόχων του»[354α].

Ὅπως εἶναι γνωστό, τὸ Βυζάντιο ἦταν τὸ ιβ' αἰ. ἕνα Κράτος φεουδαρχικό. Δυὸ τάξεις βρίσκονταν ἡ μιὰ ἀπέναντι τῆς ἄλλης: ἡ φεουδαρχικὴ ἀριστοκρατία ποὺ διηύθυνε καὶ οἱ δοῦλοι. 'Η κυβέρνηση βρισκόταν στὰ χέρια τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν μεγάλων φεουδαρχῶν ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἀριστοκρατία καὶ ποὺ ἀγωνίζονταν μαζὶ γιὰ τὴ στερέωση τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς τους δύναμης.

Οἱ χωρικοὶ ὑποχρεοῦνταν νὰ ἐκπληρώσουν βαριὲς ὑποχρεώσεις στοὺς κυρίους τους, καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ νὰ προσφέρουν πολλὲς ὑπηρεσίες στὴν 'Εκκλησία καὶ στὸ Κράτος. 'Η πιεστικὴ ἐργασία ἢ γεωργία ποὺ πρόσφερναν οἱ χωρικοὶ στοὺς φεουδάρχες καὶ οἱ πελώριοι φόροι ἔφερναν αὐτοὺς τοὺς τελευταίους στὴν ἀπόγνωση. Μποροῦμε νὰ λάβωμε ἰδέα τῆς ἐλεεινῆς κατάστασης ποὺ σ' αὐτὴ βρίσκονταν οἱ χωρικοὶ ἀπ' τὴν περίπτωση τῶν κατοίκων τῆς Κέρκυρας, ποὺ τὸ 1147 μπροστὰ στὶς καταπιέσεις τῶν φορολόγων, προτίμησαν νὰ ὑποταχτοῦν στοὺς Νορμανδοὺς τῆς Σικελίας. 'Ο Νικήτας Χωνιάτης ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνη στοὺς φτωχοὺς κατοίκους τῆς νήσου, στοὺς λεγόμενους Γ υ μ ν ο ύ ς[355].

'Η φεουδαλικὴ καταπίεση καὶ τὸ ἀνελέητο σύστημα τῶν οἰκονομικῶν, ἀνάγκαζαν μερικοὺς χωρικοὺς νὰ γίνουν μὲ τὴ θέλησή τους δοῦλοι καὶ σκλάβοι ἀκόμη, μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ ἐξασφαλίσουν τὰ στοιχειώδη μέσα τῆς διαβίωσής τους[356].

'Η αἰτία τῆς πολὺ ἄθλιας κατάστασης τῶν λαϊκῶν μαζῶν ἦταν οἱ ἀκατάπαυστοι πόλεμοι ποὺ ἀπαιτοῦσαν τεράστια ποσά. 'Η κυβέρνηση τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, κλασικοῦ ἐκπροσώπου τῶν συμφερόντων τῶν μεγάλων φεουδαρχῶν, διέγραψε μιὰ πολιτικὴ ἐπέκτασης πάντα πιὸ εὐρείας τοῦ ἐδάφους τῆς Αὐτοκρατορίας. Αὐτοὶ οἱ πόλεμοι λεηλασίας, ἀκατάπαυστοι, ποὺ πλούτιζαν τὴ φεουδαλικὴ τάξη ποὺ διηύθυνε, ἀντανακλοῦσαν καταστροφικὰ πάνω στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση τῶν κατοίκων τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὄχι μόνο καταστρέφονταν, ἀλλὰ ἀκόμη ἔπρεπε νὰ χύσουν τὸ αἷμα τους στὰ πεδία τῶν μαχῶν. Δὲν ἔχει ἄδικο

354α. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.22.
355. Χωνιάτης, σ.97. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène , τ.II, σ.333.
356. Κίνναμος, σ.275-76.

ὁ γραμματικὸς καὶ ποιητὴς Ἰωάννης Τζέτζης ποὺ χαραχτηρίζει, ὅπως ἀλλοῦ εἴδαμε, αὐτὲς τὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ Μανουὴλ (α') ὡς «ἀσεβεῖς ἐκστρατεῖες»[356α].

Στοὺς πολέμους του πρὸς τὴ Δύση ὁ Μανουὴλ (α') στηρίχτηκε σ' ἕνα σῶμα μισθοφόρων, τὸ πιὸ ἀξιόμαχο καὶ πιὸ σταθερὸ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ποὺ στοίχιζε πανάκριβα καὶ γιὰ τὴ συντήρησή του αὐξάνονταν οἱ φόροι. Ἔπειτα, αὐτοὶ οἱ μισθοφόροι, ἀληθινοὶ ληστές, ἐπαύξαιναν τὸ μίσος τῶν Βυζαντινῶν κατὰ τῶν ἀλλόδοξων θρησκευτικὰ Λατίνων.

Ἐξάλλου ἡ αὐτοχρατορικὴ αὐλὴ εἶχε ἀνάγκη τεράστιων οἰκονομικῶν πόρων ποὺ ξοδεύονταν σὲ ἀνώφελα χτίρια καὶ δωρεὲς πρὸς ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια[357].

Ἡ κεντρικὴ κυβέρνηση δὲ σταματοῦσε μπροστὰ σὲ τίποτε γιὰ νὰ ἐξασφαλίση αὐτοὺς τοὺς πόρους. «Εἶναι ἀνώφελο νὰ ἀποκρύψωμε, λέει ὁ Χωνιάτης, πὼς ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀγαποῦσε νὰ αὐξάνη τοὺς φόρους καὶ νὰ πουλάη τὰ ὑψηλὰ ἀξιώματα. Καὶ τὰ χρήματα ποὺ μαζεύονταν δὲν ἀποθησαυρίζονταν στὰ ταμεῖα τοῦ Κράτους, ἀλλὰ πήγαιναν σὲ πολλὰ χέρια κάτω ἀπ' τὴ μορφὴ δωρεῶν στὰ μοναστήρια, στὶς ἐκκλησίες, σὲ προσωπικὲς εὐεργεσίες καὶ τὸ πιὸ μεγάλο μέρος γέμιζε τὰ θυλάκια διαφόρων ἐθνῶν καὶ ἰδιαίτερα τῶν Λατίνων»[358]. Ἕνα μεγάλο μέρος τῶν δαπανῶν ἦταν προορισμένο γιὰ τὰ μέλη τῆς αὐτοχρατορικῆς οἰκογένειας, τοὺς αὐτοχρατορικοὺς συγγενεῖς ποὺ εὐνοοῦσε ὁ ἡγεμόνας καὶ γιὰ τὴν αὐτοχρατορικὴ ἐπίσημη ἐρωμένη Θεοδώρα Κ.150[359].

Οἱ οἰκονομικὲς ἐξελίξεις τῆς Αὐτοχρατορίας ἐπηρεάστηκαν ἐπίσης ἀπ' τὶς Σταυροφορίες, οἱ ὁποῖες γιὰ τὸ Βυζάντιο ὑπῆρξαν καταστροφικές. Οἱ Σταυροφόροι συνέβαλαν ἐπίσης γιὰ νὰ δηλητηριάσουν τὶς σχέσεις τῆς Αὐτοχρατορίας μὲ τὰ κράτη τῆς Δύσης.

Ἡ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου ὀφείλεται κατὰ ἕνα μεγάλο μέρος στὰ προνόμια ποὺ οἱ Κομνηνοὶ παραχώρησαν στοὺς πολίτες τῶν ἰταλικῶν ναυτικῶν δημοκρατιῶν.

356α. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ (α')Κ.81, ὑ.168[α].

357. Χωνιάτης, σ.266 καὶ 270-71· Κίνναμος, σ.276. Πρβλ. Ἀλ.Διομήδης, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ.Α', τεῦχ. α', σ.67-8. Εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅμως ποὺ ὁ Μανουὴλ (α') 81 τόλμησε νὰ ἐπαναφέρη σὲ ἰσχὺ τὴ Νεαρὰ 19 τοῦ 964 τοῦ Νικηφόρου (β') Φωκᾶ, ποὺ ἀπαγόρευε δωρεὲς σὲ μοναστήρια καὶ εὐαγῆ ἱδρύματα, βλ. Χωνιάτην, σ.270-71. Παράλληλα ὅμως μαθαίνομε πὼς μὲ τὴ Νεαρά του τοῦ 1158, θέσπισε πλήρη φορολογικὴ ἀπαλλαγὴ ὑπὲρ τῆς περιουσίας τῶν μοναστηριῶν τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν γύρω ἀπ' αὐτή, ἐξομοιώνοντας τὴ φορολογική τους μεταχείριση πρὸς ἐκείνη τοῦ δημοσίου, ἂν καὶ αὐτὸ σὲ λίγα χρόνια καταργήθηκε, βλ. Ἰ.Μ.Κονιδάρη, Τὸ Δίκαιον τῆς μοναστηρ. περιουσίας 9ου-12ου αἰ., Ἀθῆναι 1979, σ.224 καὶ ὑ.1-6.

358. Χωνιάτης, σ.265-66.

359. Χωνιάτης, σ.266.

Τὸ Βυζάντιο εἶχε τὸ 1082 στὸν καιρὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15 ὑπογράφει μὲ τὴ Βενετία ἕνα σύμφωνο μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὸ βοηθήση ποὺ ἀπειλοῦνταν ἀπὸ ἐξωτερικὸ κίνδυνο (τοὺς Νορμανδοὺς τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου). Σὲ ἀναγνώριση τῆς βοήθειας ποὺ συμφώνησαν ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, οἱ Βενετοὶ ἀπόχτησαν πολὺ σπουδαῖα προνόμια στὸ ἐμπόριο. Οἱ Βενετοὶ ἔμποροι δὲν πλήρωναν φόρους στὰ τελωνεῖα ὅλου τοῦ Κράτους[360].

Τὸ Βυζάντιο εἶδε τὸν κίνδυνο καὶ προσπάθησε νὰ ἀποχτήση τὴν ἀνεξαρτησία του τόσο στὸν καιρὸ τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34[361] ὅσο καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81[362], ἀλλὰ μάταια. Συνολικά, μποροῦμε νὰ σημειώσωμε πὼς γύρω ἀπ' τὰ τέλη τοῦ ια' αἰ. οἱ ναυτικὲς ἰταλικὲς δημοκρατίες ἔγιναν ἕνας σπουδαῖος παράγοντας τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ ροπή τους δὲν ἔπαυσε νὰ αὐξάνη καὶ ἔθεσε τέλος στὸ μονοπώλιο ἀνάμεσα στὴν Ἀνατολὴ καὶ στὴ Δύση, δίδοντας ἕνα ἀβάσταχτο χτύπημα στὴν ΚΠολη, κέντρο αὐτοῦ τοῦ ἐμπορίου.

Τὰ προνόμια ποὺ συμφωνήθηκαν στοὺς Ἰταλοὺς ἐμπόρους εἶχαν συνέπειες καταστροφικὲς ὄχι μόνο γιὰ τὸ ἐμπόριο τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ χειροτεχνία.

Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ χειροτέχνες, τῶν ὁποίων τὰ συμφέροντα θίγονταν πιὸ πολύ, μισοῦσαν τοὺς ξένους ἐμπόρους, καὶ οἱ ΚΠολίτες γενικὰ ποὺ ἔβλεπαν πὼς οἱ πολλοὶ Ἰταλοὶ ποὺ κατοικοῦσαν στὴν πόλη τους ζοῦσαν πλούσια, διαμαρτυρήθηκαν πιὸ πολὺ ἀπὸ μιὰ φορά, χτυπώντας τοὺς ξένους ἀνοιχτά.

Ἡ κυβέρνηση τοῦ Βυζαντίου, μὲ τὸν Μανουὴλ (α') Κ.81 ἐπικεφαλῆς, εἶχε γιὰ σκοπὸ νὰ ἐξασφαλίση τὴν εὐημερία, καὶ ἕνα πλοῦτο πάντα πιὸ μεγάλο, στὴ φεουδαρχικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία.

Ἡ ἀθλιότητα τῶν γεωργῶν καὶ τῶν φτωχῶν προκαλοῦνταν ἀπ' τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ ἀπ' τὴν ἰσχυρὴ ροπὴ τῶν ἰταλικῶν ἐμπορικῶν δημοκρατιῶν ποὺ συνεχῶς αὐξανόταν, καὶ αὐτὰ ἔφεραν τὴν Αὐτοχρατορία σὲ γενικὴ ἐξάντληση τῶν ἐσωτερικῶν της δυνάμεων.

---

360. Ἄννα Κομνηνή, τ.I, σ.287, ἔκδ. Bonn· τ.I, σ.197, ἔκδ. A.Reifferscheid· τ.I, σ.145-50, 160, 168· τ.II, σ.50-56, ἔκδ. B.Leib· Κίνναμος, σ.280-81. Πρβλ. F.Dölger, Regesten, τ.II, 27· Κ.Ἄμαντος, τ.Β', σ.292-93.

361. Historia ducum Veneticorum, MGH. SS., t.XIV, σ.73· Dandolo, Chronicon, Muratori, R.I.SS., τ.XII, σ.269. Πρβλ. F.Chalandon, τ.II, σ.156-58· G.Ostrogorsky, Histoire, σ.398-99· A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.509· Κ.Ἄμαντος, τ.Β', σ.324-25. Ἐπάνοδος στὴ συνθήκη τοῦ 1082, G.L.F.Tafel καὶ G.M.Thomas, Urkunden, τ.I (Vienne 1856), σ.96, καὶ F.Dölger, Regesten 1304.

362. Κίνναμος, σ.280-86· Χωνιάτης, σ.223-25· Historia ducum Veneticorum, MGH. SS., t.XIV, σ.92· Dandolo, Chronicon, Muratori, R.I.SS., τ.XII, σ.309.Πρβλ. F.Chalandon, τ.II, σ.588-92· G.Ostrogorsky, Histoire, σ.412-13· A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.523-24· Κ.Ἄμαντος, τ.Β', σ.344.

Οἱ ἀποτυχίες τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ιβ' αἰ. στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, οἱ ὁποῖες σιγὰ-σιγὰ πῆραν τὴ μορφὴ ἀληθινῶν διπλωματικῶν καταστροφῶν, ὑπῆρξαν τὸ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνο τῆς ἀπρόσεχτης πολιτικῆς τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ Κράτους στὸ ἐσωτερικό.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἄρχισε τὸ ξεκαθάρισμα τῶν λογαριασμῶν ἀνάμεσα στὴ φεουδαλικὴ τάξη ποὺ κυβερνοῦσε. Αὐτοὶ οἱ ἀγῶνες ἦσαν συμπτωματικοὶ τῆς αἰσθητῆς ἐξασθένισης τῆς κεντρικῆς κυβέρνησης.

Ἑνωμένοι μπροστὰ στὸν ἐξωτερικὸ κίνδυνο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν, οἱ μεγάλοι φεουδάρχες ἀντιτάχτηκαν στὶς ἐπιδράσεις τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς ἢ καὶ ἀμέσως ἐκδήλωσαν ἀνοιχτὰ τὶς χωριστικές τους διαθέσεις. Μέλη τῶν ἰσχυρῶν οἰκογενειῶν τῆς Μ. Ἀσίας ἀντενεργοῦσαν μὲ τὴ βία ἐναντίον τῶν μικρῶν δυνάμεων τῆς κεντρικῆς κυβέρνησης. Ἕνα μεγάλο μέρος τῶν εὐγενῶν ἐπιθυμοῦσαν νὰ πάρουν μέρος στὴν κυβέρνηση μέσα στὸ σκοπὸ νὰ πλουτίσουν σὲ βάρος τοῦ θησαυροῦ τοῦ Κράτους[363].

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες ἀνέβηκε ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 στὸ θρόνο. Δὲν ἀγνοοῦσε πὼς ἂν ἤθελε νὰ συγκρατηθῆ στὴν ἐξουσία, ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιήση τὶς διεκδικήσεις ποὺ ἀναφέρονταν στὶς μεταρρυθμίσεις. Καὶ μὲ ζῆλο καταπιάστηκε γι' αὐτὸ τὸ ἔργο.

Ὁ Χωνιάτης γράφει:«Ἂν δὲν εἶχε φανῆ τόσο πολὺ ἀπάνθρωπος, δὲ θὰ ἦταν ἴσως ὁ χειρότερος αὐτοκράτορας τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, γιὰ νὰ μὴ πῶ ἰσάξιος μὲ τοὺς πιὸ μεγάλους»[364].

Στὴν ὑψηλή του θέση, εἶχε ἕνα πολὺ ζωηρὸ αἴσθημα γιὰ τὶς ὑποχρεώσεις του. Ἔλεγε: «Δὲν ὑπάρχει τίποτε στὸν κόσμο ποὺ νὰ μὴ μπορῆ ἕνας βασιλέας νὰ τὸ διορθώση, κανένα κακὸ ποὺ τὸ γιατρικό του νὰ ξεπερνάη τὶς δυνατότητές του»[365].

Ξεσηκώθηκε ἐναντίον τοῦ κακοῦ ποὺ οἱ προκάτοχοί του εἶχαν ἀφήσει ὁλότελα ἐλεύτερο. Πρῶτα-πρῶτα ἡ νέα κυβέρνηση κάτω ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο (α') Κ.87, κατάργησε τὴ συνήθεια τῆς ἀγορᾶς τῶν ἀξιωμάτων ποὺ ἦταν ἀντίθετη πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν οἰκονομικῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν κατοίκων. Ἡ πώληση τῶν ὑψηλῶν θέσεων στὴ διοίκηση ἐξασφάλιζε μιὰ ἀνάλογη εἰσφορὰ φόρων, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ σύστημα ἦταν τρομερὸ μαστίγιο ἐναντίον τοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ ἀξιωματοῦχοι, καθὼς κανεὶς καταλαβαίνει, μέσα στὸ σκοπὸ νὰ καλύψουν τὰ ποσὰ ποὺ πλήρωσαν καὶ νὰ αὐξήσουν τὴν περιουσία τους, καταπίεζαν καὶ βασάνιζαν ὅλο καὶ πιὸ πολὺ τοὺς Βυζαντινούς.

363. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.19-25.

364. Χωνιάτης, σ.462. Βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ.51.

365. Χωνιάτης, σ.424.

Εἶναι μιὰ πράξη καλὰ γνωστὴ πὼς ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ὑπερχιλιόχρονης ἱστορίας της (324-1453), ὑπόφερνε ἀπ' αὐτὰ ἀκόμη τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ σχηματισμοῦ της, ἀπὸ ἕνα μεγάλο κακό: ἀπ' αὐτὸ τῆς διαφθορᾶς τῶν ὀργάνων τοῦ ἴδιου τοῦ Κράτους. Αὐτὴ ἡ πράξη διαφθορᾶς γινόταν ὁλοφάνερα καὶ θεωροῦνταν ὡς κάτι ὁλότελα φυσιολογικό, κάτω ἀπ' τὴν πρόφαση δώρων «συνηθισμένων καὶ αὐθορμήτων».

Τώρα τὰ πράματα ἄλλαξαν: «Ἀπὸ κεῖνον ποὺ πλήρωνε τοὺς φόρους, διατυμπανίζει ὁ Χωνιάτης, δὲ ζητοῦσαν τίποτε παραπάνω, οὔτε τοῦ ἀφαιροῦσαν, ὅπως γινόταν πρῶτα, καὶ τὸ τελευταῖο του πουκάμισο, καὶ δὲν τὸν ὁδηγοῦσαν μὲ τοὺς ἐκβιασμοὺς ὡς τὸ θάνατο. Καὶ μόνο μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀνδρόνικου σκορποῦσαν σὰν ἀπὸ μαγικὸ ξόρκι οἱ ἀχόρταγοι φοροεισπράχτορες. Ἦταν τρομερὸ φόβητρο γιὰ ὅλους ποὺ ἀπαιτοῦσαν κάτι πιὸ πολὺ ἀπ' τὰ ὀφειλόμενα»[366].

Φρόντιζε γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ προσωπικοῦ τῆς διοίκησης, καὶ γιὰ νὰ ἐξαλείψη τὴ δωροδοκία καὶ τοὺς ἐκβιασμούς, ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 ἔδινε στοὺς ὑπαλλήλους μεγάλες ἀποδοχές, ποὺ στὴν πλειοψηφία τους προτιμοῦσαν νὰ ἀρκοῦνται σ' αὐτὲς παρὰ νὰ ἐπιδιώκουν νὰ πετύχουν πιὸ πολλά, διακινδυνεύοντας νὰ ὑποστοῦν τὶς πιὸ βαριὲς ποινές[367].

Πραγματικά, σ' αὐτὰ τὰ ζητήματα, ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 ποὺ τόσο πρόθυμα εἰρωνευόταν καὶ τὰ πιὸ σοβαρὰ πράματα, ἔπαυε τὰ ἀστεῖα. Αὐταρχικός, σκληρός, κυριαρχικός, ἐννοοῦσε νὰ τὸν ὑπακούουν τυφλά. Μιὰ μέρα διαβεβαίωνε τὸν κύκλο του: «Αὐτὰ ποὺ λέω, δὲν εἶναι λόγια τοῦ ἀέρα. Ἂν οἱ διαταγές μου δὲν ἔχουν ἐκτελεστῆ στὴν ταγμένη προθεσμία, τρέμετε τὸ θυμό μου· θὰ πέση βαρὺς καὶ ἀδυσώπητος σὲ κείνους ποὺ θὰ ἐνεργήσουν ἐναντίον τῶν θελήσεών μου καὶ δὲν θὰ ἀκολουθήσουν ὅλες τὶς αὐτοκρατορικές μου ἐντολές»[368].

«Ἀπ' αὐτό, μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, ἄνθρωποι ποὺ ἀπὸ πολὺν καιρὸ εἶχαν ἀποκοιμηθῆ καὶ εἶχαν φτάσει ὡς τὸ θάνατο ἀπ' τὶς καταπιέσεις, ξύπνησαν ἀπ' τὸ μακροχρόνιο βαρὺ ὕπνο τους σὰν νὰ ἄκουσαν τὴ σάλπιγγα τοῦ ἀρχάγγελου τῆς Δεύτερης Παρουσίας καὶ ἀναστήθηκαν· καθὼς στὸ βιβλίο τοῦ Ἰεζεκιήλ, κόκκαλα ἔσμιγαν μὲ κόκκαλα καὶ ἁρμονίες μὲ ἁρμονίες, καὶ μέσα σὲ λίγο οἱ πιὸ πολλὲς πόλεις ξανάζησαν καὶ ἀπολάμβαναν τὴν παλιὰ εὐτυχία»[369].

Τὸ πὼς ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 πραγματικὰ ἔστειλε στὶς

366. Χωνιάτης, σ.422.

367. Χωνιάτης, σ.429.

368. Χωνιάτης, σ.425-26.

369. Χωνιάτης, σ.422-23.

ἐπαρχίες τίμιους καὶ ἀδιάφθορους ἀξιωματούχους, μποροῦμε κάπως νὰ τὸ συναγάγωμε ἀπ' τὰ π ρ ο σ φ ω ν ή μ α τ α τοῦ μητροπολίτη 'Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη, τοῦ γνωστοῦ μας ἀδελφοῦ τοῦ Νικήτα, πρὸς τοὺς π ρ α ί τ ο ρ ε ς 'Ελλάδος Νικηφόρον Προσοῦχον καὶ Δημήτριον Δριμύν, ἀληθινὰ ἐξαίρετους ἐπαρχιακοὺς διοικητές.

Λέει ὁ ἀρχιερέας στὴν προσφώνησή του πρὸς τὸν πρῶτο: «῎Ακουσε ὁ Θεὸς τὶς προσευχές μας καὶ σὲ ἔστειλε κοντά μας γιὰ νὰ σταματήσουν οἱ ταλαιπωρίες τῶν φτωχῶν καὶ οἱ ἀναστεναγμοὶ τῶν πενήτων... Τώρα οἱ πόλεις τῆς 'Ελλάδος ξαναζωντανεύουν καὶ κουρασμένες ἀκμάζουν καὶ σηκώνονται στὴν παλιά τους εὐτυχία...Πρίν ἀπὸ καιρὸ ἔχομε πειστῆ πὼς εἶσαι μαλακὸς πρὸς τοὺς φτωχοὺς καὶ φοβερὸς πρὸς τοὺς ἄπληστους, πὼς εἶσαι ὁ προστάτης τῶν ἀδικημένων καὶ ὁ ἐχτρὸς τῶν ἀδίκων, πὼς δὲν κλίνεις τὴν πλάστιγγα τῆς Θέμιδας οὔτε ἀπὸ δῶ οὔτε ἀπὸ κεῖ καὶ πὼς ἔχεις καθαρὰ τὰ χέρια σου ἀπὸ δωροδοκίες...Πάνω στὸν καιρὸ μᾶς ἦλθες ὡς ἕνας ἐλευτερωτὴς καὶ ἕνας λυτρωτὴς τῶν συμφορῶν μας»[370].

Καὶ πρὸς τὸν δεύτερο, τὸν Δημήτριον τὸν Δριμύν, λέει: «Μᾶς ἦλθες γιὰ νὰ σώσης τὶς πόλεις μας, φέρνοντας στὴ ζωὴ τὶς νομοθεσίες τοῦ Λυκούργου καὶ τοῦ Σόλωνα καὶ τὶς κρίσεις τοῦ Μίνωα καὶ τοῦ Ραδάμανθη καὶ τὴν παροιμιώδη δικαιοσύνη τοῦ 'Αριστείδη...Σὲ ἔστειλε ὁ βασιλέας μας 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 στὶς κατωτικὲς αὐτὲς περιοχὲς γιὰ νὰ ἀπονείμῃς πραγματικὴ δικαιοσύνη σ' αὐτοὺς ποὺ μοιάζουν σὰν πεθαμένοι, γιατὶ ἡ παμφάγος κακία τῶν ἰσχυρῶν, σὰν ἄλλη κοιλιὰ τοῦ ῞Αδη, ζητάει νὰ καταπιῆ καθετὶ σχετικὸ πρὸς τὴ ζωὴ ποὺ βρίσκεται στὰ χέρια τοῦ φτωχοῦ...Τώρα τὸ θέμα τῆς 'Ελλάδος ἀρχίζει νὰ χαμογελάη μὲ τὴν παρουσία σου, γιατὶ ἀνάστησες τοὺς νόμους καὶ ἔφερες πίσω τὴν ἀπὸ παλιὰ χρόνια ἐξορισμένη δικαιοσύνη...»[370α].

Εἶναι φανερὸ πὼς δὲν μποροῦμε νὰ ἐκλάβωμε τὶς προσφωνήσεις τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη πρὸς τοὺς ἐπαρχιακοὺς ἀξιωματούχους ὡς μιὰ ἔγκυρη μαρτυρία πὼς σὲ ὅλες ἢ τὶς πιὸ πολλὲς ἐπαρχίες τῆς Αὐτοκρατορίας, στάλθηκαν ἐξαιρετικοὶ ὑπάλληλοι στὸν καιρὸ τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87. 'Εκτὸς ποὺ τὰ κείμενα αὐτὰ ἀναφέρονται σὲ μόνους τοὺς διοικητὲς 'Ελλάδος καὶ Πελοποννήσου καὶ εἶναι γεμάτα κολακεῖες, καθὼς ἀνταποκρίνονται στὶς ἀνάγκες τῆς τότε ρητορικῆς, μᾶς εἶναι γνωστὲς οἱ ἀνακολουθίες τοῦ συγγραφέα, ὁ ὁποῖος καὶ γιὰ τὸν 'Ισαάκιο

370. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Νικηφόρον τὸν Προσοῦχον, σ.142,145,147. Πρβλ. A.A.Vasiliev, 'Ιστορία, σ.534 καὶ ὑ.171, ὅπου ὅμως τὰ πιὸ πάνω ποὺ ἀπευθύνθηκαν πρὸς τὸ Νικηφόρο Προσοῦχο, ἐκ παραδρομῆς τὰ παρουσιάζει ὡς νὰ ἀπευθύνθηκαν πρὸς τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ.87.

370α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Δημήτριον τὸν Δριμύν, σ.160, 161,162.

(β') ῎Αγγ. 183 παρέχει τὴν πομπώδη διαβεβαίωση πὼς μὲ ἀπανωτὰ γράμματά του, ἐπέστησε τὴν προσοχὴ τοῦ πραίτορα τῆς 'Ελλαδος γιὰ τὴν ἀπονομὴ τῆς ἀληθινῆς δικαιοσύνης· τὰ θεσπίσματά του γιὰ τὴν ἀπονομὴ δικαιοσύνης ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν «ὡς πλάκες χαραγμένες ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ βδελυρὴ ἀπληστία καὶ πλεονεξία, σὰ μιὰ δεύτερη εἰδωλολατρία καὶ σὰν ἕνα ἄγος, νὰ ἐξοστρακιστῆ μακρυὰ ἀπ' τὶς πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας»[370β].

῎Εξω ἀπ' τὶς μαρτυρίες τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη, ποὺ ὡς ἕνα μέτρο ἀντανακλοῦν τὶς πράξεις ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ ἀδελφός του Νικήτας, ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 πρέπει νὰ ἦταν ἡγεμόνας προσεκτικὸς στὴν ἐπιλογὴ τῶν ὑπαλλήλων, καὶ ἐξαιρετικὰ αὐστηρός, ὅπως πιὸ πάνω τονίστηκε, πρὸς ἐκείνους ἀπ' αὐτοὺς ποὺ δὲν ἐκτελοῦσαν τὰ καθήκοντά τους, σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις του.

Σὲ ἀξιωματούχους του τῆς ἐπαρχίας τῆς Προύσας, τὸν ἀ σ ύ ν ε τ ο Λέοντα τὸν Συνέσιον καὶ τὸν ἀ γ ο ρ α ῖ ο Μανουὴλ Λαχανᾶ, ὅπως ὁ ἴδιος τοὺς προσαγόρευε [371], δήλωσε κατηγορηματικά: «'Αληθινέ πρωτάγγελε τῆς ψευτιᾶς, ἀσύνετε μου Συνέσιε, καὶ σὺ δωροδοκούμενε Λαχανᾶ, ἔφτασε στ' αὐτιὰ τῆς βασιλείας μου πὼς πολλὲς ἀδικίες διαπράττετε· ἔτσι πρέπει ἢ νὰ παύσετε νὰ ἀδικῆτε ἢ νὰ παύσετε νὰ ζῆτε· γιατὶ τὸ νὰ ἀδικῆτε καὶ νὰ ζῆτε δὲν εἶναι ἀρεστὸ οὔτε στὸ Θεὸ οὔτε σὲ μένα τὸ δοῦλο του»[372]. Καὶ δὲν ἄργησε νὰ τοὺς κρεμάση, «σὰν σταφύλια», ἀπ' τὰ δέντρα τῆς Προύσας[373].

'Η κυβέρνηση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 πραγματοποίησε τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς διοίκησης τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὰ γραφεῖα τῶν π ρ α ι τ ό ρ ω ν ἀνασυγκροτήθηκαν καὶ ἡ διεύθυνσή τους ἀνατέθηκε, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, «σὲ ἄντρες διακεκριμένους καὶ στοὺς καλύτερους συγκλητικούς»[373α].

'Ο 'Ανδρόνικος δίκαζε τὶς ἐπιφανεῖς προσωπικότητες μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ δίκαζε τοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ. ῞Ολοι ἐκεῖνοι ποὺ παραπονοῦνταν πὼς ὑπῆρξαν θύματα μιᾶς ἐπίθεσης ἢ μιᾶς ἀντιδικίας, εἰσακούονταν μὲ προσοχή[374]. ῞Ενα ἀφοσιωμένο ὑπουργό του, τὸν διευθυντὴ τῆς ἀστυνομίας του Θεόδωρο Δαδιβρηνό, ποὺ εἶχε πάρει μέρος στὴν ἐκτέλεση τοῦ ἄτυχου 'Αλέξιου (β') Κ.155, τὸν τιμώρησε μὲ δώδεκα ραβδισμούς, γιατὶ ἀδίκησε κάποιους χωρικούς, καθὼς αὐτοὶ

370β. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ 'Ισαάκιον τὸν ῎Αγγελον, σ.253-54. Νομίζω πὼς οἱ ἀνατολικοὶ συνάδελφοι δίνουν πιὸ μεγάλη βαρύτητα στὶς μαρτυρίες τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη ἀπὸ κείνη ποὺ τοὺς ἁρμόζει.

371. Χωνιάτης, σ.372 καὶ 374.

372. Χωνιάτης, σ.430.

373. Χωνιάτης, σ.374.

373α. Χωνιάτης, σ.429.

374. Χωνιάτης, σ.429.

εἶχαν τὴν τόλμη νὰ τὸν καταγγείλουν στὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα. Ἡ ἀδικία του ἦταν ποὺ ὑποχρέωσε τοὺς χωρικοὺς νὰ φιλοξενήσουν τὸν ἴδιο καὶ τὴν ὑπηρεσία του, χωρὶς νὰ πληρώση, γι' αὐτὸ καὶ ὁ αὐτοκράτορας πρόσταξε νὰ καταβάλουν οἱ ἐπιμελητὲς «τῶν βασιλικῶν χρυσώνων» στοὺς δικαιούχους τὴν ἀποζημίωσή τους στὸ πενταπλάσιο[375].

Ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε τὴν ἐντύπωση πὼς τὸ καθῆκον ἑνὸς αὐτοκράτορα ἦταν νὰ ἀγρυπνάη στὴν τήρηση τῶν νόμων, ὄχι ὑποκριτικὰ καὶ ἀσυναίσθητα, ἀλλὰ ἀντιθέτως μὲ πλήρη συναίσθηση τῶν εὐθυνῶν καὶ νὰ τιμωρῆ αὐστηρὰ καὶ δίκαια γιατὶ καθὼς ἔλεγε, «δὲ φορεῖ χωρὶς λόγο τὸ σπαθί του ἕνας αὐτοκράτορας»[376].

Ὁ Ἀνδρόνικος ἤθελε νὰ δίδη ἕνα νόμιμο σχῆμα στὶς πράξεις του, καὶ σ' αὐτὲς ἀκόμη τὶς πιὸ σκληρές, διὰ μέσου τῶν δικαστηρίων καὶ τῆς συγκλήτου καὶ νὰ θεωρῆ τὸν ἑαυτό του ὡς ἕνα ἐκτελεστή, ὡς ἕνα ὑ η ρ έ τ η τῶν ἀποφάσεων τῆς δικαστικῆς καὶ νομοθετικῆς ἐξουσίας[377]. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι κατὰ πόσο τὰ σώματα αὐτὰ ἦσαν ἀνεξάρτητα, γιατὶ δελεάζει ἡ βάσιμη ὑποψία πὼς οἱ ἀποφάσεις παίρνονταν κάτω ἀπ' τὴ δική του ἐπιβολὴ γιὰ νὰ μὴ πῆ κανεὶς κάτω ἀπ' τὴν τρομοκρατία ποὺ σκόρπισε. Ἔπειτα δὲ βλέπομε ἄλλους νὰ ἔχουν τὴν τόλμη νὰ διαμαρτύρωνται παρὰ μόνο τὸν πρωτότοκο γιό του Μανουὴλ Κ.161[377α] καὶ τὸν κουνιάδο του σεβαστὸν Γεώργιον[377β], ποὺ σὰν τέτοιοι εἶχαν ἐξασφαλισμένη τὴν ἀτιμωρησία. Μιὰ ψιλὴ διαμαρτυρία στενοῦ συνεργάτη του καὶ συνενόχου στὰ βασιλικὰ ἐγκλήματα, τοῦ μ ε γ ά λ ο υ, ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η Κωνσταντίνου Τρίψυχου, τὸν ὁδήγησε στὴν τύφλωση[377γ], καὶ μιὰ ἄλλη διαμαρτυρία καὶ κείνη πλάγια, τῶν κ ρ ι τ ῶ ν τ ο ῦ β ή λ ο υ, πνίγηκε μέσα στὴν ἀπειλὴ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀνδρόνικου ποὺ ὡς νὰ τὸν τραυμάτισαν μὲ β ο ύ κ ε ν τ ρ ο δέχτηκε τὴ διαμαρτυρία, καὶ μέσα στὶς ἰαχὲς τῶν π ε λ ε κ υ φ ό ρ ω ν μὲ τὰ ἀμφίστομα ξίφη, ποὺ ἐνέργησαν κατὰ ρητὴ διαταγή του, καὶ μέσα «στὶς βιαιότητες τοῦ ὄχλου, ποὺ τοὺς ἅρπαξε ἀπ' τὶς χλαμύδες τους μὲ βρισιές, ἔτσι ποὺ μόλις ξέφυγαν τὸ θάνατο», ἂν ὁ Χωνιάτης δὲν εἶναι στὴ διήγησή του ὑπερβολικός[377δ].

---

375. Χωνιάτης, σ.429-30. Γιὰ τὴ συμμετοχή του στὴ δολοφονία τοῦ Ἀλέξιου (β')155, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.326. Ἡ ἐπωνυμία του Δ α δ ι β ρ η ν ό ς, καθὼς καταγόταν ἀπ' τὴ Δάδιβρα τῆς Γαλατίας, βλ. Χωνιάτης, σ.624.

376. Χωνιάτης, σ.439.

377. Χωνιάτης, σ.439.

377α. Χωνιάτης, σ.348 καὶ 439· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.411 καὶ 413, ἔκδ. Bonn, καὶ σ.52 καὶ 54, ἔκδ. Κυριακίδη.

377β. Χωνιάτης, σ.348.

377γ. Χωνιάτης, σ.409-10.

377δ. Χωνιάτης, σ.344-45. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ.288.

Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ στιβαρὸ χέρι τοῦ σφετεριστῆ μονάρχη, ἡ τάξη ἀποκαταστάθηκε καὶ ἡ εὐημερία βασίλευσε πάλι στὴ χώρα. Τὴν πλεονεξία τῶν ἰσχυρῶν καὶ εὐγενῶν τιμώρησε ἄγρια καὶ οἱ ἐρημωμένες ἐπαρχίες κατοικήθηκαν πάλι· ἡ γεωργία ξανάνθισε.

«Σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ προφήτη, βεβαιώνει ὁ μισανδρόνικος Χωνιάτης, ὁ καθένας ξεκουραζόταν στὴ σκιὰ τῶν δέντρων του, καὶ ἀφοῦ ἔβαζε στὸ κελλάρι του τοὺς καρποὺς τοῦ ἀμπελιοῦ του καὶ στὸ σιτοβολώνα του τὰ προϊόντα τῆς γῆς του, δειπνοῦσε χαρούμενος, καὶ κοιμόταν εἰρηνικά, χωρὶς νὰ φοβᾶται πιὰ τοὺς φοροεισπράχτορες. Δὲν εἶχε παρὰ μόνο νὰ δίνη στὸν κ α ί σ α ρ α ὅσα ἀνήκουν στὸν κ α ί σ α ρ α[378].

«Ἀπὸ ἐδῶ ἐξηγεῖται πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλο παράγοντα ἡ βελτίωση τῆς κατάστασης τῶν ἐπαρχιῶν, λέει νεώτερος ἐπιφανὴς ἱστορικός, ποὺ παρουσιάστηκε κάτω ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο. Γιατί, ἔξω ἀπ' τὶς ἀνάγκες τοῦ Κράτους, ἦσαν προπάντων οἱ ἀδικοπραγίες τῶν ἀξιωματούχων ποὺ ἔκαναν ἀνυπόφορα τὰ βάρη τοῦ πληθυσμοῦ. Ἔδωσε στοὺς χωρικοὺς τοῦ Βυζαντίου, κακομεταχειρισμένους μὲ ὅλους τοὺς τρόπους νὰ αἰστανθοῦν γιὰ πρώτη φορὰ τὴν ὕπαρξη ἑνὸς δικαίου καταφυγίου»[379].

Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, «ὁ πολὺ λόγιος καὶ διαβόητος σ' ὅλο τὸν κόσμο γιὰ τὴν ἀρετή του», σύμφωνα μὲ τὸ Νικήτα Χωνιάτη[380], ἕνας δριμὺς κατήγορος τοῦ Ἀνδρόνικου[381], δὲ διστάζει νὰ ὁμολογήση: «Ἐγὼ καὶ σὲ ἄλλα θαύμασα τὸν ἄνθρωπο (= τὸν Ἀνδρόνικο) καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ μὲ λίγα λόγια κάτι ἀπ' τὰ πολὺ καλὰ ἔλαμπε μέσα του»[382].

Αὐτὲς οἱ λάμψεις ἦσαν ποὺ τὸν ὁδήγησαν νὰ πάρη ἕνα μέτρο γιὰ τὸ ὁποῖο οἱ σύγχρονοί του πολὺ συγκινήθηκαν· ἦταν ἡ κατάργηση τοῦ ἐθίμου, ποὺ πολὺ εἶχε διαδοθῆ, τῆς λεηλασίας τῶν ναυαγισμένων πλοίων, τοῦ δ ι κ α ί ο υ τ ῶ ν ἀ κ τ ῶ ν, ὅπως λεγόταν. Σ' αὐτὸ τὸ ἀηδιαστικὸ ἔθιμο, ποὺ ἐναντίον του μάταια εἶχαν ἀγωνιστῆ οἱ προκάτοχοί του, ὁ Ἀνδρόνικος ἔδωσε ἕνα τέλος, διατάσσοντας «νὰ κρεμοῦν τοὺς ἐνόχους στοὺς ἱστοὺς τῶν πλοίων ποὺ λεηλάτησαν»[383]. Αὐτὸ ἀπόβλεπε νὰ καλυτερεύση τὶς συνθῆκες ποὺ ὑπῆρχαν στὸ

---

378. Χωνιάτης, σ.421-22.

379. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.420.

380. Χωνιάτης, σ.399.

381. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.414, ἔκδ. Bonn, σ.54, ἔκδ. Κυριακίδη.

382. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.377, ἔκδ. Bonn, σ.14, ἔκδ. Κυριακίδη: Ἐγὼ δὲ οὕτω καὶ τὸν βασιλέα Ἀνδρόνικον... ἐν ἄλλοις ἐθαύμασα, φράσας ἐπιλέγδην ὅ τι κρειττόνων ἐκείνῳ ἐνέλαμπεν.

383. Χωνιάτης, σ.423-28.

ἐμπόριο, γιατὶ οἱ ἔμποροι μποροῦσαν νὰ σώσουν τὸ ἐλάχιστο ποὺ τοὺς ἔμεινε, ἔπειτ' ἀπὸ μιὰ καταστροφὴ ποὺ τοὺς συνέβη στὴ θάλασσα.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 μερικὰ εὐεργετικὰ μέτρα μαρτυροῦνται γιὰ τοὺς ΚΠολίτες. Ἀνακαίνισε μὲ μεγάλες δαπάνες τὸ παλιὸ ὑδραγωγεῖο καὶ ἔφερε ἄφθονο καὶ δροσερὸ νερὸ ἀπ' τὸν Ὑδράλη ποταμὸ γιὰ νὰ ὑδρεύεται ἡ συνοικία τῶν Βλαχερνῶν· τὸ ἔργο αὐτὸ δὲν πρόλαβε νὰ ἀποτελειώση γιὰ νὰ ὑδρεύεται καὶ ἡ Μέση[383α].

Κοντὰ στὶς πηγὲς τοῦ Ὑδράλη ἀνήγειρε πύργο καὶ θερινὸ ἀνάκτορο ποὺ ἀργότερα, κατὰ διαταγὴ τοῦ διαδόχου του Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 κατεδαφίστηκε ἀπὸ φθόνο πρὸς τὸν Ἀνδρόνικο[384].

Τέλος, μορφωμένος ἄνθρωπος καθὼς ἦταν, προστάτευσε κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς βασιλείας του, τὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες.

«Καὶ αὐτὸ εἶναι ἕνα σημεῖο, λέει ὁ Χωνιάτρης, τὸ πὼς δὲν ἀποθηριώθηκε ὁλότελα ὁ Ἀνδρόνικος, ποὺ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων τοὺς ἔφερνε κοντὰ στὸ θρόνο, τοὺς φόρτωνε μὲ δωρεές, τοὺς ἀξίωνε μεγάλων τιμῶν, καὶ συζητώντας μαζί τους κήρυττε πὼς ἡ φιλοσοφία εἶναι μεγάλο πράμα»[385].

Ἐγκωμίαζε τοὺς ρήτορες καὶ εἶχε ἰδιαίτερη προτίμηση πρὸς τοὺς νομομαθεῖς, ποὺ ὅπως φαίνεται ἀπ' τὶς τάξεις τους σκόπευε νὰ ἐπιστρατεύση τοὺς ὑπαλλήλους του[386].

Ἀγαποῦσε ἀκόμη καὶ τὶς οἰκοδομὲς καὶ ἡ ἀρχιτεκτονικὴ στὸν καιρό του πῆρε μιὰ μεγάλη ὤθηση. Διακόσμησε μὲ μεγαλοπρέπεια τὸ ναὸ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, ὅπου σκόπευε νὰ ἐγκαταστήση τὸ οἰκογενειακό του κοιμητήρι, γι' αὐτὸ μετέφερε ἀπ' τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγκουρίου τοῦ Βοσπόρου τὰ λείψανα τῆς πρώτης νόμιμης γυναίκας του ποὺ ἦταν μιὰ Βυζαντίνή[387].

Κοντὰ στὸ ναὸ ἀνήγειρε ἕνα παλάτι καὶ τὸ στόλισε μὲ τοιχογραφίες, ποὺ εἶχαν σκηνὲς ἀπ' τὴν περασμένη του ζωὴ καὶ παλιὲς κυνηγετικές του ἐπιτυχίες· παρίσταναν, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλες συνθέσεις, τὸν Ἀνδρόνικο νὰ ψήνη μόνος του πάνω στὴ φωτιὰ κρέατα ἐλαφιῶν ἢ ἀγριόχοιρων ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε σκοτώσει[388].

Ὁ γνωστός μας σχολιαστὴς ποὺ κινεῖται κάτω ἀπ' τὴ ροπὴ τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, πάνω στὸ δημιουργικὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87,

383α. Χωνιάτης, σ.428.

384. Χωνιάτης, σ.428.

385. Χωνιάτης, σ.431.

386. Χωνιάτης, σ.431.

387. Χωνιάτης, σ.431-32. Πρβλ. R.Janin, Églises et monastères, σ.483-84 γιὰ τὴ μονὴ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων τῆς Μέσης, καὶ σ.9 γιὰ τὸ Ἀγκούριον τοῦ Βοσπόρου.

388. Χωνιάτης, σ.433-34.

κάνει τὶς ἑξῆς εὔστοχες, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, παρατηρήσεις:

«Δὲν ἔχομε, λέει, παρὰ λίγες πληροφορίες γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση ποὺ πραγματοποιήθηκε, ἀλλὰ φαίνεται καθαρὰ πὼς καμιὰ ἀλλαγὴ δὲν ἔγινε στὸν κοινωνικὸ τομέα. Οἱ μεταρρυθμίσεις ποὺ ἦσαν περιορισμένες, δὲν περιέχουν καμιὰ ἐναντίωση γιὰ τὴ φεουδαρχικὴ τάξη ποὺ κυριαρχοῦσε καὶ κατηύθυνε στὸ σύνολό της. Τὸ ἀντίθετο, εἶχαν γιὰ σκοπὸ νὰ στερεώσουν τὸ φεουδαρχικὸ καθεστὼς πάνω σὲ πιὸ ὑγιεῖς καὶ σταθερὲς βάσεις. Τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ μαρτυρεῖται γιὰ τὶς παραγωγικὲς τάξεις τῶν κατοίκων τῆς Αὐτοκρατορίας κάτω ἀπ' τὴ βασιλεία τοῦ Ἀνδρόνικου (α') εἶχε γιὰ σκοπὸ νὰ μειώση τὴ δυσαρέσκεια τῶν λαϊκῶν μαζῶν καὶ νὰ στερεώση τὴν Αὐτοκρατορία».

«Οἱ μεταρρυθμίσεις εἶχαν κατὰ ἕνα μεγάλο μέτρο κάποιο χαρακτήρα δημαγωγικὸ καὶ μὲ αὐτές, ὁ Ἀνδρόνικος ἤλπιζε νὰ ἀπατήση καὶ νὰ κολακεύση τὰ πλήθη».

«Σύμφωνα μὲ τὸ μόνο πρόσταγμα αὐτῆς τῆς ἐποχῆς ποὺ διασώθηκε[389], καὶ ποὺ προστάζει τοὺς εἰσπράχτορες τῆς περιοχῆς τῶν Μογλένων νὰ βιάζουν τοὺς Βλάχους ποιμένες νὰ πληρώνουν τοὺς φόρους στὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου (τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου Ὄρους), μπορεῖ κανεὶς νὰ δεχτῆ καὶ νὰ ἀποδείξη πὼς ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87, τὸ ἴδιο ὅπως οἱ προκάτοχοί του, ὑποστήριζε τὰ δίκαια τῶν μεγάλων φεουδαρχῶν (καὶ τῆς Ἐκκλησίας). Δωρίζει ἐπίσης σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι καὶ στὴ γειτονικὴ σκήτη τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Προδρόμου δυὸ ποιμνιοστάσια, ἕνα μύλο καὶ τὰ ἐξαρτήματά τους»[390].

«Ἐξ ἄλλου, σύμφωνα μὲ τὶς γνωστὲς μέχρι σήμερα πηγές, δὲν εἶναι βέβαιο πὼς οἱ λαϊκὲς μάζες πῆραν μέρος στὴν κυβέρνηση διὰ μέσου ἑνὸς σώματος, γνωστοῦ καὶ ἀποδειγμένου. Τὸ στήριγμα ποὺ πέτυχε ὁ Ἀνδρόνικος ἀνάμεσα στοὺς ΚΠολίτες καὶ τοὺς χωρικοὺς δὲν ὑπῆρξε παρὰ προσωρινὸ καὶ ἀβέβαιο. Γιὰ τὶς μεταρρυθμίσεις ποὺ ἔκανε πρέπει νὰ ποῦμε πὼς λιγόστεψαν τὶς ἐλπίδες τῶν κατοίκων ποὺ στήριξαν σ' αὐτές, ἂν καὶ καλυτέρευσαν λίγο τὴν κατάστασή τους».

«Σὲ συμπέρασμα δὲν ἔχομε καμιὰ αἰτία», συνεχίζει ὁ πιὸ πάνω σχολιαστὴς (P. Tivčev), νὰ «χαρακτηρίσωμε τὴ βασιλεία τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87»

389. Βλ. R.Rouillard - P.Collomp, Actes de Lavra, I (Paris 1937), σ.124-127. Τὸ κείμενο παρουσιάζεται ὡς ἕνα πρόσταγμα τοῦ Ἀλέξιου (α') 15 τοῦ 1094, ἀλλὰ ἡ χρονολογία δὲν εἶναι βεβαία. Ὁ G.Ostrogorsky, La pronoïa, B(1953), σ.479-81, τὸ χρονολογεῖ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') τὸ 1184, καθὼς εἶναι πιὸ παραδεχτό, γιατὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι ποὺ ἀναφέρονται στὸ πρόσταγμα συμπίπτουν μὲ τὰ πρόσωπα τοῦ κύκλου τοῦ Ἀνδρόνικου. Γιὰ τὰ πρόσωπα ποὺ συμπίπτουν, βλ. κατωτέρω, ὑ.402.

390. R.Rouillrd - P.Collomp, ἔνθ' ἀνωτ., καὶ Paul Lemerle, A.Guillou et N. Svoronos, Actes de Lavra, prem. partie, ἀριθ. 66, σ.343-45.

ώς «μιὰ προσπάθεια τῆς ἵδρυσης μιᾶς δημοκρατικῆς μοναρχίας», ὅπως θέλει ὁ M. B. Levtchenko[391], ἢ «νὰ ἀνακηρύξωμε τὸν 'Ανδρόνικο (α')» «αὐτοκράτορα τῶν χωρικῶν», ὅπως θέλει ὁ F. I. Uspensky [392].

'Ενδιαφερόμεθα λοιπὸν πιὸ πολύ, γιὰ τὸ κοινωνικὸ στήριγμα τοῦ 'Ανδρόνικου. Εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ὑπογραμμίσωμε ἐδῶ πὼς δὲν εἶχε καμιὰ εὐρεία κοινωνικὴ βάση πάνω στὴν ὁποία θὰ μποροῦσε νὰ στηριχτῇ».

«'Η κυβέρνηση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') K.87 ἀπολάμβανε τῆς ὑποστήριξης μερικῶν μερίδων τῆς ἀριστοκρατίας τῆς ΚΠολης καὶ προφανῶς ἑνὸς ἀρκετὰ μικροῦ ἀριθμοῦ μικροφεουδαρχῶν καὶ λίγων ἀπ' τὶς μεσαῖες τάξεις. 'Ο 'Ανδρόνικος εἶχε ὀπαδοὺς ἀκόμη καὶ ἀνάμεσα στοὺς μεγάλους φεουδάρχες. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνταρσίας του εἶχε ἐπίσης τὴν ὑποστήριξη τῶν ἐμπόρων, τῶν χειροτεχνῶν καὶ τῶν χωρικῶν ἀκόμη».

«'Ο Νικήτας Χωνιάτης μᾶς δίνει πληροφορίες, ποὺ ἀπ' αὐτὲς διαπιστώνεται πὼς ἕνας ἀριθμὸς ἀφεντάδων ἢ χωροδεσποτῶν ἦσαν μὲ τὸ μέρος τοῦ 'Ανδρόνικου (α') K.87· αὐτὸ ἐδῶ μᾶς λύνει τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ὑπόστασης καὶ ἐξάρτησης τῶν συντρόφων του.

"Ετσι, γιὰ παράδειγμα, ὅταν ὁ 'Ανδρόνικος ἀπευθύνθηκε στοὺς ὀπαδούς του στὴ συνέλευση τῶν συγκλητικῶν γιὰ τὴν κατάργηση τοῦ δικαίου τῶν ἀκτῶν, δήλωσε πὼς ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἦσαν κάτοχοι παραθαλασσίων ἀκινήτων[392α] ἢ ἦσαν κάτοχοι ἀγροκτημάτων[392β], ἔπρεπε νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ὑποταχτικούς τους καὶ τοὺς ἐπιμελητές τους[392γ] νὰ ἐπαγρυπνοῦν μὲ αὐστηρότητα καὶ ἀκρίβεια πάνω στὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου ποὺ ἀφοροῦσε τὰ ναυαγισμένα στὴν ἀμμουδιὰ πλοῖα»[392δ].

'Ανάμεσα στοὺς ὀπαδούς του ἀνῆκαν ἐκπρόσωποι μεγάλων καὶ πλουσίων οἰκογενειῶν, καθὼς μποροῦμε νὰ ὀνομάσωμε τὸν 'Αλέξιον Βρανᾶν Κομν., σύζ. τῆς "Αννας Κομν. Βατατζίνας 149[393], τὸν πάμπλουτο μεγαλογαιοχτήμονα Κωνσταντῖνο Μακροδούκα, σύζ. τῆς "Αννας K.140[394]—ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος (α')

391. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.353.

392. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.345 καὶ 346.

392α. Χωνιάτης, σ.425: ἢ εἴ τις ἀκινήτων παραλίων κύριος,

392β. Χωνιάτης, σ.426: ἢ τὸν ἀγρὸν κατέχοντος,

392γ. Χωνιάτης, σ.427: ἐπιστολὰς γράψαντες διὰ ταχυδρόμων ἐξέπεμψαν τοῖς τῶν σφετέρων ἐπιστάταις κτημάτων καὶ τοῖς ἀντ' αὐτῶν διέπουσι δημοσίας ἀρχάς,

392δ. Χωνιάτης, σ.425-27.

393. Χωνιάτης, σ.359. Γιὰ τὴ σύζευξή του, βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας K.80, ὑ.20.

394. Χωνιάτης, σ.379-80 καὶ 407. Γιὰ τὴ σύζευξή του, βλ. προσωπογραφίαν 'Ισαάκιου K.78, ὑ.28 καὶ 32.

K.87 τοὺς τίμησε μὲ τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ πανυπερσέβαστου[395], ποὺ στὸν καιρὸ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν ἀπονεμόταν στὸ σύζυγο τῆς δευτερότοκης κόρης τοῦ αὐτοκράτορα[396]—τὸν 'Ανδρόνικον Δούκαν[397], τὸν ἐκτελεστὴ τῆς Μαρίας τῆς 'Αντιόχειας[398] καὶ τοῦ 'Αλέξιου (β') K.155[399], τὸν Κωνσταντῖνο Τρίψυχον ποὺ τὸν διόρισε μέγαν ἑταιρειάρχην[400] σὲ διαδοχὴ τοῦ 'Ιωάννη Δούκα[400α], τὸν μετέπειτα ἀρχιεπίσκοπο πάσης Βουλγαρίας 'Ιωάννη Καματηρό[401], τὸν πανσέβαστο σεβαστὸ καὶ χαρτουλάριο Θεόδωρο Χοῦμνο[402], τὸν 'Ανδρόνικο Κομνηνὸ Δούκα Παλαιολόγο[403], τὸν 'Αλέξιο K.156, τὸ νόθο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α') K.81 καὶ σύζ. τῆς Εἰρήνης K.165[404], τὸν πρώην ἔπαρχο τῆς πρωτεύουσας 'Ιωάννη Δούκα Καματηρό[405], τὸν πρωτοστράτορα 'Αλέξιο K.237, τὸ γιὸ τοῦ 'Ανδρόνικου Κομν. Βατάτζη 148[406], γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρωμε τὸν 'Ανδρόνικο "Αγγ. Δούκα 93 καὶ τὸν 'Ανδρόνικο Κοντοστέφ. K.135, ποὺ κατὰ τὴν ἀνταρσία τοῦ 'Ανδρόνικου

395. Γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα, βλ. Χωνιάτην, σ.407: τὸν μὲν τῷ τῶν πανυπερσεβάστων ὑπεξῆρε σεμνώματι· γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ 'Αλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ, βλ.V.Laurent, Médailbier, σ.50 ὑ.1 καὶ σ.51 ὑ.2, ὅπου περιγράφεται ἡ σφραγίδα του μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανυπερσέβαστου· ἡ σφραγίδα του βρίσκεται στό μουσεῖο τῆς Σόφιας.

396. Βλ. L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23(1965), σ.223.

397. Χωνιάτης, σ.379-80. Γιὰ τὸν 'Ανδρόνικον Δούκαν, βλ. D.Polemis, The Doukai, σ.132, ἀριθ. 104.

398. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.306 καὶ 307.

399. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.326.

400. Χωνιάτης, σ.348,354,407,408-10.

400α. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.217, καὶ P.Karlin - Hayter, L' Hétériarque, JÖB 23 (1974), σ.130-31.

401. Χωνιάτης, σ.354-55. Πρβλ. J.Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ.49. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.327.

402. Χωνιάτης, σ.354-55. καὶ 412· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.430, ἔκδ. Bonn, σ.72, ἔκδ. Κυριακίδη· P.Lemerle, A.Guillou et N. Svoronos, Actes de Lavra, première partie, σ.243-45, ἀριθ. 66: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ χαρτουλαρίου κῦρ Θεοδώρου τοῦ Χούμνου, ποὺ ἀναφέρεται στὸ δῆθεν πρόσταγμα τοῦ 'Αλέξιου (α') K.15, ἐνῶ πρόκειται γιὰ συνεργάτη τοῦ 'Ανδρόνικου (α') K.87.

403. Χωνιάτης, σ.412· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, σ.430, ἔκδ. Bonn, σ.72, ἔκδ. Κυριακίδη· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2747, σ.1558-59.

404. Χωνιάτης, σ.301,337 καὶ 557. Γιὰ τὴ σύζευξή του, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.336 καὶ 337.

405. Χωνιάτης, σ.301· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.382, ἔκδ. Bonn, σ.20, ἔκδ. Κυριακίδη.

406. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.382-83, ἔκδ. Bonn, σ.20-2, ἔκδ. Κυριακίδη.

Κ.87 τόσο τὸν βοήθησαν γιὰ νὰ γίνη κύριος τῆς πρωτεύουσας[407], καὶ σὲ λίγο μετανόησαν πικρά, καὶ ἄλλους ἀκόμη ὄχι λίγους.

Πρέπει ὅμως νὰ ποῦμε πὼς ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 εἶχε ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας πιὸ πολλοὺς ἐχτροὺς παρὰ ὀπαδοὺς καὶ πὼς ἡ πίστη καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ὀπαδῶν του ἀριστοκρατῶν ἦταν ἀμφίβολη καὶ προβληματική· οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἄργησαν νὰ περάσουν στὴν παράταξη τῶν πιὸ φανατικῶν του ἐχτρῶν, καὶ ἄλλους τιμώρησε, ὅπως τὸν Κωνσταντῖνο Τρίψυχο, τὸν 'Ανδρόνικο Δούκα καὶ τὸν Κωνσταντῖνο Μακροδούκα, μὲ ποινὲς ὄχι πιὸ λίγο σκληρὲς ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἐπέβαλλε στοὺς ἐχτρούς του, μᾶλλον ἄδικα, ἀπ' τὶς διαβολὲς καθὼς φαίνεται τοῦ πιὸ κύριου ὑπουργοῦ του, τοῦ λ ο γ ο θ έ τ η τ ο ῦ δ ρ ό μ ο υ Στέφανου 'Αγιοχριστοφορίτη.

'Επίσης ἡ ὑποστήριξη ποὺ ἔλαβε ὁ 'Ανδρόνικος ἀπ' τοὺς ΚΠολίτες δὲν ἦταν σταθερὴ καὶ δὲ βλέπομε νὰ φανερώνεται παρὰ στὶς ἀρχὲς μόνο τῆς κυβέρνησής του. Οἱ κάτοικοι δὲν εἶχαν εὐεργετηθῆ ἀπὸ τὶς μεταρρυθμίσεις ποὺ εἰσήχθησαν, καὶ σιγὰ-σιγὰ ἀποσπάστηκαν ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο καὶ ἀπομακρύνθηκαν.

Οἱ ἔμποροι καὶ οἱ χειροτέχνες, χτυπημένοι ἀπ' τὴ λατινόφιλη πολιτικὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς ἀντιβασίλισσας Μαρίας τῆς 'Αντιοχειανῆς, τοῦ 'Αλέξιου Κ.132, ἔδειξαν μιὰ μεγάλη δραστηριότητα, καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ πρῶτοι ποὺ μαζὶ μὲ τοὺς Παφλαγόνες ἐξόντωσαν τοὺς Λατίνους, καὶ ἀργότερα στὸν καιρὸ τοῦ 'Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183, προσπάθησαν νὰ ἐπαναλάβουν τὴ σφαγὴ ἀλλὰ ἀποκρούστηκαν ἀπ' τοὺς 'Ιταλούς[408].

'Ιδιαίτερα, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν 'Αγγέλων, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ χειροτέχνες τῆς ΚΠολης προσπάθησαν πιὸ πολὺ ἀπὸ μιὰ φορὰ νὰ ἔλθουν ἀντιμέτωποι τῶν μεγάλων φεουδαρχῶν, καὶ αὐτὸ ἐδῶ εἶναι μιὰ ἀναμφισβήτητη ἀπόδειξη τῆς ἀνάπτυξης τῆς πολιτικῆς τους συνείδησης[409].

Παρ' ὅλες τὶς προσπάθειές τους, οἱ ἔμποροι καὶ οἱ χειροτέχνες τῆς ΚΠολης δὲν πέτυχαν νὰ ὀργανωθοῦν σὲ ἕνα ὅμιλο ἱκανὸ νὰ ὁδηγήση τὸν ἀγώνα ἐναντίον τῆς τυραννίας τῶν φεουδαρχῶν. 'Ανάμεσα στοὺς ΚΠολίτες βρίσκονταν πάντα πολλὰ διαιρετικὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφήνονταν εὔκολα νὰ παρασυρθοῦν πρὸς τὸ μέρος τῶν φεουδαρχῶν.

Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου, ἰδιαίτερα μάλιστα στὴ Μ. 'Ασία, βοήθησαν τὸν 'Ανδρόνικο νὰ καταλάβη τὴν ἐξουσία μέσα στὴν ἐλπίδα νὰ καλυτερεύσουν τὴν κατάστασή τους. Οἱ χωρικοὶ εἶχαν πιστεύσει πὼς ἡ ἀλλαγὴ τῆς κυβέρνησης θὰ φέρη μιὰ μείωση τῶν φόρων καὶ θὰ τοὺς ἐλαφρώση κάπως ἀπ' τὴν ἐξάρτηση καὶ καταπίεση τῶν φεουδαρχῶν.

Πολὺ γρήγορα ὅμως κατάλαβαν πὼς καμιὰ ἀλλαγὴ μετὰ τὶς μεταρρυθμίσεις δὲν ἔγινε στὴν κατάστασή τους, κ' ἔτσι ὄχι μόνο ἔπαυσαν νὰ προσφέρουν τὴ βοήθειά τους στὸν 'Ανδρόνικο, ἀλλὰ ἄρχισαν νὰ ἐκδηλώνουν τὴ δυσαρέσκειά τους.

Εἶναι φανερὸ πὼς οἱ χωρικοὶ ἤθελαν πιὸ μεγάλες μεταρρυθμίσεις καὶ πὼς οἱ δημαγωγικοὶ τρόποι τοῦ 'Ανδρόνικου, δὲν μποροῦσαν νὰ ἐπαρκέσουν γιὰ νὰ τοὺς πάρη μὲ τὸ μέρος του. Μέσα στοὺς δημαγωγικούς του τρόπους πρέπει νὰ θεωρήσωμε ποὺ πρόσταξε νὰ τὸν παραστήσουν πάνω σὲ μεγάλο πίνακα, προφανῶς σὲ μωσαϊκό, στὶς βόρειες πύλες τοῦ ναοῦ τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων, χαραχτηριστικά, ὄχι μὲ χρυσὴ βασιλικὴ στολὴ ὡς αὐτοκράτορα, ἀλλὰ ὡς ἕνα κουρασμένο ἐργάτη, ντυμένο μὲ ἕνα σχιστὸ μέχρι τὰ γόνατα ροῦχο, καὶ ἀπ' τὰ γόνατα τὰ πόδια του τυλιγμένα μέχρι κάτω μὲ ἄσπρες λουρίδες, καὶ νὰ κρατάη στὸ χέρι ἕνα μεγάλο δρεπάνι, μὲ τὸ ὁποῖο μοιάζει νὰ ἤθελε νὰ σαγηνεύση ἕνα ὡραῖο νεανίσκο, καθὼς φαινόταν γυμνὸς μέχρι τοὺς ὤμους[410].

Μὲ μιὰ λέξη, τονίζει ὁ P. Tivčev, ἡ κυβέρνηση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 δὲν κατεῖχε μιὰ κοινωνικὴ βάση ἀρκετὰ ἀσφαλισμένη[411].

Ὅπως ἀναφέρθηκε πιὸ πάνω, καὶ χωρὶς νὰ λάβωμε ὑπόψη μας τὸν ἀτελὴ χαραχτήρα τῶν πληροφοριῶν, ἡ πλειονότητα τῶν μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ ξίφους καὶ ἐκείνης τῶν φεουδαρχῶν, πῆραν μέρος ἐναντίον τοῦ 'Ανδρόνικου.

Οἱ ἀξιωματοῦχοι ποὺ κατοικοῦσαν στὶς ἐπαρχίες ἦσαν ὁμοίως δυσαρεστημένοι καὶ κακοτυχημένοι, καθὼς οἱ μεταρρυθμίσεις δὲν τοὺς ἐπέτρεπαν πιὰ νὰ πλουτίσουν σὲ βάρος τῶν κατοίκων. Αὐτὸ ἐδῶ εἶναι ἀκόμη μιὰ ἄλλη ἐκδήλωση τῆς ἱστορίας τοῦ Βυζαντίου, ποὺ ἡ τάξη ποὺ κατηύθυνε καὶ κυβερνοῦσε δείχτηκε ἀνίκανη νὰ θυσιάση καὶ τὸ ἐλάχιστο μέρος τῶν συμφερόντων της γιὰ τὴ σωτηρία τῆς Αὐτοκρατορίας[412].

IX

Οἱ στάσεις τῆς Νίκαιας, τῆς Προύσας καὶ τοῦ Λοπαδίου, συνθήκη μὲ τὴ Βενετία, σχέσεις μὲ τὴ Δυτικὴ ἐκκλησία, ἡ ἀνείπωτη σκληρότητα τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, οἱ εἰσβολὲς τοῦ Βελᾶ III τῆς Οὐγγαρίας καὶ τοῦ Στέφανου I Nemanja τῆς Σερβίας, ἡ στάση τοῦ 'Ισαάκιου

407. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.245 καὶ 252.
408. Χωνιάτης, σ.512.
409. Χωνιάτης, σ.694-96.

410. Χωνιάτης, σ.432.
411. P.Tivčev, Le règne d' Andronic Ier Comnène, BS23(1962), σ.34-7.
412. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.37.

Κ.Δ. 229 στὴν Κύπρο, ἡ εὐθύνη καὶ ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Δ. καὶ ἡ πιθανὴ συμμετοχὴ στὴν εὐθύνη τῆς Θεοδώρας Κ.142, ἡ εὐθύνη καὶ ἡ τύφλωση τοῦ Ἀλέξιου Κ.156, ἡ συμπεριφορὰ τῆς γυναίκας του Εἰρήνης Κ.165 καὶ ἡ καύση τοῦ γραμματικοῦ του Μάμαλου, ἡ τύφλωση τοῦ συνεργάτη του Κωνσταντίνου Τρίψυχου, ἡ ἐξαπόλυση τοῦ τρόμου, ἡ ἀναχώρηση ἀριστοκρατῶν πρὸς ξένους ἡγεμόνες, οἱ ἔρωτες τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 μὲ τὴ Μαραπτικὴ καὶ ἄλλες ἑταῖρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες πολιτῶν, οἱ ἐναντίον του ὕβρεις

Μιὰ ὁλάκερη σειρὰ ἐπαναστάσεων καὶ συνωμοσιῶν ἔλαβε τότε (1183) χώρα ἐναντίον τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87.

Στὴ Μ. Ἀσία, ἡ πόλη τῆς Νίκαιας ὑπῆρξε ἡ πρώτη ποὺ ἐπαναστάτησε κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1183· ἀρχηγοὶ τῆς ἀνταρσίας ἦσαν ὁ Θεόδωρος Κανταχουζηνὸς[413] καὶ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγελος 183, ποὺ καὶ οἱ δυὸ ἀνῆκαν σὲ πλούσιες φεουδαρχικὲς οἰκογένειες[414]. Οἱ πόλεις τῆς Προύσας καὶ τοῦ Λοπαδίου, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183[415]; ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῆς Νίκαιας[416]· ἡ πρώτη εἶχε στὶς ἀρχὲς ἐπικεφαλῆς κυρίως τὸ Θεόδωρο Ἄγγελο 182[417].

Μέσα στὴ διπλωματικὴ ἀπομόνωση ποὺ βρισκόταν ὁ Ἀνδρόνικος (α'), τὸν Ὀχτώμβρη τοῦ 1183[418], ἔκανε μιὰ συνθήκη μὲ τὴ Βενετία, ποὺ μὲ αὐτὴ «γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς Αὐτοκρατορίας» (pre firmatione imperii) ἀπολευτέρωσε τοὺς μετὰ τὴ σφαγὴ τοῦ Μάη τοῦ 1182 φυλακισμένους Βενετούς, καὶ ὑποσχόταν νὰ ἀποζημιώση τὶς ζημιὲς ποὺ τοὺς ἔγιναν μὲ ἐτήσιες χρηματικὲς δόσεις· καὶ πραγματικὰ ἄρχισε νὰ ἐκπληρώνη τὴν ὑπόσχεσή του, πληρώνοντας τὴν πρώτη δόση τὸ 1185[419].

---

413. Ὁ Θεόδωρος Κανταχουζηνός, σύμφωνα μὲ τὸν D.Nicol, Family of Kantakoyzenos, σ.7, ἀριθ. 5, πιθανὸν νὰ ἦταν ἕνας ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη Κανταχουζηνοῦ, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.282 καὶ 283.

414. Χωνιάτης, σ.363-64· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ.415, ἔκδ. Κυριακίδη, σ.54-6.

415. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.135: Erhebung von Prusa und Lopadion gegen Andronikos.

416. Χωνιάτης, σ.363-64 καὶ 371 κεξ.

417. Χωνιάτης, σ.372.

418. O.Jurewicz, Andronikos I.Komnenos, σ.135: 1183 October. Verhandlungen Andronikos' mit Venedig und Papst Lucius III.

419. Historia ducum Veneticorum, MGH, SS., t.XIV, σ.92· A.Dandolo, Chronicon, Muratori, Rerum Italicarum Scriptores, τ.XII, σ.309. Πρβλ. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.123· J.M.Husey, εἰς The Combr. Med. History, v.IV, part I, μετάφρ. στὴν ἑλλην. Ντουντοὺ Σαούλ, σ.191, ποὺ παρατηροῦν πὼς ἀνανεώθηκαν οἱ σχέσεις ποὺ εἶχαν διακοπῆ μετὰ τὸ 1171· A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.536-37· H.F.Brown, The Venetians and the Venetian Quarter in Constantinople to the Close of the Twelfth Century, Journal of Hellenic Studies, τ.40 (1920), σ.86.

Ἐπίσης προσπάθησε νὰ προσεγγίση τὸν πάπα τῆς Ρώμης, ποὺ ἀπ' αὐτὸν ἤλπιζε νὰ ὑποστηριχτῆ, δίνοντας τὴν ὑπόσχεση νὰ δώση ὁρισμένα προνόμια στὴ Δυτικὴ Ἐκκλησία. Κατὰ τὴν ἴδια χρονολογία τῆς σύναψης τοῦ συμφώνου μὲ τὴ Βενετία, ὁ πάπας Λούκιος III (1181-1185) ἔστειλε ἕνα ἀντιπρόσωπό του στὴν ΚΠολη[420], ἐνῶ συγχρόνως, ὅπως ἀναφέρει ἕνα χρονικὸ τῆς Δύσης, ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87, τὸ 1185, παρὰ τὴ θέληση τοῦ πάπα, ἵδρυσε στὴν πρωτεύουσα μιὰ ἐκκλησία, ὅπου οἱ Λατίνοι ἱερεῖς ἱερουργοῦσαν σύμφωνα μὲ τὸ τυπικό τους[421].

Στὸ μεταξύ, ὁ φόβος μὴ τὸν ξεθρονίσουν ἔκανε τὸν Ἀνδρόνικο «πιὸ ὠμὸ καὶ πιὸ ἀπάνθρωπο»[422].

Ὁποιοσδήποτε ἀντιστάθηκε, ὁποιοσδήποτε συνωμότησε, χτυπήθηκε ἀνελέητα. «Τή φυσική του σκληρότητα τὴν εἶχαν, ὅπως λένε, μεγαλώσει, ἀκόμη πιὸ πολὺ, τὰ χρόνια ποὺ εἶχε ζήσει ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους λαούς· ἐκεῖ ἀναπτύχτηκε καὶ ἐξελίχτηκε στὸ χειρότερο»[423], ἐνῶ κάποιος ἄλλος μᾶς λέει κατὰ τὸ 1153, τότε ποὺ εἶχε μιὰ ἡλικία 35 χρονῶ, πὼς ἦταν «ποταμὸς ἐλέους καὶ ἄβυσσος δωρεῶν καὶ στὸ ἔπακρο ἐπιεικής»[423α].

Καθὼς μὲ κάθε μέσον ἀγωνιζόταν νὰ διαφυλάξη τὴν ἐξουσία ποὺ μὲ τόσα ἐγκλήματα ἀπόχτησε γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς γιούς του Ἰωάννη Κ.161 καὶ Μανουὴλ Κ.162[423β], τὴν ἔκανε ἔτσι «ποὺ μετασχηματίστηκε, λέει νεώτερος ἱστορικός, σὲ ἕνα καθεστὼς ἐκπληκτικό. Ὁ ἀγώνας του κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας μεταβλήθηκε σὲ ἕνα δεινὸ τρόμο, σκορπισμένο παντοῦ. Τά ὅπλα ὅλων τῶν εἰδῶν, πάντα ἄγρια καὶ συχνὰ ἀποκρουστικά, ποὺ εἶχε τὴ συνήθεια νὰ μεταχειρίζεται, κατάστρεψαν τὸ ἔργο του ὡς δικαιοκρίτη. Στὴ βία ἀπάντησε μὲ τὴ βία.

---

420. F. Cognasso, Partiti politici, σ.298-99· L.Bréhier, Andronic Ier (Comnène), empereur d' Orient (βλ. ἀνωτ. ὑ.39), τ.II (1914), στ.1781.

421. Benedicti Abbatis, Gesta regis Henrici Secundi, ἔκδ. W.Stubbs, τ.I, σ.257· Rogeri de Houedene, Chronica, ἔκδ. W.Stubbs, τ.II, σ.205. Πρβλ. A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ.537, ὑ.178.

422. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.414, ἔκδ. Bonn, σ.54, ἔκδ. Κυριακίδη: Γίνεται οὖν ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ πλέον ἀπάνθρωπος, τὸν θῆρα μετενδυσάμενος.

423. Χωνιάτης, σ.462.

423α. Γεώργιος Τορνίκης πρὸς Ἀνδρόνικον Κ., ἔκδ. J.Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ.110: ὁπόσος ὁ τοῦ ἐλέους ποταμός, ὅση δὲ ἡ τῶν δωρεῶν ἄβυσσος, ὅσον σοι τὸ ἐπιεικές,

423β. Χωνιάτης, σ.421.

Οἱ ἐπαναστάσεις καὶ οἱ συνωμοσίες δὲ λογαριάζονταν πιά. Ἐξορμώντας ἀπ' τὴν ἀντίσταση ποὺ συναντοῦσε, ὁ αὐτοκράτορας, τοῦ ὁποίου ἡ ὀργιλότητα καὶ ἡ ὑποψία πῆραν μὲ τὸν καιρὸ μιὰ ἀμετρία καθαρὰ νοσηρή, φερόταν μὲ μιὰ σκληρότητα, ποὺ ὅλο καὶ αὐξανόταν, καὶ δὲν πέτυχε παρὰ νὰ δημιουργήση καὶ νέους ἐχτρούς. Ἡ αὐτοκρατορία βρισκόταν σὲ ἕνα ὑπόχωφο ἐμφύλιο πόλεμο»[424].

Ἐνῶ στὸ δυτικὸ τμῆμα τοῦ Κράτους ὁ βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶς III καὶ ὁ μεγάλος ζουπάνος τῆς Σερβίας Στέφανος I Nemanja (1168-1195) εἰσέβαλαν στὴν Αὐτοκρατορία καὶ λεηλάτησαν τὰ ἐδάφη της μέχρι τὴ Σαρδική (σημ. Σόφια), καὶ ὁ Βελᾶς III ζητοῦσε σὲ γάμο, μετὰ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του Ἁγνῆς-Ἄννας τῆς Ἀντιόχειας, τὴ Θεοδώρα Κ.234, τὴ χήρα τοῦ Ἀνδρονίκου Λαπαρδᾶ, ποὺ ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 μὲ τὴ βία τὴν ἔχανε μοναχή, ἐπιχειρώντας νὰ πραγματοποιήση τὴ βυζαντινοουγγρικὴ ἕνωση ποὺ εἶχε ὀνειρευτῆ ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81[424α], στὴ Μ. Ἀσία, οἱ Κομνηνοί, οἱ Ἄγγελοι, οἱ Καντακουζηνοί, ἐξαπόλυαν μιὰ ἀντίσταση μανιώδη.

Στὴν ἄμυνά του ὁ αὐτοκράτορας εἶχε πάντα νέες καὶ πρωτότυπες μορφὲς ὠμότητας. Γιὰ νά δαμάση τὴν ἀντίσταση τῆς Βιθυνίας, ἔπνιξε τὴ Νίκαια καὶ τὴν Προύσα στὸ αἷμα. Αὐτὸ δὲν ἔγινε παρὰ μόνο τὴν ἄνοιξη-καλοκαίρι τοῦ 1184[425], καὶ πάλι δὲν μπόρεσε νὰ τὸ κάνη παρὰ μὲ τὴ βοήθεια ὁλάκερου τοῦ στρατοῦ, καθὼς ἀνακάλεσε ἀπ' τὰ δυτικὰ σύνορα τὰ ἐκεῖ στρατεύματα μὲ τὸν ἐπικεφαλῆς στρατηγό τους, τὸ φίλο του π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Βρανᾶ Κομνηνό[426].

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος κατάστειλε τὴν ἐπανάσταση τοῦ Λαπαδίου, κ' ἔπειτα ἑνώθηκε μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς Νίκαιας[427]. Στὴν ἔνδοξη αὐτὴ πόλη ποὺ δυὸ οἰκουμενικὲς σύνοδοι συνῆλθαν, ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 ἔφερε ἀπ' τὴν ΚΠολη τὴ μητέρα τοῦ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς στάσης Ἰσαάκιου Ἄγγ. 183, τὴν Εὐφροσύνη Καστομονίτισσα[428], καὶ τὴν ἔ-

---

424. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.421.

424α. G.Moravcsik, Ἡ Οὐγγαρία καὶ τὸ Βυζάντιο, εἰς Cambr. Med. History, vol. IV, part. I, μετάφρ. Ντουντοὺ Σαούλ, σ.433.

425. O.Jurewicz, Andronikos, I.Komnenos, σ.135: 1184 Frühling-Sommer. Beschwichtigumg von Nikaia und Prusa.

426. Χωνιάτης, σ.363.

427. Χωνιάτης, σ.363-64.

428. Τὸ ὄνομά της προκύπτει ἀπ' τὸν Χωνιάτη, σ.365, καὶ ὁ ἴδιος λέει, σ.574, πὼς ἦταν ἀδελφὴ τοῦ Θεόδωρου Καστομονίτη· κατὰ τὸ 1184 ποὺ στήθηκε στὴν πολιορκητικὴ μηχανὴ πρέπει νὰ ἦταν χήρα ἀπ' τόν Ἀνδρόνικο Ἄγγ. Δούκα 93, βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Ἄγγ. Δ.93, ὑ.15. Τὸ ἐπίθετο Καστομονίτης ἔχει μᾶλλον ἕνα γεωγραφικὸ σχεδιασμό, καθὼς προέρχεται ἀπ' τὴν τοποθεσία Κασταμονή.

στησε πάνω σὲ μιὰ πολιορκητικὴ μηχανὴ ποὺ ἔσερνε πρὸς τὰ τείχη τῆς πόλης, γιὰ νὰ διστάζουν οἱ ἀμυνόμενοι νὰ χτυπήσουν τοὺς πολιορκητές[429].

Στὴν Προύσα τύφλωσε τὸν ἀρχηγὸ τῆς στάσης Θεόδωρο Ἄγγ. 182, τὸν ἔβαλε πάνω σέ ἕνα γαϊδούρι καὶ τὸν ἔβγαλε ἔξω ἀπ' τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας, γιὰ νὰ τὸν φᾶνε τὰ ἄγρια θηρία, καὶ κρέμασε στὰ δέντρα γύρω ἀπ' τὴν πόλη αὐτοὺς ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε[430], τὸ δωρολήπτη Μανουὴλ Λαχανᾶ καὶ τὸν ἄμυαλο Λέοντα Συνέσιο, ἐκπροσώπους τῆς διεφθαρμένης βυζαντινῆς γραφειοκρατίας, καὶ σαράντα πολίτες ἀπ' τοὺς πρωταίτιους τῆς ἀνταρσίας, προστάζοντας νὰ μείνουν ἐκεῖ κερεμασμένοι, ἄταφοι[431].

Ὁ Χωνιάτης γράφει: «Φεύγοντας ὁ βασιλέας Ἀνδρόνικος γιὰ τὰ ἀνάκτορα τῆς ΚΠολης, ὑπερήφανος γιὰ τὰ τρόπαιά του, ἄφησε τὰ δέντρα φορτωμένα μὲ τὰ κουφάρια τῶν κρεμασμένων, σὰν σταφύλια στ' ἀμπέλια, θέλοντας νὰ ξεραθοῦν ἀπ' τὸν ἥλιο καὶ τὸν ἄνεμο, καὶ νὰ μείνουν σὰν αὐτὰ τὰ σκιάχτρα ποὺ κρεμοῦν οἱ ὀπωροφύλακες στοὺς δεντρόκηπους γιὰ νά τρομάζουν τὰ πουλιά»[432].

Πάρα πολλοὺς ἄλλους τιμώρησε μὲ ἄλλες πάρα πολὺ σκληρὲς ποινές· ἄλλων ἔκοψε τὰ χέρια, ἄλλων τὰ δάχτυλα, σὰν νὰ κλάδευε ἀμπέλι, καὶ ἄλλων τὰ πόδια· μερικῶν πάλι, ἐνῶ τούς ἔκοψε τὰ χέρια, τοὺς ἔβγαλε καὶ τὰ μάτια. Σὲ ἄλλους —περίπτωση αὐτὴ πιὸ ἐπιεικής— τοὺς ἔβγαλε τὸ δεξὶ μάτι καὶ τοὺς ἔκοψε τὸ ἀριστερὸ πόδι, ἢ τὸ ἀντίθετο, βγάλσιμο ἀριστεροῦ ματιοῦ καὶ κόψιμο δεξιοῦ ποδιοῦ[433].

«Μὲ τὸ σκοπὸ νὰ προλάβη κάθε ἄλλη ἀπόπειρα ἐπανάστασης, εἶναι ποὺ τιμώρησε μὲ τὸν πιὸ σκληρὸ τρόπο τοὺς στασιαστές», παρατηροῦν οἱ ἐρευνητὲς ἐκεῖνοι ποὺ κρίνουν τό πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ἀνδρόνικου, κάτω ἀπ' τὸ πρίσμα τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ [434], ἐνῶ ἄλλοι μᾶς λένε πὼς «οἱ φριχτὲς ἐκτελέσεις ποὺ εἶχε διατάξει ὁ Ἀνδρόνικος (α') ἦταν τὸ φυσικὸ προανάκρουσμα τοῦ δικοῦ του ἀργοῦ καὶ τρομεροῦ θανάτου, ποὺ ὡστόσο τὸν δέχτηκε μὲ χαρακτηριστικὴ γενναιότητα»[434α].

Μέσα στὴν πρωτεύουσα, δὲν ἦσαν πιὸ λίγο ἀποκρουστικὰ τὰ μέσα ποὺ με-

---

429. Χωνιάτης, σ.365-66.

430. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.371-373.

431. Χωνιάτης, σ.374.

432. Χωνιάτης, σ.375.

433. Χωνιάτης, σ.374.

434. Βλ. P.Tivčev, Le règne d' Andronic Ier Comnène, BS23 (1962), σ.37.

434α. R.J.H.Jenkins, Κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου, εἰς Cambr. Med. History, vol. IV, part II, μετάφρ. Ντουντοὺ Σαούλ, σ.688.

ταχειριζόταν γιὰ τὴν ἐξόντωση νέων ἐχτρῶν ποὺ στὸ μεταξὺ ἀποχτοῦσε.

Ἡ τάση τῶν μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας πῆγε τόσο μακριὰ ποὺ τὸ 1185 ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Κομνηνός 229, ἕνας ἐγγονὸς τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ.78—ὡς γιὸς τῆς κόρης αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Εἰρήνης Κ.138 καὶ τοῦ Δούκα Καματηροῦ[435]— ἵδρυσε μιὰ τυραννία στὴν Κύπρο καὶ χώρισε τὸ μεγάλο αὐτὸ νησὶ ἀπ' τὴν Αὐτοκρατορία. Σφετερίστηκε τὸν τίτλο τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἔκοψε νομίσματα στὸ ὄνομα του[436], χωρὶς νὰ πληρώση τὴν τόλμη του[437]. Αὐτὸ τὸ νησὶ μιᾶς ἐξαιρετικῆς στρατηγικῆς σπουδαιότητας χάθηκε πιὰ γιὰ τὸ Βυζάντιο· ὁ κατακλασμὸς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἶχε ἀρχίσει[438].

Ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 ποὺ ἡ θέση του ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀνταρσία κλονίστηκε σοβαρά[439], μὴ μπορώντας νὰ χτυπήση τὸν Ἰσαάκιο Δ.Κ. 229 στὴν Κύπρο, ἔρριξε ὅλο τὸ θυμό του κατὰ τῶν συγγενῶν του ποὺ ζοῦσαν στὴν ΚΠολη, τοῦ πανυπερσέβαστου Κωνσταντίνου Μακροδούκα, συζ. τῆς Ἄννας Κ.140, ἀδελφῆς τῆς Εἰρήνης Κ.138, τῆς μητέρας τοῦ Ἰσαάκιου Δ.Κ.229, καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, ποὺ προηγουμένως ἦσαν ἀπ' τοὺς πιὸ φανατικοὺς ὀπαδούς του[440].

Ὁ πρῶτος ἦταν ἕνας θεῖος ἐξ ἀγχιστείας τοῦ Ἰσαάκιου 229 καὶ ὁ δεύτερος παιδικός του φίλος καὶ συγγενὴς τοῦ πατέρα του[441].

Παραπέμφτηκαν σὲ δίκη γιὰ ἔγκλημα καθοσιώσης (=ἐσχάτης προδοσίας)[442]· μήπως ἀνέκυψαν στοιχεῖα πὼς βρίσκονταν σὲ ἐπαφὲς καὶ συνεννοήσεις μὲ τὸ συγγενή τους Ἰσαάκιο Δ.Κ.229 τῆς Κύπρου;

435.· Βλ. προσωπογραφία Ἰσαάκιου Κ.78, ὑ.28 καὶ 30. Εἶναι λάθος τοῦ L.Bréhier, Andronic Ier (Comnène), empereur d' Orient (βλ. ἀνωτ. ὑ.39), τ.II, στ.1780, ποὺ κάνει τὸν Ἰσαάκιον Δ.Κ.229 ἕνα ἐγγονὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81: Isaac Comnène, petit fils de Manuel,gouverneur de Cilicie.

436. Βλ. W.Worth, τ.II, σ.597 κεξ.· Σάθα ΜΒ2 (1873), σ.561-63 καὶ Πίν. Α, ὅπου δημοσιεύονται ἀπ' τὸν Π.Λάμπρον ἔξι χάλκινα καὶ ἕνα ἀργυροῦν νομίσματα τοῦ Ἰσαάκιου Δ.Κ.229.

437. Χωνιάτης, σ.376-79.

438. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.422.

439. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.38.

440. Χωνιάτης, σ.379 κεξ. Γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα, βλ. ἀνωτ., ὑ.395· γιὰ τὴ σύζευξή του, βλ. ἀνωτ., ὑ.394· γιὰ τὸν ὑπέρογκο πλοῦτο του καὶ τὴν ἀφοσίωσή του πρὸς τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87, βλ. Χωνιάτην, σ.379,381 καὶ 407.

441. Χωνιάτης, σ.377: ἐνῆγον δὲ Ἀνδρόνικον εἰς τὸ προσδέξασθαι τὸν Ἰσαάκιον καὶ τῆς χρονίου κατοικτεῖραι ἀποδημίας ὁ Μακροδούκας Κωνσταντῖνος τῇ πρὸς μητρὸς Ἰσαακίου θείᾳ συνευναζόμενος, καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Δούκας συνήθης ὢν ἐκ παίδων Ἰσαακίῳ καὶ κατὰ γένος αὐτῷ προσεγγίζων Πρβλ. D.Polemis, The Doukai, σ.132, ἀριθ. 104, καὶ σ.192, ἀριθ. 226.

442. Χωνιάτης, σ.379: μετ' οὐ πολλὰς δ' ἡμέρας καὶ καθοσιώσεσιν οἱ ἄνδρες ὑπάγονται,

Ἐκεῖνο ποὺ ξέρομε εἶναι πὼς γιὰ νὰ πειστῇ ὁ αὐτοκράτορας νὰ στείλη λύτρα γιὰ τὴν ἀπολευτέρωση τοῦ Ἰσαάκιου 229, «εἶχαν ἐγγυηθῆ πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος γυρίζοντας στὴν πατρίδα δὲ θὰ φανῆ ἄπιστος καὶ ἀχρεῖος»[443]. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πράμα, καταδικάστηκαν σὲ θάνατο ἀπὸ δικαστήριο[444].

Καὶ ἐδῶ βλέπομε πὼς ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87, ὡς ἀνώτατος ἄρχοντας, δὲ χαριζόταν σὲ κανένα, οὔτε καὶ στοὺς πιὸ δικούς του, αὐτοὺς ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν ἡγεσία τῆς ἑταιρίας του (=τοῦ πολιτικοῦ κόμματος ποὺ διέθετε στὴ σύγκλητο), τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δυό, ὁ μὲν Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, λέει ὁ Χωνιάτης, «ἐκτὸς ἀπ' τὶς ἄλλες φιλοφροσύνες ποὺ μὲ ἐπιμέλεια ἐπιδαψίλευε στὸν Ἀνδρόνικο, ἦταν ἄντρας τῆς ἀδελφῆς τῆς παλιᾶς ἐρωμένης του Θεοδώρας Κ.142, ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Δούκας, ἕνας ἄνθρωπος ἀδιάντροπος καὶ πονηρὸς καὶ σκληρὸς ποὺ δὲν ἤξερε ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ σκοτώνη ἀνθρώπους, καθὼς τοὺς καταδίκαζε σὲ κόψιμο τῶν χεριῶν, σὲ τύφλωση καὶ ἀνασκολοπισμό, καὶ κατάκρινε αὐστηρὰ καὶ μὲ βαριὲς φράσεις τὸν Ἀνδρόνικο πὼς οἱ σκληρὲς ποινὲς ποὺ ἐπέβαλλε δὲν ἦσαν ἀνάλογες πρὸς τὰ πταίσματα τῶν καταδίκων»[445].

Οἱ δυὸ ἐπιφανεῖς, «ἔξοχοι πάντων καὶ κράτιστοι», κατάδικοι, ἔπειτ' ἀπὸ ἐπίμονη προτροπὴ καὶ ἀπειλητικὴ ἐπίκληση τοῦ γνωστοῦ μας Στέφανου Ἁγιοχριστοφορίτη, ποὺ ἐνῶ ξεκίνησε ἀπ' τὸ μέτριο ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ εἶχε ὑψωθῆ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο στὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου καὶ εἶχε τιτλοφορηθῆ πανσέβαστος σεβαστός[446], καὶ γενικὰ εἶχε καταντήσει, ὅπως θὰ

443. Χωνιάτης, σ.379: ἀμέλει καὶ ὑπὸ κρίσιν ἤγαγε τόν τε θεῖον Ἰσαακίου τὸν Μακροδούκαν Κωνσταντῖνον, καὶ τὸν Δούκαν Ἀνδρόνικον, οἵ ξυνέθεντο μὴ ἀχρεῖον Ἀνδρονίκῳ τὰ ἐς πίστιν ὀφθῆναι τὸν Ἰσαάκιον λυθέντα καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἐπαναζεύξαντα.

444. Αὐτὸ συνάγεται ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ.383, ὅπου φέρεται ὁ Ἀνδρόνικος (α') νὰ λέη πὼς «πάνω ἀπ' τὴ δικὴ του πρόθεση εἶναι ἡ αὐστηρότητα καὶ ἡ αὐθεντία τῶν νόμων καὶ πὼς ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση σὲ θάνατο ποὺ ἔβγαλαν οἱ δικαστὲς εἶναι πάνω ἀπ' τὴ δικὴ του προαίρεση».

445. Χωνιάτης, σ.379-80. Ἐδῶ βλέπομε πόσο τὸ κλίμα τῆς τρομοκρατίας εἶχε ἐπηρεάσει τοὺς συνεργάτες τοῦ ἡγεμόνα καὶ πόση ἦταν ἡ εὐθύνη τους, ἀνεξάρτητα ἐκείνης τοῦ Ἀνδρόνικου.

446. Ὁ Στέφανος Ἁγιοχριστοφορίτης ποὺ μερικοὶ «νοήμονες» τὸν εἶχαν βαφτίσει Ἀντιχριστοφορίτη, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 εἶχε ξελογιάσει κάποια ἀριστοκράτισσα καὶ πέτυχε νὰ τὴν παντρευτῇ· γι' αὐτὴ τὴν αἰτία ρινοτομήθηκε καὶ μαστιγώθηκε καὶ ὁ γάμος του διαλύθηκε, βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.405, ἐκδ. Bonn, καὶ σ.44-6, ἐκδ. Κυριακίδη. Λίγο ἀργότερα κατόρθωσε καὶ ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ στρατοῦ, καὶ σ' αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸν βρῆκε ὁ Ἀνδρόνικος τὸ Μάη τοῦ 1182, ὅταν ἀνέ-

λέγαμε σήμερα, πανίσχυρος πρωθυπουργός, πετροβολήθηκαν σχεδόν μέχρι θανάτου στὶς αὐλὲς τοῦ παλατιοῦ τοῦ ἔσω Φ ι λ ο π α τ ί ο υ κατὰ τὴν ἐπίσημη μέρα τῆς γιορτῆς τῆς Ἀνάληψης, στὶς 30 τοῦ Μάη τοῦ 1185[447].

Καθὼς μετὰ τὸ φοβερὸ μαρτύριο ψυχορραγοῦσαν μέσα στοὺς σωροὺς τῶν πετρῶν, τοὺς πῆραν καὶ τοὺς πῆγαν πάνω σὲ μουλάρια καὶ τοὺς κρέμασαν, τὸν μὲν Ἀνδρόνικο Δούκα στὸ Ἑβραϊκὸ νεκροταφεῖο, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν σὲ μιὰ ἀκτὴ ἀπέναντι ἀπ' τὴ μονὴ τῶν Μ α γ γ ά ν ω ν[448].

Γιὰ πρώτη φορὰ οἱ ΚΠολίτες ἔβλεπαν μὲ τὰ μάτια τους αὐτὰ ποὺ εἶχαν ἀκούσει πὼς ἔγιναν στὶς ἐπαρχίες καὶ ἔχασαν τὸν ὕπνο τους ἀπ' τὴν ἀνησυχία καὶ τὸ φόβο πὼς τὸ κακὸ θὰ ἔλθη καὶ σ' αὐτούς, ἀφοῦ μάλιστα ἔγινε σὲ ἀνθρώπους ποὺ ἦσαν ἀπ' τοὺς πιὸ στενοὺς συνεργάτες τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 καὶ εἶχαν τόσο ἀπ' αὐτὸν εὐεργετηθῆ καὶ τιμηθῆ[449].

Μερικοὶ θαρραλέοι εἶχαν τὴν τόλμη καὶ ζήτησαν ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα τὴν ἄδεια νὰ παραλάβουν τὰ σώματα τῶν κρεμασμένων γιὰ νὰ τὰ θάψουν. Εἶναι ἀξιοσημείωτο αὐτὸ ποὺ μᾶς λένε, πὼς δὲν ἄκουσε μὲ δυσαρέσκεια τὴν αἴτησή τους, πὼς ἔδειξε συμπάθεια γιὰ τὴ θανάτωσή τους, πὼς ἔκλαψε γι' αὐτή—ἄραγε ἦσαν ἀπ' τὰ συνηθισμένα δάκρυα ὑποκρισίας του ἢ «ἀπ' τὰ πικρὰ ἐκεῖνα δάκρυα ποὺ ἄνοιγαν τὴ διάπλευση τοῦ Ἀχέροντα ποταμοῦ γιὰ τὸν Ἅδη, ὅπου τό κρύο καὶ φριχτὸ νερὸ τῆς Στύγας;»[450]—καὶ παρατήρησε πὼς «πάνω ἀπ' τὴ δική του πρόθεση εἶναι ἡ αὐστηρότητα καὶ ἡ αὐθεντία τῶν νόμων καὶ πὼς ἡ καταδικαστικὴ σὲ θάνατο ἀπόφαση ποὺ ἔβγαλαν οἱ δικαστὲς εἶναι πάνω ἀπ' τὴ δική του προαίρεση»[451].

λαβε τὴν ἐξουσία, βλ. Εὐστάθιον, σ.407, ἔκδ. Bonn, σ.46, ἔκδ. Κυριακίδη. Ὅταν τὸν Ἰούλιο τοῦ 1182 ἔγινε ἡ πρώτη κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου συνωμοσία τῆς ἀριστοκρατίας καί ὁ τότε λ ο γ ο θ έ τ η ς τοῦ δ ρ ό μ ο υ Βασίλειος Καματηρὸς ὡς συμμέτοχος πιάστηκε, καθαιρέθηκε καὶ τυφλώθηκε, φαίνεται πὼς ὁ Ἀνδρόνικος διόρισε λ ο γ ο θ έ τ η τοῦ δ ρ ό μ ο υ καὶ τιτλοφόρησε σ ε β α σ τ ὸ ν τὸν Στέφανον Ἁγιοχριστοφορίτην· Εὐστάθιος, σ.408, ἔκδ. Bonn, σ.48, ἔκδ. Κυριακίδη: ὁ τῶν φαύλων ῥινηλάτης λογοθέτης (τοῦ δρόμου), τοῦτό τε γὰρ ἐτιμήθη καὶ τὸ σεβαστὸς κληθῆναι, πρβλ. R.Guilland, Les Logothètes, REB29(1971), σ.63, ἀριθ. 38. Ὁ Στέφανος ἔγινε ἀπὸ τότε ὁ πιὸ κύριος ὑπουργὸς τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ ὁ πιὸ σκληρὸς ἐκτελεστὴς τῆς πολιτικῆς του. Ἡ ἀφοσίωσή του πρὸς τὸ πρόσωπο τοῦ Ἀνδρόνικου, ὅπως συχνὰ συμβαίνει, μᾶλλον ἔβλαψε αὐτὸν τὸν τελευταῖον.

447. Χωνιάτης, σ.381. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. D.Polemis, The Doukai, σ.132-33, ἀριθ. 104, καὶ σ.192-93, ἀριθ. 226.

448. Χωνιάτης, σ.381-82.

449. Χωνιάτης, σ.382-83.

450. Χωνιάτης, σ.383, βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.26.

451. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.444.

Χωρὶς νὰ ἀπορρίπτω τὴ γνώμη τοῦ Χωνιάτη πὼς αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ἦσαν παρὰ προφάσεις ἢ καὶ ἀπόκρυφη χαρᾶς καὶ πὼς «τὰ δάκρυά του ἔχαναν πολλὰ μάτια νὰ κλείσουν γιὰ πάντα, πολλοὺς ἔστειλαν στὸν Ἅδη καὶ τὸν τύμβο καὶ πὼς αὐτὰ δέν ἦσαν παρὰ σὰν μιὰ ἐπιτάφια χύση καὶ σὰν μιὰ τελευταία θανατηφόρα μόλυνση!»[452]—ἀλλοῦ μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος ἔπαιζε μὲ τὶς συμφορὲς καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἄλλων καὶ πὼς μὲ τὸν τρόμο καὶ τὶς θανατώσεις νόμιζε πὼς στερεώνει τὴν ἐξουσία του καὶ ἐξασφαλίζει τὴ βασιλεία στοὺς γιούς του[453]—καὶ χωρὶς νὰ παραβλέπω τὴ ῥοπὴ καὶ τὴν ἐπιβολὴ ποὺ ἀσκοῦσε ἡ προσωπικότητα τοῦ Ἀνδρόνικου στὸ περιβάλλον του καὶ κατὰ συνέπεια τὴν εὐθύνη του[453α], νομίζω πὼς δὲν ἦσαν ἀμέτοχοι τῆς εὐθύνης γιὰ τὰ ἐγκλήματα ποὺ γίνονταν οἱ συγκλητικοί, οἱ δικαστὲς καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι τῆς φατρίας του[453β], ποὺ δέχονταν καὶ ψήφιζαν ὡς ποινὲς δικαίου τοὺς τόσο πολλοὺς καὶ φριχτοὺς ἀκρωτηριασμοὺς καὶ τὶς βάρβαρες θανατώσεις. Ὁ ἴδιος ὁ Χωνιάτης ποὺ μᾶς δίνει τὶς πιὸ πάνω ἐπεξηγήσεις γιὰ τὴ σκληρότητα τοῦ Ἀνδρόνικου, ἂν καὶ ἐχθρικὸς ἀπέναντι του, δὲν παράλειψε νὰ μᾶς τονίση πὼς ὁ ἡγεμόνας, εἴτε ὡς ἐπίτροπος εἴτε ὡς μονάρχης, κατοχύρωνε τὶς ποινὲς ποὺ ἐπιβάλλονταν μὲ ἀποφάσεις τῆς συγκλήτου καὶ τῶν δικαστηρίων, καὶ αὐτὸς δὲν ἔκανε ἄλλο, ὅπως ἔχω ἀναφέρει, παρὰ νὰ τὶς ἐκτελῆ[453γ], καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ ἀπόφαση τῆς θανάτωσης τοῦ δύσμοιρου δεκατετράχρονου Ἀλέξιου (β') Κ.115 ἔτυχε τῆς ἔγκρισης τῆς συγκλήτου[454].

Γιὰ τὰ ἐγκλήματα τοῦ Ἀνδρόνικου, ἄλλος ὀπαδὸς τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, Ἕλληνας αὐτός, μᾶς θυμίζει πὼς «καὶ οἱ πρὶν ἀπ' αὐτὸν αὐτοκράτορες ἔκοβαν γλῶσσες καὶ χέρια, ἔβγαζαν μάτια καὶ ἔπνιγαν τοὺς ἀντιπάλους τους»[455], δὲ λαμβάνει ὅμως ὑπόψη του πὼς ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ξεπέρασαν τὸ μέτρο[455α], ὅπως ὁ Φωκᾶς (602-610) καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς (β') ὁ Ῥινότμητος (685-695 καὶ 705-711), ἀποκλήθηκαν τ ύ ρ α ν ν ο ι[455β] καὶ πλήρωσαν τὰ

---

452. Χωνιάτης, σ.383-84.

453. Χωνιάτης, σ.421. Ὁ Κ. Ἄμαντος, τ.Β', σ.360, ὑ.3, καθὼς ἀνεπιφύλαχτα ἀποδέχεται τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Χωνιάτη, παρατηρεῖ πὼς «ὁ χαίρων διὰ τὰς συμφορὰς καὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἄλλων δὲν δύναται νὰ κατευθύνῃ ἔθνη, ὅσο μεγαλοφυὴς καὶ ἂν εἶναι».

453α. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.377α-377γ.

453β. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.445.

453γ. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.377.

454. Χωνιάτης, σ.354: καὶ κρίμα θανάτου κατὰ τοῦ βασιλέως ἐξάγεται παρὰ τῆς φατρίας ἐκείνης τῆς πονηρᾶς. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.326.

455. Βλ. Γιάννης Κορδάτος, Ἀκμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου, σ.224.

455α. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.113-15, 160,171-74.

455β. Θεοφάνης, ἔκδ. De Boor, σ.289,291,293,294,299,363· Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ.II, σ.470 καὶ 478

ἐγκλήματά τους μὲ ἕνα θάνατο οἰκτρό[455γ]. Ἕνας μόνο ἡγεμόνας, ὁ Ἰωάννης (β') Κ.34, ὁ θεῖος τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, ἡ πιὸ εὐγενικὴ μετὰ τὸν Μάρκο Αὐρήλιο καὶ τὸν Ἰουλιανὸ τὸν Παραβάτη ἀπ' τοὺς αὐτοκράτορες τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Βυζαντίου μορφή, μποροῦσε νὰ καυχηθῆ πὼς «ποτὲ κατὰ κυριολεξία δὲν ἐπέβαλε τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου ἢ τοῦ σωματικοῦ ἀκρωτηριασμοῦ σὲ κανένα»[456].

Καὶ ἄλλοι, ἐκτὸς ἀπ' τοὺς αὐτοκράτορες, ἀριστοκράτες, ἄρχοντες ἐπαρχιῶν καὶ διοικητές, δὲν ἦσαν ἀπαλλαγμένοι ἐγκληματικῆς ψυχοσύνθεσης. Ὁ ἴδιος ὁ Χωνιάτης λέει πὼς ὁ Ἰσαάκιος Δ. Κ. 229 τῆς Κύπρου, ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέρθηκε, ἦταν πιὸ ἄκαμπτος καὶ πιὸ ἀμείλικτος ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87, ξεπερνώντας τοὺς πιὸ διαβόητους σκληροὺς ἄρχοντες τῆς ἐποχῆς του[457]. Γι' αὐτὸν τὸν πρίγκιπα τῶν Κομνηνῶν ποὺ ἦταν ἀνεψιὸς τῆς ἐρωμένης τοῦ Ἀνδρόνικου Θεοδώρας Κ.142, ὡς γιὸς τῆς ἀδελφῆς της Εἰρήνης Κ.138, ἡ πριγκίπισσα εἶχε δείξει θερμὸ ἐνδιαφέρον καὶ εἶχε παρακαλέσει τὸν αὐτοκρατορικὸ τώρα ἐραστή της νὰ καταβάλη στὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Βοημοῦνδο III (1163-1201), ἀδελφὸ τῆς μακαρίτισσας αὐγούστας Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς, τὰ λύτρα τῆς ἀπολευτέρωσής του, ποὺ ἀνέρχονταν σὲ 60.000 βυζάντια (besants) στὸ Βοημοῦνδο III ὁ Ἰσαάκιος Δ.Κ. 229 εἶχε παραδοθῆ ἀπ' τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Roupen III (1175-1187), ὁ ὁποῖος τὸν εἶχε αἰχμαλωτίσει[458].

Μὲ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα, γαμβροῦ της ἀπ' τὴν ἀδελφή της Ἄννα Κ.140, φαίνεται πὼς ἡ Θεοδώρα Κ.142 δυσαρεστήθηκε καὶ ἀπομακρύνθηκε ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87, ποὺ δὲν τὸν σαγήνευαν πιὰ τὰ θέλγητρά της—τὸ 1185 ἡ Θεοδώρα Κ.142 ἦταν μιὰ σαραντάρα[459]—καθὼς εἶχε μὲ ἐνθουσιασμὸ παραδοθῆ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς τραγουδίστριας καὶ ἑταίρας Μαραπτικῆς[460] καὶ ἄλλων ἐλαφρῶν νεαρῶν καλλονῶν[461].

455γ. Θεοφάνης, σ.299 καὶ 381.

456. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη (β') Κ.34, πιὸ πάνω, σ.214, ύ.50.

457. Χωνιάτης, σ.376-78.

458. Χωνιάτης, σ.376-77· W.H.Rudt de Collenberg, L' empereur Isaac de Chypre et sa fille, B38 (1968), σ.133· Θ.Βλάχος, Ὁ τύραννος τῆς Κύπρου Ἰσαάκιος Κομνηνός, Βυζαντινὰ 6(1974), σ.171. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ύ.296.

459. Ἡ Θεοδώρα Κ.142 γεννήθηκε τὸ 1145, γιατὶ ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.857, ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.229, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1158 ἦταν 13 χρονῶ. Βλ. καὶ Grégoire le Prêtre. RHC Documents Armeniens, τ.I, σ.186. Πρβλ. F.Chalandon, τ.II, σ.440-41.

460. Χωνιάτης, σ.452.

461. Χωνιάτης, σ.416-17.

Μήπως ἡ Θεοδώρα Κ.142 εἶχε πάρει μέρος στὶς πιθανὲς ἐπαφὲς τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα μὲ τὸν Ἰσαάκιο Δ. Κ. 229 τῆς Κύπρου γιὰ λύση τοῦ δυναστικοῦ προβλήματος μὲ ἄλλο πρόσωπο, καθὼς ὁ πληθυσμὸς τῆς πρωτεύουσας ἀποστρεφόταν πιὰ τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87;

Πάντως εἶναι γεγονὸς πὼς μετὰ τὴν πάνδημη καὶ τόσο σκληρὴ ἐκτέλεση τῶν δυὸ ἀνωτέρω ἀνδρῶν—τοῦ Μακροδούκα καὶ τοῦ Δούκα—ἔπεσε σὲ πλήρη δυσμένεια ὁ Ἀλέξιος Κ.156, ὁ νόθος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὴ Θεοδώρα Κ.150 μὲ τὴν κατηγορία πὼς ἀπόβλεπε στὸ θρόνο[462].

Φαίνεται πὼς ἡ Θεοδώρα Κ.142, τῆς ὁποίας τὴν κόρη Εἰρήνη Κ.165 εἶχε παντρευτῆ ὁ Ἀλέξιος Κ.156, συνεννοήθηκε μὲ τὴν πρωτεξαδέλφη της Θεοδώρα Κ.150, τὴ μητέρα τοῦ Ἀλέξιου Κ.156, νὰ τὸν προβάλουν, μέσα στὸ χάος ποὺ δημιουργοῦσε ἡ κυβέρνηση τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, ὡς ἀντικαταστάτη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου.

Ὁ Ἀνδρόνικος μετὰ τὴν πλήρη ἐπικράτησή του καὶ τὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου, εἶχε ἀθετήσει τὶς ὑποσχέσεις ποὺ εἶχε δώσει στὶς δυὸ πριγκίπισσες πὼς πρόκειται νὰ κάνη διάδοχό του τὸν Ἀλέξιο Κ.156[463], καὶ κάτω ἀπ' τὴ ροπὴ τοῦ προαγορεύματος ΑΙΜΑ εἶχε ἀναδείξει διάδοχό του, συμβασιλέα, τὸ νεώτερο ἀπ' τοὺς γιούς του, τὸν Ἰωάννη Κ.162[464].

Μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας ὁ αὐτοκράτορας κρέμασε στὸ Π έ ρ α μ α ἀπὸ ὅπου πήγαιναν στὶς Σ υ κ έ ς (=στὸ Γαλατᾶ), τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς Σεβαστειανούς, ποὺ οἱ πριγκίπισσες καὶ οἱ ἄλλοι συνωμότες ἀριστοκράτες εἶχαν σπρώξει νὰ τὸν δολοφονήσουν[465], γιὰ νὰ ἀναγορεύσουν τὸν Ἀλέξιο Κ.156[466], καὶ στὴ συνέχεια πρόσταξε τὴ σύλληψη καὶ φυλάκιση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου[467].

Καθὼς οἱ ἀνακρίσεις προχώρησαν πρόσταξε τὴν τύφλωσή του καὶ τὴ μεταφορά του στὴ Χηλὴ τοῦ Πόντου, ὅπου κλείστηκε σ' ἕνα φρούριο, ποὺ εἰδικὰ γι'

---

462. Χωνιάτης, σ.401.

463. Βλ. ἀνωτέρω, ύ.297.

464. Χωνιάτης, σ.140,409-10,412 καὶ 466· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.381-82, 411,413 καὶ 485, ἔκδ. Bonn, σ.18-20,52,54 καὶ 130, ἔκδ. Κυριακίδη.

465. Χωνιάτης, σ.384 καὶ 401· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ7(1894), σ.644: ὁμαίμονες δ' οὗτοι (οἱ Σεβαστειανοὶ) τοῦ πρὸς μητρὸς ἐμοὶ πάππου, ὃς καὶ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν ἀνύων, τὰ αὐτὰ παθεῖν ἐξέφυγε, τῷ κλήρῳ δὲ τῆς ἐκκλησίας ἐγκατελέγη ἀποκαρεὶς κληρικός (ἦσαν ἀδελφοὶ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου τοῦ μητροπ. Κυζίκου Θεόδωρου Σκουταριώτη, ποὺ ἂν καὶ μικρὸς ὁ πάππος του τότε, γιὰ νὰ ξεφύγη τὴν κρεμάλα, ἔγινε κληρικὸς στὴν ἁγια-Σοφιά).

466. Χωνιάτης, σ.401.

467. Χωνιάτης, σ.401.

αὐτὸ τὸ σκοπὸ χτίστηκε[468].

Ἡ πρώην ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ.142 καὶ ἡ κόρη της Εἰρήνη Κ.165, ἡ σύζ. τοῦ Ἀλέξιου Κ.156 στάθηκαν στὸ πλευρὸ τοῦ ὡραίου νεαροῦ πρίγκιπα, τοῦ γιοῦ τοῦ ἔνδοξου Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὴ Θεοδώρα Κ.150, καὶ ἡ Εἰρήνη Κ.165 ἀπ' τὴ θλίψη της ἔγινε καλόγρηα, «θρηνώντας τὸν ἄντρα ποὺ ἔχασε». Ὁ Ἀνδρόνικος «δὲ θέλησε πιὰ νὰ τὴν ξαναδῆ στὰ μάτια του, γιατὶ ἀντὶ ὡς κόρη φιλοπάτωρ ποὺ πονεῖ τὸ γεννήτορα νὰ ἀποδοκιμάση, νὰ σιχαθῆ καὶ νὰ μισήση τὸν ἄντρα της, αὐτὴ ἔδειξε πρὸς αὐτὸν ὅλη τὴ στοργή της καὶ τὴ συμπόνια της»[469].

Ὁ Ἀλέξιος Κ.156 διέθετε στὸ παλάτι του μιὰ ὁλάκερη αὐλή· ὅλοι πιάστηκαν καὶ φυλακίστηκαν, καὶ ἀνάμεσά τους ἀρχετοὶ διανοούμενοι ποὺ ἀνῆκαν στὴν ὑπηρεσία του· ἀπ' αὐτοὺς σὲ λίγο ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 ξεχώρισε ὁρισμένους, τοὺς καλύτερους καὶ ἀνώτερους, καὶ τοὺς τύφλωσε[470].

Καὶ ἕνα, τὸν νεαρὸ Μάμαλο, ποὺ ἐκτελοῦσε χρέη γραμματέα τοῦ πρίγκιπα, καὶ τὸν εἶχε διαβεβαιώσει πὼς καὶ προφητικὰ βιβλία, τὰ βασιλογράφια, ἀνάφερναν πὼς «μέλλει νὰ ἀναδεχτῆ τὴ βασιλεία», γιὰ νὰ τρομοκρατήση τοὺς ἐχτρούς του, τὸν ἔκαψε ζωντανὸ στὸν Ἱππόδρομο πάνω σὲ φωτιὰ ποὺ εἶχαν τροφοδοτήσει μὲ νάφτα καὶ κληματίδες, καὶ ἡ κνίσσα τοῦ καμένου κορμιοῦ γέμισε τὴν ἀτμόσφαιρα, «ἔτσι ποὺ τὰ ρουθούνια αὐτῶν ποὺ παραστάθηκαν στὸ φριχτὸ μαρτύριό του δὲν μποροῦσαν νὰ τὴν ἀνεχτοῦν»[471].

Μετὰ τὸν ἀνέστιο ἐκεῖνο ζητιάνο ποὺ ἔκαψαν οἱ θαυμαστὲς τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 στὸν Ἱππόδρομο[472], ἦταν τὸ δεύτερο πρόσωπο ποὺ καιγόταν ζωντανό, κατὰ διαταγὴ αὐτὴ τὴ φορὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀνδρόνικου.

Ἕνα κάποιον ἄλλο, τὸν Γεώργιο Δισύπατο, κατώτερο κληρικὸ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, γιὰ μόνο τὸ λόγο ποὺ εἶχε τὴν τόλμη νὰ πῆ πὼς κακῶς ἔκανε ὁ Ἀνδρόνικος νὰ ἐπιβάλη στὸ Μάμαλο τὴ βάρβαρη αὐτὴ ποινή, τὸν φυλάκισε καὶ τὸν ἀπείλησε νὰ τὸν σουβλίση σὲ μιὰ μακριὰ σιδερένια βέργα καὶ νὰ τὸν ψήση σὲ σιγανὴ φωτιά, καὶ νὰ προσφέρη ἔπειτα τὸ πρωτότυπο καὶ ὡραῖο αὐτὸ φαΐ στὸ τραπέζι τῆς ἴδιας τῆς γυναίκας του, κόρης τοῦ ἄλλοτε κριτῆ τοῦ βήλου ποὺ ὡς τέτοιος ἤλεγξε τὸν Ἀνδρόνικο, Λέοντα Μοναστηριώτη, καὶ τώρα εἶχε γίνει «σύμβουλος καὶ ἀκούμβισμα καὶ στόμα τοῦ Ἀνδρόνικου στὴ σύγκλητο». Αὐτὸς ἦταν ποὺ «ἀνάκοψε τὴν ὁρμὴ» τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 καὶ τὸν ἐμπόδισε νὰ πραχωρήση στὸ κάψιμο τοῦ γαμβροῦ του Δισύπατου[473].

468. Χωνιάτης, σ.401-2.
469. Χωνιάτης, σ.402.
470. Χωνιάτης, σ.403.
471. Χωνιάτης, σ.403-6.
472. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.270α.
473. Χωνιάτης, σ.406.

Βλέπομε ἐδῶ τὴ μεταστροφὴ ποὺ γινόταν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους τῆς γραφειοκρατίας ποὺ ἀπὸ ἐλεγκτὲς τῆς παρανομίας καὶ ἀμύντορες τῆς νομιμότητας τόσο εὔκολα μεταβάλλονταν σὲ ὑμνητὲς καὶ ὑπέρμαχους τοῦ τυράννου, πρόθυμοι πάντα νὰ ἀνεχτοῦν τὶς βασιλοκτονίες καὶ τὰ ἄλλα ἐγκλήματα τοῦ καθεστῶτος του.

Μᾶς εἶναι καλῶς γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν κριτῶν τοῦ βήλου ποὺ τὸ 1183 ἤλεγξαν τὸν Ἀνδρόνικο Κ.87 καὶ τοῦ ἔθεσαν τὸ σκληρὸ ἐρώτημα, «ἂν εἶχε τὴν ἔγκριση τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ τὴ δίωξη τῆς βασιλομήτορος»[473α]. Καὶ οἱ τρεῖς μεταστράφηκαν πρὸς τὸν Ἀνδρόνικο.

Δὲν πέρασε παρὰ ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε ἡ διαμαρτυρία ὑπὲρ τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πατρηνός, «αὐτὸ τὸ διαπιστωμένο ἀφίδρυμα τῆς κολακείας», μαζὶ μὲ τὸν «σιχαμερὸ καὶ παμπόνηρο» Μιχαὴλ Ἁπλούχειρα καὶ τὸ γνωστό μας Στέφανο Ἁγιοστοφορίτη, «αὐτὸν τὸν ἀνδριάντα τῆς φαυλότητας», μπῆκαν ἐπικεφαλῆς τοῦ χοροῦ τῶν κολάκων ποὺ ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Ἀνδρόνικο (α'), γιὰ νὰ μείνουν αὐτοὶ οἱ τρεῖς, «οἱ ἀξέχαστοι πιστοὶ τῆς θλιβερῆς ἐκείνης ἡμέρας τῆς ἀναγόρευσης»[473β].

Ὁ Πατρηνὸς εἶχε ἐξαγοραστῆ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο, καθὼς ἀπὸ κριτὴς τοῦ βήλου προήχθη στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων· ὁ Χωνιάτης (σ.350) ποὺ μᾶς δίνει τὴν πληροφορία ἀπαξιώνει νὰ ἀναφέρη τὸ ὄνομά του, ἀλλὰ μᾶς τὸ δίνει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης (ὑ. 473β). Ἐπίσης ὁ Χωνιάτης (σ. 350) μᾶς ἀποκαλύπτει καὶ τὸ ἀξίωμα ποὺ κατεῖχε ὁ Μιχαὴλ Ἁπλούχειρ ποὺ δὲν ἦταν ἄλλο ἀπ' αὐτὸ τοῦ πρωτονοτάριου τοῦ δρόμου.

Εἴδαμε πιὸ πάνω τὸ Λέοντα Μοναστηριώτη ἀπὸ ἐλεγκτὴς νὰ μεταβληθῆ σὲ στήριγμα τοῦ σφετεριστῆ καὶ διερμηνέα τῶν θελήσεών του στὴ σύγκλητο[473γ].

Ὁ τρίτος ἀπ' τοὺς κριτὲς τοῦ βήλου ποὺ διαμαρτυρήθηκαν, ὁ Δημήτριος Τορνίκης, ποὺ τόσο τὸν ἐγκωμιάζει ὁ γιός του Εὐθύμιος Τορνίκης[473δ], ὑπηρέτησε συνεχῶς ὡς κριτὴς τοῦ βήλου τὸ

473α. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.288.

473β. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.405, ἔκδ. Bonn σ.44, ἔκδ. Κυριακίδη. Ὁ Μιχαὴλ Ἁπλούχειρ μᾶς εἶναι γνωστὸς ὡς συνθέτης ἑνὸς ἔμμετρου δραματίου τοῦ τέλους τοῦ ιβ' αἰ., ποὺ σ' αὐτὸ δείχνει τὴν συμπάθειά του πρὸς τοὺς ἀγροίκους (= τοὺς χωρικούς), τοὺς βυρσοδέψες, τοὺς λιθοξόους, τοὺς ὑποδηματοποιοὺς καὶ παντοπῶλες ποὺ τόσο περιφρονοῦσε ὁ Χωνιάτης, ἦταν δηλ. ἕνας γνήσιος ὀπαδὸς τοῦ Ἀνδρόνικου, βλ. K.Krumbacher, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, ἔκδ. Παπύρου, σ.771-72, ἀριθ.320.

473γ. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.473.

473δ. Εὐθύμιος Τορνίκης, Ἐπιτάφιος εἰς Δημήτριον Τορνίκην, ἔκδ. J.Darrouzès, REB26(1968), σ.94-117.

σφετεριστή, ὁ ὁποῖος τὸν προήγαγε κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας του στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐ π ὶ τοῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ[473ε].

᾿Αφοῦ ὁ Δισύπατος σώθηκε, ἂν καὶ εἶχε ριχτῆ στὴ φυλακή, χάρη στὴν παρέμβαση τοῦ πανίσχυρου πεθεροῦ του Μοναστηριώτη ποὺ σύστησε στὸν ᾿Ανδρόνικο πὼς «ἕνα λιοντάρι δὲν πρέπει νὰ τὰ βάζη μὲ τὰ κνώδαλα », δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ παρακαλῆ τὸ Θεὸ «νὰ τὸν σβήση ἀπ' τὴ μνήμη τοῦ ᾿Ανδρόνικου μέχρι ποὺ νὰ βγῆ ὁ διώκτης του ἀπ' τὴ βίβλο τῶν ζώντων»· ὁ ἱστορικὸς γράφει: «Δὲν ἀμέλησε τὸ θεῖον, οὔτε παράβλεψε τὴ δέηση, ἀλλὰ ἄθιχτο τὸ Δυσύπατο ἔβγαλε ἀπ' τὴ φυλακή, καθὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος σὲ λίγο ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωή»[473ς].

Καθὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος (α') Κ.87 εἶχε χάσει τὸν ἔλεγχο τῆς κατάστασης, κάτω ἀπ' τὴ ροπὴ τοῦ ὑπουργοῦ του Στέφανου ᾿Αντιχριστοφορίτη, ἀκόμη καὶ ἀνάμεσα στοὺς ὁλότελα πιστούς του, ἔβλεπε ἐχτρούς. ῾Ο ἱστορικὸς μᾶς λέει: «Τὸ ἀνήμερο τῆς γνώμης του καὶ ἡ ἠθική του ἀνωμαλία στὸ νὰ μὴ εἶναι σταθερὸς στὴ φιλία του, τὸν ἔσπρωξαν νὰ τυφλώση καὶ αὐτὸν τὸν Κωνσταντῖνο Τρίψυχο»[473ζ].

Μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ ἀρχικὰ ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η· «πολυέραστος» στὸν ᾿Ανδρόνικο εἶχε χρησιμοποιηθῆ ἀπ' αὐτὸν σὲ ὅλες του τὶς ἐμπιστευτικὲς ὑπηρεσίες[474], καὶ μέσα σ' αὐτὲς στὴ θανατικὴ ἐκτέλεση τῆς Μαρίας τῆς ᾿Αντιόχειας καὶ τοῦ γιοῦ της ᾿Αλέξιου (β') Κ.155[474α].

Σ' αὐτόν, καθὼς φαίνεται, ὁ μονάρχης ἀνάθεσε καὶ ἄλλα «πιὸ ὑψηλὰ ἀξιώματα» ἀπὸ κεῖνο τοῦ ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η καὶ κατάντησε πραγματικὰ ἕνας π α ρ α δ υ ν α σ τ ε ύ ω ν[474β].

Καθὼς ὁ Τρίψυχος «πολὺ ἀγάπησε τὸν ᾿Ανδρόνικο καὶ ὁλότελα ἀφοσιώθηκε σ' αὐτόν, παραλίγο νὰ ξεπεράση ὅλους τοὺς ἀξιωματούχους ποὺ εἶχαν πιστεύσει στὴν πολιτικὴ τοῦ ᾿Ανδρόνικου, καὶ μόνο ἐμπόδιο συνάντησε γιὰ νὰ κερδίση πάνω σ' αὐτὸ τὴ νίκη καὶ νὰ μείνη ὁ μόνος ὑπερευνοούμενος, τὸ Στέφανο ῾Αγιοχριστοφορίτη, ποὺ κι αὐτὸς μαζί του πετοῦσε καὶ ἀνταγωνιζόταν στὸ νὰ δείξη

473ε. Μὲ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα μᾶς παρουσιάζεται ὁ Δημ. Τορνίκης τὸ Γενάρη τοῦ 1186 ἐπὶ ᾿Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183, βλ. ΜΜ6 (1890), σ.121, ἀλλὰ ὁ ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης τοῦ ἀάπευθύνει πέντε ἐπιστολές, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου. Τὰ Σωζόμενα, τ.Β', ἀριθ. 31,32,40,49,51, σ.50-2, 52-4, 65 -6, 79-80, 84-86, ποὺ ἀπ' αὐτὲς προκύπτει, ἰδιαίτερα ἀπ' τὴν πρώτη, πὼς κατεῖχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τοὐλ. κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνες τῆς βασιλείας τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α') Κ.87.

473ς. Χωνιάτης, σ.406 καὶ 407.

473ζ. Χωνιάτης, σ.407-8

474. Χωνιάτης, σ.408.

474α. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.306-307 καὶ 326.

474β. Χωνιάτης, σ.409: τὰ τῶν ἀξιωμάτων ὑπέρογκα κτώμενος..., σ.410: καὶ τοῦτο μὲν

τὴν ὑπερβολική του προθυμία, κι ἔτσι τὸ βραβεῖο τῆς νίκης δὲν ἦταν μοναδικὸ ἀλλὰ διαιροῦταν σὲ δυό, γιατὶ κι αὐτὸς ὁ δεύτερος, ὁ Στέφανος, εἶχε στὸ κεφάλι του πλεγμένο τὸ σ τ έ φ α ν ο τῆς τραχύτητας καὶ τῆς ὠμότητας»[474γ].

Τὸ παράπτωμα τοῦ Τρίψυχου «ποὺ μᾶλλον ἦταν ἄξιο νὰ τὸ παραβλέψη κανείς, λέει ὁ ἱστορικός, καὶ ὄχι νὰ τὸν ὁδηγήση σὲ σκληρὸ κολασμό, καὶ αὐτὸ σὲ ἄνθρωπο ποὺ ἀγαποῦσε ὁ ᾿Ανδρόνικος καὶ ποὺ ὄχι πιὸ λίγο ἀνταγαπιόταν ἀπ' αὐτόν», δὲν ἦταν στὴν οὐσία παρὰ μιὰ φιλὴ διαμαρτυρία μὲ κάποιο σαρκασμὸ γιὰ τὴν ἀκαταλληλότητα τοῦ διαδόχου β α σ ι λ έ α ᾿Ιωάννη Κ.162[474δ].

«᾿Αλλὰ καθὼς στοὺς καιροὺς τοῦ ᾿Ανδρόνικου καὶ γιὰ ἕνα ἁπλὸ λόγο, συνεχίζει ὁ ἱστορικός, λογοδοτοῦσαν οἱ ἄνθρωποι, ὁ ἐξεταστὴς τέτοιων ὑποθέσεων Τρίψυχος ποὺ πολλοὺς ἀνθρώπους ὑπέβαλε σὲ βασανιστήρια καὶ τὶς περιουσίες τους δήμευσε, εἴτε γιατὶ κάποιος λόγος γογγυσμοῦ τοὺς ξέφυγε κατὰ τοῦ ᾿Ανδρόνικου, εἴτε γιατὶ κάποιο ὕποπτο ἐνθύμιο βρέθηκε στὰ πράματά τους, παράνομα τοὺς τιμωροῦσε, μὲ τὸ μέτρο ποὺ μὲ αὐτὸ πολλὲς φορὲς εἶχε μετρήσει, ἀντιμετρήθηκε, καὶ στὸ λάκκο ποὺ πολλὲς φορὲς ἄνοιξε γιὰ τοὺς ἄλλους, στὸν ἴδιο—ὁ ἱστορικὸς δοξάζει γι' αὐτὸ τὴ θεία Δίκη—ἔπεσε μὲ χάρη»[474ε].

«Κάποιος λοιπὸν ἀπ' τοὺς πολὺ ἀφοσιωμένους στὸν ᾿Ανδρόνικο», μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χωνιάτης—καὶ ἐδῶ μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποψιαστῆ τὸν ὅμοιο στὴν κακουργία μὲ τὸν Τρίψυχο καὶ ἀνταγωνιστή του στὴ διεκδίκηση τοῦ πρωτείου στὴ διακυβέρνηση Στέφανο ῾Αγιοχριστοφορίτη— «ἀνάφερε στὸν αὐτοκράτορα πὼς τὰ ἴδια μὲ κείνους ποὺ δὲν ἔχουν εὐεργετηθῆ καὶ δὲν ἔχουν λάβει πολλὰ ἀγαθὰ ἀπ' τὸν ᾿Ανδρόνικο, μουρμουρίζει κατὰ τοῦ ᾿Ανδρόνικου καὶ ὁ Τρίψυχος, αὐτὸς ποὺ ἔχει ἀντλήσει τόσες εὐεργεσίες καὶ ποὺ ἔχει λάβει τὰ πιὸ ὑ π έ ρ ο γ κ α ἀ ξ ι ώ μ α τ α καὶ ποὺ στὶς αὐτοκρατορικὲς ἐπιστολὲς προσαγορεύεται ἀ γ α π η μ έ ν ο ς γιὸς καὶ π ο λ ύ τ ι μ ο ς ἄ ν θ ρ ω π ο ς καὶ σ' αὐτὲς τὶς πονηρὲς μέρες δ υ σ ε ύ ρ ε τ ο ς, αὐτὸς ὁ πολυευτυχισμένος καὶ πλουσιοντυμένος»· στὸ ἄκουσμα αὐτῆς τῆς ἔντεχνης εἰσήγησης «παθιάστηκε ἡ ψυχὴ τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α') Κ.87, καὶ καθὼς τοῦ καταλόγισε ἀ π ι σ τ ί α στὴν ὅλη γραμμή του, μπῆκε σὲ βαθιὰ συλλογή, καὶ ξέσπασε σὲ μεγάλο θυμὸ ποὺ κατάλληλα τροφοδοτοῦσε μὲ τὰ λόγια του ὁ κατήγορος».

«Βλέποντας αὐτὸς ὁ τελευταῖος πὼς ἡ εἰσήγησή του πῆρε φωτιά, συνέχισε

τὰ τῆς παραδυναστείας τῷ Τριψύχῳ πέρας εἰλήφασιν, Πρβλ. P.Karlin-Hayter, L' Hétériarque, JOB23 (1974), σ.131.

474γ. Χωνιάτης σ.408.

474δ. Χωνιάτης, σ.408 καὶ 409-10. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.377γ.

474ε. Χωνιάτης, σ.408-9.

πιὸ βαριὲς ἀκόμη τὶς κατηγορίες του, ἔτσι ποὺ ξεσήκωσε τὸ ἀπέραντο ἐκεῖνο πέλαγος τῆς ὀργιλότητας τοῦ Ἀνδρόνικου, ἕτοιμο μὲ τὰ κύματά του νὰ καταπνίξη, ὅπως τοὺς ἀρχαίους Αἰγυπτίους, τὸ δύστυχο Τρίφυχο· τοῦ ἀνάφερε ἀκόμη πὼς καὶ τὸ γιὸ καὶ διάδοχο τῆς βασιλείας του καὶ νόμιμο κληρονόμο τῆς ἀρχῆς του, τὸν ὡραιότατο καὶ πολὺ ἀγαπητὸ σὲ ὅλους Ἰωάννη Κ.162, δὲν παύει νὰ διασύρη ὁ Τρίφυχος, λέγοντας φοβερὰ λόγια καὶ ἀποκαλώντας αὐτὸν σ ί χ α μ α· καὶ κάποτε ποὺ περνοῦσε ὁ βασιλέας Ἰωάννης Κ.162 καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἐπευφημοῦνταν καὶ προπέμπονταν, ὁ Τρίφυχος ἔβαλε τὰ γέλοια καὶ τὸν δυσφημοῦσε καὶ τὸν ἀποκαλοῦσε Ζ ι ν τ ζ ι φ ί τ ζ η ν», καὶ βαθιὰ ἀναστενάζοντας εἶπε: «Ὦ δυστυχισμένη ἐξουσία τῶν Ρωμαίων, τί λογῆς αὐτοκράτορας πρόκειται νὰ καθήση πάνω σου».

«Καὶ ἦταν ὁ Ζιντζιφίτζης ἕνα σιχαμερὸ ἀνδράριο ποὺ σύχναζε στοὺς διαδρόμους καὶ στὶς αὐλὲς τοῦ Ἱππόδρομου, μὲ μέλη δυσανάλογα πρὸς τὸ σῶμα, κοντὸ καὶ παχύ, καὶ ποὺ συνήθιζε νὰ λέη ἀστεῖα καὶ βωμολοχίες στὰ καπηλειὰ καὶ τὶς ρύμες τῆς πρωτεύουσας καὶ στιχάκια σατιρικά».

«Σὰν βολίδες ποὺ χτύπησαν τὴν καρδιά του δέχτηκε αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Ἀνδρόνικος, καὶ σὰν λ α ί λ α π α ἔπεσε πάνω στὸν Τρίφυχο· πρόσταξε τὴ δήμευση τῆς περιουσίας του καὶ τὸν περιορισμό του σὲ φυλακή, ὅπου σὲ λίγο ἕνας δήμιος τοῦ ἔβγαλε τὰ μάτια. Καὶ αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ τέλος τῆς π α ρ α δ υ ν α σ τ ε ί α ς τοῦ Τρίφυχου», σύμφωνα μὲ τὴ διήγηση τοῦ Χωνιάτη[475].

Ἀφοῦ ἔτσι φέρθηκε, χωρὶς σοβαρὴ αἰτία, στὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀποκαλοῦσε «ἀγαπημένο του γιό», καταλαβαίνει κανεὶς πὼς μέσα στὴ γενικὴ τρομοκρατία, ὁ καθένας ἔτρεμε γιὰ τὸ κεφάλι του.

Ἂν πιστεύσωμε τοὺς ἐχτρούς του, ὁ Ἀνδρόνικος (α'), ἐρεθισμένος ἀπ' τὴν ἀντίσταση ποὺ συναντοῦσε καὶ ἀπ' τὴ γενικὴ μεταστροφὴ τῶν πνευμάτων ἐναντίον του, δήλωνε τώρα πὼς εἶχε χάσει τὴν ἡμέρα του, ἂν δὲν εἶχε ἐκτελέσει ἢ τυφλώσει κάποιο ἀπ' τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ἢ τρομοκρατήσει τοὐλάχιστον κάποιον ἀπ' τοὺς ἐχτρούς του μὲ τὴν τρομερή του ἐκείνη ματιά, «μιὰ ματιὰ Τιτάνα»[476].

Οἱ ἄνθρωποι ζοῦσαν ἀναστενάζοντας· οἱ πιὸ πολλοὶ δὲν μποροῦσαν νὰ κοιμηθοῦν τὴ νύχτα, κι ἂν τοὺς μισόπαιρνε ὁ ὕπνος, ἐμφανιζόταν στ' ὄνειρό τους ὁ Ἀνδρόνικος, ὀργισμένος καὶ τραχύς. Τά ζευγάρια δὲν ἤξεραν, ἂν θὰ σηκωθοῦν τὸ πρωὶ ἑνωμένα· γινόταν αὐτὸ ποὺ λένε οἱ Γραφὲς γιὰ τὶς τελευταῖες μέρες τῆς Δημιουργίας: «Θὰ κοιμοῦνται δυὸ σ' ἕνα κρεββάτι, ὁ ἕνας θὰ πιάνεται καὶ ὁ ἄλ-

475. Χωνιάτης, σ.409-10.
476. Χωνιάτης, σ.419.

λος θὰ ἀφήνεται». Γιατί, καὶ γυναῖκες συλλαμβάνονταν ἀπ' τὴν ἀστυνομία τοῦ αὐτοκράτορα καὶ δικάζονταν, κι ὄχι λίγες καταδικάστηκαν σὲ τύφλωση, σὲ φυλάκιση καὶ σὲ μαστίγωση[477].

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἄρχοντες γιὰ νὰ προστατεύσουν τὰ συμφέροντα τῆς κοινωνικῆς τους τάξης καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγουν τὴ δίωξη τοῦ Ἀνδρόνικου, ἔφευγαν ἔξω ἀπ' τὰ ὅρια τῆς Αὐτοκρατορίας[478].

Ἄλλοι ἔφευγαν νὰ ξεσηκώσουν κατὰ τοῦ «τυράννου» τὸ σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου Kilidj Arslan II (1156-1192), ἄλλοι τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Βοημοῦνδο III (1163-1201), ἄλλοι τὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνο IV τὸ Λεπρό (1174-1185). Οἱ πιὸ σοβαρὲς πρεσβεῖες πῆγαν στὸν πάπα Ρώμης Λούκιο III (1181-1185), στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο I τὸν Κοκκινοπώγωνα (1152-1190), στὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ III (1173-1196), καὶ ἰδιαίτερα στὸ βασιλέα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας Γουλιέλμο II (1166-1189)[479].

Ἐπικεφαλῆς αὐτῶν ποὺ πῆγαν στὸν τελευταῖο ἦταν ὁ πρώην π ρ ω τ ο - σ τ ρ ά τ ο ρ α ς Ἀλέξιος Κ.237, ἕνας μικρανεψιὸς τοῦ μακαρίτη Μανουὴλ (α') Κ.81, ὡς ἐγγονὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Εὐδοκίας Κ.80[480], ἀληθινὸς πρόδρομος τοῦ Ἀλέξιου Ἄγγ. 266 τῆς Τέταρτης Σταυροφορίας, ποὺ ἔδωσε (ὁ Ἀλέξιος Κ.237) τὰ προσχήματα στοὺς Νορμανδοὺς τῆς Σικελίας νὰ ξαπολύσουν γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη μιὰ μεγάλη ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας[481].

Μαζὶ μὲ τὴ φιλοδοξία του καὶ τὰ τρομερά της ἐπακόλουθα, ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 εἶχε διατηρήσει καὶ τὸ ἄλλο του ἐκεῖνο κυρίαρχο πάθος: τὶς γυναῖκες. Ἂν καὶ τὸ ψηλό του μέτωπο ἦταν τώρα φαλακρό, καὶ οἱ κρόταφοί του εἶχαν ἀσπρίσει, τὸ ὕφος του ἦταν ἀκόμη νεανικό! Πάντα γερός, πάντα στιβαρὸς καὶ σβέλτος, διατηροῦσε ἀκόμη τὴν περήφανη ὄψη του καὶ τὴν ἡρωϊκὴ λεβεντιά του[482].

Δὲν ἔβλεπε λοιπὸν τὴν ἀνάγκη νὰ καταθέση τὰ ὅπλα. Ζοῦσε μὲ εὐχαρίστη-

477. Χωνιάτης, σ.420.
478. Χωνιάτης, σ.420.
479. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.416-17, ἔκδ. Bonn, σ.56-8, ἔκδ. Κυριακίδη.
480. Χωνιάτης, σ.384-85 Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.418, ἔκδ. Bonn, σ.58, ἔκδ. Κυριακίδη. Γιὰ τὴ συνταύτιση τοῦ Ἀλέξιου Κ.237, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.182, πὼς ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Βατάτζη 148, γιοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου τῆς Εὐδοκίας Κ.80.
481. Χωνιάτης, σ.385-92 Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.422 κεξ., ἔκδ. Bonn, σ.62 κεξ., ἔκδ. Κυριακίδη.
482. Χωνιάτης, σ.458 Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.124, ἑλλην. μετάφρ. σ.483. Βλ. καὶ ὑ.173.

ση κοντὰ στὶς ἑταῖρες καὶ τὶς τραγουδίστριες[483]. Ἰδιαίτερα παθαινόταν ἀπ' τὸ τραγούδι μιᾶς ἀπ' αὐτές, τῆς Μαραπτικῆς, ποὺ στὴν εὔνοιά του εἶχε ἀντικαταστήσει τὴν περίφημη ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ.142[484].

Πολλὲς φορὲς παίρνοντας ὅλες αὐτὲς μαζί του, μ' ἐπικεφαλῆς τὴ νεαρὴ αὐτοκρατόρισσα Ἄννα τῆς Γαλλίας, πήγαινε νὰ γλεντήση στὶς διάφορες ἐξοχές, κάτι ποὺ σκανδάλιζε τοὺς τίμιους νοικοκύρηδες τῆς ΚΠολης.

«Σὰν κόκκορας ἐπικεφαλῆς τῶν ὀρνίθων του, λέει ὁ Χωνιάτης, ἢ σὰν τράγος ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν οἱ κατσίκες του, ἢ ἀκόμη σὰν τὸν Διόνυσο μὲ τὴ συνοδία του ἀπὸ Θυάδες, Σοβάδες, Μαινάδες καὶ Βάκχες, ἔσερνε μαζί του τὶς ἐρωμένες του»[485].

Καὶ ἐνῶ ἀπ' τοὺς ὑπουργούς του καὶ τοὺς πιὸ στενοὺς φίλους του λίγοι κατόρθωναν νὰ τὸν βλέπουν, γιὰ τὶς ὡραῖες του φίλες, τὶς ἑταῖρες καὶ τὶς παίχτριες ὀργάνων, ἀντιθέτως, αὐτὸς ὁ συνήθως τόσο δύσπιστος, ἦταν πάντα καλοδεχτικός, γλυκομίλητος, πρόθυμος καὶ χαμογελαστός. Καὶ αὐτό, γιατὶ μὲ ὅλα τὰ ἑξηνταπέντε του χρόνια—αὐτὰ ποὺ εἶχε ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο—ἀγαποῦσε πάντα τὸν ἔρωτα, ὅπως τὸν εἶχε ἀγαπήσει καὶ στὰ πρῶτα του νιάτα.

Πάντα ρωμαλέος, κολακευόταν πὼς «θὰ ἔφτανε τὸν Ἡρακλὴ στὰ ἐρωτικά του κατορθώματα, καθὼς αὐτὸς μπόρεσε νὰ διαφθείρη καὶ τὶς πενήντα κόρες τοῦ Θυέστη». Ἀλλὰ καθὼς ἡ ἐπιθυμία του δὲν ἀνταποκρινόταν στὴν ἀντοχή του, ἄλειφε τὰ κάτω ἀπ' τὴν κοιλιά του μέρη μὲ διάφορες ἀλοιφὲς καὶ συσκευασίες γιὰ νὰ καρδαμώση. Ἔτρωγε καὶ ἕνα ζῶο τοῦ Νείλου ποταμοῦ, ὅμοιο μὲ τὸν κροκόδειλο ποὺ τὸ ἔλεγαν σκίγγο —οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι οὔτε τὸ πλησίαζαν—γιὰ νὰ διερεθίζεται μὲ τὶς γυναῖκες[486].

Ἐκτὸς ἀπ' τὴ Μαραπτικὴ καὶ τὶς ἄλλες τραγουδίστριες καὶ ἑταῖρες, εἶχε πολλὲς καταχτήσεις καὶ ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες τῶν πολιτῶν τῆς πρωτεύουσας. Καὶ καθὼς πάντα τὸν χαραχτήριζε ἕνα πνεῦμα καυστικὸ καὶ σαρκαστικό, εἶχε βρεῖ ἕνα πετυχεμένο ἀστεῖο, νὰ κρεμάη στὶς ἀψῖδες τοῦ Φόρου (στὴν πλατεία) τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, τὰ κέρατα τῶν πιὸ ὅμορφων ἐλαφιῶν, αὐτῶν ποὺ εἶχαν δώδεκα διακλαδώσεις, καὶ ποὺ ὡς διάσημος κυνηγὸς εἶχε σκοτώσει.

«Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκανε», γράφει ὁ Χωνιάτης, «φαινομενικὰ μὲν σὰν τρόπαιο τῶν κυνηγετικῶν του ἄθλων, στὴν πραγματικότητα δὲ γιὰ νὰ περιγελάση τοὺς ἀγαθοὺς ἐκείνους ἀστοὺς τῆς βασιλεύουσας καὶ νὰ τοὺς θυμίση τὰ κέρατα ποὺ

483. Χωνιάτης, σ.417.
484. Χωνιάτης, σ.452.
485. Χωνιάτης, σ.417.
486. Χωνιάτης, σ.417-18.

τοὺς εἶχε βάλει, κατὰ τὶς περιπέτειές του μὲ τὶς γυναῖκες τους»[487].

Ἔτσι ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 κινοῦσε τὴν ἀγανάχτηση μὲ τὴ σκληρότητά του, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ ἀδέκαστο τοῦ χαραχτήρα του, καὶ σκανδάλιζε μὲ τοὺς ἔρωτές του.

Οἱ ἐχτροί του τὸν ἔβριζαν μὲ τὰ χειρότερα λόγια. Τὸν ἔλεγαν μακελλάρη (=χασάπη, σφάχτη), κύνα φιλαίματον (=σκυλὶ διψασμένο γιὰ αἷμα), σαπρόγηρον (=ξεμωραμένο γέρο), κακὸ ἀθάνατο, γυναικά, Πρίαπο, τὸ γιὸ τοῦ Διόνυσου καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ποὺ εἶχε ἀδιάπτωτη τὴ φιληδονία, ὀνόματα ποὺ μὲ αι ὰ τὸν βάφτισε ἡ ἐπαρχία τῆς Νίκαιας[488].

Ὁ Ἀνδρόνικος τοὺς ἄφηνε νὰ λένε, σίγουρος γιὰ τὸν ἑαυτό του, μὲ τὴ σταθερὴ πίστη πὼς θὰ ζοῦσε ὡς τὰ βαθιὰ γεράματα καὶ πὼς θὰ πέθαινε ἥσυχος στὸ κρεββάτι του[489], ἀφήνοντας στοὺς γιούς του τὴ βασιλεία[490]

Ὡς πρὸς αὐτὸ ὅμως γελάστηκε οἰκτρά[490α].

X

Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας, κατάληψη Δυρραχίου καὶ Θεσσαλονίκης, πορεία τῶν Νορμανδῶν πρὸς ΚΠολη, ἐπισκευὴ τῶν τειχῶν τῆς πρωτεύουσας ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87, ἡ ἐλευθεροστομία τῶν ΚΠολιτῶν μπροστὰ στὸ νορμανδικὸ κίνδυνο, ἡ ἀπόφαση θανατικῆς καταδίκης τῶν φυλακισμένων καὶ ἐξορίστων ἀντιπάλων, καθὼς καὶ τῶν συγγενῶν καὶ ὑπηρετῶν τους, οἱ προφυλάξεις τοῦ Ἀνδρόνικου γιὰ προσωπική του ἀσφάλεια, ἡ προσφυγή του στοὺς μάντεις, τὰ δάκρυα τῆς εἰκόνας τοῦ ἀποστ. Παύλου, τὸ προαγόρευμα (Ἰσαάκιος), ἡ ἀπόπειρα σύλληψης τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. 183 καὶ ὁ φόνος τοῦ Στέφανου Ἁγιοχριστοφορίτη, ἐπάνοδος τοῦ Ἀνδρόνικου στὴν πρωτεύουσα καὶ ἄμυνα, ἀναγόρευση τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 ὡς αὐτοκράτο-

487. Χωνιάτης, σ.418-19.
488. Χωνιάτης, σ.367.
489. Χωνιάτης, σ.459.
490. Χωνιάτης, σ.421.
490α. Ch. Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.126, ἑλλην. μετάφρ., σ.484.
491. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.480.
491α. Γιὰ τὴ συνταύτιση τοῦ Δαβὶδ Κ.112, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφία Δαβὶδ Κ.112, ὑ.2· Κ. Βαρζός, Δαβὶδ Κ., Μακεδονικά, τ.20 (1980), σ.30-1

ρα, παραίτηση τοῦ 'Ανδρόνικου ὑπέρ τοῦ Μανουὴλ Κ.161, ἀναχώρηση τοῦ 'Ανδρόνικου ἀπ' τὴν ΚΠολη

'Ο πρώην π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς 'Αλέξιος Κ.237 ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα[491], αὐτὸς ποὺ κατάφυγε στοὺς Νορμανδοὺς τῆς Σικελίας, περιέγραψε στὸ βασιλέα τους Γουλιέλμο II τὴν ἀβέβαιη θέση τοῦ Βυζαντίου καὶ τὸν ἔπεισε τόσο καλὰ ποὺ ὁ Νορμανδὸς ἡγεμόνας ἐξαπόλυσε, τὸν 'Ιούνιο τοῦ 1185, μιὰ ἐπίθεση κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87.

'Ο στρατὸς τῶν Νορμανδῶν—80.000 στρατιῶτες πάνω σὲ 200 πλοῖα—ἀποβιβάστηκε στὸ Δυρράχιο, κυρίευσε τὴν πόλη, ἐνῶ ὁ δ ο ύ ξ Δυρραχίου 'Ιωάννης Βρανᾶς προσχώρησε πρὸς τοὺς Νορμανδοὺς ἀπὸ φόβο πρὸς τὸν 'Ανδρόνικο, κ' ἔπειτα στράφηκε πρὸς τὴν δεύτερη πόλη τῆς Αὐτοκρατορίας, τὴ Θεσσαλονίκη. Τὰ φρούρια ποὺ βρίσκονταν ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς πόλεις, χωρὶς νὰ ἀντιτάξουν τὴν παραμικρὴ ἀντίσταση παραδόθηκαν στὸν εἰσβολέα.

Στὶς 24 Αὐγούστου ἡ Θεσσαλονίκη, μετὰ ἀπὸ λιγόχρονη πολιορκία ἀπ' τὴν ξηρὰ καὶ ἀπ' τὴ θάλασσα, ἔπεσε ἐξαιτίας τῆς ὑπεροχῆς τῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῶν Νορμανδῶν παρὰ ἀπ' τὴ δειλία καὶ τὴν σχεδὸν προδοτικὴ στάση τοῦ δ ο ύ κ α Θεσσαλονίκης Δαβὶδ Κ.112, ἑνὸς ἐγγονοῦ τῆς περίφημης "Αννας Κ.32[491α].

'Η νύφη τοῦ Θερμαϊκοῦ παραδόθηκε σὲ σχηνὲς φρίκης· οἱ κάτοικοί της γνώρισαν τὴν τύχη ποὺ εἶχαν ἐπιφυλάξει οἱ "Ελληνες στοὺς Λατίνους τρία χρόνια προηγουμένως στὴν ΚΠολη[492]. 'Ο Χωνιάτης γράφει: «"Ετσι ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ ἐκείνους (=τοὺς Λατίνους) ἄνοιξε ἕνα ἀπύθμενο χάσμα ἐχτρότητας· δὲν μποροῦμε πιὰ νὰ ἑνώσωμε τὶς ψυχές μας καὶ διαφωνοῦμε ὁλότελα ἀνάμεσά μας, ἂν καὶ διατηροῦμε τὶς ἐξωτερικές μας σχέσεις, ἂν καὶ συχνὰ κατοικοῦμε στὸ ἴδιο σπίτι»[493].

'Απ' τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 πληροφορήθηκε τὴν εἰσβολὴ τῶν Νορμανδῶν, πῆρε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ νὰ τοὺς ἀποκρούση.

Πρῶτα-πρῶτα διόρισε δούκα Δυρραχίου τὸν ἱκανὸ 'Ιωάννη Βρανᾶ, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν ἄντεξε στὴν πρώτη κρούση, καὶ γιὰ νὰ ἀποφύγη μιὰ τύφλωση ἀπ' τὸν

492. Χωνιάτης σ.385-401· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.456-65, ἔκδ. Bonn σ.98-108, ἔκδ. Κυριακίδη.

493. Χωνιάτης, σ.391-92. Προβλ. A.A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ.538. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.265, ὅπου ὁ L. Bréhier διατυπώνει μιὰ παρόμοια περίπου σκέψη μὲ ἀφορμὴ αὐτὴ τὴ φορὰ τὴ σφαγὴ τῶν Λατίνων ἀπ' τοὺς "Ελληνες τὸ 1182 στὴν ΚΠολη.

κύριό του ἀφέθηκε νὰ αἰχμαλωτιστῆ[494]. Κοντά του ὡς ἀρχηγὸ στρατοῦ ὅρισε τὸ γαμβρό του Ρωμανό, δεύτερο σύζ. τῆς κόρης του Μαρίας Κ.163, ἕνα ἄντρα φιλοχρήματο ποὺ κοίταζε πῶς νὰ ληστεύση τοὺς δύστυχους Δυρραχιῶτες[495].

Γιὰ νὰ σώση τὴ Θεσσαλονίκη ἔστειλε ὅλο τὸ στρατὸ ποὺ διέθετε, χωρισμένο σὲ τέσσερα ἀνεξάρτητα τμήματα, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ γιοῦ καὶ συμβασιλέα του 'Ιωάννη Κ.162[496], τοῦ χ α ρ τ ο υ λ ά ρ ι ο υ Θεόδωρου Χούμνου[497], τοῦ 'Ανδρόνικου Κομν. Δούκα (Κομνηνοδούκα) Παλαιολόγου[498], καὶ τοῦ πιστοῦ του π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο υ εὐνούχου Νικηφόρου[499].

'Ο ἴδιος προσωπικὰ ὁ αὐτοκράτορας κὺρ 'Ανδρόνικος(α') Κ.87 διέτρεξε τὶς ὀχυρώσεις τῆς πρωτεύουσας καὶ πρόσταξε νὰ ἐπισκευαστοῦν ἀμέσως τὰ κατεστραμμένα μέρη τῶν τειχῶν. 'Επίσης πρόσταξε καὶ συγκεντρώθηκε ὅλος ὁ στόλος, κ' ἔτσι ἑκατὸ πλοῖα κρατήθηκαν διαρκῶς μέσα στὸ λιμάνι[500].

Τὰ στρατιωτικὰ σώματα ποὺ στάλθηκαν σὲ βοήθεια τῆς πολιορκημένης Θεσσαλονίκης δὲν μπόρεσαν νὰ τὴ σώσουν, γιατὶ οἱ στρατιῶτες φοβοῦνταν νὰ πολεμήσουν μὲ τοὺς Νορμανδοὺς ἱππότες, καθὼς αὐτοὶ φοροῦσαν τὶς ἐκπληκτικὲς πανοπλίες τους, καὶ ἔδειχναν ἀκατάβλητοι[501].

Μετὰ τὴν πτώση τῆς Θεσσαλονίκης, καθὼς τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν Νορμανδῶν κατευθύνθηκε πρὸς τὴν ΚΠολη, οἱ κάτοικοι τῆς μέχρι τότε ἀπόρθητης πρωτεύουσας κυριεύτηκαν ἀπὸ πανικὸ καὶ ἄρχισαν νὰ ἐκδηλώνουν φανερὰ τὴ δυσαρέσκειά τους ἐναντίον τῆς κυβέρνησης. Οἱ κάτοικοι «ἐλευθεροστομοῦσαν, λέει ὁ Χωνιάτης, ζητώντας τὴν καθαίρεση τοῦ σκληροῦ ἡγεμόνα τους, τὸν ὁποῖον κατηγοροῦσαν γιὰ παραμέληση στὴν ἀντιμετώπιση τῶν Νορμανδῶν, ποὺ διαρκῶς προελαύνοντας λεηλατοῦσαν τὴ χώρα, ἐνῶ αὐτὸς τὸ ἔρριξε σὲ ἀχόρταγο ὕπνο»[502].

494. Χωνιάτης, σ.411· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.424, ἔκδ. Bonn, σ.64, ἔκδ. Κυριακίδη.

495. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.423, ἔκδ. Bonn, σ.64, ἔκδ. Κυριακίδη. Γιὰ τὸ δεύτερο γάμο τῆς Μαρίας Κ.163 μὲ τὸ Ρωμανό, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογρ. Μαρίας Κ.163.

496. Χωνιάτης, σ.412.

497. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.402.

498. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.403.

499. Χωνιάτης, σ.412· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, σ.430-31, ἔκδ. Bonn, σ.72, ἔκδ. Κυριακίδη.

500. Χωνιάτης, σ.414-15.

501. Χωνιάτης, σ.412-13. Πρβλ. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.39.

502. Χωνιάτης, σ.435: κατὰ βραχύ τε τὴν πολιτείαν ἐλευθεροστομοῦσαν καὶ πρὸς ἀποστα-

Μάταια ὁ αὐτοκράτορας μὲ ἐπιδέξιους λόγους προσπάθησε νὰ διασκεδάση τὶς ἀνησυχίες τοῦ πληθυσμοῦ, λέγοντας πὼς «δὲν ἦταν κανένα περιστατικὸ σπουδαῖο οὔτε ἄξιο ὡς κατόρθωμα γιὰ νὰ καμαρώνουν οἱ Νορμανδοὶ ποὺ πῆραν τὴ Θεσσαλονίκη, γιατὶ δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ ποὺ κυριεύεται μιὰ πόλη, καθὼς καὶ ἄλλοτε ἁλώσεις πόλεων δὲν ἔφεραν τὴν τελικὴ νίκη». Καὶ ὅταν οἱ ἀγγελιαφόροι διαβεβαίωναν πὼς ὁ ἐχτρὸς πλησίασε τὴν 'Αμφίπολη καὶ τὴ Μοσυνόπολη ἔλεγε πὼς «δὲν εἶναι κάτι τὸ φοβερὸ καὶ πὼς θὰ τοὺς ἐξολοθρεύση ὁλότελα μὲ τὸν τρόπο ἐκεῖνο ποὺ οἱ κυνηγοὶ ἐξολοθρεύουν τοὺς ἀγριόχοιρους»[503].

«Καὶ ἐνῶ τέτοια καὶ τόσα κακὰ ἔδερναν τὴν Αὐτοκρατορία καὶ ὅλοι φαντάζονταν πὼς θὰ ὑποστοῦν ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς τὰ χειρότερα», ὁ αὐτοκράτορας «κατὰ τρόπο ὁμαλὸ καὶ ἀδιάφορο δεχόταν τὰ ἀνυπόφορα, καὶ σὰν νὰ ἦσαν ξένα τὰ δεινά, δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ φιλοσοφῆ, καὶ αὐτά, ἄν καὶ ἦταν φιλαρχος πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς βασιλείας κυλίστηκε σὲ ἀπάνθρωπα ἤθη καὶ ξεπέρασε ὅλων τῶν ἐποχῶν τοὺς τυράννους»[504].

'Εξαιτίας αὐτῆς τῆς ἀδιαφορίας του, φαινομενικῆς ἢ πραγματικῆς, εἶναι ποὺ «ἐγκατάλειπε πολλὲς φορὲς τὴν ΚΠολη μὲ τὸ γνωστὸ χορὸ τῶν ὡραίων καὶ τρυφερῶν ἑταιρῶν καὶ παλλακῶν γιὰ νὰ πάη στὰ πιὸ ἐρημικὰ μέρη, ὅπου πλεόναζε εὐκρασία ἀέρων, καταφεύγοντας σὰν θεριὸ σὲ βουνὰ καὶ χλοερὰ ἄλση»[505].

'Ανήσυχος ὅμως ὁ αὐτοκράτορας ἀπ' τὴ μεταστροφὴ τῆς κοινῆς γνώμης, «ὅταν γύριζε στὰ ἀνάκτορα ἀπ' τὶς ἔξω αὐτὲς διατριβὲς καὶ διαχύσεις, πολλαπλασίασε τὶς προφυλάξεις γιὰ τὴν προσωπική του ἀσφάλεια· ἦταν τριγυρισμένος ἀπὸ βαρβάρους σωματοφύλακες, ποὺ οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς δὲν ἤξεραν τὰ ἑλληνικά—ἀπὸ ἀμόρφωτους ἐπίσης διάλεγε καὶ τοὺς εὐνούχους του τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κοιτώνα—καὶ εἶχε πάντα μαζί του ἕνα πελώριο σκύλο ποὺ τὸν ἔλεγαν Κάρχαρον ἢ Χάρχαρον καὶ ποὺ μποροῦσε καὶ μὲ λιοντάρια νὰ τὰ βάλη καὶ νὰ ρίξη κάτω ἕνα ἄλογο μαζί μὲ τὸν καβαλάρη του. Τὴ νύχτα, οἱ σωματοφύλακες κοιμῶνταν λίγο πιὸ πέρα ἀπ' τὸν κοιτώνα του, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ τρομερὸ ζῶο ἀγρυπνοῦσε ἐμπρὸς στὴν πόρτα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κοιτώνα, ἕτοιμο στὸν παρα-

---

σίαν ὑποκινουμένην οἷς μὴ φροντιδοκοπεῖται ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλ' ὡς εἰς κάρωνα ὕπνου κατενεχθεὶς οὔθ' ὁρᾶν... τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιστρατευσάντων ἐθνῶν ἀνομούμενα, Πρβλ. Ch.Diehl, Fig.Byz., s.II, σ.126, ἑλλην. μετάφρ., σ.485· A.A.Vasiliev, 'Ιστορία, σ.539· M.Levtchenko, Byzance, σ.245-46, ἑλλην. μετάφρ. «Νέας 'Ελλάδας» (1953), σ.241, ἑλλην. μετάφρ. Γ.Βιστάκη (1955), σ.303· Κ."Αμαντος, Β', σ.366· Γ.Κορδάτος, 'Ακμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου, σ.222.

503. Χωνιάτης, σ.415-16.
504. Χωνιάτης, σ.416.
505. Χωνιάτης, σ.416-17.

μικρὸ θόρυβο νὰ ξεσπάση σὲ ἄγρια γαυγίσματα»[506]

Μαζὶ μὲ τὰ μέτρα προφύλαξης γιὰ τὴν προσωπική του ἀσφάλεια, ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87, αὐτὸς ποὺ εἶχε «τοὺς τρόπους τοῦ Σίσυφου», τοῦ περίφημου γιὰ τὶς ληστεῖες καὶ σκληρότητές του μυθικοῦ βασιλιᾶ τῆς Κορίνθου, ὅπως τὸν χαραχτηρίζει ὁ 'Εφραίμιος[507], καθὼς πληροφορήθηκε πὼς τὴ δυσαρέσκεια καὶ τὸ ξεσήκωμα τῶν ΚΠολιτῶν ἐναντίον του , ἐνθάρρυναν οἱ ἀντίπαλοι του , λέγοντας πὼς ὁ «θάνατός του ἦταν ἡ λύση τῶν κακῶν, γιατὶ τὸ θεῖον τὸν ἐγκατάλειψε λόγω τῶν ἐγκλημάτων του»[508], «ἀποφάσισε πρῶτα νὰ ἐξολοθρεύσει ὅλους τοὺς ἐχτρούς του στὸ ἐσωτερικό, γιὰ νὰ μπορέση νὰ διακανονίση σὲ συνέχεια αὐτοὺς τοῦ ἐξωτερικοῦ»[509].

Σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο τό Χωνιάτη, «δέν ἦταν τόσο ὁ ἴδιος ὁ 'Ανδρόνικος πού ὠ δ ί ν η σ ε π ό ν ο κ α ί ἀ π έ τ ε κ ε ἀ ν ο μ ί α ν ὅσο ἄλλοι ποὺ τὸν ἔσπρωξαν στὰ ἄτοπα. Καὶ αὐτὸ ἦταν, ὄχι μόνο αὐτοὺς πού εἶχε συλλάβει καί ἔρριξε στίς φυλακὲς νά καταδικάση σέ θάνατο, καί ἄλλους μὲν νὰ τοὺς ξεκάνη μὲ μαχαίρια, ἄλλους νά τοὺς ρίξη στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας, καί ἄλλους νά ξεκοιλιάση μέ περσικὰ μαχαίρια, τούς ἀ κ ι ν ά κ ε ς, καί ἄλλους κατά ἄλλο τρόπο νά θανατώση, ἀλλὰ καὶ τοὺς συγγενεῖς τους· γιατὶ τί θά ὠφελοῦσε, ἄν κόβοντας ἕνα κεφάλι, φύτρωναν ἄλλα πολλά, ὅπως ἐκεῖνα τῆς Λερναίας "Υδρας τοῦ 'Ηρακλῆ»[510].

Σέ ἐκτέλεση τῆς εἰσήγησης τῶν φίλων του, ὁ αὐτοκράτορας συγκάλεσε τὴ σύγκλητο, τὴ φιλική του κυρίως μερίδα, καὶ τοὺς δικαστές, αὐτοὺς ποὺ σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, «εἶχαν μὲ τὸ χρῆμα ἐξαγοραστῆ καὶ κύκλωναν τὸ αὐτοκρατορικὸ τραπέζι, ὅπως τά ὄρνια τά θνησιμαῖα», καὶ ἀγορεύοντας, «διεκτραγώδησε τὰ ὅσα κάνουν οἱ Νορμανδοί, τὰ τρομερά κακὰ ποὺ ἐνεργοῦν στίς δυτικὲς ἐπαρχίες καὶ στὶς πόλεις ποὺ μὲ τὸ νόμο τοῦ πολέμου ἔπεσαν στὰ χέρια τους· καὶ αἰτία γι' αὐτὰ δὲν ἦσαν ἄλλοι ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπ' τοὺς ἐξ αἵματος συγγενεῖς τους καὶ τοὺς εὐνοουμένους τους»[511].

«"Ολοι αὐτοί, συνέχισε στὴν ἀγόρευσή του ὁ ἡγεμόνας, διψοῦν τὴν ἐξαφάνιση τοῦ 'Ανδρόνικου, καὶ τὸ καθετὶ κινοῦν γιὰ νὰ ἐκσφαιριστῆ ἀπ' τὴν ἐξουσία ὁ 'Ανδρόνικος καὶ νὰ πέση σὰν ἕνα πτῶμα δύσμορφο. Καθὼς ὅμως δὲν ἔχουν τὴ βοήθεια τῶν ντόπιων γιὰ νὰ φέρουν σὲ πέρας τὴν ἐπιθυμία τους, ἔφεραν (διὰ τοῦ

---

506. Χωνιάτης, σ.418.
507. 'Εφραίμιος, στίχ. 4881, σ.203, ἔκδ.Bonn.
508. Χωνιάτης, σ.440-41.
509. P.Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.39.
510. Χωνιάτης, σ.435.
511. Χωνιάτης, σ.435-36.

ὁμόφρονά τους 'Αλέξιου Κ, 237, αὐτοῦ τοῦ ἀνόητου καὶ ἀνάξιου καὶ πρόβατα νὰ ὁδηγῆ ποὺ πίστευσε πὼς ὁ βασιλέας τῶν Νορμανδῶν γι' αὐτὸν κοπιάζει καὶ πὼς θὰ τὸν ἀποκαταστήση στὸ θρόνο τοῦ μεγάλου θείου του Μανουὴλ α' Κ. 81) τὴν ξένη αὐτὴ στρατιά, ἐνεργώντας ἀκριβῶς ὅ,τι καὶ τὸ γένος τῶν ἀκρίδων, πού ἐνῶ ξεφεύγουν ἀπ' τὴ φωτιά, πνίγονται στὰ νερά»[512].

Καὶ πρόσθεσε μὲ ἀγανάχτηση καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ μὲ «μιὰ ἄγρια ἐνεργητικότητα ποὺ ἔνιωθε μέσα στὴν ψυχή του γιὰ νὰ πολεμήση τὸν κίνδυνο, καθὼς τὸν ἔβλεπε ὁλόγυρά του νὰ μεγαλώνη»[513]: «Μὰ αὐτὰ τὰ ἄσπρα μαλλιά ποὺ βλέπετε, οἱ ἐχτροὶ τοῦ 'Ανδρόνικου δὲ θὰ ἔχουν λόγο νὰ χαροῦν."Αν ἡ μοίρα θελήση νὰ κατέβη ὁ 'Ανδρόνικος στόν "Αδη, αὐτοὶ θὰ περάσουν πρῶτοι καὶ θὰ μοῦ δείξουν τὸ δρόμο· ὁ 'Ανδρόνικος θὰ βαδίση πίσω τους»[514].

Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν αὐτοχρατορικὴ προσλαλιά, καὶ ἀφοῦ ὁ 'Ανδρόνικος ἐπικαλέσθηκε τὰ λόγια τοῦ Παύλου, «ἔτσι δὲ θὰ κάνω ἐκεῖνο ποὺ θέλω: τό ἀγαθό, ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ δὲ θέλω: τὸ κακό», ζήτησε ἀπ' τὴ συνέλευση νὰ πάρη μέτρα γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ κακοῦ. Τότε σήκωσαν τὴ φωνή τους τὰ μέλη ἐκεῖνα τῆς συγκλήτου ποὺ ἦσαν φιλικὰ πρὸς αὐτόν καὶ δυνατά φώναξαν «νὰ φύγουν ἀπ' τὴ μέση ὅλοι οἱ ἐχτροὶ τοῦ αὐτοκράτορα, νά ἐκτελεστοῦν χωρὶς νὰ λυπηθοῦν κανένα, κ' ἔτσι πάρθηκε ἡ ἀπόφαση νὰ ξεκάνουν ὅλους ἐκείνους ποὺ βρίσκονταν στὶς φυλακὲς καὶ στὶς ἐξορίες στὶς ἐπαρχίες, καθὼς καὶ τοὺς συγγενεῖς τους καὶ λοιπούς οἰκειακούς, καὶ τοὺς ὑπηρέτες τους»[514α]

Καὶ ἡ τρομερὴ αὐτὴ ἀπόφαση ποὺ σὲ νεώτερο δικό μας ἐρευνητὴ θυμίζει «τὶς μεθόδους τῶν νεώτερων ὁλοχληρωτικῶν κρατῶν»[514β], καταγράφηκε σὲ πρακτικά, καθὼς τὴν ὑπαγόρευε ὁ πρωτασηκρῆτις ποὺ βοηθοῦνταν ἀπὸ τὸν ἐπὶ τῶν δεήσεων, ἐνῶ ὁ πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου μὲ τὶς φωνές του χαλοῦσε τὸν κόσμο[514γ].

512. Χωνιάτης, σ.436. Γιὰ τὸν 'Αλέξιο Κ.237 καὶ τοὺς γι' αὐτὸν χαραχτηρισμούς, βλ. Χωνιάτης, σ.414.

513. Ch.Diehl, Fig.Byz., s.II, σ.127, ἑλλην. μετάφρ., σ.485.

514. Χωνιάτης, σ.436.

514α. Χωνιάτης, σ.436.

514β. Κ."Αμαντος, τ.Β', σ.366.

514γ. Χωνιάτης, σ.436-37. 'Ο πρωτασηκρῆτις ποὺ ἀπ' τὸ ι' αἱ. συνέτασσε νομοθετικὰ κείμενα καὶ ἀπ' τὸν ια' αἱ. μετεῖχε δικαστηρίων, καταντᾶ στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν ἕνας ἀνώτατος δικαστικὸς λειτουργὸς καὶ ἐγκαταλείπει ὁλότελα τὰ καθήκοντα τοῦ προϊσταμένου τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας. 'Ως ἀνώτατο δικαστὴ τὸ ιδ' αἱ. τὸν ξέρει καὶ ὁ Ψευδο-Κωδινός, ἔκδ. J.Verpeaux, σ.178: πρῶτος γὰρ τῶν κριτῶν λέγεται, βλ. καὶ 'Ι.Καραγιαννοπούλου, Βυζαντινὴ Διπλωματική, σ.151-60. Γιὰ τὸν ἐπὶ τῶν δεήσεων, βλ. αὐτόθι, σ.152

Εἶναι κρίμα ποὺ ὁ Χωνιάτης παράλειψε ἀπὸ περιφρόνηση, καθὼς λέει, νὰ ἀναφέρη τά ὀνόματα τῶν ἀνωτάτων αὐτῶν ἀξιωματούχων, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων ποὺ σύμπραξαν μαζί τους, καὶ περιορίζεται νὰ ἀναφέρη μόνο τὸν πολὺ γνωστό μας ὑπουργό του, τὸν λογοθέτην τοῦ δρόμου πανσέβαστον σεβαστόν, τὸν «κακοῦργον» Στέφανον 'Αγιοχριστοφορίτην, τὸν 'Αντιχριστοφορίτην = τὸν 'Αντίχριστον, τὸν Σατανᾶν, ὡς πρωτοστάτην καὶ ταξίαρχον γιὰ τὴ λήψη τῆς τρομοκρατικῆς ἀπόφασης. «Μὲ τὴ βροντώδη φωνή του, λέει ὁ Χωνιάτης, ἀναστάτωνε τὰ ἀνάκτορα, καὶ σὰν ἕνας ποταμὸς χειμαρρώδης καὶ ἀφρισμένος παράσερνε τὸ κατὰ τὴν κρίση τοῦ 'Ανδρόνικου ὑπεύθυνο»[514δ].

Τὸ ἐπίσημο ὑπόμνημα ποὺ συντάχτηκε εἶχε ὡς ἑξῆς: «Καθὼς ἀπ' τὸ Θεὸ κινηθήκαμε καὶ ὄχι μὲ ὁρισμὸ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου αὐθέντη μας καὶ αὐτοκράτορα, ψηφίζομε καὶ ἀποφασίζομε πὼς καλὸ εἶναι γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον καὶ πολὺ ὠφέλιμο γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ.87, τὸ σωτῆρα τῶν 'Ελλήνων, ριζικὰ νὰ ἐξοντωθοῦν αὐτοὶ ποὺ ὡς ἀντάρτες καὶ στασιαστὲς πιάστηκαν καὶ

καὶ 156, καθὼς καὶ Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Νικηφόρου Κ.115, ὑ.17-18. Γιὰ τὸν πρωτονοτάριον τοῦ δρόμου, βλ. 'Ι.Καραγιαννοπούλου, ἔνθ' ἀνωτ., σ.157-58, καὶ R.Guilland, Le protonotaire du drome, REB29(1971), σ.38-40.

514δ. Χωνιάτης, σ.437. Γιὰ τὸ χαραχτηρισμὸ τοῦ 'Αγιοχριστοφορίτη ὡς «κακούργου», βλ. 'Εφραίμιος, στίχ. 5401, σ.223, ἔκδ. Bonn. "Αν ὅμως ὁ Χωνιάτης ἀπαξίωσε νὰ ἀναφέρη ἐδῶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν τῶν ἀξιωματούχων, μποροῦμε νὰ ἀποκαλύψωμε ἀπὸ ἀλλοῦ τὰ ὀνόματα μερικῶν ἀπ' αὐτούς. 'Ο ἴδιος ὁ Χωνιάτης, σ.350, μᾶς λέει πὼς κάποιος κριτὴς τοῦ βήλου, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἀπὸ περιφρόνηση παραλείπει, ποὺ ἐξαγοράστηκε μὲ τὴν προαγωγή του στὸ ὀφφίκιο τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων καὶ κάποιος ἄλλος ὑμνητὴς τῆς τυραννίας ποὺ κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτονοτάριου τοῦ δρόμου πρωτοστατοῦσαν στὴν ἀναγόρευση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183. 'Επίσης ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ.344, ξέρομε πὼς κριτὴς τοῦ βήλου τὸν Αὔγουστο τοῦ 1183 ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Πατρηνός. 'Ο Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης πάλι, σ.405, ἔκδ. Bonn, σ.44, ἔκδ. Κυριακίδη, μᾶς δίνει τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ πρωτοστάτησαν στὴν ἀναγόρευση τοῦ 'Ανδρόνικου: Κωνσταντῖνος Πατρηνός, τὸ τῆς κολακείας ἠκριβωμένον ἀφίδρυμα, καὶ ὁ 'Απλούχειρ Μιχαήλ, ἀνὴρ γλοιὸς μὲν πολιτεύσασθαι... 'Απὸ δῶ μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε μὲ βεβαιότητα πὼς ἀπ' τὸ Σεπτέμβρη τοὺλ. τοῦ 1183 ὡς τὸ τέλος τῆς βασιλείας, ἐπὶ τῶν δεήσεων ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Πατρηνὸς καὶ πρωτονοτάριος τοῦ δρόμου ὁ Μιχαὴλ 'Απλούχειρ, γνωστὸς καὶ ὡς συγγραφέας (βλ. ὑ.473$^{\beta}$). 'Ο Κων. Πατρηνὸς μετὰ τὴν πτώση τοῦ 'Ανδρόνικου δὲν ἐμφανίστηκε πιὰ στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο παρά μόνο κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγγ. Κ.190, βλ. REB19(1961), σ.261.

514ε. Χωνιάτης, σ.437-38.

φυλακίστηκαν ἢ στὶς ἐπαρχίες ἐξορίστηκαν, καὶ συγχρόνως νὰ συλληφτοῦν καὶ οἱ συγγενεῖς τους καὶ ὁμόφρονές τους, καὶ ὅλοι αὐτοὶ νὰ θανατωθοῦν· ἔτσι θὰ μπορέση γιὰ λίγο νὰ ἀναπνεύση ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87, ὁ κατὰ καλὴ παραχώρηση τῆς τύχης αὐτοκράτοράς μας, καὶ νὰ ριχτῆ στὶς δημόσιες φροντίδες, χωρὶς νὰ χτυπιέται ἀπ' τὶς ἐπιβουλὲς αὐτῶν τῶν κακογνωμόνων, κι ἔτσι νὰ μπορέση νὰ ἀπογυμνώση ἀπ' τὰ ντόπια προδοτικὰ στοιχεῖα αὐτοὺς τοὺς ἀλλοεθνεῖς Νορμανδοὺς ἐπιδρομεῖς. Ὅλοι αὐτοί, ἂν καὶ πιάστηκαν καὶ τυφλώθηκαν καὶ ρίχτηκαν στὶς φυλακές, τὰ ἴδια μυαλὰ διατηροῦν καὶ κανεὶς τρόπος δὲν ὑπάρχει ποὺ νὰ τοὺς κάνη νὰ σωφρονιστοῦν, καὶ μόνη ἔχει ἀπομείνει ἡ στέρηση τῆς ζωῆς τους, τὴν ὁποία ὡς τελευταία καὶ σωτήρια ἄγκυρα πρέπει ἐμεῖς νὰ ἐπιβάλωμε σ' αὐτοὺς τοὺς κακόφρονες, οἱ ὁποῖοι τόσο εἶναι φρενοβλαβεῖς, ἀπαίσιοι καὶ βδελυροί, ποὺ δὲν καταλαβαίνουν οἱ ἐλαφρόμυαλοι πὼς μάταια ἀγωνίζονται καὶ πὼς ἐναντίον τους στρέφουν τὴ μάχαιρα»[514ε].

Μετὰ τὴν ἀπόφαση, ποὺ φέρνει ὅλα τὰ χαραχτηριστικὰ ἑνὸς σκεπτικοῦ τῆς Ἱερῆς 'Εξέτασης, οἱ φιλάνθρωποι αὐτοὶ σύνεδροι ποὺ «καὶ τὸ Θεὸ ἀκόμη πῆραν συνένοχο στὴ μιαιφονία τους», ὅπως παρατηρεῖ ὁ Χωνιάτης[514ς], προχώρησαν στὴ σύνταξη τοῦ καταλόγου τῶν προγραμμένων, θέτοντας δίπλα στὸ ὄνομα τοῦ καθενὸς καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ θανατωθῆ, καὶ μὲ ἕνα τέτοιο ψήφισμα ἡ συνέλευση διαλύθηκε[514ζ].

Ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 παίρνοντας στὰ χέρια του τὶς δικαστικὲς αὐτὲς ἀποφάσεις, μὲ ἐπιμέλεια τὶς φύλαξε σὲ κιβώτιο. «Δὲ ξέρω, λέει ὁ Χωνιάτης, τί σκεφτόταν πάνω σ' αὐτό, νομίζω ὅμως πὼς τὰ ἤθελε γιὰ ἀπολογία του, ὅταν κάποτε θὰ ἐρχόταν ὁ καιρὸς τῆς λογοδοσίας. Καὶ πραγματικά, ὅταν μετὰ τὴν πτώση του ἀπ' τὸ θρόνο πιάστηκε καὶ τοῦ ζητοῦσαν νὰ λογοδοτήση γι' αὐτὰ ποὺ διέπραξε, ἀποξένωσε τὸν ἑαυτό του ἀπ' τὶς σωματικὲς τιμωρίες ποὺ εἶχε ἐπιβάλει, καὶ ἔλεγε πὼς οἱ δικαστὲς καὶ ἡ σύγκλητος ἐπέβαλαν τὶς ποινὲς σὲ κείνους ποὺ τὸν ἀντιπολιτεύτηκαν, τόσο κατὰ τὸν καιρὸ τῆς ἐπιτροπείας του ὅσο καὶ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς βασιλείας του, καὶ αὐτὸς ἁπλὰ συμμορφωνόταν μὲ τὶς γνῶμες τους—γιατὶ φυσικὰ δὲν ἔφερε μάταια τὸ σπαθί του—καὶ ἐκτελοῦσε ἐκεῖνα ποὺ ἀποφάσισαν»[514η].

Ἔχοντας στὰ χέρια του τὴν ἀπόφαση τῆς συγκλήτου καὶ τῶν δικαστῶν ὁ 'Ανδρόνικος, κινήθηκε γιὰ νὰ τὴν ἐπιβάλη, ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν κίνησή του συνάν-

514ς. Χωνιάτης, σ.438: ἢ πῶς ποτὲ κρίνοντες τὴν ἑαυτῶν μιαιφονίαν προσῆπτον Θεῷ, 'Αναφέρεται ὁ ἱστορικὸς στὴ φράση τους: «θεόθεν κινηθέντες» = «Καθὼς ἀπ' τὸ Θεὸ κινηθήκαμε, βλ. ἀμέσως ἀνωτέρω, ὑ.514ε.

514ζ. Χωνιάτης, σ.438.

514η. Χωνιάτης, σ.439. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.376-377δ καὶ ὑ.453γ.

τησε τὴ σθεναρὴ ἀντίσταση τοῦ γιοῦ του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ Κ.161· ὁ πρίγκιπας μὲ ἀποτροπιασμὸ «ἀποπήδησε» πρὸς αὐτὴ τὴν ἀπόφαση, καὶ δήλωσε πὼς «καθόλου δὲ συμφωνεῖ μὲ μιὰ πράξη ποὺ δὲν τελεῖται μὲ αὐτοκρατορικὸ ὁρισμό, καθὼς αὐτοὶ ποὺ τὴ θέσπισαν ἰσχυρίζονται, καὶ πὼς ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδεχτῆ μιὰ ἀπόφαση ποὺ θέτει κάτω ἀπὸ θανατικὴ κρίση ὅλο σχεδὸν τὸ Π α ν ε λ λ ή ν ι ο, καὶ ἡ ὁποία δὲν ἐξοντώνει μόνο τοὺς ντόπιους, ἀλλὰ καὶ ὅσους ἀπ' τοὺς ξένους βρίσκονταν στὴν ὑπηρεσία τῆς Αὐτοκρατορίας»[514θ].

Ἡ ἔντονη διαφωνία τοῦ Μανουὴλ Κ.161 δὲ θὰ πέτυχε παρὰ μιὰ ἀναβολὴ τῆς ἐκτέλεσης τῆς ἀπόφασης, ὅπως καὶ ἄλλοτε συνέβη[514ι], ὁπότε μιὰ ἄλλη πολὺ πιὸ σοβαρὴ καὶ γενικὰ σωτήρια αἰτία, τὴν ἐξουδετέρωσε.

'Αναρίθμητοι θὰ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἐπρόκειτο νὰ θανατωθοῦν· «σὰν ἀρνιὰ γιὰ σφάξιμο σὲ ἕνα ἄθροισμα θὰ συγκεντρώνονταν οἱ ἐξόριστοι ἀπ' τὶς ἐπαρχίες καὶ οἱ φυλακισμένοι στὰ διάφορα καταγώγια, γιὰ νὰ ὑποστῆ ὁ καθένας τὸ μαρτύριο τῆς θανάτωσης ποὺ εἶχαν ὁρίσει οἱ θ ε σ μ ο θ έ τ ε ς, ἂν δὲν ἐπέβαλλε ὁ Θεός, ὅπως λέει κι ὁ προφήτης, τὴ δική του μάχαιρα στὸν ἀποστάτη δράκο, σ' αὐτὸν τὸ στριμμένο 'Ανδρόνικο (α') Κ.87»[514ια].

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μποροῦμε νὰ προσφύγωμε σὲ νεώτερο ἱστορικὸ ποὺ σὲ συνέχεια ἄλλων του σχολίων[514ιβ], παρατηρεῖ πὼς «μάταια ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 προσπάθησε νὰ ἀνατρέψη τὸ ροῦ τῆς ἱστορίας. Ὁ ἀγώνας, λέει, ἐναντίον τῶν φεουδαλικῶν δυνάμεων ἦταν δυνατὸς στὸ ι' αἰ., καὶ ἦταν τότε πολιτικὰ δικαιολογημένος· ἀλλὰ τώρα δὲν ἦταν μόνο χωρὶς διέξοδο: εἶχε συνέπειες καταστροφικὲς γιὰ τὸ Κράτος. Ἡ φεουδαλικὴ ἀριστοκρατία εἶχε καταστῆ ἀπὸ μακροῦ ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ ἴδιου τοῦ Κράτους. Αὐτὴ δὲν ἀφέθηκε βέβαια νὰ παραμεριστῆ, ἀλλὰ ἡ ἐξουθένωσή της ἀπ' τὶς πάγιες ἐκτελέσεις, κλόνισε τὰ θεμέλια τῆς στρατιωτικῆς βυζαντινῆς ἄμυνας. Ἡ ἀνελέητη σκληρότητα μὲ τὴν ὁποία ὁ 'Ανδρόνικος χτύπησε τὴ διαφθορὰ ὑπῆρξε σωτήρια· οἱ ἀντίπαλοί του οἱ ἴδιοι, ὅπως ὁ Νικήτας Χωνιάτης καὶ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης τὸ ἀναγνωρίζουν χωρὶς ἐπιφυλάξεις. 'Αλλὰ τὸ πρόγραμμά του τῆς ριζικῆς ἀντίδρασης ἀπότυχε. Τὸ ἀντιλατινικὸ πνεῦμα παρόξυνε τὴν ἔχτρα τῶν δυτικῶν δυνάμεων ἀπέναντι στὸ Βυζάντιο, καὶ τὸ ἀντιαριστοκρατικὸ ἐξασθένισε τὸ βυζαντινὸ Κράτος ἤδη ἀπὸ ἄλλες αἰτίες ἐξαντλημένο: ὅταν ἔφτασε ὁ ἀναγκαῖος διακανονισμὸς τῶν λογαριασμῶν ἡ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε πιὰ στρατιωτικὴ ὕπαρξη, καὶ ἀπὸ ἐδῶ εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ

514θ. Χωνιάτης, σ.439-40.

514ι. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.305 καὶ 307.

514ια. Χωνιάτης, σ.440.

514ιβ. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.424.

χρίνη χανεὶς τὴν προσπάθεια ἀντίδρασης τοῦ 'Ανδρόνιχου»[514ιγ].

Κ' ἔτσι ἐρχόμαστε στὶς τελευταῖες μέρες τῆς βασιλείας.

Βλέποντας ὁ 'Ανδρόνιχος (α') Κ.87 τὴν ἐξουσία του νὰ κλονίζεται, «ἀπὸ παντοῦ νὰ εἶναι στενὰ τὰ πράματα γι' αὐτόν, λέει ὁ Χωνιάτης, καὶ τοὺς Νορμανδοὺς τῆς Σικελίας νὰ ὁρμοῦν κατὰ τῆς κεφαλῆς του καὶ σὰν ἑκατογκέφαλος Τυφώνας νὰ τὸν καταπιέζουν, καὶ τοὺς ὑπηχόους του νὰ διψοῦν τὸ θάνατό του καὶ νὰ πιστεύουν πὼς αὐτὸς θὰ εἶναι τὸ καλύτερο φάρμακο γιὰ τὶς συμφορὲς ποὺ εἶχαν πέσει πάνω στὴν Αὐτοχρατορία»[514ιδ], στράφηκε πρὸς τὰ μέσα γιὰ τὴν πρόγνωση τῶν μελλόντων, ἂν καὶ προηγουμένως «δὲν ἔδινε σ' αὐτὰ καμιὰ σημασία καὶ τὰ ἀποστρεφόταν σὰν ἀθέμιτες πράξεις»[514ιε].

Καθὼς ἡ θ υ τ ι κ ή (= ἡ διὰ θυσιῶν μαντεία) εἶχε καταργηθῆ ἀπὸ παλιὰ καὶ ὁλότελα ἐξαφανιστῆ[514ιϛ], καὶ οἱ ἡπατοσκοπίες καὶ σπαγχνοσκοπίες, ὅπως καὶ ἡ ὀρνιθομαντεία, ἡ ὀνειρομαντεία καὶ ἡ νεκρομαντεία δὲ συνηθίζονταν πιὰ στὸ Βυζάντιο[514ιζ], καὶ τὴν ἀστρολογία τὴν τόσο ἀγαπητὴ στὸ μακαρίτη Μανουὴλ (α') Κ.81, ποὺ μέχρι τότε συνηθιζόταν, ὁ αὐτοχράτορας τὴν παράβλεψε, γιατὶ δύσκολα πρόλεγε τὰ μέλλοντα[514ιη], ρίχτηκε ὁλάκερος στὴ λεκανομαντεία ποὺ ἐνεργοῦνταν μὲ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἥλιου· «αὐτὲς οἱ ἀχτίδες ἀντανακλοῦσαν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ καὶ ἔδειχναν ἰ ν δ ά λ μ α τ α», ἢ καθὼς λέει ὁ ἴδιος ὁ Χωνιάτης ἀλλοῦ «τὸ πονηρὸ πνεῦμα ἀπαντώντας σὲ ἐρώτηση χάραζε στὴν ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ γράμματα ἢ καὶ τὸ ἴδιο τὸ πνεῦμα, τὸ ἀερικό, ἔπεφτε στὸ νερὸ καὶ πρόλεγε αὐτὸ ποὺ θὰ συμβῆ μὲ ἐ π ά σ μ α τ α»[514ιθ].

'Ο ἴδιος ὁ αὐτοχράτορας «δὲν καταδέχτηκε νὰ παραστῆ σ' αὐτὴ τὴ βδελυρὴ τελετουργία ποὺ γινόταν τὴ νύχτα», καὶ ἀνάθεσε τὴν ἐμπιστευτικὴ ἀποστολὴ στὸν ἀφοσιωμένο του Στέφανο 'Αγιοχριστοφορίτη[514ικ] ποὺ κατάφυγε στὸ Σήθ τὸν Νεώτερο ποὺ ἐπιλεγόταν Σχληρός[515], ὁ ὁποῖος ἀπὸ νεαρὸς εἶχε ἀσχοληθῆ μὲ τὴ

514ιγ. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.421, Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.424.

514ιδ. Χωνιάτης, σ.440-41.

514ιε. Χωνιάτης, σ.441, καὶ δημοτικὸ κείμενο.

514ιϛ. Χωνιάτης, σ.441· ἀλλοῦ ὅμως ὁ ἴδιος ὁ Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG39, στ.1355, μᾶς μιλάει γιὰ «μαντευομένους διὰ θυσιῶν», κάτι ποὺ διαψεύδει αὐτὸ ποὺ μᾶς λέει στὴν ἱστορία του.

514ιζ. Χωνιάτης, σ.441. Πρβλ. Φ.Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ.Α', ΙΙ(1948), σ.156, 183-84, 191.

514ιη. Χωνιάτης, σ.441 καὶ δημοτικὸ κείμενο. Πρβλ. Φ.Κουκουλέ, ἔνθ' ἀνωτ., σ.139-50.

514ιθ. Χωνιάτης, σ.441-43. Πρβλ. Φ.Κουκουλέ, ἔνθ' ἀνωτ., σ.177.

514ικ. Χωνιάτης, σ.442.

515. 'Ο Σήθ, ποὺ ἐπιλεγόταν Σχληρὸς καὶ ποὺ τυφλώθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') Κ.81, βλ. Χωνιάτην, σ.192, εἶναι διάφορος ἀπ' τὸν ἐπὶ 'Αλέξιου (α') Κ.15 Σήθ, ποὺ εἶχε προβλέψει τὸ θά-

μαγεία καὶ γι' αὐτὸ εἶχε τυφλωθῆ ἀπ' τὸ βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ.81. 'Ο ὑ-
πουργὸς ἔθεσε στὸ μάγο μιὰ ἐρώτηση—ὁ Χωνίατης δὲν χρύβει τὴ δυσαρέσκειά
του ποὺ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ διηγηθῆ τέτοια πράματα— ποὺ μὲ αὐτὴ «ἤθελε
νὰ μάθη ποιὸς θὰ ἦταν ὁ μετὰ τὸν 'Ανδρόνιχο (α') Κ.87 αὐτοχράτορας ἢ καὶ
ποιὸς θὰ ἦταν ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸν ἔρριχνε ἀπ' τὸ θρόνο». Τὸ πονηρὸ πνεῦμα «ἀ-
ποχρίθηκε ἢ καλύτερα στὰ θολερὰ νερὰ διαχάραξε κάτι γράμματα ποὺ ὑπονοοῦ-
σαν πὼς αὐτὸ θὰ ἦταν κάποιος 'Ισαάχιος, δὲν ἔδειξε ὅμως ὁλάκερο τὸ ὄνομα,
ἀλλὰ αὐτὸ ἐδῶ τὸ σημάδι CI». 'Ο αὐτοχράτορας ἀπ' αὐτὰ ποὺ τοῦ μετάδωσε ὁ
ὑπουργός, νόμισε πὼς «ὅ,τι φάνηκε στὰ νερὰ σήμαινε τὴ λ. Ἴ σ α υ ρ ο ς,
καὶ ἰσχυριζόταν πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ 'Ισαάχιος Δ.Κ. 229 ποὺ τότε εἶχε ἐπικρατή-
σει στὴν Κύπρο, καὶ ποὺ πάντα τὸν ὑποπτευόταν ὡς διάδοχό του στὴν ἐξουσία,
καθὼς ἀπ' τὴν 'Ισαυρία ξεκίνησε γιὰ νὰ πάη στὴν Κύπρο, ἕνας ἄνθρωπος κα-
κοῦργος πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον καὶ φθοροποιὸς Τελχίνας ποὺ ἔφερνε θάλασσα
ἀπὸ συμφορὲς ἢ 'Εριννὺς ποὺ ξετρελάθηκε ἐναντίον τῶν ἄλλοτε εὐτυχισμένων
κατοίκων τοῦ νησιοῦ»[516].

Καθὼς ὁ 'Ανδρόνιχος ἐντυπωσιάστηκε ἀπ' τὸ χρησμό, εἶπε στὸν 'Αγιοχρι-
στοφορίτη, «μὴ ρωτᾶς μόνο γι' αὐτὸν ποὺ θὰ μὲ διαδεχτῆ, ρώτα καὶ γιὰ τὸν
καιρὸ ποὺ αὐτὸ θὰ γίνη». Ἔτσι ἔγινε στὸ Σὴθ τὸ Σχληρὸ μιὰ δεύτερη ἐρώτηση
ποὺ σ' αὐτὴ «τὸ ἀερικὸ ἔπεσε στὸ νερὸ καὶ μὲ ἐπάσματα προεῖπε πὼς αὐτὸ θὰ
γίνη στὶς μέρες τῆς ὕψωσης τοῦ Σταυροῦ»(περὶ τὶς 14.ΙΧ.1185). Τότε ποὺ γί-
νονταν αὐτά, ἦταν ἀκριβῶς ποὺ ἄρχιζε ὁ Σεπτέμβρης, καὶ μόλις ὁ 'Ανδρόνιχος
ἄκουσε τὴ δεύτερη αὐτὴ πρόρρηση, «μὲ κάποια ἀηδία καὶ ἕνα γέλοιο σαρκαστικὸ
καὶ γεμάτο κακία, παρατήρησε πὼς σὰν φλυαρία φαίνεται αὐτὸς ὁ
χρησμός—γιατὶ πῶς θὰ μπορέση ὁ 'Ισαάχιος 229 νὰ καταπλεύση μέσα στὶς λί-

---

νατο τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, 'Αλεξιάς, τ.ΙΙ, σ.57-8. Ἴσως ὁ δεύτερος νὰ ἦταν συγγενὴς τοῦ πρώτου ἢ μαθητής του ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά του, βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ (α') Κ.81, ὑ.85. Κατὰ τὸν W.Seibt, Die Skleroi, Wien 1976, σ.109-10, ἀριθ. 34, ὁ δεύτερος πιθανὸν νὰ ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τοῦ πρώτου ἐκ μητρός. 'Ο Σὴθ ὁ Πρεσβύτερος λεγόταν καὶ Συμεών, καὶ ἔφερε τοὺς τίτλους τοῦ π ρ ω τ ο β ε σ τ ά ρ χ η καὶ τοῦ μ ά γ ι σ τ ρ ο υ, βλ. W.Seibt, ἔνθ' ἀνωτ. Στὴ Ραιδεστό, ὅπου καθὼς φαίνεται εἶχε ἐκτοπισθῆ, ἂν καὶ ὡς ἐκτοπισμένος ἀναφέρεται μόνο ὁ περίφημος Αἰγύπτιος τῆς 'Αλεξάνδρειας, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, ἔνθ' ἀνωτ., ὁ Σὴθ ὁ Πρεσβύτερος κατεῖχε οἶκον, ποὺ αὐτὸν καὶ τὰ ὑποστατικά του ὁ 'Ιωάννης (β') Κ.34 παραχώρησε στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα, βλ. Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. P.Gautier, REB32 (1974), σ.115, στίχ. 1455. Κακῶς ὁ Φ. Κουκουλές, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.514 ιζ) σ.136, ἀναφέρει τὸν Σὴθ τὸν Πρεσβύτερον ὡς Αἰγύπτιον· Αἰγύπτιοι ἦσαν ὁ 'Αλεξανδρινὸς καὶ ὁ 'Ελευθέριος, ὄχι ὅμως ὁ Σήθ, ὁ ὁποῖος καὶ δὲν ἀναφέρεται ὡς μεταφραστὴς ἀραβικῶν ἀστρολογικῶν ἢ ἀστρονομικῶν κειμένων. 'Ο Σὴθ ὁ Νεώτερος ὁ Σχληρὸς ἀναφέρεται καὶ σὲ λόγο τοῦ Μιχαὴλ Χω-

γες αὐτὲς μέρες ἀπ' τὴν Κύπρο καὶ νὰ τὸν ρίξη ἀπ' τὸ θρόνο;—καὶ καμιὰ προσοχὴ δὲν ἔδωσε στὴν προφητεία»[517].

'Αλλὰ πάντα ὑπάρχουν «οἱ πιὸ βασιλικοὶ ἀπ' τὸ βασιλέα», καὶ ἕνας τέτοιος ἦταν ὁ 'Ιωάννης «ὁ τοῦ 'Αποτυρᾶ, αὐτοῦ ποὺ ἔφτιανε καὶ πουλοῦσε ἀπότυρα», ποὺ «εἶχε ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο ὑψωθῆ σὲ κ ρ ι τ ὴ τ ο ῦ β ή λ ο υ καὶ γι' αὐτὸ ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς ἀφοσιωμένους του καὶ πρόθυμος ὑπηρέτης τῶν θελημάτων του», ὁ ὁποῖος καὶ πρότεινε νὰ πιαστῆ ἀμέσως «καὶ νὰ θανατωθῆ» ὁ δειλὸς ὑπερασπιστὴς τῆς Προύσας 'Ισαάκιος ῎Αγγ. 183, «μήπως σ' αὐτὸν ἀναφερόταν ἡ μαντεία, ἐνῶ αὐτοὶ φαντάζονται τὰ μακρινὰ καὶ παραβλέπουν αὐτὰ ποὺ ἔχουν μπροστά τους». Γιὰ τὴν εὐτυχία τοῦ δεύτερου αὐτοῦ 'Ισαάκιου 183, ὄχι μόνο δὲν ἦταν τῆς ἴδιας γνώμης μὲ τὸν 'Ιωάννη τὸν τοῦ 'Αποτυρᾶ ὁ αὐτοκράτορας, ἀλλὰ «καταλόγισε μωρία σ' αὐτὸν τὸ φίλο του, ποὺ πίστευσε τέτοια πράματα γιὰ ἕνα 'Ισαάκιο ῎Αγγ. 183, αὐτὸν τὸ φιλήσυχο ἀνθρωπάκο ποὺ δὲν ἦταν ἄξιος γιὰ κανένα ἀξιόλογο κατόρθωμα». «Πλησίαζε, προσθέτει πάνω σ' αὐτὰ ὁ ἱστορικός, τὸ μοιραῖο, καὶ τὸ θεῖο ἦταν πιὸ συνετὸ ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο»[517α], καὶ τοῦ ἐμφύτευσε αὐτὴ τὴν ἰδέα.

῾Ο αὐτοκράτορας εἶχε καὶ ἕνα ἄλλο κακὸ προμήνυμα. Αὐτὸς ὁ θρησκευτικὰ ἀδιάφορος, εἶχε μιὰ μεγάλη ἀδυναμία στὶς ἐπιστολὲς τοῦ ἀπόστολου Παύλου, καὶ πολὺ συχνὰ μιλώντας μεταχειριζόταν «τὰ μελιστάλαχτα ἀποφθέγματά του», καὶ ἀκόμη προλόγιζε τὰ αὐτοκρατορικὰ διατάγματά του μὲ ρήσεις τοῦ ἀπόστολου, ἔτσι καὶ μιὰ εἰκόνα τοῦ «Ταρσέα πνευματορρήτορα»,ἔργο πολὺ παλιοῦ ζωγράφου, ἀφοῦ τὴ λάμπρυνε μὲ πολύτιμο ἀπὸ χρυσάφι στολισμό, τὴν ἀνάρτησε στὸ ἵδρυμά του, στὸ ναὸ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα Μαρτύρων τῆς Μέσης. Σ' αὐτὲς τὶς μέρες ποὺ πλησίαζε ἡ καταστροφή του, ἀπ' τὰ μάτια τοῦ ἀπόστολου ἔσταζαν δάκρυα. Μόλις τὸ ἔμαθε ὁ 'Ανδρόνικος ἔστειλε δικούς του ἀνθρώπους νὰ τὸ ἐξακριβώσουν, καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τὸν ἀπαραίτητο Στέφανο ῾Αγιοχριστοφορίτη, ποὺ μὲ σκάλα ἀνέβηκε ἐκεῖ ψηλὰ ποὺ ἡ εἰκόνα ἦταν ἀναρτημένη, καὶ μὲ ἕνα πανὶ ἄγγιξε ἐλαφρὰ μὲ τὰ ἄκρα τῶν δακτύλων του τὰ μάτια τοῦ Παύλου ποὺ ἔτρεχαν σὰν βρύση, ἔτσι ποὺ μούσκεψαν τὸ πανί, καὶ καθὼς ὁ ὑπουργὸς ἔμεινε ἔκπληκτος, πῆγε κατευθείαν στὸν αὐτοκράτορα καὶ δηγήθηκε αὐτὸ ποὺ διαπίστωσε. ῾Ο 'Ανδρόνικος βαθιὰ ἀνστέναξε, καὶ κουνώντας τὸ κεφά-

---

νιάτη, Τὰ Σωζόμενα, τ.Α', σ.78, ποὺ συνέταξε χάρη κάποιου ἀπ' τοὺς ἐπίσημους ρήτορες τῆς ΚΠολης καὶ ποὺ ἀπευθυνόταν πρὸς τὸν πατριάρχη Μιχαὴλ (γ') τὸν τοῦ 'Αγχιάλου.

516. Χωνιάτης, σ.442-43. Γιὰ τὸν 'Ισαάκιο Δ.Κ.229, βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ.457.

517. Χωνιάτης, σ.443.

517α. Χωνιάτης, σ.443-44. Γιὰ τὸ παρωνύμιο τοῦ 'Ιωάννη ποὺ θὰ ἦταν γιὸς ἑνὸς ἀ π ο τ υ ρ ᾶ, βλ. Φ.Κουκουλέ, Βυζαντινὰ 'Επίθετα, ΕΕΒΣ5 (1928), σ.3-4.

λι του δεξιὰ καὶ ἀριστερά, γόγγυξε καὶ εἶπε: «Γιὰ μένα εἶναι ποὺ φαίνεται πὼς
δακρύζει ὁ Παῦλος, καὶ αὐτὸ ἐπίσης γιὰ μένα εἶναι ἕνα πολὺ κακὸ σημάδι»[518].
Μέσα σ' αὐτὸ τὸ καταθλιπτικὸ περιβάλλον βρισκόταν ὁ μονάρχης, ἀλλὰ
δὲν ἔχανε καὶ ὁλότελα τὸ θάρρος καὶ τὴν ψυχραιμία του, καὶ πολὺ ἀπερίσκεπτα,
δὲν ἀρνιόταν καὶ τὶς διασκεδάσεις του στὶς ἐξοχές. Σ' αὐτὲς τὶς τελευταῖες μέρες
τῆς βασιλείας του, μὲ τὴ γυναίκα του, τὴ νεαρὴ ῎Αννα τῆς Γαλλίας, καὶ τὴν τε-
λευταία ἀπ' τὶς ἐρωμένες του, τὴ Μαραπτική, «ποὺ ἐξαίσια τραγουδοῦσε καὶ μὲ
τὸν ἔρωτα τῆς ὁποίας ἐνθουσιαζόταν, καὶ τὴν ἀγαποῦσε μὲ περιπάθεια πιὸ μεγά-
λη ἀπὸ κείνη ποὺ ἔδειξε στὴν περίφημη αὐλητρίδα Λάμια, τὴ θεὰ 'Α φ ρ ο δ ί τ η τῶν
'Αθηναίων, ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς ἀπὸ τότε ποὺ νικώντας τὸν Πτολεμαῖο
Σωτῆρα στὴν Κύπρο τὴν αἰχμαλώτισε», πῆγε μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ
στὸ ἐξοχικὸ παλάτι τοῦ Μ η λ ο υ δ ί ο υ στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τοῦ
Βοσπόρου[519].

Εἴδαμε πιὸ πάνω τὴν ἀντίδραση τοῦ αὐτοκράτορα στὴν πρόταση τῆς σύλ-
ληψης τοῦ 'Ισαάκιου ῎Αγγ. 183. ῎Αν ὅμως ὁ ἡγεμόνας ἀντίδρασε, ὁ ἀφοσιωμέ-
νος ὑπουργὸς Στέφανος ῾Αγιοχριστοφορίτης «ποὺ μὲ κάθε τρόπο φρόντιζε γιὰ
τὸν κύριό του καὶ βασιλέα»[520], δὲν εἶχε τὴν ἴδια μὲ αὐτὸν τὸν τελευταῖο γνώμη.
Κατὰ τὴν ἀπουσία τοῦ κυρίου του στὸ Μ η λ ο ύ δ ι ο, σκέφτηκε
πὼς μέσα σὲ κείνη τὴν ἀναταραχὴ τῶν πνευμάτων ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν πρω-
τεύουσα, θὰ ἦταν φρόνιμο νὰ πιάση αὐτὸν τὸν πιθανὸ ἀρχηγὸ μιᾶς λαϊκῆς ἐξέ-
γερσης, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἔφερε ἕνα ὄνομα ποὺ ὑπόδειξε ἡ πρόρρηση τοῦ Σήθ,
καὶ κατόπι, ἀφοῦ πάρη καὶ τὴν ἔγκριση τοῦ αὐτοκράτορα, νὰ τὸν θανατώση.

Μὲ αὐτὸ τὸ σκοπὸ τὸ βράδυ τῆς 11ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1185, πῆγε στὸ
παλάτι τοῦ 'Ισαάκιου ῎Αγγ. 183, ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὸ μοναστήρι τῆς
Π ε ρ ι β λ έ π τ ο υ, μπῆκε στὴν αὐλὴ μὲ τοὺς ἀκολούθους του καὶ κά-
λεσε τὸν ἔνοικο νὰ κατέβη καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήση ὅπου κι ἂν πάη. Καθὼς αὐτὸς
δίσταζε, γιατὶ «θεωροῦνταν φοβερὸ κακὸ καὶ μόνο ἂν ἔβλεπε κανεὶς τὸν ῾Αγιο-
χριστοφορίτη», αὐτὸς ὁ τελευταῖος πρόσταξε τοὺς ἀκολούθους του νὰ πᾶνε νὰ
τὸν κατεβάσουν μὲ τὴ βία, «τραβώντας αὐτὸν ἀπ' τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ γένια καὶ ρί-

---

518. Χωνιάτης, σ.461. Γιὰ τὸ ναό, ὅπου καὶ ἡ εἰκόνα τοῦ Παύλου, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.387.

519. Χωνιάτης, σ.448. Γιὰ τὴ Μαραπτική, αὐτόθι, σ.452 μὲ τὸ δημοτικὸ κείμενο. Γιὰ τὸ παλάτι τοῦ Μηλουδίου καὶ τὴ θέση του, βλ. R.Janin, Const/nople Byzantine, σ.150-51.

520. Χωνιάτης, σ.444: καὶ τοῦ κυρίου βασιλέως παντοίως κηδόμενος, Εἶναι χαρακτηριστικὸ ποὺ ὁ J.Ph.Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt, κρίνει τὸν ῾Αγιοχριστοφορίτη, ὡς ἕνα «εὐθαρσῆ καὶ ἀτρόμητο ἄντρα», βλ. Κ.Παπαρρηγόπουλος, τ.Δ', β', σ.181. Βλ. γι' αὐτὸν καὶ ἀνωτέρω, ὑ.313 καὶ κυρίως ὑ.446.

χνοντας ἀρκετὲς καταχεφαλιὲς καὶ νὰ τὸν πᾶνε στὴ φυλακὴ ποὺ θὰ τοὺς ὅριζε». Οἱ ἀκόλουθοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἐκτελέσουν τὴ διαταγή, ὅταν ὁ Ἰσαάκιος 183, «καθὼς εἶδε τὴ σύλληψη ἀναπόφευχτη καὶ πὼς βρισκόταν μέσα στὰ δίχτυα ποὺ εἶχε ἁπλώσει ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης καὶ πὼς δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ γλυτώση, δὲ δειλίασε καθόλου, οὔτε ἔχασε καιρό, στὸ νὰ δώση μιὰ μάχη πρὸς τὸ θάνατο, ἴσως μὲ αὐτὴ τὴν ἐνέργεια ἀπ' τὸν ἴδιο τὸ θάνατο γλυτώση».

Παίρνοντας λοιπὸν τὸ ξίφος του, καὶ ὅπως ἐκείνη τὴ στιγμὴ βρισκόταν, «ἀσκεπὴς καὶ ντυμένος μὲ ἕνα φόρεμα σχιστὸ ἀπὸ δυὸ χρώματα», ἔτρεξε καὶ καβαλλίκευσε τὸ ἄλογό του, καὶ ὡς «ἕνας περιφρονητὴς τῶν ξιφῶν καὶ ὑπερήφανος πολεμιστής» ὅρμησε κατὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐξουσίας, ἐκτείνοντας τὸ χέρι ποὺ μὲ αὐτὸ κρατοῦσε τὸ ξίφος, κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτη. Ἐπιτέλους, γιὰ μιὰ φορὰ στὴ ζωή του ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183 δείχτηκε ἥρωας.

Ἐμπρὸς σ' αὐτὴ τὴν ὁρμὴ τοῦ παραλίγο θύματός του, ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης γιὰ νὰ ἀποφύγη ἕνα θανατηφόρο χτύπημα, γύρισε τὴ μουλάρα ποὺ πάνω σ' αὐτὴ καβαλλίκευε πρὸς τὴν ἔξοδο, γιὰ νὰ φύγη ὅσο πιὸ γρήγορα μποροῦσε. Δὲν πρόλαβε ὅμως νὰ βγῆ ἀπ' τὴν πύλη, καὶ ὁ Ἰσαάκιος 183 τοῦ κατάφερε ἕνα γερὸ χτύπημα ποὺ ἄνοιξε στὰ δυὸ τὸ κεφάλι του. Ἀφήνοντας αὐτὸν «τροφὴ γιὰ τὰ σκυλιά», ἄλλον ἀπ' τοὺς δορυφόρους του φόβισε μὲ μόνη τὴν ἐπίδειξη τοῦ ματωμένου του ξίφους, ἄλλον χτύπησε καὶ τοῦ ἔκοψε τὸ αὐτί, ἄλλους ἀνάγκασε νὰ τραβηχτοῦν γιὰ νὰ σωθοῦν, κι αὐτός, ἔτρεξε καλπάζοντας στὸ ναὸ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς διὰ τῆς Μέσης λεωφόρου καὶ τῆς Ἀγορᾶς, «καὶ σὲ ὅλους φώναζε πὼς μὲ αὐτὸ τὸ σπαθί—τὸ κρατοῦσε ἀκόμη στὸ χέρι γυμνὸ καὶ ματωμένο—σκότωσε τὸν Ἁγιοχριστοφορίτη»[520α].

Ἕνας θερμὸς ὑμνητὴς τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87 στὸν καιρὸ τῆς παντοδυναμίας του[520β], μὲ τὴ μεταστροφή του κατὰ τὴν πτώση του, μᾶς λέει γιὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. 183: «Ὢ γενναία ἐκείνη πληγὴ ποὺ ἔσπασε τὸ δεσμὸ τῆς τυρραννίας, κ' ἔτσι ἡ ΚΠολὴ ἀπόρριξε τὸ βαρὺ ζυγὸ τῆς ὑποτέλειας. Ὢ μέγα ἐκεῖνο ξίφος ποὺ ἀπὸ θεϊκὸ πνεῦμα χαλκεύτηκε καὶ ἐναντίον ἀνόμων ἀντρῶν ἄστραψε, ποὺ μὲ αὐτὸ ὁ τρισαριστέας (μέσα σὲ λίγο) βασιλέας Ἰσαάκιος 183 ἔκοψε τὸ σιδερένιο νεῦρο τῆς τυρρανίας—αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμὸ ἔδωσε στὸν Ἁγιοχριστοφορίτη—κ' ἔπειτα διασχίζοντας τὴν πόλη, πόμπευσε μὲ τὸ περίφημο ἐκεῖνο ξίφος καὶ εὐαγγελίστηκε τὸν δίκαιο φόνο τοῦ καταστροφέα ὅλων τῶν πολιτῶν. Σκίρτησε γι' αὐτὸ ἡ ΚΠολη καὶ ἀπ' τὸν πολὺ

520α. Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ.544-46.

520β. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἐκδ. Σπ.Λάμπρου, τ.Α', Προσφώνημα εἰς Νικηφόρον Προσοῦχον, σ.143-44· Προσφώνημα εἰς Δημήτριον Δριμύν, σ.163-74.

φόβο κάπως συνῆλθε καὶ ἐλεύτερα ἀπόβλεψε καὶ ζεστάθηκε γιὰ καλύτερες ἐλπίδες»[520γ].

Μόλις ἔφτασε στὴν ἁγια—Σοφιὰ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ.183 ἀνέβηκε στὸν ἀνάσταθμο, ἐκεῖ ποὺ ἀνέβαιναν οἱ φονιάδες καὶ ζητοῦσαν συγχώρεση, καὶ οἱ κάτοικοι τῆς ταραγμένης πρωτεύουσας ἔτρεχαν κατὰ χιλιάδες νὰ δοῦν τὸν Ἰσαάκιο, καὶ ὅλοι πίστευαν πὼς πρὶν δύση ὁ ἥλιος θὰ πιαστῆ ὁ Ἰσαάκιος ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο, καὶ θὰ θανατωθῆ μὲ κάποιο καινούργιο τρόπο ποὺ θὰ ἐπινοήση ὁ πολὺ ἐφευρετικὸς πάνω σ' αὐτὰ μαγγανευτής. Κοντά του ἔσπευσαν τότε καὶ ὁ θεῖος τοῦ Ἰσαάκιου 183, ὁ Ἰωάννης Δούκας 90, καὶ ὁ γιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166, ὄχι γιατὶ ἦσαν συμμέτοχοι τῆς σφαγῆς τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτη, ἀλλὰ γιατὶ φοβοῦνταν τὴν ἐκδίκηση τοῦ Ἀνδρόνικου, καθὼς εἶχαν δώσει σ' αὐτὸν ἐγγυήσεις, ἀμοιβαῖα μὲ τὸν Ἰσαάκιο Ἄγγ.183, πὼς θὰ ἦσαν καὶ οἱ μὲν καὶ ὁ δὲ συνυπεύθυνοι γιὰ ὅ,τι θὰ ἔκανε ὁ ἕνας ἀπ' αὐτούς. Περιμένοντας καὶ οἱ τρεῖς πὼς θὰ πιαστοῦν σὲ λίγο καὶ ἔχοντας τὸ θάνατο μπροστὰ στὰ μάτια τους, «ἔτρεμαν ἀπ' τὸ φόβο τους καὶ τὰ δόντια τους σχεδὸν χτυποῦσαν», καὶ παρακαλοῦσαν τὰ πλήθη ποὺ εἶχαν συρρεύσει, νὰ τοὺς συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουν, καθὼς κινδύνευαν νὰ ὑποστοῦν τὰ ἔσχατα»[520δ]

Δὲν ἦσαν λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ ἀποδέχονταν τὴν αἴτησή τους καὶ λυποῦνταν γιὰ τὴ μοίρα τους, καὶ καθὼς κανένας δὲν ἐμφανίστηκε ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ νὰ ζητήση τὸ λόγο γι' αὐτὸ ποὺ ἔγινε, οὔτε κανεὶς ἀπ' τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ ἦσαν στὸ πλευρό του, οὔτε ἀπ' τοὺς παλιοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου, οὔτε ἀπ' τὴν αὐτοκρατορικὴ φρουρὰ τῶν πελεκυφόρων Βαρράγγων, οὔτε κι ἀπ' τοὺς Βαρδαριῶτες, τοὺς ραβδούχους μὲ τὰ φοβερὰ μαστίγια, οἱ τάξεις τους πλήθαιναν καὶ φανερὰ δήλωναν πὼς θὰ προσφέρουν κάθε βοήθεια.

Ἔτσι πέρασε ὅλη τὴ νύχτα τῆς 11ης πρὸς τὴ 12η τοῦ Σεπτέμβρη ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183, χωρὶς ἀκόμη νὰ θέση ἀξίωση γιὰ νὰ βασιλεύση, ἀλλὰ ἁπλὰ παρακαλοῦσε νὰ σωθῆ ἀπ' τὰ νύχια τοῦ Ἀνδρόνικου, «καθὼς ἤξερε πὼς σὰν βόδι θὰ θυσιαστῆ ἢ καλύτερα πὼς ὠμὲς τὶς σάρκες του θὰ καταφάη, ὅπως ὁ Κύκλωπας». Ἀπ' τὶς πολλὲς παρακλήσεις του, ἔπεισε μερικοὺς νὰ κλείσουν τὶς πύλες τοῦ περίφημου ἱεροῦ καὶ νὰ ἀνάψουν μερικὰ φῶτα, κι αὐτὸ παρόρμησε πολλοὺς νὰ παραμείνουν κοντά του ὡς ἄγρυπνοι φύλακες, καὶ νὰ μὴ πᾶνε στὰ σπίτια τους[521].

520γ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Ἰσαάκιον Ἄγγ., σ.225.

520δ. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ.446-47.

521. Χωνιάτης, σ.447-48.

Τὸ πρωΐ τὰ πράματα πῆραν μιὰ ραγδαία στροφή.

Δὲν ὑπῆρξε κάτοικος τῆς ΚΠολης ποὺ νὰ μὴν ἔτρεξε στὸ ναό, καὶ ὅλοι ζητοῦσαν νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας ὁ 'Ισαάκιος "Αγγ. 183, καὶ νὰ καθαιρεθῆ ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 καὶ «νὰ πιαστῆ καὶ νὰ πάθη ἐκεῖνα ποὺ τοῦ πρέπουν, καθὼς ἔχει ἐπιβουλευτῆ τὴ ζωὴ ὅλων σχεδὸν τῶν πολιτῶν».

'Ο 'Ανδρόνικος ποὺ τὴ νύχτα εἶχε πληροφορηθῆ τὸ θάνατο τοῦ ἀφοσιωμένου του ὑπουργοῦ, δὲν ἔδειξε μεγάλη ἀνησυχία καὶ παράμεινε στὸ παλάτι τοῦ Μ η λ ο υ δ ί ο υ, ἀπὸ ὅπου ἔστειλε κατὰ τὴ συνήθειά του ἕνα βραχύλογο γράμμα, ποὺ μὲ αὐτὸ καλόπιανε τοὺς ΚΠολίτες, τοὺς συμβούλευε νὰ σταματήσουν τὶς στάσεις, καὶ ἀπ' τὴν ἀρχὴ τοῦ γράμματός του δήλωσε: «ὁ λαβὼν ἔλαβεν, ἡ δὲ δίκη ἐκόπη» (=αὐτὸς ποὺ σκοτώθηκε σκοτώθηκε, καὶ κάθε ἀντεκδίκηση ἢ διαδικασία γιὰ τιμωρία σταματάει)· μπροστὰ στὸν κίνδυνο, ἦταν μιὰ μικρὴ ἀνταπόδοση τοῦ 'Ανδρόνικου πρὸς τὶς εὐεργεσίες ἐκείνου ποὺ ὑπῆρξε «τὸ σιδερένιο νεῦρο τοῦ καθεστῶτος».

Πρωΐ-πρωΐ (τῆς 12ης τοῦ Σεπτέμβρη) ἔφτασε μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ στὸ μεγάλο παλάτι ὁ αὐτοκράτορας, καὶ οἱ δικοί του προσπάθησαν νὰ καταστείλουν τὴ στάση, ἀλλὰ τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ σταματήση τὴν ὁρμὴ τοῦ κόσμου κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου, οὔτε κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ποὺ ἀπηύθυνε μιὰ σκληρὴ προσλαλιὰ ἀπ' τὸ παλάτι, κι αὐτοὶ ποὺ δειλίαζαν ἢ ψιθύριζαν πὼς «δὲν ἦσαν καλὰ πράματα αὐτὰ ποὺ γίνονταν», κινδύνευσαν νὰ θανατωθοῦν.

«Σὰν ἀπὸ ἕνα σύνθημα» ὅλοι ἔτρεχαν οἰκογενειακῶς ἐνθουσιασμένοι, ἔξαλλοι καὶ ξετρελαμένοι, ὅπως οἱ Κορύβαντες, στὴ μεγάλη ἐκκλησία τῆς άγια-Σοφιᾶς, παρακινώντας ὁ ἕνας τὸν ἄλλο καὶ κοροϊδεύοντας ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν τὸν ἴδιο ζῆλο ἢ δὲν ὁπλίζονταν ἀλλὰ ἔμεναν ἀργοὶ καὶ ἔβλεπαν αὐτὰ ποὺ ἔκαναν οἱ ἄλλοι.

Τὸ ἄνοιγμα τῶν φυλακῶν καὶ ἡ ἔξοδος ὄχι μόνο τῶν παραβατῶν τοῦ κοινοῦ ποινικοῦ δικαίου, ἀλλὰ καὶ τῶν μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἀντιπολίτευσης ἔδωσε νέα ἔνταση. 'Η στάση ἔγινε ἐπανάσταση καὶ ὁ λαὸς ὁπλίστηκε μὲ ξίφη, μὲ θώρακες, κι ὅσοι δὲν μπόρεσαν νὰ προμηθευτοῦν τέτοια, μὲ ρόπαλα καὶ ξύλα[522].

Καὶ καθὼς ἔγινε μεγάλη συγκέντρωση πολλοῦ λαοῦ μὲ ὁρμὴ ἀναγορεύτηκε, παρὰ τοὺς δισταγμούς του, β α σ ι λ ε ὺ ς α ὐ τ ο κ ρ ά τ ω ρ Ρ ω μ α ί ω ν ὁ 'Ι σ α ά κ ι ο ς (β') "Αγγ. 183, καθὼς κάποιος κατώτερος κληρικὸς τῆς άγια-Σοφιᾶς κατέβασε τὸ στέμμα τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ποὺ ἦταν πάνω ἀπ' τὴν ἁγία τράπεζα καὶ τὸ τοποθέτησε στὸ κεφάλι του.

522. Χωνιάτης, σ.448-50.

Καθὼς ὁ 'Ισαάκιος 183 δίσταζε νὰ δεχτῆ τὸ στέμμα, ὄχι γιατὶ δὲν εἶχε «ἔρωτα πρὸς τὸ θρόνο», ἀλλὰ γιατὶ φοβόταν τὴν ὀργὴ τοῦ 'Ανδρόνικου, ὁ θεῖος του 'Ιωάννης Δούκας 90 ποὺ παρευρισκόταν καθὼς ξέρομε στὸ ναό, ἔβγαλε τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς του καὶ παρακαλοῦσε σ' αὐτὸν νὰ τοποθετήσουν τὸ διάδημα, δείχνοντας «τὴ φαλάκρα του ποὺ ἔλαμπε σὰν ὁλόγιομο φεγγάρι». 'Ο λαὸς ὅμως ἀποδοκίμασε τὴν ἐνέργεια, λέγοντας πὼς δὲ θένε πιὰ ἕνα γέρο νὰ τοὺς ἐξουσιάζη καὶ νὰ βασιλεύη πάνω τους, «καθὼς τόσα πολλὰ κακὰ ἔπαθαν ἀπ' τὸ γέρο 'Ανδρόνικο, καὶ γι' αὐτὸ μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται κάθε τυμβογέρο καὶ πολύχρονο ἄνθρωπο»[523].

"Ενα χρυσοφάλαρο ἄλογο ποὺ ξέφυγε ἀπὸ κάποια μεταφορὰ βασιλικῶν ἀλόγων καὶ ἔτρεχε ἀδέσποτο στοὺς δρόμους, πιάστηκε ἀπὸ κάποιους στασιαστὲς καὶ προσκομίστηκε στὸν 'Ισαάκιο (β') 183, ὁ ὁποῖος καὶ τὸ καβαλλίκευσε, καθὼς ξεκίνησε ἀπ' τὴν άγια-Σοφιὰ πρὸς τὸ μεγάλο παλάτι, ἔχοντας μαζί του καὶ τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Βασίλειο (β') τὸν Καματηρό, ποὺ παρὰ τὴ θέλησή του τὰ πλήθη τὸν ὑποχρέωσαν νὰ συμπράξη σὲ ὅσα γίνονταν.

Πάντα θαρραλέος καὶ ἀδάμαστος ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87, καθὼς ἄκουσε τὴν ὀχλοβοὴ τοῦ ἄπειρου πλήθους ποὺ πλησίαζε τὸ μεγάλο παλάτι καὶ σὲ λίγο τὸ εἶδε καὶ μὲ τὰ μάτια του, πρόσταξε ἀποφασιστικὰ τοὺς δικούς του νὰ χτυπήσουν τὸ λαό, καὶ καθὼς βρῆκε πολὺ λίγους νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν ἐντολή του, ὁ ἴδιος προσωπικὰ ἔρριξε ἀπ' τὸ μεγάλο πύργο τοῦ παλατιοῦ ποὺ λεγόταν Κ ε ν τ η ν ά ρ ι ο ν, βέλη σ' αὐτοὺς ποὺ ἔρχονταν καταπάνω του.

Γρήγορα ὅμως κατάλαβε πὼς τίποτε δὲ γινόταν, καὶ τότε διὰ τοῦ μ α ν δ ά τ ο ρ α ἀνάγγειλε στὰ πλήθη πὼς παραιτεῖται τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ πρωτότοκου γιοῦ του Μανουὴλ Κ.161, ποὺ ἦταν γνωστὴ ἡ ἀντίδρασή του πρὸς τὰ σκληρὰ μέτρα του, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ὑποχώρηση, ὅπως συχνὰ συμβαίνει, ἄναψε πιὸ πολὺ τὰ πλήθη ἐναντίον του, τὰ ὁποῖα καὶ περιέλουσαν μὲ τὶς χειρότερες βρισιὲς τόσο τὸν ἴδιο ὅσο κι αὐτὸν ποὺ ὀνόμασε κληρονόμο τῆς βασιλείας.

Καὶ καθὼς τὸ πλῆθος ξεχύθηκε στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ παλατιοῦ, ρίχνοντας κάτω τὴν Κ α ρ έ α λεγόμενη πύλη, δὲν ἔμεινε ἄλλο στὸν 'Ανδρόνικο παρὰ ἡ φυγή[524].

"Εβγαλε γλήγορα-γλήγορα τὴν αὐτοκρατορικὴ στολή, πέταξε τὰ πορφυρά του πέδιλα καὶ τὸ σταυρὸ ποὺ ἀπὸ χρόνια φοροῦσε στὸ λαιμό, φόρεσε πάλι τὸ μυτερὸ ἐκεῖνο βαρβαρικὸ σκοῦφο στὸ κεφάλι, καὶ μπαίνοντας στὴν ἴδια αὐτοκρα-

523. Χωνιάτης, σ.450-51. "Οπως διασαφήνισε ἡ Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ.164-66, πρόκειται περὶ ἀναγόρευσης τοῦ 'Ισαάκιου (β') 183 καὶ ὄχι στέψης ἀπ' τὸν πατριάρχη· ἡ στέψη θὰ ἐπακολούθησε, ἀφοῦ ὁ 'Ισαάκιος (β') 183 ἔγινε ὁλότελα κύριος τῆς κατάστασης.

524. Χωνιάτης, σ.451-52.

τορικὴ θαλαμηγὸ διαπεραιώθηκε στὸ παλάτι τοῦ Μ η λ ο υ δ ί ο υ, ἀπὸ ὅπου, ἀφοῦ παράλαβε τὴ γυναίκα του, τὴν αὐτοκρατόρισσα Ἄννα τῆς Γαλλίας, καὶ τὴν κ α ύ κ α του (=τὴν ἐρωμένη του), τὴ Μαραπτική, τράβηξε γιὰ τὸν Πόντο, θέλοντας νὰ πάη στοὺς Ταυροσκύθες τοῦ Ρώσου ἡγεμόνα τῆς Γαλικίας Γιαροσλάβου, ποὺ ἄλλοτε τὸν εἶχε φιλοξενήσει[525].

Ἔτσι ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 πρῶτα ξέκανε, ὅπως οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι ψαράδες, «τὸν ὁδηγὸ καὶ φύλακα τοῦ κήτους κ' ἔπειτα τὸ ἴδιο τὸ κῆτος»[525α], καθὼς ὁ μὲν πρῶτος ρίχτηκε κάτω γιὰ νὰ γίνη «τροφὴ τῶν σκυλιῶν», ὁ δὲ δεύτερος τραβοῦσε γιὰ τὴν τελευταία του περιπέτεια μὲ τὰ τραγικά της ἐπακόλουθα.

XI

Λεηλασία τῶν ἀνακτόρων, σύλληψη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 στὴ Χηλὴ τοῦ Πόντου, ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 στὸ ἀνάκτορο τῶν Βλαχερνῶν, κάθειρξη τοῦ Ἀνδρόνικου στὸν πύργο τοῦ Ἀνεμᾶ, ἡ ἀπολογία του, τὸ πολυήμερο μαρτύριό του, ὁ θάνατός του, ἡ καταστροφὴ τῶν ἀπεικονίσεών του, ἡ ταφή του, οἱ προρρήσεις γιὰ τὸ θάνατό του

Μετὰ τὸν «ἀποσφαιρισμὸ» τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87 ἀπ' τὴν ἐξουσία, καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 μπῆκε στὸ μεγάλο παλάτι, ἀναγορεύτηκε γιὰ μιὰ δεύτερη φορὰ β α σ ι λ ε ὺ ς α ὐ τ ο κ ρ ά τ ω ρ Ρ ω μ α ί ω ν ἀπ' τὸ συγκεντρωμένο λαό, καὶ τότε ἔστειλε ἕνα ἀπόσπασμα γιὰ τὴν καταδίωξη καὶ σύλληψη τοῦ προκατόχου του[526].

Στὸ μεταξὺ τὰ πλήθη ξεχύθηκαν ἄταχτα μέσα στὰ ἀνάκτορα, καὶ καθὼς κανεὶς δὲν ὑπῆρχε γιὰ νὰ τοὺς ἐμποδίση, ἄρχισαν τὴ λεηλασία. Ἅρπαξαν τὸ χρυσάφι καὶ τὸ ἀσήμι ποὺ ἦταν χαντακωμένο στὰ αὐτοκρατορικὰ θησαυροφυλάκια, ἔπαιρναν ὅ,τι ἄλλο εὕρισκαν μπροστά τους, γύμνωσαν τὶς ὁπλοθῆκες καὶ δὲν ἄφησαν ἄθιχτες οὔτε τὶς ἐκκλησίες ποὺ βρίσκονταν μέσα στὸν περίβολο τῶν ἀνακτόρων, καὶ ἀκόμη πῆραν καὶ αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Κυρίου ποὺ κατὰ τὴν παράδοση ἔστειλε στὸν Αὔγαρο[527].

---

525. Χωνιάτης, σ.452.

525α. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.520γ), σ.228.

526. Χωνιάτης, σ.452-53: Ἰσαάκιος δὲ τῶν ἀρχείων εἴσω παρελθὼν καὶ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὑπὸ τῶν συνεληλυθότων ὄχλων αὖθις ἀναρρηθεὶς στέλλει τοὺς ὀπίσω Ἀνδρονίκου καταδιώξοντας. Καὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς στέψης του, ἀλλὰ γιὰ μιὰ δεύτερη πιὸ ἄνετη ἀναγόρευση, ποὺ πιθανὸν σ' αὐτὴ νὰ σύμπραξε, ὄχι νὰ ἔστεψε, ὁ πατριάρχης.

527. Χωνιάτης, σ.453.

Τὸ ἀπόσπασμα ποὺ στάλθηκε ἀπ' τὸ νέο κύριο πῆρε καλὲς πληροφορίες γιὰ τὴν κατεύθυνση τοῦ ἔκπτωτου μονάρχη. Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 μαζὶ μὲ τὶς δυὸ γυναῖκες καὶ λίγους παλιοὺς ὑπηρέτες του, ἔφτασε μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγὸ σ' ἕνα μικρὸ λιμάνι τοῦ Πόντου, αὐτὸ τῆς Χηλῆς. Οἱ κάτοικοι αὐτοῦ τοῦ χωριοῦ, ἂν καὶ τὸν εἶδαν χωρὶς τὰ αὐτοκρατορικὰ σήματα, τὸν ἀναγνώρισαν, δὲν τόλμησαν ὅμως νὰ τὸν πιάσουν—«τὸ θεριό, λέει ὁ Χωνιάτης, ἂν καὶ στερημένο τῆς ἐξουσίας, τὸ φοβήθηκαν»—ἀλλὰ ἀντιθέτως προθυμοποιήθηκαν νὰ τὸν ἐξυπηρετήσουν, κ' ἔτσι τοῦ ἑτοίμασαν ἕνα καράβι, ποὺ μπῆκε σ' αὐτὸ μὲ τοὺς δικούς του γιὰ νὰ πάη στὸν προορισμό του.

Στάθηκε ὅμως ἄτυχος. Μιὰ ξαφνικὴ θύελλα ἀπ' τὶς συνηθισμένες τοῦ Εὔξεινου πόντου δὲν ἄφηνε τὸ πλοῖο νὰ προχωρήση—«λὲς καὶ ἡ θάλασσα, λέει ὁ Χωνιάτης, εἶχε ἀγαναχτήσει κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου, γιατὶ τοὺς νεκροὺς πολλῶν ἀθώων θυμάτων του εἶχε σ' αὐτὴ καταποντίσει»— καὶ ἐδῶ ἦταν ποὺ τὸν βρῆκαν καὶ τὸν ἔπιασαν οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183.

Τὸν ἔρριξαν δεμένο μὲ ἁλυσίδες, μαζὶ μὲ τὴν τέως αὐτοκρατόρισσα Ἄννα καὶ τὴ Μαραπτική, σὲ μιὰ βάρκα γιὰ νὰ τὸν μεταφέρουν στὴν ΚΠολη. «Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἔδειξε, λέει ὁ Χωνιάτης πὼς παράμενε ὁ ἴδιος ὁ παμπόνηρος σὰν τὸν Ὀδυσσέα καὶ πολυμήχανος Ἀνδρόνικος»[528].

«Ἄρχισε μέσα στὴ βάρκα, σὰν ἀηδόνι, ἕνα θρηνητικὸ καὶ παθιάρικο αὐτοσχέδιο τραγούδι, ποὺ μόνο ἕνας ἐπιδέξιος συνθέτης καὶ μουσικὸς μποροῦσε νὰ ἐμπνευστῆ. Σ' αὐτὸ θύμιζε τὴν ὑψηλὴ καὶ εὐγενικὴ γενιά του ποὺ κάθε ἄλλη σὲ μεγαλεῖο ξεπερνοῦσε· θύμιζε ἀκόμη πόσο εὐνοϊκὴ τοῦ εἶχε σταθῆ ἄλλοτε ἡ μοίρα, καὶ πόσο ἡ περασμένη του ζωή—καὶ τότε ἀκόμη ποὺ γύριζε τὸν κόσμο χωρὶς σπίτι καὶ πατρίδα—ἦταν ἄξια νὰ τὴ ζήση κανείς, καὶ πόσο ἡ συμφορὰ ποὺ τὸν τσάκιζε τώρα, ἦταν ἄξια νὰ προκαλέση τὴ λύπη». Καὶ οἱ δυὸ ἐπίσημες κυρίες, ἡ Ἄννα καὶ ἡ ἐξαίσια τραγουδίστρια Μαραπτική, ἄρχιζαν κι αὐτὲς σὲ ἀντιστροφὴ τὸ μυρολόϊ, καὶ «σὰν σοφὲς ποὺ ἦσαν, τὸ διασκεύαζαν καὶ τὸ ἔκαναν ἀκόμη πιὸ σπαραχτικό· αὐτὸς ἄρχιζε τοὺς θρήνους καὶ κεῖνες ἀντιτραγουδοῦσαν, συνυπακούοντας καὶ συμψάλλοντας». «Μάταια ὅμως ἦσαν ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔκανε, συμπληρώνει ὁ Χωνιάτης, καὶ τεχναζόταν, ὁ πανέξυπνος καὶ πολύτροπος Ἀνδρόνικος· τὰ ἐγκλήματά του σὰν ἕνα κερὶ ἔφραζαν τ' αὐτιὰ τῶν φυλάκων του, καὶ κανεὶς δὲν ἦταν ποὺ νὰ αἰστανθῆ οἶκτο γι' αὐτὸν ἢ νὰ συγκινηθῆ ἀπ' τὰ γυναικώδη σὰν τῶν Σειρήνων μελωδήματά του, ποὺ μπορεῖ κανεὶς ἁπλὰ νὰ τὰ πῆ ὕπουλα καὶ δόλια καὶ τὸ μ ῶ λ υ, τὸ μαγικὸ ἐκεῖνο χρυσόσκορδο ποὺ μὲ

---

528. Χωνιάτης, σ.453-54.

αὐτὸ ὁ 'Ερμῆς εἶχε τρίψει τὰ χείλη του γιὰ νὰ πλανεύη τὶς καρδιὲς ἐξαφανίστηκε, καθὼς τὸ θεῖο εἶχε ἐναντίον του ἐξοργιστῆ»[529].

'Εδῶ βλέπομε πὼς οἱ δυὸ γυναῖκες ποὺ πιάστηκαν κι αὐτὲς μαζί του κατὰ τὴ φυγή του, ἔκαναν ὑπέρτατες προσπάθειες γιὰ νὰ τὸν σώσουν ἀπ' τὴ μοίρα του. Τὸ περίεργο εἶναι γιὰ τὴ μικρὴ Γαλλίδα πριγκίπισσα πὼς προσαρμόστηκε εὔκολα μὲ τὴν τύχη της, παρὰ τὴν ἀντίθετη μαρτυρία τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιου[529α]. Γιὰ νὰ ἐξηγήση κανεὶς αὐτὸ τὸ παράδοξο, πρέπει νὰ πῆ, πὼς ὁ γάμος της μὲ τὸ γέρο ἡγεμόνα ἦταν πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο ἕνας πολιτικὸς συνδυασμὸς καὶ πὼς ὁ 'Ανδρόνικος πολὺ ἀπασχολημένος μὲ τὶς ἀμέτρητες ἐρωμένες του δὲ φάνηκε καὶ πολὺ φορτικὸς στὴ νεαρὴ γυναίκα του. 'Η 'Αγνή—"Αννα χαιρόταν κυρίως τὶς ἐξωτερικὲς ἱκανοποιήσεις τῆς ὑπέρτατης ἐξουσίας, χαιρόταν τὴν ἀπόλαυση νὰ ἐμφανίζεται στὶς ἐπίσημες τελετές, νὰ βλέπη στὰ μνημεῖα τὴν εἰκόνα της μὲ τὴν ἐπίσημη αὐτοκρατορικὴ στολὴ στὸ πλευρὸ τοῦ ἀντρός της[529β] καὶ νὰ μὴ σκανδαλίζεται ποὺ σερνόταν μαζὶ μὲ τὶς αὐλητρίδες καὶ τὶς ἑταῖρες σὲ κεῖνες τὶς ἐπαύλεις τοῦ Βοσπόρου, ὅπου ἄρεσε στὸν 'Ανδρόνικο νὰ χαίρεται μαζὶ μὲ τὶς ὄμορφες φίλες του τὴ γαλήνη τῆς ἐξοχῆς καὶ τὶς ἀπολαύσεις μιᾶς ἡδονικῆς καὶ γεμάτης πάθη ζωῆς[529γ].

"Οπως καὶ ἂν ἔχη ἡ στάση τῆς "Αννας τῆς Γαλλίας ἀπέναντι στὸν 'Ανδρόνικο, αὐτὸν τὸν τελευταῖο οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι, ἀσυγκίνητοι ὅπως τονίστηκε, τὸν ἔφεραν ἀπ' τὴν ΚΠολη καὶ τὸν ἔκλεισαν στὸν πύργο τοῦ 'Α ν ε μ ᾶ, «καὶ σὰν ἕνα αἰχμαλωτισμένο λιοντάρι τὸν φόρτωσαν μὲ δυὸ βαριὲς ἁλυσίδες στὸν ψηλό του λαιμὸ καὶ μὲ ἄλλες ἁλυσίδες στὰ πόδια του»[529δ].

Στὸ μεταξὺ ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ.183, ἀφοῦ ἔμεινε μερικὲς μέρες στὸ μεγάλο παλάτι, πέρασε κατὰ τὶς 15-16 τοῦ Σεπτέμβρη (τοῦ 1185) στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, στὴ συνηθισμένη ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 κατοικία τῶν βασιλέων, καὶ τότε ἀναγγέλθηκε ἡ σύλληψη καὶ ἄφιξη τοῦ 'Ανδρόνικου στὴν πόλη[530].

Μὲ τὰ σίδερα στὸ λαιμὸ καὶ στὰ πόδια, τὸν ἔφεραν καὶ τὸν παρουσίασαν στὸν εὐτυχισμένο ἀντίπαλό του, τὸν 'Ισαάκιο (β') 183, ποὺ περιστοιχιζόταν ἀπ'

529. Χωνιάτης, σ.454-55. Γιὰ τὸ μῶλυ, βλ. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.197, ἑλλην. μετάφρ., σ.555-56.

529α. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.331.

529β. Χωνιάτης, σ.433.

529γ. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.196-97, ἑλλην. μετάφρ., σ.555.

529δ. Χωνιάτης, σ.455. Γιὰ τὸν πύργο τοῦ 'Α ν ε μ ᾶ, βλ. R.Janin, Constan/nople Byzantine, σ.126,172,266,284.

530. Χωνιάτης, σ.453.

τοὺς ἀγριεμμένους ἀριστοκράτες ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος εἶχε τυφλώσει, βασανίσει καὶ φυλακίσει[531]. 'Εκεῖ μὲ ὕφος σκληρό, τοῦ ζητήθηκε ἀπολογία γιὰ τὰ ἐγκλήματα ποὺ εἶχε κάνει σὲ βάρος τῆς οἰκογένειας τοῦ μακαρίτη βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ.81, σὲ βάρος τόσων μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας, τόσων ἀνθρώπων ποὺ εἶχε ξεκάνει, ποὺ εἶχε τυφλώσει καὶ ἀκρωτηριάσει, ἀλλὰ ψύχραιμος αὐτός, μέσα σὲ κεῖνο τὸ ἐχθρικὸ περιβάλλον, δήλωσε πὼς «ὁλότελα ἦταν ξένος πρὸς αὐτὲς τὶς πράξεις, γιατὶ οἱ δικαστὲς καὶ ἡ σύγκλητος ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ ἀποφάσιζαν αὐτὲς τὶς τιμωρίες, τόσο κατὰ τὸ διάστημα ποὺ κυβερνοῦσε στὸ ὄνομα τοῦ 'Αλέξιου (β') Κ.155, ὅσο καὶ κατὰ τὸ διάστημα ποὺ βασίλευε ὁ ἴδιος, καὶ πὼς αὐτὸς μόνο συμμορφωνόταν πρὸς τὶς ἐτυμηγορίες τους καὶ τὶς ἐκτελοῦσε διὰ τῶν νομίμων ὀργάνων του»[532].

'Αλλά, μέσα σὲ κείνη τὴν ὀχλοβοή, μέσα σὲ κεῖνο τὸ κύμα τῆς δίκαιης ἀγανάκτησης καὶ τῆς μανίας τῆς ἐκδίκησης, ποιὸς τὸν ἄκουγε;

Μὲ βρισιὲς τὸν ἀποπῆραν πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ οὐσιαστικὸς ἐγκληματίας, πὼς τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ γίνη χωρὶς τὴ θέλησή του, καὶ συνόδευσαν τὰ ἄγρια λόγια τους, «μὲ χτυπήματα στὸ κεφάλι, μὲ κλωτσιὲς στὰ πόδια», κι ἀπὸ κεῖ καὶ ὕστερα τὸν παράδοσαν στὸ μαινόμενο ὄχλο, ποὺ ἐπιβάλλει τὴν πιὸ σκληρὴ ἀπ' τὶς θανατώσεις.

«Τοῦ ξερρίζωσαν τὰ γένια, μὲ γροθιὲς τοῦ ἔχυσαν τὰ δόντια, τοῦ ἔβγαλαν τραβῶντας τὰ μαλλιά του μέχρι ποὺ τὸ κεφάλι του φαινόταν γουλί, τὸν ἔσπρωχναν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ καὶ τὸν κλωτσοῦσαν σὰν σφαῖρα».

«Προπάντων οἱ γυναῖκες, ποὺ οἱ ἄντρες τους ἦσαν θύματά του, εἴτε, γιατὶ θανατώθηκαν, εἴτε γιατὶ τυφλώθηκαν ἢ ἀκρωτηριάστηκαν, ἦσαν ἐναντίον του λυσσασμένες· ὁρμοῦσαν πάνω του καὶ μὲ γροθιὲς τὸν χτυποῦσαν στὸ στόμα».

«"Επειτα τὸν πῆραν καὶ τοῦ ἔκοψαν μὲ ἕνα πέλεκυ τὸ δεξὶ χέρι καὶ τὸ κρέμασαν πάνω σ' ἕνα σταυρό*, καὶ σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση τὸν ἔρριξαν καὶ πάλι στὴ φυλακὴ τοῦ 'Α ν ε μ ᾶ, ὅπου ἐπὶ τρεῖς μέρες (16-19 τοῦ Σεπτέμβρη) ἔμεινε χωρὶς φαΐ, χωρὶς νερό, χωρὶς καμιὰ ἀπὸ κανένα φροντίδα».

Αὐτὸ ἦταν τὸ προοίμιο τοῦ δραματικοῦ του θανάτου.

Στὶς 19 τοῦ Σεπτέμβρη τὸν πῆραν ἀπ' τὴ φυλακή, τοῦ ἔβαλαν στὸ κεφάλι γιὰ αὐτοκρατορικὸ στέμμα ἕνα στεφάνι ἀπὸ σκόρδα καὶ πράσα* καὶ «ἕνας δήμιος τοῦ ἔβγαλε τὸ ἀριστερὸ μάτι, καὶ σχεδὸν γυμνό, μὲ ἕνα κουρέλι γύρω στὰ κάτω ἀπ' τὴν κοιλιὰ μέρη, τὸν ἀνέβασαν πάνω σὲ μιὰ γερασμένη, μαδισμένη, ψωραλέα καὶ διαρροϊκὴ καμήλα», καὶ τὸν ἔδεσαν πάνω της ἔτσι ποὺ τὸ κεφάλι βρι-

531. Χωνιάτης, σ.455 καὶ 439.

532. Χωνιάτης, σ.439.

σκόταν κάτω ἀπ' τὴν οὐρὰ τοῦ βρωμεροῦ αὐτοῦ ζώου*, «καὶ τὸν τριγύρισαν σὲ ὅλους τοὺς δρόμους τῆς πρωτεύουσας».

«Ὅλα τὰ χαμηλὰ στρώματα τῆς κοινωνίας τῆς ΚΠολης, τὰ καταχάθια, οἱ ἀλῆτες καὶ οἱ ψωμοζῆτες, καὶ μέσα σ' αὐτοὺς οἱ χασάπηδες καὶ οἱ βυρσοδέψες, ὅσο καὶ κεῖνοι ποὺ περνοῦσαν ὅλο τὸν καιρό τους στὰ καπηλειὰ καὶ στὶς ἄθλιες ταβέρνες, ψευτοζώντας ὡς μπαλωματῆδες καὶ ράφτες, μαζεύτηκαν κατὰ ὁμάδες, σὰν τὶς μύγες τὴν ἄνοιξη στὸ γάλα, καὶ δὲν παράλειψαν κανένα κακὸ ποὺ νὰ μὴν κάνουν στὸν Ἀνδρόνικο, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπόψη τους πὼς μέχρι χτὲς ἦταν ὁ βασιλέας τους».

«Ἄλλοι, καθὼς τὸν τριγύριζαν στοὺς δρόμους, τὸν χτυποῦσαν μὲ ἀγκαθωτὰ ραβδιὰ στὸ κεφάλι, ἄλλοι τοῦ ἔβαζαν στὴ μύτη ἀκαθαρσίες ἢ μὲ σφουγγάρια ἔπαιρναν ἐντόσθια βοδιῶν καὶ ἀκαθαρσίες ἀνθρώπων καὶ τοῦ πασάλειβαν τὴ μούρη, ἕνα σωρὸ ἄλλοι κάνοντας πάνω του αἰσχρὲς χειρονομίες, ἔβριζαν καὶ κακολογοῦσαν τὴ μητέρα του Εἰρήνη καὶ τὸν πατέρα του Ἰσαάκιο Κ.36 ποὺ τὸν γέννησαν».

«Ἦσαν καὶ μερικοὶ ποὺ μὲ μακριὲς πυρωμένες σοῦβλες τοῦ τρυποῦσαν τὰ πλευρὰ καὶ ἄλλοι ποὺ τὸν πετροβολοῦσαν καὶ τὸν ἔβριζαν λυσσασμένο σκυλί».

«Καὶ μιὰ νεαρὴ πόρνη ἅρπαξε ἀπὸ ἕνα φοῦρνο ἕνα δοχεῖο βραστὸ νερὸ καὶ τοῦ τὸ ἔχυσε στὰ μοῦτρα».

«Καὶ κανεὶς δὲν ἦταν ποὺ νὰ μὴ τοῦ ἔκανε κάποιο κακό».

«Μετὰ ἀπὸ ὅλον αὐτὸν τὸν αἱματηρὸ θεατρινισμὸ μέσα στὴν πρωτεύουσα, ὁ θρίαμβος τῆς γελοιοποίησης κατάληξε στὸν Ἱππόδρομο, ὅπου τὸν κατέβασαν ἀπ' τὴν καμήλα, καὶ τὸν κρέμασαν ἀπ' τὰ πόδια μὲ τὸ κεφάλι κάτω στὸ ἐνδιάμεσο δυὸ στύλων χάλκινων ποὺ βάσταζαν μιὰ λύκαινα καὶ μιὰ ὕαινα, ἡ μιὰ νὰ ἀγριεύῃ καὶ νὰ προκαλῇ τὴν ἄλλη».

«Ἂν καὶ τόσα ἔπαθε ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87, λέει ὁ Χωνιάτης, καὶ μύρια ὅσα ἄλλα ποὺ παράλειψα στὴ διήγησή μου, ὅμως ἀντεῖχε ἀκόμη μὲ γενναιότητα τὰ δεινὰ ποὺ ἔρχονταν καταπάνω του, γιατὶ ἦταν γενναῖος στὸ φρόνημα. Καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ρίχνονταν καταπάνω του καὶ τὸν χτυποῦσαν, γυρίζοντας τίποτε ἄλλο δὲν ἔλεγε παρὰ τὸ κύριε ἐλέησέ με καὶ γιατὶ χτυπᾶτε ἕνα τσακισμένο καλάμι;»

Ἀλλὰ ἔξαλλο τὸ πλῆθος δὲν ἄκουγε τίποτε.

«Ὅπως ἦταν κρεμασμένος στοὺς στύλους, τοῦ ξέσκισαν μερικοὶ τὸ πανὶ ποὺ εἶχε γύρω του καὶ διασκέδαζαν μὲ αἰσχρὲς ἐπαφὲς καὶ χειρονομίες στὰ κάτω ἀπ' τὴν κοιλιά του μέρη».

«Καὶ κάποιος στρατιώτης τοῦ πέρασε ἀπ' τὸ στόμα τὸ μακρὺ ξίφος του καὶ μὲ μεγάλο κόπο τὸ ἔσπρωξε ὡς μέσα στὰ σπλάχνα του, καὶ δυὸ Λατῖνοι ποὺ θυμήθηκαν τὴ σφαγὴ ποὺ εἶχε ἄλλοτε προστάξει ἐναντίον τῶν ὁμοεθνῶν τους, ἔπαιζαν δοκιμάζοντας πάνω στὸν ἑτοιμοθάνατο τὴν κόψη τῶν σπαθιῶν τους, γιὰ νὰ δοῦν ποιὸ ἔκοβε καλύτερα».

Τέλος πέθανε, στὶς 19 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1185, καὶ «ὁ ὄχλος, βλέποντας πὼς σ' ἕνα τελευταῖο σπασμὸ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 εἶχε φέρει στὸ στόμα τὸ δεξί του χέρι μὲ τὴ φρεσκοκομμένη πληγή», δὲν παράλειψε νὰ παρατηρήσῃ εἰρωνικὰ πὼς «ὡς τὴν τελευταία του στιγμὴ ἦταν διψασμένος γιὰ ἀνθρώπινο αἷμα»[533].

Μέσα στὴ μανία του ὁ λαὸς ξέσπασε καὶ ἐναντίον τῶν διαφόρων ἀπεικονίσεών του, εἴτε αὐτὲς εἶχαν γίνει πάνω στοὺς τοίχους εἴτε πάνω σὲ σανίδες (τοιχογραφίες, μωσαικὰ καὶ πίνακες), «γιὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν καὶ τὸν φέρνουν οὔτε στὸν ὕπνο τους»[534].

Τὸ πτῶμα του λίγες μέρες ἀργότερα τὸ κατέβασαν «ἀπ' τὸ ἀξιοθρήνητο ἐκεῖνο ὕψωμα καὶ τὸ ἔρριξαν σὲ μιὰ ἀπ' τὶς ἀψίδες του Ἱππόδρομου, καὶ ἀργότερα, καθὼς ὁ ἄψογος καὶ σὲ ὅλα δίκαιος, ὅπως ὁ ἴδιος νόμιζε, Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 ἀπαγόρευσε νὰ ταφῇ στὸ οἰκογενειακό του κοιμητήρι τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, θάφτηκε σὲ μιὰ γωνιὰ τῆς μονῆς τοῦ Ἐφόρου, ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὰ λουτρὰ τοῦ Ζευξίππου[535].

Ὅπως ἐπισημαίνουν οἱ Βυζαντινοί, ὑπῆρχε μιὰ παράδοση ποὺ ἔφτασε καὶ στὸ Χωνιάτη πὼς «σὲ κάποια ἱπποδρομία ὁ Ἀνδρόνικος Κ.87 ἔδειξε μὲ τὸ δάχτυλο στὸν ξάδελφό του, τὸ μακαρίτη βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ.81 τοὺς στύλους ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἴδιος κρεμάστηκε ἀνάποδα, καὶ τοῦ εἶπε πὼς ἀπὸ κεῖ κάποτε ἕνας αὐτοκράτορας θὰ κρεμαστῇ ἀπ' τὰ πλήθη τῆς πρωτεύουσας καὶ πὼς ὁ ξάδελφός του τοῦ ἀπάντησε πὼς πάντως δὲ θὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ πάθη αὐτὴ τὴν κάκωση»[535α].

Στὰ βασιλογράφια πάλι ὑπῆρχαν διάφορα ἰαμβικὰ στιχουργήματα ποὺ εἶχαν γίνει ἀγαπητὰ στὶς μάζες καὶ ἀπὸ πολλοὺς τραγουδοῦνταν, καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ καὶ αὐτοὶ ἐδῶ οἱ στίχοι:

«Καὶ ἀναπάντεχα ἀπὸ κάποιον κρασότοπο θὰ σηκωθῇ
ἕνας ἄντρας μελανιασμένος μαυροχίτρινος, ἀγέρωχος στοὺς τρόπους του,

---

533. Ἡ ὅλη διήγηση εἶναι παρμένη ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ.455-58. Τὰ δι' ἀστερίσκου σημειωμένα εἶναι προσθῆκες ἀπ' τὸ Chronique d' Ernoul, ἀπ' τὸν Sicardi episcopi, Chronicon, ἔκδ. Muratori, RIS VII, Sp.602, καὶ ἄλλες πηγὲς ποὺ ἀναφέρονται στὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87. Σ' ἕνα σύντομο ἀλλὰ καλὰ γραμμένο ἔργο στὴν κροατική, τοῦ N. Radojcic, Dua poslijednja Komnena na carigradskom prijestolu , Zagred 1907, σ.94, ὑ.1, κρίνονται ὅλες αὐτές οἱ πηγὲς ποὺ ἀναφέρονται στὸ θάνατο τοῦ Ἀνδρόνικου. Πρβλ. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ.468, ὑ.13.

534. Χωνιάτης, σ.460.

535. Χωνιάτης, σ.460. Πρβλ. R. Janin, Eglises et monastères, σ.131-32.

535α. Χωνιάτης, σ.459-60

κατσουφιασμένος καὶ σκαιός, πολύτριχος ἀσπριδερὸς στὰ γερατιά του,
καὶ πολύμορφος σὰν τὸν χαμαιλέοντα,
καὶ θὰ πέση πάνω στὰ σπιτικά μας καὶ ἄνετα θὰ θερίση
στῶν σταχιῶν τ' ἀπομεινάδια.
'Αλλὰ κι αὐτὸς μὲ τοῦ χρόνου τὸ κύλισμα μαζί τους θὰ θεριστῆ
καὶ ὕστερα ἄθλια ἐκδίκηση θὰ πάρη
γιὰ ὅσα στὴ ζωή του κακῶς ἔκανε ὁ ταλαίπωρος·
γιατὶ αὐτὸς ποὺ φέρει μάχαιρα τὸ ξίφος δὲν ξεφεύγει»[536].

«Κι ἂς μὴ ξεχνᾶμε, παρατηρεῖ ὁ Χωνιάτης, πὼς γεμάτος ἀπὸ κρασὶ ἦταν ὁ τόπος ἀπὸ ὅπου ξεκίνησε ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 γιὰ τὴν ΚΠολη, ὅπως φανερώνει καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλης Ο ἴ ν α ι ο ν»[536α]. Πολὺ σπάνια ἕνα τόσο ἐλπιδοφόρο ξεκίνημα μέσα σὲ ἕνα τόσο μικρὸ χρονικὸ διάστημα εἶχε ἕνα τόσο οἰκτρὸ κατάντημα.

XII

Χαραχτηρισμοὶ γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ.87 ἀπ' τοὺς συγχρόνους του καὶ τοὺς νεώτερους ἐρευνητές

Τὸν πιὸ πετυχεμένο χαραχτηρισμὸ γιὰ τὴ διχασμένη προσωπικότητα τοῦ παράδοξου μονάρχη ἔδωσε, κατὰ τὴν κρίση μου, ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, λέγοντας πὼς ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 «ἦταν ἀπ' τὴ φύση του ἕνας ἄνθρωπος πολύστροφος, δράστης διαφόρων εἰδῶν πράξεων, ποὺ ἀπ' αὐτὲς ἄλλες ἦσαν ἄξιες ἐπαίνου καὶ ἄλλες ὄχι. Εἶχε μέσα του οἶκτο καὶ θυμὸ μεγάλο. Ἴσχυε καὶ γι' αὐτὸν αὐτὸ ποὺ λέγεται πὼς σ τ ὸ ν κ ό σ μ ο τ ο υ β ρ ί σ κ ο ν τ α ν μ α ζ ε μ έ ν α τὰ πάντα, μιὰ ἕνωση στοιχείων ἑτερογενῶν, μιὰ ἀνωμαλία σκέψης καὶ παράφορης λειτουργίας, ποὺ ἀπ' αὐτὰ δὲ συγκροτεῖται ἡ ἁρμονία τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ ἡ σύγχυση τῆς κακίας. Πολύτροπο πράμα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος καὶ πολυπόριστο στὶς κατὰ μέρος ἀλλόκοτες πράξεις ποὺ διέγραφε. Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸν παρομοιάση πρὸς σφαίρα, ποὺ οἱ κινήσεις της δὲν ἀπόβλεπαν στὴ δημιουργία, ἀλλὰ στὴν ἔκφραση τῶν πολύτροπων συνηθειῶν του. Κι ἂν ἀκόμη πῆ κανεὶς πὼς μέσα του ὑπῆρχαν δυὸ πιθάρια, τὸ ἕνα γεμάτο ἀπὸ καλὰ καὶ τὸ ἄλλο γεμάτο ἀπὸ κακά, ἀπ' τὰ ὁποῖα παίρνοντας ἐκεῖνος ἀντιμετώπιζε τοὺς ὑπεξουσίους του, καὶ ἀποφανθοῦμε πὼς τὰ πιὸ πολλὰ τὰ ἔπαιρνε ἀπ' τὸ πιθάρι τῶν κακῶν, πολὺ καλὰ θὰ ἀποφανθοῦμε·

536. Χωνιάτης, σ.462-63· Παλατιανὴ 'Ανθολογία, τ.Γ', ἔκδ. Didot, σ.523.
536α. Χωνιάτης, σ.463.

γενικά, ἦταν ἕνας ἄνθρωπος σύμμιχτος καὶ πρὸς τὴν τέλεια χάρη οὔτε ἀμέτοχος, ἀλλὰ οὔτε καὶ μέτοχος»[537].

'Επίσης στὴν ἔκθεση ποὺ συνθέτει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὁ πιὸ σπουδαῖος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, μὲ τὶς μακροσκελεῖς διηγήσεις του, πρυτανεύει ἡ ἔκφραση τοῦ πιὸ ὑψηλοῦ θαυμασμοῦ, τὴν ὁποία ἀκολουθεῖ, χωρὶς μεταβολή, ἡ ἔκφραση τῆς φρίκης του καὶ τῆς ἀπεχθείας του. 'Η ἁπλὴ ἔκθεσή του εἶναι ὁπωσδήποτε πιὸ κοντινή, ὅπως κάποιος παρατηρεῖ, ἀπ' τοὺς πίνακες τῶν πιὸ πολλῶν συγχρόνων ἱστορικῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶδαν στὸν 'Ανδρόνικο Κ.87 παρὰ τὸν τύραννο ἢ θέλησαν, ὅπως ὁ J. Ph. Fallmerayer, νὰ δικαιολογήσουν ὅλες του τὶς ἀδικίες, τὶς κακίες καὶ τὰ μειονεχτήματα[538].

'Ο 'Ανδρόνικος Κ.87 καὶ ὁ Μανουὴλ (α') Κ.81, «δὲ χωρίζονταν μόνο ἀπὸ μιὰ προσωπικὴ ἔχτρα», λέει ἐπιφανὴς Ρῶσος βυζαντινολόγος (+24.X.1976), «ἀλλὰ τοὺς δυὸ μεγάλους αὐτοὺς Κομνηνοὺς τοὺς χώριζε καὶ ἕνας πολιτικὸς ἀνταγωνισμός»[539].

Οἱ τρεῖς ἀληθινὰ μεγάλοι Κομνηνοί, 'Αλέξιος (α') 15, 'Ιωάννης (β') 34 καὶ Μανουὴλ (α') 81, ποὺ ἀναδιοργάνωσαν τὴν Αὐτοκρατορία καὶ ξανάδοσαν σ' αὐτὴ τὸ στρατιωτικό της γόητρο, ὑπῆρξαν ὑποστηριχτὲς τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας καὶ φάνηκαν πολὺ λίγο προνοητικοὶ γιὰ τὰ ἀποτελέσματα ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἔχη στὸ μέλλον ἡ πολιτική τους ἀπέναντι στὶς ἰταλικὲς ναυτικὲς δημοκρατίες· ἔτσι προοδευτικὰ ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ Βυζαντίου ὑποτάχτηκε στοὺς Δυτικούς.

Σὲ ἀντίθεση, ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 ὑπῆρξε ὁ ἐχτρὸς (ὄχι ὅμως ἀπόλυτος) τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας καὶ ὁ φανατισμένος ἀντίπαλος τῆς δυτικῆς ροπῆς[540].

Αὐτὴ ὅμως ἀκριβῶς ἡ θέση ποὺ πῆρε μαζὶ μὲ τὴν ἀναμμένη ἐπίγνωση τῆς δύναμής του ὡς μονάρχη, περιέκλεινε καὶ ἕνα μεγάλο κίνδυνο ποὺ πιὸ πάνω ἀναλυτικὰ ἀνάφερα[541].

'Ο Νικήτας Χωνιάτης, κλείνοντας τὸ κεφάλαιο ποὺ ἀφιερώνει στὸν 'Ανδρόνικο γράφει: «Ἂν ὁ 'Ανδρόνικος δὲν εἶχε τὴ μεγάλη αὐτὴ σκληρότητα νὰ

537. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.378-79, ἔκδ. Bonn. ἔκδ. Κυριακίδη, σ.16, βλ. και ἀνωτέρω σ.29 καί 30.
538. G. Ostrogorsky Histoire, σ.419 καὶ ὑ.1.
539. G.Ostrogorsky, Histoire, σ.419.
540. G. Ostrogorsky, Histoire, σ.419·Hélène Ahrweiler, L' ideologie politique de l' Empire byzantin, Paris 1975, μετάφρ. Τ. Δρακοπούλου, 'Αθήνα 1977, σ.100. Γιὰ τὴ δυτικὴ ροπή, βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ.360-363.
541. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 424 καὶ 514 ιγ.

προσάγη ἀμέσως τὸν καυτήρα τῆς τιμωρίας καὶ νὰ βάφη μὲ ρανίδες αἵματος τὴν αὐτοκρατορική του στολή, ὅπως ἔτσι συνήθισε στὰ βάρβαρα ἔθνη ποὺ σ' αὐτὰ γιὰ πολὺ πλανήθηκε, δὲν θὰ ἦταν ὁ ἐλάχιστος στή σειρὰ τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων, γιὰ νὰ μὴ πῶ ὁλότελα ἰσοστάσιος πρὸς αὐτούς, γιατὶ ἂν γενικὰ τὸν κρίνωμε (ὡς ἄνθρωπο καὶ ὡς μονάρχη) θὰ βροῦμε σ' αὐτὸν πολὺ μεγάλα καλά. Μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς δὲν ἦταν σὲ ὅλα τὰ σημεῖα του ἀπάνθρωπος, ἀλλὰ κατὰ τὰ δισυπόστατα ἐκεῖνα μορφώματα (τοὺς Κενταύρους;) μετεῖχε θηριωδίας καὶ ἀνθρωπιᾶς»[542].

Καὶ οἱ νεώτεροι ἱστορικοί, ὄχι οἱ ἀκραῖοι ποὺ κάποιος ἐπισήμανε (βλ. ὑπ. 538), δὲ βρίσκονται μακρυὰ στὶς διαπιστώσεις τους ἀπ' τοὺς συγχρόνους του.

'Ο ἐθνικός μας ἱστορικὸς σημειώνει πὼς «μὲ τὰ κάλλιστα προτερήματα του μποροῦσε ν' ἀναφανῆ ἄξιος διάδοχος τῶν τριῶν μεγάλων Κομνηνῶν καὶ ἐπιτροπεύοντας τὸν ἀνήλικο 'Αλέξιο (β') Κ.155 νὰ σώση στ' ἀλήθεια τὸ Κράτος, ἀντὶ γι' αὐτὸ δολοφόνησε τὴ χήρα καὶ τὸ γιὸ τοῦ εὐεργέτη του καὶ μὲ τὴν ἀπιστία του καὶ τὴ φοβερή του ἀγριότητα προκάλεσε καταστρεφτικὰ δυστυχήματα, τῶν ὁποίων ὁ ἴδιος ἔγινε τὸ πρῶτο θύμα. "Αν κάτι μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία αὐτὸ εἶναι πὼς τὰ πιὸ μεγάλα προσόντα δὲν εἶναι ἀληθινὰ ἀγαθά, ἂν δὲ ρυθμίζονται ἀπ' τὸ ἠθικὸ αἰσθητήριο ποὺ εἶναι στὴ ζωὴ ὅ,τι τὸ αἰσθητήριο τοῦ καλοῦ στὴν τέχνη. Καὶ αὐτὸ ἔλειπε ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο»[543].

Κάτι τέτοιο ὑποστηρίζει καὶ Γάλλος ἱστορικὸς ποὺ διακρίνεται γιὰ τὴ χάρη τοῦ λόγου του[544].

Σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Γάλλος ἱστορικὸς θὰ παρατηρήση: «Στὴ ζωὴ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνα, τοῦ πανέξυπνου καὶ διεφθαρμένου, τοῦ ἀποτρόπαιου τύραννου καὶ ἔξοχου πολιτικοῦ ἀντρὸς ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ σώση τὴν Αὐτοκρατορία, ἐνῶ δὲν πέτυχε παρὰ τὴν ἐπίσπευση τοῦ χαμοῦ της, συγκεντρώνονται πραγματικὰ σὰν σὲ μεγαλειώδη μικρογραφία, ὅλα τὰ βασικὰ χαραχτηριστικά, ὅλες οἱ ἀντιθέσεις αὐτῆς τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας, ποὺ συνδύαζε κατὰ ἕνα τρόπο τόσο παράδοξο τὸ ἀγαθὸ μὲ τὸ κακό, τῆς σκληρῆς τῆς ὠμῆς καὶ ξεπεσμένης, ποὺ ὡστόσο ἦταν ἄξια γιὰ κάθε μεγαλεῖο, ἐνεργητικότητα καὶ προσπάθεια, καὶ ποὺ στὴ διάρκεια τόσων αἰώνων, σὲ ὅλες τὶς δύσκολες στιγμὲς τῆς ἱστορίας της, πέτυχε πάντα νὰ βρῆ μέσα στοὺς κόλπους της τὰ ἀναγκαῖα μέσα γιὰ νὰ ζήση καὶ νὰ διατηρηθῆ, μὲ ὅλη τὴ δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖο της»[545].

Σὲ ἄλλο ξέχωρο ἔργο του, ἱστορικὰ πιὸ αὐστηρό, ὁ ἴδιος ἱστορικὸς μᾶς λέει

542. Χωνιάτης, σ.462. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.51, 364 καὶ 423.
543. Κ. Παπαρρηγόπουλος, 'Ιστορία, Δ', β', σ.178.
544. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.50.
545. Ch. Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.133, ἑλλην. μετάφρ., σ.491

πὼς ἀφοῦ ἔπνιξε στὸ αἷμα τὶς στάσεις τῆς Βιθυνίας, ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 «ἀναδιοργάνωσε τὴ διοίκηση, ἔθεσε ὑπὸ ἔλεγχο τὶς δαπάνες, ἐλάφρυνε τοὺς φόρους, καὶ βρισκόταν σὲ καλὸ δρόμο γιὰ νὰ γίνη λαοφιλής, ὅταν ὁ νορμανδικὸς καὶ ὁ οὐγγρικὸς πόλεμος, τὸν ἀνάτρεψαν»[546].

"Αλλος Γάλλος ἱστορικὸς ἀναγνωρίζει πὼς ὁ ἡγεμόνας «θέλησε εἰλικρινὰ νὰ πολεμήση τὰ κακὰ ποὺ ἔφεραν τὴν ἐξασθένηση ἀπ' τὴν πολιτικὴ τῶν προκατόχων του καὶ νὰ ἐκριζώση ἀπ' τὴν πηγὴ τὴν ὑπέρογκη δύναμη τῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλὰ δὲ γνώριζε ἄλλο μέσον διακυβέρνησης παρὰ τὴ βία καὶ τὸν τρόμο»[547].

'Ο A.A. Vasiliev σημειώνει τὰ ἑξῆς: «'Η σύντομη βασιλεία τοῦ 'Ανδρόνικου (α') 87 ποὺ καθὼς ἀνέβηκε στὸ θρόνο εἶχε ὡς σκοπό του τὴν προστασία τῆς ἀγροτικῆς τάξης καὶ τῶν χωρικῶν ἀπ' τὴν ἐκμετάλλευση τῶν μεγαλοκτηματιῶν καὶ τὴν ἀπελευτέρωση τοῦ Κράτους ἀπ' τὴ ροπὴ τῶν Λατίνων, διαφέρει πολὺ στὸ χαραχτῆρα της ἀπ' τὴ βασιλεία ὅλων τῶν ἄλλων Κομνηνῶν. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο καὶ μόνο ἡ βασιλεία τοῦ 'Ανδρόνικου χρειάζεται ἐντατικὴ καὶ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ μελέτη. Σὲ μερικὰ σημεῖα, καὶ μάλιστα στὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων καὶ ἐνδιαφερόντων, ἡ ἐποχὴ τοῦ 'Ανδρόνικου ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη φωτιστῆ ὅσο πρέπει, παρουσιάζει ἕνα ἑλκυστικὸ τομέα γιὰ πιὸ πολλὲς ἔρευνες»[548].

'Απ' τοὺς "Αγγλους ἱστορικοὺς ἡ μιὰ ἐπισημαίνει πὼς «οὔτε ὁ Βασίλειος (β') ὁ Πορφυρογέννητος (976-1025) στὰ τέλη τοῦ ιβ' αἰ. δὲ θὰ μποροῦσε νὰ σώση τὸ Κράτος, κι ὁ 'Ανδρόνικος, παρὰ τὶς θαρραλέες ἰδέες του, δὲν εἶχε οὔτε τὴν καρτερία οὔτε τὴν ψυχραιμία τοῦ Βασίλειου (β')...'Ο ἀγώνας τοῦ 'Ανδρόνικου ἐναντίον τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν πῆρε τὸ σχῆμα μιᾶς γενικῆς ἐξόντωσης ποὺ ἀποστέρησε τὴν Αὐτοκρατορία τῶν στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, τῶν ὁποίων εἶχε ἄμεση ἀνάγκη...'Η πολιτική του ἐρέθισε τὶς δυτικὲς δυνάμεις καὶ τὶς ἔσπρωξε νὰ συνεργαστοῦν μὲ τὴ βυζαντινὴ φεουδαρχικὴ ἀριστοκρατία, ἡ ὁποία μόνη εἶχε τὶς δυνατότητες ὑπεράσπισης τοῦ Κράτους...'Η τρομοκρατία ποὺ σκόρπισε ὁ 'Ανδρόνικος καὶ οἱ νίκες τῶν Νορμανδῶν ἔφεραν τὴν κατάρρευση τῶν Κομνηνῶν τὸ 1185»[549].

546. Ch. Diehl, Histoire de l' Empire Byzantin, Paris 1934, σ.166.
547. L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, Paris 1969, σ.283.
548. A.A. Vasiliev, History, μετάφρ. ἀπ' τὴ ρωστικὴ στὴν ἀγγλική, πρώτη ἔκδ. 1928-29 Histoire, μετάφρ. ἀπ' τὴ ρωσικὴ στὴ γαλλική, 1932' 'Ιστορία, μετάφρ. ἀπ' τὴν ἀγγλικὴ στὴν ἑλληνικὴ Δ. Σαβράμη, 1954, σ.539. Νεώτερες ἔρευνες, ὅπως τοῦ P.. Tivčev (1962) τοῦ O. Jurewicz (1970), τοῦ ὑποφαινόμενου κ.ἄ., ἀναπλήρωσαν, ὅπως νομίζω,τὰ κενὰ ποὺ ἐπισημαίνει ὁ Vasiliev.
549. J. M. Hussey, Le Monde de Byzance, trad, de Fr. Vaudou, Paris 1958, σ.79-80.

Σὲ ἄλλο ἔργο ἡ ἴδια ἱστορικὸς λέει: «Ὁ Ἀνδρόνικος (α') 87 ἦταν χαρακτήρας μὲ βίαιες ἀντιθέσεις, ὅπως σημειώνουν οἱ σύγχρονοί του. Προσπάθησε νὰ καθαρίση τὴ διοίκηση ἀπ' τὰ διεφθαρμένα στοιχεῖα της καὶ νὰ ὑπερασπίση τὶς καταπιεσμένες πιὸ φτωχὲς τάξεις. Γι' αὐτὸ αὔξησε τοὺς μισθοὺς τῶν ἀξιωματούχων καὶ ἐπέβαλε σκληρὲς τιμωρίες στοὺς ἐκβιαστές. Προσπάθησε ἀκόμη νὰ μειώση τὴ δύναμη τῶν γαιοχτημόνων τῶν ἐπαρχιῶν. Τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1182 ἀνακάλεσε τὸ ἀποκλειστικὸ προνόμιο, ποὺ τὰ χρυσόβουλλα τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ 1158 καὶ 1170 παραχωροῦσαν στὶς τάξεις τῶν συγκλητικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν, δηλ. τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαλλοτριώνουν τὶς αὐτοκρατορικὲς π ρ ό ν ο ι ε ς. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ ἔθιγε τὰ συμφέροντα τῶν στρατιωτικῶν ἀξιωματούχων καὶ τῶν μεγάλων γαιοχτημόνων, καὶ προκαλώντας τοὺς τελευταίους, ὁ Ἀνδρόνικος ἔκανε ἕνα μεγάλο σφάλμα. Τὸ ιβ' αἰ. ἦταν πιὰ ἀδύνατο νὰ ἐπιβληθῆ κρατικὸς ἔλεγχος στὰ ἰσχυρὰ φεουδαρχικὰ στοιχεῖα. Καθὼς ζοῦσε μὲ τὸ φόβο τῆς συνωμοσίας, ὁ Ἀνδρόνικος προσπάθησε νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπ' τὴν ἀντίδραση μὲ τὴν ἐξόντωση τῶν ἀντιπάλων του. Ὅμως οὔτε τὸ καθεστὼς τῆς τρομοκρατίας οὔτε οἱ συχνές ἐκτελέσεις πέτυχαν νὰ σταθεροποιήσουν τὴ θέση του· ἀντίθετα στέρησαν τὸ Κράτος ἀπ' τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς του σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίση σοβαροὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους...Ὅταν ἡ εἴδηση τῆς καταστροφῆς (ἀπ' τοὺς Νορμανδοὺς) ἔφτασε στὴν πρωτεύουσα ἔγινε σύνθημα γιὰ μιὰ νέα ἐξέγερση. Ὁ ὄχλος δολοφόνησε μὲ ἄγριο τρόπο τὸν Ἀνδρόνικο καὶ ἀνακήρυξε αὐτοκράτορα τὸν ξάδελφό του (γράφε τὸν ἀπὸ πρωτεξάδελφο ἀνεψιό του) Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183»[550].

Ἄλλος Ἄγγλος συγγραφέας μᾶς λέει: «Ὁ Ἀνδρόνικος αὐτὴ ἡ ἀκατανόητη ὕπαρξη , ἄλλοτε ἀφέντης-βασιλέας κὰι ἄλλοτε δήμιος, κυβέρνησε μεγαλόπρεπα μὲ τὸν τρόμο. Χωρὶς τὸ σαδισμὸ μὲ τὸν ὁποῖον ξέκανε ὅλους ἐκείνους ποὺ ἐναντιώθηκαν στὰ σχέδια τῶν μεταρρυθμίσεών του, ὑπῆρξε περίφημος ὡς ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ μεγαλοφυεῖς ἄντρες ποὺ ἀνέβηκαν στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου...Ἂν καὶ τὸ μίσος τοῦ Ἀνδρόνικου στρεφόταν κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ ὅλες του οἱ πράξεις φέρουν τὸ ἴχνος ἑνὸς εὐγενικοῦ μπολσεβικισμοῦ, ὁ λαὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἐπαναστάτησε ἐναντίον του, ὅταν οἱ δυτικοὶ στόλοι ἀγκυροβόλησαν γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν τὴ σφαγὴ τοῦ 1182...Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας ἀπ' τὴ δυναστεία τῶν

550. Cambridge Medieval History, vol IV, part I, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ντουντοὺ Σαοὺλ, J.M. Hussey, II. Οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Ἄγγελοι, σ.199-200. Γιὰ τὶς χρονολογίες ποὺ ἀναφέρονται στὶς πρόνοιες, ἡ J. Hussey, σ.204, ὑ.47, παραπέμπει στὴν ἀγγλικὴ μετάφρ. τῆς Ἱστορίας τοῦ C.Ostrogorsky, Oxford 1956, σ.348, ὑ.6 ποὺ δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ στὴ γαλλ. μετάφρ. τοῦ J. Gouilland, Paris 1956, αὐτὴ ποὺ ἔχω στὴ βιβλιοθήκη μου.

Κομνηνῶν (στὴν ΚΠολη) ἴσως εἶχε τὴ δαιμόνια δύναμη νὰ δημιουργήση μιὰ
τέταρτη χρυσὴ ἐποχὴ (μετὰ ἀπὸ κεῖνες τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τῶν Μακεδόνων καὶ
τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν), ἂν ὁ λαός, τοῦ ὁποίου τὸ μέρος εἶχε πάρει κατὰ
ἕνα τρόπο αὐθαίρετο καὶ σαδιστικό, δὲν τὸν εἶχε ὁ ἴδιος ἐγκαταλείψει»[551].
Ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς ἱστορικοὺς ἕνας εἶδε τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87 ὡς
«τὸν πιὸ θρασύ, κοῦφο καὶ καταστρεφτικὸ ἄνθρωπο ἀπὸ ὅσους φάνηκαν στὸν κό-
σμο, ἕνα κακὸ δαίμονα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου...Ὁ Ἀνδρόνικος, πρίγκιπας
καὶ τυχοδιώχτης, ἀνδρεῖος καὶ κακοήθης, πανοῦργος καὶ ἄπιστος, ὑποκρίθηκε
στὴ ζωή του ὅλα σχεδὸν τὰ πρόσωπα, δοκίμασε ὅλες τὶς περιπέτειες τῆς ἀνθρώ-
πινης ζωῆς καὶ ἐμπειρικὰ διδάχτηκε ὅλες τὶς ποικίλες σχέσεις καὶ τύχες, ἀπ' τὴν
τύχη τοῦ αἴσχιστου κακούργου καὶ πάμφτωχου ζητιάνου μέχρι τὴν τύχη τοῦ πιὸ
κραταιοῦ δεσπότη ποὺ κάθησε στὸν πιὸ λαμπρὸ θρόνο»[552].
Κοντὰ σ' αὐτὴ τὴ ζοφερὴ εἰκόνα τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, ἄλλος Γερμα-
νὸς ἱστορικὸς μᾶς δίδει μιὰ ἄλλη, γεμάτη φῶς, γιὰ νὰ πέσουν καὶ οἱ δυὸ αὐτοὶ ἱ-
στορικοὶ στὶς ὑπερβολὲς ποὺ πιὸ πάνω (βλ. ὑ.538) ἐπισημάνθηκαν.

Αὐτὸς ὁ δεύτερος Γερμανὸς ἱστορικός, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν περίφη-
μο Fallmerayer, ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλους ἠχηροὺς ἐπαίνους καὶ διθυράμβους (βλ. ἀ-
νωτ., ὑ.52), κάνει καὶ τὶς ἑξῆς παρατηρήσεις: «Οἱ ὑπέροχες ἡγεμονικὲς ἀρετὲς
τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ ἡ κατάσταση τοῦ Κράτους, δικαιολογοῦν κάπως καὶ ὡς ἕνα
κάποιο μέτρο τοὺς σκληροὺς καὶ ἄδικους τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους κατάχτησε τὸ
στέμμα...Οἱ διωγμοὶ ἐναντίον τῶν ἀριστοκρατῶν, καθὼς καὶ τὰ σχέδια ποὺ δὲν
πραγματοποιήθηκαν γιὰ τὴν ἐξολόθρευση ὁλάκερης τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρα-
τίας, ἦταν ἕνα ἔργο πολιτικῆς ἀνάγκης γιὰ τὴ στερέωση τοῦ εὐεργετικοῦ κυβερ-
νητικοῦ συστήματος»[553].

Ὁ W. Ensslin σὲ κάποια ἀποστροφή του θὰ κάνη αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἔξυπνη παρατήρηση: «Ἀκόμη καὶ ἡ ἀμείλιχτη ἐκστρατεία ποὺ ἐξαπόλυσε ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 ἐνάντια στὴ διαφθορὰ καὶ στὶς συνεχεῖς καταχρήσεις χρειάστηκε μιὰ περίοδο τρομοκρατίας γιὰ νὰ παρουσιάση ἔστω καὶ κάποιο προσωρινὸ ἀποτέλεσμα»[554].

551. Sir Galahad, Byzance, trad. de Jacques Chifelle-Astier, Paris 1949, σ.220-21.

552. F. Chr.Schlosser, Geshichte der bildersturmenenden Kaiser des Ostromischen Reiches, Francfurt 1812. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ',β' σ.178-79.

553. J.Ph. Fallmerayer, Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt, Munich 1827, s.28 κεξ. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος Δ',β', σ.179-81.

554. Cambridge Med. History, vol. IV, part II, μετάφρ. στὴν ἑλλην. Ντουντοὺ Σαοὺλ, W. Ensslin, Διακυβέρνηση καὶ διοίκηση τῆς Βυζ. Αὐτοκρατορίας, σ.644.

'Απ' τοὺς Ἕλληνες ἱστορικοὺς τοῦ καιροῦ μας, ὁ ἕνας θὰ παρατηρήση: «Θὰ μποροῦσε νὰ σώση τὸ Βυζάντιο, ἂν εἶχε ἀρετὴ καὶ εὐσυνειδησία. Ἀπὸ ἀσυνείδητους ὅμως ἀρχηγοὺς δὲν μπορεῖ νὰ σωθοῦν τὰ ἔθνη», καὶ ἀλλοῦ θὰ πῆ: «Τί κρίμα ἀλήθεια ποὺ τόση ἱκανότητα, τόση φυσικὴ ὑπεροχὴ δὲ συνοδευόταν καὶ ἀπὸ ψυχικὰ προτερήματα, ἀπὸ ἠθικὰ συναισθήματα . Τὰ λίγα ὠφέλιμα ἔργα του, ἡ ἐκλογὴ καλῶν ὑπαλλήλων, ἡ βελτίωση τῆς δικαιοσύνης μὲ τὴν ὕψωση τοῦ μισθοῦ τῶν δικαστῶν, ἡ ἀπαγόρευση τῆς σύλησης τῶν ναυαγίων, τὰ καλλιτεχνικὰ χτίρια, δείχνουν πὼς ἂν εἶχε καὶ εὐσυνειδησία...θὰ γινόταν ὁ ἀνακαινιστὴς τοῦ Κράτους», ἐκφράζει ἔπειτα τὴν ἀπορία του γιὰ τὸ θαυμασμὸ τοῦ «ὀνομαστοῦ» Fallmerayer πρὸς τὸν 'Ανδρόνικο «ἕνα βιολογικὸ τέρας, ὅπως ὑπῆρξαν τόσοι ἄλλοι μεγάλοι ἐγκληματίες στὴν ἱστορία!»[555].

Ὁ ἄλλος θὰ διακηρύξη: «Σπάνιες προσωπικότητες ἐνσάρκωσαν τόσο ταιριαστὰ τὴ συνάντηση τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ φύση τὸν εἶχε προικίσει μὲ ἐξαίρετες πνευματικὲς ἀρετές, τὶς ὁποῖες εἶχε ἀναπτύξει μὲ εὐρεία καὶ ἐπιμελημένη παιδεία. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ 'Ανδρόνικος ἔδειξε σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ τέλεια ἔλλειψη ἤθους»[556].

Ἕλληνας ἐπίσης ἱστορικὸς ποὺ τὶς πηγὲς ἀντιγράφει ἀπ' τὸν Ἄμαντο, χωρὶς νὰ προσφύγη σ' αὐτές, καὶ παραθέτει σωρὸ ἀπὸ ἀνακρίβειες ὡς ἀνειδίκευτος, καὶ καταφεύγει σὲ κρίσεις καὶ συμπεράσματα αὐθαίρετα, κάτω ἀπ' τὸ πρίσμα τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, ἐκφέρει τὶς ἑξῆς παρατηρήσεις: «Ὁ 'Ανδρόνικος εἶχε βάλει σκοπὸ στὴ ζωή του, νὰ ἀνασυντάξη τὸ Βυζάντιο καὶ νὰ φέρη τὴν ἰσοπολιτεία καὶ τὴν εὐημερία, κι ἀκόμη νὰ τὸ σώση ἀπ' τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχτρούς. Μὰ ἡ ἐποχή του δὲ σήκωνε τὶς τέτοιες κοινωνικὲς καὶ πολιτικὲς μεταβολές. Σὲ καμιὰ περίοδο τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας δὲν ἐφαρμόστηκαν ἐ x τ ῶ ν ἄ ν ω μεταρρυθμίσεις, ὅταν δὲν ὑπῆρχε μιὰ τάξη νὰ τὶς ὑποστηρίξη...Ὅπως εἴδαμε(;), ἡ ἄρχουσα τάξη στὴ μεγάλη πλειοψηφία της, ἦταν ἕτοιμη νὰ παραδώση τὴ χώρα στὸν ξένο καταχτητή, ἂν ἐξασφάλιζε τὰ προνόμιά της, τὸ βιό της, τὰ τσιφλίκια της...Οἱ προλετάριοι (ἄνεργοι καὶ πειναλέοι) δὲν εἶχαν καμιὰ ἰδεολογία, παρὰ γίνονταν ὄργανα τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης πολιτικῆς φατρίας...Οἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ 'Ανδρόνικου, ὄχι μόνο δὲν τοὺς ἐνθουσίασαν, ἀλλὰ καὶ τοὺς δυσαρέστησαν (τοὐναντίον τοὺς ὑπερευχαρίστησαν, ἀλλὰ ἔπαυσαν νὰ προσφέρουν τὴ βοήθειά τους, γιατὶ ἀπατήθηκαν, καθὼς οἱ πολὺ μέτριες μεταρρυθμίσεις ἐλάχιστα τοὺς εὐεργέτησαν, βλ. ἀνωτ., ὑ. 408 καὶ 410, καθὼς καὶ τὸ πάνω ἀπ' αὐτὲς κείμενο)...Μποροῦμε λοιπὸν νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἀντίθεση τοῦ 'Ανδρόνικου μὲ τὶς λαϊκὲς μάζες καὶ τὸ τραγικό του τέλος δείχνουν πὼς ὁ ρόλος τῆς προσωπικότητας εἶναι πάντα σχετικός». Στὴ συνέχεια μᾶς λέει πὼς δὲν εἶχε μαζί του «μιὰ τάξη ποὺ νὰ παίζη ἱστορικὸ ρόλο», γιατὶ τέτοια στὸ Βυζάντιο δὲν ὑπῆρχε, καὶ δεύτερο πὼς τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας δὲν ἦσαν ἀσφαλισμένα, καὶ ἀπὸ δῶ ἡ ἀποτυχία του. Στρέφεται ἔπειτα κατὰ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, μὲ μοναδικὴ ἐξαίρεση τὸν Falllmerayer, γιατὶ «ἱστοροῦν τὴ δράση τοῦ 'Ανδρόνικου μὲ πάθος καὶ μίσος, καὶ ἀπ' τὴν κοινωνική τους τοποθέτηση τὸν παριστάνουν, χωρὶς νὰ ἔχουν δίκιο, ἐγκληματία, αἱμοβόρο τύραννο καὶ γυναικά»[557].

Ἑλληνίδα ἱστορικὸς ποὺ ἐπάξια βρίσκεται στὴν ὑπηρεσία τῆς γαλλικῆς Ἐπιστήμης, γράφει τὰ ἑξῆς: Διαβάζοντας κανεὶς τὰ ἐγκώμια ποὺ δημόσια ἐκφωνήθηκαν στὴν ΚΠολη, λίγο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, «δύσκολα καταλαβαίνει πῶς μόλις τρία χρόνια μετὰ ἀπ' αὐτὸν τὸν θάνατο, ὁ λαὸς τῆς ΚΠολης ἀνάτρεψε τὸ γιὸ αὐτοῦ τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα, γιὰ νὰ ἀνακηρύξη αὐτοκράτορα τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ.87 ποὺ διαπνεόταν ἀπὸ διαμετρικὰ ἀντίθετες ἀρχὲς ἀπὸ ὅλες ἐκεῖνες, ποὺ ὑπαγόρευσαν τὴν ἀριστοκρατικὴ καὶ ἐπιπλέον φιλολατινικὴ πολιτικὴ τοῦ τελευταίου μεγάλου Κομνηνοῦ. Ἡ ἐξέλιξη αὐτῆς τῆς κατάστασης θὰ εἶναι ἀπροσδόκητη καὶ γεμάτη ἐκπλήξεις. Πραγματικά, ἔγινε ἀμέσως φανερὸ πὼς οἱ προσανατολισμοὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. δὲ συμβιβάζονταν μὲ τὰ συμφέροντα τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν, τῶν στρατιωτικῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν διακριθῆ κατὰ τοὺς πολέμους, ποὺ εἶχε κάνει ὁ Μανουὴλ (α') Κ. καὶ κρατοῦσαν στὰ χέρια τους τὴν ἐξουσία στὶς ἐπαρχίες, ὅπου οἱ τρεῖς μεγάλοι Κομνηνοὶ εἶχαν ἐπιβάλει ἕνα ἰδιαίτερα αὐστηρὸ στρατιωτικὸ καθεστώς. Οἱ πολυάριθμες ἐξεγέρσεις ποὺ συγκλόνισαν τὴν Αὐτοκρατορία μὲ τὴν ἄνοδο τοῦ 'Ανδρόνικου στὸ θρόνο, ἀποτελοῦν τὴν καλύτερη ἀπεικόνιση τῆς δυσαρέσκειας ἑνὸς σημαντικοῦ τμήματος τοῦ στρατοῦ, αἰσθήματος ποὺ κατέλαβε προοδευτικὰ τοὺς ἐπαρχιακοὺς πληθυσμοὺς καὶ τὴν πρωτεύουσα. Οἱ βίαιες ἀντιδράσεις ἐναντίον τοῦ 'Ανδρόνικου καὶ τῆς πολιτικῆς του κατέβαλαν τελικὰ αὐτὸν τὸν ὁρμητικὸ αὐτοκράτορα μὲ τὴν ἰδιαίτερα ταραχώδη ζωή. Δυὸ μόλις χρόνια μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, ὁ 'Ανδρόνικος ἐκθρονίστηκε καὶ θανατώθηκε ἀπ' τὸ ἴδιο πλῆθος ποὺ τὸν εἶχε ὁδηγήσει θριαμβευτικὰ στὸ θρόνο. 'Αλλὰ τότε ἡ ΚΠολη βρισκόταν σὲ κατάσταση πολιορκίας ἐξαιτίας τῆς ἀπειλῆς τῶν Νορμανδῶν ποὺ μετὰ τὴ λεηλασία τῆς Θεσσαλονίκης, ἔφτασαν μπροστὰ στὴν πρωτεύουσα, σπέρνοντας τὸν πανικὸ καὶ τὴ σύγχυση».

555. Κ. Ἄμαντος, τ.Β', σ.360 καὶ ὑ.3, καὶ σ.366-67. Βλ. καὶ ἀνωτέρω ὑ.50α.

556. Δ. Ζακυθηνός, τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ.61.

557. Γιάννης Κορδάτος, 'Ακμὴ καὶ παρακμὴ τοῦ Βυζαντίου, 'Αθήνα 1953, σ.223-24. βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.455-455γ.

«Τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ 'Ανδρόνικου σημαδεύει τὴ λήξη τῆς προσπάθειας ποὺ πολὺ ἐπαινέθηκε ἀπ' τοὺς συγχρόνους του, γιὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τῆς Βυζ. Αὐτοκρατορίας ἀπ' τὸ συνδήκτορα τῆς Δύσης, στὶς θελήσεις τῆς ὁποίας θὰ ὑποχρεωθῆ στὸ ἑξῆς νὰ ὑποτάσσεται προοδευτικὰ ἡ ΚΠολη. 'Εξάλλου, οἱ διαδοχικὲς ἐξεγέρσεις ἐναντίον τοῦ 'Ανδρόνικου μαρτυροῦν μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἐξέλιξη τῆς νοοτροπίας τῶν ἐπαρχιακῶν πληθυσμῶν ἀπέναντι στὴν ΚΠολη...»[558].

Στὴν πρόσφατη «'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ Ἔθνους» σημειώνονται τὰ ἑξῆς κοινότυπα: «'Η στάση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87 κατὰ τὴ μονοχρατορία του ἦταν φιλολαϊκή. Καταπολέμησε τὴ φιλοδυτικὴ ἐπιρροὴ καὶ τὴν ἀριστοκρατικὴ δύναμη, ποὺ εἶχαν αὐξηθῆ ὑπέρμετρα ἐπὶ Μανουὴλ (α') Κ.81 καὶ 'Αλέξιου (β') Κ.155, φρόντισε γιὰ τὴν τοποθέτηση κατάλληλων ὑπαλλήλων στὴ διοίκηση καὶ πῆρε διάφορα μέτρα τάξης καὶ καλύτερης ὀργάνωσης τοῦ Κράτους (δικαιοσύνη, φορολογία). Τὸ μίσος ὅμως ἐναντίον του συνεχῶς ὀγκωνόταν ἐξαιτίας τῶν ἐκδικητικῶν ἐνεργειῶν του, οἱ ὁποῖες συνεχίζονταν. Τότε παρουσιάσθηκαν καὶ χωριστικὲς καὶ στασιαστικὲς τάσεις στὸ Βυζάντιο ἀπὸ ἀξιωματούχους τοῦ Κράτους...σ' αὐτὲς καὶ σὲ ἄλλες παρόμοιες ἐνέργειες ὁ 'Ανδρόνικος ἀντιδροῦσε σπασμωδικά, μὲ διώξεις, καταδίκες, θανάτους (ἀντὶ θανατώσεις) καὶ δολοπλοκίες...Ὅταν ἔφθασαν τὰ νέα (τῆς νορμανδικῆς προέλασης) στὴν πρωτεύουσα, ἡ λαϊκὴ ἀγανάκτηση κορυφώθηκε. Μὲ ἀφορμὴ τὴ δίωξη τοῦ 'Ισαάκιου Ἄγγ. 183, ἡγέτη τῆς ἀντίδρασης (τέτοιος δὲν ἦταν), ὁ λαὸς τῆς ΚΠολης βάδισε ἐναντίον τῶν ἀνακτόρων, τὰ ὁποῖα καὶ λεηλάτησε. 'Ο 'Ανδρόνικος περίτρομος (μᾶλλον ψύχραιμος καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἀντίσταση) εἶχε δραπετεύσει. Λίγο ἀργότερα συνελήφθη, παραδόθηκε στὸ λαὸ καὶ πέθανε στὰ χέρια τοῦ ἐξαγριωμένου πλήθους ἀκρωτηριασμένος (12 Σεπτεμβρίου 1185, ἀντὶ 19 Σεπτεμβρίου)»[559].

Ἕνα ἔργο κάποιου Ἕλληνα πρίγκιπα γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο, δὲ δείχνει ἄλλο παρὰ τὴν τόλμη τοῦ ἐρασιτέχνη ποὺ καταπιάνεται μὲ πράματα ποὺ ἀπαιτοῦν πολυχρόνια μελέτη καὶ μεγάλη ἐμπειρία γιὰ τὴ χρήση τῶν πηγῶν[560].

'Ο γνωστός μας, τέλος, μετριοπαθὴς ὀπαδὸς τῶν θεωριῶν τοῦ ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, τοῦ ὁποίου εὐρέα ἀποσπάσματα ἀπ' τὴ μελέτη του γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ.87 καταχώρησα, κλείνοντας τὴν ἐργασία του, ἐκφέρει τὶς ἑξῆς παρατηρήσεις: «Στὶς αἰτίες ποὺ στοίχισαν τὴν πτώση τοῦ 'Ανδρόνικου, πρέπει νὰ προ-

---

558. H. Ahrweiler (Γλυκάτζη), L' ideologie politique de l' Empire Byzantin, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Τ. Δρακοπούλου, σ.102-3. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Μανουὴλ (α') Κ.81, ὑ.185β.

559. 'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ Ἔθνους, τ. Θ' (1979), σ.32-3.

560. Michel de Grece, Andronic, Paris 1974.

σθέσωμε τὴν πίεση τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας του, ἂν καὶ ὑπῆρξε τόσο λιγόχρονη, οἱ γειτονικὲς χῶρες ἐπωφελήθηκαν ἀπ' τοὺς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνες ποὺ σπάραζαν τὴν Αὐτοκρατορία. 'Η Οὐγγαρία ξαναπῆρε τὴ Δαλματία καὶ ὁ σουλτάνος τοῦ 'Ικονίου Kilidj Arslan II—ὁ μεγάλος ἀντίπαλος τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81—ἔκανε καταστρεπτικὲς ἐπιδρομὲς στὶς βυζαντινὲς περιοχὲς τῆς Μ. 'Ασίας»[561].

'Αλλὰ τὸ πιὸ φοβερὸ χτύπημα ποὺ ἔφερε τὴν πιὸ δυσμενὴ ἀντανάκλαση πάνω στὴν ἐσωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ 'Ανδρόνικου, τονίζει μαζὶ μὲ ἄλλους ὁ πιὸ πάνω ἐρευνητής, ἦταν ἡ εἰσβολὴ τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας.

Μάταια ὁ 'Ανδρόνικος ἔκλεισε ἕνα σύμφωνο μὲ τὸν πανίσχυρο Σαλαδίνο ποὺ ἀπ' τὸ 1171 βασίλευε στὴν Αἴγυπτο, ἀφοῦ εἶχε καταστρέψει τὸ χαλιφάτο τῶν Φατιμιδῶν καὶ εἶχε ἐπίσης ὑποτάξει τὴ Συρία μετὰ τὸ θάνατο τοῦ παλιοῦ κυρίου του, τοῦ μεγάλου Σύρου ἡγεμόνα Νουρεντίν (+1174).

Οἱ ὅροι αὐτῆς τῆς συμμαχίας ἦσαν οἱ ἑξῆς: «Ἂν ὁ Σαλαδίνος κατόρθωνε μὲ τὶς συμβουλὲς καὶ τὴ βοήθεια τοῦ αὐτοκράτορα τῶν 'Ελλήνων νὰ καταλάβη τὴν 'Ιερουσαλὴμ θὰ κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του κάθε ἄλλη χώρα ποὺ τυχὸν θὰ ἔπαιρνε, ἀφήνοντας ἐλεύτερη τὴν 'Ιερουσαλὴμ καὶ ὅλη τὴν παραλιακὴ ἀκτή, ποὺ θὰ ἔθετε κάτω ἀπ' τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87. 'Ο αὐτοκράτορας τῶν 'Ελλήνων θὰ ἀποκτοῦσε ὅλες τὶς περιοχὲς τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου, μέχρι τὴν 'Αντιόχεια καὶ τὴν 'Αρμενικὴ Κιλικία, ἂν οἱ νέοι σύμμαχοι εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ τὶς πάρουν. 'Αλλὰ ὁ 'Ανδρόνικος, προσθέτει ὁ δυτικὸς χρονογράφος ποὺ μᾶς μεταδίδει τὴν εἴδηση, ἐξαιτίας τοῦ θανάτου του, δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιήση αὐτὸ τὸ σχέδιο»[562].

«'Η βασιλεία τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, συνεχίζει γιὰ νὰ τελειώση ὁ πιὸ πάνω σχολιαστής (P. Tivcev), ἴσως μπορεῖ νὰ χαραχτηριστῆ ὡς μιὰ σοβαρὴ προσπάθεια τῆς στερέωσης τῆς ἀριστοκρατικῆς τάξης τοῦ Βυζαντίου ποὺ κυβερνοῦσε, μὲ κάποιες παραχωρήσεις στὶς λαϊκὲς μάζες. Οἱ ἀγῶνες τοῦ 'Ανδρόνικου καὶ τῶν συνεργατῶν του μὲ τὶς ἄλλες μερίδες τῆς ἀριστοκρατίας, εἶναι στὴν πραγματικότητα ἕνας ἐσωτερικὸς ἀγώνας ἀνάμεσα στὶς φεουδαρχικὲς τάξεις ποὺ

---

561. R. Tivčev, Andronic Ier Comnène, BS23 (1962), σ.39.

562. Magni Presbyteri, Chronicon, Annales Reicherspergenses, ἔκδ. Pertz, MGH, Scriptores, t. XVII, σ.511. Πρβλ. A.A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ.537 P. Tivčev, ἔνθ' ἀνωτ., σ.39 G.Ostrogorsky, Histoire, σ.422-23 καὶ ὑ.1, ὅπου παρατηρεῖ: «Τίποτε δὲ μᾶς δίνει τὸ δικαίωμα νὰ ἀμφισβητήσωμε τὸ σύμφωνο μὲ τὸ Σαλαδίνο ποὺ μνημονεύεται στὴ δυτικὴ πηγή (F.Dolger, Regesten, ἀριθ.1563). 'Αλλὰ τὸ ὅτι ὁ μεγάλος σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου ὑποχρεώθηκε νὰ ἐπιστρέφη τὴν ἁγία Γῆ στὸ βυζαντινὸ αὐτοκράτορα, φαίνεται ὁλότελα ἀπίθανο».

κυβερνοῦσαν. Μὲ τὴν πτώση τοῦ 'Ανδρόνικου (α'), ὁ 'Ισαάκιος (β') Ἄγγ. 183 μπῆκε ἐπικεφαλῆς τῆς κυβέρνησης ποὺ ἀντιπροσώπευε τὴν ἀριστοκρατία τῶν γαιοχτημόνων. Ὅλες οἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ 'Ανδρόνικου, ἀκόμη καὶ οἱ ἐλάχιστες—αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι ἀκριβὲς ὁλότελα—καταργήθηκαν ἀπ' τὴ νέα κυβέρνηση. Ἡ ὑψηλὴ ἀριστοκρατία ἐξάντλησε ὁλοκληρωτικὰ τὶς δυνάμεις τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία δὲν ἄντεξε στὴν εἰσβολὴ τῶν Σταυροφόρων τῆς Δ' Σταυροφορίας, καθὼς οἱ ΚΠολίτες ἐκδήλωσαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μιὰ πλήρη ἀδιαφορία καὶ δὲν πρόσφεραν καμιὰ σοβαρὴ ἀντίσταση γιὰ νὰ διασώσουν τὴν Αὐτοκρατορία»[563].

Ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87, ὁ παράδοξος μονάρχης, πέθανε σὲ ἡλικία 67 χρονῶ, «ἀφοῦ ἀναστάτωσε τὸ ιβ' αἰ. μὲ τὶς πολυάριθμες περιπέτειές του, μὲ τὰ λαμπρὰ καὶ μεγάλα του προτερήματα καὶ μὲ τὰ σκάνδαλα τῶν ἐλαττωμάτων του. Ἡ ζωή του, φανταστικὴ σὰν μυθιστόρημα, εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ γραφικὲς ποὺ συναντᾶμε στὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου. Μὲ τὶς κακοκεφαλιές του, μὲ τοὺς ξιφισμούς του, μὲ τὶς δραπετεύσεις καὶ τοὺς ἔρωτές του, μὲ τὶς ἀτυχίες καὶ μὲ τὶς μεταστροφὲς τῆς τύχης του, αὐτὸς ὁ ἀξιοθαύμαστος τυχοδιώχτης, ἀληθινὸ πρότυπο τοῦ ὑ π ε ρ ά ν θ ρ ω π ο υ γοητεύει ἀκόμη τοὺς μεταγενέστερους, ὅπως γοήτευσε καὶ τοὺς συγχρόνους του. 'Αλλὰ ἡ ρωμαλέα μορφή του, προσφέρει καὶ κάτι πιὸ πολὺ ἀπὸ ἕνα ἁπλὸ ἀνεκδοτικὸ ἐνδιαφέρον: εἶναι τόσο χαρακτηριστική, ὅσο καὶ ἰδιαίτερα ἀντιπροσωπευτικὴ» τῆς ἐποχῆς του καὶ τῆς κοινωνίας του[564].

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ὁ 'Ανδρόνικος ἔβλαψε σοβαρὰ τὸ Βυζάντιο, σὲ μιὰ κρίσιμη ἐποχή, καθὼς μὲ τὴ θανάτωση τοῦ νεαροῦ 'Αλέξιου (β') Κ.155 κλόνισε τὴ δυναστικὴ σταθερότητα καὶ ἔφερε στὸ θρόνο τὸ φαῦλο γένος τῶν 'Αγγέλων, προκάλεσε τὴν ἐχτρότητα τῆς Δύσης μὲ τὴ σφαγὴ τοῦ Μάη τοῦ 1182, καὶ ἐξολόθρευσε τοὺς στρατιωτικοὺς ἄντρες τῆς χώρας, ἐκμηδενίζοντας τὴν ἄμυνα ἀπέναντι τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχτροῦ· ἀναγκάστηκε στὴν ὥρα τοῦ κινδύνου, νὰ στηριχτῆ σὲ μόνες τὶς στρατιωτικὲς ἀρετὲς ἑνὸς εὐνούχου, τοῦ π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο υ Νικηφόρου, καὶ τοῦ ἀπόλεμου γιοῦ του 'Ιωάννη Κ.162 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 496 καὶ 499).

Κατὰ τ' ἄλλα, νομίζω, πὼς δὲν εἶναι εὔκολο νὰ μποῦμε ὁλότελα στὸ πνεῦμα τῆς «πολιτικῆς τῆς τρομοκρατίας» ποὺ ἔσπειραν ὁ 'Ανδρόνικος καὶ οἱ συνεργάτες του ἀπέναντι τῶν ἐπίσης ἀριστοκρατῶν ἀντιπάλων τους. 'Ακόμη καὶ γιὰ τοὺς πιὸ νοήμονες ἀνθρώπους οἱ βίαιες καὶ ραγδαῖες συγκρούσεις παραμένουν σὲ

563. P. Tivčev , ἔνθ' ἀνωτ., σ.40.

564. Ch. Diehl, Fig, Byz., s.II, σ.132-33, ἑλλην. μετάφρ., σ.491.

πολλὰ σημεῖα ἀκατάληπτες καὶ ἡ προσαρμογή μας σ' αὐτὲς σχεδὸν ἀδύνατη.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς στὸ πρόσωπο τοῦ 'Ανδρόνικου, ἔγινε ἕνας συγκερασμὸς τῆς ὕβρης μὲ τὴν ἁμαρτία, τῆς ἄτης μὲ τὴν κόλαση, τῆς δίκης μὲ τὸ μαρτύριο.

'Απ' τὴ στιγμὴ ποὺ «ἕνας καλόγερος, ἐνῶ ἔσκαβε τὸν τάφο του στὸ ναὸ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, τοῦ προεῖπε τὸ οἰκτρό του τέλος στὸν 'Ιππόδρομο»[565], ὁ αὐτοκράτορας ὁραματίστηκε τὸ μαρτύριο καὶ ὁπλίστηκε γιὰ νὰ τὸ ἀντιμετωπίση μὲ τὴν ἀξιοπρέπεια ἑνὸς ἡγεμόνα ποὺ ἀξιώθηκε μιὰ τέτοια Αὐτοκρατορία νὰ κυβερνήση καὶ «ὄχι μὲ τῶν δειλῶν τὰ παρακάλια καὶ παράπονα». 'Ιδοὺ γιατὶ λέει κάποιος πὼς «ἀπ' τὴν τραγική του φρίκη, ὁ θάνατος τοῦ 'Ανδρόνικου ὑπῆρξε ἄξιος τῆς ζωῆς του»[566].

Καὶ ἐνῶ ὁ χορὸς τῶν 'Ερινύων[567] καὶ τὰ φάσματα τῶν ἄπειρων θυμάτων του ζητοῦσαν ἐκδίκηση, ἕνας μεταγενέστερος θαυμαστής του ἀπηύθυνε στὸ θεῖο τὴν ἐρώτηση:

«'Εσὺ ὑποσχέθηκες νὰ σώσης τὴν πόλη ὅλη,
δὲ θὰ σώσης ἕνα; καὶ μάλιστα τὸν δικό σου,
τὸν 'Ανδρόνικον δεσπότην;»[568]

Μιὰ ἐρώτηση ποὺ θὰ μείνη ἀναπάντητη στὸν αἰώνα.

XIII
Οἱ ἀπόγονοι τοῦ ἡγεμόνα

Ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ.87 ἀπ' τὴν πρώτη νόμιμη γυναίκα του, μιὰ Βυζαντινὴ ἀριστοκράτισσα, ἀδελφὴ τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ Γεώργιου (βλ. ἀνωτ. ὑ. 58, 59 καὶ 305), ἀπόχτησε τρία παιδιά, δυὸ γιούς, τὸ Μανουὴλ Κ.161 (βλ. ὑ. 59α) καὶ τὸν 'Ιωάννη Κ.162 (βλ. ὑ. 95) ποὺ βασίλευσε μαζί του (βλ. ὑ. 464), καὶ μιὰ κόρη, τὴ Μαρία Κ.163 (βλ. ὑ. 232), ποὺ παρὰ τοὺς δυὸ γάμους της, καθὼς φαίνεται, δὲν τεκνοποίησε.

'Απ' τὸ Μανουὴλ Κ.161 ποὺ παντρεύτηκε τὴν Ρουσσανδάνη τῆς Γεωργίας, ξεπήδησε μιὰ ὁλάκερη σειρὰ γενεῶν, ποὺ οἱ γόνοι της βασίλευσαν στὴν Τραπεζούντα μέχρι τὸν Αὔγουστο τοῦ 1461 καὶ δὲν ἐξέλιπαν παρὰ τὴν 1η τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1463, καὶ εἶναι οἱ μόνοι ἐξ ἀρρενογονίας γνωστοὶ Κομνηνοὶ στοὺς μετὰ τὸ 1204 χρόνους, γι' αὐτὸ καὶ αὐτοαποκαλέστηκαν καὶ ἀπ' τοὺς ἄλλους

565. Θεόδωρος Σχουταριώτης, ἔκδ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ.363.

566. Ch. Diehl, Fig. Byz., s.11, σ.130, ἑλλην. μετάφρ. σ. 489.

567. Χωνιάτης, σ.405

568. Θεόδωρος Σχουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ.363: Κάτω τοῦ περιθεωρίου προσετέθησαν δι' ἄλλης χειρός, εἰς τὸν σωτῆρα Χριστὸν τὸν τοῦ Μαυρίκιου, τινὸς ὑπὲρ 'Ανδρόνικου.

προσαγορεύτηκαν Μ ε γ ά λ ο ι   Κ ο μ ν η ν ο ί [569].

'Απ' τὴν ἀνεψιά του καὶ ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ.142 ὁ 'Ανδρόνικος ἀπόκτησε δυὸ παιδιά, ἕνα γιό, τὸν 'Αλέξιο Κ.164 (βλ. ὑ. 157), καὶ μιὰ κόρη, τὴν Εἰρήνη Κ.165 (βλ. ὑ. 157 καὶ 161), ποὺ παντρεύτηκε τὸν 'Αλέξιο Κ.156 (βλ. ὑ. 161, 336 καὶ 337), ἀπ' τὸν ὁποῖο δὲν ἀπόκτησε παιδιά.

'Απ' τὸν 'Αλέξιο Κ.164 ποὺ παντρεύτηκε τὴ Γεωργιανὴ Μαρία, προῆλθε μιὰ ἄλλη σειρὰ Κομνηνῶν ποὺ ἡγεμόνευσαν μέχρι τὸ 1558 ὡς πρίγκιπες «βασιλεῖς» τοῦ Alastani τῆς Γεωργίας, καὶ ἀπὸ ἕνα ἀπ' τοὺς ἀπογόνους του, τὸν 'Ανδρόνικον (α') Κ. (1339-1348), ὀνομάστηκαν πρίγκιπες Andronikaschvili Alastaneli[570].

'Απ' τὴ δεύτερη γυναίκα του Ἄννα τῆς Γαλλίας, καὶ ἀπ' τὶς γνωστές μας ἐρωμένες του Εὐδοκίαν Κ.130, Φιλίππαν τῆς 'Αντιόχειας καὶ τὴν τραγουδίστριαν Μαραπτικήν, τὸν τελευταῖο ἔρωτά του, δὲν ἀπόκτησε παιδιά.

(Γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο α' Κ.87 γίνεται λόγος σὲ πλεῖστες ὅσες προσωπογραφίες, σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο, βλ. στὶς προσωπογραφίες Μανουὴλ (α') Κ.81 καὶ 'Ανδρόνικου Ἄγγ. Δούκα 93· στὸν τόμ. Β' τῆς Γενεαλογίας μου, βλ. στὶς προσωπογραφίες Δαβὶδ Κ.112, Μαρίας Κ.123, 'Ιωάννη Κ.128, Εὐδοκίας Κ.130, 'Αλέξιου Κ.132, 'Ανδρόνικου Κ. Κ.135, Θεοδώρας Κ.142, 'Ιωάννη Κ. Β.147, Μαρίας Κ.153, 'Αλέξιου (β') Κ.155, 'Αλέξιου Κ.156, Μανουὴλ Κ.161, 'Ιωάννη Κ.162, Μαρίας Κ.163, 'Αλέξιου Κ.164, Εἰρήνης Κ.165, 'Αλέξιου (γ') Ἄγγ. Κ. 180, 'Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183, κ.λ.π.).

569. Μιχαὴλ Πανάρετος, ἔκδ. 'Οδ. Λαμψίδη, Ποντικαὶ ἔρευναι 2 (1958), σ.61-81. Γιὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν Ρουσσανδάνη βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.161· γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἅλωσης τῆς Τραπεζούντας, βλ. Fr. Babinger, La date de la prise de Trebizonde par les Turcs, REB7(1950), σ.205-7· γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν τελευταίων Μεγ. Κομνηνῶν, βλ. J. Enochk Powell, Die letzten Tage der Gross Komnenen, BZ37 (1937), σ.358-59· γιὰ τὴν τιτλοφορία Μεγ. Κομνηνοί, βλ. 'Οδ. Λαμψίδης, Ποντ. Ἔρευναι, ἔνθ' ἀνωτ., σ.108-9· τοῦ ἰδίου Μεγ. Κομνηνὸς Hohenstaufen B40 (1970), σ.543-45 τοῦ ἰδίου, Bessarions Zeygnis uber den Titel Μέγ. Κομνηνός, 'Αρχεῖον Πόντου 30 (1970-71), σ.386-95· B. Hemmardinger, Μέγ. Κομνηνός, Calque de Hohenstaufen, B40 (1970), σ.33-5 D.I. Polemis, A note on the origin of the title «Μέγ. Κομνηνός», NeoHellenika 1 (1970), σ.18-22· P.Schreiner, Zur Bezeichnung «Megas» und Megas Basileus in der byzantinischen Kaisertitulatur, Βυζαντινά 3 (1971), σ.187-90· Ruth Macrides, Whats in the name «Megas Komnenos». 'Αρχεῖον Πόντου 35(1979), σ.238-45.

570. C. Toumanoff, Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l' histoire de la Caucasie Chretienne (Armenie-Géorgie -Albanie), Roma 1977, σ.57-8. Βλ. καὶ ὑ.160α.

88. 'Ανώνυμος Κομνηνὸς ἢ 'Ανώνυμη Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1111/12 - † :)

Ὁ 'Ανώνυμος Κ. ἢ 'Ανώνυμη Κ. γιὸς ἢ κόρη τοῦ Μιχαὴλ 'Ιασίτη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ.37[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1111/2[2].

'Εκτὸς ἀπ' τὴν ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ προσώπου, τίποτε ἄλλο δὲν ξέρομε γι' αὐτό.

88. 1. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ.37, ὑ.7

2. Οἱ γονεῖς αὐτοῦ τοῦ παιδιοῦ πρέπει νὰ παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1109, βλ. στὴν πιὸ πάνω προσωπογραφίαν, ὑ.4.

89. Ἀνώνυμος Κομνηνός ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1113/14 - † :)

Ὁ Ἀνώνυμος Κ. ἢ Ἀνώνυμη Κ.[1] γιὸς ἢ κόρη τοῦ Μιχαὴλ Ἰασίτη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ.37[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1113/4[3].

Ἐκτὸς ἀπ' τὴν ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ προσώπου, τίποτε ἄλλο δὲν ξέρομε γι' αὐτό.

89.1. **Στὴν περίπτωση ποὺ ἦταν θῆλυ πιθανὸν νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ.37, ὑ.22.**

2. Βλ. στὴν πιὸ πάνω προσωπογραφία, ὑ.7.

3. Καθὼς οἱ γονεῖς παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1109, καὶ ἐδῶ γίνεται λόγος γιὰ τὸ δεύτερο παιδί τους, ἡ χρονολογία τῆς γέννησής του πρέπει νὰ προσδιοριστῆ σ' αὐτὰ τὰ χρόνια.

90. Ἰωάννης Δούκας

(γένν. περὶ τὸ 1125/27 - † περὶ τὸ 1200)

Ὁ Ἰωάννης[1] Δούκας[2] πρωτότοκος γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγελου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1125/27[4].

Ὁ Ἰωάννης Δ.90 φαίνεται πὼς παντρεύτηκε περὶ τὸ 1150 εἴτε μὲ κάποια τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲ γνωρίζομε, εἴτε καὶ μὲ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴ Ζωὴ Δούκαινα, ποὺ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση θὰ ἦταν ἡ μοναδικὴ νόμιμη γυναίκα του· ἂν ὅμως ὁ Ἰωάννης Δ.90 παντρεύτηκε σὲ πρῶτο νόμιμο γάμο τὴν πιὸ πάνω Ἀνώνυμη, μετὰ τὸ θάνατό της ποὺ θὰ συνέβη περὶ τὸ 1165, παντρεύτηκε περὶ τὸ 1170 σὲ δεύτερο γάμο τὴ Ζωὴ Δούκαινα[5].

90.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πάππου τῆς μάμμης του Εἰρήνης Δούκαινας καίσαρα Ἰωάννη Δούκα, τοῦ μεγάλου θείου του μεγάλου δούκα Ἰωάννη Δούκα (ἀδελφοῦ τῆς μάμμης του Εἰρήνης Δούκαινας) καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἰωάννη (β') Κ.34, βλ. L.Stiernon, Les origines du despotat d' Epire, REB17(1959), σ.116.

2. Δὲν φέρει τὸ ἐπίθετο τοῦ πατέρα του (Ἄγγελος) οὔτε αὐτὸ τῆς μητέρας του (Κομνηνή), ἀλλὰ ἐκεῖνο τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης του Εἰρήνης Δούκαινας, βλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ.115-16 καὶ σ.102 κεξ., ὅπου παρατίθενται ὅλες οἱ πηγὲς ποὺ τὸν ὀνομάζουν Δούκαν καὶ ποτὲ Ἄγγελον ἢ Κομνηνόν. Σὲ μιὰ ὅμως πηγή, χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι βέβαιο, ἀναφέρεται ὡς Κομνηνὸς τὸ 1206 ἀπ' τὸ νόθο γιό του Μιχαὴλ (α') 174 γιὰ τὴν ἄρση μιᾶς ἄδικης συνήθειας σὲ βάρος τῶν Ραγουζαίων, βλ. M.M3 (1865), σ.58· ὑποψιάζομαι ὅμως, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν πράξη τοῦ Μιχαὴλ (β') Ἄγγ. Δούκα 255 τοῦ 1237, βλ. MM3, σ.67-8, πὼς καὶ στὴν πρώτη περίπτωση, ἂν μετατρέψωμε τὴ χρονολογία 6714-1206 (σ.58) σὲ 6745-1236, πρόκειται γιὰ πράξη ἐπίσης τοῦ Μιχαὴλ (β') 255 ποὺ ἀναφέρεται σὲ ὁρισμὸ τοῦ πατέρα του Μιχαὴλ (α') 174, καὶ ὄχι γιὰ πράξη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ποὺ ἀναφέρεται σὲ ὁρισμό τοῦ πατέρα του Ἰωάννη Δ.90.

3. Χωνιάτης, PG140, στ.236 καὶ 253· τοῦ ἰδίου, Ἱστορία, σ.233.

4. Ὁ Χωνιάτης, σ.450, τὸν παρουσιάζει ὡς γηραλέο τὸ 1185, καὶ σ.604, μετὰ τὸ 1195, ὡς πολὺ γηραλέο: πεπαίτερος ὢν τὴν ἡλικίαν, Ὁ W. Seibt, Die Byznatinischen Bleisiegel in Osterreich, I. Teil, Wien 1978, σ.144, τὸν φέρνει ὡς γεννημένο τὸ 11200, ἀλλὰ μοῦ φαίνεται κάπως ὑπερβολικὸ νὰ ἦταν 80 χρονῶν κατὰ τὸ θανάτο του περὶ τὰ 1200. Ἐξάλλου παιδοποίησε περίπου ἀπ' τὸ 1155 (τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγ. 166) μέχρι τὸ 1190 (τὴν Ἀνώνυμη, πιθανὸν Ἄννα, Ἀγγ. Κ.Δ.173).

5. Κατέχομε μιὰ σφραγίδα, A.Sorlin-Dorigny, Sceaux et tbulles des Comnènes, Rev, arch, 33 (1877), σ.87· V. Laurent, Bullew Métriques, s.333, ἀριθ. 149, μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή:

Ζωήν με νύμφην Κομνηνῆς Θεοδώρας
πορφυρογεννοῦς, ὦ Θεοῦ λόγε, σκέποις.

Ἀπ' τὴν ἐπιγραφὴ ἀποδεικνύεται πὼς μιὰ ἀπ' τὶς νύφες τῆς Θεοδώρας Κ.38 λεγόταν Ζωή,

Διακεκριμένος ἐρευνητὴς σχετικὰ μὲ τὴ Ζωὴ Δούκαινα κάνει τὶς ἑξῆς εὔστοχες παρατηρήσεις: «Ἕνα πολὺ σημαντικὸ φῶς σχετικὰ μὲ τὶς κοινωνικὲς συνθῆκες μέσα στοὺς κύκλους τῶν Κομνηνῶν ρίχνει τὸ γεγονὸς ποὺ ἡ Ζωὴ τὴν κοινωνική της θέση, δὲ χρεωστοῦσε οὔτε στὸν ἄντρα της, οὔτε στοὺς γονεῖς της, οὔτε στὸν πεθερό της ποὺ εἶχε ἀνέβη σὲ πολὺ ὑψηλὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ στὴν πεθερά της. Ἡ γέννηση αὐτῆς τῆς τελευταίας στὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα ὑπῆρξε ἡ ἀποφασιστικὴ βάση γιὰ τὸ κοινωνικὸ γόητρο αὐτοῦ τοῦ κλάδου τῆς οἰκογένειας...Ὅταν ἡ Ζωὴ μετὰ τὸ 1185—μὲ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ ἐξ ἀγχιστείας ἀνεψιοῦ της Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183—συμμερίστηκε τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ ἀντρός της καὶ ὀνομάστηκε σεβαστοκρατόρισσα ἢ σεβαστοκράτειρα ἀσφαλῶς θὰ ἄρχισε ἕνα νέο βουλωτήριο, ἀντὶ τῆς σφραγίδας ποὺ γνωρίσαμε, ἡ ὁποία χωρὶς ἀμφιβολία θὰ κόπηκε ἀμέσως μετὰ τὸν γάμο της»[6].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ 1185 ἐπίσης ποὺ ἡ «σεβαστοκράτειρα Ζωὴ Δ., ἡ μητέρα τοῦ ἔπειτα βασιλέα τῶν δυτικῶν Ἑλλήνων Θεόδωρου Δ.Κ. 168, μεταποίησε ἕνα ἀνδρικὸ μοναστήρι σὲ γυναικεῖο στὴ Μεγαλόπολη (προφανῶς στὴν ΚΠολη), καὶ μὲ τὴ γενναία της ἐνίσχυση τὸ κατάστησε ὑπόδειγμα ὀμορφιᾶς καὶ τέτοιο ποὺ νὰ μὴ ὑπολείπεται σὲ ἔκταση καὶ εὐπορία προσόδων ἀπ' τὰ πιὸ σημαντικὰ φροντιστήρια τῆς πόλης, ἔτσι ποὺ νὰ πρωτεύη ἀνάμεσά τους καὶ νὰ ἀρι-

---

ὄνομα ποὺ συμπίπτει μέ αὐτὸ ποὺ μᾶς δίδει ὁ Pierre d' Outreman, Constantinopolis Belgica, Tournai 1643, σ.288, πὼς «ὁ Ἰωάννης Δ.90 παντρεύτηκε μιὰ Ζωὴ Δούκαινα, κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ τῆς Ἄννης Κομνηνῆς». Ἐξήγησα ἀλλοῦ, βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαακίου Κ.78, ὑ.32, πὼς αὐτὴ ἡ Ζωὴ δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα (Μακροδούκα) καὶ τῆς (Ἄννας) Κ.140, τῆς κόρης τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ.78. Ἀλλὰ ποιοὶ ἦσαν ὁ Κωνσταντῖνος Δ. καὶ ἡ Ἄννα Κ., οἱ γονεῖς τῆς Ζωῆς Δ.; Καθὼς αὐτὴ ἡ τελευταία παντρεύτηκε περίπου εἰκοσάχρονη περὶ τὸ 1150 ἢ τὸ 1170 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1130 ἢ τὸ 1150. Γύρω σ' αὐτὰ τὰ χρόνια πρέπει νὰ βρίσκονταν σὲ ἀκμὴ οἱ γονεῖς της. Ὁ W.Seibt, ἔνθ' ἀνωτ., σ.143 καὶ ὑ.8, πρότεινε ὡς πατέρα της τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, γιὸν τοῦ Μιχαὴλ Δ., ἀδελφοῦ τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ποὺ ἀκμάζει κατὰ τὸ 1118, βλ. D.Polemis, The Doukai, σ.76, ἀριθ. 30. Γιὰ τὴ μητέρα της Ἄννα Κ. ἐξέφρασα στὸν W.Seibt τὴν ὑπόνοια μήπως ἦταν μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15, αὐτὲς ὅμως οἱ λύσεις γιὰ πολλοὺς λόγους δὲν μὲ ἱκανοποιοῦν ἀπόλυτα. Σχετικὰ μὲ τὴ θέση ποὺ παίρνω πὼς ὁ Ἰωάννης Δ.90, πρὶν ἀπ' τὴ Ζωὴ Δ. πιθανὸν νὰ παντρεύτηκε μιὰ ἄλλη, τὸ στηρίζω κυρίως στὴν ἀπόσταση ἡλικίας ποὺ χωρίζει τοὺς γιούς του Ἰσαάκιον Ἄγγ. 166 καὶ Ἀλέξιον Δ.Κ.Ἄγγ. 167 ἀπ' τοὺς Θεόδωρον Δ.Κ.168, Μανουὴλ Δ.169 καὶ Κωνσταντῖνον Δ.Κ.170, ποὺ ἀσφαλῶς οἱ τρεῖς αὐτοὶ τελευταῖοι θὰ γεννήθηκαν ἀπ' τὴ Ζωὴ Δ., βλ. πάνω σ' αὐτὸ Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Ἄγγ. 166, ὑ.3 καὶ 4.

6. W.Seibt, ἔνθ' ἀνωτ., σ.144.

στεύη»[7]. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη μετὰ ἀπὸ κείνη τῆς σφραγίδας της, μνεία τῆς Ζωῆς Δ. στὴν ἱστορία.

Ὁ Ἰωάννης Δ.90 πῆρε μέρος καὶ στὶς δυὸ συνεδριάσεις τῆς συνόδου ποὺ ἔκρινε τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ: «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν»· στὴ συνεδρίαση τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 πῆρε μέρος μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀνδρόνικον Ἄγγ. Δ. 93[8], καὶ στὴ συνεδρίαση τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ ἴδιου χρόνου πῆρε μέρος μαζὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀδελφούς του Ἀλέξιον Ἄγγ. Κ.92, Ἀνδρόνικον Ἄγγ. Δ. 93 καὶ Ἰσαάκιον Ἄγγ. Δ. 96, οἱ ὁποῖοι προβάλλουν ὡς «πρωτεξάδελφοι τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ.81, καὶ γιοὶ τοῦ περιπόθητου θείου αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τοῦ πανσεβαστοϋπέρτατου κυροῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου», χωρὶς κανένα εἰδικὸ τίτλο[9].

Δέκα χρόνια ἀργότερα ὁ Ἰωάννης Δ.90 πῆρε μέρος, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1176, στὴν περιώνυμη καταστρεφτικὴ ἐκστρατεία τοῦ Μυριοκέφαλου τῆς Φρυγίας, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀνδρόνικο Ἄγγ. Δ. 93, ὅπου προηγοῦνταν τοῦ στρατοῦ μὲ τὴ στρατιωτική του τάξη ὁ καθένας[10].

Καὶ ὅταν ἡ μάχη εἶχε πιὰ κριθῆ ὑπὲρ τῶν Τούρκων καὶ ὁ σουλτάνος Kilidj Arslan II παρασυρμένος ἀπὸ δωροδοκημένους συμβούλους του, ἀποφάσισε τὴν ἀποστολὴ πρεσβείας γιὰ εἰρήνευση, ἀλλὰ οἱ Τοῦρκοι, καθὼς δὲν εἶχαν ἀκόμη πληροφορηθῆ τὶς διαθέσεις τοῦ κυρίου τους, περικύκλωσαν τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τοὺς κατατόξευαν, βγάζοντας ἄγριες βαρβαρικὲς φωνὲς καὶ ὁ αὐτοκράτορας πρόσταξε τὸν πρωτεξάδελφό του Ἰωάννη Δ.90 νὰ βγῆ μὲ τὸ τάγμα του καὶ νὰ τοὺς ἀναχαιτίση, ἐκεῖνος μετὰ μιὰ προσπάθεια, γύρισε πίσω, χωρὶς νὰ πετύχη κάτι τὸ σημαντικό[11].

Ὁ Ἰωάννης Δ.90 καὶ ὁ γιός του Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166 ἦσαν ἀπ' τοὺς ἀρι-

---

7. Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μητροπολ. Ναυπάκτου, Συνοδικὰ γράμματα, ἐκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βυζαντίς 1(1900), §3, σ.20.

8. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.236.

9. Χωνιάτης, Θησαυρός Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.253. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ διακεκριμένου καὶ φίλου ἐρευνητῆ W.Seibt, ἔνθ' ἀνωτ., σ.144, ποὺ θεωρεῖ πὼς ὁ Ἰωάννης Δ.90 καὶ οἱ ἀδελφοὶ του κατεῖχαν τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, παραβλέποντας τὶς σοφὲς διαπιστώσεις τοῦ φιλτατου δασκάλου μου L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 61965), σ.224, πὼς «οἱ ἀνεψιοὶ καὶ πρωτεξάδελφοι τοῦ αὐτοκράτορα, τοὐλ. στὴν ἐποχὴ τοῦ Μανουὴλ (α'), δὲν εἶχαν εἰδικοὺς τίτλους, ἀλλὰ σημειώνονταν μὲ τὸν τύπο ὁ υἱὸς τοῦ τάδε ἢ τῆς τάδε». Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ συγγένειά τους μὲ τὸ μονάρχη ἀποτελοῦσε καὶ τὴν τιτλοφορία τους.

10. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ.233· Θεόδ. Σχουταριώτης, Σάθα ΜΒ7 (1894), σ.285.

11. Χωνιάτης, σ.245· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.291.

στοκράτες ἐκείνους ποὺ εἶχαν φανῆ ὕποπτοι στὴν κυβέρνηση τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, γι' αὐτὸ καὶ εἶχαν ὑποχρεωθῆ νὰ δώσουν ἀμοιβαῖα γραφτὲς ἐγγυήσεις πίστης στὸν αὐτοκράτορα μὲ τὸν ἀνεψιὸ τοῦ πρώτου καὶ πρωτεξάδελφο τοῦ δεύτερου Ἰσαάκιο Ἄγγ. 183[12].

Ὅταν αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἀφοῦ σκότωσε τὸ Στέφανο Ἁγιοχριστοφορίτη, τὸ στήριγμα τοῦ τυραννικοῦ καθεστῶτος, κατάφυγε τὸ βράδυ τῆς 11ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1185 στὸ ἄσυλο τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, ἔτρεξαν κοντά του τόσο ὁ Ἰωάννης Δ. 90 ὅσο καὶ ὁ γιός του Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166, ὄχι γιατὶ εἶχαν πάρει μέρος στὴν πράξη του, ἀλλὰ ἀκριβῶς, γιατὶ κινδύνευαν ἀπ' τὶς γραφτὲς ἐγγυήσεις ποὺ εἶχαν δώσει στὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ.87 γιὰ τὸν ἔνοχο τοῦ φόνου τοῦ Ἁγιοχριστοφορίτη[13].

Τὴν ἑπομένη, στὶς 12 τοῦ Σεπτέμβρη, καὶ ἐνῶ ἡ ἐπανάσταση ποὺ προκάλεσε τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. 183 εἶχε δείξει πὼς εἶχε ἐπιβληθῆ, τὴ στιγμὴ ποὺ ἐπρόκειτο ὁ ἀνεψιός του Ἰσαάκιος Ἄγγ.183 νὰ ἀναγορευτῆ στὰ πρόχειρα αὐτοκράτορας, κι αὐτὸς ἔδειξε δισταγμοὺς νὰ ἀποδεχτῆ τὸ στέμμα, καθὼς «ὅσα γίνονταν τοῦ φάνηκαν σὰν ἕνα ὄνειρο καὶ ὄχι σὰν μιὰ πραγματικότητα», κι ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ σκεφτόταν τὴν ὀργὴ τοῦ Ἀνδρόνικου, καὶ δὲν ἤθελε πιὸ πολὺ νὰ ἀνάψη τὸ μένος του ἐναντίον του, τότε ὁ Ἰωάννης Δ.90, βγάζοντας τὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ του, πρόβαλε τὸ φαλακρό του κρανίο γιὰ νὰ δεχτῆ τὸ στέμμα, ἀλλὰ τὸ ἔχασε μέσα ἀπ' τὰ χέρια του, ἐξαιτίας αὐτῶν τῶν ἄθλιων γηρατειῶν του καὶ τῆς καθισμένης καὶ διχαλιασμένης γενειάδας του, καθὼς οἱ ΚΠολίτες δήλωσαν καθαρὰ πὼς δὲν ἤθελαν νὰ βασιλεύωνται ἀπὸ ἕνα γέρο μὲ μιὰ τέτοια γενειάδα, γιατὶ δὲν ἔπαθαν λίγα ἀπ' τὸν πολύτριχο καὶ γέρο Ἀνδρόνικο ποὺ κατὰ ἕνα ὅμοιο περίπου τρόπο εἶχε διευθετημένα τὰ γένια του· κι ἔτσι χρίστηκε σὲ βασιλέα ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183[14].

Ἡ ἄνοδος στὸ θρόνο ἑνὸς Ἀγγέλου μετάβαλε τὴν κοινωνικὴ θέση ὄχι μόνο τοῦ στενοῦ κλάδου ποὺ προῆλθε ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο Ἄγγ. Δ. 92 καὶ τὴν Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα, στὸν ὁποῖο ἀνῆκε ὁ νέος αὐτοκράτορας, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου κλάδου ποὺ προῆλθε ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Ἄγγελο καὶ τὴν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η πριγκίπισσα Θεοδώρα Κ.38. Ὁ θεῖος τοῦ νέου ἡγεμόνα Ἰωάννης Δ. 90, ὅπως καὶ ἄλλοι θεῖοι του καὶ ἀδελφοί του, ἔλαβε τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α καὶ ἔγινε ἕνας ἀπ' τοὺς ἰσχυροὺς ἄντρες κοντὰ στὸ θρόνο[15].

12. Χωνιάτης, σ.447· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.356. Γιὰ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν ὑπόπτων ποὺ δὲν εἶχαν φυλακιστῆ, βλ. Ch.Diehl, Fig. Byz., s.II, σ.127, ἑλλην. μετάφρ., σ.485.

13. Χωνιάτης, σ.446-47· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.355-56.

14. Χωνιάτης, σ.450-51· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.357.

15. Ὁ Ἰωάννης Δ.90 γιὰ πρώτη φορὰ ὀνομάζεται σ εβ α σ τ ο κ ρ ά τ ω ρ ἀπ' τὸ

Οἱ γιοί του ποὺ μετὰ τὴν πτώση τῆς βασιλεύουσας τὸ 1204 πῆραν στὰ χέρια τους τὶς τύχες τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν, πρὶν ἀνέβουν στὰ «αὐτοκρατορικὰ» καὶ δεσποτικὰ ἀξιώματα, ἦσαν γνωστοὶ κὰι προβάλλονταν ὡς οἱ γ ι ο ὶ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α[16].

Παρὰ τὴν ἡλικία του, ὁ Ἰωάννης Δ. 90 πῆρε μέρος στὶς ἐκστρατεῖες τοῦ αὐτοκράτορα-ἀνεψιοῦ του ἐναντίον τῶν ἐπαναστατημένων Βουλγάρων, Βλάχων καὶ Κομάνων. Τὸ 1186 ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 τοῦ ἀνάθεσε τὴν ἀρχηγία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς «διακυβέρνησε τὴ στρατιὰ ὄχι χωρὶς ἀσφάλεια καὶ μᾶλλον μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πολὺ ἐπαινετά, καὶ τοὺς ἐχτροὺς ὄχι λίγο τοὺς στενοχώρησε, καθὼς τοὺς ἀνάγκασε νὰ κατεβοῦν στὶς πεδιάδες, ἀλλὰ σὲ λίγο ἡ ἀρχιστρατηγία τοῦ ἀφαιρέθηκε, γιατὶ καταστάθηκε ὕποπτος πὼς ἀποβλέπει στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου», καὶ αὐτὴ ἀνατέθηκε σὲ ἕνα ἀριστοκράτη, γενναῖο μὲν ἀλλὰ τυφλὸ—εἶχε τυφλωθῆ στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87—τὸν Ἰωάννη Κανταχουζηνό, ποὺ ἀπ' τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 εἶχε παντρευτῆ τὴν ἀδελφὴ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὴν Εἰρήνη Ἀγγελίνα 184, μὲ τὴν ὁποία ἀπὸ παλιὰ ἦταν ἐρωτευμένος[17].

Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Δ.90 συνόδευσε τὸν Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ὀπισθοφυλακῆς[18], ἐναντίον τῶν ἰδίων Βουγαροβλαχο-Κομάνων, στὴν καταστρεφτικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1191, ὅπου κατόρθωσε νὰ διασώση τὸ τμῆμα τοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἦταν ἀρχηγὸς[19].

Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 185 ὅμως πάντα ὑποψιαζόταν τὸ θεῖο του Ἰωάννη Δ.90 πὼς εἶχε βλέψεις νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο του, λόγω τοῦ δεσμοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸν Ἀλέξιο Βρανᾶ Κομν. Ὁ Ἰωάννης Δ.90 λίγο πρὶν ἀπ' τὴν ἀποστασία τοῦ Ἀλέξιου Βρ. Κ. εἶχε παντρέψει τὸ γιό του Ἰσαάκιο Ἄγγ. 166 μὲ μιὰ κόρη τοῦ Ἀλέξιου Βρ. Κ. καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς Βατατζίνας 149, τὴν Ἀνώνυμη (Εὐδοχίαν) Βρ. Κ.238[20].

Χωνιάτη, σ.482, τὸ 1186, ἀλλὰ τὸν τίτλο θὰ ἔλαβε ἀπ' τὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας. Πρβλ. L.Stiernon, Les origines du despotat d' Epire, REB17(1959), σ.102-112.

16. L.Stiernon, Les origines, ἔνθ' ἀνωτ., σ.108 καὶ 123· τοῦ ἰδίου, Les origines, 2ème article, Extrait des Actes du XIIe Congres Intern des Études Byzantines, t.II, Beograd 1964, σ.198: (Θεόδωρον Δ.Κ.168) τὸν υἱὸν τοῦ ἐστεμμένου περικλύτου σεβαστοκράτορος,

17. Χωνιάτης, σ.489· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.373-74. πρβλ. R.L.Wolff, The Second bulgarian Empire, Speculum 24 (1949), σ.184. Γιὰ τὸ γάμο Ἰω. Κανταχουζηνοῦ -Εἰρήνης Ἀγγ. 184, βλ. D.Nicol, The family of Kantakouzenos, σ.5-7, ἀριθ.4.

18. Χωνιάτης, σ.562· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.403.

19. Χωνιάτης, σ.564· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.405.

20. Χωνιάτης, σ.502· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.379.

Κάποτε ὁ αὐτοκράτορας κατὰ τὴν ἀνταρσία τοῦ Ἀλέξιου Βρ. Κ., μπροστὰ σὲ μιὰ συγκέντρωση τῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν καὶ μέρους τῶν στρατευμάτων, στάθηκε ἐπίτηδες ὁπλισμένος στὸν περίβολο τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν, καὶ τοὺς ἔκανε αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσλαλιά: «Καλύτερο εἶναι καὶ θεάρεστο οἱ ὑπήκοοι νὰ προκινδυνεύουν ὑπὲρ τοῦ νόμιμου αὐτοκράτορα παρὰ νὰ προσκλίνουν πρὸς ἕνα στασιαστὴ καὶ ἀποστάτη ποὺ ἐναντίον ἀλλήλων παρακινάει τοὺς ὁμοφύλους του καὶ τοὺς σπρώχνει σὲ ἀλληλοσφαγή. Ἂν δὲ ὑπάρχουν κάποιοι καιροσκόποι ποὺ θένε νὰ δοῦν ποῦ θά προσκλίνη ἡ πλάστιγγα τῆς νίκης γιὰ νὰ κανονίσουν τὴ θέση τους, καλύτερα εἶναι νὰ κάτσουν στὰ σπίτια τους καὶ νὰ περιμένουν τὴν ἔκβαση ἢ καὶ καθαρὰ νὰ προσχωρήσουν στὸ στρατόπεδό του καὶ νὰ ἀγωνιστοῦν γι' αὐτὸν παρὰ νὰ ἔρχωνται κοντά μου καὶ μὲ τὰ χείλη νὰ μοῦ δηλώνουν ἀφοσίωση, ἐνῶ μὲ τὴν καρδιά τους εἶναι μαζῖ του καὶ εὔχονται τὴν ἐπιτυχία του· αὐτὸ τὸ δεύτερο δὲ νομίζω πὼς εἶναι ἐπαινετὸ ἢ δὲ ξέρω πῶς θὰ τὸ κρίνη ὁ Θεός. Ἀλλὰ βέβαια, τὸ νὰ κάνουν τὸ χειρότερο, δηλ. κατὰ τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου, ἐνῶ θὰ βρίσκωνται στὶς τάξεις μου, νὰ αὐτομολήσουν στὸν ἐπαναστάτη, αὐτὸ δὲ θέλω οὔτε κὰν νὰ τὸ βάλω στὸ νοῦ μου»[21].

Καὶ αὐτὰ τὰ ἔλεγε γιὰ τὶς ὑποψίες ποὺ εἶχε γιὰ τὸ θεῖο του, τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α καὶ ὅλοι ὅσοι τὸν ἄκουσαν ἔδειξαν τὴ δυσφορία τους, καὶ ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ὁλότελα ἀποξένωσε τὸν ἑαυτό του ἀπὸ κάτι τέτοια πράματα, καὶ ἰσχυριζόταν πὼς «δὲν ἦταν τόσο ἄπειρος ποὺ νὰ μὴν ἤξερε τὶ τοῦ ὑπαγόρευε τὸ καθῆκον του, καὶ πὼς δὲν ξεμωράθηκε ἀπ' τὰ γηρατειὰ καὶ δὲν ἔγινε ὁλότελα ἠλίθιος γιὰ νὰ παραβλέψη ἕνα ἀνεψιό του ποὺ ἀπὸ δόξα σὲ δόξα ὑψωνόταν, καὶ νὰ τὸν ἀνταλλάξη μὲ τὸν ὑπαίθριο καὶ ξένο, ποὺ μὲ αὐτὸν ἔκανε ἕνα συμπεθεριὸ καὶ ποὺ δὲν ἤξερε τὶ ἐπρόκειτο νὰ κάνη ἢ καὶ πῶς θὰ τοῦ φερθῆ στὴν περίπτωση ποὺ θὰ ἐρχόταν στὴν ἐξουσία»[22].

Μὲ ὅλα αὐτὰ φαίνεται πὼς ὁ Ἰωάννης Δ.90 δὲν ὑπῆρξε ὁλότελα εἰλικρινὴς ἀπέναντι τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183, καθὼς τὸν βλέπουμε στὸ πλευρὸ τοῦ ἄλλου ἐκείνου ἀνεψιοῦ του, τοῦ ἀξιοθρήνητου Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κ.180. Φαίνεται πὼς ὑποστήριξε αὐτὸν τὸν τελευταῖο κατὰ τὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου, καὶ εἶναι φανερὸ πὼς ἀνέχτηκε τὴν πτώση καὶ τύφλωση τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183.

Ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κ.180 ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας στὸ στρατόπεδο τῶν Κυψέλλων τῆς Θράκης, στὶς 8 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1195[23], καὶ σ' αὐτὴ τὴν

21. Χωνιάτης, σ.500-1· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.378-79.
22. Χωνιάτης, σ.502· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.379.
23. Χωνιάτης, σ.592-98· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.413.

πράξη δὲ βλέπομε μὲν νὰ παρίσταται ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ἀλ-
λὰ ὄχι λίγοι ἀπ' τοὺς ὀργανωτὲς τῆς συνωμοσίας εἶχαν κάποια συγγένεια μαζί
του καὶ φιλικοὺς δεσμούς[24].
Λίγες μέρες μετὰ ἔγινε στὴν ἁγια-Σοφιὰ ἡ στέψη τοῦ νέου αὐτοκράτορα,
καὶ σ' αὐτὴ ἀπ' τοὺς πρώτους καὶ καλύτερους ἦταν ὁ Ἰωάννης Δ.90.
Κατὰ τὴν πομπὴ ἀπ' τὸν περιώνυμο ναὸ στὸ ἱερὸ παλάτι συνόδευσαν τὸ νέο
κύριο οἱ γαμβροί του Ἀνδρόνικος Κοντοστέφανος 200[25], πρῶτος σύζ. τῆς Εἰρή-
νης Ἄγγ. Κ.260, καὶ ὁ Ἰσαάκιος Κ.240[26], πρῶτος σύζ. τῆς Ἄννας Ἄγγ.
Κ.261, καθὼς καὶ ὁ θεῖος τοῦ παλιοῦ καὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορα Ἰωάννης
Δ.90[27].
Σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο συνέβη καὶ τὸ ἑξῆς παράδοξο ἐπεισόδιο· χωρὶς κα-
νεὶς νὰ διαταράξη τὴν κολοβὴ μουλάρα, ποὺ πάνω σ' αὐτὴ καβαλλίκευε, ἴσως ἀ-
πὸ κάποιο σκίρτημα τοῦ ζώου, τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ο ρ ι κ ὸ στέμμα
ξέφυγε ἀπ' τὴν κορφή του καὶ κυλίστηκε χάμω στὸ ἔδαφος. Πάνω σ' αὐτὸ οἱ θε-
ατὲς ἔβγαλαν μιὰ φωνὴ καὶ ξέσπασαν σὲ γέλοια, καθὼς τότε εἶδαν τὴ φαλάκρα
του ποὺ πρῶτα ἔκρυβε τὸ στέμμα, «σὰν ὁλόγιομο φεγγάρι»· καὶ ὁ Δούκας, κα-
θὼς «ἦταν ἕνας χαραχτήρας ποὺ δὲ θύμωνε ἀπ' τὰ ἀθῶα καὶ ἀθέλητα πειράγμα-
τα», μετέβαλε κι αὐτὸς τὸ πράμα σὲ εὐχάριστο, καὶ χωρὶς καθόλου νὰ ἀγανα-
χτήση, γέλασε μὲ τὴν καρδιά του, παίρνοντας μέρος στὸ παιχνίδι ποὺ δημιούρ-
γησε τὴ γενικὴ διάχυση[28].
Ὁ Ἰωάννης Δ.90 πῆρε μέρος στὴν αὐτοκρατορικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ διά-
σκεψη ποὺ ἔγινε κάτω ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183 στὸ παλάτι τοῦ ἁγίου
Ζαχαρία, στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1191, καὶ ποὺ σ' αὐτὴ ἔγινε δεχτὴ ἡ πα-
ραίτηση τοῦ Δοσίθεου, τοῦ προσωπικοῦ μάντη καὶ μάγου τοῦ Ἰσαάκιου (β'),
ἀπ' τὴν πατριαρχικὴ ἕδρα τῆς ΚΠολης καὶ ἐνεργήθηκε ἡ ἀποκατάστασή του σὲ
κείνη τῶν Ἱεροσολύμων. Σ' αὐτὴ προβάλλει μὲ τὸν τίτλο τοῦ «πανευτυχέστα-
του σεβαστοκράτορα», πρῶτος στὴ σειρὰ τῶν «περιποθήτων» αὐτοκρατορικῶν
συγγενῶν καὶ ἀξιωματούχων[29].
Κατὰ τὸ 1199, ὅταν οἱ δυὸ κόρες τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ.

24. Γιὰ τὸ ὅτι ὁ Ἰωάννης Δ.90 εἶχε κάποια συγγένεια μὲ τοὺς ὀργανωτὲς τῆς κατὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 συνωμοσίας, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Ἀνώνυμης (Θεοδώρας) Ἄγγ. Κ.Δ.171, ὑ.8.
25. Γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο 200, βλ. πιὸ πάνω, σ.297, ἀριθ. 23.
26. Γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κ.240, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.Β.152, ὑ.6.
27. Χωνιάτης, σ.604· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.415.
28. Χωνιάτης, σ.604-5· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.415.
29. Τὸ σημείωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ ....καταβάσει τοῦ κυροῦ Δοσιθέου, ἐκδ. Ἀθ.Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ2 (1894), σ.362. Πρβλ. L.Stiernon, Trois membres

Κ.180, ἡ Εἰρήνη Ἀγγ. Κ.260 καὶ ἡ Ἄννα Ἀγγ. Κ.261, χήρευσαν ἀπ' τοὺς πρώτους ἄντρες τους, τὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο 200 καὶ τὸν Ἰσαάκιο Κ.240, ἡ αὐλὴ καὶ οἱ αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς, καθὼς ὁ ἡγεμόνας στεροῦνταν ἀρσενικῆς γονῆς, συζητοῦσαν γιὰ τὸ ποιὸς θὰ ἔπρεπε νὰ προχειριστῆ διάδοχος τῆς βασιλείας. Τότε σὲ μεγάλες ἀντεγκλήσεις καὶ μίση ἦλθαν ὁ Ἰωάννης Δ.90 μὲ τὸν ἀνεψιό του Μανουὴλ Καμύτζη Κ.Δ. Ἀγγ. 175, ποὺ καὶ οἱ δυὸ «φημίζονταν γιὰ τὴ γενιὰ καὶ τὸν πλοῦτο τους». Παρὰ τὰ γηρατειά του ὁ σεβαστοκράτορας εἶχε ἀκόμη τὴν ἀντοχὴ νὰ προσβλέπη στὸ θρόνο. Στὸ παιχνίδι τῆς διαδοχῆς πῆραν μέρος καὶ τρεῖς ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ὁ γαμβρός του Ἰωάννης Κανταχουζηνός, ὁ σύζ. τῆς Εἰρήνης Ἀγγ. 184, ποὺ καὶ οἱ τέσσερις εἶχαν τυφλωθῆ στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, καθὼς προέβαλλαν γιὰ διαδόχους τῆς βασιλείας τοὺς ἀνάξιους γιούς τους[30].

Αὐτὴ ἡ χρονολογία τοῦ 1199 εἶναι καὶ ἡ τελευταία ποὺ ὁ Ἰωάννης Δ. ἀναφέρεται πὼς βρισκόταν ἀκόμη στὴ ζωή. Φαίνεται πὼς θὰ πέθανε λίγο μετὰ ἀπ' αὐτή, περὶ τὸ 1200, σὲ μιὰ πολὺ μεγάλη ἡλικία γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, 73 μὲ 75 χρονῶ, ὅπως δέχτηκα.

Ὁ Ἰωάννης Δ.90 ἀπόχτησε πέντε νόμιμους γιούς, τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγ. 166, τὸν Ἀλέξιον Δ.Κ. Ἄγγ. 167, τὸν Θεόδωρον Δ.Κ. Ἄγγ. 168, τὸν Μανουὴλ Δ.169 καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Δ.Κ.170, καὶ τρεῖς νόμιμες χόρες, τὴν Ἀνώνυμη (Θεοδώραν) Ἄγγ. Κ.Δ.171[31], τὴν Ἀνώνυμη (Εἰρήνην;) Ἀγγ. Κ.Δ.172[32], καὶ τὴν Ἀνώνυμη (Ἄνναν;) Ἀγγ. Κ.Δ.173[33].

Ἀπ' τοὺς πέντε νόμιμους γιούς, οἱ δυὸ πρῶτοι, ὁ Ἰσαάκιος 166 καὶ ὁ Ἀλέξιος 167, πιθανὸν νὰ προῆλθαν ἀπὸ κάποια νόμιμη Ἀνώνυμη σύζυγο, ἐνῶ οἱ τρεῖς ἑπόμενοι ὁ Θεόδωρος 168, ὁ Μανουὴλ 169 καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 170, προῆλθαν ἀπ' τὴ Ζωὴ Δούκαινα, ἂν καὶ δὲν ἀποκλείεται καὶ οἱ πέντε νὰ ἦσαν γιοὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας, ὁπότε αὐτὴ θὰ ἦταν καὶ ἡ μοναδικὴ τοῦ Ἰωάννη Δ.90 νόμιμη σύζυγος[34].

REB22(1964), σ.195-97· V.Grumel, Le Περὶ μεταθέσεων et le patriarche de Const/ple Dosithée, EB1 (1943), σ.239-49. Γιὰ τὸ Δοσίθειο ὡς μάντη καὶ μάγο, βλ. Χωνιάτης, σ.529-33· γιὰ τὸ παλάτι τοῦ ἁγίου Ζαχαρία, βλ. R.Janin, Const/ple Byzantine, σ.145.

30. Χωνιάτης, σ.660-61· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ.422.

31. Μάξιμος Πλανούδης, Ἐπιγράμματα, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ13 (1916), σ.416 καὶ 418.

32. Γεώργιος Βαρδάνης, Ἐπιστολή, E.Kurtz, Georgios Bardanes, Metropolit von Kerkyra, BZ15(1906), σ.604.

33. Chronica Alberti monachi trium fontium, MGH, Scriptores, τ.XIII, 1874, σ.938. Πρβλ. D.Polemis, The Doukai, σ.88, ἀριθ. 40, ὑ.2· D.Nicol, The Despotate of Epiros, σ.11,107,115.

34. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ.Β', προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Ἄγγ. 166, ὑ.3 καὶ 4.

Γιὰ τὶς τρεῖς νόμιμες χόρες, νομίζω πὼς δὲ δημιουργεῖται ζήτημα· θὰ προῆλθαν ἀπ' τὴ Ζωὴ Δούκαινα.

Ἐκτὸς ἀπ' τὰ πιὸ πάνω ὀχτὼ νόμιμα παιδιά, ὁ Ἰωάννης Δ.90 ἀπόχτησε καὶ ἀπὸ κάποια σκοτεινὴ παλλακίδα του, ποὺ πρόσλαβε περὶ τὸ 1168/69, ἕνα νόθο γιό, τὸν Μιχαὴλ Δ.Κ. Ἄγγ. 174[35].

Τὸ πὼς ὁ Ἰωάννης Δ.90 διετέλεσε σὲ κάποιο ἀπροσδιόριστο χρονικὸ διάστημα δοὺξ στὶς περιοχὲς τῆς Ἠπείρου, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς κυρίως Ἑλλάδος, καὶ πὼς κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα ἐξέδωσε ἀργυρόβουλλο πρόσταγμα, μὲ τὸ ὁποῖον προστάτευε τὶς περιουσίες τῶν Ραγουζαίων ἐμπόρων ποὺ πέθαιναν σ' αὐτὰ τὰ ἐδάφη[36], τὸ θεωρῶ ὁλότελα ἀπίθανο.

---

35. Χωνιάτης, σ.700-1 καὶ 841· ΤΤ, τ.ΙΙ, σ.119

36. Βλ. πιὸ πάνω σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογραφίαν, ὑ.2.

91. Μαρία Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1128/30 - † ;)

Ἡ Μαρία[1] Ἀγγελίνα Κ.[2] πρωτότοχη χόρη τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1128/30.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1145 τὸν Κωνσταντῖνο Καμύτζην[4], ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

91.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Μαρίας Κ.33

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῦρον Κωνσταντῖνον Καμύτζην, ἔκδ. W.Hörandner, ἀριθ. LXIV(=64), σ.499(β):

ἡ πορφυρανθόπαιδος ἐκ Θεοδώρας
μητρὸς Κομνηνῆς Κομνηνὴ παῖς Μαρία,
Κωνσταντίνου δὲ σύζυγος Καμυτζίου,

3. Θεόδωρος Πρόδρομος, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.2· Μαγγάνειος Πρόδρομος, Παρηγορητικὸς τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας, τῆς αὐταδέλφης τοῦ αὐτοκράτορος Ρωμαίων, τοῦ πορφυρογεννήτου κυροῦ Ἰωάννου, τῇ συζύγῳ τοῦ Καμμύτζη, ἐξ αἰτήσεως εὐνούχου τινὸς οἰκειοτάτου αὐτῆς. Στίχοι 177, ἔκδ. Ed.Miller, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.503-506· Ἕτεροι στίχοι μὲ τὸ αὐτὸ θέμα, σ.506-511· Ἐπικεφαλίς, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, VV10(1903), σ.111, ἀριθ. LXI(=61).

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῦρον Κωνσταντῖνον Καμύτζην, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2)· Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.3). Ὡς πρὸς τὴν καταγωγὴ τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη δὲν εἶναι τίποτε γνωστὸ καὶ δὲν ἀναφέρεται τίποτε στὰ δυὸ πιὸ πάνω ποιήματα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου καὶ τοῦ Μαγγάνειου Πρόδρομου. Πολὺ πιθανὸν νὰ ἦταν ἕνας γιὸς ἢ ἐγγονὸς ἢ καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Εὐστάθιου Καμύτζη ποὺ τελείωσε τὴ σταδιοδρομία του ὡς π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ό ς βλ. γιὰ τὸν Εὐστάθιον, Ἄνναν Κομνηνήν, τ.II, σ.154-55· τ.III, σ.27,104,105,111,164,166-68, 170-72,176,199· πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB29(1971), σ.259-60. Ὁ Εὐστάθιος Καμύτζης ἦταν γιὸς ἢ ἀνεψιὸς τοῦ Τούρκου ἀρχηγοῦ Καμύτζη ποὺ ὁ σουλτάνος τῆς Νίκαιος Soliman ἔστειλε μὲ 7.000 μισθοφόρους στὸν Ἀλέξιο (α') Κ.15 τὴν ἄνοιξη τοῦ 1083, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ.II, σ.23. Ἄρα ἡ καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας Καμύτζη ἦταν τουρκική. Οἱ Βυζαντινοὶ ποιητὲς συσχέτισαν τὸ παρωνύμιο τοῦ Κωνσταντίνου Καμ(μ)ύτζη μὲ τὸ ρῆμα: καμμύω, καθὼς λένε:

«Ἂν γὰρ ἐχθρῷ προσήγγισε τὸ δόρυ τοῦ Καμμύτζη,
καμμύειν κατηνάγκαζεν αὐτίκα τὸν βληθέντα».

Βλ. Μαγγάνειον Πρόδρομον, Παρηγορητικὸς...RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.503. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ ἐπιθέτου Κ α μ ύ τ ζ η ς δίνεται ἀπ' τὸν Ν. Βέη, Φιλολογικαὶ παρασημειώσεις τῆς ἐν ΚΠόλη μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Χριστοῦ, Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος 3(1911), σ.234-35.

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτύμβιοι εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῦρον Κωνσταντῖνον Καμύτζην, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.498:

Ρώμης νεαρᾶς ἀδαμάντινον δόρυ,
Κωνσταντῖνον τὸ θαῦμα τῶν Καμυτζίων,

Ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης συνεχίζοντας τὴν παράδοση τοῦ προγόνου του Εὐστάθιου Καμύτζη, ἀνάπτυξε μιὰ σπουδαία στρατιωτικὴ σταδιοδρομία, ἡ ὁποία δὲν μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπ' τὶς ἀφηγηματικὲς ἱστορικὲς πηγές ἀλλὰ ἀπ' τὶς φιλολογικές.

Δυὸ ποιητές, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος καὶ ὁ Μαγγάνειος συνάδελφός του ἀνταγωνίζονται ποιὸς ἀπ' τοὺς δυὸ νὰ ἐκφέρῃ τοὺς πιὸ μεγάλους ἐπαίνους. Ὁ ἕνας μᾶς λέει πὼς ἦταν «σκύμνος λεόντων, ἀλλὰ καὶ ἕνα μεγάλο λιοντάρι»[6], «ἀδαμάντινο δόρυ τῆς ΚΠολης, καμάρι τῆς οἰκογένειας Καμύτζη καὶ πὼς πολέμησε σὲ ὅλα τὰ μέτωπα τῆς Αὐτοκρατορίας, στὸ Βορρᾶ καὶ στὸ Νότο, στὴ Δύση καὶ στὴν Ἀνατολή»[7], ἐνῶ ὁ ἄλλος μᾶς διαβεβαιώνει πὼς «ἦταν ἕνας ἥρωας πανευγενής, γενναῖος καὶ τολμηρός»[8].

Ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία, πρὶν ἀπ' τὴ γυναίκα του.

Γιὰ τὸ χαμό του «στέναξαν καὶ θρήνησαν ἡ σύγκλητος, οἱ στρατιωτικὲς φάλαγγες ποὺ ὁδήγησε σὲ νίκες, οἱ ἀξιωματικοί του οἱ ταγματάρχες, ἀλλὰ καὶ καλόγεροι καὶ ὁ σ ύ ρ φ α κ α ς ὄ χ λ ο ς καὶ οἱ χειρώνακτες, τέλος ὅλοι, γυναῖκες καὶ ἄντρες»[9].

Ἡ γυναίκα του Μαρία Κ.91, αὐτὴ ἡ κόρη τῆς π ο ρ φ υ ρ α ν θ ό π α ι δ ο ς Θεοδώρας Κ.38 (βλ. ὑ. 2)—ἐδῶ βλέπομε πὼς καὶ ἡ Μαρία 91 τὴν κοινωνική της θέση, δὲ χρεωστοῦσε οὔτε στὸν ἄντρα της, οὔτε στὸν πατέρα της ποὺ εἶχε ἀνέβη σὲ πολὺ ὑψηλὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ στὴ μητέρα της, καθὼς αὐτὴ ἡ τελευταία ἦταν γεννημένη στὴν πορφύρα—ἔμεινε χήρα σὲ νεαρὴ σχετικὰ ἡλικία[10].

Γι' αὐτή, τὴ Μαρία 91, ποὺ οἱ ποιητὲς τὴν ἀποκαλοῦν δ έ σ π ο ι ν α,

---

τὸν πανσέβαστον οὐ τοσοῦσον ἀξία,
ὅσον φρονήσει καὶ κράτει στρατηγίας·
ὃς ἀμφὶ δυσμήν, ἀμφὶ βορρᾶν καὶ νότον
καὶ τὰς ἑῴας ἀστραπὰς τοῦ φωσφόρου
πρηστήριον πῦρ βαρβάροις ἐπερράγη.

6. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτύμβιοι, σ.497:

σκύμνος λεόντων παρ' ἐμοὶ κεῖται μένων,
σκύμνος λεόντων, ἀλλὰ καὶ μέγας λέων·

7. Βλ. ἀνωτέρω ὑ.5.

8. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Παρηγορητικὸς...τ.II, σ.507:

Ἥρως ἀνὴρ πανευγενής, γεννάδος, τολμητίας,

9. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Παρηγορητικὸς...τ.II, σ.503.

10. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτύμβιοι, σ.498:

αὐτῆς ἐκείνης τῆς νέας χήρας λέγω,

μαθαίνομε πὼς ἦταν «πολὺ εὐεργετικὴ» πρὸς τοὺς συνανθρώπους της[11], καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὸν εὐνοοῦχον ἐκεῖνον ποὺ εἶχε στὴν ὑπηρεσία της καὶ ποὺ παράγγειλε τὴ σύνταξη τοῦ Π α ρ η γ ο ρ η τ ι κ ο ῦ στὸ Μαγγάνειο Πρόδρομο[12].

Ἀπ' αὐτὸ τὸ ποίημα μαθαίνομε πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης στὴν κοινωνική του θέση ἔγινε «πιὸ τιμημένος, πιὸ εὔπορος καὶ σὲ ὅλα ἀνώτερος καὶ καλύτερος, ἐξαιτίας τῆς συζυγίας του μὲ τὴ Μαρία Κ.91»[13].

«Δὲν μπορεῖ κανεὶς στὸν κόσμο, λέει ὁ ποιητὴς ποὺ ἔκανε τὴ σύνθεσή του κατὰ παραγγελία τοῦ εὐνούχου της, νὰ βρῇ πιὸ μεγαλόδωρη δέσποινα, τέτοια χρυσοχέρα σὰν αὐτή»[14].

«Ἦταν μιὰ ὕπαρξη, γεμάτη καλωσυνάτη πραότητα, ἀνοιξιάτικη γαλήνη καὶ φαιδρότατη χάρη»[15].

Ἦταν τέλος, «μιὰ γυναίκα ποὺ ὅλες καὶ ὅλους ξεπερνοῦσε στὴν ὀμορφιά, στὴ σκέψη, στὴ γενναιοδωρία καὶ στὴν καλὴ προαίρεση»[16].

Ἡ χρονολογία θανάτου τῆς Μαρίας Κ.91 δὲν μᾶς εἶναι γνωστή.

Ἡ Μαρία Κ.91 ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνον Καμύτζην ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν[17]. Ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ Μανουὴλ Καμύτζης Κ.Δ. Ἄγγ. 175[18].

---

11. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Παρηγορητικὸς... τ.ΙΙ, σ.508:
Δεσποίνης δὲ τετυχηκὼς εὐεργετικωτάτης,
12. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.3.
13. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Παρηγορητικὸς... τ.ΙΙ, σ.508:
Καὶ μᾶλλον ἐντιμότερος ἀναφανεὶς ἐκ ταύτης,
Καὶ πλέον εὐπορώτερος καὶ κατὰ πάντα κρείττων.
14. Μαγγάνειος Πρόδρομος Παρηγορητικὸς... τ.ΙΙ, σ.508:
Δέσποιναν γὰρ χρυσόχειρα τοιαύτην παρὰ ταύτην
Οὐκ ἔστιν ἄλλην ἐφευρεῖν μεγαλοδωροτέραν,
15. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Παρηγορητικὸς... τ.ΙΙ, σ.508:
Ὅλη γὰρ ἔστιν εὐμενὴς αὐτόχρημα πραότης,
Γαλήνη τις ἐαρινὴ καὶ χάρις φαιδροτάτη,
Ἡ χάρις τῆς δεσποίνης μου τῆς πλουτοδότιδός μου.
16. Μαγγάνειος Πρόδρομος, Παρηγορητικὸς... τ.ΙΙ, σ.508:
Τὴν ὑπερέχουσαν πασῶν καὶ πάντων ἀσυγκρίτως
Κάλλει καὶ γνώμῃ καὶ χειρί, φύσει καὶ προαιρέσει·
17. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτύμβιοι, σ.498:
ἧ (τῇ Μαρίᾳ Κ.) καὶ συνελθὼν ὡς σελήνῃ φωσφόρος (ὁ Κωνσταντῖνος)
τοὺς παῖδας ἐξέφαυσεν ἄλλους ἀστέρας
λαμπρᾶς ἀποῤῥάνισμα καλλιτεχνίας.

Καθὼς τὰ παιδιὰ εἶναι πιὸ πολλὰ ἀπὸ ἕνα: «ὁ Φωσφόρος συνῆλθε μὲ τὴ Σελήνη καὶ τοὺς παῖδες φώτισε σὰν ἄλλα ἀστέρια»[19], ἀλλὰ δὲν ξέρομε τὸ γένος τῶν ἄλλων ἐκτὸς τοῦ Μανουὴλ 175 παιδιῶν, μποροῦμε μὲ ἀπόλυτη βεβαιότητα νὰ δεχτοῦμε τὴν ὕπαρξη καὶ ἑνὸς ἀκόμη παιδιοῦ τῆς Μαρίας Κ.91 ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο Καμύτζη, τοῦ Ἀνώνυμου Καμύτζη ἢ Ἀνώνυμης Καμύτζαινας 176, ἂν καὶ φαίνεται πὼς τὸ ζευγάρι εἶχε πιὸ πολλὰ ἀπὸ δυὸ παιδιὰ καὶ μὲ μεγάλη πιθανότητα ἀγόρια, χωρὶς αὐτὲς οἱ ὑπάρξεις νὰ ἀφήσουν ἴχνη στὴν ἱστορία.

Παιδιὰ αὐτὰ μιᾶς διάσημης κυρίας, τῆς πανσέβαστης σεβαστῆς τῆς Κομνηνῆς Μαρίας, τῆς πρωτόγεννης κόρης τῆς πορφυρογέννητης, τῆς «πλούτω καὶ γένει» ξακουστῆς, ἀπὸ κανένα τοῦ ἄσημου βίου τους περιστατικό, ἀπὸ καμιὰ τῆς ζωῆς ἰδιοτροπία, δὲν ἐνέπνευσαν στοὺς σοβαροὺς αὐτοὺς τῆς ἐποχῆς τους ἱστορικούς, ἕνα κὺρ Νικήταν Χωνιάτην, ἕνα κὺρ Ἰωάννην Κίνναμον, ἕνα κάτι γιὰ νὰ τὸ μνημονεύσουν, ἔστω καὶ σὲ κάποια παρέκβαση, στὰ ἀξιοσπούδαστα καὶ περιώνυμα γραφτά τους.

---

18. PG 133, στ.1086· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ.430, ἔκδ. Bonn, σ.72, ἔκδ. Κυριακίδη. Χωνιάτης, Σάθα MB1 (1872), σ.90, καὶ ἔκδ. I.van Dieten, Choniatae Orationes et epistulae, σ.106,107,108,111· V.Laurent, Bulles metriques, ἀριθ. 319, σ.169-70· Χωνιάτης, Ἱστορία, ἔκδ. Bonn, σ.502,526,562,660,679,680,681,707,709· Θεόδ. Σχουταριώτης, Σάθα MB7 (1894), σ.379,403,417,424,430,431. Πρβλ. L.Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB22(1964), σ.195-96, ὑ.71, καὶ τοῦ ἰδίου, Les origines du despotat d' Epire, REB17(1959), σ.103.
19. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.17.

92. Ἀλέξιος Ἄγγελος Κομνηνός

(γένν. περὶ τὸ 1131/32 - † ;)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Ἄγγ. Κ.[2] δευτερότοκος[3] γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1131/32.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1149 μὲ κάποια ποὺ σὲ μᾶς παραμένει ἄγνωστη.

Ὁ Ἀλέξιος Ἄγγ. Κ.92 πῆρε μέρος στὴ συνεδρίαση τῆς συνόδου τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 ποὺ ἔκρινε τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ: «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», μαζὶ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του τὸν πρεσβύτερο Ἰωάννη Δ.90 καὶ τοὺς νεώτερους Ἀνδρόνικον Ἄγγ. Δ.93 καὶ Ἰσαάκιον Ἄγγ. Δ.96[5]

Ὁ Ἀλέξιος Ἄγγ. Κ. λίγο προηγουμένως, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1164 ἀνοικοδόμησε καὶ καλλώπισε τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονα τῆς κωμόπολης Nerezi τῶν Σκοπίων, ὅπως μαθαίνομε ἀπὸ ἐπιγραφὴ ποὺ εἶχε χαραχτῆ. Καὶ ἐδῶ βλέπομε πὼς ὁ Ἀλέξιος 92 ποὺ φέρει τὴ μητρικὴ ἐπωνυμία Κ ο μ ν η ν ό ς, τὴν κοινωνική του θέση, δὲ χρεωστοῦσε στὸν πατέρα του ποὺ εἶχε ἀνέβη σὲ πολὺ ὑψηλὸ ἀξίωμα, σ' αὐτὸ τοῦ σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ ἀλλὰ στὴ μητέρα του, γιατὶ αὐτὴ καὶ μόνη εἶχε γεννηθῆ στὴν αὐτοκρατορικὴ π ο ρ φ ύ ρ α ὅπως τονίζεται στὴν ἐπιγραφή: «υἱοῦ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας»[6].

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ σταδιοδρομία τοῦ Ἀλέξιου Ἄγγ. Κ.92, οὔτε ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του.

92.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἀλέξιου (α') Κ.15.

2. Ἐπιγραφὴ ναοῦ ἁγίου Παντελεήμονα Nerezi Σκοπίων, ἔκδ. A.J. Evans, Antiquarian Researches in Illyricum, Archaeologia 69 (1889), s.95-7: Ἐκαλλιεργήθη (sic) ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Παντελεήμοντος ἐκ συνδρομῆς κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ υἱοῦ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ, ἰνδικτιῶνος ΙΓ', ἔτους ςχογ' (=Σεπτέμβρης 1164), ἡγουμενεύοντος Ἰωαννικίου. Ὁ G. Ostrogorsky, The rise of the Angeloi, σ.116-18, συνταυτίζει τὸν Ἀλέξιο τοῦ Nereji Σκοπίων μὲ τὸν Ἀλέξιο τῆς συνόδου τῆς 6ης τοῦ Μάρτη 1166.

3. Στὴ συνεδρίαση τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, PG 140, στ.253, παρατάσσονται κατὰ σειρὰ γέννησης καὶ οἱ τέσσερις ἀδελφοί: τῶν υἱῶν τοῦ...πανσεβαστοϋπέρτατου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ἀγγέλου, τοῦ τε κυροῦ Ἰωάννου, τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου, τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου, καὶ τοῦ κυροῦ Ἰσαακίου·

4. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140 στ.253· Ἐπιγραφὴ Nereji Σκοπίων, βλ. ἀνωτ., ὑ.2.

5. Χωνιάτης, Θησαυρός Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.253.

6. Ἐπιγραφὴ Nereji Σκοπίων, βλ. ἀνωτ., ὑ.2

Ὁ Ἀλέξιος Ἄγγ. Κ.92 ἀπ' τὴν Ἀνώνυμη γυναίκα του ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Μιχαὴλ Ἄγγ. 177, ποὺ στάλθηκε ὅμηρος τὸ 1190 ἀπ' τὸν πρωτεξάδελφό του αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183 στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο Ι Κοκκινοπώγωνα, κατὰ τὴ διέλευσή του ἀπ' τὰ βυζαντινὰ ἐδάφη στὴν Γ' Σταυροφορία[7], ὅταν κλείστηκε ἡ συμφωνία τῆς Ἀνδριανούπολης καὶ ὁ Ἰσάακιος (β') 183 ὑποχρεώθηκε νὰ συμμορφωθῆ πρὸς ὅλες τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Φρειδερίκου Ι[8].

---

7. Historia de Expeditione Friderici (1187-1195), ἔκδ. Chroust, MGH, SS., n.s.t.V, Berlin 1968, σ.65. Πρβλ. L.Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB22(1964), σ.197.

8. F.Dölger, Regesten, τ.II, σ.97. Πρβλ. Κ.Ἄμαντος, τ.Β', σ.408.

93. Ἀνδρόνικος Ἄγγελος Δούκας

(γένν. περὶ τὸ 1133 - † πρὶν ἀπὸ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1185)

Ὁ Ἀνδρόνικος[1] Ἄγγ.[2] Δουκ.[3] τριτότοκος[4] γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.[5] γεννήθηκε περὶ τὸ 1133.

Ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. Δ.93 πῆρε μέρος στὴν αὐτοκρατορικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ διάσκεψη τοῦ 1166, ὅπου κρίθηκε τὸ εὐαγγελικὸ ρητό: «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», στὴν μὲν συνεδρίαση τῆς 2ας τοῦ Μάρτη μὲ τὸν πρεσβύτερο ἀδελφό του Ἰωάννη Δ.90[6], στὴ δὲ συνεδρίαση τῆς 6ης τοῦ Μάρτη μαζὶ καὶ μὲ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς του, τοὺς πρεσβύτερους Ἰωάννη Δ.90 καὶ Ἀλέξιο Ἄγγ. Κ.92 καὶ τὸ νεώτερο Ἰσαάκιο Ἄγγ.Δ. 96[7].

Τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1176 ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. Δ.93, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη Δ.90, πῆρε μέρος στὴν καταστρεφτικὴ ἐκστρατεία τοῦ Μυριοκέφαλου, ὅπου προηγοῦνταν τοῦ στρατοῦ, ἐπικεφαλῆς ὁ καθένας ἰδιαίτερης στρατιωτικῆς τάξης[8].

Τὸ 1177 ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. Δ.93 ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς πρεσβείας—τὰ ἄλλα μέλη ἦσαν ὁ μ έ γ α ς ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ς Ἰωάννης Δούκας,

---

93. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου του Ἀνδρόνικου δούκα (πατέρα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης του Εἰρήνης Δούκαινας) καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ μητρὸς θείου του Ἀνδρόνικου Κ.35.

2. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ.254 καὶ 319· Θεόδωρος Σχουταριώτης Σάθα ΜΒ7(1894), σ.318· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ, RHC Hist. Occid. τ.I, σ.1030· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.384: Androines, qui estoir apelez li Angles, niés l' Empereur, filz de sa sereur, δὲν ἦταν ὅμως ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα (Μανουὴλ α' Κ.81) καὶ γιὸς τῆς ἀδελφῆς του, ἀλλὰ πρωτεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα καὶ γιὸς τῆς θείας του (Θεοδώρας Κ.38)· αὐτόθι, λατ. κείμ., τ.I, σλ.1082· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.426: Androines li Ang(l)es, conestables l' Empererur et ses cousins, δὲν ἦταν ὅμως ἐξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα (Ἀλέξιου β' Κ.155) ἀλλὰ θεῖος του.

3. Ἀπ' τὶς ἴδιες ἀλλὰ καὶ ἄλλες πηγὲς ὀνομάζεται: Δούκας· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.236: κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα· Θεόδωρος Σχουταριώτης, σ.296: δι' Ἀνδρονίκου τοῦ Δούκα· Χωνιάτης Ἱστορία (ἄλλου χειρογράφου), σ.254: (Ἀνδρονίκου) τοῦ δούκα (22)· H. Grégoire, Hellenica et byzantina, B32 (1962), σ.44.

4. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Ἄγγ. Κ.92, ὑ.3.

5. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, Pg140, στ.236 καὶ 253· Χωνιάτης, Ἱστορία, σ.233: οἱ δύο υἱοί τοῦ Ἀγγέλου Κωνσταντίνου, ὅτε Ἰωάννης (90) καὶ ὁ Ἀνδρόνικος (93),

6. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.236.

7. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.253.

8. Χωνιάτης, σ.233· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.285. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, σ.507 κεξ.

ὁ Ἀλέξανδρος de Conversano, κόμης τῆς Cravina, καὶ ὁ Γεώργιος Σιναΐτης—ποὺ στάλθηκε στὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουΐνο IV τὸ Λεπρό (1174—1185), γιὰ νὰ ἀνανεώση τὴ συνθήκη ποὺ εἶχε συνάψει ὁ πατέρας του Amaury (1163-1174) μὲ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81 ἐναντίον τῶν ἀπίστων[9].

Περὶ τὸ 1179 ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. Δ.93 στάλθηκε ἀπ' τὸν πρωτεξάδελφό του Μανουὴλ (α') Κ.81 ἐπικεφαλῆς πολυάριθμης στρατιᾶς ἐναντίον πολὺ πιὸ λίγων Τούρκων στὸ Χ ά ρ α κ α ποὺ βρίσκονταν ἀνάμεσα στὴ Λάμπη τῆς Φρυγίας καὶ σὲ μιὰ τοποθεσία γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα «τῆς Γρηᾶς τὸ γάλα». Καθὼς τὴ νύχτα μερικοὶ Τοῦρκοι ἀπ' τὰ πίσω τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἔβαλαν πολεμικὲς φωνές, ὁ ἄνανδρος Ἀνδρόνικος 93 καβαλλίκεψε τὸ ἄλογό του καὶ ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἄταχτης φυγῆς γιὰ νὰ φτάση στὶς Χῶνες καὶ στὴ Λαοδίκεια τῆς Φρυγίας. Μόλις καὶ μετὰ βίας ἕνας νεαρὸς ἀξιωματικός, πιθανὸν μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ὁ γενναῖος Μανουὴλ Κανταχουζηνός 215, μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι, μπόρεσε νὰ σταματήση τοὺς φυγάδες ποὺ ἀκολούθησαν τὸν ἀρχηγό τους, φωνάζοντας, «σταθῆτε, ἀφοῦ κανεὶς δὲ μᾶς καταδιώκει, γιατὶ καὶ ποῦ φεύγετε;»

Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας πληροφορήθηκε τὴν ἄδοξη φυγὴ τοῦ πρωτεξάδελφου του Ἀνδρόνικου 93, τόσο ἀγανάκτησε ποὺ ἀποφάσισε νὰ τὸν θεατρινίση μέσα στοὺς δρόμους τῆς πρωτεύουσας μὲ γυναικεῖα ροῦχα· «ἀλλὰ καθὼς ἦταν ἕνας μονάρχης, συμπληρώνει ὁ Χωνιάτης, ποὺ πολὺ ἀγαποῦσε αὐτοὺς τοὺς αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς του, ἀνάκοψε τὸ θυμό του καὶ δὲν πραγματοποίησε τὴν ἀπειλή του, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἔμαθε πὼς ἦσαν ἐλάχιστοι οἱ Ἕλληνες ποὺ ἔπεσαν σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο»[10].

---

9. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1030-31· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.384-85 F. Dölger, Regesten, τ.II, σ.395· τοῦ ἰδίου, Les comnène, τ.II, σ.551.

10. Χωνιάτης, σ.254-56· Θεοδ. Σχουταριώτης, σ.296-97. κ'Η λ. Χ ά ρ α κ α ς μᾶλλον σημαίνει ὀχυρὴ θέση, φρούριο, καὶ στὴν πιὸ πάνω περίπτωση εἶναι ὁλότελα μιὰ ἄλλη τοποθεσία ἀπ' τὸ Χ ά ρ α κ α ποὺ ἦταν κοντὰ στὸν κόλπο τῆς Ν ι κ ο μ ή δ ε ι α ς ὅπου μιὰ ἄλλη ἀκόμη ἧττα ὑπέστη ὁ Ἀνδρόνικος 93 ἀπ' τοὺς χωρικοὺς καὶ τοὺς Παφλαγόνες τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.87, βλ. Χωνιάτης, σ.319. Ἐπίσης αὐτὴ ἐδῶ ἡ Λάμπη τοῦ Χωνιάτης (σ.255) εἶναι ἡ τῆς Φρυγίας, γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μιλάει ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ.III, σ.27 καὶ 143, καὶ ὄχι ἡ Λάμπη, ὄνομα ποταμοῦ ποὺ διέσχιζε τὸ Λοπάδιο, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ.II, σ.75. Τὴν τοποθεσία «Γάλα Γραός», δίνοντας καὶ τὴν ἐπεξήγηση τῆς ὀνομασίας, ἀναφέρει καὶ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα τ.Α', Ἐγκώμιον εἰς μητροπ. Χωνῶν Νικήταν σ.57, ὁ δὲ W. M. Ramsay, The historical geography of Asia Minor, London 1890, σ.81 καὶ 136, καθόρισε καὶ τὴ θέση της στὴ Φρυγία, πρβλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντιναί τινες παραδόσεις, ΕΕΩΣ22(1952), σ.17 Γιὰ τὸ Μανουὴλ Καν-

Περὶ τὸ 1179/80 μοιάζει πὼς ὁ 'Ανδρόνικος ῎Αγγ. Δ.93 προσπάθησε νὰ διαλύση τὸ νόμιμο γάμο του μὲ τὴν Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα ἀπ' τὴν ὁποία εἶχε ἀποκτήσει ἕνα σωρὸ παιδιά, καὶ νὰ συνάψη ἕνα ἄλλο ἴσως ἀπὸ ἔρωτα γάμο, ἀλλὰ δὲν τὸ πέτυχε, καθὼς ἐμποδίστηκε ἀπ' τὴ σύνοδο καὶ τὸν αὐτοκράτορα ξάδελφό του. Καὶ ἐδῶ βλέπομε πὼς καὶ ὁ 'Ανδρόνικος 93 τὴν κοινωνική του θέση καὶ ὑπεροχή, ὅπως οἱ ἀδελφοί του καὶ οἱ ἀδελφές του, τὴ στήριζε στὴ μητέρα του Θεοδώρα Κ.38 ποὺ ἦταν γεννημένη στὴν πορφύρα[11].

'Ο 'Ανδρόνικος ῎Αγγ. Δ.93 ὑπῆρξε ἕνας ἀντίπαλος τοῦ πρωτεξαδέλφου του 'Ανδρόνικου Κ.87, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὴ πάνω τὴ σχέση ἔδειξε τὴν ἀνακολουθία καὶ φιλοχρηματία τοῦ χαραχτήρα του.

῞Οταν τὸν 'Απρίλη τοῦ 1182 ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 πλησίαζε στὴν Ταρσία καὶ οἱ πιὸ πολλοὶ κάτοικοι τῆς περιοχῆς τῆς Νικομήδειας πέρασαν στὸ πλευρό του, ἡ ἀντιβασίλισσα Μαρία—Ξένη τῆς 'Αντιόχειας καὶ ὁ πρωθυπουργός της 'Αλέξιος Κ.132 ἔστειλαν ἐναντίον τοῦ στασιαστῆ τὸν 'Ανδρόνικο ῎Αγγ. Δ.93 μὲ σοβαρὴ στρατιωτικὴ δύναμη. Μιὰ σύγκρουση ἔγινε γύρω ἀπὸ μιὰ τοποθεσία, τὸν Χ ά ρ α κ α καὶ κεῖ δοκίμασε «μιὰ περίλαμπρη ἧττα», ἂν καὶ δὲν εἶχε νὰ πολεμήσει παρὰ μὲ ἕνα εὐνοοῦχο, ἀφοσιωμένο στὸν 'Ανδρόνικο Κ.87, ποὺ εἶχε στρατολογήσει ἁπλοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς Παφλαγόνες π ρ ο ν ο ι ά ρ ι ο υ ς. Μετὰ τὴν ἧττα του ὁ 'Ανδρόνικος 93 γύρισε στὴν ΚΠολη, ὅπου ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνηση τοῦ ζήτησε νὰ ἐπιστρέψη τὰ χρήματα ποὺ ἔλαβε γιὰ τὶς στρατιωτικὲς δαπάνες, τὶς ὁποῖες δὲν ἔκανε. Βλέποντας ὁ ἀνάξιος στρατηγὸς πὼς θὰ τοῦ ζητηθῆ ἀπολογία γιὰ τὴ φιλικὴ του στάση ἀπέναντι τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, ἐνῶ στάλθηκε γιὰ νὰ τὸν πολεμήση, μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν ἕξι γιῶν του, σκέφτηκε νὰ ἐξοπλίση καὶ νὰ ἐνισχύσει τὰ τείχη τοῦ παλατιοῦ του ποὺ βρίσκονταν στὸ 'Ε ξ ω κ ι ό ν ι ο ν καὶ γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ πρόσλαβε στὴν ὑπηρεσία του μερικοὺς πολίτες.

῎Επειτα ὅμως, καθὼς θεώρησε ἄνισο τὸν ἀγώνα του μὲ τὴν 'Αντιβασιλεία, πῆρε τοὺς ἕξι γιούς του καὶ τὴ γυναίκα του Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα, μπῆκε

ταχουζηνὸ 215 τῆς πιὸ πάνω περίπτωσης, διατηρῶ ἀμφιβολίες ἂν ἦταν ὁ γιὸς τοῦ 'Ιωάννη Κανταχουζηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ.129. 'Ο I. Filiti, Notice sur les Cantacuzène du XIe au XVIIe s., Bucharest 1936, σ.2, τὸν θεωρεῖ πιθανὸν ἕνα γιὸ τοῦ πρώτου Κανταχουζηνοῦ, βλ. ῎Αννα Κομνηνή, τ.II, σ.193, καθὼς ἀμφισβητεῖ τὴ διαβεβαίωση τοῦ Κίνναμου, σ.293, πὼς ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ 'Ιωάννη Κανταχουζηνοῦ.

11. Παχώμιος, Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ.15; ῞Οτι ὁ κὺρ 'Ανδρόνικος ὁ Δούκας, ὁ υἱὸς τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας, τοῦ τελείου συναλλάγματος τὴν διάλυσιν διώξας, ἵνα ἑτέρᾳ γυναικὶ συναφθῇ, οὐκ ἔτυχε τοῦ ποθουμένου, ἅτε ὑπὸ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βασιλέως κωλυθείς.

σ' ἕνα πλοῖο καὶ τράβηξε γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87. Παίρνοντας αὐτὸς ὁ τελευταῖος θάρρος ἀπ' τὴν παρουσία τοῦ πρωτεξάδελφου του 'Ανδρόνικου 93, ἄφησε τὶς πόλεις Νίκαια καί Νικομήδεια στὰ χέρια τῶν κυβερνητικῶν διοικητῶν τους, καὶ ἦλθε καὶ κατασκήνωσε στὰ Πευχία, πάνω ἀπ' τὴν Χαλκηδόνα καὶ ἀπέναντι ἀπ' τὴν ΚΠολη[12].

Δὲν πέρασαν παρὰ λίγοι μῆνες ἀπ' τὴν εἴσοδο τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 στὴν ΚΠολη, καὶ οἱ ἴδιοι ἐκεῖνοι ἀριστοχράτες ποὺ τὸν βοήθησαν γιὰ νὰ γίνη κύριος τῆς ἀρχῆς καὶ τάχτηκαν στὸ πλευρό του, καθὼς οἱ ἐλπίδες τους νὰ νέμωνται τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐξουσίας, ὅπως στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, διαψεύστηκαν, ἔγιναν οἱ χειρότεροι ἐχτροί του. 'Επικεφαλῆς τῶν ἀριστοκρατῶν ποὺ τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182 συνασπίστηκαν καὶ ἔδοσαν καὶ πῆραν φριχτοὺς ὅρκους πίστης καὶ ὁμόνοιας ἀνάμεσά τους γιὰ νὰ θανατώσουν τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87, ἦσαν ὁ 'Ανδρόνικος ῎Αγγ. Δ.93 καὶ ὁ μέγας δοὺξ 'Ανδρόνικος Κοντόστέφ. Κομν. 135 μαζὶ μὲ τοὺς ἕνδεκα γιούς τους. 'Αλλὰ ἡ συνωμοσία δὲν ἔμεινε ὡς τὸ τέλος κρυφή, καθὼς ἡ ἀστυνομία τοῦ τύραννου κατόρθωσε νὰ τὴν ἀνακαλύψη.

'Ο 'Ανδρόνικος Κ.Κ.135 καὶ τέσσερις ἀπὸ τοὺς πέντε γιούς του, καὶ ἄλλοι, πιάστηκαν καὶ τυφλώθηκαν ἐνῶ ἄλλοι φυλακίστηκαν ἢ ἐξορίστηκαν.

'Αντιθέτως, ὁ 'Ανδρόνικος ῎Αγγ. Δ.93 πέτυχε «νὰ ξεφύγη ἀπ' τὰ δίχτυα ποὺ τοῦ ἅπλωσαν οἱ ὁπλοφόροι τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87, καθὼς τότε βρισκόταν στὶς χερσαῖες πύλες τῆς πρωτεύουσας, καὶ μόλις πρόλαβε νὰ ἁρπάξη ἕνα πλοῖο γεμάτο ἀπὸ ἄδεια κανάτια, νὰ τὰ πετάξη στὴ θάλασσα καὶ νὰ ἐπιβιβαστῆ σ' αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς γιούς του καὶ νὰ γλιτώση ἀπ' τὸν κίνδυνο»[13].

Φεύγοντας ἀπ' τὴν ΚΠολη, ἀφοῦ πέρασε ἀπ' τὴ Δαμασκὸ καὶ τὴ Βαγδάτη καὶ ἔτυχε τῆς ἐνίσχυσης τοῦ περίφημου Σαλαδίνου, κατάφυγε στὴν ῎Ακρα τῆς Συρίας[14], ὅπου καὶ καθὼς φαίνεται πέθανε, πρὶν ἀπ' τὴν ἄνοδο τοῦ γιοῦ του 'Ισαάκιου (β') ῎Αγγ. 183 στὸ θρόνο (12.IX.1185).

Μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή:

---

12. Χωνιάτης, σ.319-20· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.318-9· Guillaume de Tyr, λατ. χείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.1082· ἀρχαιογαλλ. χείμ., τ.II, σ.426. Γιὰ τὸ Χάραχα τοῦ κόλπου τῆς Νικομήδειας, βλ. ἀνωτ., ὑ.10· γιὰ τὸ 'Εξωκιόνιον ἢ 'Εξακιόνιον, βλ. R. Janin, Const/ple Byzantine, σ.351-52· γιὰ τὰ Πευχία ἢ Πεύχια, βλ. R.Janin, αὐτόθι, σ.503· γιὰ τὸν ἀφοσιωμένο εὐνοῦχο-στρατηγὸ ποὺ ὁ Χωνιάτης, ἐδῶ δὲν ὀνομάζει, ὑποψιάζομαι πὼς ἦταν ὁ εὐνοῦχος καὶ μετέπειτα παρακοιμώμενος Νικηφόρος, βλ. Χωνιάτης, σ.412, καὶ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, σ.431-32, ἔκδ. Bonn, σ.72, ἔκδ. Κυριακίδη.

13. Χωνιάτης, σ.345-46· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.330.

14. Ghronicon Magni Presbyteri, MGH, SS., τ.XVII, σ.511. Πρβλ. Ch. Brand, The Byzantines and Saladin 1185-1192, Speculum 37(1962), σ.167.

Ἄνανδρε μῆτερ, πορφυροβλάστου κλάδον
Ἀνδρόνικον Δούκαν με, Παρθένε, σκέποις

προφανῶς ἀνήκει σ' αὐτόν[15]. Καὶ ἐδῶ βλέπομε πῶς ἡ κοινωνικὴ θέση καὶ ὑπεροχὴ τοῦ Ἀνδρόνικου Ἄγγ. Δούκα στηρίζεται στὴν πορφυρογέννητη μητέρα του Θεοδώρα Κ.38.

Ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. Δούκας 93 περὶ τὸ 1150[16] παντρεύτηκε τὴν Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα, ἀδελφὴ τοῦ μετέπειτα—στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183—πανίσχυρου ὑπουργοῦ Θεόδωρου Κασταμονίτη[17].

Γι' αὐτὴ μᾶς εἶναι γνωστὸ τὸ μαρτύριό της κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Νίκαιας τὸ 1184, ὅταν ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ.87 τὴν ἔστησε πάνω σὲ μιὰ πολιορκητικὴ μηχανή, γιὰ νὰ μὴ μπορῆ ὁ γιός της Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183 καὶ οἱ συμπολεμιστές του ποὺ πολιορκοῦνταν μέσα στὴ Νίκαια, νὰ χτυπήσουν τοὺς πολιορκητές[18].

Ἡ Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα γιὰ λίγο χάρηκε τὸ γιὸ της Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183 πάνω στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, καθὼς πέθανε περὶ τὸ 1186. Ἡ αὐτοκρατορικὴ μητέρα εἶχε συνοδεύσει τὸν ἐστεμμένο γιό της σὲ μιὰ ἐκστρατεία του στὸ Δυρράχιο, γιὰ νὰ ὑποτάξη τὸ δούκα τοῦ Δυρραχίου ποὺ εἶχε ἐναντίον του στασιάσει· ὁ αὐτοκράτορας πολιόρκησε καὶ ἐκπόρθησε τὴν πόλη, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἡ μητέρα του πέθανε. Ἕνας ρήτορας, ὁ μέγας δρουγγάριος Γρηγόριος Ἀντίοχος, χαιρέτισε τὴν εἴσοδο τοῦ ἡγεμόνα στὴν ΚΠολη καὶ τοῦ ἀπηύθυνε παρηγορητικὰ λόγια γιὰ τὸ θάνατο «τῆς ἀοίδιμης μητέρας του Εὐφροσύνης»[19].

15. V.Laurent, Bulles métriques, Ἑλληνικά 4(1931), σ.205, ἀριθ. 20· Zakos - Veglery, σ.1547-48, ἀριθ. 2738· D.Polemis, The Doukai, σ.86,.ἀριθ. 39.

16. Ὁ W.Seibt, Die Byzantin. Bleis. in Österreich, 1.Teil, σ.143, τοποθετεῖ τὸ γάμο πρὶν τὸ 1155· ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, σ.596, ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ.183 γεννήθηκε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1156, καὶ πρὶν ἀπ' αὐτὸν εἶχαν γεννηθῆ τοὐλ. τρεῖς ἀδελφοί, ἂν καὶ κατὰ τὴ δική μου ἄποψη ὁ Ἰσαάκιος 183 ἦταν ὁ νεώτερος, γι' αὐτὸ καὶ δέχομαι ὡς χρονολογία τέλεσης τοῦ γάμου τὸ 1150.

17. Τὸ ὄνομα προκύπτει ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ.365, καὶ ἀπ' τὸ Γρηγόριο Ἀντίοχο, βλ. κατωτέρω, ὑ.19· τὸ ἐπίθετο Κ α σ τ α μ ο ν ί τ η ς φέρει ὁ ἀδελφός της Θεόδωρος, βλ. Χωνιάτης, σ.574-76. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, ὑ.428.

18. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, ὑ.429.

19. Τοῦ αὐτοῦ (μεγάλου δρουγγαρίου κῦρ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου) εἰσιτήριος τῷ αὐτοκράτορι κῦρ Ἰσαακίῳ τῷ Ἀγγέλῳ καὶ παρηγορητικὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἀοιδίμου μητρὸς αὐτοῦ Εὐφροσύνης, ἔκδ. W.Regel, Fontes rerum Byzantinarum, τ.I, fasc. II, σ.300-4. Πρβλ. J.Darrouzès, Notice sur Grégoire Antiochos, REB20(1962), σ.67· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ.287, ὁ ὁποῖος καὶ χρονολογεῖ τὴν ἐκφώνηση τοῦ λόγου περὶ τὸ 1186.

Γιὰ φυσιολογικοὺς λόγους οἱ γιοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγ., ἑνὸς ἀντρὸς πολὺ μέτριας ἀξίας, ἂν και ἔγγονοὶ ἀπ' τὴ μητέρα τους ἑνὸς δυναμικοῦ ἡγεμόνα, τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15, δὲν ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι δημόσιοι ἄντρες· ἰδιαίτερα ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. Δ.93, ὄχι μόνο δὲν ἔχει νὰ παρουσιάση καμιὰ πράξη τοῦ δημόσιου βίου του ποὺ νὰ προκαλῆ τὸ θαυμασμὸ ἢ καὶ τὸν ἁπλὸ ἔπαινο, ἀλλὰ σὲ δυὸ περιπτώσεις, τὶς μόνες σχεδὸν ποὺ ξέρομε, στὴ μιὰ ἔδειξε ἀσύγγνωστη δειλία καὶ στὴν ἄλλη τέτοια φιλοχρηματία ποὺ τὸν ἔσπρωξε νὰ περάση ἀπ' τὸ κυβερνητικὸ στρατόπεδο σὲ κεῖνο τοῦ στασιαστῆ. Ἀπὸ δῶ μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ καὶ ἡ ἀναξιότητα τῶν γιῶν του, δυὸ ἀπ' τοὺς ὁποίους γιὰ τὴν κακὴ μοίρα τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀνέβηκαν στὸ θρόνο, ποὺ μαζὶ μὲ τὸ γιὸ τοῦ ἑνὸς ἀπ' αὐτοὺς —ἐργάστηκε κι αὐτὸς γιὰ τὸ κακὸ καὶ γιὰ λίγο βασίλευσε—ἀποτελοῦν, σύμφωνα μὲ τὸ Νικόλαο Μεσαρίτη:

τὸ τῶν ἀνάκτων χιμαιρῶδες τρικάρηνον[20], ἐνῶ ἕνα χρονικὸ μᾶς

λέει γι' αὐτούς:

καὶ ταῦτα μὲν προσήνεγκε τὸ τῶν Ἀγγέλων γένος
τὸ νόθον καὶ κακοφυὲς τότε Ῥωμαίων ἄρξαν·
βασιλευσάντων γὰρ αὐτῶν τῶν ἐπὶ γῆς Ἀγγέλων
ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων εἰς τέλος κατεβλήθη[21].

Ἀντιθέτως οἱ γιοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰωάννη Δ.90, τῶν κλάδων τῆς Ἠπείρου, ὅπως ὁ Θεόδωρος Δουκ. Κομν. Ἄγγ. 168 καὶ ἄλλοι, καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. Δ. 96, τῶν κλάδων τῆς Νίκαιας , ὅπως ὁ Ἰωάννης (γ') Δούκ. Βατάτζης 274 καὶ ἄλλοι, «ὑπῆρξαν, ἂν ἐξαιρέση ἴσως κανεὶς τοὺς ἡγεμόνες τῆς Τραπεζούντας, οἱ πιὸ δυναμικοὶ ἀπόγονοι τοῦ ὅλου οἴκου τῶν Κομνηνῶν»[22].

Ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. Δ.93 ἀπ' τὴν Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα ἀπόχτησε ἔξι γιούς[23], τὸν Κωνσταντῖνον Κομν. Ἄγγ. 178[24], τὸν Ἰωάννην

20. Νικόλαος Μεσαρίτης, ἔκδ. A.Heisenberg, Neue Quellen, zur Geschichte des lateinischen Kaisertums und der Kirchenunion, I, SBBAW, 1922, σ.25.

21. Byzantinische Analekten, ἔκδ. J.Müller, Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse, 9 (Vienna 1853), σ.376, στίχ. 320-23.

22. D.Polemis, The Doukai, σ.85.

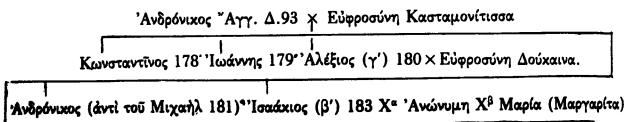
23. Χωνιάτης, σ.319: καὶ τοὺς ἓξ υἱοὺς παραλαβών,

24. Τοῦ μεγάλου δρουγγαρίου κυροῦ Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου λόγος εἰς τὸν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, τὸν σεβαστοκράτορα κῦρ Κωνσταντῖνον, ἔκδ. M.Bachmann, and F.Dölger, BZ40(1940), σ.364-401· προλεγόμενα τῶν ἀνωτέρω, αὐτόθι, σ.353-64.

Ἄγγ. 179[25], τὸν Ἀλέξιον (γ') Ἄγγ. Κομν. 180[26], τὸ Μιχαὴλ Ἄγγ.181[27], τὸ Θεόδωρο Ἄγγ. 182[28], καὶ τὸν Ἰσαάκιον (β') Ἄγγ. 183[29], καὶ δυὸ κόρες, τὴν Εἰρήνη Ἀγγελίνα 184[30] καὶ τὴ Θεοδώρα Ἀγγελίνα 185[31].

---

25. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2742, σ.1552-53.
26. Χωνιάτης, σ.319, καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη.
27. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2741, σ.1550-51.
28. Χωνιάτης, σ.349 καὶ 374. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου (α') Κ.87, ὑ.430.
29. Χωνιάτης, σ.319, καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα μέρη.
30. D.Nicol, The family of Kantakouzenos, σ.5-7, ἀριθ.4.
31. Χωνιάτης, σ.497-98, ὡς πρὸς τὴ Θεοδώρα Ἀγγ.185. Τὸ πρόβλημα ὅμως τῆς ὀνομασίας τῶν ἔξι γιῶν - γιὰ τὸν ἀριθμὸ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, βλ. πιὸ πάνω, ὑ.23 - ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολῇ τὴν ἔρευνα. Ὁ D.Polemis, The Doukai, σ.86, ἀριθ. 39, ἀπ' τὰ ὀνόματα τῶν ἔξι γιῶν θεωρεῖ πὼς βέβαια ἀνακύπτουν ἀπ' τὶς πηγὲς αὐτὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β')183, τοῦ Ἀλέξιου (γ')180 καὶ τοῦ Κωνσταντίνου 178, ἐνῶ τῶν ἄλλων εἶναι ἀβέβαια ἢ ἄγνωστα. Ὁ G.Ostrogorsky, The rise of the family of the Angeloi, Στέμμα, θέτει ὡς ἑξῆς τὰ ὀνόματα τῶν ἀνωτέρω καὶ τὴ σειρὰ τῆς γέννησής τους:

Ἀποβάλλει δηλ. ὁ G. Ostrogorsky τὸ ὄνομα Μιχαὴλ (181) καὶ ἀντὶ γι' αὐτὸ θέτει τὸ ὄνομα Ἀνδρόνικος, γιὰ τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ποὺ δὲν προσάγει πειστικὲς ἀποδεῖξεις, μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ πὼς ἦταν κάτι τὸ ἀσυνήθιστο στοὺς Βυζαντινοὺς νὰ δίνουν τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα στὸ γιό. Τὸ ὄνομα Μιχαὴλ δὲν ἦταν ἀσυνήθιστο στὴν οἰκογένεια τῶν Ἀγγέλων. Ὁ Κωνσταντῖνος Ἄγγ. ποὺ παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα Κ.38 εἶχε τρεῖς ἀδελφοὺς ποὺ ἔφεραν τὰ ὀνόματα: Νικόλαος, Ἰωάννης καὶ Μιχαήλ, βλ. Κίνναμος, σ.47, Χωνιάτης, σ.163, πρβλ. G. Ostrogorsky, ἔνθ' ἀνωτ., Στέμμα. Οἱ Zacos-Veglery, σ.1550-53, ἀριθ. 2741 καὶ 2742, συμπεραίνουν πὼς καθὼς γιὰ τοὺς καίσαρες Ἰωάννη (179) καὶ Μιχαὴλ (181), ποὺ προκύπτουν ἀπ' τὶς σφραγίδες (Zacos-Veglery, ἀριθ. 2742 καὶ 2741), οἱ πηγὲς σιωποῦν, δὲν ἀποκλείεται αὐτοὶ οἱ Ἄγγελοι, Ἰωάννης καὶ Μιχαήλ, νὰ εἶναι ἀδελφοὶ τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180.

94. Εὐδοκία Ἀγγελίνα Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1134 - † ;)

Ἡ Εὐδοκία[1] Ἀγγ. Κ.[2] δευτερότοκη κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1134.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1149/50 τὸν Βασίλειον Τζυκανδήλην Γουδέλην[4], ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

Αὐτὴ τὴν ἕνωση τὴν ἔκανε προσωπικὰ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') Κ.81, ποὺ ἦταν ἕνας πρωτεξάδελφος τῆς Εὐδοκίας Ἀγγ. Κ.94, γιατὶ ἐκτίμησε τὴν καταγωγὴ καὶ τὰ προσόντα τοῦ Τζυκανδήλη Γουδέλη[6]. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀπ' τὴν μητέρα τοῦ πατέρα του καταγόταν ἀπ' τὴ γενιὰ τῶν

---

94. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Εὐδοκίας Κ.37.

2. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον Τζυκανδύλη Γουδέλη, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.134, ἀριθ.103:

Πρὸς ἔννομον δὲ τοῦ βίου κοινωνίαν,
αὐτῷ συνάπτει Κομνηνὴν Εὐδοκίαν,
Θεοδώρας ὅρπηκα βλαστοῦ πορφύρας,
ἐξ αὐτάνακτος Αὐσόνων Ἀλεξίου.

3. Ἀνώνυμος, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.2· Ἀνώνυμος, Εἰς ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, αὐτόθι, σ.152, ἀριθ. 234:

σκέπω τύπον σὸν χρυσοπάστῳ πορφύρᾳ
ἐν σοὶ σεβαστὸς Γουδέλης Τζικανδήλης.
Τέλ. σὺν Εὐδοκίᾳ συζύγῳ σώζουσά με,
ἡ πορφυρανθοῦς ἐξέφυ Θεοδώρας.

4. Ἀνώνυμοι στιχουργοί, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.2 καὶ 3. Σ' αὐτὰ τὰ στιχουργήματα, τὸ ἐπιτάφιο καὶ τὸ ἀφιερωτήριο, ὁ γαμβρὸς ἀναφέρεται μὲ τὰ οἰκογενειακά του ἐπίθετα: Τζυκανδήλης καὶ Γουδέλης, ὄχι ὅμως καὶ μὲ τὸ βαφτιστικό του ὄνομα: Βασίλειος, τὸ ὁποῖον παίρνομε ἀπ' τὸν Κίνναμον, σ.72, καθὼς πολὺ καλὰ μποροῦμε νὰ ταυτίσωμε τὸν Τζυκανδήλη Γουδέλη τῶν στιχουργημάτων μὲ τὸ Βασίλειο Τζυκανδήλη τοῦ Κίνναμου, βλ. Σπ.Λάμπρος, Ὁ Βυζαντιακὸς οἶκος Γουδέλη, ΝΕ13(1916), σ.214-15. Γιὰ τὴν ἐτυμολογία τοῦ οἰκογενειακοῦ ἐπιθέτου: Τ ζ υ κ α ν δ ή λ η ς, βλ. Erich Trapp, Die Etymologie des Namens Tzikandeles, JÖB22(1973), σ.233, ὅπου ὑποστηρίζει πὼς παράλληλα πρὸς τὰ Τζικανδήλης - Τζυκανδήλης εἶναι τὰ Χαλκοκανδήλης - Χαλκοκονδύλης καὶ Κικανδήλης - Κικανδύλης.

5. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ.(ὑ.2), σ.124· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.236 καὶ 253.

6. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124.

Βοτανειατῶν[7], καθὼς αὐτὴ ἦταν μιὰ ἀδελφὴ τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Νικηφόρου (γ') τοῦ Βοτανειάτη[8] ποὺ ἔρριξαν ἀπ' τὸ θρόνο οἱ Κομνηνοί.

Ἂν δεχτοῦμε πὼς ὁ Τζυχανδήλης Γουδέλης ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Λέοντα Τζυχανδήλη, ὅπως ὑποθέτει ἕνας ἱστοριοδίφης[9], τότε μητέρα τοῦ Τζυχανδήλη Γουδέλη ἦταν ἡ Ἄννα Κ. ποὺ βρισκόταν σὲ ἀκμὴ κατὰ τὸ 1105-1125, τὴν ὁποία δυστυχῶς δὲν μποροῦμε νὰ συνταυτίσωμε[10].

Τὰ προσόντα τοῦ Βασιλείου Τζυχανδήλη Γουδέλη δὲν ἦσαν καθόλου μικρά. «Στολίδι του, ὅπως λέει ὁ στιχουργός, ἦταν ἡ φρόνηση καὶ οἱ γνώσεις· ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἀπ' τὸ στόμα του ἔβγαιναν λόγια γλυκά, στὰ χέρια ἦταν δυνατός, ὡς πολεμιστὴς μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἔπνεε τὸν Ἄρη καὶ φωτιὰ φύσαγε στοὺς ἐχτρούς· εἶχε φύση στρατηγική, καὶ τέτοιος ἦταν καὶ ὁ στρατηγὸς-πατέρας του»[11].

Γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ προσόντα του καὶ τὶς χάρες του, ὁ αὐτοκράτορας, ὅπως ἀναφέρθηκε, τὸν κατάταξε ἀνάμεσα στοὺς ἀφοσιωμένους αὐλικούς του καὶ τοῦ ἔδωσε γιὰ γυναίκα του τὴν πρωτεξαδέλφη του Εὐδοκία Ἀγγ. Κ.94, «τὴν κόρη τοῦ βλαστοῦ τῆς πορφύρας Θεοδώρας Κ.38 ποὺ προῆλθε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων Ἀλέξιο (α') Κ.15» ἢ γιὰ νὰ τὸ ποῦμε πιὸ ποιητικὰ «ποὺ βλάστησε ἀπ' τὴν πορφυρανθῆ Θεοδώρα Κ.38»[12]. Καὶ ἐδῶ βλέπομε πὼς καὶ γιὰ τὴν Εὐδοκία Ἀγγ. Κ.94, ἡ κοινωνική της θέση καὶ ὑπεροχὴ δὲ στηρίζεται στὸν ἄντρα της, τὸ διακεχριμένο στρατηγό—ποὺ τὴν τιτλοφορία του στὴν αὐλικὴ ἱε-

---

7. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124.

8. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124. Βλ. καὶ εἰς Στέμμα Βοτανειατῶν, ἀριθ. 17.

9. Σπ.Λάμπρος, Ὁ Βυζαντιακὸς οἶκος Γουδέλη, ΝΕ13 (1916), σ.215.

10. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. V.Vasil' evskij, VV3 (1896), σ.580-81· ἔκδ. W.Hörandner, σ.501-2, ἀριθ. LXV(=65)· Ἐπιτάφιοι στίχοι εἰς τὸν Τζυχανδήλην Λέοντα:

οἷαν δὲ καὶ δάμαρτα λαβὼν εἰς γάμον (ὁ Λέων)
Ἄνναν σεβαστὴν Κομνηνὴν τὸ μητρόθεν,

Κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124, ὁ πατέρας τοῦ Γουδέλη Τζυχανδήλη ἦταν ἕνας διακεχριμένος στρατηγός, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, Ἐπιτάφιοι στίχοι, ἔκδ. Hörandner, σ.501, ὁ Λέων ἦταν ἕνας διακεχριμένος στρατηγός. Σύμφωνα μὲ τὸ Θ.Πρόδρομο, σ.501, ὁ Λέων καὶ ἡ Ἄννα Κ.ἀπόχτησαν τρία παιδιά· ἀπ' αὐτὰ ἴσως τὰ παιδιά, τοὺς Τζυχανδήλες Κομνηνούς, ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἕβδομη γενεὰ τῶν Κομνηνῶν (ιβ' αἰ.), θὰ προῆλθε καὶ ὁ Δημήτριος Τζυχανδήλης Κομνηνὸς Δούκας, βλ. Μανουὴλ Φιλῆς, Carmina, ἔκδ. E.Miller, τ.II, σ.135· Zacos -Veglery, ἀριθ. 2730 bis, σ.1535, γιατὶ ὁ Βασίλειος Τζυχανδήλης Γουδέλης καὶ ἡ Εὐδοκία Ἀγγ. Κ.94, δὲν ἀπόχτησαν ἀπογόνους, βλ. κατωτέρω, ὑ.23. Γιὰ τὴν Ἄννα Κ., τὴ σύζ. τοῦ Λέοντα Τζυχανδήλη, καὶ γιὰ τὸ ποιᾶς Κομνηνῆς πιθανὸν κόρη ἦταν, βλ. στοὺς σχετικὰ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς, ποὺ ἀναφέρονται μετὰ τὴν τακτικὴ Γενεαλογία.

11. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124.

ραρχία (σεβαστὸς) χρεωστοῦσε στὸ γάμο του—οὔτε στὸν πατέρα της—ποὺ κι αὐτὸς τὴν τιτλοφορία του (σεβαστοϋπέρτατος) χρεωστοῦσε στὸ γάμο του—ἀλλὰ στὴ μητέρα της Θεοδώρα Κ.38, «τὸ βλαστὸ καὶ ἄνθος τῆς πορφύρας».

Ἀπ' τοὺς ἱστορικοὺς μαθαίνομε πὼς ὁ Βασίλειος Τζυχανδήλης μαζὶ μὲ τὸ στρατηγὸ Προσούχ, ἕνα τουρκικῆς καταγωγῆς ἀξιωματοῦχο τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ποὺ εἶχε ἀνατραφῆ καὶ μορφωθῆ στὸ Βυζάντιο, στάλθηκαν κατὰ τὴ Δεύτερη Σταυροφορία, τὸ 1147, νὰ παρακολουθοῦν τὶς κινήσεις τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ ποὺ κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία καὶ τὶς διαταγὲς τοῦ αὐτοκράτορα Κονράδου III de Hohenstaufen (1138-1152) συγγάμβρου τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, βρισκόταν ἔξω ἀπ' τὴν ΚΠολη γιὰ νὰ περάση στὴ Μ. Ἀσία[13].

Μετὰ τὸ 1162—τότε ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Kilidj Arslan II (1156-1192) εἶχε συνάψει συνθήκη εἰρήνης[14]—καθὼς ὁ σουλτάνος παραβίασε τὴ συνθήκη καὶ εἰσέβαλε στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ κατέλαβε τὴ Λαοδίκεια τῆς Φρυγίας, ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') Κ.81 ἔστειλε ἐναντίον του τὸν Γουδέλην Τζυχανδήλην ἐπικεφαλῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, γιὰ νὰ τὸν διαδεχτῆ μετὰ στὴ στρατηγία ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος[15], ἕνας ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγ.,τοῦ συζύγου τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Θεοδώρας Κ.38[16].

Ὁ Γουδέλης Τζυχανδήλης μὲ τὸν τίτλον τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ πῆρε μέρος καὶ στὶς δυὸ συνεδριάσεις τῆς συνόδου τοῦ 1166 ποὺ ἔκρινε τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ: «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν»· στὴ συνεδρίαση τῆς 2ας τοῦ Μάρτη[17] καὶ σὲ κείνη τῆς 6ης τοῦ Μάρτη (1166)[18].

---

12. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124. Βλ. καὶ τὰ κείμενα τῶν Ἀνωνύμων στιχουργῶν, ὑ.2 καὶ 3.

13. Κίνναμος, σ.72-3 καὶ 77. Πρβλ. F.Chalandon, Les Comnène, τ.II, σ.276, ποὺ παρατηρεῖ πὼς «μοιάζει, σύμφωνα μὲ τὸν Eude de Deuil, PL185, στ.1218, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔκαναν κάποιες προσπάθειες γιὰ νὰ παρεμποδίσουν τὴ διέλευση τῶν Σταυροφόρων».

14. Κίνναμος, σ.207· F.Dölger, Regesten, τ.II, σ.76.

15. Χωνιάτης, σ.163· Θεόδ. Σχουταριώτης, σ.253-54, Πρβλ. F.Chalandon, Lew Comnène, τ.II, σ.500, ποὺ ἀνακριβῶς γράφει πὼς «ὁ βασιλέας ἐπεχείρισε νὰ ὀχυρώση τὰ σύνορα καὶ διαδοχικὰ ἐπιφόρτισε τὸ Βασίλειο Τζυχανδήλη καὶ τὸ Μιχαὴλ Ἄγγελο νὰ ἐκτελέσουν τὶς ἀναγκαῖες ἐργασίες», καὶ παραπέμπει στὸ Χωνιάτη, σ.163, καὶ 193-194, ἀντὶ 194-195, ὅπου ὅμως γιὰ τὴν ὀχύρωση τῶν Χλιαρῶν, τοῦ Περγάμου καὶ τοῦ Ἀτραμυτίου, ποὺ ἀποκλήθηκαν Ν ε ό κ α σ τ ρ α, κανεὶς λόγος δὲ γίνεται ἀπ' τὸ Χωνιάτη γιὰ ἐπίβλεψη τῶν ἐργασιῶν ἀπ' τὸν Τζυχανδήλη καὶ τὸν Ἄγγελο.

16. G.Ostrogorsky, The rise of the family of the Angeloi, Stemma.

17. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.236: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Γουδελίου τοῦ Τζικανδίλη· Σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ συνεδρίαση ὁ Γουδ. Τζυχανδήλης παρουσιάζεται μετὰ

Δυὸ σφραγίδες τοῦ Γουδέλη Τζυκανδήλη μᾶς εἶναι γνωστές[19].

Ἡ Εὐδοχία Ἀγγ. Κ.94 «ἀνθοῦσε καὶ εὐδοχιμοῦσε σὰν ἄμπελος ποὺ ρίζωσε μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα της, τὸ φοίνικα, ἀλλὰ ὁ ἄστατος καὶ παμφάγος χρόνος, ὁ

τοὺς πανσέβαστους σεβαστοὺς καὶ γαμβροὺς τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη Καντακουζηνόν, σύζ. τῆς Μαρίας Κ.129, κόρης τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα μακαρίτη σεβαστοκράτορα Ἀνδρόνικου Κ.76, καὶ Κωνσταντῖνον Δούκαν (ἢ Μακροδούκαν), σύζ. τῆς Ἄννας Κ.140, κόρης τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ.78, χωρὶς νὰ σημειώνεται ὡς γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23(1965), σ.242-43, «μόνο οἱ γαμβροὶ ἑνὸς ἀδελφοῦ ἢ γαμβροὶ ἑνὸς θείου ἐκ πατρὸς τοῦ αὐτοκράτορα σημειώνονται στὶς ἐπίσημες πράξεις ὡς σεβαστοὶ καὶ γαμβροί· οἱ ἄλλοι ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι γαμβροὶ ἑνὸς θείου ἐξ ἀγχιστείας τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ ἐπίσης γαμβροὶ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπὸ πρωτεξαδέλφη, δὲν ἔχουν αὐτὸ τὸ προνόμιο», γιατὶ αὐτοὶ εἶναι «γαμβροὶ τῶν γαμβρῶν»· ὁ Γουδ. Τζυκανδήλης ἦταν γαμβρὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγελου, κι αὐτὸς ὁ τελευταῖος γαμβρὸς τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ.15 ἀπὸ κόρη καὶ τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34 ἀπὸ ἀδελφή, θεῖος δὲ ἐξ ἀγχιστείας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, γι' αὐτὸ καὶ σημειώνεται μόνο ὡς «σεβαστὸς» καὶ ὄχι ὡς «σεβαστὸς καὶ γαμβρός». Ὁ Γουδ. Τζυκανδήλης προηγεῖται τοῦ Γεώργιου Παλ. Δούκ. Κομν. 191, «σεβαστοῦ καὶ μεγ. ἑταιρειάρχου», ποὺ δὲν ἦταν παρὰ γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Παλ. Δούκ. καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κ.97, καὶ ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ὁ μὲν Ἀλέξιος Παλ. Δούκ. ἦταν πρωτεξάδελφος ἀπ' τὴ μητέρα του τοῦ Ἰωάννη (β') Κ.34 καὶ ἄρα δευτεροθεῖος τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81, ἡ δὲ Ἀνώνυμη Κ.97 μιὰ δευτεροεξαδέλφη τοῦ Μανουὴλ (α').

18. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.253. Σ' αὐτὴ τὴ συνεδρίαση ὁ Γουδέλης Τζυκανδήλης παρουσιάζεται μετὰ τοὺς πανσέβαστους σεβαστοὺς καὶ γαμβροὺς Ἰωάννη Καντακουζηνόν, Κωνσταντῖνον Δούκαν (ποὺ στὴν προηγούμενη συνεδρίαση συναντήσαμε, βλ. ὑ.17), Ἰωσφὴφ Βρυέννιον, σύζ. τῆς Μαρίας Κ.85, κόρης τοῦ ἐκ πατρὸς θείου τοῦ αὐτοκράτορα σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ.36, καὶ Ἰωάννη Ἀρβαντηνόν, σύζ. τῆς Ἄννας Κ.86, κόρης τοῦ ἴδιου σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ.36, ὅπως ἐπίσης καὶ μετὰ τοὺς πανσέβαστους σεβαστοὺς Λέοντα Καμύτερα (ἢ Καμύτζη, κατὰ τὸν L.Stiernon, REB23, 1965, σ.240, ἀριθ.1) πρόσωπο ἄγνωστο ἀπὸ ἀλλοῦ, ἀλλὰ ἀσφαλῶς σύζυγο μιᾶς Κομνηνῆς ἀνεψιᾶς τοῦ Μανουὴλ (α')Κ.81 ἀπὸ ἀδελφή του, καὶ Ἀλέξιον Βρανᾶν Κομν., σύζ. τῆς Ἄννας Κομν. Βατατζίνας 149, κόρης τῆς Εὐδοχίας Κ.80, ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81. Ὁ Λέων Καμύτερ (ἢ Καμύτζης) καὶ ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς δὲ σημειώνονται ὡς γαμβροὶ τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ μόνο ὡς σεβαστοί, γιατὶ ὁ μὲν πρῶτος ἦταν γαμβρὸς εἴτε τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, συζ. τῆς Θεοδώρας Κ.79, εἴτε τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη, συζ. τῆς Εὐδοχίας Κ.80, ὁ δὲ δεύτερος γαμβρὸς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη, καὶ ἄρα ἦσαν «γαμβροὶ τῶν γαμβρῶν» τοῦ αὐτοκράτορα. Γιὰ τὴ θέση τοῦ Γουδέλη Τζυκανδήλη καὶ γιατὶ σημειώνεται μόνο ὡς «σεβαστὸς» καὶ ὄχι ὡς «σεβαστὸς καὶ γαμβρός», βλ. ἀνωτέρω, ὑ.17. Σ' αὐτὴ τὴ συνεδρίαση ὁ Γουδ. Τζυκανδήλης προηγεῖται τῶν ἀδελφῶν Γεωργίου Παλ. Δούκ. Κομν. 191 καὶ Κωνσταντίνου Παλ. Δούκ. Κομν. 192, ποὺ γι' αὐτὴ τὴ συγγενικὴ σχέση μὲ τὸν αὐτοκράτορα, βλ. ὑ.17.

19. V.Laurent, Collection Orghidan, σ.239-40, ἀριθ. 478 καὶ 479.

καρπὸς θνητότητας τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου ξύλου, τὴ στέρησε ἀπ' τὴν καλὴ αὐτὴ συμψυχία, καθὼς ἔστειλε ἀνυπόφορες ἀρρώστιες» στὸ Γουδέλη Τζυκανδήλη, κι ἔτσι πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία[20].

Ἡ Εὐδοχία Ἀγγ. Κ.94 τὸν καιρὸ ποὺ παντρεύτηκε ἦταν «ἕνα σωστὸ ἄγαλμα τῆς φύσης μὲ μιὰ ἁρμονικὴ πανώρια κορμοστασιά, ὅσο γιὰ τὸν ψυχικό της κόσμο ἦταν ἕνας θησαυρὸς ἀπὸ ἀνείπωτες καὶ ἀπόκρυφες χάρες»[21].

Τώρα ὅμως μὲ τὴ θανὴ τοῦ ἀντρός της, ἡ κυρὰ Εὐδοχία Ἀγγ. Κ.94, «ἡ ἐγκαταλειμμένη φίλαντρη τρυγόνα», αὐτὴ ποὺ ἄλλοτε «φαιδρὰ διέπρεπε στὶς λαμπηδόνες», συγκαλύφτηκε μὲ τὴ μαυρίλα τῶν καλογερικῶν ἀμφίων, κι ὅπως ὅλα τὰ βρῆκε ἄσχημα καὶ σκοτεινά, κλείστηκε μέσα στὸ κελλί της-παλάτι, καὶ φρουρὸς ἄγρυπνη τῆς μονότητάς της, πέρασε τὸ χρόνο ποὺ σερνόταν, ἀείδακρυς μὲ τὴ γλυκιὰ ἐλπίδα—τί χάρη ποὺ ἔχει ἡ πίστη—τῆς ἀείζωης χλόης τοῦ Παράδεισου[22].

Ἄγνωστο πότε ἡ κυρὰ Εὐδοχία Ἀγγ. Κ.94 ἔφυγε ἀπ' τὴ ζωή, χωρὶς αὐτὴ ἡ ἄμπελος ἀπ' τὸ φοίνικα νὰ ἀφήση ἕνα βότρυν, χωρὶς ἕνα παιδὶ κὰν νὰ ἀφήση[23].

Μέσα στὴν πολλή τους εὐσέβεια καὶ στὴν πολλή τους πίστη ὁ σεβαστὸς κὺρ Γουδέλης ὁ Τζυκανδήλης καὶ ἡ κυρὰ Εὐδοχία 94, ἡ κόρη τῆς πορφυρανθοῦς Θεοδώρας 38, καθὼς σὰν ἄλλη χρυσὴ περιστέρα ἡ Θεοτόκος ἅπλωσε πολλὲς φορὲς τὰ φτερά της καὶ τοὺς σκέπασε, προσῆλθαν κάποτε, ἀποχαυνωμένοι καὶ πανευτυχεῖς, σὲ κάποιο ἀπ' τὰ πολλὰ τεμένη τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς πρωτεύουσας, καὶ πρόσφεραν στὴν εἰκόνα της μιὰ χρυσόπαστη πορφύρα. Ἡ κυρία Θεοτόκος δέχτηκε τὴ δέησή τους, «σοβαρὴ καὶ λυπημένη», ὅπως θέλει ὁ ποιητής, ξέροντας πολὺ καλὰ τὸ τέλος ποὺ τοὺς περιμένει[24].

---

20. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124-25.

21. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124.

22. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124 καὶ 125.

23. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον κτλ. (ὑ.2), σ.124.

24. Ἀνώνυμος, Εἰς ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἔκδ. ἔξι στίχων ἐκ τῶν δεκατεσσάρων Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.152, ἀριθ. 234.

95. Ζωὴ ᾿Αγγελίνα Κομνηνή

(γένν. περὶ τὸ 1135 - † ;)

῾Η Ζωὴ [1]῎Αγγ. Κομν.[2] τριτότοχη κόρη τοῦ Κωνσταντίνου ῎Αγγ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1135.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1150/52 τὸν ᾿Ανδρόνικον Συναδηνόν[4], ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του θὰ ἔλαβε τὸν τ ί τ λ ο τοῦ π α ν - σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

῾Ο ᾿Ανδρόνικος ποὺ ἀνῆκε στὴν ἔνδοξη γενιὰ τῶν Συναδηνῶν[6], στὴ θέα ἤ-

---

95. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Ζωῆς Κ.40. Εἶναι χαραχτηριστικὸ ποὺ ἡ Θεοδώρα Κ.38 ἀπόφυγε νὰ δώση στὶς κόρες της τὰ ὀνόματα τῆς μητέρας της Εἰρήνης Δούκαινας καὶ τῆς ἀδελφῆς της ῎Αννας. Κ.32.

2. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ τῷ τάφῳ τοῦ Συναδηνοῦ κυροῦ ᾿Ανδρονίκου τοῦ γαμβροῦ τοῦ δεσπότου τοῦ ᾿Αγγέλου, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.147^{21}.

3. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147$^{21-23}$:

Ζωῇ, θυγατρὶ Κομνηνῆς Θεοδώρας,
πορφυροθαλοῦς πατρὸς ἐξ ᾿Αλεξίου,
τῶν Αὐσόνων ἄνακτος εὐσεβεστάτου.

4. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147$^{20-22}$.

5. Τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ ἔλαβαν καὶ οἱ δυὸ προηγούμενοι γαμβροὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38, ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης, βλ. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W.Hörandner, σ.497-99, καὶ ὁ Βασίλειος Γουδέλης Τζυχανδήλης, βλ. ᾿Ανώνυμος, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.124, καὶ Χωνιάτης, Θησαυρὸς ᾿Ορθοδοξίας, PG 140, στ.236 καὶ 253, καὶ εἶναι φυσικὸ νὰ τὸν ἔλαβε καὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος Συναδηνός, ἂν κι αὐτὸ δὲ μνημονεύεται στὶς πηγές.

6. Τὸ ἐπώνυμο Σ υ ν α δ η ν ὸ ς ἔχει μιὰ γεωγραφικὴ σημασία, καθὼς δείχνει αὐτὸν ποὺ προερχόταν ἀπ᾿ τὴν πόλη τῶν Συνάδων τῆς Φρυγίας, ἂν καὶ ἄλλοι θέλησαν νὰ δώσουν μιὰ ἄλλη ἐτυμολογικὴ ἑρμηνεία, παίρνοντας γιὰ στήριγμα τὸ στίχο τοῦ Μαγγάνειου Πρόδρομου, RHC Hist. Grecs, τ.II, σ.772:

ὁ Συναδηνὸς συνᾴδει μου τῷ λόγῳ σὺν ἀδινοῖς.

῾Η οἰκογένεια τῶν Συναδηνῶν, ποὺ συναντήσαμε καὶ σὲ προηγούμενες προσωπογραφίες, ὅπως αὐτὲς τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ.12, ὑ.18· ᾿Αδριανοῦ Κ.16, ὑ.26· ῎Αννας Κ.19, ὑ.5· Μανουὴλ Βοτανειάτη 48, ὑ.3 καὶ 4· ᾿Ισαάκιου Κ.78, ὑ.28, μᾶς παρουσιάζεται τὸν ια᾿ αἰ. καὶ ἀμέσως σχεδὸν μπῆκε στοὺς κύκλους τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας. Τελευταῖα γράφτηκε γιὰ τοὺς Συναδηνοὺς προσωπογραφικὴ μελέτη ἀπ᾿ τοὺς Chr. Hannick καὶ Gudr. Schmalzbauer, Die Synadenoi, JÖB25 (1976), σ.125-61. Πρῶτον Συναδηνὸν συνταντᾶμε ἀπὸ σφραγίδα, τὸν ᾿Ανώνυμ. Συναδηνόν, βλ. G.Schlumberger, Sigillographie, σ.705, ἀριθ. 4. Τὸ 1000-1006 συναντᾶμε τὸν ἀπὸ κριτῶν Φίλετον Συναδηνόν, βλ. J.Darrouzès, Epistoliers byzantins du Xe siècle, AOC 6 (Paris 1960), σ.249-59, καὶ ἔπειτα τὸν ἀνθύπατον, πατρίκιον καὶ στρατηγὸν Καππαδοκίας Νικηφόρον Συναδη-

ταν θέλγητρο τῶν ματιῶν· ὅταν τὸν ἔβλεπες, ἔλεγες πὼς ἦταν ἕνα ψηλὸ κυπαρίσσι· τὰ μάτια του, γλυκὰ καὶ παιχνιδιάρικα, καὶ τὸ σύνολο τοῦ προσώπου του, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἦταν μιὰ ἕδρα χαρισμάτων· πολὺ γλυκὸς στὰ λόγια καὶ στοὺς τρόπους, στὸ μυαλὸ ἦταν μιὰ ἄβυσσος διανοημάτων, ὅσο πρὸς τὴ δύναμη ἦταν ἕνα εὔρωστο καὶ ἀκμαῖο λιοντάρι· στὶς ἄλλες του ἀρετές, θελήσεις καὶ κλίσεις ἀξεπέραστος».

᾿Απ᾿ αὐτὰ τὰ χαρίσματα ἦταν ποὺ προσείλκυσε τὴν προσοχὴ τοῦ π ο ρ - φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο υ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α᾿) Κ.81 καὶ τὸν πῆρε κοντά του γιὰ νὰ γίνη «ἕνα στολίδι τῶν ἀνακτόρων»[7], καὶ νὰ παντρευτῆ σὲ λίγο τὴν αὐτοκρατορικὴ πρωτεξαδέλφη Ζωὴ Κ.95, τὴν κόρη τῆς Θεοδώρας Κ.38, «αὐτοῦ τοῦ θαλλοῦ (= τοῦ βλαστοῦ) τῆς π ο ρ φ ύ ρ α ς ποὺ ἔφερε στὸν κόσμο ὁ πολὺ εὐσεβικὸς ἄνακτας τῶν Αὐσόνων (= τῶν Ρωμαίων, τῶν ῾Ελλήνων) ᾿Αλέξιος (α᾿) Κ.15»[8].

῞Ο,τι παρατηρήθηκε γιὰ τὴ Ζωὴ Δούκαινα, τὴ σύζ. τοῦ ᾿Ιωάννη Δούκ. 90 (βλ. προσωπογραφία του, ὑ.6), γιὰ τὴ Μαρία ῎Αγγ. Κ.91 (βλ. προσωπ. της, ὑ.10), γιὰ τὸν ᾿Αλέξιο ῎Αγγ. Κ.92 (βλ. προσωπ. του, ὑ.11) καὶ γιὰ τὴν Εὐδοκία ῎Αγγ. Κ.94 (βλ. προσωπ. της, ὑ.12), τὸ ἴδιο πιὸ πάνω βλέπομε καὶ γιὰ τὴ Ζωὴ ᾿Αγγ. Κ.95, πὼς τὴν κοινωνικὴ της θέση δὲ χρεωστοῦσε στὸν ἄντρα της, οὔτε στὸν πατέρα της, ἀλλὰ στὴ μητέρα της, ποὺ ἡ γέννηση αὐτῆς τῆς τελευταίας στὴν αὐτοκρατορικὴ π ο ρ φ ύ ρ α, ὑπῆρξε ἡ ἀποφασιστικὴ βάση γιὰ τὸ γόητρό της.

Δὲν εἶχε ἄδικο μιὰ αὐτοκρατορικὴ πριγκίπισσα, θεία τῆς Ζωῆς 95, νὰ πῆ μὲ ὑπερηφάνεια πὼς «τὸ ὄνομα τῶν π ο ρ φ υ ρ ο γ ε ν ν ή τ ω ν ἦταν ξακουστὸ σὲ ὁλάκερο τὸν κόσμο»[8α].

Μετὰ τὸ γάμο του ὁ αὐτοκράτορας ἀνάθεσε στὸν ἐξ ἀγχιστείας ξάδελφό του ᾿Ανδρόνικο Συναδηνὸ τὶς πιὸ ἐμπιστευτικὲς θέσεις, καθὼς τὸν διόρισε κατὰ σειρὰ δ ο ύ κ α (στρατηγὸ) στὶς ἀκραῖες περιφέρειες τῆς Αὐτοκρατορίας, σ᾿ αὐτὲς τοῦ Δυρραχίου, τῆς Κύπρου, τῆς Ναϊσοῦ καὶ τῆς Τραπεζούντας[9].

νόν, βλ. G.Schlumberger, Sigillogr., σ.705, ἀριθ. 5, καὶ τὸ 1040 τὸν Βασίλειον Συναδηνόν, στρατηγὸν Δυρραχίου, βλ. Σκυλίτζης - Κεδρηνός, τ.Β᾿, σ.527, ἔκδ. Bonn, καὶ Σκυλίτζης, σ.410, ἔκδ. Thurn. ῎Αλλους Συναδηνοὺς καὶ Συναδηνὲς συναντήσαμε στὶς ἀνωτέρω προσωπογραφίες. ᾿Απ᾿ τὴν ἕνωση δυὸ κλάδων τῶν Συναδηνῶν, προῆλθαν οἱ Διπλοσυναδηνοί, βλ. προσωπογρ. ᾿Ισαάκιου Κ.78, ὑ.28. ῾Ο ᾿Ανδρόνικος Συναδηνὸς καὶ ἡ Ζωὴ ᾿Αγγ. Κ.95 ἔγιναν οἱ γενάρχες τῶν Κομνηνῶν Συναδηνῶν ποὺ κατὰ τὸ ιβ᾿ καὶ ιγ᾿ αἰ. συγγένευσαν μὲ τοὺς οἴκους τῶν Ταρχανειστῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων, βλ. Στέμμα τοῦ οἴκου τῶν Συναδηνῶν.

7. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147$^{7-19}$.

8. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147$^{20-23}$).

8α. ῎Αννα Κομνηνή, τ.II, σ.61.

9. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147$^{26-35}$): ᾿Επιδαύνου (= ᾿Επιδάμνου, Δυρραχίου), Κύπρου, Νίσου (= Ναϊσοῦ) καὶ Τραπεζοῦντος. Πρβλ. V.Grumel, Andronic Synadénos

Δοὺξ Δυρραχίου[10], ὅπου εἶχε ὑπηρετήσει καὶ ἕνας ἀπ' τοὺς προγόνους του, ὁ Βασίλειος Συναδηνός[11], διορίστηκε ἀμέσως μετὰ τὸ γάμο του. Αὐτὴ ἡ θέση εἶχε καταστῆ καίρια ἔπειτ' ἀπ' τὶς ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις τῶν Νορμανδῶν βασιλέων τῆς Σικελίας.

Περὶ τὸ 1165-1167[12] μετατέθηκε ἀπ' τὸ βόρειο σύνορο τῆς Αὐτοκρατορίας στὸ νότιο· ἔγινε δ ο ὺ ξ τῆς Κύπρου[13].

Σύμφωνα μὲ τὸν ἐγκωμιαστή του ὁ 'Ανδρόνικος Συναδηνὸς «ἕνωσε τὴν 'Ιερουσαλὴμ μὲ τὴν πόλη τοῦ Κωνσταντίνου, σπρώχνοντας τὸ βασιλέα τῆς 'Ιερουσαλὴμ νὰ παντρευτῇ μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα»[14]. Αὐτὸς ὁ ρόλος τοῦ Συναδηνοῦ δὲν ἀναφέρεται ἀπ' τοὺς ἱστορικοὺς τῆς ἐποχῆς. Αὐτοὶ μᾶς λένε πὼς κατὰ τὸ γάμο τῆς Μαρίας Κ.211, κόρης τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ 'Ιωάννη Κ.128, μὲ τὸ βασιλέα τῆς 'Ιερουσαλὴμ Amaury I (1163-1174), στὶς 29 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1167, συνόδευσαν τὴ νύφη στὴν 'Ιερουσαλὴμ ὁ π α ν - σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς καὶ μ έ γ α ς ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ - χ η ς Γεώργιος Παλ. Δούχ. Κομν. 191 καὶ ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς Μανουὴλ Κ.161[15]

'Αλλὰ οἱ δυὸ αὐτοὶ ἄρχοντες, σύμφωνα μὲ τὴν πληροφορία ποὺ ἔχομε, δὲν ἔκαναν συνεννοήσεις γιὰ τὴ σύναψη τοῦ συνοικεσίου, ἀλλὰ ἁπλῶς συνόδευσαν τὴ νύφη στὴν 'Ιερουσαλὴμ καὶ ἀντιπροσώπευσαν τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ.81. 'Ο 'Ανδρόνικος Συναδηνός, καθὼς φαίνεται, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἀπ' τὴ θέση του, αὐτὴ τοῦ δούκα τῆς Κύπρου, προλείανε τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ σύναψη τοῦ γάμου, καθὼς οἱ διαπραγματεύσεις ἀνάμεσα στὶς αὐλὲς ΚΠολης καὶ 'Ιερουσαλὴμ διήρκεσαν περίπου τρία χρόνια[16].

Μετὰ τὴν ἐπιτυχεμένη ἔκβαση τῶν διαπραγματεύσεων μὲ τὸν Amaury I τῆς 'Ιερουσαλήμ, ὁ 'Ανδρόνικος Συναδηνὸς ἀπ' τὰ νότια σύνορα ἦλθε πάλι στὰ βόρεια, περὶ τὸ 1167-1172, καθὼς διορίστηκε δ ο ὺ ξ τῆς Ναϊσοῦ[17]. Αὐτὴ ἡ θέση ἦταν ἐπίζηλη, γιατὶ βρισκόταν στὰ σύνορα Βυζαντίου καὶ Οὐγγαρίας. Διάσημοι στρατηγοὶ εἶχαν προηγηθῆ τοῦ 'Ανδρόνικου Συναδηνοῦ σ' αὐτὴ τὴ θέση,

ou la carrière d' un fonctionnaire byzantin au XIIe siècle, REB 20(1962), σ.210-11.

10. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147^{27}.
11. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.6.
12. Βλ. V.Grumel, Andronic Synadénos, ἔνθ' ἀνωτ., σ.213.
13. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147^{27}.
14. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147$^{31-33}$.
15. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ.I, σ.942-43· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ.II, σ.311· F.Dölger, Regesten, .II, σ.81, ἀριθ. 1477.
16. Βλ. V.Grumel, Andronic Synadénos, ἔνθ' ἀνωτ., σ.213.
17. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147^{28}. Πρβλ. V.Grumel, Andronic Synadénos, ἔνθ' ἀνωτ., σ.211.

ὅπως ὁ Μιχαὴλ Βρανᾶς τὸ 1147[18], ὁ 'Ανδρόνικος Κ.87 τὸ 1153-1154[19], ὁ 'Ιωάννης Κ.128 λίγο ἀργότερα[20].

Τὸ Βυζάντιο βρισκόταν σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση μὲ τὴν Οὐγγαρία, ἀλλὰ καθὼς τὸ Μάρτη τοῦ 1172 πέθανε ὁ βασιλέας Στέφανος III, βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας ἀναγορεύτηκε ὁ Βελᾶς III, ὁ φίλος τοῦ Μανουὴλ (α') Κ.81 ποὺ ἕνα διάστημα διετέλεσε μνηστήρας τῆς Μαρίας Κ.153 καὶ διάδοχος τοῦ βυζαντινοῦ καὶ τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου, κ' ἔτσι ἐπῆλθε ἡ συμφιλίωση Βυζαντίου καὶ Οὐγγαρίας. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἐγκωμιαστὴς τονίζει πὼς «ὁ κράλης τῆς Οὐγγαρίας (Βελᾶς III) διῆλθε ἀπ' τὴ Ναϊσὸ καὶ παρατηρήθηκε ἕνωση τῶν διεστώτων»[21].

Τελευταῖος σταθμὸς αὐτῆς τῆς σταδιοδρομίας τοῦ 'Ανδρόνικου Συναδηνοῦ ὑπῆρξε ἡ Τραπεζούντα, ὅπου ὡς δ ο ὺ ξ διορίστηκε τὸ 1173[22]. Στὴν Τραπεζούντα καὶ σ' ὅλη τὴν Τραπεζουντιακὴ περιοχή, ὅπου ὑπῆρχε ἡ πίεση τῶν Σελτζουκιδῶν καὶ ὅπου οἱ κάτοικοι εἶχαν ἐξοικειωθῆ πρὸς τὴν ἰδέα μιᾶς αὐτονομίας ἔναντι τῆς ΚΠολης, ὁ νομιμόφρονας πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία 'Ανδρόνικος Συναδηνὸς δημιούργησε πολλοὺς ἐχτροὺς καὶ ἀντιπάθειες[23].

Σὰν νὰ μὴν ἔφτανε αὐτό, πάνω στὸν ἀγώνα του, τὸν κατέλαβε μιὰ ἐπικίνδυνη ἀρρώστια ποὺ τὸν ἀνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν ἕδρα του καὶ τὸ ἀξίωμά του[23α], περὶ τὸ 1177, γιὰ νὰ τὸν διαδεχτῇ σ' αὐτὸ ὁ Νικηφόρος Παλαιολόγος[23β].

'Απ' τὴν Τραπεζούντα ὁ 'Ανδρόνικος Συναδηνός, ἄρρωστος, πέρασε στὴ Χηλὴ τοῦ Πόντου, ὅπου συνάντησε τὴ γυναίκα του Ζωὴ "Αγγ. Κ.95, τὰ παιδιὰ του καὶ τοὺς φίλους του[24]. 'Η ἀρρώστια του νίκησε τὴν «ταχύφθαρτη φύση» καὶ τὸν ὁδήγησε στὸ θάνατο, ποὺ συνέβη, σύμφωνα μὲ κάποιους ἐρευνητές, περὶ τὸ 1180[24α].

Λίγο πρὶν πεθάνῃ, μὲ ὅλο τῆς ἀρρώστιας τὸ πάθος, ὁ 'Ανδρόνικος Συναδη-

18. Κίνναμος, σ.70.
19. Βλ. προσωπογραφίαν 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, ὑ.75.
20. S.Papadimitriou, Feodor Prodrom, Odessa 1905, σ.24.
21. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147$^{28-30}$. Πρβλ. V.Grumel, Andronic Synadénos, ἔνθ' ἀνωτ., σ.213.
22. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147^{34}.
23. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147^{35}.
23α. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147^{36}.
23β. Χωνιάτης, σ.295. 'Ο δ ο ὺ ξ Τραπεζούντας Νικηφόρος Παλαιολόγος συνέλαβε τὴ Θεοδώρα Κ.142 καὶ τὰ παιδιά της τὸ 1178 καὶ ἡ ὑποταγὴ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.87 στὸ Μανουὴλ (α') Κ.81 ἔγινε τέλη τοῦ 1178 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1179, βλ. προσωπογραφίαν 'Ανδρόνικου (α') Κ.87, ὑ.170.
24. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147^{37} - 148$^{38-39}$.
24α. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.148^{40}. Γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ 1180, Chr. Hannick - G.Schmalzbauer, Die Synadenoi, JÖB25(1976), σ.132, ἀριθ.18: Andronikos starb 1180....

νὸς εἶχε τὴ δύναμη νὰ θυμηθῆ τὶς βυζαντινὲς συνήθειες, καὶ ζήτησε νὰ τὸν ντύσουν μὲ τὰ μαῦρα καλογερικὰ ἄμφια, ἀντὶ τῶν χρυσόπαστων ποὺ ἄλλοτε φοροῦσε, τότε ποὺ εἶχε δύναμη καὶ ἀξιώματα καὶ τίτλους, καὶ ἀντὶ Ἀνδρόνικος μετονομάστηκε Ἀθανάσιος μοναχός[25].

Ὁ ξένος ποὺ περνοῦσε ἀπ' τὸ μαυσωλεῖο, ποὺ σ' αὐτὸ τάφηκε, μποροῦσε νὰ μάθη ποιὸ μαργαριτάρι κρύβονταν σ' αὐτὸ καὶ πόση πίκρα καὶ συμφορά, κι ἂν ἤθελε ἂς εὐχόταν νὰ ἔχη βρεῖ ὁ νέος ἄντρας, «ὁ νεότμητος στάχυς» - πρέπει νὰ ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος ἕνας πενηντάρης, ἀλλὰ λίγη πίστη πρέπει νὰ δίνωμε σ' αὐτοὺς τοὺς χαραχτηρισμοὺς τῶν Βυζαντινῶν, καὶ μάλισα ὅταν νεκρολογοῦν - «τὴ χλόη τῆς Ἐδέμ, τὸ σκήνωμα καὶ τὸ νερὸ τῆς τρυφῆς»[25α].

Δὲ ξέρομε τὶ ἀπόγινε ἡ Ζωὴ Ἀγγ. Κ.95. Εἶναι φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε πὼς θὰ ἔγινε κι αὐτὴ μοναχή, ὅπως ἡ ἀδελφή της Εὐδοκία Ἀγγ. Κ.94, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἔμεινε κοσμικὴ κοντὰ στὰ παιδιά της.

Ἡ Ζωὴ Ἀγγ. Κ.95 ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικον Συναδηνὸν τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά[26], τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνὸν Συναδηνόν 186, τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνὸν Συναδηνὸν ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Συναδηνὴ 187 καὶ τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνὸν Συναδηνὸν ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνή Συναδηνή 188[27].

25. Ἀνώνυμος, Ἐπὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.$148^{41\text{-}43}$.

25α. Ἀνώνυμος, Ἐπὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.$148^{45\text{-}49}$.

26. Ὁ Ἀνώνυμος, Ἐπὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.$147^{24\text{-}25}$, μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Συναδηνὸς ἀπ' τὴ Ζωὴ Ἀγγ. Κ.95 ἀπόχτησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕνα πέθανε ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ του τὸν γέμισε ἀπὸ λύπη. Ὁ ἴδιος ὁ Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ.148^{38}, μᾶς λέει πὼς στὴ Χηλὴ τοῦ Πόντου μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του συνάντησε καὶ τὰ παιδιά του· ἄρα ἐκτὸς ἀπ' τὸ παιδὶ ποὺ τοῦ εἶχε πεθάνει, εἶχε καὶ ἄλλα παιδιά, γι' αὐτὸ λέμε πὼς ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά.

27. Ὁ Ἀνώνυμος, σ.$147^{24\text{-}25}$, μεταχειρίζεται τὴ λ. «τέκνα», καὶ σ' αὐτὰ ὑπολογίζεται κι αὐτὸ ποὺ πέθανε πρόωρα, στὴ σ.148^{38}, μεταχειρίζεται τὴ λ. «παῖδας», ποὺ μᾶλλον δείχνει πὼς τὰ ὑπολειφθέντα τέκνα ἦσαν ἄρρενα. Ὁπωσδήποτε τὸ ἕνα ἀπ' τὰ παιδιὰ ἦταν ἀγόρι καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀγόρι συνεχίστηκε ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν Συναδηνῶν ποὺ ἦλθε σὲ ἐπιγαμίες μὲ τοὺς οἴκους τῶν Ταρχανειωτῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων, βλ. τὸ συνημένο Στέμμα τοῦ οἴκου τῶν Συναδηνῶν, καθὼς καὶ Chr. Hannick—G. Schmalzbauer, Die Synade-noi, JOB25 (1976), σ.132-35, ἀριθ. 19-22.

νὸς εἶχε τὴ δύναμη νὰ θυμηθῆ τὶς βυζαντινὲς συνήθειες, καὶ ζήτησε [illegible] σουν μὲ τὰ μαῦρα καλογερικὰ ἄμφια, ἀντὶ τῶν χ ρ υ σ ο [illegible] ποὺ ἄλλοτε φοροῦσε, τότε ποὺ εἶχε δύναμη καὶ ἀξιώματα καὶ πλοῦτο [illegible] 'Ανδρόνικος μετονομάστηκε 'Αθανάσιος μοναχός[25].

'Ο ξένος ποὺ περνοῦσε ἀπ' τὸ μαυσωλεῖο, ποὺ σ' αὐτὸ τάφηκε [illegible] νὰ μάθη ποιὸ μ α ρ γ α ρ ι τ ά ρ ι κρύβονταν σ' αὐτὸ καὶ [illegible] συμφορά, κι ἂν ἤθελε ἃς εὐχόταν νὰ ἔχη βρεῖ ὁ νέος ἄντρας, ὁ [illegible] χυς» - πρέπει νὰ ἦταν ὁ 'Ανδρόνικος ἕνας πενηντάρης, ἀλλὰ [illegible] νὰ δίνωμε σ' αὐτοὺς τοὺς χαραχτηρισμοὺς τῶν Βυζαντινῶν, καὶ [illegible] προλογοῦν - «τὴ χλόη τῆς 'Εδέμ, τὸ σκήνωμα καὶ τὸ νερὸ τῆς [illegible]

Δὲ ξέρομε τί ἀπόγινε ἡ Ζωὴ 'Αγγ. Κ.95. Εἶναι φυσικὸ νὰ [illegible] θὰ ἔγινε κι αὐτὴ μοναχή, ὅπως ἡ ἀδελφή της Εὐδοκία 'Αγγ. Κ.[illegible] εἶναι ἀπίθανο νὰ ἔμεινε κοσμικὴ κοντὰ στὰ παιδιά της.

Ἡ Ζωὴ 'Αγγ. Κ.95 ἀπόχτησε ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικον Συναδηνὸ [illegible] τρία παιδιά[26], τὸν 'Ανώνυμον Κομνηνὸν Συναδηνὸν 186, τὸν 'Ανώνυμον [illegible] μνηνὸν Συναδηνὸν ἢ 'Ανώνυμη Κομνηνὴ Συναδηνὴ 187 καὶ τὸν 'Ανώνυμον [illegible] μνηνὸν Συναδηνὸν ἢ 'Ανώνυμη Κομνηνὴ Συναδηνὴ 188[27].

---

25. 'Ανώνυμος, Ἐπὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.148[41-43].

25a. 'Ανώνυμος, Ἐπὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.148[45-49].

26. Ὁ 'Ανώνυμος, Ἐπὶ τῷ τάφῳ κτλ. (ὑ.2), σ.147[24-25], μᾶς πληροφορεῖ [illegible] Συναδηνὸς ἀπ' τὴ Ζωὴ 'Αγγ. Κ.95 ἀπόχτησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, [illegible] ζοῦσαν ἀκόμη ὁ 'Ανδρόνικος καὶ ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ του [illegible] ὁ 'Ανώνυμος, ὅ.π. σ.148[38], μᾶς λέει πὼς στὴ Χηλὴ τοῦ Πόντου [illegible] καὶ τὰ παιδιά του· ἄρα ἐκτὸς ἀπ' τὸ παιδὶ ποὺ τοῦ εἶχε πεθάνει, [illegible] λέμε πὼς ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά.

27. Ὁ 'Ανώνυμος, σ.147[24-25], μεταχειρίζεται τὴ λ. «τέκνα», [illegible] καὶ [illegible], στὴ σ.148[38], μεταχειρίζεται τὴ λ. «παῖδας», [illegible] [illegible] ἄρρενα. Ὁπωσδήποτε τὸ ἕνα ἀπ' τὰ παιδιὰ [illegible] [illegible] ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν Συναδηνῶν ποὺ ἦλθε σὲ [illegible] [illegible] καὶ τῶν Παλαιολόγων, βλ. τὸ συνημμένο Στέμμα τοῦ οἴκου [illegible] [illegible] καὶ Chr. Hannick—G. Schmalzbauer, Die Synadenoi, JÖB25 (1976), [illegible] 19-32.

ΟΙΚΟΣ ΣΥΝΑΔΗΝΩΝ

Ζωὴ 'Αγγ. Κομν. 95 X 'Ανδρόνικος Συναδηνός

- 'Ανώνυμος Κομν. Συναδ. 186 X 'Ανώνυμ. Ταρχανειώτισσα (Χωνιάτης, σ. 828)
  - 'Ανώνυμος (Κομν.) Ταρχανειώτης Συναδηνός 270 (1224) X 'Ανώνυμ. Δούκαινα ('Ακροπ. σ. 36-7)
    - Κωνσταντῖνος (Κομν. "Αγγ.) Δούκ. Συναδηνός 336 X 'Ανώνυμη (1274) (ΜΜ 4, σ. 106)
      - 'Ιωάννης Κομν. "Αγγ. Δούκ. Συναδηνὸς X Θεοδώρα Κομν. Βράναινα Δούκ. 'Αγγ. Παλαιολογίνα
        - 'Ιωάννης Κομν. Δούκ. Παλ. Συναδηνός X Θωμαΐς Κομν. Δούκ. Λασκ. Καντακουζηνὴ Παλ.
          - "Αννα Καντακ. Κομν. Παλαιολ. Βρυένισσα Φιλανθρωπηνὴ X Μιχαὴλ Λάσκαρις Βρυένν. Φιλανθρωπηνὸς
          - Εἰρήνη Κομν. Καντακ. Παλ. 'Ασανίνα X Μιχαὴλ Κομνηνὸς Τορνίκης 'Ασάνης Παλ.
        - Θεόδωρος Κομν. Δούκ. Συναδηνός X Εὐδοκία Δούκ. Κομν. Συν. Παλαιολογίνα
          - Θεοδώρα Κομν. Δούκ. Ραούλ. Παλαιολογ. X Ραοὺλ ἢ Γεώργιος Συναδηνὸς 'Αστρᾶς;
          - "Αννα Κομν. Δούκ. Παλ. 'Ασανίνα X Μανουὴλ 'Ασάνης
            - 'Ανδρόνικος 'Ασάνης σεβαστοκράτωρ
        - Εὐφροσύνη Κομν. Δούκ. Παλ. μοναχή
        - 'Ανώνυμη Κομν. Δούκ. Συναδ. X Svetoslav τῆς Βουλγαρίας
  - 'Ανώνυμη (Κομν.) Ταρχανειώτισσα 271 X Στασηνός (1224) ('Ακροπ. σ. 37)
- 'Ανώνυμος ἢ 'Ανώνυμη Κ.Σ. 187
- 'Ανώνυμος ἢ 'Ανώνυμη Κ.Σ. 188

96. Ἰσαάκιος Ἄγγελος Δούκας

(γένν. περὶ τὸ 1137 - † ;)

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Ἀγγ. Δούχ. τεταρτότοχος[2] γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1137.

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1154 μὲ κάποια ποὺ σὲ μᾶς παραμένει ἄγνωστη.

Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τοῦ Ἰσαάκιου Ἀγγ. Δούχ. 96 ποὺ ἄφησε ἔνδοξους ἀπογόνους, δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ παρὰ μόνο πὼς μαζὶ μὲ τοὺς τρεῖς πρεσβύτερους ἀδελφούς του Ἰωάννη 90, Ἀλέξιο 92 καὶ Ἀνδρόνικο 93 παραστάθηκε στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 στὸν «πορφυρομανουηλίτη τρίκλινο», ποὺ συνῆλθε κάτω ἀπ' τὸ «θεόστεπτο, κράτιστο καὶ ἅγιο βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα κυρὸν Μανουὴλ (α') Κ.81»[4].

Ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγ. Δούχ. 96 ἀπ' τὴν Ἀνώνυμη γυναίκα του ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο τέσσερα παιδιά, δυὸ ἀγόρια καὶ δυὸ κορίτσια, τὰ ἑξῆς· τὸν Κωνσταντῖνον Ἀγγ. Δούχ. 189[5], τὸν Μανουὴλ Ἀγγ. 189α[6], τὴν Ἀνώνυμη Δούκαιναν

96.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἰσαάκιου Κ.36.

2. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Ἀγγ. Κ.92, ὑ.3.

3. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.253.

4. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ.253.

5. Ὁ Χωνιάτης, Ἱστορία σ.570-72, μᾶς λέει πὼς ὁ Κωνσταντῖνος 189 ἦταν «ἐξάδελφος» τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183, πὼς ἦταν ἕνας «πολὺ νέος στὴν ἡλικία καὶ πὼς εἶχε μιὰ ἀδελφή, τὴν Ἀνώνυμη Δούκαιναν Ἀγγελίναν 190, ποὺ ἦταν παντρεμένη μὲ τὸν Βασίλειον Βατάτζην καὶ πὼς χάρη σ' αὐτὸν τὸ γάμο ἔγινε δομέστικος τῆς Ἀνατολῆς», κ' ἔπειτα τῆς Δύσης. Ὁ νεαρὸς αὐτὸς Κωνσταντῖνος γιὰ νὰ εἶναι ξάδελφος τοῦ Ἰσαάκιου 183 καὶ ἀδελφὸς τῆς Ἀνώνυμης 190, ἔπρεπε νὰ εἶναι γιὸς ἑνὸς ἢ μιᾶς τῶν ἀδελφῶν τοῦ πατέρα τοῦ Ἰσαάκιου 183, τοῦ Ἀνδρόνικου Ἀγγ. Δούχ. 93. Ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὶς ἀδελφὲς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ Ἰωάννης Δ.90, δὲν μποροῦσε νὰ ἔχη καὶ ἕνα δεύτερο γιὸ μὲ τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος, ἀφοῦ γιός του ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Δούχ. Κομν. 170· ἡ Μαρία Ἀγγ. Κ.91 δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου 189, γιατὶ ὁ ἄντρας της ὁ Καμύτζης λεγόταν Κωνσταντῖνος, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα δὲ δινόταν στὸ γιό· ἡ Εὐδοχία Ἀγγ. Κ.95 μᾶς εἶναι γνστὸ πὼς ἦταν στεῖρα. Ἔτσι περιοριζόμαστε στὸν Ἀλέξιον Ἀγγ. Κ.92, στὴ Ζωὴ Ἀγγ. Κ.95 καὶ στὸν Ἰσαάκιο Ἀγγ. Δ. 96. Ἀπ' τοὺς τρεῖς συγκλίνω νὰ δεχτῶ ὡς πατέρα τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγ. Δ.189 τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγ. Δ.96, γιατὶ οἱ πρωτότοκοι γιοὶ τῶν δυὸ θυγατέρων τοῦ Ἰσαάκιου 96 καὶ ἀδελφῶν τοῦ Κωνσταντίνου 189, τῆς Ἀνώνυμης Δ.'Αγγ. 190 καὶ τῆς Ἀνώνυμης Δ.'Αγγ. 190α, ἔφεραν τὸ ὄνομα Ἰσαάκιος, δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ ἀπ' τὶς μητέρες τους πάππου τους, καὶ αὐτοὶ ἦσαν ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Βατάτζης 272 καὶ ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Νεστόγγος 275. Βλ. καὶ D.Polemis, The Doukai, ἀριθ. 72, σ.107, ὑ.1 καὶ 5.

6. Ὁ Μανουὴλ Ἀγγ. 189α ὡς πρωτεξάδελφος τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183 ἀναφέρεται

'Αγγελίναν 190[7] καὶ τὴν 'Ανώνυμη Δούκαιναν 'Αγγελίναν 190α[8].

στὸν πίνακα τῶν ὁμήρων ποὺ δόθηκαν στὸ Φρειδερίχο Ι. Κοκκινοπώγωνα στὶς 14.11.1190, βλ. Ansbert, Historia de Expeditione Friderici, ἔκδ. Chroust, MGH, S.S., n.s., t.V, Berlin 1928, σ.65, καὶ ἐπίσης στὸ πρακτικὸ τῆς συνόδου τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1191, ἔκδ. 'Αθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ2, σ.362. Στὸν πίνακα τῶν ὁμήρων παρουσιάζεται μετὰ τοὺς ἑξῆς: α) 'Ανδρόνικον "Αγγ. 259, ἀνεψιὸν τοῦ 'Ισαάκιου (β') 183· β) τὸν Μιχαὴλ Δούκ. Κομν. "Αγγ. 174 καὶ γ) τὸν Μιχαὴλ "Αγγ. 177, πρωτεξαδέλφους τοῦ 'Ισαάκιου (β') 183, καθὼς ὁ μὲν Μιχαὴλ 174 ἦταν νόθος γιὸς τοῦ 'Ιωάννη 90, ὁ δὲ Μιχαὴλ 177 ἦταν γιὸς τοῦ 'Αλέξιου 92. Πρβλ. γιὰ τὰ ἀνωτέρω, L. Stiernon, Trois membres de la famile Rogerios, REB22(1964), σ.197. Αὐτὸς ποὺ προβάλλει μετὰ τοὺς δύο πιὸ πάνω πρωτεξαδέλφους, τρίτος πρωτεξάδελφος, ὁ Μανουὴλ "Αγγ. 189α, δὲν ἦταν γιὸς παρὰ τοῦ τρίτου θείου τοῦ 'Ισαάκιου (β') 183, τοῦ 'Ισαάκιου 96, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἂν ὄχι βεβαιότητα.

7. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.5. 'Ο Χωνιάτης σ.522-23, μᾶς λέει πὼς μὲ τὸ νὰ παντρευτῇ ὁ Βασίλειος Βατάτζης μιὰ «ἐκ πατρὸς πρωτεξαδέλφη» τοῦ 'Ισαάκιου (β') 183 προήχθη κλπ ὁ ἴδιος, σ.571, μᾶς λέει πὼς αὐτὴ ἡ αὐτοκρατορικὴ πρωτεξαδέλφη, ἡ συζ. τοῦ Βασίλειου Βατάτζη, εἶχε ἕνα ἀδελφὸν τὸν Κωνσταντῖνον 189, ἐξοῦ συνάγεται πὼς κι αὐτὴ ἦταν μιὰ κόρη τοῦ 'Ισαάκιου "Αγγ. Δ.96.

8. 'Ο γ. 'Ακροπολίτης ἔκδ. Bonn, σ.39, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ.36, μᾶς λέει πὼς ὁ 'Ιωάννης (γ') Δ.Β.274 εἶχε ἕνα πρωτεξάδελφο, τὸν 'Ανδρόνικο Νεστόγγο, ποὺ ὀργάνωσε μιὰ συνωμοσία ἐναντίον του· γιὰ νὰ εἶναι πρωτεξάδελφοι σημαίνει πὼς ὁ 'Ιωάννης (γ') 274 καὶ ὁ 'Ανδρόνικος Νεστόγγος 276 ἦσαν δυὸ ἀδελφῶν παιδιά. "Αν ὁ 'Ανδρ. Νεστόγγος 276 ἦταν γιὸς ἀδελφοῦ τοῦ πατέρα τοῦ 'Ιωάννη (γ')274 θὰ ἔφερε τὸ ἐπίθετο Βατάτζης, (ἂν ἦταν πάλι γιὸς ἀδελφοῦ τῆς μητέρας τοῦ 'Ιωάννη (γ') 274 θὰ ἔφερε τὰ ἐπίθετα "Αγγελος καὶ Δούκας. 'Απ' αὐτὸ συμπεραίνομε μὲ βεβαιότητα πὼς ἦταν γιὸς ἀδελφῆς τῆς μητέρας τοῦ 'Ιωάννη (γ') 274, δηλ. γιὸς μιᾶς ἄλλης κόρης τοῦ 'Ισαάκιου "Αγγ. Δ.96, ἀδελφῆς τῆς 'Ανώνυμης Δ. 'Αγγ. 190, ἤτοι τῆς 'Ανώνυμης Δ. 'Αγγ. 190α, ἡ ὁποία καὶ θὰ παντρεύτηκε κάποιον Νεστόγγον, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δυὸ γιούς της, μᾶλλον ὁ πρωτότοκος, ἔφερε τὸ ὄνομα 'Ισαάκιος βλ. 'Ακροπολίτης, ἔκδ.Bonn, σ.39, ἔκδ. Heisenberg, σ.36, ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του, καὶ αὐτὸς ἦταν ὁ 'Ισαάκιος Νεστόγγος 275.

97. 'Ανώνυμη Κομνηνὴ Δούκαινα

(γένν. περὶ τὸ 1108 - † ;)

'Η 'Ανώνυμη Κομν. Δούκ. ἢ Κομνηνοδούκαινα[1] κόρη τοῦ 'Αλέξιου Κομνηνοῦ Δούκα 41 καὶ τῆς 'Ανώνυμης γυναίκας του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1108[3].

'Η 'Ανώνυμη Κ.Δ.97 περὶ τὸ 1124 παντρεύτηκε τὸν 'Αλέξιον Παλαιολόγον Δούκαν[4], τριτότοκον γιὸν τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου καὶ τῆς "Αννας Δού

97.1. Γιὰ τὴν κόρη της, τὴν 'Ανώνυμη Παλ. Δούκ. Κομν. 193, 'Ανώνυμος στιχουργός, ἔκδ. Δημ. Πολέμη, 'Ανεπίγραφοι στίχοι εἰς τὸν θάνατον 'Ιωάννου Βρυεννίου τοῦ Καταχαλών, ΕΕΒΣ35(1966-67) σ.109, στίχ. 28, λέει: Κομνηνοδουκόθεν δὲ μητρόθεν πάλιν, δηλ. πὼς ἡ μητέρα τῆς 'Ανώνυμης 193, ἡ 'Ανώνυμη 97, ἦταν Κ ο μ ν η ν ο δ ο ύ κ α ι ν α, ὡς μιὰ κόρη τοῦ 'Αλέξιου Κομν. Δούκα 41 ποὺ ἦταν γιὸς ἑνὸς Κομνηνοῦ (τοῦ 'Αδριανοῦ Κ.16) καὶ μιᾶς Δούκαινας (τῆς Ζωῆς Δούκαινας, κόρης τοῦ Κωνσταντίνου ι' Δούκα).

2. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, γραμματικοῦ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ μεγάλου ἑταιρειάρχου κῦρ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου 191, Στίχοι μονῳδικοὶ ὡς ἐκ προσώπου τῆς σεβαστῆς (=τῆς συζύγου τοῦ Γεώργιου Παλ. 191) πρὸς τὸν τάφον τοῦ ὁμοζύγου, ἔκδ. Od.Lampsidis, Beitrage zur biographie des Georgios Paläologos des Megas Hetäreiarches, B40[11] (1970), σ.397, ὅπου οἱ στίχοι 143-169 τῶν fol. 117-119 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 525 χειρογράφου (τοῦ 'Ανδρέου Λιβαδηνοῦ) τῆς 'Εθν. Βιβλιοθήκης τοῦ Μονάχου. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ.41, ὑ.2.

3. 'Ο 'Αδριανὸς Κ.16 καὶ ἡ Ζωὴ Δούκαινα παντρεύτηκαν μετὰ τὸ 1081, ὁ γιός τους 'Αλέξιος Κ.Δ.41 γεννήθηκε περὶ τὸ 1085 καὶ δὲν παντρεύτηκε παρὰ μετὰ τὸ 1100· ἀπὸ δῶ προσδιορίζω τὴ γέννηση τῆς κόρης του, τῆς 'Ανώνυμης Κ.Δ.97, γύρω στὸ 1108.

4. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.397, στίχ. 145-150:

'Αλεξίου παῖς (ὁ Γεώργιος Παλ. 191) Παλαιολόγων γόνου
βουλαῖς ἀρίστου μηδ' ὀνοτοῦ πρὸς μάχας
ᾧ μητραδέλφη σύζυγος βασιλέως
'Αλεξίου, Δούκαινα καίσαρος γόνος,
πρωτεξαδέλφου σκηπτοκρατίστου λέγω,
Κομνηνοφυοῦς 'Ιωάννου (β' Κ.34) δεσπότου.

Καὶ ὁ 'Ανώνυμος στιχουργός, ἔκδ. Δ.Πολέμη, 'Ανεπίγρ. στίχοι, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.1), σ.109, στίχ. 26-7, λέει γιὰ τὴν κόρη τους 'Ανώνυμη Παλ. Δούκ. Κομν. 193:

ὁρμωμένην μὲν ἀπὸ Παλαιολόγων
Δουκῶν τε βλαστοῦ πανσεβάστου πατρόθεν,

Οἱ Παλαιολόγοι, σύμφωνα μὲ μιὰ μεταγενέστερη παράδοση, ὅπως οἱ Δοῦκες, εἶχαν μετοικισθῆ στὴν ΚΠολη ἀπ' τὸ Μεγ. Κωνσταντῖνο. 'Η οἰκογένεια παρουσιάζεται κατὰ τὸ 1080 μὲ δυὸ ἐπιφανῆ μέλη της, τὸν Νικηφόρο Παλ. καὶ τὸ γιό του Γεώργιον Παλ. ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν "Αννα Δούκαινα, νεώτερη ἀδελφὴ τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας. Μὲ διάφορα συνοικέσια μὲ τοὺς Δοῦκες, τοὺς Κομνηνοὺς καὶ ἀργότερα τοὺς 'Αγγέλους, ἡ οἰκογένεια μπῆκε στοὺς κύκλους τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας. 'Απ' αὐτὸ ἐξηγεῖται ποὺ ὁ Μιχαὴλ (η') Παλ. σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς βα-

καινας, ἀδελφῆς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, τῆς συζ. τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ.[5], ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1100[6].

Πολὺ λίγα πράματα ξέρομε γιὰ τὸν 'Αλέξιο Παλ. Δ., ὅπως ἐξάλλου καὶ γιὰ τοὺς ἀδελφούς του Νικηφόρον Παλ. Δ. καὶ 'Ανδρόνικον (Παλ.) Δ. Καὶ οἱ τρεῖς τιμήθηκαν ἀπ' τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο τους 'Αλέξιον (α') Κ.15 μὲ τὸν τίτλον τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ.

Τοῦ Νικηφόρου κατέχομε τὴ σφραγίδα του:

Γραφῶν σφράγισμα καὶ κῦρος Νικηφόρου
Δούκα σεβαστοῦ Παλαιολόγου φέρω[7].

Τοῦ 'Ανδρόνικου, ποὺ πρόωρα πέθανε ἀπ' τὴν ἀνεπάρκεια τῆς καρδιᾶς του[8] καὶ ἄφησε μιὰ βαθιὰ θλίψη στὴ θεία του αὐγούστα Εἰρήνη Δούκαινα, καθὼς ἔβλεπε τὴν ἀδελφή της Ἄννα Δούκαινα νὰ θρηνῆ γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ τόσο ὡραίου γιοῦ της[9], ἔχομε τὴν τιτλοφορία του ἀπ' τὸν αὐλικὸ ποιητὴ καὶ κορυφαῖο ἰατρὸ Νικόλαο Καλλικλῆ:

σιλείας του καὶ ὁ 'Ανδρόνικος (β') ὡς τὸ 1315 στὶς ἐπίσημες ὑπογραφές τους παρουσιάζονται μὲ τὰ ἐπώνυμα: Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος. Ἡ αἴγλη τῆς οἰκογένειας ἄρχισε ἀπ' τὴν ἀνωτέρω ἕνωση Γεώργιου Παλ. καὶ Ἄννας Δούκαινας τὸ 1080, δυναμώθηκε ἀπ' τὴν ἕνωση 'Αλέξιου Παλ. Δούκα καὶ 'Ανώνυμης Κ.Δ.97, καὶ ἡ γενεαλογικὴ ἀλυσίδα κράτησε ὡς τὸν Μιχαὴλ (η') Παλ. (γέν.1224/5), ὁ ὁποῖος ἦταν ἕνας Διπλοπαλαιολόγος ἀπ' τὴν ἕνωση τῶν δυὸ κλάδων τῆς οἰκογένειας ποὺ προῆλθαν ἀπ' τοὺς δυὸ γιοὺς τοῦ Γεώργιου Παλ. καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας, τὸν πρωτότοχον Νικηφόρον Παλ. Δούκ. καὶ τὸν τριτότοκον 'Αλέξιον Παλ. Δούκ., βλ. Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ.Ι, σ.60. Γιὰ τὴν παράδοση τῆς μετοίκησις τῶν Παλαιολόγων στὴν ΚΠολη ἀπ' τὸ Μεγ. Κωνσταντῖνο, βλ. commentariidi I Theodoro Spandugino Cantacusino gentiluomo Constantinopolitano, dell' origine de principi Turchi et de costumi di quella natione, Florence 1551, σ.129.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.4

6. Ἡ μητέρα του Ἄννα Δούκαινα ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1068 παντρεύτηκε τὸν πατέρα του Γεώργιον Παλ. πρὶν ἀπ' τὴν ἄνοδο τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ.15 στὸ θρόνο (1.IV.1081), βλ. D.Polemis, The Doukai, ἀριθ. 27, σ.74, ἦταν δηλ. κατὰ τὸ γάμο της 12 χρονῶ, καὶ φυσικὰ θὰ ἔκανε παιδιὰ πολὺ μετὰ τὸ γάμο της. 'Απ' τὸν 'Αλέξιον Παλ. Δ.προηγήθηκαν τὸ πιὸ λίγο δυὸ ἀδελφοί του ποὺ ἔφεραν, ὁ μὲν πρωτότοκος Νικηφόρος Παλ. Δ. τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του, ὁ δὲ δευτερότοκος 'Ανδρόνικος Παλ. Δ. τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του· ὁ 'Αλέξιος Παλ. Δ. πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα 'Αλέξιου (α') ποὺ ἦταν σύγγαμβρος τοῦ πατέρα τους. 'Απ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ κόρη ποὺ παντρεύτηκε, ἡ 'Ανώνυμη Κ.Δ.97 δὲν μπορεῖ νὰ γεννήθηκε πρὶν ἀπ' τὸ 1108, βλ. ἀνωτέρω, ὑ.3. Ἡ γνώμη τοῦ Δ.Πολέμη, 'Ανεπίγρ. στίχοι, ΕΕΒΣ35(1966-67), σ.114, πὼς ἡ κόρη του 'Ανώνυμη Παλ. Δούκ. Κομν. 193 γεννήθηκε στὴν πρώτη δεκαετία τοῦ ιβ' αἰ. δὲν μπορεῖ νὰ εὐσταθήση.

7. V.Laurent, Bulles métriques, σ.223, ἀριθ.95.

8. Νικ. Καλλικλῆς, ἐκδ. L.Sternbach, σ.322.

9. Μανουὴλ Στραβορωμανός, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς (τῆς Εἰρήνης Δ.)

Σεβαστὸς 'Ανδρόνικος ἐκ Δουκῶν γένους[10].

Τοῦ 'Αλέξιου, ποὺ ἰδιαίτερα μᾶς ἐνδιαφέρει, ἔχομε τὴν τιτλοφορία του ἀπὸ ἕνα 'Ανώνυμο στιχουργό, καθὼς μᾶς ἐξηγεῖ τὴν εὐγενικὴ καταγωγὴ τῆς κόρης του 'Ανώνυμης Παλ. Δούκ. Κομν. 193:

ὁρμωμένην μὲν ἀπὸ Παλαιολόγων
Δουκῶν τε βλαστοῦ πανσεβάστου πατρόθεν[11].

Τὸν τίτλο τοῦ 'Αλέξιου Π.Δ. συμμερίστηκε κατὰ τὸ γάμο της καὶ ἡ γυναίκα του, ἡ 'Ανώνυμη Κ.Δ.97, ποὺ ἦταν μιὰ μικρανεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ βασίλευε, τοῦ 'Ιωάννη (β') Κ.34, ὡς κόρη τοῦ πρωτεξαδέλφου του 'Αλέξιου Κ.Δ.41[12].

Τὸν Νικηφόρο Π.Δ. συναντᾶμε τὸ 1117 σὲ μιὰ σύγκρουση μὲ τοὺς Τούρκους στὸν πόλεμο τοῦ Φιλομηλίου τῆς Μ.'Ασίας. Καθὼς μᾶς λέει ἡ πρωτεξαδέλφη του Ἄννα Κ.32, πρῶτος αὐτὸς βγῆκε ἀπ' τὴν παράταξη καὶ μὲ μερικοὺς συντρόφους του ὅρμησε κατὰ τοῦ ἐχτροῦ. Κατὰ τὴ συμπλοκὴ ποὺ ἀκολούθησε ἕνας Τοῦρκος τὸν χτύπησε στὸ γόνατο, κι ἀμέσως ὁ Νικηφόρος τοῦ ἀνταπόδωσε τὸ χτύπημα μὲ τὸ δόρυ του· ἦταν τέτοιο ποὺ ἔρριξε κάτω τὸν ἀντίπαλο ἀπ' τὸ ἄλογό του καὶ τὸν ἄφησε ἄφωνο. Ὁ 'Αλέξιος (α') Κ.15 ἀνακήρυξε ἀριστέα τὸν νέο ἄντρα, ποὺ θὰ εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 27 χρονῶ, κι ἂς τὸν λέει ἡ Ἄννα Κ.32 νεανίαν[13].

Γιὰ τὸν 'Αλέξιο Π.Δ., τὸ σύζυγο τῆς 'Ανώνυμης Κ.Δ.97, μαθαίνομε ἀπ' τὸ Λέοντα τὸν τοῦ Μεγίστου, πὼς ἦταν κι αὐτὸς ἕνας ἄντρας «μὲ πολὺ καλὲς σκέψεις καὶ θελήσεις καὶ ἕνας ἄριστος στὶς μάχες πολεμιστής»[14].

Σ' ἕνα διάλογο, τὸν Τιμαρίωνα, ἔργο τῶν μέσων τοῦ ιβ' αἰ.[15], γίνεται λόγος γιὰ ἕνα γιὸ τοῦ Γεώργιου Παλ. καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας

Μιχαήλ, ἐκδ. P.Gautier, REB23(1965), σ.195: λύπη δὲ αὕτη νοσεῖ, ἣν ἔχει μὲν ἐπ' ἀδελφῇ καλὸν παῖδα θρηνούσῃ καὶ οἷον ἐπαποθνησκούσῃ τῷ τελευτήσαντι,

10. Ν.Καλλικλῆς, σ.322. Εἶναι ἀξιοπρόσεχτο ποὺ τονίζεται μόνυ ὡς Δούκας καὶ ὄχι ὡς Παλαιολόγος.

11. Δ.Πολέμη, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.4), σ.109, στίχ. 26-7.

12. Δὲν ἔχει νομίζω ἐρευνηθῆ μέχρι σήμερα τὸ θέμα τῆς τιτλοφορίας τῶν γυναικῶν στὸ Βυζάντιο ὅσο ἴσως θὰ ἔπρεπε. Ἡ 'Ανώνυμη Δ. Κ.97 ἦταν κόρη σεβαστοῦ, τοῦ 'Αλέξιου Κ.Δ.41, καὶ ἐγγονὴ πρωτοσεβάστου, τοῦ 'Αδριανοῦ Κ.16. Πρὶν ἀπ' τὸ γάμο της ἔφερε κανένα τίτλο; Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ γιὸς ἑνὸς σεβαστοῦ ἦταν κι αὐτὸς σεβαστός, βλ. L.Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ.228, τίποτε ὅμως δὲ γνωρίζομε γιὰ τὴν κόρη ἑνὸς σεβαστοῦ. Μᾶλλον δὲ θὰ ἔφερε τὸν πατρικὸ τίτλο.

13. Ἄννα Κομνηνή, ἐκδ. Leib, τ.III, σ.203.

14. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.4.

15. A.A.Vasiliev, 'Ιστορία, σ.611.

ποὺ διετέλεσε δ ο ὺ ξ Θεσσαλονίκης[16]. Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ γιός τους ἀπ' τοὺς τρεῖς;[17]

Κατὰ τὴν ἄποψή μου δ ο ὺ ξ Θεσσαλονίκης ὑπῆρξε ὁ 'Αλέξιος Παλ. Δ., ὁ τ ρ ι τ ό τ ο κ ο ς γιὸς τοῦ ζεύγους, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχαν ὑπόψη τους οἱ ἐρευνητὲς πρὶν ἀπ' τὸ 1970[18].

Τὸ ὄνομα τῆς 'Ανώνυμης Κ.Δ.97 φαίνεται πὼς ἦταν Ἄννα, ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέση ἀπ' τὴ σύγχυση ποὺ κάνει ὁ ἐγκωμιαστὴς τοῦ γιοῦ της, ὁ γραμματικός του Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου, πάνω στὰ γυναικεῖα ὀνόματα τῶν προγόνων του· ἔδωσε ἴσως ἀπὸ σύγχυση τῶν ὀνομάτων, πάνω στὴν πλοκὴ τῶν στίχων, τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τοῦ Γεώργιου 191 στὴν προμάμμη του Ζωὴ Δούκαινα, τὴ σύζ. τοῦ 'Αδριανοῦ Κ.16[19].

Ἡ 'Ανώνυμη Κ.Δ.97 ἀπόχτησε ἀπ' τὸν 'Αλέξιο Παλαιολόγο Δούκα τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά, τὸν Γεώργιον Παλ. Δουχ. Κομν. 191, τὸν Κωνσταντῖνον Παλ. Δούκ. Κομν. 192 καὶ τὴν 'Ανώνυμη Παλαιολογίναν Δούκαινα Κομνηνήν 193[20].

16. Τιμαρίων, ἔκδ. Hase, 1813, σ.153· ἔκδ. A.Ellissen, Leipzig 1860, σ.50.

17. Κατὰ τὸν F.Chalandon, τ.II, σ.218-19, ἦταν ὁ Μιχαὴλ Παλ. Δ. ποὺ δὲν ἦταν ὅμως γιὸς ἀλλὰ ἐγγονὸς τοῦ Γεώργιου Παλ. καὶ τῆς Ἄννας Δ· κατὰ τὸν V.Laurent, Premiers Paléologues, B8 (1933), σ.142-43, ἦταν ὁ Ρωμανὸς Παλ. τοῦ 1092, ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἕνας γιὸς τοῦ Γεώργιου Παλ. τοῦ θείου προφανῶς τοῦ Γεώργιου Παλ. τοῦ συζ. τῆς Ἄννας Δ. τῆς γεννημένης τὸ 1068· κατὰ τὴν S.De Jongh, σ.95-6, ἦταν ὁ Νικηφόρος Παλ. Δ., ὁ πρωτότοχος γιὸς τοῦ Γεώργιου Παλ. καὶ τῆς Ἄννας Δ.

18. Δὲν μποροῦσαν νὰ ἔχουν ὑπόψη τους τὴ μελέτη τοῦ Od.Lampsidis, Biographie des Georgios Palälogos, B40 (1970), fasc.2, σ.393-407, οἱ ὀξυδερκέστατοι S.De Jongh (1937), σ.94 κεξ., καὶ D.Polemis, The Doukai (1968), σ.152 κεξ., καὶ ἀπὸ δῶ ἡ σύγχυση προσώπων στὴ γενεαλογία τῶν Παλαιολόγων-Δουκῶν - Κομνηνῶν, ἂν καὶ πλησίασαν στὸ μίτο τοῦ γενεαλογικοῦ δέντρου.

19. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.2), σ.397, στίχ.158-9.

20. 'Ο Od. Lampsidis, Biographie des Georgios Paläologos, B40 (1970), σ.403, γράφει πὼς ὁ γιὸς τοῦ 'Αλέξιου Παλ. Δ. καὶ τῆς 'Ανώνυμης Κ.Δ.97, ὁ Γεώργιος Παλ. Δ.Κ.191, ὅταν πέθανε εἶχε σύζυγο, παιδιὰ καὶ ἀδέλφια. Στὰ κείμενα τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μ ε γ ί σ τ ο υ (=τοῦ μαγίστρου; τοῦ Γεμιστοῦ; τοῦ τοῦ Μεγίστου ἀρχείου, τεμένους ἢ δόμου; τοῦ πολὺ Μεγάλου;) παιδιὰ καὶ ἀδέλφια ἀναφέρονται στὸν πληθυντικὸ ἀριθμό, χωρὶς καμιὰ διευκρίνιση ἂν πρόκειτια γιὰ ἀρσενικὰ ἢ θηλυκά. Πάντως πρέπει νὰ θεωρηθῆ βέβαιο πὼς ὁ Γεώργιος Παλ. Δ. Κ.191 εἶχε τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιὰ καὶ δυὸ ἀδέλφια. Τὰ δυὸ ἀδέλφια του τὰ ἐντοπίζομε ἀπὸ ἄλλες πηγές: τὸν Κωνσταντῖνον Παλ. (Δ.Κ.)192 ἐντοπίζομε στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, βλ. Χωνιάτης, Θησ. 'Ορθοδοξίας, PG140, στ.253· τὴν 'Ανώνυμη Παλ/ναν Δούκαιναν Κομν. 193 ἐντοπίζομε σ' ἕνα 'Ανώνυμο στιχουργό, ἔκδ. Δημ. Πολέμη, 'Ανεπίγραφοι στίχοι εἰς τὸν θάνατον τοῦ 'Ιωάννου Βρυεννίου τοῦ Καταχαλών, ΕΕΒΣ35(1966-67), σ.109, στίχ. 24-31, ἐγκωμιαστὴ τοῦ συζύγου της 'Ιωάννου Βρυέννιου (Κομνηνοῦ) Καταχαλών 122α, ἕνα ἐγγονὸ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς πριγκίπισσας Μαρίας Κ.33, βλ. Δ.Πολέμη, ἔνθ' ἀνωτ., σ.110-11.

'Απ' τὰ παιδιά του ἐντοπίζομε τὸν 'Αλέξιον Παλ. Δ.Κ.277, καθὼς βλέπομε νὰ ἔχη εἰκονιστῆ μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του στὸ κάστρο τῆς Τριαδίτσας, βλ. Σπ.Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ.143, ἀριθ. 213, καὶ πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἴδιος, «ὁ μέγας δοὺξ ἐκεῖνος κῦρις 'Αλέξιος», γιὰ τὸν ὁποῖον μᾶς μιλάει ὁ Μιχαὴλ (η') Παλ. Κομν. Δούκα. Ἄγγ., βλ. Al. Dimitriev' skij, Τυπικά, τ.1 (1895), σ.787, καὶ Αὐτοβιογραφίαν, ἔκδ. H.Grégoire, B29/30 (1959/60), σ.449.

98. Νικηφόρος Πακουριανός

(γένν. περὶ τὸ 1102 - † ;)

Ὁ Νικηφόρος[1] Πακουριανὸς γιὸς τοῦ Γρηγορίου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου καὶ τῆς Ἄννας Κ.44[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1102[3].

Στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[4].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1120 μιὰ κάποια Μαρία ἄγνωστης σὲ μᾶς οἰκογένειας ποὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου ἔγινε μοναχὴ μὲ τὸ ὄνομα Μάρθα[5].

Ὁ Νικηφόρος Παχ. 98 δώρισε στὴ μονὴ τῶν Ἰβήρων τοῦ ἁγίου Ὄρους ἕνα κτῆμα γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Π η γ ά τ ζ ι ο ν[6].

Ὁ Νικηφόρος Παχ. 98 ἀπ' τὴ Μαρία ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο δυὸ γιούς, τὸν Γρηγόριος Παχ. 194 καὶ τὸν Γεώργιος Παχ. 195[7].

Οἶκος τῶν Πακουριανῶν στὴν ΚΠολη, κοντὰ στὴν πύλη τοῦ Κ υ ν η γ ο ῦ ἀναφέρεται σὲ πράξη τοῦ ἁγιοσοφίτη διακόνου καὶ ἐπὶ τῆς π α τ ρ ι α ρ χ ι κ ῆ ς σ α κ έ λ λ η ς Κωνσταντίνου Κανίτη[8]. Εἶναι ἄγνωστο ὅμως ἂν αὐτὸς ὁ οἶκος ἀνῆκε στὸν πιὸ πάνω κλάδο τῶν Πακουριανῶν[9].

98.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Νικηφόρου Κ.17.

2. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ.44, ὑ.15.

3. Ὁ γάμος τῶν γονέων του ἔγινε περὶ τὸ 1100, βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ.44, ὑ.4, καὶ ὁ πατέρας του Γρηγόριος Παχ. πέθανε πρὶν τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1105, βλ. τὴν ἴδια προσωπογρ., ὑ.11.

4. Βλ. προσωπογραφ. Ἄννας Κ.44, ὑ.15.

5. Βλ. προσωπογραφ. Ἄννας Κ.44, ὑ.15.

6. Βλ. προσωπογραφ. Ἄννας Κ.44, ὑ.15.

7. Βλ. προσωπογραφ. Ἄννας Κ.44, ὑ.15.

8. Restes du cartulaire de Hiéra - Xérochoraphion, ἔκδ. N.Wilson - J.Darrouzès, REB26(1968), σ.24-6. Σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκδότες τὸ μετόχι τῶν Ξηροχωραφιτῶν στὴν ΚΠολη, τὸ γειτονικὸ τῶν οἴκων τῶν Πακουριανῶν, τῶν Ξυλινιτῶν, τῶν Ἀνζᾶ καὶ τῶν Μακρεμβολιτῶν, βρισκόταν κοντὰ στὴν πύλη τοῦ Κ υ ν η γ ο ῦ, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.8), σ.23. Γιὰ τὴν πύλη, βλ. R.Janin, Const/ple Byzantine, σ.288.

9. Ἡ πράξη τοῦ Κων. Κανίτη χρονολογεῖται στὶς 22 τοῦ Μάρτη τοῦ 1167, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.8), σ.21, καὶ πολὺ καλὰ ταιριάζει ὁ οἶκος τῶν Πακουριανῶν νὰ ἀνῆκε στὸ Νικηφόρο Παχ. 98 καὶ στοὺς γιούς του.

ΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

27, στ. 973

η Παλ. Δ. Κ. 193
ρί τό 1130
ης Βρυέννιος Κατακαλών 122α
35 (1966-67) σ. 108-14

υμη 206α 'Ανώνυμη 206 β

ΟΙΚΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

'Ανώνυμος Παλαιολόγος

Νικηφόρος Παλ. γένν. περί τό 1125

Γεώργιος Παλ. Χ Ἄννα Δούκ.
γένν. περί τό 1055 γένν. περί τό 1068
γάμος περί τό 1080

Νικηφόρος Παλ. Δ.
γένν. περί τό 1090
V. Laurent, ἀριθ. 95·
Ἄννα Κ., τ. 111, σ. 203

Μιχαήλ Παλ. Δ.
B8 (1933), σ. 143-44
Κίνν., σ. 70, 82, 151
Gallavotti, σ. 361-2
+ 1156

'Ανώνυμος Παλ. Δ.
Χ Εἰρήνη Κομν. Καντ. 214

'Αλέξιος Παλ. Δ. Κ. 290
Χ Εἰρήνη 'Αγγ. Κ. 260

Θεοδώρα Παλ. Δ. 'Αγγ. Κ.
Χ 'Ανδρόνικος Παλ. Δ.Κ. 346

'Ανδρόνικος (Παλ.) Δ.
γένν. περί τό 1095
+ 1108/18
Καλλικλῆς, σ. 322·
REB 23 (1965), σ. 195

'Αλέξιος Παλ. Δ.
γένν. περί τό 1100
Χ 'Ανώνυμη Κ. Δ. 97
γάμος περί τό 1124

Τιμαρίων, ἔκδ. Ellissen, σ. 50.
Byz. 40. (1970), σ. 397.

Γεώργιος Παλ. Δ. Κ. 191
γένν. περὶ τὸ 1125/26
+ 1168/70

'Αλέξιος Παλ. Δ. Κ. 277
μ. δούξ Χ Εἰρήνη Κομν.
ΝΕ 8 (1911), σ. 143·
Dimitrievskij, Τυπικά I, σ. 787

'Ανδρόνικος Παλ. Δ.Κ. 346
Χ Θεοδώρα Παλ. Δ. 'Αγγ. Κ.

Μιχαήλ Δ. Ἄγγ. Κ. Παλ.
καί οἱ ἀδελφοί του

Μιχαήλ Παλ. Δ. Κ. 347
Χ 'Ανώνυμη

'Ανδρόνικος Παλ. Δ. Κ.

'Ανών. 278

'Ανώνυμη Παλ. Δ. Κ. 348
Χ Δημήτριος Τορνίκης Κομνηνός 302

'Ανών. 279

Κωνσταντῖνος Παλ. Δ. Κ. 192
γένν. περί τό 1128

'Ανώνυμη Παλ. Δ. Κ. 193
γένν. περί τό 1130
Χ 'Ιωάννης Βρυέννιος Κατακαλών 122α
ΕΕΒΣ 35 (1966-67) σ. 108-14

'Ανώνυμη 206α

'Ανώνυμη 206 β

Γεώργιος Παλ.
πρωτονωβελίσ. τό 1092 P G 127, στ. 973

Ρωμανός Παλ.
πρωτοκουρ. τό 1092 P G 127, στ. 973

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ἐκείνης ποὺ καταχωρήθηκε στὴν ἀρχὴ τοῦ παρόντος τόμου, σ. 1-23.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ (περιοδικῶν, συλλογῶν κλπ)

BLS : Biographisches Lexikon zur Geschichte Südesteuropas, iff. München 1972 f.f.

CFHB : Corpus Fontium Historiae Byzantinae 1967 κεξ.

ΕΕΒΣ :'Επετηρὶς 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 'Αθῆναι.

PLP: Prosopographischen Lexikon der Palaiologenzeit, I. Faszikel: 'Ααρών-'Αφαρᾶς, Wien 1976 κεξ.

Regel Fontes W., : W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, sumptibus Akademiae scientiarum rossicae. Vol. I, Fasc. 1-2 (τὸ μόνον ἐκδοθέν). Petrograd 1892 καί 1917. Βυζαντινοί ρήτορες κυρίως ἀπ' τὸν MS Escorial Y-II-10.

RIS : Rerum italicarum scriptores: Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. L. A. Muratori, ἔκδ. 2ª, Giosue Carducci, Victorio Fiorini καὶ Pietro Fedele.

TM : Travaux et Mémoires, Paris 1965 κεξ.

TT : G.L. Fr. Tafel—G.M. Thomas, Urkunden zur älteren Handels-und Staatsgeschichte der Republik Venedig mit besonderer Beziehung auf Byzant und die Leuante, vom neunten bis zum Ausgang des fünfzehnten Jahrhunderts. Wien 1856 bis 57. Theil I-III (Fontes Rerum Austriacarum Abt. II, τόμ. 12-14).

ΠΗΓΕΣ

"Αθω μεμονωμένες συλλογὲς ἐγγράφων:

Ph. Meyer : Ph. Meyer, Die Hanpturkunden für die Geschichte der Athosklöster, Leipzig 1894 (νέα ἔκδ. 1965).

V. Mosin : V. Mosin, Akti iz svetogorskich archiva, Spomenik τῆς Βασιλικῆς Σερβικῆς 'Ακαδημίας 91.II. Σειρά: Φιλοσοφικῶν, φιλολογικῶν, κοινωνικῶν καὶ πνευματικῶν ἐπιστημῶν 70, Beograd 1939, σ.153-260.

F. Ternovskij : F. Ternovskij, Akty Russkogo na sv. Afone monastyria sv. velikomucenika Panteleimona, Kiev 1873.

W. Regel : W. Regel Χρυσόβουλλα καὶ γράμματα τῆς ἐν τῷ Ἁγ. Ὄρει Ἄθῳ Ἱερᾶς καὶ σεβασμίας μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, St.Petersburg 1898.

M. Γούδα : M. Γούδα, Βυζαντιακὰ ἔγγραφα τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, ΕΕΒΣ 3(1926), σ. 113-134 καὶ 4 (1927), σ. 211-248.

Χ. Κτενᾶ : Χ. Κτενᾶ, Χρυσόβουλλοι λόγοι τῆς ἐν Ἄθῳ ἱερᾶς μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, ΕΕΒΣ 4 (1927), σ. 285-311.

F. Dölger : F. Dölger, Sechs byzantinische Praktika des 14. Jh. für das Athoskloster Iberon. Mit diplomatischen, sprachlichen, verwaltungs- u. sozialgeschichtlichen Bemerkungen, Abhandlungen der Rayer. Ak. Wiss., N.F., H. 28, München 1949.

V. Mosin-A. Sovre : V. Mosin-A. Sovre, Supplementa ad acta graeca Chilanedarii, Ljubljana 1948.

A. Soloviev-V. Mosin : A. Soloviev-V. Mosin, Greke povelje stpskich vladara = Diplomata graeca regum et imperatorum Serviae, Belgradi 1936, ὅπου βέβαια περιλαμβάνονται καὶ ἑλληνόφωνα ἔγγραφα πού βρίσκονται ἔξω τοῦ ἁγ. Ὄρους.

Archives de l' Athos (σέ συνέχεια τῶν ἐκδόσεων ποὺ καταχωρήθηκαν στὸν τόμο Α', σ. 5): Actes du Protaton : Archives de l' Athos VII, édition diplomatique par Denise Papachryssanthou, Paris 1975.

Ἀλεξίου (α') τοῦ Κομνηνοῦ, Ἔδικτον, ἔκδ. P. Gautier, REB 31(1973), εἰσαγωγή, σ. 165-77, κείμενο μὲ γαλλικὴ μετάφραση, σ. 178-201.

Ἀλιβιζάτου Ἀ., Κανόνες: Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου, Οἱ ἱεροὶ κανόνες καὶ οἱ ἐκκλησ. νόμοι, ἔκδ. δευτ., Ἀθῆναι 1949.

Ἀμηρούτζης Γεώργιος, Ποιήματα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΔΙΕΕΕ 2 (1885-89), σ. 275-82.

Ἀμηρούτζης (ἢ Ἀμοιρούτζης) Γεώργιος, Ἀνέκδοτος εὐχὴ πρὸς τόν Θεόν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 3(1906), σ. 51-55.

Ἀμιρούτζης Γεώργιος Βησσαρίωνι, ἔκδ. Migne, PG 161, στ. 723-28, καὶ ΑΠ 17(1952), σ. 45-7.

Ansbert, Historia de Expeditione Friderici Imperatoris, ἔκδ. Chroust, MGH. SS., NS, τ. V, Berlin 1928.

Ἀντίοχος Γρηγόριος, Ἐπιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α') Κ. : Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου, Ἐπιτάφιος λόγος εἰς τὸν ἀοίδιμον βασιλέα κῦρ Μανουήλ, τὸν διὰ τοῦ ἁγίου καὶ εὐαγγελικοῦ σχήματος μετονομασθέντα Ματθαῖον μοναχόν, W. Regel, Fontes, τ. I², σ. 191-228.

Ἀντίοχος Γρηγόριος, Εἰσιτήριος εἰς Ἰσαάκιον (β') Ἀγγ. : Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου, Εἰσιτήριος τῷ αὐτοκράτορι κῦρ Ἰσαακίῳ τῷ Ἀγγέλῳ καί παρηγορητικὸς ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς ἀοιδίμου μητρὸς αὐτοῦ Εὐφροσύνης, W. Regel, Fontes. τ. I², σ. 300-4.

Ἀντίοχος Γρηγόριος, Λόγος εἰς Κωνσταντῖνον Ἄγγελον: Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου, Λόγος εἰς τόν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, τὸν σεβαστοκράτορα κῦρ Κωνσταντῖνον, ἔκδ. M. Bachmann καί F. Dölger, Die Rede des Μέγας Δρουγγάριος Gregorios Antiochos auf den Sebastocrator Konstantinos Angelos, BZ 40(1940), σ. 353-405.

Ἀντίοχος Γρηγόριος, Περιλήψεις ἔργων του, ἔκδ. J. Darrouzès, Notice sur Grégoire Antiochos (1160-1196), REB 20(1962), σ. 61-92.

Ἀνώνυμος, Εἰς ἐγκόλπιον Μιχαὴλ τοῦ Ἀλουσιάνου ἔχον μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου Θεοδώρου τοῦ Γαβρᾶ, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8(1911), σ. 17, ἀριθ. 42.

Ἀνώνυμοι (διάφοροι),ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8(1911), σ. 3-59, 123-154, 145α-154α, 155-192.

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης, μητροπολίτης Ναυπάκτου, Συνοδικὰ γράμματα, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Βυζαντίς 1(1909), σ. 3-30.

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης, Ἐκ τῶν τοῦ Ναυπάκτου πρὸς τὸν Κερκύρας, χειρόγραφον Κοσμᾶ Ἁγιορείτου τοῦ κελλίου Παπα-Σάβα (ιβ'-ιγ' αἰ.)

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης, Κερκυραϊκά, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμεώς, VV 13(1906), σ. 334-341.

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης Ἐπιγράμματα, Ἀθηνᾶ 15(1903), σ. 470.

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης, Ἐπιστολαί, πράξεις συνοδικαὶ καὶ ἔμμετρα κλπ., ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 249-94.

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης καὶ Βαρδάνης Γεώργιος, Κανονικαὶ πράξεις, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Ἐκκλησιαστικός Φάρος 4 (1909), σ. 62-67.

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης καὶ Χωνιάτης Νικήτας, ἔκδ.Ἀθ. Παπαδοπούλου -Κεραμέως, Τεσσαρακονταετηρὶς τῆς καθηγεσίας Κόντου, Ἀθῆναι 1909, σ.373-82.

Ἀπόκαυκος Ἰωάννης, Ἐπιστολαὶ καὶ ἄλλα ἀνέκδοτα τεκμήρια, ἔκδ. Σ. Πετρίδου, Jean Apokaucos, Lettres et autres documents inédits, IRAIK 14 (1909), σ. 1-32.

Aubry de Trois- Fontaines, Chronica, MGH. SS., t. XXIII, σ. 631-950 (κείμενο τοῦ ιζ' αἰ., ἀλλὰ πολύ καλὰ πληροφορημένο).

Βαλσαμὼν Θεόδωρος, Περὶ μεταθέσεων, εἰς Ράλλην-Ποτλῆν, τ. 5(1855), σ. 391-94.

Βαλσαμὼν Θεόδωρος, Ἐπιγράμματα, ἔκδ. Konstantin Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wienner Studien 25 (1903) σ. 165-277.

Βαρδάνης Γεώργιος, μητροπολίτης Κερκύρας, πρὸς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην Γερμανὸν (β') Ἐπιστολή, ἔκδ. R-J. Loenertz, ΕΕΒΣ 33(1964), σ. 87-118.

Vasiljevskij V.G., Epirotica saeculi XIII, VV 3(1896), σ. 233-99.

Benjamin de Tudela, Ταξίδια τῆς Ἀνατολῆς, ἀγγλ. ἔκδ. L. Grunhüt καὶ M.N. Adler, Jerusalem 1903· γερμαν. ἔκδ. M. Komroff, New York 1928.

Bertrandon de la Broquière, Le Voyage d' Outremer, Paris 1892.

Βησσαρίωνος, Ἐγκώμιον εἰς Τραπεζοῦντα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 13 (1916), σ. 145-204.

Βησσαρίωνος, Ἀποσπάσματα σχετικὰ πρὸς τὸν τίτλον Μέγας Κομνηνός, ἔκδ. Ὀδ. Λαμψίδου, Ἀρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 386-97.

Βησσαρίωνος, Προσφώνημα πρὸς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον (δ') Μ. Κομνηνόν, ἔκδ. Χρυσάνθου Φιλιππίδου, πρώην Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ Τραπεζοῦντος, Ἀρχεῖον Πόντου 12 (1946), σ. 120-30

Βίος τοῦ ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Φιλεώτου, ἔκδ. E. Sargologos, La Vie de Saint Cyrille le Philéote, moine byzantin (d. 1110), Brussels 1964.

Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου (γ' Δούκα Βατάτζη) βασιλέως τοῦ Ἐλεήμονος, ἔκδ. Aug. Heisenberg, Kaiser Johannes Batatzes der Barmherzige. Eine mittelgriechische legende, BZ 14(1905),σ. 160-233.

Villehardouin G.: Geoffroi Villehardouin, La conguete de Constantinople, ἔκδ. E. Faral, τ. I καὶ II, Paris 1961.

Βλεμμύδου Νικηφόρου, Διήγησις μερική, Στίχοι κτλ., (Curiculum Vitae ἔκδ. A. Heisenberb, Leipzig 1896.

Boeckh A. and Franz J. Corpus Inscriptionum Graecorum, IV, ἔκδ. E. Curtius and A. Kirchhoff, Berlin 1877, σ. 335-51.

Βραχέα Χρονικά, Die Byzantinischen Kleinchroniken, ἔκδ. P. Schreiner, τ. I (1975)· τ. II (1977) τ. III (1979) Wien.

Clavijo: Narrative of the embassy of Ruy Gonzades de Clavijo to the Court of Timour at Samarcand, A.D. 1403-6, translated by C.A. Markham (Haklut Society), London 1859, and translated from the spanish by Guy le Strange, London, 1928.

Γεώργιος Τορνίκης, μαΐστωρ τῶν ρητόρων καὶ εἶτα μητροπολίτης Παλ. Πατρῶν (;) ἀνεψιός τοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη, βλ. Τορνίκης Γεώργιος.

Γεώργιος Μοναχός, Χρονικόν, ἔκδ. C. de Boor, τ. I καὶ II, Leipzig 190.

Γρηγορᾶς Νικηφόρος, Ἀλληλογραφία: Νικηφόρου Γρηγορᾶ Ἀλληλογραφία, ἔκδ. R. Guilland, β' ἔκδ. Paris 1967 και ἔκδ. M. Bezdeki, Nicephori Gregorae epistulae XC, Ephemeris Dacoromana II(1924), σ.239-377,

Γρηγόριος Ἀντίοχος, μέγας δρουγγάριος, βλ. Ἀντίοχος Γρηγόριος.

Γρηγόριος τῆς Ὀξείας: Γρηγόριος τῆς Ὀξείας, Ἐπιστολαί, ἔκδ. P. Grautier, REB 31 (1973), σ. 209-27.

Dandulo Andrea: Andrea Dandulo, Chronicon, ἔκδ. L.A. Muratori, RIS[1] XII, 1-523, Milano 1728 Chronica per extesum descripta va. 46-1280 d. C. Ester Pastorello, RIS[2], XII Part I, Bologna 1938-1958.

Delehaye H.: H. Delehaye, Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae Brussels 1921.

Delehaye, Typica : H. Delehaye, Deux typica byzantins de l' époque des Paléologues, Brussels 1921.

Delehaye, Synaxaires byzantins, ménologes, typica, London 1977.

Dölger F., Iberon: Dölger, Zu den Urkunden des Athosklosters Iberon, Ἑλληνικά 9 (1936)·, σ. 207-219.

Dölger F., Facsimiles: F. Dölger, Facsimiles byzantinischer Kaiserkunder (=πανομοιότυπα βυζαντινῶν αὐτοκρατορικῶν ἐγγράφων), München 1931.

Δοῦκας: (Μιχαήλ;) Δούκα, Ἱστορία Βυζαντινή, σ.10-346 italice interprete incerto, σ. 349-512, ἔκδ. I. Bekker, Bonn 1834.

Ἔκθεσις Χρονική, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ 7 (1874), σ. 557-610.

Εὐθύμιος Μαλάκης, βλ. Μαλάκης Εὐθύμιος.

Εὐθύμιος Τορνίκης, πρεσβύτερος ἀδελφὸς τοῦ πιὸ πάνω Γεωργίου Τορνίκη καὶ ἐπίσης ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτη Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη, βλ. Τορνίκης Εὐθύμιος.

Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπιστολαί, ἔκδ. Th. L. F. Tafel, Eustathii metropolitae Thessalonicensis opuscula, Francofurti 1832, σ. 308-361.

Historia ducum veneticorum, ἔκδ. Simonsfeld. MGH. SS., τ. XIV, σ. 72-97.

Historia de Expeditione Friderici, βλ. Ansbert, Historia κτλ.

Hopf C., Chroniques : C. Hopf, Chroniques gréco-romanes inédites ou peu connues publiées avec notes et tables généalogiques, Berlin 1873.

Hopf C., Analekten : C. Hopf, Veneto-byzantinischen Analekten, Wien 1859.

Hugues Busac : Hugues Busac, Informations sur la très illustre lignée des Cantacuzènes, de Carola Cantacuzène de Flory, fille de l' illustre Conte de Jaffa, et de ses enfants,εἰς Codex Varicanus latinus 4789, ἔκδ. V. Laurent, REB 9(1952), Vat. Lat., σ. 70-73 (κείμενο), σ. 74-77 (μετάφραση στὴ γαλλική).

Θεοδώρου (β') Λάσκαρη, Ἐπιστολαί: Θεοδώρου (β') Δούκα Λασκάρεως τοῦ βασιλέως, Ἐπιστολαί, ἔκδ. N. Festa, Theodori Ducae Lascaris epistulae CCXVII, Flotence.

Θεοφάνης Ὁμολογητής, Χρονογραφία, ἔκδ. Car. de Boor, τ. I καὶ II, Lipsiae 1883-1885.

Θεοχαρίδης Γ. Οἱ Τζαμπλάκωνες: Γ.Ι. Θεοχαρίδου, Οἱ Τζαμπλάκωνες, Μακεδονικά 5(1961-63) σ. 125-83.

Ibn-Bibi (+1272), ἔκδ. Herbert W. Duda, Die Seltschukengeschichte des ibn Bibi, Kopenhagen 1959.

Ἰσαακίου Κομνηνοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος, Περὶ τῆς τῶν κακῶν ὑποστάσεως, ἔκδ. James John Rizzo, De malorum subsistentia, Verlag Anton Hain-Meisenheim am Glan 1971· σ. 64^{7-8}: ὡς γὰρ τὸ αὐτοαγαθὸν ἐπέκεινα πάντων, οὕτω τὸ αὐτόκακον πάντων ἄμοιρον ἀγαθῶν·

Ἱστορία Πολιτική: Ἱστορία Πολιτικὴ καὶ Πατριαρχικὴ ΚΠόλεως, ἔκδ. I. Bekker, CSHB Bonn 1849.

Ἰωάννης Μοναχός, Ὑποτύπωσις : Ἰωάννου μοναχοῦ, Ὑποτύπωσις μονῆς Τιμ. Προδρόμου τοῦ Φοβεροῦ ἐν τῷ Βοσπόρῳ, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Sbornik vizantÿskich tekstov XII—XIII vekov (=Συλλογὴ βυζαντινῶν κειμένων τοῦ ιβ'-ιγ' αἰ.) Saint Peterburg 1913, σ. 1-87. R. Janin, REB 12(1954), σ. 70-75· τοῦ ἰδίου, REB 22(1964), σ. 19(ἀριθ. 12). σ. 23-24.

Ἰωάννης (ε') Ὀξείτης, Παραίτησις : Ἰωάννου (ε') πατριάρχου Ἀντιοχείας, Παραίτησις κτλ., REB 22(1964), σημείωμα βιογραφικόν, σ. 128-35, Παραίτησις ἀπὸ τοῦ θρόνου κτλ., σ. 136-57.

Ἰώβ μοναχός, Βίου ἁγίας Θεοδώρας τῆς Βασιλίσσης, ἔκδ. Migne PG 127, στ. 903-8.

Joinville De J., Histoire de Saint Louis IX de France (1226-1270), ἔκδ. N. de Wailly, Paris 1882

Καλέκας Μ., Ἀλληλογραφία : Μανουὴλ Καλέκα, Ἀλληλογραφία, ἔκδ. Raymond-J. Loenertz, Studi e Testi 152, Vatican City 1950.

Kazdan Al., Die Liste der Kinder des Kaiser Alexios I. in einer Moskauer Handschrift (ΓΝΜ 53/147), Beitrage zur Alten Geschichte und deren Nachleben, Berlin 1970.

Καματηρὸς Ἰωάννης (ὁ μετέπειτα οἰκουμενικός πατριάρχης 1198-1206), Λόγος ἀναγνωσθεὶς συνήθως ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν φώτων, ἔκδ. W. Regel, Fontes, τ. I^2, σ. 244-254. Ἀπαγγέλθηκε πρὸς τὸν Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. στὶς 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1186.

Κομνηνὸς Ἰωάννης, Βίος Ἰωάννου (ς') τοῦ Κανταχουζηνοῦ : Ἰωάννου (τοῦ καὶ Ἱεροθέου Δρύστρας), Βίος τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου (ς') τοῦ Κανταχουζηνοῦ, ἔκδ. Ἀ. Κεσελοπούλου, Θεολογία 46(1975), σ. 573-610.

Κανταχουζηνός Ἰωάννης (ς'), Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Καρπασίας : Ἰωάννου (ς') Κανταχουζηνοῦ, ὡς μοναχοῦ Ἰωάσαφ, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Καρπασίας τῆς Κύπρου ἐπὶ τοῦ παλαμικοῦ προβλήματος, ἔκδ. J. Darrouzès, REB 17 (1959), σ. 7-14 σχόλια, σ. 15-21 κείμενον, σ. 21-27 μετάφραση στὴ γαλλική.

Κολυβᾶς Σέργιος, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β') : Τοῦ μεγαλοπράττοντος πρωτονοταρίου καὶ βασιλικοῦ γραμματικοῦ κῦρ Σεργίου τοῦ Κολυβᾶ, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Ἰσαάκιον (β') τὸν Ἄγγελον, ἔκδ. W. Regel, Fontes, τ. I^2, σ. 280-91. Γράφτηκε τὸ Γενάρη τοῦ 1193· ἀναφέρονται ὑπαινιγμοί γιὰ τὸ γάμο τῆς Εἰρήνης Ἀγγελίνας μὲ τὸ Ρογῆρο τῆς Σικελίας.

Κολυβᾶς Σέργιος, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β') τὸ λεῖπουν τοῦ προτέρου ἐκπερατῶν: Τοῦ μεγαλοπράττοντος κτλ. Σεργίου Κολυβᾶ, εἰς τὸν αὐτοκράτ. κῦρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον, Λόγος τὸ λεῖπον κτλ., ἔκδ. W. Regel, Fontes, τ. I^2, σ. 292-300.

Κριτόβουλος : Κριτοβούλου τοῦ Ἰμβρίου, Ἱστορίαι, ἔκδ. C. Müller, FHG, Paris 1870, t.V, σ. 40-161.

Κυδώνης Δ., Ἀλληλογραφία : Δημητρίου Κυδώνη, Ἀλληλογραφία, ἔκδ. R—J. Loenertz, . I καὶ II, Studi e Testi 186 e 208, Vatican Gity 1956 e 1960· καὶ ἔκδ. G. Cammeli, Paris 1930.

Λαζαρόπουλος Ἰωσήφ, μητροπ. Τραπεζοῦντος, Ἐγκώμιον εἰς Ἀλέξιον (β') Μ.Κ., ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Fontes Historiae Imperii Trapezuntini, Petropoli 1897, σ. 59-67.

Λάμπρος Σπ. Π.Π. : Παλαιολόγεια καὶ Πελοποννησιακά, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου,

τ. Α' 1912-1923· τ. Β' 1912-1924· τ. Γ' 1926· τ. Δ' 1930, Ἀθῆναι.

Lambros Sp., Catalogue of the Greek Manuscripts of Mount Athos I, Cambridge 1895.

Λάμπρος Σπ., Ἀνέκδοτον χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Γ' Μεγ. Κομνηνοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντας, ΝΕ 2(1905), σ. 187-98.

Λάμπρος Σπ., Ἐνθυμήσεων συλλογὴ πρώτη, ΝΕ 7(1910), σ. 132, ἀριθ. 17· σ. 132, ἀριθ. 20· σ. 133, ἀριθ. 21· σ. 133, ἀριθ. 23· σ. 134, ἀριθ. 26, 27, 28· σ. 135, ἀριθ. 33· σ. 136, ἀριθ. 34, 35, 36, 37· σ. 138, ἀριθ. 44· σ. 139, ἀριθ. 46, 47, 48, 49, 50· σ. 140, ἀριθ. 51, 52, 53· σ. 148, ἀριθ. 88· σ. 149, ἀριθ. 92· σ. 150, ἀριθ. 93, 94, 95· σ. 157, ἀριθ. 117· ΝΕ 16(1922), Ἐνθυμήσεων συλλογὴ δευτέρα, σ. 414, ὑ. (γ') : Γελὲμ Ἀριανίτης, γόνος οἰκογενείας ἀξιούσης τὴν καταγωγήν της ἀπὸ τοὺς Κομνηνοὺς τοῦ Βυζαντίου, βλ. C. Hopf, Chroniques, σ. 535 : Ἀριανίται-Κομνηνοί.

Λάμπρος Σπ., Ὁ Μαρκιανὸς κῶδιξ 524, ΝΕ 8 (1911), σ. 3-59 καὶ 113-92. βλ. καὶ Ἀνώνυμοι.

Λάμπρος Σπ., Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ, ΝΕ 7(1910), σ. 86-7, καὶ 494-95.

Λάμπρος Σπ., Τὰ Πάτρια τοῦ ἁγίου Ὄρους, ΝΕ 9(1912), σ. 142 : Βαρνάβας καὶ Συμεών, κτίτορες μονῆς Τραπεζοῦντος.

Λάμπρος Σπ., Συνθήκη μεταξὺ Ἰωάννου (η') Παλαιολόγου καὶ τοῦ δουκὸς τῆς Βενετίας Φραγκίσκου Φόσκαρη, ΝΕ 12 (1915), σ. 153-70.

Λάμπρος Σπ., Τραπεζουντιακὸν ὡροσκόπιον τοῦ ἔτους 1336, ΝΕ 13(1916), σ. 33-50.

Λάμπρος Σπ., Τὸ Τραπεζουντιακὸν χρονικὸν τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτονοταρίου Μιχαὴλ Παναρέτου, ΝΕ 4(1907), σ. 257-95

Λάμπρος Σπ., Ἐπιτύμβιον Ἱππολύτης Κομνηνῆς, ΝΕ 15 (1921), σ. 95.

Λάμπρος Σπ., Μακάριος, Θεόδωρος καὶ Νικηφόρος οἱ Μελισσηνοί (οἱ καὶ Κομνηνοὶ ἐπονομαζόμενοι), ΝΕ 19(1925), σ. 42-57.

Λάμπρος Σπ., Ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Κομνηνόν, πρίγκιπα τῆς Μεκεδονίας, ΝΕ 20(1926), σ. 113-33.

Λάμπρος Σπ., Ἐπιτύμβιον Ἀνδρονίκου νόθου υἱοῦ Ἀλεξίου Γ' Κομνηνοῦ αὐτοκράτορος Τραπεζοῦντος, ΝΕ 13(1916), σ. 51-55.

Λάμπρος Σπ., Ἔκφρασις ξυλοχονταριῶν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, ΝΕ 5(1908), σ. 1-18· ἔργον, κατὰ τὸν Φ. Κουκουλέν, ΝΕ 6(1909), σ. 492-94, τοῦ Εὐστάθιου Μακρεμβολίτη.

Laurent Vat. Lat. : V. Laurent, Le Vaticanus Latinus 4789. Histoire et

Alliances des Cantacuzènes aux XIV-XV siècles. Edith Brayer, Les feuilles de Gadre, REB 9(1951), σ. 47-50. II. Les Blasons, σ. 50-54. P. Lemerle, III. Le tomos du concile de 1351 et l' hotismos de Mattieu Cantacuzène, σ. 55-64. V. Laurent, IV. Alliances et filiations des Cantacuzènes au XVe siècle, σ. 64-66.1. Le texte et son auteur, σ. 66-70. Les textes (1), σ. 70-73. II (garde posterieure), σ. 73-74. Traduction I, σ. 74-76. II, σ. 76-77. L' ascehdance impériale elc., σ. 77-105. Stemma, σ. 103.

Laurent V., Deux chrysobulles inédits des empereurs Alexis IV-Jean IV et David II, Ἀρχεῖον Πόντου 18(1953), σ. 241-57 (εἰσαγωγὴ καὶ σχόλια), σ. 258-72 (κείμενο), σ. 273-77 (πίνακες).

Λιβαδηνὸς Ἀνδρέας, Βίος καὶ ἔργα, ἔκδ. Ὀδ. Λαμψίδη, 7[ον] Παράρτημα περιοδικοῦ «Ἀρχεῖον Πόντου», Ἀθῆναι 1975.

Litta, Famiglie celebre Italiani. Marchesi di Monferrato. Tavola V (φωτοτυπικὸ ἀντίγραφο ποὺ μοῦ ἔστειλε ὁ καθηγητὴς Stelio Bassi τῆς Ἐθν. Βιβλιοθήκης τοῦ Torino, στὸν ὁποῖον ἐκφράζω τὶς θερμὲς εὐχαριστίες μου).

Leonertz R.-J., Chronicon Thessalonicense, βλ. Χρονικὸν βραχὺ Θεσσαλονίκης, ἔκδ. R.—J. Loenertz.

Λουκίτου Κωνσταντίνου πρωτονοταρίου καὶ πρωτοβεστιαρίου ἐπιτάφιον εἰς τὸν ἐν βασιλεῦσιν ἐκεῖνον καὶ τρισμακάριον Ἀλέξιον (β') τὸν Μέγαν Κομνηνόν, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ 1(1891), σ. 421-30.

Μαλάκης Εὐθύμιος, Λόγοι καὶ Μονῳδίαι : Εὐθυμίου τοῦ Μαλάκη, μητροπολίτου Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης), Μονῳδία εἰς τὸν Ἀλέξιον Κοντοστέφανον Κομνηνόν, Noctes Petropolitanae Sbornik vizantijskich tekstov XII—XIII vekov, Saint Petersburg 1913, σ. 142-54· Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Ἀθηνῶν καὶ ὑπέρτιμον κῦρ Νικόλαον τὸν Ἁγιοθεοδωρίτην, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 154-62· Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κύριον Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, ἐκφωνηθεὶς ὅτε εἰσῆλθεν εἰς ΚΠολιν ὁ σουλτάνος προσελθὼν αὐτῷ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 162-87· Λόγος εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοκράτορα, μετὰ τὴν τῆς Περσίδος νικηφόρον στρατείαν ἐπαναχάμψαντα, ἔκδ. Κ. Μπόνη, Θεολογία 19(1941-1948), σ. 513-58· Ἕτερος λόγος εἰς τόν αὐτὸν αὐτοκράτορα, Θεολογία 20(1949), σ. 280-300.

Μανασσῆς Κωνσταντῖνος, Analecta Manassea, EOS 7(1902), σ. 180-94.

Μάξιμος Πλανούδης, βλ. Πλανούδης Μάξιμος

Μεσαρίτης Νικόλαος, ἔκδ. A. Heisenberg, Neue Quellen zur Geschichte des lateinischen Kaisertums der Wissenschaften. Philosophisch-

Historische Klasse (1922-1923). 'Ανατύπωση: A. Heisenberg, Quellen und Studien zur spätbyzantinischen Geschicte, London 1973 (=M.I, II,III).

Μεσαρίτης Νικόλαος, Λόγος ἀφηγηματικός: Νικολάου Μεσαρίτου, ἐπὶ τῶν κρίσεων τῆς μεγάλης ἐκκλησίας καὶ σκευοφύλακος τῶν ἐν τῷ μεγάλῳ παλατίῳ θείων ναῶν, ἐπὶ νεωτερισμῷ τινός βασιλειῶντος καὶ ἐπὶ τὸν θρόνον καθεσθέντος τὸν βασιλικόν, μετὰ ταῦτα δὲ φονευθέντος, ἔκδ. Aug. Heisenberg, Die Palastrevolution des Johannes Komnenos. Program des K. Alten Gymnasiums zy Würzburg für das Studienjahr 1906/1907, Würzburg 1907.

Μητροφάνης πρεσβύτερος καὶ μοναχός, Βίος τοῦ ὁσίου Διονυσίου τοῦ 'Αθωνίτου, ἔκδ. Βασ. Λαούρδα, 'Αρχεῖον Πόντου 21 (1956), σ. 43-79.

Musachi, Historia: Giovanni Musachi, Historia e Genealogia della casa Musachia, scritta da D. Giovanni Musachio Despoto dell' Epiro, ἔκδ. Hopf, Chroniques, σ. 270-340.

Νεόφυτος μοναχός: Νεοφύτου μοναχοῦ τοῦ 'Εγκλείστου, Περὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν Κύπρον σκαιῶν, Σάθα ΜΒ 2(1873), σ. 1-4.

Ogerius, Report: R.-Loenertz, Mémoire d' Ogier, protonotaire, pour Marco et Marchetto nonces de Mishel VIII Paléologo auprès du pape Nicolas III. 1278, printemps- été, OCP 31(1965), σ. 374-408.

'Ολόβωλος Μ., "Εργα: Μανουὴλ 'Ολοβώλου, ἔκδ. M. Treu, Manuel Holobolos, BZ 5(1896), σ. 538-559· ἔκδ. J. Boissonade, Anecdota Graeca, τ. V(1833) Paris, σ. 159-82. Βιογραφία Μ. 'Ολοβώλου στὴν ἑλληνικὴ εἰς Στ. 'Ι. Κουρούση, 'Η πρώϊμος σταδιοδρομία Γεωργίου Γαλησιώτου, 'Αθηνᾶ, 75(1974-1975), σ. 355-56, ὑ 1.

Petit L., Documents inédits sur le concile de 1166 et ses derniers adversaires, VV 11(1904), σ. 479-99.

Πλανούδης Μάξιμος, 'Επιγράμματα: Μαξίμου τοῦ Πλανούδη, 'Επιγράμματα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 13(1916), σ. 414-21.

Πλανούδης Μάξιμος, 'Επιστολαί: Maximi monachi Planudis epistulae, ἔκδ. Max. Treu Breslaw 1890.

Ραούλ Μανουήλ, 'Αλληλογραφία: Μανουὴλ τοῦ Ραούλ, 'Επιστολαί 12, ἔκδ. R-J. Loenertz, ΕΕΒΣ 26 (1956), σ. 130-63.

Les Regestes des Actes du patriarcat de Constantinople, Vol. I, Fasc. I par V. Grumel, 381-715, 1931· Fasc. IIpar V. Grumel, 715-1043, 1936· Fasc. III par. V. Grumel, 1043-1206, 1947· Fasc. IV par V. Laurent, 1208-1309, 1971· Fasc. V par J. Darrouzès, 1310-1376, 1977· Fasc. VI par. J. Darrouzès, 1376-1410, 1979.

Relazioni degli Ambasciatori Veneti. Serie II, I, Firenze (Florence, Φλωρεντία) 1840.

Robert de Clary: Robert de Clary, La prise de Constantinople, ἔκδ. Ch. Hopf, Chroniques, σ. 1-85.

Roger de Hodeva, Chronica, ἔκδ. William Stubbs, 4 vols., Rolls Series, London 1868-1871.

Sanudo Marino, Vitae Ducum Venetorum, RIS, τ. XXIII, σ. 399 κεξ.

Sanudo Torsello Marino, Istoria: Marino Sanudo Torsello, Historia del Regno di Romania, ἔκδ. Ch. Hopf, Chroniques, σ. 99-174.

Seibt W., Die Byzantinischen Bleisiegel in Osterreich, 1 Teil, Wien 1978.

Σγουρόπουλος Στέφανος, Στίχοι ἐγκωμιαστικοὶ πρὸς 'Αλέξιον (γ') Μ. Κομνηνόν, ἔκδ. 'Αθαν. Κεραμέως-Παπαδοπούλου, ΑΙΣ 1(1891), σ. 431-37, καὶ ἔκδ. Τριανт. Παπαθεοδωρίδου, 'Αρχεῖον Πόντου 19 (1954), σ. 262-82.

Σπανδούνης Θεόδωρος: Theodoro Spandugnino, Patritio Constantinopolitano, De la origine deli Imperatori Ottomani, ordini della corte, forma del guerreggiare loro, religione, rito, et costumi dela natione, ἔκδ. K.N. Σάθα Μνημεῖα 'Ελληνικῆς 'Ιστορίας. Documents inédits relatifs à l' histoire de la Grèce au moyen age, IX Paris 1890, σ. III-XXXI(πρόλογος), σ. 133-261 (κείμενο).

Στιλβῆς Κωνσταντῖνος, Τὰ αἰτιάματα τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας περὶ δογμάτων καὶ γραφῶν καὶ ἑτέρων πολλῶν συγγραφέντα παρὰ Κυρίλλου τοῦ πρὶν Κυζίκου Κωνσταντίνου τοῦ Στιλβῆ, ἔκδ. J. Darrouzès, Le mémoire de Constantin Stilbès contre les Latins, REB 21(1963), σ. 50-100 (γραμμένο μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1204-1213).

Τοῦ αὐτοῦ (Κωνσταντίνου τοῦ Στιλβῆ) ἔτι ἐν διακόνοις ὄντος νέῳ τινὶ ρητορικὸς εἰς τὸν βασιλέα ('Ισαάκιον β') κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, ἔκδ. R. Browning, B 28 (1958), σ. 31-50· ὁ Browning πίστευσε πὼς ὁ λόγος ἀπευθυνόταν στὸν 'Αλέξιο (α') Κ. 15, ἐνῶ ἀπευθύνεται στὸν 'Ισαάκιο (β') "Αγ. 180, καθὼς διασαφήνισε ὁ J Darrouzès, Note de littérature et de critique II. Constantin Stilbès et Cyrille, métropolite de Cyzique, REB 18(1960), σ. 184-87.

Στραβορωμανὸς Μανουήλ, "Εργα: P. Gautier, Le dossier d' un haut fonctionnaire d' Alexis Ier Comnène, Manuel Straboromanos, REB 23 (1965), σ. 168-77 (βίος), σ. 178-203 (κείμενο) σ. 203-4 ('Επιτάφιοι Νικηφόρου Στρ. πρὸς τὸν πατέρα του Μανουὴλ Στρ. ὡς ἐκ προσώπου τοῦ κειμένου).

Συνεχιστής Γεωργίου Μοναχοῦ, ἔκδ. Imm. Bekker, μετὰ τῆς Συνεχείας Θεοφάνη, CSHB, Bonn 1838, σ. 763-924.

Συρόπουλος Ἰωάννης, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β'): Τοῦ γραμματικοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Συροπούλου ῥητορεύσαντος συνήθως ἐνώπιον τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, ἔκδ. Max. Bachmann, Die Rede des Johannes Syropulos an den Kaiser Isaak II. Angelos 1185-1195 (Text und Kommentar) nebst Beiträgen zur Geschichte des Kaisers aus zeityenössischen rhetorischen Quellen. Dissertation, Munich 1935, s. 9-39.

Σφραντζῆς Γεώργιος, Χρονικόν Μικρόν, PG 156, στ. 1023-1108.

Συλλογαί ἐγγράφων πού δέν βρίσκονται στόν Ἄθω:

N. Βέη, Σερβικά καί βυζαντιακά γράμματα Μετεώρου, Βυζαντίς 2 (1911/12), σ. 1-100.

A. Soloviev V. Mosin, Greke povelje sprskih vladara (=Diplomata graeca regum et imperatorum Serviae), Beograd 1936).

A.Cuillou, Les archives de Saint Jean-Prodrom sur le Mont Ménécée, Bibliothèque byzantine publiée sous la direction de P. Lemerle, Documents 3, Paris 1955.

Σχολάριος Γεννάδιος. Ἐπιστολή εἰς Ἰωάννην (δ') Μέγ. Κομνηνόν, αὐτοκράτορα Τραπεζοῦντος, PG 161, στ. 665-741.

Tafel G.-Thomas G.=T T, τ.I-III (βλ. Βραχυγραφίες).

Tafur P., Andancas é Viajies, εἰς Colleccion de libros espanoles raros ócurios 8, Madrid 1874, σ. 158-59, 169· μετάφραση ἀπ' τήν ἰσπανική στήν ἀγγλική ὑπό M. Letts, Travels and adventures, London 1926, σ. 116, 130, 150.

Thuroezu, Chronica Hungarorum, ἔκδ. Schwandtner, Scriptores rerum Ungaricarum, t. I, Vienne 1746.

Τορνίκης Γεώργιος (μαΐστωρ τῶν ρητόρων, μετέπειτα μητροπολίτης Παλ. Πατρῶν;). Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β'): Τοῦ λογιωτάτου μαΐστορος τῶν ρητόρων κῦρ Γεωργίου τοῦ Τορνίκη, Λόγος εἰς τόν αὐτοκράτορα κῦρ Ἰσαάκιον τόν Ἄγγελον ἀναγνωσθείς πρό τῆς ἑορτῆς τῶν φώτων, καθ' ἥν εἴωθεν ἀναγινώσκειν ὁ ρήτωρ διὰ τὸν βασιλέα σταλήσεσθαι πρός ἐκστρατείαν ἀπόδημον, ἔκδ. W. Regel, Fontes, τ. I², σ. 254-80. Διαβάστηκε Γενάρη τοῦ 1193.

Τορνίκης Γεώργιος, Μονῳδία εἰς Ἀνδρόνικον Κοντοστέφανον Κομνηνόν (μή διασωθεῖσα), Ἀθῆνα 15 (1903), σ. 470.

Τορνίκης Εὐθύμιος, Ἐπιτάφιος εἰς τόν πανσέβαστον καὶ πάνσοφον λογοθέτην κύριον Δημήτριον τὸν Τορνίκην, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως. Noctes petropolitanae, σ. 125-42, ἔκδ. J. Dattouzès, Les discours d' Eythyme Tornikès, REB 26(1968), σ.94-117.

Τορνίκης Εὐθύμιος Λόγος ἐγκωμιαστικός: Τοῦ ὑπερτίμου κῦρ Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη, Λόγος ἐγκωμιαστικός εἰς τόν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον τόν Κομνηνόν 180 καί προτρεπτικός ἅμα ὥστε ποιῆσαι ρήτορα, ἀναγνωσθείς κατά τόν καιρὸν τῶν Φώτων ὅτε οὐχ ἦν ρήτωρ τις, τοῦ τότε γεγονότος μητροπολίτου τῶν Παλαιῶν Πατρῶν, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes petropolitanae, σ. 103-115· ἔκδ. J. Darrouzès Les discours κτλ., REB 26 (1963), σ. 56, 72.

Τορνίκης Εὐθύμιος, Μονῳδία εἰς τὸν ὑπέρτιμον (μητροπολίτην) Νέων Πατρῶν (Εὐθύμιον Μαλάκην), ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 115-125· ἔκδ. J. Darrouzès, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 76-89.

Φιλῆς Μανουήλ, Carmina inedita: Μανουήλ τοῦ Φιλῆ, Ἀνέκδοτοι λόγοι, ἔκδ. Ae. Martini, Atti della R. Accademia di Archeologia, Lettere et Belle Arti, XX, Supplement, Naples 1900.

Φιλῆς Μανουήλ, Ἱστορικὰ ποιήματα: Μανουήλ τοῦ Φιλῆ, Ἱστορικά ποιήματα, ἔκδ. Μαν. Γεδεών, ΕΑ, τ. III (1882-1883), σ. 215-20· σ. 244-50· καὶ σ. 652-59.

Φραντζῆς Γεώργιος, βλ. Σφραντζῆς Γεώργιος.

Χαλκοκονδύλης Λαόνικος: Λαονίκου Χαλκοκονδύλη, Ἀποδείξεις Ἱστοριῶν, ἔκδ. I. Bekker, CSHB, Bonn 1843.

Χρονικὸν Γαλαξειδίου, ἔκδ. Κ. Σάθα, α' ἔκδ. Ἀθῆναι 1865, ἀνατύπωση Ἀθῆναι 1962.

Τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως (ἑλληνική ἀπόδοση), ἔκδ. J. Schmitt, London 1904· ἔκδ. Π. Καλονάρου, Ἀθῆναι 1940.

Cronaca di Morea (ἰταλική ἀπόδοση)· XXIV. Versione italiana inedita della cronaca di Morea, ἔκδ. Ch. Hopf, Chroniques, σ. 414-68.

Chronique de Morée 1204-1305 (γαλλική ἀπόδοση), Livre de la Conqueste de la Princée de l' Amorée, ἔκδ. J. Longnon, Société d' histoire française, Paris 1911.

Chronique de Morée (ἀραγωνική ἀπόδοση), Libro de los Fechos et Conquistas del Principado de la Morea, ἔκδ. A. Morel-Fatio, Geneva 1885.

Χρονικὸν Σύντομον Θεσσαλονίκης, ἔκδ. R-J Loenertz, Chronicon breve Thessalonicense, εἰς Δημητρίου Κυδώνη, Ἀλληλογραφίαν, τ. I, σ. 174-75.

Χρυσοβέργης Νικηφόρος, Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ') Κομνηνόν 180: Τοῦ ῥήτορος

κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Χρυσοβέργη λόγος προσφωνηματικὸς τῷ κρατίστῳ ἡμῶν αὐτοκράτορι κυρῷ 'Αλεξίῳ τῷ Κομνηνῷ 180 ἐπὶ τῇ καταλύσει τοῦ Κομνηνοῦ 'Ιωάννου τοῦ Παχέος 208, ὅς τῷ μεγάλῳ παλατίῳ πελάσας ἀνταρτικῶς αὐτῆμαρ ἔνδον αὐτοῦ ἀνῄρηται· ἀνεγνώσθη δὲ ἐν τοῖς κατὰ Χαλκηδόνα παλατίοις κατά τὴν ἑορτὴν τῆς τοῦ τιμίου σταυροῦ ὑψώσεως, ἔκδ. Max. Treu, Nicephori Chrysobergae Ad Angelos orariones tres. CXXVII. Programm des Konigl. Friedrichs-Gymnasiums zu Breslau, 1892, II. Wissenschaftliche Abhandlung, σ. 1-12. 14 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1201.

Χρυσοβέργης Νικηφόρος, Λόγος εἰς 'Αλέξιον (δ') "Αγγελον: Νικηφόρου Χρυσοβέργη, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κυρὸν 'Αλέξιον (δ') τὸν "Αγγελον τὸν υἱόν τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ 'Ισαακίου τοῦ 'Αγγέλου 183· ἀναγνωσθείς, ὡς ἔθος τοῖς ῥήτορσιν, ἐν τῷ παλατίῳ μηνὶ 'Ιανουαρίῳ ἰνδικτιῶνις ζ' ἔτει ϛψιβ', ἔκδ. Max. Treu, Nicephori Chrysobergae, ἔνθ' ἀνώτ., σ. 24-35. 6 τοῦ Γενάρη τοῦ 1204.

Χρυσοβέργης Νικηφόρος, Λόγος εἰς 'Αλέξιον (γ') Κομνηνόν 180 ἐν τοῖς παλατίοις τοῦ Σκουταρίου: Νικηφόρου Χρυσοβέργη, Λόγος πρὸς τὸν αὐτὸν ('Αλέξιον γ' 180) ἀναγνωσθεὶς ἐν τοῖς ἐν τῷ Σκουταρίῳ παλατίοις μετὰ παραδρομὴν οὐκ ὀλίγην τῆς ἑορτῆς τῶν φώτων· ἐν ἔτει ϛψι' ἡμέρᾳ ε' ἰνδικτιῶνι ε'· λόγος ρητορικὸς πρῶτος, ἔκδ. Max. Treu, Nicephori Chrysobergae, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 13-23. Γενάρης τοῦ 1202.

Χωματιανὸς Δημήτριος: Δημητρίου τοῦ Χωματιανοῦ, "Εργα, ἔκδ. J. B. Pitra, Analecta Scra et cla sica Spicilegio Solesmensi, t. VII(sic)=VI, Parisiis-Romae 1891.

Χωνιάτης Νικήτας, Λόγοι καὶ 'Επιστολαί: Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, Λόγοι καὶ 'Επιστολαὶ Orationes et epistulae, rec. Ioannes Alousius van Dieten, Berlin 1972.

Ψελλὸς Μιχαήλ, 'Επαναγνωστικὸν ὡς ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Δούκα κῦρ Κωνσταντίνου, ἔκδ. Günter Weib, Βυζαντινά 2(1970), σ. 376-78, καὶ 4(1972), σ. 49-51.

Ψελλὸς Μιχαήλ, 'Επιτάφιοι λόγοι εἰς τούς πατριάρχας Μιχαὴλ Κηρουλάριον, Κωνσταντῖνον Λειχούδην καὶ 'Ιωάννην Ξιφιλῖνον, Σάθα MB 4(1874), σ. 301-462.

Ψευδο-Συμεὼν Μάγιστρος, ἔκδ. Imm. Bekker, CSHB, Bonn 1838, σ. 603-760.

Wadding, Annales Minorum, ἔκδ. Lyon 1628-1654, τ.V, σ. 66 καὶ σ. 254· ἔκδ. Romae 1733, τ. VI, σ. 227· τ. VII, σ. 100 κεξ.

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

'Αθηναγόρας Παραμυθίας, Φιλανθρωπηνοί: 'Αθηναγόρα, μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ βυζαντινοῦ οἴκου τῶν Φιλανθρωπηνῶν, ΔΙΕΕΕ I (νέα σειρά) = X(1928-9), IV, σ. 61-74.

Ahrweiler Hélène, L' ideologie politique de l' empire byzantin, Paris, 1975, μετάφραση στὴν ἑλληνική Τ. Δρακοπούλου, 'Αθήνα 1977.

Babinger Fr., La date de la prise de Trébizonde par les Turcs, REB 7(1950), σ. 205-7, καὶ Aufsätze und Abhandlungen zür Geschichte Südosteuropas und der Levante, I, Munich 1962.

Babinger Fr., Mahomet II le Conquérant et son temps (1432-1481), Paris 1954.

Bachmann M.-Dölger F., Die Rede des Gregorios Anriochos: M. Bachmann-F. Dölger, Die Rede des Μέγας Δρουγγάριος Gregorios Antiochos auf den sebastocrator Konstantinos Angelos, BZ 40(1940), σ. 353-405.

Ballance S.-Bryer A.-Winfield D., Nineteenth-century monuments in the city and vilayer of Trebizond, 'Αρχεῖον Πόντου 28 (1966-1967), σ. 233-308.

Banescu N., Le conflit entre Genes et l' empire de Trébizonde à la veille de la conquete Tyrque (1418-1449), Studi Bizantini, 5 (1939), σ. 4-10.

Vannier Jean F., Familles Byzantines: Les Argyroi (IXe-XIIe ciècles), Centre de Recherches d'histoire et de civilisation byzantines, Paris 1975.

Βαρζός Κ., 'Αλέξιος Κομνηνὸς-Εἰρήνη ἡ Ρωσική καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους, «Βυζαντινά», τ. 7(1976), σ. 129-75.

Βαρζός Κ., Δαβίδ Κομνηνός, περιοδικὸ «Μακεδονικά» τ. 20(1980), σ. 30-47.

Vasiliev A., The empire of Trebizond in history and Litterature, B 15(1940-1941), σ. 316-77.

Baynes Norman καὶ Moss H. St. L. B., Byzantium an introduction to east Roman civilization, Βυζάντιο, εἰσαγωγὴ στὸ Βυζαντινὸ πολιτισμό, μετάφραση στὴν ἑλληνική, πρόλογος, σημειώσεις, συμπληρωματική βιβλιογραφία καὶ πίνακες Δημ. Ν. Σακκᾶ, 'Αθῆναι (Τό ἔργο μεταφράστηκε ἀπ' τήν ἀγγλική ἔκδοση τοῦ 1961 τοῦ οἴκου Clarendon Press, Oxford· ἡ ἑλληνική ἔκδοση δέν φέρει χρονολογία).

Bees Nikos, Bambacoratius (Βαμβακοράβδης), ein Beiname des **Kaisers**

Alexios III. Angelos 180(1195-1203) BNJ 3(1922), σ. 285-86.

Bensammar Elisabeth, La titulature de l' impératrice et sa signification, B 46(1976), σ. 243-91.

Verpeaux J., Notes prosopografhiques sur la famille Choumnos, BS 20(1959), σ. 252-66.

Verpeaux J., 'Ο μεσάζων, BS 16(1955), σ. 270-96.

Verpeaux J., Les οἰκεῖοι.. Notes d' histoire institutionnelle et sociale, REB 23 (1965), σ. 89-99.

Verpeaux J., Notes chronologiques sur les livres IIet III du de Andronico Palaeologo de Georges Pachymère, REB 17 (1959), σ. 168-73.

Βλάχος Θ., 'Ο τύραννος τῆς Κύπρου 'Ισαάκιος Κομνηνός (1184-1191), Βυζαντινά 6 (1974), σ. 169-77.

BLS, München 1972 κεξ.

Voordeckers E., A propos de la renonciation au trone d Andronic II Paléologue en 1330, REB 26(1968), σ. 185-88.

Brand Charles M., Byzantium confronts the West 1180-1204, Harvard University press. Cambridge, Massachusétts 1968.

Βρανούση Ἔρα, Δημοσιεύματα: Ἔρας Λ. Βρανούση, Δημοσιεύματα καὶ ἀνακοινώσεις σὲ διεθνῆ συνέδρια (1961-1976), 'Αθήνα 1976.

Βρανούση E., 'Αγιολογικὰ κείμενα Πάτμου: Ἔρας Λ., Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς. Φιλολογικὴ παράδοσις καὶ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι. 'Αθῆναι 1966.

Branoussi E., Operations des Normands: Era L. Vranoussi, A propos des opérations des Normands dans la mer Égée et à Chypre après la prise de Thessalonikque (1185-1186). De nouveau sur une source hagiographique négligée. Βυζαντινά 8 (1976), σ. 203-11.

Brehier L., Alexis Ier (Comnène), empereur d' Orient (1081-1118), Dictionnaire d' histoire et de géographie ecclésiastiques, t. II (Paris 1914), στ. 383-88· Alexis II (Comnène), empereur d' Orient, αὐτόθι, στ. 388-89· Alexis III (Ange), empereur d' Orient, αὐτόθι, στ. 389-90 Alexis IV (Ange), empereur d' Orient, αὐτόθι, στ. 390-91 Alexis V (Ducas), dit Murzuphle, empereur d' Orient, αὐτόθι, στ. 391· Alexis Ier, empereur de Trébizonde, αὐτόθι, στ. 391-92· Alexis II, empereur de Trébizonde, αὐτόθι, στ. 392· Alexis III, empereur de Trébizonde, αὐτόθι, στ. 393· Alexis IV, empereur de Trébizonde, αὐτόθι, στ. 393-94· Alexis V, empereur de Trébizonde, αὐτόθι, στ. 394· Andronic Ier (Comnène), empereur d' Orient (1183-1185), αὐτόθι, στ. 1776-1782 Andronic II, empereur d' Orient (1282-1328), στ. 1782-92· Andronic III, empereur d' Orient (1328-1341), στ. 1792-97· Andronic IV empereur d' Orient, usurpateur (1376-1379), στ. 1797-98· Andronic Ier Gidon (Comnène), empereur de Trébizonde (1222-1235), στ. 1798-99· Andronic II (Comnène), empereur de Trébizonde (1330-1332), στ. 1799· Andronic Camateros, στ. 1800.

Bryer A., The Gabrades: Ant. Bryer, A Byzantine family: The Gabrades, c. 979-c. 1653, University of Birmingham Historical Journal, 12 (1970-71), σ. 164-87.

Bryer A. etc., The Gabrades, additional note: A. Bryer, S. Fassoulakis, D.M. Nicol, A Byzantine family: The Gabrades, an additional note, BS 36 (1975), σ. 38-45.

Bryer A., Trebizond and Rome, 'Αρχεῖον Πόνου 26 (1964), σ. 290-307.

Bryer A., The littoral of the Empire of Trebizond in two fourteenth century portolano maps, 'Αρχεῖον Πόντου 24 (1961), σ. 97-127.

Bryer A., Trebizond and Serbia, 'Αρχεῖον Πόντου 27 (1965), σ. 28-40.

Bryer A., The Fate of Georges Komnenos, Ruler of Trebizond, BZ66 (1973), σ. 332-50.

Bryer A., Some Trapezuntine monastic obits (1368-1563), REB34 (1976), σ. 125-38.

Bryer A., Rural Society in the Empire of Trebizond, 'Αρχεῖον Πόντου 28 (1966), σ. 152-60.

Bryer A., Shipping in the Empire of Trebizond, The Mariner's Miror 52 (1966), σ. 3-12.

Bryer A., The Latins in the Euxine (XVE Congrès International d' Études Byzantines), Athènes 1976.

Bryer A., The Empire of Trebizond and the Pontos, London 1980.

Bryer A., Nineteenth -century monuments in the city and vilayet of Trebizond: Architectural and historical notes, 'Αρχεῖον Πόντου 29 (1968-1969), σ. 89-132.

Bryer A. and Wifield D., Nineteenth-century monuments, 'Αρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 228-385.

Bryer A.—Isaak J.-Winfield D., Nineteenth-century monuments (Μνημεῖα τοῦ 19[ου] αἰῶνος), 'Αρχεῖον Πόντου 32 (1973-1974), σ. 126-310.

Bryer A., Who was Eudokia—Euphenia? 'Αρχεῖον Πόντου 33 (1975-1976), σ. 17-24.

The Cambridge Medieval History, vol. IV, part I and II, ed. J. M. Hussey, Cambridge 1966, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ντουντοὺ Σαούλ, ἔκδ. «Μέλισσα», 'Αθήνα 1979.

Carile A., Il problema della identicazione del cesare Niceforo Briennio, Aevum 38/1-2 (1964), σ. 73-83.

Carile A., Il cesare Niceforo Briennio, Aevum 42/5-6 (1968), σ. 429-54.

Champdor Albert, Tamerlan, Paris 1957.

Chapman C., Michel Paléologue: C. Chapman, Michel Paléologue, restaurateur de l' empire byzantin (1261-1282), Paris 1926.

Constantinidi—Bibicou H., Yolande de Montferrat, L' hellénisme contemporain 4 (1950), σ. 425-42.

Darrouzès J., Notice sur Grégoire Antiochos (1160 à 1196), REB20 (1962), σ. 61-92.

Darrouzès J., Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès, REB23 (1965), σ. 148-67.

Darrouzès J., Discours d' Euthyme Tornikès (1200-1205), REB26 (1968), σ. 49-121.

Darrouzès J., Listes synodales et Notitiae, REB28 (1970), σ. 57-96.

J. Darrouzès, Recherches sur les 'Οφφίκια de l' Eglise Byzantine, Paris 1970.

(+TV. Laurent) et J. Darrouzès, Dossier Grec de l' Union de Lyon 1273-1277), Paris 1976.

Darrouzès J., Les oeuures d' Euthyme Tornikès, REB30 (1972), σ. 200-2.

Darrouzès, J. Décret inédit de Manuel Comnène, REB31 (1973), σ. 307-17.

Darrouzès J., Documents Inédits d' ecclésiologie byzantine, textes édités, traduits et annotés, Institut Francais d' Études Byzantines, Paris 1966.

Δένδιας Μ., 'Ελένη 'Αγγελίνα Δούκαινα βασίλισσα Σικελίας καὶ Νεαπόλεως, 'Ηπειρωτικὰ Χρονικά 1 (1926), σ. 219-96.

De Zambaur E., Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l' histoire de l' Islam, Hannover 1927 (Biblio Verlag) Osnabrük 1976.

Diehl Ch., L' évangeliaire de l' impératrice Catherine Comnène, Comptes-rendus de l' Academie des Inscriptions et Belles Lettres 1922, σ. 243-48.

Diehl Ch., Catherine ou Théodora, BZ22 (1913) σ. 88-9.

Diehl Ch., Dans l' Orient Byzantin, Paris 1915. 'Ιδιαίτερα τὸ κεφάλαιο: La princesse de Trébizonde, σ. 203-27.

Diehl Ch., Une République patricienne: Venise, Paris 1915, ἀνατύπωση 1928, μετάφραση στὴν ἑλληνικὴ Σπύρου Δ. Μοτσενίγου, 'Αθῆναι 1947.

Διομήδης 'Α., Βυζαντιναὶ Μελέται, τ.Α', 'Αθῆναι 1951.

Dölger F., Regesten, t. IV-V: Franz Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des oströmischen Reiches (Corpus der griechischen Urkunden des Mitteletters und der neueren Zeit. Reihe A, Abt. I), (σὲ συνέχεια τῶν τῆς σ. 17 τοῦ Α' τ.), Teil IV: 1282-1341 V: 1341-1453, München-Berlin 1960, 1965.

Dölger F., Johannes VI: F. Dölger, Johannes VI. Kantakuzenos als dynastischer Legitimist, Seminarium Kondakovianum, X (1938) (Festschrift A.A. Vasiliev), σ. 19-30· ἐπανεκτύπωση: F. Dölger, ΠΑΡΑΣΠΟΡΑ, Ettal 1961, σ. 194-207.

Dölger F., Johannes VII: F. Dölger, Johannes VII., Kaiser der Rhomäer (1390-1408), BZ31 (1931), σ. 21-36.

'Ενεπεκίδης Πολ., Byzantinische Prinzessinen im Hause der Babenberger und die byzantinischen Einflüsse in den österreichischen Ländern des 12. und 13. Jahrhunderts. Ein Versuch zur orsten Monographie, Πεπραγμένα τοῦ Θ' Διεθνοῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τ.Β', 'Αθῆναι 1956, σ.368-74.

Εὐαγγελίδης Τρ., 'Ιστορία τῆς Ποντικῆς Τραπεζοῦντος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς. Odessa 1898.

Zachariadou E., Trebizond and the Turks (1352-1402), 'Αρχεῖον Πόντου 15 (1979), σ. 333-58.

Ζαχυθηνὸς Δ., Βυζαντινὴ 'Ιστορία: 324-1071, 'Αθῆναι 1972.

Ζακυθηνὸς Δ., Τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ 1071 μέχρι τοῦ 1453, 'Αθῆναι 1972.

Zakythinos D., Le Despotat Grec de Morée (1262-1460), t. I: Histoire politique, Paris 1932, t.II: Vie et institutions, Athènes 1953.

Zakythinos D., Le chrysobulle d' Alexis III Comnène, empereur de Trébizonde en faveur des Venetiens, Paris 1932.

Ζαχαριάδου Ε., Οἱ χριστιανοὶ ἀπόγονοι τοῦ 'Ιζεδδὶν Καϊκάους Β' στὴ Βέροια, Μακεδονικά 6 (196465), σ. 62-74.

Zöllner Erich—Dienst Heid—Appelt Heinrich—Hausmann Friedrich - Gutkas Karl — Koller Heinrich — Kühnel Harry — Schmidt Gerhard — Birkham Helmut — Fichtenau Heinrich, Das Babenbergische Osterreich (976-1246), Wien 1978.

Gautier P., Le discours de Théophylacte de Bulgarie à l' autocrator Alexis Ier Comnène (6 Janvier 1088), REB20 (1962), σ. 93-130.

Gautier P., L' épiscopat de Théophylacte Héphaistos, archevêque de Bulgarie, REB21 (1963), σ. 159-78.

Gautier P., Jean V l' Oxite, patriarche d' Antioche, Notice biographique, REB22 (1964) σ. 128-35.

Gautier P., Le dossier d' un haut fonctionnaire byzantin d' Alexis Ier Comnène Manuel Straboromanos, REB 23 (1965), σ. 168-204.

Cautier P., L' Obituaire du typikon du Pantocrator, REB27 (1969), σ. 235-62.

Gautier P., Diatribes de Jean l' Oxide contre Alexis Ier Comnène, REB28 (1970) σ. 5-55.

Gautier P., Le curieuse ascendance de Jean Tzetzès, REB28 (1970), σ. 207-20.

Gautier P., Le synode des Blachernes (fin 1094) étude prosopographique, REB29 (1971), σ. 213-84.

Gautier P., L édit d' Alexis Ier Comnènme sur la réforme du clergé, REB31 (1973), σ. 165-201.

Gautier P., Les lettres de Grégoire, higoumène d' Oxia, REB31 (1973), σ. 203-27.

Gautier P., Le typikon de Christ Sauveur Pantocrator, REB32 (1974), σ. 1-145.

Gautier P., Réguisitoire du patriarche Jean d' Antioche contre le charisticariat, REB33 (1975),σ. 77-132.

Gautier P., Anne Comnène Alexiade, t. IV, Index, Paris 1976.

Gautiez P., Κριτική εἰς R. Kerbl, Byzantinische Prinzessinnen in Ungarn, REB38 (1980), σ. 311.

Σημ. Αὐτές οἱ πιό πάνω πολύτιμες ἐργασίες τοῦ φίλου πανοσιολογίου Παύλου Gautier ἀποτελοῦν πηγαῖα κείμενα τῶν Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, Ἰωάννη (ε') τοῦ Ὀξείτη Ἀντιοχείας, Μανουήλ τοῦ Στραβορωμανοῦ, Ἰωάννη Τζέτζη, Γρηγορίου τοῦ Ὀξείας καὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀλεξίου (α') Κ.15 καὶ Ἰωάννη (β') Κ. 34, συνοδευόμενα ἀπό σοφά σχόλια).

Geanakoplos D. (Κ. Γιαννακόπουλος), Emperor Michael Palaelogus and the West, Cambridge Mass. 1959, μετάφρασις στήν ἑλληνική Κ. Πολίτη, Ἀθῆναι 1969.

Gerland E., Geschichte des lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel, Homburg v.d. Höhe 1905.

Gordus A.A. and Metcalf D.M. Non-Destructive chemical Analysis of the byzantine silver coinage of Trebizond, Ἀρχεῖον Πόντου 33 (1975-1976), σ.28-35.

Gregoire H., Kontostéphanes: H. Gégoire, Notes épigraphiques, XIII: La famille des Kontostéphanes et le monastère d' Elegmi, Revue de l' Instruction Publique de Belgique, t. 52 (1909), σ. 152-62.

Grégoire H., Les Veilleurs de nuit à Trébizonde, BZ18 (1909), σ. 490-99.

Grégoire H., Hellenica et Byzantina, B32 (1962) σ. 40-52.

Grumel V, Le Περί μεταθέσεων et le patriarche de Constantinople Dosithée, EBI (1943) σ. 239-49.

Grumel V., La chronologie des patriarches de Contantinople de 1111 à 1206, EB1 (1943) σ. 271-302.

Grumel V., L' affaire de Léon de Chalcédoine: le chrysobulle d' Alexis i[er] Comnène sur les biens sacrès, EB2 (1944), σ. 126-33.

Grumel V., Au seuil de la IIe croisade. Deux lettres de Manuel Commène au pape, EB2 (1945), σ. 143-67

Grumel V., La profession médicale à Byzance à l' époque des Comnènes, REB7 (1950), σ. 42-6.

Γθιλλανδ Ρ., Λε Ψθροπαλατε, Βυζαντινά 2 (1970), σ. 185-229· στίς σ. 203, 204, 221, 224, ἀναφέρονται Κομνηνοί.

Guilland R., Recherches sur les Institutions Byzantines, t. I et II, ἀνατύπωση Amsterdam 1967.

Guiland R., Titres et fonctions de l' Empire byzantin, Variorum Reptints, London 1970.

Guilland R., Etudes de Topographie de Const/ple Byzantine, ἀνατύπωση Amsterdam 1969.

Guilland R., Le Mystique, ὁ μυστικός, REB26 (1968), σ. 279-89.

Guillou André, La civilisation byzantine, Paris 1974.

Halecki O., Un Empereur de Byzance à Rome. Vingt ans de travail pour l' union des Églises et pour la défense de l' Empire d' Orient 1355-1375 (Travaux historiques de la Société des sciences et des lettres de Varsovie 8), Warschau 1930.

Hannick Chr. — Schmalzbauer Gudr, Die Sunadenoi, J'ÖB25 (1976) σ. 125-61.

Haussing H.W., Histoire de la civilisation Byzantine traduit de l' allemand par jean Décarreaux, seconde édition revisée, Paris 1971.

Hecht W., Letzten Komnenenkaiser: Winfried Hecht, Die byzantinische Auben politik zur Zeit der letzten Komnenenkaiser (1180-1185), 1967, Verlag Ph. C.W. Schmidt./Aisch.

Hecht W., Eudoxia Komnena: Winfried Hecht, Zur geschichte der «Καισεριν» von Montpellier Eudoxia (ἀνάγνωσε Εὐδοxία καί ὄχι Εὐδοξία) Komnena 143, REB26 (1968) σ. 161-69.

Hesseling D., Byzantium: D.C. Heseeling, Byzantitium, Harlem 1902 μετάφραση στήν ἑλληνική Σ. Σακελλαροπούλου, 'Αθῆναι 1970.

Heyd W., Histoire du Commerce du Levant au Moyen age, Leipzig 1885, ἀνατύπωση 1936.

Θεοχάρη Μαρία, 'Η ἐνδυτή τοῦ ἁγίου Μάρκου ΕΕΒΣ29 (1959), σ. 193-202.

Θεοχάρη Μαρία, Sur le sébastocrator Constantin Comnène Ange 178 et l' endyté du Musée de Saint Marc à Venise, BZ56 (1963) σ. 273-83.

Θεοχαρίδης Γ., Οἱ Τζαμπλάκωνες, «Μακεδονικά» τ.5 (1961-1963), σ.125-83.

'Ιέραξ 'Ι., Νέον ρωσικὸν βιβλίον περὶ Πόντου τοῦ Θ. Ι. Οὐσπένσκη, 'Αρχεῖον Πόντου 6 (1936), σ. 196-205.

Izeddin Mehmed, Notes sur les mariages princiers en Orient au moyen age, Journal Asiatique 257 (1969), σ. 139-56.

Ilgen Theodor, Markgraf Conrad von Montferrat, Marbourg 1880.

Iorga N., Les grandes familles byzantines et l' idée byzantine en Roumanie, Academie Roumaine, Bulletin de la section hsitorique, 18 (1931), σ. 1-21.

Iorga N., Une nouvelle théorie sur l' origine et le caractère de l' empire de Trébizonde, Revue du Sud-Est Européen, 13 (1936), σ. 172-76.

'Ιστορία τοῦ 'Ελληνικοῦ "Εθνους, ἔκδ. «'Εκδοτικῆς 'Αθηνῶν» τ. Ζ' (1978), Η' (1979), καὶ Θ' (1979), 'Αθήνα.

'Ιωάννίδης Σάβ., 'Ιστορία καὶ στατιστική Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας. ΚΠολις 1870.

Jacoby D., Jean Lascaris Calophéros, Chypre et la Morée, REB26 (1968), σ. 189-228.

Janin R., Les Monastères du Christ Philanthrope à Con/ple, REB4 (1946), σ. 135-62.

Janin R., Monacheion (Μονάχειον). Monastère du Prodrome τοῦ Φοβεροῦ, REB12 (1954), σ. 70-73.

Janin R., Le palais patriarcal de Constantinople byzantine, REB20 (1962), σ. 131-55.

Janin R., Le monachisme byzantin au moyen age. Commende et Typica (X^{e}-XVe siècle), REB22 (1964), σ. 5-44.

Jirecek C., Geschichte der Bulgaren, Prague 1876.

Jirecek C., Geschichte der Serben, t.I: Gotha 1911 t. II: Gotha 1918.

Καραγιαννόπουλος 'Ι., Βυζαντινή Διπλωματική, β' ἑλλην. ἔκδοσις, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται ἀριθ. 4, Θεσσαλονίκη 1972.

Καραγιαννόπουλος 'Ι., 'Η πολιτική θεωρία τῶν Βυζαντινῶν, Βυζαντινά 2 (1970), σ. 37-61.

Karlin-Hayter P., Κριτική εἰς Tornikès τοῦ J. Darrouzès, BZ65 (1972), σ.408-10.

Karlin-Haytez P., 99. Jean Doukas τοῦ D. Polemis, The Doukai, B42 (1972), σ.259-65.

Karlin-Hayter P., L' Hétériarque, JOB23 (1974), σ. 101-43.

Karpozilos A., The date of coronation of Theodoros Doukas Angelos, Βυζαντινά 6 (1974), σ. 251-61.

Karpozilos A., The ekklesiastical controversy between the kingdom of Nicaea and the principality of Epiros (1217-1233), Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται 7, Θεσσαλονίκη 1973.

Katicic R., "Αννα ἡ Κομνηνή καί ὁ "Ομηρος, ΕΕΒΣ27 (1957), σ.213-23.

Katicic R., 'Η ἀρχαιομάθεια καί τό ἐπικόν πνεῦμα εἰς τήν 'Αλεξιάδα τῆς "Αννης Κομνηνῆς, ΕΕΒΣ29 (1959) σ. 81-6.

Kerbl R., Byzantinische Prinzessinnen in Ungrarn zwischen 1050-1200 und ihr Einfluss auf das Arpadenkönigreich (Dissert. der Univers. Wien 143), Wien 1979.

Κόλιας Γ., 'Εκκλησία καί Αὐτοκράτωρ εἰς τό Βυζάντιον, 'Αθῆναι 1959.

Κονιδάρης 'Ιω. Μ., Τὸ δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι καί τοῦ 12 αἰῶνος, 'Αθῆναι 1979.

Krekic B., Contribution à l' étude des Asanès à Byzance, TM5 (1973), σ. 347-55.

Kunik A., The Foundation of the Empire of Trebizond. Uchenyja Zapiski of the Imperial Academy of Sciences in St Petersburg, first and third sections (1854).

Κυπριανοῦ (Κουριοχουρινέου) ἀρχιμανδρίτου, Ἱστορία χρονολογική τῆς νήσου Κύπρου, ἔκδ. 2α, Λευκωσία 1902.

Κύρου Ἀχ., Βησσαρίων ὁ Ἕλλην, τ.Α'-Β', Ἀθῆναι 1947.

Kursanskis M., L' empire de Trébizonde et la Géorgie, REB35 (1977), σ. 237-56.

Kursanskis M., Relations matrimoniales entre Grands Comnènes de Trébizonde et princes géorgiens, Bedi Kartlisa, Revue de Kartvélogie 34 (1976), σ. 112-27.

Kursanskis M., Autour de la dernière princesse de Trébizonde: Théodora, fille de Jean IV et épouse d' Uzun Hasan, Ἀρχεῖον Πόντου 34 (1977-78&, σ. 77-87.

Kursanskis M., Note sur Eydocie Euphémie, Ἀρχεῖον Πόντου 34 (1977-78), σ. 155-58.

Kursanskis M., La desendance d' Alexis IV empereur de Trébizonde, REB37 (1979, σ. 239-47).

Kursanskis M., The coinage of the Grand Komnenos Manuel I, Ἀρχεῖον Πόντου 25 (1972), σ. 23-37.

Kurtz E., Christophoros von Ankyra als Exarch des Patriarchenb Germanos II, BZ16 (1907), σ. 120-42.

Kurtz E., Georgios Bardanes, Metropolit von Kerkyra, BZ15 (1906), σ. 603-13.

Λαγοπάτης Σ., Γερμανός (β'), πατριάρχης ΚΠόλεως-Νικαίας (1222-1240), Τρίπολις 1913.

Lamma Paolo, Comneni e Staufer, Roma v.I (1955) V. II (1957).

Λάμπρος Σπ., Ἄννα ἡ Κανταχουζηνή, ΝΕ1 (1904), σ. 37-42

Λάμπρος Σπ., Ἡ κτίσις καί ἡ κτίτωρ τῆς ἐν ΚΠόλει μονῆς τῆς Παμμακαρίστου, ΝΕ1 (1904), σ. 280-94.

Λάμπρος Σπ., Ἡ ἅλωσις τῆς Τραπεζοῦντος καί ἡ Βενετία, ΝΕ2 (1905), σ. 324-33.

Λάμπρος Σπ., Τζυκανδῆλαι-Δοκειανοί ΝΕ1 (1907) ἀριθμ. 8 καί 11, σ. 167-76 καὶ 179-81.

Λάμπρος Σπ., Ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ὡς σύζυγος ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τοῖς θρύλοις, ΝΕ4 (1907), σ. 417-66.

Λάμπρος Σπ., Τὸ πρωτότυπον τοῦ τυπικοῦ τῆς ἐν ΚΠόλει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος ΝΕ5 (1908), σ. 392-99.

Λάμπρος Σπ., Ἑλληνικὰ ἱστορήματα ἐν τοῖς Ἀρχείοις τῆς Ἰσπανίας, ΝΕ6 (1909), σ. 263-72.

Λάμπρος Σπ., Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐν Λέσβῳ διατελεσάντων Γατελούζων, ΝΕ6 (1909), σ. 39-48.

Λάμπρος Σπ., Διόρθωσις εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Παναρέτου, ΝΕ4 (1907), σ. 490.

Λάμπρος Σπ., Καὶ ἄλλοι Πανάρετοι, ΝΕ5 (1908), σ. 112-14.

Λάμπρος Σπ., Ἀπάντησις εἰς ἐρώτημα περὶ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Παναρέτου, ΝΕ6 (1909), σ. 284-88.

Λάμπρος Σπ., Ἑλληνικὰ Χειρόγραφα ἐν τῇ νήσῳ Κῷ, ΝΕ3 (1906), σ. 482-85.

Λάμπρος Σπ., Ἡ περὶ ἁλώσεως τῆς Τραπεζοῦντος ἐπιστολὴ τοῦ Ἀμηρούτζη, ΝΕ12 (1915), σ. 476-78, καὶ ΝΕ14 (1917), σ. 108.

Λάμπρος Σπ., Ὁ βυζαντιακὸς οἶκος Γουδέλη, ΝΕ13 (1916), σ. 211-21.

Λάμπρος Σπ., Ὁ τελευταῖος Ἕλλην αὐτοκράτωρ, ΝΕ14 (1917), σ. 270-93.

Λαμψίδης Ὀδ., Πῶς ἡλώθη ἡ Τραπεζοῦς, Ἀρχεῖον Πόντου 17 (1952), σ. 15-54.

Λαμψίδης Ὀδ., Τινὰ περί τοῦ ἔργου καὶ τῶν ἰδεῶν Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου, Ἀρχεῖον Πόντου 19 (1954), σ. 37-60.

Λαμψίδης Ὀδ., κροτῶ-κρατῶ-κρατίζω ἐν τῷ χρονικῷ Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου, Ἀρχεῖον Πόντου 21 (1956), σ. 226-30.

Λαμψίδης Ὀδ., Διορθωτικὰ εἰς τὸ χρονικὸν Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου, Ἀρχεῖον Πόντου, 21 (1956), σ. 3-25.

Λαμψίδης Ὀδ. (Od. Lampsidis), Bessarions zeugnis über den titel Μέγας Κομνηνός, Ἀρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 386-97.

Λαμψίδης Ὀδ., Εἷς κατὰ τόν 16ον αἰ. νοθευτὴς κειμένων καὶ ἐγγράφων ὁ Μονεμβασίας Μακάριος ὁ Μελισσηνός, Ἀθῆναι 1938, ἑλλην. μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ E. Dölger, Macarios von Monembasia, εἰς Otto Glauning zum 60 Gehurtstag Festgabe aus Wissenschaft und Bibliothek. Leipzig 1936, σ. 25-35.

Λαμψίδης Ὀδ., Ὁ βασιλεὺς τῆς Τραπεζοῦντος κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Παναρέτου, ΕΕΒΣ23 (1953), σ. 567-76.

Λαμψίδης Ὀδ., Σύμμεικτα εἰς τὸ χρονικὸν Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου, Ἀρχεῖον Πόντου 23 (1959), σ. 39-53.

Λαμψίδης Ὀδ., Ὁ γάμος Δαβὶδ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦ Παναρέτου, Ἀθηνᾶ 57 (1953), σ. 365-68.

Lampsidis Od., Le titre ΜΕΓΑΣ ΚΟΜΝΗΝΟΣ (Grand Comnène), B37 (1967), σ. 114-25.

Λαμψίδης 'Οδ., 'Ο ἀνταγωνισμός μεταξύ τῶν κρατῶν τῆς Νικαίας καὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν διὰ τὴν κληρονομίαν τῆς βυζαντινῆς ἰδέας, 'Αρχεῖον Πόντου 34 (1977-1978), σ. 3-19.

Λαμψίδης 'Οδ., 'Η ἅλωσις τῆς Τραπεζοῦντος ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὁ Βαρβερινὸς κῶδιξ 111, 'Αρχεῖον Πόντου 18 (1953), σ. 297-305.

Λαμψίδης 'Οδ., Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου, Περὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, Ποντικαὶ Ἔρευναι 2 (1958), σ. 5-128, καὶ 'Αρχεῖον Πόντου 22 (1958), σ. 5-128 (Τὸ κείμενον Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου, ἐκδ. 'Οδ. Λαμψίδη, σ. 61-81, περιελήφθη στή βιβλιογραφία ποὺ καταχωρήθηκε στὴν ἀρχή, σ. 10).

Λαμψίδης 'Οδ., 'Η χρονικὴ σύνοψις τοῦ Μανασσῆ καὶ ἕν «ᾆσμα τοῦ Γαβρᾶ», 'Αρχεῖον Πόντου 22 (1958), σ. 199-219.

Λαμψίδης 'Οδ., 'Απόψεις ἐπὶ τοῦ κράτους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, 'Αρχεῖον Πόντου 24 (1961), σ. 14-34.

Λαμψίδης 'Οδ., 'Η ἐκ τῶν «ἀνωτέρω μερῶν» καταγωγὴ Γρηγορίου τοῦ Γαβρᾶ, 'Αρχεῖον Πόντου 33 (1975-76), σ. 51-3.

Λαμψίδης 'Οδ., 'Ανδρέου Λιβαδηνοῦ, Βίος καὶ Ἔργα, 'Αθῆναι 1975.

Λαμψίδης 'Οδ.—Ραζῆ 'Αριάδνη, Εὑρετήριον 'Απεικονίσεων καὶ φωτογραφιῶν τοῦ Πόντου καὶ τῶν 'Ελλήνων Ποντίων, Π/μα περιοδικοῦ 'Αρχεῖον Πόντου, ἀρι. 8, 'Αθῆναι 1977.

Lappa-Zizicas Eurydice, Le voyage de Jean VII Paléologue en Italie, REB34 (1976), σ. 139-42.

Laskaris M., Vizantiske princeze: M. Lascaris, Vizantiske princeze u stednjevekounoj Srbiji. Prilog istoriji vijantiskorpskih odnosa od kraja XII do sredine XV veka, Dissertation, Belgrade 1926.

Laurent V., La généalogie des premiers Paléologues, B8 (1933), σ. 125-49.

Laurent V., Deux chrysobulles inédits des empereurs de Trébizonde Alexis IV Jean IV et David II, 'Αρχεῖον Πόντου, 18 (1953), σ. 241-78· (κείμενα τῶν χρυσοβούλλων, σ. 258-72).

Laurent V., L' assassinat d' Alexis IV empereur de Trébizonde (1429), 'Αρχεῖον Πόντου 20 (1955), σ. 138-43.

Laurent V., Σύμμεικτα: 'Ιασίτης-Διασίτης, 'Ελληνικά 3 (1930), σ. 529-31.

Laurent V., La direction spirituelle des grandes dames à Byzance. La correspondance inédite d' un métropolite de Chalcédoine, REB8 (1950), σ. 64-84· (σ.69 καὶ 73: ἡ ἁγία κυρία ἡμῶν ἡ Κομνηνή).

Laurent V., Une nouvella fondation monastique des Choumnos: La Νέα μονὴ de Thessalonique, REB13 (1955), σ. 109-30.

Laurent V., Le sébastocrator Constantin Ange 178 et le péplum du Musée de Saint-Marc à Venise, REB18 (1960), σ. 208-13.

Laurent V., Andronic Sunadénos ou la carrière d' un haut fonctionnaire byzantin au XIIe siècle, REB20 (1962), σ. 210-14.

Laurent V., Les faux de la diplomatique patriarcal. La lettre de Sophrone Ier en faveur de l' archonte Georges Polos (aout 1464), REB26 (1968), σ. 265-78.

Laurent V., La chronologie des patriarches de Contrantinople au XIIIe s. (1208-1309), REB27 (1969), σ. 129-50.

Laurent V., Sceau inédit de David Comnène, liberateur du Pont et confondateur de l' Empire de Trébizonde, 'Αρχεῖον Πόντου 19 (1954), σ. 151-60.

Laurent V., David Comnène, confondateur de l' Empire de Trébizonde, Dictionaire d' histoire et de géographie ecclésiastique, t. 14 (1960), στ. 117· David Comnène, dernier empereur de Trébizonde (1458-1461), αὐτόθι, στ. 117-19.

Laurent V., La succession episcopale du siège de Trébizonde au moyen age, 'Αρχεῖον Πόντου 21 (1956), σ. 80-94.

Laurent V., Le trisépiscopat du patriarche Matthieu Ier (1397-1410), REB30 (1972), σ. 5-166.

Leib B., La Παιδεία Βασιλική de Théophylacte de Bulgarie et sa contribution à l' histoire de la fin du XIE siècle, REB11 (1953), σ. 197-204.

Leib B., Les silences d' Anne. Comnène ou ce que n' a pas dit l' Alexiade, BS19 (1958), σ. 1-11.

Leib B. Complots à Byzance contre Alexis Ier Comnene (1081-1118), BS 23 (1962), σ. 250-75.

Leib B., Rome, Kiev et Byzance à la fin du XIe siècle, Paris 1924.

Lemerle Paul, Trois actes du despote d' Epire Michel II concernant Corfou connus en traduction latine, 'Ελληνικά Παράρτημα 4. Προσφορά εἰς Σ.Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 405-26.

Lemerle Paul, Essais sur le monde byzantin, London 1980.

Leroy-Molinghen A, Les deux Jean Taronite de L' Alexiade, B14 (1939), σ.147-53.

Lilie Ralph-Johannes, Die schalacht von Myriokephalon (1176)

Auswirkungen auf das byzantinische Reich im ausgelen den 12. Jahrhundert, REB35 (1977), σ. 257-75.

LoenertzR.-J., L' exil de Manuel II Paléologue à Lemnos, OCP38 (1972), σ. 116-40.

Loenertz R.-J., Marie d' Aragon-Sicile. Duchesse d' Athènes et Néopatras 1377-1380, Venezia 1972.

Loenertz R.-J., Pour l' histoire du Péloponènese au XIVe siècle (1382-1404), EBI (1943) σ. 152-96.

Loenertz R.-J., Aux origines du despotat d' Epire et de la principauté d' A-chaie, B43 (1973), σ. 360-94.

Loenertz R.-J., Une page de Jérome Zurita. Relative aux duchés Catalans de Gréce, REB14 (1956), σ. 158-68.

Loenert R.-J., Le prétendu secont mariage de Jean V Paléologue, REB15 (1954), σ. 176-84.

Loenertz R.-J., Jean V Paléologue à Venise (1370-1371), REB 16 (1958), . 217-32.

Loenertz R.-J., Pour la biographie de Jean Lascaris Calophéros, REB28 (1970), σ. 129-39.

Longnon J., La reprise de Salonique par les Grecs en 1224, Actes du VIe Congrès International d' Etudes Byzantines, I, Paris 1950, σ. 141-46.

Lopareu C., Alexis Comnène en Russie et en Sicile, Journal du Ministère de l' Instruction publique ('Ιούνιος 1897) σ. 415-20 (στα ρωσικά).

Macrides Kuth, What's in the name «Megas Komnenos», 'Αρχεῖον Πόντου, 35 (1979), σ. 238-245.

Manvelichvili Alexandre, Histoire de Georgie, Nouvelles Editions de la Toison d' Or, Paris 1951.

Marquis De la Force, Les conseillers latins d' Alexis Comnène, B11 (1936), σ. 153-65.

Mas Latrie de, Histoire de l' ile de Chypre sous de règne des princes de la maison de Lysignan, t. I-II, Paris 1852-1861 (παλιό, ἀλλά ἔχει τήν ἀξία του, καθώς δέν ἔχει ἀκόμη ἀντικατασταθῆ ἀπ' τήν νεώτερη ἔρευνα).

Maslev S., Les Lettres de Théophylacte de Bulgarie à Nicéphore Melissènos REB30 (1972), σ. 179-86.

Mathieu Marguerite, Cing poésies byzantines des XIe et XIIe siècles, B23 (1953), σ. 129-42.

Μαυροπούλου - Τσιούμη Χρυσάνθη, Μαρμαρίνη βυζαντινή ἐπιγραφή ἀπό τή Βέροια, Κληρονομία 3 (1971), σ. 331-41.

Μηλιαράκης Α., 'Ιστορία τοῦ Βασιλείου τῆς Νικαίας καί τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου (1204-1261), 'Αθῆναι 1898.

Μηλιόπουλος Ἰω., Τό ἐν Τραπεζοῦντι σπήλαιον τοῦ ἁγίου Εὐγενίου, 'Αρχεῖον Πόντου 6 (1936), σ. 159-68.

Miller W., The chronology of Trebizond, English Historical Review 38 (1923), σ. 408-10.

Miller W., Trebizond. The Last Greek Empire. Londres 1926.

Miller W., Ἡ ἱστορία τῆς Νικαίας καί ἡ ἀνάκτησις τῆς ΚΠόλεως, ΝΕ18 (1924), σ. 383-444.

Miller W., The Gattilusij of Lesbos (1355-1462)., BZ21 (1913), σ. 406-47, μετάφραση στήν ἑλληνική Μαρίας 'Α. 'Αναγνωστοπούλου, Οἱ Γατελοῦζοι τῆς Λέσβου, Λεσβιακά 5 (1966), σ. 65-118.

Miller W., The Latins in the Levant. A History of Frankish Greece 1204-1566, London 1908· μετάφραση στήν ἑλληνική Ἄγγελου Φουριώτη, 'Αθήνα 1960.

Moravcsik G., Pour une alliance byzantinohongroise, B8 (1933), σ. 555-68.

Nicol D., The Despotate of Epiros, Oxford 1957.

Nicol D., Philadelphia and the Tagaris family, Neo-Hellenika 1 (1970), σ. 9-17.

Nicol D., Constantine Akropolites, a prosopographical note, DOP19 (1965), σ. 249-56.

Nicol D., The byzantine family of Dermokaites circa 940-1453, BS35 (1974), σ. 1-11.

Nystazopoulou M., La dernière reconquete de Sinope par les Grecs de Trébizond (1254-1265), REB22 (1964), σ. 241-49.

Οἰκονομίδης Νικ. Α., Χρονολόγησις τῆς ἀνοικοδομήσεως τοῦ ναοῦ τῆς Χρυσοκεφάλου, 'Αρχεῖον Πόντου 18 (1953), σ. 214-17.

Οἰκονομίδης Νικ. Α., Σημείωμα περὶ τῶν ἐπιστολῶν Γρηγορίου τοῦ Χιονιάδου, 'Αρχεῖον Πόντου 20 (1955), σ. 40-44.

Oikonomidès N., Cinq actes inédits du patriarche MIchel Autoreianos, REB25 (1967), σ. 113-45.

Oikonomidès N., Le serment de l' impératrice Eudocie (1067). Un episode de l'histoire dynastique de Byzance, REB21 (1963), σ. 101-28.

Oikonomidès N., The chancery of the Grand Komnenoi· imperial tradition and political reality, 'Αρχεῖον Πόντου, 35 (1979), σ. 299-332.

Omont H., Portraits de diférents membres de la famille des Comnène peints dans le typicon du monastère de Notre-Dame-de-Bonne Espérance à Constantinople, Revue des Études Grecques 17 (1904), σ. 361-73.

Orgels P., Sabas Asidénos dynaste de Sampson, B10 (1935), σ. 67-80.

Ostrogorsky G., «Urum-Despotes», BZ44 (1951), σ. 448-60.

Παμπούκης Ι., Θεωνᾶς ἀνύπαρκτος χρονογράφος τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος, ΕΕΒΣ23 (1953), σ. 716-21 'Ο δῆθεν τραπεζουντιακὸς χρονογράφος Θεωνᾶς ὑπῆρξε μόνο στὴ φαντασία τοῦ μακαρίτη Σπ. Λάμπρου καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχη λόγω ἀβλεψίας στὴ φαντασία τοῦ Ν. Τωμαδάκη.

Παναγιωτάκης Δ., 'Η οἰκογένεια τῶν Πλευστῶν, Δωδώνη 1 (1972), σ. 245-64.

Παπαδόπουλος-Κεραμεύς 'Αθ., Fontes historiae imperii Trapezuntini, Petropoli 1897.

Παπαδόπουλος-Κεραμεύς 'Αθ., Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπεζοῦντος, VV12 (1906), σ. 132-47.

Παπαδόπουλος-Κεραμεύς 'Αθ., Τραπεζουντιακά, VV5 (1898), σ. 678-80.

Παπαδόπουλος-Κεραμεύς 'Αθ., 'Ο τελευταῖος Κομνηνὸς κατ' ἔγγραφον ἐπίσημον τοῦ μητροπολίτου 'Ηρακλείας Νεοφύτου (1695) ('Ιωάννης Κομνηνὸς ὁ καὶ 'Ιερόθεος Δρύστρας), ΔΙΕΕΕ2 (1885), σ. 667-79.

Παπαδόπουλος Α.Α., 'Ο Πόντος διὰ τῶν αἰώνων, 'Αρχεῖον Πόντου 1 (1928), σ. 7-46.

Παπαδόπουλος Α.Α., Ποιηταὶ δημωδῶν ἀσμάτων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, 'Αρχεῖον Πόντου 16 (1951), σ. 263-66.

Παπαδόπουλος 'Ιωάννης, 'Ο πρεσβευτὴς Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου Γεώργιος Φραντζῆς ἐν Τραπεζοῦντι καὶ 'Ιβηρίᾳ, 'Αρχεῖον Πόντου 18 (1953), σ. 202-4.

Παπαδόπουλος Ι.Β., Μία πολιτικὴ συνδιάλεξις ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῆς Τραπεζοῦντος, 'Αρχεῖον Πόντου 19 (1954), σ. 179-80.

Παπαδόπουλος Ι., 'Η ἐπί 'Αλεξίου (γ') Μεγάλου Κομνηνοῦ οἰκονομικὴ εὐρωστία τῆς Τραπεζοῦντος, Χρονικὰ τοῦ Πόντου 2 (1944), σ. 162-64.

Παπαδόπουλος Σ., Διορθώσεις εἰς τό Τραπεζουντιακὸν Χρονικὸν τοῦ Μιχαὴλ Παναρέτου, BNZ6 (1928), σ. 399-400.

Παπαδριανὸς 'Ιω. (Papadrianos Io.), The marriagearrangement between Constantine XI Palaeologus and th[illegible] [illegible]erbian Mara (1451), Balkan Studies 6 (1963), σ. 131-38.

Παπαδριανὸς 'Ιω., Τίνες οἱ δεσμοὶ συγγενείας τοῦ Γεωργίου Βράνκοβιτς (Brancouić) πρὸς τὸν οἶκον τῶν Παλαιολόγων, ΕΕΒΣ33 (1964), σ. 140-42.

Παπαδριανὸς 'Ιω., Ἦταν ἡ Εἰρήνη Καντακουζηνὴ μητέρα τῆς Σερβίδας πριγκίπισσας Μάρας; 'Ελληνικά [illegible]966), σ. 113-16.

Παπαδριανὸς 'Ιω., 'Η πρωτο[illegible] Καντακουζηνή, Βυζαντινά 1 (1969), σ. 161-65.

Papachryssanthou D[illegible]e la [illegible]t du sébastocrator Isaac Comnène, REB21 (19[illegible]).

Παρασκευαΐδη[illegible]τιλήνη ἐπὶ Γατελούζων, Μυτιλήνη 1976.

Pasdermadjian [illegible]istoire [illegible]' Armenie, troisième édition, Paris 1971.

Πολάκης Π., 'Ιωάννης [illegible]πόκ[illegible]κος, μητροπολίτης Ναυπάκτου, Νέα Σιὼν 18 (1923), σ. 129-212, 449-74, 513-27.

Polemis D., A note on the origin of the title «Μέγας Κομνηνός», Neoellenica 1 (1970), σ. 18-22.

Πολέμης Δημ. 'Ι., 'Ανεπίγραφοι στίχοι εἰς τὸν θάνατον 'Ιωάννου Βρυεννίου τοῦ Καταχαλῶν, ΕΕΒΣ35 (1966-67), σ. 107-16.

Prosopopographischen Lexikon der Palaiologenzeit (PLP), Erst. von Erich Trapp: Fasz. 1: 'Ααρών-'Αφαρᾶς, Wien 1976.Fasz. 2: ΒΑ.—Γωτ, Wien 1977. Fasz 3: Δ...—'Ησύχιος, Wien 1978. Fasz. 4: Θαδδαῖος-'Ιωσούφης, Wien 1980.

Rabino H.L., Généalogie de la Famille Stéphanopoli de Comnène en Morée et en Corse, Le Caire, Imprimerie D. Spada, 1937.

Ramusio G.B., Delle Navigationi e Viaggi, t.II, Venetia 1574, ἐπανεκδοθὲν ἀπ' τὴ Hakluyt Society, Londres 1873.

Richard Jean, Le Royaume latin de Jérusalem, préface de René Grousset, Presses Universitaires de France, Paris 1953.

Rouillard Germaine, La politique de Michel VIII à l'égard des monastères, EB1 (1943), σ. 73-84.

Runciman St., Grusades: Steven Runciman, A History of the Crusades, Vols. I (1951), II (1952), III(1954), Cambridge England.

Runciman St., F[illegible]ple: St. Runciman, The Fall of Const/ple 1453, Cambridge 196[illegible] μετάφραση στὴ γαλλική, Paris 1968· μετάφραση [illegible] ἑλληνική, [illegible] «Τὸ Βῆμα» 18.IX.1966-11.XI.1966· καὶ

μετάφραση ἐπίσης στὴν ἑλληνικὴ Νικ. Κ. Παπαρρόδου, ἐκδ. Μ. Μπεργαδῆ, 'Αθῆναι 1977.

Ρωμανὸς 'Ι., Περὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς 'Ηπείρου, 'Ιστορικὴ Πραγματεία, Κέρκυρα 1895.

Schlumberger G., "Αλωσις: G. Schlumberger, "Αλωσις τῆς ΚΠόλεως, εἰσαγωγὴ καὶ μετάφραση στὴν ἑλληνική, 'Αθῆναι.

Schlumberger G., Sceaux inédits: G. Schlumberger, Sceaux byzantins inédits, REG4 (1891), σ. 111-42, καὶ 13 (1900), σ. 467-92.

Schmalbauer G., Τορνίκιοι: Gudrun Schmalbauer, Die Tornikioi in der Palaiologenzeit, JOB18 (1969), σ. 115-35.

Schmalbauer G.—Hannick Chr., βλ. Hannick Chr.

Sestakov Sp., Un ambassadeur byzantin en Russie, Manuel Comnène, Mélanges Korsakov, σ. 366-81, Kasan 1913 (στὰ ρωσικά).

Salia Kalistrat, Bref apercu sur bes rapports Géorgian... (Résumé), Redi Kartlisa, Revue de Kartvélologie ... (19..), σ. 117-61.

Salia Nino, Géographie, σ. 5-16 Histoire de Géorgie (bref apercu), σ. 17-73, L'art de la Géorgie (par V. Béridzé), σ. 74-88, La littérature géorgienne dès origines à nos jours (par Kalistrat Salia), σ. 89-1.. Les musiques de l'oralite (par Vuette Grimaud), σ.124-128, La musique géorgienne (par Grigol Tchekhikvadzé), σ. 129-33, Les opéras géorgiens, σ. 133, Bibliographie sur la musique géorgienne σ. 134-36, Redi Kartlisa, Revue de Kartvélologie 30 (1972), σ. 3-136.

Σκοποτέας Στ., Οἱ 'Υψηλάνται, 'Αρχεῖον Πόντου 20 (1955), σ. 150-240.

Stadtmüller G., Zur Geschichte der familie Kamateros, BZ34 (1934), σ. 35?-58.

Stiernon L., Κριτικὴ εἰς Bozidar Ferjancić, Despoti u Vizantiji i juznoslovenskim Zemljama (Die Despoten in Byzanz und den südslavischen Ländern) REB21 (1963), σ. 291-96.

Svoronos N., Le serment de fidélité à l'empereur byzantin et sa signification constitutionnelle, REB9 (1951), σ. 106-42.

Τάγαρης 'Α., 'Η 'Ιστορία τῶν Ταγαραίων, 'Αθῆναι 1976.

Thiriet Freddy, La symbiose dans les états Latins formés sur les terriotoires de la Romania Byzantine (1202 à 1261) phénomènes religieus (XVe Congrès International de'Études Byzantines), Athènes 1976.

Τερζόπουλος 'Αντ. Χ., 'Η κατὰ τὰ Σύρμενα (Σούρμενα) μονὴ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ ἐπικαλουμένου τοῦ Χάλδου, 'Αρχεῖον Πόντου 33 (1975-1976), σ. 93-114.

Toumanoff Cyrille, Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l'histoire de la Caucasie chrétienne (Arménie-Géorgie-Albanie), Roma 1977.

Toumanoff Cyrille, The fifteenth-century Bagratids, Traditio 7 (1949-1951), σ. 169-223.

Touratsoglou J., Impératrice Irène Comnène Paléologine, Βυζαντινά 5 (1973), σ. 272-73.

Trapp E., Beitrage zur genealogie der Asanen in Byzanz, JOB25 (1976), σ. 163-77. Βλ. καὶ Krekic B.

Treu M., Manuel Holobolos, BZ5 (1896), σ. 538-49, 551-54, 557-59 (σχόλια).

Τωμαδάκης Ν., 'Ετούρκευσεν ὁ Γεώργιος 'Αμιρούτζης; ΕΕΒΣ18 (1948), σ. 99-143.

Τωμαδάκης Ν., 'Ο 'Ιωσὴφ Βρυέννιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400, 'Αθῆναι 1947.

Τωμαδάκης Ν., Οἱ λόγιοι τοῦ Δεσποτάτου τῆς 'Ηπείρου, ΕΕΒΣ27 (1957), σ. 3-62.

Uspensky F., Grandes lignes de l'Histoire de l' Empire de Trébizonde, Leningrad 1929 (στὰ ρωσικά)· ἀνάλυση τοῦ ἔργου ὑπὸ Ι. 'Ιέρακος (Ι. Σοχόλωφ) εἰς 'Αρχεῖον Πόντου 6 (1938), σ. 196-205.

Uspenskij Th., Les dermiers Comnène, VV25 (1928), σ. 1-23 (στὰ ρωσικά).

Wilson N.-Darrouzès J., Restes du Cartulaire de Hiéra—Hérochorafion, REB26 (1968), σ. 5-47.

Wittek P., L' épitaphe d'un Comnène à Konia, B10 (1035), σ. 505-15·

Wittek P., Encore l' épitaphe d'un Comnène à Konia, B12 (1937), σ. 207-11.

Wittek—De Jongh Suzanne, Le césar Nicéphore Bryennios, l' historien, et ses ascendants, B23 (1953), σ. 463-68).

Wroth W., Catalogue of the Coins of the Vandals, Ostrogoths and Lombards, and of the Empires of Thessalonica, Nicaea and Trebizond in the britsh Museum, London 1911.

Failler A, Note sur la chronologie du règne de Jean Cantacuzène, REB29 (1971), σ. 293-302.

Failler A., Nouvelle note sur la chronologie du règne de Jean Cantaxuzène,

REB34 (1976), σ. 119-24.

Failler A., La déposition du patriarche Calliste Ier (1353), REB31 (1973), σ. 5-163.

Failler A., La tradition manuscrite de l' Histoire de Georges Pachymére, (Livres I-VI), REB37 (1979), σ. 123-220.

Failler A., Chronologie et composition dans l' Histoire de Georges Pachymère, REB38 (1980), σ. 5-103, και REB39 (1981), σ. 145-249.

Filitti I.C., Notice sur les Cantacuzène du XI[er] au XVIIe siècles, Bucharest 1936.

I.K. Χασιώτη, Μακάριος, Θεόδωρος καί Νικηφόρος οἱ Μελησσηνοί (Μελισσουργοί), Θεσσαλονίκη 1966.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ Α'

Τῶν Κομνηνῶν τῶν ἕξι πρώτων γενεῶν (1-98) ποὺ βιογραφοῦνται στὸν Α' αὐτὸν τόμο· καὶ τῶν Κομνηνῶν τῆς ἕβδομης γενεᾶς (99-195) ποὺ ἁπλῶς ἀναφέρονται σ' αὐτόν τὸν τόμο καὶ βιογραφοῦνται στὸ Β' τόμο.

ΠΙΝΑΚΑΣ Β'

Τῶν Κομνηνῶν τῶν μετὰ τὴν Ἕβδομη γενεὰ (196 κ. ἑξ.) ποὺ ἁπλῶς ἀναφέρονται στὸν Α' αὐτὸν τόμ. καὶ βιογραφοῦνται στὸν Γ' τόμο καὶ ἑξῆς.

1) Κομνηνοὶ - Κομνηνὲς τῆς Ὀγδόης Γενεᾶς

2) Κομνηνοὶ - Κομνηνὲς τῆς Ἐνάτης Γενεᾶς

3) Δεκάτης Γενεᾶς

4) Ἑνδεκάτης Γενεᾶς

5) Μεταγενεστέρων Γενεῶν

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ'

Τῶν ἄλλων (ἐκτὸς τῶν Κομνηνῶν) προσώπων καὶ πραγμάτων
Ι Ἑλληνικῶν ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

ΙΙ Ξενογλώσσων ὀνομάτων καὶ πραγμάτων.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.	52	στίχ.	1	ἀντί	περί τό 1280	γράφε	περί τό 1028
»	69	»	11-12	»	καταράστηκαν	»	καταχράστηκαν
»	73	»	14-15	»	καί νείς	»	κα- νείς
»	77	»	5-6	»	προσόθεσε	»	πρόσθεσε
»	87	»	1	»	ὁ Κομνηνός	»	Κομνηνός
»	87	»	2	»	'Οχτώβρη 1118	»	15. VIII. 1118
»	97	»	1	»	εὐπροσσιτος	»	εὐπρόσιτος
»	114	»	5	»	τόν κουνιάδο	»	τό γαμβρό
»	118	»	25	»	Striernon	»	Stiernon
»	125	»	13	»	'Αν/μος	»	Μιχαήλ
»	194	»	τέλος			»	131α Γεώργιος Τορνίκης, Lettres et discours, Λόγος ἐπί τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, σ. 309-13
»	195	»	1	»	πέθανε, ὄχι καί	»	πέθανε, ἔπειτ' ἀπό μιά βαριά ἀσθένεια[131], ὄχι καί
»	198	»	2	»	μετά τό 1136	»	ἀνάμεσα στό 1148 καί 1155/56
»	201	»	3	»	τό 1136[20], ἦταν	»	τό 1136[20], καί κατά τό 1148-1155/56[20α], ἦταν
»	201	»	36-37			»	20α Γεώργιος Τορνίκης, Lettres et discours, Λόγος κτλ., σ.309-11,313.
»	208	»	15	»	μετάφεσαν	»	μετάφεραν
»	301	»	31	»	'Ισαάκιο 61	»	'Ισαάκιο 60
»	303	»	21	»	ἀκρβῶς	»	ἀκριβῶς
»	308	»	2	»	στόλου[6],	»	στόλου[6];
»	332	»	7,8	»	Πέτρου.	»	Λέοντος,
»	353	»	8	»	καί ἀδελφῶν	»	καί τῶν ἀδελφῶν
»	365	»	35	»	ὑ 41	»	ὑ. 40
»	372	»	5	»	ἀγγειλιαφόρος	»	ἀγγελιοφόρος
»	382	»	10	»	κοσμᾶς	»	Κοσμᾶς
»	382	»	12	»	βαρήτητα	»	βαρύτητα
»	383	»	28				
»	385	»	16	»	δέν ἄφησε	»	δέν ἄργησε
»	386	»	16	»	'Ο γενναῖο	»	'Ο γενναῖος
»	386	»	24-25	»	μιᾶς ψυχικῆς	»	μιᾶς ψυχῆς
»	388	»	12	»	ἄρπαξε	»	Ἄρπαξε

Σελ.	406	στίχ.	15	ἀντί	πρίς	γράφε	πρίν
»	410	»	9	»	despota	»	despotat
»	412	»	8	»	1131	»	1113
»	441	»	21	»	Θεόδωρος β'	»	Θεόδοτος β'
»	459	»	33	»	sigebert	»	Sigebert
»	538	»	23	»	γλενοχόπησαν	»	γλεντοχόπησαν
»	539	»	1	»	μητρία		μητριά
»	539	»	3	»	'Ιωάννης	»	'Ιωάννη
»	541	»	19	»	ἐναντίο	»	ἐναντίον
»	548	»	25	»	Γεβοβέζων	»	Γενοβέζων
»	578	»	12	»	ὑπρέτη	»	ὑπηρέτη
»	629	»	7	»	ἐχδριζώση	»	ἐχριζώση
»	641	»	27	»	11200	»	1120
»	641	»	33	»	Bullew	»	Bulles
»	657	»	26	»	F. Dölger, Regesten, τ. II σ.395˙ τοῦ ἴδιου, Les Comnene, τ, II, σ.551	»	F.Dölger, Rege-STEN,τ.II, σ. 36, ἀριθ. 1526. Πρβλ.F. GHA-landon, Les Comnène, τ. II, σ.551
»	680	»	10	»	Γρηγόριου Παχ. 194 καί τόν Γε-ώργιος Παχ. 195[7]	»	Γρηγόριον Παχ. καί τόν Γεώργιον Παχ. 195[7]

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

BYZANTINA

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ
ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΚΕΝΤΡΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ
ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΑ ΩΣ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΩΝ «ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ»

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΚΑΘ. Ι. Ε. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

BYZANTINA

ANNUAL REVIEW OF THE CENTER FOR BYZANTINE STUDIES
OF THE SCHOOL OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY OF THESSALONIKI

BYZANTINE TEXTS AND STUDIES

SUPPLEMENTARY PUBLICATIONS TO THE «BYZANTINA»
PUBLISHED BY THE CENTER FOR BYZANTINE STUDIES
OF THE SCHOOL OF PHILOSOPHY, UNIVERSITY OF THESSALONIKI

EDITOR: PROF. I. E. KARAYANNOPULOS

ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ
20 Β΄

Kōnstantinos Varzos /
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΒΑΡΖΟΥ

/Hē genealogia tōn Komnēnōn/
Η ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

ΤΟΜΟΣ Β΄

ΚΕΝΤΡΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1984

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

Σὲ συνέχεια τῶν Βραχυγραφιῶν (ἢ Συντομογραφιῶν) ποὺ ἀναφέρθηκαν στὸν τ. Α΄ τῆς Γενεαλογίας μου, σ. 3-4, προσθέτω καὶ τὶς πιὸ κάτω· κυρίως ἀναφέρονται σὲ Κομνηνοὺς καὶ Κομνηνές, ποὺ κοντὰ στὴν Κομνηνικὴ ἐπωνυμία τους πῆραν καὶ τὰ ἐπίθετα ἄλλων οἰκογενειῶν μὲ τὶς ὁποῖες συγγένευσαν:

Βοτ.	= Βοτανειάτης· Βοτανειάταινα
Β.Δ.Κ.	= Βοτανειάτης Δούκας Κομνηνός· Βοτανειάταινα Δούκαινα Κομνηνὴ βλ. Γενεαλογία μου
τ. Α΄ (ἢ Β΄ ἢ Γ΄)	= βλ. Κωνσταντίνου Βαρζοῦ, Ἡ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, τ. Α΄, Θεσσαλονίκη 1983 (ἢ τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1983 ἢ τ. Γ΄)
Δ.Κ.	= Δουκειανὸς Κομνηνός· Δουκειανὴ Κομνηνή
Δ.	= Δούκας· Δούκαινα
Δ.Κ.	= Δούκας Κομνηνός· Δούκαινα Κομνηνή
Δ.Κ.Γ.	= Δούκας Κομνηνὸς Γαβρᾶς· Δούκαινα Κομνηνὴ Γαβράδαινα
Δ.Β.	= Δούκας Βατάτζης· Δούκαινα Βατατζίνα
Κ.	= Κομνηνός· Κομνηνή
Κ.Β. Ἄγγ.	= Κομνηνὸς Βατάτζης Ἄγγελος· Κομνηνὴ Βατατζίνα Ἀγγελίνα
Κ.Γ.	= Κομνηνὸς Γαβρᾶς· Κομνηνὴ Γαβράδαινα
Κ.Κ.	= Κοντοστέφανος Κομνηνός· Κοντοστεφανίνη Κομνηνή
Κ.Μ.	= Κομνηνὸς Μελισσηνός· Κομνηνὴ Μελισσηνή
Κ. Στρ.	= Κομνηνὸς Στρατηγόπουλος· Κομνηνὴ Στρατηγοπουλίνα
Κ.Σ.	= Κομνηνὸς Συναδηνός· Κομνηνὴ Συναδηνή
Μ.Κ.	= Μέγας Κομνηνός· Μεγάλη Κομνηνή
Π.Δ.Κ.	= Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνός· Παλαιολογίνα Δούκαινα Κομνηνή

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Σὲ συνέχεια τῆς Βιβλιογραφίας ποὺ καταχωρήθηκε στὸν τ. Α΄ τῆς Γενεαλογίας μου, σ. 5-23 καὶ 681-715, παραθέτω καὶ τὰ ἑξῆς βοηθήματα:

Ἄμαντος Κωνστ., Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων, τ. Α΄ (1071-1571), Ἀθῆναι 1955.

Ἐπενεκίδης Π.Κ., Ἦταν ἡ τελευταία σαϊτιά, «Τὸ Βῆμα τῆς Κυριακῆς», τῆς 15ης. VIII. 82, σ. 16-7.

Hendrickx B. Matzukis C. Alexios V Doukas Mourtzouphlos: his life, reign and death (? - 1204) περιοδικὸ Ἑλληνικά (1979), σ. 108 - 32.

Θεοχαρίδης Γ.Ι., Μιχαὴλ Δούκας Γλαβᾶς Ταρχανειώτης, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τ. 7. (1957), σ. 183-206.

Καραγιαννόπουλος Ἰω. Ε., Ἱστορία Βυζαντινοῦ Κράτους, τ. Β΄, Θεσσαλονίκη 1981.

Kiross Lord Οἱ Ὀθωμανικοὶ Χρόνοι, Ἄνοδος καὶ Πτώση τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, μετάφραση στὴν ἑλληνικὴ Σπύρου Ὀνησιφόρου, Λευκωσία 1980.

Kissas S. Concerning the date of the marriage of Stephen Radoslav and Anna Comnena (στὰ σερβικὰ μὲ ἀγγλικὴ περίληψη) Zbornik Radova 18 (1978), σ. 132-39.

Λαΐου-Θωμαδάκη Α., Οἱ δυὸ ἐξουσίες: Ἡ διαμάχη μεταξὺ παπῶν καὶ αὐτοκρατόρων καὶ οἱ ἀπόψεις τῶν Βυζαντινῶν, Θησαυρίσματα 15 (1978), σ. 106-18.

Λαμψίδης Ὀδ., Περὶ τὸ «Ἐγκώμιον εἰς Τραπεζοῦντα» τοῦ Βησσαρίωνος, Ἀρχεῖον Πόντου 37 (1980), σ. 153-84.

Μαμαλάκης Ἰωάννης Ὁ Γ. Γεμιστὸς ἐν Πελοποννήσῳ ἀπὸ τοῦ 1414-1437, Θεσσαλονίκη 1939.

Μπαρτικιὰν Χρ. Μ., Τὸ Βυζάντιον εἰς τὰς Ἀρμενικὰς Πηγάς, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, ἀριθ. 18, Θεσσαλονίκη 1981.

Mauromatis Leonidas, La Fondation de l' Empire Serbe Le Kralj Milutin, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, ἀριθ. 16, Θεσσαλονίκη 1938.

Νικολάου Θεόδ., Αἱ περὶ πολιτείας καὶ δικαίου ἰδέαι τοῦ Γ. Πλήθωνος Γεμιστοῦ, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, ἀριθ. 13, Θεσσαλονίκη 1974.

Παπαδημητρίου Συν., Ὁ ἐπιθαλάμιος Ἀνδρονίκου ΙΙ τοῦ Παλαιολόγου, BZ11 (1902), σ. 452-60.

PLP (= Pros. Lexikon der Palaiol., PLP, Fasz. 1 (1976)· Fasz. 2 (1977)· Fasz 3 (1978)· Fasz. 4· Fasz 5 (1981), σ' αὐτὸ περιλαμβάνονται οἱ Κομνηνοί, σ. 219-31, ἀριθ. 12050-12123.

Savvides Alexis, Byzantium in the Near East: Its relations with the Seljuk sultanate of Rum in Asia Minor, the Armenians of Cilicia and the Mongols, Βυζαντινὰ Κείμενα καὶ Μελέται, ἀριθ. 17, Θεσσαλονίκη 1981.

Σολδάτος Χρῖστος, Γεώργιος Γεμιστὸς Πλήθων, Ἀθῆναι 1973 (σπουδαῖο).

Toma O., The Dating of Alexius's Chrysobull to the Venetians: 1082, 1084, or 1092? BS42 (1981), σ. 171-85.

Τούλ Χ., Ποῖον ἦτο τὸ αἴτιον τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωάννου (β΄) Κομνηνοῦ Παρνασσός, 20 (1978), σ. 172-89.

Tsirpanlis Constantine, Mark Eugenikus and the Council of Florence, Κέντρον Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν, ἀριθ. 14, Θεσσαλονίκη 1974.

Failler Albert, Le projet de mariage d' Anne Palaiologina avec Milutin de Serbie, Rivista di Studi Byzantini e Slavi 1 (1981), σ. 239-49.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ Β΄ ΤΟΜΟΥ

Σὲ ὅσα ἀνάπτυξα στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ Α΄ τόμ. τῆς Γενεαλογίας μου[1], προσθέτω καὶ τὰ ἀκόλουθα.

I

Ἱστορικὴ ἀνασκόπηση

Ἀπὸ ἐράνισμα νεώτερων ἱστορικῶν κάνω αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἱστορικὴ ἀνασκόπηση, γιὰ νὰ ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης μιὰ καθολικὴ σύλληψη τῆς πολιτικῆς τῶν Κομνηνῶν.

Κατὰ τὴν ταραγμένη περίοδο ποὺ ἀκολούθησε τὸ θάνατο τοῦ Βασίλειου (β΄) τοῦ Πορφυρογέννητου (976 - 1025), δηλ. τὴν περίοδο 1025 - 1081, στὶς ἐξωτερικὲς σχέσεις εἴχαμε τὴν τέλεια κατάρρευση τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας στὴν Ἀσία, τὴν ὁριστικὴ ἀπώλεια τῶν ἰταλικῶν κτήσεων καὶ τὴ σοβαρὴ ἐξασθένηση τῆς ἐπιρροῆς τῶν Βυζαντινῶν στὴ βαλκανικὴ χερσόνησο. Ὁ ἀπολογισμὸς στὸ ἐσωτερικὸ ἦταν ἡ τέλεια παράλυση τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ἡ σοβαρὴ οἰκονομικὴ κρίση, ἡ ὑποτίμηση τοῦ νομίσματος καὶ ἡ διάλυση τοῦ οἰκονομικοῦ καὶ κοινωνικοῦ συστήματος τῆς μέσης βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15 (1081 - 1118) χρειάστηκε νὰ στηρίξῃ τὸ ἀνορθωτικό του ἔργο πάνω σὲ νέες βάσεις· καινούργιοι ἦσαν καὶ οἱ παράγοντες ποὺ σήκωσαν τὸ κρατικὸ οἰκοδόμημα ποὺ ἀνήγειρε.

Ὡστόσο αὐτὸ τὸ ἔργο τῆς ἀνοικοδόμησης δὲν μποροῦσε παρὰ νὰ ἔχῃ μόνο ἐπιφανειακὴ καὶ προσωρινὴ ἐπιτυχία. Καὶ στὴν πρώτη περίοδο τοῦ Μεσαίωνα, στὰ χρόνια τοῦ Ἡράκλειου (610 - 641) καὶ τοῦ Λέοντα (γ΄) τοῦ Σύρου (717 - 741), τὸ Βυζάντιο ἀντιμετώπισε παρόμοια κατάσταση καὶ φάνηκε πὼς βρισκόταν στὸ χεῖλος τῆς καταστροφῆς. Τότε ὅμως ἡ Αὐτοκρατορία διέθετε ἀνεκμετάλλευτες ἐσωτερικὲς δυνάμεις ποὺ ἔφεραν μακροπρόθεσμα τὴν παλινόρθωση, ἐνῶ παράλληλα καὶ παρὰ τὶς τρικυμίες διατηροῦσε στὴν κατοχή της τὸν κεντρικό της πυρήνα, τὴ Μ. Ἀσία. Ἔτσι ὄχι μόνο μπόρεσε νὰ ξανασηκωθῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ προοδευτικὰ τὴν ἡγεμονία της μέσα σὲ ὁλάκαιρη τὴν περιοχὴ τῆς ἀνατολικῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου, στὴν ξηρὰ καὶ τὴ θάλασσα. Τώρα ὅμως ἡ Αὐτοκρατορία ἦταν ἐσωτερικὰ ἐξαντλημένη· τὸ σύστημα ποὺ πάνω του εἶχε στηρίξει τὴ δύναμή της στοὺς προηγούμενους αἰῶνες εἶχε καταρρεύσει καὶ τὸ κύριο ὁρμητήριο τῆς ἰσχύος της, ἡ Μ. Ἀσία, εἶχε ἐγκαταλειφτῆ, σχεδὸν χωρὶς ἀντίσταση, ἀκριβῶς γι᾿ αὐτὸ τὸ λόγο. Τὸ ἀνορθωτικὸ ἔργο τῶν Κομνηνῶν περιορίστηκε βασικὰ στὶς παράλιες περιοχές, ἐνῶ τὸ Βυζάντιο ἔχανε ὁριστικὰ τὴν

1. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 25-35.

ἡγεμονία στὴ θάλασσα ἀκριβῶς στὴν περίοδο τῶν Κομνηνῶν. Ἀπὸ ἄποψη ἐμπορικὴ καὶ στρατηγικὴ τὴν πρωτοβουλία ἀνάλαβαν οἱ ἰταλικὲς ναυτικὲς δημοκρατίες, στὶς ὁποῖες ὁ πρῶτος Κομνηνός, κάτω ἀπ᾿ τὴν πίεση ἐξωτερικοῦ κινδύνου, παραχώρησε -γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Βενετία τὸ 1084[1α]- ἐξαιρετικὰ καὶ ἀνεπίτρεπτα προνόμια ποὺ ὑπόσκαψαν, ὄχι μόνο τὴν οἰκονομικὴ ὀντότητα τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν πολιτικὴ του ὕπαρξη. Αὐτὴ εἶναι ἡ πιὸ σημαντικὴ ἐξέλιξη τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ γεγονὸς παγκόσμιας σημασίας ποὺ δείχνει τὴν ὑπεροχὴ τῶν ἀνερχόμενων δυνάμεων τῆς Δύσης, ποὺ κορυφώθηκε μὲ τὴν ἅλωση τοῦ Βυζαντίου τὸ 1204. Ἡ ἡγεμονικὴ θέση τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Κομνηνῶν δὲν εἶχε ἐσωτερικὴ σταθερότητα καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ οἱ ἐντυπωσιακὲς ἐπιτυχίες ποὺ ὀφείλονται στὴν εὔστροφη πολιτικὴ τῶν Κομνηνῶν δὲν εἶχαν μόνιμα ἀποτελέσματα[2].

Οἱ τρεῖς πρῶτοι μεγάλοι Κομνηνοί, οἱ ἐξαίρετοι ἡγέτες, ὁ Ἀλέξιος (α΄) 15, ὁ Ἰωάννης (β΄) 34, ὁ Μανουὴλ (α΄) 81, ἀποκατάστησαν τὴν ἀνώτατη ἐξουσία, συγκεντρώνοντας στὰ χέρια τους ὅλες τὶς πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἁρμοδιότητες. Ὅμως οἱ βάσεις, πάνω στὶς ὁποῖες στήριξαν τὴν ἀνόρθωση τῆς Μοναρχίας, ὑπῆρξαν ἐντελῶς ἀλλοιώτικες απ τὶς ὀργανωτικὲς ἀρχὲς τῆς ἐποχῆς τῶν κακῶς λεγομένων Μακεδόνων αὐτοκρατόρων.

Ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15, ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, ὑπῆρξε ἐκπρόσωπος τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Ἡ ἄνοδός του στὸ θρόνο ἐγκαινίασε νέα ταχτικὴ ἀπέναντι αὐτῶν τῶν δυὸ συντελεστῶν. Τὸ ὅλο ἔργο τῆς ἀνασυγκρότησης στήριξε πάνω στὴν ἀναδιοργάνωση τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἡ ἐνίσχυση τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων ποὺ ἀπὸ καιρὸ παρατηρήθηκε, ἔγινε πολὺ πιὸ ἔντονη[3].

Μαζὶ μὲ τὰ μισθοφορικὰ στρατεύματα ἄρχισε νὰ ἀποχτάῃ πάλι μεγάλη σπουδαιότητα καὶ ὁ ἐγχώριος στρατός. Βέβαια τὸ κύριο σῶμα τῆς στρατιωτικῆς δύναμης τῶν Βυζαντινῶν δὲν ἀποτελοῦσαν πιὰ οἱ μικρογαιοχτήμονες, ἀφοῦ τὰ παλιὰ στρατιωτικὰ χτήματα ἀφανίστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς φεουδοποίησης. Ἂν καὶ οἱ στρατιῶτες γεωργοὶ δὲν ἐξαφανίστηκαν ὁλότελα, ἐντούτοις ὁ ρόλος τους ἦταν πολὺ πιὸ περιορισμένος. Τὸ βυζαντινὸ στράτευμα εἶχε ὡς βάση ἕνα καθαρὰ φεουδαρχικὸ σύστημα ἐξαρτήσεων καὶ τὴν πραγματική του δύναμη ἀποτελοῦσαν ἡ μεγαλογαιοχτησία τῶν π ρ ο ν ο ι α ρ ί ω ν[4]

Στὰ πεδία τῶν μαχῶν, στὴν Ἀσία καὶ τὴν Εὐρώπη, οἱ τρεῖς πρῶτοι Κομνηνοί, ἐξαίρετοι στρατηγοὶ καὶ στρατιῶτες, ὁδήγησαν νικηφόρες Βυζαν-

1α. Βλ. O. Toma, The Dating of Alexius's Chrysobull to the Venetians: 1082, 1084, or 1092? BS 42 (1981), σ. 171-85, ὅπου ὑποστηρίζει τὴ δεύτερη χρονολογία τοῦ 1084.

2. G. Ostrogorsky, Histoire de l' Etat Byzantin, trad francaise de J. Gouillard, Paris 1956, σ. 377-78· ἑλλην. μετάφρ. Ἰωάννη Παναγόπουλου, τ. Γ΄, Ἀθήνα 1981, σ. 19-20.

3. Διονύσιος Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιο ἀπὸ τοῦ 1071 μέχρι τοῦ 1453, Ἀθῆναι 1972, σ. 56.

4. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 392, ἑλλην. μετάφρ. τ. Γ΄, σ. 36.

τινὲς στρατιές, ποὺ περιλάμβαναν πολυώνυμα πλήθη ξένων πολεμιστῶν, Φράγκων, Νορμανδῶν, Ἄγγλων, Ρώσων, Γερμανῶν, Πετσενέγκων, Ἀλανῶν, Τούρκων, Κουμάνων, Βουλγάρων[5]. Ἰδιαίτερη θέση ἀνάμεσά τους πῆρε ἡ ἀνακτορικὴ φρουρὰ τῶν Βαράγκων, πού ἀποτελοῦνταν ἀπὸ Νορμανδοὺς τῆς Ἀγγλίας (Ἰγγλίνους). Τραχεῖς στρατιῶτες, οἱ Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες φρόντιζαν γιὰ τὴν πειθαρχία τοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἰωάννης (β΄) Κ. 34, προκαλώντας μὲ γενναῖες παροχὲς τὸ ζῆλο τῶν στρατιωτῶν του, ἀπαιτοῦσε ἀπ' αὐτοὺς σκληρὴ πειθαρχία.

Ἀκολουθώντας τὴν παράδοση τοῦ πατέρα του, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 διατήρησε ἀμείωτη τὴ δύναμη καὶ τὴν τάξη τοῦ στρατοῦ, καὶ ἰδιαίτερα ἀγωνίστηκε γιὰ τὴ στρατολογία ἐθνικῶν σωμάτων. Οἱ πόλεμοι καὶ ἡ ἔλλειψη ἀσφάλειας εἶχαν ἐπικίνδυνα λιγοστέψει τὸν πληθυσμὸ τῆς Αὐτοκρατορίας. Αὐτὴ τὴ λειψαντρία ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 θέλησε νὰ θεραπεύση μὲ μέτρα ἐξαιρετικὰ τολμηρά. Ἔτσι πρόσταξε τὴν ἀπολευτέρωση ὅλων ἐκείνων ποὺ γεννήθηκαν ἐλεύτεροι, ἀλλὰ περιῆλθαν σὲ κατάσταση δουλείας, μὲ τὴν καταβολὴ ἀποζημίωσης στοὺς κυρίους τους. Ἐπίσης ἐξαγόρασε τοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἐνθάρρυνε τὴν ἐγκατάσταση ξένων παροίκων στὸ Βυζαντινὸ ἔδαφος. Ὅσον ἀφορᾶ εἰδικὰ γιὰ τὶς κατὰ θάλασσα δυνάμεις, αὐτὸς ὁ αὐτοκράτορας κατηγορεῖται πὼς ἔγινε αἰτία τῆς παρακμῆς τους, καθὼς ἀντικατάστησε τὴ ναυτικὴ στρατολογία μὲ τὴ φορολογία[6].

Μὲ τὴ στρατιωτικὴ ὀργάνωση συνδέθηκε καὶ ὁ θεσμὸς τῆς π ρ ό ν ο ι α ς. Αὐτὸς μαρτυρεῖται γιὰ πρώτη φορὰ στὸν καιρὸ τοῦ Κωνσταντίνου (θ΄) τοῦ Μονομάχου (1042 - 1055), καθὼς μαθαίνομε πὼς πρῶτος π ρ ο ν ο ι ά ρ ι ο ς ἦταν ὁ Κωνσταντῖνος Λειχούδης, ὁ μετέπειτα πατριάρχης ΚΠόλεως (1059 - 1063)[7].

Στὶς ἀρχὲς ἡ π ρ ό ν ο ι α ἦταν ἐκχώρηση γαιῶν γιὰ ἐκμετάλλευση καὶ συντήρηση ἀπ' τὸ Κράτος πρὸς φυσικὰ πρόσωπα. Σύμφωνα μὲ τὴ θεωρία διάσημου βυζαντινολόγου, ἡ π ρ ό ν ο ι α μεταβλήθηκε σὲ στρατιωτικὸ θεσμὸ στὸν καιρὸ τῶν Κομνηνῶν, καὶ συνδέθηκε μὲ στρατιωτικὲς ὑπηρε-

5. Πρβλ. τὶς ἀπαριθμήσεις στὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 τοῦ Μάη 1086 καὶ Ἀπρίλη 1088 εἰς Rouillard - Collomp, Actes de L'avra, I, σ. 111· καὶ ΜΜ6 (1890), σ. 47: ἀπό τε μιτάτων ἀρχόντων ταγματικῶν καὶ θεματικῶν, ρωμαϊκῶν (= ἑλληνικῶν) τε καὶ παραταγῶν καὶ ἐθνικῶν, ἔτι τε Ρώσων, Βαράγγων, Κουλπίγγων, Ἰγγλίνων, Φράγγων, Νεμίτσων (= Γερμανῶν), Βουλγάρων, Σαρακηνῶν, Ἀλανῶν, Ἀβασγῶν, Ἀθανάτων καὶ λοιπῶν ἁπάντων Ρωμαίων τε καὶ ἐθνικῶν...

6. Δ. Ζακυθηνός, τὸ Βυζάντιο 1071 - 1453, σ. 56-7.

7. Γ. Κεδρηνός, Ἔκδ. Bonn, τ. II, σ. 645· Ἰω. Ζωναρᾶς, ἔκδ. Bonn, τ. III, σ. 670: ᾧσπερ (Κωνσταντίνῳ Λειχούδῃ) ὁ Μονομάχος καὶ τὴν τῶν Μαγγάνων ἀνέθετο πρόνοιαν καὶ τὰ περὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐνεπίστευσεν ἔγγραφα. Παρὰ τὴν ὕπαρξη αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν, ἡ ὕπαρξη τῆς πρόνοιας πολὺ ἔχει ἀμφισβητηθῆ ἀπὸ τελευταῖες ἔρευνες, βλ. πάνω σ' αὐτό: A. Hohlweg, Zur Frage der Pronoia in Byzanz, BZ 60 (1967), σ. 288-308· H. Ahrweiler, La concession des droits incorporels. Donations conditionelles. Actes du XIIe Congrès. Intern d' Etudes Byzantines, τ. II, Beograd 1964, σ. 103-14.

σίες, τὶς ὁποῖες οἱ π ρ ο ν ο ι ά ρ ι ο ι ὤφειλαν νὰ παρέχουν στὸ Κράτος[8]. Ἄλλοι ἐρευνητὲς δέχονται πὼς τονίστηκε παραπάνω ἀπὸ ὅσο πρέπει ὁ στρατιωτικὸς χαραχτήρας τῆς π ρ ό ν ο ι α ς.

Αὐτὴ διέφερε ἀπ' τὰ παλιὰ στρατιωτικὰ χτήματα, γιατὶ αὐτὰ μὲν παραχωροῦνταν σὲ μικροὺς ἐλεύτερους καλλιεργητές, αὐτὴ δὲ (ἡ πρόνοια), περιλαμβάνοντας συνήθως μεγάλες ἐκτάσεις, σὲ ἐκπρόσωπους τῆς ἡγετικῆς τάξης. Ἀρχικὰ ἡ ἐκχώρηση τῶν γαιῶν ἦταν προσωρινή, ἔπειτα ἰσόβια καὶ τέλος κληρονομική.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 μὲ νεαρὰ του τοῦ 1158 ἀπαγόρευσε τὴν καθ' οἱονδήποτε τρόπο μεταβίβαση αὐτῶν τῶν χτημάτων σὲ πρόσωπα ποὺ δὲν ἀνῆκαν στὴ σύγκλητο ἢ τὸ στρατό. Τὸ σύστημα τῆς π ρ ό ν ο ι α ς «ποὺ στηριζόταν πάνω σὲ βάση καθαρὰ φεουδαρχική, συνέβαλε ἰσχυρὰ στὴν τροπὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας πρὸς μορφὲς φεουδαρχικῆς ὀργάνωσης»[9]

Τὴν ἐπικράτηση τῆς μεγάλης ἀγροτικῆς ἰδιοχτησίας ἐνίσχυσαν ἐπίσης οἱ φορολογικὲς ἀπαλλαγὲς καὶ ἀτέλειες πρὸς λαϊκοὺς καὶ ἐκκλησιαστικοὺς μεγαλογαιοχτήμονες, οἱ λεγόμενες ἐ ξ κ ο υ σ ί ε ς[10]

Ἐπίσης ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15 ἔφερε ὁρισμένες τροποποιήσεις στὸ λεγόμενο χ α ρ ι σ τ ί κ ι ο ν, ποὺ ἀφοροῦσε τὴ μεταβίβαση τῆς διοίκησης μοναστηριῶν καὶ μοναστηριακῶν περιουσιῶν σὲ λαϊκούς. Ὁ χ α ρ ι σ τ ι κ ά ρ ι ο ς ποὺ ἔπαιρνε τὸ μοναστήρι καρποῦνταν τὰ εἰσοδήματα καὶ σὲ ἀντάλλαγμα ἀναλάμβανε τὰ ἔξοδα τῆς συντήρησης τῶν χτιρίων καὶ τῶν καλογήρων[11]. Ἐναντίον τοῦ θεσμοῦ ἔγραψε ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης (ε΄) ὁ Ὀξείτης (1088 - 1100)[12] καὶ ὁ μετέπειτα Ἀντιοχείας Θεόδωρος (δ΄) ὁ Βαλσαμὼν (1189 - 1195)[13].

Ἰδιαίτερη οἱ Κομνηνοὶ κατέβαλαν μέριμνα γιὰ τὰ μοναστηριακὰ ἱδρύματα. Παλαιὰ καὶ νέα μοναστήρια ἔτυχαν προνομίων καὶ φορολογικῶν ἀπαλλαγῶν. Κοντὰ στὰ μοναστήρια τοῦ ἁγίου Ὄρους ποὺ ἀπολάμβαναν τῆς φροντίδας τῶν Κομνηνῶν, ἡ μονὴ τῆς Πάτμου ποὺ ἀνακαινίστηκε ἀπ' τὸν ὅσιο Χριστόδουλο τὸ Λατρηνὸ († 1093) προικίστηκε ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15 μὲ γενναῖες δωρεὲς καὶ προνόμια[14].

Μέσα στὴν ΚΠολη οἱ δυὸ πρῶτοι Κομνηνοὶ ἵδρυσαν μαζὶ μὲ τὶς

8. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 392-93, ἑλλην. μετάφρ., τ. Γ΄, σ. 36-7.

9. G. Ostrogorsky, Pour l' histoire de la Féodalité byzantine, Bruxelles 1954, σ. 179.

10. G. Ostrogorsky, Histoire de l' Etat byzantin, σ. 353, ἑλλην. μετάφρ., τ. Β΄, σ. 216.

11. Ἰωάννης Κονιδάρης, Τὸ Δίκαιον τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 12ου αἰῶνος, Ἀθῆναι 1979, σ. 258-63.

12. Ἰωάννου Ἀντιοχείας τοῦ ἐν τῇ Ὀξείᾳ, Λόγος κτλ., ἐκδ. P. Gautier, REB33 (1975), σ. 91-131, μὲ γαλλ. μετάφρ.

13. Θεόδωρος Βαλσαμών, Σχόλια, Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα τ. 2 (1852), σ. 612-15. Λέγεται πὼς ὁ περίφημος Ψελλὸς καρποῦνταν τὸ πιὸ λίγο πέντε χαριστίκια·

14. ΜΜ6 (1890), σ. 49-59 καὶ 23-49.

αὐγοῦστες γυναῖκες τους μεγάλα καὶ πλούσια μοναστήρια[15], γιὰ τὰ ὁποῖα καὶ κατακρίνονται ἀπ᾽ τὸ γιὸ καὶ ἐγγονό τους Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[16]. Ἄλλα μοναστήρια ἵδρυσαν οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ φίλοι τους στὴν Αἶνο[17], στὸ Πετρίτζο (Bacovo Βουλγαρίας)[18] καὶ στὴν Κατασκέπη τοῦ Πόντου, ἀληθινὸ καταφύγιο πραγματικῶν ἀσκητῶν[19]. Δυὸ ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ μοναστήρια, τοῦ Παντοκράτορα καὶ τῆς Κοσμοσωτείρας, ἱδρύματα τοῦ Ἰωάννη (β΄) Κ. 34 καὶ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 36, εἶχαν περίφημες γιὰ τὴν ἐποχή τους νοσοκομειακὲς πτέρυγες. Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 μὲ τὴ νεαρά του τοῦ 1158 ἀπαγόρευσε τὴν παραπέρα ἐπέκταση τῆς μοναστηριακῆς ἰδιοχτησίας[20].

Μερικὲς ἀπ᾽ τὶς διατάξεις τῶν Κομνηνῶν χαραχτηρίζουν ἕνα ἀληθινὰ φιλελεύτερο πνεῦμα. Ἡ νεαρὰ τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 γιὰ τὸ γάμο τῶν δούλων εἶναι ἄξια λόγου καὶ προσοχῆς γιὰ τὶς σκέψεις ποὺ διατυπώνονται πάνω σ᾽ αὐτὸ τὸ θέμα[21]

Ἡ διατήρηση μεγάλων στρατιῶν διαρκῶς ἑτοίμων γιὰ πόλεμο, ἡ πολυδάπανη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ –πολλὲς φορὲς στέλνονταν τεράστια ποσὰ σὲ διάφορα πρόσωπα τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ὄχι λίγες φορὲς μάταια– οἱ χορηγίες σὲ ἱδρύματα καὶ σὲ πρόσωπα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κύκλου, ἀπαιτοῦσαν ἀνυπολόγιστα ποσά. Γιὰ τὴ θεραπεία αὐτῶν τῶν ἀναγκῶν οἱ Κομνηνοὶ μετῆλθαν σκληρὴ δημοσιονομικὴ πολιτική, ἐπιδιώκοντας τὴν αὔξηση τῶν κρατικῶν ἐσόδων μὲ ἔκτακτες φορολογίες, μὲ δημεύσεις καὶ μὲ ἐπιβαρύνσεις τῶν τακτικῶν φόρων.

Φαίνεται πὼς ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15 ἀπόβλεπε πρὸς μιὰ πιὸ ριζικὴ ἐξυγίανση τῶν δημοσιονομικῶν πραγμάτων, θεσπίζοντας τὴν ἀναθεώρηση τοῦ κτηματολογίου[22]. Καθὼς ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα δείχτηκαν ἀνεπαρκή, ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν κατάφυγε στὴν ὑποτίμηση τοῦ νομίσματος· αὐτὴ ἐδῶ ποὺ εἶχε ἀρχίσει στὰ μέσα περίπου τοῦ ια΄ αἰ., συνεχίστηκε σὲ πιὸ μεγάλη ἔκταση ἀπ᾽ τὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15, μὲ ἀποτέλεσμα ἐκτὸς ἀπ᾽ τὸ παλιὸ καὶ σταθερὸ χρυσὸ ν ό μ ι σ μ α, νὰ κυκλοφοροῦν καὶ νέα νομίσματα ἀπὸ κατώτερα μέταλλα καὶ μὲ ποικίλη ἀξία[23]. Γιὰ τὶς δαπάνες τοῦ Κράτους χρησιμοποιοῦνταν τὰ νέα (κίβδηλα) νομίσματα,

15. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 111 καὶ 221-27.
16. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 440-41
17. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 246-51
18. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 269, ὑ. 7
19. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 440.
20. Jus Graecoromanum, τ. Α΄, σ. 281 κεξ.
21. Jus Graecoromanum, τ. Α΄, σ. 341 κεξ.
22. Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιο 1071-1453, σ. 57-60.
23. Ἀπ᾽ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 διασώθηκαν, ἐκτὸς ἀπ᾽ τὸ χρυσὸ ν ό μ ι σ μ α πλήρους ἀξίας, ἔξι διαφορετικοὶ τύποι ν ο μ ι σ μ ά τ ω ν ἀπὸ διαφορετικὰ εἴδη μετάλλων, βλ. Wroth, Byzantine Coins, I, πίν. LXI, καὶ II, σ. 540 κεξ.

ἐνῶ γιὰ τὴν εἴσπραξη τῶν φόρων ἀπαιτοῦνταν ἄλλοτε τὸ παλιὸ ἀνόθευτο νόμισμα καὶ ἄλλοτε τὰ νέα νομίσματα. Οἱ νοθεῖες αὐτὲς προκαλοῦσαν τὴ δυσπιστία τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἀναστάτωση στὴν ἐσωτερικὴ νομισματικὴ κυκλοφορία. Ἔχομε μιὰ εἰκόνα αὐτῆς τῆς ἀναστάτωσης ἀπ᾽ τὶς διατάξεις ποὺ ἐκδόθηκαν ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1106 καὶ 1109, καὶ ποὺ μὲ αὐτὲς τὶς διατάξεις εἰσάγεται ἡ Ν έ α λ ο γ α ρ ι κ ή, ἕνα δαιδαλῶδες σύστημα εἴσπραξης τῶν φόρων[24].

Ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15, ὁ ἱδρυτὴς τῆς νέας δυναστείας τῶν Κομνηνῶν, ἀνέβηκε στὸ θρόνο, χάρη στὴν ἀντίδραση τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας –στὴν ὁποία ἀνῆκαν οἱ Κομνηνοί– ἐναντίον τῆς χαλαρῆς καὶ δημαγωγικῆς πολιτικῆς τοῦ αὐτοκράτορα Νικηφόρου (γ΄) Βοτανειάτη (1078 - 1081), ποὺ εἶχε ὁδηγήσει τὴν Αὐτοκρατορία σὲ ναυάγιο, ἐνῶ ἡ χρεωκοπία τῶν δημόσιων οἰκονομικῶν προστέθηκε στὴν καταστροφὴ τῶν στρατιῶν της. Κατὰ τὴν ἄνοδο τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 στὸ θρόνο τὸ 1081, οἱ Νορμανδοὶ τῆς Σικελίας, καθὼς ὁδηγοῦνταν ἀπ᾽ τὸ Ροβέρτο Γυσκάρδο, ποὺ κατὰ τὴν Ἄννα Κ. 32 εἶχε βλέψεις στὸ βυζαντινὸ θρόνο[25], εἶχαν ἀποβιβαστῆ στὶς ἀλβανικὲς ἀκτὲς καὶ προχωροῦσαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας. Οἱ Τοῦρκοι, ἀφοῦ δημιούργησαν τὰ σουλτανάτα τους πρῶτα στὴ Νίκαια καὶ ἔπειτα στὸ Ἰκόνιο καὶ τὰ ἐ μ ι ρ ά τ α τους σ᾽ ὁλάκερη σχεδὸν τὴ βυζαντινὴ Μ. Ἀσία –μόνο στὴ Φρυγία ἀντιστάθηκαν μερικὲς βυζαντινὲς νησίδες στὴν πίεσή τους– εἶχαν φτάσει στὶς ἀκτὲς τοῦ Βοσπόρου, ἐνῶ οἱ Πετζενέγκοι ποὺ δὲν εἶχαν σταματήσει τὶς ἐπιδρομές τους στὶς βαλκανικὲς ἐπαρχίες, ἐμφανίζονταν ἔπειτα ἀπὸ μερικὰ χρόνια μπροστὰ στὶς πύλες τῆς ἴδιας τῆς ΚΠολης.

Ὅπως ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδο τῶν κεραυνοβόλων ἐπιτυχιῶν τῶν Ἀράβων, ἡ ταχύτητα τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν Τούρκων δείχνει, ἐκτὸς ἀπ᾽ τὴ ζωτικότητα καὶ τὴ δύναμη τῶν ἐπιδρομέων, τὶς ἀδυναμίες τοῦ κόσμου ποὺ εἶχε δεχτῆ τὴν ἐπιδρομή. Ὅλα μᾶς κάνουν νὰ δεχτοῦμε πὼς οἱ πληθυσμοὶ τῆς Μ. Ἀσίας, ἔδειξαν λίγη διάθεση νὰ ὑπερασπίσουν ἀποτελεσματικὰ τὸν τόπο τους καὶ νὰ ἀντιταχτοῦν ἀκόμη στὴν τουρκικὴ προέλαση, ποὺ τὴν εὐνοοῦσε ἄλλωστε ἡ πολιτικὴ τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν πολυαρίθμων διεκδικητῶν τοῦ θρόνου, οἱ ὁποῖοι ἐπιδίωκαν νὰ στρατολογήσουν, μέσα ἀπ᾽ τὶς γραμμὲς τῶν Τούρκων μισθοφόρους γιὰ τοὺς στρατούς τους. Οἱ ἐπίσημοι ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς, φερέφωνα τῆς ΚΠολης, προσπαθώντας νὰ δικαιολογήσουν τοὺς Βυζαντινοὺς ἡγήτορες, θεωροῦν αὐτὴ τὴ στάση τῶν ἐπαρχιῶν σὰν ἀποτέλεσμα τῶν αἱρετικῶν πεποιθήσεων τοῦ πληθυσμοῦ τους[26].

24. Jus Graecoromanum, τ. Α΄, σ. 326 κεξ.
25. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 43, ἔκδ. B. Leib: Ἀεὶ δέ τι ὁ Ρομπέρτος οὗτος ἐπινοῶν τυραννικώτερον καὶ φανταζόμενος τὴν βασιλείαν Ρωμαίων... σ. 144: ἀλλὰ τῆς ἀρχῆς τῆς Ρωμαίων βασιλείας (ὁ Ρομπέρτος) ἱμειρόμενος...
26. A. Ahrweiler, L' Ideologie politique de l' Empire Byzantin, Paris 1975, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Τ. Δρακοπούλου, Ἀθήνα 1977, σ. 78-9.

Αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα προβάλλεται κυρίως γιὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴ στάση τῶν πληθυσμῶν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων, ἰδιαίτερα τῶν 'Αρμενίων[27]. 'Αντίθετα ἡ νεώτερη ἱστοριογραφία βλέπει σ' αὐτὴ τὴ στάση τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποτυχίας τῆς αὐτοκρατορικῆς πολιτικῆς, ποὺ ὑπηρετώντας ἀνεπιφύλαχτα τὴν ΚΠολη, ἐνδιαφέρθηκε ἐλάχιστα γιὰ τὰ συμφέροντα καὶ τὶς ἀνησυχίες τῶν ἐπαρχιακῶν πληθυσμῶν[28].

'Ωστόσο, ἡ εἰρηνικὴ συμβίωση ἀνάμεσα στοὺς αὐτόχθονες βυζαντινοὺς πληθυσμοὺς καὶ στοὺς νεοφερμένους, εἶναι γεγονὸς ἀποδεδειγμένο, παρὰ τὴ διαφορὰ στὶς θρησκευτικές τους πεποιθήσεις. Αὐτὴ ἡ συνεργασία ἐκδηλώθηκε ἐνεργὰ ἔπειτ' ἀπὸ μερικὰ χρόνια, ὅταν ὁ βυζαντινὸς πληθυσμὸς τῆς περιοχῆς τῆς Σμύρνης, βοήθησε τὸν τολμηρὸ Τοῦρκο ἐμίρη Τζαχᾶ νὰ κατασκευάσῃ τὸ στόλο ποὺ μὲ αὐτὸν λεηλάτησε τὰ νησιὰ καὶ τὶς ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπείλησε καὶ τὴν ἴδια τὴν ΚΠολη[29].

Καὶ προπάντων, ὅταν ὁ 'Ιωάννης (β') Κ. 34 ἐπιχείρησε τὴν ἀνάκτηση τῆς Μ. 'Ασίας ἀπ' τοὺς Τούρκους. Οἱ βυζαντινοὶ πληθυσμοὶ τῆς περιοχῆςτῆς λίμνης Π α σ γ ο ύ σ η στὴ Φρυγία ἀρνήθηκαν νὰ συμμαχήσουν μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ τὸν βοηθήσουν στὸ ἔργο του, ὅπως σημειώνει ὁ 'Ιωάννης Κίνναμος ποὺ ἀναφέρει τὸ γεγονός: «ἀπὸ παλιὰ καὶ μακρὰ συνήθεια (οἱ αὐτόχθονες) εἶχαν ζυμωθῆ καὶ ἀνακατευτῆ μὲ τοὺς Τούρκους»[30]. "Ας θυμηθοῦμε σχετικὰ πῶς ἡ πόλη τοῦ Δυρραχίου παραδόθηκε στοὺς Νορμανδούς, ἐξαιτίας τῶν 'Ιταλῶν ποὺ βρίσκονταν ἐκεῖ[31], ἀλλὰ οἱ ἴδιοι οἱ 'Ιταλοὶ (Βενετοὶ καὶ 'Αμαλφηνοὶ) παράδοσαν τὴν πόλη στὸν 'Αλέξιο (α') Κ. 15 μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου († 17. VII. 1085)[32].

Μήπως πρέπει νὰ δοῦμε σ' αὐτὴ τὴ στάση τῶν ἐπαρχιῶν, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἐκδήλωση ὀργισμένων ἐθνικῶν αἰσθημάτων (αὐτὸ εἶναι βέβαιο στὴν περίπτωση τῶν 'Αρμενίων καὶ τῶν Βουλγάρων), τὴν ἀντίδραση ἀγροτικῶν καὶ ἀπόκληρων πληθυσμῶν ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τῆς ΚΠολης ἀπέναντί τους;

'Η βυζαντινοτουρκικὴ εἰρηνικὴ συμβίωση στὴ Μ. 'Ασία, ὀφείλεται στὴν ἀνεκτικότητα ποὺ ἔδειξαν οἱ ἐπιδρομεῖς ἀπέναντι στοὺς πληθυσμοὺς τῶν καταχτημένων περιοχῶν. 'Ο Χωνιάτης μᾶς πληροφορεῖ πῶς ὅσοι ἀπ' τοὺς ντόπιους τῆς Μ. 'Ασίας δὲν αἰχμαλωτίστηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους, καθὼς πληροφορήθηκαν τὸ πόσο καλὰ φέρθηκε ὁ σουλτάνος τοῦ 'Ικονίου Kai - Kosrou I (1192 - 1196 καὶ 1204 - 1211) στοὺς αἰχμαλώτους τῆς περιοχῆς τοῦ Μαιάνδρου, ἐγκατάλειπαν τὶς πατρίδες τους ποὺ ἦσαν ἐλεύτερες καὶ κατάφευγαν κοντὰ στὸν Kai - Kosrou I στὸ Φιλομήλιο, τὸ ὁποῖο ἐπίσης ὁ σουλτάνος εἶχε κυριεύσει, καὶ τὸ ἔκανε μιὰ εὐχάριστη διαμονὴ γιὰ τοὺς "Ελληνες αἰχμαλώτους καὶ ἐθελούσιους πρόσφυγες[33].

'Ιδιαίτερα οἱ ἐπιδρομεῖς σεβάστηκαν τὶς θρησκευτικὲς πεποιθήσεις τῶν καταχτημένων. Τὸ μαρτυροῦν πολλὰ γεγονότα, ὅπως ἡ ἀνέγερση ἐκκλησιῶν στὰ κατεχόμενα ἐδάφη καὶ ἡ μὴ ἀνακήρυξη ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς ὀρθόδοξης 'Εκκλησίας νεομαρτύρων αὐτῆς τῆς ἐποχῆς. 'Η περίπτωση τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ, τοῦ ὑπερασπιστῆ τῆς περιοχῆς τῆς Τραπεζοῦντας ἐναντίον τῶν Τούρκων, εἶναι μοναδικὴ καὶ ἀπὸ κάθε ἄποψη ἐξαιρετική, γιατὶ πρόκειται γιὰ ἕνα στρατιωτικὸ θῦμα τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Τούρκων, καὶ ὄχι γιὰ ἕνα ἁπλὸ χριστιανὸ ποὺ ὑποχρεώθηκε νὰ ἀπαρνηθῆ τὶς θρησκευτικές του πεποιθήσεις[34].

Μὲ ἄλλα λόγια ἡ περίπτωση τοῦ Θεόδωρου Γαβρᾶ ἀνήκει στὰ γεγονότα ποὺ λαμπρύνουν τὸν ἀριστοκρατικὸ πατριωτισμό, ὁ ὁποῖος ἐμψύχωνε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τὴν ἀντίσταση ἐναντίον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐχτροῦ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ποὺ ὁ καλύτερος ἐκπρόσωπός του ὑπῆρξε ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τοῦ Βυζαντίου, αὐτὴ ἀκριβῶς ποὺ εἶχε ἀνεβάσει στὸ θρόνο τὸν 'Αλέξιο (α') Κ. 15. "Ετσι ἡ ἄνοδος αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνα θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθῆ, ὡς ἡ πρώτη πράξη τῆς βυζαντινῆς ἀντίστασης καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀφύπνισης.

'Ο αἰώνας τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν (1081 - 1180), εἶναι ἡ περίοδος ἀναδιοργάνωσης τῆς Αὐτοκρατορίας, αὐτοῦ τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ποὺ εἶχε ὁλότελα ἐξαρθρωθῆ ἀπ' τὶς ἀναστατώσεις ποὺ προκάλεσαν οἱ ξένες ἐπιτυχίες. Τὸ Βυζάντιο, ποὺ ἀπειλοῦνταν ἀπ' τὴ Δύση καὶ ἀπ' τὴν 'Ανατολή, θὰ ἀναλάβῃ γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη τὴν προσπάθεια τῆς ἐθνικῆς ἀποκατάστασης, ποὺ γινόταν κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τῶν Κομνηνῶν, ἀπ' τὴ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῆς χώρας, τὴν τάξη ποὺ διαμορφώθηκε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Εἰκονομάχων, ποὺ μεγάλωσε κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν λεγόμενων Μακεδόνων αὐτοκρατόρων, ποὺ παραμελήθηκε ἀπ' τὶς πολιτικὲς κυβερνήσεις τῆς ΚΠολης τῶν μέσων τοῦ ια' αἱ. καὶ ἀνανεώθηκε τέλος ἀπ' τοὺς μεγάλους Κομνηνούς, τοὺς καλύτερους ἐκπροσώπους της.

"Ετσι κάτω ἀπ' τοὺς Κομνηνούς, ὁ ἀναδιοργανωμένος μὲ τὶς φροντίδες τῶν αὐτοκρατόρων του βυζαντινὸς στρατός, θὰ κληθῆ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ νὰ παίξῃ τὸν ἀποφασιστικὸ ρόλο γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ "Εθνους.

"Οπως ἀκριβῶς ὁ στρατὸς τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων, ὁ στρατὸς τῶν Κομνηνῶν θὰ κρατήσῃ στὰ χέρια του τὴν τύχη τῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ

---

27. J. Laurent, Byzance et les Turcs Seldjoucides dans l' Asie Mineur occidentale jusqu, en 1081, Paris - Nancy 1913, σ. 7 κεξ.

28. "Αξιο μεγάλης προσοχῆς τὸ ἔργο τοῦ Sp. Vryonis, The decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of islamization from the eleventh through the fifteenth century. Berkeley - Los Angeles - Londres 1971.

29. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 119.

30. Κίνναμος, ἐκδ. Bonn, σ. 22: τῶν δ' ἐν αὐτῇ Ρωμαίων (= 'Ελλήνων) οὐκ ἐνδιδόντων ταύτην αὐτῷ (= τῷ 'Ιωάννῃ β' Κ. 34) (χρόνῳ γὰρ δὴ καὶ ἔθει μακρῷ Πέρσαις (= Τούρκοις) τὰς γνώμας ἀνακραθέντες ἦσαν).

31. Guillaume de Pouille, La geste de Robert Guiscard, ἐκδ. M. Mathieu, Palermo 1961, σ. 231.

32. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 56-7.

33. Χωνιάτης, ἐκδ. Bonn, σ. 655-57.

34. Βλ. S. Vryonis, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 28), σ. 145 κεξ.

ὅπως ἀκριβῶς ὁ στρατὸς τῶν εἰκονομάχων, θὰ ἐκπληρώση τὸ ἔργο του μὲ ἐπιτυχία. Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῶν τῶν δυὸ περιόδων ἔγινε δυνατὸ νὰ κινητοποιηθῆ τὸ ἔθνος καὶ νὰ σωθῆ ἡ βυζαντινὴ πατρίδα. Ὡστόσο, ἡ εἰκονομαχία καὶ ἡ περίοδος τῶν Κομνηνῶν διαφέρουν σ' ἕνα βασικὸ σημεῖο. Ἐνῶ οἱ Σύροι, οἱ κακῶς λεγόμενοι Ἴσαυροι, στηρίχτηκαν κυρίως στὸ λαϊκὸ ἐθνικὸ στοιχεῖο, οἱ Κομνηνοὶ ἔφεραν σὲ πέρας τὴν προσπάθειά τους, εὐνοώντας κυρίως τὴν ἀριστοκρατία τῆς χώρας, δηλαδὴ τὶς μεγάλες ἀστικὲς καὶ στρατιωτικὲς οἰκογένειες, ποὺ σφετερίστηκαν τὸν κρατικὸ μηχανισμὸ καὶ ἔμειναν πάντα ἀλληλέγγυες σὲ μιὰ δράση σχεδὸν οἰκογενειακή, γιατὶ πολλὲς ἀπ' αὐτὲς συνδέονταν ἀνάμεσά τους, καθὼς καὶ μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν, μὲ οἰκογενειακοὺς δεσμούς. Οἱ Κομνηνοὶ τόνισαν ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴν ἀριστοκρατικὴ καὶ οἰκογενειακὴ πολιτική[35].

Ὁ Ἰωάννης Ζωναρᾶς ἀναφέρει γιὰ τὸν Ἀλέξιο (α') Κ. 15: «Καὶ τὰ πράματα ὄχι ὡς κοινὰ οὔτε ὡς δημόσια μεταχειριζόταν, καὶ τὸν ἑαυτό του δὲ νόμιζε ὡς ἕνα οἰκονόμο αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ὡς δ ε σ π ό τ η ν (= κυρίαρχον) καὶ δικό του σπιτικὸ νόμιζε καὶ ὀνόμαζε τὰ ἀνάκτορα»[36].

Ὁ Ἀλέξιος (α') Κ. 15 συγκροτοῦσε πραγματικὲς ὁμάδες ποὺ ἔλεγχαν τὰ κυβερνητικὰ κέντρα λήψης ἀποφάσεων καὶ ὑπαγόρευαν ἔτσι τὴν πολιτική του. Πάντως ἡ πολιτικὴ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν, τοῦ Ἀλέξιου (α') 15, τοῦ Ἰωάννη (β') 34 καὶ τοῦ Μανουὴλ (α') 81 ὑπῆρξε ἐκείνη ποὺ ὑπαγόρευε ἡ σωτηρία τοῦ ἔθνους. Φέρνει τὴ σφραγίδα ἑνὸς πραγματικοῦ ἀριστοκρατικοῦ πατριωτισμοῦ, ποὺ κατόρθωσε νὰ συγκεντρώση γύρω του, τὶς λαϊκὲς μάζες τῆς χώρας, ἀπ' τὴν ἐποχὴ κυρίως ποὺ πῆρε τὴ μορφὴ ἀντίστασης ἐναντίον τῆς ρωμαϊκῆς Δύσης. Ἔτσι θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ πολιτικὴ τῶν Κομνηνῶν, ὡς πολιτικὴ πατριωτική, ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς ἔξαρσης ποὺ εἶχε γνωρίσει τὸ Βυζάντιο κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν εἰκονομάχων αὐτοκρατόρων καὶ ὡς πολιτικὴ ἀριστοκρατική, ἐμπνέεται ἀπ' τὶς ἀρχὲς ποὺ εἶχαν ὁδηγήσει τοὺς λεγόμενους Μακεδόνες αὐτοκράτορες. Αὐτὴ ἡ πολιτικὴ εἶναι ὁπωσδήποτε ἡ τέλεια ἔκφραση τῆς κρίσιμης κατάστασης στὴν ὁποία βρέθηκε ἕνα μεγάλο ἔθνος, ποὺ εἶχε συνείδηση τῆς κλονισμένης δόξας του καὶ βρισκόταν κάτω ἀπὸ μιὰ ἐπικίνδυνη ἀπειλή.

Ὡστόσο εἶναι σωστὸ νὰ σημειώσωμε πὼς ἡ ἀριστοκρατικὴ σφραγίδα στὴν προσπάθεια τοῦ Βυζαντίου γιὰ τὴν ἀνάκτηση τοῦ γελοιοποιημένου μεγαλείου του, δόθηκε γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ ἕνα ἀξιωματοῦχο, πολίτη χαμηλῆς καταγωγῆς, καὶ ὄχι ἀπὸ κάποιο ἐκπρόσωπο τῆς στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας, πολὺ πρὶν ἀπ' τὴν ἄνοδο τῶν Κομνηνῶν. Εἶναι πραγματικὰ ὁ

35. H. Ahrweiler, L' Ideologie κτλ., μετάφρ. στὴν ἑλληνική, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 79-83.

36. Ἰω. Ζωναρᾶς, ἐκδ. Bonn, τ. III, σ. 766: καὶ τοῖς πράγμασι οὐχ ὡς κοινοῖς οὐδ' ὡς δημοσίοις ἐκέχρητο καὶ ἑαυτὸν οὐκ οἰκονόμον ἥγητο τούτων, ἀλλὰ δεσπότην, καὶ οἶκον οἰκεῖον ἐνόμιζε καὶ ὠνόμαζε τὰ βασίλεια.

λ ο γ ο θ έ τ η ς τοῦ δ ρ ό μ ο υ Νικηφορίτζης (= Νικηφοράκης)[37] ποὺ προσπάθησε πρῶτος νὰ ἀνορθώση τὸ Κράτος μὲ μιὰ σειρὰ μέτρων ποὺ δὲν κατανοήθηκαν, καὶ ποὺ τὸ μόνο ἀποτέλεσμά τους ὑπῆρξε ἡ ἀνατροπὴ τοῦ ἐμπνευστῆ τους, κ' ἔπειτ' ἀπὸ λίγο ὁ βίαιος θάνατός του. Μόνο ἕνα μέτρο στρατιωτικῆς τάξης ἐπέζησε μετὰ τὸ Νικηφορίτζη: Ἡ συγκρότηση ἑνὸς εἰδικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, ἐπιφορτισμένου νὰ ἀντιταχτῆ στὴν τουρκικὴ προώθηση στὴ βυζαντινὴ Ἀνατολή. Ἔτσι δημιουργήθηκε τὸ περίφημο τ ά γ μ α τ ῶ ν Ἀ θ α ν ά τ ω ν, ποὺ ὅπως δείχνει καὶ ἡ ὀνομασία του εἶχε συγκροτηθῆ ἀπὸ ἐπίλεκτους τοῦ στρατοῦ. Ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἄντρες ποὺ δὲν μπόρεσαν νὰ ὑποφέρουν τὸν τουρκικὸ ζυγό, ἀληθινοὺς πατριῶτες, νέους τῆς Μ. Ἀσίας ποὺ ὑπῆρξε τὸ λίκνο τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ὁπλισμένους μὲ θώρακες, θυρεούς, κράνη καὶ δόρατα· τοὺς πρώτους ἀπ' τοὺς Ἀ θ α ν ά τ ο υ ς γύμνασε διακεκριμένος στρατηγός, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Καππαδόκης, ἕνας συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (ζ') Δούκα[38]. Ἔτσι οἱ Ἀ θ ά ν α τ ο ι, ἐπιφορτισμένοι νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργο τῶν ἐνδόξων προγόνων τους, ὑπῆρξαν πρακτικὰ τὸ μόνο καθαρὰ βυζαντινὸ στρατιωτικὸ σῶμα ποὺ βρῆκε τὸ 1081 ὁ Ἀλέξιος (α') Κ. 15 κατὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο[39]

Στὴν προσπάθειά του νὰ ἀνασυστήση τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατὸ ὁ Ἀλέξιος (α') Κ. 15 ἐμπνεύστηκε ἀπ' τὶς ἀρχὲς ποὺ ἐμψύχωναν τὸ σῶμα τῶν Ἀ θ α ν ά τ ω ν τοῦ Νικηφορίτζη γιὰ νὰ δημιουργήση τὸ σῶμα τῶν Ἀ ρ χ ο ν τ ό π ο υ λ ω ν, ποὺ ἡ σύστασή του ἐγκαινιάζει τὴν προσπάθεια αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνα γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Σῶμα ἀριστοκρατικό, ὅπως δείχνει καὶ ἡ ὀνομασία του –ὁ ὅρος ἄ ρ χ ο ν τ α ς σημαίνει στὸ Βυζάντιο κάθε ἄτομο ποὺ ἀνήκει στὶς ἀνώτερες τάξεις– ἀποτελοῦνταν ἀπὸ γιοὺς στρατιωτῶν ποὺ εἶχαν πέσει στὸν πόλεμο. Τὸ τάγμα τῶν Ἀ ρ χ ο ν τ ό π ο υ λ ω ν τὸ ὁποῖο ἡ Ἄννα Κ. 32 παραλληλίζει πρὸς τὸν Ἱ ε ρ ὸ Λ ό χ ο τῶν Σπαρτιατῶν, ἀντὶ νὰ πῆ τῶν Θηβαίων, ἀνοιχτὸ γιὰ τοὺς γιοὺς ἐκείνων ποὺ θυσίασαν τὴ ζωή τους γιὰ τὴ ρωμαϊκὴ πατρίδα, τὴ Ρ ω μ α ν ί α, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δυὸ χιλιάδες ἄντρες, ἕτοιμους νὰ ριψοκινδυνεύσουν καὶ νὰ πέσουν στὸ πεδίο τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξας[40].

Ὁ Ἀλέξιος (α') Κ. 15 δημιουργώντας τὸ σῶμα τῶν Ἀ ρ χ ο ν τ ό π ο υ λ ω ν θέλησε νὰ ἔχη γύρω του ἄντρες ποὺ ἐμπνέονταν ἀπ' τὶς ἴδιες ἀρχὲς μὲ κεῖνον, πατριῶτες καὶ ἀριστοκράτες. Ὅπως ἐκεῖνοι ἦταν κι αὐτὸς γιὸς στρατιωτικοῦ ἄρχοντα «ἀπ' τὴν Κασταμόνα, ἀνάμεσα Τραπεζοῦντας καὶ Σεβάστειας», ποὺ ἡ οἰκογένειά του, ὅπως λέει σοφὸς ἐρευνητής, «πῆρε τὸ

37. Γιὰ τὸ Νικηφορίτζη, βλ. τὸ ἄρθρο μου στὴ Μεγάλη Σοβιετικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. 24 (1981), σ. 255.

38. Νικηφ. Βρυέννιος, ἐκδ. Bonn, σ. 133-34.

39. Ἄννα Κομνηνή, τ. I, σ. 92.

40. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 108-9.

ὄνομά της ἀπ' τὸν τόπο τῆς μετοίκησής της, τὸ παρὰ τὴν 'Αδριανούπολη χωριὸ Κόμνη»[41].

Τ' 'Αρχοντόπουλα ὁ ἡγεμόνας ἀγαποῦσε σὰν παιδιά του, κι ὅταν σκοτώνονταν «ἐκθύμως μαχόμενα», γιὰ πολὺ χρόνο ἀναστέναζε βαθιὰ κ' ἔχυνε καυτὰ δάκρυα καὶ καλοῦσε τὸ καθένα μὲ τ' ὄνομά του σὰν κάπου νὰ ἔχῃ πάει[41a].

'Ο στρατὸς τῶν Κομνηνῶν, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς διοικητῶν, Κομνηνῶν πριγκίπων -τόσους ἀπ' αὐτοὺς συναντᾶμε στὶς καταμέρος προσωπογραφίες- ἢ γαμβρῶν τους ἀπὸ κόρες καὶ ἀδελφὲς ἢ προσώπων ποὺ ἀνῆκαν στὸ ἄμεσο αὐτοκρατορικὸ περιβάλλον, θὰ εἶναι ὁ μοχλὸς γιὰ τὴν κινητοποίηση ὁλόκληρου τοῦ ἔθνους, κάτω ἀπ' τὴν ἡγεσία τῶν καλύτερων ἐκπροσώπων του, γιὰ νὰ ἀναχτήσῃ τὰ ἐδάφη του καὶ γιὰ νὰ ξαναβρῇ ἐπίσης τὸ γόητρό του.

Αὐτὲς ἦσαν οἱ ἀρχὲς τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας τοῦ Βυζαντίου στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν, ποὺ ὁδήγησε σοφὴ 'Ελληνίδα ἐρευνήτρια νὰ τὴ χαραχτηρίση μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πατριωτισμοῦ[42].

'Επιφανὴς "Αγγλος βυζαντινολόγος παρατηρεῖ: «Οἱ 'Οθωμανοὶ ἦσαν οἱ τελευταῖοι ἐκπρόσωποι τῆς ἀσιατικῆς ἀπειλῆς. "Αν ἡ 'Ανατολικὴ Αὐτοκρατορία δὲν εἶχε πληγωθῆ θανάσιμα καὶ δὲν εἶχε περιοριστῆ στὶς διαστάσεις ἑνὸς πολὺ μικροῦ κράτους ἀπ' τὴν ἀπληστία καὶ τὴν ὠμότητα τῶν Δυτικῶν ληστῶν ποὺ ἀποκαλοῦσαν τοὺς ἑαυτούς τους Σταυροφόρους, ἴσως οἱ Τοῦρκοι νὰ μὴν πατοῦσαν ποτὲ τὸ πόδι τους στὴν Εὐρώπη[43]. Κι ἂς μὴ ξεχνᾶμε πὼς τὶς λαίλαπες τῶν Σταυροφόρων ὑπέστησαν οἱ Κομνηνοί.

II

Τιτλοφορία

'Η χαλάρωση τῆς βυζαντινῆς γραφειοκρατικῆς μηχανῆς φαίνεται πολὺ χαραχτηριστικὰ στὶς ἀλλαγὲς ποὺ ἔγιναν στὸ σύστημα τῶν αὐλικῶν ἀξιωμάτων καὶ τίτλων ποὺ πραγματοποίησε ὁ 'Αλέξιος (α') Κ. 15 καὶ ἡ ὁποία σχετίζεται μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς προηγούμενης περιόδου[44].

41. Γιὰ τὴν καταγωγὴ τῶν Κομνηνῶν, βλ. ὅσα ἔγραψα ἀλλοῦ, Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 25. 'Εδῶ ὁ σοφὸς 'Ι. Καραγιαννόπουλος, 'Ιστορία Βυζαντινοῦ Κράτους, τ. Β', Θεσσαλονίκη 1981, σ. 550, ὑποστηρίζει μιὰ ἄλλη θέση, πὼς ἡ ἀρχικὴ καταγωγὴ τῆς οἰκογένειας ἦταν ἀπ' τὴν Κασταμόνα καὶ τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα ὀφείλεται στὴ μετοικεσία της στὴν Κόμνη τῆς Θράκης. 'Η Η. Ahrweiler, L' Ideologie κτλ., μετάφρ. στὴν ἑλληνική, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 85, ἀναφέρει τὸν 'Αλέξιο (α') Κ. 15 ὡς «γιὸ στρατιωτικοῦ ἄρχοντα ἀπ' τὴ Μ. 'Ασία».

41a. "Αννα Κομνηνή, τ. II, σ. 109.

42. H. Ahrweiler, L' Ideologie κτλ., μετάφρ. στὴν ἑλληνική, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 83-6.

43. J. B. Bury, Εἰσαγωγὴ εἰς Cambridge Medieval History, vol. IV, part I, μετάφρ. στὴν ἑλλην. Ντουντοῦ Σαούλ, 'Αθήνα 1979, σ. 21.

44. E. Stein, Untersuchungen zur spätbyzantinischen Verfassungs und Wirtschafcsgeschichte, Mitt. Zur Osman. Gesch. 2 (1923-25), σ. 29 κεξ. L. Bréhier, Les Institutions de l' Empire byzantin, Paris 1970, σ. 116 κεξ.

Απ τὴν ἀπλόχερη ἀπονομὴ τίτλων στὴν περίοδο τῆς στρατιωτικῆς ἡγεσίας πολλὰ παλιὰ ὀφφίκια ἔχασαν τὴν ἀξία τους καὶ χρειάστηκε νὰ δημιουργηθοῦν νέα γιὰ πρόσωπα ποὺ κατεῖχαν ἐξέχουσες θέσεις.

Οἱ τίτλοι τοῦ πατρικίου, πρωτοσπαθαρίου καὶ σπαθαροκανδιδάτου, ποὺ χαραχτήριζαν ἀνώτερα ἀξιώματα τὸ ι' αἰ., ἔχασαν τὴν ἀρχικὴ σημασία τους στὰ μέσα τοῦ ια' καὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ ιβ' αἰ. 'Απ' τὴν περίεργη αὐτὴ ὑποτίμηση τῶν τίτλων ἐπέζησαν μόνο τὰ τρία ἀνώτατα ἀξιώματα τῆς μέσης βυζαντινῆς περιόδου, αὐτὰ τοῦ καίσαρος, τοῦ νωβελησσίμου καὶ τοῦ κουροπαλάτου, ποὺ κι αὐτὰ ὅμως ἔχασαν κάπως τὴν ἀρχική τους ἀξία.

Γιὰ τὸν ἀδελφό του 'Ισαάκιο Κ. 12 ὁ 'Αλέξιος (α') Κ. 15 δημιούργησε τὸ νέο τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα (ποὺ ἦταν ἕνας συνδυασμὸς τῶν τίτλων τοῦ σεβαστοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορα), τὸν ὁποῖο τοῦ ἀπόνειμε κατὰ προτίμηση ἀντὶ τοῦ τίτλου τοῦ καίσαρος[45]. "Ετσι τώρα δὲν εἶχε καμιὰ ἐπιφύλαξη νὰ τηρήσῃ τὴν ὑπόσχεση ποὺ εἶχε δώσει στὸ σφετεριστὴ τοῦ θρόνου Νικηφόρο Μελισσηνό, τὸ σύζυγο τῆς ἀδελφῆς του Εὐδοκίας Κ. 13, καὶ νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὸν τίτλο τοῦ καίσαρος, ὁ ὁποῖος ἐξακολούθησε νὰ εἶναι μιὰ ἀνώτερη ὄχι ὅμως καὶ ἡ ἀνώτατη τιμητικὴ διάκριση[46].

Οἱ παλαιοὶ ἐπίσημοι τίτλοι ἐξαφανίζονται καὶ στοὺς ἀνώτερους ἀξιωματούχους δίδονται τώρα τίτλοι, ποὺ παλαιότερα ἦσαν αὐτοκρατορικοὶ ἢ ἀποδίδονταν κατὰ προτίμηση σὲ νεώτερα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας. Μὲ συνδυασμὸ ἐπὶ μέρους τίτλων καὶ διακρίσεων προέκυψε μιὰ ἀνεξάντλητη ποικιλία, ὅπως σεβαστὸς ἢ πανσέβαστος σεβαστός (ἕνας καὶ ὁ αὐτὸς τίτλος), ποὺ συνήθως ἀπονεμόταν στὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας.τῶν Κομνηνῶν[47], πρωτοσεβαστός, ποὺ ἀπονεμόταν σὲ ἐπιφανὴ μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν ποὺ ἦσαν οἱ πιὸ κοντινοὶ συγγενεῖς τοῦ βασιλεύοντα αὐτοκράτορα[48], πανυπερσέβαστος, ποὺ ἀπονεμόταν στὸ σύζυγο τῆς δευτερότοκης κόρης τοῦ αὐτοκράτορα[49], πρωτοσεβαστοϋπέρτατος, ποὺ ἀπονεμόταν στὸ σύζυγο τῆς τριτότοκης κόρης τοῦ αὐτοκράτορα[50], σεβαστοϋπέρτατος, ποὺ ἀπονεμόταν στὸ σύζυγο τῆς τεταρτότοκης κόρης τοῦ αὐτοκράτορα[51] πανσεβαστοϋπέρτατος, ποὺ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἐπίταση τοῦ τίτλου τοῦ σεβαστοϋπέρτατου, ὄχι ἀνώτερος ἀπ' αὐτόν[52]. Μετὰ ἀπ' τοὺς ἀνωτέρω ἦσαν ἄλλοι κατώτεροι τίτλοι: ἐντιμοϋ-

45. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 70-71.

46. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 83.

47. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 226-43.

48. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 224, ὑ. 17.

49. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 223, ὑ. 12.

50. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 223-24, ὑ. 13.

51. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 224, ὑ. 14.

52. L. Stiernon, Constantin Ange (pan) sébastohypertate, REB 19 (1961), σ. 273-83.

πέρτατος, πανεντιμοϋπέρτατος, πρωτοπανεντιμοϋπέρτατος ἢ νωβελήσσιμος, πρωτονωβελήσσιμος, πρωτονωβελησσιμοϋπέρτατος καὶ πολλὰ παρόμοια.

Οἱ ἀλλαγὲς αὐτὲς στὸ σύστημα τῶν τίτλων ἀπεικονίζουν τὶς ἐξελίξεις ποὺ εἶχαν ἐπικρατήσει στὴ βυζαντινὴ διοίκηση ἀπ' τὸν ια' αἰ. καὶ ἑξῆς. Μαζὶ μὲ τὴν ἄκαμπτη συγκεντρωτικὴ γραφειοκρατία ἐξαφανίζεται καὶ ἡ αὐστηρὴ ἱεραρχικὴ τάξη ποὺ χαραχτήριζε τὴ μέση βυζαντινὴ περίοδο[53].

Παρόμοια χαραχτηριστικὴ ὑποτίμηση παρατηρεῖται καὶ στοὺς τίτλους τῶν διοικητῶν τῶν θεμάτων. Ἀπ' τοὺς τρεῖς διαφορετικοὺς τίτλους ποὺ χρησιμοποιοῦνταν στὰ τέλη τοῦ ι' αἰ., δηλ. τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ κατεπάνω καὶ τοῦ δουκός, διατηρήθηκε μόνο ὁ ἀνώτατος. Κατὰ τὴν περίοδο τῶν Κομνηνῶν ὅλοι οἱ διοικητὲς τῶν θεμάτων φέρουν τὸν τίτλο τοῦ δούκα, ἐνῶ οἱ ὑφιστάμενοί τους ὀνομάζονται κατεπάνω. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ εἶναι ἰδιαίτερα χαραχτηριστική, γιατὶ παράλληλα μὲ αὐτὴ μειώνεται καὶ ἡ σημασία, ὅπως καὶ ἡ ἔκταση, τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων[54]. Ὅπως στὸν Α' τόμ. συναντήσαμε ὄχι λίγους Κομνηνοὺς ὡς δοῦκες θεμάτων, ἔτσι συμβαίνει καὶ στὸν παρόντα Β' τόμ. τῆς Γενεαλογίας μου.

Τὸν τίτλο μέγας δοὺξ εἶχε ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15 ὡς τὴν πτώση τῆς Αὐτοκρατορίας ὁ ἀρχιναύαρχος, ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ ναυτικοῦ[55].

Οἱ δυὸ δομέστικοι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσης, ποὺ ἀπ' τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ι' αἰ. μοιράζονταν τὴν ἀνώτατη διοίκηση τοῦ στρατοῦ, στὰ μέσα τοῦ ια' αἰ. εἶχαν τὸν τίτλο μέγας δομέστικος[56].

Ἀπ' τὰ χρόνια τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15 καὶ ἑξῆς τὸν ἔλεγχο ὅλων τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν εἶχε ὁ λογοθέτης τῶν σεκρέτων, ὁ ὁποῖος ἀπ' τὰ τέλη τοῦ ιβ' αἰ. ὀνομάζεται μέγας λογοθέτης[57]. Ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς οἱ ἁρμοδιότητες τοῦ πρωθυπουργοῦ, γνωστοῦ μὲ τὸν τίτλο μεσάζων[58], συνδέονται συχνά, ἂν καὶ ὄχι πάντα, μὲ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, ὅπως ἀκριβῶς ἦσαν συνδεδεμένες στὴ μέση βυζαντινὴ περίοδο μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου[59].

53. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 388-89, ἑλλην. μετάφρ. (ὑ. 2), τ. Γ', σ. 32-3.

54. Σύμφωνα μὲ τὰ πιὸ πάνω, παρατηρεῖ ὁ G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 389, ὑ. 1, ἑλλην. μετάφρ. (ὑ. 2), τ. Γ', σ. 286-87, πρέπει νὰ διορθωθοῦν οἱ παρατηρήσεις τοῦ E. Stein, Untersuchungen, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 44), σ. 21 κεξ. σχετικὰ μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ τίτλου τοῦ δούκα. Γιατὶ ὁ Stein παραβλέπει τὸ γεγονὸς πὼς ἀπ' τὰ τέλη τοῦ ι' αἰ. οἱ γενικοὶ διοικητὲς τῶν πιὸ σημαντικῶν θεμάτων ἔφεραν κανονικὰ αὐτὸν τὸν τίτλο (τοῦ δούκα), ὅπως ἔχει ἀποδείξει ὁ N. Skabalanovic, Vizantijskoe gosudarstvo i cerkov vXIv, Pétersbourg 1884, σ. 187 κεξ., ἐπικρατοῦσε μιὰ ὁρισμένη διαφορὰ ἱεραρχίας ἀνάμεσα στὸ δούκα, τὸν καπετάνω καὶ τὸ στρατηγό. Πρβλ. ἀκόμη τὴν ἄριστα θεμελιωμένη μελέτη τῆς H. Glykatzi - Ahrweiler, Recherches sur l' administration de l' Empire byzantin aux IXe-XIe siècles, Bulletin de correspondance hellénique, τ. 84 (1960), σ. 52 κεξ.

55. E. Stein, Untersuchungen, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 44), σ. 57· ὁ R. Guilland, Recherches sur les Institutions byzantines, τ. I, σ. 542-51, παρέχει μιὰ συστηματικὴ ἔκθεση σχετικὰ μὲ τοὺς φορεῖς τοῦ ἀξιώματος τοῦ μεγάλου δούκα, ὅπως εἶναι γνωστοὶ ἀπ' τὶς πηγές, ἀλλὰ παραλείπει τὸν Ἰωάννη Κ. 23, βλ. γι' αὐτὸν Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 142 καὶ ὑ. 35.

56. E. Stein, Untersuchungen, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 44), σ. 50 κεξ. R. Guilland, Recherches, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 55), Le grand domesticat à Byzance ou le Grand domestique, σ. 405-67.

III

Τὸ κῦρος καὶ ἡ δόξα τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, ἡ εὐγένεια τοῦ κομνηνικοῦ αἵματος, οἱ θρύλοι ποὺ ἄφησαν σὲ ξένους λαούς.

Ἄγγλος σοφὸς πιστεύει πὼς τρεῖς εἶναι οἱ χρυσὲς ἐποχὲς τοῦ Βυζαντίου, αὐτὲς τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527 - 565), τῆς λεγόμενης Μακεδονικῆς δυναστείας (867 - 1025) καὶ ὁ αἰώνας τῶν Κομνηνῶν (1081 - 1180)[60].

Τέτοιο κῦρος ἔδοσαν στὴ βυζαντινὴ βασιλεία οἱ Κομνηνοί, ποὺ ὁ βασιλέας τῆς Ἰερουσαλὴμ Foulques d' Anjou (1131 - 1143), σύμφωνα μὲ τὸν Ἰωάννη Ἰταλικό[61], εἶχε κάποτε δηλώσει πὼς μόνο ὁ Βυζαντινὸς αὐτοκράτορας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ φορῆ διάδημα καὶ νὰ φέρη τὸν τίτλο τοῦ βασιλέα[62].

Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος λέει γιὰ δυὸ Κομνηνοὺς ἡγεμόνες, τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') 34 καὶ τὸ γιὸ καὶ συμβασιλέα του Ἀλέξιο 74:

«Ἀλλ' ὦ Σιὼν ἐφτάλοφε, δεύτερη Νέα Ρώμη, κόρη τῆς Παλιᾶς, τῶν ἀνάκτων μου σπιτικό, εὐτυχισμένη, μεγαλόδοξη, μητέρα γιῶν καλλίστων, τὸν ἄνακτα παράλαβε κι ἀγκάλιασέ τον, δόξαζε τὸ σωτῆρα σου, τὸν αὐτοκράτορά σου, βγάλε φωνὴ ἀπὸ ἡδονή, βγάλε φωνὴ ἀπὸ εὐφροσύνη, στῆσε γιορτινὸ χορό, ψάλλε τὴ σωτηρία, καθὼς ἄβλαβη ἔμεινες ἀπὸ ἀναρίθμητες στρατιὲς ἐχτρῶν ποὺ σὲ λογῆς - λογῆς φυλὲς ἀνῆκαν, δόξαζε μαζὶ μὲ τὸν πατέρα αὐτοκράτορα, τραγούδα μὲ ᾠδὲς καὶ παιάνες, καὶ τὸ γιό, τὸν πράο, τῆς Νέας Ρώμης τὸ δεσπότη, καὶ διακήρυσσε ἀπ' τῶν τειχῶν καὶ τῶν ὀρέων τὶς κορφὲς τοῦ αὐτοκράτορα τὴ βουλὴ καὶ τὴ μεγαλοφροσύνη· τέτοιους ἔπρεπε νὰ ἔχετε καὶ νὰ βλέπετε, ὦ Ρωμαῖοι, μεγαλόδοξους πορφυρογέννητους βασιλεῖς, τῆς πόλης σωτῆρες, ὑπέρμαχους προμάχους, ἄνακτες ἀπὸ ἄνακτες, τῶν παλιῶν συνηθειῶν καὶ προνομίων ἀνακαινιστές, καθὼς τὸ

57. Βλ. Ch. Diehl, Un haut fonctionnaire byzantin, le logothète τῶν σεκρέτων, Mélanges Jorga (1933), σ. 217· Stadtmüller, BZ34 (1934), σ. 373 κεξ. R. Guilland, V. Le Logothète des sékréta, Ὁ λογοθέτης τῶν σεκρέτων, REB29 (1971), σ. 75-84.

58. J. Verpeaux, Ὁ μεσάζων, BS16 (1955), σ. 270-96.

59. H. - G. Beck, Der byzantinische «Ministerpräsident», BZ 48 (1955), σ. 321 κεξ.

60. Βλ. Sir Galahad, Byzance, trad. Franc. de Jacques Chifelle - Astier, Paris 1949, σ. 189.

61. Γιὰ τὸν Ἰω. Ἰταλό, βλ. Β. Ν. Τατάκη, Ἡ Βυζαντινὴ Φιλοσοφία, μετάφρ. ἀπ' τὴ γαλλικὴ Εὔας Καλπουτζῆ, Ἀθήνα 1977, σ. 139, 201 κεξ., 211 καὶ 305.

62. Βλ. P. Lamma, Commeni e Staufer, τ. I, σ. 26-7.

θρόνο τὸ σεπτὸ πατρικὴ τὸν ἔχουν κληρονομιά, ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (α') Κ. 4, ποὺ σὲ ὕψος μέγα ἔφτασε στὸν κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο κόσμο, καὶ ἀπ' τὸν 'Αλέξιο (α') Κ. 15, τὸ Μεγάλο, ἀπ' τοὺς ὁποίους βλάστησαν πατέρας καὶ γιός, οἱ βασιλεῖς 'Ιωάννης (β') Κ. 34 καὶ 'Αλέξιος Κ. 74, οἱ φύλακες καὶ σωτῆρες τῆς πατρίδας.

"Ανακτες μεγαλόδοξοι, ριζῶν μεγάλων βλάστες ριζῶν μεγάλων καὶ χρυσῶν, ριζῶν πολυστελέχων, ἅμιλλα κάνετε λαμπρὴ μὲ τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ. 15 τοὺς ἄθλους· εἴθε νὰ σᾶς δοῦμε μιμήματα λαμπρὰ τοῦ ἀρχετύπου»[63].

'Αλλοῦ ὁ ἴδιος ποιητὴς μᾶς λέει:

«Χαῖρε, τύχη Κομνηνική, χαῖρε μεγάλο σκῆπτρο,
ποὺ ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (α') Κ. 4 φυτεύτηκες,
κι ἀπ' τὸν 'Αλέξιο (α') Κ. 15 τράφηκες,
κι ἀπ' τὸν 'Ιωάννη (β') Κ. 34 δεντρώθηκες,
ἐσὺ ποὺ ἀπ' τοὺς φοίνικες καὶ τὰ κυπαρίσσια
πιὸ πάνω σηκώθηκες, κι ἀπ' τὰ πλατάνια
καὶ τὶς κέδρους τοῦ Λιβάνου πιὸ πολὺ αὐξήθηκες,
κι ἀπ' τ' ἀμπέλια καὶ τὶς ἀναδεντράδες
πιὸ πολὺ εὐρύνθηκες, κι ἀπ' τὶς συκὲς καὶ τὶς ἡμερίδες
πιὸ πολλοὺς καρποὺς ἔφερες, ἐσὺ ποὺ Δύση
κι 'Ανατολὴ ἀγκάλιασες καὶ Βορρὰ καὶ Νότο
περικύκλωσες, ἐσὺ χρυσὴ τύχη Κομνηνική,
πιὸ λαμπερὴ ἀπ' τῶν Περσῶν καὶ τοῦ Ξέρξη
τὰ πλατάνια, καὶ πιὸ θαλερὴ καὶ καρπερὴ
ἀπ' τοῦ 'Αλκίνοου, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Φαιάκων,
τοὺς κήπους, χαῖρε καὶ ἄκμαζε,
καὶ τὴν πατρίδα ἐπισκίαζε...

Πραγματικά, γενναῖε βασιλέα 'Ιωάννη (β') Κ. 34, τεῖχος δόθηκες ἀπ' τὸ Θεὸ καὶ ἀντίσταση στὴ Νέα Ρώμη, ὀχύρωμα, χαράκωμά της· πύργε στερεὲ καὶ μεγάλε, πυργόβαρη ἀπροσμάχητη καὶ τάφρε ἀδαμάντινη, πέτρα σκανδάλου στάθηκες γιὰ τοὺς ἐχτρούς, ὅπως ὁ πατέρας σου, λίθος ὀχυρώματος γιὰ τὸ γένος τῶν Ρωμαίων, ἔτσι τὴν ἔρημο βαδίζεις, τὰ δύσβατα περνᾶς ὁλάκερη τὴν κτίση διατρέχεις, στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα, στὶς χῶρες τῶν βαρβάρων· εἴθε, βασιλέα μου, νὰ ζῇς μέχρι μακρῶν αἰώνων, σώζου καὶ σῶζε τοὺς πιστοὺς καὶ ἐξόντωσε βαρβάρους[64].

"Οπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος ποιητὴς ἡ ΚΠολη, ἡ πόλη ἡ ἀρίστη ἦταν πόλη τοῦ μονοκράτορα 'Ιωάννη (β') Κ. 34[65].

63. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι εἰς τὴν στεφηφορίαν 'Αλεξίου Κ. 74, ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1339-44· ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 1, σ. 180-81, στίχ. 104-45.

64. Θεόδωρος Πρόδρομος, Τῷ βασιλεῖ ('Ιωάννῃ β' Κ. 34), ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 18, σ. 303, στίχ. 13-24, καὶ σ. 305-6, στίχ. 85-96.

65. Θεόδωρος Πρόδρομος, Τῷ βασιλεῖ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 306, στίχ. 104:
πόλις ἀρίστη Κομνηνοῦ τοῦ μονοκρατοροῦντος,

Αὐτὸς ὁ αὐλικὸς ποιητὴς μᾶς λέει ἀκόμη πὼς ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Κονράδος III de Hohenstaufen (1138 - 1152), καθὼς «συγκεντρίστηκε μὲ τὴν ἔνδοξη γενιὰ τῶν Κομνηνῶν τοῦ Βυζαντίου, ἐξευγενίστηκε πιὸ πολὺ ἀκόμη ἀπὸ ὅσο εὐγενὴς καὶ περίδοξος ἦταν»[66]. τὸ «συγκέντρισμα» ἀναφερόταν στὴν ἕνωση τῆς γυναικαδέλφης τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορα Βέρθας de Sulzbach, ποὺ στὸ Βυζάντιο μετονομάστηκε Εἰρήνη, μὲ τὸν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ Κ. 81.

Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς γέννησης ἑνὸς Κομνηνοῦ πρίγκιπα, τοῦ 'Αλέξιου 132, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος λέει:

«Τὸ τραγούδι, τῆς γενιᾶς ὁ ἀρχηγός, ἂς ἀρχίσῃ, κι αὐτὸς ποὺ τοῦ κόσμου ὅλου προηγεῖται, τῆς χαρᾶς ἂς προηγηθῇ. "Εχεις, ὦ δέντρο Κομνηνῶν, εὐθαλές, εὐρύτατο καὶ μέγα, ἔχεις τῆς γενιᾶς πληθώρα, τοῦ σπέρματος προσθήκη, τῶν χρυσοκλώνων αὔξηση ἀπ' τὶς παραφυάδες καὶ τῶν βλαστῶν τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀποβλαστίδων· μέτρα, βασιλέα μου, μαζὶ μὲ τὰ παιδιά σου καὶ τῶν παιδιῶν σου τὰ παιδιὰ κι αὐτὸν τὸν ἀρτιγέννητο σεβαστοκρατορίδη, καὶ στοὺς Κομνηνοὺς ἄλλον πρόσθεσε Κομνηνό, καὶ στοὺς στρατηγούς σου ἀκόμη ἕνα στρατηλάτη»[67].

Οἱ νεαροὶ Κομνηνοὶ πρίγκιπες ἀποκαλοῦνται ἀπ' τοὺς ποιητὲς "Η λ ι ο ι καὶ οἱ πριγκίπισσες Σ ε λ ῆ ν ε ς[68].

'Ο Νικήτας Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς ἡ αὐγούστα Εὐφροσύνη Δούκαινα, ἡ σύζ. τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγγ. Κομν. 180, «δὲν ἐξευγενίστηκε καὶ δὲ μεγάλωσε πιὸ πολὺ ποὺ ἐγκεντρίστηκε μὲ τὸ Κομνηνικὸ καὶ βασιλικὸ αἷμα καὶ γένος, γιατὶ ἦταν ἐγγενὴς καὶ αὐθιγενὴς καὶ θαλερὴ ἀπ' τὴν πρώτη ἀναθήλησῃ ἢ ὡς χρυσὸς τιμαλφὴς σὲ λίθο Σάρδιο τὸ Δουκικὸ αἷμα ἑνώθηκε καὶ συνάφτηκε στὸ Κομνηνικὸ αἷμα»[69].

Οἱ Βυζαντινοί, ἂν καὶ δὲν εἶχαν κληρονομικοὺς τίτλους εὐγενείας, ὅπως στὴ Δύση, ἔδιναν μεγάλη σημασία στὴν εὐγένεια τῆς καταγωγῆς. "Ενας συγγραφέας τοῦ δεύτερου μισοῦ τοῦ ια' αἰ. μᾶς λέει: «Λένε γιὰ τὸ Μιχαὴλ (δ') τὸν Παφλαγόνα πὼς ἦταν εὐγενὴς καὶ ἀπὸ μεγάλη ρίζα, ἀλλὰ αὐτὸς δὲν ἦταν παρὰ ἀπὸ μιὰ χαμηλὴ γενιά. Καὶ ἐγὼ λέω πὼς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι τέκνα τοῦ 'Αδάμ, καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ψωμοζῆτες. Καὶ εἶδα ἐγὼ τοὺς παραφουσκωμένους ἀριστοκράτες νὰ ἐπιδίδωνται σὲ κλεψιές, σὲ

66. Θεόδ. Πρόδρομος, Εἰσιτήριοι ἐπὶ τῇ νυμφευθείσῃ ἐξ 'Αλαμανῶν, ἔκδ. P. Matranga, Anecdota Graeca, σ. 552-54· ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1360-62· ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 20, σ. 321, στίχ. 37-43.

67. Θεόδ. Πρόδρομος, Στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος 'Ανδρονίκου 76, κυροῦ 'Αλεξίου 132, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 384-85· ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 44, σ. 407, στίχ. 35-45.

68. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. W. Hörandner, σ. 407-8, στίχ. 60-65.

69. Νικήτας Χωνιάτης, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα 'Αλέξιον (γ') "Αγγ. 180, ἔκδ. J.A. Van Dieten, Orationes et Epistulae, ἀριθ. 7, σ. 67–8.

μαντεῖες καὶ σὲ μαγεῖες· αὐτοὺς ἐγὼ τοὺς θεωρῶ χαμηλῆς καταγωγῆς, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ λογικὸς γίνεται ἐὰν θέλη θεὸς μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ»[70]. Αὐτὴ ἡ ἀρνητικὴ θέση ἑνὸς τίμιου καὶ ἀφελῆ στρατιωτικοῦ, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐπιβεβαίωση τοῦ διάχυτου σεβασμοῦ καὶ τῆς βαθιᾶς ἐκτίμησης ποὺ εἶχαν οἱ Βυζαντινοὶ γιὰ τοὺς εὐγενεῖς. Καὶ στὸν ια΄ - ιβ΄ αἱ. οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Δοῦκες ἦσαν οἱ πιὸ εὐγενικὲς γενιές.

Κοντὰ στὰ τόσα γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς ἐγκώμια, κοντὰ στοὺς τόσους γιὰ τὴν εὐγένεια τοῦ κομνηνικοῦ αἵματος ὕμνους, ἔχομε καὶ ὁρισμένες μομφὲς ἀπὸ συγγραφεῖς καθόλου ἄσημους, ὅπως τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο, τὸν Ἀντιοχείας Ἰωάννη (ε΄) τὸν Ὀξείτη, τὸν Ἰωάννη Ζωναρᾶ καὶ τὸ Νικήτα Χωνιάτη.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτούς, ὁ Θεόδ. Πρόδρομος, μᾶς λέει γιὰ τὸν Ἰωάννη Κ. 84:

«Ὦ κλάδε ἀγριέλαιε καλλιέλαιης ρίζας
καὶ δυστυχισμένο νεόφυτο εὐτυχέστατου δέντρου,
ἐσὺ ποὺ μόνος φάνηκες ἀγκάθι στὸν πολύδεντρο κῆπο κι ὁ μόνος
ἀφρονέστατος στὴ συνετὴ τῶν Κομνηνῶν γενιά»· κλπ. κλπ.[71]

Ὁ πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἰωάννης (ε΄) ὁ Ὀξείτης στὸ Λόγο του πρὸς τὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15 γράφει: «Πραγματικά, ὦ βασιλέα, πολὺ μεγάλη βλάβη καὶ στὴ βασιλεία καὶ σὲ ὅλους ἐμᾶς ἔχουν καταστῆ οἱ συγγενεῖς σου. Ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς βασιλικὰ καὶ μὲ περίσσια εὐπορία θέλει νὰ ζῆ, βάζοντας πάνω ἀπ' τὸ κοινὸ συμφέρον τὸ προσωπικό του κέρδος, ἐνῶ ἐσὺ ἀπὸ ἔλλειψη χρημάτων ἀναγκάζεσαι νὰ παίρνης ἀπ' τοὺς πολίτες παραπάνω ἀπὸ ὅσα πρέπει καὶ νὰ προσκρούης σ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ Θεό, ἐνῶ συγχρόνως στὸ Κράτος προκάλεσε πολλὲς ζημιὲς καὶ θλίψεις κάθε εἴδους. Καὶ οἱ ἐχτροὶ ἔχουν μεγάλες ἐπιτυχίες, γιατὶ ἐμεῖς, συντριμμένοι καθὼς εἴμαστε - ἀπ' αὐτὰ κι αὐτά- τοὺς ἀντιμετωπίζομε χωρὶς σφρίγος»[72].

Ἐπίκουρος στὸν πατριάρχη Ἀντιοχείας ἔρχεται καὶ ὁ ἱστορικὸς καὶ μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλας καὶ πρωτασηκρῆτις, ποὺ τὴ ζωή του τέλειωσε ὡς καλόγερος, Ἰωάννης Ζωναρᾶς[73], ποὺ μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15 «πρὸς τοὺς συγγενεῖς του καὶ μερικοὺς θεράποντές του παρεῖχε ἁμάξια ὁλόκερα φορτωμένα μὲ δημόσια χρήματα καὶ ἐπίσης τοὺς ἔδινε μεγάλες ἐτήσιες χορηγίες, ἔτσι ποὺ νὰ περιβάλλωνται μὲ μεγάλο πλοῦτο καὶ μὲ ὑπηρέτες ποὺ δὲν ἀναλογοῦν σὲ ἰδιῶτες, ἀλλὰ σὲ αὐτοκράτορες, καὶ ὡς κατοικίες τους εἶχαν περιτειχισμένες περιοχὲς ποὺ

70. Κεκαυμένου, Στρατηγικόν, ἐκδ. B. Vasilievskij - V. Jernstedt, St Petersbourg 1896, σ. 98-9.

71. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 482, ὑ. 19.

72. Ἰωάννου (ε΄) τοῦ Ὀξείτου, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἀλέξιον (α΄) Κ. 15, ἐκδ. P. Gautier, REB 28 (1970), σ. 41-3.

73. Ἰωάννης Ζωναρᾶς, ἐκδ. Bonn, τ. I, σ. 3, ὑπότιτλος τοῦ Προοιμίου. Προβλ. R. Guilland, Le Drongaire de la Veille, RIB, τ. I, σ. 576-77.

στὸ μέγεθος ἔμοιαζαν μὲ πόλεις καὶ κατὰ τὴν πολυτέλεια καθόλου δὲ διέφεραν ἀπ' τὰ αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα»[74].

Καὶ ἀλλοῦ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15 «στὸν καίσαρα Νικηφόρο Μελισσηνό, τὸ σύζ. τῆς ἀδελφῆς του Εὐδοκίας Κ. 13, ἔδωσε γιὰ κατοικία καὶ διακυβέρνηση τὴν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης καὶ χορήγησε ἄφθονα χρήματα, τόσο στὸ πιὸ πάνω καισαρικὸ ζεῦγος ὅσο καὶ σὲ ὅλους τοὺς συγγενεῖς του, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴ τὴν οἰκονομικὴ ἁπλοχεριὰ τοὺς ἀπόνειμε μέγιστα ἀξιώματα, ἀνάλογα μὲ τὸ βαθμὸ συγγένειας ποὺ εἶχε μὲ τὸν καθένα»[75].

Καὶ ὁ Νικήτας Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς «ἡ πιὸ κύρια αἰτία ποὺ ἡ Αὐτοκρατορία πῆρε τὸ δρόμο τῆς παρακμῆς καὶ εἶδε τὶς ἐπαρχίες της νὰ κυριεύωνται ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους της καὶ στὸ τέλος μὲ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Λατίνους, κι αὐτὴ ἡ ἴδια νὰ καταποντιστῆ, εἶναι ἡ ἄμετρη φιλοδοξία τῶν Κομνηνῶν, καὶ συγκεκριμένα αὐτῶν τῶν Κομνηνοαγγέλων, ποὺ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ἀνταγωνίζονταν γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου· καθὼς κατάφευγαν στὶς αὐλὲς τῶν ξένων ἡγεμόνων ποὺ μισοῦσαν τὸ Βυζάντιο – ὅπως ὁ Μιχαὴλ Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 174 στὴν αὐλὴ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Ρουκρατίνου (1196 - 1204) καὶ ὁ Ἀλέξιος Κομν. Ἄγγ. 266 στὴν αὐλὴ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φίλιππου de Souabe (1198 - 1208)– ἔγιναν οἱ καταστροφεῖς τῆς πατρίδας τους, ἀλλὰ καὶ ὅταν βρίσκονταν πάνω στὸ θρόνο, ἀντὶ νὰ κάνουν κάτι τὸ ἀντάξιο τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, ἦσαν ὁλότελα γι' αὐτὸ ἀνεπιτήδειοι καὶ ἄχρηστοι καὶ κακόγνωμοι πάνω στὴν ἄσκηση τῶν βασιλικῶν καθηκόντων»[76].

Οἱ Κομνηνοὶ μὲ τὶς κακοδαιμονίες τους στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ ιβ΄ αἱ. ἔγιναν ἀνεπιθύμητοι στὰ λαϊκὰ πλήθη. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1195 κατὰ τὴν εὐφημία τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 στὴν ΚΠολη, τὰ λαϊκὰ πλήθη ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Ἀλέξιο Κοντοστέφανο 228 –ποὺ κι αὐτὸς ἀπ' τὴ μάμμη του Ἄννα Κ. 77 ἦταν ἕνας Κομνηνός– ἀπὸ παλιὰ ἐρωτευμένος μὲ τὴν ἀστρολογία ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ θρόνο, λέγοντας πὼς «δὲ θένε πιὰ νὰ βασιλεύωνται ἀπ' τοὺς Κομνηνούς, γιατὶ παραπλήθυναν»[77].

Τὸ ὄνομα τῶν Κομνηνῶν ἔμεινε ξακουστὸ καὶ περίφημο σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ πρῶτοι Παλαιολόγοι, ὁ Μιχαὴλ (η΄) 428 πάντοτε, ὁ Ἀνδρόνικος (β΄) 481 τὶς πιὸ πολλὲς φορές, ὁ Μιχαὴλ (θ΄) ἐπίσης καὶ ὁ Ἀνδρόνικος (γ΄) μερικὲς φορές, τόνιζαν στὶς ὑπογραφές τους τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα αὐτοκρατορικὰ ἐπίθετα τῶν Δουκῶν, Ἀγγέλων καὶ

74. Ἰωάννης Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 767.

75. Ἰωάννης Ζωναρᾶς, τ. III, σ. 732.

76. Νικήτας Χωνιάτης, ἐκδ. Bonn, σ. 701, καὶ κυρίως βλ. τὸ δημοτικὸ κείμενο.

77. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 600-1.

Παλαιολόγων, καθὼς κατάγονταν ἀπ' τοὺς αὐτοκρατορικοὺς αὐτοὺς οἴκους[78].

Ὁ Μωάμεθ ΙΙ ὁ Καταχτητὴς (1451 - 1481) ποὺ διάδωσε τὴ φήμη πὼς καταγόταν ἀπ' τοὺς Κομνηνούς, γιὰ νὰ δικαιολογηθῆ κατὰ κάποιο τρόπο ἡ κατάχτηση τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας[79], ἂν πρέπει νὰ πιστεύσωμε τὸ Λαόνικο Χαλκοκονδύλη, ἂν καὶ τὸ ἀπόσπασμα θεωρεῖται ὑποβολιμαῖο, σὲ μήνυμά του ποὺ ἔστειλε στὸν τελευταῖο αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζούντας Δαβὶδ τὸ Μεγάλο Κομνηνὸ (1458 - 1461) ἀναγνώρισε τοὺς Κομνηνούς, ὡς «γένος τῶν Ἑλλήνων βασίλειον»[80].

Ὁ Masa'lakal Absa'r, ἕνας Μαροκινὸς ἱστορικὸς καὶ γεωγράφος, γράφοντας περὶ τὸ 1350, λέει πὼς οἱ Κομνηνοί, κατὰ κυριολεξία ὁ Κομνηνὸς ἡγεμόνας τῆς Τραπεζούντας, ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου[81], ἐνῶ ἡ ἔρευνα ἀπορρίπτει καὶ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση τοῦ Ch. Du Cange πὼς οἱ Κομνηνοὶ ἀνῆκαν σ' ἕνα παλιὸ ρωμαϊκὸ οἶκο ποὺ ἀκολούθησε τὸν ἱδρυτὴ τῆς Νέας Ρώμης στὸ Βυζάντιο[82]. Αὐτὸ μᾶς δείχνει τὴ μεγάλη ἐντύπωση ποὺ οἱ Κομνηνοὶ ἔκαναν στοὺς Ἄραβες.

Οἱ Κομνηνοὶ καὶ σ' αὐτοὺς τοὺς Τούρκους εἶχαν ἐμπνεύσει θρυλικὲς παραδόσεις, τῶν ὁποίων μιὰ ἀπ' τὶς πιὸ παράδοξες ἦταν αὐτὴ ποὺ ἀπόδιδε στὰ μέλη τῆς διάσημης αὐτῆς οἰκογένειας μιὰ διαμόρφωση τερατώδους φύσης ἢ καλύτερα διαβολικῆς: οἱ Κομνηνοὶ εἶχαν, σύμφωνα μὲ τὴ μυθώδη αὐτὴ παράδοση, μιὰ οὐρὰ στὰ ὀπίσθιά τους![83].

78. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 722, ὑ. 8· A. Heisenberg, Aus der Geschichte der Palaiologenzeit, Var. Repr., London 1973, σ. 26: Ἀνδρόνικος (β' 481) ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων Κομνηνὸς ὁ Παλαιολόγος (μὲ δυὸ οἰκογενειακὰ ἐπίθετα)· Κ. Γιαννακόπουλος, Ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ ἡ Δύσις, μετάφρ. ἀπ' τὴν ἀγγλικὴ Κ. Πολίτη, Ἀθῆναι 1969, σ. 27, ὑ. 2.

79. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 484-85, ὑ. 27.

80. Λαόνικος Χαλκοκονδύλης, ἔκδ. Bonn, σ. 494.

81. Mesalek Alabsar, Voyages des yeux dans les royaumes des différentes contrées, Notices et extraits des manuscrits de la bibliothèque du roi et autres bibliothèques, 13 (1) (1838), σ. 379-80. Πρβλ. Ant. Bryer, Shipping in the Empire of Trebizond, Mariner's Mirror 52 (1966), σ. 3.

82. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 26, ὑ. 9-11.

83. Ὁ Colonel Sir Henry Yule στὸ ἔργο του The Book of Ser Marco Polo, ἔκδ. Yule - Cordier, II, New York 1929, σ. 302η., γράφει: It was a story among mediaeval Mohammedans that the members of the Imperial House of Trebizond were endowed with short tails.

IV

Ἡ ἀπώλεια τῆς τακτικῆς γενεαλογικῆς σειρᾶς τῶν Κομνηνῶν, ἡ ἀναζωπύρηση τῆς γενεαλογικῆς σειρᾶς διὰ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν τῆς Τραπεζούντας καὶ τῶν Κομνηνῶν Παλαιολόγων τῆς ΚΠολης, ἡ ἐπωνυμία τῶν Κομνηνῶν ὡς σύγχρονο ἐπίθετο καὶ βαφτιστικὸ ὄνομα.

Ὅπως καὶ ἀλλοῦ τονίστηκε[84], μεγάλη φθορὰ τῶν Κομνηνῶν ἔγινε στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87, καθὼς καὶ σὲ κεῖνο τοῦ διαδόχου του Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183.

Ὁ πρῶτος ἐξολόθρευσε πολλούς, καθὼς ἀντιτάχτηκαν στὴν πολιτική του, γιὰ μιὰ σχετικὴ καὶ πολὺ μέτρια ἀνακούφιση τῶν κάτω τάξεων τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν κατοίκων τῆς ὑπαίθρου καὶ ποὺ στὸ τέλος οὔτε αὐτοὺς τοὺς τελευταίους κέρδισε μὲ τὸ μέρος του, γιατὶ ἤθελαν πιὸ μεγάλες μεταρρυθμίσεις καὶ οἱ δημαγωγικοὶ τρόποι τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87 δὲν μποροῦσαν νὰ ἐπαρκέσουν γιὰ νὰ τοὺς πάρη μὲ τὸ μέρος του[85].

Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 συνάντησε ἐπίσης τὴν ἀντίδραση τῆς ἀριστοκρατίας μὲ πρώτους ἀντιπάλους τοὺς Κομνηνούς, γι' αὐτὸ καὶ ἔγιναν πολλὲς στάσεις τῶν Κομνηνῶν καὶ ἄλλων ἀριστοκρατῶν ἐναντίων του μὲ συνέπεια νὰ ἐξουδετερώση ὄχι λίγους ἀπ' αὐτούς[86].

Αὐτὴ ἡ ἐξολόθρευση Κομνηνῶν καὶ ἡ πτώση τῆς δυναστείας ἀπ' τὸ θρόνο εἶναι ποὺ μαζὶ μὲ τὴ λατινικὴ κατάχτηση τῆς ΚΠολης ἔφερε τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας σὲ δεύτερο πλάνο, ἔτσι ποὺ νὰ χάσωμε τὴ γενεαλογικὴ σειρὰ διαφόρων κλάδων τῶν Κομνηνῶν, καὶ γι' αὐτὸ ἔχομε ἕνα πλῆθος ἀπὸ μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς.

Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη βασικὴ αἰτία γιὰ τὴν ἀπώλεια τῶν γενεαλογικῶν ἰχνῶν. Οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς τόσο τῶν ἀφηγηματικῶν ὅσο καὶ τῶν φιλολογικῶν ἔργων δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ξέρουν ποιὰ ἦσαν τὰ ἐνδιαφέροντα τῆς σημερινῆς ἔρευνας καὶ δὲν εἶχαν ὡς ἕνα ἀπ' τοὺς σκοποὺς τους νὰ ἀπομνημονεύσουν ποιοῦ γιὸς ἢ ἐγγονὸς καὶ κόρη ἢ ἐγγονὴ ἦταν τὸ κάθε ἱστορούμενο πρόσωπο. Σὰν σὲ μιὰ παραδρομὴ ἢ παρένθεση παρέχουν τέτοια στοιχεῖα.

Ἂν ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 δὲν κατηγοροῦνταν δίκαια ἢ ἄδικα γιὰ συνωμοσία, δὲ θὰ μαθαίναμε, καὶ αὐτὸ μέσα σὲ μιὰ παρένθεση, πὼς «ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65, τὸν ὁποῖον ὁ καίσαρας Νικηφόρος Βρυέννιος καὶ ἡ Ἄννα Κ. 32, ἡ κόρη τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15, τοῦ πρώτου ποὺ ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς βασίλευσε, ἔφεραν στὸν κόσμο»[87].

84. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 32-3.

85. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 584-85.

86. Βλ. στὸν παρόντα τ. Β', προσωπογραφίες Ἀνδρόνικου Κ. 113 καὶ Ἰσαάκιου Κ. 160.

87. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 556.

Οἱ γιοὶ καὶ οἱ κόρες, καὶ οἱ ἐγγονοὶ καὶ οἱ ἐγγονὲς τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων μᾶς εἶναι σχεδὸν στὴν ὁλότητά τους γνωστοὶ λόγω τῆς διασημότητας τῶν ἡγεμόνων καὶ λόγω τοῦ ἡγετικοῦ ρόλου ποὺ διαδραμάτισαν αὐτοὶ οἱ ἀπόγονοί τους, ἀλλὰ ἀπὸ κεῖ καὶ ἔπειτα τὰ ἴχνη χάνονται σὲ σοβαρὸ βαθμό, λόγω ἴσως καὶ τῆς ἀσημότητας τῶν ἐπιγόνων. Ἀλλὰ καὶ διασήμων ἐπιγόνων, ὅπως τοῦ Ἰωάννη (γ΄) Δούκα Βατάτζη 274 καὶ τοῦ Μηχαὴλ (η΄) Δούκα Ἄγγελου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου 428 μὲ δυσκολία βρίσκομε τὰ ἴχνη σύνδεσης μὲ τοὺς Κομνηνοὺς προγόνους τους.

Τὰ ἴχνη τῶν ἀπογόνων τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κ. 12 καὶ ἀκόμη πιὸ πολὺ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, χάνονται πολὺ ἐνωρίς, ἔτσι ποὺ ἡ τακτικὴ Γενεαλογία συνεχίζεται μόνο μὲ τοὺς ἀπογόνους τοῦ προνομιούχου ζεύγους τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, ἀπ᾿ τοὺς ὁποίους ἔχομε καὶ μιὰ σειρὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ω ν, ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ γένους, ποὺ λόγω αὐτῆς κυρίως τῆς ἰδιότητας, ἀλλὰ καὶ τῶν προσόντων τους, ὅπως πιὸ πάνω τονίστηκε (Οἱ γιοὶ καὶ οἱ κόρες κτλ.) προκάλεσαν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ἱστορίας, τῆς ποίησης καὶ τῆς ρητορικῆς.

Στὴν Τραπεζούντα ποὺ κατὰ ἰδιότυπο τρόπο ἱδρύεται μιὰ α ὐ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί α ἀπ᾿ τοὺς Κομνηνοὺς Ἀλέξιο (α΄) 243 καὶ Δαβὶδ 244 «μὲ τὸ πολιτικὸ πρόγραμμα καὶ τὴ φιλοδοξία νὰ θεωρηθοῦν ὡς γνήσιοι διάδοχοι τῶν βυζαντινῶν βασιλέων»[88], ἐπέρχεται μιὰ ἀναζωπύρηση τῆς γενεαλογικῆς σειρᾶς, καθὼς αὐτοὶ οἱ Μ ε γ ά λ ο ι Κ ο μ ν η ν ο ί[89], βρίσκονται στὸ πρῶτο ἐπίπεδο τοῦ κράτους ποὺ ἵδρυσαν καὶ ποὺ μὲ τὸν καιρὸ παρὰ τὶς φιλοδοξίες τῶν ἱδρυτῶν καταστάθηκε ἕνα ἰδιαίτερο ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ βασίλειο,

88. Ὀδ. Λαμψίδης, Ὁ ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Νίκαιας καὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν διὰ τὴν κληρονομίαν τῆς βυζαντινῆς ἰδέας, Ἀρχεῖον Πόντου 34 (1977-1978), σ. 13.

89. Γι᾿ αὐτὸν τὸν τίτλο, βλ. Od. Lampsidis, Le titre Μέγας Κομνηνός (Grand Comnène), B 37 (1967), σ. 114-23· τοῦ ἰδίου, Μέγας Κομνηνὸς - Hohenstaufen, B40 (1970), σ. 543-45· τοῦ ἰδίου, Bessarions Zeugnis über den Titel Μέγας Κομνηνός, Ἀρχεῖον Πόντου 30 (1970-71), σ. 386-95· τοῦ ἰδίου, Περὶ τὸ «Ἐγκώμιον εἰς Τραπεζοῦντα» τοῦ Βησσαρίωνος, Ἀρχεῖον Πόντου 37 (1980), σ. 153-84· τοῦ ἰδίου, Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου Περὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, Ἀρχεῖον Πόντου 22 (1958), σ. 108-9, καὶ Ποντικαὶ Ἔρευναι 2 (1958), σ. 108-9, ποὺ γράφει πὼς «οἱ βασιλεῖς τῆς Τραπεζούντας ἔλαβαν τὸν τίτλο μέγας Κομνηνός, γιὰ νὰ φανερώσουν ὅτι κατάγονταν ὄχι ἀπὸ ἄλλους Κομνηνούς, ἀλλ᾿ ἀπ᾿ τὴν οἰκογένεια ἐκείνη ποὺ διέλαμψε στὴν ἱστορία τοῦ παρελθόντος καὶ ποὺ βασίλευσε πάνω στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου». Αὐτὴ ἡ γνώμη θεωρῶ πὼς εἶναι ἡ καλύτερη ἀπὸ ὅσες ἔχουν διατυπωθῆ γιὰ τὴν ἑρμηνεία τοῦ τίτλου, βλ. πιὸ κάτω, μὲ μιὰ προσθήκη μου: πὼς μὲ αὐτὸν τὸν τίτλο ἤθελαν κυρίως νὰ τονίσουν ὅτι ἦσαν οἱ μόνοι ἐξ ἀρρενογονίας κατευθείαν ἀπόγονοι «τοῦ πρώτου ἀπ᾿ τοὺς Κομνηνοὺς βασιλεύσαντος τοῦ Ἀλέξιου (α΄) τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ 15», βλ. γιὰ τὸν Ἀλέξιο (α΄) Μ. Κ. 15, Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 97, ὑ. 99. Γιὰ τὶς ἄλλες γνῶμες, βλ. B. Hemmerdinger, Μέγας Κομνηνός, Calque de Hohenstaufen, B40 (1970), σ. 33-5· D. I. Polemis, A note on the origin of the title «Μέγας Κομνηνός, Neo-Hellenika 1 (1970), σ. 18-22· P. Schreiner, Zur Bezeichnung «Μέγας» and «Megas Basileus», in der byzantinischen Kaisertitulatur, περιοδικὸ Βυζαντινὰ 3 (1971), σ. 187-

ὁλότελα χωριστὸ ἀπ᾿ τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, αὐτὴ ποὺ συνέχισε τὴν ἔνδοξη ὕπαρξή της μὲ τοὺς φίλους τῶν κατώτερων τάξεων καὶ τῆς ἀγροτιᾶς Λάσκαρεις - Κομνηνοδουκοβατάτζες, κ᾿ ἔπειτα στὴν ΚΠολη τὴ συνεχῶς φθίνουσα ὕπαρξή της μὲ τοὺς ὑποστηριχτὲς τῆς ἀριστοκρατίας Παλαιολόγους - Κομνηνούς.

Ἔτσι ἔχομε δυὸ συνεχεῖς γενεαλογικὲς σειρὲς στὴν ΚΠολη τῶν Παλαιολόγων - Κομνηνῶν μέχρι τὸ 1453 καὶ λίγο μετά, καὶ στὴν Τραπεζούντα τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν μέχρι τὸ 1461 (πτώση τῆς πόλης στοὺς Τούρκους) ἢ τὸ 1463 (θανάτωση τῶν τελευταίων ἐπίσημων Μεγ. Κομνηνῶν) ἢ τὸ 1719, ἂν μὲ κάποια ἐπιφύλαξη δεχτοῦμε τοὺς προγόνους τοῦ Ἰωάννη Κ. ποὺ μὲ τὸ ὄνομα Ἱερόθεος ἔγινε μητροπολίτης Δρύστρας[90].

Ἀλλοῦ ἔκανα λόγο γιὰ τὶς παραφθορὲς ποὺ σημειώνονται στὸ ἐπώνυμο τῶν Κομνηνῶν[91], σ᾿ αὐτὲς μποροῦμε νὰ προσθέσωμε καὶ τὶς ἑξῆς: Κ ο μ ν έ ν η ς καὶ Κ ο μ ν έ ν η, Κ ο μ ν η ν ά τ η ς, Κ ο μ ν η ν ε ί τ η ς[92].

Γιὰ νὰ διαιωνίσουν οἱ Ἕλληνες στὸν καιρὸ τῆς σκλαβιᾶς τὴ θύμιση τῶν ἐπωνυμιῶν τῶν δυναστειῶν τους, τῶν Κομνηνῶν, τῶν Λασκάρεων τῆς ἐξόριστης Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Παλαιολόγων ποὺ ἐξέλιπαν, αὐτὲς τὶς δοξασμένες ἐπωνυμίες τὶς ἔδιναν ὡς βαφτιστικὰ ὀνόματα στὰ παιδιά τους, κ᾿ ἔτσι δὲν ἦσαν λίγοι ἐκεῖνοι καὶ ἐκεῖνες ποὺ ὡς βαφτιστικὸ ὄνομα ἔφεραν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἐπωνυμίες: Κομνηνὸς καὶ Κομνηνὴ ἢ Κομνηνίτσα, Λάσκαρις καὶ Λασκαρίνα, Παλαιολόγος κλπ., τόσο στὰ χρόνια τῆς σκλαβιᾶς ὅσο καὶ σ᾿ αὐτὰ τοῦ ἐλεύθερου Ἑλληνικοῦ κράτους μέχρι καὶ στὶς μέρες τὶς δικές μας[93].

90· F. Dölger, Byzanz und die Europäische Staatenwelt, Ettal 1953, σ. 286 ὑ. 7, καὶ σ. 311, ὑ. 54, καθὼς καὶ BZ36 (1936), σ. 223· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 448, ὑ. 1, ἑλλην. μετάφρ., τ. Γ΄, σ. 102, ὑ. 27, ποὺ φρονεῖ πὼς ἡ ἑρμηνεία τοῦ F. Dölger, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ὅτι ὁ τίτλος «Μέγ. Κομνηνός» εἶναι μιὰ παραλλαγὴ τοῦ βυζαντινοῦ τίτλου «μέγας βασιλεύς», εἶναι πιὸ πειστικὴ ἀπὸ κείνη τοῦ N. Iorga, Une nouvelle théorie sur l' origine et le caractère de l' empire de Trébizond, Revue du Sud - Est Européen, 13 (1936), σ. 172-76, ποὺ κυρίως δέχεται πὼς ὁ τίτλος προβλήθηκε σὲ ἀντίθεση πρὸς τοὺς ἡγεμόνες τῆς Ἠπείρου· Ruth Macrides, What's in the name «Megas Komnenos»? Ἀρχεῖον Πόντου 35 (1979), σ. 328-45.

90. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 32 καὶ 35.

91. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 30, ὑ. 47 καὶ 47α.

92. Βλ. Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit, 5 Fasz., Wien 1981, σ. 218, ἀριθ. 12046 - 12049.

93. Βλ. ΕΕΒΣ 31 (1962), σ. 177· στὸ περιοδικὸ Βυζαντινὰ 7 (1975), σ. 223 κεξ., ἡ ἀξιότιμη Κομνηνὴ Δ. Πηδώνια, καταχωρεῖ τὸ ἀξιόλογο μελέτημά της «Πίνακας χωρίων Μεσαιωνικῶν κειμένων· στὴν Ἀλεξάντρεια ὑπῆρχε (1932) ὁ στοιχειοθέτης Κομνηνὸς Βασ. Παπαδόπουλος καὶ τόσοι ἄλλοι. Γιὰ τὸ βαφτιστικὸ Λάσκαρις ἔχομε τὸν ἰατρὸ Λάσκαρι Θεοδ. Λάσκαρι, τὴ Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα (1971-1825). Γιὰ τὸ βαφτιστικὸ Παλαιολόγος τὸ μακαρίτη γεν. ἐπιθεωρητὴ τῶν σχολείων τῆς Ἀλεξάντρειας Παλαιολόγο Γεωργίου, τὸν Παλαιολόγο Παλαιολογόπουλο, ὁδὸς Κλειτίου 6· στοὺς φέροντας τὸ ὄνομα Κομνηνὸς ἔχομε ἀκόμη τὸν Κομνηνὸ Τ. Παλαιολόγο, ὁδὸς Ἀριστοτέλους 285.

Τὰ βαφτιστικὰ αὐτὰ ὀνόματα σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις γίνονταν καὶ ἐπίθετα, καθὼς ἔλεγαν: «αὐτὸς εἶναι ὁ γιὸς τοῦ Κομνηνοῦ», κλπ. καὶ ἀπὸ τότε τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα παράμενε στοὺς ἀπογόνους του ὡς ἐπίθετο, καὶ γι' αὐτὸ μέχρι σήμερα ἔχομε ἕνα πλῆθος οἰκογενειῶν ποὺ φέρουν τὰ ἐπίθετα Κομνηνός[94], Λάσκαρις[95] ἢ Παλαιολόγος[96], καθὼς καὶ τὰ ἐπίθετα ποὺ βγῆκαν ἀπ' αὐτά.

Κοντὰ στὴ βασικὴ ἐξήγηση τῆς ὕπαρξης καὶ μέχρι σήμερα διάσωσης αὐτῶν τῶν ἐπιθέτων, ἔχομε καὶ ἄλλες, μιὰ ἀπ' τὶς ὁποῖες καὶ ἡ ἑξῆς: Ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Ἐλευθερῶν καὶ Πρασίου, ὅπως τοῦ ἄρεσε νὰ τιτλοφορῆται, Σωφρόνιος Σταμούλης, ἀρχιερέας ἀληθινῆς ἀρετῆς καὶ βαθιᾶς μόρφωσης, μοῦ ἔλεγε πὼς στὴ Σηλύβρια τῆς Θράκης ὑπῆρχαν Κομνηνοί, ποὺ οἱ πρόγονοί τους ἦσαν δ ο ῦ λ ο ι Κομνηνῶν πριγκίπων, καὶ ὁ λαὸς ἔλεγε γι' αὐτούς: «αὐτὸς εἶναι τοῦ Κομνηνοῦ», καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ χαραχτηριστικὸ οἱ ἐπίγονοί τους πῆραν τὸ ἐπίθετο Κομνηνός.

Μερικοὶ ἀπ' τοὺς πιὸ πάνω ἰσχυρίζονται πὼς εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἔνδοξων αὐτοκρατορικῶν οἴκων τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Τραπεζούντας[97]. Φυσικὰ ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι παρὰ μυθεύματα ποὺ κολακεύουν τὴ φιλαρέσκεια καὶ τὴ

94. Στὸν τηλεφωνικὸ κατάλογο μόνο τῆς Ἀθήνας - Πειραιᾶ - περιχώρων (1980), σ. 1199 - 1200, χωρὶς τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ ἄλλα μεγάλα κέντρα, ἔχομε περὶ τοὺς 200 Κομνηνοὺς καὶ περὶ τὶς 120 Κομνηνές, ἐπίσης 18 Κομνηνάκηδες καὶ 6 κυρίες Κομνηνάκη, 8 Κομνηνέληδες καὶ 2 κυρίες Κομνηνέλη, 3 Κομνηνάκιδες καὶ 1 (μία) κυρία Κομνηνακίδου, 1 Κομνηνόγλου καὶ 1 (μία) Κομνηνόγλου καὶ 1 Κομνητζόγλου.

95. Στὸν τηλεφωνικὸ κατάλογο Ἀττικῆς (1975), σ. 1225-26, ἔχομε 140 Λασκάρηδες καὶ 73 κυρίες Λάσκαρη, 85 Λασκαρίδες καὶ 40 κυρίες Λασκαρίδου, 30 Λασκαράτους καὶ 13 κυρίες Λασκαράτου καὶ 1 Λασκαριδάκη.

96. Στὸν τηλεφωνικὸ κατάλογο Ἀττικῆς (1977), σ. 1816-17, ἔχομε πάνω ἀπὸ 200 Παλαιολόγους καὶ πάνω ἀπὸ 150 κυρίες Παλαιολόγου, ἐπίσης ἔχομε 11 Παλαιολογοπούλους καὶ 1 Παλαιολογοπούλου.

97. Ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως Διονύσιος (δ') Μουσελίμης (α' 1671 - 73· β' 1676-79· γ' 1682-84· δ' 1686-87· καὶ ε' 1693-94), καὶ ὁ σχεδὸν σύγχρονός του Νικόλαος Παπαδόπουλος Κομνηνός, ἕνας λόγιος ποὺ μορφώθηκε στὸ κολλέγιο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Ρώμης, ἀνέβαζαν τὴν καταγωγή τους στοὺς Κομνηνούς, βλ. N. Iorga, Byzance après Byzance, Bucarest 1971, σ. 187-88 καὶ 212· Σπ. Λάμπρος, τὸ ἐν Ρώμῃ ἑλληνικὸν γυμνάσιον, ΝΕ10 (1913), σ. 4. Εἶναι γνωστοὶ ἐπίσης οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ οἴκου Στεφανόπολη τῆς Κορσικῆς, πὼς δῆθεν κατάγονται ἀπὸ ἕνα γιὸ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ Δαβίδ, τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζούντας, ποὺ διέφυγε τὴ σφαγὴ τοῦ 1463 στὸ Ἑπταπύργιο. Σχετικὰ μοῦ εἶχε γράψει στὶς 17 IV. 77 ἡ μακαρίτισσα «πριγκίπισσα Θεοδώρα Στεφανόπολι Κομνηνή», παρακαλώντας νὰ περιλάβω «τὸν κλάδο αὐτὸν τῶν Κομνηνῶν» στὴ Γενεαλογία μου. Ὡς τεκμήριο μοῦ ἔστειλε τὴ «Généalogie de la famille Stéphanopoli de Comnène» par H.L. Rabino, Le Caire 1937. Ὅλο αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα μύθευμα, καὶ τὸ μόνο ποὺ μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε εἶναι πὼς πιθανὸν κάποιος Νικηφόρος, ἴσως Τραπεζούντιος, πῆγε στὴ Μάνη, ὅπου ἰσχυρίστηκε πὼς ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Δαβὶδ Μεγ. Κομνηνοῦ, βλ. Τρ. Εὐαγγελίδης, Ἱστορία τῆς Ποντικῆς Τραπεζοῦντος, Odessa 1898, σ. 187. Καὶ ἀπ' τοὺς συγχρόνους μας ὄχι λίγοι ἐπικαλοῦνται τὴν ἐκ Κομνηνῶν καταγωγή, ὅπως ὁ ἀξ. Μερκούριος Ν. Κομνηνός, ἀνώτ. τραπεζ. ὑπάλληλος, ὁδὸς Ἠπείρου 45.

ματαιοδοξία τῶν προσώπων ποὺ ἐπικαλοῦνται μιὰ τέτοια οἰκογενειακὴ προέλευση.

V

Τὰ ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν

Σὲ ἄλλο μέρος τῆς Γενεαλογίας μου[98], εἴδαμε τὰ ὀνόματα ποὺ ἔφεραν οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Κομνηνὲς τῶν ἔξι πρώτων Γενεῶν (ἀριθ. 1 - 98) ποὺ προσωπογραφοῦνται στὸν τ. Α', καθὼς καὶ τῆς ἔβδομης Γενεᾶς (99 - 195) ποὺ ἀναφέρονται στὸν τ. Α', ἀλλὰ προσωπογραφοῦνται στὸν παρόντα τ. Β'.

Σ' αὐτὸν ἐδῶ ἐπίσης τὸν τ. Β' ἀναφέρονται οἱ Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνὲς τῆς ὄγδοης Γενεᾶς (196 - 280) ποὺ θὰ προσωπογραφηθοῦν στὸν τ. Γ'.

Ἂν σ' αὐτοὺς τοὺς 280 Κομνηνοὺς καὶ Κομνηνές, προσθέσωμε δυὸ Κομνηνούς, τοὺς ὑπ' ἀριθμοὺς 218α καὶ 234α, καὶ δυὸ Κομνηνές, τὶς ὑπ' ἀριθμοὺς 206α καὶ 206β, οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Κομνηνὲς ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τ. Β' εἶναι (στὸν ἀριθμὸ) 89.

Αὐτοὶ φέρουν τὰ ἑξῆς βαφτιστικὰ ὀνόματα: Ἁγνὴ 1[99], Ἀλέξιος 7[100], Ἀνδρόνικος 4[100α], Ἄννα 2[101], Ἀνώνυμη 9[102], Ἀνώνυμος 15[103], Ἀνώνυμος ἢ Ἀνώνυμη 5[104], Γεώργιος 1[105], Δαβὶδ 1[106], Δημήτριος 1[107], Εἰρήνη 5[108], Ἐρρίκος 1[109], Εὐδοκία 1[110], Θεοδώρα 3[111], Θεόδωρος 1[112], Ἰσαάκιος 6[113], Ἰωάννης 8[114], Κωνσταντῖνος 2[115], Λεοπόλδος 1[116], Μανουὴλ 8[117], Μαρία 3[118],

98. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 34-5.
99. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 217.
100. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 203, 228, 236, 237, 243, 266, 277.
100α. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 200, 219, 259 276.
101. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 246, 261.
102. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 206α, 206β, 222, 238, 242, 251, 256, 264, 271.
103. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 197, 202, 205, 206, 207, 209, 221, 231, 258, 263, 269, 270, 273, 278, 280.
104. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 198, 199, 201, 233, 279.
105. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 245.
106. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 244.
107. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 249.
108. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 214, 220, 248, 260, 265.
109. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 218α.
110. Ἡ ὑπ' ἀριθ. 262.
111. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 212, 234, 252.
112. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 239.
113. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 227, 229, 230, 240, 272, 275.
114. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 204, 208, 224, 247, 250, 257, 268, 274.
115. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 196, 253.
116. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 218.
117. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 213, 215, 216, 226, 234α, 235, 241, 267.
118. Οἱ ὑπ' ἀριθ. 211, 232, 254.

Μιχαὴλ 1[119], Νικηφόρος 1[120], Στέφανος 2[121].

᾽Απ᾽ τὰ πιὸ πάνω βλέπομε πὼς στὴν ὄγδοη Γενεὰ τὰ κλασικὰ ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν: ᾽Αλέξιος, ᾽Ιωάννης, ᾽Ανδρόνικος, ᾽Ισαάκιος καὶ Μανουὴλ γιὰ τοὺς ἄντρες, καὶ ῎Αννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα καὶ Εἰρήνη γιὰ τὶς γυναῖκες[122], δὲν ἀπαντοῦν σὲ μεγάλο ἀριθμό. Στοὺς Κομνηνοὺς συναντᾶμε 4 μόνο ᾽Ανδρόνικους καὶ στὶς Κομνηνὲς 2 ῎Αννες, 3 Μαρίες, 1 μόνο Εὐδοκία, 3 Θεοδῶρες, καὶ μόνο τὸ ὄνομα Εἰρήνη ἀντιπροσωπεύεται μὲ 5 Κομνηνές.

᾽Αντιθέτως βλέπομε πὼς μεγάλος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ᾽Ανωνύμων: 15 ᾽Ανώνυμοι, 9 ᾽Ανώνυμες καὶ 5 ᾽Ανώνυμοι, τῶν ὁποίων δὲν ξέρομε τὸ γένος, στὸ σύνολο 29 ᾽Ανώνυμοι Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνὲς μέσα στὰ 89 μέλη τῆς ὄγδοης Γενεᾶς. Αὐτὸ δείχνει πόσο φτωχὲς εἶναι οἱ πληροφορίες μας γιὰ τὴν ὄγδοη Γενεά. Ποιοὶ εἶναι οἱ ᾽Ανώνυμοι καὶ οἱ ᾽Ανώνυμες; Εἶναι τὰ μέλη ἐκεῖνα τῶν Κομνηνῶν ποὺ ἐνῶ ἀπ᾽ τὶς πηγὲς σημειώνεται ἡ ὕπαρξή τους, δὲν παραδίδεται τὸ ὄνομά τους.

Παράδειγμα: ῾Ο Χωνιάτης μιλώντας για τα παιοια τοῦ Ισαακιου (β᾽) ῎Αγγ. 183, λέει πὼς ἀπ᾽ τὴν πρώτη ᾽Ανώνυμη νόμιμη σύζυγό του ἀπόχτησε δυὸ κόρες καὶ ἕνα γιό. Τῆς πρώτης κόρης, τὴν ὁποία ὁ πατέρας της ἔκανε καλόγρηα, δὲν μᾶς δίνει τὸ ὄνομά της[123], καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ᾽Ανώνυμη ᾽Αγγελίνα 264, ἐνῶ τῆς δεύτερης μᾶς δίνει τὸ ὄνομά της, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ Εἰρήνη ᾽Αγγελίνα 265[124], ποὺ πρῶτα μνηστεύτηκε τὸ γιὸ τοῦ βασιλέα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας Ταγκρέδου (1190 - 1194), τὸ Ρογῆρο, ποὺ ὁ πατέρας του συνεταιρίστηκε στὸ θρόνο τὸ 1192[125], κ᾽ ἔπειτα παντρεύτηκε τὸ Φίλιππο de Souabe, τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας (1198 - 1208), νόθο γιὸ τοῦ Φρειδερίκου I de Hohenstaufen, τοῦ λεγόμενου Κοκκινοπώγωνα[126].

Γιὰ μερικοὺς ἀπ᾽ τοὺς ᾽Ανώνυμους ἔχομε κάποιες ἐνδείξεις γιὰ τὸ ὄνομα ποὺ πιθανὸν ἔφεραν ὁ ᾽Ανώνυμος 197 λεγόταν πιθανὸν ᾽Ανδρόνικος, ὁ ᾽Ανώνυμος 202 λεγόταν πιθανὸν Κωνσταντῖνος, ὁ ᾽Ανώνυμος 258 ᾽Ανδρόνικος καὶ ὁ ᾽Ανώνυμος 280 Νικηφόρος· ἀπ᾽ τὶς ᾽Ανώνυμες, ἡ ᾽Ανώνυμη 238 πιθανὸν λεγόταν Εὐδοκία καὶ ἡ ᾽Ανώνυμη 256 Μαρία.

Οἱ ᾽Ανώνυμοι ἢ ᾽Ανώνυμες εἶναι τὰ μέλη ἐκεῖνα τῶν Κομνηνῶν ποὺ ἐνῶ ἀπ᾽ τὶς πηγὲς σημειώνεται ἡ ὕπαρξή τους, δὲν παραδίδεται οὔτε τὸ ὄνομά τους, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ γένος στὸ ὁποῖο ἀνῆκαν.

119. ῾Ο ὑπ᾽ ἀριθ. 255.
120. ῾Ο ὑπ᾽ ἀριθ. 210.
121. Οἱ ὑπ᾽ ἀριθ. 223, 225.
122. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α᾽, σ. 31.
123. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 548.
124. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 635.
125. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 548.
126. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 635.

ΓΕΝΕΑ: ΕΒΔΟΜΗ

99. ῎Αννα Βοτανειάταινα Δούκαινα Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1115 – †μετὰ τὸ 1157).

῾Η ῎Αννα[1] Βοτ. Δ. Κ. κόρη τοῦ Γεώργιου Βοτανειάτη καὶ τῆς Ζωῆς Δ. Κ. 54[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1115[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1130 τὸν Βορίσην[4], γιὸν τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Κολομὰν (Coloman) τοῦ Βιβλιόφιλου (1095 - 1116) καὶ τῆς Εὐφημίας, κόρης τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Vladimir τοῦ Μονομάχου (1113 - 1125)[5].

1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της ῎Αννας Κ. 24. Γιὰ τὸ ἀπὸ ποῦ προκύπτει τὸ ὄνομά της, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 13.
2. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἐκδ. W. Hörandner, ἀριθ. LX, στοιχεῖον α, σ. 490, β, στίχ. 16-21:

   ἀλλ᾽ ὦ διαζεύξας με τῆς συζυγίας,
   ὡς αὐτὸς οἶδας –τίς γὰρ ἠρεύνησέ σε–,
   σύζευξον αὖθις εἰς ᾽Εδὲμ τῇ συζύγῳ
   καὶ τῇ θυγατρὶ τῇ μόνῃ καὶ φιλτάτῃ.
   Γεώργιός σοι ταῦτα Βοτανειάτης
   λάτρης μὲν οἰκτρός, πλὴν σεβαστὸς ἀξίαν,

   Αὐτόθι, σ. 489, α, στίχ. 12 (ὅπου ἡ Ζωὴ 54 δηλώνει):

   καὶ παῖδα τίκτω τὴν ἀρίστην καὶ τρέφω.

   Γιὰ τὸ πὼς «ἡ ἀρίστη αὐτὴ παῖς» ἦταν ἡ ῎Αννα Β.Δ.Κ. 99, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 13
3. Οἱ γονεῖς της παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1110 καὶ ὁ ἄντρας της Βορίσης γεννήθηκε περὶ τὸ 1113· γιὰ τὸ ἔτος γέννησης τοῦ Βορίση, βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 62.
4. Κίνναμος, σ. 117· Otton de Freisingen, Chron, VII, 21. MGH, SS., τ. XX, σ. 259· Eude de Deuil, Mighe PL 185, στ. 1214. Βλ. καὶ πιὸ κάτω, ὑ. 13, στοιχεῖο β).
5. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Horvat, Geschichte Ungarns, Pesth 1863, τ. I, σ. 107, ποὺ κάνει τὸ Βορίση ἕνα γιὸ τοῦ Κολομὰν ἀπ᾽ τὴν Predslava, τὴν κόρη τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Sviatopolk II (1093 - 1113), καθὼς βασίζεται στὰ Annales d' Ipat ad. ann. 1104· αὐτὴ ἐδῶ παντρεύτηκε τὸ γιὸ τοῦ Κολομὰν Λαδίσλαο ποὺ τότε βρισκόταν σὲ μικρὴ ἡλικία καὶ πέθανε πρόωρα. ῾Ο γάμος τῆς Εὐφημίας μὲ τὸν Κολομὰν ἀναφέρεται στὰ Annales d' Ipat ad. ann. 1112 καὶ Thúroczy, II, 61, σ. 137, πρβλ. Vasilievskij, Boris Kolomanovitch εἰς Slavanskij Sbornik, τ. II, σ. 265 κεξ. ᾽Επισης εἶναι ἕνα λάθος τοῦ V. Laurent, Arétè Doukaina, la kralaina, BZ 65 (1972), σ. 35, ποὺ ὀνομάζει τὴν Εὐφημία τοῦ Κιέβου Εὐφροσύνη· Εὐφροσύνη λεγόταν ἡ σύζ. τοῦ Γκέϊζα II τῆς Οὐγγαριας (1141 - 1161) ποὺ ἦταν κόρη τοῦ μ. ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου Mtislav (1125 - 1132) καὶ ἐγγονὴ τοῦ Vladimir τοῦ Μονομάχου καὶ ἀκόμη ἀδελφὴ τῆς Εὐπραξίας - Εἰρήνης, τῆς συζ. τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 74. ῾Ο Βορίσης πάλι ἦταν στενὸς συγγενὴς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ βυζαντινοῦ οἴκου, ὡς ἕνας δεύτερος ἀνεψιὸς τῆς αὐγούστας Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς, συζ. τοῦ ᾽Ιωάννη (β᾽) Κ. 34 καὶ πρωτεξαδέλφης τοῦ Κολομάν.

Ἡ Ἄννα Βοτ. Δ.Κ. 99 ποὺ ἦταν μοναχοκόρη τοῦ πιὸ πάνω ζευγαριοῦ, «ἡ μόνη καὶ φίλτατη θυγατέρα»[6], καθὼς δὲ ζοῦσε ὁ πατέρας της Γεώργιος Βοτανειάτης, ποὺ πεθαίνοντας τὴν ἄφησε σὲ πολὺ μικρὴ ἡλικία[7], ὡς μιὰ ὀρφανὴ πριγκίπισσα, βρισκόταν κάτω ἀπ᾽ τὴν προστασία τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β᾽) Κ. 34, πρωτεξαδέλφου τῆς μάμμης της Ἄννας Κ. 24 καὶ θείου τῆς μητέρας της Ζωῆς Δ.Κ. 54[8].

Τὸ συνοικέσιο τῆς Ἄννας Βοτ. Δ.Κ. 99 μὲ τὸ Βορίση τῆς Οὐγγαρίας ἔγινε κάτω ἀπ᾽ τὶς ἀκόλουθες συνθῆκες.

Ἡ μητέρα τοῦ Βορίση Εὐφημία τοῦ Κιέβου παντρεύτηκε τὸν πατέρα του Κολομὰν τῆς Οὐγγαρίας τὸ 1112[9]· αὐτὴ ὅμως ἡ ἕνωση δὲ στάθηκε καθόλου εὐτυχής. Καθὼς ἡ Εὐφημία κατηγορήθηκε γιὰ μοιχεία –σ᾽ αὐτὲς τὶς περὶ μοιχείας κατηγορίες πολὺ λίγη πίστη πρέπει νὰ δίνωμε, καθὼς δὲν ἦσαν σπάνιες στὶς μισοβάρβαρες αὐλὲς τῶν Ἀρπαδιδῶν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῶν Νεμανιδῶν τῆς Σερβίας– ἀποσύρθηκε κοντὰ στὸν πατέρα της Vladimir II, στὸ Κίεβο, καὶ εἶναι ἐκεῖ ποὺ εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας ὁ Βορίσης τὸ 1113, τοῦ ὁποίου ὅμως τὴν πατρότητα ἀρνήθηκε νὰ ἀναγνωρίση ὁ Κολομάν[10].

Ἀργότερα ὁ Βορίσης πῆγε στὴν Οὐγγαρία, ὅπου κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Στέφανου II (1116 - 1131), ἑνὸς ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ του, προσπάθησε, πάνω σὲ μιὰ ἀρρώστια τοῦ βασιλέα, νὰ ὀργανώση μὲ τὴ βοήθεια ἐντόπιων στοιχείων μιὰ συνωμοσία, γιὰ νὰ γίνη κύριος τοῦ θρόνου. Ἡ συνωμοσία ὅμως ἀποκαλύφτηκε, κι αὐτοὶ ποὺ πῆραν μέρος πιάστηκαν καὶ τιμωρήθηκαν, ἐνῶ ὁ Βορίσης γιὰ νὰ σωθῆ, δραπέτευσε, καὶ κατάφυγε σὰν σὲ ἄσυλο στὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία.

Αὐτὴ ἡ διαμονὴ τοῦ Βορίση στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος σημειώνεται ἀπ᾽ τὸν Κίνναμον καὶ τὸν Otton de Freisingen ποὺ σύμφωνα μὲ αὐτούς, ὁ γιὸς τῆς Εὐφημίας ἔλαβε πολὺ ὑψηλὸ τιμητικὸ τίτλο, αὐτὸν τοῦ π α ν υ π ε ρ σ ε β α σ τ ο υ, ποὺ ἔπαιρναν οἱ σύζυγοι τῶν δευτερότοκων θυγατέρων τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων, καὶ παντρεύτηκε μιὰ πριγκίπισσα τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, «συγγενὴ» τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β᾽) Κ. 34[11], θείου ἐξ ἀγχιστείας τοῦ Βορίση[12], ποὺ δὲν ἦταν ἄλλη ἀπ᾽ τὴν Ἄννα Βοτ. Δ.Κ. 99[13].

6. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2, σ. 490, β, στίχ. 19.
7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 489, α, στίχ. 13 - 14 (ὅπου ἡ Ζωὴ 54 δηλώνει):

   ἓν τοῦτο δεινόν, ὁ βραχύχρονος γάμος
   καὶ ταχινὴ στέρησις ἡ τοῦ συμβίου.

8. Βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 13, ὅπου γίνεται ἡ συνταύτισή της στὸν ὅλο οἶκο τῶν Κομνηνῶν.
9. Annales d' Ipat ad. ann 1112, βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 5.
10. Canoninici Wissegr contin. Cosmae MGH. SS., τ. IX, σ. 138· Otton de Freisingen, Chron. VII, 21. MGH. SS., τ. XX, σ. 259· Thuroczy, II 63, σ. 137, Πρβλ. F. Chalandon, les Comnène, τ. II, σ. 62.

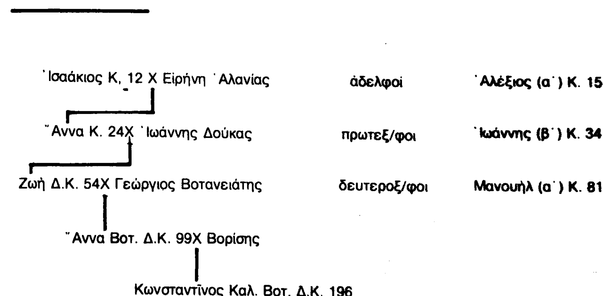
11. Κίνναμος, σ. 117: ὁ δὲ (Ἰωάννης β᾽ Κ. 34) τιμῆς μετέδωκεν ἱκανῶς (τῷ Βορίσῃ) καὶ κῆδος ξυγγενοῦς τινὸς ξυνῆψε κόρης αὐτῷ.· Otton de Freisingen, ἐνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 259· Eude de Deuil, PL 185, στ. 1214. Ὁ τίτλος τοῦ π α ν υ π ε ρ σ ε β α σ τ ο υ μᾶς εἶναι γνωστὸς ἀπ᾽ τὸ «πρακτικὸν παραδόσεως» τοῦ Θεόδωρου Χρυσοβαλαντίτη, βλ. Restes du Cartulaire de Hiéra -Xérochoraphion, ἔκδ. N. Wilson– J. Darrouzès, REB 26 (1968), σ. 34, καθὼς σ᾽ αὐτὸ φέρει αὐτὸν τὸν τίτλο, ἂν καὶ μοναχή, ἡ χήρα του (Ἄννα) – Ἀρετὴ Δούκαινα 99. Γιὰ τὴ θέση τῶν π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ω ν στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 33 (1965), σ. 223.
12. Γιὰ τὴ συγγένεια τοῦ Βορίση πρὸς τὸν Ἰωάννη (β᾽) Κ. 34 καὶ τὴ γυναίκα του Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 5.
13. α) Τὸ ὄνομά της Ἄννα προκύπτει ἀπ᾽ τὰ κατάλοιπα τοῦ ἀρχείου τῆς μονῆς Ἱερᾶς –Ξηροχωραφίου του Μαιάνδρου, βλ. Restes κτλ. (ὑ. 11), σ. 31-4, ὅπου καταχωρεῖται τὸ γνωστό μας πρακτικὸ τοῦ Χρυσοβαλαντίτη, χρονολογίας Σεπτέμβρη τοῦ 6666 = 1157, βλ. Restes κτλ., σ. 31, καὶ V. Laurent, Arétè Doukaina, la kralaina, ἐνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 37-8, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπικυρώνονται τὰ δίκαια ἰδιοχτησίας τῆς πιὸ πάνω μονῆς στὴν περιοχὴ τοῦ Ἄκρου, καθὼς αὐτὰ εἶχαν ἰδιοποιηθῆ ἀπ᾽ τὴν «ἐπίσκεψιν τῶν Σαμψηνῶν». Αὐτὸ τὸ πρακτικὸ κατακύρωσης, ὅπως σημειώνει ὁ Θεόδωρος Χρυσοβαλαντίτης, συντάχτηκε «καθ᾽ ὁρισμὸν τῆς πανυπερσεβάστης ἁγίας μου κυρᾶς Ἀρετῆς τῆς κραλαίνης... Εἶχε δὲ καὶ τὴν διὰ μολύβδου σφραγίδα ἔχουσαν τὸν ἅγιον Γεώργιον καὶ στίχον: Ἀρετὴν τὴν δ[έσποιναν] σκέπῃς με μάρτυς». Τὸ κείμενο αὐτῆς τῆς σφραγίδας διορθώθηκε σὲ ἕνα οὐσιαστικό του σημεῖο στὴ μεγάλη συλλογὴ σφραγίδων τοῦ Center for Byzantine Studies de Dumbarton Oaks (Washington), 58, 106, ἀριθ. 1642:

   Ἀρετὴν τὴν Δούκαιναν σκέποις με μάρτυς.

Τῆς ὁποίας Ἀρετῆς τὸ κοσμικό της ὄνομα ἦταν προφανῶς Ἄννα, βλ. P. Gautier, Κριτικὴ εἰς Raimund Kerbl, Byzantinische Prinzessinnen in Ungarn zwischen 1050 - 1200 und ihr Einfluss auf das Arbadenkönigreich, Wien 1979, REB 38 (1980), σ. 311: dont le prénom civil était probablement Anne, ἔφερε δηλ. τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Ἄννας Κ. 24, καὶ μόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της Βορίση († 1156), ἔγινε μοναχὴ καὶ πῆρε τὸ ὄνομα Ἀρετή, διατηρώντας κατὰ τὴν ὄχι ἀπαράβατη συνήθεια τὸ ἀρχικὸ γράμμα τοῦ κοσμικοῦ της ὀνόματος καὶ κατὰ τὴ μοναχική της μεταμφίεση. β) Ἀναφέρεται ἡ Ἄννα - Ἀρετὴ 99 στὸ πιὸ πάνω πρακτικὸ ὡς κ ρ ά λ α ι ν α, γιατὶ ὁ ἄντρας της Βορίσης ἀναγνωριζόταν ἀπ᾽ τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορικὴ αὐλὴ ὡς βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας, καὶ τὸν ἡγεμόνα αὐτῆς τῆς χώρας οἱ Βυζαντινοὶ τὸν ὀνόμαζαν κ ρ ά λ η· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ7 (1894), σ. 181: πρὸς τὸν ῥῆγα τῆς Πανονίας (κράλην αὐτὸν ἡ συνήθεια καλεῖν εἴωθε), Πάνω σ᾽ αὐτὸ τὸ σημεῖο, παρατηρεῖ κανεὶς πὼς ἡ Ἄννα Βοτ. Δ.Κ. 99 διατήρησε τὸν τίτλο τοῦ ἀποθανόντος συζύγου της καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ μοναχικοῦ σχήματος, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια ποὺ ὑπῆρχε στὸ Βυζάντιο. Ἔτσι καὶ ἡ Θεοδώρα Παλαιολογίνα Καντακουζηνὴ Ραούλαινα, μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ Μιχαὴλ (η᾽) Παλ., ἂν καὶ μοναχὴ καὶ χήρα δυὸ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι α ρ ί ω ν, ἔφερε κατὰ τὴ χηρεία της, πάνω ἀπὸ εἰκοσιπέντε χρόνια, τὸν τίτλο τῆς π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι σ σ α ς, ἐνῶ κάτοχος αὐτοῦ τοῦ τίτλου ἦταν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ Ἀνδρόνικου (β᾽) Παλ., ὁ Θεόδωρος Μουζάλων, βλ. D. Nikol, The family of Kantakouzenos, ἀριθ. 14, σ. 16-9, καὶ V. Laurent, REB 27 (1969), σ. 209-13. Γιὰ ἄλλα παρόμοια παραδείγματα, βλ. V. Laurent, Le Corpus

des sceaux de l' empire byzantin, τ. V, 2, L' Eglise, ἀριθ. 1460-1462, 1468, 1474, γ) Ἡ Ἄννα - Ἀρετὴ Δ. 99 στὴ σφραγίδα της ἐπικαλεῖται τὴ σκέπη τοῦ μεγαλομάρτυρα Γεώργιου, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἔφερε ὁ πατέρας της Γεώργιος Βοτανειάτης, δ) Ἡ ἐπωνυμία της στὴ σφραγίδα εἶναι Δ ο ύ κ α ι ν α, γιατὶ πάππος της ἀπ' τὴ μητέρα της ἦταν ὁ [Ἰωάννης] Δούκας, ἕνας ἔγγονος τοῦ περίφημου κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου (ι') Δούκα, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 145, ὑ. 3-5. ε) Ὁ γιὸς ποὺ ἡ Ἄννα Βοτ. Δ.Κ. 99 ἀπόχτησε ἀπ' τὸ Βορίση, ὁ Κωνσταντῖνος 196, ἐκτὸς ἀπὸ Καλαμάνος, βλ. Κίνναμος, σ. 216· Ἀνώνυμος, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 330, σ. 176, στίχ. 4· ΜΜ3 (1865), σ. 28 καὶ 31· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 439, σ. 84, καὶ ἀριθ. 671, σ. 297, ὀνομάζεται καὶ Δ ο ύ κ α ς ἢ Δ ο υ κ ό ν υ μ ο ς ἀπ' τὴ μητέρα του Ἄννα - Ἀρετὴ Δούκαινα 99, ἀπ' τὴν ἐκ μητρὸς μάμμη του Ζωὴ Δούκαινα Κ. 54 καὶ ἀπ' τὸν ἐκ μητρὸς προπάππο του [Ἰωάννη] Δούκα, βλ. Ἀνώνυμος, ΝΕ8 (1911), ἀριθ. 330, σ. 176, στίχ. 4· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 439, σ. 84, ἀλλὰ ἐπίσης ὁ ἴδιος, ὁ Κωνσταντῖνος 196, φέρει καὶ τὴν ἐπωνυμία Β ο τ α ν ε ι ά τ η ς, καὶ ἦταν γνωστὸς μὲ αὐτὴ στοὺς πολλούς, ἀπ' τὸν ἐκ μητρὸς πάππο του Γεώργιον Βοτανειάτην, ὅπως καθαρὰ φαίνεται ἀπὸ ἔγγραφο τοῦ Ἰσαακίου (β') Ἀγγ. 183, τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1192, βλ. ΜΜ3 (1865), σ. 25-37, ὅπου στὶς σ. 27 καὶ 33 ἀποκαλεῖται μόνο Β ο τ α ν ε ι ά τ η ς, καὶ στὶς σ. 28 καὶ 31 Κ α λ α μ ά ν ο ς ἤ τ ο ι ὁ Β ο τ α ν ε ι ά τ η ς. Γιατὶ αὐτό; Διότι ὁ γιὸς τοῦ Οὔγγρου πρίγκιπα ἢ κ ρ ά λ η, κατὰ τοὺς Βυζαντινούς, Βορίση, καταγόταν ἀπ' τὴ μητέρα του ἀπὸ κάποιον Βοτανειάτην, καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν προσφέρεται μὲ αὐτὲς τὶς ὀνομασίες καὶ προϋποθέσεις νὰ εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος 196, παρὰ ὁ γιὸς τῆς κ ρ ά λ α ι ν α ς (Ἄννας) - Ἀρετῆς Δούκαινας 99 καὶ συγχρόνως ἐγγονὸς τοῦ Γεώργιου Βοτανειάτη καὶ τῆς Ζωῆς Δ.Κ. 54. ς) Ὁ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 96, σ. 124, ὑ. 2, παίρνει μιὰ θέση ποὺ καθὼς ἀπ' τὰ πιὸ πάνω φαίνεται, ἀπόλυτα ἀποδέχομαι. «Ἐάν, γράφει, ἡ ἀναφορὰ στὸ Κ α λ α μ ά ν ο υ ἤ τ ο ι τ ο ῦ Β ο τ α ν ε ι ά τ ο υ ἀνάγεται πρὸς τὴν οἰκογένεια τοῦ Κωνσταντίνου (196), ἢ ἀκόμη πρὸς τὸν ἴδιο τὸν Κωνσταντῖνο, εἶναι δυνατὸν τὸ ἐπώνυμο Βοτανειάτης νὰ ἦταν αὐτὸ τοῦ ἑνὸς ἀπ' τοὺς ἐκ μητρὸς προγόνους του. Μὲ τὸ ἐπώνυμό του Δ ο ύ κ α ς ἐρχόμαστε στὴ Ζωὴ (54) ποὺ ἀπ' τὸν ἄντρα της Γεώργιο Βοτανειάτη ἀπόχτησε μιὰ κόρη, καὶ αὐτὴ (ἡ κόρη) μπορεῖ νὰ ἦταν ἡ σύζυγος τοῦ Βόρη (ἢ Βορίση) καὶ μητέρα τοῦ Κωνσταντίνου (196)». Ὁ V. Laurent, Arétè Doukaina, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 36, αὐτὴ τὴ θέση τοῦ D. Polemis, τὴ θεωρεῖ «ὡς μιὰ καθαρὴ εἰκασία, ἀπόλυτα ἀνεξακρίβωτη», ἐνῶ ἀντιθέτως εἶναι σχετικὰ ἐξακριβωμένη ἀπὸ ἰσχυρὰ δεδομένα, καὶ σ. 38-9, δέχεται πὼς «δὲν μποροῦμε νὰ προχωρήσωμε σὲ μιὰ σοβαρὴ ὑπόθεση», δηλ. εἰκασία, καὶ στὴ συνέχεια ἀναφέρεται στὸν ἱδρυτὴ τῆς Κομνηνικῆς δυναστείας Ἀλέξιο (α') Κ. 15 ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, καὶ παρατηρεῖ πὼς ἂν πρέπει νὰ πάρωμε κατὰ λέξη τὶς ἀποφάνσεις τῶν χρονογράφων, π.χ. αὐτὴ τοῦ ἱστορικοῦ τῆς Τρίτης (γράφε τῆς Δεύτερης) Σταυροφορίας, Odon de Deuil, PL185, στ. 1214, ἡ (Ἄννα) - Ἀρετὴ (99) θὰ ἦταν μιὰ ἀνεψιὰ αὐτοῦ τοῦ βασιλέα, γεννημένη στὴν περίπτωση αὐτὴ ἀπὸ μιὰ ἀπ' τὶς κόρες του, δηλ. μιὰ ἐγγονὴ τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15! Ἀλλὰ ὁ Odon de Deuil, μᾶς λέει πὼς ὁ Λουδοβίκος VII τῆς Γαλλίας πῆρε κάτω ἀπ' τὴν προστασία του τὸ Βορίση "gratia imperatoris Constantinopolitani neptem cujus habebat", καὶ ἐννοεῖ τὸ Μανουὴλ (α') Κ. 81 καὶ ὄχι τὸν Ἀλέξιον (α') Κ. 15, καὶ ἡ Ἄννα - Ἀρετὴ 99 ἦταν ἀκριβῶς μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') ἀπὸ δευτεροεξαδέλφη:

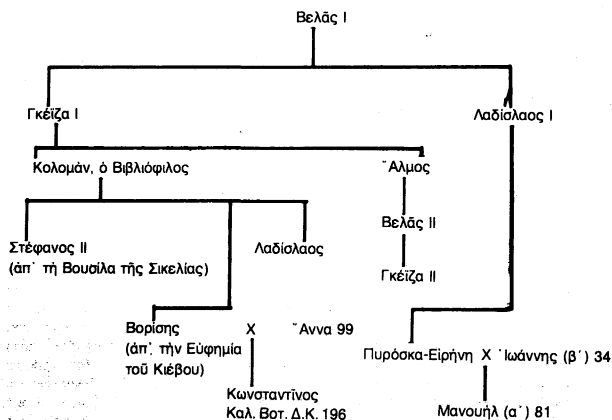
Μοιάζει πὼς πρέπει νὰ τοποθετήσωμε αὐτὴ τὴ διαμονὴ τοῦ Βορίση στὴν ΚΠολη, πρὶν ἀπ' τὴν ἄνοδο τοῦ Βελᾶ II τοῦ Τυφλοῦ (1131 - 1141) –γιοῦ τοῦ πρίγκιπα Ἄλμου, ἐπίσης τυφλοῦ, καθὼς καὶ οἱ δυὸ εἶχαν τυφλωθῆ μαζί, κατὰ διαταγὴ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Κολομάν[14]– στὸν οὐγγρικὸ θρόνο, γιατὶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ οἱ οὐγγρικὲς πηγὲς τοποθετοῦν τὴ συνωμοσία τοῦ Βορίση κατὰ τὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ Στέφανου II, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ξέρομε ἀπὸ ἀλλοῦ πὼς μετὰ τὸ 1132 ὡς γύρω ἀπ' τὸ 1135, ὁ Βορίσης, καθὼς βοηθοῦνταν ἀπ' τοὺς Πολωνοὺς καὶ τοὺς Ρώσους, προσπάθησε νὰ ἀνατρέψη τὸ Βελᾶ II· καὶ ὁ Otton de Freisingen μᾶς πληροφορεῖ ρητὰ πὼς ὁ Οὔγγρος πρίγκιπας καὶ διεκδικητὴς τοῦ στέμματος τοῦ ἁγίου Στέφανου κατάφυγε στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ. 34, πρὶν νὰ μεταβῆ στὴν Πολωνία[15].

Τὴν ὁλότελα λανθασμένη καὶ ἀβάσιμη συνταύτιση τοῦ V. Laurent παραδόξως δέχτηκε καὶ ὁ Raimund Kerbl, Byz. Prinzess in Ungarn, ὅπως βεβαιώνει ὁ P. Gautier, στὴν Κριτική του πάνω σ' αὐτὸ τὸ ἔργο, REB 38 (1980), σ. 311. Τὸ ἔργο τοῦ R. Kerbl, μοῦ ἔστειλε κατὰ παράκλησή μου ὁ ἐξαίρετος ἐρευνητὴς Werner Seibt, τὸν ὁποῖον καὶ εὐχαριστῶ ἀπ' αὐτὴ τὴ θέση. Μέσω αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἔστειλα στὸν R. Kerbl ὁρισμένες παρατηρήσεις μου. Στὴ σ. 83 κεξ. τοῦ ἔργου του (ὁ R. Kerbl) παραθέτει τὴν ἄποψη τοῦ D. Polemis –αὐτὴ ποὺ ἀποδέχομαι– καὶ συντάσσεται πρὸς τὴν ἀβάσιμη συνταύτιση τοῦ V. Laurent. Καὶ ὁ Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RCH Hist. Occid., τ. I, σ. 896 μᾶς λέει πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Καλαμάνος 196 ἦταν "consanguineus" τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, δηλ. ἕνας ἀπ' τὸν πατέρα του ἐξ αἵματος συγγενής του. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴ μητέρα του ὁ Μανουὴλ (α') ἦταν ἕνας δευτεροεξάδελφος τοῦ Βορίση καὶ ἕνας θεῖος ἀπὸ δευτεροεξάδελφο τοῦ Κωνσταντίνου Καλ. Βοτ. Δ.Κ. 196.

Μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ὁ ᾽Ιωάννης (β΄) Κ. 34 ἐνδιαφερόταν γιὰ τὸ Βορίση ὅσο βρισκόταν στὸν οὐγγρικὸ θρόνο ὁ Στέφανος ΙΙ, καὶ τὸν ἀναγνώριζε ὡς «κράλη τῆς Πανονίας ἢ Οὐγγρίας», καθὼς εἴδαμε τὴ γυναίκα του ῞Αννα - ῾Αρετὴ Βοτ. Δ.Κ. 99 νὰ φέρη τὸν τίτλο τῆς κ ρ ά λ α ι ν α ς, καὶ μετὰ τὴ χηρεία της ἀκόμη[16]. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου ΙΙ, δὲν πρέπει ὁ αὐτοκράτορας νὰ ὑποστήριζε πιὰ τὸ γιὸ τῆς Εὐφημίας καὶ ἄντρα τῆς μικρανεψιᾶς του, ποὺ

14. Fessler, Geschichte von Ungarn, ἔκδ. Klein, τ. Ι, Leipsig 1867, σ. 209.

15. Otton de Freisingen, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 259· Thuroczy, II, 64, σ. 143. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 62, ὑ. 1.
16. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 13, στὸ στοιχεῖο β).

ἤθελε νὰ δημιουργήση προβλήματα στὸ Βελᾶ ΙΙ τὸν Τυφλό, τὸ γιὸ τοῦ ἄλλοτε προστατευομένου του ῞Αλμου - Κωνσταντίνου, ἑνὸς πρωτεξαδέλφου τῆς γυναίκας του Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρίας. Μὲ τὴν ἐκπνοὴ τοῦ 1135 ἡ σιωπὴ ἁπλώνεται πάνω στὸ Βορίση κατὰ τὴ διάρκεια ἀρκετῶν ἐτῶν, καὶ δὲν τὸν ξαναβρίσκομε παρὰ μόνο κάτω ἀπ᾽ τὴ βασιλεία τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[17].

῾Ο Βορίσης ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ ἀποβλέπη πρὸς τὸ θρόνο τῆς Οὐγγαρίας ποὺ εἶχε περιέλθει στὸ δεύτερο κλάδο τῶν ᾽Αρπαδιδῶν, αὐτὸν ποὺ προῆλθε ἀπ᾽ τὸν ῞Αλμο, ἂν καὶ στὴν Οὐγγαρία ἐπικρατοῦσε κατὰ τὴ διαδοχὴ ὁ θεσμὸς τῆς πρεσβυγένειας.

Πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1146, καὶ ἐνῶ στὸ Βυζάντιο βασίλευε ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ δ ο ύ κ α τῆς Βοημίας Boleslav καὶ τῶν Γερμανῶν, διεκδίκησε τὸ θρόνο ἀπ᾽ τὸ Γκέϊζα ΙΙ (1141 - 1161) ποὺ παιδὶ ἀκόμη διαδέχτηκε τὸν πατέρα του Βελᾶ ΙΙ[18]. Τὸ 1146 ἔκανε μιὰ ἰσχυρὴ ἐπίθεση στὸ Presbourg τῆς Οὐγγαρίας[19].

Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο, κατὰ τὴ Δεύτερη Σταυροφορία, ζήτησε γιὰ τὶς διεκδικήσεις του πάνω στὸ στέμμα τοῦ ἁγίου Στέφανου τὴ βοήθεια τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου VII τοῦ Νέου (1137 - 1180) καὶ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κονράδου ΙΙΙ (1138 - 1152). Καθὼς ἡ παρουσία του στὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος σημειώθηκε –ἦταν ἐπικεφαλῆς στρατιωτικοῦ σώματος– ὁ Γκέϊζα ΙΙ ζήτησε ἀπ᾽ τὸ Λουδοβίκο VII νὰ τοῦ τὸν παραδώση. ῾Ο βασιλέας τῆς Γαλλίας ποὺ τὸν εἶχε πάρει κάτω ἀπ᾽ τὴν προστασία του, «χάρη στὸν αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης (τὸ Μανουὴλ α΄, Κ. 81), τοῦ ὁποίου εἶχε παντρευτῆ τὴν ἀνεψιά», ἀρνήθηκε, καὶ ὁ Βορίσης μὲ τοὺς στρατοὺς τῆς (Δεύτερης) Σταυροφορίας ἔφτασε στὴν ΚΠολη[20].

«῾Η παρουσία, λέει ὁ ἱστορικὸς τῶν Κομνηνῶν, ἐπικεφαλῆς ἑνὸς βυζαντινοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, αὐτοῦ τοῦ ἀνταπαιτητῆ τοῦ θρόνου τῆς Οὐγγαρίας ἐξηγεῖ κατὰ ἕνα μέτρο τὴν εὐκολία τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων. ῾Ο Βόρης εἶχε διατηρήσει στὴν πατρίδα του πολλοὺς ὀπαδοὺς ποὺ μποροῦσαν νὰ βοηθήσουν σημαντικὰ στὶς ἐπιτυχίες τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, ἂν καὶ οἱ ἑλληνικὲς πηγὲς δὲν κάνουν κανένα ὑπαινιγμὸ σὲ μιὰ βοήθεια αὐτοῦ τοῦ εἴδους[21]».

17. Thuroczy, II, 61, σ. 137. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 63. Βλέπομε τὴν κλίση τῶν ἐξελληνισμένων ᾽Αρπαδιδῶν πρὸς τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος.
18. Otton de Freisingen, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 266. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 401 καὶ ὑ. 1.
19. Thuroczy, II, 65, σ. 144· G. Grot, Iz istorij Ougrij i Slavianstva v. XII viéklé, Varsovie 1889, σ. 83 κεξ. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, σ. 401, ὑ. 1.
20. Eude de Deuil, PL 185, στ. 1214. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 406, ὑ. 1, καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 13, στὸ στοιχεῖο ς).
21. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 406· ὁ Thuroczy, II, 66, σ. 146, βεβαιώνει ὅμως πὼς κατὰ τὴ Δεύτερη Σταυροφορία, ὁ Βορίσης διέθετε ἕνα ὁλάκερο μέρος τοῦ λαοῦ τῆς Οὐγγαρίας.

Περὶ τὸ 1151, ἕνα ἑλληνικὸ σῶμα στρατοῦ, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς τὸ γιὸ τοῦ Κολομάν, διέσχισε τὸ Δούναβη, καὶ ἀφοῦ ἔφτασε στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, πέτυχε νὰ προχωρήσῃ ὡς τὸ ὄρος Τεμίση, ἴσως στὴν ψηλὴ κοιλάδα τοῦ σημ. Temesch, ὅπου συγκρούστηκε μὲ τρεῖς οὐγγρικὲς φάλαγγες καὶ τὶς ἔτρεψε σὲ φυγή, καθὼς οἱ Οὔγγροι νόμισαν πὼς ὁλάκερος ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς μ᾿ ἐπικεφαλῆς τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 διέσχισε τὸ Δούναβη. Ὅταν ὁ ἀνεψιός του Γκέϊζα ΙΙ –ἦταν γιὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου τοῦ Βορίση, τοῦ Βελᾶ ΙΙ τοῦ Τυφλοῦ– πῆρε πιὸ ἀκριβεῖς πληροφορίες, πὼς ἀρχηγὸς τοῦ ἑλληνικοῦ σώματος ἦταν ὁ Βορίσης καὶ ὄχι ὁ αὐτοκράτορας, ὅρμησε σὲ καταδίωξή του, ἀλλὰ ἦταν πιὰ πολὺ ἀργά, γιατὶ ὁ Βορίσης πέτυχε κατὰ τὴ νύχτα, χάρη στὶς δάδες ποὺ τοῦ ἄναψε ὁ αὐτοκράτορας καὶ ποὺ προσδιόριζαν τὴ θέση τοῦ στρατοπέδου του, νὰ περάσῃ τὸ Δούναβη μὲ ὅλη τὴν πλούσια λεία ποὺ ἀποκόμισε[22].

Οἱ δυὸ στρατοί, στρατοπεδευμένοι ὁ ἕνας ἀπέναντι τοῦ ἄλλου στὶς ὄχθες τοῦ Δούναβη ἔμεναν ἐκεῖ μέχρι ποὺ ὁ Γκέϊζα ΙΙ ζήτησε ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸ κλείσιμο εἰρήνης καὶ ἕνα σύμφωνο ὑπογράφτηκε, τοῦ ὁποίου δὲν μᾶς ἀναφέρουν τοὺς ὅρους. Στὴ συνέχεια αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 μὲ τὸ Βορίση γύρισε στὴν ΚΠολη ὡς θριαμβευτής. Χωρισμένος σὲ πολλὲς κατὰ ἀραιὰ διαστήματα ὁμάδες, ὁ μακρὸς ὅμιλος τῶν Οὔγγρων αἰχμαλώτων, στοὺς ὁποίους εἶχαν προσθέσει καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τοῦ πολέμου τῆς Σερβίας, παρήλασε μέσα ἀπ᾿ τοὺς δρόμους τῆς ΚΠολης. Καθὼς στὶς δυὸ αὐτὲς ἐκστρατεῖες στὴν Οὐγγαρία καὶ τὴ Σερβία, δὲν εἶχαν πιάσει αἰχμαλώτους παρὰ ἀνθρώπους φτωχοὺς καὶ κακομοίρηδες, καὶ κανεὶς σπουδαῖος ἀρχηγὸς δὲν ἔλαμπε σ᾿ αὐτὸν τὸν ὅμιλο, ὁ Μανουὴλ (α΄), γιὰ νὰ ἐξάρῃ τὴ λάμψη τοῦ θριάμβου του καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴ φαντασία τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πρωτεύουσας, πρόσταξε νὰ ντύσουν μὲ πλούσιες ἐνδυμασίες ἕνα ἀριθμὸ αἰχμαλώτων γιὰ νὰ παραστήσουν τάχα ἐπίσημους καὶ περίβλεπτους ἀρχηγοὺς τῶν ἐχτρῶν[23]. Ἀπὸ κάποια ἐξέδρα τῶν ἐπιφανῶν θὰ παρακολούθησε αὐτὸ τὸ θρίαμβο ὁ Βορίσης, ξέροντας πολὺ καλὰ πόση ψευτιὰ περιέχει.

Ὅλες ὅμως οἱ προσπάθειες τοῦ Βορίση γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ θρόνου τῶν πατέρων του, ἀρκετὰ σημαντικὲς καὶ στὸ στρατιωτικὸ καὶ στὸ διπλωματικὸ τομέα βγῆκαν μάταιες καὶ τὰ ὄνειρά του ὅλα πλάνες, κ᾿ ἔτσι ἡ Ἄννα Βοτ. Δ.Κ. 99, ἂν καὶ προσαγορευόταν καὶ ἐπίσημα ἐπιγραφόταν κράλαινα τῆς Οὐγγρίας, ἢ Πανονίας ἢ Τουρκίας, δὲν εἶχε τὴν τύχη στὴν πραγματικότητα ν᾿ ἀνέβη στὸ θρόνο τῶν γενναίων καὶ φίλαρχων Ἀρπαδιδῶν, ὅπως ἄλλες Βυζαντινὲς πριγκίπισσες.

22. Κίνναμος, σ. 117-18. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. ΙΙ, σ. 406-7, ὅπου ἐκ παραδρομῆς ἀναγράφει τὸ ὄνομα του Βελᾶ ΙΙ ἀντὶ τοῦ Γκέϊζα ΙΙ· γιὰ τὸ ὄρος Τεμίση = Temesch, βλ. αὐτόθι, σ. 406, ὑ. 3.
23. Χωνιάτης, σ. 123· Κίνναμος, σ. 118. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. ΙΙ, σ. 407.

Τὸ τέλος τοῦ Βορίση ὑπῆρξε πρόωρο καὶ ὄχι πολὺ δοξασμένο. Τὸν συναντᾶμε γιὰ τελευταία φορὰ τὸ 1156[24].

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης μᾶς ἀναφέρει μιὰ ἐπίθεση τῶν Σκυθῶν, χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία τῶν Κομάνων. Αὐτοὶ ἐδῶ, ἀφοῦ πέρασαν τὸν Ἴστρο ποταμό, δηλ. τὸ Δούναβη, ὅρμησαν γιὰ νὰ λεηλατήσουν τὸ βυζαντινὸ ἔδαφος· ἐναντίον τους στάλθηκε ἕνα βυζαντινὸ στρατιωτικὸ σῶμα κάτω ἀπ᾿ τὴν ἀρχηγία τοῦ (Βορίση) Καλαμάνου –Καλαμάνο τὸν ὀνομάζει ὁ Χωνιάτης– ποὺ εἶχε μιὰ κακότυχη ἔκβαση στὴ σύγκρουσή του μὲ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους.

Φαίνεται πὼς ὁ Βορίσης, μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἑτοιμαζόταν μὲ τὸ στρατιωτικό του σῶμα νὰ εἰσβάλῃ καὶ πάλι στὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος. Ὁ Γκέϊζα ΙΙ γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή του, ἀντίταξε τοὺς Κομάνους, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ ἐπιτεθοῦν στὸ Βορίση καὶ στὸ βυζαντινὸ στρατιωτικὸ σῶμα ποὺ ὁδηγοῦσε. Ἡ ἐπίθεση τῶν Κομάνων ὑπῆρξε λυσσαλέα: οἱ Βυζαντινοὶ καὶ ὁ Βορίσης νικήθηκαν κατακράτος, πολλοὶ γενναῖοι ἄντρες ἔπεσαν σ᾿ αὐτὴ τὴ σύρραξη, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Βορίσης, ποὺ τὸν σκότωσε ἕνας ἄγριος Κομάνος μαχητής, ὅπως μαθαίνομε ἀπὸ δυτικὴ πηγή[25].

Ἡ γυναίκα του, ἡ πανυπερσέβαστη Ἄννα Βοτ. Δ.Κ. 99 ἡ κράλαινα, ἀμέσως μόλις ἔμαθε τὸ θλιβερὸ νέο, σύμφωνα μὲ τὶς βυζαντινὲς συνήθειες ποὺ πολλοὶ καὶ πολλὲς ἀκολουθοῦσαν, περιβλήθηκε τὰ ράσα καὶ ἔγινε μοναχή, παίρνοντας τὸ χαρακτηριστικὸ ὄνομα Ἀρετή, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀποβάλῃ καὶ τοὺς τίτλους της, καθὼς τὴ βλέπομε νὰ ἐκδίδῃ ἕνα ὁρισμὸ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1157[26].

Στὴν κατοικία της ποὺ καθὼς φαίνεται βρισκόταν στὴν τοποθεσία τῶν Καλυβίων στὴν ΚΠολη[27], διατηροῦσε μιὰ μικρὴ αὐλή, καὶ ἀπ᾿ τοὺς θεράποντές της μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ Θεόδωρος ὁ Χρυσοβαλαντίτης (ὁ τοῦ χρυσοῦ βαλαντίου)[28].

Ἐπίσης μαθαίνομε πὼς στὴν πεδιάδα τοῦ Μαιάνδρου κατεῖχε ὁρισμένα χωράφια στὴν περιοχὴ τοῦ Ἄκρου, τὰ ὁποῖα εἶχε δωρήσει στὴν παλιὰ μονὴ τοῦ Ξηροχωραφίου –ἀργότερα πῆρε τὴν ὀνομασία τῆς Ἱερᾶς– ποὺ ἱδρυτής

24. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. F. Chalandon, les Comnène, τ. ΙΙ, σ. 413, ὑ. 3.
25. Χωνιάτης, σ. 123· Otton de Freisingen, Gesta, II, 31, MGH. SS., τ. XX, σ. 414, ἀναφέρει πάνω στὰ γεγονότα τοῦ 1156 πὼς ὁ Βορίσης σκοτώθηκε ἀπὸ ἕνα Κομάνο μέσα σὲ μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Οὔγγρων. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. ΙΙ, σ. 413-14.
26. Restes du Cartulaire de Hiéra - Xéro choraphion, ἐνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 11), σ. 31-4. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 13. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Ἰω. Κονιδάρη, Τὸ Δίκαιον τῆς μοναστηρ. περιουσίας ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι καὶ τοῦ 12ου αἰῶνος, Ἀθῆναι 1979, σ. 189, ὑ. 13, ποὺ ταυτίζει τὴν «κυρὰν Ἀρετὴν τὴν κράλαιναν» πρὸς τὴν Ἀνώνυμ. Συναδηνή, τὴ σύζυγο τοῦ Γκέϊζα Ι (1074-1077) καὶ παραπέμπει στοὺς Chr. Hannick-G. Schmalzbauer, Die Synadenoi, ἀριθ. 5 καὶ 7, ποὺ δὲν ἀναφέρουν κάτι τέτοιο.
27. ΜΜ3 (1865), σ. 27, 28, 31, 33. Πρβλ. R. Janin, Const/ple Byzantine, σ. 41, 364-65.
28. Restes du Cartulaire de Hiéra-Xérochoraphion, ἐνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 11), σ. 34.

της ὑπῆρξε ὁ ἅγιος ἐπίσκοπος πρώην Μιλήτου Νικηφόρος μετὰ τὸ 956[29]. Αὐτὰ τὰ χωράφια ἀποσπάστηκαν ἀπ' τὴν «ἐπίσκεψιν τῶν Σαμψηνῶν» καὶ ἡ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ η μοναχὴ ᾿Αρετὴ Βοτ. Δούκ. Κ. 99 πρόσταξε μὲ γραφτὸ ὁρισμό της τὸν αὐλικό της Θεόδωρο Χρυσοβαλαντίτη νὰ ἐνεργήση γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ δικαίου. Καὶ πραγματικὰ ὁ Χρυσοβαλαντίτης, ἀφοῦ ἐξέτασε καὶ χρυσόβουλλα ποὺ παρουσίασε ὁ ἡγούμενος τῆς μονῆς Γρηγόριος καὶ ἄκουσε ἀξιόπιστους μάρτυρες, ἐπιδίκασε στὴ μονὴ ὄχι μόνο τὰ χωράφια ποὺ εἶχαν ἀποσπαστῆ, ἀλλὰ καὶ τοὺς π α ρ ο ί κ ο υ ς ποὺ εἶχαν βρεθῆ «ἐν τοῖς τοιούτοις τοπίοις» καὶ ποὺ ἦσαν ὑποχρεωμένοι «ἐπιδοῦναι τῇ μονῇ τὴν ἀνήκουσαν μορτήν» (= τὸ ἀνῆκον σ' αὐτὴ μερίδιο), «καὶ ἂν δὲ θελήσουν θὰ ἀποσπάσουν τὴν αὐθεντική της ὀργή, καὶ νὰ μὴ θελήσουν στὸ ἑξῆς νὰ ἐπιληφτοῦν αὐτῶν τῶν χωραφιῶν, καθὼς ἡ μονὴ ἔχει χρέος ὡς δ ε σ π ό τ ι ς νὰ διατηρῇ πάνω τους ἐξουσιαστικὰ δικαιώματα[30]».

Δὲν εἶναι γνωστὴ ἡ χρονολογία θανάτου τῆς ᾿Αρετῆς κατὰ κόσμο Ἄννας Βοτ. Δ.Κ. 99, γιατὶ μετὰ τὴ μνεία της, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1157, ἕνα χρόνο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της, τοῦ κ ρ ά λ η Οὐγγρίας καὶ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ Βορίση, δὲν ἀναφέρεται στὶς γνωστὲς μέχρι σήμερα τοὐλ. πηγές.

῾Η Ἄννα Βοτ. Δ.Κ. 99 ἀπόχτησε ἀπ' τὸ Βορίση τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Κωνσταντῖνον Καλαμάνο Βοτανειάτη Δούκα Κομνηνὸ 196[31], ποὺ δὲν ἦταν πιὰ ἕνας ἀνταπαιτητὴς τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου, ἀλλὰ ἕνα μέλος τῆς ἀνώτατης βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, καὶ στὴν εὐρεία ἔννοια, καὶ αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν, καθὼς ἀναφέρεται ὡς ἕνας ἐξ αἵματος συγγενὴς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81[32].

---

29. Restes du Cartulaire κτλ. ἔνθ' ἀνωτ. γιὰ τὴ δωρεά, σ. 33-4, γιὰ τὸν ἱδρυτή, σ. 5 κεξ.
30. Restes du Cartulaire κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. σ. 33-4. Πρβλ. ᾿Ιω. Κονιδάρη, Τὸ Δίκαιον τῆς μοναστηρ. περιουσίας κτλ. (ὑ. 26), σ. 189 καὶ ὑ. 13.
31. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ πατελίῳ χρυσῷ (= ἐπὶ χρυσῆς πιατέλλας), ἐν ᾧ εἰκονίσθησαν τὰ κατὰ τὴν Οὐγγρίαν τρόπαια τοῦ βασιλέως, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 175-76, ἀριθ. 330, στίχ. 4-5:

    γράψας σεβαστὸς Δουκόπαις Καλαμάνος
    ἐκ παιονικῶν ρηγικῶν ριζωμάτων

    Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 124, ἀριθ. 96.
32. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 896· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 264· Κίνναμος, σ. 216 καὶ 286· Χωνιάτης, σ. 183.

Καθὼς φαίνεται, ὁ Κωνσταντῖνος 196 ἄφησε ἀπογόνους ποὺ κληρονόμησαν καὶ τὶς γαῖες του, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρονται ρητὰ καὶ ὀνομαστικά[33].

100. *᾿Ανώνυμη Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1118/20 – † ;)*

῾Η ᾿Ανώνυμη Κ. κόρη τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 55 καὶ τῆς Εὐδοκίας τῆς κ λ ε ι ν ό π α ι δ ο ς[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1118/20[2].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ περαιτέρω τύχη αὐτῆς ἐδῶ τῆς ᾿Ανώνυμης Κ. 100 μᾶς εἶναι ἄγνωστο, καθὼς ὡς βρέφος μόνο τὴ συναντᾶμε.

---

33. Σὲ μιὰ πράξη τοῦ μ ε γ ά λ ο υ λ ο γ ο θ έ τ η ᾿Ιωάννη(;) Στρατηγόπουλου, χρονολογίας 24ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1217 (γιὰ τὸ ἔτος, βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB29, 1971, σ. 104, ἀριθ. 1), ἀναφέρεται ἕνας Καλαμάνος, χωρὶς τὸ βαφτιστικό του ὄνομα, ποὺ συνδέεται μὲ τὴν «ἐπίσκεψιν τῶν Σαμψηνῶν», βλ. ΜΜ4 (1871), σ. 292, 293, 294. Περὶ τὸ 1330 ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζηνός, τ. I, σ. 399, ἐκδ. Bonn, ἀναφέρει ἕνα Λάσκαριν Καλαμάνον ποὺ σημαίνει πὼς οἱ Καλαμάνοι ἦλθαν σὲ ἐπιγαμία μὲ τοὺς Λασκάρεις. Βλ. καὶ G.Moravcsik, Byzantinoturcica, Berlin 1958, II, σ. 147· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 671, σ. 297-98· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 96, σ. 124, ὑ. 1.

100.1. ᾿Ανώνυμος ποιητής, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 770-71, στίχ. 192-93:

    Μήτηρ ὁμοῦ σὺν θυγατρὶ (ἡ Εὐδοκία καὶ ἡ κόρης της) χῆραι φαγοῦνται δύο,
    Χῆραι τρυφῆς, χῆραι χαρᾶς, χῆραι τῆς εὐτυχίας,

καὶ στίχ. 233-35:

    Νεόνυμφε, πικρόγαμε, μαλθακωτάτη χήρα,
    Τί σου τὸ πένθος δυνηθῇ ποσῶς κατακοιμίσαι
    Τὸ κείμενον ὑπὸ μαζὸν γαλαθηνόν σοι βρέφος;

Πρβλ. Γενεαλογία μου τῶν Κομνηνῶν, τ. Α', σ. 282, ὑ. 5, καὶ σ. 285, ὑ. 17. ῾Η μητέρα τῆς ᾿Ανώνυμης Κ. 100 καὶ σύζυγος τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 55, Εὐδοκία ἡ κλεινόπαις, εἶναι ὁλότελα ἄσχετη πρὸς τὴν Εὐδοκία Κ. 130· γιὰ τὴν παρανόηση τῆς S. De Jongh, σ. 56, ὑ. 7 καὶ 8, βλ. στὴ Γενεαλογία μου τῶν Κομνηνῶν, τ. Α', σ. 503, ὑ. 61.

2. Οἱ γονεῖς της παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1117.

101. *Κωνσταντῖνος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1155 – † ;)*

Ὁ Κωνσταντῖνος[1] Κ. γιὸς τοῦ Στέφανου Κ. 57 καὶ τῆς Εὐδοκίας Ἀξούχαινας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1155[3].

Ὁ Κωνσταντῖνος Κ. 101 ἔλαβε ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[4].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ σταδιοδρομία του μᾶς εἶναι ἄγνωστο, γιατὶ ἐκτὸς ἀπ᾽ τὴ σφραγίδα του, τίποτε ἄλλο δὲ διασώθηκε γι᾽ αὐτὸν στὶς μέχρι σήμερα γνωστὲς πηγές.

101.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Κωνσταντίνου Κ. 27.

2. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26. Πρβλ. Γενεαλογία μου τῶν Κομνηνῶν, τ. Α΄, σ. 278, ὑ. 2. Ἀπ᾽ τὴν ἀνωτέρω σφραγίδα προκύπτει πὼς ὁ σ ε β α σ τ ό ς Κωνσταντῖνος Κ. 101 ἦταν γιὸς τοῦ Στέφανου Κ. 57, γιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου Κ. 27, γιοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσσάκιου Κ. 12. Ἀπ᾽ τὸν Θεόδωρον Βαλσαμώνα πάλι μαθαίνομε, XII. Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κ., ἔκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25 (1903), σ. 125 κεξ., [σ. 18], πὼς ὁ Στέφανος Κ. 57 εἶχε:

> παῖδας..., ὡς περεὶ παῖδας Νῶε,
> Κομνηνοφυεῖς παππομαμμοπατρόθεν.

Στὸν πρωτότοκο ἀπ᾽ αὐτοὺς τοὺς π α ῖ δ ε ς, ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, τοῦ Κωνσταντίνου Κ. 27. Οἱ π α ῖ δ ε ς, κατὰ ποὺ δείχνει τὸ ἐπίγραμμα, ἦσαν τρεῖς, ὅπως «οἱ γιοὶ τοῦ Νῶε». Στὸ παῖδες πρέπει νὰ ἐννοήσωμε ἀγόρια καὶ ὄχι κορίτσια. Ἀλλά, καθὼς δὲ γνωρίζομε τὰ ὀνόματα τῶν ἄλλων δύο καὶ μποροῦμε νὰ πάρωμε τὴ λ. παῖδες (= παιδιά) μὲ εὐρύτερη ἔννοια, καταλήγομε νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Στέφανος Κ. 27 καὶ ἡ Εὐδοκία Ἀξούχαινα εἶχαν τρία τέκνα: τὸν Κωνσταντῖνον Κ. 101, τὸν Ἀνώνυμον Κ. (ἢ ἀπίθανα Κομνηνήν) 102 καὶ τὸν Ἀνώνυμον Κ. (ἢ ἀπίθανα Κομνηνήν) 103.

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1150/54.

4. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2725, σ. 1524-26.

Πολὺς ὁ θόρυβος·
σύγχυση καὶ ὀδυρμοὶ καὶ κλάματα πολλά,
καθὼς ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος ὁ Κομνηνός,
ὁ πανσέβαστος σεβαστός,
παράδιδε τὴν ψυχή...
Γιὰ μιὰ ὅμως στιγμὴ ἀπ᾽ τὸν ἐπιθανάτιο ρόγχο του
ἀνάνηψε· ἄνοιξε τὰ μάτια καὶ μὲ φωνὴ
ὑπόκωφη, ἐψέλλισε:
«Ἐπιτροχάδην μόνιμα
ἡμέρας καὶ νύκτας,
ὁδοὺς καὶ διόδους,
περιειργάσθην ἀνωφελῶς».
Καὶ ἀπότομα, μὲ φωνὴ ἐπιβλητικὴ
πρόσθεσε: «Προσοχή, ὦ φίλοι ἐμοί,
νὰ μὴ λησμονηθῆ στὸν τάφο μου νὰ χαραχτῆ,
τό: ἐνταῦθα κεῖται γόνος τρισένδοξος,
(δῆθεν) παππομαμμοπατρόθεν Κομνηνοφυής».
Ὤχ! ἐπεῖπαν οἱ φίλοι,
«κ᾽ ἐμεῖς πολὺ γι᾽ αὐτὸ σκοτιστήκαμε,
ἂν ὁ κὺρ Κωνσταντῖνος, ἦταν
παππομαμμοπατρόθεν Κομνηνός»[5].

102. *Ἀνώνυμος Κομνηνός ἢ Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1157 – † ;)*

Ὁ Ἀνώνυμος Κ. –ἢ σὲ ἀπίθανη περίπτωση Ἀνώνυμη Κ.– γιὸς (ἢ κόρη) τοῦ Στέφανου Κ. 57 καὶ τῆς Εὐδοκίας Ἀξούχαινας[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1157.

Ἐκτὸς ἀπ᾽ τὴν ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ προσώπου, ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών[2], τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι᾽ αὐτό.

---

5. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2):

> Βλέπων, θεατά, σὺν σταλαγμοῖς δακρύων,
> κιβωτοτετράπλευρον ἐκ λίθου δόμον
> καὶ θρηνοκατάκλυστον ἐκ λύπης τάφον,
> μὴ θαυμάσης· φέρει γὰρ ἔνδον, ὡς Νῶε,
> διττοὺς σεβαστούς, εὐγενεῖς ὁμοζύγους,
> καὶ παῖδας αὐτῶν, ὡσπερεὶ παῖδας Νῶε,
> Κομνηνοφυεῖς παππομαμμοπατρόθεν.

102.1. Θεόδωρος Βαλσαμών, XII. Εἰς τὸν τάφον τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κ., ἔκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25 (1903), σ. 125 κεξ., [σ. 18].

2. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔνθ᾽ ἀνωτ.

103. 'Ανώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1160 – † ;)

'Ο 'Ανώνυμος Κ. –ἢ σὲ ἀπίθανη περίπτωση 'Ανώνυμη Κ.– γιὸς (ἢ κόρη) τοῦ Στέφανου Κ. 57 καὶ τῆς Εὐδοκίας 'Αξούχαινας[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1160.

'Εκτὸς ἀπ' τὴν ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ προσώπου, ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών[2], τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτό.

104. 'Ιωάννης Κοντοστέφανος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1128 – † ;)

'Ο 'Ιωάννης[1] Κ.[1a] Κ.[2] γιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφανου καὶ τῆς

103.1. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔνθ' ἀνωτ.
2. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔνθ' ἀνωτ.

104.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') Κ. 34, πρωτεξαδέλφου τοῦ πάππου του 'Αδριανοῦ Κ. 28, ὁ ὁποῖος ('Αδριανὸς 28) ὡς μοναχὸς καὶ ἐπίσκοπος πῆρε κι αὐτὸς τὸ ὄνομα 'Ιωάννης.
1a. Κοντοστέφ. ἦταν ἀπ' τὸν πατέρα του 'Ανδρόνικον Κοντοστέφ., βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 295 (ἀριθ. 7).
2. Κομν. ἦταν ἀπ' τὴ μητέρα του Θεοδώραν Κ. 58· ἀλλὰ δὲν ὀνομάζεται στὶς πηγὲς Κ ο μ ν η ν ό ς, γιατὶ ἡ μητέρα του δὲν ἦταν μιὰ πορφυρογέννητη πριγκίπισσα, ὅπως ἦταν ἡ Ἄννα Κ. 77, μητέρα ἑνὸς ἄλλου 'Ιωάννη Κοντοστ. Κομν., τοῦ 'Ιωάννη 133.

Θεοδώρας Κ. 58[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1128[4].

'Ο 'Ιωάννης 104 ἐνωρὶς ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5], ὡς γιὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 58, ἐπίσης σ ε β α σ τ ῆ ς ποὺ ἦταν ἀνεψιὰ ἀπὸ πρωτεξάδελφο (τὸν 'Αδριανὸ Κ. 28) τοῦ 'Ιωάννη (β') Κ. 34 καὶ δευτεροεξαδέλφη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81.

'Ο 'Ιωάννης Κοντοστέφ. 104 παντρεύτηκε μιὰ Θεοδώρα[6], γιὰ τὴν ὁποία

---

3. 'Ανώνυμος, Εἰς τάφον Κοντοστεφάνου, ἔκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 33· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 154· μιλάει ἡ Θεοδώρα Κ. 58:

Μήτηρ δ' ἀπ' αὐτοῦ τεττάρων ὤφθην τέκνων.
θνήσκει τὰ δύο· τοῦτο μοι πρῶτος πόνος.
Ὅμως τὰ λοιπὰ τὸν πόνον παρηγόρουν,
ἄρρην δὲ μᾶλλον, ὅς πατρὸς σώζων τύπον
διπλοῦν παρεῖχε τὸν τεκόντα προσβλέπειν.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω, ἡ Θεοδώρα Κ. 58 καὶ ὁ 'Ανδρόνικος Κοντοστέφ. ἀπόχτησαν τέσσερα παιδιά, ποὺ ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ πέθαναν πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα τους· ἀπ' τὰ δυὸ ποὺ ἐπέζησαν, τὸ ἕνα ἦταν ἀγόρι καὶ τὸ ἄλλο κορίτσι· τὸ ἀγόρι ἔμοιαζε πολὺ στὸν πατέρα του. Ποιὸς Κοντοστεφανὸ-Κομνηνὸς εἶναι αὐτὸ τὸ ἀγόρι; Δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν π α ν σ έ β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ὸ ν 'Ιωάννη Κοντοστέφανον, ποὺ πῆρε μέρος στὶς συνόδους τῆς 12ης τοῦ Μάη τοῦ 1157, βλ. PG 140, στ. 177, καὶ τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, βλ. PG 140, στ. 253, καὶ ὅπου ἔχει μιὰ θέση πολὺ κατώτερη ἀπ' τὸν 'Ιωάννη Κοντοστέφ. 133 καὶ τὸν 'Αλέξιο Κοντοστέφ. 134 ποὺ ἦσαν γιοὶ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Ἄννας Κ. 77 καὶ τοῦ Στέφανου Κοντοστέφ. καὶ πρῶτοι ἀνεψιοὶ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81. Καὶ ἀκόμη ὁ 'Ιωάννης Κοντοστέφ. 104 προβάλλει μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ. σ ε β α σ τ ο ῦ, ἐνῶ οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ αὐτοκράτορα δὲν ἔχουν τίτλο εἰδικό (spécifique), ἀλλὰ σημειώνονται μὲ τὸν βαθμὸ τῆς συγγενείας τους μὲ τὸν αὐτοκράτορα, PG140, στ. 253: τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου τῶν Κοντοστεφάνων, τοῦ τε κυροῦ 'Ιωάννου (133) καὶ τοῦ κυροῦ 'Αλεξίου (134), πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 224. Τὸ πῶς ὁ 'Ιωάννης Κοντοστέφ. 104 ἦταν γιὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 58 καὶ τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφ., βλ. τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 57, ὑ. 54· H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, Notes épigraphiques, Revue de l' Instruction Publique en Belgique 52 (1909), σ. 158-59· S. De Jongh, σ. 17. Γιὰ τὸ λάθος τῆς De Jongh πῶς ὁ 'Ιωάννης Κοντοστέφ. 104 παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα Κ. 127, βλ. κατωτέρω, ὑ. 7.
4. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1125.
5. Χωνιάτης, PG 140, στ. 177 καὶ 253· Κ. Μανασσῆς, Παραμυθητικὸν εἰς τὸν σεβαστὸν κυρὸν 'Ιωάννην τὸν Κοντοστέφ., VV7 (1900), σ. 636· Κίνναμος, σ. 208.
6. Κωνστ. Μανασσῆς, ἔκδ. E. Kurtz, Μονῳδία ἐπὶ τῇ σεβαστῇ κυρᾷ Θεοδώρᾳ τῇ τοῦ Κοντοστεφάνου κυροῦ 'Ιωάννου συζύγῳ, VV7 (1900), σ. 630-35· ἡμιτελὴς ὄχι ὁλάκερη ἡ μονῳδία ἐκδόθηκε καὶ ἀπ' τὸν 'Α. Παπαδόπουλον - Κεραμέα, VV5 (1898), σ. 674-76: Τοῦ φιλοσόφου κυροῦ Κωνστ. τοῦ Μανασσῆ μονῳδία ἐπὶ τῇ σεβαστῇ κυρᾷ Θεοδώρᾳ τῇ Κοντοστεφανίνῃ· σχόλια 'Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, VV5 (1898), σ. 671-74 καὶ 676-77· σχόλια E. Kurtz, VV7 (1900), σ. 621-29.

δὲν ξέρομε σὲ ποιὰ ἀριστοκρατικὴ οἰκογένεια τοῦ Βυζαντίου ἀνῆκε[7].

῾Ο γάμος κατὰ τὸν H. Grégoire ἔγινε περὶ τὸ 1166/68[8], ἐνῶ ἐγὼ πιστεύω πὼς ὁ γάμος θὰ τελέστηκε περὶ τὸ 1150, τότε ποὺ ὁ ᾿Ιωάννης 104 εἶχε μιὰ ἡλικία 20-22 χρονῶ, ἐφόσον βέβαια ἡ Θεοδώρα ἦταν ἡ πρώτη του σύζυγος.

Αὐτὴ ἐδῶ ἡ Θεοδώρα, ἡ σύζυγος τοῦ ᾿Ιωάννη 104, πέθανε πρόωρα[9], κατὰ μιὰ ἄγνωστη χρονολογία ποὺ δὲν ἀπεῖχε καὶ τόσο πολὺ ἀπ᾿ τὴ χρονολογία τοῦ γάμου της.

῾Η Θεοδώρα ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸν ἐγκωμιαστή της Κωνσταντῖνο Μανασσῆ ποὺ σύνθεσε μιὰ μονωδία γιὰ τὴ θανή της[10] καὶ ἀπηύθηνε ἕνα παραμυθητικὸ λόγο στὸν ἄντρα της, «τὸν σεβαστὸν κυρὸν ᾿Ιωάννη Κοντοστέφ»[11], μιὰ σπουδαία γυναίκα.

«῏Ηταν ἡ ζωντανὴ στήλη τῆς σωφροσύνης, ὁ ὁμιλητικὸς ἀνδριάντας τῆς κοσμιότητας, ἡ ἐμπνευσμένη εἰκόνα τῆς σεμνότητας· τὸ χρυσὸ πλατάνι τῶν ἀρετῶν, ὁ φημισμένος κῆπος ὁ γεμάτος ἀπὸ δέντρα ἀγαθῶν· τὸ στολίδι τοῦ γυναικείου κόσμου, τὸ ρόδο τῆς γαληνότητας, τὸ ὁλόχρυσο τέμενος ποὺ σ᾿ αὐτὸ χόρευε ὁ κύκλος τῶν καλῶν. ῾Η ἀνδρεία γυναίκα ποὺ περιγράφει ὁ Σολομών. ῾Η γυναίκα ποὺ σ᾿ αὐτὴ ἀνθοῦσαν ἡ ὀμορφιὰ τοῦ σώματος καὶ οἱ χάριτες τῶν ἀρετῶν· ἦταν προικισμένη μὲ εὐαρμοστία χαριτοπρόσωπη ποὺ τὴ στόλιζε θεοκήπευτος λειμώνας σωφροσύνης. Τὴ χαρακτήριζαν, συμμετρία μορφῆς καὶ ὄψη ἀξιέραστη καὶ θεϊκὲς ὀμορφιές. Σὰν ἀστέρια πάνω της

7. Μεγάλη σύγχυση ἔχει γίνει γι᾿ αὐτὴ τὴ Θεοδώρα ἀπ᾿ τοὺς νεώτερους ἱστορικοὺς καὶ συγγραφεῖς. Πρῶτος ὁ C. Castellani, Epitalamio di Teodoro Prodromo per le nozze di Teodora Comnena e Giovanni Contostefano, Venise 1888, μὲ βάση μιὰ ἁπλὴ συνωνυμία ταύτισε τὴ σύζυγο τοῦ ᾿Ιωάννη Κοντοστέφ. 104 Θεοδώρα μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 127, τὴν κόρη τοῦ ᾿Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75· ἐνῶ γιὰ τὴ Θεοδώρα, τὴ σύζ. τοῦ ᾿Ιωάννη Κοντοστ. 104, δὲν ξέρομε σὲ ποιὰ οἰκογένεια ἀνῆκε, γιὰ τὴ Θεοδώρα Κ. 127, ξέρομε σὲ ποιὰ οἰκογένεια ἀνῆκε καὶ πὼς παντρεύτηκε κάποιον, ἀλλὰ δὲν ξέρομε ποιόν. Τὸ λάθος αὐτὸ ἐπανάλαβαν ὁ E. Kurtz, BZ 8 (1899), σ. 554, καὶ VV7 (1900), σ. 622· ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II σ. 218, ὑ. 9· ἡ S. De Jongh, σ. 17· ἂν καὶ προηγουμένως (1904) ὁ L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 30[363] - 31[364], κατέδειξε τὸ λάθος τοῦ C. Castellani πῶς ἄλλη εἶναι ἡ Θεοδώρα (τῆς ἄγνωστης οἰκογένειας) καὶ ἄλλη ἡ Θεοδώρα Κ. 127 ποὺ παντρεύτηκε κάποιον, ἀλλὰ δὲν ξέρομε ποιόν, βλ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 765: ᾿Επᾴσματα εἰς τὴν κυρὰν Θεοδώραν τὴν θυγατέρα τοῦ καίσαρος καὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας τῆς πρώτης θυγατρὸς τοῦ ἀοιδίμου αὐτοκράτορος Ρωμαίων κυροῦ ᾿Ιωάννου (β΄) τοῦ Κ. Τὸ λάθος κατὰ συνέχεια ἀποκατάστησαν ὁ L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 241, ὑ. 96, καὶ ὁ Κ. Βαρζός, ᾿Αλέξιος Κ. καὶ Εἰρήνη ἡ Ρωσική, Βυζαντινὰ 7 (1975), σ. 149-50, ὑ. 121.
8. H. Grégoire, La famille des Kontostéfanes, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 158· E, Kurtz, σχόλια, VV7 (1900), σ. 621 κεξ.
9. Κων. Μανασσῆς, VV5 (1898), σ. 675, καὶ VV7 (1900), σ. 631: ἀλλ᾿ οὖν, φεῦ, ἐξ ἀνθρώπων πέφευγε θᾶττον καὶ πρὸς τοῦ χρόνου καὶ ταχὺ οἴχεται... Τοιαύτην ἔδει γυναῖκα πρὸ ὥρας ἀποκρυβῆναι, οὕτως συντόμως τὸν βίον ἀφεῖναι, οὕτως ὀξέως τὸν κόσμον ἀπολιπεῖν. Στὸ μεταξὺ ὅμως τῆς ἔγγαμης ζωῆς της ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά.
10. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 6.
11. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 5.

ἔλαμπαν οἱ καλλονές, ὅσες πέφτουν στὰ μάτια καὶ ὅσες αὐλίζονται στὸν κόσμο τὸν ἐσωτερικό. ῾Ο καλλιτέχνης Θεὸς ἔφερε αὐτὴ τὴ γυναίκα στὴ γῆ γιὰ νὰ χαρίση στοὺς ἀνθρώπους εὐκοσμία, ὑπόδειγμα φρόνιμης ζωῆς, νόμο, ἄγαλμα σεμνότητας, εἰκόνα φιλησυχίας, στήλη σεβασμοῦ, λαμπάδα ἀνδρείας, πυρσὸ δικαιοσύνης, ἥλιο φρόνησης»[12].

῞Οσο καὶ ἂν τὰ ἀνωτέρω, ἀποτελοῦν ἕνα ἐγκώμιο στὸ γνωστὸ ὕφος τῶν ρητόρων, ἀπὸ ἄνθρωπο ὅμως σοβαρό, τὸν Κωνσταντῖνο Μανασσῆ ποὺ γνώρισε καλὰ τὸν ᾿Ιωάννη 104 καὶ τὴν οἰκογένειά του, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ἡ γυναίκα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἡ Θεοδώρα, ποὺ καταγόταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ βυζαντινὴ οἰκογένεια[13], ἦταν μιὰ γυναίκα ἐξαιρετική.

῞Ας μὴ πάρωμε κατὰ λέξη τὴ βεβαίωση τοῦ ρήτορα πὼς ἦταν «ἀνώτερη ἀπ᾿ τὴ Σωσάννα, ἀπ᾿ τὴν ᾿Ιαήλ, ἀπ᾿ τὴ Λαοδάμεια, ἀπ᾿ τὴν Κάμμα τὴ Ρωμαία, ἀπ᾿ τὴ Θεανὼ τῶν Πυθαγορείων»[14]. ῞Ας τὴ δεχτοῦμε ὡς «μιὰ γυναίκα μὲ ἦθος καὶ σωφροσύνη, μὲ μειδίαμα μετρημένο πάνω στὰ χείλη της, μὲ δυνατὸ μυαλό· ἀπεχθανόταν τὶς ζωηρὲς ἐκεῖνες γυναῖκες ποὺ γελοῦσαν δυνατὰ καὶ χτυποῦσαν τὶς παλάμες τους, σάν ἀχαλίνωτες· ἀγαποῦσε τὶς κόσμιες καὶ ἔδιωχνε ἀπὸ κοντά της τὶς θεατρικές καὶ κεῖνες ποὺ ἀρέσκονταν στὰ ἀστεῖα καὶ τὶς ἐλαφρότητες»[15].

«῏Ηταν μιὰ καλὴ καὶ τρισάριστη γυναίκα καὶ περιλάλητη στὶς ἀρετές, καλὴ κατὰ τὸ φαινόμενο, καὶ πιὸ καλὴ ἀκόμη κατὰ τὸ νοούμενο· ἔλαμπε καὶ ἀπὸ σωματικὴ ὀμορφιὰ καὶ τὸ δέρμα της ἦταν σὰν ἀραχνοΰφαντο· καὶ ἀπὸ μέσα της ἀνταύγαζαν οἱ ἀρετές της, ἔτσι ποὺ ἡ ψυχή της τῆς ἔδινε στὴν ἐμφάνιση ἕνα φῶς θελκτικό»[16].

«῏Ηταν μὲ λίγα λόγια καὶ τελευταῖα, ἡ Θεοδώρα, κατάστερη σὲ ἀγαθά, κατάχρυση σὲ ἀρετές, περιστέρι χιονάτο στὴν ψυχή, μαργαριταρένιο, πάλλευκο καὶ ἀργυροπτέρυγο, εὐπρεπὴς κατὰ τὸ φαινόμενο καὶ πιὸ εὐπρεπὴς ἀκόμη κατὰ τὸ μὴ βλεπόμενο»[17].

῾Ο ᾿Ιωάννης Κοντοστέφ. καὶ ἀπ᾿ τὴ μητέρα του Κομν. 104 ἀπ᾿ αὐτὴ τὴν

12. Κων. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV5 (1898), σ. 674-75, ἔκδ. ᾿Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, καὶ VV7 (1900), σ. 630-31, ἔκδ. E. Kurtz.
13. Κων. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV7 (1900), σ. 635: ἔβλαστε μὲν γὰρ ἐξ ἐπισήμων τοῦ γένους, ἔσχε δὲ τὴν ἀναγωγὴν ἀξίαν τῆς βλάστης.
14. Κων. Μανασσῆς, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 633.
15. Κων. Μανασσῆς, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 634.
16. Κων. Μανασσῆς, Παραμυθητικὸν εἰς τὸν σεβαστὸν κυρὸν ᾿Ιωάννην τὸν Κοντοστέφ., VV7 (1900), σ. 640-41.
17. Κων. Μανασσῆς, Παραμυθητικόν, VV7 (1900), σ. 644-45.

ἐξαιρετικὴ γυναίκα, τὴ Θεοδώρα, ἀπόχτησε ἕνα ἀριθμό παιδιῶν[18], ποὺ τὸ πιὸ λίγο πρέπει νὰ δεχτοῦμε πῶς ἦσαν τρία· ὁ ᾿Ανώνυμος (᾿Ανδρόνικος;) Κοντοστέφ. 197, ᾿Ανώνυμος Κοντοστέφ. ἡ Κοντοστεφανίνη 198 καὶ ᾿Ανώνυμος Κοντοστέφ. ἡ Κοντοστεφανίνη 199. Τὰ παιδιὰ ἦσαν μικρά· τὸ νεώτερο ἀπ᾿ αὐτά, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ μητέρα τους πέθανε, βρισκόταν στὴ βρεφικὴ ἡλικία, ἔτσι ποὺ νὰ πρέπει νὰ κρατιέται στὴν ἀγκαλιά[19].

᾿Ερχόμεθα τώρα στὴν προσωπικότητα τοῦ ᾿Ιωάννη Κοντοστέφ. Κομν. 104. Αὐτὸς πρῶτα ἀπ᾿ ὅλα ἦταν ἕνας ἄντρας πολὺ ἔξυπνος[20], ποὺ διακρίθηκε τόσο στὸν πολεμικὸ τομέα ὡς ἡγήτορας καὶ πολεμιστής[21], ὅσο καὶ στὸ διπλωματικὸ ὡς χειριστὴς λεπτῶνκαὶ πολυπλόκων ἀποστολῶν[22].

῾Ο Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ποὺ καλά, ὅπως εἴπαμε, τὸν γνώρισε, μᾶς τὸν παρουσιάζει ὡς ἕνα ἄντρα «κλεινό», δοξασμένο, ποὺ «ἀντραγάθησε σὲ πολλὲς μάχες καὶ ἀπόδειξε πῶς ἦταν ἕνας ἀριστέας καὶ πῶς μὲ τὰ ἔργα του φανέρωσε πῶς ἦταν καταπληκτικός»[23]. ᾿Αλλοῦ μᾶς λέει πῶς «ἦταν ἕνας ἄντρας σὲ ὅλα του λαμπρός, ἐπιδέξιος στὰ στρατηγικά, πολὺ δυνατὸς στὰ χέρια, ὅσο καὶ στὸ μυαλό, γόνος αὐτῆς τῆς μεγάλης γενιᾶς τῶν Κοντοστεφάνων (ποὺ συγγένεψαν μὲ τοὺς Κομνηνούς), καὶ τέτοιος ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πῶς ἦταν ἕνας ἀντάξιος σύζυγος αὐτῆς τῆς περίφημης Θεοδώρας»[24].

Μὲ κάποια ὑπερβολὴ ἀπευθύνεται σ᾿ αὐτὸν ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς καὶ τοῦ λέει: «Γνωρίζω τὸν θεόσοφο νοῦ σου ποὺ εἶναι γεμάτος ἀπὸ κάθε λογῆς ἀγαθό, ποὺ εἶναι μιὰ δεξαμενὴ τῶν καλῶν, καὶ ἐπίσης γνωρίζω πῶς τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ διαφύγη τὴν πολλή σου γνώση»[25].

῾Ο ᾿Ιωάννης Κ. Κ. 104 ἀπολάμβανε τῆς μεγάλης εὔνοιας τοῦ αὐτοκράτορα

18. Κων. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV7 (1900), σ. 633: ἀνακαλοῦνται τὰ τέκνα τὴν ὑπὲρ μητέρας φιλότεκνον καὶ περιπέτανται τὸν τύμβον καὶ περιτρίζουσιν ὡς στρουθία καὶ μωλωπίζουσι παρειὰς καὶ κατὰ τῶν προσώπων φέρουσι χαλαζώματα συμφορῶν· Αὐτόθι, σ. 635: ἤκουσε δὲ πολύπαις ἅμα καὶ εὔπαις καὶ μήτηρ ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένη ἐγνώσθη. Κων. Μανασσῆς, Παραμυθητικόν, VV7 (1900), σ. 641: καὶ παραμυθείσθωσάν σε τέκνα, ἃ τῷ γεωργῷ ἐκείνη ἐκαρποδότησε, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων τὸ ἐπιστήθιον τοῦτο βρέφος καὶ ὑπαγκάλιον· ἐν τούτοις αὐτὴν (τὴν Θεοδώραν) ἐνοπτρίζου, ἐν τούτοις αὐτὴν κατανόει, καὶ τὸ πολὺ τοῦ ἄλγους κατάστελλε.
19. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 18: βρέφος ὑπαγκάλιον.
20. Τοῦ Μανασσῆ κυροῦ Κωνσταντίνου εἰς τὴν κατὰ ῾Ιεροσόλυμα ἀποδημίαν αὐτοῦ (῾Οδοιπορικὸν Κ. Μανασσῆ), ἔκδ. K. Horna, BZ. 13 (1904), σ. 326: τὸν πανσέβαστον ἀγχίνουν ᾿Ιωάννην, Κοντοστέφανον ἐκ γένους κατηγμένον,
21. Κίνναμος, σ. 200 καὶ 274.
22. Κων. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 20), σ. 325-47.
23. Κων. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV5 (1898), σ. 676, καὶ VV7 (1900), σ. 632.
24. Κων. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV7 (1900), σ. 635: σὺν ἀνδρὶ τὰ πάντα λαμπρῷ, δεξιῷ τὰ στρατηγικά, τὰς χεῖρας πολλῷ, τὰς φρένας στερρῷ, καλῷ τὸ γένος, τὸν τρόπον καλλίονι καὶ τοιούτῳ οἷον ἂν εἴποι τις ἐπάξιον γυναικὸς τοιᾶσδε γαμέτην,
25. Κων. Μανασσῆς, Μονῳδία, VV7 (1900), σ. 637.

Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[26], δευτεροεξάδελφου τῆς μητέρας του Θεοδώρας Κ. 58, ὅπως ἔχομε ἤδη ἀναφέρει· ὁ ἡγεμόνας ἀγαποῦσε πολὺ τοὺς συγγενεῖς του ἀπ᾿ τοὺς ὁποίους πάντα περιβάλλονταν[27], ἀλλὰ ἐκτιμοῦσε καὶ τὰ μεγάλα προσόντα τοῦ ᾿Ιωάννη 104.

Τὸ 1157[27α] ὁ ᾿Ιωάννης 104 στάλθηκε στὴν ᾿Ιταλία ὡς στρατιωτικὸς καὶ διπλωμάτης γιὰ νὰ ὑποβοηθήση τὸ ἔργο τοῦ ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου, συζ. τῆς Μαρίας Κ. 123[27β].

Μᾶς εἶναι γνωστὸ πῶς «μερικοὶ ἀπ᾿ τοὺς ἀριστοκράτες τῆς Ρώμης, οἱ ὁποῖοι εἶχαν δηλώσει φιλία πρὸς τὸ Βυζάντιο –ἦταν μιὰ μόνιμη συνήθεια τοῦ Μανουὴλ (α΄)· Κ. 81 νὰ προσεταιρίζεται πολλοὺς ἀπ᾿ τοὺς ἐπιφανεῖς κατοίκους τῆς αἰώνιας πόλης– ξεσήκωσαν τὶς λαϊκὲς μάζες ὑπὲρ τοῦ Βυζαντίου, ἀποδέχονταν μὲ τιμὴ τὰ αὐτοκρατορικὰ σήματα τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81καὶ ἐπέτρεπαν στὸν ᾿Ιωάννη 104 νὰ στρατολογήση κυριαρχικὰ ἐκείνους τοὺ ὁποίους ἤθελε», καὶ ὅλα αὐτὰ παρὰ τὸν ἀφορισμὸ ποὺ ἐξαπέλυσε ἐναντίον τῶν κατοίκων τῆς Ρώμης ὁ πάπας ᾿Αδριανὸς IV (1154 - 1159) ποὺ «εἶχε ὁμολογήσει φιλία» πρὸς τὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμο I (1154 - 1166) καὶ διακήρυσσε πῶς «τίποτε τὸ κοινὸ δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν παλιὰ Ρώμη καὶ τὴν ΚΠολη, καθὼς ἀπ᾿ τὰ παλιὰ χρόνια ἔχουν διαχωρίσει τὶς τύχες τους»[27γ].

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ περαιτέρω δράση τοῦ ᾿Ιωάννη 104 στὴν ᾿Ιταλία, οὔτε καὶ ὁ συντονισμὸς τῶν ἐνεργειῶν του μὲ ἐκεῖνες τοῦ ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου.

᾿Αργότερα θὰ τὸν δοῦμε καὶ πάλι στὴν ᾿Ιταλία, γιὰ μιὰ δεύτερη ἀποστολή.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1160 ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 εἶχε νὰ ἀντιμετωπίση ἕνα μεγάλο πρόβλημα. Τότε ἔχασε τὴ γυναίκα του, τὴν περιώνυμη γιὰ τὴ σωφροσύνη της, τὴν κοσμιότητά της καὶ τὴ φιλανθρωπία της Εἰρήνη τὴν ᾿Αλαμανική[28], ποὺ τοῦ ἄφησε δυὸ κόρες, τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ τὴν ῎Αννα Κ. 154[29], καὶ ὁ βασιλέας, ὅση λύπη κι ἂν δοκίμασε γιὰ τὸ χαμό της[30], ἀπόβλεψε σὲ ἕνα δεύτερο γάμο, καθὼς διακαιγόταν ἀπ᾿ τὴν ἐπιθυμία νὰ ἀποχτήση ἕνα ἀρσενικὸ παιδί, διάδοχο τοῦ θρόνου του[31]. Τὰ μάτια του ἔπεφταν πάνω στὶς

26. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 218.
27. Χωνιάτης, σ. 256: φιλοικεῖος δ᾿ ὢν (ὁ Μανουὴλ α΄ 81) καὶ ἀεὶ ἐνδιδοὺς πρὸς τὸ αἷμα (τὸ ἑαυτοῦ)...
27α. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 123,ὑ. 26, τὴ χρονολογία τῆς ἀποστολῆς στὴν ᾿Ιταλία τοῦ ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου, μὲ τὴν ὁποία συνδυάστηκε ἡ ἀποστολὴ τοῦ ᾿Ιωάννη 104.
27β. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 123, ὑ. 33 καὶ 34.
27γ. Κίνναμος, σ. 170-71.
28. Κίνναμος, σ. 200· Χωνιάτης, σ. 151· Guillaume de Tyr, RHC, Hist. Occid., τ. I, σ. 872-73· ἀρχαιογαλλ. κείμενο, ἔκδ. Paulin Paris (1880), τ. II, σ. 244-45.
29. Κίνναμος, σ. 202· Κων. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, σ. 329.
30. Χωνιάτης, σ. 151.
31. Χωνιάτης, σ. 151· Guillaume de Tyr, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 28)· Κων. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, σ. 329.

γοητευτικές πριγκίπισσες τῆς Λατινικῆς 'Ανατολῆς, τόσο πιὸ πολὺ καθὼς ζητοῦσε τὴ στρατιωτικὴ βοήθεια αὐτῶν τῶν κρατιδίων ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων[32].

Γι' αὐτὴ τὴ διπλὴ ἀποστολὴ διάλεξε ὡς πρεσβευτή του τὸν 'Ιωάννη Κ. Κ. 104, ποὺ τὸν ἀκολουθοῦσαν ὁ Θεοφύλακτος 'Εξκούβιτος, ἕνας 'Ιταλὸς ἢ "Ελληνας τῆς κάτω 'Ιταλίας, προϊστάμενος τῶν αὐτοκρατορικῶν μεταφραστῶν[33], ὡς διερμηνέας, καὶ ὁ πολὺ γνωστός μας ρήτορας, ποιητὴς καὶ ἱστορικὸς Κωνσταντῖνος Μανασσῆς[34], ποὺ καθὼς φαίνεται ἀργότερα ἔγινε μητροπολίτης Ναυπάκτου[34a], ὡς γραμματέας.

'Η πρεσβεία ξεκίνησε κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1160[35] καὶ ἀκολούθησε τὸ δρόμο τῆς ξηρᾶς: Νίκαια, 'Ικόνιον, ἀπ' τὴν Κιλικία καὶ τὴν 'Αντιόχεια, Δάφνη, Σιδῶνα, Τύρος, Βηρυτός, Πτολεμαΐδα, Σαμάρεια (= Sichem), ἀπὸ ὅπου πῆγε στὰ 'Ιεροσόλυμα[36].

'Ο 'Ιωάννης Κ. Κ. 104 εἶχε τὴν ἐντολὴ νὰ ἐμφανιστῆ στὸ βασιλέα τῆς 'Ιερουσαλὴμ Βαλδουῖνο III (Baudouin III 1143 - 1163) καὶ νὰ ἐπιδώση τὰ αὐτοκρατορικὰ γράμματα[37]. 'Ο Μανουὴλ (α') 81 εἶχε κάνει τὴ γνωριμία αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνα κατὰ τὴ μεγάλη του ἐκστρατεία στὴν Κιλικία τὸ 1158, ὅπου τὰ ἐξασθενημένα λατινικὰ κρατίδια τῆς 'Ανατολῆς ταπεινώθηκαν. 'Ο ἡγεμόνας τῆς 'Αρμενικῆς Κιλικίας Θόρος II (1145 - 1169) ποὺ ἦταν σύμμαχος τοῦ πρίγκιπα τῆς 'Αντιόχειας Renaud de Chatillon (1153 - 1160) ὑποτάχτηκε, καὶ ὁ αὐτοκράτορας «τὸν ἔγραψε ἀνάμεσα στοὺς δούλους τῶν Ρωμαίων»[38]. 'Η ἴδια τύχη περίμενε καὶ τὸν Renaud de Chatillon. Στὸν πολιτικὸ καὶ στρατιωτικὸ τομέα, ἡ 'Αντιόχεια ἀναγνώρισε τὴν ἐπικυριαρχία τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας· ὑποχρεώθηκε νὰ δίδη βοηθητικὰ στρατεύματα καὶ ἀναγνώρισε στὸ Βυζάντιο τὸ δικαίωμα νὰ ὀνομάζη τὸν πατριάρχη της. Σὲ ἐκδήλωση τῆς ὑποταγῆς του, ὁ Renaud παρουσιάστηκε στὸ στρατόπεδο τοῦ Μανουὴλ (α') 81 μὲ τὸ κεφάλι ἀκάλυπτο, μὲ τὰ πόδια γυμνά, μὲ τοὺς βραχίονες γυμνοὺς μέχρι τοὺς ἀγκῶνες, μὲ ἕνα καλώδιο στὸ λαιμὸ καὶ τὸ ξίφος στὸ ἀριστερό του χέρι[39].

Τότε εἶχε ἔλθει καὶ ὁ Βαλδουῖνος III τῆς 'Ιερουσαλὴμ στὸ στρατόπεδο καὶ τάχτηκε κάτω ἀπ' τὴν προστασία τοῦ αὐτοκράτορα. «"Ετρεξε μέχρι σὲ μᾶς ἀπ' τὴν 'Ιερουσαλήμ, γράφει ἕνας τοῦ καιροῦ ἐκείνου Βυζαντινός, καθὼς πιέστηκε ἀπ' τὴ δόξα καὶ τὰ μεγάλα ἔργα τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἀναγνώρισε τὴν ἐπικυριαρχία του»[40].

32. Κίνναμος, σ. 199. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 459-61.
33. Κίνναμος, σ. 199 καὶ 208-9. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 518 κεξ.
34. Κων. Μανασσῆς, 'Οδοιπορικόν, σ. 325-29.
34a. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 112, ὑ. 194.
35. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 517.
36. Κων. Μανασσῆς, 'Οδοιπορικόν, σ. 328 καὶ 334.
37. Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 873· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 244.
38. Κίνναμος, σ. 186.
39. Κίνναμος, σ. 182.

'Η ἐπικυριαρχικὴ θέση τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας στὴ λατινικὴ 'Ανατολὴ βρῆκε τὴν πιὸ χτυπητὴ ἔκφραση κατὰ τὴ θριαμβευτικὴ εἴσοδο τοῦ Μανουὴλ (α') 81 στὴν 'Αντιόχεια τὸν 'Απρίλη τοῦ 1159. Φορώντας τὸ στέμμα καὶ τὰ ἄλλα διάσημα τῆς βασιλείας, πάνω στὸ ὑπερήφανο βασιλικὸ ἄλογο, κυκλωμένος ἀπ' τοὺς πελεκυφόρους Βαράγγους τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς, μπῆκε στὴν 'Αντιόχεια, ἐνῶ ὁ Renauld de Chatillon πεζὸς κρατοῦσε τὰ χαλινάρια τοῦ ἀλόγου του καὶ ἀπὸ μακρυὰ ἀκολουθοῦσε ἔφιππος μέν, ἀλλὰ χωρὶς κανένα διακριτικὸ σημάδι τοῦ βασιλικοῦ του ἀξιώματος, καὶ ἄοπλος, ὁ Βαλδουῖνος III τῆς 'Ιερουσαλὴμ[41].

'Ο Μανουὴλ (α') Κ. 81 γοητεύτηκε ἀπ' τὴ γνωριμία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τοῦ Βαλδουΐνου III, τοῦ πραγματικὰ ἀγαθοῦ αὐτοῦ ἡγεμόνα, τοῦ ψηλοῦ καὶ ὀλόξανθου, ποὺ «εἶχε ἀποχτήσει τὴ φήμη λαμπροῦ συνομιλητῆ καὶ εὔθυμου συντρόφου, κ' εἶχε γίνει διάσημος γιὰ τὶς ζωηρὲς καὶ δηκτικὲς ἀπαντήσεις του»[42]. 'Ο Μανουὴλ (α') 81 καὶ ὁ Βαλδουῖνος III «πέρασαν τότε δέκα μέρες μαζὶ καὶ κάθε μέρα ὁ αὐτοκράτορας, ἐκτιμώντας τὴν πρώϊμη σοφία καὶ τὴν εὐγένεια τοῦ Βαλδουΐνου III, ἔνιωθε γι' αὐτὸν μεγαλύτερη στοργή. 'Απὸ κείνη τὴ στιγμὴ τὸν ἀγάπησε σὰν παιδί του»[43], καθὼς μάλιστα πρὶν λίγο τὸν εἶχε κάνει ἀνεψιό του, γιατὶ ὁ Βαλδουῖνος III τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1158 εἶχε παντρευτῆ τὴ Θεοδώρα Κ. 142, ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') 81 καὶ κόρη τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 78[44].

Σ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν Βαλδουῖνο III, ἀνάθεσε ὁ Μανουὴλ (α') 81, νὰ βρῆ τὴ γυναίκα ποὺ θὰ ἔπαιρνε, δηλώνοντας καθαρὰ πὼς ἔχει μεγάλη ἐμπιστοσύνη στὴν ἐκλογή του. 'Ο Βαλδουῖνος III διάβασε τὰ αὐτοκρατορικὰ γράμματα, ἄκουσε τὸν πρεσβευτὴ 'Ιωάννη Κ.Κ. 104 καὶ ἐκδήλωσε τὴ μεγάλη χαρά του καὶ τὶς εὐχαριστίες του γιὰ τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ τοῦ ἔδειχνε ὁ βασιλέας[45]. Στὸ τέλος, ὑπόδειξε στὸν 'Ιωάννη 104 δυὸ ὑποψήφιες, τὴ Μελισσάνθη, κόρη τοῦ μακαρίτη κόμητα τῆς Τρίπολης τῆς Συρίας Raymond II (1137 - 1152) καὶ ἀδελφὴ τοῦ Raymond III (1152 - 1187), καὶ τὴ Μαρία (Μαργαρίτα - Κωνσταντία), κόρη τοῦ μακαρίτη πρίγκιπα τῆς 'Αντιόχειας Raymond de Poitiers (1136 - 1149) καὶ τῆς Κωνσταντίας (1130 - 1163). 'Η προτίμηση τοῦ

40. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐκδ. Regel, Fontes Rerum Byzantinarum, τ. I (1892), σ. 39.
41. Κίνναμος, σ. 187-88· Χωνιάτης, σ. 141. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 451-52.
42. René Grousset, Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem, Paris 1934-1936, 3 vol., μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ 'Ανδρ. Παγκάλου, σ. 141.
43. René Grousset, μετάφρ. στὴν ἑλληνική, σ. 141.
44. Κίνναμος, σ. 237 καὶ 250· Χωνιάτης, σ. 184· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 857, 943 καὶ 1026-27· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 229-30, 312 καὶ 381.
45. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 873· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 244-45.

Βαλδουΐνου III στρεφόταν πρὸς τὴ Μελισσάνθη τῆς Τρίπολης γιὰ νὰ ἀποτρέψη τὶς βλέψεις τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81 πάνω στὸ πριγκιπάτο τῆς ᾿Αντιόχειας[46].

῾Ο ᾿Ιωάννης 104 καὶ οἱ συνοδοί του εἶχαν συναντήσει τὴ Μελισσάνθη στὴ Σαμάρεια (Sichem), ὅπου τότε ἔτυχε νὰ περνάη τὸν καιρό της. «῏Ηταν, μᾶς λέει ὁ Μανασσῆς, ἀκαταγώνιστη ἡ κόρη στὴν ὀμορφιά, πιὸ ἄσπρη ἀπ᾿ τὸ γάλα καὶ ὡραία, χαριτωμένη, συμμετρική, εὔχρωμη, ξανθιά», καὶ «στὴ μορφὴ ἀσύγκριτη»[47].

Καθὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) 81 εἶχε ἐμπιστευτῆ τὸ θέμα τῆς ἐκλογῆς τῆς νύφης στὸ Βαλδουΐνο III, καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος προτίμησε τὴν πρώτη ξαδέλφη του Μελισσάνθη[48], στὴν αὐλὴ τῆς ᾿Ιερουσαλήμ, καθὼς καὶ σὲ κείνη τῆς Τρίπολης, τὸ συνοικέσιο ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴ Μελισσάνθη τῆς Τρίπολης θεωροῦνταν τελειωμένο. Καὶ μέσα στὸ φόβο νὰ ἐκπλαγοῦν ἀπὸ μιὰ ἀντίθετη αὐτοκρατορικὴ ἀπάντηση, ἔσπευσαν στὴν προετοιμασία τοῦ γάμου καὶ τῆς προίκας. ῾Ο κόμης τῆς Τρίπολης Raymond III, ἡ μητέρα τῆς νύφης Hodierne, χήρα τοῦ Raymond II, ἡ θεία της βασίλισσα Μελισσάνθη τῆς ᾿Ιερουσαλήμ, ὅλοι τους πολὺ περήφανοι γιὰ μιὰ τέτοια ἕνωση, προετοίμασαν μιὰ προίκα ἀπὸ κοσμήματα, πολύτιμα σκεύη καὶ ρουχισμό, ποὺ θὰ φορτώνονταν σὲ δώδεκα γαλέρες[49].

᾿Αλλὰ οἱ διαπραγματεύσεις πήγαιναν σὲ μάκρος καὶ ἡ ἀπάντηση τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ τὴν ἀναχώρηση τῆς νύφης δὲν ἐρχόταν. Σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, ἡ Μελισσάνθη ἀρρώσταινε ἀπὸ μιὰ παράδοξη ἀρρώστια μαρασμοῦ, μόλις ἔμπαινε στὸ πλοῖο ποὺ θὰ τὴν πήγαινε στὴν πόλη τῶν βασιλέων. Καὶ αὐτὸ ἔγινε πολλὲς φορές, καὶ «ἦταν νὰ τὴ βλέπη κανεὶς καὶ νὰ κλαίη, καθὼς τόσο παράκαιρα μαράζωνε ἕνας τέτοιος λειμώνας»[49a].

῾Ο ᾿Ιωάννης Κ. Κ. 104 δὲν ἤξερε τί νὰ κάνη, ὅταν καὶ μιὰ τελευταία ἀπόπειρα νὰ τὴν πάρη καὶ νὰ ξεκινήση μαζί της ἀπότυχε, λόγω τῆς ἀρρώστιας ποὺ καὶ πάλι τὴν ἔπιασε, μόλις τὸ πλοῖο ἀπομακρύνθηκε λίγο ἀπ᾿ τὴν Τρίπολη. ῎Επειτ᾿ ἀπὸ πολλὲς σκέψεις ποὺ ἔκανε, στὸ τέλος ἀποφάσισε νὰ καταφύγη στὸ Θεό. Μπῆκε μέσα σὲ μιὰ ἐκκλησία τῆς Τρίπολης καὶ παρακαλοῦσε νὰ φωτιστῆ γιὰ τὸ τί ἔπρεπε νὰ κάνη, ὅταν τὸ εὐαγγέλιο ποὺ ἄνοιξε τυχαῖα σὲ

46. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 874-75· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 245-46. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 518.
47. Κων. Μανασσῆς, ᾿Οδοιπορικόν, σ. 330.
48. Στέμμα:

Βαλδουΐνος II X Μορφία
- Μελισσάνθη X Foulque d' Anjou
  - Βαλδουΐνος III
- Hodierne X Raymond II
  - Raymond III
  - Μελισσάνθη

49. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 874-75· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 246-48.
49α. Κίνναμος, σ. 209.

κάποια σελίδα, ἔγραφε πὼς «ὁ γάμος εἶναι ἕτοιμος, ἀλλὰ οἱ προσκεκλημένοι δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ μποῦν». ᾿Απ᾿ αὐτὸ κατάλαβε πὼς πρέπει νὰ ἐγκαταλείψη τὴν πόλη καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴ καὶ τὴ νύφη, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ κάποιες φῆμες κυκλοφοροῦσαν πὼς ἡ νεαρὴ δὲν ἦταν καρπὸς τοῦ νόμιμου γάμου τοῦ πατέρα της, ἀλλὰ προϊὸν κάποιας ἐρωτικῆς του παρεκτροπῆς, «πράμα ποὺ θὰ ἔφερνε, γράφει ὁ Κίνναμος, αἰώνια ντροπὴ στὴν ἑλληνικὴ μοναρχία»[50].

Πολὺ καλύτερα ὅμως ἀπ᾿ τὸν Κίνναμο εἶναι πληροφορημένος γιὰ τὰ πράματα τῆς λατινικῆς ᾿Ανατολῆς ὁ Guillaume de Tyr ποὺ δὲ μᾶς λέει τίποτε γιὰ τὴ μὴ νομιμότητα τῆς γέννησης τῆς Μελισσάνθης. ῾Απλῶς οἱ βλέψεις τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81 ἄλλαξαν πολιτικὴ κατεύθυνση καὶ στράφηκαν πρὸς τὴ Μαρία τῆς ᾿Αντιόχειας, αὐτὸ τὸ θαῦμα ὀμορφιᾶς τῆς λατινικῆς ᾿Ανατολῆς, κ᾿ ἔτσι διάλυσε τὸν ἀρραβώνα του μὲ τὴ Μελισσάνθη τῆς Τρίπολης[51].

῾Ο ᾿Ιωάννης Κ.Κ. 104 καὶ οἱ συνοδοί του, θεωρώντας ἐπικίνδυνη τὴν παραμονή τους στὴν Τρίπολη, ἀναχώρησαν κάπως κρυφὰ γιὰ τὴν Κύπρο[52].

῾Ο Raymond III τῆς Τρίπολης μὲ τὴ διάλυση τοῦ ἀρραβώνα, ζητοῦσε νὰ τοῦ καταβληθοῦν τὰ τεράστια ἔξοδα ποὺ ἔκανε γιὰ τὶς προετοιμασίες τοῦ γάμου καὶ γιὰ τὴν προίκα, κήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ βασιλέα καὶ τὰ δώδεκα πλοῖα ποὺ ἑτοιμάστηκαν γιὰ τὴ νυμφικὴ συνοδία πῆγαν καὶ λεηλάτησαν τὶς ἀκτὲς τῆς ἄτυχης Κύπρου ποὺ ἀνῆκε στὴ βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία[53].

῾Ο ᾿Ιωάννης Κ.Κ. 104 ἐπιστρέφοντας στὴν ΚΠολη μέσω ᾿Αντιόχειας καὶ Συρίας μὲ τὰ στρατεύματα ποὺ εἶχε παραλάβει ἀπὸ κεῖ, δηλ. ἀπ᾿ τὴ Συρία καὶ τὴν Παλαιστίνη, ἔπεσε κατὰ τύχη πάνω σὲ ἕνα τμῆμα τοῦ στρατοῦ τοῦ σουλτάνου τοῦ ᾿Ικονίου Kilidj Arslan II (1156 - 1192), τὸ ὁποῖον ἔτρεψε σὲ φυγή, καὶ πέτυχε νὰ αἰχμαλωτίση πολλούς. «Καὶ πολλοὶ ἄλλοι, λέει ὁ ἱστορικός, ἔκαναν ἔργα ἄξια λόγου καὶ πολεμικῆς ἀρετῆς σ᾿ αὐτὴ τὴ μάχη, ἰδιαίτερη ὅμως ἐκτίμηση, δήλωση ἀρετῆς, πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε στὸν ἀρχηγὸ τοῦ ὅλου στρατεύματος ᾿Ιωάννη Κοντοστέφ.» 104[54].

᾿Αποτέλεσμα αὐτῆς τῆς νίκης τοῦ ᾿Ιωάννη 104 ἦταν νὰ ἀναγκαστῆ ὁ σουλτάνος τοῦ ᾿Ικονίου νὰ συνάψη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1161 ἕνα ταπεινωτικὸ γι᾿ αὐτὸν σύμφωνο μὲ τὸ ὁποῖον ὑποχρεωνόταν κάθε χρόνο, σ᾿ ὅλες τὶς φορὲς ποὺ ἦταν ἀναγκαῖο, νὰ στέλνη ἕνα σῶμα στρατοῦ ποὺ νὰ φυλάττη τὰ βυζαντινὰ σύνορα, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, νὰ ἐμποδίζη καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺ Τούρκους νὰ κάνουν ἐπιδρομὲς καὶ λεηλασίες στὶς ὅμορες βυζαντινὲς περιοχές[55].

50. Κίνναμος, σ. 209-210.
51. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 875-76· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 246-48.
52. Κων. Μανασσῆς, ᾿Οδοιπορικόν, σ. 344· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 876· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 247.
53. Κων. Μανασσῆς, ᾿Οδοιπορικόν, σ. 343 καὶ 346· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 878· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 249.
54. Κίνναμος, σ. 200-201. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 461-62.
55. Κίνναμος, σ. 201. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 461-62.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1167 ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. 104 πῆρε μέρος στὸν οὐγγρικὸ πόλεμο. Τὰ στρατεύματα διατελοῦσαν κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ ἐκ πατρὸς πρωτεξαδέλφου του μεγάλου δούκα Ἀνδρόνικου Κοντοστέφ. Κ. 135, ἐνῶ τὰ οὐγγρικὰ κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ παλατίνου Διονύσιου. Ἡ μεγάλη μάχη ἔγινε κοντὰ στὸ Σίρμιο καὶ οἱ Οὖγγροι ὑπέστησαν μιὰ συντριπτικὴ ἧττα[56]. Δὲν ὑπῆρχε, λέει ὁ Κίνναμος, κανεὶς ἀπ' τοὺς Ἕλληνες ποὺ νὰ μὴ διέπραξε σ' αὐτὸ τὸν πόλεμο μεγάλα ἀντραγαθήματα. Καὶ ἀπὸ ὅλους πιὸ πολὺ διακρίθηκαν ὁ Ἰωάννης Κοντοστέφ. 104 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς»[57], ὁ σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κ. 234, κόρης τῆς Εἰρήνης Κ. 145 καὶ ἐγγονῆς τῆς πορφυρογέννητης Θεοδώρας Κ. 79[58].

Ὁ Ἰωάννης Κοντοστέφ. 104 πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 12ης τοῦ Μάη τοῦ 1157, ὅπου κατὰ τὴ σειρὰ προτεραιότητας ἀναφέρεται μετὰ τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν Ἰωάννην Ἄγγελον, τὸν σύζυγον τῆς Μαρίας Κ. 146, κόρης τῆς Θεοδώρας Κ. 79, καὶ πρὶν ἀπ' τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν Κωνσταντῖνον Παλιολόγον (Δούκαν Κομνηνόν) 192[59].

Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Κοντοστέφ. 104 πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, ὅπου κατὰ σειρὰ προτεραιότητας ἀναφέρεται μετὰ τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν καὶ μέγαν δρουγγάριον Ἀνδρόνικον Καματηρὸν[60] καὶ πρὶν ἀπ' τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν καὶ πρωτονοτάριον Βασίλειον Καματηρόν[61].

Τὸ 1170, καθὼς ὁ πάπας Ρώμης Ἀλέξανδρος III (1159 - 1181) διατηροῦσε ἐγκάρδιες σχέσεις μὲ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὸ Veroli, κοντὰ στὴ Ρώμη, «ἐπισφράγισε τὴν ἕνωση τῶν Βυζαντινῶν μὲ τοὺς Γουέλφους», εὐλογώντας τὸ γάμο μιᾶς Κομνηνῆς, ἀνεψιᾶς τοῦ Μανουὴλ (α΄), μὲ τὸν Ρωμαῖο ἀριστοκράτη Otton Frangipani· μὲ τὸ γάμο αὐτὸν ὁ αὐτοκράτορας ζητοῦσε νὰ ἐξασφαλίση ἕνα στήριγμα μέσα

56. Κίνναμος, σ. 270-74· Χωνιάτης, σ. 197-206. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 489-90. Ὁ Ἰωάννης Κ. Κ. 104 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 ἦσαν δυὸ ἀδελφῶν παιδιά, τοῦ Ἀνδρόνικου ὁ πρῶτος καὶ τοῦ Στέφανου ὁ δεύτερος, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 295 (ἀριθ. 7 καὶ 8).

57. Κίνναμος, σ. 274: οὐκ ἦν οὐδεὶς Ρωμαίων, ὅς οὐ πολλῶν αὐτόχειρ ἐγένετο ἀριστειῶν. πάντων γε μὴν μάλιστα Ἰωάννης ὁ Κοντοστέφανος καὶ Ἀνδρόνικος ὁ Λαμπαρδᾶς. Λαμπαρδᾶς ὀνομάζεται ἀπ' τὸν Κίνναμον, σ. 260, 271, 273, 274, ἐνῶ Λαπαρδᾶς ἀπ' τὸν Χωνιάτην, σ. 199, 233, 241, 359, 361-62, καὶ ἀπ' τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 22, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 383.

58. Βλ. προσωπογραφίαν Εἰρήνης Κ. 145, ὑ. 5.

59. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177.

60. Γιὰ τὸν Ἀνδρόνικον Καματηρόν, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 315, ὑ. 17, καὶ σ. 431-32, ὑ. 33-36.

61. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253. Ὁ τότε πρωτονοτάριος Βασίλειος Καματηρὸς δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν κατὰ τὸ 1182 λογοθέτην τοῦ δρόμου, βλ. γι' αὐτόν, Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 536-37, ὑ. 193, σ. 556, ὑ. 292, σ. 557, ὑ. 294.

στὶς τάξεις τῆς ἀριστοκρατίας τῆς Ρώμης[62].

Ἴσως πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἕνωση, καθὼς στηριζόταν ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, δὲν ἔδειχνε πὼς εἶχε ἀποποιηθῆ τὸ ὄνειρο τῆς ἀποκατάστασης τῆς ἑνότητας τῆς Αὐτοκρατορίας, κ' ἔτσι ζητοῦσε νὰ δημιουργήση μιὰ μερίδα τῆς δικῆς του ἐπιρροῆς, μέσα στὴν ἴδια τὴ Ρώμη. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ πράμα, κατὰ τὸ χειμώνα ἢ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1170, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος III δέχτηκε μιὰ πρεσβεία βυζαντινή ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας βρισκόταν ὁ Ἰωάννης Κοντοστέφ. 104 καὶ μετεῖχαν ὁ Κασταμονίτης, ὁ Δοξαπατρὴς καὶ ὁ διερμηνέας Γιλβέρτος (Gilbert)[63]. Δὲ γνωρίζομε τίποτε γιὰ τὸ ἀντικείμενο τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ ἔγιναν τότε[64].

Ἦταν ἡ δεύτερη φορὰ ποὺ ὁ Ἰωάννης Κ. Κ. 104 στέλνονταν στὴν Ἰταλία. Τό 1170, κατὰ τὴν ἀποστολή του στὴν Ἰταλία, ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς Ἰωάννης Κ.Κ. 104 εἶχε μιὰ ἡλικία 42 περίπου χρονῶ, εἶχε δηλ. ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἐποχή του ἀρκετὴ ζωτικότητα· ἐν τούτοις, μετὰ τὴν ἀνωτέρω χρονολογία δὲν ἔχομε ἄλλες εἰδήσεις γι' αὐτόν. Ὁ φίλος του καὶ ἐγκωμιαστής του Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ὁ Ναυπάκτου, ἂν καὶ πέθανε τὸ 1187, οὔτε τὸν νεκρολόγησε οὔτε δίδει εἰδήσεις του γιὰ οἱαδήποτε δράση του μετὰ τὸ 1170. Καθὼς εἶναι ἄγνωστη ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του, γεννᾶται ἡ ὑποψία μήπως ἦταν ἕνα ἀπ' τὰ θύματα τοῦ Μυριοκέφαλου (1176), ὅπου τόσοι αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς ἔπεσαν[65].

Ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. 104, ἐνῶ ἦταν ἕνας ἄντρας στρατιωτικὸς μὲ ἀρκετὲς ἐπιτυχίες στὰ πεδία τοῦ πολέμου, ὑπῆρξε συγχρόνως καὶ ἕνας διπλωμάτης καὶ μὲ ἐπιδεξιότητα χειρίστηκε τὶς λεπτὲς ὑποθέσεις ποὺ τοῦ ἀνάθεσε ὁ μακρινὸς θεῖος του καὶ κύριός του, ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

105. Ἀνώνυμη Κοντοστεφανίνη Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1130 – † ;)

Ἡ Ἀνώνυμη Κ.Κ. κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 58[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1130.

62. Annales Ceccanenses, MGH. SS., τ. XIX, σ. 286· Osberti, Annales, ibid., τ. XVIII, σ. 86. Γιὰ τὶς σχέσεις πάπα, Μανουὴλ (α΄) 81 καὶ ἀριστοκρατίας τῆς Ρώμης, ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 567, ὑ. 1, παραπέμπει εἰς Κίνναμον, σ. 170-71, ἀλλὰ ἐκεῖ γίνεται ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸν πάπα Ἀδριανὸ IV (1154 - 1159) καὶ τὰ γεγονότα ἀναφέρονται στὸ ἔτος 1157 καὶ ὄχι στὸ 1170, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 27α - 27γ.

63. Osberti, Annales, τ. XVIII, σ. 86.

64. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 567.

65. Χωνιάτης, σ. 238-39.

105.1. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 3.

Ἦταν ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ παιδιὰ τὰ ὁποῖα ἐπέζησαν τοῦ πατέρα τους Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου, ἐνῶ τὰ ἄλλα δυὸ πέθαναν πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα τους· τὸ πὼς τὸ ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ ποὺ ἐπέζησαν ἦταν κορίτσι προκύπτει σαφῶς ἀπ' τὸ ποιήμα τὸ ἀφιερωμένο στὸν πατέρα τους Ἀνδρόνικον Κοντοστέφανον[2].

Ποιὰ ὅμως ὑπῆρξε ἡ σταδιοδρομία τῆς Ἀνώνυμης Κ.Κ. 105 μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

106. Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1131 – † πρὶν τὸ 1156)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κ.Κ. γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου καὶ τῆς

2. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον Κοντοστεφάνου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 154· μιλάει ἡ Θεοδώρα Κ. 58:

   Θνήσκει τὰ δύο· τοῦτο μοι πρῶτος πόνος.
   Ὅμως τὰ λοιπὰ τὸν πόνον παρηγόρουν,
   ἄρρην δὲ μᾶλλον,

   Γιὰ νὰ εἶναι τὸ ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ ἐπιζήσαντα ἀγόρι, ἔπεται πὼς τὸ ἄλλο ἦταν κορίτσι.

106. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, ἀδελφοῦ τοῦ προπάππου του Ἰσαάκιου Κ. 12.

Θεοδώρας Κ. 58[1α] γεννήθηκε περὶ τὸ 1131[1β].

Ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 106 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1148 τὴν Μαρίαν Δούκαιναν[2], ποὺ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά[3], τὸν Ἀνδρόνικον Κοντοστέφανον 200[4] καὶ τὸν Ἀνώνυμον Κοντοστέφανον (ἢ Ἀνώνυμη

1α. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 3. Ἦταν ἕνα ἀπ' τὰ δυὸ παιδιὰ ποὺ πέθαναν πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα τους Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο. Σὲ ποίημα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, Εἰς εἰκόνα ἔχουσαν τὸν Χριστὸν ἱστορημένον, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 447-48, ἀριθ. 53, καὶ ἔκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 15-16 [348-349], στίχ. 25-26, ἀναφέρεται «ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος, Κομνηνὸς τὸ μητρόθεν», ὁ ὁποῖος εἶχε σύζυγον τὴν Μαρίαν Δούκαιναν, καὶ εἶχε ἀπ' αὐτὴ ἀποχτήσει τέκνα. Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος, ὁ μητρόθεν Κομνηνός, τοῦ Θεόδ. Πρόδρομου; Εἶναι ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, ὁ γιὸς τοῦ Στέφανου Κοντοστέφ. καὶ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Ἄννας Κ. 77; Ἀλλὰ γι' αὐτὸν ὁ μητροπολίτης Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae Sbornik vizantijskich tekstov XII - XIII vekov, Saint Petersbourg 1913, σ. 153[21] - [25], μᾶς πληροφορεῖ πὼς δὲν εἶχε παιδιά. Κατὰ συνέπεια, ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφ. «μητροθεν Κομνηνὸς» τοῦ ποιήματος τοῦ Θεόδ. Πρόδρομου, «Εἰς εἰκόνα κτλ.», δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν πρόωρα ἀποθανόντα γιὸν τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 58, ὁ ὁποῖος κι αὐτὸς ἦταν «μητρόθεν Κομνηνός», ὄχι ὅμως γιὸς πορφυρογέννητης Κομνηνῆς. Τὰ ἑξῆς γράφει καὶ ὁ J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, Paris 1970, σ. 60: Je pense que cet Alexis de la poésie dédicatoire doit être cherché dans la descendance d'Andronic, époux de Théodora, qui est petite-fille d'un sébastokrator (Isaac) et fille du sébaste Adrien Comnène· un fils de ce personnage est donc Comnène par sa mère et nous savons qu'il en eut quatre, dont deux, un fils et une fille, survécurent à leur père. Καὶ αὐτόθι, σ. 62, ὁ J. Darrouzès παραθέτει τὸ Στέμμα:

   Andronic X Théodora Comnène (58)

   Jean (104) † Alexis (106)

1β. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1125. Τὰ τέσσερα παιδιά τους πρέπει νὰ γεννήθηκαν ἀνάμεσα τοῦ 1128 καὶ 1132/35.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς εἰκόνα, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 447-48, καὶ ἔκδ. L. Sternbach, σ. 15-16 [348-349]:

   Ἀλέξιόν με τὸν ξενίσαντα σκέπε
   Κοντοστέφανον Κομνηνὸν τὸ μητρόθεν
   στομῶν κατ' ἐχθρῶν ἐν μάχαις μοι τὴν σπάθην,
   φρουρῶν τὰ τέκνα, τὴν τεκοῦσαν συσκέπων
   τὴν ἀπὸ Δουκῶν ἱκέτιν σου Μαρίαν
   καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀξιῶν κληρουχίας.

3. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ.: φρουρῶν τὰ τέκνα, ποὺ σημαίνει πὼς ἦσαν πιὸ πολλὰ ἀπὸ ἕνα.

4. Ὁ Ἀνδρόνικος Κοντοστέφ. 200, γιὰ τὸν ὁποῖον μᾶς μιλάει ὁ Χωνιάτης, σ. 604, 641, 660, παντρεύτηκε τὴν πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἀγγ. Κ. 180, τὴν Εἰρήνην Ἀγγ. Κ. 260. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἀνδρόνικου Κοντοστέφ., τοῦ συζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 58. Βλ. στὴ Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 297 (ἀριθ. 23).

Κοντοστεφανίνην) 201[5].

'Ο 'Αλέξιος Κ.Κ. 106 πρέπει νὰ ὑπῆρξε ἕνας γενναῖος πολεμιστής, γιατὶ βλέπομε τὸν ποιητὴ Θεόδωρον Πρόδρομον νὰ ἐγκωμιάζῃ τὴ «δίστομη σπάθη» του, ποὺ «θέρισε λιοντάρια στὴ Δύση καὶ δράκους στὴν 'Ανατολή»[6]. Μᾶς τὸν παρουσιάζει ὡς ἕνα σθεναρὸ πολεμιστὴ καὶ στὰ δυὸ ἀδιάκοπα μέτωπα τῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ δυτικὸ καὶ τὸ ἀνατολικό, καὶ ὡς ἕνα φόβητρο τῶν Περσῶν (=τῶν Τούρκων), καθὼς εἶχε προστάτες του τοὺς δυὸ μεγαλομάρτυρες, τὸ Θεόδωρο τὸ Στρατηλάτη καὶ τὸ Δημήτριο τὸ Μυροβλήτη[7].

'Ο 'Αλέξιος Κ.Κ. 106 πέθανε πρόωρα, πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του 'Ανδρόνικον Κοντοστέφ., δηλ. πρὶν ἀπ' τὸ 1156[8].

---

5. Βλ. στὴ Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 297 (ἀριθ. 24). Δὲν ἀποκλείεται κάτω ἀπ' αὐτὸν τὸν 'Ανών. Κοντοστέφ. 201 νὰ κρύβεται ὁ δοὺξ τῆς Κρήτης κατὰ τὸ 1197 Νικηφόρος Κοντοστέφ., βλ. στὴ Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 299 (ἀριθ. 32). Στὸ ἔγγραφο τοῦ λογοθέτη τῶν σεκρέτων καὶ μεγάλου λογαριαστῆ σεβαστοῦ 'Ιωάννη Βελισσαριώτη (γυναικάδελφου τοῦ Νικήτα Χωνιάτη), ΜΜ6 (1890) σ. 139-41, ὁ δοὺξ Κρήτης Νικηφόρος Κοντοστέφ. ἀναφέρεται ὡς «πανευγενέστατος, περιπόθητος γαμβρὸς τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου βασιλέως» 'Αλέξιου (γ΄) "Αγγ. Κ: 180. Στοὺς Βυζαντινοὺς ἡ λ. γαμβρὸς εἶχε εὐρύτατη ἔννοια· σήμαινε 1) τὸν γαμβρὸ ἀπὸ κόρη, 2) τὸν γαμβρὸ ἀπὸ ἀδελφή, 3) τὸν γαμβρὸ ἀπὸ πρώτη ἢ δεύτερη ἀνεψιά, 4) τὸν σύγγαμβρο (= μπατζανάκην), 5) τὸν συμπέθερο καὶ 6) καὶ αὐτὸν τὸν κουνιάδο. Στὴ Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 299 (ἀριθ. 32) ἔκρινα πὼς ὁ Νικηφόρος Κοντοστέφ. θὰ ἦταν γαμβρὸς τοῦ 'Αλέξιου (γ΄) "Αγγ. Κ. 180 ἀπὸ κάποια ἀνεψιά του, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀνομάζεται γαμβρὸς ὡς συμπέθερος τοῦ 'Αλέξιου (γ΄) 180, ὡς ἀδελφὸς τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφ. 200, ἄποψη τὴν ὁποία δείχνει νὰ ἀποδέχεται ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 148: or what remained of it. Crete in 1197 was governed by Nicephorus Kontostephanos, stated to be a relative -in- law of the emperor: he was probably a brother of Alexius' son -in- law Andronicus Kontostephanos.
6. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τὴν σπάθην 'Αλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 445, ἀριθ. 52, α΄· ἔκδ. L. Sternbach, σ. 12-13 [345-346].
7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 445-46, b, c, d.
8. 'Ο πατέρας του πέθανε μετὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Σικελίας τοῦ 1156, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 293-94· ὁ 'Αλέξιος 106 πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του, καθὼς ἀπ' τὸν 'Ανώνυμον, Εἰς τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 145α, στὸ στίχο 31 ἀναφέρεται ὁ θάνατος τῶν δυὸ ἀπ' τὰ τέσσερα παιδιά, τοῦ 'Αλέξιου 106 καὶ τοῦ 'Ανώνυμου 107, καὶ στὸ στίχο 35, ὁ στιχοπλόκος γράφει:

 Φθόνος δ' ἐπαυξάνων τὰς ἐμὰς θλίψεις πλέον
 πικρᾷ νόσῳ δίδωσι καὶ τὸν πατέρα.

107. 'Ανώνυμος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς ἢ Κοντοστεφανίνη Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1132/35 – † πρὶν τὸ 1156)

'Ο 'Ανώνυμος Κ.Κ. ἢ 'Ανώνυμη Κ.Κ. γιὸς ἢ κόρη τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 58[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1132/35[2].

Πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν πατέρα του ἢ πατέρα της 'Ανδρόνικο Κοντοστέφ., δηλ. πρὶν ἀπ' τὸ 1156[3].

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτὸ τὸ πρόσωπο.

108. 'Ανώνυμος Δοκειανὸς ἢ Δοκειανή (γένν. καὶ θάνατος περὶ τὸ 1125)

'Ο 'Ανώνυμος Δοκειανὸς ἢ 'Ανώνυμη Δοκειανὴ γιὸς ἢ κόρη τῆς Εἰρήνης Δοκειανῆς Κ. 61 καὶ τοῦ 'Ανώνυμου συζύγου της[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1125[2].

Τὸ παιδὶ αὐτὸ τῆς Εἰρήνης Δ.Κ. 61 πέθανε λίγο καιρὸ μετὰ τὴ γέννησή του, καθὼς ἡ ἴδια ἡ μητέρα του δηλώνει: «'Αλλὰ λίγο καιρὸ γεύτηκα τὸ μέλι, καὶ τὸν ὑπόλοιπο χρόνο πίκρα βρῆκα στὴ ζωή μου, καθὼς ἔχασα τὰ πιὸ ἀγαπημένα μου πρόσωπα, τὸν ἄντρα μου καὶ τὸ παιδί μου»[3].

107.1. Βλ. προσωπογραφίαν 'Ιωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 3.
2. Βλ. προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ.Κ. 106, ὑ. 1β.
3. Βλ. προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ.Κ. 106, ὑ. 8.

108.1. 'Ανωνύμου, 'Ηθοποιία τίνας ἂν εἴπει λόγους ἡ σεβαστὴ κυρὰ Εἰρήνη 61 ἡ θυγάτηρ τῆς σεβαστῆς κυρᾶς Σοφίας 29, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 148α, ἀριθ. 246, στίχ. 92-93· μιλάει ἡ Εἰρήνη Δ.Κ. 61:

 'Εξ εὐγενῶν δὲ σχοῦσα τὸν συνευνέτην
 καὶ παῖδα τίκτω τοῦτο τοῦ γάμου πέρας.

2. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1123.
3. 'Ανωνύμου, 'Ηθοποιία, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 148α, στίχ. 94-97:

 Πλὴν τοῦ μέλιτος βραχέως γεγευμένη,
 τὸ λοιπὸν ἀψίνθιον εὗρον τοῦ βίου,
 τούτοις ἐπ' αὐτοῖς τοῖς ἐρασμιωτάτοις
 θλιβεῖσα,

109. Ψευδο-Θεοφύλακτος Μελισσηνός = 'Ανώνυμος Κομνηνὸς Μελισσηνός (γένν. περὶ τὸ 1140 – † περὶ τὸ 1200)

Ὁ «Θεοφύλακτος Μελισσηνός», ὅπως καὶ οἱ φερόμενοι ὡς ἀδελφοί του «Μιχαὴλ 110 καὶ Νικόλαος 111 οἱ Μελισσηνοί», παρουσιάζονται ἀπ' τὸν «Γεώργιον Σχολάριον», ὡς γιοὶ τοῦ 'Αλέξιου Κ. Μελισσηνοῦ 64[1].

Ὁ «Γεώργιος Σχολάριος» ποὺ προβάλλει «ὡς συγγραφέας τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν» κατὰ τὴν ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ιωάννη (η') Παλαιολόγου (1425-1448), δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν Νικηφόρον Μελισσουργόν, τὸν δῆθεν Μελισσηνόν (1577-1633)[2], τὸν ἀνεψιὸ τοῦ ἄλλου ἐκείνου πλαστογράφου ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ κειμένων, τοῦ ποτὲ μητροπολίτη Μονεμβασίας Μακάριου Μελισσηνοῦ († 1585), στὴν πραγματικότητα Μελισσουργοῦ[3].

Εἶχα ἤδη ἐκφράσει τὶς σοβαρὲς ὑποψίες μου γιὰ τὴ γνησιότητα τῶν μαρτυριῶν τοῦ Ψευδο-Σχολάριου καὶ τὴν παρεμβολὴ στὴ γενεαλογία τῶν Μελισσηνῶν πλαστῶν ὀνομάτων[4], χωρὶς ἀκόμη νὰ ἔχω λάβει γνώση εἰδικοῦ ἔργου σοφοῦ ἐρευνητῆ[5].

Ἡ «γενεαλογία πάλι τῶν Μελισσηνῶν» ποὺ ἀναφέρεται στὸ Μεγάλο Χρονικὸ (Majus) τοῦ Γεώργιου Φραντζῆ[6], μαζὶ μὲ πολλὲς ἄλλες πλαστὲς πληροφορίες ποὺ βρίσκονται σ' αὐτό, εἶναι ἔργο τοῦ Μακάριου Μελισσουργοῦ[7].

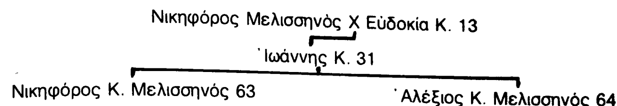
Κατὰ συνέπεια τῶν ἀνωτέρω νομίζω πὼς δὲν πρέπει νὰ γίνουν δεχτὲς οἱ «μαρτυρίες» ποὺ μᾶς δίνουν γιὰ τοὺς Μελισσηνούς, ὁ Μακάριος καὶ ὁ Νικηφόρος οἱ Μελισσουργοί, ἂν αὐτὲς δὲν ἐπικυρώνονται καὶ ἀπὸ μαρτυρίες ἄλλων γνήσιων ἱστορικῶν κειμένων.

109.1. Γεωργίου τοῦ Σχολαρίου, Εἰς τὸ ἀγλαότιμον γένος τῶν Μελισσηνῶν δι' ἐντάλματος τοῦ κραταιοτάτου βασιλέως 'Ιωάννου τοῦ Παλαιολόγου, ἐκλογὴ ἐκ διαφόρων ἱστοριῶν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 1 (1904), σ. 193: ὁ δὲ 'Αλέξιος (64) γεννᾶ Θεοφύλακτον, Μιχαῆλον καὶ Νικόλαον, καὶ ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου γίνεται Θεοδόσιος, ἐξ οὗ 'Αλέξιος καῖσαρ καὶ Μιχαὴλ ὁ ἐπονομαζόμενος ὑπό τινων Στρατηγόπουλος.

2. 'Ι. Κ. Χασιώτη, Μακάριος, Θεόδωρος καὶ Νικηφόρος οἱ Μελισσηνοί (Μελισσουργοί), Θεσσαλονίκη 1966, σ. 168, 177-78.
3. 'Ι. Κ. Χασιώτη, Μελισσηνοί (Μελισσουργοί), σ. 15-18.
4. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 80-81.
5. Εἶχαν ἤδη ἐπισημανθῆ ἀπ' τοὺς ἐρευνητὲς οἱ πλαστογραφίες τοῦ Μακάριου καὶ τοῦ Νικηφόρου τῶν Μελισσηνῶν (Μελισσουργῶν), ἀπ' τοὺς 'Ι. Παπαδόπουλον, F. Dölger, R-J. Loenertz, Ν. Βέην, Ν. Τωμαδάκην κ.ἄ., ἀλλὰ ὁ 'Ι. Χασιώτης στὸ ἀνωτέρω ἔργο του ἔκανε μιὰ πλήρη ἀποκατάσταση τῶν πραγμάτων.
6. Γεώργιος Φραντζῆς, σ. 131, ἔκδ. Bonn.
7. 'Ι. Κ. Χασιώτη, Μελισσηνοί (Μελισσουργοί), σ. 15 κ.ἀ.

Οἱ Μελισσηνοὶ ποὺ ἐξέτασα στὸν Α' τόμο τῆς Γενεαλογίας μου[8] εἶναι ὑπαρχτὰ πρόσωπα, καθὼς ἡ ὕπαρξὴ τους βεβαιώνεται καὶ ἀπὸ ἄλλους συγχρόνους των συγγραφεῖς, τὴν Ἄννα Κομνηνὴ 32, τὸν ἄντρα τῆς Νικηφόρον Βρυέννιον, τὸν 'Ιωάννην Ζωναρᾶν, τὸν Νικήταν Χωνιάτην, καὶ ἀπὸ αὐτὲς ἀκόμη τὶς σφραγίδες τους.

Οἱ Μελισσηνοὶ ποὺ ἀναφέρονται στὸν Α' τ. τῆς Γενεαλογίας μου εἶναι οἱ ἑξῆς:

Ὑποψίες μπορεῖ νὰ γεννηθοῦν γιὰ τὸν μὴ μαρτυρούμενο ἀπὸ ἀλλοῦ Νικηφόρο Κ.Μ. 63[9], ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς ἕνα πρόσωπο καθαρὰ φανταστικό, καθὼς εἶναι φυσικὸ νὰ ἔδωσε ὁ 'Ιωάννης Κ. 31 στὸν πρωτότοκο γιό του τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του Νικηφόρου Μελισσηνοῦ.

Γιὰ τὸν 'Αλέξιο Κ. Μ. 64 ὁ Ch. Hopf ἀναφέρει πὼς ἦταν μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ (τοῦ στόλου)[10], ἀλλὰ δὲν παραθέτει τὴν πηγὴ ἀπ' τὴν ὁποία ἄντλησε τὴν πληροφορία του. Ὑποψιάζομαι πὼς τὸν συγχέει μὲ τὸν 'Αλέξιο Κ. 65, τὸν γιὸν τῆς Ἄννας Κ. 32, ὁ ὁποῖος πραγματικὰ ἔγινε μ έ γ α ς δοὺξ. Ὡς γιοὺς τοῦ 'Αλέξιου Κ. Μ. 64, ὁ Ch. Hopf ἀναφέρει τὸν Κωνσταντῖνον (δῆθεν) Μελισσηνόν, τὸν σύζυγον τῆς Μαρίας 'Αγγ. Δούκαινας 254, καὶ τὸν Θεοδόσιον[11].

Τὸν πρῶτον τὸν συγχέει μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Κομν. Μαλιασηνὸν (καὶ ὄχι Μελισσηνὸν) Δούκαν Βρυέννιον Ἄγγελον, ποὺ πραγματικὰ παντρεύτηκε τὴν Μαρίαν 'Αγγ. Κ. Δούκαιναν 254, κόρην τοῦ Μιχαὴλ (α') Δούκα Κ. Ἀγγ. 174 τῆς 'Ηπείρου[12]. Τὸν δεύτερον γιόν, τὸν Θεοδόσιον Μελισσηνόν, τὸν πῆρε ἀπ' τὸ πλαστὸ κείμενο ποὺ παρενέβαλε στὸ Μεγάλο Χρονικὸ τοῦ Φραντζῆ ὁ Μακάριος Μελισσουργός[13].

Ὁ Ψευδο-Σχολάριος, δηλ. ὁ Νικηφόρος Μελισσουργὸς ἀναφέρει ὡς γιοὺς τοῦ 'Αλέξιου Μ.Κ. 64, ὅπως εἴδαμε, τὸν Θεοφύλακτον, τὸν Μιχαῆλον καὶ τὸν Νικόλαον, καὶ παρουσιάζει ὡς γιὸν τοῦ Θεοφύλακτου τὸν Θεοδόσιον[14]. Ἀντιθέτως ὁ Μακάριος Μελισσουργός, ὅπως τονίστηκε, μᾶς δίδει ὡς

---

8. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 80-84, 174-76, 304-8.
9. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ1 (1904), σ. 197.
10. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 308, ὑ. 6.
11. Ch. Hopf, Chroniques Gréco-Romanes, σ. 536.
12. Βλ. προσωπογραφίαν Μιχαὴλ (α') Δ. Κ. Ἀγγ. 174, ὑ. 55 καὶ 75.
13. Γεώργιος Φραντζῆς (παρεμβολὴ Μακ. Μελισσουργοῦ), ἔκδ. Bonn, σ. 131: ὁ δὲ 'Αλέξιος (64) γεννᾷ Θεοδόσιον.
14. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 1.

γιὸ τοῦ ᾽Αλέξιου 64 τὸν Θεοδόσιον[15].
῞Ολα αὐτὰ τὰ ὀνόματα –εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ἀρχικὸ γράμμα Θ γιὰ
μερικὰ ἀπ᾽ αὐτὰ– πρέπει νὰ τὰ ἀγνοήσωμε.
Κατὰ συνέπεια πρέπει νὰ φτάσωμε στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ οἶκος τοῦ
Νικηφόρου Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 13 σταμάτησε στὸν ἔγγονό τους
᾽Αλέξιου Μ.Κ. 64; Κάθε ἄλλο.
῎Εχομε μαρτυρίες γιὰ τὴν ὕπαρξη ἀπογόνων τους στὰ πρόσωπα τῶν
ἀδελφῶν ᾽Αλεξίου Κομνηνοῦ Στρατηγόπουλου 281[16] καὶ Μιχαὴλ Στρατηγό-
πουλου 282[17], καὶ δυὸ συγγενῶν τους ποὺ ἀναφέρονται ἀπ᾽ τοὺς ἱστορικούς,
τὸν Κωνσταντῖνον Στρατηγόπουλον, γιὸν τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. Στρ. 281[18], καὶ τὸν
᾽Αλέξιον Στρατηγόπουλον, ἀνεψιὸν τοῦ ᾽Αλέξιου 281[19]. ῞Ας σημειωθῆ πὼς ὁ
Μακάριος Μελισσουργὸς τὸν γιὸν τοῦ ᾽Αλέξιου 281 τὸν θέλει νὰ φέρη τὸ
φανταστικὸ ὄνομα Γρηγόριος[20].
᾽Αλλὰ ποιὰ σύνδεση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸν ᾽Αλέξιον Κ. Μελισσ. 64 καὶ τὸν
᾽Αλέξιον Κ. Στρατ. 281; ᾽Απ᾽ τὸν Γεώργιον ᾽Ακροπολίτην ὁ ᾽Αλέξιος 281
ἀναφέρεται ὡς Κομνηνὸς Στρατηγόπουλος[21], καὶ Κομνηνῶν ἐκ
γένους[22]. ᾽Απὸ ποιὸν κλάδο τῶν Κομνηνῶν προερχόταν; ᾽Ασφαλῶς ἀπ᾽ τὸν
κλάδο τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 13, καθὼς δὲ νομίζω
πὼς πρέπει νὰ ἀρνηθοῦμε πὼς οἱ Μελισσηνοὶ συσχετίζονταν ἀπ᾽ τὴν
παράδοση μὲ τοὺς Στρατηγόπουλους[23].
Σὲ ἐπικουρία τῶν ἀνωτέρω ἔρχεται καὶ ὁ Γεώργιος Παχυμέρης. ᾽Υπῆρχε,

15. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 13.
16. Γεώργιος ᾽Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 95, 97, 120, 165, 171, 182, 185, 194· Γεώργιος Παχυμέρης, τ. Ι, σ. 89, 108, 137, 140, 152· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 501, 515, 536, 539, 545, 546, 550, 551, 553· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. Ι, 72, 73, 74, 79, 83, 85, 89, 90-92· Θεόδωρος (β´) Δούκας Λάσκαρις, ᾽Επιστ. LV πρὸς Γεώργιον Μουζάλωνα, Epistulae CCX VII, ἔκδ. N. Festa, Florence 1898· ΜΜ4 (1871), σ. 390· Γεώργιος Φραντζῆς, ἔκδ. Bonn, σ. 17-20. V. Laurent, Regestes, τ. Ι, Fasc. IV, ἀριθ. 1357, σ. 161-62.
17. Γεώργιος Παχυμέρης, τ. ΙΙ, σ. 52, 159, 188, 425· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. Ι, σ. 190, 195, 197· V. Laurent, Regestes, τ. Ι, Fasc. IV, ἀριθ. 1562, σ. 350. Σημειώνω πὼς ὁ R. Guilland, Recherches sur les Instit/ons Byz., τ. Ι, σ. 484, θεωρεῖ τὸ Μιχαὴλ Στρατηγ. «vraisemblablement» γιὸ καὶ ὄχι ἀδελφὸ τοῦ καίσαρα ᾽Αλέξιου Στρατηγόπουλου.
18. Γεώργιος ᾽Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 165· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 536.
19. Γεώργιος Παχυμέρης, τ. Ι, σ. 148.
20. Γεώργιος Φραντζῆς, σ. 131: ὁ δὲ καῖσαρ ᾽Αλέξιος γεννᾷ Γρηγόριον,
21. Γεώργιος ᾽Ακροπολίτης, σ. 95: πέμπει τὸν Κομνηνὸν ᾽Αλέξιον Στρατηγόπουλον.
22. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2756, σ. 1577-78:

Σφραγὶς κυροῦσα τὰς γραφὰς ᾽Αλεξίου
Στρατηγοπούλου καὶ Κομνηνῶν ἐκ γένους.

23. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 307, ὑ. 5. Πρβλ. καὶ R. Guilland, Le Grand Domesticat, EO37 (1938), σ. 56: Alexis Strategopoulos de l'illustre famille des Melissène.

λέει, μιὰ παλιὰ προφητεία, ποὺ στὴν πραγματικότητα ἐκπληρώθηκε· αὐτὴ ἦταν: «᾽Αλέξιος ᾽Αλεξόπουλος καὶ ἐπὶ τούτοις Κουτριτζάκης». Καὶ συμπληρώνει ὁ ἱστορικὸς πὼς καθὼς «εἶχε ἀκούσει τὸν πατέρα του νὰ λέῃ σὲ κάποιο συνομιλητή του, πρὶν ἀπ᾽ τὴν ἀνακατάληψη τῆς βασιλεύουσας, ἡ ἀπολευτέρωση θὰ γινόταν κάτω ἀπὸ φῶς νύχτας στὸν καιρὸ κάποιου βασιλέα ᾽Αλέξιου καὶ μερικῶν ἄλλων, καὶ ὅπως ἔλεγε ὁ χρησμός, ὑπονοοῦσαν τὴν ἅλωση τῆς πόλης. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν: ὁ καίσαρας ᾽Αλέξιος 281, ὁ ἀνεψιός του ᾽Αλέξιος ποὺ πολὺ βοήθησε καὶ ἐνθάρρυνε τὸ θεῖο του νὰ προχωρήσῃ στὸ ἐγχείρημα, καὶ ὁ πιὸ σημαντικὸς ἀπ᾽ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν θεληματάριων, ὁ Κουτριτζάκης»[24].

Στὴν ὡραία αὐτὴ παράδοση τῶν δουλωμένων στοὺς Λατίνους Βυζαντινῶν γιὰ τὴν ἀπολευτέρωση τῆς πόλης τους, ποὺ διάσωσε ὁ Παχυμέρης, βλέπομε νὰ ἀποκαλοῦνται ᾽Αλεξόπουλοι ὁ ᾽Αλέξιος 281 καὶ ὁ συνονόματος ἀνεψιός του, προφανῶς ὡς ἀπόγονοι τοῦ ᾽Αλέξιου Κομν. Μελισσ. 64.

᾽Αλλὰ ποιὸς ἦταν ὁ πατέρας τοῦ ᾽Αλέξιου Κομν. Στρατ. 281 καὶ τοῦ Μιχαὴλ Στρατ. 282; Καὶ ποιὸς ὁ πάππος, ποὺ ἦταν (ὁ πάππος τους) ἕνας γιὸς τοῦ ᾽Αλέξιου Κομν. Μελισσ. 64;

᾽Απ᾽ τοὺς Μελισσηνοὺς-Στρατηγόπουλους τῶν ἐτῶν 1140-1200 ποὺ μπορεῖ νὰ τοποθετηθῇ ἡ διαβίωση τοῦ πάππου τους, καὶ 1170-1230 ποὺ μπορεῖ νὰ τοποθετηθῇ αὐτὴ τοῦ πατέρα τους, ἐκεῖνος ποὺ προσφέρεται στὴ ζωὴ τοῦ πάππου τους, εἶναι ὁ δοὺξ Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ 1194 Θεόδωρος Στρατηγόπουλος[25], καὶ ἐκεῖνοι ποὺ προσφέρονται στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς τοῦ πατέρα τους, εἶναι ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ μέγας λογοθέτης ᾽Ιωάννης Στρατηγόπουλος κατὰ τὸ 1217[26] καὶ ὁ περὶ τὸ 1230 μέγας λογαριαστὴς Κωνσταντῖνος Μελισσηνός[27]. Δὲ βρῆκα ἄλλα σχετικὰ πρόσωπα ποὺ νὰ προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον[27α], καὶ οἱ νεώτερες ἐκθέσεις γιὰ τοὺς Μελισσηνοὺς στηρίζονται στὸ μεγαλύτερο μέρος τους πάνω στὰ μυθεύματα τῶν Μακάριου καὶ Νικηφόρου τῶν Μελισσουργῶν[28].

24. Γεώργιος Παχυμέρης, τ. Ι, σ. 148.
25. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρὸς τοὺς αἰτιασαμένους, εἰς J. Darrouzès, Des œuvres perdues d' Eustathe de Thessalonique, REB 21 (1963), σ. 233, ἀριθ. 14.
26. ΜΜ4 (1871), σ. 295: σεβαστὸς καὶ μ. λογοθέτης ὁ Στρατηγόπουλος... σφραγὶς κυροῦσα τὰς γραφὰς ᾽Ιωάννου Στρατηγοπούλου σεβαστοῦ τὴν ἀξίαν.
27. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 212, σ. 357-58.
27α. ῞Ενας Κωνστάντῖνος Μελισσηνός, γραμματικὸς τῆς ἐπισκοπῆς Ναυπλίου κατὰ τὸ 1165/66, βλ. Βραχέα Χρονικά, ἔκδ. P. Schreiner, τ. XII/1 (1975), σ. 228, δὲ φαίνεται νὰ ἀνήκῃ στοὺς ἀπογόνους τοῦ Νικηφ. Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 13.
28. Βλ. τοῦ Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν ᾽Αθηναγόρα, Νικηφόρος Μελισσηνὸς-Κομνηνός, ΕΕΒΣ 8 (1931), σ. 134-47· W Miller, The Latins in the Levant, μετάφρ. ῎Αγγ. Φουριώτη, ᾽Αθήνα 1960, σ. 82, 202 (ὅπου συγχέει τοὺς Μελισσηνοὺς μὲ τοὺς Μαλιασηνούς), σ. 309, 454, 462, 524 (ὅπου δέχεται ὅλα τὰ μυθεύματα τοῦ Μακάριου Μελισσουργοῦ ποὺ πρόσθεσε στὸ Μεγ. Χρονικὸ τοῦ Γ. Φραντζῆ, σ. 131-134).

'Ο γιὸς τοῦ 'Αλέξιου Κ. Στρ. 281 λεγόταν Κωνσταντῖνος[29] δὲν ἀποκλείεται ὁ 'Αλέξιος 281 στὸ γιό του νὰ ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, καὶ αὐτὸς νὰ ἦταν ὁ μ έ γ α ς λ ο γ α ρ ι α σ τ ὴ ς Κωνσταντῖνος Μελισσηνὸς ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα.

Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς ἀπ' τὸν 'Αλέξιο Κομν. Μελισσ. 64 ὡς τὸν 'Αλέξιο Κ. Στρατ. 281 μεσολάβησαν δυὸ γενεές· ἔτσι μποροῦμε νὰ συνδυάσωμε αὐτὸ ἐδῶ τὸ Στέμμα:

'Αλέξιος Κ. Μ. 64 Χ Στρατηγοπουλίνα
Ψευδο-Θεοφύλακτος Μ. = 'Ανώνυμος Κ. Μ. 109·
[πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1140, νὰ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1160, νὰ παιδοποίησε περὶ τὸ 1170 καὶ νὰ πέθανε περὶ τὸ 1200].
Ψευδο-Θεοδόσιος Μ. = Κωνσταντῖνος Μ. ἢ 'Ανώνυμος Κ. Μ. 202
[πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1170, νὰ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1190, νὰ γέννησε τὸν πρῶτο γιὸ περὶ τὸ 1212/15 καὶ τὸ δεύτερο περὶ τὸ 1225 καὶ νὰ πέθανε περὶ τὸ 1230/32]

'Αλέξιος Κ. Στρατ. 281 [γεννήθηκε περὶ τὸ 1212/15]	Μιχαὴλ Στρατ. 282 [γεννήθηκε περὶ τὸ 1225]

'Ο 'Αλέξ. Κ. Στρατ. 281 καὶ ὁ Μιχαὴλ Στρατηγ. 282 πέθαναν σὲ βαθιὰ γεράματα[30],ὁ μὲν πρῶτος περὶ τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ (η') Παλαιολόγου[31], ὁ δὲ δεύτερος τὸ 1304[32].

Τὸ «Θεοφύλακτος Μελισσ.», ὅπως καὶ τὸ «Θεοδόσιος Μελισσ.» δὲν εἶναι παρὰ πλαστὰ ὀνόματα. Καὶ στὴ θέση τους πρέπει νὰ βάλωμε τὸν 'Ανώνυμο Κομν. Μελισσ. 109 καὶ τὸν Κωνσταντῖνον Μελισσ. ἢ 'Ανώνυμον Κομν. Μελισσ. 202.

"Οπως οἱ «συγγραφεῖς τῆς γενεαλογίας τῶν Μελισσηνῶν», ὁ Μακάριος Μελισσουργὸς καὶ ὁ ἀνεψιός του Νικηφόρος Μελισσουργός, δὲν ἤξεραν τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Μελισσηνοῦ, τοῦ συζ. τῆς Εὐδοκίας Κ. 13, καὶ ἔδοσαν σ' αὐτόν, ὁ μὲν πρῶτος τὸ ὄνομα Θεόδωρος, ὁ δὲ δεύτερος τὸ ὄνομα Λεωσθένης[33], ἔτσι δὲν ἤξεραν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ καίσαρα 'Αλέξιου Κομν. Στρατηγ. 281 καὶ ἔδοσαν σ' αὐτὸν τὸ ὄνομα

29. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 18.
30. Τὸ 1260 ποὺ ὁ 'Αλέξιος 281 ὀνομάστηκε κ α ί σ α ρ, ὁ Γ. Παχυμέρης, τ. I, σ. 108, τὸν χαραχτηρίζει «γέροντα»· καὶ ὁ Μιχαὴλ 282, ὅταν τὸ Μάρτη τοῦ 1294 φυλακίστηκε, βλ. V. Laurent, Regestes, τ. I, fasc. IV, σ. 350, ἦταν ἤδη γέρος.
31. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2756, σ. 1578 (f).
32. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 306, ὑ. 4.
33. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 80, ὑ. 5.

Θεοδόσιος· πιὸ πονηρὸς ὁ Νικηφόρος Μελισσουργὸς ἀπ' τὸ θεῖο του Μακάριο, καθὼς εἶδε τὸ χάσμα ποὺ ἀφήνει αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἀνάμεσα στὸν 'Αλέξιον 64 καὶ στὸν 'Αλέξιον 281, παρέμβαλε καὶ ἕνα Θεοφύλακτον, ὡς πάππον τοῦ 'Αλέξιου 281[34].

'Η παρεμβολὴ πλαστῶν κειμένων ξεγελάει καὶ ἔμπειρους ἀκόμη ἐρευνητές· σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογραφία τοῦ 'Ανώνυμου Κ. Μελισσ. 109,· προσπάθησα, ὅσο μπόρεσα, νὰ κάνω μιὰ σχετικὴ ἀποκατάσταση προσώπων καὶ πραγμάτων.

110. Ψευδο-Μιχαὴλ Μελισσηνός

[Βλ. προσωπογραφίαν Ψευδο-Θεοφύλακτου Μ. = *'Ανώνυμου Κομν. Μελισσ. 109)*

111. Ψευδο-Νικόλαος Μελισσηνός

[Βλ. προσωπογραφίαν Ψευδο-Θεοφύλακτου Μ. = 'Ανώνυμου Κομν. Μελισσ. 109].

112. Δαβὶδ Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1135 – † πρὶν τὸ 1201/2)

'Ο Δαβίδ[1] Κ. γιὸς 'Αλέξιου Κ. 65 καὶ τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας[2]

34. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 307, ὑ. 5.

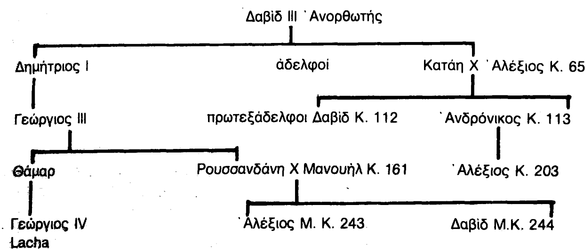
112.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Δαβὶδ III τοῦ 'Ανορθωτῆ, βασιλέα τῆς Γεωργίας (1089-1125).

2. Τὸ πὼς ὁ Δαβὶδ Κ. 112 ἦταν γιὸς τοῦ 'Αλέξιου Κ. 65 καὶ τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας βγαίνει ἀπ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ στοιχεῖα: 1) τὸ ὄνομα Δαβὶδ γιὰ πρώτη φορὰ τὸ συναντᾶμε στοὺς Κομνηνούς· ποιὸς ἄλλος Κ. μπορεῖ νὰ ἦταν ὁ δειλὸς καὶ ἀπόλεμος ἀριστοκράτης ἀπ' τὸ φερώνυμο τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του, τὸν δούκα Θεσσαλονίκης Δαβὶδ Κ.; 2) 'Ο Δαβὶδ Κ. «σκέπαζε τὸ κεφάλι του κατὰ τρόπο ἰβηρικό, μὲ ἕνα λεπτὸ κόκκινο πίλο». «Οἱ βάρβαροι (Γεωργιανοὶ) αὐτὸν ἐδῶ τὸν πίλο κατασκεύαζαν καὶ τὸν ὀνόμαζαν μὲ ἕνα εἰδικὸ ὄνομα· ἦταν πολύπτυχος καὶ μαζεμένος πρὸς τὰ κάτω κατὰ τὴν ὑπόλοιπη περίθεση, καὶ κατὰ τὸ πρόσωπο ξανοιγόταν γιὰ νὰ τὸ προφυλάη ἀρκετὰ ἀπ' τὶς ἀχτίδες τοῦ ἥλιου», βλ. Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 82, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 440. Δὲν πρέπει ἐδῶ νὰ δοῦμε πὼς ὁ Δαβὶδ Κ. μεταχειριζόταν γεωργιανὸ κάλυμμα τοῦ κεφαλιοῦ, γαιτὶ ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Δαβὶδ III; "Ισως μάλιστα αὐτὲς οἱ ἀμφιέσεις νὰ στέλνονταν στὸ Βυζάντιο ἀπ' τὴν αὐλὴ τῆς Γεωργίας, ἀπ' τὸ βασιλέα Δημήτριον (1125 - 1154/6), γιὸν τοῦ Δαβὶδ III καὶ ἀδελφὸν τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας· στὴ

γεννήθηκε περὶ τὸ 1135[3].

Γιὰ νὰ ἔκανε γάμο εἶναι μᾶλλον πιθανόν, ἀλλὰ δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν

συνέχεια δῶρα καὶ ἀμφιέσεις θὰ στέλνονταν στὸν οἶκο τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65, καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, στὴ χήρα του Κατάη, ἀπ᾿ τὸ γιὸ καὶ διάδοχο τοῦ Δημήτριου, τὸν Γεώργιον ΙΙΙ (1154/6 - 1184), ἀνεψιὸν τῆς Κατάης καὶ πρωτεξάδελφο τοῦ Δαβὶδ Κ. 3) Αὐτὴ ἐδῶ ἡ Κατάη τῆς Γεωργίας ἐπέζησε τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65· καθὼς μαθαίνομε ἀπ᾿ τοὺς ἱστορικούς, ὅταν ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 πληροφορήθηκε τὴν πολιτεία τοῦ Δαβὶδ Κ. κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾿ τοὺς Νορμανδούς, ἔπιασε τὴ μητέρα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ τὸν ἀδελφό του, τοὺς φυλάκισε μὲ αὐστηρὴ φρούρηση καὶ ἀπείλησε νὰ τοὺς θανατώση, βλ. Εὐστάθιον, Ἅλωσις, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 430· Χωνιάτην, σ. 415. Ποιὰ ἦταν αὐτὴ ἡ χήρα Κομνηνοῦ καὶ αὐτὸς ὁ Κομνηνὸς ποὺ φυλακίστηκαν ἀπ᾿ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) 87; Ποιὰ ἄλλη ἀπ᾿ τὴ χήρα τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65, τὴν Κατάη τῆς Γεωργίας, καὶ ἀπ᾿ τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 113, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Δαβὶδ Κ. 112. 4) Ἀκόμη ἀπ᾿ τοὺς ἱστορικοὺς μαθαίνομε πὼς ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) 87 εἶπε πὼς «ὁ Δαβὶδ Κ. γεννήθηκε ἀπὸ μιὰ αἰσχρὴ γυναίκα», «ἔτσι ὀνομάζοντας ἀπ᾿ τὸ θυμό του τὴν τίμια ἐκείνη δέσποινα», γι᾿ αὐτὸ καὶ ὁ Δαβὶδ Κ. προτιμοῦσε ὅπου ἀλλοῦ νὰ πάη, ἐκτὸς ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη, καὶ ὁτιδήποτε νὰ πάθη, παρὰ νὰ πέση στὰ χέρια τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) 87 ποὺ ἀπειλοῦσε νὰ τὸν τυφλώση, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ. σ. 70, Bonn, σ. 428-29. 5) Μαθαίνομε ἐπίσης πὼς ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) 87 «μισοῦσε τὸν Δαβὶδ Κ., ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ κατάγονταν ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ γενιά, καὶ ὁ Δαβὶδ Κ. ἀνταπόδιδε κατὰ ἀνάλογο τρόπο τὸ μίσος», βλ. Εὐστάθιον, ἔνθ᾿ ἀνωτ. Ποιὰ ἦταν ἡ τίμια ἀριστοκράτισσα ποὺ ὑβριζόταν ἀπ᾿ τὸν Ἀνδρόνικο; ποιὰ ἄλλη ἀπ᾿ τὴν Κατάη τῆς Γεωργίας. Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ Δαβὶδ Κ. ποὺ καταγόταν ἀπὸ «γενιὰ ποὺ ἔλαμπε»; ποιὸς ἄλλος ἀπ᾿ τὸ γιὸ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65, τοῦ γιοῦ τῆς περιώνυμης πορφυρογέννητης Ἄννας Κ. 32. 6) Μαθαίνομε ἀκόμη πὼς γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Δαβὶδ Κ. μεσολαβοῦσε κοντὰ στὸν Ἀνδρόνικο (α΄) 87, ὁ γιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ σεβαστοκράτορας Μανουὴλ Κ. 161, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ. σ. 70, Bonn σ. 429. Ὁ Μανουὴλ Κ. 161, καθὼς φαίνεται, εἶχε παντρευτῆ τὴν Ρουσσανδάνη (Roussandane), βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 24, μιὰ ἀνεψιὰ ἀπὸ πρωτεξάδελφο τοῦ Δαβὶδ Κ.:

Ὅπως βλέπομε, καὶ ὁ Μανουὴλ Κ. 161 εἶχε δώσει στὸ δευτερότοκο γιό του, τὸ συνηθισμένο στὴ γεωργιανὴ αὐλὴ ὄνομα Δαβίδ. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ ὑποστήριξη ποὺ παρεῖχε ὁ Μανουὴλ Κ. 161 στὸ Δαβὶδ Κ. 112. 7) Ἡ διοίκηση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾿ τὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15 εἶχε δοθῆ στὸν οἶκο τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 13, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. Ι, σ. 89. Φαίνεται πὼς στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἡ

ἀπόχτησε ἀπ᾿ αὐτὸν παιδιά[3a].

Ὁ Δαβὶδ Κ. 112 παρουσιάζεται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾿ τοὺς Νορμανδοὺς τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου ΙΙ (1166-1189), ἡ ὁποία κράτησε ἀπ᾿ τὶς 6 τοῦ Αὐγούστου ὡς τὶς 24 τοῦ ἴδιου μήνα τοῦ 1185[4], καθὼς τότε ἦταν δούξ τῆς Θεσσαλονίκης[5].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ προηγούμενη σταδιοδρομία του μᾶς εἶναι ἄγνωστο, πολλὰ ὅμως εἶναι ἐκεῖνα ποὺ μαθαίνομε γι᾿ αὐτόν, κατὰ τὸ λιγόχρονο αὐτὸ διάστημα.

Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἐναντίον τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87[6] ὁρισμένοι ἄρχοντες ποὺ εἴτε καταδιώχτηκαν ἀπ᾿ αὐτὸν εἴτε μὲ τὴ θέλησή τους ἔφυγαν ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη, ζήτησαν τὴν ἐπέμβαση καὶ προστασία τοῦ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἢ τοῦ πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας, ἄλλοι τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, καὶ ἄλλοι διαφόρων τῆς Εὐρώπης ἡγεμόνων, καθὼς κατέφυγαν σ᾿ αὐτούς[7].

Ἀνάμεσα σ᾿ αὐτοὺς ἦταν καὶ ἕνας παράδοξος πρίγκιπας ὁ Ἀλέξιος Κ. 237, γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. Βατάτζη 148 καὶ ἔγγονὸς τῆς πορφυρογέννη-

---

διοίκηση τῆς Θεσσαλονίκης δόθηκε στὸν οἶκο τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65 καὶ τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας, γι᾿ αὐτὸ καὶ συναντᾶμε δυὸ γιοὺς αὐτοῦ τοῦ ζεύγους, τὸν Δαβὶδ Κ. 112 καὶ τὸν Ἀνδρόνικον Κ. 113, νὰ διαδέχωνται ὁ ἕνας τὸν ἄλλο στὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς Θεσσαλονίκης, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ. σ. 14 κεξ., Bonn σ. 376 κεξ.· Χωνιάτην, σ. 386-87, 556. 8) Ἡ αἰτία γιὰ τὴν ὁποία οἱ ἱστορικοὶ δὲν μᾶς εἶπαν καθαρὰ πὼς ὁ Δαβὶδ ᾗ ἐκ Κομνηνῶν, κατὰ τὸν Χωνιάτην, σ. 386, ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65 καὶ ἕνας ἔγγονὸς τῆς Ἄννας Κ. 32 –ἐνῶ αὐτὸ μᾶς τὸ εἶπαν γιὰ τὸν ἀδελφό του Ἀνδρόνικο Κ. 113, βλ. Χωνιάτην, σ. 556– εἶναι ποὺ ὁ Δαβὶδ Κ. 112 ἦταν ἕνας ἄντρας δειλὸς καὶ ἀπόλεμος καὶ σχεδὸν προδότης, βλ. κατωτέρω, ὑ. 36-53, κ᾿ ἔτσι δὲν ἤθελαν νὰ ἀμαυρώσουν τὴ μνήμη τῆς περίφημης Ἄννας Κ. 32 καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65 ποὺ μὲ τόσους διθυράμβους ἐκθειάζει ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα, ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 309-311. Ἀπ᾿ τὰ ἀνωτέρω ποὺ ἀνάπτυξα, καθὼς πιστεύω, ξεκάθαρα βγαίνει πὼς ὁ Δαβὶδ Κ. τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ μεγάλου δούκα Ἀλέξιου Κ. 65, τοῦ γιοῦ τῆς περίφημης Ἄννας Κ. 32 καὶ τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου, καὶ τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας, τῆς κόρης τοῦ Δαβὶδ ΙΙΙ τοῦ Ἀναμορφωτῆ, βασιλέα τῆς Γεωργίας.

3. Οἱ γονεῖς τοῦ Δαβὶδ Κ. παντρεύτηκαν τὸ 1122, βλ. Γενεαλογίαν μου, σ. 308, ὑ.5. Ἀλλὰ ὁ Δαβὶδ δὲν ὑπῆρξε ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ ζεύγους. Πρὶν ἀπ᾿ αὐτὸν θὰ ὑπῆρχαν ἄλλα τέκνα, καὶ ἰδιαίτερα ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ ζεύγους, ποὺ θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του, δηλ. τὸ ὄνομα Νικηφόρος, βλ. S. De Jongh, σ. 32, ὑ. 4. Γι᾿ αὐτὸ καὶ τοποθετῶ τὴ γέννηση τοῦ Δαβὶδ περὶ τὸ 1135, καθὼς μάλιστα τὸ 1185 ποὺ τὸν συναντᾶμε στὴ Θεσσαλονίκη, δὲ δείχνει νὰ εἶχε ἡλικία πάνω ἀπὸ 50 χρονῶ.

3a. Ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, σ. 336, μᾶς βεβαιώνει πὼς κατὰ τὸ 1201/2 δὲν ὑπῆρχαν πιὰ ἀπόγονοι τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65· γι᾿ αὐτὸ δὲ φαίνεται ὁ Δαβὶδ νὰ ἀπόχτησε παιδιά.

4. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 66 καὶ 104, Bonn σ. 425 καὶ 460· Χωνιάτης, σ. 392. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 365· Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ΄, β΄, σ. 167.

5. Χωνιάτης, σ. 386-87· Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 14 κεξ., Bonn σ. 376 κεξ.

6. Βλ. Γενεαλογίαν μου, σ. 601, ὑ. 479.

7. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 56, Bonn σ. 415-16· Χωνιάτης, σ. 384-85.

της Εὐδοκίας Κ. 80[8], ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, στὴν αὐλὴ τοῦ ὁποίου κατεῖχε τὰ ἀξιώματα τοῦ πρωτοστράτορα[9] καὶ τοῦ ἐπὶ τοῦ κεράσματος[10], ποὺ κατάφυγε στὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμο ΙΙ[11]. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος νόμισε πὼς βρέθηκε ἡ κατάλληλη εὐκαιρία νὰ πραγματοποιηθῆ τό ὄνειρο τῶν προκατόχων του, ἡ κατάληψη τῆς ΚΠολης.

῾Ο Γουλιέλμος ΙΙ ἑτοίμασε γρήγορα στρατὸ καὶ στόλο μεγάλο, 80.000 πεζούς, ποὺ ἀπ᾿ αὐτοὺς 5000 ἦσαν ἱππότες, καὶ 200 πλοῖα[12], καὶ τοὺς ἔστειλε πάλι στὸ Δυρράχιο, ὅπως ἄλλοτε ὁ Ροβέρτος Γυσκάρδος καὶ ὁ Βοημοῦνδος. ᾿Αφοῦ ἀποβίβασε στρατὸ καὶ κατέλαβε τὴν πόλη, ἔστειλε τὸ στόλο στὴ Θεσσαλονίκη[13]. ῾Ο δοὺξ τοῦ Δυρραχίου ᾿Ιωάννης Βρανᾶς[14] δὲν πρόβαλε τὴν ἀντίσταση ποὺ ἔπρεπε, γιατὶ ἤθελε τὴν καθαίρεση τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, ἐνῶ συγχρόνως φοβόταν μὴν πέση στὰ χέρια του, καὶ ἄλλος ἀπεσταλμένος τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄), ἐκεῖνος ὁ γαμβρός του Ρωμανός, δεύτερος σύζυγος τῆς κόρης του Μαρίας Κ. 163, δὲν κοίταζε τὴν ἄμυνα τῆς πόλης, ἀλλὰ πῶς νὰ ἐκμεταλλευτῆ τοὺς Δυρραχιῶτες καὶ νὰ πλουτίση[14a].

῾Ο νορμανδικὸς στρατὸς ἀπ᾿ τὴν ῎Ηπειρο καὶ τὴ Μακεδονία προχώρησε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ἔφτασε στὶς 6 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1185, ἐνῶ ὁ στόλος ἀπ᾿ τὸ ᾿Ιόνιο παράπλευσε τὴν Πελοπόννησο, μπῆκε στὸ Αἰγαῖο, καὶ ἔφτασε στὴ Θεσσαλονίκη στὶς 15 τοῦ Αὐγούστου[15].

Πρὶν ἀκόμη φτάση ὁ στόλος, καὶ ὁ στρατὸς ἀρχίση τὴν τακτικὴ πολιορκία, μερικοὶ ἀπ᾿ τοὺς στρατιῶτες τῆς Θεσσαλονίκης, θέλοντας, λέει ὁ Εὐστάθιος, νὰ δείξουν τὴ γενναιότητά τους, «γιατὶ ὁ δοὺξ καὶ στρατηγὸς Δαβὶδ Κ. φοβερὸς ἦταν στὸ νὰ κοιμᾶται», ὅρμησαν ἔξω ἀπ᾿ τὸ τεῖχος καὶ ἔπιασαν ἕνα Νορμανδό, ποὺ ἀφοῦ τὸν ἔντυσαν μὲ λαμπρὰ στρατιωτικὰ φορέματα, ὄχι μὲ τὰ δικά του, τὸν διαπόμπευσαν διὰ μέσου τῆς πόλης, καὶ ὡς νὰ ἔπιασαν κάποιον πολὺ σπουδαῖο ἐχτρό, ὑπερηφανεύονταν καὶ καυχόνταν, καὶ ἀμέσως ὁ δοὺξ καὶ στρατηγὸς Δαβὶδ ἔστειλε ἀναφορὰ στὸν αὐτοκράτορα ᾿Ανδρόνικο (α΄) 87 πὼς «τὰ πράματα πᾶνε πολὺ καλά».

Τὴν ἄλλη μέρα στάλθηκαν μερικοὶ καὶ ἔπιασαν δυὸ δυστυχισμένα ἀλογάκια καὶ πῆραν καὶ ἕνα σκοῦφο ἀπὸ κάποιον Νορμανδὸ στρατιώτη ποὺ πέτυχε νὰ τοὺς ξεφύγη. Καὶ ἀμέσως θρίαμβος μέσα στὴν πόλη, καὶ τὰ ἀλογάκια

8. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Ανδρόνικου Κ. Βατ. 148, ὑ. 7.
9. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 20, Bonn σ. 382.
10. Χωνιάτης, σ. 384. Πρβλ. R. Guilland, EB 3 (1945), σ. 190.
11. Χωνιάτης, σ. 384· Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 58, Bonn σ. 418.
12. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 62-64, Bonn σ. 422.
13. Χωνιάτης, σ. 385· Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 64, Bonn σ. 423.
14. Γιὰ τοὺς Βρανάδες, βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 27. ῾Ο ἀνωτέρω ᾿Ιωάννης Βρανᾶς πιθανὸν νὰ ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Δημήτριου Βρανᾶ, εἴτε τοῦ ἀδελφοῦ του Γεώργιου.
14a. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 64, Bonn σ. 423-24.
15. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 66, Bonn σ. 425.

βλέπονταν μὲ περιέργεια καὶ ἔκσταση, σὰν νὰ ἦταν κάτι τὸ σπουδαῖο ποὺ τὰ ἔπιασαν, καὶ ὁ σκοῦφος τοῦ στρατιώτη σηκώθηκε μὲ ἕνα κοντάρι ψηλὰ ὡς σημαία, σὰν ἕνα μεγάλο ἐπίτευγμα καὶ κατόρθωμα. Καὶ πάνω σ᾿ αὐτὰ μιὰ δεύτερη ἀναφορὰ τοῦ δούκα Δαβὶδ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πὼς «πᾶμε πολὺ καλὰ στὸν πόλεμο μὲ τοὺς Νορμανδούς».

Σὲ μιὰ συμπλοκὴ ποὺ ἐπακολούθησε ἀνάμεσα σὲ ῞Ελληνες καὶ Νορμανδούς, οἱ τελευταῖοι ὑποχώρησαν, γιὰ νὰ στείλη καὶ τρίτη ἀναφορὰ ὁ Δαβὶδ στὸν ᾿Ανδρόνικο (α΄) 87 πὼς «μὲ τὴ βασιλικὴ εὐχὴ καὶ εὐτυχία νικήσαμε καὶ στὸν τρίτο πόλεμο»[16].

Καὶ ἤθελε μὲν ὁ κὺρ Δαβὶδ Κ. τὶς τρεῖς αὐτὲς ψευτονίκες νὰ περιλάβη σὲ μιὰ ἀναφορά, καθὼς λυποῦνταν τὰ ἔξοδα τῶν ἀποστολῶν μὲ τὰ ταχυδρομικὰ ἄλογα –μαζὶ μὲ ὅλα τ᾿ ἄλλα ὁ κὺρ Δαβὶδ ἦταν καὶ πολὺ τσιγκούνης– ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη νὰ ξεγελάη τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ὑποχρέωνε σ᾿ αὐτὲς τὶς ἔκτακτες δαπάνες. «Γιατὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος(α΄) 87 μισοῦσε τὸ Δαβὶδ Κ., ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ ἀνῆκαν στὴν ἀριστοκρατία, λέει ὁ Εὐστάθιος, κι αὐτὸς τοῦ ἀνταπόδιδε τὸ μίσος κατὰ τρόπο ἀνάλογο. Καὶ ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Δαβὶδ ἔλεγε, φοβόταν κάθε μέρα καὶ πιὸ πολύ, μήπως καὶ ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη πεταχτῆ κάποιος αὐτοκρατορικὸς ἀπεσταλμένος στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ τοῦ βγάλη τὰ μάτια»[17].

Τὰ λάθη τοῦ Δαβὶδ Κ. γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς δεύτερης πόλης τῆς Αὐτοκρατορίας δὲν ἦσαν λίγα. «Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ δοὺξ Δαβὶδ ἄφησε νὰ φύγουν ἀπ᾿ τὴν πόλη οἱ πιὸ πλούσιοι ἀπ᾿ τοὺς κατοίκους της καὶ οἱ πιὸ ἐμπειροπόλεμοι ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀποτελέσουν τὴ βάση τῆς ἄμυνας»[18].

᾿Αλλὰ εἶναι ἀλήθεια, πὼς παρὰ τὴν ἀλόγιστη αὐτὴ ἐγκατάλειψη, «οἱ Θεσσαλονικιῶτες ποὺ ἔμειναν ἔδειξαν μεγάλη προθυμία, λέει ὁ Εὐστάθιος, στὸν ἀγώνα γιὰ τὴ σωτηρία τῆς πόλης, καὶ ὄχι μόνο οἱ ἄντρες ἀγωνίστηκαν μὲ σθένος καὶ πάθος, ἀλλὰ καὶ αὐτὲς οἱ γυναῖκες, καὶ ἡ φρουρὰ ἔδωσε ἕνα ὑπέρτατο παράδειγμα καρτερίας καὶ ἀντρειοσύνης»[19].

«Δὲν κυριεύτηκε, λέει ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη ὁ Χωνιάτης, ἡ Θεσσαλονίκη, ἀπ᾿ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὸ ἀπειροπόλεμο τῶν κατοίκων της, ἀλλὰ ἀπ᾿ τὴ χαυνότητα καὶ ἀνικανότητα τοῦ στρατηγοῦ της, τοῦ Δαβὶδ τοῦ ἐκ Κομνηνῶν»[19a].

᾿Εκτὸς ἀπ᾿ τὴ γενναιότητα τῶν κατοίκων, τὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης ἦσαν ἀσφαλισμένα καὶ ἀπ᾿ τὴν ξηρὰ καὶ ἀπ᾿ τὴ θάλασσα, ἐκτὸς ἀπὸ ἕνα μέρος στὸ

16. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 68-70; Bonn σ. 427-28.
17. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 70, Bonn σ. 428.
18. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 76, Bonn σ. 434-35.
19. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 88-90, Bonn σ. 446-47.
19a. Χωνιάτης, σ. 386: ἑάλω αὕτη πολιορκίᾳ καὶ εἴσω μεθ᾿ ἡμέρας δέχεται τὸν πολέμιον, οὔκουν διὰ τὸ τῶν ἔνδον ἀμυνομένων ἀπάλαμνόν τε καὶ ἀπειρόμαχον, τὴν δὲ μαλακίαν μᾶλλον τοῦ στρατηγοῦντος Δαβὶδ τοῦ ἐκ Κομνηνῶν. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ΄, β΄, σ. 165.

λιμάνι, πού κι αὐτὸ θὰ μποροῦσε νὰ ἀποβῆ ἀπρόσβλητο[20], ἂν δὲν παραμελοῦνταν ἀπ᾽ τὸν ἀνάξιο διοικητή, τὸν Δαβὶδ Κ., ἔτσι ποὺ «οἱ πιὸ ζωηροὶ ἀπ᾽ τοὺς κατοίκους νὰ τοῦ τὰ ψάλουν γιὰ τὰ καλὰ καὶ νὰ τὸν ἀναθεματίσουν»[20α].

Κοντὰ σ᾽ αὐτά, οὔτε ἀπέξω ἐγκαταλείφτηκε ἡ πόλη ἀβοήθητη. Ὁ Ἰωάννης Μαυροζώμης, καθὼς ἐρχόταν μὲ στρατὸ ἀπ᾽ τὴν Πελοπόννησο, παράμεινε στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ πολλὲς καὶ καλὲς συμβουλὲς ἔδωσε στὸ Δαβίδ. Ὁ Μαυροζώμης δὲν εἶχε διαταγὴ νὰ μείνη στὴ Θεσσαλονίκη, πήγαινε ἀλλοῦ, ἴσως στὴν ΚΠολη· φοβήθηκε ὅμως μὴν πάθη κανένα κακὸ ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α´) 87 –τέτοια τρομοκρατία ἐνέπνεε καὶ τέτοια παραλυσία ἔφερε στὸ Κράτος ἡ κακοβουλία τοῦ αὐτοκράτορα– ποὺ προτίμησε νὰ μπῆ στὴν πολιορκούμενη πόλη[21]. Καθὼς ὅμως εἶδε πὼς δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἐλπίδα γιὰ νὰ σωθῆ, πῆγε, καθὼς φαίνεται, μὲ τὸ μέρος τοῦ ἐχτροῦ· τοὐλ. κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἅλωσης τῆς πόλης τὸν βλέπομε νὰ ἀναστρέφεται φιλικὰ μὲ ἕνα σύμμαχο τῶν Νορμανδῶν, τὸν πειρατὴ Σιφάντο[22].

Ἐκτὸς ἀπ᾽ τὴν ἀνώτερω ἐξωτερικὴ βοήθεια, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος (α´) Κ. 87, καθὼς σὲ λίγο ἔπαυσε νὰ πιστεύη στὰ νικηφόρα ἀγγέλματα τοῦ Δαβὶδ Κ., ἔστειλε διάφορα σώματα κάτω ἀπ᾽ τὴν ἀρχηγία τοῦ δ ο μ έ σ τ ι κ ο υ τῆς Ἀνατολῆς Ἀλέξιου Γίδου[23], τοῦ χ α ρ τ ο υ λ ά ρ ι ο υ Θεόδωρου Χούμνου[24], τοῦ Ἀνδρόνικου Παλ. Κομν. Δούκα[25], τοῦ Μανουὴλ Καμύτζη Κομν. Δούκα Ἀγγ. 175[26], γιοῦ τῆς Μαρίας Ἀγγ. Κομν. 91, τοῦ γιοῦ καὶ συμβασιλέα του Ἰωάννη Κ. 162, τοῦ καὶ Καλοϊωάννη λεγόμενου[27], καὶ τοῦ ἀφοσιωμένου στὸν αὐτοκράτορα εὐνούχου Νικηφόρου ποὺ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο υ[28]. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἔστειλε ἕνα γράμμα στὸ Δαβὶδ πὼς ἔρχεται μὲ ἀναρίθμητη στρατιὰ καὶ πὼς αὐτὸ καὶ μόνο φοβᾶται, μήπως οἱ Νορμανδοί, καθὼς μάθουν τὸν κίνδυνο ποὺ κρέμεται ἀπὸ πάνω τους, φύγουν, κ᾽ ἔτσι αὐτὸς δὲν κατορθώση νὰ τοὺς πιάση[29].

Ἕνας ἀπ᾽ τοὺς ἀνωτέρω στρατηγούς, ὁ Θεόδωρος Χοῦμνος, ἔπεσε μὲ

20. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 74, Bonn σ. 432.
20α. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 94, Bonn σ. 452: καὶ ὅτι τοῦ τείχους ὑπονομευομένου κατημέλησεν ὁ Δαυΐδ, εἰς ὅσον καὶ ἀνάθεμα πρὸς τῶν θερμοτέρων καταψάλλεσθαι.
21. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 88, Bonn σ. 445.
22. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 106, Bonn σ. 463.
23. Γιὰ τὸν Ἀλέξιον Γίδον, βλ. Εὐστάθιον, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 430· τὸ βαφτιστικό του ὄνομα μᾶς δίνει ὁ Χωνιάτης, σ. 587, 526-27.
24. Γιὰ τὸν Θεόδωρον Χοῦμνον, βλ.Εὐστάθιον, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 430, καὶ Χωνιάτην, σ. 412· τὸ βαφτιστικό του ὄνομα μᾶς δίνει ὁ Χωνιάτης, σ. 355.
25. Χωνιάτης, σ. 412· Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 430· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2747, σ. 1558-59.
26. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 430.
27. Χωνιάτης, σ. 412· Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 130, Bonn σ. 485.
28. Χωνιάτης, σ. 412· Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 430.
29. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 431.

τόλμη καὶ γενναιότητα ἐναντίον τῶν πολιορκητῶν καὶ τοὺς ἔφερε σὲ τέτοια ἀμηχανία, ποὺ αὐτοὶ ἀργότερα ὁμολογοῦσαν πὼς ἂν τὴν ὥρα ἐκείνη ποὺ ἔπεσε πάνω τους ὁ Χοῦμνος, ὁρμοῦσαν συγχρόνως καὶ οἱ πολεμιστὲς τῆς Θεσσαλονίκης, θὰ εἶχαν κυριεύσει ὅλες τὶς πολιορκητικὲς μηχανές τους, ὅλο τὸ στρατόπεδό τους, καὶ θὰ ἔκαναν μεγάλες ζημιὲς καὶ στὰ πλοῖα. Ἀλλὰ ὁ Δαβὶδ ἀντὶ νὰ κάνη αὐτό, ἀνέβηκε σ᾽ ἕνα ὕψωμα τῆς πόλης καὶ ἀπὸ κεῖ πανηγυρικὰ καμάρωνε τὴ μάχη ποὺ γινόταν, μὲ τέτοια ἀναμελιὰ ποὺ προκάλεσε τὶς εἰρωνεῖες τῶν γυναικῶν καὶ τὶς διαμαρτυρίες τους, γιατὶ ἔβγαλε αὐτὲς ἀπ᾽ τὸ ἀσφαλισμένο ἐκεῖνο μέρος γιὰ νὰ ἀνέβη ὁ ἴδιος καὶ νὰ πάρη θέση γυναίκας· ἀλλὰ καὶ οἱ εἰρωνεῖες τῶν γυναικῶν δὲν τὸν ἔκαναν νὰ σκεφτῆ κάτι τὸ πιὸ ἀντρικό[30].

Καθὼς ὁ Ἀνδρόνιοκς (α´) 87 εἶχε πειστῆ πιὰ ὁλότελα γιὰ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Δαβὶδ Κ. 112, καὶ ἀκόμη πὼς τὸν ξεγελάει καὶ ἐνεργεῖ σὰν νὰ ἤθελε νὰ βοηθήση τοὺς Νορμανδούς[31], πρόσταξε τὴ σύλληψη καὶ τὴ φυλάκιση στὴν ΚΠολη, ὅπου ἔμεναν, τῆς μητέρας τοῦ Δαβίδ, τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρόνικου Κ. 113, «ἂν καὶ αὐτοὶ σὲ τίποτε, ὅπως λέει ὁ Εὐστάθιος, δὲν ἔφταιξαν»[32].

Καὶ ἀκόμη, ὁ Ἀνδρόνικος (α´) ἔδωσε ὁδηγίες στὸν ἀφοσιωμένο του εὐνοῦχο π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο Νικηφόρο, ὄχι μόνο νὰ βοηθήση στὴν ἄμυνα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ νὰ πετύχη μὲ κατάλληλο τρόπο νὰ ἐξοντώση τὸ Δαβὶδ Κ. καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήση ὁ ἴδιος στὸ ἀξίωμά του. Ὁ Δαβὶδ ὅμως μυρίστηκε τὰ πράματα καὶ συντόμευσε τὸ χρόνο τῆς ἅλωσης τῆς πόλης!, κ᾽ ἔτσι «ξέφυγε τὸν ἀ γ κ υ λ ο χ ε ί λ η Ἀνδρόνικο (α´), καθὼς ὁ ἴδιος ἔγινε ἕνας Ἀνδρόνικος ἐναντίον ἐκείνου τοῦ γ α μ ψ ο ν ύ χ η» (τοῦ Ἀνδρόνικου α´ δηλ.)[33].

«Τὸ βράδυ ἦλθε ὁ π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο ς, λέει ὁ Εὐστάθιος, καὶ τὸ πρωῒ καταστραφήκαμε, γιατὶ ἔτσι ἔφτιαξε τὰ πράματα ὁ Δαβίδ, ποὺ γιὰ νὰ μὴ δῆ μέσα στὴν πόλη αὐτὸν ποὺ φοβόταν, δηλ. τὸν Νικηφόρο, μᾶς ἄφησε χωρὶς τὴν ἀπέξω στρατιωτικὴ βοήθεια, αὐτὴ τοῦ Νικηφόρου· προτίμησε νὰ μὴ σωθοῦμε ἐμεῖς καὶ ἡ πόλη, γιὰ νὰ μὴν πάθη ὁ ἴδιος τὸ κακὸ ποὺ τὸν περίμενε, ἂν σωζόταν ἡ πόλη»[33α].

«Καθὼς ὁ Δαβὶδ Κ. κυνηγιόταν ἀπ᾽ τὸ θεῖο του βασιλέα Ἀνδρόνικο (α´) Κ. 87[34], μηχανευόταν τὸ καθετὶ γιὰ νὰ μὴν πέση στὰ χέρια του, καὶ καθόλου δὲν τὸν ἔμελε γιὰ τὴν ὡραία Θεσσαλονίκη», συμπληρώνει ὁ Εὐστάθιος· «γιὰ ἕνα πράμα μόνο τὸν ἔμελε, νὰ σωθῆ ὁ ἴδιος, καὶ μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸ ἂς χανόταν ὁ

30. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 86, Bonn σ. 443-44.
31. Κ. Ἄμαντος, Β´, σ. 365.
32. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 72, Bonn σ. 430: Ἑάλωσαν γὰρ δι᾽ αὐτὸν ὡς ἐπὶ θανάτῳ ἐκεῖ καὶ ἡ τούτου μήτηρ καὶ ὁ ἀδελφός, οὐδὲν αὐτοὶ ἁμαρτόντες. Χωνιάτης, σ. 415.
33. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 80, Bonn σ. 438-39.
33α. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 80-82, Bonn σ. 439.

κόσμος ὅλος»[35].

Ἦταν πραγματικὰ ἐλεεινὸς ὁ Δαβὶδ Κ., ἕνας ἀπ᾿ τοὺς χειρότερους ἀπὸ ὅσους σκιαγραφοῦμε σ᾿ αὐτὴ τὴ Γενεαλογία.

Παραπονοῦνταν οἱ στρατιωτικοὶ πὼς τὰ πετροβόλα ὄργανα τῆς πόλης δὲν μποροῦσαν νὰ ἀνταγωνιστοῦν ἐκεῖνα τοῦ ἐχτροῦ, καὶ ὁ Δαβὶδ ὁ ἀπὸ Κομνηνῶν, ἀντὶ νὰ φροντίσῃ νὰ διορθωθῇ τὸ πρᾶμα, «καὶ τί νὰ κάνω;» ξερὰ ἀπαντοῦσε, ἀπὸ «ἀδιαφορία, ἀναμελιά, πονηρία καὶ κρυψίνοια».

Ἄκουγε πὼς τὸ τεῖχος ποὺ ἦταν πρὸς τὸ λιμάνι κινδυνεύει νὰ καταληφτῇ ἀπ᾿ τοὺς Νορμανδοὺς καὶ ἀπαντοῦσε, μὲ μιὰ αἰσχρολογία ποὺ ἀναφερόταν στὶς μητέρες τῶν ἐχτρῶν, «ὡς ἕνας κοινὸς αἰσχρολόγος τοῦ ὑποκόσμου».

Οἱ ἄντρες ποὺ μάχονταν πάνω στὰ τείχη τοῦ ζητοῦσαν βέλη, καὶ κεῖνος «καὶ ποῦ νὰ τὰ εὕρω;» ψιθύριζε, καὶ δὲν ἔδινε τίποτε, καὶ πάνω σ᾿ αὐτὰ ἡ πόλη ἀπόκαμνε καὶ ἔπεφτε.

Ἔσπαζε πετροβόλος μηχανὴ καὶ ζητοῦσαν ξύλο γιὰ νὰ τὴν ἐπισκευάσουν, κι αὐτὸς «καὶ ποῦ νὰ ὑπάρχῃ τέτοιο πρᾶμα;» παραμιλώντας ἀποκρινόταν.

Ἂν κάποιος ἄλλος ἢ ἄλλοι κάτι ἀπαραίτητο γιὰ τὴν ἄμυνα ζητοῦσαν, δέχονταν ἀπ᾿ τὸν ἀνάξιο κυβερνήτη ἀπειλὲς πὼς θὰ μαστιγωθοῦν· ἢ θὰ τυφλωθοῦν ἢ θὰ παλουκωθοῦν, ἂν δὲν παύσουν νὰ μιλοῦν καὶ νὰ ζητοῦν.

Καὶ ἕνας πολίτης τῆς μεσαίας τάξης, πολεμιστής, χτυπήθηκε στὸ κεφάλι καὶ στὸ πρόσωπο, γιατὶ εἶχε τὴν τόλμη νὰ ἐπικρίνῃ τὴ στρατηγικὴ τακτικὴ τοῦ δουκὸς Δαβὶδ[36].

Ἐνῶ εἶχε καθῆκον νὰ προμηθεύσῃ τὴν πόλη ἀπὸ στάρι, ὁλότελα τὸ παραμέλησε, φροντίζοντας μόνο νὰ συνάξῃ ἄφθονο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τοὺς ἀκολούθους του –ποὺ ἀπ᾿ αὐτὸ τίποτε στὸ τέλος ὁ ἄθλιος δὲν ὠφελήθηκε– ἐνῶ ὁ λαὸς χτυπήθηκε ἀπὸ τέτοιο λιμό, ποὺ κινδύνευσαν νὰ φαγωθοῦν ἀνάμεσά τους, ἂν δὲν ἐρχόταν τόσο γρήγορα ἡ νίκη τῶν Νορμανδῶν[37].

Ἀλλὰ συνέβη καὶ ἔλλειψη νεροῦ τρομερή. Ἡ δεξαμενὴ τῆς ἀκρόπολης ποὺ ἀπὸ πολὺν καιρὸ δὲ λειτουργοῦσε, εἶχε ἀνάγκη ἐπισκευῆς. Καὶ ἡ ἐπισκευὴ ἔγινε κατὰ τρόπο ἐξαίρετο ἀπὸ ἕνα ὄχι ἄσημο πολεμιστή, τὸν Λέοντα Μαζιδᾶν, ποὺ παρατήρησε πὼς ἦταν ἀνάγκη νὰ μὴ μπῇ μερικὲς μέρες νερὸ στὴ δεξαμενὴ γιὰ νὰ στεγνώσῃ ἡ τίτανος (= ὁ γύψος). Ὁ Δαβὶδ ὅμως πρόσταξε νὰ τρέξῃ τὸ νερὸ τὴν ἴδια μέρα μέσα στὸ σκεῦος. Τὸ ἔμαθε ὁ Μαζιδᾶς καὶ ἔτρεξε νὰ παρατηρήσῃ στὸ δούκα πὼς ἄδικα ἔγινε ἡ ἐπισκευή, γιατὶ καθὼς ἡ τίτανος θὰ ἀναλυθῇ, ἡ δεξαμενὴ μόλις γεμίζεται θὰ ἀδειάζῃ.

Ἀλλὰ ὁ Δαβὶδ ἐπέμεινε καὶ ἡ ἀκρόπολη ἔμεινε χωρὶς νερό, κ᾿ ἔτσι χάθηκε ἡ τελευταία ἐλπίδα ποὺ εἶχαν οἱ κάτοικοι νὰ σωθοῦν σ᾿ αὐτή, ὅταν θὰ κυριευόταν ἡ κάτω πόλη[38].

Οἱ μέρες τῆς πολιορκίας περνοῦσαν καὶ σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, καὶ κατὰ τὴν ἀκμὴ ἀκόμη τοῦ πολέμου ποὺ διεξάγονταν, κανεὶς ποτὲ δὲν εἶδε τὸν κυβερνήτη καὶ δούκα καὶ στρατηγὸ Δαβὶδ Κ. 112 μὲ ὅπλα στὸ χέρι καὶ πάνω σὲ ἄλογο νὰ τρέχῃ καὶ νὰ πολεμάῃ καὶ νὰ ἐμπνέῃ τοὺς πολεμιστές.

Ἀντὶ γιὰ ἄλογο μεταχειριζόταν ἕνα μουλάρι καὶ φοροῦσε βράκα καὶ πέδιλα τοῦ τελευταίου συρμοῦ. Σκέπαζε τὸ κεφάλι κατὰ τὸν τρόπο τῶν Γεωργιανῶν (Ἰβήρων) μὲ ἕνα ἐκλεπτυσμένο κόκκινο καπέλο, δῶρο ἴσως τῶν βασιλικῶν συγγενῶν του τῆς Γεωργίας (Ἰβηρίας). Αὐτὸ τὸ καπέλο τὸ κατασκεύαζαν οἱ Γεωργιανοὶ καὶ τοῦ εἶχαν δώσει μιὰ εἰδικὴ ὀνομασία. Ἦταν ἕνα καπέλο μὲ πολλὲς πτυχές, μαζεμένο κατὰ τὴν ὑπόλοιπη περίθεση, καὶ κατὰ τὸ πρόσωπο ξανοιγόταν γιὰ νὰ τὸ προφυλάῃ ἀρκετὰ ἀπ᾿ τὶς ἀχτίδες τοῦ ἥλιου. «Ἄρεσε αὐτὸ τὸ καπέλο στὸ Δαβίδ, λέει ὁ Εὐστάθιος, γιατὶ δὲν τὸν ἔδειχνε ὡς στρατιώτη καὶ πολεμιστή, ἀλλὰ ὡς ἕνα κομψευόμενο ἀριστοκράτη ποὺ δὲν ἤθελε νὰ τὸν κάψῃ ὁ ἥλιος».

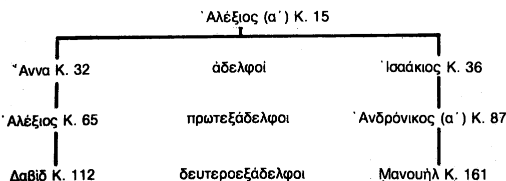
Κάποτε ὁ κὺρ Δαβὶδ Κ., καθὼς βρισκόταν στὴν ἀκρόπολη, ἔρριξε ἕνα βέλος καὶ μιὰ πέτρα ἀπὸ σφενδόνη, καὶ προκάλεσε τὰ γέλοια καὶ τὶς εἰρωνεῖες τῶν παρισταμένων.

Καθὼς πάλι μέσα ἀπ᾿ τὰ τείχη καθόταν κάτω ἀπὸ κάποια σκιά, καὶ ἔβλεπε τοὺς Νορμανδοὺς νὰ ρίχνουν τὰ βέλη τους, συνήθιζε νὰ λέῃ: «Πραγματικά, καλέ μου φίλε, δὲν εἶναι καλὰ πράματα αὐτά»[39].

Τέτοιος ἄνθρωπος ποὺ ἦταν, ἐχτρὸς τοῦ πολέμου καὶ φίλος ἂς ποῦμε τῆς εἰρήνης, ἐπέτρεπε στοὺς ἄλλους νὰ κάνουν τὸ καθῆκον τους στὸν πόλεμο καὶ μάλιστα σὲ πόλεμο ἀμυντικό;[40]

Ρωτάει ὁ Εὐστάθιος, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, αὐτόπτης τῆς πολιορκίας, «ὁ πολὺς στὸ λόγο καὶ τὴν ἀρετὴ παντοῦ διαβοημένος», κατὰ τὸ Χωνιάτη[41], «τὸ κλέος τῶν ποιμεναρχῶν», κατὰ τὸν Ἐφραίμ[42], καὶ δίδει ὁ ἴδιος (ὁ Εὐστάθιος) καὶ τὴν ἀπάντηση: «Οὔτε ὁ ἴδιος (ὁ Δαβὶδ) ἤθελε νὰ εἶναι

34.

35. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 82, Bonn σ. 439.

36. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 74-76, Bonn σ. 433-34.

37. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 76, Bonn σ. 434.

38. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 76-78, Bonn σ. 435-36.

39. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 82, Bonn σ. 439-40.

40. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 84, Bonn σ. 441.

41. Χωνιάτης, σ. 399.

42. Ἐφραίμιος, σ. 200, στίχ. 4790.

δραστήριος στὸν πόλεμο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους μὲ τὴ βία ἐμπόδιζε νὰ
πολεμοῦν»[43].
Καὶ βλέπομε αὐτὸν τὸν Δαβὶδ Κ. νὰ χαριτολογῆ πάνω στὶς πιὸ τραγικὲς
στιγμές, πάνω στὴν ἀγωνία τῶν ἀνθρώπων ποὺ κυβερνοῦσε, πάνω στὸ ἄγχος
τῶν πολεμιστῶν ποὺ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ περίμεναν νὰ μποῦν στὴ Θεσσαλο-
νίκη οἱ Νορμανδοὶ καὶ νὰ τοὺς σφάξουν.
῞Οταν κάποια μεγάλη μηχανὴ τοῦ ἐχτροῦ ἔρριχνε μουγγρίζοντας ὀγκώδεις
πέτρες ποὺ ἔκαναν ἐρείπια τὶς ἐπάλξεις καὶ τὰ τείχη ἀπογύμνωναν ἀπ᾽ τοὺς
φύλακες, ὁ Δαβὶδ Κ., καθὼς μακριὰ ἀπ᾽ τὸν κίνδυνο στεκόταν, ἔλεγε
ἀτάραχα: «ἄκουε τὴ γρηά»[44].
῞Οταν ἦλθαν νὰ τοῦ ἀναγγείλουν πὼς τὸ τεῖχος τρυπιέται ἀπέξω, «τρυπῆ-
στέ το καὶ σεῖς ἀπὸ μέσα», ἦταν ἡ ἀπάντησή του.
Καὶ ἀφοῦ χασμουριόταν, καθόταν ἄπραγος καὶ ἀποχαυνωμένος.
Καὶ ἂν τοῦ ἔλεγαν πὼς τὸ τεῖχος χτυπιέται μὲ τεράστιες πέτρες, δὲ
δίσταζε νὰ ἀπαντήση: «χτυπῆστέ το καὶ σεῖς μὲ μεγάλες πέτρες ἀπὸ μέσα».
«῏Ω παίγνια, ξεφωνίζει ὁ Εὐστάθιος, ποὺ μὲ αὐτὰ ἐμεῖς σφαζόμαστε, καὶ
αὐτός, ὁ Δαβὶδ Κ., ξέφευγε τὴν τιμωρία τοῦ δ ύ σ ν ο υ αὐτοκράτορα»[45].
Καὶ πολὺ σωστὰ καταλήγει ὁ Εὐστάθιος νὰ πῆ πὼς «ἂν καὶ ρητὲς συνθῆκες
ἀνάμεσα στὸ Δαβὶδ Κ. καὶ τοὺς Νορμανδοὺς γιὰ προδοσία δὲν ὑπῆρξαν, ἀλλὰ
ὅμως ἡ τόση γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς πόλης ἀμέλεια ἢ καλύτερα κακοβουλία, καὶ ἡ
εὐχὴ ποὺ κατὰ διαλείμματα διατύπωνε νὰ συντομευτῆ ὁ χρόνος τῆς ἅλωσης
τῆς πόλης ἀπ᾽ τοὺς Νορμανδοὺς γιὰ νὰ διαφύγη τὴν τιμωρία τοῦ ᾽Ανδρόνικου
(α΄) Κ. 87, ἀκολουθώντας ὁποιαδήποτε ἄλλη τύχη, εἶναι τόσο πολὺ μὲ τὴν
προδοσία συγγενικό, ποὺ δύσκολα μποροῦν μὲ ἄλλο ὄνομα νὰ στιγματι-
στοῦν»[46].
῞Αν καὶ δὲν ἔλειψε καὶ ἡ κατηγορία πὼς ἦταν ἕνας πραγματικὸς προδότης
καὶ πράκτορας τῶν Νορμανδῶν[47].
῾Ο Εὐστάθιος πλάθει τὸ ρῆμα δ α υ ϊ δ ί ζ ω γιὰ νὰ χαραχτηρίση τοὺς λίγους
ὀπαδοὺς τοῦ Δαβίδ, τοὺς δ α υ ϊ δ ί ζ ο ν τ ε ς[48], καὶ ἀλλοῦ λέει πὼς ὁ Δαβὶδ Κ.
ἐξαχρείωσε τὸ ὄνομα Δαβίδ, ποὺ ἔφερε ὁ προφητάνακτας[49].
Στὶς ἀρχὲς ποὺ ὁ Δαβὶδ Κ. διορίστηκε δ ο ὺ ξ Θεσσαλονίκης εἶχε φιλικὲς
σχέσεις μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς πόλης Εὐστάθιο. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος
εὐλογοῦσε τὰ ἔργα του καὶ τὸν ὑπεράσπιζε στοὺς πολίτες ποὺ εἶχαν

43. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 84, Bonn σ. 441.
44. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 98, Bonn σ. 455.
45. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 96, Bonn σ. 453-54.
46. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 74 καὶ 78, Bonn σ. 433 καὶ 436-37.
47. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 74, Bonn σ. 433: Δίχα γὰρ συνθεσιῶν ἐπὶ ρητοῖς καὶ μηνύσεων γνωρίμων, ἃ δὴ καὶ αὐτὰ πολλοὶ κατηγοροῦσιν ἐκείνου, τἄλλα πάντα προδοτικῶς εἶχεν ὁ ἀνήρ.
48. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 90, Bonn σ. 447.
49. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 12, Bonn σ. 375.

παράπονα ἐναντίον του, καὶ ὁ Δαβὶδ ἀνταπόδιδε αὐτὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὸ βλέμμα του καὶ τὸ νεῦμα του ἔστρεφε πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο καὶ τὸν συμβουλευόταν στὸ τί πρέπει νὰ κάνει[50].

«᾽Αλλὰ τώρα τί νὰ πῶ γι᾽ αὐτόν;» ρωτάει ὁ Εὐστάθιος, «ποὺ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ζημίωσε στὶς περιουσίες τους, μύριους δὲ καὶ στὴ ζωή;»[51] «Κάποτε ἦταν ἄξιος τῆς φιλίας μου, τώρα ὅμως εἶναι ἄξιος παγκόσμιου μίσους»[52].

Τέτοιος λοιπὸν καθὼς ἦταν ὁ δ ο ὺ ξ Θεσσαλονίκης Δαβὶδ Κ., εὔκολα μποροῦμε νὰ καταλάβωμε πῶς ἡ πόλη δὲν μπόρεσε νὰ ἀντέξη πιὸ πολλὲς ἀπὸ ἐννιὰ μέρες[53] (15-24 τοῦ Αὐγούστου 1185).

«Τέτοια ἦταν, λέει ὁ Εὐστάθιος, ἡ κ ε φ α λ ὴ τῆς πόλης, δηλ. ὁ δ ο ὺ ξ Δαβὶδ Κ. ῞Οσο γιὰ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα (= πολεμιστὲς καὶ κατοίκους) ἦσαν ἄνθρωποι λογῆς-λογῆς. Ξένοι ποὺ ἐπιστρατεύτηκαν νὰ βοηθήσουν, ᾽Αλανοὶ καὶ Γεωργιανοί –καὶ ἐδῶ βλέπομε συμπατριῶτες τῆς μητέρας τοῦ Δαβίδ, τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας, νὰ βρίσκωνται στὸ πλευρὸ τοῦ Δαβίδ– ἔκαναν κατὰ κάποιο τρόπο τὸ πολεμικό τους καθῆκον.

Οἱ ἐντόπιοι Θεσσαλονικιῶτες κράτησαν μιὰ γνήσια φιλοπατρία, ἀλλὰ δὲν ἦσαν πολλοί· οἱ πιὸ πολλοὶ εἶχαν φύγει καὶ μάλιστα οἱ χειροδύναμοι καὶ ἄξιοι νὰ πολεμήσουν καὶ ποὺ μποροῦσαν καὶ τὸν Δαβὶδ Κ. νὰ ἐλέγξουν καὶ στὴ σωτηρία τῆς πόλης νὰ συντελέσουν. Αὐτοὶ ποὺ παράμειναν στὴν πόλη, δὲν ἦσαν ἄνθρωποι ἁπλοὶ καὶ νοικοκυραῖοι, ἀλλὰ θεριὰ μονάχα. ῏Ησαν στ᾽ ἀλήθεια ἀσυγκράτητοι στὸν ἔρωτά τους γιὰ τὴν πατρίδα καὶ γιὰ τὴν πόλη τους, ἄντρες κατορθωμάτων, γεμάτοι ἀντρειοσύνη, πνέοντας ἀλκή, πλασμένοι μὲ ρωμαλεότητα, διψασμένοι γιὰ πόλεμο, πεινασμένοι γιὰ ἐχθρικὲς βαρβαρικὲς σάρκες, καὶ γενικά, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἄντρες ἀρειμάνιοι»[54].

«Καὶ ὄχι μόνο οἱ ἄντρες, λέει ὁ Εὐστάθιος, ἀλλὰ καὶ οἱ γυναῖκες πῆραν μέρος στὴν ἄμυνα μὲ ἀληθινὴ μανία. Καὶ πέτρες κουβαλοῦσαν γιὰ τὶς πετροβόλες μηχανὲς καὶ γιὰ τὶς σφενδόνες, καὶ νερὸ ἔφερναν καὶ ὅ,τι ἄλλο μποροῦσαν ἔκαναν. Καὶ ἦταν γενικὴ ἡ συμμετοχὴ τοῦ γυναικείου κόσμου, καὶ γρηὲς καὶ κορίτσια, χωρὶς καμιὰ διάκριση. Καὶ πολλὲς ἐξοπλίζονταν καὶ ντύνονταν σὰν στρατιωτίνες μὲ ὁπλισμοὺς διάφορους, μὲ θώρακες, μὲ περικεφαλαῖες, γιὰ νὰ ἔχουν ἐμφάνιση σὰν στρατιωτίνες, καὶ πέτρες μεγάλες μὲ τὰ χέρια τους ἔρριχναν, καὶ στὰ τείχη ἀνέβαιναν γιὰ νὰ βάλουν κατὰ τῶν ἐχτρῶν, ἔτσι ποὺ νὰ θυμίζουν τὴν ἱστορία τῶν ᾽Αμαζόνων».

«Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, βλέποντας τὸ Δαβὶδ Κ. καὶ τοὺς δ α υ ϊ τ ι κ ο ύ ς –καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸ Δαβὶδ ἀντιμετώπιζαν

50. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 12, Bonn σ. 375.
51. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 14, Bonn σ. 377.
52. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 16, Bonn σ. 379.
53. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ΄, β΄, σ. 167.
54. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 88, Bonn σ. 446. Πρβλ. Κ. ῎Αμαντος, Β΄, σ. 365, ὑ. 2.

τὴν κατάσταση, κακὰ καὶ προδοτικά, καὶ ποὺ σὰν κόρακες ἔκρωζαν κρᾶ-κρᾶ, καθὼς σὰν κόλακες ἐπαινοῦσαν καθετὶ ποὺ εὔφραινε τὸ Δαβίδ, καὶ ποὺ φούσκωναν καὶ φυσοῦσαν μὲ ὑπεροψία καὶ μεγαλείου ἐπίδειξη- βλέποντας λοιπὸν αὐτούς, μποροῦσε κανεὶς νὰ πῆ πὼς οἱ μὲν ἄντρες ἔγιναν γυναῖκες (= οἱ δαυϊδίζοντες), οἱ δὲ γυναῖκες ἔγιναν ἄντρες»[55]. Δὲν ἔλειψαν καὶ οἱ καθαροὶ προδότες, ποὺ κατὰ τὴν ὥρα τῆς ἅλωσης ἐκδηλώθηκαν, ὅπως οἱ ἀδελφοὶ Χουναβίτες, αὐτὰ τὰ φίδια, «ἔχιδνες ποὺ κατάτρωγαν τὴ Θεσσαλονίκη στὴν τραγικὴ της ὥρα«, ὁ ἄλλοτε παλληκαρὰς γέρο-Μανουὴλ Ἀβούδιμος, ποὺ κάποιοι Γερμανοὶ τοῦ ἔκοψαν τὸ χέρι καὶ ἀνάκοψαν τὴν κακοποιό του δράση, καὶ ὁ Θεοφάνης Προβατάς, ποὺ παραμονὲς τῆς ἅλωσης μπῆκε στὴν πόλη, τάχα νὰ βοηθήση, ἐνῶ ἦταν ἕνα ὄργανο τῶν Νορμανδῶν, μισθωμένο ἀκόμη ἀπ' τὸ Δυρράχιο[55a].

Ξέχωρα ὅμως ἀπ' τοὺς δαυϊτικοὺς καὶ τοὺς ἀπεχθεῖς προδότες, «τέτοιο συντονισμὸ στὴ μάχη καὶ τέτοια ἀντοχή, εἶχαν στὸ γενικό τους οἱ Θεσσαλονικιῶτες, ποὺ μάχονταν, χωρὶς διακοπὴ καὶ χωρὶς καμιὰ ἀνάπαυση, μέρα καὶ νύχτα. Πολεμοῦσαν καὶ κρατοῦσαν τὶς θέσεις τους στὰ τείχη πανημέριοι καὶ παννύχιοι. Καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔβλαψε ὄχι λίγο τὴν πόλη, γιατὶ οἱ ἴδιοι χωρὶς νὰ ἀλλάζωνται, ἔμειναν στὶς θέσεις τους σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς πολιορκίας· καὶ ἦταν φυσικό, ποὺ στὸ τέλος ἀπόκαμαν, παραλυμένοι καὶ στὸ σῶμα καὶ στὴν ψυχή»[56].

«Καὶ κατὰ τὴ νύχτα τῆς 23ης πρὸς τὴν 24η τοῦ Αὐγούστου (τοῦ 1185), μετὰ τὴν ὁποία ὁ ἥλιος ἔλαμψε, λέει ὁ Εὐστάθιος, γιὰ τὴ δυστυχία μας καὶ τὴν καταστροφή μας, τὸ ἀνατολικὸ τεῖχος τῆς πόλης ἔμεινε χωρὶς φύλακες καὶ ἀμύντορες, ὄχι μόνο γιατὶ αὐτοὶ εἶχαν ἐξαντληθῆ καὶ παραλύσει, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ὅλους τοὺς κυρίευσε μιὰ πρόληψη πὼς τὴν ἑπομένη ἡ πόλη θὰ κυριευτῆ ἀπ' τὸν ἐχτρό»[57].

Κοντὰ σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἀναποδιές, ἡ ἱστορία μᾶς διάσωσε μὲ τὰ ὀνόματά τους καὶ ὁρισμένους γενναίους πολεμιστές, ὅπως τὸν Λέοντα Κουταλᾶν κατὰ τὴν ἄμυνα τῶν τειχῶν[58], καὶ τὸν Λέοντα Ἁγιοευφημίτην, ἕνα ἁπλὸν σταυλίτη[59], ποὺ βλέποντας σὲ ποιὰ ἐλεεινὴ κατάσταση ἔφερε τὰ πράματα ὁ Δαβίδ, καὶ μὴ ξέροντας τί νὰ κάνη, «ὁρκίστηκε νὰ ὑπερασπίση τὴν πόλη ποὺ ἔπεφτε μέχρι τὴν τελευταία στιγμή», καὶ κατάκρινε ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν τὴν τόλμη καὶ τὸ σθένος νὰ ἐλέγξουν, ἢ νὰ ποῦν τοὐλ. κάτι γιὰ τὸ φοβερὸ Δαβίδ, ποὺ «γιὰ τὴν κοινή τους δυστυχία ἔτυχε νὰ εἶναι κυβερνήτης τῆς πόλης τους»[60].

55. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 90, Bonn σ. 447.
55a. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 92, Bonn σ. 449-50.
56. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 90, Bonn σ. 448.
57. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 90-92, Bonn σ. 448.
58. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 102, Bonn σ. 459.
59. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 94, Bonn σ. 450: ἵππων ἀγαθὸς μελητής.

Πρέπει ἐπίσης νὰ ἀναφέρω τὸν τολμηρὸ Βασίλειο Τζύσκο[61] καὶ ἀκόμη τὸν Βολέαν, ποὺ «ἀσπάστηκε τὴ μητέρα γῆ» (= σκοτώθηκε), ἀφοῦ σκότωσε γύρω στοὺς τριάντα Νορμανδούς, τοὺς πιὸ πολλοὺς μὲ τὰ ὅπλα του, καὶ στὸ τέλος, ἀφοῦ αὐτὰ ἔσπασαν, «καὶ μὲ ἀξίνη». «Αἶσχος καὶ αὐτὸ γιὰ τὸν Δαβὶδ Κ., λέει ὁ Εὐστάθιος, ποὺ ὁρκίστηκε νὰ μὴ φύγη ἀπ' τὴν πόλη καὶ στὴν κρίσιμη στιγμὴ νὰ σκοτωθῆ μὲ τὸ ἴδιο του τὸ ξίφος, ἐνῶ αὐτὸς στὴν τραγικὴ ὥρα τῆς ἅλωσης κοίταξε πῶς νὰ σωθῆ»[62].

Τὸ σύνθημα τῆς ὄχι ἀσύνταχτης φυγῆς δὲν τὸ ἔδωσε ἄλλος ἀπ' τὸν κορυφαῖο στρατηγὸ Δαβὶδ Κ.[63] Καθὼς τὸ τεῖχος τῆς πόλης στὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τοῦ λιμένα, κοντὰ στὸν πύργο τοῦ Χαμαιδράκοντα, ἔπεσε ἀπ' τὰ βλήματα τῆς μεγάλης πετροβόλου μηχανῆς τοῦ ἐχτροῦ καὶ ἀνοίχτηκε χαρώνειο χάσμα πρὸς θηριώδη χαρὰ τῶν ἐχτρῶν καὶ λύπη καὶ ἀπελπισία τῶν ἡμεδαπῶν, ὁ δοὺξ Θεσσαλονίκης Δαβὶδ Κ. ἔδειξε ἀμέσως τὶς πλάτες του στὸν ἐχτρό. Λίγο πρίν, ὁ «θρασὺς» στρατηγὸς ἔλεγε στοὺς ειδικευμένους στὴ τειχοποιία πὼς τὸ τεῖχος -στὸ μέρος τοῦ λιμένα ποὺ ἦταν εὐπαθές- δὲν θὰ πέση, καὶ πὼς ἂν πέση, αὐτὸς θὰ διαλέξη τοὺς ἄριστους ἀπ' τοὺς πολεμιστές, καὶ μὲ αὐτοὺς θὰ δημιουργήση σιδερένιο τεῖχος, τεῖχος ἀπ' τὶς ψυχές τους καὶ τὰ σιδερένια ὅπλα τους, καὶ πὼς μὲ αὐτὸ θὰ σταθῆ «καὶ ὡς σαράντα μέρες ἕνας ἄγρυπνος φύλακας τῆς πόλης». Ἀλλὰ μόλις τὸ τεῖχος ἔπεσε «ὁ μέχρι λόγου θρασὺς» δοὺξ κὺρ Δαβὶδ σταμάτησε τὶς ἠχηρὲς καυχησιολογίες. Ἤδη τὸ πλοῖο τοῦ πειρατῆ Σιφάντη, σύμμαχου τῶν Νορμανδῶν, πλησίασε ἐπιδέξια τὸ ρῆγμα. Μὲ τοὺς ἐπιτελεῖς του ὁ Δαβὶδ Κ. καβαλλίκεψε τὸ ἀγαπημένο του μουλάρι καὶ πῆρε τὸ δρόμο τῆς φυγῆς. Καθὼς οἱ πολεμιστὲς τὸν εἶδαν νὰ φεύγη, τοῦ φώναξαν δυνατά: «Κομνηνέ, στάσου καὶ πέζεψε», «Κομνηνέ, στάμα καὶ πέζευμα», ἀλλὰ αὐτὸς ἔδωσε μιὰ ἀπάντηση μὲ ὁμοιοκαταληξία: «καβαλλίκευμα, καθὰ με βλέπετε», «καβαλλικεύω καὶ φεύγω, καθὼς μὲ βλέπετε». «Καὶ ἔφυγε, αὐτὸς δίνοντας τὸ παράδειγμα τῆς φυγῆς, πάνω στὴν ἀγαπημένη του μουλάρα, τρυφερὸς στὴν ὄψη, περιποιημένος στὴν περιβολή, χωρὶς ὅπλα στὸ χέρι σὰν νὰ πήγαινε περίπατο, ἀσυνείδητος, ἥσυχος καὶ εὐτυχής, ἀνάγγιχτος ἀπὸ αἷμα, μαζὶ μὲ τοὺς θλιβεροὺς συντρόφους καὶ ἀκολούθους του, τοὺς κόλακες ποὺ σὲ κάθε κλίση καὶ ἐπιθυμία του, ἔκρωζαν σὰν τοὺς κόρακες κρᾶ-κρᾶ»[64].

60. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 94, Bonn σ. 450.
61. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 96, Bonn σ. 453.
62. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 104-106, Bonn σ. 462. Πρβλ. Κ. Ἀμαντος, Β', σ. 365. Κατὰ τὸν Φ. Κουκουλέν, Βυζαντινὰ ἐπίθετα, ΕΕ ΒΣ 5 (1982), σ. 5, Βολέας σημαίνει «τὸν ἔχοντα μεγάλους βόλους, ἤτοι ὄρχεις».
63. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 106, Bonn σ. 462.
64. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 100-102, Bonn σ. 457-58. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ', β', σ. 168.

«Ένα τέτοιο προδότη είχε τότε φύλακα, καταλήγει καὶ ὁ Χωνιάτης, ἡ Θεσσαλονίκη δυστυχῶς» «εἶχε κυβερνήτη τὸν καταποντιστή, ἰατρὸ καὶ προστάτη τὸν δηλητηριαστή, κ᾿ ἔτσι, ἀφοῦ γιὰ λίγο ἡ πόλη ἀντιστάθηκε, ὑπόκυψε στοὺς ἐχτρούς»[65].

Ἡ ἀποστροφὴ ποὺ ἔκανε ὁ περίφημος ἀρχιερέας τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν ἴδιο τὸ δ ο ύ κ α Δαβὶδ Κ., εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσα καὶ διαφωτιστικὴ γιὰ τὴν πιὸ πέρα τύχη του.

«Γλήγορα γύρισες τὶς πλάτες σου γιὰ νὰ φύγης, τοῦ λέει, καὶ πιὸ γρήγορα ἔτρεξες ὄχι γιὰ νὰ ἀντιπαραταχτῆς στὸν ἐπιδρομέα, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑποδουλωθῆς, γιὰ νὰ κάνης πιὸ πανηγυρικὴ τὴν ἀνανδρία σου, γιὰ νὰ ἀποδείξης πὼς κανένα ἴχνος γενναιότητας δὲν ἔκρυβες μέσα σου. Οὔτε κατὰ τὴν πολιορκία, ποὺ εὐχόσουν νὰ κρατήση ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ λίγο, οὔτε κατὰ τὴν ἅλωση, ἔδειξες ἴχνη ἀνδρισμοῦ, ἂν καὶ θεατρικὰ παρουσίαζες τὸν ἄντρα καὶ τὸ γενναῖο καὶ τὸν ὑπερασπιστή. Τράπηκες ἀμέσως σὲ φυγή, χωρὶς κανεὶς νὰ σὲ καταδιώκη. Οἱ Νορμανδοὶ δὲν σὲ καταδίωκαν· εἶχαν ἄλλα πολλὰ νὰ σκεφτοῦν, ἄλλα προβλήματα νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ ἄλλες ἀνάγκες νὰ ἐκπληρώσουν. Οὔτε κὰν στὴ θύμισή τους θὰ σὲ ἔφερναν, νομίζω, ἂν ἐσὺ δὲν παρουσιαζόσουν μπροστά τους, γιὰ νὰ σὲ περιφρονήσουν. Ξέρουν οἱ πραγματικὰ γενναῖοι νὰ παραγνωρίζουν τὸν ἀντίπαλό τους ἀρχηγό, ὅταν δὲν εἶναι γενναῖος, καὶ τέτοιον σὲ κατάλαβαν κατὰ τὴν πολιορκία καὶ ἀρκετὴ ἐμπειρία ἔλαβαν τῆς νωθρότητάς σου»[66].

Ἀπ᾿ τὰ ἀνωτέρω βγαίνει πὼς κατὰ τὴν ἅλωση ὁ Δαβὶδ Κ. παρουσιάστηκε σὲ κάποιους ἀρχηγοὺς τῶν Νορμανδῶν, ποὺ ἂν καὶ τὸν περιφρόνησαν, γιατὶ εἶχαν καταλάβει τί λογῆς ἀρχηγὸς ἦταν, δὲν τὸν πείραξαν. Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 καὶ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183, τὰ στρατεύματα τοῦ δοξασμένου στρατηγοῦ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ, τοῦ συζ. τῆς Ἄννας Κ. Βατ. 149, συνέτριψαν τοὺς Νορμανδοὺς καὶ ἀπολευτέρωσαν τὴ Θεσσαλονίκη. Τότε πιάστηκαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες φίλοι τῶν Νορμανδῶν, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Ἀλέξιος Κ. 237 ποὺ τυφλώθηκε[67]. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαβὶδ Κ. διατελοῦσε κάτω ἀπ᾿ τὸν Ἰσαάκιο (β΄) Ἀγγ. 183 σὲ εὔνοια, καθὼς ἦταν μιὰ ἀπ᾿ τὶς οἰκογένειες ποὺ διώχτηκαν στὸν καιρὸ τοῦ τ ύ ρ α ν ν ο υ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87[68], γι᾿ αὐτὸ καὶ βλέπομε νὰ διορίζεται δ ο ὺ ξ Θεσσαλονίκης ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113[69], τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἡ Θεσσαλονίκη ἴσως θεωροῦνταν ἕνα τιμάριο τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65, τοῦ πατέρα τοῦ Δαβὶδ Κ. 112 καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 113[70].

65. Χωνιάτης, σ. 387.
66. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 16-18, Bonn σ. 379.
67. Χωνιάτης, σ. 472.
68. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 32.
69. Χωνιάτης, σ. 556.
70. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2, παράγρ. 7.

Κάτω ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, εἶναι φυσικὸ ὁ Δαβὶδ Κ. νὰ ἔμεινε ἀτιμώρητος μετὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾿ τοὺς Βυζαντινούς, ἂν καὶ οἱ πηγὲς σιωποῦν γιὰ τὸ πρόσωπό του.

Θὰ πέθανε πρὶν τὸ 1201/2, γιατὶ καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, σ᾿ αὐτὴ τὴ χρονολογία, δὲ σῴζονταν «οὔτε ἴχνη πιὰ ἀπ᾿ τοὺς ἀπογόνους» τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α Ἀλέξιου Κ. 65[71].

Οἱ Θεσσαλονικιῶτες πλήρωσαν ἀκριβὰ τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Νορμανδῶν καὶ τὴν κατάληψη τῆς πόλης τους ἀπ᾿ αὐτούς, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ἦταν καθόλου μικρὴ ἡ εὐθύνη τοῦ Δαβὶδ Κ. 112.

Στὶς 24 τοῦ Αὐγούστου (1185), γύρω στὸ μεσημέρι, ἡ πόλη πλημμύρισε ἀπὸ ἐχτρούς, πρῶτα ἀπὸ ναυτικοὺς ἀπ᾿ τὰ πλοῖα, κ᾿ ἔπειτα ἀπὸ ἱππεῖς ἀπ᾿ τὶς δυνάμεις τῆς ξηρᾶς[72]. Ἐπακολούθησαν ἄγριες ὁδομαχίες, ποὺ σ᾿ αὐτὲς πολλοὶ ἀντραγάθησαν, ἀλλὰ μάταια, καὶ στὸ τέλος ἡ πόλη κυριεύτηκε[73]. Ἄγρια σφαγή, αἰχμαλωσίες καὶ λεηλασίες ἔγιναν, κατὰ τὶς πρῶτες μεταμεσημβρινὲς ὧρες τῆς πρώτης μέρας τῆς ἁλώσης[74]. Οἱ δρόμοι γέμισαν ἀπὸ πτώματα ἀνθρώπων καὶ ζώων[75]. Ἐκκλησίες λεηλατήθηκαν, παπάδες κατακρεουργήθηκαν, καλόγρηες βιάστηκαν καὶ ἄρρωστοι στὰ νοσοκομεῖα σφάχτηκαν[76].

Τὸ ἀσημένιο καὶ χρυσὸ κ ι β ώ ρ ι ο τοῦ τάφου τοῦ πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης Δημήτριου τοῦ Μυροβλήτη, ὅπως τὸν θέλει ἡ παράδοση, λεηλατήθηκε[77].

Σὲ 7000 καὶ πάνω ὑπολογίστηκαν οἱ νεκροί[78].

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας τῆς ἁλώσης, Σάββατο 24 Αὐγούστου, οἱ σφαγὲς καὶ οἱ λεηλασίες κόπασαν καὶ σταμάτησαν μὲ διαταγὴ τῶν «κομήτων» (= τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἐχτροῦ)[79]. Οἱ Νορμανδοὶ ἔκαψαν τὰ πτώματα τῶν σκοτωμένων ἀνθρώπων καὶ ζώων[80], καὶ οἱ «κόμητες», καὶ οἱ ἱππότες καὶ οἱ ναύαρχοι καὶ οἱ ἀκόλουθοί τους καὶ ὁ στρατός τους, ἐγκαταστάθηκαν στὰ σπίτια τῆς πόλης, ὅσοι δὲ ἀπ᾿ τοὺς Θεσσαλονικιῶτες ἐπέζησαν περιφέρονταν ἄστεγοι, πεινασμένοι, διψασμένοι, καὶ γυμνοί[81]. Θεσσαλονικιώτης ντυμένος ἦταν κάτι τὸ σπάνιο. Κάποιος τρύπησε ἕνα ψαθί, καὶ μόλις μὲ αὐτὸ

71. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σῳζόμενα, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, σ. 336.
72. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 104, Bonn σ. 460.
73. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 104, Bonn σ. 461.
74. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 112, Bonn σ. 469: οἱ δὲ βάρβαροι πληρώσαντες τὴν πόλιν ὅλην, ἐξ αὐτῶν τῶν ἑῴων πυλῶν ἀρξάμενοι, ἐθέριζον τοὺς καθ᾿ ἡμᾶς καὶ συχνὰ ταῦτα δράγματα ῥίπτοντες σωροὺς ἐστοίβαζον, ἐξ ὧν Ἅδης φιλεῖ σιτούμενος.
75. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 114, Bonn σ. 469-70.
76. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 114, Bonn σ. 470-71.
77. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 116, Bonn σ. 472.
78. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 120, Bonn σ. 475.
79. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 120, Bonn σ. 476.
80. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 120, Bonn σ. 476.
81. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 120, Bonn σ. 476-77.

κάλυπτε τὰ ἀπόκρυφά του μέλη[82].

Καὶ ἐνῶ ὅλα αὐτὰ ὑπόφερναν οἱ Θεσσαλονικιῶτες, ὁ πρώην κυβερνήτης τους Δαβὶδ Κ. 112, ἐκεῖ ποὺ βρισκόταν, εἶχε ὅλες τὶς ἀνέσεις του, τοὺς ἀκολούθους του, τὴ μουλάρα του καὶ προπαντὸς τὴν ἰβηρικὴ του περίφημη ἀμφίεση, αὐτὸς ὁ ἀνάξιος ἄρχοντας, «ὁ καὶ ἀπ᾽ τὶς γυναῖκες θηλυκότερος καὶ ἀπ᾽ τὰ ἐλάφια δειλότερος ποὺ ζητοῦσε νὰ κρυφτῇ σὲ ὄρη καὶ σπηλιὲς ἢ στὴν κοιλιὰ θαλάσσιου κήτους, ὅπως ὁ Ἰωνᾶς, γιὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπ᾽ τὰ χέρια τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87. Καὶ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔπαθε τίποτε, καθὼς ἔγκαιρα παράδωσε τὸν ἑαυτό του ἑ κ ο ύ σ ι ο θ ή ρ α μ α στοὺς Νορμανδούς»[83].

Οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης ποὺ ὁ Δαβὶδ Κ. 112 παρὰ τὶς ἐπικλήσεις τους ἐγκατάλειψε[84], γνώρισαν τὴν τύχη τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐπιφυλάξει στοὺς Λατίνους τῆς ΚΠολης οἱ Ἕλληνες, κάτω ἀπ᾽ τὴν ἔμπνευση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, τρία χρόνια προηγουμένως: ἔτσι καὶ τώρα οἱ Νορμανδοὶ καταξευτέλισαν, βασάνισαν καὶ ξέκαναν τοὺς Θεσσαλονικιῶτες κατὰ τὸν πιὸ φριχτὸ τρόπο[85]. Αὐτὰ ποὺ ἔγιναν, «ἄλλη τίς ἐστι κακῶν Ἰλιάς, καὶ τραγικὰς ὑπερβαίνουσα συμφοράς», γράφει ὁ Νικήτας Χωνιάτης[86], καὶ παρατηρεῖ μελαγχολικά: «Ἔτσι ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ ἐκείνους (τοὺς Λατίνους) ἄνοιξε ἕνα ἀπύθμενο χάσμα ἐχτρότητας· δὲν μποροῦμε πιὰ νὰ ἑνώσωμε τὶς ψυχές μας καὶ διαφωνοῦμε ὁλότελα ἀνάμεσά μας, ἂν καὶ διατηροῦμε τὶς ἐξωτερικές μας σχέσεις, ἂν καὶ συχνὰ κατοικοῦμε στὸ ἴδιο οἴκημα»[87].

Ὁ ἀσυνείδητος Δαβὶδ Κ. 112 ἦταν μακριὰ ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς σκέψεις καὶ διαπιστώσεις.

Γιὰ τὸν Δαβὶδ Κ. 112 καὶ τὴν πολιορκία καὶ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾽ τοὺς Νορμανδοὺς τὸ 1185, βλ. τὴν πιὸ κάτω βιβλιογραφία:[88]

---

82. Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 122, Bonn σ. 477.
83. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 386.
84. Βλ. πιὸ πάνω ὑ. 64.
85. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 423, ἑλλην. μετάφρ. Ἰ. Παναγοπούλου, τόμ. Γ΄, σ. 70· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 538.
86. Ν. Χωνιάτης, σ. 388.
87. Ν. Χωνιάτης, σ. 391-92. Πρβλ. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 538.
88. Ν. Χωνιάτης, σ. 384-92· Εὐστάθιος, Κυρ. σ. 104 κεξ., Bonn σ. 460 κεξ. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Δ΄, β΄, σ. 168-75· Κ. Ἄμαντος, Β΄, σ. 365-66· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 423· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 538-39· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 126, ἑλλ. μετάφρ. σ. 484· M. Levtchenko, Ἱστορία, γαλλ. μετάφρ. σ. 245, ἑλλην. μετάφρ. (τοῦ 1953), σ. 240, ἑλλην. μετάφρ. (τοῦ 1955), σ. 302· Γ.Ι. Θεοχαρίδης, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους (285-1354), Θεσσαλονίκη 1980, σ. 289-98, ποὺ θεωρεῖ (σ. 290) τὸν Δαβὶδ Κ. 112 ὡς συγγενὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87, καθὼς ἦταν ἕνας ἀπὸ πρωτεξάδελφο ἀνεψιός του, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 34· καὶ κυρίως βλ. Κ. Βαρζοῦ, Δαβὶδ Κ. καὶ οἱ Θεσσαλονικιῶτες κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾽ τοὺς Νορμανδούς (1185), περιοδικὸ «Μακεδονικά» τ. 20 (1980), σ. 30-47.

113. Ἀνδρόνικος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1137 – † πρὶν τὸ 1201/2)

Ὁ Ἀνδρόνικος[1] Κ. γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65 καὶ τῆς Κατάης τῆς Γεωργίας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1137[3].

Ἐνωρὶς θὰ ἔλαβε ἀπ᾽ τὸ θεῖο του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, ἂν καὶ αὐτὸ δὲν ἀναγράφεται στὶς πηγές[4].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1155 μὲ κάποια, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιὰ δὲ γνωρίζομε. Ἀπ᾽ αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν [Ἀλέξιον] Κ. 203[5].

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς σταδιοδρομίας του μᾶς εἶναι ἄγνωστα. Μετὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾽ τοὺς Ἕλληνες καὶ τὴ διάλυση τῶν Νορμανδῶν, ὁ Ἰσαάκιος (Β΄) Ἄγγ. 183 διόρισε τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 113 δ ο ύ κ α Θεσσαλονίκης, ἀξίωμα ποὺ μέχρι τὴν ἅλωση τῆς πόλης κατεῖχε ὁ ἀδελφός του Δαβὶδ Κ. 112· μὲ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸν συναντᾶμε τὸ 1191[6].

Ζοῦσε ἀκόμη κατὰ τὸ χρόνο τῆς ἀρχῆς του ὁ περιώνυμος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (γένν. 1125· μητροπ. Θεσσαλ. 1175· † 1194/5), «ὁ πολιοῦχος τῆς πόλης, ὅπως τὸν λέει στὴ νεκρολογία του ὁ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, ποὺ τὴν τόση καὶ δυσαντίβλεπτη α ἰ δ ῶ τ ῆ ς ἀ ρ ε τ ῆ ς πρόβαλε

113.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς μεγάλου θείου του Ἀνδρόνικου Κ. 35, τοῦ πιὸ ἀγαπημένου ἀδελφοῦ τῆς μάμμης του Ἄννας Κ. 32, βλ. S. De Jongh, σ. 32, ὑ. 4.

2. Χωνιάτης, σ. 556: τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον (ἦν δὲ οὗτος Ἀλεξίου παῖς, ὃν Βρυέννιος ὁ καῖσαρ καὶ Ἄννα ἐγείνατο ἡ θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ πρώτως ἐκ Κομνηνῶν βασιλεύσαντος)...
3. Οἱ πρῶτοι γιοὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65 καὶ τῆς Κατάης πῆραν τὰ ὀνόματα Νικηφόρος καὶ Δαβίδ, τὰ ὀνόματα δηλ. τοῦ πατέρα τοῦ Ἀλέξιου 65 (τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου) καὶ τοῦ πατέρα τῆς Κατάης (τοῦ Δαβὶδ III τῆς Γεωργίας). Γιὰ τὸν πρωτότοκο γιὸ Νικηφόρον, βλ. καὶ τὴν ὑπόνοια τῆς S. De Jongh, σ. 32, ὑ. 4, δὲν ἔχουν περισωθῆ στοιχεῖα, γι᾽ αὐτὸ καὶ δὲν τὸν περιέλαβα στὴ Γενεαλογία μου· δευτερότοκος γιός ἦταν ὁ Δαβὶδ Κ. 112, τοῦ ὁποίου τὴ γέννηση ἔθεσα γύρω στὸ 1135, γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἐπικαλέστηκα, βλ. προσωπογρ. του, ὑ. 3. Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 ἦταν νεώτερός του, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ γέννησή του πρέπει νὰ τεθῇ γύρω στὸ 1137. Ἡ S. De Jongh, σ. 32 θέτει τὴ γέννηση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 113 περὶ τὸ 1130, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ χρονολογία μοῦ φαίνεται πρόωρη.
4. Αὐτὸν τὸν τίτλο ἔλαβε ὁ Νικηφόρος Κ. 115, γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δ. 66, ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65. Ὅπως λοιπὸν οἱ γιοὶ τοῦ Ἰωάννη Δ. 66 ἦσαν σεβαστοί, ἔτσι καὶ οἱ γιοὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65 θὰ ἦσαν σεβαστοί, τόσο ὁ Δαβὶδ Κ. 112 ὅσο καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113. Γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Νικηφόρου Κ. 115, βλ. προσωπογρ. του, ὑ. 2.
5. Χωνιάτης, σ. 560: Ὁ δὲ τοῦ Κομνηνοῦ Ἀνδρονίκου υἱός... Τὸ βαφτιστικό του ὄνομα δὲν ἀναφέρεται, ἀλλὰ χωρὶς ἀμφιβολία θὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἀλέξιου Κ. 65.
6. Χωνιάτης, σ. 556: τόν τε γὰρ Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον... ἐν τῷ χειρίζειν τὴν Θεσσαλονικέων ἀρχὴν...

στοὺς πολιορκητὲς (Νορμανδοὺς) καὶ ποὺ μὲ αὐτὴ μόνο ποὺ δὲν ἔρριξε κάτω τὸν ἀγέρωχο ἐκεῖνο στρατό»[6α].

Δὲ ξέρομε ποιὲς σχέσεις εἶχε ὁ Εὐστάθιος μὲ τὸ νέο δ ο ύ κ α, τὸν ἀδελφὸ τοῦ προδότη Δαβὶδ Κ. 112, ἐνῶ ἀντιθέτως ξέρομε τὶς σχέσεις τοῦ ἱεράρχη μὲ τὸ διάδοχο τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 113, τὸ Θεόδωρο Στρατηγόπουλο. Σ' αὐτοὺς «ποὺ τὸν κατηγόρησαν κατὰ τὰ τέλη τῆς εἰκοσάχρονης ἀρχιερατείας του στὴ Θεσσαλονίκη πὼς ἐνῶ κατὰ τὸν προηγούμενο χρόνο (1193) ἀγαποῦσε τὸ δ ο ύ κ α Θεσσαλονίκης Θεόδωρο Στρατηγόπουλο καὶ κατὰ τὸν ἑπόμενο τὸν μισοῦσε, ἀντίταξε τὶς δικαιολογίες του γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῶν αἰσθημάτων του καὶ γιατὶ μιλοῦσε κατὰ τῆς τακτικῆς ποὺ ἀκολουθοῦσε ὁ δ ο ύ ξ»[6β].

Μιὰ τέτοια πολύτιμη πληροφορία δὲν ἔχομε γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 113, κ' ἔτσι μᾶς εἶναι ὁλότελα ἄγνωστος ὁ τρόπος, ποὺ μὲ αὐτὸν κυβέρνησε «τὴν πρώτη μετὰ τὴ βασιλεύουσα πανευδαίμονα πόλη ποὺ ἀντιπνέει ἀπ' τὰ μαρτυρικὰ ὀσφράδια»[6γ] τοῦ μ υ ρ ο β λ ή τ η Δημήτριου, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα στόλιζε καὶ τὴν πόλη καὶ τὸν περίπυστο ναό.

Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183, «αὐτὸς ὁ φιλήδονος καὶ τιποτένιος γλεντζές, ὁ μικρόψυχος καὶ ὁλοστρόγγυλο μηδενικό»[7] –στὴν πραγματικότητα ἀρκετὰ μὲ αὐτὲς τὶς κρίσεις τὸν ἔχουν ἀδικήσει οἱ μεταγενέστεροι[7α] – ἄνθρωπος «ποὺ εὔκολα ἔπεφτε σὲ θυμὸ καὶ μεγάλα γιὰ τὸν ἑαυτό του φανταζόταν»[8], μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες ἐλλείψεις του ἦταν καὶ φιλύποπτος καὶ πρόθυμος νὰ ἀκούσῃ τὶς κακὲς εἰσηγήσεις τῶν αὐλικῶν του[9].

Ἄκουσε λοιπὸν τὴν εἰσήγηση κάποιου πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 ἀποβλέποντας στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, συννενοήθηκε μὲ τὸν πρώην σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α καὶ τώρα κ α ί σ α ρ α Ἀλέξιον Κ. 156, τὸ νόθο γιὸ τοῦ μακαρίτη Μανουὴλ (α') Κ. 81 ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπ' τὴν ἀνεψιά του

6α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, Μονῳδία εἰς τὸν ἁγιώτατον Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐστάθιον, σ. 286.

6β. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Πρὸς τοὺς αἰτιασαμένους αὐτὸν κατὰ τὴν ιβ' ἰνδικτιῶνα τοῦ ͵αψβ' (= 1194) ἔτους εἰ πέρυσι δούκα Θεσσαλονίκης ὄντα τὸν Στρατηγόπουλον Θεόδωρον φιλῶν καὶ ἐπιόντι ἔτει μισῶν λαλεῖ κατὰ τῆς αὐτοῦ πράξεως, εἰς J. Darrouzès, Des œuvres perdues d' Eustathe de Thessalonique, REB21 (1963), σ. 233, ἀριθ. 14.

6γ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6α), σ. 295.

7. Κ. Μάρξ, Χρονολογικὲς σημειώσεις, Ἀρχεῖον Μάρξ-Ἔγκελς, τ. 5, σ. 192, ρωσ. ἔκδ. Πρβλ. Μ. Levtchenko, Byzance, γαλλ. μετάφρ., σ. 246, ἑλλην. μετάφρ. (1953), σ. 242, καὶ ἄλλη ἔκδ. (1955), σ. 304.

7α. Κατὰ τὸν G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 428, ἑλλην. μετάφραση τ. Γ', σ. 75, «ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 δὲν ἦταν βέβαια ἱκανὸς πολιτικός, δὲν ἦταν ὅμως οὔτε δειλὸς οὔτε ἀδύνατος χαραχτήρας, ὅπως θέλουν γενικὰ νὰ τὸν παρουσιάσουν. Εὐνοϊκὴ κρίση γιὰ τὸν Ἰσαάκιο (β') ἐκφέρει καὶ ὁ M. Bachmann, Die Rede des Joh. Syropulos, München 1935.

8. Χωνιάτης, σ. 556: Εὐέμπτωτος δ' ὢν ὁ βασιλεὺς εἰς θυμόν, καὶ μεγάλα περὶ ἑαυτοῦ φανταζόμενος,

9. Χωνιάτης, σ. 556: ἀλλὰ κὰκ μόνης ὑπονοίας ἐνίοτε καὶ τῆς παρά τινων εἰσηγήσεως κακῶς ἐτίθει πολλούς.

Θεοδώρα Κ. 150, καθὼς ὁ Ἀλέξιος 156 βρισκόταν στὴ Δράμα[10].

Ἀπηχοῦσε κάποια ἀλήθεια ἡ εἰσήγηση τοῦ αὐλικοῦ στὸν Ἰσαάκιο (β') 183 ἢ ἦταν καθαρὴ συκοφαντία, ὅπως ἀφήνει νὰ νοηθῇ ὁ Χωνιάτης; Μᾶλλον τὸ δεύτερο.

Ἂς σημειωθῇ πὼς καὶ οἱ τρεῖς πρίγκιπες ἦσαν μεταξύ τους δευτεροεξάδελφοι, Ὁ Ἰσαάκιος (β') 183 ἦταν ἐγγονὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 38, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 ἐγγονὸς τῆς Ἄννας Κ. 32 καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 ἐγγονὸς τοῦ Ἰωάννη (β') Κ. 34[11].

Τὰ δίκαια τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 113 πάνω στὸ θρόνο ἦσαν μεγαλύτερα ἀπὸ κεῖνα τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183, καθὼς ἦταν ἐγγονὸς μιᾶς ἄλλοτε β α σ ί λ ι σ-σ α ς καὶ ἑνὸς κ α ί σ α ρ α· φυσικὰ τὰ δίκαια τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156, ὡς ἐγγονοῦ ἑνὸς αὐτοκράτορα καὶ γιοῦ ἐπίσης αὐτοκράτορα, ἔστω καὶ νόθου, ἦσαν τὰ πρῶτα, ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 ἦταν τυφλός.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράματα, ἂν καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 δὲ φαίνεται νὰ ὑπῆρξε συνωμότης, ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 σκέφτηκε πὼς ἔπρεπε νὰ τὸν ἐξουδετερώσῃ πολιτικά.

Στάλθηκαν λοιπὸν ὁρισμένοι ἀπ' τὴν ΚΠολη νὰ τὸν πιάσουν, καθὼς ὅμως τὸν βρῆκαν κατὰ τὴ Μακεδονία νὰ ἔρχεται πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, δὲν τὸν ἐνόχλησαν· δὲν ἔκαναν τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶχαν διαταχτῆ, ἀλλὰ ἄφησαν τὸ θήραμα νὰ πέσῃ μόνο του μέσα στὰ δίχτυα.

Ἔτσι, ὅταν ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 ἔφτασε στὴν ΚΠολη καὶ παρουσιάστηκε στὸν ἐστεμμένο ξάδελφό του, μὲ κατάπληξη τὸν εἶδε ὀργισμένο καὶ τὸν ἄκουσε φριχτὰ νὰ τὸν ὀ ν ε ι δ ί ζ η καὶ νὰ τοῦ ἀποδίδη ἀ π ι σ τ ί α.

Ὁ νευριασμένος Ἰσαάκιος (β') 183 ξέσπασε πάνω στὸν ἄτυχο Ἀνδρόνικο Κ. 113. Μάταια αὐτὸς ὁ τελευταῖος ζητοῦσε ἀποδείξεις γι' αὐτὰ ποὺ τοῦ καταλόγιζαν. Δὲν ἔγινε παρὰ μιὰ παρωδία δίκης, καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (β') βιαζόταν νὰ τελειώσῃ μὲ τὴν ὑπόθεση.

Μόνος, καθὼς ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 μέσα στὸ παλάτι, τὸν ἅρπαξαν καὶ τὸν ἔρριξαν σὲ μιὰ φυλακή. Καὶ μετὰ λίγες μέρες ἦλθε στὸ δεσμωτήριο ἕνας δήμιος, κατὰ αὐτοκρατορικὴ βέβαια διαταγή, καὶ τοῦ ἔβγαλε τὰ μάτια[12].

Τρεῖς μῆνες μετὰ τὸ περιστατικὸ ὁ Ἰσαάκιος (β') μετάνιωσε γι' αὐτὴ τὴν πράξη του τῆς σπουδῆς[13].

Ποιὰ ἦταν ἡ μετὰ τὴν τύφλωση τύχη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 113 μᾶς εἶναι ἄγνωστο[14]· τὸ μόνο ποὺ ξέρομε εἶναι πὼς πέθανε πρὶν ἀπ' τὸ 1201/2[15].

10. Χωνιάτης, σ. 556.

11. Κατὰ σειρὰ ἦσαν γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Δ. Ἄγγ. 93, τοῦ Ἀλέξιου Κ. 65 καὶ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81 ποὺ μεταξύ τους ἦσαν πρωτεξάδελφοι.

12. Χωνιάτης, σ. 556.

13. Χωνιάτης, σ. 559.

14. Ἡ S. De Jongh, σ. 32, γράφει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 μετὰ τὴν τύφλωσή του, ἔγινε μοναχὸς σ' ἕνα μοναστήρι τοῦ «Παπυκίου» ὄρους τῆς Θράκης (κοντὰ στὴ Μοσυνόπολη,

114. Νικηφόρος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1125 – † πρὶν τὸ 1144)

Ὁ Νικηφόρος[1] Κ. γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66 καὶ τῆς πρώτης συζύγου του Θεοδώρας τοῦ Καυκάσου[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1125[3].

Ἡ σταδιοδρομία του δὲν μᾶς εἶναι γνωστή, καθὼς μάλιστα πέθανε πολὺ νέος· πρέπει νὰ πέθανε πρὶν τὸ 1144, χρονολογία ποὺ σ' αὐτὴ γεννήθηκε ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Νικηφόρος Κ. 115. Ἂν τότε ζοῦσε ὁ Νικηφόρος 114, ὁ Νικηφόρος 115 δὲν θὰ ἔπαιρνε αὐτὸ τὸ ὄνομα.

Ὅταν ἡ Θεοδώρα τοῦ Καυκάσου ποὺ μετονομάστηκε ὡς μοναχὴ Αἰκατερίνη[4] πέθανε, ἄφησε στὸν ἄντρα της τὸ μοναδικὸ αὐτὸ παιδί, τὸν Νικηφόρον Κ. Δούκαν 114[5], τὸν κ α λ ό ν (= τὸν ὡραῖον), γιὰ νὰ τὸν βλέπῃ ὁ πατέρας του, «ὁ γλυκὺς Ἰωάννης» 66, καὶ νὰ νομίζῃ πὼς στὸν τύπο του, στὰ χαραχτηριστικά του, βλέπει τὴ μητέρα του, τὴ Θεοδώρα - Αἰκατερίνη, καθὼς αὐτὴ τοῦ ἔμοιαζε πολύ[6].

σημ. Messina-Kalesi, ὄχι μακρυὰ ἀπ' τὴ σημερινὴ Κομοτηνή), καὶ παραπέμπει στὸ Χωνιάτη. Ἀλλὰ ὁ Χωνιάτης δὲ μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 113 ὁδηγήθηκε στὸ Π α π π ί κ ι ο ν (ἡ σωστὴ γραφὴ κατὰ Κ. Ἄμαντον). Αὐτὸ μᾶς τὸ λέει γιὰ τὸν Ἀλέξιον Κ. 156 ποὺ κατηγορήθηκε γιὰ συνενοχὴ στὴ συνωμοσία, καὶ πὼς ὁ ἴδιος (ὁ Χωνιάτης) ὑ π ο ύ ρ γ η σ ε κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῆς κουρᾶς τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156, βλ. προσωπογρ. αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὑ. 58.

15. Βλ. προσωπογρ. Δαβὶδ Κ. 112, ὑ. 71.

114.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Νικηφόρου Βρυέννιου, συζύγου τῆς Ἄννας Κ. 32.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιος τῇ γυναικὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πανευτυχεστάτου καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου του Βρυεννίου, ἔκδ. E. Kurtz, Uned. Texte, BZ16 (1907), σ. 93, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 39, σ. 388, στίχ. 187-91:

   τῷ παιδὶ δ' ἀμύθητον ἡμερῶν δρόμον
   ζωῆς τε κύκλα προσνεμεῖν πολυχρόνου,
   ὡς ἂν ὁ πατὴρ ὁ γλυκὺς Ἰωάννης
   ὁρῶν τὸν υἱὸν τὸν καλὸν Νικηφόρον
   σὲ τὴν τεκοῦσαν ὥσπερ ἐν τύποις βλέπῃ.

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν τὸ 1122. Ὁ Νικηφόρος Κ. μοναδικὸς γιὸς τοῦ ζεύγους Ἰωάννη Δ. 66 - Θεοδώρας πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1125. Ἡ S. De Jongh τοποθετεῖ τὴ γέννησή του περὶ τὸ 1123-1125.

4. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπιτάφιος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2); στίχ. 175-76.

5. Ὁ W. Hörandner, Theod. Prodromos, Hist. Gedichte, σ. 584, δίνει στὸ Νικηφόρο 114 τὴν ἐπωνυμία (Δούκας), ἀλλὰ ὁ Νικηφόρος 115, γιὸς ἐπίσης τοῦ Ἰωάννη Δ. 66, λεγόταν Κ ο μ ν η ν ό ς καὶ ὄχι Δ ο ύ κ α ς, βλ. προσωπογρ. Νικηφόρου Κ. 115, ὑ. 2.

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

115. Νικηφόρος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1144 – † 1173)

Ὁ Νικηφόρος[1] Κ. πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66 καὶ τῆς δεύτερης νόμιμης γυναίκας του[2], ποὺ δέχτηκα πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ λ ο γ ο θ έ τ η τοῦ δ ρ ό μ ο υ Μιχαὴλ Ἁγιοθεοδωρίτη[3], γεννήθηκε περὶ τὸ 1144[4].

Ὁ Νικηφόρος Κ. 115 ἔτυχε μιᾶς ἐπιμελημένης μόρφωσης καὶ ἰδιαίτερα θεράπευσε τὰ γράμματα, καθὼς μάλιστα συνέγραψε καὶ ὁρισμένα ἔργα[5] ποὺ δὲ σώθηκαν.

Οἱ ἐγκωμιαστές του, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ἐπαινοῦν «τὴ λαμπρότητά του στοὺς λόγους καὶ τὴ φωσφορία τῆς γενιᾶς του, καθὼς ἦταν ἕνας Κομνηνὸς ἀπ' τὴ μάμμη του Ἄννα Κ. 32 καὶ ἕνας Δούκας ἀπ' τὴ προμάμμη του Εἰρήνη Δούκαινα, τὴ σύζυγο τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15. Ἡ δόξα τῆς γενιᾶς του ἐπικοσμοῦνταν μὲ τοὺς λόγους του, λόγους ποὺ ἔδιναν ὀμορφιὰ στὴν εὐγένεια τῆς καταγωγῆς του, ὅπως τὸ χρυσάφι δίνει ὀμορφιὰ στὰ μαργαριτάρια, ὅταν δένεται μαζί τους»[6].

Μὲ ὑπερβολὴ μᾶς λένε πὼς «στὴ γλυκύτητα τοῦ λόγου ξεπερνοῦσε τὸν Ἰσοκράτη καὶ πὼς ἦταν ἕνας ζηλωτὴς τῆς ἐμβρίθειας τοῦ ρητορικοῦ λόγου τοῦ Δημοσθένη. Κανένα δὲν ἄφηνε ἀπ' τοὺς συγχρόνους του φιλομούσους νὰ ὑπερηφανευτοῦν, ἀλλὰ τοὺς ἀνάγκαζε στὶς διαλογικὲς συζητήσεις νὰ κατεβάσουν τὸ κεφάλι. Ἦταν πιὸ γλαφυρὸς ἀπ' τὸ Νηρέα καὶ πιὸ γλυκὺς ἀπ' τὸ Νέστορα, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῇ κανεὶς νὰ πῇ πὼς ἀπ' τὸ στόμα του ἔτρεχε μέλι»[7].

115.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Νικηφόρου Βρυέννιου, συζύγου τῆς Ἄννας Κ. 32.

2. Τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν Κομνηνόν, τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου, VV17 (1910), σ. 290. Ὡς ἐδῶ ἔχομε ἕνα ἔγγονο τοῦ Νικηφ. Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κ. 32· ἀλλὰ στὴ δική του μονῳδία γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφ. Κ. 115, ὁ Κωνστ. Μανασσῆς, VV17 (1910), σ. 303, λέει: Ἀλλ' ὅ γε μεγαλόφρων Δούκας καὶ εὐγενὴς καλλιφυὲς γεωργήσας φυτόν, τὸν καλὸν ἐκεῖνον φημὶ (Νικηφόρον) Κομνηνόν. Ἄρα ὁ Νικηφόρος 115 ἦταν γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66 ἀπ' τὴ δεύτερη γυναίκα του, ποὺ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τέσσερις γιούς.

3. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α'. σ. 319, ὑ. 12.

4. Ὁ Ἰωάννης Δ. 66 παντρεύτηκε τὴ δεύτερη γυναίκα του περὶ τὸ 1140/42. Ὁ Νικηφόρος 115 τὸ 1173 εἶχε τρία μικρὰ παιδιά· ἂν ὁ πρωτότοκος [Ἰωάννης] 204 πλησίαζε τὴν ἡλικία τῶν 8 χρονῶ, ὁ Νικηφόρος 115 θὰ παντρεύτηκε τὸ 1162, ποὺ δείχνει πὼς θὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1144, βλ. S. De Jongh, σ. 33, ὑ. 14.

5. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονῳδία, VV17 (1910), σ. 291.

6. Εὐστάθιος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 292.

7. Εὐστάθιος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 293.

'Ο Νικηφόρος Κ. 115 περὶ τὸ 1162 παντρεύτηκε κάποια, ποὺ τὸ ὄνομά της καὶ τὴ γενιά της δὲ γνωρίζομε. Γι' αὐτὴ μαθαίνομε πὼς «ἦταν ὡραία καὶ εὐγενής, ὅπως ὁ Νικηφόρος, καὶ πὼς ἦταν γυναίκα σώφρων καὶ κοσμία, καὶ πὼς μαζί της ἔκανε παιδιὰ ὡραῖα καὶ ἀντάξια τῶν γονέων τους»[8].

Τὰ παιδιὰ ποὺ ἔκαναν ἦσαν τρία καὶ σ' αὐτὰ μποροῦσε κανεὶς «νὰ ἐνοπτρίζεται» τὸν πατέρα τους, καθὼς αὐτὸς πέθανε πρόωρα. Ἦσαν σὲ τέτοια ἡλικία κατὰ τὸ θάνατό του, ποὺ δὲν εἶχαν «συναίσθηση τοῦ κακοῦ ποὺ τοὺς συνέβη»[9]. 'Ο πρωτότοκος θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πάππου του 'Ιωάννη Δούκα 66, καὶ εἶναι ὁ ['Ιωάννης] Δούκας 204, καὶ οἱ ἄλλοι, ὁ 'Ανώνυμος Κ. 205 καὶ ὁ 'Ανώνυμος Κ. 206[10].

'Ο Νικηφόρος Κ. 115 στοὺς λόγους του ἦταν ἕνας ἐ π α ι ν έ τ η ς, ἕνας ἐ γ κ ω μ ι α σ τ ὴ ς τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81[11]. Μὲ τὸ θάνατο τοῦ Νικηφόρου 115, λέει ὁ Εὐστάθιος, δὲ θὰ πληρωθοῦν πιὰ τὰ ἀνάκτορα μὲ τοὺς λόγους του γιὰ νὰ ἐξυμνήσουν τὰ ἔργα τοῦ αὐτοκράτορα. 'Απὸ παιδὶ ὁ Νικηφόρος 115 εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ ἀπαγγέλλῃ κείμενα τῆς Γραφῆς, νὰ συνθέτῃ ποιήματα καὶ νὰ εὐφραίνῃ τοὺς ἀκροατές του[11a].

«'Απὸ μικρὸς ὁ Νικηφόρος Κ. 115 διακρινόταν γιὰ τὴν ἐλευθεριότητα τοῦ χαραχτήρα του καὶ τὴ χάρη τοῦ ἤθους του. Ἔλαμπε ἀπὸ ὀμορφιὰ στὸ πρόσωπο καὶ ἀπὸ καλωσύνη στὴν ψυχή, καὶ σὰν σὲ καθρέφτη στὸ πρόσωπό του διαφαίνονταν τὰ εὐγενικὰ κινήματα καὶ σπέρματα τῆς καρδιᾶς του. Καθὼς μεγάλωνε τὸ φῶς τῆς φυσικῆς του σύνεσης ἄστραφτε πιὸ πολύ, καὶ ὅπως προσθέτονταν ἡ γνώση ἀπ' τὴ μάθηση καὶ τὴ μελέτη, ἡ καταρτισή του γινόταν ὅλο καὶ πιὸ φανερή. 'Απὸ κεῖ τὸν παράλαβε ἡ γραμματικὴ γιὰ νὰ τὸν παραδώσῃ στὴ ρητορικὴ καὶ νὰ τὸν γράψῃ ἀνάμεσα στοὺς λογίους τοῦ Βυζαντίου. Καὶ ὁ ὡραῖος αὐτὸς νέος, ὁ Νικηφόρος Κ. 115, ὁ ἄξιος ἐπαίνων, ἐπιδόθηκε στὴ βασίλισσα τῶν ἐπιστημῶν, στὴ φιλοσοφία, καὶ δὲν ἄργησε νὰ μπῆ στὰ σεμνά της ὄργια καὶ νοήματα. Οἱ ἐκπαιδευτὲς καὶ καθοδηγητές του,

8. Κωνσταντίνου Μανασσῆ, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς τὸν ἀποιχόμενον ἐπὶ τῶν δεήσεων κυρὸν Νικηφόρον τὸν ἔκγονον τοῦ καίσαρος, VV17 (1910), σ. 315 καὶ 321.
9. Εὐστάθιος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 293-94.
10. Τὸ πὼς τὰ παιδιὰ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 ἦσαν τρία, βγαίνει ἀπ' τὰ λόγια ποὺ τοῦ ἀπευθύνει ὁ Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 293: «ἐξεβλάστησάν σου τῆς ρίζης καὶ φυτὰ εὐγενῆ, τριστέλεχον αὔξην ἐπαγγελλόμενα». Τὸ πὼς καὶ τὰ τρία ἦσαν ἀγόρια, βγαίνει ἀπ' τὰ λόγια ποὺ ἀπευθύνει στὴ μητέρα τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 322: «ἀλλ' ἔχεις ἄλλο παραμύθιον, τοὺς υἱδοὺς» (= τοὺς υἱιδούς, τοὺς ἐγγονούς). Τὸ πρωτότοκο ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδιὰ θὰ πῆρε τὴν ὀνοματεπωνυμία τοῦ πάππου του 'Ιωάννη Δούκα 66· οἱ φερώνυμοι τοῦ καίσαρα 'Ιωάννη Δούκα, πάππου τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, ἂν καὶ Κομνηνοί, ἔπαιρναν τὴν ἐπωνυμία Δούκας, βλ. πὼς τρεῖς ἔγγονοὶ τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ. 15 καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, ποὺ εἶχαν τὸ ὄνομα 'Ιωάννης, πῆραν τὴν ἐπωνυμία Δούκας, ὁ 'Ιωάννης Δ. 66, ὁ 'Ιωάννης Δ. 83 καὶ ὁ 'Ιωάννης Δ. 90. Οἱ ἄλλοι δυὸ γιοὶ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 θὰ πῆραν τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός.
11. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 296-97· Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 318.
11a. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 296-97.

τὸν θαύμαζαν, ἔμεναν μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα γιὰ τὴν ὀξύτητα τοῦ μυαλοῦ του, ὅσο γιὰ τὸ μνημονικό του, αὐτὸ καὶ μετὰ τὸ θάνατό του ἀκόμη τὸ ἀνάφερναν ὡς φαινόμενο»[12].

Ὅταν ἔγινε ἀντράκι εἶχε ἕνα ἐξαίρετο παρουσιαστικό· « πάντα εὐχάριστος, ξανθός, ὄμορφος στὸ πρόσωπο, π υ ρ ά κ η ς ὡς ὁ Δ α β ὶ δ· μόλις εἶχε ἀρχίσει νὰ βγάζῃ τὰ γενάκια του ποὺ ἦσαν ξανθὰ· πανύψηλος, μὲ μαλλιὰ σγουρὰ στὸ χρῶμα τοῦ ἥλιου, μάτια, φρύδια καὶ μέτωπο πολὺ ὡραῖα· ὅλα ἔδειχναν, λέει ὁ Μανασσῆς, τὸ βαθὺ μυαλό του, καθὼς πιὸ ὡραῖος ἦταν ἀκόμη στὸ ἦθος καὶ στὴ μορφὴ τῆς ψυχῆς· φρόνιμος καὶ ταπεινός, δεχόταν μὲ καλωσύνη ὅλο τὸν κόσμο, χωρὶς νὰ ἔχῃ καμιὰ ἰταμότητα καὶ περηφάνια, ποὺ καταγόταν ἀπὸ μιὰ τέτοια περίλαμπρη γενιά»[13].

Τὰ ἴδια μᾶς λέει σὲ μιὰ ἐπιστολή του πρὸς τὸ Νικηφόρο Κ. 115 καὶ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης: «'Ο πάνσοφος Κομνηνός, ἡ κεφαλὴ ποὺ ἐπάξια τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ· ὁ χρυσαφένιος, ὄχι μόνο στὰ μαλλιὰ ἀλλὰ καὶ στοῦ πρόσωπου τὴ χάρη, καὶ πιὸ πολὺ στὴν ψυχὴ ποὺ πραγματικὰ τὴν εἶχε χωρὶς ρύπο καὶ στραφτερὴ ἀπ' τὶς ἀρετές του· δὲν εἶναι μόνο ἄξιος νὰ βρίθῃ ἀπὸ χρυσάφι καὶ ἀσήμι, ἀλλὰ νὰ ἔχῃ καὶ ὁ,τιδήποτε ἄλλο, ἀπὸ ὅσα στὸν κόσμο θεωροῦνται πολύτιμα καὶ πολὺ ἀξιόλογα»[13a].

«Στὶς ἀναστροφές του εἶχε ἕνα ἐλεύθερο καὶ ἀπλὸ τρόπο, στὸ λόγο του τὸν χαραχτήριζε μιὰ ἀπόλυτη κυριολεξία, καθὼς ἦταν λιγόλογος μέχρι λακωνισμοῦ. Στὰ χείλη του, λὲς καὶ ἐπικαθόταν μιὰ χάρη ἀνείπωτη καὶ ἕνας τρόπος μελίρρυτος. Δὲν τοῦ ἄρεσε νὰ μιλάῃ μὲ στόμφο ἢ νὰ κάνῃ θόρυβο, βγάζοντας κραυγές. 'Η ψυχή του καθόλου δὲν ἤξερε τὴν κολακεία· ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του δὲ νόμιζε πὼς ἦταν κάποιος σπουδαῖος. Τὶς αἰσχρολογίες καὶ τὶς ἀνηθικότητες δὲν τὶς ἤθελε καθόλου· ἄνθρωπο γυναικὰ τὸν ἔλεγε Χάρυβδη καὶ ἄμπωτη καὶ φωτιὰ ποὺ κατακαίει».

«Τὸ Χρύσιππο καὶ τὸ Διογένη τὸν κυνικό, τοὺς ἰδιότυπους αὐτοὺς φιλοσό-

12. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 311-12.
13. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 313: ἦν μὲν γὰρ καὶ τὴν ὥραν καλὸς καὶ τὴν ἰδέαν ἐπιτερπής, ξανθόκομος, εὐπρόσωπος, εὔοπτος, πυρράκης ὡς ὁ Δαυΐδ, εἰς τὸν ἀκριβῶς νεανίαν ἄρτι γραφείς, ἤδη δὲ οἱ τὰς γνάθους ἀμφεσκίαζεν ἴουλος πυρσίζουσά τε τὸν πώγωνα περιεσκίαζε θρίξ, σώματος εὐμεγέθης ἀναδρομή, πλάσις ὀρθία, ἀμφιλαφὴς ἡ κόμη καὶ οὔλη, βόστρυχος ἡλιώδης, ὀφθαλμοὶ καὶ ὀφρύες καὶ μέτωπον αὐτόθεν (καλὰ καὶ) μεγαλογνώμονα, καλλίων δὲ ἄρα τὸ ἦθος καὶ τὴν μορφὴν τῆς ψυχῆς, σώφρων τὸν νοῦν, εὐπρόσιτος, ἡδὺς ἐντυχεῖν, οὐδὲν ἀγέρωχον φέρων, οὐδὲν ἰταμόν, ἀκαλλὲς οὐδὲν τῶν ὅσα ταῖς ἀρεταῖς συμπαραβλαστάνειν πεφύκασιν, οὐ γαῦρον ὁρῶν, οὐ καθεὶς ἐπισκύνιον, οὐ τὸ τοῦ γένους λαμπρὸν ἀλαζονείας ὕλην ποιούμενος·
13a. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, 'Επιστολὴ γ', ἔκδ. Th. Tafel, Opuscula, Francofurti 1832, σ. 308: 'Ο πάνσοφος Κομνηνός· ἡ πανσέβαστος κεφαλή· ὁ χρυσοῦς, οὐ μόνον τὴν κόμην καὶ τὴν τοῦ προσώπου χάριν, ἀλλὰ καὶ μάλιστα τὴν ψυχὴν τὴν ὄντως ἀρρύπαρον καὶ στιλπνὴν ἀρεταῖς· οὐ χρυσῷ μόνον καὶ ἀργύρῳ βρίθειν ἐπάξιος, ἀλλὰ καὶ πᾶν ἔχειν ἄλλο, εἴτι κατὰ κόσμον τιμαλφεῖται, καὶ πολλοῦ ἄξιον κρίνεται· Τὸ πὼς ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται στὸ Νικηφόρο Κ. 115, βλ. κατωτέρω, ὑ. 31.

φους, συνεχίζει ὁ Μανασσῆς, πολὺ τοὺς θαύμαζε, ἀλλὰ τοῦ μὲν Χρύσιππου μισοῦσε τὴν αἰσχρολογία, τοῦ δὲ Διογένη ἀποστρεφόταν τὸ ἀκατάπληκτο. Στὴ συμπεριφορά, ἐκτὸς τῆς εἰρωνείας καὶ τοῦ σαρκασμοῦ, ἦταν σωκρατικός, στὴν ἀξιοπιστία ξεπερνοῦσε τὸν Ξενοκράτη καὶ στὴ χρηστότητα τῶν ἠθῶν τὸν Ἀρίστωνα»[14].

Ὁ Νικηφόρος Κ. 115 μᾶς παρουσιάζεται τὸ 1173[15] νὰ κατέχη στὴν αὐλὴ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων καὶ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[16], τὸν ὁποῖον πολὺ πιὸ μπρὸς θὰ εἶχε λάβει ἀπ᾽ τὸ θεῖο του Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του.

Ὁ Κωνστ. Μανασσῆς μᾶς δίνει μιὰ ἐπιγραμματικὴ ἐξήγηση τῶν καθηκόντων ποὺ εἶχε στὴν αὐλὴ ὁ ἐπὶ τῶν δεήσεων. «Στεκόταν, λέει, ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸ λαό, διαβιβάζοντας τὰ αἰτήματα ἐκείνων ποὺ ἱκετευτικὰ βοοῦσαν καὶ ἐπικαλοῦνταν τὴν ἐπέμβαση καὶ προστασία του, ὅπως ἀκριβῶς ὁ ἀέρας φέρνει τὶς ἡλιακὲς ἀχτίδες στὴ γῆ ἢ ὅπως κάποια πλούσια πηγὴ ἑνὸς ἄλσους ξεχύνει στοὺς ρύακες τὰ ἄφθονα νερά της»[17].

Ἐπίκουρος μᾶς ἔρχεται ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης γιὰ νὰ μᾶς πῆ «πὼς ὁ ὀχετὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν εὐεργεσιῶν μέσω τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 πλημμύριζε αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀνάγκες· μὲ τὰ χέρια του μοίραζε χρήματα καὶ ἀγαθὰ γιὰ νὰ εὐφράνη ὅλο τὸν κόσμο. Τὸν εὐλογοῦσε ὁ φτωχὸς λαός, γιατὶ σὰν νὰ εἶχε ἑκατὸ χέρια μὲ περίσκεψη καὶ δραστηριότητα ξεχώριζε γιὰ τὸν καθένα ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἔπρεπε»[18].

«Τὸ ὑψηλό του ἀξίωμα δὲν τοῦ φούσκωνε τὰ μυαλά, ἀλλὰ προσπαθοῦσε νὰ διεκπεραιώση τὶς ὑποθέσεις μὲ κάθε τελειότητα, χωρὶς νὰ αὐτοπροβάλλεται, γιατὶ εἶχε ἕνα φρόνημα περιορισμένο καὶ μέτριο»[19].

Ὁ Νικηφόρος Κ. 115, ἂν καὶ συνόδευε τὸν αὐτοκράτορα στὶς ἐκστρατεῖες του[20] καὶ εἶχε λάβει στὸ πεδίο τῆς μάχης δυὸ βαριὲς πληγές, μιὰ στὸ μέτωπο καὶ ἄλλη στὸ χέρι[21], δὲν ἦταν ἕνας ἄντρας πολεμικός, ὅπως οἱ δυὸ ἀδελφοί του, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. Δούκας 116 καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 117· ἦταν ἕνας ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων. «Τοῦ Ἄρη ἐκεῖνοι θεράποντες, του λόγιου Ἑρμῆ αὐτὸς ὑποφήτης», μᾶς λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης[22].

Καὶ φαίνεται πὼς ὁ Νικηφόρος Κ. 115 στοὺς λόγους του καὶ στὸ πνευματικό του ἔργο εἶχε ἐπιτυχία, ἂν καὶ πέθανε πολὺ νέος σὲ μιὰ ἡλικία κάτω τῶν 30

14. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 314.
15. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Ε. Kurtz, VV17 (1910), σ. 285.
16. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 290 καὶ 300· Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 302, 313, καὶ 315.
17. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 315.
18. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 300.
19. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 315.
20. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 301.
21. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 305.
22. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 297.

χρονῶ.

Ὅταν κάποτε «ὁ στρατηγικώτατος καὶ θειότατος αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, γύριζε νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος ἀπὸ κάποιο μέτωπο τοῦ πολέμου – γιατὶ ὅπως εἶναι ἀδύνατο ν᾽ ἀνέβη ὁ ἥλιος στοὺς οὐρανοὺς χωρὶς ἀχτίδες, ἔτσι εἶναι καὶ ἀδύνατο νὰ γυρίση ἀπὸ πόλεμο ὁ γενναιότατος αὐτοκράτορας χωρὶς νίκη»– πολλοὶ ἀπ᾽ τοὺς λογίους τῆς αὐλῆς τὸν ὑποδέχτηκαν μὲ προσφωνήσεις, χαριστήριες μολπὲς καὶ ἄσματα, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Νικηφόρος Κ. 115, «ὁ πολὺς στὸ λόγο καὶ γεμάτος φωτιὰ στὴν ἀφοσίωσή του πρὸς τὸ θεῖο του καὶ αὐτοκράτορα».

«Τὰ νοήματα τῆς προσφώνησης ποὺ ἔκανε τότε ἦσαν ἀκριβῆ καὶ ἔφεραν αὐτόφυτο τὸ ἐπίχαρι καὶ τὸ καλλίμορφο»· ἀλλὰ στὴ ρύμη τοῦ λόγου του ἔβαλε μέσα καὶ μιὰ φράση τοῦ μεγάλου ρήτορα καὶ σοφιστῆ Πολέμωνα τοῦ ἀπ᾽ τὴ Λαοδίκεια τῆς Φρυγίας, χωρὶς νὰ ἀναφέρη πὼς ἦταν τοῦ Πολέμωνα. Ὁ Κωνστ. Μανασσῆς ποὺ παραβρισκόταν στὴν ὑποδοχὴ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἄκουσε τὸ λόγο τοῦ Νικηφόρου Κ. 115, τὸν πλησίασε καὶ τοῦ εἶπε μὲ χαμόγελο, «σ᾽ ἔπιασα, Κομνηνέ, ξέρω ἀπὸ ποῦ πῆρες αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ λόγου σου». Ὁ Νικηφόρος Κ. 115 μὲ ταπείνωση παραδέχτηκε καὶ μὲ ἕνα μειδίαμα γλυκὸ ἀντιμετώπισε τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀποκάλυψε τὴ λογοκλοπία του. «Γιατὶ τέτοιος ἦταν, λέει ὁ Μανασσῆς ποὺ μᾶς διηγεῖται τὸ περιστατικό, καὶ στὸ λόγο καὶ στὸ ἦθος ὡραῖος, ὄχι εὔκολος γιὰ νὰ θυμώση, ὄχι δύσκολος γιὰ νὰ ἀκούση καὶ ὄχι ἀπρόθυμος γιὰ νὰ ὁμολογήση καὶ νὰ δώση ἀπόκριση»[23].

Κοντὰ σ᾽ αὐτὸ ἂς σημειωθῆ πὼς ὁ Κωνστ. Μανασσῆς, ὁ ἔπειτα μητροπολίτης Ναυπάκτου, ἦταν ἕνας στενὸς φίλος τοῦ Νικηφόρου Κ. 115[24].

Ὁ Νικηφόρος Κ. 115 δὲν παράμεινε γιὰ πολὺ στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων[25], γιατὶ ἀρρώστησε ἀπὸ κάποια ἀσθένεια, ἴσως φυματίωση, ποὺ πολὺ καιρὸ τὸν βασάνισε· ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ἀρρώστια του καὶ τὸν ἔστειλε νὰ κοιταχτῆ κατὰ ποὺ ἔπρεπε, ἀλλὰ «ἡ πολεμικώτατη νόσος, ἀφοῦ τὸν τυράννησε καὶ μὲ τρόμους κάθε μέρα τὸν διασάλευε, τὸν ἀποτέφρωσε τέλος μὲ φωτιὰ στὰ ἔγκατά του»[26].

Πέθανε τὸ 1173[27], γι᾽ αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς κατὰ τὸ 1170/72 διορίστηκε στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων.

Ἂν ἡ περιλάλητη Ἄννα Κ. 32 ἀπόχτησε ἕνα ἀνάξιο ἔγγονό, τὸ

23. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 318.
24. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 322: ἀκηράτου δὲ ὅμως φιλίας τεκμήριον.
25. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 300-1: ὦ οἶκοι θεῖοι, ὧν ἐπιστατεῖν πρὸς βασιλέως ἐτέτακτο, ταχὺ παρῆλθεν ὑμᾶς ὁ ἐπικοσμήτωρ, ὁ εἰς κάλλος προάγων καὶ ὁ ἐπιλεγεὶς ἐφ᾽ ὑμῖν καὶ ἄξιος διὰ τὸ ἄγαν φιλόθεον.
26. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 301.
27. E. Kurtz, Εἰσαγωγή, VV17 (1910), σ. 283-90· S. De Jongh, σ. 33. Τὸ 1173 ποὺ πέθανε, μᾶς παρουσιάζεται ὡς ἐπὶ τῶν δεήσεων, ἀσφαλῶς ὅμως εἶχε διοριστῆ στὸ ἀξίωμα λίγο προηγουμένως.

Δαβὶδ Κ. 112 –γι᾽ αὐτὸ καὶ δὲν ἀναφέρθηκε πουθενὰ πῶς καταγόταν ἀπ᾽ αὐτή– ἀπόχτησε καὶ ἕνα ἐγγονό, τὸ Νικηφόρο Κ. 115, ποὺ ἦταν «γιὸς τῆς σοφίας καὶ τῆς σύνεσης, τιθήνημα τῆς μάθησης καὶ τοῦ λόγου»[28], γι᾽ αὐτὸ καὶ ἰδιαίτερα προβλήθηκε πῶς καταγόταν ἀπ᾽ αὐτή[29].

᾽Απ᾽ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ὡραῖος καὶ καλότροπος Νικηφόρος Κ. 115 πάτησε στὸ παλάτι, ἐνθουσίασε τὴ σύγκλητο καὶ τὴν αὐλή. ῞Οσοι πλησίαζαν τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, αὐτὸν «τὸν ἀνέφελο ἥλιο τῆς ἀρχῆς τῶν Ρωμαίων», «ἀνυμνοῦσαν τὸ Νικηφόρο Κ. 115 μὲ ἐξαίσιες φωνές, κηρύττοντας πῶς περιαύγασε μὲ τὰ φῶτα του τὰ ἀνάκτορα, πῶς εἶναι ἄξιος νὰ καταλάβη πιὸ ὑψηλὰ ἀξιώματα, καθὼς εἶναι ἕνας ζηλωτὴς τῆς ρητορικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας, καὶ μὲ τὶς ἐπιδόσεις του καταπλουτίζει αὐτοὺς τοὺς κλάδους τοῦ λόγου»[30].

Πραγματικὰ ὁ Νικηφόρος Κ. 115 ἦταν ἕνας γνήσιος ἀπόγονος τῆς σοφῆς ῎Αννας Κ. 32 καὶ τοῦ λόγιου Νικηφόρου Βρυέννιου, ποὺ κληρονόμησε ἀπ᾽ αὐτοὺς τὴν ἔφεση πρὸς τὰ γράμματα.

῾Ο μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος (γένν. 1125 - † 1194), ἐκτὸς τῆς μονωδίας του, ἀπηύθυνε στὸ νεαρὸ καὶ λόγιο αὐτὸν πρίγκιπα, τὸν Νικηφόρο Κ. 115, καὶ ἕνα ἀριθμὸ ἐπιστολῶν ποὺ ἀναφέρονται σὲ διάφορα φιλολογικὰ θέματα, αἰτήματα κλπ.[31].

Σ᾽ αὐτὲς τὶς ἐπιστολὲς ὁ Εὐστάθιος τὸν προσαγορεύει μὲ τὶς πιὸ τιμητικὲς διακρίσεις: «πάνσοφε Κομνηνὲ καὶ πανσέβαστη κεφαλή»[32], «αὐθέντη Κομνηνέ»[33], «πανσέβαστε αὐθέντη»[34], «κάλλιστε καὶ πανσέβαστε αὐθέντη»[35] καὶ «μεγάλε καὶ ἐπιφανέστατε αὐθέντη»[36], καὶ τὸν χαραχτηρίζει ὡς «ἄριστο στὴν ψυχὴ καὶ στὴν τέχνη τοῦ λόγου σοφώτατο»[37].

Σὲ μιὰ ἀπ᾽ τὶς ἐπιστολές του, καὶ εἶναι αὐτὴ ποὺ τοῦ ἀπονέμει τὴν προσηγορία τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ καὶ ἐ π ὶ τ ῶ ν δ ε ή σ ε ω ν[38], ὅπως ἀκριβῶς τὸν προσαγορεύει καὶ στὴ μονωδία του[39], ἀναφέρει τὴ χαραχτηριστικὴ λέξη π α π ᾶ ς, μὲ τὴ θωπευτικὴ ἔννοια ποὺ καὶ σήμερα δίνομε, ὅταν ἀπευθυνόμαστε σὲ ἱερέα[39α].

Μὲ ἄλλη ἐπιστολή του ὁ Εὐστάθιος συνιστοῦσε στὴν προστασία τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 ἕνα μοναχὸ τῆς μονῆς τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ, ποὺ εἶχε ἱδρύσει στὴν ΚΠολη ὁ μακαρίτης ᾽Αλέξιος (α΄) Κ. 15, καὶ τοῦ τόνιζε πῶς ἡ δικαίωση τῶν ἀξιώσεων τοῦ μοναχοῦ θὰ συμβάλη στὴν πρόοδο τῆς μονῆς, τῆς ὁποίας τὶς ὑποθέσεις ἄλλοτε ὡς «ἀντιλήπτωρ» κατηύθυνε (ὁ Εὐστάθιος). Καὶ τελείωνε τὴν ἐπιστολή του μὲ αὐτὰ τὰ λόγια: «Μαζί μου σὲ παρακαλεῖ γι᾽ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση καὶ ὁ τιμιώτατος ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ Φιλανθρώπου Σωτῆρος, ποὺ εἶναι φίλος μου ἢ πιὸ σωστὰ ὁ καλύτερος ἀπ᾽ τοὺς φίλους μου»[40].

Οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Εὐστάθιου πρὸς τὸν [Νικηφόρο] Κ. 115 ἔχουν ἕνα ποικίλο ἐνδιαφέρον. ᾽Αλλοῦ ὁ ἱεράρχης ἐκδηλώνει τὴν εὐχαρίστηση ποὺ δοκίμασε,

---

28. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 317.
29. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 306: Τί δὲ ὁ πάππος ὁ καῖσαρ (Νικηφ. Βρυέννιος) ὁ μεγαλώνυμος; Τί δὲ ἡ προμήτωρ (῞Αννα Κ. 32) ἡ πορφυρογέννητος;
30. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 317.
31. Τὸ πῶς οἱ πρὸς κάποιον Κομνηνὸν ἐπιστολὲς τοῦ Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης, ἔκδ. Th. Tafel, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 13α), σ. 308-24, 333-35, 341, καὶ ὑπ᾽ ἀριθμοὺς γ΄-ι΄, ιγ΄, κδ΄, κε΄, κη΄, λδ΄, ἀπευθύνονται στὸ Νικηφόρο Κ. 115, ἀποδείχνεται ἀπ᾽ τὰ ἑξῆς σημεῖα: 1) ῾Ο Κομνηνὸς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Εὐστάθιου φέρει τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ (ἐπιστολὲς γ΄, ι΄, κδ΄, λδ΄, σ. 308, 320, 333, 341), τὸν ὁποῖον ἔφερε καὶ ὁ Νικηφόρος Κ. 115 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2 καὶ 16). 2) ῾Ο Κομνηνὸς τῶν ἐπιστολῶν λαμβάνει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων (ἐπιστολὲς κδ΄ καὶ λδ΄, σ. 333 καὶ 341), τὸ ὁποῖον ἔλαβε καὶ ὁ Νικηφόρος Κ. 115 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2, 8 καὶ 16). 3) ῾Ο Κομνηνὸς τῶν ἐπιστολῶν ἦταν ἕνας θεράποντας τῶν γραμμάτων (ἐπιστολὲς γ΄, η΄, κλπ., σ. 308, 317-18), ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Νικηφόρος Κ. 115 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 5, 6, 7, 11, 11α, 12, 22, 23, 28, 30). 4) ῾Ο Κομνηνὸς τῶν ἐπιστολῶν κοσμοῦνταν μὲ ψυχικὲς ἀρετές (ἐπιστολὲς γ΄, η΄ θ΄, ιγ΄ κλπ., σ. 308, 317-18, 319-20, 324), ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Νικηφόρος Κ. 115 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 12, 13, 14, 18, 19). 5) ῾Ο Κομνηνὸς τῶν ἐπιστολῶν ἦταν ὡραῖος καὶ ξανθός (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 13α), ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Νικηφόρος Κ. 115 (βλ. ἐπίσης ἀνωτέρω, ὑ. 13 καὶ 13α). 6) ῾Ο Κομνηνὸς τῶν ἐπιστολῶν εἶχε ἀδελφό, ποὺ εἶχε προσλάβει ἐκτὸς τῆς Κομνηνωνυμίας καὶ τὴν ἐπωνυμία Δ ο ύ κ α ς (ἐπιστολὴ ιγ΄, σ. 324), ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ Νικηφόρος Κ. 115 εἶχε ἀδελφὸ τὸν ᾽Ανδρόνικον 116 ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ Κομνηνὸς προσονομαζόταν καὶ Δ ο ύ κ α ς, ὡς φερώνυμος τοῦ πατέρα τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας (βλ. προσωπογρ. ᾽Ανδρόνικου Κ. Δ. 116, ὑ. 3). 7) Σὲ μιὰ ἀπ᾽ τὶς ἐπιστολές (βλ. κατωτέρω, ὑ. 38), ὁ Εὐστάθιος ἀπονέμει στὸν Κομνηνὸ (τῶν ἐπιστολῶν του) τὴν ἴδια ἀκριβῶς προσηγορία ποὺ ἀπονέμει καὶ στὸ Νικηφόρο Κ. 115 στὴ μονωδία του (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2). 8) ῾Ο Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης ὑπῆρξε ἕνας ἐγκάρδιος φίλος τοῦ Κομνηνοῦ τῶν ἐπιστολῶν, ὅπως ἀκριβῶς τέτοιος ἦταν καὶ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115, τὸν ὁποῖον μὲ βαθιὰ θλίψη, πόνο καὶ στοργὴ νεκρολόγησε. ῾Η ἀποκάλυψη πῶς ὁ Κομνηνὸς τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Εὐστάθιου ἦταν ὁ Νικηφόρος Κ. 115 γίνεται γιὰ πρώτη φορὰ σ᾽ αὐτὴ ἐδῶ τὴ Γενεαλογία.
32. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἐκδ. Th. Tafel, ἐπιστολὴ γ΄, σ. 308.
33. ᾽Επιστολὲς η΄ καὶ κη΄, σ. 317 καὶ 335.
34. ᾽Επιστολὴ ι΄, σ. 320.
35. ᾽Επιστολὴ κδ΄, σ. 333.
36. ᾽Επιστολὴ κε΄, σ. 333.
37. ᾽Επιστολὴ η΄, σ. 317-18.
38. ᾽Επιστολὴ λδ΄, σ. 341: Τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων.
39. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.
39α. ᾽Επιστολὴ λδ΄, σ. 317-18: Τοῦτο δέ, οὐχ ὅτι καὶ παπᾶς, ὡς ἂν εἴποιεν οἱ πολλοί. Κατὰ τὸν Κ. Krumbacher, ῾Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, ἔκδ. Παπύρου, σ. 547, πολὺ ἀξιοσημείωτη εἶναι ἡ πραγματεία τοῦ Εὐστάθιου, «Πρὸς τὸν βαρέως ἀκούοντα, εἴπερ ἱερωμένος ὢν καλεῖται π α π ᾶ ς», στὴν ὁποία, καθὼς ἐτυμολογεῖ τὴ λέξη καὶ κάνει ἱστορικὴ ἀνασκόπηση τῆς ἔννοιας, δείχνει πῶς ἄδικο ἔχουν οἱ ἱερεῖς ποὺ ντρέπονται γιὰ τὴν ἁπλοϊκὴ αὐτὴ ὀνομασία, ποὺ ἀπὸ τότε χρησιμοποιοῦνταν, γιατὶ τίποτε τὸ προσβλητικὸ ἢ τὸ χυδαῖο δὲν ἔχει, ὅπως κάτι τέτοιο δὲν ἔχουν οἱ λ. πάππος ἢ πόπος (ποὺ ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ ρωσικὸ πὰπ ἢ πὸπ) ἢ πάπας.
40. ᾽Επιστολὴ θ΄, σ. 319-20. Τὸν ᾽Ανώνυμο αὐτὸν ἡγούμενο τῆς μ. τοῦ Φιλανθρώπου ἀναφέρει καὶ ὁ R. Janin, Églises et monastères, σ. 525, πῶς ἦταν ἕνας «ami intime d' Eustathe de Thessalonique».

ὅταν κουρασμένος καὶ καθιδρωμένος ἔφτασε καὶ κατάλυσε στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115[41], καὶ ἀλλοῦ τοῦ ζητεῖ νὰ τὸν προστατεύση ἀπ᾽ τοὺς ἐχτρούς του[42].

Χαραχτηριστικὲς ἐπίσης εἶναι οἱ ἐπιστολὲς ποὺ ἀναφέρονται στὸ χαριτωμένο ἐπεισόδιο, ποὺ σὰν «πάταγος καὶ βροντὴ» ξέσπασε ἀνάμεσα στὸν Εὐστάθιο καὶ στὸν ᾽Ανδρόνικο Κ. Δ. 116, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115. Κάποτε ὁ Εὐστάθιος συνάντησε στὸ δρόμο «τὸν κάλλιστο (= ὡραιότατο καὶ πανάριστο) αὐτάδελφο τῆς αὐτοῦ μεγαλοϋπερόχου λαμπρότητας» (τοῦ Νικηφόρου Κ. 115) «τὸν Δούκαν» 116, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ διακρίνη καλά, ἂν πραγματικὰ ἦταν ὁ Δούκας, «αὐτὸς ὁ ἄριστος μέσα στοὺς ἀνθρώπους», κ᾽ ἔτσι δὲν τοῦ ἀπόδωσε τὸ χαιρετισμὸ ποὺ ἅρμοζε σ᾽ ἕνα τέτοιο ὑψηλὸ πρόσωπο. ᾽Ο Εὐστάθιος, στέλνοντας στὸ Νικηφόρο Κ. 115 ἕνα καλάθι μῆλα, τὸν παρακάλεσε νὰ «ἀνοίξη τὸ θησαυρὸ τοῦ λόγου του» καὶ νὰ μεσολαβήση στὸν ἀδελφό του γιὰ νὰ τύχη ἐκ μέρους του (ὁ Εὐστάθιος) συγχώρεσης[43].

Σὲ ἄλλη ἐπιστολή του ὁ Εὐστάθιος παρακαλεῖ τὸ Νικηφόρο Κ. 115, ποὺ ὡς ἐ π ὶ τ ῶ ν δ ε ή σ ε ω ν ἦταν ἁρμόδιος, νὰ τοῦ ἐξασφαλίση μιὰ ἀκρόαση κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81, δηλώνοντας πὼς ἂν ἡ μεγαλειότητά του δὲν πρόκειται νὰ πάη κατὰ τὰ μέρη τῆς Δύσης, αὐτὸς ἂν καὶ ἄρρωστος, θὰ πάη πάνω στὸ κρεββάτι τοῦ πόνου, γιὰ νὰ τὸν δῆ στὴν ΚΠολη[44].

᾽Ο Εὐστάθιος, «ἡ πιὸ φωτεινὴ φυσιογνωμία τοῦ κόσμου τῶν βυζαντινῶν γραμμάτων ἀπ᾽ τὸν καιρὸ τοῦ Μιχαὴλ Ψελλοῦ»[45], εἶχε δημιουργήσει στὴν ΚΠολη «ἕνα εἶδος σχολῆς γιὰ νέους σπουδαστές, ἕνα κέντρο ποὺ σ᾽ αὐτὸ συγκεντρώνονταν τὰ καλύτερα πνεύματα τῆς πρωτεύουσας καὶ νέοι ἄνθρωποι διψασμένοι γιὰ μάθηση»[46].

᾽Η ἀλληλογραφία του καὶ ἡ πνευματική του ἐπικοινωνία μὲ τὸν Νικηφόρο Κ. 115 εἶναι ἕνα ἀψευδὲς τεκμήριο πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ὁ τόσο πρόωρα χαμένος πρίγκιπας τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, ὑπῆρξε ἕνας ἀπ᾽ τοὺς καλύτερους τρόφιμους τοῦ πνευματικοῦ κέντρου τοῦ Εὐστάθιου.

---

41. ᾽Επιστολὴ δ´, σ. 310.
42. ᾽Επιστολὴ ς´, σ. 313. ᾽Εχτροὶ τοῦ Εὐστάθιου κυρίως ἦσαν οἱ μοναχοὶ τῶν ὁποίων τὴ διαφθορά, ὑποκρισία, ἀργυρολογία, κοιλιοδουλία, εἶχε μὲ ζωηρὰ χρώματα καταπολεμήσει καὶ στιγματίσει, βλ. Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης, Περὶ ὑποκρίσεως, PG 139, στ. 369 κεξ., καὶ ᾽Επίσκεψις βίου μοναχικοῦ, PG 135, στ. 729-910. Πρβλ. K. Krumbacher, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 39α), σ. 543 καὶ 546.
43. ᾽Επιστολὴ η´ καὶ ιγ´, σ. 317-18 καὶ 324.
44. ᾽Επιστολὴ λδ´, σ. 341.
45. A. F. Gregorovius, Geschichte der Stadt Athen im Mittelalter von der zeit Justinian's bis zur türkischen Eroberung, Stuttgart 1889, σ. 205 καὶ 207.
46. Cohn, Eustathius εἰς Real-Encyclopädie der Stuttgart Altertumswissenchaft, ἔκδ. A. F. Pauly - G. Wissowa κλπ., I, ser. VI (1909), στ. 1452 - 1489, ἰδιαίτερα γιὰ τὴ δημιουργία τῆς σχολῆς, στ. 1454. Πρβλ. A.A. Vasiliev, ᾽Ιστορία, σ. 609.

Οἱ μεγάλοι δάσκαλοι, ὅταν ἐπιζοῦσαν, τιμοῦσαν τοὺς δοξασμένους μαθητές· ἔτσι ὁ Εὐστάθιος[47] καὶ ὁ ἔπειτα Ναυπάκτου Κωνσταντῖνος Μανασσῆς[48], μᾶς ἄφησαν τὶς νεκρολογίες τοῦ φίλου καὶ μαθητῆ τους Νικηφόρου Κ. 115, ἐνῶ ὁ μητροπολίτης ᾽Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης μᾶς ἄφησε τὴ συγκινητικὴ νεκρολογία τοῦ φίλου, συνοίκου καὶ δασκάλου του Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης[49]. Καὶ ἀπ᾽ τὶς τρεῖς μᾶς δίδονται πολύτιμες πληροφορίες· χωρὶς τὶς δυὸ πρῶτες θὰ ἦταν ἀδύνατη ἡ σκιαγράφηση τοῦ Νικηφόρου Κ. 115.

116. ᾽Ανδρόνικος Κομνηνὸς Δούκας (γένν. περὶ τὸ 1148 - †;)

᾽Ο ᾽Ανδρόνικος[1] Κ[2]. Δ[3]. δευτερότοκος γιὸς τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 66 καὶ τῆς δεύτερης νόμιμης γυναίκας του[4], ποὺ δέχτηκα πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ λ ο γ ο θ έ τ η τ ο ῦ δ ρ ό μ ο υ Μιχαὴλ ᾽Αγιοθεοδωρίτη, γεννήθηκε περὶ τὸ 1148[5].

᾽Ο ᾽Ανδρόνικος Κ.Δ. 116 ἔλαβε ἀπ᾽ τὸ θεῖο του Μανουὴλ (α´) Κ. 81, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Νικηφόρος Κ. 115, τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[6].

---

47. Εὐστάθιος, Μονῳδία εἰς... Νικηφόρον Κ. 115, VV17 (1910), σ. 290-302.
48. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 302-22.
49. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σῳζόμενα, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, Μονῳδία εἰς τὸν ἁγιώτατον Θεσσαλονίκης κῦρ Εὐστάθιον, σ. 283-306.

116.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου θείου του ᾽Ανδρόνικου Κ. 35, τοῦ πιὸ ἀγαπημένου ἀδελφοῦ τῆς μάμμης του ῎Αννας Κ. 32.

2. ᾽Ο Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονῳδία εἰς Νικηφόρον Κ. 115, σ. 297, γράφει τὰ ἑξῆς γιὰ τοὺς δυὸ ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὺς τοῦ Νικηφόρου Κ. 115, τὸν ᾽Ανδρόνικον Κ.Δ. 116 καὶ τὸν ᾽Αλέξιον Κ. 117: αἰσθάνομαι καὶ τὸν ἀδελφικὸν χορὸν ὑπὸ θρηνῳδῷ προεξάρχοντι τῷ πατρὶ τὸ γοερὸν ἁρμοττομένους σύμψαλμα. ὦ δυὰς ἀδελφῶν, οὓς ἡ φύσις ἤδη πρὸς τὸ ἐντελέστατον ἤνδρωσεν· ὑμᾶς γὰρ τέως ἀπολαβὼν προσφωνῶ, βλαστήματα θάλλοντα δ ο υ κ ι κ ά, ριζουχίας κ ο μ ν η ν ι κ ῆ ς καλλιστεύματα, λαμπροὶ μὴ μόνον ὅσα τὴν ψυχικὴν οἰκονομίαν διευθετεῖ, ἀλλὰ καὶ τὰ προπίπτοντα τῆς ὄψεως κάλλιστοι καὶ ὡς ἀληθῶς φαεινοί. ὦ χρυσῆ καὶ ὑμεῖς κεφαλὴ –οὐ γὰρ ἔχω δοιάζειν ὑμᾶς, οὓς ἡ φύσις ὁμοτίμως ὡραΐσεν– οἷος ὑμῶν χρυσοῦς ἐκκέκοπται βόστρυχος, οἷος ὀφθαλμὸς (ὁ Νικηφόρος Κ. 115) ὑμῖν οὐκέτι πρὸς ποδηγίαν ἀνοίγεται. ᾽Ο ᾽Ανδρόνικος 116 καὶ ὁ ᾽Αλέξιος 117 ἀποκαλοῦνται στὸ ἀνωτέρω κείμενο: «βλαστήματα τῶν Δουκῶν καὶ καλλιστεύματα Κομνηνῶν». ῞Οπως ὁ ἀδελφός τους Νικηφόρος Κ. 115 πῆρε τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός, ἔτσι κι᾽ αὐτοὶ ἐπίσημα προσονομάστηκαν Κ ο μ ν η ν ο ί· ᾽Α. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ΑΙΣτ. ΙΙ (1894), σ. 362: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ ᾽Ανδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ πανσεβάστου σεβάστου κυροῦ ᾽Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ.

Τὸ 1173 ἦταν ἕνας ἄντρας «λαμπρὸς ὄχι μόνο σὲ ὅσα ἀναφέρονται στὴν
ψυχικὴ οἰκονομία, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅσα προσιδιάζουν στὴν ὄψη· ἦταν πολὺ ὡραῖος
καὶ μὲ ἕνα πρόσωπο ἀληθινὰ φωτεινό», ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ μητροπολίτης
Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος[7]. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κωνστ. Μανασσῆς μᾶς λέει πὼς ἦταν
«ὡραῖος στὴν ὄψη καὶ εὐγενὴς στὴν ψυχή»[8].
Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 116 μαζὶ μὲ τὸ νεώτερο ἀδελφό του Ἀλέξιο Κ. 117
πήγαιναν συχνὰ κοντὰ στὸν πρεσβύτερο ἀδελφό τους Νικηφόρο Κ. 115·
«ξεκινοῦσαν ἀπὸ βαθιὰ χαράματα καὶ γι᾿ αὐτοὺς ἦταν τὸ ἴδιο, ποὺ καὶ τὸν ἥλιο
τῆς ἡμέρας ἐνατένιζαν καὶ τὴ λάμψη ἀπ᾿ τὸν ἀδελφό τους δέχονταν»[9].
Μὲ τὸ θάνατο αὐτοῦ τοῦ Νικηφόρου Κ. 115, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 116 καὶ ὁ
Ἀλέξιος Κ. 117, «ἔχασαν ἕνα σοφὸ ἀδελφὸ καὶ στερήθηκαν τῶν πιὸ καλῶν

Ὅπως εἴδαμε στὴν ἀνωτέρω ὑ. 2, στὸ
3. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2: βλαστήματα δουκικά. πρακτικὸ τῆς συνδιάσκεψης τῆς 10ης. IX. 1191, ἔκδ. Παπαδ. - Κεραμέως, σ. 362, ὁ
Ἀνδρόνικος 116 ἀναγράφεται ἐπίσημα Κομνηνός· ἀλλὰ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης
στὶς ὑπ᾿ ἀριθ. η´ καὶ ιγ´ καὶ σ. 317 - 18 καὶ 324 ἐπιστολές του, Opuscula, ἔκδ. Th. Tafel,
ἀποδίδει στὸν αὐτάδελφο τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 τὴν ἐπωνυμία Δούκας. Δὲν
καθορίζεται βέβαια ποιὸς ἀπ᾿ τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς τοῦ Νικηφορου Κ. 115 νοεῖται, ἀλλὰ πιὸ
πολὺ ταιριάζει ἡ σκέψη μας νὰ πάη στὸν ἀμέσως μετὰ τὸ Νικηφόρο 115 ἀδελφό, τὸν
Ἀνδρόνικο 116· ἐκτὸς ἀπ᾿ αὐτὸ Δοῦκες κυρίως προσονομάζονταν οἱ Κομνηνοὶ ποὺ
ἔφεραν τὰ ὀνόματα τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα καὶ τοῦ γιοῦ του Ἀνδρόνικου Δ., τοῦ
πατέρα τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας.
Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2, τὸ «δυὰς ἀδελφῶν» τοῦ Εὐσταθίου, καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α´. σ. 324-
4. 26, ὑ. 34. Πρόσθετα ἀναφέρω πὼς ὁ L. Stiernon στὸ φωτοτυπημένο κείμενο τῆς S. De
Jongh, σ. 34, ποὺ μοῦ δώρισε, γιὰ τὸ δευτερότοκο καὶ τριτότοκο ἀπ᾿ τοὺς γιοὺς τοῦ
Ἰωάννη Δ. 66 ποὺ ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὴ δεύτερη γυναίκα του, ἀναγράφει, συμπληρώνοντας
τὴν De Jongh, τὰ ὀνόματα Ἀνδρόνικος καὶ Ἀλέξιος.
5. Ὁ ἀπ᾿ τὸ δεύτερο γάμο τοῦ Ἰωάννη Δ. 66 πρωτότοκος γιός του Νικηφόρος Κ. 115
γεννήθηκε περὶ τὸ 1144 καὶ πέθανε τὸ 1173. Τότε (τὸ 1173) οἱ δυὸ ἀδελφοί του, ὁ
δευτερότοκος καὶ ὁ τριτότοκος, ἦσαν κατὰ τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης, Μονῳδία, σ.
297, σχεδὸν ἄντρες: οὓς ἡ φύσις ἤδη πρὸς τὸ ἐντελέστατον ἠνδρωσεν· βλ. πλῆρες
κείμενο ἀνωτέρω, ὑ. 2. Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ δευτερότοκος Ἀνδρόνικος
116 θὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1148 καὶ ὁ τριτότοκος Ἀλέξιος 117 περὶ τὸ 1150. Ἡ S. De
Jongh, σ. 34, θέτει τὴ γέννηση τοῦ Ἀνδρόνικου 116 τὸ 1150 καὶ τοῦ Ἀλέξιου 117 τὸ
1155, ἀλλὰ δὲν ἦταν δυνατὸν αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὸ 1173 νὰ ἦταν μόνο 18 χρονῶ.
6. Σύνοδος τοῦ 1191, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου
τοῦ Κομνηνοῦ,
7. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Μονωδία εἰς Νικηφόρον Κ. 115, VV17 (1910), σ. 297· βλ. τὸ
κείμενο ἀνωτέρω, ὑ. 2.
8. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος πρὸς Νικηφόρον Κ. 115, VV17 (1910), σ. 322: ἀλλὰ
περίεισί σοι καὶ ἕτεροι παῖδες (ἀπευθύνεται ὁ Μανασσῆς στὴ δεύτερη σύζυγο τοῦ
Ἰωάννη Δ. 66), ὡς μὲν τὴν ὄψιν καλοί, ὡς δὲ τὴν ψυχὴν εὐγενεῖς, τῆς αὐτῆς φυτουργίας,
9. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 297: ἡμέρα ἦν ἡ ἑκάστοτε, καὶ ὑμεῖς περὶ ἐκεῖνον ἕωθεν, καὶ ἦν
ταυτὸν ὑμῖν ἡλίῳ τε ἐνατενίσαι καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ ἔλλαμψιν δέξασθαι.

ἀκουσμάτων»[10].

Τόσο ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 116 ὅσο καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 117 ἦσαν νέοι στρατιωτικοὶ ἄντρες, ἐνῶ ὁ ἀδελφός τους Νικηφόρος Κ. 115 προέλαμπε, καθὼς καὶ ἀλλοῦ τὸ εἴπαμε, στοὺς λόγους καὶ στὰ γράμματα. «Ἀποτελοῦσαν καὶ οἱ τρεῖς μὲ τὶς ἀντιθέσεις τους ἕνα σπουδαῖο σύνολο. Καὶ ὅποιος ἄκουγε γιὰ τὴν ὡραία αὐτὴ τριάδα τῶν ἀδελφῶν, εἶχε νὰ πῆ πολλὰ τόσο γιὰ τὰ πολεμικὰ ἀριστεύματα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 116 καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 117 ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἐπίδοση στοὺς λόγους τοῦ Νικηφόρου Κ. 115[11].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 116 παραστάθηκε στὴ διάσκεψη (σύνοδο) τῆς 10ης. IX. 1191, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο Κ. 117, ποὺ συνῆλθε κάτω ἀπ᾿ τὴν προεδρία τοῦ αὐτοκράτορα Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγ. 183, στὸ παλάτι τοῦ ἁγίου Ζαχαρία ποὺ βρισκόταν στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου, γιὰ νὰ κατεβάση ἀπ᾿ τὴν πατριαρχικὴ ἕδρα τῆς ΚΠολης τὸ Δοσίθεο καὶ νὰ τὸν ἀποκαταστήση σὲ κείνη τῶν Ἱεροσολύμων[12].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ ἄλλη πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ σταδιοδρομία τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 116 μᾶς εἶναι ἄγνωστο· χάθηκαν τὰ ἴχνη του μέσα στὰ ἐρέβη τοῦ χρόνου κατὰ τοὺς ταραγμένους ἐκείνους χρόνους τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγ. 183 ἢ καὶ τοῦ Ἀλέξιου (γ´) Ἄγγ. Κ. 180.

Θὰ παντρεύτηκε καὶ θὰ ἀπόχτησε ἀπογόνους, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστὸ γιὰ τὸν ἀδελφό του Νικηφόρο Κ. 115[13]. Μιὰ κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 116 ἢ ἴσως καλύτερα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου Κ. 117 παντρεύτηκε κάποιον Μαλιασηνὸν Ἄγγελον, καὶ ἀπ᾿ τὴν ἕνωση αὐτὴ προῆλθε ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν - Μαλιασηνῶν - Δουκῶν - Βρυεννίων - Ἀγγέλων[14].

Καθὼς ὅμως αὐτὴ τὴν κόρη δὲν μποροῦμε ἀπόλυτα νὰ τὴ συνταυτίσωμε, ἂν ἦταν κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 116 ἢ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 117, θὰ τὴ συναντήσωμε στὶς προσωπογραφίες τῶν σχετικὰ συνταυτιζόμενων Κομνηνῶν, ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουν ἀμέσως μετὰ τὶς προσωπογραφίες τῆς τακτικῆς Γενεαλογίας[15].

---

10. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 297.
11. Εὐστάθιος, Μονῳδία σ. 297.
12. Τὸ σημείωμα τὸ γεγονὸς ἐπὶ τῇ ἀπὸ τοῦ ΚΠόλεως θρόνου καταβάσει τοῦ κυροῦ Δοσιθέου καὶ ἀποκαταστάσει τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων θρόνου, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362. Τὸ πὼς πρόκειται γιὰ τοὺς γιοὺς τοῦ Ἰωάννη Δ. 66, τὸν Ἀνδρόνικον Κ. 116 καὶ τὸν Ἀλέξιον Κ. 117, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 324-26, ὑ. 34. Γιὰ τὸ παλάτι τοῦ ἁγίου Ζαχαρία, βλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 145.
13. Βλ. προσωπογρ. Νικηφόρου Κ. 115, ὑ. 8-10.
14. S. De Jongh, σ. 87: Les Maliasène - Comnène, καὶ σ. 93, ὅπου καὶ τὸ πιὸ ταιριαστὸ Στέμμα.
15. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 32.

117. 'Αλέξιος Κομνηνός (Δούκας) (γένν. περὶ τὸ 1150 – † ;)

'Ο 'Αλέξιος[1] Κ.[2] Δ. [3] τριτότοκος γιὸς τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 66 καὶ τῆς δεύτερης νόμιμης γυναίκας του[4], ποὺ δέχτηκα πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου Μιχαὴλ 'Αγιοθεοδωρίτη[5], γεννήθηκε περὶ τὸ 1150[6].

'Ο 'Αλέξιος Κ. Δ. 117 ἔλαβε ἀπ' τὸ θεῖο του Μανουὴλ (α') Κ. 81, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του, τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[7], ὅπως οἱ ἀδελφοί του Νικηφόρος Κ. 115[8] καὶ 'Ανδρόνικος Κ. 116[9].

Τὸν τίτλο θὰ ἔλαβε κατὰ τὸ 1166 μὲ τὴ συμπλήρωση τοῦ 16ου ἔτους τῆς ἡλικίας του, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ παίρνη μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα· ἀναγράφεται μετὰ τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν Βασίλειον Γουδέλην Τζυκανδήλην, σύζυγον τῆς Εὐδοκίας Κ. 94, καὶ πρὶν ἀπ' τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν καὶ μέγαν ἑταιρειάρχην Γεώργιον Παλαιολόγον Δ.Κ. 191[10].

'Ο 'Αλέξιος Κ. 117 ἦταν ἕνας ἄντρας «λαμπρὸς στὴν ψυχὴ οἰκονομία καὶ ἐξαίρετος στὴν ὄψη», κατὰ τὸν Εὐστάθιον Θεσσαλονίκης[11], ἢ «εὐγενὴς στὴν ψυχὴ καὶ ὡραῖος στὴν ὄψη», κατὰ τὸν Κωνστ. Μανασσῆν[12]

Συμμερίστηκε μὲ τοὺς γονεῖς του καὶ τοὺς ἀδελφούς του 'Ανδρόνικον Κ.

117.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του 'Αλέξιου Κ. 65.
2. Βλ. προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 116, ύ. 2.
3. Βλ. προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 116, ύ. 3.
4. Βλ. προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 116, ύ. 4.
5. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 319, ύ. 12.
6. Βλ. προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 116, ύ. 5.
7. Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253, καὶ ΑΙΣ 2 (1894) σ. 362: τοῦ *πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ* 'Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ,
8. Βλ. προσωπογρ. Νικηφόρου Κ. 115, ύ. 2 καὶ 16.
9. Βλ. προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 116, ύ. 6.
10. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ύ. 7), στ. 253. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 243, ὅπου ἐξηγεῖ τὶς δυσκολίες τῆς συνταύτισης τοῦ 'Αλέξιου Κ. τῆς συνόδου τῆς 6ης. III. 1166 καὶ καταλήγει νὰ τὸν δεχτῆ ἢ ὡς ἕνα γιὸ τοῦ 'Ιωάννη Κ. 128 (γιὸ μὲ τὸ ὄνομα 'Αλέξιος ὁ 'Ιωάννης 128 δὲν εἶχε) ἢ ὡς ἕνα ἀνεψιὸ ἀπὸ πρωτεξάδελφο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, «fils de Jean Doukas 66 et petit-fils du césar Nicéphore Bryennios», δηλ. τὸν 'Αλέξιον Κ. 117, *ποὺ εἶναι καὶ ἡ σωστὴ συνταύτιση*. S. De Jongh, σ. 75, ἀριθ. 13, ποὺ τὸν κατατάσσει στοὺς μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς. 'Ο Βασίλειος Γουδ. Τζυκ. προηγεῖται τοῦ 'Αλέξιου Κ. 117, ὡς σύζυγος κόρης πορφυρογέννητης πριγκίπισσας, τῆς Θεοδώρας Κ. 38· ὁ 'Αλέξιος Κ. 117 προηγεῖται τοῦ Γεώργιου Π. Δ. Κ. 191, ὡς ἕνας ἐγγονὸς πορφυρογέννητης πριγκίπισσας, τῆς Ἄννας Κ. 32, καὶ ὡς ἕνας δισέγγονος τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ. 15, ἐνῶ ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 ἦταν ἕνας δισέγγονος τοῦ 'Αδριανοῦ Κ. 16.
11. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 297.
12. Κωνστ. Μανασσῆς, Λόγος ἐπικήδειος, σ. 322.

116 καὶ Μανουὴλ Κ. 118 τὴ θλίψη ποὺ τοὺς προκάλεσε ὁ πρόωρος θάνατος τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Νικηφόρου Κ. 115, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος ὑπῆρξε ἕνας σοφὸς ὁδηγός του[13].

'Ο 'Αλέξιος Κ. 117 ὑπῆρξε ἕνας ἄντρας στρατιωτικὸς καὶ ἀπὸ πολὺ νέος διακρίθηκε στοὺς πολέμους[14].

'Ο 'Αλέξιος Κ. 117 μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του 'Ανδρόνικο Κ. 116 πῆρε μέρος στὴ διάσκεψη (σύνοδο) τῆς 10ης τοῦ Σεπτέμβρη του 1191[15].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ ἄλλη πολιτικὴ καὶ κυρίως στρατιωτικὴ σταδιοδρομία τοῦ 'Αλέξιου Κ. 117 εἶναι ἄγνωστο.

Θὰ παντρεύτηκε καὶ θὰ ἀπόχτησε ἀπογόνους. Μιὰ κόρη του ἢ ἴσως μὲ πιὸ λίγες πιθανότητες κόρη τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 116[16], παντρεύτηκε κάποιον Μαλιασηνὸν Ἄγγελον, καὶ ἀπ' τὴν ἕνωση αὐτὴ προῆλθε ὁ οἶκος τῶν Κομνηνῶν Μαλιασηνῶν Δουκῶν Βρυεννίων 'Αγγέλων[17].

118. Μανουὴλ Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1160 – † ;)

'Ο Μανουὴλ[1] Κ. τεταρτότοκος γιὸς τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 66 καὶ τῆς δεύτερης νόμιμης γυναίκας του[2], ποὺ δέχτηκα πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου Μιχαὴλ 'Αγιοθεοδωρίτη[3], γεννήθηκε περὶ τὸ 1160[4].

«Μεγάλη θλίψη δοκίμασε ὁ κύρ Μανουὴλ 118» –«γλυκιὰ ἡ ὀνομασία του, λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, γιατὶ εἶναι ἄξια μεγάλης τιμῆς», καὶ ἐννοεῖ τὸν 'Ιησοῦν ('Εμμανουὴλ = ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν), ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα ὁ σεβάσμιος ἀρχιερέας ἐξαίρει τὸ ὄνομα γιὰ νὰ κολακεύση τὸν αὐτοκράτορα

---

13. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 297.
14. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 297.
15. Βλ. προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 116, ύ. 12.
16. 'Η κόρη αὐτὴ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1180, βλ. S. De Jongh, σ. 93, καὶ προσφέρεται καλύτερα ὡς μιὰ κόρη τοῦ 'Αλέξιου Κ. 117.
17. Βλ. προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 116, ύ. 14.

118.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ θείου του Μανουὴλ (α') Κ. 81, πρωτεξαδέλφου τοῦ πατέρα του. 'Απ' τοὺς τρεῖς ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοὺς τοῦ Νικηφόρου Κ. 115 εἶναι ὁ μόνος ποὺ κατονομάζεται ἀπ' τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης, Μονῳδία, VV17 (1910), σ. 298, χωρὶς ἀμφιβολία γιατὶ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα, βλ. S. De Jongh, σ. 34, ύ. 5.
2. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 298.
3. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 319, ύ. 12.
4. Τὸ 1173, κατὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Νικηφόρου Κ. 115, ἦταν ἕνα ἀγόρι ποὺ ἀκόμη ἔκανε τὶς σπουδές του· δὲν εἶχε κἂν μπῆ στὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία, ὅπως οἱ ἀδελφοί του 'Ανδρόνικος Κ. 116 καὶ 'Αλέξιος Κ. 117, βλ. S. De Jongh, σ. 34, ύ. 6. Ὅλοι οἱ νέοι τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπηρετήσουν στὸ στρατὸ ἀπὸ ἡλικίας 14 χρονῶ, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 61, ύ. 4, καὶ νὰ γίνουν ἀξιωματικοὶ στοὺς μισθοφόρους καὶ τοὺς ἄλλους βαρβάρους.

Μανουήλ (α΄) Κ. 81– «μεγάλη λοιπὸν θλίψη δοκίμασε ὁ κὺρ Μανουὴλ γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του κυροῦ Νικηφόρου Κ. 115, καὶ ἔλιωνε σὰν τὸ χιόνι καὶ ποτάμι ἔχυνε τὰ δάκρυά του».

«Μάλιστα, σὲ μιὰ στιγμὴ ἀπελπισίας του, θέλησε νὰ γίνη καλόγερος, νὰ κόψη τὰ ὡραῖα μαλλιά του, νὰ ἀλλάξη περιβολή, ἂν καὶ ἦταν ἕνα παιδὶ μόλις 13 χρονῶ. Καὶ θὰ τὸ ἔκανε αὐτὸ τὸ πράμα τὸ ξώφρενο, ἂν πολλὰ μαζὶ χέρια δὲν τὸν συγκρατοῦσαν, ἂν δὲν ἔβαζαν ἀνθρώπους νὰ παρακολουθοῦν τὶς κινήσεις του, μὴν τυχὸν καὶ φύγη γιὰ κανένα μοναστήρι»[5].

«Ὦ πολὺ θαυμάσιε Μανουήλ, ἀνακράζει ὁ καλὸς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, πνοὴ τοῦ νεκροῦ Νικηφόρου 115, οἱ πιὸ πολλοὶ ἄνθρωποι θαυμάζουν ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ ὑποστῆς τὴ θλίψη σου, ἐγὼ ὅμως δὲν ξαφνιάζομαι ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἀπορῶ πῶς ἀνέχεσαι νὰ ζῆς μετὰ τὸ χωρισμὸ ἀπ᾿ τὸν ἀδελφό σου. Ὦ φυτὸ ἀγαθό, δὲν ἔχεις πιὰ τὸν καλὸ τῆς ὁμορφιᾶς σου ὑμνητή. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ σοῦ δώση τὸν ὅμοιό του ἢ τοὐλ. νὰ σὲ παρηγορήση καὶ νὰ σὲ γαληνέψη».

«Θαυμάζω τὴ σταθερότητα τοῦ ἤθους σου, συνεχίζει ὁ Εὐστάθιος, τὴ φρόνησή σου, τὸ γερὸ μυαλό σου, ἂν καὶ εἶσαι τόσο μικρός».

«Ἔχασες δυστυχῶς τὸν παιδαγωγό σου, τὸ σωφρονιστή, τὸ δάσκαλό σου, ποὺ λάτρευες καὶ ἀγαποῦσες καὶ ποὺ ἀπ᾿ αὐτὸν ἀγαπιόσουν».

«Εὐτυχῶς ἔχεις κοντά σου τὸ σοφώτατο πατέρα σου Ἰωάννη Δ. 66, κ᾿ ἔτσι δὲ θὰ σοῦ λείψη ἡ διδασκαλία· ἔπρεπε ὅμως γιὰ καλὸ περίσσιο νὰ εἶχες καὶ κεῖνον, τὸν ἀδελφό σου Νικηφόρον 115»[6].

Ἡ μετὰ τὸ 1173 σταδιοδρομία τοῦ Μανουὴλ Κ. 118, αὐτοῦ τοῦ ἀγοριοῦ ποὺ τόσες ἐλπίδες γιὰ τὸ μέλλον του μποροῦσε κανεὶς νὰ στηρίξη, μετὰ ἀπὸ ὅσα μᾶς εἶπε γι᾿ αὐτὸν ὁ σπουδαῖος τῆς Θεσσαλονίκης ἱεράρχης, δὲν μᾶς εἶναι γνωστή.

Βλέπομε ἀπ᾿ τὶς νεκρολογίες τοῦ Εὐστάθιου καὶ τοῦ Μανασσῆ μὲ τὴν ἀφορμὴ ἑνὸς θανάτου, πόσοι Κομνηνοὶ βγῆκαν στὸ φῶς· ἕνα τυχαῖο περιστατικὸ τοὺς διάσωσε στὴν ἱστορία, κ᾿ ἔτσι μπορέσαμε νὰ τοὺς γνωρίσωμε καὶ μεῖς. Ἀπ᾿ αὐτὸ μποροῦμε νὰ ἀναλογιστοῦμε πόσοι καὶ πόσες Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνὲς θὰ ὑπῆρξαν ποὺ δὲν ἄφησαν ἴχνη στὴν ἱστορία, καθὼς δὲν παρουσιάστηκε ἕνα οἱοδήποτε τυχαῖο περιστατικό, ὅπως σ᾿ αὐτὴ ἐδῶ τὴν περίπτωση ἕνας θάνατος, γιὰ τὸν ὁποῖον γράφτηκαν ἐπιθανάτιοι λόγοι[7].

Εἶναι θαυμαστὴ καὶ βιολογικὰ δυναμικὴ αὐτὴ ἡ διακλάδωση ἑνὸς καὶ μόνου ζεύγους, τοῦ μεγάλου Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 καὶ τῆς μεγίστης βασίλισσας Εἰρήνης Δούκαινας, ποὺ στοὺς ἀπογόνους τους ἀνήκουν οἱ πιὸ πολλοὶ καὶ πιὸ σπουδαῖοι ἀπ᾿ τοὺς Κομνηνοὺς ποὺ γνωρίζομε, καθὼς οἱ πιὸ ἀσήμαντοι

5. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 298.
6. Εὐστάθιος, Μονῳδία, σ. 298-99.
7. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 32.

κλάδοι, αὐτοὶ ποὺ προῆλθαν ἀπ᾿ τὰ ἄλλα παιδιὰ τοῦ Ἰωάννη Κ. 6 καὶ τῆς Ἄννας Δαλασσηνῆς, σχετικὰ γρήγορα μετὰ μερικὲς γενεὲς ἐξέλιπαν ἢ τοὐλ. ὡς γόνοι πιὸ ἀσήμαντων κλάδων δὲ μνημονεύτηκαν ἀπ᾿ τὴν ἱστορία.

119. Ἀλέξιος Δούκας (γένν. περὶ τὸ 1120/21 – † ;)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Δούκας[2] γιὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας 67 καὶ τοῦ Ἀνώνυμου νόμιμου συζύγου της[3], γεννήθηκε περὶ τὸ 1120/21[4].

Ὁ Ἀλέξιος Δ. 119 ἔτυχε μιᾶς πολὺ φροντισμένης ἀνατροφῆς ἀπ᾿ τὴ μητέρα του Εἰρήνη Δ. 67, ποὺ ἀπὸ νεαρὴ ἔμεινε χήρα «καὶ ἔγινε γι᾿ αὐτὸν μητέρα ὄχι μόνο τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς του, καθὼς μὲ σοφία ἀπὸ βρέφος τὸν ἀνάθρεψε καὶ στὴν ἁπαλὴ καρδιά του τοῦ χάραξε τῆς ἀρετῆς τὰ γλύμματα»[5].

«Μὲ σοφία ἡ Εἰρήνη Δ. 67 δίδαξε τὸ γιό της Ἀλέξιο Δ. 119 καὶ μὲ εὐφυΐα παιδαγώγησε τὸ ἦθος του καὶ κατάδειξε σ᾿ αὐτὸν πόσο μεγάλο πράμα εἶναι ὁ ἄνθρωπος καὶ πόσο ἀξιόλογο πράμα εἶναι ὁ πραγματικὸς ἄντρας»[6].

119.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου του Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ μητρὸς θείου του Ἀλέξιου Κ. 65.
2. Δὲ φέρει τὸ ἐπίθετο τοῦ Ἀνώνυμου πατέρα του, ἀλλὰ αὐτὸ τῆς μητέρας του Εἰρήνης Δούκαινας 67, ἡ ὁποία πάλι φέρει τὸ ὄνομα καὶ τὸ ἐπίθετο τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, τῆς συζ. τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15.
3. Γεώργιος Τορνίκης, ἔκδ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, Ἐπιστολὴ 24, σ. 163-66: Πρὸς τὸν σεβαστὸν κὺρ Ἀλέξιον τὸν ἔγγονον τοῦ καίσαρος τοῦ Βρυεννίου, ὄντα δούκα τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Ἀχρίδος, Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Ὁδοιπορικόν, ἔκδ. K. Horna, BZ13 (1904), σ. 336 καὶ 338· τοῦ αὐτοῦ, Μονῳδία ἐπὶ τῷ κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Δούκᾳ, ἔκδ. L. Sternbach Analecta Manassea, EÖs 7 (1902), σ. 180-94, καὶ αὐτοτελῶς σ. 1-17, ἡ Μονῳδία σ. 16-17, ὅπου στοὺς στίχους 23-25 ἡ φράση: οἴχεται καισάρων θυγατριδοῦς, βασιλέων ἀπόγονος, περικαλλὴς τὸ φαινόμενον, ὡραιότερος τὸ νοούμενον· Νικόλαλος Καλλικλῆς, ἔκδ. A. Frollow, La Relique de la Vraie Croix, ἀριθ. 319, σ. 320-21, στίχ. 12-13, ὅπου ἀναφέρεται ὡς μάμμη τῆς μητέρας του, «μητρομάμμη», ἡ Εἰρήνη Δούκαινα, «τὸ κλέος τῶν ἀνάκτων», ἡ «δάμαρ» τοῦ Ἀλέξιου 15, «τοῦ κρατοῦντος Αὐσόνων». Καθὼς τὸ θυγατριδοῦς τοῦ Μανασσῆ σημαίνει τὸ γιὸ μιᾶς κόρης, ἔπεται πὼς ὁ Ἀλέξιος Δ. 119 ἦταν ἕνας γιὸς μιᾶς κόρης τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κ. 32. Ἂν συνδυάσωμε τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Γ. Τορνίκη, ἀριθ. 22, σ. 156-58, πρὸς τὴν Εἰρήνη Δ. 67, καὶ ἀριθ. 24, σ. 162-66, πρὸς τὸν Ἀλέξιον Δ. 119, μὲ τὰ κείμενα τοῦ Μανασσῆ καὶ τοῦ Καλλικλῆ (;), καταλήγομε νὰ δεχτοῦμε μὲ κάθε βεβαιότητα πὼς ὁ Ἀλέξιος Δ. 119 ἦταν ἕνας γιὸς τῆς Εἰρήνης Δ. 67. Πιὸ ἀναλυτικά, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 328-30, ὑ. 14, ὅπου ἐκτίθενται καὶ οἱ πλανεμένες γνῶμες διακεκριμένων ἐρευνητῶν.
4. Ἡ μητέρα του παντρεύτηκε περὶ τὸ 1119 καὶ χήρευσε περὶ τὸ 1120/21, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 326 καὶ ὑ. 5.
5. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 163.
6. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 165.

Μὲ αὐτὴ τὴ διαπαιδαγώγηση καὶ διδασκαλία μαθημάτων ποὺ ἔλαβε ἀπ᾽ τὴ μητέρα του, ὁ ᾽Αλέξιος Δ. 119 ἔγινε τέτοιος ποὺ «νὰ δείχνη μὲ τὰ ἔργα του στὸ Πανελλήνιο θέατρο τὴν ἀπ᾽ τὴ μάθηση ἐκπαίδευση καὶ διαμόρφωσή του», γι᾽ αὐτὸ καὶ «σὲ ὅλων τὰ στόματα ἀναφέρονταν ἡ εὐσέβειά του, ἡ σωφροσύνη του, ἡ ἐπιμέλειά του γιὰ τὴν ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, ἡ ἡμεράδα του, ἡ ἐπιείκειά του καὶ ἡ φρόνησή του, ποὺ αὐτὴ ἡ τελευταία εἶναι πιὸ πάνω ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετές»[7].

᾽Ο ᾽Αλέξιος Δ. 119 ἔλαβε ἀπ᾽ τὸ θεῖο του Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, πρωτεξάδελφο τῆς μητέρας του, τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[8]. Μετὰ τὸ 1155[9] ἢ 1155-1156[10] συναντᾶμε τὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119 ὡς δ ο ύ κ α τ ο ῦ Δυρραχίου καὶ τῆς ᾽Αχρίδας[11].

Κατὰ τὴν ἄσκηση αὐτῶν τῶν καθηκόντων του, ὁ ᾽Αλέξιος Δ. 119 ὑπῆρξε ἕνας αὐστηρὸς ἐλεγκτὴς τῶν φ ο ρ ο λ ό γ ω ν «ποὺ ἔπεφταν πάνω στοὺς φτωχοὺς σὰν μαῦροι λύκοι»[12].

᾽Ο μητροπολίτης ᾽Εφέσου Γεώργιος Τορνίκης μακαρίζει τοὺς ᾽Αχριδιῶτες καὶ τοὺς ᾽Επιδαμνίους (= τοὺς Δυρραχιῶτες) ποὺ εὐτύχησαν νὰ ἔχουν ἕνα τέτοιο κυβερνήτη, καὶ εὔχεται «νὰ ἀστράψη καὶ στὸ κ λ ί μ α (= στὴν περιοχή) τῆς ᾽Εφέσου ἕνας τέτοιος ἀστέρας»[13].

«Μέσα στὴν τόση παρέκκλιση καὶ ἐξαχρείωση τῶν ἀρχόντων τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν διοικητικῶν τους ὀργάνων, ποὺ κανεὶς ἀπ᾽ αὐτοὺς δὲν ἔκανε τὸ καλὸ καὶ δὲν ἐπιζητοῦσε τὸ Θεό, αὐτοὶ μόνοι –οἱ ᾽Αχριδιῶτες καὶ οἱ Δυρραχιῶτες– ἀξιώθηκαν νὰ ἔχουν ἕνα προστάτη τόσο δίκαιο, τόσο θεοφοβούμενο, ποὺ ἀπεῖχε ὅπως ὁ ᾽Ιὼβ ἀπὸ κάθε λογῆς κακία»[14].

«᾽Ενῶ ὅλος ὁ κόσμος δέρνονταν ἀπὸ ἄγρια κύματα» μέσα στὴ φορολογικὴ ἐκείνη κατάθλιψη, οἱ ἐπαρχιῶτες ποὺ διοικοῦνταν ἀπ᾽ τὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119 ἦσαν ἄξιοι νὰ μακαρίζωνται[15]. «῎Επιναν μὲν κι αὐτοί, συμπληρώνει ὁ ἀρχιερέας, τὴν πικρία τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατοῦσε, ἀλλὰ τὴν ἔπιναν τοὐλ. μὲ μέλι»[16].

Πραγματικά, ὁ ᾽Αλέξιος Δ. 119 «φάνηκε ἀντάξιος τῶν εὐχῶν τῆς ἁγίας δ ε σ π ό τ ι δ ο ς, τῆς μητέρας του Εἰρήνης Δ. 67· ἔτσι ἡ διδασκαλία ποὺ τοῦ ἔκανε ἐκείνη δὲν ἔπεσε σὲ καρδιὰ στείρα καὶ ἄγονη, ἀλλὰ σὲ βαθιὰ καὶ λιπαρὰ σπέρματα καταβλήθηκε»[17].

«῎Ετσι νὰ πολιτεύεσαι, καὶ γίνου ἀνταύγεια τῆς δοξασμένης σου μητέρας καὶ στόλισμα τῆς γενιᾶς σου, τοῦ γράφει ὁ ᾽Εφέσου Γεώργιος Τορνίκης, καὶ ἀνέβα μὲ τὴν καρδιά σου τὴ σκάλα ποὺ στὴν κορυφή της βρίσκεται ὁ ἅγιος βασιλέας, ὁ Θεός!»[18].

Στὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς του ὁ Γεώργιος Τορνίκης ἐπικαλεῖται τὴν προστασία τοῦ ᾽Αλέξιου Δ. 119 πάνω στὸν ἀδελφό του Δημήτριο Τορνίκη[19], ποὺ ἴσως ὑπῆρξε ἕνας σπουδαστὴς στὸ ὀρφανοτροφεῖο τοῦ ἁγίου Παύλου τῆ ΚΠολης[20] καὶ ποὺ ἀργότερα διακρίθηκε στὸ δημόσιο βίο γιὰ νὰ καταλήξη ἕνας λ ο γ ο θ έ τ η ς τ ο ῦ δ ρ ό μ ο υ[21].

᾽Ο Δημήτριος Τορνίκης, ἕνας θεράποντας τῆς Εἰρήνης Δ. 67 καὶ τοῦ ᾽Αλέξιου Δ. 119, θρεμμένος μέσα στὸ «ὀσπήτιό τους» καὶ τὸ πνευματικό τους περιβάλλον καὶ θερμὰ σ᾽ αὐτοὺς ἀφοσιωμένος, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ προσκόμισε τὴν ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιερέα-ἀδελφοῦ του πρὸς τὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119, καὶ ἐπιπλέον εἶχε τὴν ἐντολὴ γιὰ νὰ πάη κοντά του ἀπ᾽ τὴν πριγκίπισσα-μητέρα του, γιὰ «νὰ μεταλάβη ἀπ᾽ τὴ χρηστότητά του»[22].

---

7. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 165: καὶ σου ἀμφὶ τοὶς ἁπάντων φέρεται στόμασι τὸ εὐσεβές, τὸ σῶφρον, τὸ δίκαιον, ἡ γαληνότης, ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ ἁπάντων τούτων κοσμήτειρα φρόνησις.
8. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3.
9. ᾽Ο J. Darrouzès, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), ᾽Επιστ. 24, σ. 163, ὑ. 1, σημειώνει: «᾽Ο ᾽Αλέξιος Δ. 119, γιὸς τῆς Εἰρήνης 67, ἐγγονὸς τῆς ῎Αννας Κ. 32 καὶ τοῦ Νικηφ. Βρυέννιου, μπορεῖ νὰ εἶναι ὁ γιὸς ποὺ χαιρετίζεται σὰν παρὼν στὴν πρωτεύουσα κοντὰ στὴ μητέρα του περὶ τὰ τέλη τοῦ 1155», βλ. ᾽Επιστ. 22, σ. 157, ὑ. 3, καθὼς καὶ στὴν Εἰσαγωγὴ (Introduction), σ. 17.
10. ᾽Ο V. Laurent, Mélanges, I, REB20 (1962), σ. 212, ὑ. 14, ἐκτὸς τῆς σύγχυσης ποὺ κάνει νὰ θεωρῆ τὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119 «χωρὶς ἀμφιβολία» ἕνα γιὸ τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 66, σημειώνει: «᾽Ο Γεώργιος Τορνίκης, μητροπολ. ᾽Εφέσου, τοῦ ἀπηύθυνε μιὰ ἐπιστολὴ τὸ 1155-1156». Τὴ γνώμη τοῦ Δ. Ζακυθηνοῦ, Διοικ. Διαίρεσις Βυζ. Κράτους, ΕΕΒΣ17 (1941), σ. 217-18, ποὺ συγχέει τὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119 πρὸς τὸν ᾽Αλέξιο Κ. 65, τὴν παρατρέχω, γιατὶ στηρίζεται στὴ λανθασμένη ταύτιση τῶν δυὸ αὐτῶν προσώπων, ποὺ κάνει ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 219, ὑ. 7, κ᾽ ἔτσι Chalandon καὶ Ζακυθηνὸς φρονοῦν πὼς ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 65 διετέλεσε δ ο ὺ ξ τῆς Κύπρου, ἐνῶ τέτοιος δὲ διετέλεσε ποτέ. ᾽Ο Ζακυθηνὸς μάλιστα, ἔνθ᾽ ἀνωτ. δέχεται τὸν ᾽Αλέξιο Κ. 65 καὶ ὡς δ ο ύ κ α Δυρραχίου καὶ ᾽Αχρίδος καὶ ἐπιλέγει πὼς «ἡ στρατηγία του στὸ Δυρράχιο πρέπει νὰ τεθῆ πρὸ τῆς ἰταλικῆς ἐκστρατείας καὶ ἴσως μετὰ τὸ ἔτος 1148, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐτελεύτησε ἡ ῎Αννα Κ. 32». ῞Ολα αὐτὰ ποὺ λέει ὁ σοφὸς καθηγητὴς εἶναι ἀνακριβῆ. Δοὺξ Δυρραχίου καὶ ᾽Αχρίδος διετέλεσε ὁ ᾽Αλέξιος Δούκας 119 καὶ ὄχι ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 65, καὶ ἡ ῎Αννα Κ. 32 δὲν πέθανε μετὰ τὸ 1148, ἀλλὰ πολὺ πιθανὸν κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 1153, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α᾽, σ. 195 καὶ ὑ. 132.
11. Γιὰ τὸ διορισμό του σ᾽ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3. ᾽Ο Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 217, παρατηρεῖ πὼς «ἔχει ὁλότελα ἰδιαίτερη σημασία ἡ μνεία τῆς πόλης ᾽Αχρίδας ὅτι ἀνήκει στὸ θέμα Δυρραχίου, γιατὶ πιὸ παλιά, τὸν καιρὸ τοῦ Βασίλειου (β᾽), αὐτὴ ἡ πόλη μὲ τὴν περιοχή της ἀποτελοῦσε ἰδιαίτερη διοικητικὴ περιφέρεια.
12. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 165.

13. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 164.
14. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 163.
15. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 163.
16. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 163.
17. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 164.
18. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 165-66.
19. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 166.
20. J. Darrouzès ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 166, ὑ. 6, ὅπου φρονεῖ πὼς οἱ λ. «ὀρφανῶν πατρὶ» (σ. 166[11]) καὶ «ὑμετέρου ὀσπητίου» (σ. 166[13]), εἶναι ὑπαινιγμοὶ γιὰ τὴ φοίτηση τοῦ Δημ. Τορνίκη στὸ ὀρφανοτροφεῖο τοῦ ἁγίου Παύλου, γιὰ τὸ ὁποῖον βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 567-68.
21. R. Guilland, Les Logothètes, REB29 (1971), σ. 65-66, ἀριθ. 40.
22. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 166.

᾿Απ᾿ τὸ ἕνα ἄκρο τῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ Δυρράχιο, συναντᾶμε τὸν ᾿Αλέξιο Δ. 119 τὸ 1160 στὸ ἄλλο ἄκρο, τὴν Κύπρο, καὶ πάλι ὡς δ ο ύ κ α αὐτῆς τῆς νήσου, ὅπου ἐμφανίζεται καὶ ἕνας ἄλλος ἐγκωμιαστής του, αὐτὸς ποὺ ἡ μοίρα θέλησε καὶ νὰ τὸν νεκρολογήση, ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς[23].

Αὐτὸς ὁ σοφὸς τοῦ ιβ᾿ αἰ. (1120; - † 1187), τοῦ ὁποίου κάποιος ἐξαίρει τὴν πολυμέρεια[24], ἐνῶ ἄλλος θεωρεῖ τὰ γραφτά του «ὁλότελα λαϊκὰ καὶ μικρόσπουδα»[25], συνόδευσε, καθὼς ξέρομε, τὸν π α ν σ έ β α σ τ ο σ ε β α σ τ ὸ ᾿Ιωάννη Κοντοστέφ. Κ. 104 στὰ λατινικὰ κρατίδια τῆς ᾿Ανατολῆς γιὰ νὰ βρῆ μιὰ νύφη στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἀλλὰ στὴν Τύρο εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ ἀρρωστήση[26], κι ἀπὸ κεῖ γιὰ νὰ ἀπολαύση πιὸ καθαρὸ ἀέρα, μετακομίστηκε στὸ ὄμορφο νησὶ τῆς ᾿Αφροδίτης, τὴν Κύπρο, ὅπου δ ο ύ κ α τῆς μεγαλονήσου βρῆκε τὸν ᾿Αλέξιο Δ. 119[27].

῏Ηταν ἕνας ἄνθρωπος, λέει ὁ Μανασσῆς, μεγαλόδωρος, γεμάτος πραότητα, ποὺ καταγόταν ἀπὸ βασιλικὴ γενιά», καθὼς ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς ῎Αννας Κ. 32 καὶ ἕνας δισέγγονος τῶν αὐτοκρατόρων τῶν Αὐσόνων ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15 καὶ τῆς περιώνυμης Εἰρήνης Δούκαινας, τῆς ὁποίας ἔφερε καὶ τὴν ἐπωνυμία.

«Μὲ πλούσιο χέρι, ὁμολογεῖ ὁ Μανασσῆς, μὲ γέμισε ἀπὸ πολλὰ καὶ πολύτιμα ἀγαθά, τέτοια ποὺ δὲν μπορῶ μὲ τὸ λόγο νὰ περιγράψω»[28].

«῾Ο μεγαλόδωρος, ὁ χρυσὸς Δούκας, ποὺ ἀπ᾿ τὰ χέρια του ἔτρεχαν οἱ δωρεές, ὅπως τρέχουν τὰ νερὰ τοῦ Νείλου ποταμοῦ, λέει σὲ συνέχεια ὁ Μανασσῆς, μὲ κόρωσε ἀπὸ πλούσια ψωμίσματα, καὶ σὰν βροχὴ ἔρριξε πάνω μου τὴ δρόσο ᾿Αερμών, χωρὶς τίποτε νὰ ἐλπίζη πὼς θὰ κερδίση ἀπὸ μένα· μόνο ἡ φιλανθρωπία τὸν ἔσπρωξε γιὰ νὰ φερθῆ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο»[29].

Μαθαίνομε ἀκόμη πὼς «ὁ σὲ ὅλα εὐγενὴς καὶ ὡραῖος Δούκας 119, ἀφοῦ μέθυσε ὅλους -τὸ Μανασσῆ καὶ τοὺς ἄλλους αὐτοκρατορικοὺς ποὺ συνόδευαν τὸν ᾿Ιωάννη Κοντοστέφ. Κ 104- ἀπ᾿ τὶς πλούσιες δωρεές του, τοὺς ἔστειλε χαρούμενους στὶς πατρίδες τους»[30].

Σὲ συνέχεια συναντᾶμε τὰ ἴχνη τοῦ ᾿Αλέξιου Δ. 119 τὸ 1171, ὅταν ὁ βασιλέας τῆς ῾Ιερουσαλὴμ Amaury I (1163-1174) ἔκανε μιὰ ἐπίσκεψη στὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, στὴν ΚΠολη, γιὰ νὰ συσφίξη τὴ λατινοβυζαντινὴ

23. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Εἰς τὴν κατὰ τὰ ῾Ιεροσόλυμα ἀποδημίαν αὐτοῦ, ἔκδ. K. Horna, Das Hodoiporikon des Konst. Manasses, BZ13 (1904), σ. 313-55 (κείμενο, σ. 325-47)· τοῦ ἰδίου, Μονῳδία ἐπὶ τῷ κυρῷ ᾿Αλεξίῳ τῷ Δούκᾳ, ἔκδ. L. Sternbach, Analecta Manassea, EÖs 7 (1902) στὴν αὐτοτελὴ ἔκδοση (βλ. ὑ. 3), σ. 16-17.
24. Κ. ῎Αμαντος, Β΄, σ. 378.
25. Karl Krumbacher, ῾Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, ἔκδ. Παπύρου, σ. 394.
26. Κ. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 23), σ. 335.
27. Κ. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 23), σ. 336.
28. Κ. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 23), σ. 336.
29. Κ. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 23), σ. 338.
30. Κ. Μανασσῆς, ῾Οδοιπορικόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 23), σ. 345.

συμμαχία, ἔπειτ᾿ ἀπ᾿ τὰ πλήγματα ποὺ δέχτηκε ἀπ᾿ τὸ μεγάλο Σύρο ἡγεμόνα Nûr ad-Dîn (1144-1174) καὶ τὸ Salah ad-Dîn ποὺ ἀπ᾿ τὸ 1171 κυριάρχησε στὴν Αἴγυπτο[31].

Καθὼς φαίνεται, τότε ὁ ᾿Αλέξιος Δ. 119 βρισκόταν στὴν ΚΠολη[32], καὶ δώρισε στὸ βασιλέα τῆς ῾Ιερουσαλὴμ τεμάχιο τοῦ Τίμ. Σταυροῦ μέσα σὲ μιὰ ἐπίχρυση ἀσημένια σταυροθήκη[33].

Στὴ σταυροθήκη παριστάνονταν ἡ Σταύρωση ἀνάμεσα σὲ δυὸ ἀγγέλους, ἡ παρθένος Μαρία, ὁ ἅγιος ᾿Ιωάννης, καὶ στὴ βάση τοῦ σταυροῦ, ἡ μορφὴ τοῦ δωρητῆ, καθὼς παρακλητικὰ ἔκτεινε τὰ χέρια του πρὸς τὸν ᾿Εσταυρωμένο. Μιὰ μετρικὴ ἀφιέρωση ἦταν χαραγμένη στὰ περιθώρια αὐτῆς τῆς ἀπεικόνισης· πολύτιμο ἀντικείμενο ποὺ ἔπειτ᾿ ἀπὸ μιὰ δύσκολη τῆς ζωῆς του περίσταση ὁ κὺρ ᾿Αλέξιος Δ. 119 παράγγειλε σὲ περιδέξιο τεχνίτη.

Τὰ λόγια τῆς μετρικῆς ἀφιέρωσης:

«῾Ο βασιλιὰς τῶν ὅλων, ὁ Λόγος ὁ θεάνθρωπος,
ἔχοντας κοιμηθῆ ἕνα σύντομο ὕπνο πάνω σὲ δέντρο
σχηματισμένο ἀπὸ τριῶν εἰδῶν διάφορα ξύλα,
πολλὴ στὸ δέντρο χάρη ἐπιβράβευσε:
ὅποιος ἀπὸ πυρετοὺς ἀρρώστιας καίγεται
καὶ κάτω ἀπ᾿ τοὺς κλάδους του προσφεύγει
τὴ λύτρωση καὶ τῆς ψυχῆς του τὴ δροσιὰ νὰ βρίσκη.
Καθὼς κ᾿ ἐγὼ τὸ καταμεσήμερο φλογώθηκα,
(βαριὰ ὁ κὺρ ᾿Αλέξιος ἔπεσε ἄρρωστος)
ἔτρεξα, καὶ ἦλθα, καὶ κάτω ἀπ᾿ τοὺς κλάδους σου γλίστρησα,
ζητώντας στὴ σκιά σου νὰ μὲ δεχτῆς καὶ καλὰ νὰ μὲ σκεπάσης·
᾿Εσύ, ὦ δέντρο, ποὺ ὁλάκερη σκεπάζεις τὴν οἰκουμένη,
στάλαξε καὶ σὲ μένα τὴ δρόσο ᾿Αερμών,
σὲ μένα ποὺ εἶμαι ἕνας γόνος τῆς ὡραίας τῶν Δουκῶν γενιᾶς
ποὺ προῆλθε ἀπ᾿ τὴ βασίλισσα Εἰρήνη,
τῆς μητέρας μου τὴ μάμμη, τὴ δόξα τῶν βασιλέων,

31. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 980-87· ἀρχαιολογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 343-50. Πρβλ. R. Grousset, Histoire des Croisades et du royaume de Jérusalem, τ. II, Paris 1935, σ. 372-76, ἑλλην. μετάφρ. ᾿Ανδρ. Παγκάλου, σ. 165-66· Zoé Oldenbourg, Les Croisades, σ. 388.
32. ῾Ο Ch. Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinatis, X (1857), σ. 91-2, ὑπέθεσε πὼς τὸ πολύτιμο ἀντικείμενο προσφέρθηκε ἀπευθείας ἀπ᾿ τὸν ᾿Αλέξιο Δ. 119 στὸ βασιλέα τῆς ῾Ιερουσαλὴμ Amaury. Τίποτε πιὸ φυσικὸ ἀπὸ ἕνα παρόμοιο δῶρο ἐκ μέρους ἑνὸς δ ο ύ κ α τῆς Κύπρου ποὺ βρισκόταν σὲ ἄμεσες σχέσεις μὲ τὸ λατινικὸ κράτος τῆς Παλαιστίνης. ῍Αν ὅμως τὸ δῶρο δόθηκε πραγματικὰ τὸ 1171, δὲν μπορεῖ νὰ ἔγινε σὲ ἄλλο χρόνο, παρὰ κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Amaury στὴν ΚΠολη σ᾿ αὐτὸ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ ᾿Αλέξιος Δ. 119 θὰ εἶχε βέβαια ἐγκαταλείψει τὴν ὑπηρεσία του στὴ μεγαλόνησο, βλ. V. Laurent, Mélanges, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 212, ὑ. 14, καὶ A. Frolow, La Relique de la Vraie Croix, Paris 1961, ἀριθ. 319, σ. 320-22, καὶ ἀριθ. 365, σ. 341-42.
33. A. Frolow, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ἀριθ. 365, σ. 342· V. Laurent, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 212, ὑ. 14.

τὴ σύζυγο τοῦ κράτορα τῶν Αὐσόνων ᾽Αλέξιου.
Ναί, ναί, σὲ ἱκετεύω, μοναδικέ μου φύλακα,
ἐγὼ ὁ σκλάβος σου ᾽Αλέξιος τῆς γενιᾶς τῶν Δουκῶν»[34].

Πότε τὸν χτύπησε αὐτὴ ἡ ἀρρώστια καὶ ἔκανε τὴν ἐπίκληση στὸ τίμιο Ξύλο μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

Θένε νὰ ποῦν πὼς ὁ Amaury τῆς ῾Ιερουσαλὴμ τὸ πολύτιμο δῶρο ποὺ ἔλαβε ἀπ᾽ τὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119, τὸ ἀφιέρωσε στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῆς Λύδδας τῆς ᾽Ιουδαίας, καὶ ἀπὸ κεῖ τὸ μετάφερε στὸ ἀββαεῖο τῆς Grandmont (Haute-Garonne) τὸ 1174 ὁ Λατίνος ἐπίσκοπος τῆς Λύδδας Βερνάρδος[35].

Στὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119 ἀποδίδεται ἡ κατοχὴ καὶ ἑνὸς ἄλλου πολύτιμου ἀντικειμένου, μιᾶς ὡραίας καμέας (λίθου ἀχάτη, ὄνυχα), ποὺ σ᾽ αὐτὴ παριστάνονταν ὁ κτήτορας στὰ πόδια τοῦ ἅγιου μεγαλομάρτυρα Γεώργιου[36].

῏Ηταν παντρεμένος ὁ ᾽Αλέξιος Δ. 119;

῾Η μ ο ν ω δ ί α τοῦ Μανασσῆ γιὰ τὴ θανή του ἴσως πάνω σ᾽ αὐτὸ θὰ μᾶς διαφώτιζε, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲ διασώθηκε ὁλάκερη· ἕνα τμῆμα μόνο ἀπ᾽ αὐτὴ μᾶς εἶναι γνωστό. ᾽Αλλὰ καὶ σ᾽ αὐτὸ ὑπάρχει ἕνας ἐλαφρὸς ὑπαινιγμός, ποὺ ἀπ᾽ αὐτὸν μπορεῖ κανεὶς νὰ νομίση, μᾶλλον λανθασμένα, πὼς ὁ ᾽Αλέξιος Δ. 119 ἦταν ἄγαμος· λέει ὁ ρήτορας: «Πῦρ βλέπω κατήφειας –πάνω στὸ πλῆθος ποὺ συγκεντρώθηκε γιὰ τὴν ἐκφορὰ τοῦ νεκροῦ– ὄχι πῦρ ἐπινυμφίδιο, ὄχι γαμήλιο, πῦρ φλεκτικό, ὄχι λαμπτήριο»[37].

῾Η φράση σημαίνει πὼς ὁ ρήτορας περίμενε νὰ χαιρετίση τοὺς γάμους τοῦ εὐεργέτη του, καὶ ἀντὶ γι᾽ αὐτὸ παρίσταται στὴν κηδεία του; Δὲν τὸ νομίζω. ῾Απλῶς εἶναι ἕνα ρητορικὸ σχῆμα ζωηρῆς ἀντίθεσης γιὰ νὰ ἐπιτείνη τὴν εἰκόνα τῆς θλίψης.

῾Ο ᾽Αλέξιος Δ. 119 πέθανε σὲ μιὰ ἡλικία πάνω ἀπὸ 50 χρονῶ καὶ εἶναι ὁλότελα ἀπίθανο νὰ ἔμεινε ἄγαμος. Στὸ σωζόμενο τμῆμα τῆς νεκρολογίας, ἂν καὶ ἀναφέρεται ἕνα ὁλάκερο θλιμμένο πλῆθος, δὲ γίνεται κανεὶς λόγος γιὰ γυναίκα του ἢ παιδιά του ἢ ἄλλους συγγενεῖς, ἐνῶ πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς στὸ ὑπόλοιπο, τὸ ἄγνωστο, θὰ γινόταν μνεία τέτοιων προσώπων.

῾Η χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ ᾽Αλέξιου Δ. 119 ἐπίσης μᾶς εἶναι ἄγνωστη. Σὲ ὁρισμένα κείμενα ποὺ συγκεντρώθηκαν ἀπ᾽ τὸν ἱδρυτὴ τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν, τὸν Du Cange[38], στηρίζεται ἡ ἔνδειξη πὼς ζοῦσε τὸ 1171, ὁπότε μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς πέθανε μετὰ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ χρονολογία.

---

34. A. Follow, ἔνθ᾽ ἀνωτ. ἀριθ. 319, σ. 320-21· E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 429.
35. A. Follow, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἀριθ. 365, σ. 341-42.
36. M.C. Ross, Three Byzantine cameos dans Greek-Roman and Byzantine Studies, 3 (1960), Pl. 7, fig. 5 καὶ 6.
37. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Μονῳδία ἐπὶ τῷ κυρῷ ᾽Αλεξίῳ τῷ Δούκᾳ, ἐκδ. L. Sternbach, Analecta Manassea, EÖs 7 (1902), αὐτοτελὴς ἐκδ., σ. 16.
38. A. Follow, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἀριθ. 365, σ. 341-42.

Κατὰ τὸ θάνατό του, ὅπως σημειώθηκε, τὸν νεκρολόγησε ὁ Κωνσταντῖνος Μανασσῆς ποὺ τόσο εὐεργετήθηκε ἀπ᾽ τὸν ᾽Αλέξιο Δ. 119 στὴν Κύπρο.

«Πιὸ μπρὸς ἀπ᾽ τὴ φωνή μου, λέει στὴ μονωδία του ὁ Μανασσῆς, τρέχει ὀδυρμὸς καὶ προπηδοῦν ἀπ᾽ τὸ λόγο μου τὰ δάκρυα καὶ θέλει μὲν ἡ γλώσσα νὰ λαλήση καὶ νὰ κλάψη γιὰ τὸ συμβάν, ἀλλὰ ἔρχεται τὸ πάθος σὰν πέτρα βαριὰ καὶ σφίγγει τὴν καρδιὰ καὶ σταματάει τὸ φθόγγο· ὁρμάει τὸ στόμα νὰ ἀναγγείλη τὸ μεγάλο πόνο, ἀλλὰ κρατιέται ἀπ᾽ τὴν πικρία, γιατὶ τὸ βάρος τοῦ πάθους προέρχεται ἀπὸ μέσα».

«᾽Αλλοίμονο σὲ μένα, συνεχίζει, καθὼς βλέπω τὸν ἐπικήδειο αὐτὸν σύλλογο, ποὺ τὰ βλέφαρα εἶναι σκυθρωπά, οἱ παρειὲς γεμάτες δάκρυα καὶ τὰ πρόσωπα συννεφιασμένα καὶ κατσουφιασμένα καὶ τὰ μάτια δείχνουν μιὰ πηγὴ δακρύων. Φωτιὰ βλέπω λύπης βαριᾶς καὶ ὄχι γαμήλιας χαρᾶς, φωτιὰ ποὺ καίγει καὶ ὄχι φωτιὰ ποὺ λάμπει ἀπὸ εὐφροσύνη, φλόγα κεραυνοῦ, ἀπόσπασμα φωτιᾶς, τῆς ὁποίας ταμίας εἶναι αὐτὸς ὁ πανταδόχος ῞Αδης καὶ δαδοῦχος ὁ θάνατος· καὶ λύρα παίζει καὶ τραγούδι ἀκούγεται, ἀλλὰ ὄχι χοροῦ καὶ γέλοιου καὶ εὐφροσύνης καὶ γιορτῆς, ἀλλὰ θλιβερὸ μυρολόϊ, σκληρό, γοερὸ καὶ παράφωνο, καὶ μαυρίλα τοὺς πολλοὺς σκεπάζει, ὅπως τὶς κεραυνόπληχτες ἐκεῖνες βελανιδιές, καὶ ἀπὸ ὅλες τὶς γωνιὲς σὰν ἀντήχηση ἔρχονται στεναγμοὶ καὶ κραυγὲς θρηνητικές. ᾽Εδῶ τράβηγμα τῶν μαλλιῶν καὶ ξερρίζωμα καὶ παρειὲς μὲ τὰ νύχια σὰν μὲ ἄροτρα αὐλακίζονται καὶ τὰ δάκρυα, καθὼς σὰν ποτάμι τρέχουν, δημιουργοῦν ὀχετούς· καὶ οἱ πέτρες οἱ ἄψυχες συγκινοῦνται, βλέποντας τὰ ἄλγη ποὺ σκόρπισε στὸν ὅμιλο τοῦ ᾽Αλέξιου Δ. 119 ἡ θανή».

«᾽Εδῶ κεῖται ἕνας ἄντρας, τονίζει ὁ Μανασσῆς, ἀλλὰ καὶ πάλι μὲ ἐγκαταλείπει ἡ φωνή, φεύγει τὸ φθέγμα καὶ δραπετεύει ἡ ἀναπνοή· ἐδῶ κεῖται ἕνας ἄντρας ποὺ ἦταν οἶκος χαρισμάτων,λειμώνας ἀρετῶν, κῆπος πραότητας, ἄλσος σύνεσης, ἑστία φρόνησης –αὐτὸς ἦταν– ὁ μεγαλόπρεπος, ὁ ἀνοιχτόκαρδος, ὁ φιλόδωρος καὶ εὐεργέτης,ὁ κατὰ τὴν καταγωγὴ τρεῖς φορὲς ἀριστοκράτης –ὡς ἕνας γιὸς τῆς Εἰρήνης Δ. 67, ἕνας ἐγγονὸς τῆς ῎Αννας Κ. 32, ἕνας δισέγγονος τῆς Εἰρήνης Δούκαινας καὶ τοῦ ᾽Αλέξιου (α᾽) Κ. 15 τῶν μεγάλων βασιλέων– καὶ κατὰ τὴν ψυχὴ πιὸ εὐγενὴς ἀκόμη».

«῏Ω θάνατε, σὰν δρεπάνι κοφτερὲ καὶ πικρέ, ποιὸν ὡραῖο στάχυ ἀποθέρισες, τί λογῆς περίλαμπρο στολίδι ἀπομάρανες! χάθηκε, ἀλλοίμονο, καὶ πρὶν τὴν ὥρα του ἁρπάχτηκε· ἔφυγε ἀπ᾽ τὸν κόσμο αὐτὸς ὁ ἀπὸ κόρη καισάρων ἔγγονός, αὐτὸς ὁ δισέγγονος αὐτοκρατόρων,ὁ πανώριος στὴν ἐμφάνιση καὶ πιὸ ὡραῖος ἀκόμη στὸν κόσμο του τὸν ἐσωτερικό. ῏Ω τί λογῆς λουλούδι διαλύθηκε, τί λογῆς πανύψηλο σῶμα πάγωσε!.....»[39].

Αὐτὰ ποὺ λείπουν ἀπ᾽ τὴ νεκρολογία, τὰ σχετικὰ μὲ τὸ χαρακτῆρα του, ἐλεύτερα καὶ ἄφοβα μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπληρώση.

---

39. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Μονῳδία, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 37), σ. 16-7.

Ἀπ᾿ τὸ ἠθικὸ ἐργαστήρι μιᾶς Ἄννας Κ. 32 καὶ μιᾶς Εἰρήνης Δ. 67 βγαλμένος, ὁ Ἀλέξιος Δ. 119 κατὰ τοὺς πονηροὺς καιροὺς τοῦ κὺρ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, στάθηκε ἕνας ἀξιόλογος κυβερνήτης στὶς ἐπαρχίες ποὺ στάλθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ, ὅπως ὁ λαμπρὸς ἐκεῖνος θεῖος του, ποὺ τὸ ὄνομά του ἔφερε, ὁ μέγας δοὺξ Ἀλέξιος Κ. 65. Τιμωρὸς τῶν ἄπληστων φορολογικῶν εἰσπραχτόρων, ἦταν ἀπ᾿ τὶς λίγες φωτεινὲς ἐξαιρέσεις στὰ χρόνια ἐκεῖνα ποὺ ἀπ᾿ τοὺς φτωχοὺς χωρικοὺς ἁρπάζονταν μὲ τὴ βία καὶ τὸ μονοφόρι τους ἀκόμη. Ὁπλισμένος μὲ καρτερία καὶ ἀξιοπρέπεια, ἦταν ἀπ᾿ τοὺς λίγους τοῦ καιροῦ του ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ ποδοπατηθοῦν ἀπ᾿ τὴ ζωὴ καὶ ποὺ δὲν τοὺς ἄρεσαν τὰ μεγάλα λόγια. Ἀκόμη καὶ στὴ δέησή του γιὰ τὴν ἀρρώστια του, μὲ ὅλο τὸ βυζαντινισμό της καὶ τὴ μυστικοπάθεια, διατήρησε τὴ σεμνότητά του.

Καθὼς λιγοστὰ εἶναι αὐτὰ ποὺ ξέρομε γι᾿ αὐτόν, μποροῦμε νὰ ἀφήσωμε τὴ φαντασία νὰ τὸν δῇ πὼς κατανοώντας τὴ διδαχὴ τῆς μητέρας του, τὸ «πόσο μεγάλο πράμα εἶναι ὁ ἄνθρωπος»[40], προχώρησε πιὸ βαθιὰ στὸν ἑαυτό του, ἔτσι ποὺ νὰ ἀποκαταστήσῃ πιὸ στερεὰ τοὺς δεσμούς του μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, αὐτοὺς ποὺ στὸ διάβα του συνάντησε, εἴτε ὡς διοικητικὸς ἄρχοντας εἴτε ὡς ἰδιώτης.

120. [Νικηφόρος] Εὐφορβηνὸς Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1125 – † ;)

Ὁ Νικηφόρος[1] Εὐφορβ. Κ. γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Κ. 69 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του[2] «ποὺ ἀπὸ βασιλικὴ σειρὰ καταγόταν»[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1125[4]. Τίποτε δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ γιὰ τὴ σταδιοδρομία του.

40. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 6.

120.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ, συζ. τῆς Μαρίας Κ. 33. Εἶναι φυσικὸ ὁ Ἀλέξιος Κ. 69 νὰ ἔδωσε στὸ γιό του τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του Νικηφόρου Κατ. Εὐφορβ.

2. Γρηγορίου, ἡγουμένου τῆς Ὀξείας, Τῷ υἱῷ τῆς πορφυρογεννήτου τῆς Φορβηνῆς κυρῷ Ἀλεξίῳ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἔκδ. P. Gautier, REB31 (1973), σ. 213: Ἀλλ᾿ ἐρεῖς· τίς τῶν τέκνων ἡμῶν ἀντιλήψεται καὶ τὴν ὀφειλομένην κηδεμονίαν πρὸς αὐτὰ ἐπιδείξεται; Ἄρα ὁ Ἀλέξιος Κ. 69 καὶ ἡ Ἀνώνυμη γυναίκα του εἶχαν τέκνα.

3. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 43, σ. 400:
καὶ νύμφη σοι νυμφεύεται περιφανὴς τῷ γένει·
ἐκ γὰρ σειρᾶς βασιλικῆς ἐστὶ καταγομένη,

4. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1122.

121. [Μαρία] Εὐφορβηνὴ Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1128 – † ;)

Ἡ Μαρία[1] Εὐφορβ. Κ. κόρη τοῦ Ἀλέξιου Κ. 69 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του[2] «ποὺ ἀπὸ βασιλικὴ σειρὰ καταγόταν»[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1128[4]. Τίποτε δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ γιὰ τὴ σταδιοδρομία της.

122. Ἀνώνυμη Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1116/25; – † ὄχι πολὺ πρὶν τοῦ 1153)

Ἡ Ἀνώνυμη Κ. κόρη μιᾶς ἀπ᾿ τὶς κόρες τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 33[1], καὶ μᾶλλον τῆς Εἰρήνης Δούκαινας 71, πρέπει νὰ γεννήθηκε ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1116 καὶ 1125[2]; καὶ νὰ πέθανε κατὰ ἕνα διάστημα ποὺ δὲν ἀπεῖχε πολὺ ἀπ᾿ τὸ θάνατο τῆς μεγάλης θείας της Ἄννας Κ. 32, ἀδελφῆς τῆς μάμμης της Μαρίας Κ. 33, δηλ. ὄχι πολὺ πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1153[3].

Ὁ θάνατος τῶν δυὸ γόνων τῆς πορφυρογέννητης Μαρίας Κ. 33 εἶναι ἀναπόσπαστα δεμένος μὲ τὸ θάνατο τῆς Ἄννας Κ. 32, καὶ ἀξίζει τὸν

121.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Μαρίας Κ. 33. Εἶναι φυσικὸ ὁ Ἀλέξιος Κ. 69 νὰ ἔδωσε στὴν κόρη του τὸ ὄνομα τῆς πορφυρογέννητης μητέρας του Μαρίας Κ. 33.

2. Βλ. προσωπογρ. [Νικηφόρου] Εὐφορβ. Κ. 120, ὑ. 2, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τέκνα καὶ ὄχι τέκνον.

3. Βλ. τὴν ἀνωτέρω προσωπογρ., ὑ. 3.

4. Κατ᾿ ἀναλογία τοῦ γάμου τῶν γονέων της καὶ τῆς γέννησης τοῦ πρώτου παιδιοῦ τους.

122.1. Γεώργιος Τορνίκης, Λόγος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Ἄννης τῆς καισαρίσσης, ἔκδ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 309-10: Ἐπεὶ δὲ τότε τὴν φιλτάτην τῶν ἀδελφῶν (Μαρίαν Κ. 33) συμφοραὶ περιέκλυζον καὶ πάντῃ κακὸν κακῷ ἐπεστήρικτο –παῖς γὰρ ἐτεθνήκει καὶ παιδὸς θυγάτριον καὶ τὰ προλαβόντα δεινὰ δεινότερα τὰ τοῦ θανάτου πεποίηκεν–, Ἡ φίλτατη τῶν ἀδελφῶν τῆς Ἄννας Κ. 32 ἦταν ἡ Μαρία Κ. 33, βλ. Ἄνναν Κομνηνὴν ἔκδ. Leib, τ. III, σ. 239. Ἡ παῖς τῆς Μαρίας Κ. 33 ποὺ πέθανε δὲ ξέρομε ποιὰ ἀπ᾿ τὶς τρεῖς κόρες της, τὴν Εἰρήνην 71, τὴν Ἄνναν 72 καὶ τὴν Εὐδοκίαν 73, ἦταν. Τὸ θυγάτριον τῆς παιδὸς ποὺ πέθανε δὲν ἦταν κατ᾿ ἀνάγκη κόρη ἐκείνης ποὺ συγχρόνως μὲ αὐτὸ πέθανε, ἀλλὰ μιᾶς ἄλλης κόρης τῆς Μαρίας Κ. 33.

2. Ἡ Εἰρήνη Δούκαινα 71 πρέπει νὰ γεννήθηκε ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1101 καὶ 1109 καὶ νὰ παντρεύτηκε ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1115 καὶ 1124, καὶ ἡ Ἀνώνυμη Κ. 122 πρέπει νὰ γεννήθηκε ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1116 καὶ 1125.

3. Ὁ θάνατος τῆς κόρης καὶ τῆς ἐγγονῆς τῆς Μαρίας Κ. 33, δηλ. τῆς Ἀνώνυμης Κ. 122, συνέβη ὄχι καὶ πολὺ πρὶν ἀπ᾿ τὸ θάνατο τῆς Ἄννας Κ. 32, βλ. Γεώργιον Τορνίκην, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 309-15. Ἡ Ἄννα 32 πέθανε περὶ τὸ 1153, καὶ ἀσφαλῶς μετὰ τὸ 1148 καὶ πρὶν τὸ 1155, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 195, ὑ. 132.

κόπο νὰ παρακολουθήσωμε ὅλες τὶς λεπτομέρειες ποὺ μᾶς δίνει γι' αὐτὸν ὁ ὑμνογράφος της Γεώργιος Τορνίκης.

Βλέπομε σ' αὐτὴ τὴ διήγηση τὶς τελευταῖες μέρες τῶν δυὸ περίφημων π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ω ν γεροντισσῶν, τῆς Ἄννας 32 καὶ τῆς Μαρίας 33, γιατὶ ὄχι πολὺ ἴσως μετὰ τὴν πρώτη θὰ πέθανε καὶ ἡ δεύτερη.

Ἡ Ἄννα Κ. 32 «ποὺ δὲν ἦταν μόνο φιλομήτωρ καὶ φιλοπάτωρ, λέει ὁ Γεώργιος Τορνίκης, ἀλλὰ καὶ φιλάδελφος, πῆρε μέρος μὲ ὅλη της τὴν ψυχὴ στὸ πένθος τῆς ἀδελφῆς της Μαρίας Κ. 33, γιὰ τὸν ταὐτόχρονο θάνατο τῆς κόρης της καὶ τῆς ἐγγονῆς της, καὶ συμμεριζόταν τὰ δεινὰ ποὺ τὴ βρῆκαν, καὶ μᾶλλον τὸ πιὸ μεγάλο βάρος ἔσερνε πάνω της».

«Ἔπρεπε νὰ παρηγορῆ, ἂν καὶ αὐτὴ εἶχε ἀνάγκη παρηγορητῶν· ἔπρεπε τὴν ἀδελφή της νὰ σηκώνη ποὺ ἔπεφτε χάμω στὸ ἔδαφος, ἐνῶ αὐτὴ προηγουμένως ριχνόταν στὴ γῆ. Μελετοῦσε νὰ ἀναστείλη τὶς ὁρμὲς τῶν δακρύων τῆς ἀδελφῆς της, ἀλλὰ αὐτὴ πιὸ πολλὰ ἔχυνε δάκρυα· μελετοῦσε στὸ πῶς νὰ σπρώξη τὴν ἀδελφή της γιὰ νὰ φάη, ἀλλὰ αὐτὴ κι ὅταν ἐρχόταν ὁ καιρὸς τοῦ φαγητοῦ, ἔβρισκε τὸν τρόπο νὰ ξεφύγη καὶ νὰ μὴ φάη. Μὲ τὴ φιλοσοφία καὶ πιὸ πολὺ μὲ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ πέτυχε ἐπιτέλους ἡ Ἄννα 32 νὰ νικήση τὸ βαρὺ καὶ μακρὸ πένθος».

«Ἀλλὰ τότε ἔγινε κάτι τὸ πολὺ πιὸ σοβαρό, μᾶς λέει ὁ Γεώργιος Τορνίκης. Ἐνῶ ἡ θλίψη τῆς ἀδελφῆς της Μαρίας 33 διαρκοῦσε ἀκόμη, ἔπεσε πάνω στὴ β α σ ί λ ι σ σ α –στὴν Ἄννα 32– μιὰ ἀρρώστια ὄχι ἀπὸ κεῖνες ποὺ παραβλέπονται. Καὶ αὐτὸ μὲν τὴν Ἄννα 32 δὲν τὴ ξεγέλασε, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ἀνάψη στὸ πένθος ἄλλο πένθος, θαρραλέα ὑπόμενε τὸ κακὸ καὶ προσπαθοῦσε νὰ τὸ κρύψη. Καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κάνη κάποια δίαιτα καὶ νὰ ἠρεμῆ στὸ κρεββάτι της, αὐτὴ ἀντιθέτως καὶ κυκλοφοροῦσε καὶ μιλοῦσε δυνατὰ καὶ κρασάκι ἔπινε καὶ πιὸ πολὺ ἀπ' τὸ συνηθισμένο φαΐ ἔτρωγε, γιὰ νὰ μὴ καταλάβουν τὴν ἀρρώστια της, καὶ πιὸ πολὺ γιὰ νὰ σπρώχνη τὴν ἀδελφή της Μαρία 33 νὰ κάνη τὰ ἴδια μὲ αὐτή».

«Ἔτσι τράφηκε ἡ ἀρρώστια καὶ ἄναψε μιὰ βίαιη φωτιὰ ποὺ κατέλαβε τὸ κεφάλι καὶ ἐπικάθησε στὸν ἐγκέφαλο· καὶ σίγησε ἡ φιλόσοφη γλῶσσα της καὶ ἀπότομα σταμάτησε ἡ εὔγλωττη λαλιά της. Ἀλλὰ αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀκατόρθωτα στοὺς γιατρούς, κατορθωτὰ τὰ κάνει ἡ δύναμη τοῦ Θεοῦ· λίγο αἷμα, καθὼς τῆς ἀφαίρεσαν ἀπ' τὶς φλέβες της, ἀνέλπιστα τὸ μυαλό της γύρισε στὴν πρώτη της κατάσταση, ἡ φωνή της ξαναῆλθε καὶ ὁλότελα ἀνάλαβε τὶς αἰσθήσεις της, καὶ τότε ἔκανε πλήρη διάγνωση τῆς ἀρρώστιας της, καὶ ἀναμετρώντας τὸ μέγεθος τοῦ νοσήματος πρὸς τὶς δικές της δυνάμεις, κατάλαβε πὼς θὰ ὑποκύψη».

«Καὶ χωρὶς ἀποστροφή, αὐτὴ ἡ ὑπερήφανη Γραικιά, ἡ Ἄννα Κ. 32, δέχτηκε τὸ τέλος, καὶ δὲν κατάρρευσε ἄνανδρα στὴν ἰδέα τῆς ἐξόδου· ἀντιθέτως ἡ φιλοσοφία της μπροστὰ στὸ θάνατο ἐκφράστηκε μὲ αἰσθήματα πολὺ πιὸ μεγαλόψυχα καὶ πιὸ θεῖα ἀπὸ κεῖνα τοῦ Σωκράτη, καὶ προετοιμάστηκε μὲ

γενναιότητα ὄχι πρὸς ἕνα τέλος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ πρὸς μιὰ ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς, ὅπου θὰ ἀνταλλάξη κόσμο μὲ κόσμο καὶ ζωὴ μὲ ζωή, τὰ βλεπόμενα καὶ ἐφήμερα πράματα μὲ τὰ νοούμενα καὶ ἀναλλοίωτα»[4].

«Καὶ παρατρέχοντας τὸ θόρυβο ποὺ γύρω της δημιουργήθηκε, κανόνισε τὰ τοῦ οἴκου της»[5].

«Καὶ δίνοντας ἡ ἴδια τὴν ἰατρικὴ γνωμάτευση πὼς ἦλθε ἡ τελευταία της ὥρα, πρόσταξε νὰ γίνουν οἱ ἀναγκαῖες διευθετήσεις, κ' ἔτσι δόθηκε ὁλότελα στὰ θεῖα καὶ πνευματικὰ πράματα: ἔγινε ἡ νύφη τοῦ Χριστοῦ καὶ περιβλήθηκε τὸ ντύμα τῆς μοναχῆς».

«Καθὼς τὸ περιβάλλον της κάπως εὐλαβικό, φοβόταν πὼς ἡ ὑγεία της θὰ ἐπανέλθη –γιατὶ δὲν εἶχαν ἀκόμη ὁλότελα ἀπελπιστῆ– ἡ β α σ ί λ ι σ σ α δὲ βρῆκε, πλούσια σὲ πίστη καθὼς ἦταν, μιὰ πηγὴ δυσκολίας στὴν ἐφαρμογὴ τῶν ὅρων τοῦ μοναχικοῦ βίου ποὺ θὰ ἔφερνε μιὰ πλήρη ἀνατροπὴ τῶν πραγμάτων μὲ ἀποχὴ ἀπὸ φροντίδες καὶ παντελῆ κόσμου νέκρωση, κ' ἔτσι κόβοντας τοὺς φόβους τους γιὰ τὸ μετασχηματισμό, τοὺς εἶπε μ' ἕνα ὕφος ἀγέρωχο: Π ῶ ς λ ο ι π ό ν, ἂ ν τ ὴ ν ὑ γ ε ί α μ ο ῦ δ ώ σ η ὁ Θ ε ό ς, α ὐ τ ὸ π ο ὺ μ ᾶ ς ἔ δ ω σ ε δ ὲ ν π ρ έ π ε ι ν ὰ τ ὸ ἀ π ο δ ώ σ ω μ ε σ' Α ὐ τ ὸ ν π ο ὺ μ ᾶ ς τ ὸ ἔ δ ω σ ε; Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ φράση, γεμάτη φιλοσοφία, ἄλλοτε ἔστρεφε τὸ λόγο πρὸς τὴν ἀδελφή της Μαρία 33 καὶ τὴν παρηγοροῦσε γιὰ τὸ πένθος της, καὶ ἄλλοτε στρεφόταν πρὸς τὰ παιδιά της, τὸν Ἀλέξιον Κ. 65, τὸν Ἰωάννη Δ. 66, τὴν Εἰρήνη Δούκαινα 67 καὶ τὴ Μαρία Βρυένναινα Κ. 68, καὶ τὰ συμβούλευε νὰ ὑποφέρουν μὲ εὐστάθεια τὸ σάλο τῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς καὶ νὰ μὴν ἀφήνωνται νὰ καταποντιστοῦν, καὶ καθὼς ἤξερε πὼς βρίσκεται πιὰ κοντὰ στὸ στεγανὸ λιμάνι τοῦ μέλλοντος ποὺ σ' αὐτὸ μὲ κάθε τρόπο μᾶς σπρώχνουν οἱ ἐδῶ διακυμάνσεις, γύρισε ἰδιαίτερα πρὸς τὴν κόρη της Εἰρήνη Δ. 67 καὶ τὴ συμβούλευσε μὲ ψυχραιμία νὰ ὑποστῆ τὴ λύπη ποὺ τῆς ἀφήνει, καὶ σύστησε στὴν προστασία της τὸ ὑπηρετικό της προσωπικὸ καὶ μάλιστα τὸ γυναικεῖο ποὺ εἶχε ἀνάγκη ἀντίληψης καὶ βοήθειας· μετὰ τῆς ἐμπιστεύτηκε ὅ,τι ἀφοροῦσε τὰ ἀδέλφια της καὶ ζήτησε ἀπ' τὸ Θεὸ νὰ ἔχουν εἰρήνη καὶ ὁμόνοια, καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ εὐχήθηκε τὸ καλύτερο στὸν ἀνεψιό της αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81, τὸ γιὸ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη (β') Κ. 34, μὲ φαιδρότητα παράδωσε τὴν πνοή της στὰ χέρια τῆς μητέρας της, ἐμπιστευόμενη τὴν ψυχή της στοὺς ἀγγέλους καὶ ἐγκαταλείποντας τὸ σῶμα της ποὺ φάνηκε σχεδὸν πὼς κοιμόταν σὲ κείνους ποὺ παραστέκονταν»[6].

---

4. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 1), σ. 311-13.
5. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 1), σ. 313. Ἡ διαθήκη τῆς Ἄννας Κ. 32, τῆς ὁποίας κατέχομε τὸν πρόλογο, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 197 καὶ ὑ. 141, πρέπει νὰ συντάχτηκε ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη ἡ μητέρα της, «au moins avant 1133 - 1134», κατὰ τὸν J. Darrouzès, Tornikès, σ. 312, ὑ. 97. Ἐδῶ ὁ Γεώργιος Τορνίκης θὰ ὑπαινίσσεται τὶς τελευταῖες ὀδηγίες της.
6. Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 1), σ. 313 - 15.

Μοιάζει πώς ὅλα αὐτὰ τὰ πολὺ ἐνδιαφέροντα διαδραματίστηκαν στὴ μονὴ τῆς Κεχαριτωμένης, στὸ ἀγαπημένο ἵδρυμα τῆς μακαρίτισσας αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, τοῦ ὁποίου τὴν ἐ φ ο ρ ε ί α μετὰ τὸ θάνατο τῆς Εὐδοκίας Κ. 37, εἶχε ἀναλάβει ἡ Ἄννα Κ. 32 καὶ μετὰ τὸ θάνατό της, ἡ Μαρία Κ. 33 καὶ ἡ Εἰρήνη Δ. 67[7], χῆρες καὶ οἱ τρεῖς ἀπὸ πολλὰ χρόνια.

Μὲ ἀφορμὴ τὸ πένθος γιὰ τὸ θάνατο τῆς Ἀνώνυμης Κ. 122 καὶ τῆς θείας της, μᾶλλον τῆς Εὐδοκίας Κ. 73, περιέγραψα ἐδῶ τὶς συνθῆκες τοῦ θανάτου τῆς περίφημης Ἄννας Κ. 32, ποὺ παράλειψα νὰ κάνω στὴν προσωπογραφία της στὸν Α΄ τόμ. τῆς Γενεαλογίας μου.

122α. Ἰωάννης Βρυέννιος (Κομνηνὸς) Κατακαλὼν (γένν. περὶ τὸ 1127 – † 1147)

Ὁ Ἰωάννης[1] Βρυέννιος (Κομνηνὸς) Κατακαλὼν γιὸς τοῦ Βρυέννιου καὶ τῆς [Ἄννας] Κ. 72[2], κόρης τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ ἢ Φορβηνοῦ καὶ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 33, γεννήθηκε περὶ τὸ 1127[3].

Ὁ Ἰωάννης Βρ. Κ. Κατ. 122α παντρεύτηκε περὶ τὸ 1145[4] τὴν Ἀνώνυμη Παλαιολογίναν Δούκαιναν Κομνηνὴν 193, κόρην τοῦ Ἀλέξιου Παλαιολόγου Δούκα καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς Δούκαινας ἢ Κομνηνοδούκαινας 97[5], γεννημένη (τὴν Ἀνώνυμη Π.Δ.Κ 193) περὶ τὸ 1130[6].

Μέσα στὸ 1146/47 ἀπ᾽ τὴν εὐτυχισμένη αὐτὴ ἕνωση προῆλθαν δυὸ κόρες, ἡ Ἀνώνυμη Βρυέννισσα Κομνηνὴ Δούκαινα 206α καὶ ἡ Ἀνώνυμη Βρυέννισσα Κομνηνὴ Δούκαινα 206β, τὶς ὁποῖες ἀλλοίμονο ὁ Ἰωάννης Βρ. Κ. Κατ.

7. Τυπικὸ μονῆς Κεχαριτωμένης PG 133, στ. 1116· MM5 (1887), σ. 386.

122α.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς μεγάλου θείου του Ἰωάννη (β΄) Κ. 34, ἀδελφοῦ τῆς μάμμης του Μαρίας Κ. 33, ὁ ὁποῖος στὸν καιρὸ τῆς γέννησής του βασίλευε.

2. Ἀνώνυμος στιχουργός, ἔκδ. Δημ. Ἰ. Πολέμη, Ἀνεπίγραφοι στίχοι εἰς τὸν θάνατον Ἰωάννου Βρυεννίου τοῦ Κατακαλών, ΕΕΒΣ35 (1966-67), σ. 108 (ὑπὸ μορφὴ διαλόγου *ἀνάμεσα σὲ δυὸ πρόσωπα*, τὸν Α, τὸν ξ έ ν ο ν, ὅπως χαραχτηρίζεται, καὶ τὸν Β), στίχ. 7-12:

(Β) Φύσιν μὲν αὐχεῖ χαριτωνυμουμένην,
ἐξ ὀσφύος δὲ βλαστάνει Βρυεννίου.
(Α) Τοῦ Κομνηνοῦ φῄς; (Β) Οὐχὶ δὲ τοῦ συγγόνου.
(Α) Τοῦ Κατακαλών; (Β) Εὐστόχησας, ὦ ξένε·
ἐκ νηδύος δὲ τίκτεται Κομνηνίδος.
(Α) Ὡς λαμπρὸν ἀμφοῖν τοῖν γενοῖν φῄς τὸν νέκυν·

Τὸ ὄνομά του ἦταν Ἰωάννης (στίχ. 7: φύσιν μὲν αὐχεῖ χαριτωνυμουμένην), καθὼς μὲ τὴ λ. **χ ά ρ ι ς** ἀποδίδονταν τὸ ἑβραϊκῆς ρίζας ὄνομα Ἰωάννης στὴν ποίηση τοῦ ιβ΄ αἰ.,

122α ἐπρόκειτο νὰ ἀφήση σὲ βρεφικὴ ἡλικία, «καὶ νὰ φύγη ἀπ᾽ αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμο»[7].

Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 17, σ. 288, στίχ. 44· ἀριθ. 8, σ. 235, στίχ. 61· ἀριθ. 14, σ. 270, στίχ. 15· ἀριθ. 19, σ. 314, στίχ. 135, ὅπου ὁ Ἰωάννης (β΄) Κ. 34 ὀνομάζεται «χαριτωνυμῶν», «μέγας χαριτώνυμος ἄναξ» καὶ «χαριτώνυμος δεσπότης». Ἐπίσης αὐτόθι, ἀριθ. 19, σ. 315, στίχ. 167, ὅπου ὁ Ἰωάννης Κ. 84 προσαγορεύεται «τοῖς τρόποις ἀχαρίτωτε, κἂν χαριτωνυμίζῃς». Πατέρας του ἦταν ἕνας ἀπ᾽ τὴν οἰκογένεια τῶν Βρυεννίων, τοῦ ὁποίου τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα δὲν ἀναφέρεται (στίχ. 8). Εἶχε ἕνα ἀδελφό, τοῦ ὁποίου τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα ἐπίσης δὲν ἀναφέρεται, ποὺ ἔφερε τὴν ἐπωνυμία Κομνηνός, καὶ εἶναι ὁ Ἀνώνυμος Κ. 122β (στίχ. 9). Ὁ Ἰωάννης 122α ἔφερε τὴν ἐπωνυμία Κατακαλών (στίχ. 10). Ἡ μητέρα τῶν δυὸ παιδιῶν καὶ σύζυγος τοῦ Βρυέννιου ἦταν μιὰ Κομνηνὴ (στίχ. 11) καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ πῆρε τὴν ἐπωνυμία ὁ Ἀνώνυμος Κ. 122β. Καὶ οἱ δυὸ γονεῖς τοῦ νεκροῦ Ἰωάννη Κατακαλὼν 122α, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀνώνυμου Κ. 122β, ἦσαν ἀπὸ «γένη λαμπρά», δηλ. ἀπὸ οἰκογένειες τῆς ἀνώτατης βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας (στίχ. 12): ὁ πατέρας Βρυέννιος, ἡ μητέρα Κομνηνή. Ὁ Βρυέννιος πρέπει νὰ ἦταν ἕνας γιὸς ἑνὸς πρωτεξαδέλφου τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου, τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κ. 32, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, ἀμέσως μετὰ τὴ σ. 197 τὸ Στέμμα τῶν Βρυεννίων, γιατὶ καθὼς οἱ Βρυέννιοι εἶχαν καὶ ἄλλους μὲ τοὺς Κομνηνοὺς δεσμούς, στὴν περίπτωση ποὺ αὐτὸς ἐδῶ ὁ Βρυέννιος ἀνῆκε σὲ ἄλλο κλάδο τῆς οἰκογένειας, ἡ ἕνωσή του μὲ μιὰ Κομνηνὴ θὰ δημιουργοῦσε κωλύματα γάμου, βλ. καὶ πάλι τὸ Στέμμα τῶν Βρυεννίων. Ἡ Κομνηνὴ πρέπει νὰ ἦταν μιὰ ἀπ᾽ τὶς κόρες τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ ἢ Φορβηνοῦ καὶ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 33, ἀπ᾽ αὐτὲς ποὺ μνημονεύονται ἀπ᾽ τὴν αὐγούστα Εἰρήνη Δούκαινα, σύζ. Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, στὸ Τυπικό της τῆς μονῆς τῆς Κεχαριτωμένης, PG127, στ. 1008, καὶ MM5 (1887), σ. 335, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 202, ὑ. 23, καὶ καθὼς κατὰ πιθανότητα δέχτηκα, ἡ δευτερότοκη ἀπ᾽ αὐτές, ἡ [Ἄννα] Κ. 72, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 338. Ὅπως εἴδαμε ὁ Ἰωάννης 122α ἔφερε τὴν ἐπωνυμία Κατακαλών (στίχ. 10). Ἀπὸ ποῦ τὴν ἔφερε; Ἀπ᾽ τὸν ἐκ μητρὸς πάππο του Νικηφόρον Κατακαλὼν Εὐφορβηνὸν ἢ ἀπ᾽ τὸν πατέρα του Βρυέννιον, γιὰ τὸν ὁποῖον ὑπάρχει μιὰ τραβηγμένη πιθανότητα νὰ λεγόταν καὶ Κατακαλών; Κατὰ τὴ γνώμη μου ἀπ᾽ τὸν ἐκ μητρὸς πάππο του· ὁ ἕνας γιός, ὁ Ἰωάννης 122α, πῆρε τὴν ἐπωνυμία τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του, καὶ ὁ ἄλλος γιός, ὁ Ἀνώνυμος 122β, πῆρε τὴν ἐπωνυμία τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης του τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 33, Κομνηνὸς (στίχ. 9), ποὺ ἦταν καὶ ἐπωνυμία τῆς μητέρας του, ὡς κόρης μιᾶς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς. Ὁ Δ. Πολέμης, Στίχοι ἀνεπίγραφοι, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 110 καὶ 112, δέχεται ὡς πιὸ πιθανὴ ἐκδοχὴ νὰ ἔφερε ὁ Ἰωάννης 122α τὴν ἐπωνυμία Κατακαλὼν ἀπ᾽ τὸν πατέρα του, καὶ ὁδηγεῖται σ᾽ αὐτὸ τὸ συμπέρασμα ἀπ᾽ τὴν ὕπαρξη μιᾶς σφραγίδας, ποὺ ὁ ἐκδότης της τὴ χρονολογεῖ στὸν ια΄-ιβ΄ αἰ· V. Laurent, Documents de Sigillographie Byzantine: La Collection C. Orghidan, Paris 1952, σ. 77, ἀριθ. 137:

Σφραγὶς σεβαστοῦ τῷ γένει Βρυεννίου
τοῦ Κατακαλὼν ὄν, Δημήτριε, σκέποις.

Ἐφόσον ἡ ἐπίκληση ἀπευθύνεται στὸν ἅγιο Δημήτριο, ὁ ἐκδότης νομίζει πὼς πολὺ πιθανὸν ὁ κάτοχος τῆς σφραγίδας ὀνομαζόταν Δημήτριος. Αὐτὸς λοιπόν, λέει ὁ Δ. Πολέμης, ὁ σ ε β α σ τ ὸ ς Δημήτριος Βρυέννιος ὁ Κατακαλών, πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς σχετίζεται μὲ τὸ δικό μας Ἰωάννη Κατακαλὼν 122α τὸν ἐ ξ ὀ σ φ ύ ο ς Β ρ υ ε ν ν ί ο υ. Καὶ καταλήγει: Δὲν εἶναι ἀπίθανο ὁ Δημήτριος νὰ ἦταν ὁ πατέρας τοῦ Ἰωάννη 122α.

3. Ἡ [Ἄννα] Κ. 72 (ἢ ἡ δευτερότοκη κόρη τῆς Μαρίας Κ. 33) πρέπει νὰ γεννήθηκε ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1103 καὶ 1110, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 338, καὶ νὰ παντρεύτηκε τὸν

Ἦταν πολὺ νέος, «μόλις εἶχε βγάλει τὸ γενάκι του», ὅταν στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Maçoud I (1116 - 1156), πῆρε μέρος στὴ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορα ἐναντίον τῶν Τούρκων ποὺ ἐπέδραμαν τὸ 1146 στὶς βυζαντινὲς ἐπαρχίες καὶ λεηλάτησαν μεγάλη περιφέρεια.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) κατέλαβε τότε τὸ Φιλομήλιο τῆς Φρυγίας, ὅπου ἐλευτέ-

---

Βρυέννιον περὶ τὸ 1118/25. Ὁ Ἰωάννης 122α πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1120/27, καὶ μᾶλλον περὶ τὸ 1127, ἂν λάβωμε ὑπόψη μας τὸ ἔτος γέννησης τῆς κόρης ποὺ παντρεύτηκε, βλ. πιὸ κάτω. ὑ. 4 καὶ 6.

4. Πρέπει νὰ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1145, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἡ κόρη ποὺ πῆρε πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1130.

5. Ἀνώνυμος στιχουργός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 109, στίχ. 24-8:

νυμφεύεται δὲ καὶ δάμαρτα κοσμίαν,
ὁρμωμένην μὲν ἀπὸ Παλαιολόγων
Δουκῶν τε βλαστοῦ πανσεβάστου πατρόθεν,
Κομνηνοδουκόθεν δὲ μητρόθεν πάλιν.

Ὅλοι οἱ Παλαιολόγοι - Δοῦκες τοῦ ιβ΄ αἰ. εἶχαν τὴν καταγωγή τους ἀπ᾽ τὸν περίφημο στρατηγὸ Γεώργιο Παλαιολόγο ποὺ περὶ τὸ 1180 παντρεύτηκε τὴν Ἄννα Δούκαινα, ἀδελφὴ τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, συζ. τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, βλ. Ἄννα Κομνηνή, τ. I., σ. 80 καὶ 84. Αὐτὸ τὸ ζευγάρι ἀπόχτησε τρεῖς γιούς, τοὺς Νικηφόρον, Ἀνδρόνικον καὶ Ἀλέξιον ποὺ ἦσαν Παλαιολόγοι ἀπ᾽ τὸν πατέρα τους καὶ Δοῦκες ἀπ᾽ τὴ μητέρα τους, καὶ ποὺ καὶ οἱ τρεῖς τιμήθηκαν ἀπ᾽ τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο τους Ἀλέξιον (α΄) Κ. 15 μὲ τὸν τίτλο τοῦ *πανσέβαστου σεβαστοῦ*. Ἀπ᾽ τοὺς τρεῖς, ὁ νεώτερος Ἀλέξιος Παλαιολόγος Δούκας, μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς περὶ τὸ 1124 παντρεύτηκε τὴν Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Δούκαινα ἢ Κομνηνοδούκαινα 97, κόρη τοῦ Ἀλέξιου Κομνηνοῦ Δούκα 41, γιοῦ τοῦ Ἀδριανοῦ Κ. 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας κόρης τοῦ αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου (ι΄) Δούκα, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 266-67, προσωπ./φίαν 41, καὶ σ. 675-78, προσωπ/φίαν 97. Ὁ Ἀλέξιος Παλ. Δ. καὶ ἡ Ἀνώνυμη Κ.Δ. 97 ἀπόχτησαν τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά, τὸν Γεώργιον Παλ. Δ. Κ. 191, τὸν Κωνσταντῖνον Παλ. Δ. Κ. 192 καὶ τὴν Ἀνώνυμη Παλαιολογίναν Δούκαιναν Κομν. 193, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 678, ὑ. 20, ποὺ αὐτὴ ἡ τελευταία πολὺ καλὰ ταιριάζει στὴν πιὸ πάνω περιγραφὴ τοῦ Ἀνώνυμου στιχουργοῦ, σ. 109, στίχ. 24-28: «Ὁρμᾶται ἀπ᾽ τοὺς Παλαιολόγους - Δοῦκες ἀπ᾽ τὸν πατέρα της ποὺ ἦταν πανσέβαστος σεβαστός –τέτοιος ἦταν ὁ πανσέβ. σεβαστὸς Ἀλέξιος Παλ. Δ.– καὶ ἀπὸ Κομνηνὴν Δούκαιναν ἢ Κομνηνοδούκαιναν ἀπ᾽ τὴ μητέρα της», καὶ τέτοια ἀκριβῶς ἦταν ἡ μητέρα της ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Δούκαινα ἢ Κομνηνοδούκαινα 97, αὐτὴ ποὺ παντρεύτηκε ὁ Ἀλέξιος Παλ. Δούκ. Χωρὶς τὸ 1966/67 νὰ ἔχῃ ὑπόψη του τὴ μελέτη τοῦ σοφοῦ Ὀδ. Λαμψίδη, Beitrag zur biographie des Georgios Paläologos des megas hetäreiarches, B31 (1970), fasc. 2, σ. 393-407, ὁ διακεκριμένος ἐρευνητὴς Δημ. Πολέμης, Ἀνεπίγραφοι στίχοι, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 112-14, χάρη στὴν εὐφυΐα του, τὴν προσεχτική του μελέτη καὶ τὸ διεισδυτικό του δαιμόνιο, μπόρεσε, ἂν ὄχι ἀκριβῶς νὰ πιάσῃ πρόσωπα καὶ πράματα, ἀλλὰ τοὐλ. νὰ πετάξῃ γύρω ἀπ᾽ αὐτὰ μὲ ἐπιτυχία.

6. Ὁ γάμος τῶν γονέων της ἔγινε περὶ τὸ 1124, καὶ ἀπ᾽ τοὺς ἀδελφούς της ὁ μὲν Γεώργιος Παλ. Δ. Κομν. 191 γεννήθηκε περὶ τὸ 1125/26, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος Παλ. Δ. Κομν. 192 περὶ τὸ 1128, καὶ ἡ ἴδια ἡ Ἀνώνυμη Παλ. Δούκ. Κομν. 193 περὶ τὸ 1130.

7. Ἀνώνυμος στιχουργός, ἔκδ. Δ. Πολέμη, Ἀνεπίγραφοι στίχοι, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 109, στίχ. 29-31.

ρωσε πολλοὺς Ἕλληνες αἰχμαλώτους ποὺ φυλάσσονταν ἐκεῖ[8]. Ἀπ᾽ τὸ Φιλομήλιο προχώρησε πρὸς τὸ Ἰκόνιο, τὴν ἕδρα τοῦ σουλτάνου, ἀπ᾽ τὸ ὁποῖον ὅμως ἔφυγε ὁ Maçoud I πρὸς τὰ *Τάξαρα*, τὴν παλιὰ Κολωνία[9]. Τότε, καθὼς φαίνεται, μιὰ φάλαγγα μ᾽ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἰωάννη 122α, στάλθηκε βορειανατολικὰ τοῦ Ἰκονίου, στὴν Καισάρεια, ὅπου ὁ νεαρὸς φαλαγγάρχης «σὰν κεραυνὸς ἢ πύρινη φλόγα ἔπεσε πάνω στοὺς Τούρκους»[10].

Δὲν εἶναι παρὰ λίγο μετὰ τὴ γέννηση τῆς δεύτερης κόρης του, τὸ 1147, ποὺ γιὰ μιὰ δεύτερη φορὰ πῆρε μέρος σὲ μιὰ σύγκρουση μὲ τοὺς Τούρκους περὶ τὸ *Ἀτραμύτιο* (Ἀδραμύτι), ὅπου ὅλη τὴν ἡμέρα σκότωνε ἐχτρούς, καὶ πέτυχε νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ μιὰ ἐπίθεση λογχοφόρου Τούρκου· ἀλλὰ ὡς ἐδῶ ἦταν ποὺ τὸν εὐνόησε ἡ μοίρα, γιατὶ σὲ λίγο, δὲν ξέφυγε ἀπ᾽ τὰ βέλη τοῦ θανάτου, καθὼς μιὰ αἰφνίδια ἀρρώστια τὸν ἔστειλε στὸν τάφο, μέσα στὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο τοῦ 1147, καὶ ἄφησε τὶς κοροῦλες του, «ἀμφὶ μαζῷ», στὰ σπάργανα, καὶ μιὰ ζωντανὴ νεκρὴ τὴν ἀγαπημένη του νεαρὴ γυναίκα[11].

Ὁ Ἰωάννης Βρ. Κ. Κατ. 122α ξεχώριζε «γιὰ τὴν τόλμη του, γιὰ τὴ δύναμη τῶν χεριῶν του, γιὰ τὴ σεμνότητά του, γιὰ τὸν πρᾶο χαραχτῆρα του καὶ γιὰ τὴ λαλιά του ποὺ ἦταν γλυκιὰ σὰν μέλι»[12].

Τὸν ἴδιο χρόνο τοῦ 1147 κλείστηκε εἰρήνη μὲ τὸ Maçoud I ποὺ ἀπόδωσε στὸ Βυζάντιο τὶς πόλεις ποὺ εἶχε καταλάβει[13].

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 μέχρι τὸ Ἰκόνιο καὶ ἡ φυγὴ τοῦ σουλτάνου ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση στὴν ΚΠολη καὶ γι᾽ αὐτὸ ποιητὲς καὶ ζωγράφοι ἀσχολήθηκαν μὲ αὐτή. Σὲ «σκέπασμα χρυσὸ εἰκονίστηκαν τὰ κατὰ τὸ ταξείδιον (= ἐκστρατείαν) εἰς τὸ Ἰκόνιον», ὅπου «ὁ Ἀρχιπέρσης (= ὁ Maçoud I) γράφτηκε (= ζωγραφίστηκε) ὡς φυγάς, ἔξω ἀπ᾽ τὶς πύλες τοῦ Ἰκονίου σὲ φάραγγες καὶ λόφους»[14].

Ὁ γυναικάδελφος τοῦ Ἰωάννη 122α, ὁ *μέγας ἑταιρειάρχης* Γεώργιος Παλ. Δ.Κ. 191 κατὰ τὴν ἐκ θεμελίων σχεδὸν ἀνακαίνιση τῆς μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγήτριας στὴν ΚΠολη, ἀφοῦ ζωγράφισε ἐφτὰ αὐτοκράτορες ἀπ᾽ τὸν Κωνσταντῖνο (ι΄) Δούκα μέχρι τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ποὺ συνδέονταν ἐξ αἵματος μὲ τὴ γενιά του, ἀπεικόνισε καὶ σκηνὲς ἀπ᾽ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1146, ὅπως τὴ φυγὴ τοῦ «σατραπάρχη» (= τοῦ Maçoud I), τὸν ἡρωϊσμὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄) ποὺ πολέμησε «μόνος πολλοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ τοὺς ἔτρεψε σὲ φυγὴ χωρὶς νὰ φοβηθῇ σπαθιά, βέλη καὶ δόρατα» κλπ.[15]

---

8. Κίνναμος, σ. 41 καὶ 63.
9. Χωνιάτης, σ. 72.
10. Ἀνώνυμος στιχουργός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 109, στίχ. 21-3.
11. Ἀνώνυμος στιχουργός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 109, στίχ. 30-38.
12. Ἀνώνυμος στιχουργός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 109, στίχ. 13-20.
13. Κίνναμος, σ. 66· F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 65.
14. Ἀνώνυμος, Ἐπὶ σκεπάσματι χρυσῷ κτλ. ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 176-77, ἀριθ. 333.
15. Ἀνώνυμος, Ἐπὶ τῇ νεουργηθείσῃ μονῇ... παρὰ τοῦ πανσ. σεβαστοῦ μεγ. ἑταιρειάρχου

Σὲ τραπεζαρία τῶν μοναχῶν κάποιου μοναστηριοῦ κατὰ χαραχτηριστικὸ τρόπο εἰκονίστηκαν οἱ τρεῖς πρῶτοι μεγάλοι Κομνηνοὶ μαζὶ μὲ τὸ Βασίλειο τὸ Βουλγαροχτόνο[16].

Γύρω ἀπὸ ἕνα χρυσὸ σκεῦος εἰκονίστηκε ἐπίσης ὁ Μανουὴλ (α´) νὰ κατατροπώνη τὸ σουλτάνο (τὸ Maçoud I), «νὰ τὸν φοβίζη, νὰ καταδιώκη καὶ κατακράτος νὰ τρέπη σὲ φυγὴ τὸν ᾿Αρχιπέρση, ἂν καὶ ὁπλισμένο, καὶ ἐνῶ ἀκολουθοῦνταν ἀπὸ μύριες φάλαγγες Τούρκων τοῦ ᾿Ικονίου!»[17].

Καὶ ἡ συμμετοχὴ τοῦ ᾿Ιωάννη Βρ. Κ. Κατ. 122α στὸν πόλεμο τοῦ 1146/47, καθὼς ὁ πρόωρος θάνατός του σκόρπισε συγκίνηση, ἐνέπνευσε κάποιο στιχοπλόκο, ἀπ᾿ τοὺς τόσους ποὺ εὐεργετοῦνταν ἀπ᾿ τὴ φιλόμουση αὐλὴ τῶν Κομνηνῶν καὶ ἀπ᾿ τὴν ἀριστοκρατία, νὰ τοῦ ἀφιερώση μερικὰ λόγια –χάρη στὰ ὁποῖα καὶ μᾶς ἔγινε γνωστός– ποὺ τὰ ἔκλεισε μὲ αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς φτωχοὺς στίχους:

«Παπαῖ, ἀπὸ πόσους τὰ ἐγκόσμια ὀδυρμοὺς εἶναι γεμάτα
καὶ κανενὸς θνητοῦ δὲν εἶναι ἄλυπος ὁ βίος!
᾿Αλλά, ᾿Εσύ, χορηγὲ καὶ τῆς πνοῆς καὶ τοῦ θανάτου,
ποὺ ἄβυσσὸς ἀπύθμενη εἶναι οἱ κρίσεις σου,
σὲ φωτισμένη σκήνωση σ᾿ τῆς ᾿Εδὲμ τὶς χαρές,
ἀνάπαυσε τὸν κείμενο μὲ τὴν ἐκλεκτή του»[18].

122β. ᾿Ανώνυμος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1119/30 – † ;)

᾿Ο ᾿Ανώνυμος Κομνηνὸς[1] γιὸς τοῦ Βρυέννιου καὶ τῆς [῎Αννας] Κ. 72, ἀμφιθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ ᾿Ιωάννη Βρυέννιου (Κομνηνοῦ) Κατακαλὼν 122α[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1119/30[3].

῎Αν γιὰ τὸν ἀδελφό του ᾿Ιωάννη 122α ξέρομε λίγα πράματα, γιὰ τὸν ᾿Ανώνυμο Κ. 122β δὲν ξέρομε τίποτε, καὶ μόνο βέβαιη εἶναι ἡ ὕπαρξή του καὶ πολὺ πιθανὴ ἡ συνταύτισή του.

123. Μαρία Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1125 – † 1167)

᾿Η Μαρία[1] Κ. κόρη τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 74 καὶ τῆς πρώτης συζύγου του Εἰρήνης (Dobrodėja Mstislava) τοῦ Κιέβου[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1125[3].

᾿Η Μαρία Κ. 123 περὶ τὸ 1141 παντρεύτηκε τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ᾿Αλέξιον ᾿Αξοῦχον[4], τὸ μεγαλύτερο ἀπ᾿ τοὺς γιοὺς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο μ έ σ τ ι κ ο υ ᾿Ιωάννη ᾿Αξούχου[5].

῎Αν ὁ βασιλέας ᾿Αλέξιος Κ. 74 (ὁ πατέρας τῆς Μαρίας Κ. 123) ἐπιζοῦσε τοῦ πατέρα του ᾿Ιωάννη (β´) Κ. 34 καὶ α ὐ τ ο κ ρ α τ ο ρ ο ῦ σ ε, ὁ ᾿Αλέξιος ᾿Αξοῦχος, ὡς σύζυγος τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς πριγκίπισσας Μαρίας Κ.

κτλ., ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 148-50, ἀριθ. 224· R. Janin, Églises et monastères, σ. 200. Πρβλ. A,A, Vasiliev, ᾿Ιστορία, σ. 528 καὶ ὑ. 152, ὅπου ἀνακριβῶς γράφει: «Παρὰ τὴν φοβερὴ ἥττα τοῦ Μυριοκέφαλου ἕνας ἀνώνυμος πανηγυριστὴς τοῦ Μανουὴλ μεταβάλλει τὴ φυγὴ τοῦ αὐτοκράτορα μπροστὰ στοὺς Τούρκους σ᾿ ἕνα ἀπ᾿ τὰ λαμπρά του κατορθώματα πὼς «ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύγκρουση μὲ μιὰ μάζα ἐπιτιθεμένων Τούρκων ὁ Μανουὴλ ξέφυγε μόνος χωρὶς νὰ φοβᾶται τὰ πολυάριθμα ξίφη, βέλη καὶ ἀκόντια». ᾿Αλλὰ ὁ ᾿Ανώνυμος δὲν ἀναφέρεται στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου τοῦ 1176, ἀλλὰ στὴν ἐκστρατεία τοῦ 1146 ποὺ πραγματικὰ ἦταν νικηφόρα. ῎Ετσι ὅμως γράφεται ἡ ἱστορία ἀπ᾿ τοὺς μεγάλους βυζαντινολόγους ποὺ ἔχουν κῦρος καὶ φήμη!

16. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ τριαλίνῳ.. χάριν τραπέζης τῶν μοναχῶν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 127-28, ἀριθ. 111.
17. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ σκεύει χρυσῷ ἐν ᾧ εἰκονίσθη ὁ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς κατατροπούμενος τὸν σουλτάνον, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 172, ἀριθ. 315.
18. ᾿Ανώνυμος στιχουργός, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 109, στίχ. 39-44.

122β.1. ᾿Ανώνυμος στιχουργός, ἔκδ. Δημ. Πολέμη, ᾿Ανεπίγραφοι στίχοι, ΕΕΒ 35 (1966-67), σ. 108, στίχ. 9:
(Α) Τοῦ Κομνηνοῦ φής; (Β) Οὐχὶ δὲ τοῦ συγγόνου. ᾿Απὸ αὐτὸ φαίνεται πὼς ὄχι μόνο εἶχε τὴν ἐπωνυμία Κ ο μ ν η ν ό ς, ἀλλὰ καὶ πὼς κάτω ἀπ᾿ αὐτὴ τὴν ἐπωνυμία ἦταν γνωστός· βλ. καὶ προσωπογραφία ᾿Ιωάννη Βρυέννιου (Κομνηνοῦ) Κατακαλὼν 122α, ὑ. 2.

2. ῞Οσα σημείωσα γιὰ τὸν ᾿Ιωάννη Βρυέννιο (Κομνηνὸ) Κατακαλὼν 122α ἰσχύουν καὶ γιὰ τὸν ᾿Ανώνυμο Κ. 122β. Στὸ διάλογο τοῦ στιχουργήματος ὁ Α, ὁ «ξένος», ρωτάει τὸ Β, ποιὸς ἦταν ὁ νεκρὸς ποὺ σκέπαζε «ἡ πλάκα καὶ ἡ ψυχρὴ λίθος», καὶ μαθαίνει πὼς ἦταν ὁ ᾿Ιωάννης 122α ποὺ γέννησε κάποιος Βρυέννιος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. στίχ. 1-8. ῾Η δεύτερη ἐρώτηση ἦταν: «᾿Ο Κομνηνός 122β;» καὶ παίρνει τὴν ἀπάντηση πὼς δὲν ἦταν ὁ Κομνηνὸς 122β, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός του (= ὁ σύγγονός του), ἔνθ᾿ ἀνωτ., στίχ. 9.
3. Δὲν μπορεῖ νὰ καθοριστῆ ποιὸς ἀπ᾿ τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς ἦταν πιὸ μεγάλος στὴν ἡλικία. ῎Αν γιὰ τὸν ᾿Ιωάννη 122α κάπως βοηθεῖ τὸ ἔτος γέννησης τῆς γυναίκας του, τῆς ᾿Ανώνυμης Παλ. Κομν. Δούκαινας 193, καὶ καθορίστηκε πὼς πρέπει νὰ γεννήθηκε ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1120-27, γιὰ τὸν ᾿Ανώνυμο Κ. 122β τὸ περιθώριο πρέπει νὰ εἶναι ἀκόμη εὐρύτερο.

123.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κ. 75.
2. Γιὰ τὴν ὕπαρξη τῆς κόρης τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 74 μᾶς μιλάει ὁ Χωνιάτης, σ. 135 καὶ 188· τὸ βαφτιστικό της ὄνομα προκύπτει ἀπὸ ποίημα ᾿Ανωνύμου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 39, ἀριθ. 74:

᾿Αλεξίου παῖς πορφυρανθὴς Μαρία
ἄνακτος αὐτάνακτος ἐξ ᾿Ιωάννου,

3. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 344, ὑ. 29.
4. Χωνιάτης, σ. 135 καὶ 188 ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 39, ἀριθ. 74:

ἐπεὶ προλάμπων τῶν ποδῶν ὤφθης λύχνος
πρωτοστράτορος εὐκλεοῦς ᾿Αλεξίου
τοῦ πανσεβάστου συζύγου μου ταῖς τρίβοις,

Βλ. καὶ Κ. Βαρζοῦ, ᾿Αλέξιος Κ. –Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους, Βυζαντινὰ 7 (1975), σ. 137 κεξ.
5. Χωνιάτης, σ. 128· Κίνναμος, σ. 227.

123[6], θὰ ἦταν τὸ δεύτερο πρόσωπο τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὁ διάδοχος τῆς βασιλείας.

Καὶ αὐτό, καθὼς φαίνεται, ὁ 'Αλέξιος τὸ φύλαξε μέσα στὴν καρδιά του, θεωρώντας πὼς ὁ θεῖος τῆς γυναίκας του, ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τοῦ πῆρε κατὰ τύχη κάτι ποὺ τοῦ ἀνῆκε[7].

Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ἔδειξε πρὸς τὸ Μανουὴλ (α΄) τὴ νομιμοφροσύνη ποὺ ἔδειξε ὁ πατέρας του 'Ιωάννης 'Αξοῦχος, τόσο πρὸς τὸν 'Ιωάννη (β΄) ὅσο καὶ πρὸς τὸ Μανουὴλ (α΄).

'Ο 'Αλέξιος 'Αξοῦχος, καθὼς παντρεύτηκε τὴ Μαρία 123, τιμήθηκε μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[8], ποὺ εἶχε καὶ ὁ πατέρας του, καὶ ἔλαβε στὴν αὐλὴ τοῦ 'Ιωάννη (β΄) τὸ ἐπίζηλο ἀξίωμα τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α[9].

Σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη ποὺ τὸν συμπαθοῦσε, ἦταν ἕνας ἄνθρωπος δραστήριος καὶ ἐπιδέξιος, ἔμπειρος στὰ πολεμικὰ ἔργα, μὲ δυνατὸ μυαλὸ καὶ εὐχέρεια λόγου καὶ ὡραῖο παρουσιαστικό[10].

Πλούσιος ἀπ' τὸν πατέρα του, κληρονόμος τῆς βασιλικῆς περιουσίας τοῦ πεθεροῦ του, ἄνθρωπος ἀνοιχτόκαρδος[11], ἦταν ἕνας φανατικὸς ἐραστὴς τοῦ καλοῦ καρυκευμένου τραπεζιοῦ καὶ τῆς εὐωχίας. 'Αρκετὰ ἀδιάφορος πρὸς τὴ θρησκεία, πολὺ λίγο φρόντιζε γιὰ τὶς σχετικὲς πρὸς τὴν ἐγκράτεια διατάξεις τῆς 'Εκκλησίας –καὶ πράμα σοβαρὸ γιὰ τὴν ἐποχή του– δὲ δίσταζε νὰ παραθέτη στὸ τραπέζι του μοσχοβολημένα κρέατα καὶ αὐτὲς ἀκόμη τὶς τετάρτες καὶ παρασκευές[12].

6. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2731, σ. 1535-36:
   Πορφυρογενὴς Μαρία ταῦτα γράφει
   Κομνηνοφυοῦς θυγάτηρ 'Αλεξίου
   πορφυρογενοῦς εὐσεβοῦς βασιλέως
   πρωτοστράτορος εὐνέτις 'Αλεξίου.
   Πρβλ. L. Stiernon, Trois membres, REB22 (1964), σ. 197: (Marie était, par conséquent, elle-même porphyrogénète).
7. Κ. Βαρζοῦ, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 4), σ. 139.
8. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 4), σ. 39, ἀριθ. 74· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2731 bis, σ. 1536-38:
   Σφραγὶς 'Αλεξίου σεβαστοῦ καὶ πρωτοστράτορος.
   'Η ἀνωτέρω σφραγίδα ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὸν 'Αλέξιον 'Αξοῦχον· κακῶς οἱ ἐκδότες παρατηροῦν πὼς ἡ σφραγίδα πιθανὸν νὰ ἀνήκη καὶ στὸν πρωτοστράτορα 'Αλέξιον Κ. 132· κάτι τέτοιο ἀποκλείεται, γιατὶ ὁ 'Αλέξιος Κ. 132, ὡς πρῶτος ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα (Μανουὴλ α΄), δὲν μποροῦσε νὰ ἔχη τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, ποὺ ἀναφέρεται στὴ σφραγίδα, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ. 224: La classe des neveux... n' ont pas... de titres spécifiques...
9. Κίνναμος, σ. 129, 170, 260 καὶ 265· στὴ σ. 227 ποὺ τὸν λέει π ρ ω τ ο ν ο τ ά ρ ι ο ν εἶναι λάθος τῶν ἀντιγραφέων τοῦ μοναδικοῦ ποὺ διασώθηκε σὲ μᾶς χειρογράφου τοῦ Κίνναμου· Χωνιάτης, σ. 128 καὶ 187· Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 74, σ. 39· ἀριθ. 259, σ. 154α· V. Laurent, EO 31 (1932), σ. 433-34· Zacos-Veglery, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 8).
10. Χωνιάτης, σ. 128
11. Χωνιάτης, σ. 187.
12. Χωνιάτης, σ. 189.

«"Οσο ὅμως πιὸ ἀδιάφοροι καὶ σκεπτικιστὲς ἤθελαν νὰ δείχνωνται οἱ Βυζαντινοὶ στὰ ζητήματα τῆς θρησκείας, τόσο καὶ πιὸ εὐκολόπιστοι ἦσαν γιὰ κάθε εἴδους δεισιδαιμονίες. 'Η ἀστρολογία, οἱ κάθε εἴδους μαγεῖες εὕρισκαν ἀπεριόριστη ἐμπιστοσύνη· τὰ ξόρκια, οἱ γητεῖες καὶ τὰ ἐρωτικὰ φίλτρα χρησιμοποιοῦνταν σχεδὸν ἀπὸ ὅλους. Πολλὰ πρόσωπα, ἀκόμη καὶ στὶς ἀνώτατες τάξεις, δὲν πείθονταν παρὰ μόνο ρωτώντας τὴ β ί β λ ο τοῦ Σ ο λ ο μ ῶ ν τ α (=Σολωμονική). Μποροῦσαν νὰ ἐπικαλοῦνται ὅποτε ἤθελαν τοὺς δαίμονες καὶ νὰ τοὺς ὑποτάσσουν στὶς διαταγές τους. Κι ἂν μερικοὶ ἀπ' τοὺς πιὸ μυαλωμένους διατηροῦσαν ὁρισμένες ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς μαγείας, ἡ μᾶζα πίστευε βαθιὰ στὸ ὑπερφυσικό»[13].

"Ετσι κι ὁ 'Αλέξιος 'Αξοῦχος, ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς του, πίστευε στὶς γητεῖες, στὶς ἐπικλήσεις τῶν δαιμόνων, στὴν ἀποτελεσματικότητα τῆς χρήσης διαφόρων μαγικῶν φαρμάκων, κατάδεσμων καὶ καταπασσαλεύσεων, ἔχοντας γι' αὐτὰ κοντά του ὡς μυστικοσύμβουλο τὸν 'Εβραῖο ἐξωμότη 'Ααρὼν-'Ισαάκιο τὸν Κορίνθιο[14].

'Ανοιχτοχέρης ἔπειτα ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς, σκόρπιζε πρὸς ὅλους τὸ ἄφθονο χρῆμα του καὶ ἦταν ἐξαιρετικὰ ἀγαπητὸς τόσο πρὸς τοὺς ἡγήτορες τοῦ στρατεύματος ὅσο καὶ πρὸς τοὺς στρατιῶτες[15]. Καὶ αὐτὸ ἦταν, ὅπως λέει κάποιος, ἡ βαθύτερη αἰτία τῆς καταστροφῆς του[16].

Στὴν οἰκογενειακή του ζωὴ εἶχε ἀποσπάσει τὴν ἀφοσίωση καὶ λατρεία τῆς γυναίκας του, τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας 123, ποὺ ὅσο λίγες στὸν κόσμο γυναῖκες ἀγαποῦσε καὶ τιμοῦσε τὸν ἄντρα της καὶ ποὺ ἦταν «ἕνα κ α λ λ ι σ τ ε ῖ ο καὶ λαμπερὸ στολίδι τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν καὶ π ε ρ ι λ ά λ η μ α ἀξιαγάπητο καὶ θελκτικό»[17]. «Πάντα παρακαλοῦσε τὴν Παναγία νὰ τοῦ χαρίζη πολλοὺς κύκλους χρόνων καὶ νὰ τὸν σώζη ἀπὸ ὅλα τὰ κακά»[18], εὐχὲς ὅμως ποὺ δὲν εἰσακούστηκαν.

Εἶχε ἀποκτήσει μαζί της τρία ἀγόρια, ποὺ ἀπ' αὐτὰ τὸ ἕνα, τὸν 'Ανώνυμον

13. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 87 ἑλλην. μετάφρ. σ. 446, καθὼς στηρίζεται στὰ ἑξῆς πηγαῖα κείμενα: Χωνιάτης, σ. 126, 190-94, 200, 441-44, 533, 590-91, 687, 702, 738, 861· Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Βίβλος Χρονική, ἔκδ. Bonn, σ. 56, 214, 341· τοῦ ἰδίου, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς Θείας Γραφῆς, ἔκδ. Σωφρόνιου Εὐστρατιάδη, τ. I, 'Αθῆναι 1906, τ. II, 'Αλεξάνδρεια 1912, σ. 341, 394, 470-75· 'Ιωάννης Τζέτζης, ὑποθέσεις τῆς Σ ραψῳδίας, στίχ. 399, 710, ἔκδ. P. Matranga, Anecdota Graeca, τ. I, σ. 158, 168, Rome 1950· Μιχ. Ψελλός, 'Εγκώμιον εἰς τὴν μητέρα αὐτοῦ, Σάθα ΜΒ5 (1876), σ. 56· Ψευδο-Ψελλός, Τιμόθεος ἢ περὶ δαιμόνων, ἔκδ. P. Gautier, REB38 (1980), σ. 105-32 σχόλια, σ. 133-94 κείμενο, καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες πηγές.
14. Κίνναμος, σ. 267-68· Χωνιάτης, σ. 188. Γιὰ τὴν ἑβραϊκὴ προέλευση τοῦ 'Ααρὼν-'Ισαακίου, βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. ΣΤ΄ (1955), σ. 182, ὑ. 2.
15. Χωνιάτης, σ. 187.
16. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 220, καθὼς στηρίζεται στὸ Χωνιάτη, σ. 186-87.
17. Χωνιάτης, σ. 188.
18. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), ἀριθ. 74, σ. 39.

Κ. 207, τὸ ἔχασαν πρόωρα καὶ τὸ χαμό του τραγούδησαν οἱ ποιητές[19]. Ἀπ' τὰ ἄλλα δυό, τὸν Ἰωάννη Κ. 208 καὶ τὸν Ἀνώνυμο Κ. 209, ποὺ ἐπέζησαν τῶν γονέων τους[20], ὁ Ἰωάννης Κ. 208, ὁ λεγόμενος Π α χ ύ ς, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ διεκδίκησε τὸ στέμμα ἀπ' τὸν Ἀλέξιον (γ') Ἄγγ. Κ. 180[21].

Ἡ οἰκογένεια ζοῦσε μέσα σ' ἕνα πλῆθος εὐνούχων, θεραπόντων, δούλων καὶ παιδαρίων καὶ διαμοίραζε τὴ ζωή της ἀνάμεσα στὸ σὰ φρούριο παλάτι ποὺ εἶχε στὴν ΚΠολη καὶ σὲ μιὰ πολυτελέστατη ἔπαυλη ποὺ εἶχε ἀνεγείρει σ' ἕνα ἀπ' τὰ ὡραῖα προάστια τῆς πρωτεύουσας[22].

Τὰ πρῶτα χρόνια τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Ἀλέξιου Ἀξούχου μᾶς εἶναι ἄγνωστα.

Ἡ δράση του ἀρχίζει νὰ μᾶς γίνεται γνωστὴ ἀπ' τὸ 1154, τότε ποὺ πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 34 περίπου χρονῶ[23].

Σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ὁ πρωτεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, ὁ περιώνυμος κατόπι αὐτοκράτορας Ἀνδρόνικος Κ. 87, στὸ στρατόπεδο τῆς Πελαγονίας, ἔχοντας μαζί του ἕνα σῶμα Ἰσαύρων, βγῆκε μιὰ νύχτα μὲ τὸ σκοπό, κατὰ ποὺ λένε, νὰ δολοφονήση τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς Ἀλέξιος ποὺ τότε ἀπολάμβανε τῆς ἀπόλυτης εὔνοιας τοῦ Μανουὴλ (α')[24], καὶ εἶχε, καθὼς φαίνεται, τὴν ἀρχηγία τῆς ἰδιαίτερης σωματοφυλακῆς του, ἔσπευσε νὰ εἰδοποιήση τὴν αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη τὴν Ἀλαμανικὴ ποὺ ἀμέσως ἔστειλε ἕνα ταχυδρόμο γιὰ νὰ ἐνημερώση τὸν ἄντρα της καὶ νὰ προληφθῆ ἔτσι τὸ ἐγχείρημα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87[25].

Μέσα στὰ πλαίσια τῆς πολιτικῆς του γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ παλιοῦ ρωμαϊκοῦ Κράτους –αὐτὸ τὸ μεγάλο καὶ καταστροφικὸ ὄνειρο τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων– τὸ καλοκαίρι τοῦ 1157[26], ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') Κ. 81

19. Νικόλαος Καλλικλῆς, Carmina, ἔκδ. L. Sternbach, Cracoviae 1907, σ. 35 [347], XXIX: Εἰς τὸν Σμυρναῖον ἐκφράσαντα τὸν τελευτήσαντα υἱὸν τοῦ πρωτοστράτορος. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 73, ὑ. 3.
20. Χωνιάτης, σ. 189: ἐπὶ παισὶν ἄρρεσι δυσί...
21. Χωνιάτης, σ. 697-99· τοῦ ἰδίου, Λόγος εἰς... Ἀλέξιον (γ') Κ... προσεχῶς δὲ γέγονε καὶ ἡ ἐπανάστασις... τοῦ Κομνηνοῦ Ἰωάννου τοῦ λεγομένου Παχέος· εἷλκε δὲ τὸ πρὸς πατρὸς γένος ἐκ τοῦ μεγάλου δομεστίκου τοῦ λεγομένου Ἀξούχου, ἔκδ. I. Van Dieten, Nicetae Choniatae Orationes et Epistulae, σ. 101-6· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, ἔκδ. M. Treu, Friedrichs - Gymnasiums zu Breslau 1892, σ. 1-12· Νικόλαος Μεσαρίτης, Λόγος ἀφηγηματικός, ἔκδ. A. Heisenberg, Die Palastrevolution des Johannes Komnenos, Programm... Gymn., Würzburg 1907, σ. 19-49· Εὐθύμιος Τορνίκης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον (γ') Κ., ἔκδ. J. Darrouzès, REB62 (1968), σ. 54-5 καὶ 66-71· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ7 (1894), σ. 428-29.
22. Κίνναμος, σ. 266.
23. Ὁ Ἀλέξιος ἦταν ὁ πρεσβύτερος ἀπ' τοὺς γιοὺς τοῦ Ἰωάννη Ἀξούχου, βλ. Χωνιάτης, σ. 128, καὶ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1120, βλ. S. De Jongh, σ. 45, ὑ. 10.
24. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 219-20.
25. Κίνναμος, σ. 129. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 411.
26. Ἡ χρονολογία προκύπτει ἀπ' τὰ Annales Ceccanenses, ἔκδ. Pertz, MGH. SS., τ. XIX, σ. 284, καὶ ἀπ' τὰ Annales Casinenses, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 311.

ἔστειλε τὸν Ἀλέξιο Ἀξοῦχο μὲ ἄφθονο χρυσάφι στὴν Ἀγκώνα τῆς Ἰταλίας μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ ἐκπληρώση ἐκεῖ μιὰ διπλὴ ἀποστολή[27].

Ἡ γυναίκα του Μαρία Κ. 123 μᾶς λέει μὲ τὸ στόμα τοῦ ἐγκωμιαστῆ-ποιητῆ, πὼς γυρίζοντας ὁ Ἀλέξιος ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποστολή, «ἄστραφτε ἀπ' τὶς λαμπερὲς ἀχτίδες τῶν ἐκεῖ ἔργων του γιὰ τὴ δόξα τῆς Αὐτοκρατορίας»[28]. Στὴν πραγματικότητα, δὲ βλέπομε νὰ ἐπιτέλεσε ἐκεῖ κάτι τὸ σπουδαῖο, ἂν καὶ ὀφείλομε νὰ ὁμολογήσωμε πὼς οἱ περιστάσεις ἦσαν τέτοιες, ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ πραγματοποιήση τὸ μεγαλεπήβολο ὄνειρο τοῦ κυρίου του.

Μετὰ τὴ μεγάλη ἥττα ποὺ δοκίμασαν οἱ βυζαντινὲς δυνάμεις στὶς 28 τοῦ Μάη τοῦ 1156 στὸ Βριντήσιο τῆς Ἰταλίας ἀπ' τὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμο I (1154-1166)[29], ἡ θέση τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Ἰταλία ἦταν τέτοια ποὺ πιὸ πολὺ στηριζόταν στὸ χρῆμα καὶ τὴ διπλωματία παρὰ στὴ δύναμη τῶν ὅπλων. Τόσο ἡ Βενετία, ἡ πρώην σύμμαχος τοῦ Βυζαντίου, ὅσο καὶ ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος I de Hohenstaufen ὁ Βαρβαρόσσας (= Κοκκινοπώγωνας) (1152-1190), ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κονράδου III, δὲν ἤθελαν μιὰ ἐπανεγκατάσταση τῶν Βυζαντινῶν στὴν Ἰταλία[30].

Ὁ Ἀλέξιος Ἀξοῦχος εἶχε νὰ παλαίψη πρὸς χίλιες δυὸ δυσκολίες. Ἡ διπλὴ ἀποστολὴ ποὺ εἶχε, ἦταν πρῶτ' ἀπ' ὅλα, νὰ ἀσχοληθῆ στὴ συγκέντρωση στρατευμάτων γιὰ νὰ εἰσβάλη στὴν ἐπικράτεια τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου I, καὶ συγχρόνως εἶχε ὅλη τὴν ἐξουσιοδότηση νὰ ἀρχίση διαπραγματεύσεις, ἂν οἱ περιστάσεις τοῦ φαίνονταν εὐνοϊκές, γιὰ νὰ κλείση ἕνα σύμφωνο εἰρήνης. Ἡ ἐμφάνιση στρατευμάτων στὰ σύνορα τοῦ σικελικοῦ βασιλείου, ἦταν ἕνα εὔγλωττο διπλωματικὸ μέσον γιὰ νὰ πεισθῆ ὁ Γουλιέλμος I νὰ κλείση μιὰ συμφωνία μὲ εὐνοϊκοὺς γιὰ τὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία ὅρους[31].

Ὁ Ἀλέξιος ἔφτασε στὴν Ἀγκώνα, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἔμεναν πιστοὶ στὸ Βυζάντιο, καὶ μοίρασε στὸ ὄνομα τοῦ κυρίου του ἀρκετὸ χρῆμα[32]. Ὅπως ὁ προκάτοχός του στὴ διοίκηση τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων τῆς Ἰταλίας ὁ ἐξαίρετος ἐκεῖνος Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ Ἀλέξιος βρῆκε βοήθεια κοντὰ

27. Χωνιάτης, σ. 128· Κίνναμος, σ. 170.
28. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), ἀριθ. 74, σ. 39:
    καὶ γῆς ἐπανήγαγες Ἀγκῶνος μέσης
    ἔργων ἀπαστράπτοντα λαμπραῖς ἀκτῖσιν
    εἰς ὕψος, εἰς εὔκλειαν Αὐσόνων κράτους.
29. Annales Ceccanenses, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 284· Annales Casinenses, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 311· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid, τ. I, σ. 831· ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ. II, σ. 202-3· Χωνιάτης, σ. 125· Κίνναμος, σ. 165-68. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 366-70· Κ. Ἄμαντος, Β', σ. 348.
30. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 407· Κ. Ἄμαντος, Β', σ. 348-49.
31. Χωνιάτης, σ. 128· Κίνναμος, σ. 170. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 378.
32. Otton de Freisingen et Rahewin, Gesta Friderici I imperatoris, ἔκδ. Wilmans, MGH. SS., τ. XX, σ. 428· Sudendorf, Registrum oder Merkwürdige Urkunden für die Deutsche Geschichte, Iéna- Berlin 1849-1854, τ. II, σ. 131-32.

στοὺς ἐπαναστατημένους Νορμανδοὺς ἄρχοντες.

Ἕνα μέρος ἀπ' αὐτοὺς ἔμεναν ἔνοπλοι κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ κόμητα τῆς Rupecanina Ἀνδρέα καὶ τοῦ κόμητα τοῦ Loritello Ροβέρτου. Παίρνοντας βυζαντινὸ χρῆμα ἀπ' τὸν Ἀλέξιο, ὁ Ἀνδρέας, κατάφερε νὰ μαζέψη στρατεύματα ἀπὸ παντοῦ. Ἔφτασε ἀκόμη μέχρι τὴ Ρώμη, γιὰ τὸ μάζεμα καὶ τὸ ξεσήκωμα στρατιωτῶν. Παρὰ τὴν ἐναντίωση τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ IV (1154-1159), συμφώνησε μὲ τὴ σύγκλητο τῆς Ρώμης καὶ πέτυχε νὰ σχηματίση ἕνα μικρὸ στρατό[33].

Πολὺ δυσαρεστημένος ἀπ' αὐτὲς τὶς προετοιμασίες, ὁ Ἀδριανὸς IV πῆρε τὸ μέρος τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου I, καὶ ἐρεθισμένος ἀπ' τὴ βοήθεια ποὺ οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης ἔδιναν στοὺς Βυζαντινούς, ἐπέβαλε καὶ πάλι ἐναντίον τους τὴν ποινὴ τοῦ ἀφορισμοῦ[34].

Γύρω στὰ τέλη τοῦ Γενάρη τοῦ 1158 ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος I ἔστειλε μιὰ στρατιωτικὴ δύναμη στὴν Ἰταλία, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Renaud de Dassel καὶ τὸν Otton de Wittelsbach[35]. Μετὰ λιγόχρονη παραμονή τους στὴν Κρεμόνη καὶ στὴ Βερόνη, οἱ δυὸ ἀντιπρόσωποι τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα ἔφτασαν στὴ Ραβέννα. Ἐκεῖ πληροφορήθηκαν πὼς ἕνας ἀριθμὸς τῶν κατοίκων της, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ podestat (= ὁ ἀρχηγός της), βρίσκονταν στὴν Ἀγκώνα, ὅπου πῆγαν νὰ κλείσουν μιὰ συμφωνία μὲ τὸν ἀπεσταλμένο τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιο Ἀξοῦχο. Ἀμέσως οἱ Γερμανοὶ ἀντιπρόσωποι ἀναχώρησαν γιὰ τὴν Ἀγκώνα καὶ στὸ δρόμο τους συνάντησαν τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ραβέννας ποὺ ἐπέστρεφαν, ἀφοῦ εἶχαν συμφωνήσει μὲ τὸν Ἀλέξιο Ἀξοῦχο. Οἱ δυὸ ἀπεσταλμένοι τοῦ Βαρβαρόσσα χτύπησαν τὴ μικρὴ δύναμη τῶν κατοίκων τῆς Ραβέννας καὶ αἰχμαλώτισαν τὸν podestat καὶ ἔξι ἀπ' τοὺς ἐπίσημους κατοίκους της. Συνεχίζοντας τὸ δρόμο τους ἀπ' τὸ Rimini καὶ τὸ Fermo ἔφτασαν στὴν Ἀγκώνα, ὅπου ἀπ' τοὺς κατοίκους της, τοὺς ἀπαγορεύτηκε ἡ εἴσοδος· ἀμέσως αὐτοὶ πολιόρκησαν τὴν πόλη[36].

Οἱ Ἀγκωνιάτες, ποὺ καθὼς εἶχαν παραμείνει πιστοὶ στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81, εἶχαν ἀρνηθῆ νὰ ταχτοῦν μὲ τὸν Βαρβαρόσσα[37], ἀνησύχησαν ἀπ' τὴν πολιορκία τῶν Γερμανῶν καὶ ζήτησαν ἀπ' τὸν Ἀλέξιο Ἀξοῦχο νὰ ἔλθη σὲ μιὰ συμφωνία μὲ τοὺς ἀρχηγούς τους Renaud καὶ Otton. Ὁ Ἀλέξιος, προφανῶς μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ κόμητα τῆς Gravina Ἀλεξάνδρου de Conversano, ἑνὸς Νορμανδοῦ ἄρχοντα πού, ἀφοῦ ὑπηρέτησε ὡς πρέσβυς τὸν Κοράνδο III καὶ τὸ Φρειδερίκο I, προσλήφτηκε στὴ στρατιωτικὴ καὶ διπλωματικὴ ὑπηρεσία τοῦ Μανουὴλ (α')[38], ἦλθε σὲ συνεννοήσεις μὲ τοὺς

33. Κίνναμος, σ. 170-71. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 378-79.
34. Κίνναμος, σ. 171.
35. Sudendorf, Registrum, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 32), τ. II, σ. 131-32.
36. Sudendorf, ἔνθ' ἀνωτ., τ. II, σ. 131-32. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 379-80.
37. Κίνναμος, σ. 170.
38. F. Chalandon, τ. II, σ. 170, 226, 270, 339, 345-47, 349, 350, 353, 363, 380.

δυὸ ἀντιπροσώπους τοῦ Βαρβαρόσσα καὶ εἶχε μιὰ συνάντηση μαζί τους, σὲ συνέχεια τῆς ὁποίας, σύμφωνα μὲ τὶς δυτικὲς μαρτυρίες, ἀποφασίστηκε νὰ ἀναχώρηση γιὰ τὴν ΚΠολη[39].

Σύμφωνα μὲ τὸ δικό μας Χωνιάτη, ὁ Ἀλέξιος καθὼς ἔλαβε ἀπ' τὴν ΚΠολη τὴν εἴδηση πὼς ὁ βασιλέας ἔκλεισε εἰρήνη μὲ τὸν Γουλιέλμο τῆς Σικελίας, καὶ κρίνοντας πὼς ἡ παρουσία του στὴν Ἰταλία ἦταν ἀνώφελη, ἀποφάσισε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Ἀγκώνα. Καθὼς ὅμως φοβόταν πὼς θὰ κρατηθῆ ἀπ' τοὺς Ἀγκωνιάτες, τοὺς διαβεβαίωσε πὼς γρήγορα πρόκειται νὰ γυρίση πίσω, καὶ γιὰ νὰ τοὺς πείση, τοὺς ἐμπιστεύτηκε τὰ δῆθεν γεμάτα χρυσάφι σφραγισμένα κιβώτια νὰ τὰ φυλᾶνε μὲ προσοχή, χωρὶς νὰ πειράξουν τὶς σφραγίδες, ἐνῶ τὰ κιβώτια ποὺ τοὺς ἄφησε ἦσαν ἄδεια, γιατὶ αὐτὸς τὸν αὐτοκρατορικὸ θησαυρὸ τὸν εἶχε στείλει μυστικὰ σὲ δικούς του πολὺ ἔμπιστους ἀνθρώπους. Χάρη σ' αὐτὸ τὸ τέχνασμα, κατάφερε χωρὶς δυσκολία νὰ ἀναχωρήση καὶ νὰ φτάση στὴν ΚΠολη, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1158[40].

Ἡ εἴδηση τῆς σύναψης τῆς εἰρήνης, ποὺ τόσο ἐπίκαιρα ἦλθε γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτρέψη νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Ἀγκώνα, δὲν ἐξέπληξε τὸν Ἀλέξιο, γιατὶ ὁ ἴδιος εἶχε ἀρχίσει τὶς πρῶτες διαπραγματεύσεις μὲ τὸν ὑπουργὸ καὶ στόλαρχο τοῦ Γουλιέλμου, τὸν Μάϊον de Bari, «γιὰ νὰ παύσουν ἀνάμεσά τους τὸν πόλεμο ὁ βασιλέας καὶ ὁ ρήγας»[41].

Σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο ὅμως, ὁ μέγας δοὺξ Ἀλέξιος Κ. 65 καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας[42], ποὺ βρίσκονταν αἰχμάλωτοι στὴ Σικελία ἀπ' τὴν ἥττα τοῦ

39. Sudendorf, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 32), τ. II, σ. 131-32. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 380.
40. Χωνιάτης, σ. 129. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 380.
41. Χωνιάτης, σ. 128.
42. Πρόκειται γιὰ τὸν ἀπ' τὸ 1170 μέγαν ἑταιρειάρχην Ἰωάννη Δοῦκα, ἄσχετο πρὸς τοὺς ὁμώνυμους γιοὺς τῆς Ἄννας Κ. 32, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 35 καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 38, δηλ. τοὺς Ἰωάννη Δ. 66, Ἰωάννη Δ. 83 καὶ Ἰωάννη Δ. 90. Ἡ σταδιοδρομία του εἶναι αὐτή: Τὸ 1155/56 τοῦ ἀνετέθη ἡ πρεσβεία πρὸς τὸ Φρειδερίκο I τῆς Γερμανίας καὶ οἱ δραστηριότητες στὴν Ἰταλία, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1396· Κίνναμος, σ. 135· Χωνιάτης, σ. 120-21, καὶ σ. 125: συνεκπέμπεται δὲ καὶ ὁ Δούκας Ἰωάννης, ἀνὴρ ἑρμαϊκὸς ὁμοῦ καὶ ἀρεϊκός, οἷα παιδευμάτων ἐλευθερίων οὐκ ἄκρῳ λιχανῷ γεγευμένος καὶ γένους εὖ ἔχων καὶ μεθόδων ἴδρις στρατηγικῶν. Τὸ 1164 τοῦ ἀνετέθη ἡ ἐκστρατεία στὴ Δαλματία, βλ. Κίνναμος, σ. 248. Τὸ 1166 τοῦ ἀνετέθη ἡ ἡγεσία τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, βλ. Κίνναμος, σ. 260-61. Τὸ 1167 ἦταν ἐπικεφαλῆς τοῦ δικαστηρίου ποὺ ἐκδίκασε τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἀλέξιου Ἀξούχου, βλ. κατωτέρω, ὑ. 94. Τὸ 1177, ὅταν ἤδη ὀνομάστηκε μέγας ἑταιρειάρχης, πῆρε μέρος στὴν πρεσβεία ποὺ στάλθηκε στὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Βαλδουῖνο IV τὸν Λεπρὸν (1174-1185), κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ Ἀνδρόνικου Ἀγγ. Δ. 93, βλ. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 86, ἀριθ. 1526, καὶ Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1030-31, ὅπου τὸν ὀνομάζει: vir magnificus, megataeriarcha· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 384-85, ὅπου ὀνομάζεται: Jehans uns granz hom du palais. Μὲ τὸ ἴδιο ἀξίωμα τοῦ μεγ. ἑταιρειάρχη τὸν βλέπομε στὸ πλευρὸ τοῦ μεγ. δούκα Ἀνδρόνικου Κ. Κ. 135 νὰ μεσολαβῆ τὸ 1182 ἀνάμεσα στὴν ἀντιβασίλισσα Μαρία τῆς Ἀντιόχειας καὶ στὴν καισάρισσα Μαρία Κ. 153. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 ἀπόλυσε τὸν περίφημο ἄντρα ἀπ' τὸ ἀξίωμά του, γιὰ νὰ τὸ ἀναθέση στὸ φοβερὸ

Βριντήσιου (28.V.1156), ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ γιὰ νὰ ἀπολευτερωθοῦν, ἐπέσπευδαν τὸ κλείσιμο τῆς εἰρήνης μὲ ὅρους ἐπιζήμιους γιὰ τὸ Βυζάντιο καὶ ἔτυχαν τῆς ἐπιτίμησης τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[43].

Μετὰ τὴν ἐπάνοδό του στὴν ΚΠολη, ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος προσκολλήθηκε στὴν αὐλὴ καὶ ἀκολουθοῦσε τὸν αὐτοκράτορα.

Τὸν συναντᾶμε τὸ 1158 κατὰ τὴν ὑποδοχὴ τοῦ βασιλέα τῆς ῾Ιερουσαλὴμ Βαλδουΐνου ΙΙΙ (1143 - 1163) στὸ στρατόπεδο τῆς Κιλικίας, ἐμπρὸς στὶς πύλες τῆς Μαμίστρας (=Μοψουεστίας), ὅταν μαζὶ μὲ τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ᾽Ιωάννη Κ. 128 ὑποδέχτηκαν τὸν ρ ή γ α τῆς Παλαιστίνης (τὸν Βαλδουΐνο ΙΙΙ), ἐπικεφαλῆς τῶν αὐλικῶν ἀξιωματούχων καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν πριγκίπων, λίγο ἔξω ἀπ᾽ τὴν αὐτοκρατορικὴ σκηνὴ γιὰ νὰ τὸν φέρουν καὶ νὰ τὸν παρουσιάσουν στὸν αὐτοκράτορα[44].

Τὸ 1165 ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος διορίστηκε δ ο ὺ ξ τῆς Κιλικίας σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Κωνσταντίνου Καλαμάνου Δούκα Βοτανειάτη Κομνηνοῦ 196[45], ποὺ πιάστηκε αἰχμάλωτος ἀπ᾽ τὸν ἐξουσιαστὴ τοῦ Χαλεπίου καὶ τῆς Δαμασκοῦ Nûr ad-dîn (1144-1174)[46], μὲ τὴν ἰδιότητα τοῦ στρατηγοῦ-αὐτοκράτορα κατὰ τὸν πόλεμο ποὺ θὰ ἄνοιγε τόσο κατὰ τοῦ Nûr ad-dîn ὅσο καὶ κατὰ τοῦ ἡγεμόνα τῆς ᾽Αρμενικῆς Κιλικίας Θόρου ΙΙ (1145 - 1168)[47].

Πηγαίνοντας γιὰ τὴν Ταρσό, τὴν ἕδρα τῆς διοίκησης ποὺ ἀνάλαβε, πέρασε ἀπ᾽ τὸ ᾽Ικόνιο, ὅπου εἶχε μιὰ πολὺ φιλικὴ συνάντηση μὲ τὸ σουλτάνο Kilidj Arslan II (1156 - 1192)[48], ποὺ σ᾽ αὐτὴ θὰ ἐπανέλθωμε παρακάτω.

῾Ο διάσημος Nûr ad-dîn μετὰ τὶς νίκες του ἐναντίον τοῦ Κωνσταντίνου Καλ.

ἐκτελεστὴ τῆς Μαρίας τῆς ᾽Αντιόχειας καὶ τοῦ ᾽Αλέξιου (β΄) Κ. 155, στὸν Κωνσταντῖνον Τρίψυχον, βλ. Χωνιάτης, σ. 348, 354, 408-10, πρβλ. P. Karlin-Hayter, L'Hétériarque, JÖB 23 (1974), σ. 130-31.

43. Κίνναμος, σ. 172. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 380.

44. ῾Ο Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 861, λέει: duo nepotes ejus, fratres uterini, Joannes videlicet protosevastos et Alexis protostrator· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 233: deus de ses neveuz, Jehan qui estoit seneschaus et Alexe qui estoit chamberiers, cil dui estoient li plus haute home du palais. ᾽Αλλὰ ἀπ᾽ τὸν Κίνναμον, σ. 185: Βασιλεὺς δὲ προσιέναι τὸν ρῆγα μαθὼν ἄλλοτε ἄλλους τῶν ἐπὶ δόξης προσυπαντᾶν αὐτῷ ἔπεμπε καὶ ἀεὶ τοὺς ἐπιδοξοτέρους κατόπιν ἄχρι καὶ τῶν ἐπ᾽ ἀδελφιδαῖς αὐτῷ γαμβρῶν, διαφαίνεται πὼς δὲν πρόκειται γιὰ τὸν ᾽Ιωάννη Κ. 128 καὶ τὸν ἀδελφό του ᾽Αλέξιο Κ. 132, ἀλλὰ γιὰ τὸν ᾽Ιωάννη Κ. 128 καὶ τὸν ἐ π᾽ ἀ δ ε λ φ ι δ ῇ γ α μ β ρ ὸν τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν ᾽Αλέξιον ᾽Αξοῦχον, ὅπως δέχτηκαν ὁ Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 316, καὶ ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 448, ὅπου κατὰ λάθος τιτλοφορεῖ τὸν ᾽Αλέξιον ᾽Αξοῦχον π ρ ω τ ο-σ έ β α σ τ ο ν.

45. ῾Η σειρὰ τῶν δ ο υ κ ῶ ν Κιλικίας κατὰ τὴν περίοδο 1160-1167 εἶναι: Μιχαὴλ Βρανᾶς 1160· ᾽Ανδρόνικος Κ. Εὐφορβ. 70 1162· Κωνσταντῖνος Καλ. Δ. Βοτ. Κ. 196, τὸ πρῶτον 1163-64· ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος 1165· ᾽Ανδρόνικος Κ. 87 1166-67· Κωνσταντῖνος Κ.Δ. Β.Κ. 196, τὸ δεύτερον 1167, βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 526-27, ὑ. 2.

46. Κίνναμος, σ. 216.

47. Κίνναμος, σ. 227.

48. Κίνναμος, σ. 265-66.

Δούκ. Βοτ. Κομν. 196 καὶ τοῦ Θόρου ΙΙ τῆς Κιλικίας εἶχε τόσο ὑπερηφανευτῆ ποὺ εἶχε τὴν ἐλπίδα πὼς γρήγορα θὰ γινόταν κύριος καὶ τῆς ᾽Αντιόχειας[49], καὶ ὁ ἱκανὸς Ρουπενίδης ἡγεμόνας Θόρος ΙΙ, καθὼς κατηγοροῦσε τὸν ἄλλοτε δ ο ύ κ α τῆς Κιλικίας ᾽Ανδρόνικο Κ. Εὐφορβ. 70 πὼς εἶχε ἐνεργήσει τὴ δολοφονία τοῦ ἀδελφοῦ του Στέφανου Ρουπενίδη, εἶχε εἰσβάλει καὶ πάλι στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος[50].

Φαίνεται, ἂν πιστεύσωμε τὸ Χωνιάτη, πὼς ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος δὲν πέτυχε νὰ φέρη σὲ ὑποταγὴ τὸ Θόρο ΙΙ, γιατὶ στὸν καιρὸ τοῦ ἄμεσου διαδόχου του στὴ διοίκηση τῆς Κιλικίας ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 οἱ ἐχτρότητες ἀνάμεσα ῾Ελλήνων καὶ ᾽Αρμενίων συνεχίστηκαν[51].

Κατὰ τ᾽ ἄλλα, γνωρίζομε πὼς ὁ ᾽Αλέξιος κατὰ τὴ θητεία του στὴν Κιλικία ἔκανε ὁρισμένες ἐνέργειες γιὰ μιὰ ἕνωση τῶν ᾽Αρμενίων ποὺ ἦσαν μονοφυσίτες μὲ τὴν ἑλληνικὴ ᾽Εκκλησία. Στὴ Μομψουεστία εἶχε μιὰ συνάντηση μὲ τὸν περίφημο Ναρσῆ Klaietsi ἢ Chnorhali (= Χαριτωμένο, ἐξαιτίας τῆς λογοτεχνικῆς του ἀξίας καὶ τῆς χάρης τῆς ποίησής του)[52], ἀδελφὸ τοῦ κ α θ ο λ ι κ ο ῦ (=πατριάρχη) τῶν ᾽Αρμενίων Γρηγόριου ΙΙΙ Pahlavouni (1113 - 1166)[53].

῾Ο ᾽Αξοῦχος ρώτησε σ᾽ αὐτὴ τὴ συνάντηση τὸ Ναρσῆ πάνω σὲ ποιὰ σημεῖα ὑπάρχουν διαφορὲς ἀνάμεσα στὴν ὀρθόδοξη ᾽Εκκλησία καὶ τὴν ἀρμενική, καὶ ὁ δεύτερος ἐκτὸς τῆς προφορικῆς ἀπάντησης ποὺ τοῦ ἔδωσε, τοῦ ἔστειλε καὶ μιὰ ἔκθεση ποὺ περιεῖχε τὴν ἀρμενικὴ παράδοση καὶ διδασκαλία καὶ τὰ θεμελιώδη δόγματά της[54].

῾Ο ᾽Αξοῦχος ἀνάφερε στὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὶς ἐπαφές του μὲ τὸ Ναρσῆ καὶ τόνισε στὸν κύριό του ποιὸ συμφιλιωτικὸ πνεῦμα χαραχτηρίζει τὸν ἀδελφὸ τοῦ κ α θ ο λ ι κ ο ῦ. Παίρνοντας ἀπ᾽ αὐτὸ τὴν εὐκαιρία ὁ βασιλέας ἦλθε σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν κ α θ ο λ ι κ ὸ Γρηγόριο ΙΙΙ. Μέσω κάποιου Χριστοφόρου ἀπηύθυνε στὸν ᾽Αρμένιο πατριάρχη μιὰ ἐπιστολὴ ποὺ μὲ αὐτὴ τὸν παρακαλοῦσε νὰ στείλη τὸν ἀδελφό του στὴν ΚΠολη γιὰ νὰ διαπραγματευτῆ τὴν ἕνωση τῶν δυὸ ᾽Εκκλησιῶν[55].

῞Οταν αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ ἔφτασε, ὁ Γρηγόριος ΙΙΙ εἶχε πεθάνει καὶ ὁ Ναρσῆς ποὺ εἶχε διαδεχτῆ τὸν ἀδελφό του στὴν πατριαρχικὴ ἕδρα (Ναρσῆς IV 1166-1173), ἀπάντησε στὸν αὐτοκράτορα πὼς μὲ εὐχαρίστηση ἀποδέχεται μιὰ συνάντηση μαζί του καὶ συγχρόνως τοῦ ἔστειλε μιὰ ἔκθεση τῆς διδασκα-

49. Κίνναμος, σ. 216 καὶ 227.

50. Κίνναμος, σ. 227-28.

51. Χωνιάτης, σ. 180-81. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 529.

52. Γιὰ τὸ Ναρσῆ τὸ Χαριτωμένο, βλ. Félix Nève, L' Armenie chrétienne et sa littérature, σ. 269-86, καὶ Mgr Ormanian, L' Église armenienne, σ. 48-9.

53. Βλ. τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ναρσῆ πρὸς τὸν ᾽Αλέξιον ᾽Αξοῦχον εἰς Cappelletti, Nerses Clajensis opera, Venise 1832, τ. I, σ. 173. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 655, ὑ. 1.

54. Cappelletti, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 173.

55. Μιχαὴλ τοῦ Σύρου, εἰς RHC Docum. Armén., τ. I, σ. 366· Cappelletti, τ. I, σ. 196.

λίας τῆς Ἐκκλησίας του[56].

Οἱ διαπραγματεύσεις ποὺ ἄνοιξε ὁ Ἀξοῦχος συνεχίστηκαν, καὶ τὸ 1170 στάλθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') στὸν πατριάρχη Ναρσῆ IV ὁ θεολόγος Θεωρειανὸς ποὺ ἔδειξε ἕνα εὐρὺ πνεῦμα πάνω σὲ μιὰ ἀπὸ κοινοῦ προσπάθεια γιὰ τὴν ἕνωση καὶ τῶν τριῶν Ἐκκλησιῶν, ὀρθόδοξης, παπικῆς καὶ ἀρμενικῆς[57].

Ὁ Ἀλέξιος Ἀξοῦχος ἀνακλήθηκε ἀπ' τὴν Κιλικία γιὰ νὰ πάρη μέρος στὸν οὐγγρικὸ πόλεμο ποὺ ξανάρχισε τὸ 1166, ὅταν οἱ Οὖγγροι ἐπανάλαβαν τὶς προσπάθειές τους γιὰ νὰ πάρουν πίσω τὶς ἐπαρχίες ποὺ εἶχε καταλάβει τὸ Βυζάντιο.

Κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ π α λ α τ ί ν ο υ Διονύσιου, ἕνας οὐγγρικὸς στρατὸς εἰσέβαλε πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ Σιρμίου καὶ ἐπέφερε μιὰ φοβερὴ ἧττα στοὺς βυζαντινοὺς στρατηγοὺς Μιχαὴλ Γαβρᾶ, σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, ποὺ ἦταν δ ο ὺ ξ τῆς περιοχῆς τῶν συνόρων, καὶ Μιχαὴλ Βρανᾶ ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς τῶν στρατευμάτων[58]. Μετὰ τὴ μάχη, ὁ Οὖγγρος στρατάρχης πρόσταξε νὰ μαζέψουν τὰ πτώματα τῶν Βυζαντινῶν καὶ νὰ τὰ καλύψουν μὲ χῶμα, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ διακηρύττη τὸ ὕψωμα ποὺ σχηματίστηκε τὴ σπουδαιότητα τῆς νίκης του[59].

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81, καθὼς ἔλαβε γνώση αὐτῆς τῆς καταστροφῆς, θέλησε νὰ δώση ἕνα μάθημα στοὺς Οὔγγρους, μεταφέροντας τὸν πόλεμο σ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν καρδιὰ τῆς πατρίδας τους[60]. Ἐνῶ ὁ Οὖγγρος πρίγκιπας Βελᾶς - Ἀλέξιος, ποὺ ὡς μνηστήρας τῆς Μαρίας Κ. 153 εἶχε ἀναγνωριστῆ ὡς διάδοχος τῆς βασιλείας[61], καὶ ὁ Ἀλέξιος Ἀξοῦχος ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ στρατεύματος, ἀπασχόλησαν τὸν ἐχτρὸ καὶ τὸν ἔκαμαν νὰ πιστεύση πὼς ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἑτοιμαζόταν νὰ περάση τὸ Δούναβη, ἄλλος στρατηγός, ὁ Λέων Βατάτζης, ἐπικεφαλῆς ἑνὸς σώματος, πέρασε ἀπὸ ἕνα ἄλλο μέρος τοῦ ποταμοῦ καὶ εἰσέβαλε στὴν Οὐγγαρία ἀπ' τὰ ἀνατολικά της σύνορα ποὺ εἶχαν μείνει ὁλότελα ἀφύλαχτα, γιατὶ ποτὲ κανεὶς δὲν εἶχε εἰσβάλει ἀπ' αὐτὸ τὸ

56. Cappelletti, τ. I, σ. 195 καὶ 205 κεξ.
57. Cappelletti, τ. I, σ. 231· Θεωρειανοῦ, PG 133, στ. 114-298, καὶ ἰδιαίτερα στ. 120 καὶ 213. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 656· René Grousset, L'Empire du Levant, Paris 1949, σ. 410.
58. Κίνναμος, σ. 257-60· Χωνιάτης, σ. 173-74.
59. Κίνναμος, σ. 259.
60. Κίνναμος, σ. 260.
61. Γιὰ τὸν Βελᾶ-Ἀλέξιο ὡς μνηστήρα, βλ. Κίνναμος, σ. 214-15· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 252. Ὅσο γιὰ τὴ θέση του στὸ στράτευμα, κακῶς ὁ P.S. Našturel, Valaques, Coumans et Byzantins, Βυζαντινά, τ. I (1969), σ. 177, ὑ. 34. ταυτίζει τὸν Βελᾶ-Ἀλέξιο μὲ τὸν Ἀλέξιο Ἀξοῦχο, καὶ ἰσχυρίζεται πὼς ὁ Βελᾶς ἦταν ἐπίσης ἐκτὸς ἀπὸ δ ε σ π ό τ η ς καὶ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ω ρ(!) καὶ παραπέμπει εἰς Κίνναμον, σ. 200, ἀντὶ τοῦ σωστοῦ σ. 260, ὅπου ὅμως πρόκειται γιὰ δυὸ χωριστὰ πρόσωπα, τὸ νεαρὸ Ἀλέξιο-Βελᾶ ποὺ συμβολικὰ παρίστατο καὶ τὸν Ἀλέξιο Ἀξοῦχο, ἀρχηγὸ τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἦταν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ω ρ.

μέρος. Ὁ Βατάτζης ἐκπλήρωσε χωρὶς ἐμπόδιο τὴν ἀποστολὴ ποὺ τοῦ εἶχε ἀνατεθῆ καὶ ἐπανῆλθε, ἀφοῦ κατάστρεψε καὶ λεηλάτησε ἕνα μεγάλο μέρος τῆς Οὐγγαρίας[62].

Μιὰ ἀνάλογη ἐκστρατεία ποὺ καθοδηγοῦνταν ἀπ' τὸ διακεκριμένο στρατηγὸ Ἰωάννη Δούκα[63], μαζὶ μὲ τοὺς ὑπαρχηγούς του Ἀνδρόνικο Λαπαρδᾶ, ποὺ λίγο ἀργότερα παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα Κ. 234, καὶ Νικηφόρο Πετραλίφα, λεηλάτησε τὶς ὅμορες πρὸς τὰ ρωσικὰ πριγκιπάτα οὐγγρικὲς ἐπαρχίες[64].

Ὁ Οὖγγρος στρατάρχης Διονύσιος εἶχε σηκώσει ἕνα λοφίσκο πάνω στὰ πτώματα τῶν Βυζαντινῶν γιὰ νὰ θυμίζη τὴ νίκη του, ὁ Ἰωάννης Δούκας καὶ οἱ ὑπαρχηγοί του, σὲ ἀνταπόδοση, ἔστησαν ἕνα σταυρὸ μὲ μιὰ ἐπιγραφὴ ποὺ μνημόνευε τὴν ἐπιτυχία τους[65].

Σὲ ἕνα ἄλλο θέατρο τοῦ πολέμου, τὸ Βυζάντιο ἦταν πιὸ λίγο εὐτυχές. Ἕνας οὐγγρικὸς στρατὸς ἦλθε νὰ εἰσβάλη στὴ Δαλματία· μὲ τὸν ἐρχομό του ἀνέκυψαν διάφορα περιστατικά, καὶ ὁ στρατηγὸς σ ε β α σ τ ὸ ς Νικηφόρος Χαλούφης ποὺ περὶ τὸ 1162/63 εἶχε παντρευτῆ τὴ Θεοδώρα Κ. 150, τὴν ἄλλοτε ἐρωμένη τοῦ θείου της Μανουὴλ (α') Κ. 81, αἰχμαλωτίστηκε, καὶ ὁλάκερη ἡ χώρα ξανάπεσε στὴν ἐξουσία τῶν Οὔγγρων[66].

Ὁ Ἀλέξιος Ἀξοῦχος, ἂν πιστεύσωμε τὸν Κίνναμο, κατὰ τὴ διάρκεια αὐτοῦ τοῦ οὐγγρικοῦ πολέμου ἔδειχνε νωθρότητα καὶ προκάλεσε τὴν ἔκπληξη τοῦ Ἀλέξιου Κασιανοῦ, πρώην δ ο ύ κ α τῆς Σελεύκειας[67], ὁ ὁποῖος θέλησε νὰ τὸν παρορμήση γιὰ νὰ πολεμήση μὲ ζωντάνια. Ὁ Ἀξοῦχος πῆρε τότε καταμέρος τὸν Κασιανὸ καὶ τοῦ εἶπε πὼς «ἀπέχει κάπως ἀπ' τὸν πόλεμο, γιατὶ λυπᾶται νὰ χάνωνται οἱ ἄνθρωποι ποὺ τοὺς θέλει νὰ ζοῦν καὶ νὰ τοὺς ἔχη δικούς του». Στὴν ἀπορία τοῦ Κασιανοῦ, τοῦ ἐξήγησε «πὼς ὁ αὐτοκράτορας μὴ λογαριάζοντας τὸ αἷμα τῶν στρατιωτῶν, τὸν πρόσταξε μὲ ἐπιμονὴ νὰ τοὺς σπρώχνη χωρὶς μεγάλη περίσκεψη πρὸς τὶς μάχες», καὶ τοῦ πρόσθεσε πὼς «ἂν κρατήση αὐτὴ τὴ συζήτηση μυστική, θὰ εἶναι ἕνας ἄνθρωπος δικός του». Ἀλλὰ ὁ Κασιανὸς μετάφερε τὴ συζήτηση στὸ βασιλέα[68].

Ἀκόμη μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς, καθὼς ὁ Ἀξοῦχος γύρισε ἀπ' τὴν Κιλικία, τέλη τοῦ 1165 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1166, προέβη στὴ διακόσμηση τῆς ἔπαυλης ποὺ εἶχε στὰ προάστια τῆς ΚΠολης. Καθὼς ἦταν ἕνας στενὸς φίλος τοῦ

62. Κίνναμος, σ. 260. Μιὰ σφραγίδα βλ. V. Laurent, σ. 213, ἀριθ. 507, μὲ τὴν ἐπιγραφή: Τὸν Βατάτζην Λέοντα Μιχαὴλ σκέποις, προφανῶς ἀνήκει στὸ στρατηγὸ τοῦ οὐγγρικοῦ πολέμου τοῦ 1166.
63. Γιὰ τὸν ἐν λόγω Ἰωάννη Δ., βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 42.
64. Κίνναμος, σ. 260-61.
65. Κίνναμος, σ. 261. Κακῶς ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 487, ὑ. 4, λέει πὼς ὁ σταυρὸς μὲ τὴν ἐπιγραφὴ στήθηκε ἀπ' τὸ Λέοντα Βατάτζη.
66. Κίνναμος, σ. 262-63. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 487, ὑ. 6.
67. Κίνναμος, σ. 179: Ἀλεξίῳ μὲν τῷ Κασιανῷ ὃς τὴν Σελευκείων τότε διεῖπεν ἀρχήν.
68. Κίνναμος, σ. 268.

σουλτάνου τοῦ ᾿Ικονίου Kilidj Arslan II, δὲ στόλισε τοὺς τοίχους τῆς ἔπαυλής του «μὲ παραστάσεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας ἢ μὲ ἐπεισόδια ἀπ᾿ τὴν κυνηγετικὴ ζωὴ τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ βασίλευε, τόσο πλούσια σὲ τέτοια, ἀφοῦ καὶ ἄγριο θηρίο ἀλλόκοτο, ἕνα τερατῶδες μίγμα λιονταριοῦ καὶ πάρδαλης, εἶχε σκοτώσει –ποὺ ἦταν χρέος κάθε αὐλικοῦ– ἀλλὰ τοὺς στόλισε μὲ τὰ στρατηγικὰ ἀντραγαθήματα τοῦ σουλτάνου τοῦ ᾿Ικονίου»· «μωρὸς καὶ ἀνόητος, παρατηρεῖ ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, γιατὶ δημοσίευε κάτι ποὺ ἔπρεπε νὰ μένη στὴν ἀφάνεια»[69].

῾Η μετάβασή του στὸ ᾿Ικόνιο πρὸς ἐπίσκεψη τοῦ σουλτάνου, ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε, ἦταν γνωστὴ στὴν ΚΠολη, καὶ σὲ συνδυασμὸ μὲ τὶς τοιχογραφίες ποὺ ἔκανε στὴν ἔπαυλή του, μιὰ πράξη ἀληθινὰ προκλητικὴ –ποὺ γι᾿ αὐτὴ πολὺ σωστὰ ὁ αὐτοκράτορας τὸν ἐπιτίμησε, καθὼς μιὰ καὶ δυὸ φορὲς τὸν πῆρε καταμέρος– οἱ ἄνθρωποι τῆς αὐλῆς ἔλεγαν πὼς «ἀνάμεσα στὸ σουλτάνο καὶ τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ἀνταλλάχτηκε γραφτὸ κείμενο μιᾶς συμφωνίας ποὺ ἔκαναν καὶ ποὺ ἀπόβλεπε στὴν ἀνατροπὴ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ στὴν ἀντικατάστασή του μὲ τὸν ᾿Αλέξιο»[70].

῾Υπῆρχε καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη πολὺ πιὸ σοβαρὸ ποὺ ἀναφερόταν στὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου.

῾Ο Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἀπ᾿ τὴν πρώτη γυναίκα του Εἰρήνη τὴν ᾿Αλαμανικὴ εἶχε ἀποχτήσει δυὸ κόρες, τὴ Μαρία Κ. 153, ποὺ γεννήθηκε τὸ Μάρτη τοῦ 1152[71], καὶ τὴν ῎Αννα Κ. 154, ποὺ γεννήθηκε τὸ 1156 καὶ πέθανε τὸ 1160[72].

῾Ο Μανουὴλ (α΄) ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη γιό, μέσα στὸ ὄνειρό του νὰ ἑνώση τὴν Οὐγγαρία μὲ τὴν Αὐτοκρατορία, ἀρραβώνιασε τὸ 1163 τὴν κόρη του Μαρία Κ. 153 ποὺ κατὰ τὴ βάφτισή της εἶχε ἀναγορευτῆ β α σ ί λ ι σ σ α[73], μὲ τὸν Οὖγγρο πρίγκιπα Βελᾶ, γιὸ τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Γκέϊζα II (1141 - 1162), ποὺ παίρνοντας τὸ βυζαντινὸ ὄνομα ᾿Αλέξιος ἔγινε ὁ διάδοχος τοῦ

69 Κίνναμος, σ. 265-67. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 220· Κ. ῎Αμαντος, Β΄, σ. 360, ὑ. 1, ὅπου ἐκ παραδρομῆς τὸν ᾿Αλέξιο ᾿Αξοῦχο ὀνομάζει ᾿Αλέξιον Κομνηνὸν καὶ παραπέμπει εἰς Χωνιάτην, σ. 266, ἀντὶ Κίνναμον, σ. 266· A.A. Vasiliev, ᾿Ιστορία, σ. 528, ὅπου λέει πὼς «κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἡ εἰκόνα αὐτὴ παρίστανε τὴ μοιραία μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου». Αὐτὸ εἶνια ἀνακριβές, γιατὶ ἡ διακόσμηση τῆς ἔπαυλης ἔγινε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1166 καὶ ἡ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου στὶς 17.IX. 1176, δέκα καὶ πάνω χρόνια μετά, τότε ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος, ὅπως θὰ δοῦμε, δὲ βρισκόταν πιὰ στὴ ζωή, ἀφοῦ καὶ ἀπ᾿ τὴν ἄνοιξη ἀκόμη τοῦ 1167 ἦταν κλεισμένος ὡς καλόγερος μέσα σ᾿ ἕνα μοναστήρι τοῦ Παππικίου.

70. Κίνναμος, σ. 265-66.

71. ᾿Ανώνυμος, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 342:
῎Αρτιος μόνος τῶν μηνῶν ὁ μάρτιος ἀρτίως
Κομνηνικὴ γὰρ ἄμπελος ἐξήνθησεν ἐν τούτῳ,

72. Κίνναμος, σ. 202· ᾿Ανώνυμος, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 45-7, ἀριθ. 84: Εἰς τὸ βάπτισμα τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς ῎Αννης γεγονὸς κατὰ τὸ ἅγιον μέγα Σάββατον. **Βασίλειος** ᾿Αχριδηνός, πρώην Θεσσαλονίκης, ᾿Επιτάφιος εἰς Εἰρήνην, VV 1 (1894), σ. **125**.

73. **Κίνναμος**, σ. 118: Μαρία τε ὠνομάσθη καὶ βασιλὶς ἀνεβοήθη.

θρόνου καὶ ἀναγορεύτηκε δ ε σ π ό τ η ς[73a] τίτλος ποὺ μέχρι τότε ἐπιφυλασσόταν σὲ μόνο τὸν αὐτοκράτορα καὶ ποὺ ἐφεξῆς πῆρε τὸ χαραχτήρα ἑνὸς ἰδιαίτερου τίτλου· ὁ ἰδιαίτερος αὐτὸς τίτλος ἐρχόταν στὴν ἱεραρχία ἀμέσως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ πρὶν ἀπ᾿ τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α καὶ τὸν κ α ί σ α ρ α[74].

Κατὰ τοὺς ἀρραβῶνες ποὺ ἔγιναν μὲ μεγαλοπρέπεια στὸ ναὸ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, οἱ παριστάμενοι ἔδοσαν στοὺς διαδόχους Μαρίαν Κ. 153 καὶ (Βελᾶν) - ᾿Αλέξιον ὅρκους πίστης, ἀφοσίωσης καὶ ὑποτέλειας, καὶ στὴν ὁρκωμοσία, κατὰ προσωπικὴ προτίμηση τοῦ αὐτοκράτορα, ἐπιστάτησε ὁ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ Θεόδωρος Στυππειώτης, σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ. 146α, καὶ ὄχι ὁ λ ο γ ο θ έ τ η ς τ ο ῦ δ ρ ό μ ο υ ᾿Ιωάννης Καματηρός, δευτεροεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα, ποὺ ἦταν καὶ ὁ ἁρμόδιος, γι᾿ αὐτὸ καὶ ἡ αὐτοκρατορικὴ προτίμηση προκάλεσε τὴ σφοδρὴ ζήλεια του καὶ τὸ φθόνο του πρὸς τὸ Στυππειώτη[74a].

Μοιάζει, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, πὼς κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ ἀπ᾿ τὴ νικηφόρο ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Οὔγγρων τὸ 1165, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη ἀρσενικὸ διάδοχο, ἀποφάσισε νὰ ὑποχρεώση ὅλους τοὺς ὑπηκόους του, νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς διαδόχους του καὶ κληρονόμους τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ἐπίσημα, τὴν κόρη του Μαρία Κ. 153 καὶ τὸ μνηστήρα της ᾿Αλέξιον τὸν ἐξ Οὐγγαρίας[74β]. «Μὲ αὐτὸ ὁ βασιλέας ἤθελε νὰ ἐξασφαλίση στὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, λέει ὁ F. Chalandon, τὶς ἐπαρχίες ποὺ εἶχε κυριεύσει καὶ νὰ παρασκευάση ἐνδεχομένως τὴν προσάρτηση τῆς Οὐγγαρίας»[74γ].

Φαίνεται πὼς μιὰ βίαιη ἐναντίωση ξέσπασε στὸ Βυζάντιο, ὅταν προβλήθηκε αὐτὴ ἡ ἀξίωση τοῦ αὐτοκράτορα γιὰ τὴν ὁρκωμοσία «πάντων» τῶν ὑπηκόων. Βέβαια ὁ Μανουὴλ (α΄) τελείωσε τὴν ὑπόθεση μὲ τὸ νὰ ἐπιβάλη τὴν ἐπιθυμία του καὶ νὰ δοθῆ ὁ ὅρκος.

73α. Κίνναμος, σ. 215: ὅ τε παῖς ᾿Αλέξιος ἤδη μετωνομάσθη καὶ δεσπότης ἀνεβοήθη.

74. G. Ostrogorsky, Urum-Despotes, Die Anfänge der Despoteswürde in Byzant, **BZ44** (1951), σ. 454: ῾Η λ. urum σήμαινε στοὺς Οὔγγρους τὸ διάδοχο τοῦ θρόνου· ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ποὺ προόριζε τὸ Βελᾶ γιὰ τὸ θρόνο, τοῦ ἔδωσε ἐκ τῶν προτέρων τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ, γιατὶ ἦταν τὸ ἀκριβῶς ἰσοδύναμο τοῦ u r u m, δηλ. τοῦ πρίγκιπα διαδόχου. Μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Μανουὴλ (α΄), ὁ Βελᾶς ἔπρεπε ὡς οὖγγρος u r u m καὶ βυζαντινὸς δ ε σ π ό τ η ς, νὰ ἑνώση τὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Οὐγγαρία. Πρβλ. R. Guilland, Le Despote, REB17 (1959), σ. 53-4. ῾Ο L. Stiernon ὅμως ἔχει ἀντιρρήσεις πάνω σ᾿ αὐτὸ καὶ φρονεῖ πὼς ὁ τίτλος τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ πῆρε αὐτὸ τὸ χαραχτήρα ἐπὶ τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κ. 180 (1195-1203) ποὺ θέλησε νὰ δημιουργήση δυναστεία καὶ νὰ θεσπίση νέα τιτλοφορία στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία. Τὶς ἀπόψεις μάλιστα αὐτές, καθὼς ὁ L. Stiernon μοῦ εἶπε στὶς Βρυξέλλες, τὸ Μάη τοῦ 1972, ἐξέθεσε στὸν G. Ostrogorsky, ποὺ παρὰ τὰ «ἀδιάσειστα» ἐπιχειρήματα τοῦ L. Stiernon, ἔμεινε ἀμετακίνητος στὴ θέση του.

74α. Χωνιάτης, σ. 147. Πρβλ. N. G. Svoronos, Le serment de fidélité, **REB9 (1951), σ. 110**.

74β. Χωνιάτης, σ. 179. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 486.

74γ. F. Chalandon, τ. II, σ. 486.

Μόνος ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87 εἶχε τὴν τόλμη νὰ ἀρνηθῇ τὸν ὅρκο ποὺ ζητήθηκε, λέγοντας πὼς «ὁ αὐτοκράτορας ποὺ εἶχε ἤδη συνάψει δεύτερο γάμο μὲ τὴν ὡραία Μαρία τὴν ᾽Αντιοχειανή (25.XII.1161), πιθανὸν νὰ ἀποχτοῦσε ἀπ᾽ αὐτὴ ἀγόρι, ὁπότε καθὼς θὰ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ ὁρκιστοῦμε πίστη στὸν ὕστερο βλαστό του, θὰ ἀναγκαστοῦμε νὰ ἐπιορκήσωμε πρὸς τὴν κόρη του, τὴ Μαρία Κ. 153. ῎Επειτα, πῶς μπορεῖ νὰ κριθῇ ἡ πράξη τοῦ αὐτοκράτορα, ποὺ κάθε πολίτη τῆς Αὐτοκρατορίας τὸν θεώρησε ἀκατάλληλο γιὰ ἄντρα τῆς κόρης του, καὶ διάλεξε αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἀλλοεθνῆ πρὸς καταισχύνη αὐτῶν τῶν ἰδίων τῶν πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι αὔριο θὰ τὸν ἔχουν κύριό τους καὶ βασιλέα τους»[75].

῾Ο Μανουὴλ (α´) Κ. 81 δὲν ἔλαβε καθόλου ὑπόψη του τὰ σωστὰ αὐτὰ λόγια τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87, καθὼς ὅμως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χωνιάτης, «δὲν ἦσαν λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ συμφωνοῦσαν πρὸς τὴ γνώμη τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ., ἂν καὶ εἶχαν δώσει τὸν ὅρκο πίστης πρὸς τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ τὸ Βελᾶ. Καὶ ἀπ᾽ αὐτούς, ἐνῶ μερικοὶ περιορίστηκαν νὰ ἐκφράσουν μόνο τὴ διαφωνία καὶ τὴ δυσφορία τους, ἄλλοι ξεπέρασαν τὰ λόγια καὶ προχώρησαν σὲ ἔργα, γιὰ νὰ ἀποκλείσουν ἀπ᾽ τὴ διαδοχὴ τοῦ θρόνου τὴν κόρη τοῦ αὐτοκράτορα καὶ αὐτὸν τὸν ἀλλόφυλο, ποὺ νόμισαν πὼς μὲ ἕνα μ ε τ ε γ κ έ ν τ ρ ι σ μ α, μὲ ἕνα μπόλιασμα, μποροῦσαν νὰ τὸν μεταβάλουν ἀπὸ Οὔγγρο σὲ Ρωμαῖο» (=῞Ελληνα)[76].

᾽Ανάμεσα σ᾽ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους, χωρὶς ἀμφιβολία, ἦταν ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος καὶ ἡ γυναίκα του Μαρία Κ. 123. ῏Ηταν μιὰ εἰρωνεία τῆς τύχης γιὰ τὸν ᾽Αλέξιο, γιατὶ μετὰ μακρὰ διακοπὴ τῆς πρακτικῆς τῆς ὀρκοδοσίας πίστης ὅλων τῶν ὑπηκόων, γιὰ πρώτη φορὰ ξαναεμφανίστηκε ἡ συνήθεια στὸ Βυζάντιο, τὸν ᾽Απρίλη τοῦ 1143, κατὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, σύμφωνα μ ὲ ε ἰ σ ή γ η σ η τοῦ πατέρα τοῦ ᾽Αλέξιου, τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο μ έ σ τ ι κ ο υ ᾽Ιωάννη ᾽Αξούχου, ποὺ ἤθελε μὲ αὐτὸ «νὰ ἐξουδετερώση τοὺς σκοποὺς καὶ τὶς σκευωρίες τῶν φιλοδόξων καὶ νὰ χαλιναγωγήση τὸ ζῆλο μερικῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν, ποὺ προβάλλοντας σὰν κάτι τὸ μεγάλο καὶ σπουδαῖο τὴν π ρ ε σ β υ γ έ ν ε ι α, θεωροῦσαν τοὺς ἑαυτούς των πιὸ ἄξιους γιὰ τὸ θρόνο»[76α].

᾽Ανάμεσα σ᾽ αὐτοὺς –ποὺ μὲ ἔργα ἤθελαν νὰ ἀποκλείσουν τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ τὸ μνηστῆρα της ἀπ᾽ τὴ διαδοχή– ἀκόμη θὰ ἦταν καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἢ Μακροδούκας ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν ῎Αννα Κ. 140, κόρη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ᾽Ισαάκιου Κ. 78, τοῦ πρεσβύτερου στὴν ἡλικία ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, καθὼς βλέπομε πὼς ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἢ Μακροδούκας εἶχαν μιὰ συζήτηση πάνω στὸ

75. Χωνιάτης, σ. 179. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 103-4, ἑλλην. μετάφρ., σ. 462.
76. Χωνιάτης, σ. 179-80.
76α. Χωνιάτης, σ. 62. Πρβλ. N. G. Svoronos, Le serment de fidèlité, REB9 (1951), σ. 110.

ζήτημα, καθὼς φαίνεται, τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου[77].

Οἱ δυὸ μεγάλοι ἀνταπαιτητὲς τοῦ θρόνου τοῦ Μανουὴλ (α´), ὁ θεῖος του ᾽Ισαάκιος Κ. 36 καὶ ὁ ἀδελφός του ᾽Ισαάκιος Κ. 78, δὲ ζοῦσαν σ᾽ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῆς ἀνάδειξης ὡς διαδόχων τῆς Μαρίας Κ. 153 καὶ τοῦ Βελᾶ.

῎Αμεσοι ἀνταπαιτητὲς τοῦ θρόνου ἦσαν ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος, ὡς σύζυγος τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μ α ρ ί α ς Κ. 123, ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς ᾽Ι ω ά ν ν η ς Κ. 128 καὶ ὁ ἀδελφός του ᾽Αλέξιος Κ. 132, καὶ οἱ γαμβροὶ τοὺς ᾽Ιωάννης Καντακουζηνός, σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 129, καὶ ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς, σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, καὶ ποὺ οἱ τέσσερις ὅμως ἦσαν ἀφοσιωμένοι στὸ θεῖο τους Μανουὴλ (α´), καὶ κατὰ τρίτο λόγο ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας ἢ Μακροδούκας, σύζ. τῆς ῎Αννας Κ 140, αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας ποὺ κολυμποῦσε μέσα στὰ πλούτη[78].

Καὶ ἐδῶ, ὡς πρὸς τὸν τελευταῖο, μπορεῖ νὰ λάβη ἐξήγηση ὁ λόγος ποὺ εἶπε στὸν Κωνσταντῖνο Μακροδούκα, κατὰ τὸν Κίνναμο, ὁ ᾽Αξοῦχος: « Ἐὰν θελήσῃς, ἀγαπητέ μου, νὰ συμμεριστῇς τὴ δική μας ἄποψη (γιὰ τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῆς γυναίκας μου καὶ ἐμοῦ), κ᾽ ἔτσι ἔχομε μιὰ γνώμη (παραιτούμενος ἐσὺ τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναίκας σου καὶ σοῦ), κανεὶς δὲ θὰ μπορέση, γνώριζε, νὰ μᾶς καταβάλη»[79].

Σὲ συνέχεια, ἐπιθυμία τοῦ ᾽Αλέξιου ᾽Αξούχου ἦταν νὰ μὴ ἀποχτήση ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ἀγόρι ἀπ᾽ τὴ δεύτερη γυναίκα του Μαρία ᾽Αντιοχειανή, κάτι ποὺ θὰ ἀποψίλωνε τὰ δικαιώματά του καὶ θὰ ἔσβηνε τὶς ἐλπίδες του.

Πάνω σ᾽ αὐτό, κατὰ τὶς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς, συνεργάστηκε μὲ τὸν ῾Εβραῖο ἐξωμότη ᾽Ααρὼν τὸν Κορίνθιο, ποὺ εἶχε μετονομαστῆ ᾽Ισαάκιος[80], ἄνθρωπο φοβερὸ στὴ Σ ο λ ο μ ω ν ι κ ή, «ποὺ μποροῦσε νὰ μαζεύη τὰ δαιμόνια καὶ νὰ τὰ προστάζη νὰ κάνουν ἐκεῖνα ποὺ ἤθελε»[81].

Καὶ σκοπὸς αὐτῶν τῶν συνεδριάσεων ἦταν, νὰ μὴ ἀποχτήση ὁ αὐτοκράτορας ἀγόρι ἀπ᾽ τὴ γυναίκα του[82].

Φαίνεται ὅμως πὼς ὁ ῾Εβραῖος ἔπαιζε διπλὸ παιχνίδι, γιατὶ ἀπ᾽ τὸ Χωνιάτη μαθαίνομε πὼς γνωστοποίησε στὸν αὐτοκράτορα ἢ στὸ περιβάλλον του τὶς ἐνέργειες αὐτὲς τοῦ ᾽Αξούχου[83].

῾Ο Μανουὴλ (α´) Κ. 81 κάλεσε καὶ πάλι καταμέρος τὸ συγγενή του καὶ τὸν ἤλεγξε γι᾽ αὐτὲς τὶς μωρίες καὶ ἀνοησίες, καὶ ὁ ᾽Αξοῦχος, ἐνῶ ἔδειξε, κατὰ τὸν Κίνναμο, μετάνοια, δὲ δίστασε σὲ λίγο καὶ πάλι νὰ προσλάβη τὸν ἄνθρωπο ἐκεῖνο τῶν δαιμόνων καὶ νὰ συνεργαστῆ μαζί του πάνω στὴν ἴδια προσπά-

77. Κίνναμος, σ. 268.
78. Χωνιάτης, σ. 381.
79. Κίνναμος, σ. 268.
80. Χωνιάτης, σ. 188.
81. Χωνιάτης, σ. 190-91· Κίνναμος, σ. 267-68 καὶ 284.
82. Κίνναμος, σ. 267-68.
83. Χωνιάτης, σ. 188.

θεια[84].

῾Ο αὐτοκράτορας ἔδινε μεγάλη προσοχὴ σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐνέργειες τοῦ ᾿Αξούχου, τὶς συνομιλίες του μὲ τὸν Κασιανὸ καὶ τὸ Μακροδούκα, τὶς ἐπαφές του μὲ τὸν Kilidj Arslan II, τὴ διακόσμηση τῆς ἔπαυλής του μὲ τὰ πολεμικὰ κατορθώματα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὶς μαγικές του πράξεις μὲ τὸν ᾿Ααρὼν-᾿Ισαάκιο, ποὺ ἔφταναν στ᾿ αὐτιά του, καὶ ὁ πρωτοστράτορας ἀπὸ εὐνοούμενος ποὺ ἦταν, εἶχε περιπέσει σὲ ἕνα εἶδος δυσμένειας[85].

῾Ο Μανουὴλ (α´) Κ. 81 μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1167 ποὺ συνέπεσε στὶς 9 τ᾿ ᾿Απρίλη, πῆγε στὴ Σαρδική (σημ. Σόφια τῆς Βουλγαρίας), ὅπου συγκέντρωσε τὰ στρατεύματα, καθὼς ἤθελε νὰ ὀργανώση μιὰ ἐκστρατεία κατὰ τῆς Οὐγγαρίας[86].

Σ᾿ αὐτὴ τὴν παραμονὴ τοῦ αὐτοκράτορα στὴ Σαρδική, ὁ ᾿Αλέξιος ᾿Αξοῦχος ἔπαιξε τὸ τελευταῖο του παιχνίδι, ποὺ κατάληξε σ᾿ ἕνα ἀληθινὰ δραματικὸ τέλος.

῎Αν πιστεύσωμε τὸν Κίνναμο -ὁ Χωνιάτης φιλικὰ πάντα πρὸς τὸν ᾿Αξοῦχο διατεθειμένος, δὲν παύει νὰ λέη πὼς ὅλα ἦσαν ζηλοτυπίες τοῦ Μανουὴλ (α´), γιατὶ ὁ ᾿Αξοῦχος ἦταν πλούσιος, ἀνδρεῖος, ὡραῖος, εὔγλωττος, ἄνθρωπος ἀξιαγάπητος καὶ κοινωνικός[87], καὶ συκοφαντίες μερικῶν κακῶν ἀνθρώπων[88], χωρὶς ὅμως νὰ γίνεται πιστευτός- ὁ ᾿Αλέξιος ᾿Αξοῦχος, οὔτε λίγο οὔτε πολύ, ἀποφάσισε νὰ ξεκαθαρίση μιὰ γιὰ πάντα τοὺς λογαριασμούς του μὲ τὸ Μανουὴλ (α´), ὀργανώνοντας κατὰ ἕνα τρόπο ἐπιτήδειο τὴ δολοφονία τοῦ θείου τῆς γυναίκας του!

῞Ενας ὅμιλος Πετσενέγκων εἶχε φτάσει στὴ Σαρδική, γιὰ νὰ ζητήση νὰ προσληφτῆ ὡς μιὰ σύμμαχη δύναμη στὸν αὐτοκρατορικὸ στρατό. Πάνω στὶς διαπραγματεύσεις ποὺ ἔγιναν γιὰ τὶς χρηματικὲς ἀποδοχές τους, δημιουργήθηκαν πολλὲς θορυβώδεις συζητήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις, στὸ τέλος ὅμως κατάληξαν νὰ ἔλθουν σὲ κάποια συνεννόηση καὶ συμφωνία.

῾Ο πρωτοστράτορας, ποὺ καθὼς φαίνεται εἶχε πάρει μέρος σ᾿ αὐτὲς τὶς συναλλαγές, ἐπιδίωξε καὶ πέτυχε μιὰ καταμέρος συνάντηση μὲ μερικοὺς ἀπ᾿ τοὺς ἀρχηγούς τους, καὶ καθὼς ἀνοιχτόχερα τοὺς φόρτωσε μὲ χρῆμα, τοὺς ἔφερε μὲ τὸ μέρος του καὶ τοὺς ἔπεισε νὰ κάνουν αὐτὸ ἐδῶ τὸ στρατήγημα: ᾿Ενῶ θὰ προφασίζονταν πὼς τάχα θὰ ἐπιστρέψουν, μετὰ τὰ γυμνάσια, στὶς συνηθισμένες τους βάσεις, αὐτοὶ κατὰ τὰ χαράματα, ξαφνικά, θὰ ἐπιτίθενταν ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς αὐτοκρατορικῆς σκηνῆς, ποὺ μέσα σ᾿ αὐτὴ κοιμόταν ὁ βασιλέας.

Αὐτὴ ἦταν ἡ συνεννόηση τοῦ ᾿Αξούχου μὲ τοὺς Πετσενέγκους -πάντα

84. Κιννάμος, σ. 268.
85. F. Chalandon, τ. II, σ. 219-20.
86. Κίνναμος, σ. 265.
87. Χωνιάτης, σ. 186.
88. Χωνιάτης, σ. 187 καὶ 188.

βλέπομε τὸ γιὸ τοῦ εὐγενικοῦ Τούρκου (τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Αξούχου) νὰ συνεργάζεται μὲ Τούρκους (Πετσενέγκους)- ἀλλὰ ἕνα παιδάριο ποὺ τὸν ὑπηρετοῦσε στὴ σκηνή του, ἔλαβε γνώση τοῦ σχεδίου καὶ ἔσπευσε νὰ τὸ καταγγείλη στὸν εὐνοῦχο Θωμᾶ, ἕνα πρόσωπο τῆς αὐτοκρατορικῆς ὑπηρεσίας ποὺ ἀπολάμβανε τῆς ἀπόλυτης εὔνοιας τοῦ μονάρχη. ῾Ο εὐνοῦχος ἀνάφερε ἀμέσως τὰ πάντα στὸν κύριό του, κ᾿ ἔπειτα τοῦ παρουσίασε καὶ τὸ ἴδιο τὸ παιδί.

῾Ο αὐτοκράτορας, κατὰ ποὺ λένε δίσταζε ἀκόμη νὰ πιστεύση τὰ λεγόμενα, ὅταν κατὰ τὰ ξημερώματα εἶδε τοὺς Πετσενέγκους, χωρὶς καμιὰ αἰτία, νὰ ξεσηκώνωνται γιὰ ξεκίνημα. Τότε πιὰ πείστηκε γιὰ τὴν ἐνοχὴ τοῦ ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου καὶ πρόσταξε τὴν ἄμεση σύλληψή του[89].

Αὐτὸ ἔγινε τὸν ᾿Απρίλη μὲ Μάη τοῦ 1167[90].

Πρὶν ἀκόμη καλὰ-καλὰ ξημερώση, οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι ἅρπαξαν ἀπ᾿ τὴ σκηνή του τὸν ᾿Αλέξιο, ἐνῶ ἀκόμη κοιμόταν μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς γυναίκας του[90α].

῾Ο αὐτοκράτορας λόγω τῆς διασημότητας τοῦ προσώπου τοῦ ἐνόχου, πρόσταξε τὴ συγκρότηση δικαστηρίου[91], ποὺ ἀποτελέστηκε ἀπ᾿ τὸ διακεκριμένο καὶ σοφὸ στρατηγὸ ᾿Ιωάννη Δούκα[92], ἀπ᾿ τὸν ἔξοχο νομικὸ λογοθέτη τοῦ δρόμου πρωτονωβελισσιμοϋπέρτατο Μιχαὴλ ᾿Αγιοθεοδωρίτη[93], ἀπ᾿ τὸ βασιλικὸ εὐνοῦχο Θωμᾶ ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα καὶ ἀπ᾿ τὸν κριτὴ τοῦ βήλου Νικηφόρο τὸν Κάσπακα[94].

Οἱ κατηγορίες ποὺ ἀπηύθυναν στὸν ᾿Αξοῦχο ἦσαν σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο τρεῖς[95], ποὺ τὶς δυὸ ἀπ᾿ αὐτὲς κατὰ σκοτεινὸ τρόπο μᾶς ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης, λέγοντας πὼς κατηγορήθηκε γιὰ τὶς μαγικὲς πράξεις ποὺ ἔκανε μὲ τὸν ᾿Ααρὼν-᾿Ισαάκιο καὶ γιὰ τὴν τελευταία, καθὼς φαίνεται, ἀπόπειρα κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα, μέσω τῶν Πετσενέγκων[96].

Οἱ δικαστὲς τοῦ εἶπαν, ἂν μπορῆ, νὰ ἀνατρέψη τὴν καθεμιὰ ἀπ᾿ τὶς κατηγορίες, ἀλλὰ ὁ ᾿Αξοῦχος, σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, ὁμολόγησε τὴν ἐνοχή του καὶ ζήτησε, ἀφοῦ κουρευτῆ καλόγερος καὶ κοινωνήση ἀπ᾿ τὰ ἄχραντα μυστήρια, νὰ ὑποστῆ τὴν τιμωρία ποὺ θὰ κρίνη τὸ δικαστήριο. ᾿Αλλὰ ὁ βασιλέας λυπήθηκε τὸ συγγενή του καὶ περιορίστηκε σὲ μόνη τὴν κουρὰ του

89. Κίνναμος, σ. 268-69. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 220 καὶ 448.
90. Τὸ Πάσχα τοῦ 1167 ποὺ συνέπεσε στὶς 9 τ᾿ ᾿Απρίλη,ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 τὸ πέρασε στὴ Σηλύβρια τῆς Θράκης, κι ἀπὸ κεῖ πῆγε στὴ Φιλιππούπολη, ὅπου δέχτηκε Οὔγγρους πρέσβεις, καὶ μετὰ κατέβηκε στὴ Σαρδική, βλ. Κίνναμον, σ. 265, ὅπου καὶ ξέσπασε μέσα στὸν ᾿Απρίλη ἢ τὸ Μάη τὸ σκάνδαλο τοῦ ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου.
90α. Χωνιάτης, σ. 187.
91. Κίνναμος, σ. 269· Χωνιάτης, σ. 187-88.
92. Βλ. γι᾿ αὐτόν, ἀνωτέρω, ὑ. 42.
93. Βλ. γι᾿ αὐτόν, Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 319, ὑ. 12.
94. Κίνναμος, σ. 269.
95. Κίνναμος, σ. 269.
96. Χωνιάτης, σ. 187-88.

ὡς καλόγερου[97]. Φαίνεται πὼς καὶ ἡ τεράστια περιουσία του δημεύτηκε[98].

Ἡ γυναίκα του, ἡ πορφυρογέννητη Μαρία Κ. 123, αὐτὴ ἡ κόρη τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου Κ. 74, ποὺ βρισκόταν μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα της στὸ στρατόπεδο τῆς Σαρδικῆς, μόλις πληροφορήθηκε τὴν ἀπόφαση τοῦ θείου της, ἀπ' τὴν ἀπελπισία της ποὺ θὰ στερηθῆ τὸν Ἀλέξιο, παρακινήθηκε νὰ αὐτοχτονήση.

Οἱ ἄνθρωποί της ἔτρεξαν καὶ τὴν ἐμπόδισαν ἀπ' αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα, καὶ τότε ἐκείνη κατάφυγε στὸ θεῖο της καὶ αὐτοκράτορα. Πέφτοντας κάτω, τυλίχτηκε στὰ πόδια του καὶ κλαίγοντας «πιὸ γοερὰ καὶ πιὸ λυπητερὰ ἀπ' τὴ φήνη, αὐτὸ τὸ θαλασσινὸ γεράκι, πιὸ ὀδυνηρὰ ἀπ' τοὺς δράκους, αὐτὰ τὰ παραμυθένια καὶ φτερωτὰ φίδια, πιὸ πένθιμα ἀπ' τὴν ἀλκυόνα, αὐτὸ τὸ ψαροφάγο πουλί», τὸν παρακάλεσε «νὰ τῆς χαρίση τὸν ἄντρα της καὶ ὁρκιζόταν στὸ Θεὸ καὶ σὲ κάθε φριχτὸ καὶ ἀσύλληπτο ἀπ' τοὺς χριστιανοὺς πράμα καὶ ὄνομα πὼς ὁ ἄντρας της ἦταν ἕνας πιστὸς θεράποντας τῆς βασιλείας του καὶ ἀθῶος ἀπ' τὶς κατηγορίες ποὺ τοῦ ἀπόδοσαν οἱ ἐχτροί του».

«Ἡ ἀξιολύπητη ἐμφάνισή της, λέει ὁ Χωνιάτης, τὰ ἱκετευτικὰ της σχήματα, τὰ παθιασμένα λόγια της, συγκίνησαν τὸ Μανουὴλ (α') Κ. 81, τὸν συγκίνησαν ὅμως μέχρι ποὺ νὰ δακρύση, χωρὶς νὰ τὸν μετακινήσουν ἀπὸ κεῖνα ποὺ εἶχε δεχτῆ καὶ ἐπικυρώσει γιὰ τὸν Ἀλέξιο»[99].

Ὁ Ἀξοῦχος, ἀφοῦ περιβλήθηκε τὰ καλογερικὰ ράσα, ὁδηγήθηκε κατὰ τὰ μέρη τῆς Μοσυνόπολης (κοντὰ στὴ σημ. Κομοτηνή) καὶ κλείστηκε σ' ἕνα ἀπ' τὰ μοναστήρια ποὺ ὑπῆρχαν στὸ Παππίκιον ὄρος, ἕνα βουνὸ μὲ ἀνθηρὸ μοναχικὸ βίο ποὺ βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῆς Μοσυνόπολης[100].

Ἀπὸ τότε ἡ Μαρία Κ. 123 ζοῦσε μιὰ ζωὴ πλημμυρισμένη ἀπὸ δάκρυα, καὶ «σὰν τὶς τρυγόνες ἐκεῖνες ποὺ ἔχασαν καὶ ἐπιζητοῦσαν τὸ ταίρι τους, περιέτρεχε τὶς ἐρημιὲς ὀλολύζοντας, καὶ ἔκλαιγε τὴ μοναξιά της».

Ἡ περίσσια λύπη της, λὲς καὶ τὴν κατάπιε, καὶ ἔχασε τὰ λογικά της, ὡς ποὺ ὁλότελα ἐξαντλήθηκε καὶ πέθανε[101], μέσα σ' αὐτὸ τὸ χρόνο τοῦ 1167.

Ὁ Ἀλέξιος Ἀξοῦχος, ἀντίθετα ἀπ' τὴν πριγκίπισσα - γυναίκα του, λὲς καὶ βρῆκε στὸ μοναστήρι τὸν ἑαυτό του· ἀνακουφιζόταν μὲ τὸν ἔρωτα πρὸς τὴ θρησκεία, καὶ καθὼς ἀγάπησε τὰ πιὸ ὑψηλὰ ἀπὸ κεῖνα ποὺ μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ πετύχη στὴ ζωή, ἔμοιαζε σύμφωνα μὲ τὸ θαυμαστή του, «σὰν ἕνας ὑψιπέτης ἀετὸς ποὺ πετοῦσε πάνω ἀπ' τὰ ἐγκόσμια».

Τὰ πλούσια τραπέζια τῆς κοσμικῆς του ζωῆς τὰ διαδέχτηκε τὸ λιτὸ καλογε-

97. Κίνναμος, σ. 269.
98. Χωνιάτης, σ. 187: καὶ οὐ μόνον τῶν ὄντων ἁπάντων ἀπογυμνοῖ. Ἀλλὰ ἀργότερα ὁ γιός του Ἰωάννης Κ. 208 παρουσιάζεται πλούσιος.
99. Χωνιάτης, σ. 188.
100. Κίνναμος, σ. 265. Γιὰ τὸ Παππίκιον ὄρος, βλ. Κ. Ἄμαντος, Γεωγραφικὰ ὀνόματα, ΕΕΒΣ 28 (1958), σ. 8-9.
101. Χωνιάτης, σ. 188-89.

ρικὸ τραπέζι τῆς χορτοφαγίας καὶ τῶν ὀπωρῶν (τῶν φρούτων), ἀπεῖχε ὁλότελα ἀπ' τὴν κρεοφαγία καὶ φρόντιζε νὰ τρώη τόσο ἔτσι ποὺ νὰ μὴν πεινάη, ποῦ καὶ ποῦ ἔτρωγε καὶ κανένα ψάρι, καὶ μὲ αὐτὴ τὴ δίαιτα εὐχαριστιόταν ἰδιαίτερα, καὶ καθὼς καμιὰ φορὰ θυμόταν τὰ παλιὰ κατάφορτα ἀπὸ κρέατα καὶ λογῆς-λογῆς φαγιὰ τραπέζια του, ἔλεγε πὼς «αὐτὰ δὲν ἦσαν παρὰ καμώματα τῆς κοιλιᾶς καὶ μέθοδος γιὰ ν' ἀνοίγη ἡ ὄρεξη τῶν καλοφαγάδων»[102].

Ὁ Ἀλέξιος Ἀξοῦχος ἔζησε στὸ Παππίκιον ὄρος ὡς καλόγερος κάμποσο καιρό· θὰ πέθανε περὶ τὸ 1170[103].

Ἡ Μαρία Κ. 123 καὶ ὁ Ἀλέξιος Ἀξοῦχος εἶχαν τὶς προσωπικές τους σφραγίδες, ποὺ διασώθηκαν μέχρι σὲ μᾶς. Ἡ πρώτη προβάλλει στὴ σφραγίδα της τὴν ἰδιότητά της ὡς πορφυρογέννητης καὶ πὼς ἦταν κόρη πορφυρογέννητου ἐπίσης βασιλέα[104]. Ὁ Ἀλέξιος προβάλλει τοὺς τίτλους του ὡς πανσέβαστου σεβαστοῦ καὶ πρωτοστράτορα[105].

124. *Ἀνδρόνικος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1124 – † ;)*

Ὁ Ἀνδρόνικος[1] Κ. πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1124[3].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 124 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1139[4] τὴν Εἰρήνην Δούκαιναν[5]

102. Χωνιάτης, σ. 189.
103. Κίνναμος, σ. 265.
104. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 6.
105. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 8.

124.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἀνδρόνικου Κ. 76.

2. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 470, σ. 97· Σπ. Λάμπρος, ΝΕ8 (1911), ἀριθ. 90, σ. 49-50· L. Stiernon, Trois membres, REB22 (1964), σ. 192· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 231, σ. 193-94:

   Σφράγισμα γραφῶν Δουκοφυοῦς Εἰρήνης
   Κομνηνὸς Ἀνδρόνικος ἧ συνεζύγη
   αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ ἀδελφόπαις
   ἐκ πορφυρανθοῦς βασιλίσσης Μαρίας.

   Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253: τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ υἱοῦ τοῦ καίσαρος· Κακῶς ὁ D. Polemis, ἔνθ' ἀνωτ., δίνει στὸν Ἀνδρόνικο Κ. 124 τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, βλ. πιὸ πάνω, πῶς ἀναγράφεται στὸ πρακτικὸ τῆς συνόδου τῆς 6ης.ΙΙΙ.1166.

3. Βλ. S. De Jongh, σ. 50.

4. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος σὲ δυὸ ποιήματά του, ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1350-52, καὶ W. Hörandner, σ. 265-66: Εἰς γάμον βασιλικόν, καὶ ἐκδ. Migne, PG 133, στ. 1352-54, καὶ ἐκδ. W. Hörandner, σ. 268-70: Εἰς ἕτερον γάμον βασιλικόν, πανηγυρίζει γάμους μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν. Ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 153, ὑ. 2, αὐτοὺς τοὺς γάμους τοὺς τοποθετεῖ τὸ 1139. Στὸ δεύτερο ἀπ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, ἐκδ. Migne, στ. 1352-54, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 268-70, γίνεται λόγος γιὰ τοὺς γάμους «ἑνὸς Κομνηνοῦ καὶ μιᾶς Δούκαινας ἢ ἑνὸς Δούκα καὶ μιᾶς Κομνηνῆς». Ἡ S. De Jongh, σ. 50, ὑ. 1, πιστεύει πὼς αὐτὸ τὸ ποίημα ἀναφέρεται στὴν ἕνωση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 124 καὶ τῆς Εἰρήνης

ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴ συνταυτίσωμε[6] ἢ τοὺλ. νὰ ὁρίσωμε σὲ ποιὰ κατιούσα σχέση βρισκόταν πρὸς «τὴν ἀρχηγὸ τῆς γενιᾶς τῶν Δουκῶν καὶ μεγίστη βασίλισσα» Εἰρήνη Δούκαινα[7], τὴ σύζυγο τοῦ Ἀλέξιου (α´) Κ. 15, τῆς ὁποίας φέρει τὸ ὄνομα.

Ἂν γίνη δεχτὸ πὼς ὁ Θεόδ. Πρόδρομος στὸ ποίημά του: «Εἰς ἕτερον γάμον βασιλικόν»[7a], ἐξύμνησε αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἕνωση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 124 μὲ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, ἀπ᾽ τὸ ὅλο στιχούργημα, ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἕνα ὕμνο γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β´) Κ. 34, «τὸν νικητὴ τῶν Περσῶν (= Τούρκων), Σκυθῶν, Πάρθων καὶ Σύρων»[8], βλέπομε νὰ τονίζεται πὼς στὰ πρόσωπα τοῦ ἀνωτέρω ζεύγους:

πάλιν συνῆλθον εἰς ταὐτὸν ἄμφω τὰ θεῖα γένη,
τὸ Κομνηνῶν καὶ τὸ Δουκῶν, εἰς γάμου κοινωνίαν.
πάλιν συνεδενδρώθησαν εἰς μίαν συμφυΐαν
κλάδος ὡραῖος Κομνηνῶν κλάδῳ Δουκῶν ὡραίῳ[9],

καὶ ἀκόμη βλέπομε πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 124 χαραχτηρίζεται ὡς ἕνας νέος θαυμαστὸς καὶ ὡραιότατος:

Δούκαινας, ἐνῶ ὁ Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 379 καὶ 406, καὶ ὁ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 226, σ. 192, ὑ. 3, ὑποθέτουν πὼς τὸ ποίημα ἀναφέρεται στὴν ἕνωση τῆς Ἄννας Κ. 140 καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα ἢ Μακροδούκα. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι (Παπαδημητρίου καὶ Πολέμης), δέχονται πὼς πρόκειται γιὰ γάμο «μιᾶς Κομνηνῆς, ἐγγονῆς τοῦ Ἰωάννου (β´) Κ. 34, καὶ ἑνὸς Δούκα», καθὼς στηρίζονται στοὺς στίχους 29-30 τοῦ ἀνωτέρω ποιήματος:

χαῖρέ μοι, νύμφη τηλαυγής, νύμφη νυμφῶν ἀρίστη,
βασιλικὴ κατὰ ψυχὴν, βασιλικὴ τὸ σῶμα.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ Δούκαινα μποροῦν νὰ εἰπωθοῦν τὰ πιὸ πάνω καὶ στὸν καιρὸ ἀκόμη τῶν Κομνηνῶν. Ἐκεῖνο ποὺ μὲ κάνει νὰ μὴ δέχωμαι τὴν ἄποψη τῶν Παπαδημητρίου-Πολέμη εἶναι ποὺ ὁ γάμος τοῦ Κωνσταντίνου (Μακρο)Δούκα καὶ τῆς Ἄννας Κ. 140 τελέστηκε κατὰ μὲν τὴν S. De Jongh, σ. 63, περὶ τὸ 1157, κατ᾽ ἐμὲ δὲ περὶ τὸ 1153, καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωση στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, ἐνῶ ὁ γάμος ποὺ γι᾽ αὐτὸν μιλᾶμε καὶ ποὺ ἐγκωμιάζει ὁ Θεόδ. Πρόδρομος τελέστηκε στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (β´) Κ. 34, ὅπως βγαίνει ἀπ᾽ τοὺς στίχους 9-11 τοῦ ποιήματος:

καὶ πάλιν τούτοις δᾳδουχεῖ φαιδρῶς καὶ περιλάμπει
ὁ τῶν Αὐσόνων ἥλιος, ὁ κοσμικὸς δᾳδοῦχος,
ὁ νικητὴς ὁ Κομνηνὸς δεσπότης Ἰωάννης,

καὶ ἀπ᾽ τοὺς στίχους 44-45.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.
6. Βλ. καὶ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 231, σ. 193-94.
7. Θεόδ. Πρόδρομος, Μονῳδία εἰς τὸν σεβαστὸν καὶ λογοθέτην κυρὸν Γρηγόριον τὸν Καματηρόν, ἔκδ. A. Majuri, Anecdota Prodromea, σ. 531 καὶ 548: τῶν ἀμφὶ τὴν ἀρχηγὸν τοῦ γένους καὶ μεγίστην βασίλισσαν.

7α. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1352-54, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 268-70.

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς ἕτερον γάμον βασιλικόν, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 269, στίχ. 11 καὶ 18-19.
9. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 269, στίχ. 23-26.

οὐκ ἔπρεπέ σε, θαυμαστὲ καὶ κάλλιστε νυμφίε,
τοσοῦτο κάλλος φέροντα καὶ τόση εὐκοσμίαν
μὴ συναφθῆναι γαμικῶς τῇ γυναικῶν καλλίστῃ;[10]

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 124 πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, ποὺ ἔκρινε τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ: «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν»[11].

Ἡ ἄλλη πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ δράση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 124 δὲν μᾶς εἶναι γνωστή[12].

Ἡ γυναίκα του Εἰρήνη Δούκαινα διέθετε δική της σφραγίδα, ποὺ ἡ ἐπιγραφή της ἀποτελεῖ ἕνα ἐπιγραμματικὸ βιογραφικὸ σημείωμα γιὰ τὸν ἑαυτό της καὶ τὸν ἄντρα της[13].

Ἡ χρονολογία θανάτου καὶ τῶν δυὸ συζύγων μᾶς εἶναι ἄγνωστη.

125. [Ἀλέξιος] Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1127/30 – † ;)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κ. δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1127/30[3].

---

10. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 269, στίχ. 36-38· τόσο αὐτοὶ ἐδῶ οἱ στίχοι ὅσο καὶ ἐκεῖνοι τῆς ὑ. 9 ἐνισχύουν, κατὰ τὴ γνώμη μου, τὴν ἄποψη πὼς τὸ στιχούργημα ἀναφέρεται σὲ γάμο Κομνηνοῦ καὶ Δούκαινας καὶ ὄχι Δούκα καὶ Κομνηνῆς.
11. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253.
12. Ἡ S. De Jongh, σ. 49-50, ὑ. 7, ἀποδίδει στὸν Ἀνδρόνικο Κ. 124 μιὰ στρατιωτικὴ δράση κατὰ τὸν βυζαντινονορμανδικὸ πόλεμο τοῦ Μάη τοῦ 1156, καθὼς στηρίζεται σὲ ὁρισμένους στίχους ἑνὸς Ἀνώνυμου ποιητῆ, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 747-48· οἱ στίχοι ὅμως αὐτοὶ δὲν ἀναφέρονται στὸν Ἀνδρόνικο Κ. 124, γιὸ τῆς πορφυρόβλαστης Μαρίας Κ. 75 καὶ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ, ἀλλὰ στὸν Ἀλέξιο Κ. 65, πρωτότοκο γιὸ τῆς πορφυρόβλαστης Ἄννας Κ. 32 καὶ τοῦ καίσαρα Νικηφόρου Βρυέννιου, ὁ ὁποῖος (Ἀλέξιος Κ. 65) πραγματικὰ διηύθυνε τὴ ναυμαχία τῆς 28ης.V.1156 καὶ ἔπαθε πανωλεθρία, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 312-13, ὑ. 11α. Ἐπίσης ὁ L. Stiernon, Trois membres, REB 22 (1964), σ. 197, ὑποστήριξε πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 124 μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο Κ. 125 παραστάθηκαν στὴ σύνοδο τῆς 10ης. IX 1191, καθὼς ὅμως καθαρὰ ἀπόδειξα στὴ σύνοδο αὐτὴ δὲν παραστάθηκαν οἱ ἀνωτέρω, ἀλλὰ οἱ ἀδελφοὶ Ἀνδρόνικος Κ. 116 καὶ Ἀλέξιος Κ. 117, γιοὶ τοῦ Ἰωάννη Δ. 66, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´ σ. 324-26, ὑ. 34.
13. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2.

125.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου του Ἀλέξιου Κ. 15 καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ μητρὸς θείου του Ἀλέξιου Κ. 74, δίδυμου ἀδελφοῦ τῆς μητέρας του· εἶναι καὶ αὐτὸς προπαπποθειώνυμος, ὅπως οἱ ὁμώνυμοι γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76, τῆς Ἄννας Κ. 77, τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78, τῆς Θεοδώρας Κ. 79, τῆς Εὐδοκίας Κ. 80 καὶ τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ. 132, ὑ. 1.

2. Ὅπως καὶ ἀλλοῦ τόνισα, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 325, ὑ. 34, «καμιὰ ἀπ᾽ τὶς γνωστὲς

'Ο 'Αλέξιος Κ. 125 περὶ τὸ 1150 θέλησε νὰ παντρευτῆ τὴν Εἰρήνη Πετραλίφαινα, ἑτεροθαλὴ ἀδελφὴ τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ 'Αλέξιου Πετραλίφα, ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχε παντρευτῆ τὴν "Αννα Κ. 126, ἀδελφὴ τοῦ 'Αλέξιου Κ. 125, ἀλλὰ ἐμποδίστηκε ἀπ' τὴ σύνοδο.

Μὲ τὸ γάμο τοῦ 'Αλέξιου Πετραλίφα καὶ τῆς "Αννας Κ. 126, ὁ 'Αλέξιος Κ. 125 «δὲν ἔγινε παρὰ ἕνας ἀδελφὸς τῆς Εἰρήνης Πετραλίφαινας», ὅπως μᾶς λέει ὁ σημειωματογράφος .

Τίποτε ἄλλο δὲν μᾶς εἶναι γιὰ τὸν 'Αλέξιο Κ. 125 γνωστό, ἔτσι ποὺ καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξή του μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἀμφίβολη, ἂν δὲ γίνη δεχτὴ ἡ ἐγκυρότητα τῆς ἀπόκρυφης πηγῆς.

126. *"Αννα Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1132 – † ;)*

'Η "Αννα[1] Κ. κόρη τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1132.

πηγὲς δὲν ἀναφέρει γιό τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ (καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75) μὲ τὸ ὄνομα 'Αλέξιος». Γιὰ τὶς παρανοήσεις τῆς S. De Jongh, σ. 49-50 καὶ ὑ. 7, ποὺ ἀναφέρει, χωρὶς ὅμως ὄνομα, δευτερότοκο γιὸ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75, καὶ τοῦ φίλτατου L. Stiernon, Trois membres, REB22 (1964), σ. 197, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 312-13 καὶ ὑ. 11α, καὶ σ. 324-26, ὑ. 34, καὶ στὴν προσωπογρ. 'Ανδρόνικου Κ. 124,ὑ. 12. 'Ολότελα ἐπίσης ἀστήριχτα εἶναι τὰ ὅσα γράφει ὁ ἀείμνηστος V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 470, σ. 97, πὼς ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 124 καὶ ὁ ἀδελφός του 'Αλέξιος 125 παραστάθηκαν στὴ σύνοδο τῆς 10ης. ΙΧ. 1191, καὶ πὼς ὁ πρῶτος ἀπ' τοὺς δυό, ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 124, ὑπῆρξε ὁ ἱδρυτὴς τῆς μονῆς τῆς Χρυσοκαμαριώτισσας· ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, στὴν πρώτη περίπτωση (τοῦ 1191) παραστάθηκαν ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 116 καὶ ὁ 'Αλέξιος Κ. 117· καὶ γιὰ τὴ δεύτερη περίπτωση ξέρομε πὼς ἱδρυτὴς τῆς μονῆς ὑπῆρξε ὁ σ ε β α σ τ ό ς 'Ανδρόνικος Ρογῆρος ποὺ θὰ καταγόταν ἀπὸ ἕνα ἀδελφὸ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ, καὶ ὄχι ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 124, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 349, ὑ. 7. Μόνο μιὰ ἀπόκρυφη πηγὴ κάνει μνεία γιοῦ τῆς Μαρίας Κ. 75 (τῆς Τζουσμένης) μὲ τὸ ὄνομα 'Αλέξιος, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ συνέχεια τῆς Σημ. 14 τοῦ Παχώμιου Σιναΐτη (βλ. προσωπογραφίαν "Αννας Κ. 126, ὑ. 4): 'Ετεροθαλὴς δὲ ἀδελφὴ τοῦ εἰρημένου κύρ 'Αλεξίου ἦν ἡ κυρὰ Εἰρήνη ἡ Πετραλίφαινα, ἥτις καὶ ἐκωλύθη τῷ καιρῷ ἐκείνῳ συζυγῆναι τῷ Κομνηνῷ κυρῷ 'Αλεξίῳ τῷ ἀνεψιῷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως καὶ υἱῷ τῆς ἀοιδίμου κυρᾶς Μαρίας τῆς Τζουσμένης τῆς πορφυρογεννήτου, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δύο ἀδελφοὺς λαβεῖν εἰς γάμον ἑτέρους δύο ἀδελφούς· ἤδη γὰρ διὰ τοῦ πρώτου συναλλάγματος τοῦ πανσεβάστου κυροῦ 'Αλεξίου τοῦ Πετραλίφα μετὰ τῆς κυρᾶς "Αννης τῆς Κομνηνῆς, ὁ κὺρ 'Αλέξιος ὁ Κομνηνὸς ἀδελφὸς γέγονε τῆς κυρᾶς Εἰρήνης τῆς Πετραλίφαινας.

3. Αὐτὴ τὴ χρονολογία δίνει στὸν ὑποτιθέμενο «δεύτερο γιό» ἡ S. De Jongh, σ. 50. "Ισως ὅμως ἀνάμεσα στὸν 'Ανδρόνικο Κ. 124 καὶ τὸν 'Αλέξιο Κ. 125 νὰ μεσολάβησε μιὰ κόρη ποὺ θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα Εἰρήνη, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 356-57, ὑ. 43.

'Η "Αννα Κ. 126 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1148[3] τὸν 'Αλέξιον Πετραλίφαν ποὺ μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[4].

126.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Αννας Κ. 77.

2. Σ. Θεοχάρη, ἐφημερίδα «Καθημερινή» τῆς 6.ΙΙ.1962· L. Stiernon, Anne Comnène, fille du césar Jean Dalassène - Roger, REB22 (1964), σ. 187-91· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2722 bis, σ. 1520-21:

   "Αννης Κομνηνῆς θυγατρὸς καισαρίσσης
   καὶ δεσπότου καίσαρος εὐτυχεστάτου.

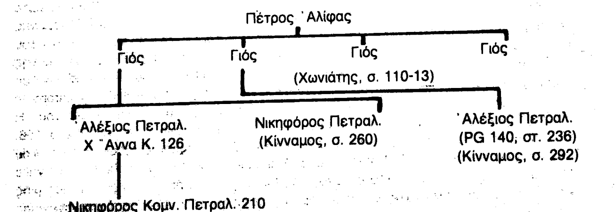
   'Ο L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ. στὴν ἀναζήτησή του γιὰ τοὺς πιθανοὺς γονεῖς τῆς Αννας Κ. 126 ἐξετάζει τὶς ἰδιότητες ἐννέα ζευγαριῶν ποὺ φέρουν τὸν τίτλο τοῦ κ α ι σ α ρ α - κ α ι σ ά ρ ι σ σ α ς καὶ ποὺ καλύπτουν τὴν περίοδο 1081-1204. Αφοῦ ἀπόκλεισε ἑφτὰ ἀπ' αὐτά, περιορίστηκε σὲ δυὸ μόνο ζευγάρια, αὐτὰ τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 13 καὶ τοῦ 'Ιωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75. Τελικὰ ἀποδέχτηκε ὡς γονεῖς τῆς "Αννας 126 τὸν 'Ιωάννη καὶ τὴ Μαρία 75 τὴν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ποὺ ὑπῆρξαν τὸ μόνο ζευγάρι κ α ι σ ά ρ ω ν κατὰ τὰ ἔτη 1136/37 (γρ. 1138) - 1144/45. Οἱ Zacos-Veglery, ἔνθ' ἀνωτ., ἂν καὶ κατ' ἀρχὴν δέχονται τὰ συμπεράσματα τοῦ L. Stiernon, παρατηροῦν πὼς ὑπάρχει ἕνα ἐπιχείρημα καὶ γιὰ μιὰ ἄλλη λύση, ποὺ ὁ συγγραφέας δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ γνωρίζη κατὰ τὸ χρόνο ποὺ ἔγραψε τὸ ἄρθρο, καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ ἡ Εὐδοκία 13 μεταχειριζόταν τὸ ἐπώνυμο Κομνηνὴ στὶς σφραγίδες της ὡς μ α γ ί σ τ ρ ι σ σ α καὶ κατόπι ὡς κ α ι σ ά ρ ι σ σ α, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 81, ὑ. 7 καὶ σ. 83, ὑ. 17. 'Η κόρη της "Αννα, συνεχίζουν, θὰ μποροῦσε κατὰ συνέπεια νὰ κρατήση αὐτὸ τὸ ἐπίθετο, ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια στὶς οἰκογένειες τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας κλπ. 'Αλλά, ἀπ' τὰ παιδιὰ τῆς "Αννας Δαλασσηνῆς, ἐκεῖνα ποὺ εἶχαν κόρες μὲ τὸ ὄνομα "Αννα ἦσαν ὁ Μανουὴλ Κ. 10, ἡ Μαρία Κ. 11, ὁ 'Ισαάκιος Κ. 12, ὁ 'Αλέξιος Κ. 15, ὁ 'Αδριανὸς Κ. 16 καὶ ὁ Νικηφόρος Κ. 17, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 64, ὑ. 12, κ' ἔτσι ἡ ἄποψη αὐτὴ πέφτει, καθὼς φαίνεται καὶ ἀπ' τὴν κατωτέρω, ὑ. 4.

3. 'Η "Αννα Κ. 126 ἀπ' τὸν ἄντρα της ἀπόχτησε τὸ πιὸ ἐνωρὶς τὸ 1160 ἕνα γιό, τὸν Νικηφόρον Κομνηνὸν Πετραλίφαν 210. Φυσικὰ πρὶν ἀπ' αὐτὸν θὰ εἶχε ἀποχτήσει καὶ ἄλλα παιδιὰ –αὐτὸ δείχνει καὶ τὸ ὄνομα Νικηφόρος– γιατὶ ἀλλιῶς εἶναι κάπως ἀνεξήγητο, πῶς, γάμος ποὺ τελέστηκε τὸ 1148, ἔδωσε καρπὸ τὸ 1160.

4. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 14η: "Οτι ὁ πανσέβαστος κὺρ 'Αλέξιος ὁ Πετραλίφας ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει ἁγιωτάτου πατριάρχου κὺρ Νικολάου τοῦ Μουζάλωνος συνάλλαγμα συνεστήσατο μετὰ τῆς Κομνηνῆς κυρᾶς "Αννης, τῆς θυγατρὸς τῆς ἀοιδίμου κυρᾶς Μαρίας τῆς Τζουσμένης τῆς πορφυρογεννήτου... Σὲ ἐνίσχυση τῆς πιὸ πάνω μαρτυρίας ἔρχεται σ ι γ ί λ λ ι ο ν τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Νικηφόρου Κομνηνοῦ Πετραλίφα 210 ὑπὲρ τῆς μονῆς Ξηροποτάμου, κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ ιγ΄ αἰ.: "Εφθασε μὲν ἡ μακαρία ἐκείνη καὶ ἀείμνηστος μάμμη μου ἡ Κομνηνὴ κυρὰ Μαρία ἡ Τζουσμένη... βλ. F. Dölger, Aus den Schatzkammern des Heiligen berges textband, Münich 1948, σ. 91· 'Αρχιμ. Εὐδοκίμου Ξηροποταμηνοῦ, 'Η ἐν ἁγίῳ "Ορει "Αθω... μονὴ Ξηροποτάμου, 424-1925, Θεσσαλονίκη-Σέρραι 1926, σ. 156, ὑ. 3· S. Binon, Les origines Légendaires et l'histoire de Xéropotamou et de Saint-Paul de l'Athos, Louvain 1942, σ. 103-8· Bompaire, Actes de Xéropotamou, σ. 70. Γιὰ νὰ εἶναι ὁ Νικηφόρος Κομν. Πετραλ. 210 ἐγγονὸς τῆς Μαρίας Κ. 75, ἕπεται πὼς ἦταν γιὸς μιᾶς κόρης αὐτῆς τῆς τελευταίας, ἡ ὁποία (κόρη της) εἶχε παντρευτῆ μέλος τῆς οἰκογένειας Πετραλίφα. 'Η βυζαντινὴ οἰκογένεια τῶν Πετραλίφα (ὅπως ἀπαντᾶ τὸ ἐπώνυμο στὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου τοῦ 1166, PG 140, στ. 236) ἢ Πετραλείφα (ὅπως ἀπαντᾶ στὸ Χωνιάτη, σ. 110) ἢ Πετραλοίφα (ὅπως ἀπαντᾶ στὸν Κίνναμον, σ. 260 καὶ 292) γεννήτορα

Ἡ Ἄννα Κ. 126 μετὰ τὸ θάνατο τῆς μητέρας της τύπωσε καὶ διατηροῦσε δική της σφραγίδα, ποὺ σ᾽ αὐτὴ προβάλλει τὴν καταγωγή της ἀπ᾽ τοὺς κ α ί σ α ρ ε ς γονεῖς της[5].

είχε τὸν Πέτρον Ἀλίφαν ἢ τοῦ Ἀλίφα ποὺ ὑπῆρξε ἕνας πιστὸς συνεργάτης τοῦ Ροβέρτου Γυσκάρδου· ὅταν αὐτὸς πέθανε στὶς 17.VII.1085, δὲ θέλησε νὰ ὑπηρετήση τὸ γιό του Βοημοῦνδο καὶ προσῆλθε στὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15. Ἡ Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 101, ἔκδ. B. Leib, μᾶς λέει πὼς ἦταν «ἕνας ἄνθρωπος περίφημος γιὰ τὴ στρατιωτική του δόξα καὶ πὼς πάντα στάθηκε ἀπόλυτα πιστὸς στὸν αὐτοκράτορα». Μαζὶ μὲ τὸ στρατηγὸ Τατίκιο ἀντιπροσώπευσε τὸν Ἀλέξιο (α΄) κοντὰ στοὺς Σταυροφόρους τῆς Πρώτης Σταυροφο- ρίας, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, τ. I, σ. 161· τ. II, σ. 22 καὶ 32· τ. III, σ. 27, 28 ὑ., 101, 138, 256 ὑ.· Histoire Anonyme de la première croisade, σ. 61· Olderic Vital, τ. III, σ. 515. Ὁ Πέτρος Ἀλίφας θὰ ἦταν ἕνας γιὸς ἢ ἀδελφὸς τοῦ Robert, seigneur de Caiazzo et d'Alifa, βλ. Marquis de la Force, Les conseillers Latins du basileus Alexis Comnène, B11 (1936), σ. 159-60. Γιοὶ τοῦ Πέτρου Ἀλίφα ποὺ παντρεύτηκε μὲ κάποια βυζαντινὴ ἀριστοκράτισσα, φαίνεται πὼς ἦσαν οἱ τέσσερις ἀδελφοὶ Πετραλίφαι ποὺ τὸ 1149 διακρίθηκαν κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Κέρκυρας, ποὺ ἔκανε ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καὶ βρῆκαν ἐκεῖ ἕνα ἡρωϊκὸ θάνατο, βλ. Χωνιάτης, σ. 110-13. Γιοὶ αὐτῶν τῶν τεσσάρων Πετραλιφῶν θὰ ἦσαν ὁ Νικηφόρος Πετραλίφας ποὺ τὸ 1166 εἰσέβαλε στὴν Οὐγγαρία μὲ ἕνα βυζαντινὸ στρατό, κάτω ἀπ᾽ τὶς διαταγὲς τοῦ Ἰωάννη Δούκα, βλ. Κίνναμος, σ. 260, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 487, καὶ ὁ σεβαστὸς Ἀλέξιος Πετραλίφας, ποὺ πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, βλ. Χωνιάτης, PG 140, στ. 236, καὶ ποὺ τὸ 1175 ὁδήγησε 6.000 ἄντρες ποὺ ὁ Μανουὴλ (α΄) ἔστειλε νὰ καταλάβουν κάποιες πόλεις τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Kilidj Arslan II, βλ. Κίνναμος, σ. 292. Ὁ σύζυγος τῆς Ἄννας Κ. 126 σ ε β α σ τ ὸ ς Ἀλέ- ξιος Πετραλίφας ποιὸς ἦταν; Ἦταν ὁ ἴδιος μὲ τὸν πιὸ πάνω σ ε β α σ τ ὸ ν Ἀλέξιον Πετραλ. τῆς συνόδου τοῦ 1166; Δὲν ἦταν ὁ ἴδιος, γιατὶ ὁ Ἀλέξιος Πετραλ. τῆς συνόδου τοῦ 1166 δὲν ἀναφέρεται ὡς γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα καὶ παίρνει θέση μετὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς γαμβροὺς Ἰωάννην Καντακουζηνόν, σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 129, καὶ Κωνσταντῖνον (Μακρο-) Δούκαν, σύζ. τῆς Ἄννας Κ. 140, ὡς καὶ μετὰ τὸν Γουδέλην Τζυκανδήλην, σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ. 94 πρωτεξαδέλφης τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν Γεώργιον Παλαιολόγον (Δούκαν Κομνηνὸν) 191 καὶ τὸν Ἰωάννην Δούκαν, βλ. Χωνιάτης, PG 140, στ. 236. Ὁ σ ε β α σ τ ὸ ς Ἀλέξιος Πετραλ. ὁ σύζυγος τῆς Ἄννας Κ. 126 καὶ πατέρας τοῦ Νικηφόρου Κομν. Πετραλ. 210, θὰ ἦταν κι αὐτὸς γιὸς ἑνὸς ἀπ᾽ τοὺς τέσσερις Πετραλίφες ποὺ ἔπεσαν στὴν Κέρκυρα:

5. Βλ. τὴ σφραγίδα της, ἀνωτέρω, ὑ. 2. Σ᾽ αὐτὴ βλέπομε νὰ παραλείπεται γιὰ τὴν κ α ι σ ά ρ ι σ σ α τὸ ἐπίθετο π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η. Ἡ παράλειψη χωρὶς ἀμφιβολία

Ἡ Ἄννα Κ. 126 ἀπ᾽ τὸν ἄντρα της Ἀλέξιον Πετραλίφαν ἀπόχτησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν[6], ποὺ ἀπ᾽ αὐτὰ μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ Νικηφόρος Κομνηνὸς Πετραλίφας 210· αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὸ πιὸ ἐνωρὶς πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1160, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ βρίσκεται σὲ δραστηριότητα στὰ πρῶτα μετὰ τὸ 1200 χρόνια[7].

Τόσο ἡ Μαρία Κ. 75 ἡ μάμμη ὅσο καὶ ἡ Ἄννα Κ. 126 ἡ μητέρα καὶ ὁ Νικηφόρος Κομν. Πετραλ. 210 ὁ ἐγγονός, εἶχαν πνευματικὸ δεσμὸ μὲ τὴ μονὴ Ξηροποτάμου τοῦ Ἄθω ποὺ τότε τιμῶνταν στὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρα Νικηφόρου[8].

Ἡ χρονολογία θανάτου τῆς Ἄννας Κ. 126 καὶ τοῦ ἀντρός της, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη δραστηριότητά τους, μᾶς εἶναι ἄγνωστη.

127. Θεοδώρα Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1136 – † ;)

Ἡ Θεοδώρα[1] Κ. ὑστερότοκη κόρη τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1136[3].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 127 περὶ τὸ 1152 παντρεύτηκε μὲ κάποιον, τοῦ ὁποίου τὸ

ὀφείλεται στὸ ποὺ τὰ πρόσωπα ἦσαν πασίγνωστα στοὺς συγχρόνους τους καὶ προπάντων στὴ μοναδικότητα τοῦ ζεύγους ὡς κ α ι σ ά ρ ω ν, κ᾽ ἔτσι ἦταν περιττὴ κάθε ἄλλη διευκρίνηση. Ἐξάλλου ἡ συντομία τοῦ κειμένου γιὰ τὴν κ α ι σ ά ρ ι σ σ α καὶ ἡ μακρὰ ἀναφορὰ γιὰ τὸν κ α ί σ α ρ α: δ ε σ π ό τ η ς καὶ ε ὐ τ υ χ έ σ τ α τ ο ς, ἐπιτρέπουν νὰ δεχτοῦμε πὼς κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἐκτύπωσης τῆς σφραγίδας δὲ ζοῦσε πιὰ ἡ μητέρα τῆς Ἄννας Κ. 126, βλ. L. Stiernon, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 191. Κατὰ τὸ 1144/45, ποὺ πέθανε ἡ Μαρία Κ. 75, ἡ κόρη της Ἄννα Κ. ἦταν 12-13 χρονῶ κορίτσι, καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν πλευρὰ ἡ σφραγίδα δείχνει πὼς ἦταν μεταγενέστερη τοῦ θανάτου τῆς Μαρίας Κ. 75

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3.
7. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 4. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 165, ὑ. 5: In c. 1200 we meet the sebastocrator Nikephoros Komnenos Petraliphas.
8. Σιγίλλιον Νικηφόρου Κομν. Πετραλ. 210, ἐκδ. F. Dölger, Heiligen berges, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 4), ἀριθ. 33, σ. 91: πρὸς τὴν σεβασμίαν μονὴν τοῦ Ξηροποτάμου τὴν ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Νικηφόρου τιμωμένην...

127.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Θεοδώρας Κ. 79.
2. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 765-66, καὶ Σ. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ μαρκιανοῦ κώδικος XI22, VV10 (1903), σ. 106, ἀριθ. XXXI: Ἐπῴσματα εἰς τὴν κυρὰν Θεοδώραν τὴν θυγατέρα τοῦ Καίσαρος καὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Μαρίας τῆς πρώτης θυγατρὸς τοῦ ἀοιδίμου αὐτοκράτορος Ρωμαίων κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ.
3. Ἡ S. De Jongh, σ. 50, θέτει τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1130/35, ἀλλὰ δὲν ἔχει ὑπόψη της τὴν Ἄννα Κ. 126. Ὑπολόγισα ὡς ἔτος γέννησης τὸ 1136, ἂν καὶ δέχτηκα ὡς ἔτος γέννησης τῆς Ἄννας Κ. 126 τὸ 1132, γιατὶ πιθανὸν ἀνάμεσα στὴν Ἄννα καὶ τὴ Θεοδώρα νὰ μεσολάβησε μιὰ κόρη ποὺ θὰ ἔφερε τὸ ὄνομα Εὐδοκία, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 356-57, ὑ. 43.

ὄνομα καὶ ἡ γενιὰ παραμένουν ἄγνωστα[4].

Στὴ γαμήλια τελετὴ καὶ στὸ ὁλονύκτιο γλέντι ποὺ ἐπακολούθησε, πρωτοστάτησε «ὁ χρυσαυγὴς φωστήρας, ὁ θεῖος τῆς νύφης αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καθὼς φαίδρυνε τὴ λαμπρὴ τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ θυγατέρα, αὐτὴ τὴ νεόνυμφη ποὺ ἀπὸ γενιὰ καισάρων καταγόταν, ἀπὸ ρίζα Κομνηνῶν, ἀπ᾽ τὴ μεγάλη αὐτὴ βασιλικὴ γενιά, τὴν κόρη τῆς πρωτογέννητης ἀοίδιμης δέσποινας Μαρίας Κ.» 75[5].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ μετὰ τὸ γάμο ζωὴ τῆς Θεοδώρας Κ. 127, καθὼς καὶ ἂν ἀπόχτησε ἀπ᾽ τὸ γάμο της ἀπογόνους, μᾶς εἶναι ἄγνωστα.

Καθόλου δὲν πρέπει νὰ τὴ συγχέωμε πρὸς τὴ Θεοδώρα Κ. 150, τὴν ἄλλη ἐκείνη ἀνεψιὰ ἀλλὰ καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[6].

128. *Ἰωάννης Κομνηνός (γένν. 1126 – † 17.IX.1176)*

Ὁ Ἰωάννης[1] Κ. πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76 καὶ τῆς Εἰρήνης[2]

4. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ.2). Γιὰ τὴ σύγχυση ποὺ ἐπικράτησε ἀνάμεσα στοὺς νεώτερους ἐρευνητὲς γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ. 127, βλ. προσωπογρ. Ἰωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 7.
5. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 765-66:

   Αὐτὸς ἐστὶν ὁ Κομνηνὸς ὁ χρυσαυγὴς φωτάρχης,
   Καὶ πάλιν ἀκτινοβολεῖ καὶ πάλιν καταυγάζει,
   Καὶ τὴν λαμπρὰν τοῦ Καίσαρος φαιδρύνει θυγατέρα·
   ....
   Καὶ ταῖς ἀκτῖσι ταῖς χρυσαῖς καὶ ταῖς αὐγαῖς φαιδρύνεις,
   Καὶ ταύτην τὴν νεόνυμφον τὴν ἐκ Καισάρων γένους,
   Τὴν ἀπὸ ρίζης Κομνηνῶν καὶ γένους βασιλείου,
   Τὴν ἀπὸ πρωτοκύμονος δεσποίνης ἀοιδίμου.

6. Γιὰ τὸ πῶς ἀποκλείεται ἡ Θεοδώρα Κ. 127 νὰ ἦταν «ἡ ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Θεοδώρα Κ.» καὶ γιὰ τὸ πῶς αὐτὴ ἦταν ἡ Θεοδώρα Κ. 150, βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἀλέξιος Κομνηνὸς-Εἰρήνη ἡ Ρωσική, Βυζαντινά, τ. 7 (1975), σ. 149, ὑ. 121, καὶ πρόσωπογρ. Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 3, καθὼς καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419-20, ὑ. 21.

128.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἰωάννη (β΄) Κ. 34. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist Grecs, τ. II, σ. 290:

   Ἐπωνυμοπαππώνυμε βλαστὲ βλαστοῦ πορφύρας, καὶ αὐτόθι, σ. 583:
   Βασιλικὴν δὲ ἔχω παππωνυμίαν,
   Κλῆσιν γὰρ αὐχῶ χαριτωνύμου κράτους.

2. Κίνναμος, σ. 51, 126, 128, 129, 178· Χωνιάτης, σ. 136· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 861, 942-43, 987, 1024· ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ. II, σ. 233, 311, 349, 379· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177, 236, 252· L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 479, 490· Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. XLV (45), σ. 418· Ἀνώνυμοι στιχουργοί, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 288-93, 583, 769, καὶ ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), ἀριθ. 72, σ. 37-8.

γεννήθηκε τὸ 1126[3].

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μᾶς τὸν παρουσιάζει τὸ καλοκαίρι τοῦ 1142, κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, «νὰ ζητῇ τὸ προσλάλημα καὶ πρόσπτυγμα τοῦ νεκροῦ καὶ τὶς πατρικὲς προσπλοκὲς καὶ προσφύσεις»[4].

Ὁ Ἰωάννης Κ. 128 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1146[5], ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη ἡ μητέρα του Εἰρήνη, ποὺ καθὼς φαίνεται ὀνειρευόταν νὰ τὸν δῇ πάνω στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο[6], καὶ ἔτυχε τῆς πατρικῆς συμπαράστασης τοῦ θείου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[7].

Πῆρε ὡς γυναίκα του τὴν τριτοεξαδέλφη του Κομνηνὴν - Ταρωνίτισσαν[8] –τὸ βαφτιστικό της ὄνομα μᾶς εἶναι ἄγνωστο– μιὰ δισεγγόνη τῆς Μαρίας Κ. 11 καὶ τοῦ Μιχαὴλ Ταρωνίτη[9].

Στὸ γάμο αὐτὸν ποὺ «ὕμνησε, χειροκρότησε, δόξασε καὶ μεγάλυνε καὶ ἡ σύνοδος καὶ ἡ σύγκλητος, ὅλος ὁ λαὸς καὶ ἡ πόλη»[10], δὲν ὑπῆρξε ὄργανο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ποὺ νὰ μὴν παίχτηκε, «τύμπανα, κύμβαλα, λύρα, κινύρα, ναύλα, κιθάρα», τραγούδι ποὺ δὲν εἰπώθηκε, ποίημα ἢ ἄλλο εἶδος τοῦ λόγου ποὺ δὲν ἀπαγγέλθηκε[11].

Ὁ Ἰωάννης Κ. 128 ἦταν ἕνας πολὺ ὡραῖος σὰν ἄγαλμα νέος[12]. Τὰ μαλλιά του ἦταν ξανθὰ σὰν τὸ χρυσάφι, οἱ παρειές του σὰν τριαντάφυλλα, τὸ δέρμα του ἄσπρο σὰν τὸ κρίνο καὶ τὸ ὅλο σῶμα του κανονικό, εὐθαλές· τὸ σύνολό

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν τὸ 1124/5, καὶ ὁ Ἰωάννης Κ. 128 ἦταν «ὁ πρωτογεννὴς ὁ γλυκύτατος κλάδος», ὅπως μᾶς λέει ὁ Θεόδ. Πρόδρομος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 418, στίχ. 112.
4. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 418, στίχ. 114-15.
5. Ὁ Ἀνώνυμος, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 288-93, ποὺ σύνθεσε τὸν ἐπιθαλάμιο δὲν τὸν ὀνομάζει ἀκόμη π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν, ἄρα ὁ γάμος ἔγινε πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1148.
6. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 366-67, ὑ. 48-51.
7. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 290:

   Ὅτι καὶ μετὰ θάνατον τοῦ πορφυροβλαστήτου
   Πατὴρ ἐγένου δεύτερος, φιλάδελφος ἐφάνης.

   Καὶ αὐτόθι, σ. 583: Μετὰ Θεὸν γὰρ σὺ τὰ πάντα μοι γίνῃ,
   Θεὸς βασιλεὺς καὶ πατὴρ καὶ προστάτης,

8. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 292-93:

   Ἔχεις τὴν κρείττονα πασῶν τῶν εὐειδῶν ὁ κρείττων,
   Τῶν Κομνηνῶν ὁ κάλλιστος Ταρωνιτῶν τὴν δόξαν,
   Ὁ παμπρεπὴς τὴν παμπρεπῆ τὴν κόρην ὁ νυμφίος,
   Τὴν ἀπὸ γένους εὐγενοῦς ὁ κλὼν τὴν εὐγενείας,
   ....
   Οὐκ ἐκ φυλῆς ἀλλοδαπῆς τὴν κόρην συναρμόσω,
   Ἀλλ᾽ ἀπὸ γένους πατρικοῦ καὶ φατριᾶς οἰκείας,
   ....
   Καὶ γὰρ ἐκ γένους Κομνηνῶν, ἀλλὰ πόσου μακρόθεν!

   Καὶ αὐτόθι, σ. 769:

   Οἷς συνεδέθης πρότερον μετὰ τῆς σῆς συζύγου
   Τῆς Κομνηνῆς τῆς ἐκλεκτῆς τῆς μεμαρτυρημένης
   Ἐπὶ συνέσει καὶ φρενὶ καὶ σωφροσύνης ὄγκῳ.

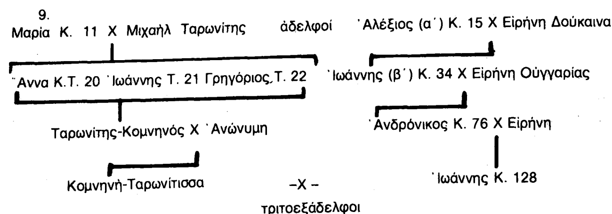
του ἦταν μιὰ ἐξαίρετη ὀμορφιά[13].

῾Η γυναίκα του Κομνηνὴ-Ταρωνίτισσα ἦταν ἐπίσης μιὰ ὡραία κοπέλα, «τερπνὸ κυπαρίσσι»· «ἡ ὀμορφιά της, λένε οἱ ποιητές, ἦταν ἀμήχανη καὶ δὲν εἶχε σύγκριση»[14], καὶ ἀκόμη διακρινόταν «γιὰ τὴ σύνεσή της, γιὰ τὸ γερό μυαλό της καὶ γιὰ τὴ σωφροσύνη της»[15].

Καὶ ὁ ᾿Ιωάννης 128 ἦταν μιὰ εὐγενικὴ μορφὴ καὶ ἕνας ὡραῖος χαραχτήρας τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν, γνήσιο ἐγκατάλειμμα τῶν αὐτοκρατόρων ᾿Αλέξιου (α΄) 15 καὶ ᾿Ιωάννη (β΄) 34 καὶ πιστὴ εἰκόνα τοῦ πατέρα του ᾿Ανδρόνικου Κ. 76[16]. «Σκύμνος αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ λενταριοῦ»[17], «ἔφερνε σὰν στολίδι τὶς ἀρετές του»[18].

῾Ο ᾿Ιωάννης Κ. 128 ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὴν Κομνηνὴ-Ταρωνίτισσα ἕνα ἀριθμὸ

9.

῾Ο πατέρας τῆς Κομνηνῆς - Ταρωνίτισσας εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, βλ. ᾿Ανώνυμον, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 289: Καὶ τὴν ἐκ γένους ὑψηλοῦ καὶ πανσεβάστου ρίζης.

10. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 290, στίχ. 78-9.
11. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 288, στίχ. 1-7.
12. Κίνναμος, σ. 126: περικαλλῆ τινα νεανίαν καὶ ἀγαλματίαν,
13. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 289, στίχ. 37-9· σ. 290, στίχ. 66-8, καὶ στίχ. 74.
14. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 289, στίχ. 45-6· σ. 292, στίχ. 151-52 καὶ 170-72:
Καλὴ καὶ σὺ καὶ παμπρεπὴς καὶ πλήρης εὐγενείας,
᾿Αμήχανον τὸ κάλλος σου καὶ σύγκρισιν οὐκ ἔχον,
Πηγὴ καὶ σὺ τοῦ μέλιτος καὶ βρύσις τῶν χαρίτων,
15. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 769, στίχ. 233-34. Βλ. τὸ κείμενο ἀνωτέρω, ὑ. 8.
16. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 291, στίχ. 146-50.
17. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 290, στίχ. 72.
18. ᾿Ανώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 290, στίχ. 69.
19. Κίνναμος, σ. 238: μίαν τοίνυν τῶν τοῦ πρωτοσεβαστοῦ (᾿Ιωάννη128) ἁρμοσάμενος θυγατέρων (ὁ Amaury τῆς ῾Ιερουσαλήμ). ῎Αρα οἱ θυγατέρες ἦσαν πολλὲς ἢ περισσότερες ἀπὸ μιὰ ἢ δυό· ἀλλὰ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γνωστῶν μας θυγατέρων του (Μαρία καὶ Θεοδώρα) μᾶς δείχνουν πὼς ἀνάμεσα στὴν πρώτη καὶ τὴ δεύτερη, θὰ ὑπῆρχαν κάποια ῎Αννα καὶ κάποια Εὐδοκία, γιατὶ τὸ ὄνομα Θεοδώρα δίδονταν κατὰ συνήθεια στὴν τέταρτη κόρη. Καὶ πάνω σ᾿ αὐτὸ ἔχομε μιὰ ἔνδειξη: ἂν ἡ Εὐδοκία Κ. 143 δὲν ἦταν μιὰ κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 78, ἀσφαλῶς θὰ ἦταν μιὰ κόρη τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 128.

θυγατέρων[19], καὶ ἀπ᾿ αὐτές μᾶς εἶναι γνωστές, ἡ Μαρία Κ. 211[20] καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 212[21]. ᾿Επίσης ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸ Μανουὴλ Κ. 213[22].

῾Η οἰκογένεια ζοῦσε στὴν ΚΠολη μέσα σ᾿ ἕνα περίφημο παλάτι ποὺ γυάλιζε ἀπ᾿ τὸ χρυσάφι καὶ ἀπ᾿ τοὺς πολύτιμους λίθους.

᾿Αργότερα, ποὺ ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 128 ἀνέβηκε στὰ πιὸ ὑψηλὰ ἀξιώματα τῆς Αὐτοκρατορίας, στόλισε τὴν εἴσοδο αὐτοῦ τοῦ παλατιοῦ μὲ ἐξαίσια ψηφιδωτά, ποὺ σ᾿ αὐτὰ ἀπεικόνισε τὴ δόξα τῆς Κομνηνικῆς δυναστείας.

Παριστάνονταν σ᾿ αὐτὰ ὁ ᾿Αλέξιος (α΄) Κ. 15, «ποὺ μὲ τὶς νίκες του στόλισε τὸ στέμμα του, ἔπειτα ὁ ἔνδοξος βλαστός του, ὁ ᾿Ιωάννης (β΄) Κ. 34, ποὺ αὔξησε τὴν πατρικὴ εὔκλεια ἀπ᾿ τὴν ᾿Ανατολὴ μέχρι τὴ Δύση, καὶ τέλος ὁ τρίτος μεγάλος Κομνηνὸς μονάρχης, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ποὺ μπροστά του ἔφριξαν ὅλες οἱ βαρβαρικὲς φυλὲς καὶ προσκύνησαν οἱ Δαλμάτες, οἱ σουλτάνοι τοῦ ᾿Ικονίου, οἱ πρίγκιπες τῆς ᾿Αντιόχειας, οἱ ἡγεμόνες τῆς ᾿Αρμενικῆς Κιλικίας καὶ οἱ ἐμίρηδες τοῦ Χαλεπίου».

Μιὰ μακροσκελὴς ἐπιγραφὴ ἦταν χαραγμένη στὸ περίφημο ψηφιδωτὸ ποὺ ἐξέφραζε ὅλη τὴν εὐγνωμοσύνη τοῦ ᾿Ιωάννη 128 πρὸς τὸν «ψυχοπατέρα» του καὶ θεῖο του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81: «῾Ο πατέρας μου μόνο μὲ γέννησε, κράτιστε βασιλέα καὶ δόξα τοῦ στέμματος, ἐσὺ δὲ ὡς ψυχοπατέρας μὲ ἀνάθρεψες καὶ μὲ δίδαξες πῶς νὰ πολεμῶ καὶ μὲ γέμισες μὲ δωρεὲς μέχρι κόρο καὶ μὲ τίμησες μὲ τὰ πρῶτα ἀξιώματα· εἶσαι ὁ δεύτερος θεος μου. Εἴθε πάντα νὰ βασιλεύῃς καὶ ἡ μοναρχία σου νὰ περιλάβῃ τὸν κύκλο τῆς γῆς καὶ τῶν θαλασσῶν, στὸ γιό σου νὰ ἀφήσῃς τὸ στέμμα καὶ τὸ κράτος, γιὰ νὰ συνεχίζεται ἡ βασιλικὴ σειρὰ τῶν Κομνηνῶν, καὶ τέλος τὴ βασιλεία τὴν ἀτέλειωτη νὰ κερδίσῃς κοντὰ στὸν παμβασιλέα Θεό»[23].

20. Κίνναμος, σ. 238· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 942 καὶ 1035· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 311 καὶ 388. Πρβλ. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 81, ἀριθ. 1477.
21. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 1069-1071· ἀρχαιογαλλ., κείμ., σ. 415-16. Le Livre des Lignages d'Outremer, σ. 447, πρβλ. Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 185, τὴν ὀνομάζει Εἰρήνη· καθὼς φαίνεται, στὴν ᾿Αντιόχεια, ὅπου παντρεύτηκε τὸν πρίγκιπα τῆς ᾿Αντιόχειας Βοημοῦνδο III, ἀπὸ Θεοδώρα μετονομάστηκε Εἰρήνη.
22. ῾Ο διακεκριμένος σφραγιδολόγος κ. Γεώργιος Ζάκος τὴν 18.IV.74 εὐδόκησε νὰ μοῦ ἀνακοινώσῃ τὴν ἑξῆς σφραγίδα ἀπ᾿ τὴν πλούσια συλλογή του:
Σφραγὶς Κομνηνοῦ Μανουὴλ ὅς ἐξέφυ
πορφυροβλαστόπαιδος ἐξ ᾿Ιωάννου.
Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ σφραγίδα ἀνήκει σὲ γιὸ τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 128, γιοῦ ἑνὸς πορφυροβλάστου (τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 76), καὶ ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ προστάτη αὐτοκράτορα, αὐτὸ τοῦ Μανουήλ.
23. ᾿Ανώνυμος, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), ἀριθ. 72, σ. 37-8. Εἶναι χαραχτηριστικὴ ἡ διακόσμηση τοῦ παλατιοῦ τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 128, σὲ ἀντίθεση ἀπὸ κείνη ποὺ ἔκανε στὴν ἔπαυλή του ὁ ᾿Αλέξιος ᾿Αξοῦχος, ὁ σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 123, βλ. προσωπογραφία Μαρίας Κ. 123, ὑ. 69. Παράλληλα διαπιστώνει κανεὶς τὸν πλοῦτο ποὺ διέθεταν οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες.

Ὁ Ἰωάννης Κ. 128 γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ ὅσα ξέρομε, πῆρε μέρος στὸν πόλεμο τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο τοῦ γάμου του, τὸ 1146, σὲ μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον του σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Μαςoud I (1116 - 1156).

Σὲ μιὰ δύσκολη καμπὴ κάποιας σύγκρουσης, ποὺ σ᾿ αὐτὴ ὁ αὐτοκράτορας εἶχε κυκλωθῆ ἀπὸ Τούρκους καὶ κινδύνευε, ἕνας γενναῖος ἀξιωματικός, ὁ Τοῦρκος ἐξωμότης Πουπάκης, τὸν συμβούλευσε νὰ ἐγκαταλείψη τὸ πεδίο τῆς μάχης γιὰ νὰ σωθῆ. Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ὅμως ἔφιππος ὅρμησε κατὰ τῶν Τούρκων ποὺ τὸν εἶχαν κυκλώσει, σκότωσε τὸν ἕνα, συντάραξε τοὺς ἄλλους, κ᾿ ἔτσι βρῆκε τὴν εὐκαιρία ν᾿ ἀνέβη σ᾿ ἕνα λοφίσκο. Ἀπ᾿ τοὺς πρώτους ποὺ ἔτρεξαν κοντά του ἐκεῖ, ἦταν ὁ ἀνεψιός του Ἰωάννης Κ. 128[24].

Τὸ 1148 ὁ Ἰωάννης ἔπαθε ἕνα σοβαρὸ ἀτύχημα. Ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὴν αὐλὴ βρίσκονταν στὴν Ἡράκλεια τῆς Μυσίας. Ἐκεῖ, καθὼς φαίνεται, ἔγιναν γυμνάσια καὶ ἀγῶνες τ ο ρ ν ε μ ὲ (tournoi) ἢ κ ο ν τ α ρ ο χ τ υ π ή μ α τ ο ς. Πάνω σ᾿ αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες ὁ Ἰωάννης 128 ἔχασε τὸ ἕνα του μάτι, καθὼς μὲ τὸ δόρυ του τὸν χτύπησε κάποιος Ἰταλός. Ὁ αὐτοκράτορας, θέλοντας νὰ γλυκάνη τὸν πόνο τοῦ θύματος, ποὺ τοῦ ἦταν τόσο συμπαθές, τὸν γέμισε ἀπὸ τιμές, τὸν ὀνόμασε π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ν. Αὐτὲς οἱ τιμὲς ποὺ ἀπονεμήθηκαν στὸν Ἰωάννη Κ. 128, προκάλεσαν τὴ βαθιὰ ζηλοτυπία ἑνὸς ἄλλου αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87[25].

24. Κίνναμος, σ. 51. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 255.
25. Κίνναμος, σ. 126. Ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 217 καὶ 409, ὅπως παρατήρησε ἡ S. De Jongh, σ. 53, ὑ. 9, ἔπεσε στὰ ἑξῆς λάθη. Γράφει πὼς τὸ ἀτύχημα ἔγινε στὴν Πελαγονία, ἐνῶ ἔγινε στὴν Ἡράκλεια τῆς Μυσίας· χρονολογεῖ τὸ γεγονὸς κατὰ τὸ 1153-54, ἐνῶ πρέπει νὰ δεχτοῦμε τὴ χρονολογία τοῦ 1148, γιατὶ τὸ 1146 ὁ Ἰωάννης Κ. 128 δὲν ἦταν ἀκόμη π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς, βλ. Κίνναμος, σ. 51· ὡς τέτοιος ἀναφέρεται τὸ 1150, βλ. Κίνναμος, σ. 105. Ἄρα τὸ ἀτύχημα καὶ ἡ τιτλοφορία ἔγιναν ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς χρονολογίες 1146 καὶ 1150, δηλ. περὶ τὸ 1148. Τὸ πιὸ σπουδαῖο λάθος τοῦ Chalandon εἶναι ποὺ γράφει πὼς ἀνάμεσα στὸ 1170 καὶ 1176 ὁ Ἰωάννης 128 ὀνομάστηκε σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ω ρ· τέτοιος ὁ Ἰωάννης δὲν ἔγινε ποτέ. Ὁ Chalandon, τ. II, σ. 217, ὑ. 4, ἐπικαλεῖται τὴ μαρτυρία τοῦ Κίνναμου, σ. 51, ὁ ὁποῖος στὸ ἑλληνικὸ κείμενό του γράφει: Ἰωάννης, ὃν ἅτε ἀδελφιδοῦν αὐτῷ (τῷ Μανουὴλ α΄) ὄντα ἐς τὸ τῶν πρωτοσεβάστων χρόνοις ὕστερον ἀνεγράψατο ἀξίωμα. Στὴ λατινικὴ μετάφραση τοῦ Κίνναμου, σ. 51, γράφεται κατὰ λάθος: Ioannes fratris filius, quem postea sebastocratoris dignitate donavit, καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ παράσυρε τὸν Chalandon, καθὼς δὲν ἤξερε ἑλληνικὰ καὶ ἐργαζόταν μὲ βάση τὶς λατινικὲς μεταφράσεις. Αὐτὸ τὸ λάθος πέρασε καὶ στὸν Index Historicus τοῦ Κίνναμου, σ. 404: Ioannes sebastocrator. Καὶ ἄλλοι ἐπανάλαβαν τὸ λάθος. Ὁ L. Bréhier, les Institutions de l'Empire byzantin, Paris 1970, σ. 39, γράφει: Jean, fils du sébastocrator Andronic, frère de Manuel, reçut lui-même le titre paternel vers 1170. Ὁ Ἰωάννης Κ. 128 ἀναφέρεται ὡς π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς στὶς ἑξῆς πηγές· Κίνναμος, σ. 126, 51, 105, 287· Χωνιάτης, σ. 136· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid. τ. I, σ. 861, 942-43, 982, 987, 1024, 1035· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 233, 311, 345, 349, 379, 388· Ἀνώνυμοι στιχουργοί, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 583 καὶ 769, καὶ ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 37-8, ἀριθ. 72· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ. 177, 236, 252· L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 479 καὶ 490. Γιὰ τὸν τ ο ρ ν ε μ ὲ ἢ κ ο ν τ α ρ ο χ τ ύ π η μ α, βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Γ΄ (1949), σ. 144-46.

Τὸ 1150 ὁ Ἰωάννης Κ. 128 πῆρε μέρος στὴν ἐκστρατεία τῆς Οὐγγαρίας. Καθὼς ὁ βυζαντινὸς στρατὸς προχωροῦσε πρὸς τὰ ἐμπρός, ἕνα μέρος τῶν χορτοκόπων ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τμῆμα τοῦ οὐγγρικοῦ στρατοῦ· ὁ βασιλέας ἀμέσως ἔστειλε ἕνα στρατὸ μὲ τὸν Ἰωάννη 128 ἐπικεφαλῆς γιὰ νὰ τοὺς βοηθήση. Στὴ μάχη ποὺ δόθηκε ὁ Ἰωάννης ἔτρεψε τοὺς Οὔγγρους σὲ φυγή· φεύγοντας αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι, ρίχτηκαν σ᾿ ἕνα παραποτάμι τοῦ Στρυμόνα, ὅπου ἔχασαν μερικούς. Ὁ Ἰωάννης ἐξακολούθησε τὸ κυνηγητὸ μέχρι ποὺ αὐτοὶ πέρασαν τὸν Τάρα ποταμό[26].

Δὲν μπορεῖ νὰ διασαφηνιστῆ ἀπὸ ποιὰ ἐκστρατεία στάλθηκε ὁ Ἰωάννης 128 ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα πίσω στὴν ΚΠολη[27], λόγω ἑνὸς τραύματος ποὺ δέχτηκε στὸ χέρι, ποὺ ἀπ᾿ αὐτὸ κόπηκε τὸ μικρό του δάχτυλο.

«Δεῖξε τὶς πληγές σου, τὰ τραύματα μὴ κρύβης, τοῦ λέει ὁ στιχοπλόκος - ὑμνητής του, αὐτὰ εἶναι πιὸ σπουδαῖα καὶ ἀπ᾿ τὶς πολύτιμες πέτρες καὶ ἀπ᾿ τὰ μαργαριτάρια».

«Αὐτὰ πολλοὶ θὰ τὰ ζηλέψουν, χωρὶς νὰ σὲ μιμηθοῦν, γιατὶ εἶναι ἀπαράμιλλη τῆς ἀντρείας σου ἡ πράξη».

«Ἔκτεινε τ᾿ ἀριστερό σου χέρι, δεῖξε τὴ σπαθιὰ ποὺ ἔλαβες· φιλῶ τὸ χέρι σου αὐτὸ τὸ χτυπημένο, σέβομαι τὸ δάχτυλό σου τὸ κομμένο, ποὺ πολλὰ δάχτυλα ρητόρων ἔκανε νὰ καμφτοῦν γιὰ νὰ γράψουν τὰ ἡρωϊκά σου ἔργα».

«Αὐτὸ τὸ δάχτυλό σου τὸ κομμένο πολλοὺς ἔκανε δαιδάλους, ποὺ σοῦ ὕψωσαν ἕνα ἄγαλμα ἀντρειοσύνης»[28].

Καὶ στὸ μηρό, φαίνεται, πὼς δέχτηκε ἄλλο χτύπημα ἀπ᾿ τὸν ἐχτρό[29].

Πιθανὸν τὰ τραύματα αὐτὰ νὰ δέχτηκε κατὰ τὸν οὐγγρικὸ πόλεμο ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα[30].

Τὸ 1151 μοιάζει πὼς ὁ Ἰωάννης Κ. 128 κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ δ ο υ κ ὸ ς τῆς Σαρδικῆς (σημ. Σόφιας τῆς Βουλγαρίας)[31].

Ὁ Ἰωάννης Κ. ὑπῆρξε ἕνας θανάσιμος ἐχτρὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, πρώτου ξαδέλφου τοῦ πατέρα του Ἀνδρόνικου Κ. 76, γιατὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 ἦταν γύρω στὸ 1152 ἢ καὶ πιὸ ἐνωρὶς ὁ ἐραστὴς τῆς ἀδελφῆς τοῦ Ἰωάννη 128, τῆς Εὐδοκίας Κ. 130[32].

26. Κίνναμος, σ. 104-5. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 388-89.
27. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 769: Εἰς τοῦ σεβαστοκράτορος τὸν υἱόν· τὸν πρωτοσέβαστον καὶ πρωτοβεστιάριον ἀποσταλέντα ἀπὸ τοῦ ταξειδίου παρὰ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Μεγαλόπολιν.
28. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., (ὑ. 27) σ. 769, στίχ. 208-219.
29. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 769, στίχ. 259-261.
30. Καθὼς στὸ στιχούργημα ἀναφέρεται ἡ Δαλματία (σ. 770, στίχ. 265) καὶ ὁ πρόσφατος γάμος τοῦ Ἰωάννη μὲ τὴν Κομνηνὴν - Ταρωνίτισσαν (σ. 769, στίχ. 230-234), κλίνω νὰ δεχτῶ πὼς τὰ τραύματα θὰ ἔλαβε κατὰ τὸν οὐγγρικὸ πόλεμο τοῦ 1150.
31. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, Odessa 1905, σ. 24· τοῦ ἰδίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος, VV10 (1903), σ. 119 καὶ 129. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 217· L. Bréhier, Les Institutions, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 25), σ. 39.
32. Χωνιάτης, σ. 136.

Τὸ 1154 ὁ 'Ιωάννης 128 εἶχε μιὰ σοβαρὴ ἀντέγκληση μὲ τὸν 'Ανδρόνικο Κ. 87, καθὼς στὴ Μεταβολή, κοντὰ στὰ Μελάγγεια τῆς Βιθυνίας, στρώθηκε ἕνα πλούσιο αὐτοκρατορικὸ τραπέζι. 'Η συζήτηση ἄναψε πάνω στὸ θέμα, ποιοῦ τὰ ἔργα ἦσαν ἀνώτερα, τοῦ 'Ιωάννη (β΄) Κ. 34 ἢ τοῦ γιοῦ του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

'Ο 'Ιωάννης 128 εἶχε τὴ δύναμη μπροστὰ στὸν εὐεργέτη του αὐτοκράτορα νὰ διακηρύξη πὼς τὰ ἔργα τοῦ 'Ιωάννη (β΄) Κ. 34 ἦσαν κατὰ πολὺ ἀνώτερα. 'Η ὑπόθεση κατάληξε στὸν τραυματισμὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καθὼς ἐμπόδισε τὸν ἀδελφό του 'Ισαάκιο Κ. 78 νὰ πάρη μὲ τὸ ξίφος του τὸ κεφάλι τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87[33].

Τὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο τοῦ 1154, ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 ἦταν ἐκεῖνος ποὺ πιὸ πολὺ ἀπ' τοὺς ἄλλους κατηγόρησε τὸν 'Ανδρόνικο Κ. 87 πὼς ἤθελε νὰ δολοφονήση τὸν αὐτοκράτορα[34].

Σὲ μιὰ ἄλλη πάλι περίσταση ποὺ ὁ αὐτοκράτορας εἶχε ἀπομακρυνθῆ ἀπ' τὴ σκηνή του, ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 87, καθὼς λένε, ἐπικεφαλῆς 'Ισαύρων μισθοφόρων του, βγῆκε τὴ νύχτα γιὰ νὰ δολοφονήση τὸν αὐτοκράτορα. 'Ο π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς 'Αλέξιος 'Αξοῦχος, ὁ σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 123, εἰδοποίησε γι' αὐτὸ τὴν αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη τὴν 'Αλαμανική, ποὺ ἀμέσως ἔστειλε ἕνα ταχυδρόμο νὰ ἐνημερώση τὸν ἄντρα της. Καὶ ἕνα σῶμα τριακοσίων ὁπλοφόρων, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ 'Ισάχ, ἑνὸς βαρβαρικῆς καταγωγῆς ἀξιωματούχου ποὺ ἦταν ὁλότελα ἀφοσιωμένος στὸ βασιλέα, στάλθηκε νὰ τὸν περιφρουρήση. Πρὶν ὅμως φτάση ὁ 'Ισὰχ μὲ τὸ στρατό του, ὁ αὐτοκράτορας καθὼς ἔμαθε τὴν ἐπιβουλή, ὑπέδειξε νὰ μὴν πᾶνε ἀπ' τὴν εὐθεία ὁδὸ στὸ στρατόπεδο καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴ σκηνή, ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα ἀσυνήθιστο δρόμο, καὶ νὰ βαδίζουν ἕνας-ἕνας, γιὰ νὰ τοὺς ἐκλάβουν ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 87 καὶ οἱ 'Ισαυροί του, ὡς ἀνθρώπους ποὺ γύριζαν ἀπὸ χορτομάζεμα. Ἔτσι ὁ βασιλέας βάδιζε πρὸς τὴ σκηνή του. 'Ο 'Ιωάννης Κ. 128 ποὺ ἀκολουθοῦσε, παραλίγο νὰ κατασπαραχτῆ ἀπὸ ἕνα ἀγριογούρουνο ποὺ συνάντησε στὸ δρόμο του· μόλις καὶ σώθηκε ἀπ' τὸν κίνδυνο μὲ τραύματα στὸ σῶμα ἀπ' τὴν πάλη του μὲ τὸ θηρίο. Ὅταν ὁ αὐτοκράτορας ἔμαθε τὸ πάθημα τοῦ ἀγαπημένου του ἀνεψιοῦ, γύρισε πίσω κοντά του, καὶ σὰν γιατρὸς ποὺ ἦταν, περιποιήθηκε τὰ τραύματά του, κ' ἔτσι συνέχισαν τὸ δρόμο τους.

Στὸν 'Ανδρόνικο Κ. 87 τίποτε ἀπὸ μεγαλοψυχία δὲν εἶπε ὁ αὐτοκράτορας, μετὰ ποὺ ἔφτασε στὴ σκηνή του, «οὔτε κὰν βλέμμα αὐστηρὸ τοῦ ἔρριξε». Καὶ ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 87 σὰν τίποτε νὰ μὴ συνέβη, ἔκανε τὸν ἀδιάφορο, καὶ μὲ μεγάλη φροντίδα περιποιόταν ἕνα περίφημο ἄλογο ποὺ εἶχε καὶ πάντα

33. Κίνναμος, σ. 127-28. Γιὰ τὴ θέση τῶν Μελαγγείων, βλ. Κίνναμος, σ. 294.
34. Κίνναμος, σ. 129: (ἤδη γὰρ καὶ ξίφη παρεγύμνουν οἱ τὸν βασιλέα ὑπνοῦντα περιεστῶτες, ἐν οἷς καὶ 'Ιωάννης ἦν ὁ βασιλέως ἀδελφιδοῦς, πρῶτος φασὶ τὸν 'Ανδρόνικον ἐπιόντα εἰδώς).

κακολογοῦσε καὶ κακὰ σκεφτόταν γιὰ τὸν αὐτοκρατορικὸ ἀνεψιό, τὸν 'Ιωάννη Κ. 128.

Παίρνοντας ἀφορμὴ ὁ βασιλέας ἀπ' τὶς τόσες φροντίδες τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87 γιὰ τὸ ἄλογό του, ρώτησε μιὰ μέρα τὸν ξάδελφό του, γιατὶ τόσο πολὺ τὸ περιποιεῖται, καὶ ὁ 'Ανδρόνικος ἀπάντησε: «Αὐτὸ γίνεται γιὰ νὰ φύγω ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα, ἀφοῦ πάρω τὸ κεφάλι τοῦ μεγαλύτερου ἐχτροῦ μου», ἐννοώντας τὸ κεφάλι τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ 'Ιωάννη Κ. 128. Τότε πιὰ ὁ αὐτοκράτορας πρόσταξε τὴ σύλληψη καὶ τὴ φυλάκιση τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87 μέσα στὸ παλιὸ μ ε γ ά λ ο παλάτι[35].

Μοιάζει πὼς κατὰ τὸ 1154/55 ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 ὑπηρέτησε ὡς δ ο ὺ ξ τῆς Ναϊσοῦ[35a].

Τὸ 1155 εἶναι βέβαιο πὼς διορίστηκε δ ο ὺ ξ τῆς Κύπρου, ἀξίωμα ποὺ ἀναλάμβαναν πρόσωπα τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης τοῦ αὐτοκράτορα. Εἶχε κάτω ἀπ' τὶς διαταγές του τὸ στρατηγὸ Μιχαὴλ Βρανᾶ ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴ Μαρία Κ., μιὰ ἐγγονὴ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ισαάκιου Κ. 12 καὶ δευτεροεξαδέλφη τοῦ πατέρα του 'Ανδρόνικου Κ. 76[36].

Τότε ποὺ ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 κυβερνοῦσε τὴν Κύπρο, ἔγινε ἡ ληστρικὴ ἐπιδρομὴ τοῦ πρίγκιπα τῆς 'Αντιόχειας Renaud de Chatillon, δεύτερου συζύγου τῆς Κωνσταντίας (1153 - 1160), ἐναντίον τῆς Κύπρου.

Αὐτὸς ὁ τυχοδιώχτης-ἱππότης, ἕνας δευτερότοκος γιὸς μιᾶς μέτριας ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας, χωρὶς περιουσία, ἀλλὰ πολὺ ὄμορφος, γόητας στὸ ὕφος καὶ γεμάτος σφρίγος, κατάφερε νὰ ξελογιάση τὴν κληρονόμο τοῦ πριγκιπάτου τῆς 'Αντιόχειας, τὴν Κωνσταντία, νὰ τὴν παντρευτῆ, κ' ἔτσι νὰ γίνη πρίγκιπας τῆς 'Αντιόχειας τὸ 1153. Μέσα στὸν τυχοδιωχτισμό του, σὰν ληστοπειρατής, ἀποβιβάστηκε μὲ τὶς ὀρδές του τὸ 1155 στὴν Κύπρο.

'Ο δ ο ὺ ξ τῆς Κύπρου π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς 'Ιωάννης Κ. 128 καὶ ὁ Μιχαὴλ Βρανᾶς συγκέντρωσαν ὅλες τὶς δυνάμεις ποὺ μποροῦσαν νὰ διαθέσουν, καὶ ἐνῶ ἕνα μέρος τοῦ στρατοῦ κλείστηκε στὴ Λευκωσία μὲ τὸν 'Ιωάννη Κ., τὸ ὑπόλοιπο μὲ τὸ Μιχαὴλ Βρανᾶ προσπάθησε νὰ ἀνακόψη τὴν ἀποβίβαση τοῦ ἐπιδρομέα. Οἱ βυζαντινὲς δυνάμεις ἦσαν ἀνεπαρκεῖς γιὰ νὰ ἀντισταθοῦν στὰ στρατεύματα ποὺ ἔφερε ὁ Renaud de Chatillon, καὶ ἀπ' τὶς πρῶτες συναντήσεις καταβλήθηκαν.

Δὲν πρέπει νὰ δώσωμε μεγάλη πίστη στὴ μαρτυρία τοῦ Κίνναμου πὼς στὶς ἀρχὲς ὁ δ ο ὺ ξ 'Ιωάννης Κ. 128 καὶ ὁ Μιχαὴλ Βρανᾶς ἀντιμετώπισαν τὸν de Chatillon καὶ τὸν ἔφεραν σὲ δύσκολη θέση[37]. Εἶναι πιὸ λογικὸ νὰ ἀκολουθή-

35. Κίνναμος, σ. 129-30. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 411.
35α. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 24. Πρβλ. V. Laurent, Andronic Synadénos, REB 20 (1962), σ. 213, ὑ. 18.
36. Κίνναμος, σ. 178. Γιὰ τοὺς Βρανάδες, βλ. προσωπογραφία Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 27. Γιὰ τὸ γάμο τοῦ Μιχαὴλ Βρανᾶ μὲ τὴ Μαρία Κ. βλ. προσωπογρ. Ἄννας Κομν. Βοτ/νας 149, ὑ. 4,6,9 καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 20.
37. Κίνναμος, σ. 178: ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον 'Ιωάννης ὁ τοῦ βασιλέως ἀδελφιδοῦς τὴν χώραν

σωμε τὸν Guillaume de Tyr καὶ νὰ διαγράψωμε ὡς ἑξῆς τὶς φάσεις τοῦ ἀγώνα· τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ποὺ προσπάθησαν νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς Λατίνους, νικήθηκαν καὶ ὑποχώρησαν πρὸς τὴ Λευκωσία, ἐνῶ κυνηγοῦνταν ἀπ' τὸν ἐχτρό· ὁ 'Ιωάννης Κ. προσπάθησε νὰ κάνη μιὰ ἔξοδο γιὰ νὰ σώση αὐτοὺς ποὺ ἀκόμη ἔρχονταν κυνηγημένοι ἀπ' τοὺς Λατίνους, ἀλλὰ πιάστηκε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τελευταίους καὶ πῆγε νὰ συναντήση τὸ Μιχαὴλ Βρανᾶ, ποὺ ἤδη βρισκόταν κάτω ἀπ' τὰ χέρια τοῦ ἐχτροῦ. 'Ο ἀγώνας ἔληξε καὶ ὁ Renaud de Chatillon ἔγινε κύριος ὁλάκερης τῆς νήσου[38].

Καὶ ἀμέσως ἄρχισε τὴ φοβερή του λεηλασία. Πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωριά, ἐκκλησίες καὶ μοναστήρια, ὑπῆρξαν οἱ στόχοι τῶν στρατιωτῶν τοῦ πρίγκηπα τῆς 'Αντιόχειας, ποὺ δὲν ἔλαβαν ὑπόψη τους τίποτε· «μεταχειρίστηκαν, λέει ἕνας χρονογράφος, τὴ νῆσο σὰν μιὰ χώρα μουσουλμανική». 'Ο Renaud παράδωσε τὴ μεγαλόνησο στὴ φωτιὰ καὶ στὸ αἷμα, καταστρέφοντας τὰ πάντα, βιάζοντας γυναῖκες, κόβοντας μύτες κι αὐτιὰ τῶν 'Ελλήνων παπάδων καὶ καλογήρων, σκοτώνοντας ἐκείνους ποὺ ἀμύνονταν, χωρὶς ἔλεος.

Μάζεψε μιὰ τεράστια λεία σὲ χρυσάφι, σὲ ἀσημικά, σὲ πολύτιμο ρουχισμό, σὲ ποίμνια. Γιὰ νὰ ἀποφύγη τὴ μεταφορὰ τῶν κτηνῶν ποὺ ἦταν δύσκολη, ὁ Renaud ὑποχρέωνε τοὺς κατοίκους νὰ ἀγοράζουν ἀπ' τοὺς ἅρπαγες τὰ δικά τους ποίμνια. Μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἐπέβαλε τὴν πληρωμὴ ἑνὸς τεράστιου πολεμικοῦ φόρου καὶ γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴν πληρωμὴ πῆρε μαζί του ὁμήρους μέλη τοῦ ἀνώτερου κλήρου καὶ τοὺς πιὸ ἐπίσημους κατοίκους, καὶ τοὺς κράτησε μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ ὅλος ὁ φόρος πληρώθηκε. 'Ο Renaud γύρισε στὴν 'Αντιόχεια, μᾶς λέει ὁ χρονογράφος, «μὲ μιὰ λεία ποὺ γιὰ χρόνια ὁλάκερα μποροῦσε πλούσια νὰ διατρέφη μιὰ ἐπαρχία, αὐτὸς ὅμως καὶ οἱ σύντοφοί του σπατάλησαν τὰ πάντα σχεδὸν ἀμέσως»[39].

Αὐτὸ τὸ ἔγκλημα ἐναντίον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς χριστιανοσύνης δὲ βρῆκε γρήγορα τὴν τιμωρία του, γιατὶ ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') Κ. 81 ἦταν ἀπασχολημένος στὸ εὐρωπαϊκὸ μέτωπο. "Επρεπε νὰ περάσουν τρία ὁλάκερα χρόνια γιὰ νὰ βρῆ μιὰ κάποια δικαίωση στὴν ταπείνωση τοῦ ἐπιδρομέα τῆς Κύπρου Renaud de Chatillon μπροστὰ στὸ βυζαντινὸ αὐτοκράτορα[40].

τότε διέπων, καὶ ὁ Μιχαὴλ Βρανᾶς καὶ τῶν ἄλλων ὅσοι ἐπὶ φυλακῇ ταύτης ἐτάττοντο, ἀπώσαντό τε αὐτὸν καὶ κακῶς διέθεντο·

38. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 835· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 208-9· Κίνναμος, σ. 178-79. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 437-38.

39. Grégoire le Prêtre, RHC Documents arméniens, τ. I, σ. 187· Michel le Syrien, τ. III, σ. 315, ἔκδ. Chabot· τοῦ ἰδίου, ἀρμεν. ἀπόδ., Doc. arm., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 350· Bar-Hebraeus, Chronicon, τ. II, σ. 325, trans. Budge, σ. 284. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 438· R. Grousset, Histoire des Croisades et du royaume franc de Jérusalem, ἑλλην. μετάφρ. 'Α. Παγκάλου, σ. 146· Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 369-70· Hill, History of Cyprus, τ. I, σ. 307· St. Runciman, A. History of the Crusades, τ. II (1968), σ. 347-48.

40. Βλ. προσωπογραφία 'Ιωάννη Κοντοστέφ. Κομν. 104, ὑ. 39 καὶ 41.

'Ο 'Ιωάννης Κ. 128 ἐγκαταλείποντας τὴν Κύπρο, πῆγε στὴν ΚΠολη, ὅπου στὶς 12 τοῦ Μάη τοῦ 1157, τὸν βλέπομε νὰ παίρνη μέρος στὴ σύνοδο, ποὺ συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, γιὰ τὶς δοξασίες τοῦ ἐψηφισμένου 'Αντιοχείας Σωτήριχου Παντεύγενου καὶ τῶν ἄλλων, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του 'Αλέξιον Κ. 132[41].

Τὸ 1158 συνόδευσε τὸν αὐτοκράτορα στὴν Κιλικία, ὅπου τὸν βλέπομε ἐμπρὸς ἀπ' τὶς πύλες τῆς Μαμίστρας (Μομψουεστίας) νὰ ὑποδέχεται μαζὶ μὲ τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α 'Αλέξιον 'Αξοῦχον, τὸν σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 123, τὸν βασιλέα τῆς 'Ιερουσαλὴμ Βαλδουῖνο III[42].

Στὶς 10 τοῦ Μάρτη τοῦ 1171, ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος τοῦ Βαλδουῖνου III (1143 - 1163) στὸ θρόνο τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς 'Ιερουσαλὴμ Amaury I (1163 - 1174), ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν κόρη τοῦ π ρ ω τ ο σ ε β ά σ τ ο υ 'Ιωάννη Κ. 128, τὴ Μαρία Κ. 211[43], ἀναχώρησε ἀπ' τὴν 'Ιερουσαλὴμ γιὰ τὴν ΚΠολη, θέλοντας νὰ ζητήση τὴ βοήθεια τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων. Τὸν Amaury συνόδευαν ὁ ἐπίσκοπος τῆς "Ακρας Guillaume καὶ οἱ βαρῶνοι Guermond τῆς Τιβεριάδας, 'Ιωάννης τοῦ Arsur, Gerard τοῦ Pougi κ.ἄ.[44]

Μετὰ τὸν Kilidj Arslan II τοῦ 'Ικονίου (1162)[45], μετὰ τὸν Βοημοῦνδο III τῆς 'Αντιόχειας (1165)[46], ὁ Amaury τῆς 'Ιερουσαλὴμ ἐρχόταν νὰ ἐπισκεφτῆ τὴν πόλη τῶν βασιλέων. Μὲ μόνη τὴν πράξη τῆς παρουσίας του, ὁ Amaury ἔδειχνε στὰ μάτια τοῦ πληθυσμοῦ τῆς ΚΠολης τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας πάνω σὲ ὅλους τοὺς Λατίνους τῆς 'Ανατολῆς.

'Ο Μανουὴλ (α') Κ. 81, δείχνοντας ὅλη τὴν ἱκανοποίησή του γι' αὐτὴ τὴν ἐπίσκεψη, δὲν παράλειψε τίποτε, γιὰ νὰ γίνη στὸν ὑψηλὸ ξένο μιὰ ὁλόλαμπρη ὑποδοχή [47]. 'Ο πεθερὸς τοῦ Amaury 'Ιωάννης Κ. 128 στάλθηκε νὰ τὸν καλωσορίση κατὰ τὴν ἄφιξή του στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος καὶ νὰ προετοιμάση τὴν ὑποδοχή του στὶς διάφορες πόλεις, ποὺ ἀπ' αὐτὲς θὰ περνοῦσε. «"Ηταν ὁ 'Ιωάννης Κ., λέει ὁ Guillaume de Tyr, ὁ πιὸ ἐπιφανὴς ἀπ' τοὺς πρίγκιπες τοῦ παλατιοῦ· εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ, δηλ. τοῦ senechaus»[48].

41. Χωνιάτης, Θησ. 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 177: τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτοβεστιαρίου κυροῦ 'Ιωάννου Κομνηνοῦ, καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ 'Αλεξίου·

42. Βλ. προσωπογραφία Μαρίας Κ. 123, ὑ. 44.

43. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 19 καὶ 20.

44. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 981-82· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 344.

45. Κίνναμος, σ. 204-8· Χωνιάτης, σ. 154-59· F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 76, ἀριθ. 1446· Εὐθύμιος Μαλάκης, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτ. κύριον Μανουὴλ τὸν Κομν., ἐκφωνηθεὶς ὅτε εἰσῆλθεν εἰς ΚΠολιν ὁ σουλτάνος προσελθὼν αὐτῷ, ἔκδ. 'Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 162-87.

46. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 44), τ. I, σ. 901· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 268.

47. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 983· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 345-46.

48. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 982· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 345: Tantost apela Jehan qui

'Ο βασιλέας τῆς 'Ιερουσαλὴμ ἀποβιβάστηκε στὴν Καλλίπολη, στὴν ἐκβολὴ τοῦ πορθμοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ. Οἱ ἄνεμοι ἦσαν ἀντίθετοι, καὶ ὁ Amaury δὲ θέλησε νὰ συνεχίση τὸ ταξίδι διὰ θαλάσσης· ἔχοντας δίπλα του τὸν πεθερό του καὶ μὲ τὴ συνοδία τιμητικοῦ ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος, πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὴν 'Ηράκλεια, ὅπου τὸν περίμεναν οἱ δέκα γαλέρες του. Σὲ μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἐπιβιβάστηκαν ὁ Amaury καὶ ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 καὶ ἔπλευσαν γιὰ τὴν ΚΠολη, ὅπου ἀγκυροβόλησαν στὸ λιμάνι τοῦ Β ο υ κ ο λ έ ο ν τ α, τὸ προορισμένο γιὰ τὴν ἀποβίβαση μόνο τοῦ αὐτοκράτορα[49].

Μεγάλες ὑποδοχὲς ἔγιναν στὸν Amaury καὶ τὴ συνοδία του στὸ μ ε γ ά λ ο ἱ ε ρ ὸ παλάτι καὶ στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου μετὰ λίγες μέρες μεταφέρθηκε ἡ αὐλή. Γιορτὲς στὸν 'Ιππόδρομο, χοροί, θεάματα, συναυλίες, δόθηκαν πρὸς τιμὴ τοῦ Amaury. Μὲ τὴ συνοδία τοῦ 'Ιωάννη Κ. 128 ἐπισκέφτηκε ὅλα τὰ ἀξιοθέατα τῆς πρωτεύουσας καὶ ἔκανε ταξίδι μέχρι τὴ Μαύρη θάλασσα. 'Ο Μανουὴλ (α') Κ. 81, γενναιόδωρος καθὼς ἦταν, γέμισε τὸν Amaury καὶ τοὺς συνοδούς του ἀπὸ πλούσια δῶρα καὶ χρυσάφι[50]. 'Επίσης ὁ 'Ιωάννης φιλοξένησε τὸ γαμβρό του καὶ τοὺς συνοδούς του στὸ παλάτι του, καὶ τοὺς ἔδωσε «δῶρα ὅμοια μὲ ἐκεῖνα τοῦ αὐτοκράτορα»[51].

Στὸν πολιτικὸ τομέα συμφωνήθηκε νὰ βοηθήση ὁ Μανουὴλ (α') τὸν βασιλέα τῆς 'Ιερουσαλὴμ στὸν ἀγώνα του ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων[52], καὶ ὁ Amaury πάλι, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κίνναμος, «ἀναγνώρισε τὸν ἑαυτό του ὡς ἕνα ὑποτελὴ τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου»[53].

'Ο 'Ιωάννης Κ. 128 πῆρε μέρος μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του 'Αλέξιο Κ. 132 στὶς συνόδους τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[54] καὶ τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[55].

'Επίσης ὁ 'Ιωάννης Κ. πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 30ῆς τοῦ Γενάρη τοῦ 1170[56], καὶ στὴ σύνοδο τῆς 18ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1170, σ' αὐτὴ τὴν τελευταία μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του 'Αλέξιο Κ. 132 ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ μᾶς παρουσιάζεται μὲ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α[57].

Τὸ Μάρτη τοῦ 1171, ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 κατὰ τὴ στέψη τοῦ πρωτεξαδέλφου του 'Αλέξιου Κ. 155 ὡς β α σ ι λ έ α, ποὺ τότε ἦταν ἕνα μωρὸ ἑνὸς ἔτους καὶ

estoit ses niés et li plus hauz des princes du palais· il estoit protosevasto, c'est à dire senechaus.

49. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 982-83· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 345-46.
50. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 983-87· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 346-49.
51. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 987· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 349.
52. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 987· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 348-49.
53. Κίνναμος, σ. 280: καὶ δουλείαν ἐπὶ τούτοις (ὁ Amaury) βασιλεῖ διωμολόγηκεν.
54. Χωνιάτης, Θησ. 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 236
55. Χωνιάτης, Θησ. 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 252
56. L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 479.
57. L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 490.

μισοῦ (ἢ δυὸ χρονῶ καὶ μισοῦ), τοῦ πρόσφερε ἕνα πολύτιμο στέμμα, καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ ἕνας αὐλικὸς ποιητὴς σύνθεσε αὐτὸ τὸ στιχούργημα:

«'Απὸ ψηλὰ τὸ στέμμα σοῦ προτείνει τὸ θεϊκὸ τὸ χέρι,
'Αλέξιε, τριπλῆς πορφύρας βλάστημα,
αὐτῆς τοῦ πατέρα σου, τοῦ πάππου σου καὶ τοῦ προπάππου σου.
Στὸ κεφάλι σου τὸ θέτει ὡς κληρονόμο τοῦ προπαππώου κράτους
ὁ πατέρας σου ὁ ἄνακτας Μανουὴλ ὁ αὐτοκράτορας·
τὸ στολίζουν μὲ μαργαριτάρια καὶ πολύτιμα πετράδια
ἡ πίστη, ὁ πόθος καὶ ἡ γνήσια δούλωση
τοῦ πρωτοσέβαστου καὶ πρωτοβεστιάριου ('Ιωάννη).
Εἴθε γιὰ χρόνια μακρὰ τὸ στέμμα νὰ σοῦ διευθετῆ
καὶ βασιλικοὺς νόμους νὰ ἐγκαθιστᾶ,
Αὐτὸς ποὺ σὲ γέννησε καὶ σὲ ἔστεψε»[57α].

Τὸ 1173 ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 ἐπωμίστηκε μιὰ βαριὰ καὶ ὑπεύθυνη ἀποστολὴ στὴν Οὐγγαρία, ποὺ ἔφερε σὲ ἕνα αἴσιο τέλος. Τὸ Μάρτη αὐτοῦ τοῦ χρόνου πέθανε ὁ βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας Στέφανος III[58]. 'Ο Μανουὴλ (α') Κ. 81 ἤθελε νὰ προβάλη ὡς διάδοχο τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου τὸν Βελᾶ ποὺ ἔμενε ἀκόμη στὴν ΚΠολη, ὄχι ὅμως πιὰ ὡς μνηστήρας τῆς Μαρίας Κ. 153 καὶ διάδοχος τοῦ Βυζαντίου, γιατὶ εἶχαν μεσολαβήσει σοβαρὰ περιστατικὰ καὶ ἡ θέση του εἶχε ἀλλάξει. Στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1169 ἢ τοῦ 1168[59], ὁ Μανουὴλ (α') ἀπ' τὴ δεύτερη γυναίκα του Μαρία τὴν 'Αντιοχειανὴ ἀπόχτησε τὸ γιό του 'Αλέξιον Κ. 155[59α], αὐτὸν ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα. Τότε ὁ αὐτοκράτορας, ἔχοντας ἀποχτήσει ἕνα ἀρσενικὸ διάδοχο, ἐγκατάλειψε τὰ σχέδια ποὺ εἶχε κάνει γιὰ τὸ Βελᾶ καὶ τὴ Μαρία Κ. 153, καὶ ἀνάδειξε ὡς β α σ ι λ έ α, στὴν οὐσία διάδοχο, τὸ Μάρτη τοῦ 1171, ὅπως καὶ πιὸ πάνω εἶπα, τὸ μικρὸ 'Αλέξιον (β') Κ. 155[59β]. Λίγο μετὰ τὴ στέψη τοῦ 'Αλέξιου (β'), ὁ βασιλέας διάλυσε τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Βελᾶ, μὲ τὴ Μαρία Κ. 153, δῆθεν γιὰ λόγους συγγένειας, χωρὶς ὁ Βελᾶς νὰ περιπέση σὲ δυσμένεια[59γ]. 'Αντιθέτως ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ κ α ί σ α ρ α καὶ πάντρεύτηκε τὴν 'Αγνὴ-"Αννα, κόρη τῆς Κωνσταντίας τῆς 'Αντιόχειας ἀπ' τὸν Renaud de Chatillon, ἑτεροθαλὴ δηλ. ἀδελφὴ τῆς αὐγούστας Μαρίας, τῆς δεύτερης συζύγου τοῦ Μανουὴλ (α')[60].

Μόλις ἡ εἴδηση τοῦ θανάτου τοῦ Στέφανου III τῆς Οὐγγαρίας ἔφτασε στὴν ΚΠολη, ὁ αὐτοκράτορας πῆγε στὴ Σαρδική (σημ. Σόφια), γιὰ νὰ παρακολου-

57α. 'Ανώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 125-26, ἀριθ. 108: Εἰς τὸ στέμμα τοῦ κυροῦ 'Αλεξίου δωρηθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ('Ιωάννη Κ. 128).
58. Κίνναμος, σ. 286.
59. Βλ. προσωπογραφία 'Αλέξιου (β') Κ. 155, ὑ. 3.
59α. Βλ. προσωπογρ. 'Αλέξιου (β') Κ. 155, ὑ. 4-9.
59β. Βλ. προσωπογραφία 'Αλέξιου (β') Κ. 155, ὑ. 14.
59γ. Βλ. προσωπογραφία Μαρίας Κ. 153, ὑ. 36.
60. Βλ. προσωπογραφία Μαρίας Κ. 153, ὑ. 37.

θήση τὰ γεγονότα ποὺ θὰ ἐπακολουθοῦσαν[61]. Τότε ἔφτασαν ἐκεῖ Οὔγγροι πρέσβεις ποὺ πρόσφεραν τὸ στέμμα στὸ Βελᾶ, «καθὼς σ' αὐτὸν ἔβλεπε ὁ θεσμὸς τοῦ δικαίου»[62].

Φαίνεται ὅμως πὼς στὴν Οὐγγαρία δὲν ἦσαν ὅλοι σύμφωνοι γιὰ τὴν ἀνάδειξη ὡς βασιλέα τοῦ Βελᾶ, γι' αὐτὸ καὶ ὁ αὐτοκράτορας ἀνάθεσε στὸν ἀνεψιό του π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν 'Ιωάννη Κ. 128 νὰ ἡγηθῆ βυζαντινοῦ στρατεύματος, καὶ ὡς ἀντιπρόσωπός του, νὰ ἀποκαταστήση τὸ Βελᾶ στὸ θρόνο τῶν πατέρων του[63]. Ὁ 'Ιωάννης Κ. ἔφερε σὲ αἴσιο πέρας αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ καὶ ὁ Βελᾶς III στέφτηκε βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του Ἄννα τῆς 'Αντιόχειας, στὶς 13 τοῦ Γενάρη τοῦ 1174[64].

Κατέχομε μιὰ σφραγίδα τοῦ 'Ιωάννη Κ. 128, πρὶν ἀκόμη ὀνομαστῆ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς, πρὶν δηλ. τοῦ 1148, μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή:

'Ιωάννου σφράγισμα Κομνηνοῦ κλάδου
σεβαστοκρατοῦντος ἐξ 'Ανδρονίκου[65].

Ὁ 'Ιωάννης Κ. 128, αὐτὸς ὁ ἐπιφανὴς πρίγκιπας τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν[66], ὁ μέτριας ἀξίας ἀλλὰ καλῆς θέλησης καὶ καλῆς πίστης ἀπέναντι τοῦ θείου του Μανουὴλ (α') Κ. 81 καὶ τοῦ πρωτεξαδέλφου του 'Αλέξιου (β') Κ. 155[67], πῆρε μέρος στὴν καταστρεφτικὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1176, καὶ βρῆκε σ' αὐτὴ τὸ θάνατο.

«Ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 ποὺ τὸν προσαγόρευαν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν, λέειὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα ἀπ' τὸν ἀδελφό του, ἄντρας ρωμαλέος καὶ μεγαλόκαρδος, ποὺ ὑπῆρξε πατέρας τῆς βασίλισσας Μαρίας Κ. 211, αὐτῆς ποὺ παντρεύτηκε ὁ βασιλέας Amaury, ὑπεράσπιζε κατὰ τὴ μάχη μὲ γενναιότητα μιὰ σπουδαία στρατιωτικὴ θέση –κατὰ ποὺ φαίνεται μέσα στὶς κλεισοῦρες τοῦ Τ ζ υ β ρ ί τ ζ η, στὸ κέντρο τῆς στρατιᾶς ποὺ ὁδηγοῦσε ὁ θεῖος του αὐτοκράτορας– καὶ σ' αὐτὴ τὴν προσπάθειά του ὁ 'Ιωάννης 128 βοηθοῦνταν ἀρκετὰ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους του· ἀλλὰ καθὼς δὲν ἤθελε νὰ ἐγκαταλείψη τὴ θέση του, ἐνῶ οἱ ἄντρες του τὸν ἄφησαν, σκοτώθηκε (ἀπ' τοὺς Τούρκους), ὡς ἕνας καλὸς ἱππότης»[68].

Φαίνεται πὼς ὁ 'Ιωάννης Κ. 128 ἦταν ἀνάμεσα στοὺς πρίγκιπες ἐκείνους ποὺ παρότρυναν τὸ Μανουὴλ (α') νὰ ἀπορρίψη τὶς προτάσεις εἰρήνης καὶ

61. Κίνναμος, σ. 286.
62. Κίνναμος, σ. 286-87.
63. Κίνναμος, σ. 287.
64. Fessler, Geschichte von Ungarn, ἔκδ. Klein, τ. I, σ. 270, Leipsig 1867,
65. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2732, σ. 1538-39.
66. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 982· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 345.
67. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 7, 22, 23, 24, 25, 35, 48, 57α, 63.
68. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 66), σ. 1024· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 379. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 218. Ἡ S. De Jongh, σ. 55, ὑ. 5, συγχέει τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν 'Ιωάννη Κ. 128, τὸ γιὸ τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 76, μὲ τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν 'Ιωάννη Κ. 23, τὸ γιὸ τοῦ 'Ι σ α ά κ ι ο υ Κ. 12, καὶ ἀπ' αὐτὸ πέφτει σὲ μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἀνακολουθίες καὶ ἀνακρίβειες.

συνδιαλλαγῆς τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου Kilidj Arslan II, αὐτὲς ποὺ μὲ τόση ἐπιμονὴ ἔγιναν πρὶν ἀπ' τὴ μάχη[69].

Δὲν ἦταν παρὰ μόλις 50 χρονῶ κατὰ τὸ θάνατό του. Αὐτὸ ἦταν μιὰ μεγάλη ἀτυχία, γιατὶ ἂν ἐπιζοῦσε τοῦ θείου του Μανουὴλ (α'), αὐτὸς θὰ ἦταν ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἐπιτρόπευε τὸν ἀνήλικο 'Αλέξιο (β') Κ. 155, καὶ ὄχι ὁ ἀνάξιος καὶ προκλητικὸς καὶ ματαιόσπουδος ἀδελφός του 'Αλέξιος Κ. 132.

Πιθανὸν ἀπ' αὐτὴ τὴ λεπτομέρεια ἄλλος νὰ ἦταν ὁ ροῦς τῆς ἱστορίας τοῦ βυζαντινοῦ Κράτους κατὰ τὰ κρίσιμα ἐκεῖνα χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81.

Ἡ γυναίκα του Κομνηνὴ-Ταρωνίτισσα δὲν ξέρομε ἂν ἐπέζησε τοῦ 'Ιωάννη Κ. 128[70].

129. Μαρία Κομνηνή (γένν. 1127 – † ;)

Ἡ Μαρία[1] Κ. πρωτότοκη κόρη τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 76 καὶ τῆς Εἰρήνης[2] γεννήθηκε τὸ 1127[3].

Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος μᾶς τὴν παρουσιάζει τὸ καλοκαίρι τοῦ 1142, κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της, «νὰ χύνη ἄφθονα δάκρυα, σὰν μαζεμένη χήρα, μὲ λυτὰ τὰ μαλλιά της, καὶ γοερὰ καὶ ἀδιάκοπα νὰ τὸν φωνάζη»[4].

Ἡ Μαρία Κ. 129 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1141 τὸν Θεόδωρον Δασιώτην[5], ἴσως γιὸν τοῦ Νικηφόρου Δασιώτη ποὺ τὸ 1148 μετέφερε, καθὼς ἦταν ἐπικεφαλῆς ἑλληνικοῦ στολίσκου, τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Conrad III ἀπ' τὴν ΚΠολη στὴν 'Ασία[6].

Ὁ Θεόδωρος Δασιώτης εἶχε ἀκολουθήσει τὸν αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β') Κ. 34 κατὰ τὴ μεγάλη καὶ μοιραία ἐκστρατεία του τοῦ 1142/43.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τὴν ἀνάληψη τῆς ἀρχῆς ἀπ' τὸ

69. Χωνιάτης, σ. 232.
70. Μετὰ τὸ γάμο τους, κανεὶς πιὰ λόγος δὲ γίνεται γι' αὐτὴ στὶς πηγές.
129.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κ. 75.
2. Χωνιάτης, σ. 136· Κίνναμος, σ. 109· Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. XLV (45), σ. 418· 'Ανώνυμοι στιχουργοί, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 764, 771-72· ἔκδ. τοῦ ἰδίου, Annuaire de l'association pour l'encouragement des ètudes grecques en France, τ. 17 (1883), σ. 38-41· ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος, VV 10 (1903), σ. 107, ἀριθ. 44· σ. 108, ἀριθ. 50· σ. 110, ἀριθ. 95-97.
3. Ἦταν ἡ πρωτότοκη κόρη ποὺ γεννήθηκε ἀμέσως μετὰ τὸν 'Ιωάννη Κ. 128, τὸν «πρωτογεννῆ», βλ. προσωπογραφία 'Ιωάννη Κ. 128, ὑ. 3.
4. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 45, σ. 418, στίχ. 120-24.
5. Χωνιάτης, σ. 68: καὶ ὁ Δασιώτης Θεόδωρος, ᾧ εἰς γαμετὴν Μαρίαν ἥρμοστο, ἣν ὁ τοῦ Μανουὴλ κασίγνητος ὁ σεβαστοκράτωρ 'Ανδρόνικος ἔτεκε.
6. Κίνναμος, σ. 86-7: Νικηφόρου τοῦ Δασιώτου πλοός τε αὐτῷ ἡγουμένου καὶ θεραπείας τῆς ἄλλης προνοοῦντος.

Μανουήλ (α΄) Κ. 81, ὁ στρατὸς πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν ΚΠολη, ὅπου ὁ νέος κύριος βιαζόταν νὰ φτάση γιὰ νὰ κατοχυρώση τὴν ἐξουσία του.

Ἐνῶ βρίσκονταν στὴν ἄνω Φρυγία καὶ περνοῦσαν ἀπ᾽ τὰ σημερινὰ Venije Kahveh καὶ Kara-enyuk-bazâr, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 καὶ ὁ Θεόδωρος Δασιώτης, ὁ σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 129, ἀπομακρύνθηκαν ἀπ᾽ τὸ στράτευμα γιὰ νὰ κυνηγήσουν, ἀλλὰ γιὰ κακή τους τύχη ἔπεσαν πάνω σ᾽ ἕνα στρατιωτικὸ ἀπόσπασμα τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Maçoud I.

Ὁ νέος αὐτοκράτορας, σπεύδοντας νὰ φτάση στὴν πρωτεύουσά του, δὲν ἐνδιαφέρθηκε ὅσο θὰ ἔπρεπε γι᾽ αὐτὰ τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας[7].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 κατάφερε νὰ διαφύγη καὶ νὰ σωθῆ, γιὰ τὸ Θεόδωρο Δασιώτη ὅμως δὲ μαθαίνομε ἀπὸ τότε τίποτε. Φαίνεται πὼς θὰ πέθανε στὴν αἰχμαλωσία, καθὼς μάλιστα ἡ Μαρία Κ. 129 συνῆψε ἕνα νέο γάμο.

Πραγματικά, παντρεύτηκε περὶ τὸ 1145 τὸν Ἰωάννη Καντακουζηνό[8], γιὸν ἢ ἐγγονὸν τοῦ Καντακουζηνοῦ[9], στρατηγοῦ τοῦ Ἀλεξίου (α΄) Κ. 15[10], γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν βεβαίωνε πὼς «ἦταν πολὺ ἱκανὸς στὶς στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις»[11].

Ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[12].

Η Μαρία Κ 129 ποὺ ἦταν μιὰ νεαρὴ γυναίκα «ἀνώτερη ἀπ᾽ τὶς φυσικὲς ἡδονες, πολυ φρονιμη καὶ μιὰ λογικὴ τρυγόνα», φαίνεται πὼς μὲ μεγάλη δυσκολια υποχωρησε στὶς πιέσεις τοῦ θείου της Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 γιὰ νὰ συναψη τὸ δευτερο αὐτὸν γάμο, καθὼς βλέπομε πὼς καὶ ποιητὲς ἀκόμη τῆς

7. Χωνιάτης, σ. 68. Πρβλ. F. Chalandon τ. II, σ. 199.
8. Χωνιάτης, σ. 136: καὶ τὸν ἐπ᾽ ἀδελφῇ (τοῦ Ἰωάννη Κ. 128) τῇ Μαρίᾳ ὡσαύτως γαμβρὸν τὸν Καντακουζηνὸν Ἰωάννην. Αὐτόθι,σ. 240· Κίνναμος, σ. 109 καὶ 110· Ἀνώνυμοι στιχουργοί, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 771· ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκ. κώδικος, VV10 (1903), σ. 108, ἀριθ. 50: Προσφωνηματικὸς εἰς τὸν γαμβρὸν τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος, τὸν Καντακουζηνόν, ἐπιγαμβρευθέντα θελήσει τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὴν Κομνηνήν, τὴν πρώτην θυγατέρα τοῦ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177, 236, 253· L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 479 καὶ 490. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Καντακουζηνῶν, βλ. D. Nicol, The Byzantine family of Kantakouzenos, ca. 1100 - 1460 (1968), σ. V - XXII. Ὁ πρῶτος στὴν ἱστορία γνωστὸς Καντακουζηνὸς εἶναι ὁ φερόμενος ὡς πατέρας ἢ πάππος τοῦ Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, βλ. D. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ. ἀριθ. 1, σ. 3.
9. Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 258· I.C. Filitti, Notice sur les Cantacuzène du XIe au XVIIe siècles, Bucharest 1936, σ. 2.
10. Ἄννα Κομνηνή, τ. II, σ. 193· τ. III, σ. 41, 46-9, 105-11.
11. Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 105-6: ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Καντακουζηνὸν μετεπέμψατο, ἄνδρα τοῦτον γινώσκων περὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐγχειρήσεις ἱκανώτατον.
12. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177: Τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ·

αὐλῆς κινήθηκαν «νὰ τὴν παραινέσουν» γιὰ νὰ πάρη τὴν ὁριστική της ἀπόφαση[13].

Ἡ Μαρία Κ. 129 ποὺ ἦταν ἡ πρώτη μετὰ τὴ Μαρία Κ. 123 κατὰ σειρὰ προτεραιότητας ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα –πρωτότοκη κόρη τοῦ δευτερότοκου γιοῦ τοῦ Ἰωάννη (β΄) Κ. 34– ἔλαβε στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία τὸν τίτλον τῆς ὑ π ε ρ τ ί μ ο υ[14] καὶ τῆς π α ν τ ί μ ο υ[15].

Ὅπως ὅλες οἱ Βυζαντινὲς καὶ ἡ Μαρία Κ. 129 ἦταν πολὺ ἀφοσιωμένη στὴ θρησκεία, καθὼς τὴ βλέπομε νὰ ἀφιερώνη σὲ ναοὺς ἐ γ χ ε ί ρ ι α καὶ λ ά μ ν ε ς ἀσημένιες[16].

Φαίνεται πὼς ἡ Μαρία Κ. 129 κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ δεύτερου γάμου της, ἔκανε ἕνα ταξίδι στὴν Αὐστρία καὶ γύρισε ἀπὸ κεῖ μαζὶ μὲ τὴν ἀδελφή της Θεοδώρα Κ. 131, ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὸ δ ο ύ κ α τῆς Αὐστρίας Ἐρρίκο· μόλις ἔφτασαν στὴ βασιλεύουσα καὶ οἱ δυὸ ἀδελφὲς μαζὶ ἐπεσκέφθησαν τὴ μητέρα τους Εἰρήνη ποὺ λυπημένη βρισκόταν σὰν σὲ μιὰ φυλακὴ στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα[17].

Ὁ δεύτερος σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 129, ὁ Ἰωάννης Καντακουζ., ὑπῆρξε ἕνας γενναῖος καὶ ἀτρόμητος μαχητὴς καὶ στρατηγός, γι᾽ αὐτὸ ἐξάλλου τὸν διάλεξε καὶ τῆς τὸν ἐπέβαλε ὡς ἄντρα της ὁ θεῖος της - αὐτοκράτορας.

Ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1150 καὶ 1153 ὁ Ἰωάννης Καντακουζ. πῆρε μέρος σ᾽ ἕνα πόλεμο ἐναντίον τῶν Σέρβων, τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Πετσενέγκων, ἔχοντας μαζί του ὡς συστράτηγον καὶ τὸν πρωτεξάδελφο, κατὰ ποὺ φαίνεται, τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννην Δούκα 66[18].

13. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, VV10 (1903), σ. 107, ἀριθ. 44: Τῇ τῶν φυσικῶν ἡδονῶν ὑπερτέρᾳ, τῇ σωφρονούσῃ, τῇ λογικῇ τρυγόνι παραινετικὸς εἰς γάμου κοινωνίαν [ἀποτείνεται πρὸς τὴν Κομνηνὴν Μαρίαν τὴν πρώτην θυγατέρα τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀνδρονίκου].
14. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 13), σ. 110, ἀριθ. 95: Εἰς ἅγιον ἐγχείριον γεγονὸς παρὰ τῆς ὑπερτίμου Κομνηνῆς τῆς θυγατρὸς τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος Ἀνδρονίκου. Αὐτόθι, ἀριθ. 96: Ἕτεροι εἰς ἅγιον ἐγχείριον, γεγονὸς καὶ αὐτὸ παρὰ τῆς αὐτῆς. Αὐτόθι, ἀριθ. 97: Εἰς λάμναν ἀργυρᾶν γεγονυῖαν εἰς τὴν ὑπεραγίαν Θεοτόκον τῆς Βλαχερνιτίσσης παρὰ τῆς ὑπερτίμου Κομνηνῆς.
15. Βλ. κατωτέρω, ὑ. 17.
16. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 14.
17. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist, Grecs, τ. II, σ. 771: Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν πάντιμον Κομνηνὴν τὴν θυγατέρα τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἀνδρονίκου καταλαβοῦσαν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου πενθοῦσαν ἔτι τὴν ἑαυτῆς μητέρα τὴν σεβαστοκρατόρισσαν. Αὐτόθι, σ. 772: Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν, ὅτε ἡ κυρὰ Θεοδώρα ἡ θυγάτηρ αὐτῆς, ἡ συζευχθεῖσα τῷ ἀδελφῷ τοῦ ρηγὸς Ἀλαμανίας ἐπανέζευξεν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου μετὰ τῆς αὐταδέλφης αὐτῆς τῆς Κομνηνῆς, ἔτι (τῆς) μητρὸς αὐτῶν ἐν τῷ Παντοκράτορι διαγούσης.
18. Κίνναμος, σ. 107-13. Πρβλ. F. Chalandon, σ. 390. Συγκεκριμένα γιὰ τὸν Ἰωάννη Δ., Κίνναμος, σ. 109: βασιλεὺς δέ... δύο δὲ συγγενῶν παρειληφὼς τῶν αὐτοῦ, ὧν ὁ μὲν Ἰωάννης ὁ Δούκας ἦν, ἅτερος δὲ ὃς τὴν Ἀνδρονίκου τοῦ σεβαστοκράτορος ἔγημε παῖδα, ὄνομα Ἰωάννης καὶ αὐτὸς ἐπίκλησιν Καντακουζηνός, σὺν αὐτοῖς ἐπὶ τοὺς πολεμίους

Σ᾿ αὐτὸν τὸν πόλεμο ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζ. χτυπήθηκε μὲ ἕνα σπουδαῖο ἀρχηγὸ τῶν Σέρβων, τὸν Βακχίνον, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν τρυπήση μὲ τὸ δόρυ του. Παίρνοντας στὴ συνέχεια ὁ Βακχίνος ἐφτὰ ἀπ᾿ τοὺς συντρόφους του, ἔπεσε πάνω στὸν Καντακουζηνό, καὶ καθὼς ἔρχονταν καὶ ἄλλοι βάρβαροι γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτεθοῦν κι αὐτοί, ὁ Καντακουζ. βρέθηκε στὸν ἔσχατο κίνδυνο. Θὰ τὸν σκότωναν ὅλοι αὐτοί, ἂν ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας δὲν ἔτρεχε κοντά του γιὰ νὰ τὸν βοηθήση[19].

῾Ο Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 πάνω στὴν ἀκμὴ τῆς σύγκρουσης, προτίμησε νὰ στραφῆ, ἀφοῦ κάλυψε τὰ μάτια τοῦ ἀλόγου του, ἐναντίον ἑνὸς σώματος 300 περίπου ἀντρῶν, καὶ πιάστηκε στὰ χέρια μὲ ἕνα ἀπ᾿ τοὺς ἀρχηγοὺς ποὺ δὲν μπόρεσε νὰ τὸν χτυπήση μὲ τὸ δόρυ του. ῾Ο Βακχίνος καὶ οἱ γύρω του, βλέποντας τὸν χρυσοποίκιλτο βασιλέα νὰ μάχεται, ἄφησαν τὸν Καντακουζηνὸ καὶ ὅρμησαν ἐναντίον του. Τὸ θέαμα ἦταν φριχτό. ᾿Αλλὰ ὁ βασιλέας, ποὺ δὲ σταμάτησε νὰ χτυπᾶ μὲ τὸ δόρυ του καὶ τὸ ξίφος του, ἀλλὰ καὶ νὰ χτυπιέται, πέτυχε νὰ διαλύση τοὺς ἀντιπάλους καὶ νὰ φτάση μπροστὰ στὸν ἴδιο τὸ Βακχίνο· αὐτὸς ἦταν ἕνας ἄντρας τεράστιος στὸ σῶμα καὶ ἀνδρεῖος στὴν ψυχή. ῎Ετσι ἄρχισε ἀνάμεσα στὸ βασιλέα καὶ τὸ βάρβαρο μιὰ σκληρὴ μονομαχία ποὺ θύμιζε τὶς συγκρούσεις τῶν Γιγάντων.

῾Ο Βακχίνος μὲ ἕνα γερὸ χτύπημα στὸ κεφάλι τοῦ βασιλέα ἔσπασε τὸ σίδερο τοῦ κράνους του, αὐτὸ ἀκριβῶς ποὺ προστάτευε τὸ πρόσωπό του, καὶ ὁ βασιλέας πάλι μὲ τὸ ξίφος του ἔκοψε τὸ χέρι τοῦ Σέρβου (Οὔγγρου;) ἀρχηγοῦ, τὸν ἔβγαλε ἐκτὸς μάχης, καὶ τὸν αἰχμαλώτισε· παίρνοντας ὁ βασιλέας τὸ ξίφος τοῦ γενναίου ἀντιπάλου, τὸ ἔδωσε στὸν ξάδελφό του ᾿Ιωάννη Δούκα 66 γιὰ νὰ τὸ ἔχη γιὰ πάντα πάνω του. Καὶ πάλι ὁ Μανουὴλ (α΄) ἤθελε νὰ ὁρμήση κατὰ τῶν ἐχτρῶν, ἀλλὰ τὸν συγκράτησαν οἱ δυὸ ᾿Ιωάννηδες, ὁ Καντακουζ. καὶ ὁ Δούκας 66, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Βακχίνος, ποὺ ἄρχισε νὰ κάνη

ἐχώρει. Αὐτὸς ὁ ᾿Ιωάννης Δ. εἶναι πράγματι ὁ ᾿Ιωάννης Δ. 66, ὁ γιὸς τῆς ῎Αννας Κ. 32, ὅπως προσδιορίζω πιὸ πάνω στὸ κείμενό μου; ῾Ο διακεκριμένος ἐρευνητὴς Δημ. Πολέμης, The Doukai, ἀριθ. 99, σ. 128 καὶ ὑ. 11, φρονεῖ πὼς ἦταν ὁ ᾿Ιωάννης Δούκας Καματηρός, ὁ γιὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δούκα Καματηροῦ. ᾿Αλλὰ ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς συγχέει στὸν ἀνωτέρω ἀριθ. 99 τὸν λογοθέτη τοῦ δρόμου ᾿Ιωάννη Καματηρό, ἀδελφὸ τοῦ ᾿Ανδρόνικου, μὲ τὸ γιὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ᾿Ιωάννη Δούκα Καματηρό, τὸν ἔπαρχο ΚΠόλεως, βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 59-61, καθὼς καὶ μὲ ἄλλους φερωνύμους, βλ. P. Karlin - Hayter, 99. Jean Doukas (de Polemis), B42 (1972), σ. 259-65. Γιὰ τοὺς Δοῦκες Καματηρούς, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 315, ὑ. 17· σ. 428, ὑ. 31ζ - 31ια΄ σ. 431-32, ὑ. 33-36· σ. 536-37, ὑ. 193· σ. 556, ὑ. 292· σ. 557, ὑ. 294· καὶ σ. 591-92, ὑ. 446. Κατὰ τὴν παλιὰ γνώριμο, ἐξαιρέτως εὐγενικὴ καὶ παρατηρητικὴ P. Karlin-Hayter, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 261-62, ὁ μὲ τὸν ᾿Ιωάννη Καντακουζηνὸ συνεκστρατεύσας ᾿Ιωάννης Δούκας, ὁ «ξυγγενὴς» καὶ «ἐξάδελφος» τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 (βλ. Κίνναμος, σ. 109[21] καὶ 112[6]), δὲν ἦταν κανεὶς ἀπ᾿ τοὺς Δοῦκες Καματηρούς, οὔτε καὶ ὁ μέγας ἑταιρειάρχης ᾿Ιωάννης Δούκας, ἀλλὰ κάποιος ἀπ᾿ τὸ μικρὸ κύκλο τῶν πρωτεξαδέλφων, τῶν θείων καὶ ἀνεψιῶν ποὺ περιτριγύριζαν συνήθως τὸ Μανουὴλ (α΄), κατ᾿ ἐμὲ ὁ ᾿Ιωάννης Δούκας 66.

19. Κίνναμος, σ. 110-11· Χωνιάτης, σ. 121-22. ῾Η προσωπικότητα τοῦ Βακχίνου εἶναι κάπως

τὸ φίλο καὶ τὸ δοῦλο τοῦ βασιλέα· δείχνοντας μάλιστα αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὰ μαλλιά του, κατὰ χαραχτηριστικὸ τρόπο φανέρωνε τὸ πλῆθος τῶν ἐχτρῶν ποὺ πρόκειται ὁ βασιλέας νὰ συναντήση, ἂν ἐπιμείνη στὴν ὁρμητικὴ του πορεία.

Σ᾿ αὐτὸν πάνω τὸν ἀγώνα ποὺ γινόταν σῶμα μὲ σῶμα, ἔχασε καὶ ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζ. δυὸ δάχτυλα τοῦ χεριοῦ του.

«Οἱ βάρβαροι, λέει ὁ Χωνιάτης, σὰ σύννεφα διαλύθηκαν καὶ μιὰ χαρὰ ἔλαμψε στὰ πρόσωπα τῶν ῞Ελλήνων»[20].

Τὸ 1155 ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζ. ἔπαιξε ἕνα σπουδαῖο ρόλο κατὰ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας.

῾Ο Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 συγχρόνως μὲ τὴν πληροφορία ποὺ ἔλαβε γιὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ στρατεύματος ποὺ ὁδηγοῦσε ὁ χαρτουλάριος Βασίλειος Τζιντζιλούκης[21], ἔμαθε πὼς μέσα στὴν πόλη τῶν Βελεγράδων (σημ. Βερατίου) μιὰ ὁλάκερη μερίδα ἀπ᾿ τοὺς κατοίκους σκεφτόταν νὰ παραδώση τὴν πόλη στοὺς Οὔγγρους· ἀμέσως ὁ βασιλέας ἔστειλε τὸν ᾿Ιωάννη Καντακουζ. νὰ κατασφαλίση τὴν πίστη τῆς πόλης καὶ συγχρόνως νὰ θάψη τοὺς νεκροὺς τῆς ἥττας τοῦ Βασίλειου Τζιντζιλούκη καὶ νὰ μαζέψη τοὺς φυγάδες ἀπὸ ὅπου εἶχαν κρυφτῆ.

῾Ο ᾿Ιωάννης Καντακουζ. ἔφτασε στὰ Βελέγραδα πρὶν ἡ προδοσία συντελεστῆ, καὶ μὲ τὴν ἄφιξή του, ἔρριξε στὶς φυλακὲς τοὺς κατοίκους ἐκείνους ποὺ ἦσαν ὀπαδοὶ τῶν Οὔγγρων. ῞Οταν λίγο ἀργότερα συνάντησε τὸ Μανουὴλ (α΄), ἔσερνε μαζί του καὶ τοὺς φυλακισμένους. Καὶ μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὰ στρατεύματα, πέρασε τὸ χειμώνα τοῦ 1155/56 στὴ Βερόη τῆς Θράκης (σημ. Stara-Zagora)[22].

῾Ο ᾿Ιωάννης Καντακουζ. παρακάθησε στὶς συνόδους τῆς 12ης τοῦ Μάη τοῦ 1157[23], της 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[24], τῆς 6ης τοῦ ἴδιου μήνα καὶ ἔτους[25], τῆς 30ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1170[26] καὶ τῆς 18ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ ἴδιου

σκοτεινή. ῾Ο Κίνναμος, σ. 110, καὶ ὁ Χωνιάτης, σ. 122, τὸν ὀνομάζουν ἀρχιζουπάνον (=ἡγεμόνα τῶν Σέρβων), ἀλλὰ ὁ ἴδιος ὁ Κίνναμος, σ. 112, μᾶς λέει πὼς στάλθηκαν στὸ βυζαντινὸ στρατόπεδο πρέσβεις ἀπ᾿ τὸν ἀρχιζουπάνο ποὺ σημαίνει πὼς ἄλλος ἦταν ὁ Βακχίνος καὶ ἄλλος ὁ ἀρχιζουπάνος. ῾Ο Vasilievskij πρότεινε νὰ δοῦμε σ᾿ αὐτὸν ἕνα Οὔγγρο ἀρχηγό, βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 390, ὑ. 2. ῾Η γνώμη τοῦ Du Cange πὼς πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ τὸν Rodoslav, ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλους γιὰ τὸν Ouroch II, ἡγεμόνες τῶν Σέρβων, δὲν εὐσταθεῖ.

20. Κίνναμος, σ. 112-13· Χωνιάτης, σ. 121-22. Κακῶς ἡ S. De Jongh, σ. 52, ὑ. 9, τὴν ἀποκοπὴ τῶν δαχτύλων τοῦ ᾿Ιωάννη Καντακουζ. ἀνάγει στὴν ἐκστρατεία τοῦ 1155 ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας.
21. Κίνναμος, σ. 132-33. Τὸ ἐπώνυμο τοῦ Βασίλειου Τζιντζιλούκη μᾶς δίδει ὁ Χωνιάτης, σ. 65 καὶ 133.
22. Κίνναμος, σ. 133· Χωνιάτης, σ. 133-34. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 413.
23. Χωνιάτης, Θησ. ᾿Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 177. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 12.
24. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., στ. 236.
25. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., στ. 253.
26. L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 479.

ἐτους[27].

Σ᾽ αὐτὲς τὶς ἐπίσημες πράξεις ἀναγράφεται ἀμέσως μετὰ τοὺς πρωτανεψιοὺς καὶ πρωτεξαδέλφους τοῦ αὐτοκράτορα, πρῶτος αὐτὸς ἀπ᾽ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς γαμβρούς, ὡς σ ύ ζ υ γ ο ς τῆς δεύτερης κατὰ τὴν αὐλικὴ ἱεραρχία ἀνεψιᾶς τοῦ αὐτοκράτορα, τῆς ὑ π ε ρ τ ί μ ο υ καὶ π α ν τ ί μ ο υ Μαρίας Κ. 129, μιὰ καὶ ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος, ὁ σύζ. τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 123, τῆς πρώτης ἀνεψιᾶς, δὲν παραστάθηκε σὲ καμιὰ ἀπ᾽ τὶς συνόδους[27α].

᾽Ο ᾽Ιωάννης Καντακουζηνὸς τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1176 πῆρε μέρος στὴν καταστρεφτικὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου ἐναντίον τοῦ σουλτάνου τοῦ ᾽Ικονίου Kilidj Arslan II, μαζὶ μὲ τὸ ἄνθος τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας[28], ὅπου βρῆκε καὶ ἕνα ἡρωϊκὸ θάνατο ἀντάξιο τῆς ζωῆς του.

᾽Ο Μανουὴλ (α´) Κ. 81 συγκέντρωσε πολὺ στρατό, σχεδιάζοντας μιὰ ριζικὴ ἐκκαθάριση τῆς Μ. ᾽Ασίας ἀπ᾽ τοὺς Τούρκους. ᾽Απ᾽ τὴν ΚΠολη προχώρησε πρὸς τὶς Χῶνες τῆς Φρυγίας, κι ἀπὸ κεῖ στὸ Χῶμα καὶ στὸ Μυριοκέφαλο, ποὺ βρίσκονταν οἱ Τοῦρκοι[29].

᾽Ο στρατὸς χωρὶς περίσκεψη ὁδηγήθηκε μέσα στὶς «κλεισοῦρες», στὰ στενά, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι εἶχαν προκαταλάβει τὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν. Στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη ὁ Μανουὴλ (α´) ὑπέστη αἰφνιδιασμὸ καὶ ὁ στρατός του φυσικὰ ἔπαθε πανικό[30]. ᾽Ο ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας ἔλαβε πολλὰ τραύματα[31] καὶ λίγο ἔλειψε νὰ πιαστῆ αἰχμάλωτος[32].

«῎Απειρα ἦσαν τὰ θύματα, καὶ μάλιστα ἀπ᾽ τὰ μέλη τῆς βασιλικῆς οἰκογένειας, τὰ πολὺ ἐπίσημα»[33], ὅπως ὁ ᾽Ιωάννης Κ. 128, ὁ ἀπὸ ἀδελφὸ πρῶτος ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα, καθὼς εἴδαμε.

᾽Εμπρὸς στὰ μάτια τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ᾽Ιωάννης Καντακουζ. πάλευε, ἕνας αὐτὸς μὲ πολλοὺς Τούρκους, μὲ ἄφθαστη γενναιότητα, καὶ ἔβλεπε τριγύρω του, μήπως καὶ ἔλθη κανεὶς νὰ τὸν βοηθήση, ἀλλὰ καθὼς κανεὶς δὲν ἦλθε, σὲ λίγο ἔπεσε νεκρὸς καὶ τὸ πτῶμα του σκυλεύτηκε[34].

Μιὰ σφραγίδα ποὺ βρέθηκε στὴ Βουλγαρία μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Δημητρίου καὶ ποὺ ἄλλοτε ἀποδίδονταν λανθασμένα στὸν αὐτοκράτορα ᾽Ιωάννη (ς´) τὸν Καντακουζ., φαίνεται πὼς ἀνῆκε στὸν ᾽Ιωάννη Καντακουζ.,

27. L. Petit, ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 490.
27α. ᾽Η δημόσια ζωὴ τοῦ ᾽Αλέξιου ᾽Αξούχου μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπ᾽ τὸ 1154 ὡς τὸν ᾽Απρίλη τοῦ 1167 ποὺ ξέπεσε ἀπ᾽ τὰ ἀξιώματά του, βλ. προσωπογρ. Μαρίας Κ. 123, ὑ. 23 καὶ 86· ἄρα ἦταν στὴν ἐνεργὸ ὑπηρεσία κατὰ τὸ διάστημα τῶν τριῶν πρώτων συνόδων, ἀλλὰ δὲν παραστάθηκε σὲ καμιὰ ἀπ᾽ αὐτές.
28. Χωνιάτης, ῾Ιστορία, σ. 233.
29. Χωνιάτης, σ. 230-31.
30. Χωνιάτης, σ. 233 κεξ. Περιγραφὴ τῶν κλεισουρῶν, αὐτόθι, σ. 243-44.
31. Χωνιάτης, σ. 237.
32. Χωνιάτης, σ. 239.
33. Χωνιάτης, σ. 238-39.
34. Χωνιάτης, σ. 240. Πρβλ. Κ. ῎Αμαντος, Β´, σ. 342.

τὸ σύζυγο τῆς Μαρίας Κ. 129. ᾽Η ἐπιγραφὴ τῆς σφραγίδας ἔχει ὡς ἑξῆς:

† ᾽Ιωάννου σε Καντακουζηνοῦ πόθος
τυποῖ σφραγιστὴν τῶν γραφῶν, Μυρόβρυγα[35].

᾽Η Μαρία Κ. 129, γιὰ τὴν ὁποία δὲν ξέρομε ἂν ἐπέζησε τοῦ ᾽Ιωάννη Καντακουζ., εἶχε κι αὐτὴ τὴ δική της σφραγίδα:

Σκέποις Κομνηνὴν παῖδ᾽ ᾽Ανδρονίκου, Κόρη,
σεβαστοκρατῆ, πορφυραυγῆ Μαρίαν[36].

᾽Η Μαρία Κ. 129 ἀπόχτησε ἀπ᾽ τὸν ᾽Ιωάννη Καντακουζηνὸ τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά, μιὰ κόρη, τὴν Εἰρήνην Κομνηνὴν (Καντακουζηνὴν) 214[37], καὶ ἕνα γιό, τὸν Μανουὴλ Καντακουζηνὸν (Κομνηνόν) 215[38].

130. Εὐδοκία Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1129 – † ;)

᾽Η Εὐδοκία[1] Κ. δευτερότοκη κόρη τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 76 καὶ τῆς Εἰρήνης[2]

35. D. Nicol, The family of Kantakouzenos, ἀριθ. 2, σ. 4, ὑ. 8. Τὸ Μυρόβρυγα = Μυροβλῆτα.
36. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2733, σ. 1539-40. Καθὼς στὴ σφραγίδα δὲν ἀναφέρεται κανεις ἀπ᾽ τοὺς δυὸ συζύγους της, οἱ ἐκδότες προτιμοῦν νὰ τὴν χρονολογήσουν στὴν πριν ἀπ᾽ τὸ 1143 περίοδο, ἀλλὰ ὁ γάμος της μὲ τὸ Θεόδωρο Δασιώτη δὲν εγινε τὸ 1143, εγινε τὸ 1141· ἁπλῶς τὸ 1143 ὁ Δασιώτης χάθηκε στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Μήπως τὰ επίθετα σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ή ς καὶ π ο ρ φ υ ρ α υ γ ή ς (= κόρη πορφυρογέννητου σεβαστοκράτορα) κρίθηκαν ἀνώτερα τῶν ἰδιοτήτων τῶν συζύγων καὶ δὲν ἔγινε ἀναφορὰ σ᾽ αυτούς, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ γιὰ τοὺς συγχρόνους της ἔφτανε ἡ μνεία τῆς Μαρίας 129 ως κόρης «τοῦ πορφυρογέννητου σεβαστοκράτορα ᾽Ανδρόνικου 76» γιὰ νὰ τὴν προσδιορισῃ.
37. ᾽Ανώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 764-65: ῎Ασματα εἰς τὸν γάμον τῆς κυρᾶς Εἰρήνης τῆς θυγατρὸς τῆς ἐξηρημένης Κομνηνῆς, τῆς πρώτης θυγατρὸς τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ ᾽Ανδρονίκου τοῦ Πορφυρογεννήτου. Πρβλ. V. Laurent, La Généalogie des premiers Paléologues, B 8 (1933), σ. 138-39, 143-46· S. De Jongh, σ. 52-3, 97-8. Παραδόξως ὁ D. Nicol, The fámily of Kantakouzenos, σ. 4-5, δὲν ἀναφέρει τὴν Εἰρήνη Κομν. (Καντακουζ.) 214 ὡς μιὰ κόρη τοῦ ᾽Ιωάννη Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 129. Μήπως τὴ θεωρεῖ ὡς μιὰ κόρη τῆς Μαρίας Κ. 129 ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο Δασιωτη, τὸν πρῶτο ἄντρα της; ᾽Αλλ᾽ αὐτὸς δὲν εἶχε τὸ χρόνο γιὰ ν᾽ ἀποχτήση μαζί της παιδιά. Κατ᾽ ἀνάγκη πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς δὲ θὰ θεώρησε ἔγκυρη τὴν ἀναμφισβήτητη μαρτυρία τοῦ ᾽Ανώνυμου, ἔκδ. E. Miller, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 764-65, ποὺ φέρνει τὴν Εἰρήνη Κομν. (Καντακουζ.) 214 ὡς μιὰ κόρη τῆς ἐξηρημένης (= ἐξαιρετικῆς;) Κομνηνῆς 129, τῆς πρώτης θυγατέρας τοῦ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο υ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ᾽Ανδρόνικου Κ. 76, ὅπως δὲ θὰ θεώρησε σοβαρὰ τὰ τόσο θετικὰ συμπεράσματα τοῦ V. Laurent καὶ τῆς S. De Johgh.
38. Κίνναμος, σ. 293-94· Χωνιάτης, σ. 255-56. Πρβλ. D. Nicol, The family of Kantakouzenos, σ. 5, ἀριθ. 3.

130.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Εὐδοκίας Κ. 80.
2. Χωνιάτης, σ. 135-36· τὴν ἀναφέρει ὡς τριτότοκη, ἀλλὰ κατὰ τὴ γνώμη μου ἡ Εὐδοκία 130 προηγήθηκε τῆς Θεοδώρας Κ. 131.

γεννήθηκε περί τὸ 1129[3].

Ἡ Εὐδοκία Κ. 130 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1145 μὲ κάποιον[4], τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιὰ δὲ γνωρίζομε[5], καὶ ὁ ὁποῖος πέθανε περὶ τὸ 1150[6].

Ὡς χήρα ἡ Εὐδοκία Κ. 130 περὶ τὸ 1152 ἢ καὶ λίγο προηγουμένως, συνδέθηκε ἐρωτικὰ μὲ τὸ θεῖο της Ἀνδρόνικο Κ. 87, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα της. Ὁ ἐρωτικός τους δεσμὸς δὲν ἦταν κρυφός, ἀλλὰ φανερός, καὶ αὐτὸ εἶχε δημιουργήσει ἕνα μεγάλο σκάνδαλο στὴν αὐλὴ καὶ στὴν πρωτεύουσα. Ἀλλὰ οἱ ἐραστὲς δὲν ὑποχωροῦσαν μπροστὰ σὲ τίποτε.

Σὲ ὅσους ἐπιτιμοῦσαν τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 «γιὰ τὸ ἀθέμιτο τῆς συνουσίας», αὐτὸς ἀπαντοῦσε μὲ ἕνα ἀστεῖο, κάνοντας ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸν ἐρωτικὸ δεσμὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 μὲ τὴν ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ. 150, τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς του Εὐδοκίας Κ. 80. «Εἶναι σωστό, ἔλεγε, νὰ ἀκολουθοῦν οἱ ὑπήκοοι τὸ παράδειγμα τοῦ ἡγεμόνα τους, καὶ τὰ προϊόντα τοῦ ἴδιου ἐργοστασίου –ἡ Εὐδοκία 130 καὶ ἡ Θεοδώρα 150 ἦσαν πρωτεξάδελφες– νὰ ἔχουν τὴν ἴδια ἀξία καὶ νὰ ἀρέσουν τὸ ἴδιο».

Ἄλλοτε πάλι, ἐξηγοῦσε σὲ κείνους ποὺ τὸν ἐνοχλοῦσαν, πὼς ἂν τὸ καλοσυλλογιστῆ κανείς, ἡ δική του περίπτωση ἦταν πολὺ πιὸ λίγο σοβαρὴ ἀπ᾿ τὴν περίπτωση τοῦ αὐτοκράτορα. «Αὐτὸς ἔχει ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς του, ἔλεγε, ἐνῶ ἐγὼ κάνω τὴν ἴδια δουλειὰ μὲ τὴν κόρη τοῦ ξαδέλφου μου».

Καταλαβαίνει κανεὶς πόσο κάτι τέτοιες φράσεις ἐρέθιζαν τὸν αὐτοκράτορα καὶ μεγάλωναν τὴ μανία τῶν συγγενῶν τῆς Εὐδοκίας 130, καὶ πιὸ πολὺ τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη Κ. 128 τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ καὶ τοῦ γαμβροῦ της Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, τοῦ συζ. τῆς πολὺ ἐνάρετης Μαρίας Κ. 129[7].

Ἂν καὶ ὁ αὐτοκράτορας, γιὰ νὰ δώση τέλος σ᾿ αὐτὴ τὴν ὑπόθεση, ἀπομάκρυνε τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη, ἡ Εὐδοκία καθόλου δὲ ξέχασε τὸ θεῖο καὶ ἐραστή της.

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 56, θέτει τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1130.
4. Χωνιάτης, σ. 136.
5. Ἡ S. De Jongh, σ. 56, δέχτηκε πὼς ὁ πρῶτος ἄντρας τῆς Εὐδοκίας Κ. 130 ἦταν ὁ Διομήδης καὶ παραπέμπει στὸν Ἀνώνυμο στιχουργὸ (δῆθεν στὸν Πρόδρομο), ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 770-71. Παρασυρμένος κ᾿ ἐγὼ ἀπ᾿ αὐτὴ ὑποστήριξα κάτι τέτοιο στὴ μελέτη μου, Ἀλέξιος Κ. –Εἰρήνη ἡ Ρωσική, Βυζαντινά, τ. 7 (1975), σ. 148, ὑ. 111. Ἀλλὰ μιὰ πιὸ προσεχτικὴ μελέτη τοῦ στιχουργήματος, μοῦ κατέδειξε πὼς ὁ Νέστωρ καὶ ὁ Διομήδης ποὺ ἀναφέρονται σ᾿ αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ οἱ γνωστοὶ ὁμηρικοὶ ἥρωες καὶ πὼς τὸ στιχούργημα εἶναι ἀφιερωμένο στὸν Ἰωάννη (Κεχαριτωμένον) Κ. 55, ἕνα ἐγγονὸ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κ. 12, ὁ ὁποῖος (Ἰωάννης Κ. 55) εἶχε παντρευτῆ μὲ μιὰ Εὐδοκία, ὁλότελα ἄσχετη μὲ τὴν Εὐδοκία Κ. 130, βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 503-4, ὑ. 61.
6. Χωνιάτης, σ. 136: τῶν θηλειῶν τοίνυν ἡ Εὐδοκία τὸν ἐκ παρθενίας ὁμευνέτην ἀποβαλοῦσα θανάτῳ... Τὸ 1152 ἢ καὶ λίγο προηγουμένως, ἡ Εὐδοκία ὡς χήρα εἶχε δημιουργήσει τὸν ἐρωτικό της δεσμό, ἄρα ὁ ἄντρας της πρέπει νὰ πέθανε περὶ τὸ 1150.
7. Χωνιάτης, σ. 136.

Ἦταν κατὰ τὸ 1154 ποὺ ὁ Ἀνδρόνικος βρῆκε καὶ πάλι τὴν Εὐδοκία. Ἀφοῦ τὰ ἔκανε θάλασσα καὶ στὶς δυὸ ἀποστολὲς ποὺ στάλθηκε, ἀνακλήθηκε στὴν ΚΠολη.

Καὶ ὁ αὐτοκράτορας, γιὰ νὰ τὸν ἔχη κοντά του καὶ νὰ τὸν ἐπιτηρῆ, τὸν κάλεσε στὸ στρατόπεδο τῆς Πελαγονίας, στὴ Μακεδονία, ὅπου βρισκόταν τότε ἡ αὐλή. Καὶ πράμα ποὺ προκαλεῖ τὴν ἔκπληξη, καὶ ἡ Εὐδοκία 130, μὴ λογαριάζοντας οὔτε αὐτοκράτορα, οὔτε ἀδελφό, ουτε γαμβρό, ετρεξε κι αὐτὴ στὸ στρατόπεδο μὲ τὴ σκηνή της.

Γοητευμένος ἀπ᾿ αὐτὴ τὴν καλή του τύχη ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, χωρὶς νὰ νιαστῆ γιὰ τὶς παγίδες ποὺ τοῦ ἔστησαν οἱ συγγενεῖς τῆς νεαρῆς πριγκίπισσας, ξανάρχισε τὶς παλιὲς σχέσεις του μαζί της. Κάποιος ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, λέει: «Ὁ Ἀνδρόνικος εὕρισκε πὼς ὁ ἔρωτας τῆς Εὐδοκίας ἦταν μιὰ ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὴ ἀνταμοιβή, γιὰ ὅλους τοὺς κινδύνους ποὺ ισως νὰ τὸν ἀπειλοῦσαν»[8].

Στὸ μεταξύ, ὁ ἀδελφὸς τῆς Εὐδοκίας Ἰωάννης Κ. 128 καὶ ὁ γαμβρός της Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ραδιουργοῦσαν κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 στὸν αὐτοκράτορα, καὶ δοκίμαζαν μάλιστα νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπ᾿ αὐτὸν μὲ μιὰ δολοφονία.

Μιὰ μέρα ὁ Ἀνδρόνικος εἶχε πάει, ὅπως συνήθιζε, νὰ συναντήση τὴν ἐρωμένη του στὴ σκηνή της. Εἰδοποιημένοι γι᾿ αὐτὴ τὴ συνάντηση οἱ συγγενεῖς τῆς Εὐδοκίας, ἑτοίμασαν μιὰ ἐνέδρα καὶ ἔβαλαν ἀνθρώπους ὁπλισμένους κάπου κοντὰ στὴ σκηνὴ γιὰ νὰ σκοτώσουν τὸν ἐχτρό τους, τὴν ὥρα ποὺ θὰ ἔβγαινε. Ἀλλὰ ἡ Εὐδοκία ἦταν πολὺ ἔξυπνη, καὶ ποιὸς ξέρει πῶς, ὑποψιάστηκε τὴ συνωμοσία.

«Ἂν καὶ κείνη τὴ στιγμὴ εἶχε ἐντελῶς ἀλλοῦ τὸ νοῦ της», ὅπως λέει ὁ ἱστορικός, «πρόσεξε πὼς κύκλωναν τὴ σκηνὴ καὶ εἰδοποίησε τὸν ἀγαπημένο της». Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, γύμνωσε ἀμέσως τὸ μακρὺ σπαθί του, καὶ ἑτοιμάσθηκε νὰ πουλήση ἀκριβὰ τὴ ζωή του. Ἀλλὰ ἡ Εὐδοκία εἶχε μιὰ ἄλλη ἰδέα. Πρότεινε στὸν ἐρωμένο της νὰ φορέση γυναικεῖα φορέματα, κι ὅταν θὰ ντυνόταν, ἡ Εὐδοκία θὰ φώναζε δυνατά, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ τὴν ἀκούσουν ἀπέξω, κάποια ἀπ᾿ τὶς γυναῖκες τῆς ὑπηρεσίας της, γιὰ νὰ τῆς φέρη φῶς· καὶ ὕστερα ὁ Ἀνδρόνικος, βγαίνοντας ἀπ᾿ τὴ σκηνὴ στὴ θέση τῆς ὑπηρέτριας, θὰ μποροῦσε νὰ ξεφύγη χωρὶς νὰ τὸν προσέξουν, μεταμφιεσμένος καθὼς θὰ ἦταν σὲ γυναίκα.

Ἀλλὰ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 δὲ θέλησε νὰ ἀκούση λέξη. Φοβήθηκε πὼς θὰ γινόταν γελοῖος, ἂν συνέβαινε νὰ τὸν γνωρίσουν καὶ νὰ τὸν πιάσουν, καὶ δήλωσε πὼς προτιμοῦσε νὰ πεθάνη, παρὰ νὰ ἐξευτελιστῆ μὲ τὴ μεταμφίεσή του σὲ γυναίκα. Ξέσχισε ἀπότομα μὲ μιὰ σπαθιὰ τὸ πανὶ τῆς σκηνῆς, πήδησε μ᾿ ἕνα τεράστιο πήδημα πάνω ἀπ᾿ τὰ σκοινιά, τὰ κοντάρια καὶ τὸ χαμηλὸ τοιχάκι, ὅπου ἦταν στερεωμένη ἡ σκηνή, καὶ ἔφυγε, μπροστὰ στὰ μάτια τῶν

8. Χωνιάτης, σ. 137.

ξαφνιασμένων ἀνθρώπων τοῦ Ἰωάννη Κ. 128, αὐτῶν πού παραμόνευαν, καὶ πού παράλυσαν ἀπό κατάπληξη σ' αὐτή τὴν ἀναπάντεχη ἐμφάνιση[9].

Σὲ λίγο ὅμως ἡ Εὐδοκία Κ. 130 ἔχασε τὸν ἐραστή της, γιατὶ ρίχτηκε μέσα στὶς φυλακὲς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ παλατιοῦ τῆς ΚΠολης, καθὼς ἀπερίφραστα δήλωσε στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 πὼς σκόπευε νὰ σκοτώση τὸν ἀδελφό της Ἰωάννη Κ. 128[10].

Ἡ Εὐδοκία Κ. δὲν ἦταν μιὰ τυχαία πριγκίπισσα. Εἶχε θέληση καὶ τόλμη· μπροστὰ σὲ δυὸ ἀδελφούς, τὸν Ἰωάννη Κ. 128 καὶ τὸν Ἀλέξιο Κ. 132, μπροστὰ στὸ γαμβρό της Ἰωάννη Καντακουζηνό, παρὰ τὴν ἔντονη ἀντίθεση τοῦ θείου της Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἀπόχτησε καὶ διατήρησε φανερὰ καὶ ὄχι κρυφὰ ἕνα ἐραστή, πού ἦταν ἐχτρὸς τῆς οἰκογενείας της καὶ ἕνας ἐπίβουλος γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ αὐτοκράτορα.

Δὲν πέρασαν παρὰ εἴκοσι ἑφτὰ χρόνια ἀπὸ τότε πού τὸν εἶχε ἐραστή, καὶ ὁ ἴδιος αὐτὸς ἄνθρωπος, τύφλωσε τὸν ἀδελφό της Ἀλέξιο Κ. 132 καὶ ξεκλήρισε τὴ γενιὰ τοῦ θείου της αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄).

Ἡ Εὐδοκία Κ. ἦταν ἐπίσης, ὅπως μᾶς λένε, «μιὰ δραστήρια γυναίκα καὶ εἶχε μιὰ ἐξυπνάδα πιὸ πάνω ἀπ' αὐτὴ τῶν γυναικῶν»[11].

Περὶ τὸ 1162/63[12] ἡ Εὐδοκία Κ. 130 παντρεύτηκε γιὰ δεύτερη φορὰ τὸν Μιχαὴλ Γαβρᾶν[13], ἕνα στρατηγὸ πού ἀνῆκε στὸν κύκλο τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη Κ. 128[14]· αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν ἐκεῖνος πού συμφιλιωμένος πιὰ μὲ

9. Χωνιάτης, σ. 137-38.
10. Κίνναμος, σ. 130· Χωνιάτης, σ. 138.
11. Χωνιάτης, σ. 137: ἦν γὰρ κἀκείνη δραστήριον τὸ φρονεῖν, οὐμενοῦν κατὰ γυναῖκας πλαττούσῃ τὴν σύνεσιν.
12. Ἡ S. De Jongh, σ. 56, θέτει τὸ γάμο τὸ 1160. Ἀλλά, κατὰ τὸν Χωνιάτην, σ. 173, ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς τὸ 1166 (μετὰ τὴν ἧττα πού ὑπέστησαν αὐτὸς καὶ ὁ Μιχαὴλ Βρανᾶς ἀπ' τοὺς Οὔγγρους). «νεωστί (εἶχε) θύσει τὰ γαμοδαίσια μετὰ τῆς Κομνηνῆς Εὐδοκίας», καὶ κατὰ τὸν Κίνναμον, σ. 226-27, ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς «βασιλέως γήμας ἀδελφιδῆν, σεβαστὸς σὺν τῷ Χαλούφῃ τετίμηται». Ἀπ' αὐτὸ βγαίνει πὼς ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς καὶ ὁ Νικηφόρος Χαλούφης ταὐτόχρανα τιμήθηκαν σ ε β α σ τ ο ί, καὶ αὐτὸ ἔγινε μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν γάμων τους μὲ ἀνεψιὲς τοῦ αὐτοκράτορα· ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς παντρεύτηκε τὴν Εὐδοκία Κ. 130, πρώην ἐρωμένη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, καὶ ὁ Νικηφόρος Χαλούφης παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα Κ. 150, πρώην ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81. Ὁ Νικηφόρος Χαλούφης ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα Κ. 150, παρὰ μόνο μετὰ τὸ 1161, γιατὶ αὐτὴ ἡ τελευταία μόλις τὸ 1160/61 ἀπόχτησε γιὸ ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α΄), τὸν Ἀλέξιον Κ. 156, βλ. προσωπογρ. Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 56 καὶ 57. Ἄρα οἱ γάμοι καὶ ἡ ταὐτόχρονη τιτλοφορία ὡς σεβαστῶν τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ καὶ τοῦ Νικηφόρου Χαλούφη ἔγιναν περὶ τὸ 1162/63.
13. Χωνιάτης, σ. 173· Κίνναμος, σ. 226· L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 490. Ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς θὰ ἦταν ἕνας γόνος τῆς γνωστῆς μας οἰκογένειας τῶν Γαβράδων, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 156, ὑ. 4, καὶ σ. 198-99, ὑ. 5 καὶ 7. Ant. Bryer, A byzantine family: The Gabrades (c. 979 - c. 1653), University of Birmingham Historical Journal 12 (1970 - 1971) No 2, σ. 180, ἀριθ. 7· A, Bryer -St. Fassoulakis- D.M. Nicol, A Byzantine family: The Gabrades, An additional note, BS 36 (1975), σ. 39, ἀριθ. 7.
14. Τόσο ὁ Μιχαὴλ Βρανᾶς, βλ. προσωπογρ. Ἰωάννη Κ. 128, ὑ. 36 καὶ 37, καὶ κατωτέρω σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογρ. ὑ. 33, ὅσο καὶ ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς, βλ. Χωνιάτης, σ. 173-74, ἦσαν

τὴν ἀδελφή του, μεσολάβησε γιὰ τὴ σύναψη αὐτῆς τῆς ἕνωσης[15].

Ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του τιμήθηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[16], μαζὶ μὲ τὸν Νικηφόρο Χαλούφη[17] πού παντρεύτηκε ἄλλη ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα, τὴν πρώην ἐρωμένη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὴ Θεοδώρα Κ. 150[18].

Καθὼς τὸ 1164 ὁ Στέφανος III τῆς Οὐγγαρίας πέτυχε μιὰ νίκη ἐναντίον τῶν δυνάμεων τοῦ θείου του Στέφανου IV, διεκδικητῆ τοῦ στέμματος τῆς Οὐγγαρίας, φίλου τῶν Βυζαντινῶν, πού εἶχε παντρευτῆ τὴ Μαρία Κ. 141, καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ νίκη συγκέντρωσε στρατεύματα στὸ Δούναβη, ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς ἐπικεφαλῆς ἑνὸς «ἀξιόλογου στρατοῦ» στάλθηκε στὸ Σίρμιο, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς περιοχῆς ἀπὸ κάθε κίνδυνο καὶ γιὰ τὴ «σωτηρία» αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Στέφανου IV πού μετὰ τὴν ἧττα του εἶχε καταφύγει στὸ Σίρμιο[19].

Τὸ 1165 ὁ Στέφανος III πέτυχε νὰ καταλάβη καὶ πάλι τὴν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου καὶ νὰ ἀρχίση τὴν πολιορκία αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Ζευγμίνου[20]. Αὐτὴ ἡ πολιορκία παρατάθηκε, γιατὶ ἡ πόλη ἐπισιτιζόταν ἀπ' τὸ βυζαντινὸ στόλο τοῦ Δούναβη, πού μάταια οἱ Οὔγγροι προσπάθησαν νὰ ἀπωθήσουν.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καθὼς φοβόταν πὼς τὸ Ζεύγμινο δὲ θὰ μπορέση νὰ κρατήση μέχρι τὸν ἐρχομό του, ἔστειλε ἕνα «ἀξιόλογο στράτευμα» μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς στρατηγοὺς Μιχαὴλ Γαβρᾶν καὶ Ἰωσὴφ Βρυέννιον πού εἶχε παντρευτῆ τὴ Μαρία Κ. 85, κάτω ἀπ' τοὺς ὁποίους διατελοῦσαν, ἀνάμεσα σὲ ἄλλους, ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος, σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 146, καὶ ὁ Ἰωάννης Ἰσῆς, ἕνας Τοῦρκος ἐξωμότης πού εἶχε ἀνατραφῆ καὶ μεγαλώσει στὸ Βυζάντιο[21].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ συμβολὴ αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος, πού ἀρχιστράτηγο εἶχε τὸ Μιχαὴλ Γαβρᾶ, δὲν μπορεῖ νὰ διευκρινιστῆ ἀπ' τὴν ἔκθεση τοῦ Κίνναμου[22]. Ἐκεῖνο πού γνωρίζομε εἶναι πὼς ἀμέσως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου IV

στρατηγοὶ πού ἀνῆκαν στὸν κύκλο τοῦ Ἰωάννη Κ. 128.
15. Χωνιάτης, σ. 173.
16. Κίνναμος, βλ. κατωτέρω, ὑ. 17, καὶ L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 490: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Γαβρᾶ.
17. Κίνναμος, σ. 226-27: Μιχαὴλ ἐπίκλησιν Γαβρᾶς, ὃς καὶ αὐτὸς βασιλέως γήμας ἀδελφιδῆν σεβαστὸς σὺν τῷ Χαλούφῃ τετίμηται.
18. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος Ναυπάκτου πρὸς Γεώργιον Βαρδάνην Κερκύρας, VV13 (1906), σ. 347. Πρβλ. V. Laurent, les Regestes des Actes du Patriarcat de Const/nople, τ. I, fasc. III (1947), σ. 174-75, ἀριθ. 1162.
19. Κίνναμος, σ. 226-27. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 481.
20. Κίνναμος, σ. 231 κεξ.
21. Κίνναμος, σ. 238.
22. Ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 483, γράφει γιὰ τὸ Μιχαὴλ Γαβρᾶ καὶ τὸν Ἰωσὴφ Βρυέννιο: ceux-ci furent battus, καὶ παραπέμπει στὸ Χωνιάτη, σ. 173· ἀλλὰ ἐδῶ ὁ Χωνιάτης μιλάει γιὰ τὴν ἧττα πού ὑπέστη ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς τὸ 1166, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 29, ὅταν συστράτηγο εἶχε τὸ Μιχαὴλ Βρανᾶ καὶ ὄχι τὸν Ἰωσὴφ Βρυέννιο. Ἡ S. De Jongh, σ. 56-7, κατ' ἀντιγραφὴ τοῦ F. Chalandon, γράφει τὸ ἴδιο, καὶ παραπέμπει εἰς Κίνναμον, σ. 226-27, καὶ Χωνιάτην, σ.

(13. IV. 1165) –δηλητηριάστηκε μὲ ἐνέργεια τοῦ ἀνεψιοῦ του Στέφανου III– τὸ Ζεύγμινο ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Οὔγγρων[23].

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 δὲν ἄργησε νὰ ἀνταποδώση τὸ χτύπημα· ξαναπῆρε πίσω τὸ Ζεύγμινο καὶ εἶχε τὴν πρόθεση νὰ θανατώση τὸν Οὔγγρο διοικητὴ Γρηγόριο καὶ τοὺς ἄλλους μικροζουπάνους ποὺ ὑπηρετοῦσαν κάτω ἀπ᾽ τὶς διαταγές του, ἀλλὰ χάρη στὴν παρέμβαση τοῦ νεαροῦ Βελᾶ-᾽Αλέξιου, τοῦ μνηστῆρα τῆς κόρης του Μαρίας Κ. 153, τοὺς χάρισε τὴ ζωή, ἀλλὰ τοὺς ἔρριξε στὴ φυλακή[24].

Ἡ ἅλωση τοῦ Ζευγμίνου ὑποχρέωσε τὸ Στέφανο III, νὰ παραχωρήση στὸ Βυζάντιο τὴν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου καὶ ὅλη τὴ Δαλματία, καὶ νὰ κλείση μιὰ συνθήκη εἰρήνης[25].

Τὸ 1166 ξανάρχισαν, κατὰ παράβαση τῆς συνθήκης, οἱ προσπάθειες τῶν Οὔγγρων γιὰ νὰ πάρουν πίσω τὶς ἐπαρχίες ποὺ εἶχαν παραχωρήσει ἢ καλύτερα ποὺ εἶχε κυριεύσει ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[26].

Κάτω ἀπ᾽ τὶς διαταγὲς τοῦ π α λ α τ ί ν ο υ Διονύσιου, ἕνας οὐγγρικὸς στρατὸς εἰσέβαλε στὴν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου καὶ πέτυχε μιὰ μεγάλη νίκη σὲ βάρος τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ, ποὺ ἦταν δ ο ὺ ξ τῶν ἐπίδικων ἐπαρχιῶν, καὶ τοῦ Μιχαὴλ Βρανᾶ[27], συζ. τῆς Μαρίας Κ., μιᾶς ἐγγονῆς τοῦ πρώτου σ ε β α σ τ ο-

173· καὶ ὁ μὲν Χωνιάτης εἶπα τί λέει σ᾽ αὐτὴ τὴ σελίδα, ὁ δὲ Κίνναμος (σ. 226-27) ἀναφέρει τὴν κατὰ τὸ 1164 ἀποστολὴ τοῦ Μιχ. Γαβρᾶ στὸ Σίρμιο, ποὺ πιὸ πάνω περιέγραψα, ὑ. 19.

23. Κίνναμος, σ. 239· Χωνιάτης, σ. 167-68.
24. Κίνναμος, σ. 245· Χωνιάτης, σ. 177.
25. Κίνναμος, σ. 247. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 485.
26. Βλ. τὸν λόγον ποὺ θέτει στὸ στόμα τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ὁ Κίνναμος, σ. 247-48, πρὸς τοὺς πρέσβεις τοῦ Στέφανου III.
27. Γιὰ τὴν οἰκογένεια τῶν Βρανάδων, βλ. Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 214-16. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἀναδείχτηκαν οἱ ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ Δημήτριος οἱ Βρανάδες, ὁ ἀνωτέρω Μιχαὴλ Βρανᾶς καὶ ὁ γιός αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ᾽Αλέξιος Βρανᾶς Κομνηνός, σύζ. τῆς Ἄννας Κομν. Βατατζίνας 149. Ὁ Δημ. Βρανᾶς, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στόλου πῆρε μέρος στὴν ἐκστρατεία ποὺ ἔγινε τὸ 1144 ἐναντίον τοῦ πρίγκιπα τῆς ᾽Αντιόχειας Raymond de Poitiers, βλ. Κίνναμος, σ. 34-5, καὶ Χωνιάτης, σ. 71· τὸ 1167 πῆρε μέρος μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Γεώργιο στὴ μεγάλη ἐκστρατεία ποὺ ἔγινε ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας, βλ. Κίνναμος, σ. 271-72. Ὁ πιὸ πάνω Μιχ. Βρανᾶς το 1146-47 ἦταν δ ο ὺ ξ τῆς Ναϊσοῦ καὶ κάτω ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ἰδιότητα περιποιήθηκε τὸν Κονράδον III τῆς Γερμανίας καὶ τὰ στρατεύματά του κατὰ τὴ Δεύτερη Σταυροφορία, βλ. Κίνναμος, σ. 70, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 273, καὶ Κ. Ἄμαντος, Α΄, σ. 337· ἀργότερα ὁ Μιχ. Βρανᾶς ἔκανε τὸ ἴδιο γιὰ τὸν Λουδοβίκο VII τῆς Γαλλίας καὶ τὰ στρατεύματά του, δίδοντας τρόφιμα κλπ., βλ. Eude de Deuil, PL 185, στ. 1220, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 294. ᾽Ανάμεσα στὰ ἔτη 1150 καὶ 1153 ὁ Μιχ. Βρανᾶς πῆρε μέρος στὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Σέρβων, τῶν Οὔγγρων καὶ τῶν Πετσενέγκων καὶ διέτρεξε μεγάλο κίνδυνο μαζὶ μὲ ἕνα ἄλλο στρατηγό, τὸν ξενικῆς καταγωγῆς Γιφάρδο, βλ. Κίνναμος, σ. 108-9, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 390. Τὸ 1155 ὁ Μιχ. Βρανᾶς ἦταν στὴν Κύπρο κάτω ἀπ᾽ τὶς διαταγὲς τοῦ ᾽Ιωάννη Κ. 128, ὁπότε δέχτηκαν τὴ ληστρικὴ ἐπιδρομὴ τοῦ πρίγκιπα τῆς ᾽Αντιόχειας Renaud de Chatillon, βλ. προσωπογρ. ᾽Ιωάννη Κ. 128, ὑ. 37-39. Τὸ 1161 ὁ Μιχ. Βρανᾶς ἦταν δ ο ὺ ξ τῆς Κιλικίας, βλ. Κίνναμος,

κ ρ ά τ ο ρ α ᾽Ισαάκιου Κ. 12΄[8], ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ στρατεύματος[29].

Ἡ μάχη ποὺ σ᾽ αὐτὴ ἔπαθαν οἱ δυὸ στρατηγοὶ –«καὶ οἱ δυὸ ἦσαν πολεμικώτατοι, μᾶς λέει ὁ Κίνναμος, ἀνώτερος ὅμως ὁ Βρανᾶς»[30]– τὴ φοβερὴ αὐτὴ ἧττα, μᾶς περιγράφεται ὡς ἑξῆς:

«Καθὼς καὶ οἱ δυὸ εἶχαν συμφωνήσει νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναντίον τοῦ Οὔγγρου στρατηγοῦ Διονύσιου τὴ νύχτα, ξεσήκωσαν τὸ στράτευμα καὶ βάδιζαν πρὸς τὸ στρατόπεδο τοῦ ἐχτροῦ. Φτάνοντας σ᾽ αὐτὸ τὸ βρῆκαν ὁλότελα ἄδειο, καὶ ἄρχισαν νὰ ἔχουν κάποιους δισταγμούς. Προσέχοντας τὴν πορεία τους, ἐξακολούθησαν νὰ βαδίζουν μέχρι ποὺ ξημέρωσε γιὰ καλά, ἂν καὶ ἔπρεπε πρὶν ξημερώση νὰ κάνουν τὴν ἐπίθεση, ὁπότε ἄλλη πιθανὸν νὰ ἦταν ἡ ἔκβαση τοῦ ἀγώνα».

«Καθὼς ξημέρωσε, οἱ Οὔγγροι τοὺς ἀντελήφθησαν –τοὺς παρατήρησαν μάλιστα νὰ βαδίζουν μὲ κάποια ἀταξία– τοὺς ἐπετέθηκαν μὲ ὁρμὴ καὶ ἔφεραν στὶς τάξεις τους τὸν πανικό. Οἱ Βυζαντινοὶ νόμισαν πὼς οἱ Οὔγγροι ἦσαν πολὺ περισσότεροι ἀπ᾽ τὴ στρατιὰ ποὺ τοὺς ἐπιτέθηκε, ἐνῶ δὲν ἦσαν, καὶ αὐτὸ κανεὶς ἀπ᾽ τοὺς δυὸ στρατηγοὺς δὲν μπόρεσε νὰ τὸ διαπιστώση, γιατὶ σὲ λίγους ἀνθρώπους ἔχει δοθῆ τὸ προνόμιο νὰ διακρίνουν τὴν πραγματικότητα».

«Πάνω στὴ φυγή, ὁ Βρανᾶς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ εἶχε τὸ θάρρος νὰ γυρίση πρὸς τὰ πίσω καὶ νὰ ἀναχαιτίση μὲ τὸ δόρυ του τὸν διώχτη του, ἐνῶ ὁ Γαβρᾶς τὸ ἔβαλε στὰ πόδια»[31].

Ὅταν μακρυὰ ἀπ᾽ τὸ μέτωπο τοῦ ἀγώνα, οἱ δυὸ στρατηγοὶ συναντήθηκαν ὁ Βρανᾶς εἶπε στὸ Γαβρᾶ: «Γιατί, σεβαστέ μου, δὲν ἔτρεξες κοντά μου, τὴν ὥρα ποὺ γύρισα καὶ χτυπιόμουν μὲ τοὺς Οὔγγρους;» Ὁ Γαβρᾶς τοῦ ἀπάντησε: «Μὰ τὴν κεφαλὴ τοῦ αὐτοκράτορα, δὲν σὲ ἀντιλήφτηκα καθόλου»[32]. Καθὼς ὅμως μαθαίνομε ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Γαβρᾶ δὲν ἦταν ἀληθινός.

Ὅταν οἱ συγγενεῖς τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, καὶ ἰδιαίτερα ὁ ἀδελφός της ᾽Ιωάννης Κ. 128, παρουσίασαν μετὰ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ μάχη, τὸ γαμβρό τους Μιχαὴλ Γαβρᾶ στὸν αὐτοκράτορα, «πολὺς ἦταν ὁ κρότος καὶ ὁ ἔπαινος γι᾽ αὐτόν», καὶ ἰσχυρίζονταν πὼς μὲ «ρώμη καὶ ἀλκὴ» πολέμησε ἐναντίον τῶν Οὔγγρων, καὶ ἔφερναν μάρτυρα τῶν ἰσχυρισμῶν τους, τὸν συστράτηγό του

σ. 286, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 526-27. Γιά τὸ γιό του Ἀλέξιον Βρανᾶν Κομν., βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κομν. Βατατζίνας 149, ὑ. 6-10.

28. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 20.
29. Κίνναμος, σ. 257-58· Χωνιάτης, σ. 173. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 487· Κ. Βαρζός, ᾽Αλέξιος Κ. - Εἰρήνη Ρωσική, Βυζαντινά, τ. 7 (1975), σ. 147-48.
30. Κίνναμος, σ. 258: ἀμφοτέρω μὲν πολεμικωτάτω, ἀλλ᾽ ὁ Βρανᾶς ἐκράτει μᾶλλον. Καὶ ἀλλοῦ, ὁ Κίνναμος, σ. 293, μᾶς λέει πὼς ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς ἦταν «ἀρκετὰ ἔμπειρος στὰ πολεμικὰ ἔργα», στὴν πράξη ὅμως τὸν βλέπομε ἕνα μέτριο καὶ κακότυχο στρατιωτικὸ ἄντρα.
31. Κίνναμος, σ. 258-59.
32. Κίνναμος, σ. 259.

Μιχαὴλ Βρανᾶν.

'Ο αὐτοκράτορας γιὰ νὰ διαπιστώση τὴν ἀλήθεια, κάλεσε τὸ Βρανᾶ, καὶ ἀφοῦ τὸν ὅρκισε «πάνω στὸ κεφάλι του», πάνω δηλ. στὴ ζωή του, τοῦ ζήτησε νὰ πῆ, «ἂν ξέρη καμιὰ γενναία πράξη τοῦ Γαβρᾶ πάνω στὸν ἀγῶνα ποὺ ἔγινε».

'Ο Βρανᾶς δίσταζε νὰ ἀπαντήση, ὁπότε ὁ αὐτοκράτορας στράφηκε πρὸς τὸν ἴδιο τὸ Γαβρᾶ, καὶ τὸν ρώτησε, «ἂν εἶχε κάνει καμιὰ γενναία καὶ ἀξιέπαινη πράξη ἢ ἂν ὡς στρατηγὸς ἐνέργησε ἐκεῖνα ποὺ ἔπρεπε, ὅταν τοὺς ἐπιτέθηκε ὁ στρατηγὸς τῶν Οὔγγρων Διονύσιος». 'Ο Γαβρᾶς διαβεβαίωσε τὸν αὐτοκράτορα πὼς ὅσο κανεὶς ἄλλος ἔδειξε τότε τὸν ἡρωϊσμό του καὶ ἔκανε τὸ καθῆκον του.

'Αλλὰ τότε ἐπενέβη ὁ Βρανᾶς καὶ εἶπε πὼς «δὲν ἦταν σωστὸ μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα νὰ νοθεύεται ἡ ἀλήθεια, μιὰ καὶ τὸν ἐξόρκισε μάλιστα στὴ ζωή του, καὶ πὼς ὁ Γαβρᾶς καθόλου δὲν ἀντιστάθηκε στὴν ἐπίθεση τοῦ ἐχτροῦ, ἀλλὰ ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ τῆς ἐφόδου, δείλιασε καὶ ἔφυγε, ἂν καὶ αὐτὸς (ὁ Βρανᾶς) πολλὲς φορὲς τὸν ἀνακάλεσε, καὶ μὲ δυνατὴ φωνὴ τοῦ φώναξε: σ τ ά σ ο υ φ ί λ ε μ ο υ»[33].

Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῆ, μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν πανηγυρικὴ διάψευση, ποιὰ ἦταν ἡ θέση τοῦ 'Ιωάννη Κ. 128 καὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Γαβρᾶ, ἀπέναντι στὸν αὐτοκράτορα.

'Ο Μιχαὴλ Γαβρᾶς παραστάθηκε στὶς 18 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1170 στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε «στὸν πρόναο τοῦ θείου ναοῦ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ», κάτω ἀπ' τὴν προεδρία «τοῦ θεόστεπτου καὶ κραταιοῦ ἁγίου βασιλέα» Μανουὴλ (α') Κ. 81, γιὰ νὰ ἐξετάση τὶς κακοδοξίες τοῦ 'Ιωάννη Εἰρηνικοῦ, ἡγουμένου τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικηφόρου τοῦ Βορραδίου ὄρους τοῦ Πόντου, ποὺ ἀλλιῶς λεγόταν μονὴ τοῦ Βαταλᾶ, πάνω στὸ εὐαγγελικὸ ρητό: «'Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν».

Κατὰ τὴ σειρὰ προτεραιότητας ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς ἀναγράφεται μετὰ τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ αὐτοκράτορα 'Ιωάννην 128 καὶ 'Αλέξιον 132 τοὺς Κομν. καὶ τὸ σύγγαμβρό του 'Ιωάννη Καντακουζηνό, σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 129, καὶ πρὶν ἀπ' τὸν 'Ιωσὴφ Βρυέννιον, σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 85, πρωτεξαδέλφης τοῦ αὐτοκράτορα[34].

Τὸ 1175, καθὼς ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 πιεζόταν, χωρὶς ἀμφιβολία ἀπ' τὸν Schahinschah –Σανισὰν τὸν λένε οἱ Βυζαντινοί– ἀδελφὸ καὶ ἀντίπαλο τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου Kilidj Arslan II, τοῦ ὁποίου (Schahinschah) οἱ ὀπαδοί, κύριοι ἀκόμη τῆς 'Αμάσειας, ἦσαν πρόθυμοι νὰ τοῦ παραδώσουν τὴν πόλη τους, ἀποφάσισε νὰ στείλη ἕνα στρατιωτικὸ σῶμα γιὰ νὰ παραλάβη τὴν πόλη, πρὶν ἀκόμη πέση στὰ χέρια τοῦ Kilidj Arslan II.

'Επικεφαλῆς αὐτοῦ τοῦ σώματος ὅρισε τὸν ἐ μ π ε ι ρ ο π ό λ ε μ ο Μιχαὴλ Γαβρᾶν, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ συγκεντρώση καὶ πρόσθετα στρατεύματα ἀπ' τὶς

33. Χωνιάτης, σ. 173-74.

34. L. Petit, Documents inédits, VV11 (1904), σ. 490.

περιοχὲς τῆς Τραπεζούντας καὶ τῆς Οἰνόης τοῦ Πόντου[35].

'Ο Γαβρᾶς ἀφοῦ συγκέντρωσε καὶ τὰ πρόσθετα στρατεύματα, ἐπρόκειτο νὰ συναντήση τὸν Schahinschah, γιὰ νὰ προχωρήσουν μαζί. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε ἀναχωρήσει ἀπ' τὸ Δορύλαιο, ὅπου βρισκόταν ὁ αὐτοκράτορας ἐγείροντας ἕνα ἰσχυρὸ φρούριο, ἀλλὰ κατὰ τὴν πορεία του, ἂν καὶ συνοδευόταν ἀπὸ μιὰ βυζαντινὴ δύναμη, χτυπήθηκε ἀπὸ στράτευμα τοῦ ἀδελφοῦ του ποὺ καιροφυλακτοῦσε· οἱ Τοῦρκοι σκότωσαν πολλοὺς ἀπ' τοὺς συνοδούς του καὶ ἅρπαξαν πολλὰ λάφυρα, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Schahinschah μόλις κατάφερε νὰ διαφύγη, καὶ φοβισμένος νὰ γυρίση καὶ πάλι στὸ Δορύλαιο, κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα[36].

Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα, ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς ἔφτασε μὲ τὰ στρατεύματά του στὴν 'Αμάσεια,οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας τὸν καλοῦσαν νὰ μπῆ μέσα ἀπ' τὰ τείχη της, καὶ γιὰ ἀσφάλειά του, τοῦ ἔστειλαν ὁμήρους καὶ παράδοσαν τὴν ἀκρόπολη τῆς πόλης τους σὲ Ἕλληνες. 'Ο Γαβρᾶς δὲ δέχτηκε αὐτὲς τὶς προτάσεις τους ἀπὸ φόβο πρὸς τὰ στρατεύματα τοῦ Kilidj Arslan II ποὺ καὶ αὐτὰ εἶχαν φτάσει καὶ στρατοπεδεύσει ὄχι μακρυὰ ἀπ' τὴν 'Αμάσεια. Μετὰ ἀπ' αὐτό, καὶ ἐνῶ ὁ Γαβρᾶς ἔπαιρνε τὸ δρόμο πρὸς τὸ βυζαντινὸ ἔδαφος,ἡ πόλη παραδόθηκε στὶς δυνάμεις τοῦ Kilidj Arslan II, παρὰ τὴ γνώμη τοῦ διοικητῆ της ποὺ ἦταν ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Schahinschah[37].

Αὐτὴ εἶναι ἡ διήγηση τοῦ Κίνναμου, ἡ μοναδική μας πηγὴ πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐπιχείρηση. Πῶς μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ καὶ νὰ κριθῆ ἡ στάση τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ; "Ας μὴ φανῆ τολμηρὸ νὰ ὑποθέσωμε, λέει ὁ Chalandon, πὼς μέσα στὴν 'Αμάσεια θὰ ὑπῆρχαν δυὸ μερίδες, μιὰ μὲ τὸν Schahinschah καὶ μιὰ μὲ τὸν Kilidj Arslan II, καὶ ὁ Γαβρᾶς θὰ ἔκρινε πὼς ἡ μερίδα τοῦ φιλοβυζαντινοῦ Τούρκου πρίγκιπα δὲν ἦταν ἡ πιὸ ἰσχυρὴ καὶ φοβήθηκε νὰ διακινδυνεύση τὴν εἴσοδό του στὴν πόλη[38].

'Η πράξη του ὅμως δὲν ἔμεινε χωρὶς κυρώσεις ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορα.

"Οταν ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 τελείωσε τὶς ἐργασίες τῆς οἰκοδόμησης τοῦ φρουρίου τοῦ Δορυλαίου, καὶ ἔφτασε στὴν ΚΠολη, παράπεμψε τὸ στρατηγὸ καὶ γαμβρό του Μιχαὴλ Γαβρᾶν σὲ δίκη γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς 'Αμάσειας. 'Η ἀπόφαση γιὰ τὴν ποινή του «ψηφίστηκε» καὶ ὁ Γαβρᾶς μὲ σίδερα σφιχτὰ

35. Κίνναμος, σ. 293.

36. Κίνναμος, σ. 295. 'Ο Κίνναμος, σ. 291, λέει γιὰ τὸν Σανισὰν πὼς ἦταν «ἀδελφὸς τοῦ Kilidj Arslan II καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν ἔφυ σπερμάτων». 'Ο F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 432, λέει πὼς «ὁ Maçoud I, ἐκτὸς τοῦ νέου σουλτάνου Kilidj Arslan II, ἄφησε δυὸ γιοὺς ἀκόμη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἕνα ὁ Kilidj Arslan II ἐξαφάνισε ἀμέσως, ἐνῶ ὁ ἄλλος, ὁ Schahinschah (Σανισάν), καθὼς φοβήθηκε μιὰ παρόμοια τύχη, κατάφυγε στὴ Γάγγρα ποὺ τοῦ εἶχε δοθῆ ἀπ' τὸν πατέρα του, μαζὶ μὲ τὴν "Αγκυρα καὶ τὴ χώρα τὴν παραθαλάσσια τοῦ Εὐξεινου Πόντου».

37. Κίνναμος, σ. 296.

38. F. Chalandon, τ. II, σ. 503.

δεμένα στὰ πόδια του, ρίχτηκε στὶς φυλακὲς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ παλατιοῦ τῆς ΚΠολης. Ἀλλὰ ὁ Μανουὴλ (α΄) ἦταν ἕνας ἡγεμόνας ποὺ πολὺ ἀγαποῦσε τοὺς συγγενεῖς του· χάρη τῆς ἀνεψιᾶς του Εὐδοκίας Κ. 130, δὲν ἄργησε νὰ ἐλευτερώση τὸν ἄντρα της καὶ νὰ τοῦ ἀποδίδη καὶ πάλι τὶς πρότερες τιμές[39].

Αὐτὴ εἶναι, κατὰ τὸ 1175-76, καὶ ἡ τελευταία ἐμφάνιση τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο[40].

Ἡ Εὐδοκία Κ. 130 ἀπόχτησε ἀπ᾽ τὸ Μιχαὴλ Γαβρᾶ τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸν Γαβρᾶν 216[41], ὁ ὁποῖος ὅπως φαίνεται ἀπόχτησε ἀπογόνους, καθὼς συναντᾶμε ἀργότερα δυὸ τοὐλ. Κομνηνοὺς - Γαβράδες, τὸν «σκολικᾶν κύριον» Μανουὴλ Δούκαν Κομνηνὸν τὸν Γαβρᾶν, εὐεργέτη ἑνὸς μοναστηριοῦ στὸ Μυστρᾶ τὸ 1300/1[42], καὶ τὸν Γαβρᾶν-Κομνηνόν, ποὺ ἀπ᾽ τὸν Πόντο, ὅπου εἶχε ἐγκατασταθῆ ὁ Μανουὴλ Κομν. Γαβρᾶς 216, πῆγε στὴν ΚΠολη, περὶ τὸ 1320/40, καὶ παντρεύτηκε μιὰ Δούκαινα Παρασπονδυλίνα Κομνηνὴ Ἀγγελίνα, ἀπ᾽ τὴν ὁποία ἀπόχτησε μερικὲς κόρες[43].

Ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς κατεῖχε στὴν Τραπεζούντα χτήματα, ποὺ σ᾽ αὐτὰ μετὰ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ᾽ τοὺς Λατίνους, ἐγκαταστάθηκε ὁ γιός του Μανουὴλ Κ. Γ. 216[44].

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, οὔτε καὶ αὐτὴ τοῦ θανάτου τοῦ Μιχαὴλ Γαβρᾶ, καθὼς ὅμως δὲν τὸν συναντᾶμε μετὰ τὸ 1175/76, μποροῦμε νὰ ὑποψιαστοῦμε πὼς ἦταν, ὅπως ὁ γυναικάδελφός του Ἰωάννης Κ. 128 καὶ ὁ σύγγαμβρός του Ἰωάννης Καντακουζηνός,

39. Κίνναμος, σ. 299.
40. Ἡ καταδίκη καὶ ἡ συγχώρεση τοῦ Γαβρᾶ δείχνει πὼς ἔγινε μέσα στὸ χειμώνα τοῦ 1175-76, καὶ μᾶλλον στὶς ἀρχὲς τοῦ 1176, βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 504.
41. Ἐκ τῶν τοῦ Ναυπάκτου (Ἰωάννου) πρὸς τὸν Κερκύρας, Κώδικας Κοσμᾶ Ἁγιορείτη τοῦ Βατοπεδινοῦ τοῦ κελλίου Παπα-Σάβα: Καὶ ὁ μὲν Κομνηνὸς Μανουὴλ ο Γαυρᾶς, ὃς μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντίνου καλλιπόλεως πτῶσιν καὶ ἀμαύρωσιν εἰς Κολχίδα τῇ ἀρρωγῇ Βενετίκου τινὸς ἀπεδήμησεν ἐν τοῖς πατρῴοις αὐτοῦ κτήμασι, ἐκ τῆς γυναικὸς τοῦ Γαυρᾶ τῆς Κομνηνῆς κυρᾶς Εὐδοκίας, τῷ Γαυρᾷ γεγέννηται, ὁ δὲ Κομνηνὸς Ἀλέξιος ὁ ὑπὸ τοῦ βασιλέως κῦρι Ἀνδρονίκου πηρωθείς, ἐκ τῆς τοῦ Χαλούφη γυναικὸς τῆς Κομνηνῆς κυρᾶς Θεοδώρας, τῷ βασιλεῖ κῦρι Μανουὴλ γεγέννηται, περὶ ὃν ὁ πολύκροτος ἐκεῖνος γάμος, ὁ οὐ γάμος, ὡς συνοδικῶς ἐκ τῶν ὑστέρων κεκήρυχται. Ἕνα θυγάτριο ποὺ ἀποδίδεται στὴν Εὐδοκία Κ. 130 ἀπ᾽ τὸν πρῶτο Ἀνώνυμο σύζυγό της, δὲν εἶναι παρὰ κόρη τοῦ Ἰωάννη Κ. 55, ἢ Ἀνώνυμη Κ. 100.
42. A. Boeckh καὶ J. Franz, Corpus Inscriptionum Graecarum, IV, Berlin 1877, σ. 350, ἀριθ. 8763. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 120, ἀριθ. 88· A. Bryer, The Gabrades, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 13), σ. 182, ἀριθ. 18. Ἡ λέξη σ κ ο λ ι κ ᾶ ν εἶναι ἀσαφής· ἀναρωτιέται κανεὶς μήπως εἶναι μέρος τῆς ἐπωνυμίας τοῦ Μανουὴλ Δ.Κ.Γ., καθὼς στὴν ΚΠολη συναντᾶμε «οἴκημα τοῦ (Σ)Κουλικᾶ», βλ. MM3 (1865), σ. 49.
43. Μανουὴλ Φιλῆς, Manuelis Philae Carmina, ἔκδ. E. Miller, Paris 1855, τ. I, σ. 292-93, στίχ. 30-41. Ὁ Γαβρᾶς Κομν. εἶχε ἀναδειχτῆ προφανῶς στὴν Τραπεζούντα κ ρ ι τ ὴ ς τ ο ῦ φ ο σ σ ά τ ο υ. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 164-65, ἀριθ. 159· A. Bryer, The Gabrades, σ. 182, ἀριθ. 19.
44. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 41.

ἕνα ἀπ᾽ τὰ θύματα τοῦ πολύνεκρου Μυριοκέφαλου (Σεπτ. 1176), «ὅπου ἔπεσαν πολλὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ἀπ᾽ τὰ πιὸ ἐπιφανῆ»[45].

Καθὼς ὅμως ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς εἶχε ἕνα προηγούμενο μὲ τὴν Ἀμάσεια, πιθανὸν νὰ πῆρε μέρος καὶ νὰ ἔπεσε στὶς μάχες ποὺ ἔγιναν, τὸν Αὐγουστο τοῦ 1176, ἐναντίον τῶν Τούρκων τῆς Ἀμάσειας καὶ τῆς Νεοκαισάρειας, ὅπου σκοτώθηκε καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βυζαντινῶν δυνάμεων ο αὐτοκρατορικὸς ἀνεψιὸς Ἀνδρόνικος Κομν. Βατάτζης 148[46].

131. Θεοδώρα Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1132 – † 3.1.1183)

Ἡ Θεοδώρα[1] Κ. τριτότοκη κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76 καὶ τῆς Εἰρήνης· γεννήθηκε περὶ τὸ 1132[2].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 131 παντρεύτηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1148 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1149[4] τὸν μ α ρ γ κ ρ ά β ο ν τῆς Αὐστρίας (1141 - 1156) καὶ δ ο υ κ α τῆς Βαυαρίας (1143 - 1156) Ἐρρίκον II (Henri II) "Jasomirgott"[5] de Babenberg[6] ποὺ

45. Χωνιάτης, σ. 238-39.
46. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 369· Χωνιάτης, σ. 236.

131.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Θεοδώρας Κ. 79.
2. Χωνιάτης, σ. 136· Ἀνώνυμοι στιχουργοί, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 768 καὶ 772: Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν, ὅτε ἡ κυρὰ Θεοδώρα η θυγατηρ αὐτῆς, ἡ συζευχθεῖσα τῷ ἀδελφῷ τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας επανέζευξεν ἀπὸ τοῦ ταξειδίου μετὰ τῆς αὐταδέλφης αὐτῆς τῆς Κομνηνῆς, ετι (τῆς) μητρὸς αυτῶν εν τῷ Παντοκράτορι διαγούσης· ἔκδ. C. Neumann, Griech. Geschicht. (Studien zu Theod. Prodromos), Leipzig 1888, σ. 65: Εἰς τὴν κυρὰν Θεοδώραν τὴν τοῦ σεβαστοκρατορος και τὸν σύζυγον αὐτῆς, τὸν ἀδελφὸν τοῦ ῥηγὸς Ἀλαμανίας, ἐκδ. Συν. Παπαδημητριου. Ο Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος, VV10 (1903), σ. 107, αριθ. 20· σ. 108, αριθ. 53.
3. Ἂν καὶ ὁ Χωνιάτης, σ. 135-36, γράφει: τῷ δ᾽ Ἀνδρονίκῳ θυγατέρες εγεγονεισαν τρεῖς, Μαρία Θεοδώρα καὶ Εὐδοκία, συμφωνῶ μὲ τὴν S. De Jongh, σ. 57, ὑ. 7, ποὺ δέχεται πὼς ἡ Θεοδώρα 131 ἦταν ἡ νεώτερη ἀπ᾽ τὴν Εὐδοκία 130, καθὼς ο γαμος τῆς πρώτης απ᾽ τις δυὸ ἔγινε μετὰ τὸ γάμο τῆς δεύτερης, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 4. Απ᾽ τὴν αλλη μεριὰ η κομνηνικὴ παράδοση στὴν ὀνοματοθεσία μᾶς ὁδηγεῖ στὸ ἴδιο συμπέρασμα· κόρες τοῦ Ἰωάννη Κ. 6: Μαρία 11, Εὐδοκία 13, Θεοδώρα 14· κόρες Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15: Αννα 32, Μαρία 33, Εὐδοκία 37, Θεοδώρα 38. Καθὼς ἡ Θεοδώρα 131 κατὰ τὸ γαμο της θὰ ἦταν τὸ πιὸ πολὺ 16 χρονῶ, πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1132.
4. Ὁ γάμος ἔγινε μετὰ τὸ κλείσιμο τῆς ἑλληνογερμανικῆς συνθήκης συμμαχίας, ποὺ συντάχτηκε τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1148, βλ. Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ 1071 μέχρι τοῦ 1453, σ. 46. Ἡ Θεοδώρα 131 πρέπει νὰ παντρεύτηκε στὰ τέλη τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1148 ἢ καλύτερα στὶς ἀρχὲς τοῦ Γενάρη τοῦ 1149.
5. Γιὰ τὸ παρωνύμιο «Jasomirgott» (= Jasomir - θεός), βλ. Das Babenbergische Österreich (976 - 1246), Herausgegeben von Erich Zöllner, Wien 1978, σ. 10· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 680.
6. Nouveau petit larousse illustre, τ. II, Paris 1957, σ. 1209: Babenberg, nom d'une ancienne famille franconienne dont les membres les plus connus furent margraves d'Autriche du X au XIIIe siècle.

διαδέχτηκε καὶ στοὺς δυὸ θρόνους τὸ νεώτερο ἀδελφό του Λεοπόλδο IV (1136 - 1141 ὡς μαργκρ. τῆς Αὐστρίας 1139-1141 ὡς δοὺξ τῆς Βαυαρίας). Καὶ οἱ δυὸ ἦσαν γιοὶ τοῦ Λεοπόλδου III τοῦ «Ἁγίου» (1095 - 1136 ὡς μαργκρ. τῆς Αὐστρίας) καὶ τῆς Ἁγνῆς (+1143), κόρης τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Ἐρρίκου IV (1056 - 1106) καὶ χήρας τοῦ Φρειδερίκου I τοῦ Schwaben, ποὺ ἀπ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο ἡ Ἁγνὴ εἶχε ἀποχτήσει τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Κονράδον III (Conrad III) de Hohenstaufen (1138 -1152), γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἐρρίκος II «Jasomirgott» καὶ ὁ Λεοπόλδος IV ἦσαν ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοὶ τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορα Κονράδου III[7].

Αὐτὸς ὁ γάμος ἔγινε ἀπ' τὶς ἀνάγκες τῆς πολιτικῆς· ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Κονράδος III (1138 - 1152), γυρίζοντας ἀπ' τὴν Παλαιστίνη, ἔπειτ' ἀπὸ ἕνα κίνδυνο ποὺ πέρασε κατὰ τὸ θαλάσσιο ταξίδι του, ἀποβιβάστηκε στὴ Θεσσαλονίκη[8].

Ἀπὸ κεῖ μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81 πῆγαν στὴ Βερόη τῆς Θράκης (σημ. Stara-Zagora)· σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν πόλη οἱ δυὸ αὐτοκράτορες ἢ ὅπως θένε οἱ Βυζαντινοὶ ὁ β α σ ι λ έ α ς καὶ ὁ ρ ή γ α ς μέσα σὲ ζεστὴ ἀτμόσφαιρα σὰν σύγγαμβροι ποὺ ἦσαν -ὁ Μανουὴλ (α'), ὅπως ξέρομε, εἶχε παντρευτῆ τὴ Βέρθα - Εἰρήνη, γυναικαδέλφη τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα– ἔκαναν τὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴ σύναψη μιᾶς συνθήκης συμμαχίας ποὺ πρόβλεπε κοινὴ κατὰ τῶν Νορμανδῶν στρατιωτικὴ δράση καὶ ἀποκατάσταση τοῦ Βυζαντίου στὶς κτήσεις ποὺ εἶχε στὴν Ἰταλία[9].

Ἀπ' τὴ Βερόη οἱ δυὸ μονάρχες πῆγαν στὴν ΚΠολη, ὅπου πέρασαν τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1148[10].

Ἡ νέα ἑλληνογερμανικὴ συμμαχία, ποὺ σ' αὐτὴ ἐπιδιώχτηκε καὶ ἡ εἴσοδος

7. Κίνναμος, σ. 236 καὶ 261· Otto Sanblasianus, 3, ad. ann. 1148, MGH. SS., τ. XX, σ. 305· Annales Palidenses, ἔνθ' ἀνωτ. τ. XXI, σ. 83· Annales Mellicenses, ἔνθ' ἀνωτ., τ. IX, σ. 504· Continuatio Clouston., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 632· βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 2, τοὺς Ἀνώνυμους στιχουργούς· τὰ πιὸ πάνω γιὰ τὸ γάμο τῆς Θεοδώρας Κ. 131 μὲ τὸν Ἐρρίκο II· γιὰ τὴ διαδοχὴ στὴν Αὐστρία καὶ τὴ συγγενικὴ σχέση τοῦ Ἐρρίκου II καὶ τοῦ Λεοπόλδου IV μὲ τὸν Κονράδο III τῆς Γερμανίας, βλ. Das Babenberg, Österr., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 39, Stammtafel der Babenberger. Ὁ Λεοπόλδος III ὁ «Ἅγιος» (1095 - 1136) παντρεύτηκε δυὸ φορές. Ἀπ' τὴν v. Perg (;) ἀπόκτησε τὸν Ἀδαλβέρτο (+ 1138) καὶ ἀπ' τὴν Ἁγνὴ τῆς Γερμανίας τὸν Ἐρρίκο II, τὸ Λεοπόλδο IV καὶ ἄλλα ἐννέα παιδιά. Ὁ ἱδρυτὴς τῆς δυναστείας Λεοπόλδος I (976 - 994) καὶ οἱ ἀπόγονοί του πῆραν τὴν ἐπωνυμία Babenberger, γιατὶ κατάγονταν ἀπ' τὴ γνωστὴ βαυαρικὴ πόλη Baberg. Ἡ μικρὴ μαρκιωνία τῆς Αὐστρίας μόλις τὸ 1156, στὸν καιρὸ τοῦ Ἐρρίκου II καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 131, προβιβάστηκε σὲ δ ο υ κ ά τ ο ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο I τὸν Κοκκινοπώγωνα (1152 - 1190) ποὺ ἦταν ἕνας ἀνεψιός τους, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 30 - 32.
8. Κίνναμος, σ. 87-8· Otton de Freisingen Gesta, I 59. MGH. SS., t. XX, σ. 385.
9. Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ 1071 μέχρι τοῦ 1453, σ. 46.
10. Annales Magdeburgensses. MGH. SS., τ. XVI, σ. 188.

τῶν Βενετῶν καὶ τῶν Πισατῶν, ἐπισφραγίστηκε μὲ τοὺς γάμους τοῦ τότε μαρκήσιου (μαργκράβου) καὶ ἀπ' τὸ 1156 δούκα τῆς Αὐστρίας καὶ ἡγεμόνα τῆς Βαυαρίας Ἐρρίκου II «Jasomirgott», χήρου ἀπ' τὴν κόρη τοῦ Λοθάριου III τῆς Σαξωνίας καὶ ἔπειτα αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας (1125 - 1137), τὴν Γερτρούδην, ποὺ εἶχε πεθάνει τὸ 1143, ἀφήνοντας σ' αὐτὸν μιὰ κόρη, τὴν Ριχάρδαν (Richardis), ποὺ ἦταν (ὁ Ἐρρίκος II), ὅπως ἀναφέρθηκε, ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Κονράδου III, μὲ τὴν ἀνεψιὰ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, τὴ Θεοδώρα Κ. 131[11].

Ἔγιναν ἀκόμη καὶ συζητήσεις γιὰ τὴν ἕνωση τοῦ Ἐρρίκου, γιοῦ τοῦ Κονράδου III, μὲ μιὰ πριγκίπισσα τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν[12].

Οἱ ποιητὲς τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς τραγούδησαν τοὺς γάμους τῆς Θεοδώρας Κ. 131 μὲ τὸν Ἐρρίκο II τῆς Αὐστρίας:

Ἀλαμανία χόρευε καὶ πήδα καὶ λαμπρύνου,
γιατὶ μὲ τ' Ἀνδρόνικου τὴν κόρη τὴν πανέμορφη
ὁ δοὺξ ὁ μεγαλόδοξος πανευτυχῶς ἑνώνεται
καὶ γίνεται λαμπρότερος ἀπ' τῆς Κομνηνῆς τὴ λάμψη.

Στεῖλε, βασιλικὲ φωσφόρε μου (πρὸς τὸν Μανουὴλ α' 81)
τὶς ἀχτίδες σου καὶ τὶς μαρμαρυγές σου,
καὶ μὲ τὸ φῶς σου λάμπρυνε καὶ τοῦτον τὸν ἀστέρα
ποὺ ἦλθε ἀπ' τὴν ἑσπέρα σὲ ἡμερινὴ αὐγή.

Χαῖρε καὶ σύ, πανευτυχέστατε καὶ δοὺξ νυμφίε,
χαῖρε ῥηγὸς αὐτάδελφε μεγαλοδοξοτάτου·
ποὺ ἀπὸ δόξα σήμερα βαδίζεις πρὸς δόξα πιὸ μεγάλη,
καὶ ἀπὸ τιμὴ ἀνέρχεσαι πρὸς πιὸ τρανὴ τιμή,
γιατὶ τὸ πάμπρεπο τοῦ πορφυρόβλαστου τριαντάφυλλο
μὲ σένα συμπλέκεται καὶ ἑνώνεται καὶ συναρμόζεται.

Χαῖρε λοιπὸν πανέντιμε μὲ τὴν πανένδοξη·
γιατὶ τοῦ σεβαστοκράτορα ἡ κόρη ἡ πανέμορφη,
σὰν τριαντάφυλλο εὐγενικὸ τὴ γενιά σου θὰ λαμπρύνη

11. Γιὰ τὴ συμμαχία καὶ τὸ γάμο, βλ. Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ' ἀνωτ.· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 326· γιὰ τὸν πρῶτο γάμο τοῦ Ἐρρίκου II καὶ τὴν ἀπ' αὐτὸν ἀπόχτηση κόρης, βλ. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 39 - 40. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ σοφοῦ καθηγητῆ τῆς Βιέννης Pol. K. Enepekides, Byzantinische Prinzess, im hause der Babenberger. κτλ. Πεπτραγμένα Θ' Διεθν. Βυζαντ. Συνεδρίου, τ. Β', Ἀθῆναι 1956, σ. 369-70, ποὺ λέει πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 131 ἦταν μιὰ ἐγγόνη "enkelin" τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, καὶ σὲ συνέχεια πὼς «δὲν ἦταν μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') ἀλλὰ ἡ δεύτερη κόρη τοῦ δεύτερου γιοῦ τοῦ Ἰωάννη (β') 34, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76, καὶ τῆς συζύγου του Εἰρήνης». Ὁ Ἀνδρόνικος 76 δὲν ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Μανουὴλ 81, κ' ἔτσι ἡ Θεοδώρα 131 δὲν ἦταν μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ; Πάνω σ' αὐτὰ ἀπάντησα στὸν κ. καθηγητὴ στὸ «Βῆμα» τῆς 16.XI.80, γιατὶ τὴν ἴδια ἐξ ἀβλεψίας ἀνακολουθία ἐπανάλαβε καὶ στὸ «Βῆμα» τῆς 26.X.80.
12. Ἐπιστολὴ Conrad III πρὸς αὐγούσταν Εἰρήνην, εἰς Wibald, Epistolae, ἀριθ. 243, σ. 365.

καὶ μύρο θὰ σοῦ γίνη πολύτιμο εὐωδιαστό[13].

Ἂν ὅμως ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 χάρη τῆς πολιτικῆς, ἔδινε τὴν ἀνεψιά του σ᾿ ἕνα ξένο πρίγκιπα καὶ οἱ ποιητὲς χαιρέτιζαν τὸ νιόνυμφο ζευγάρι καὶ τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλιῶς σκεφτόταν ἡ μητέρα τῆς νύφης, ἡ σεβαστοκρατόρισσα Εἰρήνη, ἡ χήρα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76. Ἄλλος στιχουργὸς βάζει αὐτὰ τὰ λόγια στὸ στόμα τῆς Εἰρήνης:

Εἶδα καὶ κόρη δυστυχισμένη σὰν ἄλλη Πολυξένη,
ἀπ᾿ τὴν ἀγκαλιά μου μὲ τὴ βία νὰ τὴν παίρνουν,
καὶ τὸ Χάρο νὰ παντρεύεται, ἀλλοίμονο, τί παρανομία
καὶ τί ἄπρεπη συνάφεια καὶ τί νόθος συζυγία!

Πότε τέτοια ἔχει γίνει τῶν ἀντιθέτων μίξη;
πότε μὲ ἄγριο θεριὸ παρθένος συγκατοίκησε;
πότε μὲ δράκο ἔπεσε κόρη ἀπαλωτάτη;
πότε μὲ ἀγριόχοιρο μοσχάρι ἔσμιξε τρυφερώτατο;

Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ πράμα τὸ ἀλλόκοτο, τὸ ἔπαθα,
χωρὶς τὴ θέλησή μου,
καὶ τὴν τερπνὴ κορούλα μου καταστραμμένη εἶδα,
ὅταν τῆς Δύσης τὸ θεριὸ ἑνώθηκε μαζί της,
καὶ ζωντανὴ ἐθρήνησα τὴν κόρη μου,
σὰ νὰ ᾿ταν πεθαμένη[14].

Ἐκεῖνο ποὺ μπορεῖ νὰ φανῆ ὡς βέβαιο εἶναι πὼς ἡ χήρα σεβαστοκρατόρισσα Εἰρήνη δὲν ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή της γιὰ τὸ γάμο τῆς κόρης της, καὶ ὁ Μανουὴλ (α΄) ἐνέργησε αὐταρχικὰ ὡς αὐτοκράτορας γιὰ τὸ καλὸ τῆς Μοναρχίας, ὅπως νόμισε.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς αὐτοὶ οἱ γάμοι ἀνάμεσα σὲ βυζαντινὲς πριγκίπισσες καὶ δυτικοὺς δὲν ἄρεσαν ποτὲ στὴν ΚΠολη. Εἶχαν τὴν ἐντύπωση πὼς οἱ πριγκίπισσες ποὺ παντρεύονταν σὲ μακρινὰ βασίλεια ἦσαν θύματα παραδομένα, σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τῶν ποιητῶν, στὰ «θεριὰ τῆς Δύσης». Σὰν νὰ ἤθελαν νὰ δικαιώσουν τὰ τόσο κακὰ προαισθήματα αὐτές οἱ νέες, οἱ θυσιασμένες στὶς ἀπαιτήσεις τῆς πολιτικῆς, σπάνια ἔζησαν εὐτυχισμένες καὶ πέθαναν σχετικὰ νέες. Δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ ἔχουν τὸ ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὴν ΚΠολη καὶ τὰ βλέμματά τους στραμμένα πρὸς τὴν Ἀνατολή[15].

Καὶ πραγματικὰ βλέπομε τὴ Θεοδώρα Κ. 131, ὅσο κι ἂν αὐτὴ ἀποτέλεσε μιὰ

13. Ἀνώνυμος, ἔκδ. C. Neumann, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 65-7.
14. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 768: Εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν θρηνητικὸς λόγος.
15. Ch. Diehl, Fig. Byz., s.II, σ. 167, ἑλλην. μετάφρ., σ. 526.

ἐξαίρεση καὶ εὐτύχησε, ὄχι καὶ πολὺ μετὰ τὸ γάμο της[16], νὰ ἔρχεται ἀπ᾿ τὴν Αὐστρία στὴν ΚΠολη, μαζὶ μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀδελφή της Μαρία Κ. 129 ποὺ τὴν εἶχε συνοδεύσει στὴν Αὐστρία, καὶ νὰ ἐπισκέπτωνται τὴ μητέρα τους Εἰρήνη ποὺ περιορισμένη κάτω ἀπὸ δυσμένεια, βρισκόταν στὴ μονὴ τοῦ Παντοκράτορα[17].

Ἂς ἔλθωμε τώρα καὶ στὸ γαμβρὸ Ἑρρίκο II "Jasomirgott" de Babenberg.

Ὁ Λεοπόλδος III ὁ «Ἅγιος», ὁ ἐνεργητικὸς ἐκεῖνος ἡγεμόνας ποὺ ἀπ᾿ τὸ Melk μετέφερε τὴν ἕδρα τῶν Babenberger στὸ Klosterneuburg, κι ἀπὸ τότε ἡ Βιέννη ἔγινε πρωτεύουσα τῆς μαρκιωνίας τῆς Αὐστρίας[18], πεθαίνοντας τὸ 1136, ἴσως κάτω ἀπ᾿ τὴν ἐπιρροὴ τῆς γυναίκας του, τῆς περίφημης αὐτοκρατορικῆς πριγκίπισσας Ἀγνῆς τῆς Γερμανίας, ἢ γιατὶ διέκρινε τὶς στρατιωτικές του ἀρετὲς ἢ καλύτερα καὶ γιὰ τὰ δυὸ μαζί, ἄφησε τὸ θρόνο τῆς Αὐστρίας στὸ δευτερότοκο γιό του Λεοπόλδο IV (1136 - 1141) καὶ ὄχι στὸν πρωτότοκο Ἑρρίκο ποὺ μόλις τὸ 1140 ἀνάλαβε τὴν ἡγεμονία τῶν περιοχῶν τοῦ Ρήνου[19]. Τὸ 1138 ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας Κονράδος III, θέλοντας νὰ ταπεινώση τοὺς Οὐέλφους, ἔδωσε τὸ δουκάτο τῆς Βαυαρίας στὸ Λεοπόλδο IV τῆς Αὐστρίας[20]. Ὁ ἄξιος αὐτὸς στρατιωτικὸς ἡγέτης πέτυχε σημαντικὰ ἀποτελέσματα στὴ Βαυαρία, ἰδιαίτερα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἑρρίκου τοῦ Ὑπερήφανου τὸ 1139. Ἀλλὰ τὸ 1141 ὁ Λεοπόλδος IV τὸν ἀκολούθησε στὸ θάνατο[21].

Καὶ τότε τὸν διαδέχτηκε στὸν αὐστριακὸ θρόνο ὁ Ἑρρίκος II, ὁ ὁποῖος μόνο τὸ 1143 ἀνάλαβε καὶ τὸ δουκάτο τῆς Βαυαρίας, καὶ τὸ 1141/2 παντρεύτηκε τὴ χήρα τοῦ Ἑρρίκου τοῦ Ὑπερήφανου καὶ κόρη τοῦ Λοθάριου III αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, τὴ Γερτρούδη, ποὺ ἀφοῦ γοήτευσε αἰσθητὰ πιὸ πολὺ μὲ τὴν καταγωγή της παρὰ μὲ τὰ κάλλη της δυὸ Ἑρρίκους, ἔφυγε σὲ λίγο ἀπ᾿ τὴ ζωή, τὸ 1143[22].

Κατὰ τὴ Δεύτερη Σταυροφορία εἶναι ποὺ βρῆκαν μιὰ ἀκόμη εὐκαιρία νὰ ἐκδηλωθοῦν οἱ ἄμετρες καὶ καταστρεπτικὲς φιλοδοξίες τοῦ τριαντάχρονου τότε Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ποὺ ὀνειρεύτηκε κι αὐτὸς τὸ ἀπατηλὸ ὄνειρο τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, νὰ ἐπανιδρύση τὸ ἑνιαῖο ρωμαϊκὸ Κράτος, αὐτὴ τὴ φορὰ μὲ ἑλληνικὴ μορφή, μὲ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια, καὶ ζητοῦσε γι᾿ αὐτὸ τὸ σκοπὸ νὰ ἀποκαταστήση πολὺ στενὲς φιλικὲς σχέσεις μὲ τὰ κράτη τῆς Δύσης, τὰ ἐναντίον τῶν

16. Ὁ γάμος τῆς Θεοδώρας Κ. 131 ἔγινε τὸ 1148/49, ἡ μητέρα της Εἰρήνη πέθανε τὸ 1151/52, ἡ ἐπίσκεψη αὐτὴ πρέπει νὰ ἔγινε περὶ τὸ 1150.
17. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 772: Προσφωνηματικὸς εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν κτλ., βλ. πιὸ πάνω ὑ. 2.
18. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., (ὑ. 5), σ. 123.
19. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 39 καὶ 45.
20. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 45.
21. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 45.
22. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 45.

Νορμανδῶν τῆς Σικελίας καὶ τῶν Οὐέλφων. Ἕνας τέτοιος σύμμαχος ἦταν ὁ Κονράδος III τῆς Γερμανίας, ποὺ πρόχειρο εἶχε κοντά του τὸ χῆρο μαργκράβο τῆς Αὐστρίας καὶ δούκα τῆς Βαυαρίας καὶ ἑτεροθαλὴ ἀδελφό του Ἐρρίκο II. Γι' αὐτὸν τὸν τελευταῖο πρέπει νὰ ποῦμε πὼς καὶ οἱ Babenberger τῆς Αὐστρίας, εἶχαν τὶς δικές τους καιροσκοπίες καὶ μικροφιλοδοξίες ποὺ ἦσαν ὅμως πιὸ πραγματιστικές. Τὸ δοκιμασμένο σύνθημα τῆς πολιτικῆς τους ἦταν γνωστό: «Bella gerant alii, tu felix Austria nube» (= «Ἄφηνε τοὺς ἄλλους νὰ κάνουν πολέμους, ἐσὺ εὐτυχισμένη Αὐστρία, κάνε γάμους»)[23]. Καὶ ἐδῶ εἶναι ποὺ μὲ τὴν πρόθυμη συγκατάθεση τοῦ Κονράδου III, ὁ Ἐρρίκος II παντρεύτηκε τὴν ἀνεψιὰ τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα Θεοδώρα Κ. 131[24].

Εἴδαμε πῶς ἔκριναν αὐτὴ τὴν ἕνωση στὸ Βυζάντιο· πὼς ὁ Ἐρρίκος II «ἔγινε πιὸ λαμπρὸς ἀπ' τῆς Κομνηνῆς τὴ λάμψη», πὼς μὲ τὸ γάμο του «βάδισε πρὸς δόξα καὶ τιμὴ πιὸ μεγάλη»[25], γιὰ νὰ ἀφήσωμε καταμέρος τὰ περὶ παράδοσης τῆς νύφης «στὸ θεριὸ τῆς Δύσης»[26], ἀλλιῶς ὅμως ἔκριναν τὰ πράματα στὸ «Ἅγιο Ρωμαϊκὸ κράτος τῆς γερμανικῆς ἐθνότητας» καὶ στὸ «Ὀσταρρίκι»[27].

«Ὡς ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς ὁ Ἐρρίκος II τοῦ κατόχου τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας τῆς Δύσης (τοῦ Κονράδου III), λένε οἱ δυτικοὶ ἱστορικοί, ὡς γιὸς μιᾶς κόρης (τῆς Ἀγνῆς) αὐτοκράτορα (τοῦ Ἐρρίκου IV), ὡς ἕνας ἄντρας ποὺ σὲ πρῶτο γάμο εἶχε παντρευτῆ μιὰ κόρη (τὴ Γετρούδη) ἑνὸς αὐτοκράτορα (τοῦ Λοθάριου III), ὁ Babenberger (ὁ Ἐρρίκος II) φαινόταν στὰ μάτια τοῦ Ἕλληνα βασιλέα (τοῦ Μανουὴλ α' Κ. 81) ὡς ἴσος πρὸς ἴσον»[28].

Ἂν στὸ Βυζάντιο αὐλικοὶ ποιητὲς μὲ χαρὰ ἢ μὲ λύπη χαιρέτισαν τὴν ἕνωση τοῦ Ἐρρίκου II καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 131, καὶ στὸ ἡγεμονικὸ ἀνάκτορο τῆς Βιέννης ὁ μεγαλύτερος Γερμανὸς τροβαδοῦρος τῆς ἐποχῆς, ὁ Walter von der Vogelweide, τραγούδησε τὸ ἐπιθαλάμιο ἄσμα, τὸ γαμήλιο τραγούδι τῆς Βυζαντινῆς πριγκίπισσας, γραμμένο σὲ τιμή της στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, καὶ δημιούργησε τέτοια συγκίνηση, ποὺ οἱ φιλόμουσοι Βιεννέζοι τὸ κράτησαν στὴ θύμισή τους, ὄχι μόνο καὶ μετὰ τὴ θανή της, ἀλλὰ γιὰ πάμπολλους χρόνους[29].

Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος I Barberousse (1152 - 1190), ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος τοῦ φιλοβυζαντινοῦ Κονράδου III, ὅπως καὶ

23. P.K. Enepekides, Byzantinische Prinzessinen, ἔνθ. ἀνωτ. (ὑ. 11), σ. 369· τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα» 26.X.80, σ. 17, στήλη 1.
24. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 45. Βλ. καὶ πιὸ πάνω. ὑ. 11.
25. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 13.
26. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 14.
27. Ἡ μικρὴ περιοχὴ στὰ ἀκριανὰ σύνορα τοῦ ἁγίου Ρωμαϊκοῦ κράτους γερμανικῆς ἐθνότητας ἔχει ἤδη τὸ 996 στὸν καιρὸ τοῦ μαργκράβου Ἐρρίκου I (994 - 1018) τὸ συγκεκριμένο ὄνομα «Ὀσταρρίκι» ἀπ' τὸ ὁποῖον ἐξελίχτηκε τὸ σημερινὸ ὄνομα τῆς Αὐστρίας «Osterreich», ποὺ σημαίνει τὸ ἀνατολικὸ κρατίδιο.
28. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 45: konnt der Babenberger in den Augen des griechischen Basileus als ebenbürrig angeschen werden.
29. P.K. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ' ἀνωτ., (ὑ. 5), σ. 372.

ἀνεψιὸς τοῦ Ἐρρίκου II, ἐκτὸς ποὺ χάραξε μιὰ ἀντιβυζαντινὴ πολιτική, ἄνοιξε σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ θεῖο του καὶ μιὰ ἐποχὴ εἰρήνης ἀνάμεσα στοὺς Γερμανοὺς ἡγεμόνες, ἐγκαταλείποντας τὴ φιλικὴ πρὸς τοὺς Babenberger γραμμὴ τοῦ Κονράδου III. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ταχτικὴ ὑποχρέωσε μὲ διαπραγματεύσεις τὸν Ἰούνιο τοῦ 1156 τὸν Ἐρρίκο II νὰ παραιτηθῆ ἀπ τὸ δουκικὸ θρόνο τῆς Βαυαρίας γιὰ νὰ παραχωρηθῆ στὸν Οὐέλφο VI (Welfe VI)[30].

Κάτω ἀπ' τὴ βυζαντινὴ ἐπίδραση βλέπει κανεις διάφορες ἐκδηλώσεις καὶ κατὰ πρῶτο καὶ κύριο λόγο στὸν τομέα τοῦ δικαίου διαδοχῆς τοῦ ἡγεμόνα. Ἕνας νόμος ποὺ εἶχε τὸν τίτλο "Privilegium minus" καὶ ποὺ ἴσχυσε ἀπ' τὸ 1156, μαζὶ μὲ αὐτὸ τὸ θέμα ρύθμισε καὶ ἄλλα. Χωρίστηκαν οἱ δυὸ ἡγεμονίες Βαυαρίας καὶ Αὐστρίας καὶ καθορίστηκαν τὰ ὅριά τους, καὶ ἡ Αὐστρία ἀπὸ μ α ρ κ ι ω ν ί α προήχθη σὲ δ ο υ κ ά τ ο, ὅπως καὶ ἡ Βαυαρια, κ' ἔτσι ὁ Ἐρρίκος II καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 131, δὲν ὑπέστησαν καμιὰ μείωση ἀπέναντι τοῦ νεώτερου στὴν ἡλικία δούκα τῆς Βαυαρίας Οὐέλφου VI. Ἐπίσης, καθὼς ἡ Θεοδώρα Κ. δὲν εἶχε μέχρι τότε (1156), παρὰ μιὰ μόνο κόρη, τὴν πεντάχρονη Ἀγνή, μητρόθεν Κομνηνή, de Babenberg 217, σὲ ἀντίθεση ἀπ' τὴν πεθερά της Ἀγνὴ τῆς Γερμανίας ποὺ χάρισε στὸ Λεοπόλδο III μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἕντεκα παιδιά[31], μέσα στὶς δυνατότητες ἦταν ἡ ἀπόσβεση τῆς δυναστείας τῶν Babenberger ἀπ' τὴν ἔλλειψη ἀρσενικῶν διαδόχων. Ἔτσι κάτω πάντα ἀπ' τὴ βυζαντινὴ ροπή, καὶ τῆς ἴδιας τῆς Θεοδώρας Κ. 131 ποὺ ἤθελε τὴν κατοχύρωση τῆς κόρης της, καθιερώθηκε μέσα σ' αὐτὸ τὸ «Privilegium minus» τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς στὸ δουκικὸ θρόνο τῆς Αὐστριας καὶ τῶν θηλυκῶν μελῶν τοῦ οἴκου. Σὲ μιὰ τελετὴ ποὺ δὲν ἔγινε μέσα στὸ Regensburg ποὺ ἦταν ἡ παλιὰ πρωτεύουσα τοῦ δουκάτου τῆς Βαυαρίας, ἀλλὰ ἔξω ἀπ' τὰ τείχη τῆς πόλης, σὲ στρατόπεδο μὲ σκηνὲς τοῦ Ἐρρίκου II, ἀνοιχτά, μπροστὰ στοὺς συγκεντρωμένους μεγιστάνες, στὴ μορφὴ τοῦ Lehenrechtes, ὁ Ἐρρίκος II παράδωσε στὸν ἀνεψιό του αὐτοκράτορα Φρειδερίκο I τὸ δουκάτο τῆς Βαυαρίας διὰ τῆς προσφορᾶς ἔξι σημαιῶν, σὰν σύμβολο, τὶς ὁποῖες ἀμέσως αὐτὸς παράδωσε στὰ χέρια τοῦ Οὐέλφου. Στὴν ἴδια τελετὴ ὁ αὐτοκράτορας μετάβαλε ἐπίσημα τὴν Αὐστρία σὲ δ ο υ κ ά τ ο, αὐτόνομο καὶ ἰσοδύναμο πρὸς τὴν Βαυαρία, τὸ ὁποῖον «παράδωσε στὸ θεῖο του Ἐρρίκο II καὶ στὴ γυναίκα του τὴ βυζαντινὴ πριγκίπισσα Θεοδώρα Κ. 131 μὲ τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς καὶ τῶν θηλυκῶν ἀπογόνων». Αὐτὴ ἡ κοινὴ μνεία, Belehnung, τῆς Θεοδώρας Κ. 131 καὶ τοῦ συζύγου της, ἀποτελεῖ μοναδικὴ πρόοδο ποὺ στὴν ἱστορία τῶν Reichslehensrechtes δὲν ἔχει τὸ ὅμοιό της. Ἀσφαλῶς δὲ θὰ συνέβαινε αὐτὸ ἂν δὲν ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ βυζαντινὴ πριγκίπισσα, καὶ κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει πὼς αὐτὸ ἔγινε ἀπὸ ἐπιθυμία τῆς Θεοδώρας Κ. 131[32].

30. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 45-6.
31. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 39.
32. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 46-7.

Καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ πρέπει νὰ ἀκολουθήσωμε τὸν Conrad Joseph Heilig, ποὺ καθαρὰ τονίζει πὼς σκοπὸς τῆς Mitbelehnung ὑπῆρξε μιὰ ἐξασφάλιση τῆς θέσης τῆς δούκισσας Θεοδώρας Κ. 131 καὶ ὄχι μιὰ πλαισίωση δικαιώματος μιχτῆς διοίκησης τῆς ἡγεμονίας τῆς Αὐστρίας μὲ τὸν ἄντρα της. Δὲν ἦταν ἡ Θεοδώρα Κ. 131 ἕνας κυρίαρχος συνηγεμόνας· ὁ Ἐρρίκος ΙΙ ἦταν καὶ παράμενε ὁ μόνος ἐξουσιαστὴς καὶ ἡγεμόνας τῆς Αὐστρίας. Ἂν αὐτὸς πέθαινε χωρὶς ἀρσενικοὺς ἀπογόνους, ὁπωσδήποτε καὶ χωρὶς ἄλλες διατυπώσεις, ἡ χήρα του δούκισσα Θεοδώρα Κ. 131 θὰ ἀναλάμβανε τὴν ἡγεμονία γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὰ δικαιώματα τῆς κόρης της διαδόχου Ἁγνῆς (Κομν.) de B. 217· αὐτὸ ἦταν ὅλο. Εἶναι ζήτημα ἂν ἡ συμμετοχὴ τῆς Θεοδώρας Κ. θὰ ἀναφερόταν, στὴν περίπτωση ποὺ τὸ δουκικὸ ζεῦγος εἶχε ἀποχτήσει γιὸ κατὰ τὸ 1156[33].

Ὅσο γιὰ τὴν πολυσυζητημένη "libertas affectandi", δικός μας ἐρευνητὴς λέει πὼς δυὸ Γερμανοὶ ἱστορικοὶ ποὺ ἐξέτασαν μὲ σχολαστικότητα ἀλλὰ καὶ ὀξύνοια τὸ λατινικὸ κείμενο τοῦ «Privilegius minus» ἀπόδειξαν, χωρὶς ἀμφιβολία, πὼς ἡ "libertas affectandi" ποὺ μπῆκε στὸν ξένο (γερμανικὸ) νόμο προέρχεται ἀπ᾿ τὸ Βυζάντιο -χάρη στὴν παρουσία τῆς Θεοδώρας Κ. 131 στὴ Βιέννη- καὶ πὼς ἡ ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν ἑρμηνεία λέξη "effectare" δὲν εἶναι παρὰ ἡ μετάφραση τοῦ ἑλληνικοῦ ρήματος «διαθεῖναι», «διατίθεσθαι» (κατὰ τὸν F. Dölger «προσποιεῖν»), δηλαδὴ «παραπέμψαι ἀπὸ διαθήκης, ἑπομένως ἐλευθέρως διαθέτειν». Αὐτὴ ἡ θέση γιὰ τὶς βυζαντινὲς ἐπιδράσεις ποὺ ἀρχικὰ πιὸ λίγο ἐρευνήθηκε ἀπ᾿ τὸν Dungern, ὑποστηρίχτηκε ἀπ᾿ τὸν Conrad Joseph Heilig[34]. Καὶ πιὸ ἁπλὰ ἡ "libertas affectandi" σημαίνει: «σὲ κάποιον δίνω κάτι, δωρίζω, ἀφήνω ἐλεύτερα διὰ διαθήκης»[35].

Μέσα σ᾿ αὐτὲς τὶς βυζαντινὲς ἐπιδράσεις εἶναι ποὺ ὁ ἡγεμόνας τῆς Αὐστρίας ἐπέκτεινε τὴν κυριαρχία του ὄχι μόνο στὸ ἐσωτερικό, πάνω σὲ κληρονομικοὺς τιτλούχους τῆς ἐπικρατείας του, ἀλλὰ καὶ στὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴν κατάλυση σιγά-σιγὰ ἢ μὲ τὴν καθυπόταξη μικρῶν γειτονικῶν δυναστειῶν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ μὲ ἀγορὲς καὶ κληρονομιὲς τῶν Babenberger, ἔτσι ποὺ ὁ δοὺξ τῆς Αὐστρίας νὰ γίνη, ὅπως λέει ἕνας Σλάβος χρονογράφος "factus est princeps principum" (= «ἡγεμόνας τῶν ἡγεμόνων τῆς χώρας»)[36].

Καὶ τὸ ἄλλο λατινικὸ τοῦ «Privilegium minus,» ἡ "donatio propter nuptias", ἦταν μιὰ ἐξασφάλιση τῆς μεγάλης προίκας ποὺ ἔφερε στὴν Αὐστρία ἡ νύφη

33. Εἰς Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 48.
34. Pol. Enepekides, Byzantinische Prinzessinen, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 11), σ. 371· τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 20.X.80, σ. 17, στήλη 2-3.
35. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 48.
36. Pol. Enepekides, Byzantinische Prinzessinen, ἔνθ᾿ ἀνωτ. σ. 371· τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 20.X.80, σ. 17, στήλη 2· Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 49· γιὰ τὸν Σλάβο Helmod von Bosau, Slawenchronic = Σλαβικὸ χρονικό, ἔκδ. H. Stoob, Freiherr von Stein-Gedächtnisausgabe, 19 (1963), σ. 356.

ἐκ μέρους τῶν Βυζαντινῶν, ἀφοῦ τὴν ἔστελναν, ὅπως λέει κάποιος «στὸ ἄγνωστο καὶ στὴν ξενιτιά»[37].

Αὐτὴ ἡ πανέμορφη Ἑλληνίδα πριγκίπισσα Θεοδώρα Κ. 131, ἡ κόρη ἑνὸς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ου πρίγκιπα, ἡ δεκαεξάχρονη νυφούλα -γι᾿ αὐτὸ καὶ στὴ Βιέννη τὴ συνόδευσε στὸ παρθενικό της ταξίδι ἡ μεγαλύτερη καὶ πολὺ συνετὴ ἀδελφή της Μαρία Κ. 129[38]- εἶναι ποὺ ἄνοιξε τὸ δρόμο γιὰ νὰ παντρευτοῦν καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες τοῦ οἴκου τῶν Babenberger βυζαντινὲς πριγκίπισσες.

Ὁ ἐγγονὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 131, ὁ Λεοπόλδος VI (Κομν.) de Babenberg 292 ὁ Ἔνδοξος (1198 - 1230) παντρεύτηκε τὴ Θεοδώρα Κομνηνὴ Βατατζίνα Ἀγγελίνα 299, κόρη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κ. 240 καὶ τῆς Ἄννας Κομν. Ἀγγελίνας 261[39] –αὐτὴ ἡ τελευταία ἦταν κόρη τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (γ´) Ἄγγ. Κομν. 180 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Δούκαινας Καματηρῆς[40]– κ᾿ ἔτσι ἀκριβῶς ἦταν (ἡ Θεοδώρα Κ. Β. Ἀγγ. 299) «μιὰ ἐγγονὴ ἀπὸ κόρη αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου»[41], ὅπως μᾶς λένε καὶ δυτικὲς πηγές[42], ἀλλὰ εἶναι ἕνα λάθος τῶν νεώτερων Αὐστριακῶν συγγραφέων ποὺ μᾶς λένε πὼς ἦταν μιὰ ἐγγονὴ τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγελου 183[43], ἐνῶ ἦταν, ὅπως σημειώθηκε πιὸ πάνω, ἐγγονή, μὲν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ τοῦ Ἰσαάκιου (β´) 183, τοῦ Ἀλέξιου (γ´) Ἄγγ. Κομν. 180. Ἡ μόλις δεκαπεντάχρονη κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ γάμου της (1203) Θεοδώρα Κ. Β. Ἀγγ. 299 ἦταν μιὰ τριτοεξαδέλφη τοῦ Λεοπόλδου VI (Κομν.) de B. 292 ἀπ᾿ τὴν πλευρὰ τοῦ πατέρα της[44] καὶ μιὰ τεταρτοεξαδέλφη του ἀπ᾿ τὴν πλευρὰ τῆς μητέρας της[45].

Καὶ σὲ συνέχεια ὁ τριτότοκος γιὸς τῆς Θεοδώρας Κομν. Βατ. Ἀγγελίνας 299, ὁ Φρειδερίκος ΙΙ ὁ Φιλόνεικος (Streitbaren) (Κομν.) de Babenberg 371 (1230 - 1246), ὁ τελευταῖος ἀρσενικὸς διάδοχος τῶν Babenberger, παντρεύτηκε τὴ Σοφία Λασκαρίνα Κομνηνὴ Ρουπενίδαινα, μιὰ κόρη τοῦ Θεόδωρου (α´) Λάσκαρι Κομνηνοῦ (1204 - 1222) ἀπ᾿ τὴ δεύτερη γυναίκα του Φιλίππα - Εἰρήνη Ρουπενίδαινα, κόρη τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Roupen III (1175 - 1187) καὶ ἀνεψιὰ τοῦ Λέοντα ΙΙ (1187 - 1219) ποὺ ἀπ᾿ τὸ 1199 ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ βασιλέα[46].

Ἂς γυρίσωμε καὶ πάλι στὴν πρώτη Θεοδώρα Κ. 131, σ᾿ αὐτὴ ποὺ βιογραφεῖται.

37. Pol. Enepekides, Byzantinische Prinzessinen, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 371· τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 20.X.80, σ. 17, στήλη 3.
38. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 17.
39. Χωνιάτης, σ. 620, Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 131, ἀριθ. 101, ὑ. 10.
40. Χωνιάτης, σ. 562, 604, 660, 674.
41. Χωνιάτης, σ. 623, 676-77.
42. Pol. Enepekides, Byzantinische Prinzessinen, ἔνθ᾿ ἀνωτ. σ. 370 καὶ 372· τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 20.X.80, σ. 17, στήλη 1-2, καθὼς στηρίζεται στὸν Conrad Joseph Heilig, Schriften des Reichsinstituts für altere deutsche Geschichtskunde, MGH., 9, Leipzig

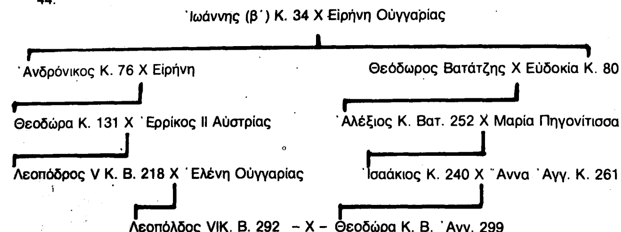
«Γεγονὸς εἶναι, παρατηρεῖ δικός μας διακεκριμένος ἐρευνητής, πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 131 πέρασε εὐχάριστα στὴ Βιέννη, καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἦταν μιὰ θυσία τῆς βυζαντινῆς διπλωματίας, ὅπως σὲ μερικὲς βυζαντινὲς πριγκίπισσες συνέβη ποὺ μαραίνονταν στὴν ἀλλοδαπὴ ἀπὸ μεγάλη νοσταλγία πρὸς τὴν ἀπομακρυσμένη πατρίδα τους. Ἡ Θεοδώρα Κ. 131 ἔφερε τὸ λεπτὸ πολιτισμὸ τῆς Ἀνατολῆς στὴν αὐλὴ τῆς Βιέννης, ποὺ στὰ χρόνια της παρουσίαζε καθαρὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπίδραση[47]».

Θένε νὰ ποῦν πὼς σημάδι αὐτῆς τῆς ἐπίδρασης εἶναι τὸ νανούρισμα τοῦ Salzbourg μὲ τὸν τίτλο "Heidi Popeia, Heidi Popeidtschi", ποὺ δὲν εἶναι παρὰ

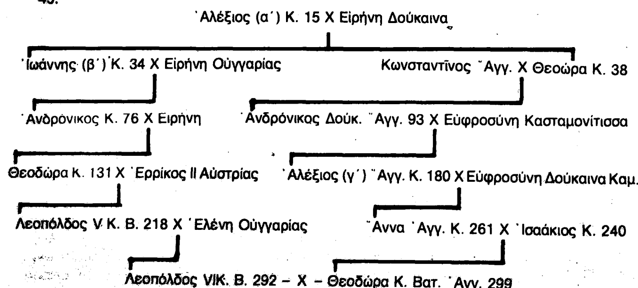
1944· G. Moravcsik, Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν γράφοντα, τῆς 8.IV.67, γραμμένη στὰ ἑλληνικά, καθὼς στηρίζεται καὶ σὲ οὐγγρικὲς πηγές.

43. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 40: Leopold VIX Theodora, Enk. d. Ks. Isaak Angelos II v. Byzant (+1246), καὶ σ. 56.

44.

45.

μιὰ παραφθορὰ τάχα τοῦ ἑλληνικοῦ «εὗδε παῖ μου» ἢ «εὗδαι μου παῖ, εὗδαι μου παιδίον»· νεώτερες ὅμως ἔρευνες ἀπόδειξαν πὼς αὐτὸ τὸ τραγοῦδι μὲ τὴ γλυκύτατη μελωδία του -τὸ τραγουδοῦν συνήθως οἱ Sängerknaben τῆς Βιέννης- δὲν ἐμφανίζεται στὶς σχετικὲς συλλογὲς δημοτικῶν τραγουδιῶν πρὶν ἀπ᾽ τὸ ις᾽ αἰ. Θὰ πρέπει, κατὰ συνέπεια, νὰ ὑποθέσωμε πὼς μᾶλλον πρόκειται γιὰ ἕνα πετυχεμένο ἀστεῖο κάποιου Αὐστριακοῦ ἑλληνιστῆ τῆς Ἀναγέννησης, παρὰ γιὰ μιὰ κατευθεῖαν εἰσαγωγὴ τοῦ νανουρίσματος ἀπ᾽ τὸ Βυζάντιο τοῦ ιβ᾽ αἰ. καὶ ἀπόδοσή του στὴ γερμανική[48].

Καὶ γλωσσικὰ φαίνεται πὼς ἐπηρέασε ἡ Θεοδώρα Κ. 131 στὴ γερμανικὴ τῆς Βιέννης· στὰ ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς ἐξελληνίζεται τὸ τοπωνύμιο Βιέννη καὶ γίνεται "Windopolis"[49].

Στὰ πολυάριθμα δωρητήρια διπλώματα ποὺ ἐκδόθηκαν ἀπ᾽ τοὺς καθηγητὲς Heinrich Fichtenau καὶ Erich Zöllner στὶς τελευταῖες ἐκδόσεις τους στὴν Αὐστρία γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Babenberger (zufälligerweise freilich) εἰς Schenkungsurk aufschcint, ὅπως μᾶς λέει ὁ καθηγητὴς Πολυχρόνης Ἐνεπεκίδης, ἡ Θεοδώρα Κ. 131 ἀναφέρεται μὲ τὰ ὡραιότερα κοσμητικὰ ἐπίθετα: "venerabilis ducissa" (= «εὐγενέστατη δούκισσα»), καὶ "praenobilissima" (= «ἡ πιὸ ἐξαίρετη καὶ πιὸ εὐγενικὴ γιὰ τὴν κομνηνικὴ της καταγωγή»), καὶ "femina prima nobilitatis et fortuna" (= καὶ «γυναίκα πρώτη στὴν ἀνώτατη εὐγένεια καὶ πανευτυχέστατη»)[50].

46. Das Babenberg. Osterr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 40 καὶ 62: Friedrich mit Sophia Laskaris von Nikaia, der schwester der ungarischen Kronprinzessin = ὁ Φρειδερίκος ΙΙ παντρεύτηκε τὴ Σοφία Λασκαρίνα τῆς Νικαιας, τὴν ἑτεροθαλὴ ἀδελφὴ τῆς συζύγου τοῦ διαδόχου τῆς Οὐγγαρίας, [τοῦ μετέπειτα Βελᾶ IV (1235 - 1270), τῆς Μαρίας Ἀγγ. Κομν. Λασκαρίνας 326, ποὺ αὐτὴ ἡ τελευταία (ἀπ᾽ τὴν κοινὴ μητέρα) ἦταν καὶ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὴ τῆς Θεοδώρας Κομν. Βατ. Ἀγγ. 299]· Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 369: Friedrich II der Streitbare... mit Sophia der tochter des Kaisers Theodoros Laskaris, καὶ σ. 371, ὅπου σημειώνει πὼς τὸ ὄνομά της Σοφία βρέθηκε ἀπ᾽ τὸν Hanthaler καὶ πὼς ἦταν μιὰ κόρη τῆς Φιλίππας, τῆς δεύτερης γυναίκας τοῦ Θεόδωρου (α΄) Λ., ποὺ ἡ καταγωγή της ἦταν ἀπ᾽ τοὺς Ἀρμένιους Ρουπενίδες· G. Moravcsic, Ἐπιστολὴ τῆς 8.IV.67, ποὺ λέει πὼς ἡ Σοφία Λ. μετὰ τὸ διαζύγιό της ἀπ᾽ τὸ Φρειδερίκο ΙΙ, κατάφυγε στὸ Σ τ ρ ό γ ο μ ο ν (Esztergom) στὴν ἀδελφή της Μαρία Λ. 326· N. Oikonomidès, Actes, REB 25 (1967), σ. 129: ὁ γάμος Θεόδωρου (α΄) Λ. καὶ Φιλίππας - Εἰρήνης τῆς Ἀρμεν. Κιλικίας ἔγινε στὶς 14.XII.1214, ἄρα ἡ Σοφία γεννήθηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1215, καὶ τὸ 1229 ποὺ παντρεύτηκε τὸ Φρειδερίκο ΙΙ, ἐνῶ ζοῦσαν ἀκόμη καὶ οἱ δυὸ γονεῖς του, ἦταν 14 χρονῶ. Ἡ Σοφία ἀπὸ μὲν τὸν πατέρα της ἦταν Λασκαρίνα καὶ κατ᾽ εὐφημισμὸ Κομνηνή, ἀπὸ δὲ τὴ μητέρα της Ρουπενίδαινα.

47. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 371.

48. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 371· τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 20.X.80, σ. 17, στήλη 3.

49. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 371 "sicher hüngt mit griechischem einflussder zur zeit Theodoras. K. 131 einige Male aultauchende name für Wien, Windopolis, zusammen.". Τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 20.X.80, σ. 17, στήλη 3.

50. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 372· τοῦ ἰδίου, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», τῆς 20.X.80, σ. 17, στήλη 4. Ἐπίσης ὡραῖες σελίδες μᾶς ἔδοσαν οἱ E. Zöllner, σ. 5-17, καὶ H.

῞Οσο γιὰ τὴν τέχνη, φαίνεται πὼς μικρὴ ὑπῆρξε ἡ ἐπίδραση τῶν βυζαντινῶν πριγκιπισσῶν στὴν Αὐστρία.

῾Η βυζαντινὴ τεχνοτροπία, σύμφωνα μὲ τὶς ἐργασίες τοῦ Petrasch, τοῦ Buberb καὶ τοῦ Sas-Zalogicsky, δὲ μεταδόθηκε στὴν Αὐστρία ἀπευθείας ἀπ᾽ τὸ Βυζάντιο, ἀλλὰ μέσω τῆς βόρειας ᾽Ιταλίας.

Στὸ Τυρόλο ἡ βυζαντινὴ αὐτὴ ἐπίδραση ἀναφέρεται ἀπ᾽ τὰ μέσα τοῦ ιβ᾽ αἰ. μέχρι τὰ τέλη τοῦ ιγ᾽, καὶ κυρίως παρουσιάζεται στὴν ἐκκλησία τῆς Μαργαρίτας τῆς Lana, ὅπου ὄχι μόνο ἔχει δοθῆ ὁ βυζαντινὸς ρυθμὸς ἀλλὰ καὶ οἱ εἰκονογραφίες εἶναι βυζαντινῆς μορφῆς.

Τὶς ἴδιες παρατηρήσεις κάνομε καὶ γιὰ τὶς ἀπεικονίσεις καὶ τὰ ἔργα στὸ Brixen καὶ στὸ Gratsch, στὴ σχολὴ τοῦ Salzburg καὶ στὸ Admont καὶ σ᾽ αὐτὴ ἀκόμη τὴ Βιέννη, τὴν ὡραία πόλη τοῦ Δούναβη, ποὺ ἀργότερα στάθηκε ἕνας κόμβος ἐμπόρων ποὺ μιλοῦσαν κάθε λογῆς λαλιὰ τῆς ᾽Ανατολῆς καὶ τῆς Δύσης, κι᾽ ἀνάμεσα σ᾽ αὐτὲς καὶ τὴ ρωμαίικη[51].

᾽Ακόμη ἀντλοῦμε πληροφορίες ἀπ᾽ τὸ ἱστορικὸ βιβλίο τῶν Babenberger γιὰ τὴ ροπὴ τῆς Θεοδώρας Κ. 131, ὅπως τὶς μεγάλες δωρεὲς σὲ μοναστήρια τῆς Βιέννης, κάθε εἴδους προνομίες κλπ.[52]

᾽Αλλὰ τὸ ἰδιαίτερο ἵδρυμα τοῦ ᾽Ερρίκου ΙΙ "Jasomirgott" καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 131 ἦταν τὸ Schottenkloster = ἡ μονὴ τῶν Σκόττων στὸ Klosterneuburg, ἀπ᾽ τὸ ὁποῖον ἔχομε τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῶν Babenberger· ἡ μονὴ ἱδρύθηκε τὸ 1155[53]. Καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ὡραία συνήθεια τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων καὶ αὐτοκρατορισσῶν καὶ ἄλλων ἱδρυτῶν μοναστηριῶν, σ᾽ αὐτὸ τὸ μοναστήρι τῶν Σκόττων, κοντὰ στὸ σημερινὸ πανεπιστήμιο, εἶναι ποὺ ἐναποτέθηκαν τὰ σκηνώματα τοῦ ᾽Ερρίκου ΙΙ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 131, ὅταν ἡ δεύτερη μετὰ τὸν πρῶτο ἀποχαιρέτισαν τὴ ζωή[54].

Καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἡ βυζαντινὴ ροπὴ στὴν Αὐστρία μὲ τοὺς γάμους τῶν δυὸ πριγκιπισσῶν, τῆς Θεοδώρας Κ. 131 καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. Βατ. ᾽Αγγ. 299, δὲν ἀσκήθηκε μόνο πάνω στὸ αἷμα τῶν μετὰ τὸν ᾽Ερρίκο ΙΙ ἡγεμόνων τῆς Αὐστρίας, ἀλλὰ καὶ πάνω στὸ πνεῦμα τους.

᾽Αλλὰ ἂς θέσω τώρα ἕνα ἄλλο ζήτημα.

῾Η πρώτη καὶ πιὸ σπουδαία ἀπ᾽ τὶς τρεῖς βυζαντινὲς πριγκίπισσες ποὺ

Fichtenau, σ. 153-62, καὶ οἱ H. Dienst, σ. 18-37· H. Appelt, σ. 43-53· F. Hausmann, σ. 54-68· K. Gutkas, σ. 69-84· H. Keller, σ. 85-97· H. Kuhnel, σ. 98-118· G. Schmide, σ. 119-132· καὶ H. Birkhan, σ. 133-151, πάνω σὲ διάφορα θέματα τῆς ἐποχῆς τῶν Babenberger, ὡς καὶ μιὰ ἀκριβέστατη Γενεαλογία τῆς δυναστείας, σ. 38-42, στὸ ὑπὸ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ E. Zöllner συλλογικὸ ἔργο ποὺ συχνὰ μνημονεύω: Das Babenbergische Österreich (976-1246), Wien 1978.

51. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 372-73· τοῦ ἰδίου, «Τὸ Βῆμα», τῆς 26.X.80, σ. 17, στήλη 5.
52. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 372.
53. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 123.
54. Πολυχρ. ᾽Ενεπεκίδης, ᾽Εφημ. «Τὸ Βῆμα», 26.X.80, σ. 17, στ. 3-4.

παντρεύτηκαν Μπαμπενμπέργκους ἡγεμόνες, ἡ Θεοδώρα Κ. 131, γιὰ τὴν ὁποία ἐδῶ γίνεται λόγος, σὲ τί ὠφέλησε τὴν πατρίδα της, τὸ Βυζάντιο, καὶ ποιὸ ρόλο ἔπαιξε πάνω στὴν πολιτικὴ τοῦ θείου της - αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81 γιὰ τὴν ἀνασύσταση -ὄνειρο χαμένο- τοῦ παλιοῦ ρωμαικοῦ Κράτους τῆς Δύσης;

Πάνω σ᾽ αὐτὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ σταχυολογήση μερικὰ περιστατικὰ ἀπ᾽ τὶς διάφορες φάσεις αὐτῆς τῆς πολιτικῆς.

῾Ο ᾽Ερρίκος ΙΙ "Jasomirgott" τὸ 1158 πῆρε μέρος μὲ τὴ συγκατάθεση τῆς συζύγου του, στὴ δεύτερη ἐκστρατεία τοῦ Φρειδερίκου Ι Barberousse στὴν ᾽Ιταλία, ἂν καὶ σύμφωνα -καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ σπουδαῖο- μὲ τὸ «Privilegium minus» δὲν εἶχε μιὰ τέτοια ὑποχρέωση[55]. Καὶ ὁ Φρειδερικος Ι τῆς Γερμανίας, ἂν καὶ ἀνεψιὸς τοῦ ᾽Ερρίκου ΙΙ, ἦταν ἕνας ἀντίπαλος τοῦ Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81 στὴν ἰταλικὴ του πολιτική.

Καὶ ἀκόμη ἔχει ἰδιαίτερη σημασία ποὺ ὁ ᾽Ερρίκος ΙΙ κατὰ τὸ σχίσμα Imperium καὶ Sacerdotium, δὲν πῆγε μὲ τὸ μέρος τοῦ πάπα Ρώμης ᾽Αλέξανδρου ΙΙΙ (1159 - 1181), ἑνὸς φίλου τοῦ Μανουὴλ (α᾽), ἀλλὰ μὲ τὸ μέρος τοῦ Φρειδερίκου Ι[56].

Καὶ στὶς ἑορτὲς τοῦ Barberousse στὴ Νυρεμβέργη, οἱ Babenberger ἐμφανίζονταν μὲ λαμπρὴ ἀκολουθία ὡς ἐκπρόσωποι τῆς ἡγεμονίας τους, καὶ ἡ εὐφυὴς ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Φρειδερίκου Ι Barberousse ὁδήγησε στὴ διαφύλαξη καλῶν καὶ κανονικῶν σχέσεων ἀνάμεσα στὴν ἡγεμονία τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς ῾Αγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Δύσης[57].

᾽Απὸ βυζαντινῆς πλευρᾶς ἔχομε τὴν πληροφορία πὼς τὸ 1164, καθὼς ὁ Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81 προσπαθοῦσε νὰ συγκροτήση ἕνα συνασπισμὸ διαφόρων ἡγεμόνων ἐναντίον τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανου ΙΙΙ (1161 - 1173), ἀνάμεσα σὲ κείνους ποὺ δήλωσαν πὼς θὰ συμπολεμήσουν στὸ πλευρὸ του ἐναντίον τῶν Οὔγγρων ἦσαν ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Ι καὶ ὁ ᾽Ερρίκος ΙΙ τῆς Αὐστρίας[58].

᾽Αλλὰ οἱ νεώτεροι ἐρευνητὲς πολὺ λίγη πίστη δίνουν στὴν ἀκρίβεια αὐτῆς τῆς βυζαντινῆς πληροφορίας[59]· ᾽Αντιθέτως, ὑπάρχει μιὰ ὑπόνοια πὼς οἱ Γερμανοὶ ποὺ τὸ 1164 βρίσκονταν στὸν οὐγγρικὸ στρατό, ἦταν ἕνα στρατιωτικὸ σῶμα ποὺ στάλθηκε σὲ βοήθεια τοῦ Στέφανου ΙΙΙ ἀπ᾽ τὸν ᾽Ερρίκο ΙΙ τῆς Αὐστρίας[60].

Τὸ 1166, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α᾽) βρισκόταν στὴ Σαρδική (σημ. Σόφια), ὁ ᾽Ερρίκος ΙΙ τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ γυναίκα του Θεοδώρα Κ. 131, μαζὶ μὲ

55. Das Babenberg. Osterr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 50.
56. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 50.
57. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 50.
58. Κιvvαμος, σ. 236.
59. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 483.
60. C. Grot, Iz istorij Ougrij i Slavianstvav v. XII viékié, Varsovie 1889, σ. 308.

τὸν Otton de Wittellsbach, ἔφτασαν σ᾽ αὐτὴ τὴν πόλη, ὡς ἀπεσταλμένοι τοῦ Φρειδερίκου I τῆς Γερμανίας. Εἶχαν ὡς ἀποστολὴ νὰ συμφιλιώσουν τὸ Γερμανὸ καίσαρα μὲ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ συνάψουν ἕνα σύμφωνο κατάπαυσης τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀνάμεσα στὸ Βυζάντιο καὶ τὴν Οὐγγαρία[61].

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ δούκα τῆς Αὐστρίας Ἐρρίκου II ἦταν εὔστοχη καὶ συνετή, γιατὶ αὐτὸς ἐδῶ ἀπ᾽ τὸν καιρὸ τοῦ γάμου του μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 131 διατηροῦσε ἐγκάρδιες σχέσεις μὲ τὴν αὐλὴ τοῦ Βυζαντίου[62].

Ὁ Κίνναμος καθόλου δὲ διστάζει νὰ μᾶς ἀποκαλύψη πὼς ὁ Φρειδερίκος I, καθὼς ἡ θέση του εἶχε γίνει πολὺ ἰσχυρή, ἔτρεφε τὸ σχέδιο νὰ δώση μιὰ ἐκδίκηση καὶ νὰ εἰσβάλη στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος, γιὰ τὴν ἐναντίωση ποὺ τοῦ ἔδειξε ὁ βασιλέας ὑποστηρίζοντας τοὺς ἐχτρούς του, ὅπως τὸν πάπα Ρώμης Ἀλέξανδρο III (1159 - 1181)[63].

Σὲ μιὰ ἐπιστολή του, ὁ Ἰωάννης τοῦ Salisbury μιλάει σὲ μιὰ παρέκβαση γι᾽ αὐτὴ τὴ διπλωματικὴ ἀποστολὴ τοῦ δουκικοῦ ζεύγους τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς ἀποδίδει ἕνα χαραχτήρα καθαρὰ ἐχθρικὸ πρὸς τὴ βυζαντινὴ πολιτική[64].

Αὐτὴ ἡ πληροφορία συμφωνεῖ μὲ κεῖνα ποὺ μᾶς λέει ὁ Κίνναμος, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον, ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 συγκατατέθηκε γιὰ τὴ σύναψη τοῦ συμφώνου μὲ τὴν Οὐγγαρία, ἀλλὰ ἀρνήθηκε νὰ συνδιαλλαγῆ μὲ τὸν Φρειδερίκο I τῆς Γερμανίας.

Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, γυρίζοντας ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ἀποστολή τους ὁ Ἐρρίκος II τῆς Αὐστρίας καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 131, ἂν καὶ ἔτυχαν μιᾶς εὐνοϊκῆς ὑποδοχῆς ἀπ᾽ τὸ θεῖο τους αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´), κατευθύνθηκαν στὴν αὐλὴ τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἔπεισαν τὸν Οὖγγρο βασιλέα Στέφανο III νὰ στείλη πίσω στὸν πατέρα της, τὸν πρίγκιπα τῆς Γαλικίας (Galitsh) Γιαροσλάβο, τὴν «Ταυροσκυθίδα» γυναίκα του, καὶ νὰ παντρευτῆ τὴν κόρη τους Ἀγνὴν (Κομνηνὴν) de Babenberg 217, παίρνοντας ἔτσι ἀνοιχτὰ τὸ μέρος τῶν ἀντιπάλων τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας[65].

Οἱ σχέσεις τῶν αὐλῶν Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας παράμειναν γιὰ ἀρκετὸ διάστημα θερμές, καὶ αὐτὴ ἡ ἀτμόσφαιρα τὸ 1172 ἀνανεώθηκε. Ἐκεῖνο ποὺ δὲν πέτυχαν ἀπ᾽ τὴ βυζαντινὴ Ἐκκλησία οἱ Κομνηνοὶ καὶ οἱ Πετραλίφες[66], τὸ πέτυχαν ἀπ᾽ τὴν παπικὴ οἱ Babenberger καὶ οἱ Ἀρπαδίδες.

Ὁ Ἐρρίκος II "Jasomirgott" καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 131 πάντρεψαν κατὰ τὴν πιὸ πάνω χρονολογία τοῦ 1172 τὸ γιὸ καὶ διάδοχό τους Λεοπόλδο V (Κομνηνὸν)

61. Κίνναμος, σ. 261.
62. H. von Kap-Herr, Die abendländische Politik Kaiser Manuels, Strasbourg 1881, σ. 85, ὑ. 1.
63. Κίνναμος, σ. 261-62.
64. Jean de Salisbury, Epistola ἀριθ. 145, PL 179, στ. 133.
65. Κίνναμος, σ. 262· Rahewin, Appendix, ad ann. 1167, MGH. SS., τ. XX, σ. 492 καὶ 278· Continuatio Claustroneoburgensis, ἔκδ. Wattenbach, MGH. SS., τ. IX, σ. 616· Babenberger Chronik, Archiv. f. Kunde öster. Geschichtsq., τ. IX (1853), σ. 356.
66. Βλ. προσωπογρ. Ἀλέξιου Κ. 125, ὑ. 2.

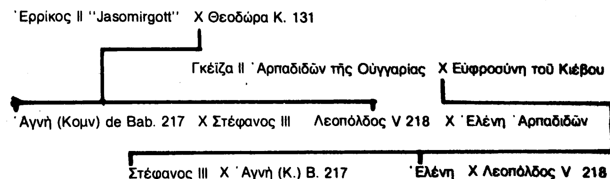
de Babenberg218 μὲ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Στέφανου III καὶ κόρη τοῦ μακαρίτη Γκέϊζα II (1141 - 1161), τὴ δεκαπεντάχρονη Ἑλένη τῶν Ἀρπαδιδῶν[67].

Ὅσον ἀφορᾶ τὴ σχέση Imperium καὶ Sacerdotium στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Αὐστρίας, ἤδη ὁ πατέρας τοῦ Ἐρρίκου II, ὁ Λεοπόλδος III ὁ «Ἅγιος», προόρισε γιὰ τὴν ἱερωσύνη τὸν τριτότοκο γιό του Ὄθωνα de Babenberg, ποὺ τὸ 1122 τὸν ἔκανε ἡγούμενο τοῦ Klosterneuburg, ἐνῶ τὸ 1138 ὁ ἀδελφός του Λεοπόλδος IV (1136 - 1141), ὁ προκάτοχος τοῦ Ἐρρίκου II στὴν ἡγεμονία τῆς Αὐστρίας, τὸν προήγαγε σὲ ἐπίσκοπο τοῦ Freising (1138 - 1158)[68].

Ὁ Ἐρρίκος II καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 131 συνεχίζοντας στὴν ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τὴν τακτικὴ τοῦ Λεοπόλδου III καὶ τοῦ Λεοπόλδου IV, τῆς διείσδυσης τῆς δουκικῆς οἰκογένειας στοὺς κόλπους τῆς ἱερωσύνης, ἔκαμαν ἐπίσκοπο τοῦ Passau, τὸν πεμπτότοκο γιὸ τοῦ Λεοπόλδου III ἀπ᾽ τὴν Ἁγνὴ τῆς Γερμανίας καὶ ἀμφιθαλὴ ἀδελφὸ τοῦ Ἐρρίκου II, τὸν Κοράδον (Conrad) de Babenberg (1148 - 1164), καὶ ἀργότερα τὸν προήγαγαν σὲ ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Salzburg (1164 - 1168). Ὁ Κοράδος ἦταν ὁ ἀμέσως μετὰ τὸν ἐπίσκοπο τοῦ Freising Ὄθωνα γιὸς τοῦ Λεοπόλδου III καὶ τῆς Ἁγνῆς τῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία ἐπέζησε καὶ εἶδε τὸ γιό της Ὄθωνα ἐπίσκοπο, ὅπως καὶ τὸ θάνατο, ἐκτὸς τοῦ ἀντρός της Λεοπόλδου III († 1136), καὶ τοῦ γιοῦ της Λεοπόλδου IV († 1141)· ἡ Ἁγνὴ τῆς Γερμανίας πέθανε τὸ 1143[69].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 131 ἔζησε στὸ πλευρὸ τοῦ Ἐρρίκου II γιὰ εἴκοσι-οχτὼ περίπου χρόνια. Στὸ διάστημα αὐτὸ παρακολούθησε τὰ δεινὰ τῆς φυσικῆς της πατρίδας, τοῦ Βυζαντίου. Θὰ πληροφορήθηκε τὴ μεγάλη καταστροφὴ ποὺ ὑπέστη ὁ θεῖος της Μανουὴλ (α´) Κ. 81 στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, στὶς 17.IX.1176, ὄχι μακριὰ ἀπ᾽ τὰ βυζαντινοτουρκικὰ σύνορα, ἀπ᾽ τοὺς Τούρκους

67. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 39-40:

68. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 13 καὶ 39: Otto propst von Klosternbg. (1122)· Abt von Moribund (1133)· Bf. von Freising (1138 - 1158).
69. Das Babenberg. Österr., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 39: Konrad, Bf. von Passau (1148-1164), Ebt von Salzburg (1164 - 1168)· Agnes †1143.

τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Kilidj Arslan II, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ στὴ μάχη αὐτὴ σκοτώθηκε ὁ ἀδελφός της πρωτοσέβαστος Ἰωάννης Κ. 128[70] καὶ ὁ γαμβρός της Ἰωάννης Καντακουζηνός [71], ὁ σύζυγος τῆς ἀγαπημένης της ἀδελφῆς Μαρίας Κ. 129, ἀλλὰ καμιὰ πληροφορία δὲν ἔχομε γιὰ τὴ συμμετοχή της σ' αὐτὰ τὰ δεινὰ τῆς φυσικῆς της πατρίδας.

Ἡ μοίρα θέλησε νὰ χάση καὶ τὸν ἄντρα της Ἐρρίκο II ἀπὸ ἕνα ἀτύχημα. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1176 ὁ Ἐρρίκος II ἔπεσε ἀπ' τὸ ἄλογό του καὶ ἔπαθε ἕνα σοβαρὸ κάταγμα. Νοσηλευόταν ἐνάμιση περίπου μήνα, ὅταν στίς 13 τοῦ Γενάρη τοῦ 1177 ὑπόκυψε στὸ τραῦμα του[72], καὶ τάφηκε στὸ μοναστήρι του τῶν Σκόττων[73].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 131 ὡς χήρα δούκισσα παράμεινε στὸ πλευρὸ τοῦ γιοῦ καὶ διαδόχου τους Λεοπόλδου V (Κομν.) de Babenberg 218, καὶ κοντά της εἶχε καὶ τὴν κόρη της Ἁγνὴ (Κομν.) de Babenberg 217, χήρα ἀπ' τὸ 1173 ἀπ' τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανο III (+ 1173). Ἡ Ἁγνὴ 217 παντρεύτηκε γιὰ δεύτερη φορὰ στὴ νεαρὴ ἀκόμη ἡλικία τῶν 24 χρονῶ τὸ δούκα τοῦ Kamten Ἑρμάννο (Hermann)[74].

Μετὰ τὴν ἧττα του στὸ Μυριοκέφαλο ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 ἔστειλε ἕνα γράμμα στὸ Φρειδερίκο I Barberousse τῆς Γερμανίας, ποὺ μὲ αὐτὸ περιέγραφε τὴ θέση τοῦ Σελτζουκίδη σουλτάνου ὡς ἀνίσχυρη, ἀλλὰ ὁ Φρειδερίκος I εἶχε ἤδη πληροφορηθῆ τὴν πραγματικότητα, τὴ τρομερὴ δηλ. ἧττα τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα[75]. Στὴν ἀπάντησή του ὁ Φρειδερίκος I, φίλος καὶ τοῦ ξαδέλφου του Λεοπόλδου V (Κομν.) de Bab. 218 ἀνάγγελλε στὸ Μανουὴλ (α') πὼς οἱ Γερμανοὶ αὐτοκράτορες, ποὺ εἶχαν ἀποχτήσει τὴ δύναμή τους ἀπ' τοὺς ἔνδοξους Ρωμαίους αὐτοκράτορες, ἔπρεπε νὰ κυβερνοῦν ὄχι μόνο τὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, ἀλλὰ καὶ «τὸ ἑλληνικὸ βασίλειο», καὶ γι' αὐτό, ὁ Μανουὴλ (α') ἔπρεπε νὰ ἀναγνωρίση τὴν ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Δύσης καὶ τοῦ πάπα τῆς Ρώμης. Καὶ τελείωνε τὸ γράμμα του μὲ τὴ δήλωση πὼς στὸ μέλλον θὰ ρύθμιζε τὴ στάση του μὲ βάση τὴ συμπεριφορὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81 ποὺ ἄδικα δημιουργοῦσε ζητήματα ἀνάμεσα στοὺς ὑπηκόους τῆς Δυτικῆς αὐτοκρατορίας[76].

Ἡ αὐστριακὴ αὐλὴ συμμερίστηκε τὰ αἰσθήματα αὐτὰ τοῦ Φρειδερίκου I γιὰ τὴν ταπείνωση τοῦ Βυζαντίου.

Καὶ σὰν κορωνίδα ἦλθε, τὸ 1177, τὸ συνέδριο τῆς Βενετίας ποὺ σ' αὐτὸ

70. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1024· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 379.
71. Χωνιάτης, σ. 240. Βλ. καὶ προσωπογρ. Μαρίας Κ. 129, ὑ. 33-34.
72. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 115.
73. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 54.
74. Das Babenberg. Österr., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 39-40.
75. Ἕνα ἀπόσπασμα αὐτοῦ τοῦ γράμματος βρίσκεται στὰ Annales Stadenses, ἔκδ. Pertz, MGH., SS, τ. XVI, σ. 349. Ἡ χρονολογία 1179 εἶναι λανθασμένη, γράφτηκε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1176.
76. H. von Kap-Herr, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 62), σ. 156-57.

συνῆλθαν ὁ Φρειδερίκος I, ὁ πάπας Ρώμης Ἀλέξανδρος III καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν νικηφόρων ἰταλικῶν πόλεων, καὶ ἐπικύρωσαν τὴν ἀνεξαρτησία αὐτῶν τῶν τελευταίων, καὶ συμφιλίωσαν τὸν ἰσχυρὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα μὲ τὸν ποντίφηκα. Μὲ ἄλλα λόγια ἡ συνθήκη τῆς Βενετίας ἔβαλε τέλος στὴν ἐχθρότητα ποὺ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὴ Γερμανία, στοὺς Λογγοβάρδους καὶ στὸν Ρώμης Ἀλέξανδρο III, τὸν ὁποῖον εἶχε χρησιμοποιήσει ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 γιὰ τοὺς διπλωματικούς του ἑλιγμοὺς στὴ Δύση.

Τὸ συνέδριο τῆς Βενετίας ὑπῆρξε γιὰ τὴ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἕνα χτύπημα τὸ ἴδιο δυνατὸ μὲ τὴν ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου, λέει ἕνας σοβαρὸς ἐρευνητής. «Συμφιλιώνοντας τοὺς παράγοντες τῆς Δύσης, ποὺ διατίθενταν ἐχθρικὰ πρὸς τὸ Βυζάντιο, τὸ συνέδριο ἀποτέλεσε ἕνα προγνωστικὸ τοῦ συνασπισμοῦ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καταλάβη, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1204, τὴν ΚΠολη καὶ νὰ σχηματίση τὰ λατινικὰ κράτη πάνω στὰ βυζαντινὰ ἐδάφη»[77].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 131, ἡ μητέρα τοῦ νέου δούκα τῆς Αὐστρίας, παρακολούθησε ὅλη αὐτὴ τὴν ἐξέλιξη τῆς δυτικῆς διπλωματίας, ποὺ ἦταν τόσο ἐχθρικὴ πρὸς τὴ φυσική της πατρίδα, χωρὶς καμιὰ ἀντίδραση. Μὲ τὰ χρόνια τὴν εἶχε ξεχάσει καὶ συμμεριζόταν τὶς δυτικὲς ἀπόψεις.

Ἐπίσης πληροφορήθηκε τὸ θάνατο τοῦ θείου της Μανουὴλ (α') Κ. 81 (+24.IX.1180), τοῦ διώχτη τῆς μητέρας της Εἰρήνης, τῆς πιὸ καλλιεργημένης γυναίκας τοῦ καιροῦ της, ποὺ τόσο πλούσια ὅμως (ὁ Μανουὴλ α' Κ. 81) τὴν εἶχε προικοδοτήσει, ἔτσι ποὺ νὰ ἐντυπωσιάση ὅλη τὴ Δύση, καὶ λίγο ἀργότερα, τὴν τύφλωση τοῦ δεύτερου ἀδελφοῦ της, τοῦ ἐπίσης πρωτοσεβάστου καὶ πανίσχυρου ὑπουργοῦ στὸν καιρὸ τῆς Ἀντιβασιλείας (1180 - 1182) στὸ Βυζάντιο Ἀλέξιου Κ. 132 (πτώση Ἀπρίλη 1182). Ὅλη ἡ πατρικὴ της οἰκογένεια εἶχε ρημαχτῆ, καὶ ἕνας θανάσιμος ἐχτρὸς αὐτῆς τῆς οἰκογενείας της, ὁ ἄλλοτε ἐραστὴς τῆς ἀδελφῆς της Εὐδοκίας Κ. 130, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, εἶχε στὸ Βυζάντιο κυριαρχήσει[78].

Ἡ «εὐγενέστατη δούκισσα» Θεοδώρα Κ. 131, ἡ χήρα τοῦ Ἐρρίκου II "Jasomirgott", δὲν πρόλαβε νὰ πληροφορηθῆ τὸ οἰκτρὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ τυράννου Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87 (12.IX.1185), γιατὶ πέθανε στὴ Βιέννη, κοντὰ στὸ γιό της Λεοπόλδο V (Κομν.) de Babenberg 218, στίς 3 τοῦ Γενάρη τοῦ 1183[79], ἔξι ἀκριβῶς χρόνια μετὰ τὸν ἄντρα της, στὴν ἡλικία τῶν 51 χρονῶ, σχεδὸν ἀδιάφορη γιὰ τὶς τύχες τοῦ μακρινοῦ ταπεινωμένου Βυζαντίου· ὁ γιός

77. Th. I. Uspensky, Ἀλέξιος (β') καὶ Ἀνδρόνικος (α') οἱ Κομνηνοί, Ἐπιθεώρηση ὑπουργείου Λαϊκῆς Ἀγωγῆς, τ. CCXII (= τ. 212), 1880-1881, σ. 123-24 (ρωσικά)· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 529-30.
78. Χωνιάτης, σ. 288-90, 324-25, 331 κεξ.
79. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ' ἀνωτ., (ὑ. 11), σ. 372: Am. 3. Jänner 1183 starb Theodora in Wien· τοῦ ἰδίου, ἐφημερίδα «Τὸ Βῆμα», τῆς 26.X.80, σ. 17, στήλη 3. Εἶναι λανθασμένη ἡ χρονολογία ποὺ δίδουν τὰ Chronica Australi πὼς πέθανε τὸ 1185, εἰς Ch. Du Cange in Ioannis Cinnami historiarum Notae, Bonn, σ. 385: qui Theodorae mortem in A. 1185 coniicit.

της Λεοπόλδος V (K.) de B. 218 τῆς ἐπιφύλαξε μιὰ μεγαλόπρεπη κηδεία καὶ τὸ λείψανό της ἐναποτέθηκε στὸ μοναστήρι τῶν Σκόττων, κοντὰ σὲ κεῖνο τοῦ ἀντρός της, ὅπου καὶ ἀναπαύεται μέχρι σήμερα[80].

Καθὼς μᾶς λένε, «ἄφησε στὴ Βιέννη καὶ στοὺς ὑπηκόους της μιὰ πολὺ καλὴ φήμη καὶ ἀνάμνηση»[81], γιατὶ «ἦταν μιὰ περιώνυμη Ἑλληνίδα νύφη, ποὺ τὸ ὄνομά της μὲ εὐφημία ἀναφέρεται ἀκόμη ἀπ' τοὺς καθηγητὲς H. Fichtenau καὶ E. Zöllner στὶς τελευταῖες ἐκδόσεις τους τῆς ἱστορίας τῶν Babenberger»[82], τῶν δραστήριων αὐτῶν ἡγεμόνων ποὺ διαδέχτηκαν οἱ Habsbourg, γιὰ νὰ ὑψώσουν τὴν Αὐστρία μὲ τὶς ὑποτελεῖς της χῶρες στὸν κολοφώνα τῆς δόξας της[83].

Ὁ Μανουὴλ (α') K. 81 μεγάλες ἐλπίδες στήριξε σ' αὐτὴ τὴν ἕνωση τῆς ἀνεψιᾶς του Θεοδώρας K. 131 μὲ τὸν Ἐρρίκο II τῆς Αὐστρίας, τὸν ἀδελφὸ τοῦ συγγάμβρου του Κονράδου III τῆς Γερμανίας, γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἀπόσπασε ἀπ' τὴν ἀγκαλιὰ τῆς μητέρας της γιὰ νὰ τὴν παραδώση στὸ «χτῆνος τῆς Δύσης».

Στὴν πράξη σὲ τίποτε δὲν ὠφέλησε αὐτὴ ἡ «θυσία». Ἄλλα ἤθη, ἄλλοι τόποι, ἄλλα κλίματα, ἄλλα συμφέροντα, ἔσπρωξαν τὴ Θεοδώρα K. 131 νὰ ἀκολουθήση μιὰ πολιτικὴ ἀντίθετη ἀπὸ κείνη τοῦ θείου της - αὐτοκράτορα.

Οὔτε στὴ σύσφιγξη τῶν ἑλληνογερμανικῶν σχέσεων συντέλεσε ποὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κονράδου III (+ 1152) πῆγαν ἀπ' τὸ κακὸ στὸ χειρότερο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου III τῆς Οὐγγαρίας (+ 1173), αὐτὴ καὶ ὁ ἄντρας της, στάθηκαν φίλοι καὶ σύμμαχοι τοῦ γαμβροῦ τους, ἐνῶ ἦταν ἕνας ἐχτρὸς τοῦ Μανουὴλ (α') καὶ τοῦ Βυζαντίου, καθὼς αὐτὸ ἀκολουθοῦσε τὴν ἄφρονα ἐπεκτατικὴ πρὸς τὴ Δύση πολιτικὴ τοῦ κυρίου του.

Αὐτὰ βέβαια τὰ ζητήματα τῆς πολιτικῆς, εἶναι ὁλότελα ἄσχετα πρὸς τὴν ἀγαθοποιὸ ροπὴ ποὺ ἄσκησε ἡ Θεοδώρα K. 131 στὴ θετὴ πατρίδα της, τὴν ὡραία Βιέννη καὶ τὴν Αὐστρία, ὅπου ὡς ἕνα ζωντανὸ μνημεῖο τῆς διέλευσής της ἄφησε τὸ "Privilegium minus".

Ἡ Θεοδώρα K. 131 ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Ἐρρίκο II "Jasomirgott" de Babenberg τῆς Αὐστρίας τρία παιδιά, μιὰ κόρη, τὴν Ἀγνὴν (Κομνηνὴν) de Babenberg 217 ποὺ γεννήθηκε τὸ 1151, καὶ δυὸ γιούς, τὸν Λεοπόλδο V (Κομνηνὸν) de B. 218 (δούκα τῆς Αὐστρίας 1177 - 1194 καὶ δούκα τοῦ Stayermark 1192 - 1194) ποὺ γεννήθηκε τὸ 1157, καὶ τὸν Ἐρρίκον I

80. Πολ. Ἐνεπεκίδη, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», ἔνθ' ἀνωτ., βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 54.
81. Πολ. Ἐνεπεκίδη, ἐφημ. «Τὸ Βῆμα», ἔνθ' ἀνωτ., στήλη 3-4.
82. Pol. Enepekides, Byzant. Prinzess., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 372: Sie war eben eine griechische Braut, deren Name in den zuletzt von Fichtenau und Zöllner beraus gegebenen Urkundenbuche zur Geschichte der Babenberger...
83. Γερμανικὴ οἰκογένεια καταγωγῆς ἀπ' τὴ Souabe ποὺ γνώρισε θαυμαστὴ τύχη· ὀφείλει τὸ ὄνομά της σ' ἕνα ἰσχυρὸ πύργο τῆς Ἐλβετίας, στὸ καντόνιο τῆς Argovie (Habsbourg)· ἀνέβηκε στὸ θρόνο μὲ τὸ Ροδόλφο de Habsbourg, βασιλέα τῆς Γερμανίας (1273-1291) ποὺ ἵδρυσε τὸν οἶκο τῶν Hab. τῆς Αὐστρίας.

(Κομνηνὸν) de B. 218α (δούκα τοῦ Mödling, + 1223) ποὺ γεννήθηκε τὸ 1160[84].

132. Ἀλέξιος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1135 – † μετὰ τὸ 1182)

Ὁ Ἀλέξιος[1] K. δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου K. 76 καὶ τῆς Εἰρήνης[2] γεννήθηκε μέρα τοῦ Πάσχα[3] τοῦ 1135 ἢ γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔτος (1134/36)[4].

Τὴ γέννηση τοῦ Ἀλέξιου K. 132 τραγούδησε ἕνας διάσημος στιχουργός, ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος ποὺ τόσους εἶχε μὲ τοὺς γονιούς του δεσμούς.

«Κάθε ἀνθρώπου, λέει ὁ ποιητής, ἡ γέννηση καὶ ἡ εἴσοδος στὴ ζωή, εἴτε μέγας εἶναι εἴτε ἐπιφανής, ἢ καὶ ἀφανὴς ἀκόμη, εἴτε ἀριστοκρατικῆς εἴτε χαμηλῆς γενιᾶς, εἶναι μέρα χαρᾶς καὶ πανηγυρισμάτων· κι ἂν τὸ νεογέννητο εἶναι ἀρσενικό, αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ διπλὴ πανήγυρη καὶ διπλοχαρμοσύνη».

«Ἀλλὰ γιὰ τὴ γέννηση τοῦ Ἀλέξιου K. 132 ποὺ ἀπὸ γενιὰ εὐγενικὴ καὶ τύχη τρισόλβια προερχόταν, πρέπει κανεὶς νὰ φωνάξῃ: ὑπέρευγε τῆς

84. Das Babenberg. Östrerr., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 11 καὶ 50), σ. 40. Ἡ Ριχαρδία ποὺ παντρεύτηκε τὸν Ἐρρίκο τοῦ Steffiling ἦταν κόρη τοῦ Ἐρρίκου II ἀπ' τὴ Γερτρούδη, τὴν πρώτη του γυναίκα.

132.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου του Ἀλέξιου (α') K. 15 καὶ τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του βασιλέα Ἀλέξιου K. 74· Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀνδρονίκου κυροῦ Ἀλεξίου, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 406, στίχ. 26: ὁ προπαπποθειώνυμος Ἀλέξιος ὁ νέος.
2. Χωνιάτης, σ. 135-36: τῷ δ' Ἀνδρονίκῳ... ἐγεγόνεισαν... καὶ υἱοὶ δύο, Ἰωάννης τε καὶ Ἀλέξιος. Αὐτόθι, σ. 293· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1079 - 1082· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 423 - 26· Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι πολιτικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 406-11· τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἴαμβοι, ἔκδ. Fr. Boissonade, Anecdota Nova, σ. 375 - 76, καὶ ἔκδ. W. Horandner, σ. 418-19, στίχ. 125-50, ὅπου καὶ οἱ στίχ. 125-26: Ἀλέξιε, πρόελθε κἂν σύ μοι τέκνον, τὸ λοίσθιον ὠδίνημα τῆς γειναμένης· Μαγγάνειος Πρόδρομος, Εἰς τὴν σεβαστοκρατόρισσαν (Εἰρήνην) θρηνητικὸς λόγος, ὅτι ὁ βασιλεὺς προσέταξεν ἐξελθεῖν τὸν λοῖσθον υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος τὸν Κομνηνὸν κυρὸν Ἀλέξιον ἔτι νέον ὄντα, εἰς τὸ ταξείδιον, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 768-69, καὶ ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος XI 22, VV 10 (1903), σ. 107-8, ἀριθ. XLV (=45), μόνο ἡ ἐπικεφαλίδα, καὶ σ. 107, ἀριθ. XXI (=21)· Ἀνώνυμος, Ἐπὶ πέπλῳ, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 35-6, ἀριθ. 70· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177, 236, 252· L Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ. 490.
3. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι πολιτικοί, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 410, στίχ. 156-63.
4. S. De Jongh, σ. 58, ὑ. 2. Κατὰ τὸ 1149-1150 πῆρε γιὰ πρώτη φορὰ μέρος σὲ ἐκστρατεία, ποὺ πρέπει νὰ εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 14-15 χρονῶ, βλ. κατωτέρω, ὑ. 15.

γιορτῆς, εὖγε τῶν γενεθλίων· γιατὶ ὁ πρίγκιπας ποὺ γεννήθηκε εἶχε πάππο τὸν ἄνακτα Ἰωάννη (β΄) Κ. 34 καὶ πρόπαππο τὸ βασιλέα Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15, ἡγεμόνες λαμπροὺς σὲ ἀριστεύματα, φοβεροὺς σὲ στρατηγίες, τῶν βαρβάρων ὀλετῆρες καὶ νικητές, τρισάριστους γεννάδες· ἦταν γιὸς ὁ πρίγκιπας τοῦ π ο ρ φ υ ρ ό β λ α σ τ ο υ, τοῦ δοξασμένου στὶς μάχες σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἀνδρόνικου Κ. 76, ποὺ τ' ὄνομά του δείχνει πὼς ἦταν τῶν ἀντρῶν ν ι κ η τ ή ς, γι' αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν πανήγυρη τῆς γέννησης τοῦ πρίγκιπα πρέπει κανεὶς νὰ καλέση καὶ τὶς ἄ ψ υ χ ε ς ἀκόμη φ ύ σ ε ι ς· ἦταν γιὸς ἐπίσης μιᾶς ἄ ρ ι σ τ η ς μητέρας, τῆς Εἰρήνης, ἄριστης στὴ γενιά, στὸ ἦθος καὶ τὴν παίδευση, ἀσύγκριτης στὴν ὀμορφιὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἀκόμη πιὸ πολύ, ἀρρενωπῆς καὶ σταθερῆς σὲ γυναικεῖο σκήνωμα, τέτοιας ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ περιγράψη».

Κ' ἔπειτα ὁ ποιητὴς στρέφεται κατὰ σειρὰ στὴ μητέρα τοῦ πρίγκιπα Εἰρήνη, στὸν πάππο του Ἰωάννη (β΄) Κ. 74 καὶ στὸν πατέρα του Ἀνδρόνικο Κ. 76.

Πρὸς τὴ μητέρα του σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ό ρ ι σ σ α Εἰρήνη:

«Ὅλα αὐτὰ κληρονομεῖ ὁ γόνος σου, ὁ π ρ ο π α π π ο θ ε ι ώ ν υ μ ο ς Ἀλέξιος (132) ὁ νέος, ὅλων τῶν γυναικῶν καλύτερη, τῶν β α σ ι λ ί δ ω ν ἀγαθότερη, καὶ σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ο ρ ι σ σ ῶ ν σέβας μαζὶ καὶ κράτος. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι τόσο ἀνέραστος γιὰ τὰ καλὰ ἢ τόσο φθονερὸς ἢ ἀπὸ πέτρα ἢ σίδερο φτιαγμένος γιὰ νὰ μὴ χορεύση καὶ σκιρτήση πάνω στὰ λεγόμενα, γιὰ νὰ μὴ χαρῆ καὶ κροτήση καὶ δυνατὰ παιανίση;»

Πρὸς τὸν Ἰωάννη (β΄) Κ. 34:

«Καὶ σὺ χαῖρε, βασιλιά, πρῶτος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους γι' αὐτὴ ἐδῶ τὴ γέννα τὴ χρυσὴ τοῦ τηλαυγῆ ἐγγόνου σου· γιατὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν πρέπει νὰ ἀρχίση τὶς χαρούμενες γιορτὲς καὶ νὰ προηγηθῆ τῆς χαρᾶς, αὐτὸς ποὺ ὅλου τοῦ κόσμου προηγεῖται. Ἔχεις τὴν πληθώρα τῆς Κομνηνικῆς γενιᾶς, τοῦ σπέρματος προσθήκη, ἔχεις –ὦ δέντρο τῶν Κομνηνῶν ὑπερδιάπλατο καὶ μέγα!!!– τῶν χρυσοκλώνων αὔξηση ἀπ' τὶς παραφυάδες καὶ τῶν βλαστῶν τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀποβλαστίδων· μέτρα μαζὶ μὲ τὰ παιδιά σου καὶ τῶν παιδιῶν σου τὰ παιδιὰ καὶ αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἀρτιγέννητο σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ο ρ ί δ η, τοῦ γλυκύτατου γιοῦ σου Ἀνδρόνικου Κ. 76 τὸ γόνο, στοὺς Κομνηνοὺς καὶ Κομνηνὸ ἄλλον πρόσθεσε νέο, μέσα στοὺς στρατηγούς σου σύναψε καὶ στρατηγέτη ἄλλον».

Πρὸς τὸν πατέρα τοῦ πρίγκιπα Ἀνδρόνικο Κ. 76:

«Χαῖρε καὶ σύ, π ο ρ φ υ ρ α υ γ ῆ δοξασμένε σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ, γιὰ τὸ νέο καὶ ὡραῖο καὶ γλυκὸ παιδί σου, ἀγκάλιασε τὸ γιό σου, περίπτυξε τὸ τέκνο σου, κι ἂν ἀπουσιάζης ἂς εἶναι σὰ νᾶσαι κοντά του, σὰ νὰ τὸ βλέπης, κι ἂς μὴ τὸ βλέπης, ρίξε σ' αὐτὸ καὶ δάκρυ ἀπ' τὴ μεγάλη σου χαρά, γιατὶ ὑπάρχει δάκρυ καὶ χαρᾶς, ὅπως ὑπάρχει καὶ λύπης».

Καὶ πάλι στὴ σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ό ρ ι σ σ α Εἰρήνη:

«Χαῖρε καὶ σύ, βασίλισσα, τοῦ νεογέννητου μητέρα, περιφανὴς μέσα στὶς γυναῖκες, πανέμορφη στὴ θέα, περίβλεπτη μέσα στὶς γενιές, κόσμια ἀπ' τὶς

ἀρετές σου, καὶ ἀπ' τὰ λόγια σου ἀκόμη πιὸ πολὺ κοσμιότερη σ' αὐτὴ ποὺ γέννησε ἁρμόζει νὰ χαίρεται, καθὼς αὐτὴ βάσταξε τοῦ τοκετοῦ τις πικρὲς ὠδίνες. Χαῖρε, ψυχὴ βασιλικὴ ἀπ' τὸ χρυσάφι πιὸ καθαρὴ καὶ σῶμα πιὸ λαμπρὸ τῆς οὐσίας τῶν οὐρανῶν· γιατὶ ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς ενας ηλιος ἀνατέλλει, ἐσὺ δὲ δυὸ τηλαυγεῖς ἀντέτειλες ἥλιους, καὶ μπορεῖ καὶ τοὺς δυὸ κανεις νὰ δῆ ὁλόλαμπρους καὶ καθαροὺς καὶ φωτεινούς, τὸν ενα ποὺ πρωτοφάνηκε, τὸν Ἰωάννη Κ. 128, καὶ αὐτὸν ἐδῶ τὸ νέο, τὸν Ἀλέξιο Κ. 132 και μιὰ ἀπ' τοὺς οὐρανοὺς νυχτοπορεύεται σελήνη, ἀπὸ σένα δὲ τρεῖς ἀναφάνηκαν σελῆνες, ἡ Μαρία Κ. 129, ἡ Εὐδοκία Κ. 130 καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 131. Ἀλλ' ὦ μεγιστη μέσα στὶς γυναῖκες, ὦ πανευτυχέστατη, ξεχνώντας τὶς πολλὲς τοῦ τοκετοῦ φροντίδες, ἑτοίμαζε τὴν πανοπλία τοῦ νέου στρατιώτη...»

Χαιρετίζει ἔπειτα ὁ ποιητὴς τὴ Νέα Ρώμη ποὺ νέο ἀπόχτησε πρόβολο καὶ πρόμαχο καὶ ρύστη...[5], αὐτὸν τὸν Ἀλέξιο Κ. 132, καὶ μᾶς λέει πὼς ἦταν «νεοσσὸς θείου πέρδικα καὶ γόνος χρυσοῦ παγωνιοῦ, ἀξιοζήλευτος πρὶν ἀκόμη γίνη καὶ εὐτυχὴς πρὶν γεννηθεῖ καὶ ἀπ' τὸν ἥλιο πιὸ λαμπρὸς πρὶν τὸν ἥλιο δεῖ»[6].

Καλεῖ ἔπειτα τοὺς ἐχθρικοὺς λαοὺς νὰ συνετιστοῦν, γιατὶ «παιδὶ εὐγενικό, γιὸς ἀνάμεσά μας γεννήθηκε, ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος 132, ὁ τρίτος τῶν Ἀλεξίων, ὁ μετὰ τὸν πάππο του Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15 καὶ τὸ θεῖο του β α σ ι λ έ α Ἀλέξιο Κ. 74, ποὺ πάνω στοὺς ἰσχυροὺς του ὤμους ἔχει τὴν ὅλη Κομνηνικὴ δυναστεία καὶ τὶς ἀμύθητες ἀρετὲς καὶ τὶς πολλὲς χάριτες τῆς ἱερῆς μητέρας του, αὐτῆς ποὺ φέρει τῆς ε ἰ ρ ή ν η ς τὴν ἐπωνυμία, σὲ βαθμὸ ἀπεριόριστο, σύμφωνα μὲ τοὺς προφῆτες»[7].

«Τὰ βρεφικὰ καὶ σπαργανώδη καὶ παιδικὰ φορέματα τοῦ Ἀλέξιου ἦσαν χρυσὰ καὶ λιθοκόλλητα καὶ γεμάτα μαργαριτάρια· ὁ νεογέννητος πρίγκιπας εἶχε πλῆθος ἀπὸ ὑπασπιστές, πλῆθος ἀπὸ ἱπποστάσια, ἐκτάσεις λαμπρὲς ὑποτελεῖς, ψηλόστεγα παλάτια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα τῆς πιὸ μεγάλης βασιλικῆς ἀξίας»[8].

Ἡ γέννηση αὐτοῦ τοῦ Κομνηνοῦ ἦταν ἕνα «νέο βέλος» γιὰ τοὺς ἐχτροὺς τῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἄλλους[9].

Ἦταν αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος, ὅπως πιὸ πάνω τὸ εἶπα, μετὰ τὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15 καὶ τὸν ἔγγονὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου βασιλέα Ἀλέξιο Κ. 74, «ὁ τρίτος τῶν Ἀλεξίων», μέσα στοὺς Κομνηνούς, προορισμένος νὰ κρατήση στοὺς ὀ χ υ ρ ο ὺ ς (= δυνατοὺς) ὤμους του –στὴν πραγματικότητα πολὺ ἀσθενικοὺς– τὸ βάρος τῆς ὅλης ἔνδοξης δυναστείας καὶ νὰ κληρονομήση τὶς ἀνείπωτες

---

5. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὴν γέννησιν... ἐκδ. W. Hörandner, σ. 406-9, στίχ. 1-110.
6. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 410, στίχ. 141-43.
7. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 409, στίχ. 112-19.
8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 410, στίχ. 150-55.
9. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 409, στίχ. 109-114.

ἀρετὲς καὶ πολλὲς χάρες τῆς μητέρας του Εἰρήνης[10].

«Αὐτὸ τὸ εὐτυχισμένο παιδὶ τῶν τόσο ἀρίστων γονέων, τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 76 καὶ τῆς Εἰρήνης, δὲν ἦταν εὐγονικὸ μόνο ἀπ' τὴν ἀξία τοῦ πατέρα του, ἀλλὰ ἀπὸ ἄπειρες μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ γενεές, ἀπὸ τρισεπιπάππους ἀπ' τὸν ἀντιπρόπαππό του 'Ιωάννη Κ. 6, τὸν ἀδελφὸ τοῦ αὐτοκράτορα 'Ισαάκιου (α') Κ. 4, ἀπ' τὸν πρόπαππό του 'Αλέξιο (α') Κ. 15, ἀπ' τὸν πάππο του 'Ιωάννη (β') Κ. 34, ἀληθινὸ βασιλικὸ βλάστημα ἀπὸ ρίζα βασιλική, περικαλλὲς νεόφυτο ὀλβιώτατου δέντρου, μάτι τῆς μητέρας του, καρδιὰ τοῦ πατέρα του, στολίδι τῶν ἀδελφῶν καὶ πρωτεξαδέλφων του, ἄστρο πρωτόφαντο λαμπερό, ἀχτίδα τοῦ ἥλιου νέα, νάμα γλυκὺ νεόβρυτο ἀπὸ πηγὴ πολὺ καθάρια, τριαντάφυλλο χρυσῆς τριανταφυλλιᾶς ἀσπροκόκκινο εὐωδιαστό, μαργαριτάρι πολυτίμητο, νυχτόλαμπο λυχνάρι, κρίκος χρυσῆς ἀλυσίδας, μέσα στὶς πολύτιμες πέτρες βασιλιάς, ὡραῖος νεοσσὸς ταχύτατου στὴν πτήση γερακιοῦ ποὺ ἀπ' τὴ γέννα του ἔδειξε τὶς πτητικὲς δυνάμεις του καὶ τὴν ἐξυπνάδα του, γόνος φίλαντρης, συνετῆς καὶ σεμνῆς τρυγόνας, καρπὸς ροδιᾶς πολυανθισμένης, ὅπως αὐτῆς τῶν Κομνηνῶν, σταφύλι ὡραίου ἀμπελιοῦ, πιὸ γλυκοῦ ἀπ' τὸ μέλι, ἂν καὶ ἄγουρο ἀκόμη»[11].

'Ο ἴδιος αὐτὸς ποιητής, ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, μᾶς παρουσιάζει τὸν 'Αλέξιο Κ., μερικὰ χρόνια μετὰ τὴ γέννησή του, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1142, κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, καθὼς ἦταν τότε ἐφτὰ χρονῶ. Φέρνει τὴ χήρα μητέρα του Εἰρήνη ποὺ τόσο ἦταν ἀπαρηγόρητη γιὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της, νὰ τοῦ λέη:

«Ἔλα κοντά, παιδί μου 'Αλέξιε,
ἐσὺ ποὺ εἶσαι ἡ τελευταία μου γέννα
καὶ τὸ τελευταῖο τοῦ πατέρα σου ἀγκάλιασμα,
μικρὸ λεονταράκι ποὺ ἀπ' τὴ μέση τοῦ λέοντα βγῆκες,
τερπνὸ σπουργιτάκι δοξασμένου ταχύφτερου πουλιοῦ,
καὶ κάλεσε, ὀμορφιά μου, αὐτὸν ποὺ σὲ γέννησε·
γιατὶ ἴσως, κι ἂν θέλη νὰ σωπαίνη,
τὰ δικά σου λογάκια, τὰ χαριτωμένα σου ψελλίσματα,
τὸν κάνουν νὰ μιλήση.
Φώναξέ τον, ὅπως τὰ μικρά, καὶ λέγε τ, τ, τ,
(τέττα),
μετάδωσέ του τῆς μητέρας σου τοὺς γογγυσμούς·
....
'Αλλὰ ἰδού, ἦλθες ('Αλέξιε) κοντὰ στὸν πατέρα σου,
καὶ τοῦ μιλᾶς καὶ δακρύζεις,
αὐτὸς ὅμως, ὅπως πρῶτα, καὶ σωπαίνει καὶ τὰ
μάτια τὰ ἔχει κλειστά»[12].

'Η σεβαστοκρατόρισσα Εἰρήνη, ἡ χήρα τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 76, πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλα τὰ παιδιά της, ἀγαποῦσε αὐτὸ τὸ στερνοπαίδι της, τὸν 'Αλέξιο

Κ. 132.

«Αὐτὸ τὸ ἀξιολύπητο τελευταῖο παιδὶ τοῦ μακαρίτη σεβαστοκράτορα ἦταν τὸ μόνο ψυχαγώγημα καὶ παραμύθημα καὶ θελκτικὸ ἐντρύφημα καὶ παραγκάλισμα» τῆς Εἰρήνης[13].

Ὅταν αὐτὴ εἶχε τὶς μεγάλες δοκιμασίες της καὶ σερνόταν στὶς φυλακὲς καὶ τὶς ἐξορίες, ὁ 'Αλέξιος Κ. ἀκολουθοῦσε τὴ μητέρα του, γιὰ νὰ μπορῆ αὐτὴ νὰ λέη τὸ παράπονό της: «Σὲ τί φταίει ἕνα μικρὸ παιδὶ νὰ συγκατοικῆ στὴ φυλακὴ μαζί μου καὶ νὰ μὲ ἀκολουθῆ στὶς ἐξορίες μου, Θεέ μου παντεπόπτη, ἐσὺ ποὺ βλέπεις τὰ κρυφτά, πῶς ἀνέχεσαι τὴν κάκωση τοῦ ἀθώου;»[14].

'Αλλὰ ἦλθε ἡ στιγμή, κατὰ τὸ 1149/50, τότε ποὺ ὁ 'Αλέξιος Κ. ἦταν ἕνα ἀγόρι 14-15 χρονῶ, νὰ καταταγῆ στὸ στρατό, νὰ γυμναστῆ καὶ νὰ ἀκολουθήση τὸ θεῖο του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81 σὲ ἐκστρατεία, ὅπως ὅλοι οἱ νέοι τῆς ἀνώτατης βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας.

Ὅταν ἔφτασε ἡ αὐτοκρατορικὴ διαταγή, ἡ μητέρα του Εἰρήνη καὶ πάλι ξέσπασε σὲ ὀδυρμοὺς καὶ διαμαρτυρίες. «Αὐτὸ τὸ παιδὶ ποὺ γιὰ μένα ἦταν ἡ ζωή, ἡ πνοὴ καὶ ἡ ψυχή μου, αὐτὸ τὸ παιδὶ ποὺ δρόσιζε τὶς ἀγωνίες μου, ποὺ ζέσταινε τοὺς παγεροὺς χειμῶνες μου, ποὺ σταματοῦσε τοὺς συνταραχτικοὺς ἀνέμους τῆς ζωῆς μου, ποὺ καταπράϋνε τῶν θλίψεών μου τὶς τρικυμίες, ποὺ κατηύναζε τοὺς κλύδωνες τῶν πόνων μου, αὐτὸ τὸ παιδί, ἀλοίμονο! μέσα ἀπ' τὴν ἀγκαλιά μου ἀποσποῦν καὶ τὰ σπλάγνα μου κομματιάζουν. Αὐτὸ γιὰ μένα εἶναι σφάξιμο μὲ σπαθὶ καὶ θάνατος»[15].

Παρὰ τοὺς ὀδυρμοὺς καὶ γογγυσμοὺς τῆς σεβαστοκρατόρισσας, ὁ 'Αλέξιος Κ. ἀκολούθησε τὸ θεῖο του αὐτοκράτορα στὴν ἐκστρατεία του, χωρὶς πάνω σ' αὐτὸ νὰ ἔχωμε ἄλλες πληροφορίες· δὲν ξέρομε ποιὰ ἦταν ἡ στρατιωτική του ἐπίδοση καὶ ἀπόδοση, ἀλλὰ ἂν κρίνωμε ἀπ' τὴν ὕστερη τακτική του, μποροῦμε νὰ μαντεύσωμε πὼς δὲν ἦταν καὶ τόσο ἀξιόλογη.

'Η μητέρα του ὅμως μποροῦσε πάντα νὰ λέη: «'Ο παμπόθητός μου 'Αλέξιος, ἡ χάρη ποὺ μοῦ ἔδινε τὸ φῶς τῆς αὐγῆς, ποὺ σ' αὐτὸν καταλάγιαζε ὁ σάλος τῶν ὀδυνῶν μου καὶ ἡ πλημμύρα τῶν ρευμάτων τῶν θλίψεών μου», ἔφυγε πιὰ ἀπὸ κοντά μου[16].

Μετὰ τὸ θάνατο τῆς μητέρας του Εἰρήνης (1151/52) ποὺ τόσο τὸν ἀγαποῦσε, ὁ 'Αλέξιος Κ. 132 περὶ τὸ 1153/54[17] παντρεύτηκε μὲ μιὰ κοπέλα

10. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 409, στίχ. 115-19.
11. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 409-10, στίχ. 120-40.
12. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἴαμβοι μονῳδικοὶ ἐκ προσώπου τῆς σεβαστοκρατορίσσης ἐπὶ τῷ ταύτης ὁμόζυγι, ἔκδ. J. Boissonade, Anecdota Nova, σ. 375-76, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 418-19, στίχ. 125-34 καὶ 149-50.
13. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἐκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 768 (βλ. ἀνωτ. ὑ. 2), στίχ. 131-34.
14. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 768-69, στίχ. 141-44.
15. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 768-69, στίχ. 146-55.
16. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 769, στίχ. 174-76.
17. S. De Jongh, σ. 58: (vers 1153?)

τῆς ἀνώτατης βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, τὴ Μαρία Δούκαινα[18], χωρὶς νὰ μᾶς εἶναι γνωστὸ ποιοῦ Δούκα κόρη ἦταν[19].

Ἀπὸ αὐτὴ ἀπόχτησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, τὰ ὁποῖα, ἂν καὶ δὲν εἴμαστε ἀκριβῶς πληροφορημένοι, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς θὰ ἦσαν τὸ πιὸ λίγο τέσσερα: ὁ [Ἀνδρονικος] Κομνηνὸς 219, ἡ [Εἰρήνη] Κομνηνή 220, ὁ Ἀνώνυμος Κομνηνὸς 221 καὶ ἡ Ἀνώνυμη Κομνηνή 222[20].

---

18. Ἀνώνυμος, Ἐπὶ πέπλῳ ἀναρτηθέντι εἰς τὸν ἐν τῇ Χαλκῇ ναόν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 35-6, ἀριθ. 70:

ἀνθ᾽ οὗ καθ᾽ ὑγίασας ἐκ δεινῆς νόσου
ἀφῇ πέπλου σοῦ, καθάπερ πρὶν κρασπέδου,
τὸν σύζυγόν μου, τὴν πνοήν μου, τὸ κλέος,
Ἀλέξιον, βλάστημα Κομνηνῶν γένους
αὐτοκρατορόπαιδος ἐξ Ἀνδρονίκου
σεβαστοκρατοροῦντος, ἔρνους πορφύρας,
κρατοστράτορος ἀξίαν ἐζωσμένον.
....
τοῦτον προαρτῶ προσκυνητοῦ σου τύπου
πορφυροϋφῆ χρυσεόστικτον πέπλον,
πιστὴ λάτρις σὴ Δουκόβλαστος Μαρία.
Τὸ σὸν λαβὼν οὖν δῶρον ὡς ἐμὸν δέχου
καὶ τὸν σύνευνον μέχρι μακρῶν ἡλίων
σκίαζε τοῖς σοῖς μυστικοῖς μεταφρένοις
νύκτα σκεδάζων ποικιλοτρόπων νόσων,
λύχνος δὲ τούτου ταῖς τρίβοις πάσαις γίνου,
τῶν ἀγκαλῶν τοῦτον δὲ συντήρει μέσον
τὸ πατραδέλφου τοῦ μυριαριστέως
αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ Ρώμης νέας
καὶ τῶν καλῶν πλήμμυρε τούτῳ τὰς βρύσεις.

19. D. Polemis, The Doukai, σ. 191, ἀριθ. 223.
20. Ὁ Γρηγόριος Ἀντίοχος († μετὰ τὸ 1196), Μονῳδία εἰς τὸν θάνατον τοῦ υἱοῦ τοῦ πρωτοσεβάστου (Ἀλέξιου Κ. 132), REB 20 (1962), σ. 65, ἀριθ. 8, μᾶς πληροφορεῖ: α) πὼς ὁ γιός τοῦ πρωτοσέβαστου σκοτώθηκε σὲ ἀτύχημα, καθὼς τὸ ἄλογο ποὺ καβαλλίκευε τὸν ἔρριξε κάτω, τὸν ἔσυρε στὴ γῆ καὶ τὸν ἄφησε χωρὶς πνοή· β) πὼς ἡ σύζυγος τοῦ πρωτοσέβαστου εἶχε ἤδη πεθάνει, ἀφοῦ τοῦ ἄφησε παιδιὰ ἀμφοτέρων τῶν φύλων (ἀγόρια καὶ κορίτσια)· γ) πὼς ὁ πρωτοσέβαστος ἦταν ἀνεψιὸς ἀπ᾽ τὴν πλευρὰ τοῦ πατέρα του τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81. Πολὺ σωστὰ ὁ J. Darrouzès ποὺ σχολιάζει τὰ ἔργα τοῦ Γρηγόριου τοῦ Ἀντίοχου, REB 20 (1962), σ. 61-92, στὴ σ. 65, ἀριθ. 8, τείνει νὰ δεχτῇ πὼς ὁ ἐν λόγω πρωτοσέβαστος δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ᾽ τὸν Ἀλέξιον Κ. 132, τὸν γιὸν τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76, ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81. Πέφτει ὅμως ὁ J. Darrouzès σὲ δυὸ λάθη: 1) Γράφει πὼς καλύτερα ταιριάζει ὁ πρωτοσέβαστος τοῦ Ἀντίοχου νὰ εἶναι ὁ Ἀλέξιος Κ. 132, γιατὶ ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης Κ. 128, ἐπίσης πρωτοσέβαστος, σημειώνεται πιὸ πολὺ ὡς πρωτοβεστιάριος· αὐτὸ εἶναι ἀνακριβές, γιατὶ ὁ Ἰωάννης Κ. 128 σημειώνεται πάντα ὡς πρωτοσέβαστος καὶ πρωτοβεστιάριος ἢ μόνο ὡς πρωτοσέβαστος καὶ ποτὲ δὲ σημειώνεται μόνο ὡς πρωτοβεστιάριος, βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κ. 128, ύ. 2, 19, 25, 27, 41, 48, 54, 55, 56, 57. Ἂς προσαγάγῃ ὁ πατὴρ J. Darrouzès καὶ μιὰ ἔστω μαρτυρία ποὺ σ᾽ αὐτὴ νὰ ἀναφέρεται ὁ Ἰωάννης Κ. 128 μόνο ὡς πρωτοβεστιάριος. 2) Ἀφοῦ

Ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 στὴ δημόσια ζωὴ γιὰ πρώτη φορὰ μᾶς παρουσιάζεται στὶς 12 τοῦ Μάη τοῦ 1157, καθὼς παίρνει μέρος μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του πρωτοσέβαστο Ἰωάννη Κ. 128 στὴ σύνοδο, ποὺ σ᾽ αὐτὴ τὴ χρονολογία συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν γιὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα τοῦ ἐψηφισμένου Ἀντιοχείας διάκονου Σωτήριχου Παντεύγενου καὶ τοῦ ρήτορα Νικηφόρου Βασιλάκη. Σ᾽ αὐτὴ παρουσιάζεται ἀμέσως μετὰ τὸν ἀδελφό του, χωρὶς κανένα τίτλο[21], ὅπως ὅλοι οἱ ἀνεψιοὶ καὶ ἐξάδελφοι τοῦ αὐτοκράτορα[22].

Ἐπίσης πῆρε μέρος στὶς συνόδους τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[23] καὶ τῆς 6ης τοῦ Μάρτη ἰ.ἔ.[24], καὶ στὶς δυὸ μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη Κ. 128, ποὺ ἔκριναν τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ: «Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν», καὶ ὅπου πάλι παρουσιάζεται χωρὶς κανένα τίτλο.

Μετὰ τὴν ἔκπτωση ἀπ᾽ τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοστράτορα καὶ τὸν περιορισμὸ σὲ μοναστήρι τοῦ Παππικίου ὄρους τοῦ Ἀλέξιου Ἀξούχου, τοῦ συζύγου τῆς Μαρίας Κ. 123, τὸ ὑψηλὸ αὐτὸ ἀξίωμα, ποὺ στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν τὸ ἀναλάμβαναν μεγάλες προσωπικότητες, δόθηκε ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, κατὰ Μάϊον - Ἰούνιον τοῦ 1167, στὸν

δέχεται (ὁ J. Darrouzès) πὼς κάτω ἀπ᾽ τὸν πρωτοσέβαστον τοῦ Ἀντίοχου βρίσκεται μᾶλλον ὁ Ἀλέξιος Κ. 132, γράφει πὼς "cet Alexis est sans doute le même qui s'enfuit au Caucase sous Andronic, puis passa en Sicile et perit en 1185 à la bataille de Demetritsa". Συγχέει δηλ. ὁ J. Darrouzès τὸν Ἀλέξιον Κ. 132 μὲ τὸν Ἀλέξιον Κ. 237 καὶ ἀποδίδει στὸν πρῶτο τὴ σταδιοδρομία τοῦ δευτέρου, ἀλλὰ καὶ πάλι ἀνακριβολογεῖ, γιατὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 237 δὲ χάθηκε στὴ μάχη τοῦ Δημητρίτζη, ἀλλὰ πιάστηκε μετὰ ἀπ᾽ αὐτὴ καὶ τυφλώθηκε, βλ. Χωνιάτην, σ. 472. Ἄλλα εἶναι τὰ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς κάνουν νὰ δεχόμεθα πὼς ὁ πρωτοσέβαστος τοῦ Ἀντίοχου εἶναι ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 καὶ ὄχι ὁ Ἰωάννης Κ. 128· ἡ οἰκογενειακὴ σύνθεση ποὺ μᾶς δίδει ὁ Ἀντίοχος, ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖον γράφτηκε ἡ μονῳδία -ὁ J. Darrouzès, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 83, δέχεται πὼς γράφτηκε πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1180– προσιδιάζουν πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κ. 132 καὶ ὄχι πρὸς τὸν Ἰωάννην Κ. 128. Ἐρχόμεθα τώρα στὴν ἀξιολόγηση τῶν στοιχειων ποὺ μᾶς δίδει ὁ Ἀντίοχος. Ὁ γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου τοῦ Ἀντίοχου σκοτώθηκε τότε ποὺ ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 ἦταν πρωτοσέβαστος, δηλ. μετὰ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1176, βλ. κατωτέρω, ύ. 35 Καὶ ἡ Μαρία Δούκαινα, ἡ σύζυγος τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, πέθανε ἐπίσης μετὰ τὴν ἀνωτέρω χρονολογία, ἀφήνοντας στὸν ἄντρα της παιδιὰ ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ὁ γιὸς τοῦ πρωτοσέβαστου ποὺ σκοτώθηκε κατὰ τὴν ἱππασία, πρέπει νὰ ἦταν κατὰ τὸ θάνατό του ἕνας νέος 16-18 χρονῶ· ἂν σκοτώθηκε κατὰ τὸ 1178, πρέπει νὰ γεννήθηκε κατὰ τὸ 1160-62. Μετὰ τὸ θάνατο αὐτοῦ τοῦ γιοῦ, ἔμειναν στὸν Ἀλέξιο Κ. 132 τὰ ἄλλα παιδιά, ποὺ τοῦ ἄφησε πεθαίνοντας ἡ γυναίκα του. Ὁ Χωνιάτης, σ. 321, ἀναφέρει κατὰ τὸ 1182 «συγγενικὸν καὶ οἰκίδιον» τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, καὶ σ. 323, ἄντρες «τῆς αὐτοῦ μερίδος καὶ συγγενείας», καὶ ἴσως ἐπιτρέπεται νὰ δοῦμε καὶ ἐδῶ ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὰ παιδιά του. Ὡς πρὸς τὴν ὀνοματοθεσία τῶν δυὸ πρώτων παιδιῶν τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς θὰ πῆραν τὰ ὀνόματα τῶν γονέων του, αὐτὰ τοῦ Ἀνδρόνικου καὶ τῆς Εἰρήνης.

21. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ. 177: τοῦ πρωτοσεβαστοῦ καὶ πρωτοβεστιαρίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Ἀλεξίου·
22. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 224.
23. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG-140, στ. 236.
24. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG-140, στ. 252.

ἀνεψιό του ᾿Αλέξιο Κ. 132[25].

Γιὰ πρώτη φορὰ μᾶς παρουσιάζεται μὲ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία στὶς 18 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1170, καθὼς σ᾿ αὐτὴ τὴ χρονολογία, πῆρε μέρος στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε σὲ ναὸ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, κάτω ἀπ᾿ τὴν προεδρία τοῦ Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81, γιὰ νὰ ἐξετάση τὶς κακοδοξίες τοῦ ᾿Ιωάννη Εἰρηνικοῦ· ἀναφέρεται μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του ᾿Ιωάννη Κ. 128[26].

Τὸ ἀξίωμα τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α[27] ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 διατήρησε γιὰ ἐννέα ὁλάκερα χρόνια, ἀπ᾿ τὸ Μάϊο - ᾿Ιούνιο τοῦ 1167 μέχρι καὶ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1176[28].

Κατὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα (1167 - 1176), ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α – «τοῦ κ ρ α τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α τὴν ἀξία ζωσμένος λένε οἱ ποιητές– ἀρρώστησε βαριὰ ἀπὸ μιὰ φοβερὴ ἀρρώστια. Καθὼς ἡ ὑγεία του ἀποκαταστάθηκε, ἡ τόσο σ᾿ αὐτὸν ἀφοσιωμένη γυναίκα του Μαρία ἡ Δούκαινα, πῆγε στὸ ναὸ τοῦ Σωτήρα τῆς Χαλκῆς καὶ πρόσφερε στὴν εἰκόνα του ἕνα πορφυροϋφασμένο χρυσόστικτο πέπλο, ποικιλμένο μὲ μαργαριτάρια καὶ ἄλλους πολύτιμους λίθους. Στὸ στιχούργημα ποὺ μὲ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία σύνθεσε κάποιος ποιητὴς τῆς αὐλῆς, ἡ πριγκίπισσα φέρεται νὰ λέη:

«Θὰ ἤθελα, Σωτήρα μου, μὲ ὅλη τῆς ψυχῆς μου τὴ ζέση
τεράστιο νὰ σοῦ ὑφάνω πέπλο,

25. Μετὰ τὸ Πάσχα τῆς 9ης τ᾿ ᾿Απρίλη τοῦ 1167, ὁ Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81 πῆγε στὴ Σαρδική, ὅπου καὶ ἐπακολούθησε ἡ σύλληψη καὶ καταδίκη τοῦ ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου, βλ. Μαρίαν Κ. 123, ὑ. 86.

26. L. Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ. 490: παρισταμένων τῇ ἁγίᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν αὐτῆς καὶ υἱῶν τοῦ ἀοιδίμου σεβαστοκράτορος κυροῦ ᾿Ανδρονίκου, τοῦ πρωτοσεβάστου καὶ πρωτοβεστιαρίου κυροῦ ᾿Ιωάννου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ πρωτοστράτορος κυροῦ ᾿Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, Εἶναι λάθος τοῦ R. Guilland, Le Protostrator, REB 7 (1949), σ. 161, ποὺ φέρνει τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ᾿Αλέξιον ᾿Αξοῦχον ὡς παρόντα στὴ σύνοδο τῆς 18ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1170· ἁπλῶς τὸν συγχέει μὲ τὸν ᾿Αλέξιον Κομνηνόν 132.

27. ῾Ο R. Guilland, Le Protostrator, REB 7 (1949), σ. 160, γράφει: la dignité (= ἡ ἀξία) de protostrator. Στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν τὸ ἀξίωμα ἀπόχτησε μεγάλη σπουδαιότητα, καθὼς τὸ ἀνάλαβαν μεγάλες προσωπικότητες, ποὺ ἦσαν στενοὶ συγγενεῖς τοῦ κατὰ καιρὸν αὐτοκράτορα: ὁ Μιχαὴλ Δούκας, ἀδελφὸς τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ ᾿Αλέξιου (α᾿) Κ. 15 ἀπ᾿ τὸ 1083 ὡς τὸ 1108, βλ. γι᾿ αὐτόν, D. Polemis, The Doukai, σ. 63-6, ἀριθ. 24· ὁ ᾿Αλέξιος ᾿Αξοῦχος, βλ. προσωπογραφία Μαρίας Κ. 123· ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132: 1167 - 1176· ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 237: 1176 - 1182, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Γ᾿, προσωπογραφία ᾿Αλέξιου Κ. 237: Κάτω ἀπ᾿ τοὺς ᾿Αγγέλους τὸ ἀξίωμα πῆρε μιὰ πιὸ μεγάλη ἀκόμη σπουδαιότητα, καθὼς τὸ ἀνάλαβε ὁ Μανουὴλ Καμύτζης Κομνηνὸς Δούκας 175, ὁ ὁποῖος στὴ διάσκεψη τῆς 10ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1191 κατέχει στὴ σειρὰ τῆς ἱεραρχίας τὴ δεύτερη θέση, καὶ κάτω ἀπ᾿ τὴν ἰδιότητα τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α, προηγεῖται προσώπου ποὺ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ, βλ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 2 (1894), σ. 362, πρβλ. L. Stiernon, Trois membres REB 22 (1964), σ. 195 - 96.

28. Βλ. κατωτέρω, ὑ. 34 καὶ 35.

μέσα στὰ αἵματα τῆς καρδιᾶς μου βαμμένο,
γιὰ τὴν ὑγεία ποὺ χάρισες στὸν ἄντρα μου,
αὐτὴ τὴν πνοὴ καὶ δόξα τῆς ζωῆς μου,
τὸν ᾿Αλέξιό μου, αὐτὸ τὸ βλάστημα τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν,
τὸ γιό τοῦ σεβαστοκράτορα καὶ αὐτοκρατορόπαιδα ᾿Ανδρόνικου,
τοῦ ἔρνους τῆς πορφύρας, ποὺ τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοστράτορα κατέχει.

Καθὼς ὅμως ἡ φύση δὲν ξέρει ἕνα τέτοιον νὰ πλέξη,
τῆς πίστης μου τὸ ὑφάδι βάζοντας,
καὶ τὸν πόθο τῆς καρδιᾶς μου ἀντὶ γιὰ στημόνι στήνοντας,
αὐτὸν ἐδῶ τὸν πορφυροϋφασμένο χρυσόστικτο πέπλο
στὴν προσκυνητὴ σου εἰκόνα ἀναρτῶ,
ἡ δική σου πιστὴ λάτρις Μαρία ἡ Δούκαινα.

Τὸ δῶρο τὸ δικό σου παίρνοντας, ὡς δικό μου δέξου το,
καὶ τῆς ζωῆς μου τὸ σύντροφο σὲ πολλὲς τοῦ ἥλιου τροχιὲς
ἐπισκίαζε, καὶ μὲ τὰ βουλήματά σου τὰ μυστικὰ
τὶς ἀρρώστιες τὶς ποικιλότροπες διάλυε,
καὶ γίνου γι᾿ αὐτὸν στῆς ζωῆς του τὰ βήματα λυχνάρι,
καὶ μέσα στοῦ θείου του, τοῦ μυριόνικου αὐτοκράτορα
τῆς νέας Ρώμης Μανουήλ, τὴν ἀγκαλιὰ κράτα τον,
καὶ σὰν ἀπὸ βρύσες πάνω του χύνε ὅλα τὰ καλά»[29].

Καὶ οἱ δυὸ ἀδελφοί, ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 128 καὶ ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132, ἔχοντας τοὺς πιὸ ὑψηλοὺς τίτλους στὴν αὐλὴ τοῦ θείου τους Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81, ἦσαν οἱ πιὸ κύριοι ὑπουργοί του. Καὶ οἱ δυὸ πῆραν μέρος στὴν ὀλέθρια μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου (17.IX.1176), ἐναντίον τοῦ σουλτάνου τοῦ ᾿Ικονίου Kilidj Arslan II, ποὺ σ᾿ αὐτὴ ἔπεσε τὸ ἄνθος τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, καὶ μάλιστα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ἀπ᾿ τὰ πιὸ ἐπιφανή[30].

᾿Ανάμεσα σ᾿ αὐτὰ τὰ τελευταῖα, συγκεκριμένα ξέρομε πὼς ἦσαν οἱ ἀνεψιοὶ τοῦ αὐτοκράτορα, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ς ᾿Ιωάννης Κ. 128[31] καὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος Κομν. Βατάτζης 148 ποὺ εἶχε σταλῆ ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα μὲ ποντιακὰ στρατεύματα ἐναντίον τῶν Τούρκων τῆς ᾿Αμάσειας καὶ τῆς Νεοκαισάρειας[32] καὶ ὁ ἀπὸ ἀνεψιὰ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ιωάννης Καντακουζηνός[33], σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 129.

Μὲ τὸ θάνατο τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 128, ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 ἀπόμεινε ὁ μόνος ποὺ

29. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ πέπλῳ ἀναρτηθέντι εἰς τὸν ἐν Χαλκῇ ναὸν (τοῦ Σωτῆρος), ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 35-6, ἀριθ. 70. Βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ. 18, ἐκτενὲς ἀπόσπασμα τοῦ ποιήματος.

30. Χωνιάτης, σ. 238-39.

31. Βλ. προσωπογρ. ᾿Ιωάννη Κ. 128, ὑ. 68.

32. Χωνιάτης, σ. 236· Κίνναμος, σ. 300· Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 369.

33. Βλ. προσωπογρ. Μαρίας Κ. 129, ὑ. 34.

ἐπιζοῦσε ἀνεψιός ἀπό ἀδελφό τοῦ αὐτοκράτορα Μανουήλ (α΄). Γιά τήν αἰτία αὐτή, ἀλλά καί γιά νά τόν παρηγορήση γιά τό θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ ἐπιδαψίλευσε ὁ βασιλέας τούς τίτλους τοῦ πρωτοσέβαστου καί τοῦ πρωτοβεστιάριου, πού κατεῖχε ὁ ἀδελφός του, καί μέ τούς ὁποίους τόν βλέπομε νά προβάλλη μόλις τό 1180[34], ἐνῶ τούς ἔλαβε κατά τά τέλη τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1176[35].

Τή θέση πού κενώθηκε ἀπ᾿ τήν προαγωγή τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 132, αὐτή τοῦ πρωτοστράτορα, ὁ βασιλέας τήν ἐπιφύλαξε στό γιό τοῦ ἄλλου μεγάλου θύματος τῆς Νεοκαισάρειας, πολεμικοῦ μετώπου παράλληλου πρός ἐκεῖνο τοῦ Μυριοκέφαλου, τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κομν. Βατάτζη 148, τόν ᾿Αλέξιον Κ. 237, καθώς μάλιστα αὐτός ὁ μικροανεψιός του τοῦ ἦταν «ἰδιαίτερα ἀγαπητός»[36].

Μετά τό Σεπτέμβρη τοῦ 1176 πού ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 ὀνομάστηκε πρωτοσέβαστος, δέχτηκε δυό σοβαρά οἰκογενειακά πλήγματα. Πρῶτα, πέθανε ἡ πολυαγαπημένη του γυναίκα Μαρία Δούκαινα, «ὁ φύλακας τῆς ὑγείας του», καί μετά ἀπ᾿ αὐτή ὁ γιός του [᾿Ανδρόνικος] Κ. 219, καθώς τό ἄλογο πού εἶχε καβαλλικέψει τόν ἔρριξε κάτω, τόν ἔσυρε στή γῆ καί τόν ἄφησε νεκρό[37].

Τήν ἄνοιξη τοῦ 1178 ὁ πρωτοσέβαστος ᾿Αλέξιος Κ. 132 ἐπικεφαλῆς μιᾶς βυζαντινῆς πρεσβείας στάλθηκε στή Δύση, στήν Aix-en-Provence καί στό Παρίσι, γιά νά φέρη σέ πέρας δυό ἀποστολές[37α].

34. Χωνιάτης, σ. 293: καί τοῦ πρωτοσεβαστοῦ δέ καί πρωτοβεστιαρίου ᾿Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 18-20, καί ἔκδ. Bonn, σ. 381.
35. ᾿Αμέσως μετά τή μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, ὅπου ἔπεσε ὁ ἀδελφός του ᾿Ιωάννης Κ. 128. Εἶναι ὁλότελα ἀπίθανο νά ἔλαβε αὐτούς τούς τίτλους ἀπ᾿ τή Μαρία τήν ᾿Αντιοχειανή κατά τό θάνατο τοῦ Μανουήλ (α΄) Κ. 81· ἐκτός πού κάτι τέτοιο θά μᾶς τό ἔλεγαν ὁ Χωνιάτης καί ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, δέν θά ἦταν καί δυνατόν ἡ θέση τοῦ πρωτοσέβαστου νά παράμενε ἄδεια ἀπ᾿ τό 1176 ὡς τό 1180, πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 533, ὑ. 182· S. De Jongh, σ. 58, ὑ. 5· L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 234, ὑ. 17.
36. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20, καί ἔκδ. Bonn, σ. 382: ἐν δέ τοῖς καί ᾿Αλέξιος ἦν, πρωτοστράτωρ μέν τήν ἀξίαν, ἀνεψιαδοῦς δέ γνήσιος καί ὑπερλίαν φιλητός τῷ βασιλεῖ Μανουήλ. ᾿Εκτός ἀπ᾿ τήν πιό πάνω μαρτυρία, ἔχομε καί ἄλλη δυτικῆς προέλευσης, καθώς ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 237 παντρεύτηκε τήν ᾿Ιωάννα ἤ ᾿Ιορδάνα τοῦ Montferrat, βλ. Litta, Famiglie celebre Italiani. Marchesi di Monferrato. Tavola V: Giovanna o Giordana m(arito) Alessio di Giovanni imperatore di Constantinopoli, καί τά πάνω σ᾿ αὐτό σχόλια τοῦ Manfredo Deporte: Griovanna o Giordana di Monferrato, moglia di protostratore Alessio, figlio d'Andronico, figlio d'Eudocia, figlia di Giovanni (II) imperatore di Constantinopoli. Βλ. καί προσωπογραφίαν ᾿Ανδρόνικου Κ.Β. 148, ὑ. 7.
37. Βλ. πιό πάνω, ὑ. 20.
37α. Τά Annales Pisani τοῦ Bernardo Maragone, ἔκδ. Michele Lupo Gentile, RIS², VI, Part. 2, Bologna n.d. 1936, σ. 68-9, ὡς μέλη τῆς βυζαντινῆς ἀντιπροσωπείας πού στάλθηκε στή Δύση γιά τά συνοικέσια τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155 καί τῆς Εὐδοκίας Κ. 143, ἀναφέρουν τόν Comunianus, καί δυό Λατίνους, τόν δούκα Alexio Raynieri Strambo ἀπ᾿ τήν Πίζα καί τόν

Εἶχε τήν ἐντολή πρῶτα νά παντρέψη τήν Εὐδοκία Κ. 143, κόρη τοῦ θείου του ᾿Ισαάκιου Κ. 78, καί ἄρα πρωτεξαδέλφη του (ἡ κόρη τοῦ ἀδελφοῦ του ᾿Ιωάννη Κ. 128 καί ἄρα ἀνεψιά του) μέ τό δούκα τῆς Προβηγκίας Ramón Berengar, ἀδελφό τοῦ βασιλέα τῆς ᾿Αραγωνίας ᾿Αλφόνσου II (1162 - 1196), κ᾿ ἔπειτα νά ζητήση ἀπ᾿ τό βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον VII τόν Νέον (1137 - 1180) τό χέρι τῆς κόρης του ᾿Αγνῆς γιά τό μικρό βασιλέα ᾿Αλέξιο (β΄) Κ. 155, σύμφωνα μέ τίς ὑποδείξεις πού ἔκανε στόν αὐτοκράτορα Μανουήλ (α΄) Κ. 81 ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Φίλιππος τῆς ᾿Αλσατίας.

Καθώς ὅμως ἀπ᾿ τήν πίεση τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου I τοῦ Κοκκινοπώγωνα τό συνοικέσιο μέ τόν ᾿Αραγωνέζο πρίγκιπα ματαιώθηκε, ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 καί οἱ δυό ἀκόλουθοί του, Λατίνοι στήν ὑπηρεσία τοῦ Βυζαντίου, μέ ὑπόδειξη τῆς ἀραγωνικῆς αὐλῆς, πῆγαν στό Montpellier, ὅπου καί πάντρεψαν τήν Εὐδοκία Κ. 143 μέ τόν ἡγεμονίσκο αὐτῆς τῆς πόλης Γουλιέλμο VIII.

᾿Αντιθέτως ἡ ἀποστολή τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 132 στό Παρίσι στέφτηκε ἀπό πλήρη ἐπιτυχία· οἱ Βυζαντινοί ἀπεσταλμένοι καί ἡ ᾿Αγνή τῆς Γαλλίας ἐγκατάλειψαν τό Παρίσι κατά τό Πάσχα τοῦ 1179, καί ἀφοῦ πέρασαν ἀπό πόλεις τῆς ᾿Ιταλίας, ἐπέστρεψαν στό Βυζάντιο[37β].

᾿Επακολούθησαν οἱ ἀρραβῶνες τῆς ᾿Αγνῆς - ῎Αννας τῆς Γαλλίας μέ τό συμβασιλέα ᾿Αλέξιο (β΄) Κ. 155 καί ἄλλα γεγονότα πού κατά τήν ἐξέλιξή τους, καθώς φαίνεται, τό κῦρος καί ἡ ἐπιβολή τοῦ πρωτοσέβαστου ᾿Αλέξιου Κ. 132 ὅλο καί μεγάλωνε, μέχρι πού στίς 24 τοῦ μελαγχολικοῦ ἐκείνου Σεπτέμβρη τοῦ 1180 ὁ βασιλέας κύρ Μανουήλ (α΄) Κ. 81, ὁ θεῖος καί εὐεργέτης τῶν δυό ἀδελφῶν, τοῦ μακαρίτη ᾿Ιωάννη Κ. 128 καί τοῦ ᾿Αλέξιου Κ., μέσα σέ καλογερικά ἐνδύματα[38], ἔκλεισε γιά πάντα τά μάτια, ὡς Ματθαῖος μοναχός[39], χωρίς νά προνοήση καί νά ὁρίση τά κατάλληλα πρόσωπα, πού κατά τό διάστημα τῆς ἀνηλικότητας τοῦ γιοῦ του ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155, θά κυβερνοῦσαν τήν Αὐτοκρατορία[40].

῎Ετσι ἡ ἐξουσία πέρασε στά χέρια μιᾶς γυναίκας, τῆς χήρας τοῦ Μανουήλ (α΄), Μαρίας τῆς ᾿Αντιόχειας, ὡς ἐπιτρόπου τοῦ ἀνήλικου αὐτοκράτορα ᾿Αλέξιου (β΄), ἡ ὁποία σύμφωνα μέ τίς ὑποχρέωσεις πού εἶχε ἀναλάβει, ἔγινε

Balduino Guercio ἀπ᾿ τή Γένοβα. Κάτω ἀπ᾿ τόν Comunianus (= Κομνηνόν), δέν κρύβεται ἄλλος, παρά ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132, ὁ τότε ἰσχυρός ἄντρας τῆς αὐλῆς, πού θά ἦταν καί ὁ κύριος αὐτοκρατορικός ἀντιπρόσωπος στίς ξένες αὐλές, καθώς οἱ δυό Λατίνοι δέ θά διαλέχτηκαν παρά πιό πολύ γιά τίς γνώσεις τους στίς ξένες γλῶσσες, βλ. καί W. Hecht, Eudoxia Komnena, REB 26 (1963), σ. 167, ὑ. 25.
37β. B. Maragone, Annales Pisani, ἔνθ᾿ ἀνωτ.
38. Χωνιάτης, σ. 288.
39. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 461-64, ὑ. 163 καί 164.
40. Χωνιάτης, σ. 286· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 306. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 606.

μοναχὴ μὲ τὸ ὄνομα Ξένη[41].

Ἀμέσως μὲ τὴν ἔναρξη τῆς βασιλείας τοῦ γιοῦ της, ἕνας περίεργος χορὸς ἀντρῶν ἄρχισε τριγύρω της, λέει ὁ Χωνιάτης, ποὺ ζητοῦσε «ἐρωτικὰ νὰ τὴν καταχτήση». Οἱ ὑποψήφιοι, ποὺ ἕνα μέρος ἀπ᾿ αὐτοὺς ἀνῆκαν στὴν αὐτοκρατορικὴ γενιὰ τῶν Κομνηνῶν, «περίλαμπρα κάνοντας αὐτὲς τὶς ἐρωτικὲς ἀπόπειρες, μὲ χάρη κατσάρωναν τὰ μαλλιά τους, ἔρριχναν πάνω τους πολύτιμα ἀρώματα σὰν νεαροὶ ἐρωτύλοι, στολίζονταν σὰν γυναῖκες μὲ περιδέραια κατάστιχτα ἀπὸ πολύτιμα πετράδια, καὶ μὲ ὀρθάνοιχτα μάτια ἀτένιζαν κατὰ πρόσωπο τὴ νεαρὴ χήρα βασίλισσα καὶ κυνηγοῦσαν τὴν ἀνταπόδοση τοῦ ἔρωτά τους»[42].

Ἡ Μαρία ἡ Ἀντιοχειανή, μᾶς λέει ἕνας ἄλλος, ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, «ποὺ ἦταν πολὺ ὡραία γιὰ ἐρωτικὴ διάχυση καὶ σὰν ἥλιος ἐξ Ἀνατολῶν φώτιζε -ἂν καὶ κείνη προσπάθησε νὰ κρύψη αὐτὴ τὴ διάχυση, καθὼς πνευματικὰ συννέφιασε τὸν ἥλιο τῆς ὁμορφιᾶς της μὲ τὰ ράσα τῆς μοναχῆς, ποὺ μὲ αὐτὰ βλέπει κανεὶς πιὸ καθαρὰ τὸν ἥλιο τῆς δικαιοσύνης, τὸ Θεό»– καταστάθηκε ὁ στόχος τῶν ἀντρῶν τῆς αὐλῆς, «καθὼς αὐτοὶ τὴν κατατόξευαν μὲ ἐρωτικὲς ματιές, μήπως καὶ βοηθήσουν αὐτὲς οἱ ἐρωτικὲς ἐκδηλώσεις, οἱ πολὺ ὅμως διακριτικὲς καὶ μὴ σὲ ὅλους φανερές, γιὰ τὴν ἐκπόρθηση του θρόνου»[43].

Σαστισμένη ἡ βασίλισσα καὶ ἀνήσυχη γιὰ τὴν τύχη της καὶ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων, ἀνάμεσα στοὺς τόσους ποὺ τὴν τριγύριζαν, ἔδειξε τὴν προτίμησή της πρὸς αὐτὸν ἐδῶ ποὺ σκαιγραφῶ, τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ν Ἀλέξιον Κ. 132.

Ὁ πρίγκιπας ἦταν τὸ 1180 ἕνας ἄντρας 45 περίπου χρονῶ, χῆρος καθὼς ξέρομε ἀπ᾿ τὴ γυναίκα του Μαρία τὴ Δούκαινα, «ὡραῖος ἀκόμη ἂν καὶ μὲ κάποια θηλυπρέπεια, καὶ κουτσοδόντης ποὺ τὰ σάπια δόντια του εἶχε ἀναπληρώσει μὲ κάποιο τρόπο τῆς ἐποχῆς, περίφημος ἱππότης καὶ κάπως ἐπιδέξιος στὰ πολεμικά, καὶ μεγάλος γλεντζές, καθὼς περνοῦσε τὶς μέρες του ριχμένος στὸν ὕπνο καὶ τὶς νύχτες του στὸ ξεφάντωμα»[44].

Αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ κατάφερε ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ὑποψήφιους νὰ ἀποσπάση τὴν εὔνοια τῆς μητέρας καὶ ἐπιτρόπου τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορα[45] καὶ «νὰ τὴν κάνη μὲ τὸν καιρὸ ὑποχείριά του, καθὼς συχνὰ πήγαινε κοντά της»[46].

---

41. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 531-32, ὑ. 175-177.
42. Χωνιάτης, σ. 292.
43. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 18, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 381· τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α΄), ἔκδ. Th. Tafel, σ. 199.
44. Χωνιάτης, σ. 317-18 καὶ 325. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 111, ἑλλην. μετάφρ., σ. 469.
45. Εὐστάθιος, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 18-20, καὶ ἔκδ. Bonn. σ. 381.
46. Χωνιάτης, σ. 293: Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ... τὴν τοῦ παιδὸς καὶ βασιλέως μητέρα ὑποποιησαμένου καὶ θαμὰ αὐτῇ ὁμιλοῦντος καὶ ὑπὲρ πάντα ἰσχύοντος ἕτερον,

Ὑπῆρξε ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 ἐραστὴς τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας; Ἀπόλυτα δὲν μπορῶ νὰ τὸ βεβαιώσω[47]. Ξέρομε μόνο πὼς τόσο ὁ ὄχλος τῆς ΚΠολης ποὺ δὲν τὴ συμπαθοῦσε[48] ὅσο καὶ ἀπ᾿ τὰ ὑπεύθυνα πρόσωπα ἡ προγονή της Μαρία Κ. 153 ποὺ ἦταν ὅμως μιὰ ἐχτρά της, ἀναφανδὸν διακήρυτταν πὼς «ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 ἦταν ὁ καρδαμωμένος ἐραστής της»[49].

Καὶ ὁ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης μᾶς λέει πάνω στὸ ρητορικό του οἶστρο πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 ἦλθε, «γιὰ νὰ ἀπαλλάξη τὴν ΚΠολη ἀπὸ ἄτοπους καὶ ἀγεννεῖς ἐραστὲς ποὺ ἔφερναν ἄνω-κάτω τὶς ὑποθέσεις τῆς Αὐτοκρατορίας»[50].

Ἔξω ἀπ᾿ αὐτό, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς ἡ ἐκλογὴ τῆς ἄνασσας δὲν ἦταν καθόλου ἐπιτυχής.

Ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 «ἕνας ἀσήμαντος καὶ πεφυσιωμένος» ἄρχοντας[50a], «ἕνας κενόδοξος, καυχηματίας καὶ ἀνάξιος λόγου»[51], «ἕνας ἀνίκανος»[52], ἀλλὰ σύμφωνα μὲ ἄλλους «δυναμικός»[53], «δὲν εἶχε οὔτε ἴχνος ἀπ᾿ τὴ δραστηριότητα ποὺ ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ γίνη γι᾿ αὐτὴ ἕνα γερὸ στήριγμα»[54].

Τοὐναντίον ἡ φαύλη πολιτεία του καὶ οἱ πιθανὲς ἐρωτικές του σχέσεις μὲ τὴ βασιλομήτορα, προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀκόμη συγγενῶν, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ὑπῆρχαν μερικοί, ὅπως ὁ Ἀνδρόνικος Κοντοστέφανος Κ. 135 ἀσύγκριτα καλύτεροι[55].

Αὐτός, ὁ Ἀλέξιος Κ. 132, ὁ ἀγαπημένος ἀπὸ ἀδελφὸ πρωτανεψιὸς τοῦ μακαρίτη βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὑπῆρξε ἡ κύρια αἰτία ποὺ καταλύθηκε «ἡ πρώτη καὶ βασιλικὴ τῶν Κομνηνῶν χρυσὴ σειρὰ» καὶ παραδόθηκε ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία σὲ ἄλλο κλάδο τῶν Κομνηνῶν, αὐτὸν τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κ. 36[56].

Ἔτσι ἐρχόμαστε στὴν ἐξιστόρηση τῆς διακυβέρνησης τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπ᾿ τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ. 132.

---

47. Καὶ ἡ S. De Jongh, σ. 70, γράφει: Alexis, qui était peut-être son amant.
48. Χωνιάτης, σ. 293.
49. Χωνιάτης, σ. 302· ἐνῶ ὁ Θ. Σκουταριώτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 40), σ. 311, δὲ δείχνει νὰ τὸ ἀποδέχεται.
50. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς Δημήτριον Δριμύν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. 163: ἀπαλλάξαι τε τὴν Κωνσταντίνου ἀτόπων καὶ ἀγεννῶν ἐραστῶν ἄνω κάτω κυκώντων τὰ Ρωμαίων πράγματα.
50a. Αικ. Χριστοφιλοπούλου, Ἀντιβασιλεία, σ. 80, ὑ. 7.
51. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 418.
52. Κ. Ἄμαντος, Β΄, σ. 359.
53. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 533.
54. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 111, ἑλλην. μετάφρ., σ. 469-70.
55. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, G. Ostrogorsky, K. Ἄμαντος, Ch. Diehl, βλ. ἀμέσως πιὸ πάνω, ὑ. 50α, 51, 52 καὶ 54.
56. «Ἡ πρώτη καὶ βασιλικὴ τῶν Κομνηνῶν χρυσὴ σειρὰ» ἦταν ἐκείνη ποὺ προῆλθε ἀπ᾿ τὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15, τὸν Ἰωάννη (β΄) Κ. 34, τὸν Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, βλ. Εὐθύμιος

Η λατινόφιλη πολιτική πού ἀσκήθηκε ἀπ' τό Μανουήλ (α') δυναμώθηκε
ἀκόμη πιό πολύ στίς μέρες τῆς ἀντιβασιλείας τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καί
τοῦ πρωθυπουργοῦ της Ἀλέξιου Κ. 132[57]. Τό αἴσθημα τῆς ἀνασφάλειας πού
κρατοῦσε στήν κυβέρνηση, ἔσπρωξε αὐτόν τόν τελευταῖο νά ζητήση στήρι-
γμα ἀνάμεσα στούς Λατίνους κατοίκους τῆς ΚΠολης καί στούς Λατίνους
μισθοφόρους.

Ἡ κυβέρνηση τοῦ πρωτοσέβαστου Ἀλέξιου Κ. 132 ὑπῆρξε μιά
κυβέρνηση ἀπόλυτη πού δέ σεβάστηκε τά δίκαια τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα
Ἀλέξιου (β') Κ. 155.

Μαθαίνομε πώς ὁ πρωτοσέβαστος, «καθώς φούσκωσε ἀπ' τήν
ἐξουσία πού ἀπόχτησε, τήν ὅλη διοίκηση τῆς Αὐτοκρατορίας ἐξάρτησε ἀπ'
τόν ἑαυτό του, κάνοντας κατάχρηση τῆς ἐξουσιοδότησης πού τοῦ ἔδωσε ἡ
δέσποινα· κ' ἔτσι τίποτε δέ γινόταν, χωρίς νά περάση ἀπ' αὐτόν».

«Κι ἄν κάποιος ἀπ' τούς ἄρχοντες, κατάφερνε νά κάνη κάτι, εἴτε γιατί
παρακάλεσε τή βασίλισσα, εἴτε γιατί βρῆκε τόν αὐτοκράτορα νά παίζη
καρύδια ἤ βόλους καί τό πέτυχε, κι αὐτό δέν ξέφευγε ἀπ' τά μάτια του».

Γιά νά ἐμποδίση αὐτές τίς παρεμβάσεις καί νά κατοχυρώση τήν
ἀπολυταρχία του, προκάλεσε τήν ἔκδοση αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος τοῦ
ἐστεμμένου πρωτεξαδέλφου του Ἀλέξιου (β') Κ. 155, πού σ' αὐτό αὐτός ὁ
τελευταῖος μέ δουλικότητα δήλωνε πώς «δέν ἔχουν καμιά ἰσχύ ὅσα τό
βασιλικό χέρι τοῦ ἴδιου ὑπογράφει γράμματα, ἐάν μή προηγουμένως
θεωρηθοῦν ἀπ' τόν Ἀλέξιο Κ. 132 καί ἐπισημανθοῦν ἀπ' αὐτόν ὡς πρω-
τοσέβαστον μέ πράσινο μελάνι μέ τή λέξη: ἐτηρήθησαν»[58].

Αὐτό ὑπῆρξε ἡ αἰτία πού ἕνα μέρος τῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν καί τῆς
ἀριστοκρατίας ἄρχισε νά δείχνη σημεῖα δυσαρέσκειας. Εἶναι φανερό πώς ἡ
ἀρχέγονη αἰτία τῆς δυσαρεσκείας τους ἦταν ὁ περιορισμός τῆς συμμετοχῆς
τους στήν κυβέρνηση. Οἱ εὐνοούμενοι καί τά μέλη τῆς οἰκογένειας τοῦ
μακαρίτη Μανουήλ (α') Κ. 81, ἡ κόρη του Μαρία Κ. 153, ὁ ἄντρας της καί-

Τορνίκης, Ἐπιτάφιος εἰς τόν πανσέβαστον καί πάνσοφον λογοθέτην κύριον Δημήτριον τόν Τορνίκην, REB 26 (1968), σ. 108 καί ὑ. 22. Ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 πού διαδέχτηκε τόν Ἀλέξιον (β') Κ. 155 τόν τῆς «χρυσῆς σειρᾶς», ὡς σφετεριστής, δέν ἦταν γιός αὐτοκράτορα, ἀλλά σεβαστοκράτορα, τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 36.

57. Γιά τούς ὅρους: πρωθυπουργός, ἀντιβασιλεύς, ἀντιβασίλισσα, ἀντιβασιλεία, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 534, ὑ. 185 καί 187.

58 Χωνιάτης, σ. 299-300: εἰ δέ τι καί διεπεπράχει λαθών ἕτερος, ἤ τῆς βασιλίσσης δεηθείς, ἤ τόν βασιλέα καρυατιζόμενον εὑρών ἤ ριμμῷ λιθιδίων καταλαβών προσανέχοντα καί τῷ καιρῷ πρός περάτωσιν τοῦ αἰτουμένου χρησάμενος, οὐδέ τοῦτο τῶν ἐκείνου ἐκπεριίστατο ὀφθαλμῶν· σκεψάμενος γάρ τρόπου... δόγμα ἐκ βασιλέως ἐξήνεγκε μή ἄλλως εὐπαράδεκτα οἴεσθαι ὅσα ἡ βασιλική χείρ ὑποσημαίνεται γράμματα, εἰ μή πρότερον ὀφθεῖεν τῷ Ἀλεξίῳ καί οὗτος τήν δεξιάν τῷ βατραχείῳ ἐπιδούς χρώματι τήν τοῦ «ἐτηρήθησαν» ἐπισημασίαν βραβεύσειεν. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC hist. Occid., τ. I, σ. 1081· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 425· Θεόδ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 40), σ. 310 καί 334.

σαρας Ἰωάννης τοῦ Montferrat, ὁ νόθος γιός του σεβαστοκράτορας Ἀλέξιος Κ. 156, ὁ μικρανεψιός του πρωτοστράτορας Ἀλέξιος Κ. 237 κ.ἄ., οἱ ὁποῖοι κατά τή διάρκεια τῆς βασιλείας του καταδαπανοῦσαν τό θησαυρό τοῦ Κράτους καί στούς ὁποίους εἶχε δοθῆ ἡ δυνατότητα νά πλουτίσουν σημαντικά, ἔγιναν οἱ ὀργισμένοι ἀντίπαλοι τοῦ πρωτοσέβαστου.

Εἶναι λοιπόν λίγο ἐκπληκτικό πού ἡ πρώτη συνωμοσία ἐναντίον τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς ἀντιβασίλισσας ὑφάνθηκε ἀπ' αὐτούς[59].

Ὁ προσανατολισμός τῆς πολιτικῆς τοῦ πρωτοσέβαστου, εὐνοϊκῆς στούς Λατίνους, ἐξήγειρε ἕνα μέρος τῆς ἀριστοκρατίας, ἀλλά ἡ ἀρχική αἰτία τῆς δυσαρέσκειας ὑπῆρξε ὁ ἀνταγωνισμός γιά τό ποιός ἔπρεπε νά κυβερνᾶ καί νά ἐκμεταλλεύεται τά πλεονεχτήματα τῆς ἐξουσίας. Πώς αὐτός ὁ ὅμιλος τῆς ἀριστοκρατίας, πού ἦταν ἐχθρικός πρός τόν πρωτοσέβαστο, ἀγωνιζόταν πιό λίγο ἐναντίον τῶν λατινικῶν ἐπιδράσεων μέσα στήν Αὐτοκρατορία καί πιό πολύ γιά τήν ἀπόλαυση τῆς ἐξουσίας, ἀποδεικνύεται ἀπ' τήν πράξη πού ἐξυπηρετοῦνταν ἐπίσης ἀπό μισθοφόρους Λατίνους στρατιῶτες καί πώς στηριζόταν πάνω σ' αὐτούς[60].

Ὅλοι αὐτοί οἱ συγγενεῖς τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορα –πιό πάνω τούς ἀναφέραμε– πού κατεῖχαν τούς πιό ὑψηλούς τίτλους, ἀποπνίγονταν ἀπ' αὐτά πού γίνονταν, ὄχι τόσο γιατί ἐνδιαφέρονταν γιά τόν Ἀλέξιο (β') Κ. 155, ὅσο γιατί παρεμποδιζόταν ἡ συμμετοχή τους στήν ἐξουσία καί ἡ πολιτική τους δράση καί σταδιοδρομία[61].

Καί γιά νά καταστήσουν δύσκολη τή θέση ἐκείνων πού κυβερνοῦσαν, διέδοσαν σέ ὅλη τήν ΚΠολη τή φήμη, ψεύτικη ἤ ἀληθινή, πώς «ὁ Ἀλέξιος Κ., καθώς πλησίαζε τή μητέρα τοῦ αὐτοκράτορα, κι αὐτή συμφώνησε μαζί του, μετέρχεται τούς πολλούς μέ φιλία καί χρήματα, καί σκέπτεται νά τόν καθαιρέση ἀπ' τή βασιλεία, καί νά ἐπιβῆ ὁ ἴδιος τοῦ θρόνου, καθώς ἐπιβαίνει τῆς μητέρας του»[62].

Μετά τίς διαδόσεις καί τίς διαμαρτυρίες, ἡ πορφυρογέννητη καισάρισσα Μαρία Κ. 153, πού θαρραλέα παρορμοῦσε καί τό θεῖο της Ἀνδρόνικο Κ. 87 νά ἔλθη στήν ΚΠολη, προχώρησε σέ ἔργα· μαζί μέ τόν ἄντρα της, τόν νεαρό καίσαρα Ἰωάννη, μαρκήσιο τοῦ Montferrat –μαρκέσιον μᾶς τόν ὀνομάζει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης[63]– ὀργάνωσε μιά συνωμοσία γιά τή δολοφονία τοῦ πρωτοσέβαστου Ἀλέξιου Κ., πού σ' αὐτή πῆραν μέρος ἐκτός ἀπ' τήν καισάρισσα καί τόν καίσαρα, ὁ

59. Χωνιάτης, σ. 293, καί κυρίως 301· Σκουταριώτης, σ. 308, καί κυρίως σ. 311.
60. Χωνιάτης, σ. 303 καί 310· Σκουταριώτης, σ. 312 καί 314.
61. Χωνιάτης, σ. 293· Σκουταριώτης, σ. 308.
62. Χωνιάτης, σ. 293· ὁ Σκουταριώτης, σ. 308, δέν ἀποδέχεται τήν κατηγορία καί τόν τρόπο διατύπωσης τῆς φήμης πού κυκλοφόρησε.
63. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἔκδ. Κυριακίδη, καί σ. 382, ἔκδ. Bonn.

ἑτεροθαλὴς ἀδελφός της σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Ἀλέξιος Κ. 156[64], ὁ ἀνεψιός της (γιὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου της Ἀνδρόνικου Κ. Βατάτζη 148) π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς Ἀλέξιος Κ. 237[65], ὁ τριτοεξάδελφός της ἔ π α ρ χ ο ς τῆς ΚΠολης Ἰωάννης Δούκας Καματηρός[66], ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς[67], σύζυγος τῆς ἀνεψιᾶς της Θεοδώρας Κ. 234 (κόρης τῆς πρωτεξαδέλφης της Εἰρήνης Κ. 145), οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 ποὺ ἦσαν δευτεροεξάδελφοί της, ὁ Μανουὴλ Κ. 161 καὶ ὁ Ἰωάννης Κ. 162[68], καὶ ἄλλοι πολλοί[69].

Ὡς εὐκαιρία γιὰ τὴ δολοφονία τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς ἀντιβασίλισσας κρίθηκε ἡ 13 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1182, ποὺ ὁ νεαρὸς αὐτοκράτορας Ἀλέξιος (β΄) Κ. 155 μαζὶ μὲ τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ. θὰ κατέβαιναν στὸν Β α θ ὺ ν Ρ ύ α κ α, νὰ παραστοῦν κατὰ τὰ ὅ σ ι α τοῦ ἐπισκόπου Κυρήνης καὶ μάρτυρα Θεόδωρου τοῦ εἰς τὸ Ρ ή σ ι ο ν[70].

Ἀλλὰ ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφτηκε ἀπ' τὴν προδοσία κάποιου λ ο χ ί τ η στρατιώτη[71], καὶ οἱ συνωμότες, ὁ Ἀλέξιος Κ. 156, ὁ Ἀλέξιος Κ. 237, ὁ Μανουὴλ 161 καὶ ὁ Ἰωάννης 162 οἱ Κομνηνοί, ὁ ἔπαρχος τῆς ΚΠολης Ἰωάννης Δούκας Καματηρὸς καὶ ἄλλοι πιάστηκαν καὶ ὡς «ἄφωνοι ἰχθύες», χωρὶς νὰ ἀπολογηθοῦν, σύρθηκαν σὲ δικαστήριο σκοπιμότητας, ποὺ τοὺς καταδίκασε καὶ τοὺς ἔρριξε στὴ φυλακὴ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ[72], ἐνῶ ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς κατάφερε νὰ διαφύγη, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι[73].

Ἐπικεφαλῆς αὐτοῦ τοῦ δικαστηρίου ἦταν ὁ μ ε γ α λ ο ε π ι φ α ν έ σ τ α τ ο ς π ρ ῶ τ ο ς δ ι κ α ι ο δ ό τ η ς καὶ ἐπὶ τῶν ο ἰ κ ε ι α κ ῶ ν Θεόδωρος Παντεχνῆς[74],

64. Χωνιάτης, σ. 300-1· Σκουταριώτης, σ. 310-11.
65. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 382, ἔκδ. Bonn.
66. Χωνιάτης 301· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 382, ἔκδ. Bonn· Σκουταριώτης, σ. 311.
67. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, σ. 22, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 383, ἔκδ. Bonn.
68. Χωνιάτης, σ. 301· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 381-82·, ἔκδ. Bonn· Σκουταριώτης, σ. 311.
69. Χωνιάτης, σ. 301: καὶ συχνοὶ ἕτεροι, Σκουταριώτης, σ. 311.
70. Χωνιάτης, σ. 301· Σκουταριώτης, σ. 311. Γιὰ τὴ μονὴ καὶ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Θεόδωρου τοῦ εἰς τὸ Ρήσιον, βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 150-51· γιὰ τὴ χρονολογία τῆς 13.II.1182, βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 85.
71. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 382, ἔκδ. Bonn.
72. Χωνιάτης, σ. 301-2· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20-22, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 382-83, ἔκδ. Bonn.
73. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 22, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 383, ἔκδ. Bonn.
74. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 382-83, ἔκδ. Bonn· Ὁ Θεόδωρος Παντεχνής, συγγενὴς ἴσως τοῦ ἰατροῦ, φυσικοῦ καὶ ποιητῆ Μιχαὴλ Παντεχνῆ ποὺ ἤκμασε ἐπὶ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, βλ. Ἄνναν Κομνηνήν, Ἀλεξιάς, τ. III, σ. 231 καὶ 236, πρβλ. Σπ. Λάμπρον, Ὁ ἰατὴρ τοῦ Μανουὴλ Κ., ΝΕ 13 (1917), σ. 327-28: Ὁ Θ. Παντεχνὴς πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 26ης τὸ Γενάρη τοῦ 1156, ὅπου ἐμφανίζεται ὡς ν ο μ ο φ ύ λ α ξ καὶ ἐπὶ τῶν ο ἰ κ ε ι α κ ῶ ν, βλ. Χωνιάτην, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 147-150, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 641, ὑ. 2. Ἐπίσης πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 12ης τοῦ Μάη τοῦ 1157, ὅπου ἐμφανίζεται ὡς μ ε γ α λ ο ε π ι φ α ν έ σ τ α τ ο ς π ρ ω τ ο κ ο υ ρ ά τ ω ρ

ἄνθρωπος βαθυνούστατος[75], ποὺ στὸ μεταξύ, διατηρώντας καὶ τὰ δυὸ πρῶτα ὀφφίκια, διαδέχτηκε τὸν Ἰωάννην Δούκαν Καματηρὸν καὶ σὲ κεῖνο τοῦ ἔ π α ρ χ ο υ τῆς ΚΠολης[76]. Μάταια ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠολης Θεοδόσιος ὁ Βοραδιώτης (1179 - 1183) θέλησε νὰ ἐπεμβῆ ὑπὲρ τῶν κατηγορουμένων, ὁ Θεόδωρος Παντεχνῆς ἀποδείχτηκε πραγματικὰ «παντεχνής» (= πανοῦργος καὶ πολύστροφος), καὶ κατόρθωσε νὰ ξεφύγη ἀπ' τὰ στρατηγήματα τοῦ πατριάρχη[77].

Ἡ ἀρχηγὸς τῆς συνωμοσίας Μαρία Κ. 153, μαζὶ μὲ τὸν ἄντρα της τὸν κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη τοῦ Montferrat, ὡς μιὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η κόρη τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ ἀδελφὴ τοῦ βασιλεύοντος Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155, διέφυγε τὴ σύλληψη καὶ κατάφυγε στὸ ναὸ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, διακηρύττοντας στὸν κόσμο μὲ βαρυγκόμια πὼς «μόλις ξέφυγε τὸν κίνδυνο ἀπ' τὰ νύχια τῆς κακιᾶς μητριᾶς της καὶ τοῦ καρδαμωμένου ἐραστῆ της»[78].

Ἡ συγκίνηση ὄχι μόνο τοῦ πατριάρχη καὶ ὅλου τοῦ ἁγιοσοφίτικου παπαδαριοῦ, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἁπλῶν καὶ ἀθώων ἀνθρώπων –ὁ ἀριστοκράτης Χωνιάτης τοὺς ἀποκαλεῖ «ξύγκλυδα καὶ σύρφακα δῆμο»– ἦταν τέτοια γι' αὐτὸ

ν ο μ ο φ ύ λ α ξ καὶ ἐπὶ τῶν ο ἰ κ ε ι α κ ῶ ν. βλ Χωνιάτην Θησ Ὀρθοδοξίας PG 140 στ. 180, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 641-42, ὑ. 3. Στὶς 5 τοῦ Γενάρη τοῦ 1164 κάτω ἀπ' τὶς ἰδιότητες τοῦ κ ο ι α ί σ τ ο ρ α καὶ τοῦ ν ο μ ο φ ύ λ α κ α, ἐπικύρωσε τὸ κτητορικὸ Τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Μάμαντα ποὺ ἐκδόθηκε ἀπ' τὸν ἡγούμενο της Ἀθανάσιο Φιλανθρωπηνὸ (= ἄλλοτε οἰκονόμο τῆς μονῆς τοῦ Φιλανθρώπου Χριστοῦ). βλ Σπ. Λάμπρον, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 327, καὶ R. Janin, Églises et monasteres, σ 317 Ἐπίσης πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάη τοῦ 1166, ὅπου ἐμφανίζεται ὡς μ ε γ α λ ο ε π ι φ α ν έ σ τ α τ ο ς δ ι κ α ι ο δ ό τ η ς καὶ ἐ π ὶ τ ῶ ν ο ἰ κ ε ι α κ ῶ ν. βλ Χωνιάτην Θησ Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253-54, πρβλ F. Chalandon, τ II, σ 649-50, ὑ 4 Ἐπίσης πῆρε μέρος στὴ συνέλευση τῆς 30ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1170, ὅπου ἐμφανίζεται ὡς μ ε γ α λ ο ε π ι φ α ν έ σ τ α τ ο ς π ρ ῶ τ ο ς δ ι κ α ι ο δ ό τ η ς καὶ ἐ π ὶ τ ῶ ν ο ἰ κ ε ι α κ ῶ ν. βλ. L. Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ 479, πρβλ F. Chalandon, τ II, σ 651, ὑ 6 Ἔχομε καὶ ἐπιστολὴ πρὸς αὐτὸν τοῦ Ἐφέσου Γεώργιου τοῦ Τορνίκη Τῷ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν καὶ νομοφύλακι κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ Παντεχνῇ, βλ Σπ Λάμπρον, Ὁ Βιενναῖος κῶδιξ, ΝΕ 13 (1916), σ. 6, ἀριθ. 8. Τὰ δυὸ αὐτὰ ἀξιώματα διατήρησε μέχρι καὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Ἀντιβασιλείας, ὁπότε μετὰ τὴν παύση τοῦ Ἰωάννη Δούκα Καματηροῦ ἀνάλαβε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἔ π α ρ χ ο υ τῆς ΚΠολης, βλ ἀμέσως κατωτέρω, ὑ. 76.
75. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἐκδ Κυριακίδη, καὶ σ 382, ἐκδ Bonn
76. Χωνιάτης, σ. 306· Σκουταριώτης, σ. 312-13.
77. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἐκδ Κυριακίδη, καὶ σ 382-83, ἐκδ Bonn.
78. Χωνιάτης, σ. 302: αὐτὴ δὲ ἡ πορφυρογέννητος σὺν τῷ ἀνδρὶ τῷ Καίσαρι τῷ μεγίστῳ ναῷ προσρύεται, βαρυμηνιῶσαν κατ' αὐτῆς ἐκδιδράσκειν φάσκουσα μητρυιὰν καὶ τὸν ταύτης κάρταμον ἐραστήν. Σκουταριώτης, σ. 311: αὐτὴ δὲ ἡ πορφυρογέννητος σὺν τῷ ἀνδρὶ τῷ καίσαρι τῷ τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας ναῷ προσφεύγει, ἀποδιδράσκειν φάσκουσα μητρυιὰν κατ' αὐτῆς μαινομένην καὶ τὸν πρωτοσέβαστον. Ὅπως βλέπει κανείς, ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Θεόδ. Σκουταριώτης ποὺ γράφει μὲ ψυχραιμία ἑκατὸ περίπου χρόνια μετὰ τὰ γεγονότα, καὶ ὄχι ὅπως ὁ σύγχρονος πρὸς αὐτὰ Νικήτας Χωνιάτης, δὲν ὀνομάζει τὸν Ἀλέξιο Κ. ἐραστὴ τῆς ἄτυχης Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας.

τὸ περιστατικό, ποὺ ἔφτασαν μέχρι σχεδὸν δακρύων.
Αὐτὴ «ἡ δραστήρια, τολμηρὴ καὶ παράφορη πριγκίπισσα, μιὰ ἀληθινὴ ἀντρογυναίκα»[79], ἐκμεταλλεύτηκε τὰ αἰσθήματα ποὺ τῆς ἔδειξαν, καὶ ἄρχισε νὰ μοιράζη χάλκινα νομίσματα στὸ φτωχὸ τὸν κόσμο –ἄπειρα πλούτη εἶχε συνάξει στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ πατέρα της– καὶ νὰ τὸν ξεσηκώνη σὲ ἐπανάσταση κατὰ τῆς Ἀντιβασιλείας, «καθὼς ἀπὸ φυσικοῦ ζήλευε τὴ μητριά της»[80] καὶ «ἔτρεφε ἀπέχθεια πρὸς τὸν πρωτεξάδελφό της, τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ.132»[81].

Καὶ ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 ἔδειξε ψυχραιμία, προτείνοντας στὴν πριγκίπισσα ἀμνηστία γιὰ ὅ,τι κακὸ ἔκανε, μὲ πεῖσμα αὐτὴ δὲ δεχόταν, ἀλλὰ «ζητοῦσε τὴν ἐπανάληψη τῆς δίκης τῶν συνεργατῶν της, τὴν ἀπόλυσή τους ἀπ᾽ τὶς φυλακές», καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, «δήλωσε πὼς καθόλου δὲν ἀνεχόταν τὴν παραμονὴ τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ στὴ διοίκηση τῶν κοινῶν, γιατὶ ἅπλωσε τὸ πόδι του στὰ ἀπροχώρητα καὶ γλίστρησε σὲ πράξεις καθόλου θεμιτές, ντροπιάζοντας ἀπ᾽ αὐτὸ τὴ γενιά της», καὶ προχωρώντας, «ἀξιοῦσε νὰ ἀποπεμφτῆ ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς ἀπ᾽ τὰ ἀνάκτορα καὶ σὰν παραφυτρωμένο ζιζάνιο νὰ ἀποσπαστῆ ἀπ᾽ τὴν εὐγενικὴ φτελιὰ καὶ νὰ ἀπορριφτῆ, γιατὶ συνανεβαίνει καὶ συμπνίγει τὸν αὐτοκράτορα». Καὶ μὲ ὀργὴ ρητὰ διαβεβαίωνε πὼς «θὰ ἀγωνιστῆ μέχρι τέλους, ἂν δὲ γίνουν τὰ ἀνωτέρω»[82].

Μπρὸς στὴν ἀδιαλλαξία της, ἡ ἀντιβασίλισσα καὶ ὁ πρωθυπουργός της ποὺ «σὰν τὸ χταπόδι τὸ κολλημένο στὶς πέτρες καὶ σὰν τὶς βυζάχτρες τῶν μαλακίων τὶς σφηνωμένες στὰ θύματά τους, εἶχε ἐγκατασταθῆ στὸ παλάτι καὶ δὲν ἐννοοῦσε ἀπὸ κεῖ νὰ μετακινηθῆ», διαβίβασαν μιὰ αὐτοκρατορικὴ διακοίνωση στὸ στρατόπεδο τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, ποὺ μὲ αὐτὴ ὁ νεαρὸς αὐτοκράτορας Ἀλέξιος (β΄) Κ. 155 δήλωνε αὐστηρὰ στὴν ἀδελφή του, τὴν κ α ι σ ά ρ ι σ σ α, πὼς ἂν δὲν ἀποχωρήση μὲ τὴ θέλησή της ἀπ᾽ τὴν ἐκκλησία θὰ ἀποσπαστῆ μὲ τὴ βία. Σ᾽ αὐτὴ τὴ διακοίνωση ἡ πρίγκιπισσα ἔδωσε τὴν ἀπότομη ἀπάντηση πὼς ἦταν ἀποφασισμένη νὰ ἀγωνιστῆ, καὶ γιὰ ἔμπρακτη ἐκδήλωση τῆς ἀπάντησής της, πρόσταξε νὰ μποῦν φρουρὲς στὶς πύλες τῆς ἐκκλησίας,μεταβάλλοντας τὸ περίφημο ἰουστινιάνειο μνημεῖο τῆς ἁγια-Σοφιᾶς σὲ ὀχυρὸ φρούριο· καὶ πάντα προχωρώντας ἀπ᾽ τὸ κακὸ στὸ χειρότερο, συγκρότησε μὲ τὸ ἄφθονο χρῆμα της ἕνα πρόχειρο στρατὸ ἀπὸ Ἰταλοὺς ὁπλομάχους, ἀπὸ ἀγέρωχους Γεωργιανοὺς ποὺ βρέθηκαν στὴν ΚΠολη γιὰ ἐμπορικὲς ὑποθέσεις, καὶ ἀπὸ Ἕλληνες μόνιμους κατοίκους τῆς πρωτεύουσας[83].

79. Χωνιάτης, σ. 300: καὶ ἄλλως δὲ θερμουργίαν ἀσπαζομένη καὶ ἀνδρικὴ τὸ φρόνημα οὖσα, Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 112, ἑλλην. μετάφρ., σ. 471.
80. Χωνιάτης, σ. 300: προσκτωμένη δὲ καὶ τὸ φύσει πρὸς τὴν μητρυιὰν βαρύζηλον,
81. Σκουταριώτης, σ. 311: διὰ τὴν πρὸς τὸν πρωτοσέβαστον ἀπέχθειαν,
82. Χωνιάτης, σ. 302-3· Σκουταριώτης, σ 311.
83. Χωνιάτης, σ. 303· Σκουταριώτης, σ. 311-12.

Καὶ ἦταν ἀνένδοτη καὶ δὲν ακουγε κανένα γιὰ νὰ ειρηνευση, ουτε αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἅγιο πατριάρχη Θεοδόσιο ποὺ τόσο τῆς ειχε συμπαρασταθῆ καὶ πατρικὰ τὴ συμβούλευε καὶ μὲ θυμὸ ἐνίοτε τὴν ἐπέπληττε[84].

Ἔβλεπε τότε κανεὶς τοὺς κατοίκους τῆς ΚΠολης, λέει ο Νικήτας Χωνιάτης –ἃς σημειωθῆ, πὼς οἱ σχέσεις αὐτοῦ τοῦ τελευταιου μὲ τους ΚΠολιτες εἶναι αὐτὲς τοῦ Βυζαντινοῦ ἀριστοκράτη με τις λαικές μάζες– νὰ μαζευωνται κατὰ ὁμάδες καὶ τὴν μὲν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η Μαρια Κ 153 «νὰ συμπονοῦν καὶ νὰ λυποῦνται καὶ νὰ λένε πὼς ἀδικα καταδιώκεται και υποφέρει τόσες ταλαιπωρίες, τὸν δὲ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ 132 να βριζουν και νὰ λένε πὼς παράλογα ἐνεργεῖ ἐναντίον της. Καὶ ακόμη νὰ αγαναχτοῦν και κατὰ τῆς μητέρας τοῦ αὐτοκράτορα».

Σιγὰ-σιγὰ αὐτὴ ἡ λαϊκὴ ἀγανάχτηση μεταβλήθηκε σὲ στάση. Κάποιος παπὰς τῆς ἁγια-Σοφιᾶς ἔστησε μιὰ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ στὸ φ ό ρ ο τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, ἕνας ἄλλος πῆρε στοὺς ὤμους του ἕνα σταυρὸ και βγῆκε στοὺς δρόμους καὶ ἕνας τρίτος ἕνα λάβαρο ἀναρτημένο σὲ ξύλο. και μὲ ὅλες αὐτὲς τὶς κινήσεις συγκέντρωναν τοὺς στασιαστές, που τὸν μὲν μικρὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον (β΄) Κ. 155 ζητωκραύγαζαν, τὸν δὲ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ. 132 καὶ τὴ δ έ σ π ο ι ν α κ υ ρ ὰ ν Μαριαν τῆς Ἀντιόχειας ἀναθεμάτιζαν. Καὶ αὐτὰ τὰ ἔκαναν ὄχι μόνο στὸ Μ ί λ ι ο ν, βορειοδυτικὰ τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, ἀλλὰ καὶ στὴ Σ φ ε ν δ ό ν η τοῦ Ἱππόδρομου ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπ᾽ τὰ ἀνάκτορα[85].

Ὅλα αὐτὰ ποὺ γιὰ ἀρκετὲς μέρες γίνονταν, ξεσήκωναν τὸ λαὸ σὲ ἐπανάσταση[86].

Εἴδαμε ἀλλοῦ, σὲ ποιὸν ἀναβρασμὸν βρίσκονταν οι κάτοικοι τῆς ΚΠολης, ἀφοῦ ἔφτασαν στὸ σημεῖο νὰ λεηλατήσουν καὶ νὰ καταστρέψουν τὰ ὡραῖα μέγαρα ἐκείνων ἐκ τῶν ἀριστοκρατῶν, ποὺ ἦσαν ὀπαδοὶ τῆς ἀντιβασιλισσας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ της Ἀλέξιου Κ. 132, καὶ μάλιστα τὸ μεγαρο ἑνὸς ἐκ τῶν κυρίων ὑπουργῶν τους, αὐτὸ τοῦ Θεόδωρου Παντεχνῆ[87].

Ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς Ἀλέξιος Κ. κατάλαβε στὸ τέλος, πὼς μὲ κανένα ἄλλο τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ κάνη τὴν πρωτεξαδέλφη του κ α ι σ ά ρ ι σ σ α Μαρία Κ. 153 νὰ ἐγκαταλείψη τὴν ἁγια Σοφιὰ καὶ νὰ καθησυχάση, παρὰ μὲ πόλεμο[88]· εἶναι ἀλήθεια πὼς αὐτὸ προσπάθησε ὅσο μποροῦσε νὰ τὸ ἀποφύγη, ἀλλὰ μὲ τὰ ἄλλα μέσα δὲν ἔφερνε κανένα ἀποτέλεσμα.

Συγκέντρωσε λοιπὸν ἕνα ὄχι μικρὸ ἀριθμὸ στρατιωτῶν ἀπ᾽ τὰ ἀνατολικὰ καὶ

84. Χωνιάτης, σ. 303-4· Σκουταριώτης, σ. 312.
85. Χωνιάτης, σ. 305-6· Σκουταριώτης, σ. 312. Γιὰ τὸ Μίλιον, βλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 103-4 καὶ 392. Γιὰ τὴ Σφενδόνη τοῦ Ἱππόδρομου, βλ. R. Janin, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 184, 185, 187, 211-12, καὶ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Γ΄ (1949), σ. 17, 19, 20, 23, 53, 54, 69, 77, 78.
86. Χωνιάτης, σ. 306· Σκουταριώτης, σ. 312.
87. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 536-37, ὑ. 192-196.
88. Χωνιάτης, σ. 306· Σκουταριώτης, σ. 313.

δυτικὰ τάγματα, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ὅρισε τὸ στρατηγὸ Σαββάτιο τὸν Ἀρμένιο, καὶ μὲ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐπιτελεῖς του, ἐξέτασε τοὺς χώρους τοῦ μεγάλου ἱεροῦ παλατιοῦ, γιὰ νὰ προσδιοριστῇ ὁ τόπος ἀπ' τὸν ὁποῖον θὰ γινόταν ἡ ἐπίθεση κατὰ τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀντιπάλου του Μαρίας Κ. 153[89]. Καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία ἑτοιμάστηκε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἐπίθεση, «καθὼς μὲ πόλεμο ἤθελε νὰ ξεκαθαρίσῃ τὴν ὑπόθεσή της»[90].

Οἱ ὀπαδοί της, γκρεμίζοντας ὅσα οἰκήματα ἔβλεπαν στὴν πλατεία τοῦ Αὐγουσταίου, ἀνέβηκαν στὴν ἁψίδα τοῦ Μιλίου, γιὰ νὰ χτυπήσουν ἀπὸ κεῖ τοὺς βασιλικοὺς (= τοὺς αὐτοκρατορικούς, τοὺς στρατιῶτες τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου β΄ Κ. 155, δηλ. τῆς ἐπιτρόπου καὶ μητέρας του Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132)[91].

Μέσα στὸ Φλεβάρη τοῦ 1182[92], ὁ βασιλικὸς στρατὸς μὲ τὸν Σαββάτιο τὸν

89. Χωνιάτης, σ. 306-7· Σκουταριώτης, σ. 313.

90. Χωνιάτης, σ. 307: ἤδη γὰρ καὶ ἡ Καισάρισσα πρὸς τὴν ἀντίταξιν ἡτοιμάσατο, διακριθῆναι πολέμῳ τὰ καθ' αὐτὴν ἐθέλουσα. Σκουταριώτης, σ. 313.

91. Χωνιάτης, σ. 307· Σκουταριώτης, σ. 313.

92. Ὁ Χωνιάτης, σ. 307[12]-[13] γράφει πὼς στὶς 2 τοῦ Μάη τῆς 15ης ἰνδικτιῶνας, ἤτοι τοῦ 1182, βλ. γιὰ τὴν ἰνδικτιῶνα V. Grumel, La Chronologie, σ. 258, ἔγινε ἡ σύγκρουση τῶν δυὸ στρατευμάτων, αὐτῶν τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132 μὲ ἐκεῖνα τῆς Μαρίας Κ. 153, ἀλλὰ εἶναι φανερὸ πὼς περιπίπτει σὲ κάποια σύγχυση, γιατὶ αὐτὴ ἡ ἡμερομηνία καὶ χρονολογία τῆς 2ας τοῦ Μάη τοῦ 1182 ἀνάγεται στὴ σφαγὴ τῶν Λατίνων τῆς ΚΠολης ἀπ' τὶς ὀρδὲς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, βλ. O. Jurewiez, Andronikos I. Komnenos, σ. 89 καὶ 134: 1182, Mai 2: Pogrom der Lateiner in Konstantinopel· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 419· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ 1071 μέχρι τοῦ 1453, σ. 62. Ὁ O. Jurewiez, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 85, ὁρίζει, μὲ βάση τὴν ἐπέτειο τῆς γιορτῆς τοῦ ἁγίου Θεόδωρου τῆς Κυρήνης, τὴν 13η τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1182, ὡς ἡμερομηνία τῆς ἀπόπειρας τῆς δολοφονίας τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, καὶ σ. 86, παρουσιάζει κατὰ τὸν ἴδιο μήνα τὴ συμφιλιωτικὴ συνάντηση τῆς Μαρίας Κ. 153 μὲ τὴ Μαρία τῆς Ἀντιόχειας καὶ τὸν Ἀλέξιο Κ. 132 στὸ μεγάλο παλάτι, παραπέμποντας σωστὰ (γιὰ τὴ συνάντηση) στὸ Χωνιάτη, σ. 313[16]. Μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ συμφιλίωση, στὶς 2 τοῦ Μάη τοῦ 1182 ἔγινε ἡ σφαγὴ τῶν Λατίνων τῆς ΚΠολης, ἐνῶ ἀκόμη ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 βρισκόταν στὴ Χαλκηδόνα, καὶ μόλις τὸ πρῶτο δεκαπενθήμερο τοῦ Μάη τοῦ 1182 ἢ στὶς 16 τοῦ Μάη τοῦ 1182 αὐτὸς ὁ τελευταῖος μπῆκε στὴν ΚΠολη καὶ ἔγινε κύριος τῆς ἀρχῆς, βλ. O. Jurewicz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 134: 1182, Erste Hälfte Mai. Einmarsch Andronicos in Konstantinopel. Δ. Ζακυνθηνός, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 60: Οὗτος (ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87) τὴν 16 Μαΐου 1182 ἐγένετο κύριος τῆς ἀρχῆς. Οἱ χρονολογίες ποὺ δίδουν γιὰ τὴ σύγκρουση τῶν δυὸ στρατευμάτων (αὐτῶν τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132 μὲ ἐκεῖνα τῆς Μαρίας Κ. 153) ἄλλοι συγγραφεῖς εἶναι λανθασμένες. Ἡ S. De Jongh, σ. 68[17], ὁ P. Tivčev, Le règne de l'empereur de Byzance Andronic Ier Comnène, BS 23 (1962), σ. 26[37], καὶ ὁ W. Hecht, letzten Komnenenkaiser, σ. 11[18]-[19], λένε πὼς ἡ σύγκρουση τῶν δυὸ στρατευμάτων ἔγινε τὸ 1181, διορθώνουν δηλ. τὸν Χωνιάτη, σ. 307[13], ἀντὶ «τῆς πεντεκαιδεκάτης ἰνδικτιῶνος» εἰς δεκάτην τετάρτην ἰνδικτιῶνα (= 1181). Ὁ R. Janin, Le palais patriarcal, REB 20 (1962), σ. 135[3], 147[28], καὶ 148[32], λέει πὼς ἡ σύγκρουση τῶν δυὸ στρατευμάτων ἔγινε στὶς 2 τοῦ Μάη τοῦ 1182, ἀκολουθεῖ δηλ. τὸν λανθασμένο Χωνιάτη, σ. 307[12]-[13]. Ἐπίσης αὐτὸν τὸν τελευταῖο ἀκολουθεῖ καὶ φυσικὰ πέφτει σὲ λάθος ὁ Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 113[2], ἑλλην. μεταφρ., σ. 471[22], ποὺ λέει πὼς ἡ σύγκρουση ἔγινε τὸ Μάη τοῦ 1182· ὅπως

Ἀρμένιο ἐπικεφαλῆς, ξεπήδησε ἕνα πρωῒ ἀπ' τὸ μεγάλο ἱερὸ παλάτι καὶ ἀφοῦ κατέλαβε τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου τοῦ Διιππείου, πῆρε θέσεις στὴν ὑψηλὴ στέγη τοῦ ναοῦ. Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Μαρίας Κ. 153 τοὺς εἶχαν στὴ μέση, γιατὶ ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ εἶχαν ἀνέβη στὴν ἁψίδα τοῦ Μιλίου καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ἀπ' τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ πατριαρχικοῦ παλατιοῦ εἶχαν καταλάβει τὸ ναὸ τοῦ Ἀλεξίου[93].

Ἀλλὰ ἡ θέση τῶν βασιλικῶν καθὼς ἦταν πολὺ πιὸ ὑψηλή, τοὺς εὐνοοῦσε νὰ κατατοξεύουν τοὺς ὀπαδοὺς τῆς Μαρίας Κ. 153. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ, ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 ἔστειλε ἀπ' τὸ παλάτι καὶ ἄλλους στρατιωτικούς, οἱ ὁποῖοι κατέλαβαν τοὺς δρόμους ποὺ ὁδηγοῦσαν πρὸς τὴν Ἁγία-Σοφία, κ' ἔτσι ὁ λαὸς τῆς πρωτεύουσας ἔπαυσε νὰ βοηθῇ τὴν καισάρισσα, καθὼς μάλιστα οἱ ὀπαδοί της ποὺ συμπλέκονταν στὴν πλατεία τοῦ Αὐγουσταίου μὲ τοὺς βασιλικούς, ἔκαναν ἕνα ἀγώνα ἀπελπισίας, λίγοι αὐτοὶ μὲ πολὺ πιὸ πολλούς. Καὶ κάτω ὅμως ἀπ' αὐτὲς τὶς δυσμενεῖς συνθῆκες, ὁ στρατὸς τῆς Μαρίας Κ. 153 ἀντιστεκόταν σταθερά, καὶ μάχη ἔδωσε καρτερή, τόσο μὲ τὴ ρίψη βελῶν, ὅσο καὶ μὲ ἀγώνα σῶμα πρὸς σῶμα. Καὶ ἄκουγε κανεὶς τοὺς στεναγμοὺς τῶν τραυματιζομένων καὶ τὶς ὕστατες κραυγὲς τῶν φονευομένων, καὶ τὶς προτροπὲς καὶ διαταγὲς τῶν βαθμοφόρων γιὰ τὴν ἀμοιβαία ἐξόντωση τῶν ἀντιπάλων[94].

Ἐκτὸς τοῦ συγχρόνου μὲ τὰ γεγονότα Νικήτα Χωνιάτη, τὸν ὁποῖον κατὰ λέξη σχεδὸν παρακολουθοῦμε καὶ τοῦ μεταγενέστερου ἀντιγραφέα του μητροπολίτη Κυζίκου Θεόδωρου Σκουταριώτη (ιγ΄ αἰ.), καὶ ἄλλος σύγχρονος, ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος, μᾶς λέει μὲ κάποια ὑπερβολή: «Καὶ γιὰ νὰ ποῦμε μὲ λίγα λόγια τὸ τί συνέβη, πόλεμος συγκροτήθηκε ἱερός. Καὶ κλείστηκαν μέσα στὴν ἐκκλησία οἱ ὑπερασπιστὲς τῶν καισάρων ἔνοπλοι, σὰ νὰ βρίσκονταν σὲ πολιορκία, καὶ ἀπέξω ἔπεφταν κατὰ πάνω τους οἱ βασιλικοί, πολλοὶ καὶ γενναῖοι. Καὶ σκοτώθηκαν ὄχι λίγοι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἦσαν στὴν ἐκκλησία, καὶ ἄπειροι ἀπ' τοὺς βασιλικούς. Κι αὐτὸ τὸ κακὸ ἔφτασε μέχρι τὸ φόρο τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, γιατὶ ὁ βασιλικὸς στρατὸς αἰφνιδίασε τοὺς ἐκεῖ, κι ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς τραυμάτισε κι ἄλλους σκότωσε. Καθὼς ἔτσι τὸ κακὸ ἀνοίχτηκε, αὔξησε τὸ μίσος κατὰ τῆς αὐτοκρατόρισσας Μαρίας ποὺ ἁπλώθηκε σχεδὸν ἀνάμεσα σὲ ὅλους. Καὶ ἄνοιγαν ὅλοι τὰ στόματά τους καὶ ἔλεγαν ἐναντίον της καὶ συσκέφτονταν πῶς νὰ τῆς κάνουν

ὁλότελα λανθασμένο εἶναι καὶ ἐκεῖνο ποὺ λέει σ. 114[-], ἑλλην. μετάφρ., σ. 473[1], πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 περὶ τὰ μέσα τοῦ 1182 εἶχε ἀναχωρήσει ἀπ' τὸ Οἰναῖο καὶ δέχτηκε τὴν κόρη του Μαρία Κ. 163 στὴ Σινώπη. Ἀπ' τὸν Ch. Diehl, καθὼς παρασύρεται, καὶ ὁ L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ. 282-83, λέει λανθασμένα πὼς τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1182 ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 «μπῆκε στὴν αὐτοκρατορικὴ πόλη», δηλ. στὴν ΚΠολη.

93. Χωνιάτης, σ. 307· Σκουταριώτης, σ. 313. Γιὰ τὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου τοῦ Διιππείου, βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 264-65· γιὰ τὸ ναὸ τοῦ Ἀλεξίου, βλ. R. Janin, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 18-9.

94. Χωνιάτης, σ. 307-8· Σκουταριώτης, σ. 313.

κακὸ καὶ νὰ τὴν ἀπομακρύνουν ἀπ᾽ τὴν ἐξουσία»[95].

Ἡ μάχη ἀνάμεσα βασιλικῶν καὶ καισαρικῶν (=ὀπαδῶν τῆς καισάρισσας Μαρίας Κ. 153) ἐξακολουθοῦσε τὴ μέρα ἐκείνη τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1182. Καὶ μέχρι τὸ μεσημέρι ἡ μάχη ἔδειχνε πὼς ἦταν ἰσόπαλη καὶ ἡ νίκη ἀμφίβολη, καθὼς πότε ἔκλινε μὲ τὸ ἕνα μέρος καὶ πότε μὲ τὸ ἄλλο. Κατὰ τὸ βράδυ ὅμως φάνηκε καθαρὰ πὼς ἡ νίκη ἦταν μὲ τὰ στρατεύματα «τοῦ βασιλέα» Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155, δηλ. μὲ τὰ στρατεύματα τῆς ἀντιβασίλισσας Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ πρωτοσέβαστου Ἀλέξιου Κ. 132.

Οἱ ὀπαδοὶ τῆς Μαρίας Κ. 153 ποὺ εἶχαν βγεῖ ἀπ᾽ τὴν ἁγια-Σοφιὰ στριμώχτηκαν στὴν πλατεία τοῦ Αὐγουσταίου καὶ κεῖνοι ποὺ βρίσκονταν στὴν ἁψίδα τοῦ Μιλίου καὶ στὸ ναὸ τοῦ Ἀλεξίου τὸ ἔβαλαν στὰ πόδια. Μερικοὶ σύντροφοί τους ἀπ᾽ τὸν ἀνδρώνα τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, τὸν Μάκρωνα, ποὺ ἔβλεπε στὸ Αὐγουσταῖο, καὶ ἀπ᾽ τὸν γειτονικό του Θωμαΐτη τρίκλινο βοήθησαν τὴν ὑποχώρηση, καθὼς μὲ πετροβολήματα καὶ τοξεύματα χτυποῦσαν τοὺς βασιλικούς[96].

Τέλος οἱ ὀπαδοὶ τῆς Μαρίας Κ. 153, ἐγκαταλείποντας τὴν πλατεία τοῦ Αὐγουσταίου, μπῆκαν ἀπ᾽ τὴ δυτικὴ πύλη τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, ὅπου σὲ ὡραῖο μωσαϊκὸ ἀπεικονιζόταν ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν ἀγγέλων Μιχαήλ, κραδαίνοντας ἕνα ξίφος, ὡς φύλακας τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ἐδῶ σταμάτησε ἡ μάχη[97].

Πάνω σ᾽ αὐτά, ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος, καθὼς φοβήθηκε μὴ οἱ ἐμπόλεμοι ἁρπάξουν τὰ ἀναθήματα τῆς ἐκκλησίας, φόρεσε τὴν ἀρχιερατική του στολή, πῆρε στὰ χέρια του τὸ εὐαγγέλιο, καὶ κατέβηκε στὸν πρόναο ὅπου ἀπεικονιζόταν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ, ἀκριβῶς στὸ σέκρετο τοῦ πρωτεκδικείου, ὅπου εἶχαν μαζευτῆ οἱ ὀπαδοὶ τῆς καισάρισσας (Μαρίας Κ. 153)[98].

Ὁ καίσαρας Ἰωάννης τοῦ Montferrat, ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας Κ. 153, ἕνας νεαρὸς 19 χρονῶ[99], γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης μᾶς λέει πὼς ἦταν «τέλειος στὴν ἀντρειοσύνη»[100], καθὼς φοβήθηκε γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὴ γυναίκα του, μὴ πιαστοῦν, καὶ κατὰ τρόπο μάλιστα βάρβαρο, ἀπ᾽ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, κάλεσε στὸ Μάκρωνα τοὺς Ἰταλοὺς ὁπλομάχους καὶ ὅσους Λατίνους ὑπασπιστὲς εἶχε, καθὼς καὶ τοὺς ὑπηρέτες καὶ οἰκειακοὺς τῆς πριγκίπισσας γυναίκας του, περὶ τοὺς ἑκατὸν πενήντα

95. Ευστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 26, εκδ. Κυριακίδη, και σ. 387, ἐκδ. Bonn.
96. Χωνιάτης, σ. 308· Σκουταριώτης, σ. 313-14. Γιὰ τὸν Μάκρωνα καὶ τὸν Θωμαΐτην τρίκλινον, βλ. R. Janin, Le palais patriarcal, REB 20 (1962), σ. 144-49.
97. Χωνιάτης, σ. 309· Σκουταριώτης, σ. 314. Πρβλ. R. Janin, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 137.
98. Χωνιάτης, σ. 309· Σκουταριώτης, σ. 314. Πρβλ. R. Janin, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 137. Γιὰ τὸ σέκρετον τοῦ πρωτεκδικείου, βλ. R. Janin, ενθ᾽ ἀνωτ., σ. 150.
99. Τὸ Φλεβάρη τοῦ 1180 ποὺ ὁ Renier-Ἰωάννης παντρεύτηκε τὴ Μαρία Κ. 153 δὲν εἶχε ἀκόμη γένια, βλ. Χωνιάτην, σ. 222: καὶ μήπω φύοντι γένειον, πρβλ. Σκουταριώτην, σ. 280.
100. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 20, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 382, ἔκδ. Bonn.

ἄντρες, καὶ τοὺς ἔβγαλε ἕνα λόγο, ποὺ μὲ αὐτὸν προσπάθησε νὰ τοὺς ἐμψυχώση καὶ νὰ δικαιολογήση τὸν ἀγώνα ποὺ αὐτὸς και η γυναικα του εκαναν ἐναντίον ὁμοφύλων καὶ ὁμοπίστων[101].

Καὶ ἀμέσως μετὰ τὸ λόγο ὁ καίσαρας Ἰωάννης κατέβηκε απ᾽ τὸ Μάκρωνα στὸν πρόναο, καὶ ἀκολουθούμενος απ᾽ τοὺς 150 αντρες του, ὅλους ὁπλισμένους μὲ ἀσπίδες καὶ ἀμφίστομες μάχαιρες, βγῆκε μ᾽ ενα πήδημα στὴν αὐλὴ τοῦ Αὐγουσταίου και επετέθη εναντιον τῶν βασιλικῶν. Ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ἐπίθεση ἀρκετοι ἀπ᾽ αυτους τοὺς τελευταιους τραυματίστηκαν καὶ ἕνας σκοτώθηκε, καθὼς τρυπήθηκε μὲ ξίφος. Και μετὰ τὸν αἰφνιδιασμό του ὁ καίσαρας καὶ ὁ μικρὸς στρατός του επανῆλθαν στὴν ἐκκλησία. Αὐτὸ ἦταν ἕνα μάθημα γιὰ τοὺς «στρατιῶτες τοῦ βασιλέα», ποὺ δὲν ἔκαναν πιὰ καμιὰ ἀπόπειρα γιὰ νὰ μποῦν στὴν ἁγια-Σοφιὰ[102].

Τέλος, ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ εδωσε τὴ λυση[103]. Ἔστειλε στὴ δέσποινα Μαρία τῆς Ἀντιόχειας τὸν παλατῖνο του, τὸν ἁρμόδιο γιὰ τὶς σχέσεις πατριαρχείου καὶ παλατιοῦ ἐκκλησιαστικὸ ἀξιωματοῦχο, ποὺ ἐπέστησε τὴν προσοχὴ τῆς βασίλισσας πάνω στὰ αθεσμα ποὺ γίνονταν· συγχρόνως ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἀξιωματοῦχος διαβίβασε προτάσεις γιὰ συμφιλίωση τῆς πορφυρογέννητης προγονῆς της Μαρίας Κ. 153[104].

Ἡ αὐτοκρατόρισσα Μαρία «ποὺ ὅλο τὸν κόσμο τραβοῦσε κοντά της μὲ τὴν ὁλόλαμπρη θέα της, μὲ τὴ μαργαριταρένια ὄψη της μὲ τὸν ὁμαλὸ χαραχτῆρα της, μὲ τὸ ἁπλὸ φρόνημά της καὶ μὲ τὴν εὐχάριστη λαλιά της»[105], μᾶλλον μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ πρωτοσέβαστου Ἀλέξιου Κ. 132 ἔστειλε στὴν ἁγια-Σοφιὰ μιὰ πολυμελὴ ἐπιτροπὴ ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν πρόσωπα ἀπ᾽ τὶς ἐπίσημες οἰκογένειες τῆς ἀριστοκρατίας καὶ μὲ τοὺς πιὸ μεγάλους τίτλους, μ᾽ ἐπικεφαλῆς τὸν μέγαν δούκαν Ἀνδρόνικον Κοντοστέφανον Κομνηνὸν 135 καὶ τὸν μέγαν ἑταιρειάρχην Ἰωάννην Δούκαν[106].

Σὲ δυὸ συναντήσεις ποὺ εἶχαν οἱ ἀπεσταλμένοι, καὶ ἰδιαίτερα ὁ μέγας δοὺξ –«ἕνας ἄντρας, λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, πολὺ δραστήριος καὶ γεμάτος φρόνηση καὶ μυαλό»[107]– ποὺ ἦταν πρωτεξάδελφος τῆς Μαρίας Κ. 153, ἔδοσαν ρητὲς διαβεβαιώσεις στὴν καισάρισσα καὶ στὸν ἄντρα της,

101. Χωνιάτης, σ. 310-11· Σκουταριώτης, σ. 314-15. Πρβλ. R. Janin, ενθ᾽ ἀνωτ., σ. 137.
102. Χωνιάτης, σ. 312· Σκουταριώτης, σ. 315-16.
103. Χωνιάτης, σ. 312· Σκουταριώτης, σ. 316. Πρβλ. R. Janin, ἐνθ᾽ ἀνωτ., σ. 138: Le patriarche s'entremet alors pour retablir la paix. Ἡ μεσολάβηση τοῦ πατριάρχη ποὺ τὸν σέβονταν πολὺ καὶ οἱ δυὸ Μαρίες ἔπαιξε μεγάλο ρόλο.
104. Χωνιάτης, σ. 312· Σκουταριώτης, σ. 316.
105. Χωνιάτης, σ. 318: (αὕτη γὰρ τῷ τῆς θέας λαμπρῷ καὶ τῷ τῆς ὄψεως μαργαρώδει καὶ τῷ τοῦ ἤθους ὁμαλῷ καὶ τῷ τοῦ φρονήματος ἀσυμπλόκῳ καὶ τῷ ἐπαγωγῷ τοῦ φθέγματος ὡς ἀπὸ μηρίνθου πάντας εφείλκετο).
106. Χωνιάτης, σ. 312-13· Σκουταριώτης, σ. 316.
107. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 38, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 398, ἔκδ. Bonn: καὶ ὁ μέγας δοὺξ ὁ Κοντοστέφανος ἀνὴρ δραστικὸς καὶ φρενῶν γέμων.

πού τίς ἐπικύρωσαν μὲ ὅρκους, πὼς τίποτε δὲν πρόκειται νὰ πάθουν οὔτε ἀπ' τὸν ἀδελφό της καὶ αὐτοκράτορα, οὔτε ἀπ' τὴ δέσποινα, οὔτε ἀπ' τὸν πρωτοσέβαστο Ἀλέξιο Κ. 132, καὶ πὼς θὰ δοθῆ ἀμνηστία σὲ ὅλους τοὺς ὀπαδούς της, κ' ἔτσι ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος σταμάτησε.

Καὶ κατὰ τὴ νύχτα τῆς ἴδιας αὐτῆς μέρας τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1182, ἡ καισάρισσα Μαρία Κ. 153 καὶ ὁ ἄντρας της Ἰωάννης τοῦ Montferrat ἀπ' τὴν ἁγια-Σοφιὰ πέρασαν στὸ μεγάλο ἱερὸ παλάτι, ὅπου τότε βρίσκονταν ἡ βασίλισσα Μαρία καὶ ὁ γιός της, καθὼς καὶ ὁ πρωτοσέβαστος Ἀλέξιος Κ. 132, καὶ συμφιλιώθηκαν μαζί τους[108].

Αὐτὸ πού ἔκανε ὁ Ἀλέξιος Κ. νὰ χτυπήση μιὰ στενὴ συγγενή του καὶ τοὺς ὁμόφυλους ὀπαδούς της κάτω ἀπ' τίς πύλες ἑνὸς τόσο ἀξιοσέβαστου ναοῦ – ἐνῶ ὁ παλιὸς Ρωμαῖος αὐτοκράτορας Τίτος (79 - 81) σεβάστηκε τὸ ναὸ τοῦ Σολομῶντα, ὅταν κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ πατέρα του Βεσπασιανοῦ πολεμοῦσε τοὺς ἀλλόφυλους Ἑβραίους (τὸ 70) καὶ πολιορκοῦσε τὴν Ἱερουσαλὴμ[109]– ἦταν ἕνα μεγάλο σκάνδαλο γιὰ τὴ θρησκόληπτη πρωτεύουσα, πού ἔκανε πιὸ μισητὴ στὸ λαὸ τὴν κυβέρνηση τοῦ πρωτοσεβάστου. Καὶ ἀκόμη χειρότερο ἦταν πού ἡ ἀντιβασίλισσα καὶ ὁ πρωθυπουργός της ἀναγκάστηκαν νὰ ἀμνηστεύσουν τοὺς στασιαστές, κ' ἔτσι νὰ δώσουν σὲ ὅλους μιὰ ὁλοφάνερη ἀπόδειξη τῆς ἀδυναμίας τους.

Δὲν τοὺς ἀπόμενε παρὰ μόνο ἄλλο ἕνα σφάλμα νὰ κάνουν. Μὲ μιὰ ἀχαραχτήριστη αδεξιότητα ὁ πρωτοσέβαστος Ἀλέξιος Κ. 132 θέλησε νὰ τιμωρήση τὸν πατριάρχη Θεοδόσιο γιὰ τὸ ρόλο πού εἶχε παίξει στὴν ἀνταρσία καὶ τὸν περιόρισε στὸ μοναστήρι τοῦ Παντεπόπτου[110]. Ὁ ἀσύνετος μάλιστα Ἀλέξιος Κ. 132 ἴσως καὶ θὰ τὸν καθαιροῦσε μὲ ἐξαγορασμένους ἀρχιερεῖς, ἂν δὲν τὸν ὑποστήριζε αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ αὐτοκρατόρισσα Μαρία τῆς Ἀντιόχειας, καθὼς καὶ ὅλα τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς τῶν Κομνηνῶν γενιᾶς, πού ἰδιαίτερα σέβονταν καὶ τιμοῦσαν τὸν ἀληθινὰ ἅγιον αὐτὸν ἱεράρχη[111].

Κ' ἔτσι ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξιος Κ. 132, «αὐτὸ τὸ στρεβλὸ φίδι», ὅπως τὸν λέει ὁ Χωνιάτης, ἀναγκάστηκε νὰ συμφωνήση γιὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ πατριάρχη στὸ θρόνο του[112]. Ὁλάκερη ἡ πόλη ἔφερε πάλι θριαμβικὰ τὸν πατριάρχη στὴν ἁγια-Σοφιά, μέσα ἀπὸ δρόμους πού μοσχοβολοῦσαν ἀπὸ ἀρώματα καὶ λιβάνια καὶ ἀντιλαλοῦσαν ἀπ' τίς βοερὲς ζητωγραυγές. Ἦταν κι αὐτὸ μιὰ καινούργια

108. Χωνιάτης, σ. 313· Σκουταριώτης, σ. 316. Πρβλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 86.
109. Χωνιάτης, σ. 314.
110. Χωνιάτης, σ. 314-15· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 26-8, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 387-90, ἔκδ. Bonn· Σκουταριώτης, σ. 316-17. Γιὰ τὴ μονὴ τοῦ Παντεπόπτου, βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 513-15.
111. Χωνιάτης, σ. 315· Σκουταριώτης, σ. 317.
112. Χωνιάτης, σ. 315-16· Σκουταριώτης, σ. 317· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 28, ἔκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 389, ἔκδ. Bonn.

ἧττα τῆς κυβέρνησης τοῦ πρωτοσεβάστου[113].

Αὐτὴ ἡ ἀνταρσία τῆς Μαρίας Κ. 153, μὲ τὰ ἐπακόλουθά της, ἂν καὶ κατεστάλθηκε, θαυμάσια ἐξυπηρέτησε τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 γιὰ νὰ πετάξη ἀπ' τὴ μέση τὸν Ἀλέξιο Κ. 132[114]. Εναντίον ἑνὸς λαομίσητου καθεστῶτος ὅλοι ζητοῦσαν ἕνα σωτήρα καὶ ὅλοι γύριζαν τα μάτια πρὸς τὸ δοξασμένο πρωτεξάδελφο τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81[115].

Ἡ πορφυρογέννητη πριγκίπισσα Μαρία Κ. 153, «ὡς νὰ ἐπιθυμοῦσε τὸ κακό της, καὶ ὅπως ἀπ' τὰ στερνὰ ἀποδείχτηκε ὡς νὰ ἐπέσπευδε τὴν καταστροφή της», τοῦ εἶχε γράψει τὴ στιγμὴ τῆς στάσης, ὅπως καὶ πιὸ πάνω σημειώθηκε, καὶ ἀπὸ τότε τὰ πιὸ δοξασμένα πρόσωπα τῆς μοναρχίας δὲν ἔπαυαν νὰ τὸν παρακινοῦν μὲ τίς παρακλήσεις τους, καὶ νὰ τὸν βεβαιώνουν πὼς ἂν ἔπαιρνε τὴν ἀπόφαση νὰ προχωρήση πρὸς τὴν ΚΠολη, κανένα πρόσωπο δὲ θὰ φέρη ἐναντίωση καὶ πὼς ὅλοι θὰ τὸν δεχτοῦν μὲ μεγάλη χαρά[117].

Εἴδαμε ἀλλοῦ[118], τίς διάφορες φάσεις τοῦ ἀγώνα ἀνάμεσα στὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 καὶ στὸν Ἀλέξιο Κ. 132, πού κατάληξε στὸ θρίαμβο τοῦ πρώτου καὶ τὴν τύφλωση τοῦ δεύτερου, στὸν πολιτικό του δηλ. θάνατο. Ἐδῶ θὰ τονίσωμε ἐλάχιστα σημεῖα πού ἐκεῖ δὲν ἐξετέθησαν.

Τέλη τοῦ 1178 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1179, πού ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 γύρισε στὴν ΚΠολη, ἔπειτ' ἀπὸ μιὰ ζωὴ γεμάτη ἀπὸ περιπέτειες καὶ περιπλανήσεις ἔδωσε στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81 καὶ στὸ γιό του βασιλέα Ἀλέξιο Κ. 155 ἕνα ὅρκο πίστης, πού μὲ αὐτὸν μεταξὺ ἄλλων, διαβεβαίωνε καὶ τὰ ἑξῆς: «καὶ ἐὰν κάτι ἴδω ἢ ἐννοήσω ἢ ἀκούσω, πού προχωρεῖ στὴν ἀτίμωσή σας καὶ βλάβη τοῦ στέμματός σας, εἶμαι ὑποχρεωμένος καὶ ἐσᾶς νὰ εἰδοποιήσω καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος, ὅσο μπορῶ, νὰ τὸ ἐμποδίσω»[119].

Πάνω σ' αὐτὸν τὸν ὅρκο πού εἶχε δώσει, καθὼς κάθησε ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, «ὅπως οἱ μύγες πάνω στίς πληγές», δὲν ἔπαυσε ἀπ' τίς ἀρχὲς τοῦ 1182 νὰ στέλνη ἀλλεπάλληλα γράμματα στὸν μικρὸ αὐτοκράτορα καὶ ἀνεψιό του Ἀλέξιο (β') Κ. 155, στὸν πατριάρχη Θεοδόσιο καὶ σὲ ἄλλους, καὶ «νὰ τονίζη σ' αὐτὰ δῆθεν μὲ ἀγανάχτηση πόσο φοβερὲς ἦσαν οἱ κακὲς φῆμες πού κυκλοφοροῦσαν γιὰ τὸ παλάτι, νὰ ζητῆ τὴν ἀπομάκρυνση ἀπ' τὴν ἐξουσία τοῦ πρωτοσεβάστου Ἀλέξιου Κ. 132, νὰ δείχνη τὸν ὁλοφάνερο κίνδυνο, πού ἀπ' αὐτὸν διατρέχει ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος (β')», γιὰ νὰ καταλήξη στὰ

113. Χωνιάτης, σ. 316· Σκουταριώτης, σ. 317.
114. S. De Jongh, σ. 69.
115. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 26, ἐκδ. Κυριακίδη, καὶ σ. 388, ἐκδ. Bonn. Χωνιάτης, σ. 298, 299, 300· Σκουταριώτης, σ. 310-11.
116. Χωνιάτης, σ. 300-1· Σκουταριώτης, σ. 310-11.
117. Χωνιάτης, σ. 300· Σκουταριώτης, σ. 310.
118. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 542-47, ὑ. 227-262.
119. Χωνιάτης, σ. 297-98· Σκουταριώτης, σ. 309-10. Πρβλ. καὶ Χωνιάτης, σ. 220-21 καὶ 357.

γράμματά του: «Κυρίως μὲ ἀπασχολεῖ ἡ ἄπρεπη φήμη καὶ στ᾿ αὐτιά μου καθόλου παραδεχτή» –γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Μαρίας τῆς ᾿Αντιόχειας μὲ τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο– «ποὺ παντοῦ διακηρύσσεται καὶ στὶς πύλες τῶν ἰσχυρῶν ἐπικάθεται καὶ ἔχει γίνει παγκόσμιο σκάνδαλο»[120].

Μὲ τέτοια βαριὰ καὶ ὑποκριτικὴ γλώσσα ἄρχισε τὴν πολεμική του κατὰ τοῦ καθεστῶτος τῆς ᾿Αντιβασιλείας ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, γιὰ νὰ μετέλθη μετὰ καὶ μέχρι τὴν ἐκπόρθηση τῆς ἐξουσίας, ἕνα σωρὸ πανουργίες καὶ σοφιστεῖες.

Πῶς ἀντιμετώπισε τὸν πολὺ πιὸ ἱκανὸ καὶ λαοπλάνο ᾿Ανδρόνικο Κ. 87 ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132;

Δὲν νομίζω πὼς πρέπει νὰ συμμεριστοῦμε τὴν ἄποψη τοῦ Χωνιάτη πὼς ἔδειξε κατὰ τὴν ἀντιμετώπισή του ν ω θ ρ ό τ η τ α[121], χαραχτηρισμὸ ποὺ δὲν ἀναγνωρίζει ὁ ἀντιγραφέας του Θεόδωρος Σκουταριώτης[122], γιατὶ ἔλαβε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέτρα γιὰ τὴν ἀποσόβηση τοῦ κακοῦ ποὺ ἐπερχόταν[123].

῾Η διαβεβαίωση τοῦ Χωνιάτη πὼς (κανεὶς ἀπ᾿ αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἐπιφορτιστῆ νὰ ἀγωνιστοῦν κατὰ τοῦ ᾿Ανδρόνικου, δὲν πέρασε στὶς γραμμές του, ἂν καὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος εἶχε σχεδὸν ἐκπορθήσει τὴν ἐξουσία, κανεὶς ἀπ᾿ αὐτοὺς δὲν πρόδωσε τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν καὶ δὲν ἀφέθηκε νὰ δελεαστῆ ἀπ᾿ τὸ προσωπεῖο τοῦ μισοτύραννου ᾿Ανδρόνικου»[124], βρίσκει τὴν πανηγυρικὴ διάψευσή της, ὅταν βλέπωμε νὰ τὸν προδίδουν, καὶ γιὰ τὴ δική τους ὅπως ἔδειξαν τὰ στερνὰ καταστροφή, καὶ οἱ δυὸ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ὁ ᾿Ανδρόνικος ῎Αγγελος Δούκας 93[125] καὶ ὁ τόσο συνετὸς ᾿Ανδρόνικος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 135[126], καθὼς καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ πρεσβευτὴς ποὺ ἔστειλε στὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87, ὁ ἱερωμένος Γεώργιος Ξιφιλῖνος[127], (ὁ μετέπειτα οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γεώργιος β᾿ ὁ Ξιφιλῖνος 1191 - 1198).

῾Η κρίση τοῦ Χωνιάτη πὼς καὶ μετὰ τὴν προσχώρηση τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 135 στὶς γραμμὲς τοῦ στασιαστῆ, ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 «μποροῦσε ἴσως νὰ ἀμυνθῆ καὶ νὰ ἐμποδίση τὴν εἴσοδο τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 στὴν πρωτεύουσα»[128], δὲ γίνεται δεχτὴ ἀπ᾿ τοὺς νεώτερους

---

120. Χωνιάτης, σ. 298· Σκουταριώτης, σ. 310.
121. Χωνιάτης, σ. 318: θηλυδρίας τε ὢν καὶ ὑπόνωθρος... καὶ σ. 325: ἴσως δ᾿ ἂν καὶ πλείονι πολέμου παρασκευῇ καὶ ὁρμῇ ὀξυτέρᾳ χρησάμενος τῷ τε ᾿Ανδρονίκῳ τὴν εἰς τὴν πόλιν πάροδον ἀπετείχισε...
122. ῾Ο Σκουταριώτης, σ. 317 καὶ 321, παραλείπει νὰ παραθέση τοὺς περὶ νωθρότητας καὶ ὑπνηλίας χαραχτηρισμοὺς τοῦ Χωνιάτη, καθὼς καὶ τὴν κρίση γιὰ τὴ δυνατότητα ἀντιμετώπισης τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 μετὰ τὴν προσχώρηση σ᾿ αὐτὸν τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135.
123. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾿, σ. 543-44, ὑ. 240-243.
124. Χωνιάτης, σ. 318· Σκουταριώτης, σ. 318.
125. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾿, σ. 544, ὑ. 244 καὶ 245.
126. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾿, σ. 545, ὑ. 250 καὶ 252.
127. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾿, σ. 545, ὑ. 251.
128. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾿, σ. 547, ὑ. 261.

ἐρευνητές[129].

Μετὰ τὴν προσχώρηση στὶς τάξεις τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α ᾿Ανδρόνικου Κοντοστέφανου Κ. 135 –τὸν ὁποῖον ἂς σημειωθῆ πὼς ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς, ἂν καὶ πρωτεξάδελφό του, ὑποπτεύθηκε γι᾿ αὐτὸ καὶ προσκόλλησε κοντά του σ υ γ γ ε ν ε ῖ ς του, ἴσως μέσα σ᾿ αὐτοὺς τὸ γιό του ᾿Ανώνυμον Κομνηνὸν 221, καὶ ἀνθρώπους τοῦ οἰκιακοῦ του περιβάλλοντος[130]– ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 ὁλότελα καταβλήθηκε», μᾶς λέει κάποιος[131], «ἀφανίστηκε καὶ ἔχασε ὅλες τὶς ἐλπίδες του καὶ τὴ διάθεση νὰ συνεχίση τὴν ἄμυνα», μᾶς λέει ἕνας σύγχρονός του[132].

Στὸ μεταξὺ μιὰ ἐπανάσταση, κατὰ τὰ τέλη τ ᾿Απρίλη τοῦ 1182, ξέσπασε στὴν ΚΠολη[133], ποὺ οἱ ὀργανωτές της ἄνοιξαν τὶς πύλες τῆς φυλακῆς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ παλατιοῦ γιὰ νὰ βγοῦν ἀπὸ κεῖ οἱ συνωμότες τῆς 13ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1182, ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Αλέξιος Κ. 156, οἱ δυὸ γιοὶ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, ὁ Μανουὴλ Κ. 161 καὶ ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 162, ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Αλέξιος Κ. 237, ὁ π ρ ώ η ν ἔ π α ρ χ ο ς τῆς πρωτεύουσας ᾿Ιωάννης Δούκας Καματηρὸς καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ εἶχε φυλακίσει ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς ᾿Αλέξιος Κ. 132, καὶ κρατοῦσε ἀκόμη στὴ φυλακή, ἂν καὶ εἶχε χορηγήσει ἀμνηστία[134].

Οἱ ἄνθρωποι τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικράτησε προέβησαν στὴ σύλληψη τῶν ὀπαδῶν τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 132 καὶ τῶν συγγενῶν του, ποὺ μεταξὺ τους χωρὶς ἀμφιβολία θὰ ἦταν καὶ ὁ γιός του ᾿Ανώνυμος Κομνηνὸς 221, καὶ τοὺς ἔκλεισαν στὴν ἴδια φυλακὴ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ[135].

Τελευταῖα πιάστηκε καὶ ὁ ἴδιος ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 στὰ ἀνάκτορα, μᾶλλον αὐτὰ τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου καὶ ἔμεινε ἐκεῖ μερικὲς μέρες, κάτω ἀπ᾿ τὴν αὐστηρὴ φρούρηση τῶν Γερμανῶν πελεκυφόρων τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς.

---

129. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾿, σ. 545-46, ὑ. 253 καὶ 254, κρίσεις τοῦ P. Tivčev καὶ τοῦ G. Ostrogorsky.
130. Χωνιάτης, σ. 321: συνῆν δὲ τῷ Κοντοστεφάνῳ καί τι τοῦ πρωτοσεβαστοῦ συγγενικὸν καὶ οἰκίδιον.
131. Σκουταριώτης, σ. 320: τὸν δὲ πρωτοσεβαστὸν καταβέβληκε τέλεον.
132. Χωνιάτης, σ. 322: τὸν δὲ πρωτοσεβαστὸν ἠφάντωσε τέλειον, πάσας τὰς ἐλπίδας ἀπεγνωκότα καὶ κατακλασθέντα τὸ πρόθυμον.
133. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 419: Une révolte éclata dans la capitale, L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ. 282. Τὸ λένε αὐτὸ οἱ ἐρευνητὲς κατὰ συμπέρασμα τῶν ἐνεργειῶν ποὺ ἔγιναν στὴν ΚΠολη,πρὶν ἀπ᾿ τὴν εἴσοδο τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87· ἡ ἀποφυλάκιση τῶν ἀντιπάλων τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 132 καὶ ἡ σύλληψη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου,δείχνουν τὴν ἔκρηξη κάποιας ἐπανάστασης, ἂν καὶ οἱ πηγὲς δὲν ἀναφέρουν ρητὰ κάτι τέτοιο.
134. Χωνιάτης, σ. 323· Σκουταριώτης, σ. 320. Γιὰ τὴ χορήγηση ἀμνηστίας, βλ. ἀνωτ., ὑ. 108.
135. Χωνιάτης, σ. 323: ἐγκλείονται δ᾿ ἕτεροι, οἷς οὗτος (ὁ ᾿Αλέξιος Κ.) προσέβλεπεν ἥμερον, καὶ ὅσον τῆς αὐτοῦ μερίδος καὶ συγγενείας. Σκουταριώτης, σ. 320.

Καὶ κάποια νύχτα τὸν πῆραν κρυφὰ ἀπ᾽ τὸ παλάτι καὶ τὸν μετέφεραν –πάντα κάτω ἀπὸ αὐστηρὴ φρούρηση– στὸ πατριαρχικὸ μέγαρο, στὰ οἰκήματα ποὺ εἶχε ἀνεγείρει ὁ πατριάρχης Μιχαὴλ (α´) ὁ Κηρουλάριος (1043 - 1058 † 1059)[136].

«Τί παλίνστροφη φορὰ τῶν πραγμάτων», τί ἀλλαγὴ τῆς τύχης! «Αὐτὸς ποὺ χτὲς κατὰ τῆς ᾽Εκκλησίας, λέει ὁ Χωνιάτης, ἐγκαινίασε ἕνα ἀκήρυχτο πόλεμο, ὁ διάσημος γιὰ τὴ γενιά του καὶ ὑπερήφανος γιὰ τὴν τύχη του, ποὺ ἐννοοῦσε τοὺς ἱκέτες ἀπ᾽ τὰ ἱερὰ ἄσυλα νὰ ἀποσπάση, καθὼς δὲν ἔπρεπε, καὶ ποὺ ἀπὸ μυριάδες λαοῦ περιβαλλόταν καὶ ὑμνοῦνταν, σήμερα φέρεται δέσμιος καὶ ἄστεγος, χωρὶς νὰ ἔχη κανένα ὀπαδὸ καὶ βοηθό, χωρὶς νὰ ἔχη κανένα γιὰ νὰ τὸν σώση»[137].

Γιὰ ὅλα αὐτὰ ὁ κὺρ ᾽Αλέξιος Κ. 132 δυσφοροῦσε, ἀλλὰ πιὸ πολὺ τὸν πείραζε ποὺ οἱ φύλακες εἶχαν τὴν ἐντολὴ νὰ μὴ τὸν ἀφήσουν νὰ κοιμηθῆ, νὰ μὴ ἀφήνουν νὰ κοιμηθῆ αὐτὸν τὸν ὑπναρά· μόλις τὸν ἔπαιρνε ὁ ὕπνος, ὁρμοῦσαν πάνω του οἱ φρουροί του καὶ τὸν ὑποχρέωναν νὰ στήνη τὰ μάτια ἀνοιχτά, σὰν κέρατο ἢ σίδερο. ᾽Ο καλὸς πατριάρχης Θεοδόσιος, ποὺ ἄλλοτε ἀπ᾽ αὐτὸν εἶχε διωχτῆ, πήγαινε κοντά του καὶ τὸν παρηγοροῦσε καὶ ὅ,τι μποροῦσε ἔκανε γιὰ ν᾽ ἀνακουφίση τὸ ἄγχος του, καὶ συμβούλευε τοὺς φύλακες νὰ μετριάσουν τὴ συμπεριφορά τους ἀπέναντί του καὶ νὰ μὴ γίνωνται πιὸ σκληροὶ κι ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν τύχη ποὺ τώρα τὸν βρῆκε[138], κι ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, νὰ λάβουν ὑπ᾽ ὄψη τους σὲ ποιὰ γενιὰ ἀνῆκε, σ᾽ αὐτὴ τῶν Κομνηνῶν[139].

Μετὰ μερικὲς πάλι μέρες τὸν πῆραν ἕνα πρωΐ ἀπ᾽ τὸ πατριαρχικὸ μέγαρο, τὸν κάθισαν πάνω σ᾽ ἕνα μικρόσωμο ἄλογο, ἔβαλαν μπροστά του κάποιον μ᾽ ἕνα καλάμι στὸ χέρι, ποὺ ἀπ᾽ αὐτὸ κρεμόταν ἕνα ἄσπρο πανί, ἀντὶ γιὰ σημαία, καὶ κάτω ἀπ᾽ τὰ γιουχαΐσματα καὶ τὶς εἰρωνεῖες τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας κατάστασης καὶ ἄλλων περιέργων, τὸν μετέφεραν στὴν παραλία, ὅπου τὸν ἔρριξαν μέσα σὲ μιὰ βάρκα, καὶ τὸν πῆγαν στὴ Χαλκηδόνα, καὶ τὸν παρουσίασαν στὸν εὐτυχισμένο ἀντίπαλό του ᾽Ανδρόνικο Κ. 87, ποὺ ἦταν πρωτεξάδελφος τοῦ πατέρα του ᾽Ανδρόνικου Κ. 76[140].

᾽Εκεῖ τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ μαζὶ μὲ τὸν ᾽Ανδρόνικο Κ. 87, κάτω ἀπ᾽ τὴν πρωτοβουλία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ποὺ ἔτρεφε παλιὸ μίσος ἐναντίον τῶν ἀδελφῶν τῆς ἄλλοτε ἐρωμένης του Εὐδοκίας Κ. 130, ἔβγαλαν τὴν ἀπόφαση νὰ ὑποστῆ τὴν ποινὴ τῆς τύφλωσης, τὴν ὁποίαν καὶ κάποιος δήμιος ἐκτέλεσε[141].

᾽Ο Γουλιέλμος τῆς Τύρου μᾶς λέει πὼς ὄχι μόνο τοῦ ἔβγαλαν τὰ μάτια,

136. Χωνιάτης, σ. 323-24· Σκουταριώτης, σ. 320. Πρβλ. R. Janin, Le palais patriarcal, REB 20 (1962), σ. 143.
137. Χωνιάτης, σ. 324.
138. Χωνιάτης, σ. 324· Σκουταριώτης, σ. 320. Πρβλ. R. Janin, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 143.
139. Σκουταριώτης, σ. 320: καταλλήλως τῷ ἐκείνου γένει προσφέρεσθαι.
140. Χωνιάτης, σ. 324· Σκουταριώτης, σ. 320-21.
141. Χωνιάτης, σ. 324-25· Σκουταριώτης, σ. 321.

ἀλλὰ πὼς τοῦ ἀπόκοψαν καὶ τὰ γεννητικὰ ὄργανα[142], γιὰ τὶς σχέσεις του προφανῶς μὲ τὴν αὐτοκρατόρισσα Μαρία τῆς ᾽Αντιόχειας, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ μαρτυρία πρέπει νὰ ἀπορριφτῆ, γιατὶ κάτι τέτοιο δὲν μᾶς λέει ὁ Νικήτας Χωνιάτης ποὺ βρισκόταν τότε στὴν ΚΠολη[143] καὶ μᾶς τὸ λέει ὁ Γουλιέλμος ποὺ βρισκόταν στὴ Συρία[144].

᾽Ο Θεόδωρος Πρόδρομος, κατὰ τὴ γέννηση τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 132 (περὶ τὸ 1135), πρὶν σαράντα ἑφτὰ περίπου χρόνια, τοῦ εἶχε δώσει αὐτὲς τὶς εὐχές:

«῎Εκτεινε χεῖρα δυνατὴ βραχίονα γενναῖο,
καὶ τὸ σπαθὶ κοκκίνιζε μέσ᾽ τῶν ἐχτρῶν τὰ
αἵματα, καὶ μὲ τὶς νίκες σου τέρπε τοὺς γονεῖς σου
καὶ φέρνε μου τὶς νίκες σου ὁλόλαμπρες καὶ φωτεινές.
Πάρε καὶ γιὰ γυναίκα σου τὴν ἀντάξια τῆς γενιᾶς σου
κι ἀπόχτησε ἀπ᾽ αὐτὴ παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια,
τ᾽ ἀγόρια ὅμοια μὲ τὸν πατέρα τους, καὶ τὰ κορίτσια μὲ τὴ
μάνα τους· προχώρησε καὶ φτάσε στὰ πιὸ βαθιὰ
γεράματα, ἔτσι «πέμπελος» τριγέροντας νὰ γίνης,
καὶ στάσου δίπλα στὴ μάνα σου μέχρι τῶν τερμάτων
τῆς ζωῆς της»[145].

῾Η μοίρα εἶχε γράψει αὐτὲς οἱ εὐχὲς νὰ μείνουν ἀνεκπλήρωτες. ᾽Ο πρίγκιπας ἀπὸ ὅ,τι ξέρομε τὸ σπαθί του δὲν τὸ κοκκίνησε σὲ ἀγῶνες κατὰ τῶν ἐχτρῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ σ᾽ ἕνα ἄχαρο ἐμφύλιο πόλεμο μπροστὰ στὰ προπύλαια τῆς σεβάσμιας οἰκοδομῆς τῆς ἁγια-Σοφιᾶς. Οἱ γονεῖς του, καθὼς πέθαναν πρόωρα, δὲν ἔλαβαν τὴν εὐκαιρία νὰ δοῦν, ὄχι τὰ τρόπαιά του, καθὼς εὐχήθηκε ὁ αὐλικὸς ποιητὴς στὶς ἔνδοξες μέρες τοῦ μεγαλόνικου ᾽Ιωάννη (β´) Κ. 34, ἀλλὰ τὶς ἀτυχίες του. ᾽Αντὶ νὰ γνωρίση βαθιὰ εἰρηνικὰ γεράματα, κατὰ τὴν εὐχὴ τοῦ ποιητῆ, σὲ ἡλικία 47 χρονῶ τυφλώθηκε καὶ ἡ πολιτική του ζωὴ τελείωσε κατὰ τὸν πιὸ ἄδοξο τρόπο.

᾽Ο Μιχαὴλ Χωνιάτης μᾶς λέει μὲ κάποια χαιρεκακία: «Καὶ ὁ μὲν νέος αὐτὸς ᾽Ιξίων –παραλληλίζει τὸν ᾽Αλέξιο Κ. 132 μὲ τὸ βασιλέα τῶν Λαπιθῶν ᾽Ιξίωνα,

142. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., ἐκδ. E. Miller, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1082: captus est Protosevasto et privatus oculis, et argumentis virilibus decurtatus unde... ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 426: tant que cil qui estoient de cele emprise vindrent un jor à Alexi Protosevasto, et le pristrent· tantost li sacherent les euz et li coperent les genetaires.
143. ᾽Ο Νικήτας Χωνιάτης, ποὺ γεννήθηκε περὶ τὰ μέσα τοῦ ιβ´ αἰ. στὶς Χῶνες τῆς Φρυγίας, πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1180 ἦταν αὐτοκρατορικὸς γραμματικὸς στὸ παλάτι τῆς ΚΠολης, καὶ μετὰ τὸ 1185, ἐπὶ τῶν ᾽Αγγέλων, ἀνῆλθε στὰ ὕψιστα πολιτικὰ ἀξιώματα· πέθανε μετὰ τὸ 1210, βλ. προσωπογραφία ᾽Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180, ὑ. 204-212, καὶ K. Krumbacher, ᾽Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. στὴν ἑλληνική, ἐκδ. Παπύρου, σ. 287-88.
144. ᾽Ο Γουλιέλμος τῆς Τύρου, ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1130 στὴ Συρία καὶ ἔμενε ἐκεῖ, μόνο μετὰ τὸ 1184 πῆγε στὴ Ρώμη, ὅπου καὶ πέθανε περὶ τὸ 1190, βλ. P. Paris, Préface à Guillaume de tyr, ἀρχαιογαλλ. κείμ. τοῦ ιγ´ αἰ., τ. I, σ. III-IV.
145. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι πολιτικοὶ εἰς τὴν γέννησιν τοῦ... κυροῦ ᾽Αλεξίου, ἐκδ. W. Hörandner, σ. 411, στίχ. 175-83.

πού ἐνῶ ὁ Δίας τοῦ παραχώρησε ἄσυλο στὸν Ὄλυμπο, αὐτὸς ἔδειξε ἔλλειψη σεβασμοῦ πρὸς τὴν Ἥρα- πιάστηκε ἀμέσως καὶ τιμωρήθηκε ἀνάλογα μὲ τὰ ἔργα του, καθὼς κηλίδωσε ἕνα τέτοιο ὕψος καὶ κάλλος τῆς βασιλείας καὶ νόμισε πὼς μποροῦσε νὰ τὴ σφετεριστῆ»[146].

Δὲ γνωρίζομε πῶς ἔσυρε τὰ βήματά του μέσα στὸ σκοτάδι ποὺ τὸν ἔρριξε ὁ μεγάλος ἐχτρὸς τῆς οἰκογενείας του, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, οὔτε μᾶς εἶναι γνωστὸ πότε ἐπῆλθε ὁ φυσικός του θάνατος, λυτρωτὴς τῆς βασανισμένης του ζωῆς.

Σ' ἕνα σημεῖο ὁ αὐλικὸς ποιητὴς ἐπαλήθευσε, καθὼς ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 παντρεύτηκε τὴ Μαρία Δούκαινα, ποὺ ἀνῆκε σὲ γενιὰ ἀντάξια τῆς δικῆς του, ἀλλὰ κι αὐτὴ τὴν ἔχασε πρόωρα. Ἀπόχτησε ἀπ' αὐτὴ παιδιά, ἀγόρια καὶ κορίτσια, ὅπως εὐχήθηκε ὁ ποιητής, ἀλλὰ κανένα ἀπ' αὐτά -ἀπὸ ὅ,τι τοὐλάχιστον εἶναι γνωστό- δὲν ἀναδείχτηκε.

Οἱ εὐχὲς τοῦ σοφοῦ ποιητῆ Θεόδωρου Πρόδρομου γιὰ τὸν Ἀλέξιο Κ. 132, ὅπως οἱ πιὸ πολλὲς εὐχές, ἔμειναν ἀνεκπλήρωτες.

Ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 ποὺ «ἕνα μεγάλο κλύδωνα ἔφερε στὴ βασιλεύουσα πόλη καὶ μᾶλλον σ' ὅλο τὸν κάτω ἀπ' αὐτὴ κόσμο»[147], ἕνας θλιβερὸς ἥρωας τῆς ἱστορίας, δὲ βρῆκε καμιὰ δικαίωση σ' αὐτή.

133. Ἰωάννης Κοντοστέφανος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1128 – † 1176/82)

Ὁ Ἰωάννης[1] Κοντοστέφ. Κομν. πρωτότοκος γιὸς τοῦ Στέφανου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Ἄννας Κ. 77[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1128[3].

146. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς Δημήτριον Δριμύν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 163: Καὶ δὴ ὁ μὲν Ἰξίων ἑάλω παραχρῆμα καὶ δέδωκε δίκην κατάλληλον οἷς παρ' ἀξίαν ἐπείρα τηλικοῦτον βασιλείας κάλλος καὶ συλήσειν ᾤετο·
147. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 165.

133.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰωάννη (β') Κ. 34

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ὅμοιοι (στίχοι ἐπιτύμβιοι) εἰς τὸν αὐτὸν (Στέφανον Κοντοστέφ.), ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55· ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. L (=50), σ. 441, στίχ. 16-21 (μιλάει ἡ Ἄννα Κ. 77):

σκυμνεύομαι δὲ τέτταρας τούτῳ (τῷ Στεφάνῳ) γόνους,
τὸν πρωτογεννῆ Κομνηνὸν Ἰωάννην
καὶ τὸν ποθεινὸν καὶ γλυκὺν Ἀλέξιον,
τὸ τῶν πατρικῶν ἐκσφράγισμα χαρίτων,
καὶ τρίτον Ἀνδρόνικον ἐν τοῖς ἀνδράσι,
μίαν δὲ καὶ θήλειαν Εἰρήνην λέγω.

Ἀνώνυμος, Ἐπὶ εἰκόνι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 40, σ. 17, στίχ. 16-7:

Ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. 133 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1145/46 μὲ κάποια κόρη τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας[4], ἀπ' τὴν ὁποία ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Στέφανον Κοντοστέφανον Κομνηνὸν 223[5].

Τὰ πρῶτα βήματα τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς σταδιοδρομίας τοῦ Ἰωάννη Κ.Κ. 133 μᾶς εἶναι ἄγνωστα.

Τὸν συναντᾶμε μόλις τὸ Νοέμβρη τοῦ 1162, τότε ποὺ εἶχε μιὰ ἡλικία 34

πορφυροφυοῦς παῖς Ἄννης Ἰωάννης
ἀπὸ Στεφάνου Κοντοστεφάνων γένους·

Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253, καὶ Στ. Σάκκου, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 153: τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου τῶν Κοντοστεφάνων, τοῦ τε κυροῦ Ἰωάννου (133) καὶ τοῦ κυροῦ Ἀλεξίου (134).

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1126. Καὶ ὁ H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, Notes épigraphiques, Revue de l' Instruction Publique en Belgique, τ. 52 (1909), σ. 158, λέει: Et il ne faudra pas oublier non plus que les trois Κομνηνοφυεῖς, Jean (133), Alexis (134) et Andronic (135), ne sont nés qu' aux alentours de 1130, δηλ. περὶ τὸ 1128 ὁ Ἰωάννης 133, περὶ τὸ 1130 ὁ Ἀλέξιος 134 καὶ περὶ τὸ 1132/33 ὁ Ἀνδρόνικος 135.
4. Δὲν εἶναι γνωστὸ τὸ ὄνομα καὶ τὸ γένος τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκράτισσας ποὺ παντρεύτηκε ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. 133. Εἶναι λάθος τοῦ φίλτατου Γεώργιου Ζάκου, Zacos-Veglery, ἀριθ. 2724, σ. 1524, ποὺ γράφει πὼς εἶναι ἀβέβαιη ἡ χρονολογία τοῦ γάμου τοῦ Ἰωάννη Κ.Κ. 133 μὲ τὴ Θεοδώρα, καὶ παραπέμπει στοὺς Συν. Παπαδημητρίου, VV 10 (1903), σ. 116, ὑ. 1, καὶ H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 157-59. Καὶ ὁ μὲν Σ. Παπαδημητρίου ἀποδέχεται τὶς λανθασμένες θέσεις τοῦ Castellani καὶ τοῦ E. Kurtz, ὁ H. Grégoire ὅμως, σ. 157-59, πολὺ καθαρὰ γράφει πὼς ἡ σ ε β α σ τ ὴ Θεοδώρα ποὺ νεκρολογεῖ ὁ Κωνστ. Μανασσῆς, VV 7 (1900), σ. 630-35, μιὰ κόρη ἄγνωστης βυζαντινῆς ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας, ἦταν σύζυγος τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ Ἰωάννη Κοντοστέφανου 104, γιοῦ τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 58, καὶ ὄχι τοῦ Ἰωάννη Κ.Κ. 133, γιοῦ τοῦ Στέφανου Κοντοστέφ. καὶ τῆς Ἄννας Κ. 77. Σύμφωνη μὲ τὸν H. Grégoire εἶναι καὶ ἡ S. De Jongh, σ. 17, ποὺ θεωρεῖ μὲν ὡς σύζυγον τοῦ Ἰωάννη Κοντοστέφανου 104, τὴ Θεοδώρα, ἀλλὰ κάνει τὸ λάθος νὰ νομίζη πὼς αὐτὴ ἦταν ἡ Θεοδώρα Κ. 127, ἡ κόρη τοῦ Ἰωάννη Ρογήρου Δαλασσηνοῦ καὶ τῆς Μαρίας Κ. 75. Γιὰ τὴ Θεοδώρα Κ. 127 ξέρομε σὲ ποιὰ πολὺ διάσημη οἰκογένεια καισάρων ἀνῆκε, δὲν ξέρομε ὅμως ποιὸν παντρεύτηκε, ἐνῶ ἀντιθέτως γιὰ τὴ Θεοδώρα ποὺ νεκρολογεῖ ὁ Μανασσῆς, ξέρομε πὼς παντρεύτηκε τὸν Ἰωάννη Κοντοστέφ. 104, δὲν ξέρομε ὅμως σὲ ποιὰ οἰκογένεια ἀνῆκε, παρὰ μόνο πὼς ἦταν «ἀπὸ γενιὰ ἐπίσημη», δηλ. ἀπὸ οἰκογένεια τῆς ἀριστοκρατίας, βλ. προσωπογρ. Ἰωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 6,7 καὶ 13. Καὶ ἀκόμη μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήση πὼς ὁ Ἰωάννης Κοντοστέφ. 104 καὶ κατ' ἀντανάκλαση ἡ γυναίκα του Θεοδώρα, εἶχαν τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ, βλ. στὴν πιὸ πάνω προσωπογραφία 104, ὑ. 5 καὶ 6, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. 133, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Κ.Κ.134, ποὺ παρίστανται μαζὶ μὲ τὸν Ἰωάννη Κοντοστέφ. 104, στὴ σύνοδο τῆς 6ης.III.1166, προβάλλουν «ὡς περιπόθητοι ἀνεψιοὶ τοῦ βασιλέως τοῦ ἁγίου», βλ. σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογραφία, ὑ. 2, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν Ἰωάννη Κοντοστέφ. 104 ποὺ προβάλλει ὡς π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ό ς, γιατὶ οἱ πρωτανεψιοὶ καὶ οἱ πρωτεξάδελφοι τοῦ αὐτοκράτορα, σύμφωνα καὶ μὲ τὸν L. Stiernon, Sebaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 224: n'ont pas, du moins á l'époque de Manuel I, de titres spécifiques. Καὶ ἀπ' αὐτὴ ἄρα τὴν πλευρὰ ἡ σ ε β α σ τ ὴ Θεοδώρα δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν σύζ. τοῦ Ἰωάννη Κ.Κ. 133.
5. ΜΜ 6 (1890), σ. 125: τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου· βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 297-98, ἀριθ. 25.

χρονῶ, ὡς ἀ π ο γ ρ α φ έ α, ἐ ξ ι σ ω τ ὴ καὶ δ ο ύ κ α τῆς Θ ε σ σ α λ ο ν ί κ η ς[6], νὰ ἐπικυρώνη μὲ Γ ρ ά μ μ α του τὰ δίκαια τῆς μονῆς τῆς Λαύρας τοῦ ἁγίου "Ορους σ' ἕνα χτῆμα ποὺ λεγόταν 'Α ρ χ ο ν τ ο χ ώ ρ ι ο ν καὶ ποὺ εἶχε ἀφαιρεθῆ ἀπὸ κάποιον Κοσκινά.

Τὸ Γ ρ ά μ μ α ἢ Σ η μ ε ί ω μ α ποὺ ἐκδόθηκε κατὰ διαταγή του καὶ ποὺ ἀναφερόταν καὶ στοὺς ὀχτὼ π α ρ ο ί κ ο υ ς τοῦ χτήματος –μαζὶ μὲ τὸ χτῆμα κι αὐτοὺς εἶχε πάρει ὁ Κοσκινάς– «ἐπικυρώθηκε μὲ τὴ συνηθισμένη μολύβδινη σφραγίδα του» ποὺ εἶχε τὴν πομπώδη ἐπιγραφή:

Κοντοστέφανος 'Ιωάννης πατρόθεν
ταῦτα σφραγίζει, Κομνηνὸς δὲ μητρόθεν[7].

Στὶς 6 τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 ὁ 'Ιωάννης Κ.Κ. 133, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του 'Αλέξιο Κ.Κ. 134, παραστάθηκε στὴ σύνοδο ποὺ ἔκρινε τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ: «'Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν». Καὶ οἱ δυὸ ἀδελφοὶ ἀναφέρονται ἀμέσως μετὰ τὸν ἐκ μητρὸς πρωτεξάδελφό τους 'Ανδρόνικο Κ. 124, χωρὶς κανένα εἰδικὸ τίτλο, παρὰ μόνο μὲ τὴν προβολὴ τῆς συγγένειας ποὺ εἶχαν μὲ τὸ θεῖο τους-αὐτοκράτορα (τὸν Μανουὴλ α' Κ. 81), ἐνῶ ὁ ἐκ πατρὸς πρωτεξάδελφός τους 'Ιωάννης Κ.Κ. 104, ἕνας γιὸς τῆς δευτεροεξαδέλφης τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδώρας Κ. 58, ποὺ συμπαρίσταται στὴν ἴδια σύνοδο, ἀναγράφεται μετὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς γαμβροὺς καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν ἀπ' τοὺς Δοῦκες δευτεροεξάδελφο τοῦ αὐτοκράτορα 'Ανδρόνικον Δούκαν Καματηρόν, καὶ προβάλλει (ὁ 'Ιω. Κ.Κ. 104) μὲ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[8].

---

6. Actes de Lavra, ἔκδ. Rouillard-Colomp, ἀριθ. 57, σ. 161: 'Ο περιπόθητος ἀνεψιὸς τῆς βασιλείας μου 'Ιωάννης ὁ Κοντοστέφανος...
7. Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, πρ. Λεοντοπόλεως, 'Ιστορικὰ Μνημεῖα τοῦ "Αθω, 'Ελληνικά, τ. 2 (1929) σ. 381: "Ετερον ἴσον χάρτινον Γράμμα (κολοβὸν) περὶ κτήματος τῆς μονῆς λεγομένου ἀρχοντοχώριον καὶ τῶν ὀκτὼ αὐτοῦ παροίκων τῶν ἀφαιρεθέντων ὑπὸ τοῦ Κοσκινᾶ, ἐκδοθὲν παρὰ τοῦ ἀπογραφέως καὶ ἐξισωτοῦ Θεσσαλονίκης Κοντοστεφάνου ἐν ἔτει sxoa' ἰνδικτ. ια' μηνὶ Νοεμβρίῳ. 'Ο χαρτοφύλαξ τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Βασίλειος ὁ Μασιάκος. 'Ο ὑπομνηματογράφος τῆς ἁγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος ὁ... Τὸ παρὸν σημείωμα κατ' ἐπιταγὴν ἡμετέραν γενόμενον ἐπιστώθη διὰ τῆς συνήθους μολυβδίνης σφραγίδος ἡμῶν ἤγουν Κοντοστέφανος μὲν 'Ιωάννης πατρόθεν ταῦτα σφραγίζει, Κομνηνὸς δὲ μητρόθεν. ('Η ια' ἰνδικτιὼν ἀναλογεῖ πρὸς τὸ ἔτος 1163 καὶ ὄχι 1162, βλ. V. Grumel, La Chronologie, σ. 257). Γιὰ τὰ ἀξιώματα ἐ ξ ι σ ω τ ο ῦ καὶ ἀ ν α γ ρ α φ έ α, βλ. Fr. Dölger, Beitrage sur Geschichte der byzantinischen Finanzverwaltung, 1927, σ. 88 καὶ 89. Τὸ πλῆρες κείμενο τοῦ τεκμηρίου δημοσιεύτηκε ἀπ' τοὺς Rouillard-Collomp, Actes de Lavra, ἀριθ. 57, σ. 158-63, καὶ ἀναδημοσιεύτηκε μὲ ἀναλυτικὰ σχόλια ἀπ' τοὺς Lemerle-Guillou-Svoronos-Papachryssanthou, Actes de Lavra: Des origines à 1204, I, Paris 1970, ἀριθ. 64, σ. 326-34. Βλ. ἐπίσης G. Ostrogorsky, La féodalité byzantine, Brussels 1954, σ. 32-4· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 202, σ. 353· Ζακος-Veglery, ἀριθ. 2724, σ. 1523-24.
8. Χωνιάτης, Θησ. 'Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253. 'Ο 'Ανδρόνικος Κ. 124, ὡς γιὸς τῆς πρωτότοκης κόρης τοῦ 'Ιωάννη (β') Κ. 34, Μαρίας Κ. 75, προηγεῖται τῶν δυὸ Κοντοστεφ.

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ τίποτε ἄλλο ἀπ' τὴν ὑπόλοιπη δραστηριότητα τοῦ 'Ιωάννη Κ.Κ. 133[9], ἂν καὶ ἔχομε ἐνδείξεις πὼς ἔπαιρνε μέρος στὶς στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις τοῦ θείου του Μανουὴλ (α') Κ. 81[10].

Γνωρίζομε πὼς στόλισε μὲ μαργαριτάρια, χρυσάφι καὶ πολύτιμα πετράδια μιὰ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ποὺ βρισκόταν σὲ κάποια ἐκκλησία ἢ μοναστήρι τῆς ΚΠολης.

"Ενας ποιητὴς τῆς αὐλῆς σύνθεσε σ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία κάποιο στιχούργημα, ποὺ ἀπ' αὐτὸ ἔχει δημοσιευτῆ τὸ τέλος:

«Τὴν εἰκόνα Σου στολίζω, Χριστέ μου, μὲ μαργαριτάρια,
μὲ χρυσάφι καὶ πολύτιμα πετράδια, ἐγὼ ὁ 'Ιωάννης,
ὁ γιὸς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς "Αννας καὶ τοῦ Στέφανου
ποὺ ἀπ' τῶν Κοντοστεφάνων τὴ γενιὰ καταγόταν·

'Εσὺ δὲ χάλκινο τόξο στὸ δεξί μου χέρι βάζε,
κατὰ τὶς μάχες, καὶ τῆς καρδιᾶς μου τὶς βάσεις
μὲ τὴ δύναμή Σου στήριζε,
ποὺ τὸ πιὸ στέριο πετράδι εἶναι.

Καὶ βγάζοντας ὅλα τῶν ἐμποδίων τὰ πετράδια,
μὲ εὐπορία καὶ ἄνεση ἐπίστρωνε τῆς ζωῆς μου τοὺς δρόμους,
κι ὅταν, τέλος, στὸ θρόνο τῆς θεϊκῆς Σου κρίσης φτάσω,
τὸ νεῦμα Σου μὲ συμπάθεια σὲ μένα κλίνε»[11].

'Ο 'Ιωάννης Κ.Κ. 133 πῆρε μέρος στὴ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ θείου του Μανουὴλ (α') ἐναντίον τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου Kilidj Arslan II, ποὺ κατάληξε στὴ φοβερὴ καταστροφὴ τοῦ Μυριοκέφαλου (17.IX.1176), ἀλλὰ τὰ ἴχνη του συναντᾶμε μόνο μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1176[12], ποὺ ἀπὸ κάποια ἀσθένεια πέθανε ὁ ἀδελφός του 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου[13], καθὼς παραστεκόταν στὸ πλευρὸ τοῦ ἑτοιμοθάνατου ἀδελφοῦ του[14].

Κομν. 133 καὶ 134 ποὺ ἦσαν γιοὶ τῆς δευτερότοκης "Αννας Κ. 77. Οἱ δυὸ Κοντοστέφ. Κομν. 133 καὶ 134 ὡς γιοὶ τοῦ Στέφανου Κοντοστέφ. ἦσαν ἐκ πατρὸς πρωτεξάδελφοι τοῦ 'Ιωάννη Κ.Κ. 104 γιοῦ τοῦ 'Ανδρόνικου Κοντοστέφ. ἀδελφοῦ τοῦ Στέφανου, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 295, ἀριθ. 7-10. 'Ο 'Ανδρόνικος Δούκας Καματηρὸς ἦταν δευτεροεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81 ἀπ' τὴν πλευρὰ τῆς μάμμης τοῦ δευτέρου τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 315, ὑ. 17.

9. 'Ο 'Ιωάννης Κοντοστέφ. ποὺ ἀναφέρει ὁ Κίνναμος, σ. 274, πὼς πολέμησε κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α 'Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 τὸ 1167 ἐναντίον τῶν Οὔγγρων, εἶναι ὁ 'Ιωάννης Κ.Κ. 104, βλ. προσωπογρ. αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὑ. 57.
10. Βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 11-15.
11. 'Ανώνυμος, 'Επὶ εἰκόνι, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 40, σ. 17, στίχ. 15-24.
12. Βλ. προσωπογρ. 'Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 67-68.
13. Βλ. προσωπογρ. 'Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 69-71.
14. Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς 'Αλέξιον Κομνηνόν, ἔκδ. 'Αθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, St Petersbourg 1913, σ. 148.

Ἀπὸ τότε δὲ γίνεται πιὰ γι' αὐτὸν λόγος στὴν ἱστορία. Μήπως ἦταν κι αὐτὸς ἕνα ἀπ' τὰ πολλὰ θύματα τοῦ Μυριοκέφαλου, «ὅπου ἔπεσαν πολλὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ἀπ' τὰ πιὸ ἐπιφανῆ;»[15]

Δὲν ἔχομε πάνω σ' αὐτὸ καμιὰ πληροφορία· γιὰ τὸν τρίτο ἀδελφό, τὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135, ξέρομε πὼς πῆρε ἐνεργὸ μέρος στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου καὶ πὼς ἐπέζησε τῆς πολύνεκρης μάχης. Εἶναι πάντως σχεδὸν βέβαιο πὼς δὲ ζοῦσε κατὰ τὸ 1182, ποὺ ἐπικράτησε ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 καὶ ποὺ ἐναντίον του ἐπαναστάτησε ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ.135, χωρὶς νὰ γίνεται καμιὰ μνεία γιὰ συμμετοχὴ στὴν ἐπανάσταση τοῦ Ἰωάννη Κ.Κ. 133. Γι' αὐτὸ πρέπει κανεὶς νὰ δεχτῆ πὼς ἂν δὲν ἔπεσε στὸ Μυριοκέφαλο, θὰ πέθανε σὲ μιὰ ἐνδιάμεση χρονολογία τῶν ἐτῶν 1176 καὶ 1182.

Γιὰ τὸ χαραχτήρα του ὁ μητροπολίτης Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) Εὐθύμιος Μαλάκης[16], μᾶς λέει πὼς ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. 133 ἦταν «ἡ τερπνότητα τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν καὶ τὸ ἀπεικόνισμα τῆς ἀντρειοσύνης καὶ πὼς καθὼς ἔχασε τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο Κ.Κ. 134 πέθαινε κι αὐτὸς μαζί του καὶ μὲ τοὺς περίσσιους ὀδυρμούς του ἐκδήλωνε τὰ πολὺ θερμὰ φιλάδελφα αἰσθήματά του[17], ἐνῶ ἕνας ἄλλος μᾶς λέει πὼς καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοί, ὁ Ἰωάννης 133, ὁ Ἀλέξιος 134 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος 135, εἶχαν ἀνάμεσά τους πραγματικὴ «ἀδελφικὴ σύμπνοια», ποὺ ἀπότομα ἔκοψε ὁ θάνατος τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134[18].

134. Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1130 – † καλοκαίρι τοῦ 1176)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κοντοστέφ. Κομν. δευτερότοκος γιὸς τοῦ Στέφανου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Ἄννας Κ. 77[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1130[3].

15. Χωνιάτης, σ. 238-39.
16. Βλ. γι' αὐτὸν καὶ τὸ ἔργο του, J. Darrouzès, Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès, REB 23 (1965), σ. 148-49, 155-160, 160-63.
17. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 14), σ. 148.
18. Ἀνώνυμος, ἔκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κοντοστέφανον, σ. 23 [356], στίχ. 222-23.

134.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου του Ἀλέξιου (α') Κ. 15 καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του βασιλέα Ἀλέξιου Κ. 74, εἶναι δηλ. κι αὐτὸς «προπαπποθειώνυμος», ὅπως ὁ πρωτεξάδελφός του Ἀλέξιος Κ. 132.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ὅμοιοι (στίχοι ἐπιτύμβιοι) εἰς τὸν αὐτὸν (Στέφ. Κοντοστέφ.), ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55· ἔκδ. W. Horändner ἀριθ. 50, σ. 441, στίχ. 16-21· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177 καὶ 253· L. Petit, Documents, inédits, VV 11 (1904), σ. 479· Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 166· Κίνναμος, σ. 211·

«Ὁ ποθητὸς καὶ γλυκὸς Ἀλέξιος ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸν Πρόδρομο, ἕνα πανομοιότυπο τοῦ χαριτωμένου πατέρα του» Στέφανου[4].

Ἐνωρὶς ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 1156[5], διορίστηκε ἀπ' τὸ θεῖο του Μανουὴλ (α') Κ. 81 στὴν ὑψηλὴ θέση τοῦ **δ ο υ κ ὸ ς** Θρακησίων, ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Φιλαδέλφεια[6]

Ὁ μητροπολίτης Ἐφέσου, ὁ σοφὸς Γεώργιος Τορνίκης, τοῦ γράφει, κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἰδιότητα, σὲ μιὰ ἐπιστολή του: «Πότε θὰ μπορέσω νὰ ἔλθω νὰ σὲ δῶ ἢ καλύτερα ὡς πότε θὰ ἀποστρέφης τὸ πρόσωπό σου ἀπὸ μένα τὸν ταπεινό; Καταριέμαι τὰ βουνὰ τῆς Φιλαδέλφειας, ὅπως ἄλλοτε ὁ Δαβὶδ τὸ Ἀραράτ, ποὺ μὲ ἐμποδίζουν νὰ ἔλθω κοντά σου. Ἂς μάθη ἡ μεγίστη σου ὑπεροχὴ πὼς ἂν μᾶς χώριζε μιὰ πεδιάδα, θὰ ἐπιθυμοῦσα συχνὰ νὰ βρισκόμουν κοντά σου γιὰ νὰ βλέπω ἐσένα τὸν ἥλιο μου. Ἀλλὰ οἱ καταιγίδες μοῦ κρύβουν τὸν ἥλιο καὶ περιμένω μὲ ἀγωνία μέρα μὲ τὴ μέρα νὰ σὲ δῶ, σύμφωνα μὲ τὴν ὑπόσχεση ποὺ μοῦ ἔδωσες μὲ τὸ τίμιο γράμμα σου.

Ὡς πότε θὰ καθυστερήσης τὸν ἐρχομό σου; Ἂν περάση ὁ Μάης (τοῦ 1156) καὶ δὲν ἔχεις ἔλθει, θὰ ἀναγκαστῶ νὰ πάρω καὶ πάλι τὸ δρόμο γιὰ τὴ Φιλαδέλφεια ἢ θὰ στείλω ἕνα ἀντιπρόσωπο, γιατὶ ἐπιθυμῶ νὰ ἐκτελεστοῦν ἐκεῖνα ποὺ σοῦ ὑποσχέθηκα.

Πρὸς τὸ παρὸν ἂς γνωρίζη ἡ μεγίστη σου ὑπεροχὴ πὼς οἱ φόβοι μου δὲν ἦσαν μάταιοι· ἡ περίπτωση τοῦ ἐπισκόπου τῆς Παλαιόπολης τὸ ἀποδείχνει. Σὲ παρακαλῶ πολύ, ἐφόσον ἐσὺ χειρίζεσαι τὴ δουκικὴ ἀρχή, νὰ σταματήσουν αὐτὲς οἱ πράξεις, οἱ ὁποῖες δυσφημοῦν τὸ αὐτοκρατορικό σου αἷμα τῶν Κομνηνῶν καὶ τὸ περίφημο ὄνομα τῶν Κοντοστεφάνων, τῶν γνωστῶν γιὰ τὴν ἔφεσή τους πρὸς τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴ θεοσέβεια. Ἐκεῖνος ποὺ μπορεῖ μιὰ παρανομία νὰ ἐμποδίση, καὶ δὲν τὴν ἐμποδίζει, εἶναι σὰν νὰ κάνη ὁ ἴδιος τὴν παρανομία.

Μὴ λοιπὸν ἐπιτρέπης ἡ ἀξεπέραστη, ὅπως ἐγὼ νομίζω, χρηστότητά σου νὰ καταλερώνεται μὲ πράξεις καὶ βλαστήμιες ἄλλων, ἀλλὰ κλεῖνε κάθε στόμα, γιατὶ δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶσαι καθαρὸς καὶ ἀκηλίδωτος ἥλιος, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ φαίνεσαι τέτοιος, γι' αὐτὸ καὶ σὲ παρακαλῶ, νὰ διαλύσης τὰ συννεφάκια

Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς Ἀλέξιον Κομνηνόν, ἔκδ. Ἀθαν. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, Sbornik vizantijskich tekstov XII-XIII vekov, St Petersbourg 1913, σ. 144· Ἀνώνυμνος στιχουργός, ἔκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κοντοστέφανον, σ. 28 [351], στίχ. 58-9. βλ. καὶ κείμενα στὴν προσωπογρ. Ἰωάννη Κ.Κ. 133, ὑ. 2.

3. Βλ. προσωπογρ. Ἰωάννη Κ.Κ. 133, ὑ. 3.
4. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 50, στίχ. 18-9:
   καὶ τὸν ποθεινὸν καὶ γλυκὺν Ἀλέξιον,
   τὸ τῶν πατρικῶν ἐκσφράγισμα χαρίτων,
5. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 150, ὑ. 1, καὶ σ. 172, ὑ. 1.
6. Γεώργιος Τορνίκης, μητροπ. Ἐφέσου, Κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Κοντοστέφανῳ δουκὶ Θρακησίων,

ἐκεῖνα ποὺ μερικοὶ σοῦ ἀποδίδουν, αὐτοὶ βέβαια ποὺ δὲν ξέρουν ἀπὸ κοντὰ τὸν ὁλόλαμπρο χαραχτῆρα σου»[7].

Αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ διακεκριμένου ἱεράρχη, ὅπως ἦταν ὁ Ἐφέσου Γεώργιος Τορνίκης[7a], εἶναι ἀρκετὰ χαραχτηριστικὴ γιὰ νὰ μᾶς δείξη ποιὸς ἦταν ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 ἀπὸ 26 περίπου χρονῶ.

Ἄλλος ἐπιστολογράφος, ὁ γραμματικός, θεολόγος καὶ χρονογράφος Μιχαὴλ Γλυκᾶς, σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν Ἀλέξιον Κ.Κ. 134, τοῦ τονίζει πὼς «δὲν ἐπιτρέπεται σ' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μέσα στὴν ἁμαρτία νὰ μπαίνουν στὶς ἐκκλησιὲς τοῦ Θεοῦ καὶ πὼς οἱ προσφορές τους δὲ γίνονται δεχτὲς ἀπ' τὸ Θεό»[8]. Καὶ ἐδῶ βλέπει κανεὶς κάποιοὺς ὑπαινιγμοὺς γιὰ παραβάσεις τρίτων, ποὺ ἀντανακλοῦσαν στὸ πρόσωπο τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134.

Στὶς 12 τοῦ Μάη τοῦ 1157 ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 παραστάθηκε στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν γιὰ νὰ ἐξετάση τὸ ζήτημα τῆς κακοδοξίας τοῦ ἐψηφισμένου Ἀντιοχείας διάκονου Σωτήριχου Παντεύγενου καὶ τῶν ἄλλων· στὴν ἴδια σύνοδο πῆρε μέρος καὶ ὁ ἐκ πατρὸς πρωτεξάδελφός του πανσέβαστος σεβαστὸς Ἰωάννης Κ.Κ. 104, ἀλλὰ κατὰ τὴν προτεραιότητα σὲ σειρὰ κατώτερη ἀπὸ κείνη τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134 [9].

Κατὰ τὸ 1161/62 ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 πῆρε μέρος στὸν οὐγγρικὸ πόλεμο κάτω ἀπ' αὐτὲς ἐδῶ τὶς συνθῆκες.

Γιὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ προστατευομένου του ἀνταπαιτητῆ τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου Στέφανου IV, νεώτερου ἀδελφοῦ τοῦ μακαρίτη Γκέϊζα II († 31.V.1161), ἐναντίον τοῦ ἀνεψιοῦ του Στέφανου III, γιοῦ τοῦ

ἔκδ. J. Darrouzès, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 172· γιὰ τὴν ἕδρα τοῦ θέματος, αὐτόθι, σ. 173.

7. Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιστολὴ ἀριθ. 27, ἔκδ. J. Darrouzès, Tornikès, σ. 172-74. Παρατηρεῖ κανεὶς πὼς τὶς ἴδιες σχεδὸν κολακεῖες γιὰ «τὸ χρηστόηθες καὶ τὸ φιλοδίκαιον» ἀπευθύνει ὁ Τορνίκης, ὡς ἐψηφισμένος Ἐφέσου, στὸν προκάτοχο τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, τὸν Ἀλέξιον Γιφάρδον (Ἐπιστολὴ ἀριθ. 20, σ. 150-51), τὸν ὁποῖον προσαγορεύει «μεγαλοδοξότατον αὐθέντην»· δὲν ὑπάρχει ὅμως σ' αὐτὴ ἡ προσαγόρευση «ἡ μεγίστη σου ὑπεροχή», τὴν ὁποίαν ἐπιφυλάσσει στὸν Ἀλέξιον 134, ὡς αὐτοκρατορικὸ πρίγκιπα.

7a. Γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Γεώργιου Τορνίκη, βλ. J. Darrouzès, Tornikès, σ. 7-8, 25-32.

8. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ἔκδ. K. Krumbacher, Michael Glykas, Sitzungsberichte der philos.-philol. u. hist. Classe d. k. bayer. Akad. d. Wiss. (1894), III, σ. 435-37· Μιχαὴλ τοῦ Γλυκᾶ, Εἰς τὰς ἀπορίας τῆς θείας γραφῆς κεφάλαια ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου διακόνου, τ. Α', Ἀθῆναι 1906, σ. μη', ἀριθ. ξδ' (ξγ'): Τῷ ἀνεψιῷ τοῦ... βασιλέως κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Κοντοστεφάνῳ· ὅτι οὐκ ἔξεστι τοῖς ἐν ἁμαρτίᾳ ζῶσιν εἰς ἐκκλησίαν Θεοῦ εἰσέρχεσθαι, καὶ ὅτι τὰ προσαγόμενα τῷ Θεῷ παρ' αὐτῶν οὐκ εὐπρόσδεκτα.

9. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 641-42, ὑ. 3: ses neveux, Alexis et Jean Kontostéphanos· εἶναι λάθος τοῦ Chalandon, γιατὶ δὲν παραστάθηκε ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 μὲ τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη Κ.Κ. 133, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ προηγοῦνταν ἂν ἦταν αὐτὸς τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 μὲ τὸν πρωτεξάδελφό του Ἰωάννη Κ.Κ. 104, γι' αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀναγράφεται κατὰ δυὸ πρόσωπα πιὸ κάτω ἀπ' τὸν Ἀλέξιο Κ.Κ. 134, ἕνα πρωτανεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπὸ ἀδελφή.

Γκέϊζα II, ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 ἔστειλε τὸ 1161 πρεσβευτὲς στὴν Οὐγγαρία καὶ ὁ ἴδιος ἦλθε καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Σαρδική (σημ. Σόφια), γιὰ νὰ παρακολουθήση ἀπὸ κεῖ τὶς διαπραγματεύσεις.

Εἶναι ἐκεῖ ποὺ συναντήθηκε μὲ τοὺς πρέσβεις του, ποὺ τὸν πληροφόρησαν γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ὑποψηφιότητας τοῦ Στέφανου IV[10], καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα, τὴ Μαρία Κ. 141[11], καὶ θεωροῦνταν ἀπ' τοὺς Οὔγγρους ὡς ἕνα ὄργανο τῆς βυζαντινῆς πολιτικῆς[12].

Ὁ Στέφανος IV ζήτησε τότε ἀπ' τὸ βασιλέα νὰ τὸν βοηθήση, ὑποστηρίζοντας τὶς διεκδικήσεις του μὲ στρατιωτικὴ δύναμη.

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 συμφώνησε, καὶ ἐνῶ ὁ ἴδιος ἀναχώρησε γιὰ τὰ παρίστρια σύνορα καὶ ἔφτασε στὴ Βρανίτζοβα καὶ τὰ Βελέγραδα, πρόσταξε ἕνα σῶμα στρατοῦ, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, νὰ συνοδεύση τὸν ἀνταπαιτητή.

Ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, μὲ τὴ στρατιωτική του δύναμη καὶ μὲ τὸ Στέφανο IV προχώρησε πρὸς τὴν Οὐγγαρία καὶ πέτυχε νὰ κυριεύση τὸν Χράμον, κατὰ τοὺς Βυζαντινούς, τὸ Haram (Neu Palanka). Δὲ φαίνεται οἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἀλέξιου νὰ ἐπεκτάθηκαν πιὸ μακρυά, καθὼς ἀντιμετώπιζε τὴν ἐχτρότητα τοῦ οὐγγρικοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ Στέφανου IV[13].

Μάταια αὐτὸς ὁ τελευταῖος προσπάθησε μὲ χρήματα τοῦ βασιλέα νὰ κερδίση τὴν εὔνοια τῶν Οὔγγρων μεγιστάνων, δίνοντας καὶ ἄφθονες ὑποσχέσεις γιὰ παροχὲς μεγάλων ἀξιωμάτων[14].

Τελικὰ ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 μὲ ἐνέργειές του ἔπεισε τοὺς Οὔγγρους νὰ δεχτοῦν γιὰ βασιλέα τους τὸ Λαδίσλαο II, νεώτερο ἀδελφὸ τοῦ Γκέϊζα II ἀλλὰ πρεσβύτερο τοῦ Στέφανου IV. Ἂν καὶ εἶχε καταφύγει, ὅπως ὁ Στέφανος IV, στὴ βυζαντινὴ αὐλή, οἱ Οὔγγροι ἔβλεπαν τὸ Λαδίσλαο II σὰν πιὸ λίγο ἐξαρτημένο ἀπ' τὸ Βυζάντιο[15], γιατὶ εἶχαν σημειώσει τὴν ἄρνησή του «νὰ παντρευτῆ μιὰ Κομνηνὴ πριγκίπισσα, γιὰ νὰ μὴ ξεχάση μὲ τὸν λωτὸ της τὴν πατρίδα του»[16].

Ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 δὲν ἐναντιώθηκε στὴν ἐκλογὴ τοῦ Λαδίσλαου II, ἡ ὁποία ἐξασφάλιζε τὸ οὐγγρικὸ στέμμα σ' ἕνα τῶν προστατευομένων του· εἶχε ἐξάλλου θεσπιστῆ πὼς σὲ περίπτωση θανάτου τοῦ φιλάσθενου

10. Χωνιάτης, σ. 166.
11. Κίνναμος, σ. 203· Χωνιάτης, σ. 165.
12. Χωνιάτης, σ. 166: καὶ δι' ἄλλα μὲν φάσκοντες ἀποπέμπεσθαι τοῦτον, μάλιστα δὲ διὰ τὸ γῆμαι παρὰ Ρωμαίοις· αὐτοῖς δὲ ἀσύμφορον ὅλως εἶναι προσέσθαι ἄνδρα κατὰ κῆδος τῷ βασιλεῖ Ρωμαίων συναπτόμενον· ὑποβλέπεσθαι γὰρ μήπως Οὖννοι (=Οὔγγροι) μὲν ὑπ' αὐτοῦ βασιλεύωνται, αὐτὸς δὲ ὑπὸ τοῦ τῶν Ρωμαίων ἄρχηται καὶ ὁρίζηται βασιλεύοντος.
13. Χωνιάτης, σ. 166-67. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 472-73.
14. Χωνιάτης, σ. 167.
15. Κίνναμος, σ. 203· Χωνιάτης, σ. 167.
16. Χωνιάτης, σ. 165.

Λαδίσλαου ΙΙ, τὸ στέμμα θὰ περιερχόταν στὸ Στέφανο IV, ὁ ὁποῖος ἔλαβε ἀπ᾿ τὸ Λαδίσλαο ΙΙ τὸν τίτλο τοῦ urum (=διαδόχου τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου)[17].

Συγχρόνως ἕνα πεντάχρονο σύμφωνο εἰρήνης κλείστηκε ἀνάμεσα στὴν Οὐγγαρία καὶ τὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, τὴν ὁποία ἐκπροσώπησε ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134[18].

῾Ο Λαδίσλαος ΙΙ δὲν πέτυχε νὰ στεφτῆ βασιλέας ἀπ᾿ τὸν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Gran Luc Banfi ποὺ ἦταν ἕνας ὀπαδὸς τοῦ Στέφανου III[19]· ἐξάλλου ἦταν ἕνας διαβατικὸς ἀπ᾿ τὸ θρόνο ἡγεμόνας, γιατὶ πέθανε μετὰ βασιλεία λίγων μηνῶν, στὶς 14 τοῦ Γενάρη τοῦ 1162[20].

Καὶ ἀμέσως ὁ Στέφανος IV κατέλαβε τὴν ἐξουσία καὶ στέφτηκε μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του Μαρία Κ. 141, βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας, στὶς 11 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1162[21].

᾿Απ᾿ τὶς πρῶτες μέρες τῆς βασιλείας του ὁ Στέφανος IV βρέθηκε σὲ τέτοιες δυσκολίες ποὺ ζήτησε τὴ στρατιωτικὴ βοήθεια τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 γιὰ νὰ μπορέση νὰ κρατηθῆ στὸ θρόνο[22].

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1162 ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε καὶ πάλι τὸν ᾿Αλέξιο Κ.Κ. 134 –ποὺ ἂς σημειωθῆ πὼς ἦταν πρωτεξάδελφος τῆς βασίλισσας τῆς Οὐγγαρίας Μαρίας Κ. 141– μὲ στρατεύματα κοντὰ στὸ Στέφανο IV[23]. ῞Οταν ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134 ἔφτασε στὴν Οὐγγαρία, ὁ Στέφανος IV, κρίνοντας πὼς ἡ θέση του σταθερὰ ἐξασφαλίστηκε, τὸν ἔστειλε πίσω[24].

᾿Αλλὰ ἡ παρουσία τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων στὴν Οὐγγαρία καὶ τοῦ βυζαντινοῦ πρίγκιπα, ἐρέθισε τὸ ἐθνικὸ αἴσθημα τῶν Οὔγγρων, ποὺ ὅλο καὶ πιὸ πολὺ ἔβλεπαν στὸ πρόσωπο τοῦ Στέφανου IV ἕνα ἁπλὸ ἀντιπρόσωπο τοῦ βασιλέα τῆς ΚΠολης, καὶ δὲν ἦταν ξένη, χωρὶς ἀμφιβολία, αὐτὴ ἡ παρουσία, πρὸς τὴ γενικὴ ἐξέγερση ποὺ προκλήθηκε στὴν Οὐγγαρία, ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134 καὶ τῶν στρατευμάτων του[25].

῞Ολοι οἱ δυσαρεστημένοι συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπ᾿ τὸ Στέφανο III, καὶ κοντὰ στὰ Βελέγραδα, στὶς 19 τοῦ ᾿Ιούνη τοῦ 1162, ὁ στρατὸς τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνα νίκησε τὰ στρατεύματα τοῦ ἀντιπάλου του[26].

17. Κίνναμος, σ. 203· Χωνιάτης, σ. 167· Henri de Muglen, Chronik. LIII, ἔκδ. Kovachich, εἰς Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke, in welchen gleichzeitige Schrifsteller einzelne Abschnitte der ungrischen Geschichte aufgezeichnet haben, Ofen 1805, σ. 77. Γιὰ τὸν τίτλο τοῦ urum, βλ. G. Ostrogorsky, Urum Despotes, BZ 44 (1951), σ. 448 κεξ.
18. ᾿Επιστολὴ τοῦ νοτάριου Burchardt εἰς Sudendorf, τ. II, σ. 138.
19. Henri de Muglen, ἔνθ᾿ ἀνωτ.
20. Thuroczy, Chronica Hungarorum, ἔκδ. Schwandtner, Scriptores rerum Ungaricarum, τ. I, Vienne 1746, (II, c. 67), σ. 147.
21. Thuroczy, ἔνθ᾿ ἀνωτ., (II, c. 68), σ. 147.
22. Κίνναμος, σ. 211· Χωνιάτης, σ. 167.
23. Κίνναμος, σ. 211.
24. Κίνναμος, σ. 211-12.
25. F. Chalandon, τ. II, σ. 474-75.
26. Annales Posonienses, ἔκδ. Ardnt, MGH. SS., τ. XIX, σ. 573, ad ann. 1172· Henri de Muglen, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 17), σ. 78· Thuroczy, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 20), (II, 28), σ. 147.

᾿Υποχρεωμένος ὁ Στέφανος IV νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Οὐγγαρία, ἦλθε καὶ ζήτησε ἕνα καταφύγιο κοντὰ στὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸν ὁποῖον συνάντησε στὴ Σαρδικὴ (σημ. Σόφια)[27]. ῾Ο βασιλέας πολὺ λυπήθηκε τὸ συγγενὴ καὶ σύμμαχό του, τοῦ ἔδωσε χρήματα καὶ τὶς ἀναγκαῖες στρατιωτικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ ξαναπάρῃ τὸ θρόνο τῶν πατέρων του. Καὶ ἀρχηγὸ αὐτῶν τῶν δυνάμεων διόρισε γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη τὸν ᾿Αλέξιο Κ.Κ. 134[28].

῾Ο Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 προθυμοποιήθηκε ἀμέσως νὰ πάη ὁ ἴδιος στὰ σύνορα τοῦ Δούναβη γιὰ νὰ παρακολουθήση ἀπὸ πιὸ κοντὰ τὰ γεγονότα τῆς Οὐγγαρίας.

Καὶ πραγματικά, λίγο ἔπειτα προχώρησε καὶ ἔφτασε στὴ Νύσσα, ὅπου πέρασε ἕνα διάστημα γιὰ νὰ συναντήση τὸν ἀρχιζουπάνο τῆς Σερβίας Δεσὲ (Dessa). ᾿Απ᾿ τὴ Νύσσα πῆγε στὰ Βελέγραδα.

Εἶναι προφανὲς πὼς φτάνοντας στὶς ὄχθες τοῦ Δούναβη, ὁ βασιλέας ἔλαβε εἰδήσεις πολὺ λίγο εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ ΣτέφανουIV ποὺ χειριζόταν ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, γιατὶ τὸν βλέπομε νὰ ἐγκαταλείπη τὸ σύμμαχό του καὶ νὰ προσφέρη τὴν εἰρήνη στὸ Στέφανο III[29].

Καὶ ἐδῶ τελειώνει ἡ συμβολὴ τοῦ ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134 γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Στέφανου IV στὸ θρόνο τῆς Οὐγγαρίας[30].

Στὶς 6 τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, μαζὶ μὲ τὸν πρεσβύτερο ἀδελφό του ᾿Ιωάννη Κ.Κ. 133, παραστάθηκε στὴ σύνοδο ποὺ ἔκρινε τὸ νόημα τοῦ εὐαγγελικοῦ ρητοῦ: «῾Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν». Στὴν ἴδια σύνοδο, ἀλλὰ κατὰ τὸ πρωτόκολλο τοῦ προβαδίσματος, σὲ πολὺ κατώτερη σειρὰ παραστάθηκε καὶ ὁ ἀπ᾿ τὸν πατέρα τους πρωτεξάδελφός τους π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς ᾿Ιωάννης Κ.Κ. 104[31].

Μοιάζει πὼς ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, μαζὶ μὲ τὸ γαμβρό του Νικηφόρο Βρυέννιο, σύζυγο τῆς ἀδελφῆς του Εἰρήνης Κ.Κ. 136, τάχτηκαν μὲ τὸ μέρος ὁρισμένων ἐπισκόπων –μέσα σ᾿ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ φίλος του νεοχειροτόνητος μητροπολίτης Νέων Πατρῶν Εὐθύμιος Μαλάκης– ποὺ ὑπεράσπιζαν τὶς ἀπόψεις τοῦ αἱρεσιάρχη Δημήτριου τοῦ ἐκ Λάμπης, πρὸς δυσαρέσκεια τοῦ

27. Κίνναμος, σ. 212.
28. Κίνναμος, σ. 212.
29. Κίνναμος, σ. 212-14. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 475. ῾Ο Dessa τῆς Σερβίας, Δεσὲ κατὰ τοὺς Βυζαντινούς, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ᾿ τὸν μετέπειτα Στέφανον I Nemanja (1168-25.III.1195, ὁπότε ἔγινε μοναχὸς μὲ τὸ ὄνομα Συμεὼν στὸ Χιλιανδάρι· † 13.II.1200), βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 392.
30. ῞Οσα ἀποδίδει στὸν ᾿Αλέξιο Κ.Κ. 134, ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 477 καὶ 538-39, ἀναφέρονται στὸν ἀδελφό του ᾿Ανδρόνικο Κ.Κ. 135· καὶ στὸ εὑρετήριό του, τ. II, σ. 684, οἱ σελίδες 489, 490, 507, 509 καὶ 538-39 ποὺ ἀναγράφονται στὸ ὄνομα: Kontostéphanos (Alexis), fils d' Etienne K., πρέπει νὰ ἀναγραφοῦν στὸ ὄνομα: Kontostéphanos (Andronic), fils d' Etienne K., ἐνῶ ἡ σ. 510 ἀναφέρεται στὸν ᾿Ανδρόνικο Κομν. Βατ. 148.
31. Χωνιάτης, Θησ. ᾿Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253. Βλ. καὶ προσωπογραφ. ᾿Ιωάννη Κ.Κ. 133, ὑ. 8.

θείου τους αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[32].

Τὸ 1167 ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134 διορίστηκε π ρ ά κ τ ω ρ Κρήτης[33].

Στὶς 30 τοῦ Γενάρη τοῦ 1170 ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134 παραστάθηκε στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε στὸν «πορφυρομανουηλάτον τρίκλινον» τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν, κάτω ἀπ᾿ τὴν προεδρία τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81, ἡ ὁποία καθαίρεσε τὸ μητροπολίτη Κερκύρας Κωνσταντῖνο ὡς μ ο ν ο φ υ σ ί τ η, ὑβριστὴ τοῦ μακαρίτη πατριάρχη τῆς ΚΠολης Λουκᾶ Χρυσοβέργη (1157-1169/70) καὶ ὡς ἀνακόλουθο πρὸς τὶς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[34].

῾Ο ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134 διέθετε δική του σφραγίδα μὲ τὴν ὑπερήφανη ἐπιγραφή:

Κοντοστεφάνου τὰς γραφὰς ᾿Αλεξίου
ἐγὼ κρατύνω Κομνηνοῦ τὸ μητρόθεν[35].

Δὲν εἶναι παρὰ σὲ μιὰ ἐνδιάμεση χρονολογία τῶν ἐτῶν 1170-1176 (=ἔτος θανάτου του), ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, διορίστηκε, καθὼς φαίνεται, δ ο ὺ ξ ῾Ελλάδος καὶ Πελοποννήσου.

῾Ο φίλος του μητροπολίτης Νέων Πατρῶν (=῾Υπάτης) Εὐθύμιος Μαλάκης[36], βεβαιώνει πὼς εἶδε τὸν ᾿Αλέξιο Κ.Κ. 134 νὰ ἀσκῆ διοικητικὰ καθήκοντα στὴν Αἰτωλία.

«῏Ω τῶν χρυσῶν ἐκείνων ἡμερῶν καὶ τῆς εὐτυχίας τῶν τότε ἀνθρώπων», ἀνακράζει ὁ Μαλάκης, καὶ συνεχίζει, καθὼς ἀπευθύνεται στὸ νεκρὸ πιὰ τοῦ ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134: «Σ᾿ αὐτὰ τὰ μέρη (τῆς Αἰτωλίας) πολέμησες τὸ θεριὸ τῆς ἀδικίας, ὅπως ὁ βασιλέας τῆς Καλυδώνας Μελέαγρος ἐκεῖνο τὸ ἀγριογούρουνο μὲ τὸ φοβερὸ ρύγχος, ἀνακούφισες τοὺς φορολογούμενους, χωρὶς νὰ μετέρχεσαι τὰ συνηθισμένα δόλια μέσα τῶν διοικητικῶν ἀρχόντων, καὶ μόνος σου, ἀπὸ δική σου πρωτοβουλία τοὺς βοήθησες οἰκονομικὰ σὰν ἕνας φιλόστοργος πατέρας, καὶ σὰν ἕνας ἄλλος νομοθέτης καὶ ἄρχοντας Λυκοῦργος, ἐπέβαλες τὸ ζυγὸ τῆς δικαιοσύνης ἢ καλύτερα ἐπανέφερες τὸ νόμο τῆς δικαιοσύνης ἀνάμεσα στοὺς ὑπηκόους ποὺ κακοὶ προκάτοχοί σου εἶχαν ἀπομακρύνει, κ᾿ ἔτσι ἀξιοζήλευτοι ἔγιναν οἱ παλιοὶ στρατιῶτες ποὺ ὡς ἀγρότες ἐγκαταστάθηκαν».

32. Βλ. προσωπογραφ. Εἰρήνης Κ.Κ. 136, ὑ. 4 πρὸς τὸ τέλος.
33. Palatinus gr. 13, colophon, f. 350. Πρβλ. J. Darrouzès, Tornikès, σ. 58.
34. L. Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ. 479· Στ. Σάκκος, ῾Ο Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 186: τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ ᾿Αλεξίου τοῦ Κοντοστεφάνου, τοῦ υἱοῦ τοῦ πανυπερσεβάστου κυροῦ Στεφάνου τοῦ Κοντοστεφάνου· Πρβλ. Στ. Σάκκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 85-8· F. Chalandon, τ. II, σ. 651, ὑ. 6. ᾿Αναγράφεται μετὰ τὸν ᾿Ιωάννη Κ. 128, γιὸν τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 76, καὶ πρὶν ἀπ᾿ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 148, γιὸν τῆς Εὐδοκίας Κ. 80.
35. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 54 καὶ 646· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 203, σ. 354· τοῦ ἰδίου, Les sceaux byzantins du médaillier Vatican, Vatican 1962, ἀριθ. 181, σ. 192-94.
36. Γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Εὐθ. Μαλάκη, βλ. προσωπογραφ. ᾿Ιωάννη Κ.Κ. 133, ὑ. 16, καὶ

«῞Οπως καὶ τότε, κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγές σου ὡς στρατηγοῦ, διακρίθηκαν μὲ τὴν ἀντρειοσύνη τους καὶ μὲ τὸν ἐπιδέξιο χειρισμὸ τῆς λόγχης, ἔτσι καὶ τώρα ἔγιναν τρισευτυχισμένοι ἀπ᾿ τὴ χρηστότητα ποὺ δείχνεις ὡς πολιτικὸς ἄρχοντας».

«῾Η θύμιση τῆς ὁλοκάθαρης πολιτείας σου παραμένει ἀκόμη καὶ τώρα στοὺς κατοίκους τῆς ἀκραίας περιοχῆς τῆς διοικητικῆς δικαιοδοσίας σου, αὐτῆς τῆς Λακωνίας».

«῾Ο ζῆλος ποὺ εἶχες πάνω στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων σου, ἀκόμη καὶ τώρα ὑποκαίει σ᾿ ὅλες τὶς πόλεις τοῦ θέματος τῆς ῾Ελλάδος, αὐτὸ ποὺ διοικοῦσες».

«Εἶχες ἔτσι ὀργανώσει τὴ διοίκηση, ποὺ εἴτε παρίστασο εἴτε ἀπουσίαζες, μὲ μόνη τὴ φήμη τοῦ ὀνόματός σου ὁ νόμος τῆς δικαιοσύνης νὰ λειτουργῆ στὴν ἐντέλεια».

«Ποιὰ πόλη δὲ θὰ εὐχόταν νὰ σὲ ἔχη διοικητή;» «Ποιὸς κάτω ἀπὸ σένα, εἴτε ὡς ὑπάλληλος εἴτε ὡς φορολογούμενος δὲ θεώρησε τὸν ἑαυτό του εὐτυχισμένο;»

«Κι ὅταν αὐτὲς οἱ πόλεις ἀκούσουν πὼς ὁ (᾿Αλέξιος Κοντοστέφ.) Κομν. 134, αὐτὸ τ᾿ ἀστέρι τοῦ παλατιοῦ, αὐτὸ τὸ στολίδι καὶ σέμνωμα τῆς νεότητας, αὐτὴ ἡ ἥμερη καὶ γλυκιὰ ματιά, ἔφυγε ἀπὸ κοντά μας, καὶ συγκαλέσουν τὶς μυρολογίστριες καὶ τὶς ἄλλες γυναῖκες, θὰ ἀνάψουν μεγάλο θρῆνο μὲ χτυπήματα στὰ στήθη, σὰν τὸ θρῆνο ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε ἡ Αἴγυπτος γιὰ τὸν ᾿Ιωσήφ, ἡ ᾿Αθήνα γιὰ τὸν Περικλῆ καὶ ἡ Μακεδονία γιὰ τὸν ᾿Αλέξανδρο»[37].

Τέτοιος ἦταν ὡς διοικητικὸς ἄρχοντας ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, ἕνας ἄλλος ᾿Αλέξιος Κ. 65, κι ἂν πιστεύσωμε τὸν ἐγκωμιαστή του ἀκόμη ἀνώτερος ἀπ᾿ αὐτόν.

᾿Ερχόμαστε τώρα στὸ μεγάλο πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων, ποὺ σ᾿ αὐτὸν βρῆκε τὸ θάνατο, ἀπὸ ἀσθένεια ὅμως, ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134.

῾Η μεγαλεπήβολη πολιτικὴ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 στὴ Δύση εἶχε αὐτὸ τὸ σοβαρὸ ἐπακόλουθο, πὼς παραμελήθηκε ὁ τουρκικὸς συντελεστής.

Μὲ ἀρχηγὸ τὸ σουλτάνο τοῦ ᾿Ικονίου Kilidj Arslan II (1156 - 1192) οἱ διεσπασμένες μουσουλμανικὲς δυνάμεις τῆς Μ. ᾿Ασίας προχώρησαν σὲ ἑνότητα κάτω ἀπ᾿ τὴν ἡγεσία τοῦ κράτους τοῦ ᾿Ικονίου.

Στὸ σύνολο ἡ βυζαντινὴ πολιτικὴ στὴ Μ. ᾿Ασία ὑπῆρξε ἀνεπαρκὴς καὶ χωρὶς καμιὰ συνέχεια καὶ συνέπεια. Σπρώχνοντας τοὺς Μουσουλμάνους ἐναντίον τῶν ὁμοεθνῶν τους, ὁ Μανουὴλ (α΄) ἀνάγκασε τὸν Kilidj Arslan II νὰ ἔλθη μαζί του σὲ διαπραγματεύσεις[38].

Τὸ 1162 ὁ σουλτάνος τοῦ ᾿Ικονίου πέρασε ἕνα χρονικὸ διάστημα στὴν ΚΠολη καὶ συνῆψε ἕνα σύμφωνο, ποὺ μὲ αὐτὸ ὑποχρεώθηκε νὰ στέλνη

πιὸ κάτω, ὑ. 133.
37. Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς ᾿Αλέξιον Κομνηνόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 150-51, πρβλ. καὶ σ. 145.
38. Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον ἀπὸ τοῦ 1071 μέχρι τοῦ 1453, σ. 54.

βοηθητικὰ στρατεύματα καὶ νὰ παραχωρήση ἀρκετὲς πόλεις στὸ Βυζάντιο[39].

Αὐτὴ ἡ ἠρεμία στὸ ἀνατολικὸ μέτωπο ἐπέτρεψε στὸ Βυζάντιο νὰ ἀναπτύξη ἰδιαίτερη δραστηριότητα στὴ Δύση, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ κατάσταση δὲν εὐνόησε πιὸ λίγο τὸ σελτζουκικὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου, τὸ ὁποῖον μπόρεσε ἔτσι νὰ ἑδραιώση τὴ θέση του ἀπέναντι καὶ στὰ χριστιανικὰ καὶ στὰ μουσουλμανικὰ συγκροτήματα, καὶ τελικὰ ἔγινε ἐπικίνδυνο γιὰ τὴν ἴδια τὴν ΚΠολη[40].

Περὶ τὸ 1173 τὰ πράματα πῆραν χειρότερη μορφή.

Ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Ι ὁ Βαρβαροσσας ἀγωνιζόταν, ἐπικοινωνώντας μὲ τὸν Kilidj Arslan II, νὰ δημιουργήση ἀντιβυζαντινὸ συνασπισμὸ στὴν Ἀνατολή. Ἔτσι ὁ πόλεμος ἔγινε πιθανὸν ἀναπόφευχτος καὶ ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἄρχισε νὰ παρασκευάζη μεγάλη ἐκστρατεία, σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦταν ἡ κατάληψη τῆς πρωτεύουσας τοῦ σουλτανάτου, τοῦ Ἰκονίου[41].

Μεγάλα ὀχυρωματικὰ ἔργα κατασκευάστηκαν τότε σὲ διάφορα μέρη.

Ὁ Βασίλειος Γουδέλης Τζυκανδήλης, σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ. 94, καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος, νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ πατέρα αὐτῆς τῆς τελευταίας Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, διαδοχικὰ ἐπέβλεψαν στὴν ὀχύρωση τῶν βυζαντινοτουρκικῶν συνόρων[42]. Ὁ Χωνιάτης μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὀχυρώθηκαν οἱ ἀσιατικὲς πόλεις, τὰ Χλιαρὰ καὶ ἡ Πέργαμος καὶ στὰ πιὸ βόρεια τὸ Ἀδραμύτιον, τῶν ὁποίων οἱ περιοχὲς ἰδιαίτερα ὑπόφεραν ἀπ᾽ τὶς μουσουλμανικὲς ἐπιδρομές[43].

Ἡ ἠθικὴ ἐνίσχυση τοῦ Γερμανικοῦ καίσαρα ἐνθάρρυνε τὸ σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου στὴν ἀντίσταση, καὶ τὸ 1175, οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸ Βυζάντιο καὶ τὸ Ἰκόνιο χάλασαν ὁλότελα[44].

Κατὰ τὸ καλοκαίρι ἢ φθινόπωρο αὐτοῦ τοῦ ἔτους τοῦ 1175, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 βγῆκε κατὰ τὰ Μελάγγεια τῆς Βιθυμίας, κι ἀπὸ κεῖ κατέβηκε στὸ Δορύλαιο, ξανάχτισε αὐτὴ τὴν πόλη ποὺ εἶχαν οἱ Τοῦρκοι καταστρέψει καὶ μέσα σὲ σαράντα μέρες ἀνήγειρε καὶ ὀχύρωσε τὸ φρούριο τοῦ Δορυλαίου[45].

Ἀφοῦ οἱ ἐργασίες τοῦ Δορυλαίου τελείωσαν ὁ αὐτοκράτορας στράφηκε

39. Κίνναμος, σ. 204-8· Χωνιάτης, σ. 154-59· Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 319· Βαρχεβραῖος, Chronicon Syriacum, ἔκδ. Bruns καὶ Kirsch, σ. 358-59. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 463-66, ποὺ λέει πὼς ὁ σουλτάνος ἔμεινε στὴν ΚΠολη ὀγδόντα μέρες· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 414, ποὺ λέει πὼς ὁ σουλτάνος ἔμεινε τρεῖς μῆνες· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 414, ποὺ λέει πὼς ὁ σουλτάνος ἔμεινε ὀκτὼ μέρες· F. Dölger, Regesten, αριθ. 1446, τ. II, σ. 76. Βλ. καὶ προσωπογρ. Ἰωάννη Κ. 128, ὑ. 45.
40. Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 38), σ. 54.
41. Κίνναμος, σ. 299-300: γνώμην ἔχων ἐς τὴν Ἰκονίου πανστρατὶ καταστήσεσθαι πολιορκίαν. Χωνιάτης, σ. 230: ὡς ἀφανίσων ἐπῄει τὸ Περσικὸν καὶ αὐτοῖς ἀναπάρσων τείχεσι τὸ Ἰκόνιον. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 507· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 527.
42. Χωνιάτης, σ. 163 καὶ 194. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 500.
43. Χωνιάτης, σ. 194-95. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 500-1.
44. F. Chalandon, τ. II, σ. 501· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 414.
45. Κίνναμος, σ. 294-97· Χωνιάτης, σ. 227-28. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 503-4.

πρὸς τὸ Λοπάδιον κατὰ τὶς ὄχθες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ, κι ἀπὸ κεῖ κατευθύνθηκε στὶς κοιλάδες τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ καὶ σὲ συνέχεια στὸ Σούβλαιο, ὅπου καὶ ἀνήγειρε ἕνα ἰσχυρὸ φρούριο, στὴ θέση κάποιου παλαιοῦ ποὺ ἀπ᾽ τὸ χρόνο εἶχε καταπέσει[46].

Ἀφοῦ τελείωσε καὶ τὶς ἐργασίες τοῦ Σουβλαίου, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 γύρισε στὴν ΚΠολη, ὅπου πέρασε τὸ χειμώνα τοῦ 1175-1176[47].

Σ᾽ αὐτὴ τὴ χρονολογία εἶναι ποὺ ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 ἐπιφορτίστηκε γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῶν τειχῶν τῆς Νίκαιας. Οἱ ἐργασίες, μᾶς λέει ὁ Θηβαῖος Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔγιναν μὲ τὴν ἴδια εὐκολία ποὺ ἀνεγέρθηκαν τὰ τείχη τῶν ἑπτάπυλων Θηβῶν, «κάτω ἀπ᾽ τοὺς ἤχους τῆς λύρας»[48].

Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ τελευταῖο ἔργο τοῦ Ἀλεξίου Κ.Κ. 134.

Στὸν πόλεμο ποὺ παρασκεύαζε κατὰ τοῦ Kilidj Arslan II τοῦ Ἰκόνιου, ὁ αὐτοκράτορας ἔδωσε τὸ χαραχτήρα μιᾶς ἀληθινῆς σταυροφορίας· γράφοντας πρὸς τὸν πάπα Ρώμης Ἀλέξανδρο III (1151 - 1181), τόνιζε τὴ σημασία του γιὰ ὁλάκερη τὴ χριστιανοσύνη καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ προτρέψη τοὺς ἡγεμόνες τῆς Δύσης νὰ ἔλθουν νὰ πολεμήσουν μαζί του κατὰ τῶν Μουσουλμάνων[49].

Δὲν εἶναι παρὰ στὶς ἀρχὲς τῆς ἄνοιξης τοῦ 1176, ποὺ ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἐγκατάλειψε τὴν πρωτεύουσα καὶ πέρασε στὴν Ἀσία[50]. Πρὶν ἀναχωρήση, πῆγε μὲ τοὺς ἐπιτελεῖς του στὴν ἁγία-Σοφιὰ γιὰ νὰ ἐπικαλεστῆ τὴν εὐλογία τῶν οὐρανῶν πάνω στὴν ἐκστρατεία ποὺ πήγαινε νὰ κατευθύνη[51], ἀλλὰ οἱ οὐρανοὶ ἦσαν, καθὼς ἀποδείχτηκε, κλειστοί.

Μέσα στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ του, ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ Ἕλληνες, Λατίνους, Ἄγγλους, Σέρβους, Οὔγγρους καὶ Πετσενέγκους[52], βρισκόταν τὸ ἄνθος τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, καὶ πρῶτα ἀνάμεσά τους μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας· οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης 128 καὶ Ἀλέξιος 132 οἱ Κομνηνοί[53], οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης 133[54], Ἀλέξιος 134[55] καὶ Ἀνδρόνικος 135[56]

46. Χωνιάτης, σ. 229· Κίνναμος, σ. 299. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 504.
47. Χωνιάτης, σ. 229· Κίνναμος, σ. 299-300. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 504.
48. Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς Ἀλέξιον Κ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 151. Πρβλ. J. Darrouzès, Notes κτλ., REB 23 (1965), σ. 159.
49. Αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ Μανουὴλ (α΄) μᾶς εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου III πρὸς τὸν Πέτρον, καρδινάλιον τοῦ τίτλου τοῦ ἁγίου Χρυσογόνου, ἡμερομηνίας 29.I.1176, RHG, τ. XV, σ. 952. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 505, ὑ. 3.
50. Κίνναμος, σ. 299: ὁ μὲν οὖν ἦρι φανέντι ἐπὶ Ἀσίαν διέβη...
51. Χωνιάτης, σ. 230· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1024· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 379· Ἐπιστολὴ Μανουὴλ (α΄) Κ. πρὸς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἐρρίκον II Πλανταγενέτην, εἰς Roger de Hoveden, Chronica, ἔκδ. W. Stubbs, Londres 1869, τ. II, σ. 102, μετάφρ. στὴν ἀγγλικὴ ἀπ᾽ τὸν A.A. Vasiliev, Manuel Comnenus and Henry Plantagenet, BZ 29 (1929-30), σ. 237.
52. Χωνιάτης, σ. 230· Κίνναμος, σ. 299· Ἐπιστολὴ Μανουὴλ (α΄) Κ. πρὸς Ἐρρίκον II, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 102-4, μετάφρ. Vasiliev, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 237-40. Πρβλ. Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 38), σ. 55· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 528.

οἱ Κοντοστέφανοι Κομνηνοί, οἱ ἀδελφοὶ ᾿Ιωάννης Δούκας 90[57] καὶ ᾿Ανδρόνικος ῎Αγγ. Δούκας 93[58], ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας[59], σύζ. τῆς ῎Αννας Κ. 140, ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζηνός[60], σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 129, ὁ ᾿Ανδρόνικος Λαπαρδᾶς[61], σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 234, ὁ Θεόδωρος Μαυροζώμης[62], ὁ Baudouin de Poitiers[63], ἀδελφὸς τῆς αὐγούστας Μαρίας τῆς ᾿Αντιόχειας, κ. ἄ., ἐνῶ ὁ ᾿Ανδρόνικος Κομν. Βατάτζης 148 μαζὶ μὲ τὸν Δανισμενδίτη πρίγκιπα Dhoül Noûn (1140 - 1177), γιὸν καὶ διάδοχο τοῦ ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Mohammed (1134/5 - 1140)[64], στάλθηκε ἐπικεφαλῆς 30.000 ἀνδρῶν νὰ πολιορκήση τὴ Νεοκαισάρεια[65].

Σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια, ὁ αὐτοκράτορας μὲ τοὺς πρίγκιπες, τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τοὺς ἐπιτελεῖς του, συγκέντρωσε τὰ στρατεύματα στὶς κοιλάδες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ[66].

῾Η ἐκκίνηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ γιὰ τὴν ἐκστρατεία, καθυστέρησε μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1176, γιατὶ ἄργησαν νὰ φτάσουν οἱ Οὖγγροι καὶ Σέρβοι σύμμαχοι[67].

Δὲν εἶναι παρὰ τὸ καλοκαίρι (τοῦ 1176)[68], κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς

53. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1024-25· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 379.
54. Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς ᾿Αλέξιον Κ., σ. 148.
55. Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς ᾿Αλέξιον Κ., σ. 148.
56. Χωνιάτης, σ. 234, 242, 243· Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς ᾿Αλέξιον Κ., σ. 148 καὶ 152.
57. Χωνιάτης, σ. 233, 234, 245.
58. Χωνιάτης, σ. 233, 234.
59. Χωνιάτης, σ. 233, 234, 245.
60. Χωνιάτης, σ. 240.
61. Χωνιάτης, σ. 233, 234.
62. Χωνιάτης, σ. 234. ῾Ο Θεόδ. Μαυροζώμης, καθὼς φαίνεται, ὑπῆρξε σύζ. τῆς ᾿Ανώνυμης Κ. 157, νόθου κόρης τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 473-75, ὑ. 189, καὶ σ᾿ αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο, προσωπογρ. ᾿Ανώνυμης Κ. 157, ὑ. 1.
63. Χωνιάτης, σ. 234-35.
64. Γιὰ τὸν Mohammed τῆς Καππαδοκίας, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 481, ὑ. 13-15, καὶ σ. 483, ὑ. 19α. ῾Ο Dhoül Noûn μέχρι τὸ 1152 εἶχε ὡς ἀνταπαιτητὲς στὸ ἐμιράτο τοὺς θείους του Yaghi Basan καὶ Aïn el Daulah († 1152), μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δευτέρου ἀπόμεινε ὁ Yaghi Basan ποὺ λεγόταν καὶ Yakoub Arslan μέχρι τὸ 1164.
65. Κίνναμος, σ. 300· Χωνιάτης, σ. 236· Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 369· Βαρχεβραῖος, Chronicon Syriacum, σ. 385.
66. Κίνναμος, σ. 299: καὶ τὰς δυνάμεις ἐπὶ Ρυνδακοῦ κατὰ τὸ ἔθος ἤθροιζεν.
67. Κίνναμος, σ. 299: Οὖννοι δὲ ξύμμαχοι καὶ Σέρβιοι, οἵ Ρωμαίοις κατήκοοι τυγχάνουσιν ὄντες, οὐκ ἐν δέοντι ἀφικόμενοι θέρους ὥρᾳ στρατεύειν ἐποίησαν,
68. ῾Ο H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 158, καθὼς στηρίζεται στὸν ᾿Ανώνυμον, ἔκδ. L. Sternbach (ὑ. 2), σ. 28 [351], στίχ. 74-77:

   Χθὲς συμπονῶν ἴστασο γεννάδας νέος
   ....κατὰ Περσῶν (=Τούρκων) βαρβάρων
   τῷ φωσφόρῳ γίγαντι τῆς γῆς Αὐσόνων,
   καὶ νῦν... ὑπὸ Ταρτάρου σκότον,

ἀποφάνθηκε πὼς ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134 πέθανε τὸ 1176 καὶ τὴ θέση αὐτὴ ἀποδέχτηκε ὁ J.

ἐκκίνησης τοῦ στρατοῦ γιὰ τὴν ἐκστρατεία[69], ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, ἐνῶ βρισκόταν κατὰ τὶς ὄχθες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ, κοντὰ στὴ λίμνη τῆς ᾿Απολλωνιάδας, δηλ. στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου[70], αἰσθάνθηκε ἕνα δυνατὸ πυρετὸ ποὺ κράτησε τρεῖς μέρες, κι αὐτὸς ὁ ἀπαίσιος τριήμερος εἶναι ποὺ τὸν ἔστειλε στὸν τάφο[71].

῾Ο ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134 περὶ τὸ 1148 παντρεύτηκε, μὲ μιὰ κόρη τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, τῆς ὁποίας ὁ πατέρας ποὺ εἶχε φροντίσει γιὰ τὴ μόρφωση καὶ ἀνάπτυξή της, εἶχε καταλάβει τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη[72].

Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 58. ᾿Αλλά, καθὼς ἀπ᾿ τὸν Κίνναμο, βλ. ἀμέσως πιὸ πάνω ὑ. 66 καὶ 67, πληροφορούμεθα πὼς ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 τὴν ἄνοιξη-καλοκαίρι τοῦ 1176 βρισκόταν μὲ τοὺς πρίγκιπες, τοὺς στρατηγούς του καὶ τὸ στρατό του, στὶς κοιλάδες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ, καὶ ὁ Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς ᾿Αλέξιον Κ., σ. 146, μᾶς λέει πὼς ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134 ἀρρώστησε καὶ πέθανε κατὰ τὶς ὄχθες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ, καὶ πὼς αὐτὸ ἔγινε κατὰ τὶς παραμονὲς τῆς ἐκκίνησης τοῦ στρατοῦ, βλ. πιὸ κάτω ὑ. 69, μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε ἀκριβῶς πὼς ἀρρώστησε καὶ πέθανε κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1176.
69. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145-46 καὶ 146-47· ᾿Ανώνυμος, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 351, στίχ. 74-80.
70. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 146, ὅπου ὁ ρήτορας παίζει μὲ τὶς λέξεις ἀπώλεια = ᾿Απολλωνιὰς καὶ λόφοι = Λοπάδιον, βλ. J. Darrouzès, Notes etc., REB 23 (1965), σ. 159, καὶ τοῦ ἰδίου, Tornikès, Lettres et discours, σ. 59, ὑ. 59.
71. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 146: νῦν δὲ ἀλλὰ βραχὺς πυρετὸς τὸν τηλικοῦτον ἐσκύλευσε καὶ νόσημα τριήμερον ἐτροπώσατο καὶ παράκλησις οὐδαμόθεν τῷ πάθει καὶ τὰ πάντα νύκτερα καὶ ἀνήλια... πυρετοῦ φλὸξ βαρεῖα... ᾿Ανώνυμος, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 18 [352], στίχ. 82: καὶ νῦν σιγῶντα καὶ τακέντα τῇ νόσῳ· καὶ σ. 20 [353], στίχ. 130: ὁ κειμενος δὲ τῇ νόσῳ βεβλημένος.
72. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 153: ἐμὲ δὲ δύσμορον καὶ λυπρόβιον ὁ λογοθέτης πατήρ· ῾Ο ἰσχυρισμὸς τοῦ σοφοῦ Δημήτριου Πολέμη, The Doukai, ἀριθ. 218, σ. 190, πὼς ἡ Μαρία Δούκαινα ὑπῆρξε σύζ. τοῦ ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134 –ἐνῶ ὑπῆρξε σύζ. τοῦ ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 106– δὲν εὐσταθεῖ. ῾Ο ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 106 τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 15 [348], καὶ ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 53, σ. 447-48, ὁ σύζ. τῆς Μαρίας Δούκαινας, εἶχε ἀποχτήσει ἀπ᾿ αὐτὴ παιδιά, βλ. στίχ. 28: φρουρῶν τὰ τέκνα, ἐνῶ ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, ὁ γιὸς τοῦ Στέφανου Κοντοστέφ. καὶ τῆς ῎Αννας Κ. 77, κατὰ τὴ ρητὴ μαρτυρία τοῦ Εὐθύμιου Μαλάκη (σ. 153[22-25]: μὴ καὶ περὶ παιδὸς ἔχει λέγειν... οἴχεται ὁ τοσοῦτος μηδὲ τέκνον λιπὼν τῆς ἀρετῆς μὲν εἰκόνα τῷ βίῳ, τῇ δὲ μητρὶ παραμύθιον) δὲν εἶχε παιδιά. ᾿Αλλὰ καὶ ὁ ᾿Ανώνυμος (ὁ δῆθεν Θεόδ. Πρόδρομος), ἔκδ. L. Sternbvach, Spicilegium Prodromeum, στὸ πολὺ ἐκτενὲς στιχούργημά του, σ. 16 [349] - 27 [360], στίχ. 1-364, δὲν ἀναφέρει ὕπαρξη τέκνων. ῾Η πανευγενὴς Δούκαινα αὐτοῦ τοῦ στιχουργήματος, σ. 26 [359], στίχ. 322, ἦταν ἡ κλεινὴ δάμαρ (= σύζυγος), χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, τοῦ ξύναιμου τοῦ τεθνηκότος, σ. 25 [358], στίχ. 302, ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135. Κακῶς ὁ βαθὺς καὶ ἐξαίρετος Δ. Πολέμης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ὑ. 5, θεωρεῖ «τὸ κείμενο στὴν πράξη ἀμφίβολο» (ambiguous). Τὴν ἄποψη ποὺ ὑποστηρίζω, ὅπως ὁμολογεῖ καὶ ὁ Δ. Πολέμης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ὑ. 5, δέχτηκαν κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ οἱ L. Sternbach, Spicil. Prodrom., σ. 34 [367], H. Grégoire, La famille des Kontostéphanes, σ. 156, καὶ F. Chalandon, τ. II, σ. 216-17, ὑ. 7: Etienne, oncle de Manuel (γράφε gambros de Manuel) aurait eu une fille Irène et trois fils Jean, mort sans enfant (ἀνακριβές), Alexis (mort sans enfant) et Andronic. Ce dernier aurait épousé une Doukas... ᾿Αλλὰ καὶ ὁ J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 59-60, καταλήγει νὰ δεχτῆ «πὼς ὁ ᾿Αλέξιος τῆς ἀφιερωτήριας ποίησης, δηλ.

Ποιὸς λογοθέτης ἦταν αὐτὸς ὁ πατέρας τῆς συζ. τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134; Ἂν καὶ δὲν ἔχομε κανένα τεκμήριο, μπορεῖ κανεὶς νὰ στρέψη τὸ νοῦ του στὸν περίφημο λογοθέτη τοῦ δρόμου Ἰωάννη Καματηρό (1155; – † 1165), τὸ μεγάλο ἐκεῖνο πότη, ποὺ ἦταν ἕνας δευτεροεξάδελφος τῆς Ἄννας Κ. 77, τῆς μητέρας τοῦ γαμβροῦ· ἔτσι ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, ἂν αὐτὴ ἡ ὑπόθεση ἀνταποκρίνεται στὴν πραγματικότητα, θὰ παντρεύτηκε μιὰ τριτοεξαδέλφη του[73].

«Αὐτὴ ἡ γυναίκα του ποὺ ἀπὸ ἀριστοκρατικὴ γενιὰ καταγόταν[73a], ἦταν μιὰ ὕπαρξη ἐξαίρετη· πολὺ ὡραία καὶ συνετή, ἦταν ἡ πνοὴ τῆς πνοῆς τοῦ ἀντρός της καὶ τὸ φῶς τῶν ματιῶν του»[74].

τοῦ ποιήματος τοῦ Θεόδ. Πρόδρομου. εκδ. Sternbach, σ. 15 [348], καὶ ἐκδ. Hörandner, σ. 447-48, πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ στοὺς γόνους τοῦ Ἀνδρόνικου (Κοντοστέφ.), τοῦ συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ. 58, ποὺ ἦταν ἐγγονὴ ἑνὸς σεβαστοκράτορα (τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 12) καὶ κόρη τοῦ σεβαστοῦ Ἀδριανοῦ Κ. 28· ἕνας γιός αὐτοῦ τοῦ προσώπου εἶναι Κομνηνὸς ἀπ᾽ τὴ μητέρα του καὶ ξέρομε πὼς εἶχε τέσσερα παιδιά, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δυό, ἕνας γιός καὶ μιὰ κόρη, ἐπέζησαν τοῦ πατέρα τους, καὶ στὴν ὑ. 63, τονίζει ὁ Darrouzès πὼς στὴν ἀφιερωτήρια ποίηση δὲ γίνεται κανεὶς ὑπαινιγμὸς γιὰ μιὰ πολὺ στενὴ συγγένεια τοῦ Ἀλέξιου (106) μὲ τὸν Μανουὴλ (α΄)–, πράμα ποὺ θὰ γινόταν ἂν ἐπρόκειτο γιὰ τὸν Ἀλέξιο Κ.Κ. 134, ἕνα γιὸ τῆς πορφυρογέννητης πριγκίπισσας Ἄννας Κ. 77, ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81· δὲν ἔγινε τέτοιος ὑπαινιγμός, γιατί ὁ Ἀλέξιος τοῦ ἀφιερωτήριου ποιήματος, ὁ σύζ. τῆς Μαρίας Δούκαινας, δὲν ἦταν παρὰ ἕνας γιός τῆς Θεοδώρας Κ. 58, μιᾶς δευτεροεξαδέλφης τοῦ Μανουὴλ (α΄). Σύμφωνα μὲ τὰ πιὸ πάνω ἡ κόρη τοῦ λογοθέτη τοῦ Μαλάκη ἦταν ἡ σύζ. τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, ἡ πανευγενὴς Δούκαινα τοῦ Ἀνώνυμου ἦταν ἡ σύζ. τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135 καὶ ἡ Μαρία Δούκαινα τοῦ Θεόδ. Πρόδρομου ἦταν ἡ σύζ. τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 106.

73. Γιὰ τὸν Ἰωάννη Καματηρό, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 428, ὑ. 31ζ - 31ια· R. Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 59-61, ἀριθ. 35· J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 25, 44, 129 ὑ. 5, βλ. καὶ τὸ γενεαλογικὸ δέντρο τῶν Καματηρῶν, σ. 49. Βλ. ἀκόμη καὶ σ᾽ αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμο, προσωπογρ. Εὐδοκίας Κ. 146α, ὑ. 35-47 καὶ 51-52.

Γιὰ τὴ συγγενικὴ σχέση Ἄννας Κ. 77 μὲ τοὺς Καματηροὺς-Δοῦκες:

		Μιχαὴλ Δούκας
Εἰρήνη Δούκ. X Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15	ἀδελφοί	
Ἰωάννης (β΄) Κ. 34	πρωτεξάδελφοι	Εἰρήνη Δ. X Γρηγ. Καματηρός
Ἄννα Κ. 77	δευτεροεξάδελφοι	Ἰωάννης Καματηρός
Ἀλέξιος Κ.Κ. 134	τριτοεξάδελφοι	Ἀνώνυμη Καματηρή

73α. Ἀνώνυμος, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 19 [352], στίχ. 81: πανευγενὴς σύζυγος... Εὐθ. Μαλάκης, σ. 153[19].

74. Ἀνώνυμος, σ. 24 [357], στίχ. 271: τὴν καλὴν καὶ κοσμίαν, αὐτόθι, σ. 25 [358], στίχ. 288:

«Μὲ πόση χαρὰ καὶ μὲ τὶς πιὸ καλὲς ἐλπίδες, μᾶς λένε οἱ ἐγκωμιαστές, τὸν ἔστειλε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1176[75], στὸ μεγάλο κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμο, καὶ τώρα ἕνα αὐτοκρατορικὸ πλοῖο τῆς τὸν ἔφερε νεκρὸ στὴν ΚΠολη»[76].

«Ὁ χτεσινὸς ὡραῖος καὶ εὐθυτενὴς ξιφηφόρος ἱππότης γύριζε σὰν ἕνα δέμα μέσα σ᾽ ἕνα ἐπίχρυσο δρύϊνο κιβώριο[77]. Πόσο θὰ ἤθελε ἡ γυναίκα του, καθὼς νεκρὸ τὸν εἶδε, νὰ ταφῆ κι αὐτὴ σ᾽ ἕνα τάφο μαζί του»[78].

«Πολὺ νεαροὶ καθὼς παντρεύτηκαν, σὰν ἄλλα κυπαρίσσια καὶ σὰν ἄλλες ἀναδεντράδες[79], σὰν ἄλλοι φοίνικες, καὶ οἱ δυὸ μέσα σὲ κήπους βασιλικοὺς μεγάλωσαν καὶ ὑψώθηκαν, καὶ τώρα μὲ τὴ θανή του, αὐτὴ ἡ ἀνθηρότατη, πάγωσε μαζί του»[79a].

«Αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ σὰν ἄλλος πυρσολαμπὴς λυχνίας φώτιζε τὸ παλάτι τους, αὐτός ἦταν ἡ ζωή της, ἡ πνοή της, τὸ φῶς της, καὶ τώρα καθὼς κάτω ἀπ᾽ τὴ γῆ κρύφτηκε, θέλει κι αὐτὴ νὰ κρυφτῆ μαζί του»[80].

«Γιὰ τὸ κλάμα καὶ τὸ δάρσιμο αὐτῆς τῆς πριγκίπισσας, τῆς γυναίκας του, τῆς Ἀνώνυμης Κοντοστεφανίνας Κομνηνῆς –Κομνηνὴ τὴ λέει ὁ Μαλάκης[81]– μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ τὸ λόγο τῆς Γραφῆς: «ἔκλαψε τὴ νύχτα καὶ τὰ δάκρυά της ἔπεφταν στὰ σαγόνια της, καὶ κεῖνος ποὺ μποροῦσε ἀπ᾽ τοὺς ἀγαπημένους της νὰ τὴν παρηγορήση, δὲν ὑπῆρχε»[82].

Αὐτὸς ποὺ «θὰ τὴν παρηγοροῦσε καὶ δὲν ὑπῆρχε» ἦταν ὁ κουνιάδος της Ἀνδρόνικος Κ. Κ. 135 ποὺ βρισκόταν μακρυὰ στὴν Ἀνατολὴ γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ πολέμου ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Σὲ μιὰ ἀποστροφή του, στὴν πεζὴ μονωδία του γιὰ τὸν Ἀλέξιο 134, ὁ Μαλάκης λέει στὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135: «Θὰ κλάψης βέβαια τὸν ἀδελφό σου, ποὺ δὲν ἦσουν δίπλα του νὰ σοῦ πῆ τὰ τελευταῖα του λόγια, ἀλλὰ θρήνησε καὶ τὴν ἀγαπημένη σου νύφη, τὴ γυναίκα του, τὴν ἄλλοτε εὐτυχισμένη καὶ τώρα δυστυχισμένη. Καὶ τί κρίμα, ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ εἶσαι κοντά της, μὲ τὴ δύναμη τοῦ μυαλοῦ σου καὶ τοῦ λόγου σου νὰ τὴν παρηγορήσης»[83].

κάλλος μέγα σόν... αὐτόθι, στίχ. 297: καὶ σὲ πνοὴν ἔσχηκε καὶ φῶς ὀμμάτων, αὐτόθι, σ. 21 [354], στίχ. 175: πανευπρεπεῖ δὲ σώφρονί σου συζύγῳ, ἣν ἔπνεες ζῶν...

75. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 50.

76. Ἀνώνυμος, σ. 19 [352], στίχ. 81-83· αὐτόθι, σ. 23 [356], στίχ. 245-47:
ἐν γὰρ θαλάττῃ πλεύσας ἡμῖν εὑρέθης
λυπρὸν προσαγκάλισμα, φορτὶς πικρίας,
ὅλους ποταμοὺς ἐξανοίγων δακρύων.

77. Ἀνώνυμος, σ. 19 [352], στίχ. 84 καὶ 108.

78. Ἀνώνυμος, σ. 19 [352], στίχ. 89-90.

79. Ἀνώνυμος, σ. 25 [358], στίχ. 293-96.

79α. Ἀνώνυμος, σ. 21 [354], στίχ. 179-184.

80. Ἀνώνυμος, σ. 21 [354] - 22 [355], στίχ. 185-87.

81. Εὐθύμιος Μαλάκης, σ. 153[3].

82. Εὐθύμιος Μαλάκης, σ. 152-53. Γιὰ τὸ τῆς Γραφῆς, βλ. Θρ. α΄, 2.

83. Εὐθύμιος Μαλάκης, σ. 152.

«Έτσι ατονούσε ή παρηγοριά της Κομνηνής Κοντοστεφανίνας, της γυναίκας του, πού άπ' αυτή ό Αλέξιος Κ.Κ. 134 άνάπνεε, και την όποία είδαμε, λέει ό Μαλάκης, νά πεθαίνη μαζί του, παρά τή συμπαράσταση των συννυφάδων της, των συζύγων του Ιωάννη Κ.Κ. 133 και του Ανδρόνικου Κ.Κ. 134»[84].

«Οί βροχές και οί ύετοί κάποτε σταματούν, άλλά της γυναίκας του Αλέξιου 134 τά μάτια δέν έπαυσαν νά τρέχουν και νά βρέχουν τις αύλακωμένες παρειές της· πνιγόταν άπ' τόν πόνο σάν νά βρισκόταν σέ μιά άγχόνη».

«Και οί πέτρες, συνεχώς όταν χτυπιούνται, κάποτε διαλύονται, άλλά τό δικό της στέρνο, άν και μέ τά χέρια της τό κατασπάραζε, έμενε άκέριο».

«Τό λιγοστό φαγητό αυτής της φιλάνθρωπης και πολύ συνετής πριγκίπισσας συνοδευόταν άπό βαθείς άναστεναγμούς, τό ποτό της ήταν τά δάκρυα πού άδειαζαν άπ' τις πηγές των ματιών της, σάν μιά σκληρή και γεμάτη όδύνες στρωμνή της, αύτή ή άριστοκράτισσα, είχε αύτό τό ίδιο τό γυμνό πάτωμα, καθώς δέν μπορούσε νά ύποφέρη τή στέρηση του άγαπημένου της συντρόφου· έτσι χάμω, καθώς ξάπλωνε, και θερμά έχυνε τά δάκρυά της, της φαινόταν πώς καλόπιανε τή γη νά άνοίξη τό στόμα της νά την καταπιή, και νά την παραπέμψη στόν ώραίο Κομνηνό της, τόν άντρα της»[85].

Η πριγκίπισσα, «ή φίλαντρη αύτή τρυγόνα, τό ύπόδειγμα της φρόνιμης ζωής, ή τερπνή παράσταση των συνετών ήθών!»[86], «ή τερπνότητα των ψυχικών χαρισμάτων»[87], μπορούσε νά λέη τό μυρολόϊ της[88]:

«Τό μαργαριτάρι μου τό πολύτιμο έκρυψες μέσα σου, τάφε,
της ζωής μου τό λυχνάρι μού άρπαξες
έσύ πέτρα τραχιά, σκοτεινή και δυσμάχητη·
διαμάντι είχα δίπλα μου πού μού σβήστηκε,
κι άναψε μέσα μου κάρβουνα πού μόνο
δάκρυα μού φέρνουν φλογερά»[89].

Λέει άκόμη γι' αύτή ένας στιχουργός: «Αλλοίμονο, σέ είδαμε πολλές φορές και συχνά νά προβάλλης άπό ψηλά στό μέγαρό σου σάν ήλιου φώς, σάν νέα σελήνη πού άκτινοβολείς, γεμάτη φώς άστραφτερό, και είπαμε τό λόγο του Σολομώντα· ποιά είναι αύτή ή πολύ εύπρεπισμένη, πού σάν τή χαραυγή άπ' τή νύχτα πρός τή μέρα προχωρεί κι όλο πιό πολύ λάμπει, σελήνη όμορφη,

84. Εύθύμιος Μαλάκης, σ. 153.
85. Εύθύμιος Μαλάκης, σ. 153· Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 190-99· παράλληλες μαρτυρίες και άπ' τις δυό πηγές.
86. Ανώνυμος, σ. 24 [557], στίχ. 272-73:
τρυγών φίλανδρε, σώφρονος τρόπου πίναξ,
άγαλμα τερπνόν σωφρονικών ήθέων!
87. Ανώνυμος, σ. 25 [358], στίχ. 287.
88. Γιά την όρθογραφία της λ. μυρολόϊ ή μυρολόγιν, βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τ. Δ' (1951), σ. 168, ύ. 3.
89. Ανώνυμος, σ. 23 [356], στίχ. 225-29.

παμμέγιστο φώς, σάν ήλιου διαλεγμένη όμορφιά· και τώρα, όταν σέ βλέπη κανείς, άλλο λόγο του Σολομώντα θά προσαρμόση»[90].

Αλλά άς γυρίσωμε κοντά στόν Αλέξιο Κ.Κ. 134 στό στρατόπεδο του Λοπαδίου, στίς όχθες του Ρυνδακού ποταμού.

Πρίν ό Αλέξιος Κ.Κ. 134 ξεψυχήση, έγραψε ένα γράμμα άποχαιρετιστήριο σ' αύτή την περίφημη γυναίκα του, «γεμάτο γλυκύτητα, γιά νά την κεράση τό πιό δηλητηριασμένο πού μπορούσε νά πιή ποτό!» «Μέ τό γράμμα εδειχνε άκόμη ζωντανός, άλλά στην πραγματικότητα ήταν νεκρός»[91].

«Ενώ ψήνονταν άπ' τόν κακοήθη τριήμερο πυρετό, ό πρίγκιπας έστρεφε τή σκέψη του στή γυναίκα του, πού βρισκόταν στή μ ε γ ά λ η π ό λ η (=στην ΚΠολη), και πού δέν ήξερε τί του συμβαίνει και φανταζόταν πράματα χαρωπά».

«Πόσες φορές δέν την άνακάλεσε, πόσες φορές δέν την άναζήτησε, και περιμένοντας νά τή δή, πάλευε τάχα πρός τή βιασύνη του Χάρου και δέν τόν άφηνε νά του πάρη την ψυχή»[92].

Επίσης ό Αλέξιος Κ.Κ. 134 άλλο γράμμα έστειλε πρός τόν άγαπημένο του άδελφό Ανδρόνικο Κ.Κ. 135[93], πού καθώς ξέρομε βρισκόταν στην Ανατολή γιά τή στρατολογία άνδρών πού θά πολεμούσαν κατά των Τούρκων[94].

Ο Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 είχε γράψει άπ' την Ανατολή στόν Αλέξιο 134: «Αγαπημένε μου άδελφέ, γράφε μου, και καθώς βρίσκομαι μακρυά, παρηγόρει τόν άδελφό σου και άναπλήρωνε τή θέα του προσώπου σου μέ τά γράμματά σου».

Ο Αλέξιος 134 μόλις πήρε στά χέρια του τό γράμμα και άπ' την επιγραφή γνώρισε τό γραφικό χαραχτήρα του πολυπόθητου άδελφού του, καταφίλησε τό γράμμα, και άφού διάβασε τό περιεχόμενο, του έστειλε αύτή έδώ την άποχαιρετιστήριο έπιστολή: «Φίλτατέ μου άδελφέ, δέν πρόκειται πιά νά σέ ξαναδώ, καθώς σέ λίγο τά μάτια μου θά κλείσουν γιά πάντα· δέν πρόκειται νά σέ ξαναχαιρετίσω, και μέ ποιό, άλήθεια, στόμα άπό δώ και πέρα θά κάνω κάτι τέτοιο; Και γράμματα άν ζητής άπ' τόν Αδη νά σού στέλνω –γιατί γιά τόν Αδη έγώ τώρα άναχωρώ– δέ θά είναι κατορθωτό, καθώς τά χέρια μου θά παραλύσουν και θά μένουν άργά»[95].

«Αν και ό Αλέξιος Κ.Κ. 134, πρίν ξεψυχήση, τό νού του τόν είχε στραμμένο πρός τή γυναίκα του και ό πόθος νά τή δή τόν βασάνιζε[96], σάν ένας

90. Ανώνυμος, σ. 24 [357], στίχ. 274-84.
91. Ανώνυμος, σ. 19 [352], στίχ. 91-9.
92. Εύθύμιος Μαλάκης, σ. 149.
93. Εύθ. Μαλάκης, σ. 148-49.
94. Εύθ. Μαλάκης, σ. 148.
95. Εύθ. Μαλάκης, σ. 148-49.
96. Εύθ. Μαλάκης, σ. 149.

καλὸς Βυζαντινός, πιὸ πολὺ ἄρχισε νὰ φροντίζῃ γιὰ τὴν ψυχή του καὶ γιὰ τὰ ἄνω πράματα, καὶ τοὺς οὐρανοὺς πιὰ ἀναθυμόταν».

«Κ᾿ ἔτσι ὅλο τὸ νοῦ του, καθὼς ἔστρεψε πρὸς τὸ Θεό», «ἐμπρός, λοιπόν» εἶπε «ἂς γίνω στρατιώτης τοῦ ἀθάνατου βασιλέα, καὶ καθὼς τὰ κάτω διαλύονται καὶ φεύγουν, καὶ στράτευση καὶ πανοπλία καὶ ὁπλοφόροι, φέρετέ μου νὰ ντυθῶ τὴ θεϊκὴ πανοπλία καὶ νὰ γίνω ἀληθινὸς τοῦ Χριστοῦ στρατιώτης».

«Μακρυὰ ἀπὸ μένα», συνέχισε, «καὶ φαρέτρα καὶ τόξο, ποὺ ἀπ᾿ τὴν ἀρρώστια δὲν μὲ ἔσωσαν· μισητὸ τὸ δόρυ καὶ τὸ σπαθί, ποὺ τὸ σημερινὸ ἐχτρὸ δὲ φοβέρισαν· ἂν τὸ κράνος μου ἦταν γερό, ἡ ἀρρώστια δὲ θὰ χτυποῦσε στὸ κεφάλι. Ἂν εἶχα ἀσπίδα ποὺ μποροῦσε νὰ μὲ σώσῃ ἀπ᾿ τὰ βέλη, θὰ ἔμενε ἀπρόσβλητο τὸ πλευρό μου ποὺ μὲ πονεῖ. Σὲ τί λοιπὸν τὰ λαμπρὰ αὐτὰ περιβλήματα καὶ ὁ χυμένος πάνω τους χρυσὸς μὲ ὠφέλησαν, ἂν ἀπ᾿ τὸ θάνατο δὲν μποροῦν αὐτὰ νὰ μὲ σώσουν;»[97]

Στὸ πλευρό του βρίσκονταν ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης Κ.Κ. 133[98], ἡ νύφη του ἡ Δούκαινα, ἡ «περίδοξη σύζυγος» τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, «ἐξαιρετικὸ στόλισμα καὶ ἀπαύγασμα τοῦ γυναικείου κόσμου, ὁλάκερη καταμαργαρισμένη ἀπὸ ὅλες τὶς ἀρετὲς καὶ καταστόλιστη ἀπὸ σεμνοὺς τρόπους, ποὺ παρηγοροῦσε τὸν Ἀλέξιο 134 καὶ δάμαζε τὴν ἀρρώστια του καὶ κατάπαυε τὸν πολὺ ἀπ᾿ αὐτὴ κλονισμό του μὲ σοφὰ δροσιστικὰ λόγια, καθὼς τὸν ἐμψύχωνε», καὶ ἀκόμη ἡ ἀδελφή του Εἰρήνη Κ.Κ. 136 –καθὼς συνόδευε στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου τὸν ἄντρα της Νικηφόρο Βρυέννιο– τὴν ὁποία μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴν πῇ «χρυσὴ ἑστία τῶν ἀρετῶν καὶ ὑπόδειγμα φρόνιμης καὶ πάνσεμνης ζωῆς, ποὺ κατασίγαζε τὴν καΐλα τῶν στεναγμῶν τοῦ ἑτοιμοθάνατου ἀδελφοῦ της καὶ ἔσβηνε τὸ τόσο μεγάλο ἀπ᾿ τοὺς πόνους τράνταγμά του»[99].

Τέλος, καθὼς πλησίαζε πρὸς τὸ θάνατο, ἦλθε καὶ ἡ ὥρα της μεταμφιεσῆς του, ὅπως συνήθιζαν κυρίως οἱ ἄρχοντες τοῦ Βυζαντίου.

Ὁ ἴδιος προσωπικὰ ὁ θεῖος του Μανουὴλ (α´) Κ. 81, «ὁ κραταιὸς τῶν Αὐσόνων σκηπτροκράτορας, ὁ δεύτερος γιὸς τοῦ Θεοῦ»! «ποὺ μὲ πανσοφία ἔργα Θεοῦ κάθε μέρα κάνει, πρωτοστάτησε στὴ μεταμφίεση τοῦ γλυκοῦ ἀνεψιοῦ του καὶ ἀπὸ Ἀλέξιον τὸν μετονόμασε Ἀντώνιον μοναχόν»[100].

97. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 149.
98. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 148.
99. Ἀνώνυμος, σ. 26 [359], στίχ. 321-33.
100. Ἀνώνυμος, σ. 26 [359], στίχ. 344-49:

ὁ γὰρ κραταιὸς Αὐσόνων σκηπτροκράτωρ,
ὃς δεύτερος παῖς τοῦ Θεοῦ χρηματίσας
ἔργα Θεοῦ δρᾷ πανσόφως καθημέραν,
πνευματικοῖς ὥπλισεν ὅπλοις ἐνθέοις
τὸν γλυκὺν αὐθόμαιμον ἀντ᾿ Ἀλεξίου
Ἀντωνίου δοὺς κλῆσιν ἐν μονοτρόποις·

Ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τῆς στρατιᾶς «τοῦ εβγαλαν τα ντυματα τα μαλακα και τὸν ἔντυσαν μὲ τὸ τραχὺ τριβώνιο τῆς κατὰ Θεὸν φιλοσοφιας» και «τὸν κατάταξαν στὶς ἄσαρκες στρατaρχίες»[102].

Ὁ κὺρ Ἀλέξιος 134 καὶ τώρα Ἀντώνιος «απόβαλε τὰ οπλα τὰ ανώφελα καὶ περιβλήθηκε τὴ μακαριστὴ πνευματικὴ πανοπλια ντυθηκε το θώρακα τῆς δικαιοσύνης, τὴν περικεφαλαία τῆς σωτηριας, τη μάχαιρα τοῦ πνεύματος»[103]. «ἀντὶ γιὰ σπαθὶ πῆρε τὰ θεικὰ τὰ λόγια, αντι για σιδερένιο κράνος την πνευματικὴ περικεφαλαία»[104], καὶ «εγινε στρατιωτης τοῦ Χριστοῦ»[105] και «νέος στρατάρχης καὶ θαρραλέος πανοπλίτης μαζι με τους στρατηγέτες τοῦ Θεοῦ»[106].

Ἔχοντας πάντα τὴ σκέψη του στὸ Θεὸ και ψελλιζοντας λόγια απ᾿ τους ψαλμούς[107], ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, Ἀντώνιος πιὰ μοναχός, εφυγε απ᾿ τὴ ζωή, γιὰ νὰ παρασταθῇ, κατὰ ποὺ λέει κι ὁ στιχοπλόκος - εγκωμιαστὴς του, «μπροστὰ στὸ Θεὸ καὶ Δεσπότη»[108].

Παρὼν ὁ αὐτοκράτορας - θεῖος του κατὰ τὸ θάνατό του, φόρεσε ἀμέσως, κατὰ τὴ συνήθεια, λ ε υ κ ὰ πένθιμα φορέματα[109], «καὶ κλαίγοντας καὶ μουγγρίζοντας σὰν λιοντάρι, ἀνακαλοῦσε στὴ ζωὴ τὸν πεθαμένο». «Ἀνεψιέ μου, φώναζε, πιστότατέ μου στρατιώτη μὲ τὴ χρυσὴ ἀσπίδα, ἡρωικὲ καὶ ἀντρειωμένε, τρέξε κοντά μου καὶ πολέμησε μαζί μου, ετοιμασε τὸ τόξο σου, τράβηξε τὸ σπαθί σου καὶ μὲ τὴν τόλμη σου μέθυσε τὰ βέλη σου καὶ μέσα στῶν

Τὸ ὄνομα Ἀντώνιος ὡς μοναχικὸ ἦταν συνηθισμένο στους Κοντοστεφανους εκεινους ποὺ τὸ κοσμικό τους ἄρχιζε ἀπὸ Α· ετσι ὡς μοναχοι πῆραν τὸ ονομα Ἀντωνιος, ο Ἀνδρόνικος Κοντοστέφ., ὁ σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 58, και ο Ἀνδρόνικος Κοντοστεφ., ἕνας ἔγγονὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ἀπὸ ὅ,τι τουλ. ξέρομε. βλ. Γενεαλογιαν μου τ. Α´, σ. 295, ἀριθ. 7, καὶ σ. 298-99, ἀριθ. 31, καθὼς και σ. 294, υ. 17

101. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 149.
102. Ἀνώνυμος, σ. 26 [359], στίχ. 350.
103. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 149-50.
104. Ἀνώνυμος, σ. 26 [359] - 27 [360], στίχ. 352-54.
105. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150.
106. Ἀνώνυμος, σ. 27 [360], στίχ. 356-57.
107. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150.
108. Ἀνώνυμος, σ. 27 [360], στίχ. 355.
109. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150· Ἀνώνυμος, σ. 20 [253], στίχ. 143-48. Τὸ πὼς οἱ βασιλεῖς πενθώντας λευκοφοροῦσαν, μαρτυροῦν ὁ Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ. II, σ. 612· ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνός, τ. II, σ. 167· ὁ Ψευδο-Κωδινός, σ. 284 (ια´), ἐκδ. J. Verpeaux· Μιχ. Πανάρετος, ἐκδ. Ὀδ. Λαμψίδη, Ποντικαὶ Μελέται 2 (1958), σ. 73, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 4 (1907), σ. 282. Πρβλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Δ (1951), σ. 220 καὶ 243-44. Ὁ Ψευδο-Κωδινός, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ξεκαθαρίζει πὼς ὁ αυτοκράτορας λευκοφοροῦσε κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, τῆς μητέρας του, τῆς γυναίκας του, καὶ τοῦ γιοῦ καὶ τοῦ ἔγγονοῦ του, ἂν αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι εἶχαν στεφτῆ βασιλεῖς, ἐνῶ ἐδῶ βλέπομε τὸ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 νὰ λευκοφορῇ γιὰ ἀνεψιό του ἀπὸ ἀδελφή, ἦταν αὐτὸ μιὰ ἐξαίρεση;

Τούρκων τὰ αἵματα κοκκίνησέ τα»[110].

«῞Αν κι ἀπὸ μικρὸς ἔτρεφε τυφλὴ καὶ δουλικὴ ὑπακοὴ στὸ θεῖο του βασιλέα, ἴση πρὸς τὴν πίστη του στὸ Θεό»[111], καὶ ἦταν «ἕνας μέχρι πάθους θαυμαστής του»[112], ἦταν ἡ μοναδικὴ φορὰ ποὺ δὲν ὑπάκουσε στὴ βασιλικὴ προσταγή, «καὶ δὲν καβαλλίκεψε τ᾽ ἄλογό του καὶ δὲν ἅρπαξε τὸ δόρυ του, γιὰ νὰ συνταράξη τὶς φάλαγγες τοῦ ἐχτροῦ»[113].

Κοντὰ στὸ βασιλέα,·ὅλοι οἱ παριστάμενοι, ἀνακαλώντας ἀπ᾽ «τὸ ψυχρὸ καὶ πικρὸ σκοτάδι τοῦ ἐχθρικοῦ ῞Αδη» τὸν ᾽Αλέξιο 134, τοῦ ἀπηύθυναν τὸ δίλημμα:

«῾Η τὸ νεκρὸ δόσε μας, αὐτὸν ποὺ πῆρες καὶ σκεπάζεις,

῾Η πάρε καὶ μᾶς σ᾽ ἕνα τάφο μαζί του»[114], κ᾽ ἔπειτα ξεχύνονταν σὲ ἔπαινους γιὰ τὸ νεκρό.

῎Αλλος ἔλεγε πὼς «ὑπῆρξε πράος, ἥσυχος καὶ γλυκύς», ἄλλος πὼς «ὑπῆρξε συντρέχτης καὶ ἔδινε χέρι βοήθειας σ᾽ αὐτὸν ποὺ εἶχε ἀνάγκη», καὶ πὼς «ἦταν πρόθυμος ὅλους νὰ εὐεργετήση». Καὶ «θαυμαζόταν ἡ εὐθύτητα τῆς γνώμης του, ἡ καλὴ του θέληση καὶ ἡ καθαρότητα τῶν ἠθῶν του»· ἄλλος «ἐξυμνοῦσε τὴ γλυκύτητα τῶν λόγων του καὶ τὴν πειθὼ ποὺ ἐνέπνεαν, καὶ πὼς δὲν ἐκμεταλλευόταν ποτὲ τὴν εὐφράδειά του, γιὰ νὰ ντύση μὲ αὐτὴ μιὰ ψευτιά». «᾽Απ᾽ τὴν ἄλλη μεριὰ τονιζόταν καὶ ἐκθειαζόταν ἡ ὀμορφιά του καὶ ἡ ἀντρειοσύνη του, καθὼς καὶ ἡ ψηλὴ κορμοστασιά του, ἀπὸ ὅλους ποὺ παραβρίσκονταν ἐκεῖ»[115].

«῏Ω τῆς συννεφιασμένης ἐκείνης μέρας τοῦ θανάτου τοῦ ᾽Αλέξιου 134, γράφει ὁ Μαλάκης, ποὺ σ᾽ αὐτὴ ὁ ἥλιος ἔκρυψε τὶς ἀχτίδες του καὶ ἡ σελήνη τὸ βράδυ τὴ δική της ἀνταύγεια δὲν ἔδωσε· ποὺ σ᾽ αὐτὴ ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, ὁ δικός μας ἥλιος, καὶ ἡ αὐγούστα Μαρία τῆς ᾽Αντιόχειας, ποὺ σὰν ἄλλη σελήνη λάμπει ἀπ᾽ τὶς ἀχτίδες τῆς βασιλικῆς του δόξας καὶ ἀπ᾽ τὶς χάρες τοῦ προσώπου της, βαρὺ τὸ χειμώνα τοῦ πένθους καθὼς περιντύθηκαν καὶ ὁλάκερη τὴν ψυχή τους μὲ τὴ θλίψη καθὼς κατασυννέφιασαν, σφοδρὲς καὶ ἄφθονες βροχὲς δακρύων γιὰ τὸν πολυαγαπημένο τους ἀνεψιὸ ἀποστάλαξαν»[116].

«῏Ω τῶν τότε θρήνων καὶ στεναγμῶν· ὢ τῆς ὑπερβολῆς τῶν δακρύων· γιατὶ ὅλοι, καθὼς μιμήθηκαν τὸ βασιλέα, ὄχι μόνο οἱ στενοὶ συγγενεῖς τοῦ νεκροῦ καὶ ὅσοι ἀνῆκαν στὴ β α σ ι λ ι κ ὴ καὶ χ ρ υ σ ὴ τῶν Κομνηνῶν σ ε ι ρ ά[117], ἀλλὰ

110. Ἀνώνυμος, σ. 18 [351], στίχ. 60-3, καὶ σ. 20 [353] στίχ. 122-28.
111. ᾽Ανώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 131-32.
112. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145.
113. ᾽Ανώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 133-36.
114. ᾽Ανώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 116-18.
115. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150.
116. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 147.
117. Γιὰ τὴ βασιλικὴ καὶ χρυσὴ τῶν Κομνηνῶν σειρά, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α᾽, σ. 28, ὑ. 19, καὶ σ. 475-76, ὑ. 190.

καὶ κάθε γενιά, καὶ κάθε ἡλικία, καὶ ὅσο μέρος τῶν στρατευμάτων ἔτυχε νὰ παρευρίσκεται, συνέπασχαν μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ ὕψωναν τὴ φωνὴ καὶ μὲ χτυπήματα στὰ στήθη θρηνοῦσαν καὶ ἀπὸ παντοῦ ζητοῦνταν ὁ ὡραιότατος Κομνηνός».

«῎Εγινε πένθος μεγάλο, καὶ ἄρχοντες στέναξαν καὶ πρεσβύτες· παρθένες καὶ νέοι ἀρρώστησαν καὶ ἡ ὀμορφιὰ τῶν γυναικῶν ἀλλοιώθηκε».

«῾Η ἀδελφή του Εἰρήνη Κ.Κ. 136 καὶ ἡ νύφη του, ἡ Δούκαινα, ἡ γυναίκα τοῦ ἀδελφοῦ του ᾽Ανδρόνικου Κ.Κ. 135[118], τὰ καλλιστεῖα τοῦ γυναικείου κόσμου, σὰν ἄλλες ῾Η λ ι ά δ ε ς γύρω ἀπ᾽ τὸ Φαέθοντα, ἄμετρους κρουνοὺς δακρύων ἔχυναν, κλαίγοντας τὸ νεκρὸ ἀδελφό τους· ἔρριξαν τὸ στολισμὸ τοῦ κεφαλιοῦ, ντύθηκαν μὲ πένθιμα, ἀμαύρωσαν τὴ χάρη τοῦ προσώπου τους, καὶ ὅπως λέει ἡ Γραφὴ θρηνώντας τὴν ᾽Ιερουσαλήμ, κ ά θ ι σ α ν κ α τ ὰ γ ῆ ς κ α ὶ χ ῶ μ α ἀ ν έ β α σ α ν σ τ ὸ κ ε φ ά λ ι τ ο υ ς· καὶ τὸ δάκρυ τους δὲν ἔγινε μὲν ἤλεκτρο, ἀλλὰ αὐτὲς νικημένες ἀπ᾽ τὸ πάθος τους, παραλίγο νὰ γίνουν πέτρες, γιὰ νὰ ἐπαληθεύσουν τὸ μύθο τῆς Νιόβης· δὲ βράχνιασε μόνο ὁ λάρυγγάς τους ἀπ᾽ τὸ νὰ κράζουν ὅλη τὴν ἡμέρα καὶ νὰ κλαῖνε τὸν Κομνηνὸ 134, ἀλλὰ ἀπ᾽ τὸ κλάμα ἔφτασαν νὰ γίνουν βουβές· καὶ καθὼς σώθηκαν τὰ δάκρυά τους, ρυάκια αἱμάτων ἀδειάζονταν ἀπ᾽ τοὺς φάρυγγές τους.

῾Ο ῾Ομηρικὸς στρατιώτης θρηνωδοῦνταν μὲ ματωμένες σταλαματιές.

Τί ἦταν αὐτὸ τὸ πάθος τῆς ἀδελφῆς του Εἰρήνης Κ.Κ. 136, τί ἦταν αὐτὴ ἡ ἀγάπη τῆς νύφης του Δούκαινας, μέχρι ποὺ νὰ πέσουν κάτω νεκρές· δὲν ἀνέχονταν νὰ ζοῦν αὐτὲς καὶ νεκρὸς νὰ εἶναι ὁ ᾽Αλέξιος 134, οὔτε ἤθελαν αὐτὲς νὰ βλέπουν τὸν ἥλιο καὶ κεῖνος νὰ εἶναι στὸ σκοτάδι, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἀγωνίζονταν ἢ τὸ νεκρὸ νὰ ἀναστήσουν ἢ νὰ συνταφοῦν μὲ τὸν πολυαγαπημένο τους καὶ μαζί του ἀπ᾽ τὸν κόσμο νὰ φύγουν»[119].

Κι ὁ ἀδελφός του ᾽Ιωάννης Κ.Κ. 133 ποὺ παραβρισκόταν στὴ θανή του, «ἔδειχνε κι αὐτὸς πὼς ἤθελε νὰ πεθάνη μαζί του»[120], ἐνῶ ὁ πιὸ ἀγαπημένος του ἀδελφὸς ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, βρισκόταν γιὰ τὶς

118. Γιὰ τὴ Δούκαινα, τὴ σύζ. τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 72. Εἶναι χαραχτηριστικὴ ἡ παρουσία τῆς αὐτοκρατόρισσας Μαρίας τῆς ᾽Αντιόχειας καὶ τῶν πριγκιπισσῶν τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου. Γιὰ τὴν παρουσία τῆς αὐτοκρατόρισσας, βλ. ἀμέσως πιὸ πάνω, ὑ. 116. Τὴν Εἰρήνη Κ.Κ. 136 καὶ τὴ Δούκαινα συναντήσαμε νὰ ἀνακουφίζουν τὸν ἑτοιμοθάνατο ᾽Αλέξιο Κ.Κ. 134, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 99· συνόδευσαν καὶ οἱ δυὸ μέχρι τὸ Λοπάδιο τοὐλ. τοὺς ἄντρες τους Νικηφόρον Βρυέννιον καὶ ᾽Ανδρόνικον Κ.Κ. 135. ῾Η σύζ. τοῦ ᾽Αλέξιου Κ.Κ. 134 εἶχε μείνει στὴν ΚΠολη, δὲν τὸν συνόδευσε στὴν ἐκστρατεία, ὅπως καὶ ἡ σύζ. τοῦ ᾽Ιωάννη Κ.Κ. 133 δὲ συνόδευσε τὸν δικό της. ῾Η Δούκαινα ἀπ᾽ τὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου συνόδευσε τὸ νεκρὸ τοῦ ᾽Αλέξιου Κ.Κ. 134 στὴν ΚΠολη, ὅπου τὴ βλέπομε νὰ παραστέκεται στὴ χήρα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 84.
119. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 147-48.
120. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 148· ᾽Ανώνυμος, σ. 16 [349], στίχ. 10-13· σ. 22 [355] - 23 [356], στίχ. 217-23. Βλ. καὶ προσωπογρ. ᾽Ιωάννη Κ.Κ. 133, ὑ. 14, 17, 18.

ἀνάγκες τοῦ πολέμου στὰ βάθη τῆς ᾿Ανατολῆς[121].

᾿Από ὅπου πέρασε ὁ ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134, ἡ θύμισή του ἔμεινε γιὰ πάντα[122], καθὼς σὲ ὅλους ἦταν ἀγαπητός [123].

῎Αν λοιπὸν στοὺς ξένους ἦταν τέτοιος, «σ᾿ αὐτοὺς ποὺ γιὰ λίγο γεύτηκαν τὸ μέλι», τί λογῆς ἦταν στοὺς δικούς του, στοὺς συγγενεῖς του, καὶ «σ᾿ αὐτοὺς ποὺ ἀπ᾿ τὴ συχνὴ ἐπαφὴ ὁλάκερο τρύγησαν τὸν ᾿Υμηττό;»

῏Ηταν πολὺ φιλοσυγγενής, καὶ πάνω στὸ σημεῖο αὐτὸ ξεπέρασε ὅλα τὰ παραδείγματα τῆς ἀρχαιότητας.

«᾿Αλλὰ τώρα ἔμειναν ὅλοι ἔρημοι ἀπ᾿ τὸν καλὸ Κομνηνὸ 134, λέει ὁ Μαλάκης, ποὺ ἀναζητοῦν τ᾿ ἀδέλφια του, ὁ ᾿Ιωάννης Κ.Κ. 133 καὶ ἡ Εἰρήνη Κ.Κ. 136 ποὺ ἦσαν παρόντες -καὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ἀπὸ μακρυά, ὅταν πῆρε τὴν πικρὴ ἀγγελία- τὸν φιλάδελφο, οἱ νύφες του, ἡ Δούκαινα τοῦ ᾿Ανδρόνικου 135 καὶ ἡ γυναίκα τοῦ ᾿Ιωάννη 133, τὸν φιλόνυμφο, ὁ γαμβρός του Νικηφόρος Βρυέννιος, ὁ σύζ. τῆς Εἰρήνης 136, τὸν φιλόγαμβρο, καθὼς πάντα ἦταν μ᾿ αὐτὸν μονιασμένος καὶ ἀποτελοῦσαν οἱ δυό τους μ ι ὰ ψ υ χ ή, οἱ αὐλικοὶ ἀναζητοῦν τὸν ὑπέρλαμπρο συνόμιλο καὶ συναυλικό, οἱ στρατιῶτες τὸ συστρατιώτη, οἱ στρατηγοὶ τὸ συστράτηγο, οἱ μεσήλικοι τὸ συνομήλικο, οἱ γέροι τὸν ὁμόφρονα, κι ὅταν σὲ κάποια τελετὴ στὸ ὕπαιθρο ἢ στὴν αὐτοκρατορικὴ σκηνή, κατὰ τὴν ἐκστρατεία -ἢ ἀργότερα στὸ παλάτι- συγκεντρώνονταν ὅλοι οἱ αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι, καὶ ὁ αὐτοκράτορας καθόταν στὸ θρόνο του, δὲν ἔφευγε ἀπ᾿ τὴ θύμισή τους ὁ Κομνηνός 134».

«Καὶ ὁ βασιλέας καὶ θεῖος ζητοῦσε νὰ δῆ τὸν ἀνεψιό, καὶ ἔφερνε στὸ νοῦ του τὴν αἰφνίδια ἀπ᾿ τὸ θάνατο ἁρπαγή του, καὶ ἀπ᾿ τὸ πάθος σπαραζόταν».

«Καὶ ἀκόμη ἀναζητοῦσαν τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 134 τὰ αὐτοκρατορικὰ κυνήγια ποὺ σ᾿ αὐτὰ μ᾿ ἐπιδεξιότητα ἔπαιρνε μέρος, τὸν ἀναζητοῦσαν τὰ ἐντευκτήρια τῶν σοφῶν καὶ ἡ σ ε μ ν ὴ σύγκλητος, ποὺ στὶς συνεδριάσεις τους μὲ τὴ σοφή του γνώμη ἐπίσης ἔπαιρνε μέρος».

«Τέλος, σὲ λίγο, ποὺ θὰ γίνη ὁ καταστρεφτικὸς ἐκεῖνος πόλεμος τοῦ Μυριοκέφαλου, πιὸ πολὺ ἀκόμη θὰ ἀναζητηθῆ ὁ πολεμιστής»[124].

Τὸ σκήνωμα τοῦ ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134 ἀπ᾿ τὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου μεταφέρθηκε στὶς μικρασιατικὲς ἀκτὲς τοῦ Αἰγαίου, κι ἀπὸ κεῖ στὴν ΚΠολη μὲ βασιλικὸ πλοῖο[125].

Τὸ σκήνωμα συνόδευε ἡ ἀγαπημένη του νύφη, ἡ Δούκαινα[126], καὶ τὸ παράλαβε ἡ ὑπέροχη γυναίκα του Κοντοστεφανίνη Κομνηνή, πιθανὸν μιὰ

121. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 148 καὶ 152: ᾿Ανώνυμος, σ. 25 [358], στίχ. 301-20. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 83 καὶ 94.
122. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 151.
123. ᾿Ανώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 120-21.
124. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 151-52.
125. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 76.
126. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 84 καὶ 118.

Καματηρή, τὴν ὁποία ἔχομε ἤδη περιγράψει, καὶ ἡ ὁποία μόλις ἔλαβε τὴν εἴδηση τοῦ θανάτου του, εἶχε κι αὐτὴ περιβληθῆ, ὅπως ἐκεῖνος, «τὸν νυκτερινὸ πέπλο»[127], «τὸ σκοτεινὸ καὶ μέλαν ἀμφιο»[128] τῆς μοναχῆς.

«Συναχθῆτε, φωνάζουν οἱ ποιητές, σωφρονικὲς Κομνηνίδες πριγκίπισσες τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, γύρω ἀπ᾿ τὸ φέρετρο, καὶ παρηγορῆστε τὴν ἐξαίρετη αὐτὴ ὕπαρξη, τὴ γυναίκα του· θρηνήτριες, αὐτοσχεδιάστε τὸ δίκαιο ἐγκώμιο τοῦ νεκροῦ καὶ μυρολογῆστέ τον»[129].

Καὶ ἡ γυναίκα του, «σὰν ἄλλη πιστὴ Ανδρομάχη τοῦ Ἕκτορα, κλαίγοντας γοερὰ τὸν καλὸ καὶ ὡραῖο σύντροφό της, ἔρριξε κάτω στὴ γῆ τὸ στολισμὸ τοῦ κεφαλιοῦ της, καὶ τοῦ ἀπηύθυνε τὸν ὕστατό της χαιρετισμό»:

«᾿Αλλοίμονό μου ἡ δύστυχη ἐγώ, Κομνηνέ, εἶπε, τὴν ἴδια μοῖρα εἴχαμε καὶ οἱ δυό· ἐσένα σὲ ἔθρεψε λιγόζωο ἡ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η μ η τ έ ρ α σ ο υ, ἡ ξακουστὴ ἐκείνη β α σ ί λ ι σ σ α ῎Αννα Κ. 77, ἐμένα δύσμοιρη καὶ κακότυχη ὁ πατέρας μου ὁ λ ο γ ο θ έ τ η ς· καὶ ἐσὺ μὲν γιὰ λίγο ἔλαμψες, κ᾿ ἔπειτα κάτω ἀπ᾿ τὴ γῆ κρύφτηκες, ἐσὺ τῆς ζωῆς μου ὁ λαμπτήρας, ἐγὼ δὲ ἀπόμεινα μιὰ δυστυχισμένη κατάμονη χήρα»[130].

«῞Ενα τῆς ἔλειπε ἀπ᾿ τὴν ᾿Ανδρομάχη, ποὺ αὐτὴ ἀπ᾿ τὸν Ἕκτορα ἀπόχτησε τὸν ᾿Αστυάνακτα, ἐνῶ ἡ Κομνηνὴ ἀπ᾿ τὸν ᾿Αλέξιο 134 δὲν εἶχε ἀποχτήσει παιδί· τί μεγάλο κακό, λέει ὁ Μαλάκης, ἕνας τέτοιος ἄντρας νὰ μὴν ἀφήση παιδί, εἰκόνα τῆς ἀρετῆς του στὴ ζωὴ καὶ μιὰ παρηγοριὰ στὴ μητέρα του»[131].

Δὲν εἶναι γνωστὸ σὲ ποιὸ μοναστήρι τάφηκε.

Χάρη στὸν ᾿Ανώνυμο στιχουργό, ποὺ μερικοὶ συνταύτισαν πρὸς τὸ Θεόδωρο Πρόδρομο[132], καὶ κυρίως χάρη στὸ μητροπολίτη Νέων Πατρῶν

127. ᾿Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 188-89:
καὶ πρὸς δύσιν κλίναντος εἰς δύσιν βλέπει
καὶ νυκτερινὸν ἐνδιδύσκεται πέπλον·
128. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145: ἔχεις δὲ (῞Αδη)... καὶ τὸ σκοτεινὸν καὶ μέλαν ἀμφιον τῆς συζύγου..
129. ᾿Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 200-203. Γιὰ τὰ διάφορα μυρολόγια καὶ ἐγκώμια, βλ. ᾿Ιωάννης Χρυσόστομος, PG 148, στ. 580· PG 63, στ. 785· Μέγ. Βασίλειος, PG 31, στ. 232· PG 32, στ. 1284· Γρηγόριος Νύσσης, PG 46, στ. 969.
130. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 153.
131. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 153.
132. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, σ. 16 [349]: Τοῦ Προδρόμου εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν ᾿Αλέξιον τὸν Κοντοστέφανον. Καὶ ὁ J. Darrouzès, Georges et Démétrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 58, θεωρεῖ πὼς τὸ στιχούργημα ἀνήκει στὸν Πρόδρομο. ᾿Αλλὰ ὁ W. Hörandner Th. Prodromos, Historische Gedichte, δὲν τὸ κατατάσσει ἀνάμεσα στὰ ἱστορικὰ ποιήματα τοῦ Θεόδ. Πρόδρομου, ἂν καὶ σ. 445, ἀναγνωρίζει πὼς στὸν Λαυρεντιανὸ κώδικα conv. soppr. 627, f. 15 κεξ. φέρεται τὸ ποίημα στὸ ὄνομα τοῦ Πρόδρομου. ῎Ας ἔχομε ὅμως ὑπόψη μας πὼς κατὰ τὸν K. Krumbacher, ᾿Ιστορία Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, ἐκδ. Παπύρου, σ. 757, «κανένα ἀπ᾿ τὰ χρονολογικὰ βέβαια ποιήματα τοῦ Θ. Πρόδρομου δὲν ξεπερνάει τὸ ἔτος 1159», ἐνῶ κατὰ τὸν W. Hörandner, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 32, δὲν ξεπερνάει τὸ ἔτος 1155/56. ῾Ο Μαγγάνειος Πρόδρομος πάλι

('Υπάτης) Εὐθύμιο Μαλάκη[133], ποὺ συνέθεσαν ὁ πρῶτος μιὰ ἔμμετρη γιὰ τὸ θάνατο τοῦ 'Αλέξιου Κ.Κ. 134 μονωδία[134] καὶ ὁ δεύτερος μιὰ πεζή[135], ἡ προσωπικότητα τοῦ δευτερότοκου κλάδου τῆς "Αννας Κ. 77[136] μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστή.

'Ο Εὐθύμιος Μαλάκης μάλιστα ὑπῆρξε στενὸς προσωπικὸς φίλος τοῦ 'Αλέξιου Κ.Κ. 134 καὶ δηλώνει μὲ κάποια ὑπερβολὴ πὼς καθὼς ἔμαθε τὸ θάνατό του « θὰ ἤθελε κι αὐτὸς νὰ πεθάνη μαζί του»[137], καὶ ἀκόμη μᾶς λέει πὼς «πολλὲς φορὲς ἐπισκεφτόταν τὸν πρίγκιπα στὸ παλάτι του»[138].

'Ο 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 ὑπῆρξε ἕνας πολὺ ὡραῖος ἄντρας, «μιὰ θεσπέσια ὀμορφιά»[139].

Ρήτορες καὶ ποιητὲς ἀνταγωνίζονται γιὰ νὰ περιγράψουν τὴν ὀμορφιά του.

«'Ωραῖος στὸν ὅλο σχηματισμό του, ὁλόλαμπρο τῶν ἀνακτόρων φῶς»[140] καὶ «τῶν ἀνακτόρων δόξα»[141], μᾶς λέει ὁ ἕνας, «ἡ χάρη ἔλαμπε στὸ πρόσωπό του καὶ εἶχε ἀπόλυτη συμμετρία στὰ μέλη τοῦ σώματος»[142], μᾶς λέει ὁ ἄλλος.

«'Ωραιότατο εὐωδιαστὸ τριαντάφυλλο»[143], «τερπνότατο τριαντάφυλλο»[144], «λευκότατο κρίνο»[145], «γλυκύτατον βότρυν»[146], τὸν λέει ὁ ποιητής, «ἄνθος ὀμορφιᾶς»[147], τὸν ἀποκαλεῖ ὁ ρήτορας.

Καὶ οἱ δυὸ μαζὶ μᾶς διαβεβαιώνουν πὼς μὲ «τὴ χρυσοειδὴ (=τὴν ξανθὴ) ὄψη του»[148] καὶ μὲ «τὴν καλλονή του»[149] «πολὺ ἔλαμπε μέσα στὰ αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα»[150] καὶ «τερπνὰ ἀνθοῦσε μέσα στοὺς δόμους τοὺς βασιλικούς»[151].

"Ηταν ἕνας ἄντρας ψηλός[152]· «λουλούδι κυπαρισσένιο»[153], «ὄρθιο κυπαρίσσι»[154], «δέντρο ὑψίκομο»[155], «ψηλοστέλεχο φοίνικα»[156], «κυπαρισσένια πανύψηλη χάρη»[157], μᾶς τὸν λένε οἱ σύγχρονοί του καὶ οἱ φίλοι του.

Κοντὰ σ' αὐτὰ τὰ ἔξοχα σωματικὰ χαρίσματα, ὁ 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 ἦταν καὶ «ἕνας ἔμψυχος πίνακας τῆς φρόνησης, ἕνας πύργος τῆς καλῆς θέλησης, ἕνα στέριο καὶ πανέξυπνο μυαλό»[158], ποὺ μποροῦσε κανεὶς νὰ τὸ πῆ «μυαλὸ γέρου, καθὼς βρύση ἔτρεχαν ἀπ' αὐτὸ τὰ χαρίσματα τῆς πείρας καὶ τῆς σοφίας»[159].

«"Ενα γλυκὸ μειδίαμα ἀπανθοῦσε πάντα στὰ χείλη τοῦ ὡραίου αὐτοῦ ἄντρα»[160].

«'Η καλή του γλῶσσα»[161] ἦταν συγχρόνως καὶ «γλῶσσα σύνεσης»[162].

«Μελιστάλαχτος στὰ λόγια του, εἶχε σεμνότητα ἔκφρασης στὸ πρόσωπό του, χρηστότητα στὰ ἤθη του, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ καθαρότητα στὴ σκέψη του καὶ ὀμορφιὰ στὴν ψυχή του»[163].

«'Απ' τὴ φύση του λεπτός, ἦταν συγχρόνως ἕνας νοῦς περιδέξιος καὶ εὔστροφος»[164].

Οἱ σύγχρονοί του μᾶς λένε ἀκόμη πὼς εἶχε «ἠθῶν ἁρμονία καὶ ἀρετῶν συμφωνία»[165], καὶ πὼς ἦταν «ἄγαλμα φύσης καὶ πίνακας χαρισμάτων»[166], «φορέας εὐκαρπίας ἀρετῶν»[167], καὶ τέλος, «ἕνας οὐράνιος ἄντρας στὸ βάθος τοῦ μυαλοῦ καὶ ἕνα ζωντανὸ ἄγαλμα ὅλων τῶν ψυχικῶν χαρισμάτων»[168].

Εἶχε μιὰ σπάνια ψυχραιμία ἀντιμετώπισης τῆς σκληρότητας τῆς ζωῆς, ποὺ ὁ ποιητὴς τὴ λέει «ἡρωϊκὴ φρόνηση»[169]· «τὴ στιγμὴ ἀκόμη ποὺ πέθαινε –καὶ ἐνῶ

πέθανε κατὰ τὸ ἔτος 1166 ἢ λίγο μετά. Πῶς εἴτε ὁ ἕνας εἴτε ὁ ἄλλος ἦταν δυνατὸν νὰ γράψουν μονωδία τὸ 1176; Γι' αὐτὸ καὶ ἀποδίδω τὸ στιχούργημα σὲ 'Ανώνυμο. Ποιὸς εἶναι αὐτός; Κάποιος ποὺ εἶχε ἐπαφὲς μὲ τὸν οἶκο τῶν Κοντοστεφάνων Κομνηνῶν, γιὰ νὰ εἶναι γνώστης ἀρκετῶν λεπτομερειῶν ποὺ μᾶς μεταδίδει, ἂν καὶ δὲ μᾶς λέει τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιὰ τῆς γυναίκας τοῦ ἠρωά του, γιατὶ στοὺς συγχρόνους της ἦσαν πράματα πολὺ γνωστά.

133. Γιὰ τὸν Εὐθ. Μαλάκην, ἐκτὸς ἀπ' τὸν J. Darrouzès, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 36, ἰδὲ καὶ Κ. Γ. Μπόνης, Λόγοι (δύο) εἰς Μανουὴλ α' Κ., Θεολογία, τ. 19 (1941-48), σ. 513-58, 708-17.
134. 'Ανώνυμος, ἐκδ. L. Sternbach, Spicil. Prodr., Cracovie 1904, σ. 16 [349] - 27 [360], στίχ. 1-364.
135. Εὐθ. Μαλάκης, ἐκδ. 'Αθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, Πετρούπολις 1913, σ. 142-154.
136. 'Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 206· Εὐθ. Μαλάκης, σ. 153.
137. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
138. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145.
139. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
140. 'Ανώνυμος, σ. 17 [350], στίχ. 36-7.
141. 'Ανώνυμος, σ. 24 [357], στίχ. 259.
142. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
143. 'Ανώνυμος, σ. 18 [351], στίχ. 71.
144. 'Ανώνυμος, σ. 23 [356], στίχ. 234.
145. 'Ανώνυμος, σ. 23 [356], στίχ. 235.
146. 'Ανώνυμος, σ. 24 [357], στίχ. 258.
147. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
148. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
149. 'Ανώνυμος, σ. 21 [354], στίχ. 171.

150. 'Ανώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 142.
151. 'Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 208.
152. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
153. 'Ανώνυμος, σ. 18 [351], στίχ. 64.
154. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
155. 'Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 216.
156. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
157. 'Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 213.
158. 'Ανώνυμος, σ. 17 [350], στίχ. 43-6.
159. 'Ανώνυμος, σ. 18 [351], στίχ. 67.
160. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
161. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
162. 'Ανώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 150.
163. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
164. 'Ανώνυμος, σ. 21 [354], στίχ. 167· σ. 22 [355], στίχ. 205.
165. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
166. 'Ανώνυμος, σ. 21 [354], στίχ. 159.
167. 'Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 207.
168. 'Ανώνυμος, σ. 17 [350], στίχ. 31-2.
169. 'Ανώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 124.

ψηνόταν ἀπ' τὸν πυρετὸ[170] καὶ δοκιμαζόταν ἀπ' τοὺς πόνους[171] – μὲ μιὰ χάρη ψυχικὴ ποὺ ἔλαμπε στὸ ροδόχρωμο πρόσωπό του, εἶχε νὰ πῆ γιὰ τὸν καθένα ἀπ' τοὺς παρευρισκόμενους ἕνα καλὸ λόγο καὶ μιὰ σωτήρια εὐχή»[172].

Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, ὅσο κι ἂν αὐτὰ τὰ ἐγκώμια περιέχουν ὑπερβολές, πὼς ὁ 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 ἦταν ἕνας πολὺ ἐκλεκτὸς βυζαντινὸς πρίγκιπας, καὶ δίκαια ὁ φίλος του ἐγκωμιαστής, ὁ Εὐθύμιος Μαλάκης, στρέφοντας τὸ λόγο του πρὸς τὸν Ἅδη, τοῦ λέει: «Μᾶς ἅρπαξες πρόωρα τὸν ἄριστο ἀπὸ μᾶς καὶ σοῦ ἀρκεῖ νὰ κρατᾶς κοντά σου, αὐτὸν τὸν ἕνα, ἀντὶ δέκα χιλιάδες ἀνθρώπους!»[173].

Ἂν καὶ εἶχε τόσα προσόντα καὶ τέτοια ἀξία, ὁ 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 δὲν ἔπαυε νὰ εἶναι καὶ ἕνας ἄνθρωπος ταπεινὸς καὶ ταπεινόφρονας.

Ἐάν κάποιος ἀνάφερνε μπροστά του δικό του πολεμικὸ ἀρίστευμα ἢ κάποια ἐξαίρετη πράξη του, ὡς δουκὸς καὶ πραίτορος, καὶ μάλιστα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου, ὅπου ἄφησε ἄριστες ἀναμνήσεις, κοκκίνιζε καὶ ἀπόφευγε νὰ ἀκούη τοὺς ἐπαίνους ἀπὸ ταπείνωση καὶ μετριοφροσύνη, ἐνῶ ὁ συμπαριστάμενος φίλος του Εὐθύμιος Μαλάκης μὲ εὐφροσύνη ἄκουγε τοὺς ἐπαινέτες καὶ ὑποσχόταν νὰ τοὺς ἀνταμείψη[174].

Ἦταν ἀκόμη στὸ ἔπακρο δίκαιος, ἔτσι ποὺ «ἡ Δικαιοσύνη μὲ τὸ θάνατό του ἀναζητοῦσε καὶ ἤθελε νὰ βρῆ καὶ νὰ δῆ τὸ (νέο) θεματοφύλακά της»[175].

Ἦταν πραγματικὰ ἀκέραιος πάνω στὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του καὶ ἀδέκαστος· δὲν τοῦ ἄρεσαν «οὔτε τὰ δῶρα οὔτε οἱ κολακεῖες, πράματα τόσο στοὺς Βυζαντινοὺς ἄρχοντες συνηθισμένα· τὰ δῶρα τὰ μισοῦσε καὶ τοὺς δωρητὲς ἀποστρεφόταν καὶ τὴν κολακεία τὴ θεωροῦσε πιὸ βαριὰ ἀπ' τὴ βρισιά»[176].

Ὁ Μαλάκης παρέχει τὴν προσωπική του μαρτυρία γιὰ τὸν ἀδέκαστο χαραχτῆρα του καὶ τὴν ἄψογη πολιτεία του ὡς δουκὸς καὶ πραίτορος Ἑλλάδος[177].

Μέσα σ' ὅλα ὁ 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 ἦταν ἕνα γερὸ παληκάρι· «ἕδρα τῆς ἀντρειοσύνης»[178], μᾶς τὸν λένε ἐκεῖνοι ποὺ τὸν γνώρισαν, καὶ μᾶς διαβεβαιώνουν πὼς «ἀνείπωτη ἦταν τῆς δύναμής του ἡ ἰσχύς»[179].

Εἶχε «δύναμη στὰ χέρια, ταχύτητα στὰ πόδια, καὶ σὰν ἕνας εὔστροφος καὶ ταχύπτερνος ἱππότης πηδοῦσε μὲ θαυμαστὴ ἐπιτηδειότητα πάνω στὰ ἄλογα,

170. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 146.
171. 'Ανώνυμος, σ. 26 [359], στίχ. 326-33.
172. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 149.
173. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145.
174. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145.
175. 'Ανώνυμος, σ. 21 [354], στίχ. 168.
176. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150.
177. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150.
178. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
179. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.

καὶ μὲ πιὸ θαυμαστὴ ἀκόμη ἐπιδεξιότητα καὶ χάρη ἀποπηδοῦσε ἀπ' αὐτά». Καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἦταν «ἕνας εὔστοχος τοξότης καὶ ἕνας πολὺ ἐπιδέξιος ἀκοντιστής»[180].

Ὁ 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 ἦταν κυρίως ἕνας ἄντρας στρατιωτικός.

Οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς δίδονται γιὰ τὴ στρατιωτική του δράση πρὸς ἐγκατάσταση τοῦ Στέφανου IV στὸ θρόνο τῆς Οὐγγαρίας[181], δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ κρίνωμε τὴ στρατιωτική του ἀξία.

Ἀντιθέτως πλούσιες εἶναι οἱ πληροφορίες ποὺ μᾶς δίδονται γι' αὐτὴ του τὴν ἰδιότητα ἀπ' τὶς φιλολογικὲς πηγές. Ὁ 'Αλέξιος 134 πρῶτ' ἀπ' ὅλα, σύμφωνα μὲ αὐτές, ἦταν ἕνας θεωρητικὸς τῆς στρατιωτικῆς τέχνης τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ Μαλάκης μᾶς διηγεῖται πὼς κατὰ τὶς συχνὲς ἐπισκέψεις ποὺ τοῦ ἔκανε στὸ παλάτι του, τὸν εὕρισκε νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰ στρατιωτικὰ καθήκοντα καὶ μελετήματα, καὶ πὼς σὲ ἐρώτησή του «τί τὰ θέλει αὐτά», ὁ 'Αλέξιος 134 τοῦ ἀνάπτυσσε στρατιωτικὰ θέματα· «ποιὰ εἶναι ἡ ἔννοια τῆς σημαίας γιὰ τοὺς στρατιῶτες καὶ ποιὰ ἡ ἔννοια τῶν διαφόρων σχημάτων πάνω στὰ ὅπλα· τί εἶναι λόχος καὶ τί εἶναι παράταξη καὶ τί εἶναι φάλαγγα, καὶ τί λογῆς εἶναι ἡ σύνταξη τοῦ στρατοῦ καὶ ποιοὶ καὶ πόσοι εἶναι οἱ σχηματισμοὶ τῆς σύνταξης, καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα γνωρίζουν οἱ πολὺ εἰδικοὶ τῆς πολεμικῆς τέχνης»[182].

Ἐπίσης τοῦ διηγόταν διάφορα περιστατικὰ ἀπ' τοὺς προηγούμενους πολέμους καὶ κατορθώματα γενναίων ἀντρῶν, καὶ τοῦ ἀνάπτυσσε «τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὰ θέματα τῆς στρατιωτικῆς τακτικῆς, ὅσα ἄκουγε ἀπὸ παλιοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ὅσα ὁ ἴδιος εἶδε κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες, ποὺ ἔκανε μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα - θεῖο του Μανουὴλ (α') Κ. 81, ἔργα θαυμαστὰ τῆς δικῆς του στρατηγικῆς· τότε τὸν ἔπιανε μεγάλος ἀπὸ ὑπέρτατη εὐχαρίστηση ἐνθουσιασμὸς καὶ ἔδειχνε σὰν ἕνας ἄνθρωπος θεοφόρητος, ποὺ μὲ εὐστροφία παράτρεχε οἱοδήποτε δικό του ἀρίστευμα καὶ ὅλο τὸ ζῆλο του ἐκδήλωνε γιὰ νὰ προασπίση τὸν ἐστεμμένο θεῖο του, ἕτοιμος ἐκείνη τὴ στιγμὴ τὶς τροπαιοῦχες χεῖρες του νὰ καταφιλήση»[183].

Σύμφωνα μὲ τὶς φιλολογικὲς πηγὲς ὁ 'Αλέξιος Κ. 134 ἦταν «ἕνας μεγάλος στρατηγός»[184] καὶ «ἄριστος»[185] καὶ «ἕνας στρατιώτης ἡρωϊκός»[186] καὶ «ἐπιδέξιος»[187] ποὺ «ἄξιζε νὰ ὑμνηθῆ»[188].

180. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143· 'Ανώνυμος, σ. 19 [352], στίχ. 84 καὶ 110-15· σ. 20 [353], στίχ. 126-28 καὶ 135-36.
181. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 13-30.
182. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145.
183. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145.
184. 'Ανώνυμος, σ. 22 [355], στίχ. 204: ἐν στρατηγίαις μέγας.
185. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
186. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 144.
187. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
188. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.

«Μαχητής ἀνίκητος»[189], «στύλος τῆς Ρωμιοσύνης καὶ πρόμαχος τῆς στρατιᾶς»[190], «πόσους θὰ εἶχε ξεκάνει βαρβάρους, ἂν ἡ ἀρρώστια δὲν τὸν ἔστελνε στὸν τάφο, κατὰ τὴν κακότυχη ἐκείνη μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου»[191], γι' αὐτὸ «καὶ μόνοι χάρηκαν -ποὺ στὶς παραμονὲς τοῦ πολέμου πέθανε- οἱ Τούρκοι, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἀκόνιζε τὸ σπαθί του καὶ ἑτοίμαζε τὴν πανοπλία του»[192], «καθὼς στρατηγοῦσε μαζὶ μὲ τὸν κράτιστο δεσπότη, τὸ θεῖο του - αὐτοκράτορα, ἐναντίον τῆς ἀλλόφυλης αὐτῆς βαρβαρικῆς δύναμης»[193].

«Τὴν ὥρα ποὺ ξεκινοῦσε ἀπ' τὴν ΚΠολη γιὰ τὴ μεγάλη ἐκστρατεία, πάνω στ' ἄλογό του, μὲ τὰ ὅπλα του, ἔμοιαζε σὰν ἕνα ἄγαλμα τοῦ Ἄρη, ποὺ ἐνέπνεε τρόμο καὶ φόνο στοὺς βαρβάρους»[194].

«Ἕνα τέτοιο καλὸ στρατηγέτη, καθὼς ξαφνικὰ ἁρπάχτηκε ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράση, στὴν κρίσιμη ὥρα, ἀναζητοῦσε νὰ δῇ ἡ στρατιά»[195].

Στρατιωτικὸς ἄντρας, ὅπως εἴδαμε, ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, θεράπευε συγχρόνως καὶ τὰ γράμματα.

Τὸ τελευταῖο γραφτό του,ἡ ἐπιστολή του πρὸς τὸν ἀδελφό του Ἀνδρόνικον Κ.Κ. 135, «ἀποτελοῦσε ὑπόδειγμα ἀττικοῦ ὕφους καὶ λακωνικῆς βραχυλογίας». Ἂν καὶ τὸν ἔδερνε ὁ κακοήθης ἐκεῖνος πυρετὸς ποὺ τὸν ὁδήγησε στὸν τάφο, τὸ μυαλό του παράμενε καθαρὸ καὶ κυβερνοῦσε τὸ τρεμάμενο χέρι του, γιὰ νὰ χαράξῃ τὸ γράμμα[196].

Κοντὰ στὴν ἱκανότητά του νὰ γράφῃ, εἶχε καὶ μιὰ εὐφράδεια λόγου γιὰ νὰ ἀναπτύξῃ τοὺς βαθεῖς στοχασμούς του[197].

«Ὁ ἔρωτάς του πρὸς τὰ γράμματα, ἡ ἀγάπη του πρὸς τὰ παλιὰ βιβλία, ἡ τέρψη του ἀπ' τὴ μελέτη τῶν ρητορικῶν λόγων», μαρτυρεῖται ἀπ' τὸ φίλο του Εὐθύμιον Μαλάκην, «πρὸς τὸν ὁποῖον συχνὰ ἀπηύθυνε ἐρωτήσεις πάνω σὲ ζητήματα τῆς Γραφῆς καὶ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ τοῦ ὁποίου ὁρισμένα ἔργα καὶ ἐπιστολὲς τὰ εἶχε μαζί του, γιὰ νὰ τὰ ἔχῃ πάντα πρόχειρα»[198].

Ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, «αὐτὴ ἡ ἐλπίδα καὶ τὸ καύχημα τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν, κόφτηκε ἀπ' τὴ ζωή»[199], τί κρίμα!, σὲ ἡλικία μόλις 46 περίπου χρονῶ[200].

189. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 144.
190. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143.
191. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 144.
192. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 145.
193. Ἀνώνυμος, σ. 18 [351], στίχ. 79-80.
194. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 144· Ἀνώνυμος, σ. 20 [353], στίχ. 135-36.
195. Ἀνώνυμος, σ. 21 [354], στίχ. 168-69.
196. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 149.
197. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150.
198. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 150.
199. Εὐθ. Μαλάκης, σ. 143: οἱ τοῦ γένους ἐλπὶς ἐκκέκοπται.
200. Γιὰ τὸ ἔτος γέννησης, περὶ τὸ 1130, βλ. προσωπογρ. Ἰωάννου Κ. Κ. 133, ὑ. 3· γιὰ τὸ ἔτος θανάτου, 1176, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 68.

135. Ἀνδρόνικος Κοντοστέφανος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1132/3 – † περὶ τὸ 1195)

Ὁ Ἀνδρόνικος[1] Κ.Κ. τριτότοκος γιὸς τοῦ Στέφανου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Ἄννας Κ. 77[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1132/3[3].

Τὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Κέρκυρας, τέλη τοῦ 1148 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1149, καθὼς τὴν πρωτεύουσα τῆς νήσου ποὺ κατεῖχαν οἱ Νορμανδοὶ τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Ρογήρου II (1127 - 1154), πολιορκοῦσαν οἱ Βυζαντινοί[4].

Σ' αὐτὴ τὴν πολιορκία τραυματίστηκε βαριὰ καὶ σὲ λίγο πάνω στὴ ναυαρχίδα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου ὑπόκυψε ὁ πατέρας του μέγας δοὺξ πανυπερσέβαστος Στέφανος Κοντοστέφανος, ἀρχηγὸς τῶν βυζαντινῶν ναυτικῶν δυνάμεων, κάτω ἀπ' τὰ μάτια τοῦ γιοῦ του Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ἀφοῦ προηγουμένως μπόρεσε νὰ τοῦ δώσῃ τὶς τελευταῖες του ὁδηγίες[5].

Εἶχε τότε ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 μιὰ ἡλικία 16 περίπου χρονῶ[6].

Ὅπως ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, ἔτσι καὶ ὁ Ἀνδρόνικος 135, πῆρε μέρος τὸ 1162 στὴν ὑπόθεση τῆς ἀποκατάστασης στὸν οὐγγρικὸ θρόνο

135. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἀνδρόνικου Κ. 76, ὡς καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς ἐπίσης μεγάλου θείου του Ἀνδρόνικου Κ. 35.
2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ὅμοιοι (στίχοι ἐπιτύμβιοι) εἰς τὸν αὐτὸν (Στέφανον Κοντοστέφανον), ἐκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55· ἐκδ. W. Horandner, ἀριθ. 50, σ. 441, στίχ. 16-21· Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 197, 208, 213, 243, 313, 322, 346· Κιvναμος, σ. 97, 217, 270, 272, 273, 278· Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς Ἀλέξιον Κ. 134, ἐκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae Sbornik vizantijskich tekstou XII-XIII vekov, St Pétersbourg 1913, σ. 148 καὶ 152· Ἀνώνυμος στιχουργός, ἐκδ. L. Sternbach Spicilegium Prodomeam, Cracovie 1904, σ. 25 [358], στιχ. 301-20· Γεώργιος Τορνίκης, Ἐπιτάφιος εἰς τὸν Κοντοστέφανον ἐκεῖνον κῦριν Ἀνδρόνικον, εἰς Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Ἐπιγράμματα Ἰωάννου Ἀποκαύκου, περιοδικὸν Ἀθηνᾶ 15 (1903), σ. 470, πρβλ. J. Darrouzès, Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès, REB 23 (1965), σ. 166 καὶ ὑ. 12· Θεόδωρος Βαλσαμών, Ἐπιγράμματα, ἐκδ. Κ. Horna, Wiener Studien 25 (1903), Die Epigramme des Theodoros Balsamon, σ. 185, XVIII, B, καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἐπιστολαί, αὐτόθι, σ. 214. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, σ. 398, ἐκδ. Bonn, καὶ σ. 38, ἐκδ. Κυριακίδη.
3. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κ.Κ. 133, ὑ. 3.
4. Κίνναμος, σ. 97.
5. Βλ. Γενεαλογίαν μου τ. Α', σ. 386-87, ὑ. 32-36.
6. Τὸ 1148/49 ὁ Ἀνδρόνικος 135 ἦταν 16 περίπου χρονῶ. Ὁ R. Guilland, Les chefs de la marine byzantine:... mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 227, ἀποδίδει λανθασμένα στὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135 τὶς πράξεις τοῦ 1144 ἐναντίον τοῦ Raymond de Poitiers τῆς Ἀντιόχειας, καὶ παραπέμπει εἰς Χωνιάτην, σ. 71, καὶ Κίνναμον, σ. 33, ἐνῶ οἱ πράξεις αὐτὲς ἀνήκουν στὸν Ἀνδρόνικον Κοντοστέφανον, τὸν σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 58, ὅπως ἀπόδειξε ἤδη ὁ H. Grégoire, La famille des Kontostéphanos, σ. 156: Ces considérations suffisent à démontrer, qu'Andronic (135) n'était pas en âge, l'an 1144, de commander une armée... Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 292-93 καὶ ὑ. 8-14, καὶ σ. 295, ἀριθ. 7 καὶ 9.

τοῦ Στέφανου IV ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν πρωτεξαδέλφη τους Μαρία Κ. 141.

Ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καθὼς ἔλαβε εἰδήσεις πολὺ λίγο εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς ἀποκατάστασης τοῦ Στέφανου IV ποὺ χειριζόταν ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, ἦλθε σὲ διαπραγματεύσεις εἰρήνης μὲ τὸν Στέφανο III΄, γιὸν τοῦ Γκέϊζα II καὶ ἀνεψιὸ τοῦ Στέφανου IV.

Ὁ μέγας ἑταιρειάρχης πανσέβαστος σεβαστὸς Γεώργιος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 191 ἐπιφορτίστηκε νὰ πάη στὸ νεαρὸ βασιλέα καὶ νὰ τοῦ κάνη τὶς ἑξῆς προτάσεις: Ὁ δεύτερος γιὸς τοῦ Γκέϊζα II, ὁ νεαρὸς Βελᾶς, νὰ ἔλθη στὴν ΚΠολη κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ λάβη τὴν ἐξουσία πάνω στὴ Δαλματία καὶ στὴν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου, τὴν ὁποία τοῦ εἶχε παραχωρήσει ὁ πατέρας του[8].

Οἱ προτάσεις ἔγιναν δεχτὲς καὶ ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος Δ.Κ. 191 ἔφερε στὴν ΚΠολη τὸν Βελᾶ, ὁ ὁποῖος τὸ 1163 ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη τοῦ βασιλέα Μαρία Κ. 153[9].

Ἀλλὰ ἀπότομα ὁ Στέφανος III ἢ καλύτερα οἱ σύμβουλοί του ἄλλαξαν τακτικὴ καὶ ξανάνοιξαν μὲ τὸ Βυζάντιο τὶς ἐχθροπραξίες γιὰ νὰ καταλάβουν τὰ ἐδάφη ποὺ εἶχαν παραχωρηθῆ στὸ Βελᾶ[10].

Καὶ τὴν ἴδια ἐποχή, ὁ Στέφανος IV ἐπεχείρησε γιὰ δικό του λογαριασμὸ μιὰ ἐκστρατεία στὴν Οὐγγαρία[11].

Καθὼς πῆρε αὐτὲς τὶς εἰδήσεις –εἴμαστε στὸ 1162– ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 προχώρησε μὲ τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατὸ πρὸς τὰ σύνορα τοῦ Δούναβη, καὶ ἐνῷ ὁ ἴδιος πέρασε τὸν ποταμὸ καὶ στρατοπέδευσε ἀπέναντι ἀπ᾽ τὸ Τίτελ, ἔστειλε τὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ., ἐπικεφαλῆς στρατοῦ νὰ βοηθήση τὸ Στέφανο IV· ὁ Ἀνδρόνικος πέτυχε νὰ τὸν βγάλη ἀπ᾽ τὴ δύσκολη θέση, ποὺ σ᾽ αὐτὴ βρισκόταν[12].

Ἦταν ἡ πρώτη στρατιωτική του ἐπιτυχία.

Περὶ τὸ 1150 ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. παντρεύτηκε μὲ μιὰ κόρη τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ἡ ὁποία ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια τῶν Δουκῶν, καθὼς «πανευγενῆ Δούκαιναν» τὴν ὀνομάζει ἕνας αὐλικὸς ποιητής[13].

Αὐτὴ ἡ κοπέλα «ἄστραφτε ἀπὸ ὀμορφιὰ καὶ χάρες· γεμάτη ἦταν ἀπὸ ὅλων τῶν εἰδῶν τὶς ἀρετὲς καὶ ὁλάκερη ἦταν στολισμένη μὲ τοὺς σεμνοὺς

7. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 29.
8. Κίνναμος, σ. 215, 217, 247. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 475, ὑ. 3.
9. Κίνναμος, σ. 214-5· Χωνιάτης, σ. 167.
10. Κίνναμκς, σ. 216.
11. Κίνναμος, σ. 216.
12. Κίνναμος, σ. 217[3-11]. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ.076-77 καὶ ὑ. 1-2(ὅπου κατὰ λάθος ἀναφέρει τὸν Ἀλέξιο Κ.Κ. 134, ὁ ὁποῖος, καθὼς λέει, «σὲ λίγο ὀνομάστηκε μέγας δομέστικος» –τέτοιος ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134 δὲν ἔγινε ποτέ– ἀντὶ νὰ ἀναφέρη τὸν Ἀνδρόνικον Κ.Κ. 135, ὅπως ρητὰ ἀναγράφει ὁ Κίνναμος, σ. 217: καὶ δὴ καὶ Ἀνδρόνικον τὸν τοῦ Κοντοστεφάνου υἱέα, ὃς καὶ μέγας ὀλίγῳ ὕστερον ἐχρημάτισε δούξ, ἅμα στρατεύματι στείλας Στέφανον μὲν ἀνήρπασε τοῦ κινδύνου,
13. Ἀνώνυμος, σ. 26 [359], στίχ. 322. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 72.

τρόπους»[14].

Χάρισε στὸν ἄντρα της τὸ πιὸ λίγο πέντε γιούς, τὸν [Ἰωάννην] Κοντοστέφανον 224, τὸν [Στέφανον] Κ. 225, τὸν [Μανουὴλ] Κ. 226, τὸν [Ἰσαάκιον] Κ. 227 καὶ τὸν Ἀλέξιον Κ. 228[15].

Μᾶλλον θὰ τοῦ χάρισε καὶ κόρες, ἀλλὰ αὐτὲς δὲν ἀναφέρονται σὲ καμιὰ ἀπ᾽ τὶς γνωστὲς πηγές.

Τὴ γυναίκα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, τὴν Δούκαιναν, που ἕνας σύγχρονός της ρήτορας, συμφωνώντας μὲ τὸν αὐλικὸ ποιητή, τὴ χαρακτηρίζει ὡς «καλλιστεῖο τοῦ γυναικείου κόσμου»[16], τὴ συναντᾶμε κατὰ τὸ 1176 στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου, μὲ πάθος νὰ συμμερίζεται τὸ πένθος τῶν Κοντοστεφάνων-Κομνηνῶν γιὰ τὸ θάνατο τοῦ κουνιάδου της Ἀλέξιου Κ.Κ. 174[17] καὶ νὰ συνοδεύη τὸ σκήνωμά του στὴν ΚΠολη[18].

14. Ἀνώνυμοςσ. 26 [359], στιχ. 321, 323 - 325
ἡ γὰρ καταστράπτουσα κάλλει χαριτων.
....
πανευγενὴς Δούκαινα, σὴ κλεινὴ δαμαρ.
ξένον φιλοτίμημα γυναικῶν γένους.
ὅλη καταμάργαρος ἀρεταῖς ὅλαις.
ὅλη καταποίκιλτος εν σεμνοῖς τρόποις.
15. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 298, αριθ. 26-30. Ειναι λαθος τοῦ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, partial Stemma of the Comneni and of the Angeli, σ. 277, ποὺ γράφει πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 εἶχε «ἕνδεκα γιούς». Ὁ Χωνιατης, σ. 345, γραφει πως τὸν Ἰούλιο τοῦ 1182 συνωμότησαν ἐναντιον τοῦ Ἀνδρονικου Κ. 87 ο Ἀνδρονικος Αγγ. Δούκας 93 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 μαζὶ μὲ τοὺς «εκκαιδεκα» (=16) γιους τους· ὁ Ἀνδρόνικος Αγγ. Δ. 93, σύμφωνα μὲ τὸν ιδιο τὸ Χωνιάτη, σ. 319, ειχε εξι γιους· δὲν ειναι λοιπὸν δυνατὸν ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 νὰ ειχε δεκα γιοὺς και μαλιστα ετοιμοπόλεμους· πρόκειται γιὰ λάθος ποὺ μᾶς ἐπανορθώνει τὸ δημοτικὸ κειμενο τοῦ Χωνιατη, σ. 345, πὼς οἱ γιοὶ καὶ τῶν δυὸ ἀνωτέρω ἦσαν «ἕνδεκα» και οχι δεκαξι, στίχ. 16: [εκκαιδεκα] ενδεκα Β. Ἔτσι ξεκαθαρίζεται πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Αγγ. Δ. 93 ειχε εξι γιοὺς και ο Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 πέντε γιούς. Τὰ ὀνόματα ποὺ εδιδαν οι Κοντοστέφανοι Κομνηνοι ἦσαν τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα ποὺ ἔδιδαν οι Κομνηνοί· ὁ Ἀνδρόνικος 135 θὰ τιμησε ὁπωσδήποτε στὴν ὀνοματοθεσία τῶν γιῶν του τὸν ἀδελφό του Ἰωάννη 133, τὸν πατέρα του Στέφανο, τὸ θεῖο του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸν πάππο του Ἰσαάκιο, τὸ θεῖο του Ἀλέξιο Κ. 74 καὶ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο 134. Ἔτσι οἱ γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου 135, θὰ πῆραν τὰ ὀνόματα Ἰωάννης 224, Στέφανος 225, Μανουὴλ 226, Ἰσαάκιος 227 καὶ Ἀλέξιος 228. Οἱ τέσσερις, πλὴν τοῦ τελευταίου, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, σ. 346, τυφλώθηκαν μαζὶ μὲ τὸν πατέρα τους, ἀπ᾽ τὸ ἕνα μάτι, ὅπως ὁμολογεῖ καὶ ὁ Ch. Brand, ενθ. ἀνωτ., σ. 46, ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87.
16. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἐνθ. ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 147.
17. Βλ. προσωπογρ. Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 119.
18. Κατὰ τὸν Ἀνώνυμον, σ. 26 [359], στίχ. 321-33, ἡ Δούκαινα καὶ ἡ Εἰρήνη Κ.Κ. 136 παρηγοροῦσαν καὶ ἀνακούφιζαν τοὺς πόνους τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134 στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου, καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, κατὰ τὸν Εὐθ. Μαλάκην, σ. 147-48, ἐπίσης στὸ

Τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα τῆς «δοξασμένης αὐτῆς συζύγου»[19] τοῦ Ἀνδρόνικου 135, δὲν μᾶς ἔχει παραδοθῆ[20].

Τὸ 1166/67 ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο υ κ ό ς[21], τοῦ ἀρχηγοῦ δηλ. ὅλων τῶν ναυτικῶν πολεμικῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας, σὲ ἀναγνώριση τῆς συμβολῆς του στὸν οὐγγρικὸ πόλεμο· διαδέχτηκε στὸ μεγάλο αὐτὸ ἀξίωμα τὸ θεῖο του Ἀλέξιο Κ. 65, πρωτεξάδελφο τῆς μητέρας του Ἄννας Κ. 77[22].

Σὲ ἄλλες προσωπογραφίες παρακολουθήσαμε διάφορες φάσεις τοῦ ἑλληνοουγγρικοῦ πολέμου[23], «μακροῦ καὶ γεμάτου μεταστάσεις»[24].

Μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1167 ποὺ συνέπεσε στὶς 9 τ᾽ Ἀπρίλη, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 πῆγε στὴ Σαρδική (σημ. Σόφια), ὅπου συγκέντρωσε τὰ στρατεύματα γιὰ μιὰ ριζικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ οὐγγρικοῦ προβλήματος[25].

Ἐκεῖ ἔμαθε πὼς ὁ βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας Στέφανος III δυσαρεστημένος γιὰ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ ἀδελφοῦ του Βελᾶ-Ἀλέξιου μὲ τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ ἀνήσυχος γιὰ τὶς προθέσεις τοῦ Μανουὴλ (α΄) ἀπέναντι στὸ στέμμα του, εἶχε εἰσβάλει στὴν περιοχὴ τοῦ Σιρμίου[26].

Μετὰ πολλὲς συσκέψεις, ἂν ἔπρεπε ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας νὰ ἀναλάβη τὴν ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Οὔγγρων ἢ νὰ τὴν ἀναθέση σὲ ἔμπειρο στρατηγό[27], «ἀνάδειξε τῆς ὅλης στρατιᾶς ἀρχηγὸ τὸ δ ο ύ κ α τοῦ στόλου

στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου, ἔκλαιγαν μὲ πάθος τὸ νεκρὸ τοῦ ἀδελφοῦ τους. Ἀπ᾽ τὶς δυὸ ὅμως πριγκίπισσες, βλέπομε μόνο τὴ Δούκαινα –καὶ ὄχι τὴν Εἰρήνη 136– μαζὶ μὲ τὴ σύζυγο τοῦ Ἰωάννη Κ.Κ. 133 ποὺ δὲν εἶχε συνοδεύσει τὸν ἄντρα της στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου ἀλλὰ εἶχε παραμείνει στὴν ΚΠολη, νὰ παρηγοροῦν «μὲ λόγους παρακλητήριους», κατὰ τὴν ταφὴ τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, τὴ σύζυγο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, «τὴν κόρη τοῦ λογοθέτη», ποὺ κι αὐτὴ εἶχε παραμείνει στὴν ΚΠολη, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ ἴδιος Εὐθ. Μαλάκης, σ. 153[4-5]. Βλ. καὶ προσωπογρ. Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 99, 119, 84, 126.

19. Ἀνώνυμος, σ. 26 [359], στίχ. 322: σὴ κλεινὴ δάμαρ,
20. Λανθασμένα ὁ R. Guilland, Mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 227, ἀναφέρει ὡς σύζυγο τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135 τὴ Θεοδώρα Κ. 58, ἐνῶ αὐτὴ ἡ τελευταία ὑπῆρξε σύζ. τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου, θείου τοῦ Ἀνδρόνικου 135, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 291 καὶ 295, ἀριθ. 7. Ἐπίσης λανθασμένα ὁ Κ. Ἄμαντος, Ἱστορία, Β΄, σ. 363, ὑ. 3, ἀποδίδει τὸ ποίημα τοῦ Ἀνώνυμου, Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κοντοστεφάνου, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 32-33 [365-366] καὶ ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 154, ἀριθ. 242, στὸν Ἀνδρόνικον Κ.Κ. 135, ἐνῶ ἀνήκει στὸν ἀνωτέρω Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο, ἀριθ. 7, τὸ σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 58.
21. Χωνιάτης, σ. 197 καὶ 208. Πρβλ. R. Guilland, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 227.
22. Βλ. Γενεαλογίαν μου τ. Α΄, σ. 316, ὑ. 19.
23. Βλ. προσωπογραφίες Μαρίας Κ. 123, ὑ. 58-66 καὶ 86· Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 19-32· Θεοδώρας Κ. 131, ὑ. 25-32.
24. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 410.
25. Κίνναμος, σ. 265.
26. Rahewin, Appendix, ad. ann. 1168.
27. Χωνιάτης, σ. 197.
28. Χωνιάτης, σ. 197: ἀναδείκνυται τῆς ὅλης ἀρχηγὸς στρατιᾶς ὁ τοῦ στόλου δοὺξ

Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135»[28].

Ὁ αὐτοκράτορας χάραξε στὸν ἀνεψιό του - ἀρχηγὸ ἕνα σχεδιάγραμμα τῆς ὅλης ἐκστρατείας[29], ἐπιμένοντας σὲ κάθε λεπτομέρεια· «τοῦ ὑπόδειξε τὶς τακτικὲς μεθόδους ποὺ ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήση, τοῦ ἐπισήμανε τὸν καιρὸ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐπιτεθῆ, τὸ εἶδος τῶν ὁπλίσεων καὶ τὰ σχήματα τῶν παρατάξεων καὶ τὶς θέσεις ποὺ ἔπρεπε νὰ πάρουν οἱ ὑποστράτηγοι καὶ οἱ ἴλαρχοι καὶ κάτω ἀπ᾽ αὐτοὺς ὅλοι οἱ ὁπλῖτες κατὰ τὴ μάχη, ὑπενθυμίζοντας στὸν ἀνεψιό του προηγούμενους ἀγῶνες τους, καὶ τὸν ἔπεισε νὰ ἀκολουθήση ἐκεῖνα τὰ παραδείγματα, καὶ τοῦ εὐχήθηκε καλὴ ἔκβαση τοῦ πολέμου καὶ καλὴ ἐπάνοδο μὲ λαμπρὰ τρόπαια»[30].

Πρὶν ὁ στρατὸς ξεκινήση, ὁ αὐτοκράτορας μίλησε πρὸς τοὺς στρατηγοὺς καὶ τοὺς στρατιῶτες, τοὺς ἐμψύχωσε, τοὺς ἐνθουσίασε καὶ τοὺς παρότρυνε νὰ κάνουν τὸ καθῆκον τους[31]· ὅλοι τὸν ἄκουσαν μὲ μεγάλη προσοχὴ καὶ ἄκρα σιωπή, καὶ καθὼς τελείωσε τὸ λόγο του, μὲ φωνὲς τὸν διαβεβαίωσαν πὼς θὰ πολεμήσουν μὲ ὅλη τους τὴν ψυχὴ καὶ ὅλη τους τὴ δύναμη, καὶ στὸ τέλος ζητωκραύγασαν, ἐπευφημώντας τὸ βασιλέα[32].

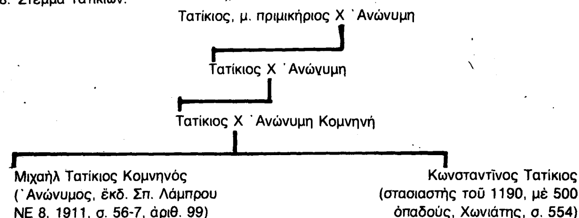
Τὸ στρατηγὸ αὐτοκράτορα τοῦ πολέμου Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135 πλαισίωναν διακεκριμένοι στρατηγοί, ὅπως ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς, σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κ. 234, ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς τοῦ δεξιοῦ κέρατος[32α], ὁ Κοκκοβα-

Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοστέφανος. Κίνναμος, σ. 270: καὶ δὴ καὶ Ἀνδρόνικος ὁ βασιλέως ἀδελφιδοῦς ᾧ Κοντοστέφανος ἐπώνυμον ἔκειτο, αὐτοκράτωρ τοῦ πολέμου τοῦδε πρὸς βασιλέως καταστάς. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 489· R. Guilland, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 227· Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 351· L. Bréhier, Vie et mort de Byzance, σ. 274· τοῦ ἰδίου, Institutions, σ. 339, ποὺ παρατηρεῖ πὼς εἶναι ἡ μοναδικὴ περίπτωση ποὺ ἀνατέθηκε ἐπιχείρηση τῆς ξηρᾶς σὲ ναυτικὸ ἀξιωματοῦχο. Ἂς σημειωθῆ πὼς ὁ Χωνιάτης, ἔνθ᾽ ἀνωτ., τὸ 1167 ὀνομάζει τὸν Ἀνδρόνικο 135 «δούκα τοῦ στόλου», καὶ μόνο τὸ 1169, βλ. Χωνιάτης, σ. 208, τὸν ὀνομάζει «μέγαν δούκα», καὶ αὐτὸ δείχνει νὰ ἀποδέχεται ὁ L. Bréhier, Institutions, σ. 339, καθὼς καὶ ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 489, ὅπου κατὰ τὴν ἐκστρατεία κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, τὸ 1167, δὲν τὸν ὀνομάζει «μέγαν δούκαν», ἀλλὰ ὡς τέτοιον τὸν ὀνομάζει κατὰ τὴν ἐπιχείρηση τῆς Αἰγύπτου, τὸ 1169, βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 538, ὅπου ἐκ παραδρομῆς γράφει Ἀλέξιος Κοντοστ. Κομν. (134) ἀντὶ τοῦ σωστοῦ Ἀνδρόνικος Κοντοστέφ. Κομν. (135). Ἀλλὰ τὰ πράματα ἀποκαθιστᾶ ὁ Κίνναμος, σ. 278, γράφοντας τὸ 1169: ἡγεῖτο δὲ τούτου (=τοῦ στόλου) Ἀνδρόνικος οὗ πολλάκις ἐμνήσθην, ὁ Κοντοστέφανος, ἐτύγχανε γὰρ μέγας ὥσπερ εἴρηται δοὺξ γεγονὼς πρότερον. Αὐτὸ σημαίνει πὼς προηγουμένως, ἀπ᾽ τὸ 1166/67, εἶχε γίνει «μέγας δοὺξ» καὶ πὼς γιὰ συντομία ὁ Χωνιάτης, σ. 197, τὸν ὀνομάζει τὸ 1167 «δούκαν» ἀντὶ «μέγαν δούκα», ὅπως ἔτσι τὸν ὀνομάζει τὸ 1167 καὶ ὁ ἀντιγραφέας του Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 269: Αἱρεῖται γοῦν τῆς στρατιᾶς ἀρχηγὸς ὁ μέγας δοὺξ τοῦ στόλου Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοστέφανος.

29. Κίνναμος, σ. 270.
30. Χωνιάτης, σ.197. Πρβλ. τὴν κρίση τοῦ Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος, σ. 210, εἰς Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 430, ὑ. 31κβ.
31. Χωνιάτης, σ.197.
32. Χωνιάτης, σ.198.
32α. Χωνιάτης, σ.199.

σίλης[33], ἕνας ἐγγονὸς τοῦ ᾿Αρμένιου πρίγκιπα τοῦ Κέσoun τοῦ Ταύρου Kogh Vasil (= Βασίλειου τοῦ Κλέφτη)[34] ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος (α´) Κ. 15 τὸν εἶχε ὀνομάσει π α ν σ έ β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ό ν[35], ὁ Τατίκιος[36], ἕνας ἐγγονὸς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ π ρ ι μ ι κ ή ρ ι ο υ Τατίκιου ὁμογάλακτου ἀδελφοῦ καὶ πιστοῦ συντρόφου τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Κ. 15[37] καὶ σύζυγος μιᾶς Κομνηνῆς[38], ποὺ οἱ δυὸ αὐτοὶ -ὁ Κοκκοβασίλης καὶ ὁ Τατίκιος- ἦσαν ἀρχηγοὶ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος[39], ὁ Φιλοκάλης[40], ἕνας ἀπόγονος τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α καὶ δ ο ύ κ α τῆς Κύπρου Εὐμάθιου Φιλοκάλη[41], ὁ ᾿Ιωσὴφ Βρυέννιος, σύζυγος τῆς Μαρίας Κ. 85[42], ὁ ᾿Ιωάννης Κοντοστέφανος Κομνηνός 104[43], οἱ ἀδελφοὶ Γεώργιος καὶ Δημήτριος οἱ Βρανάδες[44], ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς Κωνσταντῖνος ᾿Ασπιέτης[45] καὶ ὁ Μιχαὴλ ᾿Ασπιέτης[46], ἀπόγονοι

33. Κίνναμος, σ. 271, 272.
34. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 101-2, 459, 489.
35. Grégoire le Prêtre, RHC Documents Arméniens, τ. I, σ. 165.
36. Κίνναμος, σ. 271, 272.
37. Βρυέννιος, σ. 150. ῾Ο πάππος Τατίκιος, μέγας πριμικήριος καὶ πιστὸς φίλος τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Κ. 15 ἦταν γιὸς Τούρκου, ὁ ὁποῖος εἶχε περιέλθει ὡς δοῦλος στὸν ᾿Ιωάννη Κ. 6, βλ. ῎Αννα Κομνηνή, ᾿Αλεξιάς, τ. I, σ. 151, πρβλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB 29 (1931), σ. 252-54.
38. Στέμμα Τατικίων:

39. Κίνναμος, σ. 272.
40. Κίνναμος, σ. 271.
41. ῎Αννα Κομνηνή, ᾿Αλεξιάς, τ. II, σ. 164· τ. III, σ. 34, 44, 142-45, 148, 154· G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 188-90· MM 6 (1890), σ. 96· Πρβλ. F. Chalandon, τ. I, σ. 148, 149, 208, 216, 232, 238, 252-55, 264· R. Guilland, Les chefs de la marine byzantine... Mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 224-25.
42. Κίνναμος, σ. 271. Βλ. καὶ Γενεαλογίαν τ. Α´, σ. 487, ὑ. 8.
43. Κίνναμος, σ. 274. Βλ. πιὸ πάνω προσωπογραφίαν ᾿Ιωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 56 καὶ 57.
44. Κίνναμος, σ. 271, 272. Γιὰ τοὺς Βρανάδες, βλ. πιὸ πάνω προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 27.
45. Κίνναμος, σ. 271.
46. Κίνναμος, σ. 271· τὸ βαφτιστικό του ὄνομα προκύπτει ἀπ᾿ τὸ Χωνιάτη, σ. 251, πρβλ. F. Chalandon, τ. II,. σ. 668.

τοῦ γενναίου ᾿Αρμένιου στρατηγοῦ τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Κ. 15 ᾿Ασπιέτη, ἑνὸς πρίγκιπα ποὺ καταγόταν ἀπ᾿ τὴ βασιλικὴ γενιὰ τῶν ᾿Αρσακιδῶν καὶ ποὺ ἦταν μεγάλος γλεντζὲς καὶ κρασοπότης[47].

Μὲ σ τ ρ α τ η λ ά τ η[48] τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ.Κ. 135 πλαισιωμένο μὲ ἕνα τέτοιο ἐπιτελεῖο, ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ξεκίνησε καὶ εφτασε στὸ Ζεύγμινο (Semlin)[49]· σὲ λίγο, ὁ ᾿Ανδρόνικος 135 πληροφορήθηκε τὴν προσεγγιση τοῦ οὐγγρικοῦ στρατοῦ, ἐνισχυμένου ἀπὸ Γερμανοὺς στρατιῶτες ὅπως καὶ στὸ προηγούμενο ἔτος ὁ παλατῖνος[50a] Διονύσιος, «γεμάτος θάρρος καὶ κομπασμὸ γιὰ τὶς προηγούμενες κατὰ τῶν ῞Ελλήνων νίκες του, καὶ διακηρύσσοντας πὼς θὰ στήση καὶ πάλι στήλη, κάτω ἀπ᾿ τὴν ὁποία θὰ συγκεντρώση τὰ κόκκαλα τῶν ῞Ελλήνων, ὅπως καὶ ἄλλοτε ἔκανε»[51], ἦταν ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τοῦ Οὔγγρου βασιλέα Στέφαννου III[52].

Τὴ μέρα τῆς γιορτῆς τοῦ ἁγίου Προκόπιου, στὶς 8 ᾿Ιουλίου τοῦ 1167[53], βρέθηκαν ἀντιμέτωποι στὶς ὄχθες τοῦ Σαύου ποταμοῦ οἱ δυὸ στρατοί[54].

Τὴ στιγμὴ ποὺ ἦταν νὰ ἀρχίση τὴ μάχη, ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ἔλαβε γράμματα τοῦ αὐτοκράτορα καὶ θείου του Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ποὺ μὲ αὐτὰ τὸν πρόσταζε νὰ ἀναβάλη γιὰ ἄλλη μέρα τὴ μάχη, γιατί οἱ περιπλοκὲς τῶν ἄστρων καὶ οἱ τέτοιες καὶ τέτοιες θέσεις καὶ κινήσεις τους, ἔδειχναν τὴ μέρα τῆς γιορτῆς τοῦ ἁγίου Προκοπίου ὡς ἀποφράδα καὶ ἀσύμφορη γιὰ τὸν πόλεμο· καὶ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ βασιλέας τὶς πιὸ πολλὲς καὶ πιὸ μεγάλες ἀπ᾿ τὶς πράξεις του ἐξαρτοῦσε ἀπ᾿ τὰ λεγόμενα τῶν ἀστρολόγων· ἀλλὰ ὁ Κοντοστέφανος, κρίνοντας τὶς συνθῆκες ποὺ κάτω ἀπ᾿ αὐτὲς θὰ γινόταν ἡ μάχη εὐνοϊκές, δὲν ἔδωσε καμιὰ προσοχὴ στὴ διαταγὴ ποὺ ἔλαβε, τὴν ἀπόκρυψε ἀπ᾿ τοὺς συστρατήγους του, καὶ ἑτοιμάζοντας τὰ στρατεύματα γιὰ τὴν ἐπίθεση, τοὺς ἀπηύθυνε αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσαλιά:

«Θυμηθῆτε, ἄντρες συστρατιῶτες, τὴν πολεμικὴ ἀλκή, θυμηθῆτε καὶ τίποτε μὴ σκεφθῆτε ἀνάξιο τῆς δόξας ποὺ σᾶς περιμένει, ξέροντας καλὰ πὼς

47. ῎Αννα Κομνηνή, ᾿Αλεξιάς, τ. III, σ. 56-9.
48. Χωνιάτης, σ. 198.
49. Χωνιάτης, σ.198· Κίνναμος, σ. 270.
50. Χωνιάτης, σ.199· Henri de Muglen, Chronik, c. LV. σ. 79· Rahewin, Appendix, ad annum 1168.
50α. Στὴν Οὐγγαρία ὁ τίτλος τοῦ μ ε γ ά λ ο υ π α λ α τ ί ν ο υ ἀνῆκε σὲ τέσσερις ἀνώτατους ἄρχοντες τῆς χώρας γιὰ νὰ ἀναπληρώνουν τὸ βασιλέα, ὁ ὁποῖος καὶ τοὺς διάλεγε, σὲ διάφορες περιστάσεις· ὁ τίτλος ἦταν ἰσόβιος, ἀλλὰ οχι κληρονομικος. ῾Ο στρατηγὸς Διονύσιος ἦταν μ έ γ α ς π α λ α τ ῖ ν ο ς καὶ ἀναπληροῦσε τὸ Στέφανο III στὰ στρατιωτικά του καθήκοντα.
51. Χωνιάτης, σ.199· Κίνναμος, σ. 271-72. Βλ. καὶ πιὸ πάνω προσωπογραφίες Μαρίας Κ. 123, ὑ. 58-59, καὶ Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 27.
52. Κίνναμος, σ. 270· Χωνιάτης, σ. 199.
53. Χωνιάτης, σ.199. ῾Η γιορτὴ τοῦ ἁγίου Προκόπιου πέφτει στὶς 8 τοῦ ᾿Ιουλίου, βλ. Delehaye, Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, σ. 806.
54. Κίνναμος, σ. 272· Χωνιάτης, σ. 202.

καὶ τὰ θηρία ἀκόμη φοβοῦνται ἐκείνους ποὺ μὲ θάρρος ἐπιτίθενται ἐναντίον τους, ἐνῶ καταβροχθίζουν ἐκείνους ποὺ δειλιάζουν. Ἂς πολεμήσωμε ἔτσι σὰν παληκάρια, γιατὶ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἐμεῖς εἴμαστε βλητοὶ καὶ θνητοὶ καὶ οἱ ἀντίπαλοί μας ἄτρωτοι καὶ ἀθάνατοι, οὔτε πὼς αὐτοὶ εἶναι ὁπλισμένοι κ᾽ ἐμεῖς ἄοπλοι, οὔτε πὼς αὐτοὶ πᾶνε καβάλλα στ᾽ ἄλογα καὶ πὼς ἐμεῖς στὸ σημεῖο αὐτὸ εἴμαστε λειψοί. Ἔπειτα ξέρομε πὼς στὴν παιδεία καὶ στὸ λόγο, στὴ στρατηγικὴ τέχνη καὶ στὶς στρατιωτικὲς μεθόδους, εἴμαστε πολὺ ἀνώτεροι ἀπ᾽ αὐτούς. Καθὼς ἄλλοτε πολεμήσαμε ἐναντίον τους καὶ λεηλατήσαμε τὴ χώρα τους,ἔτσι καὶ τώρα μὲ λύσσα θὰ ἐπιτεθοῦμε ἐναντίον τους καὶ θὰ νικήσωμε, καθὼς συνηθισμένοι εἴμαστε νὰ νικᾶμε. Ναί, ἄντρες στρατιῶτες, ἔτσι ἐνεργώντας, θὰ ἀξιωθῆτε νὰ δῆτε καὶ πάλι τὰ παιδιά σας καὶ τὶς γυναῖκές σας. Σκεφθῆτε πὼς ὁ αὐτοκράτορας ποὺ μᾶς ἔστειλε σ᾽ αὐτὸν ἐδῶ τὸν πόλεμο, ὁλάκερος κρέμεται ἀπὸ μᾶς καὶ στηρίζει πάνω μας τὶς καλύτερες ἐλπίδες, καθὼς τοῦ ὑποσχεθήκαμε νὰ ἀγωνιστοῦμε πάνω κι ἀπ᾽ τὶς δυνάμεις μας ἀκόμη. Ἂς μὴ ντροπιάσωμε λοιπὸν ἐκεῖνον, κι ἂς μὴ προβάλωμε τοὺς ἑαυτούς μας ὡς ἄξιους περιφρόνησης στὸ Πανελλήνιο, δείχνοντας δειλία ἢ παραμέληση στὸν πόλεμο ποὺ ἔχομε μπροστά μας»[55].

Τέτοιος ἦταν ὁ λόγος τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, λόγος ἑνὸς ἐμπνευσμένου πολέμαρχου καὶ πολεμιστῆ.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἀπὸ ἕνα αἰχμάλωτο ποὺ ἔστειλε καὶ ἔπιασαν, πληροφορήθηκε πὼς ὁ οὐγγρικὸς στρατὸς καθοδηγοῦνταν ἀπ᾽ τὸν ἴδιο τὸ Διονύσιο καὶ πὼς ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τριάντα-εφτὰ ἀρχηγοὺς καὶ 15.000 ἱππεῖς, τοξότες καὶ πελταστές[56].

Ὁ Χωνιάτης μᾶς πληροφορεῖ πὼς τὰ ἄλογα τῶν Οὔγγρων εἶχαν ἕνα σιδερένιο προφυλαχτῆρα ποὺ προστάτευε τὸ μέτωπό τους καὶ τὸ στῆθος τους καὶ μᾶς δίδει ἐπίσης μερικὲς πληροφορίες πάνω στὴν τακτικὴ τοῦ ἐχτροῦ πὼς πολεμοῦσε σὰν μιὰ συμπαγὴς μάζα κατάμαυρη, συγκεντρωμένη γύρω ἀπὸ μιὰ ἅμαξα συρόμενη ἀπὸ τέσσερα βόδια, ποὺ πάνω της ἦταν στημένο ἕνα χοντρὸ καὶ ψηλὸ κοντάρι ἀπ᾽ τὸ ὁποῖον κυμάτιζε ἡ σημαία τους, καὶ προσθέτει μὲ κάποιο δέος πὼς «ὁ ὅλος αὐτὸς ἀντίμαχος ὄγκος, φριχτὸς ἦταν στὴν πραγματικότητα καὶ δυσκολοαντιμετώπιστο ὅραμα, καθὼς οἱ πιὸ πολλοὶ ἦσαν πάνω στὰ ἄλογα καὶ εἶχαν κρεμασμένες τὶς λόγχες τους· τὸ φρίμασμα τῶν ἀλόγων, ἡ ἀνταύγεια στὸν ἥλιο ποὺ προκαλοῦσε ἡ γυαλάδα τῶν ὅπλων, μόλις κοντὰ ἦλθαν τὰ στρατεύματα, ἐπιλέγει ὁ Χωνιάτης, πιὸ ἐπιβλητικὴ ἔκαναν τὴ θέα καὶ ἔσπερναν τὸ φόβο καὶ τὸ θαυμασμὸ καὶ στὶς δυὸ ἀντίπαλες στρατιές»[57].

Ἡ τακτικὴ τῶν Ἑλλήνων, κατὰ τὸν F. Chalandon[58], ἦταν ὁλότελα ἀντίθετη:

55. Χωνιάτης, σ.199-202· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 270-71.
56. Κίνναμος, σ. 270.
57. Χωνιάτης, σ.202-3.
58. F. Chalandon, τ. II, σ. 489-90.

Τὸ σῶμα ποὺ πρόσταξε ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 νὰ ὑποστηρίξη τὴν πρώτη ἐπίθεση ἦταν τὸ ἱππικὸ τῶν Πετσενέγκων καὶ τῶν Τούρκων καὶ ἑνὸς μικροῦ ἀριθμοῦ ἱππέων ποὺ ἤξεραν τὸ χειρισμὸ τοῦ δόρατος.

Στὰ δυὸ πλευρά τους τάχτηκε τὸ βυζαντινὸ πεζικὸ ποὺ διοικοῦσαν ὁ Κοκκοβασίλειος, ὁ Φιλοκάλης, ὁ Τατίκιος καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἀσπιέτης.

Ἔρχονταν σὲ συνέχεια, τὸ βαρὺ ἱππικὸ ἀνακατωμένο μὲ τοξότες καὶ μὲ μιὰ φάλαγγα Τούρκων, καὶ στὰ πλευρά τους τὰ ἐκλεκτὰ σώματα Ἑλλήνων, Γερμανῶν καὶ Τούρκων ποὺ διοικοῦσαν ὁ Ἰωσὴφ Βρυέννιος, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Δημήτριος οἱ Βρανάδες, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀσπιέτης, καὶ στὸ δεξιὸ πλευρὸ ὁ χ α ρ τ ο υ λ ά ρ ι ο ς τοῦ βασιλέα Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς.

Τέλος, σὲ τελευταία γραμμή, κάτω ἀπ᾽ τὶς ἄμεσες διαταγὲς τοῦ ἀρχιστράτηγου Ἀνδρόνικου, ποὺ τὸν κύκλωνε ἕνα πλῆθος ὀνομαστῶν ἀξιωματικῶν ποὺ κατὰ συνήθεια κύκλωναν τὸν αὐτοκράτορα, ὅταν ὁ ἴδιος πολεμοῦσε, τάχτηκαν οἱ Ἰταλοὶ μισθοφόροι –χωρὶς ἀμφιβολία οἱ Νορμανδοί– καὶ οἱ Σέρβοι, ὁπλισμένοι μὲ δόρατα καὶ μακρὲς ἀσπίδες[59].

Ἡ μάχη ἔγινε στοὺς ἴδιους ἐκείνους τόπους, ὅπου κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν ἡττηθῆ καὶ ὅπου ὁ Διονύσιος εἶχε ὑψώσει τὴ στήλη ποὺ θύμιζε τὴν ἐπιτυχία του[60], ὄχι μακρυὰ ἀπ᾽ τὸ Σίρμιο[61].

Στὴν ἀρχὴ τῆς μάχης, φάνηκε πὼς ἀκόμη μιὰ φορὰ οἱ Οὔγγροι θὰ ἔχουν τὴ νίκη, καθὼς ὁ στρατηγὸς Δημήτριος Βρανᾶς, παρὰ τὴν ἡρωικὴ του ἀντίσταση, τραυματίστηκε βαριὰ καὶ αἰχμαλωτίστηκε καὶ ὀγδόντα στρατιῶτες του σκοτώθηκαν, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Γεώργιος Βρανᾶς ὑποχώρησε· ἔτσι τὸ ἀριστερὸ κέρας τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ ἐξουδετερώθηκε[62].

Ὁ Οὔγγρος ἀρχιστράτηγος Διονύσιος, «ἕνας ἄντρας γενναῖος», ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης[63], «σὰν τεῖχος ἀτίναχτο»[64] προχωροῦσε ἀκάθεκτος μὲ τοὺς δικούς του πρὸς αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Ἕλληνα ἀρχιστράτηγο Ἀνδρόνικο Κ.Κ.,[65], ὅταν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ δεξιοῦ κέρατος Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς παρεμβλήθηκε, καὶ τότε ἄρχισε μιὰ μεταξύ τους γιγαντομαχία, ποὺ δόρατα καὶ ἀσπίδες ἔπεφταν χάμω[66]· ἂν καὶ ὁ στρατηγὸς Γεώργιος Βρανᾶς πρόστρεξε σὲ ἐνίσχυσή του, οἱ Βυζαντινοὶ ἔδειξαν πὼς κάμπτονται[67].

Τὴν κατάσταση ἔσωσε μὲ τὴν παρέμβασή του ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀνδρόνικος[68]· μὲ τὴν κρατερὴ ἐπίθεσή του, μὲ τὴν ἀπερίγραφτη καρτερία του σὲ

59. Κίνναμος, σ. 271.
60. Κίνναμος, σ. 271.
61. Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 51.
62. Κίνναμος, σ. 272-73.
63. Χωνιάτης, σ.199.
64. Χωνιάτης, σ.203.
65. Κίνναμος, σ. 273· Χωνιάτης, σ. 203.
66. Κίνναμος, σ. 273· Χωνιάτης, σ. 203.
67. Κίνναμος, σ. 273.
68. Κίνναμος, σ. 273. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 490.

ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἐπίμοχθου αἱματηροῦ ἀγώνα, κατάφερε ἐπιτέλους νὰ τρέψη τὸν ἐχτρὸ σὲ φυγή[69].

Τέτοιος φόνος τῶν ἀντιπάλων ἔγινε, λέει ὁ Κίνναμος, ποὺ λίγο ἀκόμη ἤθελε γιὰ νὰ πῆ κανεὶς πὼς οἱ πεδιάδες καταστρώθηκαν ἀπ᾽ τὰ πτώματα τῶν Οὔγγρων[70].

Ἡ σημαία τοῦ ἐχτροῦ ποὺ κυμάτιζε πάνω στὸ ψηλὸ κοντάρι, τὸ στημένο στ᾽ ἀμάξι ποὺ ἔσερναν τέσσερα βόδια[71] καὶ τὸ προσωπικὸ ἄλογο τοῦ Διονύσιου μὲ τὴν πανοπλία του ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Βυζαντινῶν, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Οὖγγρος ἀρχιστράτηγος μόλις σώθηκε ἀπ᾽ τὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεξε[72].

Φεύγοντας οἱ Οὖγγροι καὶ περνώντας τὸν ποταμό, ἔπεφταν στὰ χέρια τῶν ναυτῶν τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦ Δούναβη εἶχε φτάσει ἕως ἐκεῖ![73].

Πέντε στρατηγοὶ ποὺ οἱ Οὖγγροι τοὺς ὀνόμαζαν ζουπάνους, καὶ ὀκτακόσιοι ἄντρες τοῦ οὐγγρικοῦ στρατοῦ ποὺ μεταξύ τους καὶ πολλοὶ ἐπιφανεῖς, πιάστηκαν αἰχμάλωτοι[74].

Δυὸ χιλιάδες θώρακες, κράνη καὶ ἀσπίδες καὶ ξίφη ἀναρίθμητα, μαζεύτηκαν ἀπ᾽ τοὺς Βυζαντινοὺς στὸ πεδίο τῆς μάχης, ποὺ οἱ Οὖγγροι εἶχαν ἐγκαταλείψει[75], ἀφοῦ ἄφησαν σ᾽ αὐτὸ ὄχι καὶ λίγους νεκρούς[76], ἐνῶ πάρα πολλὲς χιλιάδες ἦσαν οἱ νεκροὶ τῶν Οὔγγρων κατὰ τὴ διάβαση τοῦ ποταμοῦ, ὅπως τοὐλ. μᾶς λέει ἕνας σύγχρονος τῶν γεγονότων Ἕλληνας ἱστορικός[77].

Σ᾽ αὐτὸν τὸν πόλεμο, ἐκτὸς τοῦ κύριου πρωταγωνιστῆ, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ποὺ σ᾽ αὐτὸν κατὰ ἕνα μεγάλο ποσοστὸ ὀφείλονταν ἡ νίκη[78], «οὔτε ἕνας δὲν ὑπῆρχε ἀπ᾽ τοὺς Βυζαντινούς, ποὺ νὰ μὴν ἔγινε ἥρωας γενναίων πράξεων», καὶ «ἀπὸ ὅλους πιὸ πολὺ διακρίθηκαν ὁ πρωτεξάδελφος τοῦ ἀρχιστράτηγου Ἰωάννης Κοντοστέφ. Κομν. 104 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς»[79], ὁ σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κ. 234.

---

69. Κίνναμος, σ. 273· Χωνιάτης, σ. 203-4.
70. Κίνναμος, σ. 273.
71. Κίνναμος, σ. 274· Χωνιάτης, σ. 204.
72. Κίνναμος, σ. 274.
73. Χωνιάτης, σ.204· Κίνναμος, σ. 274. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 351· F. Chalandon, τ. II, σ. 490.
74. Κίνναμος, σ. 274.
75. Κίνναμος, σ. 274.
76. Κίνναμος, σ. 273.
77. Κίνναμος, σ. 274.
78. Κίνναμος, σ. 273· Χωνιάτης, σ. 206· Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ., 272. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 490: mais l'intervention de Kontostéphanos et des troupes de reserve décida de la victoire. A. Hohlweg, Beiträge zur Verwaltungsgeschichte des Oströmischen Reiches unter den Komnenen, München 1965 (= Συμβολὲς στὴ διοικητικὴ ἱστορία τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους στὴν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν), σ. 152· Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 351.
79. Κίνναμος, σ. 274.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἂν καὶ δὲν ἔλαβε μέρος σ᾽ αὐτὴ τὴν ἐπιτυχία –εἶναι ἀλήθεια ὅμως πὼς χάραξε τὸ στρατιωτικὸ σχέδιο καὶ ἔδωσε στὸν ἀνεψιό του - ἀρχιστράτηγο ὑποδείξεις στρατηγικῆς καὶ τακτικῆς[80]– κατὰ τὸ γυρισμό του στὴν ΚΠολη, τέλεσε θρίαμβο.

Γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη στοὺς δρόμους τῆς πρωτεύουσας, ἀπ᾽ τὴν πύλη τῆς Ἀνατολῆς (ἑῴα) ἢ πύλη τοῦ ἁγίου Πώγωνα ἡ πύλη τοῦ ἁγίου Δημήτριου ποὺ ἄνοιγε κατὰ τὸ τελευταῖο ἀνατολικὸ σημεῖο τῆς Ἀκρόπολης[81] ὡς τὴν Ἁγια-Σοφιά, πέρασε ἡ θριαμβευτικὴ πομπή, ποὺ ἄπειρα πλήθη προσέτρεξαν νὰ παρακολουθήσουν, γιὰ νὰ δοῦν κυρίως τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ λάφυρα.

Οἱ πλατεῖες, τὰ μέγαρα καὶ τὰ σπίτια, οἱ ἐκκλησιὲς καὶ τὰ ἐργαστήρια τῆς μεγαλούπολης, στολίστηκαν μὲ περιπόρφυρους πέπλους, κατάστιχτους ἀπὸ χρυσάφι.

Προηγοῦνταν τῆς αὐτοκρατορικῆς πομπῆς ἐπίχρυσο ἀσημένιο ἅρμα ποὺ ἔσερναν τέσσερα κάτασπρα σὰν τὸ χιόνι πρωτόζυγα ἄλογα, ποὺ πάνω του στήθηκε ἡ εἰκόνα τῆς Παρθένου.

Ἔρχονταν κατόπι τὰ περιώνυμα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, οἱ σύμβουλοι τοῦ βασιλέα, ἡ σύγκλητος καὶ ὁ μακρὸς ὅμιλος τῶν ἀξιωματούχων καὶ τῶν τιτλούχων ποὺ ἀκολουθοῦσαν ἔφιπποι τὸν αὐτοκράτορα· στολισμένος μὲ ὅλα τὰ βασιλικά του διάσημα, εἶχε ἀνέβη κι αὐτὸς σ᾽ ἕνα περήφανο ἄλογο καὶ εἶχε στὸ πλευρό του, ἐπίσης ἔφιππο, τὸν ἀνεψιό του Ἀνδρόνικο Κ.Κ., «αὐτὸν ποὺ ἔγινε ὁ αἴτιος τοῦ θριάμβου καὶ ποὺ δοξαζόταν γιὰ τὴ νίκη του καὶ μακαριζόταν γιὰ τὸν ἐπιδέξιο ἀγώνα του»[82].

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀνδρόνικου, κατὰ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1167, ἔθεσε τέλος στοὺς πολέμους τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῆς Οὐγγαρίας, ἀλλὰ δὲν ξέρομε ἂν κλείστηκε τότε ἕνα σύμφωνο εἰρήνης.

Φαίνεται πὼς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν μακρῶν αὐτῶν ἀγώνων ἦταν νὰ ἐξασφαλίσῃ στὴν Αὐτοκρατορία τὴν κατοχὴ τῆς περιοχῆς τοῦ Σιρμίου, τῆς Δαλματίας καὶ ἑνὸς μέρους τῆς Κροατίας[83].

Στὶς 29 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1167 τελέστηκαν στὴν Τύρο οἱ γάμοι τοῦ βασιλέα τῆς Ἰερουσαλὴμ Amaury (1163 - 1174) μὲ τὴ Μαρία Κ. 211, καὶ τὴ νύφη ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη στὴν Παλαιστίνη συνόδευσαν δυὸ Βυζαντινοὶ πρίγκιπες, ὁ μέγας ἑταιρειάρχης πανσέβαστος σεβαστὸς Γεώργιος

---

80. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 29 καὶ 30· ἐπίσης τὴν προσαγόρευση τοῦ αὐτοκράτορα πρὸς τὸ στρατὸ καὶ τὶς διαβεβαιώσεις τῶν στρατευμάτων πρὸς αὐτόν, ὑ. 31 καὶ 32· τὸ τελευταῖο μέρος τῆς προσαγόρευσης τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. πρὸς τὸ στρατό, τὸ ἀναφερόμενο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὑ. 55.
81. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 294· Al Van Millingen, Byzantine Constantinople. The Walls of the City and adjoining historical Sites, Londres 1899, σ. 249-50.
82. Χωνιάτης, σ.204-6 Κίνναμος, σ. 249. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 490· Κ. Ἄμαντος, Β΄, σ. 351· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 47-48.
83. F. Chalandon, τ. II, σ. 490 καὶ ὑ. 4· Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 351· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 47-8.

Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 191 καὶ ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς Μανουὴλ Κ. 161[84].

Εἶναι φανερὸ πὼς σ᾿ αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἀνάμεσα στὸν Amaury καὶ στοὺς δυὸ Βυζαντινοὺς ἀπεσταλμένους μπῆκαν οἱ βάσεις γιὰ μιὰ ἀπὸ κοινοῦ ἐπέμβαση στὴν Αἴγυπτο.

Λίγο μετὰ ἀπ᾿ αὐτὸ βλέπομε τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 νὰ ἐκμεταλλεύεται τὴν ἀδυναμία τῆς αἰγυπτιακῆς κυβέρνησης καὶ νὰ στέλνη πρέσβεις στὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ ἀξιώση ἀπ᾿ τὸ χαλίφη τὴν πληρωμὴ ἑνὸς ἐτήσιου φόρου[85].

Πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1168 ἀκόμη ὁ αὐτοκράτορας καὶ ὁ βασιλέας τῆς ῾Ιερουσαλὴμ εἶχαν συμφωνήσει γιὰ νὰ κάνουν μιὰ κοινὴ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Αἰγύπτου[86].

Δυὸ πρεσβευτὲς τοῦ Μανουὴλ (α΄), ὁ ᾿Αλέξανδρος de Conversano, κόμης τῆς Gravina, καὶ ὁ Μανουὴλ τοῦ ᾿Οτράντου συνάντησαν τὸν Amaury στὴν Τύρο, καὶ καθὼς αὐτοὶ γύρισαν στὸ Βυζάντιο, τοὺς συνόδευσε ὡς πρεσβευτὴς τοῦ βασιλέα τῆς ῾Ιερουσαλὴμ ὁ Γουλιέλμος ποὺ μετὰ ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος τῆς Τύρου, καὶ ὁ ὁποῖος συνάντησε τὸν αὐτοκράτορα στὴν Πελαγονία.

Μὲ ἕνα σύμφωνο ποὺ ἔγινε μεταξὺ τοῦ Γουλιέλμου, ὡς ἐκπροσώπου τοῦ Amaury, καὶ τοῦ αὐτοκράτορα,ὑποχρεώθηκε ὁ τελευταῖος νὰ βοηθήση τὸ ἑπόμενο ἔτος τὸ βασιλέα τῆς ῾Ιερουσαλὴμ νὰ κυριεύση τὴν Αἴγυπτο, ἐπιφυλάσσοντας στὸν ἑαυτό του τὸ μισὸ τῶν ἐκτάσεων ποὺ θὰ κυριευτοῦν.

Κλείνοντας αὐτὴ τὴ συμφωνία, ὁ Γουλιέλμος τὴν 1η τοῦ ᾿Οχτώβρη τοῦ 1168 πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς[87].

Δυστυχῶς ὁ Amaury ἢ καλύτερα οἱ σύμβουλοί του καὶ οἱ ᾿Ιωαννίτες ἱππότες βιάστηκαν νὰ ἐνεργήσουν χωρὶς νὰ περιμένουν τοὺς Βυζαντινοὺς συμμάχους τους.

Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας τῶν Φράγκων στὴν Αἴγυπτο –᾿Οχτώβρης μὲ τέλη τοῦ 1168– ἦταν νὰ μπῆ ἐπικεφαλῆς αὐτῆς τῆς χώρας, ἀντὶ μιᾶς ἐξασθενημένης καὶ ἀκίνδυνης κυβέρνησης, ἕνας νεαρὸς Κοῦρδος ἥρωας, ὁ Σαλαδίνος (Saladin ἢ Salah ed-dîn Youssouf 1169 - 1193) «ποὺ ἡ κατοπινὴ ἱστορία του ἀποκάλυψε τὴ μεγαλοφυΐα του, πολεμιστὴς καὶ πολιτικὸς πρώτης γραμμῆς, ἡ ἰσχυρότερη φυσιογνωμία ποὺ ἀνάδειξε ὁ μουσουλμανικὸς κόσμος σ᾿ ὅλη τὴ διάρκεια τῶν Σταυροφοριῶν», ὡς βεζύρης τοῦ σκιώδη χαλίφη τῆς Αἰγύπτου Al-Adid (1160 - 1171)[88].

84. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 942-43· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 311· Κίνναμος, σ. 238.
85. Κίνναμος, σ. 278.
86. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 945-46· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 313-15.
87. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 946-47· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 313-16.
88. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 948-60· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 316-27. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 537-38· R. Grousset, Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ ᾿Α. Παγκάλου, σ. 163-65· P. Rousset, Histoire des Croisades, σ.

Κατὰ τὸν καιρὸ ποὺ μάταια ὁ βασιλέας τῆς ῾Ιερουσαλὴμ προσπαθοῦσε νὰ κυριεύση τὴν Αἴγυπτο, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 κατέβαλε ὅλες του τὶς φροντίδες στὴν ὀργάνωση τῆς ἐκστρατείας ποὺ εἶχε συμφωνηθῆ.

Τὸ χειμώνα τοῦ 1168 - 1169 τὸν ἀφιέρωσε στὴν κατάρτιση καὶ ἐξόπλιση τοῦ στόλου ποὺ θὰ μετάφερνε τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα.

῾Ο Γουλιέλμος τῆς Τύρου ἀναγνωρίζει πὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) ξόδευσε πολὺ περισσότερα ἀπὸ κεῖνα ποὺ εἶχε ὑποσχεθῆ καὶ πὼς διέθεσε πιὸ πολλοὺς ἄντρες ἀπὸ ὅσους ἀναφέρονταν στὸ σύμφωνο ποὺ εἶχε κλεισει[89].

῾Η ἀρχηγία τῆς ἐκστρατείας ἀνατέθηκε στὸν μέγαν δούκα ᾿Ανδρόνικον Κ.Κ. 135[90], τὸν ἥρωα τοῦ οὑγγρικοῦ πολέμου ἀνάμεσα σὲ ἄλλους κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγές του ἀρχηγούς, βλέπομε τὸ Θεόδωρο Μαυροζώμη[91], σύζυγο τῆς ᾿Ανώνυμης Κομνηνῆς 157, νόθου κόρης τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[92], καὶ τὸν ᾿Αλέξανδρο de Conversano, κόμητα τῆς Gravina[93].

῾Ο στόλος ποὺ ναυπηγήθηκε στοὺς διάφορους λιμένες τῆς Αὐτοκρατορίας, σύμφωνα μὲ τὶς διαταγὲς τοῦ βασιλέα, ἀποτελοῦνταν ἀπὸ 150 γαλέρες μὲ διπλὲς σειρὲς κουπιῶν καὶ ἑξήντα πλοῖα ποὺ στὴν πρώρα τους εἶχαν ἄνοιγμα γιὰ νὰ διευκολύνεται ἡ ἐπιβίβαση καὶ ἀποβίβαση τῶν ἀλόγων· δέκα μὲ δώδεκα δρόμωνες εἶχαν εἰδικὰ κατασκευαστῆ γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν πολεμικῶν μηχανῶν· δέκα ἀπ᾿ αὐτὰ τὰ πλοῖα εἶχαν ναυπηγηθῆ στὸ λιμάνι τοῦ Δυρραχίου καὶ ἔξι στὸ λιμάνι τῆς Εὔβοιας[94].

Στὶς 8 τοῦ ᾿Ιούλιου τοῦ 1169, κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγὲς τοῦ μεγάλου δούκα ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 ὁ στόλος συγκεντρώθηκε στὸ λιμάνι τοῦ Μελίβοτου, κοντὰ στὰ Δαρδανέλλια. ῾Ο ἴδιος ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 πῆγε σ᾿ αὐτὴ τὴν πόλη, γιὰ νὰ δώση στὸν ἀνεψιό του - ἀρχιναύαρχο Κοντοστέφανο τὶς τελευταῖες του ὁδηγίες καὶ ὑποδείξεις[95].

182· Z. Oldenbourg. Les Croisades, σ. 385-87.
89. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 961· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 327.
90. Κίνναμος, σ. 278· Χωνιάτης, σ. 208· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 961-62· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 328. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 538, ποὺ ἐκ παραδρομῆς ἀντὶ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 ἀναφέρει ὡς μέγαν δούκα τὸν ᾿Αλέξιον Κ.Κ. 134 R. Guilland, Les chefs de la marine byzantine... mégaduc, BZ44 (1951), σ. 227· A. Hohlweg, Beträge (βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 78), σ. 152· R. Grousset, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 88), σ. 165· Κ. ῎Αμαντος, τ. Β΄, σ. 353.
91. Χωνιάτης, σ.208, ὅπου τὸν λέει Θεόδωρον Μαυροζούμην, ἐνῶ σ. 234 τὸν λέει Θεόδωρον Μαυροζώμην· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 962· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 328.
92. Βλ. Γενεαλογίαν μου τ. Α΄, σ. 473-75, καὶ ὑ. 189, καὶ σ᾿ αὐτὸν τὸν τόμο πιὸ κάτω προσωπογραφίαν ᾿Ανώνυμης Κ. 157, ὑ. 1-3.
93. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 962· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 328.
94. Χωνιάτης, σ.208· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 961· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 327-28· Dandolo, Chronicon, ἔκδ. Muratori, R.I., SS., τ. XII, σ. 291. Δὲν πρέπει νὰ δώσωμε προσοχὴ στοὺς ὑπερβολικοὺς ἀριθμοὺς ποὺ ἀναφέρουν οἱ ῎Αραβες ἱστορικοί· σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Σαλαδίνου γίνεται λόγος γιὰ χίλια πλοῖα, βλ. RHC Hist. Orientaux, τ. IV, σ. 173.
95. Χωνιάτης, σ.209.

Στὶς 10 τοῦ μηνὸς ὁ Ἀνδρόνικος ὁδήγησε τὸ στόλο στὰ Κοῖλα ποὺ ἦσαν κοντὰ στὴ Σηστὸ τῆς Θράκης, ἀπέναντι ἀπ' τὴν Ἄβυδο τῆς Μ. Ἀσίας, ὅπου εἶχαν συγκεντρωθῆ τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπιβιβάστηκαν στὰ πλοῖα[96].

Ἀπ' τὰ Κοῖλα, ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ στόλου κάτω ἀπ' τὸν Κοντοστέφανο τράβηξε γιὰ τὴν Κύπρο, μιὰ μοίρα ἑξῆντα πλοίων κάτω ἀπ' τὴν ἀρχηγία τοῦ Θεόδωρου Μαυροζώμη στάλθηκε στὴν ἁγία Γῆ γιὰ νὰ ἀναγγείλη στὸν Amaury τὴν ἐκκίνηση τοῦ στόλου γιὰ τὴν ἐκστρατεία καὶ τὴν προσεχὴ ἄφιξη τοῦ Ἀνδρόνικου, καθὼς καὶ νὰ τοῦ δώση τὸ χρηματικὸ ποσὸν ποὺ θὰ καταβάλλονταν στοὺς ἱππότες, οἱ ὁποῖοι θὰ ἀκολουθοῦσαν τὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ στὴν Αἴγυπτο[97].

Κατὰ τὴ διαδρομὴ τοῦ στόλου πρὸς τὴν Κύπρο, ὁ Ἀνδρόνικος συνάντησε ἕξι αἰγυπτιακὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ὁ Σαλαδῖνος εἶχε στείλει γιὰ κατασκόπευση τῶν κινήσεων τοῦ Βυζαντινοῦ στόλου· ἀπ' αὐτὰ τὰ δυὸ πιάστηκαν ἀπ' τοὺς Βυζαντινούς, ἐνῶ τὰ λοιπὰ κατάφεραν νὰ διαφύγουν[98].

Καθὼς ἔφτασε στὴν Κύπρο, ὁ Κοντοστέφανος ἔστειλε ἕνα νέο μήνυμα στὸν Amaury, γιὰ νὰ τὸν ρωτήση ἂν ἔπρεπε νὰ τὸν περιμένη στὴν Κύπρο ἢ νὰ πάη ἐκεῖνος νὰ τὸν συναντήση στὴν Παλαιστίνη[99].

Ἡ ἀπάντηση τοῦ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ καθυστέρησε κάμποσο καιρό, κ' ἔτσι βλέπομε μόνο κατὰ τὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη νὰ φτάνη ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 μὲ τὸ στόλο στὴν Τύρο, ἀπὸ ὅπου, λίγο μετά, κατευθύνθηκε στὴν Ἄκρα[100].

Ὅταν ἔφτασε στὴν Ἄκρα, διαπίστωσε πὼς τίποτε δὲν ἦταν ἕτοιμο γιὰ τὴν κοινὴ ἐκστρατεία. Γιὰ λόγους ἴσως ἀντιζηλίας πρὸς τοὺς Βυζαντινούς[101], ὁ Amaury ἢ οἱ Φράγκοι συνεργάτες του δὲν ἔδειχναν καμιὰ σπουδὴ ἢ προθυμία γιὰ τὴν παρασκευὴ τῆς ἐκστρατείας[102].

Ὁ βασιλέας τῆς Ἱερουσαλὴμ καθυστέρησε ἀρκετὰ νὰ καλέση τὸν Κοντοστέφανο ἀπ' τὴν Κύπρο, κι ὅταν οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις ἔφτασαν, ἀνάβαλε καὶ πάλι τὴν ἀναχώρηση, ἡ ὁποία δὲν ἔγινε παρὰ στὶς 16 τοῦ Ὀχτώβρη γιὰ τὰ στρατεύματα καὶ μερικὲς μέρες προηγουμένως γιὰ τοὺς στόλους[103].

Ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου δὲν κάνει κανένα ὑπαινιγμὸ γι' αὐτοὺς τοὺς δισταγμούς, ἐνῶ ἀπ' τοὺς δικούς μας ἱστορικούς, ὁ μὲν Χωνιάτης περιορίζεται νὰ πῆ πὼς ὁ βασιλέας τῆς Ἱερουσαλὴμ μετάνιωσε ποὺ εἶχε ὑποσχεθῆ στὸ Μανουὴλ (α') νὰ τὸν βοηθήση ἢ καὶ ποὺ τὸν παρότρυνε σ' αὐτὴ τὴν

96. Χωνιάτης, σ.209.
97. Χωνιάτης, σ.208-209.
98. Χωνιάτης, σ.209.
99. Χωνιάτης, σ.209.
100. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 962· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 328· Χωνιάτης, σ. 210.
101. Κίνναμος, σ. 279.
102. Χωνιάτης, σ.210· Κίνναμος, σ. 279.
103. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 962· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 328· Χωνιάτης, σ. 210.

ἐπιχείρηση[104], ὁ δὲ Κίνναμος ποὺ εἶναι πιὸ ἀκατατόπιστος πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία, λέει πὼς οἱ ἀναβολὲς ὀφείλονταν εἴτε σὲ πρόθεση τοῦ Amaury νὰ βάλη πρώτους τοὺς Ἕλληνες νὰ κινδυνεύσουν, εἴτε στὴ ζήλεια του νὰ δῆ τὸ Μανουὴλ (α') κύριο τῆς Αἰγύπτου[105].

Ἕνα εἶναι βέβαιο πὼς ὁ Ἕλληνας ἀρχιναύαρχος Ἀνδρόνικος Κ.Κ. δυσανασχετοῦσε πολὺ γι' αὐτὲς τὶς καθυστερήσεις, γιατὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπ' τὸ Βυζάντιο εἶχε πάρει ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα τρόφιμα ποὺ θὰ ἐπαρκοῦσαν γιὰ διάστημα τριῶν μηνῶν, μὲ τὴν προυπόθεση πὼς ἡ ἐκστρατεία θὰ ἄρχιζε τὸν Αὔγουστο, ἐνῶ ἤδη εἶχε λήξει ὁ Σεπτέμβρης, εἶχε φτάσει στὰ μισὰ ὁ Ὀχτώβρης, καὶ μόλις εἶχε γίνει η ἐκκίνηση στρατῶν καὶ στόλων[106].

Αὐτὸ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ποὺ γιὰ νὰ κάνη ὁ Ἀνδρόνικος οἰκονομία στὰ τρόφιμα, πρόσταξε ἕνα μέρος τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ νὰ ἀναχωρήση ἀπ' τὴν Ἄκρα διὰ ξηρᾶς μαζὶ μὲ τοὺς Λατίνους[107].

Στὶς 25 τοῦ Ὀχτώβρη οἱ σύμμαχοι ἔφτασαν μπροστὰ ἀπ' τὴ Φαραμία, στὸ Δέλτα τοῦ Νείλου, ὅπου ξαναβρῆκαν τὰ πλοῖα τὰ ὁποῖα τοὺς πέρασαν ἀπ' τὸν πρῶτο βραχίονα τοῦ Νείλου[108].

Ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς κατευθύνθηκε τότε στὴ Δαμπέτη (Ταμίαθος) μπροστὰ ἀπ' τὴν ὁποία, στὶς 27 τοῦ Ὀχτώβρη, στρατοπέδευσε μεταξὺ τῆς θάλασσας καὶ τῆς πόλης[109].

Στὶς 30, ἐμφανίστηκε ὁ στόλος ποὺ ξαναμπῆκε στὸν ποταμό, ἀλλὰ δὲν προχώρησε μέχρι τὸ λιμάνι, γιατὶ ἡ εἴσοδός του ἦταν κλεισμένη μὲ μιὰ διπλόστροφη ἁλυσίδα, ποὺ τὸ ἕνα ἄκρο της ἦταν δεμένο στὴν πόλη καὶ τὸ ἄλλο στὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ[110].

Ἐνῶ οἱ πολιορκητὲς ἐγκαθίσταντο στὸ στρατόπεδό τους, ἡ Δαμιέτη ἔλαβε βοήθειες τὶς ὁποῖες ὁ Σαλαδῖνος ἔστειλε ἀπ' τὸ Κάϊρο[111]· ὁ ἀνεψιός του Taki-ed-dîn καὶ ὁ θεῖος του Chehab-ed-din Mahmoud πέτυχαν μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ ὁδηγοῦσαν, νὰ μποῦν στὴν πόλη, ὅπως ἐπίσης καὶ ἄλλος ἀρχηγός, ὁ Behad-ed-dîn Karakousch[112].

Οἱ σύμμαχοι ἔχασαν τρεῖς μέρες πρὶν ἀρχίση ἡ πολιορκία[113]· αὐτὴ ἡ

104. Χωνιάτης, σ.209-210.
105. Κίνναμος, σ. 279.
106. Χωνιάτης, σ.210.
107. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 962· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 328· Χωνιάτης, σ. 210.
108. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 962-63· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 329.
109. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 963· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 329. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 540.
110. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 964· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 330· Khald Dhaher εἰς Silvestre de Sacy, Chrestomathie arabe, 1826, τ. II, σ. 7· Marino Sanudo, Liber secretorum fidelium crucis, III, 22, ἔκδ. Bongars· Gesta Dei per Francos, Hanoviae 1610, τ. II, σ. 171.
111. Ibn el Athir, El Kamel Altevarykh, RHC Hist. Orientaux, τ. I, σ. 569-70· Histoire des atabeks, ἔνθ' ἀνωτ., τ. II, σ. 259.
112. Beha ed dîn, RHC Hist. Orientaux, τ. III, σ. 51.
113. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. RHC Occid., τ. I, σ. 964· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 330· Abou

καθυστέρηση ὑπῆρξε καταστροφική, γιατὶ ἡ πόλη ἦταν γυμνὴ ἀπὸ στρατεύματα κατὰ τὴν ἄφιξὴ τους καὶ μποροῦσε νὰ κυριευτῆ ἀπὸ ἕνα ἄμεσο χτύπημα[114]· οἱ δισταγμοὶ τῶν πρώτων ἡμερῶν ἐπέτρεψαν στοὺς πολιορκημένους νὰ λάβουν τρόφιμα καὶ ἐνισχύσεις ἀπ᾽ τὴν πλευρὰ τοῦ ποταμοῦ.

᾽Απ᾽ τὴν ἀρχή, οἱ ἐπιχειρήσεις δὲν πῆραν καλὸ δρόμο, καθὼς ἀνέκυψαν διαφορὲς μεταξὺ τῶν ῞Ελλήνων καὶ τῶν Λατίνων, καὶ σ᾽ αὐτὸ τὸ πρωταρχικὸ λάθος μποροῦμε νὰ ἀποδώσωμε τὴν παράταση τῆς πολιορκίας[115].

῞Ολες τὶς δυνατὲς προσπάθειες κατέβαλλαν, στὴν πραγματικότητα, οἱ πολιορκητὲς ἐναντίον τοῦ μέρους ἐκείνου τῶν τειχῶν, ποὺ ἦταν πιὸ σταθερὰ χτισμένο.

῾Η πολιορκία κατευθύνθηκε σύμφωνα μὲ ὅλους τοὺς κανόνες τῆς τότε πολιορκητικῆς.

῾Ο ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 κατασκεύασε, κατὰ τὸ πρότυπο τοῦ πατέρα του Στέφανου Κοντοστέφανου[116], ἕνα πανύψηλο ξύλινο πύργο μὲ ἑπτὰ ὀρόφους ποὺ ἔφτανε στὴν ἐπιφάνεια τῶν τειχῶν, ἀλλὰ ἔκανε τὸ λάθος νὰ τὸν τοποθετήση σὲ ἔδαφος ἐπικλινές, ἔτσι ποὺ δὲν μποροῦσε εὔκολα νὰ περιστραφῆ γιὰ νὰ ἀποδώση τὰ ἀποτελέσματα ποὺ περίμεναν[117].

Οἱ βολὲς ποὺ ἐξαπολύονταν ἀπ᾽ τὸν πύργο ἔπεφταν πάνω σ᾽ ἕνα μέρος τῶν τειχῶν, ποὺ σ᾽ αὐτὸ ἀκουμποῦσε μιὰ ἐκκλησιὰ τῆς Θεοτόκου, χτισμένη πάνω σὲ μιὰ τοποθεσία ὅπου, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, ἡ Μαρία καὶ ὁ ᾽Ιωσὴφ εἶχαν σταθμεύσει, τότε κατὰ τὴ φυγή τους στὴν Αἴγυπτο.

Οἱ ῎Αραβες κακολογοῦσαν τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ τὸν ἀρχιναύαρχο ᾽Ανδρόνικο γιὰ τὴν ἀσέβειά τους ποὺ δὲ σεβάστηκαν ἕνα τέτοιο ἱερὸ ποὺ σ᾽ αὐτὸ ἐκκλησιάζονταν μὲ εὐλάβεια οἱ χριστιανοὶ τῆς Δαμιέτης, καὶ πολλοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ποὺ στὴν ἀποτυχία τῆς πολιορκίας εἶδαν μιὰ τιμωρία τῶν οὐρανῶν γι᾽ αὐτὴ τὴν ἀσέβεια[118].

Πάνω στὸν ἀγώνα του γιὰ τὴν ἐκπόρθηση τῆς Δαμιέτης ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 μεταχειρίστηκε καὶ ἄλλες ἑλεπόλεις (= μεγάλες πολιορκητικὲς μηχανὲς σὰν εἶδος ξύλινων πύργων ποὺ σέρνονταν πάνω σὲ τροχούς), καὶ αὐτὸ γινόταν κάτω ἀπὸ βροχὴ βελῶν ποὺ ἔρριχναν ψηλὰ ἀπ᾽ τὰ τείχη οἱ πολιορκούμενοι[119].

Καὶ ἐνῶ οἱ μεγάλες πετροβόλες μηχανὲς χτυποῦσαν τὰ τείχη, ἄρχιζε συγχρόνως ἡ ἐργασία τῆς ὑπόσκαψης τῶν τειχῶν.

Καὶ οἱ πολιορκούμενοι δὲν ὑπῆρξαν κατώτεροι τῶν πολιορκητῶν. ᾽Εξαπόλυσαν ἕνα πυρφόρο πλοῖο γιὰ νὰ κάψουν τὸν ἐχθρικὸ στόλο καὶ λίγο ελειψε νὰ τὸ πετύχουν[120].

Στὰ τείχη τῆς πόλης ἀνήγειραν κι αὐτοὶ ἕνα ξύλινο πύργο, ὁ ὁποῖος τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἐξουδετερώνουν τὸν ἑπταόροφο πύργο τοῦ εχτροῦ, κ᾽ ετσι νὰ συνεχίζουν νὰ ἐκσφενδονίζουν κατὰ τῶν ἀντιπάλων τους, εκτὸς απ᾽ τὰ κοινὰ βέλη, καὶ ἕνα εἶδος τετράγωνων βελῶν[121].

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πρώτων αὐτῶν ἐπιχειρήσεων οἱ πολιορκητὲς εχασαν πάρα πολὺ κόσμο[122].

᾽Επίσης, ὅταν εἶδαν πὼς ἡ πολιορκία δὲν προοδεύει, αρχισε νὰ τοὺς καταλαμβάνη ἡ ἀποθάρρυνση, καὶ σὲ λίγο, καθὼς τιποτε δὲν πήγαινε κατ᾽ εὐχήν, οἱ διαφωνίες ξέσπασαν μεταξὺ τῶν συμμάχων, οἱ ὁποῖοι ερριχναν οἱ μὲν στοὺς δὲ τὴν εὐθύνη γιὰ τὰ λάθη ποὺ ἔγιναν και γιὰ τὴν καθυστέρηση στὴν ἔναρξη τῶν ἐπιχειρήσεων, χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ δίκιο μὲ τὸ μέρος τους οι Λατίνοι.

῾Ο ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. προπάντων ἔβλεπε μὲ μεγάλη δυσαρέσκεια νὰ ἀναπτύσσωνται αὐτὲς οἱ ἐχτρότητες καὶ πολὺ ἐπιθυμοῦσε νὰ τελειώση μὲ ἕνα χτύπημα τὴν ὅλη ὑπόθεση.

Τὰ στρατεύματά του, στὴν πραγματικότητα, δὲν εἶχαν πιὰ τρόφιμα καὶ οἱ στρατιῶτες του ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ τρέφωνται μὲ κάστανα, μὲ βρώμη, μὲ ξερὰ σταφύλια, μὲ βλαστάρια φοινίκων καὶ μερικοὶ καὶ μὲ ἀπαγορευμένες ἀκόμη τροφές[123].

Οἱ Λατίνοι ποὺ διατρέφονταν καλύτερα καὶ εἶχαν καὶ περισσεύματα, ἀρνοῦνταν νὰ μοιραστοῦν τὰ τρόφιμα μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς ἢ ἂν συγκατατίθενταν οἱ σιτιστὲς τοῦ ρήγα τῆς Παλαιστίνης νὰ τοὺς πωλήσουν, ζητοῦσαν τέτοιες τιμὲς ποὺ οἱ ῞Ελληνες ἀγαναχτοῦσαν, βλέποντας ετσι νὰ τοὺς ἐκμεταλλεύωνται.

῾Ο ᾽Ανδρόνικος πολὺ δυσανασχετοῦσε ποὺ δὲν μποροῦσε νὰ διαθρέψη τὴ στρατιά, καὶ καθὼς εἶχε ρητὴ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα νὰ μὴν κάνη κάτι ποὺ δὲν ἐγκρίνει ὁ ρήγας τῆς Παλαιστίνης, ἀπευθύνθηκε σ᾽ αὐτὸν τὸν τελευταῖο μὲ γλώσσα ὠμή[124].

Τοῦ εἶπε –καὶ πολὺ στὸ σχέδιό του ἐπέμενε– νὰ κάνουν μιὰ γενικὴ μὲ ὅλα τὰ στρατεύματα ἐπίθεση ἐναντίον τῆς ὅλης σειρᾶς τῶν τειχῶν καὶ μὲ σκάλες νὰ ἀναρριχηθοῦν πάνω σ᾽ αὐτά,γιὰ νὰ πέσουν ἔπειτα μέσα στὴν πόλη.

῾Ο Amaury, ἂν καὶ ἐπαίνεσε τὸ σχέδιο τοῦ ᾽Ανδρόνικου καὶ θαύμασε τὴ στρατηγική του μέθοδο, ἀπάντησε, κάνοντας ὅρκο στὸν τάφο τοῦ Χριστοῦ,

Chamah, RHC Hist. Orientaux, τ. IV, σ. 150-51.
114. Abou Chamah, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 150.
115. Χωνιάτης, σ.212-13· Κίνναμος, σ. 279. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 541.
116. Βλ. Γενεαλογίαν μου τ. Α΄, σ. 386, ὑ. 32.
117. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 965-66· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 330-31· Χωνιάτης, σ. 212. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 541.
118. Χωνιάτης, σ.212· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 966· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 331· Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 541, ὑ. 5.

119. Χωνιάτης, σ. 212.
120. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 967· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 332.
121. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 966· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 331.
122. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 966· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 331.
123. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 967-68· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 331-32· Χωνιάτης, σ. 213-15.
124. Χωνιάτης, σ.213.

πὼς δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐφαρμόσουν αὐτὸ τὸ σχέδιο, ἂν προηγουμένως δὲν κατασκευάσουν ἀπ' τὶς φοινικιὲς τοῦ τόπου ξύλινους πύργους, τοὺς ὁποίους θὰ προσάρμοζαν στὰ τείχη.

Καὶ τὰ μὲν πανύψηλα δέντρα τῶν φοινικιῶν κόπηκαν καὶ ὁ γύρω τόπος γυμνώθηκε, ἀλλὰ οἱ πολιορκητικοὶ πύργοι δὲν κατασκευάζονταν, γιατὶ ὁ βασιλέας τῆς Ἱερουσαλὴμ διαρκῶς ἀνάβαλλε τὴν ἐκτέλεση τῶν ὑποσχέσεών του[125].

Ἐνῶ οἱ ἐχτρότητες μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Λατίνων ὅλο καὶ γίνονταν βαρύτερες καὶ ἡ πείνα τῶν Ἑλλήνων αὔξαινε, προσετέθη σ' αὐτὰ καὶ ἕνα ἄλλο κακό, οἱ συνεχεῖς βροχές, ποὺ μετάβαλαν τὸ βυζαντινὸ στρατόπεδο σ' ἕνα ἀπέραντο ὀχετό.

Ἡ ἀποθάρρυνση ὑπῆρξε τότε πλήρης στὶς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος ποὺ ἦταν καὶ τὸ πιὸ δοκιμαζόμενο· ὁ ἐχτρός, στὴν πραγματικότητα, τὸ χτυποῦσε πάντα κατὰ προτίμηση, γιατὶ ἤξερε πὼς ὑπόφερε ἀπὸ πείνα.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν ἀπελπιστικὴ κατάσταση καθὼς βρίσκονταν, δὲν πρέπει νὰ ἀπορήσῃ κανεὶς ποὺ οἱ Βυζαντινοὶ συνεχῶς ἰσχυρίζονταν πὼς ὁ Amaury τοὺς πρόδωσε, καθὼς ἔλαβε χρήματα ἀπ' τοὺς Ἄραβες τῆς Δαμιέτης[126].

Τὸν ἴδιο καιρὸ ποὺ οἱ Βυζαντινοὶ ἄρχισαν νὰ κατηγοροῦν τὸν Amaury, ἔμαθαν πὼς ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ μουσουλμανικοῦ κόσμου ἔχουν ξεκινήσει στρατεύματα γιὰ νὰ ἔλθουν νὰ ἀπελευθερώσουν τὴ Δαμιέτη ἀπ' τὴν πολιορκία[127], ἐνῶ παράλληλα συνεχῶς ὁ Σαλαδίνος μὲ ἀποστολές του ἐνοχλοῦσε τοὺς πολιορκητὲς[128] καὶ ἐπίσης συνεχῶς ἀπὸ διάφορα μέρη βοηθοῦνταν οἱ πολιορκούμενοι[129].

Αὐτὰ τὰ νέα καὶ αὐτὲς οἱ διαπιστώσεις καθόλου δὲ συντελοῦσαν γιὰ νὰ ἐξυψώσουν τὸ ἠθικὸ τῶν στρατευμάτων.

Σὲ λίγο τὰ πράματα ἦλθαν σ' ἕνα τέτοιο σημεῖο ποὺ ὁ Ἕλληνας ἀρχιστράτηγος Ἀνδρόνικος Κ.Κ., παρὰ τὶς αὐτοκρατορικὲς διαταγὲς ποὺ εἶχε νὰ ὑπακούῃ στὸν Amaury[130], ἀποφάσισε νὰ μὴ ἀσχοληθῇ πιὰ μὲ τὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἕνα ὡραῖο πρωῒ συγκέντρωσε τὰ στρατεύματά του καὶ μὲ μιὰ ἐμπνευσμένη ὁμιλία του πρὸς αὐτὰ τοὺς περιέγραψε τὶς συνθῆκες, κάτω ἀπ' τὶς ὁποῖες βρίσκονταν, καὶ τοὺς ζήτησε νὰ κάνουν μόνοι τους τὴ γενικὴ ἐπίθεση χωρὶς τὴ βοήθεια τῶν Φράγκων.

Ἦταν ἡ δεύτερη φορὰ ποὺ παράβαινε τὶς διαταγὲς τοῦ θείου του καὶ κυρίου του Μανουὴλ (α΄)[131].

125. Χωνιάτης, σ.212-13.
126. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 967· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 332· Χωνιάτης, σ. 214-15· Κίνναμος, σ. 279.
127. Χωνιάτης, σ.214.
128. Abou Chamah, RHC Hist. Orientaux, τ. IV, σ. 150.
129. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 968· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 333.
130. Χωνιάτης, σ.213[19-20]: ὅτι μηδὲ εἴων αὐτὸν τὰ τοῦ βασιλέως γράμματα ὅλως ἐγχειρεῖν ἃ μὴ εἴη ἀσπάσια τῷ ῥηγί. Βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ. 124.

«Τὸ νὰ μένωμε ἔτσι ἀργοί, ἀγαπητοί μου συστρατιῶτες, τοὺς εἶπε, χωρὶς να ἐνεργοῦμε γιὰ τὸ σκοπὸ ποὺ γι' αὐτὸν ἤλθαμε, καὶ κουραστικὸ εἶναι, καὶ κακὸ καὶ αἰσχρό· καὶ χειρότερο ἀκόμη εἶναι νὰ δίνωμε πίστη σὲ ἄντρα –τὸν Amaury– ποὺ τίποτε τὸ κοινὸ δὲν ἔχει μαζί μας, ἐνῶ ἀντιθέτως ἔχει πάρει μιὰ θέση καθόλου καλύτερη ἀπὸ κείνη τῶν ἐχτρῶν μας.

Δὲ βλέπετε πὼς ὁ ρήγας τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲ συμπράττει μὲ μᾶς ὡς ἕνας συναγωνιστὴς καὶ σύμμαχος, οὔτε ὡς ἕνας ἐργάτης τῶν ἔργων τοῦ Πολέμου, γιὰ τὸν ὁποῖον ταχτήκαμε;

Ἔτσι ἀπὸ τώρα, δὲ φοβᾶμαι μόνο, τὸ νὰ φύγωμε χωρὶς νὰ κάνωμε κάτι τὸ ἀξιόλογο, ἀλλὰ φοβᾶμαι μήπως σὲ λίγο φτάσωμε στὸ σημεῖο νὰ μὴν ειμαστε ἱκανοὶ νὰ σώσωμε καὶ τοὺς ἑαυτούς μας.

Ἀπὸ δῶ καὶ στὸ ἑξῆς, δὲ μελετῶ καὶ δὲ σκέφτομαι πιὰ τὸ πῶς θὰ πολεμήσῃ μαζί μας ὁ ρήγας, ἀλλὰ τὸ πῶς, ξεφεύγοντας ἀπ' τὶς δολιότητές του, θὰ μπορέσωμε νὰ μὴν πάθωμε κανένα κακό, καὶ νὰ γλυτώσωμε ἀπ' τὸν κίνδυνο ποὺ ἔχομε μπροστά μας.

Κάποιο φάρμακο τὸν πότισαν οἱ Ἄραβες καὶ γοητεύτηκε ἀπ' αὐτὸ καὶ δὲν ἐννοεῖ πολεμικὰ νὰ κινηθῇ ἐναντίον τους. Μὲ ἀργύρια, καθὼς φαίνεται, ἐξαγόρασαν τὴ σκέψη του καὶ μὲ χρυσάφι βούλωσαν τ' αὐτιά του, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ἀκούῃ τὶς εἰσηγήσεις μας γιὰ μιὰ ἐπίθεση ἐναντίον τους.

Τίποτε δὲν ἦσαν οἱ συνθῆκες ποὺ ἔκανε μὲ τὸν αὐτοκράτορά μας, πὼς θὰ συμμαχήσῃ καὶ θὰ συμπολεμήσῃ μαζί μας· ἔτσι ἐμεῖς τώρα ἔχομε κυκλωθῆ ἀπὸ τέτοια φοβερὰ κακά, καθὼς ὁ πόλεμος καὶ ἡ πείνα συγχρονως μᾶς χτυποῦν, καὶ τὸ ὑψηλὸ φρόνημά μας ὡς Ρωμιῶν ἔχει χαθῆ.

Τὸ καλύτερο εἶναι, ἀφοῦ τόσες ἀπέραντες θάλασσες περάσαμε γιὰ νὰ ἔλθωμε ἐδῶ, νὰ μὴ φύγωμε ἄπραχτοι, γιατὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ἀντὶ ἄσπρα πανιὰ στὰ ἱστία τῶν πλοίων μας, αὐτὰ ποὺ εἴχαμε ὅταν ἤλθαμε, πρέπει νὰ βάλωμε μαῦρα, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ντροπή μας.

Λοιπόν, ἀγαπητοί μου συμπατριῶτες καὶ συστρατιῶτες, καὶ ὅσοι ξένοι συνυπηρετεῖτε στὸ στρατὸ μαζί μας, ἂς ξεφύγωμε ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ὑπερήφανους καὶ ἐγωϊστὲς ἱππότες τοῦ ρήγα τῆς Παλαιστίνης ποὺ τόσο ἄπιστοι ἀποδείχτηκαν σὲ μᾶς, καὶ ἂς ἐπιτεθοῦμε ἐναντίον τῶν βαρβάρων, στήνοντας μάχες πάνω στὰ τείχη, κι ἂς ἀγωνιστοῦμε μὲ γνώμονα νὰ κυριεύσωμε τὴν πόλη καὶ ὡς νὰ ἔχωμε στὰ χέρια μας τὰ πλούτη της· ἂν οἱ Ἄραβες εἶναι κύριοι τοῦ τείχους καὶ ἀπὸ ψηλὰ μᾶς ἐξαπολύουν τὰ βέλη τους, ἔχομε καὶ μεῖς ἀσπίδες, μὲ τὶς ὁποῖες σὰν ἄντρες θὰ ἀμυνθοῦμε.

Καὶ ἐγὼ προσωπικὰ θὰ πολεμήσω μαζί σας καὶ μὲ εὐχαρίστηση θὰ ὑποστῶ ὅ,τι κι ἂν τύχῃ· κι ἂς μὴ πῇ κανεὶς πὼς ὁ Ἀνδρόνικος γιὰ νὰ βγάλῃ λόγους καὶ γιὰ νὰ παρακινήσῃ στὰ ἔργα τοῦ πολέμου τοὺς στρατιῶτες εἶναι πολὺ ἱκανός, ὁ ἴδιος ὅμως ὡς στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς πάνω στὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἐχτροῦ εἶναι ἄχρηστος.

131. Γιὰ τὴν πρώτη παράβαση τῆς αὐτοκρατορικῆς διαταγῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 55.

Σᾶς παρέχω τὴ διαβεβαίωση πὼς οἱ ἀντίπαλοί μας ἐμένα τὸν ἴδιο θὰ ἀντικρύσουν πρὶν ἀπὸ σᾶς, καὶ πὼς πρόμαχος θὰ γίνω καὶ οὐραγός, καὶ πρῶτος στὸν πόλεμο θὰ μπῶ καὶ τελευταῖος θὰ ἀποχωρήσω, ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις.

Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ εὐλογήση τὴν ἀποφάσή μας καὶ κάθε ἐναντιότητα νὰ τὴν ἐπιφυλάξη στοὺς ἀντιπάλους μας»[132].

Ἀφοῦ εἶπε αὐτὰ ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ ἴδιος ὁπλίστηκε, καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι, καθὼς ἡ συγκέντρωση διαλύθηκε, ντύθηκαν τὶς πανοπλίες τους.

Καὶ τὴν ἄλλη μέρα, πρὶν καλὰ-καλὰ ξημερώση, ὁλάκερος ὁ βυζαντινὸς στρατὸς μὲ τὸν Ἀνδρόνικο ἔφιππο ἐπικεφαλῆς, βγῆκε ἀπ᾽ τὸ στρατόπεδο, ἐνῶ οἱ Ἄραβες ἔκλειναν τὶς πύλες τῆς Δαμιέτης καὶ ἔπαιρναν θέσεις πάνω στὰ τείχη.

Κάτω ἀπὸ μιὰ βροχὴ βελῶν, ὁ Ἀνδρόνικος καβάλα στ᾽ ἄλογό του ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς ἔναρξης τῆς ἐπίθεσης, ρίχνοντας τὸ ρ ι κ τ ά ρ ι του, τὸ δόρυ του, κατὰ τῆς κεντρικῆς πύλης τῆς πόλης.

Καὶ οἱ τοξότες καὶ ὅλος ὁ στρατός, γεμάτοι ἀπὸ πολεμικὸ μένος, ἔδειχναν τὰ ἔργα τους, ἐνῶ οἱ σάλπιγγες ἠχοῦσαν τὸ πολεμικὸ προσκλητήριο καὶ τὰ κ ύ μ β α λ α (= τὰ τάσια) βαρυαντηχοῦσαν· φοβισμένοι οἱ Ἄραβες πάνω στὰ τείχη, δὲν μποροῦσαν νὰ ὑποφέρουν τὴ μαζικὴ αὐτὴ ἐπέλευση τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων καὶ τὴν ἀλαλαγή τους, καθὼς καὶ τὰ ριψίματα ποὺ τοὺς ἔκαναν τὰ λογῆς-λογῆς μηχανήματα.

Πάνω σ᾽ αὐτὲς τὶς στιγμὲς προσκομίστηκαν καὶ οἱ σκάλες, σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο τοῦ Ἀνδρόνικου, καὶ τοποθετήθηκαν πάνω σὲ πολλὰ καὶ διάφορα μέρη τοῦ τείχους[133].

Κατὰ τὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμὴ τῆς ὁρμητικῆς ἐπίθεσης τῶν Βυζαντινῶν, ἔφιππος ἐμφανίστηκε μαζὶ μὲ τοὺς ἐπιτελεῖς του στὸ πεδίο τῆς μάχης ὁ βασιλέας τῆς Ἰερουσαλὴμ Amaury, γιὰ «νὰ ἀνακόψη ὅλων τὶς ὁρμές, λέγοντας πὼς δὲν πρέπει νὰ μάχωνται μὲ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι πρὶν λίγο τοῦ διεμήνυσαν πὼς εἶναι ἕτοιμοι νὰ παραδοθοῦν, καὶ τὴν πόλη τῆς Δαμιέτης στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81 νὰ παραδώσουν»[134].

Αὐτὰ μᾶς λέει ὁ δικός μας Χωνιάτης, ἐνῶ ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου δὲ μιλάει γι᾽ αὐτὰ τὰ γεγονότα· περιορίζεται νὰ πῆ πὼς ὁ βασιλέας τῆς Ἰερουσαλὴμ ἔκλεισε εἰρήνη μὲ τοὺς Ἄραβες, καθὼς μεσολάβησε ἕνας Μουσουλμάνος, ὁ Djawali καὶ καθὼς γι᾽ αὐτὸ ἔδοσαν τὴ σύγκατάθεσή τους οἱ Ἕλληνες[135].

---

132. Χωνιάτης, σ.214-217· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 276-277.
133. Χωνιάτης, σ.217· Θ. Σκουταριώτης, σ. 277-78 .
134. Χωνιάτης, σ.217-18· Θ. Σκουταριώτης, σ. 278.
135. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 969. Ἂς σημειωθῆ πὼς τὸ ἀρχαιογαλλικὸ κείμενο (τοῦ ιγ´ αἰώνα), τὸ λεγόμενο Estoire (ἢ Livre ἢ Roman) d' Eracles, ὁ συγγραφέας τοῦ ὁποίου προσθέτει συχνὰ στὴν ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ μετάφρασή του προσωπικά του σχόλια, ἀποδίδει

«Αὐτὸ τὸ γεγονός, λέει ὁ ἱστορικὸς τῶν Κομνηνῶν F. Chalandon, ρίχνει πολὺ λίγο εὐνοϊκὸ φῶς στὴ διαγωγὴ τοῦ Amaury.

Δὲν μπορεῖ κανεὶς καθόλου νὰ ἀμφιβάλλη, στὴν πραγματικότητα, πὼς ὁ βασιλέας τῆς Ἰερουσαλὴμ δὲν εἶχε κρατήσει τὸν ἀρχηγὸ τῶν βυζαντινῶν δυνάμεων ἔξω τῶν διαπραγματεύσεων ποὺ ἀνάλαβε, ὅπως ἐπίσης μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέση πὼς ὁ Amaury εἶχε ἀπὸ τότε προσπαθήσει νὰ κλείση ἕνα σύμφωνο εὐνοϊκὸ στὰ συμφέροντά του, χωρὶς νὰ φροντίση γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς συνεταίρους του, τοὺς ὁποίους φοβόταν νὰ τοὺς δῆ νὰ ἐγκαθίστανται στὴν Αἴγυπτο.

Κανένα πειστήριο δὲ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ μορφώσωμε, προσθέτει ὁ Chalandon, μιὰ βέβαιη γνώμη· κοντὰ σ᾽ αὐτὸ ὅμως πρέπει νὰ σημειώσωμε πὼς οἱ ψίθυροι γιὰ τὴν προδοσία τοῦ Amaury, ἀρκετὰ τότε σκορπισμένοι, δὲν ἄφησαν ὁλότελα ἀδιάφορο τὸ Γουλιέλμο τῆς Τύρου, καθὼς στὸ κείμενό του βρίσκομε μιὰ ἀπήχησή τους, διατυπωμένη ἐννοεῖται μὲ ὅλη τὴν εὐλάβεια καὶ τὸ σεβασμὸ ποὺ ἁρμόζει στοὺς μεγάλους αὐτοῦ τοῦ κόσμου»[136].

Ποιοὶ ἦσαν οἱ ὅροι, κάτω ἀπ᾽ τοὺς ὁποίους ὁ βασιλέας τῆς Ἰερουσαλὴμ ἔκλεισε μιὰ συμφωνία μὲ τοὺς ὑπερασπιτὲς τῆς Δαμιέτης;

Δὲν τοὺς γνωρίζομε στὴν κυριολεξία.

Ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου μιλάει γιὰ μυστικοὺς ὅρους τοῦ συμφώνου[137].

Ὁ Κίνναμος διηγεῖται πὼς λίγο μετὰ πρέσβεις τοῦ χαλίφη τῆς Αἰγύπτου ἔφτασαν στὴν ΚΠολη καὶ πρότειναν στὸ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 νὰ τοῦ καταβάλουν ἕνα ἐτήσιο φόρο, ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας τοὺς ἀπόπεμψε, ἔχοντας στὸ νοῦ του νὰ ἐκστρατεύση καὶ πάλι ἐναντίον τῆς χώρας τους[138].

Ὅσο γιὰ τὸ Χωνιάτη, περιορίζεται νὰ μᾶς πῆ πὼς οἱ ὅροι ἦσαν πιὸ εὐνοϊκοὶ γιὰ τοὺς Ἄραβες παρὰ γιὰ τοὺς Ἕλληνες[139].

Ἡ ἀποχώρηση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου δὲν ὑπῆρξε παρὰ μιὰ ἀληθινὴ ἀταξία, παραλυσία καὶ καταστροφή· καὶ αὐτὸ πρέπει κανεὶς νὰ ὁμολογήση πὼς εἶναι σὲ βάρος τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ., ὡς ἀρχιστράτηγου καὶ ἀρχιναύαρχου, καθὼς ἡ κατάσταση ξέφυγε ἀπ᾽ τὰ χέρια του.

Μόλις οἱ Βυζαντινοὶ στρατιῶτες βεβαιώθηκαν πὼς κλειστηκε ἡ εἰρήνη, χωρὶς νὰ πολυεξετάσουν γιὰ τοὺς ὅρους της, ἔτρεξαν μὲ μεγάλη ἀταξία στὸ

στοὺς Ἕλληνες τὴν πρωτοβουλία τῶν εἰρηνευτικῶν διαπραγματεύσεων, βλ. ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 333-34. Βλ. ἐπίσης σ. 334 καὶ ὑ. 3 τὴν παθιασμένη (ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων) παρατήρηση τοῦ Paulin Paris. Ἀπ᾽ αὐτὰ ἴσως τὰ σχόλια παρασυρμένος καὶ νεώτερος ἱστορικός, ὁ Ἄγγλος Steven Runciman, A History of the Crusades, vol. II, Cambridge 1968, σ. 387, παρατηρεῖ πὼς «εἶναι ἀβέβαιο ἂν ὁ Amaury ἢ ὁ Κοντοστέφανος (135) ἦταν ὁ πρῶτος ποὺ ἄνοιξε διαπραγματεύσεις μὲ τοὺς Σαρακηνούς».

136. F. Chalandon, τ. II, σ. 543· γιὰ τοὺς ψίθυρους περὶ προδοσίας στὸν Guillaume de Tyr, βλ. λατ. κείμ., σ. 967-68· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 332-33.
137. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 969.
138. Κίνναμος, σ. 280. Πρβλ. καὶ Χωνιάτης, σ. 219.
139. Χωνιάτης, σ.218.

στρατόπεδό τους, μὴ εχοντας άλλο όνειρο παρὰ τὴν ἀναχώρησή τους.

Γιὰ νὰ ἀπλοποιήσουν τὶς προπαρασκευὲς τῆς ἐπιστροφῆς, ἔκαψαν χωρὶς τὴ διαταγὴ τῶν ἀρχηγῶν τους τὶς πολεμικὲς μηχανές· πάρα πολλοὶ ἐπίσης ρίχνοντας τοὺς ὁπλισμούς τους, ἔτρεξαν στὰ πλοῖα καὶ ἅρπαξαν τὰ κουπιὰ καὶ ἀνοίχτηκαν στὴ θάλασσα[140]. Ὁ πολυάριθμος ἐκεῖνος σὲ σκάφη αὐτοκρατορικὸς στόλος χωρίστηκε σὲ πολλὲς μοῖρες πλοίων, ποὺ ἡ καθεμιὰ τράβηξε δικό της δρόμο γιὰ νὰ φτάση μιὰ ὥρα ἀρχίτερα στὸ λιμάνι ποὺ ἤθελαν τὰ πληρώματα καὶ τὰ στρατεύματα, ἐνῶ ἡ μοίρα θέλησε νὰ μὴ φτάσουν ποτέ.

Φαίνεται πὼς μιὰ σειρὰ ἀπὸ καταστροφὲς παρακολούθησε τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ στόλου· ἀπ᾽ τὴν ἀναχώρησή τους ἀπ᾽ τὴ Δαμιέτη οἱ ἀντίθετοι χειμωνιάτικοι ἄνεμοι καὶ μιὰ πολὺ σφοδρὴ θύελλα ἀνάτρεψε πάρα πολλὰ πλοῖα καὶ τὰ βούλιαξε αὔτανδρα.

Ἐνῶ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ στόλου ἐγκατάλειψε τὴ Δαμιέτη στὶς 4 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1169, τὰ πλοῖα ποὺ διέφυγαν ἀπ᾽ τὶς καταστροφὲς δὲν ἔφτασαν στὸ λιμάνι τους παρὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1170, ἔπειτ᾽ ἀπὸ ἕνα μακρὸ καὶ γεμάτο περιπέτειες ταξίδι. Τέτοια ἦταν ἡ νοσταλγία ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν γιὰ νὰ ξαναδοῦν τοὺς τόπους τῆς γέννησής τους, ποὺ καθὼς ἔφτασαν στὰ λιμάνια τους, ἐγκατάλειψαν τὰ πλοῖα στὴ διάθεση τῶν κυμάτων, χωρὶς νὰ φροντίσουν νὰ τὰ δέσουν· ἔτσι πολλὰ κι ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ πλοῖα βούλιαξαν καὶ μόνο λίγα σώθηκαν «ἀπ᾽ τῆς θάλασσας τὸ βρασμὸ καὶ τῶν ναυτῶν τὴν ἀμέλεια»[141].

Στὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. στὸ λιμάνι τῆς Δαμιέτης δὲν εἶχαν μείνει παρὰ ἕξι μόνο πλοῖα.

Μετὰ τὴν ἄτακτη ἀναχώρηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, ὁ Ἀνδρόνικος παράμεινε στὴ Δαμιέτη μαζὶ μὲ τὸν Amaury!, σὰν νὰ ἐνέκρινε τὴν ὕποπτη τακτικὴ του κατὰ τὴ σύναψη τοῦ συμφώνου μὲ τοὺς Ἄραβες. Οἱ πύλες τῆς πόλης ἄνοιξαν καὶ ἀμέσως ἄρχισαν φιλικὲς ἐμπορικὲς συναλλαγὲς μεταξὺ πολιορκητῶν καὶ πολιορκημένων.

Μετὰ τρεῖς μέρες οἱ Λατίνοι καὶ τὰ ὑπόλοιπα τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ καὶ στόλου ἀναχώρησαν.

Ὁ Ἀνδρόνικος συνόδευσε τὸν Amaury ὡς τὸν Ἀσκάλωνα, ὅπου ἔφτασαν στὶς 21 τοῦ Δεκέμβρη (1169), ἐνῶ τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων, 24 τοῦ Δεκέμβρη, πῆγαν στὴν Ἄκρα, ὅπου καὶ πέρασαν τὴν ἐπομένη τὴ μεγάλη γιορτὴ τῆς χριστιανοσύνης.

Ἀπ᾽ τὴν Παλαιστίνη ὁ Ἀνδρόνικος πέρασε στὴν Κιλικία, ἀπὸ ὅπου, μέσω τοῦ Ἰκονίου, ἔφτασε στὴν ΚΠολη[142].

140. Χωνιάτης, σ.218· Beha ed dîn, RHC Hist. Orientaux, τ. III, σ. 51· Abou Chamah, αὐτόθι, τ. IV, σ. 151· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 970· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 334-35.

141. Χωνιάτης, σ.218-19· Κίνναμος, σ. 280· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 970· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 335. Τὴν ἡμερομηνία τῆς 4ης τοῦ Δεκέμβρη μᾶς δίδει ὁ Χωνιάτης, σ. 218, ἄλλες ὅμως πηγὲς δίνουν ἄλλη ἡμερομηνία γιὰ τὴν ἄρση τῆς πολιορκίας· ὁ Abou Chamah, RHC Hist. Orientaux, τ. IV, σ. 151, τὴν τοποθετεῖ στὶς 13 τοῦ Δεκέμβρη, ἐνῶ ὁ ibn el Athir, Histoire des Atabeks, αὐτόθι, τ. II, σ. 260, στὶς 17 τοῦ Δεκέμβρη.

Ποιὲς ὑπῆρξαν οἱ αἰτίες τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐκστρατείας τῆς Αἰγύπτου καὶ πῶς μποροῦμε νὰ κρίνωμε τὴν πολιτεία τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ., καθὼς αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἰδιαίτερα μᾶς ἐνδιαφέρει;

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς ἡ κύρια αἰτία τῆς ἀποτυχίας ἦταν ἡ ἔλλειψη τροφίμων, κυρίως στὶς τάξεις τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ποὺ ὑποχρέωσε τοὺς συμμάχους νὰ λύσουν τὴν πολιορκία.

Ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου κατηγορεῖ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 πὼς δὲν εἶχε δώσει στὸν Κοντοστέφανο τὰ ἀναγκαῖα ἐφόδια γιὰ τὴ διατροφὴ τῶν στρατευμάτων[143]· ἀλλά, καθὼς εἴδαμε, ὁ βυζαντινὸς στρατὸς ἦταν ἐφοδιασμένος μὲ τρόφιμα ποὺ ἐπαρκοῦσαν γιὰ τρεῖς μῆνες[144] καὶ, διάρκεια τῆς ἐκστρατείας ξεπέρασε τὶς προβλέψεις τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ ἀρχιναυάρχου, καὶ μόνος γι᾽ αὐτὸ ὑπεύθυνος ὑπῆρξε ὁ Amaury τῆς Ἱερουσαλὴμ ποὺ γιὰ πολλοὺς μῆνες καθυστέρησε τὴν ἔναρξη τῆς ἐκστρατείας καὶ τὴ διενέργεια τῆς ἐπίθεσης κατὰ τῆς Δαμιέτης[145].

Ὡς δεύτερη αἰτία πρέπει νὰ θεωρήσωμε τὴν αἰώνια δυσπιστία ποὺ πάντα χώριζε τοὺς Λατίνους ἀπ᾽ τοὺς Ἕλληνες, κ᾽ ἔτσι μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἦταν σχεδὸν ἀδύνατη μιὰ δραστικὴ καὶ γόνιμη συνεργασία τῶν βυζαντινῶν καὶ λατινικῶν δυνάμεων[146].

Ὅταν ὁ Ἕλληνας ἀρχιστράτηγος Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 μπρὸς στοὺς συνεχεῖς ἐνδοιασμοὺς τοῦ Amaury, ἀποφάσισε νὰ ἐνεργήση χωρὶς τὴ σύμπραξη τῶν Λατίνων, ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀνάκοψε ἦταν ὁ Amaury ποὺ στὸ βάθος του δὲν ἤθελε μιὰ ἐγκατάσταση τῶν Βυζαντινῶν στὴν Αἴγυπτο, κι ἂν πιστεύσωμε τὸ Χωνιάτη, αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀπάτησε τὸν Ἀνδρόνικο, βεβαιώνοντας πὼς οἱ ὑπερασπιτὲς τῆς Δαμιέτης ἦσαν ἕτοιμοι καὶ οἱ ἴδιοι νὰ παραδοθοῦν καὶ τὴν πόλη στὸ Μανουὴλ (α΄) νὰ παραδώσουν[147].

Ἦταν ἕνα μεγάλο λάθος τοῦ Amaury, ποὺ ἀντὶ τῶν Βυζαντινῶν προτίμησε στὴν Αἴγυπτο τὸ Σαλαδίνο.

Αὐτὸ τὸ λάθος του τὸ πλήρωσαν ἀργότερα ἡ κόρη του Σίβυλλα, σύζυγος τοῦ τελευταίου βασιλέα τῆς λατινικῆς Ἱερουσαλὴμ Guy de Lusignan (1186 - 1192) καὶ ἡ δεύτερη σύζυγός του Μαρία Κ. 211 ποὺ μετὰ τὸ θάνατό του παντρεύτηκε τὸν Balian d'Ibelin, τελευταῖο ὑπερασπιστὴ τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅταν ὁ Σαλαδίνος, στὶς 2 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1187, μπῆκε κυρίαρχος στὴν Ἱερουσαλήμ, ὀγδόντα ὀχτὼ χρόνια μετὰ τὴν ἅλωση τῆς πόλης ἀπ᾽ τοὺς Σταυροφόρους τῆς Α΄ Σταυροφορίας[148].

142. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 970· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 334· Χωνιάτης, σ. 218-19.
143. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 971· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 335.
144. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 106.
145. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 100-107, 125-130.
146. F. Chalandon, τ. II, σ. 545.
147. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 134.
148. R. Grousset, Histoire etc. (ὑ. 88), μτφρ. στὴν ἑλληνικὴ Α. Παγκάλου, σ. 200-1· P. Rousset, Histoire des Croisades, σ. 184.

Στὸν ἀρχιναύαρχο τῆς βυζαντινῆς ἐκστρατείας τῆς Αἰγύπτου ὡς ἕνα σημεῖο, βλέπομε ἕνα Ἀνδρόνικο Κ.Κ. ποὺ θυμίζει τὸ νικητὴ τῶν Οὔγγρων, καθὼς μὲ τὸ λόγο του ἐμπνέει τοὺς συμπολεμιστές του[149] καὶ πρῶτος πάνω στὴν πράξη ἁρπάζει τὰ ὅπλα του νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ἄραβες[150], σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο ποὺ εἶχε ἐκπονήσει[151].

Ἀπὸ κεῖ καὶ ἔπειτα ὅμως παρακολουθοῦμε ἕνα Ἀνδρόνικο, ὄχι ἄξιο τοῦ ἑαυτοῦ του, καθὼς εἴτε ἀφέθηκε νὰ ἐξαπατηθῆ ἀπ᾽ τὸν Amaury, κατὰ τὴν ἔκθεση τοῦ Χωνιάτη[152], εἴτε συγκατατέθηκε στὴ σύναψη ἑνὸς συμφώνου μὲ τοὺς Ἄραβες, κατὰ τὴν ἔκθεση τοῦ Γουλιέλμου τῆς Τύρου[153], τὸ ὁποῖον ἦταν πιὸ εὐνοϊκὸ γιὰ τοὺς Ἄραβες παρὰ γιὰ τοὺς στρατιῶτες του[154].

Ἐπίσης καθόλου δὲν ὑπῆρξε ἀνεύθυνος γιὰ τὴ διάλυση τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου μετὰ τὴ σύναψη τῆς ἀσύμφορης συμφωνίας καὶ γιὰ τὶς τόσες ἀπώλειες πολεμικοῦ ὑλικοῦ καὶ πλοίων καὶ τόσων ἀνθρώπινων ψυχῶν.

Δὲν τὸν βλέπομε νὰ δείχνῃ τὴ γνωστὴ ἡγετική του ἱκανότητα καὶ νὰ ἐπιβάλλεται στὰ στρατεύματα καὶ στὰ πληρώματα τῶν πλοίων, καθὼς τὰ βλέπομε νὰ παρουσιάζουν, κατὰ τὶς ἐκθέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἀράβων ἱστορικῶν, μιὰ εἰκόνα στρατοῦ καὶ ναυτικοῦ ποὺ βρίσκεται σὲ κατάσταση στάσης[155].

Παρὰ τὴν ἀποτυχία τῶν Βυζαντινῶν στὴν Αἴγυπτο, ὁ γνωστός μας Κωνσταντῖνος Μανασσῆς σ᾽ ἕνα ἐγκωμιαστικό του λόγο «πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81», ὅπου τὸν παραβάλλει πρὸς τὸν Μέγαν Ἀλέξανδρο, τὸ Δαβὶδ καὶ τὸν Ὀκτάβιο Αὔγουστο[155α], καὶ μᾶς βεβαιώνει πὼς «οἱ ἀστραπές του φώτισαν τὴν οἰκουμένη καὶ πὼς μέχρι τὰ ἔσχατα τῆς Γῆς ξεχύθηκαν οἱ ἀχτίδες τῶν κατορθωμάτων του»[155β], δὲ διστάζει νὰ διακηρύξῃ πὼς «οἱ ρήτορες δὲν ἄνοιξαν ἀκόμη τὰ στόματα γι᾽ αὐτὰ τὰ τρόπαιά του ποὺ ὁ Νεῖλος μὲ ἑφτὰ στόματα ὕμνησε, καθὼς ὑποχρέωσε σὲ ἀπότιση φορολογίας τὴν Αἴγυπτο»[155γ].

Λίγο μετὰ τὸ 1169/70,τὸ 1171, συναντᾶμε καὶ πάλι τὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135 ἐπικεφαλῆς τοῦ βυζαντινοῦ στόλου νὰ κυνηγάῃ τὸ βενετικό, κάτω ἀπ᾽ τὶς ἑξῆς συνθῆκες.

149. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 132
150. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 133
151. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 125
152. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 134
153. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 135
154. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 139
155. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 140 καὶ 14[illegible].
155α. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, VV 12 (1906), σ. 96-7.
155β. Κων. Μανασσῆς, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 89: Ἔφαναν αἱ ἀστραπαί σου τῇ οἰκουμένῃ... ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς αἱ τῶν σῶν τροπαίων ἀκτῖνες ἐχέθησαν.
155γ. Κων. Μανασσῆς, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 89: οὔπω τὰ τῶν ρητόρων ἠνοίγησαν στόματα ἐφ᾽ οἷς καὶ Νεῖλος ἑπτά σε στόμασιν ὕμνησεν, εἰς φόρων ἀπαγωγὴν καταστρεψάμενον Αἴγυπτον,

Ἡ βυζαντινὴ ἐκστρατεία στὴν Ἀγκώνα ἔθεσε ἕνα τέλος στὴ συνεργασία τοῦ Βυζαντίου μὲ τὴ Βενετία στὴν Ἰταλία, καὶ ἡ προσάρτηση τῆς Δαλματίας στὸ Βυζάντιο ἔθεσε ἕνα τέλος στὴ βενετοβυζαντινὴ κοινότητα συμφερόντων στὴν Οὐγγαρία.

Ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριά,ἡ προνομιακὴ θέση τῶν Βενετῶν ἐμπόρων μέσα στὴν Αὐτοκρατορία, ἀποτελοῦσε ἕνα δυσβάσταχτο φόρτο γιὰ τὸ βυζαντινὸ ἐμπόριο[156].

Ὁ Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, ἀφοῦ ἐνδυνάμωσε τὶς σχέσεις του μὲ τὶς ἄλλες ναυτικὲς ἰταλικὲς δημοκρατίες, μὲ τὴ Γένουα τὸ 1169 καὶ τὴν Πίζα τὸ 1170[157], ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τὴ Βενετία τὸ 1171.

Τὴν ἴδια μέρα τῆς 12 τοῦ Μάρτη αὐτοῦ τοῦ χρόνου[158] –καὶ αὐτὸ φανερώνει τὴν ὥριμη προπαρασκευὴ τοῦ μέτρου καὶ τὴν τέλεια λειτουργία τοῦ βυζαντινοῦ διοικητικοῦ συστήματος[159]– οἱ Βενετοὶ τόσο τῆς ΚΠολης ποὺ ἦσαν πάνω ἀπὸ 10.000, ὅσο καὶ τῶν ἄλλων πόλεων καὶ λιμένων τῆς Αὐτοκρατορίας, πιάστηκαν καὶ ρίχτηκαν στὶς φυλακὲς καὶ στὰ δεσμωτήρια τῶν μοναστηριῶν, ἐνῶ τὰ ἀγαθά τους, τὰ πλοῖα τους καὶ τὰ ἐμπορεύματά τους δημεύτηκαν[160].

Τὰ μέτρα ποὺ ἀπ᾽ τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα ὑπαγορεύτηκαν, ἐκτελέστηκαν στὴν ΚΠολη μὲ μιὰ τόσο τέλεια ἀκρίβεια ποὺ ἕνας πολὺ μικρὸς ἀριθμὸς Βενετῶν κατόρθωσε νὰ διαφύγῃ μὲ τὸ Tutto il Mondo, ἕνα βενετικὸ πλοῖο τεραστίων γιὰ τὴν ἐποχή του διαστάσεων ποὺ ἔτυχε νὰ βρίσκεται στὴν ΚΠολη[161].

Ἡ ἀπάντηση τῆς δημοκρατίας τοῦ ἁγίου Μάρκου δὲν ἄργησε νὰ δοθῆ.

Ἑκατὸν εἴκοσι πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἑκατὸ καινούργιες γαλέρες, ἐξοπλίστηκαν, καὶ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ ἴδιου χρόνου, ξεκίνησαν ἀπ᾽ τὴ Βενετία. Στὸ δρόμο ὁ στόλος, τοῦ ὁποίου ὁ ἴδιος ὁ δόγης Vitale Michiele II (1156-

156. Ὁ Henri Pirenne, Histoire économique de l'Orient médiéval, 1951, σ. 186, παρατηρεῖ πὼς «μὴ μπορώντας ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτορας νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς Βενετούς,τοὺς Πισάτες, τοὺς Γενουάτες, τοὺς ἄφησε τὸ ἐμπόριο τῆς χώρας του σὲ ἀκτίνα πολὺ εὐρύτερη ἀπὸ κείνη ποὺ ἄφησε ἡ Ἰσπανία τὸ ιζ᾽ αἰ. τὸ δικό της ἐμπόριο στοὺς Ὀλλανδούς, τοὺς Ἄγγλους καὶ τοὺς Γάλλους», πρβλ. Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 73· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 412· A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 523-24· F. Chalandon, τ. II, σ. 586-87· Κ. Ἄμαντος, τ. Β᾽, σ. 344.
157. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1488, 1497 καὶ 1498 γιὰ τὴ Γένουα, ἀριθ. 1499 γιὰ τὴν Πίζα.
158. Γιὰ τὸ λάθος τῆς ἡμερομηνίας ποὺ κάνει τὸ Cronaca di Marco, Arch. storico italiano, τ. VIII, σ. 260, βλ. W. Heyd, Histoire du commerce dans le Levant, trad. Furcy-Rainaud, Leipsig 1885, τ. I, σ. 217, ὑ. 5, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 588, ὑ. 4.
159. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 412· F. Chalandon, τ. II, σ. 588· Κ. Ἄμαντος, τ. Β᾽, σ. 344.
160. Χωνιάτης, σ. 223· Κίνναμος; σ. 282· Annales venetici breves, MGH, SS., τ. XIV, σ. 72· Historia ducum veneticorum, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 78· Martino da Canale, Arch. storico italiano, τ. VIII, σ. 312· Dandolo, Chronicon, ἔκδ. Muratori, R.I., SS., τ. XII, σ. 293.
161. Χωνιάτης, σ. 223-24· Κίνναμος, σ. 283· Cronaca di Marco, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 260· Tafel et Thomas, Urkunden zur Elteren Handels-und Staatsgeschichte der republik Venedig, τ. I, Vienne 1856, σ. 168.

1172)[162] εἶχε τὴν ἡγεσία, εἶδε τὶς δυνάμεις του νὰ αὐξάνωνται μὲ δώδεκα πλοῖα, τὰ ὁποῖα τοῦ πρόσφεραν ἡ Ζάρα καὶ ἄλλες δαλματικὲς πόλεις[163].

Ὁ βενετικὸς στόλος χτύπησε πρῶτα τὶς πόλεις τῆς Δαλματίας, ποὺ σ᾿ αὐτὲς πρὶν λίγα χρόνια εἶχαν ἐγκατασταθῆ οἱ Βυζαντινοί.

Ὅλες ἄνοιξαν τὶς πύλες τους καὶ μόνη ἡ Ραγούσα πρόβαλε σθεναρὴ ἀντίσταση, ἀλλὰ στὸ τέλος καὶ αὐτὴ ὑποτάχτηκε, γιὰ νὰ ἀνατραποῦν τὰ αὐτοκρατορικὰ σήματα καὶ νὰ ἀντικατασταθοῦν ἀπ᾿ τὸ λέοντα τοῦ ἁγίου Μάρκου[164].

Μετὰ τὴν πρώτη αὐτὴ ἐπιτυχία, ὁ βενετικὸς στόλος τράβηξε γιὰ τὴν Εὔβοια, ὅπου στρατεύματα καὶ πληρώματα ἀποβιβάστηκαν[165], ἀλλὰ συνάντησαν τὴν ἀντίσταση βυζαντινοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε στείλει ὁ αὐτοκράτορας[166].

Ἐγκαταλείποντας τὴν Εὔβοια, τὴν ὁποίαν εἶχαν κρίνει πρόσφορη ὡς βάση γιὰ νὰ κάνουν ἀπὸ κεῖ ἐπίθεση στὴν ΚΠολη[167], τράβηξαν γιὰ τὴ Χίο, ὅπου ἐγκαταστάθηκαν γιὰ νὰ ξεχειμωνιάσουν[168].

Ἡ θέση τῆς νήσου στὴ μέση τοῦ Ἀρχιπελάγους ἦταν ἰδιαίτερα εὐνοϊκὴ γιὰ ἕνα ναυτικὸ πόλεμο[169].

Μαθαίνοντας αὐτὰ ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἔστειλε ἐναντίον τους τὸν μ έ γ α ν δ ο ύ κ α Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135, ἐπικεφαλῆς ἑνὸς στόλου ἑκατὸν πενήντα πλοίων[170].

162. V. Grumel, Chronologie (1958), σ. 428.
163. Annales venetici breves, MGH. SS., τ. XIV, σ. 72· Dandolo, Chronicon, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 293· Χωνιάτης, σ. 224.
164. Historia ducum veneticorum, MGH. SS., τ. XIV, σ. 79.
165. Historia ducum veneticorum, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 79-80· Dandolo, Chronicon ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 293· Χωνιάτης, σ. 224.
166. Κίνναμος, σ. 283.
167. M.A. Bragadin, Histoire des républiques maritimes italiennes, trad. franç. R. Juffé et R. Jouan, Paris 1955, σ. 62.
168. Χωνιάτης, σ. 224· Κίνναμος, σ. 283-4. Dandolo, chronicon, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 295.
169. F. Chalandon, τ. II, σ. 590.
170. Χωνιάτης, σ. 224. Πρβλ. R. Guilland, Les chefs de la Marine byzantine... Mégadue, BZ 44 (1951), σ. 227· Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 344. Ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 590 κεξ. ἐκ παραδρομῆς τοῦ ἀνωτέρω ἐδαφίου τοῦ Χωνιάτη δὲν ἀναφέρει τὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135 ὡς ἐπικεφαλῆς τοῦ βυζαντινοῦ στόλου ποὺ κυνήγησε τὸν βενετικό, καὶ ἀντ᾿ αὐτοῦ τοποθετεῖ κατὰ λάθος ὡς ἀρχηγὸ τοῦ βυζαντινοῦ στόλου τὸν ἀ κ ό λ ο υ θ ο Ἀαρών, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ᾿ τὸν Ἑβραῖο ἀστρολόγο Ἀαρὼν-Ἰσαάκιο τὸν Κορίνθιο, βλ. γι᾿ αὐτόν, Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 460, ὑ. 157, καὶ σ᾿ αὐτὸν ἐδῶ τὸν τομ. προσωπογραφία Μαρίας Κ. 123, ὑ. 14 καὶ 80-84. Ὁ F. Chalandon, ἔνθ᾿ ἀνωτ., μὴ γνωρίζοντας τὰ ἑλληνικὰ παρασύρθηκε ἀπ᾿ τὸν Κίνναμον, σ. 284[6-13], ποὺ λέει πὼς «ὑπῆρχε κάποιος ἀ κ ό λ ο ύ θ ο ς Ἀαρών, ἄνθρωπος ἀλαζονικὸς καὶ ἀντίθετος στὰ φρονήματα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄), ποὺ πολλὲς φορὲς πιάστηκε ὡς διερμηνέας νὰ προδίδη τὰ μυστικὰ τοῦ Κράτους στοὺς ξένους πρέσβεις καὶ νὰ διενεργῆ πράξεις δαιμονικὲς καὶ πὼς τότε πρόδωσε στοὺς Βενετοὺς τὶς κινήσεις τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ καὶ στόλου». Γι᾿ αὐτὴ τὴν

Στὸ μεταξὺ πρεσβευτὲς ἀνταλλάσσονταν καὶ διάφορες διαπραγματεύσεις διεξάγονταν μεταξὺ τοῦ δόγη Vitale Michiele II καὶ τοῦ Μανουὴλ (α΄), τὶς ὁποῖες σκόπιμα ὁ δεύτερος παράτεινε, κ᾿ ἔτσι τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1172 οἱ Βενετοὶ βρίσκονταν ἀκόμη στὴ Χίο[171].

Σ᾿ αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἡ ὑγιεινὴ κατάσταση τοῦ βενετικοῦ στρατοῦ ἔγινε τόσο κακὴ ποὺ ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλείψη τὴ Χίο, ὅπου ἕνα μυστηριῶδες κακὸ ἔστειλε στὸ θάνατο πάνω ἀπὸ ἕξι χιλιάδες ἀνθρώπους.

Γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν ἐπιδημία ποὺ μάστιζε τὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ, οἱ Βενετοὶ κατηγοροῦσαν τὸν αὐτοκράτορα πὼς εἶχε ρίξει δηλητήριο στὸ κρασὶ καὶ στὸ νερό[172].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. ξεκινώντας μὲ τὸ στόλο σκόπευε νὰ προλάβη τοὺς Βενετοὺς στὴ Χίο[173], καὶ ὅλους μαζὶ νὰ τοὺς συλλάβη, ἀλλὰ ὁ ἀ κ ό λ ο υ θ ο ς Ἀαρὼν-Ἰσαάκιος ὁ Κορίνθιος, ὁ γνωστός μας ἑβραϊκῆς καταγωγῆς ἀστρολόγος καὶ διερμηνέας, ποὺ εἶχε μετάσχη, καθὼς φαίνεται, κάποιας πρεσβείας τοῦ αὐτοκράτορα πρὸς τοὺς Βενετούς, πρόδωσε σ᾿ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους τὴν προσεχῆ ἐφόρμηση τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου[174], κ᾿ ἔτσι ἀμέσως ἐγκατάλειψαν τὴ Χίο καὶ ἔπλευσαν στὴν Παναγία τῆς Θάσου, ἐνῶ ἡ ἐπιδημία συνέχιζε νὰ μαστίζη τὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ τους[175].

Ὁ Ἀνδρόνικος μὲ τὸ στόλο τοὺς κυνηγοῦσε παντοῦ μέσα στὸ Ἀρχιπέλαγος, ἀλλὰ πῆρε ἀντίθετη γραμμὴ ἀπὸ κείνη ποὺ τράβηξε ὁ βενετικὸς στόλος[176] καὶ κατάληξε νὰ προσορμιστῆ στὸ μυχὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μαλέας[177].

Στὴ Θάσο πρόλαβε τοὺς Βενετοὺς μιὰ δεύτερη πρεσβεία τους ποὺ εἶχαν στείλει γιὰ συμβιβασμὸ στὸν αὐτοκράτορα, ἡ ὁποία τοὺς ἀνάγγειλε πὼς

προδοτική του στάση ἀπέναντι στὸν αὐτοκράτορα, καθὼς χαρίστηκε λίγο ἀργότερα στοὺς πρέσβεις τῆς Οὐγγαρίας ἢ τῆς Σερβίας, τιμωρήθηκε τὸ 1173 μὲ τὴν ποινὴ τῆς τύφλωσης καὶ τῆς δήμευσης τῆς περιουσίας του, βλ. Κίνναμον, σ. 288, καὶ Χωνιάτην σ. 191, γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ 1173, βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 397, ὅπου τὸ 1173 ἀναφέρει τὴν ταπείνωση τοῦ ἀρχιζουπάνου τῆς Σερβίας Στέφανου Νεμάνια καὶ τὴ μεταγωγή του στὴν ΚΠολη, αὐτὴ ποὺ μνημονεύει ὁ Κίνναμος, σ. 287-288, μαζὶ μὲ τὴν τύφλωση τοῦ Ἀαρὼν-Ἰσαάκιου. Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 665, πέφτει σὲ ἕνα ἀκόμη λάθος, θεωρώντας τὸν ἀ κ ό λ ο υ θ ο Ἀαρὼν ἄλλο πρόσωπο ἀπ᾿ τὸν ἀστρολόγο Ἀαρών, ἐνῶ πρόκειται γιὰ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Ἐξάλλου, ὡς πρὸς τὸ στόλο, παρατηροῦμε πὼς εἶναι ἐκπληκτικὴ ἡ δυναμικότητα τῆς Αὐτοκρατορίας, ποὺ ἐνῶ τὸ 1169/70 παρέταξε ἕνα στόλο μὲ 210 πλοῖα γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 94, ποὺ ὁλότελα σχεδὸν καταστράφηκε, ἦταν σὲ θέση τὸ 1171 νὰ ἑτοιμάση ἄλλο στόλο μὲ 150 πλοῖα!

171. Dandolo, Chronicon, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 293-95· Historia ducum veneticorum, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 79-80.
172. Dandolo, Chronicon, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 295.
173. Χωνιάτης, σ. 224.
174. Κίνναμος, σ. 284. Γιὰ τὸν Ἀαρών, βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 170.
175. Dandolo, Chronicon, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 295.
176. Χωνιάτης, σ. 225.
177. Χωνιάτης, σ. 225· Κίνναμος, σ. 284.

ἀπότυχε στὴν ἀποστολή της, καθὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) εἶχε πληροφορηθῆ τὴν κακὴ κατάσταση τοῦ βενετικοῦ στρατοῦ· ὁ δόγης δὲ δίστασε νὰ ἀποφασίση τὴν ἀποστολὴ μιᾶς τρίτης πρεσβείας[178].

Καθὼς ἡ ἐπιδημία ἐξακολουθοῦσε νὰ χτυπάη τοὺς Βενετούς, ἐγκατάλειψαν τὴ Θάσο καὶ τράβηξαν γιὰ τὴ Λέσβο καὶ τὴ Λῆμνο καὶ ἀπὸ κεῖ γιὰ τὴ Σκύρο, ὅπου καὶ πέρασαν τὸ Πάσχα τοῦ 1172, ποὺ συνέπεσε στὶς 16 τ΄ Ἀπρίλη[179].

Ἐννοεῖται πὼς οἱ Βενετοὶ σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ νησιά, περνώντας σὰν πειρατὲς ἔκαναν ἄγρια λεηλασία[180].

Ὁ Ἀνδρόνικος, καθὼς πληροφορήθηκε τὴ θέση τοῦ βενετικοῦ στόλου στὸ βόρειο Αἰγαῖο, ἔπλευσε κατὰ κεῖ, ἀλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ δώση μιὰ κύρια μάχη ἢ ναυμαχία, καθὼς οἱ Βενετοί, φεύγοντας ἀπὸ νησὶ σὲ νησί, ἀπόφευγαν τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου· πέτυχε μόνο νὰ αἰχμαλωτίση ἀρκετὰ βενετικὰ πλοῖα καὶ νὰ βυθίση ἄλλα τόσα[181].

Κι ἂν πιστεύσωμε τὸν Κίνναμο, ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 μὲ τὸ βυζαντινὸ στόλο ἔδοσαν «ἕνα δεύτερο πλῆγμα» στὸ βενετικό[182].

Ὄχι πολὺ μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1172, ἐξαιτίας τῶν γογγυσμῶν καὶ τῶν παραπόνων τοῦ στρατοῦ του, ὁ δόγης Michiele Vitale IIδὲ συνέχισε τὴν ἐκστρατεία, καὶ ὁ βενετικὸς στόλος ἐγκαταλείποντας τὸ Ἀρχιπέλαγος, ἔπλευσε γιὰ τὴ Βενετία, ὅπου ὁ κακότυχος δόγης, καθὼς θεωρήθηκε ὑπεύθυνος γιὰ τὶς καταστροφὲς τῶν Βενετῶν, ἔγινε πολὺ ἄσχημα δεχτός, καὶ σὲ λίγο κατακρεουργήθηκε ἀπ΄ τὰ μανιασμένα πλήθη, στὶς 28 τοῦ Μάη τοῦ 1172[183].

Μποροῦμε ὅμως, καθὼς νομίζω, νὰ καταλογίσωμε στὸ μ ε γ ά λ ο δ ο ύ κ α εὐθύνη, ποὺ δὲν κατασκόπευσε τὴν κίνηση τοῦ βενετικοῦ στόλου, τὸν ὁποῖον ἀναζητοῦσε στὸ ἀκρωτήρι τοῦ Μαλέα, ἐνῶ αὐτὸς βρισκόταν στὴ Θάσο, στὴ Λέσβο καὶ στὴ Λῆμνο.

Τὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135 ἀπ΄ τὸ 1172 συναντᾶμε τὸ 1176, κατὰ τὴ μεγάλη ἐναντίον τῶν Τούρκων τοῦ Ἰκονίου ἐκστρατεία τοῦ θείου του Μανουὴλ (α) Κ. 81.

Ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, ὁ αὐτοκράτορας ἐγκατάλειψε τὴν ΚΠολη γιὰ νὰ ἡγηθῆ τῆς πιὸ πάνω ἐκστρατείας στὶς ἀρχὲς τῆς ἄνοιξης τοῦ 1176[184] καὶ

---

178. Dandolo, Cronicon, ἔνθ΄ ἀνωτ., σ. 295.
179. Historia ducum veneticorum, ἔνθ΄ ἀνωτ., σ. 80· Dandolo, Cronicon, ἔνθ΄ ἀνωτ., σ. 296· Κίνναμος, σ. 284· Χωνιάτης, σ. 225. Πρβλ. Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 52· Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 344.
180. Κίνναμος, σ. 286. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 344.
181. Κίνναμος, σ. 284-85.
182. Κίνναμος, σ. 285-86. Ἡ διήγησή του ὅμως δὲν εἶναι σύμφωνη μὲ κείνη ποὺ δίδουν ἡ Historia ducum veneticorum, σ. 80, καὶ ὁ Dandolo, Chronicon, σ. 296.
183. Historia ducum veneticorum, σ. 80· Dandolo, Chronicon, σ. 296. Γιὰ τὴν ἡμερομηνία τῆς δολοφονίας τοῦ δόγη, βλ. V. Grumel, Chronologie (1958), σ. 428.
184. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 50.

συγκέντρωσε τὰ στρατεύματα στὶς κοιλάδες τοῦ Ρυνδακοῦ ποταμοῦ[185], κοντὰ στὴ λίμνη τῆς Ἀ π ο λ λ ω ν ι ά δ α ς, δηλ. στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου[186].

Εἴδαμε ποιὰ ἀπ΄ τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς πῆραν μέρος σ΄ αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία[187]· ἀνάμεσα σ΄ αὐτὰ ἦταν καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135[188].

Ἀπ΄ τὸ Λοπάδιο ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ Ἀνδρόνικος στάλθηκε ἀπ΄ τὸ θεῖο του - αὐτοκράτορα νὰ μαζέψη στρατιωτικὲς δυνάμεις καὶ νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον ὁρισμένων πόλεων τοῦ σουλτανάτου τοῦ Ἰκονίου· σὲ ἐκτέλεση αὐτῆς τῆς ἐντολῆς, κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1176, ποὺ πέθανε ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ πολιόρκησε αὐτὲς τὶς πόλεις[189], ἀλλὰ δὲν μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν του.

Καθὼς βρισκόταν πολεμώντας στὴν ἀ λ λ ο δ α π ή[190], στὰ ἐδάφη τοῦ σουλτανάτου τοῦ Ἰκονίου, οἱ ρήτορες συνιστοῦν στὸν Ἀνδρόνικο 135 νὰ προσέξη στὴν ἐκδήλωση τοῦ πόνου του καὶ στοὺς θρήνους του γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ ἀδελφοῦ του, γιὰ νὰ μὴν ἀκούσουν τὸ θ ρ η ν ώ δ η μ ά του οἱ Τοῦρκοι, καὶ «εὐφρανθοῦν,σύμφωνα μὲ τὴ Γραφή, οἱ κόρες τῶν ἀλλοφύλων»[191], ἐνῶ οἱ ποιητές, πιὸ πρακτικοὶ ἀπ΄ τοὺς πρώτους, τὸν συμβουλεύουν «νὰ μὴν παραμελήση ἀπ΄ τὸν πόνο του τὰ στρατιωτικά του καθήκοντα ποὺ πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους τοῦ εἶχε ἀναθέσει ὁ κοσμοσώστης αὐτοκράτορας, καθὼς τὸν ἤξερε ὡς ἕνα ἄντρα πολὺ στὸ στέμμα του καὶ στὴ βασιλεία του πιστὸ καὶ πολὺ μυαλωμένο»· «νὰ μὴ σὲ ταράξη», ἐπιλέγει ὁ ποιητής, καθὼς ἀπευθύνεται σ΄ αὐτόν, «ὁ κλονισμὸς ἀπ΄ τὸ θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ σου καὶ νὰ μὴ σὲ θορυβήση τὸ βαρὺ πένθος τῆς νύφης σου, ἀλλὰ ὅπως πρέπει νὰ ἀνταποκριθῆς στὶς μέριμνες τοῦ πολέμου»[192].

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1176[193] κατὰ τὸ ξεκίνημα τοῦ στρατοῦ ἀπ΄ τὸ Λοπάδιο, ὁ Ἀνδρόνικος 135 ἀνακλήθηκε ἀπ΄ τὴν πιὸ πάνω ἀποστολή του, γιὰ νὰ πάρη

---

185. Βλ. τὴν ἴδια προσωπογραφίαν, ὑ. 66.
186. Βλ. τὴν ἴδια προσωπογραφίαν, ὑ. 70.
187. Βλ. τὴν ἴδια προσωπογραφίαν, ὑ. 53-65.
188. Βλ. τὴν ἴδια προσωπογραφίαν, ὑ. 56.
189. Εὐθύμιος Μαλάκης, Μονωδία εἰς Ἀλέξιον Κ.Κ. (134), ἐκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως (βλ. ἀνωτ. ὑ. 2), σ. 148. Γιὰ τὴ χρονολογία θανάτου τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, βλ. στὴν προσωπογραφίαν του, ὑ. 68.
190. Ἀνώνυμος, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κοντοστέφανον, ἐκδ. L. Sternbach, Cracoviae 1904, σ. 25 [358], στίχ. 306.
191. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔνθ΄ ἀνωτ., σ. 152.
192. Ἀνώνυμος, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κτλ., ἔνθ΄ ἀνωτ., σ. 25 [358], στίχ. 314-320.
193. Ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης, σ. 233, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1176, ὁ Μανουὴλ (α΄) «ἐπῆγεν τὰς φάλαγγας» γιὰ τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου ποὺ ἔγινε στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη (1176), βλ. A.A. Vasiliev, Das genaue Datum der Schlacht, von Myriokephalon, BZ 27 (1927), σ. 288-90. Ἡ ἐκκίνηση ἀπ΄ τὸ Λοπάδιο πρέπει νὰ ἔγινε κατὰ τὸν Αὔγουστο, γιατὶ ἡ πορεία γινόταν πολὺ ἀργὰ καὶ μὲ ἐνδιάμεσους σταθμούς, λόγω τῶν πολλῶν ἑλεπόλεων ποὺ εἶχαν φορτωθῆ σὲ ἁμάξια συρόμενα ἀπὸ ὑποζύγια, βλ. Χωνιάτης, σ. 231.

μέρος στὴν ἐκστρατεία.

Ἐπικεφαλῆς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης Δούκας 90 καὶ Ἀνδρόνικος Ἄγγελος Δούκας 93, καθὼς καὶ οἱ στρατηγοὶ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, σύζυγος τῆς Ἄννας Κ. 140, καὶ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς, σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κ.234· ἔπειτ᾽ ἀπ᾽ αὐτοὺς ἔρχονταν ὁ γυναικάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα Βαλδουΐνος de Poitiers, ἐπικεφαλῆς τῆς δεξιᾶς πτέρυγας τοῦ στρατοῦ, καὶ ὁ Θεόδωρος Μαυροζώμης, σύζυγος τῆς Ἀνώνυμης Κ. 157, ἐπικεφαλῆς τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας· μετὰ τὰ μεταγωγικά, ἐπικεφαλῆς τοῦ κέντρου, ἀκολουθοῦσε ὁ ἴδιος ὁ ἐστεμμένος ἀρχιστράτηγος Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 μὲ τοὺς ἐπιλέκτους ἐπιτελεῖς του καὶ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, καὶ τελευταῖα, κλείνοντας τὴ στρατιά, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ὀπισθοφυλακῆς, ὁ μέγας δοὺξ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135[194].

Ἐλπίζοντας, χωρὶς ἀμφιβολία, νὰ καταπλήξη τὸν ἐχτρό, ὁ Μανουὴλ (α΄) δὲν ἀκολούθησε τὸ συνηθισμένο δρόμο ποὺ περνοῦσε ἀπ᾽ τὸ Δορύλαιο, ἀλλὰ κατέβηκε μέχρι τὴ Λαοδίκεια, κι ἀπὸ κεῖ πέρασε στὶς Χῶνες, τὴν πατρίδα τῶν ἀδελφῶν Μιχαὴλ καὶ Νικήτα Χωνιάτη, ἀπὸ ὅπου διὰ τῆς Λάμπης καὶ τῶν Κελαινῶν, ἔφτασε στὴν κοιλάδα τοῦ Μαίανδρου ποταμοῦ· ἀπὸ κεῖ πέρασε στὸ Σουβλαῖο, στὸ Χῶμα, ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ Ἰκόνιο.

Ἀφοῦ ξεπέρασε τὸ Σουβλαῖο, τὰ στρατεύματα μπῆκαν στὴν ἀνατολικὴ ὀροσειρά, τὴ γνωστὴ σήμερα μὲ τὸ ὄνομα Douz Bel, ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ παλιὸ καὶ ἀκατοίκητο φρούριο τοῦ Μυριοκέφαλου, ὄχι μακρυὰ ἀπ᾽ τὰ βυζαντινοτουρκικὰ σύνορα[195], κι ἀπὸ κεῖ μπῆκε στὶς κλεισοῦρες τὶς λεγόμενες τοῦ Τζυβρίτζη[196].

Ἐκτὸς ποὺ ὁ στρατὸς λόγω τῶν πολιορκητικῶν μηχανῶν ἦταν δυσκολοκίνητος[197] καὶ μιὰ ἐπιδημία δυσεντερίας μάστιζε τὶς τάξεις τῶν στρατιωτῶν[198].

Οἱ Τοῦρκοι καθόλου δὲν ξιππάστηκαν ἀπ᾽ τὴν ἄφιξη τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων.

Ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Kilidj Arslan II περίμενε πὼς θὰ χτυπηθῆ καὶ εἶχε πάρει βοήθειες ἀπ᾽ τοὺς ἐμίρηδες τῆς Μεσοποταμίας, καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς οἱ δυνάμεις ποὺ διάθετε ἦσαν ὅμοιες μὲ κεῖνες τοῦ βυζαντινοῦ βασιλέα[199].

Ὁ σουλτάνος ἀποφάσισε νὰ ἀρχίση τὶς ἐχθροπραξίες μόνο ὅταν ὁ βυζαντινὸς στρατὸς μπῆ μέσα ἀκριβῶς στὶς κλεισοῦρες τῆς ὀροσειρᾶς· μέχρι

194. Χωνιάτης, σ. 233-34· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 285-86.
195. Χωνιάτης, σ. 230-31· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 284. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 507· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 527· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 55.
196. Χωνιάτης, σ. 232· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 285.
197. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 193.
198. Χωνιάτης, σ. 231· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 284· Ἐπιστολὴ Μανουὴλ (α΄) Κ. πρὸς Ἐρρίκον II τῆς Ἀγγλίας, εἰς Roger de Hoveden, ἔκδ. Stubbs, τ. II, σ. 102.
199. Χωνιάτης, σ. 231-32· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 284· Ἐπιστολὴ Μανουὴλ (α΄) Κ. πρὸς Ἐρρίκον II, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 102.

τότε ἀπαγόρευσε στὰ στρατεύματά του νὰ χτυπήσουν τὸν ἐχτρὸ καὶ περιορίστηκε νὰ φέρνη τὴν ἐρήμωση μπροστὰ στοὺς Ἕλληνες, καίγοντας τὰ χωριὰ καὶ τὶς συγκομιδὲς καὶ δηλητηριάζοντας τὰ πηγάδια καὶ τὶς ἄλλες πηγὲς τῶν νερῶν[200].

Κοντὰ σ᾽ αὐτά, ὁ Kilidj Arslan II δείχνει πὼς εἶχε κάποια ἀνησυχία γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μάχης, καὶ μάλιστα μετὰ τὴ διέλευση, καθὼς φαίνεται, τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἀπ᾽ τὸ Μυριοκέφαλο, ἀπόστειλε στὸ Μανουὴλ (α΄) μιὰ πρεσβεία, ποὺ μὲ αὐτὴ ζητοῦσε τὴ σύναψη εἰρήνης κάτω ἀπὸ ὅρους εὐνοϊκοὺς γιὰ τὸ Βυζάντιο.

Ὁ αὐτοκράτορας συγκάλεσε στρατιωτικὸ συμβούλιο γιὰ νὰ ἀποφανθῆ πάνω στὶς προτάσεις τοῦ σουλτάνου[201]. Δυστυχῶς ὁ Μανουὴλ (α΄) ἀφέθηκε νὰ παρασυρθῆ σ᾽ αὐτὸ ἀπ᾽ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς του καὶ μάλιστα ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν πεῖρα τοῦ πολέμου, ἀλλὰ μόνη φροντίδα τους εἶχαν νὰ περιποιοῦνται τὰ μαλλιά τους καὶ τὰ πρόσωπά τους καὶ νὰ στολίζωνται μὲ χρυσὲς ἀλυσίδες καὶ μὲ περιδέρραια φορτωμένα μὲ πολύτιμα διαμάντια καὶ μαργαριτάρια –μέσα σ᾽ αὐτοὺς ἴσως μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε τὸν ἀνεψιό του Ἀλέξιο Κ. 132 καὶ τὸ μικρανεψιό του Ἀλέξιο Κ. 237 –καὶ δὲν ἄκουσε τὶς εἰσηγήσεις τῶν ἐμπείρων στρατιωτικῶν ἀνδρῶν, καὶ μάλιστα ἐκείνων ποὺ ἦσαν γνῶστες τῶν τουρκικῶν πολέμων –μέσα σ᾽ αὐτοὺς μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε τὸν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135– οἱ ὁποῖοι τοῦ σύστησαν «νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὶς προτάσεις τοῦ Τούρκου σουλτάνου καὶ νὰ μὴν παίξη στὸν κύβο τὴν ὅλη ἔκβαση τοῦ πολέμου, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ ἀγώνας φαίνεται δύσκολος, καθὼς οἱ τόποι ποὺ περνοῦν εἶναι δυσχερεῖς καὶ ἔχουν προκαταληφθῆ ἀπ᾽ τὸν ἐχτρό, καὶ ἡ στρατιωτική του δύναμη ἦταν ἀκμαία καὶ τὸ ἱππικό του ἄριστο, ἐνῶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα μαστίζονταν ἀπ᾽ τὴν ἐπιδημία τῆς δυσεντερίας[202]».

Ἡ γνώμη τῶν πρώτων καὶ ἄπειρων πριγκίπων, βάρυνε στὴ σκέψη τοῦ ἡγεμόνα ποὺ ἔδωσε στοὺς Τούρκους πρέσβεις τὴν ὑπερήφανη ἀπάντηση πὼς «ὅταν μπῆ μέσα στὸ Ἰκόνιο νικητὴς θὰ ὑπαγορεύση τὶς θελήσεις του[203]». Αὐτὸ ἦταν κάτι, ποὺ σὲ λίγο ἐπρόκειτο νὰ πληρώση ἀκριβά.

Καθὼς οἱ προτάσεις τῆς εἰρήνης ἔτσι ἐπιπόλαια ἀπορρίφτηκαν, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς πέρασε στὶς κλεισοῦρες τοῦ Τζυβρίτζη[204]. Ἦταν ἐκεῖ ποὺ εἶχαν στήσει τὴν ἐνέδρα τους οἱ Μουσουλμάνοι, οἱ ὁποῖοι σὲ λίγο μὲ τὸν αἰφνιδιασμό τους ἔσπειραν τὸν πανικὸ στὶς τάξεις τῶν Βυζαντινῶν, καθὼς

200. Χωνιάτης, σ. 231· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 284· Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 370.
201. Χωνιάτης, σ. 232· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 284.
202. Χωνιάτης, σ. 232· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 284-285· Ἐπιστολὴ Μανουὴλ (α΄) Κ. πρὸς Ἐρρίκον II, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 102.
203. Χωνιάτης, σ. 232· Σκουταριώτης, σ. 285· Ἐπιστολὴ Μανουὴλ (α΄) Κ. πρὸς Ἐρρίκον II, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 102.
204. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 196.

αὐτοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ βαδίζουν σ᾽ ἕνα τόσο στενὸ δρόμο ποὺ τὰ στρατεύματα καὶ οἱ ἐφοδιοπομπὲς διασπάστηκαν σ᾽ ἕνα «μάκρος δέκα περίπου μιλλίων»· ἐξάλλου, ὁ δρόμος ποὺ ἀκολουθοῦσαν, σ᾽ ἕνα ὁρισμένο μέρος τῆς διαδρομῆς ἦταν τόσο ἀπότομος καὶ κρημνώδης ποὺ ἦταν ἀδύνατο ἡ ὀπισθοφυλακὴ τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ.Κ. νὰ βοηθήση τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ καὶ ἀμοιβαῖα[205].

῞Ετσι ἡ διείσδυση γιὰ μιὰ ἐνέδρα ἦταν ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκή· ὁ Μανουὴλ (α´), ἂν καὶ ἔλαβε γνώση τῆς παρουσίας τῶν Μουσουλμάνων στὶς κορυφὲς τῶν βουνῶν ποὺ ἀπὸ κάτω τους ἦταν ὁ δύσβατος δρόμος, ἔκανε τὸ λάθος νὰ ἀφήση τὰ στρατεύματά του νὰ μποῦν μέσα σ᾽ αὐτὲς τὶς κλεισοῦρες, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνη κὰν τὰ σκευοφόρα γιὰ νὰ ἔχη ὁ στρατὸς εὐχέρεια κινήσεων, καὶ χωρὶς προηγουμένως μὲ εὔζωνα τάγματα νὰ προσπαθήση νὰ ἀπομακρύνη ἀπ᾽ τὶς βουνοκορφὲς καὶ ἄλλες ἐσοχὲς τοὺς Τούρκους[206].

῞Οταν ὅλος ὁ στρατός, ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ποὺ τὴν ὁδηγοῦσαν οἱ ῎Αγγελοι, ὁ Μακροδοὺκας καὶ ὁ Λαπαρδᾶς, τὸ δεξιὸ καὶ ἀριστερὸ κέρας ποὺ τὰ ὁδηγοῦσαν ὁ Βαλδουΐνος τῆς ᾽Αντιόχειας καὶ ὁ Μαυροζώμης, τὰ σκευοφόρα, ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὸ ἐπιτελεῖο του ποὺ ὁδηγοῦσε τὸ κέντρο, καὶ ἡ ὀπισθοφυλακὴ ποὺ τὴν ὁδηγοῦσε ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135, μπῆκαν στὶς κλεισοῦρες, ἐμφανίστηκαν οἱ Τοῦρκοι στὰ ὕψη τῶν δυὸ πλευρῶν τοῦ δρόμου καὶ ἄρχισε ἡ μάχη[207]· ἦταν στὶς 17 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1176[208].

᾽Η ἐμπροσθοφυλακὴ κατόρθωσε νὰ ἀντέξη στὴν ἐπίθεση, καὶ πέτυχε, ἀφοῦ ἀπομάκρυνε τὸν ἐχτρὸ ἀπ᾽ τὴ θέση του νὰ καταλάβη κάποιο λόφο, στὸν ὁποῖο καὶ ὀχυρώθηκε[209].

Φαίνεται ἐξάλλου πὼς δὲν ἔστρεψαν πρὸς αὐτὴ τὴν πλευρὰ οἱ Τοῦρκοι τὶς δυνάμεις τους. ᾽Ο Kilidj Arslan II μοιάζει, πραγματικά, πὼς ζήτησε νὰ ἀποκόψη στὰ δυὸ τὴ βυζαντινὴ στρατιά· καὶ τὸ πέτυχε, ὅταν οἱ δυνάμεις του κυρίως ἐπετέθηκαν καὶ διάλυσαν τὴ δεξιὰ πτέρυγα τοῦ στρατοῦ ποὺ ὁδηγοῦσε ὁ Βαλδουΐνος, ὁ ὁποῖος καὶ βρῆκε ἕνα ἡρωϊκὸ θάνατο, καθὼς μὲ μερικοὺς ἱππεῖς ὅρμησε μέσα στὰ στίφη τῶν βαρβάρων[210].

Οἱ Τοῦρκοι μπόρεσαν τότε νὰ κυκλώσουν γιὰ τὰ καλὰ τὰ σκευοφόρα καὶ τὴν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, τῶν ὁποίων οἱ ἀρχηγοὶ –μᾶς εἶναι

205. Στὴν πρὸς τὸν ᾽Ερρίκον II τῆς ᾽Αγγλίας ἐπιστολή του ὁ Μανουὴλ (α´) Κ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 198), σ. 102-103, μέσα στὰ ἄλλα λέει πὼς ἡ στρατιά του μὲ τὶς ἐφοδιοπομπὲς κατελάμβανε χῶρο «μάκρους δέκα μιλλίων», δηλ. 16 χιλιομέτρων. Χωνιάτης, σ. 233· Σκουταριώτης, σ. 285. Πρβλ. Ralph-Johannes Lilie, Die Schlacht von Myriokephalon (1176), REB 35 (1977), σ. 259.
206. Χωνιάτης, σ. 233· Σκουταριώτης, σ. 285.
207. Χωνιάτης, σ. 233-234· Σκουταριώτης, σ. 285-286· ᾽Επιστολὴ Μανουὴλ (α´) Κ. πρὸς ᾽Ερρίκον II, σ. 103· Bar-Hebraeus, Chronicon, τ. II, σ. 385.
208. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 193.
209. Χωνιάτης, σ. 234· καὶ κυρίως, σ. 236· Σκουταριώτης, σ. 287.
210. Χωνιάτης, σ. 234-235· Σκουταριώτης, σ. 286.

ἄγνωστος ὁ ἀρχηγὸς τῶν σκευοφόρων, ἐνῶ ξέρομε πὼς ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. ἡγεῖτο τῆς ὀπισθοφυλακῆς– ἔκαναν τὸ λάθος νὰ ἀφεθοῦν σὲ κάποια ἀπόσταση ἀπ᾽ τὸν κύριο ὄγκο τοῦ στρατοῦ, ἀπ᾽ τὸ κέντρο, ποὺ ὁδηγοῦσε ὁ αὐτοκράτορας.

Γιὰ νὰ φράξουν οἱ Τοῦρκοι τὸ στενὸ δρόμο (τῆς κλεισούρας) καὶ νὰ ἐμποδίσουν τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ προχωροῦν, οἱ τοξότες τους ἔρριχναν βροχὴ τὰ τόξα τους ἐναντίον τῶν ὑποζυγίων ποὺ ἔσερναν τὶς ἅμαξες μὲ τὶς πολιορκητικὲς μηχανές, τῶν ὁποίων τὰ πτώματα ἔκαναν τὸ δρόμο ἀδιάβατο. ᾽Η μακρὰ σειρὰ τῶν σκευοφόρων ποὺ ἀκολουθοῦσε στὴν ἀρχὴ τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ σχημάτισε ἔτσι ἕνα ἀληθινὸ τοῖχο ποὺ ὁλότελα χώριζε τὴν ὀπισθοφυλακὴ τοῦ ᾽Ανδρόνικου ἀπ᾽ τὸν κύριο ὄγκο τοῦ στρατοῦ, ἀπ᾽ τὸ κέντρο τῆς στρατιᾶς[211].

Καθὼς ὁ ᾽Ανδρόνικος μὲ τὴν ὀπισθοφυλακή του χτυποῦνταν ἀπ᾽ τοὺς Τούρκους τοξότες, σχεδὸν ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, δὲν κρατήθηκε γιὰ πολὺ καὶ σὲ λίγο ἡ ἀταξία καὶ ἡ σύγχυση σκορπίστηκε στὰ στρατεύματά του. Μιὰ φοβερὴ προώθηση διακλαδώθηκε ἀπὸ τάξη σὲ τάξη τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ· οἱ ῞Ελληνες ζητοῦσαν νὰ φτάσουν καὶ νὰ ὀχυρωθοῦν στὴν κορυφὴ κάποιου λόφου· ἔφτασαν, ἀλλὰ μέσα σὲ μιὰ τέτοια ἀταξία καὶ κάτω ἀπὸ ἕνα σύννεφο σκόνης τόσο παχύ, ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς βούλιαξαν μέσα σ᾽ ἕνα βάραθρο, ὅπου ἄνθρωποι καὶ ζῶα ἔπεφταν ὁ ἕνας πάνω στὸν ἄλλο. ῎Αλογο καὶ ἀναβάτης σκοτώνονταν μαζί. Οἱ σήραγγες ἔδειχναν γεμάτες ἀπὸ σώματα πεθαμένων, ἐνῶ τὰ γύρω δάση γέμισαν ἀπὸ σκοτωμένους. Τὸ αἷμα ἔτρεχε ποτάμι καὶ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀκούση τὸ κελάρυσμά του. «᾽Η σύνθεση τῆς ὅλης κατάστασης, λέει ἕνας σύγχρονος, ἦταν ἔξω ἀπὸ κάθε περιγραφή». Τὸ αἷμα τῶν βοδιῶν καὶ τῶν ἀλόγων ἀνακατώνονταν μὲ κεῖνο τῶν ἀνθρώπων. Μέσα σὲ κείνη τὴν ὁμίχλη τῆς σκόνης, καθὼς δὲν μποροῦσαν νὰ διακρίνουν τὸν ὁμόφυλο ἀπ᾽ τὸν ἀλλόφυλο, Τοῦρκος σκότωνε Τοῦρκο καὶ Ρωμιὸς Ρωμιό, ἔτσι ποὺ «ἐκεῖνα τὰ χαντάκια ἔγιναν ἕνας τάφος καὶ κοινὸ σκήνωμα, λέει ὁ Χωνιάτης, καὶ Ρωμιῶν καὶ Τούρκων, καὶ ἀλόγων καὶ βοδιῶν καὶ γαϊδάρων»[212].

Τότε ἔπεσαν πολὺ περισσότεροι ἀπ᾽ τοὺς Τούρκους Βυζαντινοί, καὶ μάλιστα ἀπ᾽ τὰ πιὸ ἐπίσημα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας[213], ποὺ ἕνα ἀπ᾽ αὐτὰ ἦταν ὁ ἀγαπημένος ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς ᾽Ιωάννης Κ. 128[214].

Γιὰ νὰ μεγαλώση τὴ σύγχυση καὶ τὴν ταραχὴ στὶς τάξεις τῶν Βυζαντινῶν ὁ

211. Χωνιάτης, σ. 235· Σκουταριώτης, σ. 286· ᾽Επιστολὴ Μανουὴλ (α´) Κ. πρὸς ᾽Ερρίκον II, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 103.
212. Χωνιάτης, σ. 235 καὶ 238· Σκουταριώτης, σ. 287 καὶ 288· ᾽Επιστολὴ Μανουὴλ (α´) Κ. πρὸς ᾽Ερρίκον II, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 103.
213. Χωνιάτης, σ. 238-239· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. RHG Hist. Occid., τ. I, σ. 1024, ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 379.
214. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 1024· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 379.

σουλτάνος Kilidj Arslan II πρόσταξε νὰ περιφέρουν μὲ ἀλαλαγμοὺς πάνω σ᾿ ἕνα καμάκι τὸ κεφάλι τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κομνηνοῦ Βατάτζη 148[215], ποὺ σκοτώθηκε σ᾿ ἕνα ἄλλο θέατρο τοῦ πολέμου, ἐπίσης καταστρεπτικὸ γιὰ τοὺς Βυζαντινούς, σὲ κεῖνο τῆς Νεοκαισάρειας[216], καὶ ποὺ τὸ κεφάλι του εἶχε σταλῆ ἀπὸ κεῖ σὲ πομπὴ θριάμβου στὸ σουλτάνο[217].

Στὴ μέση τοῦ κινδύνου ὁ Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81, ὅπως λέει ὁ νεώτερος ἱστορικὸς τῶν Κομνηνῶν, ὑπῆρξε κατώτερος τῆς ἀποστολῆς του καὶ δὲν ἔδειξε καμιὰ ἀπ᾿ τὶς ἰδιότητες τοῦ στρατιωτικοῦ ἡγέτη»[218].

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς μάχης, τότε ποὺ ὁ κύριος ὄγκος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἔρριχνε ὅλο τὸ βάρος του ἐναντίον τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 καὶ τοῦ κέντρου τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ ὅπου ὁ ἴδιος βρισκόταν, καθὼς ἡ θέση του ἦταν πραγματικὰ δύσκολη, ὁ βασιλέας ὅρμησε ἀκάθεκτος ἐναντίον τῶν Τούρκων ποὺ ἦσαν μπροστά του, μὲ λίγους ἀπ᾿ τοὺς τριγύρω του, γιὰ νὰ σωθῆ ὁ ἴδιος, καὶ ἔδωσε τὸ σύνθημα τῆς φυγῆς, κράζοντας, ὅπως βεβαιώνει ὁ Χωνιάτης, «ἄς σωθῆ ὁ καθένας μὲ ὅποιον τρόπο μπορεῖ»[219].

Μιμήθηκαν τὸν ἐστεμμένο ἀρχιστράτηγο, τὰ στρατεύματα ποὺ τὸν κύκλωναν· αὐτοὶ ἐδῶ ζήτησαν νὰ διαφύγουν πέφτοντας στὶς ἑφτὰ κοιλάδες ποὺ ἀνοίγονταν σὲ δρόμο μακρὸ καὶ ἀτέλειωτο, γιὰ λίγο εὐρὺ κ᾿ ἔπειτα πάλι στενόπορο· ἀλλὰ παντοῦ οἱ Τοῦρκοι φύλαγαν τὶς διόδους καὶ συνέχιζαν τὴ σφαγή[220].

Πιὸ τυχερὸς ἀπ᾿ τὴν πλειονότητα τῶν στρατιωτῶν του, ὁ αὐτοκράτορας, μὲ τὴν ἀσπίδα του γεμάτη ἀπ᾿ τὰ χτυπήματα τῶν βελῶν, μὲ τὸ κράνος του ξεπατωμένο, μὲ τραύματα σὲ ὅλο του τὸ σῶμα, πέτυχε νὰ περάση τὶς ἐχτρικὲς γραμμές[221].

Πλανώμενος μόνος στὴν περιπέτειά του, ποὺ σ᾿ αὐτὴ παρὰ λίγο νὰ αἰχμαλωτισθῆ, συνάντησε ἕνα γενναῖο ἱππέα καὶ μιὰ δεκάδα φυγάδων ποὺ τὸν πλαισίωσαν· ἐπικεφαλῆς τῆς μικρῆς αὐτῆς ὁμάδας, ὁ βασιλέας φεύγοντας ἀπὸ κοιλάδα σὲ κοιλάδα, ζητοῦσε νὰ συναντήση τὴν ἐμπροσθοφυλακή του· καθὼς ἔφτασε σ᾿ ἕνα ποτάμι καὶ περνοῦσε μὲ τ᾿ ἄλογό του πάνω ἀπὸ πτώματα στρατιωτῶν του, συνάντησε καὶ ἕνα ἄλλο μικρὸ σῶμα Βυζαντινῶν,

215. Χωνιάτης, σ. 236· Σκουταριώτης, σ. 287.
216. Χωνιάτης, σ. 236· Σκουταριώτης, σ. 287· Κίνναμος, σ. 300· Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 369· Bar Hebraeus, Chronicon, τ. II, σ. 385.
217. F. Chalandon, τ. II, σ. 507.
218. F. Chalandon, τ. II, σ. 510.
219. Χωνιάτης, σ. 237: καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ ὑποτίθησι σώζειν σφᾶς ὡς ἕκαστος δύναται. Σκουταριώτης, σ. 287.
220. Χωνιάτης, σ. 238· Σκουταριώτης, σ. 288.
221. Χωνιάτης, σ. 237· Σκουταριώτης, σ. 287-88. Στὴν ᾿Επιστολή του πρὸς τὸν ᾿Ερρίκον II τῆς ᾿Αγγλίας, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 198), σ. 103, ὁ Μανουὴλ (α᾿) Κ. κάνει ὑπαινιγμὸ γιὰ τ᾿ ἀντραγαθήματά του, ἀλλὰ δὲ λέει οὔτε λέξη γιὰ τὴ φυγή του.

ὅταν σηκώνοντας τὰ μάτια του εἶδε τὸ γαμβρό του ἀπὸ ἀνεψιά ᾿Ιωάννη Καντακουζηνό, σύζυγο τῆς Μαρίας Κ. 129, νὰ μάχεται μόνος μὲ πολλοὺς Τούρκους καὶ σὲ λίγο νὰ πέφτη κάτω ἀπ᾿ τὰ χτυπήματά τους[222].

Μόλις οἱ φονιάδες τοῦ Καντακουζηνοῦ –ἦσαν Τοῦρκοι ἱππεῖς ξεχωριστοὶ πάνω σὲ ὡραῖα ἀραβικὰ ἄλογα, ἐξασκημένα καὶ στολισμένα στὸν αὐχένα μὲ ἀλογίσιες πλεχτὲς τρίχες ἀπ᾿ τὶς ὁποῖες κρέμονταν κουδουνάκια ποὺ ἀντηχοῦσαν– μόλις ἀντιλήφτηκαν (οἱ ἱππεῖς) τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα, ἄφησαν τὰ πάντα καὶ ὅρμησαν καταπάνω του μὲ τὴν πρόθεση νὰ τὸν αἰχμαλωτίσουν ἢ καὶ νὰ τὸν σκοτώσουν, ἀλλὰ ὁ ἡγεμόνας μὲ τοὺς συντρόφους του κατόρθωσε νὰ ἀποκρούση καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ ἔπεφταν πάνω του, καὶ «τρισάσμενος» ἐπιτέλους νὰ συναντήση τὴν ἐμπροσθοφυλακή του πάνω στὸ λόφο, ποὺ ἀπ᾿ τὴν ἀρχὴ τῆς μάχης οἱ ἄντρες της εἶχαν σ᾿ αὐτὴ ὀχυρωθῆ[223].

Μετὰ τὸν αὐτοκράτορα ἔφτασαν στὸ λόφο καὶ τὰ ὑπολείμματα τῆς ὀπισθοφυλακῆς, κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγὲς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ., καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ μὲ τὰ ὑπόλοιπα τῶν δυνάμεών τους, κ᾿ ἔτσι βρέθηκαν ἑνωμένα τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα ποὺ εἶχαν διασωθῆ ἀπ᾿ τὴν καταστροφή[224].

῾Η κατάσταση ἦταν κρίσιμη, γιατὶ ὁ στρατός, χωρὶς τρόφιμα, βρισκόταν περικυκλωμένος ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς ἀπ᾿ τὸν ἐχτρό· τὸ τέλος τῆς ἡμέρας πέρασε χωρὶς καμιὰ ἀλλαγή· ἡ νύχτα ἔφτασε καὶ τὸ σκοτάδι ἁπλώθηκε στὸ πεδίο τῆς μάχης χωρὶς οἱ Τοῦρκοι νὰ ἀποπειραθοῦν νὰ κυριεύσουν τὸ στρατόπεδο ὅπου οἱ ῞Ελληνες εἶχαν ὀχυρωθῆ. ῾Η νύχτα συνετέλεσε νὰ ἐξασθενίση τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ· στὶς τάξεις τῶν Βυζαντινῶν, κατάπληκτες ἀπ᾿ τὴν τεράστια ἔκταση τῆς καταστροφῆς, βασίλευε μιὰ βαθιὰ σιωπὴ τὴν ὁποία τάραζαν μόνο οἱ ἐπικλήσεις ποὺ ἀπηύθυναν οἱ Τοῦρκοι στοὺς ὁμοθρήσκους τους, ἀποστάτες ἢ συμμάχους ποὺ βρίσκονταν μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων, γιὰ νὰ τοὺς εἰδοποιήσουν νὰ βγοῦν κατὰ τὴ νύχτα ἀπ᾿ τὸ στρατόπεδο, πρὶν ἀπ᾿ τὴ γενικὴ σφαγὴ ποὺ θὰ γίνη κατὰ τὴν αὐγή. ᾿Ακούγοντας αὐτὲς τὶς ἐπικλήσεις τοῦ ὀλέθρου, ἔχασαν ὁλότελα οἱ Βυζαντινοὶ τὸ θάρρος τους· κι αὐτοὶ ἀκόμη οἱ πιὸ γενναῖοι ἀπελπίστηκαν· ὁ καθένας περίμενε νὰ πεθάνη τὸ πρωῒ καὶ ἀναζητοῦσε τοὺς φίλους του καὶ τοὺς συγγενεῖς του γιὰ νὰ ἀνταλλάξη μαζί τους τὸν ὕστατο χαιρετισμό[225].

Μέσα σ᾿ αὐτὸ τὸ κακό, ἡ στάση τοῦ Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81 ὑπῆρξε ἀξιοθρήνητη· ὁ βασιλέας δὲ στάθηκε ἱκανὸς νὰ ἀντενεργήση κατὰ τῆς κακοδαιμονίας. ᾿Ενῶ γύρω ἀπ᾿ αὐτὸν συνῆλθαν σ᾿ ἕνα αὐτοσχέδιο συμβούλιο οἱ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοὶ γιὰ νὰ πάρουν ἀπόφαση στὸ τί πρέπει νὰ κάνουν, ὁ

222. Χωνιάτης, σ. 239-240· Σκουταριώτης, σ. 288-289.
223. Χωνιάτης, σ. 240-241· Σκουταριώτης, σ. 289.
224. Χωνιάτης, σ. 242· Σκουταριώτης, σ. 290.
225. Χωνιάτης, σ. 242-243· Σκουταριώτης, σ. 290.

αὐτοκράτορας ἔμενε ἀπορροφημένος στὶς σκέψεις του, κ᾿ ἔπειτα ἀπότομα ἀνάγγειλε τὴν πρόθεσή του νὰ φύγη καὶ νὰ ἐγκαταλείψη τὸ στρατό του. Μὲ κατάπληξη καὶ μὲ βαριὰ καρδιὰ ἄκουσαν αὐτὰ τὰ λόγια οἱ στρατιωτικοὶ ἀξιωματοῦχοι· ὁ ἀνεψιός του καὶ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 νόμισε πὼς ὁ βασιλέας ἔχασε τὰ μυαλά του καὶ διαμαρτυρήθηκε γι᾿ αὐτὰ τὰ λόγια· «αὐτὴ ἡ παρέμβαση, λέει κάποιος, ἔσωσε τὸ Μανουὴλ (α´) ἀπὸ μιὰ ντροπὴ ἀνεξάλειφτη[226]».

Καὶ ξαφνικά, μετὰ τὸν Κοντοστέφανο, ὑψώθηκε μέσα στὴ νύχτα, ἡ φωνὴ ἑνὸς στρατιώτη ποὺ ἐνῶ ἦταν ἔξω ἀπ᾿ τὴ σκηνὴ ἄκουσε τὰ λόγια τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ «ἀλλοίμονο», φώναξε, «τί λογῆς σκέψεις ἔβαλε μέσα στὸ μυαλό του ὁ βασιλέας μας». Καὶ στρέφοντας μὲ ὁρμὴ τὸ λόγο πρὸς ἐκεῖνον, «δὲν εἶσαι ἐσύ», τοῦ εἶπε, «ποὺ μᾶς ἔφερες σ᾿ αὐτὸν ἐδῶ τὸν ἔρημο καὶ στενὸ δρόμο καὶ μᾶς ὁδήγησες στὴν καταστροφή, καθὼς μᾶς ἔχωσες μέσα σ᾿ αὐτὲς τὶς κλεισοῦρες τῶν βουνῶν; Τί χρεωστούσαμε ἐμεῖς νὰ ἔλθωμε σ᾿ αὐτὴ ἐδῶ τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνα καὶ ἀπέναντι στὸ στόμα τοῦ ῞Αδη καὶ νὰ περάσωμε τὶς ἀνώμαλες καὶ τραχὲς αὐτὲς διαδρομές; ῍Η τί διαφορὲς ἐμεῖς εἴχαμε μὲ τοὺς Τούρκους ποὺ βρίσκονται σ᾿ αὐτὰ ἐδῶ τὰ στενὰ καὶ ἀπότομα καὶ πολύστροφα μέρη, γιὰ νὰ μᾶς τραβήξουν; Καὶ τώρα θὲς νὰ μᾶς καταπροδώσης σὰν πρόβατα γιὰ σφαγὴ στοὺς ἐχτρούς;» ῾Ο Μανουὴλ (α´) μπρὸς σ᾿ αὐτὴ τὴν ἐναντίωση ποὺ συνάντησε, δὲν πραγματοποίησε τὸ σκοπό του[227].

Κατὰ τὰ ξημερώματα, ἡ κατάσταση μοιάζει πὼς βάρυνε, γιατὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπανάλαβαν τὴν ἐπίθεση καὶ ἄρχισαν, «σὰν θηρία» νὰ κυκλώνουν τὸ στρατόπεδο τῶν Βυζαντινῶν καὶ βροχὴ νὰ ρίχνουν τὰ βέλη ἐναντίον τους. Διαδοχικὰ ὁ ᾿Ιωάννης Δούκας 90 καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, σύζυγος τῆς ῎Αννας Κ. 140, μὲ τὰ ἀνατολικὰ στρατεύματά του, διατάχτηκαν ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀπωθήσουν τὸν ἐχτρό, ἀλλὰ ἀναγκάστηκαν νὰ ὑποχωρήσουν[228].

Αὐτὴ τὴ στιγμή, ποὺ ὁ κίνδυνος μιᾶς γενικῆς σφαγῆς φαινόταν ἐπικείμενος, εἶδαν ἕνα ἐμίρη νὰ σταματάη τοὺς Τούρκους καὶ νὰ τοὺς ὑποχρεώνη νὰ διακόψουν τὴν ἐπίθεση· ἦταν ὁ «ἐμίρης» Γαβρᾶς[229] ποὺ καὶ ἄλλοτε, στὶς ἀρχὲς τοῦ 1176, εἶχε ἔλθει ὡς πρεσβευτὴς τοῦ σουλτάνου τοῦ ᾿Ικονίου στὸ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 στὴν ΚΠολη, καὶ εἶχε τότε ἀποτύχει στὴν ἀποστολή του[230].

῾Ο Γαβρᾶς, καθὼς ἔφτασε στὸ ἑλληνικὸ στρατόπεδο, προσκύνησε τὸ

226. Χωνιάτης, σ. 243· Σκουταριώτης, σ. 290-291. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 218 καὶ 511· Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 448 καὶ ὑ. 108 καὶ 109.
227. Χωνιάτης, σ. 243-244· Σκουταριώτης, σ. 291.
228. Χωνιάτης, σ. 245· Σκουταριώτης, σ. 291.
229. Χωνιάτης, σ. 245-246.
230. Κίνναμος, σ. 299. Αὐτὸς ὁ Γαβρᾶς, βυζαντινῆς πάντως καταγωγῆς, ἴσως ἦταν γιὸς τοῦ κατὰ τὸ 1146 φονευθέντος καὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ σουλτάνου τοῦ ᾿Ικονίου Maçoud I

βασιλέα, πέφτοντας μπρούμυτα μέχρι τὴ γῆ, καὶ τοῦ πρόσφερε ἐκ μέρους τοῦ κυρίου του ὡραῖο ἀραβικὸ ἄλογο μὲ ἀσημένια χαλινάρια καὶ μακρὸ ἀμφίστομο ξίφος, κ᾿ ἔπειτα τοῦ ἐξέθεσε τὸ ἀντικείμενο τῆς ἀποστολῆς του.

Σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, ὁ σουλτάνος δὲ ζήτησε ἄλλο παρὰ τὴν κατεδάφιση τῶν φρουρίων τοῦ Σουβλαίου καὶ τοῦ Δορυλαίου[231], ἀλλὰ φαίνεται πὼς ἀξίωσε καὶ τὴν καταβολὴ μιᾶς μεγάλης ἀποζημίωσης γιὰ τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μιχαὴλ ὁ Σύρος[232].

῾Ο Μανουὴλ (α´) Κ. 81 πολὺ εὐτυχισμένος ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς προτάσεις ὑποσχέθηκε πρόθυμα ὅ,τι τοῦ ζητήθηκε μὲ ἐπίσημο ἔγγραφο, ποὺ σ᾿ αὐτὸ ἔθεσε τὴν ὑπογραφή του[233].

Αὐτὴ ἡ φοβερὴ ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου θεωρεῖται σὰν μιὰ ἀπ᾿ τὶς μεγαλύτερες καταστροφὲς τῆς ὅλης βυζαντινῆς ἱστορίας. Στὸ μήνυμά του ποὺ ἔστειλε ἀπ᾿ τὴ Φιλαδέλφεια στὸ λαὸ τῆς ΚΠολης, ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας παρομοίασε τὴν ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου μὲ τὴν καταστροφὴ ποὺ ἔπαθε πρὶν 105 χρόνια ὁ Ρωμανὸς (δ´) ὁ Διογένης στὸ Μαντζιγκέρτ[234].

«῾Η μάχη τοῦ Μαντζιγκέρτ τὸ 1071, λέει ὁ Α.Α. Vasiliev, ὑπῆρξε ἤδη ἕνα θανάσιμο χτύπημα γιὰ τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία στὴ Μ. ᾿Ασία... ἡ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου τὸ 1176 κατάστρεψε ὁριστικὰ τὴν τελευταία ἐλπίδα ποὺ διατηροῦσε τὸ Βυζάντιο νὰ διώξη τοὺς Τούρκους ἀπ᾿ τὴ Μ. ᾿Ασία»[235].

Νεώτερος ἐρευνητὴς σὲ πρόσφατο ἄρθρο του, ἀφοῦ ἐπισημαίνει τὴν ἀλληλουχία τῶν καταστροφῶν τοῦ Μαντζιγκέρτ καὶ τοῦ Μυριοκέφαλου, ἔχει τὴ γνώμη πὼς ἡ δεύτερη καταστροφὴ πρέπει νὰ κριθῆ σὲ συνδυασμὸ πρὸς τὴ γενικὴ ἐπεκτατικὴ πολιτικὴ τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 στὴ Δύση, καὶ κυρίως ἀπ᾿ τὴ στάση του ἀπέναντι τοῦ Φρειδερίκου I Κοκκινοπώγωνα τῆς Γερμανίας, τῶν Βενετῶν, κλπ. Σύμφωνα μὲ αὐτόν, δὲν εἶναι μόνη ἡ στρατιωτικὴ ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου, ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὴ καὶ τὰ πολιτικὰ λάθη τοῦ Μανουὴλ (α´), ποὺ ὁδήγησαν στὴν καταστροφὴ τοῦ 1204. Τὸ Βυζάντιο, προσθέτει, μετὰ τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, δὲν μπόρεσε νὰ παρατάξη ἀπέναντι τῶν ἐχτρῶν του ἕνα ἰσάριθμο καὶ ἀξιόμαχο στρατό[235α].

διατελοῦντος «σατράπη» Γαβρᾶ, γιὰ τὸν ὁποῖον ξέρομε πὼς «εἰς Ρωμαίους ἀνέφερε τὸ γένος», βλ. Κίνναμος, σ. 56, πρβλ. A. Bryer, The Gabrades, University of Birmingham Historical Journal, 12 (1970), σ. 179-80, ἀριθ. 6 καὶ 9.
231. Χωνιάτης, σ. 246· Σκουταριώτης, σ. 291-292.
232. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 370. Πρβλ. Κ. ῎Αμαντος, τ. Β´, σ. 342.
233. Χωνιάτης, σ. 246· Σκουταριώτης, σ. 292.
234. Χωνιάτης, σ. 249. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 513· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 414· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 55· St. Runciman, A. History of the Crusades, τ. II, σ. 413-14.
235. A.A. Vasiliev, ᾿Ιστορία, σ. 228-229. Πρβλ. Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 55.
235α. Ralph-Johannes Lilie, Die Schlacht von Myriokephalon (1976), REB 35 (1977), σ. 257-75, σ. 261-64, καταχωρεῖ τὰ ὅσα λένε γιὰ τὴ μάχη ὁ Χωνιάτης, σ. 249 κεξ., ὁ Κίνναμος, σ. 207, ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1024, ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ.

Ποιὸς ὑπῆρξε ὁ στρατιωτικὸς ρόλος καὶ γενικὰ ἡ πολιτεία τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 κατὰ τὴν περιώνυμη αὐτὴ μάχη, ποὺ νόμισα πὼς σ᾿ αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς Γενεαλογίας μου ἔπρεπε νὰ παραθέσω;

῎Αν καὶ ἦταν ἀρχηγὸς τῆς ὀπισθοφυλακῆς ποὺ δέχτηκε τὴν κύρια ἐπίθεση τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, βλέπομε πὼς μπόρεσε στὸ τέλος νὰ ὁδηγήση τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του στὸ λόφο, ὅπου εἶχαν ὀχυρωθῆ οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς[236].

᾿Επίσης παρατηροῦμε πὼς ἀπ᾿ τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς πρίγκιπες, ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ἦταν ὁ μόνος ποὺ εἶχε τὴ δύναμη καὶ τὸ θάρρος νὰ ἐλέγξη τὸν αὐτοκρατορικό του θεῖο, ὅταν ἐξέφρασε τὴ γνώμη γιὰ φυγὴ καὶ ἐγκατάλειψη τοῦ στρατοῦ, ἔτσι ποὺ κάποιος νὰ πῆ πὼς «ἡ παρέμβασή του ἔσωσε τὸ θεῖο του αὐτοκράτορα ἀπὸ μιὰ ντροπὴ ἀνεξάλειπτη»[237].

Καὶ ἀκόμη μοιάζει πὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ἦταν ἀνάμεσα «στοὺς πολεμικοὺς ἐκείνους καὶ δραστήριους ἡγεμόνες τοῦ στρατοῦ», ποὺ διατάχτηκαν ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἡγηθοῦν τῆς ὀπισθοφυλακῆς τοῦ στρατοῦ ποὺ πῆρε τὸ δρόμο τῆς ἐπιστροφῆς, καθὼς οἱ Τοῦρκοι συγκροτημένοι σὲ «συμμορίες» ἐξακολουθοῦσαν, παρὰ τὴν ὑπογραφὴ τῆς εἰρήνης, νὰ ἐπιτίθενται κατὰ τῶν Βυζαντινῶν, ποὺ καὶ σὲ αὐτὴ ἀκόμη τὴν περίσταση δὲν εἶχαν λίγα θύματα· ἡ μανία τῶν Τούρκων ξεσποῦσε «κατὰ τῶν τραυματιῶν καὶ τῶν ἀπομάχων» ποὺ κατὰ τὴν πορεία τους καθυστεροῦσαν, καὶ αὐτοὺς κυρίως ἔπρεπε ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 καὶ οἱ ἄλλοι ἡγήτορες νὰ διασώσουν[238].

᾿Απ᾿ τὸ 1176 δὲ συναντᾶμε πιὰ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ.Κ. 135 παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ θείου του Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81, κατὰ τὸ Φλεβάρη τοῦ 1182, ὅταν μαζὶ μὲ τὸν μ έ γ α ν ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ν ᾿Ιωάννην Δούκαν καὶ ἀρκετοὺς ἄλλους ἀριστοκράτες ποὺ κατεῖχαν τὰ πιὸ μεγάλα ἀξιώματα, στάλθηκαν ἀπ᾿ τὴν ἀντιβασίλισσα, τὴ χήρα αὐτοκρατόρισσα Μαρία τῆς ᾿Αντιόχειας, καὶ τὸν πρωθυπουργό της π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν ᾿Αλέξιον Κ. 132 νὰ μεσολαβήσουν κοντὰ στὴν κ α ι σ ά ρ ι σ σ α Μαρίαν Κ. 153 καὶ τὸν ἄντρα της ᾿Ιωάννην τοῦ Montferrat, ποὺ εἶχαν ἐναντίον τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ στασιάσει.

Σὲ δυὸ συναντήσεις ποὺ εἶχαν οἱ ἀπεσταλμένοι, καὶ ἰδιαίτερα ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ποὺ ἦταν πρωτεξάδελφος τόσο τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 132 ὅσο καὶ τῆς Μαρίας Κ. 153, ἔδοσαν ρητὲς διαβεβαιώσεις στὸ κ α ι σ α ρ ι κ ὸ ζεῦγος, ποὺ τὶς ἐπικύρωσαν μὲ ὅρκους, πὼς τίποτε δὲν πρόκειται νὰ πάθη καὶ πὼς θὰ δοθῆ ἀμνηστία σὲ ὅλους τοὺς ὀπαδούς τους, κ᾿ ἔτσι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ποὺ ἄναψε ἀνάμεσα στὶς δυὸ Μαρίες, τὴν αὐτοκρατόρισ-

379-80, ὁ Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 370-72, καὶ ὁ Μανουὴλ (α᾿) Κ. στὴν ᾿Επιστολή του πρὸς τὸν ᾿Ερρίκον II τῆς ᾿Αγγλίας, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 198.

236. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 211, 212 καὶ 224.

237. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 226.

238. Χωνιάτης, σ. 248-49· Σκουταριώτης, σ. 293.

σα καὶ τὴν κ α ι σ ά ρ ι σ σ α, σταμάτησε[239].

Φαίνεται πὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 μετὰ τὸ θάνατο τοῦ θείου του Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81 καὶ τὴν ἐπικράτηση στὸ παλάτι τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 132, εἶχε κρατήσει μιὰ οὐδέτερη στάση, χωρὶς νὰ πάη οὔτε μὲ τὸ μέρος τῆς βασίλισσας Μαρίας τῆς ᾿Αντιόχειας, οὔτε μὲ αὐτὸ τῆς κ α ι σ ά ρ ι σ σ α ς Μαριας Κ. 153, ὅπως ἔκαναν ἄλλοι ἀπ᾿ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς ποὺ καθὼς δὲν νέμονταν τὴν ἐξουσία, πῆγαν μὲ τὸ μέρος τῆς κ α ι σ ά ρ ι σ σ α ς, ὅπως ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Αλέξιος Κ. 156, ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Αλέξιος Κ. 237, ὁ ᾿Ανδρόνικος Λαπαρδᾶς, σύζυγος τῆς Θεοδώρας Κ. 234, οἱ σ ε β α σ τ ο ὶ Μανουὴλ Κ. 161καὶ ᾿Ιωάννης Κ. 162, ὁ επαρχος τῆς ΚΠολης ᾿Ιωάννης Δούκας Καματηρός, κ.ἄ.[240]

Τὸ παλάτι ὅμως καὶ ἰδιαίτερα ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς ᾿Αλέξιος Κ. 132 ἔβλεπαν τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ.Κ. 135, λόγω τοῦ ὄγκου τῆς προσωπικότητάς του καὶ τοῦ δυνατοῦ μυαλοῦ του μὲ κάποια δυσπιστία.

῞Οταν τὸν ᾿Απρίλη του 1182, ὁ παραδυναστεύων ᾿Αλέξιος Κ. 132, μὴ διαθέτοντας ἄλλο στρατὸ τῆς ξηρᾶς, ἀποφάσισε νὰ ἀντιμετωπίση τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87 ποὺ βρισκόταν στὰ πρόθυρα τῆς ΚΠολης, μὲ τὶς ναυτικὲς δυνάμεις, δὲν ἀπόβλεψε στὸ φυσικὸ ἀρχηγό τους, στὸν μ έ γ α ν δ ο ύ κ α ᾿Ανδρόνικον Κ.Κ. 135.

῾Ο αὐτοκρατορικὸς στόλος ἀποτελοῦνταν ἀπὸ πλοῖα ποὺ ἦσαν ἀγκυροβολημένα στὴν Προποντίδα· ἀπ᾿ αὐτά, ἄλλα εἶχαν πληρώματα ἀπὸ Βυζαντινοὺς καὶ ἄλλα ἀπὸ ἔμπειρους Λατίνους ναυτικούς, προφανῶς Βενετούς, Γενουάτες καὶ Πιζάτες, ποὺ σ᾿ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους «ποταμηδὸν» χύνονταν τὸ δημόσιο χρῆμα, γιατὶ αὐτοὶ ἐνέπνεαν μεγαλύτερη ἐμπιστοσύνη στὴν κυβέρνηση τῆς ᾿Αντιβασιλείας. ῾Ο π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς ἤθελε νὰ ἀναθέση τὴν κυβέρνηση τῶν μεγάλων ναυτικῶν μονάδων «νὰ ἐπιστήση τριηράρχες», ἀξιωματικοὺς τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης του καὶ συγγενεῖς του, καὶ τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου προφανῶς στὸ γιό του ᾿Ανώνυμον Κομνηνόν 221.

Σ᾿ αὐτὲς τὶς προθέσεις τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 132 ἀντέδρασε ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ποὺ προφανῶς θὰ εἶχε ἀφοσιωμένους ὀπαδοὺς ἀνάμεσα στὰ ἑλληνικὰ πληρώματα, καὶ ἀνάλαβε τὴ «στολαρχία», διακηρύσσοντας πὼς «μόνο σ᾿ αὐτὸν ἀνήκει (ἡ στολαρχία) καὶ σὲ κανένα ἄλλο». ῎Ετσι «ἀναγκαστικὰ» ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 συμφώνησε νὰ ἀναλάβη ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 τὴν ἀρχηγία τοῦ στόλου, ἀφοῦ πέτυχε νὰ προσκολλήση κοντά του

239. Χωνιάτης, σ. 312-13· Σκουταριώτης, σ. 316. Πρβλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 86· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 36-7, ὅπου κάνει τὸ λάθος νὰ ταυτίζη (νὰ θεωρῆ ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο) τὸν ᾿Ιωάννην Δούκαν 90, τὸν γιὸν τοῦ Κωνσταντίνου ῎Αγγελου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 38, μὲ τὸν μ έ γ α ν ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ν ᾿Ιωάννη Δούκαν, ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι ὁλότελα ασχετος μὲ τὸν πρῶτον.

240. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 64-69, ὅπου οἱ πηγὲς γιὰ τὴν προσχώρηση τῶν πιὸ πάνω πριγκίπων στὴ μερίδα τῆς Μαριας Κ. 153.

μερικοὺς ἀπ᾽ τοὺς συγγενεῖς του καὶ ἀνθρώπους οἰκιακούς του, ἀνάμεσα στοὺ ὁποίους ἴσως ἦταν καὶ ὁ γιός του ᾽Ανώνυμος Κομνηνός 221.

Καθὼς ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγία ὁλάκερου τοῦ στόλου, παρεμβλήθηκε σὰν τοῖχος ἀνάμεσα στὴν πρωτεύουσα καὶ τοὺς στασιαστὲς τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 ποὺ ἦσαν στρατοπεδευμένοι στὴ Χαλκηδόνα καὶ κανεὶς ἀπ᾽ αὐτοὺς δὲν μποροῦσε νὰ περάση στὴν ΚΠολη[241]. Τὸ παλάτι, ἡ βασίλισσα Μαρία καὶ ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς μποροῦσαν νὰ ἔχουν κάποιες ἐλπίδες γιὰ μιὰ σθεναρὴ ἀντιμετώπιση τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87.

᾽Αλλὰ τί μεσολάβησε καὶ ἀπότομα ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ἄλλαξε ριζικὰ τακτική; «Δὲν πέρασαν πολλὲς μέρες, λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, καὶ στὸν ᾽Ανδρόνικο Κ. 87 προσχωρεῖ καὶ ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135, παίρνοντας μαζί του τὰ μακρὰ πλοῖα ὅσα εἶχαν ἑλληνικὰ πληρώματα»[242].

῾Ο ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 μὲ αὐτὴ τὴν πράξη του, δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ παραδώση τὴν ἐξουσία στὸν «παναθεμίτη» (= παναθεματισμένο) ᾽Ανδρόνικο Κ. 87[243]· ἡ κυβέρνηση τῆς ᾽Αντιβασιλείας δὲν εἶχε ἄλλο μέσον νὰ ἀμυνθῆ[244].

Πῶς μποροῦμε νὰ ἀναλύσωμε αὐτὴ τὴν ἐνέργεια τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α; ῎Ισως μέσα στὴ σοβαρότητά του καὶ τὸν πατριωτισμό του νὰ ἔκρινε –ἄλλο ἂν ἔπεσε ἔξω– πὼς μιὰ κυβέρνηση τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 θὰ ἦταν γιὰ τὴν αὐτοκρατορία πολὺ καλύτερη ἀπ᾽ αὐτὴ τῆς χήρας-ἐπιτρόπου Μαρίας τῆς ᾽Αντιόχειας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ της ᾽Αλέξιου Κ. 132. Πάντως αὐτὴ ἡ μεταστροφὴ ἦταν κάτι ποὺ σὲ λίγο ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 ἐπρόκειτο νὰ πληρώση ἀκριβά.

Πραγματικά, καθόλου δὲν ἄργησενὰ διακρίνη τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς τοῦ νέου κυρίου τῆς κατάστασης τοῦ θείου του ᾽Ανδρόνικου Κ. 87, αὐτοῦ τοῦ πρωτεξαδέλφου τῆς μητέρας του ῎Αννας Κ. 77[245].

᾽Απ᾽ τὸν καιρὸ ποὺ ἀνάλαβε τὴν ἐξουσία ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87 προχώρησε στὴν ἐξόντωση τῆς οἰκογένειας τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81[246], στὴν ἐξόντωση τῶν μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας[247], καὶ ἔβαζε τὶς βάσεις γιὰ νὰ δικάση καὶ ἐξολοθρεύση καὶ αὐτὴ τὴ μητέρα τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορα ᾽Αλέξιου (β´) Κ. 155, τὴ Μαρία τῆς ᾽Αντιόχειας[248].

Καὶ ἀκόμη, καθὼς ἔσπευδε νὰ ἐφαρμόση τὴ νέα οἰκονομικὴ καὶ κοινωνική του πολιτική –ποὺ μὲ αὐτὴ σκόπευε, ἐξαπατώντας τὰ πλήθη τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, νὰ παράσχη σ᾽ αὐτὰ ὁρισμένες ἀνακουφίσεις– τὰ

241. Χωνιάτης, σ. 320-21· Σκουταριώτης, σ. 319.
242. Χωνιάτης, σ. 322· Σκουταριώτης, σ. 320.
243. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 545-46, ὑ. 253 καὶ 254.
244. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 131 καὶ 132.
245. ῾Η ῎Αννα Κ. 77 καὶ ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87 ἦσαν δυὸ ἀδελφῶν παιδιά, τοῦ ᾽Ιωάννη (β´) Κ. 34 ἡ πρώτη, τοῦ ᾽Ισαάκιου Κ. 36 ὁ δεύτερος.
246. Χωνιάτης, σ. 336-37.
247. Χωνιάτης, σ. 334-35.
248. Χωνιάτης, σ. 343-45.

ἔβαλε μὲ τὰ ἀνώτατα μέλη τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, μὲ τοὺς μ ε γ ι σ τ ᾶ ν ε ς[249], ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων ἦσαν οἱ ῎Αγγελοι, γιοὶ καὶ ἔγγονοι τοῦ Κωνσταντίνου ῎Αγγελου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 38, «γενιὰ ποὺ διακρινόταν γιὰ τὴν ἀντρειοσύνη της, γιὰ τὴν πίστη της στοὺς αὐτοκράτορες καὶ τὴ σύνεσή της» καὶ ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ ᾽Ανδρόνικος Κοντοστέφ. Κομν. 135, «ἕνας ἄντρας γεμάτος δραστηριότητα καὶ φρόνηση» καὶ ἄλλοι πολλοί, ὅπως μᾶς λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης[250].

᾽Εμπρὸς σ᾽ αὐτὴ τὴν κατάσταση, ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 καὶ ὁ ᾽Ανδρόνικος Δούκας ῎Αγγελος 93, οἱ δυὸ αὐτοὶ μεγάλοι φεουδάρχες ποὺ μὲ τὴν προσχώρησή τους στὸν ἀντάρτη τοῦ εἶχαν παραδώσει τὴν ἐξουσία, ἀποφάσισαν τὸν ᾽Ιούλιο τοῦ 1182 (ἢ μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183)[251], νὰ ὀργανώσουν μιὰ συνωμοσία κατὰ τοῦ τυράννου ποὺ ἀπόβλεπε στὴ δολοφονία του. «῞Ηθελαν νὰ βάψουν, λέει ὁ σύγχρονός τους ἱστορικός, τὰ φορέματά του μέσα στὸ αἷμα του, ἀντὶ νὰ στολιστοῦν μὲ τὸ ἐρυθρὸ χρῶμα, καθὼς ὁ ἴδιος σκόπευε νὰ τὰ στολίση (ὡς αὐτοκράτορας), ἀφοῦ προηγουμένως σὰν ἀγριογούρουνο ἐξόντωση τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81».

῾Η συνωμοτικὴ κίνηση ἔγινε μὲ μεγάλη προσοχή· οἱ μυούμενοι σὰν νὰ συγκροτοῦσαν μυστικὴ ἑταιρία, ἔδιναν τοὺς πιὸ φριχτοὺς ὅρκους γιὰ τὴ σύμπνοια καὶ τὴν ὁμοφροσύνη τους καὶ δὲν κοιμοῦνταν οὔτε νύχτα, οὔτε μέρα, γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν τὸ σκοπό τους.

Οἱ δυὸ πρωτεργάτες πρώτους μύησαν τοὺς γιούς τους ποὺ ἦσαν ἕντεκα[252]. ῞Οπως μᾶς εἶναι γνωστό, πέντε γιοὺς εἶχε ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135, τοὺς ἑξῆς: ᾽Ιωάννην 224, Στέφανον 225, Μανουὴλ 226, ᾽Ισαάκιον 227 καὶ ᾽Αλέξιον 228 τοὺς Κοντοστεφάνους Κομνηνούς[253], καὶ ἔξι γιοὺς εἶχε ὁ ᾽Ανδρόνικος Δούκας ῎Αγγελος 93, τοὺς ἑξῆς: Κωνσταντῖνον 178, ᾽Ιωάννην 179, ᾽Αλέξιον 180, Μιχαὴλ 181, Θεόδωρον 182 καὶ ᾽Ισαάκιον 183 τοὺς ᾽Αγγέλους[254]. ῞Ολοι αὐτοὶ οἱ γιοὶ τῶν δυὸ πρωτεργατῶν ἦσαν στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας τους καὶ ἱκανοὶ νὰ σέρνουν τὸ σπαθί τους στὸν πόλεμο.

᾽Επίσης οἱ πρωτεργάτες πέτυχαν νὰ μυήσουν τὸ λ ο γ ο θ έ τ η τ ο ῦ

249. Χωνιάτης, σ. 345: τοῦτο δ᾽ ἀνύσας ᾽Ανδρόνικος (87) τοῖς μεγιστᾶσι μετέπειτα ἐπεφύετο. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 36-38, ἔκδ. Bonn, σ. 398: Τὸ δ᾽ ἦν κότος κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ ἰσχυρῶν εἰς τὸ πᾶν, οὓς, μελετῶν καινά, ἐναντιωσομένους αὐτῷ. Σκουταριώτης, σ. 330.
250. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 38, ἔκδ. Bonn, σ. 398.
251. Κατὰ τὸν O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134, ᾽Ιούλιο τοῦ 1182, ἔγινε ἡ πρώτη κατὰ τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 συνωμοσία, χρονολογία ποὺ ἀποδέχτηκα καὶ στὴ Γενεαλογία μου, τ. Α´, σ. 556, ὑ. 290. Κατὰ τὸν Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 328, ὑ. 40, ἡ πρώτη συνωμοσία κατὰ τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 ἔγινε μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183.
252. Βλ. τὸ δημοτικὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ. 345, ὅπου στὸ στίχο 16 ἐκτὸς τοῦ «ἐκκαίδεκα» (=16) σημειώνεται καὶ «ἕνδεκα».
253. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 15.
254. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 661-62, ὑ. 23-29 καὶ 31.

δ ρ ό μ ο υ Βασίλειον Δούκαν Καματηρόν[255], πού εἶναι ὁ μόνος ἀπ᾿ τούς συνωμότες ἐκτός τῶν δυό πρωτεργατῶν ὀνομαστικά γνωστός. Ἀλλά καί πολλούς ἄλλους μύησαν στή συνωμοσία πού ἦσαν ἤ συγγενεῖς τους ἤ μέλη ἐπίσης τῆς ἀνώτατης ἀριστοκρατίας[256].

Καθώς μᾶς εἶναι γνωστή ἡ μετριότητα τῆς προσωπικότητας τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Ἄγγελου 93, δέν πρέπει νομίζω νά μᾶς μείνη ἀμφιβολία πώς ἀρχηγός καί ψυχή τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135.

Ἡ ὅλη ὅμως αὐτή συνωμοτική κίνηση, παρά τίς προφυλάξεις πού πάρθηκαν, δέν ἔμεινε ὡς τό τέλος ἀκοινολόγητη καί κρυφή· ἀποκαλύφτηκε ἀπ᾿ τήν ἀστυνομία τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, καί νομίζω πώς ἕνα μέρος τῆς εὐθύνης γιά τήν ἀποκάλυψη πρέπει νά καταλογίσωμε σέ βάρος τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135· φαίνεται πώς κάποιος ἀπ᾿ τούς ἀριστοκράτες πού μυήθηκαν ἤ βολιδοσκοπήθηκαν γιά νά μυηθοῦν, εἴτε φλυάρησε κι ἀπ᾿ τίς φλυαρίες κινήθηκαν ὑποψίες εἴτε καί πρόδωσε τή συνωμοσία.

Ἀμέσως μέ τήν ἀποκάλυψη οἱ καταδιωχτικές ἀρχές «ὅρμησαν» κατά τῶν ἐνόχων· ἀπ᾿ αὐτούς ὁ Ἀνδρόνικος Δούκας Ἄγγελος 93 μέ τούς γιούς του κατόρθωσε νά διαφύγη, ἀλλά ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 μέ τέσσερις ἀπ᾿ τούς γιούς του –ἐκτός τοῦ νεώτερου στήν ἡλικία Ἀλέξιου Κοντοστέφ. Κομν. 228– καί ὁ Βασίλειος Δούκας Καματηρός πιάστηκαν καί ὅλοι τυφλώθηκαν ἀπ᾿ τό ἕνα μάτι[257].

Ἡ τύφλωση «τοῦ ἔνδοξου νικητῆ τῶν Οὔγγρων» συγκίνησε καί αὐτή ἀκόμη τή νεώτερη ἔρευνα. «Κανένα δισταγμό, κανένα σεβασμό δέν αἰστάνθηκε ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 ἀπέναντι ἑνός τέτοιου ἥρωα», λέει ἕνας ἀπ᾿ τούς νεώτερους δικούς μας ἱστορικούς[258].

Ἐδῶ τελειώνει ἡ πολιτική καί στρατιωτική σταδιοδρομία αὐτοῦ τοῦ πολύ ἀξιόλογου δημόσιου ἄντρα.

Εἴδαμε πῶς χαραχτηρίζει τόν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135 ὁ πολύς Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, σάν «ἕνα ἄντρα γεμάτο δραστηριότητα καί φρόνηση»[259].

Ὁ Εὐθύμιος Μαλάκης τόν χαραχτηρίζει σάν «ἕνα ἄντρα στά πάντα καλόν»[260] καί «μεγαλόφρονα»[261], καί ἀκόμη «συνετό στό νά ἐννοήση, ἐπιδέξιο

255. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 556-57, ὑ. 292 καί 294.
256. Χωνιάτης, σ. 345· Σκουταριώτης, σ. 330.
257. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 345-46· Σκουταριώτης, σ. 330· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 40, ἔκδ. Bonn, σ. 401· Ἰωάννης Καματηρός, Λόγος ἀναγνωσθεὶς συνήθως ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Φώτων, ἔκδ. W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, τ. I², σ. 249-52· Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τόν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως καί λογοθέτην κῦρ Βασίλειον τόν Καματηρόν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τά Σωζόμενα, τ. Α΄, σ. 320-21· γιά τήν ἀπ᾿ τό ἕνα μάτι τύφλωση, αὐτόθι, τ. Β΄. σ. 522. Πρβλ. F. Cognasso, Partiti politici, σ. 263.
258. Κ. Ἄμαντος, Ἱστορία, τ. Β΄, σ. 363.
259. Βλ. πιό πάνω, ὑ. 250.
260. Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς Ἀλέξιον Κομν. 134, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, Noctes Potropolitanae, σ. 148: ὁ δέ τά πάντα καλός Ἀνδρόνικος,
261. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 152: ὦ μεγαλόφρον Ἀνδρόνικε...

στό νά μιλήση, ἱκανό στό νά πείση καί φοβερό στό νά ἐπηρεάση καί νά καταθέλξη»[262].

Ὁ Ἀνώνυμος στιχουργός πού φιλοπόνησε τό ἔμμετρο θρηνώδημα γιά τό θάνατο τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, τόν προσφωνεῖ «πανένδοξη καί θεϊκή κεφαλή»[263].

Καί τέλος, ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών τόν θεωρεῖ ὡς ἕνα ἄντρα «μελίρρυτο»[264], καί πάνω σ᾿ αὐτό μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά ἀναφέρωμε δυό εὔγλωττες δημηγορίες του[265].

Καί οἱ νεώτεροι ἱστορικοί συμφωνοῦν μέ τούς συγχρόνους τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135 συγγραφεῖς. Ὁ F. Chalandon τόν χαραχτηρίζει ὡς «τόν πιό ἀξιόλογο στρατηγό τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ κατά τό δεύτερο μισό τῆς βασιλείας τοῦ Μανουήλ (α΄) Κ. 81»[266], ἐνῶ ὁ R. Guilland τόν θέλει ὡς «ἕνα ἀπ᾿ τούς πιό μεγάλους στρατηγούς τοῦ Μανουήλ (α΄)»[267]. Ὁ Κ. Ἄμαντος, ὅπως εἴδαμε, τόν χαραχτηρίζει ὡς «ἔνδοξο νικητή τῶν Οὔγγρων καί ὡς ἥρωα»[268].

Κοντά σ᾿ αὐτές ὅμως τίς εὔφημες μνεῖες, πρέπει νά ἔχωμε ὑπόψη μας καί τά μειονεκτήματα τοῦ ἀνδρός, τά ὁποῖα καί σημείωσα στίς κατά μέρος πράξεις του.

Μετά τή μερική τύφλωσή του, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. Κ. 135 ἔζησε ἀρκετά χρόνια μέχρι καί τά τέλη τῆς πρώτης βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγελου 183, δηλ. περί τό 1195[269].

262. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 152: οἷος σύ καί συνετός ἐννοῆσαι καί εἰπεῖν δεξιός καί πεῖσαι ἱκανός καί καταθέλξαι δεινός,
263. Ἀνώνυμος, Spicilegium Prodromeum, ἔκδ. L. Sternbach, Εἰς τόν Κομνηνόν κῦριν Ἀλέξιον τόν Κοντοστέφανον, σ. 25 [358], στιχ. 301: Ὦ κλεινόν, Ἀνδρόνικε, καί θεῖον κάρα,
264. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔκδ. K. Horna, Die Epigramme des Theodoros Balsamon, Wiener Studien 25 (1903), σ. 214 (Ἐπιστολαί) VII: Τῷ μεγάλῳ δουκί,... τό δέ διά τήν πρός αὐτόν (τόν σκύφον) τῶν μελιρρύτων χειλέων σου οἰκειότητα,
265. Βλ. πιό πάνω, υ. 55 καί 132.
266. F. Chalandon, τ. II, σ. 218: devient, dans la seconde moitié du règne, le général le plus en vue de l'armée byzantine.
267. R. Guilland, Les chefs de la marine byzantine... mégaduc, BZ 44 (1951), σ. 227: Andronic Kontostéphanes fut l'un des plus grands généraux de Manuel I Comnène.
268. Βλ. πιό πάνω, ὑ. 258.
269. Τό ἐπίγραμμα πού τοῦ ἀφιέρωσε ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών βρίσκεται ἀνάμεσα στά ἐπιγράμματα πού ἀφιερώθηκαν στό Ἰσαάκιο (β΄) Ἀγγ. 183 καί μερικά ἀπ᾿ αὐτά δείχνουν πώς δέ συντάχτηκαν κατά τά πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ἀπ᾿ τήν ἄλλη μεριά ὁ ἐπιτάφιος λόγος τοῦ Γεώργιου Τορνίκη στόν Ἀνδρόνικο Κ.Κ. 135, ὁ ὁποῖος δυστυχῶς δέ διασώθηκε, καί ὁ λόγος τοῦ μητροπ. Χαλκηδόνος Ἰωάννη Κασταμονίτη στόν ἅγιο Γρηγόριο τό Θεολόγο ἐκφωνήθηκαν στήν ἁγία Σορό, βλ. πιό κάτω ὑ. 278, κατά τή διάρκεια τῆς ἱερατείας τοῦ πατριάρχη ΚΠόλεως Γεώργιου (β΄) τοῦ Ξιφιλίνου, βλ. J. Darrouzès, Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès, REB 23 (1965), σ. 165-66 καί ὑ. 12 καί 13. Κοντά σ᾿ αὐτά πρέπει νά παρατηρήσωμε πώς ὁ

῞Εζησε καὶ πληροφοροῦνταν ὅλα τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς βασιλείας τοῦ σφετεριστῆ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 καὶ τὸ μαρτυρικὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ ἴδιου, ὡς μιὰ ἴσως ἱκανοποίηση γιὰ τὸ πάθημά του.

᾿Εκεῖνο ποὺ φαίνεται εἶναι πὼς σ᾿ αὐτὰ τὰ χρόνια του ἐπιδόθηκε ἰδιαίτερα στὰ γράμματα[270], τὰ ὁποῖα, ὅπως καὶ ἄλλοι Κομνηνοί, καὶ αὐτὸς ὁ ἀδελφός του ᾿Αλέξιος Κ.Κ. 134[271], πάντα καλλιεργοῦσε[272].

῾Ο πατριάρχης ᾿Αντιοχείας Θεόδωρος (ε΄) ὁ Βαλσαμὼν (1189 - 1195/6) τοῦ ἀφιέρωσε ἕνα ἐπίγραμμα, ποὺ γι᾿ αὐτὸ τοῦ ἀπηύθυνε καὶ μιὰ ἐπιστολή. Μέσα στὰ ἄλλα χρυσὰ σκεύη τοῦ τραπεζιοῦ του, ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 εἶχε καὶ ἕνα θαυμάσιο χρυσὸ ποτήρι, ποὺ σ᾿ αὐτὸ ἀνάγλυφες παρουσιάζονταν τρεῖς ἀπ᾿ τὶς θεές, ἡ ᾿Αφροδίτη, ἡ ῞Ηρα καὶ ἡ ᾿Αθηνά, ἐπίσης καὶ ὁ Πάρης νὰ προσφέρη μὲ χάρη τὸ μῆλο στὴν ᾿Αφροδίτη· γι᾿ αὐτὴ τὴν παράσταση ὁ Βαλσαμὼν σύνθεσε αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς στίχους:

Τὸ σφαιροειδὲς αὐτὸ χρυσὸ μῆλο
πορφυροειδὲς κοιλοπόνησε κεντρί,
καὶ τὸ σφαίρωσε ὁ πανένδοξος μέγας δοὺξ
᾿Ανδρόνικος, κλάδος τῶν Κοντοστεφάνων·
καθὼς λοιπὸν αὐτὸ ἐσὺ τὸ πῆρες, ᾿Αφροδίτη,
σ᾿ αὐτὸν ποὺ στὸ ἔδωσε, δόσε χάρη εὐχαριστίας[273].

Μὲ μιὰ ἐπιστολὴ κατόπι ὁ Βαλσαμὼν ποὺ ἀπηύθυνε στὸ μ ε γ ά λ ο δ ο ύ κ α –καθὼς φαίνεται ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 μετὰ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγελου 183 ἀνάλαβε καὶ πάλι τὸν ὑψηλὸ τίτλο[274]– τοῦ ζήτησε νὰ μὴ περιφρονήση τοὺς στίχους του, ἀλλὰ μὲ τὸ μέλι τῆς ἀγαθότητάς του νὰ γλυκάνη τὴν πικρία τῆς ἀμαθίας του καὶ μὲ τὸν κάλαμο τῆς συμπόνιας

Γεώργιος Τορνίκης, ὅταν σύνθεσε καὶ ἐκφώνησε τὸν ἐπιτάφιο τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135, εἶχε τὴν ἰδιότητα τοῦ μ α ΐ σ τ ο ρ ο ς τῶν ρ η τ ό ρ ω ν καὶ πὼς αὐτὴ δὲν τὴν ἀπόχτησε παρὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1192, καθὼς τὸν παρθενικό του λόγο ἀπάγγειλε στὶς 14.ΙΙ.1192, βλ. καὶ πιὸ κάτω, ὑ. 277.

270. ῾Ο Γεώργιος Τορνίκης κατὰ τὴν ἀνάγνωση τοῦ ἐπιτάφιου λόγου του γιὰ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ.Κ. 135 στὴν ἁγία Σορό, «συγκάλεσε πολλοὺς λογίους», ποὺ ἦσαν τοῦ κύκλου τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 278· ἐπίσης ὁ Θεόδωρος Βαλσαμὼν τονίζει στὴν ἐπιστολή του τὴ λογοτεχνικὴ ἱκανότητα τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 275.

271. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 196, 197, 198.

272. Γιὰ τὴν ἱκανότητα τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 στὴ σύνθεση ἑνὸς λόγου, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 132· γιὰ τὴ δύναμη τοῦ προφορικοῦ του λόγου, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 262, καθὼς καὶ στὴν προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 83.

273. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔκδ. K. Horna, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 264), σ. 185, ἀριθ. XVIII (=18), A καὶ B.

274. Μὲ τὸν τίτλο τοῦ «μεγάλου δουκὸς» τὸν προσαγορεύει ὁ Θεόδωρος Βαλσαμών, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 275· στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 δ ο ὺ ξ τ ο ῦ σ τ ό λ ο υ (ὄχι μέγας δοὺξ) τιτλοφορήθηκε ὁ πρωτεξάδελφός του Κωνσταντῖνος ῎Αγγ. 189, βλ. Χωνιάτης, σ. 570, καὶ στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κ. 180 ὁ σύγγαμβρος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Μιχαὴλ Στρυφνός, σύζ. τῆς Θεοδώρας Δούκαινας Καματηρῆς, ἀδελφῆς τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας, βλ. Χωνιάτης, σ. 716.

ποὺ θὰ δείξη νὰ ἀναπληρώση τὴν ἀμουσία του καὶ νὰ ἐξωραΐση τὸ στιχούργημά του»[275].

῾Ο ᾿Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 διέθετε σφραγίδα μὲ αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἁπλὴ ἐπιγραφή:

᾿Ανδρονίκου σφράγισμα Κοντοστεφάνου[276].

Μετὰ τὸ θάνατό του ὁ μ α ΐ σ τ ω ρ τ ῶ ν ρ η τ ό ρ ω ν Γεώργιος Τορνίκης[277] ἀπάγγειλε στὴν ἁ γ ί α Σ ο ρ ὸ «τὸν ἐπιτάφιο λόγο» τοῦ μεγάλου ἥρωα τοῦ οὐγγρικοῦ πολέμου, στὴν ἀκρόαση τοῦ ὁποίου παρευρέθηκαν πολλοὶ λόγιοι ἄντρες[278].

᾿Απ᾿ τοὺς γιοὺς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135, τοῦ πιὸ σπουδαίου ἴσως ἀπ᾿ τοὺς Κοντοστέφανους, ὁ μόνος ποὺ ἀνάπτυξε κάποια δραστηριότητα ἦταν ὁ ᾿Αλέξιος Κοντοστέφ. Κομν. 228[279].

275. Θεόδωρος Βαλσαμών, ἔκδ. K. Horna, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 264), σ. 214, ᾿Επιστολαί, ἀριθ. VII: Τῷ μεγάλῳ δουκί... μὴ φαυλίσῃς τοὺς ρύπους τῶν κατ᾿ ἐπιτροπὴν σου γραφέντων στιχιδίων χάριν αὐτῶν, ἀλλὰ τῷ τῆς καλοκαγαθίας σου μέλιτι τὴν πικρίαν τῆς ἀμαθίας μου καταγλύκανον καὶ τὸ τῆς ἀμουσίας μου δυσειδέστατον τῷ καλάμῳ τῆς συμπαθείας σου καλλιγράφησον.

276. V. Laurent, Bulles métriques, σ. 206, ἀριθ. 24· ὁ σοφὸς σφραγιδολόγος σημειώνει μὲν πὼς «ὁ κάτοχος αὐτῆς τῆς σφραγίδας κατέλαβε μέσα στὴν Αὐτοκρατορία μετὰ τὸ 1150 (τὸ σωστὸ εἶναι μετὰ τὸ 1166/67) τὰ σπουδαῖα ἀξιώματα τοῦ μεγάλου δουκὸς καὶ τοῦ ἀρχιναυάρχου», ἀλλὰ τὸν συγχέει μὲ τὸν ᾿Ανδρόνικον Κοντοστέφανον 200, κ᾿ ἔτσι τὸν κάνει ἕνα «γαμβρὸν τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κ. 180» (ἀπ᾿ τὴν κόρη του Εἰρήνη ᾿Αγγελίνα Κ. 260), καὶ στὸ σημεῖο ὅμως αὐτὸ γράφει ἐκ παραδρομῆς· «γαμβρὸν ᾿Αλέξιου α΄ Κομνηνοῦ». Πὼς ἡ σφραγίδα ἀνήκει στὸν ᾿Ανδρόνικον Κ.Κ. 135 ἀποδέχεται καὶ ὁ W. Hörandner, Theodoros Prodromos, Historische Gedichte, σ. 442.

277. ῾Ο Γεώργιος Τορνίκης, μαΐστωρ τῶν ρητόρων ἀπ᾿ τὸ 1192 μέχρι τὸ 1201, ἔγινε ἀργότερα μητροπολίτης Παλαιῶν Πατρῶν, ὅπως φαίνεται ἀπ᾿ τὴν ὑπ᾿ ἀριθ. 180 ἐπιστολὴ τοῦ ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. II, σ. 356, πρὸς τὸν Δημήτριον Τορνίκην Κομνηνόν 302, γιὸν τοῦ Κωνσταντίνου Τορνίκη καὶ τῆς ᾿Ανώνυμης Κομνηνῆς 242, γραμμένη μετὰ τὸ 1217. ῾Ο μαΐστωρ τῶν ρητόρων Γεώργιος Τορνίκης († πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1217) ἦταν γιὸς τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου Δημήτριου Τορνίκη, ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτη ᾿Εφέσου Γεώργιου Τορνίκη καὶ ἀδελφὸς τοῦ ρήτορα Εὐθύμιου Τορνίκη καὶ τοῦ ἐπίσης λογοθέτου τοῦ δρόμου Κωνσταντίνου Τορνίκη, τοῦ συζύγου τῆς ᾿Ανώνυμης Κομνηνῆς 242, βλ. J. Darrouzès, Notes sur Euthyme Tornikès, Euthyme Malakès et Georges Tornikès, REB 23 (1965), σ. 163-67, καὶ τοῦ ἰδίου, Les discours d'Euthyme Tornikès, REB 26 (1968), σ. 108 καὶ ὑ. 22, σ. 50 καὶ 121.

278. ᾿Ιωάννου ᾿Αποκαύκου, Σημείωμα εἰς ᾿Επιγράμματα αὐτοῦ, ἔκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, περιοδικὸν ᾿Αθηνᾶ 15 (1903), σ. 470: Στίχοι ἀναγνωσθέντες ἐν τῇ ἁγίᾳ Σορῷ, ἡνίκα πρώτως ἀνεγνώσθη ὁ λόγος τοῦ Χαλκηδόνος κυροῦ ᾿Ιωάννου τοῦ Κασταμονίτου, ὅν ἐποίησεν εἰς τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον· ὅτε καὶ τινες ἐδυσχέραινον καὶ αὐτὸς ὁ τηνικαῦτα μαΐστωρ τῶν ρητόρων κῦρις Γεώργιος ὁ Τορνίκης, ὅς καὶ πρὸ δύο ἡμερῶν τῆς ἀναγνώσεως τοῦ τοιούτου λόγου ἀνέγνω ἐπιτάφιον εἰς τὸν Κοντοστέφανον ἐκεῖνον κῦριν ᾿Ανδρόνικον καὶ πολλοὺς τῶν λογίων ἐκεῖσε συνεκαλέσατο· ἐδυσχέραινον δὲ ὁ λαός, ὡς περικοπείσης τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ξενοφῶντος καὶ τῆς συνοδίας αὐτοῦ. Πρβλ. J. Darrouzès, Notes κτλ., ἔνθ᾿ ἀνωτ., REB 23 (1965), σ. 165-66.

279. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 298, ῾Υπόμνημα Κοντοστεφάνων, ἀριθ. 30, καὶ προσωπογραφία ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180, ὑ. 41-42.

136. Εἰρήνη Κοντοστεφανίνη Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1135 – † ;)

Ἡ Εἰρήνη[1] Κοντοστεφανίνη Κομνηνὴ μοναχοκόρη τοῦ Στέφανου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς 77[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1135[3]. Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1151/2 τὸν Νικηφόρον Βρυέννιον[4], ποὺ μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος ποὺ θεωροῦνταν ἕνας «ἀπ' τοὺς ἔνδοξους ἄντρες» τῆς ἐποχῆς του[6], δὲν ἦταν ἕνας ἀπευθείας ἀπόγονος τοῦ

136.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς, συζύγου τοῦ Ἰωάννη (β') Κ. 34, ἡ ὁποία πέθανε κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος τῆς γέννησής της.

2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ὅμοιοι (στίχοι ἐπιτύμβιοι) εἰς τὸν αὐτὸν (Στέφανον Κοντοστέφανον), ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodrom, σ. 354-55· ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. L (=50), σ. 441, στίχ. 16-21 καὶ ἰδιαίτερα στίχ. 21· Ἀνώνυμος, ἔκδ. L. Sternbach, Spicilegium Prodromeum, Εἰς τὸν Κομνηνὸν κῦριν Ἀλέξιον τὸν Κοντοστέφανον, σ. 26 [359], στίχ. 329 - 333, ὅπου μὲ τὸ ὄνομά της Εἰρήνη ἀναφέρεται ὡς ἀδελφὴ τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134· Εὐθύμιος Μαλάκης, Εἰς Ἀλέξιον Κομνηνόν, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae Sbornik vizantijskich tekstov XII-XIII vekov, St Pétersbourg 1913, σ. 147-48, ὅπου ἀνωνύμως ἀναφέρεται ὡς ἀδελφὴ ἐπίσης τοῦ Ἀλέξιου Κ.Κ. 134.

3. Ὁ τριτότοκος τῶν ἀδελφῶν της Ἀνδρόνικος Κ.Κ. 135 γεννήθηκε περὶ τὸ 1132/3 καὶ ἡ Εἰρήνη στὸ στιχούργημα τοῦ Θεόδωρου Πρόδρομου, ἔνθ' ἀνωτ., στίχ. 21, ἀναφέρεται τελευταία μετὰ τοὺς ἀδελφούς της.

4. Ὁ Κίνναμος, σ. 210, ἀναφέρει τὸν Νικηφόρον Βρυέννιον, ὡς σύζυγον «ἀδελφιδῆς» (= ἀνεψιᾶς ἐξ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς) τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 242, ἀριθ. 3, ποὺ λέει πὼς «ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος ὡς ἐ π' ἀ δ ε λ φ ι δ ῇ γ α μ β ρ ὸ ς τοῦ αὐτοκράτορα, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Κίνναμος, πρέπει νὰ παντρεύτηκε μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') καὶ ὄχι μιὰ πρωτεξαδέλφη, ἀλλὰ πὼς εἶναι ἀδύνατο νὰ προσδιορίσωμε ποιοῦ (ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ α') ἦταν γαμβρός». S. De Jongh, σ. 74, ἀριθ. 9, ποὺ λέει πὼς ἡ σύζυγος τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου, ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ α', πρέπει νὰ ἦταν μιὰ κόρη τῆς Μαρίας Κ. 75 ἢ τῆς Ἄννας Κ. 77 ἢ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 ἢ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80. Ἂν καὶ μποροῦμε νὰ ἐξαιρέσωμε τὴν πρώτη, τὸν τρίτο καὶ τὴν τέταρτη, γιατὶ οἱ σύζυγοι τῶν θυγατέρων τους μᾶς εἶναι περίπου γνωστοί, βλ. τὶς οἰκεῖες προσωπογραφίες, καὶ νὰ καταλήξωμε στὴ μοναχοκόρη τῆς Ἄννας Κ. 77, τὴν Εἰρήνη, ὡς σύζυγο τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου, ἐν τούτοις ἔχομε καὶ ρητὴ ἐπιβεβαίωση ἀπ' τὴν ἀνεξακρίβωτη πηγὴ τοῦ Παχώμιου τοῦ Σιναΐτη, Σημειώσεις ἀπὸ περιθώρια σιναϊτικῶν κωδίκων, Σημ. 15: Ὅτι ὁ κῦρ Ἀλέξιος ὁ Κοντοστέφανος, ὁ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως ἀδελφιδοῦς, καὶ ὁ ἐπ' ἀδελφῇ αὐτοῦ γαμβρὸς πανσέβαστος σεβαστὸς κῦρ Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος, ὁμόψυχοι ὄντες, μετὰ τοῦ Κορίνθου Θεοδώρου καὶ τοῦ σοφοῦ Ἀδριανουπόλεως Λέοντος καὶ τοῦ νεωστὶ γενομένου Νέων Πατρῶν Εὐθυμίου, τῷ ἐκ Λάμπης Δημητρίῳ, καὶ αὐτοὶ κρύφα συνετάσσοντο, πολλὰ τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου δυσφοροῦντος καὶ ἀντιπράττοντος.

5. Κίνναμος, σ. 210· Παχώμιος Σιναΐτης, ἔνθ' ἀνωτ.· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253· Στ. Σάκκος, Ὁ Πατὴρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 154: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου·

6. Κίνναμος, σ. 210.

Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς Ἄννας Κ. 32· ἦταν ἐγγονὸς κάποιου Βρυέννιου ποὺ ὑπῆρξε πρωτεξάδελφος τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου, τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κ. 32[7].

Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ὁ σύζυγος τῆς Εἰρήνης Κ.Κ., μᾶς παρουσιάζεται ὡς ἕνας ἄντρας ὁλόψυχα στὸν οἶκο τῶν Κοντοστεφάνων ἀφοσιωμένος· ἰδιαίτερο δεσμὸ εἶχε μὲ τὸν Ἀλέξιο Κ.Κ. 134, ἀδελφὸ τῆς γυναίκας του, μὲ τὸν ὁποῖον πάντα συμφωνοῦσαν καὶ ἦσαν «ὁμόψυχοι»[8].

Ἡ Εἰρήνη Κ.Κ. 136, σύμφωνα μὲ τοὺς ποιητές, ἦταν «μιὰ χρυσὴ ἑστία τῶν ἀρετῶν καὶ ὑπόδειγμα σώφρονος καὶ πάνσεμνης ζωῆς»[9], ἐνῶ σύμφωνα μὲ τοὺς ρήτορες, ἦταν «στόλισμα τοῦ γυναικείου κόσμου»[10].

Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1161 στάλθηκε ὡς μέλος τῆς ἀποστολῆς ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπ' τὸν μ έ γ α ν δ ο ύ κ α Ἀλέξιον Κ. 65 στὴν Ἀντιόχεια, νὰ παραλάβουν ἀπὸ κεῖ τὴ μέλλουσα αὐτοκρατόρισσα Μαρία τῆς Ἀντιόχειας. Ὁ ἀρχηγὸς καὶ τὰ μέλη τῆς ἀποστολῆς, «ἀφοῦ εἶδαν καὶ θαύμασαν, ὅπως λέει ὁ σύγχρονός τους ἱστορικός, τὴ νύφη ποὺ θὰ ἔπαιρνε γιὰ γυναίκα του ὁ κύριός τους βασιλέας Μανουὴλ (α'), τὴν ἔβαλαν μέσα σ' ἕνα αὐτοκρατορικὸ πλοῖο καὶ μὲ μεγαλοπρέπεια τὴν ἔφεραν στὴν ΚΠολη»[11].

Ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[12], τὴν Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου, στὴν αἴθουσα τὴ λεγόμενη «τοῦ Μανουὴλ» στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, ποὺ σ' αὐτὴ διατυπώθηκε ἡ τελειωτικὴ ἀπόφαση πάνω στὸ εὐαγγελικὸ ρητό: «Ὁ Πατὴρ μου μείζων μού ἐστιν» καὶ ἀναθεματίστηκαν ὅσοι παρερμηνεύοντας τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, φρονοῦσαν σύμφωνα μὲ τοὺς Μονοφυσῖτες πὼς τὸ ἀνθρώπινο π ρ ό σ λ η μ- μ α τοῦ Χριστοῦ ἔγινε θεϊκὴ οὐσία· μὲ ἄλλα λόγια, καταδικάστηκαν οἱ ἑρμηνεῖες διαφόρων πάνω στὸ ἀνωτέρω εὐαγγελικὸ ρητὸ καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Δημήτριου τοῦ ἐκ Λάμπης, ποὺ πέθανε ἀπὸ δηλητηρίαση λίγο πρὶν τὴ σύγκληση τῆς συνόδου[13].

7. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 197-198, Στέμμα Βρυεννίων, ἀριθ. 13.

8. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 152· Παχώμιος Σιναΐτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 4).

9. Ἀνώνυμος, ἔκδ. L. Sternbach (ὑ. 2), σ. 26 [359], στιχ. 329-331:

ἡ δ' αὖ ξύναιμος ὑμῶν Εἰρήνη,
ἣν ἀρετῶν εἴποιμι χρυσῆν ἑστίαν
καὶ σώφρονος τύπωμα πανσέμνου βίου,

10. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 147: ἀδελφὴ δὲ καὶ νύμφη (ἡ Εἰρήνη καὶ ἡ Δούκαινα, σύζυγος τοῦ Ἀνδρόνικου 135), τὰ καλλιστεῖα τοῦ θήλεος.

11. Κίνναμος, σ. 210.

12. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253· Στ. Σάκκος, Ὁ Πατὴρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 154, ἀλλὰ ἡ ἀπορία ποὺ δημιουργεῖται εἶναι γιατὶ ἀναφέρεται μετὰ τὸν Λέοντα Καμύτερα ἢ Καμύτζην, πιθανὸν γαμβρὸν τῆς Θεοδώρας Κ. 79, καὶ τὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν Κομνηνόν, γαμβρὸν τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ προηγῆται ἀπ' τοὺς δυὸ πιὸ πάνω ὡς γαμβρὸς τῆς πρεσβύτερης ἀδελφῆς τους Ἄννας Κ. 77, βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κομν. Βατ. 149, ὑ. 5.

13. Στ. Σάκκος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 27-30, 32, 35, 37-38, 58 ὑ. 1, 59, 63-64, 69, 70-73, 76· Βασ.

Καθὼς φαίνεται, ὁ ἀδελφὸς τῆς Εἰρήνης Κ.Κ. 136, ὁ 'Αλέξιος Κ.Κ. 134, ἕνας στενὸς φίλος τοῦ Εὐθύμιου Μαλάκη ποὺ πολὺ ἀπ' αὐτὸν ἐπηρεαζόταν[14], καθὼς καὶ τοῦ ἀντρός της Νικηφόρου Βρυέννιου[15], παράσυρε αὐτὸν τὸν τελευταῖο νὰ ταχτοῦν μὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Εὐθύμιου Μαλάκη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του ἀρχιερέων, τοῦ Κορίνθου Θεόδωρου καὶ τοῦ 'Αδριανουπόλεως Λέοντα ποὺ ἦταν ὁ πιὸ ἐμβριθὴς θεολόγος τῆς μερίδας τοῦ ἐκ Λάμπης Δημήτριου, καὶ πὼς αὐτό, ἂν καὶ γινόταν μὲ κάποια μυστικότητα, ἔφτασε στ' αὐτιὰ τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δυσανασχέτησε καὶ ἀντίδρασε, καὶ στὸ τέλος, ὅπως μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέση, ἀνάκοψε τὴν κίνηση τοῦ ἀνεψιοῦ του 'Αλέξιου 134[16].

'Ο Νικηφόρος Βρυέννιος, ὡς στρατιωτικός, πῆρε μέρος στὴ μεγάλη ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐκστρατεία τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81 τὸ 1176, ποὺ κατάληξε στὴ γνωστή μας μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, μὲ τὰ ἐπίσης γνωστά μας ὀλέθρια ἀποτελέσματα, καθὼς γιὰ τὴ συμμετοχή του μᾶς πληροφοροῦν φιλολογικὲς καὶ ὄχι ἀφηγηματικὲς πηγές[17].

'Η Εἰρήνη Κ.Κ. 136 συνοδεύοντας τὸν ἄντρα της Νικηφόρο Βρυέννιο στὴν ἀνωτέρω ἐκστρατεία, παραστάθηκε στὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀδελφοῦ της 'Αλέξιου Κ.Κ. 134 ποὺ ἀρρώστησε βαριὰ στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου, «πραΰνοντας τὴν καΐλα τῶν στεναγμῶν του καὶ σβήνοντας τὸ τόσο μεγάλο ἀπ' τοὺς πόνους τράνταγμά του»[18].

Κι' ὅταν τέλος αὐτὸς ὁ ἀδελφός της πέθανε, κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1176, ἀπ' τὸ κλάμα γιὰ τὸ χαμό του κατάντησε νὰ βουβαθῆ, καὶ καθὼς τὰ δάκρυά της σώθηκαν, σὰν ρυάκι τὸ αἷμα χύνονταν ἀπ' τὸ φάρυγγά της· τὸ πάθος της ἦταν τέτοιο ποὺ δὲν ἤθελε νὰ βλέπη τὸν ἥλιο καὶ μέσα στὸ στρόβιλο τοῦ μυαλοῦ της ἀγωνιζόταν ἢ τὸ νεκρὸ νὰ ἀναστήση ἢ μὲ τὸν πολυαγαπημένο της

Στεφανίδης, 'Εκκλησ. 'Ιστορία, σ. 426-27.

14. Εὐθύμιος Μαλάκης, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 145, 150 καὶ 154, βλ. καὶ προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 36.
15. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις κτλ., Σημ. 15, βλ. πιὸ πάνω ὑ. 4, πρὸς τὸ τέλος.
16. Παχώμιος Σιναΐτης, ἔνθ' ἀνωτ. Γιὰ τὴ θεολογικὴ ἐμβρίθεια τοῦ 'Αδριανουπόλεως Λέοντα, βλ. Στ. Σάκκος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 64.
17. Κατὰ τὸν 'Ανώνυμον, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 26 [359], στίχ. 329-333, ἡ Εἰρήνη Κ.Κ. 136 παραστάθηκε στὶς τελευταῖες στιγμὲς τοῦ ἀδελφοῦ της 'Αλέξιου Κ.Κ. 134 ποὺ πέθανε στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου, μαζὶ μὲ τὴ νύφη της Δούκαινα, τὴ σύζυγο τοῦ 'Ανδρόνικου Κ.Κ. 135. 'Επίσης, κατὰ τὸν Εὐθύμιον Μαλάκην, σ. 147-48, ἡ Εἰρήνη Κ.Κ. καὶ ἡ Δούκαινα ἔκλαυσαν στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου τὸ νεκρὸ τοῦ 'Αλέξιου Κ.Κ. 134. Τί ζητοῦσαν στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου οἱ δυὸ πριγκίπισσες; 'Απλῶς εἶχαν ἐκεῖ συνοδεύσει τοὺς ἄντρες τους τὸν Νικηφόρον Βρυέννιον καὶ τὸν 'Ανδρόνικον Κ.Κ. 135. 'Αλλὰ καὶ ἀπ' τὸν Μαλάκην, σ. 152, καὶ ὁ ἴδιος ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος παρουσιάζεται στὸ στρατόπεδο τοῦ Λοπαδίου νὰ ἀναζητῆ τὸν φ ι λ ό γ α μ β ρ ο ν 'Αλέξιον Κ.Κ. 134 ποὺ εἶχε πεθάνει.
18. 'Ανώνυμος, ἔκδ. L. Sternbach, σ. 26 [359], στίχ. 329-333.
19. Εὐθύμιος Μαλάκης, σ. 147-48.
20. Εὐθύμιος Μαλάκης, σ. 152.

ἀδελφὸ νὰ ταφῆ καὶ μαζί του νὰ φύγη[19].

Καὶ ὁ ἄντρας της Νικηφόρος Βρυέννιος μαζὶ μὲ ὅλους ἀναζητοῦσε τὸν χαμένο κουνιάδο του ποὺ τόσο τὸν ἀγαποῦσε[20].

Πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς τὰ μέλη τοῦ οἴκου τῶν Κοντοστεφάνων Κομνηνῶν, ποὺ προῆλθαν ἀπ' τὸ Στέφανο Κοντοστέφανο καὶ τὴν "Αννα Κ. 77 ἦσαν πολὺ ἀνάμεσά τους ἀγαπημένα.

Μετὰ τὸ 1176 δὲν ἔχομε καμιὰ πληροφορία γιὰ τὴν Εἰρήνη Κ.Κ. 136 καὶ τὸν ἄντρα της Νικηφόρο Βρυέννιο.

Φαίνεται πὼς ἀπόχτησαν ἀπογόνους, καθὼς τόσους Βρυέννιους καὶ Κοντοστέφανους καὶ Κομνηνοὺς συναντᾶμε στὰ μετέπειτα χρόνια, ἀλλὰ δὲν ἔχομε κάποια σαφὴ ἀπόδειξη ἢ καὶ ἔνδειξη γι' αὐτό.

137. 'Αλέξιος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1132 – † πρὶν ἀπ' τὸ 1136)

'Ο 'Αλέξιος[1] Κομνηνὸς πρωτότοκος γιὸς τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 78 καὶ τῆς Θεοδώρας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1132[3].

Πέθανε πρὶν ἀπ' τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1136[4], καθὼς ὁ πάππος του 'Ιωάννης (β') Κ. 34, κατ' ἐξαίρεση ἀπ' τοὺς ἄλλους ἐγγόνους του ποὺ εἶχαν πεθάνει[5], τὸν ἀναφέρει ὀνομαστικὰ καὶ ὁρίζει νὰ δίδεται στοὺς πιστοὺς κατὰ τὴν ἐπέτειο τοῦ θανάτου του μιὰ εἰδικὴ προσφορά[6].

'Ο αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος θέτει ἐξάλλου στὸ στόμα τοῦ πάππου του τοὺς ἑξῆς στίχους:

«Μοῦ ἔρχεται στὸ νοῦ μου ἡ χάρη τοῦ προσώπου σου,
'Αλέξιε, σπάραγμα τῆς καρδιᾶς τοῦ πατέρα σου,
καὶ νύχτα δική μου, ποὺ ἔσβησε κάθε φῶς τῆς ἁλουργίδας μου[7]».

137.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου του 'Αλέξιου (α') Κ. 15 καὶ τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του βασιλέα 'Αλέξιου Κ. 74· εἶναι καὶ αὐτός, ὅπως ὁ 'Αλέξιος Κ. 132 καὶ ὁ 'Αλέξιος Κ.Κ. 134 «προπαππόθειώνυμος», βλ. προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 1.
2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ 'Ισαακίου· ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως ('Ιωάννου β' Κ. 34), ἔκδ. J. Fabricius, Bibliotheca Graeca VII, Hamburg 1727, 714 (aus B)· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 628-29, ἀριθ. XXIII· Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα 'Ιωάννη (β') Κ., ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, L'Obit uaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 255, ἀριθ. 27· ἔκδ. P. Gautier, le Typikon du Pantocrator, REB 32 (1974), σ. 42-3, στίχ. 238-40. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 236 καὶ ὑ. 65.
3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1130, καὶ ὅπως φαίνεται ἀπ' τὸ ποίημα τοῦ Θ. Πρόδρομου ἦταν ὁ πρωτότοκος.

138. [Εἰρήνη] Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1133 – † πρὶν ἀπ' τὸ 1183;)

Ἡ Εἰρήνη[1] Κομνηνὴ πρωτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 καὶ τῆς Θεοδώρας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1133[3].

Ἡ Εἰρήνη Κ. 138 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1150 τὸν Ἀνώνυμον Δούκαν Καματηρόν[4], ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1130, ἕνα ἐγγονὸ τοῦ λ ο γ ο θ έ τ η τῶν

4. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔκδ. P. Gautier, REB 32 (1974), σ. 131, στίχ. 1670-75, ὑπογράφτηκε τὸ Τυπικὸ ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β΄) Κ. 34 τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 6645 = 1136.
5. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 43, στίχ. 238.
6. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 43, στίχ. 238-40.
7. Θεόδ. Πρόδρομος, Εἰς τοὺς παῖδας κτλ. (ὑ. 2), ἔκδ. W. Hörandner, σ. 328, στίχ. 7-9.

138.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρικῆς, συζύγου τοῦ Ἰωάννη (β΄) Κ. 34, ὅπως ὁ ἀδελφός της Ἰωάννης Κ. 139 φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του.

2. Χωνιάτης, σ. 376: Ἦν δέ τις ἀνὴρ τοὔνομα Ἰσαάκιος (Κ. 229), γένους ἄριστα ἥκων, ἕτερος παρὰ τὸν Ἄγγελον Ἰσαάκιον (183), θυγατρὸς παῖς Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, ὃν ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ἁπτόμενος κασίγνητον τοῦ βασιλέως εἴρηκε Μανουὴλ (α΄ Κ. 181). Αὐτόθι, σ. 376-77: ὑποθημοσύνῃ Θεοδώρας (Κ. 142), ἧπερ ὁ μὲν Ἀνδρόνικος (Κ. 87), ὡς πολλάκις εἴπομεν, ἐπλησίαζεν, ὁ δ' Ἰσαάκιος (Κ. 229) οὗτος ἀδελφιδοῦς ἦν. ἐνῆγον δὲ Ἀνδρόνικον (Κ. 87) εἰς τὸ προσδέξασθαι τὸν Ἰσαάκιον (Κ. 229) καὶ τῆς χρονίου κατοικτεῖραι ἀποδημίας ὁ Μακροδούκας Κωνσταντῖνος τῇ πρὸς μητρὸς Ἰσαακίου θείᾳ (τῇ Ἄννῃ Κ. 140) συνευναζόμενος. Στὰ πιὸ πάνω ὁ Χωνιάτης μᾶς λέει: 1) πὼς ὁ Ἰσαάκιος Κ. 229, ἄλλος ἀπ' τὸν Ἰσαάκιον Ἄγγ. 183, ἦταν γιὸς μιᾶς κόρης τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ. 78 ποὺ ἦταν ἀδελφὸς τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81· 2) πὼς ὁ Ἰσαάκιος Κ. 229 ἦταν ἀνεψιὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 142, τὴν ὁποίαν ἐρωτικὰ πλησίαζε ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87· 3) πὼς τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 ἔσπρωχναν νὰ δεχτῇ καὶ νὰ λυπηθῇ τὸν Ἰσαάκιο Κ. 229 ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας ποὺ ἦταν σύζυγος τῆς θείας τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 229, τῆς Ἄννας Κ. 140. Ἔχομε λοιπὸν ἐδῶ τρεῖς κόρες τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78: α) τὴν Εἰρήνην Κ. 138, μητέρα τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 229, γιὰ τὸ ὄνομά της βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 396-97, ὑ. 28 καὶ 30· β) τὴν Θεοδώραν Κ. 142 ποὺ ἦταν ἐρωμένη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87· καὶ γ΄) τὴν Ἄνναν Κ. 140, τὴ σύζυγο τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα. Ansbert, Historia de Expeditione Friderici Imperatoris, ἔκδ. A. Chroust, MGH. SS. NS. V, Berlin 1928, 32, 102, 161, ὑ. 1, λέει πὼς ἡ μητέρα τοῦ Λεοπόλδου V (Κομνηνοῦ) de Babenberg 218 τῆς Αὐστρίας, ἡ Θεοδώρα Κ. 131, καὶ ἡ μητέρα τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 229, ἡ Εἰρήνη Κ. 138, ἦσαν πρωτεξαδέλφες, ὡς κόρες δυὸ ἀδελφῶν, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76 ἡ πρώτη, καὶ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 ἡ δεύτερη.

3. S. De Jongh, σ. 62. Περὶ τὸ 1174 ὁ γιός της Ἰσαάκιος Κ. 229 ἦταν «κομιδῇ νέος», ἄρα γεννήθηκε περὶ τὸ 1153· κατὰ συνέπεια ἡ γέννηση τῆς μητέρας του μπορεῖ νὰ τεθῇ περὶ τὸ 1133.

4. Ὁ Ἰσαάκιος Κ. 229 ἦταν συγγενὴς τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας Καματηρῆς, συζύγου τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κ. 180, βλ. Χωνιάτης, σ. 611, ἡ ὁποία ἦταν κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Καματηροῦ, γιοῦ τοῦ Γρηγόριου Καματηροῦ καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 98, σ. 126-27 καὶ ἀριθ. 101, σ. 131. Ἐπίσης ἦταν ὁ Ἰσαάκιος Κ. 229 παιδικὸς φίλος καὶ συγγενὴς τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, βλ.

σ ε κ ρ έ τ ω ν σ ε β α σ τ ο ῦ Γρηγόριου Καματηροῦ καὶ τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, κόρης τοῦ Μιχαὴλ Δούκα, ἀδελφοῦ τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας[5].

Ἡ [Εἰρήνη] Κ. 138, ὅπως σκοτεινὰ καὶ ἀνώνυμα προβάλλει στὴν ἱστορία[6], δὲ φαίνεται νὰ ζοῦσε κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 (1183 - 1185), τότε ποὺ ἡ ἀδελφή της Θεοδώρα Κ. 142 μεσολάβησε στὸν ἐραστή της, σ' αὐτὸν τὸν Ἀνδρόνικο (α΄), γιὰ τὴν καταβολὴ λύτρων πρὸς ἀπελευτέρωση τοῦ ἀνεψιοῦ της Ἰσαάκιου Κ. 229, τοῦ γιοῦ αὐτῆς τῆς ἀδελφῆς της (τῆς Εἰρήνης Κ. 138)[7].

Χωνιάτης, σ. 377. Καὶ ἀπὸ μιὰ σφραγίδα προκύπτει πὼς ὁ πατέρας τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 229 ἦταν ἕνας Δούκας, ἡ μητέρα του μιὰ Κομνηνὴ καὶ ὁ ἴδιος θυγατρόπαις (= γιὸς μιᾶς κόρης) ἑνὸς σεβαστοκράτορα· τὸ μόνο ποὺ στὴ σφραγίδα αὐτὴ μᾶς βάζει σὲ κάποια σύγχυση εἶναι ἡ παρεμβολὴ τῆς λέξης: «γαμβρός»· V. Laurent, EO 31 (1932), σ. 434, ἀριθ. 5· τοῦ ἰδίου, Bulles métriques, σ. 289, ἀριθ. 639· D. Polemis, The Doukai, σ. 132, ἀριθ. 103· Zacos-Veglery σ. 1544-46, ἀριθ. 2736· [Ἐπίκληση πρὸς τὸν ἅγ. Γεώργιον]:

Κομνηνοδουκόπαιδα μητροπατρόθεν
Ἰσαάκιον ὅς σεβαστοκρατόρων
θυγατρόπαις γαμβρός τε, μάρτυς με σκέποις.

Ἀπ' τὰ πιὸ πάνω βλέπομε πὼς ὁ Ἰσαάκιος 229 ἦταν γιὸς κάποιου Δούκα (Καματηροῦ) καὶ κάποιας Κομνηνῆς (τῆς Εἰρήνης 138) ποὺ ἦταν κόρη κάποιου σεβαστοκράτορα (τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78)· ἀκόμη προκύπτει ἡ εἰκασία νὰ παντρεύτηκε ὁ Ἰσαάκιος 229 κάποια κόρη (ἢ καὶ ἀδελφὴ) ἑνὸς ἀγνώστου σεβαστοκράτορα, ποὺ αὐτὴ θὰ ἦταν ἡ πρώτη σύζυγός του.

Ἡ S. De Jongh, σ. 62, ἐκφέρει τὴ γνώμη πὼς ἴσως πρέπει νὰ ταυτίσωμε τὸν σύζυγο τῆς [Εἰρήνης] Κ. 138, τὸν Δούκαν Καματηρόν, μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, «πανσέβαστον σεβαστὸν καὶ γαμβρὸν τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81», ποὺ παρακάθησε στὶς συνόδους τῆς 2ας καὶ 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166, βλ. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 236 καὶ 253, καὶ στὴ σύνοδο τῆς 30ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1170, βλ. L. Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ. 479, καὶ ποὺ μνημονεύεται καὶ ἀπ' τὸν Κίνναμον, σ. 268[6-7], τὸ 1167. Ἀλλὰ ὁ L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 236-37, ἀπόδειξε, κατὰ τὴν κρίση μου σαφῶς, πὼς ὁ πιὸ πάνω Κωνσταντῖνος Δούκας τῶν συνόδων καὶ τοῦ Κινναμου, δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνον (Μακρο) Δούκαν, ποὺ σὲ πολλὰ μέρη ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης, σ. 233, 234, 245, 377, 379, 381, 382, 384, 407, ποὺ κι αὐτὸς ἦταν πανσέβαστος σεβαστὸς καὶ γαμβρὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ὡς σύζυγος τῆς ἀνεψιᾶς του Ἄννας Κ. 140, καὶ πὼς τὸ Μ α κ ρ ο δ ο ύ κ α ς (= Δούκας ὁ Μακρός, ὁ ψηλός) δὲν ἦταν παρὰ ἕνα παρατσούκλι (sobriquet) ποὺ μὲ αὐτὸ ὁ Χωνιάτης σημειώνει τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν (τὸν σύζ. τῆς Ἄννας Κ. 140), γιατὶ γιὰ πρώτη φορὰ στὶς βυζαντινὲς πηγὲς τὸ Μακροδούκας ἀπαντάει ὡς πατρώνυμο. Σύμφωνη μὲ τὸν L. Stiernon γνώμη ἔχει καὶ ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 192-93, ἀριθ. 226 καὶ ἰδιαίτερα ὑ. 2.

5. Ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 78-9, ἀριθ. 32, λέει πὼς ὁ Γρηγόριος Καματηρὸς καὶ ἡ Εἰρήνη Δούκαινα, οἱ γεννήτορες τῶν Δουκῶν Καματηρῶν, φαίνεται πὼς ἄφησαν ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν· ἀνάμεσα σ' αὐτὰ συναντήσαμε τὸν Ἀνδρόνικον Δούκαν Καματηρὸν καὶ τὸν Ἰωάννην Καματηρόν, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 315, ὑ. 17, σ. 428, ὑ. 31ζ - 31ια, σ. 431-32, ὑ. 33-36, καὶ σ. 536-37, ὑ. 193· ἴσως μποροῦμε νὰ προσθέσουμε καὶ ἕνα τρίτο γιό τους, τοῦ ὁποίου γιὸς ἦταν ὁ σύζυγος τῆς Εἰρήνης Κ. 138, ἂν δὲν ἦταν γιὸς τοῦ πιὸ πάνω λ ο γ ο θ έ τ η τοῦ δ ρ ό μ ο υ Ἰωάννη Καματηροῦ.
6. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2 καὶ 4.
7. Ὅπως βγαίνει ἀπ' τὴ διήγηση τοῦ Χωνιάτη, σ. 376-77.

Ὁ ἄντρας της Δούκας Καματηρὸς ὁπωσδήποτε κατὰ τὸ γάμο του θὰ ἔλαβε ἀπ᾽ τὸ θεῖο της αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ.

Ποιὸς σ ε β α σ τ ὸ ς Δούκας Καματηρὸς εἶναι αὐτὸς ἀπ᾽ τοὺς Δοῦκες ἐκείνους ποὺ ἀνάπτυξαν κάποια δραστηριότητα κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ ιβ΄ αἰ., τότε ποὺ ὁ Δούκας Καματηρός, ἂν ἡ ζωή του παρατάθηκε, θὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 20-70 χρονῶ;

Ἀπ᾽ τοὺς ἐρευνητὲς ἀποκλείστηκε νὰ εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας τῶν συνόδων τοῦ 1166 καὶ τοῦ 1170, καθὼς καὶ τοῦ Κίνναμου, γιατὶ στὸ πρόσωπό του εἶδαν τὸν Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν τοῦ Χωνιάτη, τὸν σύζ. τῆς Ἄννας Κ. 140[8].

Ἕνας ἄλλος Κωνσταντῖνος Δούκας ποὺ μετὰ τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου (1176) ἀνάπτυξε κάποια στρατιωτικὴ δράση στὸ πλευρὸ τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ Βατάτζη 147, πρέπει ἐπίσης νὰ ἀποκλειστῆ, γιατὶ ἐκτὸς ποὺ δὲν ἀναφέρεται ὡς ἕνας συγγενὴς τοῦ αὐτοκράτορα, δὲν ἦταν τότε (μετὰ τὸ 1176 καὶ περὶ τὸ 1177-1180), παρὰ ἕνας νεαρὸς ποὺ μόλις εἶχε φυτρώσει τὸ γενάκι του, ἐνῶ ὁ σύζυγος τῆς πρωτότοκης κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78, Εἰρήνης Κ. 138, πρέπει τότε νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 47 περίπου χρονῶ[9].

Ἕνα ἄλλον ὅμως Κωνσταντῖνον Δούκαν ποὺ ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ – μιὰ προϋπόθεση γιὰ νὰ ἦταν ἕνας συγγενὴς ἐξ ἀγχιστείας τοῦ αὐτοκράτορα, ἂν καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖο δὲν ἀναφέρεται ρητά – δὲν μποροῦμε ὁλότελα νὰ τὸν ἀποκλείσωμε ἀπὸ πιθανὸ σύζυγο τῆς Εἰρήνης Κ. 138.

Ὁ πιὸ πάνω π α ν σ. σ ε β α σ τ ὸ ς Κωνσταντῖνος Δούκας στάλθηκε ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 στὴν Ἰταλία νὰ ὑπερασπίση τὴν ὀχυρωμένη πόλη τῆς Ἀγκώνας, ἡ ὁποία πολιορκοῦνταν ἀπ᾽ τὶς συνασπισμένες δυνάμεις τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Ι Barberousse καὶ τῆς Βενετίας. Ἀργότερα διορίστηκε δ ο ὺ ξ Διοκλείας, Δαλματίας, Κροατίας, Δυρραχίου καὶ Σπαλάτου καὶ ἔμεινε σ᾽ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα ἀπ᾽ τὸ 1171 μέχρι τὸ 1174 τὸ πιὸ λίγο καὶ πέθανε στὶς 8 τ᾽ Ἀπρίλη τοῦ 1179 ἀπὸ μιὰ πλευρίτιδα ποὺ τὸν βασάνισε γιὰ ἐφτὰ μέρες[10].

Αὐτὸς ὁ π α ν σ. σ ε β α σ τ ὸ ς Κωνσταντῖνος Δούκας εἶναι χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία ἕνα ἄλλο πρόσωπο ἀπ᾽ τὸν Κωνσταντῖνον (Μακρο-) Δούκαν, τὸν

8. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 4.
9. Χωνιάτης, σ. 251, Πρβλ. L. Stiernon, Sébast et gambros, REB 23 (1965), σ. 237, ὑ. 75· D. Polemis, The Doukai, σ. 191, ἀριθ. 221.
10. Βλ. B de Montfaucon, Palaeographia Graeca, Paris 1708, σ. 47· σημείωση στὸ περιθώριο τοῦ φύλλου 18r τοῦ Παρισινοῦ ἑλληνικοῦ κώδικα 1564. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 237, ὑ. 75· D. Polemis, The Doukai, σ. 191, ἀριθ. 222· F. Chalandon, τ. II, σ. 490 καὶ ὑ. 4
11. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ. 140, ὑ. 42-50.
12. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2 καὶ 4.

σύζ. τῆς Ἄννας Κ. 140, γιὰ τὸν ὁποῖον ξέρομε πὼς ἐκτελέστηκε μὲ λιθοβολισμὸ στὶς 30.V.1185[11].

Ἡ Εἰρήνη Κ. 138, πρωτότοκη κόρη τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαάκιου Κ. 78, ἀπόχτησε ἀπ᾽ τὸν Δούκαν Καματηρὸν τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Ἰσαάκιον Δούκαν Κομνηνὸ 229[12].

139. Ἰωάννης Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1134 – † πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1136)

Ὁ Ἰωάννης[1] Κ. δευτερότοκος γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 καὶ τῆς Θεοδώρας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1134.

Πέθανε, ὅπως φαίνεται, πρὶν ἀπ᾽ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1136[3], καθὼς ὁ πάππος του Ἰωάννης (β΄) Κ. 34 ὁρίζει στὸ Τυπικό του τοῦ Παντοκράτορα νὰ δίδωνται στοὺς πιστοὺς δυὸ προσφορὲς γιὰ τοὺς ἐγγόνους του ποὺ εἶχαν πεθάνει καὶ ποὺ ἀπ᾽ αὐτοὺς δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸς παρὰ μόνο ὁ Ἰωάννης Κ. 139[4].

Ὁ αὐλικὸς ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος θέτει ἐξάλλου στὸ στόμα τοῦ πάππου του τοὺς ἑξῆς στίχους:

«Τὰ χαριτωμένα σου ψελλίσματα, παιδί μου Ἰωάννη,
καθὼς στὸ νοῦ μοῦ ἔρχονται, φωτιὰ ἀνάβουν
μέσα στὰ ἔγκατά μου, καὶ μὲ πικρὸ βέλος
στὰ σπλάγχνα μου χτυπιέμαι.
Πόσο καλύτερο θὰ ἦταν νὰ μὴν ἐρχόσουν
καθόλου στὴ ζωή,
Ὦ ζευγάρι γιῶν του πατέρα σας Ἰσαάκιου·
ἂν δὲν ἐρχόσουν στὴ ζωή, δὲ θὰ ἔφευγες γιὰ νὰ μᾶς
πικράνης. Καὶ τώρα ἦλθες, σὲ εἴδαμε,
εἶδες καὶ σὺ τοῦ ἥλιου τὴν αὐγή,
κι ὁ βυθὸς τῆς γῆς σὲ ἀγκαλιάζει πάλι,
καθὼς ἀπ᾽ τὴ δική μου σὲ ἅρπαξε ἀγκαλιά»[5].

139.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Ἰωάννη (β΄) Κ. 34.
2. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τοὺς παῖδας τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ σεβαστοκράτορος κυροῦ Ἰσαακίου· ὡς ἀπὸ τοῦ βασιλέως (Ἰωάννου β΄ Κ. 34). ἐκδ. J. Fabricius, Bibliotheca Graeca VII, 714 (aus B)· ἔκδ. W. Hörandner, σ. 328-29, ἀριθ. XXIII. Κατὰ τὸν P. Gautier, L᾽ Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 255, ἀριθ. 26, πιθανὸν ὁ Ἰωάννης Κ. 139 νὰ ἦταν ὁ πρωτότοκος γιός, ἀλλὰ καθαρὰ ὁ Θ. Πρόδρομος, ἐνθ᾽ ἀνωτ., βάζει μπροστὰ ἀπ᾽ τὸν Ἰωάννη Κ. 139 τὸν Ἀλέξιο Κ. 137.
3. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ. 137, ὑ. 4.
4. Τυπικὸν μονῆς Παντοκράτορα Ἰωάννη (β΄) Κ., ἔκδ. A. Dimitr'evskij, σ. 663· ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 5 (1908), σ. 396· ἔκδ. P. Gautier, L'Obituaire du Pantocrator, REB 27 (1969), σ. 239 καὶ 255, ἀριθ. 26· ἔκδ. P. Gautier, le Typikon du Pantocrator, REB 32 (1974), σ. 42-3, στίχ. 238.
5. Θεόδωρος Πρόδρομος, Εἰς τοὺς παῖδας κτλ., ἔκδ. W. Hörandner, σ. 328-29, στίχ. 10-18.

140. [¨Αννα] Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1137 – † ;)

῾Η ¨Αννα[1] Κ. δευτερότοκη κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 78 καὶ τῆς Θεοδώρας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1137[3].

῾Η ¨Αννα Κ. 140 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1153 τὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν ἢ Μακρο-Δούκαν γιὰ τὸ ψηλό του ἀνάστημα[4], ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1134.

῾Ο Κωνσταντῖνος Μακροδούκας μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε ἀπ᾿ τὸ θεῖο τῆς γυναίκας του βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ

140.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της ¨Αννας Κ. 77.

2. Χωνιάτης, σ. 377: ἐνῆγον δὲ ᾿Ανδρόνικον (Κ. 87) εἰς τὸ προσδέξασθαι τὸν ᾿Ισαάκιον (Κ. 229) καὶ τῆς χρονίου κατοικτεῖραι ἀποδημίας ὁ Μακροδούκας Κωνσταντῖνος τῇ πρὸς μητρὸς ᾿Ισαακίου (Κ. 229) θείᾳ (τῇ ¨Αννῃ Κ. 140) συνευναζόμενος, Αὐτόθι, σ. 376: ᾿Ισαάκιος (Κ. 229)... θυγατρὸς παῖς ᾿Ισαακίου (Κ. 78) τοῦ σεβαστοκράτορος, ὃν ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ἁπτόμενος κασίγνητον εἴρηκε Μανουὴλ (α΄ Κ. 81). Αὐτόθι, σ. 379-80: εἶγε ὁ μὲν (Κωνσταντῖνος) Μακροδούκας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων φιλοφροσυνῶν αἷς ἐπιμελῶς ᾿Ανδρόνικον (Κ. 87) ἐθεράπευε, καὶ ἀδελφῇ τῆς Θεοδώρας (Κ. 142) κατὰ συνάφειαν συνήρχετο γαμικήν, ἣν ὁ λόγος πλειστάκις ἱστόρησε γινώσκειν ἀθεμίτως ᾿Ανδρόνικον (Κ. 87). Στὰ πιὸ πάνω ὁ Χωνιάτης μᾶς λέει: 1) πῶς ἔσπρωχναν τὸν ᾿Ανδρόνικον (α΄) Κ. 87 στὸ νὰ δεχτῇ τὸν ᾿Ισαάκιο Κ. 229 καὶ νὰ τὸν λυπηθῇ γιὰ τὴ μακροχρόνια ἐξορία του ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, ὁ ὁποῖος εἶχε παντρευτῇ μὲ τὴν ἐκ μητρὸς θεία τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 229, τὴν ¨Ανναν Κ. 140· 2) πῶς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 229 ἦταν γιὸς μιᾶς κόρης (τῆς Εἰρήνης Κ. 138) τοῦ σεβαστοκράτορα ᾿Ισαάκιου Κ. 78, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81· 3) πῶς ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, ἐκτὸς ἀπ᾿ τὶς ἄλλες ὑπηρεσίες ποὺ εἶχε προσφέρει στὸν ᾿Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87, ἦταν καὶ παντρεμένος μὲ τὴν ¨Αννα Κ. 140, τὴν ἀδελφὴ τῆς Θεοδώρας Κ. 142, ποὺ γι᾿ αὐτὴ πολλὲς φορὲς ἔχει ἀναφέρει στὴν ἱστορία του πῶς ἀθέμιτα συζοῦσε μὲ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87. Συμπέρασμα: ῾Η σύζυγος τοῦ Μακροδούκα ἦταν θεία, ἀδελφὴ τῆς μητέρας τοῦ ᾿Ισαάκιου 229 ποὺ ἡ μητέρα του αὐτὴ ἦταν κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου 78, ἄρα καὶ ἡ σύζ. τοῦ Μακροδούκα ἦταν κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου 78· ἡ σύζ. τοῦ Μακροδούκα ἦταν καὶ ἀδελφὴ τῆς ἐρωμένης τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, τῆς Θεοδώρας Κ. 142, ποὺ ἦταν κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου 78, βλ. Κίνναμος, σ. 250, Χωνιάτης, σ. 184, ἄρα καὶ ἡ σύζ. τοῦ Μακροδούκα ἦταν κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου 78. Γιὰ τὸ βαφτιστικὸ ὄνομα τῆς ¨Αννας Κ. 140 καὶ τὴ σειρὰ τῆς γέννησής της, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 396-97, ὑ. 28 καὶ 32.

3. ῾Η S. De Jongh, σ. 63, τοποθετεῖ τὴ γέννηση τῆς ¨Αννας Κ. 140 ἀνάμεσα στὴ Μαρία Κ. 141 καὶ στὴ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ τὴν φέρει πῶς γεννήθηκε περὶ τὸ 1142, καὶ στὴν ὑ. 10 προσθέτει πῶς μπορεῖ νὰ ἦταν νεώτερη καὶ ἀπ᾿ τὴ Θεοδώρα Κ. 142, ὁπότε θὰ γεννήθηκε μετὰ τὸ 1145, ἀλλὰ καὶ ἂν παραβλέψωμε τὶς ἀβέβαιες πηγές, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 396, ὑ. 28, αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ὀνόματα τῶν θυγατέρων τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 78 καὶ ὁ χρόνος τῆς δραστηριότητας τῶν γαμβρῶν του, ξένων καὶ Βυζαντινῶν, μᾶς δείχνουν τὴ σειρὰ καὶ τὴ σχετικὴ χρονολογία τῆς γέννησής τους.

4. Γιὰ τὸ γάμο τους, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2. ¨Αλλες πηγές, τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων καὶ ὁ Κίνναμος, σ. 268, μᾶς λένε πῶς ὁ Κωνσταντῖνος (Μακρο-) Δούκας εἶχε παντρευτῇ μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81. Γιὰ τὸ παρατσούκλι Μ α κ ρ ο δ ο ύ κ α ς, βλ. προσωπογραφίαν Εἰρήνης Κ. 138, ὑ. 4. Γιὰ τὸ πῶς ὁ Κωνσταντῖνος ἦταν ἕνας ἄντρας ψηλὸς μᾶς τὸ λέει καὶ ὁ Χωνιάτης, σ. 381: καὶ τὸ γεραρὸν τῆς ἡλικίας...

π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

Γιὰ τὴν ¨Αννα Κ. 140 ποὺ πλάγια προβάλλει στὴν ἱστορία δὲν ξέρομε τίποτε· ἀντιθέτως γιὰ τὸν ἄντρα της Κωνσταντῖνον Δούκαν ἢ Μακροδούκαν εἴμαστε ἀρκετὰ καλὰ πληροφορημένοι.

Πρῶτα-πρῶτα μᾶς παρουσιάζεται ὡς ἕνας ἄρχοντας βαθύπλουτος καὶ μεγάλος γαιοχτήμονας[6], ἀλλὰ δὲ γνωρίζομε ἀπὸ ποῦ ἀπόχτησε ἢ κληρονόμησε τὸν τεράστιο αὐτὸν πλοῦτο· ἀπ᾿ τὴν πατρική του οἰκογένεια ἢ ἀπ᾿ τὸν πεθερό του ᾿Ισαάκιο Κ. 78;

῾Ο Κωνσταντῖνος Μακροδούκας καὶ ἡ γυναίκα του, ἡ αὐτοκρατορικὴ πριγκίπισσα ¨Αννα Κ. 140, δὲ φαίνεται νὰ ἦσαν ἀπ᾿ τὰ μέλη ἐκεῖνα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἰκογενειακοῦ περιβάλλοντος, ποὺ ἦσαν ἀφοσιωμένα στὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

Μαθαίνομε πῶς κατὰ τὸ 1166/67 ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας εἶχε μιὰ πολὺ ὕποπτη συνομιλία μὲ τὸν ᾿Αλέξιο ᾿Αξοῦχο, τὸν σύζυγο τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 123, ποὺ πάντα σκευωροῦσε ἐναντίον τοῦ Μανουὴλ (α΄). ῾Ο ᾿Αξοῦχος, σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο, εἶπε σ᾿ αὐτὴ τὴν περίσταση στὸ Μακροδούκα: «᾿Εὰν θελήσῃς, ἀγαπητέ μου, νὰ συμμεριστῇς τὴ δική μας ἄποψη (πάνω στὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου δικαιώματα τῆς γυναίκας μου καὶ ἐμοῦ), κ᾿ ἔτσι ἔχομε μιὰ γνώμη (καθὼς ἐσὺ θὰ παραιτηθῇς τῶν δικαιωμάτων τῆς γυναίκας σου καὶ σοῦ), μάθε πῶς κανεὶς δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ μᾶς καταβάλῃ»[7].

῾Ο Κίνναμος ποὺ μᾶς διηγεῖται τὰ πιὸ πάνω, λέει ἀμέσως μετὰ ἀπ᾿ αὐτά, πῶς ὁ ᾿Αξιοῦχος εἶχε καὶ ἄλλη ὕποπτη συνομιλία μὲ τὸν πρώην δούκα τῆς Σελεύκειας ᾿Αλέξιον Κασσιανόν, καὶ προσθέτει γιὰ τὴ δεύτερη αὐτὴ ἰδιαίτερη συνομιλία, πῶς ὁ Κασσιανὸς διαμήνυσε στὸν αὐτοκράτορα τὰ ὅσα εἶπαν[8], ἐνῶ γιὰ τὴ συνομιλία τοῦ ᾿Αξ οὔχου μὲ τὸ Μακροδούκα, δὲ λέει πῶς αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐνημέρωσε τὸν αὐτοκράτορα πάνω σ᾿ αὐτή.

5. Χωνιάτης, Θησ. ᾿Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 236 καὶ 253· L. Petit, Documents inedits, VV 11 (1904), σ. 479: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα.

6. Χωνιάτης, σ. 381: καὶ τὴν τοῦ πλούτου βαθύτητα. Πρβλ. P. Tivčev, Le régne de l'empereur Andronic Ier Comnène, BS 23 (1962), σ. 35, ὅπου ἐκ παραδρομῆς τὸν ἀναφέρει ὡς Μιχαὴλ Μακροδούκαν (ἀντὶ Κωνσταντῖνον) καὶ τὸν οἶκο του κατατάσσει ἀνάμεσα στὶς "célébres et riches familles".

7. Κίνναμος, σ. 268. Πρβλ. Κ. Βαρζοῦ, ᾿Αλέξιος Κ. 74 και Ειρηνη η Ρωσικη και οι ατυχοι ἀπόγονοί τους, Βυζαντινὰ 7 (1975), σ. 155. Ο D. Polemis, The Doukai, σ. 192, ἀριθ. 226, λέει πῶς ὁ Μακροδούκας «συνόδευσε τὸ 1170 τὸ Μανουὴλ (α΄) σὲ μιὰ ἐκστρατεία στὴ Μ. ᾿Ασία» καὶ παραπέμπει στὸν Κίνναμον, σ. 268, οπου δὲν αναφέρεται παρὰ η συνομιλία τοῦ ᾿Αξούχου μὲ τὸν Κωνστ. (Μακρο-) Δούκαν, ἡ ὁποία δὲν εγινε παρὰ πριν ἀπ᾿ τὸ 1167, γιατί τὸν ᾿Απρίλη - Μάη τοῦ 1167 είναι ποὺ πιάστηκε καὶ κουρεύτηκε καλόγερος ὁ ᾿Αλέξιος ᾿Αξοῦχος καὶ δὲν μετεῖχε πιὰ τῆς πολιτικῆς ζωῆς, βλ. προσωπογραφιαν Μαριας Κ. 123, υ. 90.

8. Κίνναμος, σ. 268· γιὰ τὴν ἰδιότητα τοῦ Κασσιανοῦ, αὐτόθι, σ. 179.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας παραστάθηκε χωρὶς γνώμη καὶ ψῆφο, ὅπως ὅλοι ἐξάλλου οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες καὶ λοιποὶ ἀξιωματοῦχοι[9], στὶς συνόδους τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[10], τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ ἴδιου ἔτους[11] καὶ τῆς 30ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1170[12].

Ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας ὑπῆρξε ἕνας ἄντρας στρατιωτικὸς μέτριας ἀξίας. Δείγματα αὐτῆς τῆς ἐπίδοσής του ἔχομε κατὰ τὴν καταστρεφτικὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, ποὺ σ᾽ αὐτὴ ἦταν ἕνας ἀπ᾽ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς[13], αὐτῆς ποὺ καθὼς ξέρομε, κατόρθωσε νὰ ἀντέξη στὴν ἐπίθεση, καὶ πέτυχε νὰ καταλάβη κάποιο λόφο, στὸν ὁποῖο καὶ ὀχυρώθηκε[14]. Αὐτὴ ὅμως ἡ σχετικὴ ἐπιτυχία τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, πρέπει κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ ἀποδοθῆ στὸν Ἀνδρόνικο Λαπαρδᾶ, σύζυγο τῆς Θεοδώρας Κ. 234[15].

Μετὰ τὴ συγκέντρωση τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ πάνω στὸ λόφο ποὺ εἶχε καταλάβει ἡ ἐμπροσθοφυλακή, κατὰ τὰ ξημερώματα τῆς 18ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1176 –ἡ τρομερὴ καταστροφὴ ἔγινε στὶς 17 τοῦ μηνός– τότε ποὺ οἱ Τοῦρκοι ἐπανάλαβαν τὴν ἐπίθεση καὶ ἄρχισαν «σὰν θεριά» νὰ κυκλώνουν τὸ στρατόπεδο τῶν Βυζαντινῶν, μετὰ τὸν Ἰωάννη Δούκα 90, διατάχτηκε ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας νὰ τεθῆ ἐπικεφαλῆς τῶν ἀνατολικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ διοικοῦσε, καὶ νὰ ἀπωθήση τὸν ἐχτρό· ὁ Μακροδούκας μὲ τὶς δυνάμεις του ἔκανε μιὰ ἐμφάνιση, ἀλλὰ ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήση[16].

Μετὰ τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου δὲ συναντᾶμε πιὰ τὸν Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ θείου τῆς γυναίκας του, τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α´) Κ. 81.

Οἱ αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς, ὅσοι ἀπ᾽ αὐτοὺς εἶχαν ἀπομείνει μετὰ τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, δὲν ἔδειξαν ἔναντι τοῦ νέου καθεστῶτος τῆς Ἀντιβασιλείας, τῆς χήρας-ἐπιτρόπου Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ Ἀλέξιου Κ. 132, τὴν ἀφοσίωση ποὺ εἶχαν πρὸς τὸ μακαρίτη αὐτοκράτορα.

Ἀνάμεσα σ᾽ αὐτοὺς θὰ ἦσαν, χωρὶς ἀμφιβολία, ἂν καὶ δὲν ἀναφέρεται πὼς πῆραν ἐνεργὸ μέρος, καὶ ἡ Ἄννα Κ. 140 καὶ ὁ ἄντρας της Κωνσταντῖνος Μακροδούκας –ποτὲ αὐτοὶ δὲν ἦαν ἀφοσιωμένοι οὔτε στὸ Μανουὴλ (α´) Κ. 81– καθὼς δὲν νέμονταν τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐξουσίας καὶ βάδιζαν πάνω στὰ ἴχνη τῆς ἀδελφῆς τους Θεοδώρας Κ. 142.

---

9. Στ. Σάκκος, Ὁ Πατὴρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 58.
10. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 236.
11. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253.
12. L. Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ. 479.
13. Χωνιάτης, σ. 233.
14. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 209.
15. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Γ´ προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 234.
16. Χωνιάτης, σ. 245.

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀντιβασιλείας, ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας ἦταν μέσα σὲ κείνους τοὺς ἀριστοκράτες ποὺ τὸ Μάη τοῦ 1182 προσέτρεξαν στὸ ἔ σ ω λεγόμενο Φ ι λ ο π ά τ ι ο ν νὰ καλωσορίσουν τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 καὶ νὰ τὸν συγχαροῦν γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας, ὡς ἐπιτρόπου τοῦ ἀνήλικου Ἀλέξιου (β´) Κ. 155[17].

Ἀπὸ τότε ὁ μέτριος στρατιωτικὸς καὶ βαθύπλουτος γαιοχτήμονας Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, ὁ γαμβρὸς ἀπὸ ἀδελφὴ τῆς Θεοδώρας Κ. 142, τῆς ἐρωμένης τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, στάθηκε ἕνας θερμὸς συμπαραστάτης αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, καὶ τοῦ «ἐπιδαψίλευε μὲ μεγάλη φροντίδα πολλὲς φ ι λ ο φ ρ ο σ ύ ν ε ς»[18], μεγάλες ἐκδουλεύσεις.

Ἴσως ἦταν ἀπ᾽ τὰ μέλη ἐκεῖνα τῆς ἀριστοκρατίας, τὰ ὁποῖα πίστευαν πὼς μὲ τὴν παροχὴ ἀπατηλῶν ἢ μικρῶν παραχωρήσεων πρὸς τὶς κατώτερες τάξεις τῶν πόλεων καὶ τῆς ἀγροτιᾶς, θὰ στερέωναν τὸ φεουδαρχικὸ καθεστώς, γι᾽ αὐτὸ καὶ τὸν βλέπομε νὰ ἀνέχεται ἢ καὶ νὰ ἐπικροτῆ ὅλες τὶς πράξεις τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 καὶ αὐτὲς ἀκόμη τὶς ἀκρότητές του, ὅπως τὶς τυφλώσεις καὶ θανατώσεις τῶν ἄλλων μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ τὸν ἀντιπολιτεύτηκαν, τὴ θανάτωση τῆς βασιλομήτορος Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας, τὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 87 καὶ τὴ θανάτωση τέλος τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β´) Κ. 155.

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183, ποὺ ὁ νέος αὐτοκράτορας Ἀνδρόνικος (α´) Κ. 87, θέλοντας νὰ τιμήση τὴν ἀδελφὴ τῆς ἐρωμένης του Θεοδώρας Κ. 142, τὴν Ἄννα Κ. 140, καὶ σὲ ἀναγνώριση τῆς συμπαράστασης τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα, ἀπόνειμε σ᾽ αὐτὸν τὸν τελευταῖο καὶ κατ᾽ ἀντανάκλαση στὴ γυναίκα του (Ἄννα Κ. 140) τὸν τίτλο τοῦ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ[19], τίτλο ποὺ στὸν καιρὸ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν ἔπαιρναν οἱ σύζυγοι τῶν δευτερότοκων θυγατέρων τῶν αὐτοκρατόρων[20].

Ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας ἐξακολούθησε νὰ ἀπολαμβάνη τῆς εὔνοιας τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) 87 καὶ νὰ εἶναι ἕνας πιστὸς συνεργάτης του μέχρι καὶ τὸ 1185, γιὰ νὰ ἔχη στὸ τέλος ἕνα οἰκτρὸ θάνατο, ἐξαιτίας τοῦ προβλήματος ποὺ δημιούργησε ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Κομνηνὸς 229.

Ἡ προσωπικότητα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, παρὰ τὶς ὑπάρχουσες γι᾽ αὐτὸν δυὸ μονογραφίες[21], δὲν ἔχει μέχρι σήμερα ἐρευνηθῆ κατὰ τρόπο, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς ἱκανοποιήση.

---

17. Χωνιάτης, σ. 331· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 32, καὶ ἐκδ. Bonn. σ. 393-94. Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 549, ὑ. 270.
18. Χωνιάτης, σ. 379-80.
19. Χωνιάτης, σ. 407. Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ ἴδιος τίτλος ἀπονεμήθηκε ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α´) Κ. 87 καὶ στὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν Κομνηνόν, σύζ. τῆς Ἄννας Κομνηνῆς Βατατζίνας 149.
20. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 223 καὶ ὑ. 12.
21. W. H. Rudt de Collenberg, L' empereur Isaac de Chypre et sa fille (1155 - 1207), B. 38 (1968), σ. 123-79, καὶ Θ. Βλάχος, Ὁ τύραννος τῆς Κύπρου Ἰσαάκιος Κομνηνὸς (1184 -

Ὁ Ἰσαάκιος Δ.Κ. 229 ποὺ περὶ τὸ 1174/1175 διορίστηκε ἀπ᾽ τὸ μεγάλο θεῖο του Μανουὴλ (α´) Κ. 81 δ ο ὺ ξ Κιλικίας καὶ περὶ τὸ 1175/1176 παντρεύτηκε μιὰ Ἀρμενίδα πριγκίπισσα τοῦ οἴκου τῶν Ρουπενιδῶν, κόρη τοῦ ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Θόρου II (1145 - 1168), αἰχμαλωτίστηκε περὶ τὸ 1179 ἀπ᾽ τὸν πρωτεξάδελφο τῆς γυναίκας του Roupen III (1175 - 1187), ὁ ὁποῖος, ὅταν κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του αἰχμαλωτίστηκε τὸ 1182 ἀπ᾽ τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀντιόχειας Βοημοῦνδο III (1163 - 1201), τὸν παραχώρησε, ἀντὶ λύτρων γιὰ τὸν ἑαυτό του, σ᾽ αὐτὸν τὸν τελευταῖο[22].

Ἔτσι, ὁ Ἰσαάκιος Δ.Κ. 229 βρισκόταν ὡς ὅμηρος μαζὶ μὲ τὰ δυὸ παιδιά του κοντὰ στὸ Βοημοῦνδο III στὴν Ἀντιόχεια, ὅταν παρακάλεσε τοὺς συγγενεῖς ποὺ εἶχε στὴν ΚΠολη, τὴν πανίσχυρη θεία του Θεοδώρα Κ. 142, ἀδελφὴ τῆς μητέρας του [Εἰρήνης] Κ. 138, τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο του π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο ν Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν καὶ τὸν παιδικό του φίλο καὶ συγγενὴ του Ἀνδρόνικο Δούκα, ἐπίσης ἰσχυροὺς κοντὰ στὸν Ἀνδρόνικο (α´) Κ. 87, νὰ μεσολαβήσουν σ᾽ αὐτὸν τὸν τελευταῖο, γιὰ νὰ ἀποστείλη στὸ Βοημοῦνδο III τῆς Ἀντιόχειας 60.000 βυζάντια (besants), τὰ ὁποῖα αὐτὸς ζητοῦσε γιὰ νὰ τὸν ἀπολευτερώση.

Καὶ πραγματικά, τόσο ἡ Θεοδώρα Κ. 142, ἡ πιστὴ σύντροφος τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) 87, ὅσο καὶ ὁ Μακροδούκας καὶ ὁ Δούκας, παρακάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀπολευτερώση τὸν Ἰσαάκιον Δ.Κ. 229 καὶ νὰ τὸν δεχτῆ μέσα στοὺς κόλπους τῆς Αὐτοκρατορίας, παρέχοντας τὴ διαβεβαίωση πὼς αὐτὸς «θὰ φανῆ ἕνας πιστὸς θεράποντας τῆς βασιλείας του». Ὁ Ἀνδρόνικος (α´) μὲ τὴ σειρά του δέχτηκε τὶς ἐπίμονες εἰσηγήσεις τῶν ἀνωτέρω, καθὼς τόσο σ᾽ αὐτὸν ἦσαν ἀφοσιωμένοι, καὶ ἔστειλε στὸ Βοημοῦνδο III 30.000 βυζάντια, καὶ συγχρόνως διόρισε τὸν Ἰσαάκιο 229 δ ο ύ κ α τῆς Κύπρου, μὲ τὴν ἐντολὴ νὰ εἰσπράξη τοὺς φόρους τῆς πλούσιας μεγαλονήσου καὶ νὰ πληρώση τὸ ὑπόλοιπο ποσόν.

Καὶ τὰ ἐπίσημα αὐτοκρατορικὰ γράμματα ἐξαπολύθηκαν τόσο πρὸς τὸν Ἰσαάκιο 229 ὅσο καὶ πρὸς τὶς ἀρχὲς τῆς Κύπρου. Ἀλλὰ ὁ Βοημοῦνδος III, πρὶν ἀφήση τὸν Ἰσαάκιο νὰ ἀναχωρήση, ζήτησε ἐγγυήσεις: Τὰ παιδιὰ τοῦ Ἰσαάκιου ἔπρεπε νὰ μείνουν στὴν Ἀντιόχεια καὶ οἱ Ναΐτες ἱππότες τῆς Ἱερουσαλὴμ νὰ ἐγγυηθοῦν γιὰ τὴν πληρωμὴ τοῦ ὑπόλοιπου ποσοῦ. Αὐτοί, ἄγνωστο γιὰ ποιὲς αἰτίες, ἔδοσαν τὴν ἐγγύησή τους, καὶ ὁ Ἰσαάκιος Δ.Κ. 229 μέσα στὸ 1184 ἀναχώρησε γιὰ τὴν Κύπρο[23].

1191), Βυζαντινὰ 6 (1974), σ. 169-77· ὁ δεύτερος ἐξ ἀβλεψίας δὲν ἔλαβε ὑπόψη του τὴ μονογραφία τοῦ πρώτου.

22. Γιὰ τὶς πηγὲς καὶ χρονολογίες τῶν ἀνωτέρων γεγονότων, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Γ´ προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Δ.Κ. 229.

23. Χωνιάτης, σ. 376-77· αὐτόθι, σ. 379: ἀμέλει καὶ ὑπὸ κρίσιν ἤγαγε τόν τε θεῖον Ἰσαακίου τὸν Μακροδούκαν Κωνσταντῖνον καὶ τὸν Δούκαν Ἀνδρόνικον, οἳ ξυνέθεντο μὴ ἀχρεῖον Ἀνδρονίκῳ τὰ ἐς πίστιν ὀφθῆναι τὸν Ἰσαάκιον λυθέντα καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἐπαναζεύ-

Καθὼς ἐγκαταστάθηκε ὡς δ ο ὺ ξ στὴν Κύπρο, ἀσκοῦσε τὰ καθήκοντά του ὡς ἕνας «νόμιμος δυνάστης ἀπεσταλμένος ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἔδειχνε στοὺς Κυπρίους τὰ αὐτοκρατορικὰ γράμματα καὶ τοὺς διάβαζε τὶς αὐτοκρατορικὲς διαταγὲς ποὺ εἶχε λάβει καὶ ποὺ τοῦ διέγραφαν, τὸ τί ἔπρεπε νὰ κάνη καὶ διεκπεραίωνε ὡς πιστὸς ὑφιστάμενος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς τῆς ΚΠολης τὶς τρέχουσες ὑποθέσεις». Ἀλλὰ τὸ 1185, μπρὸς στὴν τραγικὴ κατάσταση ποὺ εἶχε διαμορφωθῆ στὴν ΚΠολη ἀπ᾽ τὰ ἔργα τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 87, σήκωσε τὴ σημαία τῆς ἐπανάστασης, «καὶ ἐπευφημίστηκε αὐτοκράτορας» ἀπ᾽ τὸ λαό, τὸ στρατὸ καὶ τὴν αὐτοκέφαλη Ἐκκλησία τῆς Κύπρου[24], καὶ ἔκοψε δικά του νομίσματα, μερικὰ τῶν ὁποίων σώθηκαν[25].

Καθὼς ὁ Ἰσαάκιος 229 ἀπόσπασε τὴν Κύπρο ἀπ᾽ τὴν Αὐτοκρατορία, ἔκανε τὴν ἀρχὴ τοῦ κατακερματισμοῦ της, γιατὶ τὸ μεγάλο αὐτὸ νησὶ ποὺ ἦταν καὶ εἶναι ἀκόμη ἕνα πολὺ σπουδαῖο στρατηγικὸ κέντρο, χάθηκε ὁριστικὰ γιὰ τὸ Βυζάντιο[26].

Προβαίνοντας σ᾽ αὐτὴ τὴν ἐπανάσταση ὁ Ἰσαάκιος 229 ποὺ σοβαρὰ κλόνισε τὴ θέση τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 81[27], δὲ σκέφτηκε καθόλου τοὺς ἐγγυητές του, ποὺ βρίσκονταν στὴν ΚΠολη, κάτω ἀπ᾽ τὴν ἐξουσία τοῦ Ἀνδρόνικου (α´)[28]. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος πολὺ ἐξοργίστηκε γι᾽ αὐτὴ τὴν

ξαντα. Εἶναι ἀπαράδεχτος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Χωνιάτη, σ. 377, πὼς ὁ Ἰσαάκιος 229 πλαστογράφησε γράμματα καὶ διαταγὲς τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) 87 πρὸς τοὺς Κυπρίους· ὅλες οἱ ἄλλες πηγές, Benedict of Peterborough, The Chronicle known under the name of..., London 1867 (Rolls Series), σ. 444-46, καὶ Roger van Hoveden, Annnales, ἐκδ. W. Stubbs, Londres 1868 (Rolls Series), τ. II, σ. 203-208, μᾶς λένε πὼς πῆγε στὴν Κύπρο μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Βυζαντίου. Πρβλ. W. H. Rudt de Collenberg, Isaac de Chypre, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 36), σ. 135-36· G. Finlay, A History of Greece, Oxford 1877, τ. III, σ. 213· G. Hill, A History of Cyprus, Cambridge 1949, τ. I, σ. 313.

24. Χωνιάτης, σ. 377· Νεόφυτος Ἔγκλειστος, Περὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν Κύπρον σκαιῶν, ἐκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ τ. 2 (1873), σ. 3: καὶ φημίζεται βασιλεύς, Chronique d' Ernoul et de Bernard le Trésorier, ἔκδ. Mas Latrie, Paris 1871, σ. 91. Πρβλ. J. Hackett, A History of the Orthodox Church of Cuprus, London 1901, κατὰ μετάφραση καὶ συμπλήρωση Ι. Παπαιωαννου, τ. Α´, Ἀθῆναι 1923, σ. 78-9· W. H. Rudt de Collenberg, Isaac de Chypre, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 137-40: Γιὰ τὸν Ἰσαάκιο 229, ἡ ἄνοδος στὴν ἐξουσία δὲ σήμαινε τὴ βασιλεια του πάνω σ᾽ ἕνα τμῆμα τῆς Αὐτοκρατορίας, αὐτὸ τῆς Κύπρου, ἀλλὰ θεωροῦσε τὸν ἑαυτό του ὡς τὸ μοναδικὸ καὶ νόμιμο βυζαντινὸ αὐτοκράτορα, καθὼς ὁ Ἀνδρόνικος (α´) Κ. 87 δὲν ἦταν παρὰ ἕνας σφετεριστὴς ποὺ οἰκειοποιήθηκε τὸ θρόνο τοῦ θύματός του, τοῦ νόμιμου αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β´) Κ. 155.

25. W. Wroth, Imperial Byzantine Coins, τ. II, Londres 1908, ἀνατύπωση Chicago 1966, σ. 597· J. Sabatier, Description des monnaies byzantines, Paris 1862, τ. II, σ. 227 καὶ pl. 58, 9· P. Lambros, Monnaies inédites du Royaume de Chypre au Moyen Age, Athènes 1876, σ. 12-4.

26. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 422· O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 110· Θ. Βλάχος, Ὁ τύραννος τῆς Κύπρου Ἰσαάκιος Κομνηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 36), σ. 172.

27. P. Tivčev, Le règne d'Andronic I Comnène, BS 23 (1962), σ. 38: En 1185, Isaac Comnène se déclara souverain indépendant de l'île de Chypre et ceci ébranla sérieusement la position d'Andronic Comnène.

πράξη τοῦ ᾿Ισαάκιου, ἀλλὰ μὴ μπορώντας νὰ τὸν τιμωρήση γιὰ τὴν ἀπιστία του καὶ τὴν ἀσυνέπειά του –γιατὶ δὲν εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ ἐκστρατεύση στὴν Κύπρο, νὰ τὸν πιάση καὶ νὰ τὸν θανατώση– ἔστρεψε τὴν ὀργή του ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἐγγυηθῆ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσή του, τοῦ π α ν υ π ε ρ σ ε β α σ τ ο υ Κωνσταντίνου Μακροδούκα καὶ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δούκα[29], ἐνῶ σὲ λίγο διέκοψε ὁριστικὰ τὶς σχέσεις του μὲ τὴν παλιὰ πιστή του σύντροφο, ἐρωμένη καὶ ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ. 142[30].

Τόσο ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας ὅσο καὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος Δούκας ἦσαν ἀπ᾿ τοὺς ἀφοσιωμένους ὑπουργοὺς τοῦ αὐτοκράτορα, «ἄντρες τῆς δικῆς του μερίδας ποὺ ἀπὸ ὅλους ἴσχυαν πιὸ πολὺ καὶ μέσα στὴ σύγκλητο οἱ καλύτεροι ὑποστηριχτές του»[31]. Καὶ ὁ μὲν Μακροδούκας, «ἐκτὸς ἀπ᾿ τὶς ἄλλες φιλοφροσύνες ποὺ μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιμέλεια ἐπιδαψίλευε στὸν ᾿Ανδρόνικο 87»[32], ἦταν καὶ γαμβρὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 142, καθὼς ἐπανειλημμένως ἔχομε πεῖ, ὡς σύζυγος τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς τῆς τελευταίας, τῆς ῎Αννας Κ. 140, ὁ δὲ ᾿Ανδρόνικος Δούκας, ἄνθρωπος κατάπτυστος καὶ γλοιώδης ποὺ τὴν ἀδιαντροπιὰ τὴν εἶχε ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπό του, ἦταν πιὸ φανατικὸς καὶ σκληρὸς ἀπ᾿ τὸν ἴδιο τὸν ᾿Ανδρόνικο 87 ἀπέναντι τῶν ἐχτρῶν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἔτσι ποὺ ὅταν ὁ αὐτοκράτορας τιμωροῦσε μὲ τύφλωση ἕνα συνωμότη, αὐτὸς (ὁ Δούκας) ἀποφαινόταν πὼς πρέπει καὶ τὰ χέρια νὰ τοῦ κοποῦν ἢ νὰ κρεμαστῆ ἢ νὰ παλουκωθῆ, βρίζοντας τὸν αὐτοκράτορα μὲ σκληρὰ λόγια πὼς δὲν ἔβαζε τὶς ἀνάλογες τιμωρίες στὰ ἐναντίον του ἐγκλήματα[33].

᾿Ικανοποιημένος ὁ ᾿Ανδρόνικος (α΄) 87 ἀπ᾿ τὶς ὑπηρεσίες καὶ τὴν ἀφοσίωση ἑνὸς τέτοιου ὑπουργοῦ, δὲ δίστασε νὰ υἱοθετήση τὸν ᾿Ανδρόνικο Δούκα καὶ νὰ τὸν ἐγγράψη μεταξὺ «τῶν πολὺ ἀγαπημένων του»[34].

Γιατὶ ὁ αὐτοκράτορας στράφηκε μὲ τόσο μεγάλη ὀργὴ ἐναντίον τέτοιων συνεργατῶν καὶ εὐνοουμένων; Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος (α΄) Κ. 87 ἀνησύχησε πολὺ ἀπ᾿ τὴν ἐπανάσταση τοῦ ᾿Ισαάκιου Δ.Κ. 229, γιατὶ φοβήθηκε πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀπ᾿ τὴν Κύπρο θὰ καταπλεύση στὴν ΚΠολη γιὰ νὰ

28. Χωνιάτης, σ. 377: οὗτος τοίνυν ὁ ᾿Ισαάκιος ᾿Ανδρονίκῳ τῷ βασιλεῖ οὐχ ὑπείκειν ἐθέλων καὶ τὴν πατρίδα ὡς ἐν ἀστράσι φανταζόμενος καὶ συγγενείας ἢ ἐρατεινῆς ὁμηλικίας οὐδένα λόγον τιθέμενος,
29. Χωνιάτης, σ. 378-79.
30. ᾿Αμέσως μετὰ τὴ θανάτωση τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα καὶ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δούκα, ὀργανώθηκε ἡ συνωμοσία γιὰ τὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ γιοῦ τῆς Θεοδώρας Κ. 150, τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 156, ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν Εἰρήνη Κ. 165, κόρη τῆς Θεοδώρας Κ. 142, βλ. προσωπογραφίαν αὐτῆς τῆς τελευταίας, ὑ. 94-98.
31. Χωνιάτης, σ. 379: καίπερ τῶν τῆς μερίδος ὄντες ᾿Ανδρονίκου οἱ μέγ᾿ ἔξοχοι πάντων καὶ τῆς ἑταιρίας οἱ κράτιστοι, Σύμφωνα μὲ τὴν Αἰκατ. Χριστοφιλοπούλου, ᾿Εκλογή, σ. 164, μὲ τοὺς ὅρους: συνέδριον, φίλιος πνύξ, ἑταιρία, ὑπονοεῖται ἡ σύγκλητος.
32. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 18.
33. Χωνιάτης, σ. 379-80.
34. Χωνιάτης, σ. 407.

τὸν καθαιρέση ἀπ᾿ τὴν ἐξουσία, ξέροντας πὼς μὲ εὐχαρίστηση θὰ γινη ἀπὸ ὅλους δεχτὸς[35], καθὼς τὸ μακρινὸ κακὸ –καὶ γιὰ τὸν ᾿Ισαάκιο 229 λέγεται πὼς ἦταν ἕνας τύραννος τῶν ὑπηκόων του χειρότερος κι ἀπ᾿ τὸν ᾿Ανδρόνικο 87 ἀκόμη[36]– εἶναι καλύτερο ἀπ᾿ αὐτὸ ποὺ ἔχουμε μπροστά μας[37], καὶ κοντὰ σ᾿ αὐτὸ γιατὶ πίστευε πὼς στὴν ἐπιχείρησή του ὁ ᾿Ισαάκιος θὰ πετύχη, καθὼς πάντα τὸν ἀνησυχοῦσε μιὰ πρόγνωση πὼς θὰ ξεθρονιζόταν ἀπὸ κάποιον ἄνθρωπο, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα θὰ ἄρχιζε ἀπὸ Ι (ἰῶτα)[38].

᾿Αλλὰ καὶ πάλι δὲν μπορεῖ νὰ δικαιολογηθῆ ἡ τόση μανία τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) 87 ἐναντίον τῶν συνεργατῶν του, γιὰ μόνη τὴν αἰτία πὼς μεσολάβησαν καὶ ἐγγυήθηκαν πρὸς ἀπολευτέρωση τοῦ ᾿Ισαάκιου Δ. Κ. 229 ἀπ᾿ τὰ χέρια τοῦ Βοημούνδου ΙΙΙ τῆς ᾿Αντιόχειας.

Συνέτρεξε, καθὼς φαίνεται, καὶ κάτι ἄλλο βαθύτερο.

῾Ο Χωνιάτης γράφει: «Μὴ μπορώντας ὁ ᾿Ανδρόνικος 87 νὰ τιμωρήση τὸν ἐχτρὸ ποὺ ἀπουσίαζε, τὸν ᾿Ισαάκιο 229, ἔστρεψε τὸ θυμό του ἐναντίον ἐκείνων ποὺ εἶχε στὸ χέρι, ὅπως πολλὲς φορὲς συνηθίζουν νὰ κάνουν καὶ οἱ σκύλοι, ποὺ ἐκεῖνον ποὺ τοὺς πετροβολεῖ τὸν γαυγίζουν ἀπὸ μακρυά, ἐνῶ ἁρπάζουν καὶ δαγκάνουν, γιὰ νὰ ξεθυμάνουν, τὶς πέτρες ποὺ τοὺς ρίχνει. ῎Ετσι κι ὁ ᾿Ανδρόνικος 87 παράπεμψε σὲ δικαστήριο τὸ θεῖο τοῦ ᾿Ισαάκιου 229 Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν καὶ τὸν ᾿Ανδρόνικον Δούκαν γιὰ τὴν ἐγγύηση ποὺ εἶχαν δώσει ὑπὲρ τοῦ ᾿Ισαάκιου 229»[39]. ῾Ως ἐδῶ οἱ δυὸ ἀνωτέρω

35. Χωνιάτης, σ. 379: ἐδεδίει γὰρ μήπως Κυπρόθεν καταπλεύσας καθελεῖ τοῦτον (τὸν ᾿Ανδρόνικον 87) τῆς ἀρχῆς, εἰδὼς ὡς ἀσμένως (ὁ ᾿Ισαάκιος 229) προσδεχθήσεται παρὰ πάντων,
36. Χωνιάτης, σ. 377-78, 483, 484, 443, 547, 612· Σκουταριώτης, ἐκδ. Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 342 καὶ 371· Νεόφυτος μοναχὸς ὁ ῎Εγκλειστος, Περὶ τῶν κατὰ τὴν χώραν Κύπρον σκαιῶν, Σάθα ΜΒ 2 (1873), σ. 3· Benedict of Peterborough, The Chronicle known under the name of... Londres 1867 (Rolls Series) καὶ ἐκδ. Bouquet, XVII, Paris· Itinerarium Peregrinorum et Gesta Ricardi Regis, (Vinisauf), Londres 1864 (Rolls Series) καὶ ἐκδ. H. E. Mayer, Stuttgart 1962.
37. Χωνιάτης, σ. 379: ἐπεὶ καὶ τὸ πόρρω κακὸν τοῦ ἐν χερσὶν ἀλυπότερον, καὶ τοῦ θλίβοντος ἄρτι κουφότερον τὸ ἐλπιζόμενον χείριστον·
38. Χωνιάτης, σ. 378-379: ἀλλ᾿ ὁρῶν (ὁ ᾿Ανδρόνικος 87) αὐτῷ ἐπερχόμενον ὃν πάλαι πεφόβητο φόβον (ἦν γὰρ ὑφορώμενος ἀεὶ τὸ ἰῶτα ὡς τὴν αὐτοῦ παραλῦσον ἀρχήν)... Σκουταριώτης, σ. 342. ῾Ο Θ. Βλάχος, ῾Ο τύραννος τῆς Κύπρου κτλ., ενθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 36), σ. 172-73, γράφει πὼς ὑπῆρχε παλαιὰ πρόγνωση τοῦ Σ τ ε θ ά τ ο υ, ὅτι ὁ ᾿Ανδρόνικος (α΄) θὰ ξεθρονιζόταν ἀπὸ ἄνθρωπο, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα θὰ ἄρχιζε ἀπὸ Ι, καὶ παραπέμπει στὸ Χωνιάτη, σ. 371, καὶ στὰ βοηθήματα τοῦ O. Jurewicz, Andronikos, σ. 116, καὶ τοῦ J.P. Reinhard, Vollständige Geschichte des Königreichs Zypern, Erlangen-Leipzig 1766, σ. 102. ᾿Αλλὰ ὁ Χωνιάτης, σ. 371, καθὼς καὶ ὁ Jurewicz, δὲ λένε τίποτε σχετικό, τὸν δὲ Reinhard δὲν μπόρεσα νὰ πλησιάσω, ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο νὰ παραθέτη πηγὴ μὲ προγνώστη τὸν (Κωνσταντῖνον) Στηθάτον (καὶ ὄχι Στεθάτον), τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης, σ. 505-6, γιὰ μιὰ ἄλλη ἀποτυχημένη πρόγνωσή του, βλ. γι᾿ αὐτὴ τὴ πρόγνωση προσωπογραφίαν ῎Αννας Κομν. Βατ. 149, ὑ. 107.
39. Χωνιάτης, σ. 379.

δικάζονται γιά τήν πράξη πού έκαναν νά παράσχουν τήν έγγύησή τους.

Στή συνέχεια ό Χωνιάτης συμπληρώνει: «Δέν πέρασαν καί πολλές μέρες άπ' αύτή τή δίκη τους, καί οί άντρες κατηγορήθηκαν γιά έγκλημα καθοσιώσης, άν καί ήσαν τής μερίδας τού 'Ανδρόνικου 87 καί τόσο μαζί του δεμένοι»[40], πού σημαίνει πώς κατηγορήθηκαν γιά έσχατη προδοσία, γιά πράξη έναντίον τού θρόνου καί τής ζωής τού αύτοκράτορα.

Διαφαίνεται νομίζω άπ' τά άνωτέρω πώς κατά τό χρονικό διάστημα πού μεσολάβησε μεταξύ τής πρώτης δίκης, πού σ' αύτή κατηγορήθηκαν ώς έγγυητές γιά τήν άπολευτέρωση τού άπιστου 'Ισαάκιου 229, καί τής δεύτερης, πού σ' αύτή κατηγορήθηκαν γιά έγκλημα καθοσίωσης (= προδοσίας άπέναντι τού αύτοκράτορα), προέκυψαν στοιχεία πού σύμφωνα μέ αύτά ό Μακροδούκας καί ό Δούκας –καί ίσως καί αύτή ή παλιά καί άλλοτε πιστή σύντροφος καί έρωμένη τού 'Ανδρόνικου Κ. 87 Θεοδώρα Κ. 142– είχαν έλθει σέ έπαφές καί συνεννοήσεις μέ τό συγγενή τους 'Ισαάκιο Δ.Κ. 229 καί τόν παρότρυναν γιά μιά κατάληψη τού θρόνου, καθώς κατά τό 1185 τά πράματα έδειχναν πώς τό έδαφος κλονιζόταν κάτω άπ' τά πόδια τού 'Ανδρόνικου Κ. 87.

'Ο Μακροδούκας καί ό Δούκας φυλακίστηκαν στά «έπίπεδα οίκήματα» τού παλατιού τών Μαγγάνων πού βρισκόταν στό έ σ ω λεγόμενο Φ ι λ ο π ά τ ι ο[41].

Στίς 30 τού Μάη τού 1185[42], μέρα τής γιορτής τής 'Ανάληψης τού Χριστού πού πανηγύριζε τό παρεκκλήσι τού παλατιού τού έ ξ ω λεγόμενου Φ ι λ ο π α τ ί ο υ[43], στό όποίον άγαπούσε νά μένη ό αύτοκράτορας 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87[44], προσκλήθηκαν νά παραστούν όλα τά μέλη τής βυζαντινής άριστοκρατίας, τά όποία καί προσήλθαν μέ μεγάλη προθυμία. 'Από κεί, μετά τή λειτουργία, όλη ή όμήγυρη κατευθύνθηκε στό παλάτι τών Μαγγάνων πού βρισκόταν, καθώς είπαμε, στό έ σ ω Φ ι λ ο π ά τ ι ο ν.

'Η συνέλευση ήταν άληθινά «πολυάνθρωπη, πολύ μάλιστα πολυάνθρωπη, καθώς κανένας δέν άπουσίαζε άπ' αύτούς πού έπρεπε νά παραστούν». Τότε πρός έκπληξη τών συγκεντρωμένων, έβγαλαν «άπ' τά έπίπεδα οίκήματα» τούς έγκάθειρκτους Μακροδούκαν καί Δούκαν καί ώς «κατάκριτους» τούς θεατρίνισαν στήν αύλή τού παλατιού.

Οί δυστυχισμένοι άρχοντες, σ' αύτή τή δύσκολη θέση πού βρίσκονταν, πήραν μιά στάση εύλαβική, τόσο γιατί όδηγούνταν γιά νά δικαστούν, όσο καί γιατί ένατένιζαν ψηλά στό π ε ν τ ό ρ ο φ ο παλάτι τών Μαγγάνων τόν ίδιο τόν αύτοκράτορα· σήκωσαν τά μάτια τους πρός αύτόν, σταύρωσαν τά χέρια στό στήθος τους καί βαθιά ύποκλίθηκαν, δείχνοντας έτσι τό σεβασμό τους πρός τόν άνακτα[45].

40. Χωνιάτης, σ. 379. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, άριθ. 226, σ. 193.
41. Χωνιάτης, σ. 381. Γιά τή θέση τού παλατιού τών Μαγγάνων στό έσω Φιλοπάτιο, βλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 133, 143, 411, καί 453.
42. Χωνιάτης, σ. 380· Σκουταριώτης, σ. 342-43. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, άριθ. 226, σ. 193.
43. Γιά τό παρεκκλήσι τής 'Ανάληψης τού έξω Φιλοπατίου, βλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 144.
44. Χωνιάτης, σ. 380. Πρβλ. R. Janin, ένθ' άνωτ., σ. 133 καί 144, όπου καί έκ παραδρομής παραπέμπει είς Χωνιάτην, σ. 492 άντί σ. 380.

Στή μέση τής όμήγυρης πού συγκροτήθηκε σέ δικαστήριο, ό λ ο γ ο θ έ τ η ς τ ο ύ δ ρ ό μ ο υ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ό ς Στέφανος 'Αγιοχριστοφορίτης[46] πού «οί τότε άνθρωποι κατά πού τού έπρεπε τόν είχαν παρονομάσει 'Α ν τ ι χ ρ ι σ τ ο φ ο ρ ί τ η ν»[47] –κάποιος άλλος σύγχρονός του μάς λέει πώς οί ξύπνιοι άπ' τούς άνθρώπους τού είχαν κολλήσει αύτή τήν παρανομασία[48]– άπάγγειλε έναντίον τών δυό ύποδίκων, κάτω άπ' τήν έπιδοκιμασία τών παρισταμένων, τήν κατηγορία τής έσχατης προδοσίας καί τήν ίδια στιγμή τή θανατική καταδίκη τους, καθώς καί τήν άπόφαση τής διά λιθοβολισμού έκτέλεσης τής ποινής[49], καί πρώτος αύτός, δίδοντας τό παράδειγμα, άδραξε γεμάτος όργή ένα λιθάρι πού γέμιζε τή φούχτα του καί τό ξεσφενδόνισε κατά τού Κωνσταντίνου Μακροδούκα, τού πιό έπιφανή άπ' τούς δυό καταδίκους, τόσο γιά τή συγγένειά του μέ τήν αύτοκρατορική γενιά τών Κομνηνών, όσο καί γιά τήν ψηλή καί έπιβλητική κορμοστασιά του καί τόν τεράστιο πλούτο του.

Καί άμέσως μέ πάθος συνιστούσε σέ όλους τούς παρισταμένους νά μιμηθούν τό παράδειγμά του, καί μέ τήν άγριεμμένη ματιά του παρακολουθούσε όλη τήν όμήγυρη καί έκείνον πού δέν πετροβολούσε τόν κατηγορούσε ώς άπιστο πρός τόν αύτοκράτορα καί τόν άπειλούσε πώς σέ λίγο πρόκειται νά ύποστή τήν ίδια καταδίκη.

Κάτω άπό μιά τέτοια άπειλή πού προερχόταν άπ' τά χείλη τού πανίσχυρου πρωθυπουργού τού τ υ ρ ά ν ν ο υ –γιά νά τό πούμε μέ τή σημερινή όρολογία, γιατί μιά τέτοια άνάλογη θέση είχε καταντήσει νά κατέχη ό 'Αγιοχριστοφορίτης– όλοι οί συγκεντρωμένοι σήκωσαν πέτρες καί τίς πετούσαν κατά τών θυμάτων, κ' έτσι έρριξαν κάτω τούς άνθρώπους, πού «μετά τό μαρτύριο παρουσίαζαν ένα θέαμα άληθινά άξιολύπητο καί άπίστευτο, καθώς σέ ύψος βουνού ύψώθηκαν οί πέτρες πού είχαν ριχτή».

'Ενώ άκόμη έκεί πεσμένοι ψυχορραγούσαν, τούς σήκωσαν οί όρισμένοι γι' αύτή τήν ύπηρεσία, τούς τύλιξαν σέ κ ι λ ι κ ί α ή τ ά π η τ ε ς (= σέ πανιά ή σεντόνια), τούς φόρτωσαν πάνω σέ μουλάρια, καί τόν μέν 'Ανδρόνικον

45. Χωνιάτης, σ. 380-81.
46. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 591-92, ύ. 446, γιά τό άξίωμά του καί τήν τιτλοφορίαν του.
47. Χωνιάτης, σ. 381· Σκουταριώτης, σ. 343.
48. Εύστάθιος Θεσσαλονίκης, 'Άλωσις, έκδ. Κυριακίδη, σ. 44, καί έκδ. Bonn, σ. 405.
49. Χωνιάτης, σ. 381, τονίζει: «ώς ύπό δίκην άχθησόμενοι» (= δέν έχουν άκόμη δικαστή), ένώ σ. 383, τοποθετεί στό στόμα τού 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87 αύτά τά λόγια: «καί τήν τών δικαστών άπόφασιν ύπερκείσθαι τής αύτού προαιρέσεως». 'Άρα, έπιτόπου καί αύτόματα έγινε ή όλη διαδικασία τής άπαγγελίας τής κατηγορίας καί τής έκδοσης τών άποφάσεων τής θανατικής καταδίκης καί τού τρόπου τής έκτέλεσής της.

Δούκαν πῆγαν καὶ τὸν κρέμασαν στὸ Πέραν (σημ. Γαλατᾶ), ὅπου κατοικοῦσαν καὶ θάβονταν οἱ Ἑβραῖοι, τὸν δὲ Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν τὸν κρέμασαν σ' ἕνα λοφίσκο ποὺ ἦταν στὴν ἀπέναντι τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων ἀκτή[50].

Αὐτὸ ἦταν τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ πανυπερσέβαστου Κωνσταντίνου Μακροδούκα, τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κ. 140, καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, τὸ ὁποῖον ἔκανε μεγάλη ἐντύπωση καὶ ἐνέπνευσε ἐπίσης μεγάλη ἀνησυχία καὶ ταραχὴ στοὺς ΚΠολίτες, καθὼς γιὰ πρώτη φορὰ ἔβλεπαν μὲ τὰ ἴδια τους τὰ μάτια ἐκεῖνα ποὺ μὲ ἀπαρέσκεια εἶχαν ἀκούσει πὼς ἔγιναν στὶς ἐπαρχίες, καὶ στὸ ἄκουσμά τους ἔφραζαν τ' αὐτιά τους.

Βλέποντας ἔτσι τὸν κίνδυνο νὰ κρέμεται ἀπὸ πάνω τους, δὲν μποροῦσαν τὶς νύχτες νὰ κοιμηθοῦν, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι πὼς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο αἰσθάνονταν ὄχι μόνο οἱ ἐχτροὶ τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ μέχρι τότε ἀφοσιωμένοι ὀπαδοί του ποὺ εἶχαν ἀπολαβὲς ἀπ' αὐτὸν καὶ εἶχαν καταλάβει διάφορες θέσεις[51].

Ἔτσι ὁ θάνατος τοῦ Μακροδούκα χρησίμευσε ὡς ἕνα ξύπνημα τῶν αἰσθημάτων τοῦ λαοῦ τῆς ΚΠολης ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87[52].

Στὸν ἄλλο κόσμο, ὅπου ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου Στέφανος Ἀντιχριστοφορίτης θέλησε νὰ συνεχίση τὴ δραστηριότητά του, ζητώντας ἀπ' τοὺς πρὶν ἀπ' αὐτὸν πεθαμένους τὴν ἐξόφληση τῶν χρεῶν τους πρὸς τὸ δημόσιο, βρῆκε ἐμπόδια, καθὼς στὸ τέλος σύρθηκε γιὰ νὰ λογοδοτήση μπροστὰ στὸ Μίνωα καὶ στὸ Ραδάμανθη· ἀσφαλῶς μὲ κάποιο τρόμο θὰ ἀντιμετώπισε τὰ πολλὰ φάσματα τῶν θυμάτων του, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα κάποια θέση εἶχαν καὶ ἐκεῖνα τοῦ Μακροδούκα καὶ τοῦ Δούκα[53].

Ἡ Ἄννα Κ. 140, τῆς ὁποίας τὴ χρονολογία τοῦ θανάτου δὲ γνωρίζομε, ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνον Μακροδούκαν ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν[54], ποὺ ἀπ'

---

50. Χωνιάτης, σ. 381-82 Σκουταριώτης, σ. 343. Πρβλ. F. Cognasso, Partiti politici e lotti dinastiche in Bisanzio alla morte di Manuele Comneno, Memorie della Reale Accademia delle Scienze di Torino. Scienze morali, storiche e filologiche, 62 (1912), σ. 277. Γιὰ τὴ θέση τῆς κατοικίας καὶ ταφῆς τῶν Ἑβραίων, βλ. R. Janin, Constantinople Byzantine, σ. 259-60· γιὰ τὴ θέση τῆς μονῆς τῶν Μαγγάνων, βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 75-6.
51. Χωνιάτης, σ. 582-83.
52. Γιὰ τὴ συμμετοχὴ στὶς εὐθύνες τῶν ἐγκλημάτων ποὺ ἔγιναν κατὰ τὴν ἐπιτροπεία καὶ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, τῶν συγκλητικῶν, τῶν δικαστῶν καὶ τῶν ἄλλων παραγόντων, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 592-93 καὶ ὑ. 450-454.
53. Βασιλείου μητροπολίτη Κερκύρας τοῦ Πεδιαδίτη, Ἀνέκδοτος νεκρικὸς διάλογος ποὺ ἀναφέρεται σὲ πρόσωπα τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87, ἀνακοίνωση Κ. Μαναφῆ, Περιλήψεις ἀνακοινώσεων ΙΕ' Διεθνοῦς συνεδρίου Βυζαντινῶν Σπουδῶν τῶν Ἀθηνῶν, 5-11 Σεπτέμβρη 1976.
54. Ἀνάμεσα στὰ παιδιά τους μερικοὶ καταλέγουν, καθὼς στηρίζονται σὲ μιὰ μεταγενέστερη δυτικὴ πηγή, τὴν Ζωὴν Δούκαιναν, ποὺ παντρεύτηκε τὸν Ἰωάννην Δούκαν 90, ἀλλὰ στὴ Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 397 καὶ ὑ. 32, καὶ σ. 641-42 καὶ ὑ. 5, κατέδειξα πὼς εἶναι ὁλότελα

αὐτὰ μᾶς εἶναι γνωστὰ ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Κομνηνὸς 230[55] καὶ ὁ Ἀνώνυμος Δούκας Κομνηνὸς 231[56].

Μιὰ σφραγίδα φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή:

Σφράγισμα Δούκα σεβαστοῦ Κωνσταντίνου
ὅνπερ ἀθλητὰ ἐκ πάσης βλάβης ρύου[57].

Δὲν ἀποκλείεται ἡ σφραγίδα νὰ ἀνήκη στὸν Κωνσταντῖνον (Μακρο-) Δούκαν, τὸν σύζυγον τῆς Ἄννας Κ. 140, κατὰ τὸν καιρὸ ποὺ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ[58], ὅπως δὲν ἀποκλείεται ἐπίσης νὰ ἀνήκη στὸν σεβαστὸν Κωνσταντῖνον Δούκαν, τὸν δούκα Διοκλείας κλπ.[59] ἢ καὶ σὲ κάποιον ἄλλον ἀπ' τοὺς πολλοὺς ὁμώνυμους τοῦ ια' καὶ ιβ' αἰώνα[60].

ἀδύνατον ἡ σύζ. τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90, ἡ Ζωὴ Δούκαινα, κόρη κάποιου Κωνσταντίνου Δούκα καὶ κάποιας Ἄννας Κομνηνῆς, νὰ ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Κωνσταντίνου (Μακρο-) Δούκα καὶ τῆς Ἄννας Κ. 140.
55. Ὁ Ἰσαάκιος Δούκας Κομνηνὸς 230 φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Ἰσαάκιου Κ. 78 καὶ τὸ ἐπίθετο τοῦ πατέρα του (Μακρο-) Δούκας. Ὁ G. Moravcsik, Ἡ Οὐγγαρία καὶ τὸ Βυζάντιο κατὰ τὸ Μεσαίωνα, The Cambridge Medieval History, vol. IV, part I, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ντουντοὺ Σαούλ, σ. 433, σημειώνει πὼς «ἡ ἀδελφὴ τοῦ Βέλα III (καὶ ἄρα κόρη τοῦ Γκέϊζα II τῆς Οὐγγαρίας) παντρεύτηκε ἕνα ἐγγονὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81», δηλ. ἐγγονὸ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78. Ἀπ' τὶς κόρες αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ πρώτη, ἡ Εἰρήνη Κ. 138, εἶχε γιὸν τὸν Ἰσαάκιον Κ. 229 καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἔχη ἕνα δεύτερο γιὸ μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα· ἡ τρίτη κόρη του, ἡ Μαρία Κ. 141, μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς δὲν ἀπόχτησε παιδιὰ ἀπ' τὸν ἄντρα της Στέφανον IV τῆς Οὐγγαρίας· τῆς τέταρτης Θεοδώρας Κ. 142 καὶ τῆς πέμπτης Εὐδοκίας Κ. 143 τὰ παιδιὰ ποὺ ἀπόχτησαν μᾶς εἶναι γνωστά. Ἄρα ἡ μόνη ποὺ ἀπομένει ὡς μητέρα τοῦ Ἰσαάκιου Δ.Κ. 230 ποὺ παντρεύτηκε τὴ Μαργαρίτα τῆς Οὐγγαρίας, κόρη τοῦ Γκέϊζα II καὶ τῆς Εὐφροσύνης τοῦ Κιέβου, εἶναι ἡ Ἄννα Κ. 140. Πρβλ. W. H. Rudt de Collenberg, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 21), Tableau Généalogique I (Comnènes), ἀνάμεσα στὶς σ. 128-29· Szaboles de Vajay, συγγραφέας τοῦ ἔργου: La Couronne dite de Saint Etienne (1974 στὰ οὐγγρικά). Ἐπιστολή του τῆς 12ης.Χ.1976 πρὸς ἐμέ, ποὺ καὶ οἱ δυὸ συμφωνοῦν ἀπόλυτα πρὸς τὴν πιὸ πάνω συνταύτιση τοῦ Ἰσαάκιου Δ.Κ. 230.
56. Θεόδωρος Πρόδρομος, Ἐπὶ τύμβῳ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 542-43, ἀριθ. LXXVI (=76), στίχ. 4-5:

    πτόρθος Κομνηνῶν ἐκφύει με μητρόθεν
    καὶ ρίζα Δουκῶν βλαστάνει με πατρόθεν.

Ὁ νεκρὸς πρίγκιπας ἦταν γιὸς μιᾶς Κομνηνῆς καὶ ἑνὸς Δούκα, καὶ ταιριάζει νὰ ἦταν ἕνας γιὸς τῆς Ἄννας Κ. 140 καὶ τοῦ Κωνσταντίνου (Μακρο-) Δούκα. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ Ἀνώνυμος Δούκας Κομνηνὸς 231 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1155 καὶ νὰ πέθανε σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία, ἀφοῦ τὸ θάνατό του πρόλαβε καὶ θρήνησε ὁ Θεοδ. Πρόδρομος· ὁ ἡμιτελὴς ὅμως στίχος 13: «καὶ τριάκοντα χρόν...» μᾶς κάνει ἐπιφυλακτικοὺς γι' αὐτὴ τὴ συνταύτιση, ἐφόσον βέβαια τὸ στιχούργημα εἶναι γνήσιο προδρομικό, γιατὶ πάνω σ' αὐτὸ ὑπάρχουν σοβαρὲς ἀντιρρήσεις ἀπ' τὸν ἐρευνητὴ τοῦ Πρόδρομου Michael J. Kyriakis.
57. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 482, σ. 205.
58. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 5· L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 237, ὑ. 74.
59. Βλ. προσωπογραφίαν Εἰρήνης Κ. 138, ὑ. 10 καὶ 11.
60. V. Laurent, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 482, σ. 205, καὶ ἀριθ. 76, σ. 218.

141. Μαρία Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1140 – † ;)

῾Η Μαρία[1] Κομνηνὴ τριτότοκη κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 78 καὶ τῆς Θεοδώρας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1140[3].

Τὸ 1153, καθὼς ἡ Μαρία Κ. εἶχε μιὰ ἡλικία 13 χρονῶ, ὁ νέος αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Ι Barberousse (= Κοκκινοπώγωνας 1152 - 1190), ἀνεψιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Conrad III (1138 - 1152), τὴ ζήτησε σὲ γάμο, κάτω ἀπ᾿ τὶς ἑξῆς συνθῆκες.

Κατὰ τὸ 1153 ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἔστειλε μιὰ πρεσβεία στὸ Φρειδερίκο Ι τὸν Κοκκινοπώγωνα μὲ τὸ σκοπὸ νὰ φέρη κοντά του τὸν νέο ρ ή γ α τῆς ᾿Αλαμανίας[4], καθὼς αὐτὸ τὸ εἶχε πετύχει μὲ τὸ θεῖο τοῦ Φρειδερίκου Ι καὶ σύγγαμβρό του Κονράδο III, ἐνῶ συγχρόνως ἔστειλε καὶ μιὰ ἐπιστολὴ στὸν ἡγούμενο τοῦ Corvey Wibald, ποὺ διακρινόταν γιὰ τὰ φιλικὰ πρὸς τὸ Βυζάντιο αἰσθήματά του, νὰ ἐπηρεάση τὸν Κοκκινοπώγωνα, ἔτσι ποὺ νὰ προσαρμοστῆ στὰ σχέδια τοῦ Βυζαντίου[5].

Μιὰ γερμανικὴ πρεσβεία ἔφερε στὸ βασιλέα τὴν ἀνταπόκριση τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα, τὴν ὁποία γνωρίζομε ἀπ᾿ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ Wibald. Σὲ ἐπιστολή του, μὲ τὴν ὁποία εἶχε ἐφοδιάσει τὴν πρεσβεία ὁ Κοκκινοπώγωνας, ἀφοῦ εὐχαριστοῦσε τὸ βασιλέα γιὰ τὶς ἔναντι τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας διαθέσεις του, τοῦ ἔλεγε πὼς ὁ Κονράδος III στὴν ἐπιθανάτιο κλίνη του, τὸν εἶχε προτρέψει νὰ παραμείνη ἕνας θερμὸς ἐραστὴς τῆς βυζαντινῆς συμμαχίας. Σὲ συνέχεια ὁ Φρειδερίκος Ι ζητοῦσε ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ τὸ χέρι μιᾶς πριγκίπισσας τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ ἔχη πάνω σ᾿ αὐτὸ μιὰ γρήγορη ἀπάντηση. Καὶ στὸ τέλος, τοῦ γνωστοποιοῦσε πὼς σκεφτόταν κατὰ τὸ προσεχὲς καλοκαίρι νὰ ἐκστρατεύση κατὰ τοῦ βασιλείου τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας καὶ πὼς πάνω σ᾿ αὐτὸ εἶχε δώσει προφορικὲς ὁδηγίες στοὺς πρεσβευτές του γιὰ νὰ κατατοπίσουν τὸ βασιλέα[6].

Οἱ Γερμανοὶ ἀπεσταλμένοι ἔφεραν ἐπίσης μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Wibald πρὸς τὸ Μανουὴλ (α΄) ποὺ σ᾿ αὐτὴ ὁ ἡγούμενος τοῦ Corvey ἐξέθετε τὶς προσπάθειές του γιὰ νὰ πειστῆ ὁ Φρειδερίκος Ι νὰ παραμείνη πιστὸς στὴν ἑλληνικὴ

141.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κ. 75.
2. Κίνναμος, σ. 135: Μαρίαν τὴν ᾿Ισαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος θυγατέρα... Χωνιάτης, σ. 165: ἀλλὰ δὴ καὶ Μαρίαν ἔγημε τὴν τούτου ἀνεψιάν, ἣν ὁ σεβαστοκράτωρ ἐφύτευσεν ᾿Ισαάκιος. Βλ. καὶ Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 396-97 καὶ ὑ. 28 καὶ 33.
3. ῎Επρεπε τὸ πιὸ λίγο νὰ ἦταν 13 χρονῶ τὸ 1153 ποὺ ὁ Φρειδερίκος Ι τῆς Γερμανίας τὴ ζήτησε σὲ γάμο, ἀφοῦ προηγουμένως τὴν εἶδε στὴν ΚΠολη· δὲν ἐπρόκειτο ἐπομένως γιὰ ἀρραβῶνα μεταξὺ παιδιῶν, ὅπως κι αὐτὸ τότε συνηθιζόταν, βλ. S. De Jongh, σ. 63, ὑ. 5.
4. Wibald, Epistolae, ἔκδ. Jaffé, Bibliotheca rerum germanicarum, ᾿Επιστολὴ ἀριθ. 410, σ. 548.
5. Wibald, ᾿Επιστολὴ ἀριθ. 411, σ. 550.
6. ᾿Επιστολὴ Φρειδερίκου Ι πρὸς Μανουὴλ (α΄) εἰς Wibald, ᾿Επιστολὴ 410, σ. 548.

συμμαχία καὶ νὰ παντρευτῆ μιὰ βυζαντινὴ πριγκιπισσα

Σύμφωνα μὲ τὸν Κίνναμο ἡ ἐκλογὴ τοῦ Γερμανοῦ αυτοκράτορα επεσε «στὴν κόρη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ισαάκιου Κ 78 Μαρια Κ 141, τὴ φημισμένη γιὰ τὴ γενιά της καὶ τὴν ομορφιά της, αυτὴ ποὺ αμέσως ἐρωτεύτηκε»· οἱ Γερμανοὶ πρέσβεις, κατὰ τὸν Κινναμο, διαβεβαιωσαν τὸ βασιλέα πὼς ὁ Φρειδερίκος Ι «θὰ ἐκτελέση ολα οσα ὁ Κονράδος III και ο ιδιος ὁ Φρειδερίκος εἶχαν ὑποσχεθῆ γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ νορμανδικοῦ βασιλειου τῆς Σικελίας ἀπ᾿ τοὺς Βυζαντινούς, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1148 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1149, τότε ποὺ ἐπέστρεψαν στὸ Βυζάντιο απ᾿ τὸ προσκύνημά τους στὴν Παλαιστίνη»[8].

Εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ συνάντησε τότε στὴν ΚΠολη ὁ Φρειδερικος τὴ μικρὴ Μαρία Κ.[9] καὶ τὸν πατέρα της σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ισαάκιο Κ 78, καὶ νὰ ἐπιδίωξε αὐτὴ τὴν ἕνωση, «καθὼς διακαής του πόθος ἦταν νὰ παντρευτῆ μὲ μιὰ πριγκίπισσα τῆς πιὸ ὑψηλῆς ἀριστοκρατικῆς καταγωγῆς»[10].

Ξέρομε ἀπὸ δυὸ αὐθεντικὲς πηγὲς πὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση δέχτηκε τὴν πρόταση γιὰ τὸ συνοικέσιο μὲ τὴν ἀνεψιά του Μαρία Κ., καθὼς σ᾿ αὐτὴ τὴν ἕνωση ειδε τὴν πραγματοποιηση τῆς ἐπιθυμίας του γιὰ μιὰ είλικρινὴ καὶ μόνιμη συμμαχια μὲ τὴ Γερμανια καὶ πὼς αὐτὴ ἡ τελευταία, ὡς σύμμαχος, θὰ τὸν βοηθήση νὰ ξεπληρώση τὸ μεγάλο του καὶ ἀπατηλὸ ὄνειρο γιὰ μιὰ ἐπέκταση τοῦ Βυζαντίου στὴν ᾿Ιταλια καὶ αναβιωση τοῦ παλιοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους.

Κάτω ἀπ᾿ αὐτὰ τὰ ὄνειρα εἶναι ποὺ διαλύθηκε τὸ περίφημο αὐτὸ συνοικέσιο τῆς Μαρίας Κ. μὲ τὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα, κ᾿ ἔτσι δὲν ειχαμε μιὰ δεύτερη Θεοφανὼ πάνω στὸ θρόνο τῆς Γερμανίας.

Πολὺ γρήγορα ἀνταποκρίθηκε ὁ Μανουὴλ (α΄) στὸ αἴτημα τοῦ Φρειδερίκου Ι καὶ μιὰ δεύτερη πρεσβεία στάλθηκε σ᾿ αὐτόν, ἡ ὁποία ὅμως, καθὼς κατάστησε γνωστὲς τὶς ἀπόψεις τοῦ κυρίου της, συνάντησε τὴ σθεναρὴ ἐναντίωσή του, καὶ γύρισε ἄπραχτη πίσω στὸ Βυζάντιο[11].

Μιὰ τρίτη πρεσβεία ποὺ στάλθηκε στὸ Φρειδερίκο Ι καὶ ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἄντρες τῆς πρώτης σειρᾶς τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, τοὺς π α ν σ έ β α σ τ ο υ ς σ ε β α σ τ ο ὺ ς Μιχαὴλ Παλαιολόγον Δούκαν[12] καὶ ᾿Ιωάννην Δούκαν[13], καθὼς καὶ τὸν Νορμανδὸν κόμητα τῆς Gravina ᾿Αλέξανδρον de

7. Wibald, ᾿Επιστολὴ ἀριθ. 411, σ. 550.
8. Κίνναμος, σ. 134-35.
9. S. De Jongh, σ. 63, ὑ. 5, ποὺ τὸ θεωρεῖ βέβαιο· F. Chalandon, τ. II, σ. 346· peut-être vue lors de son séjour à Const/nople.
10. Κίνναμος, σ. 134.
11. Κίνναμος, σ. 135· Wibald, ᾿Επιστολὴ Μανουὴλ (α΄) πρὸς Wibald, ἀριθ. 424, σ. 561
12. Γιὰ τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον Δούκαν, βλ. D. Polemis, the Doukai, ἀριθ. 137, σ. 154, καὶ Κ. Βαρζοῦ, ᾿Αλέξιος Κ. - Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους, Βυζαντινὰ 7 (1975), σ. 175, Γενεαλογικὸς Πίνακας.
13. Γιὰ τὸν ᾿Ιωάννη Δούκα, βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 123, ὑ. 42, καὶ Κ. Βαρζοῦ.

Conversano[14], δὲν εἶχε καλύτερη τύχη[15].

Τὰ δυὸ τελευταῖα μέλη τῆς πρεσβείας μόλις καὶ κατόρθωσαν νὰ συναντήσουν τὸ Φρειδερίκο I, μετὰ τὴ στέψη του ὡς αὐτοκράτορα στὴ Ρώμη, ποὺ ἔγινε στὶς 18 τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1155, κοντὰ στὴν Ἀγκώνα τῆς Ἰταλίας, γιὰ νὰ τὸν φορτώσουν μὲ τὰ δῶρα τοῦ Μανουὴλ (α΄), πολυτελῆ ὑφάσματα, ἄλογα καὶ ἕνα σεβαστὸ ποσὸν χρημάτων[16].

Ἐκ νέου, οἱ βυζαντινοὶ πρεσβευτὲς μίλησαν στὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὸ συνοικέσιο τῆς Ἑλληνίδας πριγκίπισσας καὶ τὸν παρακίνησαν νὰ βαδίση κατὰ τοῦ Γουλιέλμου I (1154 - 1166), γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Ρογήρου II (1130 - 1154), τοῦ θανάσιμου ἐχτροῦ τοῦ Βυζαντίου, παρέχοντας μεγάλες ὑποσχέσεις γιὰ οἰκονομικὲς εἰσφορές. Θένε νὰ ποῦν πὼς ὁ Κοκκινοπώγωνας, ἦταν πρόθυμος νὰ ἀναλάβη αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία, ἀλλὰ προσέκρουσε στὴν ἐναντιότητα τῆς πλειονότητας, τῶν ὑποτελῶν του[17].

Νὰ μὴ γελοιόμαστε καθόλου· τὸ συνοικέσιο τοῦ Φρειδερίκου I τῆς Γερμανίας μὲ τὴ Μαρία Κ. 141 διαλύθηκε καὶ ἀπότυχε, γιατὶ ὁ Κοκκινοπώγωνας δὲν ἦταν ἕνα Κονράδος III καὶ δὲν ἤθελε νὰ πλησιάση τὸ Μανουὴλ (α΄) καὶ νὰ πραγματοποιήση τὶς ἀπώτερες βλέψεις του.

«Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰδέα ἦταν γιὰ τὸ Φρειδερίκο I αὐτὴ ποὺ ἦταν γιὰ τὸ Μανουὴλ (α΄), λέει νεώτερος ἱστορικός, ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς πολιτικῆς του σκέψης. Ἡ μύηση ἀκόμη νωπὴ τῆς Δύσης στὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο τοῦ Ἰουστινιανοῦ, στερέωσε ἐδῶ ἐπίσης τὴ συνείδηση τῆς οἰκουμενικότητας τῆς αὐτοκρατορικῆς σύστασης. Ὁ Φρειδερίκος I ἐναντιώθηκε στὶς ἀξιώσεις τοῦ Βυζαντίου πάνω στὴν Ἰταλία, ἔβλεπε μὲ μιὰ κακὴ ματιὰ τὶς οἰκουμενιστικὲς πνοὲς τοῦ Μανουὴλ (α΄), ποὺ γι᾿ αὐτὸν δὲν ἦταν παρὰ ἕνας Ἕλληνας βασιλέας. Ἀντὶ μιᾶς συμμαχίας μεταξὺ Γερμανίας καὶ Βυζαντίου ἐπῆλθε μιὰ ἐχτρότητα μεταξὺ τῶν δυὸ αὐτοκρατοριῶν. Ἡ καθεμιὰ διεκδικοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό της μόνο τὴν αὐτοκρατορία καὶ τὴν κληρονομιὰ τῆς Ρώμης. Ἀντὶ μιᾶς κοινῆς δράσης ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας, βλέπει κανεὶς δυὸ ἐχθρικὲς φιλοδοξίες νὰ κατατρίβωνται στὸ νὰ ξεπεράση ἡ μιὰ τὴν ἄλλη»[18].

Ἀλέξιος Κ. - Εἰρήνη Ρωσική, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 148, ὑ. 117, ὅπου ἐκ παραδρομῆς ἀναγράφεται Φρειδερίκου III ἀντὶ I καὶ Βαλδουΐνου III ἀντὶ IV.

14. Γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο de Conversano, βλ. Κ. Βαρζοῦ, Ἀλέξιος Κ. - Εἰρήνη Ρωσική, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 144 καὶ ὑ. 31, καθὼς καὶ προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 87 καὶ 93.
15. Γιὰ τὴν τριμελῆ σύνθεση τῆς πρεσβείας καὶ τὰ τῶν ἀποτελεσμάτων της, βλ. Κίνναμος, σ. 135-36.
16. Ἐπιστολὴ Φρειδερίκου I εἰς MGH., t. XX, σ. 348-49, καὶ Otton de Freisingen, Gesta, II, 23 καὶ σ. 408, ὅπου τὸν Ἰωάννη Δούκα ὀνομάζει Μαυροδούκαν· Simonsfeld, Jahrbücher des deutschen Reiches unter Friedrich I, τ. I, Leipsig 1908, σ. 365· Κίνναμος, σ. 136· Geoffroi de Viterbe, Gesta Friderici, MGH, SS., τ. XX, σ. 310, κάνει τὸ λάθος (στίχ. 138) νὰ φέρη τοὺς πρέσβεις τοῦ Μανουὴλ (α΄) παρόντας στὴ στέψη του.
17. Otton de Freisingen, Gesta, II, 24. MGH, SS., τ. XX, σ. 408· Boson, Vita Adriani IV, εἰς Liber Pontificalis, ἔκδ. Duchesne, τ. II, σ. 393.
18. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 405.

Μετὰ τὴ διάλυση τοῦ συνοικεσιου τῆς Μαρις Κ 141 μὲ το Φρειδερικο I τῆς Γερμανίας (1153 - 1155), δὲν τὴ συναντᾶμε πιὰ παρα τὸ 1161, τότε ποὺ παντρεύτηκε τὸ Στέφανο IV τῆς Ουγγαριας. Αλλὰ τότε η Μαρια Κ ηταν μιὰ κοπέλα 21 χρονῶ, κάτι ποὺ μᾶς κάνει νὰ ὑποψιαζόμαστε, εχοντας υπόψη τις συνήθειες τῆς ἐποχῆς, πως μετα τη διάλυση τοῦ ανωτέρω συνοικεσιου, θὰ παντρεύτηκε κάποιον ἀπ᾿ τὸν ὁποῖον χήρευσε και σε δευτερο γαμο παντρεύτηκε τὸ Στέφανο IV[19], κάτω ἀπ᾿ τις ἀκόλουθες συνθῆκες.

Κατὰ τὸ 1154 ὁ Οὔγγρος πρίγκιπας Στέφανος Αρπαδιδης, αδελφὸς τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Γκέιζα II, εγκατάλειψε την πατριδα του, καθὼς κατηγορήθηκε πὼς ἀπόβλεψε στὴν εκπόρθηση τοῦ θρόνου που κατεῖχε ὁ ἀδελφός του, καὶ κατάφυγε στὸ βυζαντινὸ εδαφος[20].

Μερικὰ χρόνια ἀργότερα βρίσκομε τὸ Στέφανο κοντὰ στὸν αυτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο I τὸν Κοκκινοπώγωνα, ὁ οποῖος ἐπιθυμώντας νὰ ἐξασφαλίση τὴ βοήθεια στοὺς πολέμους του τοῦ βασιλέα τῆς Ουγγαρίας Γκέϊζα II, ἀρνήθηκε νὰ τὸν βοηθήση καὶ τὸν εστειλε στὸ Βυζάντιο διὰ μέσου τῆς Βενετίας[21].

Γενόμενος εὐνοϊκὰ δεχτὸς ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ 81, ὁ Στέφανος εμεινε μερικὰ χρόνια στὸ Βυζάντιο καὶ γύρω στις ἀρχὲς τοῦ 1161 παντρεύτηκε τὴν ὡραία Μαρία Κ. 141, τὴν κόρη τοῦ σεβαστοκράτορα Ισαάκιου Κ. 78 καὶ ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα, αὐτὴ ποὺ ἄλλοτε εἶχε αποσπασει τὴν προσοχὴ τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα, τοῦ Κοκκινοπώγωνα[22].

Ἦταν μοιραῖο γιὰ τὴ Μαρία Κ. νὰ συνδέη πάντα τὴν τυχη της μὲ ξένους ἡγεμόνες. Ποιὰ ἦταν ἡ συμβίωσή της μὲ τὸ Στέφανο Αρπαδιδη ποὺ παρατάθηκε, ὅπως θὰ δοῦμε, μέχρι τὸν Απρίλη τοῦ 1165, δὲ μᾶς πληροφοροῦν οἱ πηγές. Πάντως ὁ Στέφανος λόγω τῆς μακρᾶς στο Βυζάντιο παραμονῆς του εἶχε προσαρμοστῆ στὰ ἑλληνικὰ εθιμα, εἶχε ἐκμάθει τὴν ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ θεωροῦνταν ἀπ᾿ τοὺς συμπατριῶτες του ὡς ενας ἐξελληνισμένος Οὔγγρος πρίγκιπας[23].

Λίγο μετὰ τὸ Στέφανο, ἕνας ἄλλος ἀδελφὸς τοῦ Γκέϊζα II, ὁ Λαδίσλαος, ἐγκατάλειψε ἐπίσης τὴν Οὐγγαρία, «ὄχι τόσο γιατὶ ὁ Γκέιζα II τὸν καταδίωξε ἢ ὁ ἴδιος τὸν εἶχε ἐπιβουλευτῆ, ὅσο γιατὶ ἑλκύστηκε ἀπ᾿ τὴ φήμη ποὺ διέτρεξε πὼς ὁ ἀδελφός του Στέφανος ἀπόλαυσε μιᾶς εὐτυχιας στὸ Βυζάντιο, κ᾿ ἔτσι προσῆλθε κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του καὶ ζήτησε τὴ φιλοξενία τοῦ βασιλέα στὴν ΚΠολη[24].

19. Καὶ ἡ S. De Jongh, σ. 63, ὑ. 7, διερωτᾶται μήπως πρόκειται γιὰ ένα δευτερο γάμο, λόγω τῆς ἡλικιας τῆς νύφης.
20. Rahewin, Gesta, III, 12, MGH, SS., τ. XX, σ. 392.
21. Rahewin, ενθ᾿ ἀνωτ., III 13.
22. Κίνναμος, σ. 203· Χωνιάτης, σ. 165.
23. Βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 32.
24. Κίνναμος, σ. 203· Χωνιάτης, σ. 165.

Καὶ ὁ Λαδίσλαος δὲ διαψεύστηκε τῶν ἐλπίδων του, ἀλλὰ ἔγινε δεχτὸς ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα μὲ τὶς τιμὲς ποὺ τοῦ ὀφείλονταν ὡς μέλους τῆς γενιᾶς τῶν Ἀρπαδιδῶν καὶ ὅλα ἀνταποκρίθηκαν πρὸς τὸ σκοπό του καὶ κόρη τοῦ προτάθηκε νὰ παντρευτῆ ἐκείνη ποὺ θὰ ἤθελε ἀπ᾽ τὶς πριγκίπισσες τῆς αὐτοκρατορικῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν. Ἀλλὰ ὁ Λαδίσλαος ἀποποιήθηκε τὴ σύναψη ἑνὸς τέτοιου γάμου, «μὴ τυχὸν καὶ ἐπηρεαστῆ, ὅπως ἰσχυρίστηκε, ἀπ᾽ τὶς χάρες τῆς βυζαντινῆς πριγκίπισσας ποὺ θὰ ἔπαιρνε, κ᾽ ἔτσι ξεχάση καὶ τὴν πατρίδα του καὶ τὶς οἰκογενειακές της παραδόσεις»[25], ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἔκανε νὰ ἀρνηθῆ ἦταν ποὺ φοβόταν πὼς τὸ πολιτικό του γόητρο θὰ μειωνόταν στὴν Οὐγγαρία, καθὼς μὲ ἕνα τέτοιο γάμο θὰ παρουσιαζόταν στὰ μάτια τῶν συμπατριωτῶν του ὡς ἕνα ὄργανο τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα[26].

Στὴν ΚΠολη λοιπὸν βρίσκονταν ὁ Στέφανος Ἀρπαδίδης παντρεμένος μὲ τὴ Μαρία Κ. 141 καὶ ὁ Λαδίσλαος λεύτερος, ὅταν στὶς 31 τοῦ Μάη τοῦ 1161 πέθανε ἀπὸ φυσικὸ θάνατο ὁ ἀδελφός τους βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας Γκέϊζα II[27], τὸν ὁποῖον στὸ θρόνο διαδέχτηκε ὁ πρεσβύτερος ἀπ᾽ τοὺς γιούς του Στέφανος III, ἕνα παιδὶ μιᾶς ἡλικίας 15 περίπου χρονῶ[28].

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν τῆς διαδοχῆς ἀμέσως προκλήθηκαν ἀμφισβητήσεις καὶ ἀντιγνωμίες.

Σ᾽ αὐτὴ τὴν ἐποχή, πραγματικά, τὸ δίκαιο διαδοχῆς στὸν οὐγγρικὸ θρόνο δὲν ἦταν ἀκόμη ὁλότελα ἀποκαταστημένο καὶ ἡ ἀρχαία συνήθεια ὑπαγόρευε τὴν προτίμηση, ὡς διαδόχου, τοῦ πρεσβύτερου μέλους τῆς δυναστείας καὶ ὄχι τοῦ πρεσβύτερου γιοῦ τοῦ ἀποθανόντος ἡγεμόνα[29].

Ἐδῶ ἦταν ποὺ στηρίχτηκαν οἱ ἀξιώσεις πάνω στὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας τῶν δυὸ ἀδελφῶν τοῦ Γκέϊζα II, οἱ ὁποῖοι ζητοῦσαν νὰ ἀπομακρύνουν ἀπ᾽ τὸ

25. Κίνναμος, σ. 203· Χωνιάτης, σ. 165.
26. Βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 32.
27. Χωνιάτης, σ. 165· Σκουταριώτης, σ. 254· Κίνναμος, σ. 203· γιὰ τὴν ἡμερομηνία καὶ χρονολογία θανάτου, βλ. Fessler, Geschichte von Ungarn, ἔκδ. Klein, τ. I, Leipsig 1867, σ. 260.
28. Χωνιάτης, σ. 165· Σκουταριώτης, σ. 254· Κίνναμος, σ. 203· Thuroczy, Cronica Hungarorum, ἔκδ. Schwandtner, Scriptores rerum Ungaricarum, τ. I, Vienne 1746, σ. 146-47. Γιὰ τὴν ἡλικία τοῦ Στέφανου III κατὰ τὴ στιγμὴ ποὺ διαδέχτηκε τὸν πατέρα του, βλ. Fessler, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 260, καὶ C. Grot, Iz istorij Ougrij i Slavianstva v.XII viékié, Varsovie 1889, σ. 258.
29. Κίνναμος, σ. 203· Χωνιάτης, σ. 166· Σκουταριώτης, σ. 254· Thuroczy, ἔνθ᾽ ἀνωτ. Πρβλ. Fessler καὶ Grot, ἔνθ᾽ ἀνωτ.· F. Chalandon, τ. II, σ. 470-71. Ὁ Κίνναμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., λέει «πὼς νόμος ὑπῆρχε στοὺς Οὔγγρους τὸ στέμμα πάντα νὰ περιέρχεται στοὺς ἐπιζῶντες ἀπ᾽ τοὺς ἀδελφούς», ἀλλὰ αὐτοὶ συνήθως ἦσαν καὶ οἱ πρεσβύτεροι στὴν ἡλικία ἀπ᾽ τὰ μέλη τῆς δυναστείας. Αὐτὸ τὸ σύστημα διαδοχῆς ἐπικρατοῦσε σὲ ὅλους τοὺς τουρκικῆς προέλευσης λαούς, ποὺ μεταξύ τους καὶ οἱ Οὔγγροι, καὶ αὐτὸ ἴσχυσε κατὰ τὴ διαδοχὴ τῶν Ὀσμανιδῶν. Καὶ στὸ Βυζάντιο κατὰ τὸν ζ᾽ αἰ. ὑπῆρχε μιὰ τέτοια ἀξίωση γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν ἀδελφῶν τοῦ αὐτοκράτορα στὴ βασιλεία, βλ. πρόχειρα G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 158-59.

θρόνο τὸν ἀνεψιό τους Στέφανο III. Ἀντιθέτως, ἡ μερίδα ἡ ὁποία κυριαρχοῦσε στὴν αὐλή, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ μακαρίτη βασιλέα, ὑποστήριζε τὰ δίκαια τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνα, καὶ ἐπικεφαλῆς αὐτῆς τῆς μερίδας ἦσαν, ἐκτὸς τῆς βασίλισσας - μητέρας Εὐφροσύνης, τῆς χήρας τοῦ Γκέϊζα II, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Gran Luc Banfi, ἕνας ἄνθρωπος καλλιεργημένος ποὺ εἶχε κάνει τὶς σπουδές του στὸ Παρίσι, καὶ ὁ διάσημος στρατηγὸς π α λ α τ ί ν ο ς Διονύσιος. Αὐτοὶ ἐδῶ, γιὰ νὰ θέσουν τοὺς ἀνταπαιτητὲς τοῦ θρόνου μπροστὰ σὲ γεγονὸς τελειωμένο, ἔσπευσαν νὰ τελέσουν τὴ στέψη τοῦ νεαροῦ βασιλέα. Ἀπ᾽ τὴ στιγμὴ ποὺ ἔλαβε γνώση αὐτῆς τῆς πράξης, ἐπενέβη ὁ Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου[30].

Ἀπέναντι τῆς ὑποψηφιότητας τοῦ Στέφανου III στὸ θρόνο τῆς Οὐγγαρίας ἐτέθη αὐτὴ τοῦ Στέφανου Ἀρπαδίδη, τοῦ συζύγου τῆς Μαρίας Κ. 143, ποὺ ὑποστήριζε ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου. Ἡ μερίδα τοῦ νεαροῦ βασιλέα, φαίνεται, πὼς στὶς ἀρχὲς ἦταν ἀρκετὰ ἀσθενική, γιατὶ βλέπομε τὸ Στέφανο III καὶ τὴν αὐλή του νὰ ἀναγκάζωνται νὰ διαφεύγουν, καὶ νὰ πηγαίνουν νὰ κλειστοῦν στὸ Presbourg[31].

Παρὰ τὴν ἐναντίωσή τους ὅμως στὸ γιὸ τοῦ Γκέϊζα II, ἡ πλειονότητα τῶν Οὔγγρων μεγιστάνων ἀρνήθηκαν νὰ δεχτοῦν ὡς ἡγεμόνα τὸ Στέφανο, τὸ σύζυγο τῆς Μαρίας Κ., τὸν ὁποῖον κατηγοροῦσαν γιὰ τὴν ἀφοσίωσή του πρὸς τὸ Βυζάντιο. Αὐτοὶ ἐδῶ, πάνω στὰ αἰσθήματά τους τὰ καθαρῶς ἐθνικά, ἔθεταν τὸν ἀδελφὸ τοῦ Γκέϊζα II κάτω ἀπ᾽ τὴν ἐξάρτηση τοῦ βασιλέα· ἀπὸ δῶ πήγαζε ο φόβος τους πὼς στὴν περίπτωση τῆς ἀνόδου του στὸ θρόνο, ἡ Οὐγγαρία δὲ θὰ γινόταν παρὰ ἕνα φέουδο τοῦ Βυζαντίου καὶ κατὰ κάποιο τρόπο μιὰ ἐπαρχία τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. «Ὁλότελα ἀσύμφορο θεωροῦσαν νὰ ἔχουν ὡς ἡγεμόνα ἕνα ἄνθρωπο ποὺ συγγένευε μὲ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου· γιατὶ στὸ βάθος ἔβλεπαν πὼς οἱ ἴδιοι οἱ Οὔγγροι θὰ βασιλεύωνται ἀπ᾽ αὐτόν, αὐτὸς δὲ θὰ ἐξουσιάζεται καὶ θὰ διατάσσεται ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου»[32].

Σ᾽ αὐτὲς τὶς αἰτίες πρέπει νὰ προσθέσωμε πὼς ὁ Στέφανος, ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας Κ., ἦταν νεώτερος τοῦ ἀδελφοῦ του Λαδισλαου[33], καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία συνήθεια, ὁ Λαδίσλαος ἦταν ὁ νόμιμος διάδοχος, ὡς ὁ πρεσβύτερος τῆς δυναστείας. Εἶναι ἐξάλλου πολὺ πιθανὸν ὁ Λαδίσλαος, ποὺ ἀσφαλῶς

30. Thuroczy, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 147 Annales Posonienses, MGH. SS., τ. XIX, σ. 573, ad annum 1172· Simon de Keisa, ἔκδ. Endlicher, Monumenta Arpadiana, σ. 119· Χωνιάτης, σ. 165-66· Σκουταριώτης, σ. 254. Γιὰ τὶς σπουδὲς τοῦ ἀρχιεπίσκοπου Luc Banfi στὸ Παρίσι, βλ. Gautier Mapes, De nugis curialium, ἔκδ. Whrigt, Londres 1850, σ. 73. Γιὰ τὸ στρατηγὸ Διονύσιο, βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 63 καὶ 64.
31. Henri de Muglen, Chronik, LII, ἔκδ. Kovachich, εἰς Sammlang kleiner noch ungedruckter Stücke, in welchen gleichzeitige Schrifsteller einzelne Abschnitte der ingarischen Geschichte aufgezeichnet haben, I, Ofen 1805, σ. 77· Annales Posonienses, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 573, ad annum 1172. Πρβλ. Grot, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 28), σ. 268, ὑ. 1.
32. Χωνιάτης, σ. 166· Σκουταριώτης, σ. 255.
33. Thuroczu, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 28), σ. 147· Κίνναμος, σ. 203.

ἤξερε γιὰ ποιὲς αἰτίες ὁ ἀδελφός του Στέφανος εἶχε γίνει μισητὸς στὴν Οὐγγαρία –κυρίως γιὰ τὴν εἴσοδό του στὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια, ἐνῶ αὐτὸς εἶχε ἀρνηθῆ, καθὼς ἔχομε δεῖ, νὰ κάνη κάτι τέτοιο– νὰ μὴν ἔμεινε ἀργὸς στὴ μέση ὅλων αὐτῶν τῶν ραδιουργιῶν, ἀλλὰ νὰ εἶχε ἐνεργήσει νὰ κινηθοῦν οἱ ὀπαδοί του στὴν Οὐγγαρία[34].

Γιὰ νὰ θέση τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ ἀνταπαιτητῆ ποὺ ὑποστήριζε, καθὼς καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ δικῆς του ἀνεψιᾶς Μαρίας Κ. 141, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἔστειλε πρεσβευτὲς στὴν Οὐγγαρία, καὶ ὁ ἴδιος πῆγε καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Σαρδικὴ (σημ. Σόφια τῆς Βουλγαρίας), γιὰ νὰ παρακολουθήση ἀπὸ κεῖ τὴν ἔκβαση τῶν διαπραγματεύσεων[35]. Εἶναι ἐκεῖ ποὺ συναντήθηκε μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους του, οἱ ὁποῖοι καὶ τὸν πληροφόρησαν γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ὑποψηφιότητας τοῦ γαμβροῦ του Στέφανου.

Αὐτὸς ἐδῶ ζήτησε τότε ἀπ᾿ τὸ βασιλέα νὰ τὸν βοηθήση γιὰ νὰ ὑποστηρίξη τὶς ἀξιώσεις καὶ διεκδικήσεις του μὲ στρατιωτικὴ δύναμη. ῾Ο Μανουὴλ (α΄) ἀποδέχτηκε τὴν εἰσήγηση καὶ ἕνα σῶμα στρατοῦ κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγὲς τοῦ ᾿Αλέξιου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 134, καθὼς γνωρίζομε, συνόδευσε στὴν Οὐγγαρία τὸν ἀνταπαιτητή, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλέας ἀναχώρησε γιὰ τὰ π α ρ ί σ τ ρ ι α σύνορα καὶ ἔφτασε στὴ Βρανίτζοβα καὶ τὰ Βελέγραδα[36].

Τὴ συνέχεια τῶν γεγονότων λεπτομερῶς ἔχομε ἐκθέσει σὲ ἄλλα μέρη τοῦ παρόντος ἔργου. Εἴδαμε ἐκεῖ, πὼς μετὰ μιὰ λιγόμηνη βασιλεία τοῦ φιλάσθενου Λαδίσλαου ΙΙ, ὁ Στέφανος IV κατόρθωσε νὰ ἐκπορθήση τὴν ἐξουσία καὶ νὰ στεφτῆ μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του Μαρία Κ. 141 βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας στὶς 11 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1162 καὶ πὼς ὡς τέτοιος παράμεινε μέσα σὲ συνεχεῖς ἀντιδράσεις ὡς τὶς 19 τοῦ ᾿Ιούνιου τοῦ ἴδιου ἔτους, ποὺ ὁ στρατὸς τοῦ νεαροῦ ἀνεψιοῦ του Στέφανου III τὸν νίκησε σὲ μάχη, κοντὰ στὰ Βελέγραδα, καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν Οὐγγαρία καὶ νὰ ζητήση ἄσυλο μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του κοντὰ στὸ θεῖο τους Μανουὴλ (α΄) στὴ Σαρδική[37].

᾿Επίσης εἴδαμε πὼς μετὰ μιὰ ἀποτυχημένη ἀπόπειρα ἀνακατάληψης τοῦ θρόνου μὲ τὴ βοήθεια καὶ πάλι τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ κάτω ἀπ᾿ τὴν ἀρχηγία τοῦ ἴδιου στρατηγοῦ, τοῦ ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὁ Στέφανος IV καὶ ἡ Μαρία Κ. 141 ἐγκαταλείφτηκαν ἀπ᾿ τὸ θεῖο τους - αὐτοκράτορα, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀναγκάστηκε νὰ στραφῆ πρὸς τὸν Στέφανο III, ὁ ὁποῖος κάτω ἀπ᾿ τὴν αὐτοκρατορικὴ πίεση παραχώρησε στὸ νεώτερο ἀδελφό του Βελᾶ (τὸν μετέπειτα Βελᾶ III) τὴ διοίκηση τῆς Δαλματίας καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Σιρμίου, ποὺ τοῦ εἶχε ἐκχωρήσει ὡς δικό του τιμάριο ὁ πατέρας τους Γκέϊζα ΙΙ, καὶ νὰ ἐπιτρέψη σ᾿ αὐτὸν (στὸ Βελᾶ) νὰ ἔλθη στὴν ΚΠολη, ὅπου καὶ λίγο ἀργότερα,

34. Βλ. F. Chalandon, τ. ΙΙ, σ. 472.
35. Χωνιάτης, σ. 166· Σκουταριώτης, σ. 255.
36. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 13.
37. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 14-27.

τὸ 1163, ἀρραβωνιάστηκε τὴν κόρη τοῦ βασιλέα, τὴ Μαρία Κ. 153[38].

Καὶ ἀκόμη εἴδαμε τὴν ἀπότομη ἀλλαγὴ τῆς πολιτικῆς τῶν συμβούλων τοῦ Στέφανου III, ποὺ ξανάνοιξαν μὲ τὸ Βυζάντιο τὶς ἐχθροπραξίες γιὰ νὰ καταλάβουν τὰ ἐδάφη ποὺ εἶχαν παραχωρηθῆ στὸ Βελᾶ, τὴν ἐκ νέου εἰσβολὴ τοῦ Στέφανου IV στὴν Οὐγγαρία, ἀπὸ δικὴ του αὐτὴ τὴ φορὰ πρωτοβουλία, καὶ τέλος τὴν ἐπιτυχία τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135 νὰ βγάλη τὸ Στέφανο IV ἀπ᾿ τὴ δύσκολη θέση, ποὺ σ᾿ αὐτὴ βρέθηκε κατὰ τὴν εἰσβολή του[39].

῾Ο Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἤθελε νὰ ξεκαθαρίση τὸ πρόβλημα τῆς Οὐγγαρίας, ἀποβλέποντας στὸ παράτολμο σχέδιο τῆς ἕνωσης αὐτῆς τῆς χώρας μὲ τὸ Βυζάντιο, γι᾿ αὐτὸ ἔκανε καὶ τόσες σ᾿ αὐτή, γύρω στὶς δέκα[40], ἐκστρατεῖες.

Σὲ συνέχεια τῶν ἀνωτέρω ποὺ περιληπτικὰ ἐκθέσαμε, ὁ αὐτοκράτορας ἐγκαταλείποντας τὸ Τίτελ, ἦλθε (τὸ 1163) καὶ ἐγκαταστάθηκε στὸ Π ε τ ρ ί κ ο ν (Petervaradin;) τῆς Οὐγγαρίας, ἀπὸ ὅπου ἀπηύθυνε μιὰ ἐπιστολὴ στὸ Στέφανο III γιὰ νὰ τὸν ὑποχρεώση νὰ ἀποδώση τὶς κτήσεις τοῦ Βελᾶ[41].

Στὶς ἀρχὲς τῆς ἐκστρατείας του, ὁ βασιλέας γινόταν παντοῦ δεχτὸς ὡς ἕνας ἐλευθερωτὴς ἀπ᾿ τὸν πληθυσμὸ καὶ τὸν κλῆρο τῶν χωρῶν ποὺ διέτρεχε, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἀνῆκαν, χωρὶς ἀμφιβολία, στὴν πλειοψηφία στὴν ὀρθόδοξη θρησκεία[42]. Τὸ ἴδιο ἔγινε κι ὅταν ἔφτασε στὸ Π α γ ά τ ζ ι ο ν (=Bacz), θρησκευτικὴ μητρόπολη τῆς περιοχῆς τοῦ Σιρμίου, ὅπου ἔκανε τὶς ἐπιχειρήσεις του ὁ ἑλληνικὸς στρατός[43].

Στὰ περίχωρα αὐτῆς τῆς πόλης βρισκόταν ὁ Μανουὴλ (α΄), ὅταν πληροφορήθηκε πὼς ὁ οὐγγρικὸς στρατὸς πλησίαζε, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς τὸ βασιλέα τῆς Βοημίας Λαδίσλαο[44], ὁ ὁποῖος κατὰ τὴ Δεύτερη Σταυροφορία εἶχε θεωρήσει τὸν ἑαυτό του λ ί ζ ι ο ν τοῦ Βυζαντίου, «δοῦλον δηλ. ἐθελόδουλο»[45]. ῾Η παρέμβαση αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνα ἐξασφάλισε τὸ θρόνο τῆς Οὐγγαρίας στὸ Στέφανο III, ἀλλὰ ἀπέδωσε στὸν ἀδελφό του Βελᾶ, ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπ᾿ τὴν κηδεμονία τοῦ Βυζαντίου, τὶς περιοχὲς ποὺ ἀπ᾿ τὸν πατέρα του τοῦ εἶχαν ἐπιδικαστῆ[46].

Καὶ γιὰ νὰ ἀποσπάση ὁ βασιλέας τὸν ρ ή γ α τῆς Τ ζ ε χ ί α ς (= βασιλέα τῆς Βοημίας) ἀπ᾿ τοὺς Οὔγγρους καὶ νὰ τὸν φέρη μὲ τὸ μέρος του, ζήτησε τὸ χέρι τῆς ἐγγονῆς του γιὰ ἕνα μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν

38. Βλ. προσωπογραφίες ᾿Αλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 28-29, καὶ ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 8-9.
39. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 10-12.
40. K. Jiretchek, Geschichte der Serben, τ. Ι (ὡς τὸ 1371), Gotha 1911, σ. 246.
41. Κίνναμος, σ. 217-18.
42. Κίνναμος, σ. 221.
43. Κίνναμος, σ. 222. Π α γ ά τ ζ ι ο ν (τοῦ Κινναμου) δὲν εἶναι ἡ Posega ἀλλὰ ἡ Bogaza = Bacz, βλ. Katona, Historia critica, τ. IV, σ. 65-6.
44. Κίνναμος, σ. 218, καὶ σ. 222-23.
45. Κίνναμος, σ. 223.
46. Κίνναμος, σ. 223-24· Vincent de Prague, MGH. SS., τ. XVII, σ. 682. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 480, ὑ. 1.

Κομνηνῶν. Καὶ πραγματικά, ξέρομε πὼς ἡ νεαρὴ πριγκίπισσα ἀναχώρησε καὶ ἔφτασε στὴν ΚΠολη τὸ 1165[47].

Ὁ Μανουὴλ (α΄) γενικὰ δὲν ἔμεινε παραπονεμένος ἀπ᾽ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐκστρατείας ποὺ κατηύθυνε, γιατὶ πέτυχε νὰ γίνη κύριος τῶν ἐδαφῶν ποὺ ἀνῆκαν στὸ Βελᾶ, δηλ. τῆς Δαλματίας καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Σιρμίου[48].

Λίγο μετά, ὁ Στέφανος III ἔστειλε μιὰ πρεσβεία στὸ βασιλέα καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ μὴ ἐπιτρέψη πιὰ στὸ Στέφανο IV νὰ προετοιμάση στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος τὶς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τοῦ βασιλείου τῆς Οὐγγαρίας[49].

Ὁ Μανουὴλ (α΄) προσπάθησε νὰ πείση τὸ Στέφανο IV «νὰ μὴ κινῆται γιὰ τὴν ἐπανάκτηση τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου, καθὼς τόσο στοὺς Οὔγγρους εἶναι ἀντιπαθής»[50], κ᾽ ἔπειτα ἐπέστρεψε στὸ Βυζάντιο, ἀφήνοντας στὸ Νικηφόρο Χαλούφη, ποὺ πρὶν λίγο εἶχε παντρευτῆ τὴν πρώην ἐρωμένη του καὶ ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ. 150[51], τὴ φροντίδα νὰ φυλάττη τὰ σύνορα τοῦ Δούναβη καὶ νὰ προσφέρη βοήθεια σὲ περίπτωση ἀνάγκης στὸν Οὔγγρο ἀνταπαιτητὴ καὶ σύζυγο τῆς ἀνεψιᾶς του Μαρίας Κ. Στέφανο IV, τὸν ὁποῖον, ἂν καὶ δὲν μποροῦσε ἐπίσημα νὰ τὸν ὑποστηρίξη, συνέχιζε νὰ δείχνη γι᾽ αὐτὸν τὸ ἐνδιαφέρον του[52].

Μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ὁ Στέφανος IV γύρισε στὴν Οὐγγαρία γιὰ νὰ ἐπαναλάβη τὸν ἀγώνα· ἀλλὰ σὲ λίγο προδόθηκε ἢ ἐγκαταλείφτηκε ἀπ᾽ τοὺς Οὔγγρους ὀπαδούς του καὶ λίγο ἔλειψε νὰ αἰχμαλωτιστῆ καὶ νὰ παραδοθῆ στὸν ἀνεψιό του Στέφανο III. Μαθαίνοντας ὁ αὐτοκράτορας τὴ νέα ἀποτυχία του καὶ πάλι μὲ γράμμα του τὸν συμβούλευσε νὰ ἀπέχη ἀπὸ παράκαιρες ἐπεμβάσεις ποὺ καταλήγουν σὲ βάρος του[53].

Ἀλλὰ ὁ Στέφανος IV, «μιὰ ψυχὴ ποὺ καιγόταν ἀπ᾽ τὴν ἐπιθυμία νὰ καθήση καὶ πάλι στὸν οὐγγρικὸ θρόνο», δὲν ἄκουσε τὶς συμβουλὲς τοῦ ἐστεμμένου θείου τῆς γυναίκας του, νομίζοντας πὼς «τώρα πιὸ πολὺ οἱ Οὖγγροι θὰ τὸν σεβαστοῦν ποὺ πιάστηκαν νὰ κακουργοῦν ἐναντίον του», κ᾽ ἔτσι παράμεινε στὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος[54].

Μαθαίνοντας ὁ Στέφανος III πὼς ὁ θεῖος του ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ βρίσκεται στὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος, συγκέντρωσε μεγάλες στρατιωτικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ τοῦ ἐπιτεθῆ, θέλοντας μιὰ γιὰ πάντα νὰ ξεκαθαρίση τὴν ὑπόθεση μαζί του. Καὶ μὲ μόνη τὴ φήμη τῆς στρατιᾶς τοῦ Στέφανου III, οἱ Οὖγγροι ὀπαδοὶ του Στέφανου IV ἄρχισαν νὰ τὸν ἐγκαταλείπουν, καὶ τὸ

47. Vincent de Prague, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 682.
48. Βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 480.
49. Κίνναμος, σ. 224.
50. Κίνναμος, σ. 224-25.
51. Βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 72.
52. Κίνναμος, σ. 225-26.
53. Κίνναμος, σ. 225.
54. Κίνναμος, σ. 225.

χειρότερο νὰ πυκνώνουν τὶς τάξεις τοῦ Στέφανου III. Βλέποντας αὐτὴ τὴν κατάσταση ὁ Ἕλληνας διοικητὴς τῆς παραμεθορίου Νικηφόρος Χαλούφης ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε, συμβούλευσε τὸ Στέφανο IV νὰ ἐγκαταλείψη τὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος καὶ νὰ ἔλθη στὸ Σίρμιο ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπ᾽ τὴν ἐξουσία τοῦ βασιλέα καὶ ὅπου μποροῦσε ὅ,τι θέλει νὰ ἐπιχειρήση, ἀλλὰ ὁ ἀγέρωχος Ἀρπαδίδης δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποχωρήση[55].

Θέλησε γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη νὰ δοκιμάση τὴν τύχη του, ἀλλὰ νικήθηκε καὶ ἐξουδετερώθηκε καὶ παραλίγο νὰ πιαστῆ καὶ πάλι αἰχμάλωτος, καὶ μόνο τότε συντριμμένος κατάφυγε στὸ Σίρμιο γιὰ νὰ συναντήση τὸ Χαλούφη[56].

Εἴδαμε ἀλλοῦ, πὼς μετὰ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ νίκη τους οἱ Οὖγγροι -εἴμαστε στὸ 1164- συγκέντρωσαν στρατεύματα στὸ Δούναβη καὶ πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε στὸ Σίρμιο, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς περιοχῆς ἀπὸ κάθε κίνδυνο καὶ γιὰ τὴ «σωτηρία» αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Στέφανου IV, τὸ Μιχαὴλ Γαβρᾶ, σύζυγο τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, ἐπικεφαλῆς ἑνὸς «ἀξιόλογου στρατοῦ»[57].

Στὶς ἀρχὲς τοῦ ἑπομένου ἔτους 1165, ὁ Στέφανος III, θεωρώντας τὸ Μανουὴλ (α΄), χωρὶς ἀμφιβολία, ὑπεύθυνο γιὰ τὴν τελευταία εἰσβολὴ τοῦ Στέφανου IV, ἐπανάλαβε τὶς ἐχθροπραξίες καὶ πέτυχε νὰ πάρη τὸ Σίρμιο ἀπ᾽ τοὺς Βυζαντινούς[58].

Ὁ Μανουὴλ (α΄) παραπονέθηκε μὲ γράμμα του στὸ Στέφανο III γιὰ τὴν παραβίαση τῆς συνθήκης, καθὼς αὐτὸς κατέλαβε τὸ Σίρμιο, ἀλλὰ ὁ βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας καὶ οἱ σύμβουλοί του δὲν ἔδοσαν καμιὰ σημασία στὶς παρατηρήσεις τοῦ βασιλέα[59].

Ἔτσι ὁ Μανουὴλ (α΄) ἀποφάσισε μὲ κάθε τρόπο νὰ πολεμήση τὸ Στέφανο III καὶ νὰ προσπαθήση ἀκόμη μιὰ φορὰ νὰ ἀποκαταστήση τὸ Στέφανο IV στὸ θρόνο τῆς Οὐγγαρίας[60].

Πρὶν ἐπιχειρήση κάτι, ὁ Μανουὴλ (α΄) ἐπιζήτησε νὰ ἀποξενώση τὸ Στέφανο III ἀπ᾽ τὶς συμμαχικὲς ἐνισχύσεις ποὺ τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ ἀντισταθῆ στὶς δυνάμεις τοῦ Βυζαντίου, κατὰ τὴν τελευταία ἐκστρατεία, καὶ νὰ ἐξασφαλίση στὸν ἑαυτό του μερικοὺς συμμάχους. Πέτυχε ἔτσι τὴ βοήθεια τῆς Βενετίας, ἡ ὁποία τοῦ ὑποσχέθηκε ἑκατὸ πλοῖα[61].

Ἐξάλλου, γιὰ νὰ δημιουργήση ἕνα ἀντιπερισπασμὸ στὰ σύνορα τῆς Οὐγγαρίας, ἔσπρωξε μερικοὺς Ρώσους πρίγκιπες ἤδη συμμάχους τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας νὰ χτυπήσουν τὴν Οὐγγαρία. Ἕνας ἀπ᾽ τοὺς ἀνεψιούς του, ὁ γιὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου του Ἀνδρόνικου Κ. 87, ὁ Μανουὴλ

55. Κίνναμος, σ. 226.
56. Κίνναμος, σ. 226.
57. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 19.
58. Κίνναμος, σ. 231. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 481, ὑ. 2, ποὺ ἐκ παραδρομῆς παραπέμπει εἰς Κίνναμον, σ. 227 ἀντὶ σ. 231.
59. Κίνναμος, σ. 231.
60. Κίνναμος, σ. 231-32.
61. Κίνναμος, σ. 230-31 καὶ 237.

Κ. 161, έπιφορτίστηκε γι' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ καὶ στάλθηκε στοὺς Ρώσους πρίγκιπες Rostislav I Mstislavič, μέγαν ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου καὶ τοῦ Smolensk (1158 - 1167, † 14.III.1168) καὶ στὸν Mstislav II Izjaslavič, ἡγεμόνα τοῦ Volynsk (1158 ἢ 1159) ποὺ ἀργότερα, ἔγινε κι' αὐτὸς μέγας ἡγεμόνας τοῦ Κιέβου (1169 - 1171, † 13.VIII.1173). Ἡ ἀποστολὴ του Βυζαντινοῦ πρίγκιπα πέτυχε καὶ οἱ δυὸ ἡγεμόνες ἔκλεισαν ἀπὸ ἕνα σύμφωνο φιλίας[62], καὶ ὁ δεύτερος ἀπ' αὐτοὺς ὑποσχέθηκε νὰ στείλη στρατιωτικὴ βοήθεια[63].

Ἐπίσης ὁ αὐτοκράτορας πέτυχε νὰ διαταράξη τὶς σχέσεις τοῦ ἡγεμόνα τοῦ Galitsh Ἰαροσλάβου μὲ τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανο III, ἂν καὶ ὁ πρῶτος εἶχε δώσει στὸ δεύτερο τὴν κόρη του, καὶ νὰ ἐξασφαλίση, ἂν ὄχι ἄλλο, τοὐλ. τὴν οὐδετερότητα τοῦ Ἰαροσλάβου[64].

Τέλος, ὁ γάμος τῆς ἐγγονῆς τοῦ Λαδίσλαου τῆς Βοημίας μὲ ἕνα Κομνηνὸ πρίγκιπα, ἔκανε τὸ Λαδίσλαο νὰ ἐγκαλείψη ἐπίσης τὸ Στέφανο III[65].

Μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Σιρμίου, ὁ Στέφανος III καὶ οἱ Οὖγγροι ἀπασχολήθηκαν, καθὼς καὶ ἀλλοῦ ἔχομε ἀναφέρει, μὲ τὴν πολιορκία του Ζευγμίνου (Semlin). Αὐτὴ ἡ πολιορκία παρατάθηκε, γιατὶ ἡ πόλη ἐπισιτιζόταν ἀπ' τὸ βυζαντινὸ στόλο τοῦ Δούναβη, ποὺ μάταια οἱ Οὖγγροι προσπάθησαν νὰ ἀπωθήσουν. Ὁ Μανουὴλ (α') σὲ ἐνίσχυση τῆς φρουρᾶς τοῦ Ζευγμίνου, ἔστειλε ἕνα «ἀξιόλογο στράτευμα» μ' ἐπικεφαλῆς τοὺς στρατηγοὺς Μιχαὴλ Γαβρᾶν καὶ Ἰωσὴφ Βρυέννιον, ποὺ ὁ μὲν πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ἦταν σύζυγος τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, ὅπως καὶ πιὸ πάνω εἴπαμε, ὁ δὲ δεύτερος τῆς Μαρίας Κ. 85, ἀλλὰ ἡ συμβολὴ αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος δὲν μπορεῖ νὰ διευκρινιστῆ ἀπ' τὴν ἔκθεση τοῦ ἱστορικοῦ ποὺ μᾶς δίνει τὴν πληροφορία[66].

Μέσα στὸ Ζεύγμινο βρισκόταν καὶ ὁ Στέφανος IV· καθὼς ὁ γενναῖος καὶ ἀνυπότακτος Ἀρπαδίδης ἦταν ἡ ψυχὴ τῆς ἀντίστασης τοῦ Ζευγμίνου, καὶ οἱ Οὖγγροι δὲν μπόρεσαν νὰ ἐξουδετερώσουν τὸ βυζαντινὸ στόλο ποὺ ἐφοδίαζε τὴν πόλη, «βρῆκαν ἕνα ἄλλο σκοτεινὸ τρόπο γιὰ νὰ κάμψουν τὴν ἀντίσταση τῶν πολιορκουμένων» καὶ συγχρόνως «νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ ἕνα ἄνθρωπο ποὺ ἀπὸ μακρὸ χρονικὸ διάστημα καὶ μὲ διαφόρους κύκλους καὶ μεθόδους τοὺς ἐνοχλοῦσε, κ' ἔτσι νὰ ἡσυχάσουν».

Μὲ πράκτορες ποὺ εἶχε ἡ κυβέρνηση τοῦ Στέφανου III μέσα στὸ Ζεύγμινο, πέτυχε νὰ πλησιάση καὶ νὰ ἐξαγοράση ἕνα ἀπ' τοὺς Οὔγγρους τῆς προσωπι-

62. Κίνναμος, σ. 232 καὶ 235. Ὁ «Ρωσίσθλαβος» τοῦ Κίνναμου εἶναι ὁ Rostislav I καὶ ὁ Πριμίσθλαβος» εἶναι μᾶλλον ὁ Mstislav II τῆς Βολυνίας, βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 482. Γιὰ τὶς χρονολογίες τῆς ἡγεμονίας τους, βλ. V. Grumel, Chronologie (1958), σ. 395.
63. Grot, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 28), σ. 330.
64. Βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 482.
65. Vincent de Prague, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 46), σ. 682. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 483, ὅπου ἐκ παραδρομῆς ἀναφέρει πὼς ἕνας ἐγγονὸς τοῦ Λαδίσλαου τῆς Βοημίας παντρεύτηκε μιὰ Βυζαντινὴ πριγκίπισσα, ἐνῶ ὁ ἴδιος ἱστορικός, τ. II, σ. 480, ἀναγράφει πὼς ὁ Μανουὴλ (α') «ζήτησε τὸ χέρι μιᾶς ἐγγονῆς τοῦ Λαδίσλαου γιὰ ἕνα ἀπ' τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας. Καὶ γνωρίζομε πὼς ἡ νεαρὴ πριγκίπισσα στάλθηκε τὸ 1165 στὴν ΚΠολη».
66. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 21 καὶ 22.

κῆς ὑπηρεσίας τοῦ Στέφανου IV ποὺ ἀπολάμβανε τῆς ἰδιαίτερης ἐμπιστοσύνης του καὶ ποὺ ἄκουγε στὸ ὄνομα Θωμᾶς. Σ' αὐτὸν ὑπέδειξαν νὰ ρίξη δηλητήριο στὸ ποτήρι τοῦ κρασιοῦ ποὺ πρόσφερνε στὸ κύριό του ἢ ἄλλο τρόπο νὰ βρῆ γιὰ νὰ τὸν βγάλη ἀπ' τὴ μέση. Αὐτὸς προτίμησε νὰ βάλη δηλητήριο πάνω στὸ ἐπίθεμα ποὺ τοποθετοῦσε στὸ ἀνοιχτὸ μέρος τῆς φλέβας τοῦ Στέφανου IV, καθὼς τοῦ ἔκανε γιὰ κάποιο πάθος του ἀφαίμαξη.

«Τὸ δηλητήριο διαχύθηκε σὲ ὅλο τὸ σῶμα τοῦ Ἀρπαδίδη καὶ διέτρεξε καὶ καταστάλαξε στὰ πιὸ ἐπίκαιρα μέρη καὶ ἔβγαλε τὸν ἄνθρωπο ἀπ' τὴ ζωή, λέει ὁ Χωνιάτης, γιὰ νὰ ἀποδειχτοῦν ἀπ' τὰ ἴδια τὰ πράματα καθαρὰ ἀνασφαλεῖς καὶ ἐπίφοβες οἱ προθέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ πὼς μάταια ἀπὸ μόνοι τους ἐπιχειροῦν καὶ κοπιάζουν νὰ πετύχουν κάτι, ἂν δὲ βοηθήση ἀπὸ ψηλὰ καὶ τὸ θεϊκὸ χέρι καὶ δὲ συμφωνήση γι' αὐτὸ ποὺ κάνουν καὶ δὲν καθοδηγῆ τὶς σκέψεις τους καὶ τὶς ἐνέργειές τους»[67].

Μὲ ἄλλα λόγια ὁ Χωνιάτης θέλει νὰ πῆ πὼς οἱ προθέσεις καὶ τὰ ἔργα τοῦ Στέφανου IV, δὲν ἦσαν ἀπ' τὸ Θεὸ εὐλογημένα.

Κάτω ἀπ' τὶς ἀνωτέρω συνθῆκες, ὁ Στέφανος IV ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια στὶς 13 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1165[68].

Καὶ ἀμέσως μὲ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου, τὸ Ζεύγμινο παραδόθηκε στοὺς Οὔγγρους[69], καὶ αὐτὸ καὶ μόνο δείχνει τί σήμαινε ἡ παρουσία τοῦ ἡγεμόνα σ' αὐτὴ τὴν πόλη καὶ ποιοὶ ἐπιτακτικοὶ λόγοι ἐπέβαλαν στοὺς Οὔγγρους τοῦ Στέφανου III τὴ δολοφονία του.

Καθὼς αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἔγιναν κύριοι τῆς κατάστασης, βρῆκαν τὸ νεκρὸ τοῦ κακότυχου πρίγκιπα καὶ ξεθύμαναν πάνω του· τὸν καθύβρισαν καὶ τὸν γελοιοποίησαν, καὶ δὲν ἐπέτρεψαν νὰ τοῦ ἀπονεμηθοῦν ὅσα ἀνήκουν στοὺς πεθαμένους, καὶ ἀκόμη τὸν ἔβγαλαν ἔξω ἀπ' τὶς πύλες τῆς πόλης καὶ τὸν ἄφησαν ἄταφο μέχρι ποὺ ἡ φυσικὴ κατάσταση τοῦ πτώματος –ἡ δυσοσμία ποὺ ἀνέδιδε- τοὺς ἀνάγκασε νὰ τὸ πᾶνε στὸ ναὸ τοῦ πρωτομάρτυρα καὶ ἀρχιδιάκονου Στέφανου καὶ νὰ τὸ θάψουν σ' ἕνα λάκκο[70].

Ἀπ' τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Στέφανος III πληροφορήθηκε τὸ θάνατο τοῦ θείου του, χάρισε τὴ ζωὴ στοὺς Ἕλληνες καὶ Οὔγγρους ὀπαδοὺς τοῦ μακαρίτη ἡγεμόνα ποὺ βρίσκονταν μέσα στὸ Ζεύγμινο[71].

Ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία τοῦ Ἀρπαδίδη αὐτοῦ πρίγκιπα καὶ πρόσκαιρου βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας, τοῦ συζύγου μιᾶς Κομνηνῆς πριγκίπισσας, τῆς Μαρίας 141.

67. Κίνναμος, σ. 239· Χωνιάτης, σ. 167-68.
68. Thurocy, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 28), σ. 183, ὁ ὁποῖος δίνει τὴν ἡμερομηνία: millesimo centesimo septuagesimo tertio idus aprilis feria quinta, ἡ ὁποία καὶ πρέπει νὰ διορθωθῆ εἰς: millesimo centesimo sexagesimo quinta, idus aprilis feria tertia. Βλ. Kap-Herr, Die abendländische Politik Kaiser Manuels, Strasbourg 1881, σ. 144, καὶ Grot, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 28), σ. 330 ὑ.
69. Κίνναμος, σ. 239· Χωνιάτης, σ. 168.
70. Κίνναμος, σ. 239-40· Χωνιάτης, σ. 168· Σκουταριώτης, σ. 256.
71. Κίνναμος, σ. 239. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 483.

῾Οφείλομε νὰ ὁμολογήσωμε πὼς παρὰ τὸ πολιτικό του λάθος νὰ συνάψη ἕνα γάμο καὶ νὰ ἑνωθῆ μὲ τοὺς Κομνηνοὺς τοῦ Βυζαντίου, πράξη ἡ ὁποία τὸν ἀποξένωσε ἀπ᾽ τὴν ἀγάπη τῶν συμπατριωτῶν του, ὁ τριτότοκος γιὸς τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ II τοῦ Τυφλοῦ (1114 - 1141) καὶ τῆς ῾Ελένης, κόρης τοῦ ἀρχιζουπάνου τῆς Σερβίας Uroš I (περὶ τὸ 1113 - περὶ τὸ 1131) καὶ τῆς Γαλλίδας ῎Αννας[72], ὑπῆρξε ἕνας δραστήριος, ἀδάμαστος καὶ ἀκαταπόνητος πρίγκιπας ποὺ ἕνδεκα ὁλάκερα χρόνια (1154 - 1165)· ἀγωνίστηκε γιὰ νὰ ὑποσκελίση στὴν ἀρχὴ τὸν ἀδελφό του Γκέϊζα II (1141 - 1161) κ᾽ ἔπειτα τὸν ἀνεψιό του Στέφανο III (1161 - 1173) καὶ ν᾽ ἀνέβη στὸ θρόνο τῆς Οὐγγαρίας –γιὰ μιὰ στιγμὴ αὐτὸ τὸ πέτυχε (ἀπὸ 11.II.1162 - 19.VI.1162)– κι ἂν ἕνα δολοφονικὸ χέρι ἐμπνευσμένο ἀπ᾽ αὐτὸν τὸν ἀπαίσιο ἀνεψιό του –τὸν Στέφανο III– δὲν ἀνέκοπτε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς του, δὲν ἀποκλείεται στὸ τέλος νὰ πετύχαινε καὶ μιὰ ὁριστικὴ στὸν οὐγγρικὸ θρόνο ἐγκατάσταση.

῎Επίσης πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε πὼς ὁ Στέφανος IV ᾿Αρπαδίδης στάθηκε ἕνας πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος φίλος τοῦ Βυζαντίου –ἔξω φρενῶ ἔγινε ὁ βασιλέας κὺρ Μανουὴλ (α᾽) ὁ Κομνηνὸς 81 μὲ τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου του καὶ τὰ δόντια ἔτριξε στοὺς Οὔγγρους[73]– καὶ πὼς τὴ φιλία του δὲν τὴ θυσίασε, ἂν κι αὐτὴ προκαλοῦσε τὴν ἐχθρότητα τῆς πλειονότητας τοῦ λαοῦ του.

῾Η Μαρία Κ. 141 ποὺ τὸ 1165 ἔμεινε ἴσως γιὰ δεύτερη φορὰ χήρα σὲ ἡλικία 25 χρονῶ[74], δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν ἀπόχτησε ἀπ᾽ τὸ Στέφανο IV παιδιά· μᾶλλον πρέπει νὰ ἀποκλείσωμε τὴν ὕπαρξη τέκνων, γιατὶ αὐτὰ θὰ ἀναφέρονταν εἴτε ἀπ᾽ τοὺς ῞Ελληνες εἴτε ἀπ᾽ τοὺς Οὔγγρους ἱστορικούς.

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ περαιτέρω τύχη τῆς Μαρίας Κ. 141 μᾶς εἶναι ἄγνωστο· ἡ πληθώρα τῶν σημαντικῶν καὶ ἀξιόλογων γεγονότων δὲν ἀφήνει νὰ μνημονευτοῦν αὐτὲς οἱ ὑπάρξεις, κ᾽ ἔτσι τὸ χάος τοῦ χρόνου τὶς ἁρπάζει καὶ τὶς κατακλείνει, χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἴχνη στὴν ἱστορία.

῎Ισως κάποιο μοναστήρι ἀπ᾽ τὰ τόσα ποὺ ἵδρυσαν οἱ Κομνηνοὶ ἢ καὶ κάποιο ἄλλο, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Στέφανου IV, θὰ ἄνοιξε τὶς πύλες του καὶ θὰ τὴ δέχτηκε –τόσες ἄλλες ἔκλεισαν τὰ νιάτα τους– καὶ θὰ τέλειωσε ἐκεῖ τὶς μέρες της, χωρὶς ἡ ἱστορία νὰ ἐνδιαφερθῆ νὰ ἀναγράψη τὴ χρονολογία τοῦ θανάτου της.

72. Βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 74. Γιὰ τὶς χρονολογίες τῆς ἡγεμονίας τοῦ Uroš I, βλ. V. Grumel, Chronologie, σ. 389.
73. Κίνναμος, σ. 240· Χωνιάτης, σ. 168.
74. ῾Η Μαρία Κ. 141 ἐπέζησε τοῦ Στεφάνου IV, καθὼς δὲν ἀναφέρεται ὁ θάνατός της ἀπ᾽ τὸ 1161 ποὺ παντρεύτηκε τὸ Στέφανο ὡς τὸ 1165 ποὺ πέθανε αὐτὸς ὁ τελευταῖος· ἂν κάτι τέτοιο γινόταν, ὁπωσδήποτε θὰ ἀναφερόταν ἀπ᾽ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς ἐποχῆς (Κίνναμον ἢ Χωνιάτην), λόγω τῆς ἐνάργειας τῶν γεγονότων ποὺ ἀναφέρονται στὸ Στέφανο IV.

142. Θεοδώρα Κομνηνή (γένν. 1145 – † μετὰ τὸ 1185)

῾Η Θεοδώρα[1] Κ. τεταρτότοκη κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 78 καὶ πρωτότοκη ἀπ᾽ τὴ δεύτερη σύζυγό του Εἰρήνην Διπλοσυνάδηνὴν[2] γεννήθηκε τὸ 1145[3].

῾Η Θεοδώρα Κ. τὸ 1158 ἦταν μιὰ πολὺ νέα κοπελίτσα μόλις 13 χρονῶ· σ᾽ αὐτὴ τὴν ἡλικία κάποιος μᾶς τὴ ζωγραφίζει, λέγοντας πὼς ἦταν «πολὺ ψηλή, πολὺ ὄμορφη, μὲ ἕνα χρῶμα καταπληχτικῆς λευκότητας, πυκνὰ ξανθὰ μαλλιά, πολὺ κομψὴ καὶ ἄπειρα γοητευτική»[4].

Αὐτὴ ἡ καλλονὴ ἐπρόκειτο νὰ θυσιαστῆ στὸ βωμὸ τῆς πολιτικῆς καὶ νὰ παντρευτῆ ἕνα ξένο ἡγεμόνα κάτω ἀπ᾽ τὶς ἑξῆς συνθῆκες.

῾Ο βασιλέας τῆς ῾Ιερουσαλὴμ Βαλδουῖνος III (1143 - 1163) ἀπὸ καιρὸ ἐπιθυμοῦσε νὰ συνάψη στενὲς σχέσεις μὲ τὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, συνεχίζοντας πάνω σ᾽ αὐτὸ τὴν πολιτικὴ τοῦ πατέρα του Foulques d'Anjou (1131 - 1143) ποὺ κάπως δειλὰ τὴν εἶχε προσχεδιάσει. ῾Ο νεαρὸς μονάρχης – τὸ 1158 ἀνύπαντρος· ἀκόμη ἦταν 27 χρονῶ– κατάλαβε πὼς γιὰ νὰ καταπολεμήση τὴ νέα μουσουλμανικὴ δύναμη ποὺ διατελοῦσε κάτω ἀπ᾽ τὸν atabeg τοῦ ᾿Αλεπίου καὶ τῆς Δαμασκοῦ Nûr ad-din (1144 - 1174), ἡ συμφιλίωση ὅλων τῶν χριστιανῶν δὲν ἀποτελοῦσε καθόλου περιττὴ πολυτέλεια. Τώρα ποὺ ἡ μουσουλμανικὴ Συρία εἶχε πραγματοποιήσει τὴν τρομερὴ ἑνότητά της, γινόταν ἀπαραίτητο νὰ τῆς ἀντιτάξη τὴ στενὴ ἕνωση τῆς Λατινικῆς ᾿Ανατολῆς καὶ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. «Μεγαλοφυὴς σκέψη, λέει κάποιος, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἀλλάξη τὸν ροῦ τῆς ἱστορίας»[5].

Γιὰ νὰ πετύχη αὐτὸ τὸ σκοπό, γιὰ νὰ σταματήση τὶς ἀρχαῖες ἐχτρότητες καὶ γιὰ νὰ πραγματοποιήση τὴ συμμαχία του μὲ τὸ Βυζάντιο, «τὴ μόνη ποὺ μποροῦσε νὰ ἀναχαιτίση τὴν κατάρρευση τῆς Λατινικῆς ᾿Ανατολῆς»[6], ὁ

142.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Θεοδώρας Κ. 79 καὶ ἐκεῖνο τῆς πρώτης συζύγου τοῦ πατέρα της Θεοδώρας.
2. Κίνναμος, σ. 237 καὶ 250· Χωνιάτης, σ. 184: ἐγχρίπτει (ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87) σαρκικῶς καὶ ἐνασελγαίνει ἀκολάστως τῇ τοῦ πρώτου ἐξαδέλφου θυγατρὶ Θεοδώρᾳ (᾿Ισαακίου φημὶ τοῦ σεβαστοκράτορος, τοῦ βασιλέως Μανουὴλ ὁμαίμονος) θανάτῳ ἄρτι ἀποβαλούσῃ τὸν παρθένιον σύνευνον, ὃς ἦρχε πρὸ βραχέος τῆς Παλαιστίνης· Βαλδουῖνος ἦν οὗτος, τὸ γένος ἕλκων ἐξ ᾿Ιταλῶν. Αὐτόθι, σ. 295 καὶ 376-77· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 857, 943 καὶ 1026-27· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 229-30, 312, 381. Τὸ πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 142 προερχόταν ἀπ᾽ τὴ δεύτερη σύζυγο τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 78, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾽, σ. 396 καὶ ὑ. 28.
3. Τὸν Σεπτέμβρη τοῦ 1158 ποὺ παντρεύτηκε τὸν Βαλδουῖνο III τῆς ῾Ιερουσαλὴμ ἦταν 13 χρονῶ, καθὼς βεβαιώνει ὁ σύγχρονός της Guillaume de Tyr, ἔνθ᾽ ἀνωτ., λατ. κείμ., σ. 857, ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 229: au treziesme an de son aage.
4. Guillaume de Tyr, ἔνθ᾽ ἀνωτ., λατ. κείμ. σ. 857, ἀρχαιογαλλ. κείμ. σ. 229. Πρβλ. R. Grousset, Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem, Paris 1934-1936, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ ᾿Α. Παγκάλου; σ. 150.
5. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 150.
6. Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 53.

Βαλδουΐνος III άποφάσισε νά ζητήση τό χέρι μιας Βυζαντινής πριγκίπισσας.

Καί γι' αυτό τό ζήτημα έστειλε μιά πρεσβεία στόν αυτοκράτορα Μανουήλ (α') Κ. 81 στήν ΚΠολη, πού τήν άποτελοϋσαν ό Onfroi II de Toron, ό Guillaume des Barres καί ό Jocelin Pisiaus, ή όποία τοϋ έξέθεσε τήν έπιθυμία τοϋ κυρίου της καί τόν διαβεβαίωσε γιά τά καλά αισθήματα πού τρέφει πρός τόν αυτοκράτορα καί τό Βυζάντιο καί πώς άποδοκιμάζει τήν πολιτεία τοϋ πρίγκιπα τής Αντιόχειας Renaud de Chatillon (1153 - 1160) καί ιδιαίτερα τή ληστοπειρατική του έπιδρομή στήν Κύπρο (1155)[7].

«Ήταν ή πρώτη φορά πού ένας βασιλέας τής Ιερουσαλήμ έπαιρνε τήν πρωτοβουλία ένός διαβήματος τόσο ειλικρινά φιλικοϋ άπέναντι τής Αυτοκρατορίας»[8].

Ό βασιλέας διάλεξε γιά σύζυγο τοϋ Βαλδουΐνου III, αυτή έδώ τήν άνεψιά του, τήν κόρη τοϋ άδελφοϋ του Ισαάκιου Κ. 78, τή Θεοδώρα Κ. 142, έχοντας τήν έλπίδα πώς αυτή θά γίνη ό καλύτερος πρεσβευτής του κοντά στή φραγκική αυλή τής Ιερουσαλήμ.

Μιά παραμυθένια άκολουθία, πού σ' αυτή μετεΐχαν καί οί τρεις πρεσβευτές τοϋ Βαλδουΐνου III, άποβίβασε τό Σεπτέμβρη τοϋ 1158 τήν πριγκίπισσα στήν Τύρο. Έφερνε μαζί της μιά προίκα, πού όπως λέει κάποιος θύμιζε τίς Χίλιες καί Μία νύχτες[9], κασέλες γεμάτες χρυσά ύπέρπυρα, άλλα ύπέρπυρα γιά τά έξοδα τοϋ γάμου καί τών γιορτών πού θά δίδονταν, χρυσαφικά καί πολύτιμα πετράδια, άπειρα πολυτελή υφάσματα, χρυσοκέντητα μεταξωτά, χαλιά καί τάπητες άμύθητης άξίας, όλη τή λεπτή καί έπιτηδευμένη πολυτέλεια τοϋ Βυζαντίου.

Καθώς ό έψηφισμένος Λατίνος πατριάρχης τών Ιεροσολύμων Amaury (1157 - 1180) δέν είχε άκόμη χειροτονηθή, γιατί καθυστεροϋσε ή έγκριση τής άγίας Έδρας, τό μυστήριο τοϋ γάμου τέλεσε ό Λατίνος πατριάρχης τής Αντιόχειας Aimery «γιά μεγάλη χαρά όλης τής γής», όπως μέ άφέλεια λέει ό Γουλιέλμος τής Τύρου.

Ό Βαλδουΐνος III, όπως μάς λέει ό ίδιος ιστορικός, «άμέσως ερωτεύτηκε τήν παιδούλα γυναίκα του. Αυτός πού ώς έκείνη τή στιγμή παράδερνε σέ τόσες κακές ερωτικές περιπέτειες, άφοσιώθηκε ολότελα σ' αυτή καί τής έμεινε πιστός μέχρι τό θάνατό του. Τά ήθη του έγιναν τέτοια, όπως ένός γέρου άνθρώπου»[10].

7. Βλ. προσωπογραφίαν Ιωάννη Κ. 128, ύ. 37-40.
8. Zoé Oldenbourg, Les Croisades, Mayenne 1966, σ. 371.
9. R. Grousset, ένθ' άνωτ., σ. 150.
10. Γιά τή σύνθεση τής πρεσβείας τοϋ Βαλδουΐνου III, γιά τήν άκολουθία καί τήν άποβίβαση στήν Τύρο, γιά τήν προίκα καί τήν ομορφιά τής νύφης, γιά τήν ευλογία τοϋ γάμου καί τόν έρωτα τοϋ Βαλδουΐνου, βλ. Guillaume de Tyr, ένθ' άνωτ., λατ. κείμ. σ. 857, άρχαιογαλλ. κείμ. σ. 229-30. Γιά τή γαμική ένωση Βαλδουΐνου - Θεοδώρας Κ. έπίσης βλ. αυτόθι, σ. 943 καί 1026-1027 λατ. κείμ., σ. 312 καί 381 άρχαιογαλλ. κείμ.· Κίνναμον, σ. 237 καί 250· Χωνιάτην, σ. 184, βλ. τό κείμενο άνωτέρω, ύ. 2. Πρβλ. Δ. Ζακυθηνός, ένθ' άνωτ., σ. 53· R. Grousset, ένθ' άνωτ., σ. 150· Z. Oldenbourg, ένθ' άνωτ., σ. 371-72· Κ. Άμαντος, Ιστορία, τ. Β', σ. 361· Ch. Diehl, Fig. Byz., II s., σ. 106-8, έλλην. μετάφρ. σ. 465-67.

Γιά τά αισθήματα όμως τής Θεοδώρας Κ. άπέναντι στό Βαλδουΐνο III, άν κρίνωμε άπ' τήν κατοπινή διαγωγή της, πρέπει κάπως νά άμφιβάλωμε. Δέν άποκλείεται, όπως καί άλλες Βυζαντινές πριγκίπισσες[11], «νά αισθάνθηκε, όπως λέει καί κάποια, κάπως έκτοπισμένη στή μέση αυτών τών βαρβάρων, όπου ή πολιτική τοϋ θείου της τήν είχε πιέσει γιά νά έξοριστή»[12].

Άπό πολιτική άποψη ή χαρά πού μέ αυτή έγινε δεχτή ή ξανθή Θεοδώρα Κ. έξηγεΐται άπόλυτα. Ή μικρή βασίλισσα έφερνε στούς Φράγκους τής Ανατολής τή βεβαιότητα μιάς βυζαντινής συμμαχίας καί τήν υπόσχεση μιάς σύντομης αυτοκρατορικής έπέμβασης έναντίον τοϋ Nûr-ad-Dîn[13].

Άλλοϋ, μάς δόθηκε ή ευκαιρία νά γνωρίσωμε τό Βαλδουΐνο III, νά δοϋμε μερικές άπ' τίς άρετές τοϋ άντρός πού παντρεύτηκε ή Θεοδώρα Κ. 142[14].

Σέ όσα τότε είπαμε μποροϋμε νά προσθέσωμε πώς στά μάτια τών Λατίνων τής Συρίας καί τής Παλαιστίνης ό Βαλδουΐνος III είχε τό πλεονέκτημα νά είναι ό πρώτος βασιλέας τής Ιερουσαλήμ πού είχε γεννηθή σ' αυτή τή χώρα, πραγματικός γόνος τών άγίων Τόπων, όπου όλα, τόποι καί άνθρωποι, τοϋ ήσαν γνωστά. «Προικισμένος μέ άπέραντη μνήμη, άναγνώριζε τούς άνθρώπους άκόμη καί τούς πιό ταπεινούς, καί τούς χαιρέτιζε πρώτος άναφέροντας τοϋ καθενός τό όνομα»[15].

Έξίσου σημαντικό είναι, πού σ' αυτό τό κατ' έξοχή φεουδαρχικό βασίλειο τής Ιερουσαλήμ, ό Βαλδουΐνος III γνώριζε πολύ καλά τούς καταστατικούς χάρτες, τά δίκαια καί τά έθιμα τοϋ κάθε φέουδου, κι άπ' αυτό θεωροϋνταν ώς ό καλύτερος νομομαθής τοϋ βασιλείου του[16].

Όλα αυτά τά χαραχτηριστικά έδειχναν πώς στό γιό τοϋ βασιλέα Foulques καί τής βασίλισσας Μελισσάνθης πού ήταν μιά μισοαρμενίδα[17], τό γαλλικό καί τό άνατολικό αίμα κατέληγαν στήν πιό τέλεια ισορροπία.

Άπόλυτα προσαρμοσμένος στό περιβάλλον, ό νεαρός μονάρχης διατηροϋσε στήν άσιατική γή όλη τή δροσερότητα τοϋ άνδηγαυΐκοϋ χαραχτήρα. Έτσι άποκαλύφτηκε σάν ένας άπ' τούς πιό τέλειους έκπροσώπους τής ύπερπόντιας Γαλλίας, σάν υπόδειγμα Φράγκου βασιλέα τοϋ ιβ' αί.[18].

Τό 1143, όταν ό Βαλδουΐνος III διαδέχτηκε τόν πατέρα του Foulques στό θρόνο τών Ιεροσολύμων ήταν ένα άγόρι 13 χρονώ[19], καί ώς άνήλικος έμεινε

11. Βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 131, ύ. 15.
12. Z. Oldenbourg, ένθ' άνωτ., σ. 372.
13. R. Grousset, ένθ' άνωτ., σ. 150.
14. Βλ. προσωπογραφίαν Ιωάννη Κ.Κ. 104, ύ. 40-45.
15. Guillaume de Tyr, είς R. Grousset, ένθ' άνωτ. σ. 141.
16. Guillaume de Tyr, είς R. Grousset, ένθ' άνωτ. σ. 141.
17. Ή Μελισσάνθη ήταν κόρη τοϋ βασιλέα Βαλδουΐνου II de Bourg (1118 - 1131) καί τής βασίλισσας Μορφίας, κόρης τοϋ Αρμένιου πρίγκιπα Γαβριήλ, κυβερνήτη τής Μελιτηνής.
18. R. Grousset, ένθ' άνωτ., σ. 142.
19. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 704· άρχαιογαλλ. κείμ. σ. 89.

Βαλδουΐνος ΙΙΙ ἀποφάσισε νά ζητήση τό χέρι μιᾶς Βυζαντινῆς πριγκίπισσας.

Καί γι᾽ αὐτό τό ζήτημα ἔστειλε μιά πρεσβεία στόν αὐτοκράτορα Μανουήλ (α᾽) Κ. 81 στήν ΚΠολη, πού τήν ἀποτελοῦσαν ὁ Onfroi II de Toron, ὁ Guillaume des Barres καί ὁ Jocelin Pisiaus, ἡ ὁποία τοῦ ἐξέθεσε τήν ἐπιθυμία τοῦ κυρίου της καί τόν διαβεβαίωσε γιά τά καλά αἰσθήματα πού τρέφει πρός τόν αὐτοκράτορα καί τό Βυζάντιο καί πώς ἀποδοκιμάζει τήν πολιτεία τοῦ πρίγκιπα τῆς ᾽Αντιόχειας Renaud de Chatillon (1153 - 1160) καί ἰδιαίτερα τή ληστοπειρατική του ἐπιδρομή στήν Κύπρο (1155)[7].

«῏Ηταν ἡ πρώτη φορά πού ἕνας βασιλέας τῆς ῾Ιερουσαλήμ ἔπαιρνε τήν πρωτοβουλία ἑνός διαβήματος τόσο εἰλικρινά φιλικοῦ ἀπέναντι τῆς Αὐτοκρατορίας»[8].

῾Ο βασιλέας διάλεξε γιά σύζυγο τοῦ Βαλδουΐνου ΙΙΙ, αὐτή ἐδῶ τήν ἀνεψιά του, τήν κόρη τοῦ ἀδελφοῦ του ᾽Ισαάκιου Κ. 78, τή Θεοδώρα Κ. 142, ἔχοντας τήν ἐλπίδα πώς αὐτή θά γίνη ὁ καλύτερος πρεσβευτής του κοντά στή φραγκική αὐλή τῆς ῾Ιερουσαλήμ.

Μιά παραμυθένια ἀκολουθία, πού σ᾽ αὐτή μετεῖχαν καί οἱ τρεῖς πρεσβευτές τοῦ Βαλδουΐνου ΙΙΙ, ἀποβίβασε τό Σεπτέμβρη τοῦ 1158 τήν πριγκίπισσα στήν Τύρο. ῎Εφερνε μαζί της μιά προίκα, πού ὅπως λέει κάποιος θύμιζε τίς Χίλιες καί Μία νύχτες[9], κασέλες γεμάτες χρυσά ὑπέρπυρα, ἄλλα ὑπέρπυρα γιά τά ἔξοδα τοῦ γάμου καί τῶν γιορτῶν πού θά δίδονταν, χρυσαφικά καί πολύτιμα πετράδια, ἄπειρα πολυτελή ὑφάσματα, χρυσοκέντητα μεταξωτά, χαλιά καί τάπητες ἀμύθητης ἀξίας, ὅλη τή λεπτή καί ἐπιτηδευμένη πολυτέλεια τοῦ Βυζαντίου.

Καθώς ὁ ἐψηφισμένος Λατίνος πατριάρχης τῶν ῾Ιεροσολύμων Amaury (1157 - 1180) δέν εἶχε ἀκόμη χειροτονηθῆ, γιατί καθυστεροῦσε ἡ ἔγκριση τῆς ἁγίας ῞Εδρας, τό μυστήριο τοῦ γάμου τέλεσε ὁ Λατίνος πατριάρχης τῆς ᾽Αντιόχειας Aimery «γιά μεγάλη χαρά ὅλης τῆς γῆς», ὅπως μέ ἀφέλεια λέει ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου.

῾Ο Βαλδουΐνος ΙΙΙ, ὅπως μᾶς λέει ὁ ἴδιος ἱστορικός, «ἀμέσως ἐρωτεύτηκε τήν παιδούλα γυναίκα του. Αὐτός πού ὡς ἐκείνη τή στιγμή παράδερνε σέ τόσες κακές ἐρωτικές περιπέτειες, ἀφοσιώθηκε ὁλότελα σ᾽ αὐτή καί τῆς ἔμεινε πιστός μέχρι τό θάνατό του. Τά ἤθη του ἔγιναν τέτοια, ὅπως ἑνός γέρου ἀνθρώπου»[10].

---

7. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Ιωάννη Κ. 128, ὑ. 37-40.
8. Zoé Oldenbourg, Les Croisades, Mayenne 1966, σ. 371.
9. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 150.
10. Γιά τή σύνθεση τῆς πρεσβείας τοῦ Βαλδουΐνου ΙΙΙ, γιά τήν ἀκολουθία καί τήν ἀποβίβαση στήν Τύρο, γιά τήν προίκα καί τήν ὀμορφιά τῆς νύφης, γιά τήν εὐλογία τοῦ γάμου καί τόν ἔρωτα τοῦ Βαλδουΐνου, βλ. Guillaume de Tyr, ἔνθ᾽ ἀνωτ., λατ. κείμ. σ. 857, ἀρχαιογαλλ. κείμ. σ. 229-30. Γιά τή γαμική ἕνωση Βαλδουΐνου - Θεοδώρας Κ. ἐπίσης βλ. αὐτόθι, σ. 943 καί 1026-1027 λατ. κείμ., σ. 312 καί 381 ἀρχαιογαλλ. κείμ,· Κίνναμον, σ. 237 καί 250· Χωνιάτην, σ. 184, βλ. τό κείμενο ἀνωτέρω, ὑ. 2. Πρβλ. Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 53· R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 150· Z. Oldenbourg, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 371-72· Κ. ῎Αμαντος, ῾Ιστορία, τ. Β᾽, σ. 361· Ch. Diehl, Fig. Byz., II s., σ. 106-8, ἑλλην. μετάφρ. σ. 465-67.

Γιά τά αἰσθήματα ὅμως τῆς Θεοδώρας Κ. ἀπέναντι στό Βαλδουΐνο ΙΙΙ, ἄν κρίνωμε ἀπ᾽ τήν κατοπινή διαγωγή της, πρέπει κάπως νά ἀμφιβάλωμε. Δέν ἀποκλείεται, ὅπως καί ἄλλες Βυζαντινές πριγκίπισσες[11], «νά αἰστάνθηκε, ὅπως λέει καί κάποια, κάπως ἐκτοπισμένη στή μέση αὐτῶν τῶν βαρβάρων, ὅπου ἡ πολιτική τοῦ θείου της τήν εἶχε πιέσει γιά νά ἐξοριστῆ»[12].

᾽Από πολιτική ἄποψη ἡ χαρά πού μέ αὐτή ἔγινε δεχτή ἡ ξανθή Θεοδώρα Κ. ἐξηγεῖται ἀπόλυτα. ῾Η μικρή βασίλισσα ἔφερνε στούς Φράγκους τῆς ᾽Ανατολῆς τή βεβαιότητα μιᾶς βυζαντινῆς συμμαχίας καί τήν ὑπόσχεση μιᾶς σύντομης αὐτοκρατορικῆς ἐπέμβασης ἐναντίον τοῦ Nûr-ad-Din[13].

᾽Αλλοῦ, μᾶς δόθηκε ἡ εὐκαιρία νά γνωρίσωμε τό Βαλδουΐνο ΙΙΙ, νά δοῦμε μερικές ἀπ᾽ τίς ἀρετές τοῦ ἀντρός πού παντρεύτηκε ἡ Θεοδώρα Κ. 142[14].

Σέ ὅσα τότε εἴπαμε μποροῦμε νά προσθέσωμε πώς στά μάτια τῶν Λατίνων τῆς Συρίας καί τῆς Παλαιστίνης ὁ Βαλδουΐνος ΙΙΙ εἶχε τό πλεονέκτημα νά εἶναι ὁ πρῶτος βασιλέας τῆς ῾Ιερουσαλήμ πού εἶχε γεννηθῆ σ᾽ αὐτή τή χώρα, πραγματικός γόνος τῶν ἁγίων Τόπων, ὅπου ὅλα, τόποι καί ἄνθρωποι, τοῦ ἦσαν γνωστά. «Προικισμένος μέ ἀπέραντη μνήμη, ἀναγνώριζε τούς ἀνθρώπους ἀκόμη καί τούς πιό ταπεινούς, καί τούς χαιρέτιζε πρῶτος ἀναφέροντας τοῦ καθενός τό ὄνομα»[15].

Ἐξίσου σημαντικό εἶναι, πού σ᾽ αὐτό τό κατ᾽ ἐξοχή φεουδαρχικό βασίλειο τῆς ῾Ιερουσαλήμ, ὁ Βαλδουΐνος ΙΙΙ γνώριζε πολύ καλά τούς καταστατικούς χάρτες, τά δίκαια καί τά ἔθιμα τοῦ κάθε φέουδου, κι ἀπ᾽ αὐτό θεωροῦνταν ὡς ὁ καλύτερος νομομαθής τοῦ βασιλείου του[16].

῞Ολα αὐτά τά χαραχτηριστικά ἔδειχναν πώς στό γιό τοῦ βασιλέα Foulques καί τῆς βασίλισσας Μελισσάνθης πού ἦταν μιά μισοαρμενίδα[17], τό γαλλικό καί τό ἀνατολικό αἷμα κατέληγαν στήν πιό τέλεια ἰσορροπία.

᾽Απόλυτα προσαρμοσμένος στό περιβάλλον, ὁ νεαρός μονάρχης διατηροῦσε στήν ἀσιατική γῆ ὅλη τή δροσερότητα τοῦ ἀνδηγαυϊκοῦ χαραχτήρα. ῎Ετσι ἀποκαλύφτηκε σάν ἕνας ἀπ᾽ τούς πιό τέλειους ἐκπροσώπους τῆς ὑπερπόντιας Γαλλίας, σάν ὑπόδειγμα Φράγκου βασιλέα τοῦ ιβ᾽ αἰ.[18].

Τό 1143, ὅταν ὁ Βαλδουΐνος ΙΙΙ διαδέχτηκε τόν πατέρα του Foulques στό θρόνο τῶν ῾Ιεροσολύμων ἦταν ἕνα ἀγόρι 13 χρονῶ[19], καί ὡς ἀνήλικος ἔμεινε

---

11. Βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 131, ὑ. 15.
12. Z. Oldenbourg, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 372.
13. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 150.
14. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Ιωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 40-45.
15. Guillaume de Tyr, εἰς R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 141.
16. Guillaume de Tyr, εἰς R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 141.
17. ῾Η Μελισσάνθη ἦταν κόρη τοῦ βασιλέα Βαλδουΐνου ΙΙ de Bourg (1118 - 1131) καί τῆς βασίλισσας Μορφίας, κόρης τοῦ ᾽Αρμένιου πρίγκιπα Γαβριήλ, κυβερνήτη τῆς Μελιτηνῆς.
18. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 142.
19. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 704· ἀρχαιογαλλ. κείμ. σ. 89.

κάτω άπ᾽ τὴν ἀντιβασιλεία τῆς μητέρας του Μελισσάνθης –μετὰ τῆς ὁποίας στέφτηκε βασιλέας στὸ ναὸ τοῦ Παναγίου Τάφου, στὶς 25 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1143, γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων, μὲ τὰ χέρια τοῦ Λατίνου πατριάρχη τῶν Ἱεροσολύμων Γουλιέλμου I de Malines (1130 - 1145)[20]– ὡς τὸ Πάσχα τοῦ 1152 ποὺ μὲ τὴν ἐνηλικίωσή του ἀνάλαβε τὰ βασιλικὰ καθήκοντα[21].

Ἀλλὰ ἡ βασιλομήτωρ ποὺ μετὰ τὶς θύελλες τῆς ἐρωτικῆς της ζωῆς, στὰ γερατιά της τὸ εἶχε ρίξει στὴ θρησκεία, δὲν ἐννοοῦσε νὰ παραδώση στὸ γιό της τὴν ἐξουσία. Χρειάστηκε νὰ πολεμήση ὁ Βαλδουΐνος III, πρῶτα τὸν ξάδελφό της καὶ ὑπουργό της κ ο ν τ ό σ τ α υ λ ο Manassé d' Hierges στὸ κάστρο τοῦ Mirabel, κ᾽ ἔπειτα τὴν ἴδια στὴν ἀκρόπολη τῆς Ἱερουσαλήμ, γιὰ νὰ γίνη κύριος τῆς κατάστασης[22].

Τὸ μεγάλο ἔργο τοῦ Βαλδουΐνου III στὸ διάστημα ποὺ ἦταν παντρεμένος μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 142, ἦταν ποὺ πέτυχε ἐπιτέλους γιὰ μιὰ στιγμὴ νὰ ἑνώση τὶς δυνάμεις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν Λατινικῶν κρατιδίων τῆς Ἀνατολῆς ἐναντίον τοῦ περίφημου atabeg τοῦ Ἀλεπίου καὶ τῆς Δαμασκοῦ Nûr ad-dîn.

Εἴδαμε ἀλλοῦ, τὴ θριαμβευτικὴ εἴσοδο τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81 στὴν Ἀντιόχεια, κατὰ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1159, ὅπου τόσο τιμητικὰ ἢ καλύτερα δουλικὰ τὸν κύκλωσαν οἱ Λατίνοι ἡγεμόνες[23].

Ἡ καλὴ συνεννόηση τοῦ αὐτοκράτορα –ἱππότη καὶ τῶν ἀνωτέρω ἡγεμόνων ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ ἕνα ἀπροσδόκητο ἐπεισόδιο. Στὴ διάρκεια ἑνὸς κυνηγιοῦ ὁ Βαλδουΐνος III -τὸ ἔχομε καὶ ἀλλοῦ ἀναφέρει[24]– ἔπεσε ἀπ᾽ τὸ ἄλογο καὶ τραυματίστηκε στὸ χέρι. Ὁ Μανουὴλ (α´) τότε, ἔτρεξε καὶ γονάτισε κοντὰ στὸν πληγωμένο, καὶ χάρη στὶς ἰατρικές του γνώσεις τὸν περιποιήθηκε ἀποτελεσματικά. Μαθαίνομε ἀκόμη πὼς στὴ διάρκεια τῆς ἀνάρρωσης, «ὁ αὐτοκράτορας πήγαινε κάθε μέρα νὰ μάθη νέα γιὰ τὸ βασιλέα, κι ὅταν οἱ χειροῦργοι ἄλλαζαν τοὺς ἐπιδέσμους, τοὺς βοηθοῦσε τόσο προσεχτικὰ σὰ νὰ ἐπρόκειτο γιὰ παιδί του»[25].

Μετὰ τὶς γιορτὲς καὶ τὰ πανηγύρια τῆς Ἀντιόχειας, κατὰ τὰ τέλη τοῦ Μάη τοῦ 1159, ὁ βυζαντινὸς στρατὸς μὲ τὸ Μανουὴλ (α´) ἐπικεφαλῆς, καὶ οἱ Λατίνοι ἡγεμόνες, ὁ Βαλδουΐνος III τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ ὁ Renaud de Chatillon τῆς Ἀντιόχειας, μὲ τὶς δυνάμεις τους, ξεκίνησαν νὰ πολεμήσουν τὸν Nûr ad-dîn. «Ὁ Τοῦρκος ἡγεμόνας δύσκολα μποροῦσε νὰ ἀντισταθῆ σ᾽ ἕνα τέτοιο συνασπισμό, παρατηρεῖ κάποιος. Ἡ Β υ ζ α ν τ ι ν ὴ Ἐ π ο π ο ι ΐ α ἐνισχυμένη ἀπ᾽ τὴ Σ τ α υ ρ ο φ ο ρ ί α. Τί δὲ θὰ μποροῦσε νὰ κάνη ἕνας τέτοιος ἱστορικὸς συνδυασμός! Ἡ στιγμὴ φαίνεται μοναδική. Γιατί νὰ μὴν

20. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 707· ἀρχαιογαλλ. κείμ. σ. 91.
21. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 779-80· ἀρχαιογαλλ. κείμ. σ. 158-59.
22. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. σ. 781-83· ἀρχαιογαλλ. κείμ. σ. 159-62.
23. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κ.Κ. 104, ὑ. 41.
24. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 437, ὑ. 78α.
25. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ. RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 864· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 235-36· Κίνναμος, σ. 190.

ὁλοκληρωθῆ αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία; Ἀντὶ νὰ πολιορκήση τὸ Χαλέπι, ὁ Μανουὴλ (α´) περιορίστηκε νὰ ἀπαιτήση ἀπ᾽ τὸν Nûr ad-dîn τὴν ἀπολευτέρωση ὅλων τῶν χριστιανῶν αἰχμαλώτων ποὺ κρατοῦσε στὶς μουσουλμανικὲς φυλακές, καὶ ὕστερα, ἀποχαιρετίζοντας τοὺς Λατίνους ἡγεμόνες, ἔφυγε ἀπ᾽ τὴ Συρία καὶ γύρισε στὴν ΚΠολη»[26].

«Στὴν πραγματικότητα, ἐπιλέγει ὁ Γάλλος ἱστορικὸς τῶν Σταυροφοριῶν, μὲ ὅλη τὴν προσωπικὴ φιλία τοῦ αὐτοκράτορα πρὸς τὸ Βαλδουΐνο III, ἡ βυζαντινὴ διπλωματία δὲν ἤθελε νὰ καταφέρη τὸ τελειωτικὸ χτύπημα ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἀπὸ φόβο μήπως αὐξήση τὴ δύναμη τῶν Λατίνων. Ἐννοοῦσε νὰ στηρίξη τὴν ἡγεμονία της στὴ διατήρηση τῆς ἰσορροπίας ἀνάμεσα στοὺς πρώτους καὶ στοὺς δεύτερους. Ὑπερβολικὰ ἐπιτήδεια πολιτική, ποὺ σύντομα θὰ στραφῆ ἐναντίον τῶν ἐμπνευστῶν της. Ὁ Μανουὴλ (α´) θὰ καταλάβη τότε τὴ βασικὴ ἀλληλεγγύη τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ λατινικοῦ κόσμου ἀπέναντι στὸ μουσουλμανικὸ κίνδυνο, ἀλλὰ πολὺ ἀργά, γιατὶ τότε ὁ Nûr ad-dîn θὰ ἔχη προσαρτήση τὴν Αἴγυπτο»[27].

«Εἶναι παράξενο, σὲ συνέχεια λέει ὁ ἀνωτέρω ἱστορικὸς τῶν Σταυροφοριῶν (R. Grousset), πὼς κάτι τέτοια γεγονότα ποὺ ἀποτελοῦν ἐσκεμμένη θυσία τῶν συμφερόντων τῆς χριστιανοσύνης –ὅπως ἔγινε μὲ τὸ Φίλιππο IV τὸν Ὡραῖο (1268 - 1314) καὶ τὸ Φραγκίσκο I τῆς Γαλλίας (1494 - 1547)[28]– οἱ

26. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 152-53. Τὰ ἀνωτέρω στηρίζονται στὶς ἑξῆς πηγές: Abou Vala εἰς Abou Chamah, RHC Hist. Orientaux, τ. IV, σ. 104, ποὺ μιλάει γιὰ σύναψη συμφώνου μεταξὺ Nûr ad-dîn καὶ Μανουὴλ (α´) καὶ ἀνταλλαγῆς δώρων· Bar Hebraeus, Chronicon ecclesiasticum, τ. III, σ. 349, ποὺ μιλάει γιὰ συγκέντρωση τῆς πλειονότητας τῶν μουσουλμάνων ἀρχηγῶν γύρω ἀπ᾽ τὸν Nûr ad-dîn· Κίνναμος, σ. 188^{9-19}, ποὺ λέει πὼς ὁ Nûr ad-dîn, καθὼς ἔμαθε γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορα, ἀπολευτέρωσε ἕξι χιλιάδες αἰχμαλώτους, ποὺ οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ᾽ αὐτοὺς ἦσαν Γερμανοὶ τῆς Δεύτερης Σταυροφορίας, καθὼς καὶ πολλοὺς ἐπισήμους Λατίνους, καὶ μεταξύ τους, τὸν Βερτράνδον, νόθο γιὸ τοῦ Ἀλφόνσου Jourdain καὶ ἐγγονὸ τοῦ μακαρίτη Ραϊμόνδου de Saint - Gilles καὶ τὸν Βερτράνδον de Blancafort, ἀρχηγὸ τοῦ τάγματος τῶν ἱπποτῶν τοῦ Τέμπλου, καὶ πὼς ὁ Μανουὴλ (α´) ματαίωσε τὴν ἐκστρατεία του κατὰ τοῦ Nûr ad-dîn, καθὼς ὁ δεύτερος ὑποσχέθηκε στὸν πρῶτο νὰ τὸν βοηθήση στὸν ἀγώνα του ἐναντίον τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου: Grégoire le Prêtre, RHC Documents arméniens, τ. I, σ. 192, ποὺ μιλάει γιὰ τὴν ἀπολευτέρωση τῶν αἰχμαλώτων, τοὺς ὁποίους ἀνεβάζει σὲ πάνω ἀπὸ δέκα χιλιάδες· Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 864, λατ. κείμ. σ. 236, ἀρχαιογαλλ. κείμ.· ποὺ λέει πὼς ὁ Nûr ad-dîn ἔστειλε πρεσβεία πρὸς τὸ Μανουὴλ (α´) καὶ τὸν Βαλδουΐνο III καὶ πὼς ἀπολευτέρωσε τὸν Βερτράνδο, τὸν ἐγγονό του Ραϊμόνδου de Saint-Gilles. Ὁ R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (σ. 152-53), λέει πὼς ὁ Μανουὴλ (α´) περιορίστηκε νὰ ἀπαιτήση ἀπ᾽ τὸν Nûr ad-dîn τὴν ἀπολευτέρωση ὅλων τῶν χριστιανῶν αἰχμαλώτων, χωρὶς νὰ διευκρινίζει πὼς ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν Δυτικοί.
27. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 153· ξεχνάει ὅμως αὐτὸς ὁ σοφὸς καὶ γλαφυρὸς συγγραφέας πὼς ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ἀγωνίστηκε μέσω τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135 νὰ ἀπολευτερώση τὴν Αἴγυπτο ἀπ᾽ τὸν Nûr ad-dîn, καὶ στὸ ἔργο αὐτὸ ἀντέδρασε ὁ διάδοχος τοῦ Βαλδουΐνου III, ὁ Amaury I, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν ἐπιθυμοῦσε μιὰ ἐγκατάσταση τῶν Βυζαντινῶν στὴν Αἴγυπτο, βλ. προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 134, 147, 148.

ἱστορικοὶ τὰ χαιρετίζουν ὡς ἀπόδειξη πολιτικοῦ πνεύματος, *πνευματικῆς ἀπολύτρωσης* καὶ νεωτεριστικῶν ἰδεῶν. Ὄχι μόνο ἡ ἀπώλεια τῶν Ἁγίων Τόπων, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἡ πτώση τῆς ΚΠολης θὰ προκύψουν ἀπ' αὐτὸ τὸν τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι, δηλ. θὰ προκύψη τελικὰ ὁ ἀπευρωπαϊσμὸς τοῦ ἑνὸς τετάρτου τῆς Εὐρώπης»[29].

28. Γιὰ νὰ φυλάξη ὁ Φραγκίσκος Ι τῆς Γαλλίας τὴν *εὐρωπαϊκὴ ἰσορροπία* ἀπ' τὶς φιλοδοξίες τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Καρόλου V (1519 - 1555 † 1556), τοῦ λεγόμενου Quint, τὸ 1537, συμμάχησε μὲ τοὺς Τούρκους ἐναντίον του.

29. R. Grousset, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 153. Ἡ διακοπὴ τῆς ἐκστρατείας ποὺ ἄρχισε ὁ Μανουὴλ (α') ἐναντίον τοῦ Nûr ad-dîn καὶ τότε, στὴν ἐποχή τους, προκάλεσε μιὰ βαθιὰ διάψευση τῶν ἐλπίδων τῶν Λατίνων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, τῶν ὁποίων ὁ Grégoire le Prêtre, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 190-91, ὑπῆρξε ὁ διερμηνέας μὲ χαραχτηρισμοὺς βαρεῖς. Σύμφωνα μὲ αὐτὸν ὁ Μανουὴλ (α') ἐγκατάλειψε τὴν ἐκστρατεία, γιατὶ ἔλαβε πληροφορίες πὼς κάποια ἀνταρσία ξέσπασε στὴν ΚΠολη καὶ πὼς ἀποκαλύφτηκε κάποια ὑπόθεση μαγείας. Σχετικὰ ὅμως πρὸς τὶς ἀνωτέρω παρατηρήσεις τοῦ R. Grousset, παραθέτω τὰ ὅσα σωστὰ καὶ ρεαλιστικὰ γράφει ὁ F. Chalandon, τ. ΙΙ, σ. 454-55, τὸν ὁποῖον καὶ ὑπαινίσσεται σ' αὐτὲς τὶς παρατηρήσεις του: «Ὁ Μανουὴλ ἦλθε στὴν Ἀνατολὴ πιὸ πολὺ γιὰ νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὶς ἀδυναμίες τῶν Λατίνων παρὰ γιὰ νὰ τοὺς βοηθήση, καθὼς σκοπός του ἦταν νὰ ἀποκαταστήση τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία στὴν Κιλικία καὶ στὴν Ἀντιόχεια. Ποτὲ ὁ αὐτοκράτορας δὲν ὀνειρεύτηκε νὰ ἀνατρέψη τὴ δύναμη τοῦ Nûr ad-dîn, ποὺ αὐτὸ κατὰ τὴ βυζαντινὴ ἄποψη θὰ ἦταν ἕνα βαρὺ λάθος. Αὐτὸς ὁ μεταξὺ Nûr ad-dîn καὶ Λατίνων ἀγώνας ἔδιδε τὶς ἐπιτυχίες τῆς Αὐτοκρατορίας στὴν Ἀνατολή. Ὁ ἀφανισμὸς ἢ ἡ ἐπίσχεση τοῦ atabec, ἂν αὐτὸς ἦταν δυνατός, θὰ ἔκανε τοὺς Λατίνους πολὺ ἰσχυρούς, κι αὐτοὶ ἐδῶ πολὺ γρήγορα θὰ ἀθετοῦσαν τὶς ὑποχρεώσεις τους ἀπέναντι τοῦ βασιλέα. Ἡ διαγωγὴ τῶν Λατίνων τῆς Ἀντιόχειας ἀπέναντι στὸν Ἰωάννη (β') Κ. (34) μετὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Schaizar δὲν εἶχε καθόλου ξεχαστῆ στὸ Βυζάντιο καὶ ἔφερε τοὺς καρπούς της. Γιὰ νὰ μπορῆ ὁ Ἕλληνας αὐτοκράτορας νὰ ἀσκῆ μιὰ ἐπιρροὴ στὶς λατινικὲς ἡγεμονίες (τῆς Ἀνατολῆς) ἔπρεπε αὐτὲς ἐδῶ νὰ αἰσθάνωνται ἀπειλημένες ἀπ' τοὺς Μουσουλμάνους. Σ' αὐτὰ ἐδῶ, κατὰ τὴ γνώμη μου (ἐπιλέγει ὁ Chalandon), πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ἡ ἐξήγηση τῆς διαγωγῆς τοῦ Μανουήλ. Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνη ἀλλιῶς τὸν αὐτοκράτορα· τὸ σύμφωνο ποὺ ἔκλεισε μὲ τὸν Nûr ad-dîn ἦταν πολὺ γι' αὐτὸν τιμητικό, καὶ οἱ Λατίνοι εἶδαν ἔξι χιλιάδες συμπατριῶτες τους νὰ ἀποχτοῦν τὴν ἐλευθερία τους». Ἀλλὰ ὁ R. Grousset μιλάει καὶ γιὰ τὴν πτώση τῆς ΚΠολης (τοῦ 1453), ὡς συνέπεια τῆς μὴ ἀλληλεγγύης Δυτικῶν καὶ Βυζαντίου. Ἀλλὰ ποιοὶ εἶναι οἱ αἴτιοι; Ἂν οἱ Σταυροφόροι τῆς Τέταρτης λεγόμενης Σταυροφορίας, ἀντὶ νὰ ἀπολευτερώσουν τοὺς ἁγίους Τόπους, δὲν κυρίευαν τὴν ΚΠολη, θὰ ἐπήρχετο ἡ δεύτερη πτώση της στοὺς Τούρκους; Ἡ λεηλασία καὶ ἡ ἀνθρωποχτονία ποὺ ἔγινε κατὰ τὴν ἅλωση τοῦ 1204 ἀπ' τοὺς Σταυροφόρους, δὲν ἦταν πιὸ φοβερὴ ἀπὸ κείνη ποὺ ἔγινε τὸ 1453 ἀπ' τοὺς Τούρκους; Αὐτὴ ἡ κατάχτηση τοῦ 1204 δὲν εἶναι ἐκείνη ποὺ διέλυσε ὁλότελα τὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, κουρασμένη ἤδη ἀπ' τὶς δικές της ἁμαρτίες; Τὸ Βυζάντιο μπόρεσε νὰ ἀντιμετωπίση τοὺς Πέρσες, τοὺς Ἄραβες καὶ ἄλλους ἐπιδρομεῖς, τὸ μετὰ τὴ λατινικὴ κατάχτηση Βυζάντιο (1261), ὠχρὴ ἀνάμνηση τοῦ πρώτου, δὲν μπόρεσε νὰ ἀντιμετωπίση τοὺς Ὀσμανίδες Τούρκους. Οἱ σοφοὶ δυτικοὶ βυζαντινολόγοι ἔχουν κάνει τὶς ἀνωτέρω διαπιστώσεις πολὺ πρὶν ἀπὸ μᾶς (Ch. Diehl, Histoire de l'Empire Byzantin, Paris 1934, σ. 171: Il semblait que ce fût [= ἡ ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Σταυροφόρους] la fin de Byzance· et, en effet, l'événement de 1204 fut, pour l'empire byzantin, le coup dont jamais plus il ne se releva.), καὶ δὲ νομίζω πὼς εἶναι πρὸς ὄφελός τους μερικοὶ ἀπ' αὐτούς, ὅσο εὔγλωτοι κι ἂν εἶναι νὰ ἀνακινοῦν τέτοια θέματα.

Βαθιὰ ἀσφαλῶς ἀπογοήτευση θὰ δοκίμασε ὁ Βαλδουῖνος ΙΙΙ ἀπ' τὴ ματαίωση τῆς ἐναντίον τοῦ Nûr ad-dîn ἐπιχείρησης, ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι παράγοντες τοῦ λατινικοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς[30].

Ὁ Μανουὴλ (α') ποτὲ δὲν ἔπαυσε νὰ τιμάη αὐτὸν τὸν ἄντρα τῆς ἀνεψιᾶς του, τὸν Βαλδουῖνο ΙΙΙ. Ὅταν ἀποφάσισε νὰ ἔλθη σὲ δεύτερο γάμο καὶ ἀπόβλεψε πρὸς τὶς ὡραῖες αὐτὲς πριγκίπισσες τῶν Λατινικῶν κρατιδίων τῆς Ἀνατολῆς, στὸ Βαλδουῖνο ΙΙΙ ἀνάθεσε τὴν ἐκλογὴ τῆς νύφης, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς δὲν παντρεύτηκε τὴ Μελισσάνθη τῆς Τρίπολης ποὺ ὑπόδειξε ἐκεῖνος[31], ἀλλὰ τὴν ὡραία Μαρία τῆς Ἀντιόχειας, ποὺ τοῦ ὑπαγόρευε τὸ πολιτικό του συμφέρον, πρὸς μεγάλη δυσαρέσκεια τοῦ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ[32], ἂν καὶ οἱ δυὸ ὑποψήφιες ἦσαν στενὲς συγγενεῖς του[33].

Ἡ τελευταία πολιτικὴ πράξη τοῦ Βαλδουΐνου ΙΙΙ ἦταν κάτι ποὺ στρεφόταν κατὰ τοῦ Βυζαντίου, παρὰ τὴ θερμὴ φιλία του πρὸς τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο του Μανουὴλ (α') καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ποὺ στὸ πλευρό του εἶχε ὡς γυναίκα του Βυζαντινὴ πριγκίπισσα, τὴ Θεοδώρα Κ. 142.

Στὶς 23 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1160, ἐνῶ ὁδηγοῦσε μιὰ ἐπιδρομὴ στὴν περιοχὴ τοῦ Μαράς, γιὰ νὰ ἁρπάξη ποίμνια χριστιανῶν καὶ μουσουλμάνων, αἰχμαλωτίστηκε ἀπὸ Τούρκους τοῦ Nûr ad-dîn ὁ πρίγκιπας τῆς Ἀντιόχειας Renaud de Chatillon, γιὰ νὰ ὁδηγηθῆ στὸ Χαλέπι καὶ νὰ ριχτῆ στὶς φυλακές, ὅπου παράμεινε 15 ὁλάκερα χρόνια, χωρὶς κανεὶς γιὰ τὴν τύχη του νὰ ἐνδιαφερθῆ[34].

Ἔτσι τὸ πριγκιπάτο τῆς Ἀντιόχειας ἔμεινε χωρὶς ὑπερασπιστή, καθὼς ὁ νόμιμος διάδοχος Βοημοῦντος ΙΙΙ (1163 - 1201) ἦταν ἕνας δεκαεξάρης. Ἡ

30. Βλ. Grégoire le Prêtre, πιὸ πάνω, ὑ. 29.
31. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κοντοστέφ. Κομν. 104, ὑ. 45, 46 καὶ 51.
32. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 315, ὑ. 18.
33.

Στέμμα

Βαλδουῖνος ΙΙ du Bourg Χ Μορφία (Ἀρμενίδα)

- Mélisende (Μελισσάνθη) Χ Foulques d'Anjou
  - Βαλδουῖνος ΙΙΙ Χ Θεοδώρα Κ. 142
- Alix Χ Bohémond II
  - Constance Χ Raymond de Poitiers
    - Μαρία Χ Μανουὴλ (α') Κ. 81
- Hodierne Χ Raymond II
  - Melisende (Μελισσάνθη)
- Yvette μοναχή

34. Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ. Ι, σ. 868, λατ. κείμ.· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. ΙΙ, σ. 239-41· RHC Hist. Grecs, τ. ΙΙ, σ. 358· Röhricht, σ. 365· Πρβλ. F. Chalandon, τ. ΙΙ, σ. 520 καὶ σ. 459, ὑ. 6· Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 374· R. Grousset, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 353, καὶ κυρίως G. Schlumberger, Renaud de Chatillon, Paris 1898, σ. 145-53.

μητέρα του, ἡ πριγκίπισσα Κωνσταντία (Constance), μᾶλλον εὐτυχισμένη πού ξανακέρδισε τὴν ἀνεξαρτησία της, κατέλαβε τὴν ἐξουσία καὶ ἤθελε νὰ κυβερνᾶ μόνη, χωρὶς νὰ δίνη λογαριασμὸ στοὺς βαρώνους τοῦ πριγκιπάτου. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἀπευθύνθηκαν γιὰ μιὰ φορά ἀκόμη στὸ βασιλέα τῆς Ἰερουσαλὴμ γιὰ νὰ περιορίσουν τὴν ἐξουσία της, ἐνῶ ἡ πριγκίπισσα ἔστειλε ἕνα ἀντιπρόσωπό της στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 γιὰ νὰ τὴν προστατεύση ὡς ἐπικυρίαρχος, καθὼς ὡς τέτοιος εἶχε ἀναγνωριστῆ ἀπ᾽ τὸ σύμφωνο τοῦ 1159, καὶ νὰ παραλάβη τὴν πόλη. Ὁ Βαλδουῖνος III, φτάνοντας στὴν Ἀντιόχεια, πῆρε τὸ μέρος τῶν βαρώνων, ἀνάλαβε αὐτὸς τὴν ἀντιβασιλεία καὶ ὅρισε ὡς ἀντιπρόσωπό του τὸν γνωστό μας Λατίνο πατριάρχη τῆς Ἀντιόχειας Aimery de Limoges (1142 - 1196). Ἡ φιλοβυζαντινὴ Κωνσταντίνα, παίρνοντας ἕνα φέουδο, ἐτέθη στὸ περιθώριο, γιὰ νὰ πεθάνη τρία χρόνια ἀργότερα[35].

Στὶς 10 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1163[36] πέθανε, δηλητηριασμένος ἴσως ἀπ᾽ τὸ γιατρό του, κι ὁ Βαλδουῖνος III, σὲ ἡλικία μόλις 33 χρονῶ, στὴν πόλη τῆς Βηρυτοῦ.

Ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου αὐτόπτης μάρτυρας, μᾶς περιγράφει τὸν πόνο τοῦ λαοῦ, ὅταν ἔμαθε αὐτὴ τὴν εἴδηση. «Στὴ διάρκεια τῆς μεταφορᾶς τῆς σοροῦ του ἀπ᾽ τὴ Βηρυτὸ στὴν Ἰερουσαλήμ, ὄχι μόνο οἱ Λατίνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ χριστιανοὶ τῶν ἄλλων δογμάτων, ἔρχονταν νὰ ἑνωθοῦν στὴν πένθιμη πομπή, κι αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Ἄραβες. Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου κατέβαιναν ἀπ᾽ τὰ βουνὰ στὸ δρόμο, ἀπὸ ὅπου θὰ περνοῦσε ἡ πομπή, γιὰ νὰ κλάψουν γύρω ἀπ᾽ τὸ φέρετρό του»[37].

Σὲ κείνους πού πρότειναν στὸν Nûr ad-dîn νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπ᾽ τὴν περίσταση γιὰ νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν Φράγκων, ὁ μεγαλόφρονας atabeg ἀπάντησε περήφανα πώς «θὰ θεωροῦσε ἀπρέπεια νὰ διαταράξη τὸ πένθος τῶν Φράγκων γιὰ ἕνα τόσο γενναῖο πολεμιστή»[38].

35. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 869, 872 καὶ 874· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 243-44· Grégoire le Prêtre, RHC Documents Arméniens, τ. I, σ. 198· Michel le Syrien, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 324, καὶ version arménienne, RHC Docum. Arméniens, τ. I, σ. 358· Bar Hebraeus, τ. II, σ. 359. Πρβλ. G. Schlumberger, Renaud de Chatillon, Paris 1898, σ. 154· Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 374-75· R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 153-54.

36. Ὁ Guillaume de Tyr, ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 250, γιὰ τὴ χρονολογία θανάτου γράφει: "En ceste maniere trespassa de cest siecle li rois Baudoins, l'an del'Incarnacion Jhesucrist M. et C.LXII. au vintiesme an de son reigne, de son aage au trente troisiesme an. Ce fu au mois de fevrier, l'endemain de feste sainte Agathe. Βλ. αὐτόθι καὶ τὴν ὑ. 4. Πρβλ. V. Grumel, La Chronologie, σ. 398, ὅπου σημειώνεται τὸ ἔτος θανάτου 1163· Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 376, ὅπου ὡς ἡμερομηνία σημειώνεται ἡ ὀρθή, αὐτὴ τῆς 10ης τοῦ Φλεβάρη, καὶ ὡς χρονολογία ἐκ παραδρομῆς τὸ 1162 (ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 1163)· R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 154, ὅπου ὡς χρονολογία θανάτου ἀναφέρεται λανθασμένα ἡ τῆς 10ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1162 ἀντὶ τῆς ὀρθῆς 10ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1163.

37. Guillaume de Tyr, ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ. II, σ. 249-51. Πρβλ. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 154· Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 376-77.

38. Guillaume de Tyr, ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 251· τὸ λατινικὸ κείμενο τοῦ Guillaume de Tyr

«Αὐτὸς ὁ χαιρετισμός, λέει κάποιος, ἑνὸς ἔντιμου ἐχτροῦ συνόδευσε τὸ Βαλδουῖνο III στὸν τάφο του. Ὁ τέταρτος Λατῖνος βασιλέας τῆς Ἰερουσαλὴμ πέθανε στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του, χωρὶς νὰ ἔχη διαπράξει οὔτε ἕνα πολιτικὸ λάθος, χωρὶς καμιὰ κηλίδα. Ὅλη ἡ δραστηριότητά του ὡς στρατιώτη καὶ ὡς πολέμαρχου, ὅπως καὶ ὡς πολιτικοῦ καὶ ὡς διπλωμάτη, φέρει τὴ σφραγίδα μιᾶς πρώϊμης πνευματικῆς ὡριμότητας καὶ ταυτόχρονα μιᾶς νεανικῆς ἀκτινοβολίας. Μὲ τὴ σύναψη τῆς βυζαντινῆς συμμαχίας εἶχε θέσει τὶς βάσεις μιᾶς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς πού ἦταν ἡ ἴδια ἡ φρόνηση, ἡ ἀλήθεια, ἡ σωτηρία. Εἶχε ὑποχρεώσει παντοῦ τὸν Nûr ad-dîn σὲ ὑποχώρηση. Ἐγκατάλειψε τὴ ζωὴ μέσα στὴ χαρὰ ἑνὸς ὁλάνθιστου ἔρωτα, μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς Θεοδώρας Κ. 142, θρηνούμενος τόσο ἀπ᾽ τοὺς δικούς του ὅσο κι ἀπ᾽ τοὺς Μουσουλμάνους. Μοίρα ἑνὸς ἥρωα τῆς Ἀρχαιότητας, λέει στὸ τέλος ὁ ὑμνητής του μὲ ὑπερβολή, πού παρουσιάστηκε ἀργοπορημένος στὸ Μεσαίωνα»[39].

Ἔτσι ἡ Θεοδώρα Κ. 142 ἔμεινε χήρα σὲ ἡλικία 18 μόλις χρονῶ, χωρὶς νὰ ἔχη ἀποχτήσει ἀπ᾽ τὸν ἄντρα της παιδιά[40].

Ὁ διάδοχος τοῦ ἄντρός της καὶ κουνιάδος της Amaury I (1163 - 1174), γνωστὸς σὲ μᾶς ἀπὸ προηγούμενες προσωπογραφίες, καὶ οἱ βαρῶνοι τοῦ λατινικοῦ βασιλείου, σύμφωνα μὲ ἐπιθανάτιο παραγγελία τοῦ μακαρίτη Βαλδουῖνου III, καὶ γιὰ νὰ τὴν παρηγορήσουν, τῆς παραχώρησαν ὡς τιμάριο τὴν πόλη τῆς Ἄκρας καὶ τὴν περιοχή της[41].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 142 δὲν ἐγκατάλειψε τὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ γυρίση στὸ Βυζάντιο, λόγω ἴσως αὐτῆς τῆς κληροδότησης. Ἐγκατάλειψε ὅμως τὴν Ἰερουσαλὴμ γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆ στὴν Ἄκρα, «διαμονὴ πού χωρὶς ἀμφιβολία προτιμοῦσε ἀπ᾽ τοὺς θορύβους καὶ τὶς ραδιουργίες μιᾶς αὐλῆς, τῆς ὁποίας τὰ ἤθη ἔπρεπε νὰ τῆς φαίνωνται ἀρκετὰ χονδροειδῆ»[42].

Τὴ γαλήνη της σ᾽ αὐτὴ τὴ διαμονὴ ἦλθε νὰ διαταράξη, μετὰ τέσσερα καὶ πάνω χρόνια, τὸ 1167[43], ἕνας θεῖος της, γιὰ τὸν ὁποῖον πολλὰ θὰ εἶχε ἀκούσει στὴν ΚΠολη, ὁ πρωτεξάδελφος τοῦ πατέρα της Ἰσαάκιου Κ. 78, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, φεύγοντας τὴν ὀργὴ τοῦ ἄλλου ἐκείνου θείου της αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, γιὰ τὸ ἀνοσιούργημα πού εἶχε διαπράξει στὴν Ἀντιόχεια, νὰ συνάψη ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὴν κουνιάδα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὴν πριγκίπισσα Φιλίππα τῆς Ἀντιόχειας[44].

δὲν περιέχει αὐτὴ τὴν ἀπάντηση, τὴν τόσο τιμητικὴ γιὰ τὸν Nûr ad-dîn.

39. R. Grousset, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 154.

40. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 883· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 253.

41. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 943· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 312. Ἂς σημειωθῆ πὼς ἐνῶ στὴ βασίλισσα Μελισσάνθη, τὴ χήρα τοῦ Βαλδουῖνου II, πού πέθανε στὶς 11 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1161, καὶ στὴ βασίλισσα Μαρία Κ. 211, τὴ χήρα τοῦ Amaury I, δόθηκε ὡς τιμάριο ἡ πόλη τῆς Νεάπολης (Naples), βλ. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., σ. 783 καὶ 1029, ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 161 καὶ 383-84, στὴ Θεοδώρα Κ. 142, ἂν καὶ τὸ φέουδο τῆς Νεάπολης ἦταν στὴ διάθεση τοῦ Στέμματος, λόγω τοῦ θανάτου τῆς Μελισσάνθης, δόθηκε τὸ φέουδο τῆς Ἄκρας πού ἦταν ὑποδεέστερο.

42. Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 377.

Αὐτὸς ὁ θεῖος της, «αὐτὸ τὸ καθαρόαιμο ἄλογο τὸ λυσσασμένο γιὰ θηλυκὸ ποὺ μὲ εὐχαρίστηση ριχνόταν σὲ κάθε λογῆς περιπέτειες καὶ τὶς πιὸ παράλογες μίξεις, μὲ μιὰ ἤρεμη τόλμη, μὲ μιὰ ὡραία καταφρόνια γιὰ τὴν κοινὴ γνώμη καὶ γιὰ τὶς κοινωνικὲς συνθῆκες»[45], φαίνεται πὼς τὴν ἐντυπωσίασε βαθιά, γι' αὐτὸ καὶ ἀφέθηκε νὰ πέση στὰ τεχνάσματα, στὶς «μηχανές», ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης[46], αὐτοῦ τοῦ παλαίμαχου δαμαστῆ τῆς γυναικείας καρδιᾶς, ποὺ «ὅρμησε πάνω στὴ σάρκα της, γιὰ νὰ ἀσελγήση μὲ ἀκολασία»[47].

Ἀπὸ 13 χρονῶ παιδούλα διδάχτηκε ἀπ' τὸ νόμιμο σύντροφό της ποὺ τόσο τὴν ἀγαποῦσε, «τὸν μόνο καὶ ἀληθινὸ πάνω στὴ γῆ προορισμὸ τῆς γυναίκας», ὅπως λέει ἕνας ἀναιδὴς μεσαιωνικὸς συγγραφέας, καὶ πέρασε τεσσερισήμισι περίπου χρόνια μαζί του μιὰ ἀνιαρὴ ἐρωτικὴ ζωή, ἔτσι ποὺ δὲν ἀπόχτησε παιδί' κι ἄλλα τόσα χρόνια ἀπ' τὴ νιότη της σπατάλησε, κατάμονη, στὸ καταφύγιό της τῆς Ἄκρας.

Γιὰ πρώτη ἴσως φορὰ γνώρισε τώρα ἡ Θεοδώρα Κ. 142 ἕνα ἀληθινὸ ἄντρα στὸ πρόσωπο τοῦ «ἔμπειρου» αὐτοῦ σχεδὸν πενηντάχρονου[48], ἀλλὰ σφιχτοδεμένου καὶ γεροῦ[49], ἐρωτικοῦ ἀγωνιστῆ, καὶ δέθηκε μαζί του γιὰ τὰ καλά, καὶ ἦταν πρόθυμη, τόσο πολὺ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 ξελογιάστηκε, καὶ αὐτὸ τὸ φέουδό της τῆς Ἄκρας νὰ ἐγκαταλείψη, «ὅπως ἀκριβῶς ἡ Εὐρώπη βγῆκε ἀπ' τὸ χορὸ τῶν παρθένων καὶ καβαλλίκεψε πάνω στὴ ράχη τοῦ Δία, μεταμορφωμένου σὲ καλλικέρατο βόδι, καὶ ἔφυγε μαζί του»[50].

«Ὁ δεσμός του, ἂν καὶ πιὸ λίγο περιπαθής, ὅπως λέει κάποιος, ἀπὸ κεῖνον τοῦ Ἀντώνιου καὶ τῆς Κλεοπάτρας»[51], κατάστησε τὴ Θεοδώρα Κ. 142, «ἡρωΐδα, ὅπως λέει κάποια ἄλλη, μιᾶς ἀπ' τὶς πιὸ περίφημες ἐρωτικὲς ἱστορίες τῆς ἐποχῆς»[52].

Ἐξ' ἄλλου εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ δῆ μέσα σ' αὐτὴ τὴν Παλαιστίνη τ' ἀντραγαθήματα τοῦ ἐραστῆ της.

«Πέταξε αὐτὸς ὁ ὑψιπέτης ἀετός, ὁ μεγαλουργὸς Ἀνδρόνικος Κ. 87, μᾶς λέει ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, ποὺ λίγο ἀργότερα δὲ διστάζει νὰ τὸν περιλούση μὲ τὰ χειρότερα ἐπίθετα, μέχρι τὴν Παλαιστίνη, ἀφήνοντας τοὺς ἐχτρούς του νὰ φωνάζουν κρᾶ-κρᾶ σὰν τὰ κοράκια»[53].

43. Βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134.
44. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 522, ὑ. 147.
45. Χωνιάτης, σ. 184.
46. Χωνιάτης, σ. 184.
47. Χωνιάτης, σ. 184.
48. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 493, ὑ. 3, τὸ ἔτος γέννησης τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87.
49. Βλ Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 494, ὑ. 12-14.
50. Χωνιάτης, σ. 185.
51. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 525, ὑ. 155.
52. Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 377.
53. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτορα κὺρ Δημήτριον τὸν Δριμὺν ταῖς Ἀθήναις ἐπιστάντα, σ. 167-68.

Καθὼς ὁ βασιλέας Amaury I ἀπουσίαζε ἀπ' τὸ βασίλειό του[54], «καὶ ἡ ἁγία πόλη ἦταν ἔρημη ἀπὸ ὑπερασπιστές, ὁ Ἀνδρόνικος ἀποδείχτηκε ἰ σ ο σ τ ά σ ι ο ς πρὸς τοὺς πολλοὺς δυνατοὺς βαρβάρους ποὺ ἐπέδραμον ἐναντίον της καὶ ἀντιμετώπισε σθεναρὰ τὴν ἐπίθεση, ἔτσι ποὺ οἱ Φράγκοι, οἱ φύλακες τοῦ παναγίου Τάφου, τὸν θαύμασαν καὶ τὸν ἀνακήρυξαν ἀήττητο καὶ ἀπαράμιλλο στὴ στρατηγικὴ καὶ πολεμικὴ τέχνη καὶ πρόβλεψαν πὼς μιὰ μέρα θ' ἀνέβη στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο»[55].

Ἡ Θεοδώρα Κ. κατόρθωσε νὰ ἐμπνεύση σ' αὐτὸν τὸ μεγάλο πολεμιστή, ἀλλὰ καὶ ἄστατο καὶ ἐπιπόλαιο ἐραστή, ὅπως ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, ἕνα τέτοιον ἔρωτα, ἔτσι ποὺ κανένα ἐμπόδιο, καμιὰ ἀπ' τὶς ἀτυχίες ποὺ τὸν τσάκιζαν, δὲν τὸν ἔκανε νὰ σκεφτῆ νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ κοντά της, σὲ διάστημα 18 ὁλάκερων χρόνων (1167 - 1185). «Ὁ δεσμὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 μὲ τὴν (τέως) βασίλισσα τῆς Ἱερουσαλήμ, στάθηκε πραγματικά, ὅπως παρατηρεῖ νεώτερος ἱστορικός, τὸ μεγάλο πάθος τῆς ζωῆς του»[56].

Χρόνια ὁλάκερα οἱ δυὸ πιστοὶ ἐραστές, ἔσερναν μέσα στὴ μουσουλμανικὴ Ἀνατολὴ τὴν τυχοδιωχτικὴ ζωή τους, μαζὶ μὲ τὸ νόμιμο γιὸ Ἰωάννη Κ. 162 –αὐτὸν ποὺ ἀπ' τὴν πρώτη νόμιμη Βυζαντινὴ γυναίκα του εἶχε ἀποχτήσει– καὶ μὲ τὰ δυὸ παιδιά τους ποὺ πλάνητες εἶχαν ἀποχτήσει, τὸν Ἀλέξιο Κ. 164 τὸ 1170 καὶ τὴν Εἰρήνη Κ. 165 τὸ 1171[57].

Εἶναι ἀλήθεια, πὼς παντοῦ τοὺς δέχονταν εὐνοϊκά, πουθενὰ ὅμως δὲν τοὺς κρατοῦσαν γιὰ πολύ, καθὼς φοβοῦνταν τὴν ὀργὴ τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου. Τοὺς ἔδιωξαν ἀπ' τὴ Δαμασκό, ὅπου τοὺς προστάτευσε ὁ γενναιόψυχος Nûr ad-din, ἀλλὰ αὐτοὶ κατάφυγαν στὴ Βαγδάτη, καὶ διαδοχικὰ στὸ Harran, στὴ Mardin καὶ στὸ Ἐρζερούμ.

Τὸ 1170 παρουσιάστηκαν στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Γεώργιου III. Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ δὲν μπορεῖ ἀκριβῶς νὰ καθοριστῆ (1173/4 - 1176/7) πῆγαν στὸ Kharin τῆς Ἀρμενίας καὶ στὴν τουρκικὴ Ἰβηρία. Τέλος ξέπεσαν σ' ἕνα Τοῦρκο ἐμίρη τῆς Κολωνίας καὶ τῆς Χαλδίας, στὰ παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου, τὸν Σαλτοῦχον, ἕνα ὑποτελὴ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου, τοῦ πολὺ γνωστοῦ μας Kilidj Arslan II[58].

Πάνω σ' αὐτὲς τὶς περιπέτειες ἔρχονται οἱ ἐγκωμιαστές τους νὰ μᾶς ποῦν πὼς «καθὼς οἱ ἐραστὲς ἀναγκάστηκαν ἀπ' τὸ ἐ ρ υ θ ρ ό δ α ν ο πρόσταγμα τοῦ μεγάλου βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ. 81 ποὺ ἔσταζε φ ό ν ο, νὰ

54. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid, τ. I, σ. 943· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 312.
55. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 168.
56. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 107, ἑλλ. μετάφρ., σ. 466.
57. Χωνιάτης, σ. 185: κἀκεῖσε ἦν ἀλύων καὶ συνὼν Θεοδώρᾳ, μεθ' ὧν ἀπέτεκεν αὕτη τούτῳ παίδων δυοῖν Ἀλεξίου τε καὶ Εἰρήνης, ἔτι δὲ καὶ Ἰωάννου, ὃν ἐκ τῶν προτέρων καὶ γνησίων οἱ σπερμάτων συνέκδημον ἐκ Βυζαντίου ἐπήγετο, ἕως τῆς ἐς αὐτὸν αὖθις τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ ἐπαναλύσεως, Κίνναμος, σ. 250-51. Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 525-26, ὑ. 157 καὶ 161, γιὰ τὶς χρονολογίες γέννησης τῶν παιδιῶν κ.λ.π.
58. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 524-28, ὑ. 151-166.

ἐγκαταλείψουν τὴν Παλαιστίνη, δὲν ἔκαναν ἄλλο παρὰ νὰ μετακινοῦνται ἀπὸ ἔθνος σὲ ἔθνος καὶ ἀπὸ ἕνα βασίλειο σὲ ἄλλο λαό, γιατὶ πάντα τοὺς κυνηγοῦσαν τὰ φτερωτὰ βέλη τοῦ φθόνου τοῦ αὐτοκράτορα. Ἀπὸ ὅπου ὅμως περνοῦσαν, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 γινόταν δεχτὸς ὡς μονάρχης καὶ οἱ ἄρχοντες τῶν διαφόρων χωρῶν παρουσιάζονταν μπροστά του ὡς ἁπλοὶ σατράπες καὶ ἐπιτόπιοι διοικητές, διψασμένοι νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' τὶς γνώσεις του. Μὲ ἕνα τέτοιο δάσκαλο τῶν κρατικῶν θεσμῶν, οὔτε κι αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ὑπερήφανοι Γεωργιανοὶ δὲν ἀπαξίωσαν νὰ διδαχτοῦν. Παντοῦ ὅπου πῆγαν, ἀγαπήθηκαν καὶ θαυμάστηκαν, ζητοῦσαν ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 νὰ γίνῃ συγκοινωνὸς τῆς ἐξουσίας, καὶ μὲ δυσκολία, κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἀναχώρησής τους, ἀποχωρίζονταν ἀπὸ κοντά τους»[59].

Ὁ ἴδιος αὐτὸς ἐγκωμιαστής, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ' τὸ μητροπολίτη Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτην, θὰ μᾶς πῇ μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87, συμφωνώντας μὲ τὸν ἀδελφό του Νικήτα Χωνιάτη[60], πὼς ὁ Ἀνδρόνικος, «αὐτὸς ὁ παλαμναῖος Τυφώνας, καθὼς πλανήθηκε σὲ πολλὰ ἔθνη καὶ ἔμεινε σ' αὐτὰ γιὰ πολλὰ χρόνια καὶ διδάχτηκε τοὺς σκληροὺς νόμους τους, ὁλότελα ἐκβαρβαρώθηκε, καὶ γύρισε ἀπὸ κεῖ μὲ μιὰ σκληρότητα ἑφτὰ φορὲς πιὸ μεγάλη ἀπὸ κείνη ποὺ εἶχε, ὅταν ἀναχώρησε»[61].

Ὅπως κι ἂν ἔχουν τὰ πράματα, ὁ πιὸ πάνω ἐμίρης Σαλτοῦχος, παραχώρησε στὸν Ἀνδρονικο Κ. 87, στὴ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ τὰ παιδιά τους, ἕνα φρούριο ἀπ' τὸ ὁποῖο ὁ ἀντάρτης, πάντα ἐπικηρυγμένος ἀπ' τὸν ξάδελφό του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81 καὶ ἀφορισμένος ἀπ' τὴν Ἐκκλησία[62], ἔκανε ληστρικὲς ἐπιδρομὲς στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος, ὅταν ὁ δοὺξ τῆς Τραπεζούντας Νικηφόρος Παλαιολόγος πέτυχε νὰ αἰχμαλωτίσῃ τὴ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ τὰ παιδιά της. «Ὁ ἔρωτας τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 πρὸς τὴ Θεοδώρα Κ. 142, καθὼς δὲν μποροῦσε νὰ ζήσῃ χωρὶς αὐτή, κι ὄχι πιὸ λίγο ἡ φωτιὰ ποὺ ἔκαιγε μέσα του γιὰ τὰ παιδιά του, χρησίμευσαν ὡς ἀγκίστρι», λέει ὁ Χωνιάτης, γιὰ νὰ παραδοθῇ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξασφάλισε τὴν ἀμνήστευσή του ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα-ξάδελφό του[63].

Καθὼς ἐπέστρεψε καὶ ὑποτάχτηκε ὁ διάσημος φυγάδας καὶ ἀντάρτης – τέλη τοῦ 1178 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1179[64]– διορίστηκε, κατὰ ποὺ φαίνεται, κυβερνήτης τοῦ Πόντου μὲ ἕδρα του τὸ Οἴναιο, κοντὰ στὰ παράλια τοῦ Εὔξεινου Πόντου[65].

59. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σῳζόμενα, τ. I, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Προσφώνημα εἰς Δημήτριον Δριμύν, σ. 168-69.
60. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 462 καὶ 405.
61. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σῳζόμενα, τ. I, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα κὺρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον, σ. 217-18.
62. Κίνναμος, σ. 251.
63. Χωνιάτης, σ. 185 καὶ 294-95.
64. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 80 καὶ 134.
65. Χωνιάτης, σ. 296. Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 528-29, ὑ. 167-169.

Δὲν εἶναι γνωστό, ἂν τὸν ἀκολούθησε σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 142, καὶ μᾶλλον πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς αὐτὴ ἡ τελευταία παράμεινε τότε μὲ τὰ παιδιά της στὴν ΚΠολη[66], ὅπου ἔτυχε τῆς συμπαράστασης τῆς ἀδελφῆς της Ἄννας Κ. 140 καὶ τοῦ συζύγου της πανσέβαστου σεβαστοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν, καθὼς ξέρομε, ἀγαθὲς σχέσεις μὲ τὴν αὐλὴ τοῦ αὐτοκράτορα - θείου τους Μανουὴλ (α') Κ. 81[67].

Σὲ λίγο ἄλλωστε ὁ αὐτοκράτορας πέθανε (24.IX.1180), γιὰ νὰ ἀναλάβῃ στὰ ἀσθενικὰ χέρια της τὴν ἐξουσία, ὡς ἀντιβασίλισσα, ἡ χήρα του Μαρία-Ξένη τῆς Ἀντιόχειας, μιὰ ἐχτρὰ τῆς Θεοδώρας Κ. 142 καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87[68], μὲ παραδυναστεύοντα τὸν Ἀλέξιον Κ. 132.

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς μείνῃ καμιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὸ ποιὰ στάση θὰ τήρησε ἀπέναντι τοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀντιβασιλείας ἡ Θεοδώρα Κ. 142· θὰ ἦταν ἀπ' τὶς πρῶτες, μέσα στοὺς ἄλλους παράγοντες, ποὺ κινήθηκε γιὰ τὴν ἀνατροπή του[69].

Μὲ τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 συναντήθηκε καὶ πάλι, γιὰ νὰ ἐπαναλάβουν τὶς ἐρωτικὲς σχέσεις ποὺ ἄθελά τους διέκοψαν, ἂν ὄχι προηγουμένως, τοὐλ. κατὰ τὰ μέσα τοῦ Μάη τοῦ 1182, ποὺ ὁ ἐραστής της μπῆκε θριαμβευτὴς στὴν ΚΠολη[70], καὶ αὐτὸ μποροῦμε μὲ βεβαιότητα νὰ τὸ συμπεράνωμε, καθὼς τὴ βλέπομε νὰ τὸν συντροφεύῃ καὶ νὰ τὸν ἐπηρεάζῃ μὲ τὶς γνῶμες της κατὰ τὸ 1185[71].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 142 παρακολούθησε, στέκοντας στὸ πλευρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, ὅλη σχεδὸν τὴν ταραγμένη περίοδο, ποὺ σ' αὐτὴ ὁ ἐραστής της ἦταν στὶς ἀρχὲς ἐπίτροπος τοῦ Ἀλέξιου (β') Κ. 155, κ' ἔπειτα αὐτοκράτορας.

Εἶχε τότε τὴν ἀξιωματικὴ θέση ποὺ ἄλλοτε, στὰ χρόνια τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, εἶχε ἡ ἄλλη ἐκείνη Θεοδώρα Κ. 150, ἡ πρωτεξαδέλφη της. Οἱ δυὸ δυναμικὲς πριγκίπισσες χαιρέκακα θὰ παρακολούθησαν τὴν ἐξόντωση τῆς ἄτυχης ἐκείνης βασίλισσας Μαρίας-Ξένης τῆς Ἀντιόχειας, ποὺ γιὰ δικούς

66. Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 κατὰ τὴν ἐπάνοδό του ἀμνηστεύτηκε γιὰ τὰ ἑξῆς ἐγκλήματα: α) γιατὶ ἐγκατάλειψε τὸ μέτωπο τῆς Κιλικίας, βλ. Χωνιάτης, σ. 181· β) γιατὶ συνῆψε ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὴ Φιλίππα τῆς Ἀντιόχειας, βλ. Χωνιάτης, σ. 181-84· γ) γιατὶ συνῆψε ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 142, βλ. Χωνιάτης, σ. 184-85, καὶ δ) γιατὶ λεηλατοῦσε περιοχὲς τῆς Αὐτοκρατορίας, αἰχμαλώτιζε χριστιανοὺς καὶ τοὺς πουλοῦσε ὡς σκλάβους στοὺς Μουσουλμάνους, ποὺ γι' αὐτὸ καὶ ἀπ' τὴν Ἐκκλησία εἶχε ἀφοριστῆ, βλ. Κίνναμος, σ. 251. Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ ἀκολούθησε ἡ Θεοδώρα Κ. 142 τὸν Ἀνδρόνικον Κ. 87 στὸ Οἴναιο.
67. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ. 140, ὑ. 7 καὶ 8.
68. Χωνιάτης, σ. 331.
69. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 539 καὶ ὑ. 212, ὅπου ἀνάμεσα στοὺς στασιαστὲς βλέπομε τοὺς νόμιμους γιοὺς τοῦ ἐραστῆ της.
70. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 549, ὑ. 268.
71. Χωνιάτης, σ. 376-77.

της λόγους ἢ καθεμιὰ ἀπ᾿ αὐτὲς δὲν τὴ χώνευαν· καὶ ἀκόμη μὲ κατανόηση θὰ ἀντιμετώπισαν τὸν πνιγμὸ μέσα στὸ βασιλικό του δωμάτιο τοῦ νεαροῦ πρωτεξαδέλφου τους, τοῦ τάχα συναυτοκράτορα ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ πανοῦργος *χαμαιλέοντας*, ὁ νέος αὐτοκράτορας ὁ μέγας κὺρ ᾿Ανδρόνικος (α΄) Κ. 87, τοὺς εἶχε δώσει τὴν ψεύτικη ὑπόσχεση πὼς θὰ κάνη διάδοχο τῆς βασιλείας τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156[72], γιὸ τῆς δεύτερης Θεοδώρας Κ. 150 ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸν ὁποῖον (᾿Αλέξιον Κ. 156) θὰ πάντρευε –αὐτὸ τὸ πραγματοποίησε τὸν ᾿Οχτώβρη τοῦ 1183[73]– μὲ τὴν Εἰρήνη Κ. 165, κόρη τῆς πρώτης Θεοδώρας Κ. 142 καὶ τοῦ ἴδιου[74].

Γιὰ νὰ πάρωμε μιὰ ἰδέα τοῦ πῶς εἶδαν τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87 οἱ φίλοι του, καὶ φυσικὰ μέσα σ᾿ αὐτοὺς καὶ ἡ τόσο δική του Θεοδώρα Κ. 142, δὲν ἔχομε παρὰ νὰ παρακολουθήσωμε τὸ Μιχαὴλ Χωνιάτη, τότε ποὺ ἦταν ἕνας ἐγκωμιαστὴς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87. Βέβαια, ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ τὴν πλάνη του ποὺ τὸν πίστευσε καὶ τὸν ἐγκωμίασε: «Δὲν ξέρω πῶς, λέει ὁ μητροπολίτης ᾿Αθηνῶν, πιστεύσαμε σ᾿ ἕνα τέτοιον ἄντρα, ξεχνώντας πὼς αὐτὸς ἐκεῖνος ἦταν ὁ παλιὸς πανοῦργος ᾿Ανδρόνικος, ἡ ἀδιάπτωτη καὶ σκληρότατη ψυχὴ ποὺ οὔτε οἱ κοπιώδεις ἐκεῖνες περιπλανήσεις του οὔτε τὰ σάπια γηρατιά του τὸν εἶχαν φέρει σὲ ἦθος πιὸ ἀνθρώπινο»[75].

Λέει λοιπὸν ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης ὡς ἐγκωμιαστὴς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 πὼς «τίποτε ἄλλο δὲ διψοῦσαν τότε ὅλοι οἱ ΚΠολίτες, παρὰ νὰ δοῦν τὸν πολὺ· μεγάλο ᾿Ανδρόνικο, ποὺ ἔφερνε μαζί του μύρια καλὰ στὴν Αὐτοκρατορία, ἀπόλυση τῶν φυλακισμένων, ἐπάνοδο τῶν ἐξορίστων καὶ λύτρωση ἀπ᾿ τὴν *τυραννία* (= ἀπ᾿ τὸ παράνομο καθεστὼς τοῦ *πρωτοσέβαστου* ᾿Αλέξιου Κ. 132)»[76], καθὼς ἔβγαλε ἀπ᾿ τὴ μέση αὐτὸν «τὸν νέον ᾿Ιξίωνα» ποὺ ἐνῶ βρῆκε ἄσυλο στὸν ῎Ολυμπο πρόσβαλε τὴν ῞Ηρα, τὴ σύζυγο τοῦ Δία, ὅπως ἐκεῖνος τὴ Μαρία τῆς ᾿Αντιόχειας, τὴ χήρα τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[77].

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 ἔβλεπαν μ᾿ ἕνα δικό τους τρόπο τὴν πρώτη ἐναντίον του συνωμοσία τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ ἤθελε νὰ προστατεύση στὸ ὄνομα τῆς νομιμότητας τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155 τὰ συμφέροντά της, καθὼς καὶ τὰ διάφορα κινήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὲς ἀκόμη τὶς ἀπάνθρωπες σωματικὲς ποινὲς ποὺ ἐπέβαλλε ὁ σφετεριστής.

«῎Επειτα», λένε αὐτοὶ οἱ ὑπερασπιστές του μὲ τὸ στόμα τοῦ Μιχαὴλ

72. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 558, ὑ. 297.
73. Γιὰ τὴ χρονολογία τέλεσης τοῦ γάμου, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 567, ὑ. 336.
74. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 567, ὑ. 337.
75. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν ᾿Ισαάκιον ῎Αγγελον, σ. 218.
76. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτορα κὺρ Δημήτριον τὸν Δριμύν, σ. 164. Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 542, ὑ. 227 καὶ 228, πῶς διέγραψαν τὶς διαθέσεις τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 ὁ Νικήτας Χωνιάτης καὶ ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης.
77. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 163.

Χωνιάτη, «σὰν ἄλλος πολύπλανος καὶ πολύφρονας ᾿Οδυσσέας παραμέρισε τοὺς διάφορους μνηστῆρες ποὺ μὲ ἀφέλεια καὶ μοχθηρία ὀρέγονταν τὴ βασιλεία, τὴν προορισμένη ἀπ᾿ τὸ Θεὸ γιὰ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87, καὶ συντάραζαν τὴν ἑλληνικὴ μοναρχία καὶ τὴ διαιροῦσαν σὲ κατὰ μέρος ἡγεμονίες ἢ καλύτερα ὅλο τὸν κόσμο ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπ᾿ αὐτὴ τὸν ἔκαναν νὰ βράζη, μέχρι ποὺ ἀνάλαβε τὴν κοινὴ διοίκηση ὁ ἐπιδέξιος αὐτὸς κυβερνήτης, καὶ ἀλήθεια!, ποιὰ τώρα γαλήνη χαμογελάει παντοῦ καὶ συναγάλλεται μὲ τὸν αὐτοκράτορα ᾿Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87, χρισμένο μὲ τὸ λάδι τῆς ἀγαλλίασης, καθὼς κάθε πόλεμος ἔχει παύσει καὶ κάθε ἐσωτερικὴ στάση ἔχει κατασταλῆ, ποὺ εἶναι τόσο χειρότερη ἀπ᾿ τὸν πόλεμο, ὅσο ὁ πόλεμος ἀπ᾿ τὴν εἰρήνη»[78].

«Γι᾿ αὐτὰ ὅλα ὄχι μόνο νεαρὲς κοπέλες μὲ τραγούδια καὶ χοροὺς πολυχρόνιζαν τὸ μεγαλουργὸ ᾿Ανδρόνικο, ἀλλὰ ἀπὸ κάθε στόμα τραγουδοῦνταν ὁ μέγας ᾿Ανδρόνικος καὶ κανεὶς δὲν ὑπῆρχε ἀπὸ ὅλο τὸ λαὸ ποὺ νὰ μὴ δίνη τὴν ψῆφο του γιὰ νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας καὶ νὰ βλέπη τὸ μέλλον ὡς παρὸν καὶ νὰ τὸ προφητεύη ὡς αἴσιο»[79].

Στὸ Μιχαὴλ Χωνιάτη βρίσκομε καὶ τὴν καλύτερη πολιτικὴ θεωρία ποὺ ἀνάπτυξαν οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 πάνω στὰ δίκαιά του στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, ἄποψη ποὺ σ᾿ αὐτὴ προσαρμόστηκε μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 142, μιὰ ἐκ τετραγονίας ἀπόγονος τῆς βασιλικῆς καὶ χρυσῆς σειρᾶς τῶν Κομνηνῶν[80].

᾿Ο ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, «ἕνας ἐκ τριγονίας ἀπόγονος τῆς ἀρχηγέτιδας καὶ βασιλικῆς ρίζας τῶν Κομνηνῶν, ἀποδείχτηκε πιὸ λαμπρὸς καὶ πιὸ ἄξιος γιὰ τὸ αὐτοκρατορικὸ στέμμα»[81]· ἀλλὰ γιατί; «Γιατὶ αὐτὸς ὁ χρισμένος ἀπ᾿ τὸ Θεό, ὄχι μόνο ἀπ᾿ τὸν πάππο του ᾿Αλέξιο (α΄) Κ. 15 εἶχε κληρονομήσει τὴ βασιλεία καὶ ἀπ᾿ τὸν *πορφυρογέννητο* πατέρα του ᾿Ισαάκιο Κ. 36 εἶχε ἀναδεχτῆ τὴν ὑποχρέωση νὰ βασιλεύση, ἀλλὰ κυρίως γιατὶ στὸ βασιλικό του αἷμα εἶχε ἀναμίξει καὶ τοὺς ἱδρῶτες του ἀπ᾿ τοὺς ἀγῶνες του ποὺ ἔσταζαν σὰν ἄλλοι θρόμβοι αἵματος, κ᾿ ἔτσι μὲ διπλὴ καὶ βαθιὰ βαφὴ ἔβαψε τὴν ἁλουργίδα ποὺ

78. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 164-65.
79. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 165. Καὶ ὁ Th. Uspensky, ᾿Αλέξιος ΙΙ καὶ ᾿Ανδρόνικος Ι, ᾿Επιθεώρηση ὑπουργείου Λαϊκῆς ᾿Αγωγῆς, τ. 212 (CCXII), 1880, σ. 18 καὶ 21 (ρωσικά), γράφει πὼς «ὁ λαὸς τραγουδοῦσε ᾄσματα γιὰ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87 καὶ συνέθετε ποιητικοὺς θρύλους ποὺ τὰ ἴχνη τους ἔχουν διασωθῆ στὰ χρονικὰ καὶ στὶς σημειώσεις τῶν ἀνέκδοτων χειρογράφων τῆς ἱστορίας τοῦ Νικήτα Χωνιάτη, πρβλ. Α.Α. Vasiliev, ᾿Ιστορία, σ. 534.
80. Γιὰ τὴ βασιλικὴ καὶ χρυσὴ σειρὰ τῶν Κομνηνῶν, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 28, ὑ. 19, καὶ σ. 475-76, ὑ. 190.

᾿Αλέξιος (α΄) Κ. 15
↓
᾿Ιωάννης (β΄) Κ. 34
↓
᾿Ισαάκιος Κ. 78
↓
Θεοδώρα Κ. 142

περιβλήθηκε ἢ καλύτερα γιατὶ συνέδεσε γιὰ τὴν ἀνάληψη τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας τόσο τὰ ἀπ᾿ τὴ γενιά του δίκαια ὅσο καὶ τὶς ἀπ᾿ τούς ἀγῶνες του ἀρετές. Ἔτσι στὸ βασιλέα Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87 τὰ δίκαια γιὰ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία ἦσαν πιὸ θεϊκὰ ἀπὸ κεῖνα τῶν προκατόχων του. Γιατὶ ἀπ᾿ αὐτούς, ἄλλοι μὲν ἀπ᾿ τὰ σπάργανα ἀκόμη κληρονόμησαν τὴ βασιλεία ἀπ᾿ τὸν πατέρα τους, χωρὶς προηγουμένως νὰ δείξουν ἂν ἦσαν ἄξιοι αὐτῆς τῆς μεγάλης κληρονομιᾶς ἢ ἱκανοὶ νὰ σώσουν τοὺς ὑπηκόους τους, ἄλλοι δὲ ποὺ δὲν κληρονόμησαν τὴ βασιλεία ἀπ᾿ τὸν πατέρα τους τὴ δέχτηκαν ἢ ὡς ἐπιβράβευση τῶν ἀγώνων καὶ ἀρετῶν τους ἢ ὡς δωρεὰ τῆς τύχης. Ὁ εὐτυχέστατος ὅμως βασιλέας μας Ἀνδρονικος (α΄) Κ. 87 ἔλαβε τὴ βασιλεία τόσο ἀπ᾿ τὸ κληρονομικὸ δίκαιο τῆς γενιᾶς του ὅσο καὶ ὡς ἐπιβράβευση τῶν ἀρετῶν του, ἂν καὶ τὰ δυὸ αὐτὰ ἂν στεροῦνταν, πάλι ἀπὸ κάθε ἄλλον ἔπρεπε νὰ προτιμηθῆ, καθὼς κανεὶς ἀπ᾿ αὐτὸν δὲν ἦταν καλύτερος. Πραγματικά, ποιὸς ἄλλος ἦταν πιὸ στενὰ δεμένος μὲ τὸ βασιλικὸ αἷμα καὶ ποιὸς ἄλλος δὲ στολιζόταν μὲ τόσες ἀρετές, πρὶν ἀκόμη περιβληθῆ τὸ στέμμα; Καθὼς μάλιστα τότε τὰ πράγματα τῆς βασιλείας σάλευαν πάνω σ᾿ ἕνα δρόμο λανθασμένο καὶ εἶχαν ἀνάγκη ἐκείνου ποὺ θὰ κυβερνοῦσε καὶ θὰ ἔσωζε τὸ Κράτος, σὲ ποιὸν ἄλλο ἔπρεπε νὰ προσβλέψουν, παρὰ σὲ κεῖνον ποὺ ἀπὸ φυσικοῦ του καὶ ἀπὸ παιδί, ὅπως τὰ μικρὰ ἐκεῖνα λεονταράκια, ἀναδείχτηκε ἄξιος τῆς ἐξουσίας, καὶ ποὺ κατὰ τὴ μακρά του ζωὴ μέχρι τὰ γηρατιά του, μελέτησε τὸ πῶς μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξουσιάζη καὶ νὰ κυβερνάη, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ πολλὰ βασίλεια γύρισε καὶ εἶχε πείρα ἐκείνων ποὺ σὲ κάθε τόπο ἐφαρμόζονταν καὶ ἀπὸ παντοῦ μποροῦσε νὰ διαλέξη τὸ καλύτερο»[82].

Ἔτσι ἀνέβηκε στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο «ὁ μέγας Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 ποὺ εἶχε μέσα στὴν καρδιά του τὰ αἰσθήματα τῶν Ρωμιῶν, ὁ φ ι λ ο ρ ώ μ α ι ο ς»[83], «ὁ φ ι λ ο π έ ν η ς καὶ δ ι κ α ι ό τ α τ ο ς»[84], «κληρονομώντας ἀπ᾿ τὸν ἀνάμεσα στοὺς αὐτοκράτορες θειότερο Κωνσταντῖνο τὸ Μεγάλο τὰ πάντα, τὸ στέμμα, τὸ θρόνο, τὴν εὐσέβεια καὶ τὸ σεβασμὸ πρὸς τούς ἱερωμένους»[84α].

«Καὶ μάλιστα, ἀφοῦ διευθέτησε –στὴν πραγματικότητα κατάπνιξε μέσα στὸ αἷμα– τοὺς διάφορους ν ε ω τ ε ρ ι σ μ ο ύ ς (=στάσεις καὶ ἐπαναστάσεις) καὶ ὑπόταξε τοὺς ἐπαναστάτες, ὅπως ἕνας βαθυστόχαστος παιδαγωγὸς διαλύει τὰ παιχνίδια τῶν μειρακίων ἢ ὅπως ὁ ἥλιος μόλις ἀνατείλει σβήνει τὰ ἀγεννὴ καὶ δειλὰ κνώδαλα, καὶ πάλι στὰ πρῶτα ἤθη του συντάχτηκε καὶ προχώρησε

81. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 76), σ. 170: ὅτι μὴ διὰ τῆς ἐπηρείας τὴν παρὰ πάντων ἀνάρρησιν δέξασθαι καὶ λαμπρότερον ἀποδειχθῆναι καὶ τοῦ βασιλείου στέμματος ἀξιώτερον· οἷς μὴ μόνον ἐκ γένους εἰς τοῦτο καὶ ἀρετῆς δεδικαίωται· διὰ τριγονίας γὰρ ἐξῆπται τῆς ἀρχηγέτιδος καὶ βασιλικῆς ῥίζης τῶν Κομνηνῶν·
82. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 170-71.
83. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 171-72. Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 543, ὑ. 239.
84. Μιχαὴλ Χωνιάτης, σ. 179.
84α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, σ. 174.

στὴν ἐφαμοργὴ τῆς πολιτικῆς του»[85].

«Δὲν ἀγνόησε ὁ κατὰ πάντα σοφὸς βασιλέας ἀπὸ ποῦ ἦσαν ἄρρωστες οἱ πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας ἢ καλύτερα ὁλότελα εἶχαν πεθάνει καὶ χαθῆ, τόσο ἀπ᾿ τὴ φορολόγικὴ ἀπληστία τοῦ Κράτους ποὺ τὰ πάντα ἅρπαζε ὅσο καὶ ἀπ᾿ τὴν ὀλιγαρχία τῶν πλουσίων ποὺ καταβρόχθισαν γιὰ ἕνα κομμάτι ψωμί, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἁπλά, τὰ χωράφια ποὺ ἐγκατάλειψαν οἱ φτωχοί»[86].

Πρέπει νὰ ἔχωμε ὑπόψη μας κι᾿ αὐτὴ τὴν ἀπεικόνιση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 ποὺ μᾶς δίνει ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, τότε ποὺ ἦταν ἕνας ὀπαδός του, ἔστω καὶ ἐξαπατημένος, ὅπως μετὰ τὴν πτώση «τῆς τυραννίδας του τῆς βαριᾶς, τῆς δριμύτερης ἀπὸ κάθε χειμώνα, τῆς ἀλγεινότερης ἀπὸ κάθε ἀρρώστια καὶ ἀγριότερης ἀπὸ κάθε κλύδωνα»[87], δηλώνει ὁ ἴδιος[87α], καὶ ὄχι μόνο ἐκείνη τὴν ταραγμένη ποὺ μᾶς δίνει ὁ νεώτερος ἀδελφός του Νικήτας Χωνιάτης, αὐτὴ ποὺ συναντήσαμε στὴν προσωπογραφία του (ὑπ᾿ ἀριθ. 87, τ. Α΄), γιὰ νὰ δοῦμε πῶς ἡ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ οἱ ἄλλοι συνεργάτες του προσαρμόστηκαν στὴ σκληρὴ τακτική του καὶ στὰ τραγικὰ γεγονότα κατὰ τὰ ὁποῖα κυβέρνησε καὶ βασίλευσε καὶ ποιὰ ἑρμηνεία ἔδιναν στὴν κάθε πράξη του.

Ὅπως εἴδαμε, τοὺς ὑπερασπιστὲς τῆς νομιμότητας, ἢ σκληροὺς συμφεροντολόγους τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας, ποὺ τυφλώνονταν, ἐξορίζονταν καὶ ἐξοντώνονταν, τούς θεώρησαν ὡς «μειράκια» καὶ «ἀγεννὴ καὶ δειλὰ κνώδαλα» ποὺ παραμερίστηκαν, καὶ τὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου ἀπ᾿ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87 τὸν εἶδαν ὡς μιὰ «νόμιμη κληρονομιά του καὶ δίκαιη ἐπιβράβευση τῶν ἀγώνων του καὶ τῶν ἀρετῶν του».

Ὅταν ἡ Θεοδώρα Κ. 142 τὸ 1167 συνδέθηκε μὲ τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87 στὴν Ἱερουσαλήμ, αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν χῆρος ἀπ᾿ τὴν πρώτη νόμιμνη Βυζαντινὴ γυναίκα του[88], καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 142 ἔζησε κοντά του ὡς γυναίκα του, ὄχι μὲν νόμιμη ἀλλὰ μόνιμη, καὶ παιδοποιοῦσε μαζί του.

Κοντὰ σ᾿ αὐτὸ ὅμως βλέπομε πὼς δὲ φαίνεται νὰ δυσαρεστήθηκε ἀπ᾿ τὸ γάμο τοῦ ἐστεμμένου πιὰ ἐραστῆ της μὲ τὴν παιδούλα Ἄννα τῆς Γαλλίας, τὴν

85. Μιχαὴλ Χωνιάτης, σ. 172.
86. Μιχαὴλ Χωνιάτης, σ. 174.
87. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα Ἰσαάκιον Ἄγγελον, σ. 210.
87α. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 75.
88. Αὐτὴ μᾶς παρουσιάζεται πὼς βρισκόταν στὴ ζωὴ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1158, ὅταν συλλαμβάνη μέσα στὴ φυλακὴ τὸν Ἰωάννη Κ. 162, βλ. Χωνιάτης, σ. 140. Ὁ Κίνναμος, σ. 250, τὸ 1167, κατὰ τὸν ἐρωτικὸ δεσμὸ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 μὲ τὴ Φιλίππα τῆς Ἀντιόχειας, τὸν ὁποῖον παρουσιάζει ὡς «γάμον», ἐνῶ μᾶς λέει πὼς κάτι τέτοιο δὲν ταίριαζε στὸ «παρ᾿ ἡμῖν νόμιμον», δὲν μᾶς λέει πὼς ἔκανε αὐτὸν τὸν δεσμό, ἐνῶ ζοῦσε ἡ πρώτη νόμιμη γυναίκα του, καὶ ἀκόμη βλέπομε πὼς ὁ ἀνήλικος γιός του ἀπ᾿ τὴν πρώτη γυναίκα του, ὁ πιὸ πάνω Ἰωάννης Κ. 162, γεννημένος τὸ 1159, τὸν ἀκολουθοῦσε ἤδη στὶς περιπέτειές του ἀπ᾿ τὸ 1166, βλ. Χωνιάτης, σ. 185. Ἄρα ἡ πρώτη νόμιμη Βυζαντινὴ γυναίκα του, γιὰ τὴν ὁποία βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 501-2, ὑ. 58 καὶ 59, πέθανε τὸ 1166, καθὼς τότε μάλιστα γέννησε τὴ Μαρία Κ. 163, ποὺ εἶχε συλληφτῆ τὸ 1165, βλ. καὶ προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 14.

ἄλλοτε μνηστὴ τοῦ θύματός του καὶ προκατόχου του, κατὰ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183· τὰ πρῶτα ὅμως σύννεφα ἀνάμεσα στὶς σχέσεις τους δὲν ἄργησαν νὰ παρουσιαστοῦν κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1185, ὅταν ὁ γυναικομανὴς γέρος ἔκανε ἕνα σοβαρὸ δεσμὸ μὲ τὴν ὡραία τραγουδίστρια Μαραπτική, καθὼς «αὐτὴ τὸν εἶχε ἐρωτικὰ ἐνθουσιάσει καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες ἐρωτικὲς γνωριμίες του τὴν προτιμοῦσε»[89].

Οἱ σχέσεις αὐτὲς τῶν δυὸ παλιῶν ἐραστῶν χειροτέρευσαν, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1185, ἂν δὲν διακόπηκαν ὁλότελα, ἀπ᾽ τὴν ἀνταρσία τοῦ ἀνεψιοῦ της δούκα τῆς Κύπρου Ἰσαακίου Κ. 229, ποὺ σφετερίστηκε, καθὼς ξέρομε, τὸν τίτλο τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἀπόσπασε τὴν Κύπρο ἀπ᾽ τὴν Αὐτοκρατορία, γιὰ τὸν ὁποῖον αὐτὴ εἶχε παρακαλέσει νὰ σταλοῦν τὰ λύτρα στὸ Βοημοῦνδο III τῆς Ἀντιόχειας γιὰ νὰ τὸν ἀπολευτερώσῃ, καὶ μαζὶ μὲ τὸν γαμβρό της Κωνσταντῖνο Μακροδούκα καὶ τὸν ἐκ πατρὸς συγγενὴ τοῦ Ἰσαακίου Κ. 229, τὸν Ἀνδρόνικο Δούκα, εἶχαν ἐγγυηθῆ πὼς «ὁ Ἰσαάκιος Κ. 229 δὲ θὰ φανῆ ἕνας ἀχρεῖος καὶ ἄπιστος πρὸς τὸν Ἀνδρόνικο (α´) Κ. 87, ὅταν ἀπολυθῆ καὶ γυρίσῃ στὴν πατρίδα»[90].

Καὶ ξέρομε τὸ τί ἐπακολούθησε· αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἀγαπημένος γαμβρὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 142, ὁ πανυπερσέβαστος Κωνσταντῖνος Μακροδούκας πετροβολήθηκε κατὰ τρόπο ἄγριο καὶ οἰκτρό, καθὼς αὐτὸς ὁ ἀπαίσιος καὶ ἀνόσιος καὶ πιὸ θρασὺς ἀπ᾽ τοὺς ὑπουργοὺς τοῦ τυράννου, ὁ Στέφανος Ἁγιοχριστοφορίτης ποὺ σωστὰ ὁ κόσμος τὸν παρονόμασε Ἀντιχριστοφορίτη, ἔδωσε τὸ σύνθημα, κ᾽ ἔπειτα, πτῶμα καθὼς ἦταν ἀπ᾽ τὸ πετροβολητό, κρεμάστηκε στὴν ἀπέναντι ἀπ᾽ τὴ μονὴ τῶν Μαγγάνων ἀκτή[91].

Μιὰ τέτοια ἀνείπωτη, ἀποκρουστικὴ καὶ πάνδημη τιμωρία ἐπιβλήθηκε στὸ Μακροδούκα, καθὼς καὶ στὸν Ἀνδρόνικο Δούκα, γιατὶ ὅπως καὶ ἀλλοῦ κατέδειξα, προέκυψαν στοιχεῖα ποὺ σύμφωνα μὲ αὐτὰ οἱ δυὸ πιὸ πάνω ἄρχοντες, καὶ ἴσως καὶ αὐτὴ ἡ Θεοδώρα Κ. 142, εἶχαν ἔλθει σὲ ἐπαφὲς καὶ συνεννοήσεις μὲ τὸ συγγενή τους Ἰσαάκιο Κ. 229 καὶ τὸν παρότρυναν γιὰ μιὰ κατάληψη τοῦ θρόνου, καθὼς κατὰ τὸ 1185 τὰ πράματα ἔδειχναν πὼς τὸ ἔδαφος κλονιζόταν κάτω ἀπ᾽ τὰ πόδια τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 87[92].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 142 μετὰ τὴ θανάτωση τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα, δηλ. μετὰ τὸ Μάη τοῦ 1185, διέκοψε πιὰ όριστικὰ τὶς σχέσεις της μὲ τὸν Ἀνδρόνικο (α´) Κ. 87, καὶ ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ πέρασε καὶ στὸ ἐχθρικὸ πρὸς αὐτὸν στρατόπεδο, ὅπως καθαρὰ φαίνεται καὶ ἀπ᾽ τὰ ἀκόλουθα περιστατικά.

Εἴδαμε ἀλλοῦ ποιὰ αἰσθήματα ἐνέπνευσε στοὺς ΚΠολίτες, καὶ μάλιστα σ᾽

89. Χωνιάτης, σ. 452: καὶ τὴν ἑταιρίδα Μαραπτικήν, ἧς ἐνεθουσία τῷ ἔρωτι, καὶ προσπαθῶς εἶχεν Ἀνδρόνικος... αὐλοῦσαν οὐκ εὐκαταφρονήτως, καὶ δημοτικὴ ἀπόδοση τοῦ Χωνιάτη, αὐτόθι: τὴν καὐκαν αὐτοῦ τὴν Μαραπτικὴν λεγομένην, ἣν ἠγάπα καὶ προσέκειτο πλέον τῶν ἄλλων ὡς ἐξαισίως τραγῳδοῦσαν.
90. Χωνιάτης, σ. 376-77 καὶ 379.
91. Χωνιάτης, σ. 381-82.
92. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ. 140, ὑ. 39-41.

αὐτοὺς τοὺς ἴδιους τοὺς μέχρι τότε ἀφοσιωμένους ὀπαδοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 87, τὸ θέαμα τῶν κρεμασμένων κορμιῶν τοῦ Μακροδούκα καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, αἰσθήματα φρίκης καὶ ἀποτροπιασμοῦ, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ καὶ ἀνησυχίες καὶ φόβους γιὰ τὴν ἴδια τους τὴν τύχη[93].

Αὐτοί, καθὼς φαίνεται, οἱ μέχρι τότε ὀπαδοί του, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῆς κίνησης γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κ. 229, κινήθηκαν πρὸς ἄλλη κατεύθυνση. Φαίνεται πὼς πλησίασαν τὴ Θεοδώρα Κ. 142, μητέρα τῆς Εἰρήνης Κ. 165, ἡ ὁποία εἶχε παντρευτῆ τὸ νόθο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 150 σεβαστοκράτορα Ἀλέξιον Κ. 156, γιὰ νὰ προωθηθῆ αὐτὸς ὁ τελευταῖος πρὸς τὸ θρόνο, καὶ νὰ ἐξουδετερωθῆ ὁ Ἀνδρόνικος (α´) Κ 87, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀθετήσει τὴν ὑπόσχεσή του νὰ τὸν προχειρίσῃ διάδοχο τῆς βασιλείας[94] καὶ ἀντὶ γι᾽ αὐτὸν εἶχε στέψει βασιλέα (εἶχε ἀναγνωρίσει ὡς διάδοχο) τὸ νεώτερο ἀπ᾽ τοὺς νόμιμους γιούς του Ἰωάννη Κ. 162[95].

Οἱ δυὸ συμπεθέρες τότε, ἀλλὰ καὶ πρωτεξαδέλφες, ἡ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 150, καθὼς ἀλλοῦ σημειώθηκε[96], καὶ πιὸ ἀναλυτικὰ θὰ δοῦμε στὴν προσωπογραφία τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156[97], ὀργάνωσαν μιὰ συνωμοσία, ποὺ σ᾽ αὐτὴ πῆραν μέρος καὶ οἱ ἀδελφοὶ Σεβαστειανοί, οἱ ὁποῖοι ἀποπειράθηκαν νὰ δολοφονήσουν τὸν Ἀνδρόνικο (α´) Κ. 87[98], ἀλλὰ ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφτηκε καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 τυφλώθηκε[99].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ ἡ κόρη της Εἰρήνη Κ. 165, στάθηκαν στὸ πλευρὸ τοῦ ὡραίου νεαροῦ πρίγκιπα, τοῦ γιοῦ τοῦ ἔνδοξου Μανουὴλ (α´) Κ. 81, καὶ μάλιστα ἡ δεύτερη, ἡ Εἰρήνη Κ. 165, ὅπως μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, ἀπ᾽ τὴ θλίψη της ἔγινε καλόγρηα, κι ὁ πατέρας της, ὁ Ἀνδρόνικος (α´) Κ. 87, δὲ θέλησε πιὰ νὰ τὴν ξαναδῆ στὰ μάτια του[100]. Τὰ ἴδια αἰσθήματα θὰ ἔθρεψε ὁ φίλαρχος γέρος καὶ πρὸς τὴ μητέρα τῆς Εἰρήνης Κ. 165 καὶ παλιὰ ἐρωμένη του.

Ἡ Θεοδώρα Κ. 142 τὸ 1185 ποὺ διαδραματίστηκαν τὰ πιὸ πάνω γεγονότα, ἦταν 40 χρονῶ γυναίκα.

Ἀπὸ τότε τὴ σκέπασε ἡ Λήθη καὶ τίποτε ἄλλο δὲ μαθαίνομε γι᾽ αὐτή.

Λίγους μῆνες μετὰ τὴν τύφλωση τοῦ γαμβροῦ της Ἀλέξιου Κ. 156 κατὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1185, ἐπῆλθε καὶ τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 87 (Σεπτέμβρης 1185), ποὺ ἀσφαλῶς θὰ τὴν ἄφησε ἀσυγκίνητη, ὅσο κι ἂν μερικὲς θύμισες σὰν αὖρες τῶν περασμένων δροσερὲς θὰ τὴ συντάραξαν, καθὼς θὰ τὸν ἔφερε στὸ νοῦ της, σφριγηλὸ πενηντάρη, ὅταν διέτρεχε μαζὶ

93. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ. 140, ὑ. 51.
94. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 558, ὑ. 297.
95. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 595, ὑ. 464.
96. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 595-96, ὑ. 462-470.
97. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ. 156, ὑ. 45.
98. Χωνιάτης, σ. 384 καὶ 401.
99. Χωνιάτης, σ. 401-402.
100. Χωνιάτης, σ. 402.

του τὴ μαγεμένη Ἀνατολή· ζαλισμένη καὶ παράλυτη, θὰ ἀναθυμιόταν τὰ πολλὰ καὶ ἀλλόκοτα ποὺ τῆς συνέβησαν μέσα σὲ τόσα λίγα ἀπ' τὴ ζωή της χρόνια. Ἡ Μαραπτικὴ καὶ οἱ ἄλλες νεαρὲς ποὺ τὸν κύκλωναν, ὕψωσαν ὅμως ἕνα τεῖχος ἀνάμεσα σ' αὐτὴ καὶ ἐκεῖνον, καὶ κοντὰ σ' αὐτὸ τὰ πολιτικὰ πάθη, ἕνα ρεῦμα γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κ. 229 καὶ ἕνα ἄλλο γιὰ τὸν Ἀλέξιο Κ. 156, ὁλότελα ἀπ' τὸν παλιὸ ἐραστὴ τὴν ἀπομάκρυναν.

Τὸ παρελθὸν πιὰ τέλειωσε, τὸ μέλλον ἦταν μπροστά της. Ποιὸ ὅμως ἦταν τὸ μέλλον; Κανεὶς δὲν ξέρει, καθὼς οἱ ἱστορικοὶ σιωποῦν γι' αὐτή. Ἴσως κάποιο μοναστήρι πολυτελὲς στοργικὰ στοὺς κόλπους του τὴ δέχτηκε.

143. Εὐδοκία Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1160/64 – † μετὰ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1202 καὶ πρὶν ἀπ' τὸν Ἰούνιο τοῦ 1204)

Ἡ Εὐδοκία[1] Κ. πεμπτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 καὶ δευτερότοκη ἀπ' τὴ δεύτερη σύζυγό του Εἰρήνην Διπλοσυναδηνὴν[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1160/64, ὅπως βάσιμα μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε[3].

Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ Εὐδοκία Κ. 143 δὲν ἀναφέρεται ἀπ' τοὺς συγχρόνους Βυζαντινοὺς ἱστορικούς[4], ἀλλὰ αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνη νὰ ἀποροῦμε, γιατὶ καὶ πολλὲς ἄλλες πριγκίπισσες καθόλου δὲν θὰ ἀναφέρονταν, ἂν δὲν συνέτρεχε κάποιο ἐκ τύχης περιστατικὸ ποὺ προκάλεσε τὴν προσοχὴ τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν ἢ χρονογράφων ἢ ἔκανε ἀναγκαία τὴν ἀναφορά της κατὰ τὴ διήγηση τῶν ἱστορικῶν γεγονότων.

Ἀντιθέτως ἀπὸ πολλὲς μεριὲς ἔγινε γι' αὐτὴ λόγος ἀπ' τοὺς δυτικοὺς ἱστορικοὺς καὶ ποικίλους ἄλλους συγγραφεῖς, ἀκόμη καὶ ἀπὸ πλανόδιους ποιητὲς καὶ τροβαδούρους, καθὼς ἡ ζωή της ἐξελίχτηκε στὴ Δύση[5].

Ἡ στρατιωτικὴ καταστροφὴ τοῦ Μυριοκέφαλου (1176) δὲ μείωσε τὸ κῦρος τοῦ Βυζαντίου μόνο στὴν Ἀνατολή, ἀλλὰ καὶ στὴ Δύση, ὅπου τὴν ἰδιότητα «τοῦ ρωμαίου αὐτοκράτορα» διεκδικοῦσε ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος I Hohenstaufen (1152 - 1190), ὁ λεγόμενος Κοκκινοπώγωνας (Barberousse). Ἔτσι ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') Κ. 81 δὲν κοίταζε ἄλλο παρὰ νὰ προσεταιρισθῆ κάθε δύναμη τῆς Εὐρώπης γιὰ νὰ βγῆ ἀπ' τὸ ἀδιέξοδο.

143.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Εὐδοκίας Κ. 80.

2. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 396, ὑ. 28, ὅπου ἀποδεικνύεται ἡ ὕπαρξη κόρης τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 μὲ τὸ ὄνομα Εὐδοκία, τὴν ὁποίαν ἀπόχτησε ἀπ' τὴ δεύτερη γυναίκα του. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: Αὐτὴ ἡ κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78, ἡ Εὐδοκία Κ. 143, ἦταν ἐκείνη ποὺ τὸ 1178 στάλθηκε στὴ Δύση ὡς νύφη στὶς αὐλὲς τῆς Ἀραγωνίας καὶ τοῦ Montpellier, ὅπως δέχτηκαν διακεκριμένοι σοφοί, καθὼς ὁ Ch. Du Cange, Fam. aug byz., Paris 1680, σ. 153-54· ὁ J. Laurent, A propos de "l'impératrice" de Montpellier, Annales du Midi, τ. 23 (1911), σ. 333-37· ὁ L. Bréhier, Les Institutions de l'empire byzantin, Paris 1970, σ. 40· ὁ F. Cognasso, Partiti politici, σ. 226, ὁ V. Grumel, La Chronologie (1958), σ. 364, ὁ L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 236, ὁ W. Hecht, Eudoxia Komnena, REB 26 (1968), σ. 166 καὶ 169, ὁ W. H. Rudt de Collenberg, L'empereur Isaac de Chypre et sa fille, B 38 (1968), Tableau Généalogique I Comnènes καὶ σ. 165 καὶ ὑ. 3, κ.ἄ.; Τὸ 1178 ποὺ στάλθηκε στὴ Δύση πρέπει νὰ ἦταν 14-18 χρονῶ, ἄρα γεννημένη κατὰ τὸ 1160/64, ἐνῶ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἡ τεταρτότοκη κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78, ἡ Θεοδώρα Κ. 142, γεννήθηκε τὸ 1145· πὼς ἡ ἀμέσως ἑπόμενη γεννήθηκε μετὰ 15 - 19 χρόνια; Ἐξάλλου ξέρομε πὼς τὸ τελευταῖο ἔτος ἐμφάνισης τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο εἶναι τὸ 1154, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α, σ. 394-95, ὑ. 24-26, καὶ ἀπὸ τότε χάνομε τὰ ἴχνη του. Αὐτὸ βέβαια δὲ σημαίνει πὼς ὁ Ἰσαάκιος Κ. 78 πέθανε τὸ 1154· ἀσφαλῶς θὰ ἔζησε καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἔτος, καὶ οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς, κάτω ἀπ' τὴ ροπὴ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, δὲν τὸν ἀνάφεραν. Καὶ ἀκόμη μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ἡ χρονικὴ ἀπόσταση ποὺ χωρίζει τὴ γέννηση τῆς Θεοδώρας Κ. 142 ἀπὸ ἐκείνη τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 πιθανὸν νὰ ὀφείλεται σ' ἕνα μακροχρόνιο περιορισμὸ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78, μετὰ τὸν ὁποῖον ἀποδόθηκε στὴν οἰκογένειά του. Κοντὰ σὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ἡ χρονικὴ ἀπόσταση μᾶς προκαλεῖ κάποιους ἐνδοιασμοὺς γιὰ νὰ θεωρήσωμε τὴν Εὐδοκία Κ. ποὺ ὡς νύφη πῆγε στὴ Δύση τὸ 1178, ὡς μιὰ κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78. Τὸ ὅτι αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε κόρη Εὐδοκία δὲν τὸ ἀμφισβητῶ· ἁπλῶς ἐκφράζω μόνο τὴν ὑπόνοια, μήπως ἡ Κομνηνὴ πριγκίπισσα ποὺ στάλθηκε στὴ Δύση δὲν ἦταν ἡ κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78, ἡ Εὐδοκία Κ. 143, ἀλλὰ μιὰ μικρανεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, τὴν ὁποίαν τὰ Annales Pisani (βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 5) μᾶς παρουσίασαν ὡς ἀνεψιά, ἀφοῦ μάλιστα

ἄλλες δυτικὲς πηγὲς (βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 5), μᾶς τὴν παρουσίασαν καὶ ὡς «κόρη αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81». Ἂς μὴ ἀποκλείομε τὴν πιθανότητα ἡ Εὐδοκία Κ. τοῦ Montpellier νὰ ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Ἰωάννη Κ. 128, (βλ. προσωπογραφία του, ὑ. 19), ποὺ θὰ γεννήθηκε ἀνάμεσα στὴ Μαρία Κ. 211 καὶ τὴ Θεοδώρα Κ. 212, ἄποψη ποὺ συμμεριζόταν καὶ ὁ Οὔγγρος ἐρευνητὴς Szaboles de Vajay, βλ. ἐπιστολή του πρὸς ἐμὲ τῆς 22.I.77, σ. 2, παράγραφος 4, ἐνῶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἄλλαξε γνώμη καὶ ἀλλοῦ μὲν προτείνει νὰ θεωρηθῆ ἡ Εὐδοκία Κ. τοῦ Montpellier κόρη ἑνὸς τῶν δυὸ ἀδελφῶν εἴτε τοῦ Ἰωάννη Κ. 128 εἴτε τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, βλ. Sz. de Vajay, Eudocie Comnène, l' impératrice des trouvadours, Genealogica et Heraldica 21 (1980), σ. 323, στ. 2, ἀλλοῦ δὲ θεωρεῖ τὴν Εὐδοκία Κ. του Montp. ἀποκλειστικὰ κόρη τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, βλ. ἔνθ' ἀνωτ., σ. 327, στ. 1, κάτι ποὺ μὲ βρίσκει ὁλότελα ἀντίθετο.

3. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2.

4. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 396, ὑ. 28, ὅπου ἀναφέρεται ἀπὸ ἀνεπιβεβαίωτες ἑλληνικὲς πηγές, καὶ αὐτὸ μόνο ὡς μιὰ κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78, ἀπ' τὴ δεύτερη γυναίκα του Εἰρήνη Διπλοσυναδηνή.

5. Μιὰ σειρὰ ἀπὸ πλανόδιους ποιητὲς καὶ τροβαδούρους μᾶς τὴν ἀναφέρουν κάτω ἀπὸ διάφορες συνθῆκες, ὁ Peire Vidal, chanson, Be m pac d' ivern e d'estiu, ed. J. Anglade, Les poésies de Peire Vidal, Paris 1913, σ. 49· ὁ Bertran de Born, βλ. C. Appel, Die Lieder Bertrans von Born, Halle 1932, σ. 54, 57-59· ὁ Giraut de Borneil καὶ ὁ Folquet de Marseille, βλ. St. Stroński, Le troubadour Folquet de Marseille, Cracovie 1910, Chanson III, 8-9, σ. 19, Chanson IV, σ. 56-57, καὶ κυρίως, σ. 154. Μερικὲς ἁπλὲς φράσεις βρίσκομε γιὰ τὴν Εὐδοκία Κ. στὴν Historia Albigensium τοῦ Guillaume de Puylaurens, κεφ. IX, ἔκδ. Mr. Bouquet, Rec. Hist. Fr., τ. XIX, σ. 201. Τὴ συναντᾶμε ἐπίσης σὲ μερικὰ γράμματα τοῦ πάπα Ρώμης Ἰννοκέντιου III (1198 - 1216), βλ. L. Delisle, Les registes d' Innocent III. Bibl. Éc. nat. d. Chartes 1885, σ. 86, καὶ Migne PL τ. 214, στ. 1130-1134· σὲ ἕνα καλὰ βεβαιωμένο ἀντίγραφο τεκμηρίου ἑνὸς πρωτοτύπου τοῦ 1207, βλ. P. Gariel, Series Praesulum Magelonensium, Toul 1665[2], σ. 278· σὲ δυὸ Razos, πανομοιότυπα τῶν Vidas, εἰσαγωγὲς σὲ ἔργα γνωστῶν τροβαδούρων, βλ. St. Stroński, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 4 κεξ., καὶ C. Appel, ἔνθ'

῾Ο κόμης τῆς Φλάνδρας Φίλιππος τῆς ᾿Αλσατίας (1157 - 1191) τὸν διευκόλυνε νὰ πλησιάση τὸ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον VII τὸν Νέον

ἀνωτ., σ. 52· καὶ κυρίως ἡ Εὐδοκία Κ. ἀναφέρεται στὴ βιογραφία τοῦ βασιλέα τῆς ᾿Αραγωνίας ᾿Ιάκωβου I τοῦ Κατακτητῆ 297, βλ. Libre dels feyts es deuenguts en la uida del molt alt senyor Rey, En Jacme lo Conqueridor... κεφ. 2ον, ἔκδ. Mariano Aguiló y Fuster, Barcelona o.J., σ. 7 - 10. ᾿Εκτὸς ἀπ᾿ τὰ πιὸ πάνω ἔργα, ἡ Εὐδοκία Κ. ἀναφέρεται «ὡς κόρη τοῦ αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης» ἀπ᾿ τὸν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Τολέδου Rodrigo Ximénez de Rada στὶς ἀρχὲς τοῦ ιγ´ αἰ., βλ. Rodorici Archiepiscopi Toletani, De rebus Hispaniae. libri novem (βιβλίον ἔνατον), I, VI, κεφ. 4ον, ἔκδ. Μτ. Bouquet, Rec. Hist. Fr. XIX, σ. 230 B., ὁ ὁποῖος καθὼς φαίνεται θὰ εἶχε τὴν πληροφορία ἀπ᾿ τὸν ἀδελφό του Loup Ximénez, ποὺ γιὰ ἕνα διάστημα ὡς βασιλικὸς πληρεξούσιος κυβέρνησε τὶς πρὸς βορρὰν τῶν Πυρηναίων περιοχὲς τοῦ βασιλείου τῆς ᾿Αραγωνίας. Μὲ βάση τὴν πιὸ πάνω σημείωση τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Τολέδου Ροδρίγοὺ Ξιμένεζ, ὁ Luchaire, La société française au temps de Philippe - Auguste, Paris 1909, σ. 391 κεξ., καθὼς περιγράφει τὶς περιπέτειες τῆς Εὐδοκίας Κ. στὴν Εὐρώπη, τὴ θεώρησε ὡς μιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, ἀλλὰ ἤδη ὁ J. Laurent, A propos de "l'impératrice" de Montpellier, Annales du Mini 23 (1911), σ. 333-37, κατέδειξε πὼς δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ πρόκειται γιὰ μιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α´), ἀλλὰ ἁπλῶς γιὰ μιὰ ἀνεψιά του. ῾Η πιὸ βασικὴ δυτικὴ πηγὴ γιὰ τὴν Εὐδοκία Κ., ὅπου δίδονται καθαρὰ οἱ συνθῆκες κάτω ἀπ᾿ τὶς ὁποῖες βρέθηκε στὴν Εὐρώπη, εἶναι τὰ Annales Pisani = χρονικὰ τῆς Πίζας, τοῦ Bernardo Maragone, ποὺ συνεχίστηκαν ἀπ᾿ τὸ γιό του Salem, ἔκδ. Michele Lupo Gentile, εἰς L. A. Muratori, RIS[2], VI, Parte 2, Bologna n.d. 1936, σ. 68-69. Αὐτὰ τὰ χρονικὰ δυστυχῶς δὲν ἔφτασαν σὲ μᾶς παρὰ σὲ ἰταλικὴ μετάφραση, καὶ μάλιστα τὸ τελευταῖο τους μέρος· ἡ μετάφραση βρίσκεται στὸ Archivio di Stato (=στὸ ᾿Αρχεῖο του Κράτους) τῆς Πίζας, στὸν Κώδικα 352 (B)· γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν χρονικῶν τῆς Πίζας, βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 37α. ῾Η καλύτερη μέχρι σήμερα μονογραφία γιὰ τὴν Εὐδοκία Κ. εἶναι αὐτὴ τοῦ Winfried Hecht, Eudoxia Komnena, REB 26 (1968), σ. 161-69 (Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ W. Hecht ποὺ τὴν ὀνομάζει Εὐδοξία, ἔστω κι ἂν παίρνει αὐτὸ τὸ ὄνομα ἀπὸ δυὸ μεταγενέστερα μνημόνια (regestes) ἑνὸς σύγχρονου τεκμηρίου, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ πρωτότυπο ἔχει χαθῆ: α) Anno Incarnationis eiusdem 1207 octauo idus Aug. Domina Maria filia quondam Guillelmi D. Montispess. & Imperatricis Eudoxie donauit & concessit... hominibus Montisp... quod turrem Montispessulani diruerent... βλ. Pierre Gariel, Series Praesulum Magelonensium ab Anno 451 ad Annum 1665, 2η ἔκδ., Toulouse 1665, σ. 278-79· β) La reyne Marie, fille de Guillaume et de l'impératrice Eudoxie... βλ. Archives de la Ville de Montpellier. Inventaire et Documents, publié par l' Administration municipale, t. I, Montpellier 1896, σ. 14. Οἱ Κομνηνοὶ ποτὲ δὲν ἔδοσαν τὸ ὄνομα Ε ὐ δ ο ξ ί α, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸ ὄνομα Ε ὐ δ ο κ ί α ἦταν ἕνα ἀπ᾿ τὰ πέντε συνηθισμένα τους γυναικεῖα ὀνόματα: ῎Αννα, Μαρία, Εὐδοκία, Θεοδώρα καὶ Εἰρήνη. Τελευταῖα καὶ ὁ φίλος ἐρευνητὴς Sz. de Vajay παρουσίασε μιὰ μονογραφία γιὰ τὴν Eudocie Comnène, l' impératrice des troubadours, Genealogica et Heraldica 21 (1980), σ. 321-38, καὶ σὲ ὁρισμένα σημεῖα στηρίχτηκε σὲ δικές μου ἐπιστολές, τὶς ὁποῖες, γραμμένες στὰ ἑλληνικά, καθὼς φαίνεται, παρανόησε. Παρουσιάζει στὴ μονογραφία του, α´) σ. 323, στήλη 1η, τὴν Εἰρήνη Κ. 138, τὴ σύζυγο τοῦ ᾿Ανώνυμου Δούκα Καματηροῦ καὶ μητέρα τοῦ ᾿Ισαάκιου Δούκ. Κομν. 229, ὡς σύζυγο τοῦ μεγάλου δρουγγάριου ᾿Ανδρόνικου Δούκα Καματηροῦ· β´) ἰσχυρίζεται, σ. 323, στήλη 2α, πὼς οἱ ἀδελφοὶ ᾿Ιωάννης Κ. 128 καὶ ᾿Αλέξιος Κ. 132, ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο, ἔλαβαν τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α, ἐνῶ οὐδέποτε ἔφτασαν σ᾿ αὐτὸν τὸν πανύψηλο τίτλο, ἀλλὰ περιορίστηκαν μέχρις ἐκεῖνον τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο υ. Τὸ χειρότερο ἀποδίδει σὲ μένα αὐτὲς τὶς "propositions", ἐνῶ στὸ γράμμα μου τῆς

(1137 - 1180) γιὰ ἕνα βασιλικὸ συνοικέσιο[6]. Κοντὰ στοὺς Frangipani, τὸν σημαντικὸ οἶκο τῆς Ρώμης, στὰ παλιὰ φιλοβυζαντινὰ κόμματα τῆς Πίζας καὶ τῆς Γένουας, τοὺς φανατικοὺς φίλους του τῆς ᾿Αγκώνας καὶ σὲ μιὰ σειρὰ κρατιδίων τῆς κεντρικῆς ᾿Ιταλίας, ποὺ ἦσαν στὸ πλευρό του, μετὰ τοὺς μαρκησίους - δοῦκες τοῦ Montferrat, ποὺ προσχώρησαν σ᾿ αὐτόν, ἦλθε τώρα νὰ προστεθῆ καὶ ὁ βασιλικὸς οἶκος τῆς Barcelona - Aragon[7], ὁ ὁποῖος πρότεινε στὴ βυζαντινὴ αὐλὴ μιὰ γαμήλια ἕνωση τοῦ πρίγκιπα Ramón Berengar, ἀδελφοῦ τοῦ βασιλέα τῆς ᾿Αραγωνίας ᾿Αλφόνσου II (1162 - 1196), μὲ μιὰ πριγκίπισσα τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν[8].

῾Ο βασιλέας ᾿Αλφόνσος II εἶχε τοποθετήσει τὸν ἀδελφό του ὡς δούκα στὴν Προβηγκία μὲ τὸ σκοπὸ νὰ μὴν ἦταν ἕνας ὑποτελὴς φεουδάρχης τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορα. ῎Αν καὶ ὁ πατέρας του στὶς ἀρχὲς τοῦ παπικοῦ σχίσματος, κάτω ἀπ᾿ τὸν ἀντίπαπα Βίκτωρα IV (1159 - 1164), ἦταν ἕνας πιστὸς σύμμαχος τοῦ Κοκκινοπώγωνα, ὁ ἴδιος ὁ ᾿Αλφόνσος II χάραξε μιὰ δική του πολιτικὴ στὴν Προβηγκία, ἡ ὁποία τὸν ἔφερε σὲ ἔντονη ἀντίθεση πρὸς τοὺς Γερμανοὺς ποὺ ἔστειλαν ἐναντίον του τοὺς δοῦκες τῆς Toulouse καὶ τοῦ Forcalquier καὶ τοὺς Γενοβέζους. ᾿Εμπρὸς σ᾿ αὐτὸ ὁ ᾿Αλφόνσος II ζήτησε συμμάχους. ᾿Εκτὸς τοῦ βασιλέα τῆς ᾿Αγγλίας ᾿Ερρίκου II τοῦ Πλανταγενέτη (1154 - 1189), τάχτηκε στὸ πλευρό του ὁ βασιλέας τῆς Καστίλλης ᾿Αλφόνσος VIII ὁ Εὐγενικός (1158 - 1214), κ᾿ ἔτσι οἱ δυὸ ᾿Αλφόνσοι ἐξεστράτευσαν μαζὶ μέχρι τὰ τείχη τῆς Ναβάρρας, καὶ ὡς ἐπισφράγισμα τῶν κοινῶν αὐτῶν ἀγώνων τους ἦταν νὰ παντρευτῆ ὁ ᾿Αλφόνσος II τῆς ᾿Αραγωνίας τὸ 1174 τὴ νεώτερη κόρη τοῦ ᾿Αλφόνσου VIII τῆς Καστίλλης, τὴν Dona Sancha. Σὲ συνέχεια, καθὼς φαίνεται, προστέθηκε σὰν τρίτος σύμμαχος περὶ τὸ 1176/77 ἡ δημοκρατία τῆς Πίζας καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία πέτυχε τὴν ὑποστήριξη τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ (α´) Κ. 81[9].

5ης.V.80 ποὺ μνημονεύει (σ. 334, ὑ. 44), τοῦ ἔγραψα πὼς μετὰ τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 128 στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου (17.IX.1176), ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 μέχρι τότε π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς διαδέχτηκε τὸν ἀδελφό του στοὺς τίτλους τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ καὶ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο υ, καθὼς μὲ αὐτοὺς τοὺς τίτλους ἐμφανίζεται κατὰ τὴν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του ὡς πρωθυπουργοῦ τῆς ἀντιβασίλισσας Μαρίας-Ξένης τῆς ᾿Αντιόχειας. βλ. Χωνιάτης, σ. 293. Σχετικὰ ἔγραψα στὸν κ. Sz. de Vajay στὶς 28.VI.82.

6. Βλ. προσωπογραφία ᾿Αλέξιου (β´) Κ. 155, ὑ. 19-20.
7. Βλ. P. Lamma, Comneni e Staufer, τ. II, Roma 1957, σ. 294 κεξ.
8. Βλ. A. Ballesteros y Beretta, Historia de España, vol. II, Barcelona 1944[2], σ. 504 κεξ.· R. Busquet, Histoire de Provence des origines à la Révolution française, Monaco 1954, σ. 143 κεξ.· F.E. Martin, La politique hors d'Espagne d'Alphonse II, roi d'Aragon (1162 - 1196), marquis de Provence, École nat. d. Chartes, pos. th. 1902, δὲν ἀναφέρεται τόσο στὸ ἀντικείμενό μας, ὅσο ἡ ἔρευνά του εἰς Annuaire 1902 de l'Ecole pratique des Hautes Études. Section des sciences histor. et philolog., Paris 1901, σ. 100-104.
9. Βλ. J. Miret y Sans, Itinerario del rey Alfonso I de Cataluña, II en Aragón 2, Boletin de la Real Acad. de Buenas Letras de Barcelona, IV, 1903/1904, σ. 399.

Ὁ Ἀλφόνσος II, ἀφοῦ ὑποχρέωσε τὸν ἄλλοτε ὑποτελῆ τοῦ Κοκκινοπώγωνα, τὸ δούκα τοῦ Forcalquier Γουλιέλμο IV νὰ τὸν ἀναγνωρίση ὡς ἐπικυρίαρχο, πρός δυσαρέσκεια βέβαια τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορα, προχώρησε ἕνα βῆμα παραπάνω, καὶ πρότεινε ὡς γαμβρὸ γιὰ μιὰ Κομνηνὴ πριγκίπισσα τὸν ἀδελφό του, τὸν δούκα τῆς Προβηγκίας Ramón Berengar IV.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 σ᾽ αὐτὴ τὴν πρόταση τῆς ἀραγωνικῆς αὐλῆς εἶδε ἀμέσως τὴ δυνατότητα νὰ ἀνανεώση τὶς σειρὲς τῶν συμμάχων του στὴ Δύση, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ὑποστῆ μιὰ καθίζηση μετὰ τὸ συνέδριο τῆς Βενετίας τοῦ 1177, ὅπου συμφιλιώθηκαν ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας Φρειδερίκος Ι ὁ Κοκκινοπώγωνας, οἱ Λογγοβάρδοι καὶ ὁ πάπας Ρώμης Ἀλέξανδρος III (1159 - 1181), τὸν ὁποῖον ὁ Μανουὴλ (α΄) εἶχε χρησιμοποιήσει γιὰ τοὺς διπλωματικούς του ἐλιγμούς[10].

Πάνω σ᾽ αὐτὴ τὴ γραμμὴ χαράχτηκαν ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα τὰ σχέδια γιὰ δυὸ συνοικέσια μὲ τὴ Δύση. Τὸ πιὸ σημαντικὸ ἦταν ἐκεῖνο τῶν ἀρραβώνων τοῦ γιοῦ του Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155 μὲ τὴν κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου VII Ἀγνήν, καὶ τὸ ἄλλο ἦταν αὐτὸ τῶν γάμων τῆς ἀνεψιᾶς του Εὐδοκίας Κ. 143, κόρης τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαάκιου Κ. 78 (ἢ κόρης τοῦ ἀνεψιοῦ του Ἰωάννη Κ. 128 καὶ ἄρα μικρανεψιᾶς του) μὲ τὸν Ramón Berengar, δούκα τῆς Προβηγκίας καὶ ἀδελφὸ τοῦ βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας Ἀλφόνσου II. Ἔτσι μαζὶ μὲ τὸν κόμητα τῆς Φλάνδρας Φίλιππο τῆς Ἀλσαντίας, τὸν εἰσηγητὴ τοῦ πρώτου συνοικεσίου, ἀναχώρησαν ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη καὶ οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι, ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀποστολῆς ὁ πρωτοσέβαστος Ἀλέξιος Κ. 132, πρῶτος ἀνεψιὸς τοῦ βασιλέα ἀπ᾽ τὸν ἀδελφό του Ἀνδρόνικο Κ. 76, καὶ δυὸ Λατίνοι ποὺ βρίσκονταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ Βυζαντίου, ὁ δούκας Ἀλέξιος Raynieri Strambo καὶ ὁ Balduino Guercio, ἔχοντας μαζί τους καὶ τὴν ὑποψήφια νύφη Εὐδοκία Κ. 143. Ὁ κόμητας, οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι καὶ ἡ πριγκίπισσα θὰ ἔφτασαν στὴ Μασσαλία πολὺ πιθανὸν κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1178[11].

10. Th. Uspensky, Ἀλέξιος β΄ καὶ Ἀνδρόνικος α΄, Ἐπιθεώρηση τοῦ ὑπουργείου Λαϊκῆς Ἀγωγῆς, τ. CCXII (=212) 1880, σ. 123-24, (στὰ ρωσικά) παρατηρεῖ πὼς «τὸ συνέδριο τῆς Βενετίας ὑπῆρξε γιὰ τὸ Βυζάντιο ἕνα χτύπημα ἐξίσου ἰσχυρὸ μὲ τὴν ἧττα τοῦ Μυριοκέφαλου. Συμφιλιώνοντας τοὺς παράγοντες τῆς Δύσης ποὺ διατίθενταν ἐχθρικὰ πρὸς τὸ Βυζάντιο, τὸ συνέδριο ἀποτέλεσε ἕνα προγνωστικὸ τοῦ συνασπισμοῦ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ καταλάβη τὸ 1204 τὴν ΚΠολη καὶ νὰ σχηματίση τὰ λατινικὰ κράτη τῆς Ἀνατολῆς». Πρβλ. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 520. Ὁ Ἀνώνυμος συγγραφέας τῆς Historia ducum Veneticorum, s.a. 1177, ἐκδ. Pertz, MGH, τ. XIV, σ. 88, καθὼς τὸ συνέδριο συγκέντρωσε στὴ Βενετία τοὺς πρίγκιπες, τοὺς ἐπισκόπους τῶν γερμανικῶν μητροπόλεων, τοὺς πρέσβεις τῶν ἰταλικῶν πόλεων - κρατῶν, μὲ ἀρχηγοὺς τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκο Ι καὶ τὸν πάπα Ἀλέξανδρο III, καὶ συγκέντρωσε δέκα χιλιάδες ξένους, χαιρετίζει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τὴν πόλη τῶν λιμνοθαλασσῶν: «Ὦ! πόσο εὐτυχισμένοι εἶστε, Βενετοί, ποὺ στὴν πόλη σας ἔκλεισε μιὰ τέτοια εἰρήνη· αὐτὸ τὸ πρᾶμα θὰ ἀποτελῆ γιὰ σᾶς αἰώνια δόξα». Πρβλ. Ch. Diehl, Βενετία, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Σπ. Μοτσενίγου, σ. 48-9.

11. Bernardo Maragone, Annales Pisani (ὑ. 5), σ. 68-9. Ἡ προηγούμενη ἔρευνα ποὺ δὲν πρόσεξε αὐτὴ ἐδῶ τὴ δυτικὴ πηγή, εἶχε ὑποστηρίξει πὼς ἡ Εὐδοκία Κ. 143 στάλθηκε τὸ 1174 στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας Ἀλφόνσου II γιὰ νὰ παντρευτῆ τὸν ἴδιο τὸ βασιλέα καὶ πὼς αὐτὸς προτίμησε ἀπ᾽ τὴν Ἑλληνίδα πριγκίπισσα τὴν κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Καστίλλης Ἀλφόνσου VIII, τὴν Sancha, καὶ πὼς τελικὰ βρέθηκε γιὰ τὴν Κομνηνὴ ἕνας σύζυγος στὸ πρόσωπο τοῦ Guillaume VIII τοῦ Montpellier. Αὐτὴ ἡ ἄποψη πρέπει ὁλότελα νὰ καταπέση, γιατὶ καθὼς εἴδαμε, ὅταν ἡ Ἑλληνίδα πριγκίπισσα ἔφτασε τὸ 1178 στὴ Δύση ὁ Ἀλφόνσος II τῆς Ἀραγωνίας ἦταν ἤδη πρὶν τέσσερα χρόνια παντρεμένος «καὶ καμιὰ ἀφορμὴ δὲν εἶχε γιὰ νὰ ἔλθη σὲ γαμήλιες συνεννοήσεις μὲ τὴν Ἀνατολή», βλ. W. Hecht, Eudoxia Komnena, REB 26 (1968), σ. 164-65. Τὰ Annales Pisani καθαρὰ λένε πὼς τὸ συνοικέσιο ἀφοροῦσε «τὸν ἀδελφὸ τοῦ βασιλέα» καὶ ὄχι τὸν ἴδιο τὸ βασιλέα. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἀλφόνσου ποὺ ἀναφέρει αὐτὴ ἡ πηγὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν ὁ τότε ἔφηβος Shancho ἀλλὰ ὁ Ramón Berengar, βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 8. Γιὰ τὴ σύνθεση τῆς βυζαντινῆς ἀντιπροσωπείας, βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ. 132, ὑ. 37α, βλ. ἐπίσης W. Hecht, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 167 καὶ ὑ. 25. Σὲ ἐνίσχυση τῆς πεποίθησης πὼς κάτω ἀπ᾽ τὸν "Comunianus" τῶν Annales Pisani κρύβεται ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 ἔρχεται καὶ τὸ χρονικὸ τοῦ Ernoul ποὺ ἀναφέρει πὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 δήλωσε στὸν κόμητα τῆς Φλάνδρας Φίλιππο, ὅτι θὰ ἔστελνε ὡς ἀντιπροσώπους του «τοὺς πιὸ τιμημένους ἄντρες τῆς αὐλῆς του», καὶ αὐτὴ τὴν ἰδιότητα δὲν τὴν εἶχε ἄλλος μετὰ τὸ 1176 παρὰ ὁ Ἀλέξιος Κ. 132. Γιὰ τὸν Ἀλέξιο Raynieri Strambo ξέρομε πὼς ἦταν ἕνας ἐπιφανὴς πολίτης τῆς Πίζας ἀπὸ γνωστὴ πιζάτικη οἰκογένεια, βλ. W. Hecht, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 167, ὑ. 25. Γιὰ τὸν Balduino Guercio ξέρομε πὼς ἦταν Γενοβέζος καὶ μιὰ ἀρκετὰ σημαντικὴ προσωπικότητα τόσο στὴν πατρίδα του ὅσο καὶ στὴν ὑπηρεσία τοῦ Βυζαντίου, βλ. E. Bach, La cité de Gênes au XIIe siècle, Classica et Mediaevalia, Dissertationes, V, Kobenhavh 1955, σ. 115 κεξ. Σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τῆς ἄφιξης τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀντιπροσώπων στὴ Μασσαλία, ὁ W. Hecht, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 167, λέει πὼς «κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔφτασαν τὴν ἄνοιξη τοῦ 1178», ἀλλὰ ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Φίλιππος ποὺ ὑπόδειξε ὡς βασιλικὴ νύφη τὴν Ἀγνὴ τῆς Γαλλίας, μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἔφτασε στὴν ΚΠολη ἀπ᾽ τοὺς ἁγίους Τόπους τὴν ἄνοιξη τοῦ 1178, βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 19, κατὰ συνέπεια ὁ κόμης, ἡ ἀντιπροσωπεία καὶ ἡ πριγκίπισσα δὲν ἔφτασαν στὴ Μασσαλία παρὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1178. Ἡ χρονολογία ποὺ δίδει γιὰ τὴν ἄφιξη ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 21: possibly in 1179, δὲν εἶναι ἡ ἀκριβής.

Ἡ Εὐδοκία Κ. 143, ὅπως μᾶς λένε οἱ δυτικοὶ πλανόδιοι στιχουργοί, «ἦταν μιὰ νεανικὴ ὀμορφιά»[12], καὶ ἐκτὸς ἀπ᾽ αὐτὸ «ἦταν ἄριστα ἐκπαιδευμένη»[13], πρᾶμα ποὺ δὲν ἦταν σπάνιο γιὰ τὶς πριγκίπισσες τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν.

Ἐξάλλου, ὁ θεῖος της ὁ αὐτοκράτορας, τὴν εἶχε πλουσιοπάροχα προικίσει, ἀνάλογα μὲ τὴ θέση της· οἱ ποιητὲς μένουν κατάπληχτοι μπροστὰ στὸν πλοῦτο τῶν σκευῶν, τῶν φορεμάτων καὶ τῶν κοσμημάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ θεῖος της τὴν ἐφοδίασε[14].

12. Folquet de Marseille, Chanson IV, 56-57, ἐκδ. Strónski, σ. 26.

13. Ὁ Folquet, ἔνθ᾽ ἀνωτ., Chanson III, 8-9, σ. 19, δηλώνει πὼς ἡ "emperairis" (= ἡ αὐτοκρατόρισσα!) "sim'e razis d'enssenhamen".

14. Ὁ Bertran de Born, ἐκδ. C. Appel, Die Lieder Bertrans von Bern, Halle 1932, σ. 54, 57-9, τονίζει τὴν κατάπληξη τοῦ Ἀλφόνσου II τῆς Ἀραγωνίας μπροστὰ στὸν πλοῦτο τῆς προίκας της:

...quintals et a fais
l'aver que Manuels trames
e la rauba et tot l'armes.

Βλέπομε ἐδῶ πῶς ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 «γιὰ τὴν ἐπίδειξη φιλοδωρίας ἄσωτα σκόρπιζε καὶ ξόδευε αὐτὰ ποὺ καὶ μὲ τὰ δυό του χέρια μάζευε», κάτω ἀπ᾿ τοὺς στεναγμοὺς τῶν ὑπηκόων του[15].

Γιὰ τὴ σύναψη συμμαχιῶν ποὺ σὲ τίποτε δὲν ὠφέλησαν, ἐξόριζε τὶς ἀνεψιές του στὰ πέρατα τοῦ κόσμου καὶ τὶς φόρτωνε μὲ ἀνείπωτα πλούτη γιὰ νὰ καταπλήξη τοὺς ἡγεμόνες ποὺ τὶς παντρεύονταν.

῾Η Θεοδώρα Κ. 131, ἡ Μαρία Κ. 141, ἡ Θεοδώρα Κ. 142, ἡ Εὐδοκία Κ. 143, ἡ Μαρία Κ. 211, ἡ Θεοδώρα Κ. 212, ποὺ παντρεύτηκαν ξένους ἡγεμόνες, τὸν ᾿Ερρίκον ΙΙ τῆς Αὐστρίας, τὸν Στέφανον IV τῆς Οὐγγαρίας, τὸν Βαλδουΐνον III τῆς ῾Ιερουσαλήμ, τὸν Γουλιέλμον VIII τοῦ Mont pellier, τὸν Amaury I τῆς ῾Ιερουσαλήμ, τὸν Βοημοῦνδον III τῆς ᾿Αντιόχειας, ἡ Εὐδοκία Κ. ποὺ δυστυχῶς λόγω ἐλλείψης στοιχείων δὲν μπορεῖ νὰ συνταυτιστῆ καὶ ποὺ παντρεύτηκε τὸν Oddone II Frangipani[16], πῆραν παραμυθένιες προῖκες ποὺ ἔμειναν στοὺς θρύλους, χωρὶς σὲ τίποτε πλὴν τῆς τελευταίας, νὰ ὠφελήσουν τὴν πατρίδα τους.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῆ πόσο μεγάλη ἦταν ἡ χαρὰ τοῦ βασιλέα ᾿Αλφόνσου ΙΙ τῆς ᾿Αραγωνίας, ὅταν εἶδε πῶς ἡ Κομνηνὴ πριγκίπισσα ἐκτὸς ἀπ᾿ τὰ προσωπικά της χαρίσματα, εἶχε νὰ προσφέρη στὸν ἀδελφό του σὰν προίκα:

«χρυσάφι τόσο ποὺ ἔπρεπε
σὲ χίλιες καμῆλες νὰ φορτωθῆ
μαζὶ μὲ τοῦ Μανουὴλ τὴν αὐτοκρατορία»[17].

Μὲ ὅλα αὐτὰ φαίνεται πῶς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ τὰ προβλήματα στὴν ἀραγωνικὴ αὐλὴ πλήθυναν ἀντὶ νὰ λιγοστέψουν. Καὶ αὐτό, γιατὶ ἐδῶ καὶ λίγο καιρὸ στάθμευσε σὲ ἐπίφοβη ἀπόσταση ἀπ᾿ τὶς δυτικὲς ῎Αλπεις ὁ Γερμανὸς

15. Χωνιάτης, σ. 260, 264-68.
16. Ποιοῦ Κομνηνοῦ ἢ ποιᾶς Κομνηνῆς κόρη ἦταν αὐτὴ ἡ Εὐδοκία Κ. εἶναι ἀδύνατο νὰ προσδιοριστῆ, γι᾿ αὐτὸ καὶ θὰ ἐκτεθοῦν τὰ ὅσα ἀναφέρονται σ᾿ αὐτὴ στοὺς μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς. Πρέπει νὰ ἀπορριφτῆ ἡ γνώμη ποὺ πρῶτος διατύπωσε ὁ Ch. Du Cange, Fam. aug. byz, Paris 1680, σ. 184-85, πῶς μπορεῖ νὰ ταυτιστῆ μὲ τὴν Εὐδοκία Κ. τοῦ Montpellier. Αυτὴ ἡ μὴ συνταυτιζόμενη Εὐδοκία Κ. γιὰ πρώτη φορὰ παντρεύτηκε τὸν Oddone II Frangipani ποὺ ἐρχόταν σὲ δεύτερο γάμο καὶ ἦταν ἕνας ὑποστηριχτὴς τῶν Γουέλφων, ὀπαδῶν τῆς παπικῆς πολιτικῆς, ἐναντίον τῶν Γιβελίνων, συμμάχων τοῦ Φρειδερίκου Ι Κοκκινοπώγωνα. ᾿Αφοῦ ἡ Εὐδοκία ἐξυπηρέτησε τὴν πολιτικὴ τοῦ θείου της Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, φίλου τῶν Γουέλφων καὶ ἀντιπάλου τῶν Γιβελίνων, καὶ χάρισε στὸν ἄντρα της ἕνα γιό, τὸ Μανουὴλ Frangipani - Κομν. ποὺ ἔγινε πατέρας τοῦ Πέτρου Frangipani-Κομν., παπικοῦ καγκελαρίου κατὰ τὸ 1235, χήρευσε ἀπ᾿ τὸν Oddone II τὸ 1178, καὶ τὸ 1179 ξαναπαντρεύτηκε ἕνα ἀριστοκράτη τῆς Τοσκάνης ἐγκαταστημένο στὴν Πίζα, τὸν Guelfo di Porcaria, ἀντίπαλο τῆς Γένοβας ποὺ ἦταν στὸ πλευρὸ τοῦ Κοκκινοπώγωνα καὶ φίλο τῶν Γουέλφων, βλ. Annales Pisani di B. Maragone, ἐκδ. M.L. Gentile, ord. de L. A. Muratori, τ. VI, parte II, Bologne 1936, σ. 68.
17. Peire Vidal, ἐκδ. J. Anglade, Les poésiers de Peire Vidal, Paris 1913, σ. 49:
...d'aur cargat mil camel
ab l'emperi Manuel.

αὐτοκράτορας Φρειδερίκος Ι ὁ Κοκκινοπώγωνας, ἔτσι ποὺ νὰ φοβᾶται κανεὶς ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ μιὰ ἄμεση ἐπίθεσή του στὴ Βουργουνδία[18].

Καὶ αὐτὸ συνέβη πραγματικὰ τὸν ᾿Ιούλιο τοῦ 1178, τότε ποὺ ἡ Εὐδοκία Κ. 143 βρισκόταν στὴν αὐλὴ τῆς Προβηγκίας.

᾿Απ᾿ τὸ Τουρίνο ὁ Γερμανὸς καίσαρας, αὐτὸς ὁ γόνος τῶν Hohenstaufen, μέσω τοῦ Briançon, τοῦ Enbrun καὶ τοῦ Gap, διασχίζοντας τὴ χώρα τοῦ ὑποτελῆ του δούκα τοῦ Forcalquier, ἔφτασε στὴν ᾿Αρελάτη (Arles), ὅπου στέφτηκε μὲ τὸ «στέμμα τῆς ᾿Αρελάτης» ἀπ᾿ τὸν πιστὸν σ᾿ αὐτὸν ἀρχιεπίσκοπο Raymond de Bollène στὴν περίφημη μονὴ τοῦ ἁγίου Τροφίμου[19].

῾Ο βασιλέας ᾿Αλφόνσος ΙΙ πέτυχε νὰ ἀποσυρθῆ ἀπ᾿ τὶς περιοχὲς τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν ὑποτελῶν τους καὶ νὰ γυρίση στὴν πατρίδα του. ᾿Αντιθέτως ὁ ἀδελφός του Ramón Berengar IV τῆς Προβηγκίας, ὁ μνηστήρας τῆς Εὐδοκίας Κ. 143, φαίνεται πῶς ἀναγκάστηκε νὰ παρασταθῆ στὴ στέψη τῆς ᾿Αρελάτης[20].

Πρέπει νὰ θεωρηθῆ σὰν πολὺ δύσκολη καὶ δυσάρεστη σ᾿ αὐτὴ τὴν ἔκρυθμη κατάσταση, ἡ παρουσία τῆς ᾿Ελληνίδας πριγκίπισσας στὴ δουκικὴ αὐλὴ τῆς Aix-en-Provence. Καταλαβαίνει κανεὶς πῶς ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας, ποὺ σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸ θεῖο του Κονράδο ΙΙΙ, στάθηκε ἕνας σφοδρὸς ἀντίπαλος τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς δυτικῆς πολιτικῆς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, μὲ κανένα τρόπο δὲ θὰ ἄφηνε τὴ σύναψη ἑνὸς συνοικεσίου ἀνάμεσα σὲ μιὰ Κομνηνὴ καὶ σὲ ἕνα δούκα τῆς Προβηγκίας, τοῦ ὁποίου ἡ πίστη ἦταν ἀμφίβολη. Δὲ θὰ ἄφηνε στὸν καιρό του νὰ ἐπαναληφθῆ ἐκεῖνο ποὺ ἔκανε ὁ θεῖος του Κονράδος ΙΙΙ, ποὺ ἐπέτρεψε στὸν ἀδελφό του ᾿Ερρίκον ΙΙ «Jasomirgott», δούκα τῆς Αὐστρίας, νὰ παντρευτῆ τὴ Θεοδώρα Κ. 131. Δὲ θὰ ἄφηνε νὰ ἐκτείνωνται οἱ συμμαχίες καὶ ἐπιδράσεις τοῦ Μανουὴλ (α΄) μέχρι τὴν ᾿Ισπανία. Μὲ δυσαρέσκεια ὁ δοὺξ τῆς Προβηγκίας εἶδε πῶς ἔπρεπε νὰ ἀποχωριστῆ τὴν ὡραία πριγκίπισσα τῆς ᾿Ανατολῆς, τὴ φορτωμένη μὲ «μιὰ προίκα ποὺ ἤθελε χίλιες καμῆλες γιὰ νὰ μεταφερθῆ». ᾿Αλλὰ αὐτὴ ἡ προίκα δὲν ἔπρεπε νὰ ξεφύγη ἀπ᾿ τὴν ἐπιρροὴ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῆς ᾿Αραγωνίας.

῾Ο Guy Guerreiat[21], ποὺ ἦταν π ρ ο κ ο υ ρ ά τ ο ρ α ς (= πληρεξούσιος

18. Βλ. P. Fournier, Le royaume d' Arles et de Vienne (1138-1378). Paris 1891, σ. 61 κεξ.
19. Γιὰ τὴ στέψη, βλ. P. Fournier, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 58-61.
20. P. Fournier, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 58· J. Anglade, Les troubadours, Paris 1908, σ. 314· R. Busquet, Histoire de Provence des origines à la Revolution française, Monaco 1954, σ. 144.
21. ῾Ο Guy Guerreiat –Guido Guerregiatus– πεμπτότοκος γιὸς τοῦ Guillaume VI de Montpellier καὶ τῆς Συβίλλας de Mataplana ἦταν κύριος (seigneur) τῆς Paulhan. ῾Ο ᾿Αλφόνσος ΙΙ τῆς ᾿Αραγωγίας ἀμέσως ἀναγνώρισε τὸ ταλέντο αὐτοῦ τοῦ νεώτερου γόνου τῶν Guillems. Τὸν πάντρεψε μὲ μιὰ Καταλανὴ που λεγόταν Matea καὶ τὸν ἔκανε τὸ δεξὶ βραχίονα τοῦ νεαροῦ ἀδελφοῦ του τοῦ ἐγκαταστημένου στὴν Προβηγκία. ῾Ο Guy Guerreiat δὲν ἄφησε παρὰ μιὰ κόρη, τὴν Guida. Αὐτὴ ἐδῶ ἔφερε ἕνα μέρος τῶν πατρικῶν ἀγαθῶν στὸν οἶκο de Panat, ἐνῶ τὰ ὑπόλοιπα πέρασαν μὲ διαθήκη τοῦ Guy ἕνα μέρος

ὑπουργός) τοῦ 'Αλφόνσου ΙΙ στὴν Προβηγκία, θυμήθηκε τότε πὼς εἶχε ἕνα ἀνύπαντρο ἀνεψιὸ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τῶν συνόρων, τὸν ἡγεμονίσκο τοῦ Montpellier Γουλιέλμο VIII (Guillaume VIII), ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀποβῆ ὁ προτελευταῖος τοῦ οἴκου τῶν Guillems τῆς φημισμένης αὐτῆς πόλης. Ἔτσι ἡ βυζαντινὴ ἀντιπροσωπεία μ' ἐπικεφαλῆς τὸν 'Αλέξιο Κ. 132, ἔχοντας μαζί τους καὶ τὴ νεαρὴ Εὐδοκία Κ. 143, ἄπειρη ἀκόμη ἀπ' τὶς ὑποθέσεις τῆς Δύσης καὶ ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα, ἐγκατάλειψαν τὴν Aix-en-Provence, πρὸς μεγάλη λύπη τοῦ 'Αραγωνέζου νεαροῦ πρίγκιπα Ramón Berengar, καὶ πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὸ Languedoc γιὰ νὰ συναντήσουν τὸν νέον γαμβρόν. Οἱ συνομιλίες καὶ διαπραγματεύσεις ἔγιναν στὸ Mont-pellier, ὅπου κάτω ἀπ' τὴν πίεση τῆς γερμανικῆς πλευρᾶς, συμφωνήθηκε ὁ γάμος τῆς Κομνηνῆς μὲ τὸν ἀσήμαντο ἄρχοντα τοῦ Montpellier, καθόλου βέβαια ἀνάλογο πρὸς τὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ τῆς νύφης[21α].

Οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι πέτυχαν νὰ καθοριστῆ ρητὰ πὼς στὴν περίπτωση ποὺ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἕνωση προερχόταν ἕνας γιὸς ἢ μιὰ κόρη, τὸ κληρονομικὸ δικαίωμα τοῦ οἴκου τοῦ Monpellier θὰ περιερχόταν σ' αὐτὸν ἢ σὲ κείνην· καὶ αὐτὴ ἡ συμφωνία κατοχυρώθηκε μὲ ἐπίσημο συμβόλαιο καὶ μὲ ὅρκο τοῦ ἡγεμονίσκου Γουλιέλμου VIII ποὺ δόθηκε μπροστὰ στοὺς συμβούλους του, στοὺς αὐτοκρατορικοὺς Βυζαντινοὺς ἀπεσταλμένους καὶ σὲ ὅλο τὸν ἀνδρικὸ πληθυσμὸ τῆς πόλης. Μὲ αὐτὴ τὴ συμφωνία ἔμειναν καὶ οἱ 'Αραγωνέζοι ἱκανοποιημένοι, γιατὶ ὁ Γουλιέλμος VIII ἦταν ἕνας πιστὸς σύμμαχος καὶ ὑποτελὴς τοῦ βασιλέα 'Αλφόνσου ΙΙ, κ' ἔτσι ἡ προίκα τῆς Κομνηνῆς ἔμενε κάτω ἀπ' τὴν ἐπιρροὴ καὶ ἐξάρτηση τοῦ βασιλικοῦ οἴκου Barcelona - Aragon[22].

Γιὰ τὸν Μανουὴλ (α') Κ. 81 ὅμως αὐτὴ ἡ ἕνωση τῆς ἀνεψιᾶς του μὲ τὸ Γουλιέλμο VIII ἦταν μιὰ παταγώδης ἀποτυχία: Τὸ Montpellier δὲν ἦταν παρὰ μιὰ πολὺ μικρὴ δύναμη, καὶ ὁ Γουλιέλμος VIII ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὶς ἐπιτόπιες ὑποθέσεις καὶ λίγο ἀργότερα μὲ τὶς προσωπικές του, γιὰ νὰ μὴ ἐνδιαφερθῆ ποτὲ γιὰ τὸ Βυζάντιο καὶ γιὰ τὶς βλέψεις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα στὴ Δύση[23].

Μόνο στὶς ἀρχὲς ποὺ ἔγινε ὁ γάμος φαίνεται πὼς ὁ ἡγεμονίσκος τοῦ Montpellier αἰστάνθηκε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναμιχθῆ στὶς ἑλληνικὲς ὑποθέσεις, ἀλλιῶς δὲν ἐξηγεῖται ποὺ τὸν βλέπομε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1179 νὰ

στοὺς ἀνεψιούς του ΓουλιέλμοVIII καὶ Γουλιέλμο τὸν Νέο, τὸν λεγόμενο Burgondion, νεώτερο ἀδελφὸ αὐτοῦ ἐδῶ, καὶ ἕνα ἄλλο μέρος ἄφησε στὸ κιστερσιαννὸ ἀββαεῖο τῆς ἁγίας Μαρίας τοῦ Valmagne, βλ. Liber Instrumentorum Memoralium, σ. 190-93.

21α. Libre dels feyts esdeunguts en la uida del molt alt senyor Rey, En Jaeme lo Conqueridor... κεφ. 2ον, ἔκδ. Mariano Aguilo y Fuster, Barcelona o.j., σ. 9 κεξ· K.J. Heilig, (Ostrom und das Deutsche Reich um die Mitte des 12. Jahrkunderts = Schriften der MHG hist. 9, Leipzig 1944) zur Untersuchung der Vogeschichte des privilegium minus nicht verwertet.

22. W. Hecht, Eudoxia Komnena, REB26 (1968), σ. 168.

23. Βλ. Ch. Brand, *Byzantium confronts the West*, σ. 21.

συνοδεύη τὴν 'Αγνὴ τῆς Γαλλίας, τὴ μνηστὴ τοῦ 'Αλέξιου (β') Κ. 155, καθὼς μέσω 'Ιταλίας ταξίδευε πρὸς τὸ Βυζάντιο.

Μετὰ τὴν τέλεση τῶν γάμων τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι πῆγαν στὸ Παρίσι, ὅπου πέρασαν τὸ χειμώνα τοῦ 1178 - 1179. Τότε κατὰ τὴν ἄφιξή τους, διαπραγματεύτηκαν μὲ τὸν ἴδιο τὸ Γάλλο βασιλέα Λουδοβίκο VII τὸ συνοικέσιο ἀνάμεσα στὴν κόρη του 'Αγνὴ καὶ τὸν ἀνήλικο 'Αλέξιο (β') Κ. 155, τὸ γιὸ καὶ συμβασιλέα τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, καὶ τὰ δυὸ μέρη περιέλαβαν τὰ ὅσα συμφώνησαν σ' ἕνα «γαμήλιο συμβόλαιο»[24].

Οἱ ἀπεσταλμένοι παράλαβαν τότε τὴ μικρὴ νυφούλα καὶ τὴν πλούσια προίκα της –αὐτὰ ὅλα ἔγιναν μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ κόμητα τῆς Φλάνδρας Φίλιππου τῆς 'Αλσατίας– καὶ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1179 ἐγκατάλειψαν τὸ Παρίσι, ἀφοῦ ἀποχαιρέτισαν τὸ Γάλλο βασιλέα καὶ τὴ γυναίκα του, τὴν καλὴ βασίλισσα Adèle ἢ Alix τῆς Καμπανίας[25].

'Η ἀναχώρηση πιθανὸν νὰ ἔγινε ἀπ' τὸ λιμάνι τοῦ Maguelonne, ὅπου συνάντησαν καὶ τὸ Γουλιέλμο VIII τοῦ Montpellier. Εἶχαν στὴ διάθεσή τους 19 πλοῖα, ποὺ ἀπ' αὐτὰ 14 διέθεσε ἡ ναυτικὴ δημοκρατία τῆς Γένουας, χάρη στὴ φιλία της πρὸς τὸ Μανουὴλ (α') Κ. 81, τέσσερα ὁ ἡγεμονίσκος τοῦ Montpellier καὶ ἕνα ὁ "Comunianus", δηλ. ὁ 'Αλέξιος Κ. 132. 'Η κατεύθυνση ἦταν πρὸς τὴ Γένουα, ὅπου ἔγιναν τιμητικὰ δεχτοί, καὶ ἀπὸ κεῖ, στὶς 5 τοῦ Μάη (τοῦ 1169) ἔφτασαν στὴν Πίζα, καὶ ἐκεῖ ἐπίσης τοὺς ὑποδέχτηκαν μὲ μεγάλες τιμὲς τὸ συμβούλιο τῆς δημοκρατίας καὶ ὁ λαός· παράτειναν στὴ φιλόξενη πόλη τὴν παραμονή τους ἐπὶ ἐννέα μέρες, "onde gran laude, et ringraziamenti e' Pisani n' hebleno"[26].

Γυρίζομε τώρα στὴν αὐλὴ τοῦ Montpellier γιὰ νὰ παρακολουθήσωμε ἐκεῖ τὴν κακότυχη ζωὴ τῆς Εὐδοκίας Κ. 143.

Περὶ τὸ 1181/2[27] ἡ Εὐδοκία Κ. 143 χάρισε στὸν ἄντρα της μιὰ κόρη, τὴν Μαρίαν Κ. de Montpellier 232, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὰ γαμήλια συμβόλαια καὶ τὶς ἔνορκες διαβεβαιώσεις τοῦ ἡγεμόνα, ἐφόσον ἀπ' τὴν ἴδια ἕνωση δὲ θὰ γεννιόταν ἀρσενικὸ παιδί, ὅπως καὶ συνέβη, ἔπρεπε νὰ ἦταν καὶ ἡ κληρονόμος τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τοῦ Montpellier[27α].

Κατὰ τ' ἄλλα ἡ Βυζαντινὴ πριγκίπισσα, αὐτὴ ποὺ μερικοὶ δυτικοὶ συγγραφεῖς, νομίζοντας πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, τὴν ὀνόμαζαν "emperairis" (= impératrice, kaiserin, αὐτοκρατόρισσα), ἀπ' τὸν ἀναπάντεχο αὐτὸν γάμο της μὲ τὸ Γουλιέλμο VIII, δὲν εἶχε παρὰ μόνο θλίψεις.

24. B. Maragone, Annales Pisani, σ. 69.

25. B. Maragone, ἔνθ' ἀνωτ. Τὸ Nouveaų petit Larousse, τ. II, Paris 1957, σ. 1157, 1506 καὶ 1610, τὴν ὀνομάζει Adèle, ὁ Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 193, τὴν ὀνομάζει Alix· ἦταν ἡ τρίτη σύζυγος τοῦ Λουδοβίκου VII, μετὰ τὴν Aliénor τῆς 'Ακυϊτανίας καὶ τὴν Κωνσταντία τῆς Καστίλλης, καὶ ὑπῆρξε μητέρα τοῦ Φιλίππου II Αὐγούστου καὶ τῆς 'Αγνῆς-῎Αννας.

26. B. Maragone, ἔνθ' ἀνωτ.

27. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 21.

27α. Ὅπως βεβαιώνει τὸ Χρονικὸν τοῦ βασιλέα 'Ιάκωβου I τῆς 'Αρραγωνίας.

ὑπουργός) τοῦ ᾿Αλφόνσου ΙΙ στὴν Προβηγκία, θυμήθηκε τότε πὼς εἶχε ἕνα ἀνύπαντρο ἀνεψιὸ ἀπ᾿ τὴν ἄλλη μεριὰ τῶν συνόρων, τὸν ἡγεμονίσκο τοῦ Montpellier Γουλιέλμο VIII (Guillaume VIII), ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἀποβῆ ὁ προτελευταῖος τοῦ οἴκου τῶν Guillems τῆς φημισμένης αὐτῆς πόλης. Ἔτσι ἡ βυζαντινὴ ἀντιπροσωπεία μ᾿ ἐπικεφαλῆς τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 132, ἔχοντας μαζί τους καὶ τὴ νεαρὴ Εὐδοκία Κ. 143, ἄπειρη ἀκόμη ἀπ᾿ τὶς ὑποθέσεις τῆς Δύσης καὶ ἀπὸ πρόσωπα καὶ πράγματα, ἐγκατάλειψαν τὴν Aix-en-Provence, πρὸς μεγάλη λύπη τοῦ ᾿Αραγωνέζου νεαροῦ πρίγκιπα Ramón Berengar, καὶ πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὸ Languedoc γιὰ νὰ συναντήσουν τὸν νέον γαμβρόν. Οἱ συνομιλίες καὶ διαπραγματεύσεις ἔγιναν στὸ Mont-pellier, ὅπου κάτω ἀπ᾿ τὴν πίεση τῆς γερμανικῆς πλευρᾶς, συμφωνήθηκε ὁ γάμος τῆς Κομνηνῆς μὲ τὸν ἀσήμαντο ἄρχοντα τοῦ Montpellier, καθόλου βέβαια ἀνάλογο πρὸς τὴν ὑψηλὴ καταγωγὴ τῆς νύφης[21α].

Οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι πέτυχαν νὰ καθοριστῆ ρητὰ πὼς στὴν περίπτωση ποὺ ἀπ᾿ αὐτὴ τὴν ἕνωση προερχόταν ἕνας γιὸς ἢ μιὰ κόρη, τὸ κληρονομικὸ δικαίωμα τοῦ οἴκου τοῦ Monpellier θὰ περιερχόταν σ᾿ αὐτὸν ἢ σὲ κείνην· καὶ αὐτὴ ἡ συμφωνία κατοχυρώθηκε μὲ ἐπίσημο συμβόλαιο καὶ μὲ ὅρκο τοῦ ἡγεμονίσκου Γουλιέλμου VIII ποὺ δόθηκε μπροστὰ στοὺς συμβούλους του, στοὺς αὐτοκρατορικοὺς Βυζαντινοὺς ἀπεσταλμένους καὶ σὲ ὅλο τὸν ἀνδρικὸ πληθυσμὸ τῆς πόλης. Μὲ αὐτὴ τὴ συμφωνία ἔμειναν καὶ οἱ ᾿Αραγωνέζοι ἱκανοποιημένοι, γιατὶ ὁ Γουλιέλμος VIII ἦταν ἕνας πιστὸς σύμμαχος καὶ ὑποτελὴς τοῦ βασιλέα ᾿Αλφόνσου ΙΙ, κ᾿ ἔτσι ἡ προίκα τῆς Κομνηνῆς ἔμενε κάτω ἀπ᾿ τὴν ἐπιρροὴ καὶ ἐξάρτηση τοῦ βασιλικοῦ οἴκου Barcelona - Aragon[22].

Γιὰ τὸν Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81 ὅμως αὐτὴ ἡ ἕνωση τῆς ἀνεψιᾶς του μὲ τὸ Γουλιέλμο VIII ἦταν μιὰ παταγώδης ἀποτυχία: Τὸ Montpellier δὲν ἦταν παρὰ μιὰ πολὺ μικρὴ δύναμη, καὶ ὁ Γουλιέλμος VIII ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὶς ἐπιτόπιες ὑποθέσεις καὶ λίγο ἀργότερα μὲ τὶς προσωπικές του, γιὰ νὰ μὴ ἐνδιαφερθῆ ποτὲ γιὰ τὸ Βυζάντιο καὶ γιὰ τὶς βλέψεις τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα στὴ Δύση[23].

Μόνο στὶς ἀρχὲς ποὺ ἔγινε ὁ γάμος φαίνεται πὼς ὁ ἡγεμονίσκος τοῦ Montpellier αἰστάνθηκε τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναμιχθῆ στὶς ἑλληνικὲς ὑποθέσεις, ἀλλιῶς δὲν ἐξηγεῖται ποὺ τὸν βλέπομε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1179 νὰ

στοὺς ἀνεψιούς του ΓουλιέλμοVIII καὶ Γουλιέλμο τὸν Νέο, τὸν λεγόμενο Burgondion, νεώτερο ἀδελφὸ αὐτοῦ ἐδῶ, καὶ ἕνα ἄλλο μέρος ἄφησε στὸ κιστερσιαννὸ ἀββαεῖο τῆς ἁγίας Μαρίας τοῦ Valmagne, βλ. Liber Instrumentorum Memoralium, σ. 190-93.

21α. Libre dels feyts esdeunguts en la uida del molt alt senyor Rey, En Jaeme lo Conqueridor... κεφ. 2ον, ἔκδ. Mariano Aguilo y Fuster, Barcelona o.j., σ. 9 κεξ· K.J. Heilig, (Ostrom und das Deutsche Reich um die Mitte des 12. Jahrkunderts = Schriften der MHG hist. 9, Leipzig 1944) zur Untersuchung der Vogeschichte des privilegium minus nicht verwertet.

22. W. Hecht, Eudoxia Komnena, REB26 (1968), σ. 168.

23. Βλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 21.

συνοδεύη τὴν ᾿Αγνὴ τῆς Γαλλίας, τὴ μνηστὴ τοῦ ᾿Αλέξιου (β᾿) Κ. 155, καθὼς μέσω ᾿Ιταλίας ταξίδευε πρὸς τὸ Βυζάντιο.

Μετὰ τὴν τέλεση τῶν γάμων τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀπεσταλμένοι πῆγαν στὸ Παρίσι, ὅπου πέρασαν τὸ χειμώνα τοῦ 1178 - 1179. Τότε κατὰ τὴν ἄφιξή τους, διαπραγματεύτηκαν μὲ τὸν ἴδιο τὸ Γάλλο βασιλέα Λουδοβίκο VII τὸ συνοικέσιο ἀνάμεσα στὴν κόρη του ᾿Αγνὴ καὶ τὸν ἀνήλικο ᾿Αλέξιο (β᾿) Κ. 155, τὸ γιὸ καὶ συμβασιλέα τοῦ Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81, καὶ τὰ δυὸ μέρη περιέλαβαν τὰ ὅσα συμφώνησαν σ᾿ ἕνα «γαμήλιο συμβόλαιο»[24].

Οἱ ἀπεσταλμένοι παράλαβαν τότε τὴ μικρὴ νυφούλα καὶ τὴν πλούσια προίκα της –αὐτὰ ὅλα ἔγιναν μὲ τὴ μεσολάβηση τοῦ κόμητα τῆς Φλάνδρας Φίλιππου τῆς ᾿Αλσατίας– καὶ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1179 ἐγκατάλειψαν τὸ Παρίσι, ἀφοῦ ἀποχαιρέτισαν τὸ Γάλλο βασιλέα καὶ τὴ γυναίκα του, τὴν καλὴ βασίλισσα Adèle ἢ Alix τῆς Καμπανίας[25].

Ἡ ἀναχώρηση πιθανὸν νὰ ἔγινε ἀπ᾿ τὸ λιμάνι τοῦ Maguelonne, ὅπου συνάντησαν καὶ τὸ Γουλιέλμο VIII τοῦ Montpellier. Εἶχαν στὴ διάθεσή τους 19 πλοῖα, ποὺ ἀπ᾿ αὐτὰ 14 διέθεσε ἡ ναυτικὴ δημοκρατία τῆς Γένουας, χάρη στὴ φιλία της πρὸς τὸ Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81, τέσσερα ὁ ἡγεμονίσκος τοῦ Montpellier καὶ ἕνα ὁ "Comunianus", δηλ. ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132. Ἡ κατεύθυνση ἦταν πρὸς τὴ Γένουα, ὅπου ἔγιναν τιμητικὰ δεχτοί, καὶ ἀπὸ κεῖ, στὶς 5 τοῦ Μάη (τοῦ 1169) ἔφτασαν στὴν Πίζα, καὶ ἐκεῖ ἐπίσης τοὺς ὑποδέχτηκαν μὲ μεγάλες τιμὲς τὸ συμβούλιο τῆς δημοκρατίας καὶ ὁ λαός· παράτειναν στὴ φιλόξενη πόλη τὴν παραμονή τους ἐπὶ ἐννέα μέρες, "onde gran laude, et ringraziamenti e' Pisani n' hebleno"[26].

Γυρίζομε τώρα στὴν αὐλὴ τοῦ Montpellier γιὰ νὰ παρακολουθήσωμε ἐκεῖ τὴν κακότυχη ζωὴ τῆς Εὐδοκίας Κ. 143.

Περὶ τὸ 1181/2[27] ἡ Εὐδοκία Κ. 143 χάρισε στὸν ἄντρα της μιὰ κόρη, τὴν Μαρίαν Κ. de Montpellier 232, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὰ γαμήλια συμβόλαια καὶ τὶς ἔνορκες διαβεβαιώσεις τοῦ ἡγεμόνα, ἐφόσον ἀπ᾿ τὴν ἴδια ἕνωση δὲ θὰ γεννιόταν ἀρσενικὸ παιδί, ὅπως καὶ συνέβη, ἔπρεπε νὰ ἦταν καὶ ἡ κληρονόμος τοῦ ἡγεμονικοῦ θρόνου τοῦ Montpellier[27α].

Κατὰ τ᾿ ἄλλα ἡ Βυζαντινὴ πριγκίπισσα, αὐτὴ ποὺ μερικοὶ δυτικοὶ συγγραφεῖς, νομίζοντας πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α᾿) Κ. 81, τὴν ὀνόμαζαν "emperairis" (= impératrice, kaiserin, αὐτοκρατόρισσα), ἀπ᾿ τὸν ἀναπάντεχο αὐτὸν γάμο της μὲ τὸ Γουλιέλμο VIII, δὲν εἶχε παρὰ μόνο θλίψεις.

24. B. Maragone, Annales Pisani, σ. 69.

25. B. Maragone, ἔνθ᾿ ἀνωτ. Τὸ Nouveau petit Larousse, τ. II, Paris 1957, σ. 1157, 1506 καὶ 1610, τὴν ὀνομάζει Adèle, ὁ Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 193, τὴν ὀνομάζει Alix· ἦταν ἡ τρίτη σύζυγος τοῦ Λουδοβίκου VII, μετὰ τὴν Aliénor τῆς ᾿Ακυϊτανίας καὶ τὴν Κωνσταντία τῆς Καστίλλης, καὶ ὑπῆρξε μητέρα τοῦ Φιλίππου II Αὐγούστου καὶ τῆς ᾿Αγνῆς-῞Αννας.

26. B. Maragone, ἔνθ᾿ ἀνωτ.

27. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 21.

27α. Ὅπως βεβαιώνει τὸ Χρονικὸν τοῦ βασιλέα ᾿Ιάκωβου I τῆς ᾿Αρραγωνίας.

Τὴν κυριακὴ τοῦ Πάσχα, 1 τ᾽ Ἀπρίλη τοῦ 1181, δολοφονήθηκε στὸ Montpellier, ἀπὸ ἀνθρώπους τοῦ κόμητα τῆς Τουλούζης, φίλου καὶ συμμάχου τοῦ Κοκκινοπώγωνα, ὁ ἄλλοτε μνηστήρας της Ramón Berangar, γιὰ τὸν ὁποῖο ἴσως ἡ Εὐδοκία Κ. 143 εἶχε διατηρήσει τὸ πιὸ λίγο μιὰ καλὴ θύμηση[28].

Ἀσφαλῶς ἡ Εὐδοκία Κ. 143 ἔμαθε στὸ μακρινὸ Montpellier τὸ θάνατο του θείου της Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὴ θανάτωση τοῦ πρωτεξαδέλφου τῆς Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155 ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87 καὶ τέλος τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ δευτεροεξαδέλφου της Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγελου 183, ὁπότε καὶ τὴ βρῆκαν τὰ μεγάλα βάσανά της.

Ὁ Γουλιέλμος VIII ποὺ ἤλπιζε νὰ ἀποχτήση ἀπ᾽ τὴν Εὐδοκία Κ. 143 ἕνα ἀγόρι γιὰ νὰ συνεχίση τὴ σειρὰ τῶν προγόνων του, πολὺ δυσαρεστήθηκε ποὺ ἡ γυναίκα του τοῦ ἔκανε ἕνα κορίτσι. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν νὰ ἔλθη σὲ σοβαρὲς μαζί της προστριβές, γιὰ νὰ τελειώση μὲ μιὰ ἀποπομπὴ τῆς γυναίκας του.

Πολλὲς ἄλλες αἰτίες προτάθηκαν γι᾽ αὐτὸ τὸ χωρισμό.

Ὁ Ch. Du Cange μιλάει γιὰ μιὰ ἐνδεχόμενη μοιχεία:... propter violatam thori fidem repudiavit...[29]. Ὁ P. Gariel κατηγορεῖ τὴν Εὐδοκία Κ. 143 γιὰ μιὰ στάση ἐγωϊστικὴ καὶ ὑπερήφανη καὶ κάπως συγκαταβατικὴ ἀπέναντι ἑνὸς συζύγου ποὺ τὸν θεωροῦσε κατώτερο ἐμπρὸς στὴ δική της λάμψη καὶ προέλευση[30].

Ἀλλὰ ἡ πραγματικὴ αἰτία ἦταν ἡ ἔλλειψη ἀρσενικοῦ παιδιοῦ, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ καθὼς φαίνεται, ἡ Εὐδοκία Κ. 143 γιὰ φυσιολογικοὺς λόγους δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ τοῦ χαρίση καὶ ἄλλα παιδιά.

Μετὰ τὴν ἀποπομπή της προχώρησε τὸ 1187 σ᾽ ἕνα δεύτερο γάμο μὲ τὴν Ἁγνὴ ἀπ᾽ τὴν Καστίλλη, ἔχοντας τὸν καυτὸ ἔρωτα νὰ ἀποχτήση ἀπ᾽ αὐτὴ ἕνα ἀγόρι: procreandorum filiorum amore[31].

Ὁ γάμος τοῦ Γουλιέλμου VIII μὲ τὴν Ἁγνὴ κατοχυρώθηκε μὲ ἐπίσημο συμβόλαιο ποὺ καταχωρήθηκε στὸ Liber Instrumentorum[32].

Ἀλλὰ ὅλη αὐτὴ ἡ στρατηγικότητα τῆς κατοχύρωσης ἦταν μάταιη, ἂν ἦταν

---

28. Gabestany, Alfons el Cast., σ. 69. Πρβλ. W. Hecht, Eudoxia Komnena, REB 26 (1968), σ. 169.
29. Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., Paris 1680, σ. 154.
30. P. Gariel, Series Praesulum Magelonensium... (ὑ. 5), Toulouse 1665, σ. 233. Αὐτὴ ἡ θέση ἔγινε ἀποδεχτὴ καὶ ἀπ᾽ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ Languedoc, βλ. Dom. Joseph Vaissète, Histoire Générale du Languedoc, νέα ἔκδ. E. Dulaurier, Toulouse 1879, τ. VI, σ. 117-18.
31. Ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Γουλιέλμος VIII τὸ διακηρύσσει: ...ego Guillelmus Montispessulani dominus, procreandorum filiorum amore, elegi mihi sponsam assumere Agnetem... βλ. Lucas D' Achery, Spicilegium sive Collectio veterum aliquot scriptorum, ed. nov., L.F.J. de la Barre, τ. III, Paris 1723, σ. 350, ad annus 1187.
32. Ὁ J. Baumel, Histoire d' une seigneurie du Midi de la France: Naissance de Montpellier (895-1213), Montpellier 1969, σ. 189, παρατηρεῖ πὼς τὰ γαμήλια συμβόλαια τόσο τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 ὅσο καὶ τῆς Ἁγνῆς γιὰ διαφόρους λόγους ἀπαλείφτηκαν ἀπ᾽ τὸ Liber Instrumentorum.

ἀλήθεια πὼς μιὰ «ἀποκλειστικότητα» διαδοχῆς ἦταν «διὰ μιᾶς» ἐξασφαλισμένη στὸ παιδὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 143, χωρὶς νὰ λαμβάνεται ὑπόψη τὸ φῦλο, ὅπως τὸ βεβαιώνει τὸ Χρονικὸν τὸ λεγόμενο τοῦ βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας Ἰάκωβου I τοῦ Καταχτητῆ 297 (1213 - 1276), ἑνὸς ἐγγονοῦ τῆς Εὐδοκίας Κ. 143.

Ἡ Ἁγνὴ ἀπ᾽ τὴν Καστίλλη, ἡ ἀντίπαλός της, χάρισε πολλοὺς γιοὺς στὸν ἄντρα της, πρωτότοκος τῶν ὁποίων ἦταν ὁ μετέπειτα Γουλιέλμος IX, ἀλλὰ αὐτοὶ θεωρήθηκαν νόθοι, καθὼς ὁ πάπας Ρώμης Κελεστίνος III (1191 - 1198) κήρυξε ἄκυρο τὸ γάμο τοῦ Γουλιέλμου VIII μὲ τὴν Ἁγνὴ καὶ ἀναγνώρισε τὴν ἐγκυρότητα καὶ ἰσχὺ ἐκείνου μὲ τὴν Εὐδοκία Κ. 143.

Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβη εἶναι, πῶς ὁ Γουλιέλμος IX, ὁ γιὸς τοῦ Γουλιέλμου VIII ἀπ᾽ τὴν Ἁγνή, μπόρεσε νὰ διαδεχτῆ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1202 τὸν πατέρα του, χωρὶς κανένα ἐμπόδιο[33] καὶ μὲ τὴν ἀναγνώριση τοῦ βασιλέα τῆς Ἀραγωνίας Πέτρου II (1196 - 1213), τοῦ μελλοντικοῦ τρίτου συζύγου τῆς Μαρίας Κομν. de Montpellier 232[34].

Τὰ πράματα δὲ διαταράχτηκαν παρὰ τὸ 1212, ὅταν ὁ Γουλιέλμος IX μοιάζει νὰ θέλησε νὰ δώση ὅρκο πίστης στὸ βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππο II Αὔγουστο (1180 - 1223), φέρνοντας τὸ κρατίδιο τοῦ Montpellier ἀπ᾽ τὴν ἀραγωνικὴ ἐξάρτηση σ᾽ αὐτὴ τῆς Γαλλίας. Τότε πιὰ ἐπέμβηκε ὁ βασιλέας Πέτρος II, ποὺ ἀπ᾽ τὸ 1204 ἦταν σύζυγος τῆς Μαρίας Κ. 232, καὶ μὲ βάση τὸν ἰσχυρισμὸ τῆς «ἀποκλειστικῆς διαδοχῆς» προσκόλλησε τὸ Montpellier στὸ στέμμα τῆς Ἀραγωνίας[35].

Ἂς γυρίσωμε στὴν Εὐδοκία Κ. 143. Καθὼς ὁ Γουλιέλμος VIII τὴν ἀποστράφηκε, τὴν ἔκλεισε στὸ ἀνδρικὸ καθολικὸ μοναστήρι τῆς Aniane, κάτω ἀπ᾽ τὴ στενὴ ἐπιτήρηση καὶ παρακολούθηση τοῦ θείου του, τοῦ ἀββᾶ Ramón Guillem, ἑνὸς εὐγενῆ ἱερωμένου ποὺ θεωροῦνταν ἕνα πρόσωπο φαιδρὸ καὶ ποὺ ἀργότερα ἔγινε ἐπίσκοπος τῆς Lodève[36].

Ἡ ἀσυνήθιστη παρουσία μιᾶς γυναίκας σὲ ἀνδρικὸ μοναστήρι, μοιάζει πιὸ πολὺ μὲ περιορισμὸ παρὰ μὲ ἐθελούσια ἀποχώρηση. Ὅλα αὐτὰ μᾶς δείχνουν πὼς ἡ βυζαντινὴ πριγκίπισσα στὸ μοναστήρι εἶχε τεθῆ κάτω ἀπὸ περιορισμὸ καὶ τὴ φύλαξη τῆς ἡγεμονικῆς οἰκογένειας. Καὶ ἀπὸ δῶ εἶναι ἡ κραυγὴ τοῦ πόνου ποὺ βγάζει ὁ Folquet de Marseille:

---

33. Ὁ Γουλιέλμος IX σύμφωνα μὲ τὰ καλὰ ἔθιμα καὶ χωρὶς καμιὰ ἐπιφύλαξη ἀνάγγειλε τὴν ἀνάρρησή του καὶ ἔκφρασε τὸ σεβασμὸ τῶν ὑπηκόων του στὸν ἐπίσκοπο τοῦ Maguelonne Γουλιέλμο de Fleix, βλ. Cartulaire de Maguelonne, ἐκδ. J. Rouquette et A. Villemagne, τ. I, Montpellier 1912-13, σ. 487-88, ἀριθ. 273.
34. Ὁ Πέτρος II τῆς Ἀραγωνίας ἀναγνώρισε τὸ Γουλιέλμο IX ὡς ἄρχοντα (seigneur) τοῦ Montpellier, βλ. Baumel. Une seigneurie, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 279.
35. Devic-Vaissète, Histoire général de Languedoc, ἔνθ᾽ ἀνωτ., τ. VIII, Toulouse 1879, note 507, doc. No 347, στ. 1521-22· Liber Instrumentorum, σ. 195-98, ἀριθ. 99.
36. Ἡ παρουσία τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 στὴν Aniane σημειώνεται ἀπ᾽ τὸν P. Gariel, Series Praesulum Magelonensium... (ὑ. 5), Toulouse 1665, σ. 234.

pas n'es mens l'emperairits[37].

Γιὰ μιὰ καὶ μόνη στιγμὴ βγῆκε ἀπ' τὸ μοναστήρι τῆς Aniane, αὐτὸ τὸ εὔσχημο ἀπομονωτήριό της, ἡ Εὐδοκία Κ. 143, γιὰ νὰ πάη στὸ παλάτι, νὰ συμφιλιωθῆ μὲ τὸν ἄντρα της, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος, κατὰ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1202, ξεψυχοῦσε. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη τὴ στιγμὴ δοκίμασε πικρία, καθὼς εἶδε τὸν ἑτοιμοθάνατο ἄντρα της νὰ ὁρίζη ὡς διάδοχό του τὸν πρωτότοκο γιὸ ποὺ ἀπόχτησε ἀπ' τὴν ἀντίπαλό της 'Αγνή, τὸ Γουλιέλμο IX, καὶ ὄχι τὴν κόρη της Μαρία Κ. τοῦ Montpellier 232: «'Εγὼ ὁ Γουλιέμος, μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ, κύριος τοῦ Montispessulani, γιὸς τῆς σεβάσμιας μακαρίτισσας Ματθίλδης, ποὺ ἀγαθὴ διατηρῶ τὴ θύμισή της, δηλώνω τὴν τελευταία μου θέληση... νὰ μὲ διαδεχτῆ ὁ Γουλιέλμος (IX), ὁ πρωτογέννητος γιός μου, τόσο στὴ διοίκηση τῆς πόλης τοῦ Montpellier ὅσο καὶ τῶν κάστρων τοῦ Palude, τοῦ Monte ferrario, τοῦ Νεόκαστρου καὶ τῶν ἄλλων»[38].

'Ορισμένα χρηματικὰ ποσὰ καὶ ἄλλα ἄφηνε στὴν ἀπὸ τὴν Εὐδοκία Κ. 143 κόρη του Μαρία Κ. 232.

'Ο Γουλιέλμος VIII πέθανε ἀνάμεσα στὶς 4 μὲ 9 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1202. Αὐτὴ ἡ παρουσία τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 κοντὰ στὴν ἐπιθανάτιο κλίνη τοῦ ἀντρός της, εἶναι καὶ ἡ τελευταία μνεία ποὺ τῆς κάνει ἡ ἱστορία.

Πέθανε μετὰ τὴν πιὸ πάνω ἡμερομηνία, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προλάβη νὰ δῆ τοὺς μεγαλόπρεπους γάμους τῆς κόρης της Μαρίας Κομν. de Montpellier 232 μὲ τὸ βασιλέα τῆς 'Αραγωνίας Πέτρο II ποὺ τελέστηκαν στὶς 5 τοῦ 'Ιουνίου τοῦ 1204 στὸν οἶκο τοῦ Τέμπλου στὸ Montpellier.

Εἶχε δεῖ τὸ θρίαμβο τῶν ἐχτρῶν της.

'Ο προγονός της Γουλιέλμος IX (1202 - 1212) ἦταν κύριος τοῦ Montpellier καὶ ἡ μητέρα του καὶ ἀντίπαλός της 'Αγνή, ἡ πρώτη κυρία τῆς ἡγεμονίας.

Μὲ αὐτὴ τὴ θλίψη ἔκλεισε τὰ μάτια, χωρὶς νὰ προλάβη νὰ δῆ τὴ στροφὴ τῆς μοίρας ποὺ ἄρχισε μὲ τὸ γάμο τῆς κόρης της Μαρίας 232 καὶ τελείωσε μὲ τὴν προσάρτηση τοῦ Montpellier τὸ 1212 στὸ στέμμα τῆς 'Αρραγωνίας.

'Η ἀντίπαλός της 'Αγνὴ πέθανε ἄδοξα τὸ 1218.

'Η μοίρα τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 ἦταν νὰ μεταβιβάση τὸ πορφυρόχρυσο κομνηνικὸ αἷμα στὸν οἶκο τῶν Barcelona - Aragon, ἡ πολιτικὴ ὅμως κατάφερε γιὰ μιὰ στιγμὴ νὰ τὴν ὁδηγήση στὴν ἄσημη αὐλὴ τοῦ Montpellier. 'Αλλὰ ἡ εἱμαρμένη παίρνοντας ἐκδίκηση γι' αὐτὴ τὴ μεταστροφή, ἐξαφάνισε τὸν οἶκο τῶν Guillems καὶ ὁδήγησε τὸ γόνο τῆς Εὐδοκίας Κ. 143, τὴ Μαρία Κ. 232, ἐκεῖ ποὺ ἀρχικὰ εἶχε προσδιορίσει, στὸν οἶκο Barcelona - Aragon: ἡ Μαρία Κ. 232 σὲ ἡλικία 22 χρονῶ παντρεύτηκε τὸ βασιλέα Πέτρο II, γιὸ τοῦ 'Αλφόνσου II καὶ ἀνεψιὸ τοῦ Ramón Berengar, τοῦ ἄλλοτε μνηστήρα τῆς μητέρας της, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἕνωση προῆλθε μιὰ σειρὰ 'Αραγωνέζων βασιλέων, ποὺ στὸ αἷμα τους ἔρρεε τὸ αἷμα τῶν Κομνηνῶν. 'Ο 'Ιάκωβος I ὁ Καταχτητής 297 (1213

37. St. Stroński, Folquet de Marseille, σ. 156-58.
38. Liber Instrumentorum, σ. 195-98, ἀριθ. 99.

- 1276) ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 καὶ ἕνας γιὸς τῆς Μαρίας Κ. 232· ὁ Πέτρος III ὁ Μέγας (1276 - 1285), ὁ ἐμπνευστὴς τοῦ Σικελικοῦ 'Εσπερινοῦ ποὺ ἔσωσε τὸ Βυζάντιο ἀπ' τὰ νύχια τοῦ Καρόλου τοῦ 'Ανδηγαυοῦ, δὲν ἦταν παρὰ ἕνας δισέγγονος τῆς Εὐδοκίας Κ. 143 καὶ ἕνας ἐγγονὸς τῆς Μαρίας Κ. 232, γιὰ νὰ ἀναφέρωμε τοὺς πιὸ ἄμεσους ἀπογόνους τῆς θλιμμένης Κομνηνῆς πριγκίπισσας, αὐτῆς τῆς κόρης τοῦ σεβαστοκράτορα 'Ισαάκιου Κ. 78 (ἢ τοῦ πρωτοσέβαστου 'Ιωάννη Κ. 128), ποὺ ὁρισμένοι δυτικοὶ συγγραφεῖς ἀπὸ ἄγνοια τῶν βυζαντινῶν πραγμάτων θεώρησαν «αὐτοκρατόρισσα», ὡς νὰ ἦταν μιὰ ἐστεμμένη κόρη τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, καὶ ποὺ ἡ μοίρα της, μαζὶ μὲ ὅλα τ' ἄλλα, εἶχε γράψει νὰ κλείση τὰ μάτια της σὲ μιὰ ἡλικία κάτω τῶν 40 χρονῶ, ὡς «ὁσία», σ' ἕνα μοναστήρι τῶν γαλλικῶν Πυρηναίων, αὐτὸ τῆς Aniane.

144. 'Αλέξιος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1131 – † 1155/7)

'Ο 'Αλέξιος[1] Κ. γιὸς τοῦ Μανουὴλ 'Ανεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1131[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1148 τὴν "Ανναν Κομνηνὴν Δούκαιναν[4], κόρη κάποιου Κομνηνοῦ, ἐγγονοῦ ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ. 15, καὶ μᾶλλον τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 12 ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ὀχτὼ παιδιά[5], καὶ μιᾶς Δούκαινας· αὐτὴ ἡ "Αννα Κ. Δ. ποὺ παντρεύτηκε ἦταν «ἕνα ἀληθινὸ ἄγαλμα

144.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου του 'Αλέξιου (α') Κ. 15 καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ μητρὸς θείου του βασιλέα 'Αλέξιου Κ. 74· εἶναι καὶ αὐτός, ὅπως οἱ 'Αλέξιος Κ. 125, 'Αλέξιος Κ. 132, 'Αλέξιος Κ.Κ. 134, 'Αλέξιος Κ. 137, 'Αλέξιος Κ. Βατ. 152 καὶ 'Αλέξιος (β') Κ. 155, προπαπποθειώνυμος, βλ. προσωπογραφίαν 'Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 1.

2. 'Ανώνυμος, Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κομνηνοῦ, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 276, σ. 163, στίχ. 7-10:

    Κρύπτει γὰρ ἐντὸς τὸν Κομνηνὸν μητρόθεν
    Θεοδώρας βλάστημα, πορφύρας κλάδον
    αὐτοκρατοῦντος Μανουὴλ τῆς (ἀντὶ τοῦ) συγγόνου.
    'Αλέξιον τὸ θαῦμα τοῦ παντὸς γένους,

   Zacos - Veglery, ἀριθ. 2726, σ. 1526-27:

    Πορφυροφυοῦς ἡ σφραγὶς 'Αλεξίου
    παιδὸς Κομνηνῆς εὐτυχοῦς Θεοδώρας.

   Γιὰ τὰ ὅσα ἐδῶ παρατηροῦν οἱ ἀνωτέρω, ἀνάγοντας τὴ σφραγίδα στὸν 'Αλέξιον "Αγγ. Κ. 92 ἀντὶ στὸν 'Αλέξιο Κ. 144, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 409, ὑ. 30. Πρβλ. ἐπίσης S. De Jongh, σ. 64-5, καὶ D. Polemis, The Doukai, σ. 193, ἀριθ. 230.

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1130· ἡ S. De Jongh, σ. 64, τοποθετεῖ τὴ γέννησή του περὶ τὸ 1133/35 (;).

4. 'Ανώνυμος, Εἰς τὸν τάφον τοῦ Κομνηνοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 163-64, στίχ. 18-9:

    ᾧ συζυγεῖσα δεξιαῖς σὺν ἐλπίσιν
    "Αννα Κομνηνὴ Δουκόβλαστος μητρόθεν

τῆς φύσης καὶ γεμάτη χάρες»[6].

Αὐτὴ ἡ χαριτωμένη ὕπαρξη χάρισε στὸν ἄντρα της ἕνα μόνο παιδί, «ὅπως τ' ἀμπέλι δίνει τὸ σταφύλι», τὸν 'Ανώνυμον 'Ανεμᾶν Κομνηνὸν Δούκαν ἢ 'Ανώνυμη 'Ανεμάδαιναν Κομνηνὴν Δούκαιναν 233[7].

'Ο 'Αλέξιος Κ. 144 ἦταν «τὸ θαῦμα τῆς ὅλης τῶν Κομνηνῶν γενιᾶς, ὡραῖος στὴν ὄψη, γλυκὸς στὰ λόγια του σὰν τὸ μέλι, χαριτωμένος, γεροδεμένος μὲ μεγάλους μῦς, ἀσύγκριτος στὴ δύναμη τῶν χεριῶν, καὶ εὐκίνητος μέσα στὸ ἄνθος τῆς νιότης του»[8]. 'Ως πολεμιστὴς «ἦταν ἕνας ἄριστος τοξότης καὶ ἐπιδέξιος ἱππέας»[9]. Κοντὰ σὲ ὅλα αὐτὰ ὁ 'Αλέξιος Κ. 144 ἦταν ἕνας μεγάλος φιλάνθρωπος, «ἀληθινὴ θάλασσα συμπόνιας καὶ οἰκτιρμῶν γιὰ τοὺς φτωχοὺς καὶ βρύση δωρεῶν γιὰ ὅλους, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῆ κανεὶς μὲ λίγα λόγια, ἕνα κράμα μυρίων καλῶν»[10].

'Ο 'Αλέξιος Κ. 144 δὲ φαίνεται νὰ ἔζησε πολλὰ χρόνια μετὰ τὸ γάμο του, γι' αὐτὸ ἴσως καὶ ἀπόχτησε ἕνα μόνο παιδί. 'Εξάλλου καθαρὰ ὁ ἐγκωμιαστὴς του μᾶς πληροφορεῖ πὼς ἡ γυναίκα του ῎Αννα Κ.Δ., «γιὰ λίγο ἄνθησε μαζί του, καθὼς γλήγορα μαζί του ἔκλινε πρὸς τὸ τέλος»[11].

«Ξαφνικὰ ὁ 'Αλέξιος Κ. 144 κατασχέθηκε ἀπὸ ἀσταμάτητη ἀπ' τὸ στόμα

5. Πιθανὴ γενεαλογία τῆς ῎Αννας Κομν. Δούκ. καὶ βέβαιη γιὰ τὸ γαμβρό:

'Αλέξιος (α') Κ. 15 - 'Ισαάκιος Κ. 12 ἀδελφοί
| |
'Ιωάννης (β') Κ. 34 - 'Ιωάννης Κ. 23; πρωτεξάδελφοι
| |
Θεοδώρα Κ. 79 - 'Ανώνυμος Κ. 50; δευτεροεξάδελφοι
| |
'Αλέξιος Κ. 144 - ῎Αννα Κομνηνὴ Δούκαινα τριτοεξάδελφοι.

Συγγένεια ἀνάμεσά τους ὅμοια πρὸς ἐκείνη τοῦ 'Ισαάκιου Κ. Βατ. 151 καὶ τῆς Εἰρήνης Κ. «μιᾶς δισεγγόνης τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 12», βλ. προσωπογραφίαν 'Ισαάκιου Κ. Βατ. 151, ὑ. 3, 6 καὶ 8.

6. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 20:
τῆς φύσεως ἄγαλμα χαρίτων γέμον
7. 'Ανώνυμος ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 22:
ἓν σχοῦσα τέκος, ὥσπερ ἄμπελος βότρυν.
8. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 163, στίχ. 10-14.
9. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 163, στίχ. 15:
εἰς τοξικὴν ἄριστον, εἰς ἱππασίαν,
10. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 163, στίχ. 16-17:
θάλασσαν οἴκτου, δωρεῶν πᾶσι βρύσιν,
εἰπεῖν ἁπλῶς σύγκραμα, καλοῦ μυρίων,
11. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 21:
μικρὸν συνανθεῖ καὶ συνεκφίνει τάχος...

αἱμορραγία... καὶ τὸ κορμί του καιγόταν σὰν νὰ βρίσκεται πάνω σὲ ἄφλογες καμίνους»[12]. 'Εδῶ ἔχομε ἐνδείξεις πὼς θὰ προσβλήθηκε ἀπὸ καλπάζουσα φυματίωση, καὶ αὐτὴ τὸν ὁδήγησε στὸν τάφο, καθὼς μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε, περὶ τὸ 1155/57.

Λίγο πρὶν πεθάνη, «καθὼς κατάλαβε, μᾶς λέει ὁ στιχοπλόκος στὸ ἐπιτάφιό του, πὼς ἡ ὅλη ζωὴ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ψευτιά, παραγνώρισε τὸν ἔρωτα ποὺ χρωστοῦσε νὰ ἔχη πρὸς τὴ νεαρὴ γυναίκα του καὶ τὸ παιδί του, καὶ ἀποβάλλοντας τὰ χρυσοϋφασμένα φορέματα τῆς χλιδῆς, περιβλήθηκε τὰ φωτοποιὰ μαῦρα ράσα καὶ ἔγινε καλόγερος μὲ τὸ ὄνομα 'Αθανάσιος»[13].

'Η γυναίκα του ῎Αννα Κ.Δ., ποὺ κι αὐτὴ κατὰ τὴ θανή του θὰ ἔγινε μοναχή, δὲν ἔζησε γιὰ πολὺ ὡς χήρα, ἀλλὰ γρήγορα τὸν ἀκολούθησε στὸ σχεδὸν «κοινὸ τέλος»· καὶ στὸ σύντομο ὅμως αὐτὸ διάστημα «διατήρησε πρὸς τὸν ἄντρα της, ἂν καὶ νεκρό, τὸν πόθο»[14]. Καὶ λίγο πρὶν πεθάνη, ἔδωσε τὴν παραγγελία νὰ ταφῆ κι αὐτὴ μαζί του, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν τελευταία ἐπιθυμία τοῦ πολυαγαπημένου της ἀντρός[15].

'Ο 'Ανώνυμος στιχοπλόκος, κάποιος πληρωμένος αὐλικὸς λόγιος, ποὺ ὕμνησε στὸ ἀνιαρὸ στιχούργημά του τὸν 'Αλέξιο Κ. 144 καὶ τὴν ῎Αννα Κ.Δ., προσκαλεῖ τὸν περαστικὸ διαβάτη ποὺ τὸν τάφο τους θὰ συναντήση, «μπροστά του ἐπίμονα νὰ σταθῆ, βαθὺ στεναγμὸ νὰ βγάλη καὶ τὴν καρδιά του νὰ σπαράξη, καὶ ποτάμι αἵματα ἀντὶ γιὰ δάκρυα νὰ χύση»[16], γιατὶ μέσα του κρύβει αὐτὰ τὰ μαργαριτάρια[17], τὸν 'Αλέξιον 144 «τὸν Κομνηνὸν μητρόθεν»[18], καὶ τὴν ῎Ανναν «τὴν Κομνηνὴν πατρόθεν καὶ Δουκόβλαστον μητρόθεν»[19], αὐτοὺς τοὺς πολὺ εὐγενεῖς γόνους τῶν δυὸ χρυσῶν γενῶν, τοὺς ἀπογόνους ἑνὸς περιώνυμου βασιλέα, τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ. 15, καὶ ἑνὸς κλεινοῦ καὶ εὐτυχοῦς σεβαστοκράτορα, τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 12, καὶ τίς οἶδε ποιοῦ δοξασμένου Δούκα[20].

12. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 23 καὶ 29:
Αἴφνης γὰρ οὗτος ἐξεμεῖ ροῦν αἱμάτων...
φλέγει δὲ σάρκας ἐκ καμίνων ἀφλόγων
13. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 24-28.
14. 'Ανώνυμος ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 21, 32-33:
ὃν κοινὸν ἡ σύζυγος εὑρήσει τέλος
τηροῦσα τούτῳ καὶ θανόντι τὸν πόθον.
15. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 30-33.
16. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 163, στίχ. 3-6.
17. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 31.
18. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 163, στίχ. 7.
19. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 19.
20. Γιὰ τὰ «δυὸ χρυσὰ γένη τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκῶν», βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 27-30, ὑ. 15-44. Γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ ζεύγους, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2 καὶ 5: ὁ 'Αλέξιος Κ. 144 ἦταν ἕνας γιὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 79, ἕνας ἐγγονὸς τοῦ 'Ιωάννη (β') Κ. 34, ἕνας δισέγγονος τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ. 15· ἡ ῎Αννα Κ.Δ. ἦταν μιὰ δισεγγόνη τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 12.

Σκοτίστηκε ὁ κοινὸς περαστικὸς διαβάτης γιὰ τὴν τόσο ὑψηλὴ καταγωγὴ τῶν νεκρῶν, αὐτὸς κοιτάζει τὴν κακομοιριά του καὶ τὴ δυστυχία του, καὶ ἔχει στὸ νοῦ του τοὺς ἀχόρταγους φορολόγους ποὺ καὶ τὸ τελευταῖο πουκάμισο τοῦ πῆραν, στὰ πικρὰ αὐτὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ κὺρ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τοῦ θείου τοῦ νεκροῦ πρίγκιπα[21].

Στὴ συνέχεια ὁ στιχοπλόκος τοῦ ἐπιταφίου τὸν κοινὸ διαβάτη παρακαλεῖ, «ὄχι μόνο ἔτσι νὰ θρηνήση, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐχηθῆ αὐτὸ τὸ τόσο πρόωρα χαμένο χαριτωμένο ζευγάρι νὰ βρεθῆ μαζὶ μὲ τὸ παιδί τους –ὅταν κι αὐτὸ τὸ κοινὸ χρέος ξεπληρώση– στὴν τρυφὴ καὶ χλόη τοῦ Παράδεισου καὶ νὰ βλέπη τὸ τρίσλαμπρο τοῦ Θεοῦ φέγγος μὲ τὶς λιτὲς τῆς πάναγνης μητράναντρης Παρθένας»[22].

Κατσουφιασμένος ὁ κοινὸς διαβάτης μπροστὰ στὸ μεγαλόπρεπο τάφο, ἄλλα λέει στὸ Θεό:

> «Θεέ, βαθιὰ στὶς σκοτεινὲς κοιλάδες πεθαίνουν οἱ πεινασμένοι, Ἄφησες τοὺς φτωχοὺς φτωχοὶ νὰ μείνουν χρόνια καὶ χρόνια, γιατὶ οἱ πόθοι τους ἦσαν πιὸ ὄμορφοι ἀπ᾽ τὸν Παράδεισό σου. Πέθαναν, ἀλίμονο, πρὶν δοῦν τὸ φῶς σου, πέθαναν μακάριοι, ὅμως - καὶ σάπισαν παρευθύς».

Ὁ Ἀλέξιος Κ. 144 εἶχε τὴ δική του σφραγίδα· ἀκριβῶς σ᾽ αὐτὴ προβάλλει ποιανῆς μεγάλης καὶ σεπτῆς κυρίας γιὸς ἦταν: τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς πριγκίπισσας Θεοδώρας Κ. 79[23].

Καὶ ἡ Ἄννα Κ.Δ. διέθετε δική της σφραγίδα, ποὺ σ᾽ αὐτὴ ἀνάφερνε ποιητικὰ καὶ τὰ δυὸ «θεῖα γένη» ἀπ᾽ τὰ ὁποῖα προερχόταν, σεμνά, σοβαρά, μονολεκτικά:

Ἄννα Κομνηνοδούκαινα[24].

145. [Εἰρήνη] Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1132 – † ;)

Ἡ Εἰρήνη[1] Κ. κόρη τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79[2]

21. Χωνιάτης, σ. 422: καὶ τὸ χιτώνιον προσαπαιτοῦντα...
22. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 164, στίχ. 34-38.
23. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2.
24. Κωνσταντῖνος Κωνσταντόπουλος, Βυζαντιακὰ Μολυβδόβουλλα τοῦ ἐν Ἀθήναις Νομισματικοῦ Μουσείου, Ἀθῆναι 1917, ἀριθ. 647, σ. 168.

145.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρίας, συζύγου τοῦ Ἰωάννη (β΄) Κ. 34. Γιὰ τὸ ὑποτιθέμενο ὄνομά της, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 410, ὑ. 32.
2. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, Εἰς Man. Philes, τ. II, ἀριθ. XI (=11), σ. 459-60, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. LIV (=54), σ. 450, στίχ. 4-5:

γεννήθηκε περὶ τὸ 1132[3].

Ἡ Εἰρήνη Κ. 145 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1148[4] κάποιον, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα

οἱ παιανικοῖς καὶ γαμηλίοις λόγοις
τοὺς τῶν τέκων σου συγκροτήσαντες γάμους·

Ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἀπευθύνεται στὸ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 79, καὶ λέει πὼς κατὰ τοὺς γάμους τῶν παιδιῶν του ἐκφωνήθηκαν «παιανικοὶ καὶ γαμήλιοι λόγοι». Ὁ ἴδιος ποιητής, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 452, στίχ. 72-76, λέει:

θυγατέρες πενθεῖτε τὸν φυτοσπόρον,
χρυσᾶς ροὰς σπένδοιτε τούτῳ δακρύων·
πρέπει γὰρ ὑμῖν ταῖς καλαῖς Ἡλιάσι
τὸν Φαίθοντα δακρυούσαις τὸν μέγαν
χρυσοῦν ρέειν δάκρυον ἀντ᾽ ἠλεκτρίνου.

Ἐδῶ ὁ ποιητὴς καλεῖ τὶς κόρες τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ, κατὰ τὸ θάνατό του, νὰ θρηνήσουν τὸν πατέρα τους, «τὸν γιὸ τοῦ Ἥλιου τὸν μεγάλο», καὶ ἀντὶ ἠλέκτρινο χρυσὸ δάκρυ νὰ χύσουν. Ἄλλος προφανῶς στιχουργός, ὁ Ἀνώνυμος, Ἐπὶ εἰκόνι τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), ἀριθ. 334, σ. 177, στίχ. 1-24, φέρει τὴ Θεοδώρα Κ. 234, σύζυγο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ Ἀνδρόνικου Λαπαρδᾶ, νὰ προσφέρη προφανῶς πέπλο, μὲ τὴ γοερὴ παράκληση νὰ τῆς χαρίση ἕνα παιδί. Αὐτὴ ἡ Θεοδώρα Κ. 234 λέει στὸ ἀφιερωτήριο στιχούργημα πὼς ἦταν «ἐγγονὴ τῆς πορφυροθαλοῦς Θεοδώρας Κ. 79, ποὺ αὐτὴ ἡ τελευταία εἶχε πάππο τὸν αὐσονοκράτορα Ἀλέξιο (α΄) Κ.15, πατέρα τὸν πορφυρόβλαστο Ἰωάννη (β΄) Κ. 34 καὶ σύναιμο (= ἀδελφὸ) τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81·» ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 177, στίχ. 8-13:

Θεοδώρας (234) δώρημα Κομνηνῆς δέχου,
πορφυροθαλοῦς ἐγγόνης Θεοδώρας (79),
ἧς πάππος Ἀλέξιος (15) αὐσονοκράτωρ,
πατὴρ δὲ βλαστὸς πορφύρας Ἰωάννης (34),
αὐτοκράτωρ τρόπαια μυρία δράσας,
σύναιμος ἄναξ Μανουὴλ (81) Ρώμης νέας.

Γιὰ νὰ εἶναι ἡ Θεοδώρα Κ. 234 ἐγγονὴ τῆς Θεοδώρας Κ. 79, ἔπεται πὼς ἦταν κόρη μιᾶς ἀπ᾽ τὶς κόρες της ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέρει ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος· σ᾽ αὐτὴ δώσαμε τὸ ὄνομα Εἰρήνη, καθὼς Εἰρήνη λεγόταν ἡ μάμμη της, ἡ Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας:

Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας
|
Θεοδώρα Κ. 79
|
Εἰρήνη Κ. 145
|
Θεοδώρα Κ. 234·

καθὼς ἡ Εἰρήνη Κ. 145 φέρει τὸ ὄνομα τῆς μάμμης της καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 234 φέρει τὸ ὄνομα τῆς μάμμης της· καὶ ἡ Ἄννα Κ. 77, ἀδελφὴ τῆς Θεοδώρας Κ. 79, ἔδωσε στὴ μοναδικὴ κόρη της Εἰρήνη Κοντοστεφανίνα Κ. 136, τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τους Εἰρήνης τῆς Οὐγγαρίας. Γιὰ τὰ πιὸ πάνω, βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 409-10, ὑ. 31 καὶ 32, καὶ L. Stiernon, Théadora Comnène et Andronic Lapardas, sébastes, REB 24 (1966), σ. 89-96. Ἡ S. De Jongh, σ. 65-6, λέει λανθασμένα πὼς «προφανῶς» ἡ Θεοδώρα Κ. 234 ἦταν κόρη τῆς [Μαρίας] Κ. 146. καὶ τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ Ἰωάννη Ἄγγελου, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ζεῦγος μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς δὲν ἀπόχτησε παιδιά, βλ. τὴν ἀμέσως ἑπόμενη προσωπογραφίαν τῆς Μαρίας Κ. 146, ὑ. 19. Εἶναι χαραχτηριστικὸ ποὺ ἡ Θεοδώρα 234 ἐκτὸς τοῦ ὀνόματος φέρει καὶ τὴν ἐπωνυμία τῆς μάμμης της Κ ο μ ν η ν ή, βλ. Ἀνώνυμος, σ. 177, στίχ. 8, ἂν καὶ ὁ πάππος της ἦταν ἕνας Ἀνεμᾶς καὶ ὁ πατέρας της δὲν ἦταν ἕνας Κομνηνός, ὅπως

καὶ τὴ σταδιοδρομία δὲ γνωρίζομε[5]· ὁπωσδήποτε ὅμως αὐτὸς ἔλαβε ἀπ᾽ τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς τὸν τίτλο αὐτὸν ἔλαβε ὁ σύγγαμβρός του ᾽Ιωάννης ῎Αγγελος, ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας Κ. 146[6].

᾽Η Εἰρήνη Κ. 145 ἀπ᾽ τὸν ᾽Ανώνυμο σύζυγό της ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο μιὰ κόρη, τὴ Θεοδώρα Κ. 234, ποὺ στὴν περίπτωση ποὺ δὲν ἦταν μοναχοκόρη, θὰ ἦταν ἡ πρωτότοκη ἀπ᾽ τὶς θυγατέρες της, καθὼς φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Θεοδώρας Κ. 79[7].

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γιὰ τὴν Εἰρήνη Κ. 145, αὐτὴ τὴν κόρη μιᾶς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς πριγκίπισσας, ποὺ γνωστὴ μᾶς τὴν ἔκανε ἕνα μαργαριταρένιο δῶρο τῆς κόρης της Θεοδώρας Κ. 234 σὲ μιὰ εἰκόνα τῆς Θεοτόκου.

146. [Μαρία] Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1133 – † ;)

᾽Η Μαρία[1] Κ. κόρη τοῦ Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1133[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1148[4] τὸν ᾽Ιωάννην ῎Αγγελον, γιὸν τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ Μιχαὴλ ῎Αγγελου[5], ἀδελφοῦ τοῦ Κωνσταντίνου ῎Αγγελου[6],

---

ἀκριβῶς ἡ Εἰρήνη Δούκαινα 67, ἐγγονὴ τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ ᾽Αλέξιου (α΄) Κ. 15, φέρει τὸ ὄνομα καὶ τὴν ἐπωνυμία τῆς μάμμης της, ἂν καὶ ἦταν κόρη τοῦ Νικηφόρου Βρυέννιου καὶ τῆς ῎Αννας Κ. 32· ὄχι σπάνια τὸ ὄνομα παράσερνε στὴν πρόσληψη τῆς ἐπωνυμίας.

3. ᾽Ο πατέρας της Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶς ποὺ πέθανε περὶ τὸ 1148 πρόλαβε τὴν τέλεση γάμων ὁρισμένων παιδιῶν του, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2· γιὰ νὰ μπορέση ἡ Εἰρήνη Κ. 145 νὰ παντρευτῆ ἀκόμη καὶ τὸ 1148, λίγο πρὶν πεθάνη ὁ πατέρας της, θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε γεννηθῆ περὶ τὸ 1132. ᾽Εξάλλου ἡ κόρη της Θεοδώρα Κ. 234 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1150, γιατὶ τὸ 1165 παντρεύτηκε τὸν ᾽Ανδρόνικον Λαπαρδᾶν.
4. Βλ. ἀκριβῶς πιὸ πάνω, ὑ. 3.
5. Κατὰ τοὺς γάμους τῶν τέκνων τοῦ Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79 ἀπαγγέλθηκαν «παιανικοὶ καὶ γαμήλιοι λόγοι», βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2. Τὰ κείμενα αὐτὰ θὰ μᾶς ἔδιδαν πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὰ πιὸ πάνω σημεῖα, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲ διασώθηκαν ἤ τοὐλ. μέχρι στιγμῆς δὲν ἦλθαν στὴν ἐπιφάνεια. Στὴ σύνοδο τῆς 6.ΙΙΙ.1166 παραστάθηκε ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς Λέων ὁ Καμύτερ ἢ Καμύτζης, βλ. Χωνιάτης, Θησ. ᾽Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253, πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 240· ὁ ὑψηλός του τίτλος μᾶς ὁδηγεῖ στὴν ὑπόθεση πὼς ἦταν ἕνας γαμβρὸς ἀπὸ κόρη ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ὅπως τέτοιος ἦταν ὁ ἀμέσως μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸν ἑπόμενος ᾽Αλέξιος Βρανᾶς Κομνηνός, ὁ σύζυγος τῆς ῎Αννας Κ. Βατατζίνας 149, κόρης τῆς Εὐδοκίας Κ. 80. Νὰ ἦταν ὁ Λέων Καμύτερ ἢ Καμύτζης ὁ σύζυγος τῆς Εἰρήνης Κ. 145 καὶ πατέρας τῆς Θεοδώρας Κ. 234;
6. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 146, ὑ. 8.
7. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2.

146.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Μαρίας Κ. 75. Γιὰ τὸ ὑποτιθέμενο ὄνομά της, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 410, ὑ. 32.
2. ᾽Ο Θεόδωρος Πρόδρομος (βλ. προσωπογραφίαν Εἰρήνης Κ. 145, ὑ. 2), καθὼς ἀπευθύνεται στὸν πατέρα της Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶ, λέει πὼς κατὰ τους γάμους τῶν παιδιῶν του ἐκφωνήθηκαν «παιανικοὶ καὶ γαμήλιοι λόγοι»· σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ ἴδιος ποιητὴς καλεῖ τὶς κόρες τοῦ Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶ, κατὰ τὸ θάνατό του, νὰ θρηνήσουν τὸν πατέρα τους καὶ ἀντὶ γιὰ ἠλέκτρινο νὰ χύσουν χρυσὸ δάκρυ. ᾽Εδῶ βεβαιώνεται ἡ ὕπαρξη θυγατέρων τοῦ ζεύγους Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶ καὶ Θεοδώρας Κ. 79, καὶ μιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς ἦταν αὐτὴ στὴν ὁποία δώσαμε τὸ ὄνομα Μαρία, ὄνομα ποὺ κατὰ ἀπαράβατη παράδοση δίδονταν στὶς πρωτοκόρες τῶν Κομνηνῶν, βλ. πάνω σ᾽ αὐτὸ καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 409-10, ὑ. 31 καὶ 32. ῎Αλλος στιχουργός, ὁ ᾽Ανώνυμος, ἂν καὶ κατὰ τὸν E. Miller εἶναι ὁ ἴδιος, στὸ στιχούργημά του: ᾽Επιτύμβιοι ἐκ προσώπου τῆς θυγατρὸς τοῦ δεσπότου τοῦ ἀποιχομένου (Μανουὴλ) ᾽Ανεμᾶ καὶ τῆς κυρᾶς Θεοδώρας, ἥτις συνεζεύχθη τῷ ᾽Αγγέλῳ, ἔκδ. E. Miller, Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annuaire de l᾽ association pour l᾽ encouragement des études grecques en France 17 (1883), σ. 55-7, βάζει στὸ στόμα μιᾶς κόρης τοῦ ᾽Ανεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79 (τῆς Μαρίας Κ. 146) αὐτοὺς τοὺς στίχους.

Διττῶν ἐγὼ προῆλθον αὐτοκρατόρων...
Ρόδον τὸ κλεινὸν ἄνθος ἦν Θεοδώρα (79),
μήτηρ ἐμὴ σύναιμος αὐτοκράτορος,
ὁ δὲ ζέφυρος ὁ ξυνελθὼν τῷ ῥόδῳ
ἀλγεινὸς Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶς ἥρως νέος·
(= ᾽Απὸ δυὸ ἐγὼ προῆλθα αὐτοκράτορες,
τὸν ᾽Αλέξιο (α΄) Κ. 15 καὶ τὸν ᾽Ιωάννη (β΄) Κ. 34·
μητέρα μου ἦταν ἡ Θεοδώρα Κ. 79,
αὐτὸ τὸ τριαντάφυλλο, τὸ περίφημο λουλούδι,
ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81,
καὶ ἀπ᾽ τοὺς ἀνέμους ὁ ζέφυρος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ
μὲ τὸ τριαντάφυλλο συνῆλθε, αὐτὸς
ὁ πονεμένος Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶς, ὁ νέος ἥρωας).

3. ᾽Η S. De Jongh, σ. 65, τοποθετεῖ τὴ γέννησή της ἀνάμεσα στὰ 1135 - 1140 (;), ἀλλὰ ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 54, σ. 450, στίχ. 4-5, λέει πὼς ὁ Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶς († 1148) ζοῦσε καὶ γιόρτασε τοὺς γάμους ὁρισμένων παιδιῶν του, καθὼς φαίνεται, κατὰ τὸ τελευταῖο ἔτος τῆς ζωῆς του. ῞Ετσι ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 144, ἡ Εἰρήνη Κ. 145 καὶ ἡ Μαρία Κ. 146, πρέπει νὰ γεννήθηκαν στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ γάμου του, ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1131 - 1133. ᾽Αντιθέτως τὸ στερνοπαίδι του ἡ Εὐδοκία Κ. 146α ἀπὸ ὁρισμένες ἐνδείξεις ποὺ ἔχομε, φαίνεται πὼς θὰ γεννήθηκε κατὰ τὸ 1142.
4. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3.
5. ᾽Ο ᾽Ανώνυμος, ᾽Επιτύμβιοι κτλ., ἔκδ. E. Miller, Annuaire κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), βάζει στὸ στόμα τῆς Μαρίας Κ. 146 αὐτοὺς τοὺς στίχους:

ἔρνῳ συνεζύγην δὲ κλεινῶν ᾽Αγγέλων
ὅρπηκος ἄλλου πρωτονωβελισσίμου,
λαμπροῦ Μιχαὴλ ἀπὸ πατρὸς ὀλβίου,

᾽Απὸ ἐδῶ βγαίνει πὼς ἡ Μαρία Κ. 146 παντρεύτηκε ἕνα ῎Αγγελον, γιὸν τοῦ Μιχαὴλ ῎Αγγελου, ἀλλὰ τὸ ὄνομά του μᾶς δίδει ὁ Νικήτας Χωνιάτης, Θησαυρὸς ᾽Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 177: Τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ γαμβροῦ τῆς μακαριωτάτης πορφυρογεννήτου καὶ περιποθήτου αὐταδέλφης τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως (Μανουὴλ α΄ Κ. 81) κυρᾶς Θεοδώρας, κυροῦ ᾽Ιωάννου τοῦ ᾽Αγγέλου. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 65· L. Stiernon, Les origines du despotat d'Épire REB 17 (1959), σ. 115· τοῦ ἰδίου, Sébaste et

τοῦ συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ. 38· αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1130[7].

Ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε ἀπ' τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[8].

Ὁ Ἰωάννης Ἀγγ. ὑπῆρξε ἕνας ἔξοχος στρατιωτικὸς ἄντρας καὶ γι' αὐτὸ ὁ αὐτοκράτορας τὸν διάλεξε καὶ τὸν ὑπόδειξε ὡς σύζυγο τῆς ἀνεψιᾶς του. Τὸ 1155/56 ὁ Μανουὴλ (α') τὸν ἔστειλε ἐπικεφαλῆς ἑνὸς ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὴν Ἰταλία, νὰ ἐνισχύσῃ τὶς ἐκεῖ βυζαντινὲς δυνάμεις ποὺ πολεμοῦσαν ἐναντίον τοῦ βασιλέα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Ι (1154 - 1166). Κάτω ἀπ' τὶς διαταγές του εἶχε τὸν Ἰωαννάκιον τὸν ἐπιλεγόμενο Κριτόπλη, ἀρχηγὸ τῶν Μασαγετῶν μισθοφόρων καὶ τὸ γνωστό μας Ἀλέξανδρο de Conversano, κόμητα τῆς Gravina, ἀρχηγὸ τῶν Δυτικῶν μισθοφόρων (Γερμανῶν καὶ Φράγκων)[9].

Χάρη σ' αὐτὲς τὶς δυνάμεις οἱ Βυζαντινοὶ στρατηγοὶ μπόρεσαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ θέατρο τῶν ἐπιχειρήσεών τους. Ἐνῶ ἕνα μέρος τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ πολιόρκησε τὸ Βόσκον (Bosco), τὸ ὁποῖον ἀνῆκε στὸν Ριχάρδο d'Andria, ὁ γνωστός μας στρατηγὸς Ἰωάννης Δούκας μὲ τὸν ὑπόλοιπο στρατὸ πῆγε νὰ πολιορκήσῃ τὸ Μαλφέτον (Molfetta)[10]. Μιὰ προσπάθεια τοῦ καγκελλαρίου τοῦ νορμανδικοῦ βασιλείου Asclettin νὰ ἀπολευτερώσῃ τὴ θέση, ἐξουδετερώθηκε· αὐτὸ ἀνάγκασε τὴν πόλη νὰ παραδοθῇ. Ὁ στρατὸς ἐπέστρεψε τότε στὸ Βάρι (Bari)[11], ἀπὸ ὅπου, λίγο μετά, τὰ στρατεύματα στάλθηκαν νὰ καταλάβουν τὴν Μοντοπολοῦν (Monte-

gambros, REB 23 (1965), σ. 238, ὑ. 77, οἱ ὁποῖοι καὶ παρατηροῦν πὼς πολὺ καλὰ μποροῦμε νὰ συνδυάσωμε τὶς μαρτυρίες τοῦ Ἀνώνυμου στιχουργοῦ καὶ τοῦ Χωνιάτη γιὰ νὰ συναγάγωμε μὲ βεβαιότητα πὼς σύζυγος τῆς Μαρίας Κ. 146 ὑπῆρξε ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Ch. Brand, Byzantium comfronts the West, partial Stemma of the Comneni and the Angeli, σ. 277-78, ποὺ νομίζει πὼς ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος ποὺ παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79, ἦταν ὁ Ἰωάννης Δούκας 90, ὁ γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 38. Ἐκτὸς ποὺ ἕνας τέτοιος γάμος –τὸ νὰ παντρευτῇ ἕνας τὴν κόρη τῆς πρωτεξαδέλφης του– ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ ἀδιανόητος, ρητὰ στοὺς Ἐ π ι τ υ μ β ί ο υ ς στίχους, ἔνθ' ἀνωτ., ἀναφέρεται πὼς ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος ἦταν γιὸς τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ί σ σ ι μ ο υ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

6. Βλ. G. Ostrogorsky, Vozuyšenie roda Angelou (= The rise of the family of the Angeloi), στὰ ρωσικά, Belgrade 1936, Στέμμα. Τὸν πατέρα τοῦ γαμβροῦ Μιχαὴλ Ἄγγελον συναντήσαμε καὶ ἀλλοῦ, βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιον Κ.Κ. 134, ὑ. 42. Μᾶς εἶναι ἐξάλλου γνωστὸ πὼς μὲ τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ η σ σ ι μ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ παραστάθηκε στὴ σύνοδο τῆς 6.III.1166, βλ. Ν. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253.
7. Ἡ S. De Jongh, σ. 65, τοποθετεῖ τὴ γέννησή του ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1132 - 1135, ἀλλὰ κατ' ἐμὲ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1130.
8. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177, βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 5.
9. Κίνναμος, σ. 148. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 363.
10. Κίνναμος, σ. 149-50. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 363.
11. Κίνναμος, σ. 150. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 363.

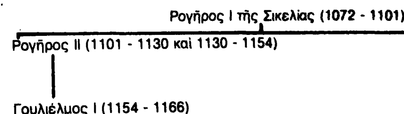
peloso) καὶ τὴν Γραβίναν (Gravina), ποὺ σ' αὐτὴ ἄλλοτε ἐξουσίαζε ὁ Ἀλέξανδρος de Conversano. Οἱ ἐπιχειρήσεις συνεχίστηκαν μὲ ἐπιτυχία, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῇ ὁ Κίνναμος νὰ ἰσχυρίζεται πὼς πάνω ἀπὸ πενήντα πόλεις καὶ φρούρια ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων καὶ πὼς πολὺ ἡ ἐξουσία τοῦ Ἕλληνα αὐτοκράτορα αὐξήθηκε στὴν Ἰταλία σὲ βάρος τοῦ Γουλιέλμου Ι τῆς Σικελίας[12].

Ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος βρισκόταν μαζὶ μὲ τὸν ἀρχιστράτηγο Ἰωάννη Δούκα στὴν πολιορκία τοῦ Βρινδησίου (Βρεντεσίου, Brindisi), ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ μὲ πολυάριθμο στρατὸ καὶ στόλο ὁ ἴδιος ὁ βασιλέας τῶν Νορμανδῶν Γουλιέλμος Ι τὸ Μάη τοῦ 1156. Τότε διατάχτηκε ἀπ' τὸν ἀρχιστράτηγο νὰ τεθῇ ἐπικεφαλῆς τῶν στρατευμάτων τῆς ξηρᾶς μαζὶ μὲ τὸν Ροβέρτο II de Bassonville, κόμητα τοῦ Loritello, πρωτεξάδελφο τοῦ Γουλιέλμου Ι[13], γιὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀπόβαση τῶν Νορμανδῶν. Ὁ ἀρχιστράτηγος, ὁ Ἰωάννης Δούκας, ἐπεφύλαξε στὸν ἑαυτό του τὴν ἀρχηγία τῶν μικρῶν βυζαντινῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Ἡ ἀντίσταση εἶχε ἐπιτυχία, καθὼς οἱ Νορμανδοί, ἀφοῦ μάταια προσπάθησαν νὰ μποῦν στὸ λιμάνι, ἀναγκάστηκαν νὰ ἀποσυρθοῦν[14].

Στὶς 12 τοῦ Μάη τοῦ 1157 ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος βρισκόταν στὴν ΚΠολη, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ παίρνῃ μέρος στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν[15], καὶ καταδίκασε τὸ γνωστό μας ρήτορα Νικηφόρο Βασιλάκη καὶ τὸ διάκονο Σωτήριχο. Παντεύγενο, ἐψηφισμένο πατριάρχη Ἀντιοχείας, οἱ ὁποῖοι λαμβάνοντας ὑπόψη πὼς ὁ Χριστὸς πάνω στὸ σταυρὸ πρόσφερε, καὶ στὸ μυστήριο τῆς εὐχαριστίας προσφέρει τὸν ἑαυτό του, σὰν θυσία ἐξιλαστήρια στὸ Θεό, δίδαξαν πὼς ἡ προσφορὰ αὐτῆς τῆς θυσίας, ἔγινε καὶ γίνεται μόνο στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, καὶ ὄχι καὶ στὸν ἑαυτό του[16].

Τὸ 1165, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστό, ὁ Ἰωάννης Ἄγγελος, κάτω ἀπ' τοὺς στρατηγοὺς Μιχαὴλ Γαβρᾶν, σύζυγον τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, καὶ Ἰωσὴφ Βρυέννιον, σύζυγον τῆς Μαρίας Κ. 85, στάλθηκε νὰ συμβάλῃ στὴν ἄμυνα τοῦ Ζευγμίνου (Semlin, ἐπὶ τοῦ Σαύου, ἀπέναντι τῶν Βελεγράδων), τὸ ὁποῖον ὅμως τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1165 ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Οὔγγρων[17].

12. Κίνναμος, σ. 150. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 363-64.
13.

14. Κίνναμος, σ. 162. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 368.
15. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177.
16. Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησ. Ἱστορία, ἐκδ. τρίτη, Ἀθῆναι 1970, σ. 425.
17. Κίνναμος, σ. 238. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 21 - 23.

Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ τελευταία μνεία τοῦ Ἰωάννη Ἄγγελου στὴν ἱστορία. Εἶχε τότε μιὰ ἡλικία περίπου 35 χρονῶ, βρισκόταν δηλ. στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας του.

Δὲ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ περαιτέρω σταδιοδρομία του, οὔτε καὶ τὸ τέλος του, ὅπως καὶ ἐκεῖνο τῆς γυναίκας του Μαρίας Κ. 146 ποὺ πέθανε πρὶν ἀπ' αὐτόν[18].

Ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομε εἶναι πὼς δὲν ἀπόχτησαν παιδιά[19].

146α. Εὐδοκία Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1142 – † ;)

Ἡ Εὐδοκία[1] Κ. κόρη τοῦ Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1142[3].

---

18. Ἀνώνυμος, ἔκδ. E. Miller, Poésies inédites, Annuaire κτλ. 17 (1883), σ. 55-7.
19. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ.

146α.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Εὐδοκίας Κ. 80.

2. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, Εἰς Man. Philes, τ. II, ἀριθ. 11, σ. 356-57 καὶ 359-60, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 54, σ. 450, στίχ. 4-5, καὶ σ. 452, στίχ. 72-6, μιλάει γιὰ τὴν ὕπαρξη θυγατέρων τοῦ ζεύγους Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ Θεοδώρας Κ. 79· μιὰ ἀπ' αὐτὲς ἦταν καὶ ἡ Εὐδοκία Κ. 146α, βλ. πάνω σ' αὐτό, Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 410,ὑ. 33, καὶ Szabolcs de Vajay, Ἐπιστολή του πρὸς ἐμὲ τῆς 15ης.II.1977, I La famille du protosébastohypertatos Manuel Anemas, σ. 3-4. Σὲ συνέχεια ἔχομε καὶ τὰ ἑξῆς στοιχεῖα. Ὁ ἴδιος ποιητής, ὁ Θεόδ. Πρόδρομος. Στίχοι εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυπιώτην, ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1370, μᾶς λέει πὼς ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης εἶχε θεῖο τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81: «ὁμότροπε τοῦ θείου», τοῦ λέει ὁ ποιητής. Ὁ Θεόδ. Στυππειώτης δὲν ἦταν ἀνεψιὸς τοῦ Μανουὴλ (α') παρὰ ἐξ ἀγχιστείας, καθὼς εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀνεψιὰ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὴν Εὐδοκίαν Κ. 146α, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 4-6. Ποιοῦ ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς ἢ ποιᾶς ἀπ' τὶς ἀδελφὲς τοῦ Μανουὴλ (α') κόρη ἦταν ἡ Εὐδοκία Κ. 146α γιὰ νὰ εἶναι ἀνεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α'); Νὰ ἦταν κόρη ἀδελφοῦ του ἀποκλείεται· ὁ Ἀλέξιος Κ. 74 εἶχε μιὰ μόνο κόρη, τὴν Μαρίαν Κ. 123· ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 76 εἶχε κόρη Εὐδοκίαν Κ. 130 ποὺ σὲ πρῶτον γάμον παντρεύτηκε κάποιον ποὺ δὲ γνωρίζομε τ' ὄνομά του καὶ σὲ δεύτερον τὸν Μιχαὴλ Γαβρᾶν· ὁ Ἰσαάκιος Κ. 78 εἶχε κόρη Εὐδοκίαν Κ. 143 ποὺ ἀρραβωνιάστηκε τὸν Ramón Berengar τῆς Προβηγκίας καὶ παντρεύτηκε τὸν Guillaume VIII τοῦ Montpellier. Ἀπ' τὶς ἀδελφὲς τοῦ Μανουὴλ (α') ἀποκλείονται ἐπίσης δυό· ἡ Ἄννα Κ. 77, γιατὶ εἶχε μιὰ μόνο κόρη, τὴν Εἰρήνη Κ.Κ. 136, καὶ ἡ Εὐδοκία Κ. 80, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὴ βυζαντινὴ καὶ νεώτερη ἑλληνικὴ συνήθεια, δὲν μποροῦσε νὰ δώση τὸ ὄνομά της σὲ μιὰ κόρη της· μᾶς μένουν δυὸ ἀδελφές, ἡ Μαρία Κ. 75 καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 79· γιὰ τὴν πρώτη, ἂν καὶ δὲν ἔχομε καμιὰ μαρτυρία ἀπ' τὶς πηγές, ὑπάρχει πιθανότητα νὰ εἶχε κόρη μὲ τὸ ὄνομα Εὐδοκία, βλ. πάνω σ' αὐτό, Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 350, ὑ. 43· γιὰ τὴ δεύτερη, τὴ Θεοδώρα Κ. 79, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ταιριάζει καλύτερα νὰ ἦταν ἡ μητέρα τῆς Εὐδοκίας Κ. 146α, ἐκτὸς τῆς χρονολογικῆς συνδρομῆς, καὶ γιὰ τοὺς ἑξῆς δυὸ λόγους: α) γιατὶ ἔχομε τὴ μαρτυρία πὼς εἶχε ἀποχτήσει πολλὲς κόρες, καὶ β) γιατὶ ὁ γιὸς ποὺ ἡ Εὐδοκία Κ. 146α ἀπόχτησε ἀπ' τὸ Θεόδωρο Στυππειώτη, πῆρε τὸ ὄνομα Μανουήλ, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 31, τὸ ὄνομα δηλ. τοῦ πατέρα της Μανουὴλ Ἀνεμᾶ.

3. Ἡ γέννησή της πρέπει νὰ τεθῆ περὶ τὸ 1142, γιατὶ μόλις τὸ 1158 παντρεύτηκε· κατὰ τὸ γάμο της, τὸ πιὸ πολὺ θὰ ἦταν 16 χρονῶ.

Ἡ Εὐδοκία Κ. 146α παντρεύτηκε περὶ τὸ 1158[4] τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου[5] Θεόδωρον Στυππειώτην[6], ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του θὰ ἔλαβε

---

4. Στὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου τῆς 12ης.V.1157 ποὺ συνῆλθε κατὰ τοῦ ἐψηφισμένου Ἀντιοχείας Σωτήριχου Παντεύγενου, «ὁ μεγαλοδοξότατος πρωτονοτάριος καὶ ἐπὶ τοῦ κονικλείου κυρὸς Θεόδωρος ὁ Στυππειώτης» ἀναγράφεται ἔπειτα ἀπὸ τέσσερις «πανσεβάστους σεβαστοὺς» ποὺ ἀκολουθοῦν «τὸν Ἰωάννη Ἄγγελο, τὸν σύζυγο τῆς Μαρίας Κ. 146 καὶ γαμβρὸ τῆς Θεοδώρας Κ. 79», καὶ συγκεκριμένα μετὰ τὸν «μεγαλοδοξότατον μέγαν λογαριαστὴν σεβαστὸν καὶ πρωτονοτάριον κυρὸν Ἰωάννην» τὸν ἐκ Πούτζης, βλ. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177, πρβλ. R. Guilland, II. Le grand logariaste, Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik 18 (1969), σ. 111. Ἀπ' τὰ πιὸ πάνω βγαίνει πὼς μέχρι τὸ Μάη τοῦ 1157 ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης δὲν εἶχε κάνει γάμο μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἀνεψιά· ἂν κάτι τέτοιο εἶχε γίνει, θὰ ἀναγραφόταν ἀμέσως μετὰ τὸν Ἰωάννη Ἄγγελο, μὲ τὸν τίτλο τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ γαμβροῦ τῆς Θεοδώρας Κ. 79, ὅπως ἀκριβῶς ἀναγράφεται ὁ σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 146, γι' αὐτὸ καὶ τοποθετῶ τὸ γάμο τῆς Εὐδοκίας Κ. 146α περὶ τὸ 1158, χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ ποιητῆ Θεόδωρου Πρόδρομου.

5. Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου τὸ συναντᾶμε γιὰ πρώτη φορὰ στὸν θ' αἰ. Στὸν καιρὸ τοῦ αὐτοκράτορα Θεόφιλου (829-842) ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου Θεόκτιστος εἶχε τὴ φροντίδα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ καλάμου, καὶ γι' αὐτὸ τοῦ ἀπονεμήθηκε ὁ τίτλος τοῦ κανικλίου, βλ. Ἰωσὴφ Γενέσιος, ἔκδ. A. Lesmueller-Werner καὶ I. Thurn, 1978, σ. 17-18: Θεοκτίστου... καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ καλάμου ἐγκεχείριστο πρόνοιαν, δι' οὗ κανίκλειος ἐδοξάζετο. Τὸ ἀξίωμα κατὰ τὸν θ' καὶ ι' αἰ. συνδυάστηκε μὲ ἄλλα ἐπίσης ὑψηλὰ ἀξιώματα, αὐτὰ τοῦ πρωτασηκρῆτις καὶ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου, καὶ αὐτὸ πολὺ πιθανὸν νὰ ἔχη σχέση μὲ τὴν ἀναδιοργάνωση τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας κατὰ τὸν θ' αἰ., βλ. Ἰω. Ε. Καραγιαννόπουλος, Βυζαντινὴ Διπλωματική, σ. 153-55. Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ἀπ' τὰ τέλη τοῦ ιβ' αἰ. ἀπογυμνώνεται ἀπ' τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴ γραμματεία καθήκοντά του, τὰ ὁποῖα ἀναλαμβάνει ὁ μέγας λογοθέτης, βλ. ἔνθ' ἀνωτ., σ. 156.

6. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. LXXIII (=73), σ. 525, Εἰς ἐγχείριον τῆς Ὁδηγητρίας, στίχ. 10-12:

λοιπὸν κἀγὼ παῖς Κομνηνῶν Εὐδοκία
τοῦ Στυπειώτου σύζυγος Θεοδώρου
ἄναξι πιστοῦ λάτριδος κανικλείου...

Ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης πιθανὸν νὰ ὑπῆρξε ἕνας ἐγγονὸς τοῦ Μιχαὴλ Στυπειώτη, ἑνὸς ἐξαίρετου στρατιωτικοῦ εὐγενικῆς καταγωγῆς, ποὺ ἔδρασε στὸν καιρὸ τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15, βλ. Ἄννα Κομνηνή, Ἀλεξιάς, ἔκδ. Leib, τ. III, σ. 192 κεξ. καὶ 200 κεξ.· ἐπίσης στὸν καιρὸ τοῦ ἴδιου αὐτοκράτορα, κατὰ τὸ 1094, συναντᾶμε τὸν Δημήτριον Στυπειώτην, ποὺ ὑπηρετοῦσε στὸ σέκρετον τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1175· J. Nicole, Une ordonnance inedite de l'empereur Alexis Comnène, BZ 3 (1894), σ. 18-20. Πρόγονοι τῶν πιὸ πάνω Στυππειωτῶν ἴσως νὰ ἦσαν ὁ κατὰ τὸν καιρὸ τοῦ Βασίλειου (α') τοῦ Μακεδόνα δομέστικος τῶν σχολῶν Στυπειώτης, βλ. Συνέχεια Γεώργιου Μοναχοῦ, ἔκδ. Bonn, σ. 847, καὶ Ἰωάννης Σκυλίτζης, ἔκδ. I. Thurn, σ. 144 καὶ 270, καὶ ὁ πατρίκιος Μιχαὴλ Στυπιώτης ποὺ κατὰ τὸ 919 πρέσβευε μαζὶ μὲ τὸν πατριάρχη Νικόλαο (α') Μυστικὸ στὸ Συμεὼν τῆς Βουλγαρίας, βλ. Συνέχεια Θεοφάνη, ἔκδ. Bonn, σ. 406· Ψευδο-Συμεὼν Μάγιστρος, ἔκδ. Bonn, σ. 734· Ἰω. Σκυλίτζης, σ. 219. Τὸ ἐπίθετο ἀπαντάει μὲ τὶς

ὁπωσδήποτε τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[7].

Ἡ Εὐδοκία Κ. 146α ἀπ᾿ τὸ 1148 εἶχε χάσει τὸν πατέρα της Μανουὴλ Ἀνεμᾶν καὶ πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1157 εἶχε χάσει τὴ μητέρα της Θεοδώρα Κ. 79, καὶ ὁ θεῖος της - αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὴν πάντρεψε μὲ τὸν τόσο ἀφοσιωμένο ὑπουργό του.

Ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης ἀξιώθηκε νὰ λάβῃ μιὰ βαθιὰ μόρφωση· ἀνάμεσα στοὺς δασκάλους του ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος, καθὼς ὁ ἴδιος ἀποκαλεῖ τὸν Στυππειώτη μαθητή του:

«Ὦ βέλτιστε γραμματικῶν καὶ μαθητῶν καὶ φίλων,
ὁμώνυμε τοῦ γράφοντος, ὁμότροπε τοῦ θείου,
θείου τοῦ θείου τὴν ψυχήν, τοῦ θείου τὴν καρδίαν,
καὶ βασιλέως εὐσεβοῦς καὶ στρατηγικωτάτου,
οἷον οὐκ εἶδεν ἥλιος ἄχρι τῆς νῦν ἡμέρας,
ὑπογραφεῦ πιστότατε καὶ φύλαξ τῶν κρυφίων»[8].

Ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης «ὡς παιδὶ καὶ μαθητευόμενος τοῦ ὁμωνύμου του ποιητῆ Πρόδρομου, ὁλάκερος κρεμόταν ἀπ᾿ τὰ χείλη τοῦ δασκάλου του, ὅταν αὐτὸς δίδασκε τὴ γραμματική, κατὰ τὴ σχεδογραφικὴ μέθοδο, καὶ τὴν ποιητική, καὶ ἀπορροφόταν ἀπ᾿ τοὺς στίχους ποὺ ἀπάγγελνε ὁ δάσκαλος-ποιητής, καὶ μάλιστα ἀπὸ κείνους ποὺ ἀναφέρονταν στὸν αὐτοκράτορα. Αὐτοὶ οἱ στίχοι ποὺ δὲν τοὺς χόρταινε, στάθηκαν ὁ μεγάλος του ἔρωτας, αὐτοὶ γι᾿

ἑξῆς διάφορες γραφές: α) Στυππειώτης, βλ. Χωνιάτης, σ. 74, 77, 78, 145, 146, 147, 150. β) Στυπειώτης, βλ. Κίνναμος, σ. 184· Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 73, σ. 525· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177· Ἄννα Κομνηνή, τ. III, σ. 192 καὶ 200· L. Petit, IRAIK 6 (1900), σ. 32-3· Γεώργιος Τορνίκης, ἔκδ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettrres et discours, σ. 142-44, ἀριθ. 17. γ) Στυπιώτης, βλ. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 163, σ. 338· Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. 71, σ. 516-19, καὶ ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1370-1373. δ) Στυππιώτης, MM 1 (1860), σ. 370. ε) Στυππυώτης, MM 1 (1860), σ. 372. Ἐπίσης τὸ ἐπίθετο δὲν εἶναι ἄσχετο πρός τὸ τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης Λέοντα τοῦ Στυππῆ, βλ. Χωνιάτης, σ. 70, καὶ Σωφρόνιος Εὐστρατιάδης, πρ. Λεοντοπόλεως, Ἁγιολόγιον, σ. 273, ἢ Στυπῆ, βλ. Ἀνώνυμος πατριαρχικός κατάλογος, ἔκδ. Migne, PG 119, στ. 920, ἢ Στουπῆ. βλ. Π.Γ. Ν(ικολόπουλος), ΘΗΕ 8 (1966), σ. 261, πρβλ. P. Wirth, Leon Styppes oder Styppeiotes? Byzantinische Forschungen 3 (1968), σ. 254-55. Τὸ ἐπίθετο προφανῶς προέρχεται ἀπ᾿ τὴ λ. στυπεῖον ἢ στυπίον (= ἀπόξεσμα καννάβεως), κοινῶς στουπί, πρβλ. καὶ τό: τὸν Στραβοθεόδωρον τὸν Στουπιώτην.

7. Ὁ γαμβρός, σύζυγος μιᾶς ἀνεψιᾶς, κόρης μιᾶς ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα, ὁπωσδήποτε ἔπαιρνε τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 225, 3ο, σ. 232 κεξ. Τὸ πὼς ἦταν δυνατὸν ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο νὰ ἔχῃ τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, βλ. τὸν χρυσόβουλλον λόγον τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κ. 180 γιὰ τὴ μονὴ τῆς Λαύρας τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1197, F. Dölger, Facsimiles, ἀριθ. 64: «Κατεστρώθη... τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου Θεοδώρου τοῦ Εἰρηνικοῦ», πρβλ. Ἰω. Καραγιαννόπουλος, Βυζαντινὴ Διπλωματική, σ. 115, ὑ. 1.

8. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. LXXI (=71), σ. 516, στίχ. 1-6, καὶ ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1370: Στίχοι εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυπιώτην.

αὐτὸν ἦσαν τὸ φαΐ του, ἡ διασκέδασή του καὶ τὸ πιοτό του, καὶ μὲ ἀδιαφορία ἄκουγε γιὰ κάθε ἄλλο πράμα, χαίροντας μόνο γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἐξυμνοῦσαν τὸν αὐτοκράτορα ἢ γιὰ κάποια μεγάλη νίκη τῶν Κομνηνῶν, στὴ Γάγγρα ἢ στὴν Κασταμόνα, ἐναντίον τῶν Πετσενέγκων, τῶν Δαλματῶν, τῶν Δακῶν, τῶν Τούρκων, τῶν Ἀρμενίων τῆς Κιλικίας, τῶν Φράγκων τῆς Ἀντιόχειας καὶ ἄλλων. Ὁ νεαρὸς Στυππειώτης στὴν ἔμμετρη αὐτὴ ἀφήγηση τῶν πολλῶν Κομνηνικῶν κατορθωμάτων, ἀνάπνεε λεύτερα καὶ σκιρτοῦσε στὸ ἄκουσμά τους, ἀγαλλίαση γέμιζε ἡ καρδιά του, λὲς καὶ βύζαινε μέλι, καὶ ἔτρωγε ἀμβροσία καὶ ἔπινε ἀπ᾿ τὸ τερπνὸ καὶ θεϊκὸ νέκταρ, τὰ ὡραῖα αὐτὰ φαγιὰ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀγγέλων· κι ὅταν οἱ ἀπαγγελίες καὶ οἱ ἀφηγήσεις τέλειωναν, ὁ νεαρὸς μαθητευόμενος στενοχωριόταν καὶ ἀγαναχτοῦσε καὶ παρακαλοῦσε νὰ συνεχίσουν». Τέτοιος ἦταν στὴ νεότητά του ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης[9].

Ἀφοῦ ὁ μαθητὴς τοῦ Πρόδρομου τελείωσε τὶς σπουδές του, σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία θεωροῦνταν ἀπ᾿ τοὺς συγχρόνους του, ὡς ἕνας ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, καὶ σὰν τέτοιο, ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν πρόσλαβε ὡς γραμματικό, καθὼς θεωροῦσε καύχημά του, ποὺ «γεμάτη ἦταν ἡ αὐτοκρατορική του αὐλὴ ἀπὸ λόγιους ἄντρες»[10].

Ἔτσι ἄρχισε στὴν αὐτοκρατορικὴ γραμματεία τὴ σταδιοδρομία του ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης, κάτω ἀπ᾿ τὸν μεσάζοντα Ἰωάννη Ἁγιοθεοδωρίτη, ποὺ εἶχε τὸ προνόμιο νὰ ἐμφανίζεται σὲ κάθε στιγμὴ μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ λαμβάνῃ τὶς διαταγές του καὶ νὰ τοῦ ὑπογράφῃ τὰ ἔγγραφα ποὺ προσκόμιζε[11].

Ἀλλὰ μὲ τὸν καιρὸ ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης πέτυχε νὰ ὑποσκελίσῃ τὸν Ἰωάννη Ἁγιοθεοδωρίτη καὶ νὰ ἐκμεταλλευτῇ μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ τὸν στείλῃ στὶς ἐπαρχίες, ὡς πραίτορα Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου[12].

Ἀπὸ τότε ἄνοιξε ἡ τύχη γιὰ τὸ Στυππειώτη, ποὺ τὸν ὁδήγησε ἀπὸ ὕψωση σὲ ὕψωση καὶ ἀπὸ δόξα σὲ δόξα[13], ἐνῶ τὸ δυστυχισμένο πρώην προϊστάμενό

9. Θεόδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 8), σ. 516-17, στίχ. 7-33.

10. Χωνιάτης, σ. 74: ὑπουργοῖς δὲ οὐκ ὀλίγοις τῶν γραφομένων καὶ λεγομένων ἐκέχρητο (ὁ μεσεύων Ἰωάννης Ἁγιοθεοδωρίτης) λογίοις ἀνδράσιν, ὅσοις ἡ αὐλὴ ἐνέβριθεν ἡ βασίλειος, πρὸ πάντων δὲ τῷ Στυππειώτῃ Θεοδώρῳ. Τὸ πὼς ὁ Θεόδ. Στυππειώτης προσλήφτηκε ὡς γραμματικός, βλ. Θεόδ. Πρόδρομμος, πιὸ πάνω, ὑ. 8. Ὁ γραμματικὸς ἀντικατάστησε ἀπ᾿ τοὺς χρόνους τῶν Κομνηνῶν τὸν ἀσηκρῆτις. Τῶν γραμματικῶν προΐστατο, κατὰ τὸν Ψευδο-Κωδινόν, σ. 185, ἔκδ. Verpeaux, «ὁ πρωτονοτάριος δῆλος καὶ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος· πρῶτος γὰρ τῶν νοταρίων ἤτοι τῶν γραμματικῶν», πρβλ. Ἰω. Καραγιαννόπουλος, Βυζαντινὴ Διπλωματική, σ. 157.

11. Χωνιάτης, σ. 74. Γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ «μεσάζοντος» ἢ «μεσεύοντος» ποὺ κατεῖχε ὁ Ἰωάννης Ἁγιοθεοδωρίτης καὶ ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζεται τὸν ι΄ αἰ., βλ. Ἰω. Καραγιαννόπουλος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 157, ὑ. 1 καὶ J. Verpeaux, Contribution à l' étude de l' administration byzantine: μεσάζων, BS 16 (1955), σ. 270-96.

12. Χωνιάτης, σ. 77-8. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 222.

13. Χωνιάτης, σ. 78.

του ἔρριξε στὴν ἀφάνεια καὶ τὴν πιὸ μεγάλη φτώχια[14].

Ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης ὀνομάστηκε π ρ ω τ ο ν ο τ ά ρ ι ο ς[15], προϊστάμενος τῶν γραμματικῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς γραμματείας[16], καὶ τέλος περὶ τὸ 1150/51[17], ὑψώθηκε στὸ μεγαλόπρεπο ἀξίωμα τοῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ καὶ ἀπόλαυσε τῆς πιὸ μεγάλης ἐξοικείωσης κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα[18].

«Ἀπ᾿ αὐτὴ τὴ χρονολογία διηύθυνε τὶς ὑποθέσεις τῆς Αὐτοκρατορίας ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης, λέει ὁ Χωνιάτης, κατὰ τὸν τρόπο ποὺ ἤθελε, καὶ ἦταν, συμπληρώνει, ὁ ἄνθρωπος βαθυστόχαστος καὶ πνευματώδης, χαριτωμένος στὴ συμπεριφορά του καὶ μὲ ἕνα μυαλὸ ἐξαιρετικὰ λεπτό»[19].

Μιὰ ἀπόλυτη ἁρμονία ἐπικρατοῦσε ἀνάμεσα στὸ μονάρχη καὶ τὸν ὑπουργό του. «Ὁ Στυππειώτης ἤθελε καὶ ἐφάρμοζε ὅσα πρόσταζε ὁ αὐτοκράτορας, καὶ αὐτὸς πρόσταζε ὅσα ἐκεῖνος ἤθελε»[20].

Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος ἔσπευσε νὰ χαιρετίση αὐτὴ τὴν ἀναπάντεχη ὕψωση τοῦ παλιοῦ του μαθητῆ.

«Τώρα, τοῦ λέει στὸ πολύστιχο ποίημά του, δὲν θὰ ἀκοῦς πιά, ἀλλὰ μὲ τὰ ἴδια σου τὰ μάτια, καθὼς εἶσαι κοντὰ στὸν αὐτοκράτορά μας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, θὰ βλέπης τὶς στρατηγίες του, τὰ καθημερινά του ἀντραγαθήματα, τὴν ὑποδούλωση τῶν διαφόρων ἐθνῶν, τὴ δόξα τῆς Αὐτοκρατορίας. Βλέπεις ἀπὸ κοντά, καθὼς πίσω του βρίσκεσαι, νὰ ὑποδουλώνωνται σ᾿ αὐτὸν καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα, νὰ ἀπολευτερώνωνται πολυάνθρωπες πόλεις ποὺ στέναζαν κάτω ἀπ᾿ τὸ ζυγὸ τῶν Τούρκων καὶ ἄλλων ἀλλοφύλων καὶ νὰ περιέρχωνται στὴν ἀκαταμάχητη Κομνηνικὴ δυναστεία. Ἀληθινά! ὁ βρυχηθμὸς τοῦ λέοντα-βασιλέα μας κάνει τοὺς βράχους νὰ διαλύωνται, τὶς θάλασσες νὰ τρέμουν, κι ὅλη τὴ γῆ νὰ συγκλονίζεται. Ὅλα αὐτὰ ὅμως –λέει μὲ παράπονο ὁ ποιητὴς στὸ Στυππειώτη– μόνος σου τὰ βλέπεις, τὰ ἀπολαμβάνεις καὶ τὰ εὐχαριστεῖσαι, καὶ δὲν μεταδίδεις αὐτὰ τὰ καλὰ καὶ στὸ φίλο σου τὸν Πρόδρομο, δὲν τὸν κάνεις συμμέτοχο αὐτῆς τῆς εὐχαρίστησης, δὲν τὸν παρορμᾶς γιὰ νὰ γράψη καὶ νὰ συνθέση ποιήματα, δέ μου ἀκονίζεις τὴ γλῶσσα καὶ δέ μου κινεῖς τὸ στόμα, ἂν καὶ πολὺ καλὰ ξέρεις πὼς μιὰ εἶναι ἡ ἐπιθυμία μου νὰ ὑμνολογήσω τὸν αὐτοκράτορά μας μὲ ἔμμετρα καὶ πεζά, καὶ ἄπειρα βιβλία νὰ γράψω καὶ

14. Χωνιάτης, σ. 78.
15. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 177, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 4.
16. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 10.
17. Βλ. W. Hörandner, Theod. Prodromos, Histor. Gedichte, σ. 514.
18 Χωνιάτης, σ. 78· Κίνναμος, σ. 184· Γεώργιος Τορνίκης, ἔκδ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, Ἐπιστολὴ 17, σ. 142· Θεοδ. Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 522, 525 στίχ. 11-12· PG 140, στ. 177. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 223.
19. Χωνιάτης, σ. 78: τὸ δ᾿ ἀπὸ τοῦδε ἦγε τὰ πράγματα ὁ ἀνὴρ ὅδε ὡς ἠβούλετο, βαθυγνώμων ὢν καὶ πεπνυμένος καὶ τὸ ἦθος ἐπίχαρις καὶ πτηνὸς τὴν φρόνησιν.
20. Χωνιάτης, σ. 78: ᾑρεῖτο δὲ ὅσα ἐπέττατε βασιλεύς· ἐπέττατε δ᾿ οὗτος ὅσα ἐκεῖνος ἐβούλετο.

ὁλάκερους τόμους γιὰ νὰ κηρύξω τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα τοῦ αὐτοκράτορα μὲ τὴ δική μου τέχνη, ὄχι βέβαια ἀντάξια μιᾶς τέτοιας ὑψηλῆς ὑπόθεσης, ἀλλὰ χωρὶς νὰ στεροῦνται τῆς δύναμης τοῦ λόγου μου. Γι᾿ αὐτὸ κανένα κατόρθωμα τοῦ Κομνηνοῦ δ ε σ π ό τ η (= αὐτοκράτορα) μην ἀφήσης, ποὺ νὰ μὴ μοῦ τὸ γράψης, ποὺ νὰ μὴ μοῦ τὸ διηγηθῆς, ἔτσι ποὺ παίρνοντας ἀπὸ σένα τὶς αὐθεντικὲς πληροφορίες νὰ αὐξήσω τὰ ποιητικά μου ἔργα, τὰ σχετικὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καθὼς σ᾿ αὐτὸν πρέπει νὰ ἀφιερώσω ὅλους τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς μου μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ποὺ ὁ κράτιστος αὐτὸς γόνος τῆς πορφύρας, ὁ Κομνηνὸς Μανουὴλ (α΄) 81 ὁ ἐκ τοῦ Κομνηνοῦ Ἰωάννη (β΄) 34, ὁ ἐκ δ ε σ π ό τ η δ ε σ π ό τ η ς, γίνη κύριος ὁλάκερης τῆς Γῆς ἀπ᾿ τὸ ἕνα ἄκρο της μέχρι τὸ ἄλλο».

«Ἔτσι λοιπὸν γράφε σὲ μένα τὰ αὐτοκρατορικὰ κατορθώματα, στὸν δὲ ἐστεμμένο κύριό μας, σὲ ἱκετεύω, νὰ τοῦ ἐκθέσης τὴν κατάσταση τῆς φτώχιας μου, τῆς ὁποίας μοναδικὸ στήριγμα, μοναδικὸς τῆς ζωῆς κυβερνήτης, πραγματικὰ γιὰ μένα θεὸς μετὰ τὸ Θεό, καὶ τῆς ζωῆς μου ταμίας εἶναι αὐτὸς ὁ ἐκ Κομνηνοῦ Κομνηνὸς καὶ ἐκ δ ε σ π ό τ η δ ε σ π ό τ η ς».

«Σ᾿ αὐτὰ ἔχω μόνο πεποίθηση καὶ σ᾿ αὐτὸν ἀποβλέπω. Ἂν αὐτὸς μοῦ δώση νὰ φάγω, θὰ συνεχίσω νὰ ζῶ· ἂν δέ μου δώση, χάνομαι, στὸν Ἅδη κατεβαίνω· δὲν ξέρω ἄλλους κυρίαρχους στὴ ζωὴ γιὰ νὰ μὲ βοηθήσουν. Σκέψου, πόσον καιρὸ ὁ αὐτοκράτορας ἀπουσιάζει καὶ πόσον καιρὸ ὁ Πρόδρομος ἔχει μείνει χωρὶς οἰκονομικὴ ἐνίσχυση, στερημένος καὶ ἀπ᾿ αὐτὰ ἀκόμη τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα τῆς ζωῆς».

«Ἂν χαθῆ, φίλε μου, ἡ γλῶσσα τοῦ Πρόδρομου ἀπ᾿ τὶς στερήσεις, θὰ βρῆ ἄραγε κανεὶς σ᾿ αὐτὴ τὴ γῆ μιὰ περίπου ὅμοια γλῶσσα ποὺ κατὰ κάποιον ἀνάλογο τρόπο νὰ περιγράφη τὰ ἔργα τοῦ αὐτοκράτορα;»

«Αὐτὸ δὲν τὸ νομίζω, ἂν καὶ καυχησιολογῶ, προφέροντας αὐτὸν τὸν λόγο»[21].

Καὶ σὲ ἄλλη ἔμμετρη ἐπιστολή του ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ἐπικαλεῖται μὲ κάποιο βαθύτερο νόημα τὴ συνδρομὴ τοῦ Στυππειώτη:

«Ἄκουσε, τοῦ γράφει, ἄ ν θ ρ α κ α (= πολύτιμο πετράδι) τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στέμματος καὶ λαμπρόφαντο καταφύγιο τῆς συγκλήτου καὶ σωτῆρα μας καὶ τροφέα μας, ἄρχοντα ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ, θὰ σοῦ μιλήσω μὲ τὶς ψυχρές μου φλόγες τοῦ γιατροῦ ποὺ καυτηριάζει κι ὄχι μὲ τὰ μέλη τοῦ Πίνδαρου ποὺ χαλκεύουν τὶς ἀκατάληπτες ἔννοιες».

«Τὸν μεγάλο προφήτη Ἠσαΐα τὸν ἔθρεψε ἄνθρακας καθαρτήριος ποὺ μέσα στὸ στόμα του τὸν ἔβαλαν, ἐμένα δὲ μὲ γονάτισε καὶ μὲ κατάκαψε

21. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. LXXI (=71), σ. 517-19, στίχ. 34-99· ἔκδ. Migne, PG 133, στ. 1370-1377: Στίχοι εἰς γραμματικὸν Θεόδωρον τὸν Στυπιώτην. Καταχώρησα ὁλάκερο τὸ προδρομικὸ στιχούργημα, γιατὶ κατὰ τρόπο ἐκφραστικὸ δείχνει τὶς σχέσεις Στυππειώτη καὶ Πρόδρομου, καὶ τὸ σπουδαιότερο χρωματίζει μὲ χάρη τὶς ἐκκλήσεις τοῦ στιχουργοῦ γιὰ αὐτοκρατορικὴ ἐνίσχυση σὲ συνδυασμὸ τῆς πνευματικῆς του προσφορᾶς.

ἄνθρακας πρηστήριος, καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ μονάχα δροσίστηκα ἀπ᾽ τὶς δικές σου δωρεές, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ποὺ μοῦ ἔχουν δέσει τὰ πόδια, τώρα ποὺ ὄχι μόνο πόδια πρέπει νὰ ἔχω, ἀλλὰ ἂν εἶναι δυνατὸν καὶ φτερά, γιὰ νὰ φτάσω κοντά σου καὶ νὰ σὲ προσκυνήσω, καὶ νὰ χαρῶ ἀπ᾽ τὴν καρδιά μου μὲ τὴ συνάντησή μας, καθὼς αὐτὴ θὰ εἶναι μιὰ ζωντανὴ ὑπόμνηση τῆς κατάστασής μου καὶ μιὰ πηγὴ χρηστῶν ἐλπίδων».

«᾽Αλλὰ τώρα ὁ πικρὸς τῆς τύχης μου κύβος, ἔτσι ἄσχημα καθὼς ρίχτηκε ὅλα τὰ ἔχει φέρει σὲ σύγχυση, καὶ σὲ μένα, σύμφωνα μὲ τὴν παροιμία, ἄνθρακες (= κάρβουνα) ἀποδείχτηκε ὁ θησαυρός, ὢ μὰ τὴν ἀλήθεια, τί πικρὴ τύχη! κ᾽ ἐγὼ ριγῶ φοβερά, ἂν καὶ ἀπανθρακωμένος μὲ τοὺς ἐρημικοὺς ἄνθρακες, ὅπως τοὺς ὀνομάζει ὁ Δαβίδ».

«᾽Αλλὰ γιατί ὅλα αὐτά, καὶ γιατί μὲ ἄδειες σκέψεις κατακαίω τὴν καρδιά μου; Δὲ φτάνεις γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ Πρόδρομου ὡς ἐνθυμητής, ἐσὺ ὁ ἴδιος ὁ κύριός μου καὶ σοφὸς ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ στὸν κύριό μου καὶ σοφὸ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ; γιατὶ μέσα σου τρέφεις ἄνθρακες οἴκτου γιὰ τοὺς ἄλλους, τῶν ὁποίων τὶς φλόγες ἀναρριπίζει ὁ ἅγιος Νικόλαος· ἔτσι λοιπὸν ἐγὼ μὲν θὰ ἀνθρακεύωμαι στὶς ἀρρώστιες μου ἀπ᾽ τὸ Θεὸ ποὺ θὰ μὲ δροσίζη, ἐσὺ δὲ θὰ ἀνθρακεύεσαι μὲ τὰ αἰσθήματα τῆς φιλαλληλίας σου, ὁ δὲ ἀναρριπιστὴς ἅγιος τῶν φιλοίκτων ἀνθράκων, τοὺς μὲν δικούς σου ἀναρριπίζει στοὺς δὲ δικούς μου φτάνει βοηθὸς γιὰ νὰ τοὺς σβήση»[22].

Μετὰ τὸν Νικήταν Χωνιάτην καὶ τὸν Θεόδωρον Πρόδρομον –τόσο ἀναλυτικὰ εἴδαμε τὰ αἰτήματα αὐτοῦ τοῦ δεύτερου πρὸς τὸν ἰσχυρὸ ἄντρα– καὶ ἄλλος ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, ὁ μητροπολίτης ᾽Εφέσου Γεώργιος Τορνίκης, ἔρχεται νὰ μᾶς δείξη ποιὰ δύναμη εἶχε πάνω στὸν αὐτοκράτορα, στὴν αὐλὴ καὶ στὴν Αὐτοκρατορία ὁ Θεόδωρος Στυππτειώτης.

Τοῦ γράφει ὁ ἀρχιερέας τὸ 1155:

«῞Αγιέ μου αὐθέντη, ὅπως οἱ λαγοί, ὅταν τοὺς κυνηγάη ἡ ὑλακὴ τοῦ σκύλου ἢ τὸ σφύριγμα τῆς ὁρμητικῆς καθόδου τοῦ ἀετοῦ, καταφεύγουν σὲ κάποιο βράχο, ἔτσι κ᾽ ἐγώ, ὅπως οἱ λαγοί, βρῆκα ὡς καταφύγιό μου τὸ βράχο».

«᾽Αλλὰ ποιὸς εἶναι ὁ βράχος; Ποιὸς ἄλλος ἀπὸ σένα, τὸ στήριγμα τῆς ᾽Εκκλησίας; ποὺ πάνω σ᾽ αὐτὸ τὰ τέκνα τῆς ἐλπίδας οἰκοδομοῦν καὶ κρατοῦνται σὲ ἀσφάλεια, εἴτε βροχὲς ραγδαῖες ξεσπάσουν, εἴτε ἄνεμοι σφοδροὶ φυσήξουν, εἴτε ὅλα τὰ δεινὰ τοῦ χειμώνα πάνω του ριχτοῦν».

«Δέξαι λοιπὸν καὶ ἐμᾶς, τοὺς τῆς ἐπαρχίας τῆς ᾽Εφέσου, ποὺ προσφεύγομε σὲ σένα ὡς πρὸς κοινὸ καταφύγιο, καὶ γράψε μας κάτω ἀπ᾽ τὴ δική σου σκέπη καὶ προστασία· ἂν δὲ γίνη αὐτὸ πῶς θὰ ξεπεράση ἡ ἐκκλησία τῶν ᾽Εφεσίων τὶς δυσκολίες ποὺ τὴν περικλύζουν καὶ τὶς ὁποῖες δὲν ἀγνοεῖς; Βρισκόμαστε σὲ κίνδυνο νὰ ναυαγήσωμε, ἂν ἐσύ, ὁ δικός μου ᾽Ιησοῦς, δὲν

22. Θεόδωρος Πρόδρομος, ἔκδ. W. Hörandner, ἀριθ. LXXII (=72), σ. 522-23· ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Feodor Prodom, σ. 342-43 (aus B), Εἰς ἄνθρακα· ἐπιστολὴ πρὸς τὸν κανικλείου.

ἁπλώσης τὸ χέρι ἢ δὲν ἐπιτιμήσης τοὺς ἀνέμους. Μὲ μόνη τὴ φωνή σου, ποὺ εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπὸ κείνη τοῦ γιοῦ τῆς βροντῆς, οἱ ἀντίπαλοι θὰ κεραυνοβοληθοῦν».

«Στάσου καὶ σὲ μᾶς, ὅπως σὲ ὅλους, ἕνα θεοδώρητο ἀγαθό· ξέρομε τὴ μεγάλη σου δύναμη, γιατὶ εἶσαι κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα, ὅπως ὁ ἀγαπημένος μαθητής, ὁ ᾽Ιωάννης, ποὺ ἔκλινε τὸ κεφάλι του στὸ στῆθος τοῦ Χριστοῦ, κ᾽ ἔτσι τὴ μεγάλη του καλωσύνη εἶσαι σὲ θέση σὲ ὅλους νὰ ἐπιδαψιλεύης»[23].

Σ᾽ αὐτὰ τὰ ὕψη εἶχε φτάσει ἡ δύναμη τοῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ ὑπουργοῦ, τοῦ Θεόδωρου Στυππειώτη.

Σὲ συνέχεια βρίσκομε αὐτὰ τὰ σημεῖα τῆς παρουσίας του.

Μιὰ π ρ ό σ τ α ξ η τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, τὸ Μάη τοῦ 1156, γιὰ τὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ᾽Ελεούσας τοῦ Παλαιοκάστρου, βλέπομε πὼς ἐνεργεῖται δ ι ὰ τ ο ῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ τ ο ῦ Σ τ υ π ε ι ώ τ ο υ Θ ε ο δ ώ ρ ο υ[24].

Στὶς 12 τοῦ Μάη τοῦ 1157 ὁ π ρ ω τ ο ν ο τ ά ρ ι ο ς καὶ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ Θεόδωρος Στυππειώτης παραστάθηκε στὴ σύνοδο ποὺ συνῆλθε στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν ἐναντίον τοῦ ὑποψήφιου ᾽Αντιοχείας Σωτήριχου Παντεύγενου[25].

Περὶ τὸ 1158, ὅπως εἴδαμε, ὁ αὐτοκράτορας πάντρεψε τὸν ὑπουργό του μὲ τὴν ἀνεψιά του Εὐδοκία Κ. 146α[26].

Σ᾽ ἕνα χρυσόβουλλο τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1158 συναντᾶμε τὸ Θεόδωρο Στυππειώτη κάτω ἀπ᾽ τὶς ἰδιότητες τοῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ καὶ τ ο ῦ δ ι κ α ι ο δ ό τ ο υ[27].

Μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή:

Θεοδώρου σφράγισμα τοῦ Στυπ(ε)ιώτου[28], δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἀνήκη στὸν ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ[29].

῾Η Εὐδοκία Κ. 146α ζοῦσε εὐτυχισμένη κοντὰ στὸν ἄντρα της, τὸν τόσο σοφὸ καὶ παντοδύναμο Θεόδωρο Στυππειώτη, ποὺ μιᾶς τόσης ἐμπιστοσύνης ἀπολάμβανε ἀπ᾽ τὸ θεῖο της - αὐτοκράτορα, καὶ ἀπ᾽ αὐτὸν ἀπόχτησε ἕνα

23. Γεώργιος Τορνίκης, ἔκδ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, ᾽Επιστολὴ 17, σ. 142-44: Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ Στυπειώτῃ. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. αὐτόθι, σ. 15-16.
24. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1409· τοῦ ἰδίου, Zur Textgestaltung der Lavra - Urkunden und zu ihrer geschichtvlichen Auswertung, BZ 39 (1939), σ. 34· L. Petit, Le monastère de Notre Dame de Pitié en Macédoine, IRAIK 6 (1900), σ. 32-3· ᾽Ιω. Καραγιαννόπουλος, Βυζαντινὴ Διπλωματική, σ. 115, ὑ. 2, ὁ ὁποῖος καὶ παρατηρεῖ πὼς ἡ παλαιότερη γιὰ τὸ παρὸν γνωστὴ σημείωσις - «διὰ» ἀπαντάει στὸ ἀνωτέρω ἔγγραφο τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81.
25. Χωνιάτης, Θησ. ᾽Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 177.
26. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 4 καὶ 6.
27. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1426.
28. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 163, σ. 338.
29. ᾽Αλλὰ αὐτὴ ἡ σφραγίδα μπορεῖ νὰ ἀνήκη καὶ σὲ ἕνα πιθανὸ ἀπόγονό του ποὺ ἔζησε κατὰ τὸ 1357, τὸν Θεόδωρον Στυππυώτην, βλ. ΜΜ 1 (1860), σ. 372· ἰδὲ καὶ πιὸ κάτω, ὑ. 57.

ἀριθμὸ παιδιῶν[30].

Ἀπ' αὐτὰ ἰδιαίτερα ἐπισύρει τὸ ἐνδιαφέρον μας ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς Στυππειώτης 234α[31], ποὺ πρέπει νὰ ἦταν ὁ πρωτότοκος καὶ νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1159[32], φερώνυμος τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Μανουὴλ Ἀνεμᾶ καὶ τοῦ αὐτοκράτορα - θείου ποὺ στεκόταν ὁ προστάτης τους.

Ὅταν αὐτὸ τὸ παιδὶ εἶχε μιὰ ἡλικία 4-5 χρονῶ, ἔπεσε στὸ ἔδαφος ἀπὸ ἕνα ψηλὸ τρίκλινο (= αἴθουσα) τοῦ παλατιοῦ τους, ποὺ σ' αὐτὸν ἦταν ὁ Χριστὸς εἰκονισμένος –ἴσως σὲ ψηφιδωτό;– χωρὶς νὰ πάθη τίποτε.

Αὐτὸ τὸ θαῦμα συγκίνησε τοὺς ποιητὲς τῆς αὐλῆς, ποὺ ἔσπευσαν νὰ τὸ ἀποθανατίσουν στὰ στιχουργήματά τους[33].

Καὶ ἡ πολὺ εὐλαβικὴ πριγκίπισσα Εὐδοκία Κ. 146α, ἡ μητέρα τοῦ μικροῦ Μανουὴλ Κ. Στ. 234α, πρόσφερε ἕνα χρυσοϋφασμένο πέπλο στὴ θαυματουργὸ εἰκόνα τῆς Ὁ δ η γ ή τ ρ ι α ς, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν ὡραία ἀλλὰ πολὺ λίγο ἀληθινὴ μεταγενέστερη παράδοση (Νικηφόρος Κάλλιστος, PG 146, στ. 1061, καὶ 147, στ. 44) ὁ ἴδιος ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς μὲ τὰ χέρια του εἶχε ζωγραφίσει· γιὰ τὴν προσφορὰ της, ἕνας στιχουργὸς τῆς αὐλῆς βάζει στὸ στόμα της αὐτὰ τὰ λόγια:

«Ἐγὼ ἡ Εὐδοκία, ἡ κόρη τῶν Κομνηνῶν,
καὶ σύζυγος τοῦ Θεόδωρου Στυππειώτη,
τοῦ πιστοῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ
τῶν ἀνάκτων, αὐτὸν ἐδῶ τὸν χρυσοϋφασμένο
πέπλο φέρνω, ἀντὶ τῶν πολλῶν χαρισμάτων
διὰ τῶν ὁποίων μὲ ἀξιώνεις, καθὼς καὶ τὸν
γλυκύτατο γιό μου ἔσωσες, ἁρπάζοντάς τον
ἀπ' τὰ σαγόνια τοῦ Ἅδη.
Ὦ Παρθένε, εἴθε μὲ εὐμένεια νὰ λάβης τὸ δῶρο»[34].

30. Ἀνώνυμος, Ἠθοποιία τίνας ἂν εἴπη λόγους ὁ υἱὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἀβλαβὴς διαφυλαχθείς. Στίχοι 99, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 155, ἀριθ. 262:
Ἀρχ. Πάλαι μέν, Σῶτερ, πλάστα μου, ρύστα, σῶστα
τοὺς παῖδας εἶχες ὑμνητὰς τερπνῶς κλαδηφοροῦντας
τὸν τετραήμερον νεκρὸν ἐγείρας ἐκ τοῦ τάφου
Τέλ. συγκατοικίζων ἐν Ἐδὲμ τὰ τέκνα τοῖς τεκοῦσι.
Τὸ «τοὺς παῖδας εἶχες ὑμνητὰς» τῆς ἀρχῆς τοῦ στιχουργήματος ἀναφέρεται βέβαια στοὺς παῖδες τῆς Βαϊφόρου, ἀλλὰ «τὰ τέκνα τοῖς τεκοῦσι» τοῦ τέλους τοῦ στιχουργήματος ἀναφέρεται στὰ παιδιὰ τοῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 146α.

31. Ἀνώνυμος, Στίχοι γεγονότες ὅτε ὁ υἱὸς τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου πεσὼν ἀφ' ὑψηλοῦ τρικλίνου ἐν ᾧ ἦν ὁ Χριστὸς εἰκονισμένος, οὐδόλως ἐβλάβη. Στίχοι 21, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 155, ἀριθ. 261:
Ἀρχ. Ἀπαγγελῶ σου θαυμάτων τὰς αἰνέσεις
ἐν ταῖς θυγατρὸς τῆς Σιών, Σῶτερ, πύλαις.
Τέλ. τοῦ παιδὸς ἡμῶν Μανουὴλ φύλαξ γίνου,
Κανικλείου ταῦτά σοι, δικαιοδότου,
σὺν Εὐδοκίᾳ Κομνηνῇ τῇ συζύγῳ.

Τὸ 1163 ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης ἔφτασε στὸ ἄκρο ἄωτο τῆς ἀκμῆς του, σὲ τέτοια ὕψη ποὺ ὄχι καὶ λίγοι παντοδύναμοι Βυζαντινοὶ ὑπουργοὶ ἔφτασαν κατὰ τὸ διάστημα τῆς μακρᾶς ζωῆς τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ αὐτὸ ἔγινε καὶ ἡ ἀφορμὴ τῆς καταστροφῆς του.

Ἀλλοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναφέρω σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἔρευνα τὸν δευτεροεξάδελφο τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν εὐτράπελο ἐκεῖνον καὶ περιδέξιον π α ν σ έ β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ὸ ν Ἰωάννη Καματηρόν, ἀδελφὸν τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Καματηροῦ, τὸν λ ο γ ο θ έ τ η ν τ ο ῦ δ ρ ό μ ο υ[35].

Ὁ ἀκαταμάχητος καὶ δυσπολέμητος αὐτὸς ἄντρας μισοῦσε θανάσιμα τὸ Στυππειώτη καὶ πολλὲς φορὲς προσπάθησε μὲ διάφορα μέσα νὰ τὸν παραμερίση, ἀλλὰ πάντα προσέκρουε στὴ μεγάλη ἀδυναμία ποὺ εἶχε ὁ αὐτοκράτορας γιὰ τὸν ὑπουργό του.

Στὸ τέλος ὅμως πέφτοντας πάνω στὸ Στυππειώτη «σὰν καταιγίδα, πέτυχε νὰ τὸν ἀνατρέψη καὶ νὰ τὸν μεταβάλη σὲ ἕνα ἀξιολύπητο πτῶμα»[36].

Ὁ λ ο γ ο θ έ τ η ς τοῦ δ ρ ό μ ο υ, ἕνας ἄνθρωπος μὲ ἐξαιρετικὴ ἰσχὺ δὲν ἀνεχόταν τὴ μεγάλη εὐμένεια ποὺ ἐπιδαψίλευε ἡ τύχη στὸ Στυππειώτη, τὴ μεγάλη κλίση τοῦ αὐτοκράτορα πρὸς αὐτὸν καὶ τὸ δικαίωμα ποὺ εἶχε κάθε στιγμὴ νὰ γίνεται δεχτὸς ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ τοῦ μιλάη μὲ θάρρος καὶ ἀκόμη τὸ πῶς μποροῦσε μὲ μόνη τὴν κίνηση τοῦ δαχτύλου του ἢ μὲ ἕνα νεῦμα τὰ πάντα νὰ διεκπεραιώση, ἐνῶ ἀντιθέτως γιὰ τὸν Ἰωάννη Καματηρὸ ἦσαν ὁρισμένες οἱ ὧρες ποὺ θὰ ἀνοίγονταν οἱ πύλες γιὰ νὰ τύχη μιᾶς ἀκρόασης κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα[37].

Ἦταν ἔξω φρενῶ ὁ Καματηρὸς καὶ στὰ κατάβαθα τῆς καρδιᾶς του χτυπιόταν καὶ ἄναβε ἀπὸ φθόνο ποὺ ὁ Στυππειώτης καὶ μόνο ἂν ἤθελε κάτι τὸ κατόρθωνε, ἐνῶ ὁ ἴδιος οὔτε στὸ ὄνειρό του κάτι τέτοιο μποροῦσε νὰ φανταστῆ, γι' αὐτὸ καὶ ἔπλεξε κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του τὰ πιὸ τρομερὰ

Εἶναι λάθος ποὺ ὁ Σπ. Λάμπρος σημειώνει «δικαιοδότα», τὸ ὀρθὸ εἶναι «δικαιοδότου» κατὰ τὸ «κάνικλείου», ἀξιώματα ποὺ κατεῖχε ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης. Ἐπίσης εἶναι λάθος τοῦ P. Schreiner, Pammakaristoskirche, DOP 25 (1971), σ. 235, ποὺ τὴ μητέρα τοῦ Μανουὴλ Κ. Στ. 234α, τὴν Εὐδοκίαν Κ. 146α, τὴν κάνει σύζυγον τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη, συγχέοντας αὐτὴν πρὸς τὴ θεία της Εὐδοκίαν Κ. 80.

32. Τίθεται ἡ γέννησή του περὶ τὸ 1159, γιατὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1164 τοῦ συνέβη κάποιο ἀτύχημα, κατὰ τὸ ὁποῖον εἶχε μιὰ ἡλικία 4-5 χρονῶ.
33. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 30 καὶ 31.
34. Θεόδωρος Πρόδρομος (;), Εἰς ἐγχείριον τῆς Ὁδηγητρίας, ἔκδ. W. Hörandner, σ. 525, ἀριθ. LXXIII (= 73). Ἂν ὁ Μανουὴλ Κ. Στυππειώτης 234α γεννήθηκε περὶ τὸ 1159 καὶ τὸ ἀτύχημα τοῦ συνέβη τὸ 1163,συνθέτης τοῦ στιχουργήματος δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν ὁ Θεόδ. Πρόδρομος, κατὰ σύμφωνο γνώμη καὶ τοῦ Michael Z. Kyriakis, εἰδικοῦ πάνω στὸν Πρόδρομο.
35. Γιὰ τὸν Ἰω. Καματηρόν, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 428 καὶ ὑ 31ζ-31ια, καὶ σ. 536-37 καὶ ὑ. 193, ἐπίσης βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), ἀριθ. 35, σ. 59-60.
36. Χωνιάτης, σ. 145.
37. Χωνιάτης, σ. 145-46.

πράματα μὲ ἀποτελέσματα ἀξιοθρήνητα[38].

Καὶ καθὼς ἦταν φοβερὸς καὶ ἄφθαστος στὶς δολοπλοκίες, ἄρχισε νὰ δείχνη ψεύτικη φιλία στὸ Στυππειώτη, κάνοντας διάφορους ἑλιγμούς· μὲ τὰ χείλη τοῦ ἔλεγε πὼς τὸν ἀγαπάει, ἐνῶ μὲ τὴν καρδιά του κοίταζε νὰ τὸν ἐξαποστείλη ὅσο πιὸ μακρυὰ μποροῦσε, κ᾽ ἔτσι ἄλλα λέγοντας κι ἄλλα πιστεύοντας, πέτυχε νὰ ξεγελάση «τὸν ἀρχαϊκὸ καὶ ἁπλοϊκὸ Στυππειώτη[39].

Τὸν κατάγγειλε λοιπὸν ὡς μ α γ γ α ν ε υ τ ὴ καὶ μ ά γ ο καὶ πὼς παίζει ἕνα δόλιο ρόλο στὶς βυζαντινονορμανδικὲς σχέσεις. Ἦταν τὸ καίριο σημεῖο ποὺ ἐνδιέφερε καὶ πονοῦσε τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ πάνω σ᾽ αὐτὸ δὲν παράλειψε νὰ ζητήση ἀποδείξεις· τότε ὁ Καματηρὸς τὸν παρακάλεσε νὰ σταθῆ πίσω ἀπὸ ἕνα παραπέτασμα μπροστὰ ἀπ᾽ τὸ ὁποῖον θὰ ἔφερνε μὲ τρόπο τὸ Στυππειώτη[40].

Καὶ πραγματικὰ ὁ Καματηρὸς πῆγε καὶ βρῆκε τὸ Στυππειώτη –ἡ σκηνὴ διαδραματίζεται στὴν Κιλικία ὅπου βρίσκονταν ὁ αὐτοκράτορας, ἡ αὐλὴ καὶ ὁ στρατός– καὶ τὸν ἔφερε μὲ φιλικὸ τρόπο μπρὸς ἀπ᾽ τὸ παραπέτασμα, πίσω ἀπ᾽ τὸ ὁποῖον βρισκόταν ἀθέατος ὁ αὐτοκράτορας. Πάλι μὲ τρόπο κατάλληλο ὁ Καματηρὸς ἔσπρωξε τὴ συζήτηση γύρω ἀπ᾽ τὴν πολιτικὴ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπέναντι τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας, κι ὁ Στυππειώτης φάνηκε πὼς δὲν ἦταν ὁλότελα σύμφωνος πρὸς τὶς ἐνέργειες τοῦ αὐτοκράτορα[41].

Ὁ συκοφάντης δὲν πέτυχε νὰ πείση τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἄρη τὴν ἐμπιστοσύνη του ἀπ᾽ τὸν ὑπουργό του, ἀλλὰ «κάποιος σ π ι ν θ ή ρ α ς ὑποψίας ἐνσταλάχτηκε στὴν ψυχὴ τοῦ βασιλέα, λέει ὁ Χωνιάτης, τὸν ὁποῖον ἤλπιζε μὲ ἄλλες συκοφαντίες νὰ κινήση ἀργότερα ὁ Καματηρός»[42].

Ἕνα περίεργο καὶ αἰνιγματικὸ στιχούργημα μᾶς φέρνει κατὰ κάποιο τρόπο στὴν ἀτμόσφαιρα ποὺ κατάκλυζε τὸ Στυππειώτη αὐτὴ τὴν ἐποχή.

Ὁ Θεόδωρος Στυππειώτης καὶ ἡ Εὐδοκία Κ. 146α κοντὰ στὸ ἀρχοντικό τους εἶχαν ἕνα ναὸ ποὺ τιμὼνταν στὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Δημητρίου· ἡ εὐλάβειά τους τοὺς ὁδήγησε πάνω σ᾽ αὐτὸν τὸν ναὸν νὰ χτίσουν ἕνα δεύτερο, καὶ νὰ μεταφέρουν σ᾽ αὐτὸν τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου, «γιὰ νὰ διπλασιάζωνται πρὸς χάρη του οἱ ὕμνοι»[43].

Κάποια ὅμως βαριὰ προμηνύματα, κατὰ τὸ στιχουργό, διατάραξαν τὸ Στυππειώτη, «γιὰ συσκέψεις καὶ κρίσεις σὲ βάρος του, ποὺ παρὰ τὴ θέληση

38. Χωνιάτης, σ. 146.
39. Χωνιάτης, σ. 146.
40. Χωνιάτης, σ. 146.
41. Χωνιάτης, σ. 146-47.
42. Χωνιάτης, σ. 147.
43. Εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἥτις ἵστατο ἐν τῷ ναῷ τῷ ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πρώην ἐπὶ τοῦ κανικλείου, τοῦ Στυπειώτου Θεοδώρου, ὅτε ἐβούλετο οὗτος μεταθεῖναι ταύτην ἀπὸ τοῦ χθαμαλωτέρου εἰς τὸ ὑψηλότερον, ὥστε φυλαχθῆναι καὶ τὸ κάτω θυσιαστήριον, καὶ ἕτερον ἄνωθεν γενέσθαι, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 31-2, ἀριθ. 65, στίχ. 32· στίχ. 8.
ὡς διπλασιάζοιτο σῶν ὕμνων χάρις,

τοῦ ἁγίου ἐκτελέστηκαν, χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ ἀντιδράση»[44].

Στὸ τέλος τοῦ στιχουργήματος ὁ Στυππειώτης ζητεῖ ἀπ᾽ τὸν ἅγιο, «νὰ πατήση κοντὰ στοὺς φανεροὺς του ἐχτροὺς καὶ τοὺς ἀφανεῖς»[45].

Ἀλλὰ ὁ πιὸ σπουδαῖος καὶ πιὸ ἐμπαθὴς ἀπ᾽ τοὺς ἐχτρούς του, δὲν ἦταν ἄλλος ἀπ᾽ τὸ φ ί λ ο του, ὅπως τοῦ παρουσιαζόταν, τὸν Ἰωάννη Καματηρό, ποὺ τὸ μίσος του διπλασιάστηκε, ὅταν ὁ αὐτοκράτορας χάρισε στὸ Στυππειώτη ἕνα ὁλόχρυσο μελανοδοχεῖο στολισμένο μὲ πολύτιμα πετράδια, προορισμένο νὰ διατηρῆ τὴν κόκκινη μελάνη μὲ τὴν ὁποία οἱ αὐτοκράτορες ὑπόγραφαν τὶς πράξεις τους, καὶ ἀκόμη τὸ 1163 τοῦ ἀνάθεσε νὰ ἐπιστατήση στὸ ναὸ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν κατὰ τὴν ὁρκωμοσία τῶν ἀξιωματούχων ποὺ ἐμπέδωνε τὴ διαδοχὴ τοῦ Κράτους στὸν Ἀλέξιον (πρώην Βελᾶν) τὸν ἐξ Οὐγγαρίας καὶ στὴ μνηστή του Μαρία Κ. 153, τὴν κόρη τοῦ αὐτοκράτορα, πράξη ἡ ὁποία ἦταν μέσα στὰ καθήκοντα τοῦ λ ο γ ο θ έ τ ο υ τοῦ δ ρ ό μ ο υ[46].

Ἡ ἀντίδραση τοῦ μεγάλου πότη καὶ γλεντζὲ ἀλλὰ καὶ ταλαντούχου λ ο γ ο θ έ τ η Ἰωάννη Καματηροῦ ὑπῆρξε φοβερὴ καὶ ἐγκληματική· περὶ τὸ 1164 συνέθεσε ἕνα γράμμα –τέχνη ἄφθαστη βυζ. δολοπλοκίας–, τὸ ὁποῖον τάχα προερχόταν ἀπ᾽ τὸ Στυππειώτη καὶ ἀπευθυνόταν πρὸς τὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Guillaume I (1154 - 1166), γεμάτο ἀπὸ συκοφαντίες σὲ βάρος τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α᾽), καὶ πέτυχε νὰ τοποθετηθῆ αὐτὸ τὸ χαρτὶ μέσα στοὺς τόμους τῶν ἐγγράφων τοῦ Στυππειώτη, κ᾽ ἔπειτα ἔπεισε τὸν αὐτοκράτορα νὰ στείλη ἀνθρώπους του νὰ ἐρευνήσουν στὴ σκηνὴ τοῦ Στυππειώτη τὸ ἀρχεῖο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου.

Καθὼς αὐτὸ ἔγινε καὶ ἦλθε στὴν ἐπιφάνεια ἡ δῆθεν ἐνοχοποιητικὴ ἐπιστολή, «ἄναψε ὁ θυμὸς τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ πρόσταξε ἀμέσως, χωρὶς μεγάλη ἐξέταση, τὴν ἐκκοπὴ τῶν κορῶν τοῦ Στυππειώτη, κ᾽ ἔτσι αὐτὸς παρουσιάστηκε τυφλός, χωρὶς νὰ βλέπη τὸν ἥλιο!»

Εἶναι χαραχτηριστικὸ ποὺ ἐνῶ στὴν ἐπικεφαλίδα σημειώνεται ὡς «πρώην ἐπὶ τοῦ κανικλείου», στοὺς στίχους 24-25 ἀναφέρεται ὡς ἑξῆς:
Θεόδωρος γένος μὲν ὢν Στυπειώτης,
τὴν ἀξίαν δὲ νῦν κανικλειου φέρων.

44. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 32, στίχ. 15-17.
45. Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 32, στίχ. 28
46. Χωνιάτης, σ. 147: ἃ τ ῷ λ ο γ ο θ ε τ ι κ ῷ δήπουθεν ὀφφικίῳ ἦσαν ἁρμόδια. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 223, ποὺ κάνει τὸ λάθος καὶ λέει πὼς ὁ Μανουὴλ ἔδωσε στὸ Στυππειώτη «ἕνα χρυσόβουλλο στολισμένο μὲ πολύτιμες πέτρες», ἀντὶ νὰ πῆ ἕνα μελανοδοχεῖο ὁλόχρυσο κτλ. R. Guilland, les Logothètes, REB 29 (1971), σ. 59-60, ἀριθ. 35; ὁ ὁποῖος καὶ προσφυῶς σημειώνει πὼς ἐνῶ κατὰ τὸν ι᾽ αἰ. ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου κατεῖχε τὴν 37η σειρὰ στὴν ἱεραρχία, ὁ χαρτουλάριος τοῦ κανικλείου δὲν κατεῖχε παρὰ τὴν 47η, βλ. Κωνστ. Πορφυρογ., τ. I, σ. 713-14, ἔκδ. Bonn. Κατὰ τὸν ιβ᾽ αἰ., καὶ μάλιστα στὴ σύνοδο τῆς 6.III.1166 ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου παρίσταται ἀμέσως πρὶν ἀπ᾽ τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου, βλ. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253. Μπορεῖ λοιπὸν κανεὶς νὰ καταλάβη τὶς ζήλειες καὶ τὶς διεκδικήσεις τοῦ Ἰωάννη Καματηροῦ.

«῏Ω ἀλάνθαστε ὀφθαλμὲ τῆς δικαιοσύνης, φωνάζει ὁ Χωνιάτης, ποὺ τὰ πάντα ἐπιβλέπεις, πῶς πολλὲς φορὲς ἀντιπαρέρχεσαι τέτοια μεγάλα παρανομήματα καὶ πιὸ μεγάλα ἀκόμη σὲ ἄλλους ἀνθρώπους κακοπραγήματα καὶ δὲ ρίχνεις ἀμέσως τοὺς κεραυνοὺς τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ ἀναβάλλεις καὶ περιμένεις. ᾿Ανεξιχνίαστη εἶναι ἀλήθεια ἡ κρίση σου καὶ ἀνεπίβατη στοὺς ἀνθρώπινους λογισμούς!»[47]

Κοντὰ ὅμως σ᾿ αὐτὴ τὴν ἔκθεση τὴν πολὺ ζωντανὴ τοῦ Χωνιάτη, πρέπει νὰ λάβωμε ὑπόψη μας καὶ τὰ ὅσα μᾶς λέει ὁ ἐπίσημος ἱστορικὸς τῆς αὐλῆς, ὁ Κίνναμος, ποὺ ρίχνει τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς τοῦ Στυππειώτη στὴν ἰδιότητά του ὡς μαγγανευτῆ[48], γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μίλησε καὶ ὁ Χωνιάτης, ποὺ κι αὐτό, αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἀποδίδει σὲ διαβολὲς τοῦ Καματηροῦ[49].

῾Ο Κίνναμος μᾶς λέει πὼς ἀφοῦ ὁ γραμματικὸς Θεόδωρος Στυππειώτης ἀπόχτησε τὴν εὔνοια τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ἀνάλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου, μὲ τὸν καιρὸ ἀποδείχτηκε «σκαιὸς καὶ δύσνους» πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, γι᾿ αὐτὸ καὶ στὸ «δυστυχισμένο» ἐπιβλήθηκαν οἱ ποινὲς τῆς τύφλωσης καὶ τῆς κοπῆς τῆς γλώσσας.

῾Ο αὐτοκράτορας ἔκοψε τὴ γλώσσα τοῦ Στυππειώτη, «γιατὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος διάδιδε σὲ πολλοὺς πὼς κατὰ μαντικὴ ἀπόφανση ὁ βασιλέας Μανουὴλ (α´) ξεγράφτηκε ἀπ᾿ τὴ ζωὴ καὶ πὼς ἡ βασιλικὴ ἐξουσία δὲν πρέπει νὰ παραδοθῆ σὲ κανένα νέο καὶ δυναμικὸ ἀλλὰ σὲ ἄντρα γερασμένο, ποὺ κατ᾿ ὄνομα θὰ βασιλεύη, ἐνῶ ἡ ἐξουσία θὰ ἀσκῆται ἀπὸ πολλούς, ἔτσι ποὺ νὰ μοιάζη πρὸς δημοκρατία»[50].

Τί μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ γι᾿ αὐτά;

Πῶς ἕνας ὑπουργὸς ποὺ ἀξιώθηκε τέτοιων τιμῶν καὶ ἀπόλαυσε τέτοιας ἐξουσίας ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ (α´), μποροῦσε νὰ βρεθῆ σὲ τόση μεγάλη ἀπόσταση ἀπ᾿ αὐτόν;

Μήπως ὅλα αὐτὰ ἦσαν διαβολὲς τοῦ ᾿Ιωάννη Καματηροῦ, ὅπως βεβαιώνει ὁ Χωνιάτης, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ περὶ τὸ 1165, λίγο πρὶν πεθάνη ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, «ὁ ἡρωϊκὸς καὶ πανύψηλος αὐτὸς ἄντρας», ὁ Καματηρός, ὁ ἀπ' τὴ μητερα του Εἰρήνη ἕνας Δούκας[51], «κάλεσε κοντά του τὸν τυφλὸ Στυππειώτη καὶ μὲ δάκρυα στὰ μάτια τοῦ ζήτησε συγγνώμη γιὰ ὅσα τοῦ ἔκανε, κι ὁ Στυππειώτης, χωρὶς μνησικακία, τὸν συγχώρεσε καὶ τοῦ εὐχήθηκε σωτηρία τῆς ψυχῆς του»[52].

47. Χωνιάτης, σ. 147-48.
48. Κίνναμος, σ. 184.
49. Χωνιάτης, σ. 146.
50. Κίνναμος, σ. 184-85.
51. Χωνιάτης, σ. 150. Γιὰ τὴν Εἰρήνη Δούκαινα, κόρη τοῦ Μιχαὴλ Δούκα, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 32, σ. 78-9. Πὼς ὁ ᾿Ιωάννης Καματηρὸς ἦταν γιὸς τοῦ Γρηγόριου Καματηροῦ καὶ τῆς πιὸ πάνω Εἰρήνης Δούκαινας, βλ. J. Darrouzès, Tornikès, σ. 49, καὶ R. Guilland, Les Logothétes, REB 29 (1971), ἀριθ. 35, σ. 59, καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 35.
52. Χωνιάτης, σ. 150-51.

Γιὰ τὰ φοβερὰ παθήματα τοῦ Θεόδωρου Στυπειώτη καὶ μάλιστα ἀπὸ συκοφαντίες ποιὰ ὑπῆρξε ἡ ἀντίδραση τῆς γυναίκας του Εὐδοκίας Κ. 146α κοντὰ στὸ θεῖο της - αὐτοκράτορα;

Πάνω σ᾿ αὐτὸ δὲν ἔχομε καμιὰ πληροφορία, ἀλλὰ ξέρομε πὼς πολὺ λίγο συγκινοῦνταν ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ἀπ᾿ τὶς παρεμβάσεις τῶν ἀνεψιῶν του ὑπὲρ τῶν συζύγων τους. ῾Η περίπτωση τῆς ἀνεψιᾶς του Μαρίας Κ. 123 ὑπὲρ τοῦ ἀντρός της ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου εἶναι ἕνα τρανὸ παράδειγμα[53].

Οἱ χρονολογίες θανάτου τῆς Εὐδοκίας Κ. 146α καὶ τοῦ συζύγου της Θεόδωρου Στυππειώτη μᾶς εἶναι ἄγνωστες.

᾿Απὸ εἰρωνεία τῆς τύχης διάδοχος τοῦ περίφημου ᾿Ιωάννη Καματηροῦ († 1165), τοῦ διαβολέα τοῦ Στυππειώτη, στὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου ἦταν ὁ Μιχαὴλ ᾿Αγιοθεοδωρίτης, ὁ γιὸς τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Αγιοθεοδωρίτη, τὸν ὁποῖον ὁ Στυππειώτης εἶχε ὑποσκελίσει, καὶ διάδοχος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ἦταν ἕνας ἄλλος ᾿Ιωάννης Καματηρός, ποὺ ἀργότερα ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας[54].

῾Η Εὐδοκία Κ. 146α ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὸ Θεόδωρο Στυππειώτη ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν[54α], ποὺ ἀπ᾿ αὐτὰ ἀνάφερα τὸ μόνο ποὺ γνωρίζομε ὀνομαστικά, τὸν Μανουὴλ Κομνηνὸν Στυππειώτην 234α[55].

Δὲν ἀποκλείεται αὐτοὶ ποὺ ἀναφέρονται κατὰ τὸ 1357 Δημήτριος Στυππειώτης[56] καὶ Θεόδωρος Στυππειώτης[57] νὰ ἦσαν ἀπόγονοι τοῦ «ἐπὶ τοῦ κανικλείου» Θεόδωρου Στυππειώτου καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 146α.

53. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 123, ὑ. 99-101.
54. Χωνιάτης, Θησ. ᾿Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253: τοῦ πρωτονωβελισσιμοϋπερτάτου λογοθέτου τοῦ δρόμου καὶ ὀρφανοτρόφου κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ ᾿Αγιοθεοδωρίτου· τοῦ πρωτονωβελισιμοϋπερτάτου ἐπὶ τοῦ κανικλείου κυροῦ ᾿Ιωάννου τοῦ Καματηροῦ. Γιὰ τὸν Μιχαὴλ ᾿Αγιοθεοδωρίτην, βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB 29 (1971), ἀριθ. 36, σ. 61-2. Γιὰ τὸν ᾿Ιωάννην Καματηρόν, βλ. Χωνιάτης, σ. 355: δηλαδὴ τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου ᾿Ιωάννῃ τῷ Καματηρῷ, ὃν καὶ ὕστερον ἀρχιποίμενα ἡ τῶν Βουλγάρων προεδρεύουσα ἔλαχε, πρβλ. J. Darrouzès, Tornikès, σ. 49, ὅπου ὁ ᾿Ιωάννης Καματηρὸς ὁ «κανίκλειος» καὶ ἔπειτα ἀρχιεπίσκοπος πάσης Βουλγαρίας παρουσιάζεται ὡς ἕνας ἐγγονὸς τοῦ Ρωμανοῦ Καματηροῦ εἴτε κάποιου ᾿Ανώνυμου Καματηροῦ. ῾Ο Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., στ. 253, παρουσιάζει τὸν Μιχαὴλ ᾿Αγιοθεοδωρίτην «πρωτονωβελισσιμοϋπέρτατον λογοθέτην τοῦ δρόμου καὶ ὀρφανοτρόφον» καὶ πεθερὸν τοῦ ᾿Ιωάννη Δούκα 66, μετὰ τὸν «πανσέβαστον σεβαστὸν καὶ πρωτονοτάριον» Βασίλειον Καματηρόν, τὸν ἀπὸ τοῦ 1182 «λογοθέτην τοῦ δρόμου» καὶ ἀδελφὸν τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας· καὶ ἀμέσως μετὰ τὸν Μιχαὴλ ᾿Αγιοθεοδωρίτην παρουσιάζει τὸν «ἐπὶ τοῦ κανικλείου» ᾿Ιωάννην Καματηρὸν στὴ σύνοδο τῆς 6ης.III.1166.
54α. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 30.
55. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 31.
56. ΜΜ 1 (1860), σ. 370.
57. ΜΜ 1 (1860), σ. 372.

147. ᾿Ιωάννης Κομνηνὸς Βατάτζης (γένν. περὶ τὸ 1132 – † V. 1182).

῾Ο ᾿Ιωάννης[1] Κομνηνὸς[2] Βατάτζης[3] γιὸς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1132[5].

῾Ο ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1150, καθὼς φαίνεται, τὴν Μαρίαν Δούκαιναν[6]. ῎Εχομε καὶ ἐδῶ πάλι σμίξη τῶν δυὸ «θείων γενῶν»

147.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του ᾿Ιωάννη (β´) Κ. 34.

2. Χωνιάτης, σ. 318: ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας δομέστικος ᾿Ιωάννης ὁ Κομνηνός.

3. Χωνιάτης, σ. 251: στέλλει δὲ (ὁ Μανουὴλ α´ Κ. 81) τὸν ἀνεψιὸν ᾿Ιωάννην τὸν Βατάτζην, σ. 340: καὶ ὁ μέγας δομέστικος ᾿Ιωάννης ὁ ἐκ Κομνηνῶν, ᾧ τὸ ἐπώνυμον Βατάτζης.

4. ῾Η σφραγίδα του πρὶν τὴν ὕψωσή του στὸ ἀξίωμα τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο μ έ σ τ ι κ ο υ· Zacos-Veglery, ἀριθ. 2730 bis, σ. 1534-35:

Σφραγὶς Κομνηνοῦ ταῦτα χαριτωνύμου (= ᾿Ιωάννου)
ὃς Βατάτζου προῆλθεν δεσπότου κλάδος
καὶ πορφυραυγοῦς Κομνηνῆς Εὐδοκίας.

Λανθασμένα ἀνάγνωσε ὁ V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 400, σ. 413-14:

Σφραγὶς Κομνηνοῦ τατᾶ Χαριτωνύμου,

γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ ἐπίσης λανθασμένο συμπέρασμα πὼς τὸ αὐλικὸ ἀξίωμα τοῦ «τατᾶ» ὑπῆρχε καὶ στὸν καιρὸ τῶν Κομνηνῶν. ᾿Επίσης λανθασμένη ἡ διαπίστωση τοῦ V. Laurent πὼς ἀπ᾿ τὴν πιὸ πάνω σφραγίδα μαθαίνομε ὅτι τοῦ τίτλου τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ δικαιοῦνταν καὶ οἱ γαμβροὶ τοῦ αὐτοκράτορα. Δὲν πρόκειται περὶ τοῦ ὑπερτάτου τίτλου τὸν ὁποῖον ἔφεραν οἱ αὐτοκράτορες καὶ ἀπὸ τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ἢ τοῦ ᾿Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180 οἱ διάδοχοι τοῦ θρόνου, ἀλλὰ περὶ ἄλλης ὑψηλῆς ἰδιότητας ποὺ σήμαινε τοὺς δ ε σ π ό ζ ο ν-τ ε ς. Τὸ σύνολο τῶν τριῶν ἀνωτάτων τάξεων: α) τῶν βασιλέων, β) τῶν σεβαστοκρατόρων καὶ γ) τῶν καισάρων, τῶν πανυπερσεβάστων, τῶν πρωτοσεβαστοϋπερτάτων καὶ τῶν σεβα-στοϋπερτάτων (τῶν γαμβρῶν ἀπὸ κόρες τῶν αὐτοκρατόρων), ἀποτελοῦσαν τὸν ὅμιλο τῶν δεσποτῶν, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 222-24, καὶ μὲ αὐτὴ τὴν ἔννοια ἡ σφραγίδα ἀναφέρει τὸν σεβαστοϋπέρτατον Θεόδωρον Βατάτζην, σύζυγον τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, καὶ πατέρα τοῦ ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, ὡ ς δ ε σ π ό τ η ν. Γιὰ τὴ σφραγίδα πρβλ. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 713, ἀριθ. 4· Frochner, Annuaire, τ. II, σ. 335, ἀριθ. 113· Pancënco, Katalog., σ. 122, ἀριθ. 347. ῾Ο Χωνιάτης, σ. 251 καὶ 340 βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2, ἀναφέρει τὸν ᾿Ιωάννη 147 ὡς ἀνεψιὸ τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 (γιὸν τῆς ἀδελφῆς του Εὐδοκίας Κ. 80) καὶ ὡς Κομνηνὸν (ἐκ μητρὸς) καὶ Βατάτζην (ἐκ πατρός).

5. Κατ᾿ ἀκολουθία τοῦ γάμου τῶν γονέων του, ποὺ ἔγινε περὶ τὸ 1131.

6. ᾿Ανώνυμος, ᾿Επὶ ἐγκολπίῳ ἔχοντι μέρος τοῦ ἁγίου λίθου, ἐν ᾧ ἐσμυρνίσθη ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν ᾿Ιησοῦς Χριστός, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 175, ἀριθ. 328:

῾Ο ζῶν θεϊκῶς καὶ θανὼν σαρκὸς νόμῳ
λίθῳ τε κλιθεὶς βασιλικῶς ὡς λέων
καὶ λιβανοσμύρνιστον εἰσδὺς σινδόνα
φέροντα σεπτὸν τοῦδε τοῦ λίθου μέρος
᾿Ιωάννην με Κομνηνόν, Σῶτερ, σκέποις
ἅμα συνεύνῳ Δουκοβλάστῳ Μαρίᾳ.

῾Η S. De Jongh, σ. 74, ὑ. 11 κλίνει νὰ δεχτῇ πὼς ὁ ᾿Ιωάννης Κ. τοῦ στιχουργήματος εἶναι ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 147, καθὼς ὡς «᾿Ιωάννης Κομνηνὸς» ἀναφέρεται κι᾿ ἀπ᾿ τὸ Χωνιάτη, σ. 318, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 229, σ. 193, ὑ. 7.

τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Δουκῶν, ἑνὸς ἐκ μητρὸς Κομνηνοῦ καὶ μιᾶς ἐκ πατρὸς Δούκαινας.

Τὸ ζευγάρι ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο δυὸ γιούς, τὸ Μανουὴλ Κ. 235, φερώνυμο τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81, καὶ τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 236′.

῾Ο ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 ἦταν ἕνας πρίγκιπας ὁλότελα ἀφοσιωμένος στὸ θεῖο του Μανουὴλ (α´) Κ. 81, γι᾿ αὐτὸ καὶ στὸν πρωτότοκο γιό του ἔδωσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, καὶ γι᾿ αὐτὸ ἀνέχτηκε καὶ τὶς ἐρωτικὲς σχέσεις τοῦ θείου του μὲ τὴν ἀδελφή του Θεοδώρα Κ. 150.

᾿Εξάλλου ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἀξίας, «κάτοχος τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου», γι᾿ αὐτὸ καὶ «στὶς πολλὲς μάχες ποὺ πῆρε μέρος ἐναντίον τῶν Τούρκων, πέτυχε πολλὲς νίκες»[8].

Χωρὶς ἀμφιβολία θὰ πῆρε μέρος στὴν κακότυχη μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, στὶς 17.IX.1176, καὶ ἴσως σ᾿ αὐτή, παρὰ τὴν τόσο ὀλέθρια ἔκβασή της, διακρίθηκε, γι᾿ αὐτὸ καὶ βλέπομε ἀμέσως μετὰ ἀπ᾿ αὐτὴ νὰ τοῦ ἀναθέτῃ ὁ θεῖος του - αὐτοκράτορας, τὸ 1177, τὴν ἀρχηγία τοῦ ἐναντίον τῶν Τούρκων βυζαντινοῦ στρατοῦ, κάτω ἀπ᾿ τὶς ἑξῆς συνθῆκες[9].

Πολὺ δυσαρεστημένος ὁ σουλτάνος τοῦ ᾿Ικονίου Kilidj Arslan II ποὺ ὁ Μανουὴλ (α´) δὲν τήρησε τὴ συμφωνία ποὺ εἶχε μαζί του γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ φρουρίου τοῦ Δορυλαίου, χωρὶς νὰ δώσῃ καιρὸ στὸ βασιλέα νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὶς δυνάμεις του, λίγο μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Μυριοκέφαλου, περὶ τὸ 1177 - 1178, ἔστειλε ἕνα στρατὸ 24.000 ἀνδρῶν μὲ τὴ διαταγὴ νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ λεηλατήσῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ μέχρι τὴ θάλασσα. Καθὼς ὁ Μανουὴλ (α´) πληροφορήθηκε τὴν εἰσβολὴ τῶν Μουσουλμάνων, ποὺ διατελοῦσαν κάτω ἀπ᾿ τὴν ἀρχηγία τοῦ στρατηγοῦ «᾿Ατάπακου» (= Atta - beg), «ἀποποιήθηκε νὰ πάῃ ὁ ἴδιος νὰ πολεμήσῃ τὸν ἐχτρό», καὶ ἀνάθεσε τὴν ἀρχιστρατηγία τοῦ στρατοῦ ποὺ συγκέντρωσε στὸν ἀνεψιό του ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, μὲ ὑποτελεῖς τὸ νεαρὸ καὶ γενναῖο πολεμιστὴ Κωνσταντῖνο Δούκα καὶ τὸν ἐμπειροπόλεμο Μιχαὴλ ᾿Ασπιέτη[10].

Στὸν ἀρχιστράτηγο καὶ τοὺς συστρατήγους του δόθηκαν ρητὲς ἐντολὲς ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα, νὰ μὴν ἔλθουν σὲ ἐχτροπραξίες μὲ τοὺς Τούρκους, ἂν προηγουμένως δὲν ἔχουν ἐξασφαλίσει τὴν ἐπιτυχὴ ἔκβαση τῆς ἐπιχείρησης[11].

7. Χωνιάτης, σ. 341.

8. Χωνιάτης, σ. 340: ἀνὴρ οὐ φαῦλος τὰ τακτικά, πολλὰς δὲ νίκας πολλάκις ἐπανῃρημένος κατὰ Περσῶν,

9. Δὲν νοεῖται ἀνάληψη στρατιωτικῆς ἡγεσίας τὸ 1177, χωρὶς τὴ συμμετοχὴ στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου τοῦ 1176.

10. Χωνιάτης, σ. 250-51· Σκουταριώτης, σ. 293-94. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 514· R. Guilland, Recherches, sur les Inst. Byż., τ. I, σ. 408, ἀριθ. 10· γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 221, σ. 191, βλ. ἐπίσης προσωπογραφίαν Εἰρήνης Κ. 138, ὑ. 9· γιὰ τὸν Μιχαὴλ ᾿Ασπιέτην, βλ. προσωπογραφίαν ᾿Ανδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 46 καὶ 47.

11. Χωνιάτης, σ. 251.

῾Ο ᾿Ιωάννης Κ.Β. 147 φάνηκε ἀντάξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ θείου του καὶ ἀναδείχτηκε νικητής, ἂν καὶ διέθετε πιὸ λίγες δυνάμεις ἀπὸ κεῖνες τοῦ γενναίου Τούρκου ἀντιπάλου του ᾿Ατάπακου. Μὲ τὸ στρατό του, τὸν ὁποῖον ἐνίσχυσε μὲ ἐπιτόπια στρατολογία, πῆγε καὶ στρατοπέδευσε γύρω στὶς κωμοπόλεις ῾Υέλιον καὶ Λειμμόχειρα, κοντὰ στὸ Μαίανδρο ποταμό, ὅπου ὑπῆρχε μιὰ παλιὰ γέφυρα. ᾿Απὸ κεῖ διαίρεσε τὴ στρατιὰ στὰ δυὸ καὶ ἀπόκλεισε τὴν ὑποχώρηση τῶν Τούρκων. ῾Ο ἴδιος ὁ ᾿Ατάπακος μετὰ γενναία ἀντίσταση –ἦταν ὄχι μόνο στὰ χέρια δυνατός, ἀλλὰ εἶχε καὶ ἀντρίκιο φρόνημα– ρίχτηκε μὲ τὸ ἄλογό του στὸν ποταμό, ἔβαλε τὴν ἀσπίδα του γιὰ βάρκα, καὶ μὲ τὸ ἕνα χέρι σέρνοντας τὸ ἄλογό του καὶ μὲ τὸ ἄλλο κρατώντας τὸ σπαθί του, διέπλευσε τὸν ποταμό, γιὰ νὰ βγῆ κάπου καὶ νὰ πιάση ἕνα λοφίσκο, ὅπου προσπάθησε νὰ συγκεντρώση ὅσους μποροῦσε ἀπ᾿ τοὺς συμπολεμιστές του, γιὰ νὰ συνεχίση τὴν ἄμυνα. ᾿Αλλὰ δὲν τὸ πέτυχε, καθὼς ἕνας ἀτρόμητος ᾿Αλανὸς στρατιώτης τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, ὅρμησε πάνω του καὶ τοῦ πῆρε τὸ κεφάλι[12].

῾Ο χαμὸς τοῦ ἀρχηγοῦ ἔφερε τὸν πανικὸ στοὺς Τούρκους, ἔτσι ποὺ ὁ Μαίανδρος ἔγινε ὁ ὑγρὸς τάφος τους, γιὰ νὰ σωθοῦν στὸ τέλος λίγοι ἀπ᾿ τὴν πολυάριθμη τουρκικὴ στρατιά. ῾Ο θάνατος τοῦ γενναίου ᾿Ατάπακου δὲν ἔμεινε ἀνεκδίκητος ἀπ᾿ τοὺς ὁμοφύλους του. ῞Ενας ἄντρακλας ἀπ᾿ αὐτούς, ὅρμησε κατὰ τοῦ ἐκ τῶν ὑποστρατήγων τοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ, τοῦ Μιχαὴλ ᾿Ασπιέτη, καβαλλίκεψε πάνω στὸ ἴδιο τὸ ἄλογό του, ἔσπασε τὰ μοῦτρα τοῦ ἀλόγου του καὶ τὸν ἔρριξε στὸ ποτάμι γιὰ νὰ βρῆ τὰ πτώματα τῶν Τούρκων ἀντιπάλων του[13]. ῾Ηρωϊσμοὶ ἀληθινῶν γιγάντων!

῾Ο ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 ἀναχαίτισε κατὰ κάποιο τρόπο τοὺς Τούρκους ποὺ μετὰ τὸ Μυριοκέφαλο εἶχαν ἀποθρασυνθῆ, ἀλλὰ εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ βυζαντινὸς στρατὸς δὲν ἦταν πιὰ σὲ θέση μετὰ τὴ φοβερὴ ἐκείνη καταστροφὴ νὰ ἐπαναλάβη τὴν ἐπίθεση· καὶ εἶναι ἀκόμη ἀμφίβολο, ἂν ἦταν ἱκανὸς νὰ φυλάξη τὰ σύνορα καὶ νὰ ἀπωθήση τὶς ληστοσυμμορίες τῶν ἀπίστων, ποὺ δὲν ἔπαυαν νὰ παραβιάζουν καὶ νὰ διατρέχουν τὰ βυζαντινὰ ἐδάφη[14].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὶς πιὸ πάνω ἐπιτυχίες τοῦ ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, τὶς ὁποῖες κάπως ὑπερβολικὰ μᾶς ἐξέθεσε ὁ Νικήτας Χωνιάτης[15], καὶ μάλιστα λίγο πρὶν ἀπ᾿ τὸ θάνατο τοῦ θείου του βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ποὺ διορίστηκε ἀπ᾿ αὐτὸν τὸν τελευταῖο (ὁ ᾿Ιωάννης Κ. Β. 147) μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς[16].

12. Χωνιάτης, σ. 251-53.
13. Χωνιάτης, σ. 253.
14. F. Ghalandon, τ. II, σ. 513.
15. F. Ghalandon, τ. II, σ. 514.
16. R. Guilland, RIB, τ. I, σ. 408, ἀριθ. 10. Στὸ ἀξίωμα τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο μ έ σ τ ι κ ο υ διαδέχτηκε τὸν περίφημο ᾿Ιωάννη ᾿Αξοῦχο, τὸν πατέρα τοῦ ᾿Αλέξιου ᾿Αξούχου, τοῦ συζύγου τῆς Μαρίας Κ. 123, ποὺ πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1149. ῎Αρα, καθὼς φαίνεται, τὸ ἀξίωμα ἔμεινε κενὸ γιὰ πολλὰ χρόνια. Τὸν ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147 διαδέχτηκε στὸ ἀξίωμα ὁ ἐξ ἀσήμων Βασίλειος Βατάτζης, σύζ. τῆς ᾿Ανώνυμης ᾿Αγγελίνας 190, βλ. R. Guilland, RIB, τ. I, σ. 407-9, ἀριθ. 9, 10, 11.

Κατὰ τὴ σύντομη βασιλεία τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155 ὁ μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 βρισκόταν στὴ Φιλαδέλφεια, ὡς κυβερνήτης τοῦ θέματος τῶν Θρακησίων[17].

Παρόλο ποὺ ἡ ἀδελφή του Θεοδώρα Κ. 150, παντρεμένη μὲ τὸ στρατηγὸ Νικηφόρο Χαλούφη, ὁ γαμβρός του ἀπ᾿ τὴν ἀδελφή του ῎Αννα Κομνηνὴ Βατατζίνα 149 διάσημος στρατηγὸς ᾿Αλέξιος Βρανᾶς Κομνηνὸς καὶ οἱ ἀνεψιοί του ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Αλέξιος Κ. 156 καὶ ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Αλέξιος Κ. 237, στάθηκαν ἐχτροὶ τοῦ καθεστῶτος τῆς ᾿Αντιβασιλείας καὶ προσχώρησαν στὸ στασιαστὴ ᾿Ανδρόνικο Κ. 87[18], ὁ μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 «ὄχι μόνο ἔκλεινε τ᾿ αὐτιά του στὶς ἑλκυστικὲς προτάσεις ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, τὸν ᾿Απρίλη τοῦ 1182[19], ἀλλὰ τὸν κατάγγελνε καὶ τὸν διακήρυττε ὡς τ ύ ρ α ν ν ο, ποὺ σὰν σὲ γυαλιστερὸ καθρέφτη μὲ τὰ λεγόμενά του ἐμφανίζεται, καὶ πὼς σ᾿ αὐτὸν ὁ ἴδιος δὲ βλέπει παρὰ τὸν Πρωτέα»[20], τὴ θαλασσινὴ αὐτὴ θεότητα τῆς ᾿Αρχαιότητας, ποὺ μποροῦσε νὰ παίρνη λογῆς-λογῆς μορφές.

Σὲ συνέχεια οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸν ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147 καὶ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87 –ὁ δεύτερος ἦταν πρωτεξάδελφος τῆς μητέρας τοῦ πρώτου Εὐδοκίας Κ. 80– ἐκτραχύνθηκαν ἀκόμη πιὸ πολύ.

Χωρὶς ἀκόμη νὰ γίνη ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 κύριος τῆς ἀρχῆς[21], ἔστελνε διαταγὲς στὸν ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147 νὰ ὑποταχτῆ σ᾿ αὐτόν, τοῦ ἀπόδιδε

17. Βλέπει κανεὶς τὸν ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147 καὶ τὸ Βασίλειο Βατάτζη, ἐνῶ εἶναι μ ε γ ά λ ο ι δ ο μ έ σ τ ι κ ο ι, νὰ κυβερνοῦν συγχρόνως καὶ τὸ θέμα τῶν Θρακησίων, ἔχοντας τὴν ἕδρα τους στὴ Φιλαδέλφεια, βλ. Χωνιάτης, σ. 318 καὶ 340 γιὰ τὸν ᾿Ιωάννη Κ.Β. 147, καὶ σ. 522-23, γιὰ τὸ Βασίλειο Βατάτζη, ὅπου καὶ ὀνομάζεται «μέγας δομέστικος τῆς ᾿Ανατολῆς καὶ δοὺξ Θρακησίων», πρβλ. V. Laurent, Le Grand Domesticat, Notes Complémentaires, EO 37 (1938), σ. 67.
18. Γιὰ τὴ Θεοδώρα Κ. 150, βλ. Χωνιάτης, σ. 376-77· γιὰ τὸν ᾿Αλέξιο Βρανᾶ Κομνηνό, βλ. Χωνιάτης, σ. 359· γιὰ τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156, βλ. Χωνιάτης, σ. 301· γιὰ τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 237, βλ. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 382.
19. Στὶς 2.V.1182 ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 ἦταν ἔξω ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη, ὁπότε οἱ ὀρδές του ἔκαναν τὴ σφαγὴ τῶν Λατίνων τῆς ΚΠολης, βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134. Τὸ μήνυμα τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 πρὸς τὸν ᾿Ιωάννη Κ.Β. 147 στάλθηκε πρὶν ἀκόμη φτάση ὁ πρῶτος στὴ Νικομήδεια καὶ πρὶν συναντηθῆ γύρω ἀπ᾿ τὸ Χάρακα μὲ τὸν ᾿Ανδρόνικο Δούκα ῎Αγγελο 93· ἄρα τὸ μήνυμα στάλθηκε τὸν ᾿Απρίλη τοῦ 1182, βλ. Χωνιάτης, σ. 319.
20. Χωνιάτης, σ. 318-19· Σκουταριώτης, σ. 318.
21. ῾Η στέψη τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155 ἔγινε στὰ μέσα τοῦ Μάη τοῦ 1182, βλ. O. Jurewicz, σ. 134, ἀφοῦ προηγουμένως πληροφορήθηκε, κατὰ τὸν Χωνιάτη, σ. 343, τὸ θάνατο τοῦ ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147. Αὐτὴ ἡ ἡμερομηνία τῆς στέψης τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνα θεωρεῖται καὶ ἡ ἐπίσημη ἡμερομηνία τῆς ἀνάληψης τῶν ἐπιτροπικῶν καθηκόντων ἀπ᾿ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87, βλ. Χωνιάτης, σ. 343. ῎Αρα οἱ κατὰ τοῦ ᾿Ιωάννη Κ.Β. 147 ἐνέργειες τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 ἔγιναν πρὶν πάρη καὶ τυπικὰ στὰ χέρια του τὴν ἐξουσία.

τὴν κατηγορία πὼς ἐπιχειρεῖ νὰ καταλάβη τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο -ἐνῶ αὐτὸς δὲν ἦταν παρὰ ἕνας πιστὸς ὀπαδὸς τῆς νομιμότητας, θέλοντας ἡ ἐξουσία νὰ παραμείνη στὰ χέρια τῆς χήρας καὶ τοῦ γιοῦ τοῦ πολυαγαπημένου του θείου Μανουὴλ (α΄) Κ. 81- καὶ τὸν ἀπειλοῦσε μὲ κυρώσεις γιὰ τὴν πολιτεία του». Ὁ μέγας δομέστικος σὲ ἀνταπόδοση «περιφρονοῦσε τὶς διαταγὲς τοῦ στασιαστῆ, τοῦ καταλόγιζε πὼς αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ σφετερίστηκε στὴν οὐσία ὁλοφάνερα τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία, ἐκτόξευε ἐναντίον του ἀπειλὲς πολὺ χειρότερες ἀπὸ κεῖνες ποὺ ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 τοῦ εἶχε ἀπευθύνει, καὶ τὸν ἐπιτιμοῦσε καὶ τὸν ἐπέπληττε καὶ τὸν χαραχτήριζε σὰν ἕνα δαίμονα ποὺ ἐνέσκηψε γιὰ νὰ κατατρίψη καὶ ἐξοντώση τὴν αὐτοκρατορικὴ γενιὰ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81»[22].

«Οἱ πόλεις τῆς Ἀσίας ἦσαν γεμάτες ἀπὸ στάσεις καὶ πολέμους, λέει ὁ Χωνιάτης, καὶ τὰ κακὰ ποὺ προέκυπταν ἀπ᾽ αὐτὰ ἦσαν χειρότερα ἀπὸ κεῖνα ποὺ προέρχονταν ἀπ᾽ τὸν ἐξωτερικὸ ἐχτρό, ἢ καλύτερα μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἐκεῖνο ποὺ δὲν πετύχαινε τὸ ἀλλόγλωσσο ἀριστερὸ χέρι, τὸ θέριζε τὸ ντόπιο δεξιό, καθὼς οἱ Κομνηνοὶ ἐπιδόθηκαν σὲ ἀλληλοεξοντωτικὸ πόλεμο, χωρὶς καθόλου νὰ λαμβάνουν ὑπόψη τους τοὺς νόμους τῆς συγγένειας»[23].

Ἤδη ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου, μὲ τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου ἀντιπάλου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, κατέλαβε μὲ πόλεμο τὴ Σωζόπολη καὶ τὴν περιοχή της, τὸ Κοτυάειο καὶ ταλαιπώρησε μὲ μακρὰ πολιορκία τὴ λαμπρότατη Ἀττάλεια[24].

«Λὲς καὶ ὁ διάβολος, λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, ὁδηγοῦσε τὴν Αὐτοκρατορία σὲ κάθε πράμα ποὺ δὲν ἦταν πρὸς τὸ συμφέρο της»[25].

Πολὺ γρήγορα ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 ἀποφάσισε νὰ λύση τὶς διαφορὲς του μὲ τὸν Ἰωάννη Κομν. Βατ. 147, μὲ τὸν ἔνοπλο ἀγώνα, γι᾽ αὐτὸ καὶ συγκρότησε ἕνα στράτευμα, «ὄχι ὀλιγάριθμο», ἐπικεφαλῆς τοῦ ὁποίου τοποθέτησε τὸν Ἀνδρόνικον Λαπαρδᾶν, τὸν σύζυγον τῆς Θεοδώρας Κ. 234, τὸν γνωστό μας «κοντόσωμο» ἀλλὰ «δραστήριο στὰ πολεμικὰ στρατηγό»[26].

Δυστυχῶς, αὐτὴ ἡ κρίσιμη γιὰ τὸν Ἰωάννη Κομν. Βατ. 147 στιγμὴ τὸν βρῆκε βαριὰ ἄρρωστο, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ μπορῆ νὰ μετακινηθῆ[27]. Δὲν μποροῦμε νὰ διαπιστώσωμε τὴ φύση τῆς ἀρρώστιας του· καθὼς ὅμως τὸν βλέπομε καὶ πάνω

22. Χωνιάτης, σ. 340· Σκουταριώτης, σ. 327-28.
23. Χωνιάτης, σ. 340-41· Σκουταριώτης, σ. 328.
24. Χωνιάτης, σ. 340· Σκουταριώτης, σ. 327. Ὁ Kilidj Arslan II ἐπέζησε τοῦ ἀντιπάλου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 δώδεκα ὁλάκερα χρόνια († 1192) καὶ ἔφερε τὸ σελτζουκικὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου στὴν πιὸ μεγάλη του ἀκμή· μετὰ τὸ θάνατό του οἱ γιοί του ἐπιδόθηκαν σὲ ἀλληλοεξοντωτικὸ πόλεμο, ὅπως μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α΄) οἱ Κομνηνοὶ ἐπιδόθηκαν σὲ πολέμους μεταξύ τους.
25. Χωνιάτης, σ. 340: ἀντιπεριάγοντος οἶμαι τοῦ δαιμονίου τὴν ὑπὸ Ῥωμαίους εἰς πᾶν ἀξύμφορον.
26. Χωνιάτης, σ. 341.
27. Χωνιάτης, σ. 341.

στὸ κρεββάτι νὰ μετακινῆται ἀπὸ βαστάζους, κάτι μᾶς κάνει νὰ ὑποψιαζόμαστε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ φυματίωση... τὸ «καχεξία»[28], καὶ τὸ «αἴρειν αὐτὸν ἐπὶ κλινιδίου αὐτοσκεύου»[29], μᾶς ὁδηγεῖ σ᾽ αὐτὸ τὸ κάπως αὐθαίρετο συμπέρασμα.

Ὁ μέγας δομέστικος πρόσταξε τότε τοὺς γιούς του Μανουὴλ Κ. 235 καὶ Ἀλέξιον Κ. 236 νὰ βγοῦν ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ ποὺ διέθετε, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν Ἀνδρόνικο Λαπαρδᾶ. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ποὺ συγκροτήθηκε εἶχε διάφορες τροπὲς καὶ κατὰ τὶς συγκρούσεις πολλὰ ἦσαν τὰ θύματα κι ἀπ᾽ τὶς δυὸ παρατάξεις[30].

Ὁ Ἰωάννης Κομν. Βατ. 127 μάθαινε τὶς διάφορες φάσεις τοῦ ἀγώνα «πάνω στὸ κρεββάτι τοῦ πόνου καὶ βαθιὰ λυπόταν καὶ ἀναστέναζε ποὺ τὸ κακὸ τὸν βρῆκε σὲ μιὰ τέτοια κατάσταση». «Ἡ ψυχή του τοῦ ἔλεγε, νὰ πεταχτῆ ἐπάνω καὶ νὰ δείξη στὸν κόσμο· τὸ τί μπορεῖ νὰ πετύχη, νὰ ξεσηκώση τὶς πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, τῆς Μ. Ἀσίας, μὲ τὶς διάτορες γιὰ μιὰ νίκη φωνές του, καὶ νὰ δείξη σ᾽ αὐτὸν τὸν βαθυγέροντα Ἀνδρόνικο Κ. 87, λέει ὁ Χωνιάτης, μὲ τὰ ἔργα του, μὲ ποιὸν στρατιωτικὸ ἀρχηγὸ τόλμησε νὰ τὰ βάλη»[31].

«Καὶ πραγματικά, γιὰ νὰ δείξη ὁ γενναῖος αὐτὸς Κομνηνὸς πὼς ἡ ψυχικὴ προθυμία καὶ τοὺς νεκροὺς ἀκόμη ξεσηκώνει ἀπ᾽ τοὺς τάφους, καὶ πὼς τίποτε πιὸ δυνατὸ δὲν ὑπάρχει ἀπὸ μιὰ καρδιὰ ποὺ αἰσθάνεται, πρόσταξε στὴν κατάσταση τοῦ ἑτοιμοθάνατου ποὺ βρισκόταν, νὰ τὸν σηκώσουν πάνω σ᾽ ἕνα αὐτοσχέδιο κρεββάτι καὶ νὰ τὸν πᾶνε καὶ νὰ τὸν στήσουν πάνω σ᾽ ἕνα λοφίσκο, ποὺ ἀπ᾽ αὐτὸν μποροῦσε νὰ βλέπη τὸ θέατρο τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων»[32].

Ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ σημεῖο ἔδωσε στοὺς γιούς του τὶς ἀνάλογες διαταγὲς καὶ διέγραψε τὸν τρόπο τῆς παράταξης τῆς στρατιᾶς. Τὰ ἀποτελέσματα ὑπῆρξαν ἄμεσα· ἡ νίκη ἔστεψε τὰ ὅπλα τὰ δικά του, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Λαπαρδᾶς, στρατηγὸς ὄχι τυχαῖος, ἀναγκάστηκε νὰ στρέψη τὰ νῶτα καὶ νὰ ὑποχωρήση, χωρὶς νὰ μείνη ἀκαταδίωχτος, ἐνῶ συγχρόνως κατὰ τὴ δίωξη εἶχε καὶ ἀπώλειες[33].

Αὐτὸ ἦταν καὶ τὸ κύκνειο πολεμικὸ ᾆσμα τοῦ ὑπέροχου αὐτοῦ Κομνηνοῦ· «λίγες μέρες μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ ἀντραγάθημα, λέει ὁ Χωνιάτης, ὁ Κομνηνο-Βατάτζης κατάστρεψε τὴ ζωή»[34].

Πέθανε τὸ Μάη τοῦ 1182[35], μέσα στοὺς ὀδυρμοὺς τῶν Φιλαδελφέων, τοὺς ὁποίους ὡς δοὺξ κυβερνοῦσε· αὐτοὶ ὅμως μετὰ τοὺς ὀδυρμούς, καθόλου

28. Χωνιάτης, σ. 341.
29. Χωνιάτης, σ. 341.
30. Χωνιάτης, σ. 341.
31. Χωνιάτης, σ. 341.
32. Χωνιάτης, σ. 341.
33. Χωνιάτης, σ. 341-42· Σκουταριώτης, σ. 328.
34. Χωνιάτης, σ. 342.

δὲν καθυστέρησαν νὰ προσχωρήσουν στὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87, καθὼς μιὰ ἐπιτροπὴ τους ἀνάχώρησε γιὰ τὴ «βασιλεύουσα πόλη» νὰ κολακεύση τὸ γερόντιο, τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87, καὶ νὰ στραφῆ κατὰ τῆς μνήμης τοῦ ᾿Α ε τ ο ῦ (= τοῦ ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147) καὶ τῶν ν ε ο σ σ ῶ ν του (= τῶν γιῶν του)[36].

Καὶ πραγματικά, ὁ ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 ἦταν ἕνας «ἀετοειδὴς ὄρνις»[37] μέσα στὸν πολύκλαδο οἶκο τῶν Κομνηνῶν, γέννημα αὐτῆς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Εὐδοκίας Κ. 80, ποὺ τοῦ δώσαμε τὸν ἀριθμὸ 147· ὅμως στὴ μεγάλη Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν ποὺ ἔχει τόσους καὶ τόσους ἀριθμούς, δὲν εἶναι αὐτὸς ἐκεῖ ἀπ᾿ τὶς πολλὲς μονάδες μιά, μιὰ μονάδα συνηθισμένη· αὐτὴ ἡ χαρὰ τοῦ ἀρκεῖ, ποὺ πρὸς τὴν αἰωνιότητα εὐτυχισμένος ἔφυγε, καθὼς στὴν ὕστατή του ὥρα, τὴν ἐπώδυνη, μποροῦσε «ἡ καρδιά του τόσο βαθιὰ νὰ αἰσθάνεται», γιὰ νὰ καταλάβη ὁ κόσμος πὼς δὲν ἦταν ἕνας ἀπ᾿ τοὺς πολλοὺς Κομνηνούς.

Εἴδαμε τὸν ᾿Ανδρόνικον Κ.Κ. 135 καὶ ἐδῶ τὸν ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, καὶ διαπιστώνομε πόσοι Κομνηνοὶ ὑπῆρχαν ποὺ μποροῦσαν ἐπάξια νὰ πλαισιώσουν τὸν ἀνήλικο ᾿Αλέξιο (β΄) Κ. 155, ἂν ἡ χήρα τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἡ Μαρία τῆς ᾿Αντιόχειας, μαζὶ μὲ τὴν ὀμορφιὰ εἶχε καὶ τὴν ἐξυπνάδα νὰ διαλέξη ἕνα ἀπ᾿ αὐτοὺς ὡς κύριο ὑπουργό της.

῾Ο θάνατος τοῦ ἥρωα, τοῦ ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, ποὺ «σωστὰ διεῖδε πὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 σκόπευε νὰ ἐκπορθήση τὸ θρόνο»[38], ἔδωσε φτερὰ σ᾿ αὐτὸν τὸ σφετεριστὴ γιὰ νὰ προχωρήση ἢ καλύτερα νὰ ἀρχίση τὸ προμελετημένο ἀπαίσιο ἔργο του[39].

Αὐτός, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ὁ μεγάλος βασιλέας, ποὺ ἀπὸ κάποιον σύγχρονό του παραβάλλεται «μὲ τὸν Μέγαν ᾿Αλέξανδρο γιὰ τοὺς τρανοὺς ἀγῶνες του, μὲ τὸ Δαβὶδ γιὰ τὸν τρόπο ἀνόδου του στὴ βασιλεία καὶ μὲ τὸν ᾿Οκτάβιο Αὔγουστο γιὰ τὰ προμηνύματα ποὺ διέγραψαν τ᾿ ἀστέρι του»[40], τοῦ ὁποίου «οἱ ἀστραπὲς φώτιζαν τὴν Οἰκουμένη»[41] καὶ «οἱ ἀχτίδες τῶν τροπαίων του διαχύνονταν ὡς τὰ ἔσχατα τῆς Γῆς»[42], καθὼς μέσα σὲ κάποια παραζάλη ἢ καὶ παράνοια πέθανε[43], καθόλου δὲ φρόντισε γιὰ τὸ κατόπι, ἀφήνοντας τὸ Κράτος στὰ χέρια μιᾶς νεαρῆς γυναίκας καὶ ἑνὸς παιδιοῦ. «῾Ο πάππος του ᾿Αλέξιος (α΄) Κ. 15 δὲ θὰ ἔκανε τέτοιο λάθος, λέει νεώτερος ἱστορικός, ἐνῶ ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 δὲ φρόντισε γιὰ μιὰ καλύτερη διαδοχή»[44]. Δὲν ἔδωσε στὴ γυναίκα του καὶ στὸ γιό του γιὰ σύμβουλο ἕνα κὺρ ᾿Ανδρόνικον Κ.Κ. 135 ἢ ἕνα κὺρ ᾿Ιωάννην Κομν. Βατ. 147, ποὺ ἦσαν ἀπὸ ἀδελφὲς πρωτανεψιοί του, ἀλλὰ προώθησε καὶ εὐνόησε στὴν αὐλή, γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ οἴκου του, τὸν μόνο ποὺ ἐπιζοῦσε ἀπὸ ἀδελφὸ πρωτανεψιό του, τὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ν κὺρ ᾿Αλέξιον Κ. 132· αὐτὸς ἦταν ποὺ ἔδωσε τὰ προσχήματα γιὰ νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο ὁ δολοφόνος τῆς οἰκογενείας του ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, τὸν ὁποῖον ὁ ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 μέχρι τὸ θάνατό του πολέμησε.

Μᾶς ἔχει περισωθῆ ἡ σφραγίδα τοῦ ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, πρὶν ὀνομαστῆ μ έ γ α ς δ ο μ έ σ τ ι κ ο ς καὶ δ ο ὺ ξ Θρακησίων[45].

῾Η γυναίκα του Μαρία Δούκαινα μᾶς εἶναι ἄγνωστο πότε πέθανε, μᾶλλον ὅμως πέθανε πρὶν ἀπ᾿ αὐτόν, καθὼς δὲν ἀναφέρεται στὶς τελευταῖες του στιγμές.

«Θεϊκὰ καθὼς ἔζησε ὁ ᾿Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 καὶ πέθανε ἀπ᾿ τὴν ἀρρώστια ποὺ ἔφθειρε τὸ σῶμα του, λέει ἕνας στιχοπλόκος, βασιλικὰ σὰν λιοντάρι στὸ λίθινο μνημεῖο του ἐναποτέθηκε, καὶ μὲ σεντόνι λιβανοσμύρνιστο περιτυλίχτηκε, φέροντας μαζί του ἕνα κομμάτι ἀπ᾿ τὴν πέτρα ποὺ σ᾿ αὐτὴ ἐναποτέθηκε, κατὰ τὴν ὡραία παράδοση, μετὰ τὴ σταύρωση ὁ ᾿Ιησοῦς»[46].

35. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 19 καὶ 21.
36. Χωνιάτης, σ. 342· Σκουταριώτης, σ. 328.
37. Χωνιάτης, σ. 342: κατὰ τοῦ ἀετιδοῦς ὄρνιθος τοῦ Βατάτζη... (ἀετώδους θέλει νὰ πῆ ἢ ἀετοειδοῦς;)
38. R. Guilland, RIB, τ. I, σ. 408, ἀριθ. 10.
39. Χωνιάτης, σ. 343· Σκουταριώτης, σ. 329.
40. Κωνσταντῖνος Μανασσῆς, Πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Μανουὴλ τὸν Κομνηνόν, VV12 (1906), σ. 96-7.
41. Κωνστ. Μανασσῆς, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 89.
42. Κωνστ. Μανασσῆς, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 89.

148. ᾿Ανδρόνικος Κομνηνὸς Βατάτζης (γένν. περὶ τὸ 1133 – † IX. 1176)

῾Ο ᾿Ανδρόνικος[1] Κομνηνὸς[2] Βατάτζης[3] γιὸς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1133[5].

43. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 462, ὑ. 163α.
44. Κωνστ. ᾿Αμαντος, ᾿Ιστορία τ. Β΄, σ. 359.
45. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 4.
46. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 6.

148.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του ᾿Ανδρόνικου Κ. 76.
2. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2730, σ. 1532-33:
Κομνηνὸς ᾿Ανδρόνικος ἐξ Εὐδοκίας (80)
πορφυροφυοῦς ἐκφυεὶς ῥίζης κλάδος...
Χωνιάτης, Θησ. ᾿Ορθοδοξίας, ἔκδ. Migne, PG 140, στ. 236: τοῦ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ ᾿Ανδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ πανσεβασταϋπερτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου· L. Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ. 479: τοῦ περιποθήτου κτλ. κυροῦ ᾿Ανδρονίκου τοῦ Κομνηνοῦ, τοῦ υἱοῦ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ (ἀντὶ τοῦ σωστοῦ: τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου) κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζη. Τὸ ἐπίσημο ἄρα ἐπώνυμο ἦταν Κ ο μ ν η ν ό ς, καθὼς ἦταν γιὸς μιᾶς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς, τὸ ἀνεπίσημο ἦταν Β α τ ά τ ζ η ς, αὐτὸ ποὺ μᾶς δίδουν οἱ πιὸ κάτω ἀφηγηματικὲς πηγές.

Παντρεύτηκε μὲ κάποιαν, τῆς ὁποίας δὲν ξέρομε οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὴ γενιά[6], κι ἀπ᾽ αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν ᾽Αλέξιο Κ. 237[7], ποὺ

3. Κίνναμος, σ. 300: ᾽Ανδρόνικον ἀδελφιδοῦν αὐτῷ τὸν Βατάτζην... Χωνιάτης, σ. 236: αἰχμῇ περιπαρεῖσαν τὴν τοῦ ᾽Ανδρονίκου τοῦ Βατάτζη κεφαλήν, ἦν δὲ οὗτος ἀδελφιδοῦς μὲν τῷ βασιλεῖ Μανουήλ, Σκουταριώτης, σ. 287: ἡ τοῦ Βατάτζου ᾽Ανδρονίκου κεφαλή...
4. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2730, σ. 1532-33:

   Κομνηνὸς ᾽Ανδρόνικος ἐξ Εὐδοκίας (80)
   πορφυροφυοῦς ἐκφυεὶς ρίζης κλάδος,
   ἀνεψιὸς δὲ Μανουὴλ βασιλέως,
   υἱὸς Βατάτζου δεσπότου Θεοδώρου·
   ἐμὲ προΐστη καὶ λόγων καὶ πραγμάτων.

   Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 2, ὅπου ἀπ᾽ τὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων ἀναφέρεται, ὡς γιὸς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη, ὁ ὁποῖος ἦταν σύζυγος τῆς Εὐδοκίας Κ. 80.
5. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1131, ὁ δὲ ἀδελφός του ᾽Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 ἦταν πρεσβύτερός του.
6. ῾Η ἀπόχτηση καὶ ἑνὸς νόμιμου παιδιοῦ μᾶς ἀποδεικνύει τὴ σύναψη γάμου. Καὶ γιὰ ὅσους Κομνηνοὺς ἢ καὶ Κομνηνὲς δὲν ἀναφέρεται ρητὰ ἀπ᾽ τὶς πηγὲς πὼς ἦσαν ἔγγαμοι, δὲν ἕπεται πὼς ἦσαν ἄγαμοι. Τὸ νὰ μείνη κανεὶς ἄγαμος, ἂν δὲν ἦταν μοναχὸς ἢ ἱερωμένος, ἦταν κάτι τὸ σπάνιο, ὄχι μόνο γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς καὶ τὴν ἀριστοκρατία, ἀλλὰ γιὰ ὅλους τοὺς Βυζαντινούς.
7. Χωνιάτης, σ. 384: ὁ δ᾽ ἐκ Κομνηνῶν ᾽Αλέξιος, ὃς ἐπὶ τοῦ κεράσματος ἐτέτακτο τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ἐκ τῆς αὐτοῦ φύτλης γεγενημένος (ἐκ γὰρ ἀδελφόπαιδος προελήλυθεν), ῾Ο γιὰ τὸν ὁποῖον ὁ λόγος ᾽Αλέξιος Κ. ἦταν δηλ. γιὸς ἑνὸς Κομνηνοῦ, ποὺ αὐτὸς ὁ Κομνηνὸς ἦταν γιὸς ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81. ῾Ο Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 382, μᾶς λέει πὼς ἦταν: «πρωτοστράτωρ μὲν τὴν ἀξίαν, ἀνεψιαδοῦς δὲ γνήσιος καὶ ὑπερλίαν φιλητὸς τῷ βασιλεῖ Μανουήλ», Δὲν μᾶς λέει «ἀδελφιδοῦς», δηλ. γιὸς ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α´), ἀλλὰ «ἀνεψιαδοῦς», δηλ. γιὸς πρώτου ἀνεψιοῦ τοῦ Μανουὴλ (α´), μικρανεψιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὅπως λέμε σήμερα. Σύμφωνα μὲ τὰ πιὸ πάνω ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 237 κατεῖχε τὰ ἀξιώματα «τοῦ ἐπὶ τοῦ κεράσματος» καὶ τοῦ «πρωτοστράτορα». Θεωρῶ ἀπίθανο κάτω ἀπ᾽ τὴν ἔκφραση τοῦ Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης νὰ κρύβεται ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 156, ὁ νόθος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α´) ἀπ᾽ τὴ Θεοδώρα Κ. 150, τὸν ὁποῖον ὁ ἱεράρχης ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν ἡγεμόνα ἀνάφερε ὡς «ἀνεψιαδοῦν» τοῦ Μανουὴλ (α´) καὶ ὄχι ὡς νόθο γιό. ᾽Αλλὰ ἂς λάβωμε ὑπόψη μας τὸν Χωνιάτην, σ. 384, πὼς ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 237 ἦταν «γιὸς γιοῦ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α´)». Μᾶς εἶναι γνωστοὶ 14 πρωτανεψιοὶ τοῦ Μανουὴλ (α´), ἑνὸς τῶν ὁποίων γιὸς ἦταν ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 237, οἱ ἑξῆς:

1. ᾽Ανδρόνικος Κ. 124,	γιὸς τῆς Μαρίας Κ. 75
2. [᾽Αλέξιος] Κ. 125,	» » » » »
3. ᾽Ιωάννης Κ. 128,	» τοῦ ᾽Ανδρόνιου Κ. 76
4. ᾽Αλέξιος Κ. 132,	» » » » »
5. ᾽Ιωάννης Κ.Κ. 133,	» τῆς ῎Αννας Κ. 77
6. ᾽Αλέξιος Κ.Κ. 134,	» » » » »
7. ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135,	» » » » »
8. ᾽Αλέξιος Κ. 137,	» τοῦ ᾽Ισαάκιου Κ. 78
9. ᾽Ιωάννης Κ. 139,	» » » » »
10. ᾽Αλέξιος Κ. 144,	» τῆς Θεοδώρας Κ. 79
11. ᾽Ιωάννης Κομν. Βατ. 147,	» τῆς Εὐδοκίας Κ. 80
12. ᾽Ανδρόνικος Κομν. Βατ. 148,	» » » » »

πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1155[8].

῾Ο ᾽Ανδρόνικος Κομν. Βατ. 148 πῆρε μέρος μαζὶ μὲ τὸ νεώτερο ἀδελφό του ᾽Αλέξιο Κομν. Βατ. 152 στὶς συνόδους τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[9] καὶ τῆς 6ης τοῦ Μάρτη (τοῦ 1166)[10], καὶ μόνος του, χωρὶς τὸν ἀδελφό του, στὴ

13. ᾽Ισαάκιος Κομν. Βατ. 151,	» » » » »
14. ᾽Αλέξιος Κομν. Βατ. 152,	» » » » »

᾽Απ᾽ αὐτοὺς πρέπει νὰ ἀποκλειστοῦν αὐτοὶ ποὺ φέρουν τὸ ὄνομα ᾽Αλέξιος (οἱ ὑπ᾽ ἀριθ. 125, 132, 134, 137, 144 καὶ 152). ῾Ο ᾽Ανδρόνικος Κ. 124 καὶ ὁ ᾽Ισαάκιος Κ.Β. 151, δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν ἀπόχτησαν κἂν παιδιά. ῾Ο ᾽Ανδρόνικος Κ.Κ. 135 καὶ ὁ ᾽Ιωάννης Κ.Β. 147 εἶχαν γιοὺς μὲ τὸ ὄνομα ᾽Αλέξιος, τὸν ᾽Αλέξιον Κοντοστέφ. Κομν. 228 ὁ πρῶτος καὶ τὸν ᾽Αλέξιον Κ. 236 ὁ δεύτερος, τῶν ὁποίων ἡ σταδιοδρομια μᾶς εἶναι γνωστή, καὶ εἶναι ὁλότελα διάφορη ἀπ᾽ αὐτὴ τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 237. ῾Ο ᾽Ιωάννης Κ. 139 πέθανε σὲ βρεφικὴ ἡλικία καὶ φυσικὰ δὲν ἀπόχτησε παιδιά. ῾Ο ᾽Ιωάννης Κ. 128 καὶ ὁ ᾽Ιωάννης Κ.Κ. 133, δὲν εἶχαν γιοὺς μὲ τὸ ὄνομα ᾽Αλέξιος, ἀλλὰ ὁ μὲν πρῶτος εἶχε γιὸ τὸ Μανουὴλ Κ. 213, ὁ δὲ δεύτερος τὸ Στέφανο Κ.Κ. 223. ῾Ο ᾽Ιωάννης Κ. 128 ὅμως φέρεται ὡς πατέρας τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 237 ἀπ᾽ τὸν Ch. Brand, Byzantium confronts the West, ὁ ὁποῖος, σ. 54, γράφει: Alexius Comnenus the Cupbearer, a son of Alexius the protosebastos' older brother John, καὶ σ. 161: he was probably a nephew of Alexius the protosebastos. ᾽Αλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 237 νὰ ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ ᾽Ιωάννη Κ. 128 καὶ ἕνας πρωτανεψιὸς τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 132, ἐνῶ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ὑπῆρξε ἕνας ἐχτρὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. ῎Επειτα σὲ καμιὰ πηγὴ δὲν ἀναφέρεται πὼς ὁ πολὺ γνωστὸς μέχρι τοῦ 1176 ποὺ σκοτώθηκε ᾽Ιωάννης Κ. 128 εἶχε γιὸ μὲ τὸ ὄνομα ᾽Αλέξιος. ῎Ετσι δὲν ὑπολείπεται ἀπ᾽ τοὺς πρωτανεψιοὺς τοῦ Μανουὴλ (α´) γιὰ νὰ εἶναι πατέρας τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 237, παρὰ ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ.Β. 148. ῾Η ὑπόθεση αὐτὴ ἐνισχύεται καὶ ἀπ᾽ τὶς προαγωγὲς ποὺ ἔκανε ὁ Μανουὴλ (α´) μετὰ τὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου (17.IX.1176), ποὺ σ᾽ αὐτὴ ἔπεσε ὁ ᾽Ιωάννης Κ. 128, ἔχοντας τὸν τίτλο τοῦ πρωτοσέβαστου. Τότε πρωτοσέβαστος ὀνομάστηκε ὁ μέχρι τότε πρωτοστράτορας ᾽Αλέξιος Κ. 132, ἀδελφὸς τοῦ ᾽Ιωάννη Κ. 128, ἐνῶ στὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοστράτορα ὑψώθηκε ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 237, ἀκριβῶς γιατὶ ἦταν γιὸς τοῦ ἄλλου μεγάλου θύματος τῆς Νεοκαισάρειας, μάχης παράλληλης πρὸς ἐκείνη τοῦ Μυριοκέφαλου, τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ.Β. 148, βλ. πάνω σ᾽ αὐτὸ Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 533, ὑ. 182, καὶ πιὸ πάνω προσωπογραφία ᾽Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 30-36. Κοντὰ στὰ πιὸ πάνω ἔχομε καὶ μαρτυρία δυτικῆς προέλευσης τοῦ Litta, Marchesi di Monferrato, Tavola V, τὸν ὁποῖον Πίνακα V μοῦ ἔστειλε κατόπι παράκλησής μου ὁ διευθυντὴς τῆς ᾽Εθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Torino καθηγητὴς Stelio Bassi (σὲ φωτοτυπία)· τὸν καθηγητὴ εὐχαριστῶ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ θέση. ᾽Απ᾽ τὸν Πίνακα V καὶ τὰ σχόλια τοῦ M. Deporte προκύπτει πὼς «ὁ πρωτοστράτορας ᾽Αλέξιος Κ. (237), γιὸς τοῦ ᾽Ανδρόνικου (148), γιοῦ τῆς Εὐδοκίας (80), κόρης τοῦ αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης ᾽Ιωάννη (34), παντρεύτηκε τὴν ᾽Ιωάννα ἢ ᾽Ιορδάνα τοῦ Montferrat, βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 36.

8. Τὸ 1176 ποὺ ὁ ᾽Αλέξιος Κ. 237 ὑψώθηκε σὲ πρωτοστράτορα πρέπει νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 21 περίπου χρονῶ.
9. Χωνιάτης, Θησ. ᾽Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 236· βλ. τὸ κείμενο πιὸ πάνω, ὑ. 2.
10. Χωνιάτης, Θησ. ᾽Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253: τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν τοῦ μακαρίτου περιποθήτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας, τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου, τοῦ τε κυροῦ ᾽Ανδρονίκου καὶ τοῦ κυροῦ ᾽Αλεξίου·

σύνοδο τῆς 30ης τοῦ Γενάρη τοῦ 1170[11].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148 ἦταν ἕνας ἐξαίρετος στρατιωτικὸς ἄντρας, ὁλότελα στὸ θεῖο του βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἀφοσιωμένος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του Ἰωάννης Κομν. Βατ. 147.

Ἀπ᾿ τὴν ὅλη στρατιωτική του σταδιοδρομία δὲ γνωρίζομε, παρὰ τὴν τελευταία του πολεμικὴ πράξη, ποὺ σ᾿ αὐτὴ βρῆκε ἕνα ἡρωϊκὸ θάνατο, κ᾿ ἔτσι βλέπομε πὼς ἦταν ἕνας ἀντάξιος ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη Κομν. Βατάτζη 147.

Τὸ 1176 ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148 ἦταν ἕνας ἄντρας 43 περίπου χρονῶ καὶ θὰ ἔπρεπε ὡς τότε νὰ εἶχε ἐξελιχτῆ σὲ δόκιμο στρατηγό, καθὼς θὰ εἶχε φοιτήσει στὴ στρατιωτικὴ σχολὴ τοῦ θείου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

Κατὰ τὴν πιὸ πάνω χρονολογία, ἐνῶ ὁ θεῖος του αὐτοκράτορας ξεκίνησε γιὰ τὸ μεγάλο ἐναντίον τῶν Τούρκων πόλεμο, θέλοντας νὰ τοὺς χτυπήση στὴν καρδιά, σ᾿ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν πρωτεύουσα τῶν Σελτζουκιδῶν, τὸ Ἰκόνιο, μὲ περίλαμπρο ἀλήθεια ἐπιτελεῖο καὶ τὸν κύριο ὄγκο τῶν στρατευμάτων του, ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148 στάλθηκε στὸ βορειοδυτικὸ μέτωπο τῆς Μ. Ἀσίας, κοντὰ στὴ Νεοκαισάρεια[12].

Ἐπικεφαλῆς ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατάτζης 148 ἑνὸς σώματος 30.000 ἀνδρῶν[13], ποὺ στρατολογήθηκαν στὴν Παφλαγονία καὶ στὴν Ἡράκλεια τοῦ Πόντου[14], μαζὶ μὲ τὸν Δανισμενδίτη ἐμίρη τῆς Καππαδοκίας Dhoül Noûn[15], στάλθηκε νὰ χτυπήση τοὺς Τούρκους τῆς Ἀμάσειας[16], κ᾿ ἔπειτα νὰ πολιορκήση καὶ νὰ ἐκπορθήση τὴ Νεοκαισάρεια[17].

Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ Δανισμενδίτης πρίγκιπας εἶχε ἀκόμη σ᾿ αὐτὲς τὶς περιοχὲς ὀπαδούς· ἡ προσπάθεια ποὺ ἔκανε τὴν περασμένη χρονιὰ ἐναντίον τῆς Ἀμάσειας ὁ Dhoül Noûn μᾶς πείθει γι᾿ αὐτὸ καὶ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμε πὼς μερικὲς ἀπ᾿ τὶς παλιὲς κτήσεις τοῦ ἄλλοτε ἰσχυροῦ πριγκιπάτου τῶν Δανισμενδιτῶν ἡγεμόνων δὲν ἀναγνώριζαν παρὰ ἀτελῶς τὴν ἐξουσία τοῦ σουλτάνου Kilidj Arslan II τοῦ Ἰκονίου[18].

Οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ εἶναι πολὺ λιγόλογοι πάνω στὴν ἐπιχείρηση ποὺ διεξήγαγε ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148 καὶ οἱ μόνες λεπτομέρειες ποὺ κατέχομε εἶναι αὐτὲς ποὺ μᾶς δίδει ὁ Ἰακωβίτης πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Σύρος καὶ ποὺ ἀναφέρονται στὴν πολιορκία τῆς Νεοκαισάρειας[19].

Σύμφωνα μὲ αὐτὸν οἱ ὑπερασπιστὲς αὐτῆς τῆς πόλης ἐπιζήτησαν νὰ ρίξουν

11. L. Petit, Documents inédits, VV 11 (1904), σ. 479· βλ. τὸ κείμενο πιὸ πάνω, ὑ. 2.
12. F. Chalandon, τ. II, σ. 506 κεξ. M. Levtchenko, Byzance, γαλλ. μετάφρ. P. Mabille, σ. 233· ἑλλην. μετάφρ. τοῦ 1953, σ. 229· ἑλλην. μετάφρ. Γιάνη Βεστάκη τοῦ 1955, σ. 289.
13. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. Chabot, τ. III, σ. 369· Bar Hebraeus, Chronicon, τ. II, σ. 385.
14. Χωνιάτης, σ. 236· Κίνναμος, σ. 300.
15. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 369· βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ.Κ. 134, ὑ. 64.
16. Χωνιάτης, σ. 236.
17. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 369· Κίνναμος, σ. 300.
18. F. Chalandon, τ. II, σ. 506.
19. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 369· καὶ ὁ ἀντιγραφέας του Bar Hebraeus, Chronicon, τ. II, σ. 385.

τὴ διχόνοια ἀνάμεσα στὸν Ἀνδρόνικο Κομν. Βατ. 148 καὶ τὸν Dhoül Noûn, καὶ γιὰ νὰ πετύχουν τὸ σκοπό τους, ἔρριξαν μὲ τόξα στὸ βυζαντινὸ στρατόπεδο ἐπιστολὲς μὲ τέτοιο περιεχόμενο, ποὺ ἔκαναν τὸ Βυζαντινὸ πρίγκιπα νὰ πιστεύση πὼς ὁ Dhoül Noûn, τὸν πρόδιδε, κάτι ποὺ δὲν ἦταν βέβαια ἀληθινό.

Ἀπὸ τότε, ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἀρχηγοὺς τῆς δανισμενδο-βυζαντινῆς παράταξης ἡ καχυποψία ἐμφυλλοχώρησε, καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148, καθὼς φοβόταν πὼς σὲ κάθε στιγμὴ θὰ προδοθῆ ἀπ᾿ τὸ Δανισμενδίτη σύμμαχό του, δὲν προώθησε τὴν πολιορκητικὴ ἐπιχείρηση μὲ τὸ σφρίγος καὶ τὴ ρωμαλαιότητα ἐκείνη ποὺ ἀπαιτοῦνταν[20].

Μιὰ πετυχεμένη ἔξοδος τῶν πολιορκουμένων, οἱ ὁποῖοι μὲ ἐ πιτηδειότητα σκόρπισαν τὴν ψεύτικη εἴδηση τοῦ θανάτου τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἔρριξε τὴν ἀταξία καὶ τὴ σύγχυση στὸ βυζαντινὸ στρατόπεδο. Πάνω στὸ κρίσιμο αὐτὸ σημεῖο ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148 ρίχτηκε μέσα στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ του, προσπαθῶντας νὰ συγκρατήση τὴν κατάσταση, ἀλλὰ σ᾿ αὐτὴ τὴν προσπάθεια βρῆκε τὸ θάνατο –πρῶτο μισὸ τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1176– καθὼς χτυπήθηκε ἀπὸ ἐχτρικὸ χέρι. Ὁ θάνατός του μετέβαλε αὐτὴ τὴν κακότυχη ἔκβαση σὲ καταστροφή· ὁ βυζαντινὸς στρατός, καθὼς κυριεύτηκε ἀπὸ πανικό, ἐγκατάλειψε τὴν πολιορκία τῆς Νεοκαισάρειας καὶ ἡ ὑποχώρηση ὑπῆρξε μιὰ ἀληθινὴ φυγή[21].

Τὸ πτῶμα τοῦ γενναίου Ἀνδρόνικου Κομν. Βατ. 148 ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἔκοψαν τὸ κεφάλι τοῦ ἥρωα, τὸ βαλσάμωσαν, καὶ τὸ ἔστειλαν στὸ σουλτάνο Kilidj Arslan II, μὲ πομπὴ θριάμβου, κι αὐτὸς ὁ τελευταῖος, τὴν τραγικὴ ἐκείνη μέρα τῆς 17ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1176, καθὼς ξέρομε, γιὰ νὰ ἐπιτείνη ἀκόμη πιὸ πολὺ στὶς τάξεις τῶν Βυζαντινῶν στὸ Μυριοκέφαλο τὴ σύγχυση καὶ τὴν ταραχή, πρόσταξε νὰ περιφέρουν μὲ ἀλαλαγμοὺς πάνω σ᾿ ἕνα καμάκι αὐτὸ τὸ κεφάλι τοῦ Ἀνδρόνικου Κομν. Βατ. 148, ποὺ ἀπὸ μακρυὰ εἶδε μὲ ἄλγος καὶ ταραχὴ κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ θεῖος του βασιλέας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[22].

Καὶ οἱ δυὸ ἐναντίον τῶν Τούρκων ἐκστρατεῖες τοῦ 1176, ἀπότυχαν ἀπὸ βαριὰ λάθη τῶν δικῶν μας. Ὁ Μανουὴλ (α΄) πολὺ ἀπερίσκεπτα διακινδύνευσε τὴν τύχη τῆς μεγάλης στρατιᾶς του, τῆς τόσο δαπανηρῆς γιὰ τὸ Κράτος, στὰ στενὰ τῶν ἄγριων βουνῶν τῆς Φρυγίας. Ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148, στρατιώτης καὶ πολέμαρχος γενναῖος, ἀφέθηκε νὰ πέση στὶς πλεκτάνες ποὺ τοῦ ἔστησε ὁ πανέξυπνος Τοῦρκος φρούραρχος τῆς Νεοκαισάρειας.

Ἔτσι οἱ Τοῦρκοι, μετὰ τὴν ἐγκληματικὴ ἐνέργεια τοῦ Μιχαὴλ (ζ΄) Δούκα καὶ

20. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 369. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 507.
21. Μιχαὴλ ὁ Σύρος, τ. III, σ. 369· Χωνιάτης, σ. 236· Σκουταριώτης, σ. 287. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 507.
22. Χωνιάτης, σ. 236. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 507, καὶ προσωπογραφίαν Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ὑ. 215-217.

τὶς προδοσίες τοῦ Νικηφόρου (γ΄) Βοτανειάτη (1077) καὶ τοῦ Νικηφόρου Μελισσηνοῦ (1080), τοῦ συζύγου τῆς Εὐδοκίας Κ. 13, ποὺ τοὺς ἔφεραν στὴν καρδιὰ τῆς Μ. Ἀσίας[23], ἐγκαταστάθηκαν γιὰ τὰ καλὰ στὶς πόλεις της, καὶ ὅλες οἱ ἐλπίδες γιὰ νὰ ἐκδιωχτοῦν, μετὰ τὶς μάχες τοῦ Μαντζικέρτ (1071), τοῦ Μυριοκέφαλου καὶ τῆς Νεοκαισάρειας, ἔσβησαν[24].

Κοντὰ σ᾽ αὐτὰ ὅμως πρέπει κανεὶς νὰ ἀναγνωρίση πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148, ἂν δὲ διέθετε τὴ στρατηγικὴ εὐφυΐα τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωάννη Κομν. Βατ. 147, ἦταν ἴσος μὲ αὐτὸν στὴ γενναιότητα καὶ τὴν ἐπίγνωση τοῦ καθήκοντος.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148 διέθετε δική του σφραγίδα, ποὺ σ᾽ αὐτὴ προβάλλει τὴν προέλευσή του ἀπ᾽ τὴν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η Εὐδοκία Κ. 80 καὶ ἀπ᾽ τὸ δ ε σ π ό τ η Θεόδωρο Βατάτζη καὶ τονίζει ἐμφαντικὰ πὼς ἦταν ἕνας ἀνεψιὸς Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τοῦ βασιλέα[25].

149. [Ἄννα] Κομνηνὴ Βατατζίνα (γένν. περὶ τὸ 1136 – † μετὰ τὸ 1186)

Ἡ Ἄννα[1] Κομν. Βατ. κόρη τοῦ Θεοδώρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1136[3].

23. Ἰω. Καραγιαννόπουλος, Κεντρόφυγοι καὶ κεντρόμολοι δυνάμεις στὸν βυζαντινὸ κόσμο, 15ον Διεθνὲς Συνέδριον Βυζ. Σπουδῶν, Athènes 1976, σ. 15-9.
24. M.V. Levtchenko, Byzance, γαλλ. μετάφρ., σ. 233· ἑλλην. μετάφρ. τοῦ 1953, σ. 229· ἑλλην. μετάφρ. τοῦ 1955, σ. 289.
25. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 4. Γιὰ τὸ δ ε σ π ό τ η ς ποὺ ἀναφέρεται στὸ Θεόδωρο Βατάτζη, βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κομν. Βατ. 148, ὑ. 4.

149.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Ἄννας Κ. 77. Τὸ ὄνομα προκύπτει ἀπ᾽ τὴν ἀνεπιβεβαίωτη πηγὴ τοῦ Παχώριου Σιναΐτη, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 20. ἀνεπιβεβαίωτη πηγὴ τοῦ Παχώριου Σιναΐτη, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 20.

2. Χωνιάτης, σ. 507: ἦν γὰρ σώφρων ἡ γυνὴ (τοῦ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ), οὗ χάριν καὶ καλὴν ἐν γυναιξὶ κατωνόμαζεν ὁ πρὸς μητρὸς αὐτῆς θεῖος ὁ αὐτοκράτωρ Μανουήλ, καὶ οἷόν τι ἐκ τοῦ γένους ὀσφράδιον. Σκουταριώτης, σ. 382. Δηλ. ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἦταν θεῖος της ἀπ᾽ τὴ μητέρα της, ἕνας ἀδελφὸς τῆς μητέρας της· ἤδη ἡ S. De Jongh, σ. 74, διέκρινε πὼς αὐτὴ ἡ μητέρα της ἀπ᾽ τὶς τέσσερις ἀδελφὲς τοῦ Μανουὴλ (α΄) ἦταν ἡ Εὐδοκία Κ. 80, ἡ σύζυγος τοῦ Θεοδώρου Βατάτζη, αὐτὸ ποὺ μᾶς ἐπιβεβαίωσε καὶ ἡ ἀνεξέλεγκτη πηγὴ τοῦ Παχώμιου Σιναΐτη, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 20.

3. Ἡ S. De Jongh, σ. 74, τοποθετεῖ τὴ γέννησή της περὶ τὸ 1152, καθὼς τὴ φέρνει πὼς περὶ τὸ 1167 (;) παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν Κομνηνόν, παραβλέποντας πρῶτο μὲν πὼς ἡ μητέρα της Εὐδοκία Κ. 80 πέθανε μᾶλλον πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1150, καὶ δεύτερο πὼς ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. ἦταν ὁ δεύτερος ἄντρας της. Ἡ Ἄννα Κομν. Βατ. 149 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1136, καθὼς ἀνάμεσα στὸν Ἀνδρόνικο Κομν. Βατ. 148 καὶ αὐτὴ θὰ μεσολάβησε ἡ γέννηση δυὸ ἀδελφῶν της ποὺ θὰ ἔφεραν τὰ ὀνόματα Εἰρήνη καὶ Μαρία, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 17.

4. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις κτλ., Σημ. 12, εἰς Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 20.

Περὶ τὸ 1150 παντρεύτηκε τὸν Νικηφόρον Συναδηνόν, μέλος τῆς γνωστῆς μας βυζαντινῆς ἀριστοκρατικῆς οἰκογένειας, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[4].

Ὁ Νικηφόρος Συναδηνὸς πέθανε σὲ μιὰ ἄγνωστη σὲ μᾶς χρονολογία, πάντως πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1166, καθὼς κατ᾽ αὐτὸ τὸ ἔτος ἡ Ἄννα Κομν. Βατ. 149 παρουσιάζεται νὰ εἶναι παντρεμένη μὲ τὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν Κομνηνόν, χωρὶς νὰ ξέρωμε ἂν τότε ἔγινε ὁ γάμος ἢ καὶ πολὺ προηγουμένως, ποὺ φαίνεται καὶ τὸ πιὸ πιθανό[5].

5. Στὴ σύνοδο τῆς 6ης.ΙΙΙ.1166, PG 140, στ. 253, παρακάθησε στὴν κατηγορία «τῶν γαμβρῶν ἀπὸ πρωτανεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ποὺ ἦταν κόρη ἀδελφῆς του», τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, ποὺ σημαίνει πὼς ἦταν ἤδη παντρεμένος μὲ τὴν Ἄννα Κομν. Βατ. 149. Σ᾽ αὐτὴ τὴ σύνοδο μετὰ τοὺς πρωτανεψιοὺς καὶ πρωτεξαδέλφους τοῦ Μανουὴλ(α΄) παρακάθησαν οἱ ἑξῆς τεσσάρων κατηγοριῶν γαμβροὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν· α) «οἱ πανσέβαστοι σεβαστοὶ καὶ γαμβροὶ τοῦ βασιλέα», ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας (ἢ Μακροδούκας), σύζυγοι τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Μανουὴλ (α΄) Μαρίας Κ. 129 καὶ Ἄννας Κ. 140 ποὺ ἦσαν κόρες σεβαστοκρατόρων, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76 ἡ πρώτη καὶ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 ἡ δεύτερη· β) «οἱ πανσέβαστοι σεβαστοὶ καὶ γαμβροὶ» Ἰωσὴφ Βρυέννιος καὶ Ἰωάννης Ἀρβαντηνός, ποὺ ἦσαν σύζυγοι τῶν πρωτεξαδέλφων τοῦ Μανουὴλ (α΄) Μαρίας Κ. 85 καὶ Ἄννας Κ. 86 ποὺ ἦσαν κόρες σεβαστοκράτορα, τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 36· γ) «οἱ πανσέβαστοι σεβαστοὶ» ποὺ δὲν ἀναφέρονται ὡς «γαμβροὶ τοῦ βασιλέα» Λέων Καμύτερ ἢ Καμύτζης, Ἀλέξιος Βρανᾶς καὶ Νικηφόρος Βρυέννιος, σύζυγοι τῶν ἀνεψιῶν τοῦ Μανουὴλ (α΄), οἱ ὁποῖες ἀνεψιὲς δὲν ἦσαν κόρες σεβαστοκρατόρων, ἀλλὰ κόρες ἀπὸ ἀδελφές του καὶ συνεπῶς ἦσαν γαμβροὶ πιθανὸν τῆς Θεοδώρας Κ. 79 ὁ Λέων Καμύτζης, πρόσωπο ἄγνωστο ἀπὸ ἀλλοῦ, τῆς Εὐδοκίας Κ. 80 ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς καὶ τῆς Ἄννας Κ. 77 ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ γαμβροὶ ἀπὸ κόρες τῶν πορφυρογεννήτων πριγκιπισσῶν δὲν ἀναφέρονταν ὡς «γαμβροὶ τοῦ βασιλέα» ἀλλὰ ὡς γαμβροὶ τῆς τάδε καὶ τάδε «πορφυρογέννητης ἀδελφῆς τοῦ βασιλέα», βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 146, ὑ. 5 (PG 140, στ. 177), ὅπου ὁ ἄντρας της Ἰωάννης Ἄγγελος παρουσιάζεται ὡς «γαμβρὸς τῆς πορφυρογέννητης ἀδελφῆς τοῦ βασιλέα Θεοδώρας Κ. 79» καὶ ὄχι ὡς «γαμβρὸς τοῦ βασιλέα»· σὲ ἄλλο σημεῖο εἶναι ποὺ βλέπομε μιὰ σοβαρὴ ἀνακολουθία: πὼς ὁ γαμβρὸς τῆς πρεσβύτερης ἀπ᾽ τὶς ἄλλες δυὸ ἀδελφῆς, τῆς π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ο υ Ἄννας Κ. 77, ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος, ἀναφέρεται σ᾽ αὐτὴ τὴν κατηγορία τῶν γαμβρῶν τρίτος, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἀναφέρεται πρῶτος; χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία, ἢ θὰ πρόκειται γιὰ ἀφηρημάδα τοῦ Χωνιάτη ἢ γιὰ λάθος τῶν ἀντιγραφέων· δ) «ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς» ποὺ δὲν ἀναφέρεται ὡς «γαμβρὸς τοῦ βασιλέα», ὁ Γουδέλης Τζυκανδήλης, σύζυγος τῆς πρωτεξαδέλφης τοῦ Μανουὴλ (α΄) Εὐδοκίας Κ. 94, ἡ ὁποία δὲν ἦταν κόρη σεβαστοκράτορα, ἀλλὰ κόρη τῆς θείας του, τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Θεοδώρας Κ. 38. Γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς τὸ πρωτόκολλο ἦταν τὸ πᾶν· καὶ ἡ τελευταία λεπτομέρεια εἶχε τὴν αἰτία της καὶ τίποτε δὲ γινόταν ἀμελέτητο ἢ κατὰ τύχη. Ἡ S. De Jongh, σ. 74, ὑ. 7, καθὼς δὲν ἦταν βαθιὰ χωμένη στὴν ψυχολογία καὶ τὸ πνεῦμα τῶν Κομνηνῶν, ἀναρωτιέται μήπως ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς τὸ 1166 ὡς μνηστῆρας τῆς Ἄννας Κομν. Βατ. 149 ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ «πανσέβαστου σεβαστοῦ» καὶ γι᾽ αὐτὸ ἀναφέρεται μετὰ τοὺς «πανσέβαστους σεβαστοὺς καὶ γαμβροὺς τοῦ βασιλέα»· δὲν εἶναι τόσο ὁ τίτλος ποὺ ἔφερε ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς, αὐτὸς ποὺ μᾶς κάνει νὰ τὸν θεωροῦμε ἕνα γαμβρὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ὅσο ἡ θέση ποὺ κατέχει στὴν παράθεση ἐκείνων ποὺ παραστάθηκαν στὴ σύνοδο, ἀμέσως μετὰ τοὺς γαμβροὺς τῆς δεύτερης κατηγορίας καὶ πρὶν ἀπ᾽ τὸ γαμβρὸ τῆς τέταρτης κατηγορίας. Τὸν τίτλο τοῦ

Ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. ἦταν ἕνας τριτοεξάδελφος τῆς Ἄννας Κομν. Βατ. 149, ὡς ἕνας γιὸς τῶν «πανσεβάστων σεβαστῶν» Μιχαὴλ Βρανᾶ καὶ Μαρίας Κ., μιᾶς ἐγγονῆς τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαακίου Κ. 12[6].

Ἦταν ἕνας γάμος ἕβδομου βαθμοῦ συγγενείας ποὺ μὲ πολὺ σκληρὰ λόγια ἡ σύνοδος τῆς 11ης.IV.1166 εἶχε καταδικάσει: «Ἡ μετριότητά μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου ἀρχιερεῖς», ἀποφαινόταν ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠολης Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης (1157-1170), «θέμε ὁλότελα νὰ περικόψωμε τὴν κακοῦργο καὶ ἐκπληκτικὴ πρόθεση ἐκείνων ποὺ στηρίζονται σὲ μιὰ ἀπόφανση τοῦ ἁγιώτατου πατριάρχη (τῆς ΚΠολης) Ἀλέξιου τοῦ Στουδίτη (1025-1043), γιὰ νὰ μὴ ἐμποδίζωνται οἱ ἐξ αἵματος ἕβδομου βαθμοῦ γάμοι. Θέμε ἀπ᾽ τὴ ρίζα του νὰ περικόψωμε τὸ κακό, γιὰ νὰ μὴν ἔρχωνται στὸν κόσμο βλαστήματα παρανομίας, γιὰ νὰ μὴ πληθύνωνται λερωμένα παιδιά, γιὰ νὰ μὴν αὐξάνωνται γιοί, ποὺ θὰ εἶναι ξένοι πρὸς τὸ θεϊκὸ νόμο. Ψηφίζομε ἀπὸ σήμερα, ὅσοι τέτοιοι γάμοι ἔγιναν στὸ παρελθὸν νὰ μείνουν ἀδιάσπαστοι, ἀλλὰ ἀπὸ τώρα καὶ στὸ ἑξῆς, αὐτοὶ ποὺ θὰ τολμήσουν νὰ κάνουν ἕνα τέτοιο γάμο, ὄχι μόνο νὰ μὴν ἀπολαύσουν τὸ σκοπό τους, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴ διάλυση τοῦ τέτοιου γάμου νὰ

«πανσέβαστου σεβαστοῦ» δὲν ἀποκλείεται ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς νὰ ἔλαβε καὶ ὡς ἕνας γιὸς τῶν «πανσεβάστων σεβαστῶν» Μιχαὴλ Βρανᾶ καὶ Μαρίας Κ., ἐγγονῆς τοῦ Ἰσαακίου Κ. 12, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 6, γιατὶ «un fils de sébaste est lui aussi sébaste», βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 228.

6. Παχώμιος Σιναΐτης, Σημειώσεις κτλ., Σημ. 12, εἰς Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419, ὑ. 20, ὅπου ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς ἀναφέρεται ὡς ἕνας γιὸς «τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ Μιχαὴλ Βρανᾶ καὶ τῆς Μαρίας Κ., ἐγγονῆς τοῦ Ἰσαακίου Κ. 12». Κοντὰ σ᾽ αὐτὴ τὴ μαρτυρία ἔχομε καὶ τὴ σφραγίδα του, ἀπ᾽ τὴν ὁποία βγαίνει πὼς ὁ πατέρας του ἦταν ἕνας Βρανᾶς καὶ ἡ μητέρα του μιὰ Κομνηνή· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2734, σ. 1541-42:

Τῶν γραμμάτων σφράγισμα τῶν Ἀλεξίου
ἐκ πατρόθεν Βρανᾶν μὲν ἐκ δὲ μητρόθεν
Κομνηνοφυοῦς ὡς σεβαστὸς ἀξίαν.

Ἡ πιθανὴ γενεαλογία του ἔχει ὡς ἑξῆς:

Ἰσαάκιος Κ. 12 Χ Εἰρήνη Ἀλανίας
Ἀλέξιος Κ. 25 Χ Ζωή;
Μαρία Κ. Χ Μιχαὴλ Βρανᾶς
Ἀλέξιος Βρανᾶς Κομνηνός –Χ– Ἄννα Κ. Βατ. 149

Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15 Χ Εἰρήνη Δούκαινα
Ἰωάννης (β΄) Κ. 34 Χ Εἰρήνη Οὐγγαρίας
Εὐδοκία Κ. 80 Χ Θεόδωρος Βατάτζης
Ἄννα Κ. Βατ. 149

Συγγένεια ὅμοια πρὸς ἐκείνην τοῦ Ἀλέξιου Κ. 144 μὲ τὴν Ἄνναν Κομν. Δούκαιναν, βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κ. 144, ὑ. 4 καὶ 5, καὶ τοῦ Ἰσαάκιου Κομν. Βατ. 151 μὲ τὴν Εἰρήνη Κ., βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Κομν. Βατ. 151, ὑ. 3, 6 καὶ 8.

7. Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 97-8.

ἀφορίζωνται, καθὼς ἀνακατώνουν συγγενικὰ αἵματα, καὶ οἱ ἱερωμένοι ποὺ θὰ εὐλογήσουν τέτοιους γάμους νὰ καθαιροῦνται»[7].

Μὲ τέτοια ματαιόσπουδα πράματα ἀσχολοῦνται οἱ ταγοὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τότε καὶ σήμερα, παραβλέποντας πὼς ἡ Αὐτοκρατορία πήγαινε κατὰ γκρεμὸ ἀπ᾽ τὴν ἄγρια καταπίεση τῶν κατώτερων τάξεων τῶν πόλεων καὶ τῶν ἀγροτῶν τῆς ὑπαίθρου ποὺ ἔκαναν τόσο ὄχι λίγοι Κομνηνοὶ πρίγκιπες, ἐνσαρκωτὲς τοῦ ἰοῦ τοῦ μιλιταρισμοῦ καὶ ἐπισφραγιστὲς τῆς ἀπολυταρχικῆς διακυβέρνησης, καὶ ἄλλοι μεγάλοι φεουδάρχες, ἀλλὰ ὄχι πιὸ λίγο καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἡγούμενοι τῶν πολλῶν μεγάλων μοναστηριῶν τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. Ἐξάλλου τὶς ἴδιες αὐτὲς γελοῖες ἀποφάνσεις τους, οἱ ἴδιοι πρῶτοι τὶς καταπατοῦσαν γιὰ τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν.

Ὁ γιὸς τοῦ πολὺ γνωστοῦ μας πανσέβαστου σεβαστοῦ Μιχαὴλ Βρανᾶ, ἑνὸς ἐξαίρετου στρατιωτικοῦ ἄντρα[8], καὶ τῆς Μαρίας Κ., μιᾶς ἐγγονῆς τοῦ πρώτου σεβαστοκράτορα Ἰσαακίου Κ. 12[9], ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς Κομνηνός[10], ἦταν κι᾽ αὐτὸς ἕνας στρατιωτικὸς ἄντρας, ἀνώτερος ἀπ᾽ τὸν πατέρα του.

Ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. ὡς ἕνας δισέγγονος τοῦ πρώτου σεβαστοκράτορα, εἶχε πολὺ ἀπομακρυνθῆ ἀπ᾽ τὸ βασιλικὸ κλάδο τῶν Κομνηνῶν, κι ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἔκανε τὸ πᾶν γιὰ νὰ τὸν φέρη μέσα στοὺς κόλπους τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας. Θέλησε νὰ τοῦ δώση, καὶ τοῦ ἔδωσε, γιὰ γυναίκα του τὴν ἴδια τὴν ἀδελφὴ τῆς ἐρωμένης του Θεοδώρας Κ. 150, τὴν Ἄννα Κομν. Βατ. 149, «μιὰ πολὺ φρόνιμη καὶ συνετὴ πριγκίπισσα, ποὺ τὰ λόγια της ἦσαν πολὺ λίγα, καθὼς ἁρμόζει στὶς γυναῖκες», καὶ τὴν ὁποία, καθὼς κολάκευε, ὡς μιὰ ἀδελφὴ τῆς ἐρωμένης του, τὴ διαλαλοῦσε «ὡς τὸ καλλιστεῖο τοῦ γυναικείου κόσμου καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ὡς τὸ ἐξαιρετικὸ στολίδι τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν»[11].

Ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. εἴτε μὲ τὸ γάμο του μὲ τὴν Ἄννα Κομν. Βατ. 149, εἴτε ὡς ἕνας γιὸς τῶν «πανσεβάστων σεβαστῶν» Μιχαὴλ Βρανᾶ καὶ Μαρίας Κ., ἔλαβε ἀπ᾽ τὸ δευτεροεξάδελφο τῆς μητέρας του βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον καὶ μᾶς

8. Γιὰ τὸν Μιχαὴλ Βρανᾶ, βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 27.
9. Γιὰ τὴ Μαρία Κ., καθὼς δὲν εἶναι βέβαιο ἂν ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Ἀλέξιου Κ. 25, ἐνῶ εἶναι βέβαιο πὼς ἦταν μιὰ ἐγγονὴ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 12, θὰ τὴν κατατάξωμε στοὺς σχετικὰ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς, ποὺ θὰ ἀναφερθοῦν ἀμέσως μετὰ τὴν τακτικὴ Γενεαλογία.
10. Καὶ ὁ Ἀλέξιος Βρ. Κομν. γιὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους θὰ ἀναφερθῆ σύντομα στοὺς σχετικὰ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς, καθὼς σ᾽ αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογραφία γίνεται ἐκτενὴς γι᾽ αὐτὸν λόγος.
11. Χωνιάτης, σ. 507, βλ. τὸ κείμενο πιὸ πάνω, ὑ. 2· Σκουταριώτης, σ. 382. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 198, ἑλλην. μετάφρ., σ. 556.

παρουσιάζεται στὴ σύνοδο τῆς 6ης.ΙΙΙ.1166[12] καὶ στὴ σφραγίδα του, ποὺ σ' αὐτὴ μὲ αὐταρέσκεια καυχιέται πὼς ἀπ' τὴ μητέρα του ἦταν ἕνας Κομνηνοφυής[13].

Ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. δὲν παρουσιάζεται, ἂν καὶ ἦταν, καθὼς ἀναφέρθηκε, ἕνας σπουδαῖος στρατιωτικός, καὶ πρέπει τότε νὰ εἶχε, κατὰ τὸ 1166, μιὰ ἡλικία περίπου 34 χρονῶ, νὰ ἀναπτύσση στρατιωτικὴ δράση κατὰ τὴν τελευταία περίοδο (1166-1180) τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81.

Εἶχε περιπέσει σὲ κάποια δυσμένεια; Δὲν εἶναι ἀπίθανο.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α') πρέπει νὰ θεωρήσωμε ὡς ὁλότελα βέβαιο πὼς ὁ Ἀλέξιος Βρ. Κ. καὶ ἡ γυναίκα του Ἄννα Κ. Βατ., ἀκολουθώντας τὴν ἀδελφή τους Θεοδώρα Κ. 150, ἀντιπολιτεύτηκαν τὴν κυβέρνηση τῆς ἀντιβασίλισσας Μαρίας - Ξένης τῆς Ἀντιόχειας.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς τὸ ὄνομά του δὲν προβάλλει μεταξὺ ἐκείνων ποὺ συνωμότησαν κατὰ τοῦ εὐνοούμενου τῆς ἀντιβασίλισσας Ἀλέξιου Κ. 132, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ μᾶς μείνη ἀμφιβολία πὼς θὰ ἦταν ἀπ' τοὺς πρώτους ποὺ τάχτηκε στὸ πλευρὸ τοῦ στασιαστῆ Ἀνδρόνικου Κ. 87 καὶ ἀπὸ τότε ἔμεινε στὸ πλευρό του μὲ ἀφοσίωση μέχρι τὸν καιρὸ τοὺλ. τῆς τύφλωσης τοῦ ἀνεψιοῦ τῆς γυναίκας του καὶ γιοῦ τῆς κουνιάδας του σεβαστοκράτορα Ἀλέξιου Κ. 156, ποὺ ἔγινε κατὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1185.

Καθὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 πῆρε στὰ χέρια του τὴν πραγματικὴ ἐξουσία, στὶς 16 τοῦ Μάη τοῦ 1182, μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χωνιάτης πὼς «τὰ λαμπρὰ ἀξιώματα καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ ὀφφίκια τὰ μεταβίβασε, καθὼς ἐκεῖνος νόμιζε, στοὺς γιούς του καὶ σὲ μερικοὺς ἄλλους ποὺ ἀπ' τὴν ἀρχὴ τὸν εἶχαν ἀκολουθήσει καὶ σὲ κείνους ποὺ προτιμώντας νὰ θεραπεύσουν τὴ ματαιοδοξία του καὶ νὰ ἐπιδιώξουν τὴν προαγωγή τους, παράβλεψαν τὸν ἐπαινετὸ δρόμο τῆς τιμῆς καὶ τοῦ δικαίου,τὸν ὁποῖον μέχρι τότε βάδιζαν»[14].

Καθὼς τότε εἶχε καθαιρεθῆ καὶ τυφλωθῆ ὁ ἀνωτέρω πρωθυπουργὸς τῆς τέως ἀντιβασίλισσας, ὁ πρωτοσέβαστος καὶ πρωτοβεστιάριος Ἀλέξιος Κ. 132, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, γιὰ λόγους ποὺ σήμερα δὲν μποροῦμε νὰ διευκρινίσωμε, ἐνέργησε, καὶ μέσω τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β') Κ. 155, ἀπένειμε τοὺς ἀνωτέρω τίτλους στὸν μέχρι τότε πανσέβαστον σεβαστὸν Ἀλέξιον Βραν. Κομν.[15].

12. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 253: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἀλεξίου τοῦ Βρανᾶ. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 5.
13. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 6.
14. Χωνιάτης, σ. 334· Σκουταριώτης, σ. 325. Δὲν ξέρομε ποιοὺς τίτλους καὶ ἀξιώματα ἔδωσε τότε στοὺς γιούς του Μανουὴλ Κ. 161 καὶ Ἰωάννην Κ. 162· οἱ τίτλοι ποὺ μὲ αὐτοὺς ἀργότερα παρουσιάζονται, τὸν τοῦ «σεβαστοκράτορα» ὁ πρῶτος καὶ τὸν τοῦ βασιλέως ὁ δεύτερος, τούς δόθηκαν μετὰ τὴν ἀνάρρηση τοῦ πατέρα τους στὸ θρόνο.
15. Ἡ τιτλοφορία τοῦ Ἀλέξιου Βραν. Κομν. ὡς πρωτοσεβάστου προκύπτει ἀπὸ σφραγίδα ποὺ δημοσίευσε ὁ V. Laurent, Médaillier, σ. 49, ἀριθ. 64:

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1183[16] ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 ἀναγορεύτηκε, καθὼς ξέρομε, καὶ στέφτηκε στὴν Ἁγια-Σοφιὰ αὐτοκράτορας[17], καὶ κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ Σεπτέμβρη ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ ἴδιου ἔτους (1183)[18], μὲ τὰ χέρια τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου Στεφάνου Ἁγιοχριστοφορίτη, τοῦ μεγάλου ἑταιρειάρχη Κωνσταντίνου Τρίψυχου καὶ τοῦ προϊσταμένου τῶν ραβδοφόρων (=διευθυντῆ τῆς ἀστυνομίας) Θεόδωρου Δαδιβρηνοῦ, ἔπνιξε τὸν ἄτυχο νεαρὸ συναυτοκράτορά του Ἀλέξιο (β') Κ. 155, ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο εἶχε καθαιρέσει τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, πάνω στὸ κρεββάτι του «μὲ χορδὴ τόξου»[19].

Ὁ πρωτοσέβαστος Ἀλέξιος Βραν. Κομν. μαζὶ μὲ τὸν Ἀνδρόνικο Λαπαρδᾶ, σύζ. τῆς Θεοδώρας Κ. 234, βρίσκονταν τότε κατὰ τὴ Ναϊσὸ καὶ τὴ Βρανίτζοβα, ἐπικεφαλῆς τῶν βυζαντινῶν στρατευμάτων, καὶ ἀμύνονταν κατὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ ΙΙΙ ποὺ ἀγωνιζόταν νὰ ἀποκαταστήση τὰ δίκαια τοῦ μικροῦ Ἀλέξιου (β') Κ. 155 καὶ τῆς χήρας μητέρας του Μαρίας-Ξένης τῆς Ἀντιόχειας, ὅσο βρίσκονταν ἀκόμη στὴ ζωή, ἔναντι τοῦ σφετεριστῆ[20].

Πρωτοσεβάστου τῶν γραφῶν Ἀλεξίου
σφραγὶς Βρανᾶ μὲν ἐκ πατρὸς γεναρχίας,
ρίζην δὲ μητρὸς Κομνηνοβλάστου κλάδου.

Ὁ V. Laurent, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 51 παρατηρεῖ πὼς οἱ δυὸ πρῶτοι τίτλοι ἀπ' τοὺς τρεῖς ποὺ πῆρε στὴ σταδιοδρομία του ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. –αὐτοὶ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ τοῦ πρωτοσεβάστου– τοῦ ἀπονεμήθηκαν ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') Κ. 81· γιὰ τὸν πρῶτο δὲν ὑπάρχει φυσικὰ καμιὰ ἀντίρρηση, ἀλλὰ γιὰ κεῖνον τοῦ πρωτοσεβάστου, ἀντιπαρατηρῶ πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ τοῦ ἀπονεμήθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α')· στὸν καιρὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρωτοσέβαστος μετὰ τὸ 1176 ἦταν ὁ Ἀλέξιος Κ. 132. Στὸν καιρὸ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν ἕνας ἦταν πάντα ὁ πρωτοσέβαστος· πρῶτος ἔλαβε τὸν τίτλο ὁ Μιχαὴλ Ταρωνίτης, σύζ. τῆς Μαρίας Κ. 11, καὶ κατὰ σειρὰν τὸν διαδέχτηκαν ὁ Ἀνδριανὸς Κ. 16,ὁ Ἰωάννης Κ. 23, ὁ Ἰωάννης Κ. 128 καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 132. Ἂν ὀνομαζόταν καὶ δεύτερος πρωτοσέβαστος ἐπὶ Μανουὴλ (α') στὸ πλευρὸ τοῦ Ἰωάννη Κ. 128 ἢ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132, αὐτὸ θὰ ἦταν μιὰ καινοτομία, καὶ ὡς τέτοιος θὰ προχειριζόταν ἕνας ἀνεψιὸς τοῦ αὐτοκράτορα ἀπὸ ἀδελφὴ καὶ ὄχι ἕνας σύζυγος ἀνεψιᾶς ἀπὸ ἀδελφὸ ἢ ἀδελφή, ὅπως ἦταν ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο ὁ τίτλος τοῦ πρωτοσεβάστου δόθηκε μὲ εἰσήγηση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (β') Κ. 155 μετὰ τὴν τύφλωση καὶ πολιτικὴ ἀφάνεια τοῦ Ἀλέξιου Κ. 132. Μετὰ τὴν ἀνάρρηση τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87 στὸ θρόνο ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. ἔλαβε, καθὼς θὰ δοῦμε, ἄλλον πιὸ ὑψηλὸ τίτλο, τὸν τρίτο τῆς σταδιοδρομίας του. Γιὰ τὴ σειρὰ τῶν πρωτοσεβάστων στὸν καιρὸ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 224, ὑ. 17.

16. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 562, ὑ. 312.
17. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 562-64, ὑ. 313-321.
18. Κατὰ τὸν O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134, τοῦ ὁποίου τὴ γνώμη συμμερίζομαι, τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1183· κατὰ τὸν F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 90, καὶ τὴν Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 164, καὶ Ἀντιβασιλεία, σ. 81-2, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1183.
19. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 564-65, ὑ. 324 καὶ 326.
20. Χωνιάτης, σ. 359· Chronicon Magni Presbyteri, MG H. SS., τ. IX, σ. 542· Ansbert, Historia

Καθὼς αὐτὰ τὰ νέα τῆς ἀ ν ά ρ ρ η σ η ς τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87 καὶ τῆς ἀναίρεσης τοῦ 'Αλέξιου (β') Κ. 155 ἔφτασαν στ' αὐτιὰ τῶν δυὸ διάσημων στρατηγῶν, τοῦ 'Αλέξιου Βραν. Κομν. καὶ τοῦ 'Ανδρόνικου Λαπαρδᾶ, ὁ μὲν δεύτερος ἔφριξε στὸ ἄκουσμά τους καὶ ἀποφάσισε νὰ ἀγωνιστῆ κατὰ τοῦ τ ύ ρ α ν ν ο υ, ὁ δὲ πρῶτος «μὲ εὐχαρίστηση ἀνέχτηκε τὴ μετάθεση τῆς βασιλείας, γιατὶ ἀπὸ καιρὸ εἶχε γραφτῆ στὸν κατάλογο τῶν φίλων τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87»[21].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183, ποὺ ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87 ἀπένειμε στὸν 'Αλέξιο Βραν. Κομν. τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ο υ[22], ἐπιβραβεύοντας τὴν πίστη καὶ ἀφοσίωση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸ θρόνο του καὶ τὴ δυναστεία του[23].

Τὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ καὶ μὲ τὸν ἴδιο τίτλο τιμήθηκε, καθὼς γνωρίζομε, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, σύζ. τῆς "Αννας Κ. 140[24], τίτλο πολὺ ὑψηλὸ ποὺ στὴν ἐποχὴ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν ἔπαιρναν οἱ σύζυγοι τῶν δευτερότοκων θυγατέρων τῶν αὐτοκρατόρων[25]. 'Η ἀλλαγὴ τακτικῆς στὴν ἀπονομὴ τῶν αὐλικῶν τίτλων εἶναι κατάδηλη.

Κατὰ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1183 ὁ αὐτοκράτορας πῆγε στὴν ὡραία περιοχὴ τῶν Κυψέλλων, ὅπου τὰ περίφημα δάση της ἔδοσαν στὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ. 87 τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπιδοθῆ στὸ ἀγαπημένο του κυνήγι, κι ἀπὸ κεῖ κατευθύνθηκε στὴ μαγευτικὴ τοποθεσία τῆς Βήρας, στὸ στόμιο τοῦ Εβρου ποταμοῦ, ὅπου τὸ μοναστήρι τῆς Κ ο σ μ ο σ ω τ ε ί ρ α ς, ποὺ εἶχε ἱδρύσει ὁ μακαρίτης πατέρας του 'Ισαάκιος Κ. 36, ἀπ' τὸν ὁποῖον εἶχε κληρονομήσει τὴν ἔφεση τοῦ σφετερισμοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου, γιὰ νὰ προσκυνήση τὸν τάφο του, κ' ἔπειτα γύρισε στὴν ΚΠολη, ὅπου γιόρτασε τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1183 καὶ παραστάθηκε σὲ ἱπποδρομίες[26].

---

de expeditione Friderici imperatoris. Fontes rerum Austriacarum SS., τ. V. σ. 22-3· Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. I, σ. 226. Πρβλ. Jireček, Geschichte der Serben, τ. I, Gotha 1911, σ. 265· G. Moravcsik, Pour une alliance byzantino-hongroise, B8 (1933), σ. 560-61.

21. Χωνιάτης, σ. 359· Σκουταριώτης, σ. 335.
22. Καὶ αὐτὴ ἡ τιτλοφορία τοῦ 'Αλέξιου Βραν. Κομν. ὡς π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ο υ, προκύπτει ἀπὸ σφραγίδα του ὁ V. Laurent, Les sceaux byzantins du Médaillier Vatican, Cita del Vaticano 1962, σ. 50, ὑ. 1, καὶ σ. 51, ὑ. 2, ἀριθ. 64:
    'Αλέξιος τυποῖ με Βρανᾶς δεσπότης
    Κομνηνοφυὴς ἐκ γένους τοῦ μητρόθεν
    καὶ πανυπερσέβαστος ἐκ τῆς ἀξίας.
    'Η σφραγίδα βρίσκεται στὸ μουσεῖο τῆς Σόφιας. Γι' αὐτὸν τὸν τίτλο, γι' αὐτὴ τὴν «ἀξία», συμφωνεῖ κι ὁ Laurent πὼς «χωρὶς ἀμφιβολία τοῦ ἀπονεμήθηκε ἀπ' τὸν 'Ανδρονικο (α') Κ. 87».
23. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 21.
24. Βλ. προσωπογραφίαν "Αννας Κ. 140, ὑ. 19.
25. Βλ. προσωπογραφίαν "Αννας Κ. 140, ὑ. 20.
26. Χωνιάτης, σ. 363· Σκουταριώτης, σ. 386.

Κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1184, ὁ π α ν υ π ε ρ σ ε β α σ τ ο ς 'Αλέξιος Βραν. Κομν. γύρισε ἀπ' τὸ δυτικὸ μέτωπο[27], ὅπου δὲν μπόρεσε νὰ ἀναχαιτίση τὸ Βελᾶ III τῆς Οὐγγαρίας, ἀφοῦ αὐτὸς ὁ τελευταῖος προήλασε μέχρι τῆς Σαρδικῆς[28], καὶ στάλθηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα ἐπικεφαλῆς ἀξιόλογης στρατιᾶς ἐναντίον τῶν κατοίκων τοῦ Λοπαδίου[29], οἱ ὁποῖοι ἀπ' τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183[30], μαζὶ μὲ κείνους τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Προύσας, εἶχαν ἐπαναστατήσει κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου (α')[31].

'Αφοῦ ὁ 'Αλέξιος Βραν. Κομν. καθυπέταξε μὲ τὶς δυνάμεις του τὸ Λοπάδιον, στράφηκε πρὸς τὴ Νίκαια, ὅπου ἑνώθηκε μὲ τὰ στρατεύματα ποὺ διοικοῦσε ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας.

Καὶ οἱ δυὸ μαζὶ χτύπησαν τότε τὴν ἐπαναστατημένη πόλη τῆς Νίκαιας[32], ὡς καὶ ἐκείνη τῆς Προύσας,[33], οἱ ὁποῖες καὶ ἔπεσαν μετὰ μακρὰ καὶ ἐπίμονη ἀντίσταση τὸ καλοκαίρι τοῦ 1184[34].

Γνωρίζομε τὴ σκληρὴ πολιτεία τοῦ τ ύ ρ α ν ν ο υ 'Ανδρόνικου (α') ἀπέναντι τῶν πατριωτῶν κατοίκων αὐτῶν τῶν πόλεων, καὶ ἕνα μέρος τῆς εὐθύνης γι' αὐτὴ τὴ μεταχείριση πρέπει νὰ ἐπιρρίψωμε στὸν 'Αλέξιο Βραν. Κομν., ποὺ ἀνέχτηκε τὴν κατάσταση καὶ ἰδιαίτερα τὰ ὅσα τράβηξαν ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ. 87 οἱ κάτοικοι τοῦ Λοπαδίου, ἀφοῦ καὶ ἕνα ἐπίσκοπο τῆς περιοχῆς τύφλωσε γιὰ τὴ μόνη αἰτία πὼς «ὁμαλὰ καὶ ἀδιαμαρτύρητα δέχτηκε τὴν καταφορὰ τῶν κατοίκων κατὰ τοῦ βασιλέα καὶ ἔβλεπε τὰ ὅσα ἔκαναν χωρὶς νὰ τοὺς ἐπιπλήξη»[35].

Τέλη τοῦ Μάη τοῦ 1185 ἐκτελέστηκε διὰ λιθοβολισμοῦ, ὡς κρυφὸς στὴν ΚΠολη συνωμότης τοῦ στασιαστῆ τῆς Κύπρου 'Ισαάκιου Δούκα Κομνηνοῦ 229, καθὼς ξέρομε, ὁ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο ς Κωνσταντῖνος Μακροδούκας, σύζυγος τῆς "Αννας Κ. 140 καὶ γαμβρὸς (ἀπ' τὴν ἐν λόγω ἀδελφή της) τῆς Θεοδώρας Κ. 142, καὶ τὸν 'Ιούνιο τοῦ ἰδίου ἔτους τυφλώθηκε ὁ νεαρὸς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς 'Αλέξιος Κ. 156, ἀνεψιὸς τοῦ 'Αλέξιου Βραν. Κομν. καὶ τῆς "Αννας Κ. Βατ. 149, γιὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 150 καὶ γαμβρὸς (ἀπ' τὴν κόρη της) τῆς Θεοδώρας Κ. 142.

Τὰ δυὸ αὐτὰ περιστατικά, ὄχι μόνο τὶς δυὸ "Αννες καὶ τὶς δυὸ δυναμικὲς Θεοδῶρες, ἀπομάκρυναν ἀπ' τὸ χ ο ρ ὸ τῶν φίλων τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.

---

27. Μετὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ 'Ανδρόνικου Λαπαρδᾶ γιὰ νὰ ἀναλάβη ἕνα ἀγώνα κατὰ τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87, ὁ 'Αλέξιος Βραν. Κομν. ἔμεινε μόνος, καὶ τὸ μέτωπο, καθὼς φαίνεται, ἐξασθένησε.
28. Τοῦ Τιρνόβου Ertimij, Βιογραφία τοῦ Ivan Rilski, ἐκδ. J. Ivanof, Σόφια 1931², σ. 381. Πρβλ. G. Moravcsik, Pour une alliance, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 20), σ. 561, ὑ. 3.
29. Χωνιάτης, σ. 363· Σκουταριώτης, σ. 337.
30. Βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 135.
31. Χωνιάτης, σ. 363.
32. Χωνιάτης, σ. 363.
33. Χωνιάτης, σ. 371.
34. Χωνιάτης, σ. 375. Πρβλ. O. Jurewicz, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 135.
35. Χωνιάτης, σ. 374-75· Σκουταριώτης, σ. 371.

87, ἀλλὰ καὶ τὸν ᾿Αλέξιον Βραν. Κομν. ὁ ὁποῖος βλέποντας τὸ ἔδαφος νὰ σείεται κάτω ἀπ᾿ τὰ πόδια τοῦ κυρίου του, μετὰ τὴν ἐξουδετέρωση τῶν δυὸ γιὰ τὸ θρόνο ὑποψηφίων, τοῦ ᾿Ισαάκιου Δ. Κ. 229, μὲ τὴν ἐξόντωση τῶν ὀπαδῶν ποὺ αὐτὸς εἶχε στὴν ΚΠολη, καὶ τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 156, μὲ τὴν τύφλωση τοῦ ἰδίου καὶ τῶν ἐπιτελῶν του, ἄρχισε νὰ σκέφτεται πῶς κι αὐτὸς μποροῦσε «νὰ ἀνέβη στὸ ὕψος τῆς βασιλείας», καθὼς ἀπ᾿ τὴ μητέρα του ἦταν ἕνας Κομνηνός,καὶ ἡ γυναίκα του ἦταν μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ νόμιμου καὶ μεγάλου αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81, «ἡ πιὸ διακεκριμένη τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν», σύμφωνα μὲ τὰ λόγια αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορα (βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 2 καὶ 11), κ᾿ ἔτσι «ἔθρεψε τὴν ἐπιθυμία» νὰ καταχτήση τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο[36].

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1185, ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους στρατηγοὺς ποὺ στάλθηκαν ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν ἐπιδρομέων καὶ πορθητῶν τῆς Θεσσαλονίκης[37], ἦταν καὶ ὁ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο ς ᾿Αλέξιος Βραν. Κομν. ἐπικεφαλῆς κάποιας στρατιωτικῆς ὁμάδας, ἀλλὰ δὲν τὸν βλέπομε, καθὼς συνεπαρμένος ἦταν ὁ νοῦς του γιὰ τὴν ἀνάληψη τοῦ στέμματος, νὰ δείχνη τὴ στρατηγική του ἱκανότητα· αὐτὸς ὁ ὑπερφίαλος φ ι λ α ν δ ρ ό ν ι κ ο ς στρατηγὸς ποὺ τὸ ἀκέφαλο πτῶμα τοῦ ᾿Αλέξιου (β´) Κ. 155 εἶχε καταποντίσει στὴ Προποντίδα, ὁ Θεόδωρος ὁ Χοῦμνος, τὸν ὑπερφαλάγγισε καὶ ἔφτασε στὰ πρόθυρα τῆς Θεσσαλονίκης, χωρὶς ὅμως κι αὐτὸς νὰ πετύχη κάτι τὸ ἀξιόλογο[38].

Πάνω σ᾿ αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ βρῆκε τὸν ᾿Αλέξιο Βραν. Κομν. ἡ μεταπολίτευση ποὺ ἔγινε στὸ Βυζάντιο, στὶς 12 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1185, καθὼς ὁ θρόνος μὲ ἕνα τυχαῖο περιστατικὸ ἀπ᾿ τὰ δυναμικὰ χέρια τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87 πέρασε σὲ κεῖνα ἑνὸς μέτριου ἡγεμόνα, τοῦ ᾿Ισαάκιου (β´) ῞Αγγελου 183[39].

Τί κρίμα! νὰ χάση τὴν εὐκαιρία τῆς ἀνάρρησης στὸ θρόνο ἕνας κὺρ ᾿Αλέξιος Βραν. Κομν., «ὁ κοντόσωμος, ἀλλὰ βαθύγνωμος καὶ φρονηματίας καὶ ἀπ᾿ τοὺς τότε ἄντρες ὁ πιὸ στρατηγικός»[40], «τῶν ἀριστοκρατῶν τῆς ᾿Ανδριανούπολης τὸ καύχημα καὶ αὐτῆς τῆς πόλης γέννημα»[41], καὶ ἡ τύχη τόσο νὰ εὐνοήση αὐτὸν τὸν καλοφαγὰ καὶ γλεντζὲ ᾿Ισαάκιον (β´) τὸν ῞Αγγελον 183[42].

36. Χωνιάτης, σ. 490 (δημοτικὸ κείμενο): ἔχων δὲ (ὁ ᾿Αλέξιος Βραν. Κομν.) δι᾿ ἐπιθυμίας ἀεί ποτε καὶ φανταζόμενος εἰς τὸ ὕψος ἀναβῆναι τῆς βασιλείας.
37. Γιὰ τοὺς ἄλλους στρατηγοὺς ποὺ στάλθηκαν, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 605, ὑ. 496-499.
38. Χωνιάτης, σ. 412-13· Σκουταριώτης, σ. 349. Γιὰ τὸν καταποντισμὸ τοῦ πτώματος τοῦ ᾿Αλέξιου (β´) Κ. 155, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 565, ὑ. 328.
39. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 618-19, ὑ. 522 καὶ 523.
40. Χωνιάτης, σ. 490.
41. Χωνιάτης, σ. 492.
42. Χωνιάτης, σ. 579.

᾿Αλλὰ ὁ ᾿Αλέξιος Βραν. Κομν. δὲν ἀνέχτηκε τὸν τυχάρπαστο αὐτοκράτορα καὶ βάλθηκε νὰ τὸν ἀνατρέψη.

Μὲ τὴν ἀνάληψη τῆς βασιλείας ὁ ᾿Ισαάκιος (β´) ῞Αγγ. 183 ἔστειλε πρεσβευτές του στοὺς στρατηγοὺς τῆς νορμανδικῆς στρατιᾶς καὶ ἀξίωνε ἐπιταχτικὰ τὴν ἐκκένωση τοῦ βυζαντινοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἐπάνοδο τῶν Νορμανδῶν στὴν πατρίδα τους, ἀπειλῶντας στὴν περίπτωση ποὺ δὲ θὰ συμμορφωθοῦν, νὰ τοὺς ἐξολοθρεύση[43].

῾Ο ᾿Ισαάκιος (β´) 183 δὲν ἦταν ἕνας ἀνόητος ποὺ ἔστειλε αὐτὸ τὸ μήνυμα στοὺς Νορμανδούς, γιατὶ εἶχε κάνει μιὰ καλὴ συγκρότηση τοῦ στρατεύματος ποὺ θὰ ἔστελνε ἐνάντίον τους καὶ εἶχε πληροφορίες γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ στρατοῦ τους.

Καθὼς ὁ κόσμος τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπ᾿ τὸν ᾿Ισαάκιο (β´) τὴ θεώρησε, «ὡς μετάβαση ἀπ᾿ τὸ χειμώνα στὴν ἄνοιξη», ὅλοι πρόστρεχαν νὰ βοηθήσουν τὸν ἐλευθερωτὴ-βασιλέα καὶ καθόλου δὲν ἦταν λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ ἤθελαν νὰ ἐκστρατεύσουν καὶ νὰ πολεμήσουν τοὺς Νορμανδούς[44].

᾿Απὸ ὅλους τοὺς στρατηγοὺς τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) 87 ποὺ στάλθηκαν ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, ὁ μόνος ποὺ διατηρήθηκε σὲ εὔνοια ἀπ᾿ τὸ νέο καθεστὼς τοῦ ᾿Ισαάκιου (β´), ἦταν αὐτὸς ποὺ φροντίδα του εἶχε καταστήσει, πῶς νὰ τὸν ἀνατρέψη γιὰ νὰ τὸν διαδεχτῆ, ὁ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο ς ᾿Αλέξιος Βραν. Κομν. Σ᾿ αὐτὸν ἀνάθεσε ὁ νέος αὐτοκράτορας τὴν ἀρχιστρατηγία τοῦ ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν πολέμου. Βλέποντας ὁ βασιλέας τὴν προθυμία τῶν κατοίκων τῶν ἀνατολικῶν πόλεων νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν, τοὺς ἐξόπλισε καὶ τοὺς ἔστειλε νὰ ἐπανδρώσουν τὶς τάξεις τοῦ Βρανᾶ Κομνηνοῦ[45], καὶ ἀκόμη γιὰ νὰ ἐνισχύση τὸν ἀγώνα τους, τοὺς ἔστειλε 40 κεντηνάρια χρυσοῦ[46].

῾Ο φόβος τοῦ νορμανδικοῦ κινδύνου ποὺ ἔρριξε ἀπ᾿ τὸ θρόνο τὸν ᾿Ανδρόνικο (α´), εἶναι ἐκεῖνος ποὺ στερέωσε πάνω σ᾿ αὐτὸν τὸν ᾿Ισαάκιο (β´) ῞Αγγ. 183.

Τὸ πνεῦμα τῆς ἁρπαγῆς καὶ ἡ τάση τῆς εὐχαρίστησης διέφθειραν τὸν νορμανδικὸ στρατὸ καὶ οἱ ἐπιδημίες ἀποδεκάτισαν τὶς τάξεις του. ῾Ο ἀληθινὰ γενναῖος ᾿Αλέξιος Βραν. Κομν. μπόρεσε νὰ ἐπιβάλη μιὰ ἀποφασιστικὴ ἧττα στὸν ἐχτρὸ πρῶτα στὴ Μοσυνόπολη[47], κ᾿ ἔπειτα, στὶς 7 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1185[48], στὸν τόπο τὸν λεγόμενο τοῦ Δ η μ η τ ρ ί τ ζ η[49].

Οἱ δυὸ ἀρχηγοὶ τοῦ νορμανδικοῦ στρατοῦ, ὁ Ριχάρδος (Richard), γυναικάδελφος τοῦ Ταγκρέδου (Tancrède), συγγενοῦς καὶ διαδόχου (1190 -

43. Χωνιάτης, σ. 477· Σκουταριώτης, σ. 368-69.
44. Χωνιάτης, σ. 465-66· βλ. καὶ τὸ δημοτικὸ κείμενο, σ. 466· Σκουταριώτης, σ. 364.
45. Χωνιάτης, σ. 466-67· Σκουταριώτης, σ. 364-65.
46. Χωνιάτης, σ. 467· Σκουταριώτης, σ. 365.
47. Χωνιάτης, σ. 468-69· Σκουταριώτης, σ. 365-66.
48. Χωνιάτης, σ. 470· Σκουταριώτης, σ. 366.
49. Χωνιάτης, σ. 469-70· Σκουταριώτης, σ. 366.

1194) τοῦ Γουλιέλμου ΙΙ (1166 - 1189) στὸ θρόνο τῆς Σικελίας, καὶ ὁ γενναῖος κόμης Ἀλδουΐνος ποὺ παρέβαλλε τὸν ἑαυτό του μὲ τὸ Μέγα Ἀλέξανδρο, πιάστηκαν αἰχμάλωτοι σ' αὐτὴ τὴ μάχη καὶ ταπεινώθηκαν μπροστὰ στὸν Ἰσαάκιο (β') 183, καθὼς τοὺς δέχτηκε φορώντας τὴ «λιθόστρωτη τήβεννο» καὶ καθήμενος πάνω σὲ «χρυσοκόλλητο θρόνο»[50].

Πάνω ἀπὸ τέσσερις χιλιάδες Νορμανδοὶ πιάστηκαν καὶ ρίχτηκαν στὶς δημόσιες φυλακές, οἱ ὁποῖοι καθὼς δὲ διατρέφονταν ἀπ' τὸ αὐτοκρατορικὸ ταμεῖο, περίμεναν νὰ συντηρηθοῦν ἀπ' τὴ φιλανθρωπία τῶν ἐπισκεπτῶν τῶν φυλακῶν, πράμα ποὺ προκάλεσε τὴ διαμαρτυρία τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Γουλιέλμου ΙΙ[51].

Οἱ Νορμανδοὶ ἀποσύρθηκαν ἀπ' τὸ Βυζάντιο, ἐξεκένωσαν τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ ἀργότερα, τὸ Δυρράχιο καὶ τὴν Κέρκυρα. Μόνο ἡ Κεφαλλονιὰ καὶ ἡ Ζάκυνθος θὰ παραμείνουν κάτω ἀπ' τὴν κατοχὴ δυτικῶν κυριάρχων καὶ θὰ χαθοῦν ὁριστικὰ γιὰ τὸ Βυζάντιο[52].

Ὁ μέγας νικητὴς τῶν Νορμανδῶν ὑπῆρξε ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν.

Μὲ τὴ στρατηγική του ματιὰ παρακολούθησε τὶς κινήσεις τοῦ ἐχτροῦ, καθὼς σκορπισμένος ἔβγαινε ἀπ' τὴ Μοσυνόπολη γιὰ νὰ λεηλατήση τὴν περιοχή· μὲ μιὰ ἐμπνευσμένη δημηγορία ὁ ἀτρόμητος ἀρχηγὸς ἔπεισε τοὺς στρατιῶτες του νὰ κατέβουν ἀπ' τὰ βουνὰ στὶς πεδιάδες γιὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν. Ἡ πρώτη ἐπιτυχία τοῦ στρατοῦ του κατέδειξε στοὺς Βυζαντινοὺς πὼς οἱ Νορμανδοὶ δὲν ἦσαν ἀήττητοι. Ὁ Βρανᾶς Κομνηνὸς τοὺς κυνήγησε μέχρι τὴ Μοσυνόπολη, στὴν ὁποία καὶ κατακλείστηκαν, ἀλλὰ τίποτε δὲν τοὺς ἔσωσε. Ὁ Ἕλληνας στρατηγὸς ἔβαλε φωτιὰ στὶς πύλες τῆς πόλης καὶ οἱ στρατιῶτες του ὅρμησαν μέσα σ' αὐτὴ καὶ ἐπιδόθηκαν στὴ σφαγὴ τῶν Νορμανδῶν καὶ τὴν ἁρπαγὴ τῶν ἀγαθῶν τους.

Μετὰ τὴ Μοσυνόπολη ὁ Βρανᾶς Κομνηνὸς πέτυχε νὰ κυριεύση ἄλλο ὀχυρὸ τῶν Νορμανδῶν, τὴν Ἀμφίπολη, καὶ μὲ ἄλογα καὶ ὅπλα τὰ ὁποῖα τοὺς πῆρε, νὰ στραφῆ πρὸς τὸ Στρυμόνα ποταμό, ὅπου ἦσαν τὰ τελευταῖα καταφύγια τοῦ ἐχτροῦ. Οἱ Βυζαντινοὶ κάτω ἀπὸ ἕνα τέτοιο ἀρχηγὸ ἀπόβαλαν τὴ δειλία καὶ ἦσαν ἀκράτητοι νὰ συμπλακοῦν μὲ κείνους ποὺ προηγουμένως τοὺς ἔλεγαν εἰρωνικὰ «τὰ κουτορνίθια».

Στὴ μάχη τοῦ Δημητρίτζη ποὺ ἐπισφράγισε τὴ νορμανδικὴ ἧττα, καταδείχτηκε ἡ ἡγετικὴ προσωπικότητα τοῦ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ. Χωρὶς πολεμικὰ συνθήματα καὶ ἀπηχήσεις σαλπίγγων, μπῆκε κατευθεῖαν στὴν ἐπίθεση καὶ παρὰ τὴ σθεναρὴ ἀντίσταση τῶν Νορμανδῶν, πέτυχε νὰ τοὺς τρέψη σὲ φυγή, γιὰ νὰ ἐπακολουθήση τὸ ἄγριο κυνηγητό, ἡ σφαγὴ καὶ ἡ αἰχμαλωσία[53].

---

50. Χωνιάτης, σ. 470 καὶ 476-77· Σκουταριώτης, σ. 366καὶ 368.
51. Χωνιάτης, σ. 475-76· Σκουταριώτης, σ. 368.
52. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 426.
53. Χωνιάτης, σ. 468 καὶ 469-70, βλ. καὶ τὴ δημοτικὴ ἀπόδοση, σ. 468· Σκουταριώτης, σ.

Ἀλλὰ ὁ Βρανᾶς Κομνηνὸς δὲν ἦταν μόνο ἕνας γενναῖος καὶ στρατηγικός, ποὺ ἡ νίκη του εἶχε μιὰ πανευρωπαϊκὴ ἀπήχηση, ἦταν καὶ ἕνας ἐπίβουλος τῆς βασιλείας, κ' ἔτσι ὅταν νικηφόρος γύρισε στὴν ΚΠολη, ἐπικεφαλῆς ἑνὸς ἐκλεκτοῦ σώματος τῆς στρατιᾶς του, ἐκείνου τῶν μισθοφόρων Γερμανῶν, στοὺς ὁποίους εἶχε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη, βάλθηκε νὰ πραγματοποιήση τὴν παλιά του ἐπιθυμία γιὰ τὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου[54].

Βαδίζοντας ὁ Βραν. Κομν. πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἴχνη ποὺ χάραξε ὁ Ἰσαάκιος (β') 183 καὶ πέτυχε νὰ βασιλεύση, μιὰ νύχτα τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1185, ἔχοντας στὸ πλευρό του τοὺς πιστούς του Γερμανοὺς μισθοφόρους, ὅρμησε στὴν ἁγια-Σοφιά, στάθηκε στὴ μέση τοῦ ἱεροῦ καθιδρύματος τοῦ Ἰουστινιανοῦ, καὶ παρακαλοῦσε τοὺς εἰσερχόμενους νὰ τὸν βοηθήσουν νὰ ἀντιμετωπίση τὴ δῆθεν παράλογη ὀργὴ τοῦ αὐτοκράτορα, λέγοντας πὼς «σὲ τίποτε δὲν προσέκρουσα μαζί του καὶ ποτὲ δὲν παράκουσα τὶς αὐτοκρατορικές του διαταγὲς καὶ ποτὲ δὲν ἔκανα κάτι ἀντίθετο πρὸς τὴ θέλησή του. Σᾶς εἶναι δέ, φίλοι μου, ἐξάλλου γνωστή, ἡ πολιτεία μου καὶ ἡ ἀπόδοσή μου στὸν πρόσφατο πόλεμο, ὅπου ἐπανειλημμένως καὶ μὲ στρατηγικὲς μεθόδους νίκησα τοὺς ἐχτρούς».

Καὶ αὐτὰ λέγοντας, καὶ προβάλλοντας τὰ τρόπαιά του ἀπ' τὸ νορμανδικὸ πόλεμο, παρακινοῦσε τὸ λαὸ ποὺ συγκεντρώθηκε, σὲ στάση κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ ὁ νικητὴς στρατηγὸς δὲ βρῆκε ἀνταπόκριση στὶς ἐκκλήσεις του, οὔτε καὶ λαϊκὸ ἔρεισμα, γιὰ νὰ προεκτείνη τὶς ἐνέργειές του. Ἡ πρωτεύουσα ἦταν ἐρωτευμένη μὲ τὸν ἐλευτερωτὴ-βασιλέα ποὺ τὴν ἔσωσε ἀπ' τὴν τυραννία τοῦ Ἀνδρόνικου (α') 87 καὶ κανένα δὲν ἤθελε ἐναντίον του νὰ ὑποστηρίξη. Ὁ Βραν. Κομν. συμμαζεύτηκε καὶ ζήτησε τὴ συγγνώμη τοῦ βασιλέα. Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 δείχτηκε ἄκρως συνετός· δὲ θέλησε νὰ τιμωρήση ἕνα ἄντρα ποὺ ἡ νίκη του ἦταν νωπὴ καὶ εἶχε σκορπίσει ἕνα δεύτερο ἐνθουσιασμὸ στὴν ΚΠολη καὶ συγχώρεσε τὸ στασιαστή, παρέχοντας σ' αὐτὸν ἔνορκες διαβεβαιώσεις πὼς θὰ μείνη ἀβλαβής, οἱ ὁποῖες καὶ τηρήθηκαν. Φυσικά, ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. παρὰ τὴν ὑποταγή του, «δὲν ἔπαυσε νὰ διατηρῆ μέσα στὴν καρδιά του, μᾶς λέει ὁ

365-66. Πρβλ. Fr. Cognasso, Un imperatore bizantino della decadenza: Isacco II Angelo, Bessarione 31 (1915), σ. 33-4.

54. Χωνιάτης, σ. 490 καὶ 491, ὅπου ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς ἡ πρώτη ἀπόπειρα κατάληψης τοῦ θρόνου ἀπ' τὸν Ἀλέξιο Βραν.Κομν., ἔγινε πρὶν ἀπ' τὸ νορμανδικὸ πόλεμο, ἀλλὰ τόσο ἀπ' τὴ δημηγορία τοῦ Βραν. Κομν. πρὸς τοὺς πολίτες στὴν ἁγια-Σοφιά, ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Χωνιάτης ἀναφέρει ὅσο καὶ ἀπ' τὴ λογικὴ σειρὰ ἔκβασης τῶν πραγμάτων, συνάγεται πὼς ἡ πρώτη ἀπόπειρα ἔγινε ἀμέσως μετὰ τὴ συντριβὴ τῶν Νορμανδῶν· αὐτὴ ἡ νίκη τοῦ Βραν. Κομν. εἶναι ποὺ ἐνίσχυσε τὴ θέση του καὶ τὸ γόητρό του γιὰ νὰ ἀποστατήση· ἂν ἡ ἀπόπειρα γινόταν προηγουμένως δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ τοῦ ἀνάθετε ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 τὴν ἡγεσία ἑνὸς ἰσχυροῦ στρατοῦ. Σὲ ἐνίσχυση τῶν πιὸ πάνω ἔρχεται καὶ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α', Λόγος εἰς τὸν βασιλέα Ἰσαάκιον Ἀγγ., σ. 246: καὶ ἡ τολμηθεῖσα πρώην ἀποστασία καὶ ἡ ἐπ' αὐτῇ ἐπανάστασις, Πρβλ. καὶ Fr. Cognasso, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 34, ὑ. 2.

ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, τοὺς σκοποὺς του νὰ ἀνέβη στὸ θρόνο, στὸ πλευρὸ μιᾶς γνήσιας Κομνηνῆς»[55].

Καὶ τὶς προθέσεις του αὐτὲς τὶς ἐκδήλωσε σὲ μιὰ κρίσιμη γιὰ τὸ Βυζάντιο στιγμή, ὅταν βρέθηκε καὶ πάλι, καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 τὸν ἐμπιστεύτηκε, ἐπικεφαλῆς τοῦ ὅλου βυζαντινοῦ στρατοῦ[56].

Μὲ τὸν Ἀλέξιο Βραν. Κομν. ὁ Ἰσαάκιος (β΄) ἐξουδετέρωσε τοὺς Νορμανδοὺς καὶ μὲ ἕνα γάμο ποὺ ἔκανε, καθὼς λίγο πρὶν ἀνέβη στὸ θρόνο εἶχε χηρεύσει, κέρδισε τὴ φιλία καὶ συμμαχία τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ III.

Ἦταν καιρὸς νὰ ἐξασφαλιστῆ τὸ Βυζάντιο ἀπ᾽ τοὺς Νορμανδοὺς καὶ τοὺς Οὔγγρους, γιατὶ ἕνα νέο καὶ πολὺ σπουδαῖο πρόβλημα δημιουργήθηκε στὴ Βουλγαρία ἀπ᾽ τὰ τέλη τοῦ 1185[57].

Ἡ ἐπανάσταση τῶν ἀδελφῶν Πέτρου (Θεόδωρου) καὶ Ἀσὰν δὲν ἦταν στὴν ἀρχὴ παρὰ μιὰ ἀξίωση αὐτῶν τῶν γόνων μιᾶς ἐπιφανοῦς βουλγαροβλαχικῆς ἢ βουλγαροκουμανικῆς οἰκογένειας γιὰ νὰ τοὺς παραχωρηθῆ μιὰ περιοχὴ στὸν Αἶμο, κάτω ἀπὸ μορφὴ π ρ ό ν ο ι α ς, ἀξίωση ποὺ ὑπέβαλαν στὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (β΄) 183 οἱ δυὸ ἀδελφοί, καθὼς τὸν συνάντησαν στὰ Κύψελλα τῆς Θράκης. Κατὰ τὴν ἀκρόαση, στὴν ὁποία παραβρισκόταν ὁ θεῖος τοῦ βασιλέα σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Ἰωάννης Δούκας 90, ὁ Ἀσὰν μίλησε μὲ κάποια αὐθάδεια γιὰ ἀνταρσία στὸ βασιλέα, γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς πρόσταξε νὰ τὸν χτυπήσουν στὸ πρόσωπο.

Ἡ ἀπόρριψη αὐτῆς τῆς ἀξίωσης ἐκ μέρους τοῦ Βυζαντίου, προκάλεσε σὲ συνέχεια τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς ἐπανάστασης τῶν Βουλγάρων, τῶν Βλάχων καὶ τῶν Κουμάνων, κάτω ἀπ᾽ τὴν ἡγεσία τῶν δυὸ ἀδελφῶν[58], ποὺ ἀπ᾽ αὐτοὺς ὁ Πέτρος, «αὐτὸς ὁ ἀποστάτης καὶ κακὸς σκλάβος»[59] τῶν Βυζαντινῶν, τόλμησε νὰ φορέση «χρυσὸ στεφανίσκο καὶ κοκκοβαφὲς πέδιλο»[60].

Κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1186[61] ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ὀργάνωσε μιὰ

55. Χωνιάτης, σ. 490 καὶ 491· Σκουταριώτης, σ. 374. Πρβλ. Fr. Cognasso, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 34.
56. Χωνιάτης, σ. 490 καὶ 491· Σκουταριώτης, σ. 374.
57. V. Zlatarski, Istorija na Bülgarskata Dûrzhava prez srednite vekove, τ. II, Sofia 1934, σ. 435 κεξ.
58. Χωνιάτης, σ. 482-83· Σκουταριώτης, σ. 370-71. Γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ δευτέρου βουλγαρικοῦ βασιλείου, τοῦ καὶ βουλγαροβλαχοκουμανικοῦ, βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 427, ὑ. 1, καὶ A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 542-45, ὑ. 187-197.
59. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ.Λάμπρου, τ. I, σ. 246-67: τοῦ πονηροῦ δούλου Πέτρου...
60. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 486· Σκουταριώτης, σ. 372.
61. Κατὰ τὸν G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 428, ἡ επανάσταση καὶ συντριβὴ τοῦ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ, γιὰ τὴν ὁποία βλ. κατωτέρω, ἔγινε κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1186, ἄρα ἡ ἀνάθεση τῆς στρατηγίας στὸν Ἰω. Δούκα 90 ἔγινε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1186· ἄλλη γνώμη ἔχει ὁ Ch. Brand, βλ. κατωτέρω, ὑ. 64.

ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Βλάχων καὶ Βουλγάρων, τῆς ὁποίας τὴν ἀρχηγία – ἀντὶ νὰ τὴν ἀναλάβη ὁ ἴδιος, ὁπότε ὑπῆρχαν κατὰ τὸ Χωνιάτη προϋποθέσεις ἐπιτυχίας– ἀνάθεσε στὸ θεῖο του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰωάννη Δούκα 90· αὐτὸς ὁ τελευταῖος πολὺ καλὰ κυβέρνησε τὴ στρατιὰ καὶ ἀνάγκασε τὸν ἐχτρὸ ἀπ᾽ τὰ βουνὰ νὰ κατέβη στὶς πεδιάδες γιὰ νὰ τὸν πολεμήση, ἀλλὰ ὁ ἐστεμμένος ἀνεψιός τὸν ὑποπτεύτηκε πὼς ἀποβλέπει στὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, καὶ τὸν ἀπόλυσε[62].

Ἀνάθεσε τότε τὴν ἀρχιστρατηγία στὸν ἀπὸ ἀδελφὴ γαμβρό του κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Καντακουζηνό, ποὺ εἶχε τυφλωθῆ ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87· αὐτός, ἕνας ἄντρας ψηλός, μεγαλόφωνος, ἀντρεῖος, ἀλλὰ τυφλός, δὲν ἤξερε οὔτε ποῦ ὁδηγεῖ τὸ στρατό, οὔτε τί γίνεται γύρω του, κ᾽ ἔτσι ὁ ἐχτρὸς εἶχε μιὰ τέτοια ἐπιτυχία ποὺ κι αὐτὰ ἀκόμη τὰ χρυσαφένια ροῦχα τοῦ κ α ί σ α ρ α νὰ περιέλθουν στὰ χέρια του[63]. Οἱ τυφλοὶ στρατηγοὶ εἶχαν τὸ προνόμιο νὰ εἶναι ἀκίνδυνοι γιὰ τὴ διεκδίκηση τῆς βασιλείας.

Κατὰ συνέχεια, τρίτο ἀρχιστράτηγο τοῦ ὅλου στρατεύματος ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἀνάδειξε, κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1186[64], τὸν νικητὴ τῶν Νορμανδῶν Ἀλέξιον Βραν. Κομν.[65]· ἦταν ἕνα λάθος τοῦ αὐτοκράτορα, γιατὶ τὸν ἔνδοξο στρατηγό, ποὺ πραγματικὰ μποροῦσε νὰ πατάξη στὴ γένεσή της τὴν ἐπανάσταση τῶν Βλαχο-Κουμάνων καὶ τῶν Βουλγάρων, δὲν τὸν εἶχε ἐγκαταλείψει «τὸ δαιμόνιο τῆς φιλοδοξίας γιὰ διεκδίκηση καὶ κατάληψη τοῦ θρόνου»[66].

Γιὰ νὰ ἐνισχύση ὁ βασιλέας τὶς δυνάμεις τοῦ νέου ἀρχιστράτηγου, τοῦ ἔστειλε τοὺς Νορμανδοὺς αἰχμαλώτους ποὺ σάπιζαν στὶς φυλακές, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἔθρεψε, τοὺς ἐξόπλισε μὲ μακρὰ ξίφη καὶ δόρατα καὶ ἀσπίδες καὶ ἕνα τμῆμα ἀπ᾽ αὐτοὺς συγκρότησε σὲ ἴλη ἱππικοῦ[67].

Ἀναλαμβάνοντας τὴν ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ ὁ Βρανᾶς Κομνηνὸς τὸν ὁδήγησε μὲ ἀσφάλεια καὶ προφύλαξη, ἔκανε ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε τοὺς καταυλισμούς του, ἔμπαινε μπροστὰ ἀπ᾽ τοὺς στρατιῶτες του κατὰ τὴν πορεία, ἔδειχνε ὅλη τὴν προθυμία του νὰ συνθλίψη τοὺς στασιαστὲς τοῦ Ἀσὰν καὶ τοῦ Σλαβο-Πέτρου καὶ φρόντιζε νὰ περάση ὅλος ὁ στρατός του

62. Χωνιάτης, σ. 489· Σκουταριώτης, σ. 373.
63. Χωνιάτης, σ. 489-90· βλ. καὶ τὸ δημοτικὸ κείμενο· Σκουταριώτης, σ. 373-74.
64. Κατὰ τὸν G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 428: au cours de l'été 1186· κατὰ τὸν V. Laurent, Médaillier, σ. 50, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1186. Σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς πιὸ πάνω, ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 80, δέχεται πὼς ὁ Κονράδος τοῦ Montferrat, ὁ μελλοντικὸς σύζυγος τῆς Θεοδώρας Ἀγγ. 185 καὶ νικητὴς τοῦ Ἀλέξιου Βραν. Κομν., ἔφτασε στὴν ΚΠολη γιὰ τοὺς γάμους του μόλις τὴν ἄνοιξη τοῦ 1187, καὶ κατὰ συνέπεια ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μὲ τὸν Ἀλέξιον Βραν. Κομν. ἔγινε τὸ καλοκαίρι τοῦ 1187.
65. Χωνιάτης, σ. 491· Σκουταριώτης, σ. 374. Πρβλ. F. Cognasso, Un imperatore bizantino della decadenza: Isacco II Angelo, Bessarione 31 (1915), σ. 47.
66. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. I, σ. 247.
67. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 493· Σκουταριώτης, σ. 375.

χωρὶς κίνδυνο τὰ δύσβατα ἐκεῖνα μέρη τοῦ Αἵμου ποὺ ὁδηγοῦσαν στὶς κυρίως ἐπαρχίες τῆς Βουλγαρίας.

Τέλος ἔφτασε σ᾽ ἕνα τόπο ποὺ λεγόταν Μέλας Βουνός (Μαυροβούνι), καὶ κεῖ κατασκήνωσε καὶ κατὰ τὴν τότε τακτικὴ ἔβαλε χάρακα, καὶ ὅλα αὐτὰ ἔδειχναν στοὺς στρατιῶτες του πὼς κάτι τὸ πολὺ σοβαρὸ ἑτοίμαζε ἐναντίον τῶν Βουλγάρων[68].

Ἀλλὰ τότε ξαφνικὰ σ᾽ αὐτὴ τὴ στάθμευση, ἔσκασε τὸ μεγάλο μυστικὸ τοῦ Βρανᾶ Κομνηνοῦ. Ἔχοντας ὡς ἀρχιστράτηγος τὸν ὅλο στρατὸ μαζί του, φανέρωσε τὸ βαθὺ σκοπό του «γιὰ τὴν ἀποστασία»[69].

Κομνηνὸς αὐτὸς ἀπ᾽ τὴ μητέρα του καὶ σύζυγος Κομνηνῆς δὲ θὰ ἄφηνε νὰ ἀνατρέψουν τὴν ἔνδοξη δυναστεία οἱ Ἄγγελοι, ποὺ κι αὐτοὶ ὅμως, καθὼς «ἐξ ἀγχιστείας, λέει κάποιος σύγχρονος, μὲ τὸ κομνηνικὸ καὶ βασιλικὸ αἷμα συγκεράστηκαν καὶ σ᾽ αὐτὸ ὁ χρυσὸς μὲ τὴν πορφύρα συνυφάνθηκε, ἀνέβηκαν σὲ μιὰ πάριση εὐγονικὴ βαθμίδα»[70].

Πολλοὶ συγγενεῖς τοῦ ἀρχιστράτηγου Βρανᾶ Κομνηνοῦ καὶ πατριῶτες του ἀπ᾽ τὴν Ἀδριανούπολη, μυημένοι στὸ σχέδιό του, ποὺ ὅλοι ἀνῆκαν στὴν τάξη τῶν δυνατῶν, τὸν ἀνακήρυξαν στὸ στρατόπεδο τοῦ Μέλανος Βουνοῦ αὐτοκράτορα καὶ τὸν περιέβαλαν μὲ τὰ διακριτικὰ τῆς βασιλείας, ποὺ ἀπ᾽ αὐτὰ μᾶς ἀναφέρουν τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα, ἐνῷ ἐπίσημα ἀναγορεύτηκε στὴν Ἀδριανούπολη ἀπὸ ὅλο τὸ στράτευμα, τοῦ ὁποίου ἡγεῖτο[71].

Καὶ ἀμέσως ὁ αὐτοχειροτόνητος «αὐτοκράτορας» ἐξόρμησε πρὸς τὴν ΚΠολη, ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του, καὶ στρατοπέδευσε γύρω ἀπ᾽ τὸ ἔξω λεγόμενο Φιλοπάτιο, ὅπου ἔκανε μιὰ ἐπίδειξη τῶν δυνάμεών του. Καὶ κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἴδιας μέρας τῆς ἄφιξής του, ἔχοντας μαζί του τὸ πιὸ ἐκλεκτὸ τμῆμα τῆς στρατιᾶς του, πάνω σ᾽ ἕνα ὑπερήφανο κατάμαυρο ἄλογο ποὺ μόνο ἄσπρες τρίχες, σὰ μισοφέγγαρο, στόλιζαν τὸ μέτωπό του, πλησίασε πρὸς τὰ τείχη καὶ ἀπηύθυνε τὸ λόγο πρὸς τοὺς ΚΠολίτες ἐκείνους ποὺ βρίσκονταν πάνω σ᾽ αὐτά, κηρύττοντας πὼς «ἂν τοῦ ἀνοίξουν τὶς πύλες τῆς πόλης καὶ τὸν δεχτοῦν, θὰ τὸν βροῦν σωτήρα καὶ εὐεργέτη, ἂν ὅμως ἀντισταθοῦν καὶ μὲ τὴ βία ὑποταχτοῦν, παρὰ τὴ θέλησή του, θὰ ὑποστοῦν τὶς καταστροφὲς καὶ κακώσεις μιᾶς βίαιης ἅλωσης».

68. Δημοτικὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ. 490.
69. Δημοτικὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ. 490[27]: τότε τὸν ἅπαντα σκοπὸν αὐτοῦ ἐφανέρωσεν, καὶ σ. 490[45-48]: ὡς δὲ τότε καιρὸν ἐπιτήδειον εὗρε καὶ ἔλαβεν ἐξουσίαν τὸ στρατηγὸς εἶναι ἁπάσης τῆς στρατιᾶς, ἔχων καὶ τὸν ἅπαντα στρατὸν μεθ᾽ ἑαυτοῦ, εἰς φανερὸν τὰ ἐν κρυπτῷ μελετώμενα ἀνεκήρυξε.
70. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. 212: ὅπερ (γένος Ἀγγέλων) καὶ κατ᾽ ἀγχιστείαν τῷ κομνηνικῷ καὶ βασιλείῳ συνανακραθὲν αἵματι καὶ οἷ χρυσὸς πορφύρᾳ συνυφανθείς, ἐπ᾽ αὐτόν, ὅ φασι, τὸν βατῆρα τῆς εὐγενείας ἐλήλακε.
71. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 491-92· καὶ δημοτικὸ κείμενο τοῦ αὐτοῦ, σ. 490· Σκουταριώτης, σ. 374. Πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 166.

Καὶ τὴν ἑπομένη τῆς ἄφιξής του πολὺ πρωΐ ἔκανε παράταξη τῆς στρατιᾶς του ἀπέναντι ἀπ᾽ τὶς πύλες τοῦ Χαρσίου, διαιρεμένης σὲ δεξιὰ καὶ ἀριστερὴ πτέρυγα καὶ σὲ κέντρο, τὸ ὁποῖον διοικοῦσε ὁ ἴδιος. Ὁ αὐτοκράτορας Ἰσαάκιος (β´) 183 ποὺ μέσα στὴν πόλη εἶχε συγκροτήσει ἕνα πρόχειρο σῶμα στρατιωτῶν, τόλμησε νὰ παρατάξη ἕνα μέρος ἀπ᾽ αὐτοὺς στὶς ἐπάλξεις τῶν τειχῶν καὶ στὴν ἔξω ἀπ᾽ αὐτὰ τάφρο.

Οἱ στρατιῶτες τοῦ στασιαστῆ ἔδειξαν τὴν ὑπεροχή τους καὶ μάλιστα οἱ Νορμανδοὶ ἐπίκουροι, οἱ ἄλλοτε αἰχμάλωτοι τῶν Βυζαντινῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἱππικὸ κυνήγησε τοὺς βασιλικοὺς ποὺ βρίσκονταν στὴν τάφρο μέχρι καὶ τὰ τείχη τῆς πρωτεύουσας[72].

Δὲν πέρασαν παρὰ λίγες μέρες ἀνάπαυσης, καὶ ξανάρχισε ὁ στασιαστής, ὁ τύραννος (= σφετεριστὴς αὐτοκράτορας), ὅπως τὸν λέει ὁ Χωνιάτης, τὶς ἐπιχειρήσεις του. Αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ νὰ φέρη κάποιο ἀντιπερισπασμὸ καὶ σύγχυση μέσα στὴν πρωτεύουσα, ἔστειλε ἕνα τμῆμα τοῦ στρατοῦ του, ἀσφαλῶς διαλεγμένο, στὴ βόρειο ἀντίπορθμο πλευρὰ τῆς πόλης, ἀπέναντι ἀκριβῶς ἀπ᾽ τὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, ποὺ ὀνομαζόταν Πόρος Βοός, κι ἀπὸ κεῖ τὸ στρατιωτικὸ αὐτὸ σῶμα ἀνέμιζε στοὺς παλατιανοὺς καὶ τοὺς κατοίκους τὶς σημαῖες τοῦ ἐπαναστάτη. Καθὼς τὰ ὅπλα τοῦ ἐπαναστατικοῦ αὐτοῦ τμήματος ἦσαν καινούργια καὶ γυάλιζαν στὶς ἀχτίδες τοῦ καλοκαιριάτικου ἥλιου, ἔδειχναν πὼς πέταγαν φωτιές. Ὅλος ὁ κόσμος ἔτρεχε κατὰ ὁμάδες νὰ δῆ τοὺς πολιορκητές του καὶ δοκίμαζε μιὰ κατάπληξη ἀπ᾽ τὸ φαινόμενο αὐτό[73].

Μιὰ ἄλλη ἀκόμη σχετικὴ ἐπιτυχία εἶδε ὁ Βρανᾶς Κομνηνός. Οἱ κάτοικοι τῆς Προποντίδας, ἄνθρωποι ἁπλοὶ ἀλλὰ δεινοὶ στὴν κωπηλασία καὶ τὸ ψάρεμα, πέρασαν στὶς τάξεις του, μεταβάλλοντας τὰ ἁλιευτικὰ πλοῖα τους σὲ πολεμικὰ τῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖοι καὶ τόλμησαν νὰ τὰ βάλουν μὲ τὰ βαριὰ πλοῖα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ νὰ ἔχουν στὶς ἀρχὲς κάποιες ἐπιτυχίες[74].

Ἂν λάβωμε ἀκόμη ὑπόψη μας πὼς μέσα στοὺς τρόπους ποὺ μεταχειρίστηκε ὁ ἀποστάτης γιὰ τὴν ἐκπόρθηση τῆς πρωτεύουσας, ἦταν καὶ κεῖνος τοῦ ἀποκλεισμοῦ, μποροῦμε νὰ ἀναλογιστοῦμε πόσο χρήσιμος τοῦ ἦταν ὁ ἀνέλπιστος αὐτὸς στολίσκος. Ἔχοντας κάτω ἀπ᾽ τὴν ἐξουσία του τὴν ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ περιοχὴ τῆς ΚΠολης, ἀπαγόρευε σὲ κάθε σιταγωγὸ πλοῖο νὰ καταπλεύση στὰ λιμάνια της[75].

Ἀρκετὰ σημεῖα μᾶς δείχνουν πὼς ἡ θέση τοῦ αὐτοκράτορα Ἰσαακίου (β´) τοῦ Ἀγγέλου 183, «τοῦ ἀριστέα, ἐλευτερωτῆ καὶ τυραννοκτόνου», ὅπως τὸν χαραχτηρίζει ἄνθρωπος τῶν χρόνων του ὄχι ἄσημος, ὁ μητροπολίτης

72. Χωνιάτης, σ. 492-93 καὶ 494· Σκουταριώτης, σ. 374-75. Πρβλ. Fr. Cognasso, Un imperatore, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 65), σ. 48.
73. Χωνιάτης, σ. 494· Σκουταριώτης, σ. 375.
74. Χωνιάτης, σ. 494-95 καὶ 496· Σκουταριώτης, σ. 375-76.
75. Χωνιάτης, σ. 496· Σκουταριώτης, σ. 376.

᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης[76], ἀδελφὸς τοῦ ἱστορικοῦ, ἦταν ἀρκετὰ δύσκολη μέσα στὴν πολιορκημένη πρωτεύουσα.

Δὲν εἶχε πάνω στὸ θρόνο παρὰ δέκα μῆνες (Σεπτέμβρης 1185 - καλοκαίρι 1186) καὶ ἀντιμετώπιζε αὐτὴ τὴν κρίση ἀμέσως μετὰ ἀπὸ κείνη τῆς βουλγαρικῆς ἐπανάστασης. Στρατὸν δὲν εἶχε, καθὼς ὅλος ὁ στρατός, ἐνισχυμένος μάλιστα μὲ τοὺς Νορμανδοὺς αἰχμαλώτους, εἶχε τεθῆ στὴ διάθεση τοῦ Βρανᾶ Κομνηνοῦ γιὰ νὰ πολεμήση τὸν Πέτρο καὶ τὸν ᾿Ασάν.

῾Ο πληθυσμὸς ὅμως τῆς πρωτεύουσας, τόσο ἡ ἀριστοκρατία ὅσο καὶ τὸ λαϊκὸ ὑπόβαθμο στὴν πλειοψηφία του, χωρὶς ἀμφιβολία ἦταν στὸ πλευρὸ τοῦ ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183. «῎Οχι μόνο δὲν ἀνεχόταν τὸν ᾿Αλέξιο Βραν. Κομν. ὡς βασιλέα, μᾶς λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναθεμάτιζε ὡς ἕνα ἀποστάτη καὶ ὡς ἕνα τύραννο»[77]. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἔβλεπε στὸ πρόσωπό του ἕνα συνεργάτη, ὅπως καὶ ἦταν, ἀλλὰ καὶ ἕνα συνεχιστὴ τῆς πολιτικῆς τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87.

῞Ενα ἀπ᾿ τὰ μέτρα ποὺ εἶχε πάρει ὁ ᾿Ισαάκιος (β´) ῎Αγγ. 183 ἦταν νὰ φυλακίση στὴν εἱρκτὴ τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν τὴν π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ η ῎Αννα Κομν. Βατ. 149, τὴ σύζυγο τοῦ στασιαστῆ[78], ποὺ ἦταν μιὰ δευτεροεξαδέλφη του[79].

῾Η πριγκίπισσα εἶχε χαρίσει στὸν ἄντρα της τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά, τὴν ᾿Ανώνυμη (Εὐδοκίαν;) Βράναιναν Κομνηνὴν 238[80] καὶ τὸν Θεόδωρον Βρανᾶν (Κομνηνόν) 239[81].

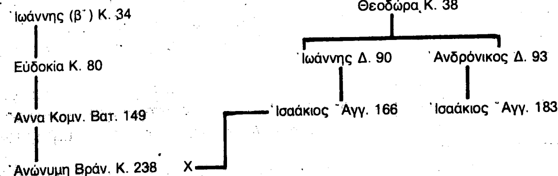
῾Η ᾿Ανώνυμη Βράν. Κομν. 238 ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1168/70 παντρεύτηκε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1186[82] τὸν ᾿Ισαάκιον ῎Αγγελον 166[83], γιὸν τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ᾿Ιωάννη Δούκα 90 καὶ πρωτεξάδελφον τοῦ ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183[84].

Φαίνεται πὼς μέσα στὴν πρωτεύουσα ὑπῆρχε καὶ μιὰ μειοψηφία ποὺ συμπαθοῦσε τὸν ἐπαναστάτη[85], καθὼς καὶ καιροσκόποι, ποὺ μέσα σ᾿ αὐτοὺς ὁ αὐτοκράτορας ὑπόψιαζόταν πὼς βρισκόταν κι᾿ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ θεῖος του ᾿Ιωάννης Δούκας 90, ἕνας παλιὸς φίλος καὶ συμπέθερος τοῦ ᾿Αλέξιου Βραν. Κομν[86].

῾Ο αὐτοκράτορας μέσα στὴν ἀπελπισία του γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ ἀντιπάλου του, εὐσεβὴς καθὼς ἦταν[87], ἔτρεφε βαθὺ σεβασμό, ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ Βυζαντινοί, πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος[88] -τάχα καὶ ἰδιόχειρο τοῦ ἀπόστολου Λουκᾶ κατασκεύασμα![89]- ποὺ βρισκόταν στὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῶν ᾿Οδηγῶν καὶ ποὺ γι᾿ αὐτὸ λεγόταν ᾿Ο δ η γ ή τ ρ ι α[90]. Πρόσταξε λοιπὸν ὁ ἡγεμόνας μὲ εὐλάβεια νὰ πάρουν τὴν εἰκόνα ἀπ᾿ τὸ μοναστήρι, νὰ τὴ λιτανεύσουν καὶ πάνω στὰ τείχη τῆς πρωτεύουσας νὰ τὴν

---

76. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 217: Καὶ σὲ μὲν ἐκάλει θεὸς εἰς τὸ θεῖον ἱερόν, τὸν ἀριστέα, τὸν ἐλευθερωτήν, τὸν τυραννοκτόνον.
77. Χωνιάτης, σ. 496· Σκουταριώτης, σ. 376.
78. Χωνιάτης, σ. 507· Σκουταριώτης, σ. 382.
79.

῾Η ῎Αννα Κομν. Βατ. 149 δευτεροεξαδέλφη τοῦ ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183· ὁ ᾿Ισαάκιος (β´) πρωτεξάδελφος τοῦ ᾿Ισαάκιου ῎Αγγ. 166· ἡ ᾿Ανώνυμη Βράν. Κομν. 238 παντρεύτηκε τὸν ᾿Ισαάκιο ῎Αγγ. 166 δευτεροεξάδελφο τῆς μητέρας της.

80. Χωνιάτης, σ. 502· Σκουταριώτης, σ. 379.
81. Χωνιάτης, σ. 535· Σκουταριώτης, σ. 393.
82. ῾Ο γάμος τελέστηκε λίγο πρὶν τὴν ἀποστασία τοῦ ᾿Αλέξιου Βραν. Κομν., βλ. Χωνιάτης, σ. 502.
83. Χωνιάτης, σ. 447 καὶ 502· Σκουταριώτης, σ. 356 καὶ 379. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 87-8, ὑ. 1, ἀριθ. 40· Fr. Cognasso, Un imperatore, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 65), σ. 49.
84. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 79 καὶ 83.
85. Χωνιάτης, σ. 500-1· Σκουταριώτης, σ. 378-79. Πιὸ πάνω ἀνάφερα πὼς τὸν ᾿Αλέξιο Βραν. Κομν. δὲν ἀποκλείεται νὰ τὸν εἶδε ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ πλειοψηφία τῶν λαϊκῶν τάξεων καὶ ὡς ἕνα συνεχιστὴ τῆς πολιτικῆς τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87, καὶ γι᾿ αὐτὸ δὲν τὸν ἀνέχονταν ὡς βασιλέα καὶ τὸν ἀναθεμάτιζαν. Σὲ ἐνίσχυση αὐτῆς τῆς γνώμης ἀλλὰ καὶ ἐκείνης πὼς μιὰ μειοψηφία τῶν λαϊκῶν κυρίως τάξεων ἦταν μὲ τὸ μέρος του, ἔρχονται τὰ ὅσα μᾶς λέει ὁ ἀριστοκράτης Νικήτας Χωνιάτης, σ. 511-12, πὼς «τὸ χειρωναχτικὸ μέρος τῆς πόλης καὶ ὅσοι δὲν ἦσαν σύμφωνοι μὲ τὴν τροπὴ ποὺ πῆραν τὰ πράματα, καθὼς δηλ. νίκησε ὁ ᾿Ισαάκιος (β´) ῎Αγγ. 183, θεώρησαν τρομερὸ τὸ πόσο ἀποθρασύνθηκαν οἱ Λατίνοι μὲ τὴ νίκη ποὺ πέτυχαν κατὰ τοῦ ᾿Αλέξιου Βραν. Κομν., ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅσα ἔκαναν σὲ βάρος τῶν περιοίκων τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν κατοίκων τῆς Προποντίδας ποὺ εἶχαν προσχωρήσει στὸ στασιαστή, καὶ ξεσηκώθηκαν κατὰ ὁμάδες καὶ σὰν χείμαρρος ξεχύθηκαν ἐναντίον τῶν σπιτιῶν καὶ λοιπῶν ἐγκαταστάσεων τῶν Λατίνων τῆς ΚΠολης, θέλοντας νὰ ἁρπάξουν καὶ μέσα σὲ λίγο νὰ ἀποχτήσουν ὅ,τι κι ἂν εἶχαν, καὶ μᾶλλον νὰ ἐπαναλάβουν ἐκεῖνα ποὺ ἔγιναν στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, τὸ Μάη τοῦ 1182, ἀλλὰ ἀποκρούστηκαν ἀπ᾿ τοὺς Λατίνους, καθὼς αὐτοὶ περιφράξανε τὶς συνοικίες τους καὶ στάθηκαν φρουροὶ στὰ πρόχειρα ὀχυρώματα ποὺ ἔστησαν», βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 584, ὑ. 408.
86. Χωνιάτης, σ. 502· Σκουταριώτης, σ. 379.
87. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Αὐτοσχέδιος λαλιὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ᾿Ισαάκιον (β´) τὸν ῎Αγγελον (183) ἐν Φιλιππουπόλει, ἔκδ. Th. L. F. Tafel, Opuscula, Francofurti 1832, σ. 43· Χωνιάτης, σ. 509-10· Σκουταριώτης, σ. 382.
88. Χωνιάτης, σ. 594: ἐξενεγκὼν δὲ καὶ ὃ εἶχεν ἐνστήθιον τῆς θεομήτορος μόρφωμα πυκνὰ τοῦτο περιεπτύσσετο.
89. Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος, PG 146, στ. 1061· τ. 147, στ. 44. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 203.
90. Βλ. R. Janin, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 199-207.

γυρίσουν «ώς ένα απόρθητο χαράκωμα καί οχύρωμα»[91].

Καί ακόμη ό βασιλέας συγκέντρωσε στά ανάκτορα κάθε ιδιόρρυθμο καλόγηρο, «περίφημο γιά τήν αρετή του, πού γύριζε ξυπόλητος ή πού κοιμόταν καταγής ή πού ζοῦσε πάνω σ' ένα στύλο –άφθονους τέτοιους εἶχε ή ΚΠολη– καί προσευχόταν μαζί τους, παρακαλώντας τό Θεό, νά σώση τόν ίδιο καί τό Κράτος άπ' τόν εμφύλιο πόλεμο καί νά μή περιέλθη ό θρόνος σέ άλλο πρόσωπο»· όσο γιά μιά πραχτική αντιμετώπιση τῆς κρίσιμης κατάστασης τῆς πολιορκίας, μᾶς λέει ό Χωνιάτης, «ολότελα αμελοῦσε, όλες του τίς ελπίδες στηρίζοντας στήν παντευχία τοῦ πνεύματος»[92].

Σ' αυτή τήν κατάσταση βρισκόταν ό 'Ισαάκιος (β') Άγγ. 183 καί τέτοιους είχε υπερασπιστές –κι όλα έδειχναν πώς ό 'Αλέξιος Βραν. Κομν. θά πετύχαινε τό σκοπό του[93]– όταν βρέθηκε γιά τό βασιλέα ένας από μηχανῆς θεός, πού δέν ἦταν άλλος άπ' τό μαρκήσιο Κονράδο τοῦ Montferrat.

'Ο 'Ισαάκιος (β') Άγγ. 183 στήν πολιτική τῶν συνοικεσίων βάδισε πάνω στ' αχνάρια πού χάραξε ό θεῖος του Μανουήλ (α') Κ. 81, πρωτεξάδελφος τοῦ πατέρα του 'Ανδρόνικου Άγγ. Δούκα 93. Όπως εκεῖνος αρραβώνιασε τήν κόρη του Μαρία Κ. 153 μέ τό Βελᾶ-'Αλέξιο (τόν μετέπειτα Βελᾶ III) τῆς Οὐγγαρίας, έτσι ό ίδιος ό 'Ισαάκιος (β') παντρεύτηκε τήν κόρη αὐτοῦ τοῦ Βελᾶ III, τή Marguerite - Μαρία. Όπως ό Μανουήλ (α') πάντρεψε τήν πιό πάνω κόρη του Μαρία Κ. 153 μέ τόν Renier - 'Ιωάννη τοῦ Montferrat, έτσι κι ό 'Ισαάκιος (β') έστειλε μιά πρεσβεία στή μαρκιωνία τοῦ Montferrat τῆς 'Ιταλίας καί ζήτησε νά παντρευτῆ ό μαρκήσιος Βονιφάτιος, ό μετέπειτα πορθητής τῆς ΚΠολης (1204), αδελφός τοῦ Renier - 'Ιωάννη, τή νεώτερη αδελφή του Θεοδώρα 'Αγγελίνα 185. 'Αλλά, καθώς ό Βονιφάτιος εἶχε μόλις παντρευτῆ, οί βυζαντινοί πρέσβεις απευθύνθηκαν στόν αδελφό αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τόν Κονράδο, πού αντίθετα αυτός εἶχε χηρεύσει, καί δίδοντας σ' αυτόν υποσχέσεις πώς θά πάρη μεγάλα αξιώματα καί πολλά πλούτη, τόν έπεισαν, καί μαζί μέ αυτόν γύρισαν στήν ΚΠολη, όπου κατά τήν άνοιξη τοῦ 1186, τελέστηκαν μέ μεγαλοπρέπεια οί γάμοι του μέ τή Θεοδώρα Άγγ. 185, καί ό Κονράδος έλαβε στήν αυλική ιεραρχία τόν τίτλο τοῦ καίσαρα[94].

Μέσα στήν αυλή ό νεοφερμένος Κονράδος παρακολουθοῦσε τήν αδράνεια τοῦ βασιλέα-κουνιάδου του, καί θέλησε, «καθώς ἦταν ένα μυαλό δυνατό, στά χέρια πολύ γερός καί δραστήριος, καί κοντά στούς συμπατριῶτες του καί στούς Βυζαντινούς ένας άνθρωπος δοξασμένος»[95], νά εξυψώση κάπως τό φρόνημα τοῦ 'Ισαάκιου (β') Άγγ. 183, καί «σάν ακόνι νά τροχίση τό χαλαρό μυαλό του», γιά νά κάνη μιά σωστή αντιμετώπιση τοῦ αντιπάλου του[96].

Βλέποντας τό βασιλέα νά κυκλώνεται άπ' τό πλῆθος τῶν άξεστων καλογήρων, «όπως ό κάβουρας τήν πίννα (= κάποιο μαλάκιο), προσπαθοῦσε νά τόν ξυπνήση»· τοῦ συνιστοῦσε νά μή στηρίζεται ολότελα στίς δεήσεις αὐτῶν τῶν ανθρώπων, αλλά παράλληλα νά φροντίση γιά τή συγκρότηση ενός στρατοῦ άξιου νά πολεμήση τόν αποστάτη, κ' έτσι «νά μή τόν πολεμάη μόνο μέ τά δεξιά όπλα, δηλ. μέ τίς προσευχές τῶν καλογήρων, αλλά καί μέ τά αριστερά όπλα, δηλ. καί μέ τίς δραστηριότητες ανδρῶν ξιφηφόρων καί θωρακοφόρων», καί νά μή ξοδεύη τό χρῆμα εδῶ καί εκεῖ, αλλά νά τό σκορπάη στή στρατολογία αντρῶν, καθώς μάλιστα εκτός τῶν αυτοκρατορικῶν συγγενῶν καί τῶν αριστοκρατῶν πού κατοικοῦσαν μέσα στήν πρωτεύουσα, όλοι οί άλλοι εἶχαν προσχωρήσει στόν 'Αλέξιο Βραν. Κομν., καί άπ' τήν έξω τῆς ΚΠολης περιοχή δέν μποροῦσαν νά φέρουν στρατό[97].

Μέ αυτά τά λόγια τοῦ 'Ιταλοῦ μαρκήσιου ή «Βυζαντινοῦ καίσαρα», πού «σάν βουκέντρι συνεχῶς τόν χτυποῦσαν, ξύπνησε ό αυτοκράτορας άπ' τόν ύπνο του καί μετακινήθηκε άπ' τήν αφροντισιά του, κι άρχισε νά μαζεύη στρατό». Καθώς δέν εἶχε στό αυτοκρατορικό ταμεῖο χρυσά νομίσματα, πῆρε άπ' αυτό ασημένια σκεύη, τά οποῖα έδωσε ώς ενέχυρα στά πλούσια μοναστήρια καί άπ' αυτά πῆρε χρυσά νομίσματα – μόνο μέ τά ενέχυρα έδοσαν τά μοναστήρια τό χρυσάφι– πού διέθεσε γιά τή στρατολογία αντρῶν.

Δέν πέρασε πολύς καιρός καί ό Κονράδος στρατολόγησε 250 ιππεῖς, όλους διαλεγμένους, καί 500 πεζούς άπ' τούς Λατίνους τῆς ΚΠολης, καθώς καί όχι λίγους Τούρκους καί Γεωργιανούς, πού γιά εμπορικές υποθέσεις βρίσκονταν στή βυζαντινή πρωτεύουσα. Καί άπ' τήν αυτοκρατορική αυλή στρατολογήθηκαν συγγενεῖς τοῦ βασιλέα, αριστοκράτες καί άλλοι πού συγκρότησαν ένα σῶμα 1000 περίπου αντρῶν.

Μποροῦσε κανείς νά πῆ, έτσι τουλ. από όλους θεωροῦνταν, πώς «ό Κονράδος δέν ἦταν παρά ένα δῶρο τοῦ Θεοῦ πρός τόν αυτοκράτορα, πού στάλθηκε στήν κατάλληλη ώρα»[98].

'Ο Κονράδος εἶχε επίγνωση τῆς δύναμής του καί ένα ανεπίτρεπτο θάρρος πρός τόν αυτοκράτορα. Μιά μέρα –ενῶ γίνονταν οί τελευταῖες προετοιμασίες γιά τήν επίθεση κατά τοῦ αποστάτη– τόν συνάντησε στό παλάτι τήν ώρα πού έτρωγε, έχοντας μπροστά του βουνά τά φαγιά, κατά τή συνήθειά του· «είθε έτσι, τοῦ εἶπε αναστενάζοντας, νά φρόντιζες καί γι' αυτόν εδῶ τόν πόλεμο πού θά κάνωμε, όπως τρέχεις γιά τά δεῖπνα, γιατί καθώς σ' αρέσουν τά φαγιά,

91. Χωνιάτης, σ. 496-97· Σκουταριώτης, σ. 376. Πρβλ. R. Janin, ένθ' ανωτ., σ. 200.
92. Χωνιάτης, σ. 498· Σκουταριώτης, σ. 377.
93. Κων. Παπαρρηγόπουλος, 'Ιστορία, τ. Δ', β', σ. 187.
94. Χωνιάτης, σ. 497-98· καί δημοτικό κείμενο, σ. 498· Σκουταριώτης, σ. 377. Πρβλ. Fr. Cognasso, Un imperatore, ένθ' ανωτ. (ύ. 65), 48-9· Κ.Παπαρρηγόπουλος, ένθ' ανωτ., σ. 187· R. Guilland, Le Césarat, OCP 13 (1947), σ. 182· Ilgen, Conrado Marchese di Montferrato, σ. 15 κεξ.
95. Χωνιάτης, σ. 497· Σκουταριώτης, σ. 377. Πρβλ. F. Cognasso, ένθ' ανωτ., σ. 49· Κ. Παππαρηγόπουλος καί Ilgen, ένθ' ανωτ.
96. Χωνιάτης, σ. 498· Σκουταριώτης, σ. 377.
97. Χωνιάτης, σ. 498-99· Σκουταριώτης, σ. 377-78. Πρβλ. F. Cograsso, ένθ' ανωτ., σ. 49· Κ. Παπαρρηγόπουλος καί Ilgen, ένθ' ανωτ.
98. Χωνιάτης, σ. 499-500· Σκουταριώτης, σ. 378. Πρβλ. F. Cognasso, ένθ' ανωτ., σ. 49· Κ. Παπαρρηγόπουλος καί Ilgen, ένθ' ανωτ.

όλη σου τή φροντίδα σ' αὐτά ἀφιερώνεις». Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 θυμήθηκε πώς ἐπιτέλους ἦταν αὐτοκράτορας καὶ ἀντέδρασε στὴν ἄτοπη αὐτὴ ὑπόδειξη τοῦ γαμβροῦ του· ἐρεθίστηκε στὸ ἄκουσμα τῆς τολμηρῆς φράσης καὶ ἔγινε πιὸ κόκκινος ἀπὸ ὅσο ἦταν, καὶ μὲ ἕνα βιασμένο χαμόγελο, ἔπιασε τὴ χλαμύδα τοῦ κ α ί σ α ρ α, καὶ τοῦ εἶπε: «κατὰ τὸν καιρό, φίλε μου, καὶ θὰ φᾶμε καὶ θὰ πολεμήσωμε»[99].

Ἐκτὸς ἀπ' τὸν Κονράδο, ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 εἶχε στὸ πλευρό του καὶ ἕνα ἄλλο φανατισμένο πολεμιστή, τὸν πάμπλουτο πρωτεξάδελφό του Μανουὴλ Καμύτζην Κομνηνὸν Δούκαν 175, γιὸν τῆς ἀδελφῆς τοῦ πατέρα του, τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Κ. 91, ποὺ ἦταν ἕνας προσωπικὸς ἐχτρὸς τοῦ Ἀλέξιου Βραν. Κομν. Ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔθεσε στὴ διάθεση τοῦ βασιλέα ὅλη τὴν τεράστια περιουσία του, γιὰ νὰ πάρη ἀπ' αὐτὴ ὅσα ἤθελε καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήση σὲ στρατολογία ἀντρῶν καὶ σὲ ἄλλες τοῦ πολέμου ἀνάγκες, «κάνοντας τὴ σκέψη πὼς καλύτερο ἦταν νὰ τὰ πάρη ὁ συγγενής του αὐτοκράτορας ποὺ τὸν ἀγαποῦσε, ἀπ' τὸν ὁποῖον μάλιστα πολὺ πιὸ πολλὰ θὰ ἔπαιρνε στὴν περίπτωση ποὺ θὰ νικοῦσε, παρὰ τὰ πλούτη του νὰ περιέλθουν σ' ἕνα ξένο καὶ ἐχτρὸ ποὺ τὸν μισοῦσε καὶ ποὺ ἀσφαλῶς σὲ βάρος του θὰ γελοῦσε, καθὼς θὰ εἶχε τὴν τεράστια αὐτὴ ὠφέλεια»[100].

Τέλος, ἦλθε ἡ στιγμὴ τῆς μεγάλης ἐξόδου ἀπ' τὴν πολιορκημένη πρωτεύουσα, τῆς μεγάλης ἐξόρμησης κατὰ τοῦ ἐπαναστάτη· τὴν ἀρχηγία τοῦ κέντρου τοῦ ὀλιγάριθμου ἀλλὰ καλὰ ὀργανωμένου αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, ὁ Κονράδος ἐπιφύλαξε στὸν ἑαυτό του, ἐνῶ ἐκείνη τῆς δεξιᾶς πτέρυγας ἀνάλαβε ὁ αὐτοκράτορας καὶ τῆς ἀριστερᾶς ὁ πιὸ πάνω π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. 175[101].

Στὸ ἀντίπαλο στρατόπεδο τὴν ἀρχηγία τοῦ κέντρου ἀνάλαβε ὁ ἴδιος ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. ἐνῶ ἐκεῖνες τῶν δυὸ πλευρῶν ὁ Ἐλπούμης ὁ Κουμάνος καὶ κάποιος ἄλλος στρατηγός[102].

Μιὰ μέρα τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1186[103] –ἡ ἀκριβὴς ἡμερομηνία δὲν εἶναι γνωστή– οἱ πύλες τῆς πρωτεύουσας ἄνοιξαν καὶ ξεχύθηκε ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατός. Μέχρι τὸ μεσημέρι ἔγιναν κάποιοι ἀκροβολισμοὶ καί ἀψιμαχίες, χωρὶς τίποτε τὸ σοβαρὸ ἢ ἀποφασιστικό. Ἀλλὰ μετὰ τὸ μεσημέρι ὅρμησε ὁ Κονράδος ἐπικεφαλῆς τῶν Λατίνων ἱππέων καὶ πεζῶν· πάνω στὸ ἄλογό του, χωρὶς θώρακα ἢ ἄλλο σιδερένιο προφυλαχτικό, τυλιγμένος σ' ἕνα χοντρὸ φόρεμα μὲ δεκαοχτὼ δίπλες, βουτηγμένο σὲ ἁγνὸ κρασὶ μὲ ἁλάτι ποὺ τὸ ἔκανε πιὸ ἰσχυρὸ ἀπ' τὸ σίδερο καὶ ἄτρωτο ἀπ' τὰ βέλη, πολεμιστὴς φοβερὸς καὶ ἀρχηγὸς ἀνυπέρβλητος, ἔδειχνε μὲ τὰ ὅλα του τὴν ἀποφασιστηκότητά

99. Χωνιάτης, σ. 500· Σκουταριώτης, σ. 378. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 49-50.
100. Χωνιάτης, σ. 502-3· Σκουταριώτης, σ. 379. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 47·
101. Χωνιάτης, σ. 502 καὶ 503· Σκουταριώτης, σ. 379. καὶ 379-80. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 50.
102. Χωνιάτης, σ. 503· Σκουταριώτης, σ. 380. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 48 καὶ 50
103. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 64.

του. Πίσω ἀπ' τὸν Κονράδο ἀκολουθοῦσε ὁ αὐτοκράτορας μὲ τοὺς συγγενεῖς καὶ ἀριστοκράτες ποὺ εἶχε συγκροτήσει ἡ αὐλή.

Οἱ ἐπαναστάτες, ἂν καὶ στὸν ἀριθμὸ ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι καὶ ὁδηγοῦνταν ἀπὸ ἕνα ἄντρα ποὺ μόλις πρὶν δέκα περίπου μῆνες εἶχε κατατροπώσει τὸ νορμανδικὸ στρατό, στὴν ἐξόρμηση τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ πεζικοῦ τῶν Λατίνων, κυριεύτηκαν ἀπὸ πανικό, τὸν ὁποῖον μετέδοσαν καὶ στοὺς ἑπόμενους καὶ αὐτοὶ στοὺς μεθεπόμενους. Μάταια ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. μὲ τὴ στεντόρεια φωνή του, ἀγωνιζόταν νὰ τοὺς συγκρατήση: «Σταθῆτε, Ρωμιοί, ἔκραζε· πιὸ πολλοὶ ἐναντίον πιὸ λίγων θὰ πολεμήσωμε, καὶ πρῶτος ἐγὼ θὰ ὁρμήσω κατὰ τῶν ἐχτρῶν».

Καθὼς εἶδε πὼς μὲ τὶς φωνές του τίποτε δὲν πετυχαίνει, ὅρμησε κατὰ τοῦ ἐπικεφαλῆς τοῦ λατινικοῦ ἱππικοῦ, αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Κονράδου, καὶ μὲ τὸ δόρυ του τὸν χτύπησε ἐλαφρὰ στὸν ὦμο, ἐνῶ ὁ κ α ί σ α ρ α ς μὲ τὰ δυό του τὰ χέρια κρατώντας τὸ δικό του δόρυ, ἀνταπόδωσε ἰσχυρὸ χτύπημα στὴν παρειὰ τοῦ Βραν. Κομν., ποὺ τοῦ ἔφερε σκοτούρα καὶ ζαλάδα, κ' ἔτσι τὸν γκρέμισε ἀπ' τ' ἄλογό του, ὁπότε τοῦ Κονράδου οἱ ὑπασπιστὲς τὸν ἀποτελείωσαν μὲ τῶν δοράτων τους τὰ χτυπήματα[104].

Λένε πὼς μὲ τὸ πρῶτο χτύπημα ποὺ δέχτηκε ἀπ' τὸν Κονράδο, καθὼς φοβήθηκε τὸ θάνατο ὁ Βραν. Κομν., τὸν παρακάλεσε νὰ μὴ τὸν σκοτώση, καὶ ὅτι ὁ Ἰταλὸς μὲ ἄκαιρο εὐφυολόγημα τοῦ ἀπάντησε πῶς «κάτι τέτοιο δὲν πρέπει νὰ φοβᾶται, γιατὶ τίποτε ἄλλο κακὸ δὲν πρόκειται νὰ πάθη παρὰ μόνο νὰ τοῦ κόψουν τὸ κεφάλι», τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε ἀμέσως[105].

Καθὼς μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐπανάστασης ὁ πανικὸς ἔγινε ἀκόμη πιὸ ἀκάθεκτος, ὁ καθένας ἀπ' τοὺς βασιλικοὺς σκότωνε πάνω στὸ κυνηγητὸ τὸ στασιαστὴ ποὺ συναντοῦσε. Ἀλλὰ σὲ λίγο τὸ κακὸ σταμάτησε, καθὼς ἦταν ἕνας πόλεμος ἀνάμεσα σὲ ὁμοφύλους[106].

Σ' αὐτὴ τὴν ἐμφύλιο σύρραξη ἔπεσε καὶ ἕνας διάσημος ἀστρολόγος, ὁ Κωνσταντῖνος Στηθάτος, ποὺ ἦταν κυβερνήτης τῆς ἐπαρχίας Ἀγχιάλου, ἕνας ἄνθρωπος φιλήσυχος καὶ ἀγαθός, τὸν ὁποῖον παρὰ τὴ θέλησή του πῆρε στὶς τάξεις του ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. Ὁ Στηθάτος εἶχε προβλέψει, καθὼς μιὰ φήμη διάσωσε, πὼς ὁ Βραν. Κομν. θὰ ἔμπαινε στὴν ΚΠολη νικητὴς κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη ποὺ ἀκριβῶς αὐτὸς ὁ τελευταῖος σκοτώθηκε, γι' αὐτὸ καὶ ἔμενε ἥσυχος μέσα στὴ σκηνή του, καὶ σ' αὐτὴ τὸν βρῆκε, κάποιος Λατῖνος προφανῶς, καὶ τοῦ πέρασε τὴ λόγχη του στοὺς βουβῶνες καὶ τὸν θανάτωσε. Ἀπ' τὰ πράματα ἀποδείχτηκε πὼς ἡ πρόρρηση τοῦ Στηθάτου διαψεύστηκε, ἕνας ὅμως ἐραστὴς τῆς ἀστρομαντείας μποροῦσε νὰ ἰσχυριστῆ πὼς ὁλότελα

104. Χωνιάτης, σ. 503-4 καὶ 505· δημοτικὸ κείμενο, σ. 503· Σκουταριώτης, σ. 380. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 50· Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 187-88· Κ. Ἄμαντος, τ. Β', σ. 402, ὁ ὁποῖος ἐκ παραδρομῆς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος Βραν. Κομν. «συνελήφθη, ἐτυφλώθη καὶ ἀπέθανεν».
105. Χωνιάτης, σ. 505· Σκουταριώτης, σ. 380.
106. Χωνιάτης, σ. 505· Σκουταριώτης, σ. 381.

ἡ πρόρρηση δὲ διαψεύστηκε, καθὼς τὴν ἡμέρα ἐκείνη, πάνω σὲ κοντάρια γιὰ νὰ θεατρινιστοῦν διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς, οἱ αὐτοκρατορικοὶ εἰσήγαγαν στὴν ΚΠολη τὸ κεφάλι καὶ τὸ ἕνα πόδι τοῦ Βραν. Κομν.[107]

Ἐπιστρέφοντας στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν καὶ θριαμβεύοντας γιὰ τὸ κατόρθωμα -κατόρθωμα ἑνὸς ἄλλου- ὁ βασιλέας κὺρ Ἰσαάκιος (β΄) ὁ Ἄγγελος 183, ἔχοντας στὸ πλευρό του τὸν νικητὴ-γαμβρό του, ρίχτηκε πάνω στὸ πολυτελὲς τραπέζι του[108], τὸ κατὰ συνήθεια ὅμοιο μὲ κεῖνα τοῦ Σολομῶντα καὶ τῶν Συβαριτῶν, ποὺ βάραινε κάτω ἀπὸ λογῆς-λογῆς γλυκύτατα φαγιά, ἀπὸ ψάρια μεγάλα, ἀπὸ ψωμιὰ τὰ λεγόμενα μ ε τ α ξ ω τ ά καὶ ἀπὸ κρασιὰ μυρωδάτα καὶ ἐκλεκτά[109], προστάζοντας νὰ ἀνοίξουν τὶς πύλες τῶν ἀνακτόρων, ἔτσι ποὺ νὰ μποροῦν νὰ μποῦν μέσα ὅσοι θένε, γιὰ νὰ τὸν δοῦν ν ι κ η τ ὴ κ α ὶ τ ρ ο π α ι ο ῦ χ ο[110].

Ἡ συντριβὴ τοῦ Ἀλέξιου Βραν. Κομν., αὐτοῦ τοῦ «μισορώμαιου Τελχῖνα, λέει ἕνας σύγχρονός του, ἦταν μιὰ τρανὴ ἀπόδειξη πὼς ὁ Θεὸς βρισκόταν στὸ πλευρὸ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ μὲ ἐπιμέλεια προνοοῦσε γι᾽ αὐτόν»[111].

Τὸ πιὸ λυπηρὸ εἶναι ποὺ τὴ στιγμὴ «ποὺ ἄρχιζε ὁ πόλεμος γιὰ τὴν καταβρόχθιση τῶν φαγητῶν, ὁ πολὺ εὐσεβὴς βασιλέας κὺρ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 πρόσταξε νὰ φέρουν, σὰν ἐπιδείπνιο παιχνίδι, τὸ κεφάλι τοῦ ἥρωα τοῦ νορμανδικοῦ πολέμου, τοῦ Ἀλέξιου Βραν. Κομν., τὸ ὁποῖον καὶ ἔφεραν κατὰ τὸ τέλος τῆς εὐωχίας, ζαρωμένο καὶ μὲ τὰ μάτια μισόκλειστα, καὶ τὸ ἔρριξαν χάμω γιὰ νὰ τὸ κλωτσοῦν, μπροστὰ στὸν αὐτοκράτορα, στὸν Κονράδο καὶ στὸ Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. 175, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ σὰν σφαίρα, καὶ νὰ τὸ ἐμπαίζουν[112].

Κ᾽ ἔπειτα, πῆραν τὸ ματωμένο κεφάλι καὶ πῆγαν καὶ τὸ ἔδειξαν στὴ γυναίκα τοῦ πολέμαρχου, ποὺ ἦταν φυλακισμένη, καθὼς ξέρομε, μέσα στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, τὴν Ἄννα Κομν. Βατ. 149, «τὴν πιὸ ὄμορφη γυναίκα τοῦ κόσμου» καὶ «τὸ στολίδι τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν», ὅπως τὴ διακήρυσσε ὁ θεῖος της

107. Χωνιάτης, σ. 505-6· Σκουταριώτης, σ. 381. Ὁ Κωνσταντῖνος Στηθάτος ἴσως νὰ ἦταν ἕνας ἐκ πλαγίου κλάδου ἀπόγονος τοῦ μυστικιστὴ θεολόγου καὶ μαθητὴ τοῦ Συμεὼν τοῦ Νέου Θεολόγου (ἐκδ. τῆς βιογραφίας Hausherr 1928) Νικήτα Στηθάτου τοῦ Στουδίτη (1054). Τὸ ἐπίθετο Σ τ η θ ά τ ο ς προῆλθε ἀπὸ κάποιον ποὺ εἶχε μεγάλο στῆθος.
108. Χωνιάτης, σ. 506· Σκουταριώτης, σ. 381. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 188.
109. Χωνιάτης, σ. 579, βλ. καὶ τὸ δημοτικὸ κείμενο· Σκουταριώτης, σ. 409. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 278· Κ. Ἄμαντος, τ. Β΄, σ. 404· Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Ε΄ (1952), σ. 181 καὶ 200, καὶ σ. 16-17 γιὰ τὴν ἔννοια τῶν «μεταξωτῶν ἄρτων» = ἄρτων ποὺ κατασκευάζονταν ἀπὸ ἀλεύρι ποὺ περνοῦσε ἀπὸ κόσκινο μὲ μεταξωτὸ ὕφασμα. Γιὰ τοὺς μεταξωτοὺς ἄρτους, βλ. καὶ ΝΕ 5 (1908), σ. 486-88, καὶ ΝΕ 6 (1909), σ. 114-15.
110. Χωνιάτης, σ. 506-7· Σκουταριώτης, σ. 381.
111. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β΄) Ἄγγ. ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α΄, σ. 246.
112. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 507· Σκουταριώτης, σ. 381-82. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 50· Κ. Παπαρρηγόπουλος ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 188.

Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 -κολακεῖες ἴσως πρὸς τὴν ἀδελφὴ τῆς ἐρωμένης του- ἡ ὁποία (Ἄννα), καθὼς ἔσωζε τὶς πρῶτες τῆς γενιᾶς ἐκείνης τῶν Κομνηνῶν ἀρετές, ἀηδίασε στὸ ἀντίκρυσμα τοῦ πικροῦ καὶ ἀξιολύπητου καὶ ἀναπάντεχου αὐτοῦ θεάματος, καὶ καθὼς ρωτήθηκε, ἂν γνώριζε τίνος ἦταν τὸ κεφάλι», «τὸ γνωρίζω, ἀποκρίθηκε μὲ ἀξιόπρεπη πικρία, καὶ ἐλεεινολογῶ τὸν ἑαυτό μου»[113].

Πρέπει τότε ἡ Ἄννα Κομν. Βατ. 149 νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 50 περίπου χρονῶ. Δὲν ξέρομε τί ἀπόγινε ἀπὸ τότε. Δὲν θὰ εἴμαστε ὅμως μακρυὰ ἀπ᾽ τὴν πραγματικότητα, ἂν ὑποθέσωμε πὼς σὲ λίγο θὰ ἀποφυλακίστηκε καὶ θὰ πῆρε τὸ δρόμο πρὸς κάποιο μοναστήρι, ὅπου σ ι ω π η λ ὰ θὰ ἐγκαταβίωσε καὶ θὰ τελείωσε τὶς μέρες της, ὅπως καὶ κατὰ τὴν κοινωνική της ζωή, «τὴ σιωπὴ ποὺ ἁρμόζει στὶς γυναῖκες θεωρώντας κάτι τὸ πολὺ σπουδαῖο»[114].

150. Θεοδώρα Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1137 – † μετὰ τὸ 1185)

Ἡ Θεοδώρα[1] Κομνηνή[2] κόρη τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 180[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1137[4].

Περὶ τὸ 1152 ἡ Θεοδώρα Κ. 150, μιὰ καλὰ σχηματισμένη παιδούλα 15

113. Χωνιάτης, σ. 507· Σκουταριώτης, σ. 382. Πρβλ. F. Cognasso, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 50· Κ. Παπαρρηγόπουλος ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 188.
114. Χωνιάτης, σ. 507: ἦν γὰρ σώφρων ἡ γυνή, καὶ τὴν ἐπιτρέπουσαν τῷ θήλει σιωπὴν τιθεμένη περὶ πολλοῦ, Σκουταριώτης, σ. 382.

150.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς θείας της Θεοδώρας Κ. 79.
2. Χωνιάτης, σ. 556-57: καὶ τὸν συνίστορα δὲ τούτῳ τῆς βασιλείας λεγόμενον εἶναι Ἀλέξιον (156) τὸν τῆς Κομνηνῆς Θεοδώρας υἱόν... Σκουταριώτης, σ. 311: ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος (156) ὃν ἔτεκεν ἡ Κομνηνὴ Θεοδώρα.
3. Χωνιάτης, σ. 136: εἰς τὸν ἐξάδελφον ἀποσκώπτων (ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87) ταῦτα καὶ βασιλέα τὸν Μανουὴλ (α΄ Κ. 81) ὡς ὁμοιοπαθέσιν ὑποκύπτοντα πάθεσιν ἢ γοῦν καὶ χείροσιν ἁλισκόμενον, εἴπερ ὁ μὲν ἀδελφοῦ (ἀντὶ ἀδελφῆς) θυγατρὶ συνουσιάζεν, ὁ δ᾽ Ἀνδρόνικος (Κ. 87) ἐξαδέλφου παιδὶ (τοῦ Ἀνδρονίκου Κ. 76) συγκατέκειτο. Τοῦ ἰδίου Χωνιάτη, σ. 266, 301, 401, 556-57. Πρβλ. S. De Jongh, σ. 73: serait fille (ἡ Θεοδώρα Κ. 150), soit d' Eudocie (80) et Théodore Vatatzès... soit de Marie (75) et Jean Roger, qui eurent en effet une fille Théodora (127), ἡ ὁποία δὲν παντρεύτηκε τὸν Ἰωάννη Κοντοστέφ. Κομν. 104, ὅπως λέει ἡ S. De Jongh, ἀλλὰ κάποιον τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲ γνωρίζομε, βλ. προσωπογραφίες Ἰωάννη Κοντοστέφ. Κομν. 104, ὑ. 7, καὶ Θεοδώρας Κ. 127, ὑ. 4. Ἡ Θεοδώρα Κ. 127, κόρη τῆς Μαρίας Κ. 75, ἀποκλείεται νὰ ἦταν ἡ ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, γιατὶ τότε ἀκριβῶς, περὶ τὸ 1152, ποὺ αὐτὸς ὁ τελευταῖος συνῆψε ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὴν «ἀνεψιά του Θεοδώρα», αὐτὴ (ἡ Θεοδώρα Κ. 127) παντρεύτηκε μὲ κάποιον, αὐτὸν τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα δὲ γνωρίζομε, ἐνῶ ἡ «ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη Θεοδώρα» ἦταν ἀνύπαντρη κατὰ τὴ σύναψη τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων

περίπου χρονῶ, ἦταν «σὰν ἕνα κλαδὶ ἀποκομμένο ἀπ᾽ τὸ κυπαρίσσι του, σὰν ἕνα ὡραῖο τσαμπὶ σταφύλι ἀποσπασμένο ἀπ᾽ τ᾽ ἀμπέλι του»[5], καθὼς πρὶν δυὸ-

μὲ τὸ θεῖο της καὶ δὲν παντρεύτηκε παρὰ μόνο μετὰ τὴ διάλυση αὐτῶν τῶν σχέσεων, καὶ ἀκόμη ζοῦσε τότε ὁ πατέρας της Ἰωάννης Ρογῆρος-Δαλασσηνὸς ποὺ δὲν ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ νὰ ἐπιτρέψη μιὰ τέτοια συμβίωση. Ἄρα καὶ κατὰ τὴ βάση τῆς θέσης τῆς S. De Jongh, μόνοι ἡ Εὐδοκία Κ. 80 καὶ ὁ Θεοδώρος Βατάτζης προκύπτει πὼς ἦσαν οἱ γονεῖς τῆς ἀνεψιᾶς καὶ ἐρωμένης τοῦ Μανουὴλ (α΄), τῆς Θεοδώρας Κ. 150. Πάνω σ᾽ αὐτά, βλ. καὶ τὸ ἄρθρο μου: Ἀλέξιος Κομνηνὸς καὶ Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους, περιοδικὸ Βυζαντινὰ 7 (1975), σ. 149, ὑ. 121, καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 419-20, ὑ. 21, ὅπου καθὼς ἀναφέρομαι στὸ χωρίο τοῦ Χωνιάτη, σ. 136[11]: «ὁ μὲν (Μανουὴλ α΄) ἀδελφοῦ θυγατρὶ συνουσίαζεν», καὶ διεξέρχομαι τὶς κόρες τῶν ἀδελφῶν του Ἀλέξιου Κ. 74, Ἀνδρόνικου Κ. 76 καὶ Ἰσαάκιου Κ. 78, ἀποδεικνύω πὼς ἀποκλείεται ἡ «ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη Θεοδώρα» νὰ ἦταν κόρη ἑνὸς ἀπ᾽ αὐτούς, καὶ προτείνω νὰ διορθωθῆ τὸ πιὸ πάνω χωρίο τοῦ Χωνιάτη σέ: «ὁ μὲν ἀδελφῆς θυγατρὶ συνουσίαζεν»· ἀπ᾽ τὶς κόρες ποὺ εἶχαν οἱ ἀδελφές τοῦ Μανουὴλ (α΄) ἀποκλείεται «ἡ ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη του» νὰ ἦταν μιὰ κόρη τῆς Μαρίας Κ. 75, γιὰ τὴν αἰτία ποὺ ἀνάπτυξα πιὸ πάνω, εἴτε τῆς Ἄννας Κ. 77, γιατὶ μιὰ καὶ μοναδικὴ κόρη εἶχε, τὴν Εἰρήνην Κοντοστεφ. Κομν. 136, εἴτε τῆς Θεοδώρας Κ. 79, γιατὶ τὸ ὄνομα τῆς μητέρας δὲ δίδονταν στὴν κόρη, κ᾽ ἔτσι δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ Εὐδοκία Κ. 80, ὡς μητέρα τῆς «ἀνεψιᾶς καὶ ἐρωμένης» Θεοδώρας Κ. 150. Ἐνῶ οἱ πηγὲς δὲ μᾶς δίνουν παρὰ μιὰ «ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α΄) ποὺ ἀργότερα ἔγινε σύζυγος τοῦ (Νικηφόρου) Χαλούφη καὶ ποὺ λεγόταν Θεοδώρα Κομνηνή», ἡ βάσανος τῶν πηγῶν μᾶς φέρνει στὸ βάσιμο καὶ θετικὸ συμπέρασμα πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80. Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ πηγὴ τοῦ λατ. βασιλείου τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, φίλος τοῦ Μανουὴλ (α΄), χωρὶς νὰ μᾶς δίνη τὰ ὀνόματα τῶν γονέων της, μᾶς τὴν παρουσιάζει «ὡς ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ μητέρα τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156» καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο «ὡς Θεοδώρα Χαλουφίνα» (σύζ. Νικηφόρου Χαλούφη): λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1070: Alexius quoque protostrator, Theodora Calusinae (ἀντὶ Chalufinae) neptis domini imperatoris, filius· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 415: Alexes, mestres chamberlans du palais, filz de la niece l' Empereur. Ἀλλὰ γιατὶ οἱ πηγὲς συγκάλυψαν τὰ ὀνόματα τῶν γονέων της; α) Ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, γιὰ νὰ μὴ τοῦ ἀποδώσουν ἀπερίφραστα τὸ ἔγκλημα τῆς αἱμομιξίας ποὺ πρὶν ἀπὸ 540 χρόνια διέπραξε ὁ αὐτοκράτορας Ἡράκλειος (610-641) ἐπίσημα, παίρνοντας σὲ γάμο τὴν ἀνεψιά του Μαρτίνα, κόρη τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας καὶ τοῦ Μαρτίνου, βλ. Νικηφόρος, ἔκδ. De Boor, σ. 14-5, πρβλ. J. Bury, History of the Later Roman Empire, v. II, σ. 213, London 1889· β) ἀπὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν οἰκογένειά της καὶ ἰδιαίτερα πρὸς τὴν θύμιση τῆς εὐλαβικῆς μητέρας της π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Εὐδοκίας Κ. 80. Ἀπ᾽ τοὺς νεώτερους ἱστορικοὺς δὲν ἔχει γίνει ὡς τώρα σωστὰ ἡ συνταύτιση τῆς «ἀνεψιᾶς καὶ ἐρωμένης» Θεοδώρας Κ. 150. Ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 205, ὑ. 3, πάει νὰ δεχτῆ πὼς ἦταν ἡ Θεοδώρα Κ. 127, τὴν ὁποία λανθασμένα θεωρεῖ ὡς σύζυγο τοῦ Ἰωάννη Κοντοστέφ. Κομν. 104, καὶ μόνο γι᾽ αὐτὸ τὸ σημεῖο βρίσκει «λίγο πιθανὴ αὐτὴ τὴ συνταύτιση»· ὁ Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 95, ἑλλην. μετάφρ., σ. 454, θεωρεῖ τὴν ἐρωμένη Θεοδώρα Κ. 150 ἀδελφὴ τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, κόρες καὶ τὶς δυὸ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76, τὴν ἐκλαμβάνει δηλ. ὡς τὴ Θεοδώρα Κ. 131, ἐνῶ σὲ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἴδιου ἔργου του, s. II, σ. 148 καὶ 167, ἑλλην. μετάφρ., σ. 507 καὶ 526, μᾶς λέει πὼς αὐτὴ ἡ τελευταία Θεοδώρα Κ. 131, ἡ ἀδελφὴ τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, ἀπ᾽ τὸ 1148 παντρεύτηκε τὸν μαργκράβον τῆς Αὐστρίας Ἐρρίκον II "Jasomirgott" καὶ ἐγκατάλειψε τὴν ΚΠολη γιὰ νὰ πάη στὴ μακρινὴ πατρίδα τοῦ συζύγου της. Ὁ γιὸς τοῦ βασιλόπαιδα Χριστόφορου Μιχαὴλ τῆς Ἑλλάδος στὸ πρόσφατο ἀμάρτυρο ἔργο του: Andronic ou les aventures d'un empereur d'Orient, Paris 1974, σ. 55,

τρία περίπου χρόνια εἶχε χάσει τὴ μητέρα της, τὴν «πολὺ ὡραία, πολὺ ἐνάρετη, φιλεύσπλαχνη καὶ μελίρρυτη»[6] Εὐδοκία Κ. 80, καὶ πρὶν λίγο ἐπίσης εἶχαν παντρευτῆ τὰ μεγαλύτερα ἀδέλφια της, ὁ Ἰωάννης Κομν. Βατ. 147 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Κομν. Βατ. 148, νέοι 20 καὶ 19 περίπου χρονῶ, ποὺ τόσες ἐλπίδες ἔδιναν γιὰ τὴ μελλοντικὴ στρατιωτικὴ τους δράση, καὶ ἡ ἀδελφή της Ἄννα Κομν. Βατ. 149.

Αὐτὰ τ᾽ ἀδέλφια της, καθὼς καὶ ὁ πατέρας της ὁ σ ε β α σ τ ο υ π έ ρ τ α τ ο ς Θεόδωρος Βατάτζης, ἦσαν ὁλότελα ἀφοσιωμένοι στὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καὶ σ᾽ αὐτὸν τὸ θεῖο της βρῆκε τὸ πιὸ σταθερὸ καταφύγιο καὶ ἡ νεαρὴ Θεοδώρα Κ. 150.

Ἡ ἰδιωτικὴ ζωὴ τοῦ βασιλέα δὲν ἔμοιαζε καθόλου μὲ κείνη τοῦ πατέρα του, τὴν τόσο λιτὴ καὶ αὐστηρή, καὶ ἀκόμη ἀπεῖχε ἀπ᾽ τὴν κοσμιότητα ποὺ στὰ φανερὰ κράτησε πάντα ὁ πάππος του Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15.

Ὅπως ξέρομε, ὅσο κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες του ὁ Μανουὴλ (α΄) ἦταν ἕνας καρτερικὸς στρατιώτης, τόσο κατὰ τὶς διαμονές του στὴν ΚΠολη δινόταν ὁλάκερος στὶς εὐχαριστήσεις, ζώντας στὶς ἐπαύλεις τοῦ Βοσπόρου τὴν πιὸ ἀνέμελη καὶ πιὸ ἡδονικὴ ζωή, ὅπως οἱ μεγάλοι βασιλεῖς τῆς Περσίας στὰ Σοῦσα καὶ στὰ Ἐκβάτανα· αὐτὸς ὁ ἴδιος, γι᾽ αὐτὸ τὸ σκοπὸ εἶχε ἀνεγείρει καὶ στολίσει τὶς λαμπρὲς αὐτὲς οἰκοδομές[7].

Νέος ὁ ἡγεμόνας –δὲν ἦταν τὸ 1152 παρὰ 34 χρονῶ– κυκλονόταν ἀπὸ μιὰ τρελὴ νεότητα συμβούλων μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν δευτεροεξάδελφό του π α ν σ έ β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ὸ ν Ἰωάννη Καματηρό, τὸν μεγάλο αὐτὸν φαγὰ καὶ πότη, τραγουδιστή, κιθαριστὴ καὶ χορευτή, τὸν πολὺ ἀστεῖο καὶ λογά, ποὺ ἀργότερα τοῦ ἐμπιστεύτηκε ὁ βασιλέας τὸ λ ο γ ο θ έ σ ι ο τοῦ δ ρ ό μ ο υ[8], καὶ ὅλοι μαζὶ ἐπιδίδονταν σὲ γιορτὲς καὶ συγκεντρώσεις, ποὺ ἡ μιὰ διαδεχόταν τὴν ἄλλη.

Στὸ τραπέζι τοῦ βασιλέα καὶ τῶν φίλων του παρουσιάζονταν τὰ πιὸ παράξενα καὶ πιὸ σπάνια φαγιὰ καὶ τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ κρασιὰ καὶ τὰ γεύματα καὶ προπαντὸς τὰ δεῖπνα συνοδεύονταν ἀπὸ χοροὺς καὶ συναυλίες, ἐνῶ πλήθη ἀπὸ μουσικοὺς καὶ κωμικοὺς ἠθοποιούς, ἀπὸ στιχουργοὺς καὶ γελωτοποιούς,

θεωρεῖ τὴν ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη Θεοδώρα Κ. 150 ὡς «fille d'une soeur de l'empereur», καὶ αὐτὸ εἶναι σωστό, δὲν προσδιορίζει ὅμως ποιᾶς ἀδελφῆς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 κόρη ἦταν· ὁ Ch. Brand, Byzantium confront the West, σ. 48, λανθασμένα λέει πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 150 ἦταν «daughter of one of Manuel's brothers».

4. Στὴ μελέτη μου, Ἀλέξιος Κ. - Εἰρήνη Ρωσική, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 149, ὑ. 121, δέχτηκα πὼς γεννήθηκε περὶ τὸ 1134-36, χρονολογία ποὺ δίνει ἡ S. De Jongh, σ. 73, ἀπὸ νέα ἀναθεώρηση ὅμως, μὲ βάση τὰ περιστατικὰ ποὺ συνέτρεξαν, κατέληξα νὰ δεχτῶ πὼς γεννήθηκε περὶ τὸ 1137.
5. Ἀνώνυμος, Εἰς τάφον, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 159, στίχ. 40-2.
6. Ἀνώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 159, στίχ. 24-9.
7. Χωνιάτης, σ. 269· Σκουταριώτης, σ. 300-1.
8. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 428, ὑ. 31ζ-31ια.

καὶ ἀπὸ μάγους, θαυματοποιοὺς καὶ ταχυδαχτυλουργούς, διασκέδαζαν τοὺς συνδαιτημόνες, ἔτσι ποὺ σ' αὐτὲς τὶς τέρψεις, «τὰ μάτια, τ' αὐτιὰ καὶ τὸ στόμα δοκίμαζαν τὴν ἴδια εὐχαρίστηση»[9].

Πολὺ φιλήδονος ὁ αὐτοκράτορας, κοντὰ σὲ ὅλα αὐτά, ζητοῦσε ὅλες τὶς εὐκαιρίες τοῦ ἔρωτα καὶ δὲν ὀνειρευόταν παρὰ τρυφερὲς περιπέτειες[10]. Λίγο μετὰ τὸ γάμο του, ἀπατοῦσε τὴν πρώτη γυναίκα του Εἰρήνη τὴν ἐξ 'Αλαμανῶν[11], καὶ πάνω στὸ κρεββάτι τοῦ θανάτου, ἤλπιζε νὰ μπορέση νὰ ξαναρχίση νὰ ἀπατάη τὴ δεύτερη, τὴν πανέμορφη Μαρία τῆς 'Αντιόχειας[12].

Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς περιπέτειες, οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς του σιωποῦν, κ' ἔτσι ἀπ' τὶς πολλὲς ἐρωμένες τοῦ βασιλέα, δυὸ προκύπτουν ἀπ' τὰ νόθα παιδιὰ ποὺ τοῦ χάρισαν, χωρὶς νὰ ξέρωμε τὰ ὀνόματά τους καὶ τὴ ζωή τους[13], καὶ μιὰ καὶ μόνη μᾶς εἶναι γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομά της, αὐτὴ ἡ ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ. 150, ἡ κόρη τῆς μακαρίτισσας ἀδελφῆς του Εὐδοκίας Κ. 80, ποὺ μὲ αὐτὴ γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα εἶχε αἱμομιχτικὲς σχέσεις[13a].

Πῶς ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἔφτασε σ' αὐτὸ τὸ δεσμό; Μποροῦμε πάνω σ' αὐτὸ νὰ παρακολουθήσωμε τὸ κείμενο κάποιου, ποὺ οὔτε ἱστορία οὔτε μυθιστόρημα ταιριάζει νὰ χαραχτηριστῆ.

'Η πολὺ γνωστὴ σὲ μᾶς πριγκίπισσα Εὐδοκία Κ. 130, λέει αὐτὸς ὁ συγγραφέας, «μιὰ νεαρὴ χήρα ἐξαιρετικὰ θελκτική, παρατηροῦσε τοὺς ἄντρες μὲ ἕνα ἐνδιαφέρον ὄχι ὑποκριτικό. Στὴν αὐλὴ διεκδικοῦσε τὸ τίμημα τῆς ὀμορφιᾶς καὶ ἐκεῖνο τῆς φιλοδοξίας πρὸς τὴν πρωτεξαδέλφη της Θεοδώρα Κ. 150, κόρη μιᾶς ἀδελφῆς τοῦ αὐτοκράτορα (τῆς Εὐδοκίας Κ. 80). Αὐτὸς ἐδῶ ἔβλεπε τὶς ὄμορφες ἀνεψιές του[14], παρατηροῦσε σὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες τὰ θέλγητρά τους καὶ ἀφέθηκε νὰ συγκινηθῆ ἐρωτικὰ ἀπ' αὐτές, καθὼς μάλιστα δὲν τὸν τραβοῦσε τόσο ἡ γυναίκα του, ἡ πολὺ ἐνάρετη καὶ ἄκαμπτη Εἰρήνη ἡ 'Αλαμανική. 'Η νεότητά του, ὁ εὔθυμος χορὸς τῶν

9. Χωνιάτης, σ. 269· Σκουταριώτης, σ. 300-1· Eude de Deuil, PL 185, στ. 1221-22· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 985· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 348.
10. F. Chalandon, τ. II, σ. 205.
11. Χωνιάτης, σ. 73.
12. Χωνιάτης, σ. 286.
13. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 446, ὑ. 96-102.
13a. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3
14. Μᾶς εἶναι γνωστὸς ὁ ἀριθμὸς 16 πρωτανεψιῶν τοῦ Μανουὴλ (α΄), θυγατέρων τῶν ἀδελφῶν του, τῶν ὁποίων οἱ προσωπογραφίες ἐκτέθηκαν ὑπ' ἀριθμοὺς 123, 126, 127, 129, 130, 131, 136, 138, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 149 καὶ 150. 'Εκτὸς ἀπ' αὐτὲς ἀσφαλῶς ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες ποὺ δὲν ἄφησαν ἴχνη στὴν ἱστορία. "Ολες αὐτὲς οἱ 16, κόρες πορφυρογέννητων, πριγκίπων καὶ πριγκιπισσῶν, ἐκτὸς μιᾶς (τῆς ὑπ' ἀριθ. 143 ποὺ ἦταν τότε ἀγέννητη), γεννημένες ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1125-1145, ζοῦσαν κατὰ τὸ 1152, καὶ οἱ πιὸ πολλὲς ἀπ' αὐτὲς ἦσαν ἤδη παντρεμένες, ἐκτὸς τῆς Εὐδοκίας Κ. 130 ποὺ ἦταν χήρα ἀπ' τὸ 1150 καὶ τὸ 1152 ἦταν 23 χρονῶ, τῆς "Αννας Κ. 140 καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 150 ποὺ ἦσαν τότε δεκαπεντάχρονες, τῆς Μαρίας Κ. 141 ποὺ ἦταν 12 χρονῶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 142 ποὺ ἦταν 7 χρονῶ, καὶ ποὺ αὐτὲς οἱ τέσσερις τελευταῖες ἦσαν τότε ἀνύπαντρες.

ἀνθρώπων τοῦ περιβάλλοντός του, οἱ κολακεῖες τους, τὸν μεθοῦσαν, ἔτσι ποὺ ὁ αὐτοκράτορας δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατηθῆ, δὲν μπόρεσε νὰ πολεμήση αὐτὸ ποὺ πάνω του ἐρχόταν, καθὼς μάλιστα ὅλα -ἀπ' τὴ θεωρητικὴ ἄποψη- τοῦ ἐπιτρέπονταν, καὶ ἔρριξε τὴν προτίμησή του, ἄνοιξε τὴν καρδιά του, σ' αὐτὴ τὴ δεκαπεντάχρονη Θεοδώρα Κ. 150. 'Η ὡραία μικρὴ ἀνεψιὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἅπλωσε κατὰ κάποιο τρόπο τὰ δίχτυά της, πὼς ἀποκάλυψε στὸ θεῖο, μὲ τὴν ἐνστιχτώδη γυναικεία φύση, τὰ θέλγητρά της; Κανεὶς αὐτὸ δὲν τὸ ξέρει. 'Αλλὰ σὲ λίγο ὁ αὐτοκράτορας δὲν ἔκρυβε πιὰ τὸ πάθος του, ὁλάκερος δοσμένος στὴν ἀνεψιά του»[15].

Καὶ τί δὲν ἔκανε γιὰ χάρη της.

Πρῶτα-πρῶτα τὴν ἐγκατάστησε στὸ παλάτι ὡς ἐρωμένη μὲ ἐπίσημα δικαιώματα[16]. 'Απ' αὐτό, τὸ αὐτοκρατορικὸ ζεῦγος φάνηκε ἀμέσως χωρισμένο, κι ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 στὴν πράξη διακήρυσσε ἀνοιχτὰ τὸν ἐρωτικό του δεσμὸ μὲ τὴν ἀνεψιά του[17].

Τὴν Εἰρήνη τὴν 'Αλαμανική, παρὰ τὸ ἀνάστημά της καὶ τὰ δροσερὰ της χρώματα[18], τὴν κατηγοροῦσαν, καθὼς ξέρομε, πὼς παράμεινε πολὺ Γερμανίδα, καθὼς διατηροῦσε τὴν ἀκαμψία τῆς φυλῆς της[19], καὶ πὼς παραμελοῦσε τὴν ἐμφάνισή της, καθὼς κάτι τέτοιο θεωροῦσε πὼς ἅρμοζε στὶς ἄμυαλες γυναῖκες[20].

Πρέπει νὰ προσθέσωμε πὼς τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐρωμένη ἐγκαταστάθηκε ἐπίσημα, ὅλοι ἔκλιναν τὸ κεφάλι μπροστά της, ἐνῶ ἡ αὐγούστα Εἰρήνη παραμελήθηκε ἀπ' τὸν κόσμο τῆς αὐλῆς· ζοῦσε τότε ἀποσυρμένη στὸ βάθος τοῦ παλατιοῦ, ἀπασχολημένη μὲ ἔργα εὐποιίας καὶ μὲ τὴν ἀνατροφὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν πριγκιπισσῶν Μαρίας Κ. 153 καὶ "Αννας Κ. 154[21].

'Η Θεοδώρα Κ. 150 εἶχε τεράστιες ἐπιχορηγήσεις ἀπ' τὸ θεῖο καὶ ἐραστή της, ἀκατάπαυστα αὐξανόμενες· «ὁλάκερες θάλασσες, μᾶς λέει ἕνας σύγχρονός της, χρημάτων, διοχέτευε στὸν ἑαυτό της». «Εἶχε προσωπικὴ φρουρὰ κατὰ τὶς ἐξόδους της, ὅπως δικαιοῦνταν μόνο ἡ αὐγούστα, ποὺ καμιὰ ἄλλη βυζαντινὴ πριγκίπισσα στὸ παρελθὸν δὲ διέθετε, οὔτε κι αὐτὲς οἱ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ε ς· εἶχε τὴν ἄδεια νὰ φορῆ φορέματα σχεδὸν ὅμοια μὲ κεῖνα τῆς αὐτοκράτειρας, καὶ μόνο στέμμα δὲν ἀξίωσε νὰ βάλη στὸ κεφάλι της. Δὲν ἐννοοῦσε νὰ περάση ἀπ' τὶς ἀπέραντες αἴθουσες τοῦ παλατιοῦ, ἂν

15. Michel de Grece, Andronic, σ. 55.
16. F. Chalandon, τ. II, σ. 205: Manuel l'installa comme maitrêsse en titre.
17. Χωνιάτης, σ. 73: τὰ δ' ἐς κοίτην (ἡ Εἰρήνη) ἠδίκητο. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 210.
18. Τοῦ γεγονότος Θεσσαλονίκης κὺρ Βασιλείου τοῦ 'Αχριδηνοῦ, λόγος ἐπιτάφιος ἐπὶ τῇ ἐξ 'Αλαμανῶν δεσποίνῃ, VV1 (1894), σ. 109.
19. Χωνιάτης, σ. 73· Βασίλειος 'Αχριδηνός, ἔνθ' ἀνωτ.
20. Χωνιάτης, σ. 73.
21. Βασίλειος 'Αχριδηνός, ἔνθ' ἀνωτ.· Κίνναμος, σ. 202· Wibald, Epistolae, ἀριθ. 243, σ. 365: Γράμμα Κονράδου III πρὸς τὴν Εἰρήνην.

τὰ μάρμαρα δὲν ἦσαν φ ι λ ο κ α λ η μ έ ν α. Πρόσωπο ἀπ᾽ τὴ φύση του ἀλαζονικὸ καὶ ἀδιάλλαχτο, ἐξαιρετικὰ ματαιόσπουδο, κυριευμένο ἀπὸ μιὰ ἀκόρεστη ἀπληστία γιὰ τὸ χρῆμα καὶ τὴ δόξα, παρουσιαζόταν, κατὰ τὸν μικρὸ ἀλλὰ χαριτωμένο πίνακα ποὺ μᾶς σκιαγράφησε ὁ Χωνιάτης, «μὲ τὰ φρύδια καὶ τὰ μάτια σηκωμένα καὶ σοβαρά, ρίχνοντας στοὺς τριγύρω της ἀγέρωχες ματιές»[22].

Μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ φανταστῆ, ἂν θέλη νὰ τὴ ζωγραφίση καὶ νὰ ἀναρωτηθῆ μὲ ποιὰ πρέπει στὴν ἱστορία νὰ παραβληθῆ· δὲ νομίζω πὼς μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἐπιτυχεμένος ὁ χαραχτηρισμὸς ποὺ μερικοὶ τῆς ἔδοσαν, ὡς μιᾶς «Pompadour (1721 - 1764) au petit pied» τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς, γιατὶ δὲν τὴ βλέπομε οὔτε τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Βυζαντίου νὰ ἐπηρεάζη, οὔτε γύρω της νὰ διατηρῆ μιὰ αὐλὴ καλλιτεχνῶν καὶ λογίων, ὅπως ἡ ἐρωμένη τοῦ Λουδοβίκου XV (1715 - 1774)[23].

Γι᾽ αὐτὴ τὴ δημόσια αἱμομιχτικὴ συμβίωση κανεὶς στὸ Βυζάντιο δὲ διαμαρτυρήθηκε. Οὔτε ὁ πατέρας της, ὁ σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο ς κ ῦ ρ Θεόδωρος ὁ Βατάτζης († 1160/66), οὔτε οἱ ἀληθινὰ γενναιόψυχοι μεγαλύτεροι ἀδελφοί της, ὁ ᾽Ιωάννης Κομν. Βατ. 147 καὶ ὁ ᾽Ανδρόνικος Κομν. Βατ. 148, διαμαρτυρήθηκαν.

Κάποια φωνὴ κι αὐτὴ σὲ εὔθυμο τόνο ἀκούστηκε, ὅταν κατηγορήθηκε γιὰ αἱμομιχτικὴ σχέση πολὺ πιὸ ἐλαφροῦ βαθμοῦ ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87, ποὺ φανερὰ κι αὐτὸς διατηροῦσε, καθὼς ξέρομε, ἐρωτικὸ δεσμὸ μὲ τὴ χηρευάμενη δεύτερη ἀνεψιά του Εὐδοκία Κ. 130, κόρη τοῦ πρωτεξαδέλφου του ᾽Ανδρόνικου Κ. 76, καὶ πρωτεξαδέλφη τῆς Θεοδώρας Κ. 150. Πολὺ σωστὰ ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87 τόνιζε σὲ κείνους ποὺ τὸν ἐνοχλοῦσαν γιὰ τὴν αἱμομιξία του πὼς ἂν τὸ καλοσκεφτῆ κανείς, ἡ δική του περίπτωση ἦταν πολὺ πιὸ λίγο σοβαρὴ ἀπὸ κείνη τοῦ αὐτοκράτορα - ξαδέλφου του, γιατὶ ἐνῶ «αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἔχει ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς του, ὁ ἴδιος κάνει τὴν ἴδια δουλειὰ μὲ τὴν κόρη τοῦ ξαδέλφου του». «Αὐτὸ δὲν εὐχαριστοῦσε τὸν Μανουὴλ (α´) Κ. 81», προσθέτει ὁ Χωνιάτης, ὁ μόνος ποὺ μᾶς ξεσκεπάζει τὴν αὐτοκρατορικὴ αἱμομιξία, «καὶ τοὺς συγγενεῖς τῆς Εὐδοκίας Κ. 130, τὸν ἀδελφό της π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ᾽Ιωάννη Κ. 128 καὶ τὸ γαμβρό της ᾽Ιωάννη Καντακουζηνὸ τοὺς ἔκανε νὰ λυσσοῦν κατὰ τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 καὶ νὰ τοῦ στήνουν παγίδες γιὰ νὰ τὸν ἐξοντώσουν, ποὺ ἐκεῖνος σὰν ἱ σ τ ο ὺ ς ἀ ρ ά χ ν η ς τὶς διέλυε»[24].

Τί ἔκαναν οἱ συγγενεῖς τῆς Θεοδώρας Κ. 150 ἐναντίον τοῦ ἐστεμμένου ἐραστῆ της; Αὐτοὶ μᾶς παρουσιάζονται νὰ εἶναι οἱ εὐνοούμενοι τοῦ ἄνακτα καὶ

22. Χωνιάτης, σ. 266· βλ. καὶ τὸ δημοτικό του κείμενο. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 88, καὶ ἑλλην. μετάφρ., σ. 447.
23. Βλ. Ch. Diehl, ἔνθ᾽ ἀνωτ. Μόνο στὴν αὐλὴ τοῦ γιοῦ της ᾽Αλέξιου Κ. 156 παρατηροῦμε ἴχνη παρουσίας λογίων, βλ. Χωνιάτης, σ. 403.
24. Χωνιάτης, σ. 136.

οἱ καλύτεροι καὶ πιὸ ἀφοσιωμένοι συνεργάτες του, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ ἐρωτύλος ἡγεμόνας ξεχυνόταν σὲ ἐγκώμια πρὸς τὴν ἀδελφὴ τῆς ἐρωμένης του, τὴν ᾽Αννα Κομν. Βατ. 149, τὴν ὁποία ἀνακήρυττε ε ὐ ω δ ί α (ὀσφράδιον) τῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν[25].

᾽Αν δεχτοῦμε πὼς οἱ σχέσεις τῆς Θεοδώρας Κ. 150 μὲ τὸν αὐτοκρατορικό της θεῖο κράτησαν γιὰ μιὰ σχεδὸν δεκαετία (1152 - 1162;), πέρασαν ἀπ᾽ τὸ θρόνο τῆς Νέας Ρώμης στὸ διάστημα αὐτὸ τρεῖς οἰκουμενικοὶ πατριάρχες, ὁ Θεόδοτος β´ (1151 - 1152 καὶ 1153 - 1154), ὁ Κωνσταντῖνος (δ´) ὁ Χλιαρηνὸς (1154 - 1157) καὶ ὁ Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης (1157 - 1170), καὶ κανεὶς ἀπ᾽ αὐτοὺς δὲν ὕψωσε μιὰ φωνὴ ἀποδοκιμασίας γιὰ ὅσα γίνονταν στὰ ἱερὰ ἀνάκτορα. Γιὰ τὸν τελευταῖο ἀπ᾽ αὐτούς, τὸν Λουκᾶ τὸ Χρυσοβέργη, μᾶς λέει ἕνας σύγχρονός του, πὼς «δὲν τολμοῦσε μπροστὰ στὸν ἄνακτα οὔτε τὴ γνώμη του νὰ διατυπώση»[26], καὶ στὰ λόγια του καὶ στὶς πράξεις του, ὁ πρωθιεράρχης δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ ἐκθειάζη «τὸν θεόστεφτο καὶ κράτιστο ἅγιο αὐτοκράτορα, τὴν ἀνεξάντλητη αὐτὴ τοῦ ἐλέους πηγὴ καὶ τῆς συμπάθειας τὴν ἄβυσσο», ποὺ εἶχε μιὰ «θεϊκὴ καὶ φιλοικτη ψυχή»[27].

Τόση εἶναι ἡ μανία τῆς συγκάλυψης τῆς αὐτοκρατορικῆς αἱμομιξίας ποὺ ἔπειτ᾽ ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Θεόδωρος Σκουταριώτης – ἕνας στενὸς φίλος τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης ᾽Αρσένιου τοῦ Αὐτωρειανοῦ (1255 - 1259 καὶ 1261-1265)– καθὼς ἀντιγράφει τὸ Χωνιάτη, παραλείπει στὴ χρονογραφία του νὰ παραθέση τὰ ὅσα ἀναφέρονται στὴν αἱμομιξία τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 150, ἐνῶ καθὼς ἔχουν στὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη παραθέτει τὰ ὅσα ἀναφέρονται σὲ κείνη τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 μὲ τὴν Εὐδοκία Κ. 130[28].

᾽Ανενόχλητη ἔτσι ἀπὸ παντοῦ, κολακευόμενη ἀπὸ ὅλους, ἡ Θεοδώρα Κ. 150, βασίλευε στὴν καρδιὰ τοῦ βασιλέα, καὶ τὴν ὑπέροχη αὐτὴ θέση της ἐννοοῦσε μὲ κάθε τρόπο νὰ τὴν κρατήση καὶ νὰ τὴν ὑπερασπίση[29], ἔχοντας κοντά της ὁλότελα δικό της τὸ θεῖο καὶ ἐραστή της.

᾽Ο Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ἦταν βέβαια ἀφοσιωμένος στὴν ἀνεψιά του, ἀλλὰ καθὼς ἦταν «ἕνας ἄντρας ἐρωτιάρης καὶ τοῦ ἄρεσε μὲ πολλὲς γυναῖκες νὰ σμίγη καὶ ὄχι μόνο μὲ τὴν ἀνεψιά του– ἀλήθεια, μολυσμὸς καὶ μέμψη μεγάλη ἦταν αὐτὸ γιὰ τὸν κὺρ Μανουήλ, σὰν λέπρα μποροῦμε νὰ ποῦμε σὲ πρόσωπο ὡραιότατο»[30] –τὰ ἔφτιαξε συγχρόνως καὶ μὲ κάποια ἄλλη, τῆς ὁποίας τὸ

25. Χωνιάτης, σ. 507· βλ. καὶ τὸ δημοτικὸ κείμενο· Σκουταριώτης, σ. 382.
26. Κίνναμος, σ. 253: ὅτι μὴ Λουκᾶς ὁ τηνικάδε τοῖς ἐκλησιαστικοῖς ἐφεστώς, ὃς καὶ αὐτὸς οὐδαμῇ παρρησιάζεσθαι ἔτι ἐτόλμα,
27. Χωνιάτης, Θησ. ᾽Ορθοδοξίας, ἔκδ. Στ. Σάκκου, ᾽Ο Πατὴρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 176.
28. Σκουταριώτης, σ. 24
29. Ch. Diehl. Fig. Byz.. ., σ. 88, ἑλλην. μετάφρ., σ. 447.
30. Χωνιάτης, δημοτικὸ κειμενο, σ. 73: ἐρωτικὸς (ὁ Μανουὴλ α´)... καὶ πολλαῖς γυναιξὶ μιγνύμενος ἐμίγη καὶ τῇ ἑαυτοῦ ἀνεψιᾷ, καὶ ἦν τοῦτο μολυσμὸς καὶ μέμψις μεγάλη αὐτῷ, καθάπερ καὶ λώβη εἰς ὡραιότατον πρόσωπον.

ὄνομα ἡ ἱστορία δὲ διάσωσε, καὶ καμιὰ φορὰ χάριζε μερικὲς στιγμές του ἢ καὶ μιὰ νύχτα του σ᾿ αὐτή. Ἡ Θεοδώρα Κ. 150 δὲν ἄργησε ἀπ᾿ τοὺς κατασκόπους της νὰ τὸ πληροφορηθῆ, καὶ τόσο ἀπ᾿ τὴ ζήλεια της ὅσο κι ἀπ᾿ τὴ φροντίδα της νὰ μὴ χάση ἕνα τέτοιο ἐραστή, πρόσταξε νὰ δολοφονήσουν τὴν ἄτυχη ἀντίζηλό της ποὺ εἶχε τὴν τόλμη νὰ τῆς διεκδικήση τὴν καρδιὰ τοῦ Μανουὴλ (α΄).

Πανίσχυρη καθὼς ἦταν, κανεὶς δὲ σκέφτηκε νὰ κινήση τὴ δικαιοσύνη γιὰ νὰ τιμωρήση εἴτε τὴν ἴδια εἴτε τοὺς φυσικοὺς αὐτουργοὺς αὐτοῦ τοῦ ἐγκλήματος. Τὴν τιμώρησε ὅμως μὲ τὸν καιρὸ ἡ συνείδησή της. Τὸ ἀτίθασσο αὐτὸ πλάσμα δαμάστηκε ἀπ᾿ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του. Ἀπὸ μιὰ ἀδιάκριτη ἐπιστολὴ ποὺ τῆς ἔστειλε ἕνας ἀπ᾿ τοὺς κόλακες συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς, ὁ θεολόγος Μιχαὴλ Γλυκᾶς, ποὺ ἔχει συγγράψει ἐκτὸς ἀπὸ πολλὰ ἄλλα καὶ τὸ γνωστὸ χρονικὸ καὶ εἶχε τυφλωθῆ κατὰ διαταγὴ τοῦ θείου της, ἴσως γιὰ συμμετοχὴ σὲ κάποια συνωμοσία, μαθαίνομε πὼς γι᾿ αὐτὸ τὸ ἔγκλημα ἡ Θεοδώρα Κ. 150 «αἰσθανόταν φοβερὲς τύψεις στὴ συνείδησή της καὶ κυριευόταν ἀπὸ ἀνησυχίες γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς της»[31].

Ὁ ἐπιστολογράφος της ποὺ ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν συγγραφέων ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ δυστυχία τοὺς ἀνάγκαζε νὰ ζητοῦν ἕνα προστάτη, καθὼς στὸ Βυζάντιο οἱ συγγραφεῖς δὲν μποροῦσαν νὰ ζήσουν ἀπ᾿ τὸ συγγραφικό τους ἔργο,στὴν ἐπιστολή του, ἀντὶ νὰ τὴν ἐπιτιμήση γιὰ τὸ ἔγκλημά της, «σχεδὸν τὴν ἐγκωμιάζει»[32], τὴν ἀποκαλεῖ «πολυαγαπημένη ἀνεψιὰ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου αὐτοκράτορα» καὶ τῆς συνιστᾶ «νὰ μὴ φοβᾶται καὶ νὰ μὴ ἀπελπίζεται γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς της».

«Ἂν κάνωμε ἀκόμη καὶ φόνο, τῆς γράφει, ποὺ ἀπ᾿ αὐτὸν τίποτε χειρότερο δὲν ὑπάρχει, κι ἂν μολύνωμε τὰ χέρια μας μὲ αἵματα ἀθώων ὑπάρξεων, στὴν περίπτωση ποὺ ὁλόψυχα θὰ ἐπιστρέψωμε στὸ Χριστό, Αὐτὸς δὲ θὰ τραβήξη τὰ μάτια του ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ καὶ θὰ μᾶς δεχτῆ ἂν τὸν παρακαλέσωμε, καὶ μὲ πραότητα καὶ ἡμεράδα θὰ μᾶς ἀτενίση»[33].

Ἔπειτα, σὰν νὰ ἀπευθυνόταν σὲ μιὰ βασίλισσα, τῆς φέρνει παραδείγματα παλιῶν αὐτοκρατόρων ποὺ ἐγκλημάτισαν καὶ ὕστερα μετανόησαν. Τῆς θύμισε τὴν ἄρνηση τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Μαυρικίου (582 - 602) νὰ πληρώση ἀπὸ μισὸ χρυσὸ νόμισμα γιὰ τὸν καθένα ἀπ᾿ τοὺς 12.000 αἰχμαλώτους στὸ χαγάνο τῶν Ἀβάρων Βαγιανό, ποὺ αὐτός, καθὼς δὲν πῆρε τὸ χρυσάφι ποὺ ζήτησε, τοὺς κατάσφαξε (Θεοφάνης, ἔκδ. De Boor, σ. 280· F. Dölger, Regesten, τ. I, σ. 14) καὶ ποὺ γι᾿ αὐτὴ τὴ «μιαιφονία», ὅπως θένε οἱ θρύλοι,

31. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ἐπιστολή: Τῇ περιποθήτῳ ἀνεψιᾷ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρᾷ Θεοδώρᾳ ἀθυμούσῃ σφόδρα καὶ τὴν ἑαυτῆς ἀπογινωσκούσῃ σωτηρίαν δι᾿ ὃν ἐτόλμησε φόνον ἐπί τινι γυναικὶ ζηλοτυπίας ἕνεκεν, εἰς K. Krumbacher, Michael Glykas, SB. der philos. - phil. u. hist. Classe d. k. bayer. Akad. d. Wiss... (1894), σ. 452-60. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 88, ἑλλην. μετάφρ., σ. 457· F. Chalandon, τ. II, σ. 231.

32. F. Chalandon, τ. II, σ. 231.

33. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ἐπιστολή, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 452-53.

ὕστερα ὁ Μαυρίκιος «μετάνιωσε καὶ ἔτυχε σωτηρίας» (Πασχάλιον Χρονικόν, ἔκδ. Bonn, σ. 694-95, πρβλ. Α. Στράτος, Τὸ Βυζάντιον στὸν Ζ΄ αἰῶνα, Ἀθῆναι 1965, σ. 127 κεξ.)[34].

Τῆς θύμισε τὸ ἔγκλημα τοῦ μεγάλου Θεοδόσιου (379-385) ποὺ ἔσφαξε 7.000 μέσα στὸν Ἱππόδρομο τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὸ φόνο τοῦ Γότθου στρατηγοῦ τοῦ Ἰλλυρικοῦ Βουθέριχου, καὶ ὕστερα μετάνιωσε καὶ μετάλαβε, ἀφοῦ μπροστὰ στὸν Ἀμβρόσιο Μεδιολάνων, τὸν προκήρυκα τῆς ἐπιβολῆς τῆς Ἐκκλησίας πάνω στὸ Κράτος, γονάτισε καὶ ζήτησε τὴ συγγνώμη τῆς Ἐκκλησίας (Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων, PL 16, στ. 1211, ep. 51, n.6· Σωζομενός, PG 67, στ. 1493, VII, 25· Ρουφίνος, PL 21, στ. 525, 11, 18· Θεοδώρητος Κύρου, PG 82, στ. 1232 κεξ., V, 17)[35].

Τῆς θύμισε τέλος τὸ ἔγκλημα τοῦ Ἰωάννη (α΄) τοῦ Τσιμισκῆ (969 - 976) ποὺ μαζὶ μὲ τὴν αὐγούστα Θεοφανὼ δολοφόνησε τὸ θεῖο του καὶ παλιὸ συνεργάτη του Νικηφόρο (β΄) τὸ Φωκᾶ (963 - 969) καὶ ἔτυχε συγχώρησης «ἀπ᾿ τὸν ἀκτήμονα καὶ ἀνεπίληπτο καὶ λιτοδίαιτο καὶ ἀπέριττο πατριάρχη Πολύευκτο» († 970) καὶ ποὺ στὸ τέλος τῆς ζωῆς του μετάνιωσε γιὰ τὸ ἔγκλημά του, καὶ ἔκλαιγε καὶ ἀναστέναζε, κ᾿ ἔτσι ἐξαγνίστηκε γι᾿ αὐτὸ ποὺ ἔκανε (Ματθαῖος Ἐδεσσηνός, Chronique d' Edesse (962 - 1130), Bibliothèque Historique arménienne par Ed. Dulaurier, 1958, σ. 25)[36].

Ἀπ᾿ αὐτὰ βλέπομε πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 150 μαζὶ μὲ ὅλα τ᾿ ἄλλα, σὰν μιὰ γνήσια Βυζαντινή, ἦταν καὶ πολὺ θεοφοβούμενη, ἂν κι αὐτό, φυσικά, καθόλου δὲν τὴν ἐμπόδιζε νὰ κάνη ἕνα ἔγκλημα.

Ἡ ἐρωτικὴ ζωὴ τῆς πριγκίπισσας δὲν ὑπῆρξε ἀνέφελη· πολλὲς φορὲς ὁ ὑψηλὸς ἐραστής, εἴτε γιατὶ κάπως τὸν κούρασε ὁ παράνομος ἔρωτας αὐτῆς τῆς ἀνεψιᾶς «μὲ τὴν παράξενη ὀμορφιὰ καὶ τὰ διεφθαρμένα νιάτα» –«τό τε κάλλος γὰρ τῆς Χαλουφίνης ἰδιόμορφον καὶ ἡ νεότης αὐτῆς ἀπὸ φύσεως τῇ φθορᾷ ῥέπουσα»[37]– εἴτε γιατὶ κάποιος πληρωμένος ἀστρολόγος τῆς αὐλῆς κακὸ προμήνυμα μὲ σαφήνεια τοῦ διατύπωσε καὶ σθεναρὰ ἐπέστησε τὴ προσοχή του πὼς «δὲ θὰ δῆ νόμιμο ἀρσενικὸ παιδί, ἀλλὰ μόνο νόθο, ὅσο σ υ γ κ ο ι τ ά ζ ε τ α ι μὲ τὴν ἀνεψιά του»[38] –ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καθὼς

34. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ἐπιστολή, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 458.

35. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ἐπιστολή, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 457.

36. Μιχαὴλ Γλυκᾶς, Ἐπιστολή, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 456.

37. Ἐκ τῶν τοῦ Ναυπάκτου τῷ Κερκύρας, Κώδικας Κοσμᾶ Ἁγιορείτη τοῦ Βατοπεδινοῦ (πρέπει νὰ βρίσκεται στὴ μονὴ Βατοπεδίου, καθὼς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Κοσμᾶ, ἡ κυρίαρχη μονὴ τοῦ κελλιοῦ Παπα-Σάβα Καρυῶν παράλαβε ὅλη τὴ σχετικὰ ἀξιόλογη βιβλιοθήκη τοῦ Κοσμᾶ ὡς ἀδιαδόχου).

38. Ἐκ τῶν τοῦ Ναυπάκτου τῷ Κερκύρας, ἔνθ᾿ ἀνωτ: αἵ τε τῶν ἀστέρων παλινδρομίαι πρόρρημα πρὸς ὑποβληθεῖσαν ἐρώτησιν ἐξηνέγκοντο, ὡς μὴ παῖδα τὸν βασιλέα γεννῆσαι ἄρρενα ἐς ὅσον τῇ Χαλουφίνῃ συνεκοιτάζετο, εἰ μὴ μόνον ἐκ νοθείας. Ἐκτὸς ἀπ᾿ τοὺς ἀστρολόγους καὶ ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ πατριάρχη Κοσμᾶ (α΄), καθὼς ξέρομε, τὰ εἶχε βάλει μὲ τὴν ἄτυχη κοιλιὰ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλαμανικῆς, βλ. Χωνιάτης, σ. 107, ἐνῶ οἱ μάγοι τὰ εἶχαν βάλει μὲ τὴν κοιλιὰ τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς, βλ. Κίνναμος, σ. 267-68.

στοὺς οἰωνοὺς καὶ τὰ προμηνύματα[39], στὰ ὄνειρα[40],
ξέρομε, βαθιὰ πίστευε στοὺς οἰωνοὺς καὶ τὰ προμηνύματα[39], στὰ ὄνειρα[40],
στὴν ἀστρολογία[41] καὶ στὴ μαγεία[42]– πολλὲς φορὲς ἔφευγε ἀπ᾽ τὴν ἀνεψιά
του καὶ ἐρωμένη καὶ συμφιλιωνόταν μὲ τὴ γυναίκα του Εἰρήνη τὴν ᾽Αλαμανική,
αὐτὸς ὅμως ὁ γυρισμὸς στὴ νομιμότητα δὲν ἦταν διαρκής.
Εἴδαμε ποιὰ ἦταν ἡ Εἰρηνη ἡ ἐξ ᾽Αλαμανῶν[43].
᾽Ο ἐγκωμιαστής της Βασίλειος ὁ ᾽Αχριδηνὸς μᾶς μιλάει γιὰ τὴ συνταύτιση
τῶν αἰσθημάτων καὶ τὴν ψυχικὴ συγγένεια ποὺ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στοὺς δυὸ
συζύγους[44]· αὐτὸ βέβαια δὲν εἶναι παρὰ ἕνα σχῆμα τοῦ ῥήτορα, καθὼς
ἐγκωμιάζει μιὰ νεκρή, γιατὶ μιὰ τέτοια ἑνότητα καθόλου δὲ διαφαίνεται νὰ
ὑπῆρχε ἀνάμεσά τους.
Κάτι ἄλλο ὅμως ποὺ μᾶς λέει ὁ ἴδιος ἐγκωμιαστὴς πρέπει νά τὸ δεχτοῦμε,
καθὼς μάλιστα ἐπικυρώνεται καὶ ἀπὸ σύγχρονό του ἱστορικό[45].
᾽Ο Βασίλειος ᾽Αχριδηνὸς ποὺ τὴ γνώρισε προσωπικὰ καὶ λειτούργησε
μπροστά της ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ τὴν κοινώνησε καὶ εἶδε μὲ
πόση συγκίνηση καὶ ταπείνωση αὐτὴ ἡ ὀψιμαθὴς καὶ ξένη δέχτηκε τὰ
ἄχραντα μυστήρια στὸ πλευρὸ τοῦ ἀντρός της[46], μᾶς λέει πὼς ἡ Εἰρήνη εἶχε
πολλὲς φορὲς μεσολαβήσει μὲ ἐπιτυχία κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν
ἀπολευτέρωση αἰχμαλώτων ἢ γιὰ τὴν παροχὴ χάρης σὲ καταδικασμένους σὲ
θάνατο καὶ πὼς ἀναλάμβανε πρόθυμα νὰ διαβιβάζη στὸν ἄντρα της αἰτήσεις
μητροπολιτῶν γιὰ τὴν ἐκπλήρωση διαφόρων αἰτημάτων τους[47].
Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, γιὰ τὴ στενὴ σχέση καὶ ἐπαφὴ τοῦ αὐτοκράτορα μὲ τὴ
γυναίκα του, εἶναι ποὺ σὲ δυὸ χρονολογίες –κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ Θεοδώρα Κ.
150 εἶχε τὸν ἐρωτικὸ δεσμὸ μαζί του– βλέπομε τὴν Εἰρήνη ὡς ἕνα φύλακα
ἄγγελο τῆς ζωῆς τοῦ ἀντρός της!
Τὸ 1154 ἡ Εἰρήνη ἦταν ἐκείνη ποὺ μὲ ἕνα ταχυδρόμο, κατόπι μηνύματος

39. Κίνναμος, σ. 23.
40. Χωνιάτης, σ. 23-4 (ὁ ᾽Ιωάννης β᾽ Κ. 34), σ. 248· Κίνναμος, σ. 23.
41. Χωνιάτης, σ. 126-27, 190, 200, 220, 286-87, 288.
42. Χωνιάτης, σ. 190-91· Κίνναμος, σ. 267-68· μαγικὲς πράξεις, ποὺ στὴν ἀποτελεσματικότη-
τά τους πίστευαν τόσο ὁ ᾽Αλέξιος ᾽Αξοῦχος ὅσο καὶ ὁ Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, Πρβλ. F. Chalandon, τ. ΙΙ, σ. 228.
43. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾽, σ. 454-59, ὑ. 122-149, καθὼς καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 17-21, καὶ πιὸ κάτω, ὑ. 44-55.
44. Βασίλειος ᾽Αχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος, VV 1 (1894), σ. 115: ὁ ἄξιός τε καὶ κάλλιστος τὴν ἀξιωτάτην καὶ καλλιστεύουσαν ἐπεζήτει, ὁ ἴδιος, σ. 127: ᾽Αλλὰ πικρόν σοι, ὦ βασιλεῦ, ἡ τῆς συζυγίας (διὰ τοῦ θανάτου) διακοπή, ἡ τῆς συσκηνίας διατομή, ὁ ἴδιος, σ. 129: τὴν ἀγαθὸν συνοδῖτιν ἀποβαλὼν τὴν σύσκηνον τὴν ἰσόψυχον.
45. Κίνναμος, σ. 202: οἴκτῳ τῷ πρὸς δεομένους πολλῷ...
46. Βασίλειος ᾽Αχριδηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 121-23.
47. Βασίλειος ᾽Αχριδηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 119: Ὢ πόσους «ἐκ θανάτου δικαίου» ἐρρύσατο καὶ μονονουχὶ τοῦ τραχήλου ἐπιψαῦον τὸ ξίφος ἀπέστρεψε, πόσους ἔλυσεν ἐκ δεσμῶν, πόσους ἀπήλλαξε συμφορῶν! ᾽Ο ἴδιος, σ. 121: δεήσεις ἀρχιερέων... πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν αἰτουμένων ἢ πρὸς ἀναφορὰν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, οὕτως ἱλαρῶς προσφερομένης ἡμῖν,

τοῦ ᾽Αλέξιου ᾽Αξούχου, συζύγου τῆς Μαρίας Κ. 123, εἰδοποίησε τὸν ἄντρα της γιὰ τὴν ἐνέδρα ποὺ τοῦ ἔστηνε ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87[48]. Καὶ τὸ 1158, καθὼς οἱ δεσμοφύλακες τῆς εἱρκτῆς τοῦ μεγάλου ἱεροῦ παλατιοῦ τὴν εἰδοποίησαν πὼς τάχα δραπέτευσε ἀπ᾽ αὐτὲς αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87, ἡ Εἰρήνη ἦταν ἐκείνη ποὺ ἔδωσε τὶς κατεπείγουσες διαταγὲς γιὰ τὴν ἀνεύρεση καὶ σύλληψη τοῦ τάχα δραπέτη, ἂν κι αὐτὸς βρισκόταν μέσα στὶς ἴδιες ἐκεῖνες φυλακές[49].

Καὶ ἀκόμη πιθανὸν ἡ Εἰρήνη νὰ συνετέλεσε στὴν ἀποκάλυψη καὶ κάποιας ἄλλης συνωμοσίας ἢ πλεκτάνης σὲ βάρος τοῦ Κράτους, τῆς ὁποίας τὸ μίτο δὲν μποροῦμε νὰ ξέρωμε καθαρά, καθὼς ἡ πληροφορία ποὺ ἔχομε γι᾽ αὐτὴ εἶναι δυτικῆς προέλευσης καὶ ὡς τέτοια σκοτεινὴ καὶ ἀσαφής[50].

᾽Επίσης βλέπομε τὴν Εἰρήνη νὰ παίρνη μέρος στὴν ἄρκηση τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους, καὶ ἀπ᾽ αὐτὸ μποροῦμε νὰ ὑπονοήσωμε πὼς βρισκόταν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸν ἄντρα της. Τὸ 1147, πρὶν ἀκόμη ἡ Θεοδώρα Κ. 150 ἐμφανιστῆ στὸ προσκήνιο, βλέπομε τὴν Εἰρήνη νὰ βοηθῆ τὸν ἄντρα της γιὰ νὰ ἀποσπάση τὸ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκο VII τὸν Νέον (1137 - 1180) ἀπ᾽ τὴ συμμαχία τοῦ βασιλέα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας Ρογήρου ΙΙ (1101 - 1134), τοῦ θανάσιμου ἐχτροῦ τοῦ Βυζαντίου, καὶ νὰ διατηρῆ τὶς καλύτερες σχέσεις μὲ τὴν πρώτη σύζυγο τοῦ Γάλλου βασιλέα Aliénor τῆς ᾽Ακυϊτανίας καὶ νὰ ἀλληλογραφῆ μαζί της[51].

Σὲ συνέχεια, μετὰ τὴν ἐμφάνιση τῆς Θεοδώρας Κ. 150 –καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει– ἡ Εἰρήνη ἦλθε σὲ ἐπαφὲς καὶ «εὐεργέτησε», γιὰ τὸ καλὸ τῆς Αὐτοκρατορίας, τοὺς Τούρκους ἡγεμόνες, τὸν πολὺ γνωστό μας Kilidj Arslan II τοῦ ᾽Ικονίου καὶ τοὺς Δανισμενδίτες ἐμίρηδες, ἔτσι ποὺ αὐτοί, καθὼς ἀπ᾽ τοὺς πρέσβεις τους πληροφορήθηκαν τὸ 1160 τὸ θάνατό της, καὶ κάποια διάταξη τοὺς ἀπαγόρευε νὰ ἔλθουν οἱ ἴδιοι νὰ προσκυνήσουν τὸν τάφο της, ἔστειλαν σὲ ἐκδήλωση μεγάλου σεβασμοῦ ἄφθονο χρυσάφι καὶ χρυσὰ περιβλήματα γιὰ νὰ στολιστῆ καὶ δοξαστῆ ὁ τάφος της[52].

῾Η Εἰρήνη εἶχε ἐπίγνωση πὼς μέσα στὸ παλάτι φώλιαζε ἡ ἀντίπαλός της Θεοδώρα Κ. 150 μὲ τὸ δικό της αὐλικὸ περιβάλλον. Σὲ κάποιους στίχους ἑνὸς αὐλικοῦ στιχουργοῦ ἀφιερωμένους στὸ φυλακτὸ τῆς ἁγίας δέσποινας, παρουσιάζεται ἡ Εἰρήνη νὰ ζητῆ «ἀπ᾽ τὸν προφήτη Δανιὴλ νὰ φιμώση, ὅπως ἄλλοτε τὰ λιοντάρια στὸ λάκκο, τοὺς ὁρατοὺς καὶ ἀόρατους ἐχτρούς της καὶ νὰ τοὺς τρέψη σὲ φυγή»[53]. Καθαρὸς ὑπαινιγμὸς γιὰ τὸ περιβάλλον τῆς ἀντιπάλου.

48. Κίνναμος, σ. 129. Πρβλ. F. Chalandon, τ. ΙΙ, σ. 411, καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾽, σ. 508, ὑ. 83, καθὼς καὶ πιὸ πάνω προσωπογραφίες Μαρίας Κ. 123, ὑ. 25, καὶ ᾽Ιωάννη Κ. 128, ὑ. 35.
49. Χωνιάτης, σ. 139-40. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾽, σ. 511, ὑ. 93.
50. Otton de Freisngen et Rahewin, Gesta, III.`47, MGH. SS., τ. XX, σ. 442.
51. Eude de Deuil PL τ. 185, στ. 1220.
52. Βασίλειος ᾽Αχριδηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 119.
53. ᾽Ανώνυμος, Εἰς ἐγκόλπιον τῆς ἁγίας δεσποίνης, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 43.

Ἡ Θεοδώρα Κ. 150 ἀπαλλάχτηκε ἀπ᾽ τὴν παρουσία τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀλαμανικῆς στὶς ἀρχὲς τοῦ 1160, ὅταν «ἡ πολὺ σώφρων αὐτὴ βασίλισσα ποὺ ὅλες τὶς συγχρόνους της ξεπέρασε στὴν κοσμιότητα καὶ στὴ φιλανθρωπία πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἀνάγκης»[54], πέθανε, λίγο ἔξω ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη, ἀπὸ ἕνα κακοήθη πυρετό[55], καὶ ἐπιτέλους ἡ Κομνηνὴ 150 ἔμεινε μόνη κυρίαρχη στὴν καρδιὰ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

Δὲν εἶναι, παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τῆς Εἰρήνης τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν, ποὺ ἡ Θεοδώρα Κ. 150 ἔμεινε ἔγκυος, καθὼς περὶ τὸ 1160/61[56] χάρισε στὸν ἐραστή της ἕνα γιό, τὸν «ἐκ νοθείας» Ἀλέξιον Κ. 156[57], λὲς καὶ ἡ σκιὰ τῆς σεπτῆς βασίλισσας δὲν ἄφησε νὰ δοθῆ στὴν ἀντίπαλό της ἡ χαρὰ τῆς μητρότητας.

Ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ὅμως μᾶς παρουσιάζεται πολὺ λίγη προσοχὴ νὰ δίνη στὴν ἐρωμένη του, γιατὶ ἀμέσως σχεδὸν μετὰ ἀπ᾽ τὸ θάνατο τῆς γυναίκας του –ἂν καὶ ὅπως μᾶς λένε «ἀναστάτωσε γι᾽ αὐτὸν τὸ παλάτι μὲ τὰ βογγητά του»[58] καὶ «βρυχόταν σὰν λιοντάρι»[59]– ἄρχισε νὰ φροντίζη γιὰ τὴν ἐκλογὴ μιᾶς δεύτερης νόμιμης συζύγου ἀνάμεσα στὶς πριγκίπισσες τῆς λατινικῆς Ἀνατολῆς, «μεγάλη ἐπιθυμία ἔχοντας νὰ ἀκούση πὼς ἔγινε πατέρας ἀρσενικοῦ παιδιοῦ, νόμιμου, ποὺ μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸν θὰ κυβερνοῦσε τὴν Αὐτοκρατορία»[60], κ᾽ ἔτσι ἡ θέση τῆς ἐρωμένης ἦταν ἀμφίρροπη, καθὼς

ἀριθ. 80. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 456, ὑ. 135, ὅπου καὶ τὸ κείμενο τοῦ στιχουργήματος.

54. Κίνναμος, σ. 202· Βασίλειος Ἀχριδηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 119-21.
55. Κίνναμος, σ. 202· Χωνιάτης, σ. 151· Βασίλειος Ἀχριδηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 117. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 211-12.
56. Ἡ S. De Jongh, σ. 73, ἀνάγει τὴ γέννηση τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156 τὸ 1160, ἐνῶ στὴ σ. 69, λέει πὼς πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1160/1163, γιατὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν πολὺ πιὸ μεγάλος ἀπ᾽ τὴν Εἰρήνη Κ. 165 ποὺ τὸ 1183 εἶχε μιὰ ἡλικία 14 περίπου χρονῶ, ὅταν τὴν παντρεύτηκε, καὶ ἀκόμη ἐνδεικτικὸ τῆς ἡλικίας του εἶναι ποὺ μέχρι τὸ 1183 εἶχε μείνει ἀνύπαντρος. Παίρνοντας ὑπόψη τὰ πιὸ πάνω καὶ τὸ ποὺ ἡ Θεοδώρα Κ. 150 παντρεύτηκε τὸ στρατηγὸ Νικηφόρο Χαλούφη περὶ τὸ 1162/63, καταλήγω νὰ δεχτῶ πὼς ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1160/61.
57. Χωνιάτης, σ. 301: (ἦσαν δ᾽ οὗτοι ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος 156, ὃς ἐκ νοθείας ἀπετέχθη τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ 81, ὁ ἴδιος, σ. 337: τῷ Ἀλεξίῳ, ὃν ἡ Κομνηνὴ Θεοδώρα τῷ βασιλεῖ ἐγείνατο Μανουήλ, ὁ ἴδιος, σ. 401: τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον, οὗτός ἐστιν ὁ μὴ ἐξ ἐννόμων περιπλοκῶν τῷ βασιλεῖ ἀποτεχθεὶς Μανουήλ, ὁ ἴδιος, σ. 556-57, καὶ Σκουταριώτης, σ. 311, βλ. καὶ τὰ δυὸ κείμενα πιὸ πάνω, ὑ. 2· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1070· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 415, βλ. τὰ κείμενα πιὸ πάνω, ὑ. 3· Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, μητροπολίτης Ναυπάκτου, πρὸς τὸν μητροπολίτην Κερκύρας Γεώργιον Βαρδάνην, VV 13 (1906), σ. 347: πῶς καὶ τίνι λόγῳ ἐπέτρεψε τὸ συνάλλαγμα τὸ μέσον τῆς θυγατρός τοῦ βασιλέως κῦρι Ἀνδρονίκου (α΄ Κ. 87) καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλέως κῦρι Μανουὴλ (α΄ Κ. 81), ὃς ἐκ τῆς τοῦ Χαλούφη γυναικὸς ἐκείνῳ γεγέννηται.Πρβλ. V. Laurent, Les Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople, τ. I, fasc. III (1947), σ. 174-75.
58. Βασίλειος Ἀχριδηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 117.
59. Χωνιάτης, σ. 151.
60. Χωνιάτης, σ. 151: πρὸς μνῆστρα δεύτερα ἔβλεψε, πατὴρ ἀκοῦσαι παιδὸς γλιχόμενος

πάντα τὸν ἀνησυχοῦσε τὸ πρόρρημα τῶν ἀστρολόγων πὼς «δὲ θὰ ἀποχτήση ἀγόρι ὅσον καιρὸ συζῆ μὲ τὴν ἀνεψιά του, παρὰ ἕνα μόνο νόθο ἀγόρι ἀπ᾽ αὐτή»[61].

Μετὰ τὴν ἀπόρριψη τῆς Μελισσάνθης τῆς Τρίπολης, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 κατάληξε νὰ διαλέξη γιὰ γυναίκα του τὴ Μαρία τῆς Ἀντιόχειας, τὸ «θαῦμα αὐτὸ τῆς Ἀνατολῆς», μὲ τὴν ὁποία τέλεσε τοὺς γάμους του μὲ ἐξαιρετικὴ μεγαλοπρέπεια στὶς 25 τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1161[62].

Ἡ νεαρὴ Μελισσάνθη τῆς Τρίπολης δὲ συνῆλθε ποτὲ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ἀποτυχία, ἔπεσε σὲ μελαγχολία κι ἀποσύρθηκε σ᾽ ἕνα μοναστήρι, ὅπου πέθανε νέα· ἡ μοίρα ὅμως τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας ποὺ πέτυχε νὰ γίνη βασίλισσα τῆς Οἰκουμένης, ἐπρόκειτο νὰ εἶναι πολὺ πιὸ σκληρὴ ἀπ᾽ τὴ δική της[63].

Δὲν ἦταν ἡ Μαρία, ὅταν ἦλθε στὴν ΚΠολη, παρὰ ἕνα κοριτσάκι 13-14 χρονῶ, καὶ δὲν ἔφερνε στὸν ἄντρα της ποὺ τότε ἦταν 43 χρονῶ, ὡς προῖκα, παρὰ μιὰ ψιλὴ διεκδίκηση πάνω στὸ πριγκιπάτο τῆς Ἀντιόχειας, καθὼς εἶχε τρία ἀδέλφια πιὸ μεγάλα ἀπ᾽ αὐτή,τὸν Βοημοῦνδο III (1163 - 1201), τὸν Βαλδουῖνο († 1176) καὶ τὴ Φιλίππα[64].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 150 ἔβλεπε τὸ θεῖο καὶ ἐραστή της γοητευμένο μὲ αὐτὸ τὸ κοριτσάκι, τὴν ἀπόγονο τῶν «ρηγοφυῶν πριγκίπων τῆς Ἀντιόχου»[65], καὶ νὰ περιμένη ἀπ᾽ αὐτὸ μὲ ἀγωνία νὰ τοῦ δώση τὸν περιπόθητο διάδοχο τοῦ θρόνου[66], «τὸν ὁποῖον δυστυχῶς δὲν τοῦ ἔδωσε ἡ Εἰρήνη, ἡ πρώτη του γυναίκα»[67], «αὐτὴ ποὺ κάλυψε βουνὰ καὶ κέδρους, ὅλες τὶς πρὶν ἀπ᾽ αὐτὴ βασίλισσες, μὲ τὴ σκιὰ τῶν καλῶν της ἔργων»[68].

ἄρρενος. Κίνναμος, σ. 208: Ἐπεὶ δὲ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη τὸν βίον ἤδη μετήλλασσε, βασιλεὺς δὲ οὔπω ἄρρενος τότε πατὴρ παιδὸς ἐτύγχανεν ὤν, ἐπὶ δευτέρους λοιπὸν ἔβλεψε γάμους. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 873: hoeredem melioris sexus· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 244: nostre volenté seroit bien que nos eussions oir male qui l' empire tenist et governast après nous·

61. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 38.
62. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 315 ὑ. 18 καὶ σ. 459, ὑ. 154, καὶ πιὸ πάνω προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κοντοστέφ. Κομν. 104, ὑ. 50-53.
63. Z. Oldenbourg, Les Croisades, σ. 376.
64. Z. Oldenbourg, ἔνθ᾽ ἀνωτ.
65. Ἀνώνυμος, Εἰς εἰκόνα τοῦ κυρίου... Ἰ. Χριστοῦ, κοσμηθεῖσαν παρὰ τῆς ἁγίας ἡμῶν δεσποίνης διὰ χρυσοῦ, μαργάρων καὶ λίθων, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 55, ἀριθ. 98, στίχ. 5-9:

    πλάττει μὲν καὶ γὰρ εὐκλεῆ πρώτην πλάσιν
    τὸ φῶς βλέπειν δοὺς εὐγενοῦς ἐξ ὀσφύος.
    Ἀντιόχου γὰρ ρηγοφυῶν πριγκίπων
    ζωοῖς με πάλιν εὐκλεεστέρᾳ πλάσει
    ὑπερτέρῳ χαριέντως (;) δὲ δοξάσας γάμῳ.

66. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 60.
67. Βασίλειος Ἀχριδηνός, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 18), σ. 125: ὡς εἴθε μετὰ τῆς ξυνωρίδος τῶν θυγατέρων (Μαρίας 153 καὶ Ἄννας 154) καὶ ἄρρενα βλαστὸν τῇ βασιλείᾳ κατέλιπε.

᾿Αμέσως μετὰ τὸ γάμο καὶ τὴ στέψη της ἡ νέα αὐγούστα Μαρία, σὰν μιὰ πρώϊμη καλὴ Βυζαντινή, ἀνάρτησε σὲ κάποιο ναὸ τῆς πρωτεύουσας, ἴσως σ᾿ αὐτὸν τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, ὅπου ἔγιναν οἱ γάμοι της, μιὰ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, στολισμένη μὲ χρυσάφι καὶ μαργαριτάρια καὶ πολύτιμα πετράδια γιὰ νὰ τὸν εὐχαριστήση ποὺ τὴ σύνδεσε μὲ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, «τὸν διπλοπόρφυρο κλάδο μὲ τὸν ἄστεκτο βραχίονα καὶ τὸ βαθὺ μυαλό, ποὺ μπροστά του φρίττουν οἱ βάρβαροι, καθὼς γῆ καὶ θάλασσα τὸ μαρτυρεῖ»[69].

᾿Εκεῖνα τὰ μεγάλα δεῖπνα ποὺ ἔγιναν στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν μετὰ τὴ θρησκευτικὴ ἀκολουθία τοῦ γάμου πρὸς τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ ὅλης τῆς ἀριστοκρατίας, καθὼς καὶ τὴν ἄλλη μέρα πρὸς τοὺς τρεῖς πατριάρχες ποὺ εὐλόγησαν τὸ γάμο καὶ ποὺ ὁ νεόνυμφος ἡγεμόνας τοὺς φόρτωσε μὲ χρυσάφι, τὰ φαγιὰ καὶ κρασιὰ ποὺ προσφέρθηκαν σὰν σὲ λαϊκὸ πανηγύρι σὲ ὅλους τοὺς κατοίκους μέσα στοὺς δρόμους τῆς πρωτεύουσας, οἱ ἱπποδρομίες ποὺ ὁ βασιλέας πρόσταξε νὰ τελεστοῦν πρὸς τοὺς γάμους του[70], ἀσφαλῶς ἦταν μιὰ εὐφροσύνη ὅλων τῶν ὑπηκόων γιὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐρωμένη, ποὺ πολὺ καλὰ κατάλαβε πὼς τὸ ἄστρο της ἔκλινε πρὸς τὴ δύση του.

Μέσα στὸ 1162, τὸ πιὸ ἀργά, ἐπῆλθε ὁ τέλειος χωρισμὸς τοῦ ἄνακτα ἀπ᾿ τὴν ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη του.

«Στὴν Λήθη μὲ τὸν καιρὸ καὶ αὐτὴ ἡ πολύκροτη σχέση
θὰ καταλήξη· ἄθυρμα ποὺ τὸ ἐμπαίζει ἡ Μοίρα
θλιβερά», ὅπως λέει καὶ ὁ στιχουργός.

Περὶ τὸ 1162/63, ὁ βασιλέας κὺρ Μανουὴλ ἀποφάσισε νὰ παντρέψη τὶς δυὸ «πολὺ εὐσεβικὲς» ἀνεψιές του, ποὺ τὰ σκάνδαλά τους συνετάραξαν τὴν πόλη τῶν βασιλέων, τὴν Εὐδοκία Κ. 130, κόρη τοῦ μακαρίτη ἀδελφοῦ του,τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ᾿Ανδρόνικου Κ. 76, ποὺ πῆρε τὸ στρατηγὸ Μιχαὴλ Γαβρᾶ[71], καὶ τὴ Θεοδώρα Κ. 150, τὴν κόρη τῆς μακαρίτισσας ἀδελφῆς του, τῆς π α ν σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ η ς Εὐδοκίας Κ. 80, ποὺ τῆς ἔδωσε τὸν ὄχι καὶ τόσο ἐπιδέξιο στρατηγό του ἀλλὰ ἱκανὸ ὡς διπλωμάτη Νικηφόρο Χαλούφη[72].

῾Η Θεοδώρα Κ. 150 ἀποχωρώντας ἀπ᾿ τὸ θεῖο της καὶ τέως ἐραστή της,

68. Βασίλειος ᾿Αχριδηνός, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 109-10.
69. ᾿Ανώνυμος, Εἰς εἰκόνα τοῦ κυρίου... ᾿Ι. Χριστοῦ (ὑ. 65), σ. 55, ἀριθ. 98, στίχ. 10-14.
70. Κίνναμος, σ. 210-11. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 538, ὑ. 200.
71. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 130, ὑ. 13 καὶ 14.
72. ῎Ηδη ὁ σύγχρονος τῆς Θεοδώρας Κ. 150, ὁ Γουλιέλμος τῆς Τύρου, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3, μᾶς τὴν ὀνομάζει "Calusinae" ποὺ πρέπει νὰ διορθωθῆ σὲ Chalufinae = Χαλουφίνα, δηλ. σύζυγο τοῦ Χαλούφη, ἀλλὰ ὁ λίγο μεταγενέστερός της λόγιος μητροπολίτης Ναυπάκτου ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος σὲ γράμμα του πρὸς τὸν ἐπίσης λόγιο μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιον Βαρδάνη, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 57, καθαρὰ μᾶς λέει πὼς τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156 ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὴ Θεοδώρα Κ. 150 ποὺ (ἀργότερα) ἔγινε «σύζυγος τοῦ Χαλούφη» ποὺ προφανῶς, «probablement», δὲν ἦταν ἄλλος ἀπ᾿ τὸ στρατηγὸ Νικηφόρο Χαλούφη, ὅπως δέχτηκε καὶ ὁ V. Laurent, Les Regestes des Actes du Patriarcat de Const/ple, τ. I, fasc. III, σ. 174-75, ἀριθ. 1162.

πῆρε μαζί της τεράστια πλούτη, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῆ ἀργότερα ὁ γιός της ᾿Αλέξιος Κ. 156 νὰ διατηρῆ μιὰ πολυπρόσωπη καὶ πολυδάπανη αὐλή[73] καὶ νὰ ἔχη στὴν κυριαρχία του «χτήματα καὶ χωριὰ ποὺ τοῦ δόθηκαν», ἴσως κάτω ἀπ᾿ τὴ μορφὴ π ρ ο ν ο ί α ς, στὴ Δράμα τῆς Μακεδονίας[74].

Οἱ σύζυγοι τῶν δυὸ αὐτοκρατορικῶν ἀνεψιῶν, ὁ Μιχαὴλ Γαβρᾶς καὶ ὁ Νικηφόρος Χαλούφης, ἔλαβαν κατὰ τοὺς γάμους τους ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[75].

Ποιὸς ὑπῆρξε ὁ συζυγικὸς βίος τῆς Θεοδώρας Κ. 150 μᾶς εἶναι ἄγνωστο. ᾿Επίσης δὲν ξέρομε σὲ λεπτομέρειες ποιὲς ὑπῆρξαν οἱ παραπέρα ἐπαφές της μὲ τὸ θεῖο καὶ τέως ἐραστή της Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

Καθὼς ὅμως βλέπομε νὰ ἀπονέμη αὐτὸς ὁ τελευταῖος στὸ γιὸ ποὺ ἀπόχτησαν, τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156, τὸν πανύψηλο τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο-κ ρ ά τ ο ρ α[76], ποὺ μέχρι τότε ἀπονεμόταν σὲ μόνους τοὺς νόμιμους γιοὺς τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ νὰ διατηρῆ τὶς καλύτερες σχέσεις μὲ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς τέως ἐρωμένης του, τὸν ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147 καὶ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κομν. Βατ. 148[77], καθὼς καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν ἄντρα της Νικηφόρο Χαλούφη, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ διακοπὴ τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων, ὄχι μόνο δὲν ἔρριξε τὴ Θεοδώρα Κ. 150 σὲ δυσμένεια, ἀλλὰ ἀντιθέτως, πὼς ὁ βασιλέας, μετὰ τὴ διακοπή, ἔδειχνε πιὰ μιὰ ἀληθινὴ στοργὴ γιὰ τὴν ἀνεψιά του καὶ γιὰ τὸ γιὸ ποὺ ἀπόχτησε ἀπ᾿ αὐτή, «μιὰ θάλασσα χρημάτων» ρίχνοντας στὸ ταμεῖο τους,

73. Χωνιάτης, σ. 403· Σκουταριώτης, σ. 347.
74. Χωνιάτης, σ. 558· βλ. καὶ τὸ δημοτικὸ κείμενο· Σκουταριώτης, σ. 402.
75. Κίνναμος, σ. 226: Μιχαὴλ ἐπίκλησιν Γαβρᾶς, ὃς καὶ αὐτὸς βασιλέως γήμας ἀδελφιδῆν σεβαστὸς σὺν τῷ Χαλούφῃ τετίμηται. ᾿Απ᾿ τὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ ἐπίσημου ἱστορικοῦ τῆς αὐλῆς ᾿Ιωάννη τοῦ Κίνναμου, διαφαίνεται πὼς καὶ ὁ Χαλούφης παντρεύτηκε ἀνεψιὰ τοῦ βασιλέα· ὁ σύνδεσμος κ α ὶ τοῦ κειμένου εἶναι ἀρκετὰ πάνω σ᾿ αὐτὸ δηλωτικός. Τὸ βαφτιστικό του ὄνομα Ν ι κ η φ ό ρ ο ς μᾶς δίνει πιὸ πάνω, ἀλλὰ καὶ παρακάτω, ὁ ἴδιος ὁ Κίνναμος, σ. 225-26, 228, 263 κ.ἀ. ῞Οσο γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ Νικηφόρου Χαλούφη τοῦ Κίνναμου μὲ τὸ Χαλούφη τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκου ποὺ «πιθανὴ ἢ προφανὴ» θεώρησε ὁ V. Laurent, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 72, μπορεῖ κανεὶς νὰ προσθέση πὼς κανεὶς ἄλλος Χαλούφης, ἐκτὸς τοῦ Νικηφόρου, δὲν ἐμφανίζεται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο αὐτὴ τὴν ἐποχή, ἀλλὰ οὔτε καὶ σὲ καμιὰ ἄλλη.
76. Χωνιάτης, σ. 556: τῷ πρώην σεβαστοκράτορι ᾿Αλεξίῳ τῷ, νόθῳ υἱῷ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουήλ, ὁ ἴδιος, σ. 557-58: ἀνακληθεὶς δὲ (ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 156) μετὰ ταῦτα πρὸς τοῦ βασιλέως ᾿Ισαακίου (β΄ ῎Αγγ. 183) καὶ ἀπὸ σεβαστοκράτορος εἰς καίσαρα ὑποδεθείς. ῾Η ἀπονομὴ αὐτοῦ τοῦ τίτλου, ἐφόσον καθὼς δέχομαι ἔγινε ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ὅπως καὶ ἡ ὀνοματοθεσία (᾿Αλέξιος), ἴσως μᾶς ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἀναγνώρισε τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156 ὡς ἕνα νόμιμο γιό του, χωρὶς ὅμως δικαίωμα διαδοχῆς στὸ θρόνο. Οἱ χαραχτηρισμοὶ «ὁ ἐκ νοθείας ἀποτεχθεὶς», «ὁ μὴ ἐξ ἐννόμων περιπλοκῶν ἀποτεχθεὶς», ἀνήκουν στὸν ἀνεπίσημο ἱστορικὸ Νικήτα Χωνιάτη, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 57· ὁ ᾿Ιωάννης Ναυπάκτου, τὸν ὀνομάζει «υἱὸν τοῦ βασιλέως κῦρι Μανουήλ», βλ. ἐπίσης πιὸ πάνω, ὑ. 57.
77. Βλ. προσωπογραφίες ᾿Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, ὑ. 18-20, καὶ ᾿Ανδρόνικου Κομν. Βατ. 148, ὑ. 9-14 καὶ 22.

ὅπως ρητὰ μᾶς βεβαιώνει ὁ Χωνιάτης[78].

῾Ο Νικηφόρος Χαλούφης,ὁ ἄντρας τῆς Θεοδώρας Κ. 150, πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1120[79].

Τὸ 1147, τὸν συναντᾶμε νεαρὸ κατὰ τὴν ἡλικία, ἐπικεφαλῆς τῆς φρουρᾶς τῆς Κορίνθου, ὅταν ἐναντίον της ἐπέδραμε ὁ στόλος τοῦ βασιλέα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας Ρογήρου ΙΙ (1127 - 1154). Στὸν ἀπόρθητο ᾽Ακροκόρινθο, ὅπου ἀποσύρθηκε μὲ τὴ φρουρὰ καὶ τοὺς Κορινθίους, δὲν ἐπέδειξε καμιὰ ἡγετικὴ ἱκανότητα, ἔτσι ποὺ τὸ φρούριο παραδόθηκε στὸ Νορμανδὸ στόλαρχο,ὁ ὁποῖος ἐλεεινολόγησε τὴν ἀνανδρία τῶν Βυζαντινῶν πολεμιστῶν καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Χαλούφη, ποὺ «τὸν ὀνόμασε πιὸ ἄναντρο καὶ ἀπὸ γυναίκα». Οἱ νικητὲς πῆραν μιὰ τεράστια λεία, πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ αὐτὸ τὸ λείψανο τοῦ μεγαλομάρτυρα Θεόδωρου τοῦ Στρατηλάτη, καὶ μαζὶ μὲ ὅλα αὐτὰ ἀναχώρησαν γιὰ τὴν Κέρκυρα, ὅπου εἶχαν μιὰ διαρκὴ βάση καὶ διαμονή[80].

᾽Απ᾽ τὸ 1147 δὲ συναντᾶμε τὸ Νικηφόρο Χαλούφη παρὰ μετὰ τὸ γάμο του μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 150. Φαίνεται πὼς αὐτὸς ὁ γάμος ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἔβγαλε ἀπ᾽ τὴν ἀφάνεια, στὴν ὁποία τὸν εἶχε ρίξει ἡ ἀποτυχία του κατὰ τὴν ἄμυνα τοῦ ᾽Ακροκόρινθου, κάτω ἀπ᾽ τὴν προϋπόθεση βέβαια πὼς ὁ Νικηφόρος Χαλούφης τοῦ 1147 εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ κεῖνο τοῦ 1162/63.

Τὸ 1164 ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἔπειτ᾽ ἀπὸ μιὰ πρεσβεία τοῦ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανου ΙΙΙ, προσπάθησε, καθὼς ξέρομε[81], νὰ πείση τὸν φιλοβυζαντινὸ ἀνταπαιτητὴ τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου Στέφανο IV, γαμβρό του ἀπ᾽ τὴν ἀνεψιά του Μαρία Κ. 141, «νὰ μὴ κινῆται γιὰ τὴν ἐπανάκτηση τοῦ θρόνου τῆς Οὐγγαρίας, καθὼς τόσο στοὺς συμπατριῶτες του ἦταν ἀντιπαθής»[82], κ᾽ ἔπειτα ἐπέστρεψε στὸ Βυζάντιο, ἀφήνοντας στὸ Νικηφόρο Χαλούφη τὴ φροντίδα νὰ φυλάη τὰ σύνορα τοῦ Δούναβη καὶ νὰ προσφέρη βοήθεια σὲ περίπτωση ἀνάγκης στὸ Στέφανο IV, τὸν ὁποῖον ἂν καὶ δὲν μποροῦσε ἐπίσημα νὰ ὑποστηρίξη, συνέχιζε νὰ δείχνη γι᾽ αὐτὸν τὸ ἐνδιαφέρον του[83].

Σ᾽ αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἀποστολή του ὁ Νικηφόρος Χαλούφης ἔδειξε σύνεση καὶ ἱκανότητα.

Μὲ προσοχὴ παρακολουθώντας τὴ συνεχὴ παραμονὴ τοῦ Στέφανου IV στὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος, τὶς ἀλλεπάλληλες ἀποτυχίες του καὶ τὴν ἐπιμονή του νὰ

78. Χωνιάτης, σ. 266: καὶ ὁ ἐκ ταύτης (τῆς Θεοδώρας Κ. 150) δὲ γενόμενος τῷ βασιλεῖ παῖς καὶ ἐφεξῆς ἕτεροι ὅλας θαλάσσας χρημάτων εἰς ἑαυτοὺς μετοχέτευον. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 22.

79. Δὲν εἶναι δυνατὸν τὸ 1147 ποὺ ἡγοῦνταν τῆς φρουρᾶς τῆς Κορίνθου νὰ εἶχε ἡλικία κάτω τῶν 27 χρονῶ.

80. Χωνιάτης, σ. 99-102· Σκουταριώτης, σ. 229-30. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 320.

81. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 141, ὑ. 50.

82. Κίνναμος, σ. 224-25.

83. Κίνναμος, σ. 225-26.

κάνη μιὰ ὕστατη ἀκόμη προσπάθεια γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ οὐγγρικοῦ θρόνου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴ διαρροὴ τῶν Οὔγγρων ὀπαδῶν του πρὸς τὸ Στέφανο III, τὸν συμβούλευσε νὰ ἐγκαταλείψη τὸ οὐγγρικὸ ἔδαφος καὶ νὰ ἔλθη στὸ Σίρμιο, «ὅπου, καθὼς αὐτὴ ἡ χώρα βρισκόταν κάτω ἀπ᾽ τὴν ἐξουσία τοῦ αὐτοκράτορα εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ κάνη ὅ,τι θέλει»[84].

Καθὼς ὁ Χαλούφης δὲν μπόρεσε νὰ τὸν πείση, γύρισε μόνος στὸ Σίρμιο, ὅπου, ἔπειτ᾽ ἀπὸ λίγο, ὁ Στέφανος IV, μετὰ ἀπὸ μιὰ βαριὰ ἥττα, ἦλθε νὰ τὸν συναντήση[85].

Τὸ 1165/66[86] ὁ πανσέβαστος σεβαστὸς Νικηφόρος Χαλούφης ἐγκατάλειψε τὴ θέση του στὸ Σίρμιο καὶ στάλθηκε ὡς πρέσβυς στὴ Βενετία[87].

᾽Απ᾽ τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ξαναπῆρε τὴν Κέρκυρα μέχρι τὸ 1166 οἱ πηγὲς σωπαίνουν πάνω στὶς σχέσεις τῆς Βενετίας μὲ τὸ Βυζάντιο. Τὸ 1166, ὅμως βλέπομε τὴ δημοκρατία τοῦ ἁγίου Μάρκου νὰ ζητάη ἀπ᾽ τὸ βασιλέα νὰ ἐπέμβη στὸν ἀγώνα τῶν ἰταλικῶν πόλεων ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου I τοῦ Κοκκινοπώγωνα, δίνοντας τὴν ὑπόσχεση πὼς στὴν περίπτωση ποὺ θὰ ἀποφασίση νὰ ἐνεργήση, ὅλες οἱ πόλεις τῆς βόρειας ᾽Ιταλίας θὰ ταχτοῦν στὸ πλευρό του[88].

῾Ο Μανουὴλ (α΄) ἅρπαξε μὲ προθυμία τὴν εὐκαιρία ποὺ τοῦ δίδονταν καὶ ἀποφάσισε νὰ συνεχίση τὶς διαπραγματεύσεις, διατηρώντας ὅμως γι᾽ αὐτὲς ἕνα μυστικὸ χαραχτῆρα[89]. Γι᾽ αὐτὸ τὸ σκοπὸ στάλθηκε στὴν ᾽Ιταλία ὁ Νικηφόρος Χαλούφης. Εἶχε ἐφοδιαστῆ μὲ ἄφθονο χρυσάφι γιὰ νὰ τὸ χρησιμοποιήση στὴν ἀπόχτηση ὀπαδῶν τοῦ κυρίου του στὴν ᾽Ιταλία. ῾Ο Χαλούφης πῆγε στὴ Βενετία, ἀφήνοντας στὸ Δυρράχιο, σύμφωνα μὲ αὐτοκρατορικὴ ἐντολή, τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τοῦ θησαυροῦ ποὺ εἶχε λάβει.

῾Η συνεννόηση μὲ τὸ δόγη τῆς Βενετίας Vitale Michiele (1156 - 1172)[90] καὶ τὸ συμβούλιό του ὑπῆρξε εὔκολη καὶ ἀμέσως κλείστηκε ἡ συμφωνία[91]. Τότε, καθὼς φαίνεται, οἱ Βενετοὶ ἀνάλαβαν τὴν ὑποχρέωση νὰ θέσουν στὴ διάθεση τοῦ βασιλέα ἕνα στόλο μὲ 100 πλοῖα[92].

῾Ο Νικηφόρος Χαλούφης ἦλθε σὲ διαπραγματεύσεις μὲ ἄλλες πόλεις-

84. Κίνναμος, σ. 226.

85. Κίνναμος, σ. 226.

86. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 585, ὑ. 2, ποὺ θέτει τὴν πρεσβεία τοῦ Χαλούφη περὶ τὸ 1166, ἐνῶ σ. 481 ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς ἔλαβε τὴν ἐντολὴ τὸ 1165.

87. Κίνναμος, σ. 228: εἰς δὲ τὸ Οὐεννέτων ἔθνος Νικηφόρον σὺν χρήμασι τὸν Χαλούφην ἔπεμπε,᾽

88. Κίνναμος, σ. 230. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 584.

89. Κίνναμος, σ. 231: ἐν μὲν δὴ ᾽Ιταλίᾳ ταῦτα βασιλεὺς ἔπρασσεν, οὔπω μέντοι ἐπιδήλως· τὸ γὰρ ἐς Φρεδερίκον ἔχθος ἐγκρυφιάζειν ἔτι ἤθελεν.

90. Γιὰ τὸ ποιὸς τότε ἦταν δόγης, βλ. V. Grumel, La Chronologie, Paris 1958, σ. 428.

91. Κίνναμος, σ. 230-31.

92. Κίνναμος, σ. 237, ποὺ μιλάει γιὰ 100 πλοῖα. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 585, ποὺ ἀναφέρει 300 πλοῖα! χωρὶς ἀμφιβολία ἐκ παραδρομῆς.

κράτη τῆς βόρειας Ἰταλίας καὶ βλέπομε τὴν Κρεμόνη καὶ τὴν Παβία νὰ συνάπτουν σύμφωνα μὲ τὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα καὶ νὰ γίνωνται σύμμαχοι τοῦ Βυζαντίου[93]

Μέσα στὸ 1166, καθὼς ὁ Νικηφόρος Χαλούφης μετὰ ἐπιτυχεμένη διπλωματικὴ δραστηριότητα ἐπέστρεφε στὸ Βυζάντιο, διορίστηκε ἀπ' τὸν ἐξ ἀγχιστείας θεῖο του καὶ κύριό του δ ο ὺ ξ τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Διόκλειας[94], καθὼς τὸ Σίρμιο, τὸ Ζεύγμινο καὶ ὅλη ἡ Δαλματία, μὲ νικηφόρους πολέμους ποὺ ἔκαναν ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας καὶ ὁ διάσημος στρατηγὸς Ἰωάννης Δούκας ὁ ἀπ' τὸ 1170 μ έ γ α ς ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ς εἶχαν σ' αὐτὸ τὸ διάστημα ἐπανέλθει στὴ βυζαντινὴ κυριαρχία[95].

Αὐτὴ ἡ κυριαρχία ὑπῆρξε πρόσκαιρη. Ἐνῶ σὲ ἄλλα μέτωπα τοῦ ἑλληνοουγγρικοῦ πολέμου, οἱ νίκες ἔστεψαν τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα, στὴ Δαλματία τὸ Βυζάντιο στάθηκε ἄτυχο.

Ἕνας οὐγγρικὸς στρατὸς εἰσέβαλε στὴ Δαλματία. Μόλις ὁ δ ο ὺ ξ Νικηφόρος Χαλούφης τὸ πληροφορήθηκε, ἐπικεφαλῆς ὀλιγάριθμου στρατοῦ βγῆκε ἀπ' τὸ Σπαλάτο νὰ τὸν ἀντιμετωπίση· ἀλλά, ἐνῶ γινόταν ἡ πορεία οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' τοὺς στρατιῶτες του τὸν ἐγκατάλειψαν, κι ὁ Χαλούφης, ἔπειτ' ἀπὸ γενναία ἀντίσταση, ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Οὔγγρων αἰχμάλωτος[96].

Ἡ Θεοδώρα Κ. 150 ἀπ' τὴ στιγμὴ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἀντρός της, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐνοχλῇ τὸ θεῖο της καὶ ἄλλοτε ἐραστή της, τὸν αὐτοκράτορα, γιὰ τὴν ἀπολευτέρωσή του. Μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1167 ποὺ συνέπεσε στὶς 9 τ' Ἀπρίλη, ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81 πῆγε στὴ Φιλιππούπολη, ὅπου τὸν συνάντησε μιὰ πρεσβεία τῶν Οὔγγρων. Καθὼς ὁ αὐτοκράτορας εἶχε ἀποφασίσει μὲ πόλεμο νὰ λύση τὶς διαφορές του μὲ τὴν Οὐγγαρία, «ἀπόπεμψε» τοὺς πρέσβεις, ἀλλὰ ἔστειλε μαζί τους καὶ ἕνα δικό του ἀντιπρόσωπο, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν εἰδικὴ ἐντολὴ νὰ ζητήση τὴν ἀπολευτέρωση τοῦ Χαλούφη[97], κάτι τὸ ὁποῖον καὶ θὰ πέτυχε.

Μετὰ τὸ 1167 δὲ συναντᾶμε πιὰ τὸν Νικηφόρο Χαλούφη· τὴν περίφημη γυναίκα του Θεοδώρα Κ. 150 θὰ συναντήσωμε καὶ πάλι στὴν προσωπογραφία τοῦ γιοῦ της, τοῦ ἄτυχου Ἀλέξιου Κ. 156.

93. Κίνναμος, σ. 231.
94. Κίνναμος, σ. 248. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 485.
95. Κίνναμος, σ. 240-49. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 483-85. Γιὰ τὸ στρατηγὸ Ἰωάννη Δούκα, βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 123, ὑ. 42.
96. Κίνναμος, σ. 262-63.
97. Κίνναμος, σ. 265. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 488· Κ. Βαρζός, Ἀλέξιος Κ. 74 - Εἰρήνη ἡ Ρωσική, περιοδικὸ Βυζαντινά 7 (1975), σ. 156-57.

151. Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Βατάτζης (γένν. περὶ τὸ 1139 – † ;)

Ὁ Ἰσαάκιος[1] Κομνηνὸς Βατάτζης[2] γιὸς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1139[4].

Περὶ τὸ 1158[5] ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α') Κ. 81, καθὼς ἐπιθυμοῦσε «ἡ γενιὰ τῶν Κομνηνῶν νὰ αὐξηθῇ, νὰ πληθυνθῇ καὶ μαζί του νὰ ἐκβλαστάνη καὶ τὰ ἀνάκτορα νὰ γεμίσουν ἀπὸ ἀπογόνους τοῦ ἔνδοξου αὐτοκρατορικοῦ οἴκου πάντρεψε δυὸ ἀ δ ε λ φ ο π α ί δ ι α του, γιοὺς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς ἀδελφῆς του Εὐδοκίας Κ. 80, τὸν Ἰσαάκιον Κομν. Βατ. 151 μὲ τὴν Εἰρήνη Κ., δισέγγονη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιου Κ. 12»[6], καὶ τὸν Ἀλέξιον

151.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του Ἰσαάκιου Κ. 78.
2. Οἱ ἀδελφοί του, ὅπως εἴδαμε, βλ. προσωπογραφίες Ἰωάννη Κομν. Βατ. 147, ὑ. 2 καὶ 3, καὶ Ἀνδρόνικου Κομν. Βατ. 148, ὑ. 2 καὶ 3, ἐπίσημα ἔφεραν τὴν ἐπωνυμία Κ ο μ ν η ν ό ς, ὡς γιοὶ μιᾶς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς, ἐνῶ τὸ πατρικὸ Β α τ ά τ ζ η ς ἦταν γι' αὐτοὺς τὸ ἀνεπίσημο· σύμφωνα μὲ αὐτὰ καὶ οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ Ἰσαάκιος Κομν. Βατ. 151 καὶ Ἀλέξιος Κομν. Βατ. 152 θὰ ἔφεραν τὶς ἴδιες ἐπωνυμίες, ἂν καὶ δὲ διασώθηκαν τεκμήρια.
3. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 162, ἀριθ. 272, στίχ. 5-11 τοῦ β' (ἀνεπιγράφου) στιχουργήματος:

   Αὐξάνεσθε, πληθύνεσθε, συνεκβλαστάνοιτέ μοι,
   ἀνάκτορα πληρώσατε τῶν ἐξ ὑμῶν ἐκγόνων.
   Καὶ μαρτυρεῖ νυμφεύματα τῶν σῶν ἀδελφοπαίδων.
   Καὶ γὰρ τὸν Ἰσαάκιον τὸν τῆς συναίμου παῖδα
   τῆς Εὐδοκίας, τοῦ βλαστοῦ τῆς πατρικῆς πορφύρας,
   τῇ τοῦ σεβαστοκράτορος Εἰρήνῃ δισεγγόνῃ
   ....
   νυμφοστολῶν εἰς αὔξησιν τοῦ γένους συμφυτεύεις.

4. Ὅπως εἴδαμε, τὰ προηγούμενα ἀδέλφια του γεννήθηκαν ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1132 - 1137, κατὰ συνέχεια οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ πρέπει νὰ γεννήθηκαν περὶ τὸ 1139 ὁ Ἰσαάκιος Κομν. Βατ. 151 καὶ περὶ τὸ 1140 ὁ Ἀλέξιος Κομν. Βατ. 152.
5. Στὰ στιχουργήματα ὅπου ἀναφέρεται ὁ γάμος τοῦ Ἰσαάκιου Κομν. Βατ. 151 μὲ τὴν Εἰρήνη Κ. γίνεται λόγος γιὰ νίκες τοῦ «φωτοβρύτη ἥλιου καὶ μεγάλου ἀστεράρχη» Μανουὴλ (α') Κ. 81 ἐναντίον τῶν Τούρκων τοῦ Ἰκονίου, τῶν Λατίνων τῆς Ἀντιόχειας, τῶν Σέρβων, τῶν Οὔγγρων, τῶν Δαλματῶν, τῶν Δακῶν καὶ πῶς ὁ βασιλέας τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας ζητοῦσε τὴ σύναψη εἰρήνης, βλ. Ἀνώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 161-63, στίχ. 1-33 τοῦ α' στιχουργήματος καὶ στίχ. 1-14 τοῦ γ' στιγουργήματος. Ἀπ' αὐτὲς τὶς πληροφορίες δὲν μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε τὴ χρονολογία τοῦ γάμου καὶ μόνο ἡ συνήθεια ποὺ ὑπῆρχε νὰ παντρεύωνται οἱ μελλόνυμφοι σὲ πολὺ νεαρὴ ἡλικία μᾶς βοηθεῖ νὰ προσδιορίσωμε κατὰ προσέγγιση τὴ χρονολογία τοῦ γάμου. Σύμφωνα μὲ αὐτὰ ὁ γάμος τῶν δυὸ νεώτερων ἀδελφῶν Ἰσαάκιου 151 καὶ Ἀλέξιου 152 ποὺ ἔγινε «τὴν ἴδια μέρα», τελέστηκε περὶ τὸ 1158, ποὺ ὁ μὲν πρῶτος θὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 19 περίπου χρονῶ, ὁ δὲ δεύτερος 18 περίπου χρονῶ.
6. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3. Κάτω ἀπ' τὸν στίχ. 10: «τῇ τοῦ σεβαστοκράτορος Εἰρήνῃ δισεγγόνῃ», χωρὶς ἀμφιβολία ἐννοεῖται ὁ πρῶτος σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος Κ. 12.

Κομν. Βατ. 152[7].

῾Ο ᾽Ισαάκιος Κομν. Βατ. 151 δὲν ἦταν παρὰ ἕνας τριτοεξάδελφος τῆς γυναίκας ποὺ παντρεύτηκε, τῆς Εἰρήνης Κ[8].

Στὶς ἀφηγηματικὲς πηγὲς ἢ στὰ πρακτικὰ τῶν συνόδων κανεὶς λόγος δὲ γίνεται γι᾽ αὐτὸν τὸν Κομνηνὸν πρίγκιπα, πρῶτον ἀνεψιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´), ἔτσι ποὺ καὶ αὐτὴ ἡ ὕπαρξή του θὰ μᾶς ἦταν ἄγνωστη, ἂν δὲ σωζόταν τὸ πιὸ πάνω ἀνεπίγραφο στιχούργημα. ᾽Επίσης δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν ἀπόχτησε ἀπογόνους γιὰ νὰ «γεμίσουν ἀπ᾽ αὐτοὺς τὰ ἀνάκτορα κατὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ θείου του - αὐτοκράτορα».

Γιὰ νὰ τελέσουν τὸ γάμο τους ὁ ᾽Ισαάκιος Κομν. Βατ. 151, ἕνας δισέγγονος τοῦ ᾽Αλέξιου (α´) Κ. 15, καὶ ἡ Εἰρήνη Κ., μιὰ δισεγγόνη τοῦ ᾽Ισαάκιου Κ. 12, στηρίχτηκαν σὲ μιὰ ἀπόφανση τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης ᾽Αλέξιου τοῦ Στουδίτη (1125-1043), ποὺ μὲ αὐτὴ ἐπιτρεπόταν ἡ τέλεση γάμων ἀνάμεσα σὲ τριτοεξαδέλφους[9].

῾Ο αὐλικὸς στιχοπλόκος, καθὼς ἀπευθύνεται στὸ βασιλέα κὺρ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, ἐξαίρει τὴν ἐπίμονη προσπάθειά του ποὺ ἀποκαθιστᾶ καὶ ν υ μ φ ο σ τ ο λ ε ῖ τοὺς νεώτερους ἀδελφοὺς τῆς ἐρωμένης καὶ ἀνεψιᾶς του Θεοδώρας Κ. 150, ἕνα κὺρ ᾽Ισαάκιον Κομν. Βατ. 151 καὶ ἕνα κὺρ ᾽Αλέξιον Κομν. Βατ. 152, κ᾽ ἔτσι «εὐφραίνει τὴ μητέρα ποὺ τὸν ἔθρεψε, τὴ Νέα Ρώμη»:

> «ἐξ ὧν τὴν θρεψαμένην σε μητέρα δούλην Ρώμην
> ἔμπλεων τίθεις χαρμονῆς, σκιρτῶν παρασκευάζεις,
> προσέτι καὶ νυμφοστολῶν τοὺς ἀδελφόπαιδάς σου,
> καὶ χαίροις, ἄναξ Μανουήλ, οὕτως αὐτὴν εὐφραίνων»[10].

Σ᾽ αὐτὲς τὶς χαρὲς καὶ τελετὲς τοῦ ἱεροῦ παλατιοῦ, ὁ κυνικὸς παρατηρεῖ:

---

7. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου Κομν. Βατ. 152, ὑ. 7.
8. Πιθανὴ γενεαλογία τῆς Εἰρήνης Κομνηνῆς καὶ βέβαιη γιὰ τὸν ᾽Ισαάκιο Κομν. 151:

᾽Αλέξιος (α´) Κ. 15 –	᾽Ισαάκιος Κ. 12 ἀδελφοί
᾽Ιωάννης (β´) Κ. 34 –	᾽Ιωάννης Κ. 23; πρωτεξάδελφοι
Εὐδοκία Κ. 80 –	᾽Ανώνυμος Κ. 51; δευτεροεξάδελφοι
᾽Ισαάκιος Κομν. Βατ. 151 –	Εἰρήνη Κ. τριτοεξάδελφοι

Συγγένεια ὅμοια ἀνάμεσά τους μὲ κείνη τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 144 καὶ τῆς ῎Αννας Κομν. Δούκαινας, βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου Κ. 144, ὑ. 5, καὶ τοῦ ᾽Αλέξιου Βρανᾶ Κομν. μὲ τὴν ῎Αννα Κομν. Βατ. 149, βλ. προσωπογραφίαν αὐτῆς τῆς τελευταίας, ὑ. 6.

9. Βλ. προσωπογραφίαν ῎Αννας Κομν. Βατ. 149, ὑ. 7. Στὶς 11.IV.1166 μὲ νέα συνοδικὴ ἀπόφανση του ΚΠόλεως τοῦ Λουκᾶ τοῦ Χρυσοβέργη αὐστηρὰ ἀπαγορεύτηκε ἡ τέλεση γάμων ἕβδομου βαθμοῦ, ἀλλὰ ἔγινε δεχτὸ «ὅσοι τέτοιοι γάμοι ἔγιναν στὸ παρελθὸν νὰ μείνουν ἀδιάσπαστοι», καὶ σ᾽ αὐτὴ τὴν περίπτωση ἀνῆκαν οἱ γάμοι τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 144, ᾽Αλέξιου Βρανᾶ Κομν., καὶ ᾽Ισαάκιου Κομν. Βατ. 151 μὲ τὶς δευτεροεξαδέλφες τους: ῎Ανναν Κομν. Δούκαιναν, ῎Ανναν Κομν. Βατ. 149 καὶ Εἰρήνην Κομν. ᾽Αλλὰ καὶ ἡ αὐστηρὴ ἀπόφανση τῆς 11ης.IV.1166 γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς καὶ τὶς οἰκογένειες τῆς ἀριστοκρατίας καταστρατηγοῦνταν καὶ στὸ μέλλον.
10. ᾽Ανώνυμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 162-63, στίχ. 11-14.

> «Κτήσεις κι ἀπώλειες φλέγονται,
> ῎Αστρα ποὺ ὅλο φεύγουν (καὶ χάνονται)».
> Κλειστοὶ μέσα στοὺς λίγους στίχους
> ὁ κὺρ ᾽Ισαάκιος Κομνηνὸς ὁ ἐπίκλην Βατάτζης 151
> καὶ ἡ κυρὰ Εἰρήνη ἡ Κομνηνή[11],
> παρουσιάζονται σὲ μᾶς σὰν νὰ μὴν ἔζησαν,
> σὰν νὰ μὴν εἶδαν τοῦ ἥλιου τὴ λάμψη·
> γιὰ μιὰ στιγμὴ μόνο ἄγευστη καὶ ἄχρωμη,
> περνοῦν ἀπ᾽ τὰ μάτια μας, γιὰ νὰ μᾶς θυμίσουν
> –καὶ αὐτὸ πολὺ ἀμυδρά– πὼς κάποτε ὑπῆρξαν.

152. ᾽Αλέξιος Κομνηνὸς Βατάτζης (γένν. περὶ τὸ 1140 – † ;)

῾Ο ᾽Αλέξιος[1] Κομνηνὸς[2] Βατάτζης[3] γιὸς τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1140[5].

Περὶ τὸ 1158, καθὼς εἴδαμε, ὁ αὐτοκράτορας - θεῖος τους Μανουὴλ (α´) Κ. 81, πάντρεψε τὴν ἴδια μέρα τοὺς ἀνεψιούς του ᾽Ισαάκιον Κομν. Βατ. 151 καὶ ᾽Αλέξιον Κομν. Βατ. 152 μὲ νύφες ἐξαιρετικὲς τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας[6]· εἴδαμε μὲ ποιάν, μιὰ Κομνηνήν, παντρεύτηκε ὁ πρῶτος ἀνεψιός, ὁ

---

11. ῾Η Εἰρήνη Κ. θὰ ἀναφερθῆ καὶ θὰ λάβη ἀριθμὸ στοὺς μετὰ τὴν τακτικὴ Γενεαλογία σχετικὰ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς, γιατὶ ἐνῶ γνωρίζομε ἀπὸ πηγὴ πὼς ἦταν δισεγγόνη τοῦ ᾽Ισαάκιου Κ. 12, δὲν εἶναι γνωστὸ ἀπὸ πηγὴ ἂν ἦταν μιὰ ἐγγονὴ τοῦ ᾽Ιωάννη Κ. 23 καὶ μιὰ κόρη τοῦ ᾽Ανώνυμου Κ. 51, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 8.

152.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς προπάππου του ᾽Αλέξιου (α´) Κ. 15, καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ μητρὸς θείου του βασιλέα ᾽Αλέξιου Κ. 74· εἶναι καὶ αὐτός, ὅπως οἱ ᾽Αλέξιος Κ. 125, ᾽Αλέξιος Κ. 132, ᾽Αλέξιος Κ.Κ. 134, ᾽Αλέξιος Κ. 137, ᾽Αλέξιος Κ. 144 καὶ ᾽Αλέξιος (β´) Κ. 155, π ρ ο π α π π ο θ ε ι ώ ν υ μ ο ς, βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 1.

2. Χωνιάτης, Θησ. ᾽Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 236: τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ (τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κομν. Βατ. 148) καὶ περιποθήτου ἀνεψιοῦ τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυροῦ ᾽Αλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ·
3. Τὸ ἐπίσημο ἐπώνυμο καὶ τῶν τεσσάρων ἀδελφῶν ᾽Ιωάννη 147, ᾽Ανδρόνικου 148, ᾽Ισαάκιου 151 καὶ ᾽Αλέξιου 152 ἦταν Κ ο μ ν η ν ό ς, τὸ ἀνεπίσημο ἦταν Βατάτζης ἀπ᾽ τὸν πατέρα τους, βλ. προσωπογραφίες ᾽Ιωάννη Κομν. Βατ. 147, ὑ. 2 καὶ 3, ᾽Ανδρόνικου Κομν. Βατ. 148, ὑ. 2 καὶ 3, ᾽Ισαάκιου Κομν. Βατ. 151, ὑ. 2.
4. Χωνιάτης, Θησ. ᾽Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253: τῶν περιποθήτων ἀνεψιῶν τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου, τῶν υἱῶν τοῦ μακαρίτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας, τοῦ πανσεβαστοϋπερτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Βατάτζου, τοῦ τε κυροῦ ᾽Ανδρονίκου (148) καὶ τοῦ κυροῦ ᾽Αλεξίου (152)·
5. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Ισαάκιου Κομν. Βατ. 151, ὑ. 4.
6. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Ισαάκιου Κομν. Βατ. 151, ὑ. 5, 6 καὶ 7.

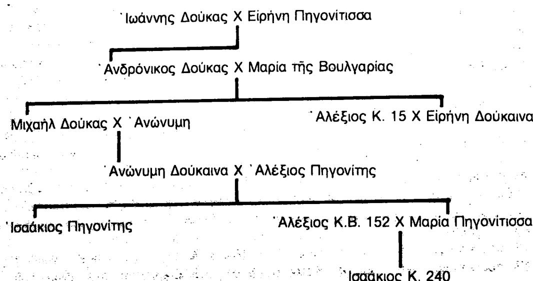
δεύτερος, ὁ Ἀλέξιος Κομν. Βατ. 152 παντρεύτηκε τὴν Μαρίαν Πηγονίτισσαν, κόρην τοῦ Ἀλέξιου Πηγονίτη καὶ «τρισεγγόνην τοῦ καίσαρος», προφανῶς τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα, τοῦ πάππου τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, ἀπ᾽ τὴν ὁποία (Μαρίαν

---

7. Τὰ Δημοτικὰ ἀνεπίγραφα εἰς Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 8 (1911), σ. 161-63, ἀριθ. 272, σὲ τρία χωριστὰ στιχουργήματα α΄, β΄, καὶ γ΄, βρίσκονται καὶ στὸν Κώδικα Κοσμᾶ Ἁγιορείτη τοῦ κελλίου παπα-Σάβα Καρυῶν (τώρα στὴ μονὴ Βατοπεδίου, βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 37· τὸ κείμενο ἀντέγραψα κατὰ Φλεβάρη τοῦ 1962), μὲ τὴν ἑξῆς παραλλαγὴ στὸ β΄ στιχούργημα, τὸ ὁποῖον στὴν μὲν ἔκδοση τοῦ Σπ. Λάμπρου ἔχει 11 στίχους, βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Κομν. Βατάτζη 151, ὑ. 3, στὴ δὲ ἀπόδοση τοῦ Κώδικα Κοσμᾶ Ἁγιορείτη 14 στίχους· αὐτὴ ἡ δεύτερη ἀπόδοση τοῦ β΄ στιχουργήματος, στίχ. 7-14 ἔχει ὡς ἑξῆς:

Καὶ μαρτυρεῖ νυμφεύματα τῶν σῶν ἀδελφοπαίδων.
Καὶ γὰρ τὸν Ἰσαάκιον τὸν τῆς συναίμου παῖδα
τῆς Εὐδοκίας τοῦ βλαστοῦ τῆς πατρικῆς πορφύρας,
τῇ τοῦ σεβαστοκράτορος Εἰρήνῃ δισεγγόνῃ,
καὶ τὸν Ἀλέξιον τὸν τῆς αὐτῆς συναίμου παῖδα
τῇ τοῦ καίσαρος Μαρίᾳ τρισεγγόνῃ,
τῇ τοῦ Πηγονίτου Ἀλεξίου θυγατρί,
νυμφοστολῶν εἰς αὔξησιν τοῦ γένους συμφυτεύεις.

Μετὰ τὸ στιχούργημα ἀκολουθεῖ στὸν Κώδικα τὸ σχόλιο: «Τοῦ Κομνηνοῦ Ἀλεξίου (152) δὲ παῖς ἐκ τῆς Πηγονιτίσσης Μαρίας ἦν ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος (240), ὃν ἐν τῇ ἱερᾷ κολυμβήθρᾳ ἀνεδέξαντο οἱ θεῖοι αὐτοῦ ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος (151) καὶ ὁ Πηγονίτης Ἰσαάκιος, καὶ ὃς (Ἰσαάκιος Κ. 240) ἐς ὕστερον γέγονε γαμβρὸς τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Ἀγγέλου (180)». Ὁ «καῖσαρ» τῶν πρόσθετων στίχων 11-13 πρέπει νὰ εἶναι ὁ καίσαρας Ἰωάννης Δούκας, ὁ τοῦ Κωνσταντίνου (ι΄) ἀδελφός, ποὺ εἶχε παντρευτῆ περὶ τὸ 1045 τὴν Εἰρήνην Πηγονίτισσαν, βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 13, σ. 41 καὶ ὑ. 47. Ἀλλὰ πῶς δυὸ Πηγονίτες, ὁ Ἰσαάκιος καὶ ἡ Μαρία, ἦσαν «τρισέγγονοι» τοῦ Ἰωάννη Δούκα καὶ τῆς Εἰρήνης Πηγονίτισσας; Πρέπει νὰ δεχτοῦμε πῶς ὁ πατέρας αὐτῶν τῶν δυό, ὁ Ἀλέξιος Πηγονίτης, παντρεύτηκε μιὰ Δούκαινα, δισέγγονη τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα:

Πηγονίτισσαν) ἀπόχτησε τὸν Ἰσαάκιον Κομνηνὸν (Βατάτζην) 240, ἐκ μητρὸς Πηγονίτην, τὸν ἔπειτα γαμβρὸν τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (γ΄) Ἀγγ. Κομν. 180[7].

Ὁ Ἀλέξιος Κομν. Βατ. 152 πῆρε μέρος μαζὶ μὲ τὸν πρεσβύτερο ἀδελφό του Ἀνδρόνικο Κομν. Βατ. 148 στὶς συνόδους τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[8] καὶ τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ ἰδίου ἔτους[9].

Στὶς συνεδρίες τῆς συνόδου, ὅπου παρίστατο, ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους πρίγκιπες, στὴν ὑπερώα τροπικὴ τὴν πρὸς μεσημβρίαν τοῦ πορφυρομανουηλίτου τρίκλινου τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, ὁ κὺρ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ὁ ἐπίκλην Βατάτζης 152 καθόλου τὸ νοῦ δὲν εἶχε στὸ ἐπίμαχο θέμα: ἂν ἡ φράση τοῦ Χριστοῦ «ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν» ἀναφερόταν στὴ θεία του φύση καὶ ἐπομένως ὁ Υἱὸς ἦταν κατώτερος ἀπ᾽ τὸν Πατέρα[10]· σὲ τέτοια πράματα ἀνιαρὰ ὁ κὺρ Ἀλέξιος 152 δὲν εἶχε τὸ νοῦ: τὸ ντύσιμό του πρόσεχε ἄκρως ἐκλεκτικὸ νὰ εἶναι, καὶ στοῦ δυνατοῦ ἔρωτα τὸ ἄκουσμα –καθὼς νέος 26 χρονῶ ἦταν– ἔτρεμε καὶ συγκινοῦνταν, σὰν ἕνας αἰσθητής[11].

153. *Μαρία Κομνηνή (γένν. III.1152 – † VIII. 1182)*

Ἡ Μαρία[1] Κομνηνὴ πρωτότοκη κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς ἐξ Ἀλαμανῶν[2] γεννήθηκε τὸ Μάρτη τοῦ 1152[3].

Τὸ ὄνομα Μαρία θὰ τῆς δόθηκε τὴν πέμπτη μέρα τῆς γέννησής της,

---

Ἡ Μαρία Πηγονίτισσα ἀπ᾽ τὴ μητέρα της ἦταν μιὰ τρισεγγόνη τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Δούκα καὶ μιὰ ἐγγονὴ τοῦ Μιχαὴλ Δούκα, ἐνῶ ὁ ἄντρας της Ἀλέξιος Κομν. Βατ. 152 ἦταν ἕνας δισέγγονος τῆς Εἰρήνης Δούκαινας.

8. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 236. Βλ. τὸ κείμενο πιὸ πάνω, ὑ. 2.
9. Χωνιάτης, ἔνθ᾽ ἀνωτ., στ. 253. Βλ. τὸ κείμενο, πιὸ πάνω, ὑ. 4.
10. Χωνιάτης, ἔνθ᾽ ἀνωτ., στ. 236 καὶ 252-53· Βασίλειος Στεφανίδης, Ἐκκλησ. Ἱστορία, τρίτ. ἔκδ., Ἀθῆναι 1970, σ. 426.
11. Κώδικας Κοσμᾶ Ἁγιορείτη κελλίου παπα-Σάβα: νεανικὸς καὶ ἐρωτικὸς (ὁ κὺρ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ὁ Βατάτζης).

153.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κ. 75.
2. Κίνναμος, σ. 118: ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ θυγάτριον αὐτῷ πρώτως ἄρτι ἐκ τῆς Αὐγούστης ἐτέχθη Εἰρήνης κάλλει διενεγκὸν Μαρία τε ὠνομάσθη καὶ βασιλὶς ἀνεβοήθη. Ὁ ἴδιος, σ. 214-15. Χωνιάτης, σ. 147,167,179,300· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1066-67 καὶ 1070· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 412-13 καὶ 415-16.
3. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 342, στίχ. 34-5:

Ἄρτιος μόνος τῶν μηνῶν ὁ μάρτιος ἀρτίως·
Κομνηνικὴ γὰρ ἄμπελος ἐξήνθησεν ἐν τούτῳ.

Τὸ πιὸ πάνω στοιχεῖο ὡς πρὸς τὸ μῆνα· ὡς πρὸς τὸ ἔτος γέννησης (1152), συνδυάζομε τὴν πληροφορία τοῦ Κίνναμου, σ. 118 πὼς ἡ γέννησή της συνέπεσε ἀμέσως μετὰ τὴ σύναψη ἑνὸς συμφώνου μὲ τὴν Οὐγγαρία, πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 212, ὑ. 3 καὶ 407.

σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ βασιλικὴ συνήθεια[4], καὶ ἡ βάπτισή της θὰ ἔγινε κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴ μέρα τῆς γέννησής της[5], ὁπότε καὶ σ τ έ φ τ η κ ε β α σ ί λ ι σ σ α[6] ἀπ᾽ τὸν πατέρα της καὶ τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Θεόδοτο β´ (1151 - 1152 καὶ 1153 - 1154).

Ἡ ἀπουσία ἄρρενος ἀπογόνου, κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Ἄννας Κ. 32, τῆς κόρης τοῦ Ἀλέξιου (α´) Κ. 15, ὑπαγόρευσε τὴ στέψη της ὡς β α σ ί λ ι σ σ α ς, κ᾽ ἔτσι οἱ ποιητὲς τῆς αὐλῆς μποροῦσαν νὰ τὴ χαιρετίζουν ὡς «διάδοχο τῆς βασιλείας»[7], ὡς «χρυσαυγῆ δέσποινα πορφυρογέννητο», ποὺ ὅπως τόσες ἄλλες, εἶδε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας στὸν «θεῖον δόμον» τῆς π ο ρ φ ύ ρ α ς[8].

Ἡ ὀμορφιά της μαρτυρεῖται ἀπ᾽ τὴ βρεφική της ἤδη ἡλικία[9].

Ὅσο γιὰ τὸ χαραχτήρα της, καθὼς μεγάλωσε, τὸ ἑλληνοουγγρικὸ αἷμα τοῦ πατέρα της καὶ τὸ γερμανικὸ τῆς μητέρας της, ἔδοσαν ἕνα γυναικεῖο τύπο καταπληχτικό, ποὺ ὡραῖα μᾶς διαζωγράφισε ὁ Χωνιάτης, καθὼς μᾶς τὴν παρουσιάζει στὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα της χρόνια: «Ἦταν μιὰ γυναίκα, γράφει, δραστήρια, τολμηρή, παράφορη, καὶ καθὼς δὲ χώνευε, ὅπως εἶναι φυσικό, τὴ μητριά της ἀντιβασίλισσα Μαρία-Ξένη τῆς Ἀντιόχειας καὶ δὲν ἀνεχόταν νὰ τὴν παραμερίζουν ἀπ᾽ τὴ διοίκηση τοῦ Κράτους καὶ νὰ τὴν ὑποβλέπουν ὡς ἀντιδραστική»[10], ρίχτηκε σ᾽ ἕνα ἀγώνα ἐναντίον τῆς ἀντιβασίλισσας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ της Ἀλέξιου Κ. 132, καὶ «ἔπραξε ἔργα ἀτάσθαλα ποὺ ρήμαξαν τὸ πολίτευμα»[11], καὶ ποὺ μὲ αὐτὰ δὲν ὠφέλησε,

4. Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος, Ἔκθεσις Βασιλείου τάξεως, ἔκδ. Bonn, σ. 216 κεξ. καὶ 615 κεξ. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Δ´ (1951), σ. 39-40. «Τὴν γενέθλιον καὶ ὀνομαστήριον τοῦ παιδὸς ἡμέραν» ἀναφέρει γιὰ τὸν Ἀλέξιον (β´) Κ. 155 καὶ ὁ Χωνιάτης, σ. 220.
5. Κατὰ τὴν 17η Νεαρὰ τοῦ Λέοντα (ς´) τοῦ Σοφοῦ, PG τ. 107, στ. 460· JGR,3,91, τὰ νήπια ἔπρεπε νὰ βαφτίζωνται τὴν 40ὴ μέρα ἀπ᾽ τὴ γέννησή τους, ἐκτὸς ἂν ὑπῆρχε κίνδυνος ποὺ ἀνάγκαζε τὴν ἐπίσπευση τοῦ μυστηρίου. Πρβλ. καὶ μαρτυρία Πέτρου τοῦ Χαρτοφύλακα στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας Ἀλέξιου (α´) Κ. 15, Ράλλη-Ποτλῆ, Σύνταγμα, τ. 5 (1855), σ. 369.
6. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. Συν. Παπαδημητρίου, Ὁ Πρόδρομος τοῦ Μαρκιανοῦ κώδικος, VV10 (1903), σ. 135, ποίημα XVII, στίχ. 166-69:

   Ναὶ πρὸς αὐτῆς τῆς βλάστης σου, ναὶ τῆς μονογενοῦς σου
   τῆς κόρης τῶν ὀμμάτων σου, τῆς μέσης σου καρδίας,
   τῆς ἔτι νῦν ὑπὸ μαζόν, τῆς ἔτι θηλαζούσης
   καὶ βασιλείῳ στέμματι δεσποινικῶς στεφθείσης...

   Κίνναμος, σ. 118, βλ. τὸ κείμενο πιὸ πάνω, ὑ. 2· Χωνιάτης, σ. 179: μήπω δὲ γεννήσας ὁ Μανουὴλ υἱόν, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ, ἣν αὐτῷ ἡ ἐξ Ἀλαμανῶν ἀπέτεκεν ἄλοχος, τὰς τοῦ γένους σαλεύων διαδοχάς.
7. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ. ἀνωτ., (ὑ. 6), σ. 134, στίχ. 121.
8. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔνθ. ἀνωτ., (ὑ. 6), σ. 132, στίχ. 69-71.
9. Μαγγάνειος Πρόδρομος, ἔκδ. E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 342, στίχ. 32-3:

   Ἥτις καὶ νῦν ἐκβέβηκε καὶ βαίνοι καὶ προκόπτοι
   Ἐν ἐπιδόσει σώματος καὶ χάριτος καὶ κάλλους.
10. Χωνιάτης, σ. 300-1.
11. Χωνιάτης, σ. 313.

«γιὰ τὸ δικό της κακὸ καὶ τὴ δική της καταστροφή»[12], παρὰ μόνο τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87, «τὸν κακὸ δαίμονα καὶ ἐξολοθρευτὴ τῆς γενιᾶς της»[13].

Ἡ Μαρία Κ. 153 ἀρραβωνιάστηκε τὸ 1163, σὲ ἡλικία μόλις 11 χρονῶ, γιὰ πολιτικοὺς λόγους, μὲ τὸν Οὔγγρο πρίγκιπα Βελᾶ, ἡλικίας τότε ὄχι πιὸ πάνω ἀπὸ 13-14 χρονῶ[14], κάτω ἀπ᾽ τὶς ἑξῆς συνθῆκες.

Ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, καθὼς ἔλαβε εἰδήσεις πολὺ λίγο εὐνοϊκὲς γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ Στέφανου IV στὸν οὐγγρικὸ θρόνο, θέμα ποὺ χειριζόταν ὁ Ἀλέξιος Κ.Κ. 134, ἦλθε σὲ διαπραγματεύσεις εἰρήνης μὲ τὸ Στέφανο III[15], γιὸν τοῦ μακαρίτη Γκέιζα II καὶ ἀνεψιὸ τοῦ Στέφανου IV. «Οἱ στρατιωτικὲς ἐνέργειες τοῦ Μανουὴλ (α´), λέει σοφὸς Οὔγγρος ἐρευνητής, γιὰ νὰ φέρη τὴν Οὐγγαρία κάτω ἀπ᾽ τὴν ἡγεμονία τοῦ Βυζαντίου, καθὼς ἀπότυχαν, ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε τὸ φθινόπωρο τοῦ 1163[16] τὸν μ έ γ α ν ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ν π α ν σ έ β α σ τ ο ν σ ε β α σ τ ὸ ν Γεώργιον Παλαιολόγον Δούκαν Κομνηνόν 191[17], ὡς πρεσβευτὴ στὴν οὐγγρικὴ αὐλή. Σὲ συνέχεια αὐτῶν τῶν διαπραγματεύσεων, ὁ Μανουὴλ (α´) πρόσφερε τὸ χέρι τῆς κόρης του Μαρίας Κ. 153 στὸν πρίγκιπα Βελᾶ, μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τοὺς ἀνακηρύξη διαδόχους τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου. Σὲ ἀντάλλαγμα ἡ οὐγγρικὴ αὐλὴ συμφώνησε νὰ παραχωρήση στὸν αὐτοκράτορα τὴν πατρικὴ κληρονομιὰ τοῦ Βελᾶ, δηλ. τὴν κυριαρχία πάνω στὸ δαλματοκροατικὸ χῶρο (la principauté dalmato-croate). Ἡ βυζαντινὴ διπλωματικὴ ἀποστολή, δηλ. ὁ ἀρχηγός της Γεώργιος Παλ. Δ.Κ. 191, ἔφερε τὸ Βελᾶ στὴν αὐλὴ τῆς ΚΠολης»[18].

Μὲ τὴν ἄφιξη τοῦ νεαροῦ Οὔγγρου βασιλόπαιδα, ὁ αὐτοκράτορας ἄρχισε νὰ φροντίζη γιὰ τὸν ἀρραβῶνα[19] καὶ προπάντων νὰ ἐπιμελῆται τῆς θρησκευτικῆς κατάρτισης τοῦ Βελᾶ γιὰ τὴν εἴσοδό του στοὺς κόλπους τῆς

12. Χωνιάτης, σ. 301.
13. Χωνιάτης, σ. 333 καὶ 349.
14. G. Moravcsik, Pour une alliance byzantino-hongroise, B38 (1933), σ. 556· S. De Jongh, σ. 68.
15. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Κοντοστέφ. Κομν. 134, ὑ. 29.
16. Κατὰ τὸν Κίνναμον, σ. 215, ὁ Γεώργιος Παλ. Δ. Κ. 191 ἔκανε δυὸ διπλωματικὲς ἀποστολὲς στὴν Οὐγγαρία τὸ 1162-63. Τὸ 1162, καὶ αὐτὴ τὴ χρονολογία σημειώνει ὁ Od. Lampsidis, Georgios Paläologos, B40 (1970), σ. 401 καὶ 406, στάλθηκε στὴν Οὐγγαρία καὶ συζήτησε μὲ τοὺς συμβούλους τοῦ Στέφανου III «περὶ τοῦ κήδους»· τὸ 1163 στάλθηκε καὶ πάλι, βλ. Κίνναμος, σ. 215. Πηγαίνοντας γιὰ δεύτερη φορὰ στὴν Οὐγγαρία παράλαβε ἀπ᾽ τὴν οὐγγρικὴ αὐλὴ τὴν πατρικὴ κληρονομιὰ τοῦ Βελᾶ, δηλ. τὴ Δαλματία καὶ τὸ Σίρμιο, καθὼς καὶ τὸν ἴδιο τὸ Βελᾶ καὶ τὸν ἔφερε στὴν ΚΠολη, βλ. Κίνναμος, σ. 215.
17. Ἡ P. Karlin-Hayter, L'Hétériarque, JÖB23 (1974), σ. 130, γράφει πὼς ὁ Γεώργιος Παλ. Δ. Κ. 191 «reçut le title qui nous intéresse avant le 2 mars 1166», ἀλλὰ ἤδη ὁ Κίνναμος, σ. 215, ἀπ᾽ τὸ 1162-63, μᾶς λέει πὼς τῆς «ἑταιρείας τῷ τότε ἡγεῖτο τῆς βασιλικῆς», καὶ αὐτὸ σημειώνει καὶ ὁ Od. Lampsidis, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 401.
18. Κίνναμος, σ. 214-15. Πρβλ. G. Moravcsik, Pour une alliance, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 556-57.
19. Κίνναμος, σ. 215: καὶ τὸ ἐντεῦθεν τῶν ἐπὶ τῷ κήδει βασιλεὺς ἐφρόντιζεν.

ὀρθόδοξης ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας[20].

Ἀφοῦ ὅλα αὐτὰ ταχτοποιήθηκαν, ὁ Βελᾶς κατὰ τὴ βάφτισή του ὡς ὀ ρ θ ό- δ ο ξ ο ς μετονομάστηκε Ἀλέξιος καὶ ἀναγορεύτηκε δ ε σ π ό τ η ς[21], μὲ μιὰ τιτλοφορία ποὺ μέχρι τότε ἐπιφυλασσόταν σὲ μόνο τὸν αὐτοκράτορα καὶ ποὺ τοῦ λοιποῦ πῆρε τὸ χαραχτῆρα ἑνὸς ἰδιαίτερου τίτλου, ποὺ στὴν ἱεραρχία ἐρχόταν ἀμέσως μετὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ πρὶν ἀπ' τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο- ρ α καὶ τὸν κ α ί σ α ρ α[22], καὶ τότε τελέστηκε ἡ μνηστεία του μὲ τὴ νεαρὴ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η β α σ ί λ ι σ σ α Μαρία Κ. 153[23].

20. Τὸ πῶς ὁ Βελᾶς ἔγινε ἀπὸ καθολικὸς ὀρθόδοξος καταφαίνεται ἀπ' τὴν παρουσία του στὴ σύνοδο τῆς 6ης.III.1166· Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, ἔκδ. Migne, PG140, στ. 252· ἔκδ. Στ. Σάκκου, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 153: συνεδριαζόντων τῷ ἐνθέει κράτει αὐτοῦ τοῦ δεσπότου καὶ περιποθήτου γαμβροῦ τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας κυροῦ Ἀλεξίου· Ὁ Eude de Deuil, PL195, στ. 1220, βεβαιώνει πὼς ὅσοι ἀπ' τοὺς καθολικοὺς παντρεύονταν μὲ ὀρθόδοξες ξαναβαφτίζονταν. Πρβλ. V. Vasilievskij, VV1 (1894), σ. 86, ὑ. 2. Ὡς παράδειγμα ἔχομε καὶ τὸν ἀρχιζουπάνο τῆς Σερβίας Στέφανον I Nemanja (1167-1196 † 1200), ὁ ὁποῖος ἐνῶ πρῶτα βαφτίστηκε κατὰ τὸν λατινικὸ τύπο, ξαναβαφτίστηκε κατὰ τὸν ὀρθόδοξο, ὅταν ἦλθε καὶ ἐγκαταστάθηκε στὴ Ρασκία, ὅπου οἱ κάτοικοι ἀνῆκαν στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, βλ. Martinov, Les manuscrits slaves de la bibliothèque impériale, Paris, 1858, σ. 50. Πολὺ ἀργότερα, τὸ 1484, μιὰ σύνοδος τῆς ΚΠολης ἀναγνώρισε τὴν ἐγκυρότητα τοῦ λατινικοῦ βαφτίσματος καὶ ἀποφάνθηκε πὼς ὁ Λατίνος ποὺ θὰ περνοῦσε στὴν Ὀρθοδοξία ἔπρεπε μόνο νὰ χρισθῇ μὲ τὸ ἅγιο μύρο, βλ. Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα, τ. 5 (1855), σ. 145-46. Γιὰ τὸ θέμα τῆς εἰσόδου τῶν καθολικῶν στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, βλ. L. Petit, EO2, σ. 129, καὶ Palmieri, EO7, σ. 624-33.

21. Κίνναμος, σ. 215: ὅ τε παῖς Ἀλέξιος ἤδη μετωνομάσθη καὶ δεσπότης ἐπεβοήθη. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, PG140, στ. 252· ἔκδ. Στ. Σάκκου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 153, βλ. τὸ κείμενο στὴν ἀμέσως πιὸ πάνω, ὑ. 20· σημειώνω πὼς ὁ Στ. Σάκκος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 97, Πίναξ 2, δὲν μπόρεσε νὰ συνταυτίση «τὸν γαμβρὸν Ἀλέξιον» τὸν Οὖγγρον καὶ θέτει ἐρωτηματικό, χωρὶς νὰ διακρίνη γιὰ ποιὸ πρόσωπο πρόκειται. Κατάλοιπα τοῦ χαρτοφύλακος τῆς μονῆς τῆς Ἱερᾶς ἤτοι τοῦ Ξηροχωραφίου, ἔκδ. S. Wilson - J. Darrouzès, REB26 (1968), σ. 24, Πρᾶξις τῆς 22ας.III.1167 τοῦ διακόνου Κωνσταντίνου Κανίτου, τοῦ ἐπὶ τῆς πατριαρχικῆς σακέλλης: ἐπὶ τῆς βασιλείας τῶν εὐσεβεστάτων καὶ κοσμοποθήτων καὶ ἐκ Θεοῦ ἐστεμμένων, μεγάλων, νικητῶν καὶ εἰρηνοποιῶν βασιλέων ἡμῶν, Μανουὴλ μεγάλου βασιλέως πορφυρογεννήτου καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων τοῦ Κομνηνοῦ... καὶ Μαρίας τῆς εὐσεβεστάτης αὐγούστης, Ἀλεξίου δεσπότου καὶ Μαρίας τῆς εὐσεβεστάτης βασιλίσσης καὶ πορφυρογεννήτου...

22. Βλ. τὴ μελέτη μου, Ἀλέξιος Κ. 74-Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ κ.λπ. στὸ περιοδικὸ Βυζαντινὰ 7 (1975), σ. 152, ὑ. 129, καὶ προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 123, ὑ. 74, ὅπου ἐκθέτω τὶς ἀπόψεις τοῦ μακαρίτη G. Ostrogorsky καὶ L. Stiernon πάνω στὸ θέμα τοῦ πότε συστήθηκε ὁ τίτλος τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ μὲ τὴν πιὸ πάνω ἔννοια. Πάντως εἶναι ἕνα λάθος τοῦ F. Chalandon, τ. II, σ. 476, ὅπως ἤδη παρατήρησε ἡ S. De Jongh, σ. 68, ὑ. 3, πὼς ὁ Βελᾶς-Ἀλέξιος «ἔλαβε τὴν ἀξία (τὸν τίτλο) τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ».

23. Ὁ Κίνναμος, σ. 215, γράφει: Μαρίᾳ τῇ αὐτοῦ θυγατρὶ συνάψαι πρὸς γάμον (ὁ Μανουὴλ α') διενοήθη. Ὁ γάμος θὰ γινόταν μὲ τὸν καιρό, ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἔγινε. Ὁ Χωνιάτης, σ. 179, ὀνομάζει τὸν Βελᾶν-Ἀλέξιον «μνήστορα (=ἀρραβωνιαστικὸ) τῆς Μαρίας Κ. 153». Ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 476, γράφει σωστὰ πὼς ὁ Βελᾶς-Ἀλέξιος «fut alors fiancé à la fille de Manuel Maria», ἐνῶ ἡ S. De Jongh, σ. 68, σημειώνει πὼς «τὸ 1162

Στὸ ναὸ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν δόθηκαν οἱ ὅρκοι πίστης τῶν παρισταμένων στοὺς διαδόχους τῆς βασιλείας Μαρίαν Κ. 153 καὶ (Βελᾶν) - Ἀλέξιον, καὶ κατὰ τὴν ὁρκωμοσία ἐπιστάτησε ὁ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ Θεόδωρος Στυππειώτης, σύζ. τῆς Εὐδοκίας Κ. 146α, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστό, καὶ ὄχι ὁ λ ο γ ο θ έ τ η ς τοῦ δ ρ ό μ ο υ Ἰωάννης Καματηρός, ὁ καὶ ἁρμόδιος, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ζήλεια προκάλεσε, καθὼς εἴδαμε τὴν ἄδικη καταστροφὴ τοῦ περίλαμπρου ὑπουργοῦ[24].

Τὸ 1165, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, φαίνεται πὼς ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81, κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπ' τὴ νικηφόρο ἐκστράτεια ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας, προχώρησε σ' ἕνα μέτρο πιὸ ἀποφασιστικό: «Καθὼς δὲν εἶχε ἀκόμη ἀποχτήση γιό»[25], ἀξίωσε ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀξιωματούχους τῆς Μοναρχίας, «νὰ ὁρκιστοῦν πὼς μετὰ τὸ θάνατό του, θὰ δεχτοῦν τὴν κόρη του Μαρία Κ. 153 καὶ τὸ μνηστῆρα της Ἀλέξιον τὸν Οὖγγρον ὡς κληρονόμους τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας καὶ πὼς θὰ τοὺς ὑπακούουν καὶ θὰ τοὺς προσκυνοῦν ὡς αὐτοκράτορες Ρωμαίων»[26] (= Ρωμιῶν Ἑλλήνων).

Ὁ μόνος ποὺ ἀρνήθηκε, καθὼς ξέρομε, νὰ δώση ὅρκο πίστης καὶ ὑποταγῆς ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, ἐνῶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ποὺ συμμερίζονταν τὶς ἀπόψεις του, δίστασαν νὰ ἀρνηθοῦν καὶ ἔδοσαν τὸν ὅρκο τῆς μετὰ θάνατο ἀναγνώρισης ποὺ ἀπαιτοῦσε ὁ αὐτοκράτορας[27].

Ὁ Βελᾶς, κάτω ἀπ' τὸ ὄνομα Ἀλέξιος, πῆρε μέρος «ὡς γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα» στὴ σύνοδο τῆς 6ης.III.1166, μὲ τὴν ἰδιότητα «τοῦ συνεδριάζοντος» καὶ ὄχι τοῦ ἁπλὰ «παρισταμένου», καὶ στὴ σειρὰ τοῦ προβαδίσματος εἶχε τὴν πρώτη μετὰ τὸν αὐτοκράτορα θέση· προηγοῦνταν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν πατριαρχῶν ΚΠόλεως Λουκᾶ, Ἀντιοχείας Ἀθανάσιου καὶ Ἱεροσολύμων Νικηφόρου καὶ ὅλων τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ποὺ αὐτὰ τὰ τελευταῖα μόνο «παρίσταντο»[28].

Ἐπίσης τὸ ὄνομά του ἀναφερόταν μαζὶ μὲ κεῖνο τῆς μνηστῆς του β α σ ι- λ ί σ σ α ς Μαρίας Κ. 153, μετὰ τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατόρων Μανουὴλ (α') Κ. 81 καὶ Μαρίας τῆς Ἀντιοχειανῆς, σὲ ὅλες τὶς δημόσιες πράξεις· μιὰ τέτοια

(ἀντὶ τοῦ σωστοῦ 1163) ὁ Βελᾶς-Ἀλέξιος ἀρραβωνιάστηκε τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ τὸ 1165 τὴν παντρεύτηκε». Αὐτὰ εἶναι ἀνακριβῆ· τὸ σωστὸ εἶναι πὼς ὁ Βελᾶς-Ἀλέξιος τὸ 1163 μνηστεύτηκε τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ τὸ 1165 ὁ πατέρας της-αὐτοκράτορας ὑποχρέωσε ὅλους τοὺς ἀξιωματούχους τοῦ Κράτους νὰ δώσουν ὅρκο πίστης πὼς μετὰ τὸ θάνατό του θὰ ἀναγνωρίσουν τοὺς πιὸ πάνω ὡς βασιλεῖς Ρωμαίων.

24. Χωνιάτης, σ. 147. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Urum-Despotes ... in Byzant. BZ44 (1951), σ. 449 κεξ.· N.G. Svoronos, Le serment de fidélité, REB9 (1951), σ. 110· ὡς καὶ πιὸ πάνω, προσωπογραφίες Μαρίας Κ. 123, ὑ. 74α καὶ Εὐδοκίας Κ. 146α, ὑ. 46. Γιὰ τὸν Ἰωάννη Καματηρό, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 428, καὶ ὑ. 31ζ-31ια, καὶ σ. 536 καὶ ὑ. 193.

25. Χωνιάτης, σ. 179: μήπω δὲ γεννήσας ὁ Μανουὴλ υἱόν.

26. Χωνιάτης, σ. 179. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 486.

27. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 123, ὑ. 75 καὶ 76.

28. Χωνιάτης, Θησ. Ὀρθοδοξίας, ἔκδ. Migne, PG140, στ. 252· ἔκδ. Στ. Σάκκου, Ὁ Πατήρ μου μείζων μού ἐστιν, σ. 153.

πράξη μὲ χρονολογία 22ας.III.1167 συναντήσαμε πιὸ πάνω[29].

Οἱ ἐκστρατεῖες ποὺ ἔκανε ὁ Μανουὴλ (α΄) ἀπ᾽ τὸ 1164 ὡς τὸ 1167 ἐναντίον τοῦ Στέφανου III τῆς Οὐγγαρίας, καθὼς οἱ σύμβουλοί του παραβίασαν τὸ σύμφωνο τοῦ 1163, διενεργήθηκαν στὸ ὄνομα τοῦ πρίγκιπα Βελᾶ-᾽Αλέξιου καὶ γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν συμφερόντων αὐτοῦ τοῦ τελευταίου[30].

«Καθὼς προσκάλεσε τὸν πρίγκιπα Βελᾶ στὴ βυζαντινὴ αὐλὴ καὶ τὸν ἀνακήρυξε διάδοχό του, λέει διάσημος Οὖγγρος βυζαντινολόγος, ἀληθινὰ φιλέλληνας καὶ πολὺ συμπαθὴς καὶ σεβαστός, ὁ Μανουὴλ (α΄) δὲν εἶχε καθόλου τὴν ἰδέα νὰ μεταχειριστῆ τὸν Οὖγγρο πρίγκιπα σὰν ἕνα παιχνίδι στὶς πολιτικές του βλέψεις. Τὸν θεωροῦσε στὰ σοβαρὰ σὰν τὸ πιὸ ἐνδεδειγμένο πρόσωπο γιὰ νὰ πετύχη τελικά, ἔπειτ᾽ ἀπὸ τόσες ἄκαρπες προσπάθειες, τὸ σταθερὸ σκοπὸ τῆς πολιτικῆς του, δηλ. τὴν ἀποκατάσταση τῆς παλιᾶς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὴν ἑλληνο-ουγγρικὴ ἕνωση»[31].

Κοντὰ στὰ πιὸ πάνω, ἔχομε καὶ μιὰ ἀντιφατικὴ πληροφορία ποὺ μὲ ἐπιφύλαξη γίνεται δεχτὴ πὼς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Guillaume I († 7.V.1166), ὁ Μανουὴλ (α΄) πρότεινε στὴ βασίλισσα Marguerite, χήρα τοῦ Guillaume I καὶ ἀντιβασίλισσα τῆς Σικελίας, τὸ γάμο τοῦ νεαροῦ βασιλέα Guillaume II (1166 - 1189) μὲ τὴ Μαρία Κ. 153, τὴ διάδοχο τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου[32].

᾽Απὸ βυζαντινῆς πλευρᾶς πάνω στὶς ἑλληνονορμανδικὲς σχέσεις ἔχομε τὴν πληροφορία πὼς μιὰ μερίδα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας παρακάλεσε τὸ Μανουὴλ (α΄) νὰ παρέμβη στὰ πράματα τοῦ σικελικοῦ βασιλείου καὶ νὰ συμβάλη στὴν ἀνακήρυξη ὡς βασιλέα τοῦ ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ τοῦ Guillaume I, μᾶλλον τοῦ Simon, νόθου γιοῦ τοῦ Roger II (1130 - 1154), ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας ἀρνήθηκε[33], καθὼς ἴσως εἶχε σκοπὸ νὰ πλησιάση καὶ νὰ ἐξευμενίση τὴ βασίλισσα τῆς Σικελίας καὶ χήρα τοῦ Guillaume I. Πάντως οἱ γαμήλιες διαπραγματεύσεις τοῦ 1166 ἀνάμεσα στὴν ΚΠολη καὶ τὸ Παλέρμο, ἂν πραγματικὰ ἔγιναν, γιὰ μιὰ ἕνωση τῆς Μαρίας Κ. 153 μὲ τὸ νεαρὸ νορμανδὸ ἡγεμόνα, δὲν κατάληξαν σὲ κανένα ἀποτέλεσμα.

29. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 21: Κατάλοιπα κτλ. μονῆς ῾Ιερᾶς.
30. Κίνναμος, σ. 217-18· Χωνιάτης, σ. 167. Πρβλ. G. Moravcsik, Pour une alliance, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 14), σ. 557.
31. G. Moravcsik, Pour une alliance, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 557.
32. Romuald de Salerne, Chronicon, MGH. SS., τ. XIX, σ. 436· αὐτὲς οἱ γαμήλιες διαπραγματεύσεις εἶναι ὁλότελα διάφορες ἀπὸ κεῖνες ποὺ ἔγιναν τὸ 1172· βλ. Dandolo, Chronicon, Muratori, R.I.SS., τ. XII, σ. 289, πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 571-72· τοῦ ἰδίου, Histoire de la domination normande, τ. II, σ. 359, ὑ. 1. Σὲ ἀντίθεση ἀπ᾽ τὸν F. Chalandon, ἡ S. De Jongh, σ. 68, ὑ. 5, μᾶλλον ἀπορρίπτει τὶς γαμήλιες διαπραγματεύσεις τοῦ 1166, θυμίζοντας πὼς ἡ Μαρία Κ. 153 ἦταν τότε μνηστευμένη (κατ᾽ αὐτὴν παντρεμένη) μὲ τὸν Βελᾶν-᾽Αλέξιον.

῾Η μοίρα τῆς Μαρίας Κ. 153 εἶχε κάποια συστοιχία μὲ κείνη τῆς μεγάλης θείας της ῎Αννας Κ. 32. ῞Οπως ἡ γέννηση τοῦ ἀδελφοῦ τῆς ῎Αννας Κ. 32, τοῦ ᾽Ιωάννη (β΄) Κ. 34, ἀνάκοψε τὸ μέλλον τῆς β α σ ί λ ι σ σ α ς ῎Αννας Κ. 32, ἔτσι καὶ ἡ γέννηση τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Μαρίας Κ. 153, τοῦ ᾽Αλέξιου (β΄) Κ. 155, στὶς 14.IX.1168/69[34], ἀνάκοψε τὸ μέλλον τῆς β α σ ί λ ι σ σ α ς Μαρίας Κ. 153.

᾽Απ᾽ αὐτὴ τὴ στιγμὴ τῆς γέννησης τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 155, ὁ αὐτοκράτορας, καθὼς εἶχε ἕνα ἀρσενικὸ διάδοχο, ἐγκατάλειψε τοὺς σκοποὺς καὶ τὰ σχέδια ποὺ εἶχε καταστρώσει γιὰ τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ τὸ Βελᾶ, καὶ σὲ λίγο, προφανῶς λίγο πρὶν τὶς 4.III.1171[35], ἀνάδειξε β α σ ι λ έ α (= διάδοχο τοῦ θρόνου) τὸν ᾽Αλέξιο Κ. 155, ποὺ βρισκόταν σὲ βρεφικὴ ἡλικία.

᾽Αμέσως μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸ ὁ ἀρραβώνας τῆς Μαρίας Κ. 153 μὲ τὸ Βελᾶ, γιὰ λόγους δῆθεν συγγένειας, διαλύθηκε[36], ἀλλὰ ὁ νεαρὸς Οὖγγρος πρίγκιπας δὲν ἔπεσε καθόλου σὲ δυσμένεια. Καθὼς ἐξακολούθησε νὰ εἶναι ἕνα πρόσωπο, κάτω ἀπ᾽ τὴν προστασία τοῦ Μανουὴλ (α΄), ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ κ α ί σ α ρ α καὶ παντρεύτηκε τὴν ᾽Αγνὴ de Chatillon, ποὺ πῆρε τὸ ὄνομα ῎Αννα, κόρη τῆς πριγκίπισσας τῆς ᾽Αντιόχειας Κωνσταντίας ἀπ᾽ τὸ δεύτερο ἄντρα της, τὸν γνωστό μας Renaud de Chatillon (1153 - 1160), ἑτεροθαλὴ δηλ. ἀδελφὴ τῆς αὐγούστας Μαρίας τῆς ᾽Αντιοχειανῆς[37].

Μετὰ τὴ διάλυση τοῦ ἀρραβώνα τῆς Μαρίας Κ. 153 ὁ πατέρας της - αὐτοκράτορας, καθὼς αὐτὴ ἦταν τότε 19 χρονῶ (τὸ 1171), «μὲ μεγάλη φροντίδα ἔψαχνε νὰ βρῆ τὸν κατάλληλο γαμβρό· μέσα σ᾽ αὐτὴ τὴ φροντίδα του, παρατρέχοντας τοὺς γόνους τῶν μεγάλων βυζαντινῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, ποὺ παρουσιάζονταν ὡς ὑποψήφιοι, ἀπόβλεψε πρὸς τοὺς γιοὺς τῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης, καὶ ἰδιαίτερα πρὸς αὐτοὺς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ διαδεχτοῦν στὴν ἐξουσία τοὺς πατέρες τους»[38].

Καὶ ἀπὸ ὅλους προτίμησε, γιὰ νὰ προσφέρη τὸ χέρι τῆς Μαρίας Κ. 153, τὸν πιθανὸ καὶ ἄλλοτε μνηστήρα της, τὸ νεαρὸ βασιλέα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας Guillaume II τὸν Καλόν (1166 - 1171 κάτω ἀπ᾽ τὴν κηδεμονία τῆς μητέρας του, 1171 - 1189 προσωπικὴ του βασιλεία), ποὺ τότε μόλις εἶχε ἀναλάβει τὴ διακυβέρνηση τοῦ βασιλείου του, μετὰ τὴν ἀντιβασιλεία τῆς μητέρας του Marguerite.

῎Αν καὶ σ᾽ αὐτὴ τὴ χρονολογία ἡ Μαρία Κ. 153 δὲν ἦταν πιὰ ἡ διάδοχος τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὁ βασιλέας τῆς Σικελίας δέχτηκε νὰ ἐπαναλάβη ἢ ἴσως καλύτερα νὰ ἀρχίση τὶς διαπραγματεύσεις.

33. Κίνναμος, σ. 175. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 570, ὑ. 6.
34. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 3.
35. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 14.
36. Κίνναμος, σ. 287· Χωνιάτης, σ. 221.
37. Κίνναμος, σ. 287· Χωνιάτης, σ. 220-21. Πρβλ. F Chalandon, τ. II, σ. 491· S. De Jongh, σ. 68· G. Moravcsik, Pour une alliance, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 14), σ. 557· Forster, III Béla, Bude 1900, σ. 35 κεξ.
38. Χωνιάτης, σ. 221.

Πρέσβεις πηγαινοέρχονταν άπ᾽ τὸ Παλέρμο στὴν ΚΠολη κι ἀπ᾽ αὐτὴ στὸ Παλέρμο γιὰ τὴν ἑδραίωση τοῦ συνοικεσίου[39]· ἕνας ἀπ᾽ αὐτοὺς ἀπ᾽ τὴν πλευρὰ τοῦ Γουλιέλμου II τῆς Σικελίας ἦταν ὁ Barthélemi, ἀδελφὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Παλέρμου Gautier[39α]. Τὸ συνοικέσιο τέλος κλείστηκε καὶ συμφωνήθηκε ἡ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ῾Ελληνίδα πριγκίπισσα νὰ ὁδηγηθῆ στὸν Τάραντα, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1172[40].

᾽Αλλὰ ὁ βασιλέας ἦταν πάντα δισταχτικὸς ἀπέναντι τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας καὶ τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνα τους, καὶ μὲ ὅλο ποὺ εἶχε δώσει τὸ λόγο του, διαρκῶς ἄλλαζε σκέψεις καὶ ἀποφάσεις, καὶ στὸ τέλος ἀπόρριψε «τὰ μνηστεύματα μὲ τὸ ρήγα τῆς Σικελίας, κρίνοντας αὐτὰ ὡς ἀσύμφορα»[41].

῾Η αὐλὴ τοῦ Παλέρμου ἔμεινε ἀνειδοποίητη γιὰ τὴν τελικὴ ἀπόφαση τοῦ βασιλέα, κ᾽ ἔτσι ἦταν μάταιο ποὺ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1172 ὁ νεαρὸς Γουλιέλμος II πῆγε στὸν Τάραντα γιὰ νὰ περιμένη τὴ μνηστή του· ἡ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81 δὲν ἐμφανίστηκε ποτέ[42].

«῾Η στάση τοῦ βασιλέα σ᾽ αὐτὴ τὴν περίσταση παραμένει αἰνιγματική», λέει ὁ ἱστορικὸς τῶν Κομνηνῶν, ἀλλὰ ὁ ἴδιος δίνει καὶ τὴν ἐξήγηση πὼς ὁ Μανουὴλ (α᾽) ὀνειρευόταν γιὰ τὴν κόρη του μιὰ πιὸ λαμπρὴ ἕνωση, αὐτὴ μὲ τὸ γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Frédéric I Barberousse (1152 - 1190), τὸν Henri, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἀθέτησε τὶς ὑποσχέσεις του[43]. Καὶ μιὰ ἄλλη ἐξήγηση μπορεῖ νὰ δοθῆ· ἴσως ὁ βασιλέας νὰ φοβήθηκε πὼς ὁ ἡγεμόνας τῶν Νορμανδῶν, τοῦ ὁποίου οἱ πρόγονοι στάθηκαν ἐχτροὶ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐραστὲς τοῦ θρόνου τῆς ΚΠολης, ἀντὶ μὲ τὸ γάμο νὰ γίνη ἕνας φίλος καὶ σύμμαχος τῆς Αὐτοκρατορίας, ἐξελιχτῆ σὲ ἕνα ἐχτρὸ καὶ ὁ γάμος του μὲ μιὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η τόσο μάλιστα φιλόδοξη, τὸν σπρώξει μὲ τὸν καιρὸ νὰ διεκδικήση ἀπ᾽ τὸν ἀδύναμο διάδοχό του ᾽Αλέξιο (β᾽) Κ. 155 τὸ στέμμα τῆς Νέας Ρώμης.

᾽Εξάλλου φαίνεται πὼς ὁ Μανουὴλ (α᾽) ἔκανε μιὰ ἄλλη στροφὴ στὴν πολιτική του, κρίνοντας πὼς ἕνας προσεταιρισμὸς τοῦ «ρήγα τῆς ᾽Αλαμανίας» –ἔτσι ὀνόμαζαν οἱ Βυζαντινοὶ τὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα– ἦταν πιὸ ταιριαστὸς γιὰ τὶς βλέψεις του στὴν ᾽Ιταλία ἀπὸ κεῖνον τοῦ «ρήγα τῆς Σικελίας».

῾Ο Γουλιέλμος II συναιστάνθηκε ἀπ᾽ τὴν πλευρά του βαθιὰ τὴν προσβολὴ ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ βασιλέας· ἐπρόκειτο δεκατρία χρόνια ἀργότερα, τότε ποὺ δὲ ζοῦσε πιὰ ὁ Μανουὴλ (α᾽), νὰ δώση μιὰ ἐκδίκηση στὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία

---

39. Χωνιάτης, σ. 221: ἄλλος ἐπ᾽ ἄλλῳ πρέσβεις εἰς ἐκεῖνον ἐστέλλοντο, καὶ παρ᾽ ἐκείνου αὖθις τὸ κῆδος πρεσβεύοντος ἐπάλληλα ἦν τὰ κηρύκεια.
39α. Libellus de succ. pontificum Agrigent. ecclesiae, εἰς Archivio storica siciliano, νέα σειρά, τ. XXVIII, σ. 149.
40. Romuald de Salerne, Chronicon, MGH.SS., τ. XIX, σ. 439.
41. Χωνιάτης, σ. 222.
42. Βλ. F. Chalandon, Histoire de la domination normande, τ. II, σ. 372.
43. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 571 καὶ 586.

γιὰ τὴν ταπείνωση ποὺ τοῦ ἔγινε[44].

«῎Ετσι ἔμεινε ἡ Μαρία Κ. 153, λέει ὁ Χωνιάτης, ἡ β α σ ί λ ι σ σ α ποὺ κάθε τόσο μνηστευόταν, γιὰ νὰ μένη στὸ τέλος ἀνύπαντρη μέσα στὸ παλάτι γιὰ μακρὸ χρόνο, ὅπως ἡ ᾽Ηλέκτρα ἡ κόρη τοῦ ᾽Αγαμέμνονα, ἂν κι αὐτὴ ἡ ὡραία ψηλὴ κοπέλα καιγόταν ἀπ᾽ τὴν ἐπιθυμία νὰ συνευρεθῆ μὲ ἄντρα»[45].

Βέβαια ὁ πατέρας της - αὐτοκράτορας καθόλου στὸ διάστημα αὐτὸ δὲ σταμάτησε νὰ διαπραγματεύεται ἕνα γάμο τῆς Μαρίας Κ. 153, ὄχι τόσο γιὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς ἐπιθυμίας τῆς θερμῆς αὐτῆς κόρης του, ὅσο γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς πολιτικῆς του.

Κατὰ τὸ 1170 οἱ διαπραγματεύσεις ἀνάμεσα στὸ Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81 καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Frédéric I Barberousse ἐπαναλήφτηκαν γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη· φαίνεται πὼς ὁ Γερμανὸς καίσαρας ἦταν ἐκεῖνος ποὺ πῆρε τὴν πρωτοβουλία, στέλνοντας στὴν ΚΠολη τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Mayence Χριστιανὸ (Christian)[45α]. Σὲ συνέχεια, τὸ 1171, μιὰ βυζαντινὴ πρεσβεία ἔφτασε στὴν Κολωνία (Cologne) γιὰ νὰ διαπραγματευτῆ ἕνα σχέδιο γάμου ἀνάμεσα στὸν ᾽Ερρίκο (Henri), γιὸ τοῦ Κοκκινοπώγωνα (Barberousse), καὶ τῆς κόρης τοῦ αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου, τῆς Μαρίας Κ. 153[46].

Μοιάζει, σύμφωνα μὲ τὸν Arnold de Lubeck, πὼς ἡ αὐλὴ τῆς ΚΠολης ἦταν ἐκείνη ποὺ ἔρριξε τὴν πρώτη ἰδέα αὐτῆς τῆς ἕνωσης· καὶ ἀκόμη σὰν νὰ φαίνεται ἀπ᾽ τὸ κείμενό του πὼς ὁ Κοκκινοπώγωνας δὲν πῆρε αὐτὸ τὸ σχέδιο στὰ σοβαρά[47]. Κοντὰ σ᾽ αὐτὰ ὅμως βλέπομε νὰ στέλνεται, τὸ 1172, στὴν ΚΠολη ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Worms Κονράδος (Conrad) γιὰ νὰ συνεχίση τὶς διαπραγματεύσεις πάνω στὸ συνοικέσιο[48].

῎Ισως αὐτὴ ἡ πρεσβεία νὰ στάλθηκε ἀπ᾽ τὸ φόβο τῆς ἕνωσης τοῦ Μανουὴλ (α᾽) μὲ τὸ δούκα τῆς Σαξωνίας ᾽Ερρίκο τὸν Λέοντα (Henri le Lion) ποὺ κατ᾽ αὐτὸ τὸ ἔτος πέρασε ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη, καθὼς ἐπέστρεφε ἀπ᾽ τοὺς ἁγίους Τόπους. Οἱ σχέσεις τοῦ Μανουὴλ (α᾽) μὲ τὸν ᾽Ερρίκο τῆς Σαξωνίας δὲν ἦσαν νέες[49], καὶ δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἀμφιβάλλη πὼς ὁ βασιλέας βοήθησε ἀργότερα τὸ δούκα, ὅταν ἐπαναστάτησε κατὰ τοῦ Φρειδερίκου I τοῦ Κοκκινοπώγωνα, τοῦ ὁποίου ἦταν ὑποτελής. Εἶναι πολὺ πιθανόν, κατὰ τὴ διέλευση τοῦ ᾽Ερρίκου τοῦ Λέοντα ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη, νὰ ρίχτηκαν οἱ πρῶτες

---

44. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 571.
45. Χωνιάτης, σ. 222: ἦν οὖν ἡ κόρη πολυμνήστη βασίλεια, καὶ κατὰ τὴν ᾽Αγαμεμνόνειον ᾽Ηλέκτραν ἄλεκτρος ἐπὶ πολὺ τοῖς ἀνακτόροις ἀλύουσα, καὶ κατ᾽ ἀχερωΐδα ὑδρηλὴν ὑψηλὴ καὶ κοιτης ἀνδρῴας ἱμείρουσα.
45α. Varrentrapp, Erzbischof Christian von Mainz (= ῾Ο ἀρχιεπίσκοπος Χριστιανὸς τῆς Μαγιέντζας), Berlin 1867, σ. 42.
46. Chronica regia Coloniensis, ἔκδ. Waitz, MGH.SS., σ. 121· Arnold de Lubeck, Chronica, MGH.SS., τ. XXI, σ. 117.
47. Arnold de Lubeck, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 117.
48. Arnold de Lubeck, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 117.
49. Κίνναμος, σ. 286.

βάσεις μιᾶς ἕνωσης τοῦ δούκα τῆς Σαξωνίας μὲ τὸν Μανουὴλ (α΄)[50].

῾Η ἀποστολὴ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Worms Κονράδου δὲν πέτυχε τίποτε· εἶναι πολὺ πιθανὸν αὐτὲς οἱ διαπραγματεύσεις γιὰ τὸν ἀρραβώνα τῆς Μαρίας Κ. 153, νὰ μὴ γίνονταν μὲ τὸ σκοπὸ τῆς πραγματοποίησης τοῦ συνοικεσίου, ἀλλὰ ἁπλὰ γιὰ νὰ κερδίσουν χρόνο οἱ δυὸ ἀντίπαλοι αὐτοκράτορες, πρὶν ἔλθουν σὲ μιὰ ἀνοιχτὴ ρήξη[51].

Παρὰ τὴν καθαρὰ ἐχθρικὴ στάση τοῦ Κοκκινοπώγωνα ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου, μιὰ ἑλληνικὴ πρεσβεία ἔφτασε στὴ Ratisbonne, στὶς 24.VI.1174, γιὰ νὰ διαπραγματευτῆ ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ σχέδιο τοῦ γάμου τῆς Μαρίας Κ. 153 μὲ τὸν ῾Ερρίκο, ἀλλὰ οἱ ῞Ελληνες ἀπεσταλμένοι ἐγκατάλειψαν τὴ Γερμανία γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους, χωρὶς τίποτε νὰ πετύχουν σ᾽ αὐτὴ τὴν ἀποστολή τους[52].

Καὶ ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία τοῦ περίφημου γερμανικοῦ συνοικεσίου μὲ τὴ Βυζαντινὴ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η[52α], ἡ πραγματοποίηση τοῦ ὁποίου πιθανὸν νὰ προλάβαινε τὴν καταστροφὴ τοῦ Μυριοκέφαλου.

Παρὰ τὴ φοβερὴ αὐτὴ καταστροφὴ τοῦ 1176, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καθόλου δὲν ἔδειξε προθέσεις νὰ σταματήση ἢ νὰ ἀναστείλη τὴν ἐνεργητική του πολιτικὴ στὴν ᾽Ιταλία, τὴν τόσο φθοροποιό· αὐτὰ τὰ χιμαιρικὰ του σχέδια γιὰ τὴ χερσόνησο δὲν τὰ ἐγκατάλειψε, καὶ μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του βαυκαλιζόταν μὲ τὰ ἴδια φιλόδοξα σχέδια.

᾽Αρχηγὸς ἐκείνων ποὺ ἀντιστέκονταν στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο Ι τὸν Κοκκινοπώγωνα στὴ βόρειο ᾽Ιταλία ἦταν ὁ μαρκήσιος τοῦ Montferrat Γουλιέλμος III (Guillaume III) μαζὶ μὲ τοὺς γενναίους γιούς του, ἀληθινοὺς ἥρωες τοῦ Μεσαίωνα: Κονράδον (Conrad), ῎Οθωνα (Otton) τὸν μετέπειτα καρδινάλιον (καρδινάλιος ἀπ᾽ τὸ 1227, † 1251), Βονιφάτιον (Boniface), Φρειδερίκον (Frédéric) τὸν ἐπίσκοπο τῆς Alba, Ρενιέρον (Renier) καὶ Γουλιέλμον IV (Guillaume IV) τὸν Μακροξίφην (Longue Épée), ποὺ οἱ τρεῖς ἀπ᾽ αὐτοὺς ἀνάπτυξαν μεγάλη δραστηριότητα στὸ Βυζάντιο στὰ κρίσιμα χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α΄)[52β].

᾽Απ᾽ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Μανουὴλ (α΄) πληροφορήθηκε τὰ γεγονότα τῆς ᾽Ιταλίας καὶ τὴν ἐκ νέου ἐξέγερση ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα, ἔσπευσε

50. ῾Ο Κοκκινοπώγωνας κατηγοροῦσε τὸν ῾Ερρίκο τῆς Σαξωνίας πὼς πῆγε στὴν ΚΠολη «in detrimentam ipsius et imperii romani», βλ. Benoit de Peterborough, ἔκδ. Stubbs, τ. Ι, σ. 249· Continuatio Cremifanensis, MGH.SS., τ. IX, σ. 546: Henricus dux contra regnum jurat. Σὲ μιὰ ἀπαντητική του ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Μανουὴλ (α΄), ὁ Κοκκινοπώγωνας κάνει λόγο γιὰ τὶς προσπάθειες τοῦ βασιλέα νὰ διαβρώση τὶς σχέσεις τῶν ὑποτελῶν ἡγεμόνων τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν ἐπικυρίαρχό τους αὐτοκράτορα, βλ. H. von Kap-Herr, Die abendländische Politik Kaiser Manuels, Strasbourg 1881, σ. 156-57.

51. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 597.

52. Chronica regia Coloniensis, ἔκδ. Waitz, MGH.SS., in usum scholarum, σ. 125.

52α. Χωνιάτης, σ. 261.

52β. Litta, Famiglie celebre Italiani. Marchesi di Monferrato. Tavola V.

νὰ ἔλθη σὲ συνεννοήσεις μὲ τὸ Γουλιέλμο III τοῦ Montferrat καὶ τοὺς γιούς του[53], στέλνοντας χρηματικὲς εἰσφορὲς καὶ παραχωρώντας σ αὐτοὺς τὴν κτήση γαιῶν (τιμαρίων, fiefs)[54].

Καὶ στὸ τέλος, γιὰ νὰ ἐπισφραγίση αὐτὴ τὴν ἕνωση, πρόσφερε τὸ χέρι τῆς κόρης του Μαρίας Κ. 153 σ᾽ ἕνα ἀπ᾽ τοὺς πιὸ πάνω γιούς του, τὸν Ρενιέρον (Renier), ὁ ὁποῖος τὸν ᾽Οχτώβρη τοῦ 1179 ἔφτασε στὴν ΚΠολη, ὅπου τὸ Φλεβάρη τοῦ 1180 τελέστηκαν μεγαλόπρεπα οἱ γάμοι του μὲ τὴ Μαρία Κ. 153· ὁ Ρενιέρος πρὶν ἀπ᾽ τὸ γάμο του βαφτίστηκε ο ρ θ ό δ ο ξ ο ς καὶ μετονομάστηκε ᾽Ιωάννης, πῆρε δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ πεθεροῦ του, τοῦ μακαρίτη μεγάλου αὐτοκράτορα ᾽Ιωάννη (β΄) Κ. 34[55].

Τοὺς γάμους εὐλόγησε ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως Θεοδόσιος ὁ Βορραδιώτης[56]. Στὸν νεόνυμφο δόθηκε ὁ τίτλος τοῦ κ α ί σ α ρ α, τὸν ὁποῖον συμμερίστηκε καὶ ἡ γυναίκα του Μαρία Κ. 153[56α].

53. ῎Ηδη ἀπ᾽ τὸ 1168 ὁ Γουλιέλμος III τοῦ Montferrat βρισκόταν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Μανουὴλ (α΄), βλ. RHG, τ. XVI, σ. 144, καθὼς κοινὰ συμφέροντα τους συνέδεαν ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς τοῦ Κοκκινοπώγωνα στὴν ᾽Ιταλία.

54. Τὸ 1204, ὁ Βονιφάτιος τοῦ Montferrat ἀναφέρει ἕνα τιμάριο ποὺ εἶχε παραχωρηθῆ στὸν πατέρα του ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ (α΄), βλ. Tafel et Thomas, Urkunden der Venedig, τ. Ι, σ. 613· Χωνιάτης, σ. 261: ἐπὶ τούτοις γε μὴν τὸν Μόντης Φεράντης μαρκέσιον, εὐγενείᾳ καὶ εὐτεκνίᾳ κομῶντα καὶ μέγα δυνάμενον, εἰς φίλον Ρωμαίοις ἐγγράψας τοῦτο μὲν δωρήμασιν ἁδροῖς...

55. Χωνιάτης, σ. 222: συνέζευκτο δ᾽ οὖν ὅμως μετὰ πολλὴν τοῦ βασιλέως προμήθειαν ὕστερον ἑνὶ τῶν τοῦ μαρκεσίου Μόντης Φεράντης υἱῶν. ῾Ο ἴδιος, σ. 261: τοῦτο δὲ τῷ τὸν υἱὸν αὐτοῦ (τοῦ μαρκησίου Μόντης Φεράντης) τὸν νεώτερον συνευνάσαι τῇ οἰκείᾳ θυγατρὶ τῇ Μαρίᾳ, ὡς ὀλίγῳ πρότερον εἴπομεν. ῾Ο ἴδιος, σ. 300: ἡ πορφυρογέννητος Μαρία ἡ τοῦ βασιλέως ᾽Αλεξίου ἑτεροθαλὴς ἀδελφή, καὶ ὁ περιαυχῶν ταύτῃ καῖσαρ ἐξ ᾽Ιταλῶν ὁρμώμενος. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 20, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 382: καὶ οἱ Καίσαρες, ἡ πορφυρογέννητος Μαρία, ἣν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ἡ ἐξ ᾽Αλαμανῶν Εἰρήνη, τὸ ἅγιον ἐκείνη γέννημα, ἐγείνατο, καὶ ὁ συζυγῶν αὐτῇ ᾽Ιωάννης ὁ μαρκέσιος, νεανίας μὲν τὴν ἡλικίαν, τέλειος δὲ τὴν ἀνδρείαν. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. Ι, σ. 1067, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ. II, σ. 412-13: Por sa fille marier, anvoia querre un juene hom, fil Guillaume le viel, marquis de Montferrat, et frere à l'autre Guillaume qui ot à femme la sereur le roi Baudoin. Cist avoit non Reniers et bien avoit entor XVII (=17) anz. Quant il ot demoré une piece en Constantinoble et en l'ost avec l'Empereur, entor la feste de Tiephaine, il fist les noces de celui et de sa fille qui avoit non Marie. Li patriarches Theodoses les esposa. Li Empereres chanja le non à Renier et li mist le non son pere; si fu apelez Jehans. Robert de Mont, ἐκδ. Delisle, τ. II, σ. 78· Sicard de Crémone, Chronica, MGH.SS., τ. XXXI, σ. 173, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Μανουὴλ (α΄) ὑποσχέθηκε στὸ Renier-᾽Ιωάννη τὸ στέμμα τῆς Θεσσαλονίκης, ἐνῶ σύμφωνα μὲ τὸν Fra Salimbene, Chronica, MGH.SS., τ. XXXII, σ. 3, ὁ Renier-᾽Ιωάννης στέφτηκε βασιλέας τῆς Θεσσαλονίκης· αὐτὸ βέβαια, παρατηρεῖ ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 600, ὑ. 1, εἶναι ἀνακριβές, γιατὶ ἡ ἰδέα ἑνὸς διαμελισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν ἀδιανόητη· ἡ προέλευση τοῦ θορύβου πρέπει κατ᾽ αὐτὸν νὰ ἀναζητηθῆ στοὺς πολλοὺς ἀνεπιτευκτους γάμους τῆς β α σ ί λ ι σ σ α ς Μαρίας Κ. 153, ἡ ὁποία δὲν ἤθελε νὰ παντρευτῆ παρὰ ἕνα βασιλέα, βλ. Robert de Mont, τ. II, σ. 87.

56. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 413.

56α. Χωνιάτης, σ. 300-303.

βάσεις μιᾶς ἕνωσης τοῦ δούκα τῆς Σαξωνίας μὲ τὸν Μανουὴλ (α´)[50].

῾Η ἀποστολὴ τοῦ ἐπισκόπου τοῦ Worms Κονράδου δὲν πέτυχε τίποτε· εἶναι πολὺ πιθανὸν αὐτὲς οἱ διαπραγματεύσεις γιὰ τὸν ἀρραβῶνα τῆς Μαρίας Κ. 153, νὰ μὴ γίνονταν μὲ τὸ σκοπὸ τῆς πραγματοποίησης τοῦ συνοικεσίου, ἀλλὰ ἁπλὰ γιὰ νὰ κερδίσουν χρόνο οἱ δυὸ ἀντίπαλοι αὐτοκράτορες, πρὶν ἔλθουν σὲ μιὰ ἀνοιχτὴ ρήξη[51].

Παρὰ τὴν καθαρὰ ἐχθρικὴ στάση τοῦ Κοκκινοπώγωνα ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου, μιὰ ἑλληνικὴ πρεσβεία ἔφτασε στὴ Ratisbonne, στὶς 24.VI.1174, γιὰ νὰ διαπραγματευτῇ ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸ σχέδιο τοῦ γάμου τῆς Μαρίας Κ. 153 μὲ τὸν ῞Ερρικο, ἀλλὰ οἱ ῞Ελληνες ἀπεσταλμένοι ἐγκατάλειψαν τὴ Γερμανία γιὰ νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους, χωρὶς τίποτε νὰ πετύχουν σ᾽ αὐτὴ τὴν ἀποστολή τους[52].

Καὶ ἐδῶ τελειώνει ἡ ἱστορία τοῦ περίφημου γερμανικοῦ συνοικεσίου μὲ τὴ Βυζαντινὴ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η[52α], ἡ πραγματοποίηση τοῦ ὁποίου πιθανὸν νὰ προλάβαινε τὴν καταστροφὴ τοῦ Μυριοκέφαλου.

Παρὰ τὴ φοβερὴ αὐτὴ καταστροφὴ τοῦ 1176, ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 καθόλου δὲν ἔδειξε προθέσεις νὰ σταματήση ἢ νὰ ἀναστείλη τὴν ἐνεργητική του πολιτικὴ στὴν ᾽Ιταλία, τὴν τόσο φθοροποιό· αὐτὰ τὰ χιμαιρικά του σχέδια γιὰ τὴ χερσόνησο δὲν τὰ ἐγκατάλειψε, καὶ μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του βαυκαλιζόταν μὲ τὰ ἴδια φιλόδοξα σχέδια.

᾽Αρχηγὸς ἐκείνων ποὺ ἀντιστέκονταν στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο Ι τὸν Κοκκινοπώγωνα στὴ βόρειο ᾽Ιταλία ἦταν ὁ μαρκήσιος τοῦ Montferrat Γουλιέλμος III (Guillaume III) μαζὶ μὲ τοὺς γενναίους γιούς του, ἀληθινοὺς ἥρωες τοῦ Μεσαίωνα: Κονράδον (Conrad), ῎Οθωνα (Otton) τὸν μετέπειτα καρδινάλιον (καρδινάλιος ἀπ᾽ τὸ 1227, † 1251), Βονιφάτιον (Boniface), Φρειδερίκον (Frédéric) τὸν ἐπίσκοπο τῆς Alba, Ρενιέρον (Renier) καὶ Γουλιέλμον IV (Guillaume IV) τὸν Μακροξίφην (Longue Épée), ποὺ οἱ τρεῖς ἀπ᾽ αὐτοὺς ἀνάπτυξαν μεγάλη δραστηριότητα στὸ Βυζάντιο στὰ κρίσιμα χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν τὸ θάνατο τοῦ Μανουὴλ (α´)[52β].

᾽Απ᾽ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ Μανουὴλ (α´) πληροφορήθηκε τὰ γεγονότα τῆς ᾽Ιταλίας καὶ τὴν ἐκ νέου ἐξέγερση ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα, ἔσπευσε

50. ῾Ο Κοκκινοπώγωνας κατηγοροῦσε τὸν ῞Ερρικο τῆς Σαξωνίας πὼς πῆγε στὴν ΚΠολη «in detrimentam ipsius et imperii romani», βλ. Benoit de Peterborough, ἔκδ. Stubbs, τ. I, σ. 249· Continuatio Cremifanensis, MGH.SS., τ. IX, σ. 546: Henricus dux contra regnum jurat. Σὲ μιὰ ἀπαντητική του ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Μανουὴλ (α´), ὁ Κοκκινοπώγωνας κάνει λόγο γιὰ τὶς προσπάθειες τοῦ βασιλέα νὰ διαβρώση τὶς σχέσεις τῶν ὑποτελῶν ἡγεμόνων τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν ἐπικυρίαρχό τους αὐτοκράτορα, βλ. H. von Kap-Herr, Die abendländische Politik Kaiser Manuels, Strasbourg 1881, σ. 156-57.
51. Βλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 597.
52. Chronica regia Coloniensis, ἔκδ. Waitz, MGH.SS., in usum scholarum, σ. 125.
52α. Χωνιάτης, σ. 261.
52β. Litta, Famiglie celebre Italiani. Marchesi di Monferrato. Tavola V.

νὰ ἔλθη σὲ συνεννοήσεις μὲ τὸ Γουλιέλμο III τοῦ Montferrat καὶ τοὺς γιούς του[53], στέλνοντας χρηματικὲς εἰσφορὲς καὶ παραχωρώντας σ᾽ αὐτοὺς τὴν κτήση γαιῶν (τιμαρίων, fiefs)[54].

Καὶ στὸ τέλος, γιὰ νὰ ἐπισφραγίση αὐτὴ τὴν ἕνωση, πρόσφερε τὸ χέρι τῆς κόρης του Μαρίας Κ. 153 σ᾽ ἕνα ἀπ᾽ τοὺς πιὸ πάνω γιούς του, τὸν Ρενιέρον (Renier), ὁ ὁποῖος τὸν ᾽Οχτώβρη τοῦ 1179 ἔφτασε στὴν ΚΠολη, ὅπου τὸ Φλεβάρη τοῦ 1180 τελέστηκαν μεγαλόπρεπα οἱ γάμοι του μὲ τὴ Μαρία Κ. 153· ὁ Ρενιέρος πρὶν ἀπ᾽ τὸ γάμο του βαφτίστηκε ὀ ρ θ ό δ ο ξ ο ς καὶ μετονομάστηκε ᾽Ιωάννης, πῆρε δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ πεθεροῦ του, τοῦ μακαρίτη μεγάλου αὐτοκράτορα ᾽Ιωάννη (β´) Κ. 34[55].

Τοὺς γάμους εὐλόγησε ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως Θεοδόσιος ὁ Βορραδιώτης[56]. Στὸν νεόνυμφο δόθηκε ὁ τίτλος τοῦ κ α ί σ α ρ α, τὸν ὁποῖον συμμερίστηκε καὶ ἡ γυναίκα του Μαρία Κ. 153[56α].

53. ῎Ηδη ἀπ᾽ τὸ 1168 ὁ Γουλιέλμος III τοῦ Montferrat βρισκόταν σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸν Μανουὴλ (α´), βλ. RHG, τ. XVI, σ. 144, καθὼς κοινὰ συμφέροντα τοὺς συνέδεαν ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς τοῦ Κοκκινοπώγωνα στὴν ᾽Ιταλία.
54. Τὸ 1204, ὁ Βονιφάτιος τοῦ Montferrat ἀναφέρει ἕνα τιμάριο ποὺ εἶχε παραχωρηθῆ στὸν πατέρα του ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ (α´), βλ. Tafel et Thomas, Urkunden ... der Venedig, τ. I, σ. 613· Χωνιάτης, σ. 261: ἐπὶ τούτοις γε μὴν τὸν Μόντης Φεράντης μαρκέσιον, εὐγενείᾳ καὶ εὐτεκνίᾳ κομῶντα καὶ μέγα δυνάμενον, εἰς φίλον Ρωμαίοις ἐγγράψας τοῦτο μὲν δωρήμασιν ἁδροῖς...
55. Χωνιάτης, σ. 222: συνέζευκτο δ᾽ οὖν ὅμως μετὰ πολλὴν τοῦ βασιλέως προμήθειαν ὕστερον ἑνὶ τῶν τοῦ μαρκεσίου Μόντης Φεράντης υἱῶν. ῾Ο ἴδιος, σ. 261: τοῦτο δὲ τῷ τὸν υἱὸν αὐτοῦ (τοῦ μαρκησίου Μόντης Φεράντης) τὸν νεώτερον συνευνάσαι τῇ οἰκείᾳ θυγατρὶ τῇ Μαρίᾳ, ὡς ὀλίγῳ πρότερον εἴπομεν. ῾Ο ἴδιος, σ. 300: ἡ πορφυρογέννητος Μαρία ἡ τοῦ βασιλέως ᾽Αλεξίου ἑτεροθαλὴς ἀδελφή, καὶ ὁ περιαύων ταύτῃ καῖσαρ ἐξ ᾽Ιταλῶν ὁρμώμενος, Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 382: καὶ οἱ Καίσαρες, ἡ πορφυρογέννητος Μαρία, ἣν ὑπὸ τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ἡ ἐξ ᾽Αλαμανῶν Εἰρήνη, τὸ ἅγιον ἐκείνη γέννημα, ἐγείνατο, καὶ ὁ συζυγῶν αὐτῇ ᾽Ιωάννης ὁ μαρκέσιος, νεανίας μὲν τὴν ἡλικίαν, τέλειος δὲ τὴν ἀνδρείαν. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1067, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ. τ. II, σ. 412-13: Por sa fille marier, anvoia querre un juene hom, fil Guillaume le viel, marquis de Montferrat, et frere à l'autre Guillaume qui ot à femme la sereur le roi Baudoin. Cist avoit non Reniers et bien avoit entor XVII (=17) anz. Quant il ot demoré une piece en Constantinoble et en l'ost avec l'Empereur, entor la feste de Tiephaine, il fist les noces de celui et de sa fille qui avoit non Marie. Li patriarches Theodoses les esposa. Li Empereres chanja le non à Renier et li mist le non son pere; si fu apelez Jehans. Robert de Mont, ἔκδ. Delisle, τ. II, σ. 78· Sicard de Crémone, Chronica, MGH.SS., τ. XXXI, σ. 173, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Μανουὴλ (α´) ὑποσχέθηκε στὸ Renier-᾽Ιωάννη τὸ στέμμα τῆς Θεσσαλονίκης, ἐνῶ σύμφωνα μὲ τὸν Fra Salimbene, Chronica, MGH.SS., τ. XXXII, σ. 3, ὁ Renier-᾽Ιωάννης στέφτηκε βασιλέας τῆς Θεσσαλονίκης· αὐτὸ βέβαια, παρατηρεῖ ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 600, ὑ. 1, εἶναι ἀνακριβές, γιατὶ ἡ ἰδέα ἑνὸς διαμελισμοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας ἦταν ἀδιανόητη· ἡ προέλευση τοῦ θορύβου πρέπει κατ᾽ αὐτὸν νὰ ἀναζητηθῆ στοὺς πολλοὺς ἀνεπίτευκτους γάμους τῆς β α σ ι λ ι σ σ α ς Μαρίας Κ. 153, ἡ ὁποία δὲν ἤθελε νὰ παντρευτῆ παρὰ ἕνα βασιλέα, βλ. Robert de Mont, τ. II, σ. 87.
56. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 413.
56α. Χωνιάτης, σ. 300-303.

Ὁ λατίνος ἀρχιεπίσκοπος τῆς Τύρου Γουλιέλμος ποὺ παραβρέθηκε σ᾽ αὐτοὺς τοὺς γάμους, καθὼς καὶ στοὺς ἀρραβῶνες τοῦ ἀδελφοῦ της Ἀλέξιου (β´) Κ. 155 μὲ τὴν Ἀγνὴ-Ἄννα τῆς Γαλλίας, ποὺ σὲ λίγο ἔγιναν, δηλώνει πὼς δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ περιγράψη, ὅπως ἁρμόζει, τὴν ὀμορφιὰ καὶ τὴ χάρη τῶν παιχνιδιῶν τοῦ Ἱππόδρομου καὶ τῶν κάθε εἴδους θεαμάτων ποὺ προσφέρθηκαν στὸ λαὸ μὲ αὐτὴ τὴν εὐκαιρία τῶν γάμων καὶ τῶν μνήστρων· στέκεται ἄφωνος ἀπὸ θαυμασμὸ καὶ κατάπληξη μπροστὰ στὸ βάρος καὶ τὸ μέγεθος τῶν πολυτίμων λίθων καὶ τῶν μαργαριταριῶν ποὺ στόλιζαν τὶς ἀμφιέσεις τοῦ Ἀλέξιου (β´) Κ. 155 καὶ τῆς Ἄννας, τοῦ Ἰωάννη τοῦ Montferrat καὶ τῆς Μαρίας Κ. 153, καθὼς καὶ τῶν ἄλλων αὐτοκρατορικῶν προσώπων, μπροστὰ στὴ χρυσοποίκιλτη καὶ ἀσημοποίκιλτη ἐπίπλωση καὶ τὴν ἄλλη διακόσμηση τοῦ ἱεροῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερνῶν, μπροστὰ στὴν ἀξία καὶ πολυτέλεια τῶν πέπλων καὶ τῶν ἄλλων παραπετασμάτων ποὺ μὲ αὐτὰ ἔντυσαν τὸ παλάτι καὶ τοὺς δρόμους τῆς πρωτεύουσας, μπροστὰ στὴν ἀπερίγραφτη λάμψη καὶ μεγαλοπρέπεια τῶν τελετῶν τῆς μνηστείας τοῦ κὺρ Ἀλέξιου (β´) Κ. 155 καὶ τοῦ γάμου τῆς κυρᾶς Μαρίας Κ. 153 ποὺ ἔγιναν «στὴν αἴθουσα τοῦ Τρούλλου τοῦ παλατιοῦ τοῦ Κωνσταντίνου», μπροστὰ στὴ γενναιοδωρία τοῦ βασιλέα ἀπέναντι τῶν ὑπηκόων του καὶ τῶν ξένων ποὺ φιλοξενοῦσε[57].

Ἐπιτέλους, ἡ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η πριγκίπισσα Μαρία Κ. 153 ποὺ ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 «εἶχε ἀποχτήσει ἀπ᾽ τὴν αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη, αὐτὴ ποὺ προερχόταν ἀπ᾽ τὴ γῆ τοῦ Tiesche»[58], «τὸ ἐξ Ἀλαμανῶν ἅγιο ἐκεῖνο γέννημα»[59], «αὐτὴ ἡ Μαρία Κ. 153 ἡ ἀντρογυναίκα», καθὼς πλησίαζε πιὰ νὰ συμπληρώνη τὸ 28ο ἔτος τῆς ἡλικίας της[60], ἐκπλήρωσε τὴν καυτὴ ἐπιθυμία της νὰ ἀποχτήση ἕνα ἄντρα, καὶ τί ἄντρα, ἕνα σφριγηλὸ καὶ νεαρὸ ἡλικίας 17 χρονῶ[61], «ποὺ μόλις φύτρωνε τὸ γενάκι του, χαριτωμένο, γλυκύτατο καὶ

57. Guillaume de Tyr, ἔνθ᾽ ἀνωτ., λατ. κείμ., σ. 1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 412-13: ambedeus les fist vestir de drap d'empereur et de coronnes, le jor des noces· et fu la feste au palais Constantin le vieil, en cele partie qui a non Trulles, là où sist jadis li conciles... Qui voudroit parler des jeus que il firent, és téatres de la ville, que il apelent ypodromes, et de la richece qui fu le jor au palais de Blaquerne en que les noces furent, mout metroit grant tens à tout ce bien raconter. Les robes que orent vestuez li espousez et l'espousée, et les cortines qui pendirent eu palais et par les rues de la cité, l'or et les pierres precieuses qui le jor furent mostrées, valoient tant que qui la verité en vouroit dire à peines eu seroit ereuz.

58. Guillaume de Tyr, ἔνθ᾽ ἀνωτ., λατ. κείμ., σ. 1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 413: Ceste fille fu née de l'empereriz Irene qui vint de Tiesche terre.

59. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 382· βλ. τὸ κείμενο πιὸ πάνω, ὑ. 55.

60. Χωνιάτης, σ. 222: αὐτὴ τὸ τριακοστὸν ὑπεραναβᾶσα ἔτος καὶ ἀνδρικὴ τυγχάνουσα τὴν ἰσχύν. Ἀλλὰ ὁ Χωνιάτης ἔχει λάθος, γιατὶ ἡ Μαρία Κ. 153 γεννήθηκε τὸ Μάρτη τοῦ 1152 καὶ παντρεύτηκε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1180, ἄρα ἦταν τότε 27 χρονῶ καὶ 11 μηνῶ.

61. Guillaume de Tyr, ἔνθ᾽ ἀνωτ., λατ. κείμ., σ. 1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 413: XVII (=17) anz.

ὡραιότατο στὴν ὄψη μὲ κατάξανθα μαλλιά»[62], καὶ «ἀντρειωμένο στὴν ψυχὴ καὶ στὰ χέρια»[63].

Αὐτὰ τὰ συνοικέσια ἦσαν καὶ οἱ τελευταῖες χαρὲς καὶ ἐπιτυχίες στὸ διπλωματικὸ πεδίο τοῦ βασιλέα κὺρ Μανουὴλ (α´) Κ. 81.

Μέσα σὲ λίγους μῆνες μετὰ ἀπ᾽ αὐτά, στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1180, ὁ τρίτος κατὰ σειρὰ ἀπ᾽ τοὺς τέσσερις μεγάλους Κομνηνοὺς αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, ἔκλεινε τὰ μάτια, ἀφήνοντας τὸ Κράτος ἐξασθενημένο ἀπ᾽ τὶς θυσίες ποὺ τοῦ ἐπέβαλε νὰ κάνη γιὰ τὶς μεγαλειώδεις ἐπιχειρήσεις του καὶ τοὺς συνεχεῖς του πολέμους, χωρὶς νὰ ὑπολογίση πὼς αὐτὰ ξεπερνοῦσαν τὰ μέσα ποὺ διέθετε τὸ Βυζάντιο στὴν ἐποχή του[64].

Καὶ ἀκόμη ὁ Μανουὴλ (α´) ἄφησε τὸ ἐξασθενημένο αὐτὸ Κράτος, χωρὶς μιὰ ἀντάξια γιὰ τὶς περιστάσεις ἡγεσία, ποὺ νὰ μπορέση νὰ ἀντιμετωπίση τὰ κρίσιμα καὶ πολύπλοκα προβλήματα, γιὰ τὴ δημιουργία τῶν ὁποίων, καθὼς πολλὲς φορὲς ἔχει τονιστῆ, δὲν ἦταν λίγο ὑπεύθυνος.

Καὶ κοντὰ σὲ ὅλα αὐτά, τὰ πιὸ ἀγαπημένα του πρόσωπα, ἀπ᾽ τὴ μιὰ ἡ νεαρὴ γυναίκα του βασίλισσα Μαρία τῆς Ἀντιόχειας ποὺ ὁ Συνοδικὸς τόμος τῆς 24ης.III.1171 ὅριζε ὡς ἐπίτροπο (=ἀντιβασίλισσα) τοῦ ἀνήλικου γιοῦ του Ἀλέξιου (β´) Κ. 155[65], καὶ ἀπ᾽ τὴν ἄλλη ἡ κόρη του κ α ι σ ά ρ ι σ σ α Μαρία Κ. 153, γέννημα τῆς πρώτης του γυναίκας, ἀπ᾽ τὸν καιρὸ ἀκόμη ποὺ ὁ αὐτοκράτορας ζοῦσε, εἶχαν μιὰ ὑπόκωφη ἀλλὰ ἀδυσώπητη ἔχτρα, ποὺ μὲ τὸ θάνατό του καὶ τὴν ἀνάληψη τῆς πραγματικῆς ἐξουσίας ἀπ᾽ τὸν ἀνεψιό του π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ. 132, πῆρε διαστάσεις γιὰ νὰ διαιρέση σὲ δυὸ στρατόπεδα, ποὺ τὸ ἕνα ἀντιμαχόταν τὸ ἄλλο, τὰ μέλη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν καὶ τῆς ὅλης ἀνώτατης βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας.

Ἡ παρουσία καὶ ἡ προκλητικὴ στάση τῶν Λατίνων ποὺ ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ἰδιαίτερα εἶχε εὐνοήσει[66], ἡ ἀπληστία καὶ ἀσυδοσία τῶν μεγάλων φεουδαρχῶν καὶ ἀριστοκρατῶν, τοὺς ὁποίους συνεχίζοντας τὴν παράδοση τῶν προγόνων του ὁ Μανουὴλ (α´) ἐπίσης εἶχε εὐνοήσει[67], ἡ ἁρπακτικότητα καὶ ὁ πλουτισμὸς τῶν ἀνωτέρων λειτουργῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων, καὶ ἡ καταδυνάστευση ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τῶν κατωτέρων τάξεων τῶν πόλεων καὶ τῆς ὑπαίθρου, βάρυνε ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴν κατάσταση, ἔτσι

62. Χωνιάτης, σ. 222: χαρίεντα τὴν ὄψιν καὶ ἰδεῖν ἡδίστῳ καὶ τὴν κόμην ἡλιῶντι καὶ εὐπρεπεῖ καὶ μήπω φύοντι γένειον,

63. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, βλ. τὸ κείμενο πιὸ πάνω, ὑ. 55.

64. Βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 419.

65. Συνοδικὸς τόμος τοῦ ΚΠόλεως Μιχαὴλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου τῆς 24ης.III.1171, ἔκδ. Α. Pavlov, VV2 (1895), σ. 391-94, καὶ ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ4 (1897), σ. 109-13.

66. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 447, ὑ. 103β, καὶ σ. 535, ὑ. 190α, καὶ πιὸ κάτω, προσωπογραφίαν Ἀλέξιου (β´) Κ. 155, ὑ. 18α.

67. Ἀ. Διομήδης, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ. Α´, σ. 71· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 392 κεξ.· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιο 1071-1453, σ. 57-9.

πού ὁ θρόνος ξέφυγε ἀπ᾽ τὰ χέρια τῶν νομίμων κληρονόμων τοῦ αὐτοκράτορα καὶ περιῆλθε στὸν πρῶτο τυχόντα ἐπιτήδειο λαοπλάνο, τὸν μὲ πολλὰ προσόντα προικισμένο ᾽Ανδρόνικο Κ. 87, γόνο ἑνὸς πλάγιου κλάδου τῶν Κομνηνῶν, ποὺ ἀπὸ παλιὰ ἦταν ἐρωτευμένος, ὅπως καὶ ὁ πατέρας του ᾽Ισαάκιος Κ. 36, μὲ τὸ θρόνο[68].

Σὲ ἄλλη προσωπογραφία, αὐτὴ τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 132[69], παρακολουθήσαμε τὸν ἐμφύλιο πόλεμο ποὺ ἄναψε τὸ 1182 ἀνάμεσα στὴν ἀντιβασίλισσα Μαρία-Ξένη τῆς ᾽Αντιόχειας καὶ τὸν πρωθυπουργό της ᾽Αλέξιο Κ. 132 ἀπ᾽ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ στὴν καισάρισσα Μαρία Κ. 153 καὶ τὸν ἄντρα της καίσαρα ᾽Ιωάννη τοῦ Montferrat ἀπ᾽ τὴν ἄλλη.

῾Η ἐναντίωση πρὸς τὸ καθεστὼς ἢ καλύτερα ἡ ἐπανάσταση τῆς καισάρισσας καὶ τῶν ἄλλων συνωμοτῶν της, ποὺ στὸ πιὸ μεγάλο τους μέρος ἦσαν μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν καὶ συγγενεῖς της, κατὰ πολὺ συνετέλεσε γιὰ τὴν ἐπικράτηση καὶ νίκη τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87, τὸ Μάη τοῦ 1182.

Σὲ ἀνταπόδοση αὐτῆς τῆς προσφορᾶς, ἡ πορφυρογέννητη καισάρισσα Μαρία Κ. 153 καὶ ὁ ἄντρας της ᾽Ιωάννης ὑπῆρξαν θύματα τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87, ὁ ὁποῖος, καθὼς δὲν εἶχε κάποια εὔλογη ἀφορμὴ γιὰ νὰ τοὺς βγάλη ἀπ᾽ τὴ μέση μὲ νόμιμα στὸ φαινόμενο μέσα, ἐνέργησε νὰ δηλητηριαστοῦν μὲ τὰ χέρια τοῦ παλιοῦ ὑπηρέτη της εὐνούχου Πτερυγιονίτη, κατὰ τὸν ᾽Ιούλιο τοῦ 1182 ἢ ὅπως ὑποστηρίζουν ἄλλοι κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183[70].

154. *῎Αννα Κομνηνή (γένν. τὸ 1156 – † 1160)*

῾Η ῎Αννα[1] Κομνηνὴ δευτερότοκη κόρη τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 καὶ τῆς Εἰρήνης τῆς ἐξ ᾽Αλαμανῶν[2] γεννήθηκε τὸ 1156[3].

Τὸ ὄνομα ῎Αννα, τόσο συνηθισμένο στοὺς Κομνηνούς[4], θὰ τῆς δόθηκε τὴν πέμπτη μέρα τῆς γέννησής της, σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ συνήθεια[5], καὶ ἡ βάπτισή της θὰ ἔγινε κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴ μέρα τῆς γέννησής της[6], ἡ ὁποία συνέπεσε πρὸς τὸ Μεγάλο Σάββατο τοῦ 1156[7].

῾Ο ἀρχιεπίσκοπος ΚΠόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Κωνσταντῖνος (δ´) ὁ Χλιαρηνὸς (1154-1157), συμπαραστατούμενος ἀπ᾽ τὰ

68. Χωνιάτης, σ. 363.
69. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 59-109.
70. Χωνιάτης, σ. 336-37. Γιὰ τὴν πρώτη χρονολογία, βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134, ἐνῶ ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 327-28 καὶ ὑ. 37, ὑποστηρίζει πὼς ἡ χρονολογία τῶν θανάτων τοῦ καίσαρα καὶ τῆς πριγκίπισσάς του δὲν μπορεῖ νὰ καθοριστῆ, ἀλλὰ ὡς φαίνεται προηγήθηκαν ἀπ᾽ τὴν ἔξωση τῆς Μαρίας-Ξένης ἀπ᾽ τὸ παλάτι καὶ τὴ συνωμοσία τῶν ᾽Αγγέλων (καὶ τῶν Κοντοστεφάνων), κι ἀπὸ δῶ προκύπτει πὼς τὸ πιὸ ἀργὰ οἱ δυὸ θάνατοι συνέβησαν κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183.

ἀρχιερατικὰ μέλη τῆς συνόδου, τέλεσε τὸ μυστήριο τῆς βάφτισης[8].

Πάνω στὸ εὐτυχὲς αὐτὸ γεγονὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ἕνας ποιητὴς τῆς αὐλῆς ἀπηύθυνε τὶς ἑξῆς εὐχές:

«Εἴθε ἀπὸ σένα ὁ πατέρας σου καὶ ἡ μητέρα σου,
ἡ αὐγούστα, νὰ εὐφρανθοῦν, εἴθε χαίροντας
νὰ ἰδοῦν τῶν παιδιῶν σου τὰ παιδιά, κι ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς γέννες
τῶν Κομνηνῶν ὁ οἶκος ν᾽ ἀναγεννιέται»[9].

Σπάνια μιὰ εὐχὴ εἶχε μιὰ τέτοια παταγώδη διάψευση.

Τὸ 1160, ἡ μητέρα τῆς πορφυρογέννητης μικρῆς πριγκίπισσας αὐγούστα Εἰρήνη, καθὼς συνόδευε τὸν αὐτοκράτορα σ᾽ ἕνα προάστιο, ἔξω ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη, στοὺς Λόγγους, γιὰ νὰ ψυχαγωγηθοῦν, πέθανε κάπως αἰφνίδια ἀπὸ ἕνα κακοήθη πυρετό[10], καὶ λίγο μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ ἀναπάντεχο κακό, ἡ μικρούλα ῎Αννα Κ. 154, «σὰν ἕνα ἄνθος κυπριώτικου σταφυλιοῦ» κόπηκε ἀπ᾽ τὸ δέντρο τῆς Ζωῆς[11].

154.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της ῎Αννας Κ. 77.
2. Κίνναμος, σ. 202: αὕτη δυοῖν μὲν ἐγένετο θυγατρίων μήτηρ (ἡ Εἰρήνη), ὧν ἡ μὲν πρεσβυτέρα (ἡ Μαρία Κ. 153) ἐπεβίω τε καὶ τῷ πατρὶ ξυνδιήγαγεν, ἀτέρα δὲ ὀλίγῳ ὕστερον τὸν βίον ξυνεμετρήσατο τέταρτον ἡλικίας ἀνύουσα χρόνον. ᾽Ανώνυμος, Εἰς τὸ βάπτισμα τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς ῎Αννης γεγονὸς κατὰ τὸ ἅγιον μέγα Σάββατον, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 45-47, ἀριθ. 84, στίχ. 7-8 τοῦ α´ στιχουργήματος:
῎Αννα καὶ γὰρ πορφυρανθής, παῖς Μανουὴλ δεσπότου,
πορφυροβλάστου, νικητοῦ, μυριοτροπαιούχου.
3. ῾Ο Κίνναμος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., μᾶς πληροφορεῖ πὼς πέθανε σὲ ἡλικία τεσσάρω χρονῶ, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος πρώην Θεσσαλονίκης Βασίλειος ὁ ᾽Αχριδηνός, Λόγος ἐπιτάφιος εἰς Εἰρήνην, VV1 (1894), σ. 125, μᾶς λέει πὼς πέθανε λίγο μετὰ τὴ μητέρα της Εἰρήνη, γιὰ τὴν ὁποία ξέρομε πὼς πέθανε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1160, βλ. Κίνναμος, σ. 220. ῎Αρα ἡ ῎Αννα Κ. 154 πρέπει νὰ γεννήθηκε τὸ 1156 καὶ νὰ πέθανε κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1160.
4. Συνήθως τὸ ὄνομα διδόταν στὴν πρωτότοκη ἢ τὴ δευτερότοκη κόρη τῶν Κομνηνῶν· ὁ ᾽Αλέξιος (α´) Κ. 15 τὸ ἔδωσε στὴν πρωτότοκη κόρη του, τὴν περίφημη ῎Αννα Κ. 32, ὁ ᾽Ιωάννης (β´) Κ. 34 τὸ ἔδωσε στὴ δευτερότοκη, τὴν ῎Αννα Κ. 77, τὴ μητέρα τῶν Κοντοστεφάνων-Κομνηνῶν.
5. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 153, ὑ. 4.
6. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 153, ὑ. 5.
7. ᾽Ανώνυμος, Εἰς τὸ βάπτισμα κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 45, ἀριθ. 84.
8. ᾽Ανώνυμος, Εἰς τὸ βάπτισμα, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 46, στίχ. 3-6 τοῦ τρίτου μέρους τοῦ στιχουργήματος.
9. ᾽Ανώνυμος, Εἰς τὸ βάπτισμα, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 46, στίχ. 9-11 τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ στιχουργήματος:
᾽Επευφρανθείη σοι πατὴρ αὐγούστα τέ σου μήτηρ,
τερφθείησαν τοῖς τέκνοις σου καὶ τοῖς αὐτῶν ἐκγόνοις,
βλέποντες τόκους τοὺς αὐτῶν καὶ τὰς ἀναγεννήσεις.
10. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 458, ὑ. 145.
11. Τοῦ γενομένου Θεσσαλονίκης Βασιλείου τοῦ ᾽Αχριδηνοῦ, Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὴν ἐξ ᾽Αλαμανῶν δέσποιναν (Εἰρήνην), VV1 (1894), σ. 125: ἀώρως ἀποδρυφθέντος μετὰ μικρόν, ὥσπερ τινὸς ἐν ἄνθει κυπρίζοντος βότρυος.

155. ᾿Αλέξιος (β΄) Κομνηνός (γένν. 14.IX.1168/69 – † IX.1183).

Ι

῾Ο ᾿Αλέξιος[1] (β΄) Κομνηνὸς μόνος νόμιμος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἀπ᾿ τὴ δεύτερη γυναίκα του Μαρία τῆς ᾿Αντιόχειας[2] γεννήθηκε στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1169 ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλους τοῦ 1168[3].

155.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς προπάππου του ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15 καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ πατρὸς θείου του βασιλέα ᾿Αλέξιου Κ. 74· εἶναι καὶ αὐτός, ὅπως οἱ ᾿Αλέξιος Κ. 125, ᾿Αλέξιος Κ. 132, ᾿Αλέξιος Κ. Κ. 134, ᾿Αλέξιος Κ. 137, ᾿Αλέξιος Κ. 144 καὶ ᾿Αλέξιος Κομν. Βατ. 152, π ρ ο π α π π ο θ ε ι ώ ν υ μ ο ς, βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ. 132, ὑ.1. Τὸ ὄνομα ὅμως δὲν τοῦ δόθηκε ἀπ᾿ τὸν πατέρα του γιὰ νὰ τιμηθοῦν ὁ προπάππος του ἢ ὁ θεῖος του, ἀλλὰ κατὰ προαγόρευμα τῆς ἀστρολογίας, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 9.

2. Χωνιάτης, σ. 220-21, 291,331,343 κ.ἀ.· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20 καὶ 36, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 382 καὶ 397· ὁ ἴδιος, ᾿Επιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α΄), ἔκδ. Th. Tafel, Opuscula, σ. 211, καὶ ἔκδ. Migne, PG135, στ. 1024· Κίνναμος, σ. 257· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., t. I, σ. 1067 καὶ 1070· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 412 καὶ 415· ᾿Ανώνυμος, Εἰς τὸ στέμμα τοῦ κυροῦ ᾿Αλεξίου (β΄) Κ., ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8(1911), σ. 125-26, ἀριθ. 108, στίχ. 2-5· ᾿Ανώνυμος, Στίχοι τοῦ βασιλέως κῦρ ᾿Αλεξίου (β΄) Κ. καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐπιτάφιοι πρὸς τὸν βασιλέα κῦρ Μανουὴλ (α΄) Κ. τὸν πατέρα αὐτοῦ, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ12(1913), σ. 439-42· ᾿Ανώνυμος χρονικογράφος εἰς Ψευδοκωδινοῦ, Χρονογραφίαν, σ. 159· Συνοδικὸς τόμος τοῦ ΚΠόλεως Μιχαὴλ τοῦ ᾿Αγχιάλου, ἔκδ. A. Pavlov, VV2 (1895), σ. 391-94, καὶ ἔκδ. Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ4(1897), σ. 109-13· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7(1894), σ. 279,306,307,323, καὶ σὲ πολλὲς ἄλλες πηγές.

3. ῾Ο ᾿Ανώνυμος χρονικογράφος εἰς Ψευδοκωδινοῦ, Χρονικογραφίαν, σ. 159, ἔκδ. Bonn, μᾶς δίνει ὡς ἡμερομηνία γέννησης τὴ 10η τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1169, ἀλλὰ ὁ P. Wirth, Wann werde Alexios II Komnenos geboren? BZ49(1956), σ. 65-7, κατάληξε νὰ δεχτῆ τὴ 14η τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1169, τὴν ὁποία ἀποδέχτηκε καὶ ὁ Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 60, ἐνῶ ἡ Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, ᾿Εκλογή, σ. 161, καὶ ᾿Αντιβασιλεία, σ. 79, ἀποδέχεται ἐκείνη τῆς 10ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1169. ᾿Εκεῖ ὅμως ποὺ δημιουργεῖται σοβαρὸ ζήτημα εἶναι τὸ σὲ ποιὸ ἔτος γεννήθηκε· ὁ Χωνιάτης, σ. 291, λέει: βασιλεύει δὲ μετ᾿ αὐτὸν ὁ ἐκείνου παῖς ᾿Αλέξιος, οὔπω καθαρῶς τῆς ἥβης ἀψάμενος, ἀλλ᾿ ἔτι παιδοκόμων καὶ τιθευτρίας δεόμενος, ἐνῶ στὴ δημοτικὴ ἀπόδοση τοῦ κειμένου του, σ. 291, ἀναγράφεται: τοῦ δωδεκάτου χρόνου... βαϊούλου καὶ βυζαστρίας (δεόμενος)· ὁ Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid. τ. I, σ. 1066, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 412, σημειώνει: au fil qui n'avoit mie encore treiz anz. Οἱ δυὸ αὐτὲς μαρτυρίες δείχνουν πὼς ὁ ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155, κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, στὶς 24.IX.1180, ἦταν 12 χρονῶ (δὲν ἦταν ἀκόμη 13 χρονῶ λέει ὁ Guillaume de Tyr), καὶ αὐτὴ τὴ χρονολογία υἱοθετεῖ ὁ G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 418: Alexis II, âgé de douze ans, ποὺ σημαίνει πὼς ὁ ᾿Αλέξιος (β΄) γεννήθηκε στὶς 14.IX.1168· καὶ ὁ J.L. van Lieten, Alexios II Komnenos, BLS1(1972), σ. 49-50, τὸν φέρνει πὼς γεννήθηκε τὸ 1168, ἐνῶ θέτει κάτω ἀπὸ ἐρώτηση τὸ ἔτος 1169. Πρὸς τὸ ἔτος 1168 συμφωνεῖ καὶ ἡ ἄλλη βεβαίωση τοῦ Χωνιάτη, σ. 356: Καὶ οὕτω μὲν ἐξ ἀνθρώπων ὁ βασιλεὺς ᾿Αλέξιος (β΄) ἐγεγένητο, ζήσας τὸν μὲν ἅπαντα χρόνον ἔτη μὴ ἀκραιφνῶς πεντεκαίδεκα, τρία δὲ ἐκ τούτων ἄρξας.

῞Οταν ἡ Μαρία τῆς ᾿Αντιόχειας πλησίαζε γιὰ νὰ γεννήση «ευτρεπιστηκε τὸ οἴκημα τῆς Π ο ρ φ ύ ρ α ς καὶ ἡ δ έ σ π ο ι ν α μεταφέρθηκε σ᾿ αὐτὸ ὁ βασιλέας βρισκόταν στὸ πλευρό της καὶ τὴν παρηγοροῦσε, κι ὅσο μποροῦσε ἀνακούφιζε τοὺς πόνους της. ᾿Αλλὰ πιὸ πολὺ ἔστρεφε τὰ βλέμματά του πρὸς τοὺς οὐρανούς, μὲ ἀγωνία μελετώντας τὴν πορεία τῶν ἀστεριῶν σὲ συνδυασμὸ πρὸς τὴν ὥρα ποὺ ἔμελλε τὸ παιδὶ νὰ γεννηθῆ. Καὶ καθὼς γεννήθηκε τὸ παιδὶ καὶ ἦταν ἀγόρι, καὶ οἱ ἀστρολόγοι προέλεγαν πὼς θὰ ἦταν ευτυχισμένο καὶ μονογενὲς καὶ πὼς θὰ γινόταν διάδοχος τῆς πατρικῆς ἐξουσίας, ὁ βασιλέας εὐχαριστοῦσε τὸ Θεὸ καὶ ἦταν γεμάτος χαρὰ καὶ ἐνθουσιασμό»[4].

Καὶ ἀμέσως ὑψώθηκε στὸ παλάτι τὸ ἐρυθρὸ αὐτοκρατορικὸ πέδιλο γιὰ νὰ ἐξαγγείλη στὸ λαὸ πὼς ἡ Αὐτοκρατορία ἀπόχτησε διάδοχο.

Τὸ ὄνομα ᾿Α λ έ ξ ι ο ς τοῦ δόθηκε τὴν πέμπτη μέρα τῆς γέννησής του, σύμφωνα μὲ τὴν παλιὰ συνήθεια[6], τὴν ὁποία ὁ Χωνιάτης ὀνομάζει «γενέθλιο καὶ ὀνομαστήριο τοῦ παιδιοῦ μέρα»[7], καὶ σ᾿ αὐτὴ ὁ βασιλέας, ἀκολουθώντας τὴν παράδοση, κάλεσε σὲ τραπέζι στὸ παλάτι τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ εἶχαν στολιστεῖ μὲ κλαδιὰ ἐλιᾶς[8].

«Καὶ τὸ ὄνομα ᾿Α λ έ ξ ι ο ς ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸ ἔδωσε στὸ γιό του, ὄχι ἁπλὰ διαλέγοντας αὐτὴ τὴν ὀνομασία ἢ τιμώντας τὸ γεννήτορα τοῦ πατέρα του, τὸν ᾿Αλέξιο (α΄) Κ. 15, μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, ἀλλὰ εἰσακούοντας τὶς προρρήσεις τῶν ἀστρολόγων, ποὺ σὲ ἐρώτησή του μέχρι πόσο θὰ παραταθῆ ἡ δυναστεία τοῦ ᾿Αλέξιου (α΄), τοῦ δόθηκε ὡς ἀπάντηση τὸ π ρ ο α γ ό ρ ε υ μ α Α ἷ μ α, ποὺ ἂν ξεχωρίση κανεὶς ἕνα-ἕνα τὰ γράμματα τοῦ προαγορεύματος δ ι α π ι σ τ ώ ν ε ι πὼς διὰ τοῦ Α καθαρὰ ὑποδεικνυόταν ὁ ᾿Αλέξιος (α΄) Κ. 15, διὰ τοῦ Ι ὁ ᾿Ιωάννης (β΄) Κ. 34, διὰ τοῦ Μ ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ διὰ τοῦ Α ἐκεῖνος ποὺ ἀπ᾿ αὐτὸν τὸν τελευταῖο θὰ παραλάμβανε τὴ βασιλικὴ ἐξουσία»[9].

῾Ο Μανουὴλ (α΄) νόμισε πὼς δίνοντας τὸ ὄνομα ᾿Αλέξιος στὸ γιό του ἐξασφάλιζε τὴ συνέχεια τῆς ἔνδοξης δυναστείας στὸ πρόσωπό του, ἀλλὰ ἡ κλωθὼ τῆς ζωῆς, λὲς καὶ ἀπ᾿ τὰ νήματα τῆς ἀστρολογίας σὰν νὰ κατευθυνόταν, θέλησε δυὸ τ ύ ρ α ν ν ο ι νὰ τὸν διαδεχτοῦν στὴν οὐσιαστικὴ διαχείριση τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 καὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 –καὶ τῶν δυὸ τὰ ὀνόματα ἀρχίζουν ἀπὸ Α– καὶ ὁ γιός του ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155, «σὰν ἕνας ἥλιος ἀπὸ σύννεφα σκοτεινιασμένος», πιὸ πολὺ νὰ δείχνη, κατὰ τὸ μικρὸ διάστημα τῆς βασιλείας του, πὼς «βασιλευόταν παρὰ πὼς βασίλευε»[10].

4. Χωνιάτης, σ. 219-20, βλ. καὶ τὸ δημοτικό του κειμενο, σ. 219.
5. Μιχαὴλ ᾿Ιταλικός, Λόγος βασιλικὸς εἰς Μανουὴλ Κ., εκδ. P. Gautier, Michel Italikos, Lettres et discours, σ. 279: καὶ εὐθὺς τὸ βασιλικὸν ἐν τοῖς δήμοις ἀπηώρητο πέδιλον, ᾧ τοὺς ἄρρενας τόκους τῆς βασιλείας ἡ πόλις ἐνσημαινόμεθα.
6. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 153, ὑ. 4.
7. Χωνιάτης, σ. 220.
8. Χωνιάτης, σ. 220. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Δ΄ (1951), σ. 41.
9. Χωνιάτης, σ. 220. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 60-61.
10. Χωνιάτης, σ. 356.

'Ο νεογέννητος, ὁ 'Αλέξιος, ἦταν ἕνα πλάσμα χαριτωμένο· σύγχρονός του ἱστορικὸς μᾶς λέει πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἀπόχτησε ἕνα γιό, ποὺ ἦταν «ἀνάγλυφο τῶν Χαρίτων καὶ λουλούδι τῆς φύσης»[11].

'Η βάφτισή του θὰ ἔγινε κατὰ τὴν τεσσαρακοστὴ μέρα τῆς γέννησής του[12].

Καθὼς ὁ μικρὸς 'Αλέξιος Κ. 155 μεγάλωνε καὶ πρόκοβε[13], ὁ αὐτοκράτορας λίγο πρὶν τὶς 4 τοῦ Μάρτη τοῦ 1171 τὸν ἀνάδειξε σὲ βασιλέα[14], καὶ στὸ ναὸ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν, οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματοῦχοι τῆς Μοναρχίας ὑποχρεώθηκαν μὲ ὅρκο νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν ὡς διάδοχο τῆς βασιλείας, κι ἔτσι ὅλοι οἱ πιὸ πάνω λύθηκαν ἀπ' τὸν ὅρκο πίστης καὶ ἀναγνώρισης ποὺ προηγουμένως, τὸ 1165, εἶχαν δώσει στὴν πρεσβύτερη κόρη τοῦ αὐτοκράτορα, τὴ Μαρία Κ. 153, καὶ στὸ μνηστῆρα της, τὸν ἐξ Οὐγγαρίας Βελᾶν-'Αλέξιον[15].

'Επίσης ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠολης Μιχαὴλ (γ΄) ὁ (ἀνεψιὸς) τοῦ (μητροπολίτου) 'Αγχιάλου (1172-1178) καὶ ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος, στὶς 24 τοῦ Μάρτη τοῦ 1171, ἀνάλαβαν ρητὲς ὑποχρεώσεις γιὰ τὴν πιστὴ τήρηση καὶ ἐκτέλεση τῶν διατάξεων τοῦ αὐτοκράτορα σὲ ὅ,τι ἀφοροῦσε τὴν αὐτοκρατορικὴ διαδοχή[16].

Στὸ πατριαρχικὸ καὶ συνοδικὸ ἔγγραφο ξεκαθαρίζεται πὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ μόνο μετὰ τὸ θάνατό του θὰ πάρη τὴ θέση του ὁ περιφανέστατος πορφυρογέννητος καὶ βασιλεῦς κὺρ 'Αλέξιος, ἀφοῦ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτωρ βασιλεύς[17].

Κατὰ τὴ στέψη τοῦ 'Αλέξιου Κ. 155 ὡς βασιλέα, ὁ πρωτεξάδελφός του πρωτοσέβαστος καὶ πρωτοβεστιάριος 'Ιωάννης Κ. 128 τοῦ πρόσφερε ἕνα πολύτιμο στέμμα, κατάστιχτο ἀπὸ μαργαριτάρια καὶ πολύτιμα

11. Κίνναμος, σ. 257: καὶ τεκνοῖ παῖδα βασιλεύς, γλύμμα Χαρίτων, φύσεως ἄνθος.
12. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 153, ὑ. 5.
13. Χωνιάτης, σ. 220.
14. Συνοδικὸς τόμος τοῦ ΚΠόλεως Μιχαὴλ τοῦ τοῦ 'Αγχιάλου, ἔκδ. A. Pavlov, VV2(1895), σ. 391-94, καὶ ἔκδ. 'Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ4(1897), σ. 109-13· 'Ανώνυμος χρονικογράφος εἰς Ψευδοκωδινοῦ, Χρονογραφίαν, σ. 159: ἐστέφθη δὲ παρ' αὐτοῦ (τοῦ Μανουὴλ α΄) ὁ τοιοῦτος (ὁ 'Αλέξιος β΄) εἰς βασιλέα κατὰ ἰνδ. ε΄ τοῦ ςχη΄ ἔτους (ἤτοι ἀπὸ 1ης Σεπτέμβρη 1171 μέχρι 31ης Αὐγούστου 1172)· ἀλλ' αὐτὴ ἡ χρονολογία δὲ συμφωνεῖ μὲ τὸ Συνοδικὸ τόμο, ποὺ ἀπ' τὴ φρασιολογία του βγαίνει χωρὶς ἀμφιβολία πὼς ὁ 'Αλέξιος (β΄) εἶχε ἤδη στεφτῆ βασιλέας ἀπ' τὸ Μάρτη τοῦ 1171). Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 212: dès le 4 mars 1171, fut associé à l'empire. J.L. van Lieten, Alexios II, Komnenos, BLS1(1972), σ. 49· Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 161-62· S. De Jongh, σ. 69· F. Dölger, BZ46 (1953), σ. 233.
15. Χωνιάτης, σ. 220-21. Πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 161-62.
16. Συνοδικὸς τόμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Pavlov, σ. 391-94, καὶ ἔκδ. 'Α. Παπαδοπούλου Κεραμέως, σ. 109-13. Πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 161-62· N.G.Svoronos, Le serment de fidélité à l'empereur byzantin, REB9 (1951), σ. 114-15.
17. Συνοδικὸς τόμος, ἔνθ' ἀνωτ., ἔκδ. Pavlov, σ. 392. Πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 162 καὶ ὑ. 3.

πετράδια[18].

Καθὼς σὲ ὅλη του τὴ ζωή, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό, ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 εἶχε εὐνοήσει τοὺς Λατίνους[18α], ἀπ' αὐτοὺς πῆρε καὶ τὶς δυὸ γυναῖκες του, τὴν Εἰρήνη τὴν ἐξ 'Αλαμανῶν καὶ τὴ Μαρία τῆς 'Αντιόχειας, καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς φρόντιζε νὰ βρῆ καὶ τὴ νύφη, ποὺ θὰ ἔδινε στὸ γιὸ καὶ διάδοχό του 'Αλέξιο (β΄) Κ. 155.

Πασχίζοντας, ἔπειτα, νὰ βρῆ ὅπου μποροῦσε ὑποστήριξη στὸν ἀγώνα του ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Ι τοῦ Κοκκινοπώγωνα (1152-1190), ἀναζητοῦσε προσεχτικὰ τρόπους νὰ πλησιάση τὸ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκον VII τὸν Νέον (1137-1180).

'Εξάλλου, αὐτὴ τὴν ἰδέα τὴν εἶχε ἐμπνεύσει στὸν αὐτοκράτορα ἀπ' τὸ 1171 ἢ 1172 ὁ φίλος του πάπας Ρώμης 'Αλέξανδρος III (1159-1181), δείχνοντας τὴ χρησιμότητα τῆς γαλλοβυζαντινῆς συμμαχίας καὶ συμβουλεύοντας τὸ Λουδοβίκο VII νὰ ἑνώση μὲ ἕνα γάμο τὸν οἶκο τῶν Καπετιδῶν τῆς Γαλλίας μὲ τὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν τοῦ Βυζαντίου[18β].

Μέσα σ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις ὁ Μανουὴλ (α΄) βρῆκε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ πραγματοποιήση τὶς προθέσεις του:

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1178 ὁ κόμης τῆς Φλάνδρας Φίλιππος τῆς 'Αλσατίας (1157-1191), ἐπιστρέφοντας ἀπ' τὴν Παλαιστίνη, σταμάτησε στὴν ΚΠολη[19]. 'Ο βασιλέας, ὅπως συνήθιζε, τὸν δέχτηκε μὲ ἀληθινὴ μεγαλοπρέπεια καὶ ἀνάμεσα στὶς ἄλλες συζητήσεις μὲ τὸν κόμητα, τοῦ μίλησε γιὰ τὸ σχέδιό του.

Τὸ χρονικὸ τοῦ Ernoul ἀναφέρει:

«'Ο αὐτοκράτορας τὸν ρώτησε, ἂν ὁ βασιλέας Λουδοβίκος τῆς Γαλλίας εἶχε καμιὰ κόρη γιὰ γάμο, καὶ ὁ κόμητας ἀποκρίθηκε πὼς εἶχε μιὰ ποὺ ἦταν πολὺ μικρὴ καὶ ἄγουρη. Τότε κι ὁ αὐτοκράτορας τοῦ εἶπε πὼς κι αὐτὸς εἶχε ἕνα γιὸ ποὺ ἦταν μικρός, καὶ πὼς ἂν ὁ βασιλέας ἤθελε νὰ τοῦ στείλη τὴν κόρη του, θὰ φοροῦσε κι αὐτὴ στὸ κεφάλι της τὸ στέμμα, καθὼς τὸ ἀγοράκι θὰ γινόταν αὐτοκράτορας κι αὐτὴ αὐτοκρατόρισσα. Ἔτσι μίλησε ὁ αὐτοκράτορας καὶ παρακάλεσε τὸν κόμητα νὰ φέρη τὸ μήνυμα στὸ βασιλέα, γιατὶ ποτὲ

18. 'Ανώνυμος, Εἰς τὸ στέμμα τοῦ κυροῦ 'Αλεξίου (β΄) δωρηθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ πρωτοσεβαστοῦ ('Ιωάννη Κ. 128), ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 125-26, ἀριθ. 108. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν 'Ιωάννη Κ. 128, ὑ. 57α, ὅπου καὶ ἀπόδοση τοῦ στιχουργήματος στὴ δημοτική.
18α. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 753,786,846,981-82,1024,1079-80,1084· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 134-35,164,219,343-45,379-80,423-24,428· Robert de Clary, La prise de Constantinople, ἔκδ. Ch. Hopf, Chroniques, σ. 14· Walter Map, De nugis curialium, ἔκδ. Montague Rhodes James, Anecdota Oxoniensia: Texts, Documents and Extracts Chiely from Manuscrifts in the Bodleian and Other Oxford Libraries, Medieval and Modern Series, Part XIV, Oxford 1914, σ. 85-87. Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 447 καὶ ὑ. 103β.
18β. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 192, ἑλλην. μετάφρ., σ. 550.
19. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1048· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 399· Sigebert de Gembloux, Continuatio Aquic., σ. 417.

δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βρῆ γιὰ νὰ τοῦ στείλη πιὸ εὐγενικὸ καὶ πιὸ κατάλληλο ἄνθρωπο· καὶ συμπλήρωσε πὼς μαζί του θὰ ἔστελνε καὶ τοὺς πιὸ τιμημένους καὶ πιὸ σπουδαίους ἄντρες τῆς αὐλῆς του γιὰ νὰ φέρουν τὴ μικρὴ κόρη στὸ Βυζάντιο, ἂν ὁ βασιλέας ἤθελε νὰ τοῦ τὴν ἐμπιστευτῆ. Ὁ κόμητας σ᾿ αὐτὰ ἀποκρίθηκε πὼς μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση θὰ πήγαινε τὸ μήνυμα καὶ πὼς εἶχε τὴ γνώμη ὅτι θὰ εἶχε ἐπιτυχία. Ὁ αὐτοκράτορας ἑτοίμασε τότε τοὺς ἀπεσταλμένους του, τὸν ἀνεψιό του π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Κ. 132, τὸ δοῦκα Ἀλέξιο Raynieri Strambo ἀπ᾿ τὴν Πίζα καὶ τὸν Balduino Guercio ἀπ᾿ τὴ Γένοβα, τοὺς φόρτωσε μὲ χρυσάφι καὶ ἀσήμι γιὰ νὰ ἔχουν νὰ ξοδεύουν ἀνοιχτόχερα καὶ τοὺς ἔστειλε στὴ Γαλλία μαζὶ μὲ τὸν κόμητα. Κι ὅταν ἔφτασαν στὸ Παρίσι, ὁ κόμητας πῆγε στὸ βασιλέα καὶ τοῦ διαβίβασε τὸ μήνυμα τοῦ αὐτοκράτορα. Ὁ βασιλέας πολὺ εὐχαριστήθηκε καὶ χάρηκε ἀπ᾿ τὸ μήνυμα ποὺ ἔλαβε καὶ εἶδε πὼς καλύτερα δὲν θὰ μποροῦσε νὰ παντρέψη τὴν κόρη του. Τὴν ἑτοίμασε λοιπὸν πολὺ ἀρχοντικὰ καὶ πολὺ πλούσια –μιὰ καὶ ἦταν κόρη ἑνὸς τόσο μεγάλου καὶ σπουδαίου ἀνθρώπου, ὅπως ἦταν ὁ βασιλέας τῆς Γαλλίας– καὶ τὴν παράδωσε στοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀπεσταλμένους, κι αὐτοὶ τὴν πῆραν –κι ἀφοῦ πέρασαν ἀπὸ πόλεις τῆς Ἰταλίας– τὴν πῆγαν στὴν ΚΠολη στὸν αὐτοκράτορα»[20].

Οἱ βυζαντινοὶ ἀπεσταλμένοι εἶχαν τὴν πρόσθετη ἐντολὴ νὰ παντρέψουν τὴν Εὐδοκία Κ. 143, κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78 (ἢ τοῦ Ἰωάννη Κ. 128) μὲ τὸ δοῦκα τῆς Προβηγκίας Ramón Berengar, ἀλλὰ κάτω ἀπ᾿ τὴν ἀντίδραση τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Ι τοῦ Κοκκινοπώγωνα, τὴν πάντρεψαν, κατὰ ὑπόδειξη τῆς ἀραγωνικῆς αὐλῆς, μὲ τὸν ἡγεμονίσκο τοῦ Montpellier Γουλιέλμο VIII[20α].

Ἀλλὰ ἂς γυρίσωμε «στὴ μικρὴ καὶ ἄγουρη» παιδούλα τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας· αὐτὴ τὴν ἔλεγαν Ἀγνὴ καὶ ἦταν ἡ δεύτερη κόρη τοῦ Λουδοβίκου VII καὶ τῆς τρίτης γυναίκας του Adèle ἢ Alix de Champagne (†1206), κατὰ συνέπεια ἡ πιὸ μικρὴ ἀμφιθαλὴς ἀδελφὴ τοῦ Φιλίππου II Αὐγούστου (γένν. 1165, βασιλεία 1180-1223). Ὅταν ἡ Ἀγνὴ ἄφησε τὸ Παρίσι (Πάσχα τοῦ 1179) γιὰ νὰ πάη στὴν ΚΠολη, ἦταν μόλις ὀχτὼ χρονῶ[21].

Ἡ δημοκρατία τῆς Γένουας γιὰ νὰ εὐχαριστήση τὸ Μανουὴλ (α´) ἔθεσε

20. Chronique d'Ernoul et de Bernard le Trésorier, ἔκδ. L. de Mas-Latrie, publiée dans la collection de la Société de l'histoire de France, 1871· Aubri de Trois-Fontaines, MGH. SS., τ. XXIII, σ. 848· Bernardo Maragone, ἔκδ. Michele Lupo Gentile, RIS², VI, Part 2, Annales Pisani, Bologna n.d. 1936, σ. 68-9, ὅπου καὶ βρίσκομε τὰ ὀνόματα τῶν αὐτοκρατορικῶν ἀπεσταλμένων· ὁ Ἀλέξιος Κ. 132 προβάλλει στὰ «χρονικὰ τῆς Πίζας» κάτω ἀπ᾿ τὸ ὄνομα «Comunianus», βλ. προσωπογραφίες Ἀλέξιου Κ. 132, ὑ. 37α καὶ 37β, καὶ Εὐδοκίας Κ. 143, ὑ. 10.

20α. Βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 143, ὑ. 10, 21 καὶ 22.

21. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1066-1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 412: donna la fille le roi Looys de France qui avoit non Agnés, et n'avoit mie plus de VIII anz. Γιὰ τὴν Adèle ἢ Alix τῆς Καμπανίας, βλ. προσωπογραφίαν Εὐδοκίας Κ. 143, ὑ. 25.

στὴ διάθεση τῆς μικρῆς πριγκίπισσας δικά της πλοῖα, τὰ ὁποῖα μὲ τὴ βυζαντινὴ συνοδεία της τὴ μετάφεραν στὴν πόλη τῶν βασιλέων, ἐνῶ μέχρι τὴ Γένουα καὶ τὴν Πίζα τῆς Ἰταλίας τοὺς συνόδευσε καὶ ὁ ἡγεμονίσκος τοῦ Montpellier Guillaume VIII καὶ ἡ γυναίκα του Εὐδοκία Κ. 143, ποὺ μόλις εἶχαν παντρευτῆ καὶ ποὺ διέθεσαν κι αὐτοὶ τέσσερα καράβια[22].

Σ᾿ ἕνα ἀπ᾿ τοὺς λόγους του ὁ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος μᾶς περιγράφει τὸν ἐνθουσιασμὸ τοῦ λαοῦ τῆς ΚΠολης, ποὺ μαζεύτηκε στὶς ὄχθες τοῦ Βοσπόρου γιὰ νὰ παρακολουθήση τὴν ἀποβίβαση τῆς μικρῆς νύφης, «τῆς χαριτωμένης αὐτῆς ὕπαρξης ποὺ καταγόταν ἀπ᾿ τὴν ἔνδοξη γενιὰ τῶν Καπετιδῶν»[23].

Τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ μικρὴ Ἀγνὴ ἔφτανε στὴν αὐτοκρατορικὴ πόλη, ἡ βασιλεία τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 πλησίαζε στὴ δύση της. Παρὰ τὴ θλίψη ποὺ ὁ αὐτοκράτορας δοκίμασε κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀπ᾿ τὴ μάχη ἐκείνη τοῦ Μυριοκέφαλου (1176), διατηροῦσε τὴν ὡραία του αὐτοπεποίθηση, καὶ ἡ αὐλὴ εἶχε τὴ συνηθισμένη της κομψότητα καὶ μεγαλοπρέπεια.

Τοὺς ἀρραβῶνες τῆς κόρης τοῦ Λουδοβίκου VII μὲ τὸ διάδοχο τοῦ θρόνου τῶν Καισάρων, ποὺ ἔγιναν στὴν αἴθουσα τοῦ Τρούλλου τοῦ μεγάλου ἱεροῦ παλατιοῦ, στὶς 2 τοῦ Μάρτη τοῦ 1180, εὐλόγησε ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠολης Θεοδόσιος, καὶ ὁ μικρὸς βασιλέας Ἀλέξιος (β´) ἔβαλε στὸ κεφάλι τῆς μνηστῆς του τὸ βασιλικὸ στέμμα, καὶ ἡ Ἀγνὴ κατὰ τὴν προσχώρησή της στὴν

22. Bern. Maragone, Annales Pisani, καὶ ὁ Συνεχιστής του, ὁ γιός του Salem, σ. 68-9· Otoboni, Annales ad a. 1179, MGH. SS., τ. XVIII, σ. 99.

23. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Λόγος ἐοικὼς ἐπιβατηρίῳ ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τῇ ἐκ Φραγκίας ἐλεύσει τῆς βασιλικῆς νύμφης εἰς τὴν Μεγαλόπολιν, ἔκδ. W. Regel-N. Novosadsky, Fontes rerum byzantinarum, τ. I¹, Petropoli, σ. 85 κεξ.

23α. Ἀνώνυμος χρονικογράφος εἰς Ψευδοκωδινοῦ, Χρονογραφίαν, σ. 159· Chronica Byzantina Breviora, Die Byzant. Kleinchroniken, 1.Teil, ἔκδ. P. Schreiner, Wien 1975, Chronic 14, ἀριθ. 84, σ. 147: (1180 Ind. 13 März, Senntag) κατὰ δὲ τὴν ιγ´ ἰνδικτιῶνα, τοῦ ἔτους ςχπη´, μηνὶ μαρτίῳ β´, ἡμέρᾳ κυριακῇ, συνέζευξε τὸν κῦρ Ἀλέξιον, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, γυναικὶ τῇ κυρᾷ Ἄννῃ, τῇ θυγατρὶ τοῦ εὐγενεστάτου ρηγὸς Φραγγίας, μόνον ἀρραβῶνα εὐχῆς τούτοις δοθείσης παρὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Θεοδοσίου τοῦ Ἀντιοχέως· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1066-1067· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II. σ. 412· Robert d'Auxerre, Chronique, MGH.SS., τ. XXVI, σ. 242· Robert de Torigny, Abbot of Mont St. Michel, Chronica Richard Howlett, ed. in Chronicles of the reigns of Stefen, Henry II and Richard I, vol. IV, Rolls Series, London 1889, σ. 279 καὶ 285· Robert de Clary, ἔκδ. Ch. Hopf, Chroniques, σ. 14, ποὺ κάνει τὸ λάθος καὶ λέει πὼς ὁ Μανουὴλ (α´) τὴ ζήτησε γιὰ τὸ γιό του ἀπ᾿ τὸν ἀδελφό της Φίλιππο II, ἐνῶ τὴ ζήτησε ἀπ᾿ τὸν πατέρα της. Τὴ χρονολογία τῆς 2ας.III.1180 μᾶς δίνουν ὁ Ἀνώνυμος χρονικογράφος (=Ψευδοκωδινὸς) καὶ τὸ chronik 14, ἔνθ᾿ ἀνωτ.· τὴν πληροφορία γιὰ τὴν εὐλογία ἀπ᾿ τὸν πατριάρχη ὁ Guillaume de Tyr καὶ τὸ Chronik 14· ὁ Guillaume μᾶς δίνει καὶ τὸν τόπο τέλεσης τοῦ ἀρραβῶνα στὴν αἴθουσα τοῦ Τρούλλου, ποὺ κάνει τὸ λάθος καὶ λέει πὼς ἐκεῖ συνῆλθε ἡ ἐπὶ Κωνσταντίνου (δ´) οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἀντὶ νὰ πῆ ἡ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ (β´) τοῦ Ρινότμητου, τὸ 692. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 235,553,605 καὶ ὑ. 5, καὶ ὑ. 1 τῆς σ. 606 ὅπου ἐκ παραδρομῆς ἔθεσε ὡς πηγὴ τὸν Guillaume de Tyr ἀντὶ νὰ τὸν θέση στὴν ὑ. 5 τῆς σ. 605· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1531· F. Cognasso, Partiti politici, σ. 218.

Ὀ ρ θ ο δ ο ξ ί α πῆρε τὸ ὄνομα Ἄννα[24a].

Καθὼς ὁ μικρὸς Ἀλέξιος Κ. 155 ἦταν μόλις δεκάμισι χρονῶ (ἂν γεννήθηκε στὶς 14.IX.1169) ἢ ἐνδεκάμισι χρονῶ (ἂν γεννήθηκε στὶς 14.IX.1168) καὶ ἡ Ἄννα (πρώην Ἀγνὴ) ἐννέα χρονῶ, «ἀνάβαλαν γιὰ ἀργότερα τὸ γάμο»[24].

Οἱ ἀρραβῶνες τοῦ Ἀλέξιου Κ. 155 καὶ τῆς Ἄννας τῆς Γαλλίας, καθὼς καὶ λίγο προηγουμένως, τὸ Φλεβάρη (τοῦ 1180), οἱ γάμοι τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας Κ. 153 μὲ τὸν Ἰωάννη τοῦ Montferrat, πανηγυρίστηκαν στὴν ΚΠολη μὲ συμμετοχὴ τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ λαοῦ καὶ μὲ περίλαμπρες γιορτὲς καὶ ἐπιδείξεις καὶ παιχνίδια καὶ θεάματα στὸν Ἱππόδρομο[25].

Κατὰ τὴν τέλεση τῶν ἀρραβώνων τοῦ γιοῦ του ἤδη ὁ αὐτοκράτορας εἶχε αἰσθανθῆ τὶς πρῶτες ἐνοχλήσεις τῆς ἀρρώστιας ποὺ τὸν ἔστειλε στὸν τάφο[26], στὶς 24 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1180[27].

Μετὰ τὸ θάνατό του ὁ γιός του Ἀλέξιος (β΄) Κ. 155 μέχρι τότε ἁπλὸς β α σ ι λ έ α ς ἀναγορεύτηκε α ὐ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς, κάτω ἀπὸ τὴν ἐ π ι τ ρ ο-π ε ί α τῆς μητέρας του Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας[28], ποὺ ἔγινε μοναχὴ μὲ τὸ

24. Ch. Diehl, Fig. Byz., τ. II, σ. 164: Comme le jeune Alexis avait onze ans seulement (αὐτὴ ἡ ἡλικία δὲν εἶναι ἡ ἀκριβής), le mariage fut remis à plus tard. Ἡ γνώμη αὐτὴ τοῦ Diehl εἶναι ἡ σωστή, πὼς τελέστηκε ἀρραβώνας καὶ ὄχι γάμος, πρβλ. καὶ Winfr. Hecht, letzten Komnenenkaiser, σ. 22: welche die Braut des Threnfolgers Alexios. Παραδόξως στοὺς νεώτερους ἱστορικοὺς ἐπικράτησε ἡ ἄποψη πὼς τελέστηκε γάμος, βλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 553 καὶ 605· S. De Jongh, σ. 69-70· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 5· Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Δ΄ (1951), σ. 128. Ἀντιθέτως ἄλλοι ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές, ὅπως ὁ Diehl, ὁμιλοῦν γιὰ ἀρραβώνα· Κ. Ἄμαντος, Ἱστορία, τ. Β΄, σ. 363· J.L. van Lieten, Alexios II. Komnenos, BLS1 (1972), σ. 49. Ὅσο γιὰ τὶς πηγές, αὐτὲς μιλοῦν γιὰ ἀρραβώνα καὶ ὄχι γιὰ γάμο· ὅπως εἴδαμε τὸ Chronik 14, βλ. τὴν προηγούμενη ὑ. 23α, καθαρὰ μᾶς λέει πὼς «ἀπ᾽ τὸν πατριάρχη δόθηκε εὐχὴ ἀρραβώνα»· ὁ Χωνιάτης, σ. 357, ὀνομάζει «τὴν Ἄννα μνηστὴ τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου (β΄)»· ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 412, ἐπίσης τὴν ὀνομάζει μ ν η-σ τ ή ν, ἀλλὰ τὴ φέρνει, μὲ κάποια ὅμως διάθεση σαρκασμοῦ, νὰ κοιμᾶται μαζὶ μὲ τὸν Ἀλέξιο (β΄) Κ. 155: Ἀποικίσας δὲ (ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87) οὕτω τὸν ἄνδρα Ἀλέξιον (β΄), εἰσοικίζεται τὴν αὐτῷ μνηστήν, ᾧ καὶ ἐκείνου κακοῦ, νεάνιδα θυγατέρα τοῦ τῆς Φραγγίας ρηγός, ὀκνοῦσαν μέν, ὡς περιᾴδεται, τὴν συναφήν. Ἤδη γὰρ καὶ φρενῶν ὑπεπίμπλατο καὶ πεπειραμένη δὲ ἄλλως λειότητος ἐραστοῦ τὸν τραχὺν ἀπέστεργε. Καί ποτε, φασί, καθ᾽ ὕπνους φαντασαμένη, τὸν νεανίαν καὶ «ὦ Ἀλέξιε» ἀνακράξασα, οἷα ἔπαθεν οἶδεν αὐτή.

25. Βλ. προσωπογραφίαν Μαρίας Κ. 153, ὑ. 57.

26. Χωνιάτης, σ. 286: Κατήρξατο μὲν οὖν τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς νόσου πρὸ τοῦ Μαρτίου μηνός, τῆς ἐνισταμένης τότε ιγ΄ ἰνδικτιῶνος,

27. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 461-63, ὑ. 163 καὶ 164.

28. Ἀνώνυμος χρονικογράφος εἰς Ψευδοκωδινοῦ, Χρονογραφίαν, σ. 159-60: κατὰ δὲ τὴν κδ΄ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς τῆς ιδ΄ ἰνδικτιῶνος τοῦ ςχπθ΄ ἔτους, ὥρᾳ α΄ τῆς ἡμέρας, καθ᾽ ἣν ὁ ἀείμνηστος πατὴρ αὐτοῦ τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἠλλάξατο τὴν οὐράνιον, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ καὶ ἐβασίλευσεν εὐσεβῶς σὺν τῇ μητρὶ αὐτοῦ τῇ δεσποίνῃ τῇ κυρᾷ Μαρίᾳ... Chr. Byz. Brev., Kleinchroniken, 1.Teil, ἔκδ. P. Schreiner, Chronik 14, ἀριθ. 85, σ. 147.

ὄνομα Ξένη[29], σύμφωνα μὲ τὸ Συνοδικὸ τόμο τῆς 24ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1171[30].

Τὴν αὐτοκρατορικὴ ἰδιότητα τοῦ Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155 συμμερίστηκε καὶ ἡ μνηστή του Ἄννα τῆς Γαλλίας[31].

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀντιβασιλείας τῆς Μαρίας-Ξένης δὲν ἔχομε πολλὲς προσωπικὲς γιὰ τὸν Ἀλέξιο (β΄) Κ. 155 πληροφορίες.

Ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης στὸν «ἐπιτάφιο λόγο» του γιὰ τὸ Μανουὴλ (α΄), εὔχεται «ὁ καλὸς λεοντιδῆς βασιλέας νὰ κρατηθῆ στὰ νύχια του καὶ νὰ λάβη ἐμπειρία γιὰ νὰ μπορέση μὲ ἔντονη δραστηριότητα νὰ ἀντιμετωπίση τοὺς ἐχτροὺς ποὺ κινοῦνται κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας· γιατὶ προηγουμένως

29. Ἀνώνυμος χρονικογράφος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 160: τῇ διὰ τοῦ θείου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Ξένῃ μετονομασθείσῃ, Chronik 14, ἀριθ. 85, σ. 147· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 18, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 380· ὁ ἴδιος, Ἐπιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α΄), ἔκδ. Th. Tafel, σ. 199: εἰ καὶ νῦν ὑπὸ νέφει σκιάζεται, εἴ τι καὶ νέφος εἰπεῖν θαρρητέον τὸ τοιοῦτον μέλαν, Χωνιάτης, σ. 331 κεξ.· Βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 531, ὑ. 177. Εἶναι λάθος τοῦ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 14, ποὺ λέει πὼς ἡ «Marie, called Xena by the Byzantines». Ξένη ἦταν τὸ μοναχικό της ὄνομα, στὸ Βυζάντιο πῆρε τὸ ὄνομα Μαρία, ἐνῶ προηγουμένως στὴν Ἀντιόχεια λεγόταν Μαργαρίτα-Κωνσταντία, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 459, ὑ. 151.

30. Συνοδικὸς τόμος τοῦ ΚΠόλεως Μιχαὴλ τοῦ τοῦ Ἀγχιάλου, ἔκδ. A. Pavlov, VV2 (1895), σ. 391-94, καὶ ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ4 (1897), σ. 109-13. Πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἀντιβασιλεία, σ. 80. Ὁ Χωνιάτης, σ. 286, λέει πὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καθόλου καλὰ δὲ ρύθμισε τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς καὶ κώφευσε στὶς ὑποδείξεις τοῦ πατριάρχη ΚΠόλεως Θεοδόσιου νὰ ὁρίση κατάλληλο πρόσωπο γιὰ νὰ συμπαρασταθῆ στὸ ἀνήλικο γιό του μετὰ τὸ θάνατό του· ὁ ἴδιος, σ. 329-30 ὅμως, ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς στὸν πατριάρχη Θεοδόσιο «ἀνατέθηκε ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ (α΄) ἡ ἀνατροφὴ τοῦ γιοῦ του καὶ ἡ διακυβέρνηση τοῦ Κράτους στὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του». Κατὰ τὴν Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἀντιβασιλεία, σ. 78, ὑ. 2, ὁ Χωνιάτης ἐδῶ «ἐκφράζει τὴν ἴδια ἀντίληψη» πρὸς ὅσες ὑποχρεώσεις εἶχαν ἀναλάβει ὁ ἑκάστοτε πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολίτες διὰ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου (ἔκδ. Pavlov, σ. 393, ἔκδ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, σ. 112), διακηρύσσοντας ὁ καθεὶς ἀπ᾽ αὐτούς: «Σπουδάζω δὲ ἐπὶ πᾶσι παντοίως εἰς τὰ συμφέροντα τῇ τιμῇ τοῦ περιποθήτου σου υἱοῦ καὶ τῆς Ρωμανίας, κατὰ τὸν ἔγγραφον ἢ ἄγραφον ὁρισμὸν καὶ τὸ θέλημα καὶ τὸ πρόσταγμα τῆς βασιλείας σου». Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἑρμηνεία, πῶς μπορεῖ νὰ συμβιβαστῆ πρὸς ὅσα σαφέστερα μᾶς λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 18, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 380-81: ἀμέλει καὶ ἐπέτρεψε φθάσας κηδεμόνι τὸν υἱὸν τῇ μητρί... Καὶ ἦσαν μὲν καὶ ἄλλοι τοῦ ἐπιτροπεύειν, ἐν οἷς καὶ ὁ λαχὼν πατριαρχεῖν, ὁ καὶ τὰς ἀρετὰς καὶ τὸν λόγον περιττὸς Θεοδόσιος, ὃν ἡ τῶν Ἀντιοχέων τῇ Μεγαλοπόλει ἐχορήγησεν ἀγαθὸν πολυτίμητον, ἀλλ᾽ ἡ γυνὴ προεῖχεν, οἷα καὶ γυνὴ καὶ μήτηρ, καὶ ἦν τοῦ λοιποῦ σκοπὸς αὐτὴ διὰ τὸ προφαίνεσθαι. Καὶ κάπως ἐπίκουρος στὰ πιὸ πάνω ἔρχεται καὶ μὴ Βυζαντινὸς ἱστορικὸς σύγχρονος τῶν γεγονότων, ὁ Μιχαὴλ ὁ Σύρος, ἔκδ. J. Chabot, τ. III, σ. 381, ποὺ λέει πὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) ἄφησε κύριο μὲν ἐπίτροπο τὴ γυναίκα του Μαρία-Ξένη, ἀλλὰ καὶ δώδεκα ἀπ᾽ τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας, ὡς συμβούλους, γιὰ νὰ τὴ βοηθοῦν. Μήπως οἱ ἄλλοι ἐπίτροποι παραγκωνίστηκαν ἀπ᾽ τὴν κυρίως ἐπίτροπο Μαρία-Ξένη καὶ τὸν ἐκλεκτὸ σύμβουλό της Ἀλέξιο Κ. 132;

31. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἐπιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α΄), ἔκδ. Th. Tafel, σ. 199: Τούτου ἡμῖν τοῦ καλοῦ φυτοῦ τῆς σοφίας (τοῦ Μανουὴλ α΄) καρπὸς καὶ τὰ πρὸ ὀφθαλμῶν ἀγαθὰ αἱ σὺν θεῷ βασίλισσαι (Μαρία καὶ Ἄννα).

ὅλα αὐτὰ ἐξοικονομοῦνταν μὲ τὸ βασιλικὸ βρυχηθμὸ τοῦ λέοντα, τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καὶ σταθερὸ ἀπεικονιζόταν τὸ μέλλον. Καὶ βέβαια ἡ ἀντιβασίλισσα Μαρία-Ξένη, ποὺ εἶναι γεμάτη σύνεση, συμπαρίσταται στὸ νέο αὐτοκράτορα καὶ τὰ πάντα γνωρίζει γιὰ τὴ λύση τῶν προβλημάτων τοῦ Κράτους, καὶ ἐπιδιώκει τὴν κοινὴ ὠφέλεια, καθὼς διδάχτηκε τὴν πολιτικὴ ἀπ᾿ τὸ μεγάλο βασιλέα στὸ διάστημα ποὺ ζοῦσε μαζί του καὶ ἐφαρμόζει τὰ διδάγματά του. ῾Αλλά, ἐμεῖς θέμε τὸ νοῦ τοῦ βασιλέα καὶ τὰ ἀγαθὰ ποὺ θὰ προκύψουν ἀπ᾿ τὸν ἴδιο, καὶ συγχρόνως ποθοῦμε νὰ τὸν δοῦμε καὶ πολεμιστὴ σὰν τὸν πατέρα του, καὶ μὲ γενναιότητα καὶ σθένος νὰ ἀτενίζη πρὸς τοὺς διάφορους ἐχτροὺς καὶ ἀτρόμητο νὰ ρίχνεται στὸ αἱματηρὸ πεδίο τῶν μαχῶν»[32].

Αὐτὲς ἦταν οἱ εὐχὲς καὶ οἱ ἐλπίδες τοῦ διάσημου μητροπολίτη τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὸ νέο μικρὸ αὐτοκράτορα· στὴν πραγματικότητα βλέπομε πὼς ἀπ᾿ τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155 ἀνέβηκε πάνω «στὸ πατρικὸ καὶ χρυσοκόλλητο ἅρμα» τῆς βασιλείας, νὰ παίρνουν τὰ πράματα ἕνα πολὺ κακὸ δρόμο.

«Καθὼς ὁ νέος κύριος, λέει ὁ Χωνιάτης, ἦταν ἀκόμη ἕνα ἀνήλικο παιδὶ καὶ καμιὰ φροντίδα δὲν καταβαλλόταν γιὰ νὰ ἐννοήση ἐκεῖνα ποὺ ἦσαν ὠφέλιμα στὴν Αὐτοκρατορία καὶ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ μὲ μιὰ ἐλαφριὰ ἀντίληψη ἀνατρεφόταν, ἀφέθηκε νὰ ἀπασχολῆται μὲ τὰ κυνήγια καὶ τὶς ἱπποδρομίες, ἔχοντας ὡς συμπαῖχτες ἄλλα παιδόπουλα, κι ἔτσι ἔπαιρνε μιὰ πολὺ κακὴ ἀγωγή»[33].

Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν ἄλλων οἰκογενειῶν τῆς ἀριστοκρατίας, ποὺ τὸν κύκλωναν καὶ τὸν «παιδοκομοῦσαν» ἐπίτηδες ἄφηναν τὸν αὐτοκράτορα, αὐτὸ τὸ παιδί, νὰ χαίρεται μέσα σ᾿ αὐτὰ τὰ παιχνίδια καὶ τὶς ἱππασίες –ποὺ μόνο τὰ ἀνόητα καὶ ἐλαφρόμυαλα παιδιὰ ἀσχολοῦνται– γιὰ νὰ μποροῦν αὐτοὶ «σὰν τὶς βυζάχτρες μέλισσες νὰ ἀπομυζοῦν τὶς ἐπαρχίες καὶ σὰν τὰ γουρούνια νὰ κυλιοῦνται σὲ κάθε μυσερὴ πράξη γιὰ κερδοσκοπία, χωρὶς καθόλου νὰ τοὺς μέλη γιὰ τὴν πατρίδα καὶ τὰ συμφέροντά της»[34].

Κατὰ τὶς ἀρχὲς τῆς ᾿Αντιβασιλείας, καὶ ἐνῶ ὡς π α ρ α δ υ ν α σ τ ε ύ ω ν τῆς ἀντιβασίλισσας (=ὡς πρωθυπουργός της) κυβερνοῦσε ὁ πρωτεξάδελφός του π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς ᾿Αλέξιος Κ. 132, ὁ αὐτοκράτορας ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155, παρὰ τὴ μικρὴ ἡλικία του, εἶχε τὴ δυνατότητα, ὅπως ἐξάλλου καὶ ἡ μητέρα του, νὰ διατάξη τὴν ἐκτέλεση αἰτημάτων διαφόρων ἀριστοκρατῶν, οἱ ὁποῖοι κατόρθωναν νὰ τὸν πλησιάσουν τὶς ὧρες ποὺ ἔπαιζε μὲ τὰ ἄλλα παιδιὰ καρύδια ἢ ἔρριχνε μαζί τους πετράδια. Αὐτὸ ὅμως γλήγορα ἀντιλήφθηκε ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς, ὁ ὁποῖος γιὰ νὰ μὴ γίνεται κάτι χωρὶς τὴ δική του συγκατάθεση, ὑπέβαλε τὸν αὐτοκράτορα σ᾿ ἕνα ὁλότελα ἀσυνήθιστο ἐξευτελισμό: τὸν

32. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ᾿Επιτάφιος εἰς Μανουὴλ (α΄), σ. 211-12.
33. Χωνιάτης, σ. 391-92.
34. Χωνιάτης, σ. 297. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 537, ὑ. 197.

ὑποχρέωσε νὰ ὑπογράψη διάταγμα, ποὺ μὲ αὐτὸ διακήρυσσε πὼς δὲ θὰ θεωροῦνταν ἔγκυρα ὅσα ἔγγραφα εἶχε ὑπογράψει ὁ ἴδιος –ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας!– ἂν προηγουμένως δὲν τὰ εἶχε θεωρήσει ὁ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο ς, γράφοντας πάνω σ᾿ αὐτὰ μὲ π ρ ά σ ι ν ο μελάνι τὴ λέξη: ἐ τ η ρ ή θ η σ α ν[35].

Βέβαια γι᾿ αὐτὴ τὴν πράξη δὲν ἦταν ἀμέτοχη εὐθύνης ἡ ἀντιβασίλισσα Μαρία-Ξένη, ποὺ καὶ ἀπ᾿ αὐτὴ ἀφαιρέθηκε κάθε πρωτοβουλία, ἂν καὶ ἀπ᾿ τὸ Χωνιάτη ἀναφέρεται ὡς δ έ σ π ο ι ν α καὶ β α σ ί λ ι σ σ α[36], καὶ ἀπ᾿ τὸν Εὐστάθιο Θεσσαλονίκης ξεκαθαρίζεται πὼς «ἡ ἐπίτροπος μητέρα προκαθόταν (εἶχε τὸ προβάδισμα), καθὼς ἀπὸ ὅλους εἶχε ψηφιστῆ κυρία τῶν πάντων –ἐνῶ κάτι τέτοιο δὲν ἔπρεπε νὰ γίνη– κι ἀπὸ κάτω καθόταν ὁ γιὸς καὶ βασιλέας (=αὐτοκράτορας) ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155[37]. Καθὼς καταχράστηκε τὴν καλωσύνη τῆς δ έ σ π ο ι ν α ς ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 καὶ φούσκωνε γιὰ τὴ δική του προβολὴ καὶ ἐπιβολή, ὅπως ὁ δράκος ποὺ πολλὰ πολλὲς φορὲς εἶχε φάει φάρμακα κι ἔτσι ἔγινε ἀπρόσβλητος, μετάφερε στοὺς δικούς του ὤμους τὴν ὅλη διοίκηση τοῦ Κράτους, καὶ τίποτε δὲ γινόταν ἀπὸ ὅλα ποὺ νὰ μὴ διεκπεραιωνόταν ἀπ᾿ αὐτόν»[37α]. Βλέπομε ἀπ᾿ τὰ πιὸ πάνω πὼς ἡ κυβέρνηση τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ ἦταν ὁλότελα ἀπολυταρχική.

῾Ο αὐτοκράτορας ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155 παρίστατο στὶς δημόσιες τελετές. Στὶς 13 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1182, τὸν βλέπομε νὰ πηγαίνη στὸν Β α θ ὺ ν Ρ ύ α κ α, μαζὶ μὲ τὸν παραδυναστεύοντα ᾿Αλέξιον Κ. 132, καὶ νὰ παρίσταται κατὰ τὰ ὅ σ ι α τοῦ ἐπισκόπου Κυρήνης καὶ μάρτυρα Θεοδώρου τοῦ εἰς τὸ Ρήσιον[38].

35. Χωνιάτης, σ. 299-300· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1081· ἀρχαιογαλλ. κείμ., σ. 425. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Α΄ Ι, σ. 171-72· Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 534, ὑ. 188, καὶ προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 58. Τὸ πράσινο χρῶμα ἀνῆκε στὸν π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο, βλ. Ψευδοκωδινός, Περὶ ὀφφικίων, ἔκδ. J. Verpeaux, σ. 134,135,153,320,334.
36. Χωνιάτης, σ. 399: ῾Ο δὲ πρωτοσεβαστὸς ᾿Αλέξιος τὴν τῶν ὅλων διοίκησιν εἰς ἑαυτὸν ἐπεσπᾶτο, τῷ ἰδίῳ φυσιούμενος κράτει καὶ τῇ παραδυναστείᾳ τῆς δεσποίνης καταχρώμενος, ὥσπερ καὶ ὁ πολλὰ πολλάκις ἐδηδοκὼς φάρμακα δράκων καὶ γενόμενος δυσαντίβλεπτος. οὐκοῦν οὐκ ἦν τι τῶν ἁπάντων ὃ μὴ δι᾿ αὐτοῦ ἐπεραίνετο, εἰ δέ τι καὶ διεπεπρᾶχει λαθὼν ἕτερος, ἢ τῆς βασιλίσσης δεηθείς, ἢ τὸν βασιλέα καρυατιζόμενον εὑρών, ἢ ριμμῷ λιθιδίων καταλαβὼν προσανέχοντα καὶ τῷ καιρῷ πρὸς περάτωσιν τοῦ αἰτουμένου χρησάμενος, οὐδὲ τοῦτο τῶν ἐκείνου ἐκπεριίστατο ὀφθαλμῶν.
37. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 382: Καὶ προκάθηται μὲν ἡ ἐπίτροπος μήτηρ, κυρία πάντων ἤδη προβεβλημένη ψήφῳ κοινῇ, ὡς μὴ ὤφελεν, ὑποκάθηται δὲ ὁ υἱὸς καὶ βασιλεὺς ᾿Αλέξιος. Οἱ δυὸ αὐτὲς μαρτυρίες τοῦ Χωνιάτη (ὑ. 36) ποὺ ἀναφέρει τὴ Μαρία-Ξένη ὡς δ έ σ π ο ι ν α καὶ β α σ ί λ ι σ σ α καὶ σὲ συνέχεια τὸν ᾿Αλέξιο (β΄) Κ. 155 ὡς βασιλέα, καὶ τοῦ Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης ποὺ λέει πὼς ἡ Μαρία-Ξένη «προηγοῦνταν τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄) καὶ πὼς εἶχε ἀπὸ ὅλους ψηφιστῆ κυρία τῶν πάντων», εἶναι οἱ μόνες ποὺ κάπως κλονίζουν τὴ θέση τῆς Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, ᾿Αντιβασιλεία, σ. 80, καὶ ὑ. 4 καὶ 5, πὼς ἡ Μαρία-Ξένη ὑπῆρξε ἐπίτροπος τοῦ γιοῦ της, ὄχι ὅμως καὶ συμβασιλεύς.
37α. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 36.
38. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου Κ. 132, ὑ. 70.

Τὸ Μάϊο τοῦ 1182 ὁ ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155 ἄλλαξε παραδυνάστη· ἀντὶ τοῦ πρωτεξαδέλφου του ᾿Αλέξιου Κ. 132, ἀνάλαβε τὴν ἐξουσία ὁ δευτεροθεῖος του (=πρωτεξάδελφος τοῦ πατέρα του) ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, καὶ τότε ὁ μικρὸς αὐτοκράτορας ἔβλεπε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν αὐτοκρατορικὴ ἔπαυλη τοῦ ἔ σ ω Φ ι λ ο π α τ ί ο υ, καθὼς λεγόταν, τὸν περίλαμπρο νικητὴ τῆς ἡμέρας, αὐτὸν τὸ φοβερὸ ᾿Ανδρόνικο Κ. 87, ὅπου κατὰ ὑπόδειξή του εἶχε μὲ τὴ μητέρα του μεταφερθῆ. Καθὼς πρόφαση τοῦ θριαμβευτῆ ἦταν νὰ ἀμυνθῆ δῆθεν γιὰ τὰ δίκαια τοῦ μικροῦ αὐτοκράτορα, τὰ ὁποῖα εἶχε καταπατήσει ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 132 –στὴν πραγματικότητα ἡ πρόθεσή του ἦταν «νὰ θανατώση τὸν ἀγίνωτο ἀκόμη βασιλέα», ὅπως καθαρὰ λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης[39]– «ρίχτηκε μπρούμυτα μπροστά του καὶ πῆρε τὸ ἁπαλό του πόδι καὶ ἤρεμα τὸ ἔβαλε στὸν σκληρό του τράχηλο καὶ ξεχύθηκε σὲ δάκρυα», δείχνοντας ἔτσι πὼς πάντα κάτω ἀπ᾿ τὸ πόδι τοῦ βασιλέα θὰ πορεύεται[40]. Δὲν μποροῦμε δυστυχῶς νὰ ξέρωμε ποιὰ ἐντύπωση προκάλεσε στὸν ἡγεμονίσκο αὐτὴ ἡ θεατρικὴ ἐμφάνιση.

Στίς 16 τοῦ Μάη τοῦ 1182[41], ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, συνεχίζοντας τὴν κωμωδία τῆς δῆθεν πατρικῆς προστασίας τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155, ἐνέργησε νὰ σ τ ε φ τ ῆ αὐτὸς ὁ τελευταῖος στὴν ἁγια-Σοφιὰ αὐτοκράτορας ἀπ᾿ τὰ χέρια τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης Θεοδόσιου τοῦ Βορραδιώτη (1179-1183).

Εἶναι χαραχτηριστικὴ ἡ δημαγωγικὴ στάση τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 ποὺ ἀπ᾿ τὸ παλάτι πῆρε πάνω στοὺς ὤμους του τὸν ᾿Αλέξιο (β΄) γιὰ νὰ τὸν πάη στὴν περιώνυμη μ ε γ ά λ η ἐ κ κ λ η σ ί α, γιὰ νὰ δείξη στὰ πλήθη τῆς πρωτεύουσας πὼς ἦταν «πιὸ φιλόστοργος ἀπ᾿ τὸν πατέρα του καὶ πὼς θὰ σταθῆ δεξὶ χέρι στὸ νεαρὸ τῆς βασιλείας κληρονόμο». Καὶ μὲ τὸν ἴδιο αὐτὸν ταπεινωτικὸ τρόπο τὸν ἐπανάφερε ἀπ᾿ τὴν ἁγια-Σοφιὰ στὸ παλάτι[42].

Οἱ σύγχρονοι μὲ τὸ γεγονὸς ἱστορικοὶ ἔδοσαν τοὺς κατάλληλους στὴν πράξη χαραχτηρισμούς.

«Σκεφτόταν, λέει ἕνας, καὶ ἐκτελοῦσε τὰ λόγια τοῦ Δαβίδ: τὸν σηκώνω τώρα στοὺς ὤμους, γιὰ νὰ τὸν κατασπαράξω ἀργότερα»[43].

«Τὸν σήκωσε, λέει ἕνας ἄλλος, πάνω στοὺς ὤμους του γιὰ νὰ δείξη πὼς θὰ τὸν ἔχη πάντα πάνω ἀπ᾿ τὸ κεφάλι του, ὡς ἕνα πρόσωπο ἀπαραβίαστο καὶ ἱερό. ῞Αν ὅμως οἱ πολλοὶ ποὺ ἦσαν ἄνθρωποι ἀθῶοι, ξεγελάστηκαν ἀπ᾿ αὐτό, μερικοὶ ξύπνιοι ποὺ καλὰ ἤξεραν τὴν ἰδιοσυγκρασία του, προεῖδαν τί τέλος θὰ εἶχε ὁ νεαρὸς αὐτοκράτορας»[44].

39. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 30, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 391: Καὶ ἦν ἡ τοῦ ᾿Ανδρονίκου εἰς τὴν Μεγαλόπολιν τὸ ἐντεῦθεν ὁρμὴ· βασιλεὺς πρόφασις, ᾿Αλέξιος δηλαδὴ ὁ μικρός, ληψόμενος ἄμυναν· ἄλλως μέντοι ἀληθῶς πρόθεσις βασιλεὺς ἐκεῖνος ἄωρος θανούμενος, ὡς οὐκ ἐχρῆν.
40. Χωνιάτης, σ. 331· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 36, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 397. Πρβλ. R. Janin, Const/ple Byzantine, σ. 132.
41. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. S. De Jongh, σ. 70· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 60· G. Moravcsik, Pour une alliance, B8 (1933), σ. 559.

Καὶ ἕνας τρίτος, τέλος, μᾶς λέει: «Καθὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 ὑποκρινόταν τὸ φιλοβασιλέα, τοῦ ἐμπιστεύτηκαν τὴ διακυβέρνηση τῆς Αὐτοκρατορίας, κι ἔτσι προχειρίστηκε φύλακας τοῦ ἀρνιοῦ, τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄), αὐτὸς ὁ λύκος, καὶ ἐπίκουρος τῆς βασιλείας αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐποφθαλμιοῦσε τὸ θρόνο, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπόψη τους πὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐκεῖνος ἦταν, ὁ παλιὸς καὶ πανοῦργος ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, ὁ ὁποῖος, κάτω ἀπ᾿ τὴ σκιὰ τῆς δῆθεν πρὸς τὸν ἀοίδιμο Μανουὴλ (α΄) ἀγάπης του, δὲ δίσταζε καὶ στοὺς ὤμους του ἀκόμη νὰ σηκώση τὸ σκύμνο ἐκείνου τοῦ λέοντα, μὲ τὴν πρόφαση πὼς τοῦ ἀπένεμε τιμές, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἀπόβλεπε νὰ ξεγελάση τὸν κόσμο γιὰ νὰ κάνη ἐκεῖνο ποὺ εἶπε ὁ Δαβίδ: τὸν σήκωσα ψηλά, γιὰ νὰ τὸν κατασπαράξω σὲ λίγο»[45].

Κάτω ἀπ᾿ τὴν παραδυναστεία τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, ὁ ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155 συνέχισε νὰ ἀσχολῆται μὲ τὰ κυνήγια, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ τοὺς πρώην παιδαγωγούς του, ἀντικατάστησαν φύλακες ἀφοσιωμένοι στὸ νέο κύριο τῶν πραγμάτων, «οἱ ὁποῖοι ἐπέβλεπαν τὶς εἰσόδους του καὶ ἐξόδους μὲ προσοχὴ πιὸ μεγάλη ἀπὸ κείνη τοῦ μυθικοῦ πολυόμματου ῎Αργου, καὶ κανένα δὲν ἄφηναν νὰ μιλήση ἰδιαίτερα στὸ μικρὸ αὐτοκράτορα γιὰ ὁποιοδήποτε πράμα, καὶ ἀκόμη ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 πολὺ μεριμνοῦσε γιὰ νὰ διώξη ἀπ᾿ τὸ παλάτι κάθε καλὸ σύμβουλο καὶ κάθε χειροδύναμο καὶ ἀρειμάνιο ἄντρα καὶ ὕποπτο σὲ κεῖνον καὶ ἐπιτήδειο πρὸς ἄσκηση ἀρχῆς»[46].

Φυσικὰ ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 καθόλου δὲ νιαζόταν γιὰ μιὰ σοβαρὴ διαπαιδαγώγηση τοῦ αὐτοκράτορα, ἀφοῦ μέσα στὸ πρόγραμμά του ἦταν νὰ τὸν ἐξοντώση.

Καὶ ὅταν κάποτε ἕνας παλιὸς ἀνακτορικὸς εὐνοῦχος, ὁ Τζίτας, πέτυχε νὰ πλησιάση τὸν ᾿Αλέξιο (β΄) Κ. 155 καὶ νὰ τοῦ μιλήση γιὰ τὶς συμφορὲς ποὺ ἔφερε ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 καὶ γιὰ τὸν κίνδυνο ποὺ ὁ ἴδιος διατρέχει, ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζηνός, ποὺ ἀργότερα παντρεύτηκε τὴν Εἰρήνη ᾿Αγγελίνα 184, τὸν ἅρπαξε στὶς γροθιές, τοῦ μάτωσε τὰ χείλια καὶ τοῦ ξερρίζωσε τὰ δόντια. ᾿Αλλὰ τόσο ἦσαν στὸ καθεστὼς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 τὰ πράματα εὐμετάβολα, ποὺ σὲ λίγο, ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζηνός, αὐτὸς ὁ τόσο θερμὸς ὑπερασπιστὴς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, πιάστηκε, τυφλώθηκε καὶ ρίχτηκε σὲ μιὰ σκοτεινὴ φυλακή, ὅπου γιὰ παρηγοριά του συνάντησε ἕνα ἀπ᾿ τοὺς μελλοντικοὺς κουνιάδους του, τὸν Κωνσταντῖνο Κομν. ῎Αγγ. 178, ἐπίσης τυφλό. ᾿Απὸ αὐτό, κάθε ἄνθρωπος κεφαλοπονοῦσε γιὰ ὅσα τὸ ν ε ῖ κ ο ς (=τὸ μίσος) τοῦ φιλόσοφου ᾿Εμπεδοκλῆ (492-430 π.Χ.) ἀπ᾿ τὸν ἀποχωρισμὸ τῶν

42. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 552, ὑ. 278.
43. Χωνιάτης, σ. 343.
44. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 36, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 397-98.
45. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κὺρ ᾿Ισαάκιον (β΄) τὸν ῎Αγγελον 183, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 218.
46. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 333-34. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 554, ὑ. 283.

κακῶν στοιχείων τῆς φύσης δημιουργεῖ τέρατα, σὰν τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87, γιατὶ ὄχι μόνο οἱ ἀντίπαλοι τοῦ τυράννου ἔπασχαν τὰ οἰκτρότατα, ἀλλὰ καὶ οἱ δικοί του θεράποντες, καθὼς ἦταν ἕνας πολὺ ἄπιστος, κι αὐτοὺς ποὺ χτὲς κερνοῦσε καὶ τάϊζε, σήμερα τοὺς φερνόταν κατὰ τὸν πιὸ κακὸ καὶ σκληρὸ τρόπο[47].

Εἶναι φανερὸ πὼς ὁ μικρὸς αὐτοκράτορας, ὡς ἐκπρόσωπος τῆς νομιμότητας, ὡς τὴν «πατρῴαν ἀρχὴν ἄρχων», ὄχι μόνο ἀνάμεσα στὴν ἀριστοκρατία εἶχε πολλοὺς ὀπαδούς[48], ἀλλὰ καὶ μέσα στὰ πλήθη τῆς πρωτεύουσας εἶχε ἕνα κάποιο λαϊκὸ στήριγμα[49].

Μετὰ ἕνα χρόνο καὶ τρεῖς μῆνες ἀπ᾿ τὸν καιρὸ ποὺ ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 κυβερνοῦσε τὴν Αὐτοκρατορία, καὶ ἀφοῦ εἶχε ἐξουδετερώσει τὴν ὑψηλὴ ἀριστοκρατία ποὺ ὑπεράσπιζε τὴ νομιμότητα τὸν ᾿Ιούλιο τοῦ 1182, ἢ μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183[50], ἔκρινε ὥριμη τὴν κατάσταση γιὰ νὰ ξεκάνῃ τὴ βασιλομήτορα καὶ τὸ μικρὸ αὐτοκράτορα.

Πρώτη εἶχε σειρά, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1183[51], ἡ τέως αὐτοκρατόρισσα Μαρία-Ξένη τῆς ᾿Αντιόχειας.

᾿Εναντίον της τήρησε ὅλους τοὺς τύπους τῆς δικαστικῆς διαδικασίας. Συγκρότησε δικαστήριο, ποὺ σ᾿ αὐτὸ τὴν παράπεμψε μὲ τὴν κατηγορία τῆς ἐσχάτης προδοσίας. Μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς γραφτῆς ἀπόφασης «τῶν δικαστῶν ποὺ βράβευαν τὴν ἀδικία καὶ τὴ διάτορη ἀξίωση τῶν παράνομων ἐκείνων ψηφοφόρων, μὲ βοή, πὼς πρέπει νὰ φύγῃ ἀπ᾿ τὴ ζωὴ ἡ δύστυχη ἐκείνη βασίλισσα, χάρτης ἀμέσως ἀπ᾿ τὸ γιό της καὶ αὐτοκράτορα ὑπογράφτηκε μὲ κόκκινο μελάνι, ὡς νὰ ἦταν σταλαματιὰ ἀπ᾿ τὸ αἷμα τῆς μητέρας του, ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης, ποὺ ἐπικύρωνε τὴ θανατικὴ ἀπόφαση»[52].

῾Ο ᾿Αλέξιος (β´) Κ. 155 τὸν Αὔγουστο τοῦ 1183 ἦταν 14 ἢ 15 χρονῶ· εἶχε δηλ. μιὰ ἡλικία, ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἔχῃ κάποια συνείδηση τῆς πράξης ποὺ

---

47. Χωνιάτης, σ. 335-36. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 554, ὑ. 282 καὶ 283α.
48. Χωνιάτης, σ. 345-46· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 36-38, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 398.
49. Χωνιάτης, σ. 335.
50. Χωνιάτης, σ. 334-35,343,345-346· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 40, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 401. ῾Η πρώτη κατὰ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 συνωμοσία, ποὺ μετὰ τὴν ἀποκάλυψή της εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἐξουδετέρωση μεγάλου ἀριθμοῦ ἀριστοκρατῶν, κατὰ μὲν τὸν O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134, ἔγινε τὸν ᾿Ιούλιο τοῦ 1182, κατὰ δὲ τὸν Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 328, ὑ. 40, μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183, βλ. καὶ *προσωπογραφίαν* ᾿Ανδρόνικου Κ. Κ. 135, ὑ. 251.
51. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. O. Jurewicz, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 134: 1183 August Bassilissa Maria im Gefängnis erdrosselt, βλ. καὶ Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 561, ὑ. 308. ῾Ο R. Janin, Églises et monastères, σ. 216, δίνει τὴ λεπτομερειακὴ ἡμερομηνία τῆς 27ης.VIII.1182. ᾿Αλλὰ αὐτὴ ἡ ἡμερομηνία, σύμφωνα μὲ τοὺς χρονικοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ Ψευδοκωδινοῦ, σ. 159-60, ἀναφέρεται στὴ λήξη τῆς ἀντιβασιλείας τῆς Μαρίας-Ξένης τῆς ᾿Αντιόχειας, πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, ᾿Αντιβασιλεία, σ. 80, καὶ ὄχι στὴ θανάτωσή της.
52. Χωνιάτης, σ. 347. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 560, ὑ. 304α.

ὑπόγραψε, καὶ γι᾿ αὐτὸ εἶναι ἀξιοκατάκριτος, ποὺ δὲν εἶχε τὴ δύναμη τῆς ἀντίστασης καὶ τῆς ἄρνησης, ὁποιαδήποτε κι ἂν ἦταν ἡ πίεση ἢ καὶ ἡ τρομοκρατία ποὺ ἀσκήθηκε ἀπ᾿ τὸν ἐπίτροπό του καὶ τὸ περιβάλλον αὐτοῦ τοῦ τελευταίου[53].

Μετὰ τὴν ἄρνηση στενῶν συγγενῶν τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, τοῦ γιοῦ του Μανουὴλ Κ. 161 καὶ τοῦ γυναικαδέλφου του σεβαστοῦ Γεώργιου[54], νὰ παραστοῦν ἢ καὶ νὰ ἐνεργήσουν τὴν ἐκτέλεση τῆς πανέμορφης τριανταπεντάχρονης βασίλισσας Μαρίας τῆς ᾿Αντιόχειας, τὴν ἔπνιξαν μέσα στὴ φυλακή της μὲ τὰ χέρια τους ὁ μέγας ἑταιρειάρχης Κωνσταντῖνος Τριψυχος καὶ ὁ γνωστός μας εὐνοῦχος Πτερυγιονίτης, ὁ δηλητηριαστὴς τῆς Μαρίας Κ. 153 καὶ τοῦ ἀντρός της[55].

῎Αλλη μιὰ ἀπεικόνιση τοῦ ἤθους τοῦ νεαροῦ ᾿Αλέξιου (β´) Κ. 155 ἔχομε κατὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87 ὡς αὐτοκράτορα, ποὺ ἔγινε στὶς ἀρχὲς τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1183[56], μιὰ ἢ δυὸ βδομάδες μετὰ τὴ θανάτωση τῆς Μαρίας-Ξένης τῆς ᾿Αντιόχειας, λὲς καὶ ἡ σκιὰ τῆς τραγικῆς βασίλισσας δὲν ἄφηνε τὸν παραδυνάστη, ὅσο βρισκόταν στὴ ζωή, νὰ προχωρήσῃ στὸ σφετερισμὸ τοῦ στέμματος.

---

53. Βλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 119, ἑλλην. μετάφρ., σ. 477· Κ. Αμαντος, Ιστορια, τ. Β´, σ. 362, ὅπου κατὰ λάθος γράφει πὼς «τὴν καταδίκη τῆς Μαρίας ὑπόγραψε ὁ γιὸς καὶ συμβασιλέας ᾿Αλέξιος Κ.», ἐνῶ τότε ἀκόμη ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 δὲν εἶχε στεφτῆ βασιλέας καὶ ὁ ᾿Αλέξιος (β´) Κ. 155 ἦταν μόνος αὐτοκράτορας. ῾Ο Κ. Παπαρρηγόπουλος, τ. Δ´, β´, σ. 161, κρίνει αὐστηρὰ τὸν ᾿Αλέξιον (β´): τὸ δὲ φοβερώτερον, ὁ δεκαπενταέτης ἤδη υἱός αὐτῆς ὑπέγραψε τὴν καταδίκην... Μετ᾿ ὀλίγον δέ, ἀναγορευθέντος τοῦ ᾿Ανδρονίκου συνάρχοντος, ὁ ἄθλιος ᾿Αλέξιος ἔλαβε τὰ ἐπίχειρα τῆς ἀγεννοῦς αὐτοῦ φύσεως.
54. Χωνιάτης, σ. 347-48, πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 560, ὑ. 305, ὅπου, ὅπως καὶ σ. 501-2, ὑ. 58 καὶ 59, συναντήσαμε τὸν σεβαστὸν Γεώργιον· τὸν θεώρησα ὡς ἀδελφὸ τῆς πρώτης νόμιμης Βυζαντινῆς συζύγου τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲν ἔχει διασωθῆ, ἄποψη στὴν ὁποία καὶ ἐπιμένω. Δὲν ἀποδέχομαι τὴν ἄποψη τοῦ G. Schlumberger, Sigillograpie, σ. 641, πρβλ. S. De Jongh, σ. 78, καὶ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 328, ὑ. 41, πὼς οἱ δυὸ σφραγίδες ποὺ σώζονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ σεβαστοῦ Γεώργιου Κομνηνοῦ πιθανὸν νὰ ἀνήκουν στὸν σεβαστὸν Γεώργιον τοῦ Χωνιάτη, σ. 348²-³, ὅπως ἐπίσης δὲν ἀποδέχομαι τὴν κατὰ συνέχεια ἄποψη τοῦ μεγάλου Γάλλου βυζαντινολόγου καὶ φιλέλληνα πὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 ἀνάμεσα στὴν πρώτη νόμιμη γυναίκα του καὶ τὴν ᾿Αγνὴ-῎Αννα τῆς Γαλλίας παντρεύτηκε μιὰ Κομνηνή, τῆς ὁποίας ἀδελφὸς ἦταν ὁ σεβαστὸς Γεώργιος τοῦ Χωνιάτη. Καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ὑπόθεση τοῦ G. Schlumberger, ἔνθ᾿ ἀνωτ., πὼς ὁ σεβαστὸς Γεώργιος τοῦ Χωνιάτη εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν σεβαστὸν Γεώργιον Κομνηνὸν τῶν σφραγίδων –πρᾶμα ὁλότελα κατ᾿ ἐμὲ ἀπίθανο– ἀπηχεῖ τὴν πραγματικότητα, ὁ Γεώργιος Κομνηνὸς δὲν ἦταν παρὰ ἀδελφὸς τῆς πρώτης νόμιμης Βυζαντινῆς συζύγου τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, ποὺ καὶ οἱ δυὸ στὴν ἀπίθανη αὐτὴ περίπτωση, πρέπει νὰ ἦσαν ἔγγονοι ἢ δισέγγονοι τοῦ ᾿Ισαακίου Κ. 12.
55. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 559-61, ὑ. 301-307· τὸ Πτερυγιονίτης εἶναι παρατσούκλι τοῦ εὐνούχου, τὸ ὄνομά του παραμένει ἄγνωστο.
56. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α´, σ. 562, ὑ. 312.

"Οταν ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87, κατὰ τὴν ἀναγόρευσή του, κατέβηκε ἀπ' τὸ τυραννεῖο, ἀπ' τὸν οἶκο τοῦ Μιχαηλίτζη, στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, καὶ ἀνέβηκε στὴν πανύψηλη καὶ τεράστια αἴθουσα ποὺ λεγόταν Πολύτιμος δόμος, ἔφτασε ἐκεῖ καὶ ὁ 'Αλέξιος (β') Κ. 155, «καὶ βρῆκε τὰ ἀνάκτορα σὲ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἀναστεναγμῶν –δὲν εἶχαν ὅλοι παρασυρθῆ ἀπ' τὸν καιρὸ γιὰ νὰ ἐκθειάζουν τὸν τύραννο– καὶ τὸν ἴδιο τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ. 87 σχεδὸν ἀπὸ ὅλους νὰ εὐφημῆται ὡς βασιλέας, εἴτε αὐτὸ τὸ ἔκαναν μὲ τὴ θέλησή τους εἴτε παρὰ τὴ θέλησή τους, συμφώνησε κι αὐτὸς σὲ ὅσα γίνονταν, καὶ κολάκευε κι αὐτὸς τὸν παλιόγερο, καὶ τὸν ἔσπρωχνε στὸ νὰ συμβασιλεύσουν, καὶ ἔδινε θάρρος νὰ προχωρήση στὸ ἔργο ποὺ ἄρχισε σὲ κεῖνον ποὺ ἀπὸ παλιὰ χωρὶς συγκρατημὸ ὀρεγόταν τὴ βασιλεία»[57].

'Η στάση αὐτὴ τοῦ αὐτοκράτορα, ὅσο κι ἂν ἦταν ἕνα δεκατετράχρονο ἢ δεκαπεντάχρονο ἀγόρι, εἶναι ἀποκαρδιωτική, καὶ δείχνει πόσο εἶχε παραμεληθῆ ἡ ἀνατροφή του γιὰ νὰ καταντήση ἕνα πρόσωπο τόσο ἀναξιόπρεπο, ἄβουλο καὶ γλοιῶδες, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν μπορῆ, ἔστω καὶ μὲ ἐπιβλητικὴ σιωπή, νὰ ὑπερασπίση τὰ δίκαιά του πάνω στὸ θρόνο, ὅση κι ἂν ἦταν ἡ καταπίεση τοῦ τρομεροῦ σφετεριστῆ.

Δὲν πέρασαν παρὰ λίγες μέρες ἀπ' τὴν ἀναγόρευση καὶ στέψη τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87 –σ' αὐτὲς γιόρτασε ὁ τύραννος τὰ ἀναγορευτήρια ἢ ἔκανε τὰ χαμαιτζύκια, ὅπως λέει ἡ δημοτικὴ ἀπόδοση τοῦ Χωνιάτη– καὶ ὁ νεοεστεμμένος συνέλαβε τὴν «ἐναγὴ» σκέψη νὰ βγάλη ἀπ' τὴ μέση τὸ βασιλέα 'Αλέξιο (β') Κ. 155[58].

Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ συγκάλεσε τὴ σύγκλητο[59], καὶ σ' αὐτὴ οἱ φίλοι του ποὺ μαζί του συνοργίαζαν τὰ μὴ ὅσια, πέταξαν τὸ στίχο τοῦ 'Ομήρου: «δὲν εἶναι καλὸ πολλοὶ ἄρχοντες νὰ ὑπάρχουν· ἕνας ἄς εἶναι ὁ κοίρανος

57. Χωνιάτης, σ. 351-52. Πρβλ. R. Guilland, Études de topographie de Const/ple Byzantine, I, σ. 546. Γιὰ τὸν οἶκο τοῦ Μιχαηλίτζη, βλ. R. Janin, Const/ple Byzantine, σ. 392, ὅπου ἐκ παραδρομῆς, καθὼς στηρίζεται στὸ Θεόδωρο Σκουταριώτη, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ. 398, καὶ ὄχι στὸ Χωνιάτη, σ. 351, λέει πὼς «ἡ αὐτοκρατόρισσα Ξένη, ἡ χήρα τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, τὸν μετάβαλε σὲ μοναστήρι, αὐτὸ τῆς Παντάνασσας». 'Η ἀκρίβεια εἶναι ἄλλη. 'Ο Χωνιάτης, σ. 548, λέει πὼς ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 τὴν πρεσβύτερη κόρη του ἔκλεισε στὸν οἶκο τοῦ 'Ιωαννίτζη, ἀφοῦ τὸν μετασκεύασε σὲ γυναικεῖο μοναστήρι, καὶ πὼς αὐτὸ εἶχε ἀρχίσει νὰ τὸ κάνη ἡ βασίλισσα Ξένη, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της Μανουὴλ (α'). 'Ο Θεόδ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 398, καθὼς ἀντιγράφει τὸ Χωνιάτη, ἔκανε τὸ λάθος ἀντὶ 'Ιωαννίτζη νὰ γράψη Μιχαηλίτζη. Εἶναι ἀπορίας ἄξιο πὼς ὁ τόσο προσεχτικὸς μακαρίτης R. Janin, σὲ ἄλλο ἔργο του: Églises et monastères, σ. 263, λέει πὼς αὐτὸ τὸ ἔκανε «ἡ αὐτοκρατόρισσα Ξένη (ἡ κατὰ κόσμον Αἰκατερίνη), μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀντρός της 'Ισαάκιου (α') Κ. 4 (1057-1059)». 'Ο οἶκος τοῦ Μιχαηλίτζη, σὲ ἀντίθεση ἀπὸ κεῖνον τοῦ 'Ιωαννίτζη, δὲν ἔγινε ποτὲ μοναστήρι.

58. Χωνιάτης, σ. 353, βλ. καὶ τὸ δημοτικὸ κείμενο.

59. Κατὰ τὴν Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 164, κάτω ἀπ' τὴ φράση τοῦ Χωνιάτη, σ. 353: τὴν φίλιον καὶ πάλιν ἀθροίζει πνύκα... νοοῦνται κυρίως τὰ μέλη τῆς συγκλήτου.

(=ὁ ἄρχοντας), ἕνας ὁ βασιλέας», καὶ τὸ γνωμικό: «κάλλιο γέρος ἀετὸς ἀπὸ νεανικὸ πουλί», κι ἔτσι ψηφίστηκε ἡ ἀπόφαση νὰ ξεπέση ἀπ' τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα ὁ 'Αλέξιος (β') Κ. 155, καὶ ὅλοι οἱ ὅρκοι ποὺ κατὰ τὴ στέψη του ἔδωσε ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87 μπροστὰ στὴν ἁγία τράπεζα, πὼς δὲ δεχόταν τὴ βασιλεία παρὰ γιὰ νὰ βοηθήση τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀνεψιό του, ξεχάστηκαν, καὶ καμιὰ ἐξήγηση δὲν μποροῦσε νὰ δοθῆ σὲ κείνους ποὺ ρωτοῦσαν γιὰ ποιὸ λόγο γίνονταν αὐτά[60].

'Αλλὰ δὲν πρόλαβε ἀκριβῶς ἡ ΚΠολη νὰ πληροφορηθῆ τὴν καθαίρεση τοῦ νόμιμου αὐτοκράτορα 'Αλέξιου (β') Κ. 155, καὶ ἡ σύγκλητος ποὺ κατευθυνόταν ἀπ' τὴν πονηρὴ ἐκείνη ἀνδρονίκειο φατρία, ἔβγαλε ἀπόφαση θανατικὴ κατὰ τοῦ βασιλέα, ἀνακράζοντας τὰ λόγια τοῦ Σολομώντα: «ἄς βγάλωμε ἀπ' τὴ μέση τὸν δίκαιο, γιατὶ εἶναι ἀνυπόφορο καὶ βαρὺ καὶ μόνο νὰ τὸν βλέπωμε ἀνάμεσα στοὺς ζωντανούς»[61].

Κι ἔτσι κάποια νύχτα, κατὰ τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ Σεπτέμβρη ἢ κατὰ τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1183[62], οἱ πιὸ φανατικοὶ φίλοι τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87, οἱ νέοι ἄντρες καὶ στυλοβάτες τοῦ καθεστῶτος, ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου πανσέβαστος σεβαστὸς Στέφανος 'Αγιοχριστοφορίτης, ὁ μέγας ἑταιρειάρχης Κωνσταντῖνος Τρίψυχος καὶ ὁ προϊστάμενος τῶν ραβδοφόρων ἢ πριμικήριος τῶν βαρδαριωτῶν Θεόδωρος Δαδιβρηνός, ἔπνιξαν τὸν ἄτυχο νεαρὸ τέως αὐτοκράτορα 'Αλέξιο (β') Κ. 155 πάνω στὸ κρεββάτι του μὲ χορδὴ τόξου[63].

Δὲν μποροῦμε νὰ ξέρωμε ἂν ὁ ἡγεμονίσκος πνίχτηκε ἀπ' τοὺς νυχτερινοὺς κακούργους στὸν χρυσόροφο κοιτῶνα τοῦ παλατιοῦ τῶν Βλαχερ-

60. Χωνιάτης, σ. 353-54. Γιὰ τὴν παροιμία: «ὡς ἀετοῦ γῆρας κορύδου νεότης», βλ. Παροιμίαι, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ17 (1923), σ. 158, ἀριθ. 16α.

61. Χωνιάτης, σ. 354.

62. Κατὰ τὸν O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134, ὁ 'Αλέξιος (β') Κ. 155 θανατώθηκε τὸ δεύτερο μισὸ τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1183· κατὰ τὸν F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 90, ἀριθ. 1555, καὶ τὴν Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 164, καὶ 'Αντιβασιλεία, σ. 81-2, τὸν 'Οχτώβρη τοῦ 1183· κατὰ τὸν Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 120, ἑλλην. μετάφρ., σ. 478, τὸ Νοέμβρη τοῦ 1183. "Αν λάβη κανεὶς ὑπόψη τὸ Χωνιάτη, σ. 349 καὶ 353: ὃν μεθ' ἡμέρας ἀπηγχόνησε, κλίνει νὰ δεχτῆ τὴ γνώμη τοῦ O. Jurewicz.

63. Χωνιάτης, σ. 354: καὶ νυκτὸς ἐπεισπεσόντων αὐτῷ τοῦ 'Αγιοχριστοφορίτου Στεφάνου, τοῦ Τριψύχου Κωνσταντίνου καὶ τινος Δαδιβρηνοῦ Θεοδώρου, προεστῶτος τῶν ραβδοφόρων, τὴν διὰ τόξου νευρᾶς καθυποδέχεται πνιγμονήν· ὁ ἴδιος, σ. 356-57: μέχρι τοῦ δι' ἀγχόνης τὸ πέρας δέξασθαι τῆς ζωῆς. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, "Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 411· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 57), σ. 333-34. Πρβλ. V. Grumel, Les Regestes des Actes du patriarcat de Const/ple, vol. I, fasc. III, ἀριθ. 1163, σ. 175· F. Cognasso, Partiti politici, σ. 289· F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 90, ἀριθ. 1555· Κ. "Αμαντος, 'Ιστορία, τ. Β', σ. 363· Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Αντιβασιλεία, σ. 81 καὶ ὑ. 5, ὅπου τὴ φράση: τὴν διὰ τόξου νευρᾶς (καθυπο)δέχεται πνιγμονήν, ἀποδίδει στὸ Σκουταριώτη, ἐνῶ ἀνήκει στὸ Χωνιάτη, ἔνθ' ἀνωτ., καὶ ὁ Σκουταριώτης ἁπλὰ τὴν ἀντέγραψε ἀπ' τὸ Χωνιάτη· Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 120, ἑλλην. μετάφρ., σ. 478. Γιὰ τὸ Στέφανο 'Αγιοχριστοφορίτη, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 591, ὑ. 446· γιὰ τὸν

νῶν, ὅπου κατοικοῦσε[63a], τὸν ὁποῖον εἰδικὰ γι᾽ αὐτὸν εἶχε διαρρυθμίσει καὶ διακοσμήσει ὁ μακαρίτης πατέρας του Μανουὴλ (α᾽) Κ. 81, φέρνοντας τὸ 1170 ἀπ᾽ τὸ ναὸ τῆς ἁγίας Εὐφημίας τῆς Χαλκηδόνας «τὸν λίθο τῆς χρίσης» γιὰ νὰ τὸν προστατεύη[64]. Ἂν πραγματικὰ ἡ μυσαρὴ καὶ ἄγρια αὐτὴ σκηνὴ διαδραματίστηκε ἐκεῖ, πολὺ λίγο τὸν βοήθησε τὸ ἱερὸ αὐτὸ ἀντικείμενο.

Δὲ φαίνεται νὰ ἄφησε μεγάλο πένθος ἡ θανάτωση τοῦ Ἀλέξιου (β᾽) Κ. 155, ὁ ὁποῖος ἐξάλλου δὲν ἔπαιξε κάποιο σημαντικὸ ρόλο στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο. Ὁ ὄχλος τῆς ΚΠολης πολὺ λίγη συμπάθεια ἔτρεφε πρὸς τὸ γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α᾽), προτιμώντας ἕνα ρωμαλέο γέρο ἡγεμόνα ἀπὸ ἕνα νέο ἀμφίβολης ἱκανότητας[65].

Ἀπ᾽ τοὺς σύγχρονους τοῦ νεαροῦ ἡγεμόνα, ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης μὲ προσήνεια βλέπει τὸν Ἀνδρόνικο (α᾽) Κ. 87, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος ξέκανε τὸν Ἀλέξιο (β᾽) Κ. 155 καὶ τὴ μητέρα του[66], καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος γράφει πὼς «ἴσως μέτριος στὴν κακία θὰ ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος (α᾽) Κ. 87, ἂν τὰ ἀδικήματά του περιορίζονταν μέχρι τὸ φόνο τοῦ Ἀλέξιου (β᾽) Κ. 155, κι ἔπειτα στρεφόταν πρὸς τὸν πραγματικὸ ἄνθρωπο γιὰ νὰ ἐξιλεωθῆ γιὰ τὴ βασιλοκτονία, ἀλλὰ αὐτὸς μεταπλάστηκε σὲ μεγάλο κακό, καθὼς μὲ θηριωδία συμπεριφέρθηκε πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους»[67].

Ἀνακόλουθος ὁ πρῶτος ἀπ᾽ αὐτούς, ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, ποὺ συνηθίζει «νὰ ἀποθεώνη τοὺς ζωντανοὺς καὶ νὰ περιφρονῆ αὐτοὺς ποὺ ἔφυγαν ἀπ᾽ τὴ ζωή»[68], σὲ ἄλλο σημεῖο μᾶς λέει πὼς «ἡ τύχη τὰ ἔφερε νὰ φυτρώση κοντὰ στὸ νεοθαλὴ τῆς βασιλείας βλαστὸ –στὸν Ἀλέξιο (β᾽) Κ. 155– ἡ τ υ ρ α ν ν ί δ α τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, ποὺ σὰν ἄλλος κλιματώδης θάμνος πλέχτηκε πάνω του καὶ τὸν σύμπνιξε»[69].

Κωνσταντῖνο Τρίψυχο, βλ. ἐπίσης Γενεαλογιαν μου, τ. Α᾽, σ. 561, ὑ. 306, καθὼς καί: V. Laurent, Bulles métriques, σ. 102, ἀριθ. 480· P. Karlin-Hayter, L'Hétériarque, JÖB23 (1974), σ. 131· γιὰ τὸ Θεόδωρο Δαδιβρηνό, βλ. ἐπίσης Γενεαλογιαν μου, τ. Α᾽, σ. 565, ὑ. 326, καὶ σ. 577-78, ὑ. 375, καθὼς καί: R. Guilland, Recherches, τ. I, σ. 309, ὅπου ἐκτὸς ἀπὸ Θεόδωρο ἀπὸ λάθος τὸν ὀνομάζει καὶ Κωνσταντῖνο, χωρὶς φυσικὰ νὰ δίνη γι᾽ αὐτὸ καὶ τὴν πηγή του.

63α. Βλ. R. Guilland, Études de topographie de Const/ple Byzantine, τ. I, σ. 546: aux Blachernes, où résidait le jeune empereur Alexis II...

64. Cod. Scorial. U II 10, f. 517. Πρβλ. R. Janin, Const/ple Byzantine, σ. 127 καὶ υ. 3.

65. Βλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 49-50.

66. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Δημήτριον τὸν Δριμὺν ταῖς Ἀθήναις ἐπιστάντα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α᾽, σ. 163. Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Σημειώσεις ἱστορικαὶ καὶ γραμματικαὶ εἰς τὸν Α᾽ τόμον, τ. Β᾽, σ. 462

67. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ εκδ. Bonn, σ. 412-13.

68. Σπ. Λάμπρου, Σημειώσεις... εἰς τὸν Α᾽ τόμον, τ. Β᾽, σ. 455.

69. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Μονῳδία εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κῦρ Νικήταν τὸν Χωνιάτην, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α᾽, σ. 349: Ἡ δὲ τύχη ἐπεφύη τῷ νεοθαλεῖ τῆς βασιλείας βλαστῷ, ὡς σμίλαξ ἐπιπλεκομένη καὶ συμπνίγουσα, γραφικῶς εἰπεῖν, ἡ κατ᾽ Ἀνδρόνικον τυραννίς.

Γιὰ τὸ χαρακτῆρα τοῦ μικροῦ ἡγεμόνα, ἐκτὸς ἀπ᾽ τὰ στιγμιότυπα ποὺ ἀναφέρθηκαν[70], ἔχομε καὶ μιὰ μικρῆς ἀξίας εὔφημη πληροφορία ἀπ᾽ τὸ Μιχαὴλ Χωνιάτη, ποὺ λέει πὼς καθὼς ὁ πατέρας του Μανουὴλ (α᾽) «ἐγκατάλειψε αὐτὸν τὸν κόσμο, κι ἀμέσως πάνω σ᾽ ἕνα δίφρο τράβηξε γιὰ τοὺς οὐρανούς, ἐμπιστεύτηκε τὰ ἡνία τοῦ Κράτους στὸ βασιλέα καὶ γιό του, ὁ ὁποῖος, σύμφωνα μὲ τὴν ἔκφραση τῆς Γραφῆς, ἦταν ἀγαθὸς καὶ ἀστεῖος (=καλοπροαίρετος καὶ ὁμιλητικός) καὶ χαριτωμένος»[71].

Πιὸ πολλὲς πληροφορίες ἔχομε γιὰ τὰ σωματικά του χαρακτηριστικά: Ἦταν ἕνα ὁλόξανθο ἀγόρι[72] μὲ πλούσια σὰν τὸ χρυσάφι μαλλιά[73], μ᾽ ἕνα ξύπνιο διαπεραστικὸ βλέμμα καὶ καλοπλασμένο σῶμα[74], ψηλὸ καὶ ἐπιδέξιο στὴν ἱππασία[75]. Ἀπ᾽ τὸν προπάππο του Ἀλέξιο (α᾽) Κ. 15[76] εἶχε κληρονομήσει τὸ ἐλάττωμα κάπως στὴν ὁμιλία του νὰ τραυλίζη[77], καθὼς μάλιστα τοῦ ἔλειπε ἕνα δόντι[78].

II

Οἱ Ψευδο-Ἀλέξιοι
Ψευδο-Ἀλέξιος 1ος

Ἂν καὶ οἱ ἀποδείξεις γιὰ τὴ θανάτωση τοῦ Ἀλέξιου (β᾽) Κ. 155 εἶναι ὁλοφάνερες –τὸ κεφάλι του, ἀφοῦ τοῦ πέρασαν ἕνα σπάγγο ἀπ᾽ τ᾽ αὐτὶ καὶ βούλωσαν τὸ σπάγγο μὲ τὸ σφραγιστήριο δαχτυλίδι τοῦ Ἀνδρόνικου (α᾽) Κ. 87 γιὰ ἔνδειξη τῆς ταυτότητάς του, τὸ ἔθαψαν στὴν Κ α τ α β α τ ή, καὶ τὸ ὑπόλοιπο σῶμα του μὲ μουσικὴ καὶ τραγούδια (ἄραγε λυπητερά;) δυὸ ἐπίσημοι ἄντρες, ὁ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ Ἰωάννης Καματηρός, ὁ μετέπειτα ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας, καὶ ὁ χ α ρ τ ο υ λ ά ρ ι ο ς Θεόδωρος Χοῦμνος, τὸ ἔρριξαν στὰ νερὰ τοῦ Βοσπόρου[79] –«κάποιοι λόγοι ἀργότερα κυκλοφόρησαν

70. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 33,34,52,53 καὶ 57.

71. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Ἰσαάκιον (β᾽) τὸν Ἀγγ. 183, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α᾽, σ. 217: Ἐπεὶ δ᾽ ἀνὴρ ἐκεῖνος (ὁ Μανουὴλ α᾽), τὸν ἐνταῦθα σχασάμενος δρόμον, εὐθὺ διεδίφρευσεν οὐρανοῦ, πιστεύσας τὰς ἡνίας τοῦ κράτους τῷ βασιλεῖ καὶ παιδί, ἀγαθῷ μὲν καὶ ἀστείῳ κατὰ τὴν Γραφὴν καὶ χαρίεντι...

72. Χωνιάτης, σ. 549· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 60, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 420.

73. Χωνιάτης, σ. 609.

74. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 60, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 420· Χωνιάτης, σ. 609.

75. Χωνιάτης, σ. 609.

76. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾽, σ. 94, ὑ. 77.

77. Χωνιάτης, σ. 549.

78. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 60, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 420.

79. Χωνιάτης, σ. 355. Πρβλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α᾽, σ. 565, ὑ. 328.

ποὺ διέψευδαν» πὼς θανατώθηκε, ὅπως λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης[80].

Κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1185, ἕνας πλάνος στατιωτικοκαλόγερος-ἱππότης, μὲ λατινικὴ ἀμφίεση, μὲ ξίφος στὸ πλευρό, ποὺ ἐπιδέξια καβαλλίκευε ἕνα ὑπερήφανο ἄλογο καὶ ἔλεγε πὼς ὀνομαζόταν ᾿Αλέξιος Σικουντηνὸς καὶ πὼς ἦταν ἀπ᾿ τὴ Φιλαδέλφεια, παρουσίασε ἕνα νεαρό, παρόμοιο μὲ τὸν ᾿Αλέξιο (β´) Κ. 155, τὸν ὁποῖον καὶ πρόβαλλε ὡς τὸ βασιλικὸ γιὸ καὶ διάδοχο τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81.

Δείχνοντας τὰ ξανθὰ μαλλιὰ τοῦ νεαροῦ, τὴν ἔλλειψη τοῦ δοντιοῦ, τὸ ξύπνιο βλέμμα του καὶ τὸ καλοπλασμένο σῶμα του, χαραχτηριστικὰ ποὺ καὶ ὁ πραγματικὸς ᾿Αλέξιος (β´) Κ. 155 εἶχε, ζητοῦσε τὴν ὑποστήριξη τῶν ἀγαθῶν χριστιανῶν.

Καθὼς ὅλοι τότε μισοῦσαν τὸν ᾿Ανδρόνικο (α´) Κ. 87, πείθονταν στὰ λόγια τοῦ ἀπατεώνα καὶ προσκυνοῦσαν καὶ φιλοδωροῦσαν τὸν πρῶτο αὐτὸν Ψευδο-᾿Αλέξιον, γιὰ νὰ καταπλουτίζη ὁ πλάνος ἐκεῖνος στρατοκαλόγερος. Στὴν πραγματικότητα ὁ νεαρὸς δὲν ἦταν παρὰ ἕνα ἀγροτόπαιδο ἀπ᾿ τὴ Βαγεντία (=τὴ Βόνιτσα τοῦ ᾿Ιλλυρικοῦ).

᾿Αφοῦ καὶ οἱ δυὸ μαζί, ὁ Σικουντηνὸς καὶ ὁ Ψευδο-᾿Αλέξιος 1ος, περιῆλθαν τὶς ἀκτὲς τῆς ᾿Αδριατικῆς, ἐμφανίστηκαν στὴν αὐλὴ τοῦ βασιλέα τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας Guillaume II (1166-1189), ὅπου συνάντησαν ἕνα γνήσιο Βυζαντινὸ πρίγκιπα, τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 237, ποὺ καὶ αὐτὸς μετὰ ἀπὸ περιπλάνηση στὴ Ρωσία, εἶχε ἔλθει στὸ Παλέρμο γιὰ νὰ ζητήση τὴ βοήθεια τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας ἐναντίον τοῦ τ ύ ρ α ν ν ο υ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87.

῾Ο πρίγκιπας καὶ οἱ συνοδοί του ἔδειξαν καθαρὰ στὸ Γουλιέλμο II τὴν ἀπάτη, ἀλλὰ μερικοὶ ἔμποροι τῆς Γένουας καὶ ἄλλοι Δυτικοὶ τὸν διαβεβαίωναν πὼς στὸ πρόσωπο τοῦ νεαροῦ πολὺ καλὰ γνώρισαν τὸ γνήσιο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α´). ῾Ο βασιλέας τῆς Σικελίας, ἂν καὶ πείστηκε, ὅπως μᾶς λένε, πὼς πρόκειται γιὰ ἀπάτη, συμφώνησε νὰ ἀπονεμηθοῦν βασιλικὲς τιμὲς στὸν Ψευδο-᾿Αλέξιον 1ον, γιατὶ ἤθελε νὰ τὸν ἔχη ὡς ἕνα πρόσθετο ἀντίβαρο ἔναντι τοῦ σφετεριστῆ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87, κατὰ τὴν ἐκστρατεία ποὺ ὀργάνωνε γιὰ κατάχτηση τοῦ Βυζαντίου, καθὼς αὐτὸ ἦταν καὶ ἕνα παλιὸ ὄνειρο τῶν προκατόχων του[81].

῾Ο ᾿Ανδρόνικος (α´) Κ. 87, καθὼς πληροφορήθηκε πὼς στὸ Παλέρμο μὲ βασιλικὲς τιμὲς ἔγινε δεχτὸς ὁ δῆθεν ᾿Αλέξιος (β´) Κ. 155, παίζοντας καὶ γελώντας, κατὰ τὴ συνήθειά του, εἶπε μιὰ μακάβρια ἀστειότητα: «Λοιπόν,

80. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 412.
81. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 60-62, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 419-21· Ibn Giobeir (Jubayr), Rihlat al-Kinani, Ταξίδι στὴν ᾿Ισπανία, Σικελία, Συρία, Παλαιστίνη, Μεσοποταμία, ᾿Αραβία καὶ Αἴγυπτο, μετάφρ. ἀπ᾿ τὴν ἀραβικὴ στὴν ἰταλικὴ τοῦ Celestino Shiaparelli, Rome 1906· μετάφρ. στὴν ἀγγλικὴ τοῦ R.J.C. Broadhurst, London 1952, σ. 354-56· F. Cognasso, Partiti Politici, σ. 299-300· F. Chalandon, Domination normande, τ. II, σ. 401-3.

πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς εἶναι ἕνας ἄριστος κολυμβητὴς ὁ ᾿Αλέξιος, ποὺ ἐνῶ ρίχτηκε στὰ βαθιὰ νερὰ τῆς ΚΠολης, κατάφερε χωρὶς νὰ εἰσπνέη νὰ περάση κάτω ἀπ᾿ τὶς θάλασσες καὶ νὰ βγῆ στὸν ἐκεῖ πορθμὸ τῆς Σικελίας»[82].

Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἐνῶ ὁ Σηκουντηνὸς συνόδευσε τὰ νορμανδικὰ στρατεύματα ποὺ στάλθηκαν ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου, ὁ νεαρὸς Ψευδο-᾿Αλέξιος 1ος παράμεινε στὴ Σικελία, ἀπὸ ὅπου ταξίδευσε στὴ Γαλλία.

᾿Εκεῖ θαυμάστηκε πολὺ γιὰ τὴ βαθιὰ γνώση ποὺ εἶχε τριῶν γλωσσῶν, τῆς ἑλληνικῆς, τῆς λατινικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς, καὶ εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἐπικαλεστῆ τὴν προστασία τοῦ δῆθεν κουνιάδου του βασιλέα τῆς Γαλλίας Φίλιππου II Αὔγουστου (1180-1223), ἀμφιθαλῆ ἀδελφοῦ τῆς ῾Αγνῆς-῎Αννας, καὶ γιὰ ἕνα διάστημα ἀπολάμβανε τιμῶν στὴν αὐλὴ τῶν Παρισίων· πολὺ γρήγορα ὅμως οἱ ἰσχυρισμοί του πὼς ἦταν ὁ γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 καὶ ὁ μνηστῆρας τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας κατάρρευσαν, καὶ μιὰ μέρα, κάνοντας πολὺ καλά, ὁ Ψευδο-᾿Αλέξιος 1ος ἀπότομα ἐξαφανίστηκε[83].

Τὰ ρωσικὰ χρονικὰ σημειώνουν τὴν ἄφιξη καὶ παρουσία κατὰ τὸ 1186 στὸ Novgorod τοῦ «῞Ελληνα τσάρου ᾿Αλέξιου, γιοῦ τοῦ Μανουὴλ»[84], ἀλλὰ δὲ γνωρίζομε ἂν ἦταν ὁ ἴδιος μὲ κεῖνον τοῦ Παλέρμου καὶ τοῦ Παρισιοῦ ἢ κάποιος ἄλλος ἀπατεώνας.

Ψευδο-᾿Αλέξιος 2ος

Αὐτὸς ἐμφανίστηκε κατὰ τὸ 1192[85].

῏Ηταν ἕνας νεαρὸς ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη, ποὺ μὲ μεγάλη ἐξυπνάδα ὑποκρίθηκε τὸ πρόσωπο τοῦ ᾿Αλέξιου (β´) Κ. 155, καθὼς εἶχε ξανθὰ μαλλιά, τραύλιζε κατὰ τὴν προφορὰ τῶν λέξεων, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος, καὶ γνώριζε κάπως τὶς συνήθειες τῆς αὐλῆς τῶν Κομνηνῶν.

Παρουσιάστηκε σὲ μιὰ μικρὴ πόλη τῆς περιοχῆς τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ, στὰ ῞Α ρ μ α λ α, ὅπου βρῆκε ἕνα Λατίνο, κατὰ ποὺ φαίνεται Βενετὸ ἔμπορο, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν φιλοξένησε.

82. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 412.
83. Chronicon turonense autore anonymo canonico turonensi S. Martini, ἔκδ. Edmond Martène καὶ Ursin Durand, Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium, amblissima collectio, τ. V, Paris 1729, στ. 1025-26.
84. Χρονικὸν τοῦ Novgorod, Novgorodkaia pervaia letopis starshego i mladshego isvodov, ἔκδ. A.N. Nasonov, Moscow-Leningrad 1950, σ. 38.
85. ῾Ο F. Cognasso, Un imperatore bizantino, σ. 251, παρουσιάζει τὸν Ψευδο-᾿Αλέξιο 2ο τὸ 1188, καθὼς στηρίζεται στὸ Χωνιάτη, σ. 550, ποὺ λέει πὼς αὐτὸς ὁ ἀπατεώνας ἐμφανίστηκε στὸν Kilidj Arslan II πρὶν τὸν ρίξη ἀπ᾿ τὸ θρόνο ὁ γιός του Κοπατίνος (Kutb al-Dîn), ἀλλὰ ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 86, ἀπόδειξε πὼς αὐτὴ ἡ ἐμφάνιση ἔγινε τὸ 1192· ὁ Kilidj Arslan II συνεταιρίστηκε τὸ γιό του Kutb al-Din στὸ θρόνο τὸ 1189 καὶ τὸν ἴδιο χρόνο ὁ γιὸς παραμέρισε τὸν πατέρα. Τὸ 1191/92 ὁ πατέρας ἀνάκτησε τὸ θρόνο του καὶ τότε συνεταιρίστηκε στὴν ἐξουσία τὸ γιὸ του Καϊχοσρόην (Kai-Kosrou I).

Κατὰ τὴ φιλοξενία ὁ νεαρὸς ἀπατεώνας εἶπε στὸ Βενετὸ πὼς δὲν ἦταν ἄλλος ἀπ' τὸ γιὸ τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81, ποὺ ἐνῶ ὁ θεῖος του 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87 πρόσταξε νὰ τὸν ρίξουν στὰ βάθη τῆς θάλασσας, αὐτοὶ ποὺ διατάχτηκαν νὰ ἐκτελέσουν τὴ βασιλικὴ διαταγὴ τὸν λυπήθηκαν καὶ τὸν ἄφησαν ἐλεύτερο, γιατὶ εἶχαν ὁρκιστῆ στὸν πατέρα του νὰ κρατήσουν πίστη στὸ πρόσωπό του. 'Ο Βενετὸς εἴτε γιατὶ πίστευσε στὸ παραμύθι τοῦ ἀπατεώνα, εἴτε τὸ πιὸ πιθανὸν γιατὶ εἶδε στὴν ὑπόθεση νὰ ἀνοίγεται ἕνα πεδίο ἐκμετάλλευσης, τὸν πῆρε καὶ μὲ μυστικότητα τὸν ὁδήγησε στὸ γνωστό μας γέρο σουλτάνο τοῦ 'Ικονίου Kilidj Arslan II ποὺ ἀπ' τὸ 1191/92 εἶχε ἀνακτήσει τὸ θρόνο του, ἀπ' τὸν ὁποῖον τὸν εἶχε ἀπομακρύνει ὁ γιός του Kutb al-Din, ὁ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς Κοπατίνος.

'Ο Ψευδο-'Αλέξιος 2ος ἔγινε μὲ εὐμένεια δεχτὸς ἀπ' τὸ γέρο σουλτάνο καὶ γρήγορα ἀπόχτησε τέτοιο θάρρος, ποὺ συνομιλοῦσε μαζί του ὡς ἕνας γνήσιος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α'), καὶ ὄχι ὡς ἕνας παρείσαχτος τυχοδιώκτης. Πολλὲς φορὲς μάλιστα δυσανασχετοῦσε καὶ ἐπέπληττε τὸν Τοῦρκο μονάρχη, «γιατὶ ἔδειχνε μιὰ τέτοια ἀχαριστία πρὸς τὶς εὐεργεσίες ποὺ τοῦ εἶχε κάνει ὁ πατέρας του Μανουὴλ (α'), καὶ τὸν κατηγοροῦσε ὡς μὴ φιλάνθρωπο, καθὼς δὲν ἱκανοποιοῦσε τὰ αἰτήματα τοῦ γιοῦ τοῦ φίλου του, ποὺ σὲ τόσες ξέπεσε ἀτυχίες»[86].

'Ο πολὺ ἔμπειρος σουλτάνος ποὺ πολλὰ εἶχαν δεῖ τὰ μάτια του, εἴτε ἀπὸ πολιτικὴ σκοπιμότητα, εἴτε γιατὶ ξεγελάστηκε ἀπ' τὰ χαραχτηριστικὰ τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 2ου καὶ τὸν πίστευσε, τὸν τιμοῦσε καὶ τοῦ ἔδινε ὄχι λίγα δῶρα, καθὼς καὶ ἐλπίδες γιὰ μιὰ μελλοντική του ἀποκατάσταση.

Σὲ λίγο ἔφτασε στὴν αὐλὴ τοῦ 'Ικονίου ἕνας πρεσβευτὴς τοῦ 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183, καὶ τότε, κατὰ τὴν ἀκρόαση, ὁ σουλτάνος ρώτησε, ἂν πραγματικὰ ἦταν γιὸς τοῦ μακαρίτη Μανουὴλ (α') ὁ νεαρὸς ποὺ μὲ τόσες τιμὲς φιλοξενοῦσε. 'Ο Βυζαντινὸς πρεσβευτὴς διαβεβαίωσε τὸ Σελτζουκίδη ἡγεμόνα πὼς ὁ πραγματικὸς 'Αλέξιος (β') Κ. 155 πνίχτηκε καὶ ὁ νεκρός του ρίχτηκε στὰ βάθη τῆς θάλασσας καὶ πὼς τὸ πρόσωπο ποὺ φιλοξενεῖ δὲν πρέπει νὰ γίνεται πιστευτό, καθὼς ἐκμεταλλεύεται τὸ πρόσωπο ἑνὸς νεκροῦ. Στὸ ἄκουσμα αὐτῶν τῶν λόγων, ὁ Ψευδο-'Αλέξιος 2ος ἔδειξε μεγάλη ὀργὴ καὶ κινήθηκε νὰ ἁρπάξη τὸν πρεσβευτὴ ἀπ' τὰ γένια, καὶ θὰ τὸ πετύχαινε, ἂν αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν τὸν ἀπόκρουε σθεναρά, κι ἂν ὁ ἴδιος ὁ σουλτάνος δὲν καθήλωνε αὐστηρὰ σὲ ἀκινησία τὸν νεαρὸ ἀπατεώνα[87].

86. Χωνιάτης, σ. 549-50· Γεώργιος Τορνίκης, μαΐστωρ τῶν ρητόρων, Λόγος (πρὸς 'Ισαάκιον β' "Αγγ. 183) ἀναγνωσθεὶς πρὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Φώτων, καθ' ἣν εἴωθεν ἀναγινώσκειν ὁ ρήτωρ διὰ τὸ τὸν βασιλέα σταλήσεσθαι πρὸς ἐκστρατείαν ἀπόδημον, ἐκδ. W. Regel, Fontes rerum byzantinarum, vol.I², σ. 269-72· Σέργιος Κολυβᾶς, βασιλικὸς γραμματικός, Λόγος (πρὸς 'Ισαάκιον β' "Αγγ. 183) τὸ λεῖπον τοῦ προτέρου ἐκπερατῶν, ἐκδ. W. Regel, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 295-96. Πρβλ. Max. Bachmann, Die Rede des Johannes Syropulos an den Kaiser Isaak II. Angelos 183 (Kommentar), Munich 1935, σ. 62-64.

87. Χωνιάτης, σ. 550.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ σουλτάνος, ἂν καὶ δὲν ἀναγνώρισε στὸν Ψευδο-'Αλέξιον 2ον μιὰ ἐπίσημη ἰδιότητα, τοῦ ἐπέτρεψε μὲ ἔγγραφο τὴ στρατολογία ἀτάκτων ποὺ ἦσαν πρόθυμοι νὰ εἰσβάλουν στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος ἢ καλύτερα νὰ τὸ λεηλατήσουν. "Ενας ἐμίρης, ὁ 'Αρσανῆς, τάχτηκε στὸ πλευρό του, καὶ οἱ δυὸ μαζὶ πέτυχαν νὰ συγκεντρώσουν ἕνα ἀριθμὸ ὀκτὼ χιλιάδων ὀπαδῶν, ποὺ μὲ αὐτοὺς εἰσέβαλαν στὴν περιοχὴ τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ, κυρίευσαν ἀρκετὲς πόλεις καὶ ἔκαιγαν τὰ σιτηρὰ τῆς ὑπαίθρου, γι' αὐτὸ καὶ οἱ κάτοικοι ἔδοσαν στὸν Ψεὐδο-'Αλέξιο 2ο τὴν προσωνυμία τοῦ Κ α υ σ α λ ώ ν η[88].

'Εναντίον τοῦ νεαροῦ ἐπιδρομέα στάλθηκαν ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (β') "Αγγ. 183 πολλοὶ πολεμικοὶ ἄντρες, ἀλλὰ τίποτε δὲν κατόρθωναν, γιατὶ φοβοῦνταν νὰ προχωρήσουν μὴν τυχὸν καὶ προδοθοῦν ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς "Ελληνες τῆς περιοχῆς, οἱ ὁποῖοι μὲ προθυμία προσχωροῦσαν στὸ «γιὸ τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α') καὶ βασιλέα», καθὼς τὸν νόμιζαν, «καὶ προτιμοῦσαν νὰ βασιλεύωνται ἀπ' αὐτὸν παρὰ ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (β') "Αγγ. 183». Καὶ ὄχι μόνο ἀπ' τὸν ἀγροτικὸ κόσμο χαιρετιζόταν ὡς νόμιμος αὐτοκράτορας, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς αὐλικούς, ποὺ θεωροῦσαν τὴν παρουσία του «ὡς ἕνα θαῦμα», ἂν καὶ «πολὺ καλὰ γνώριζαν πὼς ὁ γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α'), ὁ 'Αλέξιος (β'), πρὶν ἀπὸ πολὺν καιρὸ εἶχε ἐγκαταλείψει τὰ ἀνθρώπινα, κοντὰ σ' αὐτὸ ὅμως γιὰ εὐχαρίστησή τους ἤθελαν νὰ τὸν φαντάζωνται ζωντανό»[89]. 'Εδῶ ἔχομε ἕνα ἀκόμη τεκμήριο τῆς ὑπερβολικῆς προσήλωσης τῶν Βυζαντινῶν στὸ δόγμα τῆς νομιμότητας ποὺ δὲν ἔχουν τόσο προσέξει οἱ ἐρευνητές. Καὶ ἀκόμη βλέπομε πὼς ὁ 'Αλέξιος (β') Κ. 155 πιὸ πολὺ ἀγαπήθηκε νεκρὸς παρὰ ὅσο ἦταν ζωντανός.

'Ανάμεσα στοὺς ἄλλους ποὺ στάλθηκαν ἐναντίον τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 2ου ἦταν καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183, ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς 'Αλέξιος "Αγγ. 180, ἀλλὰ κι αὐτὸς καμιὰ μάχη δὲν τόλμησε νὰ δώση πρὸς τὸν νεκραναστημένο 'Αλέξιο, καὶ μόνο προσπάθησε νὰ συγκεντρώση ἐκείνους ποὺ δὲν εἶχαν προσχωρήσει σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο καὶ κατὰ κάποιο τρόπο νὰ ἀνακόψη τὴ διάρρευση. 'Η κατάσταση ἦταν ἀμφίρροπη, καὶ ἐνῶ ἡ θέση τοῦ σφετεριστῆ-ψευτοβασιλέα διαρκῶς ἐνισχυόταν καὶ ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς 'Αλέξιος "Αγγ. 180 ἐπιδιδόταν στὴ στρατολογία ἀντρῶν γιὰ νὰ συγκροτήση πιὸ ἰσχυρὸ στρατό, ἕνας ἀπὸ «μηχανῆς θεὸς» ἔδωσε ἄμεση λύση σ' αὐτὴ τὴ διαμάχη.

'Ο Ψευδο-'Αλέξιος 2ος, καθὼς ἐπέστρεφε ἀπὸ κάποιο μέτωπο στὰ "Αρμαλα, κατάλυσε στὸ φρούριο τῆς Πίσσας, ὅπου ἐπιδόθηκε σὲ γενναία οἰνοφαγοποσία, κι ἔπειτα παραδόθηκε στὸν ὕπνο. 'Εκεῖ, καὶ ἐνῶ βαθιὰ κοιμόταν, ἕνας ἱερέας, εἴτε ἀπὸ προσωπικὴ ἔχτρα εἴτε γιατὶ δωροδοκήθηκε ἀπ' τὸν 'Αλέξιο "Αγγ. 180, μὲ τὸ ἴδιο τὸ σπαθὶ τοῦ σφετεριστῆ, τοῦ ἔκοψε τὸ κεφάλι, τὸ ὁποῖον καὶ προσκόμισαν στὸν 'Αλέξιο "Αγγ. 180.

88. Χωνιάτης, σ. 551.

89. Χωνιάτης, σ. 551-52.

'Ο πρίγκιπας πέρασε τὸ μαστίγιό του στὰ κατάξανθα μαλλιὰ τοῦ κομμένου κεφαλιοῦ, τὸ σήκωσε ψηλά, καὶ καθὼς τὸ παρατηροῦσε, εἶπε: «Δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὁλότελα ἄδικα οἱ πόλεις ἀκολουθοῦσαν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο»· τόση ἦταν ἡ ὁμοιότητά του πρὸς τὸν πραγματικὸ 'Αλέξιο (β΄) Κ. 155, καὶ ἡ μαρτυρία εἶναι ἀξιόλογη, καθὼς προέρχεται ἀπὸ πρίγκιπα ποὺ ἦταν δευτεροεξάδελφος τοῦ 'Αλέξιου (β΄) καὶ τὸν εἶχε γνωρίσει καλά.

Γιὰ τὸ ἦθος τοῦ ἀρκετὰ ἱκανοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 2ου ἔχομε τὴν πληροφορία πὼς ἐνῶ εἰσῆλθε στὸ ναὸ τοῦ ἀρχιστράτηγου Μιχαὴλ, στὶς Χῶνες τῆς Φρυγίας, ἀνέχτηκε νὰ καταστρέψουν οἱ Τοῦρκοι ποὺ τὸν συνόδευαν, κάτω ἀπ' τὰ μάτια του, τὴν ἁγία τράπεζα καὶ τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ περίφημου ναοῦ[90].

Ἔτσι μποροῦσαν οἱ ρήτορες νὰ ἐγκωμιάζουν τὸν κλεινὸ αὐτοκράτορα 'Ισαάκιο (β΄) Ἄγγ. 183, λέγοντας σ' αὐτόν: «Καὶ κείνους ποὺ ἔκλεψαν καὶ ἀνάστησαν τὰ πτώματα, τοὺς ψευδο-πορφυρογέννητους 'Αλέξιους, ἐξόντωσες καὶ ἐξαφάνισες ἀπ' τὴ μέση»[90α].

Ψευδο-'Αλέξιος 3ος

Λίγο μετὰ τὴν ἐξαφάνιση τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 2ου τοῦ Μαιάνδρου, καὶ ἕνας τρίτος Ψευδο-'Αλέξιος ἐμφανίστηκε στὴν Παφλαγονία, κατὰ πολὺ ὅμως κατώτερος ἀπ' τὸν προηγούμενο, ἂν καὶ ὁρισμένες ἐπαρχίες προσχώρησαν στὴν κίνησή του.

'Εναντίον του στάλθηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα 'Ισαάκιο (β΄) Ἄγγ. 183 ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς κ α ὶ χ α ρ τ ο υ λ ά ρ ι ο ς τ ῶ ν ἱ π π ο σ τ ά θ μ ω ν Θεόδωρος Χοῦμνος, ὁ ὁποῖος πολέμησε μαζί του, τὸν νίκησε, τὸν ἔπιασε καὶ τὸν σκότωσε[91].

---

90. Χωνιάτης, σ. 552-53· Γεώργιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 86), σ. 269-72· Σέργιος Κολυβᾶς, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 86), σ. 295-96. Πρβλ. Max. Bachmann, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 86), σ. 62-64· F. Cognasso, Un imperatore byzantino, σ. 251-52· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 86.

90α. Κωνσταντῖνος Στιλβῆς, διάκονος (μετέπειτα μητροπολίτης Κυζίκου μὲ τὸ ὄνομα Κύριλλος), Λόγος ρητορικὸς εἰς τὸν βασιλέα ('Ισαάκιον β' Ἄγγ. 183) κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων, ἔκδ. R. Browning, B28 (1958), σ. 39, διόρθωση J. Darrouzès, II. Constantin Stilbès et Cyrille métropolite de Cyzique, REB18 (1960), σ. 186-87: καὶ τοὺς τὰ νεκριμαῖα συλήσαντας καὶ τὸν πορφυρογενῆ πλασαμένους 'Αλέξιον ἐξηφάντωσας. 'Ιωάννης Συρόπουλος (γραμματικός), ρητορεύων ἐνώπιον τοῦ βασιλέως κυροῦ 'Ισαακίου (β΄) τοῦ 'Αγγέλου 183, ἔκδ. Max. Bachmann, Die Rede des Johannes Syropulos, σ. 62, ὑ. 5.

91. Χωνιάτης, σ. 553. Πρβλ. F. Cognasso, Un imperatore bizantino, σ. 252· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 87. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Χοῦμνο, βλ. J. Verpeaux, La famille Choumnos, BS20 (1959), σ. 253-54, ἀριθ. 9-10, καὶ R. Guilland, Chartulaire, Revue de Etudes Sud-Est Européennes, 9 (1971), σ. 418-19. 'Ο Χωνιάτης, σ. 355 καὶ 412, τὸν ὀνομάζει χ α ρ τ ο υ λ ά ρ ι ο ν, ἐνῶ σ. 553, τὸν ὀνομάζει χ α ρ τ ο υ λ ά ρ ι ο ν τῶν ἱ π π ο σ τ ά θ μ ω ν. 'Ο 'Εφραίμιος, στίχ. 6050-51, τὸν ὀνομάζει ἐκ παραδρομῆς, καθὼς φαίνεται, Βασίλειον καὶ ὄχι Θεόδωρον.

Ψευδο-'Αλέξιος 4ος

Πολὺ πιὸ σπουδαῖος ὑπῆρξε ὁ τέταρτος Ψευδο-'Αλέξιος ποὺ ἐμφανίστηκε τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1195[92], στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ καὶ διαδόχου τοῦ 'Ισαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183, τοῦ 'Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180, ποὺ πιὸ πάνω συναντήσαμε ὡς ἕνα ἀντίπαλο τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 2ου.

'Ο Ψευδο-'Αλέξιος 4ος ἦταν ἕνας νεαρὸς ἀπ' τὴν Κιλικία τῆς Μ. 'Ασίας[93], «μὲ ὁλόξανθα σὰν τὸ χρυσάφι μακριὰ μαλλιά, ψηλὸς καὶ ὡραῖος, ποὺ μὲ χάρη καὶ σταθερότητα καβαλλίκευε πάνω στὸ ἄλογό του, ἔτσι ποὺ φαινόταν σὰν καρφωμένος πάνω στὴ σέλα του»[94].

Αὐτὸς ἐμφανίστηκε σ' ἕνα Σελτζουκίδη πρίγκιπα, τὸν Muhyi al-Dîn[95], ὁ ὁποῖος κατὰ τὴ διοικητικὴ διαίρεση τοῦ κράτους τοῦ 'Ικονίου ποὺ ὁ πατέρας του Kilidj Arslan II ἔκανε τὸ 1188 ἀνάμεσα στοὺς ἐννιὰ γιούς του, στὸν ἀδελφό του καὶ τὸν ἀνεψιό του, ἔλαβε τὴν περιοχὴ τοῦ Δορυλαίου (Eskisehir) καὶ τῆς 'Αμάσειας μὲ πρωτεύουσα τὴν Ἄγκυρα[96].

'Ο Myhyi al-Dîn ἤξερε πολὺ καλὰ πὼς ὁ νεαρὸς βασιλέας 'Αλέξιος (β΄) Κ. 155 εἶχε μὲ πνιγμὸ ἐξοντωθῆ ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87, ἀλλὰ δέχτηκε τὸν ἀπατεώνα ὡς ἕνα ἀληθινὸ γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ὄχι γιὰ νὰ ἐκπληρώση τὶς ἐπιθυμίες του, ἀλλὰ γιὰ νὰ δημιουργήση ἀνησυχίες καὶ προβλήματα στὸ νέο αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπ' αὐτὸ νὰ κερδοσκοπήση ὁ ἴδιος, καθὼς σκόπευε νὰ ἐμπορευτῆ πάνω σ' αὐτὸ τὴ φιλία του μὲ τὸ Βυζάντιο.

Μὲ τὴν ἐνίσχυση λοιπὸν τοῦ Σελτζουκίδη πρίγκιπα, ὁ Ψευδο-'Αλέξιος 4ος εἰσέβαλε στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος, στὰ γειτονικὰ πρὸς τὴν Ἄγκυρα μέρη, καὶ ὁ 'Αλέξιος (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 ἔστειλε γιὰ νὰ τὸν ἀντιμετωπίση ἕνα ἀδέξιο στρατιωτικό, τὸν εὐνοούμενό του εὐνοῦχο Γεώργιο τὸν 'Ηνοπολίτη, ποὺ καθὼς ἀνέβηκε στὸ θρόνο, τοῦ εἶχε δώσει τὸν τίτλο τοῦ π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο υ[97].

---

92. Χωνιάτης, σ. 608 (=τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν ἄνοδο τοῦ 'Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 στὸ θρόνο, στὶς 8.IV.1195).

93. Χωνιάτης, σ. 608.

94. Χωνιάτης, σ. 608.

95. 'Ο Χωνιάτης, σ. 689, τὸν ὀνομάζει Μ α σ ο ύ τ, ἀλλὰ τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦταν Muhyi al-Dîn.

96. Χωνιάτης, σ. 689. Πρβλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 85.

97. Χωνιάτης, σ. 608. Σχετικὰ μὲ τὸν 'Ηνοπολίτη καὶ τὴν τιτλοφορία του, παρατηρῶ πὼς ὁ π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο ς ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Θεόφιλου, τότε καθὼς φαίνεται συστήθηκε τὸ ἀξίωμα, μέχρι τὸν καιρὸ τοῦ Κωνσταντίνου (η΄), ἦταν ἐπιφορτισμένος κυρίως μὲ τὴν προστασία καὶ διαφύλαξη τοῦ αὐτοκράτορα κατὰ τὴ νύχτα. Στὸν καιρὸ τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν 'Αγγέλων οἱ τρεῖς π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο ι ποὺ ξέρομε, ὁ 'Ιωάννης Κ. 31 (τοῦ 'Ιωάννη β' Κ. 34), Νικηφόρος (τοῦ 'Ανδρόνικου α' Κ. 87) καὶ Γεώργιος 'Ηνοπολίτης (τοῦ 'Αλέξιου γ' Ἄγγ. Κ. 180) ἦσαν τ ι τ ο υ λ ά ρ ι ο ι καὶ καμιὰ ὑπηρεσία δὲν εἶχαν στὸν αὐτοκρατορικὸ κοιτώνα· ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς ὁ ὑπερήφανος ἐκεῖνος πρίγκιπας 'Ιωάννης

Καθὼς τίποτε γιὰ τὴν ὑπόθεση δὲν πέτυχε ὁ εὐνοῦχος, ὁ αὐτοκράτορας κατὰ τὸ τέλος τοῦ καλοκαιριοῦ ἢ ἀρχὲς τοῦ φθινοπώρου τοῦ 1195 πῆγε στὸ μέτωπο, ἐπιδιώκοντας νὰ ἔλθη κυρίως σὲ διαπραγματεύσεις μὲ τὸ Σελτζουκίδη πρίγκιπα, γιατὶ ἤξερε πολὺ καλὰ πὼς ἂν ἐξουδετερωθῆ αὐτός, πολὺ εὔκολα θὰ ὑποταγῆ ὁ ἀντίπαλός του, ποὺ κρυβόταν κάτω ἀπ' τὸ ὄνομα τοῦ νεκροῦ ἡγεμόνα.

'Αλλὰ ὁ Muhyi al-Dîn, καθὼς ἐκμεταλλευόταν τὴν εὐκαιρία, διαμήνυσε στὸν αὐτοκράτορα πὼς δὲ δεχόταν τὴν εἰρήνευση, ἂν προηγουμένως δὲν τοῦ κατέβαλλε πέντε κεντηνάρια ἀσήμι κομμένα σὲ νόμισμα, γιὰ μιὰ φορά, καὶ κατὰ συνέχεια, νὰ τοῦ δίνει κάθε χρόνο τρία κεντηνάρια μαζὶ μὲ πολύτιμα μεταξωτὰ ὑφάσματα, ποὺ ὁ αὐτοκράτορας ἔπαιρνε ἀπ' τὰ ὑφαντουργεῖα τῆς Θήβας[98].

Πάνω σ' αὐτὰ ὁ Ψευδο-'Αλέξιος 4ος εἰσέβαλε στὴ Βιθυνία, καὶ στὰ Μελάγγεια «ἀναγορεύτηκε ἀπ' τοὺς ἐκεῖ βασιλέας αὐτοκράτορας», χωρὶς ὅμως αὐτοὶ οἱ κάτοικοι νὰ ἀποτινάξουν ὁλότελα καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία τοῦ 'Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180, ἀλλὰ ἔρριχναν τὰ βλέμματά τους καὶ στὸν ἕνα καὶ στὸν ἄλλο, καὶ καθόλου δὲν ἔδειχναν πὼς προσκολλήθηκαν στὸν ἕνα ἀπ' τοὺς δυὸ καὶ ἀποδοκίμασαν τὸν ἄλλο· ὁ καθένας μποροῦσε νὰ καταλάβη πὼς οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἔμεναν ἀμφίρροποι καὶ περίμεναν νὰ δοῦν ποιὸς θὰ ἀναδειχτῆ νικητὴς γιὰ νὰ προστεθοῦν τότε σ' αὐτόν[99].

Μερικοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς εἶχαν τὴν τόλμη νὰ ἐμφανίζωνται στὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα 'Αλέξιο (γ΄) καὶ νὰ ἐκθειάζουν τὰ χαρίσματα τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 4ου. Μάταια ὁ αὐτοκράτορας τοὺς ἔλεγε πὼς «ὁ πραγματικὸς 'Αλέξιος (β΄) Κ. 155, ὁ γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, εἶχε πρὶν ἀπὸ χρόνια θανατωθῆ, καταδικασμένος σ' αὐτὴ τὴ μοίρα ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87, καὶ πὼς αὐτὸς ποὺ ἐμφανιζόταν δὲν ἦταν παρὰ ἕνας ἀπατεώνας καὶ ὁλότελα ξένος πρὸς τὴ γενιὰ τῶν Κομνηνῶν, καὶ πὼς ἂν πραγματικὰ ἐκεῖνος, ὁ 'Αλέξιος (β΄) Κ. 155, ζοῦσε, καὶ αὐτὸς ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἐπιτίθεται, ἀσφαλῶς τὸ δίκαιο πιὸ πολὺ εὐνοοῦσε, αὐτὸς νὰ βασιλεύη, παρὰ ἐκεῖνος ποὺ τώρα χειρίζεται τὴ βασιλικὴ ἐξουσία».

Οἱ κάτοικοι τῆς Βιθυνίας, καθὼς ἁρπάχτηκαν ἀπ' τὰ τελευταῖα αὐτὰ λόγια τοῦ βασιλέα, παραβλέποντας τὰ προηγούμενα, «βλέπεις», τοῦ ἀντιπαρατήρησαν, «πὼς καὶ σύ, βασιλέα, ἀμφιβάλλεις γιὰ τὸ παιδὶ καὶ δὲν εἶσαι βέβαιος

Κ. 31, ἀσφαλῶς μὴ εὐνοῦχος, πρῶτος τοῦ οἴκου τῶν Μελισσηνῶν-Κομνηνῶν, ἦταν γιὰ μικρὸ διάστημα ἕνας ἀληθινὸς πρωθυπουργὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου του 'Ιωάννη (β΄) Κ. 34, οἱ δυὸ ἄλλοι, ποὺ ἦσαν εὐνοῦχοι, εἶχαν καθαρὰ στρατιωτικὴ ἀποστολή. Τὸ ἀξίωμα κατάντησε ψιλὸς τίτλος, titre nobilaire, βλ. R. Guilland, Recherches, τ. I, σ. 207.

98. Χωνιάτης, σ. 608-9.

99. Χωνιάτης, σ. 609. Πρβλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, 'Εκλογή, σ. 167, ὅπου γιὰ τὸν Ψευδο-'Αλέξιον 4ον γράφει ἐκ παραδρομῆς πὼς ἐμφανίστηκε «ὡς νόθος υἱὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ.», ἐνῶ ἐμφανίστηκε ὡς ὁ νόμιμος γιός του 'Αλέξιος (β΄), βλ. Χωνιάτης, σ. 608: τῷ τοῦ βασιλέως 'Αλεξίου ὀνόματι ἐποχούμενον...

πὼς θανατώθηκε; Μὴ λοιπὸν ἀγαναχτῆς ἐναντίον ἐκείνων ποὺ λυπήθηκαν αὐτὸν τὸν νεαρό, στὸν ὁποῖον ἀπὸ τρεῖς προγόνους ἀνήκει ἡ βασιλεία, καὶ ὁ ὁποῖος τόσο ἄδικα βρίσκεται μακριὰ καὶ ἀπ' τὴν πατρίδα καὶ ἀπ' τὸν θρόνο»[100].

Ὅλα αὐτὰ μᾶς δείχνουν πόσο βαθιὰ εἶχε ριζωθεῖ στοὺς ὕστερους αὐτοὺς καιροὺς ἡ ἰδέα τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας ἀνάμεσα στοὺς Βυζαντινούς.

Μετὰ δίμηνη στὸ μέτωπο παραμονή, καὶ ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτορας κατέλαβε μερικὰ φρούρια τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 4ου καὶ ἄλλα ἀπ' αὐτὰ κατάκαψε, γύρισε στὴν πρωτεύουσα, ἀναθέτοντας τὶς ἐναντίον του ἐπιχειρήσεις στὸ Μανουὴλ Καντακουζηνό[101], καὶ κατὰ δεύτερο λόγο σ' ἕνα νεαρὸ στρατιωτικό, τὸ Βατάτζη, τὸν ὁποῖον ὡς πρόσωπο τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης του εἶχε υἱοθετήσει, κι αὐτὸς ἔγινε ἐραστὴς τῆς γυναίκας τοῦ εὐεργέτη καὶ προστάτη του, τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας Καματηρῆς, γι' αὐτὸ καὶ ὁ βασιλέας ἔστειλε ἕνα ἀπ' τοὺς ἀκολούθους του, τὸν Βαστραλίτην, ποὺ μαζὶ μὲ τοὺς βοηθούς του, τὸν κομμάτιασαν, σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ πολεμικὸ μέτωπο τῆς Βιθυνίας, καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῶν ἐναντίον τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 4ου ἐπιχειρήσεων[102].

Οὔτε ὅμως καὶ ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς πέτυχε νὰ δώση μιὰ ἀνοιχτὴ μάχη μὲ τὸν Ψευδο-'Αλέξιον 4ον, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξουσία συνεχῶς ἐπεκτεινόταν, πάντα βέβαια μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Σελτζουκίδη πρίγκιπα. Ὅλα σχεδὸν τὰ φρούρια ποὺ ἦσαν ἀπέναντι ἀπ' τὴν Ἄγκυρα πάνω στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος, περιῆλθαν στὴν κυριότητα τοῦ σφετεριστῆ, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἐνεργοῦσε καὶ κανονικὴ εἴσπραξη τῶν φόρων ἀπ' τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς[103].

'Εκεῖνο ὅμως ποὺ δὲν πέτυχαν τὰ βυζαντινὰ ὅπλα, τὸ πέτυχε «ὁ ἀπὸ μηχανῆς θεός», μὲ ἄλλα λόγια ἡ βυζαντινὴ διπλωματία.

Τὴ στιγμὴ ποὺ κάποια νύχτα ὁ θριαμβευτὴς Ψευδο-'Αλέξιος 4ος εἰσερχόταν σ' ἕνα ἀπ' τὰ φρούριά του, αὐτὸ τῆς Τζούγγρας, κατασφάχτηκε ἀπὸ κάποιο πράκτορα τοῦ 'Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180, ὅπως ἀκριβῶς ὁ

---

100. Χωνιάτης, σ. 609-10.

101. Χωνιάτης, σ. 610. Γιὰ τὸ Μανουὴλ Καντακουζηνό, βλ. D. Nicol, The family of Kantakoyzenos, σ. 9, ἀριθ. 20, ὁ ὁποῖος γράφει πὼς εἶναι δελεαστικὸ νὰ τὸν ταυτίσωμε μὲ τὸ Μανουὴλ Καντακουζηνὸ Κομνηνὸ 215, ἀλλὰ γι' αὐτὸν ξέρομε πὼς εἶχε τυφλωθῆ στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 –μπορεῖ ὅμως νὰ εἶχε τυφλωθῆ ἐλαφρά– καὶ ἀκόμη πὼς μποροῦμε νὰ τὸν θεωρήσωμε ὡς ἕνα ἀδελφὸ τοῦ Μιχαὴλ Καντακουζηνοῦ, ἑνὸς ἀπ' τοὺς συνωμότες ποὺ ἀνέβασαν στὸ θρόνο τὸν 'Αλέξιο (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180, βλ. Χωνιάτης, σ. 593, ὁ ὁποῖος πάλι (Μιχαὴλ Καντακουζηνός), φαίνεται πὼς ἦταν ἕνας ἀδελφὸς τοῦ 'Ιωάννη Καντακουζηνοῦ, τοῦ συζ. τῆς Εἰρήνης 'Αγγελίνας 184, βλ. D. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 8, ἀριθ. 7. Εἶναι ἕνα λάθος ἐκ παραδρομῆς τοῦ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 136 καὶ 390, ποὺ τὸν Μανουὴλ Καντακουζηνὸ τὸν κάνει Μανουὴλ Κοντοστέφανο.

102. Χωνιάτης, σ. 642-43. Πιὸ πολλὲς λεπτομέρειες βλ. προσωπογραφία 'Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180, ὑ. 240-241.

103. Χωνιάτης, σ. 610.

Ψευδο-᾿Αλέξιος 2ος[104].

῞Ετσι «σὰν ἀστραπὴ ἀναφάνηκε καὶ χάθηκε ἢ σὰν ἕνα βίαιο πνεῦμα τοῦ παρνασιακοῦ Κ ω ρ υ κ ί ο υ ἄντρου τῆς Κιλικίας ἔσβησε καὶ ὁ τέταρτος αὐτὸς κατὰ σειρὰ ἀπατεώνας, ποὺ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ νεαροῦ βασιλέα ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155 παρουσιάστηκε, γιὰ νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὰ αἰσθήματα ἀφοσίωσης τῶν Βυζαντινῶν πρὸς τὴν ἰδέα τῆς κληρονομικῆς βασιλείας, ἀφοῦ διατάραξε ἕνα ὁλάκερο τμῆμα τῆς Αὐτοκρατορίας[105], καὶ ἀφοῦ ἔδωσε δικαιώματα σ᾿ ἕνα μέλος τοῦ οἴκου τῶν Σελτζουκιδῶν τοῦ ᾿Ικονίου νὰ ἀποσπάση σημαντικὸ ποσὸ ἀπ᾿ τὰ θησαυροφυλάκια τοῦ Βυζαντίου»[106].

῞Ενας σύγχρονος τῶν πιὸ πάνω γεγονότων, κατὰ σύστημα κόλακας τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, ὁ μητροπολίτης ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, ὁ γνωστός μας ἀδελφὸς τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτη, καθὼς ἀναφέρει πὼς «ὁ ἕνας μετὰ τὸν ἄλλο σὲ διάφορα μέρη ἐμφανίζονταν, γιὰ ἐξαπάτηση τῶν πολλῶν, οἱ σφετεριστὲς καὶ ἐπιβάτες τοῦ ὀνόματος τοῦ σκοτωμένου βασιλέα ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155», λέει γιὰ τὸν ᾿Αλέξιο (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180, τὸ μαλθακὸ καὶ ἀνίκανο αὐτὸν ἡγεμόνα: «῾Η Κομνηνικὴ γενιὰ καὶ δυναστεία, τῆς ὁποίας ἀρχηγέτης ἦταν ὁ πρῶτος καὶ μέγας ᾿Αλέξιος (α΄ Κ. 15) καὶ ἀπὸ τετραγαμία διάδοχος ὁ γιὸς τοῦ μεγάλου Μανουὴλ (α΄ Κ. 81) ᾿Αλέξιος (β΄ Κ. 155), καὶ πάνω σ᾿ αὐτοὺς ὁ πολὺ μέγας ᾿Αλέξιος (γ΄ ῎Αγγ. Κομν. 180), αὐτὸς ἐδῶ ποὺ τώρα βασιλεύει, καὶ ἀπ᾿ τὴν ἴδια γενιὰ τῶν δυὸ πρώτων ἀνάτειλε ἀνάμεσά μας, γιὰ νὰ ἀναδειχτῆ ἕνας ἀληθινὸς πρόμαχος καὶ ὑπερασπιστὴς καὶ ἕνα ἀποτελεσματικὸ ἀντίδοτο ἐναντίον τῶν Ψευδο-᾿Αλεξίων καὶ τῆς φθοροποιοῦ ἐπιρροῆς τους»[107].

III

῾Η ὕπαρξη τόσων Ψευδο-᾿Αλεξίων μᾶς δείχνει πὼς ἂν ὁ ᾿Αλέξιος (β΄) Κ. 155 κατόρθωνε νὰ διαφύγη ἀπ᾿ τὸ Βυζάντιο, κατὰ τὰ κρίσιμα χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, θὰ μποροῦσε σὲ μιὰ πρώτη εὐκαιρία, ὅπως ἦταν αὐτὴ τῆς ἐξόντωσης τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, νὰ γυρίση στὸ θρόνο τῶν πατέρων του θριαμβευτής, καθὼς θὰ στηριζόταν στὴν προσήλωση τῶν ὑπηκόων του στὴν ἰδέα τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας. Καθόλου δὲν

104. Χωνιάτης, σ. 610.
105. Χωνιάτης, σ. 610.
106. Χωνιάτης, σ. 610,624-26,643,668-69.
107. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως καὶ λογοθέτην κῦρ Βασίλειον τὸν Καματηρόν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α΄, σ. 317-18: ἄλλος ἀλλαχοῦ ἐπωχοῦντο τῷ τοῦ κατειργασμένου βασιλέως ᾿Αλεξίου, ἐπὶ φενάκῃ τῶν πολλῶν... ἕως τῆς κομνηνικῆς ἀρχῆς, ἧς ἀρχηγέτης μὲν ὁ πρῶτος καὶ μέγας ᾿Αλέξιος, ἐκ δὲ τετραγονίας διάδοχος ὁ τοῦ μεγάλου Μανουὴλ ᾿Αλέξιος, ὁ ἐπὶ δυσὶ τρίτος πάμμεγας οὗτος ᾿Αλέξιος, ὁμώνυμον καὶ συγγενὲς ἐπανέτειλεν ὄντως ἀλέξημα καὶ φάρμακον ἄλλως τῶν ἐπηρεαζόντων ψευδαλεξίων ἀλεξητήριον.

ἀποκλείεται στὴν περίσταση αὐτή, νὰ ἦταν ἄλλη ἡ μοίρα τοῦ Βυζαντίου, καθὼς δὲ θὰ ἔδινε τὰ προσχήματα στοὺς φορεῖς τῆς Δ΄ Σταυροφορίας γιὰ κατάληψη τῆς ΚΠολης.

Στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155 φέρεται πὼς ἱδρύθηκε στὴ νῆσο Κέα ἡ μονὴ τοῦ Κομνηνοῦ[108].

Δὲν εἶναι ἀπίθανο κατὰ τὸ σύντομο διάστημα τῆς βασιλείας του νὰ ἔγινε κάποιος ἐποικισμὸς τῆς Κρήτης ἀπὸ νεαροὺς ἀριστοκράτες δεύτερης κατηγορίας[109].

156. *᾿Αλέξιος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1160/61 – † ;)*

῾Ο ᾿Αλέξιος[1] Κομνηνὸς[2] νόθος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἀπ᾿ τὴν ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ. 150[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1160/61[4].

108. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ᾿Επιστολὴ π΄ (=80), Τῷ γέροντι τῆς μονῆς τοῦ Κομνηνοῦ κῦρ ᾿Αθανασίῳ, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Β΄, σ. 128-29· ὁ ἴδιος, ᾿Επιστολὴ ροθ΄ (=179): Τῷ βασιλεῖ τῷ Λάσκαρι τῆς ᾿Ανατολῆς, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Β΄, σ. 355: ἄρας ἐκεῖθεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου τοῦ οἰκοδομηθέντος παρὰ τοῦ μακαρίτου Κομνηνοῦ κῦρ ᾿Αλεξίου κατεσκήνωσα. (Στὸν Πίνακα Β΄, σ. δ΄, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Μιχαὴλ ᾿Ακομινάτου = Χωνιάτου, Τὰ Σωζόμενα, ἡ ἵδρυση τῆς μονῆς ἀποδίδεται στὸν ᾿Αλέξιο β΄ Κ. 155), ἀλλὰ ἐγὼ νομίζω πὼς θὰ ἦταν ἔργο τοῦ ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15, κατὰ τὸ διάστημα ποὺ ἱδρύθηκε καὶ ἡ μεγάλη μονὴ τοῦ ἁγ. ᾿Ιωάννη τοῦ Θεολόγου στὴν Πάτμο ἀπ᾿ τὸν ὅσιο Χριστόδουλο.
109. Βλ. Γ.Α. Σήφακα, Τὸ Χρυσόβουλλον ᾿Αλέξιου (β΄) Κομνηνοῦ καὶ τὰ δώδεκα ᾿Αρχοντόπουλλα, περιοδικὸ Κρητικὰ Χρονικά, 2 (1948), σ. 129-40. Καὶ ἐδῶ νομίζω πὼς αὐτὸς ὁ ἐποικισμὸς τῶν ἀρχοντοπούλων ἔγινε στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15 (Χρυσόβουλλον Κομνηνῶν τοῦ 1092). Βλ. καὶ V. Grumel, Les Recherches des actes du patriarcat de Const/ple, vol. I, fasc. III, σ. 173, ἀριθ. 1157, ὅπου ἀναφέρεται ὁ ᾿Αλέξιος (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180.

156.1. Εἶναι κι αὐτὸς π ρ ο π α π π ο θ ε ι ώ ν υ μ ο ς, φέρει δηλ. τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς προπάππου του καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς ἀντιπροππάπου ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15 καὶ τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του καὶ ἐκ μητρὸς μεγάλου θείου του ᾿Αλέξιου Κ. 74· αὐτὴ ἡ ὀνοματοθεσία (=τὸ ποὺ ὁ νόθος γιὸς ὀνομάστηκε ᾿Αλέξιος), σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν τιτλοφορία του, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 5, καθὼς καὶ μὲ τὸ γεγονὸς ποὺ ἀργότερα γιὰ μιὰ ὁρισμένη αἰτία τὸ ἴδιο ὄνομα δόθηκε στὸ νόμιμο γιὸ καὶ διάδοχο τῆς βασιλείας, στὸν ᾿Αλέξιο (β΄) Κ. 155, ἴσως μᾶς ὁδηγοῦν στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἀναγνώρισε τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156 ὡς ἕνα νόμιμο γιό του, χωρὶς δικαίωμα διαδοχῆς στὸ θρόνο, βλ. καὶ προσωπογραφία Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 76.
2. Χωνιάτης, σ. 301: (ἦσαν δ᾿ οὗτοι ὁ Κομνηνὸς ᾿Αλέξιος, ὃς ἐκ νοθείας ἀπετέχθη τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ...)· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ. 311: ὁ Κομνηνὸς ᾿Αλέξιος ὃν ἔτεκεν ἡ Κομνηνὴ Θεοδώρα.
3. Χωνιάτης, σ. 136,266,301,401,556-57, καὶ ἰδιαίτερα σ. 337. Πρβλ. προσωπογραφία Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 57.
4. Βλ. προσωπογραφία Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 56.

Σὲ μιὰ χρονολογία ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ προσδιορίσωμε ὁ Μανουὴλ (α΄) ἀπόνειμε στὸ γιό του Ἀλέξιο Κ. 156 τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα[5], τὸν πολὺ ὑψηλὸ αὐτὸν τίτλο μὲ τὸν ὁποῖο εἶχαν τιμηθῆ οἱ γιοὶ τῶν αὐτοκρατόρων Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15 καὶ Ἰωάννη (β΄) Κ. 34[5a], δίνοντας σ' αὐτὸν μιὰ παράλληλη πρὸς ἐκείνους θέση στὴν ἱεραρχία[6].

5. Ὁ Χωνιάτης, σ. 556 καὶ 558, βλ. τὰ κείμενα στὴν προσωπογραφία Θεοδώρας Κ. 150, ὑ. 76, ρητὰ μᾶς λέει πὼς ὁ νόθος γιὸς τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ὁ Ἀλέξιος Κ. 156, ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα καὶ πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο ἀπὸ σεβαστοκράτορα τὸν ὑποβίβασε σὲ καίσαρα, πρβλ. R. Guilland, Le Césarat, OCP13 (1947), σ. 181, καὶ Recherches, τ. II, σ. 32. Ὁ Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1070, τὸν ὀνομάζει protostrator (=πρωτοστράτορα), καὶ αὐτὸ ἂς ποῦμε πὼς μποροῦμε νὰ τὸ θεωρήσουμε ὡς ἕνα λάθος τοῦ Λατίνου ἱστορικοῦ ποὺ βρισκόταν μακρυὰ ἀπ' τὴν ΚΠολη, ἀλλὰ πάνω σ' αὐτὸ καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος γράφει: ἐν δὲ τοῖς καὶ Ἀλέξιος ἦν, πρωτοστράτωρ μὲν τὴν ἀξίαν, ἀνεψιαδοῦς δὲ γνήσιος καὶ ὑπερλίαν φιλητὸς τῷ βασιλεῖ Μανουήλ. Ποιός Ἀλέξιος Κ. κρύβεται κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴ φράση τοῦ Εὐστάθιου; Ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 ποὺ δὲν ἀναφέρεται ἀπ' τὸν Εὐστάθιο ὡς νόθος γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) γιὰ νὰ μὴ θιγῆ ἡ μνήμη αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἢ ὁ Ἀλέξιος Κ. 237, ὁ γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 148 καὶ ἔγγονὸς τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, καὶ ἄρα μικρανεψιὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄); ποὺ ὡς τέτοιος ἀναφέρεται καὶ ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ. 384: ὁ δ' ἐκ Κομνηνῶν Ἀλέξιος, ὃς ἐπὶ τοῦ κεράσματος ἐτέτακτο τῷ βασιλεῖ Μανουὴλ ἐκ τῆς αὐτοῦ φύτλης γεγενημένος (ἐκ γὰρ ἀδελφόπαιδος προελήλυθεν). Ἂν δεχτοῦμε πὼς κάτω ἀπ' τὴ φράση τοῦ Εὐστάθιου κρύβεται ὁ πρῶτος, ὁ Ἀλέξιος Κ. 156, ἔχομε καὶ δεύτερη μαρτυρία συγχρόνου πὼς ἦταν πρωτοστράτωρ καὶ μάλιστα αὐθεντική· ἀλλὰ τότε πῶς ἀπ' τὸ Χωνιάτη, ἔνθ' ἀνωτ., ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 ἀναφέρεται ὡς σεβαστοκράτορας; Ἡ S. De Jongh, σ. 69, ὑ. 6, βρίσκει ὡς διέξοδο νὰ ὑποθέση πὼς ἴσως ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 ἀπὸ μὲν τὸ Μανουὴλ (α΄) ὀνομάστηκε πρωτοστράτορας ἀπὸ δὲ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87 σεβαστοκράτορας, ὅταν ἔγινε γαμβρὸς στὴ κόρη του Εἰρήνη Κ. 165. Κατ' ἐμὲ εἶναι φανερὸ πὼς ὁ μὲν Guillaume de Tyr, ἔνθ' ἀνωτ., ἔχει λάθος, ὁ δὲ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ' ἀνωτ., ἀπ' τὸν ὁποῖον ἴσως παρασύρεται ὁ πρῶτος, ὑπονοεῖ τὸν Ἀλέξιο Κ. 237 καὶ πὼς ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 οὐδέποτε ὑπῆρξε πρωτοστράτορας, βλ. προσωπογραφίες Ἀλέξιου Κ. 132, ὑ. 30-36, καὶ Ἀνδρόνικου Κ. 148, ὑ. 7. Τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοστράτορα ἔμεινε κενὸ τὸ 1176 μὲ τὴν προαγωγὴ τοῦ μέχρι τότε πρωτοστράτορα Ἀλέξιου Κ. 132 σὲ πρωτοσέβαστο, καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 15 περίπου χρονῶ, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 237 ἦταν 21 περίπου χρονῶ, τὸ δὲ ἀξίωμα τοῦ πρωτοστράτορα εἶχε οὐσιαστικὲς ὑποχρεώσεις. Ὁ R. Guilland στὴ μελέτη του Le protostrator, REB7 (1950), σ. 161-62, et Recherches, t. I, σ. 481, ἀνάμεσα στοὺς πρωτοστράτορες τῶν Κομνηνῶν ἐκ παραδρομῆς, δὲν ἀναφέρει οὔτε τὸν Ἀλέξιον Κ. 237, ἀλλὰ οὔτε τὸν Ἀλέξιον Κ. 156. Ἀντιθέτως ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 29,34,48,56, θεωρεῖ πρωτοστράτορα τὸν Ἀλέξιον Κ. 156, καὶ σ. 97-8, λέει ἀνακριβῶς πὼς «ὁ ἄλλοτε πρωτοστράτωρ (formerly protostrator) τιμήθηκε ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο (β΄) Ἄγγ. 183 μὲ τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα», παρὰ τὴν ἀντίθετη ρητὴ μαρτυρία τοῦ Χωνιάτη, σ. 557-58, πὼς «ἀπὸ σεβαστοκράτορας ὑποβιβάστηκε καίσαρας».

5α. Ὁ Ἀλέξιος (α΄) Κ. 15 τὸ γιό του Ἀνδρόνικο Κ. 35· ὁ Ἰωάννης (β΄) Κ. 34 τὸν ἀδελφό του Ἰσαάκιο Κ. 36 καὶ τοὺς γιούς του Ἀνδρόνικο Κ. 76, Ἰσαάκιο Κ. 78 καὶ Μανουὴλ Κ. 81.

6. Στὸν καιρὸ τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, τοῦ Ἰωάννη (β΄) Κ. 34 καὶ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 μέχρι τὸ 1163 ὁ τίτλος τοῦ σεβαστοκράτορα ἦταν ὁ πρῶτος στὴν ἱεραρχία, καθὼς ἐρχόταν ἀμέσως μετὰ τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα· ἀπ' τὸ 1163 ἦταν ὁ δεύτερος, καθὼς

Τὸ 1180 ποὺ πέθανε ο πατέρας του ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 ἦταν 19-20 περίπου χρονῶ.

Εἶναι φανερὸ πὼς δὲ βρισκόταν σὲ ἀγαθὲς σχέσεις μὲ τὴ μητριά του Μαρία-Ξένη τῆς Ἀντιόχειας καὶ τὸν πρωθυπουργό της καὶ πρωτεξάδελφό του πρωτοσέβαστο Ἀλέξιο Κ. 132. Ἀντιθέτως τὸ 1182 τὸν βλέπομε νὰ συνδέεται μὲ τὴν ἑτεροθαλὴ ἀδελφή του Μαρία Κ. 153 καὶ νὰ συνωμοτῆ, μαζὶ καὶ μὲ ἄλλους αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς, ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος τῆς Ἀντιβασιλείας, γιατὶ εἶχαν ἀποκλειστῆ ἀπ' τὴν ἐξουσία, κι ἔτσι παρεμποδιζόταν ἡ πολιτική τους ἀνάδειξη καὶ σταδιοδρομία, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο δὲ μετεῖχαν στὰ κέρδη[7].

Οἱ συνωμότες –μαζί τους καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156– ὀργάνωσαν τὴ γνωστή μας ἀπόπειρα κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ πρωτοσέβαστου, στὶς 13 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1182, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ὁποίας πιάστηκαν καὶ ὡς «ἄφωνοι ἰχθύες», χωρὶς νὰ ἀπολογηθοῦν, σύρθηκαν σὲ δικαστήριο σκοπιμότητας, ποὺ τοὺς καταδίκασε καὶ τοὺς ἔρριξε στὶς φυλακὲς τοῦ μεγάλου παλατιοῦ[8].

Ἀπ' τὴ φυλακὴ αὐτή, καθὼς φαίνεται, ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 δὲ βγῆκε παρὰ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1182, τότε ποὺ στὴν ΚΠολη ξέσπασε μιὰ ἐπανάσταση ποὺ ἔρριξε τὸ καθεστὼς τῆς Ἀντιβασιλείας καὶ ἀνέβηκαν στὴν ἐξουσία οἱ νέοι ἄντρες ποὺ ἀποτέλεσαν τὴν πολιτικὴ φρουρὰ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 καὶ ποὺ μέσα σ' αὐτοὺς ἕνα ἀπ' τὰ στελέχη ἦταν καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156[9].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 καθὼς ἀνάλαβε τὴν πραγματικὴ ἐξουσία στὸ ὄνομα τοῦ Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155 περιέβαλε μὲ μεγάλη εὔνοια τὸν Ἀλέξιο Κ. 156. Καθὼς εἶχε πολὺ καλὲς σχέσεις μὲ τὴ μητέρα του, τὴν ἄλλοτε ἐρωμένη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ τώρα σύζυγο τοῦ στρατηγοῦ σεβαστοῦ Νικηφόρου Χαλούφη, τὴ Θεοδώρα Κ. 150, καθὼς καὶ μὲ τὴ δική του ἐρωμένη, τὴ Θεοδώρα Κ. 142, τῆς ὁποίας ἄκουγε καὶ τὶς συμβουλές[10], ἀποφάσισε νὰ παντρέψη τὴν κόρη ποὺ ἀπόχτησε ἀπ' αὐτὴ τὴν τελευταία, τὴν Εἰρήνη Κ. 165, μὲ τὸν Ἀλέξιο Κ. 156[11].

Ἦταν κάτι γιὰ νὰ γελάση τὸ Πανρώμαιο=τὸ Πανελλήνιο.

Ὁ συγγενικὸς δεσμὸς ποὺ συνέδεε τοὺς δυὸ νέους –τὸ πιὸ λίγο ἦσαν ἀνάμεσά τους δευτεροεξάδελφοι καὶ ἀπ' τοὺς πατέρες τους καὶ ἀπ' τὶς

συστήθηκε ὁ τίτλος τοῦ δεσπότου, χάρη τοῦ Βελᾶ-Ἀλέξιου, τοῦ μνηστῆρα τῆς Μαριας Κ. 153, βλ. R. Guilland, Le Despote (ὁ δεσπότης), REB17 (1959), σ. 54, et Recherches, τ. II, σ. 2.

7. Χωνιάτης, σ. 293.

8. Χωνιάτης, σ. 301-2· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20-22, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 382-83· Σκουταριώτης, σ. 311· γιὰ τὴ χρονολογία τῆς 13.II.1182, βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 85.

9. Χωνιάτης, σ. 323· Σκουταριώτης, σ. 320· γιὰ τὴν ἔκρηξη ἐπανάστασης στὴν ΚΠολη, βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 419· L. Brèhier, Vie et mort de Byzance, σ. 282.

10. Χωνιάτης, σ. 376-77.

11. Χωνιάτης, σ. 337.

μητέρες τους[1]· – δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἕνωσή τους μὲ θρησκευτικὸ γάμο.

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 ἔστειλε ἕνα βραχύλογο γράμμα στὴν πατριαρχικὴ σύνοδο, δίδοντας κατὰ τὴ συνήθειά του ἕνα εὐτράπελο τόνο σ᾽ αὐτό. Σημείωνε στὸ γράμμα πὼς ἂν δίδονταν ἡ ἄδεια τοῦ γάμου, «ποὺ γι᾽ αὐτὴ μικρὴ ἦταν ἡ παράβαση ἢ καθόλου δὲν ὑπῆρχε παράβαση, θὰ ἕνωνε αὐτὸς ὁ γάμος τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση», ἴσως τοὺς φιλορωμαιους (=αὐτοὺς ποὺ εἶχαν στὴν καρδιά τους τὴν πατρίδα) τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 μὲ τοὺς λατινόφιλους τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, «θὰ συντελοῦσε στὴν ἀπολευτέρωση καὶ ἐπάνοδο αἰχμαλώτων καὶ θὰ ἔφερνε ἕνα σωρὸ ἄλλα καλὰ γιὰ τὴν κοινὴ ὠφέλεια»[13].

Αὐτὸ τὸ παράδοξο ἔγγραφο μὲ τὴ δισερμήνευτη εὐτράπελη μᾶλλον διατύπωσή του[14], σὰν ἄλλη «τρίαινα τοῦ Ποσειδώνα ἢ μῆλο τῆς Ἔριδας», προκάλεσε μιὰ μεγάλη ἀναστάτωση καὶ διαταραχὴ ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς συνόδου καὶ τῆς συγκλήτου ποὺ συνῆλθαν ἀπὸ κοινοῦ, σὰν μιὰ κληρικολαϊκὴ συνέλευση, γιὰ νὰ ἐξετάσουν τὸ περιεχόμενό του[15].

Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ᾽ τοὺς συγκλητικούς, καθὼς μὲ χρήματα καὶ προαγωγὲς ἐξαγοράστηκαν, συμφώνησαν πὼς κανένα κώλυμα δὲν ὑπῆρχε γιὰ τὸ γάμο. Καὶ ἀπ᾽ τοὺς μητροπολίτες οἱ πιὸ ἀσυνείδητοι ποὺ ἀρέσκονταν στὴν πολυτέλεια καὶ στὰ περίλαμπρα καὶ ὡραῖα ἀρχοντικὰ καὶ ἀγαποῦσαν τὸ χρυσάφι καὶ ἐμπορεύονταν μὲ τὴν ψῆφο τους τὴν ἱερωσύνη, ἰσχυρίζονταν πὼς οὔτε κὰν συγγένεια ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὰ πρόσωπα ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἑνωθοῦν, γιατὶ καὶ τὰ δυὸ προέρχονταν ἀπὸ ἀθέμιτες ἑνώσεις, καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους αὐτὰ τὰ γεννήματα δὲν τὰ πιάνει συγγένεια καὶ εἶναι ὁλότελα ξένα καὶ ἄσχετα ἀνάμεσά τους[16].

Ὑπῆρχε ὅμως καὶ μιὰ μερίδα ἀρχιερέων, πατριαρχικῶν ὀφφικιαλίων καὶ συγκλητικῶν, ποὺ κάτω ἀπ᾽ τὴν ἐπίδραση τοῦ πατριάρχη τῆς ΚΠολης, τοῦ περίφημου Θεοδόσιου τοῦ Βορραδιώτη (1179-1183), θεωροῦσαν τὴν τέλεση αὐτοῦ τοῦ γάμου «ὡς γεμάτη ἀπὸ ἀθεμιτουργία» καὶ μὲ κανένα λόγο δὲ δέχονταν τὰ γλοιώδη ἐπιχειρήματα τῆς πλειοψηφίας[17].

Ὁ Χωνιάτης ἐπαινεῖ τὸν πατριάρχη πὼς «ἔμενε ἀτίναχτος στὶς ἀρχές του, σὰν τὸ βράχο ποὺ ἀδιάφορα δέχεται τὰ χτυπήματα τῶν πανύψηλων κυμάτων τῆς ἀφρισμένης θάλασσας», ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸν Θεσσαλονίκης Εὐστάθιο ὁμολογεῖ πὼς στὸ τέλος ὁ πρωθιεράρχης παραιτήθηκε γιὰ νὰ ἀποσυρθῆ στὴν ἡσυχία τοῦ μικροῦ νησιοῦ τῆς Τερεβίνθου καὶ νὰ φτιάξη τὸν τάφο του, ἀντὶ νὰ παραμείνη στὸ θρόνο του καὶ νὰ ἀγωνιστῆ κατὰ τοῦ τύραννου Ἀνδρόνικου Κ.

12. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 558, ὑ. 298.
13. Χωνιάτης, σ. 337-38.
14. Βλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 328, ὑ. 45: the meaning of this statement is inknown; probably it facetious.
15. Χωνιάτης, σ. 338.
16. Χωνιάτης, σ. 338.
17. Χωνιάτης, σ. 338-39.

87, θυσιάζοντας καὶ αὐτὴ ἀκόμη τὴ ζωή του[18].

Ἀξίζει νὰ προσέξωμε τὴν παρατήρηση τοῦ Χωνιάτη πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 θεώρησε τὴν παραίτηση τοῦ Θεοδόσιου, «ὡς ἕνα σπουδαῖο καὶ ἀνέλπιστο δῶρο τῆς τύχης, ποὺ πολὺ πρὸς τὴν ἐπιθυμία του ἀνταποκρινόταν»[19].

Καὶ πραγματικὰ βλέπομε πὼς αὐτὴ ἦταν ποὺ τοῦ ἄνοιξε τὸ δρόμο νὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο καὶ νὰ θανατώση τοὺς νόμιμους κατόχους του. Ἡ ἁγιότητα τῆς προσωπικῆς ζωῆς τοῦ Θεοδόσιου σὲ τίποτε δὲν ὠφέλησε.

Ἕνας Πολύευκτος (956-970) ποὺ ταπείνωσε τὸν Ἰωάννη (α΄) Τσιμισκὴ (969-976), ἕνας Ἀρσένιος Αὐτωρειανὸς (1255-1259 καὶ 1261-1265) ποὺ κατατάραξε τὸ Μιχαὴλ (η΄) Παλαιολόγο 428 (1259-1282) καὶ ὅσο μπόρεσε ἀμύνθηκε γιὰ τὰ δίκαια τοῦ Ἰωάννη (δ΄) Λάσκαρι 424 (1258-1261), ἕνας Ἰωάννης (ιδ΄) Καλέκας (1334-1347) ποὺ ἀντιστάθηκε στὸν Ἰωάννη (ς΄) Καντακουζηνὸ (1341-1354) καὶ ἀμύνθηκε γιὰ τὰ δίκαια τοῦ Ἰωάννη (ε΄) Παλαιολόγου (1341-1391), πολὺ καλύτερα θὰ ὑπεράσπιζαν τὴ νομιμότητα ἀπέναντι τοῦ σκληροῦ δολοπλόκου σφετεριστῆ Ἀνδρόνικου Κ. 87.

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1183 παραιτήθηκε ὁ πατριάρχης Θεοδόσιος[20] καὶ τὸν ἴδιο μῆνα ἐκτελέστηκε ἡ πρώην αὐτοκρατόρισσα Μαρία-Ξένη τῆς Ἀντιόχειας[21]· στὶς ἀρχὲς τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ ἴδιου ἔτους ἀναγορεύτηκε καὶ στέφτηκε αὐτοκράτορας ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87[22] καὶ κατὰ τὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ Σεπτέμβρη ἢ κατὰ τὸν Ὀχτώβρη καθαιρέθηκε καὶ ἐκτελέστηκε ὁ μικρὸς αὐτοκράτορας Ἀλέξιος (β΄) Κ. 155[23]. Τὸν ἴδιο αὐτὸ μῆνα, τὸν Ὀχτώβρη τέλος, πέτυχε ὁ νέος κύριος, ὁ Ἀνδρόνικος (α΄), τὴν ἔκδοση τῆς συνοδικῆς ἄδειας ἀπ᾽ τὸ νέο πατριάρχη Βασίλειο (β΄) τὸν Καματηρὸ (1183-1186)[24], καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας καὶ πάσης Βουλγαρίας, κατὰ ὁρισμὸ τοῦ τύραννου, τέλεσε μὲ μεγαλοπρέπεια τὸ γάμο τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156 μὲ τὴν κόρη τοῦ αὐτοκράτορα Εἰρήνη Κ. 165[25].

Ὁ Ἀλέξιος Κ. 156, κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ γάμου του ἦταν ἕνας νέος 22-23 χρονῶ, ψηλὸς καὶ ἀνδρεῖος καὶ γεμάτος σύνεση· στὰ χαραχτηριστικὰ τοῦ προσώπου ἦταν ἀκριβῶς ὅμοιος μὲ τὸν πατέρα του Μανουὴλ (α΄) καὶ στὰ

18. Χωνιάτης, σ. 339· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 38, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 339-400.
19. Χωνιάτης, σ. 339.
20. Βλ. V. Grumel, Les Regestes des actes du patriarcat de Const/ple, vol. I, fasc. III, σ. 174, ἀριθ. 1161· γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. V. Grumel, La Chronologie (1958), σ. 436.
21. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. O. Jurewicz, Andronikos I Komnenos, σ. 134.
22. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. O. Jurewicz, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 134.
23. Βλ. προσωπογραφία Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 62.
24. Βλ. V. Grumel, Les Regestes, ἔνθ᾽ ἀνωτ., (ὑ. 20), σ. 174, ἀριθ. 1162· γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. O. Jurewicz, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ.135. Ἐκ παραδρομῆς ὁ V. Grumel, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 175, γράφει πὼς ἡ Θεοδώρα Κ. 142 ἦταν κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἀντὶ τοῦ σωστοῦ: κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78.
25. Χωνιάτης, σ. 339. Πρβλ, F. Cognasso, Partiti politici, σ. 265-66.

χέρια ἦταν δυνατὸς σὰν ἐκεῖνον, καὶ οἱ ὦμοι του ἐπίσης εὐρεῖς καὶ ψηλὰ λίγο καμπουριασμένοι, ἔμοιαζαν ὁλότελα μὲ κείνους τοῦ πατέρα του. Κοντὰ σὲ ὅλα αὐτὰ ἦταν καὶ ἕνας νέος μαλακὸς καὶ εὔκολος γιὰ νὰ δεχτῇ τοὺς συνανθρώπους του καὶ μὲ γλυκύτητα νὰ ἀνοίξη τὴν καρδιά του στοὺς συνομιλητές του[26].

Σ' αὐτὰ κυρίως τὰ προσόντα του στηρίχτηκε ὁ πολύπειρος Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 γιὰ νὰ τὸν κάνη γαμβρό του στὴν κόρη του Εἰρήνη Κ. 165 ποὺ τόσο τὴν ἀγαποῦσε[26a], καὶ γιὰ μόνη τὴν αἰτία νὰ τὸν συμπεριλάβη ἀνάμεσα στοὺς πιὸ στενοὺς συγγενεῖς του, εἶναι ποὺ μὲ πάθος ἐπιδίωξε καὶ πέτυχε τὴν τέλεση τοῦ ἀληθινὰ παράνομου αὐτοῦ γάμου[27].

Γι' αὐτὲς ὅλες τὶς αἰτίες ἀγαποῦσε τὸ γαμβρό του Ἀλέξιο Κ. 156 πιὸ πολὺ κι ἀπ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς γιούς του Μανουὴλ Κ. 161, Ἰωάννη Κ. 162 καὶ Ἀλέξιο Κ. 164, καὶ σχεδίαζε μάλιστα νὰ τὸν ἀφήση διάδοχο τῆς βασιλείας[28].

Αὐτὲς τὶς διαβεβαιώσεις γιὰ τὴν προνομιοῦχο θέση τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156 ἔδωσε καὶ στὴν ἐρωμένη καὶ ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ. 142, ποὺ ἀπ' αὐτὴ εἶχε ἀποχτήσει τὴν Εἰρήνη Κ. 165, καὶ στὴν ἄλλη ἀνεψιά του Θεοδώρα Κ. 150, ποὺ ἀπ' αὐτὴ ὁ μακαρίτης Μανουὴλ (α') Κ. 81 εἶχε ἀποχτήσει τὸν Ἀλέξιο Κ. 156, γι' αὐτὸ καὶ οἱ δυὸ πριγκίπισσες μὲ κατανόηση εἶδαν τὸ σφετερισμὸ τοῦ στέμματος ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87 καὶ τὴν ἐξόντωση τῆς ἄτυχης Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ γιοῦ της, τοῦ πρωτοεξαδέλφου τους Ἀλέξιου (β') Κ. 155[29].

Γιὰ τοὺς περίφημους αὐτοὺς γάμους τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156 καὶ τῆς Εἰρήνης Κ. 165, τὸ ἀκώλυτο τῶν ὁποίων εἶχαν διαβεβαιώσει «καταραμένοι κόλακες καὶ ἀσυνείδητοι ἀρχιερεῖς, συγκλητικοὶ καὶ δικαστές, καταπίνοντας τὸ χοντρόσκοινο καὶ ξεδιαλύνοντας τὸ κουνούπι», μεγάλα καὶ ἠχηρὰ εἰπώθηκαν καὶ προφητεύτηκαν λόγια πὼς «τὰ παλιὰ σχίσματα θὰ σταματήσουν καὶ ὅλοι θὰ ἑνωθοῦν, πὼς ἡ Δύση θὰ πλησιάση τὴν Ἀνατολή, πὼς οἱ παλιὲς ἐχτρότητες θὰ σταματήσουν, πὼς τὰ ἀλλόγλωσσα ἔθνη ποὺ ἦσαν ἐχθρικὰ πρὸς τὸ Βυζάντιο θὰ συμφιλιωθοῦν μὲ αὐτό, πὼς θὰ μιλήσουν στὴ γλώσσα τὴν ἑλληνικὴ καὶ θὰ προσαρμοστοῦν πρὸς τὰ βυζαντινὰ ἔθιμα, πὼς τὰ ὅπλα θὰ

26. Χωνιάτης, σ. 557.

26α. Χωνιάτης, σ. 295: οὐ μικρῶς καὶ τῷ τῶν παίδων πυρὶ δαπανώμενον οὓς ἀπέτεκεν αὐτῷ Θεοδώρα (Κ. 142).

27. Χωνιάτης, σ. 557.

28. Χωνιάτης, σ. 557.

29. Γιὰ τὶς στενὲς σχέσεις τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156 μὲ τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87, βλ. Χωνιάτης, σ. 557· γιὰ τὴν ἀντίθεση τοῦ πρώτου πρὸς τὴ Μαρία τῆς Ἀντιόχειας καὶ τὸν Ἀλέξιο Κ. 132, βλ. Χωνιάτης, σ. 301· γιὰ τὴ στενὴ ἐπαφὴ καὶ σχέση τῆς Θεοδώρας Κ. 142 μὲ τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87 καὶ μετὰ τὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου ἀπ' αὐτόν, τὸν τελευταῖο, βλ. Χωνιάτης, σ. 376-77· γιὰ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 πρὸς τὴν ἕνωση τῶν δυὸ νέων καὶ τὴν ὑπόσχεσή του πὼς θὰ κάνη τὸν Ἀλέξιο Κ. 156 διάδοχο τῆς βασιλείας, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 11-17 καὶ 25-28· ὅλα αὐτὰ μᾶς ὁδηγοῦν στὸ πιὸ πάνω συμπέρασμα.

μεταβληθοῦν σὲ ἄροτρα καὶ θὰ βοσκήσουν τὰ ἀρνιὰ μαζὶ μὲ τὰ λιοντάρια, πὼς στὶς πόλεις θὰ ἐπικρατήση ἡ τάξη καὶ ὁ νόμος, πὼς στὴν ὕπαιθρο ἡ γῆ θὰ ἀποδώση πλούσιους τοὺς καρπούς της, ἔτσι ποὺ ἀκόμη καὶ ἡ βουρβουλιὰ (=τὸ κιτρινόξυλο) καὶ ἡ ἀγριοσυκιὰ θὰ δώσουν εὔγευστους καρποὺς ἢ ὅπως στοὺς γάμους τοῦ Δία καὶ τῆς Ἥρας, κατὰ ποὺ λένε οἱ ποιητές, ἡ γῆ θὰ στρωθῆ μὲ λωτούς, καὶ ἀπὸ βολβοὺς ποὺ θὰ φυτευτοῦν, θὰ βγοῦν καὶ θὰ ἀνατείλουν τὰ πιὸ ὄμορφα ζιμπούλια»[30].

Αὐτὰ ὅλα εἶπαν τότε μὲ τοὺς ἀλλόκοτους γάμους τῶν δυὸ νεαρῶν πριγκίπων, παίρνοντας τὸ σύνθημα ἀπ' τὸ ἐνυπόγραφο μήνυμα τοῦ λαοπλάνου Ἀνδρόνικου Κ. 87 πρὸς τὴ σύνοδο –καθὼς δὲν ἦταν ἀκόμη βασιλέας μὲ μαῦρο μελάνι τὸ εἶχε ὑπογράψει[31]– «οἱ διάφοροι αὐλοκόλακες, ποὺ καθὼς δὲ θὰ ἔπρεπε, πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς διατρέφουν πάντα τὰ ἀνάκτορα, καθὼς ἔκαναν τοὺς σοφοὺς καὶ προβλεπτικοὺς τῶν μελλόντων γεγονότων, ὡς νὰ ἦσαν πλήρεις καὶ μόνοι κάτοχοι πάντων τῶν φώτων, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα αὐτὰ τὰ ἑρπετὰ τῶν ἀνακτόρων, οἱ αὐλοκόλακες, δὲν ξέρουν ὄχι τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ οὔτε αὐτὰ ποὺ εἶναι μπροστά τους, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὶς κατάρες τῶν προφητῶν, ἔχουν τὰ μάτια γιὰ νὰ μὴ βλέπουν καὶ τ' αὐτιὰ γιὰ νὰ μὴν ἀκοῦν»[32].

Καὶ ἀκόμη μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ γι' αὐτοὺς τοὺς αὐλοκόλακες, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, πὼς «ἐνῶ ἔβλεπαν καὶ ἤξεραν πολὺ καλὰ ὅτι τὰ λόγια τους ἦσαν καταστρεπτικὰ καὶ ψεύτικες οἱ προβλέψεις τους γιὰ γενικὴ συμφιλίωση –ἀφοῦ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἁρπάξουν τὰ ὅπλα ἐναντίον τῶν συμπολιτῶν τους– χαριτολογοῦσαν ὅμως καὶ χρύσωναν τὰ λόγια τους γιὰ νὰ γεμίσουν ἀπὸ ἀργύρια τὶς τσέπες τους, καθὼς γίνονταν εὐάρεστοι στὸν ἰσχυρὸ τῆς ἡμέρας, τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87, γι' αὐτὸ πονηρὰ καὶ ἀσυνείδητα ἰσχυρίζονταν πὼς ὁλότελα συμφωνοῦσαν πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εὐχαριστοῦσαν τὸν ἐξουσιαστὴ τῶν καιρῶν (τὸν Ἀνδρόνικο Κ. 87) καὶ ὄχι Ἐκεῖνον, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ βασιλεῖς βασιλεύουν»[33].

Ἡ προνομιακὴ θέση τοῦ Ἀλέξιου Κ. 156 ὡς ὑποψήφιου διαδόχου τοῦ θρόνου δὲ διήρκεσε γιὰ πολύ.

Λίγο μετὰ τοὺς πολύκροτους καὶ γεμάτους ἀπὸ αἴσιες ψευτοπροβλέψεις γάμους –αὐτὸ ἦταν μιὰ χωρὶς μέτρο δημαγωγία– κατὰ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1183, ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 ἔκρινε πὼς «πολὺ λίγο ἄξιος γιὰ τὸ θρόνο» ἦταν ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Ἀλέξιος Κ. 156[34].

Ἔτσι, ξεπερνώντας ὁ νέος κύριος τὸν πρεσβύτερο ἀπ' τοὺς γιούς του, τὸ Μανουὴλ Κ. 161, λόγω τοῦ προαγορεύματος ΑΙΜΑ, προτίμησε τὸν νεώτερο

30. Χωνιάτης, σ. 402-3.

31. Χωνιάτης, σ. 337: βιβλίον λακωνίζειν ξυντιθησι πρὸς τὴν ἱερὰν σύνοδον, καὶ τοῦτο ὑποσημηνάμενος κάτωθεν διὰ μέλανος τῷ οἰκείῳ ὀνόματι... Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 13.

32. Χωνιάτης, σ. 403.

33. Χωνιάτης, σ. 403.

34. Χωνιάτης, σ. 557.

Ἰωάννη Κ. 162[35], τὸν ὁποῖον καὶ ἔστεψε β α σ ι λ έ α στὴν ἁγια-Σοφιά[36], μαζὶ μὲ τὸν πατριάρχη Βασίλειο (β΄)[37], ὁ ὁποῖος ἀνέβηκε στὴν πατριαρχικὴ ἕδρα μὲ τὸ ρητὸ ὅρο, «νὰ κάνῃ κατὰ τὸν καιρὸ τῆς πατριαρχίας του ἐκεῖνα ποὺ θὰ ἤθελε ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87, κι ἂν ἀκόμη αὐτὰ ἦσαν παράνομα, ἀντικανονικὰ καὶ ἀθέμιτα, καὶ ἐκεῖνα πάλι νὰ ἀποφεύγῃ, ὅσα δὲν τὸν εὐχαριστοῦσαν»[38].

Καὶ προτίμησε τὸν Ἰωάννη Κ. 162 ἀπ᾽ τὸν πρεσβύτερο Μανουὴλ Κ. 161, «ὄχι γιατὶ ἦταν καλύτερος ἀπ᾽ αὐτόν, μᾶς λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ γιατὶ ὁ μὲν Μανουὴλ Κ. 161 πολλὲς φορὲς ἀποδοκίμαζε τὴν τακτικὴ τοῦ πατέρα του καὶ φοβόταν τὶς συνέπειες τοῦ μέλλοντος καὶ τὴν τιμωρία τοῦ Θεοῦ, καὶ κοντὰ σ᾽ αὐτὸ γιατὶ λόγῳ τῆς μετριοπαθείας του ἦταν κάπως λ α ο φ ι λ ή ς, ὁ δὲ Ἰωάννης Κ. 162 ἦταν ὁλότελα σύμφωνος μὲ τὸν πατέρα του, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, ἐπιδοκίμαζε τὴ σκληρὴ στάση του, τ ο ῖ ς π λ η μ μ ε λ ο υ μ έ ν ο ι ς ἔ χ α ι ρ ε σ υ ν ε φ α π τ ό μ ε ν ο ς, ἀπέναντι τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ τῶν δυσαρεστημένων»[39].

Ἡ βαθύτερη ὅμως αἰτία ποὺ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 ξέπεσε ἀπὸ ἐπίδοξος διάδοχος τοῦ θρόνου καὶ ὁ Μανουὴλ Κ. 161 παραγκωνίστηκε, μοιάζει πὼς ἦταν ἡ πεποίθηση τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 πὼς τὸ ὄνομα τοῦ μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸν αὐτοκράτορα θὰ ἄρχιζε ἀπὸ Ι. Στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐμπιστοσύνης του, στοὺς ν έ ο υ ς ἄ ν τ ρ ε ς τοῦ καθεστῶτος, τὸν λ ο γ ο θ έ τ η τ ο ῦ δ ρ ό μ ο υ Στέφανο Ἁγιοχριστοφορίτη, τὸν μ έ γ α ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η Κωνσταντῖνο Τρίψυχο, τὸν π ρ ι μ ι κ ή ρ ι ο τῶν Β α ρ δ α ρ ι ω τ ῶ ν Θεόδωρο Δαδιβρηνό, κ.ἄ., στοὺς ὁποίους ἐξέθετε τὰ πιὸ βαθιά του μυστικά, δήλωσε πὼς «ἡ βασιλεία δὲ θὰ μεταπέσῃ ἀπ᾽ τὸ Α στὸ Α, –ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87 στὸν Ἀλέξιο Κ. 156– ἀλλὰ μᾶλλον ἀπ᾽ τὸ Α στὸ Ι, καθὼς αὐτὸ ἀπ᾽ τὸ Θεό, καθὼς φαίνεται, ἔχει ὁριστῆ»[40].

Ἡ ἀστρολογία κατὰ τὸ ιβ΄ αἰ. ἢ καλύτερα ἡ δεισιδαιμονία βρῆκε ὡς στόχο της πὼς τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων, πρέπει νὰ συνθέτουν τὴ λέξη ΑΙΜΑ, γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87, ὁ ἱδρυτὴς μιᾶς νέας γραμμῆς τῶν Κομνηνῶν, ὄφειλε νὰ ἔχῃ ὡς διάδοχο ἕνα Ἰωάννη καὶ ὄχι ἕνα Ἀλέξιο ἢ ἕνα Μανουὴλ[41].

35. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 411.
36. Χωνιάτης, σ. 140,409,412,557· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ.
37. Γιὰ τὸ Βασίλειο (β΄) Καματηρό, τὸν «ἔμπαλιν», βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 60-63.
38. Χωνιάτης, σ. 339.
39. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 411· Χωνιάτης, σ. 348 καὶ 439-40· τὴ στιγμὴ ὅμως τοῦ κινδύνου ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 ὑπόδειξε γιὰ διάδοχό του τὸ Μανουὴλ Κ. 161, βλ. Χωνιάτης, σ. 451.
40. Χωνιάτης, σ. 557. Τὸ ἐπίθετο τοῦ Θεόδωρου Δαδιβρηνοῦ ἦταν τόπου δηλωτικό, καθὼς ἴσως καταγόταν ἀπ᾽ τὴ Δάδιβρα τοῦ Πόντου, γιὰ τὴν πόλη, βλ. Χωνιάτης, σ. 624, γιὰ τὸ ἀξίωμά του ὡς π ρ ι μ ι κ η ρ ί ο υ τῶν Β α ρ δ α ρ ι ω τ ῶ ν, βλ. τὸ δημοτικὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ. 354.
41. Χωνιάτης, σ. 220. Πρβλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 168.

Καθὼς ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὸν Ἀλέξιο Κ. 156 ὡς ὑποψήφιο γιὰ τὸ θρόνο, ἔπαυσε συγχρόνως νὰ τὸν περιβάλῃ καὶ μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἐκείνη ἀγάπη του καὶ νὰ τὸν ἔχῃ ὡς ἕνα ἄνθρωπο τῶν ἀρχῶν του καὶ τῆς ψυχῆς του. Ἐξακολουθοῦσε ὅμως νὰ τὸν περιβάλῃ μὲ τιμές, ὡς ἕνα ἄντρα τῆς ἀγαπημένης του κόρης Εἰρήνης Κ. 165[42].

Σ᾽ αὐτὴ τὴν κατάσταση ἔζησε ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 κατὰ τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄), ἀπ᾽ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1183 ὡς τὸν Ἰούνιο τοῦ 1185.

Ζοῦσε σ᾽ αὐτὸ τὸ ταραγμένο διάστημα μὲ τὴ γυναίκα του στὸ πλούσιο μέγαρό του καὶ μέσα σὲ μιὰ πολυάριθμη αὐλὴ ἀπὸ σοφοὺς καὶ ἀπὸ πλήθη ὑπηρετῶν καὶ σκλάβων· ἐπικεφαλῆς τῶν γραμματέων του ἦταν ἕνας ὡραῖος νεαρὸς ποὺ σὲ μᾶς εἶναι γνωστὸς μὲ τὸ ὄνομα Μάμαλος[43].

Τὰ ἔξοχα προσόντα τοῦ πρίγκιπα καὶ ὁ μεγάλος πλοῦτος του, τοῦ ἔδιναν μιὰ πολὺ ὑψηλὴ καὶ περίοπτη θέση στὴν κοινωνία τῆς ΚΠολης, τῆς ὁποίας ἡ ἀτμόσφαιρα, ὅπως τόσο ζωντανὰ τὴ ζωγραφίζει ὁ Χωνιάτης, ἦταν ἀποπνιχτική, μετὰ τὸν ἄγριο ἐκεῖνο λιθοβολισμὸ τοῦ Κωνσταντίνου Μακροδούκα, τοῦ συζ. τῆς πριγκίπισσας Ἄννας Κ. 140, καὶ τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, στὶς 31 τοῦ Μάη τοῦ 1185[44].

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ὁ πρίγκιπας δελεάστηκε νὰ συνωμοτήσῃ, καθὼς πείστηκε, ὡς ἕνας γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ ὡς ἕνας πρώην ὑποψήφιος μνηστῆρας τοῦ θρόνου, πὼς τὸ καθεστὼς τοῦ τρόμου ποὺ ἐπέβαλε ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87, τὸν βοηθοῦσε νὰ διεκδικήσῃ τὴ βασιλεία.

Οἱ δυὸ δυναμικὲς πριγκίπισσες, ἡ μητέρα του Θεοδώρα Κ. 150 καὶ ἡ θεία καὶ πεθερά του Θεοδώρα Κ. 142, ποὺ τώρα ἦσαν ἐχτρὲς τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄), θὰ πῆραν μέρος στὴ συνωμοσία –γιὰ τὴν κόρη τῆς δεύτερης Εἰρήνη Κ. 165 ἔχομε μαρτυρία πὼς στάθηκε στὸ πλευρὸ τοῦ ἄντρός της– καὶ θὰ ἐμψύχωσαν τὴν ὅλη κίνηση.

Στήριγμα καὶ ὄργανα τῆς συνωμοσίας ὑπῆρξαν δυὸ δραστήριοι καὶ ἀποφασιστικοὶ ἀδελφοὶ ποὺ ἀνάλαβαν τὴ δολοφονία τοῦ τυράννου, οἱ Σεβαστειανοί[45].

Ὁ γραμματέας τοῦ πρίγκιπα Μάμαλος, δεινὸς γνώστης τῆς μαντικῆς, κατεῖχε εἰδικὸ βιβλίο, τὸ β α σ ι λ ο γ ρ ά φ ι ο, ποὺ περιεῖχε τὰ ὀνόματα ἐκείνων ποὺ ἐπρόκειτο νὰ βασιλεύσουν στὸ μέλλον, καὶ διαβεβαίωνε τὸν

42. Χωνιάτης, σ. 557.
43. Χωνιάτης, σ. 403. Τὸ Μάμαλος πρέπει νὰ εἶναι παρατσούκλι, «τοὔπικλην Μάμαλος», τὸ ὄνομά του μένει ἄγνωστο.
44. Χωνιάτης, σ. 382-83.
45. Χωνιάτης, σ. 384. Οἱ Σεβαστιανοὶ ἴσως κατάγονταν ἀπ᾽ τὴ Σεβάστεια ποὺ ἦταν κοντὰ στὴν Καισάρεια, γιὰ τὴν πόλη, βλ. Χωνιάτης, σ. 152 καὶ 159. Ὁ μητροπολίτης Κυζίκου Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ. 344, λέει πὼς ὁ ἐκ μητρὸς πάππος του ἦταν ἕνας τρίτος ἀδελφὸς τῶν Σεβαστειανῶν καὶ πὼς ξέφυγε τότε τὸν κίνδυνο, γιατὶ ἦταν ἀνήλικος καὶ πὼς ἂν καὶ ἀνήλικος ἀναγκάστηκε νὰ γίνῃ κληρικός, καθὼς φαίνεται κατώτερος, ἀφοῦ ἀργότερα τοῦ ἐπιτράπηκε νὰ παντρευτῇ καὶ νὰ ἀποχτήσῃ ἀπογόνους.

κύριό του πώς τὸ ὄνομά του ἐρχόταν πρῶτο μετὰ ἐκεῖνο τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87[46].

Τὸ β α σ ι λ ο γ ρ ά φ ι ο στηριζόταν καὶ πάλι στὸ προαγόρευμα: ΑΙΜΑ. Τὰ ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων συνεχῶς θὰ ἄρχιζαν ἀπ᾿ τὰ γράμματα ποὺ συνέθεταν τὴ λέξη: ΑΙΜΑ.

Πρώτη σειρά:

᾿Αλέξιος (α´) Κ. 15, ᾿Ιωάννης (β´) Κ. 34, Μανουὴλ (α´) Κ. 81, ᾿Αλέξιος (β´) Κ. 155.

῾Ο ᾿Ανδρόνικος (α´) Κ. 87 ποὺ πῆγε νὰ ἀρχίση τὴ σύνθεση τῆς λέξης ΑΙΜΑ μὲ τὴ στέψη τοῦ γιοῦ του ᾿Ιωάννη Κ. 162, διαγράφτηκε ἀπ᾿ τὸ β α σ ι λ ο γ ρ ά φ ι ο, γιατὶ δὲν ἦταν παρὰ ἕνας σφετεριστὴς καὶ δολοφόνος τοῦ νόμιμου αὐτοκράτορα· ἔτσι θὰ ἄρχιζε καὶ πάλι ἡ σύνθεση τῆς λέξης ΑΙΜΑ.

Δεύτερη σειρά:

᾿Αλέξιος Κ. 156, ...

᾿Ιδοὺ γιατὶ ὁ Μάμαλος ἔλεγε στὸν κύριό του πὼς τὸ ὄνομά του στὸ β α σ ι λ ο γ ρ ά φ ι ο ἐρχόταν πρῶτο μετὰ ἐκεῖνο τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87.

Οἱ προρρήσεις ποὺ ἀναγράφονταν στὰ χαρτιὰ τοῦ Μάμαλου ποὺ «ἔλεγε πὼς ἦσαν βασιλογράφια ἐκείνου ποὺ ἔμελλε νὰ ἀναδεχτῆ τὴ βασιλεία», ἔδοσαν μεγάλο θάρρος καὶ ἐλπίδες στοὺς συνωμότες, ἀλλὰ ἡ ὅλη κίνηση ἀποκαλύφτηκε καὶ οἱ συνέπειες ὑπῆρξαν ἄμεσες καὶ τρομερές.

῾Ο σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Αλέξιος Κ. 156 ἀμέσως πιάστηκε καὶ ρίχτηκε στὶς φυλακές, ἐνῶ οἱ δυὸ τολμηροὶ ἀδελφοὶ Σεβαστειανοὶ κρεμάστηκαν στὴν ἀπέναντι τοῦ Περάματος ἀκτή. Μὲ τὴν πρόοδο τῶν ἀνακρίσεων, καθὼς ἡ εὐθύνη τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ἀποδείχτηκε πιὸ βαριὰ καὶ ὁ κίνδυνος πιὸ μεγάλος, γιὰ νὰ ἐξουδετερωθῆ πολιτικά, ἀποφασίστηκε νὰ τυφλωθῆ· κι ἔτσι ἕνας δήμιος μπῆκε στὴ φυλακή του καὶ τὸν στέρησε ἀπ᾿ τὸ φῶς του[47].

Τυφλός, μεταφέρθηκε καὶ κλείστηκε σ᾿ ἕνα μικρὸ πύργο ποὺ βρισκόταν στὴ Χηλή, μιὰ μικρὴ πόλη πάνω ἀπ᾿ τὴ Νικομήδεια, ποὺ ἔβλεπε στὸν Εὔξεινο Πόντο, ὄχι μακριὰ ἀπ᾿ τὸ Βόσπορο, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ἐπισκεύασαν καὶ τὸν ἀσφάλισαν[48].

῾Η πιστὴ γυναίκα του Εἰρήνη Κ. 165, ἂν καὶ ὁ πατέρας της τὴν πρόσταξε νὰ σιχαθῆ καὶ νὰ μισήση τὸν ἄντρα της –ἂν ἀγαπᾶ καὶ συμπονῆ τὸ γεννήτορά της– αὐτὴ θρήνησε γοερὰ γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τὸν βρῆκε, ἔδειξε ὅλη τὴν ἀγάπη της καὶ ὅλο τὸ φίλτρο της γι᾿ αὐτόν, πέταξε τὰ χρυσὰ σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ο ρ ι κ ὰ φορέματά της καὶ περιβλήθηκε μαῦρα, καθὼς μὴ θέλοντας χωρὶς τὸν ἄντρα της τὴν ἐγκόσμια ζωή, ἔγινε μοναχή. ῾Ο ᾿Ανδρόνικος (α´) Κ. 87, ἐπειδὴ αὐτὴ δὲν ἄκουσε τὶς συστάσεις του, τὴν ἔσβησε ἀπ᾿ τὴν καρδιά του καὶ δὲ θέλησε

46. Χωνιάτης, σ. 405-6, καὶ δημοτικὸ κείμενο, σ. 405: χαρτία τινὰ ἅτινα ἔλεγε βασιλογράφια εἶναι τοῦ τὴν βασιλείαν μέλλοντος ἀναδέξασθαι.

47. Χωνιάτης, σ. 401 καὶ 384.

48. Χωνιάτης, σ. 401-2. Πρβλ. F. Cognasso, Partiti politici, σ. 289.

πιὰ νὰ τὴν ξαναδῆ στὰ μάτια του[49].

᾿Επίσης ἀποστράφηκε τὴ μητέρα της, τὴν ἄλλοτε πολυαγαπημένη ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ. 142, καθὼς καὶ τὴ μητέρα τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 156, τὴ Θεοδώρα Κ. 150.

Καὶ τοὺς πιὸ ἐπιφανεῖς ἀπ᾿ τοὺς ὑπερασπιστές του καὶ θεράποντές του, τοὺς ἅρπαξε καὶ τοὺς ἔρριξε στὶς φυλακές, καὶ σὲ λίγο διάλεξε ἀπ᾿ αὐτοὺς ὄχι λίγους, τοὺς ἄ ρ ι σ τ ο υ ς, καὶ τοὺς τύφλωσε[49a].

᾿Αλλὰ ἡ μεγάλη λύσσα τοῦ τρομοκράτη ἐστεμμένου γέρου ξέσπασε ἐναντίον τοῦ γραμματικοῦ Μάμαλου ποὺ ὅλους αὐτοὺς μὲ τὶς προφητεῖες του τοὺς εἶχε ἐνθαρρύνει γιὰ νὰ τὸν δολοφονήσουν καὶ νὰ τοῦ πάρουν τὸ θρόνο. «Σκέφτηκε, λέει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς, νὰ τὸν παραθέση ψημένο σὲ πλούσιο τραπέζι· καὶ αὐτὸ τὸ τραπέζι ἤθελε νὰ τὸ στολίση μὲ ὅσο τὸ δυνατὸν πιὸ πολλὰ καρυκεύματα γιὰ νὰ εἶναι ἄξιο νὰ μὴν ἔχη ἄλλον δαιτημόνα παρὰ μόνο αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα ᾿Ανδρόνικο (α´) καὶ νὰ εἶναι ἀντάξιο σὲ παράθεμα μὲ τὰ τραπέζια τῶν ᾿Ερινύων καὶ τῶν φθονερῶν Τελχίνων, καὶ τέτοιο ποὺ ποτὲ κανεὶς μάγειρος δὲν εἶχε παρασκευάσει». Καὶ αὐτὸ ἦταν, τὸ νὰ κάψη ζωντανὸ τὸ Μάμαλο στὸν ῾Ιππόδρομο.

«῎Αναψαν λοιπὸν μιὰ τεράστια φωτιά, σὰν ἐκείνη τῆς Χαλδαϊκῆς καμίνου, ποὺ οἱ φλόγες της χτυποῦσαν τὸν ἀέρα, στὸ καμπυλωτὸ ἄκρο τοῦ ῾Ιππόδρομου, ποὺ λεγόταν Σ φ ε ν δ ό ν η. ᾿Εκεῖ ἔφεραν δεμένο μὲ σκοινὶ καὶ γυμνό, ὅπως τὸν γέννησε ἡ μάνα του, τὸ Μάμαλο, ἐνῶ ὁ κόσμος σὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ παρακολουθήση θεατρικὴ σκηνὴ μαζεύτηκε τριγύρω. ῎Ανθρωποι τῆς ἐξουσίας, μίσθαρνα ὄργανα, μὲ μακριὰ καμάκια ποὺ κατάληγαν σὲ σουβλιά, ἔσπρωχναν τὸ δυστυχισμένο νεαρὸ στὴ μέση τῆς φωτιᾶς, ἀλλὰ κι ἐκεῖνος, καθὼς αἰσθανόταν τοὺς φριχτοὺς ἀπ᾿ τὸ κάψιμο πόνους, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ὡς ἄνθρωπος ἤθελε νὰ σωθῆ ἀπ᾿ τὸν ἀναπόφευχτο κίνδυνο, ἀπομακρυνόταν ἀπ᾿ αὐτὴ καὶ δεχόταν τὰ σουβλίσματα τῶν καμακιῶν, θεωρώντας πιὸ μέτριους τοὺς πόνους ἀπ᾿ αὐτὰ ἀπ᾿ τὴν ἐπιρροὴ τῆς φωτιᾶς καὶ τὸ ξάπλωμα πάνω στὰ κάρβουνα. Οἱ βασανιστὲς ὅμως ἐπέμεναν καὶ μπήγοντας τὰ σουβλερὰ καμάκια τους στὸ σῶμα του, τὸν ἔσπρωχναν στὴ μέση τῆς φωτιᾶς, τῆς ὁποίας οἱ φλόγες τοῦ ἅρπαξαν τὶς ὄψεις. ῾Ο καθιδρωμένος καὶ μισοκαμένος Μάμαλος γιὰ νὰ ἀποφύγη τὶς φλόγες τῆς κορωμένης φωτιᾶς, καθὼς τὸ ἔνστιχτο τοῦ ἔλεγε νὰ σωθῆ, μὲ τεράστια πηδήματα ὁρμοῦσε κατὰ τῶν ἐμπυρευτῶν, οἱ ὁποῖοι πάλι τὸν ἔσπρωχναν μέσα στὴ φωτιά. Αὐτό, ποὺ κράτησε κάμποση ὥρα, ἔκανε τοὺς θεατὲς νὰ κλαῖνε. Τέλος, ὁ Μάμαλος ἀπ᾿ τὸν ἀπεγνωσμένο αὐτὸν ἀγώνα του ἐξαντλήθηκε, καὶ σὲ μιὰ στιγμὴ ἔπεσε χάμω ἀνάσκελα, καὶ ἡ φωτιὰ ὁρμητικὴ περιχύθηκε στὶς σάρκες του γιὰ νὰ τὸν τελειώση μέσα σὲ λίγο· μιὰ καπνίλα καὶ μυρωδιὰ τοῦ ἀνθρώπινου κρέατος ποὺ ψήθηκε, γέμισε τὴν ἀτμόσφαιρα, ποὺ οἱ γύρω ἄνθρωποι δὲν μποροῦσαν νὰ

49. Χωνιάτης, σ. 402.

49α. Χωνιάτης, σ. 403.

ἀνεχτοῦν»[50].

Γι' αὐτὸ τὸ ἀνοσιούργημα, «γι' αὐτὸ τὸ ὁλοκαύτωμα τὸ μόνο στοὺς δαίμονες δεχτό, γι' αὐτὴ τὴν ὁλοκληρωμένη προσφορὰ τῶν ἀλαστόρων ποὺ ἔκανε ὁ κακοεργὸς 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87 κυκλωμένος ἀπ' τὸ χορὸ τῶν Ἐρινύων», οἱ ἱστορικοὶ τὸν παρομοίωσαν μὲ τὸν τρελὸ Καμβύση II τῆς Περσίας (529-521 π.Χ.), μὲ τὸ σκληρὸ Ταρκύνιο, μὲ τὸν Ἔχετο, μὲ τὸ Φάλαρη, τὸν τύραννο τῶν 'Ακραγαντίνων (565-549 π.Χ.), ποὺ ἔκαιγε τὰ θύματά του μέσα σ' ἕνα ἄγαλμα»[51].

Γιὰ νὰ ἀποδείξη ὁ τύραννος 'Ανδρόνικος (α') πὼς αὐτὴ ἡ ἀνήκουστη τιμωρία δὲν ἐπιβλήθηκε χωρὶς σοβαρὴ αἰτία, ἀλλὰ ὡς συνέπεια ἑνὸς προμελετημένου ἐγκλήματος καθοσιώσεως, μαζὶ μὲ τὸ Μάμαλο ἔκαψε καὶ τὰ περίφημα β α σ ι λ ο γ ρ ά φ ι α, τὰ ὁποῖα προέλεγαν στὸν 'Αλέξιο Κ. 156 τὴ βασιλεία καὶ τὰ ὁποῖα τὸ θῦμα διάβαζε καὶ ἀνάπτυσσε σ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο, γιὰ νὰ τὸν σπρώχνη στὸ νὰ ἐπιδιώκη τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου[52].

Τὰ ἴδια καὶ χειρότερα ἀπ' τὸ Μάμαλο, ἂν ὑπάρχουν χειρότερα, κόντεψε νὰ πάθη καὶ ἕνας ἀ ν α γ ν ώ σ τ η ς τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, ὁ Γεώργιος Δισύπατος, γιὰ μόνη τὴν αἰτία, ποὺ εἶπε δυὸ λόγια, πὼς «δὲν εἶναι καλὰ αὐτὰ ποὺ κάνει καὶ λέει ὁ 'Ανδρόνικος».

'Ο 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87 γι' αὐτὰ τὰ λόγια ἀπείλησε τὸ σχολιαστὴ πὼς θὰ περάση στὸ κορμί του μιὰ σούβλα γιὰ νὰ τὸν ψήση ζωντανὸ πάνω στὰ κάρβουνα, κι ἔπειτα νὰ στείλη τὸ παράδοξο ψητὸ ὡς ἕνα καλὸ φαγητὸ στὴ γυναίκα του[53].

'Ο Δισύπατος δὲ σώθηκε παρὰ χάρη στὸν πεθερό του Λέοντα Μοναστηριώτη, ἕνα ἀπ' τοὺς τρεῖς κ ρ ι τ ὲ ς τοῦ β ή λ ο υ –οἱ ἄλλοι ἦσαν ὁ Δημήτριος Τορνίκης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πατρηνός– ποὺ πρὶν προσχωρήσουν στὸν 'Ανδρόνικο (α') εἶχαν διαμαρτυρηθῆ κατὰ τὸ 1182/3 γιὰ τὴν ἄνευ αὐτοκρατορικῆς συγκατάθεσης δίωξη τῆς βασιλομήτορος Μαρίας-Ξένης τῆς 'Αντιόχειας, καὶ κινδύνευσαν νὰ κομματιασθοῦν ἀπ' τὸν ὄχλο ποὺ λάτρευε τότε τὸν 'Ανδρόνικο, κι ἀπὸ κείνη τὴ στιγμὴ ἔγιναν φανατικοὶ ὀπαδοὶ τοῦ τρομεροῦ Κομνηνοῦ[54].

'Ο Λέων Μοναστηριώτης ἔγινε τὸ «στόμα τοῦ 'Ανδρόνικου στὴ σύγκλητο», καὶ ὡς ἕνας πεθερὸς τοῦ Δισύπατου, κατάφερε νὰ ἐξευμενίση τὸν 'Ανδρόνικο (α'), τονίζοντας σ' αὐτὸν πὼς «ἕνα λιοντάρι δὲν κάνει νὰ δίνη σημασία

50. Χωνιάτης, σ. 403-5.
51. Χωνιάτης, σ. 405.
52. Χωνιάτης, σ. 405-6.
53. Χωνιάτης, σ. 406.
54. Χωνιάτης, σ. 344-45. Γιὰ τοὺς τρεῖς κριτὲς τοῦ βήλου, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α', σ. 555-56, ὑ. 288· σ. 596, ὑ. 473·. ὑ. 473β· σ. 597-98, ὑ. 473ε· σ. 609 καὶ ὑ. 514δ καθὼς καὶ προσωπογραφία 'Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183, ὑ. 68, γιὰ τὸ Λέοντα Μοναστηριώτη· καὶ προσωπογραφία 'Αλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, ὑ. 175-194, γιὰ τὸ Δημήτριο Τορνίκη, καὶ ὑ. 226-228, γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Πατρηνό.

στὰ κνώδαλα». Ἔτσι ὁ Δισύπατος ἔμεινε στὴ φυλακή, καὶ ἐκεῖ λόγω τῆς κρίσιμης κατάστασης ξεχάστηκε μέχρι τὴν ἡμέρα τῆς πτώσης τοῦ 'Ανδρόνικου, ὁπότε καὶ ἐλευθερώθηκε[55].

Μετὰ τὴν τραγικὴ πτώση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87, μιὰ ἀπ' τὶς πρῶτες πράξεις τοῦ 'Ισαάκιου (β') Ἄγγελου 183 ποὺ τὸν διαδέχτηκε, ἦταν νὰ ἀνακαλέση ἀπ' τὸν πύργο τῆς Χηλῆς, ὅπου ἦταν κλεισμένος, τὸν 'Αλέξιο Κ. 156, καὶ νὰ τὸν δεχτῆ στὴν αὐλή, ἀλλὰ συγχρόνως ἀπὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α τὸν ὑποβίβασε σὲ κ α ί σ α ρ α[56].

'Ο 'Αλέξιος Κ. 156 ὅμως, ἀπογοητευμένος ἀπ' τὴν τύχη του, δὲ δέχτηκε νὰ παραμείνη στὴν αὐλή· προτίμησε νὰ ἀποσυρθῆ στὴν ἰδιωτικὴ ζωὴ στὰ πλούσια γύρω ἀπ' τὴ Δράμα χτήματά του. 'Αλλὰ καὶ ἐκεῖ στὴ μόνωσή του, ἔξι χρόνια μετὰ τὸν πηγαιμό του, ἦλθαν νὰ τὸν βροῦν ἄλλα βάσανα.

Τὸ 1191 ἔφτασε στὰ χτήματά του ὁ γνωστός μας ἱστορικὸς καὶ παλατιανὸς γραμματέας Νικήτας Χωνιάτης[57] μὲ αὐτοκρατορικὴ συνοδία γιὰ νὰ τὸν συλλάβη.

Βρισκόταν καὶ πάλι κάτω ἀπὸ σοβαρὴ κατηγορία: τὸν κατηγοροῦσαν πὼς διατελοῦσε σὲ συνεννόηση μὲ τὸ δευτεροεξάδελφό του δ ο ύ κ α τῆς Θεσσαλονίκης 'Ανδρόνικο Κ. 113, τὸν ἐγγονὸ τῆς περίφημης Ἄννας Κ. 32, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος, σύμφωνα μὲ ὅσα εἶπε κάποιος στὸν αὐτοκράτορα κὺρ 'Ισαάκιον (β') Ἄγγ. 183, ἀπόβλεψε στὸ νὰ τὸν ξεθρονίση καὶ νὰ καταλάβη τὸ θρόνο. 'Ο Νικήτας Χωνιάτης εἶχε τὴν ἐντολὴ νὰ συλλάβη τὸν τυφλὸ 'Αλέξιο Κ. 156, νὰ τὸν ὁδηγήση στὸ Π α π π ί κ ι ο ὄρος, καὶ ἐκεῖ νὰ τὸν ὑποχρεώση νὰ γίνη μοναχός.

Καθὼς λοιπὸν ὁ Χωνιάτης τὸν παράλαβε ἀπ' τὴ Δράμα, τὸν πῆγε στὴ Μοσυνόπολη, ἀπὸ ὅπου ἐπρόκειτο νὰ πάρουν τὸ δρόμο γιὰ τὸ Παππίκιο ὄρος· ἐκεῖ τότε, τοῦ ἀνακοίνωσε τὸ σκοπὸ τῆς ἀποστολῆς του. Στὸ ἄκουσμα αὐτῶν τῶν λόγων ὁ τυφλὸς πρίγκιπας κατσούφιασε καὶ πολὺ λυπήθηκε, καὶ ὅπως λένε, φάνηκε, σὰν κι αὐτὸς νὰ ζητοῦσε, καθὼς ὁ ἡγεμόνας τῶν Βανδάλων Γελίμερος (530-533), «ψωμὶ γιὰ νὰ γεμίση τὴν κοιλιά του, κιθάρα γιὰ νὰ τραγουδήση τὶς συμφορές του καὶ σπόγγο γιὰ νὰ σκουπίση τὰ δάκρυά του» (Προκόπιος, Πόλεμοι, τ. I, σ. 447, ἔκδ. J. Haury).

Κοντὰ σ' αὐτὰ ὅμως βλέπομε πὼς ὁ 'Αλέξιος Κ. 156 μὲ πραότητα ὑπόφερνε ὅλα ὅσα τοῦ συνέβαιναν, χωρὶς νὰ ἀγαναχτῆ, χωρὶς νὰ γογγύζη καὶ χωρὶς νὰ τὰ βάζη μὲ τὴ θεία Πρόνοια ἢ μὲ τὴν ἄστατη καὶ παλίνστροφη τύχη του. Ὅσο γιὰ τὴν ἀφαίρεση τῆς περιουσίας του –καθὼς κι αὐτὴ ὁ κὺρ 'Ισαάκιος (β') Ἄγγ. 180 δήμευσε– τίποτε δὲν αἰστάνθηκε, γιατὶ καμιὰ σημασία δὲν ἔδινε σὲ κεῖνο ποὺ λεγόταν περιουσία. Σὲ ἐρώτηση τοῦ Χωνιάτη,

55. Χωνιάτης, σ. 406-7.
56. Χωνιάτης, σ. 558. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 5.
57. Γιὰ τὴ σταδιοδρομία τοῦ Νικήτα Χωνιάτη, καθὼς καὶ τὰ ἀξιώματα καὶ τοὺς τίτλους ποὺ πῆρε, βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB29 (1971), σ. 80-82, ἀριθ. 2, καθὼς καὶ προσωπογραφία 'Αλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, ὑ. 204-212.

γιατὶ ἀπότομα ἄλλαξε ἡ ψυχική του κατάσταση, μόλις πληροφορήθηκε πὼς θὰ καρῆ καλόγηρος. «ἀγαπητέ μου, ὁ πρίγκιπας τοῦ ἀπάντησε, δὲν εἶναι πὼς φοβᾶμαι τὴν περιβολὴ τοῦ μοναχικοῦ σχήματος –κανένα ρόλο δὲν παίζει ἡ ἀλλαγὴ τοῦ χρώματος στὰ ροῦχα ποὺ φορᾶμε– ἀλλὰ φρίττω καὶ τρέμω γιὰ τὴν ὑπόσχεση ποὺ πρόκειται νὰ δώσω μπροστὰ στὸ Θεό, χωρὶς νὰ εἶμαι γι᾿ αὐτὸ παρασκευασμένος».

῾Ο ἄτυχος σὲ κεῖνα τὰ χρόνια τοῦ γενικοῦ ξεπεσμοῦ καὶ τῆς διαφθορᾶς, ζητοῦσε τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ψυχικὴ ἔξαρση.

Λιγόλογος καθὼς ἦταν, δὲν εἶπε ἄλλα λόγια ἀπ᾿ τὰ πιὸ πάνω.

Διαβάστηκε στὴ συνέχεια ἡ ἀκολουθία τῆς κουρᾶς μοναχοῦ, χωρὶς καθόλου νὰ πάρη μέρος σ᾿ αὐτή· καὶ τ᾿ αὐτιά του τὰ εἶχε ἀκόμη κατάκλειστα γιὰ νὰ μὴν ἀκούση οὔτε λέξη ἀπ᾿ αὐτή· τὸ μόνο ποὺ κάπως ἀντιλήφτηκε ἦταν, «ὅταν τὰ πλούσια ξανθὰ μαλλιά του ἔπεσαν κάτω, κι ὅταν –αὐτὸ τὸ ἄκουσε– ἀπὸ ᾿Αλέξιος μετονομάστηκε ᾿Αθανάσιος».

«Καὶ ἕνα ἄλλο σημεῖο μπορεῖ κανεὶς στὸν ᾿Αλέξιο-᾿Αθανάσιο Κ. 156 νὰ θαυμάση, λέει ὁ Χωνιάτης, ποὺ καθὼς φαίνεται δὲν ἔγινε τυχαῖα». ᾿Απὸ ὅλα τὰ μοναστήρια τοῦ Παππικίου ὄρους, ἐκεῖνο ζήτησε γιὰ νὰ κατοικήση, ποὺ εἶχε δεχτῆ ὡς μοναχὸ τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ᾿Αλέξιο ᾿Αξοῦχο, τὸ σύζυγο τῆς ἄτυχης ἐκείνης π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς πριγκίπισσας Μαρίας Κ. 123. ῞Οπως ἐκεῖνος «γιὰ αἰτία καθόλου φανερὴ καὶ ἀποδειγμένη πιάστηκε ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ κουρεύτηκε καλόγηρος, γιὰ μόνο τὸ λόγο ποὺ ἦταν πάμπλουτος καὶ ἱκανὸς γιὰ νὰ σκεφτῆ καὶ ἀποφασίση καὶ ἐπιδέξιος γιὰ νὰ ἐκτελέση», ἔτσι κι ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 156 πιάστηκε καὶ κουρεύτηκε καλόγηρος ἀπ᾿ τὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183, χωρὶς καμιὰ φανερὴ αἰτία, ἀλλὰ στὰ καλὰ καθούμενα, γιὰ νὰ πληρώσουν οἱ γιοὶ τὶς ἁμαρτίες τῶν γονιῶν τους»[58].

Οὔτε τρεῖς μῆνες δὲν πέρασαν ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος-᾿Αθανάσιος Κ. 156 βρισκόταν ὡς μοναχὸς στὸ Παππίκιο ὄρος, ὅταν ὁ αὐτοκράτορας κὺρ ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183, διαπιστώνοντας τὴν ἀθωότητά του, ὅπως ἀπ᾿ τὰ ἔργα του τὸ ἔδειξε, τὸν ἀνακάλεσε ἀπ᾿ τὴν ἐξορία του καὶ τὸν ἔφερε στὴν ΚΠολη, ὅπου τὸν εἶχε ὡς ἕνα πρόσωπο τῆς αὐλῆς του. ῾Ο λαίμαργος ᾿Ισαάκιος (β΄) στὸ κατάφορτο ἀπὸ κρέατα τραπέζι του, προσκαλοῦσε ὅπως ὁ ᾿Αγαμέμνων τὸν Αἴαντα, τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156, τὸν ὡς μοναχὸ ᾿Αθανάσιο, καὶ καθὼς τὸν παρακινοῦσε στὴν κατασπάραξη τῶν κρεάτων καὶ τῶν ἄλλων λογῆς-λογῆς ἐδεσμάτων, ποὺ χοροὶ μαγείρων καὶ τραπεζοκόμων παράθεταν, πολλὲς φορὲς μὲ δόση σαρκαρμοῦ, τοῦ ἔλεγε: «Φάγε, καθηγούμενε»![59]

58. Χωνιάτης, σ. 558-59. Τὰ περὶ ἄρτου, κιθάρας καὶ σπόγγου ειναι φραστικὰ παιχνίδια τοῦ Προκόπιου Καισαρέα καὶ τοῦ Χωνιάτη, γιατὶ οὔτε ὁ βασιλέας τῶν Βανδάλων Γελίμερος οὔτε ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 156 ζήτησαν τέτοια πράματα. Γιὰ τὴν ὀρθογραφία τῆς ὀνομασίας: Παππίκιον ἀντὶ Παπύκιον, βλ. Κ. ῎Αμαντος, Γεωγραφικὰ ὀνόματα, ΕΕΒΣ28 (1958), σ. 8-9.

59. Χωνιάτης, σ. 559-60.

῎Ας ἔχωμε ὑπόψη μας πὼς στὸν καιρὸ τῆς πατριαρχίας τοῦ Νικήτα (β΄) Μουντάνη (1186-1189), μπροστὰ σ᾿ αὐτὸν «τὸν ἁγιώτατο πατριάρχη», τὰ μέλη τῆς συνόδου, τοὺς μητροπολίτες καὶ τοὺς ὀφφικιαλίους τοῦ πατριαρχείου –τὸ ὅλο συνέδριο ἦταν πολυάνθρωπο– προσήχθη ο πρώην οἰκουμενικὸς πατριάρχης Βασίλειος (β΄) ὁ Καματηρὸς καὶ στήθηκε στὴ μέση τοῦ συνεδρίου, «καὶ θάμβος καὶ ἔκπληξη κυρίευσε ὅλους, ποὺ ἕνας τέτοιος ἄνθρωπος ἀπὸ ξακουστὴ γενιά, αὐτὴ τῶν Καματηρῶν, καὶ μὲ μεγάλη μόρφωση, δικαζόταν».

«Τὸν ρωτοῦσαν καὶ τὸν δίκαζαν, πῶς καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἐπέτρεψε τὴ σύναψη ἐκείνου τοῦ συνοικεσίου ἀνάμεσα στὴν κόρη τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, τὴν Εἰρήνη Κ. 165, καὶ στὸ γιὸ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 156, τὸν ὁποῖο ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὴ σύζυγο τοῦ Νικηφόρου Χαλούφη, τὴ Θεοδώρα Κ. 150, καὶ τοῦ ἔλεγαν πὼς οἱ δυὸ αὐτοκράτορες ἦσαν πρωτεξάδελφοι, τέταρτου βαθμοῦ συγγενείας, καὶ πὼς τὰ παιδιά τους ἦσαν ἀνάμεσά τους δευτεροεξάδελφοι, ἕκτου βαθμοῦ συγγενείας. Καὶ κατάκριναν τὸν πρώην πατριάρχη κὺρ Βασίλειο (β΄) καὶ μὲ βαριὰ λόγια χαραχτήριζαν τὴν πράξη του».

῾Ο πρώην πατριάρχης στεκόταν στὴ μέση «σὰν ἕνα ἄγαλμα σιωπηλός, ἔχοντας ριχμένα τὰ μάτια του στὸ πάτωμα τῆς αἴθουσας». Οἱ ἐρωτήσεις ἐπαναλαμβάνονταν, ἀλλὰ καὶ κεῖνος ἐξακολουθοῦσε νὰ σωπαίνη. Τέλος ὁ πατριάρχης κὺρ Νικήτας (β΄) καὶ οἱ συνοδικοὶ μητροπολίτες ἀναφώνησαν: «᾿Εμεῖς καὶ τὸ γάμο θεωροῦμε ἄκυρο καὶ τὸν διαλύομε –ἦταν ἤδη διαλυμένος ἀπ᾿ τὸν ᾿Ιούνιο τοῦ 1185– καὶ κεῖνον ποὺ ἔδωσε τὴν ἄδεια καταδικάζομε». Καὶ ἔβγαλαν ἔξω ἀπ᾿ τὴν αἴθουσα τὸ θ α υ μ α σ τ ὸ ἐκεῖνον ἄντρα, ἐνῶ ἡ καταδίκη του καθησύχασε τοὺς ἐπικριτές του[60].

῞Οπως σημειώθηκε, «ἡ θουμαστὴ καὶ μεγαληγορούμενη αὐτὴ γαμικὴ συνάφεια ξαφνικὰ διαλύθηκε», σύμφωνα μὲ τὰ λόγια τοῦ Χωνιάτη[61], τὸν ᾿Ιούνιο τοῦ 1185, καὶ φροῦδες ἀποδείχτηκαν ὅλες οἱ τόσο μεγάλες προφητεῖες ποὺ εἶχαν γι᾿ αὐτὴ εἰπωθῆ, τότε ὅμως ποὺ βγῆκε ἡ πιὸ πάνω συνοδικὴ ἀπόφαση «τῆς διάλυσης τοῦ γάμου καὶ τῆς καταδίκης τοῦ πρώην πατριάρχη Βασίλειου», στὸ μεταξὺ τοῦ 1186-1189 διάστημα, ἡ Εἰρήνη Κ. 165 βρισκόταν ὡς καλόγρηα σὲ κάποιο μοναστήρι καὶ ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 156 ἡσύχαζε στὰ χτήματά του τῆς Δράμας, ὅσο γιὰ τὸν πρώην ΚΠόλεως Βασίλειο (β΄) ποὺ στὸ δικαστήριο σιωποῦσε, ὁ πατριάρχης Νικήτας (β΄) καὶ οἱ συνοδικοὶ ξέχασαν πὼς γιὰ τὸ ἄστατο τοῦ χαραχτήρα του καὶ γιὰ τὴν εὐκολία ποὺ μὲ αὐτὴ προσαρμοζόταν σὲ κάθε κατάσταση, τοῦ εἶχαν δώσει τὸ παρατσούκλι «τὸ ἔμπαλιν»[62], καὶ πὼς ὑψώθηκε στὴν ὕπατη ἐκκλησιαστικὴ ἕδρα τῆς ᾿Ορθοδο-

60. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, μητροπολίτης Ναυπάκτου, ᾿Επιστολὴ πρὸς Γεώργιον Βαρδάνην, μητροπολίτην Κερκύρας, ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, VV13 (1906), σ. 346-47.

61. Χωνιάτης, σ. 402.

62. Χωνιάτης, σ. 339.

ξίας μὲ τὴ συμφωνία «νὰ ἐκτελῆ κάθε ἐπιθυμία τοῦ τύραννου 'Ανδρόνικου Κ. 87 καὶ νὰ ἀποφεύγη καθετὶ ποὺ δὲν τὸν εὐχαριστοῦσε»[63].

Τὸ 1191/2 ποὺ ὁ 'Αλέξιος-'Αθανάσιος Κ. 156 μᾶς παρουσιάζεται ὡς ὁμοτράπεζος τοῦ 'Ισαάκιου (β΄) 'Αγγ. 183, ἦταν 31 περίπου χρονῶ. 'Από τότε, τυφλὸς καθὼς ἦταν, ἐξαφανίζεται ἀπ' τὸ ἱστορικὸ προσκήνιο. Καμιὰ πηγὴ δὲν μᾶς ἀναφέρει θάνατό του. 'Αν ζοῦσε, κατὰ τὰ κρίσιμα χρόνια 1191/2-1204, πολὺ θὰ μᾶς ἐνδιέφερε, ἂν ξέραμε τὴν τύχη του.

157. 'Ανώνυμη Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1148/50 – † ;)

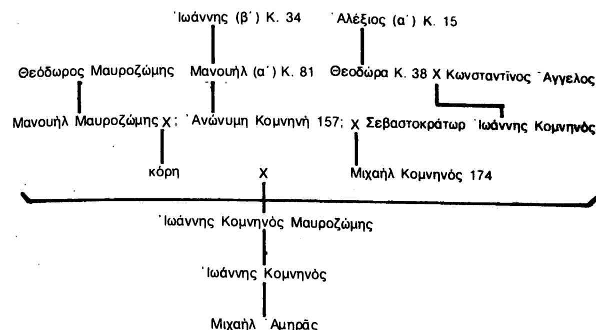
'Η 'Ανώνυμη Κομνηνὴ νόθος κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ μιᾶς ἄγνωστης σὲ μᾶς ἐρωμένης του[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1148/50[2].

63. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 38.

157.1. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 473-75, ὑ. 189, ὅπου ἀπ' τὴν ἐπιτάφια Κομνηνικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ 'Ικονίου ἀναμφισβήτητα προκύπτει μιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ποὺ γέννησε ἀπὸ μιὰ ἄγνωστη ἐρωμένη του, καθὼς μάλιστα ὁ Χωνιάτης, σ. 73, μᾶς μιλάει γιὰ τὴν ὕπαρξη ἐρωμένων. 'Η ἐπιτάφια Κομνηνικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὴν ὁποία μιλᾶμε ἀνακαλύφτηκε στὴν ἐκκλησία τῆς Μαρίας τῆς Σπηλαιώτισσας κοντὰ στὸ 'Ικόνιο· αὐτὴ ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενο πολλῶν δημοσιεύσεων, βλ. Νίκου Α. Βέη, Die Inschriftenaufzeichnung des Kodex Sinait. κτλ., εἰς Texte Forschungen z. byz.- neugr. Philol., Beihefte zu den Byz.-Neugr. Jahrb., nr. 1, Berlin 1922, σ. 66, ὅπου βρίσκει κανεὶς ὅλες τὶς προηγούμενες ἐργασίες. 'Ο P. Wittek, L'épitaphe d'un Comnène à Konia, B10 (1935), σ. 505-15, ἀντέγραψε τὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφὴ ἀπ' τὸν F. Cumont, Note sur une inscription d'Iconium, BZ4 (1895), σ. 99-105. 'Ο ἴδιος, ὁ P. Wittek, Encore l'épitaphe d'un Comnène à Konia, B12 (1937), σ. 207-11, κατόπι ἑνὸς πιὸ καθαροῦ ἐκτυπώματος τῆς ἐπιγραφῆς ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ Τοῦρκος πρώην γεν. διευθυντὴς τῶν μουσείων τῆς ΚΠολης Halil Etem, διόρθωσε ὡς ἑξῆς τὸ κείμενο τῆς ἐπιγραφῆς, ποὺ μᾶς παρουσίασε στὴν πρώτη του μελέτη: 'Ενταῦθα κεῖται πορφυρογεννήτων γόνος Μιχαὴλ ἀμηρας λ΄ανης ἔγκον τοῦ πανευγενεστάτου δισεγκόνου τῶν ἀοιδίμων πορφυρογεννήτων βασιλέων κυροῦ 'Ιωάννου Κομνηνοῦ τοῦ Μαυροζώμη, υἱὸς δὲ τοῦ ταπεινοῦ (=μοναχοῦ) 'Ιωάννου τοῦ Κομνηνοῦ ἐν ἔτει ςως΄, (ἰνδικτιῶνος) ια΄, μηνὶ Νοεμβρίῳ α΄ (ἀντὶ ἐκείνων τῆς πρώτης μελέτης: 'Ενταῦθα κεῖται πορφυρογεννήτων γόνος Μιχαὴλ ἀμηρᾶς ὠλάνης, κτλ.), ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ ἴδιο πὼς ὁ ἐγγονὸς τοῦ 'Ιωάννη Κομνηνοῦ Μαυροζώμη, ὁ Μιχαήλ, δὲν ἦταν παρὰ ἕνα παιδί. Εἴδαμε, βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 473-75, ὑ. 189, ποιὲς λύσεις πρότεινε ὁ P. Wittek, B10 (1955), σ. 512-13: α) Μιὰ νόθος κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) παντρεύτηκε τὸ Μανουὴλ Μαυροζώμη (τοῦ Χωνιάτη, σ. 827 καὶ 842), γιὸ τοῦ Θεόδωρου Μαυροζώμη (τοῦ Χωνιάτη, σ. 208 καὶ 234)· ἀπ' αὐτὴ ὁ Μανουὴλ Μαυροζώμης ἀπόχτησε μιὰ κόρη τὴν ὁποία παντρεύτηκε ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς 174 (τοῦ Χωνιάτη, σ. 700-1), ποὺ κατὰ τὸν P. Wittek, B10 (1935), σ. 512-13, καὶ B12 (1937), σ. 210-11, καθὼς ἀκολουθεῖ τὸν G. Ostrogorsky, Roda Angelov, σ. 111-29, καὶ ἰδιαίτερα, σ. 124-26, δὲν ἦταν νόθος γιὸς τοῦ σεβαστοκράτορα 'Ιωάννη Δούκα 90, ἀλλὰ νόθος γιὸς τοῦ δῆθεν σεβαστοκράτορα 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 128, καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸν 'Ιωάννη Κομνηνὸ Μαυροζώμη. β) 'Η

Περὶ τὸ 1163/68 παντρεύτηκε τὸ Θεόδωρο Μαυροζώμη, ἐξαίρετο στρατιωτικὸ ἄντρα, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου του ἔλαβε τὸν τίτλο

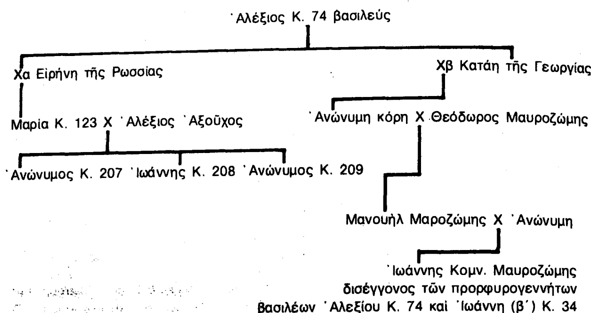
νόθος κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) σύναψε ἐρωτικὸ δεσμὸ μὲ «τὸν σεβαστοκράτορα 'Ιωάννη Κομνηνὸ» καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴ συνάφεια προῆλθε ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς 174· αὐτὸς ὁ τελευταῖος παντρεύτηκε κόρη τοῦ Μανουὴλ Μαυροζώμη καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸν 'Ιωάννη Κομνηνὸ Μαυροζώμη. 'Ιδοὺ τὸ Στέμμα ποὺ καταρτίζει ὁ P. Wittek, B10 (1935), σ. 513:

'Αλλὰ ὁ φίλτατος, πολὺ προσεχτικὸς καὶ βαθὺς κομνηνολόγος Lucien Stiernon, Les origines du despotat d'Epire, REB17 (1959), σ. 96-99, κατέρριψε τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ G. Ostrogorsky καὶ τοῦ P. Wittek, καὶ καθαρὰ ἀπόδειξε πὼς ἕνας σεβαστοκράτωρ 'Ιωάννης Δούκας ὑπῆρξε, τοῦ ὁποίου νόθος γιὸς ἦταν ὁ Μιχαὴλ Κομνηνὸς Δούκας 'Αγγελος 174, πρόσωπο ἕνα καὶ τὸ αὐτὸ μὲ τὸ δούκα (φορολόγο) τῆς Μυλάσσης (Χωνιάτης, σ. 700-1) καὶ τὸν κύριο τῆς Αἰτωλίας, Νικόπολης καὶ Δυρραχίου (Χωνιάτης, σ. 841), τὸν ὁποῖον οἱ G. Ostrogorsky καὶ P. Wittek θεώρησαν δυὸ διαφορετικὰ πρόσωπα, τὸν μὲν δούκα τῆς Μυλάσσης ὡς νόθο γιὸ τοῦ «σεβαστοκράτορα» (τέτοιος δὲν ὑπῆρξε ποτὲ) 'Ιωάννη Κομνηνοῦ 128, τὸν δὲ κύριο τῆς Αἰτωλίας κλπ. ὡς νόθο γιὸ τοῦ σεβαστοκράτορα 'Ιωάννη Δούκα 90. 'Εκτὸς τῆς πιὸ πάνω γνώμης τοῦ P. Wittek γιὰ τὴν ἐπίλυση τοῦ προβλήματος τῆς παρουσίας Κομνηνῶν-Μαυροζωμῶν στὸ σουλτανάτο τοῦ 'Ικονίου κατὰ τὰ τέλη τοῦ ιγ΄ αἰ., διατυπώθηκαν καὶ ἄλλες. Αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὁ P. Wittek, B10 (1935), σ. 514, ὑ. 1, γιὰ μιὰ στιγμὴ σκέφτηκε τὴ δυνατότητα ἑνὸς γάμου τοῦ Μανουὴλ Μαυροζώμη μὲ τὴν Εἰρήνη 'Αγγ. Κομν. 260, μετὰ τὴ δεύτερη χηρεία της ἀπ' τὸν 'Αλέξιο Παλαιολόγο Δούκα Κομν. 290 (1203), καθὼς ἴσως αὐτὴ ἀκολούθησε τὸν πατέρα της 'Αλέξιο (γ΄) 'Αγγ. Κομν. 180 στὸ 'Ικόνιο τὸ 1210· αὐτὸ ὅμως καὶ κατὰ τὸν ἴδιο τὸν P. Wittek εἶναι ἀπαράδεχτο, γιατὶ ἂν ὁ 'Ιωάννης Κομν. Μαυροζώμης ἦταν καρπὸς αὐτῆς τῆς ἕνωσης θὰ ἀναφερόταν στὴν ἐπιγραφὴ ὡς ἐγγονὸς ἑνὸς αὐτοκράτορα καὶ ὄχι ὡς δισέγγονος πορφυρογεννήτων αὐτοκρατόρων. 'Ο Cl. Huart, Epigraphie arabe d'Asie Mineure, Paris 1895, σ. 40, ὑ. 2, ὑπέθεσε πὼς «προφανῶς ὁ πρόπαππος τοῦ Μιχαὴλ ἀμηρασλάνη Κομνηνοῦ Μαυροζώμη ἦταν ἕνας ἀπόγονος τοῦ 'Ιωάννη Κ. 84, ὁ ὁποῖος καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ ἔγινε

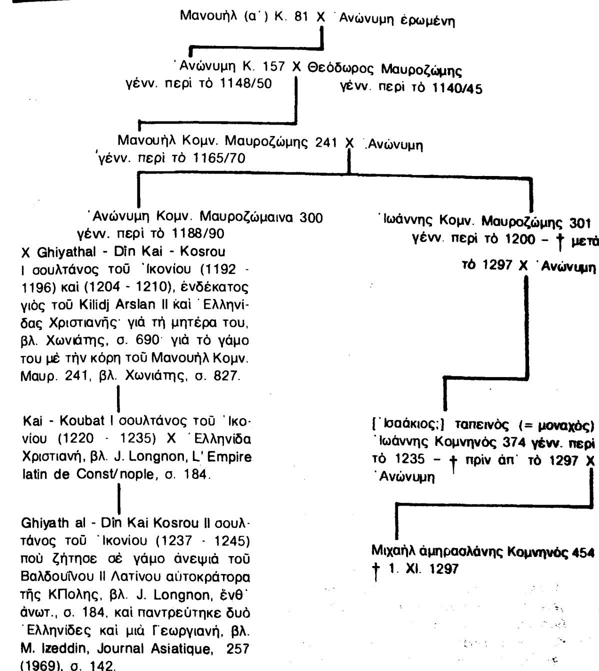
τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[3].
Ὁ Θεόδωρος Μαυροζώμης τὸ 1169 πῆρε μέρος, κάτω ἀπ᾽ τὶς διαταγὲς

μουσουλμάνος καὶ παντρεύτηκε μιὰ κόρη τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Maçoud I (1116-1156)»· αὐτὸ ὅμως δὲν εὐσταθεῖ, γιατὶ οἱ χριστιανοὶ Κομνηνοὶ-Μαυροζῶμες τοῦ Ἰκονίου δὲν ἔχουν τίποτε τὸ κοινὸ μὲ αὐτὸν τὸν ἐξωμότη, ὁ ὁποῖος ἐξάλλου δὲν ἔχει ὡς πρόγονο κανένα πορφυρογέννητο αὐτοκράτορα. Ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ἄποψη, τὴν ὁποία ἂν καὶ δὲν υἱοθετῶ, τὴ θεωρῶ ἄξια προσοχῆς. Ὁ ἐρευνητὴς καὶ συγγραφέας Szabolcs de Vajay, μετὰ μακρὰ μαζί μου ἀλληλογραφία, κατάληξε σὲ μιὰ ἀπ᾽ τὶς ἐπιστολές του, αὐτὴ τῆς 29ης.III.1977, νὰ προτείνει τὴν ἑξῆς γενεαλογία:

Πολιτικὰ ἐνισχύει τὴν ἄποψη αὐτὴ ὁ Οὖγγρος ἐρευνητής, καθὼς παρατηρεῖ πὼς ἡ ἐφήμερη ὕπαρξη τῆς «λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης» ὀφείλει τὴ βραχύχρονη παράταση τῆς ζωῆς της σ᾽ αὐτὴ τὴν κακότυχη διαίρεση τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ποὺ σημείωσε κι ὁ Χωνιάτης, σ. 826-27· βλέπομε τοὺς Ἀγγέλους νὰ κατέχουν τὰ ἑλληνικὰ κράτη τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ τοὺς Κομνηνοὺς τὰ κράτη τῆς Τραπεζοῦντας καὶ τῆς περιοχῆς τοῦ Μαιάνδρου καὶ στὶς μεταξύ τους διαμάχες νὰ συμμαχοῦν καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς Σελτζουκίδες τοῦ Ἰκονίου. Αὐτὴ ἡ δελεαστικὴ ἄποψη προσκρούει στὸ γεγονὸς ποὺ μιὰ μόνο κόρη τοῦ βασιλέα Ἀλέξιου Κ. 74 προκύπτει ἀπ᾽ τὶς πηγές, ἡ Μαρία Κ. 123, ἡ ὁποία πεθαίνοντας, ὅπως ρητὰ μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χωνιάτης, σ. 189, ἄφησε δυὸ μόνο γιοὺς τὸν Ἰωάννη Κ. 208 καὶ τὸν Ἀνώνυμο Κ. 209, ἐνῶ πρὶν ἀπ᾽ αὐτὴ πέθανε ἄλλος γιός της, ὁ Ἀνώνυμος Κ. 207. Ὅσο γιὰ τὴν ὑποτιθέμενη δεύτερη σύζυγο τοῦ Ἀλέξιου Κ. 74, τὴν Κατάη τῆς Γεωργίας, τὴν ὁποία ὁ de Vajay παρουσιάζει ὡς προμήτορα τῶν Κομνηνῶν-Μαυροζωμῶν, δὲν ἔχομε καμιὰ πληροφορία ἂν ἀπόχτησε ἀπ᾽ τὸν Ἀλέξιο Κ. 74 παιδὶ ἢ παιδιά, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε ἴσως νὰ τὸ ἀποκλείσωμε. Ἡ ἄποψη de Vajay δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ὑπόθεση χωρὶς ἀποδείξεις. Ἡ ἄποψή μου, μὲ βάση τὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφὴ τῆς Σπηλαιώτισσας τοῦ Ἰκονίου καὶ ὁρισμένα δεδομένα ποὺ πιὸ κάτω ἀναπτύσσω, εἶναι πὼς πρέπει νὰ συντεθῆ τὸ ἑξῆς γενεαλογικὸ δέντρο:

τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο ύ κ α Ἀνδρόνικου Κοντοστέφ. Κομν. 135 στὴν

Πρόσθετα δεδομένα γιὰ τὴ σύνθεση τῆς πιὸ πάνω γενεαλογίας ἔχομε τὰ ἑξῆς: α) Ὁ Θεόδωρος Μαυροζώμης ὑπῆρξε ἕνας στρατιωτικὸς συνεργάτης τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 καὶ ἀπ᾽ τὴν ὅλη σταδιοδρομία του μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ συμμετοχή του σὲ δυὸ μεγάλες ἐπιχειρήσεις, ὅπου τοῦ ἀνατέθηκαν πολὺ ὑπεύθυνες θέσεις. τὶς ὁποῖες ὁ φιλοσυγγενὴς Μανουὴλ (α´) ἀνάθετε σχεδὸν ἀποκλειστικὰ σὲ συγγενεῖς του· για τὴν ἀγάπη πρὸς τοὺς συγγενεῖς του, βλ. Χωνιάτης, σ. 256: φιλοικεῖος δ᾽ ὢν (ὁ Μανουὴλ α´) καὶ ἀεὶ ἐνδιδοὺς πρὸς τὸ αἷμα... Στὴ μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου τὴν ἀρχηγία τοῦ δεξιοῦ κέρατος ἀνάθεσε στὸν κουνιάδο του Βαλδουΐνο τῆς Ἀντιόχειας, ἐνῶ τοῦ ἀριστεροῦ στὸ Θεόδωρο

ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου[4].

Καθὼς ἀπολάμβανε τῆς πλήρους ἐμπιστοσύνης τοῦ αὐτοκράτορα Μα-

Μαυροζώμη, βλ. Χωνιάτης, σ. 234, καὶ πολὺ καλὰ ταιριάζει νὰ ἦταν ἕνας γαμβρός του ἀπ' τὴ νόθο κόρη του. Αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Θεόδωρος Μαυροζώμης (τοῦ Χωνιάτη, σ. 208 καὶ 234) ἦταν ἄλλο πρόσωπο ἀπ' τὸ Θεόδωρο Μαυροζώμη τὸν Πελοποννήσιο, ἄνθρωπο «φαυλεπίφαυλο, μιαρὸ καὶ παμμίαρο καὶ μιαρώτατο καὶ ἄνθος κακίας καὶ ἄβυσσο πονηρίας», ποὺ διαδέχτηκε στὴν αὐτοκρατορικὴ γραμματεία τὸ Μιχαὴλ Ἁγιοθεοδωρίτη, βλ. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 46, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 406. β) Ὁ Μανουὴλ Μαυροζώμης 241 φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Μανουὴλ (α΄), καὶ σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, σ. 827-28, διεκδικοῦσε τὴ βασιλεία, καὶ γιὰ νὰ πετύχη τὸ σκοπό του ἔδωσε τὴν κόρη του, μιὰ γόνο τῶν Κομνηνῶν, στὸν ἔκπτωτο σουλτάνο Chiyath al-Dîn Kai-Kosrou I, λίγο πρὶν ἀναχτήση τὸ θρόνο του, κι ἔτσι ἔγινε ἕνας πρόδρομος τοῦ Ἰωάννη (ς΄) Καντακουζηνοῦ ποὺ ἔδωσε τὴν κόρη του Θεοδώρα τὸ 1346 στὸν Ὀσμανίδη ἐμίρη τῆς Βιθυνίας Orchan I (1326-1362), βλ. Καντακουζηνός, ἔκδ. Bonn, τ. II, σ. 585-89, καὶ Νικηφ. Γρηγορᾶς, ἔκδ. Bonn, τ. II, σ. 762-63, πρβλ. D. Nicol, The family of Kantakouzenos, ἀριθ. 29, σ. 134-35. γ) Οἱ σουλτάνοι κάτω ἀπὸ ὁρισμένες περιστάσεις ἐπεδίωκαν γιὰ ἐξύψωση τῆς γενιᾶς τους καὶ γιὰ ἐνίσχυσή τους τὴ σύναψη γαμηλίων ἑνώσεων μὲ χριστιανὲς πριγκίπισσες. Ἡ σύζυγος τοῦ σουλτάνου Maçoud I (1116-1156) ἦταν μιὰ Γαλλίδα, κόρη εὐγενῆ ἱππότη τῆς Α΄ Σταυροφορίας, ποὺ ἔμεινε χριστιανὴ μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς της, καὶ ἀπ' αὐτὴ τὴν ἕνωση προῆλθε ὁ περίφημος σουλτάνος Kilidj Arslan II (1156-1192), βλ. Encyclopedie de l'Islam, τ. VI, σ. 700· ὁ Kilidj Arslan II ἀπὸ μιὰ Ἑλληνίδα χριστιανὴ ἀπόχτησε τὸν ἑνδέκατο γιό του, τὸν Ghiyath al-Dîn Kai-Kosrou I, βλ. Χωνιάτης, σ. 690, ἡ ὁποία ὅμως Ἑλληνίδα δὲν ἀνῆκε «στὴν αὐτοκρατορικὴ βυζαντινὴ οἰκογένεια», ὅπως ἀνακριβῶς ἰσχυρίζεται ὁ Mehmed Izeddin, Notes sur les mariages princiers en Orient au Moyen âge, Journal Asiatique, 257 (1969), σ. 142. Τὸ 1192 ὁ Kai-Kosrou I διαδέχτηκε τὸν πατέρα του στὸ θρόνο, ἀλλὰ τὸ 1196 ὁ πρεσβύτερος ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Rukn al-Dîn Soliman II (1196-1204) πέτυχε νὰ τὸν ἀπομακρύνη καὶ νὰ ἀναλάβη τὴν ἐξουσία· ὁ Kai-Kosrou I μετὰ μιὰ περιπλάνηση κοντὰ στὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Λέοντα II (1187-1219), ποὺ ἂν καὶ ἐχτρός του τὸν δέχτηκε πολὺ εὐνοϊκά, βλ. Χωνιάτης, σ. 690-91, προσέφυγε στὸν Ἀλέξιο (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180, ὁ ὁποῖος καθὼς φαίνεται τὸν υἱοθέτησε, γι' αὐτὸ κι ὁ Kai-Kosrou τὶς κόρες τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, καὶ ἰδιαίτερα τὴν ὡραία Ἄννα Ἄγγ. Κομν. 261, τὶς θεωροῦσε ὡς ἀδελφές του· δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ τὸν μύησε καὶ στὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ὡς γιὸ μιᾶς Ἑλληνίδας χριστιανῆς, ἂν καὶ δὲν ἀξιωνόταν καὶ μεγάλης προσοχῆς «ἀνάλογης πρὸς τὴ γενιά του», βλ. Χωνιάτης, σ. 691, καὶ Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Heisenberg, σ. 14, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 16 (ἡ μαρτυρία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πὼς ὁ Ἀλέξιος γ΄ 180 βάφτισε τὸν Kai-Kosrou I χριστιανὸ δὲν πρέπει νὰ γίνη δεχτή). Τὴ νύχτα τῆς 17ης.VII.1203 ἄνανδρα ὁ Ἀλέξιος (γ΄) 180, μπροστὰ στοὺς Σταυροφόρους τῆς Δ΄ λεγόμενης Σταυροφορίας, ἐγκατάλειψε τὴν ΚΠολη, βλ. Χωνιάτης, σ. 720-23, καὶ Villehardouin, τ. I, σ. 184-85 (§182), καὶ στὴ φυγή, σύμφωνα μὲ τὸν Ἀκροπολίτη, ἔνθ' ἀνωτ., τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ Kai-Kosrou I, ὁ ὁποῖος τὸ 1204 παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομν. Μαυροζώμη 241, ὡς μιὰ ἀπόγονο τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν, καὶ λίγο μετὰ ἀπ' αὐτὸ ἕνας Τοῦρκος τοῦ Ἰκονίου τοῦ ἀνάγγειλε τὸ θάνατο τοῦ ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ του Soliman II καὶ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ γιοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ ἀνεψιοῦ του Kilidj Arslan III (1204) ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἕνα παιδί. Ἀκολουθώντας μεταμφιεσμένος τὸν ἀγγελιοφόρο καὶ φτάνοντας στὸ Ἰκόνιο, συννενοήθηκε μὲ τοὺς δικούς του καὶ ἐπανάχτησε τὸ θρόνο του, βλ. Χωνιάτης, σ. 827, καὶ Ἀκροπολίτης, ἔνθ' ἀνωτ. «Ἡ ἄνοδος στὸ σουλτανικὸ θρόνο

νουὴλ (α΄), στάλθηκε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1169 στὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Amaury I, ἐπικεφαλῆς μιᾶς μοίρας ἑξήντα πλοίων γιὰ νὰ τοῦ ἀναγγείλη τὴν

τοῦ τουρκοελληνικοῦ ζεύγους, λέει ἕνας ἐρευνητής, θὰ μποροῦσε νὰ εἰχε ἐνδιαφέρουσες ἐξελίξεις σὲ καιροὺς ὁμαλούς, ἀλλὰ τότε ἦταν ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν οποια η αλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Λατίνους τῆς Δ΄ Σταυροφορίας ἦλθε νὰ συνταράξη τόσο στὴ Μ. Ασια ὅσο καὶ στὴ βαλκανικὴ χερσόνησο ὅλα τὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος τῆς Ανατολῆς», βλ. R. Grousset, L'Empire du Levant, σ. 439. Πρώτη φροντίδα τοῦ Kai-Kosrou I μόλις εγινε κύριος τοῦ σουλτανάτου τοῦ Ἰκονίου ἦταν νὰ βοηθήση τὸν πεθερό του Μανουὴλ Κομν. Μαυροζώμη 241 μὲ στρατιωτικὲς τουρκικὲς δυνάμεις γιὰ νὰ διεκδικήση τὴ βασιλεία ἀπ' τὸ Θεόδωρο (α΄) Λάσκαρι, γαμβρὸ τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 καὶ νὰ ἐξασφαλίση τὴν κυριαρχία του πάνω στὶς περιοχὲς «ποὺ πότιζε ὁ Μαίανδρος ποταμός», βλ. Χωνιάτης, σ. 827. Τὸ ἀνατολικὸ τμῆμα τῆς τέως Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ Μ. Ασια, εμοιαζε κατὰ τὸ Χωνιάτη, σ. 827, «μὲ τρικέφαλο θηρίο», καθὼς τρεῖς εἶχε ἐξουσιαστές: τὸ Μανουὴλ Κομν. Μαυροζώμη 241, ἔγγονὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸ Θεόδωρο (α΄) Λάσκαρι Κομν., γαμβρὸ τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 καὶ τοὺς συμμάχους ἀδελφοὺς Ἀλέξιο (α΄) Μεγάλο Κομν. 243 καὶ Δαβὶδ Μεγάλο Κομν. 244, ἐγγονοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87, οἱ ὁποῖοι (τρεῖς ἐξουσιαστὲς) καὶ μάχονταν ἀνάμεσά τους. δ) Ὁ Μανουὴλ Κομν. Μαυροζώμης 241 στὴν Ἱστορία τῶν Σελτζουκιδῶν τοῦ Ἰκονίου ποὺ γράφτηκε τὸ 1282 ἀπ' τὸν Ibn Bîbî, καὶ τῆς ὁποίας κατέχομε ἕνα μόνο ἀντίγραφο σ' ἕνα χειρόγραφο, γραμμένο ἀπ' τὸ 1283 γιὰ τὸ σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου Kai-Kosrou III (1265-1282), τόσο στὸ κείμενο τοῦ ἀντιγράφου τοῦ 1283 ὅσο καὶ στὴν τουρκικὴ ἀπόδοση, ὀνομάζεται «emir Komnenos Mafrozom» καὶ εἶναι ὁ ἴδιος «βασιλέας τῶν χωρῶν καὶ τῶν πόλεων τῶν Ἑλλήνων, ὁ ὁποῖος στὸν καιρὸ ποὺ ἔπρεπε ἀποκατάστησε τὸ γαμβρό του Kai-Kosrou I στὸ θρόνο τοῦ Ἰκονίου καὶ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Kai-Kosrou I ἀπόλαυσε τῶν πιὸ μεγάλων τιμῶν κοντὰ στοὺς διαδόχους του Kai-Kaus I (1210-1220) καὶ Kai-Koubat I (1220-1235)», βλ. μετάφραση στὴ γαλλικὴ ἀποσπασμάτων τοῦ Ibn Bîbî ἀπ' τὸν H.W. Duda, ποὺ στάλθηκαν στὸν P. Wittek, B10 (1935), σ. 510. Ὁ Ἕλληνας ἱστορικὸς τῆς ἐποχῆς Νικήτας Χωνιάτης, ἀφοσιωμένος στὸ Θεόδωρο (α΄) Λάσκαρι Κομν., ἀπόφυγε νὰ μᾶς ὀνομάση τὸ Μανουὴλ Μαυροζώμη Κ ο μ ν η ν ό, γιὰ νὰ μὴ φανοῦν οἱ τίτλοι ποὺ μὲ αὐτοὺς διεκδικοῦσε τὸ αὐτοκρατορικὸ ὄνομα ἀπ' τὸ Θεόδωρο (α΄) Λάσκαρι Κομν., ὅπως τοὺς Ἀλέξιο Μ. Κομν. 243 καὶ Δαβὶδ Μ. Κομν. 244, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ὁ πρῶτος ἐπίσης διεκδικοῦσε τὸ αὐτοκρατορικὸ ὄνομα, τοὺς ὀνομάζει «μειράκια τὸν Πόντον ὑπεισιόντα... τὴν δὲ Νικομήδειαν ὑπονοθεύοντα καὶ κατὰ ληστείαν τῶν ταύτης ὅρων ἐπιβαίνοντα ἔδειξας ἐκ τῶν ἔργων δύστηνα καὶ νήπια τὸ φρονεῖν», βλ. Νικήτας Χωνιάτης, Σελέντιον γραφὲν ἐπὶ τῷ ἀναγνωσθῆναι ὡς ἀπὸ τοῦ Λάσκαρι κῦρ Θεοδώρου κρατοῦντος τῶν Ρωμαϊκῶν ἀνατολικῶν χωρῶν, εἰς Orationes et epistolae, ἔκδ. Van Dieten, σ. 135. ε) Γιὰ τὴ ματαιοδοξία τῶν σουλτάνων νὰ ἐπιδιώκουν τὴ σύναψη γαμηλίων ἑνώσεων μὲ χριστιανὲς πριγκίπισσες ἔχομε καὶ ἄλλη ἀπόδειξη στὴν ἱστορία τῶν Σελτζουκιδῶν. Ὁ ἐγγονὸς τοῦ Kai-Kosrou I, ὁ Kai-Kosrou II, ἐπιζήτησε νὰ συνάψη γάμο μὲ συγγενὴ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Βαλδουΐνου II (1228-1261), δίνοντας μάλιστα τὴν ὑπόσχεση, σύμφωνα μὲ ἐπιστολὴ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὴ βασίλισσα Blanche τῆς Καστίλλης –στὴν πραγματικότητα πολὺ λίγο πιστευτή– πὼς ἦταν δυνατὸν νὰ προσχωρήση καὶ στὴ χριστιανικὴ καθολικὴ πίστη. Ὁ Βαλδουΐνος II ζητοῦσε ἀπ' τὴν Blanche τῆς Καστίλλης, ὡς νύφη γιὰ τὸ σουλτάνο μιὰ ἀνεψιά της, τὴν κόρη τῆς ἀδελφῆς της Ἐλισάβετ, dame de Montaigu, βλ. J. Longnon, L'Empire latin de Const/ple, σ. 184. Στοὺς χρόνους τῶν Ὀσμανιδῶν, ὅσο τὸ Βυζάντιο ἐξασθενοῦσε, πρόσφερνε γιὰ τὰ χαρέμια τῶν Τούρκων

ἐκκίνηση τοῦ ὅλου αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου κάτω ἀπ᾽ τὸ μ έ γ α δ ο ύ κ α, καὶ νὰ τοῦ παραδώση τὸ χρηματικὸ ποσὸ ποὺ θὰ καταβάλλονταν στοὺς ἱππότες, αὐτοὺς ποὺ θὰ ἀκολουθοῦσαν τὸ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ στὴν Αἴγυπτο[5].

Κατὰ τὴν ὀλέθρια μάχη τοῦ Μυριοκέφαλου, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1176, κατὰ τὴν ὁποία ὅλες τὶς καίριες θέσεις κατεῖχαν αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς, ὁ Θεόδωρος Μαυροζώμης ὁρίστηκε ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ[6].

Ἡ πληροφορία αὐτὴ ποὺ μᾶς δίνει ὁ Χωνιάτης[7] εἶναι πολὺ σημαντική· δείχνει πὼς ὁ Θεόδωρος Μαυροζώμης, ἐκτὸς τῆς στρατιωτικῆς του ἀξίας, κατεῖχε καὶ μιὰ θέση μέσα στοὺς κόλπους τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, τὴν ὁποία οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς δὲ θέλησαν νὰ τὴν ἐπισημάνουν καὶ νὰ τὴν προσδιορίσουν γιὰ νὰ μὴ ἐκθέσουν τὸν αὐτοκράτορα, καθὼς ἡ γυναίκα ποὺ πῆρε ἦταν μιὰ νόθος κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

Ἡ Ἀνώνυμη Κ. 157 ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο Μαυροζώμη ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸ Μανουὴλ Κομν. Μαυροζώμη 241[8].

Οἱ χρονολογίες θανάτου τῆς Ἀνώνυμης Κ. 157 καὶ τοῦ Θεόδωρου Μαυροζώμη μᾶς εἶναι ἄγνωστες.

ἡγεμόνων καὶ ἄλλων μουσουλμάνων δυναστῶν, γιὰ νὰ τοὺς ἐξευμενίση, Παλαιολογίνες πριγκίπισσες, νόθες ἢ γνήσιες, Καντακουζηνές, Μεγαλοκομνηνὲς καὶ ἄλλες, πρόχειρα βλ. M. Izeddin, Notes sur les mariages princiers, Journal Asiatique, 257 (1969), σ. 142-52, ὅπου ὑπάρχουν ὅμως πολλὲς ἀνακρίβειες. ς) Ἡ γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν-Μαυροζωμῶν ποὺ συνέθεσα εἶναι ἡ πιὸ προσφυὴς πρὸς τὴν ἐπιτάφια ἐπιγραφὴ τῆς Σπηλαιώτισσας, καθὼς ἀβίαστα ἐμφανίζεται ὁ Ἰωάννης Κομν. Μαυροζώμης 301 ὡς ἕνας ἔγγονὸς τῆς Ἀνώνυμης Κ. 157 καὶ ἑνὸς Μαυροζώμη καὶ ὡς ἕνας «δισέγγονος τῶν πορφυρογεννήτων αὐτοκρατόρων Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ Ἰωάννη (β΄) Κ. 34», κατὰ κυριολεξία δισέγγονος τοῦ Μανουὴλ (α΄) καὶ τρισέγγονος τοῦ Ἰωάννη (β΄). Ἡ θέση τοῦ P. Wittek, B10 (1935), σ. 513, καθὼς παρεμβάλλει πρόσωπα ξένα πρὸς τὴ γενεαλογία, ὅπως τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90, τοῦ Ἰωάννη Κ. 128 καὶ τοῦ Μιχαὴλ Δούκα Κομν. Ἀγγέλου 174, τὸν ὁποῖον μάλιστα καὶ λανθασμένα διαχωρίζει σὲ δυὸ διάφορα πρόσωπα, σ᾽ αὐτὸν τοῦ Μαιάνδρου καὶ σὲ κεῖνον τῆς Αἰτωλίας κτλ., νομίζω πὼς καταπίπτει καὶ πρέπει νὰ ἐγκαταλειφτῆ.

2. Περὶ τὸ 1165/70 ἡ Ἀνώνυμη Κ. 157 ἀπόχτησε γιό, τὸ Μανουὴλ Κομν. Μαυροζώμη 241, γι᾽ αὐτὸ καὶ ἡ γέννησή της πρέπει νὰ τοποθετηθῆ περὶ τὸ 1148/50.
3. Ἡ ὕπαρξη Κομνηνῶν-Μαυροζωμῶν στὸ Ἰκόνιο, ἀπογόνων «πορφυρογεννήτων αὐτοκρατόρων», δείχνει πὼς ἡ νόθος κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἡ Ἀνώνυμη Κ. 157, παντρεύτηκε ἕνα Μαυροζώμη· αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἦταν ἄλλος ἀπ᾽ τὸ διακεκριμένο στρατιωτικὸ Θεόδωρο Μαυροζώμη, βλ. Χωνιάτης, σ. 208 καὶ 234, ὅπως ἀναλυτικὰ πιὸ πάνω, βλ. ὑ. 1, ἀνάπτυξα. Ὅσο γιὰ τὴν τιτλοφορία ὁπωσδήποτε θὰ ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, ἂν μὴ καὶ ἀνώτερο.
4. Βλ. προσωπογραφία Ἀνδρόνικου Κ. Κ. 135, ὑ. 91 καὶ 92.
5. Βλ. προσωπογραφία Ἀνδρόνικου Κ. Κ. 135, ὑ. 97.
6. Βλ. προσωπογραφία Ἀνδρόνικου Κ. Κ. 135, ὑ. 194.
7. Χωνιάτης, σ. 234.
8. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 1.

157α. Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1152/55 – † ;)

Ὁ Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ νόθος γιὸς ἢ κόρη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ μιᾶς ἄγνωστης σὲ μᾶς ἐρωμένης του[1], ὄχι τῆς μητέρας τῆς Ἀνώνυμης Κ. 157[2], γεννήθηκε περὶ τὸ 1152/55[3].

157α.1. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 473 καὶ 475-76, ὑ. 190. Ὁ Εὐθύμιος Τορνίκης, γιὸς τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου Δημήτριου Τορνίκη, ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτη Ἐφέσου Γεώργιου Τορνίκη καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἐπίσης λογοθέτη τοῦ δρόμου Κωνσταντίνου Τορνίκη καὶ τοῦ μαΐστορος τῶν ρητόρων καὶ κατόπι ἴσως μητροπολίτη Παλ. Πατρῶν Γεώργιου Τορνίκη, στὸν Ἐπιτάφιο λόγο ποὺ συνέθεσε γιὰ τὸν πατέρα του: Ἐπιτάφιος εἰς τὸν πανσέβαστον καὶ πάνσοφον λογοθέτην κύριον Δημήτριον τὸν Τορνίκην, REB26 (1968), σ. 108, γράφει: Ἡ δὲ σεμνοτάτη σου νύμφη, ἡ ἐκ τῆς πρώτης καὶ βασιλικῆς τῶν Κομνηνῶν χρυσέας σειρᾶς, ἡ ἀνδρεία καὶ σώφρων τοῦ σοῦ παιδὸς καὶ λογοθέτου (Κωνσταντίνου) γυνὴ καὶ παρὰ τῷ Σολομῶντι δυσπόριστος, ποίαν οὐ συνθρύπτει ψυχήν, τίνος οὐ σπαράττει καρδίαν «θαλερὸν κατὰ δάκρυ χέουσα» καὶ σῶφρον ἀποστάζουσα δάκρυον; «Ἡ σεμνοτάτη νύφη» τοῦ Δημητρίου Τορνίκη εἶναι ἡ σύζυγος τοῦ πρεσβύτερου γιοῦ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τοῦ Κωνσταντίνου Τορνίκη, ποὺ διαδέχτηκε τὸν πατέρα του στὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου, βλ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès Lettres et discours, Paris 1970, σ. 43· R. Guilland, Les Logothètes, REB29 (1971), σ. 65-7, ἀριθ. 40 καὶ 41. Ὁ J. Darrouzès στὸ ἔργο του: Les discours d'Euthyme Tornikès (1200-1205), REB26 (1968), σ. 108, ὑ. 22, σημειώνει τὰ ἑξῆς: «Ἀγνοοῦμε τὸ ὄνομα τῆς συζύγου τοῦ Κωνσταντίνου (Τορνίκη) καὶ τὸ βαθμὸ τῆς συγγενείας της μὲ τὸν κύριο κλάδο (la branche principale) τῶν Κομνηνῶν· προφανῶς αὐτὴ πρέπει νὰ ἦταν μιὰ ἐγγονὴ (petite fille) τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81. Ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ ζεῦγος κατάγεται ὁ κλάδος τῶν Τορνικίων-Κομνηνῶν, τῶν ὁποίων ὁ πιὸ λαμπρὸς ἐκπρόσωπος εἶναι ὁ μεσάζων τοῦ ιγ΄ αἰ., ὁ καλῶς γνωστός, Δημήτριος ὅπως ὁ πάππος του, ποὺ ὡς ἐγὼ πιστεύω γιὰ πρώτη φορὰ μνημονεύεται τὸ 1218 στὴν ὑπ᾽ ἀριθ. 180 ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη», Τὰ Σωζόμενα, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. II, σ. 356: Τῷ μεσάζοντι αὐτοῦ τῷ Τορνίκῃ κῦρ Δημητρίῳ. Ἀπ᾽ αὐτὸν τὸν τελευταῖο, τὸ μεσάζοντα τοῦ ιγ΄ αἰ. Δημήτριο Τορνίκη Κομνηνὸ 302, προῆλθαν οἱ Τορνίκιοι-Κομνηνοὶ ποὺ ἤκμασαν στὸν καιρὸ τῶν Παλαιολόγων, στοὺς ὁποίους ἀναφέρεται ἡ μελέτη τῆς Gudrun Schmalzbauer, Die Tornikioi in der Palaiologenzeit, JÖB18 (1969), σ. 115-35. Κατὰ τὴ διαπίστωση λοιπὸν τοῦ J. Darrouzès, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 108 καὶ ὑ. 22, ἔχομε μιὰ ἐγγονὴ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὴν Ἀνώνυμη Κ. 242, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἦταν κόρη κάποιου νόθου γιοῦ ἢ νόθου κόρης τοῦ ἀνωτέρω φιλήδονου αὐτοκράτορα –γιὰ τὴ φιληδονία του, βλ. Χωνιάτης, σ. 73– γιατὶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀπ᾽ τὰ νόμιμα παιδιά του Μαρία Κ. 153, Ἄννα Κ. 154, Ἀλέξιο (β΄) Κ. 155 καὶ τὸν νόθο γιό του Ἀλέξιο Κ. 156 ποὺ πιθανὸν νομιμοποιήθηκε, δὲν ἀπόχτησε ἐγγόνια.

2. Εἶναι ὁλότελα διάφορη ἡ πορεία καὶ σταδιοδρομία τῶν Μαυροζωμῶν-Κομνηνῶν ἀπὸ κείνη τῶν Τορνικίων-Κομνηνῶν, γι᾽ αὐτὸ πρέπει ν᾽ ἀποκλειστῆ ἡ ὑπόθεση πὼς ἡ Ἀνώνυμη Κ. 157 καὶ ὁ Ἀνώνυμος Κ. ἢ Ἀνώνυμη Κ. 157α ἦσαν γεννήματα μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς μητέρας.
3. Ἡ κόρη ποὺ ἀπόχτησε ὁ Ἀνώνυμος Κ. ἢ ἡ Ἀνώνυμη Κ. 157α, ἡ Ἀνώνυμη Κ. 242, πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1770, γιὰ νὰ μπορέση νὰ παντρευτῆ μετὰ τὸ 1185 τὸν Κωνσταντῖνο Τορνίκη, βλ. J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 37· ἔτσι ὁ Ἀνώνυμος Κ. ἢ ἡ

'Ο 'Ανώνυμος Κ. ἢ 'Ανώνυμη Κ. 157α συνῆψε κάποιο γάμο, ποὺ ἀπ' αὐτὸν γεννήθηκε τὸ πιὸ λίγο μιὰ κόρη, ἡ 'Ανώνυμη Κ. 242[4].

Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι γνωστὸ γιὰ τὸ νόθο αὐτὸ παιδὶ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81.

158. Σουλεϊμὰν Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1141 – † ;)

'Ο Σουλεϊμὰν Κομνηνὸς γιὸς τοῦ 'Ιωάννη Κ. 84 καὶ τῆς Καμερῶς, κόρης τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου Maçoud I (1116-1156)[1], γεννήθηκε περὶ τὸ

'Ανώνυμη Κ. 157α πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1152/55.

4. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 1.

158.1. Φραντζῆς-Μελισσηνός, ἔκδ. Bonn, σ. 71: οὗτος δὲ (ὁ 'Ιωάννης Κ. 84) γεννᾷ υἱὸν ὀνόματι Σωλιμὰν-Σιὰχ ἐκ τῆς Καμερῶ... αὐτὸς (ὁ Σωλιμὰν-Σιὰχ) γεννᾷ τὸν 'Ερτογρούλην πατέρα τοῦ 'Οτθμάνου. Τὸ βέβαιο ἱστορικὸ στοιχεῖο εἶναι πὼς ὁ 'Ιωάννης Κ. 84, ἐγκαταλείποντας τὸ 1139 τὸν αὐτοκρατορικὸ βυζαντινὸ στρατό, κατάφυγε στοὺς Μουσουλμάνους, ὅπου ἀλλαξοπίστησε καὶ παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου· αὐτὰ μᾶς βεβαιώνουν ὁ σύγχρονός του Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι κτλ., ἔκδ. Migne, PG133, στ. 1350, καὶ ἔκδ. W. Hörandner, σ. 315, στίχ. 162-71, καὶ ὁ λίγο μεταγενέστερός του ἱστορικὸς Νικήτας Χωνιάτης, σ. 48-9. Τὰ ἄλλα εἶναι προσθῆκες τοῦ Ψευδο-Φραντζῆ ἢ καλύτερα τοῦ Μακάριου Μελισσηνοῦ. Τὸ πὼς ὁ 'Ιωάννης Κ. 84 ἀπόχτησε ἀπογόνους ἀπ' τὴν κόρη τοῦ Σελτζουκίδη σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία, καθὼς κάτι τέτοιο συνάγεται ἀπ' τὶς τουρκικὲς παραδόσεις. 'Απηχήσεις αὐτῶν τῶν παραδόσεων εἶναι τὰ ὅσα μᾶς λένε ὁ Μακάριος Μελισσηνὸς περὶ τὸ 1560/80 καὶ ὁ Θεόδωρος Σπανδούνης (ἕνας ἀπόγονος ἀπ' τὴ μητέρα του Εὐδοκία Καντακουζηνὴ τοῦ αὐτοκράτορα 'Ιωάννη ς' Καντ. 1347-1354 † 1383) περὶ τὸ 1530/35, στὸ ἔργο του De la origine deli Imperatori Ottomani κτλ., ἔκδ. Κ. Σάθα, Μνημεῖα κτλ., IX (1890), σ. 139, πὼς «ὁ ἀήττητος σουλτάνος Μωάμεθ II (1451-1481) ποὺ κατάχτησε τὴν περίφημη πόλη τῆς ΚΠολης, ἰσχυριζόταν πὼς ὁ οἶκος του, αὐτὸς τῶν 'Οσμανιδῶν, καταγόταν ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης ('Ιωάννη β') Κομνηνὸ 34, καθὼς ἕνας ἀνεψιός του, ὁ 'Ισαάκιος Κομν. (ἀντὶ ὁ 'Ιωάννης Κ. 84, ὁ γιὸς τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 36) ἔγινε μουσουλμάνος καὶ παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ σουλτάνου τοῦ 'Ικονίου». Πρβλ. N. Iorga, Byzance après Byzance, σ. 32· F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 179· P. Wittek, The rise of the Ottoman Empire, Londres 1938, σ. 9: «Among the ancestors given to the Ottomans by historians of this epoch appears even a Byzantine prince of the house of the Comneni, who in the twelfth century emigrated to Konia...» Mme I. Beldiceanu, διάσημη τουρκολόγος, 'Επιστολή της πρὸς ἐμὲ τῆς 14ης.III.1977: «Κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν πρόκειται παρὰ ἕνα εἶδος νομιμοποίησης τῆς ἐξουσίας ἐκ μέρους τῶν 'Οθωμανῶν. Αὐτὴ ἡ νομιμοποίηση ἀλλάζει ἐξάλλου κατὰ τὴν ἐποχή. Στὶς ἀρχές, οἱ 'Οθωμανοὶ στηρίχτηκαν στὴν πράξη πὼς εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῆς φυλῆς τοῦ Kayi· ἀργότερα ἰσχυρίστηκαν πὼς εἶχαν κατασταθῆ στὴν ἐξουσία ἀπ' τοὺς Σελτζουκίδες σουλτάνους. Στὴν ἐποχὴ τοῦ Μωάμεθ II γεννήθηκε (ἡ ἰδέα) τῆς συγγενικῆς σχέσης (ἢ καταγωγῆς) ἀπ' τοὺς Κομνηνοὺς καὶ μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Αἰγύπτου (ἀπ' τοὺς Τούρκους) εἶναι ποὺ τελικὰ μεταβιβάστηκε τὸ χαλιφάτο στὸ Σελὶμ I (1512-1520) καὶ ποὺ ἴσχυσε μέχρι τὴ δημιουργία (τῆς Τουρκικῆς) δημοκρατίας». 'Ανεξάρτητα πρὸς τὰ πιὸ πάνω, σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἔρευνάς μου, βλ.

1141[2].

'Ο Σουλεϊμὰν Κ. 158, σύμφωνα μὲ τὶς μεταγενέστερες πληροφορίες, «μορφώθηκε ἀπ' τὸν πατέρα του μέσα στὰ νάματα τῆς ἑλληνικῆς καὶ ἀραβικῆς σοφίας καὶ ἔγινε ἕνας ἄρχοντας σὲ ὅλα ὅμοιος μὲ τὸν πατέρα του, καὶ πολὺ σεβαστὸς ἀνάμεσα στοὺς Τούρκους. Στὸν τόπο καὶ στὴν περιοχὴ ποὺ ζοῦσε, ἀναγνωριζόταν ἀπὸ ὅλους ὡς ἕνας ἀφέντης, καὶ ἡ καλή του φήμη διέτρεχε σὲ ὅλη τὴ Μ. 'Ασία»[3].

'Επίσης σὰν ἕνας ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων, «μετάφρασε ἀπ' τὰ ἑλληνικὰ στὰ ἀραβικὰ πολλὰ νομοθετήματα τῶν 'Ελλήνων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὰ ἔχουν ὑπόψη τους οἱ Τοῦρκοι δικαστὲς καὶ ἀνάλογα νὰ κανονίζουν τὶς ἀποφάσεις τους»[4].

«Δὲν παράλειψε, καθὼς τὸ Βυζάντιο ἦταν ἀπασχολημένο μὲ τὴ Δύση, νὰ καταλάβῃ γειτονικὰ πρὸς τὴν περιοχή του βυζαντινὰ ἐδάφη, ἀλλὰ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς κατοίκους αὐτῶν τῶν περιφερειῶν ὑπῆρξε πάντα εὐεργετικός»[5].

'Ο Σουλεϊμὰν Κ. 158 θὰ ἄφησε ἀπογόνους, τὰ ἴχνη τῶν ὁποίων ἔσβησαν καὶ χάθηκαν μέσα στὸ μουσουλμανικὸ κόσμο, σ' αὐτὸν ποὺ ἔζησαν.

Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 484-85, ὑ. 27, κατέδειξα πὼς εἰναι ἀδύνατο ὁ Ertoghrul νὰ ηταν ἕνας ἐγγονὸς τοῦ 'Ιωάννη Κ. 84 ἀπὸ χρονολογικῆς ἄποψης, σημεῖο ποὺ τονίζει σὲ ὑστερόγραφο τῆς πιὸ πάνω ἐπιστολῆς της καὶ ἡ κ. I Beldiceanu, ἡ ὁποία καὶ θεωρεῖ ἄγνωστη τὴ χρονολογία θανάτου τοῦ Ertoghrul, ἐνῶ ἄλλοι ὑποστηρίζουν πὼς πιθανὸν πέθανε περὶ τὸ 1281/82 σὲ βαθιὰ γεράματα, ἄρα γεννημένος λίγο μετὰ τὸ 1200. 'Επισης ἀνάφερα καὶ τὴν περίπτωση (μνεία τῶν «Τεβαρίχι-αλ-ι-'Οσμάν»), μιὰ ἀπόγονος τοῦ 'Ιωάννη Κ. 84 καὶ τοῦ Σουλεϊμὰν Κ. 158 νὰ ὑπῆρξε ἡ σύζυγος τοῦ Σουλειμὰν-Σάχ, τοῦ πατέρα τοῦ Ertoghrul καὶ τῶν ἀδελφῶν του Sonkur-tegin καὶ Gün-doghdi. 'Ως ἱστορικὴ βάση μποροῦμε νὰ θεωρήσωμε πὼς ὁ Ertoghrul περὶ τὸ 1250 ἦταν στὸ Sögud ὡς ἕνας ἀπ' τοὺς μπέηδες (begs) τῶν συνόρων τῶν Σελτζουκιδῶν τοῦ 'Ικονίου. Τὸ ὄνομα τοῦ Ertoghroul ἀπαντάει γιὰ πρώτη φορὰ σὲ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Bajazet I (1389-1402) τοῦ Κεραυνοῦ πρὸς τὸν Tamerlan, τὸν «κομιστὴ τοῦ κεραυνοῦ καὶ τῆς βροχῆς». Γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ Σουλεϊμὰν Κ. 158 ὡς γιοῦ τοῦ 'Ιωάννη Κ. 84, βλ. Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 189-90, ἔκδ. Paris 1680, ὅπου ἀπὸ τότε παρατηρεῖ πὼς πατέρας τοῦ Ertoghroul δὲν ἦταν ὁ Σουλειμὰν Κ. 158, ἀλλὰ ἄλλος συνώνυμός του, ἐπίσης βλ. C. Toumanoff, On the relationship between the founder of the empire of Trebizond and the Georgian queen Thamar, Speculum 15 (1940), σ. 306. Γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ertoghroul στὶς ἑλληνικὲς πηγές, βλ. G. Moravcsik, Byzantinoturcica, τ. II, σ. 125-26, καὶ Prosop. Lexik. Palaiol., τ. 3, Wien 1978, σ. 110, ἀριθ. 6134. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σουλειμὰν Κ. 158 δὲν πρόκειται νὰ μὲ ἀπασχολήσουν στὴν πιὸ πέρα ἔρευνά μου, καθὼς δὲν ἔχομε γι' αὐτοὺς ὑπεύθυνες καὶ πηγαῖες πληροφορίες.

2. 'Η χρονολογία γέννησης προκύπτει ἀπ' τὴν κατὰ τὸ 1140 γαμικὴ συνάφεια τοῦ πατέρα του μὲ τὴν κόρη τοῦ σουλτάνου.
3. Φραντζῆς-Μελισσηνός, σ. 71.
4. Φραντζῆς-Μελισσηνός, σ. 71.
5. Φραντζῆς-Μελισσηνός, σ. 71.

159. Μανουὴλ Βρυέννιος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1145 – † ;)

῾Ο Μανουὴλ[1] Βρυέννιος Κομνηνὸς γιὸς τοῦ ᾿Ιωσὴφ Βρυέννιου τοῦ Μονομάχου καὶ τῆς Μαρίας Κ. 85[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1145[3].

῾Ο Μανουὴλ Βρυέννιος Κομν. 159 ἦταν ἕνας ἀπ᾿ τοὺς 18 ὁμήρους ποὺ ἔδωσε στὶς 14 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1190 ὁ αὐτοκράτορας ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 στὸ Φρειδερίκο Ι τὸν Κοκκινοπώγωνα, αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας (1152-1190), ὡς ἐγγύηση γιὰ τὴν τήρηση τῆς συμφωνίας τῆς ᾿Αδριανούπολης (1190), ποὺ μὲ αὐτὴ ὁ ᾿Ισαάκιος (β΄) ἀνάλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ περάση τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἀπ᾿ τὴ Θράκη στὴ Μ. ᾿Ασία καὶ νὰ ἐξασφαλίση τὸν ἀνεφοδιασμό τους[4].

Οἱ ὅμηροι καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Μανουὴλ Βρυέννιος Κομν. 159, ποὺ ἦταν δευτεροεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα[5], συνόδευσαν τὸ Γερμανὸ καίσαρα μέχρι τὴ Φιλαδέλφεια[6].

῾Η Γ΄ λεγόμενη Σταυροφορία στὴν ὁποία πῆρε μέρος ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας γιὰ νὰ βρῆ ἕνα ἄδοξο τέλος, ὑπῆρξε γιὰ τὸ Βυζάντιο τρομερὴ διπλωματικὴ ἧττα. ῾Η χώρα δοκίμασε μεγάλες καταστροφές. Βαθὺ καὶ ἀνεπανόρθωτο σχίσμα ἔφερε στὸ χριστιανικὸ κόσμο, καθὼς μεγάλωσε τὴν ἐχτρότητα ἀνάμεσα στὸ βυζαντινὸ καὶ στὸν ἄνθρωπο τῆς Δύσης. ῾Η Γ΄ Σταυροφορία παρασκεύασε τὴν Δ΄ ποὺ κατάλυσε τὸ Βυζάντιο[7], τόσο πιὸ πολὺ ποὺ αὐτὸ τὸ τελευταῖο, βρισκόταν κάτω ἀπὸ ἡγήτορες, ποὺ δὲν ἦσαν ἀντάξιοι τῶν περιστάσεων.

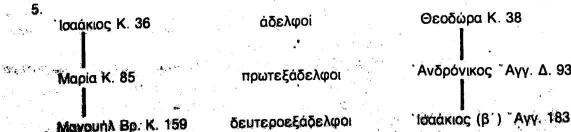
159.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς δευτεροθείου του (=πρωτεξαδέλφου τῆς μητέρας του) αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

2. Ansbert, Historia de expeditione Friderici, ἔκδ. Chroust, MGH, n.s., V, σ. 65· E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 461. Πρβλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ. 238 καὶ ὑ. 82· Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 487, ὑ. 9.

3. ῾Ο Μανουὴλ Βρυέννιος Κομν. 159 πρέπει νὰ γεννήθηκε στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ δευτεροθείου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τοῦ ὁποίου πῆρε καὶ τὸ ὄνομα· φαίνεται πὼς δὲ θὰ ἦταν τὸ πρωτότοκο ἀπ᾿ τὰ τέκνα τοῦ ᾿Ιωσὴφ Βρυέννιου τοῦ Μονομάχου καὶ τῆς Μαρίας Κ. 85, οἱ ὁποῖοι παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1128.

4. Ansbert, Historia, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 65,67,71,74· Χωνιάτης, σ. 538: βασιλεὺς δὲ δέδωκεν ὁμήρους τινὰς τῶν ἐξ αἵματος. Πρβλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 186-88· Δ. Ζακυθηνός, Τὸ Βυζάντιον 1071-1453, σ. 70-71.

5.

Γιὰ τὸ Μανουὴλ Βρυέν. Κομν. 159 δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ τίποτε ἄλλο, οὔτε ἂν ἀπόχτησε οἰκογένεια ἢ ἀπογόνους.

160. ᾿Ισαάκιος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1140 – † περὶ τὸ 1190)

῾Ο ᾿Ισαάκιος[1] Κόμνηνὸς γιὸς τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Αρβαντηνοῦ καὶ τῆς ῎Αννας Κ. 86[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1140[3].

---

6. Βλ. Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 71· Ch. Brand, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 187.

7. Δ. Ζακυθηνός, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 71· Ch. Brand, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 188.

160.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του ᾿Ισαάκιου Κ. 36.

2. Χωνιάτης, σ. 553-54. Σὲ ὅσα παράθεσα σὲ ἄλλο σημεῖο, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 492, ὑ. 19, πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160 ἦταν ἕνας γιὸς τῆς ῎Αννας Κ. 86, κόρης τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36, προσθέτω καὶ τὰ ἑξῆς. ῾Ο F. Cognasso, Un imperatore... Isacco II, σ. 267, σημειώνει πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160, ἀνεψιὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 ἦταν «figlio del primogenito del sebastocratore Isacco», ἀλλὰ ποιὸν ἐννοεῖ πρωτογέννητο, τὸν ᾿Ιωάννη Κ. 84, ἢ κάποιον ἄλλο ποὺ καὶ ἀπ᾿ αὐτὸν προηγήθηκε; ῾Ο Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 277, θεωρεῖ τὸν ᾿Ισαάκιο Κ. 160 ὡς γιὸ ἑνὸς δῆθεν δευτερότοκου γιοῦ τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36 ποὺ πιθανὸν λεγόταν ᾿Αλέξιος. ᾿Αλλὰ ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 36 δὲν ἀπόχτησε παρὰ δυὸ μόνο γιούς, τὸν ᾿Ιωάννη Κ. 84 καὶ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87· πουθενὰ στὶς πηγὲς δὲν ἀναφέρεται τρίτος γιὸς τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36. Καθὼς μάλιστα ἡ βασιλεία τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 ὑπῆρξε πολυτάραχη, θὰ γινόταν εὐρὺς λόγος πὼς ὁ τ ύ ρ α ν ν ο ς ἐκτὸς τοῦ ἀρνησίθρησκου ᾿Ιωάννη Κ. 84 εἶχε καὶ ἕνα ἄλλο ἀδελφό. ᾿Απ᾿ τοὺς ἐρευνητὲς βαθύτερα ὑπεισῆλθαν στὴ γενεαλόγηση καὶ τὴ νοοτροπία τῶν Κομνηνῶν ἡ S. De Jongh καὶ ὁ L. Stiernon. ῾Η S. De Jongh, σ. 43 καὶ ὑ. 9, πρώτη αὐτὴ ἀφήνει περιθώριο πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160 ἦταν πιθανὸν ἕνας γιὸς μιᾶς κόρης τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36, ἐνῶ ὁ L. Stiernon, τὸ Μάη τοῦ 1973 μοῦ ἀνακοίνωσε στὶς Βρυξέλλες πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160 ἦταν ἕνας γιὸς τῆς πιὸ μεγάλης στὴν ἡλικία ἀπ᾿ τὸν ᾿Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87 κόρης τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36, ἤτοι τῆς ῎Αννας Κ. 86, τῆς συζ. τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Αρβαντηνοῦ, καθὼς μάλιστα γι᾿ αὐτὴ ἔχομε τὴν πληροφορία πὼς ἀρκετὰ χρόνια μετὰ τὸ γάμο της βρέθηκε σὲ κατάσταση ἐγκυμοσύνης. βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 491, ὑ. 16. ῾Ο C. Toumanoff, The founder of the Empire of Trebizond, Speculum 15 (1940), σ. 307, ὑ. 1, γιὰ νὰ καταρρίψη τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 190, ἔκδ. Paris 1680, ποὺ κι αὐτὸς ἐφευρίσκει ἕνα ἀνύπαρκτο τρίτο γιὸ τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36 γιὰ νὰ τὸν κάνη πατέρα τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 160, καταφεύγει στὴν ὁλότελα ἀπαράδεχτη ἄποψη πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160 ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 84 ἀπ᾿ τὴν πρώτη ᾿Αρμενίδα σύζυγό του, ποὺ ἀνῆκε στὸν οἶκο τῶν Ρουπενιδῶν τῆς ᾿Αρμεν. Κιλικίας. ᾿Αλλὰ ἐκτὸς ποὺ ὁ Μιχαὴλ ὁ Σύρος καὶ ὁ Βαρχεβραῖος –αὐτοὶ ἀναφέρουν τὴν πρώτη ᾿Αρμενίδα σύζυγό του– δὲ μᾶς λένε γιὰ τεκνοποίηση τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 84 ἀπ᾿ τὴ Ρουπενίδα, καὶ ἡ συμβίωση τοῦ πλάνου πρίγκιπα μὲ αὐτὴ ἦταν λιγόχρονη, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ἐπιτρέπη τὴν ἀπόχτηση τέκνου, τὸ ὁποῖον μάλιστα ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 84 παράλαβε μαζί του κατὰ τὴ φυγή του ἀπ᾿ τὴν Κιλικία. Οὔτε καὶ ὁ Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160 ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ ἐξωμότη ᾿Ιωάννη Κ. 84, κάτι ποὺ δὲν θὰ παράλειπε, γιὰ νὰ ἀμαυρώση τὸν κατὰ τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 στασιαστή.

῾Ο ᾿Ισαάκιος Κ. 160 θὰ ἔλαβε ἀπ᾿ τὸ δευτεροθεῖο του (=πρωτεξάδελφο τῆς μητέρας του) αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ ε β ά σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, ὅπως αὐτὸν τὸν τίτλο ἔλαβε ἀπ᾿ τὸν ἴδιο αὐτοκράτορα καὶ ὁ πρωτεξάδελφός του Μανουὴλ Κ. 161[4].

Ποιὰ ὑπῆρξε ἡ δράση του κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ θείου του Μανουὴλ (α΄) καὶ κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ δευτεροεξαδέλφου του ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155, δὲν μᾶς εἶναι γνωστό.

Τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι ποὺ δὲν ξέρομε τί ρόλο ἔπαιξε καὶ κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ πρωτοθείου του (=ἀδελφοῦ τῆς μητέρας του) ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, ἀλλὰ ἔχομε τὴν ἔνδειξη πὼς ὁ ρόλος του δὲν θὰ ἦταν σημαντικὸς στὴν τρομοκρατία ποὺ σκόρπισε ὁ ᾿Ανδρόνικος (α΄), γιατὶ κατὰ τὴν πτώση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὴν τόσο δραματική, ἔμεινε ἀβλαβὴς καὶ τὸ μόνο ποὺ ἔπαθε ἦταν νὰ φυλακιστῆ[5]. Πάλι καλά.

Στὴ φυλακὴ αὐτὴ ἔμεινε γιὰ πέντε περίπου χρόνια (1185-1190).

Κατὰ τὸ 1190(;) πέτυχε νὰ δραπετεύση ἀπ᾿ τὴ φυλακή του, ἴσως αὐτὴ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183 νὰ προσφύγη στὴν ἁγια-Σοφιά, γιὰ νὰ προσελκύση τὰ πλήθη καὶ νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας.

Στὶς ἐκκλήσεις του αὐτὲς δὲ βρῆκε ἀνταπόκριση καὶ τὸ τέλος του ὑπῆρξε ἄδοξο καὶ σκληρό· πιάστηκε καὶ ὑποβλήθηκε, κρεμασμένος, σὲ βασανιστήρια γιὰ νὰ ὁμολογήση τὸν ὅλο μίτο τῆς συνωμοσίας καὶ νὰ μαρτυρήση τοὺς συνενόχους του, καὶ πάνω σ᾿ αὐτὰ ἔσπασαν τὰ σπλάχνα του, καὶ ξεψύχησε[6].

῾Ορισμένοι ἐρευνητὲς συνδέουν τὴν ἀπόπειρα τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 160 μὲ τὴ συνωμοσία τοῦ Κωνσταντίνου Τατίκιου Κομνηνοῦ[7], ἂν καὶ νομίζω πὼς εἶναι

3. ῾Η γέννησή του δὲν πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ἀμέσως μετὰ τὸν κατὰ τὸ 1130 γάμο τῶν γονέων του, καθὼς ἀρκετὰ χρόνια μετὰ τὸ γάμο της ἐμφανίζεται ἡ μητέρα του σὲ κατάσταση ἐγκυμοσύνης. ᾿Αλλὰ καὶ περὶ τὸ 1190 δὲ δείχνει πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160 εἶχε μιὰ ἡλικία πάνω ἀπὸ 50 χρονῶ.
4. Γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 στὸν καιρὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄), βλ. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 942-43, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 311. ῾Ο ᾿Ισαάκιος Κ. 160 ἦταν γιὸς «πανσεβάστου σεβαστοῦ» καὶ ὡς τέτοιος δικαιοῦνταν νὰ λάβη τὸν ἴδιο τίτλο, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ. 228. ῾Ο Μανουὴλ Κ. 161 ἦταν γιὸς πρώτου ἐξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορα, τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, ποὺ ὡς τέτοιος ἦταν ἄνευ τίτλου, καθὼς τίτλος του ἦταν ἡ ἰδιότητά του ὡς πρωτεξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορα καὶ ὡς γιοῦ τοῦ (τάδε, τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36), βλ. L. Stiernon, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 228. ῾Ως γιὸς πρωτεξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορα ὁ Μανουὴλ Κ. 161 δικαιοῦνταν νὰ λάβη τὸν τίτλο τοῦ «πανσεβάστου σεβαστοῦ», ὅπως ἀκριβῶς ὁ Νικηφόρος Κ. 115, γιὸς πρωτεξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορα, τοῦ ᾿Ιωάννη Δούκα 66, τιτλοφορήθηκε «πανσέβαστος σεβαστός».
5. Χωνιάτης, σ. 554.
6. Χωνιάτης, σ. 553-54.
7. Γιὰ τὸν πρῶτο Τατίκιο ποὺ ἐμφανίζεται στὸ Βυζάντιο, βλ. P. Gautier, Le synode des Blachernes, REB29 (1971), σ. 252-54. ῾Ο πρῶτος Τατίκιος ἦταν σύγχρονος τοῦ ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15, ἐνῶ ὁ γιός του σύγχρονος τοῦ ᾿Ιωάννη (β΄) Κ. 34, καὶ ὁ ἔγγονός του σύγχρονος τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καθὼς αὐτὸν τὸν τελευταῖο τὸν βλέπομε νὰ παίρνη μέρος στὸν ἑλληνοουγγρικὸ πόλεμο τοῦ 1167· αὐτὸς ὁ τρίτος Τατίκιος παντρεύτηκε μιὰ Κομνηνὴ ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ ταυτίσωμε, ἀπ᾿ τὴν ὁποία ἀπόχτησε τὸ Μιχαὴλ Τατίκιο Κομν. καὶ τὸν πιὸ πάνω Κωνσταντῖνο Τατίκιο Κομν. τοῦ 1190. Κατὰ τὸν P. Gautier, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 254, ὁ Μιχαὴλ Τατίκιος Κομν. ἦταν πιθανὸν ἕνας γιὸς τοῦ πρώτου Τατίκιου, τοῦ συγχρόνου τοῦ ᾿Αλέξιου (α΄), ἀλλὰ αὐτὸ κατὰ τὴν κρίση μου, δὲν εὐσταθεῖ· γιὰ τοὺς Τατίκιους, βλ. προσωπογραφία ᾿Ανδρόνικου Κ. Κ. 135, ὑ. 36-39, καὶ στοὺς μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς, ποὺ θὰ ἀναφερθοῦν σ᾿ αὐτὴ τὴν ἔρευνα ἀμέσως μετὰ ἀπὸ κείνους τῆς τακτικῆς Γενεαλογίας.

ὁλότελα χωριστὴ ἡ μιὰ ἐνέργεια ἀπ᾿ τὴν ἄλλη[8].

Σύμφωνα μὲ αὐτοὺς τοὺς ἐρευνητές, ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 160 βρισκόταν σὲ συνεννόηση μὲ τὸν Κωνσταντῖνο Τατίκιο Κομν., ὁ ὁποῖος πέτυχε νὰ μυήση στὴ συνωμοσία πεντακόσιους ὀπαδούς. Καθὼς ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφτηκε ὁ Τατίκιος Κομν. ἐξαφανίστηκε καὶ κρύφτηκε, σὲ λίγο ὅμως καταγγέλθηκε στὶς ἀρχὲς ὁ κρυψώνας του καὶ ἀμέσως πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε[9].

Σ᾿ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ δὲν ἦσαν λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ ἐπαναστάτησαν καὶ διεκδίκησαν τὴ βασιλεία, ὅπως ὁ Ψευδο-᾿Αλέξιος 3ος στὴν Παφλαγονία, ὁ Βασίλειος ὁ Χοτζᾶς στὴν Ταρσία, κοντὰ στὴ Νικομήδεια[10], ἕνας ἄλλος ἀπ᾿ τὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν, ποὺ ἂν καὶ εἶχε περιβληθῆ τὰ ράσα (=ρακενδύτης), γιὰ νὰ ξεφύγη κάποιο κάποτε κίνδυνο, δὲ δίστασε νὰ βαδίση τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τοὺς προηγούμενους[11] καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατὰ διάφορους καιρούς[12].

«῞Ολοι αὐτοί, λέει ὁ Χωνιάτης, σὰν σπαρμένοι γίγαντες φύτρωσαν, ἀλλὰ διαλύθηκαν, ὅπως οἱ φουσκαλίδες στὸ νερό»[13].

«Καὶ αἰτία ὅλων αὐτῶν τῶν ἐπαναστάσεων, συνεχίζει ὁ ἱστορικός, ἦταν ποὺ ὁ αὐτοκράτορας κὺρ ᾿Ισαάκιος (β΄) ὁ Ἀγγ. 183 μὲ ἀμέλεια διαχειριζόταν τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, καθὼς εἶχε τὴν πεποίθηση πὼς ὅπως ἀπ᾿ τὸ Θεὸ παράλαβε τὴ βασιλεία, ἀπ᾿ τὸν ἴδιο τὸ Θεὸ φρουρεῖται καὶ διατηρεῖται σ᾿ αὐτή· καὶ πιὸ πολὺ ἀναπτέρωνε τοὺς φιλάρχους γιὰ νὰ στασιάσουν, αὐτό, ποὺ ὁ κὺρ ᾿Ισαάκιος (β΄) χωρὶς μεγάλους κόπους κατέλαβε τὸ θρόνο, γι᾿ αὐτὸ καὶ σκέφτονταν πὼς ἂν κι αὐτοὶ κινηθοῦν γιὰ νὰ τὸν καταλάβουν, χωρὶς ὅπλα θὰ τὸ πετύχουν, ἀκολουθῶντας ἀκριβῶς τὸ δρόμο ποὺ ἄνοιξε ὁ κὺρ ᾿Ισαάκιος (β΄), ὁ ὁποῖος τὸ βράδυ σκότωσε τὸν ῾Αγιοχριστοφορίτη καὶ τὸ πρωῒ βρέθηκε

8. Βλ. F. Cognasso, Un imperatore... Isacco II, σ. 267· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 84-5, ποὺ συνδυάζουν τὴν ἀπόπειρα τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 160 πρὸς τὸ σ ύ σ τ ρ ε μ μ α (=ἀνταρσία) τοῦ Κωνσταντίνου Τατίκιου Κομν., καὶ γι᾿ αὐτὸ τὸ συνδυασμὸ στηρίζονται σὲ μόνη τὴν ἔνδειξη, ποὺ ὁ Χωνιάτης μετὰ τὴν ἀπόπειρα τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 160 ἀναφέρει τὸ σύστρεμμα τοῦ Τατίκιου Κομν.
9. Χωνιάτης, σ. 554.
10. Χωνιάτης, σ. 553.
11. Χωνιάτης, σ. 554. Γιὰ τὸ ρακενδύτη Κομνηνό, βλ. στοὺς μὴ ταυτιζόμενους Κομνηνούς.
12. Χωνιάτης, σ. 553.
13. Χωνιάτης, σ. 553.

βασιλέας στὴν ἁγια-Σοφιά»[14].

«Αὐτὸ ὅμως, ἐπιλέγει ὁ Χωνιάτης, ἦταν μιὰ κακὴ σκέψη, ἡ ὁποία ἀρκετοὺς ἀπ᾿ τοὺς μνηστῆρες ἀντὶ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ στὴν περιβολὴ τῆς π ο ρ φ ύ ρ α ς, τοὺς ἔφερε στὴ ντροπὴ καὶ στὸν π ο ρ φ υ ρ έ ν ι ο (=κόκκινο, ματωμένο) θάνατο, γιατὶ τὸ θεῖο δὲν συμπαθεῖ τὶς ἴδιες κινήσεις καὶ διαδρομὲς γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου καὶ τὴν ἀποχώρηση ἀπ᾿ αὐτόν, ἀλλὰ τὴν ποικιλία τῶν ἐλιγμῶν καὶ τῶν περιστατικῶν, γι᾿ αὐτὸ καὶ εἴδαμε ἄλλον αὐτοκράτορα νὰ τὸν σφάζουν, τὸ Νικηφόρο (β΄) Φωκᾶ, μέσω τῆς ὡραίας γυναίκας του Θεοφανῶς, ἄλλον νὰ πέφτη στὰ χέρια τοῦ ἐχτροῦ καὶ νὰ ἐξοντώνεται, ὅπως τὸν Οὐάλη καὶ τὸ Νικηφόρο (α΄) τὸν ἀ π ὸ γ ε ν ι κ ῶ ν, ἄλλον νὰ θάβεται ζωντανός, ὅπως τὸ Ζήνωνα, καὶ ἀπ᾿ τὸν τάφο νὰ ζητάῃ ὄχι τὸ θρόνο, ἀλλὰ τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ νὰ μὴ τὸ βρίσκῃ. Ἡ πολύτροπη Πρόνοια χωρικοὺς καὶ ποιμένες ὕψωσε σὲ θεόχριστους βασιλεῖς, κατὰ τὶς ἀνάλογες περιστάσεις, χωρὶς τὸ παραμικρὸ νὰ ἀφήσῃ ἔξω ἀπ᾿ τὰ δικά της χέρια»[15].

Ἕνας ἐρευνητὴς βλέπει σ᾿ αὐτὲς τὶς στάσεις ἐναντίον τοῦ Ἰσαακίου (β΄) Ἀγγ. 183 «μιὰ νομιμοφανὴ προσπάθεια ἀποκατάστασης τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν, ἂν καὶ οἱ Ἄγγελοι ποὺ τοὺς διαδέχτηκαν δὲν ἦσαν παρὰ ἐκ θηλυγονίας ἀπόγονοί τους»[16], καὶ ἀνάξιοι ἐκπρόσωποι τῆς νοοτροπίας τους καὶ τῆς γραμμῆς τους.

Πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς ὁ Ἰσαάκιος Κ. 160, ὅπως καὶ τόσοι ἄλλοι, θὰ συνῆψε γάμο καὶ ἴσως ἀπόχτησε ἀπογόνους, ἀλλὰ δὲ συναντᾶμε ἴχνη τους στὴν ἱστορία. Αὐτὴ ἡ σιωπὴ τῶν πηγῶν μᾶς κάνει νὰ μὴ μποροῦμε νὰ συνταυτίσωμε ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ Κομνηνῶν, «τοὺς μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς», μιὰ κατηγορία Κομνηνῶν, ποὺ θὰ προσωπογραφήσω μετὰ ἀπὸ κείνους τῆς τακτικῆς Γενεαλογίας[17].

Ὁ καημένος ὁ κὺρ Ἰσαάκιος Κ. 160,
μέσα στὴν ὑγρὴ καὶ μαύρη φυλακή του,
θυμήθηκε πὼς ἐγγονὸς ἦταν τοῦ περιβόητου
ἐκείνου, τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰσαακίου Κ. 36,
καὶ ἀκόμη πὼς θεῖο εἶχε τὸ μεγάλο
Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87, τὸ σωτήρα τῶν Ρωμαίων.

Βάλθηκε λοιπὸν κι αὐτὸς νὰ βασιλεύσῃ,
μεγάλα καὶ σπουδαῖα καὶ σωτήρια
νὰ κάνῃ ἔργα· τὶ μάταιες ἐλπίδες
ποὺ ἀντὶ στὴν πορφύρα στὴν πορφυρένια
τὸν ὁδήγησαν θανή· τί βασανιστήρια φριχτά,
τί ἄγριοι δαρμοὶ τὰ σπλάχνα του τοῦ ἔσπασαν.

14. Χωνιάτης, σ. 554.
15. Χωνιάτης, σ. 554-55.
16. Βλ. F. Cognasso, Un imperatore... Isacco II, σ. 267.
17. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, Εἰσαγωγή, σ. 32.

Μ᾿ ἕνα σωρὸ τερτίπια ὁ Θεὸς σὲ τὶ
σφάλμα μέγα, πιὸ δυνατὸς καθὼς εἶναι,
τὸν ἔρριξε (Εὐριπίδης), καὶ τώρα ὁ θάνατος
τοῦ ἦλθε λυτρωτής, αὐτὸς ποὺ ὅλα τὰ κακὰ
γιατρεύει· οἱ νεκροί, βλέπεις, δὲν πονοῦν πιὰ
ἀπ᾿ τὶς πληγὲς ποὺ οἱ ἀπαίσιοι βασανιστὲς

τοῦ ἄνοιξαν, κανεὶς τὸ νεκρὸ δὲν ἀγγίζει
πόνος. Τὶ τράβηξε, τὶ ἄγχη, τὶ ὀδύνες,
τὶ ἱδρῶτες, ἀλλὰ καὶ τὶ ὡραῖα ποὺ εἶναι τώρα,
ἐὰν ὑπάρχῃ βέβαια ὁ Κάτου κόσμος!
Μακάρι ὅμως –καλύτερα– τίποτε
νὰ μὴν ὑπάρχῃ! γιατὶ ἂν πρόκειται

καὶ κεῖ νὰ ἔχωμε φροντίδες, δὲν ξέρει
πιὰ κανεὶς ποῦ θὲ νὰ βρῇ χαρά, ἀφοῦ
γιὰ τὰ κακὰ ὅλοι μας, μαζὶ κι
ὁ κὺρ Ἰσαάκιος Κ. 160, τὸ θάνατο
θεωροῦμε ὡς φάρμακο τρανό.

161. Μανουὴλ Κομνηνός (γένν. 1145 – † μετὰ τὸ 1185)

Ὁ Μανουὴλ[1] Κομνηνὸς πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 καὶ τῆς πρώτης νόμιμης Βυζαντινῆς συζύγου του[2] γεννήθηκε τὸ 1145[3].

161.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς δευτεροθείου του (πρωτεξαδέλφου τοῦ πατέρα του) Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

2. Χωνιάτης, σ. 169: εἰσάγει Ἀνδρονίκῳ τὰ τῶν κλείθρων ἴχνη. ὁ δὲ τῷ παιδαρίσκῳ ὑποτίθησιν ἐμφανίσαι ταῦτα τῷ υἱῷ ἐκείνου τῷ Μανουήλ. Ὁ ἴδιος, σ. 323: Ἐπὶ τούτοις ἀνίενται μὲν τῆς εἱρκτῆς αὐτοῦ τε τοῦ Ἀνδρονίκου οἱ παῖδες ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Μανουήλ... Ὁ ἴδιος, σ. 348: ὁ τοῦ Ἀνδρονίκου πρωτότοκος υἱὸς Μανουήλ... Ὁ ἴδιος, σ. 301,439,451,466· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ. 311,320,331, 335 Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52 καὶ 70, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 411 καὶ 429· Χωνιάτης, Λόγος εἰς τὸν αὐτοκράτορα κῦρ Ἰσαάκιον (β΄) τὸν Ἄγγελον 183, ἔκδ. J. A. van Dieten, Orationes et epistulae, Berlin 1972, σ. 90· Rihlat al Kinani, Viaggio, in Ispagna, Sicilia, Siria e Palestina, Mesopotamia, Arabia, Egitto. Prima traduzione, fatta sull'originale Arabo da Celestino Schiaparelli, Roma 1906, σ. 336· Robert of Torigny, Chronica, MGH.SS., τ. VI, σ. 532· Guillaume de Tyr., λατ. κειμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 942-43, 1070· ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 311 καὶ 415.

3. Ὁ O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 60.107.127 καὶ 133, δέχεται πὼς ὁ Μανουὴλ Κ. 161 γεννήθηκε τὸ 1145· τὸ αὐτὸ περίπου δέχεται καὶ ὁ F. Chalandon, τ. II, σ. 481, ὑ. 5, ποὺ λέει πὼς ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ἦταν τὸ 1164 20 χρονῶ, ἄρα γεννημένος τὸ 1144, καὶ παραπέμπει στὸν Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 191.

῾Ο Μανουὴλ Κ. 161 ἐνωρὶς ἔλαβε ἀπ᾿ τὸ δευτεροθεῖο του αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81, μὲ τὸν ὁποῖο διατηροῦσε καλὲς σχέσεις, τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[4].

Γιὰ πρώτη φορὰ συναντᾶμε τὸ Μανουὴλ Κ. 161 τὸ 1164. ῾Ο πατέρας του ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 βρισκόταν ἐγκάθειρκτος ἐδῶ καὶ ἔξι χρόνια μέσα στὶς φυλακὲς τοῦ μεγάλου ἱεροῦ παλατιοῦ, καὶ ὁ Μανουὴλ Κ. 161, ἕνα παληκάρι 19 χρονῶ, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ μαζὶ μὲ ἕνα ἀλλόγλωσσο παμπόνηρο νεαρὸ ὑπηρέτη, διευκόλυνε τὸν πατέρα του νὰ δραπετεύση γιὰ δεύτερη φορὰ ἀπ᾿ τὴ φυλακὴ καὶ νὰ φτάση στὸ σπίτι τους τῆς Β λ ά γ γ α ς, ἀπὸ ὅπου κατάφερε νὰ καταφύγη στὸν ἡγεμόνα τῆς Γαλικίας (Galice) Γιαροσλάβο, κι ἀπὸ κεῖ νὰ πάρη χάρη ἀπ᾿ τὸν ἀνεξίκακο αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81, καὶ νὰ γυρίση πίσω ἐλεύτερος στὴν ΚΠολη τὸ 1165[5].

Σ᾿ αὐτὴ ἀκριβῶς τὴ χρονολογία (1164-1165), ὁ αὐτοκράτορας ἀνάθεσε στὸ νεαρὸ Μανουὴλ Κ. 161, καθὼς φαίνεται, μιὰ διπλωματικὴ ἀποστολὴ κοντὰ στοὺς Ρώσους ἡγεμόνες, τὸν Rostislav I Mstislavič, πρίγκιπα τοῦ Κιέβου καὶ τοῦ Smolensk (1158-1167, † 14.III.1168) καὶ τὸν Primislav (Pervoslav), ποὺ πιθανὸν δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ᾿ τὸν Mstislav Isiaslavitch, πρίγκιπα τῆς Volynie[6].

Σκοπὸς τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν νὰ φέρη σὲ διπλωματικὴ ἀπομόνωση τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανο III[7].

῎Αν καὶ ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ἦταν ἕνας νεαρὸς –ἐφόσον δεχτοῦμε πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ πρεσβευτὴς καὶ ὄχι ἄλλος συνώνυμός του– εἶχε ἀπόλυτη ἐπιτυχία στὴν ἀποστολή του. «Οἱ Ρῶσοι πρίγκιπες, καθὼς μᾶς λέει ὁ σύγχρονός του ᾿Ιωάννης Κίνναμος, κατευχαριστήθηκαν καὶ κολακεύτηκαν ποὺ ὁ αὐτοκράτορας χρησιμοποίησε ἕνα τέτοιο σπουδαῖο πρόσωπο, προφανῶς ἕνα μέλος τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, σὰν τὸ Μανουὴλ Κ. 161, γιὰ πρεσβευτή»[8].

᾿Απ᾿ τοὺς πιὸ πάνω ἡγεμόνες ὁ Rostislav I τοῦ Κιέβου ἀπ᾿ τὸ 1158 ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο δὲ διατηροῦσε καὶ τόσο καλὲς σχέσεις μὲ τὸ Βυζάντιο. ῾Ο Μανουὴλ (α´) Κ. 81 τὸν κατηγοροῦσε πὼς βοηθοῦσε τὸν ἡγεμόνα τῆς Γαλικίας Γιαροσλάβο καὶ ξέρομε πὼς γιὰ μιὰ στιγμὴ ὁ Rostislav I ἀρνήθηκε νὰ δεχτῆ τὸ μητροπολίτη τοῦ Κιέβου ᾿Ιωάννη, ἀπεσταλμένο τῆς ΚΠολης, γιατὶ

---

4. Βλ. προσωπογραφία ᾿Ισαάκιου Κ. 160, ὑ. 4· Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 942-43, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 311: li autres Manuel Sevastos, cousin l'Empereur.
5. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α´, σ. 513-16, ὑ. 97-121.
6. Κίνναμος, σ. 235. Πρβλ. F. Chalandon, τ. II, σ. 481-82· Sp. Sestakov, Un ambassadeur byzantin en Russie, Manuel Comnène, Melanges Korsakov, Kazan 1913 (στὰ ρωσικά), σ. 381· οἱ δυὸ αὐτοὶ ἱστορικοὶ πᾶνε νὰ ταυτίσουν τὸν πρεσβευτὴ Μανουὴλ Κ. τοῦ Κίνναμου πρὸς τὸ γιὸ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87. ᾿Αντιθέτως ὁ C. Grot, Iz istorij Ougrij i Slavianstva v. XII viékié, Varsovie 1889, σ. 328 (ἐπίσης στὰ ρωσικά), καὶ ὁ G. Vernadsky, Relations byzantinorusses au XIIe siècle, B4 (1927-28), σ. 270-71, ἀπορρίπτουν αὐτὴ τὴ γνώμη καὶ φρονοῦν πὼς πρόκειται γιὰ ἄλλο Μανουὴλ Κ., ἡ συνταύτιση τοῦ ὁποίου εἶναι ἀδύνατη.
7. F. Chalandon, τ. II, σ. 481.
8. Κίνναμος, σ. 235.

δὲν εἶχε ζητηθῆ ἡ γνώμη του γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ ἀρχιερέα[9].

Φαίνεται πὼς ὁ Μανουὴλ Κ. 161 μὲ πλούσια δῶρα τοῦ αὐτοκράτορα επεισε τὸν ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου νὰ δεχτῆ τὸν ῞Ελληνα μητροπολίτη, και συγχρόνως ἔκλεισε μαζί του ἕνα σύμφωνο φιλίας καὶ συμμαχιας μὲ τὸ Βυζάντιο[10].

᾿Επίσης τὸ ἴδιο ἔγινε καὶ μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Volynie Pervoslav, ο ὁποῖος μάλιστα ὑποσχέθηκε νὰ στείλη καὶ στρατιωτικὲς ἐπικουρίες στὸ Βυζάντιο[11].

Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ἡγεμόνας τῆς Γαλικίας Γιαροσλάβος, ποὺ τηροῦσε μιὰ ἐχθρικὴ στάση πρὸς τὸ Βυζάντιο –ξέρομε πὼς ὄχι μόνο ειχε αρραβωνιάσει τὴν κόρη του μὲ τὸ Στέφανο III τῆς Οὐγγαρίας, ἀλλὰ ειχε δεχτῆ στην αυλή του καὶ τὸν πατέρα τοῦ πρεσβευτῆ, τὸ φυγάδα ᾿Ανδρόνικο Κ. 87– αλλαξε τακτική. ῾Ο Μανουὴλ Κ. 161 πέτυχε νὰ διαταράξη τὶς σχέσεις τοῦ Γιαροσλάβου μὲ τὸ Στέφανο III καὶ νὰ κερδίση ἂν ὄχι τὴ βοήθειά του, τοὐλάχιστον τὴν ουδετερότητά του στὸν ἀγώνα τοῦ Βυζαντίου κατὰ τῆς Οὐγγαρίας[11].

Σ᾿ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ καὶ ἕνας ἄλλος ἀπ᾿ τοὺς Ρώσους πρίγκιπες, ὁ Λαδίσλαος (ἢ Βλαδίσλαβος),μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του, καθὼς καὶ τὴ στρατιωτική του δύναμη, προσέφυγε στὸ Βυζάντιο καὶ ἐγκαταστάθηκε σὲ γαῖες κοντὰ στὸ Δούναβη, ποὺ τοῦ παραχώρησε ὁ αὐτοκράτορας Μανουὴλ (α´) Κ. 81.

Οἱ ἴδιες αὐτὲς γαῖες εἶχαν ἄλλοτε, περὶ τὸ 1162, παραχωρηθῆ στὸ Ρῶσο πρίγκιπα Βασιλίκα, γιὸ τοῦ Γεώργιου I Vladimirobič Dolgorukij, ἡγεμόνα τοῦ Suzdal (1149-1150), καὶ ἔπειτα μεγάλου ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου (1154-1157, † 15.V.1157)[12], ποὺ σὲ δεύτερο γάμο (ὁ Γεώργιος I) εἶχε παντρευτῆ τὴν ᾿Ελένη Κ.[13].

Τὸ 1166 ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ἔχασε τὴ μητέρα του, τὴν ὑπέροχη αὐτὴ γυναίκα[14], κοντὰ στὴν ὁποία ἔμενε[15], καὶ τὴν ὁποία ἔθαψε στὴ μονὴ τοῦ

---

9. Annales d'Ipat, ad ann. 1164· Κίνναμος, σ. 236. Πρβλ. C. Grot, ἔνθ᾿ ανωτ., σ. 239.
10. C. Grot, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 330.
11. Κίνναμος, σ. 232 καὶ 234· Χωνιάτης, σ. 168 καὶ 172· Annales d'Ipat, ad. ann 1165.
12. Κίνναμος, σ. 236-37· τὰ Annales d'Ipat, ad. ann. 1162, σ. 357, ἀναφέρουν τὴ φυγὴ στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος τῆς συζύγου κἀὶ τῶν παιδιῶν τοῦ Γεώργιου I Dolgorukij, πρβλ. Karamsine, Histoire de Russie, μετάφρ. St. Thomas, τ. II, Paris 1819, σ. 375.
13. Βλ. N. de Baumgarten, Généalogies et marriages occidentaux des Runkides russes du Xe au XIIIe siècle, Orientalia Christiana, IX, 35 (1927 Roma), σ. 25-28, ἀριθ. 1· ᾿Επιστολὴ Szaboles de Vajay πρὸς ἐμὲ τῆς 26ης.III.1977, σ. 3. Τὸ ὄνομα ᾿Ελένη, μὴ συνηθισμένο στὶς Κομνηνὲς θὰ ἦταν τὸ μοναχικό της ὄνομα, βλ. γι᾿ αὐτὴ στοὺς μὴ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς. ῾Η γνώμη πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου Κ. 36 καὶ ἀρα μιὰ θεία τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, δὲ στηρίζεται σὲ καμιὰ πηγή.
14. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1158 ἡ πρώτη νόμιμη Βυζαντινὴ σύζυγος τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 ἐμφανίζεται ἀπ᾿ τὸ Χωνιάτη, σ. 140, ὡς ζωντανή· κατὰ τὸ 1164 μᾶς ἐμφανίζεται ἀπ᾿ τὸν Κίνναμο, σ. 233, ἐπίσης ὡς ζωντανή. Τὸ 1165 ἐπιστρέφει ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 στὴν ΚΠολη, μετὰ τὴ φιλοξενία του ἀπ᾿ τὸν ἡγεμόνα τῆς Γαλικίας Γιαροσλάβο, βλ. Χωνιάτης, σ. 173, πρβλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 133, ὁπότε, καθὼς φαίνεται, ἡ νόμιμη γυναίκα του συνέλαβε τὴν κόρη τους Μαρίαν Κ. 163, ἡ ὁποία καὶ πρέπει νὰ γεννήθηκε τὸ

῾Α γ κ ο υ ρ ί ο υ[16].

Γι᾽ αὐτὴ τὴν αἰνιγματικὴ ὕπαρξη, τὴν πρώτη νόμιμη Βυζαντινὴ σύζυγο τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87[17], ξέρομε πὼς ἦταν ἀφοσιωμένη σ᾽ αὐτὸν τὸν ἄστατο καὶ ἄπιστο καὶ πλάνο ἄντρα της, καθὼς σὲ δύσκολες στιγμὲς στάθηκε στὸ πλευρό του[18].

῾Ο Μανουὴλ Κ. 161 μαζὶ μὲ τὸν π α ν σ έ β α σ τ ο σ ε β α σ τ ὸ καὶ μ έ γ α ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η Γεώργιο Παλαιολόγο Δούκα Κομνηνὸ 191, ποὺ ἦταν τριτοεξάδελφός του, συνόδευσαν τὴν ἀνεψιά τους Μαρία Κ. 211, κόρη τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ ᾽Ιωάννη Κ. 128 –ποὺ ἦταν δευτεροεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 καὶ τριτοεξάδελφος τοῦ Γεώργιου Παλ. Δούκα Κομν. 191[19]– στὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ παντρευτῇ τὸ βασιλέα τῆς ῾Ιερουσαλὴμ Amaury I (1163-1174). ῎Εφτασαν μαζὶ μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ πριγκίπισσα τὸν Αὔγουστο τοῦ 1167 στὴν Τύρο καὶ παραστάθηκαν στοὺς μεγαλόπρεπους γάμους της ποὺ τελέστηκαν ἀπ᾽ τὸ Λατίνο πατριάρχη τῆς ῾Ιερουσαλὴμ Amaury (1157-1180) στὸν καθεδρικὸ ναὸ τῆς Τύρου, στὶς 29 τοῦ ἴδιου μήνα, γιορτὴ τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου[20].

1166. ᾽Αλλὰ τὸ ἴδιο αὐτὸ ἔτος τοῦ 1166, βλ. O Jurewicz, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 134, ὁ ᾽Ανδρόνικος Κ. 87 μᾶς παρουσιάζεται νὰ συνάπτη νόμιμο δῆθεν γάμο μὲ τὴ Φίλιππα τῆς ᾽Αντιόχειας ἀπ᾽ τὸν Κίνναμο, σ. 250, καὶ ἀπ᾽ τὸν Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 1026, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 381, ποὺ προϋποθέτει θάνατο τῆς πρώτης νόμιμης συζύγου του, ὅσο κι ἂν ὁ Χωνιάτης, σ. 182, μᾶς παρουσιάζει τὴ Φίλιππα ὡς μιὰ ἐρωμένη, ὅπως καὶ ἦταν, τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87, βλ. καὶ προσωπογραφία Θεοδώρας Κ. 142, ὑ. 88.

15. Κίνναμος, σ. 233· Χωνιάτης, σ. 169.
16. Χωνιάτης, σ. 432.
17. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 501-2, ὑ. 58 καὶ 59, καὶ σ. 560, ὑ. 305.
18. Κίνναμος, σ. 233· Χωνιάτης, σ. 140. Πρβλ. Ch. Diehl, Fig. Byz., s. II, σ. 92 καὶ 95, ἑλλην. μετάφρ., σ. 451 καὶ 454.
19. Γενεαλογία:

᾽Αλέξιος (α΄) Κ. 15 — ἀδελφοί:
- ᾽Ιωάννης (β΄) Κ. 34 → ᾽Ανδρόνικος Κ. 76 → ᾽Ιωάννης Κ. 128 → Μαρία Κ. 211 X Amaury I
- ᾽Ισαάκιος Κ. 36 → ᾽Ανδρόνικος Κ. 87 → Μανουὴλ Κ. 161

᾽Αδριανὸς Κ. 16 → ᾽Αλέξιος Κ. 41 → ᾽Ανώνυμη Κ. 97 → Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191

20. Guillaume de Tyr, λατ. κείμ., RHC Hist. Occid., τ. I, σ. 942-43, καὶ ἀρχαιογαλλ. κείμ., τ. II, σ. 311· Κίνναμος, σ. 238· F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 81, ἀριθ. 1477. Πρβλ. Od. Lampsidis, Georgios Palaologos, B40 (1970), σ. 401· F. Chalandon, τ. II, σ. 536 καὶ ὑ. 1· R. Grousset,

Τὸ Μανουὴλ Κ. 161 δὲ συναντᾶμε πιὰ παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ δευτεροθείου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.

Περὶ τὸ 1180-81[21] λίγο μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα, καθὼς ὁ οἶκος τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 εἶχε πιὸ μεγάλη εὐχέρεια νὰ κινηθῇ καὶ νὰ ἐκπληρώση παλαιὰ σχέδια ποὺ εἶχαν τεθῆ ἀπ᾽ τὸν ᾽Ανδρόνικο κατὰ τὴν παραμονή του στὴν Τυφλίδα[22], ὁ Μανουὴλ Κ. 161 σὲ μιὰ ἡλικία 35 περίπου χρονῶ, παντρεύτηκε σὲ πρῶτο ἢ δεύτερο γάμο[23], τὴν πριγκίπισσα Ρουσανδάνη (Rousandane ἢ Rousoundane), κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Γεώργιου III (1155 - 1184) καὶ νεώτερη ἀδελφὴ τῆς μετέπειτα βασίλισσας Θάμαρ (1184-1213)[24].

Histoire des croisades, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ ᾽Ανδρ. Παγκάλου, σ. 162-63, ποὺ γράφει πὼς ὁ γάμος ἔγινε στὴν ῾Ιερουσαλήμ, ἐνῶ ὁ Guillaume de Tyr, ἔνθ᾽ ἀνωτ., μᾶς λέει: «en l'eglise de Sur par la main le patriarche Amauri», P. Karlin Hayter, L'Hétériarque, JÖB23 (1974), σ. 180· Zoé Oldenbourg, Les Croisades, σ. 384· E. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. II, σ. 362, ποὺ λανθασμένα λέει πὼς ἡ Μαρία Κ. 211 ἦταν μιὰ κόρη τοῦ ᾽Αλέξιου Κ. 132, ἐνῶ ἦταν κόρη τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του ᾽Ιωάννη Κ. 128.

21. ῾Ο Μιχαὴλ Πανάρετος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ4 (1907), σ. 266, καὶ ἔκδ. ᾽Οδ. Λαμψίδη, Ποντικαὶ ῎Ερευναι 2 (1958), σ. 61, καὶ ᾽Αρχεῖον Πόντου 22 (1958), σ. 61, λέει γιὰ τὸν πρωτότοκο γιὸ ποὺ προῆλθε ἀπ᾽ τὸ γάμο τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, τὸν ᾽Αλέξιο (α΄) Μέγα Κομνηνὸ 243, πὼς τὸ 1204 «ἦταν 22 χρονῶ», ἄρα γεννήθηκε κατὰ τὸ 1182, ἐνῶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του Δαβὶδ Μέγας Κομνηνὸς 244 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1183/84. Κατὰ συνέπεια ὁ γάμος τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 μὲ τὴ μητέρα αὐτῶν τῶν παιδιῶν, πρέπει νὰ ἔγινε περὶ τὸ 1180/81.
22. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 525, ὑ. 159.
23. ῾Η ἡλικία τοῦ γαμβροῦ –35 χρονῶ περίπου– μὲ κάνει νὰ θέσω τὸ ἐρώτημα· ἦταν ὁ πρῶτος ἢ ὁ δεύτερος γάμος του; συνήθως οἱ νέοι παντρεύονταν στὸ Βυζάντιο σὲ ἡλικία 14-18 χρονῶ, βλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Δ΄ (1951), σ. 76-7, καὶ γιὰ τοὺς βασιλικοὺς καὶ πριγκιπικοὺς γάμους, σ. 128-29, χωρὶς νὰ ἀναφέρωμε τοὺς παιδικοὺς γάμους, σ. 78. ᾽Εκτὸς ἂν γίνη δεχτὴ ἡ ὑπόθεση πὼς ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ἔμενε ἀνύπαντρος, καθὼς περίμενε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκπληρώση τὴν ὑπόσχεση τοῦ πατέρα του γιὰ μιὰ γαμικὴ ἕνωση μὲ τὸ βασιλικὸ οἶκο τῆς Γεωργίας, καὶ ἡ εὐκαιρία αὐτὴ δόθηκε πολὺ ἀργά.
24. Πρῶτος ὁ A. Kunik ὑποστήριξε τὴν ἄποψη πὼς αὐτὴ ἡ σύζυγος τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, ἡ μητέρα τῶν δυὸ νεαρῶν πριγκίπων ᾽Αλέξιου (α΄) Μεγ. Κομν. 243 καὶ Δαβὶδ Μεγ. Κομν. 244, βλ. γι᾽ αὐτοὺς Χωνιάτης, ῾Ιστορία, σ. 827 καὶ 842, καὶ Λόγος ἐκδοθεὶς ἐπὶ τῷ ἀναγνωσθῆναι εἰς τὸν Λάσκαριν κῦρ Θεόδωρον, ἔκδ. van Dieten, σ. 135 καὶ 139, ἦταν (ἡ Ρουσανδάνη) ἡ νεώτερη ἀδελφὴ τῆς βασίλισσας τῆς Γεωργίας Θάμαρ, βλ. A. Kunik, The Foundation of the Empire of Trebizond (1854), σ. 713, πρβλ. ᾽Οδ. Λαμψίδης, Περὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ κράτους τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν, ᾽Αρχεῖον Πόντου 31 (1971-72), σ. 6, ὑ. 2. ῾Ο Kunik δὲν δίδει τὸ ὄνομα τῆς ἀδελφῆς τῆς Θάμαρ τῆς Γεωργίας, ἀλλὰ αὐτὸ προκύπτει ἀπ᾽ τὸ βιογράφο αὐτῆς τῆς τελευταίας, τὸν Basili, σ. 39, πρβλ. C. Toumanoff, On the relationship between the founder of the Empire of Trebizond and the Georgian queen Thamar, Speculum, 15 (1940), σ. 303. Θάμαρ καὶ Ρουσανδάνη ἦσαν κόρες τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Γεώργιου III, καὶ ἡ πρώτη ἀπ᾽ αὐτές, ἡ Θάμαρ, σύμφωνα μὲ τὸ σύγχρονό της καὶ βιογράφο της Basili γεννήθηκε λίγο μετὰ τὴν ἄνοδο τοῦ πατέρα της στὸ θρόνο, τὸ 1156, ἐνῶ ἡ ἀδελφή της Ρουσανδάνη, ὅπως καθαρὰ προκύπτει ἀπ᾽ τὸ κείμενο τοῦ Basili ἦταν νεώτερή της, βλ. Basili, σ. 39, πρβλ. C. Toumanoff, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 304 καὶ ὑ. 5· γιὰ τὴν

῾Η ἐγκατάσταση τῆς ᾿Αντιβασιλείας βρῆκε τὸ Μανουὴλ Κ. 161 στὴν ΚΠολη· ἐπίσης σ᾿ αὐτὴ βρίσκονταν τὰ ἀμφιθαλὴ ἀδέλφια του ὁ ᾿Ιωάννης Κ.

προσωπικότητα τοῦ Basili, ἑνὸς ἀνθρώπου τοῦ περιβάλλοντος τῆς Θάμαρ, ὡς καὶ γιὰ τὸ εργο του, βλ. C. Toumanoff, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 302, ὑ. 1. ῎Αρα ἡ Ρουσανδάνη ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1158/60, ἦταν πολὺ νεώτερη ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ Κ. 161, ποὺ γεννήθηκε τὸ 1145, καὶ συνομήλικη μὲ τὸ νεώτερο ἀμφιθαλὴ ἀδελφό του ᾿Ιωάννη Κ. 162, ποὺ εἶχε γεννηθῆ τὸν Αὔγουστο-Σεπτέμβρη τοῦ 1159, καθὼς πιάστηκε στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1158, ὅταν αὐτὴ βρισκόταν στὴ φυλακὴ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, βλ. Χωνιάτης, σ. 140, καὶ εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 191, καὶ τοῦ C. Toumanoff, σ. 304, ποὺ τὸν ἀκολουθεῖ, πὼς τάχα γεννήθηκε τὸ 1156, καὶ μόνο ὁ O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 304, μᾶς δίνει τὴ χρονολογία τοῦ 1159. ῾Η ἀπόσταση ἡλικίας ποὺ χωρίζει τὸ Μανουὴλ Κ. 161 ἀπ᾿ τὴ Ρουσανδάνη, καθόλου δὲν ἐμποδίζει νὰ ἦταν ἡ δεύτερη σύζυγος τοῦ πρώτου. Μετὰ τὸν A. Kunik, ὁ E. Gerland, Geschichte des lateinischen Kaiserreiches von Konstantinopel (1905), σ. 34-5, ἰσχυρίστηκε πὼς ὁ γάμος τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 μὲ τὴν ἀδελφὴ τῆς Θάμαρ, πρέπει νὰ θεωρηθῆ «ὡς μιὰ θετικὴ πράξη». ῾Ο A.A. Vasiliev, The foundation of the empire of Trebizond, Speculum 11 (1936), σ. 8, ἑλλην. μετάφρ. Ι.Τ. Παμπούκη, σ. 14, παρατηρεῖ πὼς αὐτὴ ἡ ἄποψη, «ἂν καὶ καθαρὰ ὑποθετική, εἶναι πιθανή». ῾Ο ᾿Ο. Λαμψίδης, Περὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ κράτους τῶν Μεγ. Κομνηνῶν, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 7, γράφει πὼς αὐτὸς ὁ γάμος ἀπορρίπτεται ὁλότελα ἀπ᾿ τοὺς νεώτερους ἐρευνητὲς –καὶ ἐδῶ παραπέμπει σὲ μόνο τὸν C. Toumanoff, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 303, τοῦ ὁποίου γνωστὴ εἶναι ἡ θέση νὰ στηρίξη τὸν ἀπίθανο γάμο τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 μὲ θεία τῆς Θάμαρ– γιατὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ Πανάρετος (ὁ χρονικογράφος τοῦ κράτους τῶν Μεγ. Κομνηνῶν) ἔπρεπε νὰ γράψη γιὰ τὴ Θάμαρ «πρὸς μητρὸς» καὶ ὄχι «πρὸς πατρὸς» θεία ᾿Αλέξιου τοῦ Μεγ. Κομν. 243. Καὶ αὐτὸ εἶναι δικαιολογημένο, γιατὶ ὁ χρονικογράφος Πανάρετος μιλώντας γιὰ τὴ Θάμαρ ἀμέσως θὰ σκεφτόταν τὴ μητέρα τοῦ ᾿Αλέξιου Μεγ. Κομν. 243, κι ἔτσι χωρὶς δισταγμὸ θὰ ἔγραφε «πρὸς μητρός». ᾿Αλλὰ αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα τοῦ ᾿Ο. Λαμψίδη νομίζω πὼς ἀνάτρεψε ὁ M. Kursanskis, Autour des sources géorgiennes de la fondation de l'Empire de Trebizonde, ᾿Αρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 113-14, ποὺ παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: Μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέση πὼς ὁ Πανάρετος ποὺ γράφει ἑνάμισι αἰώνα μετὰ τὰ γεγονότα τοῦ 1204, ἀπατήθηκε καὶ ἔγραψε «πρὸς πατρὸς» θεία ἀντὶ «πρὸς μητρός», καὶ ἀκόμη μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ἦταν ἕνα λάθος τοῦ ἀντιγραφέα του. Παράξενη μόνο φαίνεται στὸ M. Kursanskis, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 114, ἡ παρουσία τῆς ἀδελφῆς τῆς Θάμαρ στὴ Γεωργία τὸ 1194, κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς γέννησης τοῦ γιοῦ τῆς Θάμαρ, τοῦ Γεώργιου IV τοῦ Φωτοβόλου (1213-1222), χωρὶς τὰ παιδιά της, βλ. M. Brosset, Histoire de la Georgie, St. Petersbourg, 1849, τ. I, σ. 431, καὶ αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ πρέπει νὰ προσέξωμε. ῾Ο M. Kursanskis, Autour des sources géorgiennes, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 114, στὴν προσπάθειά του νὰ βρῆ μιὰ ἄλλη δυνατότητα, ποὺ νὰ ἐξηγῆ τὴ συγγένεια τοῦ ᾿Αλέξιου Μεγ. Κομν. 243 μὲ τὴ βασίλισσα Θάμαρ τῆς Γεωργίας, ἀναφέρεται στὸν ᾿Αλέξιο Κ. 164, τὸ νόθο γιὸ τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 ποὺ ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὴν ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ. 142, ὁ ὁποῖος (᾿Αλέξιος Κ. 164) περὶ τὸ 1187 βρισκόταν στὴ Γεωργία καὶ ἦταν ἕνας ἀπ᾿ τοὺς μνηστῆρες τῆς Θάμαρ τῆς Γεωργίας. Μετὰ ποὺ ἡ Θάμαρ παντρεύτηκε τὸν πρῶτο ἄντρα της Γεώργιο Bogolyubski, μποροῦμε νὰ σκεφτοῦμε, κατὰ τὸ M. Kursanskis, πὼς ἡ Θάμαρ ἔδωσε τὴν ἀδελφή της Ρουσανδάνη στὸν πρώην μνηστήρα της ᾿Αλέξιο Κ. 164. Μὲ αὐτὴ τὴν πράξη –καὶ δυστυχῶς οἱ πηγές μας εἶναι βουβὲς πάνω σ᾿ αὐτὸ τὸ σημεῖο– ἡ Θάμαρ ἔγινε μισοθεία (=demi tante) ἀπὸ συμπεθεριὸ (=par alliance) τοῦ ᾿Αλέξιου Μεγ. Κομν. 243. ῞Ολα αὐτὰ φυσικὰ ἀνατρέπονται, γιατὶ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 164 μετὰ τὴν ἀποτυχία του νὰ παντρευτῆ τὴ Θάμαρ τῆς Γεωργίας, στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας αὐτῆς τῆς τελευταίας, περὶ τὸ 1188/89, παντρεύτηκε τὴ Μαρία, μιὰ συγγενὴ πιθανὸν τοῦ βασιλικοῦ

162[25] καὶ ἡ Μαρία Κ. 163[26], ἐνῶ ὁ πατέρας τους ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 βρισκόταν ὡς κυβερνήτης στὸ Οἴναιο τοῦ Πόντου[27].

Μᾶς εἶναι γνωστὰ ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς πὼς τόσο ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ὅσο καὶ ὁ νεώτερος ἀδελφός του ᾿Ιωάννης Κ. 162 πῆραν τὸ μέρος τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς δευτεροεξαδέλφης τους Μαρίας Κ. 153 καὶ ἀντιπολιτεύτηκαν τὸ καθεστὼς τῆς ἀντιβασίλισσας Μαρίας-Ξένης τῆς ᾿Αντιόχειας καὶ τοῦ

γεωργιανοῦ οἴκου τῶν Παγκρατιδῶν ἢ καὶ ἁπλὴ κοπελα, απ᾿ τὴν ὁποία ἀπόχτησε ἀπογόνους, τοὺς ἡγεμόνες-«βασιλεῖς» τοῦ Alastani (Princes-«Rois» d'Alastani), οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν ᾿Ανδρόνικο I Κομνηνὸ (1339-1348), ἕνα τρισέγγονο τοῦ ᾿Αλέξιου Κ. 164, ὀνομάστηκαν πρίγκιπες Andronikaschvili, βλ. C. Toumanoff, Manuel de généalogie et de chronologie pour l'histoire de la Caucasie chrétienne (Armenie-Géorgie-Albanie), Roma 1977, σ. 57-8. ᾿Απ᾿ αὐτὸ τὸ γάμο μὲ τὴ Μαρία τὴ Γεωργιανὴ νὰ ἔγινε ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 164 ἕνας «στενὸς συγγενὴς» τῆς βασίλισσας Θάμαρ τῆς Γεωργίας, ὅπως ἀναφέρεται στὶς γεωργιανὲς πηγές; Βλ. M. Brosset, Histoire de la Géorgie, τ. I, σ. 412-13, πρβλ. A.A. Vasiliev, The foundation κτλ., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 7, ἑλλην. μεταφρ., σ. 13· M. Kursanskis, Autour des sources géorgiennes, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 110, 114 και 115, οπου ἀναφέρει πὼς ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 164 μετὰ τὸ γάμο του σημειώνεται ὡς ἕνας στενος συγγενὴς τῆς Θάμαρ. ῍Αν ἡ Μαρία ἡ Γεωργιανὴ ἦταν μιὰ ξαδέλφη τῆς Θάμαρ, ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 164 μὲ τὸ γάμο του μὲ τὴ Μαρία ἔγινε ἕνας ξάδελφος ἐξ ἀγχιστείας τῆς Θάμαρ. ῾Ο ᾿Αλέξιος Κ. 164 ἦταν ἕνας θεῖος τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Μεγ. Κομν. 243, ὡς ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, καὶ ἡ Μαρία ἡ Γεωργιανὴ ἦταν μιὰ θεία ἐξ ἀγχιστείας τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Μεγ. Κομν. 243. ῞Οσο γιὰ τὴ Θάμαρ τῆς Γεωργίας ἦταν μιὰ ἀπομακρυσμένη θεία ἐξ ἀγχιστείας τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Μεγ. Κομν. 243. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ γράμμα τοῦ Μιχαὴλ Πανάρετου, Περὶ τῶν τῆς Τραπεζοῦντος βασιλέων, τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ4 (1907), σ. 266, καὶ ἔκδ. ᾿Ο. Λαμπρίδη, Ποντικαὶ ῎Ερευναι 2 (1958), σ. 61, ποὺ γράφει πὼς ἡ Θάμαρ τῆς Γεωργίας ἦταν μιὰ «πρὸς πατρὸς θεία» τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Μεγ. Κομν. 243. ᾿Απὸ ὅσα μέχρι σήμερα ἔχουν λεχθῆ ἀπ᾿ τοὺς ἐρευνητές, καταλήγω νὰ δεχτῶ τὴν ἄποψη τῶν A. Kunik καὶ E. Gerland, ποὺ πιθανὴ θεώρησε καὶ ὁ A.A. Vasiliev, πὼς σύζυγος τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 καὶ μητέρα τῶν ᾿Αλέξιου (α´) Μεγ. Κομν. 243 καὶ Δαβὶδ Μεγ. Κομν. 244 ὑπῆρξε ἡ Ρουσανδάνη, νεώτερη ἀδελφὴ τῆς Θάμαρ τῆς Γεωργίας, καὶ πὼς ἀποτελεῖ ἕνα lapsus calami τοῦ Πανάρετου ἢ ἀβλεψία τοῦ ἀντιγραφέα του, ἡ δήλωση πὼς ἡ Θάμαρ τῆς Γεωργίας ἦταν «θεία τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Μεγ. Κομν. 243 ἀπ᾿ τὸν πατέρα του», ἀντὶ νὰ πῆ «θεία ἀπ᾿ τὴ μητέρα του». ᾿Ολότελα ἀποκλείω τὴν πιθανότητα ποὺ κυρίως ὑποστηρίχτηκε ἀπ᾿ τὸν C. Toumanoff, The founder of the Empire of Trebizond, Speculum 15 (1940), σ. 299-312, πὼς ἡ Θάμαρ ἦταν «πρὸς πατρὸς θεία» τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Μεγ. Κομν. 243 κατὰ μιὰ εὐρεία ἔννοια, γιατὶ ὁ πάππος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, παντρεύτηκε μιὰ ἀδελφὴ τοῦ βασιλέα τῆς Γεωργίας Γεώργιου III, τοῦ πατέρα τῆς Θάμαρ, καθὼς αὐτὴ τὴ θέση ὁλοσχερῶς ἀνάτρεψαν ὁ ᾿Οδ. Λαμψίδης, Περὶ τὴν ἵδρυσιν τοῦ κράτους τῶν Μεγ. Κομνηνῶν, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 7-9, καὶ ὁ M. Kursanskis, Autour des sources géorgiennes, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 107-16, καὶ ἰδιαίτερα, σ. 14-15. ῞Οσο γιὰ τὴ θεωρία ποὺ ἀνάπτυξε σ᾿ ἕνα ἀπ᾿ τὰ ἄρθρα του ὁ M. Kursanskis, L'empire de Trébizonde et la Géorgie, REB35 (1977), σ. 242-43, πὼς ἡ γυναίκα τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 ἦταν μιὰ Δούκαινα, νομίζω πὼς ριζικὰ κατέρριψα σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς ἔρευνάς μου, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α´, σ. 502-3, ὑ. 59.

25. Χωνιάτης, σ. 301.
26. Χωνιάτης, σ. 316· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 28-30, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 390.
27. Χωνιάτης, σ. 296 καὶ 298. Πρβλ. Γενεαλογία μου, τ. Α´, σ. 529, ὑ. 169.

πρωθυπουργοῦ της πρωτοσέβαστου Ἀλέξιου Κ. 132 καὶ πὼς συνωμότησαν μαζὶ μὲ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν γιὰ νὰ δολοφονήσουν αὐτὸν τὸν τελευταῖο. Καθὼς ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφτηκε, οἱ συνωμότες παραπέμφτηκαν σὲ δίκη– ἐπικεφαλῆς τοῦ δικαστηρίου ἦταν ὁ δικαιοδότης καὶ ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν Θεόδωρος ὁ Παντεχνής, ὁ ἀληθινὰ παντεχνής (=πολυμήχανος)– καὶ καταδικάστηκαν σὲ φυλάκιση. Καὶ πραγματικὰ ὅλοι, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Μανουὴλ Κ. 161, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πέτυχαν νὰ διαφύγουν κλείστηκαν στὶς φυλακὲς τοῦ μεγάλου ἱεροῦ παλατιοῦ, καὶ παράμειναν σ᾿ αὐτὲς ἀπ᾿ τὸ Φλεβάρη τοῦ 1182 ὡς τὰ τέλη τ᾿ Ἀπρίλη τοῦ ἴδιου χρόνου ποὺ μὲ τὸ ξέσπασμα μιᾶς ἐπανάστασης κατὰ τῆς Ἀντιβασιλείας ἀπολευτερώθηκαν[28].

Στὶς 16 τοῦ Μάη τοῦ 1182 ὁ πατέρας του Ἀνδρόνικος Κ. 87 μπῆκε στὴν ΚΠολη καὶ ἔγινε κύριος τῆς ἀρχῆς, κάτω ἀπ᾿ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ ἀνήλικου αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155[29].

Ἀπ᾿ αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἀνοίγει ἕνα νέο στάδιο δραστηριότητας τῶν γιῶν τοῦ νέου κυρίαρχου.

Ὁ Χωνιάτης γράφει: «Τὰ λαμπρὰ ἀπ᾿ τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ μεγαλόπρεπα ἀπ᾿ τὰ ὀφφίκια τὰ ἐπεφύλαξε στοὺς γιούς του, καὶ ἄλλα, ἀνάθεσε σὲ ἄλλους ποὺ εἶχαν ταχτῆ μὲ τὴ γνώμη του καὶ τὴ γραμμή του, περιφρονώντας τὸ καθῆκον τῆς τιμῆς καὶ ἐκεῖνο ποὺ ὁρίζει τὸ δίκαιο»[30].

Πῶς ἀνταποκρίθηκαν οἱ γιοί σ᾿ αὐτὴ τὴν παροχὴ ἀξιωμάτων καὶ ὀφφικίων ἀπ᾿ τὸν πατέρα τους;

Φαίνεται πὼς αὐτοί, καὶ πιὸ πολὺ ὁ Μανουὴλ Κ. 161, δὲν κατανόησαν τὸ πνεῦμα τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 καὶ δὲν ἔπιασαν γιὰ τὰ καλὰ τὸ πρόγραμμά του καὶ τὸ νόημα τῆς πολιτικῆς του· δείχνουν, σὰν γνήσιοι ἀριστοκράτες, νὰ ἦσαν μᾶλλον ὀπαδοὶ τῆς πολιτικῆς τῶν τριῶν πρώτων μεγάλων Κομνηνῶν.

Γιὰ τὸ Μανουὴλ Κ. 161 μαθαίνομε πὼς ἀπ᾿ τὴν ἀρχὴ ποὺ ἀνάλαβε τὴν ἐξουσία ὁ πατέρας του, ἀντιτάχτηκε στὴν πολιτική του καὶ πὼς καθόλου δὲ συμφωνοῦσε μὲ τὰ «ἀνομήματά» του, καὶ «ἀποδοκίμαζε τὴν ταχτικὴ τοῦ πατέρα του, καθὼς κατὰ κάποιο τρόπο ἀπόβλεπε στὸ μέλλον καὶ θεωροῦσε πὼς ὁ Θεὸς θὰ ἔλθη τιμωρὸς τῶν κακῶν ποὺ γίνονταν ἀπ᾿ αὐτόν»[31]. Ἂν καὶ ἡ πληροφορία ἔχει μιὰ ἐκκλησιαστικὴ ἀπόπνοια, εἶναι ἐνδειχτικὴ τῆς ἀντίθεσης

28. Κυρίως βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 540, ὑ. 216, καὶ 547, ὑ. 259, καὶ προσωπογραφία Ἀλέξιου Κ. 132, ὑ. 68-78, καὶ 133-135.
29. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 549, ὑ. 268, καὶ προσωπογραφία Ἀλέξιου Κ. 132, ὑ. 92.
30. Χωνιάτης, σ. 334.
31. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ. 411, καὶ ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52: ἀντιβάλλει (ὡς διάδοχον βασιλέα ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87) τὸν υἱὸν Ἰωάννην, τὸν τοῦ Μανουὴλ ὕστερον, οὐχ ὅτι καλλίων ἦν, ἀλλ᾿ ὅτι ὁ μὲν Μανουὴλ ἀπεστύγει τὰ τοῦ πατρὸς καὶ πως ἔβλεπεν εἰς τὸ μέλλον καὶ τὸν Θεὸν ἐπίστροφον εἶναι τῶν γινομένων κακῶν ὑπελάλει. Χωνιάτης, σ. 466: καὶ ὁ ἀδελφὸς δὲ οἱ Μανουὴλ συσχεθεὶς ἐκτυφλοῦται, κατὰ μηδὲν αὐτῷ ἐπαρκέσαντος τοῦ μηδ᾿ ὅλως τοῖς πατρικοῖς συντίθεσθαι ἀνομήμασι.

τοῦ γιοῦ πρὸς τὸν πατέρα, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἕνα σύγχρονο, ἔστω καὶ ἀντίπαλο τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87.

Στὴ συνέχεια βλέπομε πὼς μετὰ τὴν παρέλευση ἀρκετὰ μακροῦ χρονικοῦ διαστήματος ἀπ᾿ τὴν ἀνάληψη τῆς ἐξουσίας ἀπ᾿ τὸν πατέρα, νὰ περνάη ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ἀπ᾿ τὰ λόγια στὰ ἔργα· ξέρομε πὼς μαζὶ μὲ τὸ θεῖο του πανσέβαστο σεβαστὸ Γεώργιο, ἀδελφὸ τῆς μητέρας του, μιᾶς Βυζαντινῆς ἀριστοκράτισσας, δὲ δέχτηκαν νὰ ἐπιστατήσουν κατὰ τὴ θανάτωση τῆς τέως αὐτοκρατόρισσας Μαρίας-Ξένης τῆς Ἀντιοχειανῆς, τῆς ὡραίας χήρας τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1183. Ἐπεξήγησαν μάλιστα πὼς «ὄχι μόνο δὲ δέχονταν νὰ παραστοῦν κατὰ τὴ θανάτωση, αὐστηρὰ κατακρίνοντας τὴ σχετικὴ αὐτοκρατορικὴ διαταγὴ –τὸ τοῦ βασιλέως ἐξεφαύλισαν δόγμα, ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης– ἀλλὰ καὶ ὑπενθύμισαν πὼς κατὰ τὴ συνεδρίαση τῆς συγκλήτου, κατὰ τὴν ὁποία πάρθηκε ἡ ἀπόφαση τῆς θανατικῆς ἐκτέλεσης τῆς βασιλομήτορος, αὐτοὶ ρητὰ διαφώνησαν, δηλώνοντας πὼς θέλουν νὰ ἔχουν καθαρὰ τὰ χέρια τους ἀπ᾿ τὸ μίασμα τῆς θανάτωσης τοῦ ἀθώου θύματος»[32].

Ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 ποὺ τότε ἀκόμη ἀσκοῦσε τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155, «σὰν νὰ κεραυνοβολήθηκε, λέει ὁ Χωνιάτης, ἀπ᾿ τὰ ἀναπάντεχα αὐτὰ λόγια τῶν τόσο στενῶν συγγενῶν του, τοῦ ἴδιου τοῦ πρωτότοκου γιοῦ του καὶ τοῦ γυναικαδέλφου του, καὶ κατὰ τὴ συνήθεια ποὺ εἶχε ὅταν θύμωνε, τύλιξε τὰ δάχτυλά του στὰ παχιὰ γένια του καὶ τὰ τραβοῦσε, καὶ μὲ ἄγριες ματιὲς ποὺ ἔβγαζαν φωτιά, καὶ τὸ κεφάλι κουνώντας δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἐκδήλωσε τὴν ὀργή του, ποὺ δὲν εἶχε στὸ πλευρό του, πάνω στὸ πρόγραμμά του ποὺ ἔσταζε αἷμα, τοὺς πιὸ στενοὺς συγγενεῖς του.»[33].

Ἡ ἀντίσταση τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα νὰ καθυστερήση γιὰ λίγες μέρες ἡ θανάτωση τῆς βασιλομήτορος, ἡ ὁποία τελικὰ ἐνεργήθηκε, ὅπως ξέρομε, ἀπὸ ἄλλον ἀξιωματοῦχο, τὸν Κωνσταντῖνο Τρίψυχο, καὶ ἕνα παλιὸ εὐνοῦχο τῆς αὐλῆς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸν Πτερυγιονίτην, ἐκεῖνον ποὺ δηλητηρίασε καὶ τὴν πορφυρογέννητη πριγκίπισσα Μαρία Κ. 153[34].

Τὴ θανάτωση τῆς Μαρίας-Ξένης τῆς Ἀντιόχειας, «αὐτοῦ τοῦ γλυκοῦ φωτὸς καὶ ὡραίου γιὰ τοὺς ἀνθρώπους θεάματος», ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης[35], ἀκολούθησε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183 ἡ ἀνάρρηση στὸ θρόνο τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 καὶ ἡ στέψη του στὴν ἁγια-Σοφιὰ ἀπ᾿ τὸ νόμιμο αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (β΄) Κ. 155 καὶ τὸ νέο πατριάρχη Βασίλειο (β΄) Καματηρό (1183-

32. Χωνιάτης, σ. 347-48.
33. Χωνιάτης, σ. 348.
34. Χωνιάτης, σ. 348-49· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Bonn, σ. 400-1, καὶ ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 40.
35. Χωνιάτης, σ. 349.

1186), τὸν «ἔμπαλιν»[36], καὶ ἡ κατὰ τὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τοῦ ἴδιου μήνα ἢ τὸ πρῶτο τοῦ Ὀχτώβρη θανάτωση τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β΄)[37].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὴ θανάτωση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ποὺ ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 μαζὶ μὲ τὸν πατριάρχη Βασίλειο (β΄) ἀνάδειξε σὲ β α σ ι λ έ α κάτω ἀπ᾽ τὴν ροπὴ τοῦ προαγορεύματος ΑΙΜΑ τὸ δευτερότοκο γιό του Ἰωάννη Κ. 162[38], καὶ ὄχι τὸν πρωτότοκο Μανουὴλ Κ. 161, καὶ λόγω τοῦ προαγορεύματος, ἀλλὰ καὶ γιατὶ αὐτὸς ὁ δεύτερος ἀποδοκίμαζε τὴν πολιτική του καὶ ἀπεχθανόταν τὰ ἔργα του[39].

Στὸ Μανουὴλ Κ. 161 ὁ πατέρας του ἐπιφύλαξε τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α[40], αὐτὸν ποὺ οἱ Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες ἀπόνεμαν στοὺς γιούς τους.

Ὁ Μανουὴλ Κ. 161 εἶχε τὸ δικό του χαραχτήρα καὶ μιὰ προσωπικότητα ποὺ παντοῦ ἐπιβάλλονταν. Ὁ κόσμος, ὅλη ἡ ἀ γ ο ρ ά ἤξερε πὼς ἀντιδροῦσε πρὸς τὸ ἔργο τοῦ πατέρα του καὶ ἐπέκρινε τὶς πράξεις του[41], ἐντούτοις δὲν ἔπαυσε σὲ κάποιο μέτρο νὰ τὸν ἐπηρεάζη. Βλέπομε τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α «νὰ πέφτη στὴ μέση καὶ μὲ παρακάλια ποὺ κάνουν οἱ γυναῖκες» νὰ πετυχαίνη καὶ νὰ σώζη καὶ νὰ διατηρῇ στὸ ἀξίωμά του, αὐτὸ τοῦ δ ο υ κ ὸ ς τῆς Θεσσαλονίκης, κατὰ τὴν πολιορκία τῆς πόλης ἀπ᾽ τοὺς Νορμανδούς, τὸ δευτεροεξάδελφό του Δαβὶδ Κ. 112[42], ποὺ συγχρόνως ἦταν καὶ ἕνας θεῖος τῆς γυναίκας του Ρουσανδάνης τῆς Γεωργίας[43].

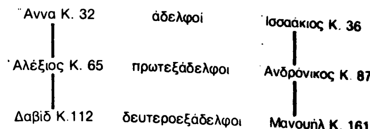
Ἐπίσης βλέπομε πὼς ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 εἶχε ἐπίγνωση πὼς ἀπ᾽ τοὺς γιούς του, ὄχι ὁ εὐνοούμενός του Ἰωάννης Κ. 162, ἀλλὰ ὁ Μανουὴλ Κ. 161, ἦταν ὁ πιὸ ἄξιος γιὰ τὴ διακυβέρνηση τοῦ κράτους καὶ κεῖνος ποὺ συγκέντρωνε κάποια λαϊκὴ συμπάθεια, καὶ στὴ στιγμὴ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς ἀπελπισίας του, ὅπως ἔχομε δεῖ, πρότεινε στὸ λαὸ ὡς διάδοχό του αὐτοκράτορα τὸ Μανουὴλ Κ. 161, καὶ ὄχι τὸ συμβασιλέα του Ἰωάννη Κ. 162[44].

Ἀπὸ αὐθεντικὴ πηγὴ πληροφορούμεθα πὼς ἐκτὸς ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ Κ. 161 ποὺ ἀνέκαθεν ἀποδοκίμαζε τὴν τακτικὴ καὶ τὰ ἄλλα κακὰ τοῦ πατέρα του, καὶ ὁ νεώτερος βασιλέας Ἰωάννης Κ. 162, ἂν καὶ γιὰ πολὺν καιρὸ συμφωνοῦσε μαζί του καὶ γι᾽ αὐτὸ ἀπὸ μιὰ πλευρὰ προτιμήθηκε νὰ παρακαθήση στὸ θρόνο, ἐπιτέλους ἦλθε κάποια στιγμή, ποὺ κι αὐτὸς ἔφριξε γι᾽ αὐτὰ ποὺ γίνονταν. Εἶχε τὸ θάρρος τότε νὰ παρουσιαστῇ στὸν πατέρα του καὶ νὰ τοῦ ἀποκαλύψη

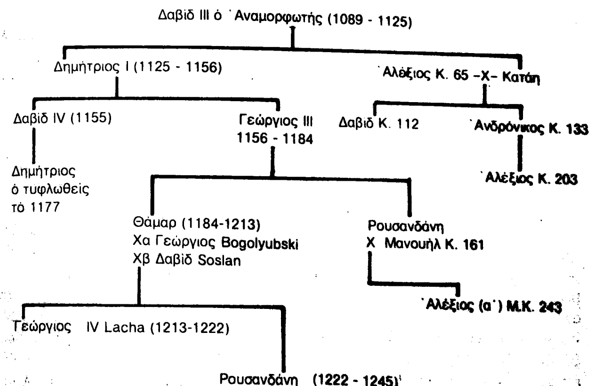
36. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 562-64, ὑ. 311-323.
37. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 564-65, ὑ. 324-328.
38. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 411· Χωνιάτης, σ. 140,409,412,557.
39. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ.
40. Χωνιάτης, σ. 439· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 70, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 429.
41. Χωνιάτης, σ. 466: Μανουὴλ... τοῦ μηδ᾽ ὅλως τοῖς πατρικοῖς συντίθεσθαι ἀνομήμασι, καὶ συνειδέναι τοῦτο ἀκριβέστατα οὐ μόνον τοὺς ἐν ἀγορᾷ στρεφομένους...

τοὺς φόβους του γιὰ τὸ μέλλον πάνω σὲ ὅσα κακὰ καὶ φοβερὰ ἔκανε. Ἡ ἀπάντηση τοῦ αὐτοκράτορα-πατέρα ἦταν τρομερή: «Γυναῖκες εἶστε δυστυ-

42. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 70, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 429. Ἡ συγγένεια ποὺ ἕνωνε τὸ Μανουὴλ Κ. 161 μὲ τὸ Δαβὶδ Κ. 112 ἀπ᾽ τὴν πλευρὰ τῶν Κομνηνῶν εἶναι αὐτή:

43. Ἡ συγγένεια ποὺ ἕνωνε τὸ Μανουὴλ Κ. 161 μὲ τὸ Δαβὶδ Κ. 112 ἀπ᾽ τὴν πλευρὰ τῶν Παγκρατιδῶν τῆς Γεωργίας εἶναι αὐτή:

44. Χωνιάτης, σ. 451. Γιὰ τὴν πρόταση τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) ὑπὲρ τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 619, ὑ. 524.
45. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 52-54, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 413. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία, τ. Δ΄, β΄, σ. 162.
46. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 54, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 414.
47. Χωνιάτης, σ. 421.

χῶς οἱ γιοί μου –ἐδῶ ἔμπλεξε μαζὶ καὶ τὸ Μανουὴλ Κ. 161– καὶ ὁρκίζομαι πὼς δὲ θὰ ζήσω μὲ ἡσυχία, ἂν μόνοι ἐσεῖς δὲν παραμείνετε στὸ κράτος μετὰ τὸ θάνατό μου ἰσχυροὶ καὶ δυνατοί, ἔτσι ποὺ νὰ εἶστε πάνω ἀπὸ ὅλους. Διακηρύσσω πὼς δὲν θὰ ἀφήσω νὰ ἐπιζήσουν παρὰ μόνο ἄνθρωποι τῆς τελευταίας κοινωνικῆς ὑποστάθμης, μακελλάριοι (=σφάχτες καὶ χασάπηδες) καὶ μάγγιπες (=φουρνάρηδες) καὶ μυροποιοὶ καὶ ἄλλοι ὅμοιοι, ποὺ πάνω σ᾽ αὐτοὺς ἐσεῖς οἱ γιοί μου θὰ ἐξουσιάζετε καὶ θὰ βασιλεύετε χωρὶς κανένα κίνδυνο, γιατὶ αὐτοῦ τοῦ εἴδους οἱ ὑπήκοοι δὲ θὰ εἶναι ἄξιοι νὰ ἐπαναστατήσουν καὶ νὰ καθαιρέσουν ἀπ᾽ τὸ θρόνο τὴ γενιά μας. Καθὼς θὰ ξεκάνω ὅλους τοὺς Γίγαντες (=τοὺς μεγάλους τῆς ἀριστοκρατίας), δὲ θὰ μείνουν παρὰ οἱ Πυγμαῖοι (=οἱ ἄνθρωποι τῆς φτωχολογιᾶς), γιὰ νὰ ἔχουν ἐσᾶς τοὺς γιούς μου ἀπὸ πάνω τους ὡς μικροβασιλεῖς»[45].

Αὐτὰ μᾶς λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, προσθέτοντας πὼς τὰ πιὸ πάνω ὄχι μόνο τὰ εἶπε ὁ Ἀνδρόνικος (α᾽) Κ. 87 χωρὶς νὰ ἔχη τὴν πρόθεση νὰ τὰ πραγματοποιήση, ἀλλὰ τοὐναντίον «ἀρίστευσε, λέει, ὡς φιλαλήθης στὴν ὑπόσχεση ποὺ ἔδωσε στοὺς γιούς του, καθὼς ἀποψίλωσε ἀπ᾽ τοὺς ἔνδοξους ἄντρες, ἀπ᾽ τοὺς ἀριστοκράτες, τὴν ΚΠολη»[46].

Κάτι παρόμοιο μᾶς λένε τόσο ὁ Νικήτας Χωνιάτης ὅσο καὶ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης.

«Ἔτσι, καθὼς μὲ ὀργὴ ἐνεργοῦσε ὁ Ἀνδρόνικος (α᾽) καὶ εἶχε τὸ ὕφος τραχὺ καὶ σκληρό, καὶ χωρὶς καμιὰ ὑποχώρηση ἐπέβαλλε τὶς θανατικὲς ἐκτελέσεις, λέει ὁ πρῶτος, παίζοντας μὲ τὶς συμφορὲς καὶ κακώσεις τῶν γύρω του, νόμιζε πὼς μὲ τὶς θανατώσεις τῶν ἄλλων, θεμελίωνε τὴν ἐξουσία του, γιὰ νὰ παραπέμψη τὴ βασιλεία στοὺς γιούς του, στερεὴ καὶ ἀσάλευτη»[47].

«Δὲν ἀπολάμβανε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, λέει ὁ δεύτερος, ἂν πολλοὺς δὲν τύφλωνε, καὶ γλυκιὰ μέρα τῆς ζωῆς του καὶ ἄξια νὰ τὴ ζῆ νόμιζε ἐκείνη, κατὰ τὴν ὁποία πολλοὶ ἐξοντώνονταν, καὶ ἀνάξια μέρα ἐκείνη ποὺ περνοῦσε χωρὶς φόνους καὶ ἐγκλήματα, καθὼς μάλιστα φρονοῦσε πὼς μὲ τὶς συμφορὲς τῶν συνανθρώπων του πρέπει νὰ ζῆ καὶ νὰ ἐξουσιάζη καὶ νὰ ἀναπνέη. Πίστευε πὼς στέρεη σὰν τὸ διαμάντι θὰ κρατήση τὴν ἐξουσία καὶ ἀναπόβλητη τὴν ἁλουργίδα, ἂν ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ πολλοὺς βάψη μέσα στὸ αἷμα καὶ πορφυρένιο λουλούδι νόμιζε τὸ θάνατο τῶν χριστιανῶν. Εἶχε τὴν πεποίθηση πὼς σῶα θὰ διαφυλάξη τὴ δυναστεία του, ἂν ἀκρωτηρίαζε καὶ ἀνασκολόπιζε κάθε ἐπίβουλο, καὶ πὼς τόσο πιὸ πολὺ θὰ διαρκέση ἡ βασιλεία του ὅσο πιὸ πολλοὺς Ῥωμαίους ἐξοντώση»[48].

Αὐτὴ ἡ διαμαρτυρία τοῦ Ἰωάννη Κ. 162, ἡ ὁποία δὲ φαίνεται νὰ εἶχε κανένα πρακτικὸ ἀποτέλεσμα, πρέπει χρονικὰ νὰ τοποθετηθῆ μετὰ τὴ στέψη του ὡς βασιλέα, κατὰ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1183, λίγο μετὰ τὶς ἀνταρσίες τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Προύσας, ὅπως τοὐλάχιστον μποροῦμε νὰ συμπεράνωμε ἀπ᾽ τὸ

48. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος εἰς βασιλέα Ἰσαάκιον (β᾽) Ἄγγ. 183, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 231-32.

κείμενο τοῦ Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου[49].

Ἂν ὅμως ἡ διαμαρτυρία τοῦ νεώτερου γιοῦ τοῦ τυράννου δὲν εἶχε ἀπήχηση, μιὰ ἄλλη πιὸ ἔντονη διαμαρτυρία τοῦ πρεσβύτερου γιοῦ του, τοῦ σεβαστοκράτορα Μανουὴλ Κ. 161, ποὺ ἔγινε κατὰ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1185, καὶ ἀπήχηση εἶχε καὶ βάρυνε κατὰ ἕνα βαθμὸ γιὰ τὴν ἀναβολὴ τῆς ἐκτέλεσης μιᾶς τρομερῆς ἀπόφασης τῆς συγκλήτου, ἐμπνευσμένης ἀπ᾽ τὸν τύραννο, ἡ ὁποία τελικὰ λόγω ἴσως καὶ τῆς κάπως αἰφνίδιας πτώσης του ματαιώθηκε.

Ἦταν τότε ποὺ ὁ τρομερὸς Ἀνδρόνικος (α᾽) Κ. 87 βρισκόταν στὸ ἀπόγειο τῆς διωχτικῆς μανίας του κατὰ τῶν ἀριστοκρατῶν.

Ἡ ΚΠολη κάτω ἀπ᾽ τὴν ἀναγγελία τῆς ἐπέλευσης τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας ἦταν ἀνάστατη. Οἱ κάτοικοι, ἂν καὶ κάτω ἀπὸ ἕνα καθεστὼς τρόμου, «ἐλευθεροστομοῦσαν, λέει ὁ Χωνιάτης, ζητώντας τὴν καθαίρεση τοῦ σκληροῦ ἡγεμόνα τους, τὸν ὁποῖο κατηγοροῦσαν γιὰ παραμέληση στὴν ἀντιμετώπιση τῶν Νορμανδῶν, ποὺ διαρκῶς προελαύνοντας –ἡ κύρια δύναμή τους δὲ βρισκόταν καὶ πολὺ μακρυὰ ἀπ᾽ τὴν πρωτεύουσα– λεηλατοῦσαν τὴ χώρα»[50].

Αὐτὴ τὴν ἐλευθεροστομία καὶ τὴν ἐπαναστατικὴ τάση οἱ ἐπιτελεῖς τοῦ καθεστῶτος θέλησαν νὰ τὴν πατάξουν ἀνελέητα καὶ ἔσπρωξαν τὸν αὐτοκράτορα σὲ μιὰ ἀπόφαση ποὺ θυμίζει τὰ συστήματα γενοκτονίας καὶ τὶς προγραφὲς τῶν νεωτέρων ὁλοκληρωτικῶν κρατῶν. Ἡ ἀπόφαση πρόβλεπε τὴν καταδίκη σὲ θάνατο ὄχι μόνο ὅσων εἶχαν πιαστῆ καὶ ριχτῆ στὶς φυλακές, ἀλλὰ καὶ τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τους καὶ τῶν ἄλλων ὁμοφρόνων τους, γιατὶ σὲ τίποτε δὲν ὠφελοῦσε, «ἂν κόβονταν ἕνα κεφάλι καὶ στὴ θέση του φύτρωναν ἄλλα πολλά, ὅπως κατὰ τὴ μυθολογία συνέβαινε μὲ τὴ Λερναία ὕδρα τοῦ Ἡρακλῆ· οἱ ἐκτελέσεις θὰ γίνονταν μὲ διάφορους τρόπους, εἴτε μὲ σφαγή, εἴτε μὲ πνιγμὸ στὴ θάλασσα, εἴτε μὲ διάρρηξη τῶν ἐντοσθίων»[51].

Πάνω σ᾽ αὐτὰ ὁ αὐτοκράτορας συγκάλεσε τὴ σύγκλητο καὶ τοὺς πουλημένους δικαστὲς ποὺ λυμαίνονταν τὴ βασιλικὴ τράπεζα, ὅπως οἱ γύπες τὰ πτώματα, καὶ ἐξέθεσε ὅσα κάνουν οἱ Νορμανδοὶ στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ στὶς πόλεις ποὺ εἶχαν κυριεύσει καὶ δήλωσε πὼς γιὰ ὅλα αὐτὰ δὲν εἶναι ἄλλοι ὑπεύθυνοι παρὰ οἱ ἀριστοκράτες ποὺ τὸν ἔχουν ἀντιπολιτευτῆ καὶ βρίσκονται στὶς φυλακὲς καὶ οἱ συγγενεῖς τους καὶ οἱ δικοί τους. Αὐτοὶ ὅλοι ζητοῦν τὴν καταστροφὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α᾽) Κ. 87 καὶ τὸ καθετὶ κινοῦν γιὰ νὰ τὸν ξεθρονίσουν καὶ νὰ τὸν δοῦν σὰν ἕνα ἐλεεινὸ πτῶμα νὰ πέφτη. Ἀλλὰ καθὼς δὲν μποροῦν νὰ συγκεντρώσουν τοὺς ντόπιους γιὰ νὰ κάνουν αὐτὸ ποὺ θένε, ἔφεραν τοὺς Νορμανδοὺς καὶ συνεργάζονται μαζί τους γιὰ νὰ πετύχουν τὸ σκοπό τους[52].

49. Εὐστάθιος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 52-54, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 413-14.
50. Χωνιάτης, σ. 435.
51. Χωνιάτης, σ. 435.

Καὶ τελικὰ ὁ αὐτοκράτορας ζήτησε ἀπ᾽ τὴ συνέλευση νὰ πάρη μέτρα γιὰ τὴ θεραπεία τοῦ κακοῦ[53].

Τότε σήκωσαν τὴ φωνή τους τὰ μέλη ἐκεῖνα τῆς συγκλήτου ποὺ ἦσαν φιλικά του καὶ δυνατὰ φώναξαν νὰ φύγουν ἀπ᾽ τὴ μέση ὅλοι οἱ ἐχτροὶ τοῦ αὐτοκράτορα, κ᾽ ἔτσι πάρθηκε ἡ ἀπόφαση νὰ ξεκάνουν ὅλους ἐκείνους ποὺ βρίσκονταν στὶς φυλακὲς καὶ στὶς ἐξορίες στὶς ἐπαρχίες, καθὼς καὶ τοὺς συγγενεῖς τους καὶ λοιποὺς οἰκειακούς, καὶ τοὺς ὑπηρέτες τους. Καὶ ἡ ἀπόφαση αὐτὴ καταγράφτηκε στὰ πρακτικά[54].

Μετὰ τὴν ἀπόφαση, οἱ φιλάνθρωποι αὐτοὶ σύνεδροι προχώρησαν στὴ σύνταξη τοῦ καταλόγου τῶν προγραμμένων, θέτοντας δίπλα στὸ ὄνομα τοῦ καθενὸς καὶ τὸν τρόπο θανάτωσης, καὶ μὲ ἕνα τέτοιο ψήφισμα ἡ συνέλευση διαλύθηκε[55].

Ἔχοντας στὰ χέρια του τὴν ἀπόφαση τῆς συγκλήτου, ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87, ἄρχισε νὰ κινῆται γιὰ νὰ τὴν ἐκτελέση, ἀλλὰ σ᾽ αὐτὴ τὴν προσπάθεια εἶναι ποὺ συνάντησε τὴ σθεναρὴ ἀντίσταση τοῦ γιοῦ του σεβαστοκράτορα Μανουὴλ Κ. 161· ὁ πρίγκιπας παρατήρησε πὼς καθόλου δὲ συμφωνεῖ μὲ αὐτὴ τὴν πράξη ποὺ δὲν τελεῖται μὲ αὐτοκρατορικὸ ὁρισμό, καθὼς αὐτοὶ ποὺ τὴ θέσπισαν ἰσχυρίζονται, καὶ πὼς ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀποδεχτῆ μιὰ ἀπόφαση ποὺ θέτει κάτω ἀπὸ θανατικὴ κρίση ὅλο σχεδὸν τὸ Πανελλήνιο, καὶ ἡ ὁποία δὲν ἐξοντώνει μόνο τοὺς ντόπιους, ἀλλὰ καὶ ὅσους ἀπ᾽ τοὺς ξένους βρίσκονται στὴν ὑπηρεσία τῆς Αὐτοκρατορίας[56].

Ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ἀνάκοψε τὴ φορὰ τοῦ πατέρα του, κ᾽ ἔτσι σώθηκαν ἀναρίθμητα θύματα ποὺ ἐπρόκειτο σὰν ἀρνιὰ γιὰ σφάξιμο νὰ θανατωθοῦν. Σ᾽ αὐτὸ τὸ μεταξὺ τῆς ἀναβολῆς ἦλθαν τὰ τραγικὰ περιστατικὰ τῆς πτώσης τοῦ τυράννου, γιὰ νὰ μείνη ἡ ἀπόφαση ἀνεκτέλεστη.

Ματαιώθηκε, γιατὶ ὅπως λέει κι ὁ Χωνιάτης, «ὁ Θεὸς ἐπέβαλε, σύμφωνα μὲ τὸ λόγο τοῦ προφήτη, τὴ δική του μάχαιρα στὸν ἀποστάτη δράκο, σ᾽ αὐτὸν τὸ στριμμένο Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87»[57].

Τὴν ἴδια μέρα τῆς 12ης τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1185, ἀφοῦ ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) ἀποσφαιρίστηκε ἀπ᾽ τὸ θρόνο, μπῆκε στὸ μεγάλο ἱερὸ παλάτι ὁ εὐτυχισμένος νέος κύριος τῶν πραγμάτων, ὁ Ἰσαάκιος (β) Ἄγγελος 183, ὁ ὁποῖος ἀπ᾽ τὸ λαὸ ποὺ εἶχε μαζευτῆ ἀναγορεύτηκε γιὰ μιὰ δεύτερη φορὰ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων[58].

52. Χωνιάτης, σ. 435-36.
53. Χωνιάτης, σ. 436.
54. Χωνιάτης, σ. 436-37.
55. Χωνιάτης, σ. 438.
56. Χωνιάτης, σ. 439-40.
57. Χωνιάτης, σ. 440.
58. Χωνιάτης, σ. 452-53: Ἰσαάκιος δὲ τῶν ἀρχείων εἴσω παρελθὼν καὶ βασιλεὺς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ὑπὸ τῶν συνεληλυθότων ὄχλων αὖθις ἀναρρηθεὶς...

Τότε, ἀμέσως μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄), πιάστηκε στὴν ΚΠολη ὁ Μανουὴλ Κ. 161 καὶ ὑποβλήθηκε στὸ μαρτύριο τῆς τύφλωσης, «χωρὶς σὲ τίποτε νὰ τὸν ὠφελήση τὸ ποὺ τήρησε μιὰ σθεναρὴ ἀντιπολιτευτικὴ στάση στὸν πατέρα του καὶ τὸ ποὺ δὲν πῆρε μέρος στὰ ἐγκλήματά του, πρᾶμα ποὺ ὅλοι ἤξεραν στὴν ἀγορὰ τῆς ΚΠολης καὶ ἰδιαίτερα ὁ νέος αὐτοκράτορας Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183, ποὺ στέρησε τὸν ἄντρα ἀπ᾽ τὸ φῶς του»[59].

Γιατὶ ὅμως ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 τύφλωσε τὸ Μανουὴλ Κ. 161; Στὸ σημεῖο αὐτὸ συμμερίζομαι τὴν ἄποψη ἑνὸς ἐρευνητῆ πὼς «πολὺ σ᾽ αὐτὸ συνέβαλε ἡ δήλωση ποὺ ἔκανε πάνω στὴν ἀπελπισία του καὶ στὸν κίνδυνο ποὺ διέτρεχε ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 πὼς παραιτεῖται ὑπὲρ τοῦ γιοῦ του Μανουὴλ Κ. 161· ὁ λαός, ὅπως εἴδαμε, μὲ δυσφημίες καὶ βρισιὲς περιέλουσε τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) καὶ τὸν ὑποψήφιο ποὺ πρότεινε καὶ παράβλεψε τὶς προηγούμενες ἀντιθέσεις τοῦ γιοῦ πρὸς τὸν πατέρα καὶ συνέδεσε καὶ τοὺς δυὸ μὲ τὴν κοινὴ ὀργὴ καὶ τὸ κοινὸ μίσος. Ἔτσι ὁ Ἰσαάκιος (β΄) τυφλώνοντας τὸ Μανουὴλ Κ. 161, ἀπ᾽ τὴ μιὰ μεριὰ ἱκανοποιοῦσε τὸ λαϊκὸ μίσος, καὶ ἀπ᾽ τὴν ἄλλη ἀπαλλασσόταν ὁ ἴδιος ἀπὸ ἕνα μνηστήρα τοῦ θρόνου καὶ ἀνταγωνιστή του ποὺ ἦταν δυνατὸ νὰ στηριχτῆ στὴν εὔνοια ἐκείνων ποὺ γνώριζαν τὴν ἀντίθεσή του πρὸς τὴν πολιτικὴ τοῦ πατέρα του, καθὼς καὶ στοὺς φίλους καὶ ὀπαδοὺς τοῦ πατέρα του, καὶ νὰ ἐπιδιώξη κάποια μέρα τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, γι᾽ αὐτὸ καὶ τὸν τύφλωσε γιὰ νὰ τὸν καταστήση ἀνίκανο νὰ διεκδικήση τὸ θρόνο»[60].

Ἄλλος ἐρευνητὴς θὰ μᾶς πῆ: «Παρὰ τὶς ἀντιδράσεις στὶς σκληρότητες τοῦ πατέρα του, ἦταν κοντὰ σ᾽ αὐτὸ ἕνα μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν, τυλιγμένο μέσα στὴ μοίρα της»[61].

Δὲ μοῦ φαίνεται ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριὰ σωστὴ ἡ ἄποψη τοῦ ἴδιου αὐτοῦ ἐρευνητῆ πὼς «ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 προσεχτικὰ εἶχε ὀργανώσει τὴν τέλεια ἐξαφάνιση τῆς οἰκογένειας τῶν Κομνηνῶν καὶ πὼς ξέροντας καλὰ ὅτι

59. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 466. Ὁ Μανουὴλ Κ. 161 δὲν μπορεῖ νὰ πιάστηκε μετὰ τὸν οἰκτρὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, στὶς 19.IX.1185, ὅπως ἀφήνει νὰ ἐννοηθῆ ὁ διακεκριμένος ἐρευνητὴς Ὀδ. Λαμψίδης, Περὶ τὴν ἵδρυσιν κτλ., Ἀρχεῖον Πόντου 31 (1971-72), σ. 12. Πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν πτώση καὶ φυγὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87, στὶς 12.IX.1185, ὅπως μᾶς βεβαιώνει σὲ ἄλλο ἔργο του ὁ ἴδιος ὁ Νικήτας Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β΄) Ἄγγ. 183, ἔκδ. J. A. Van Dieten, Orationes et epistulae, σ. 90: ἀρίστη δὲ καὶ ἡ δευτέρου καὶ τρίτου τυράννου καθαίρεσις (=τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 καὶ τοῦ Ἰωάννου Κ. 162), ὧν ὁ μὲν (Μανουὴλ Κ. 161) συγκατεσπᾶτο καὶ συγκατέπιπτεν εὐθὺς τῷ φυτεύσαντι. Τὸ «συγκατεσπᾶτο καὶ συγκατέπιπτεν» ἔχουν τὴν ἔννοια πὼς ὁ Μανουὴλ Κ. 161 ἔπεσε ἀπ᾽ τὸ σεβαστοκρατορικὸ θῶκο καὶ τυφλώθηκε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπ᾽ τὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο πτώση καὶ διὰ πλοίου φυγὴ τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄), ὁ ὁποῖος κατὰ τὴ φυγή του πιάστηκε στὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη (1185), μετακομίστηκε στὶς 15/16 τοῦ μήνα στὴν ΚΠολη καὶ μετὰ τριήμερο μαρτύριο θανατώθηκε στὶς 19 τοῦ μήνα, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 623-25, ὑ. 533.
60. Βλ. Ὀδ. Λαμψίδης, Περὶ τὴν ἵδρυσιν κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 59), σ. 13.
61. Βλ. A.A. Vasiliev, The foundation κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 24), σ. 8, ἑλλην. μετάφρ., σ. 14.

οἱ δυὸ ἔγγονοι τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87 –ὁ 'Αλέξιος Κ. 243 καὶ ὁ Δαβὶδ Κ. 244– ὑπῆρχαν (στὴν ΚΠολη), δὲ θὰ τοὺς ἐπέτρεπε ποτὲ νὰ ζήσουν ἄθιχτοι καὶ ἀπείραχτοι στὴν πρωτεύουσα»[62].

Πρῶτα-πρῶτα, οἱ γιοὶ τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, ὁ 'Αλέξιος Κ. 243 καὶ ὁ Δαβὶδ Κ. 244, τὸ 1185, ἦσαν ἡλικίας τριῶν ἐτῶν ὁ πρῶτος καὶ ἑνὸς ἢ δυὸ ἐτῶν ὁ δεύτερος[63], καὶ ποτὲ στὸ Βυζάντιο δὲν πειράχτηκαν παιδιὰ σ' αὐτὴ τὴν ἡλικία. 'Ακόμη ξέρομε πὼς ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 φυλάκισε, χωρὶς καθόλου νὰ ἀκρωτηριάση, ἕνα ἀνεψιὸ τοῦ 'Ανδρόνικου (α'), γιὸ τῆς ἀδελφῆς του "Αννας Κ. 86, τὸν 'Ισαάκιο Κ. 160[64].

Δὲ θὰ πιστεύσωμε βέβαια –εἶναι ρητορικὸ σχῆμα– τὴ βεβαίωση τοῦ μητροπολίτη 'Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη, πὼς «οὔτε αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἐλεεινὸς 'Ανδρόνικος (α'), ὁ δημιουργὸς τῆς ὅλης τραγωδίας τῆς Αὐτοκρατορίας, δὲ θὰ πάθαινε τὰ ὅσα δίκαια ἔπαθε, ἂν μποροῦσε ὁ αὐτοκράτορας ('Ισαάκιος β') νὰ ἐμποδίση τὴν κοινὴ ἀγανάχτηση... Γιατὶ ἔπρεπε αὐτὸς ὁ πιὸ μνησίκακος ἀπ' τὶς καμῆλες, σὲ τέτοιο ζῶο νὰ φορτωθῆ, καὶ νὰ πομπεύση τὸ γελοῖο ἐκεῖνο θρίαμβο, γιὰ νὰ μὴν μπορέση πιὰ νὰ ξεδιαλύνη τὸ κουνούπι καὶ νὰ καταπίνη τὴν κάμηλο, καθὼς ἄλλον κατηγοροῦσε (τὸν 'Αλέξιο Κ. 132) πὼς θὰ σφετεριστῆ τὸ θρόνο (τοῦ 'Αλέξιου β' Κ. 155), ἐνῶ αὐτὸς στὴν πραγματικότητα τὸν σφετερίστηκε»[65], ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀποδεχτοῦμε τὴν ἄλλη βεβαίωση τοῦ ἴδιου ἱεράρχη πὼς μετὰ τὶς ἑκατόμβες τῶν θυμάτων τοῦ 'Ανδρόνικου (α') καὶ τῶν συντρόφων του, «μετὰ τὴ φοβερὴ τῶν πραγμάτων μετακίνηση, καμιὰ γυναίκα δὲ φόρεσε πένθιμα ἀπ' τὴ στέρηση συζύγου, πατέρα ἢ γιοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον γυναῖκες ποὺ μαυροφοροῦσαν ἄλλαξαν στολές, καὶ κανεὶς δὲν τυφλώθηκε, καθὼς ὁ βασιλέας-ἥλιος (ὁ 'Ισαάκιος β') φώτισε τὸν κόσμο»[66].

'Ο 'Αλέξιος Κ. 243 καὶ ὁ Δαβὶδ Κ. 244 ἔμειναν στὴν ΚΠολη τὸ πιὸ λίγο μέχρι τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1201, δηλ. μέχρι καὶ τὴν ἀποτυχία τῆς στάσης τοῦ 'Ιωάννη 'Αξούχου Κομν. 208, τοῦ γιοῦ τῆς Μαρίας Κ. 123[67], τοῦ ὁποίου τὴν κόρη 'Αξούχαινα Κομνηνὴ εἶχε παντρευτῆ ὁ 'Αλέξιος Κ. 243[68], ἢ τὸ πιὸ πολὺ μέχρι τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1203, δηλ. μέχρι καὶ μετὰ τὴν πρώτη ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Σταυροφόρους[68α].

62. Βλ. Α.Α. Vasiliev, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 17, ἑλλην. μετάφρ., σ. 27.
63. Γιὰ τὴ χρονολογία γέννησης τῶν δυὸ πριγκίπων, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 21.
64. Χωνιάτης, σ. 553-54. Μόνο μετὰ τὴ δραπέτευσή του ἀπ' τὴ φυλακὴ καὶ τὴν ἀπόπειρά του νὰ καταλάβη τὸ θρόνο, πιάστηκε καὶ ὑποβλήθηκε σὲ βασανιστήρια, στὰ ὁποῖα καὶ ὑπόκυψε.
65. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος εἰς 'Ισαάκιον (β') "Αγγ. 183, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 59), σ. 239.
66. Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 239.
67. Βλ. M. Kursanskis, Autour des sources géorgiennes, 'Αρχεῖον Πόντου 30 (1970), σ. 112-13.
68. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Γ', προσωπογραφίες 'Ιωάννη Κ. 208 καὶ 'Αλέξιου (α') Μεγ. Κομν. 243, καθὼς καὶ M. Kursanskis, Autour des sources géorgiennes, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 112.
68α. Βλ. 'Οδ. Λαμψίδης, Περὶ τὴν ἵδρυσιν κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (σ. 59), σ. 14-7, ποὺ παίρνει τὴν πιὸ

Τὰ ψυχικὰ χαρίσματα τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 ποὺ ἄδικα τυφλώθηκε, βρῆκαν δικαίωση, καθὼς ἀπ' τὸν 'Απρίλη τοῦ 1204, ὁ γιός του 'Αλέξιος (α') Μέγ. Κομν. 243 –τὴν ἐπωνυμία τοῦ Μ ε γ ά λ ο υ Κ ο μ ν η ν ο ῦ πῆρε, γιατὶ ἦταν ἕνας κατευθείαν ἐξ ἀρρενογονίας ἀπόγονος τῆς ἐνδοξης βασιλικῆς καὶ χρυσῆς γενιᾶς τῶν Κομνηνῶν, ἕνας γιὸς τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, ἕνας ἐγγονὸς τοῦ βασιλέα 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87, ἕνας δισέγγονος τοῦ 'Ισαάκιου Κ. 36, καὶ ἕνας τρισέγγονος τοῦ μεγάλου βασιλέα 'Αλέξιου (α') Κ. 15– ἀναγορεύτηκε β α σ ι λ ε ὺ ς καὶ α ὐ τ ο κ ρ ά τ ω ρ Ρωμαίων στὴν Τραπεζοῦντα[69].

"Ετσι βλέπομε πὼς τὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ γιὰ τοὺς Κομνηνοὺς εἶχε μιὰ κάποια ἐπαλήθευση καὶ στὴ νέα σειρὰ τῶν Κομνηνῶν ποὺ ἄρχισε ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ. 87:

'Ανδρόνικος (α') Κ. 87 βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων·
'Ιωάννης Κ. 162 βασιλεὺς Ρωμαίων·
Μανουὴλ Κ. 161 ἐφήμερος ὑποψήφιος αὐτοκράτωρ Ρωμαίων·
'Αλέξιος (α') Μ.Κ. 243 βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων.

'Αλλὰ καὶ μιὰ ἄλλη τετράδα διαδόχων τοῦ 'Αλέξιου (α') Μεγ. Κομν. 243 ἦταν κατὰ τὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ:

'Ανδρόνικος (α') Γίδος Κομνηνός (1222-1235)·
'Ιωάννης (α') 'Αξοῦχος Μέγ. Κομν. (1235-1238)·
Μανουὴλ (α') Μέγ. Κομν. (1238-1263)·
'Ανδρόνικος (β') Μέγ. Κομν. (1263-1266)[69α].

Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 βασίλευσαν στὴν Τραπεζοῦντα μέχρι τὸν Αὔγουστο τοῦ 1461, μέχρι τότε δηλ. ποὺ ἡ Τραπεζοῦντα παραδόθηκε μὲ συνθήκη στὸ Μωάμεθ ΙΙ τὸν Καταχτητή.

Δὲν ἀποκλείεται ὁ 'Αλέξιος (α') Μέγ. Κομν. 243 καὶ ὁ Δαβὶδ Μέγ. Κομν. 244 νὰ μερίμνησαν γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν λειψάνων τοῦ πατέρα τους Μανουὴλ Κ. 161 ἀπ' τὴν ΚΠολη στὴν Τραπεζοῦντα, καὶ νὰ τὰ ἐναπόθεσαν στὸν πύργο ποὺ ἦταν στὴ βόρεια γωνιὰ τῆς 'Ακρόπολης τῆς Τραπεζοῦντας, καὶ πάνω ἀπ' τὸν τάφο του νὰ ἔχτισαν μιὰ ἐκκλησία μὲ τὶς εἰκόνες τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ.

πάνω θέση καὶ θεωρεῖ ὁλότελα ἀπίθανη –σ' αὐτὸ μὲ βρίσκει σύμφωνο– τὴ γνώμη τοῦ μεγάλου σοφοῦ Α.Α. Vasiliev, The foundation κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 24), σ. 9, ἑλλην. μετάφρ., σ. 16, πὼς «οἱ δυὸ ἀδελφοὶ πέτυχαν νὰ διαφύγουν ἀπ' τὴν ΚΠολη κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐπανάστασης (τοῦ Σεπτέμβρη) τοῦ 1185, ποὺ τελείωσε μὲ τὸ βίαιο θάνατο τοῦ πατέρα τους (γράφε τὴν τύφλωση τοῦ πατέρα τους) καὶ τοῦ πάππου τους», (ὅταν ἀκόμη ἦσαν σὲ βρεφικὴ ἡλικία).

69. Μιχαὴλ Πανάρετος, Περὶ ... τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ4 (1907), σ. 266· Ποντικαὶ "Ερευναι 2 (1958), σ. 61· 'Αρχεῖον Πόντου 22 (1958), σ. 61· Γ. Παχυμέρης, ἔκδ. Bonn, τ. Ι, σ. 519-20· 'Επιγραφὴ Μανουὴλ (α') Μεγ. Κομν. Τραπεζοῦντος: 'Εν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ... Μανουὴλ ὁ Κομνηνός, βλ. G. Finlay, History of Greece, τ. IV, σ. 340 καὶ ὑ. 2, ἐκδ. Tozer, καὶ W. Miller, Trebizond, New York 1926, σ. 26.
69α. Γιὰ τὴ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν βασιλέων τῆς Τραπεζοῦντας, βλ. 'Οδ. Λαμψίδη, Μιχαὴλ τοῦ Παναρέτου Περὶ τῶν Μεγ. Κομνηνῶν, Ποντικαὶ "Ερευναι 2 (1958), σ. 124.

87 καὶ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ Κ. 161[70].
῏Ηταν μιὰ ἀπότιση φόρου τιμῆς στοὺς γεννήτορες.
Μετὰ τὴν τύφλωσή του, στὶς 12.IX.1185, ὁ Μανουὴλ Κ. 161 δὲν ἀναφέρεται πιὰ στὴν ἱστορία· εἶναι ἄγνωστο πότε ἀκριβῶς πέθανε[71].

162. ᾿Ιωάννης Κομνηνός (γένν. VIII-IX.1159— † IX.1185)

᾿Ο ᾿Ιωάννης[1] Κομνηνὸς δευτερότοκος γιὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87 καὶ τῆς πρώτης νόμιμης Βυζαντινῆς συζύγου του[2] γεννήθηκε Αὔγουστο μὲ Σεπτέμβρη τοῦ 1159, καθὼς πιάστηκε στὴν κοιλιὰ τῆς μητέρας του, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1158, ὅταν αὐτὴ βρισκόταν στὴ φυλακὴ τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, καὶ ἐκεῖ ὡς ἕνα φάντασμα τὴ συνάντησε ὁ πατέρας του[3].

Τὸ 1166 καθὼς ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 ἀναχώρησε γιὰ νὰ ἀναλάβη καὶ πάλι τὰ καθήκοντα τοῦ δ ο υ κ ὸ ς τῆς Κιλικίας, φαίνεται πὼς πῆρε μαζί του καὶ τὸ νεώτερο γιό του ᾿Ιωάννη Κ. 162, ποὺ τότε εἶχε μιὰ ἡλικία ἑφτὰ χρονῶ, γιατὶ βλέπομε αὐτὸν τὸν τελευταῖο νὰ συνοδεύη τὸν πατέρα του, κατὰ τὶς μακρὲς ἐκεῖνες περιπλανήσεις του μὲ τὴν ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ. 142 στὶς χῶρες τῆς ᾿Ανατολῆς καὶ τοῦ Βορρᾶ, γιὰ νὰ καταλύση στὸν ἐμίρη τῆς Κολωνίας καὶ τῆς Χαλδίας Σαλτοῦχο[4].

Τέλη τοῦ 1178 μὲ ἀρχὲς τοῦ 1179 ἔφτασε ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ τὰ παιδιὰ ποὺ ἀπόχτησε ἀπ᾿ αὐτή, καθὼς καὶ μὲ τὸν ᾿Ιωάννη Κ. 162, στὴν ΚΠολη, καὶ στὴν πόλη τῶν βασιλέων, κοντὰ στ᾿ ἀδέλφια του Μανουὴλ Κ. 161 καὶ Μαρία Κ. 163, ἔμεινε ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 162, ἐνῶ ὁ πατέρας τους, συγχωρεμένος ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ἀναχώρησε γιὰ τὸ Οἴναιον στὰ παράλια τοῦ Εὔξεινου πόντου· εἶχε τότε ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 162 μιὰ ἡλικία 20 περίπου χρονῶ[5].

Μὲ τὴν ἐπάνοδό του στὴν ΚΠολη θὰ ἔλαβε ἀπ᾿ τὸ δευτεροθεῖο του Μανουὴλ (α´) τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[6].

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α´), ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 162, μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του Μανουὴλ Κ. 161, πῆραν τὸ μέρος τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 153, συνωμότησαν κατὰ τῆς ᾿Αντιβασιλείας γιὰ νὰ ἀποκαλυφτῆ ἡ συνωμοσία καὶ νὰ κλειστοῦν στὶς φυλακὲς τοῦ μ ε γ ά λ ο υ ἱ ε ρ ο ῦ παλατιοῦ, ἀπ᾿ τὶς ὁποῖες δὲ βγῆκαν παρὰ τὸν ᾿Απρίλη τοῦ 1182[7].

Καθὼς ὁ πατέρας του ἀνάλαβε τὴν ἐπιτροπεία τοῦ νεαροῦ αὐτοκράτορα ᾿Αλέξιου (β´) Κ. 155, ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 162 τιμήθηκε μὲ ἕνα ἀπ᾿ τὰ πιὸ λαμπρὰ ἀξιώματα[8], καὶ μόνο μετὰ τὴ θανάτωση τοῦ ᾿Αλέξιου (β´) ὑψώθηκε, κατὰ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1183, στὸ σχῆμα τῆς βασιλείας, ὡς συμβασιλέας καὶ διάδοχος τοῦ πατέρα του[9].

Μᾶς εἶναι γνωστοὶ οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ ᾿Ανδρόνικος (α´) Κ. 87 προτίμησε ὡς διάδοχο τὸ νεώτερο γιό του ἀπ᾿ τὸν πρεσβύτερο Μανουὴλ Κ.

70. Βλ. F. H. Uspenski, Otscherki iz Istorii Trapezundskoi Imperii, Leningrad 1929, σ. 40-2, ὡς καὶ σ. 34 καὶ 155 (=Διαγράμματα ᾿Ιστορίας τοῦ Τραπεζουντιακοῦ κράτους)· ἑλληνικὴ περίληψη ἀπ᾿ τὸν Ι. ᾿Ιέρακα, ᾿Αρχεῖον Πόντου 6 (1935), σ. 196-205. Πρβλ. γιὰ τὸ θέμα τοῦ τάφου τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, A.A. Vasiliev, The foundation κτλ., ἐνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 24), σ. 8-9, ἑλλην. μετάφρ., σ. 14-5· Χρύσανθος Τραπεζοῦντος, ῾Η ᾿Εκκλησία Τραπεζοῦντος, σ. 459-60.
71. Εἶναι ἀνακριβὴς ἡ γνώμη τοῦ A.A. Vasiliev, The foundation κτλ. (ὑ. 24), σ. 8, ἑλλην. μετάφρ., σ. 14, πὼς ὁ Μανουὴλ Κ. 161, «πέθανε προφανῶς ἀπ᾿ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κτηνώδους ἀκρωτηριασμοῦ του», τῆς τύφλωσης· κάτι τέτοιο γιὰ τὸ Μανουὴλ Κ. 161 δὲ μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, σ. 466, ἐνῶ μᾶς παρέχει τὴν πληροφορία πὼς ὁ ἀδελφός του ᾿Ιωάννης Κ 162 πέθανε μετὰ τὴν τύφλωσή του, καθὼς ἀμέσως μετὰ ἀπ᾿ αὐτὴ σφάχτηκε, βλ. προσωπογραφία ᾿Ιωάννη Κ. 162, ὑ. 23.

162.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς μεγάλου θείου του, ἀδελφοῦ τοῦ πάππου του ᾿Ισαάκιου Κ. 36, τοῦ ᾿Ιωάννη (β´) Κ. 34, ὡς καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ πατρὸς θείου του ᾿Ιωάννη Κ. 84 τοῦ ἀποστάτη. Εἶναι περίεργο ποὺ ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 σὲ κανένα ἀπ᾿ τοὺς γιούς του δὲν ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του, ἂν καὶ τὸν βλέπομε μὲ βασιλικὴ δορυφορία νὰ ἐπισκέπτεται στὴ μονὴ Κοσμοσωτείρας, στὴ Βήρα, τὸ μνῆμα του, βλ. Χωνιάτης, σ. 363, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 36 ἀναφέρει κανένα ἀπ᾿ τὰ παιδιά του, ὅπως συνηθιζόταν, στὸ Τυπικό του τῆς πιὸ πάνω μονῆς.

2. Χωνιάτης, σ. 140,185,323,409-10,412,466,557· ὁ ἴδιος, Λόγος εἰς ᾿Ισαάκιον (β´) ῎Αγγ. 183, ἔκδ. J. A. Van Dieten, Orationes et epistulae, σ. 90· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ (1894), σ. 311,320,345,349,364,402· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52,54,130 καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 411,413,485.
3. Χωνιάτης, σ. 140. Πρβλ. O. Jurewicz, Andronikos I Komnenos, σ. 304. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., σ. 191, καὶ τοῦ C. Toumanoff, On the relationship κτλ., Speculum 15 (1940), σ. 304, ποὺ τὸν ἀκολουθεῖ, πὼς τάχα γεννήθηκε τὸ 1156.

4. Χωνιάτης, σ. 185: ἔτι δὲ καὶ ᾿Ιωάννου, ὃν ἐκ τῶν προτέρων καὶ γνησίων οἱ σπερμάτων συνέκδημον ἐκ Βυζαντίου ἐπήγετο, ἕως τῆς ἐς αὐτὸν αὖθις τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ ἐπαναλύσεως.
5. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 20 καὶ 28, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 381 καὶ 390· Χωνιάτης, σ. 296,301,316. Πρβλ. F. Cognasso, Partiti politici, σ. 236 καὶ ὑ. 5· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 28, ποὺ φρονεῖ πὼς οἱ τρεῖς νέοι ἔμειναν στὴν ΚΠολη ὡς ἐχέγγυο τῆς πίστης τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 πρὸς τὸ Μανουὴλ (α´) Κ. 81.
6. Καθὼς ὁ Μανουὴλ Κ. 161, ἔτσι καὶ ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 162 ἔλαβε τὸν πιὸ πάνω τίτλο, βλ. προσωπογραφίες ᾿Ισαάκιου Κ. 160, ὑ. 4, καὶ Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 4· ὁ πατέρας τους ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, ὡς πρωτεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα δὲν ἔφερε κανένα τίτλο, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ προβολὴ τῆς συγγενικῆς του σχέσης ἀποτελοῦσε καὶ τὴν τιτλοφορία του, βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ. 224.
7. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 28.
8. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 29-30.
9. Χωνιάτης, σ. 140,409-10,412,466,557· Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 411. Τὸν ᾿Οχτώβρη τοῦ 1183 ποὺ παντρεύτηκε ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 156 ἦταν ἀκόμη ὑποψήφιος γιὰ τὴ συμβασιλεία, καὶ λίγο μετὰ τὸ γάμο του, τὸ Νοέμβρη, ἔκρινε ὁ ᾿Ανδρόνικος (α´) πὼς «πολὺ λίγο ἄξιος γιὰ τὸ θρόνο» ἦταν ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 156, βλ. Χωνιάτης, σ. 557. ῎Ετσι μέσα σπὸ Νοέμβρη τοῦ 1183 ἔγινε ἡ στέψη τοῦ ᾿Ιωάννη Κ. 162 ὡς βασιλέα.

161· κυρίως βασίστηκε στὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ παρὰ στὴν ἰδιαίτερη ἀφοσίωση τοῦ Ἰωάννη Κ. 162 πρὸς τὸ πρόσωπό του[10].

Καὶ μᾶς λένε μὲν πῶς ὁ Ἰωάννης Κ. 162 «μὲ χαρὰ ἀκολουθοῦσε τὸν πατέρα του στὰ πλημμελούμενα ἀπέναντι τῶν ἀριστοκρατῶν καὶ τῶν δυσαρεστημένων»[11], ἀλλὰ ἐξίσου εἶναι ἀλήθεια πὼς δὲ στάθηκε πάντα ἕνα τυφλὸ ὄργανο τοῦ πατέρα του. Κατὰ μίμηση τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του ἔλεγξε τὸν πατέρα του γιὰ τὶς σκληρότητες καὶ ἀκρότητές του, καὶ δέχτηκε τὴν ἐπίθεση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ποὺ κατηγόρησε τοὺς γιούς του «ὡς γυναῖκες» καὶ πὼς δὲν ἐννοοῦν τὴν πολιτική του, ἡ ὁποία ἀποβλέπει στὴν ἐξασφάλιση τῆς βασιλείας τους, καθὼς αὐτὸς ἐξοντώνει τοὺς δυνατούς, γιὰ νὰ μείνουν μόνο οἱ πένητες, πάνω στοὺς ὁποίους θὰ ἐξουσιάζουν[12].

Ἀνάμεσα στοὺς δυὸ πιὸ κύριους ὑπουργοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87, τὸ λογοθέτη τοῦ δρόμου πανσέβαστο σεβαστὸ Στέφανο Ἁγιοχριστοφορίτη καὶ τὸ μέγα ἑταιρειάρχη Κωνσταντῖνο Τρίψυχο, ποὺ καὶ οἱ δυὸ εἶχαν βάψει τὰ χέρια τους στὸ αἷμα τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τοῦ μακαρίτη βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ. 81 καὶ ποὺ μαζὶ μοιράζονταν τὸ ἔπαθλο τῆς ἐπίδειξης σκληρότητας ἀπέναντι τῶν ἀριστοκρατῶν ποὺ σέρνονταν στὶς ἀνακρίσεις καὶ στὶς φυλακές, ὑπῆρχε ἕνας κρυφὸς ἀνταγωνισμὸς στὴ διεκδίκηση τοῦ βραβείου τοῦ νὰ γίνη ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς δυὸ ὁ μοναδικὸς ὑπουργὸς τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης τοῦ μονάρχη.

Πάνω σ' αὐτὸν τὸν ἀνταγωνισμὸ ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης[13] ποὺ ἦταν τὸ «σιδερένιο νεῦρο τῆς τυραννίδας»[14] μὲ τρόπο καθαρὰ βυζαντινὸ κατηγόρησε στὸν αὐτοκράτορα τὸν Τρίψυχο ποὺ εἶχε φτάσει στὸ σημεῖο νὰ εἶναι «ὁ παραδυνάστης» τοῦ τυράννου[15], γιὰ πράματα καθόλου οὐσιώδη, καὶ ἀνάμεσα στὶς κατηγορίες ἦταν καὶ μιὰ ποὺ ἀναφερόταν στὸ βασιλέα Ἰωάννη Κ. 162.

Σ' αὐτὲς τὶς κατηγορίες ὁ νεαρὸς πρίγκιπας μᾶς παρουσιάζεται σὰν ἕνα πρόσωπο φαιδρὸ καὶ ἀσήμαντο ποὺ ὁλότελα ἀνάξια θὰ ἀνέβη στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο.

Δὲν ὑπάρχει βέβαια καμιὰ ἀμφιβολία πὼς ὁ νεώτερος γιὸς ἦταν πολὺ κατώτερος ἀπ' τὸν πρεσβύτερο Μανουὴλ Κ. 161, ἀλλὰ δὲν μποροῦμε χωρὶς νὰ ἔχωμε καὶ ἄλλα τεκμήρια νὰ δεχτοῦμε σὲ ὅλη τους τὴν ἔκταση τὰ ὅσα φέρεται νὰ λέη σὲ βάρος του ὁ Τρίψυχος.

10. Βλ. προσωπογραφίες Ἀλέξιου Κ. 156, ὑ. 28-29, 34-36, 39-41, καὶ Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 38-39.
11. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 52, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 411.
12. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 45.
13. Ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ. 409, δὲν κατονομάζεται ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης ρητά· τὸν κρύβει κάτω ἀπ' τὴ φράση: «τῷ τοι καὶ κατειπόντος αὐτοῦ πρὸς Ἀνδρόνικον τῶν γνησιωτάτων τινός», πρβλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 330 καὶ ὑ. 66.
14. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β') Ἄγγ. 183, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, σ. 225.
15. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 410: καὶ τοιοῦτο μὲν τὰ τῆς παραδυναστείας τῷ Τριψύχῳ πέρας

Εἶπε, μαζὶ μὲ τ' ἄλλα, ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης στὸν αὐτοκράτορα: «Ἀκόμη, δέσποτα βασιλέα μου, καὶ τὸ γιὸ καὶ διάδοχο τῆς βασιλειας σου καὶ νόμιμο κληρονόμο τῆς ἐξουσίας, τὸν ὡραιότατο καὶ σὲ ὅλους πολὺ αγαπητὸ Ἰωάννη, δὲν παύει νὰ διασύρη ὁ Τρίψυχος, ελεεινὰ λέγοντας λόγια πὼς ενα σιχαμα ἐλέῳ Θεοῦ θὰ ἐγκαθιδρυθῆ στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο. Καὶ κάποτε, ἐνῶ περνοῦσε ὁ βασιλέας Ἰωάννης Κ. 162 καὶ ἀπὸ ὅλους προπέμπονταν, ὁ Τρίψυχος τὸν κοροΐδευε καὶ τὸν δυσφημοῦσε καὶ τὸν ἀποκαλοῦσε Ζιντζιφίτζη, καὶ βαθιὰ ἀναστενάζοντας εἶπε: Ὦ δυστυχισμένη ἀρχὴ τῶν Ρωμαίων, τί λογῆς αὐτοκράτορας πρόκειται πάνω σου νὰ καθήση»[16].

Καὶ ἦταν ὁ Ζιντζιφίτζης, λέει ὁ Χωνιάτης, «ἕνα πανάσχημο καὶ σιχαμερὸ ἀντράκι, μὲ μακριὰ χέρια δυσανάλογα πρὸς τὸ κοντὸ ἀνάστημά του καὶ τὸ χοντρὸ σῶμα του, ποὺ σύχναζε στὸν Ἱππόδρομο· κατὰ τ' ἄλλα, ἦταν ἕνας τύπος τῆς πρωτεύουσας, ἕνας γελωτοποιὸς καὶ λαικὸς ξυπνάκιας ποὺ στὰ καπηλιὰ καὶ στοὺς δρόμους συνήθιζε νὰ λέη σκωπτικὰ στιχάκια καὶ αἰσχρολογίες καὶ νὰ σκορπάη τὰ γέλοια»[17].

Αὐτὲς τὶς κατηγορίες τοῦ καταδότη –ποὺ ὅπως πιστεύω ἦταν ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης– ἀποδέχτηκε ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87, «καθὼς χτύπησαν στὴν καρδιά του», καὶ πρόσταξε νὰ πιαστῆ ὁ παλιὸς ἀφοσιωμένος του συνεργάτης, νὰ δημευτῆ ἡ τεράστια περιουσία του καὶ νὰ ριχτῆ στὶς φυλακές, ὅπου σὲ λίγο, ἕνας δήμιος τοῦ ἔβγαλε τὰ μάτια[18]. Ἔτσι ὁ Ἁγιοχριστοφορίτης, ποὺ ὅπως τοῦ ἄξιζε ὁ κόσμος τὸν εἶχε βαφτίσει Ἀντιχριστοφορίτη[19], ἐξουδετέρωσε τὸν Τρίψυχο, ἀλλὰ ἐμεῖς ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐσωτερικὴ διένεξη τοῦ καθεστῶτος τοῦ τρόμου, πήραμε μιὰ γεύση τοῦ χαραχτήρα τοῦ Ἰωάννη Κ. 162, ἔστω κι ἀπὸ μιὰ ὄχι καὶ τόσο ἀμερόληπτη μεριά.

Ἀνάμεσα στοὺς στρατηγοὺς ποὺ ἔστειλε ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 νὰ βοηθήσουν στὴν ἄμυνα τῆς Θεσσαλονίκης ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας ποὺ τὴν πολιορκοῦσαν, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1185, ἦταν καὶ ὁ βασιλέας καὶ γιὸς του Ἰωάννης Κ. 162 ποὺ ἐπικεφαλῆς στρατιωτικοῦ σώματος βρισκόταν στὴ Φιλιππούπολη. Ὅπως μαθαίνομε ὁ νεαρὸς βασιλέας, καθὼς φανταζόταν πὼς ἡ ὑπεράσπιση τῆς πολιορκημένης πόλης ἦταν μιὰ ἐπιχείρηση ὅμοια «πρὸς τὴν κατάρριψη τῶν πυλῶν τῶν Γαδειριδῶν ἢ τῶν στυλίδων τῶν Διονυσίων», προτίμησε τὰ εὐχάριστα κυνήγια του στὰ δάση τῆς Φιλιππούπολης[20], καὶ μάταια οἱ Θεσσαλονικεῖς φώναζαν: «φτάσε, Καλο-

ειλήφασιν.
16. Χωνιάτης, σ. 409-10.
17. Χωνιάτης, σ. 410. Πρβλ. Σπ. Λάμπρος, Οἱ γελωτοποιοὶ τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, ΝΕ7 (1910), σ. 391.392.394.
18. Χωνιάτης, σ. 410.
19. Χωνιάτης, σ. 381. Πάνω στὸ ὅλο θέμα πρβλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 562, ὑ. 313.
20. Χωνιάτης, σ. 412.

῾Ιωάννη, νὰ μᾶς σώσῃς»· τὸ μόνο ποὺ πέτυχαν ἦταν μετὰ τὴν ἅλωση τῆς πόλης τους, νὰ τοὺς φτύνουν, νὰ τοὺς βρίζουν καὶ νὰ τοὺς σπρώχνουν οἱ Νορμανδοὶ καὶ νὰ τοὺς ἐπαναλαμβάνουν σὰν σὲ ἐπωδὸ τὰ λόγια ποὺ οἱ Θεσσαλονικεῖς στὸ βασιλέα Καλο-᾿Ιωάννη Κ. 162 ἀπηύθυναν κατὰ τὶς μέρες τῆς ἀγωνίας τους[21].

Καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὸ στὶς 12.ΙΧ.1185 ἔπεσε καὶ δραπέτευσε ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη ὁ ᾿Ανδρόνικος (α΄) Κ. 87 καὶ τὴν ἴδια μέρα πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε, χωρὶς νὰ θανατωθῆ, ὁ πρεσβύτερος γιός του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Μανουὴλ Κ. 161. ῾Η χαρμόσυνη εἴδηση τῆς πτώσης τοῦ τυράννου δὲν ἄργησε νὰ φτάση στὴ Φιλιππούπολη, ὅπου εἶχε τὴν ἕδρα του ὁ διάδοχος τῆς ἐξουσίας βασιλέας κὺρ ᾿Ιωάννης Κ. 162, ἐπικεφαλῆς ἑνὸς τμήματος στρατοῦ.

«Εἶχε φόβο γιὰ τὸ μέλλον» ὁ νεαρὸς βασιλέας[22], καὶ ἰδοὺ τώρα ἡ μέρα τῆς Νέμεσης ἦλθε. Πρόχειρα τότε ὁ ᾿Ιωάννης Κ. 162 σχεδίασε τὸ πῶς νὰ κάνη γιὰ νὰ ἀποφύγη τὸν κίνδυνο ποὺ ἔτσι φριχτὰ τὸν ἀπειλοῦσε, καὶ «ξεγελάστηκε πῶς θὰ στηριχτῆ στὴ ν ε φ έ λ η τοῦ στρατεύματος ποὺ ὡς ψυχρὸ παραγκάλισμα τὸν περιέβαλλε»· αὐτοὶ ὅμως οἱ οὐτιδανοὶ στρατιῶτες του ἔγιναν οἱ ἴδιοι οἱ δήμιοί του: «τὸν ἅρπαξαν εὐθὺς καὶ τοῦ ἔβγαλαν τὰ μάτια, ἐνῶ γοερὰ καλοῦσε ἕνα σωτήρα καὶ δὲν τὸν εὕρισκε, καὶ μέσα σὲ φριχτοὺς πόνους κατάστρεψε τὴ ζωή», «καθὼς ἄλλος δήμιος σὲ λίγο, ὅρμησε μ᾿ ἕνα μαχαίρι στὸ χέρι καὶ τὸν κατάσφαξε, γιὰ νὰ βάψουν αὐτὴ τὴ φορὰ τὰ ἴδια τὰ αἵματά του τὴν κόκκινη βασιλικὴ στολὴ ποὺ φοροῦσε»[23].

163. Μαρία Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1166 – † ;)

῾Η Μαρία[1] Κομνηνὴ κόρη τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 καὶ τῆς πρώτης νόμιμης Βυζαντινῆς συζύγου του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1166[3].

Κατὰ τὸ 1182, ὅταν ἡ Μαρία Κ. 163 εἶχε μιὰ ἡλικία 16 χρονῶ, καθὼς ἦταν «ἕνα σὲ μικρογραφία πιστὸ ἀντίγραφο τοῦ πατέρα της, πέτυχε νὰ διαφύγη ἀπ᾿ τὸν κλοιὸ τῆς ΚΠολης, νὰ περάση τὰ Στενά, καὶ νὰ πάη στὴ Σινώπη τοῦ Πόντου, ὅπου ἔμαθε πὼς βρισκόταν ὁ πατέρας της, καὶ νὰ τὸν συναντήση, γιὰ

21. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 130, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 485.
22. Εὐστάθιος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 54, ἔκδ. Bonn, σ. 413.
23. Χωνιάτης, ῾Ιστορία, σ. 466· ὁ ἴδιος, Λόγος εἰς ᾿Ισαάκιον (β΄) ῎Αγγελον 183, ἔκδ. J. A. Van Dieten, Orationes et epistulae, σ. 90. Πρβλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 77, ποὺ γράφει πὼς «πέθανε ἀπ᾿ τὶς συνέπειες τῆς τύφλωσης», ἐνῶ ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Χωνιάτης, Λόγος κτλ., σ. 90: μετ᾿ οὐ πολὺ μαχαίρᾳ πεσών...

163.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς θείας της Μαρίας Κ. 85.
2. Χωνιάτης, σ. 316-17· βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 4.
3. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 14.

νὰ τοῦ περιγράψη ποιὰ ἦταν ἡ κατάσταση στὸ παλάτι καὶ ποιὸ πνεῦμα ἐπικρατοῦσε στὴν πρωτεύουσα»[4].

Μάταια ἡ ἀστυνομία τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς ἀντιβασίλισσας Μαρίας-Ξένης τῆς ᾿Αντιόχειας, τοῦ π ρ ω τ ο σ ε β ά σ τ ο υ ᾿Αλέξιου Κ. 132, «ἔψαχνε μὲ ἐπιμέλεια νὰ τὴν βρῆ μέσα στὴν πρωτεύουσα, ἐκείνη εἶχε μὲ ἐπιτυχία ἐκπληρώσει τὴν ἀποστολή της, ποὺ οὔτε ἕνας πολὺ ἐπιδέξιος ἄντρας δὲν μποροῦσε νὰ φέρη σὲ τέλος. Γιατὶ φαίνεται πὼς ἡ φύση φιλοτιμήθηκε νὰ προικοδοτήση καὶ αὐτὴ μὲ τὴν τέχνη τοῦ νὰ φεύγη, ὅπως καὶ τὸν πατέρα της, γιὰ τὸν ὁποῖο πρέπει κανεὶς νὰ πῆ πὼς σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ κατόρθωνε συγχρόνως καὶ φυγὰς νὰ εἶναι καὶ νὰ ξεφεύγη ἀπὸ κείνους ποὺ τὸν κατάτρεχαν»[5].

῾Η Μαρία Κ. 163 ὑπῆρξε μιὰ ᾿Ηγερία γιὰ τὸν πατέρα της· ἐκείνη ἦταν ποὺ τοῦ ἐνέπνευσε τὴν ἰδέα νὰ ἡγηθῆ μιᾶς ἐπανάστασης, καθὼς τὸν διαβεβαίωνε πὼς «οἱ ΚΠολίτες τὸν θεωροῦν ἕνα Θεὸ πάνω στὴ γῆ μετὰ τὸν Οὐράνιο». «Αὐτὴ τὴν εἰλικρινὴ διαβεβαίωση, λέει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, φέρνοντας συχνὰ στὴ σκέψη του ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87, κατάληγε σὲ διάφορα συμπεράσματα, ἀλλὰ στὸ τέλος ἔλαβε μιὰ ἀπόφαση, ποὺ ὁλάκερο τὸ Σύμπαν συγκλόνισε, νὰ ἀρχίση τοὺς ἀ κ ρ ο β ο λ ι σ μ ο ύ ς του ἐναντίον τῆς βασίλισσας Μαρίας-Ξένης τῆς ᾿Αντιόχειας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ της π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ ᾿Αλέξιου Κ. 132, γιὰ κατάχτηση τῆς ἐξουσίας»[6].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὰ μέσα τοῦ Μάη τοῦ 1182, ὅταν ὁ ᾿Ανδρόνικος Κ. 87 ἔγινε κύριος τῆς ἐξουσίας, ποὺ ἡ Μαρία Κ. 163 παντρεύτηκε τὸ νεαρὸ Θεόδωρο Συναδηνό, ἕνα μέλος τῆς γνωστῆς μας οἰκογένειας ποὺ ἀνῆκε στὴ βυζαντινὴ ἀριστοκρατία[7].

4. Χωνιάτης, σ. 316-17: ῾Ο δ᾿ ᾿Ανδρόνικος τῇ ἐφέσει τῆς ἀρχῆς κουφιζόμενος ... τέλος καὶ αὐτὴν τὴν θυγατέρα Μαρίαν δραπέτιδα πρὸς αὐτὸν ἀφιγμένην, ἐπεὶ καὶ τοιούτου πατρὸς εὔχετο εἶναι, διδάσκαλον ἀπαράγραπτον τῶν κατὰ τὰ ἀρχεῖα τελουμένων ηὐτύχησε. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, ῞Αλωσις, ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 28–30, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 390.
5. Εὐστάθιος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 28-30, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 390: ῾Η δὲ τοῦ ᾿Ανδρονίκου θυγάτηρ, ἡ τὸν Συναδηνὸν Θεόδωρον ὕστερον εἰς ἄνδρα λαβοῦσα καὶ ταχὺ ἀποβαλοῦσα οὐ καθ᾿ εἱρμόν, ὡς λέγεται, φύσεως, ἐφαίνετο οὐδαμοῦ· καὶ μὴν ἀνεψηλαφᾶτο κατ᾿ ἐπιμέλειαν. ῏Ην δὲ ἡ αὐτῆς ἐκκλησίαθεν ἀποκρυβὴ φυγὴ πρὸς τὸν πατέρα ἕως καὶ εἰς Σινώπην, ἔνθα ἐκεῖνον ἔγνω εἶναι· καὶ ἔσχεν εὐόδως, ὡς οὐκ ἄν τις οὐδὲ ἀνὴρ δεξιώτατος. ῎Εοικε γὰρ ἡ φύσις φιλοτιμήσασθαι καὶ αὐτῇ τέχνην τοῦ φεύγειν, καθάπερ καὶ τῷ πατρί, ὃν μικροῦ ἂν δεήσῃ τις εἰπεῖν ὡς διὰ βίου κατώρθου τὸ καὶ φυγὰς εἶναι καὶ διαδιδράσκειν τοὺς ἐπιτρέχειν ἐθέλοντας.
6. Εὐστάθιος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 30, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 390-91: ῾Η τοίνυν θυγάτηρ ἐκείνη οὕτως ἀνδρισαμένη τὰ εἰς δρασμὸν καὶ εἰς ἓν γενομένη τῷ πατρὶ καὶ τὰ τῆς πόλεως περιηγησαμένη τά τε ἄλλα ἐνέγραψεν εἰς ἀναπάλειπτον ἐκείνου ψυχῇ καὶ ὅτι δὲ θεὸς τοῖς Κωνσταντινουπολίταις αὐτὸς περὶ γῆν μετὰ τὸν οὐράνιον. Καὶ τὴν καρδιακὴν γραφὴν ταύτην ἀνελίττων συχνὰ ὁ ᾿Ανδρόνικος καὶ διαλογισμοὺς ἀναβιβάζων ἀεὶ ἐν καρδίᾳ ποικίλους, ἐκνικᾶται λογισμῷ ἑνί, ὃς τὸ σύμπαν εἰς φθορὰν ἐκύκησεν. ᾿Αρξάμενος γὰρ ἐκεῖθεν ἀκροβολίζεσθαι κατὰ τῆς βασιλίδος καὶ τοῦ Πρωτοσεβαστοῦ.
7. Εὐστάθιος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 28, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 390, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 5.

Ἀλλὰ αὐτὸς ὁ γάμος στάθηκε ἄτυχος· ὁ γαμβρὸς λίγο μετὰ τὸ γάμο πέθανε καὶ φῆμες κυκλοφόρησαν πὼς ὁ θάνατος αὐτὸς δὲν ἦταν φυσιολογικός[8]. Αὐτὸ εἶναι μιὰ αἰχμὴ πὼς εἴτε ἡ γυναίκα του Μαρία Κ. 163 εἴτε ὁ πεθερός του, ὁ ἐπίτροπος τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς Ἀνδρόνικος Κ. 87, εἴτε καὶ οἱ δυὸ μαζί, προκάλεσαν στὸ νεαρὸ ἀριστοκράτη ἕνα βίαιο θάνατο ἢ μὲ δηλητηρίαση ἢ μὲ κάποιο ἄλλο μέσο.

Ἡ Μαρία Κ. 163, καθὼς φαίνεται, ἦλθε σὲ δεύτερο γάμο μὲ κάποιο Ρωμανό, «ποὺ ὁ Ἴστρος (=ὁ Δούναβης) ποταμὸς εἶχε πετάξει στὴν ΚΠολη καὶ πέτυχε νὰ γίνη γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87»[9].

Ὁ Ρωμανὸς στάλθηκε ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα στὸ Δυρράχιο γιὰ νὰ βοηθήση τὸν ἐκεῖ δ ο ύ κ α, τὸ γενναῖο στρατηγὸ Ἰωάννη Δούκα ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας ποὺ εἶχαν ἐκεῖ ἀποβιβαστῆ. Ἀλλὰ ὁ αὐτοκρατορικὸς γαμβρὸς στάθηκε ἕνας ἅρπαγας χωρὶς κορεσμό, ἔτσι ποὺ «νὰ μαράνη» τοὺς πλούσιους Δυρραχιῶτες γιὰ νὰ πλουτίση ὁ ἴδιος[10].

Ἡ τρομοκρατία ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριὰ ποὺ παντοῦ σκόρπισε ὁ αὐτοκράτορας εἶχε ἀντανάκλαση καὶ στὸ δ ο ύ κ α τοῦ Δυρραχίου Ἰωάννη Δούκα – αὐτὴ ἦταν ποὺ τὸν ἔκανε νὰ προτιμήση τὴν αἰχμαλωσία ἀπ᾽ τὸ νὰ πέση στὰ χέρια τοῦ τυράννου – καὶ οἱ ληστεῖες καὶ ἁρπαγὲς τοῦ Ρωμανοῦ, ἐπιτάχυναν τὴν πτώση τῆς πόλης.

Στὶς 5 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1185 οἱ Νορμανδοὶ ἔγιναν κύριοι τοῦ Δυρραχίου, τὸ ὁποῖον ἄλλοτε στὸν καιρὸ τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, εἶχε τόσο ἀντισταθῆ ἐναντίον τῶν ἴδιων ἐπιδρομέων[11].

Μᾶς εἶναι ἄγνωστη ἡ χρονολογία θανάτου τῆς Μαρίας Κ. 163 καὶ κανεὶς λόγος δὲ γίνεται γι᾽ αὐτὴ κατὰ τὰ τραγικὰ γεγονότα τῆς οἰκογενείας της, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1185.

Μόνο μιὰ πληροφορία ἔχομε, κι αὐτὴ ἀόριστη, πὼς ὁ νέος κύριος, ὁ «ἀγαθότατος καὶ φιλανθρωπότατος» αὐτοκράτορας κῦρ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 μετὰ τὴν πλήρη ἐπικράτησή του, «ἄνοιξε τὶς πύλες τῶν ἀνακτόρων καὶ σὲ κείνους ἀκόμη ποὺ εἶχαν παντρευτῆ γυναῖκες συγγενεῖς τοῦ τυράννου»[12], καὶ

Πρβλ. Chr. Hannick-Gud. Schmalzbauer, Die Synadenoi, JÖB25 (1970), σ. 131, ἀριθ. 16, ὅπου ὅμως συγχέουν τὴ Μαρία Κ. 163, τὴν κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, πρὸς τὴ Μαρία Κ. 129, τὴν κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 76, καὶ ἀποδίδουν στὴ Μαρία Κ. 163 ὡς δεύτερο καὶ τρίτο συζυγο, τοὺς δυὸ συζύγους (πρῶτο καὶ δεύτερο) τῆς Μαρίας Κ. 129, τὸ Θεόδωρο Δασιώτη καὶ τὸν Ἰωάννη Καντακουζηνό.

8. Εὐστάθιος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 28, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 390.
9. Εὐστάθιος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 64, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 423
10. Εὐστάθιος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 64, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 423.
11. Εὐστάθιος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 64, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 423-24· Χωνιάτης, σ. 411. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, Ἱστορία, τ. Β΄, σ. 364· Κ. Παπαρρηγόπουλος, Ἱστορία, τ. Δ΄, β΄, σ. 163-64, ποὺ κακῶς κάνει τὸ Ρωμανὸ «διοικητὴ τοῦ Δυρραχίου».
12. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β΄) Ἄγγ. 183, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. 239: Ὦ τῆς σοφῆς ἀγαθότητος καὶ θεοειδοῦς φιλανθρωπίας τοῦ αὐτοκράτορος (Ἰσαακίου β΄)... σ. 241: ἡ προσγενῆ τῷ τυραννοῦντι γυναῖκα γήμαντες, οὐχ ὑστέρησαν

ἐδῶ ἔχομε ἕνα ὑπαινιγμὸ πὼς ἡ κόρη του Μαρία Κ. 163 καὶ ὁ δεύτερος ἄντρας της Ρωμανός, δὲν εἶχαν τὴν οἰκτρὴ τύχη τῶν γιῶν του Μανουὴλ Κ. 161 καὶ προπάντων τοῦ Ἰωάννη Κ. 162.

164. Ἀλέξιος Κομνηνός (γένν. 1170 – † περὶ τὸ 1199)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Κομνηνὸς νόθος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 ἀπ᾽ τὴν ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ. 142[2] γεννήθηκε τὸ 1170[3] σὲ μιὰ περιοχὴ ἀνάμεσα στὸ Ἐρζερούμ καὶ τὴ Γεωργία, ὅπου περιπλανιῶνταν οἱ γονεῖς του[4].

Ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν περιπλάνηση μόλις κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1178 ἢ ἀρχὲς τοῦ 1179 ἔφτασαν στὴν ΚΠολη, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ τὰ παιδιά τους Ἀλέξιο Κ. 164 καὶ Εἰρήνη Κ. 165, καθὼς καὶ τὸ νόμιμο γιὸ τοῦ πρώτου, τὸν Ἰωάννη Κ. 162. Ὁ Ἀλέξιος Κ. 164 ἦταν τότε ἕνα παιδάκι 8-9 χρονῶ· φαίνεται πὼς τότε ἔμεινε μαζὶ μὲ τὴ μητέρα του Θεοδώρα Κ. 142 καὶ τὴν ἀδελφή του Εἰρήνη Κ. 165 στὴν ΚΠολη, ἐνῶ ὁ πατέρας αὐτῶν τῶν παιδιῶν, συγχωρεμένος ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἀναχώρησε γιὰ τὸ Οἴναιον στὰ παράλια τοῦ Εὔξεινου πόντου, ὅπου διορίστηκε κυβερνήτης[5].

Ὅταν κατὰ τὰ μέσα τοῦ Μάη τοῦ 1182 ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 μπῆκε θριαμβευτὴς στὴν ΚΠολη, συνάντησε καὶ πάλι τὴ Θεοδώρα Κ. 142 καὶ τὰ παιδιά τους[6].

Καθὼς ξέρομε, ἡ Εἰρήνη Κ. 165, ἀμφιθαλὴς ἀδελφὴ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 164, παντρεύτηκε τὸν Ἀλέξιο Κ. 156, νόθο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1183[7], καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1185 ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν πατέρα της, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος τύφλωσε καὶ φυλάκισε τὸν ἄντρα

τῆς κοινῆς εὐφροσύνης... ἀλλ᾽ αὐτοῖς τε καὶ τούτοις πᾶσιν ὁμοῦ, τοῖς τε ἀξίοις καὶ ἀναξίοις, αἱ αὐλαὶ τῶν βασιλείων ἀναπετάννυνται καὶ ἀνέῳγε τοῖς πᾶσι τὰ τοῦ βασιλέως μεγαλόψυχα σπλάγχνα...

164.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς προπάππου του καὶ ἐκ μητρὸς ἀντιπροπάππου του Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15.
2. Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 185 καὶ 295· Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Δημήτριον τὸν Δριμύν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. 169· Κίνναμος, σ. 250-51.
3. Βλ. O. Jurewicz, Andronikos I Komnenos, σ. 134: 1170, Geburt des Alexios, Sohnes Andronikos'und Theodora.
4. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 525, ὑ. 156-158.
5. Βλ. προσωπογραφία Ἰωάννη Κ. 162, ὑ. 5. Εἶναι κάτι τὸ ἀδιανόητο νὰ δεχτοῦμε πὼς στὸ Οἴναιο τοῦ Πόντου τὸν ἀκολούθησε καὶ ἡ Θεοδώρα Κ. 142, ἀφοῦ ὁ πρὸς αὐτὴ ἔρωτας τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 ἦταν ἡ κύρια αἰτία τῆς ὀργῆς τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81.
6. Χωνιάτης, σ. 376-77.
7. Βλ. προσωπογραφία Ἀλέξιου Κ. 156, ὑ. 11-25, καὶ ἰδιαίτερα ὑ. 24-25.

της[8].

Ἀλλὰ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Ἀλέξιο Κ. 164, δὲ γίνεται κανεὶς λόγος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπιτροπείας καὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 στὶς βυζαντινὲς πηγές.

Κάποιες πληροφορίες ἔχομε γι᾽ αὐτὸν ἀπ᾽ τὶς γεωργιανὲς πηγές, καὶ πρέπει κανεὶς νὰ ὁμολογήσῃ πὼς εἶναι ἀπ᾽ τὰ ἱστορικὰ ἐκεῖνα πρόσωπα ποὺ οἱ πληροφορίες μας εἶναι πολὺ φτωχές.

Ἕνας Γεωργιανὸς χρονικογράφος ὀνομάζει τὸν Ἀλέξιο Κ. 164 στενὸ συγγενὴ τῆς βασίλισσας τῆς Γεωργίας Θάμαρ καὶ «ἐξάδελφο ἀπὸ πατέρα τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ἑλλάδος», καὶ ἀναφέρει πὼς μερικοὶ εὐγενεῖς τῆς Γεωργίας ἐπιθυμοῦσαν νὰ ζητήσουν νὰ ἔλθη ὁ Ἀλέξιος Κ. 164 στὴ Γεωργία καὶ νὰ παντρευτῆ τὴ Θάμαρ[9].

Ἀπ᾽ τὰ πιὸ πάνω εἶναι εὔκολο κανεὶς νὰ συμπεράνη, ὅπως λέει καὶ κάποιος, πὼς ὁ Ἀλέξιος Κ. 164, μετὰ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1185 ποὺ ἔπεσε κι ἔπειτα θανατώθηκε ὁ πατέρας του, ἐγκατάλειψε τὴν ΚΠολη καὶ τὸ Βυζάντιο καὶ κατάλυσε στὴ Γεωργία, ὅπου ἀρτιγέννητο ἀκόμη βρέφος τὸ 1170 τὸν εἶχαν πάει οἱ γονεῖς του[10].

Ἡ βασίλισσα Θάμαρ τῆς Γεωργίας παντρεύτηκε τελικὰ τὸ Ρῶσο πρίγκιπα Γεώργιο Bogolyubski, γιὰ νὰ τὸν χωρίση τὸ 1187/88, «καθὼς ἦταν ἀνίκανη νὰ ἰσιώση τὸ στραβὸ ξύλο», καὶ νὰ παντρευτῆ γιὰ δεύτερη φορὰ ἕνα πρίγκιπα τῆς Ossétie, τὸ Δαβὶδ Soslan, μὲ τὸν ὁποῖο ἀπόχτησε τοὺς μετέπειτα βασιλεῖς Γεώργιο IV Lacha (1213-1222) καὶ Ρουσανδάνη (1222-1245)[11].

Δὲν εἶναι παρὰ περὶ τὸ 1188/89 ποὺ ὁ Ἀλέξιος Κ. 164 παντρεύτηκε τὴ Μαρία, μιὰ Γεωργιανή[12].

Ἦταν ἡ Μαρία μιὰ ἁπλὴ ἀστή; Ἦταν μιὰ κόρη κάποιου μέλους τῆς γεωργιανῆς ἀριστοκρατίας ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλικοῦ γεωργιανοῦ οἴκου τῶν Παγκρατιδῶν; Κάποιοι ἔκαναν διάφορες ὑποθέσεις· εἶπαν πὼς πιθανὸν νὰ ἦταν κόρη τοῦ ἐφήμερου βασιλέα τῆς Γεωργίας Δαβὶδ IV (1155) καὶ ἄρα μιὰ πρωτεξαδέλφη τῆς Θάμαρ ἢ μιὰ νόθος κόρη τοῦ Γεώργιου III καὶ ἄρα μιὰ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὴ τῆς Θάμαρ[13]. Τίποτε ὅμως ἀπ᾽ αὐτὰ δὲν εἶναι βέβαιο.

Ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομε εἶναι πὼς ὁ Ἀλέξιος Κ. 164 ἀπ᾽ τὴ Μαρία ἀπόχτησε

8. Βλ. προσωπογραφία Ἀλέξιου Κ. 156, ὑ. 47-49.
9. Brosset, Histoire de la Géorgie, St Petersburg 1849, σ. 412-13. Πρβλ. A. Kunik, The Foundation of the Empire of Trebizond, Uch. Zap. of the Imp. Acad. of Sciences in St. Petersburg, πρώτη καὶ τρίτη συνεδρίες, II (1854), σ. 719· F. Cognasso, Partiti politici, σ. 235-36 καὶ ὑ. 1 τῆς σ. 236.
10. Βλ. A. Kunik, The Foundation, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 717-18, ὑ. 18· A.A. Vasiliev, The Foundation κτλ., Speculum 11 (1936), σ. 7, ἑλλην. μετάφρ., σ. 13.
11. Al. Manuvelichvili, Histoire de Géorgie, Paris 1951, σ. 185.
12. C. Toumanoff, Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l'histoire de la Caucasie chrétienne (Arménie-Géorgie-Albanie), Roma 1977, σ. 57.
13. Szaboles de Vajay, Ἐπιστολὴ πρὸς ἐμὲ τῆς 5ης.I.77. Γιὰ τὶς ἀνάμεσα στοὺς Παγκρατίδες συγγενικὲς σχέσεις, βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 43.

περὶ τὸ 1190/95 ἕνα γιό, τὸ Γεώργιο I Κ. 245 ποὺ ἐπονομάστηκε Μεγάλος καὶ ποὺ ἔγινε πρῶτος «βασιλέας» τοῦ Alastani, ὑποτελὴς στοὺς βασιλεῖς τῆς Γεωργίας[14].

Τρισέγγονος τοῦ Ἀλέξιου Κ. 164 καὶ τῆς Μαρίας τῆς Γεωργιανῆς ὑπῆρξε ὁ Ἀνδρόνικος I Κομνηνὸς (1339-1348), ἀπ᾽ τὸν ὁποῖο οἱ «βασιλεῖς» τοῦ Alastani Κομνηνοὶ ἀποκλήθηκαν Andronikaschvili[15].

Ὁ Ἀλέξιος Κ. 164 πέθανε στὴ νεαρὴ ἡλικία τῶν 29 χρονῶ περὶ τὸ 1199[16].

Γιὰ τὴν τύχη τῆς γυναίκας του Μαρίας δὲ γνωρίζομε τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ᾽ τὸ γάμο της μὲ τὸν Ἀλέξιο Κ. 164.

Βλέπομε λοιπὸν πὼς ἐκτὸς ἀπ᾽ τοὺς Μεγάλους Κομνηνοὺς τῆς Τραπεζούντας, καὶ ἄλλοι Κομνηνοί, ἀπόγονοι τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87, βασίλευσαν σ᾽ ἕνα ἄλλο κράτος, αὐτὸ τοῦ Alastani, μὲ πληθυσμὸ ὅμως μὴ ἑλληνικό.

165. Εἰρήνη Κομνηνή (γένν. 1171 – † ;)

Ἡ Εἰρήνη[1] Κομνηνὴ νόθος κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87 ἀπ᾽ τὴν ἀνεψιὰ καὶ ἐρωμένη του Θεοδώρα Κ. 142[2] γεννήθηκε τὸ 1171[3], κατὰ ποὺ φαίνεται στὴ Γεωργία[4].

Ὅταν ἡ Εἰρήνη Κ. 165 ἔφτασε στὴν ΚΠολη κατὰ τὸ 1178/79 μετὰ τὶς περιπλανήσεις τῶν γονέων της, ἦταν ἕνα κοριτσάκι 7-8 ἐτῶν[5].

Ἀπὸ τότε ἡ μικρὴ Εἰρήνη Κ. 165 δὲν ξαναεῖδε τὸν πατέρα της παρὰ κατὰ τὰ

14. C. Toumanoff, Manuel κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 57. Τὸ ὄνομα Γεώργιος θὰ δόθηκε, χωρὶς ἀμφιβολία, σὲ θύμιση τοῦ βασιλέα Γεώργιου III τῆς Γεωργίας.
15. C. Toumanoff, Manuel κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 58. Ἄρα οἱ Andronikaschvili-Κομνηνοὶ δὲν πῆραν τὴν ἐπωνυμία ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87, ἀλλὰ ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο I Κ. τοῦ Alastani. Ὁ M. Kursanskis, L'empire de Trébizond et la Géorgie, REB35 (1977), σ. 240, σωστὰ παρατηρεῖ πὼς «οἱ Andronikaschvili δὲν πῆραν τὸ ἐπίθετο ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα (Ἀνδρόνικο α΄ Κ. 87), ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα ἄλλο Ἀνδρόνικο», τὸν ὁποῖο ὅμως θεωρεῖ «πιθανὸν ἕνα γιὸ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 164 τοῦ νόθου», ἐνῶ δὲν ἦταν παρὰ ἕνας τρισέγγονος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου.
16. C. Toumanoff, Manuel, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 57.

165.1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης της Εἰρήνης, συζ. τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 36, καὶ τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Εἰρήνης Διπλοσυναδηνῆς, συζ. τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 78.
2. Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 185 καὶ 295· Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Δημήτριον Δριμύν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. 169· Κίνναμος, σ. 250-51.
3. Ἡ Εἰρήνη Κ. 165 γεννήθηκε ἀμέσως μετὰ τὸν Ἀλέξιο Κ. 164 καὶ τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1183 παντρεύτηκε, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 526, ὑ. 161.
4. Τὸ 1170 ποὺ γεννήθηκε ὁ Ἀλέξιος Κ. 164 οἱ γονεῖς του ἔφτασαν στὴ Γεωργία, βλ. O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, σ. 134. Ἡ Εἰρήνη Κ. 165 πρέπει νὰ γεννήθηκε στὴ Γεωργία ἢ καὶ σὲ κάποια γειτονικὴ πρὸς αὐτὴ χώρα, ἂν οἱ γονεῖς της μετακινήθηκαν.
5. Βλ. προσωπογραφία Ἰωάννη Κ. 162, ὑ. 5.

μέσα τοῦ Μάη τοῦ 1182· ἦταν τότε ποὺ ὁ φιλορώμαιος[6] ἢ καλύτερα μισορώμαιος[7] Ἀνδρόνικος Κ. 87 ἐγκατάλειπε τὴν ἀσιατικὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου γιὰ νὰ ἀποβιβαστῆ ἀπὸ μιὰ τριήρη στὴν ΚΠολη, ψέλνοντας τὸ στίχο τοῦ Δαβίδ: «Ἐπίστρεψε, ψυχή μου, στὴν ἀνάπαυσή σου, γιατὶ ὁ Κύριος μὲ εὐεργέτησε καὶ ἔσωσε τὴν ψυχή μου ἀπ' τὸ θάνατο καὶ τὰ μάτια μου ἀπ' τὰ δάκρυα καὶ τὰ πόδια μου ἀπὸ γλίστρημα»[8].

Δὲν ἦταν ἡ Εἰρήνη Κ. 165 παρὰ δωδεκάμισι χρονῶ, ὅταν τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1183, ὁ πατέρας της μὲ χίλιες δυὸ δυσκολίες ἀπ' τὴ μεριὰ τῆς Ἐκκλησίας τὴν πάντρεψε μὲ τὸν ὡραῖο καὶ νεαρὸ σεβαστοκράτορα Ἀλέξιο Κ. 156, τὸ νόθο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81[9].

Καὶ ἦταν ἡ δόξα της μεγάλη, ντυμένη μέσα στὰ χρυσὰ καὶ τὰ μεταξωτά, στολισμένη μὲ σάπφειρους καὶ διαμαντικά, στὸ ὡραῖο της παλάτι· καὶ γιὰ μιὰ στιγμὴ ὀνειρεύτηκε ἢ καλύτερα βεβαιώθηκε πὼς στὸ πλευρὸ τῆς πρώτης βασίλισσας καὶ αὐγούστας, τῆς κυρᾶς Ἄννας τῆς Φραγκίας, τῆς νέας συζύγου τοῦ πατέρα της, τοῦ σφετεριστῆ τοῦ θρόνου, θὰ γίνη κι αὐτὴ μιὰ δεύτερη βασίλισσα.

Ἀλλιῶς ὅμως εἶχαν δεῖ οἱ πολὺ σοφοὶ ἀστρολόγοι, καὶ ἀντὶ τοῦ ἀντρός της, τοῦ «πατρίζοντος στὴν ὄψη καὶ ἀκμαίου στὰ χέρια καὶ μειλίχιου καὶ καλοδεχτικοῦ», τοῦ πολὺ στοχαστικοῦ Ἀλέξιου Κ. 156, αὐτὸς ὁ ἐλαφρόμυαλος ἀδελφός της Ἰωάννης Κ. 162, ὁ «δεύτερος Ζιντζιφίτζης», προβλήθηκε βασιλέας, κατὰ τὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ[10].

Κι ἀπὸ τότε ἔζησε γιὰ εἴκοσι ὁλάκερους μῆνες στὸ λαμπρὸ παλάτι της ἡ σεβαστοκρατόρισσα κυρὰ Εἰρήνη Κ. 165 ἀνάμεσα σὲ λογίους καὶ σοφοὺς ποὺ ὡς ἕνα φιλόμουσο ἄρχοντα κύκλωναν τὸν ἄντρα της, μ' ἐπικεφαλῆς τὸ νεαρὸ Μάμαλο, ποὺ τὶς διάβαζε τὰ βασιλογράφια, χαρτία τινὰ ποὺ προφήτευαν πὼς ἡ βασιλεία ἀσφαλῶς στὸν ἄντρα της θὰ περιέλθη[11].

Σιωπηλὲς καὶ συλλογισμένες ἄκουγαν τὰ λόγια αὐτὰ οἱ Μοῖρες, ξέροντας πολὺ καλὰ πὼς ἀλλιῶς τὰ πράματα θὰ ἔλθουν.

Οἱ προφητεῖες ἐνέπνευσαν τὴν πλοκὴ συνωμοσίας· καὶ ἦταν Ἰούνιος τοῦ 1185, ποὺ ἡ συνωμοσία ἀποκαλύφτηκε, καὶ ὁ Ἀλέξιος Κ. 156 πιάστηκε καὶ οἰκτρὰ τυφλώθηκε καὶ ρίχτηκε σ' ἕνα πύργο ἑνὸς φρουρίου στὴ Χηλὴ τοῦ

6. Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 298: ὡς φιλορώμαιον ἄνδρα... Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τὸν πραίτωρα κῦρ Νικηφόρον Προσοῦχον, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. 144: Οὕτω φιλοβασιλεὺς καὶ φιλορώμαιός ἐστιν ὁ τῶν Κομνηνῶν χρυσοῦς βόστρυχος, ὁ μέγας Ἀνδρόνικος.
7. Νικήτας Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἰσαάκιον (β') Ἄγγ. 183, ἔκδ. I. A. van Dieten, Orationes et epistulae, σ. 98: καὶ ὁ μισορρώμαιος Ἀνδρόνικος...
8. Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 331.
9. Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 339.
10. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 557.
11. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 403 καὶ 405-6.

Πόντου· οἱ λόγιοι καὶ οἱ σοφοὶ κι αὐτοὶ τυφλώθηκαν καὶ πλήθη αὐλικῶν καὶ ὑπηρετῶν φυλακίστηκαν· κι ὁ Μάμαλος ποὺ τὴν ἄνοδο στὴ βασιλεία γιὰ τὸν κύριό του εἶχε προβλέψει, μὲ καμάκια ἀπὸ ἀπαίσιους καμινευτὲς σπρώχτηκε μέσα σὲ τεράστια φωτιὰ καὶ ψήθηκε ζωντανὸς γιὰ νὰ παρατεθῆ σ' ἕνα νέο τραπέζι Ἐριννύων καὶ Τελχίνων, στὸ τραπέζι τοῦ πατέρα της Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87, τοῦ νέου Καμβύση ἢ νέου Ταρκύνιου ἢ νέου Ἔχετου ἢ νέου Φάλαρι[12].

Καὶ μονώτατη ἔμεινε ἡ δεκατετράχρονη Εἰρήνη Κ. 165 θαρραλέα τότε ἡ ἔγγαμη παιδούλα, «γοερὰ θρήνησε γιὰ τὸν ἀγαπημένο της ὁμόκοιτο, καὶ κόβοντας τὰ μαλλιά της ἔγινε μοναχή, ἂν καὶ προσταγὴ εἶχε λάβει ἀπ' τὸν πατέρα της νὰ μὴν κλάψη γιὰ τὸν ἄντρα της, ἂν εἶναι μιὰ κόρη φιλοπάτωρ, κι ἂν ἀγαπάῃ τὸ σπορέα της, καὶ μᾶλλον νὰ σιχαθῆ τὸ συμμέτοχο τῆς κλίνης της, καὶ τὴν ἀγάπη καὶ τὴν ἀφοσίωση ποὺ τοῦ εἶχε νὰ τὴ μεταβάλη σὲ μῖσος». Γι' αὐτὸ κι ὁ πατέρας της, ὁ νέος Καμβύσης κὺρ Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 ὁ βασιλέας, «τὴν ἀποστράφηκε, τὴν ἔβγαλε ἀπ' τὴν καρδιά του καὶ δὲ θέλησε πιὰ νὰ τὴ δῆ μπροστά του»[13].

Σὲ λίγο, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1185, μέσα στὸ μοναστήρι της ἄκουσε ἡ κυρὰ Εἰρήνη Κ. 165, ἂν δὲν εἶδε, τὴν τραγικὴ πτώση τοῦ πατέρα της, τοῦ νέου Καμβύση, τὴν τύφλωση τοῦ ἀδελφοῦ της, τοῦ δίκαιου κὺρ Μανουὴλ Κ. 161, τὴν τύφλωση καὶ σφαγὴ τοῦ ἄλλου ἐκείνου ἀδελφοῦ της, τοῦ βασιλέα κὺρ Ἰωάννη Κ. 162, καὶ τέλος τὴ θορυβώδη διαπόμπευση καὶ οἰκτρὴ θανάτωση τοῦ πατέρα της, καὶ φάνηκε πὼς ἀφανίστηκε ἡ ἔνδοξη γενιά της[14].

Μέσα ἀπ' αὐτὴ τὴν τέφρα, κάποιοι σπινθῆρες ποὺ ὑπολείφτηκαν, ὁ ἀμφιθαλὴς ἀδελφός της Ἀλέξιος Κ. 164 καὶ οἱ ἀνεψιοί της Ἀλέξιος Μέγ. Κομνηνὸς 243 καὶ Δαβὶδ Μέγ. Κομνηνὸς 244, ἵδρυσαν βασίλεια ὁλάκερα ποὺ ἔζησαν γιὰ αἰῶνες.

Ὅσο γιὰ τὸν ἄντρα της, τὸν ὡραῖο ἀλλὰ τυφλὸ Ἀλέξιο Κ. 156, δὲν τὸν ξαναεῖδε πιὰ στὴ ζωή της[15].

Ἀψίνθι καὶ δατούρα καὶ ἀκόνιτο καὶ ἐλλέβορο καὶ κώνειο πότισε ἡ ζωὴ ἀπ' τὰ παιδικά της ἀκόμη χρόνια τὴ μοναχὴ κυρὰ Εἰρήνη Κ. 165, καὶ ἀπ' τὰ φύλλα τους καὶ τ' ἄνθη τους θὰ ἤθελε στεφάνι νὰ πλεχτῆ καὶ μὲ κινήσεις ἀργὲς νὰ ἐναποτεθῆ στὸν πενιχρό της τάφο, ἐκεῖ στὸ γυναικεῖο μοναστήρι, ὅπου τάφηκε, ἔπειτ' ἀπὸ μιὰ ζωὴ τόσο πολυκύμαντη καὶ τόσο ἄγονη.

12. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 401-6.
13. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 402.
14. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 455-58.
15. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 556-60· Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, μητροπολίτης Ναυπάκτου, Ἐπιστολὴ πρὸς Γεώργιον Βαρδάνην, μητροπολίτην Κερκύρας, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, VV13 (1906), σ. 346-47.

166. ᾽Ισαάκιος ῎Αγγελος (γένν. περὶ τὸ 1155 – † 1203;)

῾Ο ᾽Ισαάκιος[1] ῎Αγγελος γιὸς τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90[2], εἴτε ἀπ᾽ τὴ νόμιμη σύζυγό του Ζωὴ Δούκαινα εἴτε ἀπὸ κάποια ἄλλη νόμιμη σύζυγο ποὺ προηγήθηκε ἀπ᾽ αὐτή[3], γεννήθηκε περὶ τὸ 1155[4].

166.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του ᾽Ισαάκιου ῎Αγγελου Δούκα 96 καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ πατρὸς μεγάλου θείου του ᾽Ισαάκιου Κ. 36.

2. Χωνιάτης, σ. 447: συμπαραγίνεται δὲ οἱ καὶ τὴν αὐτὴν στάσιν ἀσπάζεται ὁ πρὸς πατρὸς ᾽Ισαακίῳ (183) θεῖος, ᾽Ιωάννης ὁ Δούκας (90), καὶ ὁ τούτου υἱὸς ᾽Ισαάκιος (166). Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ. 356.

3. Στὴ Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 641-42, ὑ. 5, δέχτηκα πὼς ἡ γυναίκα ποὺ περὶ τὸ 1150 παντρεύτηκε ὁ ᾽Ιωάννης Δούκας 90 εἴτε ἦταν κάποια, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲ γνωρίζομε, εἴτε καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Ζωὴ Δούκαινα, κόρη κάποιου Κωνσταντίνου Δούκα καὶ κάποιας ῎Αννας Κ., ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ῎Αννα Κ. δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν ἡ ῎Αννα Κ. 140, ἡ κόρη τοῦ ᾽Ισαάκιου Κ. 78, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 397, ὑ. 32. Χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία γιοὶ τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90 ἀπ᾽ τὴν πιὸ πάνω Ζωὴ Δούκαινα ἦσαν ὁ Θεόδωρος Δούκας Κομν. ῎Αγγ. 168, ὁ Μανουὴλ Δούκας 169 καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας Κομν. 170. ῾Ο ᾽Αντ. Μηλιαράκης, ῾Ιστορία Νικαίας-᾽Ηπείρου, ᾽Αθῆναι 1898, σ. 49, γράφει: «῾Ο πατὴρ τοῦ Μιχαὴλ (174) –δηλ. ὁ ᾽Ιωάννης Δούκας 90– εἶχε σύζυγον τὴν Ζωὴν Δούκαιναν, ἐξ ἧς ἀπέκτησε τρεῖς υἱοὺς Κωνσταντῖνον, Θεόδωρον καὶ Μανουήλ, οἵτινες ἐκ τῆς νομίμου μητρός των προσέλαβον καὶ τὴν προσωνυμίαν τοῦ Δουκός (sic), ἣν διετήρησε καὶ ὁ Μιχαὴλ Α΄ (174) καίτοι νόθος». Αὐτὰ δὲν εἶναι σωστά, γιατὶ οἱ γιοὶ τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90, τόσο οἱ νόμιμοι ὅσο καὶ ὁ νόθος, πῆραν καὶ τὴν προσωνυμία Δ ο ύ κ α ς (καὶ ὄχι Δοὺξ) ἀπ᾽ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν πατέρα τους –τὸν ᾽Ιωάννη Δούκα 90– ποὺ ἦταν ἕνας γιὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 38, ἕνας ἐγγονὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας καὶ ἕνας τρισέγγονος τοῦ καίσαρα ᾽Ιωάννη Δούκα. ῾Ο ᾽Ισαάκιος ῎Αγγ. 166 καὶ ὁ ᾽Αλέξιος Δούκας Κομν. ῎Αγγ. 167 ὅμως, νόμιμοι γιοὶ ἐπίσης τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90, προέρχονταν ἀπ᾽ τὴν πιὸ πάνω Ζωὴ Δούκαινα; Εἶναι ἀλήθεια πὼς ὑπάρχει μιὰ ἀπόσταση στὶς χρονολογίες τῆς γέννησής τους, ποὺ κι αὐτὲς εἶναι πιθανές, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 4. ῾Ο D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, Oxford 1958, σ. 21-2 καὶ ὑ. 10, γράφει γιὰ τὸν ᾽Ισαάκιο ῎Αγγ. 166: «was perhaps a child of a previous marriage». Αὐτό, τὸ νὰ ἦταν ὁ ᾽Ισαάκιος ῎Αγγ. 166 τέκνο ἑνὸς προηγούμενου γάμου καθόλου δὲν ἀποκλείεται, καὶ τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν ᾽Αλέξιο Δούκα Κομν. ῎Αγγ. 167, πὼς πιθανὸν νὰ μὴ προέρχονταν ἀπ᾽ τὴ Ζωὴ Δούκαινα, ἀλλὰ ἀπὸ μιὰ προηγούμενη νόμιμη σύζυγο. ᾽Εκεῖνο ὅμως ποὺ θεωρῶ ὁλότελα ἀπαράδεχτο εἶναι αὐτὸ ποὺ προβλήθηκε ἀπ᾽ τὸν G. Ostrogorsky, Vozvysenie roda Angelou, Belgrade 1936, σ. 111-26, πρβλ. L. Stiernon, Les origines du despotat d'Epire, REB17 (1959), σ. 114-15, ποὺ υἱοθέτησε καὶ ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 278 (Μερικὸ Στέμμα τῶν ᾽Αγγέλων), πὼς ὁ ᾽Ισαάκιος ῎Αγγ. 166 ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90 ἀπ᾽ τὴν πρώτη γυναίκα του καὶ πὼς αὐτὴ ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶ καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 79. Μιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ ᾽Ανεμᾶ πραγματικὰ παντρεύτηκε ἕνα ᾽Ιωάννη ῎Αγγελο, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ᾽Ιωάννης ῎Αγγελος ἦταν γιὸς τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ Μιχαὴλ ῎Αγγελου, βλ. E. Miller, Poésies inédites de Théodore Prodrome, Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France 17 (1883), σ. 55-7, καὶ ὄχι γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου ῎Αγγελου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 38, τῶν ὁποίων γιὸς ἦταν ὁ ᾽Ιωάννης Δούκας 90, ὁ πατέρας τοῦ ᾽Ισαάκιου ῎Αγγ. 166. Βλ. καὶ προσωπογραφία Μαρίας Κ. 146, ὑ. 4.

῾Ο ᾽Ισαάκιος ῎Αγγ. 166 τὸ ἑσπέρας τῆς 11ης.IX.1185, ποὺ ὁ πρωτεξάδελφός του ᾽Ισαάκιος ῎Αγγ. 183 κατάφυγε ξιφοφόρος στὸ ναὸ τῆς ἁγια-

4. ῞Ενα ἀπ᾽ τὰ προβλήματα τῆς γενεαλογίας τῶν Κομνηνῶν εἶναι ἡ σειρὰ προτεραιότητας καὶ οἱ χρονολογίες γέννησης τῶν παιδιῶν τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90 καὶ τοῦ ᾽Ανδρόνικου Δούκα ῎Αγγ. 93, γιῶν τῆς Θεοδώρας Κ. 38. ῾Ως πρώτους κατὰ γέννηση γιους τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90 πρέπει ἀναμφίβολα νὰ θεωρήσουμε τὸν ᾽Ισαάκιο ῎Αγγ. 166 καὶ τὸν ᾽Αλέξιο Δούκα Κομν. ῎Αγγ. 167, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται νὰ ἔχουν δράση, ὁ μὲν πρῶτος τὸ 1185, βλ. Χωνιάτης, σ. 447, ὁ δὲ δεύτερος τὸ 1187, βλ. Χωνιάτης, σ. 483. ῎Ισως ὁ ᾽Ισαάκιος 166 νὰ εἶχε τὸ 1185 μιὰ ἡλικία 30 χρονῶ, ὁπότε πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1155, ὁ ᾽Αλέξιος 167 ἴσως κατὰ τὸ 1187 νὰ εἶχε μιὰ ἡλικία 26/7 χρονῶ, ὁπότε πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1160. ῾Ο νόθος Μιχαὴλ Δούκας Κομν. ῎Αγγ. 174, ὅπως μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, σ. 700, τὸ 1201, ἦταν ἕνας νέος ἄντρας: «νέος ὢν καὶ αὐθάδης...» Εἶναι βέβαιο πὼς οἱ περὶ νεότητας χαραχτηρισμοὶ ποὺ μᾶς δίνουν οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς δὲν ἔχουν σταθερὴ ἀξία, γι᾽ αὐτὸ καὶ ὄχι ἀβάσιμα μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ὁ Μιχαὴλ 174 ἦταν τότε ἕνας περίπου τριαντάρης καὶ ἄρα γεννημένος περὶ τὸ 1170. Καὶ τώρα ἐρχόμαστε στοὺς τρεῖς νόμιμους γιοὺς ποὺ εἶναι βέβαιο πὼς προέρχονταν ἀπ᾽ τὴ Ζωὴ Δούκαινα. Ποιὸς ἀπ᾽ τοὺς τρεῖς, τὸ Θεόδωρο 168, τὸ Μανουὴλ 169 καὶ τὸν Κωνσταντῖνο 170 ἦταν ὁ πρεσβύτερος καὶ ποιὸς ὁ νεώτερος; ῾Ο D. Polemis, The Doukai, σ. 89-91, τοὺς παραθέτει κατὰ τὴν πιὸ πάνω σειρὰ καὶ ἀντίστοιχα τοὺς δίνει τοὺς ἀριθμούς: 42 Theodoros, 43 Manuel καὶ 44 Konstantinos, γι᾽ αὐτὸ κι ἐγὼ ἀκολούθησα αὐτὴ τὴ θέση τῆς κατὰ σπουδαιότητα προτεραιότητας. ῾Ο ᾽Αντ. Μηλιαράκης, ῾Ιστορία Νικαίας-᾽Ηπείρου, σ. 49, προτάσσει ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο τὸν Κωνσταντῖνο: Κωνσταντῖνος, Θεόδωρος καὶ Μανουήλ, καὶ τὴν ἴδια σειρὰ ἀκολουθεῖ ὁ D. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 236, Despots of Epiros: Constantine, Isaac, Anna, Michael I, Theodore, Manuel. ῾Ο πατέρας τοῦ ᾽Ιωάννη Δούκα 90 λεγόταν Κωνσταντῖνος (῎Αγγελος) καὶ αὐτὸ βαρύνει γιὰ νὰ θεωρηθῆ ὁ Κωνσταντῖνος 170 ὡς ὁ πρωτότοκος τῶν τριῶν νόμιμων γιῶν ποὺ ἀσφαλῶς προῆλθαν ἀπ᾽ τὴ Ζωὴ Δούκαινα. ᾽Αλλὰ ποιὲς μποροῦμε νὰ θεωρήσωμε ὡς πιθανὲς χρονολογίες γέννησης; ῾Ο Κωνσταντῖνος Δούκας 170 πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα ποὺ ἀναφέρεται ἀπ᾽ τὸ Χωνιάτη, σ. 756, ὡς ἕνας ἀντίπαλος τοῦ Κωνσταντίνου Λάσκαρι κατὰ τὴ νύχτα τῆς 12ης τ᾽ ᾽Απρίλη τοῦ 1204, βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 91, ἀριθ. 44, ὑ. 1, καὶ σ. 195, ἀριθ. 235· ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρις, ἀδελφὸς τοῦ Θεόδωρου (α΄) Λάσκαρι Κομν., ἦταν λίγο μεγαλύτερος ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο (α΄), ὁ ὁποῖος εἶχε γεννηθῆ περὶ τὸ 1174, βλ. Γ. ᾽Ακροπολίτης, ἔκδ. Heisenberg, σ. 31, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 34, πρβλ. ᾽Αντ. Μηλιαράκης, ῾Ιστορία Νικαίας-᾽Ηπείρου, σ. 136. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀβέβαιο στοιχεῖο βαρύνει πρὸς τὴ γνώμη πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας Κομν. 170 ἦταν ὁ πρεσβύτερος τῶν τριῶν ἀδελφῶν, γεννημένος περὶ τὸ 1172. ῾Ο Θεόδωρος 168 πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1253 σὲ γεροντικὴ ἡλικία καὶ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1180/85, καὶ ὁ Μανουὴλ 169 πέθανε περὶ τὸ 1241 καὶ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1186/88. ῾Ως συμπέρασμα τῶν πιὸ πάνω βγαίνουν τὰ ἑξῆς: α) ῎Αν ὁ ᾽Ιωάννης Δούκας 90 ἔλαβε μιὰ καὶ μόνη σύζυγο, περὶ τὸ 1150, τὴ Ζωὴ Δούκαινα, ἀπ᾽ αὐτὴ προῆλθαν ὁ ᾽Ισαάκιος 166 ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1155, ὁ ᾽Αλέξιος 167 ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1160, ὁ Κωνσταντῖνος 170 ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1172, ὁ Θεόδωρος 168 ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1180/85 καὶ ὁ Μανουὴλ 169 ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1186/88, καὶ μόνος ὁ Μιχαὴλ 174 ποὺ γεννήθηκε περὶ τὸ 1170 ἦταν καρπὸς ἕνωσης μὲ μιὰ ἐρωμένη μὲ τὴν ὁποία ὁ ᾽Ιωάννης 90 συνδέθηκε περὶ τὸ 1168/69· β) καὶ τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι: ὁ ᾽Ιωάννης Δούκας 90 περὶ τὸ 1150 παντρεύτηκε κάποια, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα παραμένει ἄγνωστο καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ προῆλθαν ὁ ᾽Ισαάκιος 166 καὶ ὁ ᾽Αλέξιος 167, καὶ ἀφοῦ χήρευσε ἀπ᾽ αὐτή, παντρεύτηκε περὶ τὸ 1170 τὴ Ζωὴ Δούκαινα ἀπ᾽ τὴν ὁποία προῆλθαν ὁ Κωνσταντῖνος 170, ὁ Θεόδωρος 168 καὶ ὁ Μανουὴλ 169, ἐνῶ ὁ

Σοφιᾶς, μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του Ἰωάννη Δούκα 90, «προσέτρεξαν στὸ πλευρὸ τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. 183 ποὺ κινδύνευε, ὄχι γιατὶ ἦσαν συμμέτοχοι τῆς σφαγῆς τοῦ Στέφανου Ἁγιοχριστοφορίτη, ἀλλὰ γιατὶ εἶχαν δώσει ἀναγκαστικὰ γραφτὲς ἐγγυήσεις γιὰ τὴν πίστη καὶ ἀφοσίωση τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. 183 πρὸς τὸν Ἀνδρόνικο (α´) Κ. 87, ὅπως καὶ κεῖνος εἶχε δώσει γι᾽ αὐτούς.

Καὶ οἱ τρεῖς μαζί, καθὼς σὲ λίγο ἐπρόκειτο νὰ πιαστοῦν καὶ νὰ θανατωθοῦν, ἦσαν φοβισμένοι καὶ ἔτρεμαν καὶ τὰ δόντια τους κροτάλιζαν, καὶ ἱκετευτικὰ παρακαλοῦσαν τοὺς συγκεντρωμένους νὰ τοὺς συμπαρασταθοῦν καὶ νὰ τοὺς βοηθήσουν σ᾽ αὐτὴ τὴν κρίσιμη στιγμή τους τοῦ ἔσχατου κινδύνου. Καὶ δὲν ἦσαν λίγοι ἐκεῖνοι ποὺ συμφωνοῦσαν πρὸς τὴν αἴτησή τους καὶ ποὺ συμμερίζονταν τὴν κατάστασή τους καὶ λυποῦνταν γι᾽ αὐτή»[5].

Ἡ ἀπουσία τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐξουσίας ἔλυσε τὴ γλώσσα τῶν συγκεντρωμένων, γιὰ νὰ ὑποσχεθοῦν πὼς θὰ προσφέρουν κάθε λογῆς βοήθεια.

Ἀλλὰ ὅλη τὴ νύχτα τῆς 11ης πρὸς τὴ 12η τοῦ Σεπτέμβρη, οἱ Ἄγγελοι καρδιοχτυποῦσαν μέσα στὸ ναὸ καὶ γοερὰ παρακαλοῦσαν νὰ σωθοῦν ἀπ᾽ τὸ θάνατο. Μὲ τὶς πολλὲς ἱκεσίες καὶ παρακλήσεις μπόρεσαν νὰ πείσουν μερικοὺς νὰ ἀσφαλίσουν τὶς πύλες τοῦ ναοῦ καὶ νὰ φέρουν μέσα φῶτα. Καὶ τὸ λαμπρὸ παράδειγμα αὐτῶν τῶν θαρραλέων ὑπερασπιστῶν τῶν τριῶν Ἀγγέλων, μιμήθηκαν καὶ ἄλλοι.

Μόλις τὸ πρωῒ τῆς 12ης τοῦ Σεπτέμβρη οἱ Ἄγγελοι ἀνάπνευσαν, καθὼς εἶδαν στὸ πλευρό τους ὁλάκερο τὸν πληθυσμὸ τῆς πρωτεύουσας καὶ ἄκουγαν τὶς ἰαχὲς τῶν ἀγαναχτημένων πολιτῶν πὼς ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183 πρέπει νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας καὶ ὁ Ἀνδρόνικος (α´) Κ. 87 νὰ καθαιρεθῆ καὶ νὰ λογοδοτήση γιὰ τὰ ἔργα του.

Τὸ ἄνοιγμα τῶν φυλακῶν καὶ ἡ ἔξοδος τῶν φυλακισμένων καὶ μάλιστα τῶν ἀριστοκρατῶν, ἄναψε πιὸ πολὺ τὴν ἐπανάσταση. Οἱ Ἄγγελοι ὄχι μόνο εἶχαν σωθῆ ἀπ᾽ τὸ θάνατο, ὅπως ζήτησαν ἱκετευτικὰ στὴν ἀρχή, ἀλλὰ βρέθηκαν καὶ στὰ σκαλοπάτια τοῦ περιπόθητου αὐτοκρατορικοῦ θρόνου[6].

Καὶ γιὰ μιὰ στιγμή, ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166 εἶδε τὴ φαλακρὴ κεφαλὴ τοῦ πατέρα του Ἰωάννη Δούκα 90 νὰ προβάλη γιὰ νὰ δεχτῆ τὸ στέμμα τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, ποὺ κρέμονταν πάνω ἀπ᾽ τὴν ἁγία τράπεζα τῆς ἁγία-Σοφιᾶς καὶ ποὺ κάποιος ἀπ᾽ τοὺς νεωκόρους τοῦ ναοῦ εἶχε κατεβάσει· κι αὐτὸ θὰ γινόταν καὶ ὁ Ἰωάννης Δούκας 90 θὰ ἀναγορευόταν αὐτοκράτορας καὶ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166 θὰ γινόταν β α σ ι λ έ α ς, τοῦ πατέρα του διάδοχος, ἂν αὐτὸς «ὁ ἀνθρωποφάγος ἄντρας», ὁ Ἀνδρόνικος (α´) Κ. 87, «τὸ δύσκολο

Μιχαὴλ 174 ἦταν καρπὸς παράνομης ἕνωσης. Γιὰ τὶς χρονολογίες γέννησης τῶν θυγατέρων τοῦ Ἰωάννη 90, βλ. στὴν προσωπογραφία τῆς κάθε μιᾶς.

5. Χωνιάτης, σ. 447.

6. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 447-48 καὶ 449.

αὐτὸ γερόντιο, ποὺ παρὰ τὰ σάπια γηρατιά του δὲν εἶχε μεταβληθῆ πρὸς ἦθος πιὸ ἀνθρωπινό»[7], δὲν εἶχε ἐμπνεύσει στοὺς ΚΠολῖτες τέτοια ἀποστροφὴ πρὸς τοὺς γέρους –ὁ Ἰωάννης Δούκας τὸ 1185 ἦταν ενας ἑξηντάρης καὶ γιὰ κείνη τὴν ἐποχὴ ἦταν ἕνας γέρος– ετσι ποὺ νὰ ἐμποδίσουν τὴ στέψη τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90, φωνάζοντας πὼς «δὲ θένε πιὰ νὰ ἐξουσιάζη η νὰ βασιλεύη πάνω τους ἕνας γέρος»[8]. Ἔτσι ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας ὁ πρωτεξάδελφός του Ἰσαάκιος (β´) Ἄγγ. 183[9].

Ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166 δὲν ἀπόλαυσε γιὰ πολὺ τὴν ευνοια τοῦ εστεμμένου συγγενῆ του.

Κατὰ Φλεβάρη-Μάρτη τοῦ 1186[10], ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166 παντρεύτηκε τὴν Ἀνώνυμη (πιθανὸν Εὐδοκία) Βράναινα Κομνηνὴ 238, γεννημένη περι τὸ 1168/9[11], τῆς ὁποίας ὁ πατέρας Ἀλέξιος Βρανᾶς Κομν., λιγο μετά, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1186, στασίασε κατὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγ. 183, κι ετσι αὐτὸς ὁ τελευταῖος στράφηκε ἐναντίον τοῦ θείου του Ἰωάννη Δούκα 90, ποὺ εἶχε κάνει τὸ συνοικέσιο, καθὼς ἦταν ἕνας παλιὸς φίλος τοῦ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομν.[12].

Ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166, κατὰ ποὺ λένε, σκοτώθηκε κατὰ τὶς μάχες ποὺ ἔγιναν ἐναντίον τῶν λεγομένων Σταυροφόρων τῆς Δ´ Σταυροφορίας «πρὸς ὑπεράσπιση τῆς ΚΠολης τὸ 1203»[13].

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ ἂν ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 166 ἀπόχτησε παιδιὰ ἀπ᾽ τὴν Ἀνώνυμη (Εὐδοκία;) Βράναινα Κομνηνὴ 238.

7. Μιχαὴλ Χωνιατης, Λογος εις Ἰσαακιον (β´) Ἀγγ. 183, εκδ. Σπ. Λαμπρου Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 218: μήτε γήρᾳ σαπρῷ μεταβαλοῦσα πρὸς ηθος ἀνθρωπικωτερον. Αυτοθι, σ. 221: τὸν ἀνθρωποφάγον ανδρα... Αὐτόθι, σ. 255: τὸ παρεισφθαρὲν αυτῇ δυσκολον εκεῖνο γερόντιον ὡς γηραλέαν τῶν ρωμαικῶν σκήπτρων αποξυσας σαπρότητα.

8. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 450.

9. Νικήτας Χωνιάτης, σ. 450-51.

10. Κατὰ τὸ Χωνιάτη, σ. 502, ὁ γάμος τοῦ Ἰσαάκιου Ἀγγ. 166 μὲ τὴν Ἀνωνυμη (Ευδοκια;) Βράναινα Κομν. 238, εγινε «ὀλιγῳ πρότερον τῆς αποστασιας» τοῦ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομν., καὶ μᾶς εἰναι γνωστὸ πὼς ἡ ἀποστασία του εγινε τὸ καλοκαιρι τοῦ 1186, βλ. προσωπογραφια Ἀννας Κομν. Βατατζίνας 149, υ. 64.

11. Χωνιάτης, σ. 502. Τὸ ονομα τῆς νύφης πιθανὸν νὰ ἠταν Ευδοκια, αὐτὸ ποὺ εφερε η εκ μητρὸς μάμμη της Εὐδοκία Κ. 80· ὡς πρὸς τὴ χρονολογια γεννησης, μᾶς ειναι γνωστὸ πὼς οἱ γονεῖς της παντρεύτηκαν πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1166 ἢ καὶ προηγουμένως, βλ. προσωπογραφια Ἀννας Κομν. Βατατζίνας 149, υ. 5.

12. Χωνιάτης, σ. 502: ταῦτα δ᾽ ἐφθέγγετο (ὁ Ἰσαάκιος β´) δι᾽ ὑποψιας εχων τὸν πρὸς πατρὸς θεῖον τὸν σεβαστοκράτορα Ἰωάννην (Δούκαν 90) ὡς πάλαι τε τῷ Βρανᾷ συνήθη καὶ ὀλίγῳ πρότερον τῆς ἀποστασίας γάμον υιοῦ θυσαντα μετὰ θυγατρὸς τοῦ Βρανᾶ.

13. Ὁ D. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 21-2 καὶ υ. 10, γράφει: «He died fighting in the defence of Constantinople in 1203», ἀλλὰ δὲ μᾶς λέει τὴν πηγὴ απ᾽ τὴν οποια αντλησε τὴν πληροφορία. Καὶ γράφει μὲν ὁ Χωνιάτης, σ. 718-19, κ.α. πὼς πολλοι επεσαν κατὰ τὴν ἄμυνα τῆς ΚΠολης τὸ 1203, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν κατονομάζεται ο Ἰσαάκιος Ἀγγ. 166. Ἔχει ἀλλη πηγὴ ὑπόψη του ὁ D. Nicol, τὴν ὁποια δὲν κατονόμασε η στηρίζεται στὸ οτι δὲ γίνεται κανεὶς λόγος γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Ἀγγ. 166 κατὰ τὴν εμφάνιση τῶν ἀδελφῶν του Μιχαὴλ Δούκα Κομν. Ἀγγ. 174 και Θεόδωρου Δουκα Κομν. Ἀγγ. 168;

167. Ἀλέξιος Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος (γένν. περὶ τὸ 1160 – † ;)

Ὁ Ἀλέξιος[1] Δούκας[2] Κομνηνός[3] Ἄγγελος[4] γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα[5], εἴτε ἀπ' τὴ νόμιμη σύζυγό του Ζωὴ Δούκαινα εἴτε ἀπὸ κάποια ἄλλη νόμιμη σύζυγο ποὺ προηγήθηκε ἀπ' αὐτή[6], γεννήθηκε περὶ τὸ 1160[7].

Ὁ Ἀλέξιος Δούκας Κομν. Ἄγγ. 167 πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87[8], ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸ κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες ἢ σὲ ποιὰ συνωμοτικὴ κίνηση ἔγινε αὐτὸ τὸ περιστατικό.

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ τυράννου ὁ Ἀλέξιος 167 ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς ποὺ ἐγκολπώθηκε ὁ πρωτεξάδελφός του καὶ νέος κύριος Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183[9], καὶ ἀκόμη μποροῦμε νὰ τὸν φανταστοῦμε πὼς θὰ ἦταν ενας ἀπ' τοὺς τυφλοὺς ἐκείνους ἀριστοκράτες ποὺ μὲ τὸ ανοιγμα τῶν φυλακῶν ξεχύθηκαν στὴν ἀλλόφρονη πρωτεύουσα καὶ τόνωσαν τοὺς ΚΠολιτες γιὰ τὸ γκρέμισμα τοῦ τυράννου[10].

Ἕνα ἀπ' τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργήθηκαν στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό[11], εἶναι καὶ αὐτὸ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Ἰσαάκιου Δούκα Κομνηνοῦ 229.

Αὐτὸς ὁ πρίγκιπας τῶν Κομνηνῶν ποὺ εἶχε ἱδρύσει τότε μιὰ τυραννια στὴν Κύπρο, δὲ θέλησε νὰ ὑποταχτῆ οὔτε στὸ νέο αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (β') 183, παρὰ τὶς δελεαστικὲς προτάσεις ποὺ τοῦ ἔγιναν. Ἔτσι ὁ αὐτοκράτορας ἑτοίμασε ἕνα στόλο 70 «μακρῶν νηῶν», καὶ στόλαρχους διόρισε τὸ γερο ναύαρχο Ἰωάννη Κοντοστέφανο, ἀδελφὸ τοῦ μακαρίτη Στέφανου Κοντοστέφανου, τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κ. 77, καὶ τὸν πρωτεξάδελφό του Ἀλέξιο Δ. Κ. Ἄγγ. 167[12], ποὺ «ἂν καὶ ἦταν ἕνας νέος ἀντρας καὶ δυνατός, εἶχε ὅμως τυφλωθῆ ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') καὶ ὡς τέτοιος ἦταν ἀνεπιτήδειος γιὰ τὴν ὅλη στρατήγηση, ἐκτὸς ποὺ αὐτὸ θεωροῦνταν καὶ ὡς ἕνας κακὸς οἰωνός»[13].

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς συνθῆκες ἡ περίφημη ἀρμάδα ἀναχώρησε τὴν ἀνοιξη τοῦ 1187[14]· ὁ ἄνεμος ἦταν πολὺ εὐνοϊκὸς γιὰ τὸ στόλο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκστρατείας πρὸς τὴν Κύπρο, ἀλλὰ μόλις πλησίαζαν στὰ λιμάνια της ἡ θάλασσα φούντωσε κι ἔγινε πιὸ ἄγρια κι ἀπ' τὴν καταιγίδα[15].

Ὁ τύραννος τῆς Κύπρου Ἰσαάκιος Δούκας Κομνηνὸς 229 κάλεσε σὲ βοήθειά του τὸν ἄλλοτε κουρσάρο καὶ τώρα ναύαρχο τοῦ Νορμανδικοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας Μαργαριτόνη ποὺ τότε γύριζε ἀπ' τὴν Τύρο, ὅπου εἶχε σταλῆ ἀπ' τὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Guillaume II (1166-1189)[16].

---

167. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του Ἀλέξιου Ἄγγ. Κομν. 92.

2. Δούκας ἦταν ἀπ' τὸν πατέρα του Ἰωάννη Δούκα 90 ποὺ πάντα ἔφερε αὐτὴ τὴν ἐπωνυμία, ὡς ἕνας συνώνυμος τοῦ ἀντιπροπάππου του καίσαρα Ἰωάννη Δούκα.

3. Κομνηνὸς ἦταν ἀπ' τὴν ἐκ πατρὸς μάμμη του Θεοδώρα Κ. 38.

4. Ἄγγελος ἦταν ἀπ' τὸν ἐκ πατρὸς πάππο του Κωνσταντῖνο Ἄγγελο.

5. Θεοδοσίου μοναχοῦ Βυζαντίου τοῦ Γουδέλη, Ἐγκώμιον εἰς τὸν Χριστόδουλον (τῆς Πάτμου) καὶ διήγησις τῶν θαυμάτων ὧν δι' αὐτοῦ ὁ Χριστὸς πεποίηκε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου, εἰς Ἀκολουθίαν Χριστοδούλου τῆς Πάτμου, ἔκδ. τρίτη ὑπὸ Κυρίλλου Βοΐνη, Ἀθῆναι 1884, σ. 178-79: τοῦ βασιλέως δ' ἦσαν οὗτοι Ἰσαακίου πρὸς πατρὸς ἀνεψιός, ὃν οἶδε καλεῖν ἡ συνήθεια ἐξάδελφον, ὃν καὶ ὁ τυραννήσας Ἀνδρόνικος ἀπὸ τῶν ὀμμάτων πεποίηκε... Αὐτόθι, σ. 194: καὶ εἰσίασι (οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου) τὴν τριήρη τὴν τὸν τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου υἱὸν Ἀλέξιον τὸν ἀπὸ ὀμμάτων φέρουσαν τῷ Σικελίας κατάρχοντι, ὡς προείρηται, παρ' Ἰσαακίου τοῦ τοὺς Κυπρίους βιασαμένου ἀπεσταλμένον εἰς ἕρμαιον, ἢ μᾶλλον εἰς μέλπηθρον καὶ ἐς τρυφῆς καταγέλωτα. Πρβλ. Ἔρας Ι. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, Ἀθῆναι 1966, σ. 151 καὶ 162-64· D. Polemis, The Doukai, σ. 88, ἀριθ. 41· Era Vranoussi, A propos des opérations des Normands dans la mer Egée et à Chypre, περιοδικὸ Βυζαντινὰ 8 (1976), σ. 210-11· W.H. Rudt de Collenberg, Isaac de Chypre et sa fille, B38 (1968), σ. 141· ὁ F. Cognasso, Un imperatore... Isacco II Angelo, Bessarione 31 (1915), σ. 255 καὶ ὑ. 1, και ὁ Θ. Βλάχος, Ὁ τύραννος τῆς Κύπρου Ἰσαάκιος Κομνηνός, Βυζαντινὰ 6 (1974), σ. 173, δὲν μπόρεσαν νὰ συνταυτίσουν τὸν Ἀλέξιο Δούκα Κομν. Ἄγγ. 167, ἐνῶ ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 172, τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν Ἀλέξιο Κομν. Βατάτζη 152, τὸ γιὸ τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, ποὺ εἶναι ὁλότελα ἀσχετος πρὸς τὸν Ἀλέξιο Δ. Κ. Ἄγγ. 167.

6. Βλ. προσωπογραφία Ἰσαάκιου Ἄγγ. 166, ὑ. 3.

7. Βλ. προσωπογραφία Ἰσαάκιου Ἄγγ. 166, ὑ. 4.

8. Χωνιάτης, σ. 483· Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, MB7 (1894), σ. 271· Θεοδόσιος Βυζάντιος Γουδέλης, ενθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 178-79: ὃν καὶ ὁ τυραννήσας Ἀνδρόνικος ἀπὸ τῶν ὀμμάτων πεποίηκε. Τίθεται ὅμως τὸ ἑξῆς ἐρώτημα· ἡ τύφλωση ὑπῆρξε ὁλοσχερὴς ἢ μερικὴ ἢ ἀπ' τὸ ἕνα μάτι; ὁ μετὰ τὴν τύφλωση διορισμός του ὡς ναυάρχου συγκλίνει πρὸς τὴ δεύτερη ἄποψη, ἂν καὶ ἐκεῖ τονίζεται πὼς λόγω τῆς τύφλωσής του ἦταν ἀκατάλληλος, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 13.

9. Χωνιάτης, σ. 465· Σκουταριώτης, σ. 364.

10. Χωνιάτης, σ. 449· Σκουταριώτης, σ. 357.

11. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 590, ὑ. 435-439, καὶ σ. 594, ὑ. 457 καὶ 458.

12. Χωνιάτης, σ. 483· Σκουταριώτης, σ. 271.

13. Χωνιάτης, σ. 483: καὶ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, ὃς εἰ καὶ εὐῆλιξ ἦν καὶ ἀνδρεῖος καὶ τοῦ βασιλεύοντος ἐξανεψιός, ἀλλ' ἐκκοπεὶς τὰς κόρας ὑπ' Ἀνδρονίκου ἀχρεῖος πρὸς τῶν ὅλων εἰς τὴν τότε στρατήγησιν συλλελόγιστο, ναὶ μὴν οὐδ' αἴσιος ἐκρίνετο οἰωνός.

14. Τόσο ὁ F. Cognasso, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 225, ὅσο καὶ ὁ Ch. Brand, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 72, μᾶς λένε πὼς ὁ στόλος ξεκίνησε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1187. Τὸ πηγαῖο κείμενο τοῦ μοναχοῦ Θεοδόσιου Γουδέλη, Ἐγκώμιον κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 179 (§ιδ'), πρβλ. Ἐ. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 154, καὶ Opérations des Normands, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 207, μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος Δ. Κ. Ἄγγ. 167 ὡς αἰχμάλωτος στὰ χέρια τῶν Νορμανδῶν, ἔφτασε στὴν Πάτμο στὶς 11 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1186· σχετικὰ μὲ αὐτὴ τὴ χρονολογία, βλ. Ἐ. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, σ. 154-55.

15. Χωνιάτης, σ. 483· Σκουταριώτης, σ. 271.

16. Χωνιάτης, σ. 483-84· Σκουταριώτης, σ. 271· Chronikon Magni Presbyteri, MGH.SS., τ. XVII, 5.

167. ʼΑλέξιος Δούκας Κομνηνὸς ʼΆγγελος (γένν. περὶ τὸ 1160 – † ;)

ʼΟ ʼΑλέξιος[1] Δούκας[2] Κομνηνὸς[3] ʼΆγγελος[4] γιὸς τοῦ ʼΙωάννη Δούκα[5], εἴτε ἀπ᾿ τὴ νόμιμη σύζυγό του Ζωὴ Δούκαινα εἴτε ἀπὸ κάποια ἄλλη νόμιμη σύζυγο ποὺ προηγήθηκε ἀπ᾿ αὐτή[6], γεννήθηκε περὶ τὸ 1160[7].

ʼΟ ʼΑλέξιος Δούκας Κομν. ʼΆγγ. 167 πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε στὸν καιρὸ τοῦ ʼΑνδρόνικου (α΄) Κ. 87[8], ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὸ κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες ἢ σὲ ποιὰ συνωμοτικὴ κίνηση ἔγινε αὐτὸ τὸ περιστατικό.

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ τ υ ρ ά ν ν ο υ ὁ ʼΑλέξιος 167 ἦταν ἕνας ἀπ᾿ τοὺς εὐγενεῖς ποὺ ἐγκολπώθηκε ὁ πρωτεξάδελφός του καὶ νέος κύριος ʼΙσαάκιος

167.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του ʼΑλέξιου ʼΆγγ. Κομν. 92.

2. Δούκας ἦταν ἀπ᾿ τὸν πατέρα του ʼΙωάννη Δούκα 90 ποὺ πάντα ἔφερε αὐτὴ τὴν ἐπωνυμία, ὡς ἕνας συνώνυμος τοῦ ἀντιπροπάππου του κ α ί σ α ρ α ʼΙωάννη Δούκα.

3. Κομνηνὸς ἦταν ἀπ᾿ τὴν ἐκ πατρὸς μάμμη του Θεοδώρα Κ. 38.

4. ʼΆγγελος ἦταν ἀπ᾿ τὸν ἐκ πατρὸς πάππο του Κωνσταντῖνο ʼΆγγελο.

5. Θεοδοσίου μοναχοῦ Βυζαντίου τοῦ Γουδέλη, ʼΕγκώμιον εἰς τὸν Χριστόδουλον (τῆς Πάτμου) καὶ διήγησις τῶν θαυμάτων ὧν δι᾿ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς πεποίηκε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως κυροῦ ʼΙσαακίου τοῦ ʼΑγγέλου, εἰς ʼΑκολουθίαν Χριστοδούλου τῆς Πάτμου, ἔκδ. τρίτη ὑπὸ Κυρίλλου Βοΐνη, ʼΑθῆναι 1884, σ. 178-79: τοῦ βασιλέως δ᾿ ἦσαν οὗτοι ʼΙσαακίου πρὸς πατρὸς ἀνεψιός, ὃν οἶδε καλεῖν ἡ συνήθεια ἐξάδελφον, ὃν καὶ ὁ τυραννήσας ʼΑνδρόνικος ἀπὸ τῶν ὀμμάτων πεποίηκε... Αὐτόθι, σ. 194: καὶ εἰσίασι (οἱ μοναχοὶ τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου ʼΙωάννη τοῦ Θεολόγου τῆς Πάτμου) τὴν τριήρη τὴν τὸν τοῦ σεβαστοκράτορος ʼΙωάννου υἱὸν ʼΑλέξιον τὸν ἀπὸ ὀμμάτων φέρουσαν τῷ Σικελίας κατάρχοντι, ὡς προείρηται, παρ᾿ ʼΙσαακίου τοῦ τοὺς Κυπρίους βιασαμένου ἀπεσταλμένον εἰς ἕρμαιον, ἢ μᾶλλον εἰς μέλπηθρον καὶ ἐς τρυφῆς καταγέλωτα. Πρβλ. ʼΈρας Ι. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, ἱδρυτοῦ τῆς ἐν Πάτμῳ μονῆς, ʼΑθῆναι 1966, σ. 151 καὶ 162-64· D. Polemis, The Doukai, σ. 88, ἀριθ. 41· Era Vranoussi, A propos des opérations des Normands dans la mer Egée et à Chypre, περιοδικὸ Βυζαντινὰ 8 (1976), σ. 210-11· W.H. Rudt de Collenberg, Isaac de Chypre et sa fille, B38 (1968), σ. 141· ὁ F. Cognasso, Un imperatore... Isacco II Angelo, Bessarione 31 (1915), σ. 255 καὶ ὑ. 1, καὶ ὁ Θ. Βλάχος, ʼΟ τύραννος τῆς Κύπρου ʼΙσαάκιος Κομνηνός, Βυζαντινὰ 6 (1974), σ. 173, δὲν μπόρεσαν νὰ συνταυτίσουν τὸν ʼΑλέξιο Δούκα Κομν. ʼΆγγ. 167, ἐνῶ ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 172, τὸν συνταυτίζει πρὸς τὸν ʼΑλέξιο Κομν. Βατάτζη 152, τὸ γιὸ τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς Εὐδοκίας Κ. 80, ποὺ εἶναι ὁλότελα ἄσχετος πρὸς τὸν ʼΑλέξιο Δ. Κ. ʼΆγγ. 167.

6. Βλ. προσωπογραφία ʼΙσαάκιου ʼΆγγ. 166, ὑ. 3.

7. Βλ. προσωπογραφία ʼΙσαάκιου ʼΆγγ. 166, ὑ. 4.

8. Χωνιάτης, σ. 483· Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, MB7 (1894), σ. 271· Θεοδόσιος Βυζάντιος Γουδέλης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 178-79: ὃν καὶ ὁ τυραννήσας ʼΑνδρόνικος ἀπὸ τῶν ὀμμάτων πεποίηκε. Τίθεται ὅμως τὸ ἑξῆς ἐρώτημα· ἡ τύφλωση ὑπῆρξε ὁλοσχερὴς ἢ μερικὴ ἢ ἀπ᾿ τὸ ἕνα μάτι; ὁ μετὰ τὴν τύφλωση διορισμός του ὡς ναυάρχου συγκλίνει πρὸς τὴ δεύτερη ἄποψη, ἂν καὶ ἐκεῖ τονίζεται πὼς λόγω τῆς τυφλώσής του ἦταν ἀκατάλληλος, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 13.

(β΄) ʼΆγγ. 183[9], καὶ ἀκόμη μποροῦμε νὰ τὸν φανταστοῦμε πὼς θὰ ἦταν ἕνας ἀπ᾿ τοὺς τυφλοὺς ἐκείνους ἀριστοκράτες ποὺ μὲ τὸ ἄνοιγμα τῶν φυλακῶν ξεχύθηκαν στὴν ἀλλόφρονη πρωτεύουσα καὶ τόνωσαν τοὺς ΚΠολίτες γιὰ τὸ γκρέμισμα τοῦ τ υ ρ ά ν ν ο υ[10].

ʼΈνα ἀπ᾿ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργήθηκαν στὸν καιρὸ τοῦ ʼΑνδρόνικου (α΄) Κ. 87, ὅπως μᾶς εἶναι γνωστό[11], εἶναι καὶ αὐτὸ τῆς ἀνταρσίας τοῦ ʼΙσαάκιου Δούκα Κομνηνοῦ 229.

Αὐτὸς ὁ πρίγκιπας τῶν Κομνηνῶν ποὺ εἶχε ἱδρύσει τότε μιὰ τυραννία στὴν Κύπρο, δὲ θέλησε νὰ ὑποταχτῆ οὔτε στὸ νέο αὐτοκράτορα ʼΙσαάκιο (β΄) 183, παρὰ τὶς δελεαστικὲς προτάσεις ποὺ τοῦ ἔγιναν. Ἔτσι ὁ αὐτοκράτορας ἑτοίμασε ἕνα στόλο 70 «μακρῶν νηῶν», καὶ στόλαρχους διόρισε τὸ γέρο ναύαρχο ʼΙωάννη Κοντοστέφανο, ἀδελφὸ τοῦ μακαρίτη Στέφανου Κοντοστέφανου, τοῦ συζύγου τῆς ʼΆννας Κ. 77, καὶ τὸν πρωτεξάδελφό του ʼΑλέξιο Δ. Κ. ʼΆγγ. 167[12], ποὺ «ἂν καὶ ἦταν ἕνας νέος ἄντρας καὶ δυνατός, εἶχε ὅμως τυφλωθῆ ἀπ᾿ τὸν ʼΑνδρόνικο (α΄) καὶ ὡς τέτοιος ἦταν ἀνεπιτήδειος γιὰ τὴν ὅλη στρατήγηση, ἐκτὸς ποὺ αὐτὸ θεωροῦνταν καὶ ὡς ἕνας κακὸς οἰωνός»[13].

Κάτω ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς συνθῆκες ἡ περίφημη ἀρμάδα ἀναχώρησε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1187[14]· ὁ ἄνεμος ἦταν πολὺ εὐνοϊκὸς γιὰ τὸ στόλο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκστρατείας πρὸς τὴν Κύπρο, ἀλλὰ μόλις πλησίαζαν στὰ λιμάνια της ἡ θάλασσα φούντωσε κι ἔγινε πιὸ ἄγρια κι ἀπ᾿ τὴν καταιγίδα[15].

ʼΟ τύραννος τῆς Κύπρου ʼΙσαάκιος Δούκας Κομνηνὸς 229 κάλεσε σὲ βοήθειά του τὸν ἄλλοτε κουρσάρο καὶ τώρα ναύαρχο τοῦ Νορμανδικοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας Μαργαριτόνη ποὺ τότε γύριζε ἀπ᾿ τὴν Τύρο, ὅπου εἶχε σταλῆ ἀπ᾿ τὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Guillaume II (1166-1189)[16].

---

9. Χωνιάτης, σ. 465· Σκουταριώτης, σ. 364.

10. Χωνιάτης, σ. 449· Σκουταριώτης, σ. 357.

11. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 590, ὑ. 435-439, καὶ σ. 594, ὑ. 457 καὶ 458.

12. Χωνιάτης, σ. 483· Σκουταριώτης, σ. 271.

13. Χωνιάτης, σ. 483: καὶ ὁ Κομνηνὸς ʼΑλέξιος, ὃς εἰ καὶ εὐῆλιξ ἦν καὶ ἀνδρεῖος καὶ τοῦ βασιλεύοντος ἐξανεψιός, ἀλλ᾿ ἐκκοπεὶς τὰς κόρας ὑπ᾿ ʼΑνδρονίκου ἀχρεῖος πρὸς τῶν ὅλων εἰς τὴν τότε στρατήγησιν συλλελόγιστο, ναὶ μὴν οὐδ᾿ αἴσιος ἐκρίνετο οἰωνός.

14. Τόσο ὁ F. Cognasso, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 225, ὅσο καὶ ὁ Ch. Brand, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 72, μᾶς λένε πὼς ὁ στόλος ξεκίνησε τὴν ἄνοιξη τοῦ 1187. Τὸ πηγαῖο κείμενο τοῦ μοναχοῦ Θεοδόσιου Γουδέλη, ʼΕγκώμιον κτλ., ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 179 (§ιδ΄), πρβλ. ʼΕ. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 154, καὶ Opérations des Normands, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 207, μᾶς λέει πὼς ὁ ʼΑλέξιος Δ. Κ. ʼΆγγ. 167 ὡς αἰχμάλωτος στὰ χέρια τῶν Νορμανδῶν, ἔφτασε στὴν Πάτμο στὶς 11 τοῦ Ὀχτώβρη τοῦ 1186· σχετικὰ μὲ αὐτὴ τὴ χρονολογία, βλ. ʼΕ. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, σ. 154-55.

15. Χωνιάτης, σ. 483· Σκουταριώτης, σ. 271.

16. Χωνιάτης, σ. 483-84· Σκουταριώτης, σ. 271· Chronikon Magni Presbyteri, MGH.SS., τ. XVII, 5.

῾Ο ᾽Ισαάκιος 229 καὶ ὁ Μαργαριτόνης ἦσαν σύγγαμβροι, γιατὶ εἶχαν παντρευτῆ δυὸ ἑτεροθαλεῖς ἀδελφὲς τοῦ Guillaume II, νόθες κόρες τοῦ Guillaume I (1154-1166), ὁ ὁποῖος εἶχε ἀποκτήσει πολλὰ νόθα παιδιὰ ἀπὸ ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ παλλακίδων: Mulieres nobilesque matronae maximae Saracinae[17].

῾Ο Μαργαριτόνης, «τὸ Λιοντάρι αὐτὸ τῆς Θάλασσας» («Lione del Mare»), ποὺ ἀπ᾽ τὸ βασίλειο τῆς Σικελίας εἶχε λάβει τοὺς τίτλους τοῦ ἀ μ ι ρ ᾶ (=δουκὸς τοῦ στόλου, ναυάρχου) καὶ κ ό μ η τ ο ς τῆς Μάλτας, κατατρόπωσε τὸν ἄδειο βυζαντινὸ στόλο, ἐνῶ τὰ πληρώματά του βρίσκονταν στὴν ξηρὰ γιὰ νὰ πολεμήσουν τὸ σφετεριστὴ ᾽Ισαάκιο 229, ὁ ὁποῖος μὲ τὰ ἀρμενοκυπριακά του στρατεύματα ἔτρεψε σὲ φυγὴ τοὺς Βυζαντινούς· ὁλάκερος ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχηγοί του, ὁ ᾽Ιωάννης Κοντοστέφανος καὶ ὁ ᾽Αλέξιος Δ. Κ. ῎Αγγ. 167 αἰχμαλωτίστηκαν[18].

῾Ο ᾽Ισαάκιος 229 τὸν μὲν Κοντοστέφανο καὶ τὸν ᾽Αλέξιο 167 παράδωσε στὸ Μαργαριτόνη γιὰ νὰ τοὺς μεταφέρη στὴ Σικελία καὶ νὰ τοὺς ἐμφανίση στὸν ἡγεμόνα του Guillaume II, στὰ δὲ βυζαντινὰ στρατεύματα ἐπιφύλαξε διάφορη μεταχείριση. Πολλοὺς ἀπ᾽ αὐτοὺς προσέλαβε στὶς δικές του στρατιωτικὲς δυνάμεις καὶ ἄλλους κακοποίησε ἀπάνθρωπα καὶ μεταξύ τους καὶ τὸ δάσκαλό του στὰ πολεμικὰ Βασίλειο Ρεντακηνό, τοῦ ὁποίου πρόσταξε καὶ τοῦ ἔκοψαν ἀπ᾽ τὸ γόνατο τὸ ἕνα πόδι· καὶ πολλοὺς ἐπίσης, κυρίως ἀπ᾽ τοὺς ναῦτες, ἄφησε ἐλεύτερους νὰ πᾶνε ὅπου θένε[19].

Οἱ ναύαρχοι Κοντοστέφανος καὶ ᾽Αλέξιος 167 ἀκολούθησαν τὸν Μαργαριτόνη στὶς περιπλανήσεις του στὸ Αἰγαῖο, ὅπου πῆγε μὲ τὸ στόλο του, «ἀπ᾽ τὴ μιὰ μεριὰ νὰ εἰσπράξη τοὺς φόρους, καὶ ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριά, νὰ παραλάβη τὰ λείψανα τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου ἀπ᾽ τὸ νησὶ τῆς Πάτμου»[20].

Στὶς 11 τοῦ ᾽Οχτώβρη τοῦ 1187 (1186 σύμφωνα μὲ τὸ Θεοδόσιο Γουδέλη, βλ. ὑ. 14), ἕνα Σάββατο μετὰ τὸ μεσημέρι, στὶς τρεῖς ἡ ὥρα, ὁ νορμανδικὸς στόλος ἀγκυροβόλησε στὸ λιμάνι τῆς Πάτμου[21].

Μιὰ ἀντιπροσωπεία τῶν μοναχῶν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου-᾽Ιωάννη τοῦ Θεολόγου, τὴν ὁποία εἶχε ἀνεγείρει ὁ ὅσιος Χριστόδουλος στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου ᾽Αλέξιου (α᾽) Κ. 15, «ἀνέβηκαν στὸ πλοῖο, πάνω στὸ ὁποῖον ἦταν ὁ γιὸς τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ᾽Ιωάννη (Δούκα 90), ὁ ᾽Αλέξιος 167 ὁ τυφλός, ποὺ ἀπ᾽ τὸν βιαστὴ τῆς Κύπρου ᾽Ισαάκιο 229 εἶχε παραδοθῆ γιὰ νὰ μεταφερθῆ ὡς ἕρμαιο τῆς τύχης ἢ καλύτερα ὡς παιχνίδι

17. Hugo Falcandus εἰς Muratori VII, Milan 1725 41 B.
18. Χωνιάτης, σ. 483-84· Σκουταριώτης, σ. 271· Magni Πρεσβύτερος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 16).
19. Χωνιάτης, σ. 484· Σκουταριώτης, σ. 271· Magni Πρεσβύτερος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 16).
20. E. Branoussi, Opérations des Normands, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 207.
21. Θεοδόσιος Βυζάντιος Γουδέλης, ᾽Εγκώμιον, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 179-80. Πρβλ. Ε. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 163-64, καὶ Opérations des Normands, σ. 207.

τρυφῆς καὶ γέλωτος στὸν κατάρχοντα τῆς Σικελίας»[22].

Καὶ εἰσῆλθαν (οἱ μοναχοὶ) στὸ πλοῖο μὲ μεγάλη περίσκεψη καὶ σοβαρότητα, γιατὶ εἶχαν σκοπὸ νὰ χρησιμοποιήσουν τὸν πρίγκιπα (τὸν ᾽Αλέξιο 167) ὡς μεσίτη κοντὰ στοὺς βάρβαρους (Νορμανδούς), καθὼς αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι πολὺ τὸν τιμοῦσαν ὡς ἕνα ἄντρα πολὺ μεγάλο καὶ μέλος τῆς ἀνώτατης ἀριστοκρατίας καὶ ὡς ἕνα ἀνδρεῖο ποὺ κάποτε εἶχε ἀποχτήσει μεγάλο ὄνομα γιὰ τὰ πολεμικά του ἔργα.

Καὶ μόλις (οἱ μοναχοὶ) ἀντίκρυσαν τὸν πρίγκιπα, ἔπεσαν κάτω στὴ γῆ καὶ τὸν προσκύνησαν»[23].

῾Ο ᾽Αλέξιος Δ. Κ. ῎Αγγ. 167 στάθηκε σ᾽ αὐτὴ τὴν περίσταση πολὺ χρήσιμος γιὰ τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου ᾽Ιωάννη τοῦ Θεολόγου καὶ τοὺς μοναχούς του· ἐκεῖνος ἦταν ποὺ τοὺς πληροφόρησε πὼς συνεχῶς οἱ Νορμανδοὶ σχεδίαζαν τὴν ἀπαγωγὴ τοῦ σκηνώματος τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα θέματα τοὺς ἐξυπηρέτησε, μεσολαβώντας στοὺς Νορμανδούς, ποὺ ἀπ᾽ τὴν προσωπικότητά του ἐπηρεάζονταν. Αὐτὸς ἦταν ἀκόμη ποὺ μεσολάβησε γιὰ νὰ ἀφήσουν οἱ Νορμανδοὶ ἐλεύτερη τὴ γυναίκα τοῦ Νικήτα τοῦ ἀπὸ τὴ Μάκρη[24].

Εἴδαμε πὼς τόσο ὁ Νικήτας Χωνιάτης[25], ὅσο καὶ ὁ Θεοδόσιος Γουδέλης[26] ἐκφράζονται μὲ πολὺ ἐπαινετικὰ λόγια γιὰ τὸν ᾽Αλέξιο 167. ῾Ο Γουδέλης φτάνει στὸ σημεῖο νὰ μᾶς πῆ πὼς ἦταν ἕνας ἄντρας θ α υ μ α σ τ ό ς[27], καὶ ἂς σημειωθῆ πὼς αὐτὸς ὁ ἐγκωμιογράφος τοῦ ὁσίου Χριστοδούλου ἔγραφε μετὰ τὸ ἔτος 1191[28] καὶ πὼς ἦταν ἕνας γνώστης προσώπων καὶ πραγμάτων μέσα στὴν ΚΠολη, ὡς ἕνας γνήσιος ΚΠολίτης, Β υ ζ ά ν τ ι ο ς, ὅπως αὐτοονομάζεται[29], καὶ πὼς ἀνῆκε στὴν εὐγενικὴ οἰκογένεια τῶν Γουδέλη, ποὺ εἶχε συνάψει ἐπιγαμίες καὶ μὲ αὐτὴ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια τῶν Κομνηνῶν[30].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ βυζαντινονορμανδικὸ σύμφωνο τοῦ 1187/88[31] ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα ᾽Ισαάκιο (β᾽) 183 καὶ τὸ βασιλέα τῆς Σικελίας Guillaume II, ποὺ ὁ ᾽Αλέξιος 167 θὰ ἐπέστρεφε στὴν ΚΠολη.

22. Θεοδόσιος Βυζάντιος Γουδέλης, ᾽Εγκώμιον, σ. 194· βλ. τὸ κείμενο ἀνωτέρω (ὑ. 5).
23. Θεοδόσιος Βυζάντιος, ᾽Εγκώμιον, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 194: Εἰσίασι δὲ τὴν τριήρη ἐπεσκεμμένως, ἐφ᾽ ᾧ μεσίτη τούτῳ (τῷ ᾽Αλεξίῳ 167) εἰς τοὺς βαρβάρους χρήσασθαι, οἷα τιμωμένῳ παρ᾽ αὐτοῖς ὡς ἀνδρὶ μεγίστῳ καὶ εὐγενεῖ, καὶ ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ πολεμίοις ἔργοις μέγα κτησαμένῳ ποτὲ ὄνομα. Καὶ εἰσελθόντες προσπίπτουσί τε αὐτῷ.
24. ῎Ε. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 72.
25. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 13.
26. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 23.
27. Θεοδόσιος Βυζάντιος Γουδέλης, ᾽Εγκώμιον, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 5), σ. 195.
28. ῎Ε. Βρανούση, Τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, σ. 76.
29. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 5.
30. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α᾽, σ. 663, ὑ. 4.
31. MG.H., SS., τ. XXVI, σ. 253.

Ἀλλὰ ἀπὸ κεῖ καὶ ἔπειτα τίποτε πιὰ δὲ μαθαίνομε γι᾽ αὐτόν. Πέθανε ἢ σκοτώθηκε πρόωρα; Ἄγνωστο[32].

Μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἐπιγραφή:

Ἐγὼ κρατύνω τὰς γραφὰς Ἀλεξίου
Δουκῶν Κομνηνῶν Ἀγγελωνύμων κλάδου[33],

χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία ἀνήκει σ᾽ αὐτόν[34], καθὼς ὁ Ἀλέξιος 167 ἦταν ἕνας κλάδος τῶν Δουκῶν, τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν Ἀγγέλων.

Μᾶς εἶναι ἄγνωστο, ἂν ὁ Ἀλέξιος Δούκας Κομν. Ἀγγ. 167 ἄφησε ἀπογόνους.

168. Θεόδωρος Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος (γένν. περὶ τὸ 1180/85 – λίγο μετὰ τὸ 1253)

I

Γέννηση, ἀνάληψη τῆς διακυβέρνησης τοῦ ἀνεξάρτητου δυτικοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους τῆς Ἠπείρου (1215).

Ὁ Θεόδωρος[1] Δούκας[2] Κομνηνὸς[3] Ἄγγελος[4] γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90[5] καὶ τῆς νόμιμης συζύγου του Ζωῆς Δούκαινας[6] γεννήθηκε περὶ τὸ 1180/85[7].

32. Ὅταν ὅμως ὁ Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Heisenberg, σ. 24, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 27, βεβαιώνει πὼς κατὰ τὸ 1206 ὁ Μιχαὴλ 174 «τρεῖς κασιγνήτους ἐκέκτητο, τὸν Κωνσταντῖνον (170), τὸν Θεόδωρον (168) καὶ τὸν Μανουὴλ (169), ὧν ὁ μὲν Θεόδωρος (168) τῷ βασιλεῖ Ρωμαίων συνῆν Θεοδώρῳ τῷ Λάσκαρι», εἶναι φανερὸ πὼς τότε ὁ Ἀλέξιος 167 δὲ βρισκόταν πιὰ στὴ ζωή.

33. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 654· V. Laurent, Bulles métriques, σ. 323, ἀριθ. 114· ὁ σοφὸς σφραγιδολόγος V. Laurent δὲν κατόρθωσε νὰ συνταυτίσῃ τὸν κτήτορα τῆς σφραγίδας, γιατὶ ὅπως παρατηρεῖ, «οἱ ὁμώνυμοί του ἦσαν πολλοί»· ἀλλὰ δὲν ἦσαν πολλοὶ οἱ Ἀλέξιοι ποὺ ἔφεραν τὶς ἐπωνυμίες: Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος.

34. D. Polemis, The Doukai, σ. 88, ἀριθ. 41.

168.1. Τὸ ὄνομα Θεόδωρος συναντήσαμε στοὺς Δουκειανοὺς - Κομνηνούς, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 59 - 61, 121 - 22, 170 - 72, 273. Ἀλλὰ εἶναι ἕνα ὄνομα ποὺ στοὺς Κομνηνοὺς εἰσήγαγαν οἱ Ἀγγελο-Κομνηνοί. Καθὼς εἴδαμε τόσο ὁ Ἰωάννης Δούκας 90 ὅσο καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγελος Δούκας 93, γιοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 38, ἔδοσαν σὲ γιούς τους τὸ ὄνομα Θεόδωρος (ὁ 168 καὶ ὁ 182), ἴσως γιατὶ εἶναι ὁ ἀρσενικὸς τύπος τοῦ θηλυκοῦ Θεοδώρα ποὺ ἦταν τὸ ὄνομα τῆς μητέρας τους.

2. Κατὰ μίμηση τοῦ πατέρα του καὶ τῶν ἀδελφῶν του ὁ Θεόδωρος 168 μεταχειρίζεται στὶς ἐπίσημες πράξεις του τὸ ἐπώνυμο Δ ο ύ κ α ς καὶ ἄλλοτε τὸ συνδυαστικὸ σχῆμα Κ ο μ ν η ν ὸ ς ὁ Δ ο ύ κ α ς· Epirotica saeculi XIII, ἔκδ. V. G. Vasiljevskij, VV3 (1896), σ. 252 - 53, ἀριθ. 7: Τοῦ Κομνηνοῦ πρὸς τὸν Ναυπάκτου· ὑπογραφή: Θεόδωρος ὁ Δούκας. Καὶ ἀπὸ πίσω ἡ ἐπιγραφή: τῷ παναγιωτάτῳ δεσπότῃ καὶ ἐν Κυρίῳ πατρί μου, τῷ μητροπολίτῃ Ναυπάκτου, Θεόδωρος Κομνηνὸς ὁ Δούκας. Αὐτόθι, σ. 296 - 99, ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου: τοῦ ἀοιδίμου προπάππου τῆς βασιλείας μου κῦρ Ἀλεξίου (α΄) τοῦ Κομνηνοῦ (15)... Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῖς ἔξω τῆς χειρὸς τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου καὶ

Μετὰ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ᾽ τοὺς Λατίνους καὶ τὴ φαινομενικὴ ἐξαφάνιση τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους (1204), ὁ Μιχαὴλ (α΄) Δούκας Κομνηνὸς

περιποθήτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου κῦρ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα (170)... Ἡ ὑπογραφὴ τοῦ χρυσοβούλλου διὰ κινναβάρεως: Θεόδωρος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ Δούκας. Χρυσόβουλλον ἕτερον ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Κερκύρας, MM 5 (1887), σ. 14 - 5: Θεόδωρος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων Κομνηνὸς ὁ Δούκας. Epirotica, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 264: Μανουὴλ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος ΚΠόλεως κτλ. τῷ ἱερωτάτῳ μητροπολίτῃ Ναυπάκτου κτλ.: καὶ ἡ μετριότης ἡμῶν ὡσαύτως ἔγραψε περὶ τούτου μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τῷ πανευγενεστάτῳ Δούκᾳ καὶ υἱῷ αὐτῆς κατὰ πνεῦμα κυρῷ Θεοδώρῳ. Δημήτριος Χωματιανός, ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, ἔκδ. Pitra, στ. 109, 488, 526: Θεόδωρος Δούκας· Αὐτόθι, στ. 53, 568: Θεόδωρος Κομνηνὸς ὁ Δούκας. Μιχαὴλ Χωνιάτης, μητροπολίτης Ἀθηνῶν πρὸς Ἰωάννην, μητροπολίτην Ναυπάκτου, τὸν Ἀπόκαυκον, VV3 (1896), σ. 254: διὰ τὴν τοῦ μεγαλουργοῦ (Θεοδώρου) Δούκα θέλησιν. Αὐτόθι, σ. 260-61: Συνοδικὸν ἐπὶ προβολῇ τοῦ (Γεωργίου) Βαρδάνη... εἰς ἀρχιερέα Κερκυραίων... τὸ δὲ ἀπὸ ἐγγράφου ἐπιτροπῆς τοῦ παρ᾽ ἡμῖν κρατοῦντος μεγάλου Κομνηνοῦ κῦρ Θεοδώρου τοῦ Δούκα· ναὶ δῆτα, καὶ ἀπὸ γραφῆς τοῦ παναγιωτάτου Ἀθηνῶν, ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συλλειτουργοῦ κῦρ Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, ἃ δὴ καὶ ταῦτα τό τε προσκυνητὸν Κομνηνικὸν γράμμα καὶ ἡ τοῦ Ἀθηνῶν τιμία γραφὴ διεξίασιν οὕτως ἐπὶ τῶν λέξεων. Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μητροπολίτου Ναυπάκτου, Ἐπιστολαὶ κλπ., ἔκδ. Ἀθαν. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 254: Τοῦ αὐτοῦ Ναυπάκτου πρὸς τὸν (Θεόδωρον) Κομνηνόν... Κράτιστε Δούκα καὶ αὐθέντα ἅγιε... Μιχαὴλ Χωνιάτης, μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. II, Ἐπιστολὴ ρξε΄ (=165), σ. 326-29: Τῷ κρατίστῳ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Δούκᾳ... Δουκάδων δόξα... Ὁ Θεόδωρος 168 πῆρε τὴν προσωνυμία Δ ο ύ κ α ς, ὅπως καὶ ἀλλοῦ παρατήρησα, βλ. προσωπογραφίες Ἰσαάκιου Ἀγγέλου 166, ὑ. 3, καὶ Ἀλέξιου Δούκα Κομν. Ἀγγ. 167, ὑ. 2, ἀπ᾽ τὸν πατέρα του Ἰωάννη Δούκα 90, ποὺ ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, ἕνας δισέγγονος τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα καὶ ἕνας τρισέγγονος τοῦ περιώνυμου κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα καὶ προπαντὸς συνώνυμος καὶ στὸ ὄνομα καὶ στὴν ἐπωνυμία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Ἐνῶ ὁ R. - J. Loenertz, Aux origines du despotat d' Épire κτλ., B 43 (1973), σ. 362, συμφωνεῖ πρὸς τὰ πιὸ πάνω, ποὺ ἀπηχοῦν καὶ τὴ βαρύνουσα γνώμη τοῦ L. Stiernon, Les origines du despotat d' Épire κτλ., REB 17 (1959), σ. 115 - 16, ὁ πολὺς G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 455, καὶ ὑ. 2, συμφωνεῖ πρὸς τὴ γνώμη τοῦ Ἀντ. Μηλιαράκη, Ἱστορία Νικαίας - Ἠπείρου, σ. 49, καὶ ἀποφαίνεται, λανθασμένα βέβαια, πὼς ὁ Θεόδωρος 168, «χωρὶς ἀμφιβολία τὸ ἐπώνυμο Δ ο ύ κ α ς ὀφείλει στὴ μητέρα του» (Ζωὴ Δούκαινα).

3. S. Petridès, Jean Apokaukos, Lettres et autres documents inédits, IRAIK 14 (1909), σ. 23, 26, 31· Συνοδικὰ γράμματα Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου, μητροπολίτη Ναυπάκτου, ἔκδ. Ἀθαν. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βυζαντὶς 1 (1909), σ. 9 - 10· Δημήτριος Χωματιανός, ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, ἔκδ. J. B. Pitra, Analecta Sacra et Classica, VI, Romae 1891, στ. 53, 92, 127, 135, 335, 336, 473. Στὰ πιὸ πάνω πηγαῖα κείμενα ὁ Θεόδωρος 168 ἔχει τὴν ἐπωνυμία Κ ο μ ν η ν ό ς, καθὼς ὁ ἴδιος ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Θεοδώρας Κ. 38 καὶ ἕνας δισέγγονος τοῦ μεγάλου Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15. Δημήτριος Χωματιανός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., στ. 492: Τί γοῦν καινὸν καὶ ἀλλόκοτον, εἰ τὸν ἐξ αἵματος ὄντα βασιλικοῦ, εἰ τὸν υἱὸν του ἐστεμμένου περικλύτου σεβαστοκράτορος, εἰ τὸν τῆς πορφυρογεννήτου ἔκγονον, εἰ τὸν τοῦ ἀοιδίμου καὶ μεγάλου βασιλέως τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Ἀλεξίου (α΄ 15) δισέκγονον, εἰ τὸν κληρονόμον τῆς βασιλείας, εἰ τὸν τοιοῦτον ἀριστέα, εἰ τὸν ἐκ νεότητος... Εἴδαμε πιὸ πάνω, βλ. ὑ. 2, πὼς ὁ Θεόδωρος 168

Άγγελος 174, νόθος γιός τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰωάννη Δούκα 90,

μεταχειριζόταν ο ιδιος και τὸ συνδυαστικὸ σχῆμα τῶν δυὸ επωνυμιῶν: Κομνηνὸς ο Δούκας· ἀπ' τὸ Δημήτριο Χωματιανὸ μαθαίνομε πὼς μεταχειρόταν καὶ τὸ σχῆμα τριῶν ἐπωνυμιῶν, ἐνθ' ἀνωτ., στ. 578: «Θεόδωρος ὁ ἐκ Δουκῶν καὶ Ἀγγέλων καὶ Κομνηνῶν...» Ἐπίσης ὁ Θεόδωρος 168 ὡς Κομνηνὸς ἀναφέρεται στὶς ἑξῆς δυτικὲς πηγές· Honorii III (πάπα Ρώμης). Opera Omnia Medii aevi Bibliotheca patristica, σ. 481: ad Theodorum Comnenum· Acta Honorii III (1216 - 1227) et Gregorii IX (1227 - 1241) e registris vaticanis aliisque fontibus collegit, A.L. Tăutu, Roma 1950, σ. 43: Cum nobilis vir Theodorus Comninus dux... Pressutti, Regesta Honorii III papae, Roma 1888 - 1895, ἀριθ. 1261: nobili viro Theodoro Cominiano· ἀριθ. 3877: ad Theodorum Cominianum. Ὡς Δούκας Κομνηνὸς ἀναφέρεται καὶ σὲ ἐπιγραφὴ πάνω στὸν πύργο τοῦ Δυρραχίου· Corpus Inscriptionum Graecarum, ἔκδ. A. Boeckh, τ. IV, σ. 99, καὶ ἔκδ. Κ.Μ. Μεκίου, Ἱστορία τῆς Ἠπείρου κτλ Κάϊρον 1909, σ. 57: Θεόδωρος... Δούκας Κομνηνός. Στὶς ἑξῆς πηγὲς ἐπίσης ὁ Θεόδωρος 168 ἀναφέρεται ὡς Κομνηνὸς καὶ ἡ γυναίκα του Μαρία Πετραλίφαινα ὡς Δούκαινα. Epirotica saeculi XII, ἔκδ. V. G. Vasiljevskij VV 3 (1896), σ. 241: ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, μητροπολίτης Ναυπάκτου, πρὸς τὴν κραταιὰν Δούκαιναν... ὡς ἔχῃς ἡ καθαρὰ Σελήνη καὶ φωταυγὴς εἰς χρόνους συλλάμποντά σοι μακροὺς τὸν Ἥλιον (Θεόδωρον) Κομνηνόν, οὗ καὶ ἔργα καὶ ὁμιλία καὶ πρόσωπον τηλαυγῆ πάντα καὶ σελασφόρα τυγχάνουσι; Ὁ αὐτὸς Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, Epirotica, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 241 - 42, 243, 244, 246, 262, 266: τοῦ μεγαλουργοῦ (Θεοδώρου) Κομνηνοῦ ἢ τοῦ ἐμοῦ μεγαλουργοῦ Κομνηνοῦ ἢ τοῦ ἡμετέρου μεγαλουργοῦ Κομνηνοῦ. Ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως Μανουὴλ (α΄) Σαραντηνός (1217 - 1222) πρὸς τὸν Ναυπάκτου (Ἰωάννην Ἀπόκαυκον) καὶ τὸν Γαρδικίου: τὰς πρὸς τὸν μεγαλογενέστατον υἱὸν ἐν ἁγίῳ πνεύματι τῆς ἡμῶν μετριότητος τὸν Κομνηνὸν κῦρ Θεόδωρον ἡμετέρας ἀποκρίσεις ποιουμένου τὸ τηνικαῦτα... ἵνα μὴ λέγω ὅτι καὶ τὴν φιλόχριστον τοῦ τὰ πάντα εὐτυχεστάτου μεγαλογενοῦς ἀνθρώπου, τοῦ (Θεοδώρου) Κομνηνοῦ, ψυχὴν εἰς Θεὸν προσκρούειν ποιεῖν, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 270, 271, 276: Ὁ παναγιώτατος μητροπολίτης Ναυπάκτου κῦρ Ἰωάννης ὁ Ἀπόκαυκος (πρὸς τὸν πατριάρχην Μανουὴλ α΄)... καί τις τῶν ὑπὸ τὸν πανευτυχέστατον αὐτάδελφον τοῦ τῶν ἡμετέρων κράτορος καὶ νικητοῦ (Θεοδώρου) Κομνηνοῦ, κῦρ Κωνσταντῖνον τὸν Δούκαν, γράμμα μοι σὸν ἐνεφάνισε, σταλὲν παρὰ του ἱερωτάτου ἀρχιεπισκόπου Γαρδικίων ἐκείνου... Νῦν δὲ τοῦ παρ' ἡμῖν κρατοῦντος ἀριστουργοῦ (Θεοδώρου) Κομνηνοῦ καὶ Σέρρας καὶ Νέας Πάτρας τῆς λατινικῆς λυτρωσαμένου χειρός... Εἶτα σὺ οὐ θαυμάζεις καὶ δι' ἐπαίνου τίθεις πολλοῦ τὸν ἀριστοεργὸν ἡμέτερον Κομνηνόν· ἔνθ' ἀνωτ., σ. 278 - 79: Ὁ Γεώργιος Βαρδάνης (Κερκύρας) τῷ (διακόνῳ Νικήτᾳ) Χωνιάτῃ: τάχα δὲ καὶ τὴν εἰς Θεσσαλονίκην ὁδὸν τὸ ἐπισκοπικὸν ἡμεῖς ἐγκαινίσομεν καὶ τῷ μεγαλομάρτυρι Δημητρίῳ καὶ τῷ νικητῇ (Θεοδώρῳ) Κομνηνῷ ἱερατικὴν προσκύνησιν ἀφοσιωσόμεθα, ενθ' ανωτ., σ. 279 - 80: (Ὁ Ναυπάκτου) τῷ Λαρίσσης: ὁ γὰρ πανευτυχέστατος κύριός μου ὁ (Κωνσταντῖνος) ὁ Δούκας ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν μείζονα τῶν ὑπὸ σοῦ γραφέντων ἐξηγήσατο καὶ βαρύτερα· ἀλλὰ καὶ ὁ κραταιὸς (Θεόδωρος) Κομνηνὸς ἐν ἰδίᾳ γραφῇ ετι καὶ τούτων δριμύτερα, δι' ἧς καὶ μετακαλεῖταί με κατὰ τὸ παρὸν εἰς τὰ Σκόπια. Ενθ' ἀνωτ., σ. 280 - 81: Σὺ δ' ὅτι δώσεις οἶδα καὶ πλείονα τῷ μὲν διὰ Θεοῦ κυβερνῶντι δεξιῶς τὰ ἡμέτερα μεγαλουργῷ (Θεοδώρῳ) Κομνηνῷ τὰς διὰ λόγων εὐχαριστίας. Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μητροπολίτου Ναυπάκτου. Ἐπιστολαὶ κτλ. Noctes Petropolitanae, σ. 249: Τοῦ Κομνηνοῦ (Θεοδώρου) πρὸς τὸν Ναυπάκτου... ἔνθ' ἀνωτ., σ. 259, 263, 276: Πρὸς τὸν κραταιὸν (Θεόδωρον) Κομνηνόν... ἔνθ' ἀνωτ., σ. 259, 263, 264, 266, 269: κράτιστε (Θεόδωρε) Κομνηνέ... ἔνθ' ἀνωτ., σ. 266, 269: Μεγαλουργὲ (Θεόδωρε) Κομνηνέ... ἔνθ' ἀνωτ., σ. 262: Θεομεγάλυντε (Θεόδωρε) Κομνηνέ... ἔνθ' ἀνωτ., σ. 288: Τοῦ αὐτοῦ (Ἰω. Ἀποκαύκου) πρὸς τὸν Κομνηνὸν κῦρ Θεόδωρον... θεομεγάλυντε Κομνηνέ... ἔνθ' ἀνωτ., σ. 272: Πρὸς τὸν

ἵδρυσε τὸ 1205[8] ἕνα ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ κράτος, τοῦ ὁποίου πυρήνας του

κρατοῦντα. Μέγιστε βασιλεῦ καὶ βασιλέων υπέρτερε ενθ ανωτ., σ. 291· Πρόσταγμα τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ. Στὸ Θεόδωρο 168 απένεμον οι δικοί του καὶ τὴν προσωνυμία τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ, τὴν οποία οι ηγεμόνες τῆς Τραπεζοῦντας ἀπένεμαν οἱ ἴδιοι στοὺς ἑαυτούς των· Συνοδικὸν επι προβολῇ τοῦ Βαρδάνη, εκδ. V. Vasiljevskij, VV 3 (1896), σ. 260-61: τοῦ παρ' ημῖν κρατοῦντος μεγαλου Κομνηνοῦ κῦρ Θεοδώρου τοῦ Δούκα· Δημητρίου Χωματιανοῦ, ἀρχιεπισκόπου Αχρίδος (Βουλγαρίας), ἔκδ. Pitra, ἔνθ' ἀνωτ., στ. 90:... αι θεῖαι κελεύσεις τοῦ κρατιστου κυριου ημῶν τοῦ εὐσεβοῦς μεγάλου Κομνηνοῦ... ενθ ἀνωτ., στ. 135... οι πριμμικηρόπουλοι οροθεσιων τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ... ενθ ανωτ., σ. 139:... παρῆν γὰρ καὶ οὗτος ὁρισμῷ τοῦ κραταιοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ ενθ ανωτ σ 199 τοῦ οἰκείου μεσάζοντος τοῦ κραταιοῦ και ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου τοῦ μεγαλου Κομνηνοῦ. ενθ ἀνωτ., στ. 393... ἔδοξε τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ημῶν αυθέντη τῷ μεγάλῳ Κομνηνῷ εν Παφλαγονίᾳ διάγοντι... ἔνθ' ἀνωτ., στ. 568:... τὸ μήνυμα τοῦ ευσεβεστάτου καὶ φιλοχρίστου κυρίου ἡμῶν τοῦ κρατίστου μεγάλου Κομνηνοῦ κυροῦ Θεοδώρου τοῦ Δούκα... Ἐπιστολὴ τοῦ χαρτοφύλακος Ἀθηνῶν Γεωργίου Βαρδανη πρὸς τὸν Ναυπάκτου, VV3 (1896), σ. 248-49: τὰ περὶ ἐμὲ τὸν ἀχρεῖον ευεργετήματα τοῦ μυριονικου καὶ κραταιοῦ κυρίου ἡμῶν, τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ... Ο L. Stiernon, Les origines du despotat d' Épire, REB 17 (1959), σ. 117, ευστοχα παρατηρεῖ πὼς ὁ Γ. Ακροπολίτης ονομάζει τὸ Θεόδωρο 168 μὲ τὴν προσωνυμία τοῦ Κομνηνοῦ πριν απ' τὴν ηττα του στὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας (σ. 45 Bonn καὶ σ. 42 Heisenberg, 1230) και μὲ τὴν προσωνυμια τοῦ Ἀγγελου μετὰ τὴν ἧττα του· Γ. Ακροπολίτης, εκδ. Bonn, σ. 28, 36, 38, 41, 42, 43, 44 ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος... Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. II, Ἐπιστολὴ ρξε΄ (=165), σ. 326-29: Τῷ κρατίστῳ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Δούκᾳ... καλλώπισμα Κομνηνῶν, Δουκάδων δόξα, Ρωμαίων καύχημα... Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 461, 472, 473, 474: Κομνηνὸς Θεόδωρος.

4. Ὁ Θεόδωρος 168 ἔφερε καὶ τὴν προσωνυμία Ἀγγελος, αὐτὴ ποὺ και στὴν πραγματικότητα τοῦ ἀνῆκε, καθὼς ἦταν ἕνας ἐξ ἀρρενογονίας εγγονὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγελου, τοῦ συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ. 38. Ο Γ. Ακροπολίτης, εκδ. Bonn, σ. 44, 65, 95 (δεύτερο κείμενο), 97 καὶ 99, μετὰ τὴν ἧττα του στὴν Κλοκοτινίτζα τὸν ὀνομάζει Ἀγγελο Θεόδωρο. Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 26: ἀλλὰ διὰ φόβον ηδη τοῦ τυραννοῦντος (Θεοδώρου) Ἀγγέλου... αὐτόθι, σ. 27: Ο γὰρ Ἀγγελος Θεόδωρος ηδη καὶ βασιλεύς, ὡς εἴρηται, καταστάς, ἐδῄου τὴν γῆν... αὐτόθι, σ. 28: ὁρῶν (ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II) τὸν εἰρημένον Θεόδωρον τὸν Ἀγγελον... Ο Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7 (1894), σ. 475 καὶ 484, ἀντιγράφοντας τὸν Ἀκροπολίτη, μετὰ τὴν ἧττα τῆς Κλοκοτινίτζας, ἀποκαλεῖ τὸν Θεόδωρο 168 Ἀγγελον.

5. Ὁ Θεόδωρος Δ.Κ. Ἀγγ. 168 στὶς πηγὲς ἀναφέρεται ὡς ἕνας ἀδελφὸς τοῦ Μιχαὴλ Δ.Κ. Ἀγγ. 174, βλ. Γ. Ἀκροπολίτην, σ. 27, ἔκδ. Bonn, σ. 24, ἔκδ. Heisenberg: Ὁ δὲ Μιχαὴλ... τρεῖς κασιγνήτους ἐκέκτητο, τὸν Κωνσταντῖνον, τὸν Θεόδωρον καὶ τὸν Μανουήλ· Νικηφόρον Γρηγορᾶν, τ. I, σ. 25· Θεοδ. Σκουταριώτην, σ. 454· Ἐφραίμιον, σ. 309, στίχ. 7637-40:

Τούτῳ (Μιχαὴλ 174) τριὰς ὑπῆρχε συγγόνων φίλη,
Μανουὴλ Θεόδωρος καὶ Κωνσταντῖνος,
ἀφ' ὧν Θεόδωρος ἐν Νικαέων
παρὰ βασιλεῖ (Θεοδώρῳ α΄ Λασκάρει) διέτριβεν Αὐσόνων·

Μιὰ ὅμως ἐπιγραφὴ στὰ τείχη τοῦ Δυρραχίου τὸν ἀναφέρει μὲ ὅλη τὴν πληρότητα ὡς ἑξῆς:

Παῖς οὗτος εὐτυχοῦς Ἰωάννου (Δ. 90)
Σεβαστοκρατοροῦντος ἄνθους πορφύρας.

ὑπῆρξε ἡ Ἤπειρος[9]. Καθὼς αὐτὸς δολοφονήθηκε περὶ τὸ 1215[10] καὶ ἄφησε ἕνα γιὸ σὲ ἡλικία ὀχτὼ περίπου χρονῶ, τὸν Μιχαὴλ (β΄) Κομνηνὸν Δούκαν 255[11], τὸν ὁποῖον ἡ Ἐκκλησία καὶ οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς θεώρησαν νόθο[12], τὸν διαδέχτηκε στὴν ἀρχή, παραμερίζοντας τὸ γιό του, ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Θεόδωρος Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος 168[13].

Γιὰ μιὰ προφύλαξη τῆς θέσης του ὁ νέος κύριος, δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ ἐξόρισε στὴν Πελοπόννησο τὴ χήρα τοῦ προκατόχου του καὶ τὸν ἀνεψιό του Μιχαὴλ (β΄) 255, ἀπὸ ὅπου αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐπρόκειτο μετὰ δεκαπέντε χρόνια (τὸ 1230) νὰ ἐπιστρέψη καὶ νὰ ἀπαιτήση ἕνα μέρος τῆς κληρονομιᾶς τοῦ πατέρα του[14].

Θεόδωρος μέγιστος ἐν στρατηγίαις
Δούκας Κομνηνὸς εὐσθενής, βριαρόχειρ,
Ἐχθροῖς ἀπροσμάχητος, ἀκάμας πόνοις.

Βλ. A.Boekh, Corpus Inscriptionum Graecarum, τ. IV, σ. 99· Κ.Μ. Μέκιος, Ἱστορία τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, Ἐν Καΐρῳ 1909, σ. 57.

6. Βλ. προσωπογραφία Ἰσαάκιου Ἀγγ. 166, ὑ. 3. Πρβλ. Ἀντ. Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας - Ἠπείρου, σ. 49· D. M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 11: By his marriage to Zoe Doukaina, John Angelos (γράφε Doukas, γιατὶ ποτὲ δὲν ὀνομάστηκε Angelos) had three sons, Theodore, Constatin, and Manuel. Αὐτοὺς τοὺς τρεῖς ἀδελφοὺς ἀναφέρουν καὶ οἱ ἱστορικοὶ Γ. Ἀκροπολίτης, Νικ. Γρηγορᾶς, Θεόδ. Σκουταριώτης καὶ Ἐφραίμιος, βλ. ἀνωτ., ὑ. 5. Ἡ Ζωὴ Δούκαινα ποὺ ἀναφέρεται ὡς κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα καὶ τῆς Ἄννας Κομνηνῆς, βλ. P.d'Outreman, Constantinopolis Belgica, Tournai 1643, σ. 288, ἴσως νὰ ἦταν μιὰ ἐγγονὴ κάποιας ἀδελφῆς τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, γιατὶ σύμφωνα μὲ τὸν Werner Seibt, Die byzantinischen Bleisiegel in Österreich, 1 Teil, Wien 1978, σ. 143, ὑ. 8, ἡ μητέρα της Ἄννα Κ. ἦταν «eine Nichte Alexios I». Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ Ἰωάννης Δούκας 90 παντρεύτηκε μιὰ δευτεροεξαδέλφη του, ἡ μετὰ τῆς ὁποίας συγγένεια ἦταν ἕκτου βαθμοῦ.
7. Βλ. προσωπογραφία Ἰσαάκιου Ἀγγ. 166, ὑ. 4.
8. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. D. M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 13 κεξ.
9. Βλ. προσωπογραφία Μιχαὴλ (α΄) Δ.Κ. Ἀγγ. 174, ὑ. 30 καὶ 38.
10. Βλ. προσωπογραφία Μιχαὴλ (α΄) 174, ὑ. 60.
11. Σύμφωνα μὲ τὸν D.M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 47, ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255, κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του (1215), ἦταν δέκα χρονῶ, ἄρα γεννημένος τὸ 1205· ἀλλὰ κατὰ τὸ 1204/5 ὁ Μιχαὴλ (α΄) 174 συνῆψε τὸ δεύτερο γαμικὸ δεσμό του, μὲ τὴν Μελισσηνὴν καὶ πρὶν ἀπ' τὸν Μιχαὴλ (β΄) 255, ἀπόχτησε ἀπ' τὸ δεύτερο δεσμό του, τὴν Ἄννα Ἀγγ. Κ.Δ. 254, γι' αὐτὸ καὶ νομίζω πὼς πρέπει ἡ μὲν γέννηση τῆς Ἄννας 254 νὰ τοποθετηθῆ τὸ 1206, ἡ δὲ τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 τὸ 1207.
12. Βλ. προσωπογραφία Μιχαὴλ (α΄) 174, ὑ. 74.
13. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 27, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 25: ἐπιλαμβάνεται γοῦν τῆς ἐξουσίας ἐκείνου ὁ ἀδελφὸς Θεόδωρος, Ἐφραίμιος, σ. 309, στίχ. 7659: ἀρχὴν ἀδελφοῦ Θεόδωρος λαμβάνει, Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ. Ι, σ. 25: Ἐν τούτοις ἀνίσταται τῶν Θετταλικῶν βαράθρων νέον κακόν, ὁ τοῦ Ἀγγέλου Μιχαὴλ ἀδελφὸς Θεόδωρος διαδεξάμενος γὰρ θανόντος τοῦ ἀδελφοῦ τὴν ἀρχήν, Ἰὼβ μοναχοῦ, Βίος Θεοδώρας, PG 127, στ. 905.
14. Βίος Θεοδώρας, στ. 905, ὅπου ὁ ἁγιογράφος λέει πὼς ὁ Θεόδωρος 168 «δόλον κατὰ τοῦ παιδὸς ἐμελέτησεν».

II

Τὰ πρῶτα χρόνια δράσης στὴ Νίκαια, γάμος μὲ Μαρια Πετραλιφαινα, γέννηση Ἄννας Ἀγγ. Δούκ. Κομν. 246 (1206), τὰ ὄνειρά του και οι σκοποι του, συμμαχίες μὲ Ἀλβανοὺς και Σέρβους, ἐπίθεση κατὰ τῆς Βουλγαριας, αἰχμαλωσία τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Πέτρου de Courtenay.

Ὁ Θεόδωρος Δ. Κ. Ἀγγ. 168 ὑπῆρξε ἕνας πολὺ φιλόδοξος αντρας και πολὺ πιὸ ἱκανὸς στρατιωτικὸς ἀπ' τὸν ἀδελφό του[15]. Μετὰ τὴν ἄλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Λατίνους, ἀκολούθησε στὴ Μ. Ἀσία τὸ δεσπότη Θεόδωρο Λάσκαρι Κομνηνό, σύζυγο τῆς Ἄννας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 261, κι ἂν πρέπει νὰ πιστεύσωμε τὸ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιο Βαρδάνη, «ἐκείνη τὴν ἐποχὴ ὁ (Θεόδωρος) Κομνηνοδούκας 168 πάρα πολὺ βοήθησε τὸ Λάσκαρι, ποὺ δὲν εἶχε ἀκόμη ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας καὶ γύριζε ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, καὶ προκινδύνευσε γιὰ χάρη του καὶ πολλὰ φρούρια ἀπόσπασε ἀπ' τοὺς ἐχτροὺς καὶ ὑπόταξε στὴν κυριαρχία τοῦ Λάσκαρι καὶ ἀντραγάθισε πιὸ πολὺ ἀπ' τοὺς πολλούς, καὶ τὶς εὐεργεσίες ποὺ ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν τὶς ἀνταπόδωσε μὲ φιλοτιμία, περιθάλποντας τοὺς ἀδελφούς του»[16].

Ἐμεῖς ὅμως ξέρομε ἀπὸ αὐθεντικὴ πηγὴ πὼς ὁ Θεόδωρος 168 ὑπηρετοῦσε τὸ Λάσκαρι «ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες». Καὶ ἀκόμη ξέρομε πὼς «ὅταν ὁ Μιχαὴλ (α΄) 174 παρακάλεσε τὸ Λάσκαρι νὰ τοῦ στείλη τὸν ἀδελφό του, γιατὶ ὁ γιός του Μιχαὴλ 255 ἦταν μικρὸς καὶ δὲ θεωροῦνταν γνήσιος, καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοί του, ὁ Κωνσταντῖνος 170 καὶ ὁ Μανουὴλ 169, ἦσαν ἀνεπιτήδειοι, ὁ Λάσκαρις μὲ προθυμία τὸν ἔστειλε, ἀφοῦ προηγουμένως τὸν ὅρκισε πὼς θὰ παραμείνη πιστὸς καὶ ἀφοσιωμένος σ' αὐτὸν καὶ τοὺς διαδόχους του»[17].

Ὁ Θεόδωρος 168 πανηγυρικὰ μὲ τὶς πράξεις του διέψευσε καὶ παραβίασε αὐτὸ τὸν ὅρκο. Ὁ ἀπολογητὴς καὶ φίλος του, ὁ Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης, περιορίζεται σὲ ρητορεῖες, μὴ βρίσκοντας ἐπιχειρήματα στὴν ὑπεράσπισή του· αὐτὴ ἡ τελευταία δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἐπιβεβαίωση τῆς αὐθεντικῆς πληροφορίας τοῦ Ἀκροπολίτη[18]. Οἱ ἄλλες πληροφορίες τοῦ

---

15. Ἐφραίμιος, σ. 309, στίχ. 7660 - 61:
    ἀνὴρ στρατηγός, εὐσθενὴς καὶ γεννάδας,
    γίγας βριαρόχειρ τις, ὀξὺς ἐν μάχαις·
    Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ. Ι, σ. 25-6: ἀνὴρ δραστήριος καὶ καινὰ δεινὸς ἐπινοῆσαι πράγματα, καὶ ἀεὶ τοῦ πλείονος ἐφιέμενος. Ὁ W. Miller, The Latins in the Levant, London 1908, μετάφραση στὴν ἑλληνικὴ Ἀγγ. Φουριώτη, Ἀθήνα 1960, σ. 123, ἐπιπόλαια τὸν χαραχτηρίζει, «ὡς ἕνα ἀπ' τοὺς πιὸ ἀσυνείδητους πολιτικούς».
16. Γεώργιος Βαρδάνης, μητροπ. Κερκύρας, ἀντίγραμμα πρὸς τὸν πατριάρχην ΚΠόλεως κυρὸν Γερμανόν, ἔκδ. R. - J. Lœnertz, ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 115 - 16.
17. Γεώργ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 27, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 24-5: ὅρκοις πρῶτον ἐμπεδωσάμενος πίστιν δουλείας εἰς τοῦτον (τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν) φυλάττειν καὶ εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν Ρωμαίων κατάρξοντας.
18. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 16), σ. 116-17. Πρβλ. καὶ παρατηρήσεις τοῦ R. - J.

Βαρδάνη γιά παροχὴ εὐεργεσιῶν ἐκ μέρους τοῦ Θεόδωρου 168 πρὸς μέλη τῆς οἰκογένειας Λάσκαρι, δὲν εἶναι ἀπὸ ἄλλη πηγὴ γνωστές[19].

Ὁ Θεόδωρος 168, ἴσως κατὰ τὴ μετάβασή του κοντὰ στὸν ἀδελφό του Μιχαὴλ (α΄) 174, παντρεύτηκε τὴ Μαρία Πετραλίφαινα[20], ποὺ ποτὲ δὲν ἀναφέρεται μὲ τὸ οἰκογενειακό της ἐπίθετο, ἀλλὰ μὲ ἐκεῖνα τοῦ συζύγου της Δούκαινα[21] καὶ Κομνηνή[22], καὶ ποὺ ἀπ᾽ αὐτὴ ἀπόχτησε μόλις περὶ τὸ 1206[23] τὸ πρῶτο του παιδί, τὴν Ἄνναν Ἀγγελίναν Δούκαιναν Κομνηνὴν 246[24].

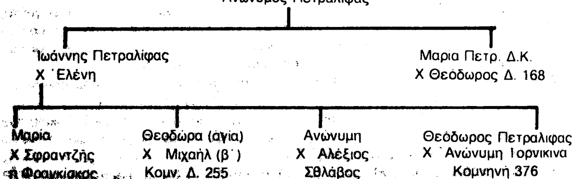
Ἡ φιλοδοξία τοῦ Θεόδωρου 168 ἐκτεινόταν πολὺ πέραν ἀπ᾽ τὴν ἰδέα τῆς διατήρησης ἑνὸς ἀνεξάρτητου κράτους στὴ βόρεια καὶ κεντρικὴ Ἑλλάδα. Ὀνειρευόταν τὴν ἔξωση τῶν Λατίνων ὄχι μόνο ἀπ᾽ τὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου

Lœnertz, ενθ᾽ ἀνωτ., σ. 101.

19. R. - J. Lœnertz, ενθ᾽ ἀνωτ., σ. 101 καὶ ὑ. 4.

20. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος Ναυπάκτου, εκδ. V. Vasilievskij, Epirotica saeculi XIII, VV 3 (1896), σ. 282· τοῦ αὐτοῦ, ἐκδ. Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Συνοδικὰ γράμματα, Βυζαντὶς 1 (1909), σ. 14· τοῦ αὐτοῦ, ἐκδ. Αθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, σ. 288· τοῦ αὐτοῦ, Noctes, σ. 278-79 καὶ 275-76· Δημήτριος Χωματιανὸς Ἀχρίδος, εκδ. J. B. Pitra, στ. 306. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Πετραλίφα, βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ. 126, ὑ. 3, ὅπου συναντᾶμε μερικὰ ἀπ᾽ τὰ πρῶτα μέλη της. Μετὰ ἀπ᾽ αὐτοὺς τοὺς Πετραλίφες, συναντᾶμε τὸ 1195 τὸν Ἰωάννη Πετραλίφα, ποὺ μαζὶ μὲ αλλους ἀριστοκράτες καὶ αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς στράφηκαν κατὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183 καὶ ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Ἀλέξιον (γ΄) Ἀγγ. Κ. 180, βλ. Χωνιάτην, σ. 593 κεξ. Κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) 183 ὁ Ἰωάννης Πετραλίφας διορίστηκε κυβερνήτης τῆς Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα, βλ. Ἰὼβ μοναχοῦ, Βίος Θεοδώρας, PG 127, στ. 904, πρβλ. D.M. Nicol, ἐνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 47. Ἀλλὰ τόσο τὸ ἀξίωμα ὅσο καὶ ὁ ὑψηλὸς τίτλος μοῦ φαίνονται ὕποπτα. Σ᾽ αὐτὴ τὴν εποχὴ ἡ οικογένεια φαίνεται πὼς ἐγκαταστάθηκε στὴν περιοχὴ τῶν Σερβίων τῆς βόρειας Θεσσαλίας, βλ. Βιον Θεοδώρας, στ. 905, πρβλ. Nicol, σ. 47. Μετὰ τὴν πτώση τῆς ΚΠολης ἡ οικογένεια διαμοιράστηκε ἀνάμεσα στὴν Ἤπειρο καὶ τὴ Νίκαια. Τὸ 1237 συναντᾶμε τὸν Ἰωάννη Πετραλίφα ὡς μέγα χαρτουλάριο τοῦ Ἰωάννη (γ΄) Δούκα - Βατάτζη 274, βλ. Γ. Ἀκροπολίτην, ἔκδ. Bonn, σ. 63, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 58, και αργότερα τὸν βλέπομε νὰ συναδεύῃ τὸν αὐτοκράτορα στὴ Θεσσαλονίκη, αὐτόθι, εκδ. Bonn, σ. 71. Ἡ Μαρία Πετραλίφαινα Δούκαινα Κομνηνή, ἡ σύζυγος τοῦ Θεόδωρου 168, ἦταν ἀδελφὴ τοῦ ἀνωτέρω Ἰωάννη Πετραλίφα, βλ. Γ. Ἀκροπολίτην, εκδ. Bonn, σ. 42, ἐκδ. Heisenberg, σ. 39.

Στέμμα μεταγενεστέρων Πετραλιφῶν

μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Βονιφάτιου τοῦ Montferrat ὑπῆρχε ἕνα σκιῶδες λατινικὸ βασίλειο, ἀλλὰ καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ΚΠολη, καὶ γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρο (α΄) Λάσκαρι Κομνηνὸ ποὺ εἶχε τὴ βασιλική του ἕδρα στὴ Νίκαια, τὸν πρώην κυριάρχη του, εὐχόταν νὰ συρθῇ γρήγορα κοντά του καὶ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ὡς νόμιμο διάδοχο τοῦ Βυζαντινοῦ θρόνου[25].

Μιὰ μεγάλη εὔνοια γι᾽ αὐτόν, ποὺ ἔδειχνε τὴν ἀγαθὴ ἔκβαση τῶν ὀνείρων του, ὑπῆρξε ὁ ταυτόχρονος σχεδὸν θάνατος τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας καὶ τοῦ πάπα Ἰννοκέντιου III, ποὺ ἀπ᾽ αὐτοὺς ὁ μὲν πρῶτος πέθανε στὶς 11 Ἰουνίου τοῦ 1216, ὁ δὲ δεύτερος στὶς 16 Ἰουλίου τοῦ ἴδιου χρόνου. Ὁ Ἐρρίκος θύμα μᾶλλον κάποιας κακοήθους ἑλονοσίας καὶ ὄχι δηλητηρίασης ἀπ᾽ τὴ δεύτερη γυναίκα του, τὴν κόρη τοῦ βασιλέα Βορίλου τῆς Βουλγαρίας, ἢ ἀπ᾽ τὸν ἀδυσώπητο Λομβαρδὸ κόμητα de Biandrate, πέθανε ξαφνικὰ στὴν ΚΠολη[26]. Ἕνας «δεύτερος Ἄρης» στὸν πόλεμο, ἕνας φίλος γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ὑπῆρξε ὁ πραγματικὸς ἱδρυτὴς τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης καὶ ὁ πιὸ ἱκανὸς ἀπ᾽ τοὺς ἡγεμόνες της[27].

Ὁ δεύτερος, ὁ Ἰννοκέντιος III, «ὁ μεγαλύτερος πάπας τοῦ Μεσαίωνα, (γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες) φάνηκε ἕνας καιροσκόπος, ἕνας ὑπολογιστής, ἕνας μοχθηρός, ποὺ δὲ δίσταζε μπροστὰ σὲ τίποτε γιὰ νὰ αὐξήσῃ τὸ ποίμνιό του»[28].

Μιὰ ἀπ᾽ τὶς πρῶτες φροντίδες τοῦ Θεόδωρου 168 ἦταν νὰ συνάψῃ εἰρήνη καὶ φιλία μὲ τοὺς δυὸ βόρειους γείτονές του, τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ τοὺς Σέρβους. Μὲ τοὺς Ἀλβανοὺς ὑπῆρχαν φιλικὲς σχέσεις ἀπ᾽ τὸν καιρὸ ἀκόμη τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ (α΄) 174. Ὁ πρίγκιπας τῶν Ἀλβανῶν (princeps

21. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἐκδ. V. Vasilievskij, Epirotica saeculi XIII, VV 3 (1896), σ. 282: Πρὸς τὴν κραταιὰν Δούκαιναν.

22. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἐκδ. Αθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Συνοδικὰ γράμματα, Βυζαντὶς 1 (1909), σ. 14· ΔΗμ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 306.

23. Τὸ 1219-20 ἡ πρωτότοκη κόρη τους Ἄννα Ἀγγ. Δ. Κ. 246 παντρεύτηκε τὸν τότε Σέρβο διάδοχο καὶ εἶτα βασιλέα Στέφανο III - Radoslav Δούκαν Νεμανίδη 331, ὁπότε πρέπει νὰ εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 14 χρονῶ.

24. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 65,καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 60· γιὰ τὸ γάμο της, βλ. Ἰω. Ἀπόκαυκον, ἔκδ. V. Vasilievskij, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 21), σ. 245,καὶ ἔκδ. S. Petridès, Jean Apokaucos, IRAIK 14 (1909), σ. 23. Πρβλ. Jireček, Serben, σ. 298 - 300· M. Laskaris, Vizantiski princesse, σ. 38-53· καὶ κυρίως τὴν πρόσφατη μελέτη τοῦ S.K. Kissas, Concerning the date of the marriage of Stephen Radoslav and Anna Comnena, Zbornik Radova 18 (1978), σ. 132-38 (στὰ σερβικά), μὲ σύντομη ἀγγλικὴ περίληψη, σ. 139, ὅπου ἀποδεικνύει πὼς ὁ γάμος τελέστηκε ἀνάμεσα στὰ τέλη τοῦ Ὀχτώβρη ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1219 καὶ τῆς 9ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1220.

25. Ἐφραίμιος, σ. 321, στίχ. 7962-66. Πρβλ. D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 47-8.

26. Βλ. J. Longnon, L'Empire latin de Constantinople, σ. 150-151 καὶ ὑ. 2.

27. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 31, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 28· Ἐφραίμιος, σ. 300 καὶ 312 στίχ. 7408 - 415 καὶ 7730-735. Πρβλ. J. Longnon, L'Empire latin de Constantinople, σ. 151.

28. Ἀγγελου Φουριώτη, Εἰσαγωγὴ στὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ W. Miller, The Latins κτλ. (ὑ. 15), σ. 18.

Albanorum) Δημήτριος πέθανε τὸ 1215 καὶ ἄφησε τὴν ἐπικράτειά του στὴ χήρα του, μιὰ κόρη τοῦ Στεφάνου II Νεμάνια καὶ τῆς Εὐδοκίας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 262· τὸν ἑπόμενο χρόνο αὐτὴ παντρεύτηκε καὶ πάλι, παίρνοντας ὡς δεύτερο σύζυγο κάποιο Γρηγόριο Καμωνᾶ, ὁ ὁποῖος εἶχε κληρονομήσει ἀπ' τὸν προηγούμενο γάμο του μὲ τὴν κόρη τοῦ Γίνη (Ghin), ἀδελφοῦ τοῦ ἀνωτέρου Ἀλβανοῦ πρίγκιπα Δημήτριου, τὸ φρούριο τῆς Κρόϊας[29]. Σ' αὐτὴ τὴν περίπλοκη διαδοχὴ εἶχε πάρει μέρος ἕνας Βορειοηπειρώτης εὐγενής, ὁ Ἰωάννης Πλύτος, ποὺ γιὰ ἕνα διάστημα ὑπῆρξε κυβερνήτης τῆς Κρόϊας, ὁ ὁποῖος καὶ εὐνόησε τὸ Γρηγόριο Καμωνᾶ. Ὁ Πλύτος εἶχε δεσμοὺς μὲ τὸν οἶκο τῶν Κομνηνοδουκῶν, κι ἔτσι ἔφερε σὲ φιλικὴ ἐπαφὴ τὸν Καμωνᾶ μὲ τὸ Θεόδωρο 168 καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος.

Ἀπ' τοὺς Σέρβους ὁ Θεόδωρος προσδοκοῦσε μιὰ ἐνθάρρυνση, ἂν ὄχι μιὰ ἐνεργητικὴ βοήθεια, ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας. Μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα προχώρησε σὲ μιὰ συμμαχία μὲ τὸν ἰσχυρὸ ἡγεμόνα τῆς Σερβίας Στέφανον II Νεμάνια, καὶ σὲ ἐπίστεψη αὐτῆς τῆς συμμαχίας ὁ ἀμφιθαλὴς ἀδελφός του Μανουὴλ Δ. Κ. Ἀγγ. 169 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1216 τὴν ἀδελφὴ τοῦ Στεφάνου II (1195-1228), μιὰ κόρη τοῦ Στεφάνου I (1170-1195, † 1200)[30].

Σὲ συνέχεια, τὸ 1216, ἐπίσης ὁ Στέφανος II ὁ ἴδιος ἀπευθύνθηκε στὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος Ἰωάννη καὶ ζήτησε ἄδεια γιὰ τὸ γάμο τοῦ γιοῦ του, καθὼς μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε τοῦ διαδόχου του Στεφάνου III Δούκα Νεμάνια (Radoslav) 331 (1228-1233) μὲ τὴ Θεοδώρα Ἀγγ. Κ. Δ. 252, δευτερότοκη κόρη τοῦ Μιχαὴλ (α') Δ. Κ. Ἀγγ. 174.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή του, ἀλλὰ ὅταν ἔμαθε πὼς ὁ Στέφανος III 331 ἦταν γιὸς τοῦ Στεφάνου II ἀπ' τὴν Εὐδοκία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 262, ἀνακάλεσε τὴ συγκατάθεσή του καὶ ἀπαγόρευσε τὴ σύναψη τοῦ συνοικεσίου.

Τὸν ἑπόμενο χρόνο ὁ Στέφανος II πρότεινε νὰ λάβῃ ὁ ἴδιος ὡς σύζυγο τὴν ἑτεροθαλὴ ἀδελφὴ τῆς ἀνωτέρω Θεοδώρας 252, τὴ Μαρία Ἀγγ. Κ. Δ. 254, ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος αὐτὸς δὲν ἐπετράπη ἀπ' τὴν Ἐκκλησία λόγῳ τῶν συγγενικῶν δεσμῶν ποὺ ὑπῆρχαν ἀνάμεσα στοὺς Νεμάνια τῆς Σερβίας καὶ τὸν οἶκο τῶν Ἀγγελοκομνηνοδουκῶν τοῦ Βυζαντίου[31].

Κι ἔτσι ὁ Στέφανος II παντρεύτηκε σὲ δεύτερο γάμο τὴν ἐγγονὴ τοῦ ἄλλοτε δόγη τῆς Βενετίας Henri Dandolo (1192-1205), τοῦ μεγάλου ἐχθροῦ καὶ

29. Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. J. B. Pitra, στ. 1-11. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Κρόϊας διαμαρτυρήθηκε γι' αὐτὴ τὴν ἕνωση, ἀλλὰ ὁ Δημήτριος Χωματιανός, ὡς χαρτοφύλαξ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος ὑποστήριξε τὴν κανονικότητα τοῦ γάμου, βλ. Δημ. Χωματιανόν, ἔκδ. J. B. Pitra, στ. 21-8.

30. Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. J. B. Pitra, στ. 50-1. Πρβλ. M. Laskaris, Vizantiski princesse, σ. 38 κεξ.· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 43, σ. 90, ὑ. 7. Γιὰ τὸν Ἰω. Πλύτον, βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 112 καὶ 113.

31. Δημήτριος Χωματιανός, ἀρχιεπ. πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας (Ἀχρίδος) τῷ πανευγενεστάτῳ μ. ζουπάνῳ κυρῷ Στεφάνῳ (II) τῷ Νεεμάνῃ, ἔκδ. Pitra, σ. 49-52.

καταστροφέα τοῦ Βυζαντίου. Στὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο τοῦ 1217, ὁ Στέφανος II μπόρεσε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴ φιλοδοξία του, πείθοντας μὲ τὴ βοήθεια τῆς Βενετῆς συζύγου του τὸν πάπα τῆς Ρώμης Ὀνώριο III (1216-1227), τὸ διάδοχο τοῦ Ἰννοκέντιου III (1198-1216), νὰ στεφτῇ βασιλέας. Ἕνας παπικὸς λεγάτος στάλθηκε στὴ Σερβία, καὶ στὸ ὄνομα τοῦ πάπα, ἔστεψε βασιλέα τὸ Στέφανο II ποὺ θεωρεῖται «ὁ πρῶτος ἐστεμμένος» βασιλέας τῆς Σερβίας[32].

Μὲ τὴν ἐξασφάλιση τῆς φιλίας τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Σέρβων, ὁ Θεόδωρος 168, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1216 ἔκανε μιὰ ἐπίθεση ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας πιθανὸν ἀπ' τὴν περιοχὴ τοῦ Elbassan. Μέσα στὸν ἴδιο αὐτὸ χρόνο (τοῦ 1216) οἱ πόλεις τῆς Ἀχρίδας καὶ τοῦ Πρίλαπου καὶ τὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς κοιλάδας τῆς Πελαγονίας ἀποτέλεσαν τμήματα τῆς ἐπικρατείας του. Ἡ ἅλωση τῆς Ἀχρίδας ἦταν ἰδιαίτερα σημαντικὴ γιὰ τὸ ἀνεξάρτητο δυτικὸ ἑλληνικὸ κράτος. Τὸν ἑπόμενο χρόνο (τοῦ 1217) ὁ Θεόδωρος 168 ἐνέργησε νὰ ἀναδειχτῆ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας ὁ Δημήτριος Χωματιανός, ἕνας διάσημος κανονολόγος τῆς ἐποχῆς, ποὺ στάθηκε ὁ μεγάλος σημαιοφόρος καὶ ἀθλητὴς τῶν Ἑλλήνων τῆς Δύσης, ὄχι μόνο ἐναντίον τῶν Λατίνων, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν ἀξιώσεων τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ἀνατολῆς ποὺ εἶχαν τὴν ἕδρα τους στὴ Νίκαια καὶ θεωροῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς των ὡς μοναδικοὺς διαδόχους τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων τῆς ΚΠολης[33].

Οἱ ἐπιτυχίες τῆς εἰσβολῆς τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Βουλγαρία προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας. Τὸ λατινικὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης βρισκόταν ἀκόμη στὰ χέρια τοῦ μικροῦ Δημήτριου τοῦ Montferrat, γιοῦ τοῦ μακαρίτη Βονιφάτιου ἀπ' τὴ Μαρία-Μαργαρίτα τὴν Οὐγγαρική· αὐτὴ τὴν τελευταία, μετὰ τὴ χηρεία της ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο (β') Ἀγγ. 183, ὁ Βονιφάτιος, χῆρος κι αὐτὸς ἀπ' τὴν Éléonore de Savoie, τὴν παντρεύτηκε[33a].

Ὁ μικρὸς βασιλέας Δημήτριος διατελοῦσε κάτω ἀπ' τὴν κηδεμονία τῆς μητέρας του, ἔχοντας ὡς ἀντιβασιλεῖς, τὸν κόμητα Berthold de Katzenellenbogen, καὶ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα καὶ σύζυγο τῆς Ἀνώνυμης Ἀγγ. Κ. Δ. 251, τὸν Εὐστάθιο τῆς Φλάνδρας.

Ἐνωρὶς τὸ 1216 ὁ Ἐρρίκος τῆς Φλάνδρας ἐγκατάλειψε τὶς ἐπιχειρήσεις του στὴν Ἀνατολὴ καὶ ἔφτασε βιαστικὸς στὴ Θεσσαλονίκη. Ὁ Ροβέρτος τοῦ

32. Dandolo, RIS, XII, σ. 340. Πρβλ. Jireček, Serben, σ. 294-97· M. Laskaris, Vizantiski princesse, σ. 38-53. Κατὰ τὸν Ἀν. Μηλιαράκην, Ἱστορία Νικαίας - Ἠπείρου, σ. 644-45, ὁ ἀπ' τὸν οἰκουμ. πατριάρχη (ποὺ βρισκόταν στὴ Νίκαια) ἀναδειχθεὶς ἀρχιεπίσκοπος Πεκίου καὶ πάσης Σερβίας Σάβας (γιὸς ἐπίσης τοῦ Στέφανου I) ἔστεψε ὁ ἴδιος τὸν ἀδελφό του Στέφανο II, «τὸν πρῶτο ἐστεμμένο Σέρβο βασιλέα,» ἀλλὰ μὲ τὸ στέμμα ποὺ εἶχε στείλει ὁ Ὀνώριος III, κι αὐτὸ ὄχι σὲ ἔνδειξη ὑποταγῆς τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας στὴ Ρωμαϊκή, ἀλλὰ γιὰ χάρη πολιτικῶν σκοπῶν.

33. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 28, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 25· Ἐφραίμιος, σ. 310, στίχ. 7665-670. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, σ. 80, 121-22.

33α. Villehardouin, τ. II, σ. 68-72, § 262, 264, 265.

Cléry μᾶς λέει πὼς ἀποστολή του ἦταν νὰ στέψη σὲ βασιλέα τὸ μικρὸ Δημήτριο τοῦ Montferrat, ἀλλὰ αὐτὸ εἶχε γίνει ἑφτὰ χρόνια προηγουμένως. Ἡ αἰφνίδια ἄφιξή του στὴ Μακεδονία μπορεῖ καλύτερα νὰ ἐξηγηθῆ ἀπ' τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ εἶχε γιὰ τὴν προστασία τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ σκοπός του ἦταν νὰ διαπιστώση, ἂν τὸ λατινικὸ βασίλειο ἦταν σὲ θέση νὰ ἀμυνθῆ σὲ μιὰ πιθανὴ ἐπίθεση τοῦ Θεόδωρου 168, ὁ ὁποῖος ἤδη εἶχε χτυπήσει τὴ Βουλγαρία καὶ ἔδειχνε πὼς θὰ εἰσβάλη ἀπ' τὰ δυτικά. Ὁ Ἐρρίκος σχεδίαζε μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Θεόδωρου 168 μὲ τὴ βοήθεια τοῦ βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βορίλου, τοῦ ὁποίου τὴν κόρη (Μαρία;) πρὶν λίγο εἶχε παντρευτῆ, ὅταν τὸν κατέλαβε ὁ θάνατος ποὺ γι' αὐτὸν ἀνάφερα πιὸ πάνω[34].

Οἱ περιστάσεις ποὺ ἀκολούθησαν τὸ θάνατο τοῦ Ἐρρίκου, ἑνὸς ἐνεργητικοῦ ἡγεμόνα καὶ ἀκαταπόνητου στρατιώτη, εὐνόησαν πολύ, ὅπως ἤδη τόνισα, τὸ Θεόδωρο 168, καθὼς τοῦ ἔδοσαν μεγάλο γόητρο ἀπ' τὴν κατάπτωση τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης. Ὁ διάδοχος ποὺ διαλέχτηκε ἀπ' τοὺς βαρώνους τῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ὁ Πέτρος τοῦ Courtenay, ὁ σύζυγος τῆς ἀδελφῆς τοῦ Βαλδουΐνου Ι καὶ τοῦ Ἐρρίκου, τῆς Ὑολάνδας (Yolande).

Μιὰ πρεσβεία στάλθηκε στὴ Γαλλία, μ' ἐπικεφαλῆς τὸν Εὐστάθιο τῆς Φλάνδρας, ἀδελφὸ τοῦ Βαλδουΐνου Ι, τοῦ Ἐρρίκου καὶ τῆς Ὑολάνδας, γιὰ ν' ἀναγγείλη στὸν Πέτρο τὴν ἐκλογή του. Ὁ Πέτρος ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τοῦ βασιλέα τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου VI τοῦ Χοντροῦ (1108-1137) καὶ πρωτεξάδελφος τοῦ βασιλέα Φίλιππου ΙΙ Αὔγουστου (1180-1223). Ἀπ' τὴν πρώτη του γυναίκα εἶχε πάρει τὶς κομητεῖες τοῦ Auxerre καὶ τοῦ Tonnerre καὶ ἀπ' τὴ δεύτερη, τὴν Ὑολάνδα, τὴ μαρκιωνία τοῦ Namur. Θαρραλέος, μαχητικός, κάπως βίαιος, εἶχε μιὰ ἡλικία 50 περίπου χρονῶ. Δέχτηκε εὐνοϊκὰ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς ΚΠολης καὶ ἀφήνοντας τοὺς γιούς του Φίλιππο καὶ Ροβέρτο στὸν πύργο τοῦ Namur, προετοιμάστηκε γιὰ νὰ ἀναχωρήση στὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ γυναίκα του καὶ τὶς κόρες του. Γιὰ νὰ ἐπαρκέση στὰ ἔξοδα τῆς ἐκστρατείας ὑποθήκευσε τὴν κομητεία τοῦ Tonnerre στὸ γαμβρό του, τὸν κόμητα τοῦ Nevers Hervé. Μπόρεσε ἔτσι νὰ προσλάβη 160 ἱππότες καὶ 5.500 πεζοὺς καὶ ἱππεῖς[35].

Μὲ τὸν μικρὸ αὐτὸν στρατὸ ὁ Πέτρος ἀναχώρησε κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1217. Πέρασε πρῶτα ἀπ' τὴ Ρώμη, ὅπου ἤθελε νὰ στεφτῆ αὐτοκράτορας ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν πάπα. Ὁ Ὀνώριος ΙΙΙ στὴν ἀρχὴ ἀρνήθηκε, μὴ θέλοντας νὰ θίξη μήτε τὸ Λατίνο πατριάρχη τῆς ΚΠολης, τοῦ ὁποίου ἦταν ἕνα ἀπ' τὰ προνόμια, μήτε τὸ Φρειδερίκο ΙΙ, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐκλεγῆ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ

34. Robert de Cléry, ἔκδ. Ch. Hopf, Chroniques Gréco-Romanes, σ. 85 § CXIX,καὶ ἐκδ. P. Lauer, σ. 109. Γιὰ τὸ γάμο τοῦ Ἐρρίκου καὶ τῆς κόρης τοῦ Βορίλου, βλ. Robert de Clery, ἔκδ. Ch. Hopf, Chroniques, σ. 84, § CXVII-CXVIII· ἔκδ. Lauer, σ. 108-9.
35. TT, Urkunden, τ. II, σ. 194-95.

δὲν εἶχε ἀκόμη στεφτῆ. Τελικά, κάτω ἀπ' τὶς ἐπίμονες παρακλήσεις τοῦ Πέτρου καὶ ἄλλων προσωπικοτήτων, καὶ γιὰ νὰ μὴ δημιουργήση δυσκολίες στὸ νέο Λατίνο αὐτοκράτορα, δέχτηκε νὰ τὸν στέψη, ἀλλὰ ἔξω ἀπ' τὰ τείχη τῆς αἰώνιας πόλης, στὴ βασιλικὴ τοῦ ἁγίου Λαυρεντίου, ὅπου ἡ στέψη τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τῆς γυναίκας του Ὑολάνδας ὡς αὐτοκρατόρισσας, ἔγινε μὲ μεγαλοπρέπεια στὶς 9 τ' Ἀπρίλη τοῦ 1217[36].

Δυὸ μέρες ἀργότερα, στὸ Λατερανό, ὁ νέος αὐτοκράτορας Πέτρος καὶ ἡ αὐτοκρατόρισσα Ὑολάνδα ὁρκίστηκαν μπροστὰ στοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ δόγη πὼς θὰ τηρήσουν τὶς συμβάσεις ποὺ οἱ προκάτοχοί τους εἶχαν συνάψει μὲ τὴ Βενετία, ἐπὶ παρουσία τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Conza, τοῦ μαρκησίου Γουλιέλμου τοῦ Montferrat, ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ νεαροῦ βασιλέα Δημητρίου, τοῦ Εὐστάθιου τῆς Φλάνδρας, ἀδελφοῦ τῆς αὐτοκρατόρισσας Ὑολάνδας, καὶ πολλῶν ἄλλων βαρώνων. Συγχρόνως περιέβαλε μὲ τὰ σύμβολα τοῦ βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης τὸ Γουλιέλμο, γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ἑτεροθαλὴ ἀδελφό του Δημήτριο, ἐνῶ ὁ πάπας ἀνάλαβε αὐτὸν τὸν τελευταῖο κάτω ἀπ' τὴν προστασία τῆς ἁγίας Ἕδρας[37].

Ὁ Πέτρος ἐγκατάλειψε τὴ Ρώμη στὶς 17 τ' Ἀπρίλη καὶ στὸ Βρινδήσιο (Brindisi) συναντήθηκε μὲ τὸν καρδινάλιο Ἰωάννη Colonna τῆς Sante-Praxède, τὸν ὁποῖο ὁ Ὀνώριος ΙΙΙ ἔστελνε ὡς λεγάτο στὴ λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης. Μαζί του βρισκόταν ἐπίσης ὁ Renier de Travale, ἕνας ἀπ' τοὺς Λομβαρδοὺς τοῦ 1209, ὁ ὁποῖος χωρὶς ἀμφιβολία ἀντιπροσώπευε τὸ Γουλιέλμο τοῦ Montferrat. Ἀναχώρησαν ἀπ' τὸ Βρινδήσιο πάνω σὲ πλοῖα, ποὺ ἔθεσε στὴ διάθεσή τους ἡ Βενετία, καὶ ἔφθασαν στὸ Δυρράχιο, ποὺ τότε βρισκόταν κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία τοῦ Θεόδωρου 168. Ἀφήνοντας τὴν αὐτοκρατόρισσα νὰ συνεχίση τὸ ταξίδι μὲ τὶς κόρες της διὰ θαλάσσης, πολιόρκησε τὸ Δυρράχιο, τὸ ὁποῖο εἶχε ὑποσχεθῆ νὰ ἐπιστρέψη στοὺς Βενετούς· ἀφοῦ θὰ ἐξασφάλιζε αὐτὴ τὴ βάση, ποὺ ἦταν κλειδὶ τῆς αὐτοκρατορίας στὴ Δύση, σκόπευε νὰ διασχίση τὴν ἀρχαία Ἐγνατία ὁδό, ἀπὸ ὅπου τόσοι Ρωμαῖοι στρατηλάτες εἶχαν περάσει, πηγαίνοντας στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στὴν Ἀνατολή, μὲ ξεκίνημα τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας καὶ τὴν περιοχὴ τῶν λιμνῶν τῆς Ἀχρίδας καὶ τῆς Πρέσπας[38].

Ἡ ἐπιχείρηση ποὺ στοχάστηκε ἦταν τολμηρὴ καὶ ἐπικίνδυνη, γιὰ νὰ μὴ πῆ κανεὶς τρελὴ καὶ ἀκατανόητη. Πρὶν τριάντα χρόνια, στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρονίκου (α') Κ. 87, οἱ Νορμανδοὶ τοῦ βασιλέα Guillaume II τῆς Σικελίας, κάτω ἀπὸ ὁλότελα διαφορετικὲς ψυχολογικὲς συνθῆκες, εἶχαν τραβήξει τὴν ἴδια

36. Honorii III, Opera, τ. II, σ. 361.
37. TT, τ. II, σ. 194-95· Honorii III, Opera, τ. II, σ. 362· καὶ 364-65· Richard de San Germano, ἐκδ. C. A. Garufi, σ. 77.
38. Richard de San Germano, σ. 77-8· Annales Ceccanences, MGH, Scriptores, τ. XIX, σ. 301· Pressutti, Regesta Honorii III papae, τ. I, σ. 92, ἀριθ. 526· Orl. Malavolti, Historia di Siena, τ. I, σ. 49· Ernoul, σ. 392.

ὁδό, ἀπὸ Δυρράχιο στὴ Θεσσαλονίκη, κι᾽ἀπὸ κεῖ στὴ Θράκη, καὶ εἶχαν γίνει κύριοι καὶ τῶν δυὸ αὐτῶν σημαντικῶν πόλεων. Μπορεῖ κανεὶς νὰ φανταστῆ πῶς αὐτὸ τὸ σχέδιο εἶχε ὑποβληθῆ στὸ Λατίνο αὐτοκράτορα Πέτρο ἀπ᾽ τοὺς Βενετοὺς καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ Guillaume (Γουλιέλμου) τοῦ Montferrat, γιατὶ στὴν περίπτωση ἐπιτυχίας, ἡ Βενετία καὶ τὸ λατινικὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπ᾽ τὴν κυριαρχία τοῦ Montferrat, ἦσαν οἱ δυνάμεις ποὺ κυρίως εὐεργετοῦνταν. Ὁ Θεόδωρος 168, ὁ φοβερός τους ἀντίπαλος, ποὺ ἔκανε τὶς στρατιωτικές του ἐπιχειρήσεις γύρω ἀπ᾽ τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία, θὰ πιανόταν ἀπ᾽ τὴν ἀντίστροφη πλευρὰ καὶ θὰ ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ συνθηκολογήση. Ἀλλὰ πολὺ ἄσχημα εἶχαν προβλέψει τὴν ἐνεργητικότητά του καὶ τὴν εὐστροφία του, ὅμοιες τὸ πιὸ λίγο μὲ κεῖνες τοῦ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ (α΄) 174, ὅπως ἐπίσης καὶ τὴν ἀφοσίωση καὶ τὴν πίστη ποὺ ἔτρεφαν στὸ πρόσωπό του οἱ Ἀλβανοί[39].

Ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας ἄρχισε νὰ χάνη χρόνο καὶ ἀνθρώπους μπροστὰ στὸ Δυρράχιο, χωρὶς νὰ φτάνη σὲ ἀποτέλεσμα· μετὰ ἀπὸ ἄκαρπες ἐφόδους, ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν πολιορκία[40]. Πῆρε τότε τὸ δρόμο πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη, ἀνεβαίνοντας τὶς ἀλβανικὲς κοιλάδες μέσα στὰ ἀπόκρημνα βουνὰ καὶ τοὺς χειμαρρώδεις ποταμούς, ποὺ μὲ μεγάλη δυσκολία διέσχιζε, ἀνάμεσα σ᾽ ἕνα ἐχθρικὸ πληθυσμό, ποὺ ἀρνιόταν νὰ τοῦ δώση τρόφιμα καὶ τοῦ ἔφερνε ὅποια δυσκολία μποροῦσε. Σὲ λίγες μέρες, ὁ μικρὸς στρατὸς τοῦ Πέτρου, ποὺ κατὰ τὴν πορεία του συμπιεζόταν ἀπ᾽ τὶς πιὸ πάνω συνθῆκες, εἶδε νὰ ἐμφανίζεται ὁ Θεόδωρος 168 μὲ τὰ στρατεύματά του. Ὁ Ἕλληνας ἡγεμόνας ζήτησε νὰ μιλήση, σύμφωνα μὲ τὶς δυτικὲς πηγές, μὲ τὸν καρδινάλιο-λεγάτο Ἰωάννη Colonna, στὸν ὁποῖο ὑποσχέθηκε ὑπακοὴ στὴ ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία καὶ πῶς θὰ ἀναγνωρίση ὡς κυρίαρχό του τὸ Λατίνο αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης, τὸν Πέτρο· αὐτὴ ἡ δυτικὴ πληροφορία φαίνεται πολὺ λίγο ἀληθοφανής. Σὲ συνέχεια ὁ ἴδιος διαβεβαίωσε τὸν παπικὸ λεγάτο πῶς θὰ παράσχη τρόφιμα γιὰ τὸ λατινικὸ στρατὸ καὶ πῶς θὰ τὸν καθοδηγήση κατὰ τὴν πορεία του. Ὁ λεγάτος πείστηκε ἀπ᾽ τὴν ἐπιχειρηματολογία τοῦ Θεόδωρου 168 καὶ μὲ τὴ σειρά του ἔπεισε τὸ Λατίνο αὐτοκράτορα. Αὐτὴ ἡ βοήθεια τοὺς φάνηκε ἀνέλπιστη καὶ ἡ συμφωνία κλείστηκε ἀνάμεσα Λατίνων καὶ Ἑλλήνων. Ἀλλὰ σὲ λίγο, σύμφωνα πάντα μὲ τὶς δυτικὲς πηγές, καὶ ἐνῶ ὁ ὄγκος τοῦ λατινικοῦ στρατοῦ εἶχε ἀπομακρυνθῆ καὶ ὁ Πέτρος καὶ οἱ δικοί του ἦσαν ἄοπλοι, πιστεύοντας στὴ συμφωνία ποὺ ἔκλεισαν, ὁ Θεόδωρος 168 τοὺς

39. Continuation de Robert d'Auxerre, σ. 284-85· Annales Ceccanenses, σ. 301· Ernoul, σ. 392-93· Philippe Mousket, Chronique Rimée, τ. II, σ. 403· Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 28, ἔκδ. Heisenberg, σ. 25-6· Richard de San Germano, σ. 78.

40. Ὁ Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 28, ἔκδ. Heisenberg, σ. 25, καὶ ὁ Ἐφραίμιος, σ. 310, στίχ. 7687, σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς δυτικὲς πηγές, λένε πῶς ὁ Πέτρος κυρίευσε τὸ Δυρράχιο καὶ πῶς ὁ Θεόδωρος 168 τὸ ἀνακατάλαβε, καὶ αὐτό, ἂν καὶ δὲ φαίνεται ἀκριβές, τὸ ἀποδέχονται οἱ δικοί μας νεώτεροι ἐρευνητές, Ι. Δ. Ρωμανός, Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, σ. 26, καὶ Ἀντ. Μηλιαράκης, σ. 125.

κατάπληξε, αἰχμαλωτίζοντας αὐτοὺς ποὺ ἔβρισκε μπροστά του καὶ σκοτώνοντας αὐτοὺς ποὺ ἀντιστέκονταν. Ὁ αὐτοκράτορας Πέτρος, ὁ παπικὸς λεγάτος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῶν Σαλώνων, ὁ κόμης τοῦ Sancerre ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν ἀδελφὴ τοῦ Πέτρου Εὐσταθία, ὁ Λομβαρδὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Montferrat Renier de Travale καὶ πολλοὶ ἄλλοι βαρῶνοι ἔπεσαν στὰ χέρια τοῦ Θεόδωρου 168, «ὁ ὁποῖος στὴν ἀρχὴ σκέφτηκε νὰ τοὺς θανατώση», αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ὑπερβολὴ τῶν δυτικῶν πηγῶν, κι ἔπειτα, ἀλλάζοντας γνώμη, τοὺς χαραχτήρισε ὡς ὁμήρους ἢ καλύτερα ὡς αἰχμαλώτους πολέμου καὶ τοὺς ἔρριξε στὶς φυλακές. Ὅσο γιὰ τὸ στρατὸ τοῦ Πέτρου, «αὐτοὶ διασκορπίστηκαν σὰν πρόβατα χωρὶς ποιμένα», διαιρέθηκαν σὲ πολλὲς μικρὲς ὁμάδες, ἔχασαν στὴν περιπέτειά τους τὰ ροῦχα τους, καὶ ἐγκαταλείφτηκαν στὴν ἄθλια τύχη τους[41].

III

Συμβιβασμὸς Θεόδωρου 168 μὲ τὸν πάπα Ρώμης Ὁνώριο III, θάνατος Πέτρου de Courtenay στὴν αἰχμαλωσία, ἅλωση ἀπ᾽ τὶς δυνάμεις τοῦ Θεόδωρου 168 τῶν πόλεων Νέας Πάτρας, Λαμίας, Πλαταμώνα, Προσάκου καὶ τῶν ἄλλων ὀχυρῶν, διπλωματικὲς ζυμώσεις, ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο 168.

Τὸ ἀναπάντεχο καὶ κακότυχο ἀποτέλεσμα τῆς ἐκστρατείας προκάλεσε σπουδαία ἐντύπωση. Δυνάμωσε τὸ θάρρος τῶν Ἑλλήνων, αὔξησε τὸ γόητρο καὶ τὶς φιλοδοξίες τοῦ Θεόδωρου 168, τοῦ ὁποίου οἱ δυνάμεις πλουτίστηκαν μὲ τὴ λεία ποὺ συναποκόμισε. Γιὰ τὸ κατόρθωμά του αὐτό, οἱ ἐχτροὶ του ἀπ᾽ τοὺς δικούς μας (Γ. Ἀκροπολίτης), ἀναγκάστηκαν νὰ ὁμολογήσουν πῶς

41. Ὡς πρὸς τὶς πηγές, βλ. ἀνωτ., ὑ. 39. Πρβλ. J. Longnon, L'Empire latin de Constantinople, σ. 155· D. M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 51· Ἀντ. Μηλιαράκης, ενθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 125, ὅπου λέει ἀνακριβῶς πῶς ὁ Πέτρος σκοτώθηκε στὴ μάχη κατὰ τὴν ἐνέδρα ποὺ ἔστησε ὁ Θεόδωρος 168, στηριζόμενος ἴσως στὸν Γ. Ἀκροπολίτη, ἐκδ. Bonn, σ. 29, ἐκδ. Heisenberg, σ. 26, ποὺ θέλει «τὸν βασιλέα Πέτρον ἔργον μαχαίρας γενέσθαι». Καὶ καταλήγει ὁ Ἀντ. Μηλιαράκης, σ. 125-26 καὶ ὑ. 2, ἀπαντώντας στὶς ἐπικρίσεις τῶν Δυτικῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν νεώτερων ἐρευνητῶν γιὰ ἀγριότητα καὶ παλινωδία τοῦ Θεόδωρου 168, μὲ τὴν ἑξῆς εὔστοχη παρατήρηση: «Ὅσο γιὰ μᾶς ποτὲ δὲ θὰ θελήσωμε νὰ κατακρίνωμε ἕνα ἡγεμόνα ποὺ ἐργάστηκε γιὰ τὴν ἀπελευτέρωση τῆς πατρίδας του ἀπ᾽ τοὺς ξένους καταχτητές». Κοντὰ στὶς πηγὲς ποὺ ἀνάφερα στὴν ὑ. 39, παραθέτω καὶ τὴν λίγο μεταγενέστερη μαρτυρία τοῦ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη, ἔκδ. J.-R. Loenertz, Ἀντίγραμμα πρὸς τὸν πατριάρχην ΚΠόλεως κυρὸν Γερμανόν, ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 112: οὔθ᾽ ὕστερον αὐτὸς οὗτος ὁ αὐτοκράτωρ (Θεόδωρος 168), ἀλλ᾽ ἐκεῖ προσβαλὼν Ἰταλικαῖς μυριάσιν, ὡς νοσσιὰν καταλήψεσθαι διαπειλουμέναις οὐχ ὅπως Ἐπίδαμνον ἀλλ᾽ ἤδη καὶ τὰ προσωτέρω καὶ ὑπερκείμενα, συνέτριψε τὰ κράτη τῶν τόξων, ὅπλον καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον, ἐκεῖ ἐθαυμαστώθη τοῦ Ὑψίστου ἡ δεξιά, καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη ἢ αὐτῷ τούτῳ τῷ νικοποιῷ βασιλεῖ, ἀντικαταστήσαντι τοῖς ἐπηρμένοις τῶν ἀντιπάλων φρονήμασι φρόνημα πλῆρες ὑψοποιοῦ

«ἦταν ἕνα μεγάλο γιὰ τὴ Ρωμιοσύνη βοήθημα»[42], οἱ δὲ φίλοι του, ὅπως ὁ Γεώργιος Βαρδάνης, μὲ ὑπερηφάνεια διακήρυξαν πὼς «ἦταν ἕνα τρόπαιο ξακουστὸ σ' ὁλάκερη σχεδὸν τὴν οἰκουμένη»[43].

Ὁ Ρώμης Ὀνώριος III πληροφορήθηκε «μὲ ἀγανάχτηση» τὸ γεγονός. Ἀπ' τὶς 28 Ἰουλίου τοῦ 1217 ἔγραψε στὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Ἀνδρέα II, στὸν πρίγκιπα τοῦ Μορέα Geoffroy I de Villehardouin (1209-1229), στὸν ἀντιβασιλέα τῆς λατ. αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης Conon de Béthune ποὺ ἀσκοῦσε τὸ καθῆκον κάτω ἀπ' τὴν ἐξουσία τῆς χήρας τοῦ Πέτρου Yolande, στὸ Λατίνο πατριάρχη τῆς ΚΠολης Gervais (Γερβάσιον 1215-1219), στὸν ἀρχιδιάκονο τῆς λατ. ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ στὸ δόγη τῆς Βενετίας Pietro Ziani (1205-1229), νὰ ἐνεργήσουν μὲ δραστηριότητα γιὰ τὴν ἀπολευτέρωση τοῦ παπικοῦ λεγάτου καὶ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα. Στὸν Ἀνδρέα II τῆς Οὐγγαρίας, σύζυγο τῆς Yolande, κόρης τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Yolande, συνιστοῦσε νὰ ἀποστείλη πρέσβεις στὸ Θεόδωρο 168 γιὰ νὰ ζητήσουν τὴν ἀπολευτέρωση τῶν αἰχμαλώτων καὶ νὰ τὸν ἐκφοβίση, πὼς σὲ περίπτωση ἄρνησης, θὰ ἐκστρατεύση ἐναντίον του μὲ τὰ στρατεύματα τὰ ὁποῖα ὁ Οὔγγρος βασιλέας εἶχε συγκεντρώσει γιὰ μιὰ σταυροφορία. Ὁ ποντίφηκας ἀπευθύνθηκε ἐπίσης μὲ ἕνα γράμμα του στὸν ἴδιο τὸ Θεόδωρο 168 γιὰ νὰ στιγματίση «τὴ μυσαρὴ πράξη του», ἡ ὁποία μποροῦσε νὰ ἐπιφέρη γι' αὐτὸν καὶ γιὰ τὴ χώρα του τὴν ἐκδίκηση τῶν Σταυροφόρων. Στὶς 4 τοῦ Νοέμβρη (ἰ.ἔ.) ἐξαπόλυσε ἄλλο ἔγγραφο πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Sens καὶ πασῶν τῶν Γαλλιῶν γιὰ νὰ τοῦ ζητήση νὰ ξεσηκώση μιὰ σταυροφορία ὑπὲρ τοῦ Πέτρου καὶ νὰ προτρέψη τὸν ἀδελφὸ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τὸν Robert de Courtenay, νὰ παράσχη σοβαρὴ βοήθεια στὸν αἰχμάλωτο Λατίνο αὐτοκράτορα[44].

Ὁ Θεόδωρος 168, στὸν ὁποῖο ὁ Ὀνώριος III ἔστειλε διάφορες ἀποστολές, αἰστάνθηκε τὸν κίνδυνο καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἕξι περίπου μῆνες δέχτηκε νὰ ἀπολευτερώση τὸν καρδινάλιο Ἰωάννη Colonna, ποὺ τὸν μεταχειρίστηκε μὲ τιμὴ καὶ τὸν διαβεβαίωσε πὼς τρέφει ἀγαθὰ αἰσθήματα γιὰ τὴ ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία. Ἀπὸ τότε ὁ Ὀνώριος III ἄλλαξε ὁλότελα πολιτικὴ καὶ τακτική: σύστησε στοὺς Σταυροφόρους νὰ μὴ χτυπήσουν τὸ Θεόδωρο 168 καὶ ἀπαγόρευσε στὸ δόγη τῆς Βενετίας νὰ τὸν παρενοχλήση καὶ στὸ ἐλάχιστο. Ἤλπιζε ἔτσι νὰ πετύχη τὴν ἀπολευτέρωση καὶ τῶν ἄλλων φυλακισμένων. Ἀλλά, ἂν εἶδε κανεὶς κάποιον νὰ ἐπιστρέφη, ὅπως τὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Guillaume τοῦ Montferrat, τὸν Renier de Travale, οἱ ἄλλοι καὶ πιὸ σπουδαῖοι, ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας Πέτρος de Courtenay, ὁ κόμης τοῦ Sancerre καὶ λοιποί, δὲν ἐπέστρεψαν ποτέ[45].

Ὅπως γιὰ τὸ θάνατο τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Βαλδουΐνου I, ἕνα μυστήριο πλανᾶται πάνω σ' αὐτὸν τοῦ Πέτρου de Courtenay. Φαίνεται πὼς πέθανε στὴ φυλακὴ κατὰ τὸ διάστημα τῶν διαπραγματεύσεων ἀνάμεσα στὸν Ὀνώριο III καὶ στὸ Θεόδωρο 168, λίγο πρὶν ἀπ' τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1219[46].

Μὲ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Πέτρου τὰ δυὸ λατινικὰ κράτη ποὺ ἐκτείνονταν στὰ ἐδάφη τοῦ Βυζαντίου, αὐτὸ τῆς ΚΠολης καὶ κεῖνο τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ δεύτερο ὑποτελὲς στὸ πρῶτο, βρέθηκαν σὲ χέρια γυναικῶν.

Ἡ Ὑολάνδα, ἡ σύζυγος τοῦ Πέτρου, ἔφτασε χωρὶς ἐμπόδια στὴν ΚΠολη. Κατὰ τὸ θαλάσσιο ταξίδι της, στάθμευσε στὸ Μορέα, ὅπου μὲ μεγάλες τιμὲς τὴ δέχτηκε ὁ πρίγκιπας Geoffroy I de Villehardouin. Εἶδε, λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Ernoul, "πὼς αὐτὸς εἶχε μεγάλες ἐκτάσεις καὶ πὼς ἡ κόρη της θὰ βρεθῆ σὲ καλὸ περιβάλλον»· ἔδωσε λοιπὸν τὴν κόρη της Ἀγνὴ σὲ γάμο στὸν πρωτότοκο γιὸ τοῦ πρίγκιπα, τὸν μετέπειτα Geoffroy II. Λίγο μετὰ τὴν ἀφιξή της στὴν πρωτεύουσα γέννησε ἕνα γιό, ὁ ὁποῖος πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ θείου του, τοῦ πρώτου Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Βαλδουΐνου I. Οἱ Λατίνοι μιμήθηκαν τὸ πρωτόκολλο τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἡ γέννηση ἔγινε στὴν αἴθουσα τῆς Π ο ρ φ ύ ρ α ς, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Βαλδουΐνος II, ὅταν ἔγινε αὐτοκράτορας, χάραξε στὶς σφραγίδες του τὴν ἐπωνυμία π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο ς, ποὺ

ταπεινώσεως; ὥσπερ οὖν τῇ ὑπερόπλῳ ἐκείνων πανστρατιᾷ γυμνῆτας καὶ κορυνῆτας, οἵ τότε λεόντων γαυρότεροι κατεφάνησαν, καὶ ταχέως οὕτω σκυλεύσας ὀξέως δὲ προνομεύσας ὁ θεοδυνάμωτος αὐτοκράτωρ τρόπαιον ἀνεστήσατο καθ' ὅλης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐξάκουστον. Ἂν ἔχη κάποια ἱστορικὴ ἀξία τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Κερκύρας ποὺ γράφει μετὰ δέκα περίπου χρόνια, ὁδηγεῖται κανεὶς νὰ δεχτῆ μὲ ἐπιφύλαξη: α) πὼς ἔγινε πολεμικὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στοὺς στρατοὺς τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Θεόδωρου 168· β) πὼς πρόθεση τοῦ ἐπιδρομέα ἦταν νὰ ἀποσπάση καὶ ἄλλα ἐκτὸς τοῦ Δυρραχίου ἐδάφη τοῦ Θεόδωρου 168· γ) πὼς οἱ στρατιῶτες τοῦ Πέτρου ἦσαν τέλεια ἐξοπλισμένοι, ἐνῶ τοῦ Θεόδωρου 168 γυμνοὶ καὶ «κορυνῆτες», ἂν καὶ πολέμησαν σὰν λιοντάρια.

42. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 29, ἔκδ. Heisenberg, σ. 26: τοῦτο δὴ τότε μέγα τοῖς Ρωμαίοις ἐγεγόνει βοήθημα. Ὁ Ch. Du Cange, Histoire de l'empire de Constantinople sous les empereurs français, Paris 165, ἔκδ. J. A. Buchon, τ. I. σ. 155, κατακρίνει τὸ Θεόδωρο 168 ὡς ἄπιστο καὶ δόλιο, καὶ σ. 157, κάνει ἐπίθεση στὸν Γ. Ἀκροπολίτη ποὺ ἔδωσε τὸν ἀνωτέρω εὔφημο χαραχτηρισμό.

43. Γεώργιος Βαρδάνης, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 41.

44. Honorii III, Opera, τ. II, σ. 479, 480, 481-82, 528-30· Aubry de Trois-Fontaines, XXIII, 906· Pressuti, Regesta, τ. I, σ. 119, ἀριθ. 685· σ. 120, ἀριθ. 688, 689· σ. 126, ἀριθ. 720.

45. Honorii III, Opera, τ. II, σ. 600· Pressuti, Regesta, τ. I, σ. 174-75, ἀριθ. 1029-1031· σ. 208, ἀριθ. 1261.

46. Ὁ Βέλγος χρονογράφος τοῦ ιγ' αἰ. Philippe Mousket, Chronique Rimée, Brussels 1838, τ. II, σ. 403, λέει πὼς πέθανε στὴ φυλακὴ λίγο πρὶν ἀπ' τὴ γυναίκα του Yolande, ἡ ὁποία πέθανε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1219· Ὁ Συνεχιστὴς τοῦ Guillaume de Tyr, RHC Hist. Occid., τ. II, σ. 391-93, λέει πὼς πιάστηκε προδοτικὰ σ' ἕνα συμπόσιο (;) καὶ πέθανε στὴ φυλακή. Τὸ Χρονικὸν de Rossa Nova, σ. 895-96, ἐπίσης λέει πὼς πέθανε στὴ φυλακή, καὶ τὸ ἴδιο μᾶς βεβαιώνει ὁ Andrea Dandolo, Chronicon Venetum, Muratori R.I.S., τ. XII, σ. 340. Τὸ τοῦ δικοῦ μας Γ. Ἀκροπολίτη, βλ. ἀνωτ., ὑ. 41 στὴν ἀρχή, πὼς σφάχτηκε, εἶναι ὁλότελα ἀβάσιμο, ὅπως καὶ τὸ τῆς Ἀραγωνικῆς ἀπόδοσης τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως πὼς δηλητηριάστηκε. Πρβλ. J. Longnon, The Empire latin de Constantinople, σ. 196-97· D.M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 53· W. Miller, The Latins (ὑ. 15), ἑλλην. μετάφρ. σ. 127-28 καὶ ὑ. 2· O. de Wree, Généalogie des comptes de Flandre, τ. I, σ. 206.

ἔπαιρναν οἱ Βυζαντινοὶ πρίγκιπες οἱ γεννημένοι στὴν Π ο ρ φ ύ ρ α[47].

῾Η ῾Υολάνδα, καθὼς ἀγγέλθηκε ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Πέτρου, ἀνάλαβε τὴ διακυβέρνηση τῆς αὐτοκρατορίας. ῾Η ἀδελφὴ τοῦ Βαλδουΐνου I καὶ τοῦ ῾Ερρίκου, δὲ φαίνεται νὰ στεροῦνταν θέλησης καὶ πολιτικοῦ αἰσθητηρίου. ῎Αν πρέπει νὰ πιστεύσωμε τὴν ῾Ι σ τ ο ρ ί α τ ῶ ν ἐ π ι σ κ ό π ω ν τοῦ Auxerre, αὐτὴ ἦταν ἐκείνη ποὺ ἐνέπνευσε στὸν Πέτρο τὴν ἰδέα νὰ ἀποδεχτῆ τὸ λατινικὸ στέμμα τῆς ΚΠολης. Μὲ τὴν πολιτική της ἀπόχτησε ἕνα σύμμαχο, δίδοντας τὴν κόρη της ῾Αγνὴ στὸ γιὸ τοῦ πρίγκιπα τοῦ Μορέα.

᾿Εναντίον τοῦ κινδύνου ποὺ ἀπειλοῦσε τὴ λατινικὴ αὐτοκρατορία ἀπ᾿ τὴν πλευρὰ τοῦ ἡγεμόνα τοῦ δυτικοῦ ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ κράτους Θεόδωρου 168, ἀποφάσισε νὰ ἐπικυρώση τὴν εἰρήνη ποὺ ἀποκαταστάθηκε μὲ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τῆς ᾿Ανατολῆς, τὸ νόμιμο Βυζαντινὸ αὐτοκράτορα, Θεόδωρο (α΄) Λάσκαρι Κομνηνό, προσφέροντας σ᾿ αὐτόν, καθὼς εἶχε χηρεύσει ἀπ᾿ τὴν πρώτη γυναίκα του ῎Αννα ᾿Αγγελίνα Κομνηνὴ 261 καὶ διαζευχτῆ ἀπ᾿ τὴ δεύτερη Φιλίππα-Εἰρήνη τῆς ᾿Αρμενικῆς Κιλικίας, τὴν κόρη της Μαρία. ῾Ο Θεόδωρος (α΄) τῆς Νίκαιας, δέχτηκε, ὄχι μόνο γιατὶ ἔφερνε μὲ αὐτὴ τὴν ἕνωση μιὰ ἀνάσχεση στὶς φιλοδοξίες τοῦ Θεόδωρου 168 τῆς Δύσης, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἔκανε μιὰ προεγγραφὴ πάνω στὰ δικαιώματά του γιὰ τὴν ἀνάκτηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου τῆς ΚΠολης. Γιὰ νὰ τονίση ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴν προσπέλασή του πρὸς τοὺς Λατίνους, καὶ ἴσως κάτω ἀπ᾿ τὴν ἐπίδραση τῆς νέας τρίτης γυναίκας του Μαρίας de Courtenay, ἡ ὁποία ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸν Φίλιππον Mousket, «sacans et aspre» (=σοφὴ καὶ σκληρή), ἐπανάλαβε τὶς διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν ἕνωση τῶν ᾿Εκκλησιῶν καὶ ἔκλεισε μὲ τοὺς Βενετοὺς μιὰ ἐκεχειρία πέντε ἐτῶν καὶ ἕνα ἐμπορικὸ σύμφωνο πολὺ εὐνοϊκὸ γι᾿ αὐτούς[48].

Στὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾿ τοὺς ἀντιβασιλεῖς, ὁ Εὐστάθιος τῆς Φλάνδρας, ἀδελφὸς τῆς Yolande καὶ σύζ. τῆς ᾿Ανώνυμης ᾿Αγγ. Κ. Δ. 251, ἐγκατάλειψε τὴ Θεσσαλονίκη τὸ 1216, καὶ ὁ Berthold de Katzenellenbogen τὸν ἑπόμενο χρόνο (1217) καὶ πῆγε στὴν ῎Ακρα[49]. ῾Η βασίλισσα Μαργαρίτα-Μαρία τῆς Οὐγγαρίας, χήρα τοῦ βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης Βονιφάτιου τοῦ Montferrat, καὶ πρὶν ἀπ᾿ τὸ γάμο της μὲ αὐτὸν τὸν τελευταῖο, χήρα τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183, καὶ ὁ νεαρὸς γιός της Δημήτριος, κυβερνοῦσαν τὸ βασίλειο μόνοι τους. ῾Η προέλαση τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Βουλγαρία

47. Ernoul, σ. 392· Philippe Mousket, τ. II, σ. 403· Aubry de Trois - Fontaines, σ. 906· G. Schlumberger, Sigillographie de l' Orient latin, σ. 170, 172.
48. Historia episcoporum Autissiodorensium εἰς Historiens de France, τ. XVIII, σ. 628· Philippe Mousket, τ. II, σ. 403· Aubry de Trois-Fontaines, σ. 906· Fr. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden, τ. III, 7· TT, Urkunden, τ. II, σ. 205-7.
49. Henri de Valenciennes, Histoire de l' empereur Henri de Const/ple, publiée par Jean Longnon, Paris 1948, σ. 76 καὶ ὑ. 4. ῾Ο B. de Katzenellenbogen, κατὰ μὲν τὸν D.M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 54, ἀναχώρησε γιὰ τὴν ῎Ακρα τῆς Παλαιστίνης, κατὰ δὲ τὸν J. Longnon, L' Empire latin de Const/ple, σ. 162, γύρισε στὴ Γερμανία.

στέφονταν ἀπὸ ἐπιτυχίες, ἀλλὰ ἡ θέση του στὴ Μακεδονία δὲν ἦταν σταθερή. ῾Η ἐκκαθάριση τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ κάθε λατινικὴ δύναμη ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ γιὰ νὰ δοθῆ ἕνα ἀποφασιστικὸ χτύπημα πρὸς ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης. Μὲ αὐτὰ τὰ σχέδια στὸ νοῦ, ὁ Θεόδωρος 168 ρύθμισε κατὰ τὸν πιὸ καλὸ τρόπο τὰ διοικητικὰ προβλήματα τοῦ κράτους του. Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἀπ᾿ τὸ 1217 τοποθέτησε ὡς διοικητὴ τῆς ᾿Ακαρνανίας καὶ τῆς Αἰτωλίας τὸν ἀμφιθαλῆ ἀδελφό του Κωνσταντῖνο Δούκα Κομν. 170[50].

Τὶς διενέξεις αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἑνὸς δύστροπου πρίγκιπα τοῦ οἴκου τῶν Κομνηνοδουκῶν, μὲ τὸ σοφὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκο, θὰ παρακολουθήσωμε σὲ ἄλλο μέρος τῆς παρούσης Γενεαλογίας[51].

᾿Εδῶ σημειώνω τὴν ἀπόπειρα τοῦ Κωνσταντίνου Δ.Κ. 170 νὰ καταλάβη τὴ Νέα Πάτρα (σημ. ῾Υπάτην): «᾿Ανέβηκε, γράφει ὁ ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος πρὸς τὴν κραταιὰν Μαρία Πετραλίφαινα Δούκαινα Κομνηνή, τὴ σύζυγο τοῦ Θεοδώρου 168, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρός σου στὰ γύρω τῆς Νέας Πάτρας βουνά, καὶ μόνο μὲ τὰ μάτια του θεωροῦσε τὴν πόλη, νομίζοντας πὼς μὲ αὐτὸ θὰ κυριεύση τὸ φρούριο· καὶ παρατρέχοντας τὰ κοντινά, ἐπιδιώκει νὰ καταλάβη τὰ μακρινά, μὴ προσέχοντας στὶς σφηκοφωλιὲς τῶν Λατίνων, αὐτῶν τῶν ἄγριων θηρίων. Γι᾿ αὐτό, κυρία μου, σπεῦσε νὰ μᾶς στείλης τὸν ἄντρα σου, τὸν ἥλιο Θεόδωρον Κ. 168, ἢ τουλάχιστον μιὰ ἀπ᾿ τὶς ἀχτίδες του μὲ ἀνάλογη στρατιωτικὴ δύναμη. ῎Αν δὲν γίνη, οὔτε τὸ ἕνα οὔτε τὸ ἄλλο, ὅλοι μας εἴμαστε χαμένοι, θὰ παγώσωμε»[52].

῾Ο Θεόδωρος 168 κατανόησε τὸν κίνδυνο, καὶ φτάνοντας ἐπιτόπου, ὄχι μόνο ἀπώθησε τοὺς Λατίνους ἀπ᾿ τὰ ὅρια τῆς Αἰτωλίας, ἀλλὰ ἔφερε καὶ τὴ νίκη στὶς προσπάθειες τοῦ ἀδελφοῦ του. Οἱ πόλεις τῆς Νέας Πάτρας καὶ τῆς Λαμίας περιῆλθαν στὸ κράτος τοῦ Θεόδωρου 168.

Λίγο ἀργότερα ὁ ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος μποροῦσε νὰ συστήση τὴν πλήρωση τῆς ἐπισκοπικῆς ἕδρας Νέων Πατρῶν διὰ τοῦ π α ν υ π ε ρ ε ν τ ι μ ό τ α τ ο υ Εὐθύμιου Τορνίκη, ἀντάξιου ἐκ μητρὸς ἀνεψιοῦ τοῦ διάσημου ἐπισκόπου Νέων Πατρῶν Εὐθύμιου Μαλάκη καὶ ἐκ πατρὸς ἀνεψιοῦ τοῦ σοφοῦ μητροπολίτη ᾿Εφέσου Γεώργιου Τορνίκη. «Εἶναι δική σου ἡ δόξα, γράφει στὸ Θεόδωρο 168 ὁ ᾿Απόκαυκος, ὅταν διορίζης ἐπισκόπους στὶς πόλεις, ποὺ μὲ τὰ πολεμικά σου κατορθώματα ἀνέκτησες, ἄντρες ἱερούς, παλιοὺς τρόφιμους τῆς ᾿Εκκλησίας, διακρινόμενους γιὰ τὴν ἁγία τους ζωὴ καὶ

50. ᾿Ιωάννου ᾿Αποκαύκου, ᾿Επιστολὴ πρὸς Δημήτριον Χωματιανόν, ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Sbornik Lamanskomu, I, St. Petersburg, ἀριθ. 6, σ. 239-43· τοῦ αὐτοῦ ᾿Ιωάννου ᾿Αποκαύκου, ᾿Επιστολὴ πρὸς Θεόδωρον 168, ἐκδ. S. Petridès, BIARK 14 (1909), ἀριθ. 9, σ. 10-3. Βλ. ἐπίσης τὴν ἀξιόλογη μονογραφία τοῦ M. Wellnhofer, Johannes Apokaukos, Metropolit von Naupaktos, Munich 1913, σ. 19-23.
51. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Δ.Κ. 170, ὑ. 9-14.
52. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, Πρὸς τὴν κραταιὰν Δούκαιναν, ἐκδ. V. G. Vasiljevskij, Epirotica saeculi XIII, VV3 (1896), ἀριθ. 1, σ. 241-42· ἐκδ. S. Petridès, lettres et autres documents inédits, IRAIK 14 (1909), ἀριθ. 26, σ. 26-7.

τὴ ρητορική τους δεινότητα. Αὐτὸ τὸ ἔργο σου θὰ θαυμάσουν καὶ οἱ κάτοικοι τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Ἀσίας, καθὼς θὰ δοῦν πὼς ὄχι μόνο ὁ δικός τους αὐτοκράτορας προνοεῖ γιὰ τοὺς ἱερωμένους, ἀλλὰ καὶ πὼς ὁ δικός μου μεγαλουργὸς Θεόδωρος Κ. 168 τοὺς τιμάει, τοὺς τρέφει καὶ τοὺς ἀναθέτει ἐκκλησιαστικὲς διοικήσεις»[53].

Μετὰ ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς νίκες ὁ Κωνσταντῖνος Δ. Κ. 170 ἐπιφορτίστηκε νὰ ὑπερασπίση τὸ Ἀγγελοδουκοκομνηνικὸ κράτος στὸ νότο ἀπ᾿ τὶς ἐνοχλήσεις τῶν Λατίνων τῆς Βοδονίτζας καὶ τῶν Θηβῶν, καὶ ὁ Θεόδωρος 168 ἀναχώρησε γιὰ τὰ βόρεια, ὅπου ἔπρεπε νὰ συνεχίση τὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Λατίνων στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία[54].

Σκοπός του ἦταν ἡ περικύκλωση καὶ ἡ ἐνδεχόμενη ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ οἱ πόλεις, κωμοπόλεις καὶ χωριὰ ποὺ ἦσαν στὰ σύνορα τοῦ λατινικοῦ βασιλείου, ἔπεφταν ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη. Λίγο ἀργότερα, μέσα στὸ 1218, ὁ Θεόδωρος 168 χτύπησε τὸ πελώριο φρούριο τοῦ Πλαταμῶνα, ποὺ βρισκόταν στὴν παραλία, βορειοανατολικὰ τῆς Λάρισας. Ἡ λατινικὴ φρουρὰ ἀναγκάστηκε νὰ ἀποσυρθῆ, καὶ ὁ πιστὸς φίλος τοῦ Ἕλληνα ἡγεμόνα, ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ξεχύνεται σὲ ἐπαίνους γι᾿ αὐτὴ τὴ νίκη καὶ ἐκφράζει ὅλη τὴ χαρά του γιὰ τὴν κακοδαιμονία τῶν Ἰταλῶν, ποὺ ἔπεφταν ἀπ᾿ τὰ τείχη τοῦ φρουρίου, «σὰν τὰ πουλιὰ ἀπ᾿ τὴ φωλιά τους». Ὁ Ἀπόκαυκος παρακολουθεῖ μὲ ἕνα πολὺ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τὰ νέα τῶν νικῶν τοῦ Θεόδωρου 168, καὶ τὰ γράμματά του, μὲ τὰ ἐπίκαιρα σχόλιά του, ἀποτελοῦν μιὰ πολύτιμη πηγὴ γι᾿ αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ λατ. βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. Μὲ τὸ ρητορικό του ὕφος παραλληλίζει «τὸν Πλαταμῶνα μὲ ἕνα βράχο, πάνω στὸν ὁποῖο κάθεται ὁ μεγαλουργὸς Θεόδωρος Κ. 168, σὰν ἕνας ψαρὰς ποὺ ρίχνει τὴν πετονιά του στὴ θάλασσα, σ᾿ αὐτὴ τὴν πλατιὰ ξαπλωμένη Θεσσαλονίκη, πόλη εὐγενικὴ ποὺ σὲ εὐγενὴ ἀνήκει, πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας· καὶ τὰ μύρα τοῦ μάρτυρα (=τοῦ ἁγίου Δημήτριου), θάλασσα κι αὐτὰ μυριόπνοη κυκλώνουν ὅλο τὸν κόσμο σὰν ἄλλος ὠκεανός· καὶ σὰν μὲ σκοινὶ τὰ μεγαλοφυῆ σου βουλεύματα δένονται μὲ τὴ Θεσσαλονίκη, προλέγει στὸ Θεόδωρο 168 ὁ ἀρχιερέας, καὶ ἀγκίστρι σου εἶναι ὁ πόθος ποὺ ἔχουν γιὰ σένα οἱ ντόπιοι Θεσσαλονικεῖς, αὐτοὶ ποὺ ἀνήκουν στὴ θρησκεία μας, αὐτοὶ ποὺ αἰσθάνονται Ἕλληνες, ἕνα πόθο ποὺ ἐσὺ τοὺς ἐνέπνευσες»[55].

53. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, Πρὸς τὸν κραταιὸν (Θεόδωρον) Κομνηνόν, ἔκδ. V. Vasiljevskij, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 52), ἀριθ. 2, σ. 243-44, καὶ αὐτόθι, ἀριθ. 17, σ. 276, γραμμὴ 6, ὅπου κατονομάζεται ὡς ἐπίσκοπος Νέας Πάτρας ὁ Κοστομύρης, «καθὼς ἡ πόλη αὐτὴ λυτρώθηκε τῆς λατινικῆς χειρὸς ἀπ᾿ τὸν ἀριστουργὸ Κομνηνό». Ἀπ᾿ αὐτὸ τὸ τελευταῖο συμπεραίνομε πὼς ἡ πρόταση τοῦ Ἰωάννη Ἀπόκαυκου γιὰ τὸν Εὐθύμιο Τορνίκη δὲν ἔγινε ἀποδεχτή.

54. Βλ. D. M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 57.

55. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, Πρὸς τὸν κραταιὸν Κομνηνόν, ὅτε τὸν Πλατάμονα παρέλαβε, ἔκδ. V. G. Vasiljevskij, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 52), ἀριθ. 4, σ. 246-48. Τὸ 1209 ὁ Πλαταμόνας ἦταν κάτω

Σὲ λίγο τίποτε σχεδὸν δὲν εἶχε ἀπομείνει ἀπ᾿ τὶς ἐφήμερες βαρωνίες τῶν Λομβαρδῶν στὴ Θεσσαλία, καὶ ὅλη ἡ περιοχὴ ἀπ᾿ τὴ Νέα Πάτρα ὡς τὸ νότιο μέρος τῆς Μακεδονίας ἀνῆκε στὸ ἀνεξάρτητο δυτικὸ ἑλληνικὸ κράτος τοῦ Θεόδωρου 168. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἤλεγχε μιὰ σειρὰ ἀπὸ φρούρια, ὀλόγυρα στὴ Θεσσαλονίκη, ποὺ ἐκτείνονταν ἀπ᾿ τὸν Πλαταμῶνα, διὰ μέσου τῶν Σερβίων, τῆς Βέροιας, καὶ τοῦ Προσάκου, ὡς τὶς Σέρρες καὶ τὴ Δράμα[56].

Ἡ ἅλωση τοῦ Προσάκου, τῆς πόλης ποὺ βρισκόταν στὴν κοιλάδα τοῦ Βαρδάρη ποταμοῦ ποὺ ἄλλοτε εἶχε ὀχυρώσει ὁ Βούλγαρος πρίγκιπας Δοβρομηρὸς Χρύσος Strez[57], τώρα, τὸ 1219, προκαλεῖ ἄλλους ἐπαίνους καὶ ἄλλα συγχαρητήρια τοῦ μητροπολίτη τῆς Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκου. «Ὁ Πρόσακος, γράφει πρὸς τὸ Θεόδωρο 168, ποὺ ὑπέταξες στὴν ἐξουσία σου, δὲν εἶναι παρὰ προφυλακὴ καὶ σκέπη καὶ ἰσχυρὴ προασφάλεια τῶν ἄλλων πόλεων ποὺ ὁ Θεὸς σοῦ ἔχει χαρίσει, γιὰ δὲ τοὺς Λατίνους τῆς Θεσσαλονίκης, δὲν εἶναι παρὰ ἕνα μεγάλο τραῦμα καὶ ἀπευκταῖο συναπάντημα. Καὶ ὁ Θεός, ὁ μεγάλος καὶ ἰσχυρός, ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν ἐνεργειῶν ποὺ ἐσὺ ὡς ὑποστράτηγός του ἐκτελεῖς, θὰ κάνη καὶ τὴ μεγάλη αὐτὴ πόλη δική σου, γιατὶ ὁ Πρόσακος, αὐτὸ τὸ παλούκι ποὺ μπῆκε στοὺς Λατίνους τῆς Θεσσαλονίκης, θὰ τοὺς ἀναγκάση νὰ παραδοθοῦν. Ἐγὼ ἤδη ἀρχίζω καὶ αἰσθάνομαι τὴν εὐωδία τοῦ μύρου τοῦ περιβόητου μέσα στοὺς μάρτυρες Δημήτριου καὶ περιμένω ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ καὶ τὸ κεφάλι σου, καὶ τὰ χέρια σου καὶ τὰ μάτια σου νὰ χριστοῦν ἀπ᾿ αὐτό, καθὼς φέρνω στὸ νοῦ μου καὶ περιέρχομαι τὸν Πρόσακο καὶ ἀνοίγω τὴ φούχτα μου καὶ παίρνω καὶ πίνω νεράκι ἀπ᾿ τὸν Ἀξιὸ ποὺ τὸν περιβρέχει καὶ ποὺ οἱ ἁπλοὶ ἄνθρωποι στὴ γλώσσα τους τὸν λένε Βαρδάρη, ξεχνώντας τὰ παλιὰ τῶν ποταμῶν ὀνόματα... Ὁ Θεὸς θὰ σὲ μεγαλύνη καὶ θὰ σὲ κραταιώση ἀκόμη πιὸ πολὺ καὶ θὰ σὲ καταξιώση νὰ περιβληθῆς καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸ ἐρυθρὸ πέδιλο. Καὶ βλέπει κανεὶς κοντὰ στὰ στρατιωτικά σου ἀριστουργήματα, τὶς συνεχεῖς φροντίδες σου γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση τοῦ κράτους σου, καθὼς σὰν μέλισσα πετᾶς μέσα στοὺς λειμῶνες τῶν ἱερατικῶν καταλόγων καὶ ἀνθολογεῖς τοὺς ἀρίστους γιὰ τὴν κόσμηση τῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων, ὅπως πιὸ μπρὸς ἀνέδειξες ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας (τὸ Δημήτριο Χωματιανὸ) καὶ τώρα μητροπολίτη Κερκύρας (τὸ Γεώργιο Βαρδάνη), ποὺ καὶ οἱ δυὸ δὲν εἶναι κανενὸς κατώτεροι, οὔτε στὴν ἰδιωτική τους ζωή, οὔτε στὴ δύναμη τοῦ λόγου. Ἀπ᾿ αὐτὸ καὶ πολὺ σωστὰ σὲ ὀνομάζω θ υ μ ό σ ο φ ο, γιατὶ ἄντρας ἐσὺ στρατιώτης ποὺ κάθε μέρα στήνεις τρόπαια καὶ σκληρὰ ἀγωνίζεσαι, δὲν παραβλέπεις καὶ τὰ κανονικὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν πλήρωση

ἀπ᾿ τὴν ἐξουσία τοῦ Λομβαρδοῦ βαρώνου Roland Piche, βλ. Martin da Canal, La chronique des Veniciens, ἔκδ. Galvani, Archivio storico Italiano, VIII (1845), σ. 344· Henri de Valenciennes, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 49), σ. 637, 639, 662, καὶ σ. 93, ὑ. 1.

56. Βλ. D. M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 58.

57. Βλ. κατωτέρω, ὑ. 179, ὅπου τὸ Στέμμα τοῦ οἴκου τῶν Ἀσανιδῶν τῆς Βουλγαρίας.

τῶν ἐπισκοπικῶν ἑδρῶν, ἀναδεικνύοντας χειροτονητὴ τῶν ἀξίων ἐμένα τὸν ἀνάξιο»[58].

Σὲ συνέχεια ὁ Θεόδωρος 168, ἀκολουθώντας τὸ Βαρδάρη καὶ κυκλώνοντας τοὺς Λατίνους, πολιόρκησε τὴν πόλη τῶν Σερρῶν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1221, ἡ λατινικὴ φρουρὰ τῆς πόλης ἀναγκάστηκε νὰ συνθηκολογήση. Μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ρώμης Ὀνώριου III γιὰ τὴ μοίρα τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναφέρεται σ' αὐτὸ τὸ γεγονός. Τὸ Μάρτη τοῦ 1222 ὁ ποντίφηκας προέτρεψε τὸ Λατίνο πατριάρχη τῆς ΚΠολης Ματθαῖο (1221-1226) νὰ παράσχη βοήθεια στὸ Λατίνο ἀρχιεπίσκοπο τῶν Σερρῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐπαρχία κατακλύστηκε ἀπ' τὰ στρατεύματα τοῦ Θεόδωρου 168. Ἡ κατάληψη αὐτοῦ τοῦ ἐνδιάμεσου σταθμοῦ πάνω στὴν ὁδὸ ποὺ ἕνωνε τὴν ΚΠολη μὲ τὴ Θεσσαλονίκη, ἔφερνε τὴν πλήρη ἀπομόνωση τῶν δυὸ πρωτευουσῶν, ἐνῶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ἡ θαλάσσια ὁδὸς βρισκόταν κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχο τοῦ Θεόδωρου 168, καθὼς ἀπ' τὸν παραθαλάσσιο Πλαταμῶνα φύλαγε τὴν εἴσοδο τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης[59].

Πρὸς τὰ βόρεια τῶν Σερρῶν ξαπλωνόταν ἡ χώρα τοῦ Μελενίκου καὶ τῆς Ροδόπης στὴν ὁποία ἐξουσίαζε ὁ Βούλγαρος πρίγκιπας Ἀλέξιος-Σλάβος, ποὺ διαδοχικὰ εἶχε ἀλλάξει πολιτικοὺς προσανατολισμούς, πηγαίνοντας πότε μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ πότε μὲ τοὺς Λατίνους. Μετὰ τὸ θάνατο τῆς πρώτης του συζύγου, ποὺ ἦταν μιὰ νόθος κόρη τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας, παντρεύτηκε μιὰ ἀνεψιὰ τῆς Μαρίας Δούκαινας Κομνηνῆς, τῆς συζύγου τοῦ Θεόδωρου 168, κόρη τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰωάννη

58. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, Πρὸς τὸν κραταιὸν Κομνηνό, ἔκδ. V.G. Vasiljevskij, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 52), ἀριθ. 3, σ. 244-46. Ἡ ἅλωση τοῦ Προσάκου συμπίπτει χρονικὰ μὲ τὴ χειροτονία τοῦ Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη ἀπ' τὸν Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκο, ποὺ ἔγινε τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1219, βλ. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔκδ. V.G. Vasiljevkij, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 52), σ. 245[36] καὶ 261[21]κεξ.: συνήλθομεν ἐν Ἄρτῃ ἐν Δεκεμβρίῳ μηνὶ ἰνδικτιῶνος η' καὶ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος διὰ ψηφηφορήματος ἱεροῦ καὶ τοῦ συνήθους μηνύματος... ἀρχιερέα τῆς Κερκυραίων διὰ τοῦ τελειοποιοῦ ἀνηγορεύσαμεν πνεύματος, οὐ πατριαρχικὰ ἐντεῦθεν σφετερισάμενοι δίκαια οὐδὲ τὰ ὑπὲρ ἑαυτοὺς φαντασάμενοι, ἀλλὰ τῷ καιρῷ δόντες καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθήσαντες καταστάσει. Ἀνάμεσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ πιάστηκαν στὴ Θεσσαλία, ἦταν ἕνας παρακοιμώμενος ἴσως τῆς λατ. αὐλῆς τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἕνας Βλάχος ὁπλαρχηγὸς ποὺ ὀνομαζόταν Ταρωνᾶς, τοῦ ὁποίου τὴν κόρη πάντρεύτηκε ἀργότερα ὁ Ἰωάννης Δούκας Κομνηνὸς 324, βλ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔκδ. S. Petridès, lettres, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 52), ἀριθ. 32, σ. 31-2. Ὁ Ἰωάννης Δούκας Κομν. 324 ἦταν νόθος γιὸς τοῦ Μιχαὴλ (β') Κομν. Δούκα 255, βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 97, ἀριθ. 52.

59. Pressuti, τ. II, ἀριθ. 3877, σ. 56 («noviter occupata a belial Theodoro»)· Ἰωάννου Ἀποκαύκου, μητροπ. Ναυπάκτου, ἀντιγραφὴ (= ἀπάντηση) πρὸς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην Μανουήλ, ἔκδ. V.G. Vasiljevskij, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 52), σ. 276, ὅπου ἀναφέρεται πὼς «ὁ κρατῶν ἀριστουργὸς (Θεόδωρος) Κ. 168, λυτρωσάμενος τῆς λατινικῆς χειρὸς τὰς Σέρρας, κατέστησε εἰς αὐτὰς μητροπολίτην τὸν ἐκ Θετταλίας Γοριανίτην, μέτοχον καὶ εὐλαβείας καὶ λόγου καὶ τῆς ἐκείνης μητροπόλεως κληρικόν, τὸ ἦθος μέτριον, νοήμονα καὶ καλλιγραφοῦντα καὶ τὰ νοούμενα οὐκ ἐπίψογα ἐκτιθέμενον».

Πετραλίφα, καὶ προσχώρησε στὸ Θεόδωρο 168, ὡς ἕνας σύμμαχός του[60].

Μιὰ σπουδαία συμβολὴ γιὰ τὴν προέλαση καὶ τὶς ἁλώσεις τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Μακεδονία ἦταν ἡ δύναμη ποὺ ἄντλησε ἀπ' τοὺς δεσμοὺς τοῦ κράτους του μὲ τὸ βασίλειο τῆς Σερβίας. Στὴν περιοχὴ τῆς Διβρας καὶ τῶν Σκοπίων τὰ δυὸ κράτη εἶχαν ἕνα κοινὸ σύνορο, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀχρίδας Δημήτριος Χωματιανός, ὁ τόσο δεμένος μὲ τὸ Θεόδωρο 168, πρόβαλε τὸ δίκαιό του νὰ ἀσκῆ διοικητικὴ ἐξουσία πάνω στὴ Σερβικὴ Ἐκκλησία. Ὁ Στέφανος II Νεμάνια εἶχε προνοήσει νὰ ἀναγνωριστῆ ὁ ἀδελφός του Σάβας ἀπ' τὸ οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια, ὡς αὐτόνομος πατριάρχης τῆς Σερβίας. Ἀλλὰ ὁ Θεόδωρος 168 μὲ τὴ δυνατὴ παρουσία τῶν στρατευμάτων του στὸ ἑλληνοσερβικὸ σύνορο ἐνίσχυσε τὶς ἀξιώσεις τοῦ ἀρχιεπισκόπου του. Ὁ Στέφανος II ὅμως, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξασφάλισε τὴ δική του θέση στὸ ἐκκλησιαστικὸ ζήτημα –στὴν αὐτονομία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σερβίας, τοῦ ἀδελφοῦ του Σάβα– προχώρησε σὲ μιὰ θετικὴ συνεννόηση μὲ τὸ Θεόδωρο 168[61].

Ὁ γιός του Στέφανος III Radoslav 331 (1228-33), τότε διάδοχος τοῦ σερβικοῦ θρόνου, παντρεύτηκε ἀνάμεσα στὰ τέλη τοῦ Ὀχτώβρη ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1219 καὶ τὶς 9 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1220 τὴν πρωτότοκη

60. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 42, καὶ ἐκδ. Heisenberg, σ. 39· Jireček, Bulgaren, σ. 243-44· Zlatarski, Istorija, σ. 272-73, 277-80, 322. Ἕνα πρόσταγμα τοῦ δεσπότου Ἀλέξιου τοῦ Σλάβου, χρονολογίας 1220, ἀναφέρεται στὴ μονὴ τῆς Σπηλαιωτίσσης τοῦ Μελενίκου, Spisanie na Bulgarskata Akademija na naukite, 45 (Hist.-phil. sect. 22 [1933], σ. 1-6). Γιὰ τοὺς Πετραλίφες, βλ. ἀνωτ., ὑ. 20· γιὰ τὴ θέση τοῦ Ἀλέξιου Σλάβου στὸν οἶκο τῶν Ἀσανιδῶν τῆς Βουλγαρίας, βλ. κατωτέρω, ὑ. 179.

61. Ὁ ἑδρεύων στὴ Νίκαια πατριάρχης ΚΠόλεως Μανουὴλ (α') Σαραντηνὸς ἢ Χαριτόπουλος (1217 - 1222) χειροτόνησε καὶ ἀνάδειξε τὸ 1219 σὲ αὐτοκέφαλο ἀρχιεπίσκοπο Πεκίου, μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ αὐτοκράτορα Θεόδωρου (α') Λάσκαρι Κομνηνοῦ, τὸ Σέρβο πρίγκιπα Ρέσκο, ποὺ ὡς μοναχὸς καὶ κληρικὸς μετονομάστηκε Σάβας, ἀδελφὸ τοῦ Στεφάνου II, βλ. Γεράσιμος Κονιδάρης, Περὶ τὸ ζήτημα τῆς γενέσεως τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, Ἐπιστημ. Ἐπετηρὶς Θεολογ. Σχολῆς Ἀθηνῶν, τ. 16 (1968), σ. 223 κεξ. Ap. Karpozilos, The ecclesiastical controversy between the kingdom of Nicaea and the principality of Epiros (1217-1233), Θεσσαλονίκη 1973, σ. 67-8· Βασίλειος Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 444-46· D. M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 59-60. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 381-90, διαμαρτυρήθηκε γι' αὐτὴ τὴν πράξη, γιατὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Σερβίας ὑπαγόταν στὴ δικαιοδοσία του, βλ. Ap. Karpozilos, ἔνθ. ἀνωτ., σ. 84. Ὁ Στέφανος II ἀντέδρασε καὶ ἡ διαμαρτυρία τοῦ Ἀχρίδος ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα, βλ. Jirecek, Serben, τ. I, σ. 298-300· M. Laskaris, Vizantiski princesse, σ. 38-53. Ὅταν ὅμως τὸ 1228 ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ Στέφανος III Radoslav 331, ὁ αὐτοκαλούμενος Δούκας ἀπ' τὴ μητέρα του Εὐδοκία Ἀγγελίναν Κομνηνὴν Δούκαιναν 262, βλ. F. Miklosich, Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosniae, Ragusii, Vienna 1858, σ. 19-20, ἀκολούθησε δουλικὰ τὴν πολιτικὴ τοῦ Θεόδωρου 168 καὶ ὑποτάχτηκε στὶς ἀξιώσεις τοῦ Ἀχρίδος Δημήτριου Χωματιανοῦ, ἔχοντας ὡς πνευματικό του σύμβουλο καὶ ὁδηγὸ αὐτὸν τὸν τελευταῖο καὶ ὄχι τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη ποὺ ἕδρευε στὴ Νίκαια, βλ. Jirecek, Serben, τ. I, σ. 303· M. Drinov, VV1 (1804), σ. 327 κεξ: M. Laskaris, ἔνθ' ἀνωτ.· M.D. Nicol, σ. 73 καὶ ὑ. 35.

κόρη τοῦ Θεόδωρου 168, τὴν Ἄννα Ἀγγ. Κομν. Δούκαινα 246.

Τὰ κωλύματα τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ ἄλλοτε ἐμπόδισαν τὴ σύναψη συνοικεσίου ἀνάμεσα στὸν ἴδιο Στέφανο III Radoslav 331 καὶ τὴν Θεοδώραν Ἀγγ. Δ. Κ. 252, καθὼς καὶ ἀνάμεσα στὸ βασιλέα Στέφανο II καὶ τὴν Μαρίαν Ἀγγ. Κ. Δ. 254, προφανῶς παροράθηκαν, κατόπι συνεννόησης τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀχρίδας καὶ Σερβίας[62]. Ἡ ἑλληνοσερβικὴ προσέγγιση ἦταν ἕνα μεγάλο βοήθημα γιὰ τὸ Θεόδωρο 168.

Εἶναι φανερὸ πὼς ὅλες αὐτὲς οἱ συμμαχίες τοῦ Θεόδωρου 168 δὲν ἀπόβλεπαν σὲ ἄλλο παρὰ στὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ ἔσπρωξε τὸ 1219 τοὺς Λατίνους νὰ στραφοῦν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων (τῆς Νίκαιας) Θεόδωρον (α΄) Λάσκαριν Κομνηνόν, νὰ κάνουν μαζί του συμμαχία καὶ νὰ τοῦ δώσουν ὡς τρίτη σύζυγο, καθὼς εἴδαμε, τὴν Μαρίαν de Courtenay[63].

Ἀλλὰ ἡ χήρα τοῦ Πέτρου de Courtenay βασίλισσα Ὑολάνδα τῆς ΚΠολης, ποὺ προέβη σ' αὐτὲς τὶς ἐνέργειες, πέθανε περὶ τὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1219, καὶ μετὰ ἕνα διάστημα δυὸ ἐτῶν, ποὺ ὁ Conon de Béthune καὶ ὁ παπικὸς λεγάτος Ἰωάννης Colonna διετέλεσαν ἀντιβασιλεῖς, ὁ θρόνος τῆς λατινικῆς ΚΠολης περιῆλθε στὸ γιό της Robert de Courtenay (1221-1228), ποὺ στέφτηκε στὶς 25 τοῦ Μάρτη τοῦ 1221 ἀπ' τὸ νέο Λατίνο Πατριάρχη, τὸ Βενετὸ Ματθαῖο, ποὺ πιὸ πάνω ἀναφέραμε[64].

Ὁ νέος Λατίνος αὐτοκράτορας ἀνανέωσε τὸ σύμφωνο ποὺ εἶχε ὑπογράψει ἡ μητέρα του μὲ τὸν Θεόδωρον (α΄) Λ.Κ., ὁ ὁποῖος μὲ τὴ σειρά του πρότεινε τὸ γάμο τῆς κόρης του Εὐδοκίας Λασκαρίνας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς Δούκαινας 327 μὲ τὸ Ροβέρτο. Αὐτὸ τὸ σχέδιο ματαιώθηκε ἀπ' τὸ θάνατο τοῦ Θεόδωρου (α΄) Λ.Κ. τὸ 1222, καὶ ὁ γαμβρὸς καὶ διάδοχός του Ἰωάννης (γ΄) Δούκας-Βατάτζης 274, σύζυγος τῆς Εἰρήνης Λασκαρίνας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς Δούκαινας 325 (πρωτότοκης κόρης τοῦ Θεόδωρου α΄), ἔκανε πόλεμο μὲ τοὺς Λατίνους, καθὼς αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι πλεύρισαν τοὺς ἀντιπάλους του μνηστῆρες στὸ θρόνο τῆς Νίκαιας, τὸν Ἀλέξιον καὶ Ἰσαάκιον τοὺς Λασκάρεις, ἀδελφοὺς τοῦ μακαρίτη Θεόδωρου (α΄) Λ.Κ.[65].

62. Γιὰ τὸ γάμο Στέφανου III Radoslav 331 καὶ Ἄννας 246, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 24. Γιὰ τὰ προταθέντα καὶ κωλυθέντα συνοικέσια τοῦ Στέφανου III Radoslav καὶ Θεοδώρας 252 καὶ Στέφανου II καὶ Μαρίας 254, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 31. Ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ D. M. Nicol, ἔνθ' ανωτ. (ὑ. 6), σ. 60, πὼς εἶχε προταθῆ συνοικέσιο γιὰ τὸ Στέφανο III Radoslav «μὲ τὴν ἄλλη κόρη τοῦ Θεόδωρου 168», προφανῶς τὴν Εἰρήνη Ἀγγ. Δ.Κ. 248, εἶναι λανθασμένος· ὁ διακεκριμένος συγγραφέας μπέρδεψε τὴν κόρη τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174, τὴ Θεοδώρα 252, μὲ τὴν κόρη τοῦ Θεόδωρου 168, τὴν Εἰρήνη 248.

63. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 48.

64. Philippe Mousket, τ. II, σ. 406· André Dandolo, ἔκδ. Pastorello, σ. 288· TT, Urkunden, τ. II, σ. 227-30, ποὺ ἀναφέρει καὶ τὴν ἀπ' τὸν Ροβέρτο ἀνανέωση τῶν συμφώνων ποὺ εἶχαν κάνει ὁ Βαλδουῖνος I, ὁ Ἐρρίκος καὶ ἡ Ὑολάνδα μὲ τὴ Βενετία.

65. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 33-5 καὶ 37, ἔκδ. Heisenberg, σ. 31-2 καὶ 34· Ph. Mousket, τ. II, σ. 406-7· TT, Urkunden, τ. II, σ. 205-7.

Ὅσο γιὰ τὸ Θεόδωρο 168, σύμφωνα μὲ τοὺς σκοπούς του, κινήθηκε περὶ τὸ 1220 πρὸς τὸ λατινικὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ αὐτὸ ἔδειξε στοὺς Λατίνους τὸν ἄμεσο κίνδυνο ποὺ διέτρεχε. Ὁ Ρώμης Ὀνώριος III ποὺ εἶχε τὸ λατ. βασίλειο κάτω ἀπ' τὴν προστασία του, ἔγραψε στὸν παπικὸ λεγάτο Ἰωάννη Colonna, ποὺ τότε ἦταν ἀντιβασιλέας στὴ λατινικὴ ΚΠολη, νὰ λάβη ὅλα τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ νεαροῦ βασιλέα Δημήτριου. Συγχρόνως ἀφόρισε τὸ Θεόδωρο 168 ποὺ δὲ σεβάστηκε «ἕνα ἀφοσιωμένο τέκνο τοῦ Θεοῦ» καὶ ἔστειλε ὁδηγίες στὸν ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Βρινδησίου καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῶν γειτονικῶν λιμένων νὰ ἀπαγορεύσουν τὴν διὰ πλοίων ἀποστολὴ ἀλόγων, ὅπλων, σιτηρῶν ἢ στρατιωτῶν ἀπ' τὴν Ἰταλία στὴν Ἤπειρο[66].

Ὁ Δημήτριος τοῦ Montferrat, ἕνα ἀγόρι ἡλικίας τότε 15 χρονῶ, ἀναχώρησε σὲ λίγο γιὰ τὴ Δύση, μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ λάβη βοήθεια γιὰ τὴν ἄμυνα τοῦ βασιλείου του. Τὸ Μάρτη τοῦ 1222 ἔγινε δεχτὸς ἀπ' τὸν πάπα στὸ Anagni, λίγο ἔξω ἀπ' τὴ Ρώμη, καὶ τὸ ἑπόμενο ἔτος, ἔχοντας μαζί του τὸν Φλαμανδὸ Λατίνο ἀρχιεπίσκοπο τῆς Θεσσαλονίκης Guérin, ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του στὴν αὐλὴ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου II (1216-1250) στὸ Ferentino. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς συνάντησής του μὲ τὸν πάπα ἦταν ἡ ὀργάνωση μιᾶς Σταυροφορίας, στὴν ὁποία πῆρε μέρος ὁ Γουλιέλμος τοῦ Montferrat, ὁ γνωστός μας ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ βασιλέα Δημήτριου· ὁ πάπας Ὀνώριος III συμφώνησε γι' αὐτοὺς ποὺ θὰ συνέτρεχαν στὴ σωτηρία τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ' τοὺς Ἕλληνες, τὶς ἴδιες ἐπιεικείες καὶ ἀφέσεις ποὺ ἀπολάμβαναν οἱ Σταυροφόροι ποὺ πήγαιναν γιὰ τὴν ἀπολευτέρωση τῶν ἁγίων Τόπων ἀπ' τοὺς Μουσουλμάνους! Καὶ ἕνα πρῶτο σῶμα σχηματίστηκε μὲ τὸν Hubert de Biandrate, τὸν ἄλλοτε ἀντιβασιλέα τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἄσπονδο ἐχτρὸ τοῦ ἀγαθοῦ Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας[67].

Μιὰ τελευταία προσπάθεια τοῦ ποντίφηκα γιὰ νὰ ἀποτρέψη τὸ Θεόδωρο 168 ἀπ' τὴν ἐκπλήρωση τοῦ σκοποῦ του, ἦταν μιὰ προσωπικὴ ἐπιστολὴ ποὺ τοῦ ἔστειλε καὶ ποὺ μὲ αὐτὴ τοῦ ὑπενθύμιζε τὰ ὅσα εἶχε ὑποσχεθῆ ἄλλοτε κατὰ τὴν ἀπολευτέρωση τοῦ καρδιναλίου Ἰωάννη Colonna καὶ τὸν προέτρεπε νὰ ἔλθη σὲ συμφωνία μὲ τὸν Λατίνο αὐτοκράτορα Ροβέρτο. Ἀλλὰ τίποτε δὲ συγκρατοῦσε τὸ Θεόδωρο, οὔτε ἡ διπλωματικὴ εὐστροφία τοῦ Ὀνώριου III, γιὰ νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὴ σπουδαία εὐκαιρία ποὺ εἶχε μπροστά του.

Ἀπ' τὰ μέσα τοῦ 1222 προχώρησε σὲ μιὰ σειρὰ προκαταρκτικῶν ἐπιθέσεων κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐνωρὶς τὸν ἑπόμενο χρόνο ἡ βασίλισσα-μητέρα Μαργαρίτα (ἢ ὡς Βυζαντινὴ αὐγούστα Μαρία) τῆς Οὐγγαρίας κατάφυγε στὴ γενέθλιο πατρίδα της, παραδίδοντας τὸν ἑαυτό της καὶ τὶς

66. Pressuti, τ. I, ἀριθ. 2856, σ. 472· ἀριθ. 2858, σ. 473· τ. II, ἀριθ. 4354 σ. 134.

67. Pressuti, τ. II, ἀριθ. 3854, 4353, σ. 52, 134· Huillard-Bréholles, Historia Diplomatica Friderici II, τ. II, σ. 328. Ὁ Hubert de Biandrate ἦταν τότε στὴν ὑπηρεσία τοῦ Φρειδερίκου II, βλ. Henri de Valenciennes, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 49), σ. 61, ὑ. 3, καὶ σ. 118, ὑ. 2.

κτήσεις της στὴν προστασία τῆς ἁγίας Ἕδρας. Ἡ ὑπεράσπιση τῆς πόλης εἶχε ἀνατεθῆ στὸν Guy Palavicino, μαρκήσιον τῆς Βονδονίτσας, ὁ ὁποῖος στὴν πράξη εἶχε κληθῆ νὰ ἀναλάβη τὴν ἀντιβασιλεία, ὅταν ὁ νεαρὸς βασιλέας Δημήτριος τοῦ Montferrat ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἰταλία· οἱ Λομβαρδοὶ βαρῶνοι εἶχαν σχεδὸν ὅλοι ἀποχωρήσει μετὰ τὴν παρέμβαση τοῦ Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας, καὶ αὐτὸ εἶχε ἐπιφέρει τὴν ἐξασθένιση τοῦ λατ. βασιλείου. Μιὰ προπομπὸς τῆς Σταυροφορίας ποὺ σχηματιζόταν στὴν Ἰταλία μοιάζει πὼς ἔφτασε στὴ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1222, καθοδηγούμενη ἀπ᾽ τὸν κόμητα Hubert de Biandrate[68].

Γιὰ νὰ προλάβη τὴν ἄφιξη τῆς Σταυροφορίας, ὁ Θεόδωρος 168 κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ 1223 ἔστησε τὴν πολιορκία τῆς πόλης. Οἱ διαπραγματεύσεις ὅμως γιὰ τὴ συγκρότηση τῆς περίφημης αὐτῆς κατὰ τῶν Ἑλλήνων Σταυροφορίας, παρὰ τὸ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πάπα Ρώμης Ὀνώριου III ποὺ ἐξ ἰδίων πρόσφερε καὶ 15.000 μάρκα, καθυστεροῦσαν καὶ οἱ πρωταγωνιστές, οἱ ἀδελφοὶ Γουλιέλμος καὶ Δημήτριος τοῦ Montferrat, συναντοῦσαν δυσχέρειες. Ὁ φανατικὸς ποντίφηκας ἀπ᾽ τὸ πεῖσμα του, τὴν ἀλόγιστη πνευματικὴ παντοδυναμία του καὶ ἀπ᾽ τὴν ἄκαιρη αἰσιοδοξία του, ἀφόρισε γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη τὸ Θεόδωρο 168, «γιατὶ συνεχῶς πολιορκοῦσε» τὴ Θεσσαλονίκη, θέλοντας νὰ ἀπολευτερώση ἀπ᾽ τοὺς ξένους καταχτητὲς μιὰ ἀπ᾽ τὶς μεγαλοπόλεις τῆς πατρίδας του. Στὴν πράξη, οἱ Λατίνοι τῆς Θεσσαλονίκης ἔμεναν χωρὶς καμιὰ οὐσιαστικὴ βοήθεια καὶ τίποτε δὲν ἔδειχνε πὼς μιὰ ἀξιόλογη δύναμη θὰ φτάση ἐγκαίρως γιὰ νὰ σώση τὴν πόλη ἀπ᾽ τοὺς Ἕλληνες[69].

Ἀπ᾽ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1224 ὁ ποντίφηκας διπλασίασε τὴν ἐνεργητικότητά του. Οἱ Βενετοὶ ὑποσχέθηκαν νὰ βοηθήσουν. Ὁ αὐτοκράτορας Φρειδερίκος II τῆς Γερμανίας πείστηκε κατόπι προτροπῆς νὰ στείλη μιὰ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση, καὶ ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς ΚΠολης Ροβέρτος de Courtenay ἀνάλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ πάρη μέρος στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς ἄμυνας. Συγχρόνως ὁ Ὀνώριος III ἔγραψε στὸν πρίγκιπα τοῦ Μορέα Geoffrey I de Villehardouin, στὸν κύριο τῶν Ἀθηνῶν Othon de la Roche (1205-1225) καὶ στοὺς Λατίνους κυριάρχους τῆς Εὔβοιας, νὰ συντάξουν ἔτσι τὶς δυνάμεις τους ποὺ νὰ δώσουν ἐνεργὸ βοήθεια στὸ Γουλιέλμο τοῦ Montferrat. Ἀπ᾽ τὰ ὅμορα Λατινικὰ κρατίδια ἐκεῖνο τῆς Βονδονίτσας, ἀποστερημένο τῆς παρουσίας τοῦ μαρκησίου του, τοῦ Guy Pallavicino, δέχονταν τὶς ἐπιθέσεις ἑνὸς τμήματος στρατοῦ τοῦ Θεόδωρου 168, ποὺ καθὼς φαίνεται θὰ διατελοῦσε κάτω ἀπ᾽ τὶς διαταγὲς τοῦ Κωνσταντίνου Δ. Κ. 170, περὶ τὰ τέλη

68. Pressuti, τ. II, ἀριθ. 4121, σ. 94· ἀριθ. 4269, σ. 120· ἀριθ. 4353, 4355, σ. 134· Baronius, Annales Ecclesiastici vol. 20, σ. 455, § 17-18.
69. Pressuti, τ. II, ἀριθ. 4354, σ. 134· ἀριθ. 4753-54, σ. 205-6· Horoy, Honorii III, Opera, τ. IV, ἀριθ. 107, στ. 324-25· Richard de San Germano, σ 113-14· Baronius, ἔνθ᾽ ἀνωτ., τ. 20, σ. 467, § 11-13.

τοῦ 1223. Ἡ περιώνυμη κατὰ τῶν Ἑλλήνων Σταυροφορία, συνοδευόμενη ἀπὸ ἕνα παπικὸ λεγάτο, συγκεντρώθηκε τελικὰ στὸ Βρινδήσιο, κατὰ τὸ Μάρτη τοῦ 1224[70].

Ὁ ἴδιος προσωπικὰ ὁ Ὀνώριος III ἀνάπτυξε ἕνα ἐπεξειργασμένο σχέδιο τῆς ἐκστρατείας. Αὐτὸς ἤλπιζε πὼς ὁ Θεόδωρος 168 θὰ μποροῦσε νὰ ἔλθη σὲ κάποια συμφωνία μὲ τὸ Γουλιέλμο τοῦ Montferrat καὶ εἶχε ἐξουσιοδοτήσει τὸ λεγάτο του νὰ ἀπαλλάξη τὸ Θεόδωρο 168 ἀπ᾽ τὸν ἀφορισμό, ἂν ἔδειχνε διαθέσεις νὰ φτάση σὲ κάποιο συμβιβασμό. Φυσικά, οἱ ἐλπίδες αὐτὲς διαψεύστηκαν. Στὸ γράμμα του ἐξάλλου πρὸς τὸ Λατίνο αὐτοκράτορα Ροβέρτο, ὁ ποντίφηκας ἐξηγοῦσε τὴν ἀνάγκη τῆς συνεργασίας τῶν δυνάμεων τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας μὲ κεῖνες τῆς Σταυροφορίας ποὺ ἐρχόταν ἀπ᾽ τὸ Βρινδήσιο.

Καὶ πραγματικά, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1224 ὁ Ροβέρτος ἔστειλε ἕνα στρατὸ στὴ Μακεδονία. Οἱ στρατηγοί του, ὁ Thierry de Walincourt καὶ ὁ Nicolas de Mainvault, πῆγαν καὶ πολιόρκησαν τὶς Σέρρες, κατὰ τὴ διαδρομή τους πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη· ἀλλὰ κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐπιχειρήσεων, τοὺς ἦλθε ἡ εἴδηση τῆς καταστροφῆς τοῦ λατινικοῦ στρατοῦ τῆς ΚΠολης στὰ μέρη τοῦ Ποιμανηνοῦ ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ᾽) Δούκα-Βατάτζη 274, καθὼς ὁ λατινικὸς αὐτὸς στρατὸς συνόδευε τοὺς ἀντιπάλους καὶ ἀνταπαιτητὲς τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου τῆς Νίκαιας, τὸν Ἀλέξιο καὶ τὸν Ἰσαάκιο τοὺς Λασκάρεις. Μετὰ ἀπ᾽ αὐτό, δὲ σκέφτηκαν ἄλλο οἱ Λατίνοι στρατηγοί, παρὰ νὰ γυρίσουν στὴν ΚΠολη. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφή τους, χτυπήθηκαν ἀπὸ τμῆμα στρατοῦ τοῦ Θεόδωρου 168, καὶ οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ᾽ αὐτοὺς σκοτώθηκαν ἢ αἰχμαλωτίστηκαν[71].

Ἡ κατάρρευση αὐτῆς τῆς ἐπιχείρησης κατάστρεψε τὸ σχέδιο τοῦ ὑπερφίαλου πάπα Ὀνώριου III γιὰ τὴν ὅλη ἐκστρατεία. Κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ ποντίφηκα, ὁ στρατὸς τοῦ Θεόδωρου 168 θὰ ἐμπλεκόταν ἀνατολικὰ τῆς Θεσσαλονίκης μὲ τὸ λατινικὸ στρατὸ τῆς ΚΠολης, ἐνῶ ὁ στρατὸς τῆς ἐξ Ἰταλίας Σταυροφορίας θὰ ἔφτανε ἀπ᾽ τὸ νότο, ἴσως ἀπ᾽ τὴ Βονδονίτσα. Ἀλλὰ τὸ σχέδιο φάνηκε προορισμένο σὲ ἀποτυχία ἀπὸ ὅλες τὶς μεριές. Κατὰ τὴν κρίσιμη στιγμὴ ὁ μαρκήσιος Γουλιέλμος τοῦ Montferrat ἀρρώστησε στὸ Βρινδήσιο. Τὸ Νοέμβρη τοῦ 1224 ὁ πάπας τῆς Ρώμης μόλις καὶ ἀνακοίνωσε πὼς ἡ Σταυροφορία γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς Θεσσαλονίκης δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίση παρὰ τὴν ἑπόμενη ἄνοιξη.

Στὸ μεταξὺ ὁ μαρκήσιος Guy Pallavicino καὶ ἡ λατ. φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπ᾽ τὴν πολιορκία τοῦ Θεόδωρου 168

70. Pressuti, τ. II, ἀριθ. 4704, 4754, 4758, 5132, σ. 197, 206, 207, 274· Huillard-Bréholles, τ. II, σ. 425· Richard de San Germano, ἔκδ. Garufi, σ. 113-14, 119-20, 120, ὑ. 1· Baronius, ενθ᾽ ἀνωτ., vol. 20, σ. 485-87.
71. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 37-8, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 34-5· Ph. Mousket, τ. II, σ. 409.

ἀπὸ πολλῶν μηνῶν, εἶχε φτάσει στὰ ἔσχατα. Ἡ ὑποχώρηση τοῦ στρατοῦ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα ἀπ᾽ τὶς Σέρρες καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ, διάλυσε κάθε ἐλπίδα βοήθειας ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη· καὶ ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριά, ἦλθαν εἰδήσεις πὼς ἡ ἀπὸ καιρὸ ἀναμενόμενη ἀπ᾽ τὴν Ἰταλία Σταυροφορία, δὲν ἐπρόκειτο νὰ φτάση. Αὐτὰ ὅλα δὲν εὐνόησαν ἄλλον, παρὰ τὸ Θεόδωρο 168, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἡ λατινικὴ φρουρὰ παραδίδονταν, ἔμπαινε μὲ τὸ στρατό του θριαμβευτής, κατὰ Ὀχτώβρη-Δεκέμβρη τοῦ 1224, στὴν πόλη τοῦ ἁγίου Δημητρίου[72].

IV

Τὰ δίκαια τοῦ Θεόδωρου 168 ἔναντι τοῦ «αὐτοκράτορα τῆς Νίκαιας» Ἰωάννη (γ´) Δούκα Βατάτζη 274, τὰ δῆθεν δίκαια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, στέψη τοῦ Θεόδωρου ὡς αὐτοκράτορα.

Ἡ κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης, «τῆς δεύτερης πόλης τοῦ Βυζαντίου» ἀπ᾽ τὸν ἡγεμόνα τοῦ ἀνεξάρτητου ἑλληνικοῦ δυτικοῦ κράτους ὑπῆρξε τὸ ἰσχυρότερο χτύπημα ποὺ δόθηκε στοὺς Λατίνους ἀπ᾽ τὸν καιρὸ ποὺ πῆραν τὴν ΚΠολη καὶ ἕνα μεγάλο κατόρθωμα γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Δύσης. Ἡ «Σταυροφορία» ποὺ εἶχε ὀργανωθῆ γιὰ τὴν ὑπεράσπιση τῶν Λατίνων τῆς Θεσσαλονίκης, μπόρεσε τελικὰ νὰ ξεκινήση τὸ Μάρτη τοῦ 1225, στὴν πραγματικότητα κατόπιν ἑορτῆς. Ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς ΚΠολης δὲν ἦταν τότε σὲ θέση νὰ δώση καμιὰ βοήθεια.

Ὁ Γουλιέλμος τοῦ Montferrat καὶ ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Δημήτριος ποὺ διατηροῦσε τὸν ψιλὸ τίτλο τοῦ «βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης», μὲ τὸ στρατό τους, πέτυχαν νὰ εἰσβάλουν στὴ Θεσσαλία ἀπ᾽ τὸν Ἁλμυρό, πιθανὸν μὲ τὴ βοήθεια τῶν Βενετῶν αὐτῆς τῆς πόλης. Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία τους τελείωσε ἄδοξα, χωρὶς τίποτε ἢ πολὺ ἐλάχιστα νὰ κατορθώσουν.

Ὁ Γουλιέλμος τοῦ Montferrat πέθανε, καὶ μαζί του ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ του, καθὼς ἔπαθαν δυσεντερία ἀπ᾽ τὰ νερά, ποὺ ὅπως ἔλεγαν, εἶχαν μολύνει οἱ Ἕλληνες. Οἱ ὑπόλοιποι ἄντρες τῆς Σταυροφορίας ἀποσύρθηκαν ἀπογοητευμένοι, χωρὶς νὰ ἀξιωθοῦν, ὄχι νὰ ἀνακαταλάβουν, ἀλλὰ οὔτε κἂν νὰ δοῦν τὴ Θεσσαλονίκη![73]

72. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 36, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 33· Εφραίμιος, εκδ. Bonn, σ. 321, στίχ. 7957-58. Γιὰ τὴ χρονολογία τῆς ἅλωσης τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο 168, βλ. J. Longnon, La Reprise de Salonique par les Grecs en 1224. Actes du VIe Congrès International d'études byzantines, τ. I, Paris 1950, σ. 141-46· B. Sinogowitz, Zur Eroberung Thessalonikes im Herbst 1224, BZ 45 (1952), σ. 28· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 455· D. M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 63 καὶ 73-4 καὶ ὑ. 42. Γιὰ τὴ μακρὰ πολιορκία μᾶς ἀναφέρει καὶ ὁ Richard de San Germano, σ. 114, ἐνῶ γιὰ τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας ἀπ᾽ τὸν Ρώμης Ὀνώριο III μπορεῖ κανεὶς νὰ δῆ τὸν W. Norden, Das Papstum und Byzanz, Berlin 1903, σ. 302 καὶ ὑ. 5, καὶ σ. 303.
73. Pressuti, τ. II, ἀριθ. 5186, 5464, σ. 283, 333· Horoy, Honorii III, Opera, τ. IV, ἀριθ. 34, σ. 721-

Ὁ τέως Λατίνος «βασιλέας τῆς Θεσσαλονίκης» Δημήτριος τοῦ Montferrat ἐπέστρεψε στὴν Ἰταλία, μετὰ τὴν παταγώδη αὐτὴ ἀποτυχία, γεμάτος ἐλπίδες πὼς θὰ πάρη ἄλλη βοήθεια ἀπ᾽ τὸ Φρειδερίκο II de Hohenstaufen τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ πέθανε τὸ 1227, ἀφήνοντας τὸν κενὸ τίτλο του -τὸν ὁποῖο οἱ μαρκήσιοι τοῦ Montferrat ἔφεραν μέχρι τοῦ 1284- στὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα. Ἐκτὸς ἀπ᾽ τὸ ἀργότερα ὀνομασθὲν (1280) δουκᾶτο τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν καὶ τὴ μαρκιωνία τῆς Βονδονίτζας, τὸ τέως λατινικὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὅλη ἡ Βόρεια Ἑλλάδα ἦσαν στὰ χέρια τοῦ Θεόδωρου 168, καὶ δὲ φαινόταν νὰ ὑπάρχη κάποια δύναμη ποὺ νὰ μποροῦσε νὰ ἀντισταθῆ στὴν προέλασή του πρὸς τὴν ΚΠολη, γιὰ νὰ ἐκπληρωθοῦν ἔτσι οἱ ἐμπιστευτικὲς προρρήσεις τοῦ ἱεράρχη του, τοῦ μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκου, πὼς θὰ ἔλθη ἡ στιγμὴ ποὺ θὰ ἀνέβη στὸ θρόνο τῆς ΚΠολης, ὡς ἕνας νέος Βυζαντινὸς αὐτοκράτορας[74].

Ἡ κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς πιὸ σπουδαίας πόλης στὴν Ἑλλάδα, ἐμφύτευσε τὶς σκέψεις γιὰ νὰ μεταβληθῆ ἡ ἀνεξάρτητη ἑλληνικὴ δυτικὴ ἡγεμονία σὲ αὐτοκρατορία καὶ ὁ ἡγεμόνας -ὁ γιὸς τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰωάννη Δούκα 90 καὶ ὄχι δ ε σ π ό τ η ς- σὲ αὐτοκράτορα. Ἴσως στὰ μάτια τῶν δυτικῶν Ἑλλήνων ὁ Θεόδωρος 168 ἦταν τώρα ἕνας αὐτοκράτορας ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρές, ποὺ τοῦ ἔλειπε μόνο ἡ τυπικὴ ἐπίσημη ὀνομασία.

Ὅπως οἱ ἀπολογητές του ποτὲ δὲν κουράστηκαν νὰ τονίζουν, εἶχε νικήσει ἕνα Λατίνο αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης, τὸν Πέτρο de Courtenay, εἶχε

24. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Montferrat, γράφει ο Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔκδ. G. V. Vasiljevskij, Epirotica saeculi XIII, VV3 (1896), σ. 292 (Πρὸς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην πιττάκιον τῶν ὅλων ἀρχιερέων σχεδιασθὲν παρὰ τοῦ Ναυπάκτου, ἀριθ. 26): Οἴδασιν οἱ πάντες τὸν ἀγέρωχον ἐκεῖνον μαρκέσιον (Γουλιέλμον), τὴν αλλην καὶ μεγάλην τῆς καθ᾽ ἡμᾶς οἰκουμένης πληγήν, τὸν πολύξυλον στόλον ἐκεῖνον, τὸν χθὲς που καὶ πρὸ τρίτης τῷ Ἁλμυρῷ προσοκείλαντα καὶ πληρώσαντα καὶ γῆν ὁμοῦ καὶ τὴν θάλασσαν τὴν μὲν μυριοφόρων τῶν πλοίων, τὴν δὲ γῆν ιππων καὶ ἁρμάτων καὶ στρατευμάτων· τῶν πάντων μεγαλαυχούντων καταλήψεσθαι τὴν ἡμετέραν, ὡς νοσσιάν, καὶ ως καταλελειμμένα ἆραι ὠά. Ἀλλ᾽ ὁ Θεὸς ὁ μὴ ἐν τοῖς πλείοσιν εὐδοκῶν καὶ τὰς ὑπερηφάνους ψυχὰς ταπεινῶν ὑπέταξε καὶ τούτους ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως ἡμῶν καὶ συνέτριψεν, ὡς ψάλλει Δαυΐδ, κτλ.
74. San Georgio, RIS, τ. XXIII, Historia Montisferratis, σ. 374, 381-82· Litta, Famiglia celebre Itallіani Marchesi di Monferrato, Tavola V, λέει πὼς ὁ Γουλιέλμος πέθανε τὸ 1225 καὶ ὁ Δημήτριος τὸ 1227 στὴν Pavia, ἐνῶ ὁ Richard de San Germano, μᾶς λέει πὼς ὁ μὲν Γουλιέλμος πέθανε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1225, ὁ δὲ Δημήτριος τὸ 1230 (ἀνακριβές) στὴν Amalfi. Γιὰ τὶς προρρήσεις τοῦ Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκου, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 58, ἀριθ. 3, σ. 245: καὶ μεγαλυνεῖ σὲ Θεὸς καὶ κραταιώσοι σε ἐπὶ πλέον, καὶ τὸ βασιλικὸν καὶ πάτριον ὑποδήσοι σε πέδιλον. Τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννη Ἀποκαύκου, ἐκδ. V.G. Vasiljevskij, VV 3 (1896), σ. 288 (λίγο μετὰ τὴν ἀναγόρευσή του ὡς βασιλέα): Καὶ ὡς τοῦ εὐχὴν ἐπαναλαβεῖν, δῴη σοι Κύριος πάντα τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας σου καὶ πᾶσαν τὴν βουλήν σου πληρώσαι· ἅ εἰσιν, ὡς ἐγὼ εὐστόχως ὑπολογίζομαι, πάντα συμπατῆσαι ἐχθρὸν καὶ γῆν πατῆσαι τῆς Κωνσταντίνου καὶ τὴν ἐν τοῖς ἐκεῖσε βασιλείοις αὐλήν. Ἀκόλουθον δὲ τῷ πατήματι τούτῳ καὶ ἡ ἐπὶ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ κάθισις καὶ ὅσα τῇ καταστάσει ταύτῃ ἑπόμενα.

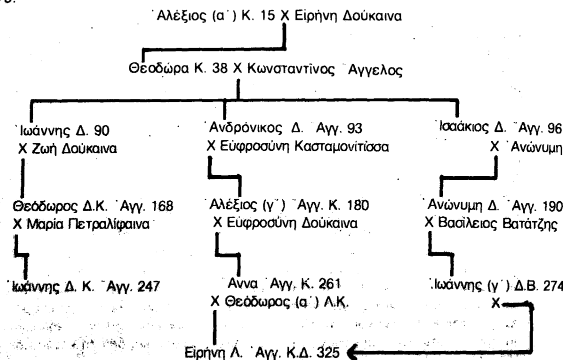
ἀνατρέψει ἕνα λατινικὸ βασίλειο, αὐτὸ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ εἶχε ἐλευτερώσει ἀπ᾽ τὴν ξενικὴ καταπίεση τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς βόρειας Ἑλλάδος. Τέτοια κατορθώματα καθαρὰ ἔδειχναν πὼς τὸν ὁδηγοῦσε τὸ χέρι τοῦ Θεοῦ. Σ᾽ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸ Θεόδωρο 168 φαινόταν πὼς ἡ κληρονομικὴ του ἀξίωση πάνω στὸν αὐτοκρατορικὸ τίτλο, ὁσοδήποτε κι ἂν ἦταν ἀπομακρυσμένη, τὸν ἀνύψωνε σὲ πιὸ ὑψηλὴ θέση ἀπ᾽ τὸν Ἰωάννη (γ´) Δούκα Βατάτζη 274, τὸ νόμιμο αὐτοκράτορα τῆς Νίκαιας, ὁ ὁποῖος διέθετε βασιλικὸ αἷμα μόνο ἀπ᾽ τὴ μητέρα του, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἦταν μιᾶς ἄσημης καταγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ποὺ ἦταν σύζυγος μιᾶς ἀληθινῆς αὐτοκρατορικῆς πριγκίπισσας, τῆς Εἰρήνης Λασκαρίνας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς Δούκαινας 325[75].

Ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο 168, ὅπως πιὸ πάνω ἀνάφερα, μόνο ἡ τυπικὴ τελετὴ τῆς στέψης τοῦ ἔλειπε γιὰ νὰ ἐπιστεγάση τὴ νίκη του. Αὐτὴ θὰ γινόταν στὴ Θεσσαλονίκη, καθὼς θὰ περίμεναν τὴν ἐπανακατάληψη τῆς ΚΠολης, ὅπου τότε θὰ γινόταν μιὰ δεύτερη καὶ πιὸ ἐπίσημη τελετή.

Σύμφωνα μὲ τὴν κανονικὴ βυζαντινὴ τάξη ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ΚΠόλεως, ὅπου καὶ ἂν εἶχε προσωρινὰ τὴν ἕδρα του, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ἔθετε τὸ στέμμα στὸ κεφάλι τοῦ αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καθὼς αὐτὸς ἦταν δεμένος μὲ τὴν αὐλὴ τῶν Λασκαριδῶν τῆς Νίκαιας, ποτὲ δὲ θὰ συναινοῦσε νὰ συμπράξη στὴν πραγματοποίηση τῶν φιλοδοξιῶν τοῦ Θεόδωρου 168.

Ὅπως προηγουμένως, τὸ 1206-1208, ὁ Θεόδωρος (α´) Λ. Κ. γιὰ νὰ στεφτῆ, προσκάλεσε τὸν τότε πατριάρχη ΚΠολεως Ἰωάννη (ι´) Καματηρὸ (1198-1206), κι ὅταν αὐτὸς παραιτήθηκε ἀνάδειξε στὴ Νίκαια, ὡς διάδοχό του τὸ Μιχαὴλ (δ´) Αὐτωρειανὸ (1208-1214), ἔτσι καὶ τώρα ὁ Θεόδωρος 168 ἔπρεπε

75.

νὰ λάβη, γιὰ μιὰ νομιμοφανὴ ἀνάδειξη σὲ αυτοκρατορα τις ευλογιες της Ἐκκλησίας, κατὰ οιονδήποτε ἄλλο τρόπο.

Καθὼς δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ παρουσια τοῦ οικουμενικοῦ πατριαρχη ΚΠολεως, τοῦ Γερμανοῦ β´ (1222-1240), ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονικης Κωνσταντινος Μεσοποταμίτης, κρίθηκε ὡς τὸ πιὸ κατάλληλο προσωπο ο Θεοδωρος 168 ἦταν ἐκεῖνος ποὺ τὸν ἀποκατάστησε στὴ μητροπολιτικὴ του εδρα ποὺ προηγουμένως παράνομα κατεῖχε ὁ Φλαμανδὸς λυμεώνας Γουερινος. Ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, επιφανὴς και λόγιος ἱεράρχης στὸ δυτικὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ ἀφοσιωμένος φιλος τοῦ Θεόδωρου 168, μποροῦσε ἐπίσης νὰ προσκληθῆ νὰ μετάσχη στὴ στέψη.

Ἀλλὰ ὁ Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος Μεσοποταμιτης ποὺ επηρεαζόταν ἀπ᾽ τοὺς Λασκαρίδες –αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι πάντα θυμοῦνταν τὴν ενορκη διαβεβαίωση πίστης τοῦ Θεόδωρου 168 ποὺ εἶχε δώσει στὸ Θεόδωρο (α´) Κομν. Λασκ.– ξεκάθαρα ἀρνήθηκε νὰ προβῆ στὴ στέψη, θιγοντας μὲ αὐτὴ τὴν ἐνέργειά του τὴν αὐλὴ τῆς Νικαιας καὶ τὸ οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο, καθὼς θὰ σφετεριζόταν ἕνα ἀναφαίρετο δικαίωμά του. Ὁ Θεόδωρος 168 καὶ ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος Δ. Κ. 170 ποὺ βρισκόταν τότε στὴ Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ συζήτησαν τὴν ὑπόθεση μὲ τὸ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης καὶ μάταια προσπάθησαν μὲ τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ διέθεταν νὰ τὸν μεταπείσουν, ἀποτάνθηκαν στὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκο, γιὰ νὰ παρέμβη κι αὐτὸς στὴν ὑπόθεση καὶ νὰ κάνη χρήση τῆς ἐπιρροῆς ποὺ διέθετε πάνω στὸν Θεσσαλονίκης.

Καὶ πραγματικά, ὁ Ναυπάκτου ἔγραψε ἕνα γράμμα πρὸς τὸν κατὰ πνεῦμα ἀδελφό του τῆς Θεσσαλονίκης –δὲν παράλειψε τὸ γράμμα νὰ τὸ θέση κάτω ἀπ᾽ τὴν κρίση τοῦ φίλου του Θεόδωρου 168– ποὺ μὲ αὐτὸ τὸν καλοῦσε νὰ

Γιὰ τὸ Βασίλειο Βατάτζη, λέει ο Χωνιάτης, σ. 522-23: Βασιλειος ο Βατατζης γενους μὲν ἀσήμου βλαστῶν, διὰ δὲ τὸ εις γυναῖκα οι γαμετὴν συναφθῆναι τὴν τοῦ βασιλεως (Ἰσαακίου Ἀγγ. 183) πρὸς πατρὸς εξανεψιὰν (= πρωτεξαδέλφην) δομεστικος τῆς ἀνατολῆς τιμηθεις καὶ τὴν δουκικὴν ἀρχὴν τῶν Θρακησιων αναζωσαμενος. Τὸ πως ο Βασίλειος Βατάτζης ἦταν σύζυγος τῆς Ἀνώνυμης Δ. Ἀγγ. 190 και πατέρας τοῦ Ἰωάννη (γ´) Δ.Β., βλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 106-7, και ἀριθ. 72, σ. 107, και υ. 1-5. Και ο ιδιος ὁ Ἰωάννης (γ´) Δ.Β. γράφει: Οἱ τῆς βασιλειας μου γενάρχαι, οι ἀπὸ τοῦ γένους τῶν Δουκῶν τε καὶ Κομνηνῶν... βλ. Ι. Σακελλίωνος, Ἐπιστολὴ Ἰωάννη (γ´) Δ.Β. πρὸς τὸν πάπα Ρωμης Γρηγόριον IX (1227 - 1241), περιοδικὸ Ἀθήναιον, 1 (1872), σ. 374. Απ᾽ τὸν πιὸ πάνω γενεαλογικὸ πίνακα συνάγεται πὼς ὁ Ἰωάννης (γ´) Δουκας Βατάτζης 274 ἦταν ενας ἀνεψιὸς ἀπὸ πρωτεξαδέλφη τοῦ Ἀλέξιου (γ´) Αγγ. Κομν. 180 καὶ τοῦ Θεόδωρου Δούκα Κομν. Ἀγγ. 168, ἕνας δευτεροεξάδελφος τῆς Ἄννας Αγγ. Κομν. 261, τῆς οποιας τὴν κόρη Εἰρήνη Λασκαρίνα Αγγ. Κομν. Δούκαινα 325 παντρεύτηκε. Επισης ὁ Ἰωάννης (γ´) Δούκας Βατάτζης 274 ἦταν ἕνας δισέγγονος τῆς πορφυρογέννητης πριγκιπισσας Θεοδώρας Κ. 38 (ἀπ᾽ τὴ μητέρα του) καὶ ενας τρισέγγονος τοῦ Ἀλέξιου (α´) Κ. 15, ενῶ ὁ Θεόδωρος Δούκας Κομν. Αγγ. 168 ἦταν ενας ἔγγονος (καὶ μάλιστα απ᾽ τὸν πατέρα του) τῆς ἴδιας πορφυρογέννητης καὶ ἕνας δισέγγονος τοῦ Ἀλέξιου (α´) Κ. 15, βλ. Δημ. Χωματιανός, ἀρχιεπ. Ἀχρίδας, ἐκδ. Pitra, σ. 492, ὅπου ἐμφαντικὰ τονίζεται αὐτὴ ἡ γενεαλογικὴ προέλευση.

αλλάξη στάση, τονίζοντας σ' αὐτὸν ἰδιαίτερα πὼς τὴν ἐπανάκτηση τῆς ἕδρας του χρεωστοῦσε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸ Θεόδωρο 168.

Ἀλλὰ ὁ Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος παράμεινε ἀκλόνητος, χωρὶς νὰ δέχεται κανένα συμβιβασμό, καὶ γιὰ νὰ μὴν ἔλθη σὲ μιὰ ἄμεση σύγκρουση, προτίμησε νὰ ἐγκαταλείψη τὴ Θεσσαλονίκη καὶ νὰ κλειστῆ σὲ κάποιο μοναστήρι[76].

Αὐτὸ ἦταν ἕνα ἐμπόδιο γιὰ τὸ Θεόδωρο 168, ἀλλὰ αὐτὸς τὸ ξεπήδησε μὲ μιὰ σύνοδο τῆς δυτικῆς ἱεραρχίας ποὺ συνῆλθε στὴν Ἄρτα, κάτω ἀπ' τὴν προεδρεία τοῦ Ναυπάκτου, πρὶν ἀπ' τὸν Μάρτη τοῦ 1225[77].

«Ἐμεῖς, ἀναφέρεται στὸ πρακτικὸ αὐτῆς τῆς συνόδου ποὺ συντάχτηκε ἀπ' τὸν Ναυπάκτου, οἱ ἐπίσκοποι τῆς δυτικῆς μοίρας (=τῆς ἐπικράτειας τοῦ Θεόδωρου 168) αὐτὸ ποὺ πιστεύσαμε *εἰς δικαιοσύνην καρδίας* (Πρὸς Ρωμ. ι' 10) γιὰ τὴν ἀναγόρευση, στεφηφορία καὶ χρίση τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου αὐθέντη καὶ βασιλέα μας κῦρ Θεόδωρου τοῦ Δούκα, αὐτὸ καὶ μὲ τὸ στόμα μας ὁμολογοῦμε καὶ μὲ τὸ χέρι μας γράφομε. Αὐτὸς μετὰ ἀπ' τὸ Θεὸ ὑπῆρξε σωτήρας μας καὶ ρύστης καὶ πραγματικὴ σωτηρία καὶ πολλοὺς κόπους ὑπόμεινε χάρη τῶν χριστιανῶν καὶ πολλοὺς γιὰ μᾶς ἔχυσε ἱδρῶτες, ὅπως ἐπίκαιρα λέει καὶ ὁ Ὅμηρος, *νύχτες ἔμεινε ξάγρυπνος καὶ μέρες πέρασε ματωμένες* (Ἰλιάς 9, 325), μέσα στοὺς πολεμικοὺς του ἀγῶνες καὶ τὶς συμπλοκές, γιὰ τὴν τέλεια ἐξαφάνιση τῶν καταχτητῶν, τῶν ἄθεων Λατίνων, καὶ τῶν Βουλγάρων τοῦ Αἵμου, ποὺ οἱ ἁπλοὶ τὸν λένε Ζυγό. Μὲ αὐτοὺς τοὺς κόπους, τοὺς ἱδρῶτες καὶ τοὺς ἀγῶνες του εἶναι ποὺ ἀπολευτέρωσε τὰ *δυτικὰ* αὐτὰ *μέρη* καὶ ξανάφερε τὴν παλιὰ χριστιανικὴ ζωὴ καὶ πολιτεία, καθὼς τὰ ξεκαθάρισε ἀπ' τὴ λατινικὴ καὶ βουλγαρικὴ ρυπαρότητα, καὶ στὶς ἐπισκοπικὲς ἕδρες καὶ στοὺς ἡγουμενικοὺς θώκους τῶν μοναστηριῶν, ποὺ εἶχαν καταλάβει Λατῖνοι καὶ Βούλγαροι ἱερωμένοι, ἀποκατάστησε καὶ πάλι τοὺς διωγμένους τοῦ Κυρίου ἀρχιερεῖς καὶ ὀρθόδοξους ἡγουμένους, γιὰ νὰ ποιμαίνουν κι αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι τὰ πρόβατά τους. Καὶ γιὰ νὰ ποῦμε τὸ πιὸ σπουδαῖο, ποὺ ἀπὸ ὅλα τὰ στόματα ὁμολογήθηκε, ὁ Θεόδωρος Δούκας 168, ὁ ἀπόγονος δυὸ Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων, ποὺ δικαιοῦται ἀπ' αὐτὸ νὰ ἀνέβη στὴν αὐτοκρατορικὴ περιωπή, ὁ ἔμπειρος στρατιώτης καὶ ἄγρυπνος φύλακας (τῆς πατρίδας καὶ τῆς πίστης μας) ἀπόλαυσε τὴν αὐτοκρατορικὴ ἀντιμισθία μὲ τὶς διακηρύξεις τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μοναχῶν, μὲ τὶς ψήφους τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πολιτῶν, καὶ ἔτσι ἀνέβηκε στὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα. Καὶ αὐτὸν μόνο αὐτοκράτορα ὁμολογοῦμε καὶ αὐτὸν στέφομε καὶ αὐτὸν χρίομε, καὶ αὐτὰ ποὺ πιστεύσαμε καὶ διακηρύξαμε πρὸς δικαιοσύνη καὶ σωτηρία, μὲ τὶς ἴδιες τὶς ὑπογραφές μας ἐπικυρώσαμε»[78].

Τὸ ἐπίσημο αὐτὸ ἔγγραφο ποὺ συντάχτηκε, ὅπως ἀνάφερα, ἀπ' τὸν Ναυπάκτου, στὸ ὄνομα τῶν ἐπισκόπων τῆς *δυτικῆς μοίρας*, εἶχε σκοπὸ νὰ ἐντυπωσιάση τὸν ἑλληνικὸ κόσμο καὶ ὄχι πιὸ λίγο τὴν πατριαρχικὴ καὶ αὐτοκρατορικὴ ἀρχὴ ποὺ εἶχαν τὴν ἕδρα τους στὴ Νίκαια, πάνω στὸ δίκαιο τῆς ἀνταμοιβῆς τοῦ Θεόδωρου 168, ποὺ ἡ στέψη του τελικὰ ἔγινε ἀπ' τὸν αὐτοκέφαλο ἀρχιεπίσκοπο «τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας» Δημήτριο Χωματιανό[79].

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἰσχυριζόταν πὼς ὡς ἕνας αὐτοκέφαλος ἀρχιεπίσκοπος εἶχε τὴν ἐξουσία, «βασιλέας χρίειν οὓς καὶ ὅπου καὶ ὅτε βούλοιτο... καὶ μηδενὶ εὐθύνας ὀφείλων δοῦναι»[80].

76. Γ. Ακροπολίτης, εκδ. Bonn, σ. 36, και εκδ. Heisenberg, σ. 33-4· Ιωάννης Απόκαυκος, Ναυπάκτου, ενθ' άνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 19 καὶ 20, σ. 279-82 (ἐπιστολές του πρὸς τὸν Λαρίσης καὶ τὸν Θεσσαλονικης Κωνσταντῖνον Μεσοποταμιτην). Πρβλ. M. Wellnhofer, Johannes Απόκαυκος, Metropolit von Naupaktos in Aetolien (c 1155 - 1233), Münchener Dissertation, Freising 1913, σ. 27-8· Π. Πολάκης, Ιωάννης Απόκαυκος, μητροπολίτης Ναυπάκτου, περιοδικὸν «Νέα Σιών», 18 (1923), σ. 180-83. Ὁ Γ. Ακροπολίτης, ἐνθ' ἀνωτ., λέει πὼς ὁ Θεόδωρος 168 «ὑπέβαλε (τὸν Μεσοποταμίτην) πολλαῖς κακουχίαις καὶ ἐξορίαις», ἀλλὰ ὁ μητροπολίτης Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης στὴν πρὸς τὸν οἰκ. πατριάρχη Γερμανὸ (β') ἐπιστολή του, ἐκδ. R.-J. Loenertz, ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 111, γράφει τὰ ἑξῆς: ὁ παρ' ὑμῖν κριταῖς ἱερόαθλος ἀρχιποιμην Θεσσαλονικης οὐχ ὡς ἄν τις οἰήσαιτο ἐξωθεῖται τῶν σφετέρων θρεμμάτων, οὐχ ὑπερόριος ἀποπέμπεται, οὐ παρὰ βασιλέων, οὐ παρὰ ἱερέων, οὐ παρὰ δήμου μανέντος... τὴν αὐτὸς ἑαυτοῦ συνείδησιν βαστάζων ἀδιαστάτως καὶ παρ' ὃ δεῖ φρονηματιζόμενος πλάνητα βίον ελκειν αἱρεῖται καὶ ἣν ἔλαχε ποιμαίνειν μεγίστην οὖσαν... ὡς τι κωμύδριον αὐτὸς περιεῖδεν μὴ ἐπισκόπου χρῆζον. Καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἐνθ' ἀνωτ. (ὑ. 73), αριθ. 25, σ. 287, μᾶς λέει: Οἶδεν ὃ λέγω ἡ ἐν Ἄρτῃ κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης ὀργή, ἥτις ἀνήφθη μὲν ὡς πυρσός, ἐκ τοῦ πάραυτα δ' ἀπέσβη, ὥσπερ σπινθήρ. Τὰ τοῦ Ἀκροπολίτη ὑπερβολικὰ καὶ ἀνακριβῆ.

77. Ὡς πρὸς τὴ χρονολογία τῆς σύγκλησης τῆς συνόδου μπορεῖ κανεις νὰ στηριχτῆ στὸ γράμμα τοῦ Ἰωάννη Ἀπόκαυκου πρὸς τὴν «δέσποιναν κυρὰν Μαρίαν», τὴν σύζυγον τοῦ Θεόδωρου 168, ἐνθ' ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 21, σ. 282, ποὺ ἀναφέρει τὴν ἡμερομηνία τῆς 13ης. III. 1225, καὶ τὸ ὁποῖον ειναι μεταγενέστερο τῆς συνόδου τῆς Ἄρτας.

78. Ιωάννης Απόκαυκος, ενθ' άνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 24, σ. 285-86: [Πρᾶξις συνοδικὴ περὶ τῆς τοῦ δεσπότου Θεοδώρου εἰς βασιλέα ἀναγορεύσεως]. Ὁ τίτλος τοῦ κεφαλαίου 24 εἶναι μεταγενέστερος τοῦ κειμένου καὶ κακῶς ὀνομάζει τὸ Θεόδωρο 168 *δεσπότην*, γιατὶ τετοιαν ἰδιότητα δὲν εἶχε· ἀπευθείας ἔγινε «αὐτοκράτορας», χωρὶς προηγουμένως νὰ εχη τὸν τίτλο τοῦ *δεσπότου*. Ἀπ' τοὺς παράγοντες τῆς ἀναγόρευσης τοῦ Βυζαντινοῦ αὐτοκρατορα, ὁ μόνος ποὺ δὲν ἐμφανίζεται στὸ πρακτικὸ τῆς Ἄρτας εἶναι αὐτὸς τῆς συγκλητου, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ συμβολὴ στὴν ἀναγόρευση τοῦ Θεόδωρου 168 τονίζεται απ' τὸ Δημ. Χωματιανὸ Ἀχρίδος, ἔκδ. Pitra, σ. 490· οἱ ἄλλοι παράγοντες, Ἐκκλησία, στρατός, λαός, καθαρὰ ἐπισημαίνονται στὸ πρακτικὸ τῆς Ἄρτας (σ. 286). Γιὰ τὴν ἐξ αὐτοκρατόρων καταγωγὴ τοῦ Θεόδωρου 168, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 75.

79. Γ. Ακροπολιτης, εκδ. Bonn, σ. 36, ἔκδ. Heisenberg, σ. 34: ὁ δὲ Βουλγαρίας ἀρχιεπισκοπος Δημήτριος, τὸ βασιλικὸν περιδιδύσκει τοῦτον διάδημα, ὡς ἔφασκεν, αὐτόνομος ων.. Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 26: καὶ δὴ καὶ αὐτονομεῖσθαι ταύτην εἰς τὸ διηνεκὲς προσετετάχει, πλὴν οὐχ ὥστε καὶ βασιλέας χρίειν Ρωμαίων, τοῦτο γὰρ ἄλλοις εφεῖται παρὰ τῶν νόμων.

80. Γ. Ακροπολιτης, ενθ' ἀνωτ. Ὁ Δημ. Χωματιανός, ὁ αὐτόνομος ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος καὶ Πρώτης Ἰουστινιανῆς, ἀξίωνε πὼς εἶχε τὸ δικαίωμα να χρίη καὶ νὰ στέφη τὸν αὐτοκράτορα, λόγω τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἕδρας του· Δημ. Χωματιανός, εκδ. Pitra, σ. 489.

αλλάξη στάση, τονίζοντας σ' αὐτὸν ἰδιαίτερα πὼς τὴν ἐπανάκτηση τῆς ἕδρας του χρεωστοῦσε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸ Θεόδωρο 168.

Ἀλλὰ ὁ Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος παράμεινε ἀκλόνητος, χωρὶς νὰ δέχεται κανένα συμβιβασμό, καὶ γιὰ νὰ μὴν ἔλθη σὲ μιὰ ἄμεση σύγκρουση, προτίμησε νὰ ἐγκαταλείψη τὴ Θεσσαλονίκη καὶ νὰ κλειστῆ σὲ κάποιο μοναστήρι[76].

Αὐτὸ ἦταν ἕνα ἐμπόδιο γιὰ τὸ Θεόδωρο 168, ἀλλὰ αὐτὸς τὸ ξεπήδησε μὲ μιὰ σύνοδο τῆς δυτικῆς ἱεραρχίας ποὺ συνῆλθε στὴν Ἄρτα, κάτω ἀπ' τὴν προεδρεία τοῦ Ναυπάκτου, πρὶν ἀπ' τὸν Μάρτη τοῦ 1225[77].

«Ἐμεῖς, ἀναφέρεται στὸ πρακτικὸ αὐτῆς τῆς συνόδου ποὺ συντάχτηκε ἀπ' τὸν Ναυπάκτου, οἱ ἐπίσκοποι τῆς δυτικῆς μοίρας (=τῆς ἐπικράτειας τοῦ Θεόδωρου 168) αὐτὸ ποὺ πιστεύσαμε ε ἰ ς δ ι κ α ι ο σ ύ ν η ν κ α ρ δ ί α ς (Πρὸς Ρωμ. ι' 10) γιὰ τὴν ἀναγόρευση, στεφηφορία καὶ χρίση τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου αὐθέντη καὶ βασιλέα μας κῦρ Θεόδωρου τοῦ Δούκα, αὐτὸ καὶ μὲ τὸ στόμα μας ὁμολογοῦμε καὶ μὲ τὸ χέρι μας γράφομε. Αὐτὸς μετὰ ἀπ' τὸ Θεὸ ὑπῆρξε σωτήρας μας καὶ ρύστης καὶ πραγματικὴ σωτηρία καὶ πολλοὺς κόπους ὑπόμεινε χάρη τῶν χριστιανῶν καὶ πολλοὺς γιὰ μᾶς ἔχυσε ἱδρῶτες, ὅπως ἐπίκαιρα λέει καὶ ὁ Ὅμηρος, ν ύ χ τ ε ς ἔ μ ε ι ν ε ξ ά γ ρ υ π ν ο ς κ α ὶ μ έ ρ ε ς π έ ρ α σ ε μ α τ ω μ έ ν ε ς (Ἰλιάς 9, 325), μέσα στοὺς πολεμικούς του ἀγῶνες καὶ τὶς συμπλοκές, γιὰ τὴν τέλεια ἐξαφάνιση τῶν καταχτητῶν, τῶν ἄθεων Λατίνων, καὶ τῶν Βουλγάρων τοῦ Αἵμου, ποὺ οἱ ἁπλοὶ τὸν λένε Ζυγό. Μὲ αὐτοὺς τοὺς κόπους, τοὺς ἱδρῶτες καὶ τοὺς ἀγῶνες του εἶναι ποὺ

76. Γ. Ακροπολίτης, εκδ. Bonn, σ. 36, και εκδ. Heisenberg, σ. 33-4· Ιωάννης Απόκαυκος, Ναυπάκτου, ἐνθ' ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 19 καὶ 20, σ. 279-82 (ἐπιστολὲς του πρὸς τὸν Λαρίσης καὶ τὸν Θεσσαλονικης Κωνσταντῖνον Μεσοποταμιτην). Πρβλ. M Wellnhofer, Johannes Απόκαυκος, Metropolit von Naupaktos in Aetolien (c 1155 - 1233), Münchener Dissertation, Freising 1913, σ. 27-8· Π. Πολάκης, Ιωάννης Απόκαυκος, μητροπολίτης Ναυπάκτου, περιοδικὸν «Νέα Σιών», 18 (1923), σ. 180-83. Ὁ Γ. Ακροπολίτης, ενθ' ἀνωτ., λέει πὼς ὁ Θεόδωρος 168 «ὑπέβαλε (τὸν Μεσοποταμιτην) πολλαῖς κακουχίαις καὶ ἐξορίαις», ἀλλὰ ὁ μητροπολίτης Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης στὴν πρὸς τὸν οἰκ. πατριάρχη Γερμανὸ (β') ἐπιστολή του, ἐκδ. R.-J. Loenertz, ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 111, γράφει τὰ ἑξῆς: ὁ παρ' ὑμῖν κριταῖς ἱερόαθλος ἀρχιποιμην Θεσσαλονίκης οὐχ ὡς αν τις οἰήσαιτο ἐξωθεῖται τῶν σφετέρων θρεμμάτων, ουχ ὑπερόριος ἀποπέμπεται, οὐ παρὰ βασιλέων, οὐ παρὰ ἱερέων, οὐ παρὰ δήμου μανέντος... τὴν αὐτὸς εαυτοῦ συνείδησιν βαστάζων ἀδιαστάτως καὶ παρ' ὃ δεῖ φρονηματιζόμενος πλάνητα βίον ελκειν αἱρεῖται καὶ ἣν ἔλαχε ποιμαίνειν μεγίστην οὖσαν... ὡς τι κωμύδριον αυτὸς περιεῖδεν μὴ ἐπισκόπου χρῆζον. Καὶ ὁ Ιωάννης Απόκαυκος, ενθ' ἀνωτ. (ὑ. 73), αριθ. 25, σ. 287, μᾶς λέει: Οἶδεν ὃ λέγω ἡ ἐν Ἄρτη κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης ὀργή, ητις ανήφθη μὲν ως πυρσός, ἐκ τοῦ παραυτα δ' ἀπέσβη, ὥσπερ σπινθήρ. Τὰ τοῦ Ακροπολίτη υπερβολικὰ καὶ ἀνακριβῆ.

77. **Ὡς πρὸς** τὴ χρονολογία τῆς σύγκλησης τῆς συνόδου μπορεὶ κανεις νὰ στηριχτῆ στὸ γράμμα τοῦ Ιωάννη Απόκαυκου πρὸς τὴν «δέσποιναν κυρὰν Μαριαν», τὴν σύζυγον τοῦ **Θεόδωρου** 168, ἐνθ' ανωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 21, σ. 282, ποὺ αναφερει τὴν ἡμερομηνία τῆς **13ης**. III. 1225, καὶ τὸ ὁποῖον ειναι μεταγενέστερο τῆς συνόδου τῆς Ἄρτας.

ἀπολευτέρωσε τὰ δ υ τ ι κ ὰ αὐτὰ μ έ ρ η καὶ ξανάφερε τὴν παλιὰ χριστιανικὴ ζωὴ καὶ πολιτεία, καθὼς τὰ ξεκαθάρισε ἀπ' τὴ λατινικὴ καὶ βουλγαρικὴ ρυπαρότητα, καὶ στὶς ἐπισκοπικὲς ἕδρες καὶ στοὺς ἡγουμενικοὺς θώκους τῶν μοναστηριῶν, ποὺ εἶχαν καταλάβει Λατίνοι καὶ Βούλγαροι ἱερωμένοι, ἀποκατάστησε καὶ πάλι τοὺς διωγμένους τοῦ Κυρίου ἀρχιερεῖς καὶ ὀρθόδοξους ἡγουμένους, γιὰ νὰ ποιμαίνουν κι αὐτοὶ καὶ ἐκεῖνοι τὰ πρόβατά τους. Καὶ γιὰ νὰ ποῦμε τὸ πιὸ σπουδαῖο, ποὺ ἀπὸ ὅλα τὰ στόματα ὁμολογήθηκε, ὁ Θεόδωρος Δούκας 168, ὁ ἀπόγονος δυὸ Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων, ποὺ δικαιοῦται ἀπ' αὐτὸ νὰ ἀνέβη στὴν αὐτοκρατορικὴ περιωπή, ὁ ἔμπειρος στρατιώτης καὶ ἄγρυπνος φύλακας (τῆς πατρίδας καὶ τῆς πίστης μας) ἀπόλαυσε τὴν αὐτοκρατορικὴ ἀντιμισθία μὲ τὶς διακηρύξεις τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μοναχῶν, μὲ τὶς ψήφους τοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πολιτῶν, καὶ ἔτσι ἀνέβηκε στὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα. Καὶ αὐτὸν μόνο αὐτοκράτορα ὁμολογοῦμε καὶ αὐτὸν στέφομε καὶ αὐτὸν χρίομε, καὶ αὐτὰ ποὺ πιστεύσαμε καὶ διακηρύξαμε πρὸς δικαιοσύνη καὶ σωτηρία, μὲ τὶς ἴδιες τὶς ὑπογραφές μας ἐπικυρώσαμε»[78].

Τὸ ἐπίσημο αὐτὸ ἔγγραφο ποὺ συντάχτηκε, ὅπως ἀνάφερα, ἀπ' τὸν Ναυπάκτου, στὸ ὄνομα τῶν ἐπισκόπων τῆς δ υ τ ι κ ῆ ς μ ο ί ρ α ς, εἶχε σκοπὸ νὰ ἐντυπωσιάση τὸν ἑλληνικὸ κόσμο καὶ ὄχι πιὸ λίγο τὴν πατριαρχικὴ καὶ αὐτοκρατορικὴ ἀρχὴ ποὺ εἶχαν τὴν ἕδρα τους στὴ Νίκαια, πάνω στὸ δίκαιο τῆς ἀνταμοιβῆς τοῦ Θεόδωρου 168, ποὺ ἡ στέψη του τελικὰ ἔγινε ἀπ' τὸν αὐτοκέφαλο ἀρχιεπίσκοπο «τῆς Πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας» Δημήτριο Χωματιανό[79].

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἰσχυριζόταν πὼς ὡς ἕνας αὐτοκέφαλος ἀρχιεπίσκοπος εἶχε τὴν ἐξουσία, «βασιλέας χρίειν οὓς καὶ ὅπου καὶ ὅτε βούλοιτο... καὶ μηδενὶ εὐθύνας ὀφείλων δοῦναι»[80].

78. Ιωάννης Απόκαυκος, ενθ' ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 24, σ. 285-86: [Πρᾶξις συνοδικὴ περὶ τῆς τοῦ δεσπότου Θεοδώρου εἰς βασιλέα ἀναγορεύσεως]. Ὁ τίτλος τοῦ κεφαλαίου 24 εἶναι μεταγενέστερος τοῦ κειμένου καὶ κακῶς ὀνομάζει τὸ Θεόδωρο 168 δ ε σ π ό τ η ν, γιατὶ τετοιαν ἰδιότητα δὲν εἶχε· ἀπευθείας ἔγινε «αὐτοκράτορας», χωρὶς προηγουμένως νὰ εχη τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ. Ἀπ' τοὺς παράγοντες τῆς ἀναγόρευσης τοῦ Βυζαντινοῦ αυτοκρατορα, ὁ μόνος ποὺ δὲν ἐμφανίζεται στὸ πρακτικὸ τῆς Ἄρτας εἶναι αὐτὸς τῆς συγκλήτου, τοῦ ὁποίου ὅμως ἡ συμβολὴ στὴν ἀναγόρευση τοῦ Θεόδωρου 168 τονίζεται απ' τὸ Δημ. Χωματιανὸ Ἀχρίδος, ἔκδ. Pitra, σ. 490· οἱ ἄλλοι παράγοντες, Ἐκκλησία, στρατός, λαός, καθαρὰ ἐπισημαίνονται στὸ πρακτικὸ τῆς Ἄρτας (σ. 286). Γιὰ τὴν ἐξ αυτοκρατόρων καταγωγὴ τοῦ Θεόδωρου 168, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 75.

79. Γ. Ακροπολίτης, εκδ. Bonn, σ. 36, ἔκδ. Heisenberg, σ. 34: ὁ δὲ Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος Δημήτριος, τὸ βασιλικὸν περιδιδύσκει τοῦτον διάδημα, ὡς ἔφασκεν, αὐτόνομος ων... Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 26: καὶ δὴ καὶ αὐτονομεῖσθαι ταύτην εἰς τὸ διηνεκὲς προσετετάχει, πλὴν οὐχ ὥστε καὶ βασιλέας χρίειν Ρωμαίων, τοῦτο γὰρ ἄλλοις εφεῖται παρὰ τῶν νόμων.

80. Γ. Ακροπολίτης, ενθ' ἀνωτ. Ὁ Δημ. Χωματιανός, ὁ αὐτόνομος ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας καὶ Πρώτης Ἰουστινιανῆς, ἀξίωνε πὼς εἶχε τὸ δικαίωμα να χρίη καὶ νὰ στέφη τὸν αὐτοκράτορα, λόγω τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἕδρας του· Δημ. Χωματιανός, εκδ. Pitra, σ. 489.

῞Οπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ δίκαια τοῦ ἀρχιεπισκόπου ᾿Αχρίδος (ἢ Πρώτης ᾿Ιουστινιανῆς;), δὲν ἦταν ὁ ᾿Αχρίδος Δημήτριος Χωματιανὸς τὸ βάθρο τῆς στέψης τοῦ Θεόδωρου 168, ἀλλὰ ἡ σύνοδος τῶν δ υ σ μ ι κ ῶ ν ἐπισκόπων τῆς ῎Αρτας[81]. ῾Ο Δημήτριος Χωματιανὸς ἐξελέγη ᾿Αχρίδος κατὰ τὸ 1217/18[82], γιὰ νὰ τελέση τὴ στέψη, γιατὶ ἡ ἀρχιεπισκοπικὴ αὐτὴ ἕδρα ἦταν ἡ ἀνώτερη

τὴν ὑπεροχὴν ἔχοντες ἀπὸ τῆς τοῦ καθ᾿ ἡμᾶς θρόνου μεγαλειότητος... Στὴν πραγματικότητα ἡ συνταύτιση τῆς ᾿Αχρίδας μὲ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ Πρώτης ᾿Ιουστινιανῆς εἶναι ἀμφίβολη, βλ. M. J. Zeiller, Le site de Justiniana Prima, εἰς Mélanges Charles Diehl, Paris 1930, τ. I, σ. 299-304. Τὰ προνόμια ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ Δημ. Χωματιανὸς ἐφευρέθηκαν ἀπὸ ἕνα κληρικὸ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ᾿Αχρίδας ποὺ ἐπιθυμοῦσε νὰ συνταυτίση αὐτὴ τὴν ἕδρα μὲ τὴν ἕδρα τῆς Πρώτης ᾿Ιουστινιανῆς. ῾Ο ἀρχιεπίσκοπος ᾿Αχρίδας Θεοφύλακτος ῞Ηφαιστος (1088/89 - 1107/8, † μετὰ τὸ 1126) φαίνεται πὼς ἀγνοοῦσε αὐτὴ τὴ θεωρία, ἐνῶ δείχνει πὼς τὴ γνώριζε ὁ ἐκ τῶν διαδόχων του ᾿Ιωάννης (᾿Αδριανὸς) Κομνηνὸς 28· ἡ θεωρία ὅμως ἔλαβε σοβαρὴ ἐπέκταση μόνο κατὰ τὴν ἀρχιερατεία τοῦ Δημήτριου Χωματιανοῦ (1217/18 - 1134/35), γιατὶ ἤθελε να ἐλέγχη τὶς ἐκκλησιαστικὲς περιοχὲς τῶν ἀρχιεπισκοπῶν Τιρνόβου (Βουλγαρίας) καὶ Πεκίου (Σερβίας) καὶ ἀκόμη γιατὶ ἔπρεπε νὰ παρουσιάση κάποια δικαιολογία γιὰ τὴ χρίση καὶ τὴ στέψη τοῦ Θεόδωρου 168 στὴν ἐπικοινωνία του μὲ τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Γερμανὸ (β΄), βλ. H. Gelzer, Ungedruekte und wenig bekannte Bistrümerverzeichnisse der Orientalischen Kirche, BZ2 (1893), σ. 40-41 καὶ 61-63. ῾Ο Δημ. Χωματιανὸς ὑπόγραφε τὰ ἔγγραφά του μὲ τὴν τιτλοφορία: Δημήτριος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Πρώτης ᾿Ιουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, βλ. Pitra, στ. 49, ἀλλὰ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ του ἀπ᾿ τὸν καιρὸ τῆς ἵδρυσης τῆς ἕδρας τοῦ Τιρνόβου τὸ 1187 καὶ ἐκείνης τοῦ Πεκίου τὸ 1219, εἶχε χάσει κάθε ἔλεγχο πάνω στὰ βουλγαρικὰ καὶ σερβικὰ ἐδάφη, καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ ὁ Χωματιανός, καθὼς ποτὲ δὲ συγχώρεσε τὴν ἀνάδειξη τοῦ Σάβα ὡς ἀρχιεπισκόπου Πεκίου καὶ πάσης Σερβίας ἀπ᾿ τὸ πατριαρχεῖο τῆς (Νίκαιας) ΚΠόλεως, ποὺ ἀνταπόδωσε σ᾿ αὐτὸ τὸ τελευταῖο, τὸ χτύπημα τῆς στέψης τοῦ Θεόδωρου 168 ὡς αὐτοκράτορα, βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 458· ὁ Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 495 καὶ στ. 381-90, διαμαρτυρήθηκε πάνω σ᾿ αὐτὸ τόσο πρὸς τὸν ΚΠόλεως Γερμανὸ (β΄) ὅσο καὶ πρὸς τὸν Πεκίου Σάβα. Τὸ δικαίωμά του γιὰ τὴ στέψη βασιλέως στηρίζει στὴν 131 Νεαρὰ τοῦ ᾿Ιουστινιανοῦ, κεφ. 3, ποὺ μαζὶ μὲ ἄλλα ὅριζε, «νὰ ἐπέχη ὁ μακαριώτατος ἀρχιεπίσκοπος Πρώτης ᾿Ιουστινιανῆς τὸν τόπον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ρώμης κατὰ τὰ ὁρισθέντα ἀπὸ τοῦ ἁγίου πάπα Βιγιλίου.» «Εἰ γοῦν τὰ προνόμια τοῦ πάπα ἐν τῇ καθ᾿ ἡμᾶς ἐπαρχίᾳ κεκτήμεθα», γράφει ὁ Δημ. Χωματιανὸς πρὸς τὸν πατριάρχη Γερμανὸ (β΄), ἔκδ. Pitra, στ. 495, «τί καινὸν εἰ καὶ ἡμεῖς βασιλέα ἐχρίσαμεν, ὃ δεῖ καὶ ὁ πάπας ποιεῖ;» Κατὰ τὴν πιὸ πάνω Νεαρά, ὁ Πρώτης ᾿Ιουστινιανῆς εἶχε λαβει ὁρισμένη αὐτονομία στὸ θέμα τῆς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων του (τῶν ἐπαρχιῶν Δακίας, Δαρδανίας, Μυσίας καὶ Παννονίας) καὶ τοποθετοῦνταν τρίτος στὸν κατάλογο τῆς ἱεραρχίας μετὰ τὸν Ρώμης καὶ τὸν ΚΠόλεως. Σὲ κατοπινοὺς χρόνους ἡ Πρώτη ᾿Ιουστινιανὴ βρέθηκε μέσα στὴ μεγάλη ἐπισκοπικὴ περιφέρεια τῆς ᾿Αχρίδας, ἡ ὁποία σχετικὰ εἶχε κατώτερη θέση στὴν ἱεραρχία. Οἱ ἀρχιεπίσκοποι ᾿Αχρίδας προέρχονταν ἀπ᾿ τὸν κλῆρο τῆς ἁγια-Σοφιᾶς καὶ εἶχαν καὶ μετὰ τὴν ἀρχιερωσύνη μιὰ ἔμφυτη ὑποταγὴ στὸν πατριάρχη ΚΠόλεως, βλ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 495. Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς κατὰ τὸ ιβ΄ αἰ. ἔγινε κάπως παραδεχτὸ ὅτι τὰ προνόμια καὶ ὁ τίτλος τοῦ Πρώτης ᾿Ιουστινιανῆς πέρασαν στὸν ᾿Αχρίδος, βλ. καὶ D. M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 81.

81. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 78, τὴ συνοδικὴ πράξη γιὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Θεόδωρου 168.

82. ῾Ο ᾿Αντ. Μηλιαράκης, Νίκαια - ῎Ηπειρος, σ. 191, ἰσχυρίζεται πὼς ὁ Χωματιανὸς χειροτονήθηκε ᾿Αχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας ἀπ᾿ τὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκο, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ τελευταῖος στὸ πρὸς τὸν πατριάρχη Μανουὴλ (α΄) ἀπαντητικό

στὴν ἐπικράτεια τοῦ Θεόδωρου 168. Στέφοντας τὸ Θεόδωρο 168 β α σ ι λ έ α, ὁ Χωματιανὸς ἐνεργοῦσε ἐξ ὀνόματος τοῦ κλήρου, τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς συγκλήτου, τῶν τριῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους[83].

Πότε ἔγινε ἡ στέψη τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Θεσσαλονίκη;

Σοφὸς ἐρευνητὴς ποὺ ὑπῆρξε καὶ δάσκαλός μου στὴν Κομνηνολογία, καθὼς στηρίχτηκε στὴν ἀλληλογραφία τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκου καὶ στοὺς διάφορους χαραχτηρισμοὺς καὶ τιτλοφορίες ποὺ δίνει στὸ Θεόδωρο 168, ἄλλοτε ὡς «κράτιστον, μεγαλουργὸν ἢ θεομεγάλυντον Κομνηνὸν» καὶ ἄλλοτε ὡς «μέγιστον ἢ κράτιστον βασιλέα», κατάληξε νὰ δεχτῇ πὼς ἡ χρίση καὶ στέψη τοῦ Θεόδωρου 168, ἔγινε στὸ μεταξὺ τοῦ ᾿Ιουνίου ἢ Νοέμβρη τοῦ 1227 καὶ ᾿Απρίλη τοῦ 1228 χρονικὸ διάστημα[84], ἐνῶ ἄλλος ἐρευνητὴς θεωρεῖ αὐτὴ τὴ χρονολόγηση πολὺ ἀπομακρυσμένη ἀπ᾿ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης (τέλη τοῦ 1224), καὶ πάει νὰ δεχτῇ πὼς ἡ στέψη θὰ ἔγινε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1225, ἀμέσως μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Θεόδωρου ὡς αὐτοκράτορα ἀπ᾿ τὴ σύνοδο τῆς ῎Αρτας (πρὶν ἀπ᾿ τὸ Μάρτη τοῦ 1225)[85].

Τρίτη τέλος ἐρευνήτρια σὲ ἀξιοπρόσεχτη μελέτη της, καθὼς στηρίζεται «σὲ ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκου», περιόρισε τὴ χρονολογία ποὺ προσδιορίζει ὁ Stiernon, στὸ «ἀπὸ 3ης τ᾿ ᾿Απρίλη ὡς τὸν Αὔγουστο τοῦ 1227» χρονικὸ διάστημα[86].

V

῾Ο Θεόδωρος 168 στὴν οὐσία αὐτοκράτορας ἀπ᾿ τὴν ἑπομένη τῆς κατάληψης τῆς Θεσσαλονίκης, πρόταση τῆς Νίκαιας «νὰ μετέχη ὁ Θεόδωρος 168 τῶν δευτερείων τῆς βασιλείας», τὸ αὐτοκρατορικό του ἀξίωμα καὶ ἡ ἀναγνώρισή του ἀπὸ ἄλλα κράτη, σύσταση καὶ ἐγκατάσταση τῆς αὐτοκρατορικῆς του κυβέρνησης, ἀπονομὴ τίτλων καὶ ἀξιωμάτων, δοῦκες καὶ ἄρχοντες ἐπαρχιῶν, μεταφορὰ τῆςπρωτεύουσας τοῦ κράτους στὴ Θεσσαλονίκη, ἐνῶ ἡ ῎Αρτα παραμένει δεύτερη συμπρωτεύουσα, τὸ συγκλητικὸ βουλευτήριο, ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεόδωρου 168, στάση καὶ θέση τῶν δυσμικῶν ἀρχιερέων, ἀντεγκλήσεις ἀνάμεσα σ᾿ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους καὶ στὸ Οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια.

῞Οπως καὶ ἂν ἔχη τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας τῆς στέψης, ὁ Θεόδωρος

του γράμμα, ἔκδ. V.G. Vasiljevskij, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 17, σ. 272-73, γράφει τὰ ἑξῆς: ᾿Επιλέλεκται μὲν οὖν ὑπὸ τῆς τούτου ἐξουσίας ὁ Βουλγαρίας, κεχειροτόνηται δὲ παρὰ τῆς ὑπ᾿ αὐτὸν συνόδου κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν,

83. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 24, σ. 286· Δημ. Χωματιανός, ᾿Επιστολὴ πρὸς Γερμανὸν (β΄), ἔκδ. Pitra, σ. 490: καὶ οὐκ ἂν εἴπῃ τις, ὡς τῆς συγκλήτου βουλῆς καὶ τῶν ἀρχιερέων συμπνευσάντων γέγονεν αὐτόθι, ὃ γέγονεν... καὶ οὕτως οὐδ᾿ ἐνταῦθα βασιλικὴ πρόβλησις συγκλήτου βουλῆς ἠμοίρησε καὶ ἀρχιερατικῆς συμπνοίας καὶ συνδρομῆς. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 78.

168 θεωροῦνταν β α σ ι λ έ α ς, εὐθὺς ὡς ἀπολευτέρωσε τὴ Θεσσαλονίκη ἀπ᾽ τὸ λατινικὸ ζυγό, καὶ ὡς τέτοιο τὸν προσαγόρευαν καὶ πρὶν ἀπ᾽ τὴ στέψη του καὶ τὴ χρίση του. Ὁ φίλος του μάλιστα μητροπολίτης Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, καὶ πρὶν ἀπ᾽ τὴν κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης, γράφοντας τὸ 1222 στὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης Μανουὴλ (α΄) Σαραντόπουλο, τοῦ γνωστοποιοῦσε πὼς τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδας καὶ πάσης Βουλγαρίας Δημήτριο Χωματιανὸ «διάλεξε (στὸ μεγάλο αὐτὸ ἐκκλησιαστικὸ ἀξίωμα) ὁ ἐξουσιαστὴς τῶν δικῶν μας πραγμάτων (ὁ Θεόδωρος 168), τὸν ὁποῖο ἐμεῖς θεωροῦμε ὡς ἀπεσταλμένο ἀπ᾽ τὸ Θεὸ κυβερνήτη καὶ ὡς β α σ ι λ έ α μας»[86α].

Ἀργότερα, ἐπίσης ἔγραφε στὴ σύζυγο τοῦ Θεόδωρου 168, τὴν Μαρίαν (Πετραλίφαιναν) Δούκαιναν, γιὰ τὴν ἐπιθυμία του «νὰ τὸν ἀξιώσῃ ὁ Θεὸς νὰ προσκυνήσῃ στὴ Θεσσαλονίκη τὴ β α σ ι λ ε ί α τους καὶ νὰ μὴ στερηθῇ τῆς λαμπρότητας τῆς βασιλικῆς στεφηφορίας (τοῦ Θεόδωρου 168 καὶ τῆς Μαρίας)[87].

Σύμφωνα ἐξάλλου μὲ τὴ βυζαντινὴ συνταγματικὴ θεωρία, ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰδιότητα ἀποδίδονταν σ᾽ ἕνα ἡγεμόνα ἀπ᾽ τὴ στιγμὴ τῆς ἀναγόρευσής του[88].

Ὅσο γιὰ τὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκο, λόγω τῆς κακῆς του ὑγείας καὶ τοῦ σκληροῦ χειμώνα, ὑποχρεώθηκε νὰ μείνῃ στὴν Ἄρτα μέχρι τὸ Μάρτη τοῦ 1225, ὁπότε «κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεόδωρου 168 ποὺ καὶ νεκροὺς ἀνάσταινε», ξεκίνησε γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, «ὡς μεταχρόνιος Λάζαρος», καὶ ἔφτασε μέχρι τὸ Κίτρος, ἀπὸ ὅπου ζήτησε ἕνα ἁπλὸ ἀερικὸ κατάλυμα στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ μπορῇ ἐκεῖ νὰ πίνῃ τὸ δροσερὸ νεράκι του. Τὰ εἶχε κανονίσει νὰ μείνῃ μὲ τὸν ἐπίσκοπο Λαρίσης κατὰ τὴν περαιτέρω πορεία του.

Τελικὰ δὲν κατόρθωσε νὰ φτάσῃ στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἀναγκάστηκε νὰ

84. L. Stiernon, La date du couronnement de Théodore Doukas, Actes du XIIe Congrès International des Études Byzantines, τ. II, Beograd 1964, σ. 197-202.
85. Ap. Karpozilos, The ecclesiastical controversy between the kingdom of Nicaea and the principality of Epiros (1217 - 1233), Θεσσαλονίκη 1973, σ. 74-5, ὅπου παρατηρεῖ πὼς «ἂν ὁ Θεόδωρος 168 ἔπρεπε νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴ στέψη του γιὰ τέσσερα τοὐλ. χρόνια, ἀσφαλῶς θὰ εἶχε κάποια αἰτία. Ὁ Stiernon ὅμως δὲν παρουσιάζει καμιά».
86. Ε Βέη - Σεφερλῆ, Ὁ χρόνος στέψεως τοῦ Θεοδώρου Δούκα ὡς προσδιορίζεται ἐξ ἀνεκδότων γραμμάτων Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου, Byz. - Neugr. Jahr. 21 (1971 - 74), σ. 272 - 79, ἀνάτυπο Ἀθῆναι 1975, ποὺ μοῦ στάλθηκε ἀπ᾽ τὴν ἀξ. μητέρα τῆς συγγραφέως Μαίρη Νίκου Βέη.

86α. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 17, σ. 272: ἐπιλέλεκται δὲ (ὁ Δημ. Χωματιανὸς) παρὰ τοῦ κρατοῦντος τῶν ἡμετέρων, ὃν ἡμεῖς θεόθεν ἀπεστάλθαι φρονοῦμεν καὶ βασιλέα τῶν ἡμετέρων ἐπιγραφόμεθα.

87. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 21, σ. 282: Πρὸς τὴν δέσποιναν (=βασίλισσαν) κυρὰν Μαρίαν... Καὶ ἀξίωσαι με ὁ Θεὸς καὶ εν Θεσσαλονικῃ προσκυνῆσαι τὴν βασιλείαν ὑμῶν καὶ τῆς ἐν τῇ βασιλικῇ στεφηφορίᾳ μὴ στερηθῆναι λαμπρότητος. Ἡ ἀντίληψις τῆς βασιλείας σου χαρισθείη μοι πολυχρόνιος.

88. Βλ. Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, Ἐκλογή, σ. 178 καὶ 205-6.

περιοριστῇ σ᾽ ἕνα συγχαρητήριο γράμμα πρὸς τὸ Θεόδωρο 168, «αὐτὸν τὸν πράον, ἥμερον, χαριτωμένο, πρὸς ὅλους ταπεινὸ καὶ συγκαταβατικὸ ἡγεμόνα», ποὺ μὲ αὐτὸ τοῦ ἔδιδε μερικὲς συμβουλὲς πάνω στὰ καθήκοντά του ὡς μονάρχη, καὶ τοῦ εὐχόταν «νὰ ἐκπληρώσῃ ὁ Θεὸς ὅλα τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας του καὶ κάθε θέλησή του, ποὺ ὡς ὑποθέτει δὲν εἶναι ἄλλη, ἀπ᾽ τὸ νὰ ὑποτάξῃ κάθε ἐχτρό του καὶ νὰ πατήσῃ τὸ ἔδαφος τῆς ΚΠολης καὶ τὴν αὐλὴ τῶν ἐκεῖ ἀνακτόρων»[89].

Ἡ ἀξίωση τοῦ Θεόδωρου 168 πάνω στὸν τίτλο τοῦ «βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης» ποὺ τὸν κέρδισε μὲ τὴ νίκη του καὶ τὸν προσωπικό του ἀγώνα –τὸν τίτλο δημιούργησαν οἱ καταχτητές, καὶ ἀπ᾽ τὸ Βονιφάτιο τὸν κατεῖχε ὁ οἶκος τῶν Montferrat– δύσκολα μποροῦσε νὰ ἀμφισβητηθῇ ἀπ᾽ τὸ νόμιμο αὐτοκράτορα τῶν Ρ ω μ α ί ω ν (=Ρωμιῶν, Ἑλλήνων) ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια, καὶ ὁ κάτοχος τοῦ τελευταίου αὐτοῦ τίτλου, ὁ Ἰωάννης (γ΄) Δούκας Βατάτζης 274, φαίνεται πὼς ἦταν διατεθειμένος νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ δίκαιο αὐτῆς τῆς ἀξίωσης, κάτω ἀπ᾽ τὸν ὅρο «νὰ μετέχῃ (ὁ Θεόδωρος 168) τῶν δευτερείων τῆς βασιλείας» καὶ νὰ εἶναι ὡς ἕνας αὐτόνομος ὑποτελὴς ἡγεμόνας τῆς ἑνιαίας ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ οἱ φιλοδοξίες τοῦ Θεόδωρου 168 δὲν ἀνέχονταν ἕνα τέτοιο συμβιβασμό[90].

Εἶχε τὴ στερεὰ πεποίθηση πὼς τώρα αὐτὸς ἦταν ὁ πραγματικὸς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἡ πεποίθησή του αὐτὴ ὑποστηριζόταν ἀπ᾽ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ὑποστηριχτῶν του, ποὺ ἀπαντοῦσαν καὶ ἐναντιώνονταν στὶς ἐπανειλημμένες διαμαρτυρίες, μομφὲς καὶ αἰτιάσεις τῆς πατριαρχικῆς καὶ αὐτοκρατορικῆς ἀρχῆς, ποὺ εἶχαν τὴν ἕδρα τους στὴ Νίκαια.

Οὔτε ὁ Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, οὔτε ὁ Ἀχρίδος Δημήτριος Χωματιανός, οὔτε ὁ Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης, δίσταζαν νὰ ἀπευθύνωνται πρὸς τὸ Θεόδωρο 168, «ὡς τὸν βασιλέα καὶ αὐτοκράτορα ποὺ στέφτηκε ἀπ᾽ τὸ Θεό»![91] Ὁ ἴδιος ἐπίσης στὰ ἔγγραφά του ὑπόγραφε, ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες: «Θεόδωρος ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεὺς

89. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ενθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 19, σ. 279-80: τῷ Λαρισης· ἀριθ. 22, σ. 283-84: Πρὸς τὸν κραταιὸν βασιλέα· ἀριθ. 23, σ. 284-85· ἀριθ. 25, σ. 286-88: τῷ βασιλεῖ· τὸ κείμενο τῆς εὐχῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 74, στὸ τέλος. Ὁ Ἀπόκαυκος φαίνεται πὼς επεσκέφτηκε τὴ Θεσσαλονίκη τὸ Πάσχα τοῦ 1225, βλ. M. Wellnhofer, ενθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 76), σ. 29-30.

90. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 37, ἔκδ. Heisenberg, σ. 34: ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἠξίου αὐτὸν τῶν δευτερείων μετέχειν τῆς βασιλείας καὶ τῆς χώρας αυτοῦ ἐγκρατῆ εἶναι καὶ κατ᾽ ουδὲν αλλο ὑπείκειν αὐτῷ, ὁ δὲ ἀντέβαινε στερεώτερον.

91. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 26, σ. 291: τὸν ἡμέτερον ἐκ Θεοῦ δεσπότην καὶ αὐτοκράτορα· Δημήτριος Χωματιανός, εκδ. Pitra, στ. 482: θεοστεφὴς αὐτοκράτωρ· αὐτόθι, στ. 367: κραταιὸς αὐτοκράτωρ· Γεώργιος Βαρδάνης, Ἐπιστολὴ πρὸς Γερμανὸν (β΄), ἔκδ. R-J. Loenertz, ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 109: πανευσεβῆ θεοστεφῆ αὐτοκράτορα· σ. 111: ὁ θεοστεφὴς ἡμῶν αὐτοκράτωρ· σ. 112: ὁ θεοδυνάμωτος αυτοκράτωρ...

καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων Κομνηνὸς ὁ Δούκας»[92] ἢ «Θεόδωρος κτλ... ὁ Δούκας»[93].

Τὰ νομίσματα ποὺ ἀναφέρονται σ᾿ αὐτόν, τὸν ἐμφανίζουν μέσα σὲ ὅλη τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς βυζαντινῆς παράδοσης, νὰ κρατάη τὸ σκῆπτρο καὶ τὴ σφαίρα καὶ νὰ φορῆ τὰ ἐρυθρὰ πέδιλα καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴ πορφύρα[94]. Καὶ ὁ αὐτοκρατορικός του τίτλος ἀναγνωριζόταν, κατὰ τὴν πιὸ ὑψηλὴ ἔκφανση τῆς σταδιοδρομίας του, ἀπ᾿ τοὺς βαρώνους τῆς λατινικῆς αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης, ποὺ μαζί τους ἔκλεισε μιὰ ἀνακωχὴ τὸ 1228, καθὼς ἐκεῖ ἀναφέρεται μὲ αὐτὴ ἐδῶ τὴν τιτλοφορία: «altissimo imperatore graecorum domino Teodoro imperatore duca»[95].

Ἐνῶ ὁ πατριάρχης τῆς ΚΠολης καὶ μέσω αὐτοῦ ὁ αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων (=Ρωμιῶν, Ἑλλήνων) Ἰωάννης (γ΄) Δ. Β. 274 μάταια διαμαρτύρονταν, καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ καὶ ἀπειλοῦσαν, ὁ ἄλλος αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων (=Ρωμιῶν, Ἑλλήνων) τοῦ δυτικοῦ τμήματος Θεόδωρος Δ. Κ. Ἀγγ. 168, ἄρχισε στὶς περιφέρειες ποὺ ἐξουσίαζε (Ἑλλάδα καὶ Μακεδονία) τὴν ἐγκατάσταση τῆς αὐτοκρατορικῆς του κυβέρνησης.

Μετὰ τὴ στέψη του περιστοιχίστηκε ἀπὸ μιὰ μεγαλόπρεπη αὐτοκρατορικὴ αὐλή, κατὰ τὸ πρότυπο τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Κάνοντας χρήση τῶν αὐτοκρατορικῶν προνομίων του, «προέβαλε» δεσπότες καὶ σεβαστοκράτορες, μεγάλους δομέστικους καὶ πρωτοβεστιαρίους «καὶ ὅλη τὴν ὑπόλοιπη αὐτοκρατορικὴ τάξη»[96].

«Καθὼς δὲν ἦταν προσοικειωμένος πρὸς τοὺς βασιλικοὺς θεσμούς, μᾶς λένε οἱ ἐχτροί του, σὰν Βούλγαρος ἢ καλύτερα σὰν βάρβαρος, διαχειριζόταν τὶς ὑποθέσεις, μὴ ξέροντας οὔτε τὴν τάξη οὔτε τὸν τρόπο τῆς ἐγκατάστασης αὐτῶν τῶν τιτλούχων καὶ ἀξιωματούχων, οὔτε τὰ παλιὰ ἔθιμα ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὰ ἀνάκτορα τῆς ΚΠολης»[97].

Τὰ λίγα ποὺ ξέρομε γιὰ τὴν ἀπονομὴ τίτλων καὶ ἀξιωμάτων σὲ ὁρισμένα πρόσωπα, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὸ διορισμὸ διοικητῶν στὶς ἐπαρχίες τοῦ ἀνεξάρτητου δυτικοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, τὰ ὀφείλομε στὰ γραφτὰ τοῦ Ἀχρίδος Δημήτριου Χωματιανοῦ[98].

Ἀρκετοὶ ἀπ᾿ τοὺς τιτλούχους, ἀξιωματούχους καὶ ὑπουργοὺς τοῦ κράτους, ὀνομάστηκαν ἀπ᾿ τὸ συγγενικὸ περιβάλλον τοῦ Θεόδωρου 168 καὶ

92. Χρυσόβουλλον ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Κερκύρας, ΜΜ 5 (1887), σ. 14-5.
93. Χρυσόβουλλον ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου, εἰς Ἰωάννου Ἀποκαύκου, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 29, σ. 296-99, καὶ γιὰ τὸ προκείμενο, σ. 299.
94. Βλ. D. M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 66.
95. Predelli, Liber Plegiorum, Appendix, σ. 184· (κείμενο τῆς μετὰ τῶν Λατίνων ἀνακωχῆς τοῦ Θεόδωρου 168).
96. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 36-7, ἔκδ. Heisenberg, σ. 34.
97. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ.
98. Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 41, 105, 165, 193, 205, 363, 366, 395, 445, 537, καὶ ἀλλαχοῦ.

ἐκεῖνο τῆς συζύγου του Μαρίας (Πετραλίφαινας) Δούκαινας Κομνηνῆς και ἀνῆκαν κυρίως σὲ ἀριστοκρατικὲς οἰκογένειες τοῦ Βυζαντιου, ποὺ τὰ μέλη τους εἶχαν διαμοιραστῆ ἀνάμεσα καὶ στὰ δυὸ ἑλληνικὰ κράτη, τὸ δυτικὸ τῆς Ἠπείρου-Θεσσαλονίκης καὶ τὸ ἀνατολικὸ τῆς Νίκαιας.

Ὁ ἀδελφὸς τῆς Μαρίας (Πετραλίφ.) Δούκαινας Κομν., ὁ Ἰωάννης Πετραλίφας, μᾶς παρουσιάζεται ἀργότερα ὡς μέγας χαρτουλάριος τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη Δούκα Βατ. 274[99], ἐνῶ ὁ γιός του Θεόδωρος Πετραλίφας διατελοῦσε στὴν ὑπηρεσία τοῦ δυτικοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, αν καὶ ἦταν παντρεμένος μὲ τὴν Ἀνώνυμη Τορνικίνα Κομνηνὴ 376, κόρη τοῦ μεσάζοντα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους Δημήτριου Τορνίκη Κομνηνοῦ 302, γιοῦ τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ καὶ λογοθέτη τοῦ δρόμου στὸ πρὸ τῆς Ἅλωσης Βυζάντιο Κωνσταντίνου Τορνίκη (1201/2-1205) καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 242, τὸν ὁποῖο (Δημήτριο Τορνίκη Κομν. 302) ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (γ΄) Δούκας Βατ. 274 «ἰδιαίτερα ἀγαποῦσε καὶ τιμοῦσε, καὶ γι᾿ αὐτὸ στὰ γράμματα ποὺ τοῦ ἔστελνε τὸν ἀποκαλοῦσε ἀδελφό»[100].

Καὶ ὁ Θεόδωρος Πετραλίφας ὅμως, γιὰ μιὰ στιγμή, ὅταν οἱ δυστυχίες, ἡ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη, χτύπησαν τὸ Θεόδωρο 168, προσχώρησε στὸν Ἰωάννη (γ΄) Δούκα Βατ. 274[101].

Ἕνα ἄλλο μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Τορνικίων, ὁ Εὐθύμιος Τορνίκης, ἀμφιθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ πιὸ πάνω Κωνσταντίνου Τορνίκη –καὶ οἱ δυὸ ἦσαν γιοὶ τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ καὶ λογοθέτη τοῦ δρόμου Δημήτριου Τορνίκη τοῦ Πρεσβύτερου (1191-1201/2)– ἕνας ἄντρας πολὺ σοφός, μετὰ τὴν κατάχτηση τῆς ΚΠολης ἀπ᾿ τοὺς Λατίνους, περὶ τὸ 1208, κατάφυγε στὴν Εὔβοια, κι ἔπειτα στὴν Ἄρτα, κοντὰ στὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκο, ὁ ὁποῖος τὸν πρότεινε, χωρὶς ἐπιτυχία, νὰ χειροτονηθῆ μητροπολίτης Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης), σὲ διαδοχὴ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου του, τοῦ ἐπίσης πολὺ λόγιου Εὐθύμιου Μαλάκη[102]. Ὁ Εὐθύμιος Τορνίκης ποὺ ἐμφανίζεται μὲ τὸν ἠχηρὸ τίτλο τοῦ «παναγιωτάτου δεσπότου καὶ ὑπερτίμου»[103] ἢ τοῦ «πανυπερτάτου δεσπότου»[104], φαίνεται πὼς κατὰ κάποιο διάστημα διετέλεσε ἕνας ἐκ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἄρτας[105].

99. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 20.
100. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 97.
101. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 97.
102. J. Darrouzès Les discours d' Euthyme Tornikes (1200-1205), REB 26 (1968), σ. 49-50· τοῦ αὐτοῦ, Georges et Dèmètris Tornikès, Lettres et discours, Paris 1970, σ. 35-6. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 53.
103. J. Darrouzès, Les discours κτλ., σ. 56.
104. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος πρὸς τὸν Δρυϊνουπόλεως, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 4 (1891), σ. 119: παρόντος καὶ τοῦ πανυπερτάτου δεσπότου μου καὶ κατὰ Κύριον ἀδελφοῦ κυροῦ Εὐθυμίου τοῦ Τορνίκη. Πρβλ. D. M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 67.
105. Βλ. D.M. Nicol, αὐτόθι.

Μιὰ ἄλλη βυζαντινὴ οἰκογένεια, αὐτὴ τῶν Πηγονιτῶν -ἕνας πρόγονός τους ἦταν ὁ γενναῖος στρατηγὸς Νικήτας Πηγονίτης, ὁ νικητὴς τοῦ Βούλγαρου τσάρου Ἰωάννη-Βλαδίσλαου καὶ πατέρας τῆς Εἰρήνης Πηγονίτισσας, συζύγου τοῦ κ α ί σ α ρ α Ἰωάννη Δούκα καὶ μάμμης τῆς περιώνυμης αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας[106]– ξέρομε πὼς ἔδωσε δυὸ ἐκπροσώπους της, ὡς ἀνώτατα διοικητικὰ στελέχη, στὸ βασίλειο τοῦ Θεόδωρου 168. Ὁ Ἀλέξιος Πηγονίτης ὑπῆρξε δοὺξ τῆς Θεσσαλονίκης[107] καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πηγονίτης «μεγαλοδοξότατος δοὺξ Βεροίας», ἐνῶ προηγουμένως ἐμφανίζεται μὲ τὸν τίτλο τοῦ «δεσπότου»[108].

Ὅπως ἤδη παρατήρησε ἕνας ἐρευνητής[109], αὐτὴ ἡ πανύψηλη τιτλοφορία τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ, ποὺ προσοικειώνονται τόσο ὁ Εὐθύμιος Τορνίκης ὅσο καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πηγονίτης, δὲν ἦταν παρὰ ἕνας σ φ ε τ ε ρ ι σ μ ὸ ς τοῦ τίτλου, καὶ δὲ σημαίνει ἄλλο παρὰ τὸν κυριάρχη, τὸν δ ε σ π ό ζ ο ν τ α σὲ κάποια πόλη καὶ τὴν περιοχή της, καὶ καθόλου δὲν ἔχει τὴν ἔννοια ἑνὸς αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα.

Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα, ὁ «βασιλέας-αὐτοκράτορας» Θεόδωρος 168, ἀπόνειμε τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ μόνο στοὺς ἀμφιθαλεῖς ἀδελφούς του Κωνσταντῖνον Δ. Κ. 170[110] καὶ Μανουὴλ Δ. Κ. Ἀγγ. 169[111].

Ὁ Ἰωάννης Πλύτος ποὺ εἶχε ἰδιαίτερους δεσμοὺς μὲ τὸν οἶκο τῶν Κομνηνοδουκῶν, διετέλεσε κατὰ διάφορες ἐποχὲς δοὺξ τῆς Ἀχρίδας, τῆς Βέροιας καὶ τῆς Κρόϊας, καὶ ἔφερε τὸ ὀφφίκιο τοῦ μ ε σ ά ζ ο ν τ α στὴν αὐλὴ

106. Μιχαὴλ Ψελλοῦ, Ἐπικήδειος εἰς Εἰρήνην, Scripta Minora, τ. II, σ. 162, 157, 160, 171, 173-74. Πρβλ. H. Grégoire, Du nouveau sur l'histoire bulgaro-byzantine: Nicétas Pégonites vainqueur du roi bulgare Jean Vladislav, B 12 (1937), σ. 282-91.
107. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 451: τὸ δεύτερον δὲ παρὰ τῷ μεγαλυπερόχῳ δουκὶ Θεσσαλονίκης κυρῷ Ἀλεξίῳ τῷ Πηγονίτη.
108. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 395: τὸ ἓν παρὰ τοῦ μεγαλοδοξοτάτου δουκὸς Βερροίας κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πηγονίτου. Πρβλ. D.M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 67.
109. R. Guilland, Le Despote Δεσπότης, REB 17 (1959), σ. 77.
110. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 37 καὶ 67, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 34 καὶ 65· Χρυσόβουλλον Θεοδώρου 168 ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἔκδ. V.G. Vasiljevskij, Epirotica saeculi XIII, VV 3 (1896), ἀριθ. 29, σ. 298: Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῖς ἔξω τῆς χειρὸς τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου καὶ περιποθήτου ἀδελφοῦ τῆς βασιλείας μου κῦρ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα... Πρβλ. D. M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 54 καὶ 67· R. Guilland, Le Despote, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 75.
111. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 47, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 43· Πρόσταγμα αὐτοκράτορος Θεοδώρου Ἀγγέλου, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ 4 (1897), σ. 119: προστάσσει δὲ ἡ βασιλεία μου μήτε τὸν πανευτυχέστατον δεσπότην καὶ περιπόθητον αὐτάδελφον τῆς βασιλείας μου κῦριν Μανουὴλ τὸν Δούκαν, μήτε τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πόδα τοῖς τῆς ἐκκλησίας παραβαλεῖν καὶ ζημιῶσαι αὐτούς (ἐπαρχία Θαυμακοῦ)· Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 456: Ἔδει τοίνυν τοὺς ἀμφιπονουμένους τὸ τοῦ κρατίστου δεσπότου καὶ βασιλέως τοῦ Δούκα κυροῦ Μανουὴλ δικαστήριον, Πρβλ. D.M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 67· R. Guilland, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 74.

τοῦ Θεόδωρου 168, καθὼς καὶ τὸν τίτλο, τοῦ π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ο υ[112], ποὺ στὸν καιρὸ τῶν δυὸ πρώτων Κομνηνῶν, Ἀλέξιου (α') Κ. 15 καὶ Ἰωάννη (β') Κ. 34, ἀπονεμόταν στὸ σύζυγο τῆς δευτερότοκης κόρης τοῦ αὐτοκράτορα[113].

Ὁ «περιπόθητος γαμβρὸς τοῦ ἁγίου βασιλέως» (τοῦ Θεόδωρου 168), σύζυγος ἴσως κάποιας μακρινῆς συγγενοῦς του, ὁ Βάλος Τζαμᾶς[114], καὶ «ὁ μεγαλοδοξότατος κυρὸς Θεόδωρος ὁ βεστάρχης», ὑπῆρξαν ἐπίσης δοῦκες Βεροίας[115], ἐνῶ ὁ Νικηφόρος Μύκαρις ὑπῆρξε δοὺξ Βελλᾶς[116].

Τὰ καθήκοντα τῶν δ ο υ κ ῶ ν στὴν ἐπικράτεια τοῦ Θεόδωρου 168 ἦσαν πιὸ πολὺ διοικητικὰ καὶ δικαστικὰ παρὰ στρατιωτικά, ἂν καὶ στὸ βαθμὸ ἀντιστοιχοῦσαν πρὸς τοὺς παλιοὺς στρατηγούς, τοὺς διοικητὲς τῶν βυζαντινῶν θεμάτων· πρέπει ὅμως νὰ σημειώσωμε πὼς οἱ περιοχές τους ἐξακολουθοῦσαν ἀκόμη νὰ ἀναφέρωνται ὡς θ έ μ α τ α[117].

Οἱ πιὸ κύριες πόλεις διοικοῦνταν ἀπὸ ἕνα ὅμιλο ἀρχόντων. Στὸ «περίκλυτο» Δυρράχιο ὁ Θεόδωρος 168 διόρισε ὡς ἄρχοντα τὸν Ἀλέξιον Πεδιαδίτην[118] καὶ στὴ Βέροια τὸν Γεώργιον Πεδιαδίτην[119] -καὶ οἱ δυὸ ἀνῆκαν στὴ γνωστὴ κερκυραϊκὴ οἰκογένεια τῶν Πεδιαδιτῶν, ποὺ ἀπ' αὐτὴ προερχόταν καὶ ὁ μητροπολίτης Κερκύρας Βασίλειος Πεδιαδίτης[120] -οἱ ὁποῖοι (Ἀλέξιος καὶ Γεώργιος οἱ Πεδιαδίτες) ἔφεραν τοὺς τίτλους τοῦ «μεγαλεπιφανέστατου ἄρχοντα» καὶ τοῦ «πανσέβαστου σεβαστοῦ», καὶ κοντὰ σ' αὐτούς, ὁ Ἀλέξιος Πεδιαδίτης, καὶ κεῖνον τοῦ ὑ π ά τ ο υ[121].

112. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 105 καὶ 446, ὅπου καὶ ἡ τιτλοφορία του ὡς π α ν υ π ε ρ σ ε β ά σ τ ο υ. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 29 καὶ 30.
113. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB 23 (1965), σ. 223.
114. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 105: συνῆν δὲ τούτοις καὶ ὁ λογαριαστεύων τῷ περιποθήτῳ γαμβρῷ τοῦ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, τῷ δουκὶ Βερροίας κυρῷ Βάλῳ τῷ Τζαμᾷ.
115. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 395: ἡ δὲ ἑτέρα τοῦ μεγαλοδοξοτάτου κυροῦ Θεοδώρου τοῦ βεστάρχου [δουκὸς Βερροίας).
116. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 366-67: τοῦ τε ἱερωτάτου ἐπισκόπου Βελᾶς κυροῦ Μανουὴλ, καὶ τοῦ μεγαλοδοξοτάτου δουκὸς τοῦ τόπου τούτου κυροῦ Νικηφόρου τοῦ Μύκαρι.
117. Βλ. D.M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6), σ. 67-8.
118. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 205: Ὁ ἐν τῇ περικλύτῳ πόλει τοῦ Δυρραχίου οἰκῶν μεγαλεπιφανέστατος ἄρχων κυρὸς Ἀλέξιος ὁ ὕπατος...
119. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 105: ἐν τῇ θεοσώστῳ Βερροίᾳ ὅ τε πανσέβαστος σεβαστὸς κυρὸς Γεώργιος Πεδιαδίτης καὶ οἱ μεγαλοδοξότατοι ἄρχοντες ὁ Πλῦτος κυρὸς Ἰωάννης, ὁ Σκουταριώτης κυρὸς Ἀνδρέας, καὶ ὁ Εὐριπιώτης κυρὸς Βάλος·
120. Δημ. Χωματιανός, ἐκδ. Pitra, στ. 39· Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 8, σ. 252-53: ὅτι καὶ θάνατον ἤκουσα τοῦ μεγάλου Κερκύρων... φεῦ, ὁ τῆς σοφίας ἥλιος ὑπὸ γῆν, ἡ τοῦ λόγου λαμπὰς ἐσβέσθη, ἡ τρανὴ καὶ περιττὴ σεσίγηκε γλῶττα... Πρβλ. Δημητρακόπουλος, Ἐθνολογικὸν ἡμερολόγιον (1870), σ. 187· Σπ. Παπαγεωργίου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας, Κέρκυρα 1920, σ. 30-3. Ὁ Βασίλειος Πεδιαδίτης ἀρχιεράτευσε στὴν Κέρκυρα 1204-1216; Ὁ Γεώργιος Βαρδάνης ὑπῆρξε ὁ δεύτερος διάδοχός του.
121. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 118 καὶ 119.

᾿Αφοῦ ὁ πανύψηλος τίτλος τοῦ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ εἶχε καταντήσει ν᾿ ἀπονεμηθῆ σ᾿ ἕνα ἄρχοντα, ὅπως τὸν ᾿Ιωάννη Πλύτο[122], φαντάζεται κανεὶς πόσο εὔκολη ἦταν ἡ ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ. ῾Ο Θεόδωρος 168 τὸν ἀπένεμε χωρὶς καμιὰ φειδώ, ὅπως καὶ τοὺς κατώτερους τίτλους τοῦ «μεγαλεπιφανέστατου» ἢ «μεγαλοδοξότατου» ἄρχοντα. Τέτοιους ἄρχοντες συναντᾶμε στὴ Βέροια, ἐκτὸς τοῦ ᾿Ιωάννη Πλύτου καὶ τοῦ Γεώργιου Πεδιαδίτη, τὸν ᾿Ανδρέα Σκουταριώτη καὶ τὸν Βάλον Εὐριπιώτη[123], καὶ ἀλλοῦ, τὸν «μεγαλοδοξότατον κυρὸν ᾿Ιωάννην Πέρδον ποὺ παντρεύτηκε τὴν ῎Αννα, κόρη τοῦ μεγαλοδοξότατου Δημήτριου Βουσιώτη»[124], καὶ τοὺς «μεγαλεπιφανέστατους Βασίλειο Βαροῦγο, Μανουὴλ τὸν τοῦ Δέσκου καὶ τὸ Γρηγόριο Γαβρᾶ»[125].

Μέσα στὴ Θεσσαλονίκη ὁ Θεόδωρος 168 διόρισε «ἄρχοντα τὸ Θεόδωρο Χαμαιδράκοντα ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν Καλή, ἀδελφὴ τοῦ μεγαλεπιφανέστατου Κωνσταντίνου Λαμπέτη»[126].

᾿Ανάμεσα στοὺς ἄπειρους «πανσέβαστους σεβαστοὺς» ἀναφέρονται ὁ κυρὸς Βασίλειος Λιζικὸς[127] καὶ ὁ κυρὸς Λέων Μοσχόπουλος[128].

῞Ενας σπουδαῖος ὑπουργὸς καὶ μέλος τοῦ κύκλου τῆς αὐλῆς τοῦ Θεόδωρου 168, φίλος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ τοῦ μητροπολίτη Ναυπάκτου ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκου, ἦταν ὁ εὐγενὴς Νικόλαος Γοριανίτης[129], ποὺ γιὰ ἕνα διάστημα διετέλεσε δοὺξ τῆς ᾿Επισκέψεως ᾿Αχελώου, στὴν ᾿Ακαρνανία[130]. ῾Ο Ναυπάκτου ποὺ τὸν ἐκτιμοῦσε, τὸν προσαγορεύει: «πανυπερεντιμότατε καὶ λογιώτατέ μου υἱέ, τῷ κραταιῷ πανοικειότατε Δούκᾳ»[131].

Μέσα στοὺς κατώτερους κληρικούς, ἀλλὰ ἰδιότυπους ὀφφικιούχους, συναντᾶμε «τὸν εὐλαβέστατον ἀναγνώστην καὶ χαρτουλάριον τῆς μικρᾶς σακέλλης» καὶ ἀπὸ ἀδελφὴ γαμβρὸ τοῦ Βαρούση ᾿Απέργη, τὸ Μιχαὴλ τοῦ Βερισλάβου»[132] καὶ «τὸν δομέστικον τῆς ἐπισκοπῆς Βεροίας Μανουὴλ τὸν ᾿Ορυξειάτην»[133].

122. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 112.
123. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 119.
124. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 190-91: ὁ μεγαλοδοξότατος κυρὸς ᾿Ιωάννης ὁ Πέρδος... γυνῇ (=γυναικὶ), φησί, συνεζεύχθη νομίμως ῎Αννῃ τῇ θυγατρὶ δηλ. τοῦ μεγαλοδοξοτάτου κυροῦ Δημητρίου τοῦ Βουσιώτου...
125. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 539.
126. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 165. Βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 240.
127. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 194-95.
128. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 537.
129. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος Ναυπάκτου, ἔκδ. S. Petridès, lettres et autres documents inédits, BIARC 14 (1909), ἀριθ. 9, σ. 11 (πρὸς τὸν Θεόδωρον 168)· ἀριθ. 10, σ. 13-6 (πρὸς τὸν Γοριανίτην).
130. ᾿Αθ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ῾Ιεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. I (1891), ἀριθ. 43, σ. 340: ὁ μεγαλυπέροχος δοὺξ τῆς ᾿Επισκέψεως ᾿Αχελῴου κῦρ Νικόλαος ὁ Γοριανίτης.
131. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 129), ἀριθ. 10, σ. 13.
132. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 363.
133. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 363.

Δυὸ ἄρχοντες τῆς Λακωνίας, ὁ π ρ ω τ ο π α ν σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο ς Γεώργιος Δαιμονογιάννης καὶ ὁ γαμβρός του π α ν ε υ τ υ χ έ σ τ α τ ο ς δ ε σ π ό τ η ς κυρὸς ᾿Ιωάννης Χαμάρετος –ὁ δεύτερος εἶχε παντρευτῆ κόρη τοῦ πρώτου– συνδέονταν στενὰ μὲ τὸ Θεόδωρο 168, ἂν καὶ βρίσκονταν ἔξω ἀπ᾿ τὴν ἐπικράτειά του· ὁ Δαιμονογιάννης μάλιστα ἦταν θεῖος τοῦ Θεόδωρου 168.

Καθὼς ὁ δ ε σ π ό τ η ς ὁ Χαμάρετος ἦταν ἕνας ἀγωνιστὴς κατὰ τῆς λατινικῆς κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὁ Δαιμονογιάννης, ὡς ἄνθρωπος δ α ι μ ο ν ι ώ δ η ς, πότε ἔδειχνε πὼς ἔκλινε πρὸς τοὺς Λατίνους καὶ πότε πρὸς τὸ Χαμάρετο –στὴν πραγματικότητα ποτὲ δὲν ξεκόλλησε ἀπ᾿ τοὺς Λατίνους– πῆρε πίσω τὴν κόρη του ἀπ᾿ τὸ Χαμάρετο· τότε καὶ οἱ δυὸ μαζί, πατέρας καὶ κόρη, ἐπιβουλεύτηκαν τὴ ζωὴ τοῦ Χαμάρετου, κι αὐτὸς ὁ τελευταῖος, μόλις πέτυχε νὰ σωθῆ, πορεύτηκε πρὸς τὸν κ ρ α τ α ι ὸ Θεόδωρο Κ. 168[134].

῾Ο Θεόδωρος Κ. 168, ἀναγνωρίζοντας τὸ δίκαιο τοῦ Χαμάρετου, ἔγραψε στὸ Δαιμονογιάννη τὴν ἑξῆς ἐπιστολή: «Πρωτοπανσεβαστοϋπέρτατε καὶ πραγματικὰ ἀγαπημένε μου. ᾿Εγὼ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν εὐχὴ τοῦ πατέρα μου τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α (᾿Ιωάννη Δούκα 90), εἶμαι καλὰ στὴν ὑγεία μου, καὶ τὸ αὐτὸ εὔχομαι καὶ γιὰ σένα. Θέλω νὰ γνωρίζης πὼς ὁ δ ε σ π ό τ η ς ὁ Χαμάρετος, πάντα καὶ ἀπ᾿ τὴν ἀρχὴ συνδεόταν μὲ μιὰ ξεχωριστὴ μὲ μένα ἀγάπη... γι᾿ αὐτὸ καὶ σοῦ συνιστῶ νὰ στείλης τὴν κόρη σου στὸ δ ε σ π ό τ η τὸ Χαμάρετο... Θεόδωρος ὁ Δούκας»[135].

Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ὑπόθεσης συμπληρωματικὰ ἀναφέρω, πὼς καθὼς ὁ Δαιμονογιάννης δὲν ἔστειλε ποτὲ τὴν κόρη του στὸ Χαμάρετο, ὁ ᾿Αχρίδος Δημήτριος Χωματιανὸς διέλυσε τὸν ἀνωτέρω γάμο[136].

Μετὰ τὴν ἅλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπ᾿ τὸ Θεόδωρο 168 (1224), ἡ ἕδρα τῆς κυβέρνησης καὶ ἡ κεντρικὴ διοίκηση τῶν δυτικῶν ῞Ελλήνων πρέπει νὰ εἶχε μεταφερθῆ στὴ Θεσσαλονίκη, σ᾿ αὐτὴ τὴν πόλη ποὺ ἀνακτήθηκε. ᾿Εκεῖ συνερχόταν ἡ σύγκλητος, τ ὸ σ υ γ κ λ η τ ι κ ὸ ν β ο υ λ ε υ τ ή ρ ι ο ν, ποὺ κυρίως ἀποτελοῦνταν ἀπὸ μέλη διορισμένα ἀπ᾿ τὸ Θεόδωρο 168, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ μερικοὺς συγκλητικοὺς τῆς ΚΠολης, ποὺ εἶχαν καταφύγει στὴ Δύση κατὰ τὴν ἅλωση τῆς βασιλεύουσας ἀπ᾿ τοὺς Λατίνους τὸ 1204.

134. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 90-92. Πρβλ. R. Guilland, Le Despote, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 109), σ. 76, καὶ ὑ. 186 bis, ὅπου τὸν ὀνομάζει μόνο «πανευτυχέστατον», ἐνῶ στὸ κείμενο τοῦ Χωματιανοῦ, ἔνθ᾿ ἀνωτ., ὀνομάζεται «πανευτυχέστατος δεσπότης»· Κ. Παπαρρηγόπουλος, ῾Ιστορία, τ. Δ´, β´, σ. 214, καὶ τ. Ε´, α´, σ. 18, ὅπου ἀναφέρεται ὁ Λέων Χαμάρετος τοῦ Χωνιάτη, σ. 841, «τύραννος Λακώνων», πατέρας ἢ θεῖος τοῦ ᾿Ιωάννη Χαμάρετου. Δὲ φαίνεται πὼς οἱ τίτλοι τοῦ «πρωτοπανυπερσέβαστου» γιὰ τὸ Δαιμονογιάννη καὶ τοῦ «δεσπότου» γιὰ τὸ Χαμάρετο, ἀπονεμήθηκαν ἀπὸ αὐτοκράτορα, ποὺ ἦταν μόνος ἁρμόδιος γιὰ τὴν ἀπονομὴ τέτοιων τίτλων.
135. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 92-4.
136. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 98.

Ἡ ἄμυνα τοῦ φρουρίου καὶ τῶν τειχῶν τῆς πρωτεύουσας τελοῦσαν κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγὲς ἑνὸς καστροφύλακα, ὁ ὁποῖος διοικοῦσε ἕνα σῶμα ἀπὸ Τζέκωνες (=ὀρεσίβιους καὶ τραχεῖς φύλακες), καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἁρμοδιότητα ἐκτεινόταν μέχρι τὴν ἀστυνόμευση τῆς νέας πρωτεύουσας (=τῆς Θεσσαλονίκης).

Ἡ Ἄρτα ἔγινε μόνο μιὰ δευτερεύουσα συμπρωτεύουσα τοῦ νέου βασιλείου, ἴσως ἀκόμη μὲ πιὸ λίγη σημασία ἀπ᾿ τὸ Δυρράχιο, ποὺ ὁ Θεόδωρος 168, ὅπως κάποιος μᾶς λέει, «ἀγαποῦσε πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅλες τὶς ἄλλες πόλεις τῆς ἐπικρατείας του»[137].

Μετὰ τὸ Μάρτη τοῦ 1225 –καὶ ἄρα μετὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Θεόδωρου 168 ὡς αὐτοκράτορα καὶ ἴσως καὶ μετὰ τὴ στέψη του– συνῆλθε καὶ πάλι στὴν Ἄρτα, «ὁ ὑπὸ τὸν Θεόδωρο 168 δυτικὸς ἱεραρχικὸς σύλλογος»[138], γιὰ νὰ καθορίση τὴν ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ ποὺ θὰ τηροῦσε ἀπέναντι τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια[139].

Οἱ δυσμικοὶ ἀρχιερεῖς ἐκδήλωναν πρὸς τὸν «παναγιώτατο δεσπότη τους καὶ οἰκουμενικὸ πατριάρχη» τὴ λύπη τους, γιατὶ οἱ περιστάσεις τοὺς ἐμπόδισαν νὰ ἔχουν πιὸ στενὲς σχέσεις μαζί του καὶ ἐπαναλάμβαναν τὰ συνηθισμένα τους ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν ἄρνησή τους νὰ δεχτοῦν τὴ διοικητική του δικαιοδοσία[140].

Ὑποστήριζαν στὸ πιττάκιό τους, ποὺ τὸ συνέταξε ὁ Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, πὼς ὁ πατριάρχης ἔπρεπε νὰ τοὺς δώση τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν οἱ ἴδιοι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπικράτειας τοῦ Θεόδωρου 168, γιατὶ ὁ κραταιὸς αὐτοκράτοράς τους μὲ κανένα τρόπο δὲ θέλει νὰ δεχτῆ στὶς χηρεύουσες ἐπισκοπὲς ἐκείνους ποὺ θὰ ἐκλέγονταν καὶ θὰ χειροτονοῦνταν στὴ Νίκαια, καὶ διαβεβαιώνοντας τὸν πρωθιεράρχη τους πὼς ποτὲ δὲ θὰ παράλειπαν στὶς ἱερουργίες τὴν ἀναφορὰ καὶ τὸ μνημόσυνο τοῦ ὀνόματός του, τὸν παρακαλοῦσαν νὰ ἐγκρίνη τὶς ἤδη γενόμενες χειροτονίες, τοῦ λογιώτατου μητροπολίτη Κερκύρας (Γεώργιου Βαρδάνη), καθὼς καὶ ἐκεῖνες τοῦ Λευκάδος καὶ τοῦ Φαρσάλων. Καὶ εὔστοχα παρατηροῦσαν: «Ἡ ἀνωμαλία τῶν καιρῶν καὶ ἡ γενικὴ σύγχυση ἔφερε αὐτὴ τὴν παράλογη καινοτομία στὶς

137. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 452, 490· Γεώργιος Βαρδάνης, μητροπολίτης Κερκύρας πρὸς Γερμανὸν (β΄), ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 111: ἔκ τε τοῦ συγκλητικοῦ βουλευτηρίου... σ. 112: ἀγαπᾷ γὰρ ὁ κραταιὸς βασιλεὺς ἡμῶν τὰς πύλας Δυρραχίου ὑπὲρ πάντα τὰ ὑπήκοα φρούρια. Γιὰ τοὺς Τζέκωνες, βλ. τὴν περισπούδαστη μελέτη τοῦ Χαρ. Π. Συμεωνίδη, Οἱ Τσάκωνες καὶ ἡ Τσακωνία, Βυζ. Κείμενα καὶ Μελέται 5, Θεσσαλονίκη 1972, κυρίως στὸν Ἐπίλογο, σ. 147 κεξ.

138. Ὁ ὅρος ἀνήκει στὸν Κερκύρας Γεώργιον Βαρδάνην, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 137), σ. 104.

139. Καθὼς στὸ «πρὸς τὸν πατριάρχην (Γερμανὸν β΄) πιττάκιον τῶν ὅλων ἀρχιερέων, τὸ σχεδιασθὲν παρὰ τοῦ Ναυπάκτου», βλ. Ἰω. Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 26, σ. 291, ὁ Θεόδωρος 168 ὀνομάζεται «βασιλεὺς καὶ αὐτοκράτωρ», ὁ Ἀπ. Καρπόζηλος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 85), σ. 75 καὶ ὑ. 29, παρατηρεῖ πὼς ἡ ἀνωτέρω σύνοδος συνῆλθε μετὰ τὸ Μάρτη τοῦ 1225 καὶ πιθανὸν μετὰ τὴ χρίση καὶ τὴ στέψη τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Θεσσαλονίκη.

140. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 26, σ. 288 κεξ.

ἐπισκοπικὲς ἐνέργειες»[141].

Τόνιζαν στὸν πατριάρχη πὼς ἡ μακρὰ σιωπή του καὶ ἀδιαφορία του γιὰ τοὺς δυτικοὺς ἐπισκόπους καὶ χριστιανοὺς δὲ δικαιολογεῖ τὴν ἰδιότητά του ὡς «οἰκουμενικοῦ ὀφθαλμοῦ» (=ἐπόπτου, πατριάρχου), καὶ τοῦ δήλωναν πὼς ἂν δὲν τύχουν τοῦ βλέμματός του καὶ τῆς προνοίας του, ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ ὑποκύψουν στὶς πιέσεις τοῦ κραταιοῦ αὐτοκράτορά τους (=τοῦ Θεόδωρου 168) καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν «ἱερατικὴ ἐποπτεία τοῦ πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης στὸ δικό τους ἐκκλησιαστικὸ κλίμα»[142].

Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ἔδιδαν στὸν πρωθιεράρχη τους προθεσμία τριῶν μηνῶν γιὰ νὰ ἀποφασίση[143].

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ποὺ ἡ σύνοδος τῶν Ἑλλαδικῶν ἀρχιερέων τῆς Ἄρτας δὲν ἀνάφερνε στὸ πιττάκιο τὸ πρόσφατο γεγονὸς τῆς στέψης τοῦ Θεόδωρου 168 ὡς αὐτοκράτορα στὴ Θεσσαλονίκη, ἀλλὰ περιοριζόταν νὰ ἐκφράση τὴν ἀπορία της ποὺ «ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη του (=ὁ πατριάρχης) δὲν κατονόμαζε βασιλέα τὸν δικό τους ἀπ᾿ τὸ Θεὸ (σταλμένο) δεσπότη καὶ αὐτοκράτορα, ἂν καὶ πολλὰ καὶ ἀπὸ πολλὰ ἔχει τὰ δίκαια γιὰ τὴ βασιλεία καὶ τὴ βασιλικὴ κλήση· τὸ πολὺ ἐπίσημο τῆς γενιᾶς του, τὸ ποὺ κατάγεται ἀπὸ βασιλικὰ αἵματα καὶ τὸ ποὺ εἶναι ἀπόγονος πολλῶν καὶ μεγάλων αὐτοκρατόρων, καὶ κατὰ τὴν περίσταση ποὺ θὰ λάχαινε, κληρονόμος τῆς βασιλείας.

Ὅσο γιὰ τὰ κατορθώματά του ἀπ᾿ τὸν καιρὸ ποὺ ὁ Θεὸς τοῦ ἀνάθεσε τὴ διακυβέρνηση αὐτῆς ἐδῶ τῆς περιοχῆς, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ἄλλο, παρὰ πὼς αὐτὰ τοῦ ἔδοσαν ὡς βραβεῖο τὸ αὐτοκρατορικὸ ἀξίωμα. Καθὼς αὐτὸς νίκησε τὸ Λατίνο αὐτοκράτορα Πέτρον de Courtenay, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο ποὺ ὑπάρχει, ὁ νικητὴς δικαιοῦται νὰ ζωστῆ τὴν ἀμπεχόνη τοῦ νικημένου καὶ νὰ περιβληθῆ τὰ ἐρυθρὰ του πέδιλα. Αὐτὸς ὅμως δὲν ὑπερηφανεύτηκε ἀπ᾿ τὴ μεγάλη αὐτὴ νίκη του, ἀλλὰ συνέχισε τὶς ὑπηρεσίες του, ἀποδίδοντας στὴ Ρωμιοσύνη τὶς πόλεις ποὺ κατάχτησαν οἱ Λατίνοι, καὶ λυτρώνοντας τὰ ἐπισκοπεῖα τοῦ Θεοῦ ἀπ᾿ τὴ λατινικὴ βρωμιὰ (μιαρίαν), καὶ μαζεύοντας τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τοὺς ὑπόδουλους συγκρότησε μιὰ πολιτεία κατὰ τὸ παλιὸ βυζαντινὸ πρότυπο καὶ κάθε καλὸ καὶ σωτήριο χάρισε στὸν κλῆρο τοῦ Χριστοῦ»[144].

141. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. σ. 289-90.

142. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. σ. 290-91. Καὶ νὰ σκεφτῆ κανεὶς πὼς ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόκαυκος λίγα χρόνια προηγουμένως καυτηρίασε τὶς ἐνέργειες τοῦ οἰκουμ. πατριάρχη γιὰ ἕνωση μὲ τὴ Ρώμη καὶ μὲ ὑπερηφάνεια ἀνάφερε τὴν προσήλωση τοῦ Θεόδωρου 168 στὴν Ὀρθοδοξία, βλ. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 73), ἀριθ. 15, σ. 267.

143. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. ἀριθ. 26, σ. 291.

144. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ᾿ ἀνωτ. ἀριθ. 26, σ. 291-92. Ὁ Θεόδωρος 168 δὲν ἦταν παρὰ ἕνας ἐκ θηλυγονίας δισέγγονος τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ. 15, βλ. ἀνωτ., ὑ. 75, ἀλλὰ βλέπομε πόσο εἶχε κραταιωθῆ στοὺς Βυζαντινοὺς ἡ ἰδέα τῆς νομιμότητας, ἂν καὶ κανεὶς νόμος δὲ θεσπίστηκε, μέχρι τὸ τέλος τῆς Αὐτοκρατορίας ποὺ νὰ κατοχύρωνε τὴν κληρονομικὴ διαδοχή, τόσο ἀντίθετη πρὸς τὴ θεωρία τῶν Βυζαντινῶν πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἦταν αἱρετός.

«Δὲν εἶναι ἀνάγκη λοιπόν, συνεχίζει τὸ πιττάκιο, νὰ ἀσχοληθῆ κανεὶς μὲ αὐτὸν ποὺ δὲν ἀναγνωρίζει τὴν αὐτοκρατορικὴ ἰδιότητα ἑνὸς τέτοιου ἀνδρός, ποὺ σὲ τόσο μεγάλα ἔλαμψε κατορθώματα, τοῦ ἀριστέα καὶ νικητῆ: Καὶ δικαιοῦται λοιπὸν τὸν αὐτοκρατορικὸ τίτλο ὁ σφετεριστὴς τῆς ΚΠολης (=ὁ Λατῖνος αὐτοκράτορας) ἢ ὁ ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων Ἰωάννης-Ἀσὰν ΙΙ, ποὺ στὰ πατριαρχικὰ γράμματα ἀποκαλεῖται βασιλέας, καὶ παραβλέπεται σ' αὐτὰ αὐτὸς ποὺ ἀπ' τοὺς προγόνους του ἔλαβε τὸ δίκαιο τῆς αὐτοκρατορίας καὶ δίκαια ἀπ' τὸ Θεὸ προσκλήθηκε σ' αὐτή;»[145].

Ἀπ' τὰ ἀνωτέρω συνάγεται πὼς οἱ ἐπίσκοποι καθαρὰ κατάστησαν γνωστὸ στὸν πατριάρχη πὼς ὁ Θεόδωρος 168 δικαιοῦνταν ipso jure (=αὐτοδικαίως) τὸ imperium (=τὴν αὐτοκρατορία) καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ὑπῆρχε λόγος συζητήσεων πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα στὸ μέλλον[146].

Μετὰ τὴ λήψη αὐτοῦ τοῦ πιττακίου ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γερμανὸς (β') συγκάλεσε στὴ Νίκαια τὴν πατριαρχικὴ σύνοδο, ἡ ὁποία καὶ ἐξέδωσε ἐπίσημη ἀπόφαση, ποὺ μὲ αὐτὴ καταδίκαζε τὴ στέψη τοῦ Θεόδωρου 168 ὡς αὐτοκράτορα[147]. Κοντὰ σ' αὐτὸ ἀποφασίστηκε νὰ σταλῆ μιὰ παραινετικὴ ἐπιστολὴ στὸ Θεόδωρο, ποὺ μὲ αὐτὴ νὰ τοῦ ὑποδεικνύεται νὰ ἀποθέση τὴν πορφύρα, γιατὶ δὲν ἦταν συνηθισμένο νὰ ὑπάρχουν δυὸ αὐτοκράτορες καὶ δυὸ πατριάρχες[148].

Ἡ πράξη αὐτὴ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου πολὺ λίγα πράματα πέτυχε, ἐκτὸς τοῦ νὰ σπρώξη τὸν Ἀχρίδος Δημήτριο Χωματιανὸ νὰ στείλη ἕνα γράμμα πρὸς τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Γερμανὸ (β'), γιὰ νὰ δικαιολογήση τὴ στάση του κατὰ τὴ στέψη τοῦ Θεόδωρου 168[149].

Ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ γράμματος εἶχε ὡς ἑξῆς: Τῷ παναγιωτάτῳ δεσπότῃ καὶ πνευματικῷ κυρίῳ μου καὶ πατρί, τῷ θεοτιμήτῳ ΚΠολεως νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ Δημήτριος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, χάριν ἀπὸ Θεοῦ καὶ εἰρήνην καὶ τὸν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀσπασμόν[150].

145. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ἔνθ' ἀνωτ. ἀριθ. 26, σ. 292-93.
146. Βλ. Ap. Karpozilos, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 85), σ. 76.
147. Ὁ Νικηφόρος Βλεμμύδης, Διήγησις Μερική, Curriculum Vitae, ἔκδ. A. Heisenberg, Leipzig 1896, σ. 14, γράφει πὼς ὁ Γερμανὸς (β') συγκάλεσε στὴ Νίκαια σύνοδο πολλῶν ἐπισκόπων γιὰ νὰ καταδικάση τὴν υἱοθέτηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου ἀπ' τὸ Θεόδωρο 168.
148. Ὁ Γερμανὸς (β') μετὰ τὴ σύγκληση τῆς συνόδου ἀπέστειλε στὴν ἐπικράτεια τοῦ Θεόδωρου 168 τὸ μητροπολίτη Ἀμάστριδος Νικόλαο Καλοήθη, ἐφοδιασμένο μὲ μιὰ ποιμαντορικὴ πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ ὡς ἀπάντηση στὸ πιττάκιο τῆς συνόδου τῆς Ἄρτας. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ χάθηκε, ἀλλὰ ἀναφέρεται σ' ἕνα γράμμα τοῦ Γερμανοῦ (β') πρὸς τὸν Ἀχρίδος Δημήτριο Χωματιανό, ἔκδ. Pitra, στ. 486, καὶ σ' ἕνα γράμμα τοῦ Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη πρὸς τὸ Γερμανὸ (β'), ἔκδ. R.-J. Loenertz, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 137), σ. 104-18.
149. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 481-84.
150. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 481.

Ξεκινώντας ὁ Χωματιανὸς ἀπὸ μιὰ παραλλαγὴ ἑνὸς ψαλμοῦ τοῦ Δαβὶδ (132, 1), λέει στὸ προοίμιο τοῦ γράμματός του: «πραγματικά, τί καλὸ καὶ τί τερπνὸ ἀπ' τὸ νὰ βλέπωνται μὲ συναντήσεις ἢ νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ γράμματα αὐτοὶ ποὺ σὲ ἑνότητα ἔχουν προσκληθῆ ἀπ' τὴν ἱερωσύνη καὶ τὴ σωστὴ ὁμολογία τῆς πίστης», καὶ ἀμέσως ἔπειτα ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὸ Θεό, ποὺ ὕψωσε στὸν πατριαρχικὸ θρόνο ἕνα ἄξιο καὶ ἐνάρετο ἄνθρωπο.

«Μὲ τὶς εὐχές τὶς δικές σας, συνεχίζει στὸ γράμμα του πρὸς τὸν πατριάρχη ὁ Χωματιανός, καὶ χάρη στὸν κράτιστο καὶ ἀπ' τὸ Θεὸ ἐστεμμένο αὐτοκράτορά μας, ἐπεκράτησε σ' αὐτὰ ἐδῶ τὰ μέρη τὰ δυτικὰ ἡ Ὀρθοδοξία. Μὲ πολλοὺς στρατηγικοὺς ἱδρῶτες καὶ κόπους καὶ μέριμνες καὶ ἀγρυπνίες ὁ γενναῖος αὐτὸς ἄντρας κατάστρεψε καὶ ἐξαφάνισε τὶς φωλιὲς τῶν Λατίνων ποὺ σὰν ἄλλες ἀλεποῦδες συνέτριβαν τοὺς πνευματικοὺς ἀμπελῶνες τῆς Ἐκκλησίας μας· ἀπὸ αὐτὸ οἱ μὲν ἱερὲς ἐπισκοπὲς στολίστηκαν μὲ ἱεράρχες ποὺ διακρίνονται γιὰ τὶς ἀρετές τους, τὴν ὀρθόδοξη ὁμολογία τους, τὴ θεϊκὴ σοφία τους, καὶ γιὰ νὰ τὰ ποῦμε ὅλα, μὲ ἄντρες ντυμένους τὴν ἱερωσύνη τῆς δικαιοσύνης, τὰ δὲ εὐαγῆ μοναστήρια, σὰν ἡ λαμπάδα τοῦ φωσφόρου, φωτίστηκαν ἀπ' τὶς ἀσκήσεις τῶν μοναχῶν, καὶ τὸ πολίτευμα τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας μας ἀποκαταστάθηκε, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοσή μας, ὅσο κι ἂν ἡ κοσμικὴ θύελλα (ἀπ' τῶν Λατίνων τὴν κατάχτηση) ἀγωνίστηκε νὰ τὸ σαλέψη, καὶ γιὰ νὰ τὰ πῶ ὅλα περιληπτικά, κανένας μῶμος δὲν παρεισέδυσε στὸ κατὰ τὴ Δύση τμῆμα τῆς Ἐκκλησίας μας. Γι' αὐτὰ εὐχαριστώντας λοιπὸν τὸν ἅγιο Θεὸ εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομε τὰ ἴδια νὰ συμβοῦν καὶ στὸ κατὰ τὴν Ἀνατολὴ τμῆμα σας καὶ οἱ ἐξουσιαστὲς τῶν δυὸ μερῶν νὰ συνδεθοῦν μὲ δεσμοὺς ὁμονοίας, γιὰ νὰ μὴ προσάπτεται κανένας ψόγος στὴν ἕνωση τῶν δυὸ τμημάτων τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας μας καὶ γιὰ νὰ ἐξαφανιστοῦν, σὰν κοπριὰ τῆς γῆς, τὰ ὑπόλοιπα τῆς λατινικῆς κυριαρχίας. Καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὁμονοίας, αὐτὸς ποὺ ἑνώνει σὲ ἕνα τὰ χωρισμένα, ἂς εἰρηνεύση τοὺς ἐξουσιαστὲς τῶν δυὸ τμημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κι ἂς τοὺς κάνη μιὰ καρδιά, γιὰ νὰ πετάξουν μὲ τὴ συνεργασία τους ἀπ' τὴ μέση τὴ Λατινικὴ ἐξουσία. Εἴθε καὶ ἐμεῖς οἱ δυτικοὶ νὰ ἀξιωθοῦμε τῶν εὐχῶν, τῶν ἐπιβλέψεων, τῶν ὁδηγιῶν καὶ τῶν διδασκαλιῶν τῆς ἁγιότητάς σου, ἔτσι ποὺ καὶ ὁ ἥλιος νὰ δῆ τὴ νέα αὐτὴ κατάσταση καὶ μεῖς νὰ ἀπευθύνωμε στὸ Θεὸ καινούργια δοξολογία»[151].

Παρόλες τὶς εὐφημίες ποὺ κάνει πρὸς τὸν πατριάρχη ὁ Χωματιανός, καθαρὰ βλέπομε πὼς δὲν ἀπευθύνεται σ' αὐτὸν ὡς ἕνας ὑποτελής του, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ὡς ἴσος πρὸς ἴσο, ἢ καλύτερα ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας τῆς δυτικῆς μοίρας, αὐτῆς ποὺ περικλειόταν στὸ κράτος τοῦ Θεόδωρου 168[152]. Γιὰ τὸ ρόλο του στὴ στέψη τοῦ Θεόδωρου 168 δὲν ἀνάφερνε τίποτε, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ τελευταῖος στὸ γράμμα ὀνομαζόταν, ὅπως

151. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 482-84.
152. Γιὰ τὰ δίκαια τοῦ Ἀχρίδος ποὺ κληρονόμησε ἢ οἰκειοποιήθηκε αὐτὰ τοῦ Πρώτης Ἰουστινιανῆς, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 80.

εἴδαμε, «κράτιστος καὶ ἀπ᾽ τὸ Θεὸ ἐστεμμένος αὐτοκράτορας», «κράτιστος καὶ θεοστεφὴς αὐτοκράτορας»[153]. Αὐτὸ ὅμως ποὺ ὁ Χωματιανὸς παράλειψε, ξεκαθάρισε ὁλότελα στὴν ἀπάντησή του ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Γερμανὸς (β΄)[154].

Σ᾽ αὐτὴ τὸν προσαγόρευε «μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον πάσης Βουλγαρίας» καὶ τὸν καλοῦσε νὰ μὴ δυσαρεστηθῆ ποὺ παραλείπει «τὸ γλυκὺ τῆς ἀδελφότητας πρόσρημα καὶ τὸ τῆς συλλειτουργίας ἀξίωμα» (ποὺ δὲν τὸν ἀποκαλεῖ δηλ. ἀγαπητὸ ἀδελφὸ καὶ συλλειτουργό) καὶ γι᾽ αὐτὸ δὲν εἶναι ἄλλος ὑπεύθυνος παρὰ ὁ ἴδιος (ὁ Χωματιανὸς) εἴτε λόγω τῆς ἄγνοιας εἴτε λόγω τῆς ἀκαταμάχητης λήθης τῶν δικαιωμάτων ποὺ εἶχε. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀπάντησής του, διασαφήνιζε, δὲν ἦταν νὰ χαιρετίση, ἀλλὰ νὰ ἐλέγξη τόσο τὸν Βουλγαρίας ὅσο καὶ τοὺς ἄλλους κατὰ τὴ Δύση ἀδελφοὺς ἀρχιερεῖς γιὰ τὶς μὴ κανονικές τους πράξεις[155].

Χωρὶς ἄλλες ἐξηγήσεις ὁ πατριάρχης ἔθιξε τὴν καρδιὰ τοῦ προβλήματος, ρωτώντας «ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Βουλγαρίας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ στέφη αὐτοκράτορες. Πότε κατὰ τὸ παρελθὸν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας ἅπλωσε τὸ δεξὶ πατριαρχικὸ χέρι γιὰ νὰ στέψη κάποιον ποὺ τὸ ἐπιθυμοῦσε. Δεῖξε μας ἕνα προηγούμενο παράδειγμα[156]. Εἶσαι ἕνας ἄνθρωπος σοφὸς καὶ δὲν πρέπει νὰ δυσαρεστῆσαι ποὺ ἐλέγχεσαι. Ἡ καινοτομία ποὺ ἔκανες νὰ χρίσης βασιλέα μὲ ἀνύπαρχτο μύρο, καθὼς γνήσιο κοντά σὲ σᾶς δὲν ὑπῆρχε, ξεσήκωσε ἕνα κλύδωνα μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ διαίρεσε σὲ δυὸ τὴν ἑνιαία πατριαρχικὴ ἐξουσία. Στέργω ὅμως αὐτὴ τὴν ἀδικία καὶ συγχωρῶ τὸν ἀντίθρονο καὶ ἀντίζηλο καὶ δὲν ἀνταποδίδω τὸ χτύπημα. Ἀλλὰ ἡ πράξη σου κυρίως πρόσβαλε τὸν Χαριτώνυμον (=Ἰωάννην γ΄ Δούκαν Βατάτζην 274) αὐτοκράτορα, τὸν εὐπρόσιτο καὶ ἱλαρὸ στοὺς ὑπηκόους του, ποὺ ὁ Θεὸς ἐγκατάστησε στὴν Ἀνατολή, ὡς ἕνα φύλακα μὲ πύρινο ξίφος, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίζη κατὰ πρόσωπο καὶ ἐπιδέξια τοὺς ἄπιστους Ἀγαρηνοὺς καὶ τοὺς ἄσημο βάπτισμα ἔχοντες Λατίνους»[157].

Στὴ συνέχεια ὁ πατριάρχης κατηγοροῦσε τὸ Δημήτριο Χωματιανὸ πὼς ἐκμεταλλεύτηκε τὶς περιστάσεις γιὰ τὸ προσωπικό του συμφέρον, ζητοῦσε μετάνοια γιὰ τὰ γενόμενα, καὶ τοῦ γνώριζε τὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ μητροπολίτη Ἀμάστριδος Νικόλαου Καλοήθη «τοῦ σοφοῦ στὸ λόγο καὶ καλοῦ στὸ ἦθος, σύμφωνα μὲ τὸ ἐπώνυμο ποὺ ἀπ᾽ τὴν παιδική του ἡλικία πῆρε», κοντὰ «στὴ μακαριότητά του (= στὸ Χωματιανὸ) καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς καὶ συμποίμενες καὶ ὁλάκερο τὸ ξάπλωμα τῆς δυσμικῆς ἐκκλησίας», ὁ ὁποῖος μὲ

153. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 482$^{14-15}$.
154. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 483-86: Ἀντιγραφὴ (=ἀπάντηση) τοῦ πατριάρχου (ΚΠόλεως) κυροῦ Γερμανοῦ (β΄) πρὸς τὴν ἀναγεγραμμένην γραφὴν τοῦ Βουλγαρίας ἀρχιεπισκόπου.
155. Ἀντιγραφὴ τοῦ πατριάρχου κυροῦ Γερμανοῦ, εἰς Χωματιανόν, ἔκδ. Pitra, στ. 483.
156. Ἀντιγραφὴ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ, ἔνθ᾽ ἀνωτ., στ. 484.
157. Ἀντιγραφὴ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ, ἔνθ᾽ ἀνωτ., στ. 484-85.

τὴ μεσολάβηση τοῦ Βουλγαρίας θὰ ἐμφανιζόταν καὶ «στὸ πρόσωπο τοῦ κρατοῦντος τῶν κατὰ τὴ Δύση πόλεων καὶ χωρῶν καὶ ποθεινότατου γιοῦ τῆς ἁγιώτατης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, γιὰ νὰ λαλήση πρὸς τὸ ὕψος τῆς δόξας του ὅσα ἔχει λάβει ἐντολὴ νὰ μεταδώση ἀπ᾽ τὸν πατριάρχη»[158].

Εἶναι ἀρκετὰ ἐνδιαφέρον ποὺ ὁ πατριάρχης Γερμανὸς (β΄) μιλοῦσε γιὰ τὸ Θεόδωρο 168 μὲ σεβασμό, κατευθύνοντας τὶς αἰτιάσεις καὶ μομφές του ἐναντίον τοῦ Βουλγαρίας Δημήτριου Χωματιανοῦ. Γιὰ νὰ δώση ἔμφαση στὴν ἀπόφασή του ὁ Γερμανὸς (β΄) ἀνάδειξε μητροπολίτη Δυρραχίου πρόσωπο τῆς ἐκλογῆς του[159]. Ἡ νόμιμη αὐτὴ πατριαρχικὴ ἐκλογὴ δὲν ἔγινε δεχτὴ ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο 168 καὶ τὴ δυσμικὴ ἱεραρχία, ἡ ὁποία σὲ ἀντίπραξη ὕψωσε στὴν ἕδρα τοῦ Δυρραχίου τὸν Κωνσταντῖνον Καβάσιλαν, φίλο τοῦ Χωματιανοῦ[160].

Ὁμοίως ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ἀμάστριδος Νικόλαου Καλοήθη ἀπότυχε παρὰ τὶς προσπάθειές του νὰ πείση τὴ δυσμικὴ σύνοδο τῆς Θεσσαλονίκης γιὰ τὰ διοικητικὰ δικαιώματα τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας. Ὡς ἐδῶ ἡ συζήτηση δὲν περιελάμβανε τοὺς ἐστεμμένους ἀρχηγοὺς τῶν δυὸ κρατῶν. Ὁτιδήποτε ἀφοροῦσε τοὺς αὐτοκράτορες, γινόταν ἔμμεσα καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ μὲ λεπτότητα. Ὅταν ὅμως ὁ Θεόδωρος 168 ἔδιωξε τὸ μητροπολίτη Δυρραχίου ποὺ εἶχε ἐκλέξει ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος τῆς Νίκαιας, τότε ὁ Γερμανὸς (β΄) ἔκανε μιὰ ἄμεση ἐπίθεση κατὰ τοῦ Θεόδωρου 168, ποὺ μὲ αὐτὴ τὸν καθιστοῦσε μόνο ὑπεύθυνο γιὰ ὅλες τὶς κανονικὲς παραβάσεις καὶ ἀδικίες ποὺ ἡ ἐπικράτειά του ἔκανε σὲ βάρος τῆς ἐξουσίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια[161].

Ὁ πατριάρχης τόνιζε σὲ γράμμα του πὼς ὁ Θεόδωρος 168 μὲ τὴν αὐτοαναγόρευσή του σὲ αὐτοκράτορα ἐνίσχυσε τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας καὶ προέβη σὲ σειρὰ παρανομιῶν, ὅπως ἦσαν αὐτὲς τῆς ἄδικης ἀπομπομπῆς τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη καὶ τῆς παράβασης τοῦ ὅρκου πίστης ποὺ εἶχε δώσει πρὸς τὸν ἀείμνηστο αὐτοκράτορα Θεόδωρο (α΄) Λάσκαρι Κομνηνό. Ἡ ὅλη αὐτὴ τακτική του, ἔγραφε ὁ πατριάρχης, δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ δυσχεράνη τὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεση, τὴν ἀπομάκρυνση δηλ. τῶν Λατίνων ἀπ᾽ τὴ βασιλεύουσα καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ ἐδάφη.

Ἡ δυσμικὴ σύνοδος ἐξουσιοδότησε τὸ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιο Βαρδάνη νὰ δώση ἀπάντηση στὶς σοβαρὲς αὐτὲς κατηγορίες τοῦ πατριάρχη.

158. Ἀντιγραφὴ κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ., στ. 485-86.
159. Τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ἱεράρχη παραμένει ἄγνωστο. Γι᾽ αὐτὸν μᾶς μιλάει ὁ μητροπολίτης Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης στὸ πρὸς τὸν Γερμανὸν (β΄) γράμμα του, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 137), σ. 112, βεβαιώνοντας πὼς ἡ δυσμικὴ ἱεραρχία ἤθελε νὰ τὸν δεχτῆ καὶ παρακάλεσε γι᾽ αὐτὸ τὴν αὐτοῦ «βασιλικὴ γαληνότητα» τὸ Θεόδωρο 168, ἀλλὰ συνάντησε τὴ σθεναρή του ἄρνηση.
160. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 617 κεξ.
161. Ἡ θέση αὐτὴ τοῦ πατριάρχη Γερμανοῦ (β΄) ἀναπτύχτηκε σὲ ἕνα γράμμα ποὺ ἔχει χαθῆ καὶ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπ᾽ τὴν ἀπάντηση ποὺ ἔκανε σ᾽ αὐτὸ τὸ γράμμα ὁ Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 137), σ. 104-18.

Βρίσκονταν τότε οἱ ἀρχιερεῖς τῆς δυτικῆς μοίρας στὴ Θεσσαλονίκη (1226-1227)[162].

Ὁ Βαρδάνης συνέταξε ἕνα διεξοδικὸ γράμμα, ποὺ μὲ αὐτὸ ἀπαντοῦσε σὲ ὅλες τὶς κατηγορίες τοῦ πατριάρχη.

«Ὁ ὑπὸ σὲ Δυτικὸς ἱεραρχικὸς σύλλογος, ὦ πατριαρχῶν ἀκρότης, ἔγραφε ὁ Κερκύρας, ὑψώνομε πρὸς ἐσένα τὴ φωνὴ ὡς πρὸς ἕνα μεσίτη ἀνάμεσα στὸν Οὐρανὸ καὶ τὴ Γῆ, γιατὶ στὸ ὑπερνέφελο πρόσωπό σου ἑνώνονται οἱ δυὸ κόσμοι, ὁ πνευματικὸς καὶ ὁ ἐπίγειος, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἐνσαρκωμένου Λόγου, τοῦ ὁποίου τὰ σπλάγχνα ὑποδύεσαι καὶ μαζί του κατεβαίνεις ἀπ' τὰ ὑψώματα τῆς πρώτης ἀρχιεραρχίας σου στὰ δικά μας χαμηλόθρονα. Ἤλπιζε κανεὶς πὼς τὸ γράμμα ποὺ τελευταῖα ἔφτασε ἀπ' τὴ Νίκαια, θὰ ἦταν μιὰ νέα κλίμακα τοῦ Ἰακώβ, ἀπὸ ὅπου ἕνας διάλογος θὰ διανοιγόταν μεταξὺ Οὐρανοῦ καὶ Γῆς, πὼς ὁ ἀνώτατος ἱεράρχης μας θὰ ἀπασχολοῦνταν μὲ τὶς ἐπισκοπὲς τῆς Δύσης, πὼς ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν θὰ ἔπαιρνε φροντίδα γιὰ τὴν Ἐκκλησία ποὺ νοσεῖ, πὼς ἡ πέρδικα τοῦ προφήτη (Ἰερεμίας ΙΖ', 11) θα σύναζε κάτω ἀπ' τὶς φτεροῦγες της τοὺς νεοσσούς της, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἦταν παρὰ τὸ ἀντίθετο ἀπὸ κεῖνο ποὺ περιμέναμε. Ἀντὶ νὰ ἑλκύση, ἀπωθοῦσε, ἀντὶ νὰ συγκεντρώση, διέλυε. Ἀντὶ αὐγοῦ δεχτήκαμε σκορπιὸ καὶ ἀντὶ ψαριοῦ φίδι, ἀντὶ δὲ γλυκασμοῦ πικρία»[163].

«Γιατὶ στὸ γράμμα ἐκεῖνο ὁ πατριάρχης καταφέρεται κατὰ τοῦ πανευσεβῆ αὐτοκράτορα (= τοῦ Θεόδωρου 168), τοῦ ἀπ' τὸ Θεὸ ἐστεμμένου, μὲ λόγια βαριά; Αὐτὸς ὅμως ἔχει τὴν πραότητα τοῦ Δαβίδ, μισεῖ τοὺς παραβάτες, σπρώχνει μακριά του τοὺς συκοφάντες; καὶ προστατεύει τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, κυρίως τοὺς ἱεράρχες καὶ μοναχούς, καὶ κάθεται μὲ ταπείνωση μαζί τους, γιατὶ τοῦ ἀρέσει νὰ δέχεται ὅλο τὸν κόσμο μὲ ἡμερότητα καὶ νὰ ἀνακουφίζη τοὺς πονεμένους. Ποιὸν ἀπ' τοὺς ἐχτροὺς δὲν ἐξολόθρευσε, ποιὸν ἀπ' τοὺς καταδιωγμένους δὲν ἔσωσε; Γιατὶ ἡ ἐξ ὕψους Ἀνατολῆς πατριαρχικὴ ἐπιστολὴ ἐπιζήτησε νὰ προσβάλη τὸν βασιλικώτατον αὐτὸν λέοντα;»[164].

«Τὸ γράμμα ποὺ στείλαμε στὴ Νίκαια κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος μὲ τὸ σεβάσμιο μοναχὸ Θεόδουλο [165], τίποτε δὲν περιεῖχε ποὺ νὰ δικαιολογῆ τὶς λοιδορίες τοῦ πατριάρχη. Ἂν ὁρισμένες μισθωμένες ψυχὲς μᾶς κατηγόρησαν γιὰ νὰ προσφέρουν κερὶ καὶ μέλι στὸν ἐκμισθωτὴ (προφανῶς στὸν αὐτοκράτορα ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια), ὁ Θεὸς ἂς τοὺς συγχωρήση, ποὺ ἐνέργησαν χωρὶς σύνεση καὶ ἔπαιξαν πάνω σὲ πράματα, ποὺ δὲν εἶναι γιὰ

162. Lettre de Georges Bardanès, métropolite de Corcyre, au patriarche Germain II, 1226-1227c., ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 87-103: σχόλια τοῦ ἀείμνηστου καὶ ἐξαίρετου καὶ σεβάσμιου φίλου R. - J. Loenertz· σ. 104-18: κείμενο τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Βαρδάνη.

163. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 104-109, § 1-7.

164. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 109-10, § 8.

165. Ἐννοεῖ τὸ πιττάκιο τῆς Ἄρτας, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 139-145.

νὰ παίζη κανείς. Μπορεῖ κανεὶς καὶ κάτι ἄλλο νὰ πῆ. Μήπως οἱ σοφοὶ τῆς Νίκαιας νόμισαν πὼς ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι τῆς Δύσης εἴμαστε ἁπλοὶ καὶ ἀνόητοι; Μέσα στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι (τῆς Θεσσαλονίκης) καὶ ὁ πιὸ μικρὸς ὑπηρέτης ξέρει νὰ διαβάζη καὶ νὰ γράφη, καὶ ὅπως πολλοὶ εἶναι οἱ ἄντρες τοῦ πολέμου σ' αὐτό, ἔτσι πολλοὶ εἶναι καὶ οἱ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων, καὶ ἂν κανεὶς ἐρευνήση, οὔτε τὸ λόγιο θὰ βρῆ ἄοπλο οὔτε τὸν πολεμιστὴ ἄμουσο. Ἔπρεπε, φυσικά, κάτω ἀπὸ ἕνα σκῆπτρο θεοφρούρητο ἡ ἱερὴ σοφία νὰ συμβαδίζη μὲ τὴν ἐξωτερική, καθὼς ἡ πανυπέρσοφη χάρη εὐδόκησε νὰ προικίση τοὺς ἐδῶ βασιλεῖς (τὸ Θεόδωρο 168 καὶ τὴ Μαρία) καὶ τὰ ἀνάκτορα, μὲ τέλεια δωρήματα, ἂν καὶ ἐμεῖς σιωποῦμε γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε ἐγωιστές»[166].

«Ἂς στρέψωμε τὸ λόγο, ὦ θειοτάτη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὦ ἐσεῖς οἱ ὁμόστοιχοι ἀδελφοὶ ἱεράρχες (τῆς Ἀνατολῆς), σὲ ὅσες κατηγορίες ἐναντίον μας ἀναφέρει αὐτὴ ἡ ὑπὸ μορφὴ ὁμιλίας πατριαρχικὴ ἐπιστολή, καὶ ἂς ἀντιτάξωμε σὲ μερικὲς ἀπ' αὐτές, ἂν ὄχι σὲ ὅλες τὴ δική μας θέση, λέγοντας πάντα τὴν ἀλήθεια, γιατὶ τὸ παντέφορο μάτι τοῦ Χριστοῦ μπορεῖ νὰ βλέπη μέχρι τὰ βάθη τῶν σκέψεών μας, ὅπως καὶ τῶν δικῶν σας πραγματικά, τίποτε τὸ κρυφτὸ δὲν ὑπάρχει μπροστά του, ἀλλὰ ὅλα εἶναι γυμνὰ καὶ ἀπ' τὸ φῶς καθαρότερα, καὶ πρὶν ἀκόμη νὰ συντελεστοῦν»[167].

«Ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης), ποὺ στὴ Νίκαια θεωρεῖται ὡς ἕνας ἱερὸς ἀθλητὴς (= μάρτυς), δὲν ἐξορίστηκε οὔτε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, οὔτε ἀπ' τοὺς συνεπισκόπους του, οὔτε ἀπ' τὸ λαό, οὔτε ἀπ' τοὺς προύχοντες καὶ τοὺς μεγιστάνες, ὅπως συχνὰ ἀρέσει σὲ μερικοὺς νὰ λένε. Ὁ ἴδιος καταδίκασε τὸν ἑαυτό του στὴν ἐξορία, ἐγκαταλείποντας σὰν μιὰ μικρὴ κώμη τὴν ἔνδοξη καὶ πολυάνθρωπη μητρόπολή του, τῆς ὁποίας πασίγνωστη εἶναι ἡ πνευματικὴ παράδοση. Οἱ παρακλήσεις τοῦ θεόστεπτου αὐτοκράτορά μας δὲν ἐξυπηρέτησαν σὲ τίποτε, οὔτε αὐτὲς τῶν ἀπεσταλμένων του, ἱεραρχῶν καὶ συγκλητικῶν. Ὁ γέρος ἐπίσκοπος ὄχι μόνο ἀρνήθηκε νὰ δώση τὴ διαβεβαίωση πίστης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔδωσε δείγματα περιφρόνησης πρὸς τὴν πόλη, τῆς ὁποίας ἦταν ὁ πνευματικὸς προστάτης. Ἡ κακοπάθειά του, ὄχι μόνο δὲν εἶναι ἄξια τοῦ φωτοστέφανου τοῦ ἀθλητῆ, ἀλλὰ πρέπει νὰ τύχη τιμωρίας ἀπ' τὴ δικαιοκρισία τοῦ Θεοῦ, κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς ἀποκάλυψης»[168].

«Ὁ μητροπολίτης Δυρραχίου ποὺ ἐξελέξατε, δὲν ἀποκαταστάθηκε στὴ θέση του, παρὰ τὶς καλὲς προθέσεις τῆς δυσμικῆς ἱεραρχίας, λόγω τῆς ἄρνησης τοῦ γαληνότατου βασιλέα μας, νὰ δεχτῆ ὡς ἐπίσκοπο τῆς πιὸ ἀγαπημένης του πόλης, ἕνα ὄργανο τῆς κυβέρνησης τῆς Νίκαιας. Ὁ μακαρίτης ἀδελφός του (ὁ Μιχαὴλ α' 174) πρῶτα, κ' ἔπειτα αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ

166. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 110, § 9.

167. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 110-11, § 10.

168. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 111-12, § 11. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 76.

αὐτοκράτορας (ὁ Θεόδωρος 168), ἔκαναν τεράστιες προσπάθειες καὶ ὑποβλήθηκαν σὲ βαριὲς θυσίες, γιὰ νὰ πάρουν καὶ νὰ διατηρήσουν τὸ Δυρράχιο. Εἶναι ἐκεῖ ποὺ ὁ Θεόδωρος 168 πέτυχε τὴ μεγάλη νίκη του κατὰ τῶν Ἰταλῶν (συντρίβοντας τὴ δύναμη τοῦ Πέτρου de Courtenay). Γιατὶ πρέπει νὰ κατηγορηθῆ ὁ θεοδυνάμωτος αὐτοκράτοράς μας, ἂν στὴν πόλη αὐτή, ποὺ ἔχει ὡςκόρη ὀφθαλμοῦ, ἀξιώνει νὰ ἔχη ὡς ἐπίσκοπο πρόσωπο τῆς ἐμπιστοσύνης του, γιὰ νὰ μπορῆ νὰ ἀμυνθῆ ἐναντίον τῶν διαφόρων ἐχτρῶν, Σικελῶν καὶ Βενετῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ κυρίου τῆς Ἀσίας» (τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη γ΄ Δ.Β. 274)[169].

«Μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς μνείας τῶν μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης καὶ Δυρραχίου, τίθεται τὸ πρόβλημα τῆς πίστης πρὸς τὸν ἡγεμόνα, τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς ἐδῶ τῆς δυτικῆς μοίρας· δὲν εἶναι ἐπίκαιρο, ἕνας ὑπήκοος τοῦ αὐτοκράτορά μας νὰ πηγαίνη στὴ Νίκαια γιὰ νὰ ὀνομαστῆ καὶ νὰ χειροτονηθῆ, κ᾿ ἔπειτα νὰ ἐπιστρέφη γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆ στὴν ἐπισκοπικὴ ἕδρα του. Πρέπει οἱ ὑποψήφιοι νὰ ἐκλέγωνται ἐδῶ καὶ νὰ χειροτονοῦνται ἀπ᾿ τοὺς ἐπισκόπους τῆς δυτικῆς μοίρας. Δὲν ἀγνοοῦμε πὼς αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀντικανονικὴ καινοτομία, ἀλλὰ τὸ ἐπιβάλλουν προσωρινὰ οἱ περιστάσεις καὶ γίνεται παρὰ τὴ θέλησή μας· ἀλλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ, αὐτὴ ἡ καινοτομία δὲν παραβλάφτει τὰ δόγματα τῆς πατροπαράδοτης εὐσεβείας μας, οὔτε παραλλάσσει τὸ βάπτισμα, οὔτε σβήνει τὸ πνεῦμα, οὔτε ἐξουθενώνει τοὺς προφῆτες· καὶ προπάντων –σύμβολο αὐτὸ τῆς ἑνότητάς μας– δὲν παραλείπει τὸ καθημερινὸ μνημόσυνο τοῦ τιμίου πατριαρχικοῦ ὀνόματος»[170].

«Ἐμεῖς ἐδῶ οἱ δυτικοὶ ἀρχιερεῖς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ποὺ συνήλθαμε στὴν Ἄρτα, ἀποφασίσαμε νὰ μὴ διαχωριστοῦμε ἀπ᾿ τὴν κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας μας, τὸν πατριάρχη, καὶ σ᾿ αὐτὸ ἐπιμένομε· ἂν δὲ ἡ μεγάλη ἁγιωσύνη σου, δέσποτα, καὶ ἡ περὶ σὲ ἱερὰ σύνοδος, κρίνετε πὼς καὶ γιὰ τοὺς παρόντες καιροὺς εἶναι πιὸ ὠφέλιμη ἡ μονότονη καὶ ἀνένδοτη στάση, δὲν κάνετε ἄλλο παρὰ νὰ ματαιοπονῆτε, γιατὶ ὅπως λέει καὶ ὁ μύθος, οὔτε τὸ ἀδύνατο μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπιδιώξη, οὔτε τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ νὰ τὸν πάη πρὸς τὰ πίσω»[171].

«Κατηγοροῦνται οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δύσης γιὰ τὶς παρανομίες τους. Ἀλλὰ ἡ νομιμότητα βασιλεύει σὲ ὅ,τι ἀναφέρεται στὸν πατριαρχικὸ θρόνο; Στὴν ΚΠολη ἐδρεύουν παρείσαχτοι πατριάρχες (=οἱ Λατίνοι πατριάρχες τῆς ΚΠολης), ποὺ μποροῦν νὰ παραβληθοῦν πρὸς τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον ποὺ διαδέχτηκε χωρὶς νόμιμο δεσμὸ τὸν πέμπτο σύζυγο τῆς Σαμαρείτιδας. Καὶ ὅπως κανεὶς μπορεῖ νὰ προΐδη πολλοὺς ἀκόμη θὰ ἔχη σφετεριστές, ἀληθινοὺς μοιχοὺς καὶ ὄχι νυμφίους τῆς Ἐκκλησίας τῆς ΚΠολης. Ὅταν ἕνας νόμιμος ποιμένας ἀποχτήση πραγματικὰ τὴν ἕδρα τῆς ΚΠολης, τότε θὰ ἔχη

169. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 112-13, § 12. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 41, 159 καὶ 161.
170. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 113, § 13.
171. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 113-14, § 14.

τὸ δικαίωμα νὰ ζητήση ἀπ᾿ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσης νὰ παρουσιάσουν τὶς ἀποδείξεις τῆς νομιμότητάς τους. Πρὶν ἀπ᾿ αὐτὸ πρέπει νὰ κρίνωνται ὅλα μὲ ἐπιείκεια, καθὼς καὶ οἱ ἴδιοι (οἱ ἐν Νικαίᾳ πατριάρχες) δὲν ἔχουν ἀπόλυτη νομιμότητα, καὶ νὰ παρακαλοῦμε τὸ Θεὸ νὰ δώση τέλος στὴ νέα αὐτὴ βαβυλωνιακὴ αἰχμαλωσία»[172].

«Στρέφω ἤδη τὸ λόγο στὶς κατηγορίες ποὺ ἀπευθύνθηκαν ἐναντίον τοῦ κράτιστου καὶ ἅγιου βασιλέα μας. Ἄραγε εἶδε ποτὲ ἡ ἁγιότητά σου τὸν εὐγενέστατο καὶ ἀνδρικώτατο ἀνάμεσα στοὺς βασιλεῖς, τὸν κυρὸ Θεόδωρο τὸ Δούκα νὰ στήνη τὶς σκηνές του ἀνάμεσα στοὺς γιοὺς τῆς Ἄγαρ; (τοὺς Τούρκους;). Ὁ πατριάρχης εἶναι βέβαιος πὼς ὁ αὐτοκράτορας (Θεόδωρος α΄ ὁ) Λάσκαρις τὸν κάλεσε ἀπὸ κεῖ δείχνοντας ἐπιείκεια καὶ κατανόηση; Λησμόνησε ὁ πατριάρχης τὶς τιμὲς μὲ τὶς ὁποῖες ὁ ἀρχηγὸς τοῦ λαοῦ (ὁ Θεόδωρος α΄ Λ.) περιέβαλε τὸν ὑποστράτηγό του (τὸ Θεόδωρο 168), καὶ πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ὅταν ἔδωσε τὸν ὅρκο πίστης στὸν πρῶτο (τὸ Θεόδωρο α΄ Λ.), αὐτὸς δὲν εἶχε ἀκόμη στεφτῆ αὐτοκράτορας στὴν Ἀσία καὶ δὲν εἶχε μόνιμη διαμονή, ἀλλὰ ἦταν κυκλωμένος ἀπὸ πολλοὺς ἐχτροὺς ποὺ ἀποποιοῦνταν τὴν ἐξουσία του;»[173].

«Οἱ συγκεντρωμένοι στὴ Θεσσαλονίκη ἐπίσκοποι ξέρουν ὅλες τὶς σοβαρὲς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφερε ὁ (Θεόδωρος) Κομνηνοδούκας 168 στὸ (Θεόδωρο α΄) Λάσκαρι, προκινδυνεύοντας γι᾿ αὐτὸν καὶ ὑποτάσσοντας ὀχυρωμένες σ᾿ αὐτὸν πόλεις. Γι᾿ αὐτὲς τὶς ὑπηρεσίες του ἐπάξια ἀμείφτηκε ἀπ᾿ τὸ Λάσκαρι καὶ ὁ Θεόδωρος 168 ἀνταπόδωσε τὶς εὐεργεσίες ποὺ ἔλαβε, γεμίζοντας μὲ μεγαλοδωρεὲς τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Λάσκαρι ποὺ βρίσκονταν κοντά του»[174].

«Ἡ ἀξίωση γιὰ νὰ τηρήση ὁ αὐτοκράτορας ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἀπόλυτη ἐξουσία στὴ Δύση τὸν ὅρκο πίστης ποὺ τὸν δένει μὲ τοὺς διαδόχους τοῦ Θεοδώρου (α΄) Λ. δὲν εἶναι παρὰ ἕνας παραλογισμός. Ποιὰ συμφωνία μπορεῖ νὰ ὑπάρξη ἀνάμεσα σὲ λέοντα καὶ χαμαιλέοντα ἢ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἀπ᾿ τὴν ἴδια φυλὴ προέρχονται τὰ τριαντάφυλλα μὲ τὶς ἀνεμῶνες καὶ τὰ κυπαρίσσια μὲ τὶς βουρβουλιές. Ἡ Δύση εἶναι πραγματικὰ ἕνας παράδεισος τριανταφύλλων καὶ ῥόδων, ἀνοιχτὸς γιὰ ὅλους, ἐνῶ ὁ νέος παράδεισος τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ὀλέθριος τόσο γιὰ τοὺς πρώτους ποὺ γεύτηκαν τοὺς καρποὺς του καὶ

172. Γεώργιος Βαρδάνης, ἐνθ᾿ ἀνωτ., σ. 114-15, § 15. Καὶ ὁ Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 490, ἀμφισβήτησε τὴ νομιμότητα τοῦ πατριάρχη ΚΠόλεως ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια, παρατηρώντας πὼς ποτὲ δὲν ἀκούστηκε «τὸν αὐτὸν μητροπολίτην Νικαίας ποιμαίνειν, καὶ πατριάρχην ΚΠόλεως λέγεσθαι»· ἀλλὰ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι πὼς καὶ ἀπὸ σοφοὺς ἱερωμένους τῆς ἰδίας τῆς Νικαίας, προβλήθηκαν ἀμφισβητήσεις γιὰ τὴ νομιμότητα τοῦ ἐδρεύοντος στὴ Νίκαια πατριάρχη, βλ. Νικηφόρον Βλεμμύδην, Διήγησις Μερική, Gurriculum Vitae, ἔκδ. A. Heisenberg, Leipzig 1896, σ. 7.

173. Γεώργιος Βαρδάνης, ενθ᾿ ἀνωτ., σ. 15-16, § 16. Ὁ Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 66, καὶ εκδ. Heisenberg, σ. 61, κάνει ὑπαινιγμὸ τῶν σχέσεων τοῦ Θεοδώρου 168 μὲ τὸν Σελτζουκίδην σουλτάνον. Βλ. καὶ ἀνωτ., ὑ. 16.

174. Γεώργιος Βαρδάνης, ἐνθ᾿ ἀνωτ., σ. 116, § 17. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 16 καὶ 19.

πέθαναν όσο καὶ γιὰ τοὺς δεύτερους ποὺ παρακωλύουν τὴν εἴσοδο σ αὐτοὺς ποὺ προθυμοποιοῦνται νὰ μποῦν. Ποιὸς λοιπὸν λογικὸς ἄνθρωπος θὰ στρέψη τὰ μάτια πρὸς τὸν κλειστὸ αὐτὸν παράδεισο τῆς Ἀνατολῆς; Θὰ προτιμήση τὸν παράδεισο τῆς Δύσης ποὺ γνώρισε τὸν δικό της ἥλιο βασιλέα καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος γνώρισε τὴ Δύση του»[175].

«Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅσα εἴχαμε νὰ ποῦμε ἐμεῖς οἱ ἐπίσκοποι ποὺ συγκεντρωθήκαμε στὴ Θεσσαλονίκη σὲ ἀπάντηση τοῦ πατριαρχικοῦ γράμματος, ποὺ μᾶς προσκόμισε ὁ ἀγαπητὸς ἐν Κυρίῳ ἀδελφὸς ἅγιος Ἀμάστριδος (Νικόλαος Καλοήθης), ὁ σοφὸς καὶ ἔμπειρος, τὸν ὁποῖον στὴν ἀρχὴ δεχτήκαμε ὡς ἄγγελο τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑπηρέτη τοῦ Χριστοῦ, ὡς καθαρὸ ἀποσφράγισμα τοῦ πατριαρχικοῦ μεγαλείου, καὶ χαρούμενοι ξεθαρρέψαμε. Ἀλλὰ ἡ χαρά μας δὲν μᾶς βγῆκε σὲ καλό. Στὴ συνεδρίαση ποὺ κάναμε, ἐνῶ ἦταν παρὼν καὶ μᾶς ἔβλεπε καὶ τὸν βλέπαμε, στάθηκε σὰν κουφὸς καὶ νεκρὸς πρὸς τὶς εἰσηγήσεις μας. Προτίμησε νὰ ἐπιστρέψη στὴ Νίκαια κοντὰ στὴ μεγάλη ἁγιωσύνη σου, χωρὶς τίποτε νὰ τελειώση, παρὰ νὰ προβῆ σ' ἕνα ἔργο, γιὰ τὸ ὁποῖον, καθὼς εἴμαστε βέβαιοι, θὰ δίδονταν ἡ συγκατάθεσή σου. Δὲν παράλειψε νὰ συστήση τὸ καθημερινὸ μνημόσυνο τοῦ ὀνόματός σου στὶς λειτουργίες, ποὺ διαιωνίζει τὴν ἀναγνώρισή σου ἀπὸ ὅλους ὡς προϊσταμένου»[176].

«Ὅλες οἱ προσπάθειες καὶ οἱ συχνὲς καὶ δυσχερεῖς ἐπισκέψεις τοῦ Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη καὶ ἄλλων ἑλλαδικῶν ἀρχιερέων στὰ αὐτοκρατορικὰ ἀνάκτορα τῆς Θεσσαλονίκης, ἀποβλέπουν στὴ διαφύλαξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἑνότητας καὶ στὴν ἀποτροπὴ τῆς ὑπαγωγῆς τῆς δυτικῆς μοίρας τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὸν πάπα τῆς Ρώμης, τὸν καυχώμενο πὼς συνεδριάζει μὲ τοὺς ἀποστόλους Πέτρο καὶ Παῦλο καὶ κομπάζοντα πὼς μετὰ τὸν κορυφαῖο πῆρε στὰ χέρια του τὰ κλειδιὰ τοῦ Παραδείσου. Εἴθε ὁ Θεὸς νὰ ἐπιδαψιλεύη πάντα τὴ χάρη του πάνω στὶς ἐκκλησίες, διὰ τοῦ προσώπου τοῦ πατριάρχη, ἑνὸς πατέρα ποὺ ξέρει νὰ συγχωρῆ τὶς ἐλλείψεις καὶ ἀσθένειες τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν του, ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων τῆς δυτικῆς μοίρας»[177].

VI

Ἐξασθένιση τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης καὶ ἐνδυνάμωση τῆς ἑλλ. τῆς Νίκαιας, κατοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης ἀπ' τὶς δυνάμεις τῆς Νίκαιας, προβολὴ τῆς Βουλγαρίας κάτω ἀπ' τὸ νέο ἡγεμόνα της Ἰωάννη - Ἀσὰν II, προέλαση τῶν δυνάμεων τοῦ Θεόδωρου 168 μέχρι τὴν πεδιάδα τῆς

175. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 116-17, § 18. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 18.
176. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 117-18, § 19.
177. Γεώργιος Βαρδάνης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 118, § 20.

Κομοτηνῆς καὶ τὰ τείχη τῆς Ἀδριανούπολης καὶ κατάληψη αὐτῆς τῆς πόλης ἀπ' τὶς δυνάμεις του, συμμαχία Θεόδωρου 168 μὲ τὸν Ἰωάννη - Ἀσὰν II καὶ γάμος τοῦ Μανουὴλ Δούκ. Κομν. Ἀγγ. 169 μὲ τὴ Μαρία Beloslava, ***ἀπασχόληση Θεόδωρου 168 μὲ τὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση, χρυσόβουλλα τοῦ Θεόδωρου 168 ὑπὲρ τῶν μητροπόλεων Ναυπάκτου καὶ Κερκύρας, διακοπὴ τῶν σχέσεων τοῦ Θεόδωρου 168 μὲ τὴ Βενετία, φιλικὲς σχέσεις του μὲ τὸ Φρειδερίκο II τῆς Γερμανίας, ἀνάληψη τῆς βασιλείας στὴ λατ. ΚΠολη ἀπ' τὸ γέρο Ἰωάννη*** de Brienne, ***ἀντιζηλίες Θεόδωρου 168 καὶ Ἰωάννη - Ἀσὰν II γιὰ τὸ ἔπαθλο τῆς ἅλωσης τῆς λατ. ΚΠολης, μάχη ἀνάμεσά τους στὴν Κλοκοτινίτζα καὶ συντριβὴ τοῦ Θεόδωρου 168 (1230), τύφλωση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου μετὰ παρέλευση ἐτῶν ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία του, ἐξασθένιση τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κατάληψη τῶν μακεδονικῶν ἐδαφῶν του ἀπ' τὸ μεγάλο καὶ φιλάνθρωπο βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννη - Ἀσὰν II.***

Αὐτὴ ἦταν ἡ ἐκκλησιαστικὴ κατάσταση ποὺ ἐπηρέαζε τὴ πολιτικὴ καὶ ἐπηρεαζόταν ἀπ' αὐτή.

Ὅσο γιὰ τὴν πολιτικὴ κατάσταση, πρέπει νὰ σημειώσωμε πὼς κατὰ τὸ ἔτος τῆς στέψης τοῦ Θεόδωρου ὡς αὐτοκράτορα στὴ Θεσσαλονίκη ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης εἶχε σχεδὸν περιοριστῆ μέσα στὰ τείχη τῆς πρωτεύουσας. Ὁ Μορέας καὶ μερικὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου βρίσκονταν κάτω ἀπ' τὸν ἔλεγχο τῶν Λατίνων, καὶ ἡ Βενετία μὲ τὰ πλοῖα της διατηροῦσε τὶς συγκοινωνίες. Ἡ νίκη τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') Δούκα Βατάτζη 274 στὸ Ποιμανηνὸ ὁδήγησε στὴν κατάχτηση ἀπ' τὴ Νίκαια σχεδὸν ὅλων τῶν λατινικῶν κτήσεων στὴ Μ. Ἀσία καὶ γιὰ μερικοὺς μῆνες τὸ βασίλειο τῆς Νίκαιας ἐκτάθηκε ἐπίσης στὴν Εὐρώπη. Οἱ πολίτες τῆς Ἀδριανούπολης ζήτησαν ἀπ' τὸν Ἰωάννη (γ') Δ.Β. 274 νὰ τοὺς ἀπαλλάξη ἀπ' τοὺς Λατίνους καταχτητές τους καὶ ἕνας στρατὸς τῆς Νίκαιας κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ πρωτοστράτορα Ἰσῆ καὶ τοῦ Ἰωάννη Καμύτζη Κομνηνοῦ 257 πέρασε τὰ Δαρδανέλλια, λεηλάτησε τὴν περιοχὴ τῆς Καλλίπολης καὶ βάδισε πρὸς βορρᾶν· ἔτσι ἡ Ἀδριανούπολη ἦλθε στὰ χέρια τῆς Νίκαιας[178].

Ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς ΚΠολης Ροβέρτος de Courtenay (1221 - 1228) τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ κάνη γιὰ νὰ προλάβη τὴν πτώση τῆς αὐτοκρατορίας του. Ἡ κατάσταση ὅμως μποροῦσε ἀκόμη νὰ σωθῆ. Τὰ τείχη τῆς πόλης ἦσαν σχεδὸν ἀπόρθητα καὶ φόβος δὲν ὑπῆρχε γιὰ μιὰ συνδυασμένη ἐνέργεια τῶν ἐχτρῶν του. Ἡ διάσταση ποὺ εἶχε γεννηθῆ ἀνάμεσα στὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴ Νίκαια ἀπ' τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεόδωρου 168 ἔκανε ἀδύνατη τὴν ἕνωση τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσης γιὰ ἀνάκτηση τῆς πρωτεύουσάς τους στὶς κρίσιμες αὐτὲς στιγμές.

Ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ τρίτος μνηστήρας γιὰ τὴν ἅλωση τοῦ Βυζαντίου, τοῦ

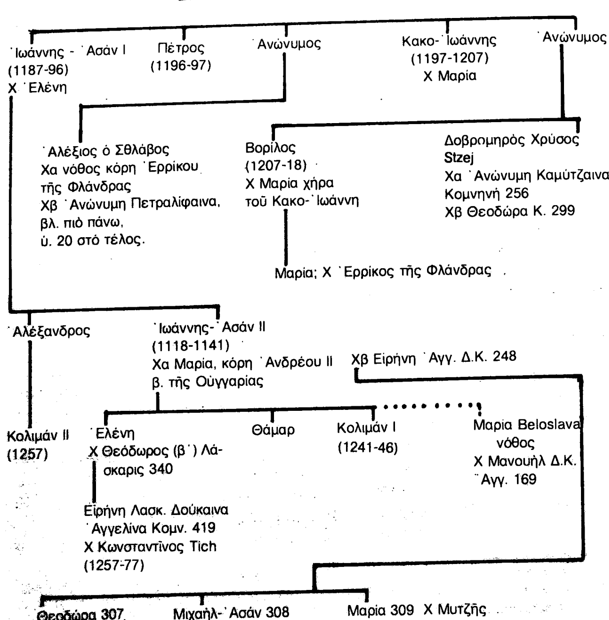
178. Γιὰ τὴν νίκη τοῦ Ποιμανηνοῦ, Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 37-38, καὶ ἐκδ. Heisenberg, σ. 34-5· Τὰ περὶ Ἀδριανούπολης κλπ., Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 41, ἐκδ. Heisenberg, σ. 38.

ὁποίου οἱ προθέσεις δὲν ἦσαν καὶ τόσο ξεκάθαρες· ἦταν ὁ βασιλέας τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννης - Ἀσὰν II (1218 - 1241), γιός τοῦ Ἰωάννη - Ἀσὰν I (1187 - 1196), ὁ ὁποῖος πέτυχε τὸ 1218 μετὰ ἑφτάχρονη πολιορκία τοῦ Τιρνόβου, νὰ συλλάβη καὶ νὰ τυφλώση τὸν πρωτεξάδελφό του καὶ ἀνταπαιτητή του Βορίλο (1207 - 1218) καὶ νὰ γίνη κύριος τῆς Βουλγαρίας[179].

Ἂν καὶ ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II δὲν ἦταν ἀπ' τὴ φύση του ἕνας κοσμοκαταχτητής, ὅπως ὁ θεῖος του Κακο-Ἰωάννης, μὲ ἐπιτυχία συνέρραψε τὰ κατάλοιπα τοῦ βασιλείου του γύρω ἀπ' τὴν πρωτεύουσά του, τὸ Τίρνοβο.

179. Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 35-6, καὶ ἐκδ. Heisenberg, σ. 32-3.

ΣΤΕΜΜΑ ΤΩΝ ΑΣΑΝΙΔΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

Ὁ πιὸ κύριος ἐχτρός του ἦταν ὁ Θεόδωρος 168 τῆς Δύσης, ἐνῶ δὲν τὸν φόβιζε ὁ Ἰωάννης (γ') Δ.Β. 274 τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ καθὼς ἡ Λατ. αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης ἐξασθένησε προοδευτικά, ὁ Βούλγαρος ἡγεμόνας ἄρχισε νὰ συμμερίζεται τὶς παλιὲς καταχτητικὲς διαθέσεις τοῦ θείου του Κακο-Ἰωάννη. Πάνω στὰ ἐρείπια τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας μποροῦσε νὰ οἰκοδομηθῆ μιὰ μεγάλη ὀρθόδοξη Βυζαντινοβουλγαρικὴ αὐτοκρατορία μὲ κέντρο τὴν ΚΠολη, σύμφωνα μὲ τὸ παλιὸ ὄνειρο τοῦ Συμεὼν τῆς Βουλγαρίας (893 - 927). Στὸ μεταξὺ καραδοκοῦσε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ταχτῆ ἢ μὲ τοὺς Ἕλληνες τῆς Νικαίας ἢ μὲ τοὺς Λατίνους τῆς ΚΠολης, ἔχοντας πάντα στὸ νοῦ του τὴν πραγμάτωση τοῦ μεγάλου σκοποῦ του. Τὴν ΚΠολη ταυτόχρονα ἀπειλοῦσαν ἡ Βουλγαρία καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Νικαίας. Ἐπρόκειτο αὐτὴ τὴ φορὰ νὰ σωθῆ ἀπ' τὶς ἀμοιβαῖες ὑποψίες αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν ὑποψήφιων καταχτητῶν της[180].

Ὁ πιὸ σοβαρὸς κίνδυνος προερχόταν ἀπ' τοὺς Ἕλληνες τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπ' τὴν ἄνοιξη τοῦ 1225 ὁ Θεόδωρος 168 εἶχε μὲ ταχύτητα καταλάβει ὅλες τὶς καίριες θέσεις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ἀναγκάζοντας τοὺς Λατίνους νὰ τὶς ἐγκαταλείψουν. Ἀποφεύγοντας μὲ εὐστροφία τὴν περιοχὴ τοῦ Μελενίκου, ὅπου ο μακρινὸς συγγενής του, ἀλλὰ καὶ πρωτεξάδελφος τοῦ Ἰωάννη - Ἀσὰν II[181], Ἀλέξιος ὁ Σλάβος, εἶχε ἀκόμη σοβαρὴ δύναμη, βάδισε ἀνατολικὰ τῶν Σερρῶν, διὰ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, καὶ κατέλαβε τὶς πόλεις Καβάλλαν (Χριστούπολη), Ξάνθην, Γρατζιανὰ (Γρατιανόπολη) καὶ Μοσυνόπολη στὴν πεδιάδα τῆς Κομοτηνῆς. Ἀπ' τὴ Μάκρη ἔφερε τὸ στρατό του, πάνω ἀπ' τὰ βουνὰ τῶν Σταγείρων, μέχρι τὰ βόρεια τοῦ Διδυμοτείχου.

Ἡ κατοχὴ τῆς Ἀδριανούπολης ἀπὸ στράτευμα τῆς Νικαίας δὲν μποροῦσε νὰ εἶναι ἀνεκτὴ στὸ νικηφόρο αὐτοκράτορα τῆς Θεσσαλονίκης. Γι' αὐτὸ καὶ προχωρώντας ἀπ' τὰ βόρεια τοῦ ποταμοῦ Μαρίτσα, ἦλθε καὶ στρατοπέδευσε κάτω ἀπ' τὰ τείχη τῆς Ἀδριανούπολης. Καθὼς πολὺ καλὰ κατάλαβε πὼς οἱ κάτοικοι αὐτῆς τῆς πόλης τὸ μόνο ποὺ ἤθελαν ἀπ' τὴ Νίκαια ἦταν νὰ τοὺς προστατεύση ἀπ' τοὺς Λατίνους, ὁ Θεόδωρος 168 τοὺς ἔδωσε ὑποσχέσεις ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀσφάλειά τους, ἀλλὰ καὶ πὼς θὰ τοὺς εὐνοήσει ἰδιαίτερα ἀπ' τοὺς ἄλλους Ἕλληνες καὶ θὰ τοὺς βοηθήση νὰ πλουτίσουν καὶ νὰ εὐημερήσουν, κ' ἔτσι τοὺς ἔπεισε ν' ἀνοίξουν τὶς πύλες τῆς πόλης στὸ στρατό του, κάτω ὅμως ἀπὸ ἔνορκη συμφωνία νὰ βγοῦν ἀπ' τὴν πόλη καὶ νὰ πᾶνε στὴ Νίκαια ἀβλαβεῖς καὶ ἀπαθεῖς ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς Ἰσῆς καὶ ὁ Ἰωάννης Καμύτζης Κομνηνὸς 257 καὶ οἱ στρατιῶτες τους.

Ὅπως εἶχε συμφωνηθῆ, ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς δὲ συνάντησε καθόλου τὸ Θεόδωρο 168, ἀλλὰ ὁ δεύτερος ἀρχηγὸς τυχαῖα ἦλθε ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν «αὐτοκράτορα» (τὸ Θεόδωρο 168), χωρὶς ὅμως νὰ δείξη κανένα πρὸς

180. Βλ. A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 646-48· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 459-60.
181. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 179, τὸ Στέμμα τῶν Ἀσανιδῶν.

αὐτὸν σεβασμό, οὔτε κατέβηκε ἀπ' τ' ἄλογό του οὔτε τὸν προσκύνησε ὡς «βασιλέα», ὅπως ὁ ἴδιος φημιζόταν. Ὁ Θεόδωρος 168 θύμωσε γι' αὐτό, περιέλουσε τὸν ἄντρα μὲ βρισιές, ἂν καὶ ἦταν δεύτερος ἀνεψιός του, καὶ παραλίγο νὰ τὸν κακοποιήση. Ἡ στάση αὐτὴ τοῦ Ἰωάννη Καμύτζη Κομνηνοῦ 257 ἐπέσυρε τὴν ἐκτίμηση τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') Δ.Β. 274· ὅταν τὸ στρατιωτικὸ τμῆμα τῆς Νίκαιας ποὺ εἶχε καταλάβει τὴν Ἀδριανούπολη, ἔφτασε κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα (τὸν Ἰωάννην γ' 274), ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. 257 ὑψώθηκε σὲ μ έ γ α ν ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ν[182].

Ἡ εἰρηνικὴ κατάχτηση τῆς Ἀδριανούπολης ἔφερε τὸ στρατὸ τοῦ Θεόδωρου 168 σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπ' τὴν ΚΠολη. Αὐτὸ σημειώθηκε ἀπὸ ἐσπευσμένες διπλωματικὲς διαπραγματεύσεις τῶν ἐνδιαφερομένων δυνάμεων. Ὁ Θεόδωρος 168 ἔκρινε πὼς ἔφτασε ὁ χρόνος γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴ θέση του στὴ Θράκη μὲ μιὰ συμμαχία μὲ τὸν Ἰωάννη - Ἀσὰν II τῆς Βουλγαρίας. Ἡ συμμαχία ἐπικυρώθηκε μὲ τοὺς γάμους τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Θεόδωρου, τοῦ Μανουὴλ Δ.Κ. Ἀγγ. 169 μὲ τὴ νόθο κόρη τοῦ Ἰωάννη - Ἀσὰν II, τὴ Μαρία Beloslava.

Ἔτσι οἱ μακεδονικὲς καὶ θρακικὲς κτήσεις τοῦ Θεόδωρου 168 ποὺ εἶχαν κοινὰ σύνορα μὲ τὴ Βουλγαρία ἐξασφαλίζονταν, κι αὐτὸς μποροῦσε νὰ στηρίζεται στὴν ἐνθάρρυνση καὶ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰωάννη - Ἀσὰν II ἐναντίον τῶν Λατίνων τῆς ΚΠολης.

Στὸ μεταξὺ ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς ΚΠολης Ροβέρτος de Courtenay σύντομα ἔκλεισε μιὰ συμφωνία μὲ τὸν ἀντίπαλο τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Νίκαια, τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') Δ.Β. 274, ποὺ εἶχε ὡς βάση τὴν ἀνταλλαγὴ ἐδαφῶν· αὐτὴ ἡ ἀνταλλαγὴ ἔφερε τὰ ὅρια τοῦ βασιλείου τῆς Νίκαιας κοντὰ στὴ Νικομήδεια.

Διαπραγματεύσεις γιὰ ἕνα γάμο τοῦ Ροβέρτου τῆς ΚΠολης μὲ τὴν πριγκίπισσα Εὐδοκία Λασκαρίνα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 327, ποὺ εἶχε ἀρχίσει ὁ πατέρας της Θεόδωρος (α') Λάσκαρις Κομνηνός, ἔγιναν καὶ πάλι, χωρὶς ὅμως κανένα ἀποτέλεσμα, λόγω ἀντίδρασης τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ Εὐδοκία Λ. Ἀγγ. Κ. 327 παντρεύτηκε σὲ λίγο ἕνα ἀπ' τοὺς βαρώνους τοῦ Ροβέρτου, τὸν Anseau de Cahieu.

Ὁ Θεόδωρος 168 μὲ κάθε τρόπο συνέχιζε ἀνενόχλητα τὶς ἐπιθέσεις του στὰ ἐδάφη τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας, φτάνοντας μέχρι τὶς πόλεις Βιζύη καὶ Βρύση καὶ σχεδὸν χτυπώντας αὐτὲς τὶς πύλες τῆς ΚΠολης. Ὁ Anseau de Cahieu ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα, πρῶτος βαρῶνος τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας καὶ ἀρχηγὸς τῶν παρακειμένων πρὸς τὴν ΚΠολη λατ. φρουρῶν, πληγώθηκε βαριὰ στὸ λαιμὸ ἀπὸ ἀδέσποτο βέλος καὶ δὲ σώθηκε παρὰ μὲ ἀλλοιωμένη τὴ φωνὴ

182. Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 41-3, καὶ ἐκδ. Heisenberg, σ. 38-40. Γιὰ τὴν ἅλωση τῆς Χριστούπολης (Καβάλλας) ποὺ δὲν ἀναφέρει μέσα στὶς ἄλλες πόλεις ὁ Ἀκροπολίτης (σ. 42), βλ. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος πρὸς Χωνιάτην, ἐκδ. V.G. Vasiljevskij, VV3 (1896), ἀριθ. 18, σ. 279.

καὶ στραβὸ τὸ λαιμό του[183].

Ἡ ΚΠολη δὲν κυριεύτηκε ἀπ' τὸ Θεόδωρο 168 χάρη στὴν ισχὺ τῶν τειχῶν της· ἐξάλλου ὁ κύριος τῆς Δύσης δὲν ἦταν προετοιμασμένος γιὰ πολιορκητικὲς ἐπιχειρήσεις καὶ γρήγορα ἀναγκάστηκε νὰ ἀποσυρ[illegible] τόσο πιὸ πολὺ γιατὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1225 πληροφορήθηκε πὼς ὁ Guillaume τοῦ Montferrat καὶ ὁ ἰταλικὸς στρατός του εἶχαν ἀποβιβαστῆ στὴ Θεσσαλία· ετσι ο Θεόδωρος 168 ἔσπευσε νὰ γυρίση πίσω στὴν πρωτεύουσά του Θεσσαλονικη.

Ἀλλὰ ἡ «Σταυροφορία» τοῦ Guillaume καὶ τῶν Ἰταλῶν, ποὺ ειχε προετοιμάσει ὁ πάπας τῆς Ρώμης Ὀνώρος III, διαλύθηκε σύντομα στὶς πεδιάδες τοῦ Ἀλμυροῦ καὶ ἡ ἀπειλὴ αὐτὴ ἐξέλιπε. Ὁ Θεόδωρος 168 ἔμεινε ἀδιαφιλονίκητος κύριος τοῦ τέως λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. Δὲν ὑπῆρχε στὸν ὁρίζοντα δύναμη ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ τοῦ διαμφισβητήση τὶς ἀξιώσεις του πάνω στὸν τίτλο τοῦ «αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων»· καὶ ἡ σύνοδος τῶν ἀρχιερέων τῆς δυτικῆς μοίρας ποὺ συνῆλθε στὴν Ἄρτα τὸ χειμώνα τοῦ ἰδίου ἔτους (1225) διακήρυξε πρὸς τὴ Νίκαια, τὴ Βουλγαρία καὶ τὴν ΚΠολη πὼς ὁ Θεόδωρος Δ.Κ. Ἀγγ. 168 ἦταν ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου[184].

Ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1226 καὶ 1228 φαίνεται πὼς ὁ Θεόδωρος 168 παράμεινε στὴν πρωτεύουσά του, φροντίζοντας γιὰ τὴ διοίκηση τοῦ κράτους του καὶ προετοιμάζοντας τὰ πράματα γιὰ τὴν τελικὴ του ἔφοδο κατὰ τῆς λατ. ΚΠολης.

Ἀνάμεσα στὰ ἔγγραφα αὐτῆς τῆς περιόδου ὑπάρχουν δυὸ χρυσόβουλλα ποὺ φέρουν τὴν ὑπογραφή του: π ι σ τ ὸ ς β α σ ι λ ε ὺ ς κ α ὶ α ὐ τ ο κ ρ ά τ ω ρ Ρ ω μ α ί ω ν. Τὸ πρῶτο ποὺ ἐκδόθηκε τὸ Μάη τοῦ 1228 ἀναφέρεται στὴν ἀποκατάσταση τῶν προνομίων, δικαίων καὶ ἀσυλιῶν τῆς μητρόπολης Ναυπάκτου[185].

Τὸ δεύτερο ποὺ ὑπογράφτηκε τὸν ἑπόμενο μήνα ἦταν μιὰ ἀνταμοιβὴ πρὸς τὸ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιο Βαρδάνη γιὰ τὴ νομιμοφροσύνη του καὶ τὴν ἀφοσίωσή του· μὲ αὐτὸ ἐγγυόταν καὶ ἀνανέωνε τὰ προνόμια καὶ δίκαια τῆς μητρόπολης Κερκύρας ποὺ εἶχαν χορηγήσει οἱ ἀοίδιμοι αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου, ὁ πρόπαππός του Ἀλέξιος (α') Κ. 15, ὁ θεῖος του Μανουὴλ (α') Κ. 81 καὶ οἱ πρωτεξάδελφοί του Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 καὶ Ἀλέξιος (γ') Ἀγγ. Κ. 180[186].

183. Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 43-4, καὶ ἐκδ. Heisenberg, σ. 40-1· Ἐφραίμιος, σ. 324-25, στίχ. 8038-64· Philippe Mousket, τ. II, στίχ. 23195-96.

184. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 77 καὶ 78.

185. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, Χρυσόβουλλον, ἐκδ. V.G. Vasiljevskij, VV3 (1896), ἀριθ. 29, σ. 296-99.

186. Χρυσόβουλλον, ΜΜ 5 (1887), σ. 14-5. Πρβλ. P. Lemerle, Trois actes du despote d'Epire Michel II, Ἑλληνικά, Παράρτημα 4, Προσφορὰ εἰς Σ. Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, ἀριθ. 4, σ. 408-9. Στὰ προνόμια ἔπρεπε νὰ μετέχη καὶ τὸ «θέμα Βαγενετίας» ποὺ ἦταν στὴν ἀπέναντι ξηρά.

Ὁ Θεόδωρος 168 ἐπίσης ἐπικύρωσε τὴν κατάσταση τοῦ οἰκισμοῦ τῶν προσφύγων ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὰ Ἰωάννινα ἀπ' τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφό του Μιχαὴλ (α') Δ.Κ. Ἀγγ. 174 στὸν καιρὸ τῆς Λατινικῆς κατάκτησης. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ δὲ διασώθηκε, ἀλλὰ ἀναφέρεται σὲ μεταγενέστερη ἐπιβεβαίωση τοῦ 1232, ποὺ φέρει τὴν ὑπογραφὴ τοῦ μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκου, καθὼς δόθηκε ἀφορμὴ ἀπὸ ἀπόπειρα τῶν αὐτοχθόνων κατοίκων τῶν Ἰωαννίνων νὰ διώξουν τοὺς πρόσφυγες καὶ νὰ καταλάβουν τὶς περιουσίες τους, ποὺ αὐθαίρετα δόθηκαν σ' αὐτοὺς καὶ τοὺς κληρονόμους τους ἀπ' τὸ Μιχαὴλ (α') Δ.Κ. Ἀγγ. 174[187].

Κατὰ τὴν ἴδια περίοδο μιὰ ἐνέργεια τοῦ κυβερνήτη τῆς Κέρκυρας ποὺ φυσικὰ ἐξαρτώνταν ἀπ' τὸν «αὐτοκράτορα» Θεόδωρο 168 προκάλεσε μιὰ κακότυχη ἔριδα μὲ τὴ γαληνότατη δημοκρατία τῆς Βενετίας. Φαίνεται πὼς οἱ Βενετοὶ εἶχαν κρίνει σκόπιμο νὰ παρατείνουν τὴν πεντάχρονη συνθήκη ποὺ ὁ πάπας τῆς Ρώμης τοὺς εἶχε ὑποχρεώσει νὰ συνάψουν μὲ τὸ Θεόδωρο 168 τὸ 1218 καὶ ἐγκατάλειψαν τὴν προσπάθεια νὰ καταχτήσουν ὁρισμένα ἐδάφη στὴν Ἤπειρο ποὺ κατ' ὄνομα τοὺς ἀνῆκαν. Ἔτσι οἱ Βενετοὶ ἔμποροι μποροῦσαν νὰ συνεχίζουν τὸ ἐπωφελὲς ἐμπόριό τους στὴν Κέρκυρα καὶ στὰ λιμάνια τῆς Ἠπείρου καὶ πλήρωναν εὐνοϊκὰ ποσὰ γιὰ φόρους καὶ δασμούς.

Ἡ κατάσταση ὅμως ἄλλαξε, ὅταν ὁ κυβερνήτης τῆς Κέρκυρας, ἐνεργώντας σύμφωνα μὲ τὸ βυζαντινὸ ἔθιμο γιὰ τὰ ναυαγισμένα πλοῖα, ποὺ τόσο καταπολέμησε ὁ κατὰ τ' ἄλλα ἀπαίσιος ἐκεῖνος Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87, κατάσχεσε τὸ φορτίο καὶ τὴν περιουσία ἑνὸς Βενετοῦ, τοῦ Marco Minotto, τὸ πλοῖο τοῦ ὁποίου εἶχε ναυαγήσει στὶς ἀκτὲς τῆς Κέρκυρας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1228, ἐνῶ ταξείδευε ἀπ' τὴν Ἀδραβίδα πρὸς τὴ Βενετία.

Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ ἐπεισοδίου ἦταν νὰ διακοποῦν ἀμέσως οἱ ἐμπορικὲς σχέσεις τῆς Βενετίας μὲ τὴν ἐπικράτεια τοῦ Θεόδωρου 168. Μετὰ δυὸ μῆνες ἐκδόθηκε ἕνα ἔ δ ι κ τ ο ν ποὺ ἀπαγόρευσε σὲ ὅλους τοὺς Βενετοὺς ἐμπόρους τὴν παράδοση καὶ παραλαβὴ ἐμπορευμάτων στὰ ἐδάφη τοῦ Θεόδωρου 168· καὶ οἱ σχέσεις δὲν ἀποκαταστάθηκαν παρὰ στὸν καιρὸ τοῦ διαδόχου του καὶ ἀδελφοῦ του Μανουὴλ Δ.Κ. Ἀγγ. 169[188].

Σχεδὸν ταὐτόχρονα ὅμως ὁ Θεόδωρος 168 εἰχε τὴν εὐκαιρία νὰ ὑποβάλη τὴν ἔκφραση τοῦ σεβασμοῦ του σ' ἕνα δυτικὸ ἡγεμόνα, στὸν αὐτοκράτορα

187. Ἀθαν. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, Περὶ συνοικισμοῦ τῶν Ἰωαννίνων, ΔΙΕΕΕ 3 (1891), σ. 451-55· Μ. Δένδιας, Atti VIII Congresso Int. di Studi bizantini, τ. II, σ. 302-6. Τὸ διάταγμα τοῦ Θεόδωρου 168 ἀναφέρεται ὡς «βασιλικὸς ὁρισμός». Τὸ τεκμήριο χρονολογεῖται κατὰ Μάρτη τῆς 5ης ἰνδικτιόνας, ποὺ ὁ Κεραμεύς, ἐνθ' ἀνωτ., τὸ παρουσιάζει ὡς ἐκδοθὲν τὸ 1217, καθὼς νομίζει πὼς ὁ Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος πέθανε τὸ 1232. Ἄλλα ὅμως φρονεῖ ὁ Μ. Δένδιας, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 305. Ἐπίσης εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Θεόδωρος 168 ἔδωσε δῶρα στὴ μονὴ τοῦ Ξενοφῶντος τοῦ ἁγίου Ὄρους, βλ. L. Petit, Actes de Xenophon, VV 10 (1903), ἀριθ. II, Παράρτημα I, σ. 30.

188. Liber Plegiorum, ἔκδ. Predelli, σ. 148 (fol. 91), γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ ναυαγίου (10 Ἰουνίου 1228)· σ. 153 (fol. 94), γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ ἐδίκτου (19 τοῦ Αὐγούστου 1228).

Φρειδερίκο II de Hohenstaufen, μονάρχη τῆς Γερμανίας (1212 - 1250), καὶ κύριο τοῦ νορμανδικοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας (1198 - 1250), τοῦ ὁποίου ἡ φιλία ἦταν πολὺ πιὸ πολύτιμη ἀπὸ κείνη τῆς Βενετίας· ὁ τρανὸς αὐτὸς ἡγεμόνας ἀναχώρησε ἀπ' τὸ Βρινδήσιο κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1228 γιὰ νὰ ἡγηθῆ τῆς Σ τ α υ ρ ο φ ο ρ ί α ς πρὸς ἀπολευτέρωση τῶν ἁγίων Τόπων καὶ ἀνέκοψε τὸ ταξίδι του στὴν Κέρκυρα καὶ στὴν Κεφαλληνία.

Ὁ κόμης τῆς Κεφαλληνίας Maio Orsini, ἡγεμονίσκος ποὺ ἔστρεφε τὴν εὔνοιά του κατὰ τὶς περιστάσεις ἀπ' τὴ μιὰ μεγάλη δύναμη στὴν ἄλλη, τελευταῖα εἶχε γίνει ἕνας ὑποτελὴς τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας. Ἀλλὰ συγχρόνως εἶχε κρίνει σκόπιμο νὰ διατηρῆ εἰρηνικὲς σχέσεις καὶ μὲ τὸν κύριο τῆς Ἠπείρου Θεόδωρο 168, τοῦ ὁποίου, καθὼς φαίνεται, εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀδελφή, τὴν Ἀνώνυμη (ἴσως Ἄνναν) Ἀγγελίναν Κομνηνὴν Δούκαιναν 173. Αὐτὴ ἡ πρώτη ἀπ' τὶς πολλὲς ἐπιμιξίες, ἀνάμεσα στοὺς Ἀγγελοκομνηνοδοῦκες τῆς Ἠπείρου - Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς Ἰταλούς, γαμικὴ ἕνωση ἔδωσε στὸ Θεόδωρο 168 καὶ τοὺς διαδόχους του ἕνα ὀνομαστικὸ ἐνδιαφέρον πάνω στὰ ζητήματα τῆς Κεφαλληνίας[189].

Ἦταν γνωστὸ πὼς ὁ Φρειδερίκος II διέκειτο ἐχθρικὰ πρὸς τὴ Λατινικὴ αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης καὶ πὼς ἔβλεπε μὲ συμπάθεια τοὺς Ἕλληνες, ἂν καὶ μόλις κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ «βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης», καθὼς τοῦ τὸν κληροδότησε πεθαίνοντας ὁ Δημήτριος τοῦ

189. Ernoul, σ. 460· Philippe Mousket, τ. II, στίχ. 25325-50· Aubry de Trois-Fontaines, σ. 938. Πρβλ. Ἰ. Ρωμανός, Γρατιανὸς Ζώρζης, αὐθέντης Λευκάδος, Κέρκυρα 1870, σ. 129-30. Ὁ γάμος τοῦ Maio (Ματθαίου) Orsini μὲ τὴν Ἀνώνυμη (Ἄνναν;) Ἀγγ. Κ.Δ. 173 φέρεται πὼς ἔγινε τὸ 1227. Ὁ Λατῖνος ἀρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας Βενέδικτος παρέσχε τὴ διαβεβαίωση τῆς νομιμοφροσύνης του στὸ Maio καὶ τὴ σύζυγό του Ἄννα τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1228. Αὐτὸ τὸ τεκμήριο γραμμένο στὴν ἑλληνικὴ φέρει τὴ σφραγίδα τοῦ Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκου καὶ δείχνει τὶς ἀγαθὲς σχέσεις ποὺ ἐπικρατοῦσαν ἀνάμεσα στὸν Orsini τῆς Κεφαλληνίας καὶ τὸ Θεόδωρο 168 τῆς Θεσσαλονίκης σὲ κείνη τὴν ἐποχή. Ἀλλὰ γεννᾶται τὸ θέμα ἂν ἦταν δυνατὸν ὁ Ἰωάννης Δούκας 90 νὰ εἶχε κόρη ποὺ νὰ παντρεύτηκε τὸ 1227. Ἂν ἡ σύζυγος τοῦ Maio Orsini ἦταν πραγματικὰ μιὰ κόρη τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90 καὶ μιὰ ἀδελφὴ τοῦ Θεόδωρου 168, αὐτὴ τὸ πιὸ ἀργὰ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1190 καὶ νὰ παντρεύτηκε ἐπίσης τὸ πιὸ ἀργὰ τὸ 1216, τότε ποὺ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἠπείρου εἶχε ὁ Θεόδωρος 168. Τὸ Χρονικὸν τοῦ μοναχοῦ Ἀλβέρτου τῶν Trois-Fontaines, MGH, Scriptores 23 (1874), σ. 938, ὀνομάζει τὸν Maio Orsini "a sororius" τοῦ Θεόδωρου 168. Ἀλλὰ ὁ Ἰ. Ρωμανός, Γρατιανὸς Ζώρζης, ἐνθ' ἀνωτ., καὶ προπάντων ὁ Νίκος Βέης, Ein politisches Treubekenntnis von Benedictus dem römisch-katholischen Bishof von Kefalonia (1228), BNJ 3 (1922), σ. 172, δέχτηκαν πὼς ὁ γάμος ἔγινε λίγο πρὶν τὸ 1228, ἴσως τὸ 1227. Τὸ ὄνομα αὐτῆς τῆς πριγκίπισσας ἦταν Ἄννα ἢ Θεοδώρα, βλ. Ν. Βέης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 171-72. Μήπως ἡ σύζυγος τοῦ Maio Orsini ἦταν μιὰ ἀνεψιά, καὶ ὄχι ἀδελφὴ τοῦ Θεόδωρου 168, ὅπως διερωτᾶται ὁ Δημ. Πολέμης, The Doukai, ἀριθ. 40, σ. 88, ὑ. 2; Ὅποιος κι ἂν ἦταν ὁ πατέρας της, αὐτὴ ἡ πριγκίπισσα προσονομάζεται Κ ο μ ν η ν ή, βλ. Ν. Βέης, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 166, καὶ μοιάζει πὼς ἀπόχτησε ἀπ' τὸ Maio Orsini τέσσερα παιδιά, βλ. προσωπογραφία Ἀνώνυμης (Ἄννας;) Ἀγγ. Κ.Δ. 173, ὑ. 7.

Montferrat[190].

Γιὰ τοὺς προκατόχους του ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας, τοὺς ἀπογόνους τοῦ Tancrède de Hauteville, ἦταν ἕνας συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος πολιτικὸς σκοπὸς νὰ καταχτήσουν τὸ Βυζάντιο ἢ τοὐλάχιστον νὰ περιλάβουν μέσα στὶς κτήσεις τους τὶς ἠπειρωτικὲς ἀκτὲς καὶ τὴν Κέρκυρα, καὶ ξέρομε πόσες φορὲς νορμανδικὸς στρατὸς τῆς Σικελίας πρόσβαλε τὴν πόλη τοῦ Δυρραχίου[191].

Ἡ φιλία τοῦ Φρειδερίκου II θὰ ἦταν ἀξιόλογη εὔνοια καὶ ἀκόμη μιὰ διπλωματικὴ ἐξασφάλιση, καὶ ὁ Θεόδωρος 168 δὲν ἔχασε καθόλου τὴν εὐκαιρία, ποὺ τοῦ δίδονταν. Ὁ Φρειδερίκος II ἔφτασε στὴν Κεφαλληνία τὸ καλοκαίρι τοῦ 1228, καὶ ἀμέσως πῆγε ἐκεῖ καὶ τὸν χαιρέτισε μιὰ λαμπρὴ πρεσβεία εὐγενῶν ποὺ προσκόμισαν τὰ δῶρα τῆς αὐλῆς τῆς Θεσσαλονίκης· καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴν Ἰταλία, τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1229, χάρηκε καθὼς δέχτηκε ὑλικὴ ἀπόδειξη τῆς καλῆς θέλησης τοῦ Θεόδωρου 168, μέσω τοῦ Maio Orsini, ποὺ ὁδήγησε ἕνα λόχο Ἑλλήνων στρατιωτῶν σὲ βοήθεια τοῦ βασιλείου τῆς Σικελίας.

Ἕνα μήνα ἀργότερα, ὁ Θεόδωρος 168 ἐνίσχυσε τοὺς δεσμούς του, στέλνοντας πρέσβεις στὴν αὐλὴ τοῦ Φρειδερίκου II, μὲ δῶρα ἀκόμη πιὸ πλούσια καὶ πιὸ πολλά, ὅπως χρυσὰ κοσμήματα, χρυσὲς σέλλες, χρυσοΰφαντα ἐνδύματα καὶ ἕνα τεράστιο ποσὸν σὲ χρυσὰ νομίσματα. Ἔτσι πέτυχε τὴν τιμὴ νὰ γίνῃ ὁ πρῶτος Ἕλληνας ἡγεμόνας ποὺ εἶχε διπλωματικὲς σχέσεις μὲ τὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα, προνόμιο ποὺ πλήρωσε μὲ τὸ νὰ χτυπηθῇ κι αὐτὸς ἀπ' τὸ ἀνάθεμα τοῦ πάπα Ρώμης Γρηγόριου IX (1227 - 1241), τοῦ διαδόχου τοῦ Ὀνώριου III, ἐναντίον τοῦ Φρειδερίκου II.

Αὐτὲς οἱ διπλωματικὲς ἀποστολὲς καὶ ἀνταλλαγὲς φιλοφρονημάτων καὶ τὸ παπικὸ ἐπεισόδιο ποὺ ἐπακολούθησε, ἦταν ὁ πρόλογος τοῦ πιὸ πρακτικοῦ ἐνδιαφέροντος ποὺ οἱ διάδοχοι τοῦ Φρειδερίκου II ἔδειξαν γιὰ τὰ ζητήματα τῆς Ἠπείρου[192].

Στὸ μεταξὺ τὰ γεγονότα στὴν Ἀνατολὴ ἔδειχναν πὼς βοηθοῦσαν στὴν πραγματοποίηση τῶν φιλοδοξιῶν τοῦ Θεόδωρου 168.

Τὸ Γενάρη τοῦ 1228 ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς ΚΠολης Ροβέρτος de Courtenay πέθανε στὸ Μορέα, στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἀδελφῆς του Ἀγνῆς, νύφης τοῦ Geoffroy I de Villehardouin (1209 - 1229) καὶ συζύγου τοῦ γιοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ τοῦ τελευταίου Geoffroy II (1229 - 1246), καθὼς γύριζε (ὁ Ροβέρτος) ἀπὸ ἐπίσκεψή του στὸ νέο πάπα Γρηγόριο IX, ὅπου εἶχε πάει νὰ

190. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 74.

191. Πάνω σ' αὐτό, βλ. τὰ ὅσα γράφει ὁ Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης στὸν ΚΠόλεως Γερμανὸ (β'), ΕΕΒΣ 33 (1964), σ. 112-13 § 12. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 169.

192. Huillard-Bréholles, Historia Diplomatica Friderici Secundi, vol. I, σ. 898-99· Richard de San Germano, ἐκδ. Garufi, σ. 162 καὶ 164· Ἐπιστολὲς Γρηγόριου IX πάπα Ρώμης, III, 46, ἐκδ. Auvray, τ. I, στ. 204. Πρβλ. Ἰ. Ρωμανός, Γρατιανὸς Ζώρζης, σ. 131· F. Dölger, Regesten der Kaiserurkunden des Oströmischen Reiches, τ. III, ἀριθ. 1721.

παραπονεθῆ, γιατὶ οἱ βαρῶνοι του εἶχαν κόψει τὴ μύτη καὶ τὰ χείλη τῆς μυστικῆς συζύγου του, κόρης τοῦ μακαρίτη ἱππότη Baudouin de Neuville, καὶ εἶχαν πνίξει στὴν Προποντίδα τὴ μητέρα της καὶ πεθερά του[193].

Ἔτσι ὁ θρόνος τῆς ΚΠολης ποὺ κλονιζόταν, περιῆλθε στὸν ἀδελφό του Βαλδουΐνο II ποὺ τότε εἶχε μιὰ ἡλικία 11 χρονῶ, κάτω ἀπ' τὴ κηδεμονία καὶ ἀντιβασιλεία τῆς ἄλλης ἀδελφῆς τους αὐτοκρατόρισσας Μαρίας de Courtenay, χήρας τοῦ αὐτοκράτορα Θεόδωρου (α') Λάσκαρι-Κομνηνοῦ, ἡγεμονίδας «σοφῆς καὶ σκληρῆς», ὅπως ἀλλοῦ ἀνάφερα[194]. Μετὰ λιγόμηνη ἀντιβασιλεία, τῆς ὁποίας μοναδικὴ πράξη ἔχομε μιὰ ἀνανέωση τῶν προνομίων τῶν Πιζατῶν τῆς ΚΠολης, ἡ Μαρία de Courtenay πέθανε, καὶ στὴ θέση της ἀναδείχτηκε ὡς βάϊλος (bail) ὁ Narjot de Toucy, γαμβρὸς ἀπὸ κόρη τῆς Ἀγνῆς - Ἄννας τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Θεόδωρου Βρανᾶ Κομνηνοῦ 239[195].

Μὲ αὐτὲς τὶς ἀνωμαλίες τοῦ λατινικοῦ θρόνου τῆς ΚΠολης, πρῶτος πρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες του ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II τῆς Βουλγαρίας, προβάλλοντας τὸν ὅρο νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀντιβασιλεία καὶ νὰ παντρευτῇ ἡ τετράχρονη κόρη του Ἑλένη Ἀσανίνα τὸ μικρὸ Βαλδουΐνο II· συγχρόνως ὑποσχόταν στοὺς Λατίνους νὰ ἀνακαταλάβῃ καὶ νὰ τοὺς παραδώσῃ ὅλες τὶς δυτικὲς ἐπαρχίες, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς εἶχε πάρει ὁ Θεόδωρος 168.

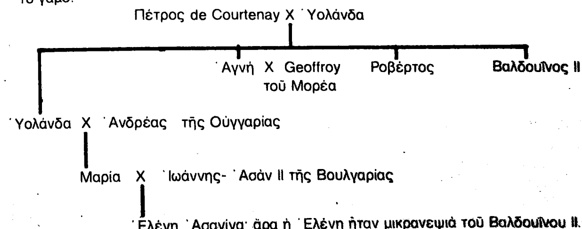
Ἡ προσφορὰ φάνηκε ὕποπτη στοὺς βαρώνους τῆς ΚΠολης· μὲ τὸ νὰ ἐμπιστευτοῦν τὴν ἀντιβασιλεία στὸ Βούλγαρο τσάρο, τοὺς φάνηκε πὼς ἔθεταν σὲ κίνδυνο αὐτὴ τὴν ὕπαρξη τῆς αὐτοκρατορίας τους, καθὼς ὁ

193. Philippe Mousket, τ. II, σ. 409· Chronique de Saint-Martin de Tours εις Historiens de France, XVIII, 310· Ernoul, 394-95· Dandolo, 291. Πρβλ. Rennell Rodd, The Princes of Achaia and the Chronicles of Morea, τ. I, σ. 141-42.

194. J. Longnon, L' Emprire latin de Const/ple, σ. 169. Γιὰ τὸν Βαλδουΐνο II, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 47· γιὰ τὴ Μαρία Courtenay, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 48.

195. J. Longnon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 169.

196. M. Sanudo Torsello, Secreta fidelium erucis dans B ongars, Gesta Dei per Francos, τ. II, σ. 72-3· A. Dandolo, 292. Πρβλ. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 647-48. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ ἡ Ἑλένη Ἀσανίνα ἦταν συγγενὴς τοῦ Βαλδουΐνου II, καὶ τυπικὰ αὐτὸ ἦταν ἕνα ἐμπόδιο γιὰ τὸ γάμο:

φύλακας μποροῦσε νὰ γίνη καὶ καταλυτὴς τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ λατινικοῦ κρατιδίου τῆς ΚΠολης. Ἔτσι ἡ προσφορὰ ἀπορρίφτηκε μὲ τὸ πρόσχημα πὼς ὁ ἀντιβασιλέας ἔπρεπε νὰ εἶναι Λατίνος[196].

Τελικά, ἔπειτ' ἀπὸ μακρὲς διαπραγματεύσεις οἱ Λατίνοι ἱππότες τῆς ΚΠολης καὶ ὁ κλῆρος μὲ τὴ σύμπραξη τοῦ πάπα Γρηγόριου IX, κατάληξαν στὴν ἐκλογὴ ἑνὸς Γάλλου, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς 5ης Σταυροφορίας τοῦ 1218, τοῦ ὑπερασπιστῆ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, Ἰωάννη de Brienne, ποὺ τοὺς φάνηκε ὡς ἕνας ἥρωας τῶν παλιῶν καιρῶν.

Ὁ Βαλδουΐνος II θὰ παντρευόταν τὴν κόρη του Μαρία, ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπ' τὴν Bérengére τῆς Καστίλλης, καὶ θὰ τοῦ παραχωροῦσε τὸ στέμμα τῆς ΚΠολης μέχρι ποὺ νὰ ἔλθη στὴν ἡλικία τῶν 20 χρονῶ. Ὁ Ἰωάννης de Brienne ἦταν τότε 80 χρονῶ, ἀλλὰ ἡ ἡλικία του δὲν ἐλάττωνε τὴν ἐνεργητικότητά του. Ἡ φήμη του ὡς πολεμιστῆ ἦταν διάχυτη καὶ ἡ Λατινικὴ αὐτοκρατορία εἶχε τὴν ἀνάγκη ἑνὸς δραστήριου πολεμιστῆ.

Τὸ σύμφωνο τῆς ὀνομασίας του κλείστηκε στὴν Pérouse τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1229, μπροστὰ στὸν πάπα Ρώμης. Ὁ Ἰωάννης de Brienne ἔπρεπε πρῶτα νὰ διακανονίση τὴ θέση του ἀπέναντι τοῦ Φρειδερίκου II τῆς Γερμανίας, ποὺ πρὶν τρία χρόνια τοῦ εἶχε ἀφαιρέσει τοὺς τίτλους του πάνω στὸ βασίλειο τῆς Ἱερουσαλήμ. Τέλος, τὸ φθινόπωρο τοῦ 1231 ἔφτασε στὴν ΚΠολη καὶ χαιρετίστηκε μὲ ἐνθουσιασμὸ ἀπ' τοὺς Φράγκους, ποὺ ἐδῶ καὶ τρία χρόνια τὸν περίμεναν. Σὲ λίγο στέφτηκε μὲ λαμπρότητα στὴν ἁγια-Σοφιὰ ἀπ' τὸ Λατίνο πατριάρχη Simon (1227 - 1233)[197].

Ἡ ἀπόρριψη ἀπ' τοὺς βαρώνους τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας τῆς προσφορᾶς τοῦ Ἰωάννη - Ἀσὰν II τῆς Βουλγαρίας εἶχε διάφορους ἀντίχτυπους. Ὁ Ἀσὰν II, ὅπως ὁ θεῖος του Κακο-Ἰωάννης πρὶν ἀπ' αὐτόν, θεωροῦσε πὼς οἱ ὑπερφίαλοι Λατίνοι πρόσβαλαν τὴν ἀξιοπρέπειά του, ἀπορρίπτοντας τὴν «καλοπροαίρετη» πρότασή του. Ἔτσι κατάληξε σ' αὐτὴ ἐδῶ τὴ σκέψη: Ἀφοῦ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μπῆ στὴν ΚΠολη εἰρηνικά, θὰ ἔπρεπε νὰ βρῆ τὸν τρόπο γιὰ νὰ μπῆ μὲ τὴ βία.

Ὁ Θεόδωρος 168 ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ εἶχε σοβαρὲς ἀμφιβολίες, ἂν οἱ προτάσεις ποὺ ἔκανε ὁ Βούλγαρος ἡγεμόνας στοὺς Λατίνους, ἦσαν μέσα στὸ πνεῦμα τῆς συμμαχίας ποὺ συνῆψε μαζί του.

Ὁ Narjot de Toucy ποὺ ἐνεργοῦσε ὡς βάϊλος τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀναζήτησης ἑνὸς κηδεμόνα - συμβασιλέα τοῦ μικροῦ Βαλδουΐνου II, μὲ ἀπόγνωση προσπαθοῦσε νὰ στρέψη τοὺς ἐχτρούς του τὸν ἕνα ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Ἔτσι ἐκ μέρους τῶν βαρώνων του ὑπόγραψε μὲ τὸ Θεόδωρο 168 ἕνα σύμφωνο ἀνακωχῆς, ποὺ φέρει μὲν τὴ χρονολογία τῆς

197. Richard de San-Germano, ἔκδ. Garufi, σ. 174, 175· Mathieu Paris, Chronica majora, ἐκδ. Luard, III, 194· Estoire de Eracles, RHC Hist. Occid., τ. II, σ. 379· TT, Urkunden, τ. II, 281-99· Registres de Grégoire IX, ἔκδ. Auvray, τ. I, σ. 418· Bernard le Trésorier, σ. 470-72· Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 47-8, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 44-5.

11ης τοῦ Δεκέμβρη τοῦ 1228, ἀλλὰ ποὺ ἴσχυσε ἀπ' τὶς 14 τοῦ Σεπτέμβρη.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἤλπιζε ὄχι μόνο νὰ ἀποφύγη τὴν ἄμεση ἀπειλὴ ἐπίθεσης ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολη, ἀλλὰ καὶ νὰ διασκεδάση τὴν κάπως δικαιολογημένη δυσαρέσκεια καὶ ὀργὴ τοῦ Βούλγαρου τσάρου. Ἡ συμφωνία μὲ τὸ Θεόδωρο 168 ποὺ τώρα ἔβλεπε μὲ μεγάλη καχυποψία τὸ Βούλγαρο σύμμαχό του, κατοχύρωνε τὴ λατ. αὐτοκρατορία στὴν περίπτωση ποὺ ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II θὰ ἀποφάσιζε νὰ πραγματοποιήση τὶς προθέσεις του γιὰ μιὰ βίαιη ἐνέργεια κατὰ τῆς ΚΠολης[198].

Στὸ μεταξὺ ἡ πρωτεύουσα τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας δὲν εἶχε τὴν κατάλληλη ἄμυνα. Σὲ μιὰ στιγμὴ ἀπελπισίας μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ροβέρτου de Courtenay, μερικοὶ ἀπ' τοὺς βαρώνους εἶχαν προτείνει νὰ τὴν ἐγκαταλείψουν. Ὁ αὐτοκράτορας ποὺ ἐξελέγη, ὁ γέρος Ἰωάννης de Brienne, ἀντὶ νὰ ἐπισπεύση τὴν ἔλευσή του στὴν πρωτεύουσά του ποὺ κινδύνευε, μπλέχτηκε σ' ἕνα πόλεμο μὲ τὸ Φρειδερίκο II τῆς Γερμανίας στὴν Ἀπουλία, γιατὶ τοῦ εἶχε πάρει τὸν τίτλο τοῦ βασιλέα τῆς Ἱερουσαλήμ, νικήθηκε καὶ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγη στὴ Γαλλία.

Ὁ Φρειδερίκος II ἦταν εὐτυχὴς μετὰ τὴ νίκη του ποὺ μπόρεσε νὰ ἀνταποδώση στὸ Θεόδωρο 168 τὴν εὐεργεσία ποὺ τοῦ εἶχε κάνει, στέλνοντας σ' αὐτὸν ἕνα βοηθητικὸ σῶμα Ἰταλῶν στρατιωτῶν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1229 ὁ Θεόδωρος 168 ἦταν ἕτοιμος, καταπατώντας τὸ σύμφωνο ἀνακωχῆς, νὰ ἐκπορθήση τὴν ΚΠολη καὶ νὰ δῆ τὸ ὄνειρό του πραγματοποιούμενο[199].

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1230 ὅλα φαίνονταν ἕτοιμα γιὰ τὴν τελικὴ ἐπίθεση ποὺ θὰ ἀπόδιδε τὸ Βυζάντιο στοὺς Ἕλληνες τῆς Δύσης. Μὲ τὸ στρατό του, στρατοπεδευμένο ἔξω ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη, ὁ Θεόδωρος 168 θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε καὶ πάλι βαδίσει πρὸς τὶς πύλες τῆς ΚΠολης καὶ νὰ δοκιμάση τὴ δύναμη καὶ τὴν ἑτοιμότητά του κατὰ τῆς ἐξασθενημένης καὶ κλονιζόμενης Λατ. αὐτοκρατορίας μὲ κάθε ἐλπίδα ἐπιτυχίας.

Ἀντὶ γι' αὐτό, καὶ παρὰ τὶς προσδοκίες, στράφηκε στὸ βορρὰ πρὸς τὴ Βουλγαρία. Οἱ λογοι ποὺ τὸν ἔσπρωξαν νὰ κάνη αὐτὴ τὴν ἀπότομη ἐκτροπή, καλύπτονται ἀπὸ μυστήριο.

Ὁ ἱστορικὸς τῶν Ἑλλήνων αὐτοκρατόρων ποὺ εἶχαν τὴν ἕδρα τους στὴ Νίκαια, ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἐπωφελήθηκε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἀπ' τὴν

198. TT, Urkunden, τ. II, σ. 265-66· Ὁ Narjot de Toucy ποὺ ὑπῆρξε ενας ἀπ' τοὺς ακολούθους τοῦ Πέτρου de Courtenay, διαδέχτηκε ὡς βάϊλος τῆς Λατινικῆς αὐτοκρατορίας γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1219 τὸν Conon de Béthune, καὶ μπορεὶ κανεις νὰ πῆ πὼς μὲ ἐπιτυχία ἀντιμετώπισε κατὰ τὶς κρίσιμες ἐκεῖνες γιὰ τὴ Λατ. αὐτοκρατορία στιγμὲς τοὺς πανίσχυρους ἐχτρούς της, τὸ Θεόδωρο 168 καὶ τὸν Ἰωάννη - Ἀσαν II.

199. Ernoul 466-68· Philippe Mousket, στίχ. 27078-28014· Richard de San Germano, σ. 174-75· Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 45, καὶ εκδ. Heisenberg, σ. 41, οπου σημειώνει τὴν παρουσία τῶν Ἰταλῶν στὸ στράτευμα τοῦ Θεόδωρου, ἐνῶ ο K. Hopf, Geschichte Griechenlands, σ. 257, τοὺς ἀναφέρει ὡς Γερμανικὸ σῶμα, ισως λόγω τῆς ἐθνικότητας τοῦ ἐστεμμένου ἀποστολέα.

εὐκαιρία γιὰ νὰ καταγγείλη τὴν ὑπουλότητα τοῦ χαραχτῆρα τοῦ Θεόδωρου 168, τὴν ἐπιορκία του καὶ τὴν παρασπονδία του πρὸς τοὺς γείτονές του, ἀποδίδοντας τὴν αἰτία τῆς καταστροφῆς ποὺ τὸν περίμενε στὴν ἴδια του τὴ ματαιοδοξία καὶ σκληρότητα καὶ ἀστάθεια τῆς φύσης του.

᾿Αλλά, ὅπως ἔχει παρατηρηθῆ, ἕνας τέτοιος βαρὺς χαραχτηρισμὸς ποὺ ὑφαίνεται μαζὶ μὲ τὴν ἔκθεση τῶν περιστατικῶν, δὲ δείχνει παρὰ τὴ σφοδρὴ ἐπιθυμία τοῦ ἀνωτέρω ἱστορικοῦ, νὰ βρῆ λόγους συκοφαντίας καὶ νὰ συσκοτίση τὴν ὅλη ὑπόθεση.

῾Ο Θεόδωρος 168 ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πολὺ φιλόδοξος, ἀλλὰ ἦταν ἐπίσης καὶ πολὺ ἔμπειρος στρατηγός, καὶ ὁ στρατός του δὲν εἶχε γνωρίσει ὡς τότε τὴν ἥττα. Παίρνοντας ὡς βάση τὴν ὑπεροχὴ τῆς δύναμής του, προτίμησε νὰ ἀναβάλη τὴν ἐπίθεση κατὰ τῆς ΚΠολης, γιὰ νὰ καταβάλη προηγουμένως ἕνα σύμμαχο ποὺ ἤδη εἶχε ἀποδειχτῆ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος. Τὸ νὰ ἀσφαλίση τὰ πλευρά του ἀπὸ ἕνα τόσο ἀβέβαιο σύμμαχο, δὲν ἦταν ἁπλῶς ζήτημα ἀχαλίνωτης μεγαλομανίας, ἀλλὰ ζήτημα στρατηγικῆς. ῾Η ἀμυντικὴ ἀντίσταση τῆς ΚΠολης δὲ βρισκόταν στὸν ἀριθμὸ τῶν ὑπερασπιστῶν της, ἀλλὰ στὴν εὐρύτητα καὶ ἰσχὺ τῶν τειχῶν της, καὶ τὸ νὰ ἐπιχειρήση μιὰ πολιορκία μὲ τὸ στρατὸ τῶν Βουλγάρων τόσο κοντά, δὲ θὰ ἀποτελοῦσε παρὰ μιὰ ἀπρονοησία.

᾿Εδῶ πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ αἴτια τῆς αἰφνίδιας ἐπίθεσης τοῦ Θεόδωρου 168 κατὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ ὄχι στὴν ὑπουλότητα τοῦ χαραχτῆρα του καὶ τὴ μεγαλομανία του, ὅπως θέλει ὁ ἐπικριτής του ᾿Ακροπολίτης[200].

῾Ο Θεόδωρος 168 ἀπ᾿ τὴν ᾿Ανδιανούπολη βάδισε πρὸς τὰ πίσω διὰ τοῦ ποταμοῦ Μαρίτσα καὶ κατευθύνθηκε πρὸς δυσμὰς κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδας τοῦ ποταμοῦ, χωρὶς ἀμφιβολία γιὰ νὰ χτυπήση τοὺς Βουλγάρους ἀπ᾿ τὰ βουνὰ τοῦ Τιρνόβου. Βέβαιος γιὰ τὴ νίκη του, πίστευε πὼς κάθε βουλγαρικὴ ἀντίσταση θὰ διαλυόταν καὶ μόνο μὲ τὴ θέα τοῦ στρατοῦ του. ᾿Αλλὰ ἡ πεποίθησή του αὐτὴ ἀποδείχτηκε λανθασμένη.

Παρὰ τὸν αἰφνιδιασμὸ ποὺ δοκίμασε, ὁ ᾿Ιωάννης - ᾿Ασὰν ΙΙ μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα συγκέντρωσε τὶς δυνάμεις τῶν Κουμάνων μισθοφόρων του ποὺ δὲν ἦσαν πιὸ πολλοὶ ἀπὸ χίλιοι, καὶ ἔσπευσε πρὸς τὰ νότια γιὰ νὰ ἀντικρούση τὸν εἰσβολέα. Οἱ δυὸ στρατοὶ συναντήθηκαν στὴν Κλοκοτινίτζα (σημ. Semitje), ἀνάμεσα στὴν ᾿Αδριανούπολη καὶ τὴ Φιλιππούπολη.

῾Ο Βούλγαρος τσάρος καθὼς πιὸ πολὺ στηριζόταν στὸ δίκιο τῆς ἀγανάχτησής του παρὰ στὸν ἀριθμὸ τῶν στρατιωτῶν του, βάδισε κατὰ τοῦ Θεόδωρου 168, ἔχοντας κρεμάσει στὴ σημαία του, καθὼς μερικοὶ εἶπαν, τὸ γραφτὸ ὅρκο τοῦ Θεόδωρου 168 γιὰ τὴν τήρηση τῆς συμμαχίας ποὺ παραβίασε. ῾Ο μέχρι τότε ἀήττητος στρατὸς τοῦ ῞Ελληνα «αὐτοκράτορα» τῆς δυτικῆς μοίρας ὑπέστη μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἥττα. ῾Ο ἴδιος ὁ Θεόδωρος 168 πιάστηκε αἰχμάλωτος μαζὶ μὲ πολλοὺς ἀξιωματικούς του, καὶ ὅλο τὸ ὑλικὸ τοῦ

200. Γ. Ακροπολίτης, εκδ. Bonn, σ. 44-5, καὶ ἐκδ. Heisenberg, σ. 41-2. Πρβλ. ᾿Α. Μηλιαράκης, Νίκαια - ῎Ηπειρος, σ. 252.

στρατοῦ του παραδόθηκε ως λεία πολεμου στοὺς Κουμάνους καὶ Βουλγάρους στρατιῶτες τοῦ ᾿Ιωάννη - ᾿Ασὰν ΙΙ.

῾Ο ᾿Ιωάννης - ᾿Ασὰν ΙΙ ἐπέτρεψε σχεδὸν σὲ ὅλους τοὺς κατώτερους ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς στρατιῶτες, νὰ γυρίσουν ἐλεύτερα στὰ σπίτια τους, διακηρύσσοντας τὴ φιλανθρωπία καὶ ἐπιείκεια τοῦ μεγάλου Βουλγάρου βασιλέα[201].

Καθὼς στερήθηκε τὸ κράτος τῶν δυτικῶν ῞Ελλήνων τοῦ ικανοῦ ἡγεμόνα του, γρήγορα κατάπεσε σὲ πολὺ πιὸ χαμηλὸ ἐπίπεδο. ῾Η Λατ. αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης σώθηκε ἀπ᾿ τὸν ἡγεμόνα, τοῦ ὁποίου τὶς ὑπηρεσίες ειχε αρνηθῆ. ῾Η δυτικὴ ῾Ελληνικὴ «αὐτοκρατορία» ποὺ ἔζησε τόσο λίγο (1222 - 1230), ἔπαυσε οὐσιαστικὰ νὰ ἀποτελῆ ὑπολογίσιμη δύναμη καὶ τὸ επαθλο τῆς ΚΠολης περιορίστηκε ἀνάμεσα σὲ δυὸ δυνάμεις, τὴν ῾Ελληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς ᾿Ανατολῆς (τῆς Νίκαιας) ποὺ ἐπιχάρηκε γιὰ τὴ συντριβὴ τῆς Δυτικῆς καὶ τὴ Βουλγαρία.

῾Ο ἴδιος ὁ Θεόδωρος 168 ἔτυχε ἰδιαίτερων περιποιήσεων καὶ τιμῶν ἐκ μέρους τοῦ εὐγενικοῦ νικητῆ. ᾿Αλλὰ ὁ αἰχμάλωτος ἡγεμόνας δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήση ἐπὶ πολὺ τὸ ἀνήσυχο πνεῦμα του καὶ σὲ κάποιο διάστημα τῆς αἰχμαλωσίας του –ὄχι στὰ πρῶτα χρόνια– βρέθηκε ἔνοχος συνωμοσίας κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ ᾿Ασὰν ΙΙ, ὁπότε κατὰ διαταγὴ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τυφλώθηκε.

Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ πῆ πὼς αὐτὴ ἡ ποινὴ τῆς τύφλωσης ποὺ συνεπαγόταν τὴν πολιτικὴ ἀδράνεια, θὰ ἐπέφερε καὶ τὸν πολιτικὸ θάνατο τοῦ ἀντρός· ἀλλὰ ὁ Θεόδωρος 168 ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πολυμήχανος καὶ ἀκατάβλητος καὶ βρῆκε τοὺς τρόπους νὰ μετάσχη ἀκόμη τῆς δημόσιας ζωῆς καὶ νὰ προκαλέση ἀνησυχίες στοὺς ἰσχυροὺς τῆς ἡμέρας.

Οἱ μεταγενέστεροι Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ ποὺ ἀνῆκαν στοὺς διαδόχους τῶν αὐτοκρατόρων τῆς ἀνατολικῆς μοίρας, σ᾿ αὐτοὺς ποὺ ἀξιώθηκαν νὰ ἀποδώσουν στὸν ῾Ελληνισμὸ γιὰ τὴν ἀτυχία του τὴ βασιλίδα τῶν πόλεων, στοὺς Παλαιολόγους, εἶδαν στὴν τύφλωση τοῦ Θεόδωρου 168 τὸ δάχτυλο τῆς θείας δίκης, «γιατὶ περιφρόνησε τὴ νόμιμη βασιλεία τῶν Ρωμαίων καὶ αὐτοαναδείχτηκε αὐτοκράτορας καὶ γιατὶ δὲν ἐλέησε τοὺς ὁμοφύλους του ποὺ εἶχαν κακοπάθει ἀπ᾿ τὶς ἰταλικὲς καὶ βουλγαρικὲς ἐπιθέσεις καὶ καταχτήσεις, ἀλλὰ στὶς δυστυχίες τους πρόσθεσε ἄλλες δυστυχίες καὶ στὰ φονικὰ ἄλλα φονικά»[202].

201. Γ. ᾿Ακροπολίτης, εκδ. Bonn, σ. 45-6, και εκδ. Heisenberg, σ. 42· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. Ι, σ. 28· Richard de San Germano, σ. 166.

202. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 47, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 43, οπου σημειώνει πὼς «επι πολὺ» ὁ Θεόδωρος 168 ἀπολάμβανε τιμῶν, κ᾿ ἔπειτα συνωμότησε καὶ τυφλώθηκε· η πληροφορία τοῦ Richard de San Germano, σ. 166, πὼς τυφλώθηκε μόλις αιχμαλωτιστηκε, ειναι λανθασμένη· τὸ πὼς ἡ τύφλωση ἦταν ποινὴ ποὺ ἐπέβαλε ἡ θεία δίκη, αποτελεῖ ἄποψη τοῦ Νικηφόρου Γρηγορᾶ, τ. Ι, σ. 28· ὁ Γ. Παχυμέρης, τ. Ι, σ. 82, προτιμάει νὰ μᾶς πῆ

Ἡ συντριπτικὴ ἥττα τοῦ Θεόδωρου 168 ἔρριξε τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης, ποὺ συνέχισε τὴν ἄδοξη ὕπαρξή του, σὲ σύγχυση.

Ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II γλήγορα ἐπωφελήθηκε γιὰ νὰ ἀναχτήση τὶς χαμένες ἐπαρχίες τοῦ βασιλείου του. Ἐμπρὸς στὴν ἀστραπιαία προέλαση τοῦ στρατοῦ του τὰ ὀχυρὰ τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Μακεδονία καὶ τὰ ἐδάφη ποὺ ἐκεῖνος εἶχε ἀναχτήσει ἀπ᾽ τὴ Λατ. αὐτοκρατορία, ἔπεσαν ὅλα στὰ χέρια τῶν Βουλγάρων χωρὶς καμιὰ ἀντίσταση. Μέσα σὲ λίγους μῆνες ἡ Ἀδριανούπολη, τὸ Διδυμότειχο καὶ τὸ σύνολο τοῦ νότιου τμήματος τῆς κοιλάδας τοῦ Ἕβρου, ἡ Ξάνθη, οἱ Σέρρες, ἡ Πελαγονία, ἡ Ἀχρίδα, ἡ Πρίλαπος καὶ ἡ Διάβολη, πέρασαν καὶ πάλι κάτω ἀπ᾽ τὴ βουλγαρικὴ κυριαρχία. Ἡ ἐξουσία τοῦ Ἀσὰν II ἐκτεινόταν σὲ ὅλη σχεδὸν τὴ Μακεδονία καὶ τὴ σημ. Ἀλβανία μέχρι τὸ Δυρράχιο. Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἤπειρος παράμειναν στὰ χέρια τῶν Δυτικῶν Ἑλλήνων[203].

Ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II ὑπῆρξε μιὰ εὐγενικὴ φυσιογνωμία καὶ κατὰ τὴ νίκη του δείχτηκε μεγαλόψυχος καὶ μετριοπαθής. Μὲ τὶς καλές του προσπάθειες ἐπέκτεινε τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου του, ἂν καὶ τὸ παράλαβε σὲ κατάσταση διάλυσης, σὲ σημεῖο ποὺ δὲν εἶχαν φτάσει γιὰ ἀρκετοὺς αἰῶνες καὶ ποὺ δὲν ἐπρόκειτο νὰ φτάσουν ποτὲ πιά[204].

Ἀνεκτικὸς στὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, καλὰ μορφωμένος καὶ ἐπιεικής, ἄφησε ἕνα καλὸ ὄνομα ὄχι μόνο ἀνάμεσα στοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ καὶ ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες.

Δικός μας ἱστορικὸς τοῦ ιγ´ αἰ. ποὺ πολλὲς φορὲς ἔχω ἀναφέρει, ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, γράφει γιὰ τὸν Ἀσὰν II πὼς «σὲ ὅλους φάνηκε ἐξαιρετικὸς καὶ εὐτυχισμένος ἄνθρωπος, γιατὶ δὲν κατάφευγε στὸ ξίφος γιὰ τὴ λύση τῶν διαφορῶν του μὲ τοὺς ὑπηκόους του, οὔτε στιγματίστηκε μὲ φόνους τῶν Ἑλλήνων, ὅπως συνέβη μὲ τοὺς προκατόχους του Βουλγάρους βασιλεῖς (ἐννοεῖ τὸ Συμεών, τὸ Σαμουήλ, τὸν Κακο-Ἰωάννη κ.ἄ.). Ἀπ᾽ αὐτὸ ἦταν ἀγαπητὸς ὄχι μόνο στοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ καὶ στοὺς Ἕλληνες καὶ στοὺς ἄλλους λαούς»[205].

πὼς ὁ Θεόδωρος 168 αἰχμαλωτίστηκε καὶ τυφλώθηκε, «καθὼς προσέκρουσε στὴν κακή του μοίρα». Ὁ Θεόδωρος 168 φαίνεται πὼς θὰ πιάστηκε νὰ βάζη κάποιο Βούλγαρο βογιάρο νὰ δολοφονήση τὸν Ἀσὰν II, καθὼς ὁ Ἰσαάκιος Βατάτζης Κομνηνὸς 240, στὸν καιρὸ ἐπίσης τῆς αἰχμαλωσίας του ἀπ᾽ τοὺς Βουλγάρους, ἔβαλε τὸ Βούλγαρο βογιάρο Ἰβαγκὸ (= Ἰωάννην), τὸν ἔπειτα μετονομασθέντα Ἀλέξιο, καὶ δολοφόνησε τὸν Ἀσὰν I, τὸν πατέρα τοῦ Ἀσὰν II, βλ. Χωνιάτης, σ. 620, γιὰ τὴ μετονομασία τοῦ Ἰβαγκοῦ, αὐτόθι, σ. 676.

203. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 46, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 42-3· Ἐφραίμιος, σ. 325-26, στίχ. 8082-94 Πρβλ. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 649.

204. K. Jirecek. Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας μεταφρ. F. Bruun καὶ Palauzov, σ. 333· V. Zlatarsky, Ἰωάννης - Ἀσὰν II, Βουλγαρικὴ Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη, τ. III, σ. 1-55. Πρβλ. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 647.

205. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 46, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 43.

«Ἡ εὐχερὴς κατάχτηση, μᾶς λέει πιὸ πάνω, τῶν ἐδαφῶν ποὺ ἀνῆκαν στὸ Θεόδωρο 168, ὀφείλεται ἀκριβῶς στὴ φήμη τῆς φιλανθρωπίας του ποὺ διέσπειραν οἱ αἰχμάλωτοι ποὺ ἀπόλυσε»[206].

Κάποιος ἀπ᾽ τοὺς συγχρόνους μας παρατηρεῖ πὼς αὐτὴ ἡ μεγέθυνση τῶν ἀρετῶν τοῦ Βούλγαρου ἡγεμόνα ἀπ᾽ τὸν Ἀκροπολίτη, δὲν εἶναι ἀμέτοχη τῆς προσπάθειας τοῦ Βυζαντινοῦ ἱστορικοῦ νὰ κάνη μιὰ ζωηρὴ ἀντιπαραβολὴ πρὸς τὰ ἐγκλήματα καὶ τὶς κακίες τοῦ Θεόδωρου 168, τοῦ ἡγεμόνα ποὺ ἀπεχθανόταν[207].

Ἡ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας ἔκρινε τὴ μοίρα τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴν ὅλη ἐπικράτεια τῶν Δυτικῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεόδωρος 168 ἔπεσε ἀπ᾽ τὰ ὕψη τῆς σταδιοδρομίας του, ἀλλὰ τὸ βασίλειο ποὺ μόλις εἶχε ἱδρύσει, κολοβωμένο βέβαια, ἐξακολούθησε τὸν ἀγώνα του γιὰ δεκάξι ἀκόμη χρόνια, κάτω ἀπὸ δυὸ ἄγρυπνα μάτια, αὐτὰ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Βουλγαρίας.

Ἐκεῖνος ποὺ σ᾽ αὐτὰ τὰ χρόνια διαδραμάτισε τὸν πρῶτο ρόλο καὶ δείχνει πὼς κληρονόμησε τὶς φιλοδοξίες τοῦ Θεόδωρου 168, εἶναι ὁ ἀνεψιός του Μιχαὴλ (β´) Κομνηνὸς Δούκας 255, αὐτὸς ποὺ σὲ μικρὴ ἡλικία παραγκωνίστηκε ἀπ᾽ τὸ θεῖο του κατὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του[208].

VII

Ἡ κατάσταση τῶν δυνάμεων στὴ Βαλκανικὴ μετὰ τὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας, ἑφτάχρονη αἰχμαλωσία τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Βουλγαρία (1230 - 1237), ἔρωτας καὶ γάμος τοῦ Ἰωάννη - Ἀσὰν II μὲ τὴν Εἰρήνη Ἀγγ. Δούκ. Κομν. 248, κόρη τοῦ Θεόδωρου 168 καὶ ἀπολευτέρωσή του, ὁ Θεόδωρος 168 κύριος τῆς Θεσσαλονίκης, ἀναγόρευση τοῦ γιοῦ του Ἰωάννη Ἀγγ. Δούκ. Κομν. 247 ὡς αὐτοκράτορα, ἐξορία τοῦ Μανουὴλ Δούκ. Κομν. Ἀγγ. 169 στὴν Ἀττάλεια καὶ προσφυγή του στὸν Ἰωάννη (γ´) Δούκ. Βατ. 274, ἐπάνοδός του στὴ Θεσσαλία καὶ σχηματισμὸς μιᾶς προσωπικῆς του διοίκησης, συμφιλίωση καὶ συνασπισμὸς τῶν τριῶν ἀδελφῶν Θεόδωρου 168, Μανουὴλ 169 καὶ Κωνσταντίνου 170 (1238), θάνατος Μανουὴλ 169 (1241), κύριος τῶν κτήσεών του ὁ ἀνεψιός του Μιχαὴλ (β´) Κομν. Δούκ. 255, θάνατος Ἰωάννη - Ἀσὰν II (1241), ἀκμὴ τοῦ ἑλλ. κράτους τῆς Νίκαιας, πρόσκληση καὶ μετάβαση τοῦ Θεόδωρου 168 στὴ Νίκαια, ἐκστρατεία τοῦ Ἰωάννη (γ´) Δούκ. Βατ. 274 ἐναντίον τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, ἠθικὴ ὑποταγὴ τοῦ Ἰωάννη Ἀγγ. Δούκ. Κομν. 247 καὶ ἀπόθεση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τίτλου ἔναντι τοῦ τίτλου τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ (1242).

Ἡ κατάσταση μετὰ τὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας εἶχε τὴν ἑξῆς πολιτικὴ

---

206. Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Bonn, σ. 46, καὶ ἐκδ. Heisenberg, σ. 42.

207. Βλ. D. M. Nicol. The Despotate of Epiros, σ. 111.

διαμόρφωση.

Ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II τῆς Βουλγαρίας μποροῦσε νὰ μιλάη γιὰ τὸν ἑαυτό του μὲ αὐτὸν ἐδῶ τὸν τρόπο, ὅπως φαίνεται ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφὴ πάνω σὲ ἄσπρη μαρμάρινη στήλη τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα μαρτύρων στὸ Τίρνοβο: «Ἐγὼ ὁ Ἰωάννης - Ἀσάν, πιστὸς ἐν Χριστῷ τσάρος καὶ αὐτοκράτορας τῶν Βουλγάρων, γιὸς τοῦ παλιοῦ τσάρου Ἀσάν, στὸ δωδέκατο ἔτος τῆς βασιλείας μου, ἐξεστράτευσα ἐναντίον τῆς Ρωμανίας, νίκησα τὸ στρατὸ τῶν Ἑλλήνων, συνέλαβα αἰχμάλωτο τὸν ἴδιο τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρο Κομνηνὸ μὲ ὅλους του τοὺς εὐγενεῖς καὶ κατάχτησα ὅλες τὶς χῶρες του ἀπ' τὴν Ἀδριανούπολη μέχρι τὸ Δυρράχιο, τὶς περιοχὲς δηλ. τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῶν Σέρβων. Οἱ Φράγκοι διατηροῦν μόνο τὶς γύρω ἀπ' τὴν ΚΠολη πόλεις καὶ ἔχουν γίνει ὑπήκοοι τῆς δύναμης τοῦ μεγαλείου μου, καθὼς δὲν ἔχουν ἄλλον ἀπὸ ἐμὲ βασιλέα καὶ καθὼς δὲν ὑπάρχουν παρὰ μόνο χάρη σὲ μένα»[209].

Ἐπίσης, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ἕνα χάρτη, ποὺ ὁ Ἀσὰν II ἔδωσε στοὺς ἐμπόρους τῆς Ραγούζας γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς ἐμπορίας τους στὶς περιοχές του, ὅλη ἡ Θράκη καὶ σχεδὸν ὅλη ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Σερβία καὶ φυσικὰ ὅλη ἡ Βουλγαρία βρίσκονταν κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία του[210]. Τὸ μεγάλο ὄνειρο μιᾶς βουλγαροβυζαντινῆς αὐτοκρατορίας φαινόταν πὼς θὰ πραγματοποιηθῆ σ' αὐτὴ τὴν περίσταση, παρὰ σὲ κάθε ἄλλη ἐποχή.

Καὶ οἱ μεγάλες καὶ ἠχηρὲς ὑποσχέσεις τοῦ νέου Λατίνου συναυτοκράτορα τῆς ΚΠολης Ἰωάννη de Brienne πὼς θὰ ἐπαναχτήση ὅλα τὰ ἐδάφη τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας μέχρι τὸ Διδυμότειχο καὶ τὴν Ἀδριανούπολη, ἔσβησαν πρὶν ἀκόμη ἔλθη στὴν ΚΠολη καὶ ἀναλάβη τὰ καθήκοντά του.

Ὁ Ἀλέξιος ὁ Σλάβος, ὁ ποτὲ δεσπότης τοῦ Μελενίκου, καταβλήθηκε καθὼς φαίνεται ἀπ' τὸν πρωτεξάδελφό του Ἀσὰν II, καὶ τελείωσε τὶς μέρες του στὴν αὐλὴ τοῦ τσάρου στὸ Τίρνοβο, ὡς «στόλνικος τοῦ τσάρου». Τὰ δυτικὰ σύνορα τοῦ Ἀσὰν II ἐξασφαλίστηκαν, καθὼς ὁ νέος βασιλέας τῆς Σερβίας Στέφανος IV Vladislav Ἀγγ. Κομν. Δούκ. Νεμάνια 332 (1234 - 1243), ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχος τοῦ Στέφανου III Radoslav Δούκα Νεμάνια 331 (1228 - 1233), παντρεύτηκε μιὰ ἀπ' τὶς κόρες τοῦ Βούλγαρου τσάρου[211].

Χάρη στὴ νόθο κόρη τοῦ Ἀσὰν II, τὴ Μαρία Beloslava, ποὺ εἶχε παντρευτῆ, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεόδωρου 168, ὁ δεσπότης Μανουὴλ Δ.Κ. Ἀγγ. 169, συνεχίστηκε ἡ ὕπαρξη τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. Αὐτὸς ὁ πρίγκιπας, ποὺ στὸ πλευρὸ τοῦ ἀδελφοῦ του Θεόδωρου 168 εἶχε πάρει μέρος στὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας, πέτυχε νὰ διαφύγη τὴν αἰχμαλωσία καὶ νὰ ἀποσυρθῆ στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ὁ πεθερός του τοῦ ἐπέτρεψε μιὰ κάποια ἀνεξάρτητη ἐξουσία, ἂν καὶ καθὼς παρασύρθηκε ἀπ' τὸν ἀδελφό του, εἶχε σηκώσει τὰ ὅπλα ἐναντίον του.

Οἱ ἀρχὲς ποὺ ἐνέπνεαν τὴ βασιλεία στὸ Θεόδωρο 168, βρῆκαν μιὰ ὠχρὴ ἀναβίωση στὸ πρόσωπο τοῦ Μανουὴλ 169, καθὼς αἰσθανόταν ἀσφάλεια στὸ πλευρὸ τῆς Μαρίας Beloslava· ἀλλὰ τὸ μέρος αὐτὸ τῆς ἱστορίας θὰ ἐξετάσωμε στὴν ἀμέσως ἑπόμενη προσωπογραφία[212].

Γιὰ ἑφτὰ ὁλάκερα χρόνια ὁ Θεόδωρος 168 παράμεινε αἰχμάλωτος στὰ χέρια τοῦ Ἀσὰν II στὸ Τίρνοβο. Ἐπιτέλους ὅμως τὸ 1237 τὸ σκηνικὸ ἄλλαξε γι' αὐτόν.

Ὁ Βούλγαρος βασιλέας ἐρωτεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Θεόδωρου 168, τὴν Εἰρήνην Ἀγγελίναν Δούκαιναν Κομνηνὴν 248 ποὺ εἶχε κληρονομήσει ἀπ' τὴ μητέρα της μερικὰ θέλγητρα τῆς οἰκογένειας Πετραλίφα. Ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν II εἶχε πρόσφατα χηρεύσει ἀπ' τὴν (πρώτη) γυναίκα του Μαρία ποὺ ἀπ' τὸν πατέρα της ἀνῆκε στὸν ἔνδοξο οἶκο τῶν Ἀρπαδιδῶν τῆς Οὐγγαρίας καὶ ἀπ' τὴ μητέρα της στοὺς de Courtenay, καὶ ἔψαχνε γιὰ τὴν ἀνεύρεση μιᾶς δεύτερης συζύγου. Εἶχε προσωρινὰ διακόψει τὶς συμμαχικές του σχέσεις μὲ τὴν ἑλληνικὴ αὐλὴ τῆς Νίκαιας, κατὰ τὸ θάνατο τοῦ Λατίνου συναυτοκράτορα τῆς ΚΠολης Ἰωάννη de Brienne (1228 - 1237), καὶ δὲν εἶχε ἐνδοιασμοὺς νὰ συνδεθῆ μὲ τὴν ἡγεμονικὴ οἰκογένεια τοῦ ἀντιπάλου του βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. Ὑπῆρχε ἕνα κανονικὸ ἐμπόδιο ποὺ ἡ νόθος κόρη του Μαρία Beloslava εἶχε παντρευτῆ τὸ δεσπότη καὶ ἤδη βασιλέα Μανουὴλ Δ.Κ. Ἀγγ. 169, ἀλλὰ τὸ παράβλεψε, κ' ἔτσι ἡ Εἰρήνη Ἀγγ. Δ.Κ. 248 ἔγινε δεύτερη νόμιμη σύζυγός του.

Αὐτό, ἦταν μιὰ ἰδεώδης λύση γιὰ τὸ Θεόδωρο 168· τὸ νὰ ἐκμεταλλευτῆ τὰ θέλγητρα τῆς μόνης ἀνύπαντρης νεαρῆς κόρης του, γιὰ νὰ ἐξασφαλίση τὴν εὔνοια ἐκείνου ποὺ τὸν εἶχε στὰ δεσμά, δὲ δείχνει ἄλλο, παρὰ τὸ γόνιμο καὶ ἀδίσταχτο πνεῦμα τοῦ Θεόδωρου 168. Μόλις ἔγινε ὁ γάμος, πῆρε τὴν ἀμοιβή του. Τὸ 1237 ἐλευτερώθηκε ἀπ' τὸ νέο γαμβρό του καὶ πῆρε τὴν ἄδεια νὰ ἀναχτήση τὴ Θεσσαλονίκη, καθὼς καὶ ὅσες ἐπαρχίες βρίσκονταν κάτω ἀπ' τὴν ἐξουσία της. Ἂν ὁ Ἀσὰν II φανταζόταν πὼς ἡ τύφλωση καὶ ἡ ἑφτάχρονη αἰχμαλωσία εἶχαν ἀνακόψει τὴν ἀχαλίνωτη φιλοδοξία τοῦ πεθεροῦ του, εἶχε ἀπατηθῆ καὶ ὑποτιμήσει τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν πολυπραγμοσύνη του[213].

208. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 12-14.
209. A. Pogodin, Ἱστορία τῆς Βουλγαρίας, St. Petersburg 1909 (ρωσικά), σ. 87· K. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, σ. 251-52· A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 649.
210. Thalloczy, Jirecek καὶ Sufflay, Acta et Diplomata Albaniae, τ. I, σ. 50-1.
211. TT, Urkunden, τ. II, σ. 267-68· K. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, σ. 251. Τὸ πὼς ὁ Ἀλέξιος ὁ Σλάβος τελείωσε τὶς μέρες του στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀσὰν II, ἀποδεικνύεται ἀπ' τὴν ἐπιγραφὴ ἑνὸς χρυσοῦ δακτυλίου ποὺ βρέθηκε στὸ Τίρνοβο· ἡ ἐπιγραφὴ λέει: Slav stolnik carev (=Σλάβος στόλνικος τοῦ τσάρου), βλ. Ivanov, Anneaux anciens bulgares et byzantins, Bulletin de la Société archéologique bulgare, τ. II (1911), fasc. I, σ. 6, καὶ Pl. I, fig. 4.

212. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 47, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 43-4· Ἐφραίμιος, σ. 326-27, στίχ. 8111-122.
213. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 65, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 60, ὅπου τρία ἀναφέρονται τέκνα ἀπ' τὴν ἕνωση Ἀσὰν II καὶ Εἰρήνης: Μιχαὴλ Ἀσάν, Θεοδώρα καὶ Μαρία (βλ.

Μόλις ὁ Θεόδωρος 168 ἐλευτερώθηκε πῆρε τὸ δρόμο γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη. Καθὼς ὁ ᾽Ασὰν II δὲν τοῦ εἶχε δώσει πολλοὺς συνοδοὺς καὶ ἀκολούθους, γιὰ νὰ μπορέση μὲ αὐτοὺς νὰ προσβάλη τὴ Θεσσαλονίκη, στὴν ὁποία βασίλευε ὁ ἀδελφός του Μανουὴλ 169, μεταμφιέστηκε σὲ ζητιάνο, καὶ ἄγνωστος μπῆκε ἀπ᾽ τὶς πύλες τῆς πόλης καὶ ἀποκάλυψε τὴν ταὐτότητά του σὲ κείνους ποὺ ἤθελε καὶ εἶχε εὐεργετήσει στὸν καιρὸ τῆς παντοδυναμίας του. Μὲ αὐτοὺς μαζὶ ὀργάνωσε μιὰ συνωμοσία κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, ἡ ὁποία κατάληξε στὴν ἐκθρόνιση καὶ σύλληψή του.

Γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη ὁ Θεόδωρος 168 ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλονίκης. Καθὼς ἦταν τυφλός, ἀρνήθηκε νὰ φορέση τὸ στέμμα, ἀλλὰ περιέβαλε μὲ αὐτὸ τὸ κεφάλι τοῦ γιοῦ του ᾽Ιωάννη ῎Αγγελου Δούκα Κομνηνοῦ 247 καὶ στὰ πόδια του περιέδεσε τὰ αὐτοκρατορικὰ κόκκινα πέδιλα. ῞Ορισε νὰ ὑπογράφη ὁ γιός του μὲ κ ι ν ν ά β α ρ η (=μελάνη κόκκινη), ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες, ἀλλὰ ἐπιφύλαξε στὸν ἑαυτό του τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν, στὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ του.

᾽Εκκλησιαστικὴ στέψη, ὅπως ἔγινε γιὰ τὸ Θεόδωρο 168, δὲν ἔγινε γιὰ τὸν ᾽Ιωάννη 247. Περιορίστηκαν σὲ μόνη τὴν ἀναγόρευση. ῾Ο κακότυχος Μανουὴλ Δ.Κ. ῎Αγγ. 169 στάλθηκε ἐξόριστος στὴν ᾽Αττάλεια τῆς Μ. ᾽Ασίας, ἐνῶ ἡ σύζυγός του Μαρία Beloslava τιμητικὰ ὁδηγήθηκε στὸν πατέρα της. Σύμφωνα μὲ ὅσα μᾶς λέει ὁ ᾽Ακροπολίτης, «ὁ ᾽Ιωάννης - ᾽Ασὰν II πιὸ πολὺ ἀγαποῦσε τὸν πεθερό του Θεόδωρο 168 ἀπ᾽ τὸ γαμβρό του Μανουὴλ 169, γιατὶ ὑπεραγαποῦσε τὴ γυναίκα του Εἰρήνη 248, ὄχι πιὸ λίγο ἀπὸ ὅσο ὁ ᾽Αντώνιος τὴν Κλεοπάτρα»[214].

῾Ο Μανουὴλ 169 ποὺ στὴν ᾽Αττάλεια στάλθηκε μὲ συνοδία μέσα σ᾽ ἕνα πλοιάριο γιὰ νὰ εἶναι βέβαιο πὼς δὲ θὰ ἄλλαζε δρόμο, ἐκεῖ ποὺ ἔφτασε, δὲ σκεφτόταν ἄλλο, παρὰ πῶς νὰ ἐκδικηθῆ γι᾽ αὐτὰ ποὺ ἔπαθε. ᾽Αποφάσισε λοιπὸν νὰ καταφύγη σ᾽ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἀντίπαλο τῶν ᾽Αγγελοκομνηνοδουκῶν, τὸν αὐτοκράτορα ᾽Ιωάννη (γ΄) Δούκα Βατάτζη 274.

Στάθηκε εὐτυχὴς ποὺ οἱ Τουρκικὲς ἀρχές, ἂν καὶ εὐνοϊκὰ διατεθειμένες πρὸς τὸ Θεόδωρο 168, ὄχι μόνο τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ πάη στὴν αὐλὴ τῆς Νικαίας, ἀλλὰ τοῦ ἔδοσαν καὶ τὰ μεταφορικὰ μέσα. ῾Ο ᾽Ιωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 ἐπιφύλαξε μιὰ θερμὴ ὑποδοχὴ στὸ θεῖο του Μανουὴλ 169, ἕνα πρωτεξάδελφο τῆς μητέρας του, ποὺ ἄλλοτε εἶχε τιμηθῆ μὲ τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ, καὶ σύντομα τὸν ἐφοδίασε μὲ χρήματα καὶ μὲ ἕξι ἐπανδρωμένα πλοῖα, γιὰ νὰ γυρίση στὴν ῾Ελλάδα, ἀφοῦ προηγουμένως, ὡς ἕνας ἄνθρωπος συνετός, σοφὸς καὶ διορατικός, τὸν ὑποχρέωσε νὰ δώση φριχτοὺς ὅρκους

ἀνωτέρω, ὑ. 179), ἐνῶ ὁ ᾽Εφραίμιος, σ. 337, στίχ. 8390, δίνει τὰ ὀνόματα: Αννα, Μιχαὴλ καὶ Μαρία, μὲ διαφορὰ ἀπ᾽ τὰ ὀνόματα ποὺ δίνει, σ. 335, στίχ. 8338: Μιχαήλ, Μαρία καὶ Θεοδώρα.

214. Γ. ᾽Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 65-6, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 61-2· ᾽Εφραίμιος, σ. 335-36, στίχ. 8339-353.

πὼς θὰ παραμείνη ἕνας πιστὸς ὑποτελής του.

᾽Ενωρὶς τὸ 1239 ὁ Μανουὴλ 169 μὲ τὰ ἕξι πλοῖα τοῦ αὐτοκράτορα διάπλευσε τὸ Αἰγαῖο καὶ ἀποβιβάστηκε στὸν κόλπο τοῦ Βόλου.

Καθὼς ἴσως θὰ ἔτυχε ὑποστήριξης ἀπ᾽ τὸν ἐπιτόπιο κυβερνήτη Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ Μαλιασηνὸ Δούκα Βρυέννιο (῎Αγγελο) ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴ Μαρία ᾽Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 254, κόρη τοῦ ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ (α΄) 174, ἐγκατάστησε τὸ ἀρχηγεῖο του στὴ Δημητριάδα καὶ μέσα σὲ λίγο διάστημα πέτυχε μὲ ὑποσχέσεις καὶ χρήματα νὰ σχηματίση ἕνα ὄχι πολυάριθμο στράτευμα καὶ μὲ αὐτὸ νὰ γίνη γρήγορα κύριος τῶν Φαρσάλων, τῆς Λάρισας καὶ τοῦ Πλαταμῶνα στὴν κεντρικὴ Θεσσαλία. Αὐτὴ ἡ ἀπρόοπτη στροφὴ τῶν πραγμάτων ἀνάτρεψε τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Θεόδωρου 168.

Γιὰ νὰ ἀντιμετωπίση τὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε ἢ ἔπρεπε νὰ ἀρχίση ἕνα ἐμφύλιο πόλεμο μὲ τὸν ἀδελφό του ἢ νὰ τὸν καθησυχάση μὲ παραχωρήσεις.

Τελικά, πρῶτος ὁ Μανουὴλ 169 πῆρε τὴν ἀπόφαση καὶ ἄρχισε διαπραγματεύσεις. Μιὰ συνθήκη ὑπογράφτηκε καὶ οἱ τρεῖς ἀμφιθαλεῖς ἀδελφοί, Θεόδωρος 168, Μανουὴλ 169 καὶ Κωνσταντῖνος 170, ἀποτέλεσαν μιὰ ἕνωση. ῾Ο Μανουὴλ 169 μὲ δυσκολία πείστηκε ἢ καλύτερα ἐξαναγκάστηκε ἀπ᾽ τοὺς ἀδελφούς του νὰ καταπατήση τοὺς ὅρκους ὑποτέλειας ποὺ εἶχε δώσει στὸν αὐτοκράτορα ᾽Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ διαμοιράστηκαν τὶς εὐθύνες τῆς διοίκησης.

῾Ο Μανουὴλ 169, μαζὶ ἴσως μὲ τὸν Κωνσταντῖνο 170, κράτησε τὴ Θεσσαλία, ἐνῶ ὁ Θεόδωρος 168 περιορίστηκε στὴν κυριότητα τοῦ φρουρίου τῶν Βοδενῶν (᾽Εδέσσης), τῆς Σταρίδολας καὶ τοῦ ᾽Οστρόβου, δυτικὰ τῆς Θεσσαλονίκης. ῾Η ἐπιθυμία τοῦ Μανουὴλ 169 νὰ ἐκδικηθῆ τὸν ἀδελφό του Θεόδωρο 168 ἔσβησε, κ᾽ ἔτσι τὰ πλοῖα καὶ τὰ χρήματα ποὺ εἶχε φέρει ἀπ᾽ τὴ Νίκαια πῆγαν πρὸς ὄφελος τῶν ᾽Αγγελοκομνηνοδουκῶν.

῾Ο ᾽Ιωάννης ῎Αγγ. Δ.Κ. 247 ἐξακολουθοῦσε νὰ φέρη τὸν τίτλο, ἂν ὄχι καὶ τὴν ἐξουσία, τοῦ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων, ἐκτελώντας πιστὰ τὶς ὁδηγίες, ἐντολὲς καὶ ἐπιθυμίες τοῦ πατέρα του. Καὶ σὰν μέτρο ἀσφαλείας ὁ Θεόδωρος 168 καὶ ὁ Μανουὴλ 169 εἶχαν συνάψει συμμαχίες μὲ τὸν πρίγκιπα τοῦ Μορέα Geoffroy II de Villehardouin (1229 - 1246)[215].

215. Γ. ᾽Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 66-7, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 61-2· ᾽Εφραίμιος, σ. 336, στίχ. 8354-369. ῾Η Σταρίδολα ταυτίζεται ἀπ᾽ τὸν Leake, Travels in Nothern Greece, τ. I, σ. 311-12, μὲ τὴν ὁδὸ τοῦ Sarigol στὰ βόρεια τῆς Κοζάνης. Γιὰ τὴν κυριότητα τῶν τριῶν μακεδονικῶν θέσεων ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο 168 μᾶς λέει ὁ Γ. ᾽Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 91: τοὺς δὲ Βοδηνοὺς καὶ Σαρίδολα Στρόβον τε καὶ τὰ περὶ ταῦτα ὁ τοῦ Δημητρίου πατὴρ τοῦ Μιχαὴλ (β΄ 225) δὲ θεῖος ὁ ῎Αγγελος κατεῖχε Θεόδωρος. Τὸ πὼς ὁ Μανουὴλ 169, ἀμφιθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ Θεόδωρου 168, ἦταν θεῖος τοῦ ᾽Ιωάννη (γ΄) Δούκ. Βατ. 274 ὡς πρωτεξάδελφος τῆς μητέρας αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 75. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Κομνηνὸ Μαλιασηνὸ Δούκα Βρυέννιο (῎Αγγελο) καὶ τὸ γάμο του μὲ τὴ Μαρία ᾽Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 254, βλ. προσωπογραφία Μιχαὴλ (α΄) 174, ὑ. 55.

῾Ο Μανουὴλ 169 εἶχε ἀναγνωρίσει τοὺς Βενετοὺς βαρώνους τῆς Εὔβοιας, καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἦταν μιὰ πετυχεμένη ἐνέργεια, γιατὶ λίγο ἀργότερα ἕνας ἀπ᾿ τοὺς τριτημόριους τῆς Εὔβοιας, ὁ Γουλιέλμος da Verona εἶχε ἀποχτήσει κάποιους σκιώδεις τίτλους πάνω στὸ βασιλικὸ θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης, καθὼς εἶχε παντρευτῆ τὴν ῾Ελένη, μιὰ ἀνεψιὰ τοῦ μακαρίτη βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης Δημήτριου τοῦ Montferrat, καὶ οἱ ἀξιώσεις του αὐτὲς εἶχαν ἀναγνωριστῆ ἀπ᾿ τὸν ὀνομαστικὸ ἐπικυρίαρχο, τὸ Λατίνο αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Βαλδουῖνο II de Courtenay, χωρὶς βέβαια ποτὲ οἱ πλατωνικὲς αὐτὲς ἀξιώσεις νὰ πραγματοποιηθοῦν.

῾Η ἕνωση τῶν τριῶν ᾿Αγγελοκομνηνοδουκῶν ἀδελφῶν ἔπρεπε νὰ ἐξουδετερώση ἢ νὰ συμβιβάση αὐτοὺς ποὺ εἶχαν ἀξιώσεις πάνω στὸ τέως λατινικὸ «βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης». Δὲν περιελάμβανε τὸ Μιχαὴλ (β΄) (῎Αγγελον) Κομνηνὸν Δούκαν 255 τῆς ᾿Ηπείρου.

῾Ο Μιχαὴλ (β΄) 255 συνέχιζε τὴ δική του πολιτική, καὶ ἐνῶ οἱ θεῖοι του διαπραγματεύονταν μεταξύ τους καὶ ἔκλειναν συμμαχίες μὲ τοὺς Φράγκους καὶ τοὺς Βενετούς, ἐκεῖνος ἀνανέωνε τὴν παλιὰ φιλία τῆς ᾿Ηπείρου μὲ τὸν πανίσχυρο ἐχτρὸ τῆς Λατ. αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης· τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1239 ἔστειλε πρέσβεις στὴν αὐλὴ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου II de Hohenstaufen. Οἱ ἄλλες ἀνάγκες τοῦ Φρειδερίκου II τὸν ὑποχρέωσαν νὰ ἐγκαταλείψη κάθε ἰδέα ἰμπεριαλιστικῆς ἐπέκτασης. Καὶ τὸν Αὔγουστο τοῦ ἴδιου χρόνου (1239) ἐπέστρεψε στὸν οἶκο τῶν μαρκησίων τοῦ Montferrat τὸν τίτλο τοῦ «βασιλέα τῆς Θεσσαλονίκης» ποὺ τοῦ εἶχε κληροδοτήσει ὁ Δημήτριος τοῦ Montferrat. ῾Ο σκοπὸς τῆς πρεσβείας τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 πρὸς τὸν Φρειδερίκο II δὲν εἶναι γνωστός, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνη πὼς δὲ ζητοῦσε ἄλλο παρὰ βοήθεια ἐναντίον τῶν τριῶν θείων του καὶ συμμάχων ποὺ συσπειρώθηκαν κάτω ἀπ᾿ τὴ Θεσσαλονίκη[216].

Τὸ 1241 εἶναι ἄξονας στροφῆς στὴν ἱστορία τῶν σχέσεων ἀνάμεσα στοὺς ῞Ελληνες τῆς δυτικῆς μοίρας (Θεσσαλονίκης) καὶ ἀνατολικῆς μοίρας (Νικαίας), γιατὶ τότε συνέβη ὁ θάνατος ὄχι μόνο τοῦ Μανουὴλ Δ.Κ. ῎Αγγ. 169 ποὺ ἔκανε ὅ,τι μπόρεσε γιὰ νὰ τὰ ἔχη καλὰ μὲ τὸν ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰσχυροῦ βασιλέα τῆς Βουλγαρίας ᾿Ιωάννη - ᾿Ασὰν II ποὺ ἀπ᾿ τὸ 1230 ἦταν ὁ πραγματικὸς προστάτης τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπ᾿ τὸ 1237 ὁ πιὸ σοβαρὸς ὑποστηριχτὴς τοῦ Θεόδωρου 168.

Τὰ ἐδάφη τοῦ Μανουὴλ 169 στὴ Θεσσαλία πέρασαν ἀμέσως στὰ χέρια τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255. Δὲν ὑπάρχει ἔνδειξη πὼς ὁ Μανουὴλ 169 τὰ κληροδότησε στὸν ἀνεψιό του καὶ εἶναι λογικὸ νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ Κωνσταντῖνος 170 εἶχε

216. Γιὰ τὸ Γουλιέλμο da Verona, βλ. W. Miller, ᾿Ιστορία τῆς Φραγκοκρατίας στὴν ῾Ελλάδα, μετάφρ. ῎Αγγ. Φουριώτη, ᾿Αθήνα 1960, σ. 151. Γιὰ τὴν πρεσβεία τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 στὸ Φρειδερίκο II, βλ. Huillard-Bréholles, Historia Diplomatica Friderici Secundi, vol. V, σ. 586, 630. Γιὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ τίτλου τοῦ «βασιλέως Θεσσαλονίκης» στὸ Φρειδερίκο II, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 74 καὶ 190.

πιὸ μεγάλα δικαιώματα πάνω στὴν κληρονομιά. Φαίνεται ὅμως πὼς ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 ἅρπαξε τὴν εὐκαιρία νὰ βαδίση στὴ Θεσσαλία καὶ νὰ ἐπιβληθῆ ὡς κύριος τῆς περιοχῆς, πρὶν ἢ ὁ Θεόδωρος 168 ἢ ὁ Κωνσταντῖνος 170 εὕρουν τὸ χρόνο νὰ τοῦ ἀντισταθοῦν.

῎Ετσι ὁ ᾿Ιωάννης ῎Αγγ. Δ.Κ. 247, ἔμεινε κύριος ἑνὸς βασιλείου, αὐτοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀκόμη πιὸ μικροῦ, γιατὶ ἡ ἐπικράτεια τοῦ πρωτεξαδέλφου του Μιχαὴλ (β΄) 255 καμιὰ ἐξάρτηση δὲν εἶχε ἀπ᾿ τὴ Θεσσαλονίκη.

῾Ο θάνατος τοῦ ᾿Ιωάννη - ᾿Ασὰν II ἔφερε στὸ θρόνο τῆς Βουλγαρίας τὸ γιὸ ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπ᾿ τὴ Μαρία τῆς Οὐγγαρίας, τὸν Κολιμὰν I (1241 - 1246), ποὺ εἶχε μιὰ ἡλικία ἑπτὰ χρονῶ. Πρώτη ἐνέργεια τοῦ Κολιμὰν I ἢ καλύτερα τῆς κυβέρνησής του ἦταν νὰ ὑποβάλη τὴν ἔκφραση τοῦ σεβασμοῦ του στὸν αὐτοκράτορα ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274.

῾Η Λατ. αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης πέρασε ἀπ᾿ τὸ 1240 στὸ Βαλδουῖνο II, ἡγεμόνα μεγαλύτερο βέβαια στὴν ἡλικία ἀπ᾿ τὸν Κολιμὰν I, ἀλλὰ ὄχι καὶ πολὺ πιὸ ἱκανὸ ἀπ᾿ αὐτόν, ποὺ σὲ λίγο ὑποχρεώθηκε νὰ πουλήση ὅ,τι εἶχε, γιὰ νὰ κρατήση τὴν κλονιζόμενη θέση του πίσω ἀπ᾿ τὰ τείχη τῆς ΚΠολης. Οὔτε οἱ Βούλγαροι οὔτε οἱ Λατίνοι μποροῦσαν νὰ ἀπειλήσουν τὴν κυριαρχία τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 ἢ καὶ νὰ φτάσουν τὴ σπουδαιότητα τῆς αὐτοκρατορίας του.

Μὲ τὶς δικές του προσπάθειες ἀπ᾿ τὴ μιὰ μεριά, μὲ τὶς ἀτυχίες τῶν ἄλλων ἀπ᾿ τὴν ἄλλη μεριά, ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 εἶχε ὑψωθῆ σὲ θέση περίβλεπτη. ῾Η ἀπόδοση τοῦ Βυζαντίου στοὺς ῞Ελληνες τῆς ᾿Ανατολῆς φαινόταν νὰ εἶναι κοντά. ῎Επρεπε ὅμως προηγουμένως νὰ ρυθμιστοῦν οἱ ἀνταγωνισμοὶ ἀνάμεσα στοὺς ῞Ελληνες. ῾Ο ἀνταγωνισμὸς τῶν δυὸ ἀνεξάρτητων κρατῶν, ποὺ ὡς τώρα εἶχε περιοριστῆ σὲ λόγια, ξέσπασε ἤδη σὲ πόλεμο. Οἱ ἐκστρατεῖες τῆς Νίκαιας κατὰ τῶν ῾Ελλήνων τῆς Δύσης, ἐξάντλησαν τοὺς πόρους καὶ τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τῶν δυὸ ἑλληνικῶν κρατῶν[217].

Τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν ἐπίθεση πῆρε ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) Δ.Β. 274. ῾Ο χρόνος εἶχε ὡριμάσει γιὰ νὰ τεθῆ τέρμα στὶς ἀξιώσεις τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἦταν ἀπαραίτητο νὰ ἀνασταλῆ κάθε προσπάθεια τῶν δυτικῶν ῾Ελλήνων γιὰ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ᾿ τὴν ἀδυναμία τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς ΚΠολης.

῞Οσο διάστημα ὁ Μανουὴλ Δ.Κ. ῎Αγγ. 169 κατεῖχε τὸ θρόνο τῆς Θεσσαλονίκης κάποιος συμβιβασμὸς ἀνάμεσα δυτικῶν καὶ ἀνατολικῶν ῾Ελλήνων φαινόταν δυνατός. ᾿Αλλὰ ὁ ἀνεψιὸς καὶ διάδοχός του ᾿Ιωάννης

217. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 67-9, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 62-64· ᾿Εφραίμιος, σ. 336-37, στίχ. 8370-398· Aubry de Trois-Fontaines, MGH, Scriptores 23 (1874), σ. 950. Πρβλ. Α. Μηλιαράκης, Νίκαια - ῎Ηπειρος, σ. 333, 335-37, 388-89· J. Longnon, L'Empire latin de Const/nople, σ. 182-83: θάνατος τοῦ ᾿Ιωάννη - ᾿Ασὰν II στὶς ἀρχὲς τοῦ καλοκαιριοῦ τοῦ 1241.

¨Αγγ. Δ.Κ. 247 εἶχε πιὸ ἔξαλλες ἰδέες γιὰ τὴν ἰδιότητά του στὴ Θεσσαλονίκη, ἐμπνευσμένες ἀσφαλῶς ἀπ᾿ τὸν πατέρα του.

῾Ο ᾿Ιωάννης 247, μιὰ φύση θρησκευτική, δὲν ἐπιθυμοῦσε ἄλλο παρὰ νὰ μπῆ σ᾿ ἕνα μοναστήρι καὶ νὰ καταλύση ἐκεῖ τὶς μέρες του. ᾿Αλλὰ ὁ πατέρας του Θεόδωρος 168 ποὺ τὸν εἶχε ἀνεβάσει στὸ θρόνο, ὑποκαίοντας τὸ θρησκευτικό του ζῆλο, ἔντεχνα τοῦ εἶχε ἐμπνεύσει τὴν πεποίθηση πὼς τὸ στέμμα ἦταν ἕνα δῶρο τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ πρόσωπό του καὶ πὼς αὐτὸς ἦταν ὁ γνήσιος αὐτοκράτορας τῶν Ρωμαίων, ὡς ἕνας ὁμώνυμος ἔγγονος τοῦ σεβαστοκράτορα ᾿Ιωάννη Δ. 90, ὡς ἕνας δισέγγονος τῆς Θεοδώρας Κ. 38 καὶ ὡς ἕνας τρισέγγονος τοῦ μεγάλου βασιλέα ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15, τοῦ ἔνδοξου ἱδρυτῆ τῆς περιώνυμης δυναστείας τῶν Κομνηνῶν.

῾Ο ἴδιος ὁ ᾿Ιωάννης 247 ἦταν βέβαια ἕνας μυστικοπαθὴς καὶ καθόλου ἕνας στρατιωτικὸς ἄντρας, ἀλλὰ ἡ πολιτική του καθοδηγοῦνταν ἀπ᾿ τὸν πατέρα του, τοῦ ὁποίου οἱ φιλοδοξίες καὶ τὸ δαιμόνιο πνεῦμα ἦσαν πολὺ γνωστά, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ ἀγνοηθοῦν. Κάτω ἀπ᾿ τὴν καθοδήγηση τοῦ Θεόδωρου 168 τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης ἀποτελοῦσε σοβαρὴ ἐνόχληση καὶ κίνδυνο γιὰ τὸ νόμιμο αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274. ¨Αν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀπομακρυνθῆ ὁ πατέρας του, ὁ ᾿Ιωάννης ¨Αγγ. Δ.Κ. 247 εὔκολα θὰ μποροῦσε νὰ ἔλθη σὲ συνεννόηση μὲ τὴν αὐλὴ τῆς Νίκαιας, κι ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) 274 ἀποφάσισε νὰ ἀποπειραθῆ αὐτὸ τὸ ἐπίτευγμα μὲ ἕνα τέχνασμα ἀντάξιο καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεόδωρου 168.

Τὸ 1241 ὁ Θεόδωρος 168 ἔλαβε μιὰ ἐγκάρδια πρόσκληση νὰ ἐπισκεφθῆ τὴν αὐλὴ τῆς Νίκαιας. ¨Αν καὶ ἐκεῖνος ἦταν ἕνας δαιμόνιος ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔκανε κάτι, χωρὶς νὰ τὸ καλομελετήση, ἔπεσε στὴν παγίδα, καθὼς δὲν πρόβλεψε αὐτὰ ποὺ ἐπακολούθησαν. ῾Ο αὐτοκράτορας ἦταν ἐνθουσιασμένος ποὺ δέχτηκε στὴν αὐλή του ἕνα τόσο διάσημο ἄνθρωπο καὶ φυσικὰ δὲν ἦταν διατεθειμένος νὰ τὸν ἀφήση νὰ φύγη. Τὸν περιποιόταν μὲ κάθε μέσο, τὸν προσαγόρευε θεῖο, ὅπως στὴν πραγματικότητα ἦταν ἕνας ἀνεψιός του ἀπὸ πρωτεξαδέλφη, ἔτρωγαν μαζὶ στὸ αὐτοκρατορικὸ τραπέζι, καὶ αὐτὰ ὡς ποὺ νὰ συμπληρωθοῦν οἱ ἑτοιμασίες γιὰ μιὰ ἐπιχείρηση κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης[218].

῞Ολα ἦσαν ἕτοιμα στὶς ἀρχὲς τοῦ 1242. Τὴν ἄνοιξη αὐτοῦ τοῦ χρόνου, ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 πέρασε τὸν ῾Ελλήσποντο, ἔχοντας μαζί του καὶ τὸ Θεόδωρο 168.

῾Η ἐκστρατεία εἶχε σχεδιαστῆ μὲ κάθε φροντίδα καὶ ὁ στρατός του, ἐνισχυμένος ἀπὸ ἕνα ἀξιόμαχο σῶμα Κουμάνων, ἄγριων στὰ ἤθη, ποὺ

218. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 69-70, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 64-6· ᾿Εφραίμιος, σ. 337-38, στίχ. 8399-406. Καὶ τὰ νομίσματα ποὺ εἶχε κόψει ὁ ᾿Ιωάννης ¨Αγγ. Δ.Κ. 247 ρίχνουν ἕνα ἐνδιαφέρον φῶς πάνω στὶς ἀντιλήψεις ποὺ εἶχε ὡς θεόπεμπτου αὐτοκράτορα, βλ. T. Bertelè, L'Imperatore alato nella Numismatica Bizantina, Collana di Studi Numismatici, Rome 1951.

τελευταῖα εἶχε ἀποσπάσει ἀπ᾿ τοὺς Λατίνους[219], διοικοῦνταν ἀπὸ ἐξαιρετικὲς προσωπικότητες τῆς αὐλῆς τῆς Νίκαιας. ᾿Ανάμεσά τους ἦσαν ὁ Δημήτριος Τορνίκης Κομνηνὸς 302 ποὺ ἐκτελοῦσε χρέη μεσάζοντος καὶ διοικοῦσε τὰ κοινὰ (= πρωθυπουργός)[220], ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ᾿Ανδρόνικος Παλαιολόγος Κομνηνὸς 346, ὁ μέγας δομέστικος[221], ὁ πρωτοβεστιάριος ᾿Αλέξιος Ραοὺλ[222] ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν ᾿Ανώνυμη Δούκαιναν Βατατζίναν 339, κόρην τοῦ ᾿Ανώνυμου Δούκα Βατάτζη 273, ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274[223], ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης Νικηφόρος Ταρχανειώτης[224] ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴ Μαρία (ὡς μοναχὴν Μάρθαν) Παλαιολογίναν Κομνηνὴν 430[225], ὁ μέγας χαρτουλάριος ᾿Ιωάννης Πετραλίφας[226], ὁ πρωτοσέβαστος Θεόδωρος Κοντοστέφανος[227], ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου Μανουὴλ Κοντοφρὲ[228] καὶ «ἄλλοι ὄχι λίγοι ἀπ᾿ τὴν τάξη τῶν ἐπιφανῶν»[229].

῾Ο στόλος ὑπὸ τὸν Κοντοφρὲ ἔπλεε κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς, ἐνῶ ὁ στρατὸς βάδιζε, διασχίζοντας τὴ Θράκη καὶ τὴν ᾿Ανατολ. Μακεδονία. Καθὼς περνοῦσε ἀπ᾿ τὴ Χριστούπολη (σημ. Καβάλα), πάνω ἀπ᾿ τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα, συνάντησε τὸ φρούριο τῆς Ρεντίνας, ποὺ κατεχόταν ἀπὸ τμῆμα στρατοῦ τοῦ ᾿Ιωάννη 247. ᾿Αλλὰ ἡ φρουρὰ τὸ ἐγκατάλειψε καὶ ἔφυγε, χωρὶς νὰ περιμένη τὴν ἐπίθεση.

῾Ο δρόμος πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη ἦταν ἀνοιχτὸς καὶ ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 βάδισε πρὸς τὰ περίχωρα τῆς πόλης. ῾Ο στρατός του δὲν εἶχε τὰ κατάλληλα μηχανήματα γιὰ νὰ κάνη μιὰ ἐξόρμηση πρὸς τὰ τείχη τῆς πόλης,

219. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 70.
220. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 100.
221. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71. Εἶναι ὁ πατέρας τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (η΄) Παλαιολόγου 428.
222. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71. Βλ. καὶ S. Fassoulakis, The byzantine family of Raoul, ἀριθ. 5, σ. 15-6.
223. Βλ. S. Fassoulakis, ἔνθ᾿ ἀνωτ., καὶ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 73, σ. 109, καθὼς καὶ προσωπογραφίαν ᾿Ανώνυμης Δούκαινας ᾿Αγγελίνας 190, ὑ. 19.
224. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71.
225. Av. Papadopulos, Genealogie der Palaiologen, ἀριθ. 22, σ. 13-4· R. Guilland, Le primicier, REB 14 (1956), σ. 150. ῾Η Μαρία (ὡς μοναχὴ Μάρθα) Δούκαινα ᾿Αγγελίνα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 430 ἦταν κόρη τοῦ ᾿Ανδρόνικου Παλαιολόγου Δούκα Κομνηνοῦ 346 καὶ ἀμφιθαλὴς ἀδελφὴ τοῦ Μιχαὴλ (η΄) Δούκα ῎Αγγελου Κομνηνοῦ Παλαιολόγου 428.
226. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71, βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 42 καὶ 63, ὅπου καὶ τὸ βαφτιστικό του ὄνομα ᾿Ιωάννης, καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 20 καὶ 99. ῾Ο ᾿Ιωάννης Πετραλίφας ἦταν γυναικάδελφος τοῦ Θεόδωρου 168.
227. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71, βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 94, ὅπου καὶ τὸ βαφτιστικό του ὄνομα Θεόδωρος.
228. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71, βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 64, ὅπου ὁ Μ. Κοντοφρὲ χαραχτηρίζεται ὡς «ἀνὴρ γενναῖος τὴν χεῖρα καὶ ῎Αρην πνέων κατά τε θάλασσαν καὶ ξηράν».
229. Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 71.

γι' αὐτὸ καὶ στρατοπέδευσε σ' ἕνα τοπίο, τὸν κῆπον τοῦ Προβατᾶ, ὄχι μακρυὰ ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ οἱ στρατιῶτες του καὶ ἰδιαίτερα οἱ Κουμάνοι, ἔκαναν διάφορες ἐπιδρομὲς καὶ λεηλατοῦσαν τὶς γύρω περιοχές[230].

Οἱ ὑπερασπιστὲς τῆς πόλης ἔδειξαν ἀρκετὸ θάρρος καὶ σθεναρὸ πνεῦμα ἀντίστασης καὶ κάνοντας ἐξόδους ἐπετίθενταν κατὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Ἡ Θεσσαλονίκη ἔπρεπε στενὰ νὰ περικυκλωθῆ γιὰ νὰ παραδοθῆ. Δὲν πέρασαν πολλὲς μέρες ἀπ' τὴν ἄφιξη τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ στρατοῦ του στὴ Θεσσαλονίκη, ὅταν ἐλήφθησαν εἰδήσεις πὼς σοβαρὸς κίνδυνος ἀπειλεῖ τὴ χώρα τους.

Οἱ Μογγόλοι εἰσέβαλαν στὴ Μ. Ἀσία καὶ χτύπησαν τὸ τουρκικὸ σουλτανάτο τῶν Σελτζουκιδῶν τοῦ Ἰκονίου. Ἡ ἀπειλὴ κατὰ τῆς Νίκαιας ἦταν ἄμεση καὶ ἡ ἐπιστροφὴ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπαραίτητη. Τὰ ζητήματα τῆς Θεσσαλονίκης ἔπρεπε νὰ ρυθμιστοῦν ὅσο πιὸ γρήγορα γίνεται.

Ὁ Ἰωάννης 274 ἀποφάσισε νὰ ἔλθη σὲ συμφωνίες καὶ ὡς ἀπεσταλμένο του διάλεξε τὸν ἴδιο τὸ Θεόδωρο 168 γιὰ νὰ διαπραγματευτῆ μὲ τὸν Ἰωάννη 247. Ὡς ἕνα αὐστηρὸ μυστικὸ κρατοῦσε φυσικὰ τὶς εἰδήσεις ποὺ ἦλθαν ἀπ' τὴ Νίκαια, γιὰ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Μογγόλων, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ μάθουν ὁ Θεόδωρος 168 καὶ ὁ Ἰωάννης 247 πὼς ἦταν ἕτοιμος νὰ ἀποσυρθῆ ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη.

Κάτω ἀπ' τὶς συνθῆκες ποὺ ἐπικρατοῦσαν ἦταν ἀδύνατο στὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀπαιτήση τὴν παράδοση τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἰωάννης (γ') Δ.Β. 274 θὰ ἦταν εὐχαριστημένος, ἂν ὁ Ἰωάννης Ἀγγ. Δ. Κ. 247 ἄφηνε τὸν τίτλο τοῦ αὐτοκράτορα καὶ περιοριζόταν σὲ κεῖνον τοῦ δεσπότου. Ὁ Ἰωάννης 247 ποὺ λίγο ἐνδιαφερόταν γιὰ τὰ πράματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου, μὲ εὐχαρίστηση θὰ ἄνοιγε τὶς πύλες τῆς πόλης του μὲ τέτοιους ὅρους, ἂν ἡ ὑπόθεση ἀφηνόταν στὴν κρίση του. Ἀλλὰ ὁ πατέρας του μετὰ μακρὲς συζητήσεις ποὺ κράτησαν σαράντα ὁλάκερες μέρες τὸν ἔπεισε νὰ μὴ ὑποχωρήση πέραν ἀπὸ ὁρισμένο σημεῖο. Ἔτσι ὁ Ἰωάννης 247 ἔδωσε ὅρκο νομιμοφροσύνης στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') Δ.Β. 274 καὶ ἀπόβαλε τὰ αὐτοκρατορικὰ σύμβολα, τὰ κόκκινα πέδιλα καὶ «τὴ μαργαριταρένια πυραμίδα (= στέμμα) ποὺ στὴν κορυφή της ὑπῆρχε ἕνα μεγάλο ρουμπίνι», καὶ σὲ ἀντιστάθμισμα, ἔλαβε ἀπ' τὸν Ἰωάννη (γ') 274 τὸν τίτλο καὶ τὴν ἐξουσία τοῦ δεσπότου καὶ τὴ διαβεβαίωση τῶν εὐνοϊκῶν του διαθέσεων. Μὲ αὐτὴ τὴν πράξη τὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης ξέπεσε σὲ δεσποτάτον δεκαεφτὰ χρόνια ἀπ' τὴν ἵδρυσή του (1225 - 1242).

Ὁ Ἰωάννης (γ') Δ.Β. 274 δίδοντας δῶρα στὸ δεσπότη Ἰωάννη 247, τὸν πρώην αὐτοκράτορα, καὶ χρηματικὰ ποσὰ στοὺς αὐλικούς του, γύρισε πίσω στὴν Ἀνατολὴ τὸ χειμώνα τοῦ 1242, βέβαιος πὼς πέτυχε στὸ σκοπό του, καθὼς ἀφαίρεσε τὸν αὐτοκρατορικὸ τίτλο ἀπ' τὸν ἀντίπαλό του καὶ δὲν ὑπῆρχε πιὰ ἀνταπαιτητὴς ἢ διεκδικητὴς στὴν κληρονομιὰ τοῦ Βυζαντίου.

230. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 70-71 ἔκδ. Bonn· Ἐφραίμιος, σ. 338-39, στίχ. 8407-439.

Ἀλλὰ τὸ δεσποτάτον, ὅπως τώρα ἐπίσημα ὀνομάστηκε, δὲν ἔχασε τίποτε ἀπ' τὰ ἐδάφη του καὶ τὴ δύναμή του. Ἂν εἶχε τὸ χρόνο ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (γ') 274 καὶ δὲν ἔσπευδε ἀπ' τὴν ἐμφάνιση τῶν Μογγόλων στὰ σύνορα τῆς χώρας του, θὰ μποροῦσε νὰ καταλάβη τὴ Θεσσαλονίκη καὶ νὰ τὴν προσαρτήση στὸ βασίλειό του, κ' ἔτσι θὰ ἀπαλλασσόταν καὶ ὁ ἴδιος καὶ οἱ διάδοχοί του ἀπ' τὶς δαπάνες πολλῶν ἐκστρατειῶν ποὺ ἐπακολούθησαν. Γιατὶ οἱ παλιὲς φιλοδοξίες τῶν δεσποτῶν καθόλου δὲν κατεσίγασαν, καθὼς τόσο ὁ Θεόδωρος 168 ποὺ βιάστηκε ὁ Ἰωάννης (γ') 274 νὰ τὸν ἀφήση στὴ Θεσσαλονίκη κοντὰ στὸ γιό του δεσπότη Ἰωάννη 247, ὅσο καὶ ὁ Μιχαὴλ (β') 255 στὴν Ἤπειρο, γρήγορα ἀπέδειξαν πὼς ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἰωάννη (γ') 274 ποὺ ἄλλαξε τὸν τίτλο τοῦ ἡγεμόνα τῆς Θεσσαλονίκης, δὲν ἦταν καὶ τόσο μεγάλη[231].

VIII

Θάνατος Ἰωάννη Ἀγγ. Δούκ. Κομν. 247 (1244), ὀνομασία ἀπ' τὸ Θεόδωρο 168 ὡς διαδόχου του τοῦ φαύλου Δημήτριου Ἀγγ. Δούκ. 249, ἄνοδος στὸ θρόνο τῆς Βουλγαρίας τοῦ Μιχαὴλ Ἀσάν 308, γιοῦ τῆς Εἰρήνης 248, κατάληψη τῶν Σερρῶν καὶ ὅλης τῆς νότιας καὶ νοτιοδυτικῆς Βουλγαρίας ἀπ' τὸν Ἰωάννη (γ') 274, πρόσκληση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἀπὸ Θεσσαλονικιῶτες νὰ καταλάβη τὴν πόλη τους, κατάληψη τῆς Θεσσαλονίκης, περιορισμὸς τοῦ Δημήτριου 249 στὸ φρούριο τῶν Λεντιανῶν τῆς Βιθυνίας, ἐξαφάνιση τοῦ κράτους, πρόταση τῆς Νίκαιας γάμου τοῦ Νικηφόρου Ἀγγ. Κομν. Δούκ. 317, γιοῦ τοῦ Μιχαὴλ (β') 255 τῆς Ἠπείρου, μὲ τὴ Μαρία Δούκ. Λασκ. Κομν. Ἀγγ. 420, κόρη τοῦ Θεόδωρου Δούκ. Λάσκ. 340 καὶ ἐγγονὴ τοῦ Ἰωάννη (γ') 274, ἡ δραστηριότητα ὑπὲρ τοῦ συνοικεσίου τῆς Θεοδώρας Δούκαινας Πετραλίφαινας, συζ. τοῦ Μιχαὴλ (β') 255, καὶ δυσαρέσκεια γι' αὐτὸ τοῦ Θεόδωρου 168, ξαφνικὴ ἐπίθεση τοῦ Μιχαὴλ (β') 255 κατὰ εἰσήγηση τοῦ Θεόδωρου 168 ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκστρατεία τοῦ Ἰωάννη (γ') 274 ἐναντίον τοῦ Μιχαὴλ (β') 255 καὶ τοῦ Θεόδωρου 168, δυσκολίες τῆς ἐκστρατείας ἀλλὰ καὶ αὐτομόληση ἐπιφανῶν στρατηγῶν τοῦ Μιχαὴλ (β') 255 πρὸς τὸν Ἰωάννη (γ') 274, παράδοση τοῦ κύριου τῆς Κρόϊας Γουλάμου, συνθηκολόγηση καὶ ὑποταγὴ στὸν Ἰωάννη (γ') 274 τοῦ Μιχαὴλ (β') 255, παράδοση ἀπ' αὐτὸν τὸν τελευταῖο τοῦ Θεόδωρου 168 στὸν Ἰωάννη (γ') 274 καὶ περιορισμός του στὴ Νίκαια καὶ θάνατός του σ' αὐτὴ τὴν πόλη μετὰ τὸ 1253.

Τὸ 1244, μετὰ δίχρονη δεσποτεία, πέθανε ὁ Ἰωάννης Ἀγγ. Δούκ. Κομν. 247, καὶ ὁ Θεόδωρος 168 ἀπ' τὸ φρούριό του τῶν Βοδενῶν ὀνόμασε διάδοχό του τὸ νεώτερο γιό του Δημήτριον Ἄγγελον Δούκαν (Κομνηνόν) 249. Ἡ διαδοχὴ ἀνακοινώθηκε μὲ πρεσβεία στὴ Νίκαια. Καὶ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (γ') 274 ποὺ χάρηκε γι' αὐτὴ τὴν ἐκδήλωση σεβασμοῦ πρὸς τὴν

231. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 72-3, ἔκδ. Bonn· Ἐφραίμιος, 339, στίχ. 8440-454.

ἀβέβαιη κυριαρχία του πάνω στὴ Θεσσαλονίκη, ἐπικύρωσε τὰ δίκαια τοῦ Δημήτριου 249 πάνω στὸν τίτλο τοῦ δεσπότου καὶ στὴν κατοχὴ ὅλων τῶν ἐδαφῶν ποὺ περικλείονταν στὸ ἄλλοτε βασίλειο καὶ σημερινὸ δεσποτάτο.

Ἀλλὰ ὁ νέος δεσπότης πολὺ διέφερε ἀπ᾽ τὸν ἀδελφό του. Ἐκεῖνος ἦταν καὶ εὐσεβικὸς καὶ εὐλαβὴς καὶ συνετός, καὶ ἔλεγαν αὐτοὶ ποὺ γνώριζαν τὴ ζωή του πὼς καμιὰ μέρα τοῦ χρόνου δὲν πέρασε, χωρὶς νὰ λειτουργηθῆ, ἐκτὸς ἂν ἦταν ἄρρωστος. Παρακολουθοῦσε τὶς ἀγρυπνίες τῆς νύχτας καὶ τὶς μέρες του περνοῦσε μὲ ὑμνωδίες. Μιλοῦσε καὶ συνεχῶς ἀναστρεφόταν μὲ τοὺς μοναχοὺς καὶ σκοπὸς τῆς ζωῆς του ἦταν νὰ γίνη μοναχός, καὶ ὄχι μόνο νὰ τοὺς ἀγαπάη καὶ νὰ ἔχη καλὲς σχέσεις μαζί τους.

Ὁ ἀδελφός του Δημήτριος 249 ἦταν ὁλότελα ἀντίθετος στοὺς τρόπους. Τοῦ ἄρεσε νὰ συναναστρέφεται μὲ αἰσχροὺς νέους, νὰ διασκεδάζη μαζί τους σὲ γλεντοκόπια μὲ γυναῖκες καὶ νὰ ξελογιάζουν τὶς παντρεμένες. Συνέβη μάλιστα κάποτε καὶ ἕνα ἐπεισόδιο· καθὼς ὁ Δημήτριος 249 βρισκόταν μὲ μιὰ παντρεμένη στὴν κρεββατοκάμαρά της, νὰ ἀνοίξη ἡ πόρτα καὶ αἰφνίδια νὰ ἐμφανιστῆ ὁ ἄντρας της· γιὰ νὰ ἀποφύγη τὴ συνάντηση ὁ νεαρὸς πρίγκιπας, πήδησε ἀπ᾽ τὸ πανύψηλο παράθυρο κάτω καὶ ἔσπασε τὸ πόδι του, καὶ ἀπ᾽ αὐτό, παρὰ τὴ μακρόχρονη θεραπεία ποὺ ἔκανε, κούτσαινε ἀπ᾽ τὸ ἕνα πόδι.

Πολιτικὰ κατευθυνόταν βέβαια ἀπ᾽ τὸν πατέρα του. Ἀλλὰ ἦταν φυσικὸ ἡ ἰδιωτική του ζωὴ καὶ ἡ εὔνοια ποὺ ἔδειχνε πρὸς τοὺς ἔξαλλους νεαροὺς φίλους του νὰ προκαλέσουν ἀντίδραση σὲ ὁρισμένους ὑπηκόους του. Ὑπῆρχαν μερικοὶ ποὺ νόμιζαν πὼς τὰ συμφέροντά τους θὰ ἐξυπηρετοῦνταν καλύτερα, ἂν ἡ Θεσσαλονίκη προσαρτῶνταν στὸ βασίλειο τῆς Νίκαιας, ἀντὶ νὰ κρέμεται ἀπ᾽ τὴ σκιὰ τῆς παλιᾶς δόξας τοῦ Θεόδωρου 168[232].

Κάτω ἀπ᾽ τὴ διοίκηση τοῦ Δημήτριου 249 τὸ δεσποτάτο τῆς Θεσσαλονίκης φαινόταν καταδικασμένο νὰ διαλυθῆ καὶ νὰ χαθῆ ὡς ἀνεξάρτητο κράτος.

Ἀντιθέτως, ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ποτὲ δὲν ἦταν τόσο ἰσχυρὴ ὅσο κατὰ τὸ 1246. Τὸ καλοκαίρι αὐτοῦ τοῦ χρόνου ὁ Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 πέρασε στὴν Εὐρώπη γιὰ μιὰ ἐπιθεώρηση τῶν ἐδαφῶν του στὴ Θράκη. Ἀπ᾽ τὴν ἐκστρατεία τοῦ 1242 τὰ εὐρωπαϊκὰ σύνορα τῆς αὐτοκρατορίας του εἶχαν ἐκταθῆ πρὸς δυσμὰς μέχρι τὴ Ζίχνα, πάνω στὸ δρόμο ἀνάμεσα Δράμας καὶ Σερρῶν. Ἀλλὰ μόνο ἡ παραλιακὴ γραμμὴ Θράκης, ἀπ᾽ τὸν Ἕβρο μέχρι τὸ Στρυμόνα, ἀνῆκε στὴν αὐτοκρατορία του. Πρὸς βορρὰν ἦταν τὸ βασίλειο τῆς Βουλγαρίας καὶ δυτικὰ τοῦ Στρυμόνα τὸ ὑποτελὲς δεσποτάτο τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἰωάννης (γ΄) 274 ἦταν ἕνας κατ᾽ ὄνομα σύμμαχος τοῦ

232. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 75-6 ἐκδ. Bonn· Ἐφραίμιος, σ. 340, στίχ. 8469-480. Ὁ Δημήτριος 249 φαίνεται πὼς ὑπόγραψε μερικὰ ἔγγραφα ποὺ ἀναφέρονταν στὴ Σερβικὴ μονὴ τοῦ Χιλιανδαρίου τοῦ ἁγίου Ὄρους, βλ. A.V. Soloviev, εἰς Seminarium Kondakoviarum, τ. 10 (Mélanges A.A. Vasiliev, Prague 1938), ἀριθ. 9, 39, 54, 56, 57, σ. 31-9.

νεαροῦ βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Κολιμὰν Ι, καὶ ὁ αὐτοκράτορας ἔδειχνε πὼς δὲν εἶχε τὴ διάθεση νὰ παραβιάση τὸ βουλγαρικὸ ἔδαφος.

Ἀλλά, τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1246, πρὶν περάση τὸν Ἕβρο, πληροφορήθηκε πὼς ὁ Κολιμὰν Ι πέθανε, εἴτε ἀπὸ κάποια ἀρρώστια εἴτε ἀπὸ δηλητήριο. Ὁ πειρασμὸς νὰ εἰσβάλη στὴ Βουλγαρία καὶ νὰ οἰκειοποιηθῆ μέρος τῆς χώρας ποὺ ὁ Θεόδωρος 168 καὶ ὁ Ἰωάννης - Ἀσὰν ΙΙ εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπ᾽ τὴ Λατ. αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης, ἦταν μεγάλος. Διάδοχος τοῦ Κολιμὰν Ι στὸ θρόνο τῆς Βουλγαρίας ἦταν ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Μιχαὴλ Ἀσὰν 308 (1246 - 1257), ἐπίσης μικρὸ παιδί, γιὸς τοῦ Ἀσὰν ΙΙ ἀπ᾽ τὴν πολὺ ἀγαπημένη του Εἰρήνη Ἀγγ. Δ.Κ. 248, καὶ ἀνεψιὸς τοῦ δεσπότη τῆς Θεσσαλονίκης Δημήτριου Ἀγγ. Δ.Κ. 249.

Κάτω ἀπ᾽ τὴν ἀντιβασιλεία τῆς Εἰρήνης 248 τὸ Βουλγαρικὸ βασίλειο ἦταν εὐάλωτο καὶ τρωτό. Ἀνάμεσα στοὺς στρατιωτικοὺς ἀξιωματούχους τοῦ Ἕλληνα αὐτοκράτορα ὑπῆρχαν διχογνωμίες, ἂν ἐπιτρεπόταν ἢ δὲν ἐπιτρεπόταν ἠθικὰ μιὰ ἐπίθεση ἐναντίον ἑνὸς ἀνυπεράσπιστου σχετικὰ βασιλείου, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ αὐτοκράτορας ὑποτίθενταν πὼς εἶχε συμμαχία.

Ὁ μέγας δομέστικος (= ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ) Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 346 ἦταν τῆς γνώμης πὼς ἔπρεπε νὰ ἐνεργηθῆ ἡ ἐπίθεση. Ἔτσι ὁ αὐτοκράτορας ἀποφάσισε νὰ μὴ χάση τὴν εὐκαιρία. Βάδισε γρήγορα πρὸς τὰ δυτικὰ διὰ τῆς Χριστούπολης (Καβάλας) πρὸς τοὺς Φιλίππους καὶ χτύπησε τὶς Σέρρες.

Φρούραρχος τῆς πόλης ἦταν ἕνας Βούλγαρος ἀξιωματοῦχος, ὁ Δραγωτᾶς, ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὸ Μελένικο· αὐτὸς ἐδῶ ἕνας ἄπειρος στρατιωτικός, καθὼς πληροφορήθηκε καὶ τὸ θάνατο τοῦ κυρίου του, τοῦ Κολιμὰν Ι, δὲν ἀντιστάθηκε γιὰ πολὺ καὶ παράδωσε τὴν πόλη, παίρνοντας ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα ὡς δῶρο μιὰ χρυσοΰφαντη χλαίνη καὶ ἕνα πλῆθος ἀπὸ χρυσὰ νομίσματα. Ἔτσι ἡ πύλη πρὸς τὴ Δυτικὴ Μακεδονία ἦταν τώρα ἀνοιχτή, καὶ ὁ Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 σάρωσε, παρὰ τὸ ὀλιγάριθμο τοῦ στρατοῦ του, ὅλη τὴν περιοχὴ ποὺ εἶχε μπροστά του. Μέσα σὲ τρεῖς μῆνες κατέλαβε «ἡμέρως καὶ γαληνῶς καὶ ἀνιδρωτὶ» ὅλη τὴ χώρα στὰ βόρεια τῶν Σερρῶν ἀπ᾽ τὸ Μελένικο ὡς τὸ Βελεβούδιο (Κιουστεντὴλ) στὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα καὶ ἄνω πρὸς τὴ Στενήμαχο καὶ τὴν Τζέπαινα στὸν Ἕβρο.

Πρὸς τὰ ἀνατολικὰ κατέλαβε τὰ Σκόπια καὶ βάδισε πρὸς τὰ νότια ἀπ᾽ τὸ στενὸ τοῦ Μοναστηρίου πρὸς τὴν Πελαγονία καὶ κυρίευσε τὶς πόλεις αὐτῆς τῆς περιοχῆς ἀπ᾽ τὸ Βελεσὸ μέχρι τὸν Πρίλαπο, καὶ μπαίνοντας στὴν κοιλάδα τοῦ Ἀξιοῦ ποταμοῦ ἔγινε κύριος τοῦ περίφημου φρουρίου τοῦ Προσάκου. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1246 ὅλη ἡ νότια καὶ νοτιοδυτικὴ Βουλγαρία εἶχε προσαρτηθῆ στὴν ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἡ συνθήκη ποὺ ὑπόγραψε ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὸ Βούλγαρο βασιλέα Μιχαὴλ Ἀσὰν 308 κάτω ἀπ᾽ ἐπιβεβαίωσε τὶς ἀνωτέρω καταχτήσεις τοῦ Ἰωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 κάτω ἀπ᾽ τὸν ὅρο «νὰ ἀρκεσθῆ σ᾽ αὐτὰ καὶ μόνο καὶ νὰ μὴ προχωρήση περαιτέρω»[233].

Ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης μᾶς ἄφησε λεπτομερειακὴ περιγραφὴ αὐτῆς

τῆς ἀναίμαχτης ἐκστρατείας καὶ εἶναι φανερὸ πὼς ὁ αὐτοκράτορας 'Ιωάννης (γ') Δ.Β. 274, ἂν καὶ στὰ νότια ἔφτασε μέχρι τὴν Πελαγονία καὶ τὸ φρούριο τοῦ Προσάκου, δὲν εἶχε τὴν πρόθεση νὰ πετάξη τὸ Θεόδωρο 168 ἀπ' τὴ βραχώδη φωλιά του, ἀπ' τὸ φρούριο τῶν Βοδενῶν· λὲς καὶ τὸ ξεδοντιασμένο γέρικο λιοντάρι ἐνέπνεε ἀκόμη κάποιο τρόμο ἢ σεβασμό.

Καὶ κάτι ἀκόμη βλέπομε πὼς στὴν κόρη του, στὴ χήρα - βασίλισσα τῆς Βουλγαρίας Εἰρήνη 'Αγγ. Δ.Κ. 248, τὴ μητέρα τοῦ βασιλέα Μιχαὴλ 'Ασάν 308, ἐπιτράπηκε ἀπ' τὰ στρατεύματα τῆς Νίκαιας, νὰ περάση καὶ νὰ μπῆ στὴ Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ καταλύση στὴ δ ε σ π ο τ ι κ ὴ αὐλὴ τοῦ ἀδελφοῦ της Δημήτριου 249.

Καὶ φαίνεται πὼς ὁ 'Ιωάννης (γ') Δ.Β. 274, καθὼς μὲ ἐπιτυχία περιόρισε τὰ ὅρια τῆς Βουλγαρίας καὶ ἐπέκτεινε αὐτὰ τῆς αὐτοκρατορίας του, δὲν εἶχε ἄλλη σκέψη, παρὰ νὰ γυρίση πίσω στὴν 'Ανατολή, ἀφοῦ διορίση ἱκανοὺς ἄντρες στὴ διοίκηση τῶν ἐδαφῶν ποὺ ἀνάκτησε. 'Αλλὰ ἕνα τυχαῖο περιστατικὸ τοῦ ἔδωσε μιὰ ἀναπάντεχη εὐκαιρία.

'Ο αὐτοκράτορας ἦταν στρατοπεδευμένος στὸ Μελένικο, ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ ἕνας Θεσσαλονικιώτης, ὁ Καμπανός, ὡς ἐκπρόσωπος ἑνὸς ἀριθμοῦ συμπολιτῶν του, ἐπισήμων καὶ μή, ποὺ εἶχαν συνωμοτήσει ἐναντίον τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ Δημήτριου 249, καθὼς τὸν κατηγοροῦσαν ὡς ἕνα ἀτάσθαλο καὶ ἄσωτο νεαρὸ ποὺ δὲν εἶχε γύρω του παρὰ ἀνθρώπους διεφθαρμένους μὲ τοὺς ὁποίους συνοργίαζε καὶ ὄχι συνετοὺς καὶ ἱκανοὺς γιὰ νὰ ἐπιστατήση καὶ νὰ κατευθύνη κατὰ ποὺ ἔπρεπε τὰ πράματα τῆς πολιτείας.

Οἱ συνωμότες ζητοῦσαν ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα 'Ιωάννη Δ.Β. 274 νὰ τοὺς ἐφοδιάση μὲ ἕνα χρυσόβουλλο ποὺ μὲ αὐτὸ νὰ τοὺς ἐγγυᾶται τὴν τήρηση τῶν τοπικῶν ἐθίμων καὶ δικαίων τῆς πόλης τῆς Θεσσαλονίκης. 'Ο αὐτοκράτορας ὄχι μόνο ἱκανοποίησε τὸ αἴτημά τους, ἀλλὰ τοὺς ἔδωσε καὶ γραφτὲς ὑποσχέσεις πὼς θὰ ἀνταμείψη γενναῖα κάθε συμπολίτη, ποὺ θὰ συντελοῦσε στὴν παράδοση τῆς πόλης. 'Αφοῦ ἔτσι συνεννοήθηκε μὲ τοὺς φίλους του ἀπ' τοὺς Θεσσαλονικιῶτες, ἔστειλε πρέσβεις στὸ Δημήτριο 249 καὶ τὸν προσκαλοῦσε κοντά του, ὅπως μὲ ὅρκους εἶχαν συμφωνήσει, γιὰ νὰ δώση τὴ διαβεβαίωση τῆς ὑποτέλειας καὶ τῆς ἐξάρτησής του. 'Αλλὰ ὁ Δημήτριος δὲν ὑπάκουσε, καθὼς πείστηκε στὰ λόγια τῶν ἐπίβουλων συμβούλων του, ποὺ τοῦ παράστησαν τὴν πρόσκληση ὡς σκευωρία.

Στὸ μεταξὺ ἡ ὑπηρεσία τοῦ Δημήτριου 249 ὑποπτεύτηκε τὴν ἀποστολὴ τοῦ Καμπανοῦ στὸ στρατόπεδο τοῦ 'Ιωάννη (γ') Δ.Β. 274 –ὁ ἴδιος ἰσχυρίστηκε πὼς πῆγε ἐκεῖ ὡς πραγματευτής– ἀλλὰ παρεμβλήθηκε ἄλλος συνωμότης, ὁ Σπαρτηνός, καί διασκέδασε τὶς ὑποψίες μὲ ἕνα τέχνασμα, κ' ἔτσι ἡ συνωμοσία δὲν ἀποκαλύφτηκε.

Τὸ Νοέμβρη τοῦ 1246 ὁ αὐτοκράτορας ἀπ' τὸ Μελένικο ὁδήγησε τὸ

233. Γ. 'Ακροπολίτης, σ. 77-84, ἐκδ. Bonn· 'Εφραίμιος, σ. 340-42, στίχ. 8481-520. Πρβλ. K. Jireček, Geschichte der Bulgaren, σ. 264.

στρατό του ἔξω ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ μὲ δεύτερη πρεσβεία του, ξανακάλεσε τὸ Δημήτριο 249 κοντά του, σύμφωνα μὲ τὴν ἔνορκη ὑποχρέωσή του, καὶ ἀκόμη τοῦ ζητοῦσε τὴν ὀργάνωση ἀγορᾶς, γιὰ νὰ προμηθεύουν τὰ στρατεύματα μὲ χρήματα τὰ ἀναγκαῖα. 'Ο Δημήτριος καὶ πάλι δὲ συμμορφώθηκε. Δὲν πέρασαν παρὰ λίγες μέρες, ὅταν ἕνα ἀπόσπασμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ποὺ βρισκόταν κοντὰ στὴ Μ ι κ ρ ὴ πύλη τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν πρὸς τὴ θάλασσα, γιὰ νὰ προσέχη νὰ μὴ βγοῦν πράκτορες τοῦ Δημήτριου 249 καὶ σπείρουν ζιζάνια στὸ στρατό, ἄκουσε μιὰ φωνὴ μέσα ἀπ' τὴν πόλη –φυσικὰ ἀπ' τοὺς συνωμότες– πὼς ἡ πύλη ἀνοίχτηκε. 'Αμέσως τὸ ἀπόσπασμα ὅρμησε μέσα στὴν πόλη καὶ μετὰ ἀπ' αὐτὸ πάνοπλη ὁλάκερη ἡ στρατιά, καὶ ὁ αὐτοκράτορας ποὺ μπῆκε ἀπ' τὴν πύλη ποὺ ἔβλεπε πρὸς τὴν 'Ανατολή, πάνω σὲ ὄχημα, καὶ κεῖ κοντὰ στὴν πύλη σταμάτησε.

"Εντρομη ἔφτασε στὴν πύλη ἡ ἀδελφὴ τοῦ Δημήτριου 249, ἡ Εἰρήνη 'Αγγ. Δούκ. Κομν. 248, ἡ ὁποία, ἀφοῦ μὲ χάρη κατέβηκε ἀπ' τ' ἄλογό της, ἔπεσε στὰ γόνατα, παρακαλώντας γοερὰ νὰ μὴ τυφλωθῆ ὁ ἀδελφός της· ὁ 'Ιωάννης (γ') Δούκ. Βατ. 274, ὅπως ἄλλοτε ὁ Βούλγαρος τσάρος, γοητεύτηκε καὶ συγκινήθηκε ἀπ' τὴν ἔκπαγλη ὁμορφιὰ καὶ παράσταση τῆς ἡγεμονίδας, καὶ τῆς ἔκανε τὴν τιμὴ νὰ κατέβη ἀπ' τὸ ὄχημα καὶ νὰ σταθῆ κοντά της, ἐνῶ συγχρόνως τῆς ἔδωσε ἔνορκη διαβεβαίωση πὼς ὁ ἀδελφός της θὰ μείνη ἀβλαβής.

'Ο Δημήτριος 249 σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ἀπ' τὸ φόβο του εἶχε καταφύγει στὸ φρούριο τῆς πόλης, στὴν ἀ κ ρ ό π ο λ η· ἐκεῖ προσέτρεξε καὶ τὸν βρῆκε ἡ Εἰρήνη 'Αγγ. Δ.Κ. 248, ἡ ὁποία ἔχοντας στὸ χέρι τὴ γραφτὴ αὐτοκρατορικὴ ἐγγύηση, τὸν πῆρε μαζί της καὶ τὸν παρουσίασε στὸν αὐτοκράτορα. "Ηταν τότε αὐτὸς ἕνας πολὺ ὡραῖος νέος τόσο στὴ μορφὴ ὅσο καὶ στὴν ὅλη κατασκευή, ὡς 20 περίπου χρονῶ. 'Ο αὐτοκράτορας περιορίστηκε νὰ τὸν κρατήση κοντά του καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Μ. 'Ασία τὸν ἔκλεισε στὸ φρούριο τῶν Λ ε ν τ ι α ν ῶ ν τῆς Βιθυνίας, ὅπου καθὼς φαίνεται τελείωσε τὶς μέρες του, ἄγνωστο πότε[234].

Καθὼς ὁ 'Ιωάννης (γ') Δ.Β. 274 ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς δεύτερης πόλης τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως καὶ τοῦ σημερινοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, ἐγκατάστησε φρουρὲς καὶ διοικητὲς σὲ ὅλη τὴν περιοχή. Στὸν ἱκανὸ μ έ γ α ν δ ο μ έ σ τ ι κ ο ν 'Ανδρόνικον Παλαιολόγον Κομνηνὸν 346 ἀνάθεσε τὴ διοίκηση τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Βέροιας καὶ τὴν ἀνώτατη ἐποπτεία τῆς ὅλης περιοχῆς· στὸν πρωτότοκο γιό του Μιχαὴλ Δούκαν "Αγγελον Κομνηνὸν Παλαιολόγον 428, τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα καὶ ἱδρυτὴ τῆς τελευταίας βυζαντινῆς δυναστείας, ἀνάθεσε τὴ διοίκηση τῶν Σερρῶν καὶ τοῦ Μελενίκου.

234. Γ. 'Ακροπολίτης, σ. 84-9, ἐκδ. Bonn· 'Εφραίμιος, σ. 342-43, στίχ. 8521-562· Γιὰ τὴ φυλάκιση τοῦ Δημητρίου στὰ Λεντιανά, βλ. 'Ακροπολίτης, σ. 91· 'Εφραίμιος, σ. 344, στίχ. 8578-579, πρβλ. D. Polemis, the Doukai, ἀριθ. 46, σ. 93.

Μετὰ τὸ β α σ ί λ ε ι ο τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τὸ δ ε σ π ο τ ά τ ο της ἐξαφανίστηκε, καὶ τὰ ἐδάφη του «ὑποτάχτηκαν στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Δ.Β. 274 ἢ καλύτερα στοὺς Ρωμαίους (= στοὺς Ρωμιούς, στοὺς Ἕλληνες), γιατὶ αὐτοὶ ποὺ τὴν κατεῖχαν, παρατηρεῖ ὁ Ἀκροπολίτης, δὲν ἦσαν παρὰ ἐχτροὶ τῶν Ρωμαίων». Λόγια ποὺ μαρτυροῦν τὶς ἀντιλήψεις ποὺ ἐπικρατοῦσαν στὴν αὐλὴ τῆς Νίκαιας πὼς μόνο ἡ αὐτοκρατορία τῆς Ἀνατολῆς ἦταν ἑλληνική.

Ὁ μεγάλος ἀντίπαλος τοῦ θρόνου τῆς Νίκαιας, γιὰ τὸ τίμημα τῆς ΚΠολης εἶχε τελικὰ καταβληθῆ. Μὲ τὶς φρουρές του στὴ Μακεδονία, ὁ Ἰωάννης Δ.Β. 274 μποροῦσε νὰ ἐλέγχη τὶς φιλοδοξίες τοῦ Μιχαὴλ (β΄) Ἀγγ. Κ.Δ. 255 τῆς Ἠπείρου –ὁ Θεόδωρος 168 στὸ φρούριο τῶν Βοδενῶν δὲν ἦταν παρὰ ἕνα φάσμα τοῦ παλιοῦ ἑαυτοῦ του– καὶ νὰ καταστρέψη ὁριστικὰ κάθε ἐλπίδα τῶν δυτικῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴ διεκδίκηση τῆς ἀνάκτησης τῆς ΚΠολης. Ἥσυχος ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Δ.Β. 274 καὶ εὐτυχισμένος, ἐγκατάλειψε στὶς ἀρχὲς τοῦ 1247 τὴ Θεσσαλονίκη γιὰ τὴ Μ. Ἀσία.

Ὁ Θεόδωρος 168 ποὺ πάντα ζοῦσε στὸ φρούριο τῶν Βοδενῶν, τυφλός, γέρος καὶ χωρὶς στρατό, δὲν εἶχε καμιὰ δύναμη, καὶ δὲν εἴδαμε νὰ ἔδωσε κάποια βοήθεια στὸ γιό του Δημήτριο 249 στὴ Θεσσαλονίκη. Ἀντιθέτως σοβαρὸ κίνδυνο ἀποτελοῦσε ὁ ἀνεψιός του Μιχαὴλ (β΄) 255 τῆς Ἠπείρου ποὺ πέτυχε νὰ ἐπεκτείνη τὶς κτήσεις του σὲ βάρος τῆς ἀδύναμης Βουλγαρίας καὶ νὰ προβάλη κάποια σημεῖα φιλοδοξίας ποὺ θύμιζαν τὶς ἠχηρὲς ἀξιώσεις τοῦ Θεόδωρου 168[235].

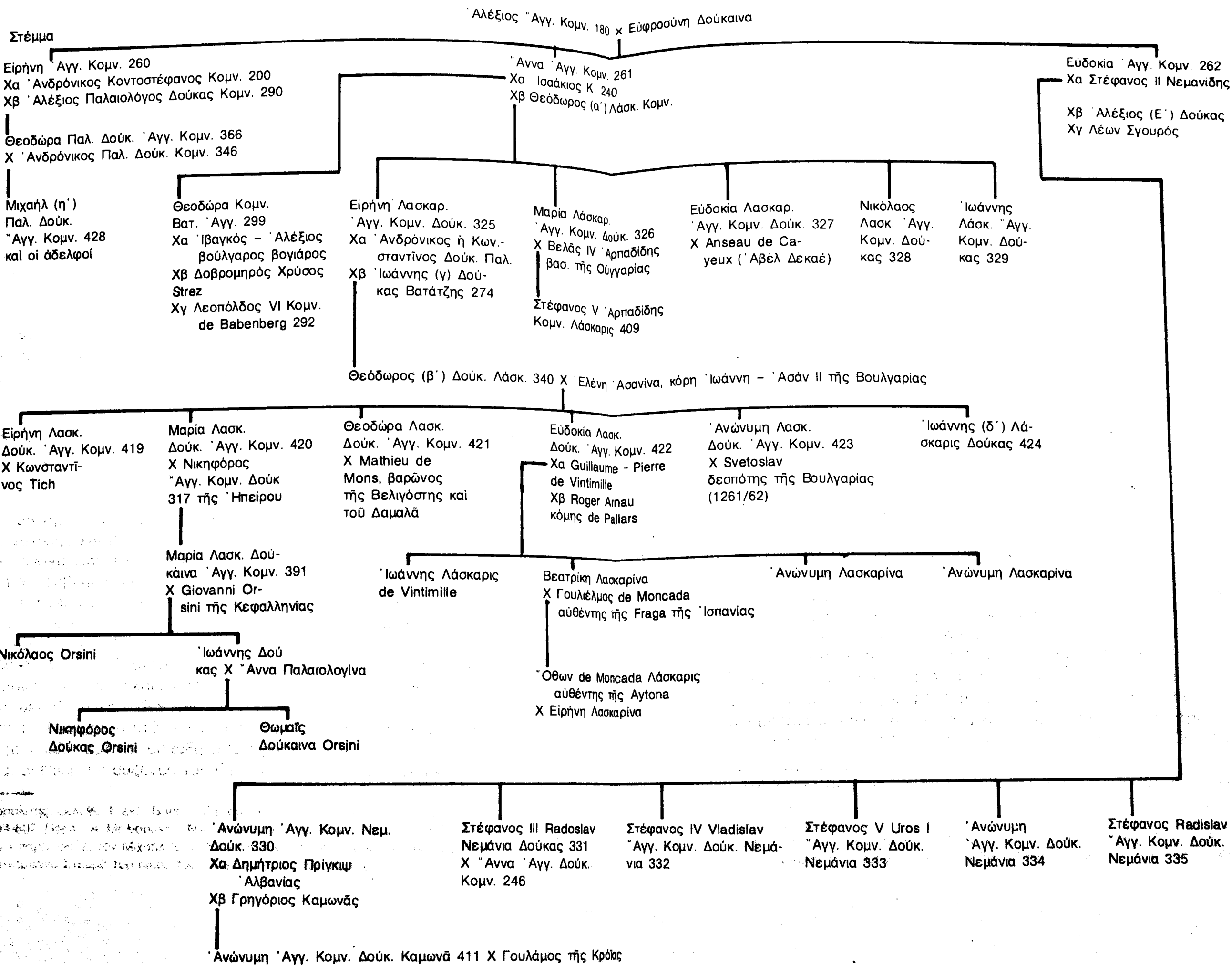
Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1249 φαινόταν πὼς ὁ Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 ἦταν ἕτοιμος νὰ ἐκπληρώση τὸ ὄνειρο τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς ΚΠολης. Ἂν ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 τῆς Ἠπείρου μποροῦσε νὰ θυσιάση τὶς φιλοδοξίες του, οἱ Ἕλληνες Ἀνατολῆς καὶ Δύσης θὰ ἑνώνονταν γύρω ἀπ᾿ τὴν πρωτεύουσά τους καὶ θὰ πανηγύριζαν τὴν ἀνάκτηση. Ὁ αὐτοκράτορας ἀποφάσισε νὰ ἀντιμετωπίση τὸ πρόβλημα ἀπὸ μιὰ νέα θέση. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1249 πρότεινε νὰ συνδεθοῦν οἱ ἡγεμονικὲς οἰκογένειες τῆς Νίκαιας καὶ τῆς Ἠπείρου μὲ τὸ γάμο τοῦ πρωτότοκου γιοῦ τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255, τοῦ Νικηφόρου «τοῦ ἐξ Ἀγγέλων» «τοῦ Κομνηνοδούκα» 317 μὲ τὴ Μαρία Δούκαινα Λασκαρίνα Κομνηνὴ Ἀγγελίνα 420, δευτερότοκη κόρη τοῦ Θεόδωρου (β΄) Δούκα Κομνηνοῦ Λάσκαρι 340, γιοῦ καὶ διαδόχου του (1254 - 1258)· ὁ Νικηφόρος 317 εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 18 - 19 χρονῶ[235α].

Ἐκείνη ποὺ μὲ ἐγκαρδιότητα δέχτηκε αὐτὴ τὴν πρόταση ἦταν ἡ σύζυγος του Μιχαὴλ (β΄) 255, αὐτὴ ἡ ὕπαρξη ποὺ ἁγίασε, ἡ Θεοδώρα Δούκαινα Πετραλίφαινα, ἀνεψιὰ τῆς συζύγου τοῦ Θεόδωρου 168 Μαρίας Δούκαινας

---

235. Γ. Ἀκροπολίτης, σελ. 90-1, ἔκδ. Bonn,· Ἐφραίμιος, σ. 344, στίχ. 8563-577, καὶ σ. 345, στίχ. 8594-607, Πρβλ. Ἀ. Μηλιαράκης, Νίκαια - Ἤπειρος, σ. 376-77. Ἕνα χρυσόβουλλο ποὺ δῆθεν παρουσιάζει τὸν Μιχαὴλ (β΄) 255 ὡς αὐτοκράτορα, πρέπει νὰ ἀπορριφτῆ.

235α. Βλ. τὸ συνημμένο Στέμμα τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἀγγ. Κ. 180.

Στέμμα
᾽Αλέξιος ῎Αγγ. Κομν. 180 x Εὐφροσύνη Δούκαινα
Εἰρήνη ῎Αγγ. Κομν. 260
Χα ᾽Ανδρόνικος Κοντοστέφανος Κομν. 200
Χβ ᾽Αλέξιος Παλαιολόγος Δούκας Κομν. 290
Θεοδώρα Παλ. Δούκ. ᾽Αγγ. Κομν. 366
X ᾽Ανδρόνικος Παλ. Δούκ. Κομν. 346
Μιχαὴλ (η΄) Παλ. Δούκ. ῎Αγγ. Κομν. 428 καὶ οἱ ἀδελφοί
῎Αννα ᾽Αγγ. Κομν. 261
Χα ᾽Ισαάκιος Κ. 240
Χβ Θεόδωρος (α΄) Λάσκ. Κομν.
Εὐδοκία ᾽Αγγ. Κομν. 262
Χα Στέφανος II Νεμανίδης
Χβ ᾽Αλέξιος (Ε΄) Δούκας
Χγ Λέων Σγουρός
Θεοδώρα Κομν. Βατ. ᾽Αγγ. 299
Χα ᾽Ιβαγκός – ᾽Αλέξιος βούλγαρος βογιάρος
Χβ Δοβρομηρός Χρύσος Strez
Χγ Λεοπόλδος VI Κομν. de Babenberg 292
Εἰρήνη Λασκαρ. ᾽Αγγ. Κομν. Δούκ. 325
Χα ᾽Ανδρόνικος ἢ Κωνσταντῖνος Δούκ. Παλ.
Χβ ᾽Ιωάννης (γ) Δούκας Βατάτζης 274
Μαρία Λάσκαρ. ᾽Αγγ. Κομν. Δούκ. 326
X Βελᾶς IV ᾽Αρπαδίδης βασ. τῆς Οὐγγαρίας
Στέφανος V ᾽Αρπαδίδης Κομν. Λάσκαρις 409
Εὐδοκία Λασκαρ. ᾽Αγγ. Κομν. Δούκ. 327
X Anseau de Cayeux (᾽Αβὲλ Δεκαέ)
Νικόλαος Λασκ. ῎Αγγ. Κομν. Δούκας 328
᾽Ιωάννης Λάσκ. ῎Αγγ. Κομν. Δούκας 329
Θεόδωρος (β΄) Δούκ. Λάσκ. 340 X ᾽Ελένη ᾽Ασανίνα, κόρη ᾽Ιωάννη – ᾽Ασάν II τῆς Βουλγαρίας
Εἰρήνη Λασκ. Δούκ. ᾽Αγγ. Κομν. 419
X Κωνσταντῖνος Tich
Μαρία Λασκ. Δούκ. ᾽Αγγ. Κομν. 420
X Νικηφόρος ῎Αγγ. Κομν. Δούκ 317 τῆς ᾽Ηπείρου
Μαρία Λασκ. Δούκαινα ᾽Αγγ. Κομν. 391
X Giovanni Orsini τῆς Κεφαλληνίας
Νικόλαος Orsini
᾽Ιωάννης Δούκας X ῎Αννα Παλαιολογίνα
Νικηφόρος Δούκας Orsini
Θωμαΐς Δούκαινα Orsini
Θεοδώρα Λασκ. Δούκ. ᾽Αγγ. Κομν. 421
X Mathieu de Mons, βαρῶνος τῆς Βελιγόστης καὶ τοῦ Δαμαλᾶ
Εὐδοκία Λασκ. Δούκ. ᾽Αγγ. Κομν. 422
Χα Guillaume - Pierre de Vintimille
Χβ Roger Arnau κόμης de Pallars
᾽Ιωάννης Λάσκαρις de Vintimille
Βεατρίκη Λασκαρίνα
X Γουλιέλμος de Moncada αὐθέντης τῆς Fraga τῆς ᾽Ισπανίας
῎Οθων de Moncada Λάσκαρις αὐθέντης τῆς Aytona
X Εἰρήνη Λασκαρίνα
᾽Ανώνυμη Λασκαρίνα
᾽Ανώνυμη Λασκαρίνα
᾽Ανώνυμη Λασκ. Δούκ. ᾽Αγγ. Κομν. 423
X Svetoslav δεσπότης τῆς Βουλγαρίας (1261/62)
᾽Ιωάννης (δ΄) Λάσκαρις Δούκας 424
᾽Ανώνυμη ᾽Αγγ. Κομν. Νεμ. Δούκ. 330
Χα Δημήτριος Πρίγκιψ ᾽Αλβανίας
Χβ Γρηγόριος Καμωνᾶς
᾽Ανώνυμη ᾽Αγγ. Κομν. Δούκ. Καμωνᾶ 411 X Γουλάμος τῆς Κρόϊας
Στέφανος III Radoslav Νεμάνια Δούκας 331
X ῎Αννα ᾽Αγγ. Δούκ. Κομν. 246
Στέφανος IV Vladislav ῎Αγγ. Κομν. Δούκ. Νεμάνια 332
Στέφανος V Uros I ῎Αγγ. Κομν. Δούκ. Νεμάνια 333
᾽Ανώνυμη ᾽Αγγ. Κομν. Δούκ. Νεμάνια 334
Στέφανος Radislav ῎Αγγ. Κομν. Δούκ. Νεμάνια 335

Κομνηνῆς Πετραλίφαινας, τῆς ὁποίας (Θεοδώρας) ἡ ἐπιρροὴ πάνω στὶς κρατικὲς ὑποθέσεις τῆς Ἠπείρου φαίνεται πὼς ὑπῆρξε σημαντική. Μέσα στὴν ἐπιθυμία της νὰ ἀποτρέψη τὸ Μιχαὴλ (β΄) 255 ἀπ᾽ τὴ διασπάθιση τῶν πόρων τῆς χώρας σὲ ἐσπευσμένες προσπάθειες ἀνάκτησης τῆς Θεσσαλονίκης ἦταν ποὺ ἐπιδίωκε τὴν ἐπικράτηση τῆς εἰρήνης ἀνάμεσα στὴ Νίκαια καὶ τὴν Ἤπειρο.

Παρὰ τὶς ἐπιφυλάξεις ἴσως τοῦ Μιχαὴλ (β΄), ἡ Θεοδώρα ἦταν ἀποφασισμένη νὰ δεχτῆ τὴν προσφορὰ τοῦ Ἰωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 καὶ νὰ πραγματοποιήση τὴ συμμαχία. Ἔτσι πῆρε μαζί της τὸ γιό της Νικηφόρο 317 καὶ ἀναχώρησε πρὸς συνάντηση τοῦ αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 βρισκόταν τότε στὶς Πηγές, στὴν ἀκτὴ τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ δέχτηκε μὲ τὴν ἀνάλογη τιμὴ τὴν ὑψηλὴ ἐπισκέπτριά του καὶ τὸ γιό της. Ἡ ἴδια ἡ Θεοδώρα Δ.Π. ἐπέβλεψε κατὰ τὴν τέλεση τῶν ἀρραβώνων καὶ κανόνισε νὰ τελεστῆ ὁ γάμος τὸν ἑπόμενο χρόνο· μετὰ παράλαβε τὸ γιό της καὶ ἀναχώρησε γιὰ τὴν Ἄρτα, κοντὰ στὸν ἄντρα της, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτορας τοὺς προέπεμψε μὲ τὶς πιὸ μεγάλες τιμὲς καὶ τὶς πιὸ θερμὲς φιλοφρονήσεις[236].

Γιὰ μιὰ στιγμὴ φάνηκε πὼς οἱ Ἕλληνες Ἀνατολῆς καὶ Δύσης θὰ μποροῦσαν νὰ συνδυάσουν τὶς δυνάμεις τους γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς πρωτεύουσάς τους. Ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 λίγο ἀργότερα ὑποχρεώθηκε νὰ δώση ἀπόδειξη τῆς νομιμοφροσύνης του πρὸς τὸν Ἰωάννη (γ΄) Δ.Β. 274, γιὰ νὰ κρατήση τὴ φιλία ἑνὸς ἰσχυροῦ ὑποστηριχτῆ τῆς ἐπικρατείας του.

Τὸ Φλεβάρη τοῦ 1250 ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος II τοῦ ἔγραψε καὶ τοῦ ζητοῦσε νὰ ἐπιτρέψη τὴν ἐλεύτερη διέλευση ἀπ᾽ τὰ ἐδάφη του ἑνὸς σώματος πεζικοῦ καὶ τοξοτῶν ποὺ ἔστελνε σὲ βοήθειά του ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 ποὺ σὲ δεύτερο γάμο, μετὰ τὸ θάνατο τῆς πρώτης συζύγου του, τῆς σοφῆς Εἰρήνης Λασκαρίνας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς Δούκαινας 325, εἶχε παντρευτῆ τὴν κόρη τοῦ Φρειδερίκου II, τὴν Κωνσταντία ποὺ στὴ Νίκαια μετονομάστηκε Ἄννα· ἡ βοήθεια στέλλονταν γιὰ τὸ βασίλειο τῆς Σικελίας ποὺ κυβερνοῦσε ὁ Γερμανὸς καίσαρας. Αὐτὸς ὁ γάμος εἶχε φέρει τὸν Φρειδερίκο II πιὸ κοντὰ στὸν Ἰωάννη (γ΄) 274 ἀπὸ ὅσο στὸ Μιχαὴλ (β΄) 255, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν μποροῦσε νὰ προκαλέση τὴ δυσαρέσκεια τοῦ ἰσχυροῦ μονάρχη τῆς Δύσης καὶ ἔδωσε τὴ συγκατάθεσή του. Καὶ γιὰ πρώτη φορὰ στρατεύματα τῆς Νίκαιας διέσχισαν φιλικὰ καὶ ἀνεμπόδιστα ἠπειρωτικὰ ἐδάφη γιὰ νὰ φτάσουν στὸ Δυρράχιο[237]

Ἂν αὐτὲς οἱ ἐνδείξεις καλῆς θέλησης τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255, τόσο γιὰ τοὺς

236. Γ. Ἀκροπολίτης, σελ. 95-6, ἔκδ. Bonn,· Ἐφραίμιος, σ. 347, στίχ. 8653-662· Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 48-9. Γιὰ τὴ θέση τῆς Θεοδώρας Δ. Πετραλίφαινας στὸν οἶκο τῶν Πετραλιφῶν, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 20.

237. Ἐπιστολὴ Φρειδερίκου II πρὸς Μιχαὴλ (β΄), MM 3 (1865), σ. 68-9· N. Festa, Lettere greche di Federigo II, Archivio Storico Italiano, series 5, XIII (1894), ἀριθ. 1, σ. 14-6·

ἀρραβῶνες τοῦ γιοῦ του Νικηφόρου 317 μὲ τὴν πριγκίπισσα τῶν Λασκαριδῶν, ὅσο καὶ στὸ ζήτημα τοῦ Φρειδερίκου II, ἦσαν εἰλικρινεῖς, ἢ ὅπως οἱ Βυζαντινοὶ ἱστορικοὶ τῆς Νίκαιας ὑποθέτουν, ἦσαν μᾶλλον μιὰ κάλυψη τῶν μελλοντικῶν του σκοπῶν, εἶναι δύσκολο νὰ ἀποφανθῆ κανείς. Ἀλλὰ καθὼς φαίνεται, ἡ πολιτικὴ τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 βρισκόταν κάτω ἀπὸ δυὸ ροπές, ἀπ᾿ αὐτὴ τῆς ἐνάρετης καὶ σοφῆς γυναίκας του Θεοδώρας Δ.Π. καὶ ἀπ᾿ αὐτὴ τοῦ δολοπλόκου θείου του Θεόδωρου 168, ποὺ καθὼς οἱ δυὸ γιοί του ἐξέλιπαν, ἔβλεπε στὸ πρόσωπο τοῦ ἀνεψιοῦ του τὴ συνέχιση τοῦ ἔργου του.

Μετὰ τὴ σύναψη τῆς συμμαχίας καὶ τὴν τέλεση τοῦ ἀρραβῶνα τῶν νεαρῶν πριγκίπων ἀπ᾿ τὴ Θεοδώρα Δ.Π., ὁ Θεόδωρος 168 ἔπεισε τὸν ἄντρα της καὶ ἀνεψιό του νὰ ἀπορρίψη τὴ συμμαχία. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς Νίκαιας ἐνῶ καταλογίζουν αὐτὴ τὴν παρασπονδία στὴν ἔμφυτη ἀδυναμία καὶ στρεβλότητα τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255, λέγοντας γι᾿ αὐτὸν τὴν παροιμία «στρεβλὸ ξύλο δὲν ἰσιώνει καὶ ὁ Αἰθίοπας δὲν ἀσπρίζει», δὲν παραλείπουν νὰ ἐπισημάνουν πὼς «σ᾿ αὐτὴ τὴ σκέψη σύμβουλο εἶχε τὸ θεῖο του Θεόδωρο Ἄγγελο 168».

Ἡ ἰδέα τῆς συμμαχίας καὶ μάλιστα τῆς ἐπιγαμίας τῶν Ἀγγελοκομνηνοδουκῶν μὲ τοὺς Λασκαρίδες, πρέπει νὰ ἦταν πολὺ ἐνοχλητικὴ γιὰ τὸ Θεόδωρο 168. Μόλις ἕνα χρόνο ἀπ᾿ τὴν ἐπάνοδο τῆς Θεοδώρας Δ.Π. ἀπ᾿ τὶς Πηγές, ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 κατάρτιζε μὲ τὸ θεῖο του Θεόδωρο 168 σχέδιο ἐκστρατείας κατὰ τῆς Νίκαιας, καθὼς σωστὰ διαπίστωσαν πὼς ὁ στρατὸς αὐτῆς τῆς τελευταίας ἦταν χωρὶς ἀπασχόληση.

Ἡ Βουλγαρία κάτω ἀπ᾿ τὸ νεαρὸ Μιχαὴλ - Ἀσάν, ἐγγονὸ τοῦ Θεόδωρου 168, ἦταν εἰρηνική, καὶ ὁ Σελτζουκίδης σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Izzed-dîn Kaikaous II (1246 - 1257), ὁ Ἀζατίνης τῶν Βυζαντινῶν, γιὸς τοῦ σουλτάνου Chiyath al-Dîn kai-Kosrou II (1237 - 1245), τοῦ Ἰαθατίνη τῶν Βυζαντινῶν, κοίταζε «τὶς οἰνοποσίες του καὶ τὶς ἀσέλγειες καὶ τοὺς ἀλλόκοτους καὶ ἄτοπους ἔρωτές του», καὶ μπροστὰ στὸν κίνδυνο τῶν Μογγόλων, καθὼς ἦταν ἕνας ἀπόλεμος ἡγεμόνας, ἔκανε εἰρήνη μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ΄) καὶ φρόντιζε μὲ ἐπιμέλεια νὰ τηροῦνται οἱ ὅροι τῆς συμμαχίας, τόσο πολύτιμης γι᾿ αὐτόν.

Μὲ αὐτὴ τὴν ἡσυχία καὶ ἀπ᾿ τὰ δυὸ μέτωπα ὁ Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 μποροῦσε νὰ προσβάλη τὴν ΚΠολη, ἐκτὸς ἂν ἡ προσοχή του στρεφόταν ἀλλοῦ. Τὸ 1251 ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 τῆς Ἠπείρου ἐξαπόλυσε αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πόλη εἶχε ἰσχυρὴ φρουρά, ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας, βλέποντας σχεδὸν πολὺ ἀργὰ πόσο ὑποτίμησε τὴ ροπὴ καὶ πολυπραγμοσύνη τοῦ τυφλοῦ γέρου τῶν Βοδενῶν, τῆς ἀκατάβλητης αὐτῆς λεοπάρδαλης, τοῦ Θεόδωρου 168, ποὺ ἄντεχε καὶ στὴν τύφλωση καὶ στὴν πολυπάθεια καὶ στὴν πάροδο τοῦ χρόνου, ἀποφάσισε νὰ μὴν ἀφήση τὰ

Huillard-Bréholles, Historia Diplomatica Friderici Secundi,vol. VI, σ. 760. Γιὰ τὸ θάνατο τῆς Εἰρήνης Λ. Ἀγγ. Κ. Δ. 325, βλ. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 68-9, ἔκδ. Bonn, καὶ αὐτόθι, σ. 110, γιὰ τὸ γάμο τοῦ Ἰωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 καὶ τῆς Κωνσταντίας - Ἄννας Hohenstaufen.

πράματα στὴν τύχη τους, ἀλλὰ νὰ ἐνεργήση κεραυνοβόλα. Ἡ συνένωση Μιχαὴλ (β΄) 255 καὶ Θεόδωρου 168 ποὺ δὲν εἶχε προβλέψει, ἦταν μιὰ ἐνόχληση καὶ ἴσως νὰ εἶχε ἐπικίνδυνη ἐξέλιξη. Οἱ μεγάλες δαπάνες μιᾶς ἐκστρατείας ἐναντίον τους θὰ ἔφερναν τοὺς καρπούς τους, γιατὶ καταβάλλοντας καὶ τοὺς δυὸ θὰ ἔφερνε ὅλη τὴ βόρειο Ἑλλάδα κάτω ἀπ᾿ τη δικὴ του κυριαρχία.

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1252 ὁ Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 πέρασε ἀκόμη μιὰ φορὰ τὸν Ἑλλήσποντο, κι αὐτὴ τὴ φορὰ ἐπικεφαλῆς σημαντικοῦ στρατοῦ. Πολλοὶ ἀπ᾿ τοὺς στρατηγούς του εἶχαν ἤδη μεγάλη ἐμπειρία διεξαγωγῆς μαχῶν στὴ Μακεδονία. Στὶς Σέρρες βρῆκε τὸ Μιχαὴλ Δ. Ἀγγ. Κ. Παλ. 428, κι ἀπὸ κεῖ βάδισε πρὸς τὴ Θεσσαλονίκη.

Ὁ Θεόδωρος 168 καὶ ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 εἶχαν στὸ μεταξὺ ὑποχωρήσει πρὸς βορρὰν τῆς πόλης καὶ εἶχαν κυριεύσει τὸν Πρίλαπο καὶ τὸν Βελεσό. Δὲν περίμεναν ὅμως πὼς ἡ πρόκλησή τους θὰ ἀντιμετωπίζονταν τόσο γρήγορα, γι᾿ αὐτὸ καὶ μέσω τῶν βουνῶν τράβηξαν πρὸς τὴν Ἤπειρο ἀπ᾿ τὴν Καστοριά.

Ἀπ᾿ τὴ Θεσσαλονίκη ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὸ στρατό του προχώρησε πρὸς τὸ φρούριο τῶν Βοδενῶν, τὴν ἑστία τοῦ Θεόδωρου 168, τοῦ ὁποίου ἡ φρουρὰ μετὰ λιγόχρονη πολιορκία παραδόθηκε, ἐνῶ ὁ φρούραρχος πρὶν ἀπ᾿ τὴν παράδοση διέφυγε. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς στρατοπέδευσε λίγο πιὸ πέρα ἀπ᾿ τὴ λίμνη τοῦ Ὀστρόβου καὶ μιὰ στρατιωτικὴ δύναμη κάτω ἀπ᾿ τοὺς στρατηγοὺς Ἀλέξιον Μελισσηνὸν Στρατηγόπουλον 281, Μιχαὴλ Δ. Ἀγγ. Κ. Παλ. 428,τὸ γιὸ τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ο μ έ σ τ ι κ ο υ Ἀνδρόνικου Π.Κ. 346 καὶ μετέπειτα αὐτοκράτορα, τὸν Ἰωάννη Μακρηνό, τὸν Τύραννο Γουδέλη κ.ἄ., στάλθηκε στὴν κατεύθυνση τῆς Καστοριᾶς καὶ τῆς Πρέσπας γιὰ νὰ προκαλέση τὸν ἐχτρὸ καὶ νὰ λεηλατήση τὴ χώρα, ἀλλὰ ὁ ὄγκος τοῦ ἐχτρικοῦ στρατοῦ δὲ βρισκόταν καὶ ἡ ἐκστρατεία ἐκφυλίστηκε σὲ ἀναποφάσιστο ἀνταρτοπόλεμο στοὺς λόφους τῆς Καστοριᾶς.

Καθὼς προχωροῦσε ὁ χειμώνας τοῦ 1252, ὁ αὐτοκράτορας δύσκολα κρατοῦσε τὸ στρατόπεδό του στὸ Ὄστροβο· τὰ ἐφόδια ἔπρεπε νὰ μεταφέρωνται μὲ μουλάρια καὶ καμῆλες ἀπ᾿ τὴ Βέροια, ποὺ ἡ ἀπόσταση δὲν ἦταν μικρή, καὶ ὁ στρατὸς ἔδειχνε κάποια σημεῖα ἀνησυχίας.

Ἀλλὰ ξαφνικὰ ἡ κατάσταση βελτιώθηκε, καθὼς δυὸ στρατηγοὶ τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255, ὁ Ἰωάννης Γλαβᾶς ἀπ᾿ τὴν Καστοριά, καὶ ὁ Θεόδωρος Πετραλίφας, γυναικάδελφος τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 καὶ γαμβρὸς ἀπὸ κόρη τοῦ μακαρίτη μ ε σ ά ζ ο ν τ α Δημήτριου Τορνίκη Κομνηνοῦ 302, αὐτομόλησαν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ΄) 274 στὸ Ὄστροβο. Ἡ αὐτομολία τοῦ δεύτερου ἀπ᾿ αὐτούς, προσώπου μὲ τόσο ὑψηλὲς συγγένειες, ἐνθάρρυνε τὸν αὐτοκράτορα καὶ ἀνύψωσε τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ[238].

238. Γ. Ἀκροπολίτης, σελ. 96-98, ἔκδ. Bonn, Ἐφραίμιος, σ. 347-49, στίχ. 8663-696· Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 48. Ὁ Ἰωάννης Γλαβᾶς ἦταν προφανῶς ὁ ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ (β΄) στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Καστοριᾶς. Γιὰ τὴ θέση τοῦ Θεόδωρου Πετραλίφα στὸν οἶκο

Στὰ μέσα τοῦ χειμώνα τοῦ 1252/53 ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Καστορία καὶ τὴ μικρὴ καὶ μεγάλη Διάβολη. Κατὰ τὴν προέλαση τοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν ᾿Αλβανία, ὁ προεστὼς τῆς Κρόϊας καὶ τοῦ ᾿Ελβασὰν Γουλάμος (Golem) ποὺ εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἐγγονὴ τῆς Εὐδοκίας ᾿Αγγελίνας Κομνηνῆς 262 καὶ τοῦ Στέφανου II Νεμάνια τῆς Σερβίας, τὴν ᾿Ανώνυμη ῎Αγγ. Κομν. Δούκ. Καμωνᾶ 411 –αὐτὴ ἐδῶ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀνεψιὰ ἀπὸ πρωτεξαδέλφη τῆς μακαρίτισσας αὐτοκρατόρισσας Εἰρήνης Λασκαρίνας ᾿Αγγελίνας Κομνηνῆς Δούκαινας 325– καὶ ποὺ βοηθοῦσε τὸ στρατὸ τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 στὴν περιοχὴ τῆς Καστορίας, παραδόθηκε μὲ τὴ στρατιωτικὴ δύναμη ποὺ διοικοῦσε στὸν ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274.

Οἱ ἄρχοντες τῆς ᾿Αλβανίας εἶχαν διατηρήσει μακρὰ παράδοση πίστης καὶ φιλίας πρὸς τοὺς ἄρχοντες τῆς ᾿Ηπείρου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ ἀπ᾿ τὴν τελικὴ πτώση αὐτῆς τῆς πόλης στὴν κυριαρχία τῆς Νίκαιας, ἡ πολιτική τους ἦταν πολὺ ἐφεκτικὴ καὶ οἱ διαθέσεις τους κυμαίνονταν ἀνάμεσα στὴ Σερβία καὶ τὴ Νίκαια, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τὴ Ρώμη. ῾Ο θεῖος τοῦ Γουλάμου, ὁ βασιλέας τῆς Σερβίας Στέφανος V Uroš I Νεμάνια 333 (1243 - 1276), εἶχε συνάψει σύμφωνο φιλίας καὶ συμμαχίας μὲ τὸν ᾿Ιωάννη (γ΄) Δούκα Βατ. 274 μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο. Καὶ ὁ Γουλάμος βρισκόταν σὲ μυστικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὸν αὐτοκράτορα, κι ὅταν γιὰ πρώτη φορὰ εἶδε τὴν πραγματικὴ δύναμη τοῦ στρατοῦ τῆς Νίκαιας, ἔκρινε σκόπιμο νὰ ἀκολουθήση τὸ παράδειγμα τοῦ θείου του Στέφανου V Uroš I Νεμάνια 333. ῾Ως ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς ἐνέργειας ἦταν ἡ ἀποκοπὴ τοῦ δεσποτάτου τῆς ᾿Ηπείρου ἀπ᾿ τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς ᾿Αλβανίας[239].

῾Η αὐτομόληση τοῦ ᾿Ιωάννη Γλαβᾶ καὶ τοῦ Θεόδωρου Πετραλίφα, καθὼς καὶ ἡ ἀπώλεια ἑνὸς σοβαροῦ συμμάχου, ὅπως ἦταν ὁ κύριος τῆς Κρόϊας Γουλάμος, ὁ σύζυγος μιᾶς πριγκίπισσας στὶς φλέβες τῆς ὁποίας ἔρρεε τὸ αἷμα τῶν Κομνηνῶν, κλόνισε πολὺ ἄσχημα τὴ θέση τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 τῆς ᾿Ηπείρου.

Γιὰ νὰ ἀποφύγη μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἥττα καὶ τὶς καταστρεφτικὲς συνέπειές της, ἀποφάσισε νὰ ζητήση εἰρήνη καὶ νὰ δεχτῆ τοὺς οἱουσδήποτε ὅρους τοῦ αὐτοκράτορα. ῞Ορισε ὡς ἀντιπροσώπους του κοντὰ στὸν ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 τὸ μητροπολίτη Ναυπάκτου ᾿Ιωάννη Ξηρό, τὸν Κωνσταντῖνο Κ. Μαλιασηνὸ Δ. Βρ. (῎Αγγ.), σύζυγο τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας ᾿Αγγ. Κ.Δ. 254, καὶ ἕνα κάποιον Λαμπέτη.

τῶν Πετραλιφῶν, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 20. Γιὰ τοὺς σουλτάνους τοῦ ᾿Ικονίου καὶ τὴ συμμαχία τοῦ Kaikaous II, βλ. ᾿Ακροπολίτης, σ. 75-6, ἔκδ. Bonn. Γιὰ τὶς χρονολογίες τῆς ἐκστρατείας, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1806, σ. 23.

239. Γ. ᾿Ακροπολίτης, σελ. 98, ἔκδ. Bonn, ᾿Εφραίμιος, σ. 349, στίχ. 8697-704. Πρβλ. K. Jirecek, Geschichte der Serben, σ. 310-11. Γιὰ τὴ συγγενικὴ σχέση τῆς γυναίκας τοῦ Γουλάμου, τῆς ᾿Ανώνυμης Νεμάνια Καμωνᾶ ᾿Αγγελίνας Κομνηνῆς Δούκαινας 411 μὲ τὴν αὐγούστα Εἰρήνη Λασκαρίνα ᾿Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 325, βλ. τὸ συνημμένο Στέμμα τοῦ οἴκου τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180.

Οἱ ἀντιπρόσωποι ἔκλεισαν μὲ τὸν αὐτοκράτορα ἀνακωχὴ κάτω ἀπ᾿ τοὺς ἑξῆς ὅρους: Οἱ πόλεις Πρίλαπος ποὺ ἤλεγχε τὴ διάβαση τοῦ Μοναστηρίου καὶ Βελεσὸς ποὺ δέσποζε τῆς κοιλάδας τοῦ ᾿Αξιοῦ, ἐπιστράφηκαν στὸν αὐτοκράτορα, καὶ τὸ φρούριο τῆς Κρόϊας τοῦ Γουλάμου θὰ εἶχε μιὰ αὐτοτέλεια κάτω ἀπ᾿ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορα.

Πρέσβεις τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ. Β 274, ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας Φωκᾶς, ὁ ᾿Ισαάκιος Δούκας ὁ λεγόμενος Μούρτζουφλος ποὺ εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ π ρ ι μ μ ι κ η ρ ί ο υ τῆς αὐλῆς καὶ ὁ γνωστός μας ἱστορικὸς Γεώργιος ᾿Ακροπολίτης, στάλθηκαν πρὸς τὸ Μιχαὴλ (β΄) 255 στὴ Λάρισα καὶ τοῦ ἔφεραν τὰ ἔγγραφα τῆς συνθήκης γιὰ ὑπογραφή.

῾Ο αὐτοκράτορας δὲν εἶχε τὴν πρόθεση νὰ κάνη καὶ πάλι τὸ ἴδιο λάθος· ἕνας ἀπ᾿ τοὺς κύριους ὅρους του ἦταν νὰ τοῦ παραδοθῆ ὁ Θεόδωρος 168. ᾿Αφοῦ ἀνταλλάγησαν ὅρκοι γιὰ τὴν τήρηση τῆς συμφωνίας μεταξὺ τοῦ ἡγεμόνα τῆς ᾿Ηπείρου καὶ τῶν πρέσβεων τῆς Νίκαιας, αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἐπέστρεψαν στὰ Βοδενὰ στὸν αὐτοκράτορα, φέρνοντας τὸ Θεόδωρο 168 «δ ε σ μ ώ τ η» καὶ τὸν Νικηφόρο ῎Αγγ. Κ.Δ. 317, τὸν γιὸ τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255, ὡς ὅμηρο.

῾Ο αὐτοκράτορας τίμησε μὲ τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ τόσο τὸ γαμβρό του Νικηφόρο 317, τὸ μνηστῆρα τῆς ἐγγονῆς του Μαρίας Λ. ᾿Αγγ. Κ.Δ. 420, ὅσο καὶ τὸ συμπέθερό του Μιχαὴλ (β΄) 255, ἀκριβῶς λόγω αὐτοῦ τοῦ ἀρραβώνα, καὶ ἀμέσως μετὰ ἀπ᾿ αὐτὴ τὴν τιτλοφορία, ὁ Νικηφόρος στάλθηκε πίσω στὸν πατέρα του.

᾿Αλλὰ ὁ δαιμόνιος καὶ τυφλὸς γέρος Θεόδωρος 168, ποὺ θεωρήθηκε, ὅπως καὶ ἦταν, ὁ πρωταίτιος τῆς ἀνταρσίας τῶν δυτικῶν ῞Ελλήνων κατὰ τῆς κυριαρχίας τῆς Νίκαιας, ὄχι μόνο δὲ στάλθηκε πίσω στὸν ἀνεψιό του, ἀλλὰ ἀπομακρύνθηκε ἀπ᾿ τοὺς τόπους τῆς παλιᾶς δόξας του καὶ τῶν καταχτήσεών του καὶ μεταφέρθηκε στὴ Νίκαια, ὅπου τερμάτισε τὴν πολυκύμαντη σταδιοδρομία του, ὡς ἕνας αἰχμάλωτος τοῦ αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποίου τὸν τίτλο ἀρνήθηκε νὰ ἀναγνωρίση. ᾿Εκεῖ καὶ θὰ πέθανε λίγο μετὰ τὸ 1253, σὲ μιὰ ἡλικία 68 μὲ 73 χρονῶ[240].

240. Γ. ᾿Ακροπολίτης, σελ. 98-9, ἔκδ. Bonn, ᾿Εφραίμιος, σ. 349, στίχ. 8705-722. ῾Ο μητροπολίτης Ναυπάκτου ᾿Ιωάννης Ξηρὸς διαδέχτηκε σ᾿ αὐτὴ τὴν ἕδρα τὸν ἀνεψιὸ τοῦ μητροπολίτη ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη, τὸ Νικήτα Χωνιάτη, ἐνῶ αὐτὸς ὁ τελευταῖος διαδέχτηκε τὸ γνωστό μας ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκο, βλ. MM 3 (1865), σ. 61 καὶ 63. ῾Ο ἀναφερόμενος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 Λαμπέτης, δὲ γνωρίζομε ἂν εἶναι ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Λαμπέτη ποὺ ἔγραψε μιὰ ἐπιστολὴ πρὸς τὸ Δημήτριο Χωματιανό, βλ. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, σ. 501. ῾Ο ᾿Ισαάκιος Δούκας Μούρτζουφλος, ἕνας ἀπ᾿ τοὺς πρέσβεις τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274, ξέρομε ἀκόμη πὼς τὸ 1257 κάτω ἀπ᾿ τὸ Θεόδωρο (β΄) Δ.Λ. 340 διοικοῦσε ἕνα σῶμα στρατοῦ ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας, βλ. Γ. ᾿Ακροπολίτης, σ. 153, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 144, ἔκδ. Heisenberg, καὶ πὼς τὸ 1261 στάλθηκε ὡς πρέσβυς στὴ Γένουα ἀπ᾿ τὸ Μιχαὴλ (η΄) Παλαιολόγο 428, βλ. Ann. Ian. IV, σ. 42-3, πρβλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1892, καὶ K. Γιαννακόπουλος. ῾Ο αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Παλαιολόγος καὶ ἡ Δύσις μεταφρ. στὴν ἑλλην. Κ. Πολίτη, ᾿Αθῆναι

IX

Χαρακτηρισμὸς καὶ μοίρα τοῦ Θεόδωρου 168 καὶ σύγκρισή του πρὸς τὸν ἀντίπαλό του Ἰωάννη (γ΄) Δούκ. Βατ. 274, τεκνοποιία.

Ὁ Θεόδωρος Δ.Κ. Ἄγγ. 168, δραστήριος, πολυμήχανος καὶ στὸ ἔπακρο φιλόδοξος δημόσιος ἄντρας, κληρονόμησε ἀπ᾽ τὸν προπάππο του Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15 τὴν καρτερία καὶ τὴν ἐπιμονή, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὴν εὐστροφία, τὴ διπλωματικότητα καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς προσαρμογῆς ποὺ εἶχε ἐκεῖνος.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς μετὰ τοὺς τέσσερις μεγάλους Κομνηνούς, Ἀλέξιον (α΄) 15, Ἰωάννην (β΄) 34, Μανουὴλ (α΄) 81 καὶ Ἀνδρόνικον (α΄) 87, ὁ πιὸ προικισμένος ἀπ᾽ τὴ φύση του (ἐκ θηλυγονίας) Κομνηνὸς γιὰ νὰ ἀναδειχτῆ ἕνας μεγάλος δημόσιος ἄντρας, ἦταν ὁ Θεόδωρος 168. Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ὑπέρμετρη φιλοδοξία του τὸν ὁδήγησε στὴν καταστροφή. Καθὼς ἀρνήθηκε νὰ δεχτῆ «τὰ δευτερεῖα τῆς βασιλείας» ποὺ μέσα στὴν ἑνιαία ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία τοῦ πρόσφερε ὁ ἀντίπαλός του Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274[241], διέσπασε τὶς ἑλληνικὲς δυνάμεις σὲ δυό, κ᾽ ἔτσι ἐμπόδισε τὴν ἀνάκτηση τῆς ΚΠολης σὲ καιροὺς καὶ περιστάσεις πολὺ πιὸ εὐνοϊκὲς ἀπὸ κεῖνες τοῦ 1261, ὁπότε ἴσως νὰ ἦταν ἄλλη ἡ μοίρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθὼς μάλιστα δὲ θὰ ἦταν χωρισμένος σὲ δυὸ κράτη (τῆς ΚΠολης - Νικαίας καὶ Ἠπείρου).

Ὅπως ἀναφέρθηκε γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87, πὼς παρὰ τὶς μεγάλες του ἱκανότητες καὶ τὴν προσπάθειά του τῆς ἀνακαίνισης, ἔβλαψε τὸ Βυζάντιο, τὸ ἴδιο μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ καὶ γιὰ τὸ Θεόδωρο Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 168.

Ἡ μεγάλη του δοκιμασία ἀπ᾽ τὴν ἧττα του στὴν Κλοκοτινίτζα καὶ ἡ τύφλωσή του σὲ τίποτε δὲν τὸν ὠφέλησαν, γιὰ νὰ ἀνακόψη τὶς φιλοδοξίες του καὶ νὰ συνεννοηθῆ εἰλικρινὰ μὲ τὸν ἀντίπαλό του τῆς Νίκαιας· μέχρι τὸ τέλος του ὀνειρευόταν τὴν ἀνάκτηση τῆς ΚΠολης ἀπ᾽ τοὺς δυτικοὺς Ἕλληνες.

Καὶ οἱ δυὸ ἀντίπαλοι ἐγκατάλειψαν σχεδὸν συγχρόνως τὴ ζωή, ὁ μὲν Θεόδωρος 168 ἀπογοητευμένος, ταπεινωμένος καὶ αἰχμάλωτος τοῦ ἀντιπάλου του σὲ κάποια τρώγλη τῆς Νίκαιας, αὐτῆς τῆς πόλης ποὺ μισοῦσε, ὁ δὲ Ἰωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 πολιτικὰ ἀπόλυτα ἱκανοποιημένος ποὺ παράδωσε στὸ σοφὸ γιό του Θεόδωρο (β΄) Δ.Λ. 340 ἕνα πανίσχυρο ἑλληνικὸ κράτος ποὺ χτυποῦσε τὶς πύλες τῆς βασιλεύουσας πόλης, κατεχόμενης ἀπ᾽ τὰ ἀπελπισμένα ἀπομεινάρια τῶν Λατίνων, στοὺς δροσεροὺς κήπους τῶν ἀνακτόρων τοῦ Νυμφαίου[242].

1969, σ. 77, ὅπου καὶ τὸν βρῆκε ὁ θάνατος. Γιὰ τὴν ὀνομασία στὴν περίσταση αὐτὴ ὡς δεσποτῶν τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 καὶ τοῦ Νικηφόρου Ἄγγ. Κ.Δ. 317 μᾶς μιλάει ὁ Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ. Ι, σ. 48-9, ἐνῶ ὁ Ἀκροπολίτης, σ. 99^7-8^, καὶ ὁ Εὐφραίμιος, στίχ. 8721-22, ἀναφέρουν μόνο τὴν ὀνομασία τοῦ Νικηφόρου 317 ὡς δεσπότου.

241. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 37, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 34.

242. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 110.

Καὶ ὁ μὲν πολὺ ἱκανὸς ἀλλὰ φαυλεργάτης[243] Θεόδωρος 168 βυθίστηκε μετὰ θάνατο σχεδὸν στὴν ἀφάνεια· ἀλλὰ τὸν Ἰωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 τὸν Ἐλεήμονα, τὸν παράλαβαν γιὰ τὶς ἀγαθοεργίες του οἱ θρύλοι καὶ οἱ παραδόσεις καὶ τοῦ φόρεσαν τὸ φωτοστέφανο τῆς ἁγιωσύνης[244], ὅπως ὡς ἅγιος τιμώνταν ἀκόμη ἀπ᾽ τοὺς Ἕλληνες κατοίκους τῆς Μαγνησίας μέχρι τῶν δυὸ πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰώνα ποὺ διατρέχομε[245].

Ὁ Θεόδωρος Δούκας Κομν. Ἄγγ. 168 ἀπόχτησε ἀπ᾽ τὴ γυναίκα του Μαρία (Πετραλίφαινα) Δούκαινα Κομνηνή[246] τέσσερα παιδιά, δυὸ ἀγόρια καὶ δυὸ κορίτσια, τὴν Ἄννα Ἄγγ. Δούκαινα Κομν. 246[247], τὸν Ἰωάννη Ἄγγ. Δούκα Κομν. 247[248], τὴν Εἰρήνη Ἄγγ. Δούκαινα Κομν. 248[249] καὶ τὸ Δημήτριο Ἄγγ. Δούκα Κομν. 249[250].

169. Μανουὴλ Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος (γένν. περὶ τὸ 1186/88- † 1241)

Ὁ Μανουὴλ[1] Δούκας[2] Κομνηνὸς[3] Ἄγγελος[4] γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90[5] καὶ τῆς νόμιμης συζύγου του Ζωῆς Δούκαινας[6], γεννήθηκε περὶ τὸ

243. Ἐφραίμιος, σ. 349, στίχ. 8719.
244. Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου βασιλέως τοῦ Ἐλεήμονος, ἔκδ. A. Heisenberg, BZ 14 (1905), σ. 160-92 (γερμ. εἰσαγωγή), σ. 193-233 (κείμενο)· Σ. Εὐστρατιάδης, Ἁγιολόγιον, σ. 229.
245. Βλ. A. Gardner, Lascarids of Nicaea, London 1912, σ. 196.
246. Βλ. γι᾽ αὐτή, πιὸ πάνω, ὑ. 20, 21, 22.
247. Βλ. γι᾽ αὐτή, πιὸ πάνω, ὑ. 23, 24, 62.
248. Βλ. γι᾽ αὐτόν, πιὸ πάνω, ὑ. 214, 218, 231, 232.
249. Βλ. γι᾽ αὐτήν, πιὸ πάνω, ὑ. 179, 213, 214, 234.
250. Βλ. γι᾽ αὐτόν, πιὸ πάνω, ὑ. 232, 234.

169. 1. Τὸ ὄνομα Μανουὴλ ποὺ ἔδωσε ὁ Ἰωάννης Δ.90 στὸν ὑστερότοκο γιό του, εἶναι ἕνα ἀπ᾽ τὰ πιὸ συνηθισμένα ὀνόματα τῶν Κομνηνῶν, καθὼς ἔφερε αὐτὸ τὸ ὄνομα ὁ πρῶτος γνωστὸς στὴν ἱστορία Κομνηνὸς ὁ Μανουὴλ Κομνηνὸς Ἐρωτικὸς 2, ὁ πατέρας τῶν Ἰσαάκιου (α΄) Κ.4 καὶ Ἰωάννη Κ.6. Ἀπὸ τότε δόθηκε σὲ Κομνηνοὺς τῆς τέταρτης γενεᾶς, τὸ Μανουὴλ Κ.7 καὶ τὸ Μανουὴλ Κ.10, ἐγγονοὺς τοῦ Μανουὴλ Κ. Ἐρ.2· τῆς πέμπτης γενεᾶς, τὸ Μανουὴλ Κ.39 τὸν ὑστερότοκο καὶ ἄγνωστο γιὸ τοῦ Ἀλέξιου (α΄) Κ.15· τῆς ἕκτης γενεᾶς, τὸ Μανουὴλ Βοτανειάτη 48 καὶ τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ.81· στὴν ἕβδομη γενεὰ αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Β΄ τόμ., πῆραν τὸ ὄνομα ὁ Μανουὴλ Κ.118, ὁ ὑστερότοκος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, ὁ Μανουὴλ Βρυέννιος Κομν. 159, ὁ γιὸς τῆς Μαρίας Κ.85, ὁ Μανουὴλ Κ.161, ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ τύραννου Ἀνδρόνικου (α΄) Κ.87, αὐτὸς ποὺ ἐδῶ προσωπογραφεῖται Μανουὴλ Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 169 καὶ ὁ πρωτεξάδελφός του πρωτοστράτορας Μανουὴλ Δούκ. Κομν. Καμ. 175.

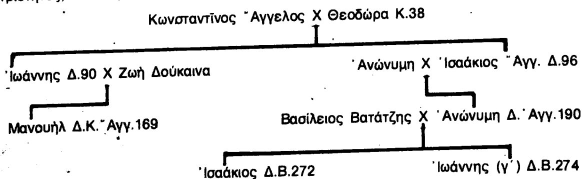
2. Ὁ Μανουὴλ 169 πῆρε τὴν προσωνυμία Δούκας, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος 168, ἀπ᾽ τὸν πατέρα του Ἰωάννη Δούκα 90, ποὺ ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τῆς Εἰρήνης Δούκαινας κτλ. Ἔχομε τὶς ἑξῆς ἀποδείξεις τῆς Δουκωνυμίας του· Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, σ. 525: ὁ

1186/88[7].

Ὁ ρόλος τοῦ Μανουὴλ Δ.Κ. Ἀγγ. 169 στὴν ἱστορία τοῦ κράτους τῶν δυτικῶν Ἑλλήνων πρὶν ἀπ' τὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας τοῦ 1230 εἶναι σκοτεινός.

αὐτάδελφος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν κυρίου (Θεόδωρου τοῦ Δούκα 168) ὁ πανευτυχέστα-
τος Μανουὴλ Δούκας· ΜΜ3 (1865), σ. 59-62: Πιττάκιον τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου κυροῦ
Μανουὴλ τοῦ Δούκα πρὸς τὸν παναγιώτατον καὶ οἰκουμενικὸν πατριάρχην κῦρ Γερμανόν·
αὐτόθι, σ. 62-5: Ἀντίγραμμα τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμ. πατριάρχου κυροῦ Γερμανοῦ πρὸς τὸν
δεσπότην κῦρ Μανουὴλ τὸν Δοῦκαν· αὐτόθι, σ. 66-7: Διὰ τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχει ἡ βασιλεία μου εἰς
τοὺς οἰκήτορας τοῦ κάστρου Ῥαουσίου (εὐγνώμονες γὰρ καὶ αὐτοὶ ἐφάνησαν περὶ τὴν
βασιλείαν μου, καὶ καλῶς καὶ εὐνοϊκῶς καὶ εὐσπλάχνως διετέθησαν περὶ τὰ παιδία τῆς βασιλείας
μου, ἤγουν τὸν ὑψηλότατον ῥῆγα Σερβίας καὶ περιπόθητόν μου γαμβρόν, κῦρ Στέφανον τὸν
Δούκαν, καὶ τὴν ἐγκάρδιόν μου ἀνεψιὰν τὴν ῥήγαιναν κυρὰν Ἄνναν τὴν Δούκαιναν 246)...
Μανουὴλ δεσπότης ὁ Δούκας. Ἀνάλεκτα Ἱεροσ. Σταχυολογίας, τ. IV, σ. 118-19: Πρόσταγμα
(Θεοδώρου τοῦ Δούκα 168, ὅπου μνεία γίνεται τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ) τοῦ δεσπότου Μανουὴλ
τοῦ Δοῦκα· E. Kurtz, Christophoros von Ankyra als Exarch des Patriarchen Germanos II, BZ16
(1937), σ. 134: Epistola Georgi metropolitae Corcyrae... felicissimi Ducae domini Emmanuelis...

3. Ὁ Μανουὴλ 169 φέρει καὶ τὴν προσωνυμίαν Κομνηνὸς καὶ Κομνηνὸς ὁ Δούκας καὶ Κομνηνοδούκας, ὅπως ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος 168, ὡς ἕνας ἔγγονὸς τῆς Θεοδώρας K.38 κτλ. Πάνω σ' αὐτό ἔχομε τὶς ἑξῆς ἀποδείξεις· Ed. Kurtz, Christ. von Ankyra, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 137: Patriarch Germanos II κτλ... Εἰσὶ μέν, ὡς ἀνηνέχθη τῇ ἡμῶν μετριότητι, διάφορα μοναστήρια τῆς τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου καὶ περιποθήτου θείου τοῦ κρατίστου μου αὐτοκράτορος (Ἰωάννη γ' Δούκα Βατάτζη) καὶ ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητοῦ υἱοῦ τῆς ἡμῶν μετριότητος, τοῦ Κομνηνοῦ κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Δούκα...

= Ὁ Ἰσαάκιος Δ.Β. καὶ ὁ Ἰωάννης (γ') Δ.Β. ἀνεψιοὶ τοῦ Μανουὴλ Δ.Κ. Ἀγγ.169, ὡς γιοὶ τῆς πρωτεξαδέλφης αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, τῆς Ἀνώνυμης Δούκαινας Ἀγγελίνας 190.

Acta Honorii II et Gregorii IX etc., ἔκδ. A.L. Tautu, Roma 1950: nobili viro Manueli Cominiano· Paul Lemerle, Trois actes du despote d'Épire Michel II concernant Corfou connus en traduction latine, Ἑλληνικά, Παράρτημα 4, Προσφορὰ εἰς Σ.Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 410: Μανουὴλ δεσπότης Κομνηνοδούκας. Καὶ στό ψευδοχρυσόβουλλο γιὰ τὸν Γεώργιον Μάρμοραν, ἐπινόημα τοῦ ιζ' αἰώνα, βλ. ΜΜ3 (1865), σ. XX-XXI, ὑπῆρχε ἡ γνωστὴ ὡς γνήσια σφραγίδα: Μανουὴλ δεσπότης Κομνηνοδούκας, βλ. P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 410-11. Μᾶς εἶναι ἐξάλλου γνωστὴ καὶ ἡ σφραγίδα:

Μάρτυς, Μανουὴλ Κομνηνοδούκαν σκέποις,

Κατὰ τὶς πρῶτες ἐκστρατεῖες τοῦ ἀδελφοῦ του Θεόδωρου 168 πρὸς βορρᾶν, φαίνεται πὼς τοῦ εἶχε ἀνατεθῆ μιὰ διοίκηση στὴ Θεσσαλία[8].

Ἐπίσης μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς περὶ τὸ 1216 εἶχε παντρευτῆ μιὰ ἀδελφὴ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Σερβίας Στέφανου II Νεμάνια, καθὼς ὁ ἀδελφός του ἐπιδίωξε καὶ πέτυχε τὴ φιλία καὶ συμμαχία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου[9].

Αὐτή, καθὼς φαίνεται, δὲν ἔζησε μακρὸ χρονικὸ διάστημα μαζί του, γιατὶ τὸ 1225 ὁ Μανουὴλ 169 παντρεύτηκε γιὰ δεύτερη φορὰ μὲ τὴ Μαρία Beloslava, μιὰ νόθο κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννη – Ἀσὰν II· οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους οἱ Ἀγγελοκομνηνοδοῦκες συνδέθηκαν μὲ τοὺς Ἀσανίδες, ἀναπτύχτηκαν διὰ μακρῶν στὴν προηγούμενη προσωπογραφία[10].

Τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ δεσπότου (=τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρίγκιπα) ὁ Μανουὴλ 169 ἔλαβε ἀπ' τὸν ἀδελφό του Θεόδωρο 168, ὅταν αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας[11].

Ὁ Μανουὴλ 169 μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του – «αὐτοκράτορα», πῆρε μέρος στὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας, ἀλλά, ὅπως μᾶς λέει ὁ Ἀκροπολίτης, σώθηκε ἀπ' τὴ γενικὴ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ αἰχμαλωσία, διὰ τῆς φυγῆς.

Φεύγοντας δρομαῖος μὲ λίγους ἀκολούθους του τράβηξε γιὰ τὴ Θεσσαλονίκη, τῆς ὁποίας δὲν ἄργησε νὰ γίνη κύριος. Ὡς τότε ἐξακολουθοῦσε νὰ φέρη τὸν τίτλο τοῦ δεσπότου, ἀλλὰ εὐθὺς ὡς ἐγκαταστάθηκε, θεώρησε τὸν ἑαυτό του ὡς διάδοχο τοῦ στέμματος τοῦ ἀδελφοῦ του ποὺ αἰχμαλωτίστηκε, καὶ διαχειριζόταν τὴν ἐξουσία ὡς αὐτοκράτορας – χωρὶς

βλ. V. Laurent, Bulles métriques, σ. 143-44, ἀριθ. 243, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ἀποδοθῆ στὸν Μανουὴλ Δ.Κ. Ἀγγ.169 (εἶναι τόση ἡ συγγένεια αὐτῆς τῆς σφραγίδας μὲ ἐκείνην τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου P. Lemerle), καὶ πολὺ πιὸ λίγο στὸν Μανουὴλ (Καμύτζην) Κομνηνοδούκαν 175.

4. Ὁ Μανουὴλ 169 εἶχε καὶ τὴν προσωνυμίαν Ἄγγελος ἀπ' τὸν ἐκ πατρὸς πάππον του Κωνσταντῖνον Ἄγγελον, τὸν σύζυγον τῆς Θεοδώρας 38· ὡς Ἄγγελος ἀναφέρεται ἀπ' τὸν Γεώργιον Ἀκροπολίτην, ἔκδ. Bonn, σ. 47, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 43-4: καὶ ἦν μὲν τὸ ἀπὸ τοῦδε ὁ Ἄγγελος Μανουὴλ τῶν ἐναπολειφθεισῶν πρὸς τὰ δυτικὰ μέρη χωρῶν καὶ πόλεων ἐγκρατής... καὶ ἀπ' τὸν Κυζίκου Θεόδωρον Σκουταριώτην, Σάθα ΜΒ7 (1894), σ. 475: Εἶχε μὲν οὖν οὕτως τὰ Δυτικὰ ὑπὸ τοῦ Ἀγγέλου Μανουὴλ δεσποζόμενα.

5. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ. Ἀγγ.168, ὑ.5.

6. Βλ. προσωπογραφίες Ἰσαάκιου Ἀγγ. 166, ὑ.3, καὶ Θεόδωρου Δ.Κ. Ἀγγ.168, ὑ.6.

7. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Ἀγγ. 166, ὑ.4.

8. Ὁ Θεόδωρος Ἀγγ. Κ.168 ἐπιτάσσει τὸν Λαρίσης νὰ χειροτονήση ἐπίσκοπον Θαυμακοῦ τὸν Συμεών, υἱὸν τοῦ ἀποθανόντος ἐπισκόπου Θαυμακοῦ, καὶ καταλήγει: «προστάσσει δὲ ἡ βασιλεία μου μήτε τὸν πανευτυχέστατον καὶ περιπόθητον αὐτάδελφον τῆς βασιλείας μου κῦριν Μανουὴλ τὸν Δούκαν (τὸν ἐπιτόπιον κυβερνήτην), μήτε τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν πόδα ταῖς τῆς ἐκκλησίας παραβαλεῖν καὶ ζημιῶσαι αὐτούς· Καὶ ἀπ' τὸν Χωματιανόν, ἔκδ. Pitra, σ. 525, ἀναφέρεται πὼς εἶχε διοικητικὴ ἁρμοδιότητα στὴ Βέροια.

9. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ. Ἀγγ.168, ὑ.30.

10. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ. Ἀγγ.168, ὑ.183.

11. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ. Ἀγγ.168, ὑ.111. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ.8.

ὅμως νὰ στεφτῆ – καὶ ὑπόγραφε μὲ κόκκινη μελάνη, σύμφωνα μὲ τὴ συνήθεια τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων, δεῖγμα ματαιοδοξίας, ποὺ σὲ μιὰ συνάντηση προκάλεσε τὸ σαρκασμὸ κάποιου ἀπ᾽ τοὺς πρέσβεις τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ΄) Δ.Β.274, ὁ ὁποῖος παρατήρησε πὼς «σὲ σένα καλύτερα θὰ ἁρμόζη αὐτὸ ποὺ ψάλλεται μόνο γιὰ τὸ Χριστό: σ ὲ τ ὸ ν β α σ ι λ έ α κ α ὶ δ ε σ π ό τ η ν»[12].

Οἱ κτήσεις τοῦ Μανουὴλ 169 ἐκτείνονταν μέχρι τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἤπειρο. Τὸ Δυρράχιο καὶ ἡ Ἀλβανία ἀναγνώριζαν τὴ βουλγαρικὴ κυριαρχία, ἐνῶ ἡ Κέρκυρα παράμεινε πιστὴ στὸ Μανουὴλ 169. Στὴν Αἰτωλία καὶ Ἀκαρνανία συνέχισε νὰ κυβερνᾶ ὁ ἄλλος ἀδελφὸς Κωνσταντῖνος Δ.Κ.170, φέροντας πάντα τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ καὶ ἀναγνωρίζοντας τὴν ψιλὴ ἐπικυριαρχία τοῦ Μανουὴλ 169.

Καὶ ὁ ἀνεψιός τους Μιχαὴλ (β΄) (Ἄγγ.) Κ.Δ.255, ὁ θεωρούμενος ὡς νόθος γιὸς τοῦ ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ τους Μιχαὴλ (α΄) Δ.Κ.Ἄγγ.174, ὁ νόμιμος μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ κληρονόμος τοῦ κράτους τῆς Ἠπείρου, ἐπέστρεψε στὴν Ἄρτα καὶ ἀνάλαβε τὴ διακυβέρνηση τῆς Ἠπείρου, γιὰ νὰ ἀνακόψη τὸ βουλγαρικὸ ἐπεκτατισμό[13].

Εἶναι δύσκολο νὰ καθοριστῆ κατὰ πόσον τὸ καθεστὼς τοῦ Μανουὴλ 169 στὴ Θεσσαλονίκη, καὶ ἡ πολιτική του ἀπέναντι τῶν γειτόνων του, ἐξαρτῶνταν ἀπ᾽ τὴν καλὴ θέληση καὶ ροπὴ τοῦ Ἀσὰν ΙΙ. Ὁ Γ. Ἀκροπολίτης μᾶς λέει πὼς ὁ Ἀσὰν ΙΙ «καθόλου δὲν ἐνοχλοῦσε τὸ Μανουὴλ 169, λόγω τοῦ γάμου του μὲ τὴ νόθο κόρη του». Κάτι μᾶς δελεάζει νὰ ὑποθέσωμε πὼς αὐτὴ ἡ Μαρία Beloslava, ἦταν ὕπαρξη θελκτικὴ ποὺ συγχρόνως ἐνέπνεε τὸ σεβασμό.

12. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 47, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 43-4, ἔκδ. Heisenberg· Ἐφραίμιος, σ. 326-27, στίχ. 8111-122. Ὁ Α.Α. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 648, γράφει πὼς εἶναι ἀμφίβολο, ἂν ὁ Μανουὴλ 169 κυβέρνησε τὴ Θεσσαλονίκη ὡς δ ε σ π ό τ η ς ἢ α ὐ τ ο κ ρ ά τ ω ρ. Ἡ ὑποτιθέμενη μνεία τοῦ Μανουὴλ 169 ὡς α ὐ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α, εἶναι αὐτὴ μιᾶς ἐπιγραφῆς στὴ μονὴ τῆς Παναγίας τῶν Βλαχερνῶν τῆς Ἄρτας:

...τ ρ ο φ υ ε ῖ ς σ υ γ κ α λ ύ π τ ε σ θ α ι
Μανουὴλ αὐτοκράτωρ

βλ. Ἀ.Κ. Ὀρλάνδου, Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτης, Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, 2(1936), σ. 45-7. Τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀ. Ὀρλάνδου προβληθὲν πὼς ὁ ΚΠόλεως Γερμανὸς (β΄) προσαγόρευε τὸ Μανουὴλ 169 διὰ τοῦ: «ἡ βασιλεία σου», καὶ αὐτὸς ἔγραφε γιὰ τὸν ἑαυτό του: «ἡ βασιλεία μου», βλ. ΜΜ3 (1865), σ. 59, δὲν ἔχουν ἀξία, γιατὶ ἐκτὸς τῶν αὐτοκρατόρων, καὶ ἄλλα μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας μεταχειρίζονταν αὐτὲς τὶς ἐκφράσεις καὶ δέχονταν ἀπὸ ἄλλους αὐτὲς τὶς προσαγορεύσεις, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 332 καὶ ὑ. 12· σ. 353 καὶ ὑ. 25 καὶ 26· σ. 407-8 καὶ ὑ. 24β καὶ 25, κ.ἀ. Εἶναι μιὰ ἀβλεψία τοῦ Ἄ. Μηλιαράκη, Ἱστορία Νικαίας – Ἠπείρου, σ. 255, ποὺ ἀναφέρει πὼς ὁ πρεσβευτὴς ποὺ σάρκασε σὲ βάρος τοῦ Μανουὴλ ἦταν τοῦ βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Ἰωάννη – Ἀσὰν ΙΙ· ἦταν τοῦ Ἰωάννη (γ΄) Δούκ. Βατ. 274, ὅπως μᾶς λένε οἱ πηγές. Τὸ λόγιο πάρθηκε ἀπ᾽ τὸν ἐκκλησιαστικὸ ὕμνο (Παρακλητική, τῆς περιόδου πλαγίου δ΄, Κυριακὴ ἑσπέρας): Σὲ τὸν βασιλέα καὶ δεσπότην, ἀπαύστως ὑμνοῦσιν κτλ.

13. Βλ. D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 114.

Ὁ Μανουὴλ 169 φαίνεται πὼς εἶχε τὴν εὐχέρεια νὰ διορίζη διοικητὲς καὶ δημόσιους λειτουργοὺς στὶς περιφέρειες τῆς ἐπικρατείας του. Τὰ ὀνόματα δυὸ ἀπ᾽ τοὺς διοικητὲς τῆς Θεσσαλονίκης μᾶς εἶναι γνωστά, αὐτὰ τοῦ Γεώργιου Ἀπόκαυκου καὶ τοῦ Ἀλέξιου Πηγονίτη. Καὶ ὁ Γεώργιος Χωνιάτης, ἀνεψιὸς τοῦ μακαρίτη μητροπολίτη Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη καὶ τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτη, εἶχε διοικητικὰ καθήκοντα στὴ Θεσσαλονίκη ὡς π ρ ω τ ο β ε σ τ ι α ρ ί τ η ς τοῦ Μανουὴλ 169[14].

Στὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ὁ Ἰωάννης – Ἀσὰν ΙΙ μετὰ τὴ νίκη του στὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας, πῆρε σοβαρὰ μέτρα γιὰ νὰ ἐξουδετερώση τὶς φιλοδοξίες τῶν ἀρχιερέων τοῦ Θεόδωρου 168 – ποὺ τώρα ἦσαν κάτω ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ 169 καὶ τὸ Μιχαὴλ (β΄) 255 – θέτοντας τὴ μητρόπολη Θεσσαλονίκης κάτω ἀπ᾽ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ τοῦ Τιρνόβου, ὅπου ἐγκατάστησε ἀρχιερέα τῆς ἐκλογῆς του. Οἱ ταλαντεύσεις στὴ διπλωματία τοῦ Μανουὴλ 169 καθαρὰ μᾶς δείχνουν τὶς δυσκολίες ποὺ εἶχε γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἀποτινάξη τὸ βάρος τῶν ὑποχρεώσεών του πρὸς τὸν πανίσχυρο πεθερό του. Καὶ οἱ ἀπόπειρές του νὰ κρατήση μιὰ ἀνεξάρτητη γραμμὴ πρὸς τὶς μεγάλες δυνάμεις τῆς Δύσης εἶχαν ἕνα ἀπότομο τέλος μετὰ τὴν ἐξασθένηση τοῦ βουλγαρικοῦ βασιλείου καὶ τὴν ἀλλαγὴ τῆς πολιτικῆς του[15].

Στὸ βάθος πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ἦταν προσηλωμένος στὴν Ὀρθοδοξία καὶ πὼς στὴν πραγματικότητα δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἀπεμπολήση τὶς ἀρχές της.

Μιὰ ἀπ᾽ τὶς πρῶτες του πράξεις ἦταν νὰ ἀνανεώση τὰ προνόμια ποὺ ὁ

14. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 47, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 44, ἔκδ. Heisenberg. Γιὰ τὸν Γεώργιον Ἀπόκαυκον ἔχομε αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἐπιγραφὴ στὰ τείχη τῆς Θεσσαλονίκης:

Σθέν(ε)ι Μανουὴλ τοῦ κρατίστου δεσπότου
ἤγειρε τόνδε πύργον αὐτῷ τειχίῳ
Γεώργιος δοὺξ Ἀπόκαυκος ἐκ βάθρων,

βλ. O. Tafrali, Thessalonique au Quatrième Siècle, σ. 44-51. Γιὰ τὸν Ἀλέξιο Πηγονίτη καὶ τὴν οἰκογένεια τῶν Πηγονιτῶν, βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 106 καὶ 107. Γιὰ τὸ Γεώργιο Χωνιάτη, βλ. Ἀθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Ἰωάννης Ἀπόκαυκος καὶ Νικήτας Χωνιάτης, Τεσσαρακονταετηρὶς τῆς καθηγεσίας Κόντου, Φιλολογικαὶ Διατριβαί, Ἀθῆναι 1909, σ. 374, 379-82.

15. Ἡ διαλεύκανση τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Μανουὴλ 169 μέχρι τὸ 1232 ἐξαρτᾶται ἀπὸ μερικὲς ἐπιστολὲς τοῦ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη ποὺ ἄλλοτε ὁ Βαρώνιος, Annales Ecclesiastici, τὶς εἶχε χρονολογήσει ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1176 καὶ 1188. Τὰ ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ τὶς ἀποδώσωμε στὸν Κερκύρας Γεώργιο Βαρδάνη καὶ στὸ Μανουὴλ 169 διατυπώθηκαν πρῶτα ἀπ᾽ τὸν V.G. Vasiljevskij εἰς τὴν Ἐπιθεώρησιν τοῦ (ρωσικοῦ αὐτοκρατορικοῦ) ὑπουργείου Δημοσίας Διαφώτισης, τ. 238 (1885), σ. 224-33, καὶ ἔπειτα ἀπ᾽ τὸν E. Kurtz, Georgios Bardanes, metropolit von Kerkyra, BZ15(1906), σ. 603-18. Βλ. πάνω σ᾽ αὐτὸ καὶ Α.Α. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 694-95, ὑ.197-200. Πρόσθετη ἀπόδειξη γιὰ τὰ ἀνωτέρω προκύπτει ἀπὸ ἕνα χειρόγραφο ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἱστορία τῆς μονῆς τοῦ Casole, μὲ τῆς ὁποίας τὸν ἡγούμενο Νεκτάριο ὁ Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης ἀλληλογραφοῦσε· τὸ χειρόγραφο αὐτὸ χρονολογεῖται ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1220-1235, βλ. Ch. Diehl, Le Monastère de S. Nicolas di Casole près d'Otrante d'après un manuscrit inédit, Mélanges d'archeologie et d'histoire, publie par l'École française de Rome, vol. VI, Rome 1886.

ἑτεροθαλής ἀδελφός του Μιχαὴλ (α') 174 εἶχε παραχωρήσει στοὺς κατοίκους τῆς Κέρκυρας καὶ νὰ ἐξασφαλίση τὰ δικαιώματά του πάνω στὸ νησί, καθὼς ἀνάθεσε τὴ διοίκηση στὴν ἀδελφή του, τὴν 'Ανώνυμη (Εἰρήνην;) Ἀγγ. Κ.Δ. 172 ἢ σὲ κάποιαν ἄλλη ἀπ' τὶς ἀδελφές του. 'Η Κέρκυρα ἦταν ἡ πιὸ μακρινὴ καὶ πιὸ τρωτὴ ἀπ' τὶς κτήσεις του, καὶ ὁ Μανουὴλ 169 φρόντισε νὰ ἐνισχυθῆ ἡ φρουρά της καὶ νὰ βρίσκεται σὲ μιὰ κατάσταση ἑτοιμότητας γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση κάθε ἐνδεχομένου. Δὲ φαίνεται νὰ κινδύνευε ἀπ' τὸν 'Ιωάννη - 'Ασὰν ΙΙ, ἦταν ὅμως μιὰ εὔκολη λεία γιὰ τὸ Φρειδερίκο ΙΙ τῆς Σικελίας καὶ τῆς Γερμανίας, καθὼς μάλιστα αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε κλείσει εἰρήνη μὲ τὸν πάπα Ρώμης Γρηγόριο ΙΧ (1227-1241), τὸ διάδοχο τοῦ γνωστοῦ μας ποντίφηκα 'Ονώριου ΙΙΙ (1216-1227), καὶ ἦταν κάπως ἀπερίσπαστος. 'Η φοβερὴ ἥττα τοῦ Θεόδωρου 168 στὴν Κλοκοτινίτζα, πρέπει νὰ εἶχε θυμίσει στὸ Γερμανὸ καίσαρα πὼς ἐπιτέλους εἶχε κι αὐτὸς ἕνα κάποιο ψιλὸ τίτλο πάνω στὸ τέως Λατ. βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης. Τὰ νησιὰ τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῆς 'Ιθάκης ἐλέγχονταν ἀπ' αὐτὸν καὶ ὁ πειρασμὸς νὰ προσαρτήση τὴν Κέρκυρα δὲν ἦταν μόνο δικός του, ἀλλὰ καὶ τῶν προκατόχων του Νορμανδῶν ἡγεμόνων τῆς Σικελίας. Καὶ ὁ δυναμικὸς ἀδελφός του, αὐτὸς ὁ Θεόδωρος 168, δύσκολα εἶχε κρατήσει μακρυὰ ἀπ' τὴν Κέρκυρα καὶ τὶς ἀκτὲς τῆς 'Ηπείρου αὐτὰ «τὰ ἁρπαχτικὰ σκυλιὰ τῆς Σικελίας» ποὺ στὸ παρελθὸν δοκίμασαν νὰ πραγματοποιήσουν τὶς ἀξιώσεις τους. Ἔτσι κι ὁ Μανουὴλ 169 φοβόταν γιὰ τὴν ἀσφάλεια αὐτῶν τῶν χωρῶν, γι' αὐτὸ καὶ ἔπρεπε μὲ τὸ Φρειδερίκο ΙΙ νὰ διατηρήση τὴ φιλία ποὺ εἶχε μαζί του ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος 168. Συγχρόνως ὅμως ἔπρεπε νὰ διατηρήση τὴ θέση του ἀπέναντι τῶν Βουλγάρων, καὶ ἂν ἦταν δυνατόν, νὰ μὴ ἀπεμπολήση τὰ δικαιώματά του πάνω στὴ Λατ. αὐτοκρατορία τῆς ΚΠολης. Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους τοῦ χρειαζόταν ἡ συνδρομὴ τοῦ ἄκρου ἀρχιερέα τῆς Ρώμης.

Κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς προοπτικές, ὁ Μανουὴλ 169 ἀνάθεσε σ' ἕνα δοκιμασμένο καὶ λόγιο ἄντρα, τὸ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιο Βαρδάνη, μιὰ διπλωματικὴ ἀποστολὴ στὴν 'Ιταλία. 'Ως πληρεξούσιος ὑπουργός του θὰ διαπραγματευόταν τὴ σύναψη μιᾶς συμμαχίας μὲ τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκο ΙΙ καὶ ἑνὸς συμφώνου μὲ τὸν πάπα Γρηγόριο ΙΧ ποὺ μὲ αὐτὸ θὰ δήλωνε τὴν πνευματικὴ ὑπακοὴ τῶν δυτικῶν 'Ελλήνων στὴ Ρωμαιοκαθολικὴ 'Εκκλησία. 'Η ἐκλογὴ ἑνὸς τέτοιου πρεσβευτῆ ἀπ' τὸ Μανουὴλ 169 δὲν ἦταν καθόλου ἀνεπιτυχής[16].

16. 'Επιστολὲς τοῦ Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη σὲ γερμανικὴ περίληψη πρὸς τὸ Φρειδερίκο ΙΙ καὶ τὸ Μανουὴλ 169, παρὰ Ε. Kurtz, BZ15(1906), ἀριθ. 1, 2, 3 σ. 603-4. Γιὰ τὶς βλέψεις τοῦ Φρειδερίκου ΙΙ πρὸς τὴν Κέρκυρα, βλ. S. Borsari, Friderico II e l'Oriente bizantino, Rivista Storica Italiana, 63 (1951), σ. 281. 'Ο Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης ἀναφέρεται σὲ ρήξη τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μὲ τὴ Βενετία, ἀλλὰ ἐλπίζει σὲ γρήγορη ἀποκατάστασή τους. Γιὰ τὴν ἀνανέωση τῶν προνομίων τῶν Κερκυραίων ἀπ' τὸ Μανουὴλ 169, βλ. N. Barone, Notizie storiche di Re Carlo III di Durazzo, σ. 61. Στὰ κείμενα τοῦ Βαρδάνη, παρὰ Kurtz, ἀριθ. 3, σ. 604, ἡ ἀδελφὴ τοῦ Μανουὴλ 169 ποὺ ἀνάλαβε τὴ διοίκηση τῆς νήσου ἀναφέρεται ὡς «seiner Zwillings sehwester Komnena», καὶ ὡς τέτοια θεωρεῖ ὁ D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 115, τὴν Ἄννα 173. 'Αλλὰ ἡ (Ἄννα;) 173, ἡ σύζυγος τοῦ Maio Orsini, δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν δίδυμη ἀδελφὴ οὔτε τοῦ Θεόδωρου 168, οὔτε τοῦ Μανουὴλ 169, ποὺ ἀπ' αὐτοὺς ὁ μὲν πρῶτος γεννήθηκε περὶ τὸ 1180/85, ὁ δὲ δεύτερος περὶ τὸ 1186/88, ἐνῶ ἡ 'Ανώνυμη (Ἄννα;) 173 πρέπει νὰ γεννήθηκε ἀργότερα ἀπ' αὐτούς, καθὼς ὁ γάμος της μὲ τὸν Maio Orsini ἀναφέρεται τὸ 1227. Μήπως ἡ διοίκηση τῆς Κέρκυρας ἐκχωρήθηκε ἀπ' τὸ Μανουὴλ 169 σὲ ἄλλη ἀδελφή του καὶ ὄχι στὴν 'Ανώνυμη (Ἄννα;) 173; Μήπως ἐκχωρήθηκε στὴν 'Ανώνυμη (Εἰρήνη;) 'Αγγ.Κ.Δ.172, καὶ αὐτὴ ἦταν ἡ δίδυμη; Γιὰ τὴν 'Ανώνυμη (Ἄνναν;) 173, βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 189.

'Ο μητροπολίτης Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης ἀναχώρησε ἀπ' τὴν Κέρκυρα τὸ φθινόπωρο τοῦ 1231, ἀλλὰ τὸ πλοῖο του ἔχασε τὸν προσανατολισμό του, καὶ ἀντὶ στὸ Βρινδήσιο, ἀποβιβάστηκε στὸ Otranto, στὶς 15 τοῦ 'Οχτώβρη. 'Η μοίρα θέλησε αὐτὴ ἡ ἀποστολὴ νὰ καταλήξη σὲ ἀποτυχία. Μόλις ὁ ἀρχιερέας - διπλωμάτης ἀποβιβάστηκε στὸ ἰταλικὸ ἔδαφος ἔπεσε βαριὰ ἄρρωστος καὶ δὲν μποροῦσε νὰ συνεχίση τὸ ταξίδι του. 'Αλλὰ ἀπ' τὸ κρεββάτι τῆς ἀρρώστιας ἔγραψε στὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκο ΙΙ γιὰ νὰ τοῦ ἐξηγήση τὸ σκοπὸ τῆς ἐπίσκεψής του καὶ νὰ τοῦ δικαιολογηθῆ πῶς αὐτὸς ἕνας ταπεινὸς ἐπίσκοπος τολμοῦσε νὰ πλησιάση ἕνα τόσο ἰσχυρὸ μονάρχη. Ἂν ὁ σκληρὸς χειμώνας καὶ ἡ κατάσταση τῆς ὑγείας του δὲν τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ ἐκπληρώση τὴν ἀποστολή του μέσα στὸ 1231, εἶχε τὴν ἐλπίδα νὰ μπορέση νὰ ὑποβάλη τὴν ἔκφραση τοῦ σεβασμοῦ του στὸν αὐτοκράτορα στὶς ἀρχὲς τῆς ἄνοιξης τοῦ 1232. Εἶχε τὴν πρόθεση ἐπίσης, ἂν οἱ δυνάμεις του τοῦ τὸ ἐπέτρεπαν, νὰ ἐπισκεφτῆ τὸν ποντίφηκα στὴ Ρώμη[17].

'Επὶ ἕνα σχεδὸν μήνα τὸν Ἕλληνα μητροπολίτη Κερκύρας περιποιήθηκαν καὶ φιλοξένησαν οἱ Ἕλληνες μοναχοὶ τῆς ὀρθόδοξης μονῆς τοῦ Casole, ποὺ βρισκόταν ὄχι μακρυὰ ἀπ' τὸ Otranto. 'Ο ἡγούμενος τῆς μονῆς Νεκτάριος ἦταν παλιὸς φίλος τοῦ Κερκύρας, γνωστὸς σ' αὐτὸν ἀπ' τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνάντηση τοῦ 1214 στὴν ΚΠολη, ὅπου ὁ Γεώργιος Βαρδάνης εἶχε πάρει μέρος ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ μητροπολίτη 'Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη καὶ ὁ Νεκτάριος ὡς διερμηνέας τοῦ παπικοῦ λεγάτου Πελάγιου. Ὅταν σὲ λίγο ὁ ἡγούμενος Νεκτάριος πέθανε, ὁ Κερκύρας ἔγραψε μιὰ ἐπιστολὴ στὸ διοικητὴ τοῦ Otranto, ἐκφράζοντας τὴ θλίψη του γιὰ τὸ χαμὸ ἑνὸς τόσο πολύτιμου φίλου. Σ' αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπραξίας του, ὁ Ἕλληνας μητροπολίτης ἦλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ μερικοὺς Λατίνους μοναχοὺς τοῦ τάγματος τῶν Φραγκισκανῶν καὶ εἶχε μαζί τους συζητήσεις πάνω στὶς δογματικὲς καὶ λειτουργικὲς διαφορὲς ποὺ ὑπῆρχαν καὶ ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὴν 'Ορθόδοξη καὶ Ρωμαιοκαθολικὴ 'Εκκλησία. 'Αλλὰ ἡ κατάσταση τῆς ὑγείας τοῦ ἀρχιερέα ἀντὶ νὰ βελτιωθῆ χειροτέρευε καὶ στὶς 17 τοῦ Νοέμβρη χρειάστηκε νὰ μεταφερθῆ στὸ Otranto, ὅπου

17. 'Επιστολὴ τοῦ Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη σὲ γερμανικὴ περίληψη, παρὰ Ε. Kurtz, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.16), ἀριθ. 4, σ. 604.

φιλοξενήθηκε στὸ σπίτι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβολαιογράφου 'Ιωάννη Grassos, τοῦ ὁποίου οἱ ὑπηρέτες τὸν περιποιήθηκαν καὶ τελικὰ τοῦ ἀπόδωσαν τὴν ὑγεία του[18].

Σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ, ὁ Μανουὴλ 169 ἀνήσυχος γι' αὐτὴ τὴν ἀνεξήγητη βραδύτητα τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ πρεσβευτῆ του, ἀνάλαβε ὁ ἴδιος καὶ ἔγραψε στὸν πάπα Γρηγόριο IX, προτείνοντας ἐπίσημα νὰ θέση τὴν ἐπικράτειά του κάτω ἀπ' τὴν προστασία τοῦ ποντίφηκα. 'Ο πάπας ἀπάντησε τὸν 'Απρίλη τοῦ 1232, ἐπαινώντας τὸ Μανουὴλ 169 γιὰ τὴν πνευματική του ἀφοσίωση στὴν ἁγία "Εδρα καὶ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Ρωμαϊκὴ 'Εκκλησία καὶ τοῦ ὑπόσχονταν κάθε βοήθεια καὶ τὸν βεβαίωνε πὼς τόσο ὁ Λατίνος συναυτοκράτορας τῆς ΚΠολης 'Ιωάννης de Brienne ὅσο καὶ ὁ Λατίνος πατριάρχης τῆς ΚΠολης Σίμων (1227-1233) θὰ εἰδοποιοῦνταν καὶ θὰ λάμβαναν ὁδηγίες σχετικὲς μὲ τὴ στάση ποὺ ἔπρεπε νὰ τηρήσουν ἀπέναντί του. 'Ο ἄκρος ἀρχιερέας δὲ λησμόνησε νὰ ἐπισημάνη – αὐτὸ ἦταν μιὰ προειδοποίηση γιὰ τὸ Μανουὴλ 169 – ὁρισμένες παρεκκλίσεις τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Θεόδωρου 168 πρὸς τὴν ἁγία "Εδρα[19].

Τὸ γράμμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς πρεσβυτέρας Ρώμης μόλις εἶχε ἀπολυθῆ, ὅταν ὁ Μανουὴλ 169 ἀποφάσισε νὰ ἀλλάξη τὰ σχέδιά του καὶ νὰ συνάψη ἐκκλησιαστικὲς καὶ πολιτικὲς σχέσεις μὲ τὴ Νίκαια, μὲ τὸ ἐκεῖ δηλ. οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο καὶ τὴν ἐκεῖ βασιλεία, ἀντὶ μὲ τὴ Ρώμη[20].

«Αὐτὴ ἡ τελευταία λύση, ἦταν ἡ μόνη ποὺ ἀπέμενε στὸ Μανουὴλ 169 (τὸ νὰ στραφῆ πρὸς τὴ Νίκαια), λέει κάποιος, ἀλλιῶς θὰ ἄφηνε τὸ κράτος του νὰ καταρρεύση πολιτικὰ καὶ ἐκκλησιαστικά»[21].

Τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ διαπραγματεύσεις ἔγινε πραγματικὰ ἀπ' τὴ Νίκαια. Καθὼς ὁ αὐτοκράτορας 'Ιωάννης (γ') Δ.Β. 274 διεῖδε τὴν ἐπισφαλὴ θέση τοῦ Μανουὴλ 169 καὶ τὴν ἀνάγκη του γιὰ πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ὑποστήριξη, τοῦ ἔστειλε τὸ 1231 μιὰ πρεσβεία, προτείνοντας πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἕνωση[22]. Στὸ Μανουὴλ 169, ἡγεμόνα ἀδύναμο, φάνηκε συμφέρον νὰ ἐνδώση, κ' ἔτσι συνέχισε τὶς διαπραγματεύσεις ποὺ κατέληξαν στὴν ὑπαγωγὴ τῶν ἐπισκοπῶν τῆς ἐπικρατείας του στὴ Νίκαια καὶ στὴν ἀπεμπόληση τῶν ἀξιώσεών του πάνω στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο. Καθὼς πιέζονταν ἀπ' τὶς περιστάσεις, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὰ ἐπείγοντα μηνύματα καὶ τὶς παροτρύνσεις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη Γερμανοῦ (β')[23], ὁ Μανουὴλ 169 τελικὰ ἀποφάσισε νὰ ἄρη «τὸ ὄνειδος τῆς διάστασης ποὺ χώριζε "Ελληνες ἀπὸ "Ελληνες»[24], ἀναγνωρίζοντας τὰ προνόμια τοῦ πατριάρχη στὰ ἐδάφη του. Ζητοῦσε μόνο οἱ ἐπίσκοποί του νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπ' τὸ νὰ ταξιδεύουν στὴ Νίκαια γιὰ νὰ χειροτονηθοῦν ἀπ' τὸν πατριάρχη καὶ τὴ σύνοδο «ταξίδι ἐπικίνδυνο ἴδιο μὲ τὴ διάπλευση τῆς 'Αχερουσίας λίμνης», φέρνοντας ὡς παράδειγμα τὰ ὅσα τράβηξε γιὰ νὰ πάη στὴ Νίκαια ὁ ἐψηφισμένος μητροπολίτης Ναυπάκτου Νικήτας Χωνιάτης, καὶ ἀκόμη παρακαλοῦσε «οἱ προβολὲς (=ἐκλογὲς) τῶν ὑποψηφίων στὶς χηρεύουσες ἐπισκοπὲς νὰ γίνωνται ἀπ' τοὺς δυτικοὺς ἐπισκόπους», καὶ ἂν αὐτὸ δὲ γίνεται δεχτό, νὰ ὁρίση ὁ πατριάρχης «ἕνα ἀρχιερέα ἀπ' αὐτοὺς τῆς Μ. 'Ασίας ποὺ νὰ πηγαίνη στὴ Δύση καὶ νὰ διακονῆ στὴν ἀναγκαία αὐτὴ ὑπηρεσία τοῦ Χριστοῦ», ὡς ἔξαρχος ἢ πληρεξούσιος τοῦ πατριάρχη καὶ τῆς συνόδου[25].

'Ο πατριάρχης Γερμανὸς (β') στάθηκε ἀνένδοτος. Οἱ κίνδυνοι, ἀπάντησε, πάντα ὑπῆρχαν, καὶ στὸ παράδειγμα τοῦ Ναυπάκτου Νικήτα Χωνιάτη, ἀντέταξε ἐκεῖνο τοῦ ἐπίσης μητροπολίτη Ναυπάκτου 'Ανδρέα Τζίρου ποὺ τὸν ἔπιασαν πειρατὲς καὶ δὲν τὸν ἄφησαν ἐλεύθερο παρὰ ἀφοῦ πληρώθηκαν 500 χρυσὰ νομίσματα, ἐνῶ τὸ ζήτημα τῆς ἑνότητας τῆς 'Εκκλησίας ποὺ ἐπιδιώκομε εἶναι πιὸ πάνω ἀπὸ ὅλα[26].

'Η συνέχιση τῶν συζητήσεων, παρατήρησε ὁ ἀρχηγός τῆς 'Εκκλησίας, μόνο παράταση τοῦ σχίσματος θὰ ἐπιφέρη, γι' αὐτὸ καὶ μὲ τὴ γνώμη τῆς

18. 'Επιστολὴ τοῦ Κερκύρας κτλ., ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 4, 6, 7, 8, 10, σ. 604-6. 'Ο Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης ἄφησε δική του διήγηση τῆς συζήτησης ποὺ εἶχε πάνω στὸ θέμα τοῦ καθαρτηρίου πυρὸς ποὺ εἶχε μὲ τὸ Φραγκισκανὸ μοναχὸ Βαρθολομαῖο. Εἶχε ἐπίσης ἀλληλογραφία μὲ μερικοὺς μοναχοὺς ἀπ' τὸ Neretum (Nardo) τοῦ κόλπου τοῦ Τάραντα, βλ. S. Borsari, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.16), σ. 282· A. Μουστοξύδη, Delle Cose Corciresi, vol. I, Κέρκυρα 1848, σ. 423-27, καὶ Appendix, σ. XLIX-L· P.M. Roncaglia, il primo incontro dei Francescani con i Greci: Fra Bartolomeo, O.F.M., e Georgios Bardanes a Casole (Otranto), 15 Ottobre - 17 Novembre 1231, Atti VIII Congresso Internass. di Studi Bizantini, t. I (1953), σ. 448-52.

19. 'Επιστολὲς Γρηγόριου IX πάπα Ρώμης, ἔκδ. Auvray, ἀριθ. 484, σ. 493.

20. D.M.Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.16), σ. 116.

21. Ap. Karpozilos, The ecclesiastical controversy between the kingdom of Nicaea and the principality of Epiros, σ. 89.

22. Γ. 'Ακροπολίτης, σ. 47, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 43-4 ἔκδ. Heisenberg.

23. Τὸ πὼς ὁ Γερμανὸς (β') συνεχῶς πίεζε τὸ Μανουὴλ 169 νὰ ἀρχίση διαπραγματεύσεις μὲ τὸν 'Ιωάννη (γ') Δ.Β.274 προκύπτει ἀπ' τὸ Πιττάκιον τοῦ Μανουὴλ 169 πρὸς τὸ Γερμανὸ (β'), ΜΜ3 (1865), σ. 60: «φθάνει γὰρ ἡ σὴ ἁγιότης καὶ νουθεσίαις ἡμᾶς πατρικαῖς προκαταλαμβάνειν καὶ καθοδηγεῖν πρὸς τὸν τῆς εἰρήνης σταθμὸν καὶ ὁλκαῖς βιαίαις ἡμᾶς κατατυραννεῖν καὶ πρὸς τὸν τῆς ἑνώσεως δεσμὸν συνάγειν ταῖς παραινέσεσι·

24. Πιττάκιον τοῦ Μανουὴλ 169, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 60: ἀφελεῖν τὸ τῆς διαστάσεως ὄνειδος ἐξ ἡμῶν τῶν Ρωμαίων·

25. Πιττάκιον τοῦ Μανουὴλ 169, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 61: ἀδύνατόν ἐστιν ἀναβαίνειν ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα τινὰς εἰς τὴν ἀνατολικὴν αὐτόθι γῆν, ἵνα προβάλλωνται ἀρχιερεῖς ἐν ταῖς ἐνταῦθα δυτικαῖς ἐκκλησίαις, οὐδὲν γὰρ ἐστιν ἄλλο τούτοις τὸ κατατολμῆσαι τῶν ἐν τῷ μεταξὺ παροδίων κινδύνων ἢ τὸ ἐς 'Αχέροντα καταπλεῦσαι· μάρτυς τῶν λεγομένων καὶ ὁ ἀναπλεύσας αὐτόθι Χωνιάτης διὰ τὴν μητρόπολιν τῆς Ναυπάκτου... οἰκονόμος γενοῦ πρὸς τὴν ἁρμοδιότητα τοῦ ἀνωμάλου καιροῦ, καὶ ἢ ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα ἀρχιερέων δυτικῶν ἐπίτρεψον συνοδικῶς... ἢ μὴ τοῦτο δοκεῖ, ἐκλεξάσθω ἡ ἁγιότης σου ἕνα τῶν αὐτόθι ἀρχιερέων, καὶ ἐλθέτω διακονήσων ἐνταῦθα τῷ ἀναγκαίῳ διακονήματι τοῦ Χριστοῦ.

26. 'Αντίγραμμα Γερμανοῦ (β') πρὸς Μανουὴλ 169, ΜΜ3(1865), σ. 62-3. Πρβλ. V. Laurent, Les Regestes, ἀριθ. 1263, σ. 72-4. 'Ο Ναυπάκτου 'Ανδρέας Τζῖρος ὑπῆρξε προκάτοχος τοῦ 'Ιωάννη 'Απόκαυκου, αὐτὸν δὲ τὸν τελευταῖο διεδέχθη ὁ Νικήτας Χωνιάτης, βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 240.

συνόδου, ἀποφάσισε νὰ στείλη ὡς ἔξαρχο τὸ μητροπολίτη ᾿Αγκύρας Χριστόφορο, «ἄνδρα ἀγαπητὸ στὸ Θεό, πρᾶο, ἄκακο, εὐθὺ καὶ ἁπλό», γιὰ τὴ διευθέτηση τῆς ὑπόθεσης, καὶ παρακαλοῦσε τὸ Μανουὴλ 169 νὰ σταθῆ δίπλα του «σὰν λαμπάδα πολύφωτη καὶ διαέρια». Καὶ τὸ πατριαρχικὸ γράμμα κατέληγε ὡς ἑξῆς: «Μέσω τοῦ ἱερώτατου αὐτοῦ ἀντρός, τοῦ ᾿Αγκύρας, ἡ μετριότητά μας εὔχεται στὴ βασιλεία σου μακροημέρευση, νίκες κατὰ τῶν ἐχτρῶν, ἐξάπλωση τῶν χωρῶν σου, ἀπομάκρυνση ἀπὸ κακοσυμβούλους ἄντρες ποὺ εἶναι σὰν τὰ δηλητηριώδη φίδια, τὰ γεννήματα τοῦ διαβόλου, καὶ κληρονομία τῆς ἐπουράνιας βασιλείας»[27].

Στὸ μεταξύ, κάτω ἀπ᾿ τὴν αἰγίδα τοῦ Μανουὴλ 168, συνῆλθε στὴ Θεσσαλονίκη μιὰ σύνοδος τῶν ἀρχιερέων τῆς Δύσης, ποὺ σ᾿ αὐτὴ διαβάστηκε ἕνα ἐπίσημο γράμμα τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη γιὰ τὴν ἕνωση, κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1232[28].

Τὸ πατριαρχικὸ μήνυμα ἔγινε μὲ εὐμένεια δεχτὸ ἀπ᾿ τὴ σύνοδο, ἡ ὁποία ἀνάθεσε στὸ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιο Βαρδάνη νὰ συντάξη μιὰ ἀπάντηση στὸ ὄνομά της. ῾Ο Κερκύρας, ὁ ἄλλοτε σθεναρὸς καὶ θερμὸς ὑποστηριχτὴς τῶν θέσεων τοῦ τότε στὸν κολοφώνα τῆς δόξας εὑρισκόμενου Θεόδωρου 168[29], αὐτὴ τὴ φορὰ ἔγραφε μὲ ἄκρα ταπείνωση καὶ μεταμέλεια στὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη, τὸ κῦρος τοῦ ὁποίου εἶχε ἄλλοτε ἀμφισβητήσει. Μὲ εὐχαριστίες καὶ ἐπαίνους τοῦ γνωστοποιοῦσε πὼς οἱ ᾿Ελλαδικοὶ ἐπίσκοποι συνῆλθαν στὴ Θεσσαλονίκη καὶ πὼς μὲ μεγάλη χαρὰ ἔλαβαν γνώση τοῦ πατριαρχικοῦ γιὰ τὴν ἕνωση μηνύματος, πὼς ὁμόφωνα ἀποδέχονταν τὴν πνευματική του ὑπεροχή, πὼς μετανοοῦσαν γιὰ τὰ λάθη τους τοῦ παρελθόντος, καὶ τέλος τοῦ παρεῖχε τὴ διαβεβαίωση ὅλων τῶν

27. ᾿Αντίγραμμα Γερμανοῦ (β΄), ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 64-5. ῾Η ἐκλογὴ τοῦ ᾿Αγκύρας Χριστοφόρου ὡς πατριαρχικοῦ ἐξάρχου ἔγινε στὴ Νίκαια στὶς 6 τοῦ Αὐγουστου τοῦ 1232, βλ. MM3(1865), σ. 65: Μηνὶ Αὐγούστῳ ἡμέρᾳ S΄ ἰνδ. ε΄, καὶ ὄχι στὶς 6 τοῦ Μάρτη 1232, ὅπως πρότεινε ὁ Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra als Exarch des Patriarchen Germanos, BZ16(1907), σ. 123, λάθος ποὺ ἐπανάλαβε ὁ D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 119. Πρβλ. V. Laurent, Les Regestes, ἀριθ. 1261, σ. 71-2· Ap. Karpozilos, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 21), σ. 90 καὶ ὑ. 10. Γιὰ τὸ «τῆς βασιλείας σου» τοῦ Γερμανοῦ (β΄) πρὸς τὸ Μανουὴλ 169, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 12.

28. Αὐτὸ τὸ γράμμα τοῦ Γερμανοῦ (β΄) πρὸς τοὺς Δυσμικοὺς δὲ διασώθηκε, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενό του μπορεῖ νὰ συναχθῆ ἀπ᾿ τὴν ἀπάντηση τοῦ Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη, βλ. Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 134-36: Epistola Georgii metropolitae Corcyrae ad sanctissimun oecumenicum patriarcham... Τὸ γράμμα πάλι τοῦ Βαρδάνη ἔχει διασωθῆ μόνο σὲ λατινικὴ μετάφραση ἀπ᾿ τὸν καρδινάλιο Βαρώνιο, ποὺ γιὰ τὴν ἀπόδοσή της, βλ. Ed. Kurtz, Georgios Bardanes, BZ15(1906), σ. 603. Πρβλ. V. Laurent, Les Regestes des Actes du patriarcat de Constantinople, vol. I, fasc. IV, ἀριθ. 1255, σ. 61· J.-M. Hoeck et R.-J. Loenertz, Nikolaos-Nektarios von Otranto Abt von Casole (Studia Patristica et Byzantina, 11), Ettal 1965, σ. 158 καὶ 159.

29. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 163-177.

30. Τοῦ Κερκύρας Γεωργίου Βαρδάνη πρὸς τὸ Γερμανὸ (β΄), λατινικὴ ἀπόδοση, παρὰ Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra, BZ16(1907), σ. 135.

ἀρχιερέων, πὼς θέτουν τοὺς ἑαυτούς των κάτω ἀπ᾿ τὴ δικαιοδοσία του ὡς πειθήνια τέκνα του[30].

῾Η σύνοδος ὑπόσχονταν ἀκόμη νὰ κοινοποιήση τὸ μήνυμα τοῦ πατριάρχη γιὰ τὴν ἕνωση σὲ ὅσους ἀρχιερεῖς ἀπουσίασαν ἀπ᾿ τὴ συγκέντρωση τῆς Θεσσαλονίκης[31].

῾Η ὁλοκλήρωση τῆς ἑνότητας Δυτικῶν καὶ ᾿Ανατολικῶν ἐπισφραγίστηκε ἀπ᾿ τὸν πατριαρχικὸ ἔξαρχο, τὸν ᾿Αγκύρας Χριστόφορο. Λίγο μετὰ τὴν ἄφιξή του στὴ Δύση, αὐτὸς ὁ τελευταῖος συγκάλεσε σύνοδο καὶ διακήρυξε ἐπίσημα σὲ ὅλη τὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἤπειρο τὴν ἄρση τοῦ σχίσματος[32].

῾Ο Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης δὲν πῆρε μέρος στὴ σύνοδο, γιατὶ ἦταν ἄρρωστος[33]. Δὲν παράλειψε ὅμως νὰ γράψη πρὸς τὸν ἔξαρχο, νὰ ἐπαινέση τὶς προσπάθειές του γιὰ τὴν ἕνωση καὶ νὰ τὸν διαβεβαιώση γιὰ τὴν ὁλόθερμη συμπαράσταση καὶ ὑποστήριξή του[34]. Καὶ ἀκόμη τὸν προσκάλεσε νὰ ἐπισκεφτῆ τὴν Κέρκυρα, «μιὰ ἀπ᾿ τὶς καλύτερες καὶ πιὸ ἀπομακρυσμένες ἐπισκοπές»[35].

῾Η προκήρυξη τῆς ἕνωσης χαιρετίστηκε καὶ ἀπ᾿ τὸν ἡγεμόνα τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ Μανουὴλ 169, μὲ ἕνα ἐπίσημο γράμμα ποὺ ἔστειλε στὸ Γερμανὸ (β΄), ἀναγνωρίζοντας «τὸν χορειάρχη μεγάλο πατριάρχη... ποὺ δυὸ ἀδελφὲς παντρεύτηκε, τὴν ἀνατολὴ δηλ. καὶ τὴ δύση...»· «εὖγε στὴν ἁγιότητά σου, γράφει ὁ ἡγεμόνας, γιὰ τὴν πανυπέρλαμπρη νίκη σου καὶ πάνω στὴ δύση, ποὺ κανένας ἀπ᾿ τοὺς προκατόχους σου πατριάρχες, ἀπ᾿ αὐτοὺς ποὺ ἐγκαταστάθηκαν στὴ Νίκαια, δὲν εἶχε νικήσει... ἀπὸ δῶ καὶ στὸ ἑξῆς ἡ φήμη σου ὡς οἰκουμενικοῦ πατριάρχη μὲ πλατὺ στόμα καὶ εὔφημη γλῶσσα θὰ δοξάζεται καὶ θὰ διαλαλεῖται σὲ ὅλη μας τὴν ἐπικράτεια»[36].

᾿Επίσης ὁ Μανουὴλ 169 πληροφοροῦσε τὸν πατριάρχη γιὰ τὴν αἴσια ἄφιξη στὰ «ἑσπέρια» τοῦ μητροπολίτη ᾿Αγκύρας Χριστοφόρου καὶ γιὰ τὴ θερμὴ ὑποδοχὴ ποὺ τοῦ ἔκανε. «῞Ετσι δοξάζεται ὁ Θεὸς καὶ εὐλογεῖται τὸ

31. Τοῦ Κερκύρας κτλ., ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 136. Φαίνεται πὼς στὴ σύνοδο δὲν πῆραν μέρος ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι, ἀντιθέτως οἱ πιὸ πολλοὶ ἦσαν ἀπόντες, καὶ ἡ ἄρση τοῦ σχίσματος δὲν ἦταν παρὰ ἔργο τῆς μειοψηφίας. Κατὰ λογικὴ ὅμως βάση τῶν πραγμάτων, πρέπει νὰ γίνη δεχτὸ πὼς ἡ ἕνωση ἐπιβλήθηκε ἢ ἴσχυσε σὲ ὅλη τὴ Μακεδονία καὶ τὴν Ἤπειρο.

32. Τοῦ Κερκύρας πρὸς τὸν ᾿Αγκύρας Χριστόφορον, παρὰ Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 139, ὅπου ἀναφέρεται στὶς ἐνέργειες τοῦ ἐξάρχου στὴ Δύση (ἑλληνικὸ κείμενο, ὅπως γράφτηκε ἀπ᾿ τὸν Κερκύρας).

33. Τοῦ Κερκύρας πρὸς τὸν ᾿Αγκύρας, παρὰ Ed. Kurtz, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 32, ἑλληνικὸ κείμενο), σ. 139: τὸ ἀπολελεῖφθαι τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ ἔτι κεῖσθαι ἡμιθανής·

34. Τοῦ Κερκύρας πρὸς τὸν ᾿Αγκύρας, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 139, 140.

35. Τοῦ Κερκύρας πρὸς τὸν ᾿Αγκύρας, σ. 140: ἴσως δὲ καὶ ἡ τῆς ἁγιότητός σου περιωπὴ ἐπὶ τὰ κατώτερα μέρη ταῦτα καὶ ἐπὶ τοὺς χθαμαλοὺς ἡμᾶς καταβῆ, τότε πάντως ἔσται καιρὸς ἐμοὶ ἐπιτηδειότατος... καὶ γὰρ ἀπὼν ὡς παρόντα σὲ θεωρῶ.

36. Γράμμα τοῦ Μανουὴλ 169 πρὸς τὸν Γερμανὸν (β΄), ἑλληνικά, παρὰ Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 131-32.

ὄνομα τῆς ἁγιότητάς σου, γιατί ἔσπασες, συμπληρώνει ὁ Μανουήλ 169, τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ καὶ ἕνωσες τὰ δυὸ σὲ ἕνα καὶ ἐξίσου καταφωτίζεις καὶ τὰ ἀνατολικὰ καὶ τὰ ἑσπέρια... γιὰ ὅλα αὐτὰ γίνομαι μάντης τῶν μελλόντων, τὰ ὁποῖα προβλέπω αἴσια, καὶ ζητῶ τὶς ἅγιες εὐχὲς τῆς μεγαλειότητάς σου(!;), ποὺ εἴθε νὰ μᾶς περιφρουροῦν, μὲ τὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα στηριγμένους στὴν πίστη τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ προκόπτωμε σὲ κάθε καλὸ ἔργο»[37].

Ἀπ' τὴν ἀρχὴ τῶν διαπραγματεύσεων ὁ πατριάρχης ζήτησε ἀπ' τὴ Δυτικὴ σύνοδο νὰ παρέχῃ στὸν ἔξαρχό του κάποια ἐπιχορήγηση γιὰ νὰ καλύπτῃ τὶς δαπάνες του κατὰ τὴν παραμονή του στὴ Δύση. Αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια, καθὼς καὶ ἡ ἐντολὴ ποὺ δόθηκε ἀπ' τὸν πατριάρχη στὸν ἔξαρχο νὰ ἐξετάσῃ τὴν κατάσταση μερικῶν μονῶν, ποὺ ζήτησαν νὰ γίνουν σ τ α υ ρ ο π η γ ι α κ ὲ ς (=ἀπευθείας ἀπ' τὸν πατριάρχη ἐξαρτώμενες), δὲ μᾶς δείχνει ἄλλο παρὰ τὴν ἐπαναφορὰ τῆς οὐσιαστικῆς ἐξουσίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη, τοῦ ἐγκατεστημένου στὴ Νίκαια, στὶς ἐκκλησιαστικὲς ἐπαρχίες τῆς Δύσης[38].

Ἀλλὰ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι πὼς ὁ πατριάρχης Γερμανὸς (β'), ὄχι καὶ τόσο ἀμνησίκακος, ἔδωσε ἐντολὴ στὸν Ἀγκύρας, νὰ ἐξετάσῃ τὰ ὅσα ἔγιναν κατὰ τὴν ἀνταρσία τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσης στὸν καιρὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεόδωρου 168, καὶ νὰ ζητηθοῦν εὐθύνες γιὰ τὴν παράβαση τῶν κανόνων. Πρῶτοι στὴ σειρὰ τῶν πραξικοπηματιῶν ἦσαν, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστό, ὁ Ἀχρίδος (ἢ Πρώτης Ἰουστινιανῆς;) Δημήτριος Χωματιανός, ὁ Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης καὶ ὁ Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος.

Πάνω σ' αὐτὸ τὸ λεπτὸ ζήτημα, ποὺ προκαλεῖ τὴν περιέργεια, οἱ πηγὲς δὲν εἶναι καὶ τόσο διαφωτιστικές.

Ὁ ἄρρωστος μητροπολίτης Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης, ἂν καὶ στὸ ἔπακρο κολάκευσε τὸν ἔξαρχο, «εἴθε νὰ ζῇς, τοῦ ἔγραψε, θεόμορφε δέσποτα καὶ στέριο βάθρο τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἄπειρα χρόνια, καὶ νὰ στέκεσαι ἀτίναχτος, ἀπερίτρεπτος καὶ σὰν στύλος πυρὸς στοὺς περὶ σὲ ἐπισκόπους (τῆς δυτικῆς μοίρας), ὁδηγώντας καὶ ἕλκοντας αὐτοὺς σὰν νεφέλη ποὺ σκιάζει. Κάθε σκοτάδι πραγμάτων μπροστὰ στὸν κατευθυντήριο νοῦ σου ὑποχωρεῖ, ὅπως ἡ φτερωτὴ φήμη φωνάζει, καὶ σὲ μᾶς τοὺς βουτηγμένους σὲ καυτὲς θλίψεις στάλθηκες ἀπ' τὸν οὐρανὸ σὰν νεφέλη δροσοβόλος καὶ ὁλόλαμπρη ἀπ' τὶς ἄπειρες βολὲς τῆς αὐγῆς καὶ τοῦ πυρός...»[39], ἂν καὶ ἔτσι κολάκευσε τὸν ἔξαρχο, καὶ γιὰ τὶς ἀρετές του εἶχε καταπεισθῆ ἀπὸ ὅσα εἶχε ἀκούσει, χωρὶς ἀκόμη μαζί του νὰ συναντηθῆ[40], εἶναι βέβαιο πὼς εἶχε μαζί

37. Γράμμα τοῦ Μανουὴλ 169, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 36), σ. 132-33.

38. Προστάγματα Γερμανοῦ (β'), ἑλληνικά, παρὰ Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 3 καὶ 4, σ. 136-39.

39. Τοῦ Κερκύρας πρὸς τὸν Ἀγκύρας, παρὰ Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra, ἔνθ' ἀνωτ., ἀριθ. 5, σ. 139.

40. Τοῦ Κερκύρας πρὸς τὸν Ἀγκύρας, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 139.

του μιὰ συνέντευξη, ἀλλὰ δὲ γνωρίζομε τίποτε γιὰ τὴν ἔκβαση καὶ τὰ ἀποτελέσματά της[41].

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδας, ὁ πολὺς Δημήτριος Χωματιανός, αὐτὸς ποὺ μὲ τὶς ὑπερφίαλες ἀξιώσεις ἔστεψε τὸ Θεόδωρο 168 «αὐτοκράτορα», δὲν ἄργησε νὰ κληθῆ σὲ ἀπολογία, τόσο γιὰ τὴν ὅλη του πολιτεία – αὐτὸ ἦταν ἡ βαθύτερη αἰτία – ὅσο καὶ γιὰ τὴν κανονικὴ παράβασή του νὰ χειροτονήσῃ ἕνα ἐπίσκοπο στὴν ἕδρα τῶν Σερβίων, ἐπισκοπὴ ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπ' τὴ δικαιοδοσία τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἀχρίδος στὴν ἀπολογία ποὺ ἔστειλε στὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Γερμανὸ (β') καὶ τὴ σύνοδο, δικαιολογήθηκε πὼς ἔκανε αὐτὴ τὴ χειροτονία, γιατί ἡ Θεσσαλονίκη κατέχονταν ἀπ' τοὺς Λατίνους καὶ ὁ μητροπολίτης εἶχε ἐξοριστῆ (ὁ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης)[41α] Ὅταν καὶ πάλι τὰ Σέρβια ἀπελευθερώθηκαν, οἱ γειτονικοὶ ἀρχιερεῖς δίσταζαν νὰ χειροτονήσουν ἕνα ἐπίσκοπο γι' αὐτὴ τὴν πόλη, γιατὶ δὲν ἀνῆκε στὴ δικαιοδοσία τους. Ἔχοντας ὑπόψη τὶς ἀνάγκες τῆς ἐπισκοπῆς καὶ τὰ ὅσα οἱ κάτοικοι ὑπόφεραν, ὁ Δημήτριος Χωματιανὸς προχώρησε στὴν πράξη. «Ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν χειροτόνησα, γράφει πρὸς τὸ Γερμανὸ (β') ὁ Χωματιανός, καὶ συνεπῶς ἐγὼ μόνος εἶμαι ὑπεύθυνος ἐνώπιον τοῦ παμβασιλέα Θεοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπικαλοῦμαι τὴ μαρτυρία πὼς δὲν εἶμαι ἕνας νεωτεριστής...»[41β].

«Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, γράφει σὲ συνέχεια, καὶ οἱ κανόνες ἀναγνωρίζουν πὼς κάτω ἀπὸ εἰδικὲς συνθῆκες, ἐπιτρέπεται ἡ ἐκτροπὴ ἀπ' τὴν καθιερωμένη παράδοση»[42]. Καὶ γιὰ νὰ δείξῃ πὼς στὴν Ἀνατολὴ ἡ κατάσταση δὲν ἦταν καλύτερη ἀπ' αὐτὰ ποὺ συνέβησαν στὴ Δύση, πικρόχολα παρατηρεῖ: «Οἱ ὀργανισμοὶ ἐκεῖνοι ποὺ κάποτε λάμπρυναν τὴν πόλη τοῦ Βύζαντα, γι' αὐτὸ καὶ π α ν ε υ δ α ί μ ω ν ἐπονομαζόταν, δηλ. ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἱεραρχία, ἀλλοίμονο τώρα στολίζουν τὴν πρωτεύουσα τῆς

41. Τὸ πὼς ὁ Κερκύρας συναντήθηκε μὲ τὸν ἔξαρχο, τὸν Ἀγκύρας Χριστόφορον, προκύπτει ἀπὸ γράμμα τοῦ Κερκύρας πρὸς τὸ φίλο του Ἰωάννη Grasso τοῦ Otranto, βλ. J. Hoeck καὶ R. Loenertz, Nicolaos - Nectarios von Otranto Abt von Casole, Studia Patristica et Byzantina, 11, (Ettal 1965), σ. 198. Σ' αὐτὸ τὸ κείμενο σημειώνεται ἀκόμη πὼς ὁ Κερκύρας προσκλήθηκε, ἐνῶ βρισκόταν ἀκόμη στὴν Ἰταλία, ἀπ' τὸ Μανουὴλ 169 στὴ Θεσσαλονίκη, ἀκριβῶς γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν ἔξαρχο, τὸν Ἀγκύρας.

41α. Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 577. Ὁλόκληρο τὸ κείμενο τοῦ ἀπολογητικοῦ λόγου, σ. 577-88. Ὁ Ἀντ. Μηλιαράκης, Νίκαια – Ἤπειρος, σ. 217-19, ἐκτενῶς ἐκθέτει τὸ ζήτημα, ρητὰ ἀφήνοντας νὰ νοηθῆ πὼς ἡ ἀπολογία τοῦ Ἀχρίδος, γράφτηκε πρὶν ἀπ' τὴν ἄρση τοῦ σχίσματος, ἐνῶ ὁ D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 121 καὶ ὑ. 19, συντόμως ἀναφέρει πὼς ὁ Δημ. Χωματιανὸς ἀπολογήθηκε πρὸς τὸν πατριάρχη σχετικὰ μὲ τὴ χειροτονία τοῦ ἐπισκόπου Σερβίων, καὶ λανθασμένα παραπέμπει στὸ γράμμα τοῦ Χωματιανοῦ πρὸς τὸ Μανουὴλ 169, ἔκδ. Pitra, ἀριθ. 117, στ. 501-4, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται στὸ πρόβλημα τοῦ δευτέρου γάμου καὶ τῶν τέκνων ποὺ προέρχονται ἀπ' αὐτόν, πρβλ. πάνω σ' αὐτό, Ap. Karpozilos, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 21), σ. 93, ὑ. 25.

41β. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 580.

42. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 581 καὶ 587-88.

Βιθυνίας (τὴ Νίκαια), καὶ τὸ ἄλλοτε ἔνδοξο Βυζάντιο βλέπει τὴ δόξα του νὰ διεκδικῆται ἀπ᾽ τὴν εὐτελὴ Βιθυνία, καθὼς ἡ βία ἔφερε αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴ μεταβολή»[43]. «Ἂν αὐτὲς οἱ ὑπερβασίες μένουν ἀνεξέλεγκτες, νομίζω πὼς καὶ τὰ δικά μας πρέπει νὰ μείνουν ἀκατηγόρητα, γιατὶ σ᾽ αὐτὰ προχώρησα λόγω τῆς δυσχέρειας τῶν καιρῶν καὶ τῆς ἐξοικονόμησης τῶν πραγμάτων»[44].

Ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, ὁ τρίτος μποροῦμε νὰ ποῦμε τῆς ἀνταρτικῆς τριάδας ποὺ μὲ θέρμη συμπαραστάθηκε στὸ Θεόδωρο 168, μετὰ τὴ ραγδαία τῶν πραγμάτων μεταβολή, μπῆκε σ᾽ ἕνα μοναστήρι στὴν Κόζυλα, περιμένοντας τὴν ἡμέρα τῆς συνάντησής του μὲ τὸν πατριαρχικὸ ἔξαρχο, τὸ μητροπολίτη Ἀγκύρας Χριστόφορο[45]. Σ᾽ ἕνα γράμμα του πρὸς τὸ μητροπολίτη Ἰωαννίνων, κάτω ἀπ᾽ τὴν ἰδιότητά του ὡς πρώην Ναυπάκτου, τὸν παρακαλεῖ νὰ μεσολαβήση στὸν ἔξαρχο ὑπὲρ τοῦ προσώπου του[46]. Ἡ ἀγωνία του μεγάλωνε, καθὼς περίμενε τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ τὸν ἔφερναν μπροστὰ στὸν ἔξαρχο, «Ἐγὼ ἐπιζῶ καὶ περνῶ τὶς μέρες μου ἄρρωστος στὴν Κόζυλα καὶ ὑπομένω τὶς ἀπειλὲς τοῦ ἐξάρχου καὶ τοὺς προπηλακισμούς του, ἔχοντας θάρρος πάνω στὴν ἀλήθεια καὶ τὸ δίκαιο... Ἐσὺ μόνος ἔχεις ἀπομείνει ἀπ᾽ τοὺς παλιοὺς φίλους μου, γι᾽ αὐτὸ καὶ σὲ παρακαλῶ, ἔγραφε πρὸς τὸ μητροπολίτη Ἰωαννίνων, νὰ ἐξιλεώσης, κατὰ τὸ δυνατόν, τὴν ψυχὴ τοῦ ἐξάρχου, καθὼς μάλιστα ἔχεις φιλικὲς σχέσεις μαζί του καὶ ἀπὸ πολλοὺς σὲ προτιμᾶ»[47]. Ἀπ᾽ τὸ ἡσυχαστήριό του ὁ μοναχὸς πιὰ πρώην Ναυπάκτου Ἰωάννης Ἀπόκαυκος ἔγραψε στὸ διάδοχό του στὴν ἕδρα τῆς Ναυπάκτου Νικήτα Χωνιάτη, τὸν ἀνεψιὸ τοῦ μακαρίτη Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη, γιὰ τὴ φτώχεια του καὶ τὴν ἀρρώστια του καὶ πὼς ἐγκαταλείφτηκε ἀπ᾽ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ πάντα πίστευε ὡς φίλους του[48]. Κάτω ἀπὸ δυσμένεια καὶ χωρὶς τὴν παροχὴ καμιᾶς βοήθειας, ὁ Ἰωάννης Ἀπόκαυκος τελείωσε τὶς μέρες του στὴ μονὴ τῆς Κόζυλας, πιστεύοντας πὼς ἴσως οἱ πράξεις του θὰ εὕρισκαν κάποτε κάποια δικαίωση[49].

Μετὰ τὴν ἄρση τοῦ σχίσματος οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴ Νίκαια καὶ τὴ Θεσσαλονίκη, καθὼς καὶ τὴν Ἤπειρο, ὅπου ἐξουσίαζε ὁ Μιχαὴλ (β´) 255, ἦσαν ὁμαλές.

Ὁ μεγάλος σοφὸς τῆς Νίκαιας, ὁ ἡγούμενος Νικηφόρος Βλεμμύδης

43. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 588.

44. Δημ. Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, στ. 588. Ὁ Δημ. Χωματιανὸς ἐπέζησε καὶ εἶδε τὴ συντριβὴ τοῦ Θεόδωρου 168· ἡ τελευταία χρονολογία ποὺ ἀναφέρεται σ᾽ αὐτόν, εἶναι ἡ τοῦ 1234/35, βλ. Χωματιανόν, στ. 447-62.

45. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, πρώην Ναυπάκτου πρὸς τὸν Ἰωαννίνων, παρὰ Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 32), ἀριθ. 6, σ. 140.

46. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, πρώην Ναυπάκτου, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἀριθ. 6, σ. 140-41.

47. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, πρώην Ναυπάκτου, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἀριθ. 6, σ. 140-41. Ἡ μονὴ τῆς Κοζύλης βρισκόταν νοτιοδυτικὰ τῶν Ἰωαννίνων, βλ. D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 221.

ποὺ ταξίδευσε σὲ πολλὰ μέρη στὰ κράτη τῶν δυτικῶν Ἑλλήνων (1238/39), ἀναζητώντας χειρόγραφα, ἔτυχε θερμῆς φιλοξενίας ἐκ μέρους τοῦ Μιχαὴλ (β´) 255 καὶ τῆς πολὺ εὐσεβικῆς συζύγου του Θεοδώρας Πετραλίφαινας Δούκαινας[50]. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του στὴ Νίκαια, ὁ σοφὸς ἔγραψε γιὰ νὰ εὐχαριστήση τὸ ἡγεμονικὸ ζεῦγος γιὰ τὴ φιλοξενία τους[51]. Αὐτὸ ποὺ ἔχομε ὡς δεδομένο, πὼς ὁ πολὺς Νικηφόρος Βλεμμύδης ταξίδευσε ἐλεύτερα στὴν Ἤπειρο, ἔχοντας ὡς ἐφόδια συστατικὰ γράμματα τοῦ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ´) Δ.Β. 274, ἀποδείχνει πὼς οἱ πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς σχέσεις ἀνάμεσα στὴν ἑλληνικὴ Δύση καὶ τὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολή, ἦσαν ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τοὐλάχιστον ἀδιατάραχες. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Βλεμμύδης ἰσχυρίζεται πὼς ὁ Μιχαὴλ (β´) κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Ἄρτα τοῦ πρόσφερε τὴν ἀρχιεπισκοπικὴ ἕδρα τῆς Ἀχρίδας ποὺ εἶχε χηρεύσει, ἀλλὰ αὐτὸς ἀρνήθηκε νὰ τὴ δεχτῆ καὶ ὑπάκουσε στὶς διαταγὲς τοῦ Ἰωάννη (γ´) Δ.Β. 274 καὶ ἐπέστρεψε γρήγορα στὴ Νίκαια[52].

Ἔτσι κάτω ἀπ᾽ τὴν ἡγεμονία τοῦ Μανουὴλ 169 ἄρχισε καὶ συντελέστηκε ἡ ἄρση τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σχίσματος ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες Ἀνατολῆς καὶ Δύσης. Τὰ αἴτια τῆς ἀπότομης ἀλλαγῆς πολιτικῆς τοῦ Μανουὴλ 169 – τοῦ νὰ στραφῆ ἀπ᾽ τὴ Ρώμη στὴ Νίκαια – ἦσαν καθαρὰ πολιτικά. Σὰν ἕνας ἀδύναμος ἡγεμόνας, ὁ Μανουὴλ 169 ἔπρεπε νὰ στηριχτῆ σὲ κάποια δύναμη καὶ τὸ στήριγμά του αὐτὸ νὰ ἦταν καὶ ἕνας λεπτὸς ἑλιγμὸς πρὸς ἀντιμετώπιση αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Βουλγάρου π ρ ο σ τ ά τ η του, τοῦ πεθεροῦ του Ἰωάννη – Ἀσὰν II. Ἡ στροφή του πρὸς τὸν πάπα Ρώμης Γρηγόριο IX καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας καὶ βασιλέα τῆς Σικελίας Φρειδερίκο II Hohenstaufen εἶχε ἀπὸ πίσω πολιτικὲς δυνάμεις, ὅπως καὶ αὐτὴ πρὸς τὸν πατριάρχη ΚΠόλεως Γερμανὸ (β´)· πίσω ἀπ᾽ αὐτὸν τὸν τελευταῖο ἦταν «ὁ ὑψηλότατος βασιλεὺς Ρωμαίων ὁ γαυρός του κυρὸς

48. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, πρώην Ναυπάκτου πρὸς τὸν Ναυπάκτου, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Ἀθηναϊκὰ ἐκ τοῦ ιβ´ καὶ ιγ´ αἰῶνος, περιοδικὸ Ἁρμονία, 3(1902), σ. 289. Πρβλ. V. Laurent, Les Regestes, ἀριθ. 1266, σ. 75-6· Βλ. καὶ S. Petridès, Jean Apokaukos, lettres et autres documents inédits, BIARK 14 (Σόφια 1909), ἀριθ. 2, σ. 4. Ὁ Ap. Karpozilos, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 21), σ. 94 δίδει γιὰ τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου Χωνιάτην τὸ ὄνομα Γεώργιος, ἐνῶ ὁ D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 221, τὸ δεχτὸ ὄνομα Νικήτας.

49. Νίκου Βέη, Ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Λουκᾶ τοῦ Στειριώτου, BNJ 11 (1934-35), Abt. IV, σ. 190. Πρβλ. Ap. Karpozilos, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 21), σ. 94.

50. Νικηφόρου Βλεμμύδη, Διήγησις Μερική, Curriculum Vitae, ἔκδ. A. Heisenberg, Leipzig 1896, σ. 36.

51. J.B. Bury, Inedita Nicephori Blemmydae, BZ6(1897), σ. 526-37, εἰδικὰ γιὰ τὴν περίσταση, σ. 528.

52. Νικηφόρος Βλεμμύδης, Διήγησις Μερική, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 50), σ. 36-7. Ὁ Ἀχρίδος Δημήτριος Χωματιανὸς πέθανε περὶ τὸ 1234/35, καθὼς φαίνεται, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 44. Στὴν ἕδρα τὸν διαδέχτηκαν οἱ ἀρχιεπίσκοποι Ἰωαννίκιος καὶ Σέργιος καὶ περὶ τὸ 1246 φαίνεται πὼς σ᾽ αὐτὴ μετατέθηκε ὁ Δυρραχίου Δημήτριος Καβάσιλας, βλ. H. Gelzer, Der Patriarchat von Achrida, ἀριθ. 5 εἰς τόμ. XX τοῦ Abhandlungen κτλ.

῾Ιωάννης (γ΄) ὁ Δούκας 274, τοῦ ὁποίου τὴ φιλία ὁ Μανουὴλ 169 ἐπιζητοῦσε, καὶ γι᾽ αὐτὸ πολλὰ ποὺ συνέτειναν στὴ δόξα του καὶ ἦσαν ἁρμόδια πρὸς τὴ μεγαλειότητά του, ταπεινωμένος, τὰ ἔρριξε κάτω ἀπ᾽ τὰ πόδια, γιὰ νὰ φύγῃ ἀπ᾽ τὴ μέση ἡ διαίρεση τῶν ῾Ελλήνων (Δύσης καὶ ᾽Ανατολῆς) καὶ νὰ ἐπέλθῃ ἡ πολιτικὴ συμφιλίωση»[53]. ῾Η στάση τῆς ἱεραρχίας τῆς δυτικῆς μοίρας μετὰ τὴν ἧττα τῆς Κλοκοτινίτζας (1230) μεταβλήθηκε ριζικά. ῾Η ἀχαλίνωτη φιλοδοξία τοῦ ᾽Αχρίδος Δημήτριου Χωματιανοῦ δέχτηκε ἕνα καίριο χτύπημα· ὄχι μόνο ὁ αὐτοκράτοράς του ἔπεσε καὶ αἰχμαλωτίστηκε, ἀλλὰ καὶ τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς «πατριαρχικῆς» του περιοχῆς περιῆλθε στὸν ἀρχιεπίσκοπο Τιρνόβου, τοῦ ὁποίου τὸ ἄστρο ἀνάτειλε καὶ πάλι. ῾Ο Ναυπάκτου· ᾽Ιωάννης ᾽Απόκαυκος παραιτήθηκε σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴ συντριβὴ τοῦ Θεόδωρου 168. Καὶ ὁ Κερκύρας Γεώργιος Βαρδάνης ποὺ ὑπερνίκησε τὴν ἀπέχθειά του πρὸς τὴ Ρωμαιοκαθολικὴ ᾽Εκκλησία καὶ ἦταν διατεθειμένος νὰ διαπραγματευτῇ μὲ τὸν ποντίφηκα, ὑπάκουσε στὶς νέες διαταγὲς τοῦ αὐθέντη του γιὰ ἐπαφὲς καὶ συνεννοήσεις μὲ τὴ Νίκαια[54].

῾Ο Μανουὴλ 169 παρὰ τὴν ἐξάρτησή του ἀπ᾽ τὸν πεθερό του ᾽Ιωάννη – ᾽Ασὰν ΙΙ τῆς Βουλγαρίας καὶ τὸν αὐτοκράτορα ᾽Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 ἦταν ἀρκετὰ θαρραλέος, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ διατηρῇ τὴ φιλία του πρὸς τὸν ἐξόριστο βασιλέα τῆς Σερβίας Στέφανο ΙΙΙ Radoslav Νεμάνια Δούκα 331 (1228–1233), ποὺ εἶχε παντρευτῇ τὴν ἀνεψιά του ῎Αννα ᾽Αγγ. Δ.Κ. 246. ῾Ο Στέφανος ΙΙΙ 331 τῆς Σερβίας ποὺ τὸ 1228 διαδέχτηκε στὸ θρόνο τὸν πατέρα του Στέφανο ΙΙ Νεμάνια (1295–1228), εἶχε στενὰ συνεργαστῇ σὲ ὅλα τὰ ζητήματα μὲ τὸν πεθερό του Θεόδωρο 168, καθὼς σὲ ἀφάνταστο βαθμὸ δεχόταν τὴ ροπὴ τῆς γυναίκας του ῎Αννας 246, κόρης τοῦ Θεόδωρου 168. ῾Ο Μανουὴλ 169 ποὺ προηγουμένως εἶχε παντρευτῇ μιὰ θεία τοῦ Στέφανου ΙΙΙ Radoslav 331, ἀδελφὴ τοῦ Στέφανου ΙΙ, ἤλπιζε νὰ κρατήσῃ τὴ φιλία τῶν Σέρβων, καὶ ὑποστήριξε τὸ Στέφανο ΙΙΙ στὴν πιὸ δύσκολη στιγμή του, ὅταν τὸν ἀπόκρουσε ὁ ἰσχυρὸς βασιλέας τῆς Βουλγαρίας ᾽Ιωάννης – ᾽Ασὰν ΙΙ. ῾Ο Βούλγαρος βασιλέας σὰν κυρίαρχος ἐπενέβη στὰ πράματα τῆς Σερβίας καὶ ἐνίσχυσε μιὰ συνωμοσία τοῦ Στέφανου IV Vladoslav 332 (1234–1243) ποὺ εἶχε παντρευτῇ μιὰ ἀπ᾽ τὶς νόθες κόρες τοῦ ᾽Ασὰν ΙΙ, ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του Στέφανου ΙΙΙ 331. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐκθρονίστηκε τὸ 1233, καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ ἑπομένου ἔτους, ξεφεύγοντας τὴ δίωξη τοῦ ἀδελφοῦ του Στέφανου IV 332, κατάφυγε στὴ Ραγούζα, ὅπου βρῆκε ἄσυλο καὶ φιλοξενία. ᾽Απὸ κεῖ πῆγε στὸ Δυρράχιο, ποὺ φαινομενικὰ θεωροῦνταν ὡς ἔδαφος τῆς ἐπικράτειας τοῦ Μανουὴλ 169, ὅπου εἶχε τὴν ἀτυχία νὰ συναντήσῃ «ἕνα μεγάλο Φράγκο», ὁ ὁποῖος τοῦ πῆρε μὲ τὸ ξίφος του τὴν κακότυχη γυναίκα

53. Πιττάκιον Μανουὴλ Δ. 169 πρὸς Γερμανὸν (β΄), ΜΜ3 (1865), σ. 60.

54. Τὸ ἀνωτέρω πιττάκιο τοῦ Μανουὴλ 169 συντάχτηκε ἀπ᾽ τὸν Κερκύρας Γεώργιο Βαρδάνη, καθὼς προδίδει τὸ ὕφος τοῦ κειμένου, βλ. D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 118.

του ῎Αννα 246. Στερημένος ἀπ᾽ τὸ στέμμα καὶ ἀπ᾽ τὴ βασίλισσά του, ὁ Στέφανος ΙΙΙ 331 πέθανε σ᾽ ἕνα μοναστήρι τῆς Σερβίας. Καὶ ἡ ῎Αννα 246 ἀργότερα γύρισε στὴ Σερβία καὶ πέθανε σ᾽ ἕνα μοναστήρι περὶ τὸ 1258.

᾽Απὸ ὅλη αὐτὴ τὴν περιπέτεια οἱ Ραγουζαῖοι βγῆκαν ὠφελημένοι. ῾Ο Μανουὴλ 169 «γιὰ τὴν ἀγάπη ποὺ εἶχε στοὺς κατοίκους τοῦ κάστρου τοῦ Ραουσίου, γιατὶ φάνηκαν εὐγενικοὶ καὶ εὔσπλαχνοι πρὸς τὰ παιδιὰ τῆς βασιλείας του, πρὸς τὸν ὑψηλότατο ρήγα τῆς Σερβίας καὶ περιπόθητο γαμβρό του, τὸν κῦρ Στέφανο τὸ Δούκα 331 καὶ τὴν ἐγκάρδια ἀνεψιά του τὴ ρήγαινα κυρὰ ῎Αννα τὴ Δούκαινα 246», τοὺς παραχώρησε πλήρη ἐμπορικὴ προστασία καὶ ἀπαλλαγὴ φόρων «σὲ ὅλη τὴ χώρα τῆς βασιλείας του»[55].

Στὸ μεταξὺ ἕνα νέο χτύπημα ἔπεσε πάνω στὴ μοίρα τοῦ ἐξασθενημένου κάτω ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ 169 κράτους τῆς Θεσσαλονίκης. ῾Ο ᾽Ιωάννης – ᾽Ασὰν ΙΙ καὶ ὁ ᾽Ιωάννης (γ΄) Δ.Β. 274 ἐνωρὶς τὸ 1235 συνῆψαν μιὰ συμμαχία μὲ βάση ἕνα γαμικὸ συμβόλαιο ἀνάμεσα στὴ νόμιμη κόρη τοῦ ᾽Ασὰν ΙΙ ῾Ελένη, αὐτὴ ποὺ εἶχε ἀποχτήσει ἀπ᾽ τὴ Μαρία τῆς Οὐγγαρίας καὶ εἶχε προσφερθῇ καὶ ἀπορριφθῇ ὡς σύζυγος τοῦ Βαλδουΐνου ΙΙ τῆς ΚΠολης, καὶ τοῦ Θεόδωρου (β΄) Δ.Λασκ.340[55α], γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ ᾽Ιωάννη (γ΄) Δ.Β.274. ῾Ο ἀρραβῶνας τῶν μικρῶν βασιλικῶν παιδιῶν τελέστηκε στὴ Λάμψακο ἀπ᾽ τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Γερμανὸ (β΄) ποὺ βοηθοῦνταν ἀπ᾽ τὸ Βούλγαρο ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Τιρνόβου. Σὰν ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς συμμαχίας ἦταν νὰ συνέλθῃ μιὰ σύνοδος στὴν Καλλίπολη, παρουσία τοῦ ῞Ελληνα αὐτοκράτορα καὶ τοῦ Βούλγαρου βασιλέα. ᾽Εκεῖ μὲ τὴν ἐπιβολὴ τοῦ ᾽Ιωάννη (γ΄) 274 ἀναγνωρίστηκε ἡ ἀνεξαρτησία καὶ πατριαρχικὴ ἰδιότητα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τοῦ Τιρνόβου, θεωρήθηκε ἀντικανονικὴ ἡ ἀνάδειξη ὡς μητροπολίτη Θεσσαλονίκης τοῦ Μιχαὴλ Πρατάνου ἀπ᾽ τὴ βουλγαρικὴ σύνοδο τοῦ Τιρνόβου καὶ κατοχυρώθηκε ἡ ἀνεξαρτησία τῶν μοναχῶν τοῦ ῎Αθω ποὺ βρίσκονταν κάτω ἀπ᾽ τὴ βουλγαρικὴ πνευματικὴ ἐξουσία. ᾽Αντὶ τοῦ Μιχαὴλ Πρατάνου ποὺ ἐξορίστηκε, μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἐξελέγη ὁ Μανουὴλ Δισύπατος, ποὺ ὑπαγόταν ἀπευθείας στὸ οἰκουμενικὸ πατριαρχεῖο ποὺ εἶχε τὴν ἕδρα του στὴ Νίκαια. ῞Ετσι γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμη ἡ Βουλγαρικὴ ᾽Εκκλησία ἔγινε αὐτοκέφαλη, κάτω ὅμως ἀπ᾽ τὴν ἐποπτεία τοῦ πατριαρχείου[56].

55. Πρόσταγμα Μανουὴλ 169 τοῦ 1234, ΜΜ3(1865), σ. 66-7. Πρβλ. K. Jirecek, Geschichte der Serben, τ. I, σ. 304-5· P. Lemerle, Trois actes, ῾Ελληνικά, Παράρτημα 4, Προσφορὰ εἰς Σ.Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, ἀριθ. 6, σ. 409-10 καὶ ὑ. 19 καὶ 20: M.A. Purković, Two Notes on Mediaeval Serbian History, Slavonic Review, 29 (1950/51), σ. 545-47. ῾Ο D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 123, γράφει πὼς ἡ ῎Αννα 246 κατάφυγε σ᾽ ἕνα μοναστήρι τῆς ᾽Ηπείρου, ἐνῶ ὁ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 47, σ. 93, ἀναφέρει πὼς ἡ ῎Αννα 246 γύρισε στὴ Σερβία, ὅπου καὶ πέθανε, παραπέμποντας στὸν M.A. Purković, ἔνθ᾽ ἀνωτ.

55α. Γιὰ τὴ θέση τοῦ Θεόδωρου (β΄) Δούκα Λάσκαρι 340 καὶ τῆς ῾Ελένης ᾽Ασανίνας στὸν οἶκο τῶν ᾽Ασανιδῶν, βλ. προσωπογραφία Θεόδωρου 168, ὑ. 179, καὶ στὸν οἶκο τοῦ ᾽Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180, βλ. στὸ συνημμένο στὴν ἀνωτέρω προσωπογραφία Στέμμα.

'Ο πανίσχυρος αὐτὸς συνασπισμὸς τοῦ 'Ιωάννη (γ') Δ.Β.274 καὶ τοῦ 'Ιωάννη – 'Ασὰν ΙΙ σκόπευε νὰ περιλάβη καὶ τὸ Μανουὴλ 169 τῆς Θεσσαλονίκης σὰν ἕνα μέλος ὑποτελές. 'Αλλὰ οἱ συζητήσεις γιὰ τὴ θέση τῆς μητρόπολης Θεσσαλονίκης καὶ τὴν ἀντικανονικότητα τοῦ Βουλγαρο-πρόβλητου κατόχου της, ἔγιναν χωρὶς καθόλου νὰ λάβουν ὑπόψη τους τὸ Μανουὴλ 169, ἐνῶ ἐπρόκειτο γιὰ τὴν ἐκκλησία τῆς πρωτεύουσάς του. Καὶ ἀκόμη φαίνεται πὼς δὲν τοῦ ἔδοσαν τὴν εὐκαιρία νὰ πάρη μέρος στὶς στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ οἱ νέοι σύμμαχοι εἶχαν ἀρχίσει. 'Ο 'Ιωάννης (γ') 274 καὶ ὁ 'Ασὰν ΙΙ ἔκαναν δυὸ συνδυασμένες ἐπιθέσεις κατὰ τῆς ΚΠολης, τὴν πρώτη τὸ 1235, ποὺ ἀπόκρουσε ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς ΚΠολης 'Ιωάννης de Brienne, καὶ τὴ δεύτερη τὸ χειμώνα τοῦ 1236, ποὺ στὴν περίσταση αὐτὴ ἡ ΚΠολη σώθηκε χάρη στὴν ἐπέμβαση τοῦ πρίγκιπα τοῦ Μορέα Geoffroy II de Villehardouin (1229–1246), ποὺ ἔσπευσε σὲ βοήθειά της ἀπ' τὸ Μορέα μὲ 120 πλοῖα.

'Η παλιὰ διαμάχη 'Ελλήνων καὶ Βουλγάρων φάνηκε καὶ πάλι, ὅταν ὁ γέρος συναυτοκράτορας τῆς ΚΠολης 'Ιωάννης de Brienne πέθανε τὸ 1237. 'Ο 'Ιωάννης – 'Ασὰν ΙΙ διέκοψε τὶς σχέσεις του μὲ τὸν 'Ιωάννη (γ') Δ.Β.274 καὶ ἔστειλε πρέσβεις στὸν Ἕλληνα αὐτοκράτορα καὶ τὴν αὐτοκρατόρισσα Εἰρήνη Λ.'Αγγ.Κ.Δ.325 καὶ μὲ κάποια πρόφαση ἀπόσπασε τὴν κόρη του 'Ελένη, τὴ μνηστὴ τοῦ Θεόδωρου (β') Δ.Λ.340, ἔχοντας σκοπὸ νὰ τὴν παντρέψη μὲ ἄλλον. 'Ο πάπας Ρώμης Γρηγόριος ΙΧ ἐπωφελήθηκε ἀπ' τὴν περίσταση γιὰ νὰ προσεταιριστῆ τὸ Βούλγαρο βασιλέα καὶ νὰ τὸν καταστήση ἕνα ὑπερασπιστὴ τῆς ἀδύναμης Λατ. αὐτοκρατορίας τῆς ΚΠολης, ἀψηφώντας τὸν ἀφορισμὸ ποὺ κατὰ τὸ προηγούμενο ἔτος εἶχε ἐξαπολύσει κατὰ τοῦ 'Ιωάννη – 'Ασὰν ΙΙ. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἔστειλε στὸ Τίρνοβο τὸν ἐπίσκοπο τῆς Περουγίας (Perugia) γιὰ νὰ πετύχη τὴ λατινοβουλγαρικὴ προσέγγιση καὶ συμμαχία. Ἂν καὶ αὐτὸ ὁ 'Ιταλὸς ἐπίσκοπος – διπλωμάτης τὸ πέτυχε, τὸ εἶδε πολὺ γρήγορα νὰ διαλύεται. 'Ο 'Ασὰν ΙΙ ἐγκατάλειψε τοὺς ἐφήμερους Λατίνους συμμάχους του κατὰ μιὰ πολιορκία τῆς Τζουρουλοῦ, ποὺ ἀπὸ κοινοῦ ἔκαναν. Τὴν πόλη μὲ γενναιότητα καὶ περίσκεψη ὑπεράσπιζε ὁ Νικηφόρος Ταρχανειώτης, ὁ σύζυγος τῆς Μαρίας Δ.'Αγγ.Κ.Παλ. 430, ἀδελφῆς τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (η') Δ.'Αγγ.Κ.Παλ. 428, ποὺ βρέθηκε σὲ πολὺ δύσκολη θέση, καὶ αὐτὸ ἔφερνε σὲ ἀμηχανία τὸν

56. Γ. 'Ακροπολίτης, σ. 52-5, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 48-51, ἔκδ. Heisenberg· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. Ι, σ. 29-30· 'Εφραίμιος, σ. 328-29, στίχ. 8160-190. Πρβλ. K. Jirecek, Geschiehte der Bulgaren, σ. 258. Müller, Byzantinische Analekten, Sitzungsberichte der K. Akademie in Wien, phil. - hist. Classe, IX (1853), σ. 393· Le Quien, Oriens Christianus, τ. II, στ. 50-1. 'Η αὐθεντικότητα τῶν ἐγγράφων τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν Ἄθω ἔχουν σοβαρὰ τεθῆ κάτω ἀπὸ ἀμφισβήτηση, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1747, σ. 14. 'Η ἀνύψωση τοῦ Τιρνόβου σὲ πατριαρχεῖο θεωρήθηκε, τοὐλάχιστον ἀργότερα, ὡς ἕνας πολιτικὸς συμβιβασμός, βλ. D.M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 55), σ. 127 καὶ ὑ. 22, ὅπου γι' αὐτὸ παραπέμπει ἀνακριβῶς εἰς MM1, σ. 346.

αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (γ') Δ.Β.274, γιατὶ ἀπ' τοὺς πολιορκητὲς οἱ μὲν Λατίνοι εἶχαν μηχανήματα καὶ ἑλεπόλεις, οἱ δὲ Βούλγαροι βοηθοῦνταν ἀπ' τοὺς περίφημους Κουμάνους. Ξαφνικά, ἐνῶ ἡ πόλη ἀναμένονταν νὰ πέση, ὁ 'Ασὰν ΙΙ ἔλαβε μήνυμα πὼς ἡ γυναίκα του Μαρία ἡ Οὐγγαρική, ἕνα παιδί του καὶ ὁ πατριάρχης τοῦ Τιρνόβου πέθαναν. Αὐτὸ ὁ Βούλγαρος ἡγεμόνας τὸ θεώρησε ὡς τιμωρία τῆς θείας δίκης γιὰ τὴν παράβαση τῆς ἔνορκης συμμαχίας του μὲ τὸν 'Ιωάννη (γ') 274, καὶ ἔστειλε πρέσβεις στὸ Νύμφαιο, ζητώντας συγγνώμη γιὰ ὅ,τι ἔγινε καὶ συγχρόνως τὴν ἀνανέωση τῆς συμμαχίας. Ἔτσι καὶ ἡ Τζουρουλοῦ σώθηκε καὶ ὁ Ταρχανειώτης ἀναδείχτηκε Νικηφόρος ὄνομα καὶ πράμα, καὶ ἡ συμμαχία 'Ελλήνων καὶ Βουλγάρων ἀποκαταστάθηκε[57].

Σὲ ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα τῆς δραστηριότητας τῶν Βουλγάρων, τῶν 'Ελλήνων τῆς Νίκαιας καὶ τῶν Λατίνων τῆς ΚΠολης, ὁ Μανουὴλ 169 τήρησε σώφρονα οὐδετερότητα. Δὲν ἦταν ἱκανὸς νὰ ἐπωφεληθῆ ἀπ' τὴ διχόνοια ποὺ ἐπικράτησε ἀνάμεσά τους, καὶ καθὼς φαίνεται, καμιὰ ἀπ' τὶς τρεῖς αὐτὲς δυνάμεις δὲ ζήτησε τὴ βοήθειά του πάνω στοὺς σκοποὺς της.

Τὸ 1236 ὁ Μανουὴλ 169 πέτυχε νὰ προσθέση στοὺς φίλους του τὸν πετυχεμένο πρίγκιπα τοῦ Μορέα Geoffroy II de Villehardouin. Ἴσως νὰ ἐντυπωσιάστηκε ἀπ' τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἰσχυροῦ στόλου του καὶ νὰ ἀποφάσισε νὰ ἔλθη σὲ μυστικὴ μαζί του ἐπικοινωνία ἀπὸ φόβο πὼς μποροῦσε νὰ στραφῆ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης· μυστικὰ ὅμως ἐνέργησε γιὰ νὰ μὴ ἐρεθίση τοὺς μεγάλους π ρ ο σ τ ά τ ε ς του, ἕνα κῦρ 'Ιωάννην Δ.Β.274 καὶ ἕνα κῦρ 'Ιωάννην - 'Ασάνην ΙΙ. Βέβαια, τίποτε δὲν εἶχε νὰ χάση, ἂν βρισκόταν σὲ καλὲς σχέσεις καὶ μὲ τοὺς δυὸ ἀντιμαχόμενους ἡγεμόνες, καὶ πιὸ μικρὸς θὰ ἦταν γι' αὐτὸν ὁ κίνδυνος, ἂν ἀκολουθοῦσε μιὰ ἐφεκτικὴ στάση ἀπέναντι τῶν γειτόνων του. Ἔτσι τόσο ἡ Βουλγαρία ὅσο καὶ ἡ 'Ελληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς 'Ανατολῆς ἀνέχονταν τὴν ὕπαρξη αὐτοῦ τοῦ αὐτόνομου ἑλληνικοῦ κρατιδίου τῆς Θεσσαλονίκης[58].

'Η περαιτέρω μοίρα τοῦ Μανουὴλ 169 μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπ' τὴν προηγούμενη προσωπογραφία.

Εἴδαμε πῶς ἐκθρονίστηκε τὸ 1237 ἀπ' τὸν ἀδελφό του Θεόδωρο 168, πῶς ἐξορίστηκε στὴν 'Αττάλεια καὶ πῶς μὲ στρατιωτικὴ καὶ οἰκονομικὴ

57. Γ. 'Ακροπολίτης, σ.55-61, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 51-7, ἔκδ. Heisenberg· Philippe Mousket, τ. II, στίχ. 29050-121 καὶ 29238-52· Aubry de Trois Fontaines, σ. 938-39· Registres de Grégoire IX, τ. II, σ. 659-60, 853, ἀριθ. 3693 καὶ 4027. Πρβλ. K. Jirecek, Geschichte der Bulgaren, σ. 259-60· J. Longnon, L'Empire latin, σ. 180. Γιὰ τὸ Νικηφόρο Ταρχανειώτη, βλ. καὶ προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 224 καὶ 225.

58. Aubry de Trois Fontaines, σ. 938, ὅπου ὁ Μανουὴλ 169 τῆς Θεσσαλονίκης παρουσιάζεται ὡς ἕνας δῆθεν ὑποτελὴς καὶ ὄχι φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ πρίγκιπα τοῦ Μορέα ἀπ' τὸ 1236. 'Η χρονολογία τοῦ 1230 ποὺ προβάλλουν οἱ Hopf, Ρωμανὸς κ.ἄ. εἶναι ἀνακριβής, βλ. D.M. Nicol, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 55), σ. 127 καὶ ὑ. 24.

59. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 214 καὶ 215.

ἐνίσχυση τοῦ Ἰωάννη (γ') Δ.Β.274· ἔγινε τὸ 1239 κύριος τῆς κεντρικῆς Θεσσαλίας[59].

Κάτω ἀπ' τὴ ροπὴ τῶν ἀδελφῶν του Θεόδωρου 168 καὶ Κωνσταντίνου 170 ἀθέτησε τὶς ἔνορκες ὑποσχέσεις ποὺ εἶχε δώσει στὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') 274 πὼς θὰ παραμείνη ἕνας πιστὸς ὑποτελής του, καὶ συνέχισε νὰ ἡγεμονεύη στὴν ἀνωτέρω περιοχὴ τῆς κεντρικῆς Θεσσαλίας (Δημητριάδα, Φάρσαλα, Λάρισα καὶ Πλαταμώνα), ὡς ἕνα μέλος τῆς ἕνωσης τῶν τριῶν Ἀγγελοκομνηνοδουκῶν ἀδελφῶν, μέχρι τοῦ θανάτου του ποὺ συνέβη τὸ 1241. Ὅπως ἔλεγαν αὐτοὶ ποὺ ἦσαν παρόντες καὶ ἤξεραν καλὰ τὶς λεπτομέρειες, κατὰ τὸ συμβιβασμὸ τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ὁ Μανουὴλ 169 «ἑκὼν ἄκων» προσχώρησε σ' αὐτόν, καὶ κάτω ἀπὸ πιέσεις φάνηκε ἀσυνεπὴς πρὸς τὸν Ἰωάννη (γ') 274, καὶ κατὰ τὶς στιγμὲς τοῦ θανάτου του μάλιστα, ὅπως ἔλεγαν, δὲν παράλειψε νὰ ἐκφράση τὴ μεταμέλειά του γι' αὐτὴ τὴν παράβαση καὶ ἀγνωμοσύνη του. Τοῦ ἔρχονταν βαρὺ ποὺ συνασπίστηκε μὲ τὸ διώχτη του, τὸν ἀδελφό του Θεόδωρο 168, καὶ ἀπίστησε πρὸς τὸν εὐεργέτη του, τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') Δ.Β.274[60].

Ὁ Μανουὴλ Δ.Κ.Ἄγγ.169 δὲν εἶχε τὰ μεγάλα προσόντα τοῦ ἀδελφοῦ του Θεόδωρου 168, ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς μὲ τὸ μέτριο νοῦ του χειρίστηκε τὴν ὑπόθεση τοῦ ἐξασθενημένου κράτους του – πάνω στὸ ὁποῖο κατὰ τύχη ἡγεμόνευσε – μὲ μεγαλύτερη σύνεση καὶ μὲ ἕνα πνεῦμα προσαρμογῆς πρὸς τὶς περιστάσεις ποὺ τοῦ παρεῖχαν τὰ πράματα, γι' αὐτὸ καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήση πὼς δὲν ἦταν ἕνας τόσο ἄσημος ἡγεμόνας καὶ δημόσιος ἄντρας, ὅπως συνήθως νομίζεται.

170. Κωνσταντῖνος Δούκας Κομνηνὸς (γένν. περὶ τὸ 1172– † μετὰ τὸ 1142)

Ὁ Κωνσταντῖνος[1] Δούκας[2] Κομνηνὸς[3] γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90[4] καὶ τῆς νόμιμης συζύγου του Ζωῆς Δούκαινας[5] γεννήθηκε περὶ τὸ 1172[6].

60. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 67, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 64-5, ἔκδ. Heisenberg. Πρβλ. Ἀντ. Μηλιαράκης, Νίκαια – Ἤπειρος, σ. 333· D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 43, σ. 90.

170.1 Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Κωνσταντίνου Ἄγγελου, συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ.38, καθὼς καὶ τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του Κωνσταντίνου Δούκα, συζύγου κάποιας Ἄννας Κομνηνῆς (ὄχι τῆς Ἄννας Κ.140). Γιὰ τοὺς ἐκ μητρὸς πάππον καὶ μάμμην του (γονεῖς τῆς Ζωῆς Δούκαινας), βλ. P. d'Outreman, Constantinopolis Belgica, Tournai 1643, σ. 288. Ἂν καὶ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του (Κωνσταντίνου Ἄγγελου), πουθενὰ στὶς πηγὲς δὲν φέρει τὴν προσωνυμία Ἄ γ γ ε λ ο ς.

2. Ὁ Κωνσταντῖνος 170 πῆρε τὴν προσωνυμία Δ ο ύ κ α ς, ὅπως καὶ οἱ ἀδελφοί του Θεόδωρος 168 καὶ Μανουὴλ 169, ἀπ' τὸν πατέρα του Ἰωάννη Δούκα 90, ποὺ ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τῆς

Ἡ προσωπικότητα τοῦ Κωνσταντίνου Δ.Κ.170 εἶναι ἡ πιὸ σκοτεινὴ ἀπ' αὐτὲς τῶν τριῶν ἀμφιθαλῶν ἀδελφῶν. Ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὰ λίγα πράματα ποὺ ξέρομε γι' αὐτόν, διαφαίνεται πὼς ὁ Κωνσταντῖνος 170 δὲν ἦταν ἕνας ἄντρας ποὺ μποροῦσε νὰ ἑλκύση τὴ συμπάθεια.

Μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς περὶ τὸ 1208 ὁ Κωνσταντῖνος συνόδευσε, κατ' ἐντολὴ τοῦ ἑτεροθαλῆ ἀδελφοῦ του Μιχαὴλ Δ.Κ.Ἄγγ.174, ἀπ' τὴν Ἤπειρο στὴ Μ. Ἀσία, τὸν πρωτεξάδελφό του τὸν πλάνητα αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (γ') Ἄγγ.Κ.180, ποὺ πήγαινε ἐκεῖ γιὰ νὰ διεκδικήση μὲ τὴ βοήθεια τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου Chiyathaddin Kai-Kosrou I τὰ ἀνύπαρχτα δίκαιά του πάνω στὸ θρόνο τῆς Νίκαιας[7].

Τὸ 1216 ὑπηρέτησε ὡς στρατηγὸς κατὰ τὴ βουλγαρικὴ ἐκστρατεία τοῦ ἀδελφοῦ του Θεόδωρου 168· καὶ τότε, ἐνῶ βρισκόταν στὴν Ἀχρίδα, λαφυραγώγησε ἀπ' τὸν ἐκεῖ καθεδρικὸ ναὸ ἕνα πολύτιμο πινάκιο, ποὺ ἀργότερα τὸ πρόσφερε χωρὶς ντροπὴ γιὰ νὰ τὸ πουλήση στὸ μητροπολίτη

Εἰρήνης Δούκαινας κτλ., βλ. L. Stiernon, Les origines κτλ. REB17 (1959), σ. 115-16, καὶ R.-J. Loenertz, Aux origines κτλ. B43(1973), σ. 362, καὶ ὄχι ἀπ' τὴ μητέρα του Ζωὴ Δούκαινα, ὅπως λανθασμένα δέχτηκαν ὁ Ἀντ. Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας – Ἠπείρου, σ. 49, καὶ ὁ G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 455 Καὶ ὑ.2, ἐνῶ ὁ D.M. Nicol, The despotate of Epiros, σ. 11, ἀφέθηκε στὴ γνώμη πὼς ὅλοι οἱ ἀδελφοὶ (οἱ ὑπ' ἀριθ. 168, 169, 170 καὶ 174), πῆραν τὴν ἐπωνυμία (Δούκας) τόσο ἀπ' τὸν πατέρα τους ὅσο καὶ ἀπ' τὴ μητέρα τους. Ἔχομε τὶς ἑξῆς ἀποδείξεις τῆς Δουκωνυμίας του· S. Pétridès, IRAIK 14 (1909), σ. 28: ὁ πανευγενέστατος Δούκας κυρὸς Κωνσταντῖνος· Epirotika saeculi XIII, ἔκδ. V.G. Vasiljevskij, VV3(1896), σ. 271: τὸν πανευτυχέστατον αὐτάδελφον τοῦ τῶν ἡμετέρων κράτορος καὶ νικητοῦ (Θεοδώρου 168) Κομνηνοῦ, κῦρ Κωνσταντῖνον τὸν Δούκαν· αὐτόθι, σ. 281: ὁ πανευτυχέστατος κύριός μου κῦρ Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας· αὐτόθι, σ. 298: τοῦ πανευτυχεστάτου δεσπότου καὶ περιποθήτου αὐταδέλφου τῆς βασιλείας μου (γράφει ὁ βασιλέας Θεόδωρος Δ. 168) κῦρ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα· ΑΙΣ 4, σ. 122. Ἡ μονὴ Βαρνάκοβας, ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 6 (1909), σ. 383: ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων καὶ ζωγραφήθη ὁ νάρθηξ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Βερνικόβου τῆς πλησίον τοῦ Ἐπάχτου παρὰ τοῦ ἐπαράτου πανεπανεφημιστάτου δεσπότου κῦρ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα.

3. Ὁ Κωνσταντῖνος 170 φέρει καὶ τὴν προσωνυμίαν Κ ο μ ν η ν ό ς, ὅπως οἱ ἀδελφοί του Θεόδωρος 168 καὶ Μανουὴλ 169, ὡς ἕνας ἐγγονὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 38 κτλ., βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 455 καὶ ὑ.2. Πάνω σ' αὐτὸ ἔχομε τὴν ἑξῆς ἀπόδειξη· Ράλλης–Ποτλῆς, Σύνταγμα 5(1955), σ. 106: Σημείωμα τοῦ παναγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Γερμανοῦ (β') κατὰ τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου κυρίου Ἰωάννου... καὶ τῆς ἑτέρας μονῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου, τῆς δομηθείσης παρὰ τοῦ πανευγενεστάτου Κομνηνοῦ κυρίου Κωνσταντίνου ἐν τῇ ἀρχοντείᾳ τοῦ Σμοκόβου, χωρίον Βαλτίτζης, καὶ τοῖς λοιποῖς·

4. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ.Ἄγγ.168, ὑ.5.

5. Βλ. προσωπογραφίες Ἰσαάκιου Ἄγγ. 166, ὑ.3, καὶ Θεόδωρου Δ.Κ.Ἄγγ.168, ὑ.6.

6. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Ἄγγ.166, ὑ.4.

7. Βλ. προσωπογραφίαν Μιχαὴλ Δ.Κ.Ἄγγ.174, ὑ.42.

Ναυπάκτου ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκο, ὅπως ὁ ἴδιος μᾶς πληροφορεῖ[8].

Στὴ νέα του θέση τοῦ κυβερνήτη Αἰτωλίας καὶ ᾿Ακαρνανίας γρήγορα βρέθηκε σὲ ζωηρὴ ἀντίθεση μὲ τὸν ἀνωτέρω μητροπολίτη Ναυπάκτου. Γιὰ νὰ καλύψη τὰ ἔξοδα τῶν ἐκστρατειῶν του, ὁ Θεόδωρος 168 ὑποχρεώθηκε νὰ ἐπιβάλη φόρο στὴ μητρόπολη Ναυπάκτου, ποὺ ἀπ᾿ τὸν καιρὸ τοῦ ᾿Αλέξιου (α´) Κ.15 εἶχε τὸ προνόμιο τῆς ἀπαλλαγῆς. ᾿Ο ἀρχιερέας δὲν παράλειψε καθόλου νὰ διαμαρτυρηθῆ γιὰ τὴ ληστρικὴ μέθοδο ποὺ μεταχειριζόταν τὸ Κράτος σὲ βάρος τῆς ᾿Εκκλησίας, ἀλλὰ ὁ κυβερνήτης Κωνσταντῖνος ποὺ ἔπρεπε νὰ συλλέξη τὸ φόρο ἀναφέρθηκε στὸ Θεόδωρο 168. ᾿Η ἀπόφαση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ἦταν νὰ πληρώση ἡ ᾿Εκκλησία τῆς Ναυπάκτου τὸ ποσὸν τῶν 1000 ὑπερπύρων, ἀλλιῶς ἀπειλοῦσε νὰ κατασχέση τὰ πολύτιμα εἴδη ποὺ βρίσκονταν στὸ θησαυροφυλάκιο τῆς μητρόπολης Ναυπάκτου[9].

᾿Ο μητροπολίτης Ναυπάκτου ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος ἀρνήθηκε νὰ ὑποκύψη στὴ σκληρὴ αὐτὴ διαταγή· ἀπάντησε μὲ μιὰ πικρὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν ἀπολυταρχικῶν μεθόδων τοῦ Θεόδωρου 168 καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ μὴ ἐξακοντίζη κατηγορίες καὶ ἀπειλὲς ἐναντίον τῶν ἀθώων καὶ δυστυχῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Ναυπάκτου. Τὸ συνολικὸ εἰσόδημά τους, παρατηροῦσε ὁ ἀρχιερέας, δὲν ξεπερνάει τὰ 180 ὑπέρπυρα, πῶς θὰ μποροῦσαν νὰ συγκεντρώσουν τὸ ποσὸν τῶν 1000 ὑπερπύρων ποὺ ἀπαιτοῦνταν. ᾿Ο μητροπολίτης πάνω στὴν προσπάθειά του νὰ σώση τὴν ἐπαρχία του, ἐπικαλέστηκε τὴν παρέμβαση ἰσχυρῶν προσώπων τῆς αὐλῆς τοῦ Θεόδωρου 168, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ φίλου του Νικόλαου Γοριανίτη, φίλου ἐπίσης τοῦ Θεόδωρου. ᾿Ο Γοριανίτης ἔγραψε στὸν ἀρχιερέα νὰ συνεργαστῆ μὲ τὸν κυβερνήτη Κωνσταντῖνο 170, νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὶς θελήσεις του, νὰ μὴ φέρνη ἐμπόδια στὴν ἄσκηση τῆς διοίκησής του καὶ νὰ σπεύση νὰ ἐκφράση σ᾿ αὐτὸν τὸ σεβασμό του. ᾿Εναντίον αὐτῶν καὶ ἄλλων αἰτιάσεων καὶ κατηγοριῶν, ὁ Ναυπάκτου ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος σθεναρὰ ὑπεράσπισε τὸν ἑαυτό του καὶ ζήτησε ἀπ᾿ τὸ Γοριανίτη νὰ τὸν βοηθήση «γιὰ νὰ σβήση τὸν πρῶτο καπνὸ τῆς φωτιᾶς ποὺ ἀπειλοῦσε νὰ καταστρέψη τὰ δίκαια τῆς ᾿Εκκλησίας»[10].

8. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος Ναυπάκτου, ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, ᾿Επιστολὴ πρὸς Δημήτριον Χωματιανὸν ᾿Αχρίδος, Sbornik Lamanskomu, I(St Petersburg 1907), ἀριθ. 6, σ. 239-43.

9. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, πρὸς Δημ. Χωματιανόν, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 8), σ. 239-43, (στὴ σ. 242 ἀναφέρεται ἡ ἀναγνώριση τῆς ἐξαίρεσης τῆς Ναυπάκτου ἀπ᾿ τὴ φορολογία τόσο ἀπ᾿ τὸ Μιχαὴλ (α´) 174 ὅσο καὶ ἀπ᾿ τὸ Θεόδωρο 168)· ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος πρὸς Θεόδωρον 168, ἔκδ. S. Pétridès, Jean Apokaukos, lettres et autres documents inédits, BIARK 14 (Σόφια 1909), ἀριθ. 9, σ. 10-13. Πρβλ. M. Wellnhofer, Johannes Apokaukos, Metropolit von Naupaktos in Aetolien (περὶ τὸ 1155-1233), Munich 1913, σ. 19-23.

10. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, ᾿Επιστολὴ πρὸς Θεόδωρον 168, ἔκδ. S. Pétridès, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ.9), ἀριθ. 9, σ. 11· τοῦ αὐτοῦ, ᾿Επιστολὴ πρὸς Νικόλαον Γοριανίτην, αὐτόθι, ἀριθ. 10, σ. 13-16. Μιὰ ἀπ᾿ τὶς κατὰ τοῦ Ναυπάκτου κατηγορίες ἦταν πὼς προέβη στὴν ἀνάδειξη τοῦ ἐπισκόπου Δρυϊνουπόλεως χωρὶς νὰ λάβη τὴ συγκατάθεση τοῦ Θεόδωρου 168. Γιὰ τὸ Νικόλαο Γοριανίτη, βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 129, 130 καὶ 131.

῞Ενας συμβιβασμὸς κατὰ σύμπτωση κατορθώθηκε, καὶ ὁ Ναυπάκτου, εἴτε μὲ τὶς δικές του προσπάθειες εἴτε μὲ τὴ μεσολάβηση τῶν φίλων του, κέρδισε τὴν ὑπόθεση. ᾿Ο Θεόδωρος δὲν πραγματοποίησε τὶς ἀπειλές του καὶ μάλιστα τίμησε τὸ μητροπολίτη μὲ μιὰ ἐπίσκεψη στὴ Ναύπακτο, λίγο πρὶν ἀπ᾿ τὸ Πάσχα τοῦ 1218[11].

Αὐτὸ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ προσωρινὴ διευθέτηση. Μετὰ δυὸ χρόνια, ἐνῶ ὁ Θεόδωρος 168 ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὶς ἐκστρατεῖες του στὸ βορρά, ὁ Κωνσταντῖνος 170, ἔχοντας ἐλεύτερο τὸ πεδίο δράσης, προχώρησε στὴν ἐπίταξη τοῦ ἐπισκοπικοῦ κτιρίου τῆς Ναυπάκτου καὶ ἔδιωξε ἀπὸ κεῖ τὸ μητροπολίτη ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκο. ῞Ενας ἀγράμματος παπὰς διορίστηκε στὴ θέση του καὶ ἡ μητρόπολη χρησιμοποιοῦνταν ὡς ἀγορά! Καὶ ἕνας κληρικός, ἀφοσιωμένος στὸν Κωνσταντῖνο 170, ἐγκαταστάθηκε ὡς ἡγούμενος τῆς κεντρικῆς μονῆς. ᾿Ο «κομνηνικὸς αὐτὸς ἡγούμενος» δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ φροντίζη γιὰ τὴ συλλογὴ τοῦ φόρου, καὶ τὰ εἰσοδήματα τῆς μονῆς ποὺ χρησιμοποιοῦνταν γιὰ τὶς προσωπικὲς ἀνάγκες τοῦ Κωνσταντίνου 170. ᾿Εκεῖνοι ἀπ᾿ τοὺς κληρικοὺς ποὺ διαμαρτύρονταν, διώχνονταν καὶ οἱ περιουσίες τους κατάσχονταν. Στὴ Ναύπακτο ἔφεραν ἱερεῖς ἀπὸ ἄλλες περιοχές, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ κανονικοῦ ἀρχιερέα, τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκου, ἔπαυσε νὰ μνημονεύεται στὶς καθημερινὲς λειτουργίες καὶ ἄλλες ἀκολουθίες τῆς ᾿Εκκλησίας[12].

Στὸ μεταξὺ ὁ μητροπολίτης ᾿Ιω. ᾿Απόκαυκος στενοχωροῦνταν στὴν ἐξορία. Μὲ μακροσκελεῖς ἐπιστολές του πρὸς τοὺς φίλους του, τὸν ἀρχιεπίσκοπο ᾿Αχρίδος Δημήτριο Χωματιανὸ καὶ τὸ μητροπολίτη ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη, περιέγραψε τὰ βάσανά του, καὶ ἀπ᾿ τὴν περιπέτεια καὶ τὴ θλίψη του ἀρρώστησε βαριά. ᾿Απ᾿ τὴ Βελλὰ ταξείδευσε στὴν ῎Αρτα καὶ στὰ ᾿Ιωάννινα, ἀναζητώντας ὑποστήριξη, καὶ σκεφτόταν νὰ πάη μέχρι τὴν Πελαγονία, γιὰ νὰ φέρη τὴν περίπτωσή του μπροστὰ στὸν ἴδιο τὸν ἡγεμόνα, τὸ Θεόδωρο 168. Πάνω στὴν ἀπελπισία του ἔγραψε στὸν ᾿Αχρίδος καὶ τοῦ ζήτησε νὰ ἐπέμβη καὶ νὰ χρησιμοποιήση τὴν ἐπιρροή του πάνω στὸ

11. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, ᾿Επιστολὴ πρὸς Νικ. Γοριανίτην, ἐκδ. S. Pétridès, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 9 καὶ 10), ἀριθ. 11, σ. 16-17· τοῦ αὐτοῦ, ᾿Επιστολὴ πρὸς Θεόδωρον 168, αὐτόθι, ἀριθ. 21, σ. 23. Πρβλ. M. Wellnhofer, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ.9), σ. 20-21. ᾿Ο Θεόδωρος 168 ἀπ᾿ τὴ Ναύπακτο πῆγε στὰ ᾿Ιωάννινα καὶ τὴ Δεάβολη· αὐτόθι, ἀριθ. 21, σ. 123: ὁ μεγαλοπτέρυγος σὺ καὶ ταχύπτερος ἀετὸς εἰς Δεάβολιν ἐπτερύξω...

12. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, ᾿Επιστολὲς πρὸς τὸν ᾿Αχρίδος Δημήτριον Χωματιανόν, ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου, Sbornik κτλ., ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ.8), ἀριθ. 6, σ. 239-44, καὶ ἀριθ. 7, σ. 244-48. Πρβλ. M. Wellnhofer, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ.9), σ. 22.

Θεόδωρο 168, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος βρισκόταν τότε στὴν περιοχή του. Τελικὰ ἡ ὑπόθεση ὑποβλήθηκε στὴ διαιτησία μιᾶς ἐπισκοπικῆς συνόδου, ποὺ σ᾽ αὐτὴ ὁ Θεόδωρος 168 ἀντιπροσωπεύτηκε. Καὶ ὁ Ναυπάκτου ἔγραψε πρὸς τοὺς μητροπολίτες Δυρραχίου καὶ Κερκύρας καὶ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο ᾿Αχρίδος καὶ πρὸς «οἱονδήποτε ὁ Θεόδωρος 168 θὰ ὅριζε ἀπ᾽ τὴν αὐλή του ὡς ἀντιπρόσωπο», νὰ τὸν ἀκούσουν μὲ εὐμένεια καὶ νὰ ἐκδώσουν δίκαιη ἀπόφαση πάνω στὴν περίπτωσή του. ῾Ο ἐπίσκοπος Βουθρωτοῦ Δημήτριος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ναυπάκτου εἶχε μιλήσει γιὰ τὴν ὑπόθεση, ὁρίστηκε ὡς ὑπερασπιστής του. Τὸ πρακτικὸ αὐτῆς τῆς συνόδου ἔχει διασωθῆ. Τὰ αἴτια τῆς ἔριδας ἀνάμεσα στὸν Κωνσταντῖνο 170 καὶ τὸν Ναυπάκτου ᾿Ιωάννην ᾿Απόκαυκο, ἀποδόθηκαν κατὰ μεγάλο μέρος «στοὺς κακόχολους καὶ φίλεχτρους ἀνθρώπους ποὺ ὄχι μόνο αὐτὰ ποῦ ἀκοῦνε, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ποὺ δὲν ἀκοῦνε, τὰ συνθέτουν καὶ τὰ συνυφαίνουν, καὶ μὲ προσθῆκες καὶ πικρόχολα σχόλια τὰ διαβιβάζουν στοὺς διαφερομένους. Καὶ οἱ διαφερόμενοι ἔπρεπε νὰ ξεκαθαρίσουν ποιὰ εἶναι τὰ ἀληθινὰ καὶ ποιὰ τὰ ψευδῆ ἀπ᾽ τὰ διαβιβαζόμενα, καὶ τὰ μὲν πρῶτα μὲ πραότητα νὰ τὰ καταλογίσουν σὲ βάρος αὐτοῦ ποὺ τὰ εἶπε, τὰ δὲ δεύτερα νὰ τὰ ἀπορρίψουν. Κάτω ἀπ᾽ αὐτὲς τὶς συνθῆκες ὁ πανευτυχέστατος κύριός μας Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας 170 καὶ ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου, ὁ μὲν γιατὶ πολὺ χολώθηκε ἀπ᾽ τὴν πολιτεία τοῦ μητροπολίτη, καὶ αὐτὸς πάλι, ὅπως ἦταν φυσικό, γιατὶ μεγάλη εἶχε ἀπ᾽ τὴ βαρυγγώμια τὴν ἀκαμψία, ἀσυμβίβαστοι ἦσαν ἀνάμεσά τους καὶ ὁλότελα ἀνυποχώρητοι. ᾿Απὸ σήμερα ὅμως – ἀπ᾽ τὸ Μάη τοῦ 1221 – καθὼς ὁ μὲν πανευτυχέστατος Κωνσταντῖνος Δούκας 170 κατέβηκε λίγο ἀπ᾽ τὰ ὕψη τῆς ἐξουσίας του, ὁ δὲ ἀρχιερέας κατάληξε σὲ πιὸ λογικὰ συμπεράσματα, μιμήθηκαν καὶ οἱ δυὸ τοὺς χειμάρρους τῶν ποταμῶν, ποὺ κατὰ τὸ χειμώνα εἶναι ὁρμητικοὶ καὶ ἀπλησίαστοι, καὶ σιγὰ-σιγὰ καθὼς τὰ νερά τους λιγοστεύουν γίνονται βατοὶ καὶ σ᾽ αὐτὰ τὰ μικρὰ παιδιά, καὶ εἰρήνευσαν ἀνάμεσά τους. Καὶ δήλωσαν μπροστὰ στὰ μέλη τῆς συνόδου, ὁ μὲν μητροπολίτης πὼς θὰ τιμάη τὸν κυβερνήτη κῦρ Κωνσταντῖνον 170 καὶ τοὺς ὑπεξουσίους του καὶ θὰ θεραπεύη, κατὰ τὸ δυνατόν, τὶς ἀξιώσεις τους, καὶ αὐτοὶ πὼς θὰ σέβωνται καὶ θὰ εὐλαβοῦνται τὸ μητροπολίτη, ὑπολογίζοντας τὴν ἀρχιερατική του ἀξία καὶ τὴ γεροντική του ἡλικία, καθὼς ξέρουν πὼς αὐτὸς ποὺ τιμάει τοὺς ἐπισκόπους, μέσω αὐτῶν τιμάει τὸν πρωτότυπο ἀρχιερέα Χριστό. Καὶ ἀκόμη τὰ δυὸ μέρη συμφώνησαν νὰ μὴ δέχωνται τὰ λόγια καὶ τὶς διαβολὲς τῶν καλοθελητῶν, ἀλλὰ ὁ ἕνας στὸν ἄλλο νὰ τοὺς καταγγέλλη καὶ νὰ τοὺς φανερώνη, ἔτσι ποὺ οἱ ταραχοποιοὶ νὰ μὴν τολμήσουν στὸ ἑξῆς νὰ νικήσουν καὶ νὰ μεταφέρουν δῆθεν κατηγορίες τοῦ μητροπολίτη πρὸς τὸν εὐτυχέστατο ἐξουσιαστὴ ἢ αὐτοῦ τοῦ τελευταίου πρὸς τὸ μητροπολίτη· ἦταν αὐτὸ μιὰ σοφὴ σκέψη καὶ τῶν δυὸ μερῶν, ἀλλὰ καὶ παραμερισμὸς καὶ ἀφανισμὸς τῶν συκοφαντῶν καὶ διαβολέων καὶ ψιθυριστῶν καὶ ἐπαναφορά τους πρὸς τὸ δρόμο τοῦ πρέποντος. ῾Υποσχέθηκε συγχρόνως ὁ μητροπολίτης πὼς μὲ μακροθυμία θὰ δεχτῆ, ὅσο βαριὰ καὶ φορτικὴ καὶ ἂν εἶναι, κάθε πρόσταξη τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Κωνσταντίνου 170 στὴ Ναύπακτο, ἀλλὰ διατήρησε κάθε ἐπιφύλαξη σὲ ὅ,τι ἀναφέρεται στὰ δίκαια τῆς ᾿Εκκλησίας καὶ στὴν τήρηση τῶν κανονικῶν διατάξεων. ᾿Επίσης ὁ μητροπολίτης ὑποσχέθηκε νὰ βοηθήση τὸν ἁρμόδιο ὑπάλληλο τοῦ Κωνσταντίνου 170 στὴν ἀπογραφὴ τῶν δικαιωμάτων τοῦ δημοσίου καὶ στὴν ἀποσαφήνιση ὁρισμένων κτηματικῶν ἀμφισβητήσεων, ἂν δηλ. ἀνήκουν στὴν ᾿Εκκλησία ἀπὸ ἀφιερώματα ἢ ὄχι. ᾿Απὸ ἕνα ἀντίγραφο τοῦ πρακτικοῦ δόθηκε στὸν καθένα ἀπ᾽ τοὺς δυό, τὸν πανευτυχέστατο Κωνσταντῖνο 170 καὶ τὸ μητροπολίτη, μπροστὰ στοὺς πανιερωτάτους ἀρχιερεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων ἕνας ἦταν ὁ Θερμοπυλῶν κῦρ Μιχαήλ».

῾Ως ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς συμφωνίας ἦταν νὰ ἐγκατασταθῆ καὶ πάλι στὴ μητρόπολή του ὁ Ναυπάκτου ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, καὶ ἀπὸ τότε διατήρησε φιλικὲς σχέσεις καὶ μὲ τὸν Κωνσταντῖνο 170 καὶ μὲ τὸ Θεόδωρο 168. ῾Ο Κωνσταντῖνος 170 μάλιστα ἀπὸ ἕνας φανατικὸς ἐχτρός του ἔγινε ὁ ἰσόβιος φίλος του καὶ προστάτης[13].

Πρὸς τὸν παλιὸ ἐχτρό του καὶ ἔπειτα ἀφοσιωμένο φίλο του Κωνσταντῖνο 170, ὁ Ναυπάκτου ἔπλεξε ἕνα ἐγκώμιο, γράφοντας πρὸς τὸ μητροπολίτη Δυρραχίου Δοκειανό: «᾿Αλλὰ καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ γνωρίζης πὼς ὁ πανευγενέστατος Κωνσταντῖνος Δούκας 170 σὲ ὅλα ἔγινε γιὰ μένα αἰτία καλοῦ, φροντιστὴς καὶ κηδεμόνας μου, νοσοκόμος καὶ γιατρός μου· κλαίγοντας παρακάλεσε τὸ Χριστὸ καὶ τὴ Θεομήτορα νὰ μοῦ δώσουν τὴν ὑγεία μου, σὲ πεινασμένες κοιλιὲς ἔχυσε τὸ χρυσάφι του, ἔκανε ἀποχὴ ἀπὸ κρέας κάθε Τρίτη, στὴ Θεοτόκο ἀπευθύνοντας τὶς δεήσεις του, καὶ ὅλα αὐτὰ γιὰ νὰ σταθῆ στὰ πόδια του ὁ Ναυπάκτου. Καὶ πάνω στὶς ταλαιπωρίες μου, αὐτὸς ἀποδείχτηκε ἀνώτερος τῶν περιστάσεων καὶ ἔλυσε τὴν ἔχτρα ποὺ μᾶς χώριζε, καὶ ἔγινε τόσο θερμὸς φίλος ὅσο φανατικὸς ἐχτρὸς προηγουμένως θεωροῦνταν. Τὰ ἐκκρεμῆ οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς ᾿Εκκλησίας τῆς Ναυπάκτου διευθέτησε, πιὸ πολλὰ ὑπόσχεται νὰ δώση, καὶ στὸ στόμα του ὁ

13. ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, ᾿Επιστολὴ πρὸς τὸν ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτην, περιοδικὸ ῾Α ρ μ ο ν ί α, 3(1902), σ. 287· τοῦ αὐτοῦ, ᾿Επιστολὴ πρὸς τὸν ᾿Αχρίδος Δημήτριον Χωματιανόν, ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Sbornik κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ.8), ἀριθ. 6, σ. 239· ἐκδ. S. Pétridès, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ.9), ἀριθ. 27, σ. 27-28· τοῦ αὐτοῦ, ᾿Επιστολὴ πρὸς τὸν Βουθρωτοῦ Δημήτριον, ἐκδ. S. Pétridès, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ἀριθ. 22, σ. 23-24· τοῦ αὐτοῦ, ᾿Επιστολὴ πρὸς τὸν Δυρραχίου Δοκειανὸν (1213-1224), ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, BZ14(1905), ἀριθ. 3, σ. 573. Τὸ Σημείωμα τῆς περὶ τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου συνόδου, δημοσιεύτηκε ἀπ᾽ τὸν ᾿Αθ. Παπαδόπουλον – Κεραμέα, ΑΙΣ τ. 4 (1891), σ. 121-23, ἀριθ. 39. ῾Η χρονολογία τοῦ Μάη τοῦ 1221 τῆς συγκρότησης τῆς ἐπισκοπικῆς συνόδου προκύπτει ἀπ᾽ τὸ ἀνωτέρω κρισιμόγραφο Σημείωμα, σ. 123, καὶ ἀπὸ ἐπιστολὲς τοῦ ᾿Ιωάννη ᾿Απόκαυκου πρὸς τὸν Δημ. Χωματιανὸν καὶ τὸν Κερκύρας Γεώργιον Βαρδάνην, ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Sbornik κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ.8), ἀριθ. 6 καὶ 8, σ. 242, 248, γιὰ τὸν πρῶτον, καὶ VV 13 (1906), ἀριθ. 9, σ. 349, γιὰ τὸν δεύτερον.

Ναυπάκτου ἀναφέρεται ὡς πατέρας καὶ δεσπότης καὶ κύριος· αὐτὲς τὶς προσαγορεύσεις μοῦ κάνει ἀπὸ μεταμέλεια γιὰ τὴν προηγούμενη στάση του καὶ ἀπ' τὴν εὐγένεια τοῦ χαραχτήρα του... Νὰ εὐχηθῆς καὶ σύ, ἀδελφέ, κάθε ἀγαθὸ στὸν Κωνσταντῖνο Δούκα 170, καὶ μάλιστα τὴν ἀπόλαυση τῆς αἰώνιας ζωῆς, τῆς ὁποίας εἴθε καὶ σὺ καὶ ἐμεῖς καὶ αὐτὸς νὰ μετάσχωμε»[14].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ 1225, ποὺ ὁ Θεόδωρος 168 ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας, ποὺ ὁ Κωνσταντῖνος 170 ἔλαβε ἀπ' τὸν ἐστεμμένο ἀδελφό του τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ, ὅπως ἐξάλλου συνέβη καὶ γιὰ τὸ Μανουὴλ 169[15].

Κατὰ τὸ Μάη τοῦ 1228, ὅπως ἀπὸ ἀλλοῦ ξέρομε[16], ὅταν ὁ Θεόδωρος εἶχε σταθεροποιήσει τὴ θέση του, μπόρεσε νὰ ξαναδώση στὴ μητρόπολη Ναυπάκτου ὅλα τὰ προνόμια ποὺ εἶχε σ' αὐτὴ ἐκχωρήσει «ὁ ἀοίδιμος πρόπαππος τῆς βασιλείας του κῦρ 'Αλέξιος (α') ὁ Κ.15». Ἕνα χρυσόβουλλο ἐκδόθηκε μὲ τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Θεόδωρου τοῦ Δούκα 168, ὡς «ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος Ρωμαίων», ποὺ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ δικαίωση τοῦ ἀγώνα τοῦ «σήμερον (τῆς Ναυπάκτου) προστατοῦντος» 'Ιωάννη 'Απόκαυκου. Τὸ ἔγγραφο αὐτὸ μᾶς δίνει κάποια ἰδέα γιὰ τὸ πόσο ὑπόφερνε ἡ Ναύπακτος κάτω ἀπ' τὴ σύγχυση τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἀναγκῶν, κατὰ τὶς πρῶτες δεκαετίες τοῦ ιγ αἰ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κληρικῶν τῆς μητρόπολης ἀπὸ 100 εἶχε πέσει μόνο σὲ 10. Οἱ ἐκκλησιαστικὲς περιουσίες, χτυπημένες καὶ ἀπὸ λεηλασίες τῶν πειρατῶν, εἶχαν πολὺ περιοριστῆ ἀπ' τοὺς ἔκτακτους φόρους ποὺ ἐπιβλήθηκαν γιὰ τὴ συντήρηση τοῦ στόλου, τὰ ἔξοδα τοῦ ὁποίου βάρυναν πιὸ πολὺ τὶς παράλιες πόλεις. Διὰ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ 1228 ἡ Ναύπακτος ἀπολάμβανε γενικῆς φορολογικῆς ἀπαλλαγῆς, εἴτε σὲ χρῆμα εἴτε σὲ εἶδος, ὅπως συνέβαινε καὶ προηγουμένως.

Εἰδικὴ μνεία γίνονταν στὸ χρυσόβουλλο γιὰ «τὸν πανευτυχέστατον δεσπότην καὶ περιπόθητον αὐτάδελφον τοῦ α ὐ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α κῦρ Κωνσταντῖνον τὸν Δούκαν 170» καὶ ρητὸς ὅρος ἀπάλασσε τὴ Ναύπακτο καὶ τοὺς κατοίκους της, καθὼς καὶ τοὺς κατοίκους τῶν περιχώρων, ἀπ' τὶς ἐπεμβάσεις του, «ὄχι ἀπὸ ἐπιθυμία νὰ περικοπῆ κάτι ἀπ' τὰ νόμιμα δικαιώματά του, ἀλλὰ γιὰ νὰ διαφυλαχτῆ ἡ εὐσέβεια πρὸς τὸ Θεὸ καὶ ἡ ταπεινοσύνη πρὸς τὴν ἁγνή Θεοτόκο, καὶ νὰ ἐλευτερωθῆ ἡ ψυχή του ἀπὸ κάθε κατάκριση, θεϊκὴ καὶ ἀνθρώπινη, καθὼς θὰ ἀπέχη ἀπὸ τοῦ νὰ θίξη τὰ

14. 'Ιωάννης 'Απόκαυκος πρὸς τὸν Δυρραχίου, ἔκδ. S. Pétridès, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ.9), ἀριθ. 27, σ. 27-28.

15. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 110 γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Κωνσταντίνου 170, καὶ ὑ. 111 γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Μανουὴλ 169.

16. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 185.

δίκαια τῆς 'Εκκλησίας. 'Υπακούοντας καὶ τηρώντας ὁ δεσπότης τὰ προστάγματα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀδελφοῦ του, δὲ δείχνει ἄλλο παρὰ τὰ γερὰ θεμέλια τῆς βασιλείας»[17].

Μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῆ βέβαιο πὼς ὁ Κωνσταντῖνος δὲν πῆρε μέρος στὴ μάχη τῆς Κλοκοτινίτζας τοῦ 1230.

Κατὰ τὴ β α σ ι λ ε ί α τοῦ ἀδελφοῦ του Μανουὴλ 169 στὴ Θεσσαλονίκη, θὰ εἶχε ὡς δεσπότης Αἰτωλίας καὶ 'Ακαρνανίας, μιὰ ψιλὴ ἐξάρτηση ἀπ' αὐτόν, ἡ ὁποία θὰ συνεχίστηκε καὶ κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ ἀνεψιοῦ του 'Ιωάννη Ἄγγ. Δ.Κ.247.

'Απ' τὸ 1237 ποὺ ὁ Θεόδωρος 168 ἀπολευτερώθηκε καὶ ἔγινε καὶ πάλι κύριος τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Κωνσταντῖνος 170 ποὺ πάντα κυβερνοῦσε στὴν Αἰτωλία καὶ 'Ακαρνανία, στάθηκε ἕνας ἀφοσιωμένος συνεργάτης του. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ 'Ακροπολίτης, ἀπὸ κοινοῦ ὁ Θεόδωρος 168 καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 170 πίεσαν τὸ Μανουὴλ 169 νὰ ἀπιστήση πρὸς τὸν εὐεργέτη του αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (γ') Δ.Β.274[18].

'Απ' τὸ 1242 ὁ Κωνσταντῖνος 170 δὲν ἀναφέρεται στὸ ἱστορικὸ προσκήνιο καὶ πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς θὰ πέθανε γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία[19].

Ὁ Κωνσταντῖνος 170 ἵδρυσε τὸ μοναστήρι τοῦ ἁγίου 'Ιωάννη τοῦ Προδρόμου στὶς ὄχθες τοῦ 'Αράχθου ποταμοῦ, στὰ νότια τῆς Ἄρτας[20]. 'Επίσης ἐκ βάθρων ἀνήγειρε τὸν ἐξωνάρθηκα τῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Βαρνάκοβας τὸ 1229/30, κοντὰ στὴ Ναύπακτο[21].

Δὲν ἔχομε καμιὰ μαρτυρία γιὰ γάμο τοῦ Κωνσταντίνου 170· μὲ αὐτὸ ὅμως δὲν πρέπει νὰ πιστεύσωμε πὼς ἔμεινε ἄγαμος, τὸ ἀντίθετο, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς θὰ παντρεύτηκε, ὅπως ἔκαναν καὶ οἱ ἀδελφοί του Θεόδωρος 168 καὶ Μανουὴλ 169, ἀλλὰ τὸ πρόσωπο τῆς γυναίκας του δὲν προσείλκυσε

17. Χρυσόβουλλον Θεοδώρου 168 ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως Ναυπάκτου, ἔκδ. V.G. Vasiljevskij, Epirotica saeculi XIII, VV 3(1896), ἀριθ. 29, σ. 296-99. Μετὰ τὸ 1225 ὁ Κωνσταντῖνος 170 ὀνομάζεται «πανευτυχέστατος δεσπότης», βλ. Χρυσόβουλλον, σ. 298· πρὶν ἀπ' τὸ 1225 ὁ Κωνσταντῖνος 170 ὀνομάζεται «πανευτυχέστατος κῦρις», βλ. Σημείωμα τῆς περὶ τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου συνόδου, ἔκδ. 'Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, ΑΙΣ 4 (1891), σ. 122 (βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 13).

18. Γ. 'Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 67.

19. Βλ. καὶ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 44, σ. 91.

20. Σεραφεὶμ Βυζάντιος, μητροπολίτης Ἄρτης, Δοκίμιον ἱστορικῆς τινος περιλήψεως τῆς ποτε ἀρχαίας καὶ ἐγκρίτου 'Ηπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς ὡσαύτως... Πρεβέζης, 'Αθῆναι 1884, σ. 369-70.

21. Σπ. Λάμπρος, 'Η μονὴ Βαρνάκοβας, ΝΕ6(1909), σ. 383, 386, 387-88.

τὴν προσοχὴ τῶν ἱστορικῶν ἢ τῶν φλυάρων ἐπισκόπων τῆς ἐποχῆς του, ποὺ γιὰ τόσα πράματα μᾶς μίλησαν. Δὲν εἶναι γνωστό, ἂν ἄφησε παιδιά· νὰ ὑποθέσωμε πὼς μέσα στὰ ἀναφερόμενα ἀνίψια τοῦ Θεόδωρου 168, ὑπάρχει κάποιος γόνος τοῦ Κωνσταντίνου; Δὲν εἶναι βέβαιο, ἀλλὰ ὄχι καὶ ἀπίθανο.

Ὁ Κωνσταντῖνος Δούκας 170 πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Δούκα ποὺ ἀναφέρεται ὡς ἕνας ἀντίπαλος τοῦ Κωνσταντίνου Λάσκαρι, πρεσβύτερου ἀδελφοῦ τοῦ Θεόδωρου (α΄) Λάσκαρι Κομν., κατὰ τὴ νύχτα τῆς 12ης τ᾽ Ἀπρίλη τοῦ 1204[22].

Ἂν αὐτὸ εἶναι βέβαιο καὶ ὄχι μιὰ πιθανότητα, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἀνάμιξη στὰ κοινὰ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα Κομν. 170 ἄρχισε σ᾽ ἕνα διάστημα πολὺ πρὶν τοῦ 1204.

171. Ἀνώνυμη (Θεοδώρα;) Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα (γένν. περὶ τὸ 1178; –† ;)

Ἡ Ἀνώνυμη (Θεοδώρα;)[1] Ἀγγ. Κομν. Δούκαινα κόρη τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας[2] γεννήθηκε πιθανὸν περὶ τὸ 1178[3].

Ἡ Ἀνώνυμη (Θεοδώρα;) 171 περὶ τὸ 1194 εἶναι βέβαιο πὼς παντρεύτηκε κάποιον Καντακουζηνόν, ποὺ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν ὁ Μιχαὴλ Καντακουζηνός[4].

Ὁ Μιχαὴλ Καντακουζηνὸς πῆρε μέρος στὴ συνωμοσία ποὺ ὀργανώθηκε τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1195 ἐναντίον τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183, ἡ ὁποία καὶ κατάληξε στὴν ἐκθρόνιση καὶ τύφλωση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ τὴν ἀναγόρευση ὡς αὐτοκράτορα τοῦ πρεσβύτερου ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180. Οἱ ἄλλοι συνωμότες ἦσαν «ὁ Θεόδωρος Βρανᾶς Κομν. 239, ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος, ὁ Ἰωάννης Πετραλίφας, ὁ μετέπειτα γυναικάδελφος τοῦ Θεόδωρου Δ.Κ. Ἄγγ.168, ὁ Κωνσταντῖνος Ραοὺλ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἄμυαλοι καὶ ἄστατοι ἄνθρωποι, ποὺ εἶχαν κάποιους συγγενικοὺς

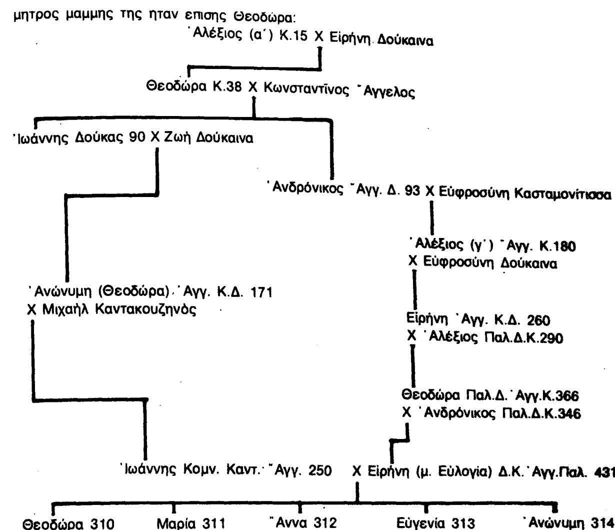
22. Χωνιάτης, σ. 756. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, σ. 91, ἀριθ. 44, ὑ. 1, καὶ σ. 195, ἀριθ. 235.

171.1. Τὸ ὄνομά της δὲν παραδίδεται γι᾽ αὐτὸ καὶ ἀναφέρεται ὡς Ἀνώνυμη. Ἀλλὰ ἡ πρωτότοκη ἀπ᾽ τὶς ἐγγονές της, τὶς κόρες τοῦ γιοῦ της Ἰωάννη Κομν. Καντακουζηνοῦ Ἄγγ. 250 καὶ τῆς Εἰρήνης (ὡς μοναχῆς Εὐλογίας) Δούκαινας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς Παλαιολογίνας λεγόταν Θ ε ο δ ώ ρ α, καὶ ἀπ᾽ αὐτὸ μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης αὐτῆς τῆς τελευταίας ἦταν Θεοδώρα, ἂν καὶ γνωρίζομε πὼς τὸ ὄνομα καὶ τῆς ἐκ

δεσμοὺς μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ αὐτοκράτορα»[5].

Πίσω ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ συνωμοσία πιθανὸν νὰ βρισκόταν καὶ ὁ σ ε β α σ τ ο-

μητρος μαμμης της ηταν επισης Θεοδώρα:

Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω ὁ Ἰωάννης Κομν. Καντ. Ἄγγ. 250 παντρεύτηκε τὴν ἐγγονὴ τῆς δευτεροεξαδέλφης του Εἰρήνης Ἀγγ. Κ.Δ.260. Ἀλλὰ καὶ ἡ μάμμη τῆς Ἀνώνυμης (Θεοδώρας;) Ἀγγ. Κ.Δ.171 λεγόταν καὶ αὐτὴ Θεοδώρα – δὲν εἶναι ἄλλη ἀπ᾽ τὴν περιώνυμη πορφυρογέννητη Θεοδώρα Κ.38 – καὶ αὐτὸ ἐνισχύει κατὰ πολὺ τὴν ὑπόθεση πὼς τὸ ὄνομα τῆς φερόμενης ὡς Ἀνώνυμης Ἀγγ. Κ.Δ.171 ἦταν Θεοδώρα, καθὼς ὁ Ἰωάννης Δ.90 θὰ θέλησε στὸ πρόσωπο τῆς πρωτοκόρης του νὰ τιμήση τὴ μητέρα του.

2. Μάξιμος Πλανούδης, Ἐπιγράμματα, ΝΕ 13 (1916), ἀριθ. 2, σ. 416-17, στίχ. 12-16:

Ἦν δ᾽ οὗτος (ὁ Ἰωάννης Κ.Κ. Ἄγγ.250) αὐτὸς υἱιδοῦς Ἰωάννου
σεβαστοκράτορός τε φυλῆς τ᾽ Ἀγγέλων.
Πορφυρογεννήτου δὲ παῖς Θεοδώρας
ἦν οὗτος αὖθις, ἡ δὲ παῖς Ἀλεξίου
τοῦ καὶ μεγάλου Κομνηνοῦ βασιλέως.

Ἀπ᾽ τοὺς ἀνωτέρω στίχους βγαίνει πὼς ὁ Ἰωάννης 250 ἦταν ἕνας ἐγγονὸς (=υἱιδοῦς) τοῦ

κ ρ ά τ ο ρ α ς 'Ιωάννης Δούκας 90 πού πιό πολύ άπό μιά φορά κατηγορήθηκε πώς άπόβλεψε πρός τό θρόνο τοῦ άνεψιοῦ του 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183[6] καί πού παραστάθηκε στήν τελετή τῆς στέψης τοῦ άλλου άνεψιοῦ του, τοῦ νέου αύτοκράτορα 'Αλέξιου (γ') "Αγγ. Κ.180[7], καί γι' αύτό ἴσως βλέπομε άνάμεσα στούς συνωμότες, τό γυναικάδελφο τοῦ γιοῦ του 'Ισαάκιου "Αγγ. 166, τό Θεόδωρο Βρανᾶ Κομνηνό 239, τό γαμβρό του

σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ιωάννη Δούκα 90, τοῦ πρωτότοκου άπ' τούς γιούς τῆς Θεοδώρας
Κ.38 καί τοῦ Κωνσταντίνου "Αγγελου, ή όποία Θεοδώρα Κ.38 ή πορφυρογέννητη ήταν κόρη τοῦ
'Αλέξιου (α') τοῦ μεγάλου Κομνηνοῦ 15 τοῦ βασιλέα. 'Ο Πλανούδης παράλειψε νά μᾶς δώση
τά όνόματα τῶν γονέων τοῦ 'Ιωάννη 250, άλλά είναι φανερό πώς ήταν έγγονός τοῦ 'Ιωάννη
Δ.90 άπό μιά κόρη αύτοῦ τοῦ τελευταίου, τῆς όποίας ό σύζυγος ήταν ένας Καντακουζηνός, γι'
αύτό καί ό 'Ιωάννης 250 έφερε έκτός άπ' τίς έπωνυμίες τοῦ Κομνηνοῦ καί 'Αγγέλου –
έπωνυμίες τῶν έκ μητρός προπάππων του Κωνστ. "Αγγελου καί Θεοδώρας Κ.38 – καί αύτή τοῦ
Καντακουζηνοῦ, βλ. Μάξιμου Πλανούδη, ένθ' άνωτ., σ. 416, στίχ. 8-9:
Καντακουζηνοῦ (έκ πατρός) θυγάτηρ 'Ιωάννου
Κομνηνοφυοῦς άγγελωνυμουμένου.

3. 'Ο 'Ιωάννης Κ.Κ."Αγγ.250 φέρεται πώς ύπηρετοῦσε στήν 'Ελλην. αύτοκρατορία τῆς 'Ανατολῆς άνάμεσα στά έτη 1244/49 καί πρέπει νά γεννήθηκε περί τό 1205/10. 'Η μητέρα του όμως, ή 'Ανώνυμη (Θεοδώρα;) 171, καθώς συσχετίζομε τή γέννησή της πρός τίς χρονολογίες τῆς γέννησης τῶν άμφιθαλῶν άδελφῶν τής, πρέπει νά γεννήθηκε – καί αύτά κατά ύπόθεση καί πιθανότητα – περί τό 1178.

4. Τό πώς ό σύζυγος τῆς 'Ανώνυμης (Θεοδώρας;) 171 ήταν ένας Καντακουζηνός, βλ. άνωτ., ύ. 2. 'Ο D.M. Nicol, The Byzantine family of Kantakouzenos, άριθ. 13, σ. 15, φρονεῖ πώς είναι «conceivable» πατέρας τοῦ 'Ιωάννη 250 καί άρα σύζυγος τῆς 'Ανώνυμης (Θεοδώρας) 171, νά ήταν ό Μιχαήλ Καντακουζηνός, ό γνωστός ύποστηριχτής καί οίκεῖος τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγγ. Κ.180. 'Αλλά ό ἴδιος ό Nicol, αύτόθι, άριθ. 7, σ. 8, σημειώνει πώς πιό πολύ ταιριάζει ό Μιχαήλ Καντακουζηνός νά ήταν ένας άδελφός τοῦ 'Ιωάννη Καντακουζηνοῦ (τοῦ συζύγου τῆς Είρήνης 'Αγγελίνας 184), παρά ένας γιός αύτοῦ τοῦ τελευταίου, όπως ύποστήριξε ό Ch. Du Cange, Fam. aug. byz. σ. 259. Στήν περίπτωση αύτή δυό άδελφοί παντρεύτηκαν δυό πρωτεξαδέλφες:

Κωνσταντῖνος "Αγγελος X Θεοδώρα Κ.38

'Ιωάννης Δ.90 X Ζωή Δούκαινα — Εύφροσύνη Καστ. X 'Ανδρόνικος "Αγγ. Δ.93

'Ανώνυμη (Θεοδώρα) 'Αγγ. Κ.Δ. 171
X Μιχαήλ Καντακουζηνός

Είρήνη Δούκαινα 184
X 'Ιωάννης Καντακουζηνός

5. Χωνιάτης, σ. 593. Γιά τό Θεόδωρο Βρ. Κ. 239, τοῦ όποίου ή άδελφή 'Ανώνυμη Βρ. Κ. 238 παντρεύτηκε τόν 'Ισαάκιο "Αγγ. 166, γιό τοῦ 'Ιωάννη Δ.90, βλ. προσωπογραφία "Αννας Κομν. Βατ. 149, ύ. 81-84. Γιά τό Γεώργιο Παλαιολόγο, βλ. V. Laurent, La Généalogie des premiers Paléologues, B8(1933), σ. 148, άριθ. 2. Γιά τόν 'Ιωάννη Πετραλίφα, βλ. προσωπογραφία Θεόδωρου Δ.Κ."Αγγ.168, ύ. 20. Γιά τόν Κωνσταντῖνο Ραούλ, βλ. S. Fassoulakis, The Byzantine family of Raoul, άριθ. 4, σ. 13-4.

άπ' τήν κόρη του 'Ανώνυμη (Θεοδώρα;) 171 Μιχαήλ Καντακουζηνό, τό μέλλοντα συμπέθερό του 'Ιωάννη Πετραλίφα, καί τόν Κωνσταντῖνο Ραούλ Δούκα πού ήταν γιός ένός Ραούλ καί μιᾶς Δούκαινας 'Αγγελίνας, τήν όποία δυστυχῶς δέν μποροῦμε νά συνταυτίσωμε[8].

Δέ μᾶς είναι γνωστή ή χρονολογία θανάτου τῆς 'Ανώνυμης (Θεοδώρας;) 171, καθώς καί τοῦ συζύγου της Μιχαήλ Καντακουζηνοῦ· καθώς όμως αύτός ό τελευταῖος μετά τόν 'Απρίλη τοῦ 1195 δέν άναφαίνεται στό ίστορικό προσκήνιο, μποροῦμε νά συμπεράνωμε πώς θά πέθανε πρόωρα.

'Η 'Ανώνυμη (Θεοδώρα;) 'Αγγ. Κ.Δ. 171 άπόχτησε άπ' τό Μιχαήλ Καντακουζηνό τό πιό λίγο ένα γιό, τόν 'Ιωάννη Κομνηνό Καντακουζηνό 250[9].

172. 'Ανώνυμη (Είρήνη;) 'Αγγελίνα Κομνηνή Δούκαινα (γένν. περί τό 1180/88; –†;)

'Η 'Ανώνυμη (Είρήνη;)[1] 'Αγγελίνα Κομνηνή Δούκαινα κόρη τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 90 καί τῆς Ζωῆς Δούκαινας[2] γεννήθηκε ἴσως περί τό 1180/88[3].

'Η 'Ανώνυμη (Είρήνη;) 172 είναι μιά πολύ σκοτεινή ύπαρξη. Δέ γνωρίζομε ποιόν παντρεύτηκε καί άκόμη άν παντρεύτηκε.

---

6. Χωνιάτης, σ. 450, 489, 502.

7. Χωνιάτης, σ. 604-5.

8. Γιά τόν πρῶτο καί τόν τρίτο, βλ. άνωτέρω, ύ. 5, γιά τό δεύτερο, βλ. άνωτέρω, ύ. 4, γιά τόν τέταρτο Κωνσταντῖνο Ραούλ Δούκα, βλ. D. Polemis, The Doukai, άριθ. 180, σ. 172-73.

9. Βλ. άνωτ., ύ. 2, καί D. Nicol, Kantakouzenos, άριθ. 13, σ. 14-6.

172.1. 'Ο 'Ανδρόνικος Δ."Αγγ.93, άμφιθαλής άδελφός τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 90, έδωσε στίς δυό κόρες του πού γνωρίζομε τά όνόματα Είρήνη καί Θεοδώρα, βλ. προσωπογραφίες Είρήνης 'Αγγελίνας 184 καί Θεοδώρας 'Αγγελίνας 185. Καί ό 'Ιωάννης Δούκας 90 άφοῦ στήν πρωτότοκη κόρη του έδωσε ἴσως τό όνομα Θεοδώρα, βλ. προσωπογραφίαν 'Ανώνυμης (Θεοδώρας;) 171, ύ. 1, δέν είναι άπίθανο στή δευτερότοκη νά έδωσε τό όνομα Είρήνη.

2. Βλ. Ed. Kurtz, Georgios Bardanes, Metropolit von Kerkyra, BZ15(1906), σ. 604 καί 611· D. Polemis, The Doukai, άριθ. 40, σ. 88, ύ. 2, καθώς καί προσωπογραφίαν Μανουήλ Δ.Κ."Αγγ.169, ύ.16.

3. 'Από άλλους φέρεται ώς δίδυμη άδελφή τοῦ Θεόδωρου 168, πού γι' αύτόν δέχτηκα πώς γεννήθηκε περί τό 1180/85, βλ. D. Polemis, ένθ' άνωτ., καί άπό άλλους ώς δίδυμη άδελφή τοῦ Μανουήλ 169, πού γι' αύτόν δέχτηκα πώς γεννήθηκε περί τό 1186/88.

Εἶναι πολὺ πιθανὸν ὁ Μανουὴλ Δ.Κ."Αγγ.169 ὡς ἡγεμόνας τῆς Θεσσαλονίκης νὰ ἀνάθεσε σ' αὐτὴ τὴν ἀδελφή του τὸ 1237 τὴ διοίκηση τῆς Κέρκυρας «γιὰ μιὰ πολὺ καλὴ διακυβέρνηση τῶν πραγμάτων», γιατὶ ἡ μακρινὴ αὐτὴ νῆσος ἦταν ἡ πιὸ τρωτὴ ἀπ' τὶς κτήσεις του[4].

Τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι γνωστὸ γι' αὐτή.

173. 'Ανώνυμη ("Αννα;) 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα (γένν. περὶ τὸ 1190; –†;)

'Η 'Ανώνυμη ("Αννα;)[1] 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα κόρη τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 90 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας[2] γεννήθηκε ἴσως περὶ τὸ 1190[3].

Παντρεύτηκε περὶ τὸ 1216(;)[4] τὸν κόμητα τῆς Κεφαλληνίας Maio (Ματθαῖον) Orsini (1194-1260;), γιὸν τοῦ κόμητα Riccardo Orsini καὶ μιᾶς κόρης τοῦ μεγάλου ναυάρχου τῆς Σικελίας καὶ κόμητος τῆς Μάλτας καὶ διάσημου ληστοπειρατῆ τῶν 'Ελληνικῶν θαλασσῶν Μαργαριτόνη τοῦ Βριν-δησίου[5].

'Η 'Ανώνυμη ("Αννα;) 173 (εἴτε ἡ κόρη της, σύμφωνα μὲ ὅσα ἀνέπτυξα στὶς ὑποσημειώσεις) ἀπόχτησε ἀπ' τὸν Maio Orsini[6] τέσσερα παιδιά, δυὸ

---

4. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ.2.

173.1. Τὸ ὄνομα "Αννα τόσο συνηθισμένο στοὺς Κομνηνοὺς φέρεται πὼς εἶχε ἡ 'Ανώνυμη 173, βλ. Νίκου Βέη, Ein politisches... (προσωπογραφία Θεόδωρου 168, ὑ. 189), σ. 171-72. ("Αννα ἢ Θεοδώρα, ἀλλὰ καθὼς δέχτηκα, Θεοδώρα ἴσως ἦταν τὸ ὄνομα τῆς 'Ανώνυμης 171).

2. Βλ. προσωπογραφίες Θεόδωρου 168, ὑ. 189, καὶ Μανουὴλ 169, ὑ. 16.

3. Στὴν περίπτωση ποὺ θὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ σύζυγος τοῦ Maio Orsini ἦταν πραγματικὰ μιὰ κόρη τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 90.

4. "Οπως ἀναπτύχθηκε ἀλλοῦ, βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου 168, ὑ. 189, ὁ γάμος τῆς πριγκίπισσας τῶν 'Αγγελοκομνηνοδουκῶν μὲ τὸν Maio Orsini ἔγινε τὸ 1227, ἀλλὰ στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν πρόκειται γιὰ κόρη τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 90, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ πέθανε ἐσχατόγερος περὶ τὸ 1200. Τὸ 1227, ἂν ἡ σύζυγος τοῦ Maio Orsini ἦταν κόρη τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 90, πρέπει νὰ εἶχε τὸ πιὸ λίγο μιὰ ἡλικία 29 χρονῶν ποὺ εἶναι πάρα πολὺ γιὰ μιὰ Βυζαντινὴ νύφη. Γι' αὐτὸ καὶ ἐξέφρασα τὴ γνώμη πὼς πρέπει νὰ δεχτοῦμε τὴν ἄποψη πὼς ἡ σύζυγος τοῦ Maio Orsini ἦταν μιὰ ἀνεψιὰ καὶ ὄχι ἀδελφὴ τοῦ Θεόδωρου 168, καὶ συγκεκριμένα μιὰ κόρη τῆς 'Ανώνυμης 173 καὶ ὄχι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ 'Ανώνυμη 173.

5. Ch. Hopf, Chroniques Gréco - Romanes, σ. 529.

6. Βλ. τὴ σταδιοδρομία τοῦ Maio Orsini, κυρίως ὅπου ἐκτείνεται τὸ ἑλληνικὸ ἐνδιαφέρον, εἰς D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 10, 19, 26, 38, 107, 109, 115, 127 ὑ. 24, 155 ὑ. 3, 187-88, 215.

κόρες, ποὺ ἀπ' αὐτὲς ἡ μὲν πρώτη παντρεύτηκε τὸν Guillaume de Méry, ἡ δὲ δεύτερη τὸν Baudouin d'Aine, καὶ δυὸ γιούς, τὸ Θεόδωρο ποὺ πέθανε πρόωρα καὶ τὸν Riccardo (Richard, Ριχάρδον) ποὺ διαδέχτηκε τὸν πατέρα του στὴν ἡγεμονία τῆς Κεφαλληνίας (1260-1304)[7].

174. Μιχαὴλ (α΄) Δούκας Κομνηνὸς "Αγγελος (γένν. περὶ τὸ 1170 – περὶ τὸ 1215)

'Ο Μιχαὴλ[1] Δούκας[2] Κομνηνὸς[3] "Αγγελος[4] νόθος γιὸς τοῦ 'Ιωάννη Δούκα 90 ἀπὸ κάποια παλλακίδα του[5], γεννήθηκε περὶ τὸ 1170[6].

'Η ἐπίσημη σταδιοδρομία τοῦ Μιχαὴλ Δ.Κ."Αγγ.174 ἀρχίζει κάτω ἀπ' τὴ βασιλεία τοῦ πρωτεξαδέλφου του 'Ισαάκιου (β΄) "Αγγ. 183 (1185-1195).

---

7. Ch. Hopf, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 5)· 'Ι. Ρωμανός, Γρατιανὸς Ζώρζης, εἰς Κερκυραϊκὰ Χρονικὰ 7 (1959), σ. 218-19. Δὲ θεώρησα σκόπιμο νὰ θέσω ἀριθμοὺς γιὰ νὰ περιληφτοῦν στὴν παροῦσα Γενεαλογία, τὰ τέκνα τῆς πριγκίπισσας τῶν 'Αγγελοκομνηνοδουκῶν καὶ τοῦ Maio Orsini.

174.1. Τὸ ὄνομα Μιχαὴλ συναντήσαμε στοὺς Δοκειανοὺς – [Κομνηνούς], βλ. προσωπογραφία [Μιχαὴλ] Δοκειανοῦ 18, καὶ στοὺς Μελισσηνούς, ἀλλὰ ἐκεῖ δὲν ἦταν παρὰ ὁ Ψευδο-Μιχαὴλ Μελισσηνὸς 110. Τὸ ὄνομα αὐτὸ τὸ ἔφεραν στοὺς Κομνηνούς, κυρίως οἱ "Αγγελοι, τῶν ὁποίων προστάτης ἦταν ὁ ἀρχάγγελος Μιχαήλ. Καθὼς εἴδαμε, τὸ ὄνομα Μιχαὴλ ἔφερε ὁ πατέρας τοῦ 'Ιωάννη "Αγγ., τοῦ συζύγου τῆς [Μαρίας] Κ.146, ὁ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο ς Μιχαὴλ "Αγγ., ἕνας ἀδελφὸς τοῦ Κωνσταντίνου "Αγγ., τοῦ συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ.38. Ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ὁ Μιχαὴλ 174 ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου θείου του π ρ ω τ ο ν ω β ε λ ή σ σ ι μ ο υ Μιχαὴλ "Αγγελου, ποὺ συγχρόνως ἦταν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ προστάτη ἀρχάγγελου τῆς ὅλης οἰκογένειας τῶν 'Αγγέλων. 'Η σφραγίδα τοῦ Μιχαὴλ 174 ἐπικαλεῖται τὴν προστασία τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ά τ η Μιχαήλ:

Σφραγῖδα τὴν σὴν Μιχαὴλ πρωτοστάτα
ποθεῖ σεβαστὸς Μιχαὴλ ὁ τοῦ Δούκα.

Βλ. V. Laurent, Bulles métriques, σ. 403, ἀριθ. 375.

2. Μὲ τὸ ἐπώνυμο Δ ο ύ κ α ς ἀναφέρεται στὶς ἑξῆς πηγές: Διαγνωστικὸν σημείωμα κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ Δούκα ἐπὶ τῆς βασιλείας 'Ισαακίου τοῦ 'Αγγέλου, ΜΜ4(1871), σ. 327: 'Ο δοῦλος καὶ ἐξάδελφος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, δοὺξ θέματος Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου καὶ Καυστροβιγολοῦ, Μιχαὴλ ὁ Δούκας, καὶ βούλλα μολυβδίνη κάτωθεν ἀπῃωρημένη τυποῦσα ἐν μὲν τῷ ἑνὶ μέρει τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, [ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ] γράμματα σφράγισμα γραφῶν Μιχαὴλ Δούκας φέρων. 'Υπομνηστικὸν τῶν μοναχῶν τῆς μ. τοῦ Λάτρου, ΜΜ4(1871), σ. 321: μέχρις οὗ ὁ περιπόθητος ἐξάδελφος τῆς κραταιᾶς καὶ ἁγίας βασιλείας σου κῦρ Μιχαὴλ ὁ Δούκας τὴν δουκικὴν ἀρχὴν τοῦ θέματος Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου ἤρξατο διενεργεῖν, 'Απολογία πρὸς ταῦτα τοῦ βασιλέως ('Αλέξιου γ' "Αγγ. Κ. 180): ὡς ὑπεμνήσατο ὁ περιπόθητος ἐξάδελφος τῆς βασιλείας μου κῦρ Μιχαὴλ ὁ Δούκας, εἰς ΜΜ4(1871), σ. 322. Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ7(1894), σ. 454: ἀποδιδράσκει Κορίνθου (ὁ 'Αλέξιος γ' "Αγγ. Κ. 180) πρὸς τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Δούκαν... ΜΜ3(1865), σ. 59: Μιχαὴλ ὁ Δούκας.

Στὶς 14 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1190 τὸν συναντᾶμε ἀνάμεσα στὸν ὅμιλο τῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν ποὺ στάλθηκαν ὡς ὅμηροι ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (β΄) 183 στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκον Ι τὸν Κοκκινοπώγωνα[7].

Δὲν εἶναι παρὰ ἀνάμεσα στὰ ἔτη 1190 καὶ 1195 ποὺ ἀσκοῦσε τὰ καθήκοντα τοῦ δ ο υ κ ὸ ς καὶ ἀ ν α γ ρ α φ έ α τοῦ θέματος Μυλάσσης καὶ

3. TT, τ. II, σ. 119: Michael Comnanus Dux· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. I, ἔκδ. Bonn, σ. 13: καὶ ὃς κατὰ τὴν Εὐρώπην Θετταλίας τε ἦρξε καὶ ἣν παλαιὰν ὠνόμασαν Ἤπειρον· ὁ ἐξ Ἀγγέλων οὗτος ἦν Κομνηνὸς Μιχαήλ. Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, σ. 50 καὶ 51: Μνεία τῆς εὐγενεστάτης Μαρίας Κομνηνῆς, θυγατρὸς τοῦ μακαριστοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ· ὁ αὐτάδελφος τοῦ μακαριστοῦ Κομνηνοῦ Μιχαὴλ Μανουὴλ καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ τοῦ Μιχαὴλ Μαρία ... Ἰωάννης Ἀπόκαυκος Ναυπάκτου, ἔκδ. V.G. Vasiljevskij, VV 3(1896), σ. 270: τὸν μὲν Δυρραχίου... ἅπαξ εἶδον ἐν Ἄρτῃ, χειροτονηθέντα ἐκ θελήματος τοῦ ἀοιδίμου κῦρ Μιχαὴλ τοῦ Κομνηνοῦ παρὰ τῶν ὑπ᾿ αὐτὸν ἐπισκόπων. Acta Innocentii PP. III (1198-1216), ἔκδ. P.Th. Haluscynskyj, Roma 1944, series III, vol. II, σ. 369: (ὁ πάπας Ἰννοκέντιος III τὸν προσαγορεύει) nobili viro Michalicio (Cummano) Romaniae. Andreae Danduli, Ducis Venetiarum Chronica, ἔκδ. Muratori XII, I, SS.RR.II. n. ed., ed. riveduta etc. Giosue Carducci etc., Bologna 1942, σ. 284: Michael Comniano. MM4(1871), σ. 328: ὁ Κομνηνός...

4. Μὲ τὸ ἐπώνυμο Ἄγγελος ὁ Μιχαὴλ 174 ἀναφέρεται ἀπ᾿ τὸν Νικηφόρον Γρηγορᾶν, τ. I, σ. 25: Ἐν τούτοις ἀνίσταται τῶν Θετταλικῶν βαράθρων νέον κακόν, ὁ τοῦ Ἀ γ γ έ λ ο υ Μιχαὴλ ἀδελφὸς Θεόδωρος. Ἀντιθέτως ὁ Νικήτας Χωνιάτης καὶ ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, οἱ δυὸ πιὸ σπουδαῖες πηγὲς τῆς περιόδου, δὲν δίδουν κανένα οἰκογενειακὸ ἐπίθετο στὸ Μιχαὴλ 174, ἴσως γιατὶ ἦταν νόθος.

5. Χωνιάτης, σ. 700-1: καὶ Μιχαὴλ δέ τις ἐκ νοθείας υἱὸς Ἰωάννου τοῦ σεβαστοκράτορος, τῆς ἐπαρχίας Μυλάσσης φορολόγος ἀποσταλείς, νέος ὢν καὶ αὐθάδης τοῦ βασιλέως (Ἀλεξίου γ΄ Ἄγγ. Κ. 180) ἀφίσταται. Αὐτόθι, σ. 841: Αἰτωλίαν δὲ καὶ τὰ τῇ Νικοπόλει προσοριζόμενα, καὶ ὅσα πρόεισιν ἐς Ἐπίδαμνον, ὁ Μιχαὴλ ἰδιώσατο, ὃν ἐκ σπερμάτων σκοτίων ὁ σεβαστοκράτωρ ἐφύτευσεν Ἰωάννης. Σὲ λατινικὸ κείμενο, TT, τ. II, σ. 119: «ego Michael Comnanus Dux, filius quondam sevastocratoris Ioannis Ducis», ὁ ἴδιος ὁ Μιχαὴλ 174 αὐτοαποκαλεῖται κατὰ τὸν ἀνωτέρω τρόπο. Ἐπίσης σὲ μιὰ σφραγίδα του ὁ Μιχαὴλ 174 προβάλλει ὡς ἔνδοξος κλάδος (=γιός) ἑνὸς σεβαστοκράτορα:

Σφράγισμα γραφῶν Μιχαὴλ Δούκα(ς) φέρω
σεβαστοκρατοῦντος εὐθαλοῦς κλάδου,

βλ. V. Laurent, Bulles métriques, σ. 99-100, ἀριθ. 475. Καὶ Ἰωάννου τοῦ Ἀποκαύκου, μητροπ. Ναυπάκτου, Σημείωμα, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Περὶ συνοικισμοῦ Ἰωαννίνων, ΔΙΕΕΕ3(1891), σ. 451-55: Ἀλλὰ νέου Νῶε ἐνέτυχόν τινες ἐξ αὐτῶν τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει μεταστάντος τῶν ὧδε, τοῦ δουκὸς (γράφε τοῦ Δούκα) κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ περιποθήτου υἱοῦ τοῦ περιβοήτου καὶ ἀειμακαρίστου σεβαστοκράτορος.

6. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Ἄγγ. 166, ὑ. 4. Ὁ Μιχαὴλ 174 διορίστηκε δ ο ὺ ξ Μυλάσσης ἐπὶ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 (1185-1195). Ἡ S. De Jongh, σ. 77, τὸν φέρει γεννηθέντα περὶ τὸ 1172/75 ποὺ δὲ μοῦ φαίνεται χρονολογία προσφυέστερη ἀπὸ κείνη ποὺ ἔδωσα.

7. Historia de Expeditione Friderici, ἔκδ. Chroust, MCH. SS. n.s.t.V., Berlin 1928, σ. 65.

Μελανουδίου μὲ τὸν τίτλον τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[8].

Γιὰ μιὰ δεύτερη φορά, ἴσως κατὰ τὸ 1200, ὁ Μιχαὴλ 174 στάλθηκε ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (γ΄) Ἄγγ. Κ. 180 στὸ ἴδιο θέμα, μᾶλλον μὲ τὸ ἴδιο ἀξίωμα τοῦ δ ο υ κ ὸ ς καὶ ἀ ν α γ ρ α φ έ α (= φ ο ρ ο λ ό γ ο υ), ἀλλά, χωρὶς νὰ ξέρωμε τοὺς λόγους, στασίασε κατὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ του ξαδέλφου στὶς ἀρχὲς τοῦ 1201.

Ὁ αὐτοκράτορας τὸ καλοκαίρι τοῦ ἴδιου αὐτοῦ χρόνου, ἐξεστράτευσε ἐναντίον του, καὶ καθὼς ὁ Μιχαὴλ 174 νικήθηκε, ἐγκατάλειψε τὸ βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ κατάφυγε στὸ σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου Rukn al-Dîn Soliman II (1196-1204), τὸν Ρουκρατίνο, κατὰ τὸ Χωνιάτη[9].

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης ποὺ διάκειται ἐχθρικὰ πρὸς τὸν Μιχαὴλ 174, «γιατὶ τὸν θεωρεῖ ὡς ἕνα ἀπ᾿ τοὺς τυραννίσκους ἐκείνους τοῦ τύπου τοῦ Λέοντα Σγουροῦ, ποὺ ἀντὶ νὰ βοηθήσουν τὴν πεσμένη σὲ ἀπελπισία Αὐτοκρατορία, προτιμοῦσαν νὰ κλαδέψουν μιὰ περιοχὴ γιὰ προσωπική τους κτήση ἀπ᾿ τὶς διαμελισμένες ἐπαρχίες της»[10], μᾶς κάνει αὐτὴ τὴν περιγραφὴ καὶ μᾶς δίνει αὐτὸν τὸ ζωηρὸ χαρακτηρισμὸ γιὰ τὸ Μιχαὴλ 174: «Καθὼς ἔπαιρνε ἐνισχύσεις ἀπ᾿ τὸ σουλτάνο Ρουκρατίνο, ὁ Μιχαὴλ 174 ἔμπαινε στὸ Βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μὲ πολλοὺς τρόπους λυμαίνονταν τὶς γύρω ἀπ᾿ τὸν Μαίανδρο ποταμὸ πόλεις, τὴν Μίλητο, τὴν Ἀντιόχεια τοῦ Μαιάνδρου κλπ., δείχνοντας τὸν ἑαυτό του χειρότερο κι ἀπ᾿ τοὺς ἀλλόφυλους καταχτητὲς καὶ πιὸ σκληρὸ ἀπ᾿ τοὺς χειρότερους φονιάδες».

Καὶ ἀπ᾿ αὐτὸ καταλήγει στὸ ἑξῆς συμπέρασμα, ποὺ ἴσως δὲν εἶναι μακριὰ ἀπ᾿ τὴν πραγματικότητα:

«Ἡ πιὸ κύρια αἰτία ποὺ ἡ Αὐτοκρατορία πῆρε τὸ δρόμο τῆς παρακμῆς καὶ εἶδε τὶς ἐπαρχίες της νὰ κυριεύωνται ἀπ᾿ τοὺς ἀντιπάλους της καὶ στὸ τέλος μὲ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια νὰ καταποντιστῇ, εἶναι ἡ ἄμετρη φιλοδοξία αὐτῶν τῶν Κομνηνοαγγέλων, ποὺ ὁ ἕνας τὸν ἄλλο ἀνταγωνίζονταν γιὰ τὴν κατάχτηση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου· καθὼς κατάφευγαν στὶς αὐλὲς τῶν ξένων ἡγεμόνων ποὺ μισοῦσαν τὸ Βυζάντιο –

8. Τὸ «διαγνωστικὸν σημείωμα» ποὺ ἔχει διασωθῆ, MM4(1871), σ. 323-27, δὲν φέρει δυστυχῶς καμιὰ χρονολογία, ἀλλὰ σ᾿ αὐτὸ γίνεται μνεία ἑνὸς «πρακτικοῦ» τοῦ προκατόχου του π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ Βασίλειου Βατάτζη, συζύγου τῆς Ἀνώνυμης Δούκαινας Ἀγγελίνας 190, ποὺ κατεῖχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸ πιὸ λίγο τὸν Αὔγουστο τοῦ 1189, βλ. MM4(1871), σ. 319-20. Ἀπ᾿ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Λάτρου ἔστειλαν ἕνα «ὑπομνηστικὸν» στὸν Ἰσαάκιο (β΄) 183 τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι λίγο προγενέστερο τοῦ Ἀπρίλη τοῦ 1195, βλ. MM4(1871), σ. 320, γιατὶ ἡ ἀπάντηση χρονολογημένη τὸν Αὔγουστο τοῦ 1195, χωρὶς βασιλικὴ ὑπογραφή, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἀπέρρευσε ἀπ᾿ τὸν Ἀλέξιο (γ΄) Ἄγγ. Κ. 180, βλ. MM4(1871), σ. 322, πρβλ. L. Stiernon, Les origines, REB17(1959), σ. 120.

9. Χωνιάτης, σ. 700-1. Γιὰ τὴ χρονολογία τοῦ 1201, βλ. Muralt, τ. II, σ. 263.

10. R.-J. Loenertz, Aux origines, B43(1973), σ. 365.

ὅπως καὶ ὁ ᾿Αλέξιος (δ´) Κομνηνὸς ῎Αγγελος 266 στὴν αὐλὴ τοῦ Φίλιππου de Souabe τῆς Γερμανίας καὶ στοὺς Βενετούς – ἔγιναν οἱ καταστροφεῖς τῆς πατρίδας τους, ἀλλὰ καὶ ὅταν βρίσκονταν πάνω στὸ θρόνο, ἀντὶ νὰ κάνουν κάτι ἀντάξιο τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ἀξιώματος, ἦσαν ὁλότελα γι᾿ αὐτὸ ἀνεπιτήδειοι καὶ ἄχρηστοι, καὶ κακόγνωμοι πάνω στὴν ἄσκηση τῶν βασιλικῶν καθηκόντων»[11].

῾Η πολιτικὴ κατάσταση στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ φαύλου ἡγεμόνα ᾿Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κ. 180 τοῦ Β α μ β α κ ο ρ ρ ά β δ η πήγαινε ἀπ᾿ τὸ κακὸ στὸ χειρότερο καὶ μεγάλες ταραχὲς ἐξερράγησαν μέσα στὴν πρωτεύουσα τῆς Αὐτοκρατορίας: ἐξέγερση τοῦ πλήθους κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα[12], στάση καὶ ἀντιποίηση τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἀπ᾿ τὸν ᾿Ιωάννη ᾿Αξοῦχον Κομνηνὸν 208[13], ἡ ἐξόρμηση τοῦ Καλοϊωάννη ἢ Σκυλοϊωάννη τῆς Βουλγαρίας (1197-1207) ποὺ στράφηκε πρὸς τὴ Ρώμη[14], οἱ καταστροφὲς καὶ λεηλασίες τοῦ Μανουὴλ Καμύτζη Κομνηνοῦ Δούκα ῎Αγγελου 175 καὶ τοῦ Χρύσου τοῦ Βλάχου στὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία[15], ἡ ἀνταρσία τοῦ ἄθλιου ᾿Ιωάννη Σπυριδωνάκη τοῦ Κύπριου στὴ Θράκη[16] καὶ τόσα ἄλλα, καὶ ὡς ἐπιστέγασμα, ἡ λεγόμενη Δ´ Σταυροφορία ποὺ ἔφερε τὴν τέλεια καταστροφή[17].

Στὶς 13 τ᾿ ᾿Απρίλη τοῦ 1204 ἡ ΚΠολη ἔπεσε στὰ χέρια τῶν Σταυροφόρων· αὐτὸ ἔφερε τὴν ἐξάρθρωση τῆς Αὐτοκρατορίας, μιὰ νέα στροφὴ στὴν ἱστορία[18].

Ποῦ βρισκόταν κατὰ τὴν ἅλωση τῆς πρωτεύουσας ὁ Μιχαὴλ 174; Στὴν ΚΠολη, ὅπως μᾶς βεβαιώνει μιὰ ἔγκυρη δυτικὴ πηγή[19]. Πιθανὸν νὰ πῆγε ἐκεῖ

11. Χωνιάτης, σ. 701· βλ. κυρίως τὸ δημοτικὸ κείμενο.

12. Χωνιάτης, σ. 694-96.

13. Χωνιάτης, σ. 697-99, τοῦ ἰδίου, Σάθα ΜΒ1(1872), σ. 84-9 καὶ Orationes et epistulae, ἐκδ. J.A. Van Dieten, σ. 106-12· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, ἐκδ. M. Treu, Friedrichs-Gymnasiums zu Breslau 1892, σ. 1-12· Νικόλαος Μεσαρίτης, Λόγος ἀφηγηματικός, ἐκδ. A. Heisenberg, Die Palastrevolution des Johannes Komnenos, Würzburg 1907, σ. 19-49· Εὐθύμιος Τορνίκης, Λόγος ἐγκωμιαστικός, ἐκδ. J. Darrouzès, REB26(1968), σ. 54-5 καὶ 66-71.

14. Χωνιάτης, σ. 706-7.

15. Χωνιάτης, σ. 707-8.

16. Χωνιάτης, σ. 708-9.

17. L. Stiernon, Les origines, REB17(1959), σ. 121-22.

18. Χωνιάτης, σ. 755-57· Villehardouin, ἐκδ. Ed. Faral, τ. II, σ. 48-52, § 246-249. Πρβλ. J. Longnon, L'Empire latin de Constantinople etc., Paris 1949, σ. 47.

19. Villehardouin, τ. II, σ. 108-10, § 301. Πρβλ. R.-J. Loenertz, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 364.

μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ πρωτεξαδέλφου του ᾿Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κ. 180 καὶ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ ἐπίσης πρωτεξαδέλφου του ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183[20].

Μέσα στὴ γενικὴ ἀνακατωσούρα ποὺ ἐπικράτησε κατὰ τὴν ἅλωση, ὁ Μιχαὴλ 174 ἦταν ἀπ᾿ τοὺς ῞Ελληνες ἐκείνους ποὺ τάχτηκαν μὲ τὸ μέρος τῶν νικητῶν καὶ εἰδικὰ προσκολλήθηκε στὸ μαρκήσιο τοῦ Montferrat Βονιφάτιον (Boniface)[21] ποὺ ἀναδείχτηκε β α σ ι λ έ α ς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πρῶτος ὑποτελὴς τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Βαλδουΐνου τῆς Φλάνδρας[22].

Σὲ συνέχεια βρίσκομε τὸ Μιχαὴλ 174 νὰ ἀκολουθῆ τὸν κύριό του Βονιφάτιο de Montferrat, βασιλέα τώρα τῆς Θεσσαλονίκης, στὴν ἐκστρατευτική του πορεία στὴ Θεσσαλία, κατὰ τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1204· ἂν καὶ ὁ Βονιφάτιος εἶχε ἀπόλυτη πίστη στὸ Μιχαήλ, αὐτὸς ὁ τελευταῖος τὸν ἐγκατάλειψε κρυφὰ καὶ κατευθύνθηκε προφανῶς στὴν ῎Αρτα, ὅπου παντρεύτηκε τὴν κόρη ἑνὸς ἰσχυροῦ ῞Ελληνα, τὸν ὁποῖον ὁ αὐτοκράτορας ᾿Αλέξιος (γ´) ῎Αγγ. Κ.180 εἶχε διορίσει ὡς διοικητὴ τῆς περιοχῆς, καὶ ἀπὸ τότε ἄρχισε (ὁ Μιχαὴλ 174) τὸν πόλεμο ἐναντίον τοῦ πρώην κυρίου του, «τοῦ μαρκήσιου» (=τοῦ Βονιφάτιου)[23].

Σύμφωνα μὲ μεταγενέστερη ἐπισφαλὴ ἑλληνικὴ πηγή, τὸν βίον τῆς ὁσίας Θεοδώρας, συζύγου τοῦ Μιχαὴλ (β´) ῎Αγγελου Κομνηνοῦ Δούκα 255, ποὺ συνέγραψε ὁ μοναχὸς ᾿Ιὼβ (κατὰ κόσμον ᾿Ιωάννης Μελῆς)[24], ὁ Μιχαὴλ καὶ ἕνας Σεναχερεὶμ εἶχαν διοριστῆ ἀπ᾿ τὸν ᾿Αλέξιο (γ´) 180 διοικητές, ὁ μὲν

20. Κατὰ τὸν R.-J. Loenertz, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 393, ὁ Μιχαὴλ 174 «rentra d'exil après la chute de Constantinople», κατὰ δὲ τὸν D. Polemis, The Doukai, σ. 92, ἀριθ. 45, κατεῖχε τὸ ἴδιο ἀξίωμα (τοῦ δουκὸς Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου) καὶ κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ ᾿Αλέξιου (δ´) ῎Αγγ. 266 (1204), καὶ γι᾿ αὐτὴ τὴν ἄποψη παραπέμπει (ὑ. 2) εἰς Χωνιάτην, σ. 700, ὅπου ἀναφέρεται ὁ διορισμὸς τοῦ Μιχαὴλ 174 ἀπ᾿ τὸν ᾿Αλέξιο (γ´) ῎Αγγ. Κ. 180 περὶ τὸ 1200, καὶ εἰς ΜΜ4(1871), σ. 328, ὅπου οἱ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ Λάτρου ἀπευθύνονται μὲ «ὑπομνηστικὸν» στὸν ᾿Αλέξιον (δ´) ῎Αγγ. 266 καὶ τοῦ ὑπενθυμίζουν πὼς ὁ Μιχαὴλ 174 ποὺ κατεῖχε τὴν δουκικὴν ἀρχὴν τοῦ θέματος Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου στὸν καιρὸ τῆς π ρ ώ τ η ς βασιλείας τοῦ πατέρα του ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183, τοὺς εἶχε παραδώσει τὸν ἐλαιώνα τοῦ Μεσιγγούμη ποὺ εἶχε σφετεριστῆ ὁ ᾿Ιωάννης Καραντηνός. ῏Αρα πρόκειται γιὰ κάποια ἀβλεψία τοῦ διακεκριμένου καὶ σοφοῦ ἐρευνητῆ Δημ. Πολέμη.

21. ῎Ενθ᾿ ἀνωτ., ὑ. 19.

22. Villehardouin, τ. II, σ. 70-72, § 264-265. Πρβλ. J.Longnon, L'Empire latin de Constantinople, σ. 58· R.-J. Loenertz, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 364.

23. Villehardouin, τ. II, σ. 108-10, § 301.

24. ῾Ο Βίος τῆς ὁσίας Θεοδώρας γράφτηκε κατὰ τὸν ιγ´ αἰ., βλ. Λ. Βρανούση, Χρονικὰ ᾿Ηπείρου 1(1962), σ. 49-54.

πρῶτος τῆς Πελοποννήσου, ὁ δὲ δεύτερος τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Νικόπολης. Οἱ Νικοπολίτες ὅμως στασίασαν κατὰ τοῦ Σεναχερείμ, κι αὐτὸς ὁ τελευταῖος κάλεσε σὲ βοήθειά του τὸ Μιχαὴλ 174· πρὶν ὅμως φτάση ὁ Μιχαήλ, οἱ Νικοπολίτες δολοφόνησαν τὸν Σεναχερείμ. ᾿Αλλὰ ὁ Μιχαὴλ φτάνοντας στὴ Νικόπολη, τιμώρησε μὲ θάνατο τοὺς φονεῖς τοῦ Σεναχερείμ, καὶ καθὼς ὁ ἴδιος εἶχε χηρεύσει ἀπ᾿ τὴ γυναίκα του, «πῆρε κοντά του ὡς γυναίκα του, τὴ γυναίκα τοῦ Σεναχερείμ, τὴν Μελισσηνήν», καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴ τὴν περιουσία του καὶ τὴ διοίκηση τῆς Αἰτωλίας καὶ τῆς Νικόπολης[25].

῞Ας σημειωθῆ, πὼς σύμφωνα πάντα μὲ τὴν ὕποπτη πηγὴ τοῦ βίου τῆς Θεοδώρας, ὁ Μιχαὴλ 174 καὶ ὁ Σεναχερεὶμ εἶχαν προηγουμένως παντρευτῆ δυὸ πρωτεξαδέλφες ποὺ ἀνῆκαν στὸ γνωστό μας οἶκο τῶν Μελισσηνῶν καὶ ἦσαν συγγενεῖς ἐξ αἵματος τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) 180· ἔτσι ὁ Μιχαὴλ 174 πῆρε δυὸ γυναῖκες, ποὺ κατὰ τὸν βίον ἦσαν πρωτεξαδέλφες[26].

Μετὰ μιὰ περίοδο μακρῶν πολεμικῶν ἀγώνων στὴν Πελοπόννησο[27], στὴν Αἰτωλία καὶ στὴν ῎Ηπειρο[28], καὶ στὴν ᾿Αλβανία[29], ὁ Μιχαὴλ 174 ἐξασφάλισε ὡς δική του κτήση, κατὰ κάποιο σταθερὸ τρόπο, τὰ ἐδάφη ποὺ ἐκτείνονταν ἀπ᾿ τὸ Δυρράχιο στὴ Ναύπακτο[30]. Αὐτὸ πρέπει νὰ τοποθετηθῆ τὸ 1205[31].

Ποιὰ ἦταν ἡ φύση τῆς ἐξουσίας του σ᾿ αὐτὲς τὶς περιοχές;

Οἱ Βυζαντινοὶ χρονικογράφοι παραμένουν ἀόριστοι, ἀλλὰ ἀφήνουν τὴν ἐντύπωση πὼς πρόκειται γιὰ μιὰ ἀνεξάρτητη ἐξουσία.

Περὶ τὸ 1206/7[31α] ὁ Μιχαὴλ 174 δέχτηκε μιὰ αὐτοκρατορικὴ ἐπίσκεψη ποὺ τοῦ προσέδωσε μεγάλο κῦρος.

῾Ο κακότυχος αὐτοκράτορας ᾿Αλέξιος (γ΄) ῎Αγγ. Κ. 180, ὁ αἴτιος τόσων

25. ᾿Ιὼβ μοναχοῦ, Βίος ὁσίας Θεοδώρας, PG 127, στ. 904.

26. ᾿Ιὼβ μοναχοῦ, Βίος ὁσίας Θεοδώρας, PG 127, στ. 904.

27. Villehardouin, τ. II, σ. 138-40, § 328-329. ῾Ο R.-J. Loenertz, Aux origines, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 393, παρατηρεῖ πὼς «ὁ Μιχαὴλ ποὺ προσπάθησε νὰ ἀντισταθῆ στὴν Πελοπόννησο στὴν ἐπιχείρηση τοῦ Γουλιέλμου de Champlitte δὲν εἶναι ἴσως ὁ Μιχαὴλ Κ.Δ. 174».

28. Χωνιάτης, σ. 841: Αἰτωλίαν δὲ καὶ τὰ τῇ Νικοπόλει προσοριζόμενα, καὶ ὅσα πρόεισιν ἐς ᾿Επίδαμνον, ὁ Μιχαὴλ ἰδιώσατο, ὃν ἐκ σπερμάτων σκοτίων ὁ σεβαστοκράτωρ ἐφύτευσεν ᾿Ιωάννης.

29. Albrici monachi Trium Fontium Chronica, MGH. SS., τ. XXIII (=23), (631-950), ἔκδ. G.H. Pertz, 1874, σ. 886.

30. Βλ. ἀνωτ., ὑ. 28. Πρβλ. L. Stiernon, Les origines, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 8), σ. 122.

31. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 13 κεξ.

31α. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. L. Stiernon, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 8), σ. 122, ἄλλα ὅμως δεδομένα ἐπικαλεῖται ὁ R.-J. Loenertz, Aux origines, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 373-76.

καταστροφῶν, γυρίζοντας ἀπὸ τόπο σὲ τόπο καὶ ἐγκατειλημμένος στὴ Θεσσαλία ἀπ᾿ τὸ γαμβρό του Λέοντα Σγουρὸ τῆς Κορίνθου, τρίτο σύζυγο τῆς κόρης του Εὐδοκίας Δούκαινας ᾿Αγγελίνας Κομνηνῆς 262, θέλησε νὰ καταφύγη στὸν ἄλλοτε ἐχτρό του καὶ πρωτεξάδελφό του Μιχαὴλ 174, τὸν ἱδρυτὴ ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ ἀνεξάρτητου κράτους στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες τῆς κατασπαραγμένης ἀπ᾿ τὴ Λατινοκρατία τέως ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, γι᾿ αὐτὸ καὶ μὲ τὴ γυναίκα του, τὴν αὐγούστα Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή, καὶ μὲ τὴ μικρὴ συνοδία του, κατευθύνθηκε πρὸς τὰ βουνὰ τῆς ᾿Ηπείρου.

᾿Αλλὰ «ὁ βασιλέας τῆς Θεσσαλονίκης» Βονιφάτιος τοῦ Montferrat, μὴ θέλοντας νὰ τοῦ ξεφύγη ὁ πρώην αὐτοκράτορας ποὺ μποροῦσε νὰ γίνη ἕνα πιόνι γιὰ διάφορα προσχήματα στὰ χέρια τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, ἔστειλε ξοπίσω του μιὰ ὁμάδα ἱπποτῶν, οἱ ὁποῖοι βρῆκαν καὶ συνέλαβαν τὸν ᾿Αλέξιο (γ΄) 180 καὶ τὴν Εὐφροσύνη, καὶ κατὰ διαταγὴ τοῦ Βονιφάτιου, τοὺς ἔρριξαν στὶς φυλακὲς τῆς Θεσσαλονίκης, ἢ ὅπως ἄλλοι θένε νὰ μᾶς ποῦν, τοὺς μετέφεραν στὴν ᾿Ιταλία καὶ τοὺς φυλάκισαν στὸ Montferrat, κάτω ἀπ᾿ τὴ φύλαξη τοῦ μαρκήσιου Γουλιέλμου (Guillaume) IV, γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βονιφάτιου στὴ μαρκιωνία τοῦ Montferrat[31β].

῾Ο Μιχαὴλ 174, καθὼς πληροφορήθηκε τὴν οἰκτρὴ τύχη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ του ξαδέλφου, πρόσφερε στὸ Βονιφάτιο μεγάλο ποσὸν ὡς λύτρα γιὰ τὴν ἀπολευτέρωσή του. Κ᾿ ἔτσι ἕνα καράβι ποὺ ξεκίνησε εἴτε ἀπ᾿ τὴ Θεσσαλονίκη εἴτε ἀπ᾿ τὴν ᾿Ιταλία, ἔφερε τὸν ᾿Αλέξιο (γ΄) 180 καὶ τὴν Εὐφροσύνη στὴ Σαλαγορά, τὸ λιμάνι τῆς ῎Αρτας, ὅπου ἀφοῦ καταβλήθηκαν τὰ λύτρα, παραδόθηκαν στὸν πρωτεξάδελφό τους Μιχαὴλ 174[32].

«Μποροῦμε νὰ θεωρήσωμε ὡς βέβαιο, λέει κάποιος, πὼς σὲ ἀναγνώριση αὐτῆς τῆς εὐεργεσίας, ὁ ᾿Αλέξιος (γ΄) 180 ἔδωσε κάποιες ἐλπίδες στὸν ἀπελευτερωτή του, πάνω στὴν τύχη (καὶ τὴν τιτλοφορία) ποὺ ἐπιφύλασσε γι᾿ αὐτὸν καὶ γιὰ τοὺς δικούς του, στὴν περίπτωση ποὺ θὰ πετύχαινε νὰ ἐκπορθήση τὸ θρόνο τῆς Νίκαιας – καὶ ποιὸς ξέρει; – τῆς ΚΠολης»[33].

31β. Βλ. λεπτομερέστερη καὶ ἀκριβέστερη περιγραφὴ εἰς προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κ.180, ὑ. 288-293.

32. ᾿Ακροπολίτης, σ. 12-14, ἔκδ. Heisenberg, καὶ σ. 14-16, ἔκδ. Bonn· ᾿Εφραίμιος, σ. 306, στίχ. 7557-564, ἔκδ. Bonn· ᾿Ιὼβ μοναχοῦ, Βίος ὁσίας Θεοδώρας, PG 127, στ. 904· Villehardouin, τ. II, σ. 116-18, § 309· ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος, ἔκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ᾿Αχρίδος, Sbornik Statej Posujasennych V.N. Lamanskomu, Part I (St. Petersburg 1907), ἀριθ. 6, σ. 243· Χωνιάτης, σ. 819· ᾿Ανώνυμος de Gaëte, Riant, Exuviae, I, σ. 153· Continuateur de la chronique génoise de Caffaro, Muratori, SRI., τ. V, σ. 391. Πρβλ. D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 14-5, ποὺ δέχεται τὴ φυλάκιση τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) 180 στὴ Θεσσαλονίκη· J. Longnon, L' empire latin de Constantinople κτλ., σ. 126, ποὺ δέχεται τὴ φυλάκισή του στὸ Montferrat.

33. R.-J. Loenertz, Aux origines, ἔνθ ἀνωτ. (ὑ. 10), σ. 376.

Αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ μᾶς παράδοσαν ὁ μοναχὸς ᾿Ιὼβ τὸν ιγ´ αἰ., πὼς «ὁ αὐτοκράτορας ἔδωσε τότε ὡς κλῆρο στὸ Μιχαὴλ 174 καὶ τοὺς ἀπογόνους του τὴν ἀρχὴ τῆς ἡγεμονίας ποὺ τοῦ ἔλαχε»[34], καὶ ὁ συγγραφέας τῆς ἀραγωνικῆς ἀπόδοσης τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέα στὰ τέλη τοῦ ιδ´ αἰ. πὼς «ὁ αὐτοκράτορας ἀναχωρώντας γιὰ τὴν ᾿Ανατολὴ ἄφηνε ὡς ἐπίτροπό του (lugar tenient) τὸν δεσπότην τῆς ῎Αρτας κῦρ Μιχαὴλ τὸν Κουτρούλην»[35].

Σ᾿ αὐτὲς ἐδῶ τὶς ἐνδείξεις τοῦ ιγ´ αἰ. καὶ τοῦ ιδ´, στηρίχτηκαν ὁρισμένοι ἀπ᾿ τοὺς νεώτερους ἐρευνητὲς καὶ ἀποφάνθηκαν πὼς ὁ Μιχαὴλ 174 ἔλαβε ἀπ᾿ τὸν ᾿Αλέξιο (γ´) 180, κατὰ τὴ μετάβαση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου στὴν ῎Ηπειρο, καὶ σὲ ἀνταπόδοση τῆς εὐεργεσίας ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ πρῶτος, τὸν τίτλο τοῦ δεσπότου καὶ κατὰ συστοιχία τὸ κράτος του ὀνομάστηκε ἐπίσημα δεσποτάτον τῆς ᾿Ηπείρου[36].

Σ᾿ αὐτὸ ὅμως πάνω πρέπει νὰ ποῦμε πὼς ὄχι μόνο καμιὰ σύγχρονη πρὸς τὸ Μιχαὴλ 174 πηγή, βυζαντινὴ ἢ δυτική, δὲν τὸν ἀναφέρει ὡς δεσπότην, ἀλλὰ ἀντιθέτως σὲ ἐπίσημα κείμενα, τόσο δικὰ του ὅσο καὶ ἀρχιεπισκόπων τῆς περιοχῆς του, καὶ τοῦ γιοῦ του Μιχαὴλ (β´) ῎Αγγ. Κ.Δ. 255, ἀναφέρεται ὡς υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος ἢ ἁπλὰ Κομνηνὸς Μιχαὴλ ὁ Δούκας[37].

34. ᾿Ιὼβ μοναχοῦ, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 32), στ. 904.

35. Libros de los fechos et conquistas del principado de la Morea rédigée par Fr. Juan Fernandez de Heredia, ἔκδ. A. Morel-Fatio, Société de l'Orient latin, Genoa 1885, σ. 14.

36. Π. ᾿Αραβαντινός, Χρονογραφία τῆς ᾿Ηπείρου, Ι, ᾿Αθῆναι 1856, σ. 60· D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 15.

37. 1) Εἰς Τ.Τ., τ. ΙΙ, σ. 119, τῆς 20ης ᾿Ιουνίου 1210, τρία ἢ τέσσερα χρόνια μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ ᾿Αλέξιου (γ´) 180 ἀπ᾿ τὴν ῎Ηπειρο, στὸ μεταξὺ τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Μιχαὴλ 174 σύμφωνο, αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν ὑπογράφεται παρὰ ὡς υἱὸς τοῦ σεβαστοκράτορος. Μετὰ τὸ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ὁ τίτλος τοῦ σεβαστοκράτορος ἐρχόταν μετὰ ἀπὸ κεῖνον τοῦ δεσπότου· ἂν ὁ Μιχαὴλ 174 εἶχε τότε τὸν τίτλο τοῦ δεσπότου, θὰ ἔκανε χρήση τοῦ κατώτερου τίτλου τοῦ πατέρα του; 2) ῾Ο ᾿Αχρίδος Δημήτριος Χωματιανός, ἔκδ. Pitra, σ. 50-51, ἀναφέρει τὸν μακαρίτην Μιχαὴλ Κομνηνὸν 174 πολλὲς φορές, χωρὶς καμιὰ ἔνδειξη τίτλου. 3) ῾Ο μητροπολίτης Ναυπάκτου ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος τὸν ἀναφέρει μὲ τὸν τίτλον: τοῦ περιποθήτου υἱοῦ τοῦ περιβοήτου καὶ ἀειμακαρίστου σεβαστοκράτορος, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 5, στὸ τέλος· καὶ ἄς σημειωθῆ πὼς ἐδῶ πρόκειται γιὰ ἕνα ἀληθινὸ πανηγυρικὸ τοῦ Μιχαὴλ 174, ἱδρυτῆ, σωτῆρα καὶ πάτρωνα τῆς πόλης τῶν ᾿Ιωαννίνων. 4) Τὸ 1236 ὁ Μιχαὴλ (β´) ῎Αγγ.Κ.Δ.255 ἀναφέρει ὡς ἑξῆς τὸν πατέρα του Μιχαὴλ (α´) 174: ipsius eciam bone memorie... domini patris nostri Comnini Michaelis Ducis, ἐνῶ ἀντιθέτως τὸν θεῖο του Μανουὴλ Δ.Κ.῎Αγγ.169 τὸν ἀναφέρει ὡς δεσπότην: despoti domini Manuelis Ducis, βλ. N. Barone, Notizie storiche tratte dai registri di Cancelleria di Carlo III di Durazzo, Archivio Storico per le province Napoletane publicato a cura della Società di Storia Patria, 12(1887), σ. 59-65. 5) Τὸ 1237 ὁ αὐτὸς Μιχαὴλ (β´) 255 ἀναφέρει τὸν πατέρα του Μιχαὴλ (α´) 174 ὡς ἑξῆς: τὸ τοῖς Ραουσαίοις ἐπιβραβευθὲν σιγίλλιον παρὰ τοῦ ἀοιδίμου αὐθέντου καὶ πατρός μου τοῦ Κομνηνοῦ κῦρ Μιχαὴλ

Ξεφεύγοντας ἀπ᾿ τὸ θέμα τοῦ ποιὰ ἦταν ἡ φύση τῆς ἐξουσίας καὶ ἡ τιτλοφορία τοῦ Μιχαὴλ (α´) Δ.Κ.῎Αγγ.174 στὴν ῎Ηπειρο – ἁπλῶς πρέπει νὰ

(α´) τοῦ Δούκα... βλ. ΜΜ3 (1865), σ. 67.

Εἶναι ὁλότελα ἀδιανόητο ποὺ αὐτὰ τὰ τέσσερα πρόσωπα – ὁ ἐνδιαφερόμενος Μιχαὴλ (α´) 174, δυὸ ἀρχιεπίσκοποι ἀφοσιωμένοι στὴ δυναστεία τῶν Κομνηνοδουκῶν καὶ ὁ γιὸς τοῦ ἐνδιαφερόμενου Μιχαὴλ (β´) 255 – παρέλειψαν νὰ ἀναφέρουν τὸν τίτλον τοῦ δεσπότου, ἂν ὁ Μιχαὴλ (α´) 174 ἔφερε στὴν πραγματικότητα αὐτὸν τὸν τίτλο. Καθὼς ὁ Μιχαὴλ (α´) 174 ποτὲ δὲν ὑπῆρξε δεσπότης, δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται ἱδρυτὴς τοῦ δεσποτάτου τῆς ᾿Ηπείρου. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀληθινό, εἶναι ποὺ ὁ Μιχαὴλ (α´) 174 εἶχε γίνει κύριος μιᾶς ἀνεξάρτητης περιοχῆς μὲ ὅρια γιὰ μακρὸ χρονικὸ διάστημα κυμαινόμενα, τῆς ὁποίας ὁ πυρήνας, ἡ ῎Ηπειρος, ἔγινε ἀργότερα ἕνα δεσποτάτον. Καὶ ἤδη μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐπισημάνη πὼς δὲν εἶναι τὸ δεσποτάτον τῆς ᾿Ηπείρου ποὺ ἔδωσε γέννηση στὴν αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο, πὼς ἡ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι ἐκείνη ποὺ παρήγαγε τὸ δεσποτάτον τῆς ᾿Ηπείρου. ῾Ο τίτλος τοῦ δεσπότου ὁ ἀποδιδόμενος στὸν Μιχαὴλ (α´) 174 καὶ ἡ ἀντίστοιχη λ. δεσποτάτον ἡ ἀποδιδόμενη στὴν ῎Ηπειρο, ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορά, καθὼς φαίνεται, στὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέα, βλ. Chronique de Morée, ἔκδ. Longnon, Paris 1911, σ. 21· Cronaca di Morea, ἔκδ. C. Hopf, Chroniques gréco-romanes, Berlin 1873, σ. 420· Τὸ χρονικὸν τοῦ Μορέως, ἔκδ. Π. Καλονάρου, ᾿Αθῆναι 1940, σ. 45· Libros de los fechos κτλ., ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 35), σ. 14. Τὰ ἀνωτέρω διατυπώνει μὲ ἄκρα σαφήνεια ὁ φίλτατος L. Stiernon, Les origines du despotat d'Épire, REB17(1959). σ. 122-26, καὶ καταλήγει στὸ ἑξῆς συμπέρασμα, σ. 126: 1) Δὲν ὑπάρχει παρὰ ἕνας Μιχαήλ, καὶ ὄχι δυὸ ὅπως θέλησαν ὁ P. Wittek, B10(1935), σ. 512-13, ὁ G. Ostrogorsky, Vozuysenie roda Angelov, Belgrade 1936, σ. 111-26, καὶ ὁ D. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 11-15· 2) ὁ πατέρας του, ὁ ᾿Ιωάννης 90 ὁ σεβαστοκράτωρ, ἔφερε ἐπίσημα τὸ ἐπώνυμο Δούκας· 3) ὁ ἴδιος ὁ Μιχαὴλ 174, οἱ ἑτεροθαλεῖς ἀδελφοί του Θεόδωρος 168, Μανουὴλ 169 καὶ Κωνσταντῖνος 170, καθὼς καὶ ὁ νόθος γιός του Μιχαὴλ (β´) 255, ἔφεραν τὰ ἐπώνυμα Κομνηνὸς Δούκας· 4) ὁ Μιχαὴλ 174 ἄσκησε τὰ καθήκοντα τοῦ δουκὸς καὶ ἀναγραφέως (φορολόγου) στὸ θέμα Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1204· 5) στὴν ῎Ηπειρο, ὁ Μιχαὴλ 174 δὲν ὑπῆρξε ποτὲ δεσπότης, οὔτε, κατὰ συνέπεια, ἱδρυτὴς τοῦ δεσποτάτου· 6) αὐτοὶ οἱ δυὸ ὅροι, τοῦ δεσπότου καὶ τοῦ δεσποτάτου, οἱ ἀποδιδόμενοι στὸν Μιχαὴλ 174 δὲν ἀπαντοῦν στὶς σύγχρονές του πηγές, εἴτε δυτικές, εἴτε βυζαντινές· 7) παρουσιάζονται ἀργότερα σὲ ὁρισμένες δυτικὲς πηγές· 8) παρὰ τὴ σιωπὴ τῶν συγχρόνων (πρὸς τὸν Μιχαὴλ 174) πηγῶν, οἱ ἱστορικοὶ (Δυτικοὶ ἢ ῞Ελληνες), μετὰ τὸν Ch. Du Cange μέχρι τὶς μέρες μας, δὲν ἔχουν κάνει ἄλλο παρὰ νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὸν ἀναχρονισμὸ τῶν μεταγενεστέρων πηγῶν, ἔτσι ποὺ νὰ μπορῆ κανεὶς νὰ πῆ, σύμφωνα μὲ τὸ μεγάλο δάσκαλο P. Lemerle, BZ51(1958), σ. 403, πὼς τὸ βιβλίο γιὰ τὸ δεσποτάτον τῆς ᾿Ηπείρου ἀναμένει τὸ συγγραφέα του. Καὶ ὁ μακαρίτης σοφὸς R.-J. Loenertz, Aux origines du despotat d'Épire κτλ., B43(1973), σ. 393-94, καταλήγει στὸ ἑξῆς ἀνάλογο συμπέρασμα: 1) ῾Ο Μιχαὴλ Κ.Δ.174, ἱδρυτὴς τοῦ Δεσποτάτου, δὲν ὑπῆρξε δεσπότης. 2) ῾Ο πατέρας του, γιὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κομν. ῎Αγγ. 93 (ἀντὶ τοῦ σωστοῦ γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου ῎Αγγ. καὶ τῆς Θεοδώρας Κ.38), ὀνομαζόταν ἐπίσημα ᾿Ιωάννης Κομνηνὸς Δούκας 90 (ἀντὶ τοῦ σωστοῦ ᾿Ιωάννης Δούκας 90, γιατὶ Κομνηνὸς δὲν ὀνομάστηκε ποτέ), καὶ ἔφερε τὸν αὐλικὸ τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα. 3) ῾Ο Μιχαὴλ 174, δυὸ φορὲς δοὺξ καὶ ἀπογραφεὺς τῶν φόρων στὸ θέμα τῆς Μυλάσσης καὶ τοῦ Μελανουδίου, στασίασε κατὰ τοῦ ᾿Αλέξιου (γ´) 180, κατάφυγε στὸ σουλτάνο τοῦ ᾿Ικονίου Ruknaddîn Soliman II καὶ γύρισε ἀπ᾿ τὴν ἐξορία μετὰ τὴν πτώση τῆς ΚΠολης στὰ χέρια τῶν Σταυροφόρων· ἀφοσιώθηκε τότε στὸ Βονιφάτιο τοῦ Montferrat, ἀποστάτησε ἀπ᾿ αὐτὸν καὶ πῆγε κοντὰ στὸν κυβερνήτη τῆς ῎Αρτας, τοῦ ὁποίου παντρεύτηκε τὴν κόρη· διαδέχτηκε ἔπειτα τὸν πεθερό του στὴν ἀρχηγία ἑνὸς κινήματος ἀντίστασης κατὰ τῶν Λατίνων, τοῦ ὁποίου κέντρο

τὸν θεωρήσωμε ὡς ἀρχικὸ κύριο (αὐθέντη) μιᾶς ἀνεξάρτητης κυμαινόμενης γεωγραφικὰ περιοχῆς, τῆς ὁποίας ὁ πυρήνας, ἡ Ἤπειρος, ἔγινε ἀργότερα ἕνα δ ε σ π ο τ ά τ ο ν[38] – ἂς γυρίσωμε στὴν ὑποδοχὴ ποὺ ἔκανε στὸν ξάδελφό του Ἀλέξιο (γ') 180.

Ἂν καὶ ὁ Μιχαὴλ 174 πρὶν λίγα χρόνια εἶχε ἐπαναστατήσει ἐναντίον τοῦ Ἀλέξιου (γ'), κι αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν ἕνας ἐχτρός του, τοῦ ἔκανε πολὺ καλὴ ὑποδοχή, παρέχοντας κάθε λογῆς ἄνεση καὶ στὸν ἴδιο καὶ στὴ γυναίκα του, τὴν ἄλλοτε πανίσχυρη αὐγούστα Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή· αὐτό, τὸ ποὺ δέχτηκε ἕνα πρώην ἐχτρό του, δὲν πρέπει νὰ μᾶς φανῆ παράδοξο, ὅπως νόμισε κάποιος[39], γιατὶ καθὼς παρατηρεῖ καὶ ὁ Χωνιάτης, γιὰ μιὰ ἄλλη περίπτωση, «οἱ ἄνθρωποι συνηθίζουν, ὄχι μόνο τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς συμπατριῶτες τους, ὅταν δυστυχήσουν νὰ τοὺς μεταχειρίζωνται μὲ φιλαν-

---

ἦταν ἡ Ἄρτα. 4) Οἱ πηγές γιὰ τὴν ἱστορία τῆς προέλευσης τοῦ Δεσποτάτου εἶναι, κατὰ τάξη ἀξιοπιστίας, σὲ πρῶτο ἐπίπεδο ὁ Geoffroy de Villehardouin, ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὁ Henri de Valenciennes· κατόπι ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης (καὶ ὁ Θεόδωρος Σκουταριώτης), σὲ συνέχεια ὁ μοναχός Ἰὼβ (Ἰωάννης Μελῆς) καὶ σὲ τελευταῖο ἐπίπεδο τὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέως (στὶς τέσσερις ἀποδόσεις του). 5) Ἡ σύγχυση ποὺ ὑπάρχει στὸ Χρονικὸ τοῦ Μορέα πάνω στὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμόνα ποὺ ἴδρυσε τὸ Δεσποτάτο ὀφείλεται στὴ διαφοροποίηση τοῦ ὅρου Βλαχία. 6) Ὁ Μιχαὴλ Κ.Δ.174 ἐξαγόρασε τὸν Ἀλέξιον (γ') 180 καὶ τὴ γυναίκα του (Εὐφροσύνην Δούκαιναν Καματηρήν), φυλακισμένους στὸ Montferrat (τῆς Ἰταλίας), τοὺς καλοδέχτηκε, καὶ βοήθησε τὸν Ἀλέξιον (γ') 180 νὰ ἀναχωρήσῃ κοντὰ στὸ φίλο του σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου Chiyathaddin Kai-Kosrou I, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ δυσκολίες στὸν αὐτοκράτορα τῆς Νίκαιας Θεόδωρο (α') τὸν Λάσκαριν. 7) Ὁ κυβερνήτης τῆς Ἄρτας, ἐμπνευστὴς τῆς ἑλληνικῆς ἀντίστασης στὴ Δύση πιθανὸν νὰ ὀνομαζόταν Σεναχερείμ. 8) Ὁ Μιχαὴλ ποὺ προσπάθησε νὰ ἀντισταθῆ στὴν Πελοπόννησο, στὴν ἐπιχείρηση τοῦ Guillaume de Champlitte, δὲν ἦταν πιθανὸν ὁ Μιχαὴλ Κ.Δ.174. 9) Ὁ Μιχαὴλ Κ.Δ.174, κύριος τῆς Ναυπάκτου, εἶχε πιθανὸν χτυπήσει τοὺς Φράγκους στὸ Μορέα, μετὰ τὴν ἐγκατάστασή τους στὴν Πάτρα καὶ στὰ γύρω ἐδάφη της, δηλ. κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἅλωσης ποὺ δὲ διηγεῖται πιὰ ὁ Villehardouin, καὶ τὴν ὁποία ξέρομε μόνο ἀπ' τὴ διήγηση, τὴ γεμάτη ἀπὸ λάθη, τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέα, στὴν ὁποία ἔρχονται νὰ προστεθοῦν μερικοὶ ὑπαινιγμοὶ ἀπ' τὰ γράμματα τοῦ πάπα Ρώμης Ἰννοκέντιου III καὶ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας. 10) Κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς φάσης τῆς ἅλωσης, ὁ Guillaume de Champlitte καὶ ὁ Geoffroy de Villehardouin ὁ Νεώτερος συνταυτίστηκαν μὲ τὸ Γενοβέζο Enrico Pescatore καὶ ἦλθαν σὲ ἔριδα μὲ τὴ Βενετία· ὁ Ruggerio Premarin καὶ ὁ Renier Dandolo, σταλμένοι ἐναντίον τοῦ Enrico Pescatore, τοὺς ἐκτόπισαν ἀπ' τὶς βάσεις τους τῆς Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης. 11) Ὅταν οἱ Φράγκοι τοῦ Μορέα χτύπησαν τὸ Μιχαὴλ Κ.Δ.174 εἶχαν πρὶν ἀπὸ πολὺ ἐπικρατήσει στὶς περιοχὲς τῆς ἐκκλησίας τῆς Πάτρας. 12) Ὁ Ἕλληνας Θεόδωρος, ὁ ὁποῖος κατηύθυνε τὴν ἄμυνα τοῦ Ἀκροκορίνθου μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Λέοντα Σγουροῦ, δὲν ἦταν ὁ Θεόδωρος 168, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μιχαὴλ Κ.Δ.174. 13) Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Ἐρρίκου ποὺ φέρει τὴ χρονολογία τῆς 13ης Γενάρη 1211 πρέπει στὴν πραγματικότητα νὰ χρονολογηθῆ στὶς 13 Γενάρη 1212.

38. L. Stiernon, Les origines, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 8 καὶ 37), σ. 124.

39. P. Wittek, L'Épitaphe d'un Comnène à Konia, B10(1935), σ. 512-13.

θρωπία, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τοὺς ξένους καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχτρούς των»[40].

Λίγο μετὰ τὴν παραμονὴ τοῦ πρώην αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους στὴν Ἤπειρο[41], ὁ Μιχαὴλ 174, ἐνῶ τὴν πρώην αὐτοκρατόρισσα κράτησε μὲ κάθε τιμὴ κοντά του, τὸν Ἀλέξιο (γ') 180 ἐφοδίασε μὲ ὅ,τι χρειαζόταν γιὰ νὰ πάη στὴ Μ. Ἀσία κοντὰ στὸ φίλο του σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου Chiyathaddin Kai-Kosrou I καὶ νὰ δημιουργήσῃ δυσκολίες στὸν αὐτοκράτορα τῆς Νίκαιας Θεόδωρο (α') Λάσκαρι, δίδοντας σ' αὐτὸν ὡς συνοδὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφό του Κωνσταντῖνον Δ.Κ.170· τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς μεγαλεπήβολης αὐτῆς προσπάθειας ὑπῆρξε ἀντίθετο πρὸς τὶς προσδοκίες τοῦ Μιχαὴλ 174, καθὼς ὁ Λάσκαρις στὴ μάχη τῆς Ἀντιόχειας τοῦ Μαιάνδρου, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1211, σκότωσε τὸ σουλτάνο καὶ αἰχμαλώτισε τὸν Ἀλέξιο (γ') 180, ὁ ὁποῖος τελείωσε τὶς μέρες του στὴ μονὴ τοῦ Ὑακίνθου τῆς Νίκαιας[42].

Τὸ κράτος τῆς Ἠπείρου ποὺ δημιούργησε «ὁ ἱκανὸς καὶ ἐνεργητικὸς πολεμιστής» Μιχαὴλ Δ.Κ. Ἀγγ.174 καὶ τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰ μεταξὺ τοῦ Δυρραχίου καὶ τοῦ κόλπου τῆς Κορίνθου ἐδάφη – ἀγκάλιαζε δηλ. τὴν Ἤπειρο, τὴν Αἰτωλία καὶ τὴν Ἀκαρνανία – πῆρε τὴ μορφὴ ἑνὸς βυζαντινοῦ αὐτόνομου Κράτους, τὸ ὁποῖον ἀνατολικὰ εἶχε τὸ λατινικὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὴν Ἀδριατικὴ τοὺς Βενετούς, καὶ ἀνατολικὰ καὶ βορειοανατολικὰ τοὺς Σλάβους. Ὅπως ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας στὴ Μ. Ἀσία, τὸ κράτος τῆς Ἠπείρου ἔγινε στὴ βαλκανικὴ χερσόνησο γιὰ τοὺς Βυζαντινούς, ἕνα κέντρο καταφυγῆς καὶ συνδιάλεξης καὶ μιὰ κυψέλη πολιτικῆς περισυλλογῆς. Τὰ δυὸ ἑλληνικὰ κέντρα διαμοίρασαν τὸν ἴδιο σκοπό, τὴν ἐπανάχτηση τῆς ΚΠολης καὶ τὴν ἀποκατάσταση τῆς βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας· ἀπ' τὰ δυό, τὸ πρῶτο, ἦταν ἐκεῖνο ποὺ πέτυχε αὐτὸ τὸ σκοπό[43].

Μᾶς λένε πὼς ὁ Μιχαὴλ (α') 174, ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῶν ἀνωτέρω περιοχῶν, ἀμέσως πῆρε τὴν ἀπόφαση γιὰ ἕνα παράτολμο καὶ μεγάλο πολεμικὸ ἔργο, τὴν ἔξωση τῶν Φράγκων ἀπ' τὴν Πελοπόννησο, καθὼς

---

40. Χωνιάτης, σ. 691. Πρβλ. L. Stiernon, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 96-7.

41. Ἀκροπολίτης, σ. 14, ἔκδ. Heisenberg, σ. 16, ἔκδ. Bonn: μικρὸν δὲ μετὰ τοῦ Μιχαὴλ προσκαρτερήσας...

42. Ἀκροπολίτης, σ. 14-17, ἔκδ. Heisenberg, καὶ σ. 16-20, ἔκδ. Bonn· Ἐφραίμιος, σ. 306-8, στίχ. 7577-631· Ἐπιστολαὶ Ἰννοκεντίου III, XIII, 184, ἔκδ. Migne PL, III, 354· Ἐπιστολὴ Λατ. αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης Ἐρρίκου, 532· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 19-20· Abou'l-Feda, Histoire universelle, ἔκδ. Slane εἰς HOC, τ. I, σ. 86. Πρβλ. Α. Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας - Ἠπείρου, σ. 81-83· J. Longnon, L'Empire latin de Constantinople κτλ., σ. 126· γιὰ τὴ χρονολογία, G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 452· A. Guillou, La civilisation byzantine, σ. 502.

43. Βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 454.

ἤθελε νὰ βοηθήση τὸν ἐκεῖ ἀγωνιζόμενο Λέοντα Σγουρό, ἄρχοντα τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου[44].

Πάνω σ' αὐτὸ ὅμως πρέπει νὰ σημειώσωμε πὼς ἡ δραστηριότητα ποὺ ἀνάπτυξαν στὴν Πελοπόννησο, τόσο ὁ Μιχαὴλ 174 ὅσο καὶ ὁ ἀδελφός του Θεόδωρος Δ.Κ. Ἀγγ.168, δὲν εἶναι ἀπ' τὰ δεδομένα ποὺ ἔχουν ξεκαθαριστῆ[45].

Τὸ 1209 ὁ Μιχαὴλ 174 ἔγινε καὶ πάλι κυρίαρχος τοῦ Δυρραχίου καὶ ὑποσχέθηκε ὑποταγὴ στὸν πάπα Ρώμης Ἰννοκέντιο III, γιὰ νὰ ἔχη τὴν ὑποστήριξή του καὶ νὰ ἐξευμενίση μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο τοὺς Βενετούς. Ὁ Ἰννοκέντιος III μὲ ἀπαντητικὸ γράμμα του, προνοώντας γιὰ τὰ συμφέροντα τῆς λατινικῆς Ἐκκλησίας, παρακάλεσε τὸ Μιχαὴλ 174 νὰ ἀποδώση στὸ Λατίνο ἐπίσκοπο Δυρραχίου τὰ χτήματα, ποὺ εἶχε ἀπ' αὐτὸν ἀφαιρέσει καὶ ὅλα τὰ εἰσοδήματα, γιατὶ ἀφοῦ ἀναγνωρίζη τὸν ἑαυτό του ὡς «δοῦλον τοῦ ποντίφηκα» – ἔτσι, καθὼς φαίνεται, ὁ Μιχαὴλ 174 θὰ ἀποκαλοῦσε τὸν ἑαυτό του στὸ γράμμα του πρὸς τὸν πάπα – ὁ ὁποῖος τοὺς δούλους του υἱοθετεῖ καὶ στέφει βασιλεῖς, «ὀφείλει νὰ ἀποτείνη ὄχι προσβολές, ἀλλὰ τιμὴ πρὸς τὴ σύζυγό του (=τὴν Ἐκκλησία) ποὺ κάθεται στὰ δεξιά του μὲ χρυσοΰφαντη στολή». Καθὼς ὁ Μιχαὴλ 174 οὐδέποτε ὑπῆρξε δ ε σ π ό τ η ς, ὁ ποντίφηκας τὸν προσφωνεῖ «nobili viro Michalicio (Cummano) Romaniae»[46].

Ὁ Μιχαὴλ 174, ἀφοῦ ἀπόχτησε κατὰ κάποιο τρόπο τὴν εὔνοια τοῦ ἀνωτέρω ποντίφηκα, καὶ θέλοντας νὰ ἀπαλλαγῆ πρὸς στιγμὴ ἀπ' τὶς φροντίδες ἑνὸς μελλοντικοῦ πολέμου, μόλις ἔμαθε πὼς ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας τῆς ΚΠολης Ἐρρῖκος τῆς Φλάνδρας (1206-1216) εἶχε καταβάλει τοὺς Λομβαρδοὺς εὐγενεῖς τοῦ λατινικοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, ζήτησε τὴ φιλία καὶ συμμαχία του. Ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας κάλεσε κοντά του τὸν π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ό του Conon de Béthune καὶ τὸ σύμβουλό του Pierre de Douai, ἕνα οἰκεῖο τῶν κομήτων τῆς Φλάνδρας, σ' ἕνα ἐλαιώνα, ὅπου εἶχε στρατοπεδεύσει, ὄχι πολὺ μακριὰ ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη, καὶ τοὺς ἀνακοίνωσε τὰ ἑξῆς: «Ὁ Μιχαὴλ 174 ζητεῖ συνέντευξη μαζί μας, ἀλλὰ αὐτὸς εἶναι ἕνας μεγάλος κακοῦργος καὶ ἕνας κίβδηλος ἄνθρωπος· τὰ λόγια του εἶναι ἀπατηλὰ καὶ δηκτικά. Δὲν πρέπει οὔτε ἐγώ, οὔτε ἐσεῖς νὰ ξεγελαστῆτε ἀπ' τὰ δῶρα του, γιατὶ κανένας τίμιος ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἐπιθυμῆ ἐκεῖνο ποὺ τοῦ φέρνει ἀτιμία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ κάνετε τὸ ἑξῆς: Νὰ τοῦ γνωστοποιήσετε πὼς τὸν ἀναγνωρίζω κύριο τῶν χωρῶν ποὺ κατέχει, κάτω ἀπ' τὸν ὅρο νὰ θεωρήση τὸν ἑαυτό του ἕνα ὑποτελὴ στὴν

44. Ἀντ. Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας – Ἠπείρου, σ. 54.

45. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 37, τὶς ὑπ' ἀριθ. 8, 9, 11 καὶ 12 παρατηρήσεις τοῦ R.-J. Loenertz.

46. Acta Innocentii III, Roma 1944, Fontes, series III, vol. II (ὑ. 3), σ. 369. Πρβλ. Ἀντ. Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας – Ἠπείρου, σ. 57.

αὐτοκρατορία (τὴ λατινική) τῆς ΚΠολης· ἂν τὸ ἀποδεχτῆ, θὰ τοῦ ἀπονείμω τὶς τιμὲς ποὺ θὰ ἀπέδιδα στὸν ἀδελφό μου, ἐνῶ στὴν ἀντίθετη περίπτωση θὰ ἐκστρατεύσω ἐναντίον του μὲ ὅλες μου τὶς δυνάμεις».

Οἱ ἀπεσταλμένοι ἔπειτ' ἀπὸ μακρὰ πορεία βρῆκαν τὸ Μιχαὴλ 174 σ' ἕνα μοναστήρι καὶ τοῦ ἐπέδοσαν τὰ γράμματα τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα ποὺ περιεῖχαν ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα καὶ προφορικὰ τοῦ εἶπαν. Ἡ συνέντευξη ὑπῆρξε μακρὰ καὶ ἀπ' τὰ δυὸ μέρη εἰπώθηκαν πολλά· προσθέτει δὲ μὲ ἁπλότητα ὁ βιογράφος τοῦ Ἐρρίκου, ὁ Henri de Valenciennes, πὼς καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Μιχαὴλ 174 ἀποδέχτηκαν τὰ λόγια τῶν Φράγκων ἀπεσταλμένων. Ἀλλὰ ὁ Μιχαὴλ ἀντὶ κάθε ἄλλης ὁριστικῆς ἀπάντησης εἶπε στοὺς ἀπεσταλμένους πὼς ἐπιθυμοῦσε νὰ δώση τὴν πρωτότοκη κόρη του, τὴν Ἀνώνυμη Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 251, σὲ γάμο στὸν Εὐστάθιο, ἀδελφὸ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα, καὶ ἂν αὐτὸς συμφωνοῦσε, ἡ εἰρήνη πιὸ εὔκολα θὰ ἀποκαθίστατο μεταξύ τους. Καὶ πρόσθεσε ἀκόμη πὼς προσφέρει ὡς προίκα τὸ ἕνα τρίτο τῶν χωρῶν ποὺ κατέχει· καὶ ἀκόμη παράγγειλε νὰ δηλώσουν στὸ Λατίνο αὐτοκράτορα πὼς αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος στὴν Ἑλλάδα ποὺ μπορεῖ νὰ χρησιμεύση σ' αὐτὸν καὶ στὴ γῆ καὶ στὴ θάλασσα. Ἴσως μὲ τὸν εὔστροφο αὐτὸν τρόπο νὰ ἀπόφυγε ὁ Μιχαὴλ νὰ θίξη τὸ θέμα τῆς ὑποτέλειας.

Ὁ Ἐρρίκος τῆς Φλάνδρας παρὰ τοὺς πομπώδεις λόγους του καὶ τὴν περιφρόνηση ποὺ ἔδειξε γιὰ τὸ Μιχαὴλ 174, ἀποδέχτηκε τὶς προτάσεις αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ ἔκλεισε μαζί του συνθήκη εἰρήνης. Καὶ σὲ λίγο τελέστηκαν οἱ γάμοι τῆς ἀνωτέρω Ἀνώνυμης Ἀγγ. Κ.Δ.251 μὲ τὸν Εὐστάθιο[47].

Τὸν ἑπόμενο χρόνο 1210 ὁ Μιχαὴλ 174 ἔκανε συνθήκη μὲ τὴ Βενετία, τῆς ὁποίας δόγης ἦταν ὁ Pietro Ziani (1205-1229)· γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἔστειλε ὁ Μιχαὴλ ὡς πρεσβευτές του τὸν ἐπίσκοπο Τζερνίκου Θεόδωρο καὶ τὸν Συμεὼν Κουνάλην 497, γιὸν τῆς Ἑλένης Πακουριανῆς 435, ποὺ ἦταν κομνηνικῆς καταγωγῆς, καὶ τοῦ Νικηφόρου Κουνάλη.

Μὲ αὐτὴ τὴ συνθήκη ὁ Μιχαὴλ ἀναγνώριζε τὴν ἐπικυριαρχία τῆς Βενετίας πάνω σὲ κτήσεις του στὴν Ἤπειρο, στὴν Ἀκαρνανία καὶ στὴν Αἰτωλία, οἱ ὁποῖες ἀνῆκαν στὴ Βενετία, σύμφωνα μὲ τὸν κλῆρο ποὺ τῆς ἔλαχε κατὰ τὴ διανομὴ τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἀπ' τοὺς Σταυροφόρους τῆς Δ' λεγόμενης Σταυροφορίας.

Ἡ Βενετία πρόθυμα δέχτηκε τὶς προτάσεις του, γιατὶ βοήθησαν στὴν προαγωγὴ καὶ βελτίωση τῶν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν της συμφερόντων.

Δὲν ἦσαν λίγα τὰ προνόμια ποὺ ὁ κύριος τῆς Ἠπείρου Μιχαὴλ (α') 174

47. Henri de Valenciennes, Histoire de l'empereur Henri de Constantinople, publiée par Jean Longnon, Paris 1948, σ. 118-21, § 688-694. Πρβλ. Ἀντ. Μηλιαράκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 57-9· J. Longnon, L'Empire latin de Constantinople κτλ., σ. 122· D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 28-9.

μὲ τὴ συνθήκη τῆς 20ης 'Ιουνίου 1210 παραχωροῦσε στὴ γαληνότατη δημοκρατία. 'Υπόσχονταν ἀσφάλεια καὶ προστασία στοὺς Βενετοὺς ἐμπόρους καὶ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε εἰσφορὰ καὶ δόση· παραχωροῦσε τὴν ἄδεια νὰ ἔχουν στὴ χώρα του δική τους ἐκκλησία, βουλευτήριο (curiam) καὶ ἐμπορικὸ ἐπιμελητήριο (fondicum) καὶ κάθε ἄλλο προνόμιο ποὺ εἶχαν στὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ.81, θείου τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174. 'Υπόσχονταν ἀκόμη νὰ θεωρῆ καὶ ὡς δικούς του τοὺς ἐχτροὺς τῆς Βενετίας καὶ νὰ μὴ τοὺς δέχεται στὴ χώρα του. Σὲ περίπτωση ναυαγίου βενετικοῦ πλοίου ὑπόσχονταν κάθε συνδρομὴ γιὰ διάσωση τοῦ φορτίου, καὶ κάθε ἐλευθερία γιὰ τὴν ἐξαγωγὴ σιτηρῶν ἀπ᾽ τὴν ῎Ηπειρο στὴ Βενετία.

Καὶ τέλος ὑπόσχονταν νὰ δίδη κάθε χρόνο σὲ ἀπεσταλμένο τῆς Βενετίας στὸ Δυρράχιο 42 λίτρες ὑπέρπυρα, τὰ μισὰ τὸ Μάη καὶ τὰ ἄλλα μισὰ τὸ Σεπτέμβρη, καὶ χρυσοκέντητο ὕφασμα γιὰ τὴν ἁγία τράπεζα τοῦ ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας, καὶ ἄλλο ὅμοιο γιὰ τὸ δόγη. Καὶ ὁρκιζόταν πίστη ἄδολη στὸν ἅγιο Μάρκο, τὴν ὁποία θὰ τηροῦσε, ὅπως γράφει, καὶ ὁ γιός καὶ διάδοχός του Κωνσταντῖνος ῎Αγγ. Κ.Δ.253[48].

Μὲ αὐτὴ τὴ συνθήκη ὁ Μιχαὴλ (α΄) Δ.Κ.῎Αγγ.174 γινόταν τυπικὰ ἕνας ὑποτελὴς τῆς Βενετίας, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξασφάλιζε τὴν κυριαρχία του στὶς μεσόγειες 'Ηπειρωτικὲς χῶρες καὶ ἡσύχαζε γιὰ ἕνα διάστημα ἀπ᾽ τοὺς Βενετούς, τοὺς ὁποίους φοβόταν πιὸ πολὺ ἀπ᾽ τοὺς Λατίνους τῆς ΚΠολης, τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Μορέα.

Λίγο μετὰ τὴ σύναψη τῆς ἀνωτέρω συνθήκης οἱ σχέσεις τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174 καὶ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης 'Ερρίκου διαταράχτηκαν, καὶ σὲ τίποτε δὲ βοήθησε ὁ γάμος τῆς 'Ανώνυμης κόρης του 251 μὲ τὸν Εὐστάθιο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα, καὶ ἡ συνθήκη εἰρήνης ποὺ εἶχε κλειστῆ.

'Ο Μιχαὴλ ἐπανάλαβε τὸν ἀγώνα του κατὰ τῶν Λατίνων, ποὺ ἦταν ὁ κύριος σκοπός του, καθὼς εἶχε ἐξασφαλισμένες τὶς κτήσεις του δυτικὰ ἀπ᾽ τὴν ἐπίθεση τῶν Βενετῶν. Σὲ μιὰ ἐπιδρομή του ἐπικεφαλῆς Λατίνων μισθοφόρων, συνέλαβε μὲ ἐνέδρα τὸν κοντόσταυλο τοῦ βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ Λομβαρδὸ Amé Buffa, ποὺ ἀπ᾽ τὸ 1209 μὲ θέρμη εἶχε προσχωρήσει στὸν αὐτοκράτορα 'Ερρίκο, καὶ ἑκατὸ Λατίνους συνοδούς του, ποὺ ἀπ᾽ αὐτοὺς οἱ πιὸ πολλοὶ ἦσαν ἱππότες.

'Ο Μιχαὴλ ἐπιφύλαξε μιὰ σκληρὴ τιμωρία στοὺς Λατίνους· ἄλλους ἀπ᾽

48. TT, τ. II, σ. 119-23. Πρβλ. 'Αντ. Μηλιαράκης, 'Ιστορία Νικαίας – 'Ηπείρου, σ. 59-61· J. Longnon, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 124· D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 80-1· P. Lemerle, Trois Actes du despote d'Épire Michel II concernant Corfou, περιοδικὸ 'Ελληνικά, Παράρτημα 4, προσφορὰ Στ. Π. Κυριακίδη, ἀριθ. 1, σ. 407. 'Η 'Ελένη Πακουριανὴ 435 ἦταν κόρη τοῦ Γεώργιου Πακουριανοῦ 349, ἑνὸς ἀπογόνου τοῦ Νικηφόρου Κ.17, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ 'Αλέξιου (α΄) Κ.15,βλ. προσωπογραφία Γεώργιου Πακουριανοῦ 349 στὸν τ. Γ΄ τῆς Γενεαλογίας μου.

αὐτοὺς σκότωσε καὶ ἄλλους μαστίγωσε, καὶ τὸν κοντόσταυλο Buffa καὶ τρεῖς εὐγενεῖς καὶ τὸν πνευματικό του θανάτωσε μὲ σταύρωση.

Σὲ συνέχεια ὁ Μιχαήλ, ἔχοντας ὡς κύριο στήριγμα τοὺς Λατίνους μισθοφόρους του, εἰσέβαλε στὰ κατεχόμενα ἀπ᾽ τοὺς Φράγκους ἐδάφη καὶ προχωροῦσε πολιορκώντας τὰ φρούριά τους, καίγοντας τὰ καταφύγιά τους καὶ ἐξοντώνοντας τοὺς καταχτητές, χωρὶς νὰ ἐξαιρῆ οὔτε τοὺς Λατίνους ἱερωμένους ποὺ συγχρόνως ἦσαν καὶ πολεμιστές[49].

Σὲ βοήθειά τους προσέτρεξε, κατὰ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1210, ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας 'Ερρίκος ποὺ μέσα σὲ δώδεκα μερόνυχτα διέσχισε τὴν ἀπόσταση ΚΠολης – Θεσσαλονίκης καὶ πέτυχε μετὰ ἕνα μακρὸ ἀγώνα νὰ ἀπωθήση τὸ Μιχαήλ, ποὺ σ᾽ αὐτὸ τὸ μεταξὺ εἶχε ἑνωθῆ μὲ τὸ Βούλγαρο πρίγκιπα Χρύσον Dobromir Strez, κυβερνήτη τοῦ Προ(υ)σάκου, καὶ νὰ καταλάβη καὶ μέρος τῶν κτήσεων τῶν δυὸ συμμάχων, τοῦ ῞Ελληνα καὶ τοῦ Βουλγάρου. 'Αλλὰ ὁ 'Ερρίκος δὲ συνέχισε τὴν ἐπικίνδυνη γι᾽ αὐτοὺς ἐκστρατευτική του πορεία, γιατὶ ἀνακλήθηκε στὴν ΚΠολη, ὅπου ἡ παρουσία του ἦταν ἀναγκαία γιὰ νὰ ἐνθαρρύνη τοὺς ὑπηκόους του, καθὼς εἶχαν τρομοκρατηθῆ ἀπ᾽ τὶς ἀπειλὲς τοῦ βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Βορίλου καὶ τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Νίκαιας Θεόδωρου (α΄) Λάσκαρι[50].

'Ο Βορίλος τῆς Βουλγαρίας μαθαίνοντας τὴν ἐπέλευση τοῦ αὐτοκράτορα 'Ερρίκου, ἀποχώρησε ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη, καὶ ἔστειλε πολὺ σοβαρὲς ἐνισχύσεις στὸν ἀδελφό του Χρύσον Dobromir Strez, ὁ ὁποῖος ἔτσι ἐπωφελήθηκε τῶν περιστάσεων γιὰ νὰ εἰσβάλη στὸ λατινικὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ τὸν ἀντιμετώπισαν ὁ κόμης Berthold de Katzenelnbogen καὶ ὁ Εὐστάθιος τῆς Φλάνδρας, ὁ σύζυγος τῆς 'Ανώνυμης ῎Αγγ. Κ.Δ.251, στοὺς ὁποίους ὁ Λατίνος αὐτοκράτορας 'Ερρίκος εἶχε ἀναθέσει τὴν ἀντιβασιλεία στὸ λατινικὸ βασίλειο τῆς Θεσσαλονίκης.

'Ο Μιχαὴλ 174, καθὼς εἶδε πὼς ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ παρθῆ ἡ Θεσσαλονίκη ἀπ᾽ τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ γίνη ἕνα τμῆμα τοῦ βασιλείου τῆς Βουλγαρίας, κάτω ἀπ᾽ τὸ Βορίλο, ἀποστάτησε ἀπ᾽ τὴ συμμαχία τοῦ Χρύσου

49. 'Επιστολαὶ πάπα 'Ιννοκέντιου III, XIII, 24, 161, 184· ἐκδ. Migne III, 222, 238, 353-54· Baronius, ἔκδ. Theiner, I, σ. 276. Πρβλ. 'Αντ. Μηλιαράκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 61-2· J. Longnon, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 124· D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 33. 'Ο 'Αμεδαῖος Μπούφφα εἶχε γίνει βαρῶνος τοῦ Δομοκοῦ, ἀνάμεσα τῆς Λαμίας καὶ τῶν Φαρσάλων, βλ. Henri de Valenciennes, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 47), σ. 79, ὑ. 1.

50. 'Επιστολὴ 'Ερρίκου τῆς Φλάνδρας, Λατ. αὐτοκρ. τῆς ΚΠολης τῆς 13 Γενάρη 1212: «ad universos amicos suos», εἰς Receuil des Historiens des Gaules et de France, τ. 18, σ. 531· Buchon, Recherches et Materiaux... Paris, v. II, 1840, σ. 211. Πρβλ. J. Longnon, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 124-25· D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 34· 'Αντ. Μηλιαράκης, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 63, ὁ ὁποῖος περιπίπτει σὲ σύγχυση. Γιὰ τὴ σχέση τοῦ Χρύσου Dobromir Strez πρὸς τοὺς 'Ασανίδες, βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ.῎Αγγ.168, ὑ.179.

Dobromir Strez καὶ ἔκλεισε μιὰ συμφωνία μὲ τοὺς ἀντιβασιλεῖς τῆς Θεσσαλονίκης, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας ἦταν γαμβρός του ἀπ᾽ τὴν κόρη του, καὶ τοὺς βοήθησε μὲ μεγάλη ἐνεργητικότητα, ἔτσι ποὺ τὰ ὡραῖα στρατεύματα τοῦ Βορίλου, ποὺ διοικοῦσε ὁ Strez, ἀνθόστρωσαν τὸ πεδίο τῆς μάχης ποὺ δόθηκε στὶς πεδιάδες τῆς Πελαγονίας (=τοῦ Μοναστηρίου)[51].

«Ἦταν ἡ μοναδικὴ φορά, ὅπως λέει κάποιος, ποὺ ὁ Μιχαὴλ 174 πολεμοῦσε στὸ πλευρὸ τῶν Λατίνων γιὰ τὰ συμφέροντά τους»[52], ἂν καὶ στὸ βάθος ὑπῆρχε καὶ ἕνα ἑλληνικὸ ἐνδιαφέρον, καθὼς ἦταν προτιμότερο ἡ Θεσσαλονίκη νὰ βρισκόταν στὰ ἀσθενικὰ χέρια τῶν Λατίνων παρὰ στὰ ἰσχυρὰ τῶν Βουλγάρων.

Ἂν πρέπει νὰ πιστεύσωμε ἕνα ἐπιτόπιο χρονικὸ πολὺ μεταγενέστερο, καθὼς ὁ Γάλλος αὐθέντης τῶν Σαλώνων Θωμᾶς Ι d'Autremencourt κυρίευσε κάποια νησάκια τοῦ Γαλαξειδιοῦ, ὁ Μιχαὴλ 174 μὲ τὴ βοήθεια τῶν Γαλαξειδιωτῶν βάδισε ἐναντίον του, καὶ σὲ μιὰ σοβαρὴ σύγκρουση ποὺ ἔγινε κοντὰ στὰ Σάλωνα, ὁ Θωμᾶς Ι σκοτώθηκε· τὸ περιστατικὸ μπορεῖ νὰ τοποθετηθῆ ἀνάμεσα στὰ 1210-1214. Δὲν ἦταν παρὰ μιὰ πρόσκαιρη ἑλληνικὴ ἀνάκτηση, γιατὶ ἡ γαλλικὴ αὐθεντία τῶν Σαλώνων ἐπέζησε καὶ ἡ σειρὰ τῶν Autremencourt (Θωμᾶς ΙΙ καὶ Θωμᾶς ΙΙΙ, γιὸς καὶ ἐγγονὸς τοῦ Θωμᾶ Ι) διατηρήθηκε στὴν ἀρχὴ κατὰ τὴ διάρκεια ἑνὸς ἀκόμη αἰώνα (μέχρι τὸ 1311)[53].

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1212, ὁ Μιχαὴλ 174 εἰσέβαλε στὴ Θεσσαλία, ὅπου οἱ Λομβαρδοὶ ἱππότες δὲν μπόρεσαν νὰ προβάλουν μιὰ σοβαρὴ ἀντίσταση· ἔτσι ὁ Μιχαὴλ στὴν προέλασή του ξεπέρασε τὴν παραλία τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου, καὶ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1212 ἔγινε κύριος τῆς Λάρισας, ὅπου καὶ ἐγκατάστησε Ἕλληνα ὀρθόδοξο ἐπίσκοπο ἀντὶ τοῦ Λατίνου. Προχωρώντας ἀνατολικὰ τῆς Λάρισας, κυρίευσε τὸ Βελεστίνο ποὺ δὲν ὑπεράσπισε ὁ γενναῖος Berthold de Katzenelnbogen καὶ τὴν περιοχὴ τῆς Δημητριάδας[54].

Τότε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς Μαλιασηνὸς Δούκας Βρυέννιος (Ἄγγελος) ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴ Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 254, κόρη τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174, καὶ ποὺ εἶχε λόγω τῆς λατινικῆς εἰσβολῆς ἀποχωρήσει ἀπ᾽ τὶς Θεσσαλικὲς κτήσεις του καὶ προσφύγη στὸ Μιχαὴλ (α΄)

51. Ἐπιστολὴ Ἐρρίκου τῆς Φλάνδρας, ἐνθ᾽ ἀνωτ., εἰς Receuil, σ. 532· Buchon, ἐνθ᾽ ἀνωτ., σ. 211, Πρβλ. J. Longnon, ἐνθ᾽ ἀνωτ., σ. 125-26· D.M. Nicol, ἐνθ᾽ ἀνωτ., σ. 34.

52. D.M. Nicol, ἐνθ᾽ ἀνωτ., σ. 34.

53. Χρονικὸν Γαλαξειδίου, ἐκδ. Κ. Σάθα, Ἀθῆναι 1865 (ἀνατύπωση 1962), σ. 201. Πρβλ. J. Longnon, L'Empire Latin de Constantinople, σ. 120. Γιὰ τοὺς Autremencourt, βλ. J. Longnon, Les Autremencourt seigneurs de Salona en Grèce (1204-1311), εἰς Bulletin de la Société historique de Haute-Picardie, 15(1937), σ. 15-48.

54. Ἐπιστολαὶ Ἰννοκέντιου ΙΙΙ, XV, 42. Πρβλ. D.M. Nicol, ἐνθ᾽ ἀνωτ., σ. 36-7.

στὴν Ἤπειρο, ἐπανῆλθε σ᾽ αὐτὲς ὡς ἐπιτόπιος κληρονομικὸς κυβερνήτης, καὶ μερικὰ χρόνια ἀργότερα ἵδρυσε τὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Ὀξείας Ἐπισκέψεως τῆς Μακρινίτισσας στὶς δυτικὲς πλαγιὲς τοῦ Πηλίου, ὡς μιὰ εὐχαριστήριο προσφορὰ γιὰ τὴν ἀπολευτέρωσή τους ἀπ᾽ τοὺς Λατίνους[55]. Οἱ Κομνηνοὶ Μαλιασηνοὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἦσαν κύριοι ἑνὸς κρατιδίου μέσα στὸ κράτος τοῦ συμπεθέρου τους Μιχαὴλ 174.

Μετὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴ Θεσσαλία, ὁ Μιχαὴλ 174 ἔγινε κύριος τῆς πόλης τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς νήσου Κέρκυρας, ποὺ ἦσαν κάτω ἀπ᾽ τὴν κατοχὴ τῆς Βενετίας, ἀποδεικνύοντας μὲ τὶς πράξεις του πὼς τὸ σύμφωνο ποὺ εἶχε ὑπογράψει μὲ τὸ δόγη τὸ 1210, δὲν ἦταν πιὰ παρὰ ἕνα νεκρὸ γράμμα.

Λίγα πράματα ξέρομε γι᾽ αὐτὲς τὶς πολὺ σημαντικὲς ἐπιτυχίες τοῦ Μιχαήλ. Χωρὶς ἀμφιβολία ὁ Ἀλβανὸς πρίγκιπας Δημήτριος (1207-1215), ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὴν Ἀνώνυμη Νεμάνια Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 330 μιὰ κόρη τοῦ βασιλέα τῆς Σερβίας Στέφανου ΙΙ Νεμάνια (1170-1195, †1200) καὶ τῆς Εὐδοκίας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 262, βοήθησε τὸ σύμμαχό του Μιχαὴλ 174. Ἡ μοναδικὴ μαρτυρία ποὺ ἔχομε γι᾽ αὐτὴ τὴν ἐπανάκτηση ἀπ᾽ τοὺς Ἕλληνες τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ κόμβου, τοῦ Δυρραχίου, εἶναι αὐτὴ τοῦ μητροπολίτη Κερκύρας Γεώργιου Βαρδάνη, ποὺ μᾶς λέει πὼς «ὄχι χωρὶς πόνους ὁ τρισαριστέας Κομνηνὸς (ὁ Μιχαὴλ α΄ 174) κατάχτησε αὐτὴ τὴν

55. Γράμμα τοῦ Δημητριάδος Ἀρσενίου, ΜΜ4(1871), σ. 382-83· Ν.Α. Γιαννόπουλος, Αἱ παρὰ τὴν Δημητριάδα βυζαντιναὶ μοναί, ΕΕΒΣ1(1924), σ. 210 κεξ. Πρβλ. D.M. Nicol, ἐνθ᾽ ἀνωτ., σ. 37. Ὁ Κωνσταντῖνος Κ.Μ.Δ.Β. Ἀγγ. ἦταν γιὸς τοῦ Νικόλαου Μαλιάση (Ἀγγέλου) καὶ τῆς Ἀνώνυμης Βρυένναινας Δούκαινας Κομνηνῆς, μιᾶς ἐγγονῆς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, βλ. πάνω σ᾽ αὐτό, Ἀθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ΑΙΣ2(1894), σ. 363· S. De Jongh, La Généalogie des Comnènes, σ. 93· D. Polemis, The Doukai, σ. 142. Γιὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν Μαρίαν Ἀγγ. Κ.Δ.254, βλ. Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἐκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7(1894), σ. 502· ΜΜ4(1871), σ. 345 καὶ 346· M. Treu, Manuel Holobolos, BZ5(1896), σ. 550, στίχ. 3. Τόσο ὁ W. Miller, The Latins in the Levant (1204-1566), London 1908, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ἀγγ. Φουριώτη, Ἀθήνα 1960, σ. 202, ὅσο καὶ ὁ D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 15 καὶ 35, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐρευνητές, συγχέουν τὴ γνωστή μας οἰκογένεια τῶν Μελισσηνῶν μὲ τὴν οἰκογένεια τῶν Μαλιασηνῶν (Ἀγγέλων Κομνηνῶν), ἐνῶ πρόκειται γιὰ δυὸ ξέχωρες οἰκογένειες, πάνω σ᾽ αὐτό, βλ. P. Lemerle, L'Emirat d'Aydin, Paris 1957, σ. 119, ὑ. 1. Κάποιος Μαλιάσης ἢ Μαλιασηνὸς παντρεύτηκε περὶ τὸ 1170 μιὰ Ἀγγελίνα, κόρη τοῦ Κωνσταντίνου(;) Ἀγγέλου, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰωάννη Ἀγγέλου, τοῦ συζύγου τῆς [Μαρίας] Κ.146, καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴν ἕνωση γεννήθηκε περὶ τὸ 1175 ὁ Νικόλαος Μαλιάσης ἢ Μαλιασηνὸς ποὺ ἀπ᾽ τὴ μητέρα του ἦταν Ἄγγελος. Ὁ Νικόλαος Μαλιάσης - Ἄγγελος παντρεύτηκε περὶ τὸ 1195 τὴν Ἀνώνυμη Βρυένναινα Δούκαινα Κομνηνή, κόρη ἢ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.116 ἢ τοῦ Ἀλέξιου Κ.117 καὶ ἐγγονὴ τοῦ Ἰωάννη Δούκα 66, γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ γιὸς τοῦ πιὸ πάνω ζευγαριοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος φέρει τὶς ἐπωνυμίες Μαλιασηνὸς Ἄγγελος ἀπ᾽ τὸν πατέρα του καὶ Βρυέννιος Δούκας Κομνηνὸς ἀπ᾽ τὴ μητέρα του, βλ. S. De Jongh, σ. 90 καὶ 93. Ὁ λόγος ποὺ δὲν κατέταξα τὸν Κωνσταντῖνο Μαλ. Ἀγγ. Βρυένν. Δούκ. Κομν. στὴν τακτικὴ Γενεαλογία – ἀλλὰ τὸν κατέταξα στοὺς σχετικὰ συνταυτιζόμενους Κομνηνούς – εἶναι ποὺ δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ ποιοῦ ἀκριβῶς κόρη ἦταν ἡ μητέρα του, τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.116 ἢ τοῦ Ἀλέξιου Κ.117;

πόλη»[56].

Πιὸ σκοτεινὰ καί λησμονημένα εἶναι ἀκόμη τὰ περιστατικὰ γιὰ τὴν ἀνάκτηση τῆς Κέρκυρας, ἡ ὁποία περιῆλθε στὴν ἐξουσία τοῦ Μιχαὴλ 174 ἴσως τὸ 1214, καθὼς οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ τῆς ἐποχῆς, ὅπως ὁ Γεώργιος Ἀκροπολίτης, σιωποῦν πάνω στὴ δραστηριότητα τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174, καὶ καθόλου δὲν εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀναφέρουν ἔργα ποὺ τὸν τιμοῦν καὶ τὸν ἐξυψώνουν. Ἡ ἄλωση τῆς Κέρκυρας ἀπ᾽ τὸ Μιχαὴλ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ μιὰ σύντομη μνεία ἑνὸς χρυσοβούλλου τῶν ἀρχείων τῆς Νεάπολης[57].

Νεώτερος ἐρευνητὴς μᾶς λέει πὼς «οἱ ντόπιοι κάτοικοι (=οἱ Ἕλληνες) τοῦ ὡραίου νησιοῦ τῆς Κέρκυρας, ὅπου ἡ Βενετικὴ παροικία εἶχε μόλις ριζώσει, χαρούμενοι καλωσόρισαν τὸν νικητή, ὡς κυρίαρχο ὁμόφυλο καὶ ὁμόθρησκό τους»[58]. Ἡ τοπικὴ παράδοση ἀποδίδει σ᾽ αὐτὸν τὸ Ἀ γ γ ε λ ό κ α σ τ ρ ο (Castel Sant'Angelo), ποὺ χτίστηκε γιὰ νὰ ἀναχαιτίζη τὶς ἐπιδρομὲς τῶν Γενοβέζων πειρατῶν καὶ ποὺ ἀκόμη ὀρθώνεται ὡς ὑποβλητικὸ ἐρείπιο, πάνω ἀπ᾽ τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ νησιοῦ, κοντὰ στὸ μοναστήρι τῆς Παλαιοκαστρίτσας[59].

Ὁ Μιχαὴλ (α΄) Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος 174, ὁ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς ΚΠολης ἀπ᾽ τοὺς Λατίνους ἱδρυτὴς καὶ πρῶτος ἡγεμόνας ἑνὸς ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ κράτους, ποὺ ὡς πυρήνα του εἶχε τὴν Ἤπειρο, δὲν ἐπέζησε γιὰ πολὺ μετὰ τὶς ἀνωτέρω καταχτήσεις του ἢ ἀνακτήσεις τοῦ ἑλληνισμοῦ, γιὰ νὰ τὶς χαρῆ. Κάτω ἀπὸ μυστηριώδεις συνθῆκες δολοφονήθηκε στὰ Βελέγραδα (σημ. Βεράτιο τῆς Ἀλβανίας) μιὰ νύχτα, ἴσως κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1215, μέσα στὸ κρεββάτι του, τὴν ὥρα ποὺ κοιμόταν μὲ τὴ γυναίκα του, ἀπὸ κάποιον ὑπηρέτη του ποὺ λεγόταν Ρωμαῖος, ἴσως ἕνα ὄργανο τῶν Λατίνων (Παπικῶν, Βενετῶν ἢ Φράγκων τῆ ΚΠολης ἢ τῆς Θεσσαλονίκης)[60].

---

56. Τοῦ Ἀττικοῦ κυροῦ Γεωργίου τοῦ Βαρδάνη, τοῦ μητροπολίτου Κερκύρας, ἀντίγραμμα πρὸς τὸν πατριάρχην ΚΠόλεως κυρὸν Γερμανόν, ἔκδ. Mustoxidi, Delle Cose Corciresi, Appendix, σ. LIV· ἔκδ. R.-J. Loenertz, Lettre de Georges Bardanès au patriarche Germain II, ΕΕΒΣ33(1964), σ. 112: οὐ γὰρ ἀπονητὶ κατεκτήσατο τὴν πόλιν ἐκείνην, οὔτε πρώην ὁ τοῦ βασιλέως (Θεοδώρου Δ.168) μακαριστὸς αὐτοῦ ὁμαίμων, ὁ τρισαριστεὺς Κομνηνὸς (Μιχαὴλ α΄ 174), Πρβλ. D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 38.

57. N. Barone, Notizie stroriche tratte dai registri di Cancelleria di Carlo III di Durazzo, Archivio Storico per le province Napoletane publicato a cura della Società di Stroria Patria, 12(1887), σ. 61. Πρβλ. D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 38-9..

58. W. Miller, The Latins κτλ., μετάφρ. στὴν ἑλλην., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 55), σ. 123.

59. A. Marmora, Historia di Corfu, Venise 1672, σ. 210, ἑλλην. μετάφρ. ἀπὸ Ἰω. Μαρκορᾶ, Κέρκυρα 1902. Πρβλ. D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 42· W. Miller, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 58), σ. 123.

60. Γεώργιος Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 27, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 25: μετ᾽ οὐ πολὺ δὲ φονεύεται παρά του τῶν ὑπηρετῶν ὁ Μιχαὴλ νύκτωρ ἐπὶ τῆς κλίνης συγκαθεύδων τῇ γυναικί·

Νεώτερος δικός μας αὐτοδίδαχτος ἐρευνητὴς[61] μᾶς δίδει αὐτὴ ἐδῶ τὴ σκιαγραφία γιὰ τὸν ἱδρυτὴ τοῦ μετὰ τὴ λατινικὴ ἄλωση τῆς ΚΠολης δυτικοῦ ἑλληνικοῦ κράτους: «Ὁ Μιχαὴλ (α΄) Ἄγγ. Δ.Κ.174 ὑπῆρξε, ὅπως καὶ ὁ Θεόδωρος (α΄) Λάσκαρις στὴν Ἀνατολή, ἕνας ἀπ᾽ τοὺς μεγάλους ἄντρες ποὺ κατάλειψε ἐκπνέοντας ἡ ἐκφυλισμένη Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία. Στὸ σύντομο διάστημα τῆς δ ε σ π ο τ ε ί α ς του (γράφε τῆς ἀρχῆς του) ἀναδείχτηκε ἐπιδέξιος στρατηγὸς καὶ συνετὸς χειριστὴς πάνω στὶς πολιτικὲς ἀναποδιές. Καθὼς ἀνατολικὰ εἶχε τὴ Λατινικὴ αὐτοκρατορία στὴν πρώτη της ἀκμή, ἀπ᾽ τὸ Βορρὰ τοὺς Βουλγάρους καὶ δυτικὰ τοὺς Βενετούς, οἱ ὁποῖοι κύριοι τῆς θάλασσας ἀπειλοῦσαν τὶς παράλιες κτήσεις του, καὶ τὸ προπύργιό τους τὴν Κέρκυρα, ἄντεξε μὲ κάθε δύναμη, ἄλλοτε πολεμώντας, ἄλλοτε συνάπτοντας συνθῆκες καὶ δίδοντας ὑποσχέσεις ποὺ ἀπὸ ἀνάγκη παραβίαζε, μὴ ἔχοντας ἀπέναντί του ἀντιπάλους ἐπίσης εἰλικρινεῖς, ἀλλὰ καταχτητὲς ποὺ καιροφυλαχτοῦσαν τὴν καταστροφή του, κάνοντας ἀκόμη ἀγώνα καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησία τῆς Ρώμης, ποὺ τίποτε ἄλλο δὲ ζητοῦσε παρὰ τὴν πλήρη ὑποταγὴ τοῦ κράτους του σ᾽ αὐτή»[62].

Ρωμαῖος δὲ ἦν τῷ φονευτῇ τοὔνομα. Ἐφραίμιος, σ. 309, στίχ. 7655-58:

ἐπεὶ δ᾽ ἀπηνῶς Μιχαὴλ σφαγεὶς ξίφει
πρὸς ἀνδρὸς οὕτω Ρωμαίου κεκλημένου,
νυκτὸς καθεύδων ἐν Βελλεγράδων ὅροις,
ἐξαπίνης λέλοιπε τόνδε τὸν βίον,

Ὁ Π. Ἀραβαντινός, Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου, Ἀθῆναι 1856, τ. I, σ. 61, θεωρεῖ τὸ δολοφόνο ὡς ἕνα ὄργανο τοῦ πάπα τῆς Ρώμης· ὁ Κ. Σάθας, Χρονικὸν Γαλαξειδίου, σ. 135, φρονεῖ πὼς «ὄχι μικρὸ μέρος πῆραν σ᾽ αὐτὴ τὴ δολοφονία οἱ Φράγκοι, καθὼς τὸν θεωροῦσαν ἄσπονδο ἐχτρὸ τῆς ἀρχῆς τους». Ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του εἶναι ἀβέβαιη· ὁ D.M. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 42, δίδει τὴν ἀνωτέρω χρονολογία τοῦ τέλους τοῦ 1215, ποὺ δείχνει νὰ ἀποδέχεται καὶ ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 92, ἀριθ. 45: in c. 1215· ὁ P. Lemerle, Trois actes, περιοδικὸν «Ἑλληνικά», Παράρτημα 4, Προσφορὰ εἰς Σ.Π. Κυριακίδην, Θεσσαλονίκη 1953, σ. 407, ὑ. 9, θεωρεῖ τὴ χρονολογία ἀκόμη ἀκαθόριστη (1214, 1216;)· ὁ Ἀντ. Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας – Ἠπείρου, σ. 64, λέει περὶ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1216, καθὼς συμφωνεῖ πρὸς τὸν Ch. Du Cange, Fam. aug. byz., Lutetiae Parisiorum 1680, σ. 208, καὶ τὸν Muralt, τ. I, σ. 317· ὁ W. Miller, The Latins κτλ.; ἑλλην. μετάφρ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 55 καὶ 58), σ. 123, θεωρεῖ τὸ δολοφόνο ὡς Σλάβο καὶ δίδει τὴ χρονολογία τοῦ 1214· ὁ Ι. Ρωμανός, Γρατιανὸς Ζώρζης, αὐθέντης Λευκάδος, Κέρκυρα 1870, σ. 129, ἀκολουθῶν τὸν G. Finlay, καὶ ἄλλοι, δίδουν τὴν αὐτὴ χρονολογία τοῦ 1214· ὁ Σπ. Λάμπρος, Μιχαὴλ Ἀκομινάτου (τὸ ὀρθὸ Χωνιάτου), Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. κζ΄, δίδει τὴ χρονολογία τοῦ 1217, καὶ ὁ Κ. Σάθας, Χρονικὸν Γαλαξειδίου, σ. 135, δίδει αὐτὴ τοῦ 1219, ποὺ καὶ οἱ δυὸ τελευταῖες αὐτὲς χρονολογίες εἶναι ἀπαράδεχτες ἀπ᾽ τὴ σημερινὴ ἔρευνα. Τὸν τόπο τῆς δολοφονίας μᾶς δίδει ὁ Ἐφραίμιος, ἔνθ᾽ ἀνωτ.: περὶ τὰ Βελέγραδα, ποὺ εἶναι τὸ σημερινὸ Βεράτιο τῆς Ἀλβανίας, βλ. Κ. Παπαρρηγόπουλον, Ἱστορία, τ. Ε΄, α΄, σ. 43, καὶ D.M. Nicol, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 42.

61. Ὁ Ἀντώνιος Μηλιαράκης (†8.IV.1905), βλ. γιὰ τὸ συγγραφέα καὶ τὸ ἔργο του, Σπ. Λάμπρου, ΝΕ2(1905), σ. 251-55.

62. Ἀ. Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας – Ἠπείρου, σ. 64-5.

῞Αλλοι ἐρευνητές[63], τονίζουν «τὸν ἀληθινὸ πανηγυρικό» ποὺ ἔπλεξε ὁ μητροπολίτης Ναυπάκτου ᾿Ιωάννης ᾿Απόκαυκος στὸ νεκρὸ πιὰ Μιχαὴλ (α΄) 174, «τὸν ἱδρυτή, σωτῆρα καὶ πάτρωνα τῆς πόλης τῶν ᾿Ιωαννίνων», ποὺ ἀπ᾿ τὸ τίποτε τὴ μεταμόρφωσε σ᾿ ἕνα ὀχυρωμένο φρούριο, καὶ ποὺ κοντὰ σ᾿ αὐτὸν οἱ φυγάδες τῆς ΚΠολης μέσα στὸ λατινικὸ κατακλυσμὸ βρῆκαν «ἕνα νέον Νῶε»[64].

Δὲν ἀποκλείεται ὁ Μιχαὴλ (α΄) 174 νὰ εἶχε γίνη ἀγαπητὸς ἀπ᾿ τοὺς ῞Ελληνες στὶς χῶρες ποὺ ἐξουσίαζε[65], καὶ ἴσως δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμε πὼς ἡ ἀφιέρωση τῶν ᾿Ιωαννίνων στὸν ἀρχάγγελο Μιχαήλ, προστάτη τοῦ οἴκου τῶν ᾿Αγγέλων, ἔγινε ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Μιχαὴλ (α΄) 174 ἀνίδρυσε καὶ ὀχύρωσε τὴν πόλη[66].

Τρεῖς σφραγίδες ἔχουν διασωθῆ τοῦ Μιχαὴλ Δούκα 174 τῆς πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1205 σταδιοδρομίας του· φέρουν τὶς ἑξῆς ἐπιγραφές:

Σφράγισμα γραφῶν Μιχαὴλ Δούκα φέρω[67].

Καὶ

Σφράγισμα γραφῶν Μιχαὴλ Δούκα φέρω
σεβαστοκρατοροῦντος εὐθαλοῦς κλάδου[68].

Τὴν τρίτη σφραγίδα ἀνάφερα πιὸ πάνω[69].

῞Ενα χάλκινο νόμισμα, ποὺ ἀποδίδεται στὸ Μιχαὴλ (α΄) 174, καὶ φέρνει τὸ ὁμοίωμά του καὶ τὸ ὁμοίωμα τοῦ ἁγίου Δημητρίου στὴ μιὰ ὄψη καὶ τὴ μορφὴ τοῦ ἀρχάγγελου Μιχαὴλ στὴν ἄλλη, βρέθηκε στὴν ῎Ηπειρο[70].

῾Ο Μιχαὴλ (α΄) Δούκ. Κομν. ῎Αγγ. 174 ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὴν πρώτη γυναίκα

63. D.M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 42· L. Stiernon, Les origines du despotat d'Épire, REB17(1959), σ. 123.

64. ᾿Ιωάννου τοῦ ᾿Αποκαύκου, μητροπ. Ναυπάκτου, Σημείωμα, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 5, στὸ τέλος.

65. ᾿Α. Μηλιαράκης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 65-6· W. Miller, The Latins κτλ., μετάφρ. στὴν ἑλλην. (ὑ. 55 καὶ 58), σ. 123· ᾿Ι. Ρωμανός, Περὶ τοῦ Δεσποτάτου τῆς ᾿Ηπείρου, Κέρκυρα 1895, σ. 20, 22, 27.

66. Χρυσόβουλλον ᾿Ανδρόνικου (β΄) Παλαιολόγου, Φεβρουαρίου τοῦ 1319, ΜΜ5(1887), σ. 77-84, καὶ ἰδιαίτερα, σ. 78, ὅπου ἀπὸ ἐχτρότητα πρὸς τὸ δυτικὸ ἑλληνικὸ Κράτος (τῆς ᾿Ηπείρου) ἀνασκευάζει τὴν ἰδέα πὼς ἡ ἀφιέρωση τῶν ᾿Ιωαννίνων στὸν ἀρχάγγελο Μιχαὴλ προῆλθε ἀπ᾿ τὸ Μιχαὴλ (α΄) 174.

67. Βλ. V. Laurent, Bulles métriques, σ. 99, ἀριθ. 474.

68. G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 426, 585· V. Laurent, Bulles métriques, σ. 99-100, ἀριθ. 475.

69. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 1, στὸ τέλος.

70. W. Miller, The Latins in the Levant, μετάφρ. ῎Αγγ. Φουριώτη, σ. 123.

του δυὸ κόρες καὶ ἕνα γιό: τὴν ᾿Ανώνυμη ᾿Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 251[71], τὴ Θεοδώρα ᾿Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 252[72] καὶ τὸν Κωνσταντῖνο ῎Αγγελο Κομνηνὸ Δούκα 253[73], καὶ ἀπ᾿ τὴ δεύτερη γυναίκα του, ἴσως τὴ χήρα τοῦ Σεναχερείμ, τὴ Μελισσηνὴ – ποὺ ὡς πρωτεξαδέλφη, σύμφωνα μὲ τὸ βίο τῆς Θεοδώρας τοῦ μοναχοῦ ᾿Ιώβ, τῆς πρώτης νόμιμης γυναίκας του, χαρακτηρίστηκε ὡς παλλακίδα[74] – μιὰ κόρη καὶ ἐπίσης ἕνα γιό, τὴ Μαρία ᾿Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 254[75] καὶ τὸ Μιχαὴλ (β΄) (῎Αγγελο) Κομνηνὸ Δούκα 255[76].

71. ῾Η πρωτότοκη κόρη τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα μᾶς εἶναι ἄγνωστο, ἀναφέρεται τὸ 1209, τότε ποὺ παντρεύτηκε τὸν Εὐστάθιο τῆς Φλάνδρας, ἀδελφὸ τῶν δυὸ πρώτων Λατίνων αὐτοκρατόρων τῆς ΚΠολης Βαλδουΐνου I καὶ ᾿Ερρίκου, βλ. PL τ. 216, στ. 353· Henri de Valenciennes, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 47), σ. 121, § 694. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 47, τὶς συνθῆκες κάτω ἀπ᾿ τὶς ὁποῖες ἔγινε αὐτὴ ἡ ἕνωση.

72. ῾Η Θεοδώρα 252 ἀναφέρεται μόνο ἀπ᾿ τὸ Δημήτριο Χωματιανό, ἔκδ. Pitra, στ. 51, τὸ 1216, γιὰ κανονικὸ κώλυμα γάμου της.

73. ῾Ο Κωνσταντῖνος 253 ἀναφέρεται στὴ συνθήκη ποὺ ἔκανε ὁ Μιχαὴλ (α΄) 174 μὲ τὴ Βενετία τὸ 1210, τὸ κείμενο τῆς ὁποίας ἔχει διασωθῆ στὴ λατινική, βλ. TT, τ. II, σ. 123 (καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 48), στὸ promissio, καὶ σ᾿ αὐτὸ φαίνεται πὼς ἐπισημαίνεται ὡς διάδοχος τῆς ἀρχῆς τοῦ πατέρα του. ῾Ο Κωνσταντῖνος 253 ἦταν ὁ μόνος νόμιμος γιὸς τοῦ Μιχαὴλ (α΄) ἀπ᾿ τὴν πρώτη γυναίκα του, ἀλλὰ καθὼς φαίνεται πέθανε πρὶν ἀπ᾿ τὸν πατέρα του (†1215), βλ. καὶ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 45, σ. 92-3, ὑ. 10, καὶ D. Nicol, The Despotate of Epiros, σ. 24 καὶ 31. ῾Ολότελα ἀπορρίψιμη μοῦ φαίνεται ἡ ἰδέα πὼς ὁ Κωνσταντῖνος 253 εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸ Μιχαὴλ (β΄) 255, ποὺ προσέλαβε τὸ τελευταῖο αὐτὸ ὄνομα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του Μιχαὴλ (α΄) 174, βλ. D.M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 43 καὶ ὑ. 2.

74. ῎Ετσι θεωρήθηκε ἡ δεύτερη γυναίκα του ἀπ᾿ τὴν ᾿Εκκλησία καὶ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Νίκαιας· ὁ Γεώργιος ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 27, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 24, μᾶς λέει γιὰ τὸ γιό της Μιχαὴλ (β΄) 255: «ὁ γὰρ αὐτῷ (τῷ Μιχαὴλ α΄ 174) γεννηθεὶς Μιχαὴλ (β΄ 255) ἐκ παλλακῆς ἐκείνῳ γεγένητο», πρβλ. D.M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 43 καὶ ὑ. 2. ᾿Αλλὰ ὁ ἴδιος ἱστορικὸς (Γ. ᾿Ακροπολίτης), ἔκδ. Bonn, σ. 27, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 25, γράφει πιὸ κάτω, πὼς «φονεύεται παρά του τῶν ὑπηρετῶν ὁ Μιχαὴλ (α΄ 174) νύκτωρ ἐπὶ τῆς κλίνης συγκαθεύδων τῇ γυναικί». Τί πρέπει νὰ ὑποθέσωμε γιὰ τὰ δυὸ αὐτὰ χωρία τοῦ ἱστορικοῦ, ποὺ τὸ δεύτερο ἀκολουθεῖ σχεδὸν ἀμέσως τὸ πρῶτο; Πὼς ἄλλη εἶναι ἡ «παλλακὴ» ἀπ᾿ τὴν ὁποία γεννήθηκε ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 καὶ ἄλλη ἡ «γυνὴ» μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ὁποίας ὁ Μιχαὴλ (α΄) 174 σκοτώθηκε; Τὸ ἐρώτημα θέτει καὶ ἀφήνει ἀναπάντητο ὁ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 45, σ. 93, ὑ. 12, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ D.M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 43 καὶ ὑ. 2, ἀφήνει νὰ νοηθῆ πὼς πρέπει «παλλακὴ» καὶ «γυνὴ» νὰ ταυτιστοῦν, πὼς ἡ δεύτερη δηλ. γυναίκα τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174 θεωροῦνταν ὡς παλλακή. Πρὸς τὴ γνώμη τοῦ τελευταίου συμφωνῶ καὶ ἐγώ, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ καὶ ὁ Βίος τῆς Θεοδώρας τοῦ μοναχοῦ ᾿Ιώβ, PG127, στ. 904-5, μᾶς λέει πὼς καθὼς ὁ Μιχαὴλ (β΄) 255 κινδύνευε ἀπ᾿ τὸ θεῖο του Θεόδωρο 168 τὸν πῆρε ἡ μητέρα του, ἡ δεύτερη γυναίκα τοῦ Μιχαὴλ (α΄) 174 καὶ ἔφυγε στὴν Πελοπόννησο.

75. ῾Η Μαρία 254 στὴν Χρυσοβούλλιον γραφὴν τοῦ δεσπότου κυροῦ Μιχαὴλ (β΄) τοῦ Δούκα 255, ΜΜ4(1871), σ. 345, ἀναφέρεται ὡς ἑξῆς: «ὁ Κομνηνὸς ἐκεῖνος κῦρ Κωνσταντῖνος ὁ Μαλιασηνός, γαμβρὸς ὢν ἐπὶ αὐταδέλφῃ πρώτῃ κυρᾷ Μαρίᾳ Κομνηνῇ τῇ ᾿Αγγελίνῃ τοῦ δεσπότου ἐκείνου Κομνηνοῦ κυροῦ Μιχαὴλ (β΄) τοῦ Δούκα 255». Τὸ «αὐταδέλφη πρώτη» τοῦ Μιχαὴλ (β΄) 255 πολὺ καλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ θεωρήση ὡς: ἀμφιθαλὴς ἀδελφὴ τοῦ Μιχαὴλ (β΄) σὲ ἀντίθεση πρὸς τὶς ἑτεροθαλεῖς ἀδελφές του ᾿Ανώνυμη 251 καὶ Θεοδώρα 252, καὶ σ᾿ αὐτὸ συμφωνεῖ καὶ ὁ D.M. Nicol, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 47. Γιὰ τὸν ἄντρα της κτλ., βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 55.

175. Μανουὴλ Καμύτζης Κομνηνὸς Δούκας Ἄγγελος (γένν. περὶ τὸ 1150 – † μετὰ τὸ 1202)

Ὁ Μανουὴλ[1] Καμύτζης Κομνηνὸς Δούκας Ἄγγελος[2] γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη καὶ τῆς Μαρίας Ἀγγ. Κομν. 91[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1150[4].

Ἡ δραστηριότητα τοῦ Μανουὴλ 175 κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, τότε ποὺ εἶχε μιὰ σχετικὴ ἡλικία, δὲ μᾶς εἶναι γνωστή. Κατὰ τὴν ταραγμένη ἐποχὴ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87, ἑνὸς καὶ αὐτοῦ πρωτεξαδέλφου τῆς μητέρας του, συναντᾶμε τὸ Μανουὴλ 175 τὸ 1185 νὰ ἐκστρατεύη ἐναντίον τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας ποὺ πολιορκοῦσαν τότε τὴ Θεσσαλονίκη μαζὶ μὲ ἄλλους στρατηγούς. Τὴν ἔκταση τῆς συμβολῆς του σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ δὲν μποροῦμε νὰ ἀξιολογήσωμε ἀπ' τὴ βραχύλογη πληροφορία ποὺ μᾶς δίνει ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης[5]. Αὐτὴ ὅμως ἡ φτωχὴ μαρτυρία μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνωμε πὼς οἱ σχέσεις τοῦ Μανουὴλ 175 μὲ τὸ θεῖο του Ἀνδρόνικο (α΄) δὲν ἦσαν κακές, κ' ἔτσι ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοὺς μπόρεσε νὰ βγῆ ζωντανὸς καὶ μὲ τὰ δυό του μάτια ἀνοιχτὰ ἀπ' τὸ ὁλοκαύτωμα ἐκεῖνο ποὺ ὁ δεύτερος ὀργάνωσε κατὰ τῆς ἀριστοκρατίας.

Ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἀγγ. 183 κατὰ τὴν ἀνάβασή του στὸ θρόνο (12. IX. 1185), φαίνεται πὼς ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους προσεταιρίστηκε καὶ τὸν πρωτεξάδελφό του Μανουὴλ 175, στὸν ὁποῖο ἀπόνειμε τὸ ἀξίωμα τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α· γιὰ πρώτη φορὰ μᾶς παρουσιάζεται μὲ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1186, ὅταν ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κονράδου τοῦ Montferrat, τοῦ συζύγου τῆς Θεοδώρας Ἀγγ. 185, ἀντιμετώπισε τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομν., τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κομν. Βατατζίνας 149[5a].

Ὁ Μανουὴλ 175 ἔθεσε τότε στὴ διάθεση τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183 ὅλη τὴ μεγάλη περιουσία του, γιὰ νὰ πάρη ἀπ' αὐτὰ ὁ βασιλέας ὅσα ἤθελε καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήση στὴ στρατολογία ἀντρῶν, κάνοντας τὴ σκέψη πὼς καλύτερα ἦταν νὰ τὰ πάρη ὁ συγγενής του αὐτοκράτορας ποὺ τὸν ἀγαποῦσε, ἀπ' τὸν ὁποῖο μάλιστα πολὺ περισσότερα θὰ ἔπαιρνε στὴν περίπτωση ποὺ θὰ νικοῦσε, παρὰ νὰ περιέλθουν σ' ἕνα ξένο καὶ ἐχτρό, ὅπως ἦταν γι' αὐτὸν ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς Κομν., ποὺ θὰ γελοῦσε σὲ βάρος του μὲ τὴν καρδιά του, καθὼς θὰ εἶχε μεγάλη ὠφέλεια ἀπ' τὴν ἁρπαγὴ τῆς περιουσίας του[6].

Κατὰ τὴν ἔξοδο ἀπ' τὴν πρωτεύουσα καὶ τὴ μάχη μὲ τὰ στρατεύματα τοῦ στασιαστῆ, ὁ Μανουὴλ 175 κυβερνοῦσε τὴν ἀριστερὴ πτέρυγα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ[7]. Χάρη στὸν Κονράδο τοῦ Montferrat, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστό, ἡ στάση καταστάλθηκε καὶ ὁ γενναῖος στασιαστὴς βρῆκε τὸ θάνατο σὲ μονομαχία μὲ τὸν Κονράδο[8].

Ἀνάμεσα στοὺς αὐτοκρατορικοὺς πρίγκιπες ὁ Μανουὴλ 175 εἶχε δυὸ ἐχτρούς, τὸν π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο Ἀλέξιο Βρανᾶ Κομν.[9], ποὺ τὸ τραγικό του τέλος τὸν ἱκανοποίησε, καὶ τὸ θεῖο του, ἀδελφὸ τῆς μητέρας του, τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰωάννη Δούκα 90[10].

Ὁ Μανουὴλ 175 περὶ τὸ 1170 παντρεύτηκε μὲ κάποια, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα δὲ γνωρίζομε[11], καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά, τὴν Ἀνώνυμη (Μαρία;) Καμύτζαινα Κομν. Δούκαινα Ἀγγελίνα 256[12] καὶ τὸν

---

76. Βλ. γι' αὐτόν, πιὸ πάνω, ὑ. 74.

175.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ δευτεροθείου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, πρωτεξαδέλφου τῆς μητέρας του· γιὰ τὸ ὄνομα καὶ τὴ χρήση του στοὺς Κομνηνούς, βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Δουκ. Ἀγγ. 169, ὑ. 1.

2. Σὲ μολυβδόβουλλο ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Μανουὴλ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α καὶ πὼς ἀπὸ μὲν τὸν πατέρα του ἦταν ἕνας Καμύτζης ἀπὸ δὲ τὴ μητέρα του ἕνας Κ ο μ ν η ν ο δ ο ύ κ α ς (Ἄγγελος), βλ. Κωνστ. Κωνσταντοπούλου, Βυζαντιακὰ Μολυβδόβουλλα τοῦ ἐν Ἀθήναις Νομισματικοῦ Μουσείου, Ἀθῆναι 1917, ἀριθ. 636, σ. 165:

Πρωτοστράτορος τοῦ Καμύτζη πατρόθεν
σφραγὶς Μανουὴλ
μητρόθεν Κομνηνοδούκα τοῦ κρατοῦντος.

3. Ἡ πιὸ πάνω σφραγίδα μᾶς παρουσιάζει τὸ Μανουὴλ 175 ὡς «πατρόθεν Καμύτζη καὶ μητρόθεν Κομνηνοδούκα». Ποιὸς Καμύτζης παντρεύτηκε μιὰ Κομνηνοδούκαινα; Ἐκτὸς τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη ποὺ παντρεύτηκε τὴ Μαρία Ἀγγ. Κομν. 91, δὲν ξέρομε κανένα ἄλλο. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' τὴ σοβαρὴ αὐτὴ ἔνδειξη, ἔχομε καὶ μαρτυρίες ἀπὸ ἀφηγηματικὲς καὶ φιλολογικὲς πηγές. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 526, καὶ Λόγος εἰς τὸν βασιλέα Ἀλέξιον (γ΄) Ἀγγ. Κομν. 180, ἔκδ. I.A. van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 106, μᾶς λέει πὼς ὁ Μανουὴλ 175 ἦταν ἕνας πρωτεξάδελφος τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἀγγ. Κομν. 180, γιῶν τοῦ Ἀνδρονίκου Δούκ. Ἀγγ. 93, τοῦ ὁποίου ἀμφιθαλὴς ἀδελφὴ ἦταν ἡ Μαρία Ἀγγ. Κομν. 91 ποὺ παντρεύτηκε ἕνα Καμύτζη. Ἐπίσης ὁ Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 660, μᾶς λέει πὼς ὁ Ἰωάννης Δούκας 90, καὶ αὐτὸς ἀμφιθαλὴς ἀδελφὸς τῆς Μαρίας 91, «ἦταν θεῖος ἐκ μητρὸς τοῦ Μανουὴλ 175». Πρβλ. L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB 22 (1964), σ. 195-96, ὑ. 71, καὶ τοῦ ἰδίου, Les origines du despotat d'Épire, REB 17 (1959), σ. 103 καὶ ὑ. 21.

4. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1145, καὶ τὸ 1185 ὁ Μανουὴλ 175 μᾶς παρουσιάζεται σὲ πλήρη δραστηριότητα καὶ ἀκόμη τὸ 1197 μᾶς παρουσιάζεται ὡς πατέρας μιᾶς παντρεμένης κόρης, βλ. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 502 καὶ 672. Ἔτσι μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς γεννήθηκε περὶ τὸ 1150.

5. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἔκδ. Κυριακίδη, σ. 72, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 430.

5α. Χωνιάτης, σ. 502.

6. Χωνιάτης, σ. 502-3.

7. Χωνιάτης, σ. 502.

8. Βλ. προσωπογραφία Ἄννας Κομν. Βατ. 149, ὑ. 104 καὶ 105.

9. Χωνιάτης, σ. 502.

10. Χωνιάτης, σ. 660.

11. Χωνιάτης, σ. 681: ἀλλὰ καὶ τὴν γυναῖκα (τοῦ Μανουὴλ 175) καὶ τὸν υἱὸν (Ἰωάννη 257) ὑποδικάσας φρουρᾷ,

῾Ιωάννη Καμύτζη Κομν. Δούκα ῞Αγγ. 257[13].

Περὶ τὸ 1187 ὁ ῾Ισαάκιος (β´) ῞Αγγ. 183 βγῆκε σὲ ἐκστρατεία στὴ Θράκη ἐναντίον τοῦ ἀντάρτη Πέτρου, ἀδελφοῦ τοῦ ᾿Ασάν Ι, καὶ τῶν Βουλγαροβλάχων· ἀνάμεσα στοὺς στρατηγοὺς ποὺ τὸν συνόδευαν ἦταν καὶ ὁ Μανουὴλ 175. Σὲ μιὰ φάση αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας, ἕνας ἀπ᾿ τοὺς προπομποὺς τῆς στρατιᾶς ἀνάγγειλε τὴν παρουσία Κουμάνων, γύρω ἀπὸ μιὰ τοποθεσία ποὺ λεγόταν Λ α ρ δ έ α ς, τοὺς ὁποίους ἀνέβαζε σὲ χίλιους, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἦσαν πάνω ἀπὸ 6.000. ῾Ο αὐτοκράτορας διαίρεσε τὴ στρατιὰ σὲ τμήματα καὶ σ᾿ ἕνα ἀπ᾿ αὐτὰ ὅρισε ἀρχηγὸ «τὸν περιπόθητο ἐξάδελφο τῆς βασιλείας του, τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ Καμύτζη 175».

῾Η λεία ποὺ εἶχαν ἀποκομίσει ἀπ᾿ τὶς ἐπιδρομές τους οἱ Κουμάνοι ἦταν τεράστια· σύμφωνα μὲ τὴν ἔκθεση τοῦ ῾Ισαακίου (β´) ῞Αγγ. 183 πρὸς τὸν πατριάρχη καὶ τὴ σύνοδο, ποὺ συνέταξε ὁ Χωνιάτης, ἦταν «ἕνα πλῆθος ἀπαγομένων ἀνθρώπων πάνω ἀπὸ 12.000» καὶ τὰ ζῶα ποὺ μὲ τὶς ἁρπαγὲς εἶχαν συγκεντρώσει «στὴν πολυπλήθεια ἦσαν πιὸ πολλὰ ἀπὸ τ᾿ ἄστρα», ἔτσι ποὺ ἡ πορεία τῶν ἀπαγομένων ἀνθρώπων καὶ ζώων ἔπιανε «μέχρι καὶ τὰ ἕξι στάδια».

Τὰ τμήματα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ συνάντησαν τοὺς ἐπιδρομεῖς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους τους μετὰ πορεία πενήντα σταδίων, ὅπου δόθηκε κρατερὴ μάχη, μὲ ἀποτέλεσμα οἱ Κουμάνοι νὰ ἐγκαταλείψουν ὄχι μόνο τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὰ ζῶα ποὺ ἔσερναν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξαρτήματα τοῦ ὁπλισμοῦ καὶ τοῦ ἱματισμοῦ τους. ῾Η καταδίωξη τῶν Κουμάνων μέχρι ἑξήντα στάδια ἀπ᾿ τὸ πεδίο τῆς μάχης, ἔφερε κάποια ἀποκέντρωση στοὺς αὐτοκρατορικούς, ἀλλὰ ἡ παρουσία καὶ ἐπιβολὴ τοῦ αὐτοκράτορα σκόρπισε τὸν τρόμο στοὺς ἐπιδρομεῖς, ἔτσι ποὺ «ἕνας Βυζαντινὸς κάκωνε πολλοὺς Κουμάνους καὶ δυὸ πάνω ἀπὸ δέκα· κι ἂν ἡ νύχτα δὲν ἔσωζε μερικοὺς ἀπ᾿ τοὺς ἐπιδρομεῖς, δὲ θὰ ἔμενε οὔτε ἕνας γιὰ νὰ ἀναγγείλῃ στοὺς ὁμοφύλους τους τὸ κακὸ ποὺ τοὺς βρῆκε». Στὶς μάζες τῶν αἰχμαλώτων ποὺ σώθηκαν, τὰ δάκρυα ἀνακατώθηκαν μὲ τὰ γέλοια τῆς χαρᾶς, παρθένες εὐχαριστοῦσαν τὸ Θεὸ ποὺ ξέφυγαν ἀπ᾿ τὸν ἐναγκαλισμὸ τῶν Κουμάνων, παντρεμένες ποὺ κράτησαν τὴν κοίτη καθαρή, γέροι καὶ νέοι ποὺ ξέφυγαν ἀπ᾿ τὴ σκλαβιὰ τῶν βαρβάρων δοξολογοῦσαν τὸ Θεό. Καὶ «αὐτὰ τὰ ζῶα, ποὺ ἀπ᾿ τὸ Δαβὶδ φέρονται νὰ ὑμνολογοῦν τὸ Δημιουργό, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς δὲν ἔλειψαν ἀπ᾿ τὴν κοινὴ αὐτὴ δοξολογία, καθὼς γλίτωσαν ἀπ᾿ τὸ μαχαίρι τῶν βαρβάρων». ῾Η συμβολὴ τοῦ Μανουὴλ 175 σ᾿ αὐτὴ τὴν περίλαμπρη νίκη τοῦ

12. Χωνιάτης, σ. 672: τὴν τοῦ πρωτοστράτορος (Μανουὴλ 175) θυγατέρα τοῦ συνοικοῦντος ἀπέζευξε,

13. Χωνιάτης, σ. 681· Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Heisenberg, σ. 38 καὶ 40, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 41 καὶ 43. Πρβλ. Χρυσάνθη Μαυροπούλου - Τσιούμη, Μαρμαρίνη βυζαντινὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴ Βέροια, περιοδικὸ Κληρονομία, 3 (1971), σ. 333, 337-41.

αὐτοκράτορα δὲν ἦταν μικρή[13α].

Τὸ 1190 ὁ Μανουὴλ 175 μαζὶ μὲ τὸ μέγα δ ο μ έ σ τ ι κ ο τῆς Δ ύ σ η ς ᾿Αλέξιο Γίδο διατάχτηκαν ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα νὰ παρακολουθήσουν τὶς κινήσεις τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Ι τοῦ Κοκκινοπώγωνα καὶ νὰ κάνουν κρυφὲς ἐπιθέσεις σὲ τμήματα τοῦ στρατοῦ του, καθὼς ὡς συμμέτοχος τῆς Τρίτης λεγόμενης Σταυροφορίας, στράτευσε διὰ ξηρᾶς καὶ ἦλθε σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸ Βυζάντιο. ῾Ο Μανουὴλ 175 ἐπρόκειτο νὰ παρενοχλῇ τὰ τμήματα τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ ποὺ ἔβγαιναν γιὰ προμήθεια τροφίμων. Στὸ μεταξὺ ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας ποὺ πέτυχε νὰ γίνῃ κύριος τῆς Φιλιππούπολης, διαβίβασε στὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α (Μανουὴλ 175) ἕνα μήνυμα τῶν καλῶν του προθέσεων, πὼς σὲ τίποτε δὲν πρόκειται νὰ θίξῃ τὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία καὶ πὼς μὲ κάθε ἀκρίβεια θὰ διαφυλάξῃ τοὺς ὅρους τῆς συμφωνίας ποὺ εἶχε κλείσει μὲ τὸν ῾Ισαάκιο (β´) ῞Αγγ. 183 γιὰ τὴ διέλευση τῶν στρατευμάτων του[14].

῾Ο Μανουὴλ 175 γνωστοποίησε τὰ πιὸ πάνω στὸν αὐτοκράτορα - ξάδελφό του, ἀλλὰ οἱ ὁδηγίες ποὺ ἔλαβε ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη δὲν ἦσαν καθόλου εἰρηνικές. ῾Ο π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς ἐλέγχονταν γιὰ τὴν ἀδράνειά του, ποὺ δὲν πέτυχε τὴ συντριβὴ καὶ ἐξόντωση τῶν Γερμανῶν ποὺ ἔβγαιναν γιὰ τὴν ἀνεύρεση τροφίμων. ῾Ο ῾Ισαάκιος (β´) τήρησε αὐτὴ τὴ στάση, γιατὶ σερνόταν ἀπ᾿ τοὺς ψευδομάντεις του ποὺ τοῦ ἔλεγαν πὼς ὁ Φρειδερίκος Ι δὲν εἶχε τὴν πρόθεση νὰ πάῃ στὴν Παλαιστίνη, ἀλλὰ σκοπός του ἦταν νὰ κυριεύσῃ τὴν ΚΠολη, μπαίνοντας σ᾿ αὐτὴ ἀπ᾿ τὴν πύλη τῆς Ξυλοκέρκου, γι᾿ αὐτὸ καὶ ἀπόφραξε αὐτὴ τὴν πύλη καὶ βέλη πῆρε στὰ χέρια του συμβολικὰ γιὰ μιὰ ἄμυνα ἐναντίον τῶν Γερμανῶν ἐπιδρομέων[15].

Αὐτὲς τὶς προρρήσεις ἔκανε κυρίως ἕνας μοναχὸς τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου, βενετικῆς καταγωγῆς, ὁ Δοσίθεος, ποὺ καθὼς γνώριζε τὸν ῾Ισαάκιο (β´) πρὶν ἀκόμη βασιλεύσῃ, τοῦ εἶχε προείπει τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, γι᾿ αὐτὸ καὶ μετὰ τὴν αἴσια ἔκβαση τῆς πρόρρησης, ἀξιώθηκε ἐκ μέρους του τῶν πιὸ μεγάλων τιμῶν. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ διαβόητου γιὰ τὶς ἀρετές του πατριάρχη ῾Ιεροσολύμων Λεόντιου (β´ 1174/5 - 1184/5), τὸν ὕψωσε στὴν πατριαρχικὴ ἕδρα τῶν ῾Ιεροσολύμων (1186 - 1189)[16].

Ξέρομε μὲ πόση ἐνεργητικότητα καὶ αὐθαιρεσία οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἀνακατεύονταν στὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς καὶ ἀνάδειξης τοῦ ἀρχιεπισκόπου ΚΠόλεως καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχη[17]· ὁ ῾Ισαάκιος (β´) 183,

13α. Τοῦ σεβαστοῦ λογοθέτου Νικήτα τοῦ Χωνιάτου, ᾿Επαναγνωστικὸν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύνοδον· ἐγράφη δὲ ἔτι ὄντος αὐτοῦ γραμματικοῦ βασιλικοῦ καὶ συνεκστρατεύοντος βασιλεῖ, ἔκδ. I.A. van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 10-12.

14. Χωνιάτης, σ. 526-28.

15. Χωνιάτης, σ. 528-29.

16. Χωνιάτης, σ. 529-30.

17. Χωνιάτης, σ. 530.

καθὼς «διατείνονταν πὼς τὰ πάντα ἐπιτρέπεται στοὺς αὐτοκράτορες νὰ κάνουν»[18], ξεπέρασε πάνω σ' αὐτὸ ὅλους τοὺς προκατόχους του. Πρῶτα - πρῶτα ἔπαυσε τὸν πατριάρχη Βασίλειο (β') τὸν Καματηρό (1183 - 1186), ποὺ ὑπῆρξε μὲν ἕνας πρόθυμος θεράποντας τοῦ τύραννου 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87, ἀλλὰ καὶ τὸν ἴδιο τὸν 'Ισαάκιο 183 βοήθησε γιὰ ν' ἀνέβη στὸ θρόνο· καὶ τὸν ἔπαυσε, γιατὶ ἐπέτρεψε σὲ γυναῖκες τῆς ἀριστοκρατίας ποὺ μὲ τὴ βία ὁ 'Ανδρόνικος (α') 87 ἔκανε μοναχές, νὰ ἐπιστρέψουν στὴν ἐγκόσμια ζωή[19].

'Αντὶ τοῦ Καματηροῦ ἔκανε πατριάρχη τὸν Νικήταν (β') τὸν Μουντάνην (1186 - 1189), ἕνα ξεμωραμένο γέρο, ποὺ τὸν ἔπαυσε ἀκριβῶς γιατὶ ἦταν ἀνόητος καὶ γέρος[20], καὶ τότε μετέθεσε ἀπ' τὴν ἕδρα τῶν 'Ιεροσολύμων σὲ κείνη τῆς ΚΠολης τὸ φίλο του Δοσίθεο (πατριαρχία ἐννέα ἡμερῶν μέσα στὸ Φλεβάρη τοῦ 1189)[21]. Γι' αὐτὴ τὴν ἀντικανονικὴ μετάθεση ξεσηκώθηκε ἕνας σάλος μέσα στὴν ΚΠολη καὶ ὁ 'Ισαάκιος (β') 183 ἀναγκάστηκε νὰ κατεβάση τὸ φίλο του ἀπ' τὸ θρόνο καὶ νὰ ἀναδείξη οἰκουμενικὸ πατριάρχη ἕνα μοναχὸ ποὺ λεγόταν Λεόντιος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπίσημα διακήρυξε πὼς προηγουμένως δὲν τὸν γνώριζε, ἀλλὰ τοῦ τὸν ὑπόδειξε στὸν ὕπνο του ἡ Θεοτόκος, γι' αὐτὸ καὶ ὁ Λεόντιος ὡς πατριάρχης (Μάρτης 1189 - 'Οχτώβρης 1189) ἐπονομάστηκε *Θεοτοκίτης*[22].

'Αλλὰ ἐπιθυμία τοῦ 'Ισαάκιου (β') 183 ἦταν νὰ ἐπαναφέρη στὴν οἰκουμενικὴ καθέδρα τὸ φίλο του Δοσίθεο, καὶ καθὼς οἱ κανόνες δὲν ἐπέτρεπαν μιὰ τέτοια μετάθεση, σοφίστηκε ἕνα τέχνασμα ποὺ μέχρις ἑνὸς σημείου θυμίζει τὴν πανουργία μὲ τὴν ὁποία ἡ Εὐδοκία Μακρεμβολίτισσα πέτυχε ἄλλοτε νὰ πάρη ἄντρα της τὸ Ρωμανὸ (δ') τὸ Διογένη. Βρισκόταν τότε σὲ ἀκμὴ ὁ πατριάρχης 'Αντιοχείας Θεόδωρος (δ') ὁ Βαλσαμὼν (πρὸ τοῦ 1189 - 1195 ἢ καὶ λίγο μετά), ὁ φημισμένος γιὰ τὴ σοφία του γύρω ἀπ' τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους. Καθὼς ὅμως συμβαίνει σὲ πολλοὺς σοφοὺς ἄντρες, ὁ Βαλσαμὼν ἦταν φιλόδοξος· ξέροντας αὐτὸ ὁ 'Ισαάκιος (β') 183, τὸν κάλεσε κοντά του καὶ τοῦ παρατήρησε πὼς ἦταν ἄτοπο αὐτὸς ὁ φωστήρας τῆς 'Εκκλησίας νὰ κατέχη τὴν κατώτερη καθέδρα τῆς 'Αντιόχειας, ἐνῶ ἄνθρωποι ἀμαθεῖς ἀνεβαίνουν στὸν οἰκουμενικὸ θρόνο καὶ πὼς θὰ ἦταν εὐκταῖο νὰ βρισκόταν τρόπος, ἔτσι ποὺ νὰ ἐπιτραπῆ αὐτὴ ἡ μετάθεση. Τότε ὁ Βαλσαμὼν ἔψαξε τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀρχεῖα καὶ ἀνακάλυψε προηγούμενα, καὶ σὲ συνέχεια, μαζεύοντας τοὺς ἀρχιερεῖς, μὲ εὐγλωττία συνηγόρησε ὑπὲρ τοῦ μεταθετοῦ καὶ πέτυχε νὰ ψηφιστῆ νόμος ποὺ νὰ ἐπιτρέπη τὴ μετάθεση, καὶ ἀμέσως αὐτὸς ὁ τόμος ἐπικυρώθηκε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα. Τότε ὅμως ὁ μὲν 'Αντιοχείας ἔμεινε πάλι 'Αντιοχείας, ὁ δὲ

18. Χωνιάτης, σ. 583: πάντα γὰρ ἐξεῖναι τοῖς βασιλεύουσι ποιεῖν διετείνετο.
19. Χωνιάτης, σ. 530.
20. Χωνιάτης, σ. 530.
21. V. Grumel, La Chronologie, Paris 1958, σ. 435.
22. Χωνιάτης, σ. 530.

Δοσίθεος ἔγινε πατριάρχης τῆς ΚΠολης ('Οχτώβρης 1189 - Σεπτέμβρης 1191) καὶ μπῆκε στὸ πατριαρχεῖο μὲ λαμπρὴ προπομπὴ σὰν σὲ αὐτοκρατορικὸ θρίαμβο, ἐνῶ περιστοιχίζονταν ἀπ' τὴν αὐτοκρατορικὴ φρουρά[23].

Αὐτὸς ἦταν ὁ ἄνθρωπος ποὺ συμβούλευσε τὸν 'Ισαάκιο (β') 183, μὲ βάση τὸ βιβλίο τῆς Σολομωνικῆς, καὶ τὸν ἔκανε ἐπιφυλακτικὸ ἀπέναντι τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Ι· «ὁ Δοσίθεος, μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, ἔσερνε τὸν 'Ισαάκιο (β') ὄχι μόνο ἀπ' τὴ μύτη, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τ' αὐτιά»[24].

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ αὐτὲς τὶς ὑποδείξεις τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ *πρωτοστράτορας* Μανουὴλ 175 παράβλεψε τὰ ὅσα τοῦ εἶχε γράψει ὁ Γερμανὸς καίσαρας καὶ ὅλες του τὶς προσπάθειες κατέβαλλε γιὰ νὰ κάνη κακὸ στοὺς Γερμανοὺς ποὺ ἔβγαιναν γιὰ *φρυγανισμὸ* (= γιὰ προμήθεια καὶ παρασκευὴ τροφίμων). Καὶ κάποτε, καθὼς παρατήρησε ἀπὸ μακρυὰ ἕνα ἀπόσπασμα γερμανικοῦ στρατοῦ ἀπὸ 2.000 ἱππεῖς, γύρω ἀπ' τὴ Φιλιππούπολη, ἀποφάσισε νὰ στρατεύση ἐναντίον τους καὶ νὰ τοὺς στήση μιὰ ἐνέδρα κατὰ τὴ νύχτα, γιὰ νὰ τοὺς ἐπιτεθῆ τὸ πρωΐ. Στὸ μεταξὺ πρόσταξε καὶ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν σκευοφόρων καὶ τῶν βοηθητικῶν στρατιωτῶν ἀπ' τὸ φρούριο τοῦ Προυσηνοῦ, ὅπου βρίσκονταν τὸ ὁρμητήριο τοῦ ἑλληνικοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. 'Αλλὰ καὶ οἱ Γερμανοί, καθὼς πληροφορήθηκαν τὸ σχέδιο τοῦ Μανουὴλ 175 ἀπ' τοὺς 'Αρμενίους τοῦ Προυσηνοῦ, πύκνωσαν τὶς τάξεις τους· 5.000 σιδερόφραχτοι ἄντρες βγῆκαν ἀπ' τὴ Φιλιππούπολη νὰ πολεμήσουν τὴ δύναμη τοῦ *πρωτοστράτορα*. Πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὸν Προυσηνό, ἀλλὰ κατὰ τὴ διαδρομὴ πληροφορήθηκαν πὼς ἀπὸ κεῖ καὶ αὐτὰ τὰ σκευοφόρα καὶ οἱ βοηθητικοὶ εἶχαν ἀποχωρήσει· ἔτσι ἄρχισαν νὰ κατεβαίνουν τὸ γειτονικὸ πρὸς τὸν Προυσηνὸ λόφο, ὅταν ξαφνικὰ βρέθηκαν μπροστὰ στὴν ἑλληνικὴ δύναμη τοῦ Μανουὴλ 175, ἡ ὁποία ἀνέβαινε τὸν ἴδιο αὐτὸν λόφο, χωρὶς νὰ ἔχη γνώση τῆς ἐκεῖ παρουσίας τῶν Γερμανῶν.

Οἱ πρῶτοι ποὺ συγκρούστηκαν μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἦσαν οἱ 'Αλανοὶ μισθοφόροι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος ποὺ διατελοῦσαν κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ Θεόδωρου Βρανᾶ Κομνηνοῦ 239, τοῦ γιοῦ τοῦ μακαρίτη 'Αλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ καὶ τῆς "Αννας Κομνηνῆς Βατατζίνας 149, οἱ ὁποῖοι μὲ γενναιότητα ἀντιμετώπισαν τὴ λυσσαλέα ἐπίθεση τῶν σιδερόφραχτων Γερμανῶν, καὶ σχεδὸν ἔπεσαν ὅλοι στὸ πεδίο τῆς τιμῆς, ἐνῶ οἱ "Ελληνες καὶ λοιποὶ μισθοφόροι τοῦ ἑλληνικοῦ στρατεύματος ἔφυγαν *προτροπάδην*, μ' ἐπικεφαλῆς αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν ἀρχηγό τους, τὸν *πρωτοστράτορα* Μανουὴλ 175, ποὺ γιὰ τρεῖς ὁλάκερες μέρες ἔγινε ἄφαντος, καὶ μόλις τὴν τρίτη μέρα ἐμφανίστηκε στὸ ἑλληνικὸ στρατόπεδο,

23. Χωνιάτης, σ. 530-33. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλος, 'Ιστορία, τ. Δ', β', σ. 198-99.
24. Χωνιάτης, σ. 533: κατὰ τοὺς ὀνειροπομποὺς δαίμονας ἀποτρυγῶν ὁ Δοσίθεος οὐχ ὥσπερ ἀπὸ ρινὸς ἀλλ' ἐκ τῶν ὤτων εἷλκε τὸν αὐτοκράτορα.

ποὺ τὸ θεώρησε σὰν καταφύγιο καὶ λιμάνι, ἔπειτ' ἀπὸ μακρὰ στὸ πέλαγος περιπέτεια, καὶ ἐνῶ τ' αὐτιά του ἀκόμη βούϊζαν ἀπ' τὶς διάτορες φωνὲς τῶν Γερμανῶν ποὺ τὸν κυνηγοῦσαν[25]. Ἕνα τέτοιο ἄδοξο τέλος εἶχε αὐτὴ ἡ ἐπιχείρηση τοῦ Μανουὴλ 175 ἐναντίον τῶν Γερμανῶν τοῦ Φρειδερίκου Ι.

Ἀπ' τὸ ἀνωτέρω περιστατικό, τὸ ὄχι καὶ τόσο τιμητικὸ γιὰ τὸ Μανουὴλ 175, δὲν τὸν ξανασυναντᾶμε πιὰ στὰ ὑπόλοιπα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ πρωτεξαδέλφου του Ἰσαακίου (β') 183, οὔτε μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ στάση ποὺ τήρησε κατὰ τὴν πτώση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ ἄλλου πρωτεξαδέλφου του Ἀλέξιου (γ') Ἄγγελου Κομνηνοῦ 180. Κάτι ὅμως μᾶς λέει πὼς ὁ Μανουὴλ 175 ἦταν πιὸ πολὺ εὐνοϊκὸς πρὸς τὸν Ἰσαάκιο (β') 183 παρὰ πρὸς τὸν Ἀλέξιο (γ') 180[26].

Ὁ Μανουὴλ 175 εἶχε μιὰ ζωηρὴ ἀνάμιξη στὰ βουλγαρικὰ πράματα δυὸ χρόνια μετὰ τὴν ἄνοδο τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, δηλ. τὸ 1197. Ἡ ἐξέλιξη αὐτῶν τῶν γεγονότων ποὺ εἶναι πολὺ ἐνδιαφέροντα, ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τὸ 1196 δολοφονήθηκε ὁ ἡγεμόνας τῆς Βουλγαρίας καὶ ἱδρυτὴς τοῦ δεύτερου βουλγαρικοῦ βασιλείου καὶ τοῦ οἴκου τῶν Ἀσανιδῶν Ἀσάν Ι (1187 - 1196). Δολοφόνος του ὑπῆρξε ἕνας πολὺ δικός του ἄνθρωπος, ὁ βογιάρος Ἰβαγκός· αὐτὸ τὸ ὄνομα στὴ βουλγαρικὴ σημαίνει Ἰωάννης. Ποιὰ ἦσαν τὰ ἐλατήρια τοῦ Ἰβαγκοῦ; Ὑπῆρξε ὄργανο τῶν Βυζαντινῶν ἢ εἶχε προσωπικὲς διαφορὲς μὲ τὸν Ἀσάν Ι; Ἔχομε δυὸ ἐκδοχὲς πάνω σ' αὐτὸ ποὺ ἴσως μποροῦμε νὰ τὶς συγκεράσωμε. Ἡ μιὰ ἐκδοχὴ εἶναι πὼς ὁ Ἰβαγκὸς εἶχε κρυφὲς ἐρωτικὲς σχέσεις μὲ τὴν ἀδελφὴ τῆς συζύγου τοῦ Ἀσάν Ι, τῆς Ἑλένης. Ὁ Ἀσὰν μόλις πληροφορήθηκε αὐτὲς τὶς σχέσεις τὰ ἔβαλε μὲ τὴ γυναίκα του ποὺ ἤξερε καὶ παρασιώπησε αὐτὲς τὶς σχέσεις, ἀλλὰ γρήγορα ἔστρεψε τὴν ὀργή του πρὸς τὸν Ἰβαγκό, καὶ μέσα στὴν ἴδια νύχτα ποὺ φανερώθηκε τὸ σκάνδαλο, κάλεσε τὸν ἔνοχο κοντά του. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος προσπάθησε νὰ ἀναβάλη τὴ συνάντηση γιὰ τὴν ἑπομένη, ἀλλὰ μπροστὰ στὴν ἐπιμονὴ τοῦ ἡγεμόνα του, ζήτησε τὶς γνῶμες τῶν συγγενῶν καὶ φίλων του, οἱ ὁποῖοι τοῦ σύστησαν νὰ ὑπακούση στὴν πρόσκληση, ἀφοῦ ὅμως κρύψη μέσα ἀπ' τὰ ροῦχα του τὸ ξίφος του, γιὰ νὰ συμπεριφερθῆ ἀνάλογα πρὸς τὴ στάση τοῦ Ἀσάν Ι. Ὁ ἡγεμόνας τῶν Βουλγάρων καὶ μόνο

25. Χωνιάτης, σ. 533-35. Πρβλ. Χρυσάνθης Μαυροπούλου - Τσιούμη, Μαρμαρίνη ἐπιγραφή, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 13), σ. 336.

26. Τὸ ὅτι προσγενεῖς τοῦ Ἰωάννη Δούκα 90, ἑνὸς ἐχτροῦ τοῦ Μανουὴλ 175, ἦσαν οἱ ὀργανωτὲς τῆς κατὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β') 183 συνωμοσίας, βλ. Χωνιάτην, σ. 593 καὶ 660, καθὼς καὶ προσωπογραφίαν Ἀνώνυμης (Θεοδώρας;) Ἀγγ. Κ. Δ. 171, ὑ. 8, δείχνει πὼς ὁ Μανουὴλ 175 δὲν πῆρε μέρος στὴ συνωμοσία κατὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β'). Ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἐχτρότητα ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 κατὰ τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Μανουὴλ 175, βλ. Χωνιάτην, σ. 681 καὶ 707, δείχνει πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἦταν πιὸ κοντὰ στὸν Ἰσαάκιο (β') 183 παρὰ στὸν Ἀλέξιο (γ') 180.

μὲ τὴν πρώτη θέα τοῦ Ἰβαγκοῦ, ἔκανε σὰ θηρίο καὶ ζητοῦσε τὸ δήμιο γιὰ νὰ τὸν ἐκτελέση. Μπροστὰ σ' αὐτὸν τὸν κίνδυνο, ὁ Ἰβαγκὸς ἔβγαλε τὸ ξίφος του καὶ τὸ βύθισε στοὺς βουβῶνες τοῦ Ἀσάν Ι, καὶ ἀμέσως ἔτρεξε κοντὰ στοὺς δικούς του, οἱ ὁποῖοι καὶ στασίασαν, μὲ τὸν Ἰβαγκὸ ἐπικεφαλῆς, κατὰ τοῦ διαδόχου καὶ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀσάν Ι, τοῦ Πέτρου (1196 - 1197). Ὁ Ἰβαγκὸς ἔγινε κύριος τοῦ Τιρνόβου, καὶ πάνω στὸν ἀνταγωνισμό του πρὸς τὸν Πέτρο, ἀποφάσισε νὰ ἔλθη σὲ συνεννοήσεις μὲ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Ἀλέξιο (γ') 180, γιὰ νὰ κατισχύση τοῦ ἀντιπάλου του[27].

Ἡ δεύτερη ἐκδοχὴ εἶναι πὼς ὁ σεβαστοκράτορας Ἰσαάκιος Κ. 240, σύζυγος τῆς αὐτοκρατορικῆς πριγκίπισσας Ἄννας Ἀγγ. Κομν. 261 ποὺ βρισκόταν αἰχμάλωτος στὰ χέρια τῶν Βουλγάρων, ἦταν ἐκεῖνος ποὺ εἶχε σπρώξει τὸν Ἰβαγκὸ γιὰ νὰ δολοφονήση τὸν Ἀσάν Ι, δίνοντας συγχρόνως σ' αὐτὸν τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ τοῦ δώση γιὰ γυναίκα του τὴν κόρη του Θεοδώρα Κομν. Βατατζίνα Ἀγγελίνα 299 ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἕνα κοριτσάκι «ποὺ μόλις μποροῦσε νὰ ψελλίση, κατὰ τὸ Χωνιάτη, μερικὲς λέξεις». Ἀλλὰ ὁ Ἰσαάκιος Κ. 240 πέθανε στὰ δεσμά, κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1196, πρὶν ἀκόμη γίνη ἡ δολοφονία τοῦ Ἀσάν Ι[28].

Γιὰ νὰ συγκεράσωμε καὶ τὶς δυὸ ἐκδοχὲς μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε πὼς ὁ Ἰβαγκός, ἕνας Βλαχοβούλγαρος βογιάρος ποὺ ἦταν ἐραστὴς τῆς ἀδελφῆς τῆς τσαρίνας Ἑλένης, παρακινήθηκε ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο Κ. 240 νὰ δολοφονήση τὸν κύριό του, καὶ πὼς αὐτὸ δὲν πραγματοποιήθηκε παρὰ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 240, καὶ κατὰ τὴν εὐκαιρία ποὺ δόθηκε στὸν Ἰβαγκό, ὅταν ἀποκαλύφτηκαν οἱ σχέσεις αὐτοῦ τοῦ τελευταίου μὲ τὴν ἀδελφὴ τῆς τσαρίνας.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχη αὐτὴ ἡ ὑπόθεση, ὁ Ἰβαγκός, καθὼς ἦταν κύριος τοῦ Τιρνόβου, τῆς πρωτεύουσας τῆς Βουλγαρίας, προσκάλεσε τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (γ') 180 νὰ παραλάβη τὴν πόλη καὶ νὰ ἀγωνιστῆ μαζί του γιὰ τὴν κατάληψη ὅλης τῆς Βουλγαρίας, «καὶ πραγματικά, λέει ὁ Χωνιάτης, αὐτὸ θὰ ἦταν σωτήριο γιὰ τὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ἂν ἀμέσως καὶ μὲ προθυμία ὁ αὐτοκράτορας ἐπιλαμβανόταν μιᾶς τέτοιας ἐπιχείρησης, γιατὶ ἂν μὲ τὴ συμβολὴ τοῦ Ἰβαγκοῦ γινόταν κύριος τοῦ Τιρνόβου, εὔκολα καὶ ἄκοπα θὰ εἶχε ὅλη τὴ Βουλγαρία»[29].

Ἀντὶ γι' αὐτό, «κατὰ τὸν πιὸ ἀνόητο τρόπο πολιτεύτηκε ὁ ἄνακτας, κλείνοντας τὸν ἑαυτό του μέσα στὸ παλάτι, ὅπως ὁ σαλίγκαρος στὸ καβούκι του, καὶ στέλνοντας τὸν πρωτοστράτορα Μανουὴλ Καμύτζη 175 στὸν τόπο του, ὡς στρατηγό. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀναχώρησε ἀπ' τὴ Φιλιππούπολη ἐπικεφαλῆς στρατιωτικῆς δύναμης καὶ ἔφτασε στὰ ὅρια τῆς κυρίως Βουλγαρίας, ἀλλὰ ἀνέλπιστα γύρισε πίσω, λόγω στάσης μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ

27. Χωνιάτης, σ. 618-20.

28. Χωνιάτης, σ. 620.

29. Χωνιάτης, σ. 620.

τοῦ στρατεύματος. Οἱ στρατιῶτες ἔντονα διαμαρτυρήθηκαν καὶ μὲ ἐπιβολὴ ζήτησαν ἀπ᾿ τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α νὰ γυρίσουν πίσω, γιατὶ πολλὲς φορὲς εἶχαν ἐκστρατεύσει κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ πολλοὺς κινδύνους εἶχαν ὑποστῆ, περνώντας τοὺς ἴδιους δρόμους, καὶ γιατὶ ἔδοσαν πίστη σὲ ψευδεῖς διαδόσεις πὼς τμήματα Βουλγάρων ἐνέδρευαν ἀπὸ πίσω τους»[30].

Καὶ ἄλλος στρατὸς ποὺ στάλθηκε σὲ ἐνίσχυση τοῦ ᾿Ιβαγκοῦ, γύρισε ἄπραχτος, χωρὶς νὰ παράσχη καμιὰ βοήθεια στὸ Βούλγαρο στασιαστή, ὁ ὁποῖος τελικὰ ἀναγκάστηκε νὰ ἐγκαταλείψη τὴν ἐπίκαιρη θέση τοῦ Τιρνόβου καὶ νὰ προσφύγη στὸν αὐτοκράτορα, κ᾿ ἔτσι «ἡ ἀρχηγία» τῶν Βουλγάρων πέρασε τότε «καθαρὰ» στὸν Πέτρο, τὸν ἀδελφὸ τοῦ ᾿Ασάν Ι[31].

᾿Ο ᾿Ιβαγκὸς ἔγινε μὲ μεγάλες τιμὲς δεχτὸς ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα καὶ δείχτηκε ὄχι λίγο χρήσιμος γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία, καθὼς ἦταν ἕνας πολὺ ἔξυπνος ἄνθρωπος, ρωμαλέος, σφριγηλὸς καὶ ψηλὸς στὸ ἀνάστημα· κατὰ τὸ ἦθος ἦταν ὀργίλος, ἀμετάθετος στὶς γνῶμες του καὶ ὁλότελα ἀπροσάρμοστος πρὸς τὶς ἥμερες συνήθειες τῆς ἑλληνικῆς αὐλῆς τῆς ΚΠολης. ᾿Ο αὐτοκράτορας δὲν ἔκρινε τὸν ἄντρα ἀνάξιο γιὰ νὰ γίνη γαμβρὸς τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας, ὅπως τοῦ εἶχε ἐγγυηθῆ ὁ ᾿Ισαάκιος Κ. 240, ἀλλά, ἂν καὶ τὸν συγκατάλεξε ἀνάμεσα στοὺς αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς καὶ τοῦ παραχώρησε δορυφορία καὶ πλοῦτο, ἀνάβαλε τὴν τέλεση τῶν γάμων, λόγω τῆς μικρῆς ἡλικίας τῆς νύφης, καθὼς ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐγγονὴ Θεοδώρα Κ. Βατ. ᾿Αγγ. 299 μόλις «ψέλλιζε τὶς πρῶτες παιδικὲς λέξεις»[32].

᾿Ο ᾿Ιβαγκός, ποὺ ἀπ᾿ τὴ μιὰ μεριὰ ἔβλεπε τὴ μικρούλα μνηστή του, τὴν ἐγγονὴ τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ ἀπ᾿ τὴν ἄλλη ἐπίμονα περιεργαζόταν τὴ ροδόχρωμη δροσιὰ καὶ ἄφθαστη ὀμορφιὰ τῆς μητέρας της ῎Αννας Κ. ᾿Αγγ. 261, ποὺ ἦταν χήρα ἀπ᾿ τὸν ᾿Ισαάκιο Κ. 240, καὶ φανταζόταν γάμους πιὸ μεγάλους, συνήθιζε νὰ λέη στοὺς αὐλικούς: «Γιατὶ μοῦ δίνετε ἕνα βυζανιάρικο ἀρνάκι καὶ μοῦ λέτε πὼς πρέπει νὰ περιμένω νὰ μεγαλώση καὶ καταμέρος κρατεῖτε αὐτὴ ποὺ εἶναι ἕτοιμη γιὰ γάμο καὶ μίξη, αὐτὴ ποὺ ἀκριβῶς χρειάζομαι;»[33] ᾿Αλλὰ ἡ ἐκπλήρωση μιᾶς τέτοιας ἐπιθυμίας του, τὸν ἔφερνε πολὺ κοντὰ στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο, καὶ ἡ βυζαντινὴ αὐλὴ εἶχε τὶς ἐπιφυλάξεις της, ἐνῶ μὲ εὐχαρίστηση ἔβλεπε τὸν πλατωνικὸ ἀρραβῶνα του μὲ τὴ μικρὴ Θεοδώρα Κομν. Βατ. ᾿Αγγ. 299.

Κυρίως ὁ ᾿Ιβαγκὸς τάχτηκε νὰ ὑπερασπίζεται τὴν Αὐτοκρατορία στὰ γύρω πρὸς τὴ Φιλιππούπολη μέρη, καὶ ἦταν ἕνας ἀπ᾿ τοὺς ὑπερασπιστές της κατὰ τὶς ἐπιδρομὲς τῶν συμπατριωτῶν του Βλαχοβουλγάρων καὶ τῶν συμμάχων τους Κουμάνων, καὶ μερικὲς φορὲς ἐκστρατεύοντας μαζὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα, ἔδειχνε μεγάλη δραστηριότητα[34].

30. Χωνιάτης, σ. 620-21.
31. Χωνιάτης, σ. 621.
32. Χωνιάτης, σ. 623.
33. Χωνιάτης, σ. 623.
34. Χωνιάτης, σ. 624.

᾿Ως μνηστήρας τῆς Θεοδώρας 299 ὁ ᾿Ιβαγκὸς πῆρε τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Α λ έ ξ ι ο ς, καὶ λόγω τῶν προσόντων του ἀπόχτησε δύναμη πιὸ μεγάλη ἀπ᾿ αὐτὴ ποὺ ἔπρεπε. Εἶχε γίνει ἕνας ἀπόλυτος κύριος στὴ γύρω ἀπ᾿ τὴ Φιλιππούπολη περιοχή. Καθὼς ἦταν πανέξυπνος, ἔκανε τὰ πάντα γιὰ νὰ ἐπιβάλλεται. Γύμναζε τοὺς ὁμοφύλους του στρατιῶτες, τοὺς περιποιόταν μὲ δωρεὲς καὶ προαγωγὲς καὶ τοὺς ἐφοδίαζε μὲ κατάλληλο ὁπλισμό. Κοντὰ σ᾿ αὐτὰ ἔχτιζε ἰσχυρὰ φρούρια, ἔτσι ποὺ κατάστησε τὰ ἀπέναντι ἀπ᾿ τὸν Αἶμο βουνὰ σχεδὸν ἀπόρθητα. ᾿Ο αὐτοκράτορας μαθαίνοντας αὐτὴ τὴ δραστηριότητα τοῦ (᾿Ιβαγκοῦ-) ᾿Αλέξιου, τὸν ἐπαινοῦσε, τὸν εἶχε σὲ μεγάλη ὑπόληψη, τὸν ἄκουγε μὲ προσοχὴ καὶ εὐχαρίστηση, διεκπεραίωνε μὲ προθυμία τὰ αἰτήματά του καὶ τοῦ ἔστελνε συχνὰ χρηματικὲς δωρεές. Μερικοὶ ὀξυδερκεῖς αὐλικοὶ ἢ ἴσως καὶ ζηλότυποι ποὺ παρακολουθοῦσαν τὴ δραστηριότητα τοῦ Βούλγαρου ἀρχηγοῦ, μὲ φιλυποψία ἔβλεπαν τὴν ὅλη κίνησή του καὶ εἰσηγοῦνταν στὸν αὐτοκράτορα νὰ τοῦ ἀφαιρέση τὴ διοίκηση τῆς περιοχῆς τῆς Φιλιππούπολης, γιατὶ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ τὰ κάνη ὅλα αὐτὰ γιὰ τὸ καλὸ τῆς Αὐτοκρατορίας, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ (᾿Ιβαγκός-) ᾿Αλέξιος πύκνωνε τὸ στρατό του μὲ Βουλγάρους καὶ μὲ διάφορα προσχήματα ἔδιωχνε ἀπ᾿ αὐτὸ τοὺς ῞Ελληνες.[35].

᾿Αφήνοντας τὸν (᾿Ιβαγκὸ-) ᾿Αλέξιο, ἐρχόμαστε καὶ πάλι στὸ Μανουὴλ 175.

Τὸ 1199 ὁ αὐτοκράτορας ᾿Αλέξιος (γ᾿) 180 ἔπαθε σοβαρὴ κρίση τῆς ἀρρώστιας του ποὺ τὸν κατεῖχε, καθὼς φαίνεται, ἕνα εἶδος ποδάγρας. Σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, ὑπόφερνε ἀπὸ πυρετοὺς καὶ περιοδικὲς φλογώσεις στὶς ἀρθρώσεις καὶ στὰ πόδια, ἐνῶ τὸν χτυποῦσαν δυνατοὶ πόνοι. ᾿Αρνιόταν τὰ φάρμακα τῶν ἰατρῶν καὶ πρόσταζε τοὺς εὐνούχους ὑπηρέτες του νὰ τοῦ βάζουν ζεστὰ σίδερα στὰ ἄκρα του. Μόνο, ὅταν αὐτὰ δὲν τὸν ἀνακούφιζαν, κατάφευγε στὰ φάρμακα καὶ στὰ καθαρτικὰ τῶν ἰατρῶν[36]. ῞Ενας ρήτορας μᾶς λέει γι᾿ αὐτὸν τὸν ἀνάξιο ἡγεμόνα: «῎Αν δὲν εἶχε ἄρρωστα τὰ πόδια του ὁ αὐτοκράτορας καὶ δὲν ὑπόφερνε ἀπὸ φριχτοὺς πόνους, τὴν τέλεια ἐλευθερία θὰ χάριζε στοὺς ὑπηκόους του, κάνοντας τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχτροὺς νὰ τρέμουν»[37].

῾Η ἀρρώστια τοῦ αὐτοκράτορα ἔκανε νὰ προβάλη κατὰ τρόπο καυτὸ τὸ ζήτημα τῆς ὀνομασίας τοῦ διαδόχου του. ῾Η δυναμικὴ αὐγούστα Εὐφροσύνη Δούκαινα, ἡ σύζυγος τοῦ ᾿Αλέξιου (γ᾿) ῎Αγγ. Κομν. 180, φρόντιζε νὰ ἀναλάβη τὴ βασιλεία πρόσωπο ποὺ θὰ ἦταν εὐνοϊκὰ πρὸς αὐτὴ διατεθειμένο καὶ ὄχι ἐχθρικά. ᾿Ο αὐτοκράτορας δὲν εἶχε ἀποχτήσει ἀπ᾿ αὐτὴ ἀρσενικὸ παιδί, παρὰ μόνο τρεῖς κόρες, ποὺ ἀπ᾿ αὐτὲς τὴ νεώτερη, τὴν Εὐδοκία ᾿Αγγ.

35. Χωνιάτης, σ. 675-77.
36. Χωνιάτης, σ. 658-59.
37. Εὐθύμιος Τορνίκης, Λόγος εἰς βασιλέα κῦρ ᾿Αλέξιον (γ᾿) τὸν Κομν. ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Noctes Petropolitanae, Sbornik κτλ., 7 (1913), σ. 109, καὶ ἐκδ. J. Darrouzès, REB 26 (1968), σ. 64.

Κομν. 262, τὴν εἶχε παντρέψει ὁ θεῖος της Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183, περὶ τὸ 1190, μὲ τὸν ἔπειτα ἡγεμόνα τῆς Σερβίας Στέφανο ΙΙ Νεμάνια. Οἱ δυὸ μεγαλύτερες εἶχαν πρόσφατα χηρεύσει, ἡ μὲν Εἰρήνη Ἄγγ. Κομν. 260 τὸ 1197 ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφανο Κομν. 200, ἡ δὲ Ἄννα Ἄγγ. Κομν. 261 τὸ 1196 ἀπ᾽ τὸν Ἰσαάκιο Βατ. Κομν. 240. Καθὼς οἱ πριγκίπισσες ἦσαν χῆρες, καὶ ἀπ᾽ αὐτὲς μόνο ἡ Ἄννα 261 εἶχε μιὰ κόρη ἀπ᾽ τὸν Ἰσαάκιο Βατ. Κομν. 240, τὴ Θεοδώρα Κομν. Βατ. Ἀγγ. 299, ἕνας ἄγριος ἀνταγωνισμὸς ξέσπασε ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180[38].

Ὁ θεῖος τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ γέρος *σεβαστοκράτορας* Ἰωάννης Δούκας 90, πατέρας πολλῶν παιδιῶν, σκληρὰ ἐπιτίθενταν κατὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του, τοῦ *πρωτοστράτορα* Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. Ἄγγ. 175, τοῦ ὁποίου ὁ πλοῦτος, ἡ ἐπιτηδειότητα καὶ ἡ στενὴ συγγένεια πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τοῦ ἔδιναν τὸ δικαίωμα νὰ προβάλη τὴν ἀξίωση γιὰ νὰ γίνη διάδοχος τῆς βασιλείας[39].

Τρεῖς ἐπίσης ἀπ᾽ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ βρίσκονταν στὴ ζωὴ καὶ ποὺ καὶ οἱ τρεῖς εἶχαν τυφλωθῆ ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87 κατὰ τὸ διάστημα τῆς τυραννίας του, ὁ Κωνσταντῖνος Κομν. Ἄγγ. 178, ὁ Ἰωάννης Ἄγγ. 179 καὶ ὁ Θεόδωρος Ἄγγ. 182, ἀλλὰ καὶ ὁ γαμβρός τους Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὁ σύζυγος τῆς Εἰρήνης Ἀγγελίνας 184, καὶ αὐτὸς ἀόμματος ἀπ᾽ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87, ἀνταγωνίζονταν καὶ αὐτοὶ καὶ προσπαθοῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴ διαδοχὴ γιὰ τοὺς γιούς τους, τὸν Ἀνώνυμο (Ἀνδρόνικο;) Κομν. Ἄγγ. 258, τὸν Ἀνδρόνικο Ἄγγ. 259, τὸν Ἀνώνυμο Ἄγγ. 263 καὶ τὸν Ἀνώνυμο Καντακουζηνὸ Ἄγγ. 269, τοὺς ὁποίους ὅλους ὁ Χωνιάτης κατηγορεῖ ὡς τεμπέληδες καὶ καλοπερασάκηδες, ποὺ ἐρωτευμένοι μὲ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, μετέρχονταν κάθε εἶδος ἀπάτης γιὰ νὰ ἀποσπάσουν τὴν εὔνοια τοῦ αὐτοκράτορα[40].

«Ὢ ξακουστὸ πράμα ἐσὺ ἡ αὐτοκρατορικὴ ἐξουσία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τῆς Ἀνατολῆς, φωνάζει ὁ Χωνιάτης, ποὺ ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη φθονεῖσαι καὶ προσκυνεῖσαι, πόσους ὑπόμεινες βιαστές, πόσοι ἐπαναστάτησαν ἐναντίον σου ὑβριστές, πόσοι μαζί σου τρελάθηκαν ἐραστές, πόσους ἀγκάλιασες καὶ σὲ πόσους ὑποτάχτηκες καὶ μετέδωσες τὸ χάρισμα νὰ φορέσουν τὸ στέμμα στὸ κεφάλι καὶ τὰ κόκκινα πέδιλα στὰ πόδια! Ἄξια πιὸ μεγάλης συμπόνιας εἶναι, ἀλήθεια, αὐτὰ ποὺ ὑπόφερες ἐσύ, ἂν τὰ παραλληλίσωμε μὲ κεῖνα ποὺ ἔπαθε ἡ Πηνελόπη τοῦ Ὀδυσσέα, καὶ σὲ τίποτε δὲ διαφέρεις ἀπ᾽ τὴ βασιλεία μιᾶς πανευτυχισμένης γυναίκας, ἐξαιρετικῆς στὴν ὀμορφιὰ καὶ στὴν ἐξυπνάδα, ποὺ τὴν κατάχτησαν ξεδιάντροποι ἐραστὲς ποὺ γιὰ τοὺς μυαλωμένους ἀνθρώπους δὲν ἦσαν

38. Χωνιάτης, σ. 659-60.
39. Χωνιάτης, σ. 660.
40. Χωνιάτης, σ. 660-61.

ἄξιοι οὔτε μιᾶς δεκάρας, ποὺ δὲν εἶχαν συναίσθηση τοῦ μεγαλείου της οὔτε σεβασμὸ πρὸς τὸ ὕψος τοῦ ἰδεώδους της, καὶ ποὺ σὲ κάποιες στιγμὲς τὴν τραβοῦσαν καὶ στὸν ἐξευτελισμὸ καὶ τὴν ἀτίμωση. Ἀλλοίμονο τῆς αἰσχρουργίας! Πόσα δὲν ἔπαθες καὶ πόσα δὲν εἶδες! Ἐσὺ τὸ πιὸ σπουδαῖο καὶ ἔνδοξο πράμα τοῦ κόσμου, πῆρες τὴν ὄψη πόρνης, καὶ ἔφυγε ἀπὸ πάνω σου ἡ ἁπλὴ ἐκείνη ὀμορφιὰ καὶ συγκρατημένη διαβίωση, καθὼς μὲ ψιμύθια βάφτηκε τὸ πρόσωπό σου καὶ μεταβλήθηκε σὲ γυναίκα ποὺ προορίζεται γιὰ τρυφὲς καὶ ἀκόλαστες ἡδονές. Αὐτοὶ ποὺ μὲ βία ἀνέβηκαν πάνω σου, σὲ σένα τὴν ἄλλοτε σεμνὴ καὶ ὡραία καὶ θαυμαστὴ καὶ ἀξιαγάπητη, ἔδοσαν τὸ σχῆμα μιᾶς ἑταίρας. Πότε θὰ συνέλθης καὶ θὰ ἀποβάλης αὐτὴ τὴν ἀσχημία, αὐτὸ τὸ προκλητικὸ καὶ ἀπεχθὲς βλέμμα καὶ βάδισμα; Ἡ ποιὸς θὰ σὲ βγάλη ἀπ᾽ τὶς βίαιες αὐτὲς περιπλοκὲς καὶ θὰ σὲ ἐπαναφέρη στὴν πρώην καθάρια σου διαγωγή; Ὅπως ἔχουν τώρα τὰ πράματα ἀπὸ ἀξιολύπητα κινδυνεύουν νὰ γίνουν καταγέλαστα, καθὼς σὲ βλέπομε νὰ περιπέφτης σ᾽ αὐτὲς τὶς ἄπρεπες ἀσχημοσύνες, καὶ τὸ χειρότερο εἶναι, ἂν συνεχιστοῦν ἔτσι, ποὺ προβλέπομε καὶ φοβόμαστε, μὴν τυχὸν ὁλότελα στὸ τέλος καταστραφῆς, ὢ τῶν Ἑλλήνων βασιλικὴ ἐξουσία, καὶ πέσης κάτω σὰν ἕνα πτῶμα ποὺ πολὺ δύσκολα θὰ ἀνασηκωθῆ»[41].

Μέσα σ᾽ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τοὺς ἐραστὲς τῆς βασιλείας ἦταν, ὅπως ἀνάφερα, καὶ ὁ Μανουὴλ 175, ἕνας ἄνθρωπος, ἕνας πρίγκιπας τῶν ἄθλιων χρόνων τῆς βασιλείας τοῦ κὺρ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. τοῦ *Κομνηνοῦ* 180, ὅπως ὁ ἴδιος ἀρέσκονταν νὰ ὀνομάζεται[42].

Ἀλλὰ κανεὶς· ἀπ᾽ τοὺς πιὸ πάνω δὲν ἀναδείχτηκε διάδοχος τοῦ αὐτοκράτορα. Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1199 ὁ Ἀλέξιος (γ΄) 180 πάντρεψε τὶς δυὸ χῆρες κόρες του ὄχι μὲ «δυνάστες (ξένων) ἐθνῶν», ὅπως στὴν ἀρχὴ σκεφτόταν, ἀλλὰ μὲ ντόπιους ἀριστοκράτες, τὴν μὲν Εἰρήνη Ἄγγ. Κομν. 260 μὲ τὸν Ἀλέξιο Παλαιολόγο Δούκα Κομν. 290, τὸν ὁποῖο καὶ πιλοφόρησε *δεσπότη*, τὴν δὲ Ἄννα Ἄγγ. Κομν. 261 μὲ τὸ Θεόδωρο Λάσκαρι Κομν., «τολμηρὸ καὶ γενναῖο πολεμιστή». Καθὼς τὴν κόρη του Εἰρήνη 260 ἀναγόρευσε *βασίλισσα* καὶ ἐπέτρεψε σ᾽ αὐτὴ νὰ φέρη κόκκινα πέδιλα καὶ τὸν ἄντρα της Ἀλέξιο Παλ. Δούκ. Κομν. 290 ὀνόμασε *δεσπότη*, ποτὲ ὅμως *βασιλέα*, κατάστησε αὐτὸν τὸν τελευταῖο *διάδοχο* τῆς βασιλείας[43].

41. Χωνιάτης, σ. 661-62.
42. Γιὰ τὴν *κομνηνωνυμία* τοῦ Ἀλεξίου (γ΄) 180, βλ. Χωνιάτης, σ. 605· γιὰ τὴ διεκδίκηση τῆς διαδοχῆς ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ 175, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 39.
43. Χωνιάτης, σ. 673-74· Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Heisenberg, σ. 9, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 10· Νικηφ. Γρηγορᾶς, τ. Ι, σ. 69· Σπ. Λάμπρος, Στίχοι κτλ., ΝΕ 12 (1915), σ. 444· V. Laurent, La généalogie des premiers Paléologues, B8 (1933), σ. 126-27. Πρβλ. R. Guilland, Le Despote, ὁ Δεσπότης, REB17 (1959), σ. 55. Τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸ γιὰ τοὺς προγόνους τῶν Λασκαριδῶν· γιὰ τὴν ἐπωνυμία τοῦ Θεόδωρου Λάσκαρι *Κομνηνός*, βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 116, σ. 106-

Ἕνας ἄλλος Βούλγαρος δυνάστης, ἐκτὸς ἀπ' τὸν Ἰβαγκὸ - Ἀλέξιο, τὸ μνηστήρα τῆς Θεοδώρας Κομν. Βατ. Ἀγγ. 299, ποὺ συνδέεται μὲ τὸ Μανουὴλ 175, εἶναι ὁ Δοβρομηρὸς (Dobromir) Strej Χρύσος, ἕνα μέλος τῆς οἰκογένειας τῶν Ἀσανιδῶν[44].

Ὁ Χρύσος, ὅπως τὸν λένε οἱ Βυζαντινοί, ἐπικεφαλῆς πεντακοσίων Βουλγαροβλάχων, διαφώνησε μὲ τοὺς θείους του Πέτρο καὶ Ἀσὰν Ι ποὺ εἶχαν στασιάσει κατὰ τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἔγινε ἕνας σύμμαχος τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, σὲ λίγο ὅμως καθὼς καταστάθηκε ὕποπτος πὼς ἀποβλέπει στὴ σύσταση προσωπικῆς του κτήσης, πιάστηκε καὶ φυλακίστηκε. Ἀπ' αὐτὴ τὴ δύσκολη θέση ποὺ βρέθηκε, πέτυχε νὰ πείση τὴν αὐλὴ γιὰ τὶς ἱκανότητές του ὡς πολεμιστή, καὶ ὄχι μόνο ἀφέθηκε ἐλεύτερος, ἀλλὰ διορίστηκε καὶ διοικητὴς στὸ φρούριο τῆς Στρούμμιτζας, μιᾶς ἀπόκρημνης θέσης πάνω ἀπ' τὸ Στρούμικα ποταμὸ (δυτικὸ παραπόταμο τοῦ Στρυμόνα), κοντὰ στὰ βουλγαρικὰ βοσκοτόπια τῶν Μογλενῶν. Μόλις ἔγινε κύριος τοῦ φρουρίου τῆς Στρούμμιτζας, ὁ Χρύσος ἀποτίναξε τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία καὶ ἐπέκτεινε τὴν ἐξουσία του στὶς γειτονικὲς περιοχές. Τότε, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1196, ὁ αὐτοκράτορας ἀπ' τὰ Κύψελλα, ὅπου εἶχε συγκεντρώσει τὸ στρατό, προχώρησε διὰ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ γιὰ νὰ χτυπήση τὸ Χρύσο, ἀλλὰ μετὰ δίμηνη πολιορκία τοῦ ἀπόρθητου φρουρίου του τῆς Στρούμμιτζας, γύρισε στὴν ΚΠολη καὶ ἀποσύρθηκε στὰ παλάτια τῆς Ἀφάμειας καὶ τοῦ Φιλοπατίου, ἔχοντας νὰ λύση τὶς διαφορές του μὲ τὴ γυναίκα του, τὴν αὐγούστα Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή[45].

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1197 ὁ Ἀλέξιος (γ') 180, ἂν καὶ ἀνίκανος νὰ σταθῆ στὰ πόδια του ἀπ' τὰ ἀρθριτικὰ καὶ τὴν ποδάγρα ποὺ τὸν βασάνιζαν, συγκέντρωσε τὸ στρατό του στὰ Κύψελλα γιὰ μιὰ νέα ἐκστρατεία κατὰ τοῦ Χρύσου. Στὸ μεταξὺ ἀπ' τὴν πρώτη αὐτοκρατορικὴ ἐκστρατεία, ὁ Χρύσος εἶχε πάρει τὸν Πρόσακον (Prosek, σημ. Gradek), ἕνα ἀπόρθητο σχεδὸν φρούριο πάνω σ' ἕνα βράχο ποὺ ἀπὸ κάτω του ἔτρεχε ὁ Ἀξιὸς ποταμός, ὁ κοινὸς λεγόμενος Βαρδάρης, ὄχι μακρυὰ ἀπ' τὴν ἀρχικὴ θέση τοῦ Χρύσου, τὸ φρούριο τῆς Στρούμμιτζας. Ἀπ' τὴ φυσική του θέση ὁ Πρόσακος ἦταν ἀπόρθητος, καθὼς ἦταν ἕνας ἀπόκρημνος βράχος ποὺ ἀπ' τὰ τρία μέρη του τὸν ἔβρεχε τὸ νερὸ τοῦ Βαρδάρη· ἀνταγωνίστρια κοντὰ σ' αὐτὸ ἦλθε ἡ τέχνη ποὺ σήκωσε γύρω του γερὰ τείχη. Ἀλλὰ αὐτὴ τὴν ὀχυρὴ θέση, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, οἱ Βυζαντινοὶ τὴν εἶχαν ἐγκαταλείψει ἔρημη καὶ ὁ Χρύσος τὴν κατέλαβε καὶ τὴν ἔκανε ἀπροσμάχητο κατὰ τῶν Ἑλλήνων κατοικητήριο, τὴν ἐξόπλισε καὶ περιέκλεισε σ' αὐτὴ τὴν ἀπέραντη τοῦ φρουρίου περιοχὴ

7: Θεόδωρος δεσπότης (= αὐτοκράτωρ) Κομνηνὸς Λάσκαρις, καὶ προσωπογραφία Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, ὑ. 75.

44. Βλ. προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ. Ἄγγ. 168, ὑ. 179.

45. Χωνιάτης, σ. 643-45. Γιὰ τὶς διαφορὲς μὲ τὴ γυναίκα του, βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κ. 180, ὑ. 240-246.

ποίμνια ὁλάκερα βοδιῶν καὶ προβάτων· ἡ περιοχὴ ἦταν γεμάτη ἀπὸ ἄλση καὶ δάση πυκνά, ἑνὸς δὲ μόνο καλοῦ στεροῦνταν, τοῦ νεροῦ, γι' αὐτὸ καὶ οἱ πολεμιστὲς κατέβαιναν στὸ Βαρδάρη ποταμὸ καὶ ἔπαιρναν νερὸ γιὰ πόση καὶ γιὰ χρήση. Ἕνα τέτοιο φρούριο ἔχοντας ὁ Χρύσος δὲν ταράχτηκε ἀπ' τὴν ἐμφάνιση καὶ ἐπίθεση τοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ στρατοῦ του[46].

Ἡ περιγραφὴ τοῦ Χωνιάτη γι' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία τοῦ αὐτοκράτορα εἶναι τόσο ζωηρὴ καὶ ἐντυπωσιακὴ ποὺ νομίζει κανεὶς πὼς ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας. Ὁ αὐτοκράτορας πῆρε συμβουλὲς ἀπὸ ἔμπειρους στρατιωτικοὺς πὼς ἔπρεπε νὰ καταλάβη πρῶτα τὶς πιὸ ἀδύνατες θέσεις τοῦ Χρύσου, γιὰ νὰ ἐμπνεύση ἐμπιστοσύνη στὸ στράτευμα καὶ ἀναγκάση τὸ Χρύσο νὰ βγῆ ἀπ' τὸ φρούριο καὶ νὰ πολεμήση στὰ ἀνοιχτά. Σ' αὐτὲς ὅμως τὶς φρόνιμες συμβουλὲς τῶν ἐμπείρων στρατιωτικῶν ἀντιτάχτηκαν οἱ τόσο ἐπιδέξιοι γιὰ νὰ πείσουν εὐνοῦχοι τῆς αὐλῆς, μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Γεώργιο Οἰναιώτη, οἱ ὁποῖοι καὶ παράσυραν τὸν αὐτοκράτορα σὲ μιὰ κατευθείαν ἐπίθεση κατὰ τοῦ φρουρίου τοῦ Προσάκου[47].

Ὁ ἀγώνας γιὰ τὴν ἅλωση τοῦ φρουρίου ὑπῆρξε σκληρός, τὸ μένος τῶν πολιορκητῶν ἀνείπωτο, οἱ Τοῦρκοι τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ποὺ εἶχε στείλει ὁ Σελτζουκίδης τοπάρχης τῆς Ἀμάσειας Muhyī al - Dīn (Μασούτ) εἶχαν αἰχμαλωτίσει ἀρκετοὺς Βουλγαροβλάχους, ἀλλὰ ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς δὲν ἄντεξε στὶς βολὲς τῶν μηχανῶν τοῦ Χρύσου καὶ πανικοβλήθηκε, ἔτσι ποὺ καὶ αὐτὸς ὁ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι ά ρ ι ο ς Ἰωάννης, ἕνας ἀπ' τοὺς στρατηγούς, νύχτα ἐγκατάλειψε πάνω στὴ φυγὴ τὴ σκηνή του, ἀφήνοντας ἐκεῖ τὰ β α τ ρ α χ έ ν ι α (= πράσινα) π έ δ ι λ ά του, διακριτικὰ τοῦ τίτλου του[48].

Ἐμπρὸς σ' αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα, καθὼς μάλιστα δὲν ἤθελε νὰ χρονοτριβῆ, ὁ αὐτοκράτορας ἔκλεισε μιὰ συμφωνία μὲ τὸ Χρύσο, παραχωρώντας σ' αὐτὸν αὐτὰ ποὺ ἤδη κατεῖχε, τὰ φρούρια τοῦ Προσάκου καὶ τῆς Στρούμμιτζας καὶ τὶς γύρω περιοχές τους, καὶ δίδοντας σ' αὐτὸν ὡς γυναίκα του, ἂν καὶ δὲ στεροῦνταν γυναίκας, μιὰ ἀπ' τὶς αὐτοκρατορικὲς συγγενεῖς, τὴν κόρη τοῦ πρωτεξαδέλφου του Μανουὴλ 175, τὴν Ἀνώνυμη (Μαρίαν;) Καμύτζαιναν Κομνηνὴν Δούκαιναν Ἀγγελίναν 256. Ἐπιστρέφοντας ὁ αὐτοκράτορας στὴν ΚΠολη, χώρισε τὴν Ἀνώνυμη (Μαρίαν;) 256 ἀπ' τὸν ἄντρα της, γιατὶ ἦταν νόμιμα παντρεμένη, καὶ τὴν ἔστειλε στὸ Χρύσο, μὲ τὴ συνοδία τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ραδεινοῦ, ποὺ ἐκτέλεσε χρέη ν υ μ φ ᾱ γ ω γ ο ῦ[49].

46. Χωνιάτης, σ. 665-67. Γιὰ τὸν Πρόσακον, βλ. καὶ προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ. Ἄγγ. 168, ὑ. 57 καὶ 58.

47. Χωνιάτης, σ. 667-68.

48. Χωνιάτης, σ. 668-72. Γιὰ τὸν τοπάρχη τῆς Ἀμάσειας, βλ. Χωνιάτην, σ. 689· γιὰ τὸν πρωτοβεστιάριο Ἰωάννη, βλ. R. Guilland, Le Protovestiaire, EB2 (1944), σ. 212-13.

49. Χωνιάτης, σ. 672.

Μετὰ τὴν τέλεση τῶν γάμων, ἀκολούθησε μεγαλόπρεπο γαμήλιο τραπέζι, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ὁποίου ὁ Χρύσος ἔπινε καὶ ἔτρωγε εὐχαριστημένος καὶ ἱκανοποιημένος, ἀλλὰ ἡ Καμύτζαινα 256, καθὼς σεβόταν τὴ συνήθεια οἱ νεόνυμφες νὰ εἶναι ντροπαλὲς καὶ συγκρατημένες, δὲν ἔδειχνε προθυμία γιὰ τὸ φαγοπότι· ὁ Χρύσος τὴν κάλεσε ἐλεύτερα νὰ φάγη καὶ νὰ πιῆ, καὶ καθὼς αὐτὴ δὲ συμμορφώθηκε ἀμέσως μὲ τὴν προσταγή του, προκάλεσε τὴν ἔξαλλη ὀργή του, ἔτσι πού, ἀφοῦ πολλὰ καὶ γιὰ ἀρκετὴ ὥρα ξεστόμισε βαρβαρικὰ λόγια καὶ λογομάχησε μὲ τὸν ἑαυτό του, τῆς εἶπε μὲ ὑπεροψία στὰ ἑλληνικά: «Μὴ φᾶς καὶ μὴν πιῆς ποτέ σου»![50] Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ὁ Χρύσος ἔγινε ἕνας γαμβρὸς ἀπὸ κόρη τοῦ Μανουὴλ 175.

᾿Αλλὰ ἂς γυρίσωμε καὶ πάλι στὸν ἄλλο Βούλγαρο ἀρχηγό, τὸν (᾿Ιβαγκὸ-) ᾿Αλέξιο, τὸ μνηστῆρα τῆς Θεοδώρας Κ. Βατ. ᾿Αγγ. 299. Οἱ προβλέψεις τῶν αὐλικῶν πὼς μιὰ μέρα ὁ Βούλγαρος θὰ ἀποστατήση, ἐπαλήθευσαν.

Πραγματικά, τὸ 1199 ὁ (᾿Ιβαγκὸς-) ᾿Αλέξιος ἀποτίναξε τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία πρὸς μεγάλη ἔκπληξη τοῦ αὐτοκράτορα ποὺ πίστευε πὼς ἡ μνηστεία ἢ ὁ γάμος τοῦ δολοφόνου τοῦ ᾿Ασὰν Ι «μὲ τὴν ἐγγονή του Θεοδώρα 299 ἦταν ἕνα σπουδαῖο ἐχέγγυο τῆς πίστης του» πρὸς τὸ Βυζάντιο. Τὸ πρῶτο ποὺ σκέφτηκε ὁ αὐτοκράτορας ἦταν νὰ στείλη στὸν ἀποστάτη ἕνα ἀπ᾿ τοὺς εὐνούχους του ποὺ συνδέονταν μαζί του γιὰ νὰ τοῦ ὑπενθυμίση τὶς συνθῆκες καὶ νὰ τοῦ ὑποσχεθῆ πὼς τίποτε τὸ κακὸ δὲν πρόκειται νὰ πάθη γιὰ ὅ,τι μέχρι στιγμῆς ἔκανε. Καὶ ἀμέσως κατόπι πρόσταξε τοὺς νεόνυμφους γαμβροὺς του ᾿Αλέξιο Παλ. Δούκ. Κομν. 290 καὶ Θεόδωρο Λάσκαρι Κομν. νὰ βγοῦν πρὸς ἀντιμετώπιση τοῦ ἀποστάτη, ἐπικεφαλῆς μιᾶς δύναμης ποὺ ἀποτελοῦνταν ἀπ᾿ τοὺς οἰκειακοὺς καὶ τοὺς ὑπηρέτες τους καὶ ἀπ᾿ τοὺς στρατιῶτες τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Μαζὶ μὲ τοὺς γαμβροὺς τοῦ αὐτοκράτορα βγῆκε καὶ ὁ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α ς Μανουὴλ Καμύτζης 175, ἔχοντας τοὺς δικούς του. Καὶ ὁ μὲν εὐνοῦχος, ὄχι μόνο δὲν πέτυχε τίποτε στὴν ἀποστολή του, ἀλλὰ ἐνθάρρυνε τὸν ᾿Ιβαγκὸ στὴν ἀποστασία του καὶ τοῦ ὑπόδειξε ἀπ᾿ τὰ πεδινὰ νὰ ἀποσυρθῆ στὰ ὀρεινά, ὁ δὲ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς μὲ τοὺς τρεῖς στρατηγούς του ᾿Αλέξιο Π. Δ. Κ. 290, Θεόδωρο Λ. Κ. καὶ Μανουὴλ 175, κυνήγησαν ξοπίσω τὸν ᾿Ιβαγκό, ποὺ πέτυχε ὅμως μὲ τέχνασμα νὰ τοὺς διαφύγη. Σὲ σύσκεψη τότε οἱ στρατηγοὶ ἀποφάσισαν, ἀντὶ νὰ κυνηγοῦν τὸν ᾿Ιβαγκὸ στὰ παγωμένα βουνὰ ποὺ ἄλλοτε ὡς ἀετὸς καὶ ἄλλοτε ὡς φίδι χανόταν καὶ ἄλλοτε ὡς ἀγριογούρουνο ἐπιτίθενταν, νὰ ὑποτάξουν τὰ φρούρια ποὺ στὴν περιοχὴ τῆς Φιλιππούπολης εἶχε ἀνεγείρει καὶ ἐπιδιορθώσει ὁ ᾿Ιβαγκός. Καὶ ἄρχισαν ἀπ᾿ τὸ φρούριο τοῦ Κριτζιμοῦ, κατὰ τὴν ἅλωση τοῦ ὁποίου πολλοὶ γενναῖοι ἄντρες τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ ἔπεσαν, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ στρατηγὸς Γεώργιος Παλαιολόγος ποὺ εἶχε πάρει μέρος στὴν καθαίρεση τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 καὶ τὴν ἀνάρρηση στὸ θρόνο

50. Χωνιάτης, σ. 672-73.

τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) 180[51].

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Κριτζιμοῦ καὶ ἄλλα φρούρια περιῆλθαν στὴν κατοχὴ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, ἄλλοτε μὲ αἱματηρὴ πολιορκία καὶ ἄλλοτε μὲ συνθηκολόγηση. ῾Ο (᾿Ιβαγκὸς-) ᾿Αλέξιος ὅμως, «αὐτὸς ὁ ἐφευρετικὸς καὶ ποικίλος στὰ πολεμικὰ σχήματα ἀντάρτης, καὶ ἄλλα πολλὰ ἔργα στρατηγικῆς ἰδιοφυΐας ἔδειξε στοὺς αὐτοκρατορικούς», καὶ τέλος μὲ ἕνα πολὺ ἐπιδέξιο στρατήγημα πέτυχε νὰ αἰχμαλωτίση καὶ αὐτὸν τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ 175. Πρόσταξε νὰ μαζωχτοῦν ἀπ᾿ τὰ βουνὰ στὸν κάμπο ὁλάκερα ποίμνια βοδιῶν καὶ προβάτων καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ παράδωσε σὲ συμπατριῶτες του, τάχα γιὰ νὰ τὰ πᾶνε ὡς δῶρο καὶ ἀνταμοιβὴ μαζὶ μὲ ῞Ελληνες αἰχμαλώτους στὸν τρίτο ᾿Ασανίδη ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων, τὸν Κακοϊωάννη ἢ Σκυλοϊωάννη (Καλοϊωάννη κατὰ τοὺς Βουλγάρους), ποὺ εἶχε γίνει κύριος τῆς Ζαγορᾶς καὶ εἶχε συμμαχήσει μαζί του (μὲ τὸν ᾿Ιβαγκὸ) ἐναντίον τῶν Βυζαντινῶν· καὶ αὐτὸ τὸ ἔκανε (ὁ ᾿Ιβαγκὸς) γιατὶ «πολὺ καλὰ ἤξερε τὴ βουλιμία τῶν ῞Ελλήνων γιὰ τὸ κέρδος μέχρι ποὺ νὰ θυσιάζουν τὴ ζωή τους καὶ νὰ μὴ ἐνδιαφέρωνται γιὰ τὴ σωτηρία τους». Καὶ πραγματικά, μόλις μαθεύτηκε στὸ Β α τ ρ α χ ό κ α σ τ ρ ο, ὅπου ἦταν ἐγκατεστημένος ὁ Μανουὴλ 175 μὲ τοὺς ἄντρες του, ἡ διέλευση τῶν ποιμνίων, κατέβηκαν ὅλοι στὸ Β α κ τ ο ύ ρ ι ο, ὅπου, χωρὶς νὰ ἀντιληφτοῦν τὴν ἐνέδρα ποὺ τοὺς εἶχε στήσει ὁ ᾿Ιβαγκός, ἐπιδόθηκαν στὴ διαρπαγὴ καὶ τὴ λεηλασία, ἐνῶ ὁ Μανουὴλ 175 καβάλλα σ᾿ ἕνα ἄλογο τῶν παρελάσεων «καὶ ὄχι τοῦ πολέμου», παρακολουθοῦσε αὐτὰ ποὺ γίνονταν. Τότε ἀπ᾿ τὰ γύρω δασώδη μέρη βγῆκαν οἱ ἄντρες τοῦ ᾿Ιβαγκοῦ, καὶ σὰν μέσα σ᾿ ἕνα δίχτυ, περικύκλωσαν καὶ αἰχμαλώτισαν τὸ ἑλληνικὸ στράτευμα καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸ καὶ τὸ στρατηγό του, τὸ Μανουὴλ 175. Αὐτὴ ἡ ἐνέδρα ποὺ μὲ τὴ στρατηγική του σκέψη ἔστησε ὁ (᾿Ιβαγκὸς-) ᾿Αλέξιος, προκάλεσε «μιὰ ταραχὴ στὰ ἄλλα τμήματα τῆς ἑλληνικῆς στρατιᾶς, ποὺ διατελοῦσαν κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγὲς τῶν δυὸ αὐτοκρατορικῶν γαμβρῶν, καὶ μιὰ ἀναπτέρωση τοῦ φρονήματος στὶς τάξεις τῶν ὀπαδῶν τοῦ ἀποστάτη»[52].

Περήφανος γιὰ τὸ κατόρθωμά του ὁ (᾿Ιβαγκὸς-) ᾿Αλέξιος, μπόρεσε νὰ ἀνακαταλάβη ἀρκετὰ φρούρια ποὺ εἶχε πάνω στὶς ὀροσειρὲς τοῦ Αἵμου ἀνιδρύσει, καὶ καθὼς οἱ αὐτοκρατορικὲς δυνάμεις ποὺ ἀπόμειναν, δὲν μποροῦσαν νὰ τὸν ἀντιμετωπίσουν, ἐπέκτεινε τὶς κτήσεις του μέχρι τῆς Ξάνθης καὶ τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ θέματος τῶν Σμολένων ποὺ ὁλάκερο ὑποτάχτηκε στὴν ἐξουσία του. Κατὰ τὶς προελάσεις του πολλοὺς ἀπ᾿ τοὺς ῞Ελληνες κατοίκους αὐτῶν τῶν περιοχῶν αἰχμαλώτισε, ἄλλους σκότωσε

51. Χωνιάτης, σ. 675-79. Γιὰ τὸ Γεώργιο Παλαιολόγο, βλ. προσωπογραφίαν ᾿Ανώνυμης (Θεοδώρας;) ᾿Αγγελίνας Δούκαινας Κομνηνῆς 171, ὑ. 5.

52. Χωνιάτης, σ. 679-80. Τὸ πὼς ὁ ἄρχων τῆς Ζαγορᾶς ᾿Ιωάννης», ὅπως στὴν προκειμένη περίπτωση τὸν λέει ὁ Χωνιάτης, σ. 679[13], εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Κακοϊωάννην (1197-1207), βλ. Χωνιάτην, Index, σ. 962, λ. Johannes Blachus.

ἐπιτόπου καὶ ἄλλους ἄφησε ἐλεύτερους ἔναντι λύτρων, ἐνῶ στοὺς ὁμοφύλους του Βουλγαροβλάχους ἐπέτρεπε, σὲ ὅσους ὅμως προσχωροῦσαν σ' αὐτόν, νὰ παραμένουν στὰ δικά τους. Ἔτσι διαρκῶς ὁ Βούλγαρος ἀρχηγὸς ξάπλωνε τὴν κυριαρχία του στὰ αὐτοκρατορικὰ ἐδάφη καὶ ἔδειχνε μιὰ συμπεριφορὰ πολὺ χειρότερη ἀπ' τοὺς προηγούμενους ἀποστάτες, «καθὼς σὲ τέτοιο σημεῖο σκληρότητας ἔφτασε, ποὺ νὰ ἐπιτρέπη κατὰ τὰ φαγοπότια πρὸς γενικὴ τέρψη - καὶ αὐτὸ πολλοὶ ἀπ' τοὺς βαρβάρους τὸ νόμιζαν ὡς παληκαριὰ καὶ ἀντρειοσύνη - μὲ κοφτερὸ μαχαίρι νὰ διαμελίζωνται ἀθῶοι ἄνθρωποι ἀπ' τὴ μάζα τῶν Ἑλλήνων αἰχμαλώτων ποὺ στὸν πόλεμο εἶχαν πιάσει»[53].

Εἶναι ἀξιοσημείωτο ποὺ ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος (γ') 180 θεώρησε τὴν αἰχμαλωσία τοῦ Μανουὴλ 175, «ὡς ἕνα δῶρο τοῦ Ἑρμῆ, ὡς ἕνα ἀνέλπιστο κέρδος καὶ χαριτωμένο καὶ ὡραιότατη ἐπιβράβευση τῆς τύχης, γι' αὐτὸ καὶ ρίχτηκε ἀμέσως πάνω στὴν τεράστια περιουσία του, τὴν ἀντάξια ἑνὸς ἡγεμόνα, καὶ τίποτε ἀπ' αὐτὴ δὲν ἄφησε χωρὶς νὰ τὸ ψάξη μὲ ἐπιμέλεια» καὶ νὰ τὴν εἰσαγάγη ὅλη στὸ «βεστιάριό» του. Σὲ συνέχεια, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς προκαλεῖ ἀπορία ἡ σκληρὴ συμπεριφορὰ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπέναντι τῆς γυναίκας τοῦ ὑψηλοῦ αἰχμαλώτου καὶ πρωτεξαδέλφου του καὶ τοῦ νεαροῦ γιοῦ του Ἰωάννη Κ. Δ. Ἀγγ. 257· οὔτε λίγο οὔτε πολὺ πιάστηκαν καὶ οἱ δυὸ καὶ ρίχτηκαν στὴ φυλακή. Ὁ Χωνιάτης δηλώνει πὼς δὲ γνωρίζει πῶς σκέφτηκε ὁ αὐτοκράτορας[54].

Ὑπῆρχε κάποιο κρυφὸ μίσος ἢ ζήλεια ἀνάμεσα στὸν Ἀλέξιο (γ') 180 καὶ τὸ Μανουὴλ 175; Ὁ Μανουὴλ 175 δὲν ἱκανοποιήθηκε ἀπ' τὴ λύση τοῦ προβλήματος τῆς διαδοχῆς, ποὺ γι' αὐτὴ προορίστηκε ὁ δεσπότης Ἀλέξιος Παλ. Δ. Κ. 290, καὶ ἀπ' αὐτὸ δημιουργήθηκε κάποια διάσταση; Μόνο κίνητρο τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν ἡ φιλοχρηματία καὶ ὁ σφετερισμὸς τῆς μεγάλης περιουσίας τοῦ ξαδέλφου του; Καὶ γι' αὐτὸ διαμαρτυρήθηκαν ἡ γυναίκα του καὶ ὁ γιός του καὶ ἡ διαμαρτυρία προκάλεσε τὴ φυλάκιση; Ὅπως καὶ νὰ ἔχουν τὰ πράματα, εἶναι καταπληκτικὸ τὸ φαινόμενο ποὺ παρουσιάζει ἡ βυζαντινὴ αὐλὴ στὶς ἄδοξες μέρες τῆς βασιλείας τοῦ κῦρ Ἀλέξιου (γ') 180: Νὰ συλλαμβάνεται ἀπὸ ἀλλόφυλο ἀποστάτη αἰχμάλωτος ἕνας αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας καὶ ὁ βασιλέας ἀντὶ νὰ συμπαρασταθῆ στὴν οἰκογένειά του, νὰ σφετερίζεται τὴν περιουσία του καὶ νὰ φυλακίζη τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας του.

Ὁ Μανουὴλ 175 ἕνα περίπου χρόνο ἔμενε αἰχμάλωτος στὰ χέρια τοῦ Ἰβαγκοῦ. Στὴν ἀπελπισία του ἀπευθύνθηκε μὲ ἕνα μήνυμα στὸν αὐτοκράτορα - ξάδελφό του, ποὺ μὲ αὐτὸ τὸν παρακαλοῦσε νὰ πληρώση ἀπ' τὴν

53. Χωνιάτης, σ. 680-81. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν Βίος καὶ πολιτισμός, τ. Γ' (1949), σ. 152. Ἐδῶ ἔχομε ἀνθρωποθυσία κατὰ τὸ γλέντι μὲ θύματα Βυζαντινοὺς αἰχμαλώτους.

54. Χωνιάτης, σ. 681. Τὸ ὄνομα τοῦ γιοῦ δὲν ἀναφέρεται ἀπ' τὸ Χωνιάτη, ἀλλὰ μᾶς τὸ δίδει ὁ Ἀκροπολίτης, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 13.

περιουσία του ὅσα ζητοῦσε ὁ Ἰβαγκὸς νὰ τὸν ἀπολευτερώση, γιὰ νὰ μὴ μένη ὡς ἕνας κακοῦργος δέσμιος τῶν βαρβάρων. Ἀλλὰ δὲν πέτυχε νὰ τὸν πείση, ἂν καὶ στὸ πρῶτο μήνυμά του ἐπακολούθησαν καὶ ἄλλα. Καθὼς λοιπὸν ἔχασε κάθε ἐλπίδα πὼς θὰ βρῆ ἀνταπόκριση ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, ἀπευθύνθηκε στὸν γαμβρό του Χρύσο, ὁ ὁποῖος καὶ πρόθυμα ἔστειλε τὸ ποσὸν ποὺ ζητοῦσε ὁ Ἰβαγκός, κ' ἔτσι ὁ Μανουὴλ 175 ἀπ' τὴ Μυσία (= τὴ Βουλγαρία) – ὅπου προφανῶς εἶχε ἀπ' τὸν Ἰβαγκὸ σταλῆ στὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Κακοϊωάννη ἢ Σκυλοϊωάννη - πέρασε στὸ φρούριο τοῦ Προσάκου, ὅπου ἔμενε ὁ Χρύσος μὲ τὴ γυναίκα του καὶ κόρη τοῦ Μανουὴλ 175, τὴν Ἀνώνυμη (Μαρία;) Καμύτζαινα Κομν. Δοὺκ. Ἀγγ. 256[55].

Στὸ κεφάλι τοῦ ράθυμου ἡγεμόνα Ἀλέξιου (γ') Ἀγγ. Κομν. 180 κατέβηκε κάποτε «μιὰ καλὴ σκέψη» ἐνέργειας. Ξεκίνησε λοιπὸν τὸ 1200 γιὰ τὰ Κύψελλα, καὶ ἀφοῦ παράλαβε ἀπὸ κεῖ τὸν αὐτοκρατορικὸ στρατό, ἀνέβηκε στὴν Ὀρεστιάδα. Πολὺ τὸν ἀπασχολοῦσε ἡ ἀποστασία τοῦ Ἰβαγκοῦ, «καθὼς τὸν ἔβλεπε δυσμάχητο, καὶ τοὺς Βυζαντινοὺς στρατιῶτες νὰ πεθαίνουν καὶ μὲ μόνο τὸ ἄκουσμα τοῦ πολέμου, καὶ στοὺς πιὸ πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς ἡ ἄφιξη στὸ μέτωπο τοῦ ἀπόλεμου μονάρχη δὲν ἦταν παρὰ ἀντικείμενο χλευασμοῦ, καθὼς κανένα ἀπολύτως καλὸ δὲν μποροῦσε νὰ πετύχη, παρὰ μόνο τὴν ἀποθράσυνση τοῦ ἀποστάτη[56].

Αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ὁ ἀποστάτης (Ἰβαγκὸς–) Ἀλέξιος, «ὁ τρίδουλος στὴν προαίρεση, ὁ ἀλλογενὴς καὶ ἀγριέλαιος, ποὺ ἐγκεντρώθηκε στὴν αὐτοκρατορικὴ κήπευση μέσω τοῦ καλλιφύτευτου μοσχεύματος, τῆς ἐγγονῆς τοῦ αὐτοκράτορα πριγκίπισσας Θεοδώρας Κομν. Βατ. Ἀγγ. 299, ποὺ πρῶτα ὅπως τὰ γουρούνια ἔτρωγε βελανίδια καὶ τώρα χόρτασε καὶ πάχυνε, ἡ πονηρὴ καὶ ἀχάριστη φύση ποὺ δὲν ἦταν δυνατὸν ἄλλο βλαστὸ νὰ βγάλη παρὰ τὸ ἀγκάθι, αὐτὸς ὁ δραπέτης καὶ φυγάδας ἀπ' τὴν πατρίδα του, ὁ συνθιασώτης τοῦ Πάνα καὶ συγχορευτὴς τῶν Νυμφῶν μέσα στὰ δάση, ἔγινε μὲ μεγάλη εὐμένεια δεχτὸς στὴν ἑλληνικὴ αὐλὴ - φυσικὰ ὡς ἕνας προδότης τῶν συμφερόντων τῆς πατρίδαςτου - καὶ ἀξιώθηκε μεγάλων τιμῶν καὶ χωρὶς νὰ ἀξίζη γράφτηκε στὸ ἀρχοντολόϊ τῆς πολιτείας, τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲ λογάριασε, ἀλλὰ σήκωσε καὶ πάλι τὰ μάτια του πρὸς τὰ βουνὰ καὶ τὰ ὄρη γιὰ νὰ ἐπαναλάβη ἐκεῖ τὴ συνηθισμένη του ζωή. Καθὼς σ' αὐτὰ τὰ μέρη προσείλκυσε ὁμοφύλους του Βουλγαροβλάχους καὶ ἀπόχτησε κάποια δύναμη, προσπάθησε νὰ γίνη ἕνας ἀντίθρονος Σατανάς, κατὰ μίμηση τοῦ ἀρχέγονου καὶ ἀρχέκακου Διαβόλου, ποὺ ἀντιστρατεύτηκε τὸ Θεό. Αὐτὸς ποὺ φοροῦσε στὰ πόδια του ἀρνίσια καὶ βοδίσια δέρματα, φαντάστηκε νὰ περιβληθῆ ἁλουργίδα καὶ ἐρυθρὰ πέδιλα. Ὦ τύμπανα καὶ ταμπούρλα! Μὴ λογαριάζοντας τὸ Θεὸ ἀθέτησε τὶς συνθῆκες ποὺ εἶχε συνάψει μὲ τὸν

55. Χωνιάτης, σ. 707· τοῦ ἰδίου, Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ') Ἀγγ. Κομν. 180, ἐκδ. I.A. van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 106.

56. Χωνιάτης, σ. 685.

αὐτοκράτορα, καὶ νόμισε, ὅπως ὁ Ἴκαρος, πὼς θὰ πετάξη στὰ ὕψη εὐτυχισμένος, ἀλλὰ καὶ σ' αὐτὸν τὸ κερὶ διαλύθηκε καὶ ἔπεσε μέσα στὸ βυθὸ τῆς καταστροφῆς. Γέννημα ἀληθινὸ τῶν ἐχιδνῶν ἔχυσε τὸ δηλητήριό του στὸν αὐτοκράτορα ποὺ τὸν περίθαλψε, ποὺ τὸν γέμισε μὲ θάλασσα εὐεργεσιῶν, ποὺ τὸν μνήστευσε μὲ τὴν ὀλόφωτη Σελήνη, τὴ Θεοδώρα 299, τὴν προερχόμενη ἀπ' τὰ σπέρματα τοῦ βασιλέα - Ἡλίου, ποὺ ἀπ' αὐτὸν παίρνοντας κι αὐτὸς φῶς μπήχτηκε ὡς ἕνας ἀστέρας στὸ στερέωμα τῆς βασιλείας, ἀλλὰ ὡς ἕνας φρενοβλαβὴς ξέφυγε ἀπ' τὴ θέση του καὶ τράβηξε τὴ λοξὴ τροχιὰ ὡς διάττοντας ἀστέρας καὶ κάηκε καὶ ἀφανίστηκε μέσα στὴ νύχτα»[57].

Αὐτὰ μᾶς λέει μὲ ρητορικὴ ἄδεια ὁ Χωνιάτης γιὰ τὸν Ἰβαγκό, ποὺ ἦλθε σὲ κάποια συνεννόηση μὲ τὸ Βυζάντιο, χωρὶς νὰ λαμβάνη ὑπόψη του, ὅπως λέει κάποιος, πὼς «οἱ λεηλασίες καὶ οἱ ἐπιδρομὲς ἀποτελοῦσαν τότε ἀνάγκη γιὰ τοὺς φτωχοὺς ἀλλὰ φιλόδοξους ἀρχηγούς»[58].

Ὁ αὐτοκράτορας θεωρώντας ἀπ' τὴν Ὀρεστιάδα τὴν ἄγρια καὶ δυσπρόσιτη θέση τοῦ Ἰβαγκοῦ, κατάληγε σὲ διάφορες λύσεις τοῦ προβλήματος. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τοῦ ἔστελνε ἱερωμένους τῆς αὐλῆς, φέροντας τὸ ἱερὸ εὐαγγέλιο, ποὺ τὸν προσκαλοῦσαν νὰ ἔλθη σὲ συμφωνία μὲ τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη κοίταξε νὰ μπορέση νὰ τὸν ἐξοντώση εἴτε μὲ δολοφονία εἴτε μὲ πολεμικὴ ἐπίθεση. Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν τελευταία σκέψη, ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ του ξεκίνησε γιὰ τὴ Φιλιππούπολη καὶ ἔγινε κύριος τοῦ φρουρίου τοῦ Στενημάχου, ποὺ σ' αὐτὸ εἶχαν καταφύγει πολλοὶ ἀπ' τοὺς Βουλγαροβλάχους[59].

Στὸ μεταξὺ ὁ (Ἰβαγκὸς-) Ἀλέξιος, παρὰ τὴν ἥττα του στὸ φρούριο τοῦ Στενημάχου (σημ. Asenovgrad), καθόλου δὲν ἀποδεχόταν νὰ ἔλθη κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα, ὅπως τοῦ ὑποδείκνυαν μὲ διαβεβαιώσεις οἱ αὐλικοὶ ἱερωμένοι, καὶ διακήρυσσε πὼς οὔτε μὲ κανένα ἄλλο τρόπο δέχεται νὰ συνθηκολογήση, παρὰ μόνο ἂν ὁ αὐτοκράτορας ἐγγράφως τοῦ παραχωρήση ὅσες χῶρες καὶ πόλεις ἔχει ὑποτάξει καὶ συγχρόνως τοῦ ἀποστείλει τὴ μικρὴ μνηστή του πριγκίπισσα Θεοδώρα 299, ἡ ὁποία καὶ νὰ φέρη τὰ διακριτικὰ τοῦ βαθμοῦ της, προφανῶς τοῦ τίτλου ποὺ ὁ αὐτοκράτορας εἶχε ἀπομείνει στὸν Ἰβαγκὸ καὶ ποὺ κατ' ἀντανάκλαση ἀνῆκε καὶ σ' αὐτή.

Οἱ ὅροι τοῦ ἀποστάτη ἔγιναν ἀποδεκτοί, καὶ ἀφοῦ ἡ τήρησή τους βεβαιώθηκε μὲ ὅρκους, ὁ (Ἰβαγκὸς-) Ἀλέξιος παραδόθηκε, ἀλλὰ τότε συνέβη μιὰ πράξη ποὺ καθόλου δὲν τιμάει τὴν ἑλληνικὴ αὐλή. Μιὰ ἔνδειξη καὶ αὐτὴ τῶν ἠθῶν ποὺ εἶχαν ἐπικρατήσει στὸν καιρὸ τοῦ κῦρ Ἀλέξιου (γ') 180. Ὁ Ἰβαγκὸς πιάστηκε καὶ ρίχτηκε στὴ φυλακή. Στὶς ἔνορκες συμβάσεις

57. Χωνιάτης, Λόγος εἰς τὸν Ἀλέξιον (γ') 180 ἐξελθόντα κατὰ τοῦ Ἰβαγκοῦ, ἔκδ. I.A. van Dieten, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 60-1.

58. Κ. Ἄμαντος, Ἱστορία, τ. Β', σ. 411.

59. Χωνιάτης, σ. 685-86.

ποὺ εἶχαν γίνει, εἶχε μεσολαβήσει καὶ ἐγγυηθῆ ὁ διάδοχος τῆς βασιλείας δεσπότης Ἀλέξιος Παλιολόγος Δούκ. Κομνηνὸς 290, ὁ σύζυγος τῆς αὐτοκρατορικῆς πριγκίπισσας Εἰρήνης Ἀγγ. Κ. 260, ποὺ εἶχε ὀνομαστὴ βασίλισσα. Ἡ παρασπονδία προξένησε κάποιο σκάνδαλο, καὶ ὁ Χωνιάτης ἐκφράζει τὶς ἀμφιβολίες του γι' αὐτή, λέγοντας πὼς «δὲν ξέρει ἂν ἡ πράξη ἦταν ἀντάξια αὐτοκρατόρων καὶ στρατηγῶν», καὶ ὁ αὐτοκράτορας αὐτοπαρηγορήθηκε, ἐπαναλαμβάνοντας παραποιημένη τὴ ρήση τοῦ Δαβίδ: «Μὲ τὸν ὅσιο θὰ εἶσαι ὅσιος καὶ μὲ τὸ στριμμένο καὶ σὺ θὰ διαστρέψης τὰ πράματα». Μετὰ τὴν κάθειρξη τοῦ (Ἰβαγκοῦ-) Ἀλέξιου, χωρὶς κόπο, ὁ αὐτοκράτορας ἔγινε κύριος ὅλων τῶν πόλεων καὶ τῶν φρουρίων ποὺ ἐκεῖνος ἐξουσίαζε, ἐνῶ τὸν ἀδελφό του Μίτον ἀνάγκασε νὰ πάρη τὸ δρόμο τῆς φυγῆς[60].

Ἀπὸ τότε δὲν ἔγινε πιὰ λόγος γιὰ τὸν Ἰβαγκό, καὶ «ἡ βασιλεία ἀπ' τὴν πλευρά του ἔμεινε εἰρηνικὴ καὶ ἀστασίαστη, γιατὶ αὐτὸς ὡς ἄλλος Ἀδωνίας τὴν τάραζε»[61].

Τὸν Μανουὴλ 175 ἀφήσαμε κοντὰ στὴν κόρη του καὶ τὸ γαμβρό του, τὸ Χρύσο, στὸ φρούριο τοῦ Προσάκου. Ἀπὸ κεῖ ὁ Μανουὴλ 175 δὲν ἔπαυσε νὰ στέλνη μηνύματα στὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ τὸν παρακαλῆ νὰ καταβάλη στὸ Χρύσο τὰ λύτρα ποὺ αὐτὸς εἶχε πληρώσει στὸν Ἰβαγκό, ποὺ ἀνέρχονταν σὲ δυὸ κεντηνάρια χρυσοῦ, δηλ. 14.400 χρυσὰ νομίσματα, καθὼς πολλαπλάσια εἶχε πάρει ὁ αὐτοκράτορας ἀπ' τὴν περιουσία του, ἐκτὸς ἀπὸ ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ σκεύη καὶ μεταξωτὰ νήματα καὶ πολυτελῆ ὑφάσματα, ἀπ' τὰ ὁποῖα εἶχε ἄφθονα ὡς ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἔρρεπε στὴν πολυτέλεια καὶ τὴ χλιδή.

Ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας «σὰν σὲ μιὰ ζυγαριὰ ἔβαλε στὴ μιὰ πλάστιγγα τὸ φίλτρο του πρὸς τὸν πρωτοστράτορα καὶ στὴν ἄλλη τὰ χρήματα ποὺ ἔπρεπε νὰ δώση, καὶ ταλαντεύοντας καὶ τὰ δυό, πολὺ πιὸ βαριὰ εὕρισκε τὴ δεύτερη, γι' αὐτὸ οὔτε καὶ νὰ ἀκούση ἤθελε αὐτὰ ποὺ τοῦ ἔγραφε ὁ ξάδελφός του.

Ἔτσι, καθὼς ὁ Μανουὴλ 175 ἀπελπίστηκε, ἀποφάσισε μαζὶ μὲ τὸ Χρύσο νὰ στασιάση κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ νὰ ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν αὐτοκρατορικῶν δυνάμεων ποὺ στρατοπέδευαν κοντὰ στὸ φρούριο τοῦ Προσάκου»[62].

Τὰ ἀνωτέρω μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης στὴν ἱστορία του, ἐνῶ στὸν πανηγυρικό του λόγο μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἐπανόδου τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 ἀπ' τὴν κατὰ τοῦ Μανουὴλ 175 καὶ τοῦ Χρύσου ἐκστρατεία του, μᾶς κάνει μιὰ διαφορετικὴ ἔκθεση τῶν πραγμάτων: «Κάποιος ἀπ' τοὺς ἐξ αἵματος

60. Χωνιάτης, σ. 686-87.

61. Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ') 180, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 57), σ. 64. Καθὼς φαίνεται ὁ Ἰβαγκός - Ἀλέξιος μέσα στὴ φυλακή του θανατώθηκε, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1656-1657· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 349 καὶ ὑ. 32, κείμενο, σ. 131.

62. Χωνιάτης, σ. 707-8. Τὸ κεντηνάριον (= 100 λίτρες) καὶ ἡ λίτρα (= 72 νομίσματα) ἦσαν λογιστικὰ μέτρα, ὄχι πραγματικὰ νομίσματα. Ὁ χρυσὸς δυὸ κεντηναρίων ἀναλογοῦσε πρὸς 14.400 χρυσὰ νομίσματα.

συγγενεῖς σου, λέει ἀπευθυνόμενος στὸν αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα παραλείπω, γιατὶ δὲ χρειάζεται νὰ τὸ πῶ, στασίασε ἐναντίον σου καὶ εἶναι πιὸ ἀσυγχώρετος ἀπ᾽ τὸν Ἀβεσσαλὼμ ποὺ ἐπαναστάτησε ἐναντίον τοῦ πατέρα του Δαβίδ, γιατὶ ἐκεῖνος ἦταν ἕνας ἄπειρος καὶ νεαρὸς ποὺ παρασύρθηκε ἀπ᾽ τὸν Ἀρχιτόφελ, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἕνας πολύπειρος καὶ πολύτριχος, καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε πρόβλεψη μπλέχτηκε σὲ φαῦλες ἐπιχειρήσεις. Ὁ δύσπιστος καὶ δύστυχος αὐτὸς ἄνθρωπος, καθὼς πιάστηκε καὶ φυλακίστηκε ἀπ᾽ τοὺς βαρβάρους, ἀντὶ μὲ ὑπομονὴ νὰ περιμένη νὰ τὸν ἀπολευτερώση ὁ αὐτοκράτορας μὲ λύτρα ἢ μὲ δῶρα, θέλησε νὰ ὑποδουλώση ὅλους μας, θέτοντας ὡς λύτρο τὸ Πανελλήνιο. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ποὺ προχώρησε σὲ ἐπιθέσεις ἐναντίον τῶν ὁμοφύλων του καὶ ἀκόμη καὶ σὲ σφαγές»[63].

Τί μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ γιὰ τὶς δυὸ διάφορες αὐτὲς ἀφηγήσεις ποὺ μᾶς κάνει μάλιστα ὁ ἴδιος συγγραφέας; Ἡ πρώτη ἀφήγηση ποὺ ἀνήκει σὲ ἱστορικὸ ἔργο, ἐνῶ ἡ δεύτερη δὲν εἶναι παρὰ ἐγκώμιο, φαίνεται πιὸ εὐλογοφανής. Ὁ Μανουὴλ 175 ἔδειξε ἀρκετὴ ὑπομονὴ πρὶν στασιάση, στέλνοντας μηνύματα στὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὴν ἀπολευτέρωσή του, τόσο ὅταν ἦταν δέσμιος τοῦ Ἰβαγκοῦ, ὅσο κι ὅταν φιλοξενοῦνταν ἀπ᾽ τὸ Χρύσο. Μόνη ἡ φιλοχρηματία τοῦ Ἀλέξιου (γ´) 180 κρατοῦσε τὸ Μανουὴλ 175 αἰχμάλωτο τῶν Βουλγάρων ἀρχηγῶν, καὶ στὸ τέλος τὸν ἀνάγκασε νὰ στασιάση τὸ 1201.

Οἱ στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες τῶν στασιαστῶν Μανουὴλ 175 καὶ Χρύσου ὑπῆρξαν μεγάλες. Εὔκολα κατέλαβαν τὴν Πελαγονία, τὸν Πρίλαπο καὶ διὰ τῆς κοιλάδας τῶν Τεμπῶν ἔγιναν κύριοι τῆς Θεσσαλίας. Αὐτὴ ἡ προέλαση, ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης, ξεσήκωσε τὴν Ἑλλάδα καὶ προκάλεσε ἐξέγερση στὴν Πελοπόννησο, προφανῶς τὴν ἀνταρσία τοῦ Λέοντα Σγουροῦ. Ἀπ᾽ τοὺς δυὸ συνεργάτες, ὁ μὲν Μανουὴλ 175 ἐγκαταστάθηκε στὴ Θεσσαλία, ὁ δὲ Χρύσος γύρισε πίσω στὸ φρούριό του τοῦ Προσάκου[64].

Συγχρόνως μὲ αὐτοὺς τοὺς δυό, παρουσιάστηκε καὶ ἕνας ἄλλος στασιαστής, ὁ δ ο ὺ ξ τοῦ θέματος τῶν Σμολένων Ἰωάννης Σπυριδωνάκης, καθὼς πίστευσε τὸν ἑαυτό του ἀσφαλισμένο στὴ δύσβατη ἐκείνη περιοχή, στὰ μέσα τοῦ Στρυμόνα ποταμοῦ. Ἦταν ἕνα γελοῖο ὑποκείμενο ἀπ᾽ τὴν Κύπρο, ἐλεεινὸ καὶ τρισάθλιο καὶ στὸ χαραχτήρα καὶ στὴν ἐμφάνιση, ἀλλοίθωρο καὶ κοντό· «μυρμηκάνθρωπο» μᾶς τὸν λένε καὶ «ὅμοιο μὲ τὸ Θερσίτη» στὴν ἀσχήμια. Ἄνθρωπος χαμηλῆς καταγωγῆς, πέτυχε νὰ μπῆ στὴν ὑπηρεσία τοῦ παλατιοῦ, ὅπου ἔφτασε νὰ γίνη ὁ ἰδιαίτερος ταμίας τοῦ

63. Χωνιάτης, Λόγος εἰς τὸν Ἀλέξιον (γ´) 180, ὅτε ἐπανέζευξεν ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς δύσεως, ἐκδ. J. Van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 107.

64. Χωνιάτης, σ. 707-8. Γιὰ τὴν κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο, βλ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τὸν μέγαν δούκα τὸν Στρυφνόν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. I, σ. 335-36.

αὐτοκράτορα, πρὶν τοῦ δοθῆ ἡ διοίκηση τῶν Σμολένων.

Αὐτὸ τὸ «κουνούπι», αὐτὸς ὁ «ποντικός», ποὺ παρίστανε τὸ λιοντάρι καὶ τὰ ἄλλα ἄγρια θηρία, τόλμησε νὰ καταλογίση στὸν πρώην κύριό του, στὸν αὐτοκράτορα κῦρ Ἀλέξιο (γ´) 180, «εὐτέλεια μυαλοῦ καὶ ἀφέλεια» –καὶ ἐδῶ ποὺ τὰ λέμε σ᾽ αὐτὸ δὲν εἶχε ἄδικο– καὶ νὰ ἐπαναστατήση ἐναντίον του. Καὶ ἔγινε γιὰ τὸν κῦρ Ἀλέξιο (γ´) 180 «ὁ οὐτιδανὸς ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους» Σπυριδωνάκης «ἀντιστάτημα καὶ Σατὰν καὶ πληγὴ καὶ κακὸ μέσα στὰ ἄλλα ἀνεπάντεχο»[65].

Καὶ «σὰν τὸν Ἐπιμηθέα», τὸν ἀδελφὸ τοῦ Προμηθέα, ὁ αὐτοκράτορας, «στερνὴ μου γνώση νὰ σ᾽ εἶχα πρότερα», ἐλεεινολογοῦσε τὸν ἑαυτό του ποὺ δὲ λύτρωσε ἀπ᾽ τὰ δεσμὰ τὸν ξάδελφό του Μανουὴλ 175 καὶ ποὺ διόρισε ἄρχοντα πόλεων δυσπροσίτων γιὰ δική του ντροπὴ τὸν ἐλεεινὸ Σπυριδωνάκη. Ἐκτὸς ἀπ᾽ τὰ δυὸ κακά, τὴν ἐπανάσταση τοῦ Καμύτζη 175 καὶ τοῦ Χρύσου καὶ αὐτὴ τοῦ Σπυριδωνάκη, καὶ τρίτο κακὸ χτυποῦσε αὐτὸν τὸν καιρὸ τὸν αὐτοκράτορα, μιὰ σοβαρὴ κρίση τῆς ἀρρώστιας, ποὺ ὅπως ξέρομε τὸν βασάνιζε, τῆς ἀρθρίτιδας. Μὲ ὅλα αὐτὰ ἀποφάσισε νὰ πολεμήση τοὺς στασιαστές[66].

Ἕνα σημαντικὸ μέρος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, κάτω ἀπ᾽ τὶς διαταγὲς τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ καὶ διαδόχου τῆς βασιλείας Ἀλέξιου Παλαιολόγου Δούκα Κομνηνοῦ 290, τοῦ συζύγου τῆς Εἰρήνης Ἀγγ. Κ. 260, στράφηκε πρὸς τὰ Σμόλενα καὶ χτύπησε τὸ Σπυριδωνάκη. Χάρη στὴ στρατιωτικὴ ἀρετὴ καὶ τόλμη τοῦ Ἀλέξιου Παλ. Δ. Κ. 290 τὸ π υ γ μ α ῖ κ ὸ ἀ ν δ ρ ά ρ ι ο (= ὁ Σπυριδωνάκης) νικήθηκε καὶ ἀναγκάστηκε γιὰ νὰ σωθῆ, νὰ τραπῆ σὲ φυγὴ καὶ νὰ καταφύγη κοντὰ στὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Σκυλοϊωάννην[67].

Οἱ δυσχέρειες ὅμως γιὰ τὴν καταπολέμηση τοῦ Μανουὴλ Καμ. Κ. Δ. Ἀγγ. 175 καὶ τοῦ Χρύσου ὑπῆρξαν πολὺ πιὸ μεγάλες. Ἐναντίον τους ἐπικεφαλῆς μιᾶς στρατιᾶς στάλθηκε ὁ εὐνοούμενος εὐνοῦχος π α ρ α - κ ο ι μ ώ μ ε ν ο ς Ἰωάννης Οἰνουπολίτης. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἀρχηγοῦ φαίνεται πὼς εἶχε πιὸ πολὺ ἕνα διαπραγματευτικὸ χαραχτήρα, παρὰ πολεμικό, ἂν καὶ ἀναφέρεται πὼς εἶχε καὶ κάποιες στρατιωτικὲς ἐπιτυχίες.[68]

65. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 708· τοῦ ἰδίου, Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ´) 180, ἐκδ. I.A. van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 112.

66. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 708.

67. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 708-9· Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ´) 180, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 65), σ. 112.

68. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 709· Χωνιάτης, Λόγος κτλ., ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 65), σ. 107-11· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, Λόγος πρὸς τὸν αὐτὸν (Ἀλέξιον γ´ 180), ἀναγνωσθεὶς ἐν τοῖς ἐν τῷ Σκουταρίῳ παλατίοις... λόγος ρητορικὸς πρῶτος, ἐκδ. M. Treu, Nicephori Chrysobergae ad Angelos orationes tres, Progr. des K. Friedrichsgumn., Breslau 1892, σ. 16-18, 21. Γιὰ τὴν προέλευση τοῦ ὀνόματος Ο ἰ ν ο υ π ο λ ί τ η ς, βλ. Κ. Ἄμαντος, Παρατηρήσεις τινὲς εἰς τὴν μεσαιωνικὴν γεωγραφίαν, ΕΕΒΣ1 (1924), σ. 51. Γιὰ τὴ σταδιοδρομία του, βλ. R. Guilland, Le Parakimomène, EB 2·(1944), σ. 198.

Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας δὲν ἄργησε νὰ ἀκολουθήση τὸν εὐνοῦχο του Οἰνουπολίτην ἐπικεφαλῆς ἑνὸς ἄλλου τμήματος τοῦ ὄχι καὶ πολυάριθμου αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Διάφοροι συγγραφεῖς μᾶς λένε πὼς ξεκίνησε τὸ φθινόπωρο ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ χειμώνα τοῦ 1201. Στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας ὁ αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας Ἀλέξιος Ἄγγελος 266, ὁ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου του γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγέλου 183, διέφυγε στὴν Ἰταλία. Ἀργὰ ἀλλὰ σταθερὰ ὁ αὐτοκράτορας προχωροῦσε πρὸς τὰ δυτικά. Πρώτη φροντίδα του ἦταν νὰ διασπάση τὴ συμμαχία τοῦ Χρύσου καὶ τοῦ Μανουὴλ 175. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρόσφερε στὸ Χρύσο καὶ ἄλλη γυναίκα, τὴ ζωντοχήρα τοῦ φυλακισμένου Ἰβαγκοῦ, τὴ γνωστή μας μικρὴ πριγκίπισσα Θεοδώρα Κ. Βατ. Ἀγγ. 299, ἂν ὁ Ἀσανίδης πολέμαρχος (ὁ Χρύσος) δεχόταν νὰ ἐγκαταλείψη ἢ νὰ διαζευχτῆ τὴν Ἀνώνυμη (Μαρίαν;) Καμύτζαινα Κομνηνὴ Δούκαινα Ἀγγελίνα 256, τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ 175. Ὁ Χρύσος μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς κολακεύτηκε καὶ μὲ εὐχαρίστηση δέχτηκε νὰ παντρευτῆ τὴν ἐγγονὴ ἑνὸς αὐτοκράτορα, ὅπως ἦταν ἡ Θεοδώρα 299, ἀντὶ τῆς κόρης ἑνὸς πρωτεξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορα, ὅπως ἦταν ἡ Ἀνώνυμη (Μαρία;) 256. Ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε μήνυμα στὴν ΚΠολη καὶ ἔφτασε ἡ μικρὴ πριγκίπισσα Θεοδώρα 299 στὸ φρούριο τοῦ Προσάκου, ὅπου καὶ μ ν η σ τ ε ύ τ η κ ε τὸ Χρύσο, ὁ ὁποῖος φυσικὰ χώρισε ἢ ἀπόπεμψε τὴν Ἀνώνυμη (Μαρία;) 256. Σὲ ἀντάλλαγμα τῆς ὑψηλῆς μνηστείας του, ὁ Χρύσος διέλυσε τὴ συμμαχία του μὲ τὸ Μανουὴλ 175 καὶ παραχώρησε στὴν Αὐτοκρατορία τὴν Πελαγονία καὶ τὸν Πρίλαπο.

Ἔτσι ὁ Ἀλέξιος (γ΄) 180 ἔμεινε ἐλεύτερος νὰ ἀναμετρηθῆ μὲ τὸν ξάδελφό του Μανουὴλ 175, καὶ γι' αὐτὸ ἔστειλε ὡς προπομπὸ στὴ Θεσσαλία τὸν π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ό του Ἰωάννη Οἰνουπολίτη μὲ προτάσεις εἰρήνης καὶ ὑποσχέσεις γιὰ μιὰ ἀποκατάσταση τοῦ Μανουὴλ Καμύτζη 175 στὴν αὐλὴ μὲ τὸ ἀξίωμα ποὺ κατεῖχε, αὐτὸ τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὸ στρατό του πῆρε θέση στὰ μετόπισθεν τοῦ Μανουὴλ 175. Ὅταν αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀπόριψε τὶς αὐτοκρατορικὲς προτάσεις, ὁ Ἀλέξιος (γ΄) 180 ἔκανε μιὰ σφοδρὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῶν δυνάμεών του. Ἐπακολούθησε σκληρὴ μάχη καὶ οἱ δυνάμεις τοῦ ἀντάρτη τράπηκαν σὲ φυγή, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Καμύτζης 175 τραυματίστηκε στὸ πόδι. Κάτω ἀπ' τὴν πίεση αὐτῆς τῆς κατάστασης, ὁ στασιαστὴς ἀναγκάστηκε νὰ φύγη μακρυὰ ἀπ' τὸ μέτωπο τῆς Θεσσαλίας, καὶ ὅλες οἱ πόλεις καὶ τὰ φρούρια ποὺ ἐξουσίαζε παραδόθηκαν στὸν αὐτοκράτορα.

Ὁ Καμύτζης 175 κατάφυγε σ' ἕνα μέρος ποὺ ὁ Χωνιάτης τοῦ δίνει τὴν ὀνομασία Σ τ α ν ό ς, ἴσως στὸν Στενήμαχο, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οἱ αὐτοκρατορικὲς δυνάμεις τὸν καταδίωξαν καὶ ἀναγκάστηκε νὰ φύγη καὶ πάλι. Ἀπὸ τότε – εἴμαστε στὸ 1202– δὲν ὑπάρχουν πιὰ πληροφορίες γιὰ τὸ Μανουὴλ Κ. Κ. Δ. Ἀγγ. 175, ἀλλὰ τὰ πράματα δείχνουν πὼς θὰ κατάφυγε, ὅπως καὶ ὁ Ἰωάννης Σπυριδωνάκης, στὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Σκυλοϊωάννην. Ἐκεῖ θὰ τὸν βρῆκε ἴσως καὶ ὁ θάνατος, ἐνῶ γιὰ τὴν οἰκογένειά του ξέρομε πὼς μετὰ τὸ 1204 κατάφυγε στὴ Νίκαια[69].

Τοῦ Μανουὴλ Κ. Κ. Δ. Ἀγγ. 175 κατέχομε μιὰ σφραγίδα μὲ τὸν τίτλο του: τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α, καὶ μὲ τὰ ἐπίθετά του, αὐτὰ τοῦ πατέρα του καὶ τῆς μητέρας του[70]. Συνήθως ὅμως ὁ Μανουὴλ 175 ἀναφέρεται ὡς Κ α μ ύ τ ζ η ς καὶ ὄχι ὡς Κομνηνὸς Δούκας Ἄγγελος (= ἐπίθετα τῆς μητέρας του), γιατὶ ἡ μητέρα του δὲν ἦταν μιὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η πριγκίπισσα[71].

176. Ἀνώνυμος Καμύτζης ἢ Καμύτζαινα (γένν. περὶ τὸ 1152/55–†;)

Ὁ Ἀνώνυμος[1] Καμύτζης ἢ Καμύτζαινα, Κομνηνὸς Δούκας Ἄγγελος ἢ Κομνηνὴ Δούκαινα Ἀγγελίνα, γιὸς ἢ κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη καὶ τῆς Μαρίας Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 91[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1152/55.

Γιὰ τὸν (τὴν;) Ἀνώνυμο Κ. 176, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀναμφισβήτητη ὕπαρξή

---

69. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 709· τοῦ ἰδίου, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 65), σ. 110-11· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 68), σ. 15-8, 20-1. Γιὰ τὴ μετάσταση τῆς οἰκογένειας στὴ Νίκαια, βλ. προσωπογραφίαν Ἰωάννη Κ. Κ. Δ. Ἀγγ. 257.

70. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2. Παρὰ V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 319, σ. 169-70, ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀπόδοση:

Πρωτοστράτορος τοῦ Καμίτζη πατρόθεν
σφραγὶς Μανουὴλ [ἐξαδέλφου] μητρόθεν
Κομνηνοδούκα τοῦ κρατοῦντος [δεσπότου].

71. L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB 22 (1964), σ. 195-96 καὶ ὑ. 71.

176. 1. Ἂν ἦταν τέκνο ἄρρεν ποὺ μᾶλλον φαίνεται ὡς βέβαιο, ὁ Ἀνώνυμος 176 δὲν μπορεῖ νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του, τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου, γιατὶ Κωνσταντῖνος λεγόταν καὶ ὁ πατέρας του ὁ Καμύτζης. Ἂν ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης, ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Εὐστάθιου Καμύτζη (βλ. γι' αὐτὸν προσωπογραφίαν Μαρίας Ἀγγ. Κ. 91, ὑ. 4), καὶ ὄχι ἕνας ἐγγονός του ἢ καὶ ἀνεψιός του, πιθανὸν ὁ Ἀνώνυμος νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα Εὐστάθιος. Ἂν ἦταν τέκνο θῆλυ, ἡ Ἀνώνυμη 176 πιθανὸν νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Θεοδώρας Κ. 38.

2. Ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος στοὺς «ἐπιτυμβίους του Στίχους εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῦρον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην, ἔκδ. W. Hörandner, Wien 1974, σ. 498, στίχ. 18-22, φέρει τὸν Ξ έ ν ο ν νὰ λέῃ πρὸς τὸν Τ ύ μ β ο ν:

Τὸν σύζυγον φῂς τῆς Κομνηνῆς Μαρίας (91),
τῆς πορφυρανθόπαιδος ἀλλὰ μητρόθεν,
ἢ καὶ συνελθὼν (ὁ Κων. Καμύτζης) ὡς σελήνη φωσφόρος
τοὺς παῖδας ἐξέφαυσεν ἄλλους ἀστέρας
ἐκεῖνον αὐτὸν εὐστοχήσας τοῦ λόγου;

Μέσα στοὺς «παῖδες» τοῦ Κωνστ. Καμύτζη καὶ τῆς Μαρίας Κ. 91, ποὺ τὴν ὕπαρξή τους βεβαιώνει ὁ ποιητής, καὶ ποὺ μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀρσενικοῦ γένους –αὐτὸ ὑποδηλώνει ὄχι μὲ ἀπόλυτη ἀσφάλεια τὸ «παῖδες»– ἦσαν ἐκτὸς τοῦ Μανουὴλ Κ. 175, καὶ ὁ Ἀνώνυμος 176, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἄλλος ἢ ἄλλοι, ποὺ μποροῦμε νὰ τοὺς ἀριθμήσωμε ὡς Ἀνώνυμος 176α, Ἀνώνυμος 176β.

'Ο ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας δὲν ἄργησε νὰ ἀκολουθήση τὸν εὐνοῦχο του Οἰνουπολίτην ἐπικεφαλῆς ἑνὸς ἄλλου τμήματος τοῦ ὄχι καὶ πολυάριθμου αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ. Διάφοροι συγγραφεῖς μᾶς λένε πὼς ξεκίνησε τὸ φθινόπωρο ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ χειμώνα τοῦ 1201. Στὴν ἀρχὴ αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας ὁ αὐτοκρατορικὸς πρίγκιπας 'Αλέξιος "Αγγελος 266, ὁ ἐκ τοῦ πρώτου γάμου του γιὸς τοῦ 'Ισαακίου (β') "Αγγελου 183, διέφυγε στὴν 'Ιταλία. 'Αργὰ ἀλλὰ σταθερὰ ὁ αὐτοκράτορας προχωροῦσε πρὸς τὰ δυτικά. Πρώτη φροντίδα του ἦταν νὰ διασπάση τὴ συμμαχία τοῦ Χρύσου καὶ τοῦ Μανουὴλ 175. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο πρόσφερε στὸ Χρύσο καὶ ἄλλη γυναίκα, τὴ ζωντοχήρα τοῦ φυλακισμένου 'Ιβαγκοῦ, τὴ γνωστή μας μικρὴ πριγκίπισσα Θεοδώρα Κ. Βατ. 'Αγγ. 299, ἂν ὁ 'Ασανίδης πολέμαρχος (ὁ Χρύσος) δεχόταν νὰ ἐγκαταλείψη ἢ νὰ διαζευχτῆ τὴν 'Ανώνυμη (Μαρίαν;) Καμύτζαινα Κομνηνὴ Δούκαινα 'Αγγελίνα 256, τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ 175. 'Ο Χρύσος μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς κολακεύτηκε καὶ μὲ εὐχαρίστηση δέχτηκε νὰ παντρευτῆ τὴν ἐγγονὴ ἑνὸς αὐτοκράτορα, ὅπως ἦταν ἡ Θεοδώρα 299, ἀντὶ τῆς κόρης ἑνὸς πρωτεξαδέλφου τοῦ αὐτοκράτορα, ὅπως ἦταν ἡ 'Ανώνυμη (Μαρία;) 256. 'Ο αὐτοκράτορας ἔστειλε μήνυμα στὴν ΚΠολη καὶ ἔφτασε ἡ μικρὴ πριγκίπισσα Θεοδώρα 299 στὸ φρούριο τοῦ Προσάκου, ὅπου καὶ μ ν η σ τ ε ύ τ η κ ε τὸ Χρύσο, ὁ ὁποῖος φυσικὰ χώρισε ἢ ἀπόπεμψε τὴν 'Ανώνυμη (Μαρία;) 256. Σὲ ἀντάλλαγμα τῆς ὑψηλῆς μνηστείας του, ὁ Χρύσος διέλυσε τὴ συμμαχία του μὲ τὸ Μανουὴλ 175 καὶ παραχώρησε στὴν Αὐτοκρατορία τὴν Πελαγονία καὶ τὸν Πρίλαπο.

"Ετσι ὁ 'Αλέξιος (γ') 180 ἔμεινε ἐλεύτερος νὰ ἀναμετρηθῆ μὲ τὸν ξάδελφό του Μανουὴλ 175, καὶ γι' αὐτὸ ἔστειλε ὡς προπομπὸ στὴ Θεσσαλία τὸν π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ό του 'Ιωάννη Οἰνουπολίτη μὲ προτάσεις εἰρήνης καὶ ὑποσχέσεις γιὰ μιὰ ἀποκατάσταση τοῦ Μανουὴλ Καμύτζη 175 στὴν αὐλὴ μὲ τὸ ἀξίωμα ποὺ κατεῖχε, αὐτὸ τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὸ στρατό του πῆρε θέση στὰ μετόπισθεν τοῦ Μανουὴλ 175. "Οταν αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀπόριψε τὶς αὐτοκρατορικὲς προτάσεις, ὁ 'Αλέξιος (γ') 180 ἔκανε μιὰ σφοδρὴ ἐπίθεση ἐναντίον τῶν δυνάμεών του. 'Επακολούθησε σκληρὴ μάχη καὶ οἱ δυνάμεις τοῦ ἀντάρτη τράπηκαν σὲ φυγή, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ Καμύτζης 175 τραυματίστηκε στὸ πόδι. Κάτω ἀπ' τὴν πίεση αὐτῆς τῆς κατάστασης, ὁ στασιαστὴς ἀναγκάστηκε νὰ φύγη μακρυὰ ἀπ' τὸ μέτωπο τῆς Θεσσαλίας, καὶ ὅλες οἱ πόλεις καὶ τὰ φρούρια ποὺ ἐξουσίαζε παραδόθηκαν στὸν αὐτοκράτορα.

'Ο Καμύτζης 175 κατάφυγε σ' ἕνα μέρος ποὺ ὁ Χωνιάτης τοῦ δίνει τὴν ὀνομασία Σ τ α ν ό ς, ἴσως στὸν Στενήμαχο, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ οἱ αὐτοκρατορικὲς δυνάμεις τὸν καταδίωξαν καὶ ἀναγκάστηκε νὰ φύγη καὶ πάλι. 'Απὸ τότε – εἴμαστε στὸ 1202– δὲν ὑπάρχουν πιὰ πληροφορίες γιὰ τὸ Μανουὴλ Κ. Κ. Δ. "Αγγ. 175, ἀλλὰ τὰ πράματα δείχνουν πὼς θὰ κατάφυγε, ὅπως καὶ ὁ 'Ιωάννης Σπυριδωνάκης, στὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Σκυλοϊωάννην. 'Εκεῖ θὰ τὸν βρῆκε ἴσως καὶ ὁ θάνατος, ἐνῶ γιὰ τὴν οἰκογένειά του ξέρομε πὼς μετὰ τὸ 1204 κατάφυγε στὴ Νίκαια[69].

Τοῦ Μανουὴλ Κ. Κ. Δ. "Αγγ. 175 κατέχομε μιὰ σφραγίδα μὲ τὸν τίτλο του: τοῦ π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α, καὶ μὲ τὰ ἐπίθετά του, αὐτὰ τοῦ πατέρα του καὶ τῆς μητέρας του[70]. Συνήθως ὅμως ὁ Μανουὴλ 175 ἀναφέρεται ὡς Κ α μ ύ τ ζ η ς καὶ ὄχι ὡς Κομνηνὸς Δούκας "Αγγελος (= ἐπίθετα τῆς μητέρας του), γιατὶ ἡ μητέρα του δὲν ἦταν μιὰ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η πριγκίπισσα[71].

176. 'Ανώνυμος Καμύτζης ἢ Καμύτζαινα (γένν. περὶ τὸ 1152/55–†;)

'Ο 'Ανώνυμος[1] Καμύτζης ἢ Καμύτζαινα, Κομνηνὸς Δούκας "Αγγελος ἢ Κομνηνὴ Δούκαινα 'Αγγελίνα, γιὸς ἢ κόρη τοῦ Κωνσταντίνου Καμύτζη καὶ τῆς Μαρίας 'Αγγελίνας Κομνηνῆς 91[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1152/55.

Γιὰ τὸν (τήν;) 'Ανώνυμο Κ. 176, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀναμφισβήτητη ὕπαρξή

69. Χωνιάτης, 'Ιστορία, σ. 709· τοῦ ἰδίου, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 65), σ. 110-11· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 68), σ. 15-8, 20-1. Γιὰ τὴ μετάσταση τῆς οἰκογένειας στὴ Νίκαια, βλ. προσωπογραφίαν 'Ιωάννη Κ. Κ. Δ. "Αγγ. 257.

70. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 2. Παρὰ V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 319, σ. 169-70, ὑπάρχει αὐτὴ ἡ ἀπόδοση:

Πρωτοστράτορος τοῦ Καμίτζη πατρόθεν
σφραγὶς Μανουὴλ [ἐξαδέλφου] μητρόθεν
Κομνηνοδούκα τοῦ κρατοῦντος [δεσπότου].

71. L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB 22 (1964), σ. 195-96 καὶ ὑ. 71.

176.1. "Αν ἦταν τέκνο ἄρρεν ποὺ μᾶλλον φαίνεται ὡς βέβαιο, ὁ 'Ανώνυμος 176 δὲν μπορεῖ νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του, τοῦ Κωνσταντίνου "Αγγελου, γιατὶ Κωνσταντῖνος λεγόταν καὶ ὁ πατέρας του ὁ Καμύτζης. "Αν ὁ Κωνσταντῖνος Καμύτζης, ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Εὐστάθιου Καμύτζη (βλ. γι' αὐτὸν προσωπογραφίαν Μαρίας 'Αγγ. Κ. 91, ὑ. 4), καὶ ὄχι ἕνας ἐγγονός του ἢ καὶ ἀνεψιός του, πιθανὸν ὁ 'Ανώνυμος νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα Εὐστάθιος. "Αν ἦταν τέκνο θῆλυ, ἡ 'Ανώνυμη 176 πιθανὸν νὰ ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς ἐκ μητρὸς μάμμης της Θεοδώρας Κ. 38.

2. 'Ο ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος στοὺς «ἐπιτυμβίους του Στίχους εἰς τὸν πανσέβαστον σεβαστὸν κῦρον Κωνσταντῖνον τὸν Καμύτζην, ἔκδ. W. Hörandner, Wien 1974, σ. 498, στίχ. 18-22, φέρει τὸν Ξ έ ν ο ν νὰ λέη πρὸς τὸν Τ ύ μ β ο ν:

Τὸν σύζυγον φῂς τῆς Κομνηνῆς Μαρίας (91),
τῆς πορφυρανθόπαιδος ἀλλὰ μητρόθεν,
ἢ καὶ συνελθὼν (ὁ Κων. Καμύτζης) ὡς σελήνη φωσφόρος
τοὺς παῖδας ἐξέφαυσεν ἄλλους ἀστέρας
ἐκεῖνον αὐτὸν εὐστοχήσας τοῦ λόγου;

Μέσα στοὺς «παῖδες» τοῦ Κωνστ. Καμύτζη καὶ τῆς Μαρίας Κ. 91, ποὺ τὴν ὕπαρξή τους βεβαιώνει ὁ ποιητής, καὶ ποὺ μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ἀρσενικοῦ γένους –αὐτὸ ὑποδηλώνει ὄχι μὲ ἀπόλυτη ἀσφάλεια τὸ «παῖδες»– ἦσαν ἐκτὸς τοῦ Μανουὴλ Κ. 175, καὶ ὁ 'Ανώνυμος 176, καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καὶ ἄλλος ἢ ἄλλοι, ποὺ μποροῦμε νὰ τοὺς ἀριθμήσωμε ὡς 'Ανώνυμος 176α, 'Ανώνυμος 176β.

του, δὲν ἔχομε καμιὰ ἄλλη μαρτυρία ἀπ᾽ τὶς γνωστὲς μέχρι σήμερα πηγές. Ἐκτὸς ἀπ᾽ τὸ Μανουὴλ Κ. 175, τὰ ἄλλα παιδιὰ τῆς Μαρίας Κ. 91, ποὺ ὅπως μᾶς λέει ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος ὀρφάνεψαν πρόωρα ἀπ᾽ τὸν πατέρα τους Κωνσταντῖνο Καμύτζη[3], δὲν ἄφησαν ἴχνη στὴν ἱστορία. Πέθαναν καὶ αὐτὰ πρόωρα μετὰ τὸν πατέρα τους; Νὰ ὑποτεθῆ πὼς δὲν ἔδοσαν ἀφορμὴ γιὰ νὰ γράψουν κάτι γι᾽ αὐτὰ οἱ ἱστορικοὶ καὶ οἱ χρονογράφοι, οἱ ρήτορες καὶ οἱ ποιητές; Ἀλλὰ γιατὶ τότε μόνος ὁ Μανουὴλ Κ. 175 παρουσιάζεται κάτοχος τῆς τεράστιας περιουσίας τῆς μητέρας του Μαρίας Κ. 91[4]; Πῶς δὲ γίνεται λόγος γιὰ ἀδελφοὺς ἢ καὶ ἀδελφὲς του; Οἱ ἀπ᾽ τὸν οἶκο τῶν Ἀγγέλων αὐτοκράτορες ἦσαν πρῶτοι ξάδελφοί τους, καὶ κάποιος λόγος, ἂν εἶχαν μεγαλώσει καὶ σταδιοδρομήσει θὰ ἔπρεπε νὰ γίνονταν γι᾽ αὐτούς. Αὐτὸ μᾶς ὁδηγεῖ νὰ συμπεράνωμε, χωρὶς ὅμως νὰ εἴμαστε ἀπόλυτα βέβαιοι, πὼς κάπως πρόωρα ἀφανίστηκαν ἀπ᾽ τὴ ζωή.

Νὰ ὑποθέσωμε πάλι πὼς ἔδρασαν καὶ σταδιοδρόμησαν κάτω ἀπ᾽ τὰ ἐπίθετα τῆς μητέρας τους ὡς Κομνηνοὶ ἢ Δοῦκες ἢ Ἄγγελοι, κ᾽ ἔτσι δὲν εἶναι εὐχερὴς ἡ συνταύτισή τους -ὡς Καμύτζαι δὲν παρουσιάζονται, ὅπως ἤδη ἔχω τονίσει- εἶναι κάπως παρακινδυνευμένο, γιατὶ ἡ μητέρα τους δὲν ἦταν πορφυρογέννητη πριγκίπισσα καὶ δὲν εἶχαν ἀπόλυτο δικαίωμα νὰ ἰδιοποιηθοῦν τὰ ἐπίθετά της.[5].

Ἡ μητέρα τους Μαρία 91 ὀνομάζεται Κομνηνή[6], γιατὶ ἦταν κόρη μιᾶς πορφυρογέννητης πριγκίπισσας, τῆς Θεοδώρας Κ. 38.

---

3. Ὁ Θεόδωρος Πρόδρομος στοὺς «ἐπιτυμβίους του Στίχους», ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 498, στίχ. 25-36, φέρει τὸν Τ ύ μ β ο ν νὰ δίνῃ τὴν ἀπάντηση πρὸς τὸν Ξ έ ν ο ν:

Ὀρθῶς ἔφης· πλὴν καὶ τὰ λοιπά μοι σκόπει
καὶ κλαῦσον, εἴ τις καὶ ρανὶς σοι δακρύων·
ἀνατροπὴν γὰρ τοῦ γένους παντὸς βλέπεις
καὶ φυρμὸν ἀθρεῖς βασιλικῆς ἑστίας,
λαμπρᾶς ἀπορφάνισμα καλλιτεκνίας
καὶ συμφυοῦς χήρευμα καλλινυμφίας
καὶ τῆς τύχης κύβευμα πρὸς τὸ κατόπιν·
ὁρᾷς ἐκείνην τὴν καλήν, τὴν ὀλβίαν,
τὴν ἐν χλιδῶσιν ἀμφίοις ἐσταλμένην,
ὁρᾷς ἐκείνην τὴν μελαμφόρον πάλιν·
μιᾶς γυναικὸς εἰσιν εἰκόνες δύο,
αὐτῆς ἐκείνης τῆς νέας χήρας λέγω,

4. Ἀπ᾽ τὸ ποίημα τοῦ Μαγγάνειου Πρόδρομου, Παρηγορητικὸς τῇ θυγατρὶ τῆς πορφυρογεννήτου κυρᾶς Θεοδώρας, ἔκδ. Ed. Miller, RHC Hist. Grecs, τ. 11, σ. 503-6 καὶ 506-11, παίρνομε μία ἰδέα τοῦ πλούτου τῆς Μαρίας Ἀγγ. Κ. 91, ἀπ᾽ τὸν δὲ Χωνιάτην, σ. 502-3 καὶ σ. 681 καὶ σ. 707, μαθαίνομε γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ Μανουὴλ Κ. 175 ποὺ ἰδιοποιήθηκε ὁ Ἀλέξιος (γ᾽) Ἀγγ. Κ. 180, περιουσία τεράστια, ἀληθινὰ βασιλική, τ υ ρ α ν ν ι κ ή, κατὰ τὸ κείμενο.

5. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ. Κ. Δ. Ἀγγ. 175, ὑ. 71.

6. Θεόδωρος Πρόδρομος, Στίχοι ἐπιτύμβιοι, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 408, στίχ. 18: τῆς Κομνηνῆς Μαρίας, τῆς πορφυρανθόπαιδος, σ. 499, στίχ. 4-5: ἡ πορφυρανθόπαιδος ἐκ Θεοδώρας μητρὸς Κομνηνῆς Κομνηνὴ παῖς Μαρία.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράματα, τίποτε δὲ μᾶς εἶναι γνωστὸ γιὰ τὸν (τὴν;) Ἀνώνυμον Καμύτζην, καθὼς καὶ γιὰ τοὺς ἀδελφούς του, ποὺ τὴν ὕπαρξή τους πρέπει νὰ θεωρήσωμε βέβαιη, καὶ ἴσως ποτὲ νὰ μὴ μάθωμε.

177. Μιχαὴλ Ἄγγελος (γένν. περὶ τὸ 1150/55-†;)

Ὁ Μιχαὴλ[1] Ἄγγελος γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Ἀγγέλου Κομνηνοῦ 92 καὶ τῆς Ἀνώνυμης γυναίκας του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1150/55[3].

Ἀπ᾽ τὴ ζωὴ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγ. 177 μᾶς εἶναι γνωστὴ μιὰ καὶ μόνη λεπτομέρεια πὼς στὶς 14 τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1190 στάλθηκε ἀπ᾽ τὸν πρωτεξάδελφό του αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (β᾽) Ἀγγ. 183 μαζὶ μὲ ἄλλους αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς ὡς ὅμηρος στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκο Ι τὸν Κοκκινοπώγωνα[4].

Τίποτε ἄλλο δὲ μᾶς εἶναι γι᾽ αὐτὸν γνωστό.

178. Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς Ἄγγελος (γένν. περὶ τὸ 1151-† μετὰ τὸ 1199)

Ὁ Κωνσταντῖνος[1] Κομνηνὸς[2] Ἄγγελος[3] πρωτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Ἀγγέλου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1151[5].

177.1. Γιὰ τὸ ὄνομα Μιχαὴλ καὶ γιὰ τὸ ἀπὸ ποιὰ αἰτία γίνονταν χρήση αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος στὸν οἶκο τῶν Ἀγγέλων ποὺ μετὰ τὸ γάμο τοῦ Κωνσταντίνου Ἀγγέλου μὲ τὴ Θεοδώρα Κ. 38 ἦταν ἕνα παρακλάδι τῶν Κομνηνῶν, βλ. προσωπογραφίαν Μιχαὴλ (α᾽) Δ. Κ. Ἀγγ. 174, ὑ. 1.

2. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγ. 177 ποὺ ἦταν ἕνας πρωτεξάδελφος τῶν αὐτοκρατόρων Ἰσαάκιου (β᾽) Ἀγγ. 183 καὶ Ἀλέξιου (γ᾽) Ἀγγ. Κ. 180, ἀναφέρεται ὡς γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Ἀγγ. Κ. 92 ἀπ᾽ τὸν Ansbert, Historia de expeditione Friderici imperatoris (1187-1195), ἔκδ. A. Chroust, MGH. SS., n. s., t. V (Berlin 1928) σ. 65. Πρβλ. L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB22 (1964), σ. 197.

3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1149, τὸ ὄνομά του ὅμως δείχνει πὼς θὰ εἶχαν πρὶν ἢ μετὰ ἀπ᾽ αὐτὸν καὶ ἄλλα παιδιά, ποὺ θὰ ἔφεραν τὰ ὀνόματα Κωνσταντῖνος, Ἰωάννης κτλ.

4. Ansbert, Historia, ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 65.

178.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Κωνσταντίνου Ἀγγ., συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ. 38.

2. Στὸ μουσεῖο τοῦ ἁγίου Μάρκου τῆς Βενετίας ὑπάρχει πέπλος, βλ. A. Pasini, Il tesoro di San Marco in Venezia, Venise 1886, σ. 77, καὶ PL XXIX fig. 42α, ὅπου κοντὰ στὰ πόδια τῶν

῾Ο Κωνσταντῖνος Κομν. Ἄγγ. περὶ τὸ 1169/70 παντρεύτηκε μὲ κάποια, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιὰ δὲ γνωρίζομε, καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν ᾽Ανώνυμο (᾽Ανδρόνικο;) Κομν. Ἄγγ. 258[6].

ἀγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ, σημειώνονται δυὸ σὲ ἰαμβικὸ τρίμετρο ἑξάστιχα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερο ἔχει ὡς ἑξῆς:

῾Εμαυτὸν αὐτῶν τοῖς ποσὶ τιθεὶς κάτω
ὡς ἂν ἔχοιμι συμμάχους καὶ προστάτας
πρὸς τὰς νοητὰς ἐμπλοκὰς τῶν δαιμόνων.
Κομνηνοφυὴς δεσπότης Κωνσταντῖνος
σεβαστοκράτωρ ἀγγελωνύμου γένους
ξύναιμος αὐτάνακτος Αὐσόνων γένους.

Βλ. A. Pasini, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 77, καὶ Μαρία Σ. Θεοχάρη, ῾Η ἐνδυτὴ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ΕΕΒΣ 29 (1959), σ. 193-94, οἱ ὁποῖοι ὅμως δὲν κατόρθωσαν νὰ ταυτίσουν τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ποὺ ἀναφέρεται στὸ ἑξάστιχο· ὁ μὲν A. Pasini τὸν ταύτισε πρὸς «συγγενὴ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81» = «cugino di Manuello Comneno», ἡ δὲ Μ. Σ. Θεοχάρη, σ. 197-99, τὸν ταυτίζει πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Δούκ. Κομν. 170 ποὺ οὐδέποτε ὑπῆρξε σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ω ρ ἢ πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο Ἄγγ. Δούκ. Κομν. 253, ὁ ὁποῖος τὸ 1210 χωρὶς καμιὰ τιτλοφορία ἀναφέρεται ὡς διάδοχος τοῦ Μιχαὴλ (α΄) Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 174 στὴν ἀνεξάρτητη ἑλληνικὴ ἡγεμονία τῆς ᾽Ηπείρου, βλ. προσωπογραφία Μιχαὴλ (α΄) 174, ὑ. 73. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ποὺ ἡ Μ. Σ. Θεοχάρη ἐπέμεινε στὴν ἄποψή της, Sur le sébastocrator Constantin Comnène Ange et l' endyté du Musée de Saint Marc à Venise, BZ56 (1963), σ. 273-83, καὶ μετὰ τὴ διεξοδικὴ καὶ σαφέστατη ἐπεξήγηση τοῦ ἀείμνηστου V. Laurent, Le sébastocrator Constantin Ange et le péplum du Musée de Saint Marc à Venise, REB18 (1960), σ. 208-13, πὼς πρόκειται γιὰ τὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Κωνσταντῖνο Κομ. Ἄγγ. 178. ῾Ο Κωνσταντῖνος 178 ξύναιμος (= ἀδελφός) τοῦ αὐτάνακτα (= αὐτοκράτορα) Αὐσόνων (= Ρωμαίων, ῞Ελλήνων) ᾽Ισαακίου (β΄) Ἄγγ. 183, ἔφερε πραγματικὰ τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α, βλ. Γρηγόριος ᾽Αντίοχος, Λόγος εἰς τὸν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως κυροῦ ᾽Ισαακίου (β΄) τοῦ ᾽Αγγέλου (183), τὸν σεβαστοκράτορα κῦρ Κωνσταντῖνον, ἔκδ. M. Bachmann und F. Dölger, BZ40 (1940), σ. 364-401 (κείμενο).

3. ᾽Ενῶ στὸ ἀφιερωτήριο ἑξάστιχό του ὁ Κωνσταντῖνος ὀνομάζεται Κ ο μ ν η ν ο φ υ ή ς (= πὼς φυτεύτηκε ἀπὸ Κομνηνούς) καὶ ἀ γ γ ε λ ω ν ύ μ ο υ γ έ ν ο υ ς (= πὼς προερχόταν ἀπ᾽ τὴ γενιὰ τῶν ᾽Αγγέλων), σὲ μιὰ σφραγίδα του ὀνομάζεται μόνο Ἄ γ γ ε λ ο ς:

Γραφῶν σφράγισμα Κωνσταντίνου δεσπότου
αὐταδέλφου (᾽Ισαάκιου β΄ Ἄγγ. 183)
σεβαστοκρατοροῦντος ἐκ τῆς ἀξίας,
ἐκ τοῦ γένους δ᾽ ἐπίκλην ᾽Αγγελωνύμου.

Βλ. Fogg Art Museum, Collection Whittmore, ἀριθ. 1736.

4. ῾Ο Γρηγόριος ᾽Αντίοχος, ἔνθ᾽ ἀνωτ., ὑ. 2, μᾶς δηλώνει πὼς ἦταν «αὐτάδελφος» τοῦ ᾽Ισαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183, ὁ ὁποῖος ἦταν γιὸς τοῦ ᾽Ανδρόνικου Δούκ. Ἄγγ. 93, βλ. Χωνιάτης, σ. 319. Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 39, σ. 86.

5. ῾Ο ᾽Ανδρόνικος Δούκ. Ἄγγ. 93 γεννημένος περὶ τὸ 1133 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1150 τὴν Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα. Ἂν ὁ ἐκ τῶν νεωτέρων γιῶν τους ᾽Ισαάκιος Ἄγγ. 183, ὅπως μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, σ. 596, γεννήθηκε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1156, τὰ ὑπόλοιπα παιδιὰ πρέπει νὰ ἔχουν τὴν ἑξῆς κατὰ προσέγγιση χρονολογία γέννησης: ὁ Κωνσταντῖνος 178 περὶ τὸ 1151, ὁ ᾽Ιωάννης 179 περὶ τὸ 1152, ὁ ᾽Αλέξιος 180 περὶ τὸ 1153, ὁ Μιχαὴλ 181 περὶ τὸ 1154, ὁ Θεόδωρος 182 περὶ τὸ 1155, ἡ Εἰρήνη 184 περὶ τὸ 1154, δίδυμη μὲ τὸ Μιχαὴλ 181, γιατὶ περὶ τὸ 1168 προτάθηκε ὡς νύφη στὸν ᾽Ιωάννη Καντακουζηνό, καὶ ἡ Θεοδώρα 185 περὶ τὸ 1160.

6. ῾Ο Χωνιάτης, σ. 660-61, γράφει πὼς τρεῖς ἀπ᾽ τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ ᾽Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 διεκδικοῦσαν τὸ 1199 τὴ διαδοχὴ τῆς βασιλείας γιὰ λογαριασμὸ τῶν γιῶν τους. ᾽Απ᾽

῾Ο Κωνσταντῖνος Κομν. Ἄγγ. 178 πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1182, κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ θείου του Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ἢ κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ δευτεροεξαδέλφου του ᾽Αλέξιου (β΄) Κ. 155, ἀνάπτυξε μιὰ στρατιωτικὴ δραστηριότητα ἐναντίον τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων τοῦ ᾽Ικονίου[7].

Τὸν ᾽Απρίλη τοῦ 1182 ὁ πατέρας του ᾽Ανδρόνικος Δούκ. Ἄγγ. 93 στάλθηκε ἀπ᾽ τὴν ᾽Αντιβασιλεία ἐναντίον τοῦ ἐπαναστάτη ᾽Ανδρόνικου Κ. 87, ἀλλὰ νικήθηκε ἀπ᾽ τὸν εὐνοῦχο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ποὺ ὁδηγοῦσε λίγους νεοσυλλέκτους Παφλαγόνες καὶ χωρικούς, ἂν καὶ ὁ ᾽Ανδρόνικος 93 εἶχε ὑπέρτερες δυνάμεις. Μετὰ τὴν ἧττα του, καθὼς ἡ ᾽Αντιβασιλεία τοῦ ζητοῦσε νὰ ἐπιστρέψῃ στὸ δημόσιο ταμεῖο τὰ χρήματα ποὺ εἶχε πάρει γιὰ τὴ διεξαγωγὴ τῆς ἐπιχείρησης, αὐτὸς ὀχυρώθηκε στὸ ἀρχοντικό του ποὺ βρισκόταν στὸ ἔ ξ ω Κ ι ό ν ι ο ν, ἀφοῦ πῆρε μὲ τὸ μέρος του μερικοὺς δημότες, γιὰ νὰ ἔλθῃ σὲ ἐχθροπραξίες μὲ τοὺς κυβερνητικούς. Σ᾽ αὐτὴ τὴν περίσταση συναντᾶμε τοὺς ἕξι γιοὺς τοῦ ᾽Ανδρόνικου 93 καὶ ἀνάμεσά τους τὸν Κωνσταντῖνο 178, νὰ προτρέπουν τὸν πατέρα τους σ᾽ αὐτὴ τὴν ἀντικυβερνητικὴ ἐνέργεια. ῾Ο ἱστορικὸς γράφει: «Καὶ οἱ ἕξι ἦσαν γενναῖοι στὰ χέρια καὶ φιλοπόλεμοι στὰ μυαλά». Ἔπειτα, καθὼς ὁ ᾽Ανδρόνικος 93 ἔκρινε πὼς δὲν μποροῦσε νὰ τὰ βγάλῃ πέρα μὲ τὴν ᾽Αντιβασιλεία, πῆρε τοὺς ἕξι γιούς του καὶ τὴ γυναίκα του Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα, μπῆκαν σ᾽ ἕνα πλοῖο καὶ κατάφυγαν στὸν ᾽Ανδρόνικο Κ. 87[8].

᾽Απὸ τότε ἔγιναν οἱ πρῶτοι καὶ καλύτεροι συμπαραστάτες τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87, καὶ σὲ λίγο ἦλθαν νὰ προστεθοῦν κοντά τους, ὁ μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ τοῦ στόλου ᾽Ανδρόνικος Κοντοστέφ. Κομν. 135 καὶ οἱ πέντε γιοί του[9].

῾Ο ᾽Ανδρόνικος 135, ἕνας δημόσιος ἄντρας πρώτης γραμμῆς, ἦταν ἀνεψιὸς ἀπὸ πρωτεξαδέλφη τόσο τοῦ ᾽Ανδρόνικου 87 ὅσο καὶ τοῦ ᾽Ανδρόνικου 93, ἑνὸς ἀνθρώπου ἴσου μὲ τὸ μηδενικό, καὶ οἱ δυὸ οἰκογένειες τῶν Κοντοστεφάνων - Κομνηνῶν καὶ τῶν ᾽Αγγέλων συνδέθηκαν ἀκόμη πιὸ

τοὺς πέντε ἀδελφοὺς τοῦ ᾽Αλέξιου 180 –μαζὶ μὲ αὐτὸν τὸν τελευταῖο οἱ ἀδελφοὶ ἦσαν ἕξι, βλ. Χωνιάτης, σ. 319– οἱ τρεῖς ἦσαν ὁ Κωνσταντῖνος 178, ὁ ᾽Ιωάννης 179 καὶ ὁ Θεόδωρος 182 (ἢ ὁ Μιχαὴλ 181), καθὼς πρέπει νὰ ἐξαιρέσωμε τὸ μισητὸ καὶ ἔκπτωτο ᾽Ισαάκιο (β΄) 183 ποὺ βρισκόταν περιορισμένος στὸ Διπλοκιόνιο. Ἄρα οἱ Κωνσταντῖνος 178, ᾽Ιωάννης 179 καὶ Θεόδωρος 182 ἦσαν πατέρες γιῶν, οἱ ὁποῖοι προωθοῦνταν –ὁ καθένας ἀπ᾽ τὸν πατέρα του– πρὸς τὴ διαδοχὴ τοῦ θρόνου.

7. Γρηγόριος ᾽Αντίοχος, Λόγος εἰς τὸν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως... κῦρ Κωνσταντῖνον, ἔκδ. Bachmann - Dölger, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 373, 377-79. Πρβλ. V. Laurent, Le sébastocrator Constantin Ange... ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 212.

8. Χωνιάτης, σ. 319-20. Γιὰ τὸ Κ ι ό ν ι ο ν, βλ. R. Janin, Const/nople Byzantine, σ. 472, ποὺ λέει πὼς ἴσως πρέπει νὰ τὸ ταυτίσωμε μὲ τὸ Δ ι π λ ο κ ι ό ν ι ο ν (σημ. Beçiktaç) ποὺ βρισκόταν στὶς ἀρχὲς τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου. Ἂν αὐτὴ ἡ ταύτιση εἶναι βάσιμη, ὁ ᾽Ισαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ποὺ μετὰ τὴν πτώση του περιορίστηκε, τὸν ᾽Απρίλη τοῦ 1195, στὸ Διπλοκιόνιο, βλ. Χωνιάτης, σ. 595, δὲν περιορίστηκε ἀλλοῦ παρὰ στὸν πατρικό του οἶκο.

9. Χωνιάτης, σ. 322· γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν γιῶν τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. Κ. 135, βλ. στὴν προσωπογραφία του, ὑ. 15.

πολύ. Παρακολούθησαν ὅλη τὴν πορεία τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87 ποὺ μὲ χίλιους δυὸ τρόπους ἀναρριχήθηκε στὴν ἐξουσία, κι ὅταν διαπίστωσαν πὼς σκοπός του ἦταν ἡ ἐξόντωση τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ ὁ σφετερισμὸς τοῦ στέμματος, συνέπηξαν καὶ μὲ ἄλλους ἀριστοκράτες, τὸν ᾽Ιούλιο του 1182 ἢ μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183, τὴν πρώτη κατὰ τοῦ ᾽Ανδρόνικου Κ. 87 συνωμοσία γιὰ τὴν ἐξόντωση τοῦ τυράννου. Πρῶτοι στὴ συνωμοσία μυήθηκαν οἱ ἕντεκα γιοὶ τοῦ ᾽Ανδρόνικου 93 καὶ τοῦ ᾽Ανδρόνικου 135. ῾Ο ἱστορικὸς γράφει: «῞Ολοι καὶ οἱ ἕντεκα, καὶ ἀνάμεσά τους καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 178, ἦσαν μέσα στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας τους καὶ ἕτοιμοι νὰ σύρουν τὸ σπαθί τους γιὰ πόλεμο». Μετὰ τὴν ἀποκάλυψη αὐτῆς τῆς συνωμοσίας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι συνωμότες πιάστηκαν καὶ τυφλώθηκαν, ὁ ᾽Ανδρόνικος Δούκ. ῎Αγγ. 193 μαζὶ μὲ τοὺς γιούς του, πέτυχε νὰ διαφύγη μὲ ἕνα πλοῖο καὶ νὰ καταλήξη στὴν ῎Ακρα τῆς Συρίας[10].

᾽Εκεῖ, καθὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομν. ῎Αγγ. 178 βαρέθηκε νὰ περιμένη μιὰ ἀλλαγὴ τῆς κατάστασης στὴν ΚΠολη, νόμισε καθῆκον του νὰ συνεννοηθῆ μὲ τὸν ἐπίτροπο τῆς βασιλείας καὶ πραγματικὸ κύριο τῶν πραγμάτων ᾽Ανδρόνικο Κ. 87, καὶ γύρισε στὴν ΚΠολη.

᾽Αλλὰ μὲ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Κωνσταντίνου 178 συνέπεσε ἡ ἀπροφάσιστη ὁρμὴ τοῦ τυράννου γιὰ τὶς γ ε ν ν α ῖ ε ς ἀποφάσεις: νὰ ἐξοντώση τὴ βασιλομήτορα Μαρία - Ξένη (Αὔγουστος τοῦ 1183), νὰ στεφτῆ συναυτοκράτορας (ἀρχὲς Σεπτέμβρη 1183), νὰ ξεκάνη τὸ νεαρὸ νόμιμο αὐτοκράτορα ᾽Αλέξιο (β΄) Κ. 155 (Σεπτέμβρη - ᾽Οχτώβρη 1183), κ᾽ ἔτσι οἱ νεώτεροι ἀδελφοὶ τοῦ Κωνσταντίνου 178, ὁ Θεόδωρος 182 καὶ ὁ ᾽Ισαάκιος 183, στασίασαν κατὰ τοῦ τυράννου, ὁ πρῶτος στὴν Προύσα (Σεπτέμβρης 1183) καὶ ὁ δεύτερος στὴ Νίκαια.

Τότε εἶναι, καθὼς φαίνεται, ποὺ εἴτε ὡς ὕποπτος εἴτε γιὰ κάποια ἐναντίωση, πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε ὁ Κωνσταντῖνος Κομν. ῎Αγγ. 178[11].

Γράφει ὁ ἐγκωμιαστὴς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ μ έ γ α ς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς Γρηγόριος ᾽Αντίοχος[12], καθὼς κατὰ ρητορικὸ σχῆμα ἀπευθύνεται στὸν ᾽Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87 ποὺ τὸν τύφλωσε: «᾽Αλλ᾽ ὦ δυσμακρόβιο καὶ σάπιο τυραννικὸ γῆρας, ποὺ αἰσχρὰ ἔζησες πολλὰ χρόνια γιὰ τὸ κοινὸ κακὸ

10. Χωνιάτης, σ. 345-46· Magni Presbyteri, Chronicon, MGH, SS., t. XVII, σ. 511.

11. Γρηγόριος ᾽Αντίοχος, Λόγος εἰς τὸν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως... κῦρ Κωνσταντῖνον, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 379: ἐκ τυραννικῆς ραφίδος πηρωτικῆς τὰ βλέφαρα μύσας, Χωνιάτης, σ. 660.

12. Γιὰ τὸ Γρηγόριο ᾽Αντίοχο, βλ. K. Krumbacher, ᾽Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μετάφρ. Γ. Σωτηριάδη, ἔκδ. «Παπύρου», ᾽Αθῆναι 1964, σ. 483-84· J. Darroujès, Notice sur Grégoire Antiochos (1160 à 1196), REB 20 (1962), σ. 61-92, γιὰ τὸ βίο τοῦ ᾽Αντίοχου, σ. 61, 64, 75, 76-83, γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο 178, σ. 73, ἀριθ. 30· R. Guilland, Le drongaire de la Veille, R. I. B., t. I, σ. 577. Μέγας δρουγγάριος τῆς βίγλης διορίστηκε στὰ τέλη τοῦ 1187 χωρὶς νὰ ἀσκήση αὐτὰ τὰ καθήκοντα, ἐνῶ ἀντιθέτως ὡς λόγιος ἄφησε σπουδαῖο καὶ ποικίλο ἔργο ποὺ μᾶς δίνει πολύτιμες πληροφορίες γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὰ τέλη τοῦ ιβ΄ αἰ.

τοῦ κράτους τῶν Ρωμαίων (= τῶν ῞Ελλήνων), καὶ ποὺ ἰδιαίτερα μὲ βάσκανο μάτι εἶδες τοὺς γενναίους νέους τῆς ἀριστοκρατίας· ὦ κακογέννητο γέρικο ἀγριόφυτο, γέρικη βελανιδιά, ἄκαρπο φρόντισμα τοῦ φυτουργοῦ σου, τοῦ πονηροῦ Σατάν, ποὺ μεταφύτευσες στὰ ἤθη μας τὶς ἀγριότητες τοῦ βουνίσιου σκληροῦ δρυμώνα (= τῶν βορείων ἐκείνων χωρῶν τῆς Γεωργίας, τοῦ Kharin, τῆς τουρκικῆς ᾽Ιβηρίας κλπ.) καὶ ποὺ ἀπὸ νεαρὸς ὡς δραπέτης ποὺ ἦσουν καὶ ἄνθρωπος τῶν αἱμάτων συναναστράφηκες, κ᾽ ἔπειτα μὲ τρόπο μπῆκες στὸν θεοφύτευτο λειμώνα τῶν ἀνακτόρων καὶ γιὰ λίγο κάτω ἀπ᾽ τὴν ὡραία σκιὰ τῶν φυλλωμάτων του σκεπάστηκες γιὰ νὰ πετύχης μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν ἀνόμων φίλων σου τὴ συσκίαση τῆς συμβασιλείας μὲ τὸ νόμιμο κληρονόμο τοῦ θρόνου (τὸν ᾽Αλέξιο β΄ Κ. 155) καὶ νὰ καταλήξης στὴν ἐξόντωσή του καὶ νὰ σκεπαστῆς ἔτσι κ᾽ ἐσὺ ὁ ἴδιος μὲ τοῦ θανάτου τὴ σκιά»[13].

᾽Αμέσως μετὰ ὁ Γρηγόριος ᾽Αντίοχος ἀναφέρεται, καθὼς στὸ ρητορικὸ του οἶστρο ἀπευθύνεται στὸν τύραννο, στὸν Κωνσταντῖνο Κομν. ῎Αγγ. 178: «ὦ ποιὸ σπουδαῖο πρόσωπο στρατηγικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀξίας μὲ τὴν τύφλωσή του ἐξουδετέρωσες καὶ ζήμιωσες ἔτσι τὴν Αὐτοκρατορία, ποιὸν πραγματικὸ χάλκινο πύργο ἔρριξες κάτω σὰν συντρίμμι, ποιὰ ἀδαμάντινη πανοπλία ἀπογύμνωσες, ἀπὸ ποιὸν ἥρωα ἀφαίρεσες τὸ ἀμφίστομο ξίφος καὶ τὸ δόρυ, ποιὸν πανευφυέστατο ἄντρα ἔθεσες στὸ περιθώριο, ἕνα ἀληθινὸ στήριγμα καὶ ἀμυντήριο τῆς χριστώνυμης αὐτοκρατορικῆς στρατιᾶς· κράνος μεγάλο ποὺ τὸ μέτωπό του περιέσφιγγε, κατάπεσε, ἀλλὰ ἔμεινε ἡ λάμψη τῆς φήμης του καὶ τῆς δόξας του καὶ τῆς ἀρετῆς του· ἕνα τέτοιο ἀγαθό, σὲ ὅλους ὠφέλιμο, ἀληθινὸ παγκόσμιο εὐεργέτημα, εἶναι ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Κωνσταντῖνος Κομν. ῎Αγγ. 178, ὁ ἄνθρωπος ποὺ τύφλωσες»[14].

Τὸν πιὸ πάνω τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ἔλαβε φυσικὰ ὁ Κωνσταντῖνος 178 κατὰ τὴν ἄνοδο τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ του ᾽Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο (12. IX. 1185)[15].

Φαίνεται πὼς ὁ Κωνσταντῖνος 178 ἀσκοῦσε κάποια ἐπιρροὴ πάνω στοὺς ἀδελφούς του καὶ ἰδιαίτερα πάνω στὸν αὐτοκράτορα ᾽Ισαάκιο (β΄).

Καθὼς «ὁ μεγαλοπτέρυγος αὐτὸς ἀετὸς» τυφλώθηκε ἀπ᾽ τὸν τύραννο, καταδικάστηκε γιὰ τὴν ἀτυχία τῆς Αὐτοκρατορίας σὲ στρατιωτικὴ ἀδράνεια. ᾽Αλλὰ καὶ σ᾽ αὐτὴ τὴν κατάσταση ποὺ σταμάτησε τὴ στρατιωτικὴ του «πτήση», ἀπασχολήθηκε μὲ ἔργα φιλανθρωπίας καὶ εὐποιίας. Πάνω σ᾽ αὐτὸ τὸ κεφάλαιο διεξήγαγε ἕνα ἄλλο πόλεμο ἐναντίον τῶν σκληρῶν πλουσίων τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας, καθὼς καιγόταν ἀπ᾽ τὴ φωτιὰ τοῦ

13. Γρηγόριος ᾽Αντίοχος, Λόγος εἰς τὸν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως... κῦρ Κωνσταντῖνον, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 376-77.

14. Γρηγόριος ᾽Αντίοχος, Λόγος εἰς τὸν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως... κῦρ Κωνσταντῖνον, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 377-78.

15. Γρηγόριος ᾽Αντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ. ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 364, 371, 372, 373 καὶ ἀλλοῦ.

φιλόπτωχου πόθου του. Γέμιζε ἀπὸ ἀγαθὰ κάθε πεινασμένη ψυχή. Καθὼς εὐεργετοῦσε, ἔδινε συγχρόνως καὶ τὶς νουθεσίες του κατὰ ἕνα τρόπο ἀ ν ε π ι τ ή δ ε υ τ ο καὶ εὐγενικό. Ὁ οἶκος καὶ ὁ κύκλος τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α παραλληλίζεται μὲ τὴν Ἀ β ρ α μ ι α ί α β ε λ α ν ι δ ι ά, καθὼς στὴ φ ι λ ό ξ ε ν η σκηνή του αὐτοὶ ποὺ ἔμπαιναν ἀπολάμβαναν κάθε φροντίδας καὶ φιλοφρόνησης[16].

Ἂν πιστεύσωμε τὸν ἐγκωμιαστή του, ὁ Κωνσταντῖνος 178 «ἀπὸ παντοῦ ἄνθιζε σὲ μύριες ὅλες χάρες ἀπὸ ὅσες στολίζουν τὸ ἐσωτερικὸ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ σοφὸς δομήτορας τῆς φύσης καὶ ἀριστοτέχνης Θεὸς φρόντισε ἡ βασιλικὴ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ψυχὴ νὰ κατοικήσῃ σ' ἕνα ἀξιόπρεπο ἀνακτορικὸ οἶκο, σ' ἕνα ὡραῖο δηλ. σῶμα· σὰν ἄλλος γλύπτης ὁ Θεὸς φιλοτέχνησε ἕνα ἀληθινὸ ἀριστούργημα, ἕνα πρότυπο ὀμορφιᾶς. Ἂν καὶ τὰ ὡραῖα μάτια του ἀπ' τὸν κακὸ καὶ ζηλότυπο τοῦ τυράννου καύσωνα εἶχαν μαραθῆ, καὶ τὰ μάτια, ὅπως λένε, εἶναι τὸ πιὸ ὡραῖο πρᾶμα τοῦ προσώπου, στὰ ὑπόλοιπα εἶχε ἄλλες χάρες στὸν πολυανθισμένο λειμώνα του. Ἦταν ψηλὸς σὰν κυπαρίσσι ἢ σὰν τοὺς κέδρους, εἶχε ἕνα χρῶμα ἀπὸ φυσικοῦ του κοκκινωπὸ καὶ ἄσπρο, ἔτσι ποὺ τὰ μάγουλά του ἔδειχναν δυὸ ὡραῖες ροδωνιές»[17].

«Στὸ χαραχτῆρα εἶχε μιὰ ἀνείπωτη σεμνότητα καὶ στὸ μυαλὸ διακρινόταν γιὰ τὴ σοφία καὶ τὴ σύνεσή του, ἔτσι ποὺ κανεὶς μποροῦσε νὰ πῆ γι' αὐτὸν τὰ λόγια τοῦ Ἡσαΐα: π ν ε ῦ μ α μ ὲ ν α ὐ τ ῷ σ ο φ ί α ς ἐ π α ν α π έ π α υ τ α ι κ α ὶ π ν ε ῦ μ α σ υ ν έ σ ε ω ς»[18].

Ὁ λόγος τοῦ μεγ. δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο υ Γρηγόριου Ἀντιόχου δὲ φαίνεται νὰ ἀπαγγέλθηκε σὲ κάποια περίσταση. Εἶναι μᾶλλον ἕνας λόγος ποὺ στάλθηκε ἀπ' τὸν Ἀντίοχο στὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α γιὰ νὰ ἀποχτήσῃ κάποια μεγάλη καὶ ὑπεύθυνη θέση στὴ διοίκηση τοῦ Κράτους.

Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ λόγου του ὁ συντάκτης ἀφιερώνει ἕνα ἐγκώμιο στὸν παραλήπτη[19], καὶ στὸ δεύτερο ἐκφράζει σ' αὐτὸν τὰ ὅσα παράπονα εἶχε καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ τοῦ διατυπώνει καὶ τὸ αἴτημά του[20].

Ἀφοῦ τοῦ ὑπενθυμίζῃ τὴν προχωρημένη ἡλικία του[21], τοῦ δηλώνει πὼς ἀπ' τὰ νιάτα του ὡς τὰ γηρατιά του, ἀφιέρωσε τὸν ἑαυτό του στὴν αὐτοκρατορικὴ ὑπηρεσία, δηλ. στὴν «ἔμμουση καὶ πιὸ κομψὴ βασιλικὴ γραμματεία» καὶ μάλιστα στὴ διεκπεραίωση τῶν ἐμπιστευτικῶν ἐγγράφων[22],

16. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 379-83. Προβλ. V. Laurent, Le sébastocrator Constantin Ange, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 372.

17. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 371-72.

18. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 372.

19. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 364-83.

20. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 383-401.

21. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 389-90.

22. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 386.

καὶ στὴ «δικαστικὴ ὑπηρεσία»[23]. Τοῦ τονίζει τὴν ἀκεραιότητα ποὺ ἐπέδειξε κατὰ τὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του[24], πρᾶμα ποὺ τὸν ἐμπόδισε καὶ νὰ πλουτίσῃ[25], καὶ τέλος μ' ἕνα τρόπο σκοτεινὸ καὶ περιφραστικὸ προβαίνει στὴ διατύπωση τοῦ αἰτήματός του, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλο, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε μὲ δυὸ λόγια, παρὰ νὰ γινόταν σχεδὸν ἕνας παραδυνάστης τοῦ αὐτοκράτορα· μὲ ἄλλα λόγια ὁ Γρηγόριος Ἀντίοχος ζητοῦσε ἀπ' τὸν Κωνσταντῖνο 178 νὰ μεσιτεύσῃ στὸν αὐτοκρατορικὸ ἀδελφό του Ἰσαάκιο (β') Ἀγγ. 183, γιὰ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν ἰδιότητα ποὺ κάτω ἀπ' τὸ μακαρίτη βασιλέα Μανουὴλ (α') Κ. 81 εἶχε ὁ δευτεροεξάδελφος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὁ σοφὸς ἐκεῖνος Ἀνδρόνικος Δούκας Καματηρός, ἕνας μεσολαβητὴς ἀνάμεσα στὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς πολίτες, ἕνας διαχειριστὴς τῶν αὐτοκρατορικῶν εὐεργεσιῶν, γενναιοδωριῶν καὶ πληρωμῶν καὶ τῶν διαφόρων προβιβασμῶν[26].

Ὁ λόγος τοῦ Ἀντιόχου πρὸς τὸν Κωνσταντῖνο 178 στάλθηκε σ' αὐτὸν κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183, ἴσως κατὰ τὸ 1186[27].

Δὲν ξέρομε ποιὲς ἐνέργειες ἔκανε ὁ Κωνσταντῖνος 178 κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα - ἀδελφό του γιὰ τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἀντίοχου. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων δὲν ἦταν καὶ τόσο ἐπιτήδειος στὶς διοικητικὲς ὑποθέσεις. Τὸ μόνο ποὺ πέτυχε ὁ Κωνσταντῖνος 178, καθὼς φαίνεται, ἦταν νὰ λάβῃ ὁ Ἀντίοχος, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1187, τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ η σ σ ι μ ο ῦ ὑ π έ ρ τ α τ ο υ μ ε γ ά λ ο υ δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο υ τῆς β ί γ λ η ς[28]. Ἡ τελευταία γνωστὴ ἐμφάνισή του, κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν τιτλοφορία, εἶναι αὐτὴ τοῦ 1196 ἀνάμεσα στοὺς σ υ ν έ δ ρ ο υ ς (assesseurs) ἑνὸς δικαστηρίου[29].

23. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 392: τὴν ἐμὴν ἐπὶ κριτηρίου καθέδραν, καὶ σ. 398.

24. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 387, 395, 396.

25. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 386.

26. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 387 κεξ. Πρβλ. J. Darrouzès, Notice sur Grégoire Antiochos, REB 20 (1962), σ. 73, ἀριθ. 30: En somme, comme l' indique bien la conclusion, Grégoire demande à Constantin de devenir pour lui ce qu' était Andronic Kamatéros sous Manuel. Γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Δούκα Καματηρό, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 315, 319, 404, 426, 431, 432, 466, 537.

27. Βλ. J. Darrouzès, Notice sur Grégoire Antiochos, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 73, ἀριθ. 30.

28. Βλ. J. Darrouzès, Notice κλπ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 26), σ. 72-3, ἀριθ. 29· R. Guilland, Le drongaire de la Veille, R.I.B., t. I, σ. 577. Ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ μ. δρουγγαρίου τῆς βίγλης ἢ βίγλας ἦταν ἕνα ἀξίωμα στρατιωτικό. Ὁ κάτοχος τοῦ ἀξιώματος κατὰ μὲν τὶς ἐκστρατεῖες εἶχε τὴ φύλαξη τῆς αὐτοκρατορικῆς σκηνῆς, κατὰ δὲ τὴν παραμονὴ τοῦ αὐτοκράτορα στὴ βασιλεύουσα εἶχε τὴ φύλαξη τοῦ ἱεροῦ παλατιοῦ καὶ μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου τὴ φύλαξη τοῦ προσώπου τοῦ αὐτοκράτορα, βλ. R. Guilland, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 563-66. Ὁ ρήτορας καὶ λόγιος Γρηγόριος Ἀντίοχος ποὺ περιγράφει στὸ λόγο του τὴ στολὴ τοῦ μ. δρουγγάριου τῆς βίγλης: «λευκοὺς ἀμφοῖν ἁρπεδόνων τοῦ μεταφρένου κατασοβοῦντας ὁλκούς», ἀσκοῦσε αὐτὰ τὰ καθήκοντα; Μοῦ φαίνεται πολὺ ἀμφίβολο.

29. Βλ. P. Lemerle, Notes sur l' administration byzantine à la veille de la IVe croisade d' après

'Ανεξάρτητα ὅμως πρὸς τὸ τί πέτυχε ὁ Κωνσταντῖνος 178 γιὰ τὸν 'Αντίοχο, ἀπ' τὸ «λόγο» αὐτοῦ τοῦ τελευταίου διαφαίνεται ἡ ροπὴ τοῦ Κωνσταντίνου 178 πάνω στὸν 'Ισαάκιο (β') 'Αγγ. 183, γιατὶ ἀλλοιῶς κανένα λόγο δὲ θὰ εἶχε ὁ 'Αντίοχος νὰ ἀπευθυνθῇ στὸν Κωνσταντῖνο 178 γιὰ τὴν ἀπόχτηση τῆς σπουδαίας θέσης τοῦ μεσάζοντα.

Δὲν ξέρομε τὴ στάση ποὺ τήρησε ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς, ὡς πρεσβύτερος ἀδελφός, κατὰ τὴν ἀλλαξοβασιλεία τῆς 8ης τ' 'Απρίλη τοῦ 1195, ὅταν ὁ ἕνας ἀδελφός του, ὁ 'Αλέξιος 180, ἔρριξε ἀπ' τὸ θρόνο καὶ τύφλωσε τὸν ἄλλο ἀδελφό του, τὸν 'Ισαάκιο (β') 183· καμιὰ εἴδηση δὲν ἔχομε πάνω σ' αὐτό, ἀλλὰ ἡ ὅλη ὑφὴ τῶν πραγμάτων καὶ συνθηκῶν, μᾶς δείχνει πὼς τὸ τραγικὸ οἰκογενειακὸ περιστατικὸ θὰ τὸ δέχτηκε μὲ δυσαρέσκεια.

Τὸ 1199 ὁ ἀδελφός του αὐτοκράτορας 'Αλέξιος (γ') "Αγγ. Κομν. 180 ἔπαθε μιὰ βαριὰ κρίση ἀπ' τὰ ἀθριτικά του. Τότε ξέσπασε ἀνάμεσα στὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας τῶν 'Αγγέλων, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας δὲν εἶχε παρὰ μόνο κόρες, ἕνας φοβερὸς ἀνταγωνισμὸς γιὰ τὸ ποιὸς ἀπ' τοὺς 'Αγγέλους θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ διαδοχὴ στὸ θρόνο. 'Ο θεῖος του, ὁ γέρος 'Ιωάννης Δούκας 90 πιανόταν μὲ τὸ Μανουὴλ Καμύτζη Κομν. Δούκ. "Αγγ. 175, τὸ γιὸ τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας 'Αγγ. Κομν. 91, καὶ τρεῖς ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορα –καὶ ἀνάμεσά τους καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 178– εἶχαν ἔλθει σὲ προστριβὲς μεταξύ τους, καθὼς ὁ καθένας ἀγωνιζόταν νὰ προβάλῃ τὸ γιό του· ὁ Κωνσταντῖνος 178 πάσχιζε γιὰ τὸ γιό του 'Ανώνυμο ('Ανδρόνικο;) Κομν. "Αγγ. 258. "Αν πιστεύσωμε τὸ Χωνιάτη ὅλοι αὐτοὶ οἱ 'Αγγελώνυμοι πρίγκιπες ποὺ προβάλλονταν ὡς διάδοχοι, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου 178, ἦσαν ὁλότελα ἀνίκανοι «μέχρι πρὶν λίγο, τρώγοντας βελανίδια καὶ λαρδί»[30].

'Η χρονολογία θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου 178 εἶναι ἄγνωστη· τὸ μόνο ποὺ ξέρομε εἶναι πὼς ζοῦσε τὸ 1199. "Ισως νὰ ἔζησε, χαρίζοντας τὸ χρῆμα του στοὺς φτωχούς, σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγγ. Κομν. 180 (1195-1203)[31].

Σὲ κάποιο ναὸ ἢ μοναστήρι τῆς ΚΠολης ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ἀφιέρωσε ἕνα πέπλο μὲ παράσταση τῶν 'Αρχαγγέλων, ποὺ ἦσαν προστάτες τῆς γενιᾶς του· τὸ πολύτιμο αὐτὸ ἀντικείμενο κατὰ τὴ μεγάλη λεηλασία τῆς πρωτεύουσας ἀπ' τοὺς λεγόμενους Σταυροφόρους τῆς Δ' Σταυροφορίας, τὸ 1204, ἁρπάχτηκε καὶ μεταφέρθηκε στὴ Βενετία, ὅπου καὶ βρίσκεται μέχρι σήμερα στὸ μουσεῖο τοῦ ἁγίου Μάρκου[32].

---

deux documents inédits des Archives de Lavra, REB19 (1961), σ. 262, Assesseurs, ἀριθ. 2, τρίτης στήλης: Grand drongaire Grégoire Antiochos.

30. Χωνιάτης, σ. 660-61.

31. V. Laurent, Le sébastocrator Constantin Ange κτλ., REB18 (1960), σ. 213: ou tout au plus entre 1185 à 1203.

32. V. Laurent, Le sébastocrator Constantin Ange κτλ., ἔνθ' ἀνωτ., σ. 213. 'Ολότελα

Τοῦ Κωνσταντίνου Κομν. "Αγγ. 178 κατέχομε τὴ σφραγίδα του μὲ τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α καὶ τὴν ἰδιότητά του ὡς α ὐ τ α δ έ λ - φ ο υ τοῦ αὐτοκράτορα[33]. Στὴ σφραγίδα ἀναφέρεται καὶ ὡς δ ε σ π ό τ η ς, ὄχι πὼς κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ ἀλλὰ γιατὶ ἀνῆκε στὸν ὅμιλο τῶν δ ε σ π ο τ ῶ ν ποὺ τὸν ἀποτελοῦσαν τρεῖς τάξεις: α) τῶν βασιλέων, β) τῶν σεβαστοκρατόρων (γιῶν, ἀδελφῶν, πατροθείων καὶ μεγάλων πατροθείων τοῦ αὐτοκράτορα), καὶ γ) τῶν γαμβρῶν τοῦ αὐτοκράτορα ἀπὸ κόρες, καισάρων, πανυπερσεβάστων, πρωτοσεβαστοϋπερτάτων καὶ σεβαστοϋπερτάτων[34].

Φαίνεται πὼς ὁ Κωνσταντῖνος Κομν. "Αγγ. 178 ἦταν μιὰ εὐγενικὴ προσωπικότητα, ποὺ μὲ τὴν πρόωρη τύφλωσή του, ἀχρηστεύτηκε. 'Η ἐπίδοσή του στὴν ἄσκηση τῆς φιλανθρωπίας, μετὰ τὴν τύφλωσή του, εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ καλοῦ του ἤθους[35].

179. 'Ιωάννης "Αγγελος (γένν. περὶ τὸ 1152 - μετὰ τὸ 1222;)

'Ο 'Ιωάννης[1] "Αγγελος[2] δευτερότοκος γιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Δούκα "Αγγελου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[3] γεννήθηκε περὶ τὸ

ἀνεδαφικὴ ἡ ἄποψη τῆς Μ.Σ. Θεοχάρη, 'Η ἐνδυτὴ τοῦ ἁγίου Μάρκου, ΕΕΒΣ29 (1959), σ. 198, πὼς πολὺ πιθανὸν πρόκειται γιὰ ἀπευθείας δωρεὰ τοῦ Κωνσταντίνου Δούκ. Κομν. 170 ἢ τοῦ Κωνσταντίνου "Αγγ. Κομν. Δουκ. 253 στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Μάρκου, κατὰ ὑποχρέωση ἀπὸ συμφωνα ἀνάμεσα 'Ηπείρου καὶ Βενετίας.

33. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3, τὸ κείμενο τῆς σφραγίδας.

34. Βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ. 222-24.

35. Γρηγόριος 'Αντίοχος, Λόγος κτλ., ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 379: 'Ο δ' ἀλλὰ καὶ οὕτω –φεῦ– καταπαύσας καὶ πτῆσιν ἅμα καὶ θήραν, ἑαυτὸν ὅμως ὅλον ἐπὶ τὴν κατὰ τοὺς πένητας φίλην ἀπασχολεῖ νοσσίαν·

179.1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του 'Ιωάννη Δούκα 90.

2. 'Ο πατέρας του 'Ανδρόνικος 93 ἦταν «πατρόθεν "Αγγελος καὶ μητρόθεν Κομνηνός», ἀλλὰ ἔφερε τὶς ἐπωνυμίες Δούκας καὶ "Αγγελος. 'Ο 'Ιωάννης 179 ἀναφέρεται ὡς "Α γ γ ε λ ο ς στὸν ὑπ' ἀριθ. 15 κώδικα τοῦ κάστρου τοῦ Βερατίου, βλ. 'Ανθίμου 'Αλεξούδη, μητροπολίτου 'Αμασείας, Κατάλογος χειρογράφων Κάστρου Βερατίου, ΔΙΕΕΕ5 (1897), σ. 361.

3. Ansbert, Historia de expeditione Friderici imperatoris, ἐκδ. A. Chroust, MGH., νέα σειρά, τ. V. Berlin 1928, σ. 65, ὅπου ὁ 'Ιωάννης 179 προβάλλει ὡς ἀδελφὸς τοῦ 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183 καὶ πατέρας τοῦ 'Ανδρόνικου 259· 'Ανθίμου 'Αλεξούδη, Κατάλογος χειρογράφων, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 361, ὅπου ὁ 'Ιωάννης 179 προβάλλει ὡς «θεῖος τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ τοῦ Λάσκαρι», συζύγου τῆς "Αννας 'Αγγ. Κομν. 261, ἡ ὁποία ἦταν κόρη τοῦ 'Αλέξιου (γ') "Αγγ. Κομν. 180, ἀδελφοῦ τοῦ 'Ιωάννη 179. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Vozvysenie roda Angelove (= The rise of the family of the Angeloi), JSRAO, σ. 121 καὶ 129 στέμμα (στὰ ρωσικά)· M. Markovic, Vizantise poyelje Dubrovackog archiva, Zboznik Radova, 21 (1952), σ. 233, ὑ. 5· L. Stiernon, Les origines du despotat d' Epire, REB17 (1959), σ. 116-17· τοῦ ἰδίου, Trois membres de la famille Rogérios, REB22 (1964), σ. 197· Zacos - Veglery, ἀριθμ. 2741 καὶ 2742, σ. 1550-53.

1152[4].

Ὁ Ἰωάννης Ἄγγ. 179 περὶ τὸ 1170 παντρεύτηκε μὲ κάποια, ποὺ πιθανὸν αὐτὴ νὰ ἦταν ἡ Εἰρήνη Κομνηνή[5], τὴν ὁποία δυστυχῶς δὲν μποροῦμε νὰ συνταυτίσωμε. Πρέπει νὰ ἦταν μιὰ δισεγγόνη ἑνὸς τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀλέξιου (α´) Κ. 15, καὶ ἰδιαίτερα τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 12, ποὺ εἶχε τέσσερις γιούς, ὁπότε ἡ Εἰρήνη Κ. δὲν ἦταν παρὰ μιὰ τριτοεξαδέλφη τοῦ Ἰωάννη Ἄγγ. 179[6]. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἕνωση ὁ Ἰωάννης Ἄγγ. 179 ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Ἀνδρόνικο Ἄγγ. 259[7].

Ὁ Ἰωάννης Ἄγγ. 179, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοί του, μαζὶ μὲ τὸν πατέρα τους Ἀνδρόνικο Δούκ. Ἄγγ. 93, κατάφυγαν τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1182 στὸν ἐπαναστάτη Ἀνδρόνικο Κ. 87, συνώμοσαν ἔπειτα ἐναντίον του, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1182 ἢ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183, καὶ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας διέφυγαν ἀπ' τὴν ΚΠολη μ' ἕνα πλοῖο, καὶ κατάληξαν στὴν Ἄκρα τῆς Συρίας[8].

Ἐκεῖ οἱ γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου 93, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Ἰωάννης 179, βαρέθηκαν νὰ περιμένουν μιὰ ἀλλαγὴ τῆς κατάστασης στὴν ΚΠολη, καὶ γύρισαν πίσω στὸ Βυζάντιο. Ἀλλὰ βρῆκαν ἕνα Ἀνδρόνικο Κ. 87 νὰ καλπάζη χωρὶς χαλινάρια στὴν ἐξόντωση τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας καὶ στὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου, κ' ἔτσι οἱ νεώτεροι ἀπ' τοὺς ἀδελφούς, ὁ Θεόδωρος Ἄγγ. 182 καὶ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183, στασίασαν κατὰ τοῦ

4. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Κομν. Ἄγγ. 178, ὑ. 5.

5. Τὸ πῶς παντρεύτηκε ἀποδεικνύεται ἀπ' τὴν ὕπαρξη ἑνὸς τοὐλ. νόμιμου γιοῦ του, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 7. Ὅσο γιὰ τὴν πιθανότητα γυναίκα του νὰ ἦταν ἡ Εἰρήνη Κ. ὑπάρχουν οἱ ἑξῆς ἐνδείξεις: Ἔχει διασωθῆ μιὰ σφραγίδα μὲ αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἐπιγραφή:

Σφραγὶς Κομνηνῆς Εἰρήνης καισαρίσσης
τῆς συζύγου καίσαρος ἀγγελωνύμου.

Βλ. Mordtmann, ΕΦΣ13 (1880), σ. 48-9, ἀριθ. 16, παράρτημα· G. Schlumberger, Sigillo graphie, σ. 646, ὑ. 2· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 397, σ. 412. Οἱ δυὸ πρῶτοι σφραγιδολόγοι ἀποδίδουν τὴ σφραγίδα στὴν Εἰρήνη Ἄγγ. 184 ποὺ ἀπ' τὴ μάμμη της Θεοδώρα Κ. 38 μπορεῖ νὰ λεγόταν καὶ Κομνηνή· αὐτὴ ὅμως, ὅπως παρατηρεῖ ὁ τρίτος τῶν σφραγιδολόγων, ὁ V. Laurent, δὲν παντρεύτηκε ἕνα Ἄγγελον, ἀλλὰ ἕνα Καντακουζηνόν, τὸν Ἰωάννη, ποὺ ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα, ἐκτὸς ἂν ἀντὶ ἀγγελωνύμου διαβάσωμε στὴ σφραγίδα χαριτωνύμου (= Ἰωάννου). Οἱ Zacos - Veglery, ἀριθ. 2741, σ. 1552, καταλήγουν στὸ συμπέρασμα πὼς εἶναι δυνατὸν ἡ Εἰρήνη Κ. τῆς σφραγίδας νὰ ἦταν σύζυγος τοῦ καίσαρα Ἰωάννη Ἄγγ. 179 ἢ τοῦ καίσαρα Μιχαὴλ Ἄγγ. 181. Γιὰ τὴν τιτλοφορία αὐτῶν τῶν τελευταίων, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 10-12.

6. Ἀλέξιος (α´) Κ. 15 ἀδελφοὶ Ἰσαάκιος Κ. 12
Θεοδώρα Κ. 38 πρωτεξάδελφοι Γιός
Ἀνδρόνικος Δούκ. Ἄγγ. 93 δεύτ/φοι Ἐγγονός
Ἰωάννης Ἄγγ. 179 τριτοεξάδελφοι Εἰρήνη Κ.

7. Ansbert, Historia de expeditione Frideric imperatoris, ἔκδ. A. Chroust, MGH, νέα σειρά, τ. V, σ. 65, ὅπου ἀναφέρεται ὁ Ἀνδρόνικος Ἄγγ. 259, ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη Ἄγγ. 179· Χωνιάτης, σ. 660-61.

8. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Κομν. Ἄγγ. 178, ὑ. 8-10.

τυράννου, ὁ πρῶτος στὴν Προύσα καὶ ὁ δεύτερος στὴ Νίκαια, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος Κομν. Ἄγγ. 178 καὶ ὁ Ἰωάννης Ἄγγ. 179 προκάλεσαν τὶς ὑπόνοιές του γιὰ ἀντίδραση, καὶ κατὰ τὸ σύστημα ποὺ εἶχε ἐγκανιάσει, τοὺς ἔπιασε καὶ τοὺς τύφλωσε[9].

Μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 87 καὶ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ τους Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγ. 183, ὅλοι οἱ ἀδελφοί, ἂν καὶ τυφλοὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀλέξιου Ἄγγ. 180, ἔλαβαν τοὺς πιὸ ὑψηλοὺς τίτλους. Μᾶς εἶναι κατὰ τὸν πιὸ βέβαιο τρόπο γνωστὸ πὼς ὁ Κωνσταντῖνος 178 καὶ ὁ Ἀλέξιος 180 ἔλαβαν τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα[10], ἀλλὰ καὶ στὸν Ἰωάννη 179 πρέπει νὰ ὑποθέσωμε πὼς θὰ δόθηκε ὁ ἴδιος ὑψηλὸς τίτλος[11], ἀφοῦ προηγουμένως ἴσως εἶχε λάβει τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα[12].

Δὲν ξέρομε ποιὰ στάση τήρησε ὁ Ἰωάννης 179 κατὰ τὴν ἀλλαξοβασιλεία τῆς 8ης τ' Ἀπρίλη τοῦ 1195, ὅταν ὁ ἕνας ἀδελφός του, ὁ Ἀλέξιος 180, ἔρριξε ἀπ' τὸ θρόνο καὶ τύφλωσε τὸν ἄλλο ἀδελφό του, τὸν πολὺ πιὸ ἱκανὸ Ἰσαάκιο (β´) Ἄγγ. 183.

Τὸ 1199 ὁ Ἰωάννης 179 ἀγωνιζόταν, σὲ ἀντίπραξη πρὸς τοὺς ἀδελφούς του Κωνσταντῖνο 178 καὶ Θεόδωρο 182, τὸ θεῖο του Ἰωάννη Δούκα 90 καὶ τὸν πρωτεξάδελφό του Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. Ἄγγ. 175, κατὰ τὸ διάστημα βαριᾶς ἀρθριτικῆς κρίσης τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (γ´) Ἄγγ. Κομν. 180, νὰ προωθήση στὴ διαδοχὴ τῆς βασιλείας τὸ γιό του Ἀνδρόνικο

9. Χωνιάτης, σ. 660: οἱ δὲ τοῦ βασιλέως (Ἀλέξιου γ´ 180) κασίγνητοι τρεῖς ὄντες καὶ παρ' Ἀνδρονίκου τυφλωθέντες. Ἐδῶ νοοῦνται ὁ Κωνσταντῖνος 178, ὁ Ἰωάννης 179 καὶ ὁ Θεόδωρος 182, καθὼς ὁ Μιχαὴλ 181 πέθανε πρὶν τὸ 1199.

10. Γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο 178, βλ. Γρηγόριος Ἀντίοχος, Λόγος εἰς τὸν αὐτάδελφον τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰσαακίου (β´) τοῦ Ἄγγ. (183) τὸν σεβαστοκράτορα κῦρ Κωνσταντῖνον, BZ (1940), σ. 364, 371-73 κ. ἀ: γιὰ τὸν Ἀλέξιο 180, βλ. Χωνιάτης, σ. 552, 593 κ.ἀ.

11. Ὁ L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB22 (1964), σ. 197, συμπερασματικὰ ἀσφαλῶς τὸν ἀναφέρει μὲ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα.

12. Ἔχει διασωθῆ μιὰ σφραγίδα μὲ τὴν ἑξῆς ἐπιγραφή:

Κύρωμα γραφῶν τὴν χαρὰν τῶν Ἀγγέλων
καῖσαρ χαριτώνυμος (= Ἰωάννης) Ἄγγελος φέρει.

Βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2742, σ. 1552-53. Νὰ ἀνήκη αὐτὴ ἡ σφραγίδα, ὅπως ὑποθέτουν πάντα μὲ πιθανότητα οἱ ἐκδότες, βλ. ἀριθ. 2741, σ. 1551-52, στὸν Ἰωάννη 169; Στὴν καταφατικὴ περίπτωση ὁ Ἰωάννης 169 κατὰ κάποιο διάστημα θὰ κατεῖχε τὸν τίτλο τοῦ καίσα-ρα, καὶ κατ' ἀντάκλαση ἡ γυναίκα του ἐκεῖνον τῆς καισάρισσας, γι' αὐτὸ καὶ ἡ Εἰρήνη Κ., μιὰ δισεγγόνη ἴσως τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 12 ἢ κάποιου ἀδελφοῦ του, θεωρήθηκε ὡς πιθανὴ σύζυγός του, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 5 καὶ 6. Αὐτὴ ὅμως ἡ πιθανὴ τιτλοφορία τοῦ Ἰωάννη 179 θὰ ἦταν μεταβατική, γιατὶ εἶναι κάπως ἀδιανόητο, νὰ ὀνομαστοῦν σεβαστοκράτορες ὁ πρῶτος καὶ ὁ τρίτος κατὰ γέννηση ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγ. 183, δηλ. ὁ Κωνσταντῖνος 178 καὶ ὁ Ἀλέξιος 180, καὶ ὁ δεύτερος κατὰ γέννηση, ὁ Ἰωάννης 179, νὰ ὀνομαστῆ καίσαρας. Θὰ πρέπει, στὴν περίπτωση ποὺ πραγματικὰ ὁ Ἰωάννης 179 ὀνομάστηκε καίσαρας, νὰ δεχτοῦμε πὼς στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνόδου τοῦ Ἰσαάκιου (β´) στὸ θρόνο καὶ οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ θὰ διῆλθαν ἀπ' τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα.

˝Αγγ. 259[13].

῾Η χρονολογία τοῦ θανάτου τοῦ ᾿Ιωάννη 179 εἶναι ἄγνωστη, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ τελείωσε τὶς μέρες του στὴ Νίκαια, μετὰ τὸ 1222, μετὰ δηλ. τὸ θάνατο τοῦ ἐκεῖ αὐτοκράτορα Θεόδωρου (α´) Κομν. τοῦ Λάσκαρι (1208-1222), καθὼς σὲ δωρητήριο σημείωμα αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἀποκαλεῖται ἀ ο ί δ ι μ ο ς, ἐνῶ ὁ ᾿Ιωάννης παρουσιάζεται ὡς ζωντανός.

Καθὼς φαίνεται, ὁ ᾿Ιωάννης 179 πολὺ πρὶν ἀπ᾿ τὸ θάνατό του ἔγινε μοναχὸς στὴ μονὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ᾿Ελεούσας τῆς Βιθυνίας, ποὺ καθὼς ἱδρύθηκε ἀπὸ πρόσφυγες ΚΠολίτες λεγόταν Ν έ α μονή. ῾Ο ᾿Ιωάννης 179 ὡς μοναχὸς πῆρε τὸ ὄνομα Καλλίνικος, καὶ καθὼς ἦταν κάτοχος πολύτιμου κώδικα, ποὺ περιεῖχε τὰ τέσσερα εὐαγγέλια (εὐαγγελιστάριο), κατὰ τὴ στιγμὴ τοῦ θανάτου του, τὸ δώρισε στὴ μονὴ τῆς μετανοίας του, σ᾿ αὐτὴ τῆς Θεοτόκου τῆς ᾿Ελεούσας, ἤτοι στὴ Νέα μονή, μὲ αὐτὴ ἐδῶ τὴ σεμνὴ καὶ ἀπέριττη ἐπιγραφή:

«῞Οσοι τὸ παρὸν ἅγιο εὐαγγέλιο
διαβάζετε νὰ εὔχεστε
γιὰ τὴν ἀνάπαυση τοῦ Καλλίνικου
μοναχοῦ, τοῦ ἄλλοτε τάχα καὶ μεγάλου
ἄρχοντα κυροῦ ᾿Ιωάννη τοῦ ῎Αγγελου (179),
τοῦ ἐγγονοῦ τῆς τρισόλβιας πορφυρογέννητης
τῆς Κομνηνῆς κυρᾶς Θεοδώρας (38)
καὶ μεγάλου θείου τῆς ἄνασσας
τῆς σεπτῆς Κομνηνῆς κυρᾶς Εἰρήνης (325),
γιὰ νὰ ἐλεήση καὶ σᾶς ὁ Κύριος»[14].

180. ᾿Αλέξιος (γ´) ῎Αγγελος Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1153-† καλοκαίρι τοῦ 1211)

I

Γέννηση, γάμος μὲ Εὐφροσύνη Δούκαινα, οἱ τρεῖς κόρες του Εἰρήνη 260, ῎Αννα 261 καὶ Εὐδοκία 262, καταφυγὴ στὴν ῎Ακρα τῆς Συρίας,

13. Χωνιάτης, σ. 660-61.

14. ᾿Ανθίμου ᾿Αλεξούδη, Κατάλογος χειρογράφων, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 361: Τὸ παρὸν ἅγιον εὐαγγέλιον ἐδόθη πρὸς τὴν ἁγίαν μονὴν τὴν ᾿Ελεοῦσαν, ἤτοι τὴν νέα μονὴν παρὰ τοῦ περιποθήτου θείου τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυροῦ Θεοδώρου Κομνηνοῦ τοῦ Λάσκαρι, ᾿Ιωάννου τοῦ ᾿Αγγέλου, τοῦ μετονομασθέντος διὰ τοῦ ἁγίου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος Καλλινίκου μοναχοῦ. Καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες τοῦτο εὔχεσθαι αὐτὸν διὰ τὸν Κύριον, ἵνα καὶ ὁ Θεὸς ἐλεήση ὑμᾶς.

περιπέτειες στὴν ᾿Αλλοδαπή, ἐπάνοδος στὸ Βυζάντιο καὶ τιτλοφορία του ὡς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α, ἡ δραστηριότητά του κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ ἀδελφοῦ του ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183, παρὰ τὶς φῆμες στρατιωτικὰ ἀνίκανος, ὡς ἡγεμόνας ἀπόλεμος καὶ ματαιόδοξος, πώληση τίτλων καὶ ἀξιωμάτων κατὰ τὴ βασιλεία του, γελοία ἐμφάνιση στοὺς ξένους πρέσβεις, οἱ τέρψεις τῆς αὐλῆς, πίστη στὴν ἀστρολογία, ταραχὴ τῆς συνείδησης γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ ἀδελφοῦ του ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183, εὐπρόσιτος σὲ ὅλους καὶ ἐπιεικὴς χωρὶς νὰ ἐπιβάλη σωματικὲς ποινές, ἀλλὰ καὶ δόλιος καὶ δολοφόνος.

῾Ο ᾿Αλέξιος[1] ῎Αγγελος[2] Κομνηνὸς[3] τριτότοκος γιὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δούκα ῎Αγγελου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1153[5].

῾Ο ᾿Αλέξιος ῎Αγγ. 180 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1169 τὴν Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή[6], ποὺ ἀπ᾿ αὐτὴ ἀπόχτησε τρεῖς κόρες: τὴν Εἰρήνη ῎Αγγ. Κομν. 260 ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1170, τὴν ῎Αννα ῎Αγγ. Κομν. 261 ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1171/3 καὶ τὴν Εὐδοκία ῎Αγγ. Κομν. 262 ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1172/4[7].

180. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του ᾿Αλέξιου ῎Αγγ. Κομν. 92, ὡς καὶ τοῦ ἐπίσης ἐκ πατρὸς προπάππου του ᾿Αλέξιου (α´) Κ. 15. ῏Ηταν κι αὐτὸς π ρ ο π α π π ο θ ε ι ώ ν υ μ ο ς.

2. Πρὶν ἀπ᾿ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο ἔφερε τὴν ἐπωνυμία ῎Αγγελος· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 591, σ. 278· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2745, σ. 1555-57:

᾿Αλεξίου σφράγισμα τῶν γραφῶν φέρω
σεβαστοκρατοροῦντος ᾿Αγγελωνύμου.

Χρυσόβουλλος λόγος ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183 ὑπὲρ τῶν Πισσαίων, ΜΜ3 (1865), σ. 5: τῷ πανευτυχεστάτῳ σεβαστοκράτορι κυρῷ ᾿Αλεξίῳ τῷ ᾿Αγγέλῳ (ἑλλην. κείμ.)· PG135, στ. 473 (λατιν. κείμ.)· F. Dögler, Regesten, τ. II, ἀριθ. 1607· Χωνιάτης, σ. 562· Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ. 400 καὶ 403.

3. Μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, ὅπως βεβαιώνει ὁ Χωνιάτης, σ. 605: τὴν ἀγγελωνυμίαν παρωσάμενος Κομνηνὸς ἐπελέγετο,

4. Χωνιάτης, σ. 319: στέλλεται κατ᾿ αὐτοῦ (τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87) ᾿Ανδρόνικος ὁ ῎Αγγελος (93), οὗπερ οἱ υἱεῖς ἐς ὕστερον ᾿Ισαάκιός τε (183) καὶ ᾿Αλέξιος (180) μετ᾿ ᾿Ανδρόνικον (87) ἐπέβησαν τῆς ἀρχῆς.

5. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Κομν. ῎Αγγ. 178, ὑ. 5.

6. Χωνιάτης, σ. 600· Θεόδ. Σκουταριώτης, σ. 414. ῾Η Εὐφροσύνη ἦταν κόρη τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δούκα Καματηροῦ, σύμφωνα μὲ τὸν Βίον τοῦ ἁγίου Λεοντίου, πατριάρχη ῾Ιεροσολύμων, ἔκδ. Halkin, BHG, II, σ. 55, ἀριθ. 985. Γιὰ τοὺς Καματηροὺς - Δοῦκες, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α´, σ. 315, καὶ ὑ. 17. Γιὰ τοὺς συζύγους καὶ τοὺς ἀπογόνους τῶν θυγατέρων τοῦ ᾿Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Δούκαινας, βλ. Στέμμα οἴκου ᾿Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180, στο ἐνδιάμεσο τῶν σελ. 630-31.

7. Τὶς τρεῖς κόρες ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης, σ. 660, 673, 723, τὴν Εἰρήνη 260· σ. 660, 673, τὴν ῎Αννα 261· καὶ σ. 703, 755, 803, τὴν Εὐδοκία 262. ῞Οσο γιὰ τὶς χρονολογίες γέννησης παίρνομε ὑπόψη τὰ ἑξῆς. ῾Ο Χωνιάτης, σ. 703-4, μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ ᾿Ισαάκιος (β´) ῎Αγγ. 183 πάντρεψε περὶ τὸ 1190 τὴν ἀνεψιά του Εὐδοκία 262 μὲ τὸ Στέφανο II Νεμάνια τῆς Σερβίας, ἐνῶ ὁ πατέρας της ᾿Αλέξιος 180 βρισκόταν ἀκόμη στὴν ᾿Ανατολὴ καὶ τὴν Παλαιστίνη. Γιὰ νὰ

'Ο 'Αλέξιος "Αγγ. 180, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοί του, μαζὶ μὲ τὸν πατέρα τους 'Ανδρόνικο Δούκ. "Αγγ. 93, κατάφυγαν τὸν 'Απρίλη τοῦ 1182 στὸν ἐπαναστάτη 'Ανδρόνικο Κ. 87, συνώμοσαν ἔπειτα ἐναντίον του, τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182 ἢ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183, καὶ μὲ τὴν ἀποκάλυψη τῆς συνωμοσίας διέφυγαν ἀπ' τὴν ΚΠολη μ' ἕνα πλοῖο, καὶ κατάληξαν στὴν "Ακρα τῆς Συρίας[8].

'Ο Χωνιάτης κάπου μᾶς λέει πὼς ὁ 'Αλέξιος 180 στάθηκε, ὅπως ὁ 'Ηρακλῆς στὸ Θησέα, στὸ πλευρὸ τοῦ 'Αλέξιου (β') Κ. 155 καὶ τὸν ὑπεράσπισε ἀπέναντι τοῦ 'Ανδρόνικου Κ. 87[9], ἀλλὰ δὲν ξέρομε ποιὰ ἰδιαίτερη ἀπ' τοὺς ἄλλους ἀδελφούς του ὑπηρεσία πρόσφερε στὸ νεαρὸ βασιλέα, ἐκτὸς τῆς γνωστῆς συνωμοσίας ποὺ ἀπόβλεπε στὴ δολοφονία τοῦ τυράννου.

'Ο 'Αλέξιος "Αγγ. 180 εἶναι ὁ μόνος ἀπ' τοὺς γιοὺς τοῦ 'Ανδρόνικου Δούκ. "Αγγ. 93 γιὰ τὸν ὁποῖο ξέρομε πὼς ἔμεινε στὴν ἀλλοδαπὴ ὄχι μόνο κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπιτροπείας καὶ τῆς βασιλείας τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ ἀδελφοῦ του 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183. Σ' αὐτὰ τὰ χρόνια παράμεινε στὶς αὐλὲς καὶ τὶς χῶρες μουσουλμάνων ἡγεμόνων, ὅπως τοῦ Σαλαδίνου καὶ ἄλλων, καὶ στὴν Παλαιστίνη, σύμφωνα μὲ ὅσα μᾶς λέει καὶ ὁ Χωνιάτης[10].

Πάνω σ' αὐτὰ ξέρομε κι ἄλλες λεπτομέρειες.

Μόλις ἔμαθε τὸ θρίαμβο τοῦ ἀδελφοῦ του στὴν ΚΠολη ὁ 'Αλέξιος 180 ἦλθε στὴ Δαμασκὸ καὶ παρουσιάστηκε στὸ Σαλαδίνο. Τὸ 1185 ἀκόμη, ὁ 'Ισαάκιος (β') 183 ἔστειλε στὴ Συρία μιὰ λαμπρὴ πρεσβεία μὲ πλούσια δῶρα στὸ Σαλαδίνο, μὲ τὴν ὁποία τοῦ γνωστοποιοῦσε τὴν ἀλλαγὴ ποὺ ἔγινε στὸ Βυζάντιο καὶ τοῦ ζητοῦσε νὰ διευκολύνη τὴν ἐπάνοδο τοῦ 'Αλέξιου 180 στὴν ΚΠολη. Μετὰ ἀπὸ ἀρκετὴ καθυστέρηση στὴν τουρκικὴ αὐλή, μέσω τῆς "Ακρας πέρασε στὴν Τρίπολη, τῆς ὁποίας ὁ ἄρχοντας, ὁ κόμης Ραϊμόνδος III (1152-1187), τὸν κράτησε γιὰ χρέη καὶ ἄλλες ἐκκρεμότητες τῆς βυζαντινῆς

παντρέψη ὁ 'Ισαάκιος (β') 183 τὴν τριτότοκη Εὐδοκία 262, πρέπει ἡ πρωτότοκη Εἰρήνη 260 καὶ ἡ δευτερότοκη "Αννα 261 νά ἦσαν ἤδη παντρεμένες. Καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς εἶχαν ἐπίσης παντρευτῆ ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (β') 183, μετὰ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο, γιατὶ εἶναι ἀδιανόητο νὰ ἔγιναν αὐτοὶ οἱ γάμοι στὸν καιρὸ τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87 (1182-1185) ποὺ οἱ "Αγγελοι βρίσκονταν ὑπὸ διωγμό· πρὶν ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο Κ. 87 οἱ κόρες τοῦ 'Αλέξιου 180 δὲν ἦσαν σὲ ὥρα γάμου, οὔτε γι' αὐτὲς ἀκόμη τὶς βυζαντινὲς ἀντιλήψεις. Γιὰ νὰ γίνη ὁ γάμος τῆς Εὐδοκίας 262 τὸ 1190, ἡ Εἰρήνη 260 πρέπει νὰ πρωτοπαντρεύτηκε τὸ 1185 σὲ ἡλικία 15 χρονῶ καὶ ἡ "Αννα 261 περὶ τὸ 1186/7 σὲ ἡλικία 16 χρονῶ. "Ετσι προκύπτουν οἱ χρονολογίες γέννησης τῆς Εἰρήνης 260 περὶ τὸ 1170, τῆς "Αννας 261 περὶ τὸ 1171/3 καὶ τῆς Εὐδοκίας 262 περὶ τὸ 1172/4.

8. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Κομν. "Αγγ. 178, ὑ. 8-10.

9. Χωνιάτης, Λόγος εἰς 'Αλέξιον (γ') "Αγγ. 180, ἔκδ. I.A. van Dieten, Orationes et epistulae, σ. 58: ἀλλ' ἐπαμύνων βασιλεῖ προσγενεῖ (τῷ 'Αλεξίῳ β' Κ. 155) ὡς τῷ Θησεῖ 'Ηρακλῆς ὅσα καὶ εἰς ᾅδου στόμιον εὐρυχανθὲς τὴν 'Ανδρονίκου γένυν κατασυρέντι καὶ παθόντι τὰ οἴκτιστα.

10. Χωνιάτης, 'Ιστορία, σ. 703: ταύτην (τὴν Εὐδοκίαν 262) ἔτι τοῦ τεκόντος ('Αλεξίου 180) 'Ανδρόνικον (87) ἐκδιδράσκοντος 'Ισμαηλίτας τε καὶ Παλαιστίνην περιόντος πλάνητος...

βασιλείας πρὸς τὴν κομητεία του, καὶ πρὸς τὸν πρίγκιπα τῆς 'Αντιόχειας Βοημοῦνδο III (1163-1201), τὸ γιὸ τῆς Κωνσταντίας καὶ τοῦ Ραϊμόνδου τοῦ Poitiers, καὶ ἀδελφὸ τῆς μακαρίτισσας αὐγούστας Μαρίας, τῆς συζύγου τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, καὶ κυρίως γιατὶ ὁ ἀδελφός του καὶ αὐτοκράτορας 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 εἶχε κλείσει σύμφωνο φιλίας καὶ συμμαχίας μὲ τὸ Σαλαδίνο, τὸ μεγάλο ἐχτρὸ τῶν Λατίνων. 'Ο 'Αλέξιος 180 γιὰ νὰ ἐλευτερωθῆ, ἀναγκάστηκε νὰ δανειστῆ ἀπὸ τοὺς Πιζάτες ἐμπόρους, τὸν Τεδίσκο, τὸ Συμεὼν Τζιμικοῦζο καὶ τὸ Γεράρδο Δαντούνη, καὶ ἄλλους, σεβαστὰ χρηματικὰ ποσά. Μόνο ἔτσι πέτυχε νὰ ἐλευτερωθῆ ἀπ' τὸ Ραϊμόνδο III τῆς Τρίπολης, καὶ νὰ φτάση ἔπειτ' ἀπὸ ἕνα πολὺ μακρὸ ταξίδι στὴν ΚΠολη[11].

Φτάνοντας κοντὰ στὸν εὐεργέτη καὶ ἀδελφό του 'Ισαάκιο (β') "Αγγ. 183, ἀμέσως ἔλαβε ἀπ' αὐτὸν τὸν πρῶτο τίτλο τῆς αὐλικῆς ἱεραρχίας, αὐτὸν τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α[12], ποὺ ὁ αὐτοκράτορας δὲν εἶχε ἀπονείμει σὲ ὅλους τοὺς ἀδελφούς του.

Κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183, συναντᾶμε τὸν 'Αλέξιο "Αγγ. 180, ὅταν στάλθηκε κατὰ τὸ 1192 ἐναντίον τοῦ Ψευδο-'Αλέξιου 2ου τοῦ Κ α υ σ α λ ώ ν η[13], ὅπως καὶ κατὰ τὴ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ 1190 ἐναντίον τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, ὅπου στὶς διόδους τῆς Βερόης (σημ. Stara - Zagora) τσακίστηκε ὁ βυζαντινὸς στρατός[14]. Καὶ στὶς δυὸ αὐτὲς περιπτώσεις δὲν ἀποκάλυψε καμιὰ στρατιωτικὴ ἱκανότητα.

Σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο, κυκλοφόρησαν φῆμες καὶ τράφηκαν ἐλπίδες πὼς ὁ νέος αὐτοκράτορας θὰ ἀκολουθήση μιὰ πιὸ ἐπιθετικὴ πολιτική. Σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, ἀκόμη καὶ οἱ Βλαχο-Βούλγαροι φοβήθηκαν νὰ ἀρχίσουν ἐπιδρομὲς ἐναντίον του μέχρι ποὺ ὁ 'Ασὰν I παρατήρησε σὲ ἕνα λόγο του –τὸν λόγο αὐτὸν ἀνακάλυψε ὁ Χωνιάτης– πὼς ὁ 'Αλέξιος (γ') "Αγγ. Κομν. 180 δὲν εἶχε κατορθώματα ποὺ νὰ στηρίζουν τὴ φήμη του «ὡς γενναίου». «Οὔτε ποτὲ πολέμησε οὔτε ποτὲ κινδύνευσε, ὅταν στράτευε μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφό του. Καὶ τὴν ἀλουργίδα καὶ τὸ στέμμα δὲν τὰ ἔλαβε, εἶπε στὸ λόγο του ὁ 'Ασὰν I, ὡς μισθὸ τῶν κόπων του, ἀλλὰ ὡς ἕνα δῶρο τῆς ἀχάριστης τύχης. Καὶ ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 καὶ ὁ 'Αλέξιος (γ') "Αγγ. Κομν. 180 ἕνα γονιὸ εἶχαν τὸν ἄνανδρο 'Ανδρόνικο 93, καὶ ὅλα κατὰ ὅμοιο τρόπο καὶ οἱ δυὸ κληρονόμησαν καὶ σὲ τίποτε στὸν πόλεμο δὲ διαφέρουν. Καὶ καθὼς μάλιστα τόσες φορὲς κατατροπώθηκαν ἀπὸ μᾶς, θὰ εἶναι τώρα οἱ "Ελληνες πιὸ διστακτικοί, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἔχουν

11. Βλ. τὴν 'Επιστολὴ ἐξ 'Ανατολῆς στὸ Χρονικὸν τοῦ Μάγνου τοῦ Πρεσβύτερου, M.G.H., SS., τ. XVII, σ. 511 κεξ.· Χρυσόβουλλον 'Ισαάκιου (β') πρὸς Πιζάτας τοῦ 1192, MM3 (1865), σ. 5. Πρβλ. F. Cognasso, Un imperatore, Bessarione 31 (1915), σ. 257.

12. Χωνιάτης, σ. 552 κ.ἄ.

13. Βλ. προσωπογραφίαν 'Αλέξιου (β') Κ. 155, ὑ. 90.

14. Βλ. προσωπογραφίαν 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183, ὑ. 87.

ἀποσπάσει τὴν ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, γιατὶ καθαίρεσαν τὸν 'Ισαάκιο (β') Ἄγγ. 183, ποὺ τοὺς ἀπάλλαξε ἀπ' τὴ βαριὰ τυραννία τοῦ 'Ανδρόνικου (α') Κ. 87». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ἀναπτέρωσε ὁ 'Ασὰν Ι τὸ ἠθικὸ τῶν ὁμοφύλων του[15].

Τὸ περίεργο εἶναι ποὺ καὶ στοὺς ἴδιους τοὺς Βυζαντινοὺς ὁ 'Αλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 φάνηκε πὼς θὰ εἶναι πιὸ πολεμικὸς ἐναντίον τῶν ἐχτρῶν καὶ πιὸ αὐστηρὸς στὴν ἐσωτερική του πολιτική[16]. Αὐτὲς ὅλες οἱ ἐλπίδες βρῆκαν τὴν πιὸ παταγώδη διάψευση. 'Ο νέος ἡγεμόνας ἦταν ὁλότελα ἀπόλεμος καὶ καθόλου δὲ φρόντιζε γιὰ τὴ διοίκηση τῶν κοινῶν[17].

'Ο 'Αλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, ὅπως καὶ ἀλλοῦ τονίστηκε, «εἶναι ἕνα αὐθεντικὸ προϊὸν αὐτῆς τῆς ἐποχῆς τῆς παρακμῆς, μὲ ἕνα περίεργο μίγμα δειλίας καὶ δολιότητας ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ καὶ σφοδρῆς ἐπιθυμίας τῆς ἐξουσίας ἀπ' τὴν ἄλλη. Αὐτὸς ὁ ἀσθενικὸς ματαιόδοξος ἡγεμόνας ποὺ ἀξιοῦσε νὰ ὀνομάζεται Κομνηνός, γιατὶ δὲν εὕρισκε ἀρκετὰ λαμπρὴ τὴν ἐπωνυμία τῶν 'Αγγέλων[18], βάλθηκε νὰ φέρη στὸ ὄνειρό του καὶ κακέκτυπα νὰ μιμηθῆ τοὺς Μεγάλους Κομνηνοὺς προκατόχους του. Ἂν ἡ Αὐτοκρατορία στὴν κατάσταση τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἐξάντλησης ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (β') Ἄγγ. 183, μποροῦσε ἀκόμη νὰ κρατηθῆ, πήγαινε τώρα νὰ χάση καὶ τὶς τελευταῖες της δυνάμεις. 'Από χρόνο σὲ χρόνο ἡ ἐσωτερικὴ παρακμὴ ἦταν πιὰ κατάδηλη, καὶ στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τὸ πραξικόπημα τ' 'Απρίλη τοῦ 1195 εἶχε συνέπειες πολλαπλὲς καὶ ἀναρίθμητες»[19].

Μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο διακήρυξε πὼς τὰ ἀξιώματα καὶ οἱ ἀρχὲς γενικὰ δὲ θὰ ἀγοράζωνται μὲ χρήματα, ἀλλὰ θὰ δίδωνται στοὺς ἀρίστους καὶ ἀξίους, ἀλλὰ ὅλη ἡ συμμορία ποὺ τὸν κύκλωνε ἦσαν ἄνθρωποι «κερδοσυλλέκτες» ποὺ κοίταζαν πὼς νὰ ἁρπάξουν χρήματα ἀπ' τὶς μεταθέσεις τῶν ἀρχόντων, κ' ἔτσι ἡ κατάσταση ἔπεσε ὁλότελα στὴ διαφθορά, καὶ οἱ ἀρχὲς χειρότερα ἀπὸ ὅ,τι ἐπὶ 'Ισαακίου (β') Ἄγγ. 183 διατίθενταν. 'Ο καθένας μποροῦσε νὰ πάρη τὸ πιὸ μεγάλο ἀξίωμα καὶ ὄχι μόνο οἱ «ἀγοραῖοι», οἱ «κολλυβιστές» καὶ «ὀθονοπράτες» τιμήθηκαν ὡς σεβαστοί, ἀλλὰ καὶ Κουμάνοι καὶ Σύροι ἀγόρασαν τὸν τίτλο, μὴ λογαριάζοντας τὰ πρώην ἀφεντικά τους[20]. 'Ακόμη καὶ ψαράδες καὶ ναῦτες καὶ ταβερνιάρηδες καὶ γαϊδαροοδηγοὶ τιμήθηκαν μὲ τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, ποὺ ἄλλοτε ὁ 'Αλέξιος (α') Κ. 15 δημιούργησε γιὰ τὸν ἀδελφό του Νικηφόρο Κ. 17 καὶ ποὺ μὲ αὐτὸν τιμήθηκαν τόσοι καὶ τόσοι Κομνηνοὶ πρίγκιπες[21].

15. Χωνιάτης, σ. 613-16.
16. Χωνιάτης, σ. 638.
17. Χωνιάτης, σ. 638.
18. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3.
19. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 431-32.
20. Χωνιάτης, σ. 638-39, βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 202 καὶ 238.
21. Χωνιάτης, σ. 639, δημοτικὸ κείμενο.

Καὶ πρώτη αἰτία ὅλων αὐτῶν ἦταν ἡ ἐλαφράδα τοῦ νέου ἡγεμόνα καὶ ἡ ἀνικανότητά του γιὰ τὴ διοίκηση τῶν πραγμάτων, καὶ ὄχι πιὸ λίγο τὸ διεφθαρμένο περιβάλλον τόσο τοῦ ἴδιου ὅσο καὶ τῆς δυναμικῆς γυναίκας του, τῆς νέας αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας Καματηρῆς, ἡ ὁποία πῆρε στὰ χέρια της τὴ διοίκηση, διορίζοντας ὡς «ὑπουργό» της τὸν Κωνσταντῖνο Μεσοποταμίτη, ποὺ τόση δύναμη εἶχε καὶ στὸν καιρὸ τοῦ 'Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183[22].

Τὸ νὰ ἀποχτήση κανεὶς ἕνα ἀξίωμα ἀπ' τὸν 'Αλέξιο (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 ἢ ἕνα τίτλο ἢ ἕνα αὐτοκρατορικὸ χτῆμα, ἦταν τὸ μόνο εὔκολο, γιατὶ ὑπόγραφε ὁποιοδήποτε χαρτὶ τοῦ ἔφερναν, ἀκόμη «καὶ ἂν ὁ εἰσηγητὴς ζητοῦσε νὰ πλεύση μὲ πλοῖα στὴν ξηρὰ ἢ νὰ ὀργώση τὴ θάλασσα ἢ νὰ μεταφέρη τὰ βουνὰ στὰ βάθη τῶν θαλασσῶν ἢ καὶ νὰ τοποθετήση, ὅπως λέει ὁ μύθος, τὸν Ἄθω πάνω στὸν Ὄλυμπο»[23].

Τόσον ἀπόλεμος ὁ νέος αὐτοκράτορας ἦταν, ποὺ σ' ἕνα κρίσιμο σημεῖο τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου, ὅταν ὁ 'Ιβαγκὸς τὸν προσκαλοῦσε νὰ καταλάβη τὴ βουλγαρικὴ πρωτεύουσα, τὸ Τίρνοβο, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ ὑποτάξη ὅλη τὴ Βουλγαρία, αὐτὸς «σὰν τὸν σαλίγκαρο ποὺ μπαίνει στὸ καβούκι του, κρύφτηκε στὸ παλάτι», καὶ ἔστειλε γιὰ νὰ συνδράμη τὸν 'Ιβαγκὸ τὸν ξάδελφό του Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἄγγ. 175[24].

Ὅταν ἀντιμετώπιζε ἀπεσταλμένους ἀπὸ ἄλλες χῶρες ποὺ ἀπειλοῦσαν πόλεμο, προσπαθοῦσε νὰ τοὺς θαμπώση μὲ μιὰ ἐπίδειξη αὐλικῆς μεγαλοπρέπειας. Αὐτὴ ἦταν ἡ περίπτωση, ὅταν ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας Ἑρρίκος VI (1190-1197), ὁ γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ μακαρίτη Φρειδερίκου Ι τοῦ Κοκκινοπώγωνα, ἔστειλε πρέσβεις στὴν ΚΠολη γιὰ νὰ ἀξιώση τὴν ἀπὸ Δυρραχίου μέχρι Θεσσαλονίκης περιοχὴ ποὺ εἶχαν καταλάβει οἱ Νορμανδοί, καθὼς ἔγινε κύριος τοῦ θρόνου τῆς Σικελίας. 'Ο φαιδρὸς κὺρ 'Αλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 κατὰ τὴ γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων, στὶς 25. XII. 1195, φόρεσε τὴ «διάλιθη αὐτοκρατορικὴ στολὴ» καὶ πρόσταξε ὅλους τοὺς αὐλικούς του νὰ φορέσουν «χρυσοϋφεῖς καὶ πλατυσήμους ἐσθῆτας» καὶ ἐμφανίστηκε ἀπὸ μέρος ὑψηλό, κάνοντας τὴ λεγόμενη τελετὴ τῆς «πρόκυψης», γιὰ νὰ καταπλήξη ἔτσι καὶ νὰ ἐξαγοράση τοὺς Γερμανοὺς πρέσβεις. Τὸ μόνο ποὺ πέτυχε ἦταν νὰ προκαλέση τὶς λοιδωρίες τῶν ξένων, σὲ βάρος «τῶν ἀπόλεμων Γραικῶν, ποὺ ἔδιναν σημασία στὴ χλιδὴ καὶ τὴν πολυτέλεια, αὐτὴ ποὺ μόνο τὰ ἀνδράποδα ἐνθουσιάζει». «Δὲν ἔχουν οἱ Γερμανοὶ ἀνάγκη ἀπὸ τέτοια θεάματα καὶ στολίσματα, εἶπαν οἱ πρέσβεις, ποὺ μόνο στὶς γυναῖκες ἁρμόζουν γιὰ νὰ ἀρέσουν στοὺς ἄντρες», καὶ ἀπείλησαν πὼς ἂν δὲν ἱκανοποιηθοῦν τὰ αἰτήματα τοῦ κυρίου τους, ἄλλη λύση δὲν

22. Χωνιάτης, σ. 639-40. Γιὰ τὴν ὑπουργία τοῦ Κ. Μεσοποταμίτη ἐπὶ 'Ισαακίου (β') Ἄγγ. 183, βλ. τὴν προσωπογραφία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ὑ. 96.
23. Χωνιάτης, σ. 599-600.
24. Χωνιάτης, σ. 620-21.

ὑπάρχει παρὰ ὁ πόλεμος, στὸν ὁποῖον δὲ χρειάζονται πολύτιμα πετράδια, ἀλλὰ φωτιὰ ἀπ' τὰ μάτια καὶ ἱδρῶτες ποὺ γυαλίζουν τὰ σώματα τῶν πολεμιστῶν. Καὶ ζητοῦσαν ἐκ μέρους τοῦ κυρίου τους ἐτήσιο φόρο πενήντα κεντηνάρια χρυσοῦ!

Ὁ πρεσβευτὴς ποὺ ἐκ μέρους τοῦ Βυζαντίου στάλθηκε τὸ 1196 στὸν Ἐρρίκο VI, ὁ πάμπλουτος ἔπαρχος ΚΠόλεως Εὐμάθιος Φιλοκάλης, πιστὸ ἀντίγραφο τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, ζήτησε νὰ παρουσιαστῇ στὸ Γερμανὸ καίσαρα μὲ τὴ στολὴ τοῦ ἐπάρχου καὶ ὄχι μὲ τὴν κοινὴ τῶν πρεσβευτῶν, ἀναλαμβάνοντας προσωπικὰ τὰ ἔξοδα τῆς ἀποστολῆς. Μὲ αὐτὴ τὴν ἐμφάνιση προκάλεσε τὰ γέλοια τῆς γερμανικῆς αὐλῆς, πέτυχε ὅμως νὰ περιορίσῃ τὸ φόρο σὲ δεκαέξι κεντηνάρια χρυσοῦ[25].

Ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 δὲ νόμιζε τὴν ἀπόχτηση τοῦ στέμματος «ὡς ἔννομη ἐπιστασία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ ὡς εὐκαιρία γιὰ νὰ ἀπολαύσῃ ὅλη τὴ χλιδὴ καὶ ὅλες τὶς ἀνέσεις», ποὺ τὸ στέμμα χαρίζει, γι' αὐτὸ καὶ παράτησε σὲ ἄλλους τὸ πηδάλιο τῆς διακυβέρνησής, ὅπως ἀκριβῶς ὁ κακὸς κυβερνήτης ἑνὸς πλοίου, ποὺ μπροστὰ στὴ μεγάλη τρικυμία παραδίνει σὲ ἄλλον νὰ τὸ πηδαλιουχήσῃ[26].

Τοῦ ἄρεσαν γιὰ τὰ ἀρθριτικὰ τῶν ποδιῶν του[27] τὰ θερμὰ λουτρὰ τῶν Πυθίων, ἐπίσης ὅμως καὶ τὰ εὐχάριστα ταξίδια μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγό. «Λὲς καὶ μάλωναν μεταξύ τους, λέει ὁ Χωνιάτης, οἱ χαρὲς τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θάλασσας, μέσα στὴν ψυχὴ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνα, καθὼς ἡ καθεμιὰ διεκδικοῦσε ἀπ' τὴν ἄλλη τὴ νίκη».

Μιὰ φορὰ μέσα στὴ θαλαμηγὸ ἦσαν καὶ κυρίες τῆς αὐλῆς καὶ ἡ εὐχαρίστηση ὅλων κάτω ἀπὸ οὔριο ἄνεμο ἦταν μεγάλη. Ξαφνικὰ ὅμως, καθὼς βγῆκαν ἀπ' τὸν Ἀστακηνὸ κόλπο, ἔξω ἀπ' τὴ Νικομήδεια, μιὰ καταιγίδα βρῆκε τὸ καράβι ποὺ κόντευε νὰ τὸ βουλιάξῃ· ὅλοι τρομοκρατήθηκαν, κρύος ἱδρώτας τοὺς περιέλουσε καὶ ἀκούγονταν βοές, ἐπικλήσεις πρὸς τὸ Θεό, οἰμωγὲς καὶ ὀλολυγμοί.

Μόλις σώθηκαν στὴν Πρίγκιπο, καὶ ἀπ' τὴ Χαλκηδόνα διαπεραιώθηκαν στὶς ἀποβάθρες τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, ὅπου τοὺς περίμεναν ἁρματοδρομίες καὶ θεατρικὲς ἐπιδείξεις στὸν Ἱππόδρομο. Ἀπὸ κεῖ ἤθελαν νὰ περάσουν μὲ τὴ θαλαμηγὸ στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν. Τότε, συνεδριάσεις τῶν ἀστρολόγων συγκροτήθηκαν, γιὰ νὰ ἀποφανθοῦν ἂν θὰ εἶναι αἴσιο τὸ ταξίδι, «γιατὶ οἱ αὐτοκράτορές μας, λέει ὁ Χωνιάτης, ἀκόμη καὶ γιὰ μερικὰ τους βήματα ἐξετάζουν τὴ θέση τῶν ἄστρων». Καὶ ἀναγκάστηκαν, χωρὶς νὰ θένε, νὰ μείνουν στὸ μεγάλο παλάτι μέχρι τὴν Παρασκευὴ τὸ βράδυ τῆς

---

25. Χωνιάτης, σ. 627-31. Γιὰ τὸν Εὐμάθιο Φιλοκάλη, βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου (β') 183, ὑ. 79, καὶ R. Guilland, Les Logothètes, REB29 (1971), σ. 84, ἀριθ. 9.

26. Χωνιάτης, σ. 605.

27. Γιὰ τὴν ἀρρώστια τῶν ποδιῶν τοῦ αὐτοκράτορα, ἕνα εἶδος ποδάγρας, βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Καμύτζη Κομν. Δούκ. Ἄγγ. 175, ὑ. 36 καὶ 37.

πρώτης ἑβδομάδας τῶν νηστειῶν, γιὰ νὰ ἀναχωρήσουν τὴ νύχτα τῆς Παρασκευῆς πρὸς τὸ Σάββατο, τῆς 3ης τοῦ Φλεβάρη τοῦ 1201, σύμφωνα μὲ τὶς ἀποφάνσεις τῶν ἀστρολόγων.

Τὴν ὁρισμένη ὥρα, καὶ ἐνῶ μπροστὰ στὶς ἀκτὲς τοῦ μεγάλου παλατιοῦ πάνω στὸ κύμα σάλευε ἡ αὐτοκρατορικὴ θαλαμηγός, συγκεντρώθηκαν, κρατώντας ἀναμμένα κεριὰ γιὰ τὴν τελετή, ὅλοι οἱ αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς στὴν πρὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κοιτώνα αἴθουσα, γιὰ νὰ παραλάβουν τὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ κατέβουν μαζί του στὴ θαλαμηγό. Τότε, κατὰ τὸ Χωνιάτη, «γιὰ νὰ δείξῃ ὁ Θεὸς πῶς αὐτὸς εἶναι κύριος τῶν ὡρῶν καὶ τῶν χρόνων, τὰ ἔφερε ἔτσι ποὺ νὰ χαλάσῃ τὸ πάτωμα τῆς αἴθουσας -χάλασε βέβαια εἴτε γιατὶ ἦταν παλιὸ καὶ δέχτηκε πολὺ κόσμο, εἴτε ἀπὸ σεισμικὴ δόνηση- καὶ νὰ ἀνοίξῃ ἕνα μεγάλο χάσμα», ποὺ μέσα σ' αὐτὸ μὲ ἀρκετοὺς ἄλλους ἔπεσε ὁ διάδοχος τῆς βασιλείας δεσπότης Ἀλέξιος Δούκας Κομνηνὸς Παλαιολόγος 290, ὁ δεύτερος σύζυγος τῆς πρωτοκόρης τοῦ αὐτοκράτορα βασίλισσας Εἰρήνης Ἄγγ. Κ. 260, ποὺ χτύπησε βαριὰ στὰ «βάθρα τοῦ σώματος».

«Ἂν ἀπ' αὐτὸ ὁ αὐτοκράτορας διδάχτηκε ἡ μετάνιωσε γιὰ τὶς πεποιθήσεις του στὴν ἀστρολογία, λέει ὁ Χωνιάτης, τίποτε δὲν ἔχω νὰ πῶ»[28]. Αὐτὸ ἦταν ἕνα μέρος ἀπ' τὴ ζωὴ τῆς αὐλῆς στοὺς πεσμένους χρόνους τοῦ κὺρ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κ. 180.

Ἀποδοσμένος, ὅπως εἴδαμε στὴν ἀστρολογία – αὐτὸ συγκινοῦσε ὅλους σχεδὸν τοὺς συγχρόνους του– «εἶχε ταραγμένη τὴ συνείδηση γιὰ ὅ,τι ἔκανε στὸν ἀδελφό του Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183, καὶ διαρκῶς φοβόταν τὴν ἐκδίκηση τῆς μοίρας ποὺ πάντα πέφτει πάνω στοὺς ἐνόχους»[29].

Ἀνάγλυφη βλέπομε τὴν ἰδιοσυγκρασία τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 κατὰ τὶς τραγικὲς μέρες τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1203 ποὺ ὁ ἄναντρος ἡγεμόνας ἐγκατάλειψε τὸν ἀγώνα καὶ τὴν ΚΠολη, καὶ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν οἰκογένειά του, ἁρπάζοντας δώδεκα κεντηνάρια χρυσοῦ καὶ τὰ κοσμήματα τοῦ στέμματος[30].

---

28. Χωνιάτης, σ. 701-3· Εὐθύμιος Τορνίκης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα κὺρ Ἀλέξιον (γ') Κ., REB26 (1958), σ. 64-5, ποὺ λέει πὼς κατὰ τὴν τρικυμία τοῦ ταξιδιοῦ ἡ βασίλισσα - Σελήνη Εὐφροσύνη Δ.Κ., οἱ Ἡλιάδες πριγκίπισσες Εἰρήνη 260 καὶ Ἄννα 261, δάκρυζαν καὶ στέναζαν, καὶ μόνος ὁ βασιλέας - Ἥλιος κὺρ Ἀλέξιος (γ') 180, χωρὶς νὰ πῆ στὴ θάλασσα «Σώπα καὶ φιμώσου», στάθηκε ψύχραιμος καὶ ἀκλόνητος, ἂν καὶ τοὺς ἴδιους τοὺς ναῦτες τοὺς ἔπιασε ἡ θάλασσα. Καὶ ἀκόμη ὁ βασιλέας ἐμψύχωνε τοὺς κωπηλάτες καὶ αὐτὸν τὸν κυβερνήτη ποὺ ἔδειχνε πὼς φοβᾶται. Γιὰ τὸν Ἀλέξιον Κομν. Παλ. 290, βλ. V. Laurent, La Généalogie des premiers Paléologues, B8 (1933), σ. 126-29, ὅπου κακῶς, καθὼς στηρίζεται στὸν E. de Muralt, τοποθετεῖ τὸ γεγονὸς τοῦ τραυματισμοῦ του στὶς ἀρχὲς τοῦ Μάρτη τοῦ 1202.

29. Χωνιάτης, σ. 724: ἔχων δὲ τὴν συνείδησιν βάλλουσαν ἐφ' οἷς ἠνόμησεν εἰς τὸν ἀδελφόν, τὸ χρεὼν ἐδεδίει καὶ τὴν πάντα περισκοποῦσαν τὰ θνητῶν πράγματα δίκην διηνεκῶς ὑπεβλέπετο...

30. Χωνιάτης, σ. 723-24.

Τὰ μόνα ἐπαινετικὰ ποὺ βρίσκει ὁ Χωνιάτης νὰ μᾶς πῆ γι᾽ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα τῆς παρακμῆς εἶναι πὼς ἦταν «χαριτωμένος στὴν ἐμφάνιση, ψηλός, μειλίχιος κατὰ τὴ συμπεριφορὰ καὶ εὐγενικός, εὐκολοπλησίαστος σὲ σημεῖο ποὺ ὅποιος ἤθελε τὸν πλησίαζε γιὰ νὰ τὸν παρακαλέση γιὰ κάτι. Μέσα σ᾽ αὐτὸν τὸν κανόνα περιλαμβάνονταν καὶ οἱ διαβολεῖς καὶ οἱ συκοφάντες καὶ οἱ κόλακες ποὺ λαμπρὰ κι αὐτοὺς δεχόταν»[31].

῾Ο δόλος καὶ ἡ δολοφονία δὲν ἦταν κάτι ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς δὲ μεταχειρίζονταν. Αὐτῆς τῆς τάσης του πιθανὸν νὰ ὑπῆρξαν θύματα ὁρισμένοι ἀντάρτες, ὅπως ὁ Ψευδο-᾽Αλέξιος 2ος[32], ὁ Ψευδο-᾽Αλέξιος 4ος[33] καὶ ὁ φοβερὸς τύραννος τῆς Κύπρου ᾽Ισαάκιος Δούκας Κομνηνός 229[34] καὶ ἄλλοι, γιὰ νὰ δεχτῆ γι᾽ αὐτὴ τὴν ἱκανότητά του τὶς τόσο θερμὲς κολακεῖες τοῦ ᾽Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη[35].

Κυρίως ὁ ᾽Αλέξιος (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180 ἐπαινεῖται ἀπ᾽ τὸ Νικήτα Χωνιάτη, γιατὶ δὲν ἐπέβαλε ποτέ του, ἂν ἐξαιρέση κανεὶς τὴν τελεία τύφλωση τοῦ ἀδελφοῦ του, θηριώδεις ποινές. «Δὲν φύτευσε στὸ σκοτάδι μάτια, οὔτε κλάδεψε σὰν ἀμπέλι χέρια καὶ πόδια, οὔτε ὡς μάγειρος ἔψησε ζωντανοὺς ἀνθρώπους», ὅπως ὁ ᾽Ανδρόνικος (α´) Κ. 87. ῞Οσον καιρὸ φοροῦσε τὴ «μελαγχολικὴ πορφύρα», καμιὰ γυναίκα δὲ φόρεσε μαῦρα, οὔτε ἔχυσε πύρινα δάκρυα γιὰ κάποιο δικό της[36]. Σὲ ἐνίσχυση τοῦ Νικήτα Χωνιάτη πάνω σ᾽ αὐτὸ ἔρχεται ὁ ἀδελφός του, ὁ ᾽Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, ποὺ μᾶς λέει πὼς «ὁ μέγας ᾽Αλέξιος (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180, ὅπως ὁ προκάτοχός του ὁ ἀγανώτατος ᾽Ιωάννης (β´) Κ. 34, κανενὸς ὑπηκόου δὲν ἀκρωτηρίασε τὰ μέλη, κανένα δὲν τύφλωσε, κανένα δὲν ἐξόρισε καὶ κανενὸς δὲ δήμευσε τὴν περιουσία. Καμιὰ γυναίκα δὲ φόρεσε μαῦρα πέπλα γιὰ τὸ γιό της ἢ τὸν ἄντρα της. Τέτοιος ὁ αὐτοκράτορας, βωμὸς ἐλέους, καὶ καθαρὸς ὄχι μόνο ἀπὸ αἷμα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δάκρυα»[37].

II

᾽Οργανωμένη συνωμοσία κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του ᾽Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183 καὶ ἐγκατάλειψη τοῦ κατὰ Βουλγαρίας πολέμου, κινήσεις τῆς γυναίκας του Εὐφροσύνης Δούκαινας γιὰ κατάληψη τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, ἀνταρσία τοῦ ᾽Αλέξιου Κοντοστέφ. Κομν. 228, δουλόπρεπη ὑποδοχὴ τῆς Εὐφροσύνης Δούκαινας ἀπ᾽ τὰ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας, ἄφιξη τοῦ ᾽Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180 στὸ ἐξωτ. Φιλοπάτιο καὶ διαμαρτυρία τῶν κριτῶν τοῦ βήλου γιὰ τὸ σφετερισμὸ τοῦ θρόνου, στέψη τοῦ νέου αὐτοκράτορα καὶ δυσοίωνα σημεῖα κατὰ τὴν τελετή, τὸ παρατσούκλι Βαμβακοράβδης, χαραχτήρας καὶ προσωπικότητα τῆς νέας αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας, οἱ τυφλοὶ ἀδελφοὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορα, ὁ ἀδελφὸς τῆς αὐγούστας Βασίλειος Δούκας Καματηρός, οἱ αὐτοκρατορικοὶ γαμβροὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι σύζυγοι τῶν πριγκιπισσῶν, ᾽Ανδρόνικος Κονοστέφ. Κομν. 200 καὶ ᾽Αλέξιος Παλ. Δούκ. Κομν. 290 τῆς Εἰρήνης 260, καὶ ᾽Ισαάκιος Κομν. Βατ. 240 καὶ Θεόδωρος Κομν. Λάσκαρις τῆς ῎Αννας 261, καὶ οἱ ἀπόγονοί τους, ἡ ἀναγόρευση ὡς δεσπότου (= διαδόχου τῆς βασιλείας) τοῦ ᾽Αλέξιου 290 καὶ ὡς βασίλισσας τῆς Εἰρήνης 260, ἡ τρίτη κόρη Εὐδοκία 262 καὶ ὁ ἄντρας της Στέφανος II τῆς Σερβίας, ἡ τιτλοφορία τῶν γαμβρῶν, παιχνίδια καὶ γυμνάσματα κατὰ τοὺς δεύτερους γάμους τῶν πριγκιπισσῶν Εἰρήνης 260 καὶ ῎Αννας 261.

31. Χωνιάτης, σ. 724.
32. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου (β´) Κ. 155, ὑ. 90 καὶ 90α.
33. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου (β´) Κ. 155, ὑ. 104.
34. Χωνιάτης, σ. 612.
35. Βλ. προσωπογραφίαν ᾽Αλέξιου (β´) Κ. 155, ὑ. 107.
36. Χωνιάτης, σ. 724-25.
37. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς κὺρ Βασίλειον τὸν Καματηρόν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Α´, σ. 318-19.

῾Ο ᾽Αλέξιος (γ´) ῎Αγγ. 180 ἀναδείχτηκε αὐτοκράτορας στὶς ἀρχὲς μιᾶς καλὰ ὀργανωμένης ἀπ᾽ τὸν ᾽Ισαάκιο (β´) ῎Αγγ. 183 ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, ἀλλὰ στὴν ΚΠολη, τὸν περίμεναν πιὸ ἐπείγουσες προσωπικὲς ὑποθέσεις. Γιὰ τὸ κακὸ λοιπὸν τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ γιὰ δικό του καλό, ἀκύρωσε τὴν ἐκστρατεία καὶ διάλυσε τὸ στρατό. ῏Ηταν ἕνα τολμηρὸ παιχνίδι ποὺ σ᾽ αὐτὸ ἔπαιξε τὴ στρατιωτικὴ ἰσχὺ τοῦ Κράτους γιὰ νὰ δείξη τὴν εὐγνωμοσύνη του στοὺς στρατηγούς, ἀξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτες, ποὺ τὸν ἀναγόρευσαν, καὶ τὶς οἰκογένειές τους, καθὼς ἀναπάντεχα τοὺς ἀπολευτέρωσε ἀπὸ μιὰ ἐπικίνδυνη ἐκστρατεία.

῾Η ἀριστοκρατία καὶ ὁ λαὸς τῆς ΚΠολης στὶς ἀρχὲς δέχτηκαν τὴν ἀλλαγὴ στὸ θρόνο, χωρὶς νὰ δώσουν καὶ μεγάλη προσοχή[38].

Πρώτη δουλειὰ τοῦ ᾽Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. 180 ἦταν ἀπ᾽ τὰ Κύψελλα νὰ ἀναγγείλη στὴ γυναίκα του, τὴν μέχρι τότε σεβαστοκρατόρισσα Εὐφροσύνη[39], καὶ στοὺς ἄρχοντες τῆς πρωτεύουσας τὴν ἀναγόρευσή του[40]. ῞Οταν αὐτὴ ἀμέσως κινήθηκε γιὰ νὰ καταλάβη τὸ μέγα ἱερὸ παλάτι, μερικοὶ κοινοὶ ἄνθρωποι, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ ὁ ὄχλος, συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπ᾽ τὸν ᾽Αλέξιο Κοντοστέφανο Κομν. 228, γιὸ τοῦ παλιοῦ ἔνδοξου μεγάλου δούκα ᾽Ανδρόνικου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 135, ἕνα λάτρη τῆς ἀστρολογίας, ποὺ φωνάζοντας πὼς «δὲ θένε πιὰ νὰ βασιλεύωνται ἀπ᾽ τοὺς

38. Χωνιάτης, σ. 600: ἤδη γὰρ καὶ τὸ τῆς πολιτείας αὐτὸν ἀνευφήμησε πλήρωμα,... τό τε τῆς συγκλήτου μέρος, εἰ καὶ μὴ ἅπαν... καὶ τῶν ἐκ τοῦ δήμου πρὸς τὴν τῶν ἠγγελμένων οὐδέν τις ἀτάσθαλον ἐνεόχμησεν, ἀλλ᾽ ἠρέμησαν μὲν πάντες καὶ συνεπευδόκησαν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μήτε βατταρίσαντες μήτε ἀναφλεγέντες...
39. Σώζεται ἡ σφραγίδα της ὡς σεβαστοκρατόρισσας:
Σφράγισμα γραφῶν Εὐφροσύνης τυγχάνω
νύμφης ἄνακτος, σεβαστοκρατορίσσης.
Βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2746, σ. 1557-58.
40. Χωνιάτης, σ. 598-99.

Κομνηνούς, γιατὶ παραπλήθυναν», κατέλαβαν τὴν ἁγια-Σοφιά[41].

Ὅταν ἡ νέα αὐτοκρατόρισσα Εὐφροσύνη Δούκαινα ἔμπαινε πιὰ στὸ μεγάλο παλάτι, μερικοὶ ἀπ᾽ τοὺς εὐγενεῖς ποὺ ἦσαν μαζί της ἐπετέθηκαν κατὰ τοῦ πλήθους καὶ ἔπιασαν καὶ φυλάκισαν τὸν Ἀλέξιο Κοντοστέφ. Κομν. 228. Κατόπι ἕνας κατώτερος κληρικὸς τῆς ἁγια-Σοφιᾶς ποὺ δωροδοκήθηκε μὲ λίγα χρήματα ἀνέβηκε στὸν ἄμβωνα καὶ ἄρχισε τὴν εὐφημία τοῦ Ἀλέξιου (γ´) Ἄγγ. 180, χωρὶς τὴ συγκατάθεση τοῦ πατριάρχη, καὶ αὐτό, μαζὶ μὲ μιὰ μοιρασιὰ χρημάτων στοὺς φωνακλάδες ἀπ᾽ τοὺς πολίτες καὶ σὲ ὁρισμένους δικαστές, ἔφτασε γιὰ νὰ ἀνακτηθοῦν τὰ ἀποθαρρημένα πλήθη.

Ὁ πατριάρχης ΚΠόλεως Γεώργιος (β´) ὁ Ξιφιλίνος (1191-1198), ἕνας ἀπ᾽ τοὺς πρώτους ὀπαδοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, ποὺ ἀπ᾽ τὸν Ἰσαάκιο (β´) Ἄγγ. 183 ὑψώθηκε σὲ πατριάρχη, γιὰ πολὺ λίγο ἀντιστάθηκε μέχρι ποὺ εἶδε πὼς ἡ ὑπόθεση ἦταν χαμένη γιὰ τὸν Ἰσαάκιο (β´), κ᾽ ἔτσι συμφιλιώθηκε μὲ τὴ νέα κυρία τῶν πραγμάτων, τὴν Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή[42].

Μετὰ τὴν προσχώρηση τοῦ πατριάρχη, κανεὶς δὲν ἔδειχνε νὰ ἔχη ἀντίθετη γνώμη, ἀλλὰ ὅλοι ἔτρεχαν πρὸς τὸ μεγάλο παλάτι νὰ συναντήσουν τὴ βασίλισσα, «ὡς ἀνδράποδα», ὡς σκλάβοι, καὶ πρὶν νὰ δοῦν τὸ σφετεριστὴ καὶ ἐξετάσουν πῶς ἐκθρόνισε τὸν πρώην αὐτοκράτορα, «ὑπόκυπταν στὴ γυναίκα ἐκείνου ποὺ λεγόταν πὼς θὰ βασιλεύση, καὶ ἔβαζαν τὰ κεφάλια τους κάτω ἀπ᾽ τὰ πόδια της, καὶ σὰν τὰ σκυλάκια περιέστρεφαν τὴ μύτη τους γύρω ἀπ᾽ τὸ ὑπόδημά της, καὶ καθὼς σηκώνονταν εἶχαν τὰ χέρια τους σταυρωμένα στὸ στῆθος καὶ τὰ πόδια τους μαζεμένα καὶ τὴν πρόσεχαν μὲ εὐλάβεια.

Καὶ ἡ βασίλισσα ποὺ ἦταν, λέει ὁ ἱστορικός, «πολύμορφο καὶ ποικιλότροπο πραματάκι», ἤξερε νὰ βρίσκη γιὰ τὸν καθένα τὴν κατάλληλη φράση καὶ νὰ προσελκύη, κοροϊδεύοντας τοὺς ἀφελεῖς ΚΠολίτες. Καὶ κεῖνοι πάλι, «σὰν τὶς γουροῦνες ποὺ γέμισαν τὶς κοιλιές τους καὶ ξαπλώνουν ἀμέριμνα», ἄκουγαν τὰ γλυκόλογα τῆς Δούκαινας καὶ δὲν εὕρισκαν νὰ ἔγινε τίποτε τὸ παράνομο, ποὺ ὁ ἕνας ἀδελφὸς ξεθρόνισε καὶ τύφλωσε τὸν ἄλλο καὶ σφετερίστηκε τὸ θρόνο του[43].

41. Χωνιάτης, σ. 600-1. Εἶναι περίεργη ἡ φωνὴ ἀγανάχτησης πὼς «δὲ θένε πιὰ νὰ βασιλεύωνται ἀπ᾽ τοὺς Κομνηνούς», παράλληλη πρὸς ἐκείνη γιὰ τοὺς Ἀγγέλους, «οὐκέτ᾽ ἔφασκον ὑπ᾽ Ἀγγέλων βούλεσθαι βασιλεύεσθαι», βλ. Χωνιάτης, σ. 743, ἢ πρὸς τὴν ἀποδοκιμασία τῶν ἐκ Κομνηνῶν Ἀγγέλων, βλ. Χωνιάτης σ. 701, δημοτικὸ κείμενο, γιατὶ τόσο ὁ Ἀλέξιος (γ´) Ἄγγ. 180, γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Δ. Ἄγγ. 93, ὅσο καὶ ὁ Ἀλεξιος Κοντοστέφανος Κομν. 228, γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Κ.Κ. 135, ἦσαν ἔγγονοὶ πορφυρογέννητης Κομνηνῆς πριγκίπισσας, τῆς Θεοδώρας Κ. 38 ὁ πρῶτος, τῆς Ἄννας Κ. 77 ὁ δεύτερος. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ποὺ ὁ Ἀλέξιος (γ´) Ἄγγ. 180 πῆρε μὲ αὐταρέσκεια τὴν προσωνυμία Κομνηνός, ἐπίσημα· βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3. Αὐτὴ τὴν προσωνυμία μποροῦσε πολὺ καλὰ νὰ πάρη καὶ ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομν. 228.

42. Χωνιάτης, σ. 601. Γιὰ τὸ Γεώργιο (β´), βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 147.

43. Χωνιάτης, σ. 601-2.

Στὸ μεταξύ, προχωρώντας ἀργὰ ἀπ᾽ τὰ Κύψελλα πλησίαζε πρὸς τὴν ΚΠολη ὁ νέος κύριος. Ἐνῶ μὲ τὶς δωρεές, τὶς ἐκχωρήσεις κτημάτων καὶ τὶς τιτλοφορίες, εἶχε κερδίσει τὴν ὑποστήριξη τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς γραφειοκρατίας, ἄφησε γιὰ ἠθικὴ ἐνίσχυση τῆς θέσης του, νὰ κυκλοφορήση ἡ ψεύτικη εἴδηση πὼς «τὸ ὅλον στράτευμα τὸν ἀνάγκασε κάτω ἀπ᾽ τὴν ἀπειλὴ θανάτου νὰ πάρη τὸ στέμμα, ἀντίθετα πρὸς τὴ δική του θέληση, καὶ ἀκόμη πὼς ἡ τύφλωση τοῦ ἔκπτωτου Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγ. 183 ἔγινε ἀπὸ κείνους ποὺ πάνω τους στηριζόταν καὶ ἤλπιζε πὼς θὰ τοὺς ἔχη σὰν τὰ μάτια του γιὰ νὰ τὸν ὁδηγοῦν»[44].

Ὅταν ἔφτασε στὸ ἐξωτερικὸ λεγόμενο Φιλοπάτιο[45], ἔξω ἀπ᾽ τὰ τείχη τῆς ΚΠολης, ἔδωσε μιὰ μεγάλη δεξίωση, ποὺ σ᾽ αὐτὴ καθισμένος πάνω σ᾽ ἕνα ὁλόχρυσο καὶ λαμπρὸ θρόνο, δέχτηκε ὅλους τοὺς ἄρχοντες, ἐκτὸς ἀπὸ λίγους ἀξιωματούχους τῆς πρωτεύουσας, γιὰ νὰ τοῦ ὑποβάλουν τὴν ἔκφραση τοῦ σεβασμοῦ τους. Εἶναι ἀξιοσημείωτο πὼς μερικοὶ κριτὲς τοῦ βήλου διαμαρτυρήθηκαν ἔντονα καὶ γέλασαν μὲ θόρυβο, καθὼς εἶδαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ εἶναι ντυμένος μὲ τὶς πολυτελεῖς αὐτοκρατορικὲς φορεσιὲς ποὺ εἶχε ράψει γιὰ τὸν ἑαυτό του ὁ Ἰσαάκιος (β´) Ἄγγ. 183, καὶ πρόβλεψαν πὼς αὐτὴ «ἡ ἀλλοίωση τῆς ἀρχῆς» θὰ εἶναι ἀρχὴ μελλοντικῶν συμφορῶν, ὅπως ἐκείνων τοῦ «Ὄσιρη καὶ τοῦ Τυφώνα», καὶ «ἔφεραν ἀκόμη στὸ νοῦ τους ὅσα κακὰ καὶ σημεῖα καὶ τέρατα ἐξαπόστειλε ὁ Θεὸς στὴν Αἴγυπτο γιὰ τὴ σκληρότητα τοῦ φαραώ»[46].

Οἱ κριτὲς αὐτοὶ ἀμέσως ἀντικαταστάθηκαν, ἀλλὰ ἀπ᾽ αὐτὸ φαίνεται πὼς ἡ ἀντίδραση τῆς γραφειοκρατίας δὲν εἶχε ὁλότελα κατανικηθῆ.

Ἀπ᾽ τὸ Φιλοπάτιο ὁ αὐτοκράτορας διὰ τῆς Χρυσῆς πύλης καὶ τῆς Μέσης ἔφτασε στὶς ὡραῖες λεγόμενες πύλες τῆς ἁγια-Σοφιᾶς, γιὰ νὰ λάβη σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο «τὰ τοῦ κράτους σύμβολα». Ἐκεῖ, προληπτικὸς καθὼς ἦταν, περίμενε ἀπ᾽ τοὺς ὡροσκόπους ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὰ κατηχουμενεῖα τῆς ἁγια-Σοφιᾶς νὰ τοῦ δώσουν τὸ σύνθημα γιὰ τὸ «καίριον τῆς ὥρας» τῆς εἰσόδου.

Ἀκολούθησε ἡ στέψη του στὴν ἁγια-Σοφιὰ ἀπ᾽ τὸν πατριάρχη Γεώργιο (β´), ἡ ὁποία συνοδεύτηκε ἀπὸ κακοὺς οἰωνούς. Τὸ ἄλογο, ἕνα περήφανο τῆς Ἀραβίας, ποὺ προσήγαγε ὁ πρωτοστράτορας, προφανῶς ὁ ξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἄγγ. 175, ἦταν πολὺ ἄγριο καὶ δὲ δεχόταν τὸν ἀναβάτη. Ὅταν μετὰ πολλὲς θωπεῖες τοῦ αὐχένα, τὸ ἄλογο ἠρέμησε καὶ ἔπαυσε νὰ σηκώνεται στὰ δυό του πόδια, ὁ βασιλέας πήδησε πάνω του καὶ ἔπιασε τὰ ἡνία, ἀλλὰ τὸ ἄλογο σὰν ξεγελασμένο ποὺ δέχτηκε τὸν ἐπιβάτη ποὺ δὲν ἤθελε, ἀτακτοῦσε ὅπως πρῶτα, καὶ σήκωνε μὲ

44. Χωνιάτης, σ. 597 δημοτικὴ ἀπόδοση.

45. Γιὰ τὸ Φιλοπάτιον, ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικόν, βλ. R. Janin, Constantinople byzantine, σ. 143-45 καὶ 511.

46. Χωνιάτης, σ. 602-3, μαζὶ μὲ τὴ δημοτικὴ ἀπόδοση.

χρεμετισμοὺς τὰ πόδια του, καὶ δὲν ἔπαυσε νὰ κάνη ἔτσι μέχρι ποὺ ἔρριξε κάτω τὸ «λιθόστρωτο» στέμμα τοῦ βασιλέα καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο «ἀποσφαίρισε»· καὶ ὅταν ἔφεραν ἄλλο ἄλογο καὶ ὁ βασιλέας ἀνέβηκε σ' αὐτό, «φαινόταν τὸ βλαμμένο του ἀπ' τὴν πτώση στέμμα, καὶ αὐτὸ θεωρήθηκε ὡς ἕνα κακὸ σημάδι ποὺ προοιώνιζε πτώση ἀπ' τὰ ὕψη τῆς βασιλείας σὲ διάφορες κακοπάθειες».

Στὴν πομπὴ ἀκολουθοῦσαν ἔφιπποι οἱ ἀγέρωχοι γαμβροί του, ὁ Ἀνδρόνικος Κοντοστέφανος Κομν. 200, πρῶτος σύζυγος τῆς Εἰρήνης Ἀγγ. Κ. 260, καὶ ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 240, πρῶτος σύζυγος τῆς Ἄννας Ἀγγ. Κ. 261, καὶ ὁ γέρος θεῖος του σεβαστοκράτορας Ἰωάννης Δούκας 90, ἀλλὰ χωρὶς κανεὶς νὰ διαταράξη τὴ μουλάρα ποὺ αὐτὸς ὁ τελευταῖος καβαλλίκευε, τὸ σεβαστοκρατορικὸ στέφος ἔπεσε ἀπ' τὸ κεφάλι του καὶ κυλίστηκε στὸ ἔδαφος, ἀποκαλύπτοντας τὴ φαλάκρα του ποὺ γυάλιζε σὰν ὀλόγιομο φεγγάρι· ὅλοι ἔβαλαν τὰ γέλοια ἀλλὰ καὶ ὁ Δούκας κράτησε τὴν ψυχραιμία του καὶ μὲ κάποιο ὑποκριτικὸ χαμόγελο ἀντιμετώπισε τὸ περιστατικό[47].

Ἡ βασιλεία αὐτοῦ τοῦ μονάρχη ποὺ «γιὰ τὸ χαῦνο καὶ μαλθακὸ τοῦ χαραχτήρα του σωστὰ ὁ λαὸς ἐπονόμασε Βαμβακοράβδη[48], ἄρχιζε μὲ πολὺ κακοὺς οἰωνούς, οἱ ὁποῖοι δυστυχῶς γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία ἐπαλήθευσαν.

Ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 ἀνέβηκε στὸ θρόνο ἀπὸ ἕνα ὅμιλο δυσαρεστημένων ἀριστοκρατῶν, ἀλλὰ γιὰ πιὸ θετικὴ βοήθεια, εἰδικὰ στὶς στιγμὲς τῶν συχνῶν κρίσεων, στρεφόταν πρὸς τὴν οἰκογένειά του καὶ τοὺς στενοὺς συγγενεῖς του.

Τὸ πιὸ θαρραλέο στήριγμα τοῦ καθεστῶτος ἦταν ἡ αὐγούστα Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή, ποὺ στέφτηκε ὡς τέτοια ἀπ' τὸν ἄντρα της καὶ τὸν πατριάρχη, ἀμέσως μετὰ τὴ στέψη τοῦ πρώτου ἀπ' τὸ δεύτερο. Ὁ πολὺ ὀξυδερκὴς καὶ ἐμψυχωμένος ἀφηγητὴς Νικήτας Χωνιάτης ποὺ μαζὶ μὲ τὸ Μιχαὴλ Ψελλὸ «εἶναι οἱ πιὸ λαμπροὶ ἱστορικοὶ τοῦ βυζαντινοῦ μεσαίωνα»[49], καὶ ποὺ γνώρισε καλὰ τὴν Εὐφροσύνη[50], μᾶς ἄφησε μιὰ σπουδαία προσωπογραφία της.

«Ἦταν, λέει, στὸ φρόνημα πραγματικὴ ἀντρογυναίκα, καὶ στὰ λόγια της ποὺ στόλιζε μὲ χάρη καὶ μὲ γλύκα ἦταν ἐξαιρετικὰ στοχαστική, καὶ ἀκόμη πολὺ ἱκανὴ γιὰ νὰ διευθετήση τὶς διοικητικὲς ὑποθέσεις τοῦ παρόντος, ἀλλὰ

47. Χωνιάτης, σ. 603-5.

48. Κακῶς τὸ παρωνύμιο ἀποδόθηκε στὸν Ἀλέξιον (ε') Δούκαν Μούρτζουφλον, βλ. Σπ. Λάμπρον, ΝΕ7 (1916), σ. 404, καὶ ΝΕ18 (1924), σ. 40-41. Ἀνήκει στὸν Ἀλέξιον (γ') Ἄγγ. ποὺ καὶ πραγματικὰ τοῦ ἀξίζει, βλ. Ν. Βέην, Bambacoratius. Ein Beiname des Kaisers Alexios III Angelos, BNJ τ. 3 (1922), σ. 285-86. Πρβλ. Κ. Ἄμαντος, Ἱστορία, τ. Β', σ. 410.

49. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 374.

50. Ὁ Ν. Χωνιάτης κάτω ἀπ' τοὺς Ἀγγέλους πῆρε τὰ πιὸ μεγάλα ἀξιώματα, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα καὶ αὐτὸ τοῦ λογοθέτη τῶν σεκρέτων, βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 204-212.

κατὰ τ' ἄλλα ἦταν ἕνα φοβερὸ κακό· δὲ λέω, γράφει ὁ ἱστορικός, ποὺ καταξευτέλισε τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, καὶ γιὰ τὴν καινούργια τάξη ποὺ ἐπέβαλε νὰ ἰσχύη αὐτὴ πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀτιμία ποὺ ἔκανε στὸν ἄντρα της νὰ ἔχη φανερὰ ἐραστή. Καὶ πολλοὶ ἔλεγαν πὼς ὁ βασιλέας ἤξερε τὰ ὅσα ἔκανε ἡ βασίλισσα, ἀλλὰ προφασιζόταν πὼς δὲν τὰ ἤξερε. Ἀπὸ ὅσα ὅμως ἔγιναν, ὅταν τὰ πράματα ξεσκεπάστηκαν, διαπιστώθηκε πὼς ὁ βασιλέας τίποτε δὲν ἤξερε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ τολμοῦσε καὶ ἔκανε ἡ γυναίκα του»[51].

Ἡ βασίλισσα Εὐφροσύνη «ὑπερβαίνοντας τὰ δικαιώματά της, ἐγκαινίασε μιὰ νέα τάξη πραγμάτων, ποὺ δὲν ἴσχυε στὶς προηγούμενες αὐγοῦστες τῶν Ρωμαίων· μοίρασε σὲ δυὸ τὴ βασιλικὴ ἐξουσία, γιατὶ ὄχι μόνο ὁ αὐτοκράτορας πρόσταζε ὅσα ἔκρινε, ἀλλὰ καὶ κείνη ἰσοδύναμα μὲ αὐτὸν ἐνεργοῦσε τὶς δημόσιες ὑποθέσεις, καὶ σὲ πολλὲς περιπτώσεις ἄλλαζε, σύμφωνα μὲ τὴ δική της κατεύθυνση, ὅσα ὁ αὐτοκράτορας κατὰ τὴ δική του ἀντίληψη, εἶχε προστάξει νὰ γίνουν. Δὲν ἐννοοῦσε ἀκόμη νὰ μείνη ἀμέτοχη καὶ σὲ ὅ,τι ἀναφερόταν στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ καὶ τὶς ἀκροάσεις τῶν ξένων πρεσβευτῶν.

Καὶ ὅταν μεγάλες πρεσβεῖες ἀπὸ ἄλλα ἔθνη, ἐπρόκειτο νὰ παρουσιαστοῦν στὸν αὐτοκράτορα, τοποθετοῦνταν δυὸ πολυτελεῖς θρόνοι στὴ μεγάλη αἴθουσα τῶν ἀκροάσεων, καὶ δίπλα στὸν αὐτοκράτορα καθόταν καὶ κείνη, στολισμένη μὲ μεγάλη λαμπρότητα καὶ φορτωμένη μὲ σκουλαρίκια μὲ πολύτιμα πετράδια καὶ μαργαριτάρια καὶ ἀνεκτίμητα περιλαίμια. Δὲν περιοριζόταν μόνο σ' αὐτά, ἀλλὰ πολλὲς φορές, λέει ὁ ἱστορικός, πήγαινε σὲ ἄλλη οἰκοδομὴ τῶν παλατίων ὁ αὐτοκράτορας καὶ σὲ ἄλλη ἡ αὐτοκρατόρισσα, καὶ ξέροντας τὸ ἀρχοντολόϊ καὶ ὁ κόσμος, πόση ἦταν ἡ δύναμή της καὶ ἡ ροπή της πάνω στὶς κρατικὲς ὑποθέσεις, ἔκλιναν μπροστά της τὰ γόνατά τους πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅσο τὰ εἶχαν κλίνει στὸν αὐτοκράτορα. Καὶ ἀκόμη ἔβλεπε κανεὶς τὴ βασίλισσα πάνω σὲ λαμπρὸ θρόνο νὰ κάθεται, μὲ τὸ διάδημα στὸ κεφάλι καὶ τὸ σκῆπτρο στὸ χέρι, καὶ τὸ θρόνο αὐτὸν νὰ τὸν σηκώνουν στοὺς ὤμους τους οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες καὶ αὐτοὶ ποὺ εἶχαν τὰ πιὸ ὑπερήφανα ἀξιώματα τῆς μοναρχίας καὶ νὰ τὴ μεταφέρουν μὲ αὐτὸν τὸ μεγαλειώδη τρόπο στὰ ἰδιαίτερα διαμερίσματά της»[52].

Ἦταν ἡ βασίλισσα Εὐφροσύνη μιὰ γυναίκα ἀγέρωχη, ἀπέραντα φιλόδοξη, δυναμικὴ καὶ ἀχόρταγη γιὰ δόξα καὶ χρῆμα, καὶ εἶχε μιὰ καταπληχτικὴ ἱκανότητα καὶ εὐστροφία καὶ εὐλυγισία, γιὰ νὰ φέρη ἔτσι τὰ πράματα, ποὺ ἡ ἐξουσία νὰ περιέλθη ὁλότελα στὰ χέρια της, τόσο πιὸ πολὺ «ποὺ ὁ βασιλέας τόσο ἀπεῖχε ποὺ νὰ ξέρη τί γινόταν στὴ διοίκηση καὶ διαχείριση τῶν κρατικῶν ὑποθέσεων, ὅσο οἱ Βυζαντινοὶ ἤξεραν τί γινόταν στὴν πέραν τῶν Βρεττανι-

51. Χωνιάτης, σ. 606-7.

52. Χωνιάτης, σ. 607.

κῶν νήσων χώρα, τὴν Θ ο ύ λ η ν»[53].

Αὐτὴ ὅμως ἡ ἡγεμονίδα «ποὺ στὴ σωματικὴ ὀμορφιὰ ὑπερεῖχε ὅλες τὶς γυναῖκες καὶ στὶς ἀρετὲς καὶ τὴ σύνεση ὅλες τὶς βασίλισσες»[54], καὶ ποὺ τὸ 1200 ἐκπόνησε τὸ σχέδιο τῆς καταστροφῆς τοῦ κινήματος τοῦ Ἰωάννη Κομνηνοῦ 208 τοῦ Παχύ[55], καὶ τὸ 1201 κατάστειλε μόνη της ἕνα δεύτερο κίνημα τοῦ Ἀλέξιου Κοντοστέφανου Κομν. 228[56], «ἀπ' τὴν τυφομανία της καὶ τὴν πολυπραγμοσύνη της» γιὰ νὰ μάθη τὰ μέλλοντα καὶ νὰ προλάβη διάφορα κακά, περιέπεσε «σὲ αἰσχρουργίες καὶ μαντεῖες καὶ ἀθεμιτουργίες» καὶ πρόσταξε νὰ κόψουν τὸ ρύγχος (κ. μουσούδι) τοῦ χάλκινου Κ α λ υ δ ω - ν ί ο υ σ υ ὸ ς (= ἀγριογούρουνου) ποὺ στόλιζε τὸν Ἱππόδρομο καὶ νὰ χτυπήσουν στὰ πισινὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἡρακλῆ ποὺ θεωροῦνταν ὡς τὸ καλύτερο ἔργο τοῦ Λυσίμαχου. Καὶ ὄχι μόνο αὐτὰ ἔκανε, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀγάλματα ἔκοβε τοὺς ὄρχεις καὶ ἀπὸ ἄλλα πάλι –ὅλα αὐτὰ τὰ πίστευε γιὰ στοιχειωμένα– μὲ βαριὰ ὄργανα ἔκοβε τὰ κεφάλια τους. Ὅλα αὐτὰ προκάλεσαν τὸ μίσος τοῦ λαοῦ ἐναντίον της ποὺ τὴν ἔπλενε μὲ λογῆς - λογῆς βρισιές[57].

Μερικοὶ μάλιστα ποὺ στὴν ἀγορὰ πουλοῦσαν πουλιὰ μέσα στὰ κλουβιά, ἀπ' αὐτὰ ποὺ μιμοῦνταν τὴν ἀνθρώπινη λαλιά, ὅπως τοὺς παπαγάλους, τὰ δασκάλευαν νὰ λένε γι' αὐτή, «πολιτικὴ τὸ δίκαιον», δηλ. «μιὰ κοινὴ πόρνη κατέχει τὸ δίκαιο τῆς αὐγούστας»[58].

Ἀδιαφορώντας γιὰ ὅλα αὐτά, ἡ Εὐφροσύνη ἔβγαινε στὸ κυνήγι, ἡ μόνη βασίλισσα ποὺ ἔκανε κάτι τέτοιο ἀπὸ ὅ,τι ξέρω, ἔχοντας πάνω στὸ χρυσὸ χειρόκτιό της ἕνα καλογυμνασμένο γεράκι. Καὶ φώναζε μὲ τὴ δυνατή της φωνή, μὲ τὰ ὀνόματά τους, τὰ γυμνασμένα κυνηγητικά της σκυλιά. Ἕνας μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ π ε τ ρ ι τ α ρ ί ο υ ς καὶ ἱ ε ρ α κ α ρ ί ο υ ς τὴ συνόδευε στὰ κυνήγια της[59].

53. Χωνιάτης, σ. 639: τοσοῦτον δ' ἀπεῖχε τοῦ εἰδέναι τὰ δρώμενα, ἐς ὅσον καὶ Ρωμαίων ἀποσχοινίζονται οἱ τῆς Θούλης οἰκοῦντες τὰ ἔσχατα.

54. Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν, ἔκδ. Van Dieten, Orationes Epistolae, σ. 105-6. Ἂν ἡ Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρὴ παντρεύτηκε περὶ τὸ 1169 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1155· τὸ 1201 ποὺ γράφτηκε αὐτὸς ὁ λόγος πρέπει νὰ ἦταν μιὰ γυναίκα πάνω ἀπὸ 45 χρονῶ. Πόσο ὡραία μποροῦσε νὰ ἦταν τότε; Μᾶλλον ἡ ἔκφραση πρέπει νὰ εἶναι ρητορικὸ σχῆμα.

55. Νικόλαος Μεσαρίτης, Λόγος ἀφηγηματικός, ἔκδ. A. Heisenberg, Die Palastrevolution des Johannes Komnenos, Programm... Gymn., Würzburg 1907, σ. 41.

56. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 687· τοῦ αὐτοῦ, Λόγος εἰς Ἀλέξιον τὸν Ἄγγελον, ἔκδ. Van Dieten, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 54), σ. 67.

57. Χωνιάτης, σ. 687-88. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Α', ΙΙ (1948), σ, 238.

58. Χωνιάτης, σ. 688. Πρβλ. L. Oeconomos, Remarques sur trois passages de trois historiens grecs du Moyen Age, B20 (1948), σ. 179-80.

59. Χωνιάτης, σ. 688 καὶ δημοτικὴ ἀπόδοση. Γιὰ τοὺς πετριταρίους καὶ ἱερακαρίους, δηλ. τοὺς παιδαγωγοὺς γερακιῶν, ἀετῶν καὶ ἄλλων κυνηγητικῶν πουλιῶν, βλ. Φ. Κουκουλές, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 57), τ. Ε' (1952), σ. 390 καὶ 396.

Ἡ Εὐφροσύνη μὲ ὅλα τὰ ἐλαττώματά της ἦταν ἕνα μεγάλο στήριγμα γιὰ τὸν Ἀλέξιο (γ') Ἀγγ. Κομν. 180, καθὼς ἔβλεπε πολλὰ πράματα ποὺ ἐκεῖνος δὲν μποροῦσε νὰ δῆ καὶ νὰ ἐνεργήση ἀνάλογα. Ὁ Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς ἦταν «ψηλὴ σὰν τὸ φοίνικα, ἄσπρη σὰν τὸ χιόνι καὶ ἄξια νὰ συναριθμηθῆ καὶ νὰ προστεθῆ ὡς τέταρτη στὶς τρεῖς Χάριτες» καὶ πὼς «δὲν ἐξευγενίστηκε ἀπ' τὸν ἐμβολιασμὸ τοῦ βασιλικοῦ Κομνηνικοῦ αἵματος, καθὼς παντρεύτηκε τὸν ἐκ Κομνηνῶν Ἀλέξιο 180, γιατὶ τὴν εὐγένεια τῆς καταγωγῆς τὴν εἶχε ἀπ' τὴ δική της γενιά, αὐτὴ τῶν Δουκῶν, καὶ πὼς αὐτὴ συνῆψε καὶ συνέδεσε καὶ πάλι τοὺς Κομνηνοὺς καὶ τοὺς Δοῦκες, τὸ πολύτιμο καστανὸ Σάρδιο πετράδι μὲ τὸ γνήσιο χρυσό», καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο ποὺ μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης εἶναι πὼς ἡ Εὐφροσύνη «δὲν προῆλθε ἀπὸ χῶρες τῆς ἀλλοδαπῆς, ὅπως χτὲς εἴδαμε τὴν ὡραία Μαρία τῆς Οὐγγαρίας καὶ πιὸ παλιὰ τὴν ἐπίσης ὡραία Μαρία τῆς Ἀντιόχειας (τοῦ Μανουὴλ α' Κ. 81) ἢ τὴν Εἰρήνη τὴν ἐξ Ἀλαμανῶν (τοῦ ἰδίου) ἢ τὴν Εἰρήνη τῆς Οὐγγαρίας (τοῦ Ἰωάννη β' Κ. 34)»[60].

Γύρω σ' αὐτοὺς τοὺς ἡγεμόνες, τὸ β α σ ι λ έ α - Ἥ λ ι ο, ποὺ ἀπ' αὐτὸν πήγαζε τὸ ἀ λ ε ξ ί κ α κ ο ν καὶ μαζί του βάδιζε τὸ ἀ ν ε ξ ί κ α κ ο ν, καὶ τὴ β α σ ί λ ι σ σ α - Σ ε λ ή ν η ποὺ χάριζε τὸ ε ὐ φ ρ ό σ υ ν ο ν[61], καὶ τὶς πριγκίπισσες Ἡ λ ι ά δ ε ς, τὴν Εἰρήνη 260 καὶ τὴν Ἄννα 261[62], ἕνας χορὸς συγγενῶν - πριγκίπων ἦταν τὸ ἄλλο στήριγμα τοῦ καθεστῶτος.

Πρῶτοι ἔρχονταν οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορα, οἱ σ ε β α σ τ ο - κ ρ ά τ ο ρ ε ς Κωνσταντῖνος Ἀγγ. 178 καὶ Ἰωάννης Ἀγγ. 179, καθὼς καὶ ὁ κ α ί σ α ρ α ς (;) Θεόδωρος Ἀγγ. 182, τυφλωμένοι ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87, γι' αὐτὸ καὶ πολὺ λίγες ὑπηρεσίες μποροῦσαν νὰ προσφέρουν. Σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγγ. Κομν. 180, τοὺς συναντᾶμε μόνο κατὰ τὸ 1199 νὰ διεκδικοῦν μαζὶ μὲ τὸ γαμβρό τους κ α ί - σ α ρ α Ἰωάννη Καντακουζηνό, σύζυγο τῆς ἀδελφῆς τους Εἰρήνης Ἀγγ. 184, τὸ στέμμα γιὰ τοὺς ἀνάξιους γιούς τους[63]. Ἡ ἄλλη ἀδελφή, ἡ Θεοδώρα Ἀγγ. 185, ἡ ἐγκαταλειμμένη ἀπ' τὸν Κοράδο τοῦ Montferrat, ζήτησε κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς τῆς βασιλείας τὴ μετατροπὴ τῆς ἐνδόξης ἀνδρικῆς μονῆς τοῦ Δ α λ μ ά τ ο υ σὲ γυναικεία, γιὰ νὰ ἐγκαταβιώση σ' αὐτή, καὶ τὸ πέτυχε[64].

60. Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἀλέξιον τὸν Ἄγγελον, ἔκδ. Van Dieten, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 54), σ. 67-8.

61. Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἀλέξιον τὸν Ἀγγ., ἔκδ. Van Dieten, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 54), σ. 68· Εὐθύμιος Τορνίκης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Ἀλέξιον (γ'), REB26 (1968), σ. 59, 64, 72· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, Λόγος ἕτερος εἰς Ἀλέξιον (γ'), ἔκδ. M. Treu, Gymn., Würzburg 1907, σ. 22.

62. Εὐθύμιος Τορνίκης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 61), σ. 64.

63. Χωνιάτης, Ἱστορία σ. 660-61.

64. Βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας Ἀγγ. 185, ὑ. 9.

῎Επειτα ἔχομε τὸν ἀδελφὸ τῆς αὐτοκρατόρισσας Βασίλειο Δούκα Καματηρό[65], ποὺ ὅπως θὰ δοῦμε διεκδικοῦσε τὴν εὐθύνη καὶ τὰ ὠφελήματα τῆς διοίκησης ἀπ᾿ τὸν Κωνσταντῖνο Μεσοποταμίτη, τὸν εὐνοούμενο τῆς αὐγούστας - ἀδελφῆς του. ᾿Απ᾿ τοὺς θείους τοῦ αὐτοκράτορα μόνος ὁ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς ᾿Ιωάννης Δούκας 90 ἀναφέρεται, καὶ τὸν βλέπομε νὰ ἔχη σκληρὸ ἀνταγωνισμὸ πρὸς τὸν ἀνεψιό του, γιὸ τῆς ἀδελφῆς του Μαρίας ῎Αγγ. Κ. 91, τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. ῎Αγγ. 175[66]· ὁ ᾿Ιωάννης Δούκας 90 ἔπαιξε σπουδαῖο ρόλο μέχρι τὸ τέλος τῆς μακρᾶς ζωῆς του ποὺ παρατάθηκε μέχρι τὸ 1200.

᾿Αλλὰ τὸν πιὸ σπουδαῖο ρόλο ἔπαιξαν οἱ γαμβροὶ τοῦ αὐτοκράτορα ἀπ᾿ τὶς κόρες του Εἰρήνη 260 καὶ ῎Αννα 261.

῾Ο ᾿Ανδρόνικος Κοντοστέφ. Κομν. 200, ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Εἰρήνης 260, ποὺ ζωηρὰ ἐνδιαφερόταν γιὰ τὰ ζητήματα τῆς γραφειοκρατίας γιατὶ ὀσφραινόταν ἄφθονο χρυσάφι, πέθανε τὸ 1197 ἀπὸ φυσικὸ θάνατο, ἐνῶ ὁ ᾿Ισαάκιος Κομν. Βατάτζης 240, ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς ῎Αννας 261, πέθανε σὲ μιὰ βουλγαρικὴ φυλακὴ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1196[67].

῾Ο ᾿Ισαάκιος Κομν. Βατ. 240 ἀπόκτησε ἀπ᾿ τὴν ῎Αννα 261 τὸ 1190[68], ὅπως ξέρομε[69], μιὰ κόρη, τὴ Θεοδώρα Κομν. Βατ. ῎Αγγ. 299, ποὺ ἀφοῦ στάθηκε ὡς μιὰ σαγήνη στὰ χέρια τοῦ πάππου της - αὐτοκράτορα γιὰ τὴν προσέλκυση τῶν ἰσχυρῶν βογιάρων τῆς Βουλγαρίας, τοῦ ᾿Ιβαγκοῦ καὶ τοῦ Δοβρομηροῦ Χρύσου[70], κατάληξε στὸ τέλος νὰ παντρευτῆ τὸ 1203 τὸ δούκα τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδο VI de Babenberg - Κομν. 292 (1198-1230), γιὸ τοῦ Λεοπόλδου V de Babenberg - Κομν. 218 καὶ ἐγγονὸ τοῦ ᾿Ερρίκου ΙΙ «Jasomirgott» καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 131[71].

Οἱ δεύτεροι σύζυγοι τῆς Εἰρήνης 260 καὶ τῆς ῎Αννας 261 στάθηκαν ἀκόμη πιὸ ἱκανοὶ γιὰ τὴ στήριξη τοῦ θρόνου τοῦ κὺρ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 τοῦ Β α μ β α κ ο ρ ά β δ η καὶ τῆς κυρᾶς Εὐφροσύνης Δούκαινας, «τῆς ἀνδρείας ἀνάμεσα στὶς γυναῖκες, τῆς κυρίας καὶ βασίλισσας τοῦ λαοῦ

65. Γιὰ τὸ Βασίλειο Δούκα Καματηρό, βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB29 (1971), σ. 62-3, ἀριθ. 37.

66. Χωνιάτης, σ. 660.

67. Χωνιάτης, σ. 620 καὶ 660.

68. ῾Ο Χωνιάτης, σ. 623, λέει γιὰ τὴ Θεοδώρα Κομν. Βατ. ῎Αγγ. 299 πὼς τὸ 1196 «μόλις ψέλλιζε τὰ παιδιάστικα λόγια-, πὼς ἦταν δηλ. τριῶ ἢ τεσσάρω χρονῶ, ἀλλὰ αὐτὸ εἶναι ἕνας ὑπερτονισμὸς τῆς παιδικῆς της ἡλικίας. Τὸ 1203 ποὺ παντρεύτηκε τὸ Λεοπόλδο VI 292 ἔμπαινε στὸ 14ο ἔτος τῆς ἡλικίας της.

69. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Καμύτζη Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 28.

70. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Καμύτζη Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 28, 32-35, 38. ῾Ο Δοβρομηρὸς (Dobromir) Strez Χρύσος ἦταν μέλος τοῦ βουλγαρικοῦ οἴκου τῶν ᾿Ασανιδῶν, βλ. προσωπογραφία Θεόδωρου Δούκ. Κομν. ῎Αγγ. 168, ὑ. 179.

71. Βλ. Das Babenbergische Österreich (976-1246), Herausg. von Erich Zöllner, Wien 1978, σ. 40 (Στέμμα), ὅπου κάνει τὸ λάθος καὶ θεωρεῖ τὴ Θεοδώρα 299 ὡς ἐγγονὴ τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 ἀντὶ τοῦ σωστοῦ: τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180.

της, ποὺ δεξιὸ συλλήπτορα ὁ ἄνακτας τὴν εἶχε καὶ στὰ δεξιά του καθόταν μὲ τὸ σχῆμα τὸ πρεπούμενο στὸ θῆλυ»[72] –ἄλλο ἂν στὴν πραγματικότητα «τὸ κάλυμμα τῆς αἰδοῦς ἀτίμασε» καὶ εἶχε νεαρὸν ἐραστὴ[73]– τὸ ἴδιο πρόσωπο, ὁ κὺρ Χωνιάτης, παίζει ὡς ρήτορας μὲ τὰ λόγια τὰ ἠχηρά, ἐνῶ ὡς ἱστορικὸς μᾶς λέει τὴν ἀλήθεια.

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1199, ὅπως ἀλλοῦ ἀναφέρθηκε[74], ἡ Εἰρήνη 260 παντρεύτηκε τὸν ᾿Αλέξιο Παλαιολόγο Δούκα Κομν. 290, ἀφοῦ αὐτὸς προηγουμένως χώρισε «τὴν ὡραία νόμιμη γυναίκα του», καὶ ἡ ῎Αννα 261 τὸ Θεόδωρο Κομν. τὸ Λάσκαρι, «ἕνα ἄντρα τολμηρὸ καὶ ὁρμητικὸ στὰ ἔργα τοῦ πολέμου»[75].

Αὐτοὶ οἱ δυὸ γάμοι ὑπῆρξαν πολὺ σημαντικοὶ γιὰ τὸ μέλλον. ᾿Απ᾿ τὸ

72. Ν. Χωνιάτης, Λόγος εἰς ᾿Αλέξιον (γ΄) ῎Αγγ. 180, ἐκδ. I.A. van Dieten, ἐνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 54), σ. 67.

73. Χωνιάτης, ῾Ιστορία σ. 606.

74. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Καμύτζη Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 43.

75. Χωνιάτης, σ. 673-74. ῾Ο Θεόδωρος Λάσκαρις δὲν ἦταν βέβαια ἕνας Κομνηνός, βλέπομε ὅμως σταθερὰ νὰ ἀναφέρεται μὲ τὶς δυὸ ἐπωνυμίες: Κ ο μ ν η ν ὸ ς ὁ Λ ά σ κ α ρ ι ς, καὶ τὸ ἀξιοπρόσεχτο εἶναι πὼς φέρει τὶς δυὸ αὐτὲς ἐπωνυμίες πρὶν ἀκόμη ὀνομαστῆ δ ε σ π ό τ η ς, πρὶν δηλ. τὸ θάνατο τοῦ συγγάμβρου του ᾿Αλέξιου Παλ. Δούκ. Κομν. 290 τοῦ συζύγου τῆς Εἰρήνης 260, ὅταν ἀκόμη δὲν ἦταν παρὰ π ρ ω τ ο β ε σ τ ι α ρ ί τ η ς καὶ σ ε β α σ τ ό ς· G. Schlumberger, Sigillographie, σ. 672· V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 403, σ. 415:

Σφραγὶς Λάσκαρι Κομνηνοῦ Θεοδώρου
πρωτοβεστιαρίτου σεβαστοῦ πέλω.

῎Αλλη σφραγίδα τοῦ Λάσκαρι μετὰ τὸ θάνατο προφανῶς τοῦ συγγάμβρου του, ἀλλὰ πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1204, μᾶς τὸν παρουσιάζει μὲ μόνη τὴν ἐπωνυμία Κ ο μ ν η ν ό ς καὶ μὲ τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ:

Μάρτυς, Κομνηνὸν Θεόδωρον δεσπότην,
ἀνακτόπαιδος σύζυγον ῎Αννης, σκέποις.

Βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2753, σ. 1570-71. Τὴν ἐπωνυμία Κ ο μ ν η ν ὸ ς ὁ Λ ά σ κ α ρ ι ς διατήρησε καὶ στὴ Νίκαια ὡς αὐτοκράτορας, ὅπως δείχνουν ὅλες οἱ πηγὲς ἐπίσημες, διπλωματικὲς καὶ ἐπιγραφικὲς τῆς ἐποχῆς· Ζέπων, JGR, τ. Ι, σ. 481-82· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1703· Μιχαὴλ Αὐτωρειανοῦ, πατριάρχη ΚΠόλεως, πράξεις, ἐκδ. Ν. Οἰκονομίδη, REB 25 (1967), σ. 123: τὸν κραταιὸν καὶ ἅγιον βασιλέα Ρωμαίων, τὸν Κομνηνὸν κῦρ Θεόδωρον τὸν Λάσκαρι· ΜΜ6 (1890), σ. 190 καὶ 199· A. Heisenberg, Analecta Mitteilungen aus italienischen Handschriften byzantinischer Chronographen, Münich 1901, σ. 23· Zacos - Veglery, ἀριθ. 116, σ. 106-7: Θεόδωρος δεσπότης Κομνηνὸς Λάσκαρις. ῾Υπενθυμίζω πὼς κατὰ τὸ ιβ΄ αἰ. ἡ συγγένεια μὲ τὴ δυναστεία ποὺ βασίλευε ἦταν τὸ πιὸ κύριο στοιχεῖο γιὰ νὰ προσδιορίση τὴ θέση ἑνὸς προσώπου στὸν κρατικὸ μηχανισμὸ καὶ πὼς ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν εἶχε πετύχει μιὰ δόξα τόσο μεγάλη ποὺ ὁ ᾿Αλέξιος (γ΄) ῎Αγγ. 180, ἐγγονὸς τῆς Θεοδώρας Κ. 38, καθὼς ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἀπόρριψε τὸ οἰκογενειακό του ἐπώνυμο γιὰ νὰ τὸ ἀντικαταστήση μὲ κεῖνο τοῦ Κομνηνοῦ, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3, καὶ πὼς ὁ ᾿Αλέξιος (γ΄) Κ. 180 ἦταν ὁ πεθερὸς τοῦ Θεόδωρου Λάσκαρι. Μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνη ἔκπληξη ποὺ βλέπομε μετὰ τὸ 1204 ὅλοι οἱ ἱδρυτὲς τῶν ἑλληνικῶν ἀνεξάρτητων κρατῶν τῆς Νίκαιας, τῆς ᾿Ηπείρου, τῆς Τραπεζούντας, ἂν θέμε καὶ τοῦ Μαιάνδρου (Μαυροζῶμες Κομνηνοί), νὰ ἐπονομάζωνται Κ ο μ ν η ν ο ί, μόνο ὅμως οἱ τῆς Τραπεζούντας ἦσαν ἐξ ἀρρενογονίας ἀπόγονοι τῆς ἔνδοξης δυναστείας, γι᾿ αὐτὸ καὶ αὐτοονομάζονταν Μ ε γ ά λ ο ι Κ ο μ ν η ν ο ί.

Θεόδωρο Κομν. Λάσκαρι καὶ τὴν ῎Αννα 261 ξεπήδησε μιὰ ὁλάκερη καὶ δραστήρια δυναστεία ποὺ μετὰ τὸ 1204 ξαναζωντάνεψε τὴν Αὐτοκρατορία στὴ Νίκαια καὶ στὴ Μ. ᾿Ασία, ἐνῶ ὁ ᾿Αλέξιος Παλ. Δούκ. Κομν. 290 καὶ ἡ Εἰρήνη 260 ἀπόχτησαν μιὰ κόρη, τὴ Θεοδώρα Παλ. Δούκ. Κομν. ῎Αγγ. 366 ποὺ παντρεύτηκε τὸ μ ε γ ά λ ο δ ο μ έ σ τ ι κ ο ᾿Ανδρόνικο Παλ. Δούκ. Κομν. 346, καὶ αὐτὸ τὸ ζευγάρι ἔφερε στὸν κόσμο τὸ Μιχαὴλ (η΄) Δούκα ῎Αγγελο Κομνηνὸ Παλαιολόγο 428, τὸ σφετεριστὴ τοῦ θρόνου τῆς Νίκαιας, ἀλλὰ καὶ ἱδρυτὴ τῆς τελευταίας βυζαντινῆς δυναστείας[76].

᾿Ανάφερα σὲ ἄλλα σημεῖα τὸ σφοδρὸ ἀνταγωνισμὸ ποὺ ξέσπασε στοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1199 γιὰ νὰ ὀνομαστῆ ὁ διάδοχος τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180, καθὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος δὲν ἦταν καλὰ στὴν ὑγεία του[77]. ῾Ο Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175 τὰ ἔβαζε μὲ τὸ θεῖο του ᾿Ιωάννη Δούκα 90, καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ βασιλέα Κωνσταντῖνος 178, ᾿Ιωάννης 179 καὶ Θεόδωρος 182, ἀλλὰ καὶ ὁ γαμβρός τους ἀπ᾿ τὴν ἀδελφή τους Εἰρήνη ᾿Αγγελίνα 184 ᾿Ιωάννης Καντακουζηνός, ὅλοι τους τυφλωμένοι ἀπ᾿ τὸν ᾿Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87, «στὰ παιδιά τους ἀνδρολογοῦσαν τὴν ἐξουσία», τὰ ὁποῖα ὁ Χωνιάτης κατηγορεῖ γιὰ ἀνέμελη ζωὴ καὶ πὼς κατάφευγαν σὲ κάθε εἴδους ἀπάτη γιὰ νὰ ἀποχτήσουν τὴν εὔνοια τοῦ αὐτοκράτορα[78], ἀλλὰ αὐτὸς ὅλους τοὺς ἀπόρριψε, καὶ δὲ διάλεξε γιὰ διάδοχο τῆς βασιλείας ἄλλον ἀπ᾿ τὸ νέο γαμβρό του ᾿Αλέξιο Παλαιολόγο Δούκ. Κομν. 290, στὸν ὁποῖο ἴσως γιὰ πρώτη φορὰ ἀπονεμήθηκε ὁ τίτλος τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ[79] ἐνῶ τὴν κόρη του καὶ σύζυγο τοῦ ᾿Αλέξιου 290, τὴν Εἰρήνη 260, ἀναγόρευσε β α σ ί λ ι σ σ α[80].

Μιὰ τρίτη κόρη ποὺ εἶχε ὁ αὐτοκράτορας, ἡ Εὐδοκία ῎Αγγ. Κομν. 262, ὅπως ἀλλοῦ ἀναφέρθηκε, παντρεύτηκε, τὸ 1190 τὸ δευτερότοκο γιὸ τοῦ μεγάλου ζουπάνου τῆς Σερβίας Στέφανου Ι Νεμάνια, τὸ Στέφανο, τὸν μετέπειτα Στέφανο ΙΙ τὸν «πρῶτο ἐστεμμένο» (1196 - περὶ τὸ 1228, βασιλέας ἀπ᾿ τὸ 1217)[81].

76. Βλ. τὸ συνημμένο Στέμμα τοῦ οἴκου τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180.

77. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 647-48, ὑ. 30, καὶ σ᾿ αὐτὸν ἐδῶ τὸν τ. Β΄, προσωπογραφίες Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 38-42· Κωνσταντίνου Κομν. ῎Αγγ. 178, ὑ. 30· ᾿Ιωάννη ῎Αγγ. 179, ὑ. 13.

78. Χωνιάτης, σ. 660-61.

79. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 43. Κατὰ τὸν G. Ostrogorsky, Urum' Despotes, BZ 41 (1951), σ. 448 κεξ. ὁ τίτλος τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ ποὺ μέχρι τὸ 1163 ἐπιφυλασσόταν σὲ μόνο τὸν αὐτοκράτορα, δόθηκε τότε στὸν Οὔγγρο πρίγκιπα ᾿Αλέξιο - Βελᾶ, τὸ μνηστῆρα τῆς Μαρίας Κ. 153· ἀλλὰ κατὰ τὸν L. Stiemon, ὁ τίτλος τοῦ δεσπότου πῆρε τὸ χαραχτῆρα τοῦ διαδόχου τοῦ θρόνου ἐπὶ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180, ποὺ θέλησε νὰ δημιουργήση δική του δυναστεία καὶ νὰ θεσπίση νέα τιτλοφορία στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία, βλ. προσωπογραφίες Μαρίας Κ. 123, ὑ. 74, καὶ Μαρίας Κ. 153, ὑ. 22, καθὼς καὶ τὸ μελέτημά μου, ᾿Αλέξιος Κ. - Εἰρήνη ἡ Ρωσική, στὸ περιοδικὸ Βυζαντινά, τ. 7 (1975), σ. 152, ὑ. 129.

80. V. Laurent, La Généalogie des premiers Paléologues, B8 (1933), σ. 126-27. Βλ. καὶ πιὸ κάτω, ὑ. 86.

Στὶς 25 τοῦ Μάρτη τοῦ 1196[82], ὁ Στέφανος Ι παραιτήθηκε ἀπ᾿ τὸ θρόνο χάρη τοῦ γιοῦ του Στέφανου ΙΙ, καὶ ἔγινε μοναχὸς στὶς ἀρχὲς στὸ σερβικὸ μοναστήρι τῆς Στουδενίτσας, κ᾿ ἔπειτα στὸ ἅγιο ῎Ορος, ὅπου ἀπὸ χρόνια ἀσκήτευε ὁ νεώτερος γιός του Ράστκος, ποὺ ὡς μοναχὸς πῆρε τὸ ὄνομα Σάβας, καὶ ὅπου καὶ οἱ δυὸ μαζὶ ἵδρυσαν τὸ σερβικὸ μοναστήρι τοῦ Χιλιανδαρίου. Στὸ νὰ προτιμηθῆ γιὰ τὸ ὕπατο ἀξίωμα τοῦ μεγάλου ζουπάνου ὁ δευτερότοκος γιὸς Στέφανος ΙΙ σὲ βάρος τοῦ πρωτότοκου Βουλκάνου (Voukan) ἢ Βόλκου, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, ἔπαιξε βέβαια ρόλο ποὺ ὁ πατέρας τῆς Εὐδοκίας ῎Αγγ. Κομν. 262 ἀπὸ πρίγκιπας ἔγινε αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου.

Πρέπει κανεὶς νὰ πιστεύση πὼς ἡ ἄνοδος τοῦ Στέφανου ΙΙ στὸ θρόνο τῆς Σερβίας μὲ τὴν ἔμπνευση τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀλλαγῆς στὸ Βυζάντιο, θὰ ἄνοιγε διάπλατα τὶς πόρτες γιὰ μιὰ νέα ἐποχὴ βυζαντινῆς ἐπίδρασης στὴ χώρα. Δὲν ἔγινε τίποτε: τὸ Βυζάντιο στὶς μέρες τοῦ κὺρ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 ἦταν πολὺ ἐξασθενημένο γιὰ νὰ τολμήση ἕνα τέτοιο ἀντραγάθημα. ᾿Αντὶ τοῦ βυζαντινοῦ πεθεροῦ, δὲν ἦταν παρὰ ὁ πάπας Ρώμης Κελεστῖνος ΙΙΙ (1191-1198) καὶ ὁ βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας ᾿Εμερίχ, ὁ πράκτοράς του, ποὺ στὰ ἑπόμενα χρόνια εἶχαν τὴν ἐπίδραση τόσο στὴ Σερβία ὅσο καὶ στὴ Ρασκία καὶ τὴ Βοσνία.

῾Ο παραγκωνισμένος πρωτότοκος ἀδελφός του Βουλκάνος ποὺ εἶχε δεχτῆ τὴ διοίκηση τῆς Ζέτας, ἄρχισε ἐχτροπραξίες μὲ τὸ Στέφανο ΙΙ, καθὼς στηριζόταν στὴν Οὐγγαρία καὶ τὴ ρωμαϊκὴ κουρία. ῎Ετσι ὁ Στέφανος ΙΙ ζήτησε τὴ σωτηρία του στὴ βοήθεια τῆς Ρώμης, καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ μετὰ τὸν ᾿Ιούνιο τοῦ 1199, μὴ λογαριάζοντας καθόλου τὴν ΚΠολη, ἔδιωξε τὴ γυναίκα του, τὴ μεγάλη ἀρχιζουπάνισσα Εὐδοκία 262 ποὺ τοῦ εἶχε χαρίσει ἕνα σωρὸ παιδιά[82a]· νόμιζε πὼς μὲ αὐτὴ τὴν ἐνέργεια θὰ κατάπαυε τὴν ἀντιπολίτευση τοῦ καθολικοῦ κλήρου καὶ τοῦ νέου πάπα Ρώμης ᾿Ιννοκέντιου ΙΙΙ (1198-1216).

Δὲν ἀποκλείεται καὶ μιὰ προσωπικὴ ψυχρότητα ἀνάμεσα στὶς σχέσεις τοῦ Στέφανου ΙΙ καὶ τῆς Εὐδοκίας 262, καθὼς στὴν ΚΠολη κυκλοφόρησαν φῆμες ποὺ περισυνέλεξε ὁ Χωνιάτης, πὼς ἡ Εὐδοκία 262 κατηγοροῦσε τὸν ἄντρα της, ὅτι ἀπ᾿ τὴν αὐγὴ παραδινόταν στὴν κραιπάλη τῆς μέθης καὶ ὅτι ἔτρωγε καὶ ἔπινε ἰδιαιτέρως, καὶ ὁ Στέφανος ΙΙ πὼς τὴν κατηγοροῦσε, ὅτι ξυνόταν σὰν ψωριασμένη καὶ ὅτι τὴν ἔπιασε ἀγκαλιὰ μὲ ἐραστές. Φαίνεται πὼς ὁ Στέφανος ΙΙ μέσα στὴ μανία του νὰ κάνη ἐπίδειξη τῆς ὄψιμης λατινοφιλίας

81. Βλ. προσωπογραφία ᾿Ισαακίου (β΄) ῎Αγγ. 183, ὑ. 84-85.

82. Βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 432, ὑ. 2. ὅπου ἡ πιὸ πάνω χρονολογία ἔχει γίνει δεχτὴ ἀπ᾿ τοὺς Σέρβους ἱστορικοὺς καὶ τὸν J. Pavlovitc (1879). Πρὸ ἐτῶν (1940) ὁ V. Tchorovitch τάχτηκε μὲ τὴ χρονολογία τῆς 26ης. ΙΙΙ. 1195, ποὺ δίνει ὁ ἅγιος Σάβας στὴ βιογραφία τοῦ πατέρα του, τοῦ Στέφανου Ι, τοῦ ὡς μοναχοῦ Συμεών.

82α. Βλ. στὸ συνημμένο Στέμμα τοῦ οἴκου τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 τὰ παιδιὰ ποὺ τοῦ χάρισε, ποὺ ἀπ᾿ αὐτὰ τὰ τρία βασίλευσαν.

του, ἀπόπεμψε τὴν Εὐδοκία 262, χωρὶς τὸν ἀνάλογο ἡγεμονικὸ ἱματισμό, ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Βουλκάνος ἀπὸ ἀντιπολιτευτικὴ διάθεση καὶ ἀπὸ ἕνα σεβασμὸ πρὸς τὸ ἄλλοτε μεγαλεῖο τοῦ Βυζαντίου καὶ τὴν ἔνδοξη γενιὰ τῆς Εὐδοκίας 262, ἀναπλήρωσε μερικὰ τὸ κενὸ καὶ τὴν ἔστειλε μὲ μιὰ συνοδεία ὡς τὸ Δυρράχιο, ποὺ βρισκόταν κάτω ἀπ' τὴ βυζαντινὴ κυριαρχία. Ἀπὸ κεῖ ἔστειλε καὶ τὴν παράλαβε ὁ πατέρας της, ἀφοῦ ἐφοδίασε τοὺς ἀπεσταλμένους του γιὰ νὰ τῆς προσφέρουν πολύτιμα κοσμήματα καὶ βασιλικὲς ἀμφιέσεις[83].

Ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς συγγενεῖς ἐκεῖνοι ποὺ ἄξιζαν ἦσαν οἱ γαμβροί· οἱ πρῶτοι σύζυγοι τῶν πριγκιπισσῶν, ὁ Ἀνδρόνικος 200 τῆς Εἰρήνης 260 ποὺ προερχόταν ἀπ' τοὺς Κοντοστέφανους - Κομνηνοὺς τοῦ κλάδου τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφανου καὶ τῆς Θεοδώρας Κ. 58, καὶ ὁ Ἰσαάκιος 240 τῆς Ἄννας 261 ποὺ προερχόταν ἀπ' τοὺς Βατάτζες - Κομνηνοὺς τοῦ κλάδου τοῦ Θεόδωρου Βατάτζη καὶ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Εὐδοκίας Κ. 80, ἔλαβαν τὸν τίτλον τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α[84]· ἐπίσης τὸν ἴδιο τίτλο ἔλαβε, καθὼς συντάχτηκε στὴ βυζαντινὴ αὐλικὴ ἱεραρχία, καὶ ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Εὐδοκίας 262, ὁ ἡγεμονόπαις τῆς Σερβίας Στέφανος Νεμάνια[85]. Οἱ δεύτεροι σύζυγοι ποὺ ἦσαν πολὺ πιὸ ἱκανοὶ ἀπ' τοὺς πρώτους, ὁ Ἀλέξιος 290 τῆς Εἰρήνης 260 ποὺ προερχόταν ἀπὸ ἕνα κλάδο τῶν Παλαιολόγων - Κομνηνῶν, ἔλαβε καθὼς εἴδαμε, τὸν πιθανὸν νεοσύστατο τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ - διαδόχου τῆς βασιλείας[86], ἐνῶ ὁ Θεόδωρος Κομν. Λ ά σ κ α ρ ι ς τῆς Ἄννας 261 ἔλαβε, καθὼς φαίνεται, τὸν τίτλο τοῦ δ ε σ π ό τ ο υ, ἀπ' τὸν πεθερό του Ἀλέξιο (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀλέξιου Παλ. Δούκ. Κομν. 290[87].

Οἱ δεύτεροι γάμοι τῶν πριγκιπισσῶν ἔγιναν στὴν ἁγια-Σοφιὰ ἀπ' τὸ νέο οἰκουμενικὸ πατριάρχη Ἰωάννη (ι') τὸν Καματηρὸ (1198-1206), ἕνα συγγενὴ τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας Καματηρῆς[88], ποὺ διαδέχτηκε τὸ Γεώργιο (β') τὸν Ξιφιλίνο.

Μετὰ τοὺς γάμους ὁ «κηδεστὴς βασιλέας» δὲ θέλησε νὰ πάη στὸ μεγάλο παλάτι, οὔτε νὰ δώση ἀγῶνες στὸν Ἱππόδρομο, ἀλλὰ πρόσταξε νὰ στηθῆ ἕνα πρόχειρο στάδιο στὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν. Ἐκεῖ ἀπὸ μιὰ ἐξέδρα ὁ ἴδιος καὶ ἡ αὐτοκρατόρισσα, μαζὶ μὲ τοὺς νεόνυμφους καὶ ἀνώτερους αὐλικούς –ἐνῶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἀποκλείστηκαν– παρακολούθησαν παιχνίδια καὶ γυμνάσματα.

Πρῶτα παίχτηκαν πολύαυλα ὄργανα, κ' ἔπειτα ἔγινε μιὰ σωστὴ διακωμώδηση τῶν ἄλλοτε ἀγωνισμάτων τοῦ Ἱππόδρομου. Σ' ἕνα πλούσιο εὐνοῦχο ποὺ ὁ ἱστορικὸς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ μὴ ἀναφέρη τὸ ὄνομά του γιὰ νὰ μὴ τὸ παραδώση στὴν ἀθανασία, ἀνατέθηκε νὰ ὑποκριθῆ τὸν ἔ π α ρ χ ο τῆς πρωτεύουσας· κι αὐτὸς σὰν ξ ύ λ ι ν ο γ α ϊ δ ο ύ ρ ι ντυμένο μὲ χρυσὸ σαμάρι, παράστησε τὸ μεγαλόπρεπο ἀναβάτη. Καθὼς αὐτὰ γίνονταν περίπου κατὰ τὶς ἀποκρηὲς τοῦ 1199, ὁ εὐνοῦχος δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ διασκεδάζη τοὺς ὑψηλοὺς θεατὲς μὲ τὸ παιχνίδι ποὺ ὁ λαὸς καὶ σήμερα ὀνομάζει τὸ ἀ λ ο γ ά κ ι καὶ ποὺ οἱ Βυζαντινοὶ ὀνόμαζαν ξ υ λ ά λ ο γ ο ν ἢ ξ ύ λ ι ν ο ν ὄ ν ο ν.

Σὲ συνέχεια, ὁ εὐνοῦχος –πάντα ὡς δῆθεν ἀναβάτης τοῦ ξυλάλογου– μεταμφιέστηκε σὲ μ α π τ ά ρ ι ο ν (= σὲ κήρυκα τῆς ἔναρξης τῆς μ ά π π α ς, δηλ. τοῦ ἀγώνα) καὶ ἔδωσε γ υ μ ν ι κ ο ὺ ς δῆθεν ἀ γ ῶ ν ε ς. Σ' αὐτὸ τὸ παιχνίδι τῆς ἀπομίμησης τῶν ἀγώνων πῆραν μέρος νεαροὶ ἀριστοκράτες καὶ ὄχι ἄνθρωποι τῆς ἀ γ ο ρ ᾶ ς καὶ τῶν τ ρ ι ό δ ω ν. Ὅταν ἦλθε ἡ σειρὰ νὰ μιμηθοῦν τὸ ἀγώνισμα τοῦ δρόμου, ὁ εὐνοῦχος - μαπτάριος πῆγε στὴ μέση τοῦ σταδίου, ἀνασκουμπώθηκε καὶ φόρεσε στὸ κεφάλι του ἕνα ἀσημένιο κάλυμμα, καὶ κάλεσε μὲ πηδήματα τοῦ δῆθεν ἀλόγου του τοὺς νεαροὺς τρεῖς φορὲς νὰ τρέξουν τὸ γύρο τοῦ σταδίου. Πίσω του στεκόταν ἕνας νεαρὸς ποὺ εἶχε π ε ρ ί β λ ε π τ ο ἀ ξ ί ω μ α, καὶ σὲ κάθε πρόσκληση μὲ

83. Χωνιάτης, σ. 704-5· Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 10. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 432· M. Laskaris, Vizantiske princeze, σ. 24-31· Γ. Σωτηρίου, Κριτικὴ τοῦ ἔργου τοῦ M. Laskaris, ΕΕΒΣ 3 (1926), σ. 354-55· Ἀ. Μηλιαράκης, Ἱστορία τοῦ βασιλείου τῆς Νικαίας, Ἀθῆναι 1898, σ. 630-40· Jirecek, Geschichte der Serben, τ. I, σ. 27475, 287 (ὁ ὁποῖος χρονολογεῖ τὸ διαζύγιο περὶ τὸ 1201/2). Ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος (γ') 180 στὸ χρυσόβουλλό του τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1198 γιὰ τὴ μ. τοῦ Χιλιανδαρίου, ἀναφέρει τὸ Στέφανο II ὡς «πεφιλημένον γαμβρόν», ἐνῶ στὸ χρυσόβουλλό του τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1199 τὸν ὀνομάζει ἁπλὰ «μέγαν ζουπάνον τῆς Σερβίας», βλ. Actes de l'Athos, V, Actes de Chilandar, ἔκδ. L. Petit καὶ B. Korablev, VV17 (1910-11), Παράρτημα I, σ. 8, 11-12.

84. Γιὰ τὴν τιτλοφορία τοῦ Ἰσαάκιου Κομν. Βατ. 240, βλ. Χωνιάτης, σ. 613, 616 καὶ 620. Γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Κοντοστέφ. Κομν. 200, τὸν πρῶτο σύζ. τῆς π ρ ω τ ό π α ι δ ο ς Εἰρήνης 260 δὲν ἔχομε μαρτυρία τῆς τιτλοφορίας του, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν ὁ σύζυγος τῆς πρωτοκόρης καὶ πιὸ ἀγαπημένης ἀπ' τὶς κόρες στὸν Ἀλέξιο (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, νὰ μὴν ἔλαβε τίτλο στὴν αὐλικὴ ἱεραρχία; Ὁ Χωνιάτης ἀναφέρει τὸν Ἰσαάκιο 240 ὡς σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α στὶς πιὸ πάνω σελίδες, ἀλλὰ στὶς σ. 562, 604, 620, 660, ἐνῶ τὸν ἀναφέρει, δὲν τοῦ ἀποδίδει τὸν τίτλο. Ὁ Ἀνδρόνικος 200 ἔλαβε τὸν ἴδιο μὲ τὸν Ἰσαάκιο 240 τίτλο, ἀλλὰ ἁπλῶς παράλειψε νὰ μᾶς τὸ ἀναφέρῃ ὁ Χωνιάτης.

85. Βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 431· τοῦ ἰδίου, Die byz. Staatenhierarchie, Seminarium Kondakov, 8 (1936), σ. 41.

86. Βλ. V. Laurent, La Généalogie des premiers Paléologues, B8 (1933), σ. 126:

Ἀλεξίου σφράγισμα Παλαιολόγου
Κομνηνοφυοῦς δεσπότου τὴν ἀξίαν,
γαμβροῦ κρατοῦντος πάσης Ρωμαΐδος
εἰς πρωτόπαιδα βασίλισσαν Εἰρήνην.

Νικηφ. Γρηγορᾶς, ἔκδ. Bonn, τ. I, σ. 69· Γ. Φραντζῆς, ἔκδ. Bonn, σ. 6.

87. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Heisenberg, σ. 10, καὶ ἔκδ. Bonn, σ. 12: ὁ μὲν οὖν Λάσκαρις Θεόδωρος προεξελθεῖν πέφθακεν ἅμα τῇ γαμετῇ Ἄννῃ, ὃν γαμβρὸν ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τελεῖν, καὶ δεσπότην ὑπ' ἐκείνου τετιμημένον Θεόδ. Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 451. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Urum - Despotes, BZ 44 (1951), σ. 458 καὶ ὑ. 3· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2753, σ. 1570-71. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 75.

88. Ὁ Ἰωάννης (ι') Καματηρὸς ἦταν ἐγγονὸς ἑνὸς ἀδελφοῦ τοῦ Γρηγόριου Καματηροῦ, ἦταν δηλ. ὁ Ἰωάννης (ι') ἕνας δευτεροεξάδελφος τῆς Εὐφροσύνης Δούκ. Καμ. Γιὰ τοὺς Καματηροὺς τοῦ ιβ' αἱ., βλ. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 49.

πήδημα πού ἔκανε ὁ εὐνοῦχος γιὰ τὸ τρέξιμο, τοῦ ἔδινε ἀπὸ μιὰ δυνατὴ κλωτσιὰ στὰ πισινά, κάτω ἀπ' τὰ γέλοια τῶν αὐτοκρατορικῶν θεατῶν[89].

Ἡ Αὐτοκρατορία καιγόταν καὶ ἀπειλοῦνταν ἀπὸ παντοῦ, καὶ ἡ αὐλὴ διασκέδαζε.

III

Ὁ Ἀ λ α μ α ν ι κ ὸ ς φόρος καὶ ἡ ἀντίδραση γιὰ τὴν πληρωμή του ἀπ' τοὺς συγκλητικούς, τὸν κλῆρο καὶ τοὺς βιοτέχνες, σύληση τῶν αὐτοκρατορικῶν μνημάτων, ἀπόπειρα λήστευσης τοῦ πλούσιου χρηματιστῆ Καλομόδιου, οἱ ἐκβιασμοὶ καὶ οἱ ληστεῖες τοῦ φρούραρχου Ἰωάννη Λαγοῦ καὶ ἐξέγερση τῶν βιοτεχνῶν καὶ τοῦ πλήθους κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα, δεύτερο κίνημα τοῦ Ἀλέξιου Κοντοστέφ. Κομν. 228, ἡ ἰσχυρὴ βασίλισσα Εὐφροσύνη Δούκαινα, ἡ ἐπανάσταση τοῦ Ἰωάννη Κομν. Δούκα 229 στὴν Κύπρο καὶ ἡ ἐξόντωσή του ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, ἡ παραμέληση τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ προκάτοχός του εἶχε ἑτοιμάσει σοβαρὴ ἐκστρατεία, ἀποστολὴ βυζαντινῆς δύναμης ἐναντίον τῶν Βουλγάρων κάτω ἀπ' τὸν Ἰσαάκιο Κ. 240 καὶ αἰχμαλωσία καὶ θάνατος αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, δολοφονία τοῦ Βούλγαρου ἡγεμόνα Ἀσὰν Ι καὶ προσχώρηση τοῦ δολοφόνου του βογιάρου Ἰβαγκοῦ στοὺς Βυζαντινούς, ὁ τρίτος Ἀσανίδης ἀδελφὸς Σκυλοϊωάννης φοβερὸς ἀντίπαλος τοῦ Βυζαντίου, ἐπιδρομὲς Βουλγάρων καὶ ἀντιμετώπισή τους ἀπ' τὸ Ρῶσο πρίγκιπα Ρωμανό, ὁ Δοβρομηρὸς Strej *Χρύσος καὶ ἡ μνηστή του Θεοδώρα Κομν. Βατ. Ἀγγ. 299, συμφωνία μὲ τὸ Σκυλοϊωάννη τῆς Βουλγαρίας.*

Παρὰ τοὺς οἰκογενειακούς του δεσμοὺς πού ἀνωτέρω εἴδαμε καὶ τὴ διασπάθιση τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θησαυροῦ σὲ εὐνοουμένους, ὁ κὺρ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 ὁ Βαμβακοράβδης συναντοῦσε ἀκόμη σοβαρὲς ἀντιδράσεις. Ἀνάφερα πιὸ πάνω τὴν ἄρνηση ὑποταγῆς τῶν κ ρ ι τ ῶ ν τοῦ β ή λ ο υ, καθὼς μὲ εἰρωνεία τὸν ὑποδέχτηκαν στὴν αὐτοκρατορικὴ ἔπαυλη τοῦ ἔξω λεγόμενου Φιλοπατίου[90]. Ἐπίσης ἀνάφερα γιὰ τὰ ποσὰ πού ζητοῦσε ὁ πολὺ πιὸ ἐπικίνδυνος ἀπ' τὸ Φρειδερίκο Ι Κοκκινοπώγωνα γιός του Ἐρρίκος VI, ὡς κληρονόμος τοῦ βασιλείου τῶν Νορμανδῶν τῆς Σικελίας, καὶ τὴν ἐπιτυχία πού εἶχε κοντά του ὁ παράδοξος πρεσβευτὴς Εὐμάθιος Φιλοκάλης νὰ περιορίση τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ Ἐρρίκου VI[91].

---

89. Χωνιάτης, σ. 674-75. Πρβλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, τ. Γ' (1949), σ. 266, 31, 84 καὶ 91· R. Guilland, V La disparition des courses, Études Byzantines, Paris 1959, σ. 90.
90. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 46.
91. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 25.

Ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 μετὰ πολλὲς προσπάθειες καὶ συζητήσεις ὑποβλήθηκε στὴν ταπείνωση νὰ πληρώνη στοὺς Γερμανοὺς φόρο ὑποτέλειας, αὐτὸ πού ὀνομάστηκε Ἀ λ α μ α ν ι κ ό ν, δηλ. Γερμανικὸς φόρος. Ἀλλὰ μὲ τὶς σπατάλες τῶν Ἀγγέλων στὸ φτωχὸ πιὰ Βυζάντιο, δὲν ἦταν εὔκολο νὰ μαζευτῆ τὸ Ἀλαμανικόν, καὶ ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 τὸ 1197 γιὰ νὰ εἰσπράξη καὶ νὰ πληρώση, συνάντησε σφοδρὴ ἀντίσταση ἀπ' τοὺς συγκλητικούς, ἀπ' τὸν κλῆρο πού κατὰ πλειονότητα προερχόταν ἀπὸ γραφειοκράτες καὶ ἀπ' τὰ μέλη τῶν βιοτεχνιῶν.

Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἀποφασιστικὴ ἀρνητικὴ στάση –μερικοὶ τὸν κατηγόρησαν ἀκόμη πὼς διασπάθισε τὰ δημόσια χρήματα καὶ πὼς μοίρασε τὶς ἐπαρχίες στοὺς συγγενεῖς του, πού ὅλοι τους ἦσαν ἄχρηστοι καὶ τυφλοὶ ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87– ὁ αὐτοκράτορας ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγη σὲ ἄλλα μέσα. Στὴν ἀρχὴ θέλησε νὰ πάρη τὰ ἐκτὸς τοῦ βήματος χρυσὰ καὶ ἀσημένια σκεύη καὶ ἀναθήματα τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καθὼς ὁ κλῆρος πήδησε ἀπ' τὴ θέση του καὶ τὸν ἀπείλησε, κατάφυγε στὰ «ἄλαλα καὶ κουφὰ μνήματα τῶν προκατόχων του αὐτοκρατόρων, καθὼς αὐτὰ κανένα δὲν εἶχαν ὑπερασπιστή».

Ἀπ' τὰ αὐτοκρατορικὰ μνήματα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἄλλων μονῶν ἀφαιροῦνταν ὅ,τι πολύτιμο, καὶ ἄφηναν στοὺς μονάρχες πού τόσα π ε ρ ί δ ο ξ α ἔργα εἶχαν κάνει, μόνο τὰ σάβανά τους. Μόνο ἡ σορὸς τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου ἔμεινε ἀ σ κ ύ λ ε υ τ η, κι αὐτὸ γιατὶ οἱ κλέφτες εἶχαν προλάβει καὶ εἶχαν κλέψει κάθε χρυσὸ ἐπικόσμημα. Ἀπ' τὰ μνημεῖα ὁ αὐτοκράτορας σύναξε πάνω ἀπὸ ἑβδομήντα κεντηνάρια ἀσήμι καὶ μιὰ ποσότητα χρυσάφι καὶ τὰ ἔρριξε στὸ «χωνευτήριον».

Τὴν περισυλλογὴ αὐτοῦ τοῦ β έ β η λ ο υ ὑλικοῦ εἶχε ἀναθέσει σὲ δυὸ ἀξιωματούχους τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς, στὸν ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ Ἀνδρόνικο Ἀλυάτη καὶ στὸ β ά ρ β α ρ ο Μάργο πού σύντομα βρῆκαν τὰ ἐπίχειρα τῆς πράξης τους, καθὼς ὁ μὲν ἕνας, ἀφοῦ ψήθηκε στὸν πυρετό, ἀπῆλθε, ὁ δὲ ἄλλος, ἀφοῦ ἔγινε σὰν ἀσκὸς ἀπ' τὴν ὑδρωπικία, τὰ κακάρωσε[92].

Ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 βρῆκε τὴν πιὸ σκληρὴ ἀντίσταση ἀπ' τοὺς βιοτέχνες καὶ τὶς κάτω τάξεις. Πιὸ πάνω σημείωσα τὴν προσπάθεια τοῦ ὄχλου νὰ ἀναγορεύση αὐτοκράτορα, κατὰ τὴν κατάληψη τοῦ μεγάλου παλατιοῦ ἀπ' τὴν Εὐφροσύνη Δ.Κ., τὸν Ἀλέξιο Κοντοστέφανο Κομν. 228[93], ἔπειτα εἴδαμε τὴν ἀντίσταση τῶν βιοτεχνῶν γιὰ τὸν Ἀλαμανικὸ φόρο. Ἀργότερα, πιθανὸν ἀνάμεσα στὸν Αὔγουστο τοῦ 1198 καὶ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1200[94], ἕνα δεῖγμα ἐξευτελιστικῆς τυραννίας ἔφερε πάλι τὸ λαὸ στοὺς

---

92. Χωνιάτης, σ. 631-32.
93. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 41 καὶ 42.
94. Ὁ Χωνιάτης, σ. 694, θέτει τὸ ἐπεισόδιο στὸν καιρὸ τῆς πατριαρχίας τοῦ Ἰωάννη (ι') τοῦ

δρόμους.

Ένας κ ο λ λ υ β ι σ τ ή ς (= τραπεζίτης), ὁ Καλομόδιος, ποὺ εἶχε στὸ ἐμπόριο πάρα πολὺ πλουτίσει καὶ ποὺ καμιὰ φορὰ δάνειζε καὶ τὴ φτωχολογιά, προκάλεσε τὴ βουλιμία τῶν μεσιτῶν καὶ αὐλικῶν τῆς κλίκας τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δ.Κ. Μὲ κάποια πρόφαση πιάστηκε καὶ ἡ τεράστια περιουσία ποὺ εἶχε μαζέψει, «χρυσὸ πάνω στὸ χρυσὸ καὶ ἀσήμι πάνω στὸ ἀσήμι», πήγαινε γιὰ τοὺς «βασιλικοὺς χρυσῶνες» καὶ γιὰ μοιρασιὰ ἀνάμεσα στοὺς εὐγενεῖς, ὅταν τὰ πλήθη ἔμαθαν τὴ σύλληψη. Πολλοὶ τότε μαζεύτηκαν στὴν ἁγια-Σοφιὰ καὶ μὲ ἀπειλὲς πὼς «θὰ διασπάσουν τὰ πάντα», ἀνάγκασαν τὸν π ρ ῶ τ ο ν ἀ ρ χ ι ε ρ έ α (= τὸν πατριάρχη τῆς ΚΠολης) –καὶ τέτοιος ἦταν ὁ Ἰωάννης (ι´) Καματηρός– νὰ γράψη στὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ ζητήση τὴν ἐπάνοδο τοῦ ἀ π ο λ ω λ ό τ ο ς π ρ ο β ά τ ο υ. Ἀφοῦ καθησύχασε τὰ θυελλώδη πλήθη ὁ πατριάρχης, κατάφερε μὲ τὰ διάπυρα λόγια του, νὰ ξαναφέρη ὡς ἀ μ ν ὸ ν τὸν ζητούμενο, χωρὶς ἀπ᾽ αὐτὸν νὰ ἔχουν ἀφαιρέσει «τὸ δέρμα, δηλ. τὸ χρυσάφι, οἱ λύκοι ποὺ τὸν εἶχαν πιάσει». Ἔτσι, σημειώνει ὁ Χωνιάτης, «ἡ τραγωδία γύρισε σὲ κ λ α υ σ ι γ έ λ ω τ α, σὲ κωμωδία»[95].

Ἕνα ἄλλο πιὸ σοβαρὸ γεγονὸς ἐπακολούθησε. Ὁ Ἰωάννης ὁ Λαγός, προϊστάμενος τῆς φρουρᾶς τῆς φυλακῆς τοῦ Π ρ α ι τ ω ρ ί ο υ, ἦταν ἕνας ἄνθρωπος ἀχόρταγος γιὰ χρῆμα καὶ κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του τὰ λεφτὰ ποὺ φιλόθρησκοι ἄνθρωποι ἔδιναν ὡς ἐλεημοσύνη στοὺς φυλακισμένους. Προχωρώντας στὴ χρηματομανία του, ἄφηνε διαλεχτοὺς καὶ διαβόητους κρατούμενους νὰ λεηλατοῦν τὴ νύχτα τὰ σπίτια, καὶ ἀπ᾽ αὐτὴ τὴ συγκομιδὴ ἕνα μέρος ἔδινε στοὺς κακοποιούς, ἕνα ἄλλο κρατοῦσε γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ ἕνα τρίτο «ἔδινε ὡς πιστὸς δοῦλος, αὐτὸς ὁ ἄπιστος στὸ Θεό, στὸν κύριό του, σ᾽ αὐτὸν ποὺ τοῦ παραχώρησε τὴν ἐξουσία». Πολλοὶ παραπονέθηκαν στὸν αὐτοκράτορα γι᾽ αὐτὲς τὶς καταχρήσεις, ἀλλὰ ὁ Ἀλέξιος (γ´) Ἄγγ. Κομν. 180 ἀμέλησε γιὰ λόγους εὐνοήτους νὰ συμμορφώση τὸν ἀξιωματοῦχο του, καὶ ὁ Λαγός, καθὼς ἀποθρασύνθηκε, ἔπιασε καὶ κακοποίησε καὶ κούρεψε ἕνα πολίτη ποὺ διαμαρτυρήθηκε γιὰ ὅσα γίνονταν καὶ ποὺ ἀνῆκε στὶς συντεχνίες. Οἱ ὁμότεχνοί του βιοτέχνες ποὺ φαίνεται πὼς εἶχαν πεῖρα τῶν νυχτερινῶν ἐπισκέψεων τῶν κακοποιῶν, μαζεύτηκαν καὶ ἄρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὸ Πραιτώριο καὶ νὰ ζητοῦν νὰ πιάσουν τὸ Λαγό, ἀλλὰ αὐτὸς πιὸ γρήγορα ἀπὸ ἕνα λαγὸ πῆρε δρόμο καὶ ἀπὸ τότε ἐξαφανίστηκε, καὶ ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ προσκήνιο τῆς ἱστορίας.

Ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ἄρχισε ὡς ὀχλαγωγία κατὰ ἑνὸς αὐτοκρατορικοῦ ὑπαλλήλου, δὲν ἄργησε νὰ μεταβληθῆ σὲ στάση κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα, ὅταν ἕνα τμῆμα τοῦ πλήθους στράφηκε πρὸς τὴν ἁγια-Σοφιὰ γιὰ νὰ ὀνομάση

Καματηροῦ ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο στὶς 5 τοῦ Αὐγουστου τοῦ 1198, βλ. V. Grumel, Chronologie (1958), σ. 436, καὶ τὸ ἀναφέρει πρὶν ἀπ᾽ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ἰωάννη Κ. 208 τοῦ Παχύ, ποὺ ἔγινε τὸν Ἰούλιο τοῦ 1200, βλ. Κ. Βαρζός, Ἀλέξιος Κ. 74, Βυζαντινά, 7 (1975), σ. 160 καὶ ὑ. 179.

95. Χωνιάτης, σ. 692-94.

ἄλλον αὐτοκράτορα. Καθὼς ὅμως ἡ μεγάλη ἐκκλησία προκαταλήφτηκε ἀπ᾽ τὴ φρουρὰ τῶν πελεκυφόρων Βαράγγων, τὰ πλήθη δὲν ἀποχωροῦσαν ἀπ᾽ τὸ Πραιτώριο καὶ ἄπρεπες βρισιὲς δυνατὰ ξεστόμιζαν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἀλέξιος (γ´) Ἄγγ. Κομν. 180 ποὺ βρισκόταν ἀνάμεσα στὸ Βόσπορο καὶ τὴ Χρυσόπολη, ὅταν ἔμαθε τὰ γεγονότα τῆς πρωτεύουσας, ἔστειλε ἕνα μέρος τῆς σωματοφυλακῆς του νὰ καταλάβη τὸ Πραιτώριο σὲ συνεργασία μὲ τὸν ἔ π α ρ χ ο τῆς πρωτεύουσας Κωνσταντῖνο Τορνίκη, τὸ σύζυγο τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 242, ἀλλὰ μιὰ βροχὴ ἀπὸ πέτρες ὑποδέχτηκε αὐτὸν τὸν τελευταῖο. Οἱ στασιαστὲς μπῆκαν στὸ Πραιτώριο καὶ λευτέρωσαν τοὺς ἐκεῖ φυλακισμένους· μέσα στὴ μανία του τὸ πλῆθος λεηλάτησε τὸ ναὸ τῆς φυλακῆς καὶ κατάστρεψε ἀπ᾽ τὰ βάθρα του τὸ ἐκεῖ μουσουλμανικὸ τέμενος, ἴσως γιὰ νὰ προμηθευτῆ ὑλικὰ ὡς ὅπλα, καὶ τράβηξε γιὰ τὶς φυλακὲς τῆς Χ α λ κ ῆ ς, στὴν εἴσοδο τοῦ μεγάλου παλατιοῦ, γιὰ νὰ κάνη καὶ κεῖ τὰ ἴδια.

Στὸ μεταξύ, ὁ αὐτοκράτορας εἶχε συγκεντρώσει ἀρκετὲς δυνάμεις ποὺ ἐμπιστεύτηκε στὸ γαμβρό του Ἀλέξιο Παλαιολόγο Δούκα Κομνηνὸ 290, τὸ σύζυγο τῆς πρωτοκόρης του Εἰρήνης Ἀγγ. Κ. 260, ποὺ τοῦ ἦταν πολὺ ἀφοσιωμένος. Ὅταν τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ κάτω ἀπ᾽ τὸν ἐπιδέξιο ἀρχηγό, ἔφτασε ἀπ᾽ τὴ Χρυσόπολη στὴν πρωτεύουσα, ὁ ξαναμμένος λαός, ἂν καὶ ἄοπλος καὶ ἀπροστάτευτος, ἀρνήθηκε νὰ ὀπισθοχωρήση, ἀλλὰ πολέμησε μὲ σθένος ἐναντίον τῶν κ α τ α φ ρ ά κ τ ω ν στρατιωτῶν. Ὁρισμένοι ἀπ᾽ τοὺς στασιαστές, ἀνεβαίνοντας στὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, ἔρριχναν κεραμίδια καὶ πέτρες, καὶ μερικοὶ καὶ βέλη, ἐναντίον τῶν στρατιωτῶν τῆς β α σ ι λ ι κ ῆ ς φ ά λ α γ γ α ς. Πολλοὶ ἀπ᾽ τοὺς στασιαστὲς σκοτώθηκαν, καὶ τὸ πλῆθος τὴν ἑπομένη ἀρνήθηκε νὰ συνεχίση τὴ μάχη[96]. Ἐφόσον ὁ στρατὸς ἦταν μὲ τὸ μέρος τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ δυσαρεστημένος λαὸς τῆς πρωτεύουσας ἀποτύγχανε στὶς προσπάθειές του νὰ τὸν ἀνατρέψη.

Μιὰ ἄλλη λαϊκὴ ἐξέγερση ἔγινε κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1200, ὅταν ὁ αὐτοκράτορας καὶ ὁ στρατός του ἦσαν ἀπασχολημένοι στὴ Θράκη ἐναντίον τοῦ γνωστοῦ μας Βλαχο-Βούλγαρου ἀντάρτη Ἰβαγκοῦ - Ἀλέξιου. Τότε ὁ Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομν. 228 ποὺ ἀπ᾽ τὶς φυλακὲς τοῦ Πραιτωρίου εἶχε λευτερωθῆ ἀπ᾽ τοὺς στασιαστές, ὀργάνωσε «κατὰ κρύφιο καὶ ἐνδόμυχο» τρόπο μιὰ δημαγωγικὴ συνωμοσία, τῆς ὁποίας δὲ γνωρίζομε τὶς λεπτομέρειες. Ἡ αὐγούστα Εὐφροσύνη ποὺ βρισκόταν στὴν ΚΠολη, «καθὼς δὲν ἦταν μιὰ γυναίκα ποὺ περιοριζόταν στὸν αὐτοκρατορικὸ γυναικωνίτη, ἀλλὰ μιὰ ἀντρογυναίκα ποὺ μποροῦσε νὰ τὰ βάλη μὲ στασιαστὲς καὶ δημαγωγούς, διάλυσε ὡς Π η ν ε λ ό π ε ι ο ν μ ί τ ο ν τ ὸ σ ύ σ τ ρ ε μ μ α (= τὴ συνωμοσία) τοῦ Ἀλέξιου Κοντοστέφ. Κομν. 228[97].

Σ᾽ ἕνα ἐγκωμιαστικό του λόγο πρὸς τὸν Ἀλέξιο (γ´) Ἄγγ. Κομν. 180,

96. Χωνιάτης, σ. 694-96.

97. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 687.

αὐτὸς ὁ περίφημος Νικήτας Χωνιάτης παραβάλλει τὴν Εὐφροσύνη πρὸς τὴν Ἀθηνά, γιατὶ «ὅπως αὐτὴ ἐδῶ κατέβαλε στὴ Φλέγρα τοὺς Γίγαντες, ἔτσι καὶ ἡ βασίλισσα καὶ κυρία μας κατανίκησε τοὺς φιλοτάραχους καὶ στασιαστικούς· καμιὰ κρυφὴ συνωμοσία πονηρῶν ἀνθρώπων δὲν τῆς ξέφυγε, τοῦ λέει, οὔτε κατὰ τὶς ἐκστρατεῖες σου ἐναντίον τῶν βαρβάρων κάθεται μὲ σταυρωμένα χέρια στὸ παλάτι· ἐσὺ μὲ βέλη καὶ μηχανὲς πολεμεῖς τὸν ἀποστάτη (Ἰβαγκό), βασιλιά μου, αὐτὴ δὲ ἡ βασίλισσα, σὰν τὴ δυνατὴ ἐκείνη γυναίκα τοῦ Σολομῶντα, μὲ μιὰ πιὸ ἀσφαλισμένη φρουρὰ ἔχει περιτειχίσει τὰ ἀνάκτορα»[98].

Δυὸ ἀπόπειρες τοῦ Ἀλέξιου Κοντοστέφανου Κομνηνοῦ 228 μᾶς δείχνουν -ὅσο κι ἂν στηριζόταν σὲ λαϊκὰ στοιχεῖα- πὼς ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλέξιου (γ´) 180 τοῦ Βαμβακοράβδη, δὲν ξέφευγε ἀπ᾽ τὸ φθόνο ὁρισμένων μελῶν τῆς ἀριστοκρατίας, καθὼς μάλιστα καὶ ἡ πιὸ σοβαρὴ ἀπειλὴ γιὰ τὸ θρόνο τοῦ Βαμβακοράβδη ἡγεμόνα προῆλθε ἀπ᾽ τοὺς εὐγενεῖς. Ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς Ἰωάννης Ἀξοῦχος Κομνηνὸς 208, γιὸς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 123 καὶ τοῦ περίφημου π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Ἀλέξιου Ἀξούχου, ἦταν ἐκεῖνος, ποὺ ὅπως ἀλλοῦ θὰ δοῦμε[99], ἔκανε τὴν πιὸ σοβαρὴ στάση κατὰ τὸ διάστημα αὐτῆς τῆς βασιλείας, τὴν 31ην Ἰουλίου τοῦ 1200[100].

Ἂν συγκρίνωμε τὶς βασιλεῖες τῶν δυὸ Ἀγγέλων, τοῦ Ἰσαάκιου (β´) 183 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (γ´) 180, θὰ δοῦμε πὼς ἡ τοῦ πρώτου ἦταν πιὸ ἀγαπητὴ στὸ λαὸ καὶ πιὸ μισητὴ στὴν ἀριστοκρατία, καὶ σὲ ἀντίθεση, ἡ τοῦ δευτέρου ἦταν πιὸ μισητὴ στὸ λαὸ καὶ πιὸ ἀγαπητὴ στὴν ἀριστοκρατία. Πόσους ἐπαναστάτες ποὺ προέρχονταν ἀπ᾽ τὴν ἀριστοκρατία, δὲ συναντᾶμε κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἄγγ. 183, ἐνῶ δυὸ ἐπαναστάτες - μέλη τῆς ἀριστοκρατίας συναντᾶμε κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀλέξιου (γ´), ποὺ ἦταν πολὺ χειρότερη ἀπὸ κείνη τοῦ Ἰσαάκιου (β´). Ὁ Χωνιάτης δὲν ἀναφέρει δημόσια ἔργα κοινῆς ὠφέλειας γιὰ τὸν Ἀλέξιο (γ´) 180, ἐνῶ πολλὰ ἀναφέρει γιὰ τὸν Ἰσαάκιο (β´) 183. Τὸ εἶπα καὶ θὰ τὸ ξαναπῶ: ὁ Ἀλέξιος (γ´) Ἄγγ. Κ. 180, ὁ φαιδρὸς Βαμβακοράβδης, ἕνα σκεῦος ἐκλογῆς τῶν ἀριστοκρατῶν, ποὺ ἀπ᾽ αὐτὸν ἔπαιρναν χρῆμα, γαῖες, ὀφφίκια καὶ ὅ,τι ἄλλο, ἀπολάμβανε τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης τους, χωρὶς νὰ τοὺς μέλη ποὺ ἡ Αὐτοκρατορία πήγαινε κατὰ διαβόλου.

Καὶ γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Κ.Δ. 229 ποὺ καθὼς λέγεται δηλητηριάστηκε ἀπὸ ἐνέργεια τοῦ Ἀλέξιου (γ´) 180[101], θὰ παραπέμψω στὴν οἰκεία προσωπογραφία τῆς Γενεαλογίας μου[102].

98. Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἀλέξιον (γ´) τὸν Ἄγγ., ἔκδ. Van Dieten, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 54), σ. 67.
99. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Γ´, προσωπογραφία Ἰωάννη Κ. 208, καὶ Κ. Βαρζός, Ἀλέξιος Κ. 74 - Εἰρήνη ἡ Ρωσικὴ καὶ οἱ ἄτυχοι ἀπόγονοί τους, περιοδικὸ Βυζαντινά, τ. 7 (1975), σ. 160-72.
100. Κ. Βαρζός, ἔνθ᾽ ἀνωτ., σ. 160 καὶ ὑ. 179.
101. Χωνιάτης, σ. 612.
102. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Γ´, προσωπογραφία Ἰσαάκιου Κομνηνοῦ Δούκα 229.

Ἂν ξεφύγωμε ἀπ᾽ τὰ ἐσωτερικὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὸν Ἀλέξιο (γ´) καὶ τὴν κυβέρνησή του, καὶ πᾶμε στὰ ἐξωτερικά, θὰ δοῦμε πὼς ἦσαν πολὺ πιὸ σοβαρά, γι᾽ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ Χωνιάτη, ὁ αὐτοκράτορας πάνω στὸ χειρισμό τους «ἔπρεπε νὰ ἀγωνιστῆ πιὸ σκληρὰ ἀπ᾽ τὸν Ἡρακλῆ»[103].

Ἐνῶ προσπαθοῦσε νὰ ἐξαγοράση τοὺς Γερμανοὺς στὴ Δύση, ἐπιζητοῦσε τὴν εὔνοια μερικῶν δυνάμεων πιὸ μικρῆς σημασίας, ὅπως τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας τοῦ Λέοντα II Ρουπενίδη (1187-1219)[104], καὶ τῆς Αἰγύπτου τοῦ Σαλαδίνου[105], ἀλλὰ τὴν προσοχή του τραβοῦσαν πιὸ πολὺ οἱ ἐπιθέσεις τῶν Βλαχο-Βουλγάρων καὶ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων. Κατὰ τὴ στιγμὴ τῆς ἀνατροπῆς του, ὁ Ἰσαάκιος (β´) Ἄγγ. 183 εἶχε ἑτοιμάσει μιὰ σοβαρὴ ἐκστρατεία σὲ συνεργασία μὲ τὸ Βελᾶ III τῆς Οὐγγαρίας. Μὲ τὴν πτώση τοῦ Ἰσαάκιου (β´) καὶ τῆς Οὐγγαρέζας αὐγούστας Μαργαρίτας - Μαρίας καὶ τὴν ἀποστολή τους στὸ Διπλοκιόνιο, ἡ συμμαχία μὲ τὴν Οὐγγαρία διαλύθηκε. Μὲ τὴν ἀφροσύνη του νὰ ἀπολύση τὰ στρατεύματα ποὺ ἦσαν ἐνθουσιασμένα καθὼς γλύτωσαν ἀπὸ μιὰ σκληρὴ ἐκστρατεία καὶ νὰ διασπαθίση τὸ χρυσάφι ποὺ ἔσερνε μαζί του ὁ προκάτοχός του, ὁ Ἀλέξιος (γ´) Ἄγγ. Κομν. 180 δὲν πρόσεξε τὰ κακὰ ποὺ ἔμελλαν νὰ προέλθουν ἀπ᾽ τοὺς Βλαχο-Βουλγάρους καὶ τοὺς συμμάχους τους Κουμάνους. Μόλις ἔγινε κύριος τῆς ΚΠολης, προσπάθησε νὰ ἔχη μαζί τους ἕνα εἰρηνικὸ διακανονισμό. Καὶ ἐὰν ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσὰν I δὲν ἀπόρριπταν ὁλότελα τὶς προτάσεις τῶν Βυζαντινῶν πρέσβεων, οἱ ὅροι ἦσαν τέτοιοι ποὺ ἦταν «ἀδύνατο καὶ ἀτιμωτικὸ» νὰ γίνουν δεχτοί[106].

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1195, ὅταν ὁ Ἀλέξιος (γ´) 180 ἦταν ἀπασχολημένος στὴ Μ. Ἀσία, μπῆκαν στὴ γύρω τῶν Σερρῶν περιοχή, νίκησαν τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ ἔπιασαν αἰχμάλωτο τὸν ἐκεῖ ἀρχηγό τους Ἀλέξιο Ἀσπιέτη[107], ἀδελφὸ πιθανὸν τοῦ Κωνσταντίνου Ἀσπιέτη, τὸν ὁποῖο τύφλωσε ὁ Ἰσαάκιος (β´) Ἄγγ. 183, γιὰ μόνη τὴν αἰτία ποὺ διαμαρτυρήθηκε πὼς δὲν μποροῦν οἱ στρατιῶτες νὰ πολεμοῦν νηστικοὶ τοὺς Βλαχο-Βουλγάρους[108].

Τότε ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε μιὰ δύναμη κάτω ἀπ᾽ τὸ γαμβρό του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰσαάκιο Κομν. 240, τὸν πρῶτο σύζ. τῆς Ἄννας 261, ποὺ εἶχε κάποια προηγουμένη πολεμικὴ ἐμπειρία μὲ τοὺς Βλαχο-Βουλγάρους. Στὶς ἀρχές, κατὰ τὸ Χωνιάτη, ὁ ἐχτρὸς φοβήθηκε τὸ νέο αὐτοκράτορα καὶ τὸ στρατηγό του. Ὅταν ὁ Ἰσαάκιος Κ. Β. 240 ἔμαθε πὼς λεηλατοῦσαν τὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Στρυμόνα περὶ τὴν Ἀμφίπολη, ξεκίνησε δρομαῖος ἀπ᾽

103. Χωνιάτης, Λόγος πρὸς Ἀλέξιον (γ´) Ἄγγ. 180, ἔκδ. I.A. van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 58 καὶ 59.
104. Ἰωάννης Dardel, Chronique d'Arménie, RHC Doc. Armen., τ. II, σ. 10· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1642.
105. Χωνιάτης, σ. 653.
106. Χωνιάτης, σ. 600 καὶ 612· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1631.
107. Χωνιάτης, σ. 612-13.
108. Χωνιάτης, σ. 560.

τὶς Σέρρες γιὰ νὰ τοὺς συναντήση. Ἀλλὰ τόσο γρήγορα ἔσπευσε μπροστά, ποὺ οἱ πεζοί του καὶ τὰ ἄλογα ἐξαντλήθηκαν, καὶ ἀντὶ νὰ πολεμήση, ἔπεσε σὲ ἐνέδρα. Ὁ στρατός του νικήθηκε, κι αὐτοὶ ποὺ σώθηκαν, ἔφυγαν πίσω στὶς Σέρρες, ὅσο πιὸ γρήγορα μπόρεσαν. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰσαάκιος Κ.Β. 240 πιάστηκε αἰχμάλωτος ἀπὸ ἕνα Κουμάνο, στὸν ὁποῖο μάταια προσπάθησε νὰ κρύψη τὴν ταυτότητά του. Ὁ σεβαστοκράτορας ὁδηγήθηκε στὸ Τίρνοβο, τὴν πρωτεύουσα τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, ὅπου κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1196 πέθανε μέσα στὴ φυλακή[109].

Αὐτὸ τὸ ἔτος τοῦ 1196 στάθηκε τυχερὸ γιὰ τὸ Βυζάντιο, καθὼς μιὰ σοβαρὴ ἔριδα προέκυψε ἀνάμεσα στὸν Ἀσὰν Ι καὶ τὸν πιστὸ βογιάρο του Ἰβαγκὸ (= Ἰωάννη), θύμα τῆς ὁποίας ἔπεσε ὁ πρῶτος. Ἀλλὰ ὅλη αὐτὴ ἡ ἱστορία καὶ ὅ,τι ἀναφέρεται στὸν ἐρχομὸ τοῦ Ἰβαγκοῦ στὸ Βυζάντιο, ἔχει ἐκτεθῆ σὲ ἄλλο σημεῖο αὐτῆς ἐδῶ τῆς Γενεαλογίας[110]. Ἐπίσης ἔχουν ἐκτεθῆ τὰ ὅσα ἀναφέρονται στὸν Ἀσανίδη Δοβρομηρὸ (Dobromir) Strej Χρύσο[111], Ἰωάννη Σπυριδωνάκη[112], καθὼς καὶ τὸν Ψευδο-Ἀλέξιον 4ον στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας[113].

Τὸ Βυζάντιο βρῆκε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰωαννίτζα ἢ Καλοϊωάννη γιὰ τοὺς Βουλγάρους ἢ Κακοϊωάννη καὶ Σκυλοϊωάννη (1197-1207) γιὰ τοὺς Ἕλληνες –τοῦ νεώτερου ἀδελφοῦ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἀσὰν Ι, ποὺ εἶχε σταλῆ ὡς ὅμηρος στὴν ΚΠολη τὸ 1188– ἕνα φοβερὸ ἀντίπαλο. Κάτω ἀπ' τὴν ἐνεργητικὴ διακυβέρνησή του, τὸ νέο βουλγαρικὸ κράτος γνώρισε τὴν πρώτη ἀστραπηβόλο διάχυσή του[114].

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 1201 ὁ Σκυλοϊωάννης ἔκανε δυὸ συνεχεῖς ἐκστρατεῖες· κατὰ τὴν πρώτη, στράφηκε στὴ δυτικὴ ἄκρη τῶν ἐδαφῶν του, καὶ κατέλαβε τὴν Κωνσταντία, κοντὰ στὴ συμβολὴ τῆς Ροδόπης καὶ τῆς ὀροσειρᾶς τῶν Βαλκανίων· κατὰ τὴ δεύτερη τράβηξε πρὸς τὴν ἄλλη ἄκρη καὶ πρόσβαλε τὴ Βάρνα, σπουδαῖο λιμάνι τῆς Μαύρης θάλασσας, ποὺ σταθερὰ ὑπεράσπιζε μιὰ φρουρὰ κυρίως ἀπὸ Λατίνους. Γιὰ τὴν πολιορκία ποὺ ἄρχισε στὶς 23 τοῦ Μάρτη (τοῦ 1201) ὁ Σκυλοϊωάννης κατασκεύασε ἕνα τετράγωνο τροχοφόρο πύργο στὴν ἔκταση ὅσο ἡ τάφρος καὶ στὸ ὕψος ὅσο τὰ τείχη, κ' ἔτσι ἔγινε κύριος τῆς πόλης. Ἀδιαφορώντας γιὰ τὴ γιορτὴ τοῦ Πάσχα ποὺ συνέπεσε κατὰ τὴν κατάληψη, ἔρριξε τοὺς αἰχμαλώτους ζωντανοὺς μέσα στὴν τάφρο καὶ τὴ γέμισε μὲ χῶμα. Καὶ ἀφοῦ κατάστρεψε τὰ τείχη, ἀναχώρησε γιὰ τὶς χῶρες του. Ὁ στρατὸς τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, ἐνισχυόμενος ἀπ' τὶς ὀρδὲς τῶν Κουμάνων, εἶχε μάθει πιὰ τὴν πολιορκητικὴ καὶ μποροῦσε νὰ κυριεύη

109. Χωνιάτης, σ. 612-17. Πρβλ. Wolff, Second Bulgarian Empire, σ. 186-87.
110. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἀγγ. 175, ὑ. 27-35 καὶ 51-61.
111. Βλ. τὴν αὐτὴν προσωπογραφίαν, ὑ. 44-50, 62-64 καὶ 68-69, ὡς καὶ κατωτέρω, ὑ. 118.
112. Βλ. τὴν αὐτὴν προσωπογραφίαν, ὑ. 65-67.
113. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου (β') Κ. 155, ὑ. 92-107.
114. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 434.

ἰσχυρὲς ὀχυρὲς τοποθεσίες[115].

Κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη Βλάχοι καὶ Κουμάνοι ἐπιδρομεῖς μπῆκαν καὶ πάλι στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ ἔφτασαν μέχρι τὰ τείχη τῆς ΚΠολης. Ἀλλὰ τότε ὁ Ἀλέξιος (γ') 180 ὁ Βαμβακοράβδης βρῆκε μιὰ βοήθεια ἀπὸ ἀνέλπιστη πηγή. Πρὶν ἀπὸ ἕνα χρόνο, τὸ Μάη τοῦ 1200, εἶχε φτάσει στὴν ΚΠολη μιὰ πρεσβεία ἀπ' τὸν ἡγεμόνα τῆς Βολυνίας καὶ Γαλικίας (Καλίτζης κατὰ τοὺς Βυζαντινούς) Ρωμανό, γιὸ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Βολυνίας (1158) καὶ ἔπειτα μεγάλου ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου (1169-1171) Mstislav II Iziaslavic, καθὼς αὐτὸς ἐπιθυμοῦσε νὰ ἀνοίξη καὶ πάλι σχέσεις μὲ τὸ Βυζάντιο. Οἱ πέντε πρέσβεις συναντήθηκαν στὶς 21 τοῦ Μάη (τοῦ 1200) στὴν ἁγια-Σοφιὰ μὲ τὸ μητροπολίτη τοῦ Novgorod Ἀντώνιο, ποὺ βρισκόταν στὴν ΚΠολη.

Φαίνεται πὼς κάποια συμφωνία θὰ ἔγινε ἀνάμεσα στὸ Ρῶσο ἡγεμόνα Ρωμανὸ καὶ τὸν Ἀλέξιο (γ') 180. Ὁ Χωνιάτης μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ Ρωμανὸς κινήθηκε γιὰ τὴν ἐπέμβαση «τόσο ἀπὸ δική του πρωτοβουλία ὅσο καὶ ἀπ' τὶς ἱκεσίες τοῦ ἀρχιποιμένα –προφανῶς τοῦ μητροπολίτη τοῦ Novgorod Ἀντώνιου– νὰ δείξη χριστιανικὴ ἀλληλεγγύη πρὸς τὸ λαὸ τοῦ Χριστοῦ ποὺ τόσα κακὰ πάθαινε ἀπ' τοὺς βαρβάρους». Τὸ 1201, ἐνῶ οἱ Κουμάνοι ἐπέδραμον κατὰ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ χτυποῦσαν τὶς πύλες τῆς πρωτεύουσας, ὁ Ρωμανὸς πρόσβαλε τὴ χώρα τους, κ' ἔτσι τοὺς ὑποχρέωσε νὰ γυρίσουν πίσω γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰ ἐδάφη τους. Λίγο ἀργότερα ὁ Ρωμανὸς μπλέχτηκε σὲ ἐμφύλιο πόλεμο μὲ τὸν Rjurik II Rostilavic, μεγάλο ἡγεμόνα τοῦ Κιέβου (1203-1210, †1215), τὸν ὁποῖον βοηθοῦσαν μερικὲς ὀρδὲς Κουμάνων· καθὼς «ὁ ρωμαλέος στὸ σῶμα καὶ στὰ χέρια δραστήριος» Ρωμανὸς νίκησε σ' αὐτὴ τὴ σύρραξη, σκότωσε πολλοὺς Κουμάνους. Ἀπὸ τότε οἱ Κουμάνοι σταμάτησαν νὰ βοηθοῦν τοὺς Βουλγάρους, καὶ τὸ Βυζάντιο τοὐλ. ἀπ' τὴν πλευρά τους ἀνάπνευσε[116].

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1201 ἔφερε νέα προβλήματα στὴ Βαλκανικὴ ποὺ φαίνεται νὰ ἐξουδετέρωσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς νίκης τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγγ. Κομν. 180 κατὰ τοῦ Ἰβαγκοῦ - Ἀλέξιου, τὰ ὁποῖα, ὅπως καὶ ἀνωτέρω σημείωσα[117], ἔχουν ἐκτεθῆ ἀλλοῦ. Τὸν Ἀσανίδη Δοβρομηρὸ (Dobromir) Strej Χρύσο ἀφήσαμε νὰ ἔχη συνθηκολογήση μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ νὰ ἔχη κοντά του ὡς μνηστὴ τὴ μικρὴ πριγκίπισσα Θεοδώρα Κ. Βατ. Ἀγγ. 299, τὴν κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Κ.Β. 240 καὶ τῆς Ἄννας Κ. Ἀγγ. 261.

Μὲ αὐτὸν ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἀγγ. Κομν. 180 δὲν τελείωσε. Κατὰ τὸ γυρισμό του ἀπ' τὴ Θεσσαλία, ὁ Χρύσος ἀπρόοπτα προχώρησε πρὸς τὴ Στρούμμιτζα (ἢ Στρουμνίτσα) στὰ ἄνω τοῦ Στρυμόνα. Ὅλα τὰ μικρὰ φρούρια

115. Χωνιάτης, σ. 706-7.
116. Χωνιάτης, σ. 691-92· Ἀντώνιος τοῦ Novgorod, Livre du pelerin, B. de Khitrowo, Itinéraires russes en Orient, Genève 1889, σ. 89-92. Πρβλ. E. Frances, Les relations russo-byzantines au XIIe siècle, Byzantinoslavica 20 (1959), σ. 61-2.
117. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 111 καὶ 112.

πoὺ συνάντησε ὑποχώρησαν, καὶ ἡ Στρούμμιτζα πυρπολήθηκε ἀπ᾽ τὴ φρουρὰ ποὺ τὴν ἐγκατάλειψε. Ὁ Χρύσος κλείστηκε στὸν Πρόσακο ποὺ ἀκόμη μιὰ φορὰ ἀποδείχτηκε ἀπόρθητος καὶ οἱ πολιορκητὲς τελικὰ ἀποσύρθηκαν. Κατὰ τὴν ἀποχώρησή του ὁ αὐτοκράτορας ἦλθε σὲ κάποια ἐπαφὴ μὲ τὸ Χρύσο, στὴν ὁποία ὁ βάρβαρος Ἀσανίδης ἀνταποκρίθηκε. Κατὰ τὴ συνήθειά του ὁ δόλιος Ἀλέξιος (γ΄) 180 τὸν συνέλαβε καὶ οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς μᾶς λένε πὼς τὸν ἔδεσαν καὶ τὸν ἔσυραν μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ πὼς ὁ αὐτοκράτορας συμβολικὰ τὸν πάτησε μὲ τὰ πόδια του. Τελικὰ ὑποχρεώθηκε νὰ παραδώση τὴ Στρούμμιτζα στοὺς Βυζαντινούς[118].

Σ᾽ αὐτὲς τὶς ἐπιτυχίες τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 πρέπει νὰ προστεθῆ καὶ μιὰ ἄλλη βασικὴ κατὰ τὸ 1202, ὅταν ἔγινε εἰρήνη μὲ τὸ Σκυλοϊωάννη τῆς Βουλγαρίας ποὺ εἶχε ἐξασθενήσει ἀπ᾽ τὴν ἀπώλεια τῆς βοήθειας τῶν Κουμάνων –χάρη στὸ Ρῶσο πρίγκιπα Ρωμανό– καὶ ἀπ᾽ τὶς τελευταῖες νίκες τοῦ Ἀλέξιου (γ΄).

Σύμφωνα πάντα μὲ τοὺς Βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς καὶ λογογράφους, ὁ Βαμβακοράβδης ἦταν ἕτοιμος νὰ ἀναλάβη ἐκστρατεία ἐναντίον του, ὅταν ὁ Βλαχοβούλγαρος ἡγεμόνας δέχτηκε συμφωνία. Φαίνεται πὼς ὁ Σκυλοϊωάννης παραχώρησε στὸ Βυζάντιο τὴ κεντρικὴ Θράκη, γιατὶ ἀποσύρθηκε πρὸς τὶς ὀρεινές του περιοχές. Ὑποσχέθηκε συγχρόνως νὰ ὑπερασπίζη τὰ βυζαντινὰ ἐδάφη ἐναντίον ἄλλων ἐπιδρομέων, προφανῶς τῶν Κουμάνων. Σὲ ἀντάλλαγμα ἔλαβε ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη ἕνα ἀρχιεπίσκοπο (πατριάρχη) ὡς ἀρχηγὸ τῆς βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοῦ ὑποσχέθηκαν σὲ περίπτωση μετάβασής του στὴν ΚΠολη νὰ τοῦ φορέσουν ἕνα ἡγεμονικὸ στέμμα, ποὺ ἐδῶ καὶ κάμποσο καιρὸ διεκδικοῦσαν οἱ Ἀσανίδες ἡγεμόνες. Ἂν καὶ ὁ Χωνιάτης σὲ ἐγκωμιαστικό του λόγο συγχαίρει τὸν αὐτοκράτορα γιὰ τὰ κατορθώματά του, διατυπώνει καὶ τὶς ἐπιφυλάξεις του πὼς ὁ Ἰωαννίτσας γρήγορα μποροῦσε νὰ μεταβάλη στάση καὶ νὰ ἀρχίση τὶς παλιὲς μεθόδους του· φοβᾶται ἀκόμη ὁ Χωνιάτης μήπως ἑνωθῆ μὲ τοὺς Δυτικούς· ἂν αὐτὸς ὁ ὑπαινιγμὸς ἀναφέρεται στὶς διαπραγματεύσεις τοῦ Σκυλοϊωάννη μὲ τὸν Ρώμης Ἰννοκέντριο III (1198-1216) ἢ σὲ συνεννόησή του μὲ τοὺς παράγοντες τῆς Δ΄ Σταυροφορίας, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ διευκρινιστῆ[119].

118. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 709· τοῦ ἰδίου, Λόγος εἰς κῦρ Ἀλέξιον Κομνηνόν, ὅτε ἐπανέζευξεν ἀπὸ τῶν μερῶν τῆς Δύσεως, ἔκδ. Σάθα, ΜΒ1 (1872), σ. 92-4, ἔκδ. Van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 106, 108-11· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, Λόγος ρητορικὸς πρῶτος, σ. 15-8, 20-1.

119. Χωνιάτης, σ. 709· τοῦ ἰδίου, Λόγος, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 118), ἔκδ. Σάθα, σ. 94-6, ἔκδ. Van Dieten, σ. 110-11· Νικηφόρος Χρυσοβέργης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 118), σ. 18-9, 21· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1661. Τὰ περὶ ἀρχιεπισκόπου - πατριάρχη καὶ τὰ περὶ στέμματος ποὺ παραλείπουν οἱ βυζαντινὲς πηγές, ἀναφέρει ὁ Wolff, Second Bulgarian Empire, σ. 189, 194· ἀλλὰ ἡ ἀνεξάρτητη ἀρχιεπισκοπὴ Τιρνόβου ἀναγνωρίστηκε ἀπ᾽ τὸ Βυζάντιο καὶ τὴ βυζαντινὴ Ἐκκλησία πολὺ ἀργότερα ἀπ᾽ τὸν ἐν Νικαίᾳ αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ΄) Δούκα Βατάτζη 274 καὶ τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Γερμανὸ Β΄ (1222-1240) τὸ 1235/6, βλ. καὶ Β. Στεφανίδου, Ἐκκλησ. Ἱστορία, σ. 444.

Οἱ νίκες τοῦ 1200-1202 ἔφεραν σημαντικὰ ἀποτελέσματα. Τὸ κράτος τοῦ Ἰβαγκοῦ στὴ κεντρικὴ Θράκη καὶ τὴ Ροδόπη ποὺ ἀρκετὰ ἀναπτύχτηκε, ἔφυγε ἀπ᾽ τὴ μέση, καὶ τὰ ἐδάφη του καὶ φρούριά του περιῆλθαν στὴν Αὐτοκρατορία. Ὁ γελοῖος ἐκεῖνος Κύπριος Ἰωάννης Σπυριδωνάκης καταδιώχτηκε ἀπ᾽ τὴ φωλιά του τοῦ Στρυμόνα καὶ κατάφυγε στὸ Σκυλοϊωάννη. Ὁ αὐτοκρατορικὸς ξάδελφος Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἄγγ. 175 διαδοχικὰ ἐκδιώχτηκε ἀπ᾽ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Στενήμαχο καὶ κατάφυγε κι αὐτός, καθὼς φαίνεται, στὸ Σκυλοϊωάννη. Ὁ Δοβδομηρὸς Strez Χρύσος παράδωσε τὶς καταχτήσεις του στὴ Μακεδονία σὲ ἀντάλλαγμα τῆς βασιλικῆς νύφης Θεοδώρας Κομν. Βατ. Ἄγγ. 299 καὶ ξεγελάστηκε γιὰ νὰ παρεκκλίνη ἀπ᾽ τὶς ἀρχικές του προθέσεις. Τέλος, μὲ τὸ φοβερὸ Ἰωαννίτζα, τὸ Σκυλοϊωάννη, κλείστηκε εἰρήνη. Τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἡ ἐπαναφορὰ τῆς κατάστασης ποὺ ἐπικρατοῦσε πρὶν ἀπ᾽ τὴ μάχη τῆς Ἀρκαδιούπολης τοῦ 1194[120], μὲ τὸ βλαχοβουλγαρικὸ Κράτος περιορισμένο στὰ βουνὰ τῶν Βαλκανίων καὶ τὶς ὄχθες τοῦ Δούναβη, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, χωρὶς τὴ συνδρομὴ τῶν πολύτιμων γι᾽ αὐτὸ Κουμανικῶν ὀρδῶν. Μόνο ὁ Χρύσος παράμενε σὰν μιὰ μελλοντικὴ ἀπειλὴ στὰ νότια τῆς ὀροσειρᾶς τῶν Βαλκανίων, στὸν Πρόσακο. Ὁ Ἀλέξιος (γ΄) 180 εἶχε σοβαροὺς λόγους νὰ ὑπερηφανεύεται γιὰ τὶς ἐπιτυχίες του στὴ Βαλκανική.

IV

Ὁ σουλτὰν Kilidj Arslan II *τοῦ Ἰκονίου, οἱ ἕντεκα κληρονόμοι γιοί του καὶ οἱ ἀνάμεσά τους διαφορές, γάμος τοῦ ἔκπτωτου* Kai - Kosrou I *μὲ τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομν. Μαυροζώμη 241, ἐπίθεση τοῦ* Muhui al-Din *κατὰ τῆς βυζαντινῆς πόλης Δάδιβρας τῆς Παφλαγονίας, σύγκρουση τοῦ Ἀλέξιου 180 μὲ τὸν* Kai - Kosrou I *καὶ ἡ ἐξαίρετη συμπεριφορὰ τοῦ δευτέρου πρὸς τοὺς Ἕλληνες αἰχμαλώτους καὶ ἐξήγηση τοῦ φαινομένου, γιατὶ οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς μικρασιατικῆς ὑπαίθρου προτιμοῦσαν τὴν ἐξουσία τῶν Τούρκων καταχτητῶν ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Βυζαντίου, προσφυγὴ τοῦ Μιχαὴλ Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 174 στὸ σουλτὰν* Rukn al - Din Soliman II, *ληστοπειρατεῖες τοῦ αὐτοκράτορα σὲ βάρος ἐμπόρων ποὺ μετέφεραν τὰ ἐμπορεύματά τους στὴν Ἀμινσὸ ποὺ ἀνῆκε στὸ* Soliman II *καὶ ἀπόπειρα τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) 180 νὰ δολοφονήση τὸν Τοῦρκο σουλτάνο.*

Στὴν Μ. Ἀσία ὁ Ἀλέξιος (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 ἀκολούθησε μιὰ πιὸ ἀνεκτικὴ πολιτική, ἴσως γιατὶ πίστευε πὼς οἱ Ἀσανίδες τῶν Βλαχο-Βουλγάρων ἦσαν πιὸ ἐπικίνδυνοι ἀπ᾽ τοὺς Σελτζουκίδες. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὰ

120. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183, ὑ. 89.

προβλήματα δὲν ἦσαν λίγα. Ἀρχίζω τὸν ἀπόλογο ἀπ' τὰ γεγονότα τῆς αὐλῆς τῶν Σελτζουκιδῶν τοῦ Ἰκονίου.

Ὁ σουλτάνος τοῦ Ἰκονίου Kilidj Arslan II (1156-1192), ὁ μεγάλος ἀντίπαλος τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81 ἀπὸ διάφορες γυναῖκες ἀπόχτησε ἕνδεκα γιούς[120α], ποὺ ἀπ' αὐτοὺς πιὸ σπουδαῖοι ἦσαν οἱ ἑξῆς τέσσερις: ὁ πρωτότοκος Rukn al - Dîn Soliman ποὺ οἱ Βυζαντινοὶ τὸν λένε Ρ ο υ κ ρ α τ ί ν ο ν καὶ Ἀ ζ α τ ί ν η ν[121], ὁ πέμπτος κατὰ γέννηση Kutb al - Dîn ποὺ ὁ Χωνιάτης τὸν λέει Κ ο π π α τ ί ν ο ν[122], ὁ δέκατος κατὰ γέννηση Muhyi al - Dîn ποὺ ὁ Χωνιάτης παράξενα τὸν ὀνομάζει Μ α σ ο ύ τ[123], καὶ ὁ νεώτερος ἀπὸ ὅλους, ὁ ἑνδέκατος Chiyath al - Dîn Kai-Kosrou ποὺ οἱ Βυζαντινοὶ τὸν ὀνομάζουν Καϊχοσρόην καὶ Ἰ α θ α τ ί ν η ν[124] καὶ ποὺ προερχόταν ἀπὸ χριστιανὴ μητέρα[125].

Τὸ 1188 τὸν πέμπτο ἀπ' τοὺς γιούς του συνεταιρίστηκε στὴ βασιλεία, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἀχάριστος ἔρριξε ἀπ' τὸ θρόνο τὸν πατέρα του καὶ βασίλευσε μόνος μὲ τὸ ὄνομα Kutb al-Dîn Malikchah II (1188-1195). Τὸ 1191 ὅμως ὁ γέρος σουλτάνος πέτυχε νὰ ἀναχτήση τὸ θρόνο του καὶ τότε ὅρισε ὡς διάδοχό του τὸ νεώτερο ἀπ' τοὺς γιούς του, τὸν Chiyath al-Dîn Kai-Kosrou I (1192-1196), στὸν ὁποῖον παραχώρησε τὴν πρωτεύουσα τοῦ σουλτανάτου, τὸ Ἰκόνιο, μαζὶ μὲ τὴ Λυκαονία, τὴν Παμφυλία καὶ ὅλη τὴν περιοχὴ μέχρι τὸ Κοτυάειο· στὸν πρωτότοκο Rukn al-Dîn Soliman ποὺ πίστευε τὸν ἑαυτό του ὡς ἀδικημένο, παραχώρησε τὴν Ἀμινσό, τὴ Δόκεια καὶ ἄλλες παραθαλάσσιες πόλεις· στὸν δέκατο γιό του, τὸν Muhyi al-Dîn παραχώρησε τὴν Ἀμάσεια, τὴν Ἄγκυρα, τὸ Δορύλαιο καὶ ἄλλες εὐτυχισμένες καὶ πολυάνθρωπες πόλεις τοῦ Πόντου, καὶ στὸν ἀχάριστο γιό του Kutb al-Dîn ἄφησε τὴ Μελιτηνή, τὴν Καισάρεια τῆς Καππαδοκίας καὶ τὴν Κολωνία, ποὺ αὐτὸν τὸν καιρὸ λεγόταν Τάξαρα[126].

Τὸ 1192 ὁ γέρος σουλτάνος Kilidj - Arslan II πέθανε καὶ τὸ 1195 τὸν ἀκολούθησε στὸν τάφο ὁ ἀχάριστος γιός του Kutb al-Dîn. Τότε ὁ ἐμπειροπόλεμος καὶ ἀδικημένος Rukn al-Dîn ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ἀδελφό του Muhyi al-Dîn γιὰ τὴ μοιρασιὰ τῶν ἐδαφῶν τοῦ Kutb al-Dîn, καὶ ὁ πρῶτος νίκησε τὸ δεύτερο, ἀλλὰ καθὼς ὁ Muhyi al-Dîn ὑποτάχτηκε, ὁ πρωτότοκος τοῦ ἐπέτρεψε νὰ διατηρήση ἕνα μέρος τῆς ἡγεμονίας του.

120α. E. de Zambaur, Manuel de Généalogie et de Chronologie pour l'histoire de l'Islam, Hannover 1927, σ. 144.

121. Ρουκρατίνον τὸν λέει ὁ Χωνιάτης, σ. 689 καὶ 700, καὶ Ἀζατίνην τὸν λέει ὁ Ἀκροπολίτης, σ. 14, ἔκδ. Heisenberg, καὶ σ. 16, ἔκδ. Bonn.

122. Χωνιάτης, σ. 689.

123. Χωνιάτης, σ. 689.

124. Καὶ χοσρόην τὸν ὀνομάζει ὁ Χωνιάτης, σ. 689-91, καὶ Ἰαθατίνην ὁ Ἀκροπολίτης, σ. 14, ἔκδ. Heisenberg, καὶ σ. 16, ἔκδ. Bonn.

125. Χωνιάτης, σ. 689-90.

126. Χωνιάτης, σ. 689.

Ἔτσι δυὸ ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς ἀπόμειναν ὡς πρωταγωνιστές, ὁ πολεμοχαρὴς καὶ πρωτότοκος Rukn al-Dîn καὶ ὁ νέος σουλτάνος Kai-Kosrou I· ἀλλά, ὁ Rukn al-Dîn, προβάλλοντας τὰ δικαιώματα τῆς πρεσβυγένειας ποὺ ἴσχυαν στὶς μουσουλμανικὲς δυναστεῖες, διεκδικοῦσε τὸ θρόνο ἀπ' τὸν πολὺ νεώτερο ἀδελφό του καὶ σουλτάνο καὶ ἐκδήλωνε ὅλο του τὸ μίσος καὶ τὸν κατηγοροῦσε «ὡς γιὸ μιᾶς ἄπιστης, μιᾶς χριστιανῆς». Σὲ ἐκτέλεση τῆς πρόθεσής του ἔστειλε μιὰ πρεσβεία στὸν Kai-Kosrou I, καὶ τοῦ ὑποδείκνυε νὰ ἐγκαταλείψη τὸ θρόνο, ἂν δὲ θέλη νὰ ὑποστῆ ἡ χώρα τὰ δεινὰ ἑνὸς ἐμφύλιου πολέμου[127].

Ὁ Kai-Kosrou I, σὰν πιὸ ἀδύνατος, κατάφυγε τότε στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180, ὅπως ἀκριβῶς πρὶν τριαντα-πέντε χρόνια ὁ πατέρας του Kilidj-Arslan II κατάφυγε στὸ Μανουὴλ (α') Κ. 81 γιὰ νὰ σωθῆ ἀπ' τὸν ἀπὸ ἀδελφὴ γαμβρό του Jakub-Arslan, τὸν Ἰ α γ ο υ π α σ ά ν η ν τοῦ Χωνιάτη[128]. Καὶ ὁ μὲν Kilidj-Arslan II, γιὰ τὸν ὄλεθρο τοῦ Βυζαντίου, πέτυχε τότε νὰ σωθῆ ἀπ' τὸ γαμβρό του, δὲν ἔγινε ὅμως τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὸν Kai-Kosrou I· αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἂν καὶ φιλόφρονα ἔγινε δεχτὸς ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (γ') Ἀγγ. Κομν. 180, δὲν ἔτυχε καμιᾶς ὑπόσχεσης βοήθειας κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Rukn al-Dîn, κ' ἔτσι ἀναγκάστηκε ἄπραχτος νὰ γυρίση στὴ χώρα του.

Πρὶν ὅμως πατήση τὸ πόδι του στὸ Ἰκόνιο, ὁ Rukn al-Dîn πέτυχε νὰ τὸν ξεθρονίση, νὰ ἀναγορευτῆ σουλτάνος μὲ τὸ ὄνομα Rukn al-Dîn Soliman II (1196-1204), καὶ ὁ ἔκπτωτος Kai-Kosrou γιὰ νὰ σωθῆ ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγη στὸν παλιό του ἐχτρὸ ποὺ πολλὲς φορὲς τὸν εἶχε πολεμήσει, τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀρμενικῆς Κιλικίας Λέοντα II τὸ Μεγάλο (1187-1219, βασιλέας μετὰ τὸ 1199), τὸν Λ ε β ο ύ ν η ν τοῦ Χωνιάτη, ποὺ τὸν δέχτηκε μὲ μεγάλη εὐμένεια, γιατί, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Χωνιάτης, «συνηθίζουν οἱ ἄνθρωποι νὰ δέχωνται μὲ εὐμένεια ὄχι μόνο τοὺς συγγενεῖς καὶ τοὺς συμπατριῶτες τους, ὅταν ὑποφέρουν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀλλόγλωσσους καὶ τοὺς ἄλλοτε ἐχτρούς τους καὶ νὰ τοὺς μεταχειρίζωνται μὲ φιλανθρωπία, ὅταν τοὺς βλέπουν ἄθλιους καὶ δυστυχεῖς»[129].

Κατὰ τ' ἄλλα, ὁ Λέων II τῆς Ἀρμενίας ὁλότελα ἀρνήθηκε νὰ βοηθήση τὸν Kai-Kosrou νὰ γυρίση στὸ θρόνο του, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ μὲ τὸν Rukn al-Dîn Soliman II εἶχε κλείσει σύμφωνο φιλίας, καὶ ἔβλεπε, ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, πὼς μιὰ σύγκρουση μαζί του ἦταν ἀδύνατη. Ἔτσι ὁ Kai-Kosrou ἀναγκάστηκε νὰ γυρίση πίσω στὴν ΚΠολη, ὅπου στενὰ συνδέθηκε μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια, καὶ ἔβλεπε τὴν πριγκίπισσα Ἄννα Ἀγγ. Κομν. 261 «ὡς μιὰ ἀδελφή του». Καὶ ἀκόμη σεβόταν ἰδιαίτερα τὴ χριστιανικὴ

127. Χωνιάτης, σ. 689-90.

128. Γιὰ τὴν προσφυγὴ τοῦ Kai - Kosrou I στὴ βυζαντινὴ αὐλή, βλ. Χωνιάτης, σ. 690· γιὰ τὴν προσφυγὴ τοῦ Kilidj - Arslan II, βλ. Χωνιάτης, σ. 152-154 κεξ.· Κίνναμος, σ. 204-5.

129. Χωνιάτης, σ. 690-91. Πρβλ. L. Stiernon, Les origines du despotat d'Épire, REB 17 (1959), σ. 97.

θρησκεία τῆς μητέρας του[130].

῎Αν καὶ ὁ αὐτοκράτορας δὲν ἱκανοποίησε τὸ αἴτημά του γιὰ μιὰ ἐκστρατεία κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Rukn al-Dîn Soliman II, ὁ Kai-Kosrou ἐξακολουθοῦσε νὰ μένη στὴν αὐλὴ τῆς ΚΠολης, χωρὶς νὰ ἀξιώνεται καὶ μεγάλης προσοχῆς «ἀνάλογης πρὸς τὴ γενιά του»[131]. Κατὰ τὴ φυγὴ τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 ἀπ᾽ τὴν ΚΠολη, στὶς 17. VII. 1203, τὸν ἀκολούθησε καὶ ὁ Kai-Kosrou I[132], ὁ ὁποῖος τὸ 1204 παντρεύτηκε τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ Μαυροζώμη 241, ὡς μιὰ ἀπόγονο τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Κομνηνῶν[133].

᾿Αφήνοντας τὸν ἔκπτωτο Chiyath al-Dîn Kai-Kosrou I, ἂς πιάσωμε τοὺς ἀδελφούς του, τὸν πρίγκιπα Muhyi al-Dîn, τὸν Μασοὺτ τοῦ Χωνιάτη, καὶ τὸ νέο σουλτάνο Rukn al-Dîn Soliman II, τὸ Ρουκρατίνο, καὶ τὶς σχέσεις ποὺ εἶχε μαζί τους ὁ κὺρ ᾿Αλέξιος (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180. ῞Οπως, ὁ σουλτὰν Kilidj-Arslan II γιὰ λόγους φιλανθρωπίας ἢ γιὰ νὰ προκαλέση ἀνησυχίες στὸ Βυζάντιο, εἶχε ὑποστηρίξει τὸν Ψευδο-᾿Αλέξιο 2ον[134], ἔτσι καὶ ὁ Muhyi al-Dîn γιὰ λόγους χρηματισμοῦ ὑποστήριξε τὸν Ψευδο-᾿Αλέξιο 4ον, ἀλλὰ αὐτὰ ἔχουν ἐκτεθῆ σὲ ἄλλο σημεῖο τῆς Γενεαλογίας μου[135]. Οἱ συνέπειες τῆς ἀνταρσίας τοῦ Ψευδο-᾿Αλέξιου 4ου καὶ τῆς ἀνάμιξης τοῦ Σελτζουκίδη πρίγκιπα ἦσαν σοβαρές.

Μέχρι τὸ τέλος τοῦ 1196 ὁ Muhyi al-Dîn ἐρχόταν σὲ συναλλαγὲς γιὰ τὸ ποσὸν ποὺ ζητοῦσε γιὰ τὸν ἀντάρτη. ᾿Ενῶ βοηθοῦσε ἀκόμη τὸν Ψευδο-᾿Αλέξιο 4ο, ἐκμεταλλεύτηκε τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ καταλάβη τὴ βυζαντινὴ πόλη Δάδιβρα (προφανῶς τὸ Σημερινὸ Devrek), στὴν Παφλαγονία, ἀφοῦ τὴν πολιόρκησε τέσσερις μῆνες. ῾Ο αὐτοκράτορας τοὺς ὑποσχέθηκε βοήθεια, ἀλλὰ οἱ Παφλαγόνες δὲν τολμοῦσαν νὰ πᾶνε σὲ βοήθεια τῆς πόλης καὶ ἡ πείνα μαζὶ μὲ τὶς πολιορκητικὲς μηχανὲς τοῦ Muhyi al-Dîn ρήμαζαν τοὺς Δαδιβρηνούς.

Τέλος, ἕνας ἐπικουρικὸς στρατὸς ἔφτασε, κάτω ἀπ᾽ τοὺς νεαροὺς στρατηγοὺς Θεόδωρο Βρανᾶ Κομνηνὸ 239, ᾿Ανδρόνικο Κατακαλὼν καὶ Θεόδωρο Καζάνη, πιθανὸν ἀπ᾽ τὴν Ποντικὴ ῾Ηράκλεια, καὶ στρατοπέδευσε στὸ βουνὸ Β ά β α ν. Οἱ Τοῦρκοι ἔμαθαν τὸν ἐρχομὸ αὐτῆς τῆς δύναμης καὶ ἔστησαν ἐνέδρα, στὴν ὁποία ἔπεσαν οἱ νεαροὶ στρατηγοί. ῾Η βυζαντινὴ δύναμη σκόρπισε καὶ δυὸ ἀπ᾽ τοὺς ἀρχηγούς, πιθανὸν ὁ Κατακαλὼν καὶ ὁ Καζάνης, πιάστηκαν αἰχμάλωτοι, καὶ δεμένοι ἐμφανίστηκαν γύρω ἀπ᾽ τὰ τείχη τῆς Δάδιβρας.

130. Χωνιάτης, σ. 691· ᾿Ακροπολίτης, σ. 14 Heis., σ. 16 Bonn. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν ᾿Ανώνυμης Κομνηνῆς 157, ὑ. 1, παρατήρηση γ).
131. Χωνιάτης, σ. 691. Βλ. καὶ τὴν ἀνωτέρω προσωπογραφίαν.
132. ᾿Ακροπολίτης, σ. 14 Heis., σ. 16 Bonn.
133. Χωνιάτης, σ. 827. Βλ. καὶ τὴν ἀνωτέρω προσωπογραφίαν.
134. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 86-88.
135. Βλ. προσωπογραφίαν ᾿Αλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 92-107, καθὼς καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 113.

Οἱ κάτοικοι ἀπ᾽ αὐτὸ ἀπελπίστηκαν, καὶ ἔκλεισαν μιὰ συμφωνία μὲ τὸν Muhyi al-Dîn, κάτω ἀπ᾽ τοὺς ἑξῆς ὅρους: ὅποιος ἤθελε μποροῦσε νὰ φύγη μὲ τὴν οἰκογένειά του καὶ τὰ σκεύη ποὺ τοῦ ἦταν δυνατὸν νὰ σηκώση, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ποὺ θὰ ἔμεναν θὰ ἔπρεπε νὰ πληρώνουν φόρο στὸ Σελτζουκίδη πρίγκιπα. ῾Η συνθήκη ἐφαρμόστηκε κατὰ γράμμα. ᾿Εκεῖνοι ἀπ᾽ τοὺς πολίτες ποὺ ἔφυγαν, σκόρπισαν σὲ ἄλλες πόλεις τῆς Παφλαγονίας, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐγκαταστάθηκαν στὴ Δάδιβρα. Λίγο ἀργότερα ὁ ᾿Αλέξιος (γ΄) 180, χωρὶς νὰ δώση σημασία γιὰ τὴν ἀπώλεια τῆς Δάδιβρας, δέχτηκε νὰ πληρώση ὁλάκερο τὸ ποσὸν ποὺ ζητοῦσε ὁ Muhyi al-Dîn, ποὺ σὲ ἀντάλλαγμα ἔδωσε στὸν αὐτοκράτορα ἕνα σῶμα Τούρκων στρατιωτῶν ποὺ τὸ 1197 ἐκτέλεσε κατὰ ποὺ ἔπρεπε τὴν ἐπίθεση στὸν Πρόσακο[136].

᾿Απ᾽ τοὺς τρεῖς γιοὺς τοῦ Kilitj-Arslan II ποὺ ἔγιναν σουλτάνοι, ὁ νεώτερος Chiyath al-Dîn Kai-Kosrou I (1192-1196), πρὶν ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Rukn al-Dîn Soliman τὸν ρίξη ἀπ᾽ τὸ θρόνο, ἂν καὶ ἦταν ὁ πιὸ συμπαθὴς στὴ βυζαντινὴ αὐλή, ἀπὸ μιὰ ἀνεπαίσθητη ἀφορμὴ ἦλθε σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ᾿Αλέξιο (γ΄) 180.

Σὰν δεῖγμα τιμῆς ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου Malik al-Adil[137] ἔστειλε στὸν ᾿Αλέξιο (γ΄) 180 δυὸ ἀραβικὰ ἄλογα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴ διέλευσή τους ἀπ᾽ τὴ Μ. ᾿Ασία, ὁ Kai-Kosrou I τὰ πῆρε προσωρινὰ γιὰ νὰ δοκιμάση τὴν ἀξία τους στὴν ἱππασία. ῞Οταν τὸ ἕνα ἀπ᾽ τὰ ἄλογα ἔπαθε ἐξάρθρωση στὸ γόνατο, ὁ Τοῦρκος σουλτάνος ἔγραψε στὸν ᾿Αλέξιο (γ΄), ζητώντας συγγνώμη ποὺ τὰ μεταχειρίστηκε, καὶ ἔλεγε στὸ βασιλέα πὼς δίσταζε νὰ στείλη τὸ ἕνα λόγω τῆς ἀναπηρίας τοῦ ἄλλου, καὶ τοῦ ἔδινε τὴ διαβεβαίωση πὼς θὰ στείλη καὶ τὰ δυὸ μόλις τὸ τραυματισμένο θὰ εἶχε γιατρευτῆ.

῾Ο Βαμβακοράβδης ἀρνήθηκε νὰ δεχτῆ τὴν εὐγενικὴ αὐτὴ δικαιολογία καὶ κυριεύτηκε ἀπὸ θυμό, «ἄναψε σὰν καιόμενο πουρνάρι», καὶ χωρὶς νὰ κάνη κάτι «τὸ γενναῖο», ἔδειχνε πὼς «θὰ τραβήξη τὸ κρυμμένο ξίφος του». Καὶ γιὰ ἀντίποινα, πρόσταξε τὴν κατάσχεση τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν ζώων τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ τῶν ῞Ελλήνων, ἐμπόρων ποὺ πηγαινοέρχονταν ἀπ᾽ τὸ ᾿Ικόνιο, καὶ συγχρόνως τοὺς ἔρριξε στὴ φυλακή. Τὰ ἐμπορεύματα καὶ τὰ ζῶα «δὲν περιῆλθαν στὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ οὔτε καὶ στὰ χέρια τῶν δικαιούχων ἔμειναν, μόνο σκορπίστηκαν καὶ χάθηκαν ἐδῶ κ᾽ ἐκεῖ».

Οἱ συνέπειες ὅμως αὐτῆς τῆς πράξης ὑπῆρξαν σοβαρές. ῾Ο Kai-Kosrou I δὲν ἀνέχτηκε αὐτὴ τὴν προσβολή, καὶ χωρὶς καμιὰ ἄλλη προειδοποίηση, ὁδήγησε τὸ στρατό του, κατὰ ποὺ φαίνεται τὸ 1196, στὴν κοιλάδα τοῦ Μαιάνδρου. ᾿Εκεῖ κατέλαβε τὴν Καρία (προφανῶς τὴ σημ. Geise) καὶ τὴν Τάνταλο (πιθανὸν τὸ σημ. Dandal-su) καὶ προχώρησε πρὸς τὴν ᾿Αντιόχεια

136. Χωνιάτης, σ. 610, 624-26, 643· γιὰ τὸ σῶμα τῶν Τούρκων ποὺ ἀγωνίστηκε στὸν Πρόσακον, βλ. Χωνιάτης, σ. 668-69.
137. ῾Ο «σουλτὰν τῆς κατ᾽ Αἴγυπτον ᾿Αλεξανδρείας» στὸ κείμενο τοῦ Χωνιάτη, σ. 653, δὲν κατονομάζεται· καθὼς ἡ ἀποστολὴ τῶν ἵππων θὰ ἔγινε τὸ 1195/6, ἀποστολέας θὰ ἦταν ὁ Malik al - Adil (1193-1218), ἀδελφὸς τοῦ περίφημου Σαλαδίνου (Salah al - Dîn 1173-1193).

τῆς Φρυγίας, μικρὴ πόλη-φρούριο ποὺ ἦταν τὸ κλειδὶ τοῦ μέσου Μαιάνδρου. Καθὼς πλησίαζε τὴ νύχτα, ἄκουσε τὸ θόρυβο μιᾶς γαμήλιας γιορτῆς ποὺ τοῦ φάνηκε σὰν ἀπόηχος στρατιωτῶν ποὺ ἑτοιμάζονταν γιὰ πόλεμο.

Μὴ θέλοντας νὰ ἀντιμετωπίση μιὰ τέτοια περίσταση, γύρισε πίσω μὲ τοὺς αἰχμαλώτους του, ποὺ ἀνέρχονταν σὲ πέντε χιλιάδες, στὴ Λάμπη. Ἐκεῖ ἔκανε ἀπογραφὴ τῶν αἰχμαλώτων, καὶ ρωτοῦσε τὸν καθένα πῶς λέγεται καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι καὶ ποιὸς τὸν ἔπιασε καὶ τί τοῦ ἅρπαξαν, καὶ ἂν τοῦ πῆραν γιό, κόρη ἢ γυναίκα. Ἀφοῦ ὅλα τοὺς τὰ ἔδωσε πίσω, πρόσταξε νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλοι μαζὶ καὶ νὰ ἀκολουθοῦν τὸ στρατό του. Καὶ κατὰ τὴν πορεία, φρόντιζε νὰ μὴ τοὺς λείπουν τρόφιμα, καὶ γιὰ τὸ δυνατὸ κρύο φρόντισε νὰ τοὺς προμηθεύση ξυλεία.

Καθὼς βρῆκε μιὰ γέρικη βελανιδιὰ ποὺ ἀπ' τὰ χρόνια εἶχε πέσει, πῆρε ὁ ἴδιος στὰ χέρια του ἕνα τσεκούρι καὶ ἔκοβε ξύλα, καὶ στοὺς Τούρκους ποὺ τὸν ἔβλεπαν καὶ ἦλθαν νὰ τὸν βοηθήσουν, ἔλεγε πὼς αὐτὰ τὰ ξύλα προορίζονταν γιὰ τοὺς Ἕλληνες αἰχμαλώτους, γιατὶ οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἐλεύτεροι νὰ προμηθευτοῦν ξυλεία, ἐνῶ στοὺς Ἕλληνες αἰχμαλώτους αὐτὸ ἀπαγορεύεται γιὰ νὰ μὴ δραπετεύσουν. Καὶ ὅταν ἔφτασε στὸ Φιλομήλιο παραχώρησε στοὺς Ἕλληνες αἰχμαλώτους σπίτια καὶ γαῖες, καὶ τοὺς ἔδωσε καὶ στάρι καὶ σπόρους γιὰ καλλιέργεια τῆς γῆς. Καὶ τοὺς παρηγόρησε, καὶ τοὺς εἶπε πὼς ἂν γίνη συμφιλίωση μὲ τὸν Ἕλληνα βασιλέα, ὅλοι θὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους· ἂν δὲ ὁ Ἕλληνας βασιλέας δὲ συμφωνήση, γιὰ πέντε χρόνια θὰ μείνουν ἀφορολόγητοι, καὶ μετὰ τὴν παρέλευση τῆς πενταετίας θὰ πληρώνουν ἕνα φόρο, ὄχι βαρύ, οὔτε νὰ ὑπερβαίνη τὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ, ὅπως συμβαίνει στὴν ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, οὔτε νὰ κορυφώνεται στὸ πενταπλάσιο. Ἀφοῦ ἔτσι κανόνισε ὁ Kai-Kosrou I τὰ πράματα, γύρισε πίσω στὸ Ἰκόνιο[138].

Ὁ Χωνιάτης πάνω σ' αὐτὰ γράφει τὰ ἑξῆς ἐνδιαφέροντα, ποὺ μᾶς ἐξηγοῦν τὶς αἰτίες, γιατὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας, στὰ ὕστερα μάλιστα χρόνια, πολλὲς φορὲς προτιμοῦσαν τὴν τουρκικὴ ἐξουσία ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ κακοδιοίκηση, ἀδιαφορία καὶ ἀπληστία:

«Ἡ φιλάνθρωπη αὐτὴ πολιτεία τοῦ σουλτάνου, κανένα ἀπ' τοὺς αἰχμαλώτους δὲν ἄφησε νὰ νοσταλγήση τὴν πατρίδα του, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ποὺ δὲν εἶχαν αἰχμαλωτιστῆ ἀπ' τοὺς Τούρκους, ἔτρεχαν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ Φιλομήλιο, καθὼς ἄκουγαν τὸ πῶς φέρθηκε στοὺς συμπατριῶτες τους ὁ σουλτὰν Kai-Kosrou I».

Καὶ παρατηρεῖ ὁ Χωνιάτης: «Καθὼς στὴ γενιά μας χάθηκε ὁ δίκαιος καὶ πληθύνθηκε ἡ ἀνομία καὶ ψύχτηκε ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν, οἱ πληθυσμοὶ ὁλοκλήρων ἑλληνικῶν πόλεων προτιμοῦσαν νὰ κατοικοῦν στὶς περιοχὲς τῶν Τούρκων, μὲ εὐχαρίστηση ἐγκαταλείποντας τὶς πατρίδες τους ποὺ ἦσαν μέσα στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Οἱ τύραννοι - αὐτοκράτορες ξέφυγαν ἀπ' τὴ

138. Χωνιάτης, σ. 653-57.

σωστὴ δίαιτα καὶ συμπεριφορά, καὶ καθὼς οἱ πιὸ πολλοὶ γυμνάστηκαν καὶ ἐξοικειώθηκαν πρὸς τὶς ἁρπαγὲς τῶν κρατούντων, κανένα σωστὸ μέτρο δὲ σκέφτονταν καὶ δὲν ἔπαιρναν γιὰ τοὺς ἁπλοὺς πολίτες»[139].

Πολὺ ἀργὰ ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἀγγ. Κομν. 180 θυμήθηκε τὰ θύματα τῆς ἀφροσύνης του, τοὺς κατοίκους τοῦ Μαιάνδρου, ποὺ τόσο καλὰ τοὺς φέρθηκε ὁ καταχτητὴς Kai-Kosrou I, καὶ ἔστειλε ἕνα στρατό, κάτω ἀπ' τὸ στρατηγὸ Ἀνδρόνικο Δούκα[140], ἕνα νέο σχετικὰ στὴν ἡλικία καὶ ἄπειρο, γιὰ «νὰ συμπλακῆ μὲ τὸν Τοῦρκο» σουλτάνο· αὐτός, κάποια νύχτα τοῦ 1196 ἔπεσε πάνω στὰ ποίμνια καὶ τὶς ἀγέλες βοδιῶν τοῦ ἐμίρη Ἀρσανῆ, τοῦ ὁποίου οἱ Τουρκομάνοι τὸν ἀναχαίτισαν καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ ὀπισθοχωρήση[141].

Τὸ καλοκαίρι ἢ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1196 ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἀγγ. Κομν. 180 ὑποχρεώθηκε «νὰ ἀποσπαστῆ ἀπ' τοὺς λωτοφάγους καὶ τὶς Σειρῆνες τῶν τρυφερῶν τοπείων τῶν ὡραίων νησιῶν τῆς Προποντίδας», καὶ νὰ βγῆ νὰ βοηθήση τοὺς κατοίκους τῆς Βιθυνίας ἀπ' τὶς πολυάριθμες νομάδες τῶν Τούρκων, τὶς στρατοπεδευμένες κατὰ μῆκος τοῦ λεγόμενου Βαθέος ποταμοῦ, κοντὰ στὸ Δορύλαιο. Ἔκανε μιὰ ἐπίδειξη δύναμης μέχρι τὴ Νίκαια καὶ τὴν Προύσα, καὶ μετὰ ἕνα μήνα, γύρισε ἀπότομα στὴν ΚΠολη[142].

Ἕνας λόγος ἴσως γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἀγγ. Κομν. 180 δὲν πολεμοῦσε σθεναρὰ τὸν Kai-Kosrou I, ἦταν γιατὶ βρισκόταν σὲ ἀγαθὲς σχέσεις μὲ τὸ μεγαλύτερο ἀδελφό του Rukn al-Din Soliman, τὸν ἐμίρη τῆς Ἀμινσοῦ καὶ τῆς Δόκειας, καὶ ἀπ' αὐτὸ δὲ βοήθησε τὸν Kai-Kosrou, ὅταν ἦλθε στὴν ΚΠολη, νὰ πολεμήση τὸν Rukn al-Din[143]. Μετὰ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τῶν Σελτζουκιδῶν τοῦ Rukn al-Din Soliman II (1196), ὁ Ἀλέξιος (γ') εἶχε μαζί του εἰρήνη γιὰ τέσσερα ὁλάκερα χρόνια, ἐνῶ ὁ τέως σουλτάνος Kai-Kosrou I βρισκόταν ὡς φιλοξενούμενος στὴν ΚΠολη, καθὼς αὐτὰ μᾶς εἶναι γνωστά.

Μόνο κατὰ τὸ 1201 μιὰ σειρὰ γεγονότων δημιούργησε ἕνα ρῆγμα στὶς σχέσεις τους. Κατὰ πρῶτον, ὁ δοὺξ καὶ ἀναγραφέας τοῦ θέματος Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου (κοντὰ στὶς ἐκβολὲς τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ) Μιχαὴλ Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος 174, νόθος γιὸς τοῦ σεβαστοκράτορα Ἰωάννη Δούκα 90, ποὺ πρὶν λίγο αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε

139. Χωνιάτης, σ. 657.

140. Γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Δ., βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 233, σ. 194. Τὸ τοῦ Χωνιάτη, σ. 657[20]: «νεανίαν πρώτως ὑπηνήτην», δὲν πρέπει νὰ λαμβάνεται κατὰ λέξη πὼς ἦταν ἕνας, ποὺ μόλις ἐγκατάλειψε τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία· θὰ ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα ἄντρα 23-25 χρονῶ τὸ πιὸ λίγο.

141. Χωνιάτης, σ. 657-58. Ὁ D. Polemis, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 140) γιὰ τὴ δραστηριότητα τοῦ Ἀνδρόνικου Δ. δίνει τὴ χρονολογία τοῦ 1198, ἀλλὰ εἶναι λανθασμένη, γιατὶ ὁ Ἀνδρόνικος Δ. ἔδρασε πρὶν ἀπ' τὴν πτώση τοῦ Kai-Kosrou I τὸ 1196.

142. Χωνιάτης, σ. 658.

143. Χωνιάτης, σ. 690: μήτε σύναρσιν εὑρηκὼς τῆς πρὸς τὸν κασίγνητον (τὸν Rukn al - Din) ἀντιτάξεως ἐπανέκαμψε οἴκαδε· Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 129.

πεθάνει, στασίασε κατὰ τοῦ αὐτοκράτορα. Καθὼς ὁ στασιαστὴς πολεμήθηκε καὶ νικήθηκε, ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγη στὸ 'Ικόνιο, στὴν αὐλὴ τοῦ Rukn al-Dìn Soliman II, ὁ ὁποῖος κατὰ τὶς συνήθειες τῶν Σελτζουκιδῶν τοῦ προμήθευσε στρατὸ γιὰ νὰ λεηλατήση τὴν περιοχὴ τοῦ Μαίανδρου ποταμοῦ[144].

Στὸ μεταξὺ ὁ 'Αλέξιος (γ') "Αγγ. Κομν. 180 εἶχε ἐξοργίσει τὸ σουλτάνο τοῦ 'Ικονίου μὲ δυὸ ἐνέργειές του ἀρκετὰ σοβαρές.

"Ενα ναυτικό, ἢ καλύτερα πειρατή, τὸν Κωνσταντῖνο Φραγκόπουλο, ἀπόγονο μᾶλλον Λατίνων, τὸν ἐφοδίασε μὲ ἔξι τριήρεις νὰ πάη στὸν Εὔξεινο Πόντο, τυπικὰ μὲν γιὰ νὰ δῆ τί μποροῦσε νὰ σωθῆ ἀπὸ ἕνα βυζαντινὸ πλοῖο ποὺ ἀπ' τὴ Φάσιδα ἐρχόταν στὴν ΚΠολη καὶ ποὺ γύρω στὴν Κερασοῦντα ναυάγησε, πραγματικὰ δὲ νὰ ἐπιτεθῆ στὰ πλοῖα ποὺ κατέπλεαν στὸ σπουδαῖο λιμάνι τῆς 'Αμινσοῦ καὶ νὰ ἁρπάξη τὰ ἐμπορεύματά τους. 'Η ἐνέργεια αὐτὴ ἀποσκοποῦσε στὸ νὰ ἀνακόψη τὸ ἐμπόριο τῆς 'Αμινσοῦ καὶ νὰ πλουτίση τὸ αὐτοκρατορικὸ θησαυροφυλάκιο μὲ ἕνα μεγάλο μέρος τῆς λείας ποὺ θὰ ἅρπαζε ὁ ἀρχιπειρατὴς Φραγκόπουλος. Καὶ ἂς σημειωθῆ πὼς ἡ 'Αμινσὸς ἦταν ἡ ἕδρα τοῦ προσωπικοῦ ἐμιράτου τοῦ Rukn al-Dìn, ποὺ τοῦ εἶχε κληροδοτήσει ὁ πατέρας του Kilidj-Arslan II.

'Ο Φραγκόπουλος, κατὰ τὴ βασιλικὴ διαταγή, ἔπλευσε στὸν Εὔξεινο πόντο, καὶ δὲν ἄφησε κανένα πλοῖο ποὺ νὰ μὴ τὸ ληστεύση, ἑλληνικὸ καὶ τουρκικό, καὶ μετὰ δυὸ μῆνες γύρισε στὴν ΚΠολη· ὅσο γιὰ τοὺς ἐμπόρους, ἰδιοχτῆτες τῶν ἐμπορευμάτων τῶν πλοίων, ἄλλους ἀπ' αὐτοὺς ἔσφαξε καὶ τὰ πτώματά τους πέταξε στὴ θάλασσα, χωρὶς νὰ κάνη διάκριση ἀνάμεσα σὲ "Ελληνες ἢ Τούρκους, καὶ ἄλλους ἄφησε «πιὸ γυμνοὺς ἀπ' τὸν κόπανο».

"Οσοι ἀπ' τοὺς "Ελληνες ἐμπόρους σώθηκαν, ἔφτασαν στὴν ΚΠολη, καὶ γοερὰ παραπονέθηκαν στὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ καμιὰ δικαίωση δὲ βρῆκαν, καθὼς ἕνα μέρος τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων τους πῆγε κατευθείαν στὸ ἰδιαίτερο ταμεῖο αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα. Κι ὅταν ἀκόμη, μέσα στὴν ἀπελπισία τους, ζήτησαν τὴν παρέμβαση τοῦ οἰκουμ. πατριάρχη 'Ιωάννη (ι') τοῦ Καματηροῦ καὶ ὁρισμένων ἰσχυρῶν μοναχῶν, δὲν ἔκαναν τίποτε.

Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔμποροι, ὅσοι ἐννοεῖται ἀπ' αὐτοὺς σώθηκαν, παρουσιάστηκαν στὸν σουλτὰν Rukn al-Dìn Soliman II καὶ βρῆκαν κοντά του μιὰ δικαίωση. 'Ο σουλτάνος ἔγραψε στὸν αὐτοκράτορα καὶ ζητοῦσε νὰ ἀποζημιωθοῦν οἱ ἔμποροί του, ἀλλὰ αὐτὸς μὲ τὴν πρόφαση πὼς ὁ Φραγκόπουλος ἦταν ἕνας ἀ π ο σ τ ά τ η ς, ἀρνιόταν νὰ καταβάλη ἀποζημιώσεις. Τελικά, κλείστηκε μιὰ συμφωνία, κατὰ τὴν ὁποία ὁ 'Αλέξιος (γ') πλήρωσε γιὰ τὴν ἀποζημίωση τῶν ἐμπόρων ἀσήμι πενήντα λιτρῶν, καὶ τὰ πράματα φάνηκαν πὼς ἡσύχασαν[145].

144. Χωνιάτης, σ. 700-1. Βλ. καὶ πρoσωπογραφίαν Μιχαὴλ Δ.Κ. "Αγγ. 174, ὑ. 9-11, ὅπου καὶ οἱ παρατηρήσεις τοῦ Χωνιάτης γιὰ τὶς φιλοδοξίες τῶν Κομνηνοαγγέλων.

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὸ κλείσιμο τῆς συμφωνίας, ποὺ ὁ 'Αλέξιος (γ') 180 ὁ Βαμβακοράβδης ἔδωσε μιὰ δεύτερη ἀφορμὴ στὸ σουλτάνο. Χωρὶς ἀμφιβολία, σὲ συνεννόηση μὲ τὸν ἔκπτωτο Kai-Kosrou I ποὺ βρισκόταν στὴν ΚΠολη, μίσθωσε ἕνα κάποιο Χασίσιο νὰ δολοφονήση τὸν Rukn al-Dìn Soliman II. Καὶ αὐτὲς οἱ δυὸ αἰτίες εἶναι πού, σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη, ἔκαναν τὸν Rukn al-Dìn «νὰ δεχτῆ τὸ Μιχαὴλ Δ.Κ. "Αγγ. 174 μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση λόγω τοῦ μίσους ποὺ εἶχε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα». 'Αλλὰ ὁ Χασίσιος πιάστηκε ἀπ' τὴν ὑπηρεσία τοῦ σουλτάνου καὶ ὄχι μόνο τὴν ἐντολὴ ποὺ εἶχε ἀποκάλυψε, ἀλλὰ ἐπέδειξε καὶ κάποιο γράμμα, ἴσως τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα, ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο θὰ ἀναφερόταν στὴ δολοφονία. Μὲ αὐτά, ἡ συμφωνία παραβιάστηκε, καὶ ἄρχισαν ἐπιδρομὲς τῶν Τούρκων στὶς ἀνατολικὲς πόλεις τῆς Αὐτοκρατορίας. Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1200 ὁ 'Αλέξιος (γ') 180 βγῆκε γιὰ μιὰ ἀκόμη ἐπίδειξη δύναμης στὴ Βιθυνία, ἀλλὰ δὲν προχώρησε πιὸ πάνω ἀπ' τὰ λουτρὰ τοῦ Πυθίου (προφανῶς τὸ σημερινὸ Çekirge, κοντὰ στὴν Προύσα).

Σύμφωνα μὲ τὸ ρήτορα Εὐθύμιο Τορνίκη, γιὸ τοῦ λ ο γ ο θ έ τ η τοῦ δ ρ ό μ ο υ Δημήτριου Τορνίκη καὶ ἀδελφὸ τοῦ Κωνσταντίνου Τορνίκη (τοῦ συζύγου τῆς 'Ανώνυμης Κομνηνῆς 242), ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε ἕνα γράμμα στὸ σουλτὰν Rukn al-Dìn Soliman II ποὺ σ' αὐτὸ τοῦ ἔλεγε, «νὰ μὴ ἀναρριπίζη τὸν "Αρη, τὸν πολεμόκλονο καὶ φιλαίματο, γιατὶ ὁ Θεὸς δὲ χαίρεται σ' αὐτὰ καὶ μᾶλλον μισεῖ τὰ φιλοπόλεμα ἔθνη», καὶ τοῦ ἔκανε τὴ σύσταση νὰ «ἀποθέση ἀσπίδα, δόρυ, τόξα καὶ τὴν ἄλλη πανοπλία καὶ νὰ εἰρηνεύη καὶ νὰ μετριοφρονῆ» γιατὶ στὴν ἀντίθετη περίπτωση, λέει ὁ Κύριος: «'Ιδοὺ ἐγὼ ἐναντίον σου». Καὶ ἀκόμη σημειώνει ὁ ρήτορας τὴν παρουσία στὴν ΚΠολη μιᾶς πρεσβείας τοῦ Rukn al-Dìn Soliman II, ἡ ὁποία «ἔπεσε στὰ βασιλικὰ πόδια καὶ ζητοῦσε τὰ εἰρηναῖα καὶ σωτήρια», καὶ ἐπικαλεῖται ὡς μάρτυρες τοὺς συγκλητικοὺς ποὺ ἦσαν παρόντες στὴ σκηνή. Καθὼς ἔπειτα ἀπευθύνεται ὁ Τορνίκης πρὸς τοὺς Τούρκους πρέσβεις τοὺς καλεῖ νὰ θαυμάσουν τὸ ὡραῖο πρόσωπο τοῦ 'Αλέξιου (γ') 180 τοῦ Βαμβακοράβδη, «ποὺ ἀπαστράφτει ἀπὸ χάρες» καὶ τὴν κανονικὴ κατασκευὴ τοῦ σώματός του ποὺ μοιάζει σὰν ἕνα «ψηλὸ κυπαρίσσι». Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο τοὺς ρωτάει ἂν τόσο ὡραῖος εἶναι καὶ ὁ Rukn al-Dìn Soliman II.

'Η ἀπόλυτη σιγὴ τῶν βυζαντινῶν πηγῶν γιὰ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης, μᾶς δείχνει πὼς δὲ θὰ ἦταν καὶ τόσο εὐνοϊκοὶ γιὰ τὸ Βυζάντιο. 'Η εἰρήνη πάντως διατηρήθηκε μέχρι τὸ τέλος τῆς βασιλείας τοῦ 'Αλέξιου (γ') 180, καὶ αὐτῆς τῆς εἰρήνης, ἐπωφελήθηκε ὁ Rukn al-Dìn Soliman II γιὰ νὰ καταργήση τὸ ἐμιράτο τοῦ ἀδελφοῦ του Muhyi al-Dìn, καὶ νὰ συμπεριλάβη τὶς ἐπαρχίες του τῆς 'Αμάσειας, τῆς "Αγκυρας καὶ τοῦ Δορυλαίου στὸ σουλτανάτο τοῦ 'Ικονίου, καὶ νὰ ἀνακηρύξη διάδοχο τὸ γιό του Kilidj-Arslan

145. Χωνιάτης, σ. 699-700. Γιὰ τὴν ἕδρα τοῦ ἐμιράτου τοῦ Rukn al - Dìn, βλ. Χωνιάτης, σ. 689[11-12], καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 126.

III, ἕνα μικρὸ παιδί, ποὺ τὸν διαδέχτηκε γιὰ λίγο στὸ θρόνο, ὅταν ἐκεῖνος πέθανε τὸ 1204[146].

V

Ἡ στάση τοῦ αὐτοκράτορα ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ μοναχισμοῦ, ἡ αἵρεση τοῦ Σικιδίτη, ἐσωτερικὴ διοίκηση, ὁ Βασίλειος Δούκας Καματηρὸς καὶ ἡ ροπή του, ὁ μέγας δοὺξ Μιχαὴλ Στρυφνός, ὁ Ἰωάννης Βελισσαριώτης καὶ οἱ ἀδελφοί του, ὁ Εὐμάθιος Φιλοκάλης, ὁ Δημήτριος Τορνίκης καὶ ὁ γιός του Κωνσταντῖνος Τορνίκης, ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὁ Ἰωάννης Σπυριδωνάκης ὁ Κύπριος, ὁ εὐνοῦχος Κωνσταντῖνος, ὁ Νικόλαος Τρίψυχος, οἱ εὐνοῦχοι παρακοιμώμενοι Γεώργιος Οἰναιώτης καὶ Ἰωάννης Ἰωνοπολίτης, ὁ Ἰωάννης Ἀποτυρᾶς, ὁ Κωνσταντῖνος Πατρηνὸς καὶ ἄλλοι, ὁ Γρηγόριος Ἀντίοχος, ὁ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης καὶ οἱ ἀδελφοί του.

Ὁ Ἀλέξιος (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 δὲν εἶχε τὴ μανία νὰ ἀνεβοκατεβάζη τοὺς πατριάρχες τῆς ΚΠολης, ὅπως ὁ ἀδελφός του Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183. Ὅταν ἀνέβηκε στὸ θρόνο βρῆκε ὡς πατριάρχη τὸ Γεώργιο (β΄) τὸν Ξιφιλίνο, ἕνα ἄχρωμο ἱεράρχη, παλιὸ ὀπαδὸ τοῦ τύραννου Ἀνδρόνικου Κ. 87, τὸν ὁποῖο ὕψωσε στὴν πατριαρχικὴ καθέδρα, στὶς 10 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1191 ὁ Ἰσαάκιος (β΄) 183, καὶ ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἔδειξε κάποιους δισταγμοὺς γιὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) 180, παράμεινε στὸ θρόνο μέχρι τὸ θάνατό του, ποὺ συνέβη στὶς 7 Ἰουλίου τοῦ 1198[147].

Τὸν διαδέχτηκε στὴν πατριαρχικὴ ἕδρα στὶς 5 Αὐγούστου (1198) ὁ π ρ ω τ ο ν ο τ ά ρ ι ο ς κατὰ τὸ 1191 καὶ σ κ ε υ ο φ ύ λ α κ α ς τῶν πατριαρχείων κατὰ τὸ 1197 Ἰωάννης (ι΄) Καματηρός[148], ἕνας δευτεροεξά-

146. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 700-1· γιὰ τὸ μίσος τοῦ Rukn al - Dîn πρὸς τὸν Ἀλέξιο (γ΄), Χωνιάτης, σ. 701[2-3]: καὶ τῷ τοῦ βασιλέως μίσει προσδεχθεὶς (τὸν Μιχαὴλ 174) ἀσμενέστατα.. Χωνιάτης, Λόγος εἰς Ἀλέξιον Ἄγγ. ἐξελθόντα κατὰ τοῦ Ἰβαγκοῦ, Orationes et Epistolae, ἔκδ. Van Dieten, σ. 53, 57-9, 65-6· τοῦ ἰδίου, Λόγος εἰς Ἀλέξιον Κ. ὑποστρέψαντα ἐκ τῆς ἕω, αὐτόθι, σ. 101-6. Εὐθύμιος Τορνίκης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς Ἀλέξιον Κ., REB26 (1968), σ. 60-3. Γιὰ τοὺς Τορνικίους καὶ τὴ συγγένειά τους μὲ τοὺς Κομνηνούς, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 475-76 καὶ ὑ. 190, καθὼς καὶ σ' αὐτὸν τὸν τ. Β΄, προσωπογραφία Ἀνώνυμου ἢ Ἀνώνυμης Κ. 157α, ὑ. 1. Γιὰ τοὺς Σελτζουκίδες, βλ. E. de Zambaur, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 120α), σ. 144. Γιὰ τὸν Rukn al - Dîn Soliman II, βλ. K. Zetterstéen, Encyclopedie de l'Islam, τ. III (1936), σ. 1173-74.

147. Τὴ σταδιοδρομία του ξέρομε κυρίως ἀπ' τὸ Χωνιάτη· σ. 321-22, ἡ παραπρεσβεία ποὺ ἔκανε ὡς φίλος τοῦ Ἀνδρόνικου 87· σ. 533, ἡ ἄνοδός του στὴν πατριαρχικὴ ἕδρα ἀπὸ μ. σκευοφύλακας τοῦ πατριαρχείου· σ. 601, οἱ δισταγμοί του γιὰ τὴν ἀναγνώριση τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) 180· σ. 648, εὐτελὴς ὑπήκοος τοῦ αὐτοκράτορα· σ. 681, θάνατος. Βλ. καὶ J. Darrouzès, Les ὀφφίκια de l'Église byzantine, σ. 119, 170-2, 342, 419 καὶ 102. Στὶς χρονολογίες ἀκολουθῶ τὸν V. Grumel, Chronologie, σ. 436.

148. Ὁ Ἰωάννης (ι΄) Καματηρὸς ἦταν ἄλλος ἀπ' τὸν ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ καὶ ἔπειτα ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας (βλ. Χωνιάτην, σ. 355) Ἰωάννη Καματηρό, βλ. καὶ J. Darrouzès, Georges et Démètrios Tornikès, Lettres et discours, σ. 45-7, Στέμμα, σ. 49.

δελφος τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δ.Κ., ὅπως πιὸ πάνω ἀναφέρθηκε[149], ὁ ὁποῖος καὶ παράμεινε στὴ θέση του μέχρι καὶ πέραν τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) 180.

Ὁ ἐλαφρόμυαλος αὐτοκράτορας ἦταν πολὺ ἐνδοτικὸς στὰ αἰτήματα τοῦ κλήρου καὶ ἰδιαίτερα τῶν μοναχῶν[150], γιατὶ τοὺς φοβόταν μὴ ξαναφέρουν στὸ θρόνο τὸν ἀδελφό του Ἰσαάκιο (β΄) Ἄγγ. 183 καὶ τὸ γιό του Ἀλέξιο Ἄγγ. 266· πατριάρχης καὶ ἀρχιερεῖς ὅμως τὸν ὑπάκουαν σὰν δοῦλοι[151], ἐκτὸς ἂν θίγονταν τὰ οἰκονομικά τους[152].

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 δοκίμασε μιὰ μικρῆς σημασίας δογματικὴ ἔριδα, ἡ ὁποία ὅμως διαίρεσε τὸν κόσμο ἐκείνης τῆς ἐποχῆς. Ὁ μοναχὸς Σικιδίτης (ἢ Συκιδίτης)[153] ἔβγαλε λαθεμένα συμπεράσματα ἀπ' τὴν ἀντίληψη «τῆς θείας εὐχαριστίας» ὡς θυσίας. Φρονοῦσε πὼς πάνω στὸ σταυρὸ δὲ θυσιάστηκε ἡ θεία φύση τοῦ Ἰησοῦ ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινη, ὄχι ὅμως ὅλη ἡ ἀνθρώπινη, γιατὶ ἡ ψυχὴ δὲν μπορεῖ νὰ θυσιαστῆ, ἀλλὰ μόνο τὸ ὑλικὸ καὶ φθαρτὸ ἀνθρώπινο σῶμα.

Ἀπ' αὐτὴ τὴ θεωρία ὁ Σικιδίτης ἔβγαζε τὸ συμπέρασμα πὼς «ἡ θεία εὐχαριστία» (τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρασί), καθὼς ἀναπαριστάνει τὴ θυσία πάνω στὸ σταυρό, μεταβάλλεται στὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ Ἰησοῦ, τὸ ἄψυχο καὶ φθαρτό. Κατὰ συνέπεια αὐτὸ μεταλαβαίνει ὁ κόσμος. Ἂν ἦταν ἄφθαρτο, θὰ ἦταν ἀόρατο, ἀσύλληπτο, καὶ δὲ θὰ κομματιαζόταν μὲ τὰ δόντια. Ὁ Σικιδίτης βρῆκε ὑποστήριξη ἀπ' τὴν κοινὴ θεολογικὴ γνώμη. Ἂν καὶ τὸ δόγμα του πολεμήθηκε μὲ ἕνα ἔργο τοῦ ἐπισκόπου Πάφου ποὺ βρισκόταν τότε στὴν ΚΠολη (1199), οἱ πατριάρχες τῆς ΚΠολης Γεώργιος (β΄) Ξιφιλίνος καὶ Ἰωάννης (ι΄) Καματηρὸς ὑπῆρξαν σχετικὰ εὐνοϊκοὶ πρὸς αὐτό.

Μιὰ σύνοδος φαίνεται πὼς συνῆλθε στὴν ΚΠολη, κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1200, καὶ τὰ δυὸ μέρη παρουσίασαν τὶς ἀπόψεις τους. Ἂν καὶ ἡ πλειοψηφία ἀρνήθηκε νὰ δεχτῆ τὴ γνώμη τοῦ Σικιδίτη, ὁ βασιλέας κὺρ Ἀλέξιος (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 ἀπόκλεισε τὴν καταδίκη του ὡς αἱρετικοῦ καὶ ἐπέβαλε σιωπὴ καὶ στὰ δυὸ μέρη. Μόνο ἀργότερα βασιλέας καὶ πατριάρχης (ὁ Καματηρὸς) πῆραν θέση ἀρνητικὴ καὶ τὸ δόγμα τοῦ Σικιδίτη ἀπορρίφτηκε μὲ

149. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 88.

150. Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 101-2· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1636, 1644-1646, 1652; V. Grumel, Les regestes des Actes du patriarcat de Const/nople, vol. I, fasc. III, Paris 1947, ἀριθ. 1185, σ. 186-87, καὶ ἀριθ. 1188, σ. 187· Actes de l' Athos, V, 8-15· MM 6(1890), σ. 130-33· Ἀθ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ΑΙΣ, τ. 4, σ. 113-4.

151. Χωνιάτης, σ. 648 καὶ 652.

152. Χωνιάτης, σ. 631.

153. Ὁ F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 228, 231, 679, 695, καὶ τελευταῖα ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West (1968), σ. 141-42, ταυτίζουν τὸ μάγο Μιχαὴλ Σικιδίτη τοῦ Χωνιάτη, σ. 192, πρὸς τὸν «ψευδομόναχο» Σικιδίτη τοῦ Χωνιάτη, σ. 681, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν στιχουργόν, θεολόγο καὶ ἱστορικὸ Μιχαὴλ Γλυκᾶ, ἐνῶ ὁ Β. Στεφανίδης, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, σ. 427, δὲ δέχεται τὴ συνταύτιση.

βάση τοὺς Πατέρες τῆς ᾿Εκκλησίας[154].

῞Ας ἔλθωμε τώρα στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση καὶ διαχείριση τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180. Συναντήσαμε πιὸ πάνω τὸν ἀδελφὸ τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Βασίλειο Δούκα Καματηρό[155]. Αὐτὸς ἐδῶ διορισμένος ἴσως ἀπ᾿ τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ὡς λογοθέτης τοῦ δρόμου, παύτηκε καὶ μισοτυφλώθηκε ἀπ᾿ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κ. 87 καὶ ἐξορίστηκε στὴ Ρωσία. Κάτω ἀπ᾿ τὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183 ξαναπῆρε τὴ θέση του, ἀλλὰ στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) 180, καθὼς ἦταν ἀδελφὸς τῆς γυναίκας του, ἀπόχτησε μιὰ ἀνεπίσημη ἰδιότητα πανυπουργοῦ. Τὸ 1199/1200 ἦλθε στὴν ᾿Αττικὴ γιὰ νὰ ἐξετάση τὰ παράπονα τοῦ ἀρχιεπισκόπου ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη[156].

῾Ο σύγγαμβρος τοῦ βασιλέα, ὁ κοιλαρὰς Μιχαὴλ Στρυφνός, σύζυγος τῆς Θεοδώρας Δούκαινας Καματηρῆς, ἀδελφῆς τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης[157], στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 εἶχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ βεστιαρίου (= ἀνώτερου ἐφοριακοῦ) καὶ ἔλαβε τοὺς τίτλους τοῦ πρωτονωβελησσιμοϋπέρτατου κ᾿ ἔπειτα τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ[158], τώρα στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ συγγάμβρου του ἔλαβε τὸ ὑψηλὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου δουκός, τοῦ ἀρχηγοῦ δηλ. τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου[159], καὶ πάνω σ᾿ αὐτὰ τὰ καθήκοντα δὲν ἔβλεπε ἄλλο παρὰ τὰ προσωπικά του συμφέροντα[160].

Κατὰ τὸ 1201/2 στάλθηκε στὴν ᾿Ελλάδα γιὰ νὰ ἡσυχάση τὶς ἀνταρσίες ποὺ προκάλεσε ἡ εἰσβολὴ τοῦ Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. ῎Αγγ. 175 στὴ Θεσσαλία,

154. Χωνιάτης, ᾿Ιστορία σ. 681-85· τοῦ ἰδίου,Θησαυρὸς ᾿Ορθοδοξίας, Τόμος 27, Ι, κδ΄ - κζ΄. Πρβλ. Β. Στεφανίδης, ᾿Εκκλησ. ᾿Ιστορία, σ. 427. Γιὰ τὸν Πάφου τῆς Κύπρου, βλ. J. Darrouzès, Les Offikia, σ. 236.

155. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 65.

156. Γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ Βασίλειου, βλ. Χωνιάτης, ᾿Ιστορία, σ. 345-46· γιὰ τὴν ἐπὶ ᾿Αλέξιου (γ΄) 180 παντοδυναμία, αὐτόθι, σ. 641-42· γιὰ τὰ παράπονα τοῦ ᾿Αθηνῶν, βλ. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Προσφώνημα εἰς τὸν γυναικάδελφον τοῦ βασιλέως καὶ λογοθέτην Βασίλειον τὸν Καματηρόν, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 312-23· βλ. καὶ τ. ΙΙ, σ. 62-4. Τὸ λογοθέτη τοῦ δρόμου Βασίλειο Καμ. δὲν πρέπει νὰ συγχέωμε μὲ τὸν ἀκόλουθο Βασίλειο Καμ., βλ. Κίνναμος, σ. 210, οὔτε μὲ τὸν ἔπαρχο καὶ πρωτονωβελίσσιμο Βασίλειο Καμ., βλ. Ν. Χωνιάτης, Θησ. ᾿Ορθοδοξίας, PG 140, στ. 253, ἀντιθέτως εἶναι ὁ ἴδιος ποὺ μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρωτονοτάριου (τοῦ δρόμου) παρίσταται στὴν ἴδια σύνοδο τοῦ 1166, βλ. Ν. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., στ. 253.

157. Χωνιάτης, σ. 651: ἑνός τινος προκοιλίου... τοῦ τότε δουκὸς τοῦ στόλου Μιχαὴλ τοῦ Στρυφνοῦ, τὸ πὼς ἦταν σύζυγος τῆς Θεοδώρας Δ.Κ., βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2749, σ. 1562-63:

Δουκὸς μεγάλου Μιχαὴλ γραφῶν κῦρος
αὐγουσταδέλφης συζύγου Θεοδώρας.

158. Γιὰ τοὺς τίτλους τοῦ Στρυφνοῦ, βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2748 καὶ 2748 bis, σ. 1560-61· γιὰ τὸ ἀξίωμά του, βλ. ΜΜ3 (1865), σ. 27, αὐτὸ ποὺ εἶχε ἐπὶ ᾿Ισαάκιου (β΄) 183.

159. Νικ. Χωνιάτης, ᾿Ιστορία, σ. 637, 651, 716· Μιχ. Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, Προσφώνημα εἰς τὸν μέγαν δούκα τὸν Στρυφνόν, σ. 324· τ. ΙΙ, σ. 98, ἐπιστολὴ 60: Τῷ μεγάλῳ δουκὶ τῷ Στρυφνῷ.

160. Νικ. Χωνιάτης, ᾿Ιστορία σ. 716.

ἀλλὰ ἀπότυχε οἰκτρά. Στὴν ᾿Ελλάδα πῆγε μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του Θεοδώρα καὶ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης βλέπει αὐτὸ τὸ ζεῦγος ὡς παραστάτες τῶν βασιλέων· «ὅπως ὁ Στρυφνὸς παραστέκεται στὸ μεγάλο βασιλέα - ῞Ηλιο, τὸν ᾿Αλέξιο (γ΄), ἔτσι καὶ ἡ Θεοδώρα παραστέκεται στὴν ὡραία βασίλισσα - Σελήνη, τὴν Εὐφροσύνη, καὶ ἀπ᾿ αὐτοὺς παίρνουν φωτισμοὺς λαμπρότητας, γιὰ νὰ γίνουν ὁ ἕνας ἀνθήλιος καὶ ἡ ἄλλη ἀντιπανσέληνη».

Παρομοιάζει ἔπειτα τὴ Θεοδώρα Δούκαινα μὲ τὴν ἁγία ᾿Ελένη, ποὺ αὐτὴ μὲν πῆγε στὴν Παλαιστίνη, ἐκείνη δὲ ἦλθε ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη στὴν ᾿Αθήνα, «νὰ δῆ τὴν τερπνότητα τῆς Παρθένου καὶ νὰ ἐπισκεφτῆ τὸ ναό της τὸν ἅγιο». Στὸ Στρυφνὸ φέρνει ὡς παράδειγμα ἕνα προκάτοχό του τὸν μέγαν δούκα ᾿Αλέξιο Κ. 65 ποὺ ὑπῆρξε ἕνας λιτοδίαιτος καὶ αὐστηρὸς τιμωρὸς τῶν φοροεισπραχτόρων. Στὴν ἐμφάνιση ὁ Στρυφνὸς ἦταν ψηλὸς καὶ σὰν «τετράγωνος» –ἀπ᾿ τὸ πάχος ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ Νικήτας Χωνιάτης– οὔτε εὐέξαπτος οὔτε γελαστός, λιγόλογος σὰν τὸ Φωκίωνα!, κι αὐτὸ τὰ λίγα ποὺ ἔλεγε ἦσαν κοφτερά[161].

Σὲ μιὰ ἐπιστολή του πρὸς τὸ Στρυφνό, ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς ὁ Στρυφνὸς σωστὰ παρατήρησε ὅτι ἡ ᾿Αθήνα ἔμοιαζε μὲ τὴν ΚΠολη, γιατὶ ὅπως αὐτὴ ἔτσι καὶ κείνη «καρπίζεται τὰ ἀγαθὰ μὲ τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα. Τίποτε ἄλλο ἀγαθὸ δὲν ἔχει παρὰ ποὺ βρίσκεται κοντὰ στὴ θάλασσα, κι αὐτὴ ἡ εὐνοϊκή της θέση τῆς ἐπιτρέπει νὰ γεύεται τὸν πλοῦτο ποὺ φέρνει ἡ θάλασσα». Κατὰ τ᾿ ἄλλα, προσθέτει στὴν ἐπιστολή του, «ὁ φθόνος μερικῶν ντόπιων, ἡ κακοήθεια τῶν γειτόνων, ἡ καταδρομὴ τῶν πειρατῶν, ἡ ἀπληστία τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἄλλα πάμπολλα κακὰ ποὺ παραλείπω νὰ ἀναφέρω γιὰ νὰ μὴ σὲ ἐνοχλῶ, μὲ κάνουν νὰ μὴν ξέρω πῶς νὰ ἐνεργήσω, γι᾿ αὐτὸ καὶ προσφεύγω σὲ σένα ὡς ἀρχιερέας, καὶ σὲ ἐξορκίζω στὸ ὄνομα τῆς μητέρας τοῦ Θεοῦ καὶ στὸ ἐδῶ περιβόητο ἀνάκτορό της, νὰ μᾶς συνδράμῃς»[162].

Φαίνεται πὼς ὁ ἀρχιερέας τῆς ᾿Αθήνας δὲν εἶχε καταλάβει καλὰ μὲ τί ἄνθρωπο εἶχε νὰ κάνῃ· αὐτὸς λήστευε καὶ τοὺς πειρατὲς ἀκόμη, ὅπως τὸ Γενοβέζο Καφούρη[163], καὶ τὸν αὐτοκρατορικὸ στόλο, τοῦ ὁποίου πρώτιστατο, διέλυε, γιὰ νὰ πουλήση τὰ ἐξαρτήματα καὶ τὶς ἄγκυρες, καὶ νὰ τὰ ἀντικαταστήση μὲ χρυσάφι ποὺ πήγαινε στὸ προσωπικό του ταμεῖο[164].

᾿Ανάμεσα σὲ ἄλλους ἐπικεφαλῆς τῆς διοίκησης ἦταν ὁ ᾿Ιωάννης Βελισσαριώτης ποὺ μὲ ἀσφάλεια κατὰ τὸ 1196 κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τῶν σεκρέτων καὶ τοῦ μεγάλου λογαριαστοῦ· κάτω ἀπ᾿ αὐτὴ τὴν ἰδιότητα ἔλαβε ἕνα πρόσταγμα τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180, κατὰ τὸν ᾿Απρίλη αὐτοῦ τοῦ ἔτους, νὰ καταστήση σεβαστὰ ἀπ᾿ τοὺς «ἐνεργοῦντας τὰς τῆς θαλάσσης δουλείας» τὰ προνόμια τῆς μονῆς

161. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 159), Προσφώνημα εἰς τὸν μέγαν δούκα κτλ., σ. 324-42.

162. Μ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 159), τ. ΙΙ, σ. 98-100, ἀριθ. 60.

163. Ν. Χωνιάτης, ᾿Ιστορία σ. 637.

164. Ν. Χωνιάτης, ᾿Ιστορία σ. 716.

τῆς Λαύρας τοῦ άγ. Όρους, πού μὲ χρυσόβουλλο εἶχε κατοχυρώσει ὁ πρόπαππος τῆς βασιλείας του 'Αλέξιος (α') Κ. 15· σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση τὰ προνόμια ἀφοροῦσαν τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ κάθε φόρο τῶν πλοίων τῆς μονῆς, ποὺ πολλὲς φορὲς τὰ μεταχειριζόταν καὶ γιὰ ἐμπόριο.

Γιατί ἡ παραγγελία αὐτὴ δόθηκε στὸ Βελισσαριώτη; Ἴσως γιατὶ ἡ ἔριδα ἦταν ἀνάμεσα μιᾶς αὐτοκρατορικῆς μονῆς, ὅπως ἡ Λαύρα, καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν γραφείων, τῶν ὁποίων προϊστάμενος ὡς λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἦταν ὁ Βελισσαριώτης ἢ γιατὶ συγχρόνως ἦταν καὶ μέγας λογαριαστὴς καὶ ἡ ὑπόθεση ἦταν ταμιευτικῆς φύσης[165].

Ἡ ἰδιότητα τῶν δυὸ τίτλων, βεβαιωμένη ἤδη γιὰ τὸ Θεόδωρο Κασταμονίτη πρὶν ἀπ' τὸ 1192, εἶναι ποὺ δίδει τὸ δικαίωμα στὸν 'Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτη νὰ προσαγορεύση τὸ Βελισσαριώτη μέγαν λογοθέτην[166], καὶ τὸ δικαστήριο ποὺ προήδρευε λεγόταν μέγα λογοθετικὸν δικαστήριον[167].

Ὁ Νικήτας Χωνιάτης, ὁ ἱστορικός, εἶχε παντρευτῆ ἀδελφή του, καὶ ἀπ' τὴ νεκρολογία ποὺ ἔκανε στὸ γυναικάδελφό του, μαθαίνομε πὼς ὁ Βελισσαριώτης μετὰ τὴν ἀποχώρησή του ἀπ' τὸ λογοθέσιο τῶν σεκρέτων, ἀνάλαβε τὰ ἀξιώματα τοῦ πρωτασηκρήτη καὶ τοῦ ὀρφανοτρόφου, ἐνῶ τὴ σταδιοδρομία του στὴ γραφειοκρατία ἄρχισε ὡς ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν[168]. Ἡ οἰκογένειά του ἦταν ἐπιφανὴς καὶ οἱ ἀδελφοί του Μιχαὴλ καὶ Θεοφύλακτος ἀναφέρονται μὲ εὔφημη μνεία ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Χωνιάτη, καθὼς ἦσαν κουνιάδοι τοῦ ἀδελφοῦ του Νικήτα[169].

Ὁ 'Ιωάννης Βελισσαριώτης, ἂν πιστεύσωμε τὸ Νικήτα Χωνιάτη, ἦταν «πολὺς στοὺς λόγους, ταχὺς στὸν οἶκτο καὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ ἄνθρωπος»· ἡ ΚΠολη, αὐτὴ ποὺ τὸν ἔφερε στὸν κόσμο καὶ τὸν ἔθρεψε, τὸν γνώρισε «ὡς τρόφιμο σοφίας, μέτοχο χαρίτων, θεράποντα τῆς Θέμιδας καὶ ἐραστὴ τῶν Μουσῶν», γι' αὐτὸ καὶ δοξάστηκε μὲ μιὰ θαυμαστὴ σταδιοδρομία. Ἦταν πάντα ἀνώτερος χρημάτων καὶ τὰ ὑψηλά του καθήκοντα τὰ ἐπετέλεσε μὲ ἀξιοπρέπεια, «φορώντας τὴν κρίση πάνω στὴ γλώσσα, ἔχοντας γιὰ ροῦχο τὴ δικαιοσύνη», καὶ ὡς ἀνώτατος οἰκονομικὸς δικαστὴς καὶ διαχειριστής, καθόλου δὲν «κατάσπασε» τὸ δημόσιο χρῆμα, οὔτε σὲ πονηρὰ «λήμματα» ἅπλωσε τὰ χέρια του.

165. P. Lemerle, Notes sur l'administration byzantine, REB19 (1961), σ. 259-65.

166. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. II, σ. 21, ἐπιστολὴ 15: Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ τῷ Βελισσαριώτῃ κῦρ 'Ιωάννῃ· σ. 88, ἐπιστολὴ 53: Τῷ μεγάλῳ λογοθέτῃ τῷ Βελισσαριώτῃ.

167. ΜΜ4 (1871), σ. 305: παρὰ τῷ μεγάλῳ λογοθετικῷ δικαστηρίῳ... Πρβλ. P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 165), σ. 264.

168. Νικ. Χωνιάτης, Μονῳδία ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ γυναικαδέλφου αὐτοῦ 'Ιωάννου τοῦ Βελισσαριώτου, θανόντος ἐν Νικαίᾳ· ἔκδ. I.A. van Dieten, Orationes et Epistolae, σ. 147.

169. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 166), τ. II, σ. 58, ἐπιστολὴ 35: Τοῖς Βελισσαριώταις· σ. 105, ἐπιστολὴ 65: Τοῖς Βελισσαριώταις· σ. 123, ἐπιστολὴ 76: Τοῖς Βελισσαριώταις.

Δίκαιος σὰν τὸν 'Αριστείδη στὸ λογοθέσιο, ἦταν πιὸ εὐθὺς καὶ ἀπ' τὸ Μίνωα στὶς δίκες, γιὰ νὰ εἰσηγηθῆ δὲ μιὰ ὑπόθεση καὶ νὰ προβλέψη τὰ συμφέροντα ἦταν πιὸ συνετὸς ἀπ' τὸ Θεμιστοκλῆ καὶ πιὸ εὔγλωττος ἀπ' τοὺς δημογέροντες τοῦ 'Ομήρου.

Ὡς πρωτασηκρήτης ἦταν φιλοβασιλέας καὶ ὡς ὀρφανοτρόφος φιλόθεος, χωρὶς νὰ κιβδηλεύση τὰ ἀξιώματα καὶ χωρὶς νὰ προσποριστῆ χρυσὸ ἀπὸ αὐτά. «Καλλιστεῖο ἦταν τῆς φύσης, ἀφίδρυμα σωφροσύνης, τέμενος χαρίτων, μέλημα λόγων καὶ ἐνδιαίτημα φρόνησης»[170].

Ὅσο κι ἂν τὰ ἀνωτέρω δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ἐγκώμιο, ποὺ μάλιστα προέρχεται ἀπὸ ἕνα συγγενή, μποροῦμε νὰ δεχτοῦμε πὼς ὁ 'Ιωάννης Βελισσαριώτης στοὺς πονηροὺς ἐκείνους καιροὺς τῆς φαυλότητας καὶ παρακμῆς, ἦταν ἕνας ἀπ' τοὺς λίγους ἐξαίρετους ἀνώτατους κρατικοὺς λειτουργούς. Πέθανε μετὰ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Λατίνους, περὶ τὸ 1206 στὴ Νίκαια[171].

Ἕνας ἄλλος ἀξιωματοῦχος ἦταν ὁ πλούσιος Εὐμάθιος Φιλοκάλης, ἄνθρωπος φαιδρὸς καὶ ἐπιδειχτικός, ποὺ γιὰ ἕνα διάστημα διετέλεσε ἔπαρχος ΚΠόλεως, κ' ἔπειτα πρεσβευτὴς κοντὰ στὸν 'Ερρίκο VI τῆς Γερμανίας, ὅπου εἶχε κάποια σχετικὴ ἐπιτυχία[172]. Χωρὶς ἀμφιβολία, ὅπως δείχνει τὸ σπάνιο ὀνοματεπώνυμό του, θὰ ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τοῦ μεγάλου Εὐμάθιου Φιλοκάλη ποὺ ἔδρασε στὸν καιρὸ τῆς βασιλείας τοῦ 'Αλέξιου (α') Κ. 15. Μιὰ σφραγίδα μᾶς τὸν παρουσιάζει μὲ τοὺς τίτλους καὶ τὰ ἀξιώματα: τοῦ πανσέβαστου σεβαστοῦ, τοῦ ἀκόλουθου καὶ τοῦ ἐπάρχου[173].

'Αργότερα, τὸ 1204, προφανῶς διορίστηκε λογοθέτης τῶν σεκρέτων ἀπ' τὸν 'Αλέξιο (ε') Δούκα Μούρτζουφλο, σὲ ἀντικατάσταση τοῦ Νικήτα Χωνιάτη, καὶ ἀπ' αὐτὸ εἶναι ποὺ αὐτὸς ὁ τελευταῖος ἐκφράζεται μὲ σαρκασμὸ γι' αὐτὸν σὲ δυὸ μέρη τῆς ἱστορίας του[174].

Ἕνας σπουδαῖος καὶ ἄξιος ἀξιωματοῦχος τοῦ καθεστῶτος ἦταν ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου πανσέβαστος σεβαστὸς Δημήτριος Τορνίκης. Χάρη σὲ πρόσφατη μελέτη (1970)[175], μᾶς εἶναι ὁλότελα γνωστὴ ἡ σταδιοδρομία του. Τὸ 1183 ὁ Χωνιάτης τὸν ἐπαινεῖ γιὰ τὴ στάση του, ὅταν ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 87 κατηγόρησε τὴ μακαρίτισσα αὐτοκρατόρισσα Μαρία τῆς 'Αντιόχειας[176]. Τὸ Γενάρη τοῦ 1186, στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ 'Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183 κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπὶ τοῦ κανικλείου[177].

170. Νικήτα Χωνιάτη, Μονῳδία, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 168), σ. 148, 150, 153, 154-55, 164.

171. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 168.

172. Βλ. προσωπογραφίαν 'Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183, ὑ. 79, καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 25.

173. V. Laurent, Les sceaux byzantins du médaillier Vatican, σ. 55-6.

174. Χωνιάτης, σ. 631 καὶ 749.

175. J. Darrouzès, Georges et Dèmètrios Tornikès, Letters et discours, Paris 1970, σ. 32-42.

176. Χωνιάτης, σ. 344.

177. ΜΜ6 (1890), σ. 121: τοῦ σεβαστοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ κανικλείου Δημητρίου τοῦ Τορνίκη.

«λάμπρυνε» αὐτὸ τὸ ἀξίωμα, ὅταν τοῦ ἔγραψε τὴν πρώτη του ἐπιστολὴ ὁ ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης[178]. Τέσσερις ἄλλες ἐπιστολὲς τοῦ ᾿Αθηνῶν ἔχουν τὴν ἴδια τιτλοφορία[179]. Διορίστηκε λογοθέτης τοῦ δρόμου ἀπ᾿ τὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183[180], ἐνῶ στὸν καιρὸ τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, τοῦ ὁποίου σιωπηλὰ ἀνέχτηκε τὰ ἐγκλήματα, ἐκτὸς μιᾶς διαμαρτυρίας, ὑπηρετοῦσε ὡς κριτὴς τοῦ βήλου[181]. Τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου διατήρησε μέχρι τὸ θάνατό του περὶ τὸ 1200-1201[181α]. ῾Ο γιός του Εὐθύμιος Τορνίκης[182] μᾶς ἄφησε ἕνα περίφημο ἐπιτάφιο λόγο[183]. Πατρίδα του ἦταν ἡ Θήβα τῆς Βοιωτίας ἡ ξακουστή, καὶ γενιά του αὐτὴ τῶν Τορνικίων, περίφημη γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποὺ πρόσφεραν τὰ μέλη της στοὺς προηγούμενους αὐτοκράτορες, εὐγενικὴ καὶ περίκλυτη γιὰ τὴν ἀπώτατη «ἐξ ἀνατολῶν ἡλίου» (= ᾿Ιβηρίας) προέλευσή της[184]. Μαθαίνουμε ἀκόμη ἀπ᾿ τὸν ᾿Επιτάφιο πὼς ὁ Δημήτριος Τορνίκης σπούδασε στὴν ΚΠολη, κάτω ἀπὸ «ἄριστους παιδευτές», κ᾿ ἔτσι «πλούτισε μέσα στὴ μεγάλη εὐτυχία τῆς σοφίας», γι᾿ αὐτὸ καὶ τὸν θαύμαζαν οἱ αὐτοκράτορες[185]. «῾Η σοφία του ἦταν σὰν αὐτὴ τοῦ Σολομώντα, ἡ γλώσσα του σὰν ἐκείνη τοῦ ᾿Ορφέα». Μὲ τὸ μυαλό του διασκέδαζε τὶς βουλὲς τῶν ἐθνῶν καὶ τὶς ἀντιρρήσεις τους

---

178. Μ. Χωνιάτης, ἔνθ. ἀνωτ. (ὑ. 166), τ. II, σ. 50, ἐπιστ. 31.

179. Μ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 166), τ. II. σ. 52, ἐπιστ. ἀριθ. 32· σ. 79, ἀριθ. 49· σ. 84, ἀριθ. 51· καὶ ἡ ὑπ᾿ ἀριθ. 40, σ. 65, ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται στὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου Δημ. Τορνίκην, καὶ ὄχι στὸ λογοθέτη Δημ. Τορνίκη, ὅπως ἐκ παραδρομῆς ἔχει σημειωθῆ.

180. ῾Η πρώτη χρονολογημένη ἐμφάνισή του ὡς λογοθέτη εἶναι αὐτὴ τῆς 10ης. IX. 1191 κατὰ τὴν ἔκπτωση τοῦ πατριάρχη Δοσίθεου, βλ. ᾿Α. Παπαδόπουλον - Κεραμέα, ΑΙΣ 2, σ.362. ᾿Από κεῖ καὶ ὕστερα ἡ ἐμφάνισή του μὲ αὐτὴ τὴν ἰδιότητα εἶναι συνεχής. Τὸ 1192 ἐπεμβαίνει στὸ σύμφωνο μὲ τὴ Γένοβα, ΜΜ3 (1865), σ. 26-7, 32. ᾿Απ᾿ τὸ 1194 ὥς τὸ 1198-99 τοῦ ἀπευθύνει ὁ Μιχ. Χωνιάτης, τὶς ὑπ᾿ ἀριθ. 57, 58 καὶ 67 ἐπιστολές. Τὸ 1198 παίρνει μέρος στὶς συνεννοήσεις μὲ τὴ Βενετία, βλ. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1647. Μιὰ πράξη τοῦ Χιλανδαρίου προσυπογράφεται ἀπ᾿ αὐτὸν τὸ 1199, βλ. Actes de Chilandar, ἔκδ. L. Petit, ἀριθ. 5, σ. 14. Περὶ τὸ 1191 προστάθηκε ἑνὸς διαγωνισμοῦ ρητορικῆς ποὺ σ᾿ αὐτὸν ὁ μὲν Χωνιάτης ὑπεράσπισε τὸ χειμώνα καὶ ἕνας ἄλλος ρήτορας τὸ καλοκαίρι, βλ. Ν. Χωνιάτη, Σύγκρισις δεικνύουσα τὸν χειμώνα κρείττονα τοῦ θέρους, ἔκδ. Van Dieten, Orationes et Epistolae, σ. 113-19.

181. Χωνιάτης, σ. 344.

181α. ῾Ο θάνατός του σ᾿ αὐτὴ τὴ χρονολογία προκύπτει ἀπ᾿ τὶς ὑπ᾿ ἀριθ. 75 καὶ 77 ἐπιστολὲς τοῦ Μιχ. Χωνιάτη, τ. II, σ. 121-22 (πρὸς Θεόδωρον Εἰρηνικόν) καὶ σ. 124-25 (πρὸς τὸ γιό του Κωνσταντῖνον Τορνίκην).

182. Σπουδαία προσωπικότητα ποὺ σ᾿ αὐτὸν ἀπευθύνει ὁ Μιχ. Χωνιάτης, τὶς ὑπ᾿ ἀριθ. 97, 98, 102-4, 108, 112, 113, 134, 147, 153, 159, 170, 176, ἐπιστολές του.

183. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος εἰς τὸν πανσέβαστον καὶ πάνσοφον λογοθέτην κύριον Δημήτριον τὸν Τορνίκην, ἔκδ. J. Darrouzès, REB26 (1968), σ. 94-117.

184. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος, σ. 96. Γιὰ τοὺς ἐξ ᾿Ιβηρίας προγόνους του Τορνικίους, βλ. N. Adondj, Etudes Armeno-byzantines, σ. 197-263, 297-318, καὶ Ch. Badridzé, Le Tao et Byzance, Redi Kartlisa, revue de kartvélologie, τ. 33 (1975), σ. 162-190.

185. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος, σ. 97.

διέλυε «σὰν ἱστὸ ἀράχνης». «Ποιὸς πιὸ πολὺ ἀπ᾿ αὐτὸν ἀγάπησε τὴν ταπεινοφροσύνη καὶ τίμησε τὴ σωφροσύνη; Ποιὸς ἀπόχτησε πιὸ πολὺ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἱλαρότητα; Ποιὸς πιὸ πολὺ διακρίθηκε στὴ φιλανθρωπία καὶ τὴ φιλοξενία;» Μὲ ἀφθονώτατο καὶ ἀνυπόκριτο χέρι μοίραζε στοὺς φτωχούς, καὶ ψωμὶ στοὺς πεινασμένους, ὡς ἄλλη «πηγὴ ἐλέους». «Τόσο ἀγάπησε τὴ δικαιοσύνη ποὺ ὅλοι νόμιζαν πὼς αὐτὸς ὁ ἴδιος ἦταν ἡ Δικαιοσύνη». Χαρωπός, γλυκός, ἀλλὰ καὶ σεμνὸς καὶ συνετός, σὲ ὅλους ἦταν ποθητός. Στὴν ἐξυπνάδα ἦταν ἀξεπέραστος. Καὶ στοὺς ρητορικοὺς λόγους κανεὶς δὲν τὸν ἔφτανε, καὶ ἀπὸ παράδειγμα ἔχομε τὰ ὡραῖα γράμματα ποὺ συνέταξε πρὸς τὶς ἀρχὲς τῆς ΚΠολης μετὰ μιὰ νίκη τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 στὴ Βερόη (σημ. Stara-Zagora)[186]. Πάνω σ᾿ αὐτὸ πιὸ ζωντανὸ παράδειγμα τῆς εὐχέρειας τοῦ λόγου του, ἔχομε τὶς δυὸ ἐπιστολὲς ποὺ συνέταξε πρὸς τὸν πάπα Ρώμης Κελεστίνο III (1191-1198) ἐκ μέρους τοῦ βασιλέα ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 καὶ τοῦ πατριάρχη Γεώργιου (β΄) τοῦ Ξιφιλίνου, ποὺ ἔφτασαν μέχρι σ᾿ ἐμᾶς[187], καὶ ὁρισμένα κείμενα τῶν ὑπηρεσιακῶν του καθηκόντων ὡς λογοθέτη τοῦ δρόμου[188]. Τὰ καθήκοντα αὐτά, ὅπως κάποιοι τὰ διέγραψαν ἦσαν: α) νὰ προΐσταται τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων, τῶν ταχυδρομείων καὶ τῆς ἀστυνομίας τοῦ Κράτους, ἄλλοτε δηλ. ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν καὶ ἄλλοτε τῶν ἐσωτερικῶν, καὶ β) νὰ ἀσκῆ μιὰ εἰδικὴ δικαιοδοσία πάνω στοὺς ξένους ποὺ λόγω τῶν προνομίων εἶχαν ἀπαλλαγὴ ἀπ᾿ τὶς ὑποχρεώσεις τῆς τακτικῆς διαδικασίας[189]. Συνεχίζοντας ὁ Εὐθύμιος Τορνίκης τὴ νεκρολογία τοῦ λογοθέτη - πατέρα του Δημητρίου Τορνίκη, μᾶς λέει πὼς τὸν ἔκλαψε ὅλη ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ὁ «φίλοικτος» βασιλέας - ῞Ηλιος ᾿Αλέξιος (γ΄) 180, «ἡ περικαλλὴς καὶ λαμπρὰ» βασίλισσα - Σελήνη Εὐφροσύνη Δούκαινα, οἱ πριγκίπισσες - ᾿Ηλιάδες Εἰρήνη 260, ῎Αννα 261 καὶ Εὐδοκία 262 (ἀπ᾿ τὸ 1199 βρισκόταν στὴν ΚΠολη) καὶ οἱ σύζυγοι - Παρήλιοι τῶν δυὸ πρώτων, ὁ ᾿Αλέξιος Κομνηνὸς Δούκας Παλαιολόγος 290 καὶ ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις Κομνηνός, γιατὶ ἔχασαν τὸν «ἀριστόβουλο καὶ βαθύβουλο σύμβουλο καὶ σοφὸ βουληφόρο ποὺ καὶ τὸ Νέστορα τῆς Πύλου ὑπερέβαλε»[190]. Λόγω τῆς ἰδιότητάς του ὡς ὑπουργοῦ τῶν ᾿Εξωτερικῶν, τὸν ἔκλαυσαν καὶ οἱ ὑπήκοοι τῶν ξένων κρατῶν, οἱ διάφοροι ἀλλοεθνεῖς μισθοφόροι, οἱ διπλωματικοὶ ἀντιπρόσωποι, οἱ ἰταλικὲς παροικίες τῆς πρωτεύουσας, γιατὶ τὸν εἶχαν κι᾿ αὐτὲς σύμβουλο καὶ παρήγορο καὶ μεσολαβητὴ κοντὰ στὸν αὐτοκράτορα[191]. Πέθανε μετὰ ἕνα

---

186. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος, σ. 97-100.

187. Δημήτριος Τορνίκης, Εἰς τὸν ἁγιώτατον πάπαν ὡς ἐκ προσώπου τοῦ πατριάρχου, ἔκδ. J. Darrouzès, Tornikès, Lettres et discours, σ. 347-53.

188. J. Darrouzès, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 39-40.

189. L. Bréhier, Le Monde Byzantin, τ. III, σ. 301· R. Guilland, Le logothète du drome, REB29 (1971), σ. 31-5.

190. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος, σ. 115.

191. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος, σ. 95, 104, 107, 114.

ταξίδι στὴν ᾿Ιλλυρία ποὺ τὸ ἔκανε γιὰ ὑπηρεσιακοὺς λόγους[192], περίπου ὀγδοντάρης, καθὼς ἀβραμιαῖο γέροντα τὸν ὀνομάζει ὁ ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, καὶ τὸν χαραχτηρίζει ὡς ἕνα ἄντρα ποὺ «μὲ κάθε δικαιοσύνη πολιτεύτηκε καὶ στὸν κλῆρο τῶν ἁγίων τάχτηκε»[193]. Χαρακτηρισμός, ποὺ ὅπως νομίζω, πολὺ λίγο τοῦ ἀξίζει, ἂν λάβωμε ὑπόψη μας τὴ δουλοπρέπεια ποὺ ἔδειξε κατὰ τὴν τυραννία τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, μετὰ τὴν πρώτη καὶ μοναδική του διαμαρτυρία ὑπὲρ τῆς Μαρίας τῆς ᾿Αντιόχειας[194].

Στὸ λογοθέσιο τοῦ δρόμου τὸν διαδέχτηκε ὁ γιός του Κωνσταντῖνος Τορνίκης, ὁ σύζ. τῆς ᾿Ανώνυμης Κ. 242[194α], γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς ἦταν «ἕνα στολίδι τῶν ἀνακτόρων καὶ ἔμψυχη εἰκόνα τῆς ἀρετῆς τοῦ Δημήτριου Τορνίκη»[195], καὶ τοῦ εὔχεται νὰ κάνη νὰ ξαναζήση στὸ πρόσωπό του ὁ πατέρας του καὶ νὰ φανῆ καλύτερος ἀπ᾿ αὐτόν[196]. Προηγουμένως ὁ γιὸς τοῦ Δημήτριου Τορνίκη εἶχε τὰ ἀξιώματα τοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων καὶ ἐπάρχου τῆς ΚΠολης[197], καθὼς εἶχε διαδεχτῆ στὸ δεύτερο ἀξίωμα τὸν Εὐμάθιο Φιλοκάλη, ἐνῶ στὸ πρῶτο τὸν ᾿Ανδρόνικο ᾿Αλυάτη[198]. Πανσέβαστος σεβαστός, ὅπως ὁ πατέρας του[199], εἶχε διπλὰ δίκαια σ᾿ αὐτὸν τὸν τίτλο τόσο γιατὶ ἦταν γιὸς ἑνὸς πανσέβαστου σεβαστοῦ[200] ὅσο καὶ γιατὶ εἶχε παντρευτῆ μιὰ Κομνηνή, τὴν ᾿Ανώνυμη 242, ποὺ ἦταν «τῆς πρώτης αὐτοκρατορικῆς χρυσῆς σειρᾶς τῶν Κομνηνῶν», γι᾿ αὐτὸ καὶ οἱ ἀπόγονοι τοῦ Κωνσταντίνου

---

192. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος, σ. 95.

193. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 166), τ. II, ἐπιστ. 180, σ. 356-57: Τῷ μεσάζοντι αὐτοῦ (= τοῦ Θεόδωρου α΄ Λάσκαρι) τῷ Τορνίκῃ κῦρ Δημητρίῳ (υἱῷ τοῦ Κωνσταντίνου Τορν. καὶ ἐγγονῷ τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου Δημητρίου Τορν.)

194. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 555-56, ὑ. 288, καὶ 597-98, ὑ. 473ε.

194α. Εὐθύμιος Τορνίκης, ᾿Επιτάφιος, σ. 108: Τοιαῦτα μὲν σοί, θειότατε καὶ σοφώτατε λογοθέτα (ἀπευθύνεται στὸ λογοθέτη Δημήτριο Τορν.) ὁ σὸς παῖς (Κωνσταντῖνος Τορν.), ὁ καλὸς μετὰ σὲ λογοθέτης, μετὰ δακρύων ἐκτραγῳδεῖ καὶ γίνεται τῷ θεάτρῳ μεγίστου πένθους ὑπόθεσις. ῾Η δὲ σεμνοτάτη σου νύμφη, ἡ ἐκ τῆς πρώτης καὶ βασιλικῆς τῶν Κομνηνῶν χρυσέας σειρᾶς, ἡ ἀνδρεία καὶ σώφρων τοῦ σοῦ παιδὸς (Κωνσταντίνου Τ.) καὶ λογοθέτου (τοῦ δρόμου) γυνή... Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 166), τ. II, ἐπιστ. 77, σ. 124-25: Τῷ λογοθέτῃ τοῦ δρόμου κῦρ Κωνσταντίνῳ τῷ Τορνίκῃ.

195. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., τ. II, ἐπιστ. 180, σ. 356.

196. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. τ. II, ἐπιστ. 77, σ. 124.

197. ΜΜ6 (1890), σ. 129: δικαίῳ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ ἐπὶ τῶν δεήσεων κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Τορνίκη· αὐτόθι, σ. 142: δικαίῳ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ ἐπὶ τῶν δεήσεων καὶ ἐπάρχου κυροῦ Κωνσταντίνου τοῦ Τορνίκη· Χωνιάτης, σ. 696: ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος Κωνσταντῖνος ὁ Τορνίκης, βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 96.

198. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 92 γιὰ τὸν ᾿Αλυάτη, καὶ ὑ. 25, 172-174 γιὰ τὸν Φιλοκάλη.

199. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 166), τ. II, ἐπιστ. 77, σ. 124-25: πανσέβαστε... τῇ πανσεβάστῳ αὐθεντίᾳ σου... Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 197, καὶ V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 449, σ. 87-8.

200. Βλ. L. Stiernon, Sébaste et gambros, REB23 (1965), σ. 228.

Τορνίκη ἔφεραν τὴν ὀνομασία Τορνίκιοι - Κομνηνοί[201]. Ἂς ἀφήσωμε καταμέρος πὼς στὸν καιρὸ τοῦ κὺρ ᾿Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180 τὸ μεγάλο τίτλο τοῦ σεβαστοῦ ποὺ θέσπισε ὁ ᾿Αλέξιος (α΄) Κ. 15 γιὰ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς πρίγκιπες, κατάντησε νὰ τὸν παίρνουν «ὄχι μόνοι οἱ ἄνθρωποι τῶν τριόδων καὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ χρηματιστὲς καὶ ἔμποροι καὶ κάπηλοι, ἀλλὰ καὶ Κουμάνοι καὶ Σύροι»[202], ὅπως καὶ ἀλλοῦ ἔχει τονιστῆ. Τὸ τέλος τοῦ Κωνσταντίνου Τορνίκη ὑπῆρξε οἰκτρό, ἀλλὰ αὐτὰ θὰ ἀναφερθοῦν σὲ ἄλλο μέρος τῆς Γενεαλογίας μου[203].

῾Ο Νικήτας Χωνιάτης, χωρὶς τὴν ἱστορία τοῦ ὁποίου θὰ ξέραμε πολὺ πιὸ λίγο τὶς βασιλεῖες τῶν Κομνηνῶν καὶ τῶν ᾿Αγγέλων, καὶ αὐτὴ ἐδῶ ἡ Γενεαλογία θὰ ἦταν πολὺ πιὸ φτωχή, διορίστηκε λογοθέτης τῶν σεκρέτων, καὶ κατὰ τὴ συνήθεια τὴν μετὰ τὸ Θεόδωρο Κασταμονίτη, καὶ μέγας λογοθέτης, στὰ τέλη τῆς βασιλείας τοῦ ᾿Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κομν. 180[204]. Ἄρχισε τὴ σταδιοδρομία του ὡς βασιλικὸς γραμματικὸς καὶ προεστὼς τοῦ ἐπὶ τῶν κοινῶν χρημάτων κοιτῶνος, ἔχοντας καὶ τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ, ὡς συνάδελφος τοῦ Θεόδωρου Τροχοῦ, τοῦ ὁποίου καὶ ἀπάγγειλε τὸν ἐπιτάφιο[205]. Στὴν ἀρχὴ τοῦ 1190 μᾶς παρουσιάζεται ὡς γραμματικὸς τοῦ λογοθεσίου τῶν σεκρέτων[206], ἐνῶ λίγο προηγουμένως διετέλεσε δοὺξ τῆς Φιλιππούπολης[207]. Λίγο μετὰ ὁ Χωνιάτης ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ κριτοῦ τοῦ βήλου[208]. ᾿Επίσης ἔλαβε τὰ ἀξιώματα τοῦ ἐφόρου, καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν κρίσεων[209]. Κατὰ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ᾿ τοὺς Λατίνους, τὸ

---

201. Τὸ γιὸ τοῦ Κωνσταντίνου Τορνίκη καὶ τῆς ᾿Ανώνυμης Κ. 242, ὁ ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Heisenberg, σ. 90, ἔκδ. Bonn, σ. 97, ὀνομάζει: Δημήτριον Τορνίκην Κομνηνόν.

202. Χωνιάτης, σ. 639. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 20.

203. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Γ΄, προσωπογραφία ᾿Ανώνυμης Κ. 242.

204. ᾿Αρχὴ ᾿Ιστορίας τοῦ Χωνιάτη, Bonn· τοῦ μεγάλου λογοθέτου... κυροῦ Νικήτα τοῦ Χωνιάτου· τοῦ αὐτοῦ, ᾿Ιστορία, σ. 749: τοῦ τοῖς σεκρέτοις λογοθετεῖν (ὁ ᾿Αλέξιος ε΄) παραλέλυκεν,

205. Χωνιάτης, ᾿Επιτάφιος εἰς τὸν σεβαστὸν κῦρ Θεόδωρον τὸν Τροχόν, βασιλικὸν ὄντα γραμματικὸν καὶ σὺν αὐτῷ προεστῶτα τοῦ ἐπὶ τῶν κοινῶν χρημάτων κοιτῶνος, ἔκδ. Van Dieten, Orationes et Epistolae, σ. XXII καὶ 13. Τοῦ ἰδίου, ᾿Επιθαλάμιος εἰς ᾿Ισαάκιον (β΄)...· ἐγράφη δὲ βασιλικοῦ γραμματικοῦ ἔτι ὄντος, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. XXII καὶ σ. 35. Τοῦ ἰδίου, ᾿Επαναγνωστικόν... ἔτι ὄντος αὐτοῦ γραμματικοῦ βασιλικοῦ καὶ συνεκστρατεύοντος βασιλεῖ (᾿Ισαακίῳ β΄), ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. XXII καὶ σ. 6. Τοῦ ἰδίου, ᾿Ιστορία, σ. 518: συνειπόμην γὰρ καὶ αὐτὸς βασιλεῖ (᾿Ισαακίῳ β΄) ὑπογραμματεύων,

206. Χωνιάτης, Λόγος εἰς ᾿Ισαάκιον (β΄)· ἐγράφη δὲ παρ᾿ αὐτοῦ λογοθετικοῦ ὄντος γραμματικοῦ (6. I. 1190), σ. XXII-XXIII καὶ σ. 85.

207. Χωνιάτης, ᾿Ιστορία, σ. 526: τὴν τοῦ θέματος Φιλιππουπόλεως ὑπεζωσμένοι τηνικαῦτα καὶ ἀρχὴν καὶ ἀπογραφήν,

208. Χωνιάτης, Λόγος εἰς ᾿Ισαάκιον (β΄)· ἐγράφη δὲ καὶ οὗτος προσεχῶς (1191) καὶ ὁπηνίκα τοῦ βήλου γέγονε κριτής, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 205), σ. XXII καὶ σ. 26.

209. Χωνιάτης, ἀρχὴ τῆς ἱστορίας, ἔκδ. Bonn: καὶ ἐπὶ τῶν κρίσεων, γεγονότος δὲ καὶ ἐφόρου καὶ κριτοῦ τοῦ βήλου...

ὡραῖο καὶ πλούσιο σπίτι του στὴ συνοικία τ ῶ ν Σ φ ω ρ α κ ί ο υ κάηκε στὴ δεύτερη φωτιά, κι ὁ Χωνιάτης καὶ ἡ οἰκογένειά του δὲ σώθηκαν ἀπ᾿ τοὺς φοβεροὺς Φ ρ α γ κ ί σ κ ο υ ς, παρὰ ἀπ᾿ τὴν αὐτοθυσία ἑνὸς φίλου του Βενετοῦ[210], καὶ κατάφυγε στὴ Νίκαια. Ἐκεῖ φαίνεται πὼς ἔλαβε ἕνα νέο τίτλο ἀπ᾿ τὸ Θεόδωρο (α´) Λάσκαρι Κομνηνό, ὅμοιο μὲ κεῖνον ποὺ κατεῖχε πρὶν παυτῆ ἀπ᾿ τὸν Ἀλέξιο (ε´) Δούκα Μούρτζουφλο[211]. Πέθανε στὴ Νίκαια μετὰ τὸ 1210. Ὁ ἀδελφός του Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης ἔγραψε μιὰ μ ο ν ω δ ί α γιὰ τὸ θάνατό του, ποὺ μᾶς λέει πὼς κατὰ τὴ βασιλεία τοῦ Ἀνδρόνικου (α´) Κ. 87 ὁ Χωνιάτης ὡς «μισοτύραννος καὶ μισοπόνηρος» (= αὐτὸς ποὺ μισεῖ τοὺς πονηρούς), παραιτήθηκε ἀπ᾿ τὴ δημόσια ὑπηρεσία καὶ πὼς ἐπανῆλθε στὰ β α σ ί λ ε ι α μετὰ τὴν ἄνοδο τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἀγγ. 183, πὼς παντρεύτηκε τὴν ἀδελφὴ τῶν ἀοιδίμων Βελισσαριωτῶν, ἐνῶ αὐτοὶ ἔμειναν ἄγαμοι, καὶ τὸ σπουδαῖο, πὼς παρὰ τὴ διέλευση πολλῶν βασιλέων ἀπ᾿ τὸ θρόνο, ὁ ἀδελφός του ἔμεινε στὴν ὑπηρεσία ὡς ἀναντικατάστατος, σὲ βάρος ἐκείνων ποὺ ἤθελαν νὰ ἐμπορευτοῦν τὰ ἀξιώματα. Σὲ συνέχεια ἀναφέρει πὼς μετὰ τὴν πτώση τῆς ΚΠολης, τῆς «νέας Σιών», τόσο οἱ Βελισσαριῶτες ὅσο καὶ ὁ ἀδελφός του πῆγαν στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας, καὶ ἀφοῦ καὶ ἐκεῖ πρόσφεραν τὶς ὑπηρεσίες τους, μετανάστευσαν πρῶτα οἱ δυὸ ἀδελφοὶ (οἱ Βελισσαριῶτες), κ᾿ ἔπειτα ὁ Χωνιάτης, στὴν «αἰώνιο σύγκλητο», καὶ τότε κατάλαβαν οἱ ΚΠολίτες πρόσφυγες τῆς Νίκαιας τὸ μεγάλο κενὸ ποὺ ἄφησαν οἱ μακαρίτες. Ἀσία καὶ Εὐρώπη πένθησαν τὴν ἀπώλεια. Ἐλεεινὰ ὀλοφυρόταν ἡ ἄξια γυναίκα του σὲ μιὰ γωνιά, μαυροφορεμένη, στὴ μέση τοῦ χοροῦ τῶν παιδιῶν τους[212].

Οἱ ἐπίσης ἀνώτατοι καὶ παντοδύναμοι λειτουργοὶ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης καὶ Θεόδωρος Εἰρηνικὸς θὰ ἀναφερθοῦν παρακάτω.

Ἀνάμεσα στοὺς δευτερεύοντες ἀξιωματούχους ἦταν ὁ χαμηλῆς προέλευσης Κύπριος Ἰωάννης Σπυριδωνάκης, ποὺ καθὼς ἀπόσπασε τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ αὐτοκράτορα, ἔφτασε νὰ γίνη «φύλαξ τῶν ἔσω λεγομένων ταμιείων» (= προϊστάμενος τοῦ ἰδιαίτερου ταμείου τοῦ αὐτοκράτορα)[213]· τὴν ἐξέλιξή του καὶ τὴ ζημιὰ ποὺ ἔκανε στὸ Κράτος αὐτὸς ὁ τυχάρπαστος ἐξέθεσα ἀλλοῦ[214].

Ἕνας οἰκονομικὸς ἀξιωματοῦχος ἦταν καὶ ὁ εὐνοῦχος Κωνσταντῖνος,

210. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 776-78.

211. R. Guilland, Les Logothètes, REB29 (1971), σ. 82.

212. Μιχ. Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, Μονῳδία εἰς Νικῆταν Χωνιάτην, σ. 349-57.

213. Χωνιάτης, σ. 708.

214. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἀγγ. 175, ὑ. 65-67.

ὑπουργίσκος ἐ π ὶ τ ῶ ν β α σ ι λ ι κ ῶ ν θ η σ α υ ρ ῶ ν, ποὺ τόσο μετὰ τὴ φυγὴ τοῦ Ἀλέξιου (γ´) Ἀγγ. Κομν. 180 ὅσο καὶ μετὰ τὴν πτώση τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἀγγ. 183 καὶ τοῦ Ἀλέξιου (δ´) Ἀγγ. 266, ἔπαιξε ἕνα σπουδαῖο ρόλο, καθὼς μὲ τὸ χρῆμα ποὺ διαχειριζόταν ἐπηρέαζε τὴν ἀνακτορικὴ φρουρὰ τῶν π ε λ ε κ υ φ ό ρ ω ν. Κατὰ τὴ φυγὴ τοῦ Ἀλέξιου (γ´) 183, στὶς 17 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1203, ἀναγόρευσε τὸν Ἰσαάκιο (β´) 180[215], καὶ κατὰ τὴν πτώση αὐτοῦ τοῦ τελευταίου καὶ τοῦ Ἀλέξιου (δ´) 266, πάλι μὲ τὸ χρῆμα καὶ τοὺς πελεκυφόρους, ἀναγόρευσε, στὶς 28 τοῦ Γενάρη τοῦ 1204, τὸν Ἀλέξιο (ε´) Δούκα Μούρτζουφλο[216].

Ἄλλος ἀξιωματοῦχος ἦταν ὁ ὑ π έ ρ τ ι μ ο ς π ρ ω τ ο ν ο τ ά ρ ι ο ς Νικόλαος Τρίψυχος, ἴσως γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Τρίψυχου, τοῦ δήμιου τῆς Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας καὶ τοῦ Ἀλέξιου (β´) Κ. 155, καὶ ἐγγονὸς τοῦ Βασίλειου Τρίψυχου[217], ποὺ γιὰ ἕνα καιρὸ διετέλεσε ἴσως π ρ α ί τ ο ρ α ς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου. Ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης, κόλακας πάντα τῶν ἰσχυρῶν, μᾶς λέει γιὰ τὸ στάδιο αὐτὸ τῆς ὑπηρεσίας του, πὼς ὑπῆρξε «δεξιὸς κυβερνήτης καὶ κατευναστήρας τῶν φριχτῶν τῆς πολιτείας ἀδικημάτων»[218], ἀλλὰ αὐτὸ ἂν θέμε τὸ δεχόμαστε. Τὸ 1196 ἐπιφορτίστηκε μὲ τὰ καθήκοντα τοῦ δ ι κ α ι ο δ ό τ η καὶ μ ε γ ά λ ο υ λ ο γ α ρ ι α σ τ ῆ τῶν σ ε κ ρ έ τ ω ν, καὶ ὡς τέτοιος ἦταν πάνω ἀπ᾿ τοὺς «κοιαίστορες καὶ τοὺς κριτὲς τοῦ βήλου»[219], δὲν ἔχομε ὅμως εἰδήσεις γιὰ τὸ τί εἴδους ὑπηρεσίες πρόσφερε, ὅταν κατεῖχε αὐτὸ τὸ ἀξίωμα.

Δυὸ σπουδαῖοι εὐνοῦχοι καὶ ἀφοσιωμένοι στὸν Ἀλέξιο (γ´) 180 ἦσαν ὁ π ρ ῶ τ ο ς π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο ς Γεώργιος Οἰναιώτης· ὁ Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς «π ρ ω τ ί σ τ ε υ ε ἀνάμεσα στοὺς εὐνούχους τοῦ Ἀλέξιου (γ´) 180 καὶ πὼς ἦταν ὁ πιὸ ἐξοικειωμένος μαζί του»[220], ἐνῶ ὁ Νικόλαος

215. Χωνιάτης, σ. 727· τιτλοφορία: ἐπὶ τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν.

216. Χωνιάτης, σ. 745· τιτλοφορία: ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν χρυσώνων. Γιὰ τὸν Ἀλέξιο (ε´), βλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 126, σ. 145-47· καὶ κυρίως B. Hendrickx - C. Matzukis, Alexios V Doukas Mourtzouphlos: his life and death (?-1204), περιοδικὸ Ἑλληνικὰ 31 (1979), σ. 108-32.

217. Γιὰ τὸ Βασίλειο Τρίψυχο, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α´, σ. 263 καὶ 561· γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο Τρίψυχο, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α´, σ. 561, 565, 578, 583, 584, 586, 598 - 600.

218. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 212), τ. ΙΙ, ἐπιστ. 42, σ. 67-8: Τῷ μεγαλυπερόχῳ πρωτονοταρίῳ καὶ πραίτορι κῦρ Νικολάῳ τῷ Τριψύχῳ.

219. P. Lemerle, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 165), REB19 (1961), σ. 261.

220. Χωνιάτης, σ. 667 καὶ 677-78. Γιὰ τὸ ἐπίθετο, ὁ Κ. Ἄμαντος, Παρατηρήσεις τινὲς εἰς τὴν μεσαιωνικὴν γεωγραφίαν, ΕΕΒΣ1 (1924), σ. 51-2, φρονεῖ πὼς ὁ Γεώργιος προερχόταν ἀπ᾿ τὴν ἀρχαία Οἰνόη, τὸ μεσαιωνικὸ Οἴναιο τοῦ Πόντου. Γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ π ρ ώ τ ο υ π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο υ, ποὺ δὲν ἀναφέρεται ρητὰ στὶς πηγές, προκύπτει ἀπ᾿ τὰ συμφραζόμενα τοῦ Χωνιάτη καὶ τοῦ Μεσαρίτη: «πρωτίστευε τῶν μὴ ἐνόρχων», Χων. σ. 667· «τὰ πρῶτα τῶν ᾠκειωμένων», Χων. σ. 677· «σὺν τῷ πιστοτάτῳ καὶ εὐνουστάτῳ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἀριστοβούλῳ τῆς σῆς ὑπηρεσίας... ὁ τῶν εὐνούχων εὐνούστατος», Μεσαρίτης, Λόγος ἀφηγηματικός, σ. 42-3· καὶ ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 143, τὸν μὲν Γεώργιο Οἰναιώτη τιτλοφορεῖ chief parakoimomnos, τὸν δὲ Ἰωάννη Ἰωνοπολίτη ἁπλὰ parakoimomenos.

Μεσαρίτης μᾶς διαβεβαιώνει πὼς ἦταν «ὁ πιὸ πιστός του καὶ ὁ πιὸ εὐνοούμενος ἀπ' τὴν ὅλη αὐλικὴ ὑπηρεσία, ἕτοιμος ἀπ' τὸν κατ' ἐπίγνωση ζῆλο του νὰ χύση καὶ τὸ αἷμα του, ὅταν τὸ καλοῦσε ὁ καιρός, καὶ πὼς κι ἀπ' τοὺς βαρβάρους ἀκόμη ἦταν ὁ πιὸ ψυχωμένος καὶ ὁ πιὸ ἀνδρεῖος»[221].

Ὁ δευτερεύων π α ρ α κ ο ι μ ώ μ ε ν ο ς Ἰωάννης Οἰνουπολίτης ἢ πιὸ σωστὰ Ἰ ω ν ο π ο λ ί τ η ς, μὲ πίστη ἀγωνίστηκε ὑπὲρ τοῦ κυρίου του τὸ 1195 κατὰ τοῦ Ψευδο-Ἀλέξιου 4ου καὶ τὸ 1201 κατὰ τοῦ Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἄγγ. 175[222]. Ὁ Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, λέει μὲ ὑπερβολή: «Ὅπως ἂν δὲν εἶχε ὁ ἥλιος τὴ θέση του στὸν οὐρανό, τὸ πᾶν θὰ χανόταν, ἔτσι κι ἂν ἡ Αὐτοκρατορία δὲν εἶχε τὸν Ἰωνοπολίτη θὰ ἔχανε τὸ πᾶν». Τὸν παραβάλλει ἔπειτα μὲ τὸν περίφημο εὐνοῦχο - στρατηγὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ (α'), τὸ Ναρσῆ, ποὺ νίκησε τοὺς Γότθους στὴν Ἰταλία, καὶ τὸν ἀνακηρύσσει «πρόμαχο τῆς Αὐτοκρατορίας, παυστήρα πολέμων, καθαιρέτη στάσεων, ἁρμοστὴ ἀνασταιουμένων, πρύτανη εἰρήνης, ἄξιο νὰ διατηρηθῆ κοντὰ στὸν κραταιὸ καὶ ἅγιο αὐτοκράτορα γιὰ πολλοὺς χρόνους ὡς πολυόμματος καὶ ἄγρυπνος φύλακας, καὶ γιὰ τοὺς ὑπηκόους κοινὸ ὄφελος»![223]

Δυὸ μέσου βαθμοῦ ἀξιωματοῦχοι, ὁ κ ρ ι τ ὴ ς τοῦ β ή λ ο υ Ἰωάννης ὁ ἀπὸ Τυρᾶ (αὐτοῦ, ποὺ φτιάνει ἢ πουλάει ἀπότυρα) ποὺ στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87 εἰσηγήθηκε τὴ σύλληψη καὶ ἐκτέλεση τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183[224], ξαναγύρισε στὴν ὑπηρεσία τὸ 1196 μὲ τὸν ἴδιο βαθμό[225], καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Πατρηνὸς ποὺ ὡς κ ρ ι τ ὴ ς τοῦ β ή λ ο υ διαμαρτυρήθηκε γιὰ τὴν καταδίκη τῆς μακαρίτισσας ἐκείνης βασίλισσας Μαρίας τῆς Ἀντιόχειας[226], κ' ἔπειτα ἔγινε μίσθαρνο ὄργανο τοῦ τύραννου Ἀνδρόνικου (α') Κ. 87[227], ξαναγύρισε κι αὐτὸς στὴν ὑπηρεσία, ἀλλ' αὐτὴ τὴ φορὰ ὡς π ρ ω τ α σ η κ ρ ῆ τ ι ς[228]. Μαζί τους ὑπηρετοῦσαν στὴν ἴδια χρονολογία

221. Νικόλαος Μεσαρίτης, Λόγος ἀφηγηματικός, σ. 42-3, 46-47.

222. Ν. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 608 καὶ 709. Ὁ Χωνιάτης τὸν γράφει Ἡνοπολίτην καὶ Οἰνουπολίτην· ὁ Ἀθηνῶν Μιχ. Χωνιάτης, τ. II, ἀριθ. 78, σ. 145, Ἡνοπολίτην· ὁμοίως ὁ Γ. Παχυμέρης, τ. II, σ. 107, ἐκδ. Bonn, μιλώντας γιὰ κάποιον ἄλλον συνώνυμο καὶ δυναμικὸ εὐνοῦχο· ὁ Ἐφραίμιος, σ. 269, στίχ. 6610, τὸν εὐνοῦχο τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 τὸν γράφει Οἰνοπολίτην. Ὁ Κ. Ἄμαντος, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 220) φρονεῖ πὼς ὁ Ἰωάννης προερχόταν ἀπ' τὴν Ἰωνόπολη τῆς Παφλαγονίας (τὸ ἀρχαῖο Ἀβώνου Τεῖχος, σημ. Ineboli) καὶ τὸ ἐθνικὸ τῆς Ἰωνόπολης πρέπει νὰ γράφεται: Ἰωνοπολίτης, καὶ ὄχι Οἰνοπολίτης ἢ Ἡνοπολίτης, ὅπως θένε οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς.

223. Μιχ. Χωνιάτης, τ. II, ἐπιστ. 78, σ. 125-27: Τῷ παρακοιμωμένῳ κῦρ Ἰωάννῃ τῷ Ἡνοπολίτῃ.

224. Ν. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 443-44.

225. Βλ. Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 396· P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 165), σ. 262.

226. Ν. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 344-45.

227. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Ἅλωσις, ἐκδ. Bonn, σ. 405· ἐκδ. Κυριακίδη, σ. 44.

228. Βλ. P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ., (ὑ. 165), σ. 261.

(1196) ὁ κ ρ ι τ ὴ ς τοῦ β ή λ ο υ καὶ κοιαίστορας Ἰωάννης Αὐτωρειανός[229], οἱ κ ρ ι τ ὲ ς τοῦ β ή λ ο υ Κωνσταντῖνος Βαλσαμών, Θεόδωρος Πυρρόπουλος, Κωνσταντῖνος Δημητρᾶς, Θεόδωρος Κωστομύρης, Ἰωάννης Πεπαγωμένος, Ἰωάννης Σμύρνος, Κωνσταντῖνος Τεσσαρκοντάπηχος[230] Ἰωάννης Δισύπατος[231], Γαβριὴλ Σπληνάριος, Νικήτας Σπανόπουλος[232], ὁ νομοφύλακας Κωνσταντῖνος Μανουηλίτης, ὁ δ ι κ α ι ο φ ύ λ α κ α ς Κωνσταντῖνος Ἀπιμπτίουμ, ὁ ἐ π ὶ τ ῶ ν ο ἰ κ ε ι α κ ῶ ν Θεόδωρος Δαλασσηνός, οἱ π α ν σ έ β α σ τ ο ι σ ε β α σ τ ο ὶ Μιχαὴλ Βελισσαριώτης (ὁ κουνιάδος τοῦ Νικήτα Χωνιάτη) καὶ Θεόδωρος Μεσαρίτης, ὁ π ρ ι μ ι κ ή ρ ι ο ς Λέων Μανικαΐτης[233] καὶ ὁ μ έ γ α ς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς Γρηγόριος Ἀντίοχος[234].

Ὁ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα προώθησε τοὺς συγγενεῖς του, γιατὶ ἀνάμεσα στοὺς γραφειοκράτες συναντᾶμε τὸ 1195 τοὺς ἀδελφούς του Ἰωάννη καὶ Μιχαὴλ[235] καὶ τὸ 1196 τὸν ἀδελφό του Θεόδωρο[236]. Ὁ Μιχαὴλ ποὺ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π ρ ω τ ο ν ω β ε λ η σ σ ι μ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο υ μᾶς ἐμφανίζεται καὶ τὸ 1199[237].

VI

Ἐπάνοδος στὴν αὐστηρὴ διοίκηση τοῦ Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη μὲ ἀξίωση τῆς αὐγούστας Εὐφροσύνης Δούκαινας καὶ ἀνακοπὴ τῶν καταχρήσεων τῶν αὐτοκρατορικῶν συγγενῶν καὶ κυρίως τοῦ Ἀνδρόνικου Κοντοστέφ. Κομν. 200 καὶ τοῦ Βασίλειου Δούκα Καματηροῦ, ἀντεκδίκηση τῶν δυὸ πιὸ πάνω καὶ καταγγελία τους (στὸν αὐτοκράτορα) τῆς αὐγούστας ὡς μοιχαλίδας, ὡς ἔνοχης ἐρωτικῶν σχέσεων μὲ τὸ Βατάτζη, ἐκτέλεση στὸ στρατόπεδο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἐκτόπιση τῆς αὐγούστας στὴ μονὴ Νηματαρέας, ἐπάνοδο μετὰ ἑξάμηνο τῆς αὐγούστας, ἡ παντοδυναμία τοῦ Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη καὶ ἡ ἀνάδειξή του σὲ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1197), πτώση καὶ καθαίρεσή του, ὁ διάδοχός του Θεόδωρος

229. Βλ. P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 261.

230. Βλ. P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 262.

231. Βλ. Ράλλης - Ποτλῆς, Σύνταγμα 5 (1855), σ. 396· P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 262.

232. Βλ. Ράλλης - Ποτλῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 396.

233. Βλ. P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 262· MM6 (1890), ἀριθ. 38, σ. 139.

234. Βλ. P. Lemerle, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 262. Γιὰ τὸ Γρηγόριο Ἀντίοχο, βλ. J. Darrouzès, Notice sur Grégoire Antiochos (1160 à 1196), REB20 (1962), σ. 61-92, βλ. καὶ προσωπογραφία Κωνσταντίνου Ἄγγ. Κομν. 178, ὑ. 12.

235. MM6 (1890), σ. 130

236. MM6 (1890), σ. 132.

237. MM6 (1890), σ. 144. Καὶ ὁ Χωνιάτης, σ. 649-50, ἀναφέρει τοὺς ἀδελφοὺς (κασιγνήτους) τοῦ Κων. Μεσοποταμίτη, ἐνῶ σ. 652, ἀναφέρει τὴν πτώση μόνο δυὸ ἀπ' αὐτούς, ἴσως γιατὶ ὁ τρίτος εἶχε πεθάνη.

Εἰρηνικός, ὁ Κωνσταντῖνος Τορνίκης καὶ ἡ Ἀθήνα, ὁ ἐκποιητὴς τῶν ἐξαρτημάτων τοῦ στόλου μ έ γ α ς δ ο ὺ ξ Μιχαὴλ Στρυφνός.

Ὁ Ἀλέξιος (γ΄) Ἀγγ. Κομν. 180 ὁ Βαμβακοράβδης στὴν ἀρχή, ὅπως γνωρίζομε, ἔβγαλε μιὰ διαταγὴ ποὺ μὲ αὐτὴ ἀπαγόρευε τὴν πώληση τῶν δημοσίων ἀξιωμάτων καὶ ὅριζε τὶς θέσεις νὰ τὶς καταλαμβάνουν οἱ ἄξιοι[238]. Στὴν πραγματικότητα, ὁ τρόπος τῆς διοίκησης δὲν ἔδειχνε παρὰ βαριὰ σημάδια κατάπτωσης καὶ διαφθορᾶς. Ἀπ᾽ τὶς πρῶτες πράξεις τοῦ αὐτοκράτορα ἦταν ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη, ποὺ κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183 εἶχε στὰ χέρια του τὴν ἀνώτατη διοικητικὴ ἐξουσία μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ, καθὼς αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἦταν μισητὸς στοὺς ἀριστοκράτες ποὺ κύκλωναν τὸ θρόνο τοῦ Ἀλέξιου (γ΄) 180.

Πιθανὸν κατὰ τὸ 1195, ἡ αὐτοκρατόρισσα Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρὴ ποὺ ἀπ᾽ τὸ «ἐρευνητικό της καὶ ἐρασιχρήματο» τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ ξεφύγη, κατάλαβε τὶς μεγάλες καταχρήσεις ποὺ ἔκαναν αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς καὶ αὐλικοί, καὶ σκέφτηκε νὰ βρῆ ἕνα δραστικὸ φάρμακο, γιὰ νὰ σταματήση τὸ κακό· «ἔκρινε πὼς ἤ ἔπρεπε οἱ θέσεις καὶ τὰ ἀξιώματα νὰ δίνωνται χωρὶς χρήματα στοὺς ἀξίους, ὅπως εἶχε ὁρίσει ὁ ἄντρας της, ἤ τοὐλάχιστον, ἂν δίνωνται στοὺς ἀνάξιους μὲ χρήματα, αὐτὰ νὰ περιέρχωνται στὸ αὐτοκρατορικὸ θησαυροφυλάκιο». Μὲ τὴν ἐπιρροή της πέτυχε νὰ ἐπανέλθη ὁ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης στὰ πράματα, παίρνοντας καὶ πάλι τὸ ἀξίωμα τ ο ῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ, γιατὶ πίστευε πὼς ἦταν ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ σταματήση τὴν πώληση τῶν θέσεων καὶ τὴ διασπάθιση τοῦ θησαυροῦ. Μὲ τὴν ἐπάνοδό του «ἔσβησε ἡ ἰσχὺς τῶν ἄλλων, ἀμαυρώθηκε τὸ φῶς τῆς δυναστείας τῶν προσκολλημένων στὸν αὐτοκράτορα, καὶ ὁ πρώην ἀπόβλητος ἀξεπέραστος ἀπ᾽ τὸ βασιλέα κρινόταν, κ έ ρ α ς ἀληθινὸ Ἀ μ α λ θ ε ί α ς, καὶ πολύμιχτος κρατήρας ἀγαθῶν»[239].

Μέλη τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογένειας ποὺ προηγουμένως νέμονταν τὰ λάφυρα, δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ποὺ ἔχασαν τὴν ἰσχύ τους. Ἀνάμεσα σ᾽ αὐτοὺς ἦσαν ὁ γαμβρὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους, ὁ πρῶτος σύζυγος τῆς Εἰρήνης Ἀγγ. Κ. 260, ὁ Ἀνδρόνικος Κοντοστέφανος Κομν. 200, καὶ ὁ ἀδελφὸς τῆς αὐτοκρατόρισσας Βασίλειος Δούκας Καματηρός. Ἀνίκανοι αὐτοὶ οἱ δυὸ νὰ χτυπήσουν κατευθεῖαν τὸν Μεσοποταμίτη, ἔστρεψαν ὅλο τους τὸ μίσος ἐναντίον τῆς αὐτοκρατόρισσας ποὺ τὸν διόρισε, θέτοντας τὰ προσωπικά τους συμφέροντα πάνω ἀπ᾽ τὶς συγγένειες, ἀναχώρησαν κατὰ τὰ μέρη τῆς Θράκης, ὅπου συνάντησαν τὸν αὐτοκράτορα, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1196. Ὁ ἱστορικὸς μᾶς πληροφορεῖ πὼς

238. Χωνιάτης, σ. 638-39. Βλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑ. 20.

239. Ν. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 639-40. Γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Κων. Μεσοποταμίτη, βλ. Χωνιάτης, σ. 648.

ἔκαναν μιὰ πολὺ κολακευτικὴ εἰσαγωγή, πρὶν ἐκστομίσουν τὴν κατηγορία κατὰ τῆς βασίλισσας.

«Ἡ φύση ξέρει», τοῦ εἶπαν, «βασιλιά, πὼς ἡ συγγένεια εἶναι τίμιο πράμα, ἀλλὰ ἐμεῖς εἴμαστε πιὸ πολὺ φ ι λ α λ έ ξ ι ο ι καὶ φ ι λ ο β α σ ι λ ε ῖ ς παρὰ φ ι λ ε υ φ ρ ό σ υ ν ο ι». Ἔπειτ᾽ ἀπ᾽ αὐτὰ τὰ λόγια ποὺ ἔκαναν γλυκόπιοτο τὸ χάπι, μπῆκαν στὸ θέμα καὶ ἱστόρησαν τὰ καθέκαστα πὼς ἡ βασίλισσα εἶχε ἐραστὴ κάποιο πολὺ νεώτερό της στρατιωτικό, τὸ Βατάτζη, ποὺ ὁ βασιλέας εἶχε υἱοθετήσει. Ὁ αὐτοκράτορας ἔγινε ἔξω φρενῶ. Οἱ κατήγοροι δὲν περιορίστηκαν νὰ ἐκθέσουν τὶς σχέσεις τῆς βασίλισσας μὲ τὸ Βατάτζη, ἀλλὰ ἔθιξαν καὶ ἕνα ἄλλο θέμα ποὺ κατατρόμαξε τὸ δειλὸ καὶ ἀνόητο μονάρχη. «Φοβόμαστε», τοῦ εἶπαν, «βασιλιά, μὴν τυχὸν ἡ γυναίκα σου σὲ ἐκθρονίσει καὶ κάνει αὐτοκράτορα τὸν ἐραστή της. Εἶναι φυσικὸ νὰ προτιμάη ἐκεῖνον ποὺ μὲ τόση εὐχαρίστηση ἀγκαλιάζει. Πρέπει λοιπὸν νὰ διατάξης νὰ ἐκτελεστῆ ὁ ἐραστὴς καὶ μάλιστα ἀμέσως· ὅσο γιὰ τὴ βασίλισσα, ὅταν μὲ τὸ καλὸ φτάσης στὴ βασιλεύουσα, νὰ τὴν περιορίσης, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν ἔχη στὰ χέρια της ὅλη τὴν ἐξουσία καὶ νὰ μὴ διαχειρίζεται τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀποχτάει πλοῦτο»[240].

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἦταν καὶ ὁ κύριος σκοπός τους, γιατὶ ὅλα τὰ ἄλλα, δὲν τοὺς ἔμελαν. Ὁ αὐτοκράτορας ἀγανάχτησε ἀκόμη πιὸ πολὺ γιὰ τὴν ἀχαριστία τοῦ Βατάτζη, ποὺ τοῦ ἔδωσε τέτοια πληρωμὴ τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν ποὺ τοῦ εἶχε κάνει, καὶ ἀκολουθῶντας τὶς συμβουλὲς τοῦ γαμβροῦ του καὶ τοῦ κουνιάδου του, πρόσταξε ἕνα ἀπ᾽ τοὺς ἀκολούθους τῆς φρουρᾶς του, τὸν Βαστραλίτη, νὰ πάη στὸ στρατόπεδο τῆς Βιθυνίας, ὅπου βρισκόταν ὁ Βατάτζης, πολεμῶντας κατὰ τοῦ ἀντάρτη Ψευδο-Ἀλέξιου 4ου, καὶ νὰ τὸν ἐκτελέση. Ὁ Βαστραλίτης, φτάνοντας στὸ στρατόπεδο, πῆρε καταμέρος τὸ Βατάτζη, τάχα γιὰ νὰ τοῦ ἀνακοινώση ἐμπιστευτικὲς διαταγὲς τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ κεῖ ξαφνικά, αὐτὸς μὲν τράβηξε τὸ ξίφος του, οἱ δὲ συνοδοί του σὰν ἀρνὶ τὸν κατάσφαξαν. Καὶ ἀμέσως ὁ βασιλικὸς σωματοφύλακας ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ νεαροῦ στρατηγοῦ, τὸ ἔβαλε μέσα σὲ μιὰ σακκούλα καὶ τὸ ἔφερε στὸν αὐτοκράτορα. Ὁ ἐλαφρόμυαλος μονάρχης, ὅταν τὸ κεφάλι ρίχτηκε στὰ πόδια του, τὸ κλώτσισε, καὶ ἀφοῦ τὸ κοίταξε καλά, εἶπε μιὰ φράση ποὺ ὁ ἱστορικὸς ἔκρινε πὼς δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν παραδώση στὴν ἱστορία[241].

Πρὸς τὸ παρὸν ὁ βασιλέας, ἀφοῦ ἐξόντωσε τὸν ἄνθρωπο ποὺ πρόσβαλε τὴν τιμή του, κανένα μέτρο δὲν πῆρε κατὰ τῆς βασίλισσας, ἀλλὰ προχώρησε στὰ Κύψελλα τῆς Θράκης, ἐκεῖ ποὺ εἶχε ξεθρονίσει τὸν ἀδελφό του, γιὰ νὰ προετοιμάση πόλεμο κατὰ τῶν Βλαχο-Βουλγάρων. Ἀλλὰ ξαφνικά, ὁ μωρὸς βασιλέας ἄλλαξε γνώμη, κ᾽ ἔπειτα ἀπὸ ἄπραχτη ἀπουσία δυὸ μόλις μηνῶν

240. Χωνιάτης, σ. 640-42.

241. Χωνιάτης, σ. 642-43.

άπ' τὴν πρωτεύουσα, αἰστάνθηκε τὴν ἀνάγκη νὰ γυρίση πίσω γιὰ νὰ ξεκουραστῇ. Γυρίζοντας, ἀναπαύτηκε γιὰ λίγο στὸ παλάτι τῆς 'Αφάμειας, κ' ἔπειτα κατάλυσε στὴν αὐτοκρατορικὴ ἔπαυλη τοῦ Φιλοπατίου[242].

'Η Εὐφροσύνη ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχε μάθει τὶς ἐνέργειες τοῦ γαμβροῦ της καὶ τοῦ ἀδελφοῦ της, τὴν ἐκτέλεση τοῦ ἐραστῆ της καὶ ὅλα ὅσα μεσολάβησαν, βρισκόταν σὲ μεγάλη ἀνησυχία καὶ φόβο καὶ παρακαλοῦσε στὸ παλάτι τοὺς ἔμπιστους συμβούλους τοῦ αὐτοκράτορα, νὰ τὴν ὑποστηρίξουν καὶ νὰ τὴν ὑπερασπίσουν μπροστά του. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' τοὺς αὐλικοὺς ἔδειχναν πῶς λυποῦνταν τὴν ἄλλοτε παντοδύναμη ἄνασσα, καὶ πηγαίνοντας στὸ Φιλοπάτιο, ἔλεγαν στὸν αὐτοκράτορα πῶς ὁ Κοντοστέφανος Κομν. 200 καὶ ὁ Καματηρὸς ἦσαν συκοφάντες, καὶ πῶς ἂν ὑπῆρξε κάποια ἀπροσεξία, ἔπρεπε νὰ συγχωρήση τὴ γυναίκα του.

"Αλλοι πάλι ὅμως ποὺ εἶχαν συμφωνήσει μαζί τους γιὰ νὰ καταγγελθῆ ἡ βασίλισσα στὸν ἄντρα της, καὶ εἶχαν τὸ φόβο μὴν ἐπικρατήση ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ τοὺς ἐκδικηθῆ, παρουσιάζονταν σὰν νὰ ὑποστήριζαν πῶς δὲν ἦταν σωστὸ νὰ πάρη πάλι κοντά του ὁ αὐτοκράτορας ἐκείνη ποὺ ἔδιωξε ὡς μοιχαλίδα καὶ νὰ γίνη π α γ κ ό σ μ ι ο π ε ρ ι λ ά λ η μ α, κ' ἔτσι νὰ τὸν παρομοιάζουν μὲ κεῖνα τὰ ζῶα ποὺ βγάζουν στὸ κεφάλι κ έ ρ α τ α καὶ ποὺ δὲ θυμώνουν, ὅταν τὰ ἄλλα ἀρσενικὰ πᾶνε μὲ τὰ δικά τους θηλυκά[243].

Τέλος ἀπ' τὸ Φ ι λ ο π ά τ ι ο ὁ αὐτοκράτορας ἀποφάσισε νὰ περάση στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, ὅπου ἔμενε ἡ γυναίκα του, μὲ μιὰ διάθεση ἴσως νὰ παραβλέψη τὰ πράματα. Καὶ ἀπόδειξη ἔχομε πῶς τὴν πρώτη μέρα ἔφαγαν στὸ βασιλικὸ τραπέζι μαζί. 'Αλλὰ φαίνεται πῶς ἡ θέα τῆς ἔνοχης τὸν ἐξόργισε· ἔκανε ν' ἀνεβαίνουν ὅλα στὸ κεφάλι του. Καὶ δήλωσε καθαρά, ἄλλοτε δυνατὰ μὲ θυμὸ καὶ ἄλλοτε μὲ φωνὴ ποὺ ἔσβηνε πῶς δὲν ἐννοεῖ νὰ κοιμηθῆ πιὰ μαζί της καὶ πῶς δὲν τὴν ξαναθέλει στὸ τραπέζι του.

Πάνω σ' αὐτὰ ἡ Εὐφροσύνη μὲ ὅλο τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς της, δὲν ἔχασε τὴν ψυχραιμία της. Ζητοῦσε νὰ γίνουν ἀνακρίσεις πάνω στὴν ὑπόθεση καὶ φώναζε πῶς εἶναι ἕτοιμη νὰ πάθη ὁτιδήποτε ἤθελε ἀποφασιστῆ, ἂν ἀποδειχνόταν ἔνοχη. Καὶ παρακαλοῦσε τὸν αὐτοκράτορα νὰ μὴ λάβη ὑπόψη του ποὺ τὴν κατάγγειλαν οἱ πιὸ στενοὶ συγγενεῖς της, οὔτε τὴν τέχνη τους στὴ διατύπωση τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ νὰ ἀποβλέψη στὴν ἀλήθεια καὶ ἐξακρίβωση τῶν περιστατικῶν. 'Ο αὐτοκράτορας τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔκανε, ἀλλὰ ἁπλῶς κάλεσε καὶ βασάνισε μερικὲς ἀπ' τὶς θαλαμηπόλους καὶ ἄλλους τόσους εὐνούχους τῆς ὑπηρεσίας τῆς Εὐφροσύνης, καὶ ἀφοῦ ἀπ' τὴν πρόχειρη αὐτὴ ἐξέταση πείστηκε γιὰ τὴν ἀκρίβεια τῆς κατηγορίας, πρόσταξε νὰ διωχτῆ ἡ βασίλισσα ἀπ' τὸ παλάτι, χωρὶς κανένα βασιλικὸ στολίδι καὶ περίλαμπρο δεῖγμα τῆς ἰδιότητάς της[244].

242. Χωνιάτης, σ. 643-44.
243. Χωνιάτης, σ. 644-45.
244. Χωνιάτης, σ. 645-46.

"Ετσι ἔβγαλαν τὴν Εὐφροσύνη ἀπ' τὸ παλάτι, ἀπὸ μιὰ ἄγνωστη στοὺς πολλοὺς ἔξοδο, μὲ ἕνα ἁπλὸ φόρεμα καὶ μὲ τὴ συνοδεία δυὸ μισοβαρβάρων ὑπηρετριῶν ποὺ δὲ μιλοῦσαν καλὰ τὰ ἑλληνικά, καὶ μὲ δίκωπη βάρκα τὴ μετάφεραν σ' ἕνα γυναικεῖο μοναστήρι, ὅπου ὁ Βόσπορος ἀφήνει τὴ Μαύρη Θάλασσα, αὐτὸ τῆς Ν η μ α τ α ρ έ α ς[245].

Πολὺ λίγο μετὰ τὴν ἐξορία τῆς δυναμικῆς δ έ σ π ο ι ν α ς, ἕνας σάλος ξέσπασε στὸ παλάτι καὶ σ' ὅλη τὴν πρωτεύουσα. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη ποὺ τὴν κατάγγειλαν, δὲν περίμεναν νὰ πάρουν αὐτὸ τὸ δρόμο τὰ πράματα. Ξέροντας τὴ χαυνότητα καὶ μαλθακότητα τοῦ μονάρχη, καὶ τὸ πόσο εὔκολα παρασυρόταν «ἀπ' τὸν ἄνεμο ποὺ κάθε φορὰ φυσοῦσε», ποτὲ δὲν περίμεναν νὰ δείξη μιὰ τέτοια σταθερότητα καὶ ἐπιμονὴ στὸ ζήτημα ποὺ τοῦ ἔθιξαν. 'Ο λαὸς τῆς πρωτεύουσας ἕτοιμος πάντα νὰ γελάση μὲ τὰ τέτοια παθήματα τῶν τυρράνων του, «τῶν ἁγίων καὶ ὀρθοδόξων βασιλέων» του, μὲ ὀ ν ε ι δ ι σ μ ο ὺ ς καὶ κ ε ρ τ ο μ ί ε ς ἔλουζε τοὺς συγγενεῖς τῆς ἀτιμασμένης αὐγούστας. Καὶ αὐτοὶ οἱ αὐτοκρατορικοὶ συγγενεῖς ἄρχισαν νὰ δυσφοροῦν γιὰ ὅ,τι ἀναπάντεχα ἔγινε καὶ γιὰ ὅ,τι ἐπακολουθοῦσε. Μέσα στὴν αὐλὴ πάλι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη κατηγοροῦσαν τοὺς συγγενεῖς τῆς Εὐφροσύνης πῶς ἐνῶ αὐτὴ τοὺς δόξασε καὶ τοὺς ὕψωσε στὰ πιὸ μεγάλα ἀξιώματα, αὐτοὶ ἀντιθέτως τὴν ἔρριξαν στὴν πιὸ βαθιὰ περιφρόνηση, στὴν ἀφάνεια καὶ στὴν ἀτιμία. 'Ο ἴδιος ὁ Μεσοποταμίτης ἀπ' τὴν πλευρά του κινοῦσε τὰ πάντα γιὰ νὰ πετύχη νὰ ξαναφέρη πίσω τὴ βασίλισσα.

"Ετσι μετὰ ἑξάμηνη ἐξορία, ἡ Εὐφροσύνη γύρισε στὸ παλάτι, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1197, καὶ σὲ λίγο ἀπόχτησε στὰ δημόσια πράματα πιὸ μεγάλη ἐπιρροὴ ἀπὸ κείνη ποὺ εἶχε προηγουμένως. Εἶναι ἐκπληκτικὸ ποὺ αὐτὴ δὲν ἔδειξε ἀνοιχτὴ ὀργή, οὔτε προσπάθησε μὲ μυστικὰ στρατηγήματα νὰ ἐκδικηθῆ τοὺς ἀντιπάλους συγγενεῖς της ποὺ τόσο βαριὰ τὴν ἔβλαψαν· «δὲ φέρθηκε σὰν τὴ Μήδεια» τῶν τραγικῶν, λέει ὁ Χωνιάτης. "Οσο γιὰ τὶς σχέσεις της μὲ τὸν ἄντρα της, αὐτὸς καὶ πρῶτα τὴν ἀπόφευγε καὶ τώρα ὁλότελα ἀποσύρθηκε ἀπ' αὐτή, μὴ θέλοντας νὰ κοιμᾶται μαζί της, ἀλλὰ ἡ Εὐφροσύνη μὲ τὶς θωπεῖες της καὶ τὰ τεχνάσματά της τὸν ἔκανε καὶ πάλι ὑποχείριό της, ἔτσι ποὺ νὰ περιέλθη ἡ διοίκηση στὰ χέρια της[246].

"Ετσι στὶς ἐκκλησιὲς τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν μέχρι τὴ μακρινὴ Κρήτη, ἀκουγόταν καὶ πάλι ἡ βασιλικὴ φήμη: «'Αλεξίου τοῦ ὀρθοδόξου ἡμῶν βασιλέως, πολλὰ τὰ ἔτη· Εὐφροσύνης τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν βασιλίσσης, πολλὰ τὰ ἔτη»[246α].

'Ο Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης, «ὁ πολὺ ποικίλος καὶ πολύτροπος σὰν τὸν Πρωτέα αὐτὸς ἄνθρωπος», καθὼς πέτυχε νὰ ἐπαναφέρη τὴν αὐτοκρα-

245. Χωνιάτης, σ. 646. Γιὰ τὴ μονὴ Νηματαρέας, βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 366.
246. Χωνιάτης, σ. 646-47.
246α. Βλ. Συνοδικὸν Συβρίτων Κρήτης, ΕΟρ32 (1938), σ. 395.

τόρισσα, ἔφτασε στὸν κολοφώνα τῆς δόξας του, καὶ ἀπ᾽ αὐτὸ κατάντησε ἕνας ὑπερόπτης καὶ ἀδιάφορος. Καθὼς νόμιζε πὼς τὰ πάντα μποροῦσε νὰ πετύχη ἀπ᾽ τὸν αὐτοκράτορα, δὲν περιοριζόταν στὸ πολιτικὸ ἀξίωμα τ ο ῦ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ καὶ στὸν ἐκκλησιαστικὸ βαθμὸ τοῦ ἀ ν α γ ν ώ σ τ η, ἀλλὰ ἤθελε νὰ γίνη καὶ δ ι ά κ ο ν ο ς, γιὰ νὰ μπῆ στὴν κυρίως ἱερωσύνη.

Ἔτσι ὁ οἰκουμ. πατριάρχης Γεώργιος (β΄) ὁ Ξιφιλίνος τὸν χειροτόνησε διάκονο, καὶ σύμφωνα μὲ ἐντολὴ τοῦ αὐτοκράτορα, τοῦ ἔδωσε τὰ π ρ ω τ ε ῖ α ἀνάμεσα στοὺς διακόνους καὶ τὴν προϊσταμενία τοῦ περίφημου ναοῦ τῆς Θεοτόκου τῶν Βλαχερνῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸ χρόνο ἔλαβε τὸν τίτλο τοῦ σ α κ ε λ λ ί ω ν ο ς τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας. Ἂν καὶ οἱ κανόνες ἀπαγόρευαν αὐτὴ τὴ συσσώρευση τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς θέσης, ὁ πατριάρχης εὔκολα πείστηκε νὰ κάνη ἐξαίρεση σ᾽ αὐτὸν τὸν ἐκλεκτὸ τῆς τύχης.

Ὁ Μεσοποταμίτης ἦταν ἱκανὸς νὰ διοικῆ τὴν Ἐκκλησία μὲ τὸ ἀριστερὸ χέρι καὶ τὸ Κράτος μὲ τὸ δεξί.

Ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς «ἄριστα πολιτευόταν τόσο στὸ ἱερὸ ὅσο καὶ στὸ βασιλικὸ ἀνάκτορο καὶ ἦταν ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος καὶ τῶν δυὸ βημάτων, ἕνας μεσίτης ἀνάμεσα τῆς πατριαρχικῆς συνόδου καὶ τῆς συγκλήτου». «Σοῦ ἐπιτρέπεται, τοῦ γράφει, στοὺς δυὸ κυρίους νὰ ὑπηρετῆς, σ᾽ αὐτὸν τῶν ψυχῶν καὶ σὲ κεῖνον τῶν σωμάτων, ποὺ ὁ μὲν ἕνας ἔχει ποιμαντικὴ ράβδο καὶ ὁ ἄλλος ξίφος, γιατὶ αὐτοὶ οἱ δυὸ δὲν εἶναι ἀντίθετοι, ὅπως ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μαμωνᾶς, ἀλλὰ ὁ ἕνας στηρίζεται πάνω στὸν ἄλλο, γιὰ νὰ φέρουν σὲ πέρας τὴν οἰκοδομή».

Ὄχι πολὺ μετὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἀνύψωσή του, κατὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1197, ἡ μητρόπολη Θεσσαλονίκης χήρευσε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ μητροπολίτη Ἰωάννη, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης ἐκλέχτηκε καὶ χειροτονήθηκε ἐπίσκοπος αὐτῆς τῆς μητρόπολης[247].

Καὶ ὡς μητροπολίτης ἐξακολουθοῦσε νὰ ἔχη τὴν ὑπηρεσία τῆς δημόσιας διοίκησης. Καὶ καθὼς δὲν ἤθελε νὰ γίνεται κάτι χωρὶς νὰ τὸ μαθαίνη, εἰσήγαγε στὴν ὑπηρεσία τοὺς τρεῖς ἀδελφούς του ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα, καὶ τοὺς κατάστησε σκουλαρίκια στ᾽ αὐτιὰ τοῦ αὐτοκράτορα. Ἐπίσης τίποτε δὲν τοῦ ξέφευγε ἀπὸ ὅσα γίνονταν στὴ σύνοδο.

247. Νικ. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 648-49· Μιχ. Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. II, σ. 116-18, ἐπιστολὴ 71: Τῷ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς σακέλλης κῦρ Κωνσταντίνῳ τῷ Μεσοποταμίτῃ. Γιὰ τὸ ὀφφίκιο τοῦ ἐ π ὶ τ ῆ ς σ α κ έ λ λ η ς ἢ σ α κ ε λ λ ί ω ν ο ς, βλ. J. Darrouzès, Les Ὀφφίκια de l' Église Byzantine, Paris 1970, σ. 104, σ. 546: 5ος ὁ σακελλίου εἰς τὰς ἐκκλησίας ἁπάσας, σ. 548: 5ος ὁ σακελλίου, τὴν σακέλλαν κατέχων, τὴν φυλακὴν τῶν προσφύγων τῆς Ἐκκλησίας, σ. 551: 5ος Ὁ σακέλλης ἐπιτηρεῖν τὰ δικαιώματα τῶν καθολικῶν ἐκκλησιῶν, ὁμοίως καὶ τὰ βιβλία καὶ ἔπιπλα καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ κειμήλια σ. 556: 5ος Ὁ σακελλίου ἄρχει τῶν γυναικείων μοναστηρίων καί, ὅταν ὀργισθῇ ὁ ἀρχιερεύς τινι εἰσεβάζει αὐτὸν εἰς τὴν σακέλλαν, ἤγουν εἰς τὴν φυλακήν. V. Grumel, Les, Regestes des Actes du patriarcat de Const/ple, vol. I, fasc. III, σ. 187, ἀριθ. 1186. Γιὰ τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωάννη, βλ. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ᾽ ἀνωτ., τ. II, σ. 118-19, ἐπιστολὴ 72, ὅπου τὸν ὑπερεπαινεῖ, καὶ σ. 591, σχόλια τοῦ Σπ. Λάμπρου.

Τέλος, ἀποφάσισε νὰ κάνη ἕνα ταξίδι ὡς τὴ Θεσσαλονίκη, ὄχι γιὰ νὰ μείνη στὴν ἐπαρχία του, ἀλλὰ γιὰ νὰ κάνη μόνο τὴν ἐνθρόνισή του. Μὲ τὴν ἐπιστροφή του ἐξακολουθοῦσε ὑπερήφανα νὰ κυβερνάη, μεταφέροντας τὰ πάντα μὲ μόνη τὴν κίνηση τοῦ δαχτύλου του.

Ἀλλά, ὅπως θέλει καὶ ὁ ποιητὴς Σιμωνίδης ὁ ἀπ᾽ τὴν Κέα, παρατηρεῖ ὁ Χωνιάτης, «ἐκεῖνος ποὺ τόσο ψηλὰ ἔχει φτάσει, δὲν τοῦ μένει παρὰ νὰ πέση, γιὰ νὰ μὴ παύση νὰ κινῆται», καὶ αὐτὸ συνέβη καὶ στὸν Μεσοποταμίτη.

Καθὼς αὐτὸς συνεχῶς προσπαθοῦσε νὰ ἀνέβη καὶ κορεσμὸ τῆς δοξοθηρίας του δὲν εἶχε, συγκεντρώθηκαν ὅλοι οἱ ἐχτροί του, ποὺ πολλοὺς ἀπ᾽ αὐτοὺς εἶχε θίξει, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ δίκαια, καὶ ὑπέβαλαν στὸν αὐτοκράτορα ἐναντίον του κάποιες «ὄχι ὑγιεῖς» κατηγορίες, «ξέροντας μὲ πόση ἐκεῖνος ἐπιπολαιότητα δέχεται κάθε λόγο».

Ἀπ᾽ αὐτὸ ὁ Μεσοποταμίτης «ὄχι μόνο ἀπ᾽ τὰ ἀνάκτορα ἐκτοπίστηκε σὰν σφαίρα ἀπὸ ἰσχυρὸ μηχάνημα, ἀλλὰ καὶ ἀπ᾽ τὴν ἀρχιερωσύνη ἐξοστρακίστηκε» μὲ εἰσηγητή, κατὰ ὑπόδειξη τῶν κατηγόρων, τὸν μ έ γ α ν δ ο ύ κ α τοῦ σ τ ό λ ο υ Μιχαὴλ τὸ Στρυφνό, τὸν ὁποῖον ὁ Μεσοποταμίτης πολεμοῦσε γιὰ τὶς καταχρήσεις ποὺ ἔκανε, τὶς πολὺ σοβαρές, ὡς ἀρχηγὸς τῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Καὶ τὸ χειρότερο ποὺ ἦταν ἄδικο, ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης, ὄχι μόνο τὸν κήρυξαν ἔκπτωτο, ἀλλὰ καὶ τὸν καθαίρεσαν μὲ εἰσήγηση τοῦ πατριάρχη Γεώργιου (β΄) τοῦ Ξιφιλίνου πρὸς μιὰ σύνοδο μερικῶν κακοσχόλων ἀρχιερέων ποὺ ἤθελαν νὰ ἀποσπάσουν τὴν εὔνοια τοῦ αὐτοκράτορα.

Ὁ πατριάρχης ποὺ σ᾽ αὐτὴ τὴν πράξη κινήθηκε εἴτε ἀπὸ μίσος πρὸς τὸ Μεσοποταμίτη εἴτε κατὰ διαταγὴ τοῦ αὐτοκράτορα, χορήγησε ἀντίγραφο τῆς καθαίρεσης στὸ νέο μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Χρύσανθο ποὺ διαδέχτηκε τὸν Κωνσταντῖνο Μεσοποταμίτη. Οἱ ἐχτροί του χάρηκαν σὰν νὰ σώθηκαν ἀπὸ ἐπιδρομὴ ἐθνῶν ἢ ὡς νὰ λυτρώθηκαν ἀπὸ ἄγριο θηρίο ποὺ ἐρήμωνε τὶς πόλεις. Μαζὶ μὲ τὸν ἄξιο ὑπουργὸ παύτηκαν καὶ οἱ δυὸ ἀδελφοί του, ἐνῶ ὁ τρίτος καθὼς φαίνεται θὰ εἶχε πεθάνη[248].

Στὸ ἐ π ὶ τ ο ῦ κ α ν ι κ λ ε ί ο υ ἀξίωμα τὸν διαδέχτηκε ἀπ᾽ τὸ Νοέμβρη τοῦ 1197 ὁ π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ό ς Θεόδωρος Εἰρηνικός. Ὁ Νικήτας Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς ἦταν ἕνας ἄνθρωπος «λεπτὸς στοὺς τρόπους, ἐπιτήδειος ρήτορας καὶ πανέξυπνος», ἐνῶ ὁ ἀδελφός του Μιχαὴλ ὁ Ἀθηνῶν μᾶς λέει πὼς «τὰ πάντα ἔβλεπε, τὰ πάντα ἄκουγε καὶ πὼς ξεπέρασε ἐκείνους ποὺ ὀνομάζονταν αὐτιὰ καὶ μάτια τοῦ αὐτοκράτορα.».

Προφανῶς κοντά του εἶχε ἕνα συνεργάτη, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα παραλεί-

248. Χωνιάτης, σ. 649-52. Ὁ πρώην Θεσσαλονίκης Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης, ὁ καὶ τ. κανίκλης, ἐξορίστηκε ἴσως στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, ἀλλὰ ἀργότερα ἐπανῆλθε στὴν ἕδρα του, ἴσως μετὰ τὸ 1204, γιὰ νὰ ἐκδιωχθῆ καὶ πάλι ἀπ᾽ τοὺς Λατίνους, καὶ νὰ ἀποκατασταθῆ τὸ 1224 ἀπ᾽ τὸ Θεόδωρο Δ.Κ. Ἄγγ. 168, τοῦ ὁποίου βλ. τὴν προσωπογραφίαν, ὑ. 76.

πει νὰ μᾶς πῆ ὁ Χωνιάτης· αὐτὸς βήχοντας συνεχῶς κοίταζε νὰ ἁρπάξη ὅσα πιὸ πολλὰ χρήματα μποροῦσε. Ὁ Θεόδωρος Εἰρηνικὸς ἔχοντας διαρκῶς στὴ θύμισή του τὰ παθήματα τοῦ προκατόχου του Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτη, συμπεριφερόταν μὲ μεγάλη ἐπιφύλαξη. Προσπαθοῦσε νὰ εἶναι εὐχάριστος στὴν αὐλικὴ ἀριστοκρατία ποὺ ἐπιθυμοῦσε νὰ ἔχη κέρδη ἀπ' τὴ διεκπεραίωση τῶν διορισμῶν καὶ τῶν ἄλλων ὑποθέσεων στὴ γραφειοκρατία, ἐνῶ ἀπ' τὸ φόβο μὴν καταστραφῆ ὁ ἴδιος, ἀπόρριπτε τὶς μεταρρυθμίσεις ποὺ χρειάζονταν γιὰ νὰ σωθῆ ἡ Αὐτοκρατορία, δὲν ἐπανάλαβε δηλ. τὸν ἀγώνα πάνω στὸν ὁποῖον ἔπεσε ὁ Μεσοποταμίτης. Κατὰ τὸν ὑπόλοιπο χρόνο τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 ἡ διοίκηση βρισκόταν σὲ χέρια ἀπλήστων καὶ ἀνεύθυνων προσώπων, ποὺ ἀπ' τὴν πλευρά τους συνέτειναν στὴν καταστροφὴ ποὺ ἐπερχόταν[249].

Ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Χωνιάτη ἔχομε τὴν ἔκθεση δυὸ περιστατικῶν. «Ἔφτασε στὴν Ἀθήνα, γράφει στὸ Θεόδωρο Εἰρηνικό, ἕνας πραίτορας Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, ποὺ ἡ παρουσία του θύμισε τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Ξέρξη. Δὲ ζητάει μόνο γῆ καὶ ὕδωρ ὅπως ἐκεῖνος, ἀλλὰ καὶ ὁλάκερη τὴν παραγωγὴ τῆς γῆς καὶ κατασκάβει γιὰ νὰ βρῆ κρυμμένους θησαυρούς. Καὶ βασανίζει τοὺς πολίτες χειρότερα ἀπὸ ὅ,τι οἱ Τριάκοντα τύραννοι.». Οὔτε ὁ μητροπολίτης μποροῦσε νὰ ἐπέμβη στὶς αὐθαιρεσίες τοῦ πραίτορα, τὸ ὄνομά του δὲν παραδίδεται, κ' ἔτσι ἀπευθύνεται στὴ φιλανθρωπία τοῦ αὐτοκράτορα[250].

Ἀπ' τὴ δεύτερη πρὸς τὸν Εἰρηνικὸ ἐπιστολὴ τοῦ Μιχαὴλ Χωνιάτη μαθαίνομε πὼς ἡ προστασία τῆς Ἀθήνας ἀνατέθηκε στὸ λογοθέτη τοῦ δρόμου Κωνσταντῖνο Τορνίκη, τὸ γιὸ τοῦ Δημήτριου Τορνίκη καὶ σύζυγο τῆς Ἀνώνυμης Κομνηνῆς 242, καὶ πάνω σ' αὐτὸ ὁ Μιχαὴλ Χωνιάτης ἐπικαλεῖται τὰ φιλικὰ γιὰ τὴν Ἀθήνα αἰσθήματα τοῦ οἴκου τῶν Τορνικίων καὶ ἐφιστᾶ τὴν προσοχὴ τοῦ Κωνσταντίνου Τορνίκη πάνω στὶς μελλοντικὲς προθέσεις τοῦ στασιαστῆ τοῦ Ἄργους καὶ τῆς Κορίνθου Λέοντα Σγουροῦ[251].

Ἴσως ἡ ἀνάθεση τῆς προστασίας τῆς Ἀθήνας στὸν Τορνίκη νὰ ἦταν μιὰ συνέπεια τῆς πρώτης πρὸς τὸν Εἰρηνικὸ ἐπιστολῆς τοῦ Χωνιάτη.

Ἐπίσης ἀπὸ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Νικήτα Χωνιάτη ποὺ στάλθηκε στὸν πρώην ἐπὶ τοῦ κανικλείου Θεόδωρο Εἰρηνικὸ ἀπ' τὴ Νίκαια, μαθαίνομε πὼς αὐτὸς ὁ τελευταῖος «τὴν ἀγαθὴ μερίδα διάλεξε καὶ σὰν θύρες ἔκλεισε τὶς αἰσθήσεις, καθὼς ἀφοσιώθηκε στὸ ἀκρότατο ἀγαθὸ καὶ πόθησε τὸ πιὸ τελικὸ αἴτιο» ποὺ σημαίνουν πὼς ὁ Εἰρηνικὸς ἔγινε μοναχός[251α]. Σὲ μιὰ δεύτερη πρὸς τὸν ἴδιο ἐπιστολή του ὁ Νικήτας Χωνιάτης, τὰ μὲν ἔργα τοῦ Εἰρηνικοῦ χαρακτηρίζει ὡς λεόντων ὁρμήματα, τὰ δὲ δικά του ὡς πιθήκων μιμήματα. «Τὰ περὶ τοὺς λόγους σκιρτήματά σου, τοῦ γράφει, εἶναι γενναῖα καὶ μὲ εὐχαρίστηση θαυμάζονται, ἐνῶ τὰ δικά μου δὲν εἶναι παρὰ ἀπομιμήσεις»[251β].

Ἡ πιὸ χτυπητὴ περίπτωση κακοδιοίκησης καὶ κακοδαιμονίας εἶναι αὐτὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῆς Αὐτοκρατορίας μεγάλου δούκα Μιχαὴλ Στρυφνοῦ, τοῦ φαύλου ἀνθρώπου καὶ συγγάμβρου τοῦ αὐτοκράτορα. Τὸ περιβόητο ἀξίωμα ποὺ ἐπωμίστηκαν ἄνδρες, ὅπως ὁ Ἰωάννης Δούκας, ἀδελφὸς τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, ὁ Ἀλέξιος Κ. 65, ὁ Ἀνδρόνικος Κ. Κ. 135, κατάντησε σ' αὐτὸν τὸν οὐτιδανό.

Ὁ Στρυφνὸς ποὺ ἀντλοῦσε τὴ δύναμή του ἀπ' τὴν αὐγούστα Εὐφροσύνη, καθὼς εἶχε παντρευτῆ τὴν ἀδελφή της Θεοδώρα, προφανῶς κατεῖχε τὸ μεγάλο αὐτὸ ἀξίωμα σὲ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς ἄδοξης αὐτῆς βασιλείας. Μὲ λίγα λόγια πιὸ πάνω μίλησα γι' αὐτόν[252]. Ὅπως μᾶς λέει ὁ Ν. Χωνιάτης, ὁ Στρυφνὸς πούλησε τὰ καρφιά, τὶς ἄγκυρες, τὰ σκοινιὰ καὶ τὰ ἱστία τῶν πλοίων, ἀδειάζοντας τὶς ἀποθῆκες τῶν πολεμικῶν πλοίων.

Τὸ 1196 ὑπῆρχε ἀκόμη ἕνας στόλος τριάντα πλοίων γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ Γενοβέζου πειρατῆ Καφούρη, ἀλλὰ μετὰ τὴν καταστροφή του, ὁ αὐτοκράτορας πέτυχε τὴ ναυτικὴ ὑποστήριξη τῆς Πίζας. Ὅταν λίγο ἀργότερα ἔφτασαν οἱ δυνάμεις τῆς Δ' Σταυροφορίας, δὲν ὑπῆρχαν παρὰ μόλις εἴκοσι σαπιοκάραβα, καὶ πάνω σ' αὐτὸ ἡ εὐθύνη τοῦ Στρυφνοῦ δὲν ἦταν μικρή.

Ὁ Κωνσταντῖνος Μεσοποταμίτης, καθὼς εἴδαμε, τὸν εἶχε κατηγορήσει γιὰ φιλοχρηματία, λεηλασία τοῦ Κράτους καὶ οἰκειοποίηση χρημάτων σὲ μεγάλο βαθμό, ἀλλὰ ὁ Στρυφνὸς πέτυχε νὰ καταβάλη τὸν ἀντίπαλό του, χάρη στὴ συγγένειά του μὲ τὴν αὐτοκρατόρισσα[253].

VII

Ἡ φαυλότητα τοῦ αὐτοκράτορα νὰ προτείνη στὸν ποντίφηκα μιὰ ἕνωση

249. Ν. Χωνιάτης, Ἱστορία, σ. 652-53· Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀντωτ., τ. II, ἀριθ. 75, σ. 121-22: Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ.

250. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 247), τ. II, σ. 102-4, ἐπιστολὴ 63: Τῷ σεβαστῷ κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ.

251. Μιχ. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 247), τ. II, σ. 121-22, ἐπιστολὴ 75: Τῷ ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ. Καὶ σ. 592-94, σχόλια τοῦ Σπ. Λάμπρου.

251α. Νικ. Χωνιάτης, Ἐπιστολὴ 5: Τῷ πρώην ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ, ἔκδ. I.A. van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 206-8.

251β. Νικ. Χωνιάτης, Ἐπιστολὴ 8: Τῷ πρώην ἐπὶ τοῦ κανικλείου κῦρ Θεοδώρῳ τῷ Εἰρηνικῷ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 211-14. Ὁ πρώην πανίσχυρος ὑπουργὸς καὶ μετέπειτα μοναχὸς στὴ Νίκαια δὲν εἶναι τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν οἰκουμενικὸ πατριάρχη Θεόδωρο (β') Εἰρηνικὸ (1214-1216), τὸν ἐπιλεγόμενο Κωπᾶ ἢ Κουπᾶ, τὸν «ὕπατο τῶν φιλοσόφων», γιὰ τὸν ὁποῖον, βλ. Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn., σ. 35 καὶ 246· Κάλλιστος, σ. 465, πρβλ. Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, σ. 381· Ἀντώνιος Μηλιαράκης, Ἱστορία Νικαίας - Ἠπείρου, σ. 100 καὶ ὑ. 2.

252. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ 157-164.

253. Χωνιάτης, σ. 636-37, 716-17.

τῆς μοναδικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴ μοναδικὴ Αὐτοκρατορία, ἡ ἰδέα τῆς Σταυροφορίας, ὁ Ρώμης Ἰννοκέντιος III καὶ ὁ παμπόνηρος δόγης Βενετίας Ἐρρίκος Dandolo (21. VI. 1192 - 14. VI. 1205), τὰ βαθύτερα αἴτια τῆς στροφῆς τῆς Δ΄ Σταυροφορίας κατὰ τοῦ Βυζαντίου, ἡ ἅλωση τῆς Ζάρας, ὁ Ἀλέξιος Ἄγγ. 266, ἡ Εἰρήνη Ἀγγελίνα 265 καὶ ὁ Φίλιππος τῆς Γερμανίας, ὁ Βονιφάτιος τοῦ Montferrat, ἡ ἄφιξη τῶν σταυροφόρων ἐμπρὸς στὴν ΚΠολη (23. VI. 1203), ἡ ἐντύπωση τῆς θέας τῆς ΚΠολης στοὺς δυτικούς, κατάληψη τῆς ΚΠολης (17. VII. 1203), ἄναντρη ἐγκατάλειψη τῆς πρωτεύουσας ἀπ᾿ τὸν Ἀλέξιο (γ΄) 180, περιορισμὸς τῆς Εὐφροσύνης Δούκαινας, ἀναγόρευση γιὰ μιὰ δεύτερη φορὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183.

Ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπ᾿ τὸν Ἀ λ α μ α ν ι κ ὸ φόρο, ὅταν τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1197, πέθανε ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Ἐρρίκος VI, ξεσήκωσε στὸ Βυζάντιο μιὰ μεγάλη χαρά, καὶ ὁ ἀξιοθρήνητος Ἀλέξιος (γ΄) Ἄγγ. Κ. 180 ποὺ πλήρωνε φόρο στὴ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, καὶ ποὺ μέσα στὸ θανάσιμο τρόμο του, εἶχε ἀπογυμνώσει ἀπ᾿ τοὺς στολισμούς τους τοὺς τάφους τῶν προκατόχων του, ἔκρινε τὴ στιγμὴ κατάλληλη μὲ τὴ σειρά του νὰ προβάλη τοὺς ἰσχυρισμούς του γιὰ μιὰ παγκόσμια ἡγεμονία καὶ νὰ προτείνη στὸν πάπα Ρώμης Ἰννοκέντιο III (1198 - 1216), μέσα στὸ ὕφος τῶν μεγάλων Κομνηνῶν, μιὰ ἕνωση ἀνάμεσα στὴ μοναδικὴ Ἐκκλησία καὶ στὴ μοναδικὴ Αὐτοκρατορία, αὐτὴ τοῦ Βυζαντίου[254].

Ἀλλὰ ὁ θάνατος τοῦ Ἐρρίκου VI δὲ σήμαινε παρὰ μιὰ μικρὴ ἀναβολὴ τῆς ἐπίθεσης, τοῦ λοιποῦ ἀναπόφευχτης, τῆς Δύσης ἐναντίον τοῦ ἐξασθενημένου Βυζαντίου, τοῦ ὁποίου αὐτὴ ἡ ἀδυναμία του ἦταν μιὰ πρόσκληση γιὰ ἐπίθεση: τὸ κύριο χτύπημα ἦλθε μερικὰ ἔτη πιὸ ἀργὰ ἀπὸ ἕνα ἄλλο κέντρο[255].

Καθὼς ἡ ἰδέα τῆς δυτικῆς (γερμανικῆς) αὐτοκρατορίας γκρέμισε, ἡ Ἰταλία ἀπαλλάχτηκε ἀπ᾿ τὴ γερμανικὴ κυριαρχία· στὴ Γερμανία, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἐρρίκου VI, Φίλιππος ὁ Σουηβὸς εἶχε βρεῖ ἕνα ἀντίπαλο στὸ πρόσωπο τοῦ Ὄθωνα τοῦ Brunschwig. Ἡ ἐπικράτηση τοῦ Γερμανοῦ καίσαρα ἔδωσε θέση σ᾿ αὐτὴ τοῦ πάπα Ἰννοκέντιου III· ἀλλιῶς, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ἰδέα τῆς σταυροφορίας ἐπανῆλθε στὸ πρῶτο ἐπίπεδο τῆς ἀνατολικῆς πολιτικῆς τῆς Δύσης.

Μέσα στὸ σχέδιο τοῦ πάπα, τὸ Βυζάντιο δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποταχτῆ μὲ τὰ ὅπλα, ἀλλὰ ὑποταγμένο στὸ θρόνο τοῦ ἁγίου Πέτρου μὲ τὴν ἕνωση τῶν Ἐκκλησιῶν, θὰ ἔπαιρνε μέρος στὴ σταυροφορία στὸ πλευρὸ τῆς δυτικῆς χριστιανωσύνης. Ἐκτὸς τοῦ Ἰννοκέντιου III, τοῦ πνευματικοῦ προαγωγοῦ

254. Βλ. τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἰννοκέντιου III τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1198 (Ἐπιστ. I, 353), PL214, στ. 327· Norden, Papsttum und Byzanz, σ. 134.

255. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 436.

τῆς σταυροφορίας, ὑπῆρχε στὸ κέντρο τοῦ κινήματος τῆς σταυροφορίας, κυριαρχώντας στὴν ὅλη ἐπιχείρηση, ἡ δυνατὴ (καὶ παμπόνηρη) προσωπικότητα τοῦ γέρου δόγη Ἐρρίκου Dandolo, στὸν ὁποῖον ἀνῆκε ἡ διεύθυνση τῶν δυτικῶν δυνάμεων ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου.

Ἕνας μεγάλος (καὶ ἀνήθικος) δημόσιος ἄντρας καθὼς ἦταν, ἱκανὸς γιὰ δραστικὲς ἀποφάσεις, καὶ αἰσθηματικὰ (καλύτερα νοησιαρχικὰ) ὁλότελα ἀνυπέρβλητος στὴν ἰδέα τῆς σταυροφορίας, ὁ Δάνδολος εἶδε στὴν καταστροφὴ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τὶς βάσιμες προϋποθέσεις μιᾶς διαρκοῦς στερέωσης τῆς βενετικῆς ἡγεμονίας στὴν Ἀνατολή.

Χωρὶς ἀμφιβολία, ἡ Βενετία ἀπολάμβανε μετὰ τὸν Ἀλέξιο (α΄) Κ. 15 ἔκτακτα προνόμια πάνω στὸ ἔδαφος καὶ τὶς θάλασσες τοῦ Βυζαντίου· οὔτε ὁ Ἰωάννης (β΄) Κ. 34, οὔτε ὁ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, δὲν εἶχαν πετύχει νὰ ξεφύγουν ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς βαριὲς ὑποχρεώσεις, καὶ οἱ δυὸ αὐτοκράτορες τοῦ οἴκου τῶν Ἀγγέλων εἶχαν ἐκφραστικὰ ἐπικυρώσει τὰ προνόμια τῆς Βενετίας[256]. Ἀλλὰ οἱ ἀνανεώσεις ποὺ ἀπ᾿ τὴ βενετικὴ πίεση ἐντελῶς ἀθέλητα εἶχαν γίνει, καὶ ἐπίσης οἱ αὐθόρμητες ἐκρήξεις τῆς βυζαντινῆς γνώμης, ὅπως αὐτὲς τοῦ 1171 καὶ τοῦ 1182, δημιούργησαν ἕνα αἴσθημα διηνεκοῦς ἀνασφάλειας.

Ἡ ναυτικὴ δημοκρατία ἔπρεπε πάντα νὰ βρίσκεται στὸ πόδι μὲ τὸ ὅπλο στὸ χέρι· σὲ κάθε νέα αὐτοκρατορικὴ ἄνοδο ἔπρεπε νὰ θέση τὴν ἀναγνώριση τῶν προνομίων της καὶ νὰ ἀπαντήση μὲ τὰ ὅπλα στὶς ἐνδεχόμενες προσπάθειες κατάργησης. Ἀπ᾿ τὴν ἄλλη μεριά, εἶχε τώρα μὲ τὴ Γένοβα καὶ τὴν Πίζα ἐπικίνδυνους ἀνταγωνιστές, γιατὶ τὸ Βυζάντιο εἶχε ἐξαναγκαστῆ ὁμοίως νὰ παραχωρήση προνόμια ἐκτεταμένα στὶς ἀντίπαλες ναυτικὲς δυνάμεις τῆς Ἰταλίας γιὰ νὰ τεθῆ ἤπια, πολὺ ὡς λίγο, ἕνα ἀντίβαρο στὴ βενετικὴ προτεραιότητα.

Ὅσο θὰ βασίλευε στὴν ΚΠολη ἕνας βυζαντινὸς αὐτοκράτορας, ἡ Βενετία δὲ θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ εἶναι ὁλότελα βέβαιη γιὰ τὸ μονοπώλιό της. Ἡ μόνη λύση ἦταν νὰ καταρρίψη τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Ἡ συμμετοχὴ στὴ σταυροφορία ἔδινε τὴν καλύτερη εὐκαιρία καὶ δὲν ἔμενε παρὰ νὰ μεταμορφώση αὐτὴ τὴ σταυροφορία σὲ ἐκστρατεία ἅλωσης.

Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχαν ἀφεθῆ νὰ ἐκριζωθοῦν ἀπ᾿ τὴ Βενετία ἀπ᾿ τὴν κυριότητα τῆς θάλασσας. Πήγαινε τώρα ἡ Βενετία –αὐτὴ ἡ παλιὰ ἐπαρχία τοῦ Βυζαντίου ποὺ τόσο εὐεργετήθηκε ἀπ᾿ τὸ Βυζάντιο στὰ πρῶτα βήματά της– νὰ κάνη τοὺς Βυζαντινοὺς νὰ χάσουν καὶ τὴν αὐτοκρατορία τους[257].

Ἡ στροφὴ τῆς Δ΄ Σταυροφορίας ἐναντίον τῆς ΚΠολης, ἡ ὁποία ἔχει ἐνσπείρει πολλὲς θεωρίες καὶ ἑρμηνεῖες[258], εἶναι γιὰ τὸν G. Ostrogorsky[259],

256. ΤΤ, τ. I, σ. 189 κεξ.· F. Dölger, ἀριθ. 1576 (βλ. ἐπίσης ἀριθ. 1577, 1578, 1580, 1590)· ΤΤ, τ. I, σ. 248 κεξ.· F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1647.

257. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 436-37.

χωρὶς αἴνιγμα. Σταλάζει μὲ μιὰ λογικὴ σχεδὸν ἀντίθετη τῆς προηγούμενης ἐξέλιξης. Μετὰ τὸ χωρισμὸ τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμη, μετὰ τὶς σταυροφορίες, τὸ μίσος πρὸς τοὺς Βυζαντινούς, δὲν ἔκανε παρὰ νὰ αὐξήση στὴ Δύση. Ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ στὴ Δύση τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 καὶ ὁ προκλητικὸς ἀντιλατινισμὸς τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 συνετέλεσαν γιὰ νὰ μετασχηματιστῆ αὐτὸ τὸ μίσος σὲ δηλωμένη ἐχτρότητα. Μπροστὰ στὴ φανερὴ ἀδυναμία καὶ τὴν ἀπελπισία τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας κάτω ἀπ᾽ τοὺς Ἀγγέλους, ἡ ἐχτρότητα τῆς Δύσης ἔναντι τοῦ Βυζαντίου πῆρε τὴ μορφὴ σχεδίων ἁλώσεων. Παλιὰ νορμανδικὴ κληρονομιά, ἡ ἰδέα τῆς ἅλωσης τῆς ΚΠολης, εἶχε ἤδη σκιάσει τὰ πνεύματα στὸ περιβάλλον τοῦ Λουδοβίκου VII τῆς Γαλλίας κατὰ τὴ δεύτερη σταυροφορία· κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σταυροφορίας τοῦ Φρειδερίκου I Κοκκινοπώγωνα τὸ σχέδιο τῆς κατάληψης δὲν ἀπεῖχε παρὰ ἕνα δάχτυλο ἀπ᾽ τὴν πραγματοποίησή του· αὐτὴ τὴν κληρονομιὰ τοῦ Κοκκινοπώγωνα καὶ τῶν νορμανδῶν βασιλέων, ὁ Ἑρρίκος VI κατάστησε κεντρικὸ σημεῖο τῶν πολιτικῶν του σχεδίων. Καὶ ὅταν ἡ Βενετία ἔρριξε στὸ δίσκο τῆς ζυγαριᾶς τὰ ἐμπορικὰ καὶ ι μ π ε ρ ι α λ ι σ τ ι κ ά τῆς συμφέροντα, ἡ ἰδέα ἔγινε πραγματικότητα. Ἡ αὐξανόμενη κοσμικοποίηση τῆς ἰδέας τῆς σταυροφορίας ἔφτασε στὸ λογικό της σκοπό: ἡ σταυροφορία ἔγινε ἕνα ὄργανο ἅλωσης καὶ στράφηκε ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ σύνδεση μερικῶν περιστατικῶν διευκόλυνε αὐτὴ τὴ στροφὴ καὶ συνετέλεσε γιὰ νὰ ἐπικρατήση ἡ θέληση τοῦ δόγη τῆς Βενετίας ἐπὶ ἐκείνης τοῦ πάπα τῆς Ρώμης[260].

Οἱ σταυροφόροι συγκεντρώθηκαν στὴ Βενετία, ἀπὸ ὅπου ἔπρεπε νὰ ἀναχωρήσουν γιὰ τὴν Αἴγυπτο πάνω σὲ βενετικὰ πλοῖα. Ἀλλὰ καθὼς δὲν μποροῦσαν νὰ ἀναλάβουν τὰ ἔξοδα τῆς μεταφορᾶς, μπῆκαν στὶς ἰδέες τοῦ δόγη ποὺ ἦσαν νὰ ἀναπληρώσουν τὸ ποσὸν ποὺ στεροῦνταν μὲ μιὰ στρατιωτικὴ βοήθεια, γιὰ λογαριασμὸ τῆς Βενετίας, καὶ νὰ κυριεύσουν τὴν πόλη τῆς Ζάρας. Αὐτὴ ὑπῆρξε ἡ πρώτη παρέκκλιση ἀπ᾽ τοὺς σκοποὺς τῆς σταυροφορίας. Μπαίνοντας στὴν ὑπηρεσία τῆς Βενετίας, οἱ σταυροφόροι εἰσῆλθαν σὲ ἐκστρατεία ἐναντίον τῆς Οὐγγαρίας, στὴν ὁποία εἶχε προσαρτηθῆ ἡ Ζάρα μετὰ τὴν ἀπόσπασή της ἀπ᾽ τὴ Βενετία, ἂν καὶ ὁ βασιλέας τῆς Οὐγγαρίας ὁ ἴδιος εἶχε πάρει τὸ σταυρό: τὸ Νοέμβρη τοῦ 1202 ἡ Ζάρα ἔπεσε· σὲ τίποτε δὲν ὠφελήθηκε ὁ πληθυσμός της ποὺ ἔθεσε τοὺς ἐσταυρωμένους στὰ τείχη τῆς πόλης. Τὸ προανάκρουσμα αὐτῆς τῆς σταυροφορίας εἶναι ὁλότελα

258. Βλ. τὴ σύνοψη τοῦ A.A.Vasiliev, Ἱστορία, σ. 554-64.
259. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 437-38.
260. Ὁ G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 438, ὑ. 1, παραπέμπει στὶς παρεμφερεῖς μελέτες τοῦ H. Grégoire, The question of the Diversion of the Fourth Crusade, B15 (1940-1941), σ. 152 κεξ.· A. Frolow, La deviation de la 4e Croisade vers Const/ple, Rev. de l' hist. des religions, 145 (1954), σ. 168-187, καὶ 146 (1954), σ. 67-89.

συμβολικό. Ἡ πρώτη παρέκκλιση ἀκολουθήθηκε ἀπὸ μιὰ ἄλλη, ἡ ὁποία συνδέεται μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ πρίγκιπα Ἀλέξιου Ἄγγελου 266, τοῦ γιοῦ τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183[261].

Αὐτὸς ὁ νεαρὸς πρίγκιπας τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1195, ὅταν ἦταν τότε δώδεκα χρονῶ, κλείστηκε μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του στὸ Διπλοκιόνιο τοῦ Βοσπόρου, κάτω ἀπὸ μιὰ αὐστηρὴ φρούρηση[262].

Καθὼς τὰ χρόνια περνοῦσαν ἡ φρούρηση γινόταν πιὸ ἐλαστική, καὶ τὸ 1201, ὅταν ὁ Ἀλέξιος (γ΄) Ἀγγ. Κομν. 180 ἐπρόκειτο νὰ ἐκστρατεύση ἐναντίον τοῦ Μανουὴλ Κ. Κ. Δ. Ἀγγ. 175, τὸν ἄφησε ἐλεύτερο, καὶ σὲ λίγο τὸν πῆρε μαζί του στὴν ἐκστρατεία, καὶ μαζὶ ἔφτασαν στὴ Δαμοκράνεια.

Στὸ μεταξὺ ὁ πατέρας του, ὁ ἔκπτωτος καὶ τυφλὸς Ἰσαάκιος (β΄) Ἀγγ. 183, μέσα ἀπ᾽ τὴ φυλακή του, ἐπικοινώνησε μέσω κάποιων Φράγκων μὲ τὴν κόρη του Εἰρήνη Ἀγγελίνα 265, τὴ σύζυγο τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φίλιππου τοῦ Σουηβοῦ, ἀπ᾽ τὴν ὁποία ἔλαβε ὁδηγίες γιὰ τὴ μυστικὴ ἀποστολὴ τοῦ Ἀλέξιου Ἀγγ. 266 στὴ Δύση. Αὐτὲς τὶς ὁδηγίες ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγ. 183 διαβίβασε στὸ γιό του, ὁ ὁποῖος πέτυχε νὰ βρῆ τὸν τρόπο τῆς δραπέτευσής του.

Συνεννοήθηκε μὲ ἕνα Πιζάτη ναυτικό, ἰδιοχτήτη ἑνὸς μεγάλου στρογγυλοῦ πλοίου, ὁ ὁποῖος κατέπλευσε στὸν Ἀθύρα καὶ ἀπὸ κεῖ παράλαβε τὸν Ἀλέξιο 266. Μόλις ἔγινε γνωστὴ ἡ φυγή του, ὁ αὐτοκρατορικὸς του θεῖος ἐξαπόλυσε πλοῖα γιὰ τὴν ἀνεύρεση καὶ σύλληψη τοῦ Ἀλέξιου Ἀγγ. 266, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ τελευταῖος εἶχε κουρέψει τὰ μαλλιά του κατὰ τὸ φράγκικο τρόπο καὶ εἶχε φορέσει ροῦχα φράγκικα, ἔτσι ποὺ δὲν ἦταν δυνατὴ ἡ ἀναγνώρισή του.

Μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο κατόρθωσε καὶ ἔφτασε στὴν Ἰταλία, ὅπου μετὰ μιὰ ἄκαρπη συνάντηση μὲ τὸν πάπα Ἰννοκέντιο III, στὴ Ρώμη, πῆγε στὴ Γερμανία, κοντὰ στὴν ἀδελφή του Εἰρήνη Ἀγγ. 265 καὶ τὸ γαμβρό του Φίλιππο τὸ Σουηβό. Ἡ Εἰρήνη παρακάλεσε τὸν ἄντρα της, «νὰ βοηθήση τὸν πατέρα της ποὺ μαζὶ μὲ τὸ κράτος ἔχασε καὶ τὸ φῶς του, καὶ αὐτὰ ἀπ᾽ τοὺς πιὸ γνήσιους συγγενεῖς του, καὶ νὰ δώση τὴν προστασία του στὸν ἀδελφό της ποὺ χωρὶς καταφύγιο καὶ πατρίδα, ταξιδεύει σὰν τ᾽ ἀστέρια, μὴ ἔχοντας μαζί του τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπ᾽ τὸ κορμί του»[263].

Ὁ Φίλιππος ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἀκολουθήση μέσα στὸ μέτρο τῶν δυνάμεών του τὴν πολιτικὴ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἑρρίκου VI, ὑποστήριξε μὲ τὴν πιὸ μεγάλη προθυμία τὶς ἀξιώσεις τοῦ κουνιάδου του πάνω στὸ θρόνο τοῦ Βυζαντίου. Καθὼς δὲν μποροῦσε νὰ ἐπέμβη κατευθεῖαν ἀπὸ ἐσωτερικὲς

261. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 438.
262. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου (β΄) Ἀγγ. 183, ὑ. 109 καὶ 110.
263. Χωνιάτης, σ. 710-12. Πρβλ. A.A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 559· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 438.

δυσκολίες, ἔστειλε μιὰ ἀντιπροσωπεία στὴ Ζάρα, ζητώντας ἀπ' τὴ Βενετία καὶ τοὺς σταυροφόρους νὰ βοηθήσουν τὸν πεθερό του 'Ισαάκιο (β') ῎Αγγ. 183 καὶ τὸ γιό του 'Αλέξιο ῎Αγγ. 266 καὶ νὰ τοὺς ἀποκαταστήσουν στὸ βυζαντινὸ θρόνο.

Γιὰ τὴν ὑπόθεση αὐτὴ ὁ 'Αλέξιος ῎Αγγ. 266 ὑποσχόταν νὰ ὑποτάξη τὸ Βυζάντιο –στὸ θρησκευτικὸ τομέα– στὴ Ρώμη, νὰ πληρώση ἕνα μεγάλο χρηματικὸ ποσὸν καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ πατέρα του στὸ θρόνο, νὰ μετάσχη προσωπικὰ στὴ σταυροφορία. Καμιὰ προσφορὰ δὲν μποροῦσε νὰ ἦταν τόσο εὐχάριστη στὸ δόγη τῆς Βενετίας ὅσο αὐτή· ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς σταυροφορίας, ὁ Βονιφάτιος τοῦ Montferrat, τοῦ ὁποίου οἱ ἀδελφοὶ Renier - 'Ιωάννης καὶ Conrad εἶχαν τόσο δεθῆ μὲ τὸ Βυζάντιο, αἰστάνθηκε μεγάλη χαρά, ποὺ τοῦ διδόταν ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναμιχτῆ στὶς βυζαντινὲς ὑποθέσεις.

'Ενῶ οἱ σταυροφόροι διαχείμαζαν μέσα στὴν πόλη ποὺ εἶχαν κυριεύσει, τὴ Ζάρα, ἀφίχθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Γερμανοῦ αὐτοκράτορα καὶ τοῦ προστατευομένου του 'Αλέξιου ῎Αγγ. 266, καὶ ἡ ἕνωση ποὺ εὔχονταν τὰ δυὸ μέρη πραγματοποιήθηκε, παρὰ τὴ διαφωνία μερικῶν ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ πολεμήσουν πρὸς ἕνα χριστιανικὸ ἔθνος[264].

Στὶς 25 τ' 'Απρίλη τοῦ 1203 ἔφτασε στὴ Ζάρα ὁ 'Αλέξιος ῎Αγγ. 266 καὶ μαζί του οἱ σταυροφόροι ἀναχώρησαν γιὰ τὴν Κέρκυρα, ὅπου ἔφτασαν τὸ Μάη, κι ἀπὸ κεῖ πέρασαν στὸ Δυρράχιο, πρώτη πόλη τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπου ὁ 'Αλέξιος (δ') ῎Αγγ. 266 ἀναγορεύτηκε ἀπ' τοὺς κατοίκους «βασιλεὺς Ρωμαίων»[265].

῞Ενας εὐνοϊκὸς ἄνεμος τοὺς ἔφερε στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, στὰ νότια τῆς Πελοποννήσου, κι ἀπὸ κεῖ, διαπλέοντας τὸ Αἰγαῖο, ἔφτασαν στὴν ῎Αβυδο. Στὶς 23 'Ιουνίου (1203) οἱ σταυροφόροι ἦσαν στὸν ἅγιο Στέφανο, μπροστὰ στὴν ΚΠολη[266].

«Λοιπόν, μάθετε, λέει ὁ Villehardouin, πὼς οἱ σταυροφόροι ἔμειναν μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, μόλις ἀντίκρυσαν τὴν ΚΠολη, ποὺ δὲν τὴν εἶχαν ποτὲ δεῖ· γιατὶ δὲν μποροῦσαν νὰ φανταστοῦν πὼς ἦταν δυνατὸν νὰ ὑπάρχη στὸν κόσμο μιὰ τόσο ἰσχυρὴ πόλη, καθὼς ἀντίκρυσαν τὰ ψηλά της τείχη, τοὺς ἀμέτρητους ἐκείνους πύργους της ποὺ τὴν ἔζωναν ὁλόγυρα, τὰ πλούσια αὐτὰ παλάτια της καὶ τὶς ψηλὲς ἐκεῖνες ἐκκλησιές της ποὺ ἦταν τόσες πολλές, ἔτσι ποὺ κανεὶς δὲ θὰ μποροῦσε νὰ τὸ πιστεύση, ἂν δὲν τὸ ἔβλεπε μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια· θαύμαζαν ἀκόμη τὸ μάκρος καὶ τὸ πλάτος τῆς πόλης, ποὺ στεκόταν πάνω ἀπὸ ὅλες βασίλισσα. Καὶ μάθετε ἀκόμη πὼς δὲν

264. Villehardouin, ἐκδ. E. Faral, τ. I, σ. 90-102, § 91-102. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 438-39· A.A. Vasiliev, 'Ιστορία, σ. 559-60· J. Longnon, L' empire latin de Const/nple, σ. 30-33.

265. Villehardouin, τ. I, σ. 112-14, § 111-112· Χωνιάτης, σ. 717.

266. Villehardouin, τ. I, σ. 124-28, § 121-127· Χωνιάτης, σ. 717.

ὑπῆρξε ἄντρας, ὅσο γενναῖος κι ἂν ἦταν, ποὺ νὰ μὴ καταπλαγῆ· κι αὐτό, γιατὶ ποτὲ τόσο λίγοι ἄνθρωποι δὲν καταπιάστηκαν μὲ μιὰ τόσο μεγάλη ἐπιχείρηση ἀπὸ τότε ποὺ δημιουργήθηκε ὁ κόσμος»[267]. Κατὰ τὸν δικό μας Χωνιάτη, ἡ ΚΠολη ὑπενθύμιζε αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στοὺς Δυτικοὺς «τὴ Σύβαρη ποὺ ἦταν πολὺ γνωστὴ γιὰ τὴ θηλυπρέπειά της»[268].

Φαινόταν πιθανὸν πὼς ἡ ὀχυρωμένη πρωτεύουσα θὰ μποροῦσε νὰ ἀντισταθῆ μὲ ἐπιτυχία στοὺς σταυροφόρους τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς δὲν ἦταν μεγάλος· ἡ ὅλη δύναμη ἀνέβαινε σὲ 10.000 ἄντρες, ἀπ' τοὺς ὁποίους πιὸ λίγοι ἀπὸ 2.000 ἦσαν οἱ ἱππότες. Οἱ σταυροφόροι ἀφοῦ ἀποβιβάστηκαν στὴν εὐρωπαϊκὴ ἀκτὴ τοῦ Βοσπόρου, κατέλαβαν τὸ Γαλατά, ἔσπασαν τὴν ἁλυσίδα ποὺ ἔκλεινε τὸν Κεράτιο κόλπο, καὶ μπαίνοντας σ' αὐτὸν ἔκαψαν τὰ λίγα βυζαντινὰ πλοῖα ποὺ βρίσκονταν ἐκεῖ. Συγχρόνως οἱ ἱππότες ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Πόλης, ἡ ὁποία παρὰ τὴ λυσσώδη ἀντίσταση τῶν μισθοφόρων Βαράγγων κατελήφθη ἀπ' τοὺς σταυροφόρους στὶς 17 τοῦ 'Ιουλίου (1203)[269].

Κατὰ τὴ νύχτα τῆς 17ης 'Ιουλίου ὁ ἀξιοθρήνητος 'Αλέξιος (γ') ῎Αγγ. Κομν. 180, δὲ σκέφτηκε τίποτε ἄλλο παρὰ τὴ φυγή, λέγοντας, σύμφωνα μὲ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἄκουσαν, τό: «Δαβὶδ φυγὼν ἐσώθη»[270]. Συγκέντρωσε κοντά του τὴν κόρη του Εἰρήνη 260, χήρα τοῦ 'Αλέξιου Δούκα Κομνηνοῦ Παλαιολόγου 290 –οἱ δυὸ ἄλλες κόρες του, ἡ ῎Αννα 261 καὶ ἡ Εὐδοκία 262, ἦσαν μὲ τὸ πλευρὸ τῆς μητέρας τους Εὐφροσύνης– μερικὲς κατευνάστριες τῶν πόνων του καὶ μερικοὺς συγγενεῖς του καὶ ἀνακοίνωσε σ' αὐτοὺς τὸ σκοπὸ τῆς ἀπόδρασης. Παίρνοντας ἔτσι μαζί του δέκα κεντηνάρια χρυσάφι καὶ τοὺς θησαυροὺς τοῦ στέμματος, καὶ τὰ ἀνωτέρω πρόσωπα, βγῆκε τὴ νύχτα ἀπ' τὴν πόλη καὶ πῆγε στὸ Δεβελτό, στὴ Μαύρη Θάλασσα, στὸ ἄκρο τοῦ κράτους τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, ὅπου εἶχε προετοιμάσει τὸ καταφύγιό του[271], «ἕνας ἐλεεινὸς μέσα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲ συγκινήθηκε οὔτε ἀπ' τὸ φίλτρο τῶν δυὸ θυγατέρων ποὺ ἄφηνε, οὔτε ἀπ' τὸν ἔρωτα τῆς γυναίκας του, οὔτε ποὺ εἶχε ἀξιωθῆ μιὰ τέτοια πόλη νὰ κυβερνήση, τίποτε ἄλλο μὴ βάζοντας στὸ μυαλό του, παρὰ τὴ σωτηρία τῆς ζωῆς του καὶ αὐτὴ ἀμφίβολη, καὶ νὰ γυρίζη πλάνητας ἀνάμεσα σὲ διάφορες πόλεις καὶ χῶρες»[272].

'Η δυναμικὴ αὐτοκρατόρισσα Εὐφροσύνη ποὺ ὁ ἄντρας της τὴν ἐγκατέ-

267. Villehardouin, τ. I, σ. 130, § 128.

268. Χωνιάτης, σ. 717: ᾔδεσαν γὰρ ἐκ μακροῦ... ἐς μηδὲν ἕτερον περιστᾶσαν ἢ κραιπάλην καὶ μέθην καὶ τὴν Βυζαντίδα Σύβαριν ἀτεχνῶς τὴν ὑμνουμένην ἐπὶ τρυφῇ.

269. Villehardouin, σ. 130-178, § 129-175· Χωνιάτης, σ. 717-23· Γ. 'Ακροπολίτης, σ. 6, ἐκδ. Heisenberg· σ. 7, ἐκδ. Bonn.

270. Γ. 'Ακροπολίτης, σ. 6, ἐκδ. Heisenberg· σ. 7, ἐκδ. Bonn.

271. Χωνιάτης, σ. 723-24· Villehardouin, σ. 184, § 182.

272. Χωνιάτης, σ. 723-24.

λειψε, προσπάθησε νὰ ἐπιβάλη ἕνα ἀπ' τοὺς γαμβρούς της, ὡς αὐτοκρά-
τορα, προφανῶς εἴτε τὸ Θεόδωρο Λάσκαρι Κομνηνό, τὸ σύζυγο τῆς Ἄννας
261, εἴτε τὸν ἐρωμένο τῆς Εὐδοκίας 262 Ἀλέξιο Δούκα Μούρτζουφλο ποὺ
μὲ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 εἶχε βγεῖ ἀπ' τὶς
φυλακές, ἀλλὰ ὁ κόσμος ποὺ εἶχε συγκεντρωθῆ στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν,
ἀντενέργησε ἀμέσως καὶ ἔθεσε κάτω ἀπὸ κράτηση τόσο τὴν ἴδια ὅσο καὶ
τοὺς συγγενεῖς της, καὶ ἡ κατάσταση περιῆλθε στὰ χέρια τοῦ εὐνούχου
Κωνσταντίνου, τοῦ ἐ π ὶ τ ῶ ν β α σ ι λ ι κ ῶ ν θ η σ α υ ρ ῶ ν, καὶ τῆς
αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς τῶν π ε λ ε κ υ φ ό ρ ω ν Βαράγγων, οἱ ὁποῖοι καὶ
ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν τυφλὸ Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183[273].

VIII

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ δράση τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 ὡς ἐκπτώτου, ἡ καταφυγή του στὴ Μοσυνόπολη, ἡ τύφλωση τοῦ Ἀλέξιου (ε') Δούκα Μούρτζουφλου ἀπ' τὸν Ἀλέξιο (γ') 180 στὴ Μοσυνόπολη, καταφυγὴ τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 στὴ Θεσσαλονίκη, κ' ἔπειτα στὴ Λάρισα, σύλληψη τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 κατὰ τὴν Ἤπειρο ἀπὸ ἀπόσπασμα τοῦ Βονιφάτιου τοῦ Montferrat *καὶ μεταφορά του στὸν Ἀλμυρό, κ' ἔπειτα στὴ Θεσσαλονίκη, μεταφορά του στὸ* Montferrat τῆς Ἰταλίας, ἐξαγορά του ἀπ' τὸ Μιχαὴλ Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 174 τῆς Ἠπείρου, ἀνάκτηση τοῦ σουλτανικοῦ θρόνου τοῦ Ἰκονίου ἀπ' τὸν Kai - Kosrou I (1204), ἀποστολὴ τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180 στὸν Kai - Kosrou I ἀπ' τὸ Μιχαὴλ 174 γιὰ πρόκληση ζητημάτων στὸ ἑλληνικὸ ἀνατολικὸ κράτος τῆς Νίκαιας, μάχη στὴν Ἀντιόχεια τοῦ Μαιάνδρου ἀνάμεσα Kai - Kosrou I καὶ Θεόδωρου (α') Λάσκαρι, φόνος τοῦ σουλτάνου καὶ νίκη τοῦ Θεόδωρου (α'), σύλληψη τοῦ Ἀλέξιου (γ') 180, ἐγκλεισμός του στὴ μονὴ τοῦ Ὑακίνθου καὶ θάνατος (1211).

Ἀπ' τὶς 17 Ἰουλίου τοῦ 1203 μέχρι τὸ καλοκαίρι τοῦ 1211 ποὺ πέθανε, ὁ μοιραῖος αὐτὸς ἡγεμόνας, ὁ Ἀλέξιος (γ') Ἄγγ. Κ. 180, ἔζησε μιὰ καταθλιπτικὴ καὶ ἐπαίσχυντη ζωή, πηγαίνοντας ἀπ' τὴ μιὰ πόλη στὴν ἄλλη γιὰ νὰ σώση τὸ σαρκίο του. Ἀπ' τὸν Δεβελτό, ὅπου κατάφυγε, πῆγε στὴν Ἀδριανούπολη, ὅπου «δὲν ντράπηκε νὰ ἐρωτευτῆ καὶ νὰ ἀναλάβη καὶ πάλι τὴ βασιλεία, αὐτὴ ποὺ καταπρόδωσε καὶ ἄφησε ὡς ἕρμαιο δῶρο σὲ ἄλλους ἐραστές», καθὼς κυνηγοῦνταν ἀπ' τὸν ἀνεψιό του Ἀλέξιο (δ') Ἄγγ. 266 καὶ τὸ Βονιφάτιο τοῦ Montferrat[274]. Ἀπὸ κεῖ –ἡ καταδίωξη συνεχιζόταν–

273. Χωνιάτης, σ. 727. Πρβλ. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 241: the strong-willed Empress Euphrosyne, abandoned by Alexius, who might attempt to force one of her sons-in-law upon the citizens.

274. Χωνιάτης, σ. 735.

πῆγε στὴ Φιλιππούπολη, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀρνήθηκαν νὰ δεχτοῦν τὸν ἀνάξιο ἡγεμόνα. Ἔτσι κατάληξε νὰ κατέβη πρὸς τὰ κάτω, στὴ Μοσυνόπολη, ὅπου ἔκανε μιὰ σχετικὰ μόνιμη ἐγκατάσταση[275].

Κατὰ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης ἀπ' τοὺς Λατίνους, τὴ νύχτα τῆς 12ης πρὸς τὴ 13η τ' Ἀπρίλη τοῦ 1204, ἢ ἂν πιστεύσωμε τὸν Villehardouin «δυὸ ἢ τρεῖς μέρες πρὶν ἀπ' τὴν ἅλωση»[276], ὁ τελευταῖος ὑπερασπιστὴς τῆς ΚΠολης, ὁ αὐτοκράτορας Ἀλέξιος (ε') Δούκας ὁ Μούρτζουφλος, «γιὰ νὰ μὴ γίνη ἕνας καλὸς μεζὲς στὰ δόντια τῶν Λατίνων, πῆγε στὸ μεγάλο παλάτι, καὶ παίρνοντας ἀπὸ κεῖ τὴ βασίλισσα Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή, ποὺ ὁ ἄντρας της εἶχε ἐγκαταλείψει, καὶ τὴν κόρη της Εὐδοκία Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνή 262, μὲ τὴν ὁποία ἦταν σφοδρὰ ἐρωτευμένος, καθὼς στ' ἀλήθεια ἦταν ἕνας ἄνθρωπος πολὺ γυναικὰς ποὺ δυὸ νόμιμες γυναῖκες του εἶχε διώξει, βγῆκε ἀπ' τὴν ΚΠολη, μέσα σὲ μιὰ βάρκα, μετὰ ἀπὸ βασιλεία δυὸ μηνῶν καὶ δεκάξι ἡμερῶν»[277].

Δὲν εἶναι παρὰ μετὰ τὴν ἅλωση τῆς ΚΠολης καὶ τὴν ἀναχώρηση ἀπὸ κεῖ, ποὺ ὁ Ἀλέξιος (ε') Δ.Μ. παντρεύτηκε τὴν Εὐδοκία 262, ποὺ ἔτσι ἐρχόταν σὲ δεύτερο γάμο, ἐνῶ ὁ Ἀλέξιος (ε') σὲ τρίτο[278], καὶ τὴν παντρεύτηκε ὄχι μόνο γιατὶ μαζί της ἦταν πολὺ ἐρωτευμένος, ἀλλὰ καὶ γιατὶ ἔτσι συγγένευε μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ οἰκογένεια[279], καὶ νομιμοποιοῦσε τὴ θέση του στὸ χαμένο θρόνο ποὺ προσδοκοῦσε νὰ ἀνακτήση[280]. Τὸ ζεῦγος τῶν νεονύμφων μαζὶ μὲ τὴ βασίλισσα Εὐφροσύνη καὶ ἕνα ἀριθμὸ ὀπαδῶν τους, καθὼς ἔμαθαν πὼς ὁ Ἀλέξιος (γ') 180 βρισκόταν στὴ Μοσυνόπολη, κατευθύνθηκαν πρὸς τὰ ἐκεῖ[281]. Ὁ ἀπόλεμος καὶ ἀνάξιος μονάρχης δέχτηκε μὲ

275. Villehardouin, τ. II, σ. 78, § 270· Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 8, ἐκδ. Heisenberg· σ. 10, ἐκδ. Bonn.

276 Villehardouin, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 79, § 270: à deux ou trois journées en avant

277. Χωνιάτης, σ. 755.

278. Χωνιάτης, σ. 804. Κατὰ τὸ Γ. Ἀκροπολίτη, ἐκδ. Heisenberg, σ. 9, καὶ ἐκδ. Bonn., σ. 10, ὁ Ἀλέξιος (ε') «ἀπέδρα καὶ οὗτος ἐκεῖθεν (ἐκ ΚΠόλεως), ἐπιφερόμενος καὶ τὴν σύζυγον Εὐδοκίαν», κατὰ δὲ τὴν «Ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως», ἔργο γραμμένο στὰ τέλη τοῦ ιδ' αἰ., ἐκδ. J. A. G. Buchon, Recherches historiques sur la principauté francaise de Morée, Paris 1845, vol. II, σ. 335-67, στίχ. 230-231, λέει πὼς ὁ Ἀλέξιος (ε') παντρεύτηκε τὴν Εὐδοκία 262 στὶς 28 ἢ 29 Μάρτη 1204: «εὑρὼν τὴν θυγατέρα δὲ τοῦ πρώτου βασιλέως, εἰς γαμετὴν ἠγάγετο, μῆνας κατάρξας δύο», καὶ στὸ στίχ. 236 λέει: «Λαβὼν τὴν σύνευνον αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα ταύτης».

279. Γ. Ἀκροπολίτης, ἐκδ. Heisenberg, σ. 8, καὶ ἐκδ. Bonn, σ. 10: καὶ ἅμα (ὁ Ἀλέξιος ε') τὴν τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου (γ' 180) θυγατέρα Εὐδοκίαν προσηγάγετο εἰς γυναῖκα, ὑστάτην οὖσαν τῶν θυγατέρων ἐκείνου.

280. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ διαδόχου τῆς βασιλείας δ ε σ π ό τ ο υ Ἀλέξιου Παλ. Δούκ. Κομν. 290, τοῦ συζύγου τῆς Εἰρήνης Δούκ. Ἀγγ. Κομν. 260, ἡ διαδοχὴ τοῦ θρόνου ἀνῆκε στὸ Θεόδωρο Κομν. Λάσκαρι, τὸ σύζυγο τῆς Ἄννας Δούκ. Ἀγγ. Κομν. 261, καὶ κατὰ δεύτερο βαθμὸ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ στὸν Ἀλέξιο (ε') Δούκα Μούρτζουφλο, τὸ νέο σύζυγο τῆς Εὐδοκίας Δούκ. Ἀγγ. Κομν. 262.

ὑποκριτικὴ φιλοφροσύνη τὸν ῾Αλέξιο (ε΄) Δ.Μ., «δίδοντας σ᾽ αὐτὸν τὴν ὑπόσχεση πὼς θὰ τὸν ἔχη σὰν ἕνα γιό του»[282]. ῎Αν πιστεύσωμε τὸν Villehardouin, ὁ ῾Αλέξιος (ε΄) ἔμενε μαζὶ μὲ τὴν Εὐδοκία 262 καὶ τοὺς δικούς του ἔξω ἀπ᾽ τὴ Μοσυνόπολη, στὶς σκηνές του, καὶ ὁ ῾Αλέξιος (γ΄) 180 σὲ κάποιο οἴκημα μέσα στὴν πόλη[283].

Καὶ μιὰ μέρα, ὁ ἕνας ἔκπτωτος «προσκάλεσε τὸν ἄλλον, μαζὶ μὲ τὴν Εὐδοκία, σὲ γεῦμα, καὶ πρὶν ἀπ᾽ αὐτό, πρόσταξε νὰ ἑτοιμάσουν λουτρὸ γιὰ νὰ λουστῆ ὁ γαμβρός του μαζὶ μὲ τὴν κόρη του· ἀλλὰ μόλις ὁ ῾Αλέξιος (ε΄) μπῆκε στὸ λουτρὸ ἔπεσαν πάνω του οἱ ὑπηρέτες τοῦ ῾Αλέξιου (γ΄) 180 καὶ ἐκεῖ τὸν ξάπλωσαν κάτω καὶ τοῦ ἔβγαλαν τὰ μάτια.

Αὐτοὶ ποὺ παραστάθηκαν στὴν ἀπροσδόκητη σκηνὴ ἔλεγαν πὼς ἡ Εὐδοκία 262 ποὺ στεκόταν κοντὰ στὴν πόρτα τοῦ λουτροῦ μὲ βρισιὲς ἔλουσε τὸν πατέρα της καὶ κεῖνος τὴν ἐλεεινολογοῦσε γιὰ τὴν ἀδιαντροπιά της καὶ τὸν ἀσελγῆ ἔρωτά της πρὸς τὸν ῾Αλέξιο (ε΄)[284]. Τὸ τραγικὸ αὐτὸ γεγονὸς πρέπει νὰ ἔγινε μετὰ τὴ 16η τοῦ Μάη τοῦ 1204 καὶ πρὶν ἀπ᾽ τὴ 12η τοῦ Αὔγουστου τοῦ 1204[284α].

῾Ο σύγχρονος τῶν γεγονότων Χωνιάτης μᾶς λέει πὼς «δὲν ἤξερε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους τόσο δόλια ὁ ῾Αλέξιος (γ΄) 180 φέρθηκε στὸν ῾Αλέξιο (ε΄), νὰ τὸν πιάση καὶ νὰ τὸν τυφλώση», καὶ παρατηρεῖ πὼς «ἕνας πλανώμενος ἡγεμόνας μισοῦσε ἕνα ἐπίσης πλανώμενο καὶ ἕνας φυγὰς τῆς βασιλείας ἀντιπολιτευόταν ἕνα ποὺ ξέπεσε ἀπ᾽ τὸ θρόνο»[285]. ῞Ενας ἄλλος λίγο μεταγενέστερος, ὁ ῾Ακροπολίτης, μᾶς λέει πὼς «γιὰ πολλὲς ἄλλες αἰτίες καὶ ὄχι πιὸ λίγο γιατὶ παντρεύτηκε τὴν κόρη του Εὐδοκία 262 μισοῦσε τὸ Δούκα»[286]. Ποιὲς ἦσαν οἱ πολλὲς ἄλλες αἰτίες; ῎Ισως μιὰ ἀπ᾽ αὐτὲς θὰ ἦταν, γιατὶ κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ ῾Αλέξιου (γ΄) 180 στάση τοῦ ᾽Ιωάννη ᾽Αξούχου Κομνηνοῦ 208, ὁ «ἰθύνων νοῦς» δὲν ἦταν ὁ στασιαστὴς ποὺ ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας, ἀλλὰ αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ῾Αλέξιος Δούκας Μούρτζουφλος, ὅπως τοὺλ. μᾶς λένε[287].

Μιὰ ἐρευνήτρια συμπέρανε πὼς ὁ ῾Αλέξιος (γ΄) 180 ἐπέβαλε τὴν ποινὴ

---

281. Γ. ᾽Ακροπολίτης, σ. 9, ἔκδ. Heisenberg; σ. 10-11, ἔκδ. Bonn. Villehardouin, τ. II. σ. 78, § 270.
282. Villehardouin, τ. II. σ. 78, § 270.
283. Villehardouin, τ. II. σ. 78-9, § 270.
284. Γ. ᾽Ακροπολίτης, σ. 9, ἔκδ. Heisenberg; σ. 11, ἔκδ. Bonn· Χωνιάτης, σ. 804· Villehardouin, τ. II, σ. 78-80, § 270-271.
284α. Βλ. B. Hendrickx - C. Matzukis, Ale[illegible]os V. Doukas Maoutzouphlos: His life, reign and death, ῾Ελληνικά 31 (1979), σ. 129.
285. Χωνιάτης, σ. 804.
286. Γ. ᾽Ακροπολίτης, σ. 9, ἔκδ. Heisenberg· σ. 11, ἔκδ. Bonn.
287. F. 19 r τοῦ Μεσαρίτου· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 122-23 καὶ 248-49· R. L. Wolff - H.W. Hazard, The Later Crusades, 1189-1311, in A History of the Crusades, II, Philadelphia 1962, σ. 181-82.

τῆς τύφλωσης στὸν ῾Αλέξιο (ε΄) Δούκα «ἐπίσης καὶ γιατὶ ὁ Μούρτζουφλος οἰκειοποιήθηκε τὸν αὐτοκρατορικὸ τίτλο»[287α].

Δὲ μοῦ φαίνεται νὰ εὐσταθῆ ἡ γνώμη πὼς ὁ ῾Αλέξιος (γ΄) 180 ἐξουδετέρωσε διὰ τῆς τύφλωσης τὸ Μούρτζουφλο γιὰ νὰ δώση σὲ λίγο τὴν Εὐδοκία 262 στὸ Λέοντα Σγουρό[287β].

᾽Απ᾽ τὴ Μοσυνόπολη, ὅπου διέπραξε αὐτὸ τὸ ἔγκλημα, ὁ ῾Αλέξιος (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 κατάφυγε στὴ Θεσσαλονίκη[288], καὶ ἔπειτα, λόγω τῆς προσέγγισης τῆς στρατιᾶς τοῦ Βονιφάτιου τοῦ Montferrat, πῆγε στὴ Λάρισα, κάτω ἀπ᾽ τὴν προστασία τοῦ ἄρχοντα ἢ τ ύ ρ α ν ν ο υ τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Κορίνθου Λέοντα Σγουροῦ, στὸν ὁποῖον ἔδωσε σὲ γάμο –τρίτος αὐτὸς γάμος της– τὴν κόρη του Εὐδοκία 262[289].

᾽Ενῶ ὁ Βονιφάτιος τοῦ Montferrat πολιορκοῦσε τὸ Σγουρὸ καὶ τὴν Εὐδοκία 262 στὴν Κόρινθο, ὁ ῾Αλέξιος (γ΄) 180 μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρὴ καὶ τὴ μικρὴ συνοδία του, θέλοντας νὰ καταφύγη στὸν ἄλλοτε ἐχτρό του καὶ πρωτεξάδελφό του Μιχαὴλ (α΄) Δούκα Κομνηνὸ ῎Αγγελο 174, τὸν ἱδρυτὴ ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ ἀνεξάρτητου κράτους στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες τῆς κατασπαραγμένης ἀπ᾽ τὴ Λατινοκρατία τέως ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, κατευθύνθηκε πρὸς τὰ βουνὰ τῆς ᾽Ηπείρου.

᾽Αλλὰ «ὁ βασιλέας τῆς Θεσσαλονίκης» Βονιφάτιος τοῦ Montferrat, μὴ θέλοντας νὰ τοῦ ξεφύγη ὁ πρώην αὐτοκράτορας ποὺ μποροῦσε νὰ γίνη ἕνα πιόνι γιὰ διάφορα προσχήματα στὰ χέρια τῶν ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας, ἔστειλε ξοπίσω του μιὰ ὁμάδα ἱπποτῶν, οἱ ὁποῖοι βρῆκαν καὶ συνέλαβαν τὸν ῾Αλέξιο (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 καὶ τὴν Εὐφροσύνη, καὶ κατὰ διαταγὴ τοῦ Βονιφάτιου, στάλθηκαν στὸν ῾Αλμυρό, στὸν κόλπο τοῦ Βόλου[290].

Στὸν ῾Αλμυρὸ δὲν ἔμειναν γιὰ πολύ, γιατὶ κατὰ διαταγὴ καὶ πάλι τοῦ Βονιφάτιου, μεταφέρθηκαν στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου τοὺς ὑποδέχτηκε ἡ πρώην νύφη τους, ἡ χήρα τοῦ ᾽Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 καὶ κατόπι σύζυγος τοῦ Βονιφάτιου, Μαργαρίτα - Μαρία τῆς Οὐγγαρίας[291]. Καθὼς ὅμως οἱ Θεσσαλονικεῖς στασίασαν κατὰ τοῦ Βονιφάτιου καὶ τῆς κυβέρνησης τῆς Μαργαρίτας - Μαρίας τῆς Οὐγγαρίας, καὶ αὐτὴ ἡ τελευταία περιορίστηκε στὴν ἀκρόπολη τῆς μακεδονικῆς μεγαλόπολης, καὶ ἕνας κάποιος Βλάχος

287α. Βλ. Alice Gardner, The Lascarids of Nicaea, London 1912, σ. 68.
287β. Βλ. B. Hendrickx - C. Matzukis, Alexis V Doukas Mourtzouphlos: His life, reign and death, ῾Ελληνικά 31 (1979), σ. 129· ἡ μελέτη κατὰ τ᾽ ἄλλα σπουδαία.
288. Γ. ᾽Ακροπολίτης, σ. 9, ἔκδ. Heisenberg; σ. 11, ἔκδ. Bonn.
289. Χωνιάτης, σ. 803-4· κατὰ Γ. ᾽Ακροπολίτην ὁ γάμος ἔγινε στὴν Κόρινθο, ποὺ δὲν εἶναι ἀκριβές, βλ. σ. 13, ἔκδ. Heisenberg, καὶ σ. 15, ἔκδ. Bonn.
290. Χωνιάτης, σ. 808.
291. Γ. ᾽Ακροπολίτης, σ. 12-13, ἔκδ. Heisenberg· σ. 14, ἔκδ. Bonn· Villehardouin, τ. II, σ. 117, § 309.

ποὺ ὀνομαζόταν ᾿Ετζυϊσμένος ἔγινε κύριος τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ Βονιφάτιος προσκλήθηκε ἐπειγόντως μὲ γράμματα τῆς γυναίκας του καὶ βασίλισσας, καὶ φτάνοντας στὴ Θεσσαλονίκη, ἔσπειρε τὸν τρόμο στοὺς κατοίκους της· ἄλλων δήμευσε τὶς περιουσίες, ἄλλους σκότωσε, ἄλλους κρέμασε τόσο ἀπ᾿ τοὺς κοινοὺς ἀνθρώπους τοῦ λαοῦ ὅσο καὶ ἀπ᾿ τοὺς ἱερωμένους[292].

Τότε καὶ τὸν δύσπραγο ἀνάμεσα στοὺς βασιλεῖς ᾿Αλέξιο (γ´) ῞Αγγ. Κομν. 180 καὶ τὴ γυναίκα του Εὐφροσύνη, πρόσταξε νὰ τοὺς μεταφέρουν στὴν ᾿Ιταλία, ὅπου καὶ τοὺς φυλάκισαν στὸ Montferrat, κάτω ἀπ᾿ τὴ φύλαξη τοῦ μαρκήσιου Γουλιέλμου (Guillaume) IV, γιοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βονιφάτιου στὴ μαρκιωνία τοῦ Montferrat[293].

῾Ο ἄρχοντας τῆς ᾿Ηπείρου Μιχαὴλ (α´) Δούκας Κομνηνὸς ῞Αγγελος 174, καθὼς πληροφορήθηκε τὴν οἰκτρὴ τύχη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ του ξαδέλφου, πρόσφερε στὸ Βονιφάτιο μεγάλο ποσὸν ὡς λύτρα γιὰ τὴν ἀπολευτέρωσή του. Κ᾿ ἔτσι ἕνα καράβι ποὺ ξεκίνησε ἀπ᾿ τὴν ᾿Ιταλία, ἔφερε τὸν ᾿Αλέξιο (γ´) 180 καὶ τὴν Εὐφροσύνη στὴ Σαλαγορά, τὸ λιμάνι τῆς ῎Αρτας, ὅπου ἀφοῦ καταβλήθηκαν τὰ λύτρα, παραδόθηκαν στὸν ξάδελφό τους Μιχαὴλ 174[294].

Λίγο μετὰ τὴν παραμονὴ τοῦ πρώην αὐτοκρατορικοῦ ζεύγους στὴν ῎Ηπειρο[295], ὁ Μιχαὴλ 174, ἐνῶ τὴν πρώην αὐτοκρατόρισσα Εὐφροσύνη κράτησε μὲ κάθε τιμὴ κοντά του στὴν ῎Αρτα, τὸν ᾿Αλέξιο (γ´) ῞Αγγ. Κομν. 180 ἐφοδίασε μὲ ὅ,τι χρειαζόταν γιὰ νὰ πάη στὴ Μ. ᾿Ασία κοντὰ στὸ φίλο του σουλτάνο τοῦ ᾿Ικονίου Chiyath al - Dîn Kai - Kosrou I[296].

Αὐτὸν τὸν Σελτζουκίδη σουλτάνο ἀνάφερα πιὸ πάνω διὰ μακρῶν, ὅπου καὶ τὸν ἀφήσαμε νὰ ζῆ ἔκπτωτος στὴν ΚΠολη[297]. Κατὰ τὴν ἀπόδραση τοῦ ᾿Αλέξιου (γ´) ῞Αγγ. Κομν. 180 ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη, ἔφυγε μαζί του καὶ ὁ Kai-Kosrou. ᾿Αλλὰ δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ ἔφτασε ἀπ᾿ τὸ ᾿Ικόνιο ἕνας Τοῦρκος ποὺ τοῦ ἀνάγγειλε ἐμπιστευτικὰ πὼς ὁ ἀδελφός του σουλτάνος Rukn - al - Dîn Soliman II πέθανε (1204) καὶ ἄφησε διάδοχό του τὸ γιό του Kilidj - Arslan III ποὺ δὲν ἦταν παρὰ ἕνα παιδί. Ντύθηκε τότε ὁ Kai - Kosrou μὲ ροῦχα ζητιάνου καὶ μαζὶ μὲ τὸν Τοῦρκο ποὺ τοῦ ἔφερε τὸ νέο,

---

292. Χωνιάτης, σ. 818-19.

293. Villehardouin, τ. II, σ. 116-18, § 309. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Χωνιάτη, σ. 819 ποὺ λέει: διαποντίους τῷ τῶν ᾿Αλαμανῶν ἐξέπεμψεν ἄρχοντι.

294. ᾿Ιὼβ μοναχός, Βίος ὁσίας Θεοδώρας, PG 127, στ. 904· ᾿Ανώνυμος de Gaëte, Riant, Exuviae, I, σ. 153· Continuateur de la chronique génoise de Caffaro, Muratori, SRI., τ.V, σ. 391, ποὺ λέει πὼς ἀπ᾿ τὴ Θεσσαλονίκη ὁ ᾿Αλέξιος (γ´) 180 καὶ ἡ γυναίκα του στάλθηκαν στὴ Γένοβα πάνω σὲ μιὰ γαλέρα ποὺ ὁδηγοῦσε ὁ Henri de Carmandino. ᾿Απ᾿ τοὺς ἐρευνητὲς ὁ D.M. Nikol, The despotate of Epiros, σ. 14-5, δέχεται τὴ φυλάκισή τους στὴ Θεσσαλονίκη, ἐνῶ ὁ J. Longnon, L' empire latin de Constantinople, σ. 126, δέχεται τὴ φυλάκισή τους στὸ Montferrat.

295. Γ. ᾿Ακροπολίτης, σ. 14, ἔκδ. Heisenberg· σ. 16, ἔκδ. Bonn.

296. Γ. ᾿Ακροπολίτης, σ. 13-14, ἔκδ. Heisenberg; σ. 15-16, ἔκδ. Bonn.

297. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 124-133 καὶ 137–142.

ἀναχώρησε ἀμέσως γιὰ τὸ ᾿Ικόνιο, ὅπου φτάνοντας ἀναγνωρίστηκε ἀπ᾿ τοὺς δικούς του καὶ ἀνακηρύχτηκε σουλτάνος, ἐνῶ ὁ μικρὸς Kilidj - Arslan III κάτω ἀπὸ ἄγνωστες συνθῆκες βρέθηκε στραγγαλισμένος.

῾Ο Kai - Kosrou I, μετὰ τὴ δεύτερη ἄνοδό του στὸ θρόνο, συνῆψε συμμαχία εἰρήνης μὲ τὸν ἀναστηλωτὴ τῆς ἐξόριστης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας Θεόδωρο (α´) Κομνηνὸ Λάσκαρι, τοῦ ὁποίου τὴ σύζυγο ῎Αννα Δ. ᾿Αγγ. 261 θεωροῦσε ὡς ἀδελφή, καθὼς εἶχε υἱοθετηθῆ ἀπ᾿ τὸν πατέρα της ᾿Αλέξιο (γ´) ῞Αγγ. Κομν. 180[298].

Καὶ ὅταν ὁ πεθερὸς τοῦ σουλτάνου, ὁ Μανουὴλ Μαυροζώμης Κομνηνὸς 241 προσπαθοῦσε μὲ τὴ βοήθειά του νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας καὶ νὰ καταλάβη ὅλη τὴ γύρω ἀπ᾿ τὸν Μαίανδρο ποταμὸ χώρα, ὁ Kai - Kosrou I κατὰ τὴ συμμαχία ποὺ ἔκανε μὲ τὸ Θεόδωρο (α´) Κ.Λ., τὸν παρακάλεσε νὰ παραχωρήση ἕνα μέρος τῶν ἐδαφῶν ποὺ εἶχε κυριεύσει στὸν πεθερό του[299].

᾿Απ᾿ τὴν ἄλλη μεριὰ ὁ Kai - Kosrou I ἦταν ὁ κύριος σύμμαχος τοῦ Λατίνου αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης ᾿Ερρίκου τῆς Φλάνδρας[300], ποὺ ἦταν ἕνας ἀντίπαλος τοῦ ῞Ελληνα αὐτοκράτορα (τῆς Νίκαιας) Θεόδωρου (α´) Κομν. Λάσκαρι.

Σκοπὸς τοῦ Μιχαὴλ (α´) Δ.Κ. ῞Αγγ. 174 τῆς ᾿Ηπείρου ἦταν μὲ τὴν ἀποστολὴ τοῦ ᾿Αλέξιου (γ´) 180, νὰ δημιουργήση δυσκολίες στὸ ἀνατολικὸ ἑλληνικὸ κράτος τῆς Νίκαιας, ἐνῶ ὁ φίλαρχος καὶ συγχρόνως ἀνίκανος ᾿Αλέξιος (γ´) ἀποσκοποῦσε στὴν ἀνάκτηση τοῦ βυζαντινοῦ θρόνου ποὺ μὲ ἕνα ἔγκλημα ἀπόχτησε καὶ ποὺ ἄστοργα ἐγκατάλειψε στὴν ὥρα τοῦ κινδύνου.

Στὴν ᾿Ασία, ὅπου ἔφτασε μαζὶ μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Δούκα Κομνηνὸ 170, ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ τοῦ Μιχαὴλ 174, ποὺ τοῦ ἔδωσε αὐτὸς ὁ τελευταῖος, πῆγε στὴν ᾿Αττάλεια καὶ προσῆλθε στὸ σουλτάνο Chiyath al - Dîn Kai - Kosrou I, τὸν ᾿Ιαθατίνην, ὅπως τὸν λέει ὁ ᾿Ακροπολίτης, καὶ ἐκλιπάρησε τὴ βοήθειά του γιὰ τὴν ἐκδίωξη τοῦ γαμβροῦ του Θεόδωρου (α´) Κομν. Λάσκ. Θύμισε στὸ σουλτάνο τὴν παλιά τους φιλία, τοῦ περιέγραψε λυπητερὰ τὰ παθήματά του καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε σωροὺς χρημάτων, ὅπως λέει ὁ Γρηγορᾶς, «νὰ ἐκτείνη εὐχαριστήρια χέρια πρὸς τὸ Θεό, ὁ ἀντί, ὁποῖος διασκέδασε τὸ σάλο τῆς πολυαρχίας καὶ ἔφερε τοὺς ῞Ελληνες, ὅσοι ξέφυγαν ἀπ᾿ τὸ λατινικὸ χειμώνα καὶ κλύδωνα, σὲ σωτήριο λιμάνι, καὶ νὰ ζητήση κι αὐτὸς ἐλπίδα παρηγοριᾶς καὶ ἀνάπαυση ἀπ᾿ τὴ μακρὰ πλανώμενη ζωή του»[301].

Τὶς αὐθεντικὲς πληροφορίες μᾶς δίνει ὁ ᾿Ακροπολίτης. Μᾶς λέει πὼς τὸ

---

298. Γ. ᾿Ακροπολίτης, σ. 14, ἔκδ. Heisenberg· σ. 16, ἔκδ. Bonn.

299. Χωνιάτης, σ. 827 καὶ 842.

300. J. Longnon, L' Empire latin de Const/ple, σ. 126.

301. Νικηφόρος Γρηγορᾶς, ἔκδ. Bonn, τ. I, σ. 16-7.

1210 ὁ Kai - Kosrou I ἔστειλε στὸ Θεόδωρο (α΄) ποὺ βρισκόταν στὴ Νίκαια μιὰ πρεσβεία ποὺ μὲ αὐτὴ τὸν καλοῦσε νὰ παραδώση τὸ θρόνο στὸν πεθερό του καὶ νόμιμο αὐτοκράτορα, «γιατὶ εἶναι ἄδικο νὰ κρατῆ μιὰ ἐξουσία ποὺ δὲν τοῦ ἀνήκει». Αὐτὰ βέβαια δὲν ἦσαν παρὰ ἕνα πρόσχημα, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἀποσκοποῦσε νὰ γίνη κύριος ὅλης τῆς χώρας ποὺ κατεῖχε ὁ Θεόδωρος (α΄). Μὲ πολὺ δημοκρατικὸ τρόπο ὁ Θεόδωρος (α΄) ρώτησε τοὺς ἐπιτελεῖς καὶ τοὺς ὑπηκόους του, ποιὸν ἀπ᾿ τοὺς δυὸ προτιμοῦν ὡς βασιλέα τους, τὸν ἴδιο ἢ τὸν πεθερό του ᾿Αλέξιο (γ΄) 180, καὶ ὅλοι μὲ μιὰ φωνὴ τοῦ ἀπάντησαν, «ἢ μαζί του νὰ ζήσουν ἢ μαζί του νὰ πεθάνουν».

Παίρνοντας θάρρος ἀπ᾿ αὐτὴ τὴ διαβεβαίωση, βγῆκε ἀπ᾿ τὴ Νίκαια μὲ τὸ στρατό του καὶ γλήγορα ἔφτασε στὴ Φιλαδέλφεια.

᾿Ο στρατός του ἀποτελοῦνταν ἀπὸ δυὸ χιλιάδες ἱππεῖς, ποὺ ἀπ᾿ αὐτοὺς ὀκτακόσιοι ἦσαν μισθοφόροι Λατῖνοι, ἄντρες ἐμπειροπόλεμοι· ὁ στρατὸς τοῦ σουλτάνου ἀνερχόταν σὲ εἴκοσι περίπου χιλιάδες πεζοὺς καὶ ἱππεῖς. Οἱ ἐχθροπραξίες ἔγιναν τὴν ἄνοιξη τοῦ 1211, κυρίως γύρω ἀπ᾿ τὴν ᾿Αντιόχεια τοῦ Μαιάνδρου ποταμοῦ, τὴν ὁποία ὁ σουλτάνος πολιορκοῦσε.

Οἱ Λατῖνοι μισθοφόροι ἔδειξαν μεγάλο ἡρωϊσμό, προκαλώντας στὸν ἐχτρὸ τρομερὲς ἀπώλειες· σχεδὸν ὅλοι τους ἔπεσαν στὸ πεδίο τῆς μάχης.

Μὲ τὸ προσωπικό του ὅμως θάρρος καὶ τὴν ἀντίληψή του ὁ Θεόδωρος (α΄) ἔγινε καὶ πάλι κύριος τῆς κατάστασης καὶ στὴν ἑπόμενη συμπλοκὴ ὁ σουλτὰν Kai - Kosrou I σκοτώθηκε πιθανὸν ἀπ᾿ τὸν ἴδιο τὸ Θεόδωρο (α΄). ῞Οπως μᾶς λέει ὁ σύγχρονος ᾿Ακροπολίτης, ὁ σουλτάνος «ἔπεσε σὰν ἀπὸ ἕνα πύργο (ἀπ᾿ τὴ φοράδα ποὺ καβαλλίκευε) καὶ ἀμέσως τὸ κεφάλι του κόπηκε, χωρὶς νὰ ξέρουν ἀπὸ ποιόν». ῎Ετσι ἀπὸ νικημένος, ἔγινε νικητὴς ὁ γενναῖος ῞Ελληνας βασιλέας.

Στὴν ἴδια μάχη πιάστηκε αἰχμάλωτος καὶ ὁ ἀπαίσιος ᾿Αλέξιος (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180, τὸν ὁποῖο ὁ γαμβρός του, ὁ γενναιόψυχος Θεόδωρος (α΄), τὸν τίμησε ὅπως ἔπρεπε στὸ ὑψηλό του ἀξίωμα καὶ τὸν ὁδήγησε στὴ Νίκαια, ὅπου ἀφοῦ πρόσταξε νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τὰ β α σ ι λ ι κ ὰ π α ρ ά σ η μ α, τὸν ἔκλεισε στὴ μονὴ τοῦ ῾Υ α κ ί ν θ ο υ, καὶ ἐκεῖ σὲ λίγο πέθανε, κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1211, ἐνῶ λίγο προηγουμένως πέθανε στὴν ῎Αρτα καὶ ἡ γυναίκα του Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή, καὶ σ᾿ αὐτὴ τὴν πόλη τάφηκε[302].

---

302. ᾿Ακροπολίτης, σ. 14-7, ἔκδ. Heisenberg, καὶ σ. 16-20, ἔκδ. Bonn· ᾿Εφραίμιος, σ. 306-8, στίχ. 7577-631, ἔκδ. Bonn· ᾿Επιστολαὶ ᾿Ιννοκεντίου III, XIII, 184, ἔκδ. Migne III, 354· ᾿Επιστολὴ Λατ. αὐτοκράτορα τῆς ΚΠολης ᾿Ερρίκου, 532· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 19-20· Aboul - Fedâ, Histoire universelle, ἔκδ. Slane εἰς HOC, τ. I, σ. 86. Πρβλ. ᾿Α. Μηλιαράκης, ᾿Ιστορία Νικαίας - ᾿Ηπείρου, σ. 81-3· J. Longnon, L' empire latin de Const/nople, σ. 126· A.A. Vasiliev, ᾿Ιστορία, σ. 636· γιὰ τὴ χρονολογία, G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 452· A. Guillou, La civilisation byzantine, σ. 502: ᾿Ο θρύλος πὼς ὁ ᾿Αλέξιος (γ΄) 180 τυφλώθηκε ἀναφέρεται ἀπ᾿ τὸ Θεόδωρο Σκουταριώτη, ΜΒ Σάθα, τ. 7 (1894), σ. 457, καὶ ἀβάσιμα τὸ θρύλο αὐτὸν υἱοθέτησαν ξένοι

῎Ετσι τελείωσε μέσα σ᾿ ἕνα μοναστήρι τὴν ἄδοξη ζωή του, ὁ εὐτελὴς αὐτὸς μονάρχης, ὁ ᾿Αλέξιος (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 ὁ Βαμβακοράβδης· τὴ στιγμὴ ποὺ πήγαινε νὰ κάνη τὸ τελευταῖο του ἔγκλημα κατὰ τῆς πατρίδας του καὶ νὰ δυναμώση τὸν πανίσχυρο στὴ Μ. ᾿Ασία ἐχτρό της, μὲ τὴν ἧττα καὶ τὸ φόνο τοῦ προστάτη του Σελτζουκίδη, ἔδωσε κῦρος στὸ νέο ῞Ελληνα αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος ἔτσι ἀνανέωσε τὶς παλιὲς παραδόσεις τῶν ἀγώνων ἐναντίον τοῦ ᾿Ισλὰμ καὶ γέμισε χαρὰ καὶ θάρρος τὶς καρδιὲς τῶν ῾Ελλήνων, ὄχι μόνο στὴν ᾿Ασία ἀλλὰ καὶ στὴν Εὐρώπη, καθὼς γιὰ πρώτη φορὰ εἶδαν στὴ Νίκαια ἕνα πιθανὸ κέντρο τῆς μελλοντικῆς τους ἑνότητας.

᾿Ο Νικήτας Χωνιάτης ἔγραψε, ἐξυμνώντας τὴ νίκη τοῦ Θεοδώρου (α΄) Κομν. Λάσκαρι, ἕνα μακρὸ καὶ στομφώδη πανηγυρικό[303], ἐνῶ ὁ ἀδελφός του, ὁ πρώην ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἔστειλε στὸ Θεόδωρο (α΄) ἀπ᾿ τὴν Κέα, ὅπου περνοῦσε τὶς τελευταῖες μέρες τῆς ζωῆς του, ἕνα συγχαρητήριο γράμμα μὲ τὸ ὁποῖον ἐξέφραζε τὴν εὐχή του, ὅπως ὁ Θεόδωρος (α΄) «ἀποκαταστήση τὸ θρόνο τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου στὴ θέση ποὺ ὁ Κύριος ἀπὸ παλιὰ εἶχε ἐκλέξει». Θεώρησε τὴ μάχη τῆς ᾿Αντιόχειας τοῦ Μαιάνδρου «ὡς μιὰ ἀνταπόδοση τῆς μάχης τοῦ Μυριοκέφαλου καὶ βρῆκε πὼς ἡ ἁγία ψυχὴ τοῦ μακαρίτη βασιλέα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 θὰ χρεωστοῦσε χάρη στὸ Θεόδωρο (α΄)». «᾿Απ᾿ τοὺς βασιλεῖς τοῦ Βυζαντίου δὲ θεώρησε ἄλλους ἰ σ ο σ τ ά σ ι ο υ ς πρὸς τὸ Θεόδωρο (α΄) παρὰ τὸν ῾Ηράκλειο ἀπ᾿ τοὺς παλιοὺς καὶ τὸ Βασίλειο (β΄) τὸ Βουλγαροκτόνο ἀπ᾿ τοὺς νεώτερους»[304].

Μαζὶ μὲ τὸν ᾿Αλέξιο (γ΄) ῎Αγγ. Κομν. 180 σχεδὸν ἔφυγε ἀπ᾿ τὸν κόσμο, ὅπως σημείωσα πιὸ πάνω, στὸ δυτικὸ ἀνεξάρτητο ἑλληνικὸ Κράτος καὶ ἡ γυναίκα του, ἡ ἄλλοτε πανίσχυρη αὐγούστα Εὐφροσύνη Δούκαινα Καματηρή, ποὺ παρὰ τὴν εὐφυΐα της ἔβλαψε κι αὐτὴ ἀπ᾿ τὴν πλευρά της τὸ Βυζάντιο.

181. Μιχαὴλ ῎Αγγελος (γένν. περὶ τὸ 1154 – †;)

᾿Ο Μιχαὴλ[1] ῎Αγγελος[2] τεταρτότοκος γιὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δούκα ῎Αγγελου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1154[4].

νομισματολόγοι καὶ ἐρευνητές, ὁ Souley, Essai de classification des suites monétaires Byzantines, σ. 392, ὁ Sabbatier, Descript gén. des monnaies Byz., τ. I, σ. 16, καὶ τ. II, σ. 288, καὶ ὁ Buchon, Rech. et mat., τ. I, σ. 75.

303. Νικήτας Χωνιάτης, Εἰς τὸν βασιλέα κῦρ Θεόδωρον τὸν Λάσκαριν, ὅτε ἐφόνευσε τὸν σουλτάνον ᾿Ικονίου, ἔκδ. Van Dieten, Orationes et Epistulae, σ. 170-75.

304. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. II, σ. 353-56, ἀριθ. 179: Τῷ βασιλεῖ τῷ Λάσκαρι τῆς ᾿Ανατολῆς.

Μέχρι σήμερα «δὲν ἔχει βρεθῆ μνεία στὶς πηγὲς ἑνὸς καίσαρα Μιχαὴλ Ἀγγέλου», τὸν ὁποῖον ἀναφέρει ἡ σφραγίδα[5], γι' αὐτὸ καὶ ὑποθέτομε πὼς αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκ. Ἄγγ. 93[6]· στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα θὰ ἔλαβε ἀπ' τὸν ἀδελφό του αὐτοκράτορα Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183, κατὰ τὴν ἄνοδο αὐτοῦ τοῦ τελευταίου στὸν αὐτοκρατορικὸ θρόνο.

Φαίνεται πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἐπιφύλαξε τὸν μὲν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα, ἀφοῦ ἴσως διῆλθαν ἀπ' αὐτὸν τοῦ καίσαρα[7], στοὺς πρεσβύτερους ἀδελφούς του Κωνσταντῖνο 178, Ἰωάννη 179 καὶ Ἀλέξιο 180, καὶ τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα στοὺς νεώτερους Μιχαὴλ 181 καὶ Θεόδωρο 182, στὸν ὁποῖο ἴσως καὶ παράμειναν.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγ. 181, καθὼς φαίνεται, πέθανε πρόωρα, ἄγνωστο ἂν στὸν καιρὸ τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 (1185-1195) ἢ σὲ κεῖνον τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 (1195-1203), καὶ μᾶλλον πρὶν τὸ 1199, ἂν δεχτοῦμε πὼς οἱ τρεῖς ἀδελφοὶ ποὺ σ' αὐτὴ τὴ χρονολογία ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης[8], ἦσαν ὁ Κωνσταντῖνος 178, ὁ Ἰωάννης 179 καὶ ὁ Θεόδωρος 182.

Εἶναι βέβαιο πὼς καὶ ὁ Μιχαὴλ Ἄγγ. 181 τυφλώθηκε ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87, ἄγνωστο κάτω ἀπὸ ποιὲς συνθῆκες, γιατὶ καθὼς μαθαίνομε «ὁ λωβηρήρας (=ὁ λουβιάρης, ὁ κακοποιὸς) Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 μόνο ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς δὲν τύφλωσε –δὲ λογαριάζεται φυσικὰ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183– τὸν Ἀλέξιο Ἄγγ. 180»[9].

181.1. Γιὰ τὸ ὄνομα ποὺ φέρει ὁ τεταρτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκ. Ἄγγ. 93, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 661-62 καὶ ὑ. 25 καὶ 31, καθὼς καὶ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόμ. Β', προσωπογραφία Μιχαὴλ (α') Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 174, ὑ. 1. Ἡ γνώμη τοῦ G. Ostrogorsky, The rise of the family oj the Angeloi, σ. 121, ὑ. 7 καὶ Στέμμα πὼς ὁ τεταρτότοκος γιὸς ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του (Ἀνδρόνικος) δὲν εὐσταθεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀπορριφτῆ.

2. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 135, σ. 329·
Zacos-Veglery, ἀριθ. 2741, σ. 1550:
Ἐπισφραγίζοις ἡ χαρὰ τῶν Ἀγγέλων
τοὺς Ἀγγέλου καίσαρος Μιχαὴλ λόγους.

3. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2741, σ. 1551: In searching for an acceptable solution, we would advance the hypothesis that both caesars were brothers of Isaakios II. In fact, Andronikos Doukas Angelos (93), who married Euphcosyne Kastamonitissa, had six sons: Constantine (178), John (179),Alexios III (180), Isaakios II (183), Theodore (182) and another son born between Alexios (180) and Isaakios (183). (Choniates, Bonn, p.319:)... τοὺς ἓξ υἱοὺς παραλαβών... It is possible that the unknow son was the Michael of our seal.

4. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Κομν. Ἄγγ. 178, ὑ. 5.

5. V. Laurent, Bulles métriques, ἀριθ. 135, σ. 329.

6. Zacos-Veglery, ἀριθ. 2741, σ. 1551.

7. Βλ. προσωπογραφία Ἰωάννη Ἄγγ. 179, ὑ. 12.

8. Χωνιάτης, σ. 660-61.

9. Χωνιάτης, σ. 590: ὃν (τὸν Ἀλέξιον Ἄγγ. 180) μόνον ἀπὸ πάντων (τῶν ἀδελφῶν) ὁ λωβητὴρ Ἀνδρόνικος οὐκ ἐσίνατο.

182. Θεόδωρος Ἄγγελος (γένν. περὶ τὸ 1155– †μετὰ τὸ 1199)

Ὁ Θεόδωρος[1] Ἄγγελος[2] πεμπτότοκος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Ἀγγέλου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1155[4].

Ὁ Θεόδωρος Ἄγγ. 182 περὶ τὸ 1173 παντρεύτηκε μὲ κάποια, ποὺ δὲν ξέρομε οὔτε τ' ὄνομά της οὔτε τὴ γενιά της, καὶ ἀπ' αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο ἕνα γιό, τὸν Ἀνώνυμον Ἄγγελον 263[5].

Ὁ Θεόδωρος Ἄγγ. 182, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοί του, πῆραν μέρος στὴν πρώτη κατὰ τοῦ τύραννου Ἀνδρόνικου Κ. 87 συνωμοσία τῆς ἀριστοκρατίας τὸ 1182 ἢ μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183[6]. Μετὰ τὴν ἀποτυχία αὐτῆς τῆς συνωμοσίας, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστό, ἐνῶ οἱ ἄλλοι συνωμότες πιάστηκαν καὶ τυφλώθηκαν, οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπ' τὸ ἕνα μάτι, ὁ Ἀνδρόνικος Δ. Ἄγγ. 93 μαζὶ μὲ τοὺς γιούς του, πέτυχε νὰ διαφύγῃ μὲ ἕνα πλοῖο καὶ νὰ καταλήξῃ στὴν Ἄκρα τῆς Συρίας[7].

Ἐκεῖ οἱ γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου 93, καὶ ἀνάμεσά τους ὁ Θεόδωρος 182, βαρέθηκαν νὰ περιμένουν μιὰ ἀλλαγὴ τῆς κατάστασης στὴν ΚΠολη, καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς γύρισαν πίσω στὸ Βυζάντιο. Ἡ κατάσταση ποὺ συνάντησαν ἦταν ἀφόρητη καὶ ὅλο προχωροῦσε στὸ χειρότερο.

Καθὼς οἱ δυὸ νεώτεροι Ἄγγελοι, ὁ Θεόδωρος 182 καὶ ὁ Ἰσαάκιος 183, κατάλαβαν τοὺς σκοποὺς τοῦ τυράννου πὼς ἀποβλέπει στὴν καθαίρεση καὶ ἐξόντωση τοῦ νόμιμου αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (β') Κ. 155 καὶ στὸ σφετερι-

182. 1. Ὀνομάστηκε Θεόδωρος ἴσως σὲ τιμὴ καὶ θύμιση τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης του πορφυρογέννητης Θεοδώρας Κ. 38· πάνω σ' αὐτὴ τὴν ὀνοματοθεσία, βλ. προσωπογραφία Θεόδωρου Δούκ. Κομν. Ἄγγ. 168, ὑ. 1. Ἂς μὴ ξεχνᾶμε πὼς καὶ ὁ ἐκ μητρὸς θεῖος του λεγόταν Θεόδωρος Κασταμονίτης, βλ. Χωνιάτης, σ. 574-75, καὶ δὲν ἀποκλείεται σὲ τιμὴ αὐτοῦ τοῦ θείου του νὰ πῆρε τὸ ὄνομα Θεόδωρος.

2. Μὲ τὴν ἐπωνυμία Ἄγγελος ἀναφέρεται ἀπ' τὸ Χωνιάτη, σ. 349, 372 καὶ 374.

3. Ὁ Χωνιάτης, σ. 374, μᾶς λέει πὼς ὁ Θεόδωρος Ἄγγ. 182 τυφλώθηκε ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87, καὶ ὁ ἴδιος, σ. 660, μᾶς λέει πὼς τρεῖς ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 τυφλώθηκαν ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87. Μπορεῖ κανεὶς νὰ δεχτῆ, βλ. G. Ostrogorsky, Vozuysenie roda Angelov, σ. 121 καὶ 129 (στέμμα), πὼς οἱ τρεῖς αὐτοὶ ἀδελφοὶ τοῦ Ἀλέξιου 180 καὶ ἄρα γιοὶ τοῦ Ἀνδρόνικου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης θὰ ἦσαν ὁ Κωνσταντῖνος Κομν. Ἄγγ. 178, ὁ Ἰωάννης Ἄγγ. 179 καὶ ὁ Θεόδωρος Ἄγγ. 182. Ἐξάλλου μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ἀπ' τοὺς ἕξι γιοὺς τοῦ Ἀνδρόνικου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης ὁ λουβιάρης Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87 τύφλωσε τοὺς τέσσερις ἀπ' τοὺς ἀδελφοὺς ἐκτὸς τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. 183 καὶ τοῦ Ἀλέξιου Ἄγγ. 180, βλ. Χωνιάτης, σ. 590.

4. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Κομν. Ἄγγ. 178, ὑ. 5.

5. Χωνιάτης, σ. 660-61.

6. Χωνιάτης, σ. 345.

7. Χωνιάτης, σ. 345-46· Magni Presbyteri, Chronicon, εἰς MGH., Scriptores, τ. XVII, σ. 511.

σμὸ τοῦ θρόνου, τράβηξαν γιὰ τὶς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας, ὁ πρῶτος στὴν
Προύσα καὶ ὁ δεύτερος στὴ Νίκαια, καὶ ἀφοῦ ἔγιναν δεχτοὶ ἀπ᾽ τοὺς κατοί-
κους, τοὺς ξεσήκωσαν σὲ ἐπανάσταση κατὰ τοῦ τυράννου.

Ἕνα ἀπ᾽ τὰ προσχήματα ποὺ ἐπικαλέστηκε ὁ Ἀνδρόνικος Κ. 87 γιὰ νὰ
πείση τὴ φ α ύ λ η σ υ μ μ ο ρ ί α του νὰ τὸν ἀναγορεύση αὐτοκράτορα, στὶς
ἀρχὲς τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1183, ἦταν ἡ ταυτόχρονη ἐπανάσταση τῶν δυὸ
μικρασιατικῶν πόλεων καὶ ἡ εἰσδοχή σ᾽ αὐτὲς τῶν δυὸ Ἀγγέλων ἀδελφῶν[8].

Ἔτσι συναυτοκρατόρησε ὁ τύραννος μὲ τὸν π α ν α φ ή λ ι κ α (=ἀνή-
λικο) νόμιμο αὐτοκράτορα Ἀλέξιο (β΄) Κ. 155, καὶ σὲ λίγο διὰ τῶν ὀργάνων
του ἔπνιξε τὴ νύχτα μέσα στὸν ὕπνο του τὸν ἄτυχο γιὸ τοῦ μεγαλόφρονα
Μανουὴλ (α΄) Κ. 81[9].

Ἡ ἐπανάσταση φούντωνε στὴ Μ. Ἀσία κατὰ τοῦ σφετεριστῆ, καὶ κοντὰ
στὴ Νίκαια, καὶ τὴν Προύσα προστέθηκε καὶ τὸ Λοπάδιο[10], καὶ κράτησε πάνω
ἀπὸ ἑφτὰ μὲ ὀχτὼ μῆνες[11].

Τὴν ἄνοιξη μὲ καλοκαίρι τοῦ 1184 ὑποτάχτηκε ἡ Νίκαια, τῆς ὁποίας ὁ
ἀρχηγός Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183 εὐτυχῶς διασώθηκε ἀπ᾽ τὰ νύχια τοῦ τυράν-
νου, γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῆ ἀργότερα, ὅπως ἡ θεία πρόνοια ἐπιφύλαξε ὡς
καταλυτὴς τῆς ἀρχῆς καὶ ἐκτελεστὴς τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87[12].

Μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Νίκαιας ὁ φονιάς – αὐτοκράτορας προχώρησε
πρὸς τὴν Προύσα μὲ «τὶς στρατιωτικὲς τάξεις» ποὺ εἶχε μαζί του καὶ οἱ
ὁποῖες εἶχαν ἐνεργήσει καὶ τὴν κατὰ τῆς Νίκαιας ἐπιχείρηση. Καὶ ἀμέσως
ἔβαλε χ ά ρ α κ α (=στρατοπέδευσε), κατὰ τὸ νότιο μέρος τῆς πόλης, ὅπου
τὸ τεῖχος φαινόταν προσιτό, γιατὶ ὁ χῶρος ἦταν ἰσόπεδος, καὶ ὄχι ὅπως τὰ
λοιπὰ μέρη τῆς πόλης ποὺ ἦσαν πετρώδη καὶ ὑψώνονταν πρὸς κάποιο λόφο,
ἔτσι ποὺ νὰ δείχνουν ἀπόκρημνα καὶ ἀπὸ φυσικοῦ τους ὀχυρωμένα[13].

Τὴν ἄλλη μέρα ἄρχισε τὶς πολιορκητικὲς ἐπιχειρήσεις. Καὶ ἐνῶ οἱ πολιορ-
κητικὲς μηχανὲς καὶ οἱ ἄντρες δὲν κάθονταν μὲ δεμένα τὰ χέρια ἀλλὰ
ἔκαναν ὅ,τι ἔπρεπε, ὁ ἴδιος ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) 87 τόξευε βέλη κατὰ τῆς
πόλης, στὰ ὁποῖα εἶχε καρφώσει π ι τ τ ά κ ι α (αὐτοκρατορικὰ γράμματα) καὶ
ποὺ μὲ αὐτὰ ὑποσχόταν ἀλλαγὴ τῆς τακτικῆς του καὶ γενικὴ ἀμνηστία, ἂν
ἔπιαναν καὶ θανάτωναν τὸν ἀρχηγό τους Θεόδωρο Ἄγγ. 182, «τὸν ἀγοραῖο
Λαχανᾶ καὶ τὸν ἀσύνετο Συνέσιο» (=διεφθαρμένους διοικητικοὺς ὑπαλλή-
λους) καὶ τοὺς ὁμόφρονές τους. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔκανε ὄχι λίγες μέρες[14].

---

8. Χωνιάτης, σ. 349.
9. Χωνιάτης, σ. 349-55.
10. Χωνιάτης, σ. 363.
11. Σύμφωνα μὲ τὸν O. Jurewicz, Andronikos I. Komnenos, Amsterdam 1970, σ. 135, ἡ ἐπανάσταση ἄρχισε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1183 καὶ τελείωσε μὲ τὴν ὑποταγὴ τῶν πόλεων στὸν Ἀνδρόνικο (α΄) 87 τὴν ἄνοιξη μὲ καλοκαίρι τοῦ 1184.
12. Χωνιάτης, σ. 371.
13. Χωνιάτης, σ. 371.
14. Χωνιάτης, σ. 371-72. Γιὰ τὸν Λαχανᾶν καὶ Συνέσιον, βλ. καὶ Χωνιάτην, σ. 374 καὶ 430.

Ὁ πόλεμος ποὺ γινόταν κατὰ τῆς Προύσας δὲν ἦταν καθόλου πιὸ μικρὸς ἀπὸ κεῖνον ποὺ ἔγινε ἐναντίον τῆς Νίκαιας καὶ σὲ τίποτε δὲ διέφερε κατὰ τὸ μένος ποὺ εἶχαν οἱ ἄντρες, καθὼς πολεμοῦσαν μὲ τὰ αὐτοκρατορικὰ τάγματα, καὶ κατὰ τὴν ἐκδήλωση τοῦ μίσους τους κατὰ τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) 87, ποὺ ἦταν καὶ ἡ αἰτία τῆς ἐπανάστασης τῆς πόλης[15].

Ἡ Προύσα ἦταν μιὰ πόλη καλὰ ὀχυρωμένη μὲ πολλοὺς καὶ ἰσχυροὺς πύργους καὶ τὰ τείχη τοῦ νότιου μέρους ἦσαν διπλά, καὶ πολλὲς φορὲς τὴν ἡμέρα οἱ Προυσαεῖς ἔκαναν ἐξόδους καὶ συμπλέκονταν μὲ τοὺς αὐτοκρατορικούς, καὶ δὲν ἦσαν λίγα τὰ θύματα καὶ ἀπ᾽ τὰ δυὸ μέρη σ᾽ αὐτὲς τὶς συγκρούσεις. Στὸ τέλος ὅμως τὰ νότια τείχη δὲν ἄντεξαν στὰ πλήγματα ποὺ δέχονταν ἀπ᾽ τὶς ἑλεπόλεις καὶ ὅλα ἔδειχναν πὼς θὰ καταπέσουν. Αὐτὸ ἔφερε σύγχυση στοὺς ἀμυνομένους πάνω στὰ τείχη, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐγκατάλειψαν τὶς θέσεις τους. Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα εὔκολη ἦταν ἡ εἴσοδος τοῦ ἐχτροῦ μέσα στὴν πόλη, τόσο ἀπ᾽ τὰ τείχη ποὺ σ᾽ αὐτὰ ἀνέβαιναν μὲ σκάλες χωρὶς νὰ συναντήσουν ἐμπόδια, ὅσο καὶ ἀπ᾽ τὶς πύλεις, ποὺ ἀνοίχτηκαν ἀπ᾽ αὐτοὺς ποὺ πέτυχαν νὰ μποῦν στὴν πόλη ἀπ᾽ τὰ τείχη[16].

Καθὼς ἡ πόλη δὲ παραδόθηκε διὰ συνθήκης ἢ συμφωνίας, στὸν αὐτοκράτορα, ἤ μὲ τὴ θέλησή τους δὲν ἄνοιξαν οἱ Προυσαεῖς τὶς πύλες, ἀλλὰ μὲ πόλεμο ἡ πόλη κυριεύτηκε, ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) δὲ μεταχειρίστηκε τοὺς κατοίκους ὡς ἕνας πράος βασιλέας, ποὺ θὰ ἔσωζε τοὺς ἄλλοτε ὑπηκόους του καὶ ποὺ πάλι ὑπήκοοί του θὰ γίνονταν, ἂν καὶ γιὰ ἕνα διάστημα στασίασαν, οὔτε ἁπλὰ σὰν ἕνας ἄνθρωπος ποὺ εἶχε νὰ κάνη μὲ συνανθρώπους του, ἀλλὰ ἔπεσε πάνω τους σὰν ἕνα διψασμένο θεριὸ καὶ τοὺς κατασπάραζε, ἄλλου κόβοντας τὸ λαιμό, ἄλλου χύνοντας τὰ ἐντόσθια ἔξω, ἐνῶ ἄλλον μεταχειριζόταν ἀκόμη καὶ χειρότερα, καὶ γενικά, ἀφοῦ τοὺς κατασπάραζε, τοὺς ἔρριχνε ἀπὸ γκρεμοὺς καὶ βουνὰ καὶ βάραθρα[17].

Πολλοὺς κατάστρεψε καὶ ἀφάνισε, καὶ σὲ ἄλλους, καταμερίζοντας τὴν ἀλλοκοτιὰ τοῦ θυμοῦ του, ἐπέβαλε διαφόρων εἰδῶν καὶ τρόπων τιμωρίες[18].

Τὸν ἀρχηγὸ τῆς στάσης Θεόδωρο Ἄγγ. 182, ποὺ ἦταν μέσα στὸ ἄνθος τῆς νιότης του[19], ἀφοῦ τὸν τύφλωσε, τὸν ἀνέβασε πάνω σ᾽ ἕνα γαδούρι καὶ τὸν ἔβγαλε ἔξω ἀπ᾽ τὰ ὅρια τῆς Αὐτοκρατορίας πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ

---

15. Χωνιάτης, σ. 372.
16. Χωνιάτης, σ. 372-73.
17. Χωνιάτης, σ. 373.
18. Χωνιάτης, σ. 374.
19. Γεννημένος περὶ τὸ 1155, ὁ Θεόδωρος Ἄγγ. 182 ἦταν τὴ στιγμὴ τῆς τύφλωσής του περίπου 29 χρονῶ. Οἱ φράσεις τοῦ Χωνιάτη, σ. 374[6] καὶ [12]: «ἤϊθεον ὄντα καὶ τὸν ἴουλον πρώτως χνοάζοντα» καὶ «ᾤκτειράν τε τὸν μείρακα», δείχνουν ἀπροσάρμοστες, καὶ μᾶς ὁδηγοῦν πολλὲς φορές, καθὼς μάλιστα εἶναι φράσεις πηγαῖες, σὲ λανθασμένα συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν ἡλικία τοῦ ἥρωα. Παρατηρεῖται στοὺς Βυζαντινοὺς συγγραφεῖς, στοὺς ἱστορικοὺς ἀλλὰ πιὸ

σουλτανάτου τοῦ 'Ικονίου, καὶ πρόσταξε νὰ τὸν ἀφήσουν ἐκεῖ, γιὰ νὰ τὸν πάη τὸ ὑποζύγιο αὐτόματα ὅπου θέλει, κ' ἔτσι νὰ τὸν φᾶνε τὰ ἄγρια θηρία' ἀλλὰ κάποιοι φιλεύσπλαχνοι Τοῦρκοι συνάντησαν τὸν τυφλὸ καὶ τὸν λυπήθηκαν, καὶ τὸν πῆραν στὶς σκηνές τους καὶ τὸν περιποιήθηκαν, ὅπως ὁ καλὸς ἐκεῖνος Σαμαρείτης τοῦ εὐαγγελίου[20].

Τοὺς δυστυχισμένους ἐκείνους κρατικοὺς ὑπαλλήλους, τὸν Λέοντα Συνέσιο καὶ τὸ Μανουὴλ Λαχανά, καὶ μερικοὺς ἄλλους περὶ τοὺς σαράντα, τοὺς κρέμασε ἀπ' τὰ δέντρα τῆς Προύσας, πάρα πολλοὺς δὲ ἄλλους τιμώρησε μὲ διάφορες σκληρὲς σωματικὲς ποινές' ἄλλων τοὺς ἔκοψε τὰ χέρια, ἄλλων τοὺς ἔκοψε τὰ δάχτυλα καὶ ἄλλων τὰ πόδια, «σὰν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἦσαν κλήματα ποὺ αὐτὸς τὰ κλάδευε». Πολλῶν ἀνθρώπων τοὺς ἔκοψε τὰ χέρια, καὶ ὄχι πιὸ λίγους τύφλωσε κι ἀπ' τὰ δυὸ μάτια' μερικοὺς ἄλλους τύφλωσε ἀπ' τὸ δεξὶ μάτι, ἐνῶ τοὺς ἔκοψε τὸ ἀριστερὸ πόδι, καὶ πάλι ἄλλοι ἔπαθαν τὸ ἀντίθετο. Ἔτσι, ἀφοῦ ἐγκλημάτισε στὴν Προύσα ὁ 'Ανδρόνικος (α') 87, ἀχρηστεύοντας νεαροὺς καὶ γενναίους στρατιῶτες, πέρασε στὸ Λοπάδιο, ὅπου ἔκανε τὰ ὅμοια, κι ἀπὸ κεῖ τράβηξε γιὰ τὰ παλάτια τῆς ΚΠολης, «ἀφήνοντας τὰ σώματα τῶν Προυσαέων κρεμασμένα πάνω στὰ δέντρα σὰν σταφύλια[21].

Λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἡγετικὴ δραστηριότητα τοῦ Θεόδωρου Ἄγγ. 182 στὴ σπουδαία αὐτὴ ἐπανάσταση δὲν ἔχομε.

Δὲ θὰ γύρισε στὴν ΚΠολη παρὰ μετὰ τὴν πτώση τοῦ 'Ανδρόνικου (α') 87 καὶ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ ἀδελφοῦ του 'Ισαάκιου (β') Ἄγγ. 183. Καὶ πάλι δὲν ξέρομε ποιὸν τίτλο ἀπόνειμε στὸ Θεόδωρο 182 ὁ αὐτοκρατορικὸς ἀδελφός του' ἐκεῖνο ποὺ ἀπὸ ἔγκυρες πηγὲς μαθαίνομε εἶναι πὼς στοὺς πρεσβύτερους ἀδελφούς του Κωνσταντῖνο 178 καὶ 'Αλέξιο 180 ὁ 'Ισαάκιος (β') 183 ἀπόνειμε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα, ἐνῶ ἀπὸ ὁρισμένα στοιχεῖα[22] μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποθέση πὼς στοὺς δυὸ νεώτερους Μιχαὴλ 181 καὶ Θεόδωρο 182 ἀπόνειμε τὸν τίτλο τοῦ καίσαρα.

Τὸ Θεόδωρο Ἄγγ. 182, κατὰ ποὺ φαίνεται, συναντᾶμε στὴ γνωστὴ οἰκογενειακὴ διένεξη τῶν 'Αγγέλων γιὰ τὴν ἀνάδειξη διαδόχου τῆς βασιλείας τὸ 1199, ὅταν ὁ ἐστεμμένος ἀδελφός τους 'Αλέξιος (γ') Ἄγγ. Κομν. 180 εἶχε μιὰ βαριὰ κρίση στὴν ἀρρώστια του. 'Ο Θεόδωρος Ἄγγ. 182 πρόβαλε τότε ὡς ὑποψήφιο διάδοχο τὸ γιό του 'Ανώνυμο Ἄγγελο 263[23].

πολὺ στοὺς ρήτορες, μιὰ φυσικὴ ροπή, ποὺ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένη κάποιας ἐπιτήδευσης, νὰ ἐπεκτείνουν χωρὶς νὰ πρέπη τὸ χρόνο τῆς πρώτης νεότητας, γιὰ νὰ οἰκτείρουν τὸ περιγραφόμενο πρόσωπο ποὺ πρόωρα τυφλώθηκε ἢ πέθανε καὶ νὰ κάνουν πιὸ ἔντονη τὴν ἀντιπαραβολὴ πρὸς τὸ χρόνο τῆς ὥριμης ἡλικίας ἢ τοῦ γήρατος. 'Ο μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως Μιχαὴλ 'Ιταλικός, μιλώντας γιὰ τὸν 'Ανδρόνικο Κ. 35 τὸ 1116, λέει γι' αὐτὸν τὴν ἴδια μὲ τὸ Χωνιάτη φράση: «παῖς ἔτι καὶ οὔπω τὸν ἴουλον ἐξανθῶν, οὔπω παραλλάττων σχεδὸν τὸν μείρακα», (βλ. Μιχ. 'Ιταλικοῦ, Lettres et discours, ἐκδ. P. Gautier, σ. 84[24 25]), ἂν καὶ ὁ 'Ανδρόνικος Κ. 35 εἶχε τότε μιὰ ἡλικία 25 χρονῶ, ὡς γεννημένος στὶς 18 τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1091. Βλ. πάνω σ' αὐτὸ τὶς παρατηρήσεις τοῦ P. Gautier, Μιχ. 'Ιταλικοῦ, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 84, ὑ. 7, καὶ σ. 182, ὑ. 4.

20. Χωνιάτης, σ. 374.

21. Χωνιάτης, σ. 374-75.

22. Βλ. προσωπογραφίες 'Ιωάννη Ἄγγ. 179, ὑ. 12, καὶ Μιχαὴλ Ἄγγ. 181, ὑ. 2.

183. 'Ισαάκιος (β') Ἄγγελος (γένν. IX. 1156– † τέλη Γενάρη ἢ ἀρχὲς Φλεβάρη 1204)

I

'Η ζωή του καὶ ἡ βασιλεία του

'Ο 'Ισαάκιος[1] (β') Ἄγγελος[2] ἔκτος κατὰ σειρὰ γιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου Δούκα Ἀγγέλου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[3] γεννήθηκε τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1156[4].

'Ο 'Ισαάκιος Ἄγγ. 183 μαζὶ μὲ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἀδελφούς του πῆρε μέρος τὸν 'Ιούλιο τοῦ 1182 ἢ μετὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1183 στὴν πρώτη κατὰ τοῦ τύραννου 'Ανδρόνικου Κ. 87 συνωμοσία τῆς ἀριστοκρατίας, καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχία της, διέφυγε μὲ τοὺς δικούς του μὲ ἕνα πλοῖο[5].

Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1183 – ἂν δεχτοῦμε τὴ δεύτερη χρονολογία πολὺ γρήγορα γύρισε ἀπ' τὴν ἀλλοδαπή – τὸν βλέπομε νὰ βρίσκεται μαζὶ μὲ τὸ Θεόδωρο Καντακουζηνό, ἐπικεφαλῆς τῆς ἐπανάστασης τῆς Νικαίας[6]. Μετὰ τὴ γενναία ἐξόρμηση τοῦ Θεόδωρου Καντακουζηνοῦ γιὰ νὰ σκοτώση τὸν τύραννο 'Ανδρόνικο (α') Κ. 87 καὶ τὸν κακότυχο θάνατό του, οἱ Νικαεῖς πρόσφεραν τὴ γενικὴ ἀρχηγία τοῦ ἀγώνα στὸν 'Ισαάκιο Ἄγγ. 183, ἀλλ' αὐτὸς «ὑπόνωθρος ὢν καὶ κατ' Αἰνείαν τοῦ μάχεσθαι ἀφιστάμενος... οὐ περὶ πολλοῦ τὸν ἡγεμόνα ἐτίθετο»[7].

23. Χωνιάτης, σ. 660-61.

183. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς θείου του 'Ισαάκιου Ἄγγ. Δούκα 96.

2. Πάντοτε ἀναφέρεται ὡς Ἄγγελος, βλ. Χωνιάτης, σ. 444, 464, κ.ἀ. καὶ ποτὲ ὡς Δούκας ἢ Κομνηνός.

3. Χωνιάτης, σ. 319. Βλ. καὶ προσωπογραφία 'Αλέξιου (γ') Ἄγγ. Κομν. 180, ὑ. 4.

4. Χωνιάτης, σ. 596: οὔπω τεσσαράκοντα ἔτη γεγενημένος ὁπηνίκα τῆς βασιλείας καθῄρητο.

5. Χωνιάτης, σ. 345-46' Magni Presbyteri, Chronicon, MGH, SS., τ. XVII, σ. 511.

6. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 586, ὑ. 413-14, καὶ σ. 588, ὑ. 425-429.

7. Χωνιάτης, σ. 368.

Καὶ ὄχι μόνο δὲ δέχτηκε τὴν ἀρχηγία, ἀλλὰ σιγά-σιγὰ μάρανε τὸ ζῆλο τῶν ἀγωνιστῶν, ἀποβλέποντας στὴ σύναψη μιᾶς σύμβασης μὲ τὸν Ἀνδρόνικο (α΄) Κ. 87, δηλ. νὰ ὑποταχτῆ ἡ Νίκαια σ' αὐτόν[8].

Ἀκόμη μαθαίνομε πὼς πολλὲς φορὲς ἐπέπληττε τὸ Θεόδωρο Καντακουζηνὸ ποὺ ἀπ' τὰ τείχη χυδαῖα ἔβριζε τὸν Ἀνδρόνικο (α΄), «τὸν χριστὸν κυρίου», κάτι ποὺ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀναγνώριση τῆς αὐτοκρατορικῆς του ἰδιότητας[9].

Ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 γιὰ ὅλα αὐτὰ ἐπαίνεσε τὸν Ἰσαάκιο Ἄγγ. 183 καὶ μὲ «χρηστὲς ἐλπίδες» τὸν ἔστειλε τότε στὴν ΚΠολη, κατὰ τὴν ἄνοιξη μὲ καλοκαίρι τοῦ 1184[10], «θέλοντας, κατὰ θεία πρόνοια, νὰ θρέψη καὶ νὰ περιθάλψη τὸ μελλοντικὸ ἐξολοθρευτή του καὶ καταλυτὴ τῆς βασιλείας του»[11].

Ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 εἶχε πολὺ κακὴ γνώμη γιὰ τὸν Ἰσαάκιο Ἄγγ. 183 τὸν θεωροῦσε ὡς ἕνα ἄνθρωπο «μαλθακὸ καὶ ἀνάξιο», γι' αὐτὸ καὶ θεώρησε ὡς «μωρία» τὴν εἰσήγηση τοῦ κριτῆ τοῦ βήλου Ἰωάννη, τοῦ γιοῦ τοῦ ἀποτυρᾶ, νὰ πιαστῆ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183 καὶ νὰ θανατωθῆ, ἄλλη ὅμως γνώμη φαίνεται πὼς εἶχε ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου Στέφανος Ἁγιοχριστοφορίτης, ποὺ ἦταν ὁ πιὸ κύριος ὑπουργὸς καὶ τὸ νεῦρο τοῦ καθεστῶτος[12].

Οἱ συνθῆκες κάτω ἀπ' τὶς ὁποῖες ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 κατάλυσε τὴν τυραννία τοῦ Ἀνδρόνικου (α΄) Κ. 87 καὶ ἀνέβηκε στὸ θρόνο τῶν καισάρων τῆς Νέας Ρώμης μᾶς εἶναι γνωστές[13].

Στὶς 12, IX, 1185 ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἔγινε κύριος τῆς ἀρχῆς·

Πιστὸς βασιλεύς, Ἀγγέλων πρωτοστάτης,
οὐ τόξα χαλκᾶ καὶ σιδηρᾶ συντρίβων,
ὥσπερ κατεσπάθησε τὴν τυραννίδα,
....
καὶ πᾶσαν ἐκδυθέντες αἰσχροπραξίαν
ζωὴν πολυχρόνιον αἰτήσασθέ μοι
τῆς βασιλικῆς Ἀγγελοπροστασίας[13α].

φώναζαν οἱ κόλακες Βυζαντινοί, ἐνῶ ὄχι καὶ πολὺ σωστὰ ὁ ἴδιος στὸν ἑαυτό του πίστευε πὼς ἀναφερόταν ἡ πρόρρηση:

8. Χωνιάτης, σ. 368-69.
9. Χωνιάτης, σ. 371.
10. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 588, ὑ. 425.
11. Χωνιάτης, σ. 371.
12. Χωνιάτης, σ. 443-44. Γιὰ τὸ «ἀπὸ Τυρᾶ» τοῦ Χωνιάτη εἰς ἀποτυρᾶν (=αὐτὸν ποὺ φτιάχνει καὶ πουλάει ἀπότυρα), βλ. Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν τινῶν ἐπιθέτων σημασία καὶ ὀρθογραφία, ΕΕΒΣ 5(1928), σ. 3-4.
13. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 615-19, ὑ. 520-524, καὶ σ. 622-23, ὑ. 530-532.
13α. Θεόδωρος Βαλσαμών, Εἰς τὸν ἱστορηθέντα βασιλέα κῦριν Ἰσαάκιον ἐντὸς τοῦ λούματος τῆς ἁγίας Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας, Wiener Studien 25 (1903), Ἐπιγράμματα, ἐκδ. K. Horna, σ. 190-91, στίχ. 19-21 καὶ 25-27, ἀριθ. XXVII (=27).

«πρώτως γὰρ ἔχεις ἀρετὰς ἄλλων πλέον
....
ὡς ἐν βραχεῖ γὰρ εὐτυχήσεις τὸ κράτος»[13β].

«Καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 βασίλευσε, μᾶς λέει ὁ Χωνιάτης, κατὰ τὸν πιὸ ἄριστο τρόπο, ὑποκρινόταν τὸν δίκαιο, πλούσια ἀλείβοντας τὸ κεφάλι του μὲ τὸν ἔλεο τῶν φτωχῶν καὶ μέσα σὲ κρυφὰ δώματα μιλώντας μὲ τὸ Θεὸ καὶ Πατέρα ποὺ βλέπει αὐτὰ ποὺ ὁ καθένας ἔχει μυστικὰ μέσ' τὴν ψυχή του»[13γ].

Πρώτη δουλειὰ τοῦ νέου βασιλέα ἦταν νὰ μαζέψη γύρω του ὅλους ἐκείνους ποὺ ὁ Ἀνδρόνικος (α΄) Κ. 87 ἐξόρισε ἢ δήμευσε τὶς περιουσίες τους ἢ τύφλωσε ἢ κατὰ οἱονδήποτε ἄλλο τρόπο ἀκρωτηρίασε, καὶ ὄχι μόνο νὰ τοὺς δώση πίσω ὅσα ἐκεῖνος τοὺς πῆρε, ἀλλὰ καὶ πλούσια νὰ τοὺς περιποιηθῆ καὶ νὰ τοὺς εὐεργετήση[13δ].

Ὁ ἐνθουσιασμὸς ποὺ ἐπικράτησε μὲ τὴν κατάλυση τῆς τυραννίας ἦταν ἀφάνταστος.

«Οἱ πολίτες καθὼς θεώρησαν τὴ βασιλεία τοῦ νέου κυρίου σὰν μιὰ μετάβαση ἀπ' τὸ χειμώνα στὴν ἄνοιξη καὶ ἀπ' τὴν τρικυμία στὴ γαλήνη, ἔτρεχαν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας, ὄχι μόνο οἱ στρατιωτικοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόμαχοι, πρὸς τὴ βασιλεύουσα, γιὰ δυὸ κύριους λόγους: πρῶτο νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῶν μεγαλοφρόνων Νορμανδῶν τῆς Σικελίας, οἱ ὁποῖοι ἐνῶ ἤδη εἶχαν κυριεύσει τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὴν Ἀμφίπολη, ἀπειλοῦσαν νὰ καταλάβουν καὶ τὴ μεγαλόπολη τὴν περιώνυμη, καὶ δεύτερο νὰ δοῦν καὶ νὰ ἀπολαύσουν τὸν ἐλευθερωτὴ Μωυσῆ καὶ τὸ νέο Ζωροβάβελ ποὺ τοὺς λευτέρωσε ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία, γιατὶ ἔτσι ἔκριναν καὶ χαρακτήριζαν τὸν Ἰσαάκιο (β΄) Ἄγγ. 183»[14].

Γιὰ νὰ ἐνισχύση ὁ νέος κύριος τὴ θέση του καὶ γιὰ νὰ ξεκαθαρίση τοὺς λογαριασμούς του μὲ τὸ καθεστὼς τοῦ προκατόχου του ποὺ εἶχε τυφλώσει τοὺς τέσσερις ἀπ' τοὺς πέντε ἀδελφούς του[15], προχώρησε στὴν ἐκμηδένιση τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του· ὁ γιὸς καὶ συμβασιλέας του Ἰωάννης Κ. 162 τυφλώθηκε καὶ σὲ λίγο σφάχτηκε[16], ὁ συνετὸς πρεσβύτερος γιός του Μανουὴλ Κ. 161 τυφλώθηκε τὴν ἴδια μέρα τῆς ἀνόδου στὸ θρόνο τοῦ νέου κυρίου, ἀλλὰ ἐπέζησε τῆς τύφλωσής του[17], καὶ τέλος ὁ ἀνεψιός του Ἰσαάκιος Κ. 160 ρίχτηκε στὴ φυλακή, γιὰ νὰ πεθάνη ἀργότερα ἀπ' τὰ βασανιστήρια, καθὼς νόμισε πὼς μποροῦσε νὰ διεκδικήση τὸ στέμμα[18]. Δυὸ βρέφη

13β. Χωνιάτης, σ. 464-65.
13γ. Χωνιάτης, σ. 465.
13δ. Χωνιάτης, σ. 465.
14. Χωνιάτης, σ. 465-66.
15. Χωνιάτης, σ. 590 καὶ 660.
16. Βλ. προσωπογραφία Ἰωάννη Κ. 162, ὑ. 23.
17. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ 161, ὑ. 59.

ὅμως, τὸν ᾿Αλέξιο Κ. 243 καὶ τὸ Δαβὶδ Κ. 244, τοὺς γιοὺς τοῦ Μανουὴλ Κ. 161, δὲν τὰ ἔθιξε καθόλου[18α].

Τὰ μέλη τῆς νέας δυναστείας, θεῖοι, ἀδελφοὶ καὶ γαμβροὶ τοῦ νέου αὐτοκράτορα, τιμήθηκαν μὲ τοὺς ὑψηλοὺς τίτλους τοῦ σεβαστοκράτορα καὶ τοῦ καίσαρα.

᾿Ο πρωτεξάδελφός του Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175 ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοστράτορα. ῎Αλλοι πρωτεξάδελφοι σημειώνονται ἁπλὰ ὡς «ἐξάδελφοι τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας», χωρὶς εἰδικὴ τιτλοφορία κατὰ τὰ ἔθη τῶν Κομνηνῶν, ὅπως ὁ Μανουὴλ ῎Αγγ. 189α. ῞Ενας «περιπόθητος γαμβρὸς τοῦ ἐνθέου αὐτοῦ κράτους» ὁ ᾿Ανδρόνικος Κομνηνὸς Δούκας Παλαιολόγος σημειώνεται μὲ τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ πρωτοπανσεβαστοϋπέρτατου, ὁ ὁποῖος τιτλοῦχος ἕπεται ἀπὸ κεῖνον ποὺ φέρει τὸν τίτλο τοῦ πρωτοστράτορα, δηλ. τοῦ Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175.

᾿Ο ἐκ μητρὸς θεῖος τοῦ αὐτοκράτορα, ὁ Θεόδωρος Κασταμονίτης, ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου λογοθέτου, ἀλλὰ εἶχε τὰ βασιλικὰ προνόμια νὰ ἔχῃ φάλαρα καὶ σέλα κόκκινα αὐτοκρατορικὰ καὶ νὰ ὑπογράφῃ «τοὺς τόμους τῶν δημοσίων λόγων καὶ τὰ γραμμάτια» μὲ κόκκινη μελάνη, ὅπως ὁ αὐτοκράτορας, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, νὰ ψάλλουν οἱ κόλακες κατὰ τὶς εἰσόδους του στοὺς ναοὺς καὶ τὶς μονές, ὅπως σ᾿ αὐτὴ τῆς Παντάνασσας, «τὸν δεσπότην καὶ βασιλέα ἡμῶν», κάτι «ποὺ ἔφερε τοὺς πιὸ συνετοὺς σὲ ἐπιληψία, γιὰ τὸ παράξενο τοῦ ἀκούσματος»[18β].

᾿Ο ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 ἦταν ἕνας εὔρωστος ἄντρας μέσου ἀναστήματος, κοκκινωπὸς στὴν ὄψη καὶ κοκκινομάλλης, χωρὶς νὰ ἔχῃ συμπληρώσει τὰ τριάντα του χρόνια, ὅταν τυχαῖα καὶ ἀνέλπιστα ἀνέβηκε στὸ θρόνο[19].

῞Ενας κόλακας, καὶ αὐτὸς δὲν εἶναι ἄλλος ἀπ᾿ τὸν ἀδελφὸ τοῦ ἱστορικοῦ Νικήτα Χωνιάτη, ὁ μητροπολίτης ᾿Αθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, μᾶς κάνει αὐτὴ ἐδῶ τὴν προσωπογραφία του: «Καθὼς εἶχε ἕνα σῶμα δυνατὸ καὶ ὡραῖο, ὁ Θεὸς ἔπλασε τὴν ψυχή του δεχτικὴ μάθησης καὶ τοῦ φύσηξε μιὰ τέτοια

18. Βλ. προσωπογραφία ᾿Ισαάκιου Κ. 160, ύ. 5 καὶ 6.

18α. Βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Κ. 161, ύ. 62-64.

18β. Πρακτικὰ συνόδου τοῦ 1191, ἐκδ. ᾿Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, ΑΙΣ τ. 2(1894), σ. 362˙ Zacos - Veglery, ἀριθ. 2743, σ. 1553-54˙ ἀριθ. 2742, σ. 1552-53˙ ἀριθ. 2741, σ. 1550-52˙ ἀριθ. 2747, σ. 1558-59. Γιὰ τὸν ᾿Ανδρόνικο Κομν. Δούκ. Παλ., βλ. καὶ πιὸ κάτω, ύ. 35. Γιὰ τὸ Θεόδωρο Κασταμονίτη, βλ. καὶ πιὸ κάτω, ύ. 29-32, καὶ Χωνιάτης, σ. 575-76: προϊὼν δὲ καὶ φάλαρα ὀξυβαφῆ αὐτῷ ἐνέδωκεν ἔχει τοῦ ἱεροῦ σχοινίσματος ὄντι πρότερον, καὶ ἐφεστρίδα τοιαύτην ἐν τῷ ἱππεύειν κεκτῆσθαι, καὶ διὰ βαφῆς ὁμοίας ὑποσημαίνεσθαι τοὺς τόμους τῶν δημοσίων λόγων καὶ τὰ γραμμάτια... καὶ ὁ Κασταμονίτης μετὰ φυσήματος καὶ πολυοχλίας ἀρχικωτάτης τῇ μονῇ τῆς Παντανάσσης διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐπεφοίτησε, τὰ ὅσια τελέσων τῇ μεταστάσει τῆς Θεομήτορος, ὅτε καὶ πρώτως ἀκούσας δεσπότης καὶ βασιλεύς, ἐπεὶ καὶ τοῦτο προσεφεῖτο ἐπιλέγειν τοῖς κόλαξι καὶ τοῖς αἰκάλλειν εἰωθόσι τοὺς δυναστεύοντας, ἔδοξε τοῖς κομψοτέροις τῶν συνελθόντων εἰς ἐπιληψίαν ἀποκλῖναι διὰ τὸ καινότερον τοῦ ἀκούσματος.

19. Νικήτας Χωνιάτης, ᾿Ιστορία, σ. 596.

πνοὴ γιὰ νὰ γίνη ἕνα ἐκμαγεῖο κάθε καλοῦ, καὶ τοῦ στάλαξε ἀκράτητη ὁρμὴ καὶ θάρρος... Στὸ χρῶμα ἦταν λευκόξανθος, τὸ κεφάλι του χρυσαφένιο, τὰ μαλλιά του πυκνὰ σὰν τὰ ἔλατα, τὰ μάτια του σὰν τοῦ περιστεριοῦ, τὰ σαγόνια του σὰν φιάλες γεμάτες ἀρώματα καὶ μύρα, τὰ χείλη του σὰν κρίνα, τὰ χέρια του τορνευτὰ καὶ χρυσὰ καὶ ὁ φάρυγγάς του ἕνας γλυκασμός...»[19α].

Στὸ χαραχτήρα πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς τὸν ἔχουν ἀδικήσει οἱ μεταγενέστεροι ποὺ μᾶς λένε πὼς ἦταν «ἕνας φιλήδονος, μικρόψυχος καὶ ὁλοστρόγγυλο μηδενικό»[20]. Χωρὶς ἀμφιβολία δὲν ἦταν ἕνας μεγαλεπήβολος καὶ ἕνας ἄντρας μεγάλης πολιτικῆς ὁλκῆς καὶ στεροῦνταν στρατιωτικῆς καὶ διοικητικῆς προπαρασκευῆς γιὰ τὶς εὐθύνες του ὡς αὐτοκράτορα[21], «ἀλλὰ δὲν ἦταν καὶ ὁ δειλὸς καὶ ἀδύναμος ποὺ συνήθως μᾶς παρουσιάζουν˙ χωρὶς ἀμφιβολία ἡ βασιλεία του δὲν ὑπῆρξε εὐτυχής, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκτρότητα τῆς κατάστασης, ὁ ροῦς τοῦ νορμανδικοῦ καὶ βουλγαρικοῦ πολέμου δείχνει πὼς κάτω ἀπ᾿ τὴ βασιλεία του, ἡ Αὐτοκρατορία δὲν ἔδειξε τὴν ἴδια στρατιωτικὴ ἀδυναμία, ὅπως κάτω ἀπ᾿ τὴ βασιλεία τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87»[22].

᾿Απ᾿ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183 λίγα γνωρίζομε˙ ἡ ἀνατροφή του ὑπῆρξε σὰν κι αὐτὴ ἑνὸς ἀριστοκράτη. Οἱ Νορμανδοὶ στρατηγοὶ πρὶν ἀπ᾿ τὴν ἧττα τους στὸ γράμμα ποὺ τοῦ ἔστειλαν, ἔκαναν ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὴν κακὴ φοίτησή του ὡς μαθητὴ καὶ σημείωναν πὼς τὸ μόνο ποὺ φοβόταν ἦταν νὰ μὴ λάβῃ ἀπ᾿ τὸ δάσκαλο «κωλοράβδια»[23].

᾿Ο ᾿Ισαάκιος ῎Αγγ. 183, ὅπως καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ἀγαποῦσε τὴν πολυτέλεια καὶ τὴν ἐπίδειξη. Λουζόταν συχνά, πράμα ποὺ ὁ Χωνιάτης θεωροῦσε πολυτέλεια, χρησιμοποιοῦσε ἀρώματα, ντυνόταν μὲ μεγάλη ἐπιδειξιομανία καὶ σὰν νιόγαμβρος ἢ σὰν ἥλιος ἀπὸ περίλαμπρη λίμνη διέσχιζε τὰ διαμερίσματα τῶν ἀνακτόρων. ᾿Επιδειχτικὸς σὰν τὸ παγώνι, ποτὲ δὲ φοροῦσε τὸ ἴδιο φόρεμα γιὰ δεύτερη φορά. Μετακινοῦνταν συχνὰ μέσα στὰ διάφορα παλάτια του, μέσα καὶ ἔξω ἀπ᾿ τὴν ΚΠολη καὶ σὲ ὅσα ἵδρυσε στὰ νησιὰ τῆς Προποντίδας, καὶ ὅπου πήγαινε στρώνονταν περίφημα τραπέζια, σὰν ἐκεῖνα τοῦ Σολομῶντα καὶ τῶν

19α. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα κῦρ ᾿Ισαάκιον (β΄) τὸν ῎Αγγελον (183), ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 215 καὶ 216.

20. Κάρολος Μάρξ, Χρονολογικὲς σημειώσεις, ᾿Αρχεῖο Μάρξ καὶ ῎Ενγκελς, τόμ. 5ος, σ. 192 κεξ., στὰ ρωσικά, πρβλ. M.V. Levtchenko, Byzance, γαλλ. μετάφρ. Pierre Mabille, Paris 1949, σ. 246˙ μετάφρ. στὴν ἑλληνική, ἐκδ. «Νέας ῾Ελλάδας, ᾿Αθήνα 1953, σ. 242˙ μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Γιάννη Βιστάκη, ᾿Αθήνα 1955, σ. 304, ὁ ὁποῖος M. Levtchenco, θεωρεῖ τὸ χαραχτηρισμὸ τοῦ Μάρξ, «πολὺ σύντομο, ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ ἐκφραστικό».

21. Χωνιάτης, σ. 368˙ Μιχαὴλ Χωνιάτης, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. Ι, σ. 219-24.

22. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 428˙ καὶ ὁ M. Bachmann, Die Rede des Joh. Syropoulos an den Kaiser Isaak II Angelos (1935) καταλήγει ὁμοίως σὲ μιὰ κρίση ἀρκετὰ εὔνοϊκὴ γιὰ τὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183.

23. Χωνιάτης, σ. 478.

Συβαριτῶν, φορτωμένα μὲ βουνὰ ἀπὸ ἄρτους «μεταξωτούς», λαχανικά, κρέατα ψητά, ψάρια καὶ μιὰ ὁλάκερη θάλασσα ἀπὸ ἐκλεκτὰ κρασιά. Τραγουδιστές, μίμοι, κωμικοί, γελωτοποιοὶ καὶ ἄλλα παράσιτα, ἀποτελοῦσαν γι' αὐτὸν πηγὴ εὐχαρίστησης. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς φίλοι τοῦ κρασιοῦ καὶ τῶν ἡδονῶν, ἔδιναν εὔθυμη ὄψη στὰ βασιλικὰ τραπέζια, ἢ κατὰ τὸ Χωνιάτη, «ἀντὶ χρηστῆς καὶ ὑγιοῦς βασιλείας, ἔφερναν μιὰ κατάσταση διαφθορᾶς».

Ἀλλὰ τὸ μόνο ἀστεῖο ποὺ ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης εἶναι πολὺ ἐλαφρό. Κάποτε ὁ αὐτοκράτορας πάνω στὸ τραπέζι εἶπε: «φέρετέ μου ἅλας», καὶ τότε ὁ πιὸ χαριτωμένος ἀπ' τοὺς μίμους, ὁ λεγόμενος Χαλιβούρης, ἀφοῦ παρατήρησε τὶς ἀρχόντισσες καὶ τὶς παλλακίδες ποὺ κύκλωναν τὸ τραπέζι, «ἂς γνωρίσωμε» εἶπε «πρῶτα αὐτές, ὦ βασιλέα, κ' ἔπειτα πρόσταξε ἄλλας νὰ φέρουν στὴν αἴθουσα». Τὸ λογοπαίγνιο «ἅλας - ἄλλας», ἔκανε τὸν Ἰσαάκιο (β') Ἀγγ. 183 νὰ ἀλλάξῃ χρῶμα, καὶ μὲ ὀργὴ μόλις συγκρατημένη νὰ ἐπιπλήξῃ τὸ γελωτοποιό[24].

Αὐτὸ ποὺ μᾶς λένε μερικοὶ δυτικοὶ χρονογράφοι πὼς ὁ αὐτοκράτορας ἀκύρωσε ὅλες τὶς πράξεις τοῦ προκατόχου του φαίνεται ἀμφίβολο, καθὼς βλέπομε πὼς οἱ αὐξήσεις τῶν μισθῶν τῶν δημόσιων λειτουργῶν ποὺ ἔκανε ὁ Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87, δὲ μεταβλήθηκαν. Κατὰ τ' ἄλλα, ὁ Ἰσαάκιος (β') ὑπῆρξε μιὰ ἀντίθεση σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ Ἀνδρόνικου (α'), ἀφήνοντας ἐλεύτερο τὸ στάδιο σὲ κεῖνα ποὺ ἐναντίον τους ὁ δεσποτικὸς προκάτοχός του ἀγωνίστηκε μὲ πάθος[25].

Ἡ δωροδοκία τῶν ἀρχῶν, ἡ διαφθορὰ τῶν ἀξιωματούχων, οἱ ἀδικοπραξίες τῶν εἰσπραχτόρων τῶν φόρων – πράματα ποὺ τόσο πατάχτηκαν στὸν καιρὸ τοῦ Ἀνδρόνικου (α') – στὸν καιρὸ τοῦ Ἰσαάκιου (β') πῆραν τὴν πιὸ ἀναίσχυντη μορφή. Λέγεται πὼς ὁ βασιλέας πουλοῦσε τὶς θέσεις τῶν ἀξιωματούχων, ὅπως οἱ μανάβισσες τὰ λαχανικὰ στὴν ἀγορά[26].

Σὲ ἄλλο σημεῖο ἀνάφερα τὴν ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰσαάκιου (β') καὶ πὼς ἀνεβοκατέβαζε τοὺς πατριάρχες τῆς ΚΠολης, καθὼς πίστευε πὼς «τὰ πάντα ἐπιτρέπεται στοὺς αὐτοκράτορες νὰ κάνουν»[27]. Κατὰ τὴ δεκάχρονη περίπου πρώτη βασιλεία του (12.IX, 1185–8.IV.1195) ἄλλαξε πέντε πατριάρχες[28].

Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς ἐνέργησε καὶ συνεννοήθηκε πιὸ εὔκολα μὲ τὴ γραφειοκρατία παρὰ μὲ τοὺς εὐγενεῖς. Ἡ μητέρα του Εὐφροσύνη Κασταμονίτισσα, αὐτὴ «ἡ εὐγενικὴ γυναίκα» ποὺ

24. Χωνιάτης, σ. 579-80, βλ. καὶ αὐτόθι, σ. 500.

25. Roger de Howden, Gesta regis Henrici, τ. I, σ. 257-61. Πρβλ. G. Ostrogorski, Histoire, σ. 424.

26. Ν. Χωνιάτης, σ. 584· Μ. Χωνιάτης, ἐκδ. Σ. Λάμπρου, τ. II, σ. 99.

27. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Καμύτζη Κ.Δ. Ἀγγ. 175, ὑ. 16-24.

28. V. Grumel, Chronologie (1958), σ. 436.

ἔδειξε μεγάλο θάρρος καὶ ψυχραιμία, ὅταν στήνονταν πάνω στὴν «ἑλέπολη» ἢ στὸν «κριὸ» κατὰ τὴν πολιορκία τῆς Νίκαιας[29], προερχόταν ἀπὸ οἰκογένεια γραφειοκρατῶν. Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 ἔσπευσε νὰ θέσῃ τὸν ἀδελφό της Θεόδωρο Κασταμονίτη ἐπικεφαλῆς τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν μὲ τὸν τίτλο τοῦ «μεγάλου λογοθέτη», ὅπως παρουσιάζεται τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1192 στὸ χρυσόβουλλο τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183 γιὰ τοὺς Γενοβέζους[30].

Ὁ Χωνιάτης ποὺ τὸν ἀναφέρει μὲ τὸν τίτλο τοῦ «λογοθέτη τῶν σεκρέτων» μᾶς λέει πὼς ἦταν ἕνας ὑπουργὸς πολὺ ἐπιδέξιος στὴ διαχείριση τῶν πραγμάτων καὶ ἰδιαίτερα σ' αὐτὴ τῶν δημόσιων οἰκονομικῶν (δημοσίων εἰσοδημάτων). Ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 ἔδειχνε μπροστά του ὡς ἕνας «βασιλευόμενος» καὶ ὅ,τι διέτασσε ἐκεῖνος, ὡς ὑπηρέτης τὸ ἐκτελοῦσε, χωρὶς καμιὰ ἀντίρρηση.

Καθὼς ἔπασχε ἀπὸ ἀρθριτικὰ μεταφερόταν στὸ βασιλικὸ γραφεῖο ἀπὸ δυὸ βαστάζους πάνω σ' ἕνα σκίμποδα «σὰν ἀγγεῖο κρασιοῦ». Οἱ ἁπλοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ οἱ συγκλητικοὶ καὶ οἱ βασιλικοὶ πρίγκιπες, ἀκολουθώντας πίσω του κύκλωναν τὸ «νεκροφόρο» κουβούκλιο καὶ ἔκλαιγαν, ὄχι ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὶς τύχες τους. Κανεὶς ἀπ' τοὺς ἐπίσημους δὲν καθόταν μαζί του, ἀλλὰ παρουσιάζονταν ὅλοι μπροστά του μὲ ἕνα δουλόπρεπο σχῆμα. Καὶ ὁ αὐτοκράτορας ὄχι μόνο δὲ δυσανασχετοῦσε ποὺ ἡ βασιλική του δόξα πέρασε σ' ἕνα ἄλλον, ἀλλὰ τοῦ παραχώρησε καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλα βασιλικὰ προνόμια, ποὺ πιὸ πάνω ἐκτέθηκαν[31]. Καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Νικήτα Χωνιάτη, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Χωνιάτης, μᾶς λέει πὼς «ὁ παμμέγιστος λογοθέτης διοικοῦσε τὰ πάντα»[32].

Σὲ ἄλλο σημεῖο ἀνάφερα πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 ἀντιμετώπισε τὸ νορμανδικὸ κίνδυνο, καταβάλλοντας τοὺς Νορμανδοὺς τῆς Θεσσαλονίκης[33], ποὺ στὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87 στοίχισαν τὸ θρόνο του καὶ τὴ ζωή του.

Ὅσο γιὰ τὸν ἄλλο ἐχτρὸ ποὺ κάτω ἀπ' τὸν Ἀνδρόνικο (α') Κ. 87 εἶχε ἀπειλήσει τὴν αὐτοκρατορία, τὸν πολὺ γνωστό μας βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶν III, ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 ἔκλεισε ἕνα σύμφωνο φιλίας μαζί του καὶ παντρεύτηκε σὲ δεύτερο γάμο τὴν κόρη του Μαργαρίτα (Marguerite) ποὺ στὸ Βυζάντιο μετονομάστηκε Μαρία, ἡλικίας μόλις 10 χρονῶ· ἦταν ἕνα πεντάμορφο κοριτσάκι, ποὺ ὅλοι θαύμασαν, ὅταν ἔφτασε στὴν ΚΠολη τὸ 1186[34].

29. Χωνιάτης, σ. 365-66.

30. ΜΜ3 (1865), σ. 27.

31. Χωνιάτης, σ. 574-75. Πρβλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB 29(1971), ἀριθ. 7, σ. 83-4. Βλ. καὶ πιὸ πάνω, ὑ. 18β.

32. Μιχ. Χωνιάτης, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, τ. II, σ. 70 (ἐπιστ. 44).

33. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κομν. Βατατζ. 149, ὑ. 46-56.

34. Χωνιάτης, σ. 481-82· Ἀκροπολίτης, σ. 14 καὶ 20· Χωνιάτης, Ἐπιθαλάμιος, ἐκδ. J.A. van Dieten, σ. 35-44· Στίχοι, αὐτόθι, σ. 44-6.

῾Ο ᾿Ισαάκιος ῎Αγγ. 183 μετὰ τὸ 1175 παντρεύτηκε μὲ κάποιαν, ποὺ τὸ ὄνομά της καὶ τὴν οἰκογένειά της δὲ γνωρίζομε[35]. ᾿Απ᾿ αὐτὴ ἀπόχτησε τρία παιδιά· τὴν ᾿Ανώνυμη ᾿Αγγελίναν 264, τὴν ὁποίαν ἔκανε μοναχὴ καὶ ἀφιέρωσε στὴ μονὴ τοῦ ᾿Ιωαννίτζη, τὴν Εἰρήνην ᾿Αγγελίναν 265 ποὺ ἀργότερα πάντρεψε μὲ τὸ Ρογῆρο τῆς Σικελίας, γιὸ τοῦ βασιλέα τῆς Σικελίας Ταγκρέδου (1190-1194), γιὰ νὰ καταλήξη ὡς ἀγαπημένη σύζυγος τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φιλίππου τοῦ Σουηβοῦ (1198-1208), καὶ τὸν ᾿Αλέξιον (δ´) ῎Αγγελον 266, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε περὶ τὸ 1182/3[36]. ᾿Απ᾿ τὴ δεύτερη γυναίκα του Μαρία ἀπόχτησε τὸ Μανουὴλ ῎Αγγελο 267 ποὺ γεννήθηκε μετὰ τὸ Γενάρη τοῦ 1193, καὶ ἕνα δεύτερο γιό, τὸν ᾿Ιωάννη ῎Αγγελο 268, ποὺ καθὼς φαίνεται γεννήθηκε, μετὰ τὴν πτώση του ἀπ᾿ τὸ θρόνο, στὸ Διπλοκιόνιο[37].

῾Ο ᾿Ισαάκιος (β´) ῎Αγγ. 183 ἀνάτρεφε τὸ γιό του ᾿Αλέξιο ῎Αγγ. 266 ὡς κληρονόμο τοῦ θρόνου του, ἂν καὶ δὲν πρόβλεπε σύντομο τέλος τῆς ζωῆς του ἢ ἔκπτωση τῆς δυναστείας του, γιατὶ οἱ ἀστρολόγοι του τὸν εἶχαν διαβεβαιώσει πὼς θὰ βασιλεύση τριαντα-δυὸ χρόνια[38].

Καὶ ἀκόμη πίστευε πὼς αὐτὸς θὰ ἀπολευτερώση τὴν Παλαιστίνη καὶ θὰ ἀποχτήση τὴ δόξα τοῦ Λιβάνου καὶ θὰ διώξη τοὺς Μουσουλμάνους πέρα ἀπ᾿ τὸν Εὐφράτη. Καὶ τὰ μαντεύματα αὐτὰ τὰ εἶχε ἀπ᾿ τὸν πατριάρχη Δοσίθεο ποὺ τὸν κοίμιζε, ὅπως οἱ παραμάνες τὰ μωρὰ στὶς κούνιες τους.[39]

᾿Αλλὰ αὐτὸ τὸ ὄνομα ποὺ δόθηκε στὸν πρωτότοκο γιὸ τῆς ὡραίας

35. Αὐτὴ φαίνεται πὼς πέθανε λίγο πρὶν ἀνέβη στὸ θρόνο ὁ ᾿Ισαάκιος, ἀφοῦ ὁ γιός της ᾿Αλέξιος 266 γεννήθηκε τὸ 1182/3. Μᾶς εἶναι γνωστὸς «ὁ περιπόθητος γαμβρός» τοῦ ᾿Ισαάκιου (β´) ὁ «πρωτοπανσεβαστοϋπέρτατος» κυρὸς ᾿Ανδρόνικος Παλαιολόγος Κομνηνοδούκας, «ἐξ ὀσφύος ἀνάκτων», βλ. ᾿Αθ. Παπαδόπουλος – Κεραμεύς, ΑΙΣ2(1894), σ. 362· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2747, σ. 1158-59. Τί γαμβρὸς τοῦ ᾿Ισαάκιου ἦταν αὐτός; Γαμβρὸς ἀπὸ ἀδελφὴ ἢ κόρη ἀποκλείεται. Μήπως ἦταν σύγγαμβρος ἢ κουνιάδος του; ᾿Οπότε, στὴ δεύτερη περίπτωση, ἡ πρώτη σύζυγός του ἦταν μιὰ Παλαιολογίνα Κομνηνὴ Δούκαινα;

36. Χωνιάτης, σ. 548-49.

37. Χωνιάτης, σ. 793: τὸν γὰρ πρωτότοκον υἱέα τῆς συζευχθείσης αὐτῷ (τῷ Βονιφατίῳ) Μαρίας (κλῆσις τουτωὶ Μανουὴλ)... αὐτόθι, σ. 795: τῷ πρωτοτόκῳ τῆς Μαρίας υἱῷ... Γιὰ νὰ ὀνομάζεται ὁ Μανουὴλ 267 ἀπ᾿ τὸ Χωνιάτη σὲ δυὸ μέρη «πρωτότοκος», ἕπεται πὼς ὑπῆρχε καὶ ὑστερότοκος, ἀλλὰ οὔτε ὁ F. Gognasso, Un imperatore bizantino della decadenza: Isacco II Angelo, Bessarione 31 (1915), σ. 279, οὔτε ὁ Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 97, μᾶς δίδουν τὸ ὄνομά του. ᾿Αντιθέτως ὁ G. Moravcsik, ῾Η Οὐγγαρία καὶ τὸ Βυζάντιο κατὰ τὸ Μεσαίωνα, The Cambridge Medieval History, vol. IV, part I Cambridge 1966, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ντουντοὺ Σαούλ, σ. 433, μᾶς δίδει τὰ ἑξῆς στοιχεῖα: «᾿Απ᾿ αὐτὴ τὴν ἕνωση (᾿Ισαάκιου β´ ῎Αγγ. 183 – Μαργαρίτας) γεννήθηκε ὁ ᾿Ιωάννης ῎Αγγελος (Καλογιάννης), ποὺ ἀργότερα ἦρθε στὴν Οὐγγαρία κι ἔγινε κυβερνήτης τοῦ Σιρμίου, τοῦ Βελιγραδίου καὶ τῶν περιοχῶν τοῦ Βάρανζ καὶ τοῦ Μακὸ ὡς τὸ 1254».

38. Χωνιάτης, σ. 549.

39. Χωνιάτης, σ. 566-67 μαζὶ μὲ τὸ δημοτικὸ κείμενο. Γιὰ τὸν ΚΠόλεως Δοσίθεο τὸν ἀπὸ ῾Ιεροσολύμων, βλ. προσωπογραφία Μανουὴλ Καμ. Κομν. Δούκ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 16-24.

Μαρίας τῆς Οὐγγαρίας – Μανουὴλ – μᾶς ὁδηγεῖ νὰ σκεφτοῦμε πὼς τὸ γνωστὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ τῶν Κομνηνῶν συγκινοῦσε, ἐκτὸς τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 καὶ τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87, καὶ τὸν ᾿Ισαάκιο (β´) ῎Αγγ. 183, καὶ πὼς τὸν ἐκ τῆς Μαρίας γιὸ προόριζε ὡς ἀπώτατο διάδοχο τῆς βασιλείας: ᾿Ανδρόνικος (α´) Κ. 87, ᾿Ισαάκιος (β´) ῎Αγγ. 183, Μανουὴλ ῎Αγγ. 267 = ΑΙΜ... καὶ ὄχι τὸν ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του ᾿Αλέξιο ῎Αγγ. 266[40].

Πρὶν ἀκόμη ἀπ᾿ τὸ αὐτοκρατορικὸ συνοικέσιο, ὁ Βελᾶς ΙΙΙ τῆς Οὐγγαρίας, χῆρος ἀπ᾿ τὴν ᾿Αγνὴ - ῎Αννα τῆς ᾿Αντιόχειας ποὺ ἦταν ἑτεροθαλὴς ἀδελφὴ τῆς συζύγου τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 Μαρίας καὶ μητέρα τῆς Μαργαρίτας –Μαρίας τοῦ ᾿Ισαάκιου (β´) ῎Αγγ. 183, ἔστειλε μιὰ πρεσβεία στὴν ΚΠολη καὶ ζήτησε σὲ γάμο τὴ Θεοδώρα Κ. 234, χήρα τοῦ ᾿Ανδρόνικου Λαπαρδᾶ καὶ μικρανεψιὰ τοῦ Μανουὴλ (α´) 81.

Στὸν ᾿Ισαάκιο (β´) ῎Αγγ. 183 φάνηκε ἀσύμφορο μιὰ στενὴ συγγενὴς τῶν προηγουμένων αὐτοκρατόρων νὰ φύγη γιὰ τὸ ἐξωτερικό, γι᾿ αὐτὸ καὶ ἔδωσε ἐντολὴ στὸν ὑπάκουο πατριάρχη Βασίλειο (β´) τὸν Καματηρό, ποὺ πολὺ ἤθελε νὰ ἐξυπηρετήση τὸν αὐτοκράτορα γιὰ νὰ διατηρήση τὴν πατριαρχία, νὰ προκαλέση μιὰ ἀπόφαση ἀρνητική.

῎Ετσι μιὰ σύνοδος ποὺ συνῆλθε στὴν ΚΠολη, κάτω ἀπ᾿ τὴν προεδρεία τοῦ Βασίλειου (β´), δὲν ἐπέτρεψε στὴ Θεοδώρα Κ. 234 νὰ «μετασχηματιστῇ» (ἀπὸ μοναχὴ νὰ γίνη λαϊκή) καὶ νὰ παντρευτῆ τὸν «κράλη τῆς Οὐγγαρίας», μὲ τὴ δικαιολογία πὼς μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἄντρός της δέχτηκε σιωπηλὰ τὴν «ἀπόκαρση», αὐτὴ ποὺ μὲ τὴ βία ἔγινε, καὶ παράμεινε στὴ μονὴ ποὺ εἶχε κλειστῆ[41].

Μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἀρνήθηκε ὁ ᾿Ισαάκιος (β´) ῎Αγγ. 183 νὰ δώση τὴ Θεοδώρα Κ. 234 στὸ Βελᾶ ΙΙΙ, τὸν ὁποῖον ἐξευμένισε, καθὼς ζήτησε τὴν κόρη του σὲ γάμο. Αὐτὴ ἡ διπλωματικὴ καὶ στρατιωτικὴ συμμαχία μὲ τὴν Οὐγγαρία ἀποδείχτηκε ὠφέλιμη τόσο γιὰ τὸν ᾿Ισαάκιο (β´) ῎Αγγ. 183 ὅσο καὶ γιὰ τὸ Βυζάντιο.

Τὸ ἴδιο προσπάθησε νὰ κάνη καὶ μὲ τὴ Σερβία, καθὼς πάντρεψε τὴν ἀνεψιά του Εὐδοκία ᾿Αγγελίνα Κομνηνὴ 262 τὸ 1190 μὲ τὸ γιὸ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Σερβίας Στέφανου Ι Νεμάνια (1167-1196), τὸν μετέπειτα πρῶτο ἐστεμμένο βασιλέα τῆς Σερβίας Στέφανο ΙΙ Νεμάνια (1196-περὶ τὸ 1228)[42].

40. Βλ. F. Cognasso, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 37), σ. 279, καὶ Ch. Brand ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 37), σ. 97. Γιὰ τὴν πίστη τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 στὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ, βλ. προσωπογραφία ᾿Αλέξιου (β´) Κ. 155, ὑ. 9-10· γιὰ τὴν πίστη τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α´) Κ. 87 στὸ προαγόρευμα ΑΙΜΑ, βλ. προσωπογραφίες Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 38, 39 καὶ 69α, καὶ ᾿Αλέξιου Κ. 156, ὑ. 34, 36, 39, 40, 41.

41. Θεόδωρος Βαλσαμών, Ράλλη – Ποτλῆ, Σύνταγμα 3 (1853), σ. 28.

42. Βλ. πιὸ κάτω, ὑ. 84-85, ἐπίσης προσωπογραφία ᾿Αλέξιου (γ´) ῎Αγγ. Κομν. 180, ὑ. 81-83, καὶ κυρίως βλ. Γενεαλογία μου, τ. Γ´, προσωπογραφία Εὐδοκίας ᾿Αγγ. Κομν. 262.

'Η ἐπανασύνδεση τῆς αὐτοκρατορίας μὲ τὸν οἶκο τοῦ Montferrat, μετὰ ἐκείνη τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 ποὺ πάντρεψε τὸν 'Ιωαννη (Renier) τοῦ Montferrat μὲ τὴν κόρη του Μαρία Κ. 153, διὰ τοῦ γάμου τῆς Θεοδώρας 'Αγγ. 185 μὲ τὸν Κονράδο τοῦ Montferrat, ἔχει ἐκτεθεῖ ἀλλοῦ[43].

Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ἡ συμμαχία τοῦ 'Ισαάκιου (β΄) "Αγγ. 183 μὲ τὸν οἶκο τοῦ Montferrat ἔμεινε ἀτελεσφόρητη. Βέβαια, ἡ βοήθεια τοῦ Κονράδου ποὺ παντρεύτηκε τὴν ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορα Θεοδώρα 'Αγγ. 185, ὑπῆρξε πολύτιμη γιὰ τὴν καταστολὴ τῆς πιὸ σοβαρῆς ἀνταρσίας ποὺ ἀπείλησε τὸ θρόνο του, αὐτῆς τοῦ 'Αλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ, τοῦ συζύγου τῆς "Αννας Κομνηνῆς Βατατζίνας 149[44], ἀλλὰ καθὼς γλήγορα ἐγκατάλειψε τὸ Βυζάντιο[45], ὁ 'Ισαάκιος (β΄) "Αγγ. 183 στερήθηκε τῶν ὑπηρεσιῶν ἑνὸς ἱκανοῦ καὶ θαρραλέου στρατιωτικοῦ ἡγήτορα, ποὺ μποροῦσε νὰ ἦταν πολὺ χρήσιμες στὴ διεξαγωγὴ τοῦ βουλγαρικοῦ πολέμου, τοῦ ὁποίου φαίνεται πὼς (ὁ Κονράδος) ὀσφράνθηκε τὶς δυσκολίες[46].

'Ο 'Ισαάκιος (β΄) "Αγγ. 183 παρὰ τὶς νίκες του κατὰ τοῦ 'Αλέξιου Βρανᾶ Κομν. καὶ τοῦ λαοῦ τῆς ΚΠολης ποὺ καὶ πάλι ξεσηκώθηκε κατὰ τῶν Λατίνων[47] – ὁ αὐτοκράτορας πάνω στὴ διαμάχη κράτησε οὐδέτερη στάση[48] – δὲν ἀπαλλάχτηκε ἀπ' τὶς ἀπειλὲς κατὰ τῆς ἐξουσίας του. Οἱ εὐγενεῖς τῆς αὐλῆς, οἱ ἀριστοκράτες, στὶς ἀρχὲς ὑποστήριξαν τὸν 'Ισαάκιο (β΄) "Αγγ. 183 σιωπηλά, ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ ἔδειξαν τὴ δυσαρέσκειά τους, καθὼς δὲν ἔλαβαν τὶς ἀμοιβὲς καὶ τὰ ἀξιώματα ποὺ κατὰ τὴ γνώμη τους δικαιοῦνταν. "Αλλοι πάλι ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς πίστευαν πὼς εἶχαν πιὸ πολλὰ ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (β΄) "Αγγ. 183 πάνω στὸ θρόνο δικαιώματα.

'Ανάμεσα στὴ σειρὰ αὐτὴ τῶν πραξικοπηματιῶν πρῶτος ἔρχεται ὁ 'Ισαάκιος Κ. 160, ἕνας ἀνεψιὸς τοῦ 'Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, γιὸς καθὼς φαίνεται τῆς ἀδελφῆς του "Αννας Κ. 86, ποὺ δραπετεύοντας περὶ τὸ 1190 ἀπ' τὴ φυλακή, κάλεσε τὸ λαὸ σὲ ἐξέγερση· πιθανὸν ἀπ' τὴ φυλακὴ νὰ εἶχε μυστικὲς ἐπαφὲς μὲ ἕνα ἄλλο Κομνηνό, ποὺ εἶχε ὀργανώσει μέσα στὴν πρωτεύουσα μιὰ πολυάνθρωπη μυστικὴ διακλάδωση, τὸν Κωνσταντῖνο Τατίκιο Κομνηνό. Τὸ τέλος καὶ τῶν δυὸ ὑπῆρξε οἰκτρό[49].

Κατὰ τὴν ἴδια χρονολογία ἕνας ἄλλος Κομνηνός, ποὺ εἶχε περιβληθῆ τὰ ράσα[50], δὲ δίστασε νὰ τὰ ἀποβάλη καὶ νὰ ἀκολουθήση τὸν ἴδιο τρόπο μὲ τὸν

43. Βλ. προσωπογραφίες "Αννας Κ. Βατ. 149, ὑ. 94, καὶ Θεοδώρας 'Αγγ. 185, ὑ. 5 καὶ 6.

44. Βλ. προσωπογραφίαν "Αννας Κ. Βατ. 149, ὑ. 96-106.

45. Βλ. προσωπογραφίαν Θεοδώρας 'Αγγ. 185, ὑ. 8.

46. Χωνιάτης, σ. 516: ὡς δ' ἀντέκρουσε τὸ βεβουλεῦσθαι θεὸν κακοτυχεῖν εἰσέτι Ρωμαίους ὑπὸ Μυσῶν.

47. Χωνιάτης, σ. 510-14.

48. Χωνιάτης, σ. 513: ἀλλ' οἵ τε συνελθόντες ἐκ βασιλέως λόγιμοι ἄνδρες αὐτοὺς ἀνέστειλαν.

49. Βλ. προσωπογραφίαν 'Ισαάκιου Κ. 160, ὑ. 1-9.

'Ισαάκιο Κ. 160 διεκδίκησης τῆς ἐξουσίας – προσφυγὴ στὴν ἁγια-Σοφιά, συγκέντρωση πολιτῶν καὶ περιέργων, ἐπίκληση οἴκτου καὶ βοήθειας γιατὶ τάχα καταδιώκεται, ἔμμεση διεκδίκηση τοῦ στέμματος κ.λ.π. – ποὺ εἶχε ἐγκαινιάσει ὁ 'Ισαάκιος (β΄) 183[51].

"Ολοι οἱ Κομνηνοὶ – ὅσοι τοὺλ. ἀπόμειναν μετὰ τὴν πρώτη ἐξολόθρευσή τους ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87 – ἦταν ὕποπτοι στὰ μάτια τοῦ 'Ισαάκιου (β΄) "Αγγ. 183, ὡς μνηστῆρες τοῦ θρόνου. 'Ο 'Ανδρόνικος Κ. 113, ἕνας ἐγγονὸς τῆς περίφημης "Αννας Κ. 32, κατηγορήθηκε περὶ τὸ 1191 πὼς συνωμοτοῦσε μαζὶ μὲ τὸν 'Αλέξιο Κ. 156, τὸ νόθο γιὸ τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, γιὰ νὰ ἐκθρονίση τὸν 'Ισαάκιο (β΄) "Αγγ. 183. Μὲ μιὰ ἀνεξήγητη σπουδὴ ὁ 'Ισαάκιος (β΄) τύφλωσε τὸν 'Ανδρόνικο Κ. 113 καὶ ἔστειλε στὸ Παππίκιο ὄρος ἐξόριστο τὸν 'Αλέξιο Κ. 156 ποὺ εἶχε τυφλωθῆ ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87, γιὰ νὰ μετανιώση τρεῖς μῆνες μετὰ τὴν πράξη του[52].

'Επίσης τύφλωσε καὶ τὸν 'Αλέξιο Κ. 203 ποὺ μετὰ τὴν τύφλωση τοῦ πατέρα του 'Ανδρόνικου Κ. 113 κατάφυγε στὴν ἁγια-Σοφιά, ζητώντας νὰ ἀναγορευτῆ αὐτοκράτορας[53].

"Αν ἡ ΚΠολη ὑπῆρξε ὁ τόπος γιὰ στάσεις τῶν Κομνηνῶν κατὰ τὸ 1190/2, στὴ Μ. 'Ασία ξέσπασαν ἄλλες ἀνταρσίες κατὰ τοῦ 'Ισαάκιου (β΄) "Αγγ. 183.

Τὸ 1188 στὴ Φιλαδέλφεια στασίασε ὁ Θεόδωρος Μαγκαφᾶς, ἀναγορεύοντας τὸν ἑαυτό του αὐτοκράτορα καὶ κόβοντας νομίσματα μὲ τὸ ὄνομά του. Στὴν ἀρχὴ ὁ 'Ισαάκιος (β΄) θεώρησε τὸ πράμα ἀστεῖο, ἀλλὰ καθὼς ἡ φωτιὰ προχωροῦσε, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1189 ἐξεστράτευσε ἐναντίον του καὶ τὸν πολιόρκησε μέσα στὴ Φιλαδέλφεια, γι' αὐτὸ κι ὁ Θεόδωρος ἐπονομάστηκε Μ ω ρ ο θ ε ό δ ω ρ ο ς, μιὰ καὶ ξέφτισαν οἱ μεγάλες φιλοδοξίες του.

"Αν ὅμως παραιτήθηκε ἀπ' τὸν αὐτοκρατορικὸ τίτλο, συνέχισε νὰ κυβερνάη τὴ Φιλαδέλφεια ὡς αὐτοκρατορικὸς διοικητὴς μέχρι ποὺ τὸ 1192 ὁ στρατηγὸς Βασίλειος Βατάτζης, ὁ σύζυγος τῆς 'Ανώνυμης Δούκαινας 'Αγγελίνας 190 καὶ πατέρας τοῦ μετέπειτα μεγάλου αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (γ΄) Δούκα Βατάτζη 274 (1222-1254), κυρίευσε τὴ Φιλαδέλφεια καὶ διάλυσε τὴ φρουρά του.

Τότε ὁ Μωροθεόδωρος γιὰ νὰ σωθῆ ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία, κατάφυγε στὸ σουλτάνο τοῦ 'Ικονίου Kaikosrou I (1192-1196), μὲ τὴν κρυφὴ συγκατάθεση τοῦ ὁποίου ἔπαιρνε ληστοσυμμορίες Τούρκων καὶ ρήμαζε τὰ αὐτοκρατορικὰ ἐδάφη· σ' αὐτὲς τὶς ἐπιδρομὲς ληστεύτηκαν καὶ οἱ Χῶνες καὶ κάηκε ὁ

50. Τὸ «ρακενδύτης» τοῦ Χωνιάτη, σ. 554[9] καὶ τὸ «πιναρός» δὲ σημαίνουν τὸ «φτωχό», ὡς νομίζει ὁ Ch. Brand, Byzantium κτλ., σ. 85, ἀλλὰ τὸ μοναχό, βλ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ13(1916), σ. 139.

51. Βλ. προσωπογραφίαν 'Ισαάκιου Κ. 160, ὑ. 11.

52. Βλ. προσωπογραφίαν 'Ανδρόνικου Κ. 113, ὑ. 9-13.

53. Χωνιάτης, σ. 560-61.

περίφημος ναὸς τοῦ «ἀρχιστράτηγου Μιχαήλ».

Τέλος ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 πέτυχε νὰ τοῦ παραδώση ὁ σουλτάνος ἀντὶ χρηματικῆς προσφορᾶς τὸ Μαγκαφᾶ μὲ τὸν ρητὸ ὅρο νὰ μὴ τιμωρηθῆ γιὰ τὰ ἐγκλήματά του. Καὶ πραγματικὰ ὁ Μαγκαφᾶς ρίχτηκε στὰ δεσμά, χωρὶς νὰ ὑποστῆ τὴν ποινὴ τοῦ θανάτου, αὐτὴ ποὺ τοῦ ἄξιζε, ἢ κάποιο σωματικὸ ἀκρωτηριασμό[54].

Ἄλλη στάση κατὰ τὸ 1192 ἦταν αὐτὴ στὶς περιοχὲς τοῦ Μαίανδρου ποταμοῦ ἑνὸς νεαροῦ ἀπ' τὴ ΚΠολη, ποὺ ἐμφανίστηκε ὡς ὁ μακαρίτης γιὸς τοῦ Μανουὴλ (α΄) 81, ὁ Ἀλέξιος (β΄). Ὁ 2ος αὐτὸς Ψευδο-Ἀλέξιος ἔτυχε τῆς βοήθειας ἑνὸς Τούρκου ἐμίρη, τοῦ γενναίου Ἀρσανῆ, μὲ τὴν ἀνεπίσημη συγκατάθεση τοῦ γέρου σουλτάνου Kilidj Arslan II (1156-1192), καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν ρήμαζε τὶς πόλεις καὶ τὴν ὕπαιθρο τοῦ Μαίανδρου. Εὐτυχῶς ἕνας ἱερέας τὸν ἀποκεφάλισε, κ' ἔτσι ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἀπαλλάχτηκε ἀπ' αὐτὸν[55], γιὰ νὰ παρουσιαστῆ ἕνας 3ος Ψευδο-Ἀλέξιος στὴν Παφλαγονία ποὺ δὲν ἄργησε νὰ ἐξοντωθῆ[56].

Καὶ κοντὰ σ' αὐτοὺς στασίασε στὴν Ταρσία τῆς Νικομήδειας ὁ Βασίλειος Χοτζᾶς καὶ ἡ τ υ ρ α ν ν ί δ α του κράτησε γιὰ ἀρκετὸ διάστημα, μέχρι ποὺ πιάστηκε καὶ τυφλώθηκε[57].

Καὶ πολλοὶ ἄλλοι κατὰ διαφόρους καιροὺς ἐπαναστάτησαν, ἔτσι ποὺ δὲν εἶναι εὔκολο «νὰ πῆ κανεὶς πόσοι»[58].

Σὲ ἄλλο σημεῖο εἴδαμε ποιές εἶναι οἱ αἰτίες ποὺ ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης γιὰ τὶς συχνὲς αὐτὲς ἐπαναστάσεις, καθὼς καὶ τὶς παρατηρήσεις του. Τὶς ἀποδίδει στὴν ἀφροντισία τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 γιὰ τὴν περιφρούρηση τῆς ἐξουσίας του, καθὼς πίστευε πὼς τὸν φρουρεῖ ὁ Θεός, καὶ στὸν εὔκολο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἀνέβηκε στὸ θρόνο, ἔτσι ποὺ πολλοὶ σπρώχτηκαν νὰ τὸν μιμηθοῦν, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπόψη τους πὼς τὸ θεῖον δὲν ἀγαπάει τὶς ἴδιες κινήσεις γιὰ τὴν κατάληψη τοῦ θρόνου, ἀλλὰ τὴν ποικιλία τῶν κινήσεων[59].

Τελευταία ἀνταρσία μὲ πρότυπο τὸν τρόπο ἀνάρρησης τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 ὑπῆρξε αὐτὴ τοῦ Ἀλέξιου Κ. 203 μετὰ τὸ 1192. Κανεὶς ἄλλος δὲν ἀκολούθησε ἀπὸ τότε τὸν ἴδιο δρόμο[60].

Στὴν ἀντιμετώπιση τῶν διεκδικητῶν τῆς βασιλείας καὶ τῶν ἀνταρτῶν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἔδειξε ἕνα συνδυασμὸ

54. Χωνιάτης, σ. 521-24.
55. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 85-90α.
56. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου (β΄) Κ. 155, ὑ. 91.
57. Χωνιάτης, σ. 553.
58. Χωνιάτης, σ. 553.
59. Βλ. προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου Κ. 160, ὑ. 13-16.
60. Χωνιάτης, σ. 560-61.

δύναμης καὶ διπλωματικῆς εὐστροφίας μαζὶ μὲ δωροδοκίες καὶ μηχανορραφίες, ἀλλὰ προπάντων πάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀντιμετώπιση εἶχε καλὴ τύχη. Μερικὲς φορές, ὅπως στὴν περίπτωση τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 113, ἐνέργησε πολὺ βιαστικὰ καὶ χωρὶς νὰ ἐξετάση ὅσο ἔπρεπε τὴν ἀκρίβεια τῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ τριγυρισμένος ὅπως ἦταν ἀπὸ προδότες καὶ διεκδικητὲς τοῦ θρόνου, δὲν μποροῦσε ἴσως νὰ κάνη καὶ ἀλλιῶς[61].

Τὴν πρώτη βασιλεία τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 συντάραξαν δυὸ σοβαρὰ γεγονότα: ἡ ἐπανάσταση τῶν Βουλγάρων, ποὺ ἀπ' τὸ 1018 εἶχαν ἐπὶ Βασίλειου (β΄) ὑποταχτῆ στὸ Βυζάντιο, καὶ ἡ Γ΄ Σταυροφορία, καθὼς ὁ αὐτοκράτορας τῆς Γερμανίας Φρειδερίκος Ι ὁ Κοκκινοπώγωνας μὲ τὰ στρατεύματά του πέρασε ἀπ' τὸ Βυζάντιο.

Στὴ Βουλγαρία ἐμφανίστηκαν ἱκανοὶ ἀρχηγοί, οἱ ἀδελφοὶ Πέτρος (Θεόδωρος) καὶ Ἀσάν, οἱ ὁποῖοι στὶς ἀρχὲς ζήτησαν κάποια περιοχή, «χωρίον τι βραχυπρόσοδον κατὰ τὸν Αἶμον» ὡς π ρ ό ν ο ι α ν[62]. Καθὼς ἡ αἴτηση ἀποκρούστηκε, ὁ Ἀσάν, πιὸ θρασύς, μίλησε μὲ αὐθάδεια στὸν αὐτοκράτορα, ἀφήνοντας νὰ νοηθῆ πὼς θὰ ἐπαναστατήσουν, γι' αὐτὸ καὶ χτυπήθηκε στὸ πρόσωπο κατὰ δ ι α τ α γ ὴ τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α Ἰωάννη Δούκα 90[63]. Αὐτὴ ἡ ἄρνηση ἄναψε τὰ γεγονότα. Οἱ ἀπαιτητὲς ξεσήκωσαν μιὰ ἐπανάσταση στὴ Βουλγαρία, ποὺ τροφοδοτήθηκε καὶ ἀπ' τοὺς φόρους ποὺ ἐπιβλήθηκαν γιὰ τὰ ἔξοδα τοῦ γάμου τοῦ σπάταλου Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 μὲ τὴ Μαρία τῆς Οὑγγαρίας[64].

Στὴν ἐπανάσταση πῆραν μέρος ἐκτὸς ἀπ' τοὺς Βουλγάρους, οἱ Βλάχοι τοῦ Αἵμου (πρόγονοι τῶν σημερινῶν Ρουμάνων) ποὺ κατέβαιναν μέχρι τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θεσσαλία, γι' αὐτὸ καὶ ἡ τελευταία λεγόταν Μεγάλη Βλαχία, καὶ οἱ πέραν ἀπ' τὸ Δούναβη Κουμάνοι.

Ὁ Πέτρος ἀπ' τοὺς δυὸ ἀδελφοὺς φόρεσε στὸ κεφάλι του «χρυσοῦν στεφανίσκον» καὶ στὰ πόδια του «κοκκοβαρὲς πέδιλον», στέφτηκε δηλ. βασιλέας, καὶ πλησίασε τὴν «Πρεσθλάβαν», τὴν ἀρχαία πρωτεύουσα τῶν Βουλγάρων[65]. Ὁ αὐτοκράτορας ἔστειλε ἐναντίον του τρεῖς στρατηγούς, τὸ θεῖο του Ἰωάννη Δούκα 90, τὸν τυφλὸ γαμβρό του Ἰωάννη Καντακουζηνό, τὸ σύζυγο τῆς ἀδελφῆς του Εἰρήνης Ἀγγελίνας 184, καὶ τὸν Ἀλέξιο Βρανᾶ Κομνηνό, τὸ σύζυγο τῆς Ἄννας Κομνηνῆς Βατατζίνας 149, τὸν ἕνα κατόπιν

61. Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 87.
62. Χωνιάτης, σ. 482. Πρβλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 426. Γιὰ τὴ βουλγαροκουμανικὴ καταγωγὴ τῶν Ἀσανιδῶν, ἢ τὴ βλαχική, καθὼς καὶ τὴν ἀρχικὴ σύνθεση ἀπὸ Βουλγάρους, Βλάχους καὶ Κουμάνους τοῦ δευτέρου βουλγαρικοῦ βασιλείου, βλ. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 427, ὑ. 1, καὶ A. Vasiliev, Ἱστορία, σ. 542-44.
63. Χωνιάτης, σ. 482-83.
64. Χωνιάτης, σ. 481-82.
65. Χωνιάτης, σ. 486-87.

τοῦ ἄλλου· ἀπ' αὐτοὺς ὁ πρῶτος θεωρήθηκε ὕποπτος γιὰ σφετερισμὸ τοῦ στέμματος, ὁ δεύτερος σὰν τυφλὸς ἀπότυχε καὶ ὁ τρίτος στασίασε καὶ βρῆκε τὸ θάνατο μπροστὰ στὴν ΚΠολη[66].

Τότε ὁ αὐτοκράτορας πῆρε στὰ χέρια του ὁ ἴδιος τὴν ἀρχηγία τοῦ στρατοῦ, κατὰ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1186, καὶ μπῆκε στὸ βουλγαρικὸ ἔδαφος. Πέτυχε μὲ ἕνα αἰφνιδιασμὸ νὰ διαλύση τοὺς ἐπαναστάτες καὶ οἱ δυὸ ἀδελφοί, ὁ Πέτρος καὶ ὁ ᾿Ασάν, καὶ τὸ «ἑταιρικόν τους ἀποστατικόν», «σὰν τὴν ἀγέλη τῶν χοίρων τοῦ εὐαγγελίου πού ἔπεσε στὴ θάλασσα», ρίχτηκαν στὸ Δούναβη καὶ πέρασαν στὴν ἄλλη ὄχθη, ὅπου ἑνώθηκαν μὲ τοὺς Κουμάνους[67].

Γυρίζοντας ὁ αὐτοκράτορας στὴν ΚΠολη καυχήθηκε γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτέλεσε, ἀλλὰ δέχτηκε τὶς ἐπικρίσεις τοῦ γνωστοῦ μας κ ρ ι τ ῆ τ ο ῦ β ή λ ο υ Λέοντα Μοναστηριώτη, ποὺ ἄλλοτε στάθηκε «τὸ στόμα τῆς συγκλήτου πρὸς τὸν ᾿Ανδρόνικο (α΄) Κ. 87», πὼς «δὲν ἀκολούθησε τὶς παραγγελίες τοῦ Βασίλειου (β΄) τοῦ Βουλγαροκτόνου, ποὺ εἶχε προστάξει σὲ περίπτωση ἐπανάστασης τῶν Βουλγάρων, αὐτὸς ποὺ θὰ τοὺς πολεμήση νὰ ἐγκαταστήση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας φρουρὲς γιὰ νὰ μὴ ξανασηκώσουν κεφάλι».

῾Ο ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 εἰρωνεύτηκε τὶς παραγγελίες τοῦ μεγάλου προκατόχου του, λέγοντας πὼς «μέσα σὲ λίγο καιρὸ καθυπόταξε τοὺς Βουλγάρους καὶ ὄχι μέσα σὲ πολλὰ χρόνια, ὅπως ἐκεῖνος»[68].

Καὶ πραγματικά, σύμφωνα μὲ τὶς προβλέψεις τοῦ Βουλγαροκτόνου, οἱ δυὸ ἀρχηγοὶ ἐπανῆλθαν, σέρνοντας μαζί τους «λεγεῶνες» Κουμάνων, καὶ ὁ ἀγώνας ἄναψε καὶ πάλι. ᾿Αμέσως, τὸν ᾿Οχτώβρη τοῦ 1186, ὁ ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 βάδισε κατὰ τοῦ ἐχτροῦ, ἀλλὰ ἡ θέση του ἦταν πιὸ δύσκολη, καὶ δὲν πέτυχε παρὰ μὲ μεγάλες καταστροφὲς νὰ ἀπωθήση τὶς βουλγαροκουμανικὲς συμμορίες. Καὶ ἀφήνοντας, γιὰ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1187, τὴ συνέχιση τῶν ἐπιχειρήσεων, γύρισε στὴν ΚΠολη, καὶ σ' αὐτὴ δὲν ἀσχολήθηκε παρὰ σὲ ἁρματοδρομίες καὶ θεάματα στὸν ῾Ιππόδρομο[69].

Τὴν ἄνοιξη ὁ ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 ἔκανε μιὰ νέα ἐκστρατεία καὶ προσπάθησε νὰ χτυπήση τοὺς στασιαστές, ποὺ κρύβονταν μέσα στὰ βουνά, κάνοντας μιὰ στροφὴ πρὸς τὴν Τριαδίτσα (τὴν ἄλλοτε Σαρδική, σημ. Σόφια). ᾿Αλλὰ δὲν μπόρεσε νὰ δώση ἕνα ἀποφασιστικὸ χτύπημα. ῾Ο μέγας ζουπάνος τῆς Σερβίας Στέφανος Ι Νεμάνια βοήθησε τοὺς Βουλγάρους ἐπαναστάτες, καθὼς ἀπ' αὐτό τοῦ δίδονταν ἡ εὐκαιρία νὰ ἐπεκτείνη τὰ ἐδάφη του σὲ βάρος τοῦ Βυζαντίου.

66. Χωνιάτης, σ. 489-91. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν ῎Αννας Κ. Βατ. 149, ὑ. 61-71, 104.
67. Χωνιάτης, σ. 487.
68. Χωνιάτης, σ. 488. ῾Ο Λέων Μοναστηριώτης, γιὰ τὸν ὁποῖο, βλ, Γενεαλογία μου, τ. Α΄, σ. 555-56, 596 καὶ 597, ἦταν φερέφωνο τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 στὴ σύγκλητο, καὶ ἐδῶ βλέπομε πὼς ὄχι μόνο ἐξακολούθησε τὴν ὑπηρεσία του ὡς κ ρ ι τ ὴ ς τοῦ βήλου, ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴν εὐχέρεια νὰ ἐλέγχη καὶ τὸν ἴδιο τὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183.
69. Χωνιάτης, σ. 488-89, 515-16, 517-21. Γιὰ τὴν παρουσία στὶς ἁρματοδρομίες, Χωνιάτης, σ. 521, πρβλ. R. Guilland, Études Byzantines, Paris 1959, σ. 90.

῾Ο αὐτοκράτορας, ἂν καὶ ἔπιασε μερικοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς καὶ τὴ γυναίκα τοῦ ᾿Ασὰν Ι, ἀποφάσισε νὰ μὴ συνεχίση τὴν ἐκστρατεία καὶ νὰ ἔλθη σ' ἕνα συμβιβασμὸ μὲ τοὺς ἐπαναστάτες, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἔστειλαν ὡς ὅμηρο τὸ νεώτερο ἀδελφὸ τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ ᾿Ασάν, τὸν ᾿Ιωάννη, τὸν ἔπειτα βασιλέα τῶν Βουλγάρων ᾿Ιωαννίτζη ἢ Σκυλογιάννη, ἢ Καλογιάννη γιὰ τοὺς Βουλγάρους.

Μὲ θλίψη παρατηρεῖ ὁ Χωνιάτης, καθὼς ἀναφέρεται στὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183, πὼς «οἱ χάρες τῆς Προποντίδας καὶ οἱ εὐχάριστες ἐπαύλεις ποὺ βρίσκονται στὰ νησιά της, καθὼς καὶ τὰ κυνήγια καὶ οἱ ἱππασίες, τόσο ἀλυσοδένουν, μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ, τοὺς αὐτοκράτορές μας, ἔτσι ποὺ νὰ μὴ τοὺς ἀφήνουν γιὰ μακρὸ διάστημα νὰ πολεμοῦν, ἀλλὰ νὰ τοὺς κάνουν σὰν φυγόμαχους νὰ θένε νὰ γυρίσουν πίσω»[70].

Τὸ σύμφωνο εἰρήνης ἀποτελοῦσε μιὰ σιωπηλὴ ἀναγνώριση τῆς νέας κατάστασης τῶν πραγμάτων. Τὸ Βυζάντιο ἐγκατάλειπε τὶς περιοχὲς ποὺ εἶχαν οἱ ἐπαναστάτες καταλάβει, κ' ἔτσι ἕνα ἀνεξάρτητο βουλγαρικὸ κράτος σχηματιζόταν καὶ πάλι. Καὶ δὲν εἶναι παρὰ σ' αὐτὴ τὴ στιγμή, καθὼς φαίνεται, ποὺ πρέπει χρονικὰ νὰ τοποθετηθῆ ἡ ἵδρυση τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τοῦ Τιρνόβου, καὶ ὁ ᾿Ασὰν Ι, ὁ ἱδρυτὴς τοῦ οἴκου τῶν ᾿Ασανιδῶν, ἔλαβε ἀπ' τὸ χέρι τοῦ νέου ἀρχιεπισκόπου τῆς Βουλγαρίας τὸ βασιλικὸ στέμμα μέσα στὴν ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Τιρνόβου[71].

Καθὼς ἔλεγαν οἱ δαιμονισμένοι, οἱ ξεμαλλιασμένοι καὶ ἀλλοίθωροι καὶ γκαβοί, ποὺ ἀπ' τὸν ᾿Ασὰν καὶ τὸν Πέτρο εἶχαν μαζευτῆ στὸ ναὸ τοῦ ἁγίου Δημητρίου τοῦ Τιρνόβου – τὸ ναὸ ποὺ οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχαν ἱδρύσει – «ὁ Θεὸς εὐδόκησε νὰ χαρίση στὰ ἔθνη τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων τὴν ἐλευθερία καὶ νὰ τοὺς ἀπαλλάξη ἀπ' τὴ μακροχρόνια δουλεία, γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος μετὰ τὴ νορμανδικὴ κατάχτηση, ἐγκατάλειψε τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὸ ναὸ ποὺ ἔφερνε τὸ ὄνομά του καὶ ἦλθε στὸ Τίρνοβο γιὰ νὰ βοηθήση στὸ ἔργο τῆς ἀποτίναξης τοῦ ζυγοῦ»[72].

᾿Ερχόμαστε στὴν Γ΄ Σταυροφορία.

Στὴν Αἴγυπτο ἐμφανίστηκε ἰσχυρὸς σουλτάνος, ὁ Κοῦρδος Σαλαδῖνος (Salah ad-Din Yusuf, Saladin) ποὺ κατάργησε τὴ δυναστεία τῶν Φατιμιδῶν περὶ τὸ 1169 καὶ ἵδρυσε τὴ δυναστεία τῶν ᾿Εγιουβιδῶν (Ayubites). ῾Ο θάνατος ἄλλου ἰσχυροῦ ἀρχηγοῦ, τοῦ Νουρεδίν, τοῦ ἐμίρη τῆς Μοσσούλης, εὐκόλυνε τὴν κατάληψη τῆς Συρίας ἀπ' τό Σαλαδίνο. Μὲ τέτοιες συνθῆκες ἡ θέση τῶν Φράγκων στὴν Παλαιστίνη ἔγινε δύσκολη.

70. Χωνιάτης, σ. 521.
71. Zlatarski, Istorija, τ. II, σ. 472 κεξ.· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 472 κεξ.
72. Χωνιάτης, σ. 485.

Στὶς 4 ᾿Ιουλίου τοῦ 1187 νίκησε ὁ Σαλαδίνος τὶς λατινικὲς δυνάμεις στὸ Hattin, αἰχμαλώτισε τὸ βασιλέα τῆς ῾Ιερουσαλὴμ Guy de Lusignan καὶ μπῆκε στὴν ῾Ιερουσαλὴμ στὶς 2 τοῦ ᾿Οχτώβρη.

Οἱ πιὸ σπουδαῖοι ἡγεμόνες τῆς Δύσης, ὁ Φρειδερίκος Ι Κοκκινοπώγωνας τῆς Γερμανίας, ὁ Φίλιππος ΙΙ Αὔγουστος τῆς Γαλλίας, ὁ Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος της ᾿Αγγλίας πῆραν τὸ σταυρὸ καὶ ἔκαναν τὴν Γ΄ Σταυροφορία.

Οἱ δυὸ τελευταῖοι ταξίδευσαν μὲ νορμανδικὰ πλοῖα μέσω τῆς Σικελίας στὴν ᾿Ανατολή, ἐνῶ ὁ Φρειδερίκος Ι προτίμησε τὴν ξηρά, καὶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1189, μέσω τῆς Οὐγγαρίας, μπῆκε στὴ χερσόνησο τῶν Βαλκανίων. Εἶχε προσπαθήσει νὰ ἔλθη σὲ κάποια συνεννόηση μὲ τὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183, καὶ ἀπ᾿ τό φθινόπωρο τοῦ 1188 στάλθηκε ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ᾿Ιωάννης Δούκας, καὶ στὴ Νυρεμβέργη ὑπόγραψε ἕνα σύμφωνο πάνω στὸ ζήτημα τῆς διέλευσης τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ ἀπ᾿ τὸ βυζαντινὸ ἔδαφος[73].

Πολὺ ὅμως ἐνωρὶς ἄρχισαν οἱ παρεξηγήσεις καὶ οἱ συγκρούσεις, καὶ πολλοὶ ἔμπιστοι τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ κυρίως ὁ πατριάρχης Δοσίθεος, τοῦ ἔλεγαν πὼς ὁ Κοκκινοπώγωνας ἐκστρατεύει κατὰ «τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων» καὶ ὄχι ἐναντίον τῶν Μουσουλμάνων στὴν Παλαιστίνη[74].

Οἱ Σέρβοι σύμμαχοι καὶ οἱ Βούλγαροι ἐπαναστάτες συντέλεσαν στὶς παρεξηγήσεις καὶ παρεκτροπές, ὁ Φρειδερίκος Ι ὅμως δίστασε νὰ ἀνταποκριθῆ στὶς περιποιήσεις καὶ τὶς προσφορὲς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων, ποὺ ζήτησαν νὰ ἐκμεταλλευτοῦν τὶς δυσχέρειες τοῦ Βυζαντίου κατὰ τὴν Γ΄ Σταυροφορία, δίνοντας ὅρκο ὑποταγῆς στὸ Γερμανὸ καίσαρα καὶ κάνοντας μιὰ συμμαχία μαζί του ποὺ θὰ κατευθυνόταν κατὰ τοῦ Βυζαντίου[75].

Στὴν ΚΠολη αὐτὲς οἱ συνεννοήσεις προκάλεσαν μεγάλη δυσαρέσκεια. ᾿Ο ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183, ὅπως ἄλλοτε ὁ ᾿Ανδρόνικος (α΄) Κ. 87, ρίχτηκε στὶς ἀγκάλες τοῦ Σαλαδίνου, τοῦ πιὸ φοβεροῦ ἐχτροῦ τῶν Σταυροφόρων, καὶ ἀνανέωσε τὸ σύμφωνο συμμαχίας τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄), προσθέτοντας τὴν ὑποχρέωση νὰ ἐμποδίση τὴ διέλευση τῶν Γερμανῶν Σταυροφόρων[76]. ᾿Απὸ αὐτὸ οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) ῎Αγγ. 183 καὶ τὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα ἔφτασαν στὸ χειρότερο σημεῖο. ᾿Ο Φρειδερίκος ἐκπόρθησε τὴ Φιλιππούπολη, ὡς νὰ ἦταν μιὰ πόλη ἐχθρική[77].

᾿Επακολούθησε μιὰ ἀλληλογραφία ἀρκετὰ ζωηρὴ ποὺ δὲν φείστηκε ἀπὸ

73. Χωνιάτης, σ. 525-26· F. Dölger, Regesten, τ. ΙΙ, σ. 94. Γιὰ τὸν ᾿Ιω. Δούκα, βλ. R. Guilland, Les Logothètes, REB29(1971), σ. 63-5, ἀριθ. 39.

74. Χωνιάτης, σ. 528. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 15. Γιὰ τὸ Δοσίθεο, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 39.

75. M. Pavlowa, Le part des Serbes dans la troisième croisade, Byzantinoslavica 5(1933-34), σ. 235-301.

76. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1591.

77. Χωνιάτης, σ. 527.

κατηγορίες καὶ ἀπ᾿ τὶς πιὸ βαριὲς βρισιὲς καὶ προσβολές. ᾿Ο ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 πρόσταξε τὸ στρατηγό του Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. ῎Αγγ. 175 νὰ ἐμποδίζη τὴν τροφοδοσία τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ, καὶ Γερμανικὸ ἱππικὸ βγῆκε ἀπ᾿ τὴν Φιλιππούπολη καὶ συγκρούστηκε μὲ τοὺς στρατοὺς τοῦ Μανουὴλ 175 καὶ τοῦ Θεόδωρου Βρανᾶ Κομνηνοῦ 239 μὲ ἀξιοθρήνητο ἀποτέλεσμα[78].

Τὰ πράματα ἦλθαν στὸ σημεῖο ποὺ ὁ Κοκκινοπώγωνας πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ ὑποτάξη τὸ Βυζάντιο μὲ τὴ βία. Μετὰ τὴν ἅλωση τῆς ᾿Αδριανούπολης, ὅπου ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτορας εἶχε μιὰ νέα συνάντηση μὲ πρεσβευτὲς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων, ὁ στρατός του βάδισε κατὰ τῆς ΚΠολης καὶ ὁ γιός του ᾿Ερρίκος στάλθηκε μὲ ἕνα στόλο κάτω ἀπ᾿ τὰ τείχη της.

᾿Ο ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 ὑποχώρησε. Τὸ Φλεβάρη τοῦ 1190 ἕνα σύμφωνο ὑπογράφτηκε στὴν ᾿Αδριανούπολη, ποὺ μὲ αὐτὸ ὁ ᾿Ισαάκιος (β΄) ἀναλάμβανε τὴν ὑποχρέωση νὰ μεταφέρη τὸ Γερμανικὸ στρατὸ στὴ Μ. ᾿Ασία, νὰ χορηγῆ τρόφιμα μὲ κατώτερες τιμὲς καὶ νὰ δώση ὡς ὁμήρους μέλη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου, ὅπως τὸν πρωτανεψιό του ᾿Ανδρόνικο ῎Αγγελο 259, γιὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ᾿Ιωάννη ῎Αγγελου 179, καὶ τοὺς πρωτεξαδέλφους του Μιχαὴλ Δούκα Κομνηνὸ ῎Αγγελο 174, γιὸ τοῦ ᾿Ιωάννη Δούκα 90, Μιχαὴλ ῎Αγγελο 177, γιὸ τοῦ ᾿Αλέξιου ῎Αγγελου 92, καὶ Μανουὴλ ῎Αγγελο 189α, γιὸ τοῦ ᾿Ισαάκιου Δούκα ῎Αγγελου 96, καὶ ἐπιφανεῖς ἀξιωματούχους, ὅπως τὸν Εὐμάθιο Φιλοκάλη[79].

᾿Ο Φρειδερίκος Ι περιορίστηκε ἔτσι νὰ ταπεινώση τὸ Βυζάντιο ἀντὶ νὰ τὸ ὑποτάξη, ὅπως γιὰ μιὰ στιγμὴ σκέφτηκε[80].

῾Η Γ΄ Σταυροφορία ἔβλαψε τὸ Βυζάντιο, χωρὶς νὰ ὠφελήση τοὺς Σταυροφόρους. Σ᾿ αὐτὴ τὴ Σταυροφορία κυριεύτηκε καὶ ἡ Κύπρος ἀπ᾿ τοὺς ξένους.

῞Οπως μᾶς εἶναι γνωστὸ ὁ ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 ἐναντίον τοῦ ᾿Ισαάκιου Δούκα Κομνηνοῦ 229 ποὺ εἶχε στασιάσει στὴν Κύπρο, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1187, εἶχε στείλει ἕνα στόλο 70 πλοίων κάτω ἀπ᾿ τὸν ξάδελφό του ᾿Αλέξιο Δ.Κ. ῎Αγγ. 167 καὶ τὸν ᾿Ιωάννη Κοντοστέφανο, ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἐκστρατεία εἶχε

78. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. ῎Αγγ. 175, ὑ. 25.

79. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1603. Πρβλ. K. Zimmert, Der Fried zu Adrianopel, BZ11(1902), σ. 303 κεξ., καὶ κυρίως γιὰ τὴ γερμανοβυζαντινὴ διένεξη, BZ12(1903), σ. 42 κεξ. Χωνιάτης, σ. 538: ἀνανεοῦται τοὺς ὅρκους ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ ρήξ... βασιλεὺς δὲ δέδωκε ὁμήρους τινὰς τῶν ἐξ αἵματος. Ansbert, Historia de expeditione Friderici imperatoris, ἐκδ. A. Chroust, MGS., SS., n.s., t.V, Berlin 1928, σ. 65. ᾿Ο Εὐμάθιος Φιλοκάλης, ὁ ἔπαρχος ΚΠόλεως καὶ ἔπειτα πρεσβευτὴς στὸν ᾿Ερρίκο VI τῆς Γερμανίας, βλ. Χωνιάτης, σ. 630-31, ἦταν καθὼς φαίνεται ἔγγονὸς τοῦ ἐπὶ ᾿Αλέξιου (α΄) Κ.15 διάσημου δουκὸς Κύπρου καὶ Κρήτης, ἀνιδρυτὴ τοῦ ᾿Ατραμυτίου κ.λ.π. Εὐμάθιου Φιλοκάλη (δράση 1092-1112), βλ. γι᾿ αὐτόν, ῎Αννα Κομνηνή, τ. ΙΙ, σ. 164, τ. ΙΙΙ, σ. 34, 44, 142, 143, 144, 145, 148, 154.

80. A.A. Vasiliev, ῾Ιστορία, σ. 545-46.

οἰκτρὴ ἀποτυχία[81].

Τὸ 1191 ὅμως ὁ Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος, «ὁ τῶν πελεκυφόρων κατάρχων Βρεττανῶν, οὓς νῦν φασὶν Ἰγγλίνους», ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης, πηγαίνοντας γιὰ τὴ Συρία, κατέβηκε στὴν Κύπρο καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν Κυπρίων νίκησε τὸν «ἀπάνθρωπο καὶ δυσμείλικτο ὀλοθρευτὴ» Ἰσαάκιο Κ. 229 καὶ τὸν ἔπιασε αἰχμάλωτο.

Τὸ 1192 πούλησε τὴ μεγαλόνησο στοὺς Ναΐτες ἱππότες μοναχοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, κ' ἔπειτα στὸν πρώην βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Guy de Lusignan, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι τὴν κυβέρνησαν μέχρι τὸ 1480[82].

Μετὰ τὴν ἀναχώρηση καὶ τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ Κοκκινοπώγωνα – πνίγηκε στὶς 10 τοῦ Ἰούνιου τοῦ 1190 στὰ νερὰ τοῦ Σελέφ, ἑνὸς μικροῦ ποταμοῦ τῆς Κιλικίας[82a] – καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ξαναβρῆκε τὴν ἐλευθερία τῶν κινήσεών του, ξεκίνησε κατὰ τῶν Βουλγάρων ποὺ μὲ ἐπιδρομὲς καταλήστευαν τὴ Θράκη καὶ δὲν τήρησαν τὴ συμφωνία τοῦ 1188, καὶ κατὰ τῶν Σέρβων ποὺ εἶχαν ἐκμεταλλευτῆ τὴ σύγκρουση τῶν δυὸ αὐτοκρατόρων γιὰ νὰ κάνουν σημαντικὲς ἐπεκτάσεις στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ νὰ καταστρέψουν τὶς πιὸ σπουδαῖες πόλεις ἀπ' τὴν Τριαδίτσα (σημ. Σόφια) μέχρι τὰ Σκόπια καὶ τὴν Πρίλαπο.

Τὸ Στέφανο Ι Νεμάνια τῆς Σερβίας νίκησε τὸ φθινόπωρο τοῦ 1190 κοντὰ στὸ Μοράβα. Κατὰ τὴ συνθήκη ποὺ ὑπογράφτηκε ἀναγνωρίστηκαν οἱ παλιὲς κτήσεις τοῦ Νεμάνια καὶ ὄχι ἐκεῖνες ποὺ ἔκανε τὰ τελευταῖα χρόνια.

Καθὼς φαίνεται ἡ νίκη τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 δὲν ὑπῆρξε τόσο πλήρης ὅσο περιγράφεται ἀπ' τὶς βυζαντινὲς πηγές[83]. Καὶ μόνη ἡ σύναψη ἑνὸς συμφώνου εἰρήνης δείχνει πὼς τὸ Βυζάντιο γιὰ πρώτη φορὰ ἀναγνώρισε τὴ σύσταση ἑνὸς ἀνεξάρτητου κράτους τῆς Σερβίας· ἡ πράξη ἐπισφραγίστηκε μὲ μιὰ γαμήλια ἕνωση ἀνάμεσα στοὺς δυὸ βασιλικοὺς οἴκους: ὁ Στέφανος, ὁ δευτερότοκος γιὸς τοῦ Νεμάνια, παντρεύτηκε τὴν ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα, τριτότοκη κόρη τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου Ἄγγ. 180, τὴν Εὐδοκία Ἀγγ. Κ. 262, καὶ ἔλαβε τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ σεβαστοκράτορα[84].

81. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Δ.Κ. Ἄγγ. 167, ὑ. 11-19.

82. Χωνιάτης, σ. 547-48. Βλ. καὶ Γενεαλογία μου, τ. Γ΄, προσωπογραφία Ἰσαάκιου Δούκα Κομν. 229.

82α. Χωνιάτης, σ. 545-46, ὅπου καὶ τὸ περίφημο ἐγκώμιό του γιὰ τὸν Κοκκινοπώγωνα.

83. Χωνιάτης, σ. 569.

84. Χωνιάτης, σ. 703-4· Πρβλ. Jiretchek, Geschichte der Serben, τ. Ι, σ. 273 κεξ.· M. Laskaris, Vizantiske princeze ou srednjevekovnoj Srbiz (1926), σ. 24-31, βλ. καὶ κριτικὴ πάνω σ' αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Σωτηρίου, ΕΕΒΣ 3(1926), σ. 354-55. Ἔχομε καὶ ἑλληνικὴ σφραγίδα τοῦ Νεμάνια: Σφραγὶς Στεφάνου μεγάλου ζουπάνου τοῦ Νεμάνια. Μερικοὶ (Lihacev, Jozo Petrovic) τὴν ἀπόδοσαν στὸ Στέφανο Ι, καὶ ἄλλοι (Ljubic, M. Lascaris) στὸ γιό του Στέφανο ΙΙ, τὸ σύζυγο

Ὁ γάμος μὲ μιὰ αὐτοκρατορικὴ πριγκίπισσα καὶ ἡ παραχώρηση τοῦ τίτλου τοῦ σεβαστοκράτορα, δείχνουν μιὰ ὑψηλὴ διάκριση, ἀλλὰ ἡ εἴσοδος τοῦ διαδόχου τοῦ σερβικοῦ θρόνου στὴ βυζαντινὴ τιμητικὴ ἱεραρχία ἐκδηλώνει, σὲ συμψηφισμό, τὴ θεωρητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Βυζαντινοῦ ἡγεμόνα, τοῦ «βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος»[85].

Ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ποὺ σ' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία εἶχε μαζί του τὴ νεαρὴ γυναίκα του Μαρία τὴν Οὐγγαρικὴ καὶ τὶς κυρίες τῆς ἀκολουθίας της, προχώρησε μέχρι τὸ Σαῦο ποταμό, ὅπου συνάντησε τὸ σύμμαχο καὶ πεθερό του, τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶν ΙΙΙ, καὶ ἔμεινε μαζί του γιὰ λίγες μέρες[86].

Πρέπει κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἦταν πιὸ λίγο εὐτυχής, ἐπαναλαμβάνοντας τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ 1190 κατάληξε σὲ μιὰ σκληρὴ ἥττα. Τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς στρατιᾶς διοικοῦσαν ὁ Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἄγγ. 175 καὶ ὁ Ἰσαάκιος Κ. 240, τὸ μέσον ἢ κέντρο ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἀδελφός του σεβαστοκράτορας Ἀλέξιος Ἄγγ. 180 καὶ τὴν ὀπισθοφυλακὴ ὁ θεῖος του σεβαστοκράτορας Ἰωάννης Δούκας 90.

Ἡ στρατιὰ μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς πρίγκιπες πέτυχε νὰ φτάση μέχρι τὰ τείχη τοῦ Τίρνοβου, ἀλλὰ ἡ πολιορκία τῆς βουλγαρικῆς πρωτεύουσας δὲν εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα, καὶ μὲ τὸ φόβο μιᾶς ἐπιδρομῆς τῶν Κουμάνων ἀποφασίστηκε ἡ ἐπιστροφή. Καὶ τότε ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἔπαθε σὲ σμικρογραφία κάτι ἀνάλογο μὲ κεῖνο τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 στὸ Μυριοκέφαλο τῆς Φρυγίας.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 γιὰ μιὰ πιὸ σύντομη πορεία, πρόσταξε νὰ περάση ἡ στρατιὰ ἀπ' τὶς στενωποὺς καὶ διόδους τῆς Βερόης (σημ. Stara - Zagora). Ἐκεῖ καιροφυλάκτησαν οἱ Βούλγαροι, καὶ ἀφοῦ ἄφησαν νὰ περάση ἡ ἐμπροσθοφυλακή, μόλις περνοῦσε τὸ κέντρο τῆς στρατιᾶς μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς του, ἔκαναν τὴν ὁρμητικὴ ἐπίθεσή τους. Τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς στρατιᾶς ἐξοντώθηκε καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας παρὰ λίγο νὰ γίνη «κάτοικος τοῦ Ἅδη»· μόλις καὶ μετὰ βίας πέτυχε νὰ βγῆ ἀπὸ κείνους τοὺς λαβύρινθους τῆς κόλασης, πατώντας πάνω σὲ ὑποζύγια ποὺ σκότωναν καὶ πτώματα τῶν στρατιωτῶν του.

Ὁ μόνος ποὺ δὲν ἔπεσε στὴν ἐνέδρα ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὀπισθοφυλα-

τῆς Εὐδοκίας 262, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ ἀδελφός του Σάβας στὸ Βίο τοῦ πατέρα τους, τοῦ Στέφανου Ι ἢ Συμεὼν (ὡς μοναχοῦ), ὀνομάζει τὸν Στέφανον ΙΙ «Στέφανον Νεμάνια», βλ. Lihacev, B11 (1939), σ. 461-68, καὶ M. Lascaris, B12(1938), σ. 149-50.

85. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 431.

86. Χωνιάτης, σ. 569: καὶ τὴν γυναικωνῖτιν συνεπαγόμενος... παρελθὼν δὲ καὶ τὸν Νίσον καὶ περὶ τὸν Σάουβον γενόμενος ποταμὸν τῷ οἰκείῳ συνέμιξε κηδεστῇ τῷ τῆς Οὐγγρίας ρηγὶ τῷ Βελᾷ.

κῆς ῎Ιωάννης Δούκας 90, καθὼς βρῆκε ἕνα ἐπιδέξιο ὁδηγό, τὸν Λιτοβόη. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι πὼς μετὰ τὴ διάψευση τῆς φήμης πὼς ὁ αὐτοκράτορας χάθηκε μαζὶ μὲ τὸ ἄλλο στράτευμα, μιὰ ἄλλη γιγαντιαία ψευτιὰ κυκλοφόρησε, ποὺ «νικητὴ σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο τὸν ἀναγόρευε», καὶ μόνο οἱ μεγάλοι σωροὶ τῶν πτωμάτων ποὺ ἔκαναν τὶς πόλεις νὰ στενάζουν καὶ τὴν ὕπαιθρο ἄγρια νὰ κλαίη τοὺς νεκρούς της, καὶ νὰ τοὺς τραγουδάη, ψεύτισαν τὴ διάδοση καὶ ἔκαναν τὸν αὐτοκράτορα μὲ «κατεβασμένο φρύδι» καὶ σπαραγμένη τὴν καρδιὰ νὰ μπῆ στὴν πρωτεύουσά του. ῎Ετσι διαψεύτηκε καὶ ὁ Δοσίθεος καὶ οἱ ἄλλοι ματαιολόγοι καὶ μάντεις ποὺ πρόβλεψαν πὼς θὰ γυρίση νικητὴς καὶ θὰ ἐξασφαλίση «τὴ μοναρχία τοῦ κόσμου»![87]

Τὸ 1192/3 κυβερνήτη τῆς Φιλιππούπολης διόρισε τὸν πρωτεξάδελφό του Κωνσταντῖνο ῎Αγγελο Δούκα 189, γιὸ τοῦ θείου του ᾽Ισαάκιου ῎Αγγελου Δούκα 96, ποὺ κατεῖχε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ *δουκὸς* τοῦ *στόλου*. ῏Ηταν ἕνας νεαρὸς πρίγκιπας μὲ μεγάλες φιλοδοξίες καὶ μὲ μιὰ ἱκανότητα νὰ προσελκύη τὴ συμπάθεια καὶ ἀφοσίωση τῶν στρατηγῶν καὶ στρατιωτῶν του. Βγαίνοντας στὶς περιφέρειες τῆς Φιλιππούπολης καὶ τῆς Βερόης (τῆς Stara - Zagora) ποὺ τόσο εἶχαν δοκιμαστῆ ἀπ' τὶς ἄγριες ἐπιδρομὲς τῶν Κουμάνων καὶ τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, ἔγινε τὸ φόβητρο ὅλων αὐτῶν τῶν ἐχτρῶν. ᾽Ανακάλυπτε τὶς συμμορίες τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ ᾽Ασὰν ὅπου κι' ἂν βρίσκονταν, καὶ τὶς χτυποῦσε, ἔτσι ποὺ οἱ ἐπιδρομὲς λιγόστεψαν.

᾽Αλλὰ ἡ φιλοδοξία ἔσπρωξε τὸν πρίγκιπα στὴν ἀντιποίηση τοῦ θρόνου. ᾽Αντὶ τῆς στρατηγικῆς περιβλήθηκε βασιλικὴ στολὴ καὶ στὰ πόδια του φόρεσε κόκκινα πέδιλα. Στὴν ἐπανάστασή του ζήτησε τὴ συνεργασία τοῦ *δομέστιχου* τῆς Δύσης Βασίλειου Βατάτζη, συζύγου τῆς ἀδελφῆς του ᾽Ανώνυμης Δούκαινας ᾽Αγγελίνας 190 – αὐτοὶ οἱ δυὸ ἦσαν οἱ γονεῖς τοῦ ἔπειτα μεγάλου αὐτοκράτορα ᾽Ιωάννη (γ') Δούκα Βατάτζη 274 – ποὺ ὄχι μόνο (ὁ Βατάτζης) ἀρνήθηκε νὰ παράσχη, ἀλλὰ χαραχτήρισε τὴν πράξη του, «ὡς ἄκαιρη καὶ παράλογη καὶ πρόβλεψε τὴν καταστροφή του».

Καὶ πραγματικά, καθὼς ὁ Κωνσταντῖνος ῎Αγγ. Δ. 189 πήγαινε στὴν ᾽Αδριανούπολη γιὰ νὰ συναντήση καὶ νὰ μεταπείση τὸ γαμβρό του Βασίλειο Βατάτζη, πιάστηκε ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς ὀπαδούς του ποὺ τὸν ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα, καὶ καταπροδόθηκε στὸν ᾽Ισαάκιο (β') ῎Αγγ. 183 μὲ διαταγὴ τοῦ ὁποίου τυφλώθηκε, πρὸς εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαση τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων Πέτρου καὶ ᾽Ασάν, γιατὶ ἔτσι σώθηκαν ἀπὸ ἕνα ἐπικίνδυνο ἀντίπαλο.

Καὶ εὔχονταν «οἱ καταραμένοι νὰ εἶναι πολύχρονοι οἱ αὐτοκράτορες ποὺ προέρχονταν ἀπ' τὸν οἶκο τῶν ᾽Αγγέλων, καὶ θάνατο ποτὲ νὰ μὴ δοῦν, γιατὶ αὐτοὶ ὅταν βασιλεύουν, τὸ ἔθνος τῶν Βλαχο-Βουλγάρων θὰ προοδεύση καὶ

87. Χωνιάτης, σ. 561-68.

θὰ μεγαλυνθῆ καὶ ξένες πόλεις καὶ χῶρες θὰ ἀποχτήση».

῎Ετσι Βούλγαροι καὶ Βλάχοι, χωρὶς ἀντίπαλο τὸν Κωνσταντῖνο 189, διέτρεχαν καὶ λήστευαν τὶς περιοχὲς ἀπ' τὴ Φιλιππούπολη μέχρι τὴ Τριαδίτσα καὶ αὐτὴ ἀκόμη τὴν ᾽Αδριανούπολη, ἐνῶ οἱ Βυζαντινοὶ πολὺ μέτρια ἀντίσταση σ' αὐτὲς τὶς φοβερὲς ἐπιδρομὲς μποροῦσαν νὰ προβάλουν[88].

Τὸ 1193/4 ὁ ᾽Ισαάκιος (β') ῎Αγγ. 183 ὀργάνωσε μιὰ νέα ἐκστρατεία κατὰ τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, τὴν ἀρχηγία τῆς ὁποίας ἀνάθεσε στὸ *δομέστιχο* τῆς ᾽Ανατολῆς ᾽Αλέξιο Γίδο καὶ στὸ *δομέστιχο* τῆς Δύσης Βασίλειο Βατάτζη, ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα. Οἱ δυὸ στρατηγοὶ ἦλθαν σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ἐχτρὸ κοντὰ στὴν ᾽Αρκαδιούπολη, ὅπου ἔπαθαν πανωλεθρία. ῾Ο μὲν ᾽Αλέξιος Γίδος μόλις πέτυχε νὰ διαφύγη, ἐγκαταλείποντας τὸ στράτευμά του ποὺ τὸ πιὸ πολὺ χάθηκε, ὁ δὲ γενναῖος Βασίλειος Βατάτζης ἔμεινε στὸ πλευρὸ τῶν στρατιωτῶν του καὶ βρῆκε τὸ θάνατο μαζί τους[89].

Αὐτὴ ἡ ἀποτυχία ἔκανε τὸν ᾽Ισαάκιο (β') ῎Αγγ. 183 νὰ ἀποφασίση νὰ ἀναλάβη ὁ ἴδιος τὴν ἀρχηγία μιᾶς μεγάλης ἐκστρατείας, ὅπως ἐκείνης τοῦ 1190, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ ἐξασφάλισε τὴ βοήθεια τοῦ πεθεροῦ του βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ III, μὲ τὸν ὁποῖον ἀναθέρμανε τὶς σχέσεις του, καθὼς εἶχαν προσωρινὰ ψυχρανθῆ, προφανῶς κατὰ τὸ 1192-93, ἐξαιτίας μιᾶς οὐγγρικῆς ἐπιδρομῆς στὴ Σερβία[90], ὁ ὁποῖος (Βελᾶς III) μὲ εὐχαρίστηση ἀνταποκρίθηκε καὶ μέσω τῆς Βιδύνας τοῦ ἔστειλε *ἴλες* στρατοῦ.

᾽Αφοῦ συνέλεξε (ὁ ᾽Ισαάκιος β') τὸ στρατὸ ποὺ χρειαζόταν καὶ ἐφοδιάστηκε μὲ δεκαπέντε κεντηνάρια χρυσοῦ καὶ 60 κεντηνάρια ἀργύρου, ξεκίνησε ἀπ' τὴν ΚΠολη, κατὰ τὸ Μάρτη τοῦ 1195, μὲ τὴν πρόθεση νὰ μὴ ἐπιστρέψη, ἂν δὲ φέρη σὲ πέρας τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον ἐξεστράτευε.

῞Οπως καὶ στὴν ἐκστρατεία τοῦ 1190 εἶχε μαζί του, ἐκτὸς ἄλλων συγγενῶν του, καὶ τὸν ἀδελφό του ᾽Αλέξιο ῎Αγγ. 180, τὸ μόνο ποὺ δὲν τύφλωσε ὁ *λωβητήρας* (=κακοποιὸς) ᾽Ανδρόνικος (α') Κ. 87. ῾Ο *σεβαστοκράτορας* ᾽Αλέξιος ῎Αγγ. 180, πρὶν ἀκόμη, καθὼς φαίνεται, ἀπ' τὴν ΚΠολη ἀναχωρήσουν, εἶχε ὀργανώσει μιὰ εὐρεία συνωμοσία, σὲ συνενόηση μὲ γόνους εὐγενῶν οἰκογενειῶν, ὅπως τῶν Βρανάδων, τῶν Παλαιολόγων, τῶν Πετραλιφῶν, τῶν Ραούλ, τῶν Καντακουζηνῶν κ.ἄ., γιὰ νὰ ξεθρονίση τὸν ἀδελφό του.

᾽Απὸ ἀκριτομυθίες διαφόρων ἔφτασαν στ' αὐτιὰ ὄχι λίγων αὐλικῶν τοῦ

88. Χωνιάτης, σ. 570-73. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Κωνσταντίνου ῎Αγγ. Δ. 189, ὑ. 14.

89. Χωνιάτης, σ. 587-88. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν ᾽Ανώνυμης Δούκαινας ᾽Αγγελίνας 190, ὑ. 16.

90. V. Laurent, La Serbie entre Byzance et la Hongrie à la veille de la quatrième croisade, Revue du Sud-Est européen, τ. 18(1941), σ. 109 κεξ., ὅπου καὶ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ ᾽Ισαάκιου (β') πρὸς τὸν πάπα Κελεστῖνο III, σχετικῆς μὲ τὸ χτύπημα τοῦ Βελᾶ III ἐναντίον τῆς Σερβίας.

οἰκτρὴ ἀποτυχία[81].

Τὸ 1191 ὅμως ὁ Ριχάρδος ὁ Λεοντόκαρδος, «ὁ τῶν πελεκυφόρων κατάρχων Βρεττανῶν, οὓς νῦν φασὶν Ἰγγλίνους», ὅπως λέει ὁ Χωνιάτης, πηγαίνοντας γιὰ τὴ Συρία, κατέβηκε στὴν Κύπρο καὶ μὲ τὴ βοήθεια τῶν Κυπρίων νίκησε τὸν «ἀπάνθρωπο καὶ δυσμείλικτο ὀλοθρευτὴ» Ἰσαάκιο Κ. 229 καὶ τὸν ἔπιασε αἰχμάλωτο.

Τὸ 1192 πούλησε τὴ μεγαλόνησο στοὺς Ναΐτες ἱππότες μοναχοὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, κ᾿ ἔπειτα στὸν πρώην βασιλέα τῆς Ἱερουσαλὴμ Guy de Lusignan, τοῦ ὁποίου οἱ ἀπόγονοι τὴν κυβέρνησαν μέχρι τὸ 1480[82].

Μετὰ τὴν ἀναχώρηση καὶ τὸ τραγικὸ τέλος τοῦ Κοκκινοπώγωνα – πνίγηκε στὶς 10 τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1190 στὰ νερὰ τοῦ Σελέφ, ἑνὸς μικροῦ ποταμοῦ τῆς Κιλικίας[82a] – καθὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ξαναβρῆκε τὴν ἐλευθερία τῶν κινήσεών του, ξεκίνησε κατὰ τῶν Βουλγάρων ποὺ μὲ ἐπιδρομὲς καταλήστευαν τὴ Θράκη καὶ δὲν τήρησαν τὴ συμφωνία τοῦ 1188, καὶ κατὰ τῶν Σέρβων ποὺ εἶχαν ἐκμεταλλευτῆ τὴ σύγκρουση τῶν δυὸ αὐτοκρατόρων γιὰ νὰ κάνουν σημαντικὲς ἐπεκτάσεις στὸ βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ νὰ καταστρέψουν τὶς πιὸ σπουδαῖες πόλεις ἀπ᾿ τὴν Τριαδίτσα (σημ. Σόφια) μέχρι τὰ Σκόπια καὶ τὴν Πρίλαπο.

Τὸ Στέφανο Ι Νεμάνια τῆς Σερβίας νίκησε τὸ φθινόπωρο τοῦ 1190 κοντὰ στὸ Μοράβα. Κατὰ τὴ συνθήκη ποὺ ὑπογράφτηκε ἀναγνωρίστηκαν οἱ παλιὲς κτήσεις τοῦ Νεμάνια καὶ ὄχι ἐκεῖνες ποὺ ἔκανε τὰ τελευταῖα χρόνια.

Καθὼς φαίνεται ἡ νίκη τοῦ Ἰσαακίου (β΄) Ἄγγ. 183 δὲν ὑπῆρξε τόσο πλήρης ὅσο περιγράφεται ἀπ᾿ τὶς βυζαντινὲς πηγές[83]. Καὶ μόνη ἡ σύναψη ἑνὸς συμφώνου εἰρήνης δείχνει πὼς τὸ Βυζάντιο γιὰ πρώτη φορὰ ἀναγνώρισε τὴ σύσταση ἑνὸς ἀνεξάρτητου κράτους τῆς Σερβίας· ἡ πράξη ἐπισφραγίστηκε μὲ μιὰ γαμήλια ἕνωση ἀνάμεσα στοὺς δυὸ βασιλικοὺς οἴκους: ὁ Στέφανος, ὁ δευτερότοκος γιὸς τοῦ Νεμάνια, παντρεύτηκε τὴν ἀνεψιὰ τοῦ αὐτοκράτορα, τριτότοκη κόρη τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀλέξιου Ἄγγ. 180, τὴν Εὐδοκία Ἀγγ. Κ. 262, καὶ ἔλαβε τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α[84].

81. Βλ. προσωπογραφίαν Ἀλέξιου Δ.Κ. Ἄγγ. 167, ὑ. 11-19.

82. Χωνιάτης, σ. 547-48. Βλ. καὶ Γενεαλογία μου, τ. Γ΄, προσωπογραφία Ἰσαάκιου Δούκα Κομν. 229.

82α. Χωνιάτης, σ. 545-46, ὅπου καὶ τὸ περίφημο ἐγκώμιό του γιὰ τὸν Κοκκινοπώγωνα.

83. Χωνιάτης, σ. 569.

84. Χωνιάτης, σ. 703-4· Πρβλ. Jiretchek, Geschichte der Serben, τ. I, σ. 273 κεξ.· M. Laskaris, Vizantiske princeze ou srednjevekovnoj Srbiz (1926), σ. 24-31, βλ. καὶ κριτικὴ πάνω σ᾿ αὐτὸ τὸ ἔργο τοῦ Γ. Σωτηρίου, ΕΕΒΣ 3(1926), σ. 354-55. Ἔχομε καὶ ἑλληνικὴ σφραγίδα τοῦ Νεμάνια: Σφραγὶς Στεφάνου μεγάλου ζουπάνου τοῦ Νεμάνια. Μερικοὶ (Lihacev, Jozo Petrovic) τὴν ἀπόδοσαν στὸ Στέφανο I, καὶ ἄλλοι (Ljubic, M. Lascaris) στὸ γιό του Στέφανο II, τὸ σύζυγο τῆς Εὐδοκίας 262, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ ἀδελφός του Σάβας στὸ Βίο τοῦ πατέρα τους, τοῦ Στέφανου I ἢ Συμεὼν (ὡς μοναχοῦ), ὀνομάζει τὸν Στέφανον II «Στέφανον Νεμάνια», βλ. Lihacev, B11 (1939), σ. 461-68, καὶ M. Lascaris, B12(1938), σ. 149-50.

Ὁ γάμος μὲ μιὰ αὐτοκρατορικὴ πριγκίπισσα καὶ ἡ παραχώρηση τοῦ τίτλου τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α, δείχνουν μιὰ ὑψηλὴ διάκριση, ἀλλὰ ἡ εἴσοδος τοῦ διαδόχου τοῦ σερβικοῦ θρόνου στὴ βυζαντινὴ τιμητικὴ ἱεραρχία ἐκδηλώνει, σὲ συμψηφισμό, τὴ θεωρητικὴ ὑπεροχὴ τοῦ Βυζαντινοῦ ἡγεμόνα, τοῦ «βασιλέως καὶ αὐτοκράτορος»[85].

Ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ποὺ σ᾿ αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία εἶχε μαζί του τὴ νεαρὴ γυναίκα του Μαρία τὴν Οὐγγαρικὴ καὶ τὶς κυρίες τῆς ἀκολουθίας της, προχώρησε μέχρι τὸ Σαῦο ποταμό, ὅπου συνάντησε τὸ σύμμαχο καὶ πεθερό του, τὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶν III, καὶ ἔμεινε μαζί του γιὰ λίγες μέρες[86].

Πρέπει κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἦταν πιὸ λίγο εὐτυχής, ἐπαναλαμβάνοντας τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Ἡ μεγάλη ἐκστρατεία τοῦ 1190 κατάληξε σὲ μιὰ σκληρὴ ἧττα. Τὴν ἐμπροσθοφυλακὴ τῆς στρατιᾶς διοικοῦσαν ὁ Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἄγγ. 175 καὶ ὁ Ἰσαάκιος Κ. 240, τὸ μέσον ἢ κέντρο ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας καὶ ὁ ἀδελφός του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Ἀλέξιος Ἄγγ. 180 καὶ τὴν ὀπισθοφυλακὴ ὁ θεῖος του σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ς Ἰωάννης Δούκας 90.

Ἡ στρατιὰ μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς πρίγκιπες πέτυχε νὰ φτάση μέχρι τὰ τείχη τοῦ Τίρνοβου, ἀλλὰ ἡ πολιορκία τῆς βουλγαρικῆς πρωτεύουσας δὲν εἶχε κανένα ἀποτέλεσμα, καὶ μὲ τὸ φόβο μιᾶς ἐπιδρομῆς τῶν Κουμάνων ἀποφασίστηκε ἡ ἐπιστροφή. Καὶ τότε ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 ἔπαθε σὲ σμικρογραφία κάτι ἀνάλογο μὲ κεῖνο τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 στὸ Μυριοκέφαλο τῆς Φρυγίας.

Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 γιὰ μιὰ πιὸ σύντομη πορεία, πρόσταξε νὰ περάση ἡ στρατιὰ ἀπ᾿ τὶς στενωποὺς καὶ διόδους τῆς Βερόης (σημ. Stara - Zagora). Ἐκεῖ καιροφυλάκτησαν οἱ Βούλγαροι, καὶ ἀφοῦ ἄφησαν νὰ περάση ἡ ἐμπροσθοφυλακή, μόλις περνοῦσε τὸ κέντρο τῆς στρατιᾶς μὲ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τοὺς ἄλλους συγγενεῖς του, ἔκαναν τὴν ὁρμητικὴ ἐπίθεσή τους. Τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς στρατιᾶς ἐξοντώθηκε καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας παρὰ λίγο νὰ γίνη «κάτοικος τοῦ Ἅδη»· μόλις καὶ μετὰ βίας πέτυχε νὰ βγῆ ἀπὸ κείνους τοὺς λαβύρινθους τῆς κόλασης, πατώντας πάνω σὲ ὑποζύγια ποὺ σκότωναν καὶ πτώματα τῶν στρατιωτῶν του.

Ὁ μόνος ποὺ δὲν ἔπεσε στὴν ἐνέδρα ἦταν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὀπισθοφυλα-

85. G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 431.

86. Χωνιάτης, σ. 569: καὶ τὴν γυναικωνῖτιν συνεπαγόμενος... παρελθὼν δὲ καὶ τὸν Νῖσον καὶ περὶ τὸν Σάουβον γενόμενος ποταμὸν τῷ οἰκείῳ συνέμιξε κηδεστῇ τῷ τῆς Οὐγγρίας ρηγὶ τῷ Βελᾷ.

κῆς Ἰωάννης Δούκας 90, καθὼς βρῆκε ἕνα ἐπιδέξιο ὁδηγό, τὸν Λιτοβόη. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο εἶναι πὼς μετὰ τὴ διάψευση τῆς φήμης πὼς ὁ αὐτοκράτορας χάθηκε μαζὶ μὲ τὸ ἄλλο στράτευμα, μιὰ ἄλλη γιγαντιαία ψευτιὰ κυκλοφόρησε, ποὺ «νικητὴ σ' αὐτὸν τὸν πόλεμο τὸν ἀναγόρευε», καὶ μόνο οἱ μεγάλοι σωροὶ τῶν πτωμάτων ποὺ ἔκαναν τὶς πόλεις νὰ στενάζουν καὶ τὴν ὕπαιθρο ἄγρια νὰ κλαίη τοὺς νεκρούς της, καὶ νὰ τοὺς τραγουδάη, ψεύτισαν τὴ διάδοση καὶ ἔκαναν τὸν αὐτοκράτορα μὲ «κατεβασμένο φρύδι» καὶ σπαραγμένη τὴν καρδιὰ νὰ μπῆ στὴν πρωτεύουσά του. Ἔτσι διαψεύτηκε καὶ ὁ Δοσίθεος καὶ οἱ ἄλλοι ματαιολόγοι καὶ μάντεις ποὺ πρόβλεψαν πὼς θὰ γυρίση νικητὴς καὶ θὰ ἐξασφαλίση «τὴ μοναρχία τοῦ κόσμου»![87]

Τὸ 1192/3 κυβερνήτη τῆς Φιλιππούπολης διόρισε τὸν πρωτεξάδελφό του Κωνσταντῖνο Ἄγγελο Δούκα 189, γιὸ τοῦ θείου του Ἰσαακίου Ἀγγέλου Δούκα 96, ποὺ κατεῖχε καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς τοῦ στόλου. Ἦταν ἕνας νεαρὸς πρίγκιπας μὲ μεγάλες φιλοδοξίες καὶ μὲ μιὰ ἱκανότητα νὰ προσελκύη τὴ συμπάθεια καὶ ἀφοσίωση τῶν στρατηγῶν καὶ στρατιωτῶν τού. Βγαίνοντας στὶς περιφέρειες τῆς Φιλιππούπολης καὶ τῆς Βερόης (τῆς Stara - Zagora) ποὺ τόσο εἶχαν δοκιμαστῆ ἀπ' τὶς ἄγριες ἐπιδρομὲς τῶν Κουμάνων καὶ τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, ἔγινε τὸ φόβητρο ὅλων αὐτῶν τῶν ἐχτρῶν. Ἀνακάλυπτε τὶς συμμορίες τοῦ Πέτρου καὶ τοῦ Ἀσὰν ὅπου κι' ἂν βρίσκονταν, καὶ τὶς χτυποῦσε, ἔτσι ποὺ οἱ ἐπιδρομὲς λιγόστεψαν.

Ἀλλὰ ἡ φιλοδοξία ἔσπρωξε τὸν πρίγκιπα στὴν ἀντιποίηση τοῦ θρόνου. Ἀντὶ τῆς στρατηγικῆς περιβλήθηκε βασιλικὴ στολὴ καὶ στὰ πόδια του φόρεσε κόκκινα πέδιλα. Στὴν ἐπανάστασή του ζήτησε τὴ συνεργασία τοῦ δομέστιχου τῆς Δύσης Βασίλειου Βατάτζη, συζύγου τῆς ἀδελφῆς του Ἀνώνυμης Δούκαινας Ἀγγελίνας 190 – αὐτοὶ οἱ δυὸ ἦσαν οἱ γονεῖς τοῦ ἔπειτα μεγάλου αὐτοκράτορα Ἰωάννη (γ') Δούκα Βατάτζη 274 – ποὺ ὄχι μόνο (ὁ Βατάτζης) ἀρνήθηκε νὰ παράσχη, ἀλλὰ χαραχτήρισε τὴν πράξη του, «ὡς ἄκαιρη καὶ παράλογη καὶ πρόβλεψε τὴν καταστροφή του».

Καὶ πραγματικά, καθὼς ὁ Κωνσταντῖνος Ἄγγ. Δ. 189 πήγαινε στὴν Ἀδριανούπολη γιὰ νὰ συναντήση καὶ νὰ μεταπείση τὸ γαμβρό του Βασίλειο Βατάτζη, πιάστηκε ἀπ' τοὺς ἴδιους τοὺς ὀπαδούς του ποὺ τὸν ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα, καὶ καταπροδόθηκε στὸν Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183 μὲ διαταγὴ τοῦ ὁποίου τυφλώθηκε, πρὸς εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαση τῶν Βουλγάρων ἡγεμόνων Πέτρου καὶ Ἀσάν, γιατὶ ἔτσι σώθηκαν ἀπὸ ἕνα ἐπικίνδυνο ἀντίπαλο.

Καὶ εὔχονταν «οἱ καταραμένοι νὰ εἶναι πολύχρονοι οἱ αὐτοκράτορες ποὺ προέρχονταν ἀπ' τὸν οἶκο τῶν Ἀγγέλων, καὶ θάνατο ποτὲ νὰ μὴ δοῦν, γιατὶ αὐτοὶ ὅταν βασιλεύουν, τὸ ἔθνος τῶν Βλαχο-Βουλγάρων θὰ προοδεύση καὶ

87. Χωνιάτης, σ. 561-68.

θὰ μεγαλυνθῆ καὶ ξένες πόλεις καὶ χῶρες θὰ ἀποχτήση».

Ἔτσι Βούλγαροι καὶ Βλάχοι, χωρὶς ἀντίπαλο τὸν Κωνσταντῖνο 189, διέτρεχαν καὶ λήστευαν τὶς περιοχὲς ἀπ' τὴ Φιλιππούπολη μέχρι τὴ Τριαδίτσα καὶ αὐτὴ ἀκόμη τὴν Ἀδριανούπολη, ἐνῶ οἱ Βυζαντινοὶ πολὺ μέτρια ἀντίσταση σ' αὐτὲς τὶς φοβερὲς ἐπιδρομὲς μποροῦσαν νὰ προβάλουν[88].

Τὸ 1193/4 ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 ὀργάνωσε μιὰ νέα ἐκστρατεία κατὰ τῶν Βλαχο-Βουλγάρων, τὴν ἀρχηγία τῆς ὁποίας ἀνάθεσε στὸ δομέστιχο τῆς Ἀνατολῆς Ἀλέξιο Γίδο καὶ στὸ δομέστιχο τῆς Δύσης Βασίλειο Βατάτζη, ποὺ πιὸ πάνω ἀνάφερα. Οἱ δυὸ στρατηγοὶ ἦλθαν σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ἐχτρὸ κοντὰ στὴν Ἀρκαδιούπολη, ὅπου ἔπαθαν πανωλεθρία. Ὁ μὲν Ἀλέξιος Γίδος μόλις πέτυχε νὰ διαφύγη, ἐγκαταλείποντας τὸ στράτευμά του ποὺ τὸ πιὸ πολὺ χάθηκε, ὁ δὲ γενναῖος Βασίλειος Βατάτζης ἔμεινε στὸ πλευρὸ τῶν στρατιωτῶν του καὶ βρῆκε τὸ θάνατο μαζί τους[89].

Αὐτὴ ἡ ἀποτυχία ἔκανε τὸν Ἰσαάκιο (β') Ἄγγ. 183 νὰ ἀποφασίση νὰ ἀναλάβη ὁ ἴδιος τὴν ἀρχηγία μιᾶς μεγάλης ἐκστρατείας, ὅπως ἐκείνης τοῦ 1190, ἀλλὰ αὐτὴ τὴ φορὰ ἐξασφάλισε τὴ βοήθεια τοῦ πεθεροῦ του βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Βελᾶ III, μὲ τὸν ὁποῖον ἀναθέρμανε τὶς σχέσεις του, καθὼς εἶχαν προσωρινὰ ψυχρανθῆ, προφανῶς κατὰ τὸ 1192-93, ἐξαιτίας μιᾶς οὐγγρικῆς ἐπιδρομῆς στὴ Σερβία[90], ὁ ὁποῖος (Βελᾶς III) μὲ εὐχαρίστηση ἀνταποκρίθηκε καὶ μέσω τῆς Βιδύνας τοῦ ἔστειλε ἴλες στρατοῦ.

Ἀφοῦ συνέλεξε (ὁ Ἰσαάκιος β') τὸ στρατὸ ποὺ χρειαζόταν καὶ ἐφοδιάστηκε μὲ δεκαπέντε κεντηνάρια χρυσοῦ καὶ 60 κεντηνάρια ἀργύρου, ξεκίνησε ἀπ' τὴν ΚΠολη, κατὰ τὸ Μάρτη τοῦ 1195, μὲ τὴν πρόθεση νὰ μὴ ἐπιστρέψη, ἂν δὲ φέρη σὲ πέρας τὸ σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖον ἐξεστράτευε.

Ὅπως καὶ στὴν ἐκστρατεία τοῦ 1190 εἶχε μαζί του, ἐκτὸς ἄλλων συγγενῶν του, καὶ τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο Ἄγγ. 180, τὸ μόνο ποὺ δὲν τύφλωσε ὁ λωβητήρας (=κακοποιός) Ἀνδρόνικος (α') Κ. 87. Ὁ σεβαστοκράτορας Ἀλέξιος Ἄγγ. 180, πρὶν ἀκόμη, καθὼς φαίνεται, ἀπ' τὴν ΚΠολη ἀναχωρήσουν, εἶχε ὀργανώσει μιὰ εὐρεία συνωμοσία, σὲ συνενόηση μὲ γόνους εὐγενῶν οἰκογενειῶν, ὅπως τῶν Βρανάδων, τῶν Παλαιολόγων, τῶν Πετραλιφῶν, τῶν Ραούλ, τῶν Καντακουζηνῶν κ.ἄ., γιὰ νὰ ξεθρονίση τὸν ἀδελφό του.

Ἀπὸ ἀκριτομυθίες διαφόρων ἔφτασαν στ' αὐτιὰ ὄχι λίγων αὐλικῶν τοῦ

88. Χωνιάτης, σ. 570-73. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Κωνσταντίνου Ἄγγ. Δ. 189, ὑ. 14.

89. Χωνιάτης, σ. 587-88. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἀνώνυμης Δούκαινας Ἀγγελίνας 190, ὑ. 16.

90. V. Laurent, La Serbie entre Byzance et la Hongrie à la veille de la quatrième croisade, Revue du Sud-Est européen, τ. 18(1941), σ. 109 κεξ., ὅπου καὶ ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τοῦ Ἰσαάκιου (β') πρὸς τὸν πάπα Κελεστῖνο III, σχετικῆς μὲ τὸ χτύπημα τοῦ Βελᾶ III ἐναντίον τῆς Σερβίας.

Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 εἰδήσεις γιὰ τὴν κίνηση, οἱ ὁποῖοι καὶ ἔσπευσαν νὰ τοῦ ποῦν πὼς ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Ἄγγ. 180 ἐπιβουλεύεται τὴ βασιλεία καὶ τὴ ζωή του καὶ πὼς μὲ παραπέτασμα συγκαλύπτει μὲ διαφόρους τρόπους τὸ μισάδελφο καὶ πὼς στὸ στράτευμα πιὸ πολλοὶ εἶναι οἱ φιλαλέξιοι παρὰ οἱ φιλισαάκιοι.

Ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας δὲ θέλησε νὰ ἀκούση λέξη καὶ μὲ σκληρότητα ἀπόπεμψε τοὺς εἰσηγητὲς καὶ τοὺς κατηγόρησε πὼς ἐπιθυμοῦν νὰ σβήσουν τὴ στοργὴ ποὺ ὡς τὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς του ἔχει γιὰ τὸν ἀδελφό του[91].

Ἀπ᾽ τὴν ἄλλη μεριὰ μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 καθὼς δεχόταν τὰ μυθολογήματα τῶν μάντεων, «δόξαζε καὶ ἔλεγε πὼς δὲν ἤθελε τίποτε νὰ ἐνεργήση, γιατὶ θὰ ἔλθουν τὰ πάντα μόνα τους κατὰ τὸν καιρό»[92].

Στὴ Ραιδεστό, ὅπου ἔφτασε ὁ αὐτοκράτορας μὲ τὴ στρατιά, γιόρτασε τὴν ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, ποὺ συνέπεσε στὶς 2 τ᾽ Ἀπρίλη τοῦ 1195[93]. Κι ἀπὸ κεῖ πῆγε νὰ ἐπισκεφτῆ τὸ Βασιλάκιο.

Ἦταν ἕνα γερόντιο μὲ ἀλλόκοτη ζωή, γιὰ τὸ ὁποῖον ὑπῆρχε ἡ φήμη πὼς προέλεγε τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, καὶ ἀπ᾽ αὐτὸ τὰ πλήθη ἔτρεχαν κοντά του μυρμηκιά. Ἀλλὰ τίποτε τὸ ξεκάθαρο γιὰ τὰ μέλλοντα δὲν ἔλεγε, παρὰ μόνο λέξεις πλανημένες καὶ ἀσύμφωνες μεταξύ τους καὶ αἰνιγματικές· πολλὰ ἀπ᾽ αὐτὰ ποὺ ἔλεγε ἦσαν ἄξια γιὰ νὰ γελάη κανείς, παρόλα αὐτὰ ὅμως τραβοῦσε κοντά του τὸν ἁπλὸ λαὸ ποὺ μοιάζει μὲ ἀγέλη. Μάλαζε τὰ βυζιὰ τῶν γυναικῶν καὶ τοὺς ἔπιανε τὰ κάτω μέρη τῶν ποδιῶν, λέγοντας λόγια ἀκατανόητα, φλυαρίες χωρὶς τίποτε ἀπ᾽ αὐτὲς νὰ βγαίνη, καὶ σὲ πολλὲς ἐρωτήσεις ἀντὶ ἀπαντήσεις ἔκανε διάφορες κινήσεις ἢ σχήματα ὅμοια μὲ κεῖνα τοῦ Πάνα, καὶ μερικὲς παλιόγρηες συγγενεῖς του ἔκαναν πὼς ἐξηγοῦσαν τὰ λόγια του καὶ τὰ καμώματά του.

Γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ μάλιστα τὶς γυναῖκες καὶ κυρίως τὶς ἄσεμνες ποὺ μὲ γέλοια ἔκαναν διάφορες χειρονομίες, δὲν ἦταν ὁ Βασιλάκιος παρὰ ἕνας προφήτης, γιὰ τοὺς μυαλωμένους ἕνα περίεργο, κωμικὸ καὶ φλύαρο γερόντιο, καὶ γιὰ μερικοὺς πὼς εἶχε πνεῦμα Πύθωνα, πὼς ἦταν ἐγγαστρίμυθος ἢ Πυθομάντης, γνώμη ποὺ ἀποδεχόταν καὶ ὁ Χωνιάτης[94]. Οἱ νεώτεροι τὸν

91. Χωνιάτης, σ. 588-90· Θεόδ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ7 (1894), σ. 411-12.

92. Χωνιάτης, σ. 567, κείμενο καὶ δημοτικὴ ἀπόδοση.

93. Γιὰ τὴ σύμπτωση τῆς ἡμερομηνίας, βλ. V. Grumel, Chronologie (1958), σ. 310.

94. Χωνιάτης, σ. 590-91· Σκουταριώτης, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 91), σ. 412. Οἱ ἐγγαστρίμυθοι κατὰ τὸν Κλήμεντα, Προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας, κεφ. ΙΙ, 11, 11, 4, ἔκδ. Stählin, πολὺ ἐκτιμῶνταν ἀπ᾽ τοὺς συγχρόνους τους· κατὰ τὸ Μαρτύριον τῆς ἁγίας Γλυκερίας, PG116, στ. 624, οἱ ἐγγαστρίμυθοι μιλοῦσαν δῆθεν μὲ τὰ πνεύματα καὶ πιστευόταν πὼς εἶχαν πνεῦμα Πύθωνα, γι᾽ αὐτὸ καὶ λέγονταν Πυθμομάντεις. Κατὰ τὸν ὕποψη ιβ΄ αἰ. ἐγκαστρίμυθοι λέγονταν «πάντες οἱ σατανικῶς ἐνθουσιῶντες καὶ προλέγοντες δῆθεν τὰ ἄγνωστα, ὡς αἱ κρίτριαι, οἱ Ἀθίγγανοι, οἱ

εἶδαν ὡς ἕνα μάγο[95].

Ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 παθιασμένος μὲ τοὺς ἀστρολόγους, τοὺς μάγους καὶ τοὺς προφῆτες, δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ μὴ συναντήση ἕνα τέτοιο ἀγύρτη.

Ὁ Βασιλάκιος δὲν ἔδωσε καμιὰ σημασία στὴν παρουσία τοῦ πανίσχυρου αὐτοκράτορα, οὔτε ἀπάντησε στὸ χαιρετισμό του, «χαῖρε πάτερ Βασιλάκιε», ἀλλὰ μὲ σκιρτήματα καὶ παράφορες κινήσεις κακολογοῦσε τοὺς συνοδοὺς τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ ἰδιαίτερα τὸ στενὸ συνεργάτη του, τὸν ἐπὶ τοῦ κανικλείου Κωνσταντῖνο Μεσοποταμίτη, τὸν ἔπειτα μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, καὶ δὲ φείστηκε οὔτε τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτοκράτορα.

Μόλις ἐπιτέλους σταμάτησε τὶς ἄτακτες κινήσεις του, μὲ τὸ ραβδὶ ποὺ κρατοῦσε, χάλασε τὰ μάτια τῆς εἰκόνας τοῦ αὐτοκράτορα, ποὺ ἦταν ζωγραφισμένη στὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ, αὐτοῦ ποὺ τοῦ εἶχε παραχωρηθῆ. Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, ὅρμησε νὰ ἁρπάξη ἀπ᾽ τὸ κεφάλι τοῦ αὐτοκράτορα τὸν πῖλον ποὺ φοροῦσε γιὰ νὰ τὸν πετάξη κάτω. Ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 δὲν τιμώρησε τὸν αὐθάδη, καθὼς τὸν θεώρησε παλαβό. Οἱ συνοδοί του ὅμως ποὺ μὲ τὰ μάτια τους εἶδαν τὰ ὅσα ἔκανε, δὲν τὰ θεώρησαν καθόλου ὡς ἕνα καλὸν οἰωνό. Μετὰ τὴν τύφλωση μάλιστα τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο ἐπαλήθευσε ἡ συμβολικὴ πρόρρηση τοῦ Βασιλάκιου, τὸ κῦρος του κραταιώθηκε, ἐνῶ πρῶτα ἀμφισβητοῦνταν[96].

Ἀπ᾽ τὴ Ραιδεστὸ ὁ αὐτοκράτορας ἔφτασε στὰ Κύψελλα, στὸ πεδίο τῶν ὁποίων συγκρότησε τὸ στρατό του σὲ φάλαγγες καὶ ἴλες, περιμένοντας στὸ μεταξὺ νὰ φτάσουν καὶ ἄλλα στρατεύματα[97].

Μπορεῖ κανεὶς νὰ πῆ πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β΄) Ἄγγ. 183 καθὼς διέθετε καὶ τὴν οὐγγρικὴ στρατιωτικὴ ἐνίσχυση, εἶχε καλὰ ὀργανώσει τὴν ἐκστρατεία τῆς ἄνοιξης τοῦ 1195 ἐναντίον τῶν Βλαχο-Βουλγάρων· δυστυχῶς ὅμως ἡ μοίρα δὲ θέλησε νὰ πραγματοποιηθῆ.

Ἡ βυζαντινὴ ἀριστοκρατία, εὐγενεῖς τῆς αὐλῆς καὶ μεγαλογαιοχτήμονες τῶν ἐπαρχιῶν, στάθηκαν στὶς ἀρχὲς τῆς βασιλείας τοῦ Ἰσαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 στὸ πλευρό του, καθὼς «μὲ τὸ ξίφος στὸ χέρι διασχίζοντας τὴ Μέση λεωφόρο πόμπευσε καὶ εὐαγγελίστηκε τὸ δίκαιο φόνο τοῦ ἀλιτήριου» Ἁγιοχριστοφορίτη[98], κ᾽ ἔτσι προκάλεσε τὴν πτώση τοῦ τρομεροῦ Ἀνδρόνι-

Ψευδοπροφῆται, οἱ ἐρημῖται καὶ ἕτεροι», βλ. Βαλσαμών, Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα τ. 2(1852), σ. 458.

95. Βλ. Φ. Κουκουλές, Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός, τ. Α΄ ΙΙ (1948), σ. 129.

96. Χωνιάτης, σ. 591-92· Σκουταριώτης, σ. 412. Γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεσοποταμίτη στὸν καιρὸ τοῦ Ἰσαάκιου, βλ. Χωνιάτης, σ. 648.

97. Χωνιάτης, σ. 592.

98. Μιχαὴλ Χωνιάτης, Τὰ Σωζόμενα, τ. Ι, σ. 225.

κου (α΄) Κ. 87.

΄Αφοῦ ὅμως προσπέρασε τὸ φάσμα τοῦ τ ύ ρ α ν ν ο υ ποὺ τάραζε καὶ αὐτόν τὸν ὕπνο τους, ἄρχιζαν νὰ ἀλλάζουν διαθέσεις καὶ γι᾽ αὐτὸ εἴδαμε μιὰ σειρὰ στάσεων καὶ ἀποπειρῶν διεκδίκησης τῆς ἐξουσίας, κυρίως ἀπ᾽ τὸν οἶκο τῶν Κομνηνῶν, τόσο στὴν πρωτεύουσα ὅσο καὶ στὶς ἐπαρχίες. ΄Ο ΄Ισαάκιος (β΄) ῞Αγγ. 183, μὲ τὶς σχετικὲς ἀρετές του καὶ τὰ ἐλαττώματά του[99], δὲν ἦταν ἕνας ἡγεμόνας τοῦ ἀναστήματος τῶν τριῶν πρώτων Μεγ. Κομνηνῶν, ἂν καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα ἀκολούθησε τὴν πολιτική τους καὶ συνέχισε διαπράττοντας τὰ μεγάλα λάθη τους.

Σύμφωνα μὲ τὸ Χωνιάτη ἀρκετοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι ἀπ᾽ τὴν ἀριστοκρατία – πιὸ πάνω ἀνάφερα ὁρισμένες οἰκογένειες – ποὺ «καθὼς προφασίζονταν τὴν ἀναμελιὰ τοῦ αὐτοκράτορα καὶ πῶς δὲν κυβερνοῦσε κατὰ ποὺ ἔπρεπε τὶς ὑποθέσεις τῆς Αὐτοκρατορίας, ἤθελαν μιὰ ἀλλαγὴ τοῦ προσώπου τοῦ αὐτοκράτορα», ὄχι γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, «ἀλλὰ γιατὶ πολὺ καλὰ καταλάβαιναν πὼς αὐτὸ θὰ γίνη αἰτία χρηματισμοῦ τους»[100]. Βλέπομε λοιπὸν ἐδῶ τὴν ἀσυνειδησία τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, ποὺ σ᾽ ἕνα ἀπ᾽ τὰ πιὸ κρίσιμα σημεῖα τῆς ζωῆς τοῦ Κράτους, δὲν κοίταζε τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἱκανοποίηση τῆς βουλιμίας της[101].

Στὸ διάστημα τῆς διαμονῆς τῶν στρατευμάτων στὰ Κύψελλα ὁ ΄Ισαάκιος (β΄) ῞Αγγ. 183 κάλεσε τὸν ἀδελφό του ΄Αλέξιο ῞Αγγ. 180 νὰ βγοῦν γιὰ ἀναψυχὴ σὲ κυνήγι στὰ ἐκεῖ δασώδη καὶ ἀνθηρὰ πεδία᾽ ἀλλὰ ἐκεῖνος, καθὼς ἦταν ἕτοιμος γιὰ τὴν ἔκρηξη τῆς συνωμοσίας, ἀρνήθηκε μὲ τὴν πρόφαση πὼς πρόκειται νὰ κάνη φλεβοτομία.

Κ᾽ ἔτσι ὁ ΄Ισαάκιος (β΄) ῞Αγγ. βγῆκε, χωρὶς τὸν ἀδελφό του, μὲ τὴν ἀκολουθία του γιὰ τὸ κυνήγι.

Στὶς 8 τ᾽ ΄Απρίλη τοῦ 1195, καὶ ἐνῷ ὁ αὐτοκράτορας βρισκόταν τρία στάδια ἀπ᾽ τὰ Κύψελλα, ἅρπαξαν ἀπ᾽ τὴ σκηνή του τὸν ΄Αλέξιο ῞Αγγ. 180, τὸν μετάφεραν σὲ κείνη τοῦ ΄Ισαάκιου (β΄) ῞Αγγ. 183, καὶ τὸν ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα. ῏Ησαν ἄνθρωποι, λέει ὁ Χωνιάτης, «ἀρρωστημένοι, ψεύτικοι, θεατρίνοι καὶ ποὺ πήγαιναν, ὅπου φυσάει ὁ ἄνεμος». ῏Ησαν ὁ Θεόδωρος Βρανᾶς Κομνηνὸς 239[102], ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος[103], ὁ ΄Ιωάννης Πετραλί-

99. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 19-28, 39, 48, 51, 61, 68, 70, 87, 118α, 91-92.

100. Χωνιάτης, σ. 592.

101. Γιὰ τὴν ἁρπαχτικότητα καὶ τὴν ἀχορτασιὰ καὶ τὸ ἀδίσταχτο τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας, βλ. Α. Διομήδη, Βυζαντιναὶ Μελέται, τ. Α΄, Ι, σ. 25, 28, 60 κ.ἀ.

102. Βλ. γι᾽ αὐτόν, Γενεαλογία μου, τ. Γ΄, προσωπογραφία Θεόδωρου Βρανᾶ Κομν. 239.

103. ΄Ο ΄Αβ. Παπαδόπουλος δὲν τὸν ἀναφέρει στὴ Γενεαλογία του γιὰ τοὺς Παλαιολόγους, Versuch einer Genealogie der Palaiologen, München 1938. Τὸν ἀναφέρει ὅμως ὁ V. Laurent, La Généalogie des premiers Paleologues, σ. 148, ἀριθ. 2 Βλ. καὶ προσωπογραφίαν ΄Ανώνυμης ΄Αγγ. Κ.Δ. 171, ὑ. 5, καὶ Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. ῞Αγγ. 175, ὑ. 51.

φας[104], ὁ Κωνσταντῖνος Ραοὺλ-Δούκας[105], ὁ Μιχαὴλ Καντακουζηνὸς[106], καὶ ἄλλοι τυχάρπαστοι ποὺ εἶχαν συγγενικοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν ΄Ισαάκιο (β΄) ῞Αγγ. 183 καὶ ἕνα σ μ ῆ ν ο ς ἀργόσχολων ποὺ ἀ λ ή τ ε υ ε μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα στὸ σ ε β α σ τ ο κ ρ α τ ο ρ ι κ ὸ ἑστιατόριο – σ᾽ αὐτὸ δηλ. τοῦ σεβαστοκράτορα ΄Αλέξιου ῞Αγγ. 180 – καὶ χαιρόταν στὶς ἀλλαξοβασιλεῖες. ῞Ολες οἱ ἴ λ ε ς τοῦ στρατοῦ προσχώρησαν στὴν ἐπανάσταση, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ὑπηρέτες καὶ οἱ οἰκιακοὶ τοῦ ΄Ισαάκιου (β΄) ῞Αγγ. 183 καὶ οἱ συγκλητικοί[107].

Διάφορες φῆμες γιὰ τὴν ἐπανάσταση ἔφτασαν στ᾽ αὐτιὰ τοῦ ΄Ισαάκιου (β΄) ῞Αγγ. 183 κ᾽ ἔπειτα εἶδε μὲ τὰ μάτια του τὴ συνδρομὴ τῶν πιὸ πολλῶν αὐλικῶν γιὰ τὴν ἀνάρρηση τοῦ ἀδελφοῦ του, καὶ σὲ λίγο ἔφτασαν καὶ ἀγγελιαφόροι ποὺ τοῦ ἔδοσαν λεπτομέρειες ἐκείνων ποὺ εἶχαν συμβῆ.

Τότε σταμάτησε τὴν πορεία του, καὶ κάνοντας τὸ σταυρό του, «λυπήσου με, φώναξε, Χριστὲ βασιλέα», καὶ ἔβγαλε ἀπ᾽ τοὺς κόλπους του τὸ φυλαχτό του μὲ τὴν ἀπεικόνιση τῆς Παναγίας ποὺ τόσο λάτρευε, καὶ τὸ ἀγκάλιαζε καὶ ἐξομολογόταν καὶ ζητοῦσε συχώρεση καὶ μὲ τὴν καρδιά του παρακαλοῦσε νὰ ξεφύγη τὸν κίνδυνο ποὺ πάνω του ἐρχόταν᾽ ἡ Παναγία δὲν τὸν εἰσάκουσε.

Καὶ καθὼς ἔλαβε εἰδήσεις πὼς τὸ ἀπόσπασμα ποὺ στάλθηκε ἀπ᾽ τὸν ἀδελφό του, τὸ νέο αὐτοκράτορα ΄Αλέξιο (γ΄) ῞Αγγ. 180, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπαναστάτες, μὲ μανία ἐρχόταν γιὰ νὰ τὸν πιάση, πῆρε τὸ δρόμο τῆς φυγῆς, μὲ λίγους ἴσως πιστοὺς ἀκολούθους. ΄Αφοῦ μὲ κίνδυνο πέρασε τὸ Μαρίτσα ποταμὸ μὲ τὰ βαθιὰ νερά, τραβοῦσε ἕνα δρόμο, χωρὶς νὰ ἔχη πρόγραμμα γιὰ τὸ ποῦ πηγαίνει, ἕνα πράμα ἔχοντας στὸ νοῦ νὰ βρῆ κάποιο κατάντημα νὰ σωθῆ ἀπ᾽ τὸ τρομερὸ κακὸ ποὺ τὸν περίμενε, καθὼς μάθαινε τὴ λύσσα τῶν διωχτῶν του. Δὲν πέτυχε τίποτε.

Στὴ Στάγειρα ποὺ τότε εἶχε πάρει τὸ ὄνομα Μ ά κ ρ η, ὅπου ἔφτασε, πιάστηκε ἀπὸ κάποιον Π α ν τ ε ύ γ ε ν ο ν[108], ὁ ὁποῖος καὶ τὸν παράδωσε στὸ ἀπόσπασμα τῶν διωχτῶν του. Αὐτοὶ τὸν μετέφεραν στὸ μοναστήρι τῆς Θεοτόκου τῆς Κοσμοσωτείρας, στὸ ἵδρυμα τοῦ μακαρίτη σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α ΄Ισαάκιου Κ. 36, ποὺ βρισκόταν σὲ μιὰ μαγευτικὴ τοποθεσία κοντὰ στὴ Βήρα, στὸ στόμιο τοῦ ῞Εβρου ποταμοῦ.

΄Εκεῖ γιὰ τελευταία φορὰ εἶδε τὸν ἥλιο, καθὼς τοῦ ἔβγαλαν καὶ τὰ δυὸ

104. Βλ. γι᾽ αὐτόν, προσωπογραφίαν Θεόδωρου Δ.Κ. ῞Αγγ. 168, ὑ. 20.

105. Βλ. S. Fassoulakis, The byzantine family of Raoul, ἀριθ. 4, σ. 13-4.

106. Βλ. D. Nicol, The byzantine family of Kantakouzenos, ἀριθ. 7, σ. 8. ΄Ο Μιχαὴλ Καντακουζηνὸς πιθανὸν νὰ ὑπῆρξε σύζυγος τῆς ΄Ανώνυμης (Θεοδώρας;) ΄Αγγ. Κ.Δ. 171 καὶ πατέρας τοῦ ΄Ιωάννη Κ.Κ. ῞Αγγ. 250.

107. Χωνιάτης, σ. 593-94᾽ Σκουταριώτης, σ. 413.

108. ΄Ο Σπ. Λάμπρος, ΝΕ8 (1911), σ. 245, μὲ ἀφορμὴ κάποιον Λέοντα Παντεύγενον, λέει πὼς τὸ Παντεύγενος ἦταν γνωστὸ βυζαντινὸ ἐπώνυμο.

μάτια, περὶ τὶς 10 μὲ 12 τ᾽ Ἀπρίλη (τοῦ 1195), ἴσως σὲ ἐκδίκηση τοῦ κακοῦ ποὺ εἶχε κάνει στὸ βασιλέα Ἀνδρόνικο (α᾽) Κ. 87, τὸ γιὸ τοῦ Ἰσαάκιου Κ. 36.

Γιατὶ «θέλει, λέει ὁ Χωνιάτης, ἡ θεία Πρόνοια ποὺ κατὰ ἄριστο τρόπο κανονίζει τὰ πάντα, καὶ πρὸς τοὺς χειρότερους ἐχτροὺς νὰ φερόμαστε μὲ φιλανθρωπία, λαμβάνοντας ὑπόψη πὼς ἡ ἐξουσία δὲν εἶναι παντοτινὴ καὶ ἡ δύναμη δὲ μένει γιὰ πάντα καὶ πὼς ἀπὸ κεῖ ποὺ αἴσια ξεκινοῦμε, καθόλου δὲν ἀποκλείεται νὰ φτάσουμε στὸ ἴδιο μὲ τὸν προκάτοχο κατάντημα».

Καὶ ὁ Ἰσαάκιος Ἄγγ. 183 ἔμεινε γιὰ ἀρκετὲς μέρες στὸ μοναστήρι, ὑποφέροντας ἀπ᾽ τοὺς φριχτοὺς πόνους τῆς τύφλωσης, χωρὶς νὰ δέχεται καθόλου τροφή, κι ἀπὸ κεῖ μεταφέρθηκε προσωρινὰ σὲ κάποια φυλακὴ τοῦ Διπλοκιόνιο μεγάλου παλατιοῦ, γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆ στὸ τέλος στὸ Διπλοκιόνιο τοῦ Βοσπόρου (σημ. Besiktas), ὅπου ἦταν ἡ πατρική τους κατοικία[109], μαζὶ μὲ τὴ δεύτερη γυναίκα του, τὴν τέως αὐγούστα Μαρία τὴν Οὐγγαρική, καὶ τοὺς γιοὺς του Ἀλέξιο Ἄγγ. 266, ἕνα ἀγόρι δώδεκα χρονῶ, καὶ Μανουὴλ Ἄγγ. 267 ποὺ δὲν ἦταν παρὰ μόλις δυὸ χρονῶ.

Ἐκεῖ ζοῦσε «ζωὴ ἀγρότη», καὶ τὸ κρασὶ καὶ τὸ ψωμὶ ποὺ τοῦ χορηγοῦνταν ἦταν μετρημένο, ὅπως «ἑνὸς τυχαίου ἰδιώτη», ἐνῶ στὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο (γ᾽) Ἄγγ. 180 περιῆλθε ἡ βασιλεία, εἰρηνικὰ καὶ ἀστασίαστα, ὅπως «στοὺς Διόσκορους, ποὺ ἐνῶ ἔδυνε ὁ ἕνας ἀνάτελλε ὁ ἄλλος»[110].

Εἶναι φαινόμενο ἀποκαρδιωτικὸ ποὺ ἔγινε καὶ πέτυχε αὐτὴ ἡ ἐπανάσταση τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τοῦ στρατοῦ κατὰ τοῦ Ἰσαάκιου (β᾽) Ἄγγ. 183 καὶ ποὺ ἀνάδειξε ὡς ἡγεμόνα τὸν ἀδελφό του Ἀλέξιο (γ᾽) Ἄγγ. 180, τὸν πολὺ χειρότερο καὶ ἀνίκανο, τάχα μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ χειριστῆ καλύτερα τὰ πράματα. Αὐτὴ ἡ ἀλλαξοβασιλεία μαζὶ μὲ πολλὰ ἄλλα κακὰ ποὺ ἔφερε, εἶναι ἐκείνη ποὺ ἔδωσε τὰ προσχήματα στοὺς Λατίνους γιὰ τὴν κατάλυση τῆς ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Ἰσαάκιος (β᾽) Ἄγγ. 183 βασίλευσε γιὰ μιὰ δεύτερη φορά, ἂν καὶ τυφλός – εἶναι ὁ μόνος τυφλὸς αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, ἂν παραλείψωμε τὸ μισότυφλο Ἰωάννη (ζ᾽) Παλαιολόγο (1390)[111] – ἀπ᾽ τὶς 18 Ἰουλίου τοῦ 1203 ὡς τὶς 28 ἢ 29 τοῦ Γενάρη τοῦ 1204[112], γιὰ νὰ πεθάνη ἀπ᾽ τὸν τρόμο καὶ ἀπὸ ἀρρώστια, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔπασχε καὶ ἀπὸ ἀρθρίτιδα, ἀνάμεσα στὸ ἀπὸ 30ης τοῦ Γενάρη ἕως 8ης τοῦ Φλεβάρη (τοῦ 1204) διάστημα[113].

109. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Κομν. Ἄγγ. 178, ὑ. 8.

110. Χωνιάτης, σ. 594-96· Σκουταριώτης, σ. 413.

111. Ὁ Ἰουστινιανὸς (β᾽) κατὰ τὴ λήξη τῆς πρώτης βασιλείας του (695), ρινοτομήθηκε γιὰ νὰ καταστῆ πολιτικὰ ἀνίκανος· καθὼς ὅμως, ἂν καὶ ρινότμητος, βασίλευσε γιὰ δεύτερη φορὰ (705-711), στὸν ἀμέσως ἑπόμενο αὐτοκράτορα Φιλιππικὸ (711-713), κατὰ τὴν πτώση του ἀπ᾽ τὸ θρόνο ὡς μέσο πολιτικῆς ἀνικανότητας μεταχειρίστηκαν τὴν τύφλωση, καὶ ἀπὸ τότε ἔχομε τὶς τυφλώσεις τῶν αὐτοκρατόρων Μιχαὴλ (ε᾽) Καλαφάτη (1041-1042), Ρωμανοῦ (δ᾽) Διογένη (1068-1071), Ἰσαάκιου (β᾽) Ἄγγ. (1185-1195), Ἀλέξιου (ε᾽) Δούκα (1204) καὶ Ἰωάννη (δ᾽) Λάσκαρι (1258-1261).

II

Χαρακτηριστικὰ τοῦ ἡγεμόνα, χτίσματα, συνήθειες, ἡ εὐσέβειά του, ἐσωτερικὴ διοίκηση καὶ οἰκονομικά, ἡ φιλανθρωπία του, τὸ εὐόργητο τοῦ χαραχτῆρα του, προρρήσεις καὶ πεποίθησή του γιὰ τὸ αἴσιο μέλλον, τύφλωση καὶ θάνατος, ἡ πολιτική του ἀπέναντι τῶν ἰταλικῶν ναυτικῶν δημοκρατιῶν, ἡ μεγάλη του πολυτέλεια, ἡ αὐγούστα Μαρία ἡ Οὔγρισσα, ὡς μοναχὸς Ἰωαννίκιος.

Τὴ δεύτερη αὐτὴ βασιλεία του, ἡ ὁποία ὑπῆρξε σκιώδης, καθὼς στὴν πραγματικότητα βασίλευε ὁ γιός του Ἀλέξιος (δ᾽) Ἄγγ. 266, θὰ ἐκθέσω στὴν προσωπογραφία αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς τυπικὰ κοινῆς βασιλείας τους, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλα ἀπ᾽ αὐτὰ τῆς Δ᾽ λεγόμενης Σταυροφορίας.

Κοντὰ σὲ ὅσα ἔχω ἀναφέρει γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Ἰσαάκιου (β᾽) Ἄγγ. 183, πρέπει νὰ σημειωθοῦν καὶ τὰ ἑπόμενα.

Ὁ Ἰσαάκιος (β᾽) Ἄγγ. 183 ὑπῆρξε ἕνας ἡγεμόνας φιλοκτίστης. Εἶχε τὴ μανία νὰ χτίζη, ἴσως ἄκαιρα, μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομές, ὄχι καὶ τόσο ἄχρηστες, ὅπως νομίζεται[114]. Καὶ στὰ δυὸ παλάτια, στὸ Μέγα καὶ σ᾽ αὐτὸ τῶν Βλαχερνῶν, ἔχτισε λουτρά, καὶ στὰ νησιὰ τῆς Προποντίδας πολυτελεῖς ἐπαύλεις. Γιὰ νὰ χτίση ἕνα πύργο στὸ παλάτι τῶν Βλαχερνῶν, ὡς στήριγμα τοῦ παλατιοῦ καὶ γιὰ κατοικία του, κατεδάφισε πολλοὺς ναούς, καὶ ἀνάμεσα σὲ ἄλλα παλιὰ χτίσματα, γκρέμισε τὴ λαμπρὴ οἰκοδομὴ τοῦ γενικοῦ λογοθεσίου καὶ τὸ περίφημο παλάτι τῶν Μαγγάνων[115].

Ὁ Ἰσαάκιος (β᾽) Ἄγγ. 183 εἶχε ἕνα ἰδιαίτερο ἔρωτα γιὰ τὸ ναὸ τοῦ ἀργάγγελου Μιχαὴλ τοῦ Ἀνάπλου, ποὺ κάτω ἀπ᾽ αὐτὸν πρέπει καλύτερα νὰ ἐννοήσωμε ἐκεῖνον τοῦ Σωσθενείου[116], τὸν ὁποῖον μετάβαλε σὲ ἀληθινὸ μουσεῖο τέχνης, συνάζοντας σ᾽ αὐτὸν ἀπὸ ὅλους τοὺς ναοὺς τῆς πρωτεύουσας, τῶν περιχώρων ἀλλὰ καὶ ἄλλων χωρῶν, εἰκόνες καὶ ψηφιδωτὰ τοῦ Μιχαήλ, ἔργα ἀρχαῖα καὶ θαυμάσια. Τόση ἦταν ἡ μανία του γιὰ τὴν ἄρτια συγκρότηση τῆς συλλογῆς, ποὺ ἀπ᾽ τὴ μακρινὴ Μονεμβασία ἀπόσπασε μὲ δόλο τὴν ξακουσμένη, ἀξιοθαύμαστη καὶ θαυματουργὸ εἰκόνα

112. Γιὰ τὶς χρονολογίες, βλ. Villehardouin, La conquête de Const/ple, ἐκδ. E. Faral, τ. I. σ. 183, τ. II, σ. 23, καὶ ὑ. 1-3.

113. Villehardouin, τ. II, σ. 23· Χωνιάτης, σ. 737 καὶ 744.

114. Βλ. M. Levtchenko, Byzance, σ. 247, ἑλλην. μετάφρ. Γ. Βιστάκη, σ. 304, ἑλλην. μετάφραση «Νέας Ἑλλάδας», σ. 242.

115. Χωνιάτης, σ. 580-81.

116. Βλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 340 καὶ 348.

τοῦ Χριστοῦ, καθὼς «σερνόταν στὸ μαρτύριο τοῦ σταυροῦ».

Ἀπ' τὴ Νέα μεγάλη ἐκκλησία τοῦ μεγάλου παλατιοῦ μετάφερε κάθε ἔπιπλο καὶ ἐκκλησιαστικὸ σκεῦος ἀξίας, καὶ αὐτὲς ἀκόμη τὶς χάλκινες πύλες τῆς εἰσόδου τοῦ παλατιοῦ, πού εἶχαν μιὰ ἱστορία ἀπ' τὸ ἔνδοξο παρελθόν, καὶ ἔδειχνε ὅλη τὴ χαρά του καὶ ἱκανοποίηση ποὺ ὁ ναὸς τοῦ Μιχαὴλ «ἐγκαινίζεται» μὲ ξένα κειμήλια καὶ ἐπίσης μὲ ξένους στολισμοὺς «καταγλαΐζεται»[117].

Μᾶς εἶναι γνωστὸ τὸ πλούσιο τραπέζι τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 ἀπὸ φαγιὰ καὶ ποτά[118]. Σ' αὐτὸ ἔπρεπε καὶ τὰ σκεύη τὰ ἐπιτραπέζια νὰ ἦσαν ἰδιαίτερα πολυτελή, γι' αὐτὸ καὶ βρῆκε μιὰ πρακτικὴ λύση.

Ἀπ' τοὺς τάφους τῶν προκατόχων του αὐτοκρατόρων ποὺ ἀναπαύονταν στὸ ναὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων καὶ σὲ ἄλλα μοναστήρια, ἀπόσπασε «κυπελλοειδῆ ἀναθήματα», καλλιτεχνήματα ποὺ ἀναλογοῦσαν σὲ ποτήρια, φτιαγμένα ἀπὸ καθαρὸ χρυσάφι καὶ στολισμένα μὲ πολύτιμα λιθάρια καὶ μέσα σ' αὐτὰ ἔπινε τὸ κρασί του μαζὶ μὲ τοὺς συμποσιαστές του.

Γύρω ἀπ' τὸ τραπέζι του ἔτρεχαν οἱ θαλαμηπόλοι μὲ χερνίβια ἢ χερόνιπτρα (=λεκανίτσες γιὰ πλύσιμο χεριῶν), ἐπιχύτες (=δοχεῖα ποὺ ἀπ' αὐτὰ χυνόταν τὸ νερό) καὶ χερνιβόξεστα (=χερνίβιο καὶ ἐπιχύτης), ὅλα ὁλόχρυσα μὲ παραστάσεις ἀκαταμάχητης ὀμορφιᾶς, ἀποσπασμένα καθὼς φαίνεται ἀπὸ ναούς, γιατὶ κατὰ τὸ Χωνιάτη προηγουμένως τὰ μεταχειρίζονταν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ λευῖτες γιὰ τὴν τέλεση τῆς λειτουργίας.

Μέσα στὴ μανία του γιὰ τὴν πολυτέλεια καὶ τὴν ἐπίδειξη, ἔπαιρνε ἀπὸ ναοὺς σταυρούς, περιδέραια, στρεπτούς, ὑφάσματα πολυτελή, ἀποσποῦσε ἀπὸ βιβλία πολύτιμους λίθους, καὶ μὲ ὅλο αὐτὸ τὸ ὑλικὸ κατασκεύαζε αὐτοκρατορικὲς φορεσιές, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἔβλεπαν οἱ αὐλικοί. Καὶ σὲ κείνους ποὺ εἶχαν τὴν τόλμη νὰ τοῦ ποῦν πὼς δὲν ἁρμόζει σὲ ἕνα «θεοφιλή» αὐτοκράτορα, ὅπως αὐτόν, καὶ ποὺ «ἀπ' τοὺς προγόνους του ἔχει κληρονομήσει τὴν εὐσέβεια», νὰ κάνη αὐτὰ τὰ πράματα ποὺ εἶναι ἱεροσυλία, ἀπαντοῦσε μὲ ὀργὴ καὶ τοὺς ἐπέπληττε καὶ τοὺς κατηγοροῦσε πὼς «δὲν ἔχουν καμιὰ αἴσθηση τοῦ ὡραίου», καὶ ἰσχυριζόταν πὼς «τὰ πάντα ἐπιτρέπεται στοὺς αὐτοκράτορες νὰ κάνουν καὶ πὼς καμιὰ διαφορὰ δὲν ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ Θεὸ καὶ τὸν αὐτοκράτορα, κατὰ τὴν ἐπίγεια βασιλεία, ἀφοῦ ὁ δεύτερος ἀπ' τὸν πρῶτο ἔλαβε τὴ βασιλεία».

Καὶ ἔφερνε ὡς παράδειγμα τὸν πρῶτο χριστιανὸ αὐτοκράτορα, τὸν Ἰσαπόστολο Κωνσταντῖνο, «ποὺ τὰ καρφιά, ποὺ μὲ αὐτὰ σταύρωσαν τὸ Χριστό, τὸ ἕνα τὸ ἔβαλε στὸ χαλινάρι τοῦ ἀλόγου του καὶ τὸ ἄλλο στὴν περι-

117. Χωνιάτης, σ. 581-82· Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 91), σ. 409-410. Πρβλ. R. Janin, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 348.

118. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 24.

κεφαλαία του, ξεχνώντας πὼς ὁ ἀρχηγὸς τῆς πίστης ἄνακτας αὐτὸ τὸ ἔκανε γιὰ νὰ δείξη θειότερη τὴ δύναμη τοῦ λόγου τοῦ σταυροῦ στοὺς εἰδωλολάτρες, ποὺ τὸ χριστιανικὸ κήρυγμα τὸ θεωροῦσαν μωρία»[119].

Γιὰ τὴν εὐσέβεια τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 δυὸ σπουδαῖοι σύγχρονοί του συγγραφεῖς μᾶς δίνουν ἀξιοπρόσεχτες πληροφορίες.

Ὁ ἕνας μᾶς λέει πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 «περνοῦσε τὶς χειμωνιάτικες νύχτες του μὲ προσευχὲς καὶ στοχασμοὺς γιὰ ὅσα ἔπρεπε νὰ κάνη τὴν ἐπομένη καὶ γενικὰ γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Κράτους»[119α].

Ὁ ἄλλος μὲ πιὸ πολλὰ λόγια μᾶς λέει πὼς «κατὰ τὶς νύχτες ἄνοιγε τὸ στόμα του σὲ ὕμνους πρὸς τὸ Θεὸ καὶ σήκωνε τὰ χέρια του στὰ ἅγια καὶ διάβαζε βιβλία ἱερὰ γιὰ νὰ μπῆ νοερὰ στὸ ποθούμενο, στὸν Παράδεισο καὶ στὸ Θεό. Κι ὅταν ἀπόκαμνε, κλείνοντας τὰ μάτια του καὶ σιωπώντας, δεχόταν τὰ σπουδαῖα τῶν μηνυμάτων στὴν ψυχή του καὶ τὸ ἄϋλο φῶς τῆς ἀρχίφωτης Τριάδας. Ὄχι μόνο τὰ μεσάνυχτα σηκωνόταν, ἀλλὰ πολλὲς φορὲς καὶ ὁλάκερη τὴ νύχτα περνοῦσε μὲ προσευχὲς καὶ ἐκστάσεις, χωρὶς νὰ κουράζεται, ὅπως διαβεβαίωναν τὸν Εὐστάθιο μάρτυρες ἱεροὶ (=ἱερωμένοι) καὶ ἄντρες λογάδες (=ἐπιφανεῖς), καὶ αὐτὰ τὰ ἔκανε εἴτε ὄρθιος ὡς κίονας καὶ στύλος, εἴτε γονατιστὸς γιὰ νὰ κάμψη τὸν οἶκτο τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ του, ἢ διακυβέρνηση τοῦ ὁποίου τοῦ ἔπεσε ὡς ἕνας λαχνός»[119β].

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183 στὴν ἐσωτερικὴ διοίκηση καὶ οἰκονομικὴ διαχείριση ὑπῆρξε ὀλέθρια.

Καθὼς στεροῦνταν οἰκονομικῶν πόρων, ἂν καὶ προσωπικὰ ὁ ἴδιος ἦταν σπάταλος, ἀναγκάστηκε καὶ κιβδήλευσε τὰ νομίσματά του, χύνοντας μαζὶ μὲ τὸ χρυσάφι ἀσήμι καὶ χαλκό, καὶ διαβεβαίωνε πὼς ἦσαν ἀνόθευτα. Πολλὲς φορές, γιὰ τὶς εἰσπράξεις τῶν δημοσίων φόρων οἱ ὑπάλληλοι στέλνονταν στὶς ἐπαρχίες χωρὶς «βαλάντιον καὶ πήραν», χωρὶς χρῆμα καὶ ἐφόδια, κ' ἔτσι ἀναγκάζονταν νὰ δωροδοκοῦνται[120].

Σημειώθηκε πιὸ πάνω πὼς ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 συνήθιζε νὰ κατεδαφίζη παλιοὺς ναοὺς ποὺ θὰ εἶχαν πέσει σὲ ἀχρηστία. Κοντὰ σ' αὐτὸ ὅμως πρέπει νὰ τονιστῆ πὼς «ὅσο κανεὶς προηγούμενος αὐτοκράτορας» ἐνδιαφέρθηκα γιὰ ναούς, εὐκτήριους οἴκους καὶ μοναστήρια. Καλλιτέχνες ἐργάζονταν σ' αὐτὰ τὰ ἱδρύματα, γιὰ νὰ φτιάξουν μωσαϊκὰ καὶ τοιχογραφίες ποὺ ἀπ' τὸ χρόνο εἶχαν καταστραφῆ.

119. Χωνιάτης, σ. 582-84· Σκουταριώτης, σ. 410.

119α. Νικήτας Χωνιάτης, Σύγκρισις δεικνύουσα τὸν χειμῶνα κρείττονα τοῦ θέρους, ἔκδ. I.A. van Dieten, Orationes et epistulae, σ. 117.

119β. Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, Αὐτοσχέδιος λαλιὰ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον (β') τὸν Ἄγγ. (183) ἐν Φιλιππουπόλει, ἔκδ. Th. L.F. Tafel, σ. 43. Γιὰ τὴν εὐσέβεια τοῦ βασιλέα, βλ. καὶ προσωπογραφία Ἄννας Κομν. Βατ. 149, ὑ. 87-92.

120. Χωνιάτης, σ. 584· Σκουταριώτης, σ. 410.

Γιὰ τὴ Θεομήτορα εἶχε μιὰ παθολογικὴ ἀδυναμία, καὶ ὅταν στεκόταν μπροστὰ στὶς εἰκόνες της ἦταν ἕτοιμος «νὰ χύση πάνω σ' αὐτὲς τὴν ψυχή του»· γι' αὐτὸ καὶ πολλὲς εἰκόνες της, ἀφοῦ τὶς στόλισε μὲ χρυσὸ καὶ πολύτιμους λίθους, τὶς ἀφιέρωσε σὲ ναοὺς καὶ προσκυνήματα, ὅπου συνέρρεαν τὰ πλήθη[121].

Στὸ ζήτημα τῆς φιλανθρωπίας ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 ἀκολούθησε τὶς παραδόσεις τῶν αὐτοκρατόρων.

Τὸ παλάτι τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ισαάκιου Κ. 36 στὸ λιμένα τῶν Σ ο φ ι ῶ ν τὸ μετασκεύασε σὲ π α ν δ ο χ ε ῖ ο, ὅπου ἔτρωγαν κάθε μέρα δωρεὰν ἑκατὸ ἄνθρωποι· ἐπίσης τὸ πανδοχεῖο ἦταν ἐφοδιασμένο μὲ ἑκατὸ κρεββάτια, καὶ εἶχε καὶ σταῦλο, ὅπου μποροῦσαν νὰ χωρέσουν ἑκατὸ ὑποζύγια.

Τὸ ἀνάκτορο στὸ ναὸ τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα, ποὺ εἶχε ἀνεγείρει ὁ 'Ανδρόνικος (α') Κ. 87, τὸ μετάβαλε σὲ νοσοκομεῖο.

Καὶ ἀκόμη τὸν οἶκο τοῦ μ ε γ ά λ ο υ δ ρ ο υ γ γ α ρ ί ο υ τὸν μετάβαλε σὲ ἀναρρωτήριο καὶ παρεῖχε κάθε μέσον γιὰ τὴν ἐνδυνάμωση τῶν ἀσθενῶν.

Καὶ ὅταν ἡ φωτιὰ κατάστρεψε τὸ νότιο τμῆμα τῆς πόλης, μοίρασε χρήματα στοὺς κατοίκους ἐκείνους ποὺ ἔχασαν τὰ σπίτια τους καὶ τὶς περιουσίες τους.

Μὲ τὴν ἄνοδό του στὸ θρόνο μοίρασε στὸν κόσμο πέντε κεντηνάρια χρυσοῦ. Καὶ κατὰ τὴ Μεγάλη 'Εβδομάδα τῶν Παθῶν μοίραζε γενναῖα βοηθήματα στὶς χῆρες, «ἀναπληρώνοντας ἔτσι τὴ χηρεία τους» καὶ προικοδοτοῦσε ἄπορα κορίτσια γιὰ τοὺς γάμους τους. Καὶ ὄχι μόνο οἰκονομικὰ ἐνίσχυε ἄτομα καὶ οἰκογένειες, ἀλλὰ καὶ ὁλάκερες πόλεις εὐεργετοῦσε μὲ τὴν ἀπαλλαγή τους ἀπ' τὴν καταβολὴ φόρων[122].

Καὶ γενικὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ πῇ πὼς καὶ μὲ τὰ δυό του χέρια ἄδειαζε τὰ δημόσια ταμεῖα γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ καὶ ἀνορθώσῃ τοὺς πάσχοντες. Καὶ ἐδῶ, στὶς ὑπέρογκες αὐτὲς δαπάνες ποὺ ἄγγιζαν τὰ ὅρια τῆς ἀσωτείας, πρέπει νὰ βροῦμε τὶς αἰτίες ποὺ οἱ προϊστάμενοι τῶν οἰκονομικῶν ὑπηρεσιῶν ἀναγκάζονταν νὰ ἐφευρίσκουν νέους φόρους καὶ οἱ φορολόγοι νὰ εἰσπράττουν χρήματα ἀπ' τὶς κατώτερες τάξεις κατὰ ὄχι «ὅσιο» τρόπο. 'Αλλὰ τὰ εἰσερχόμενα αὐτὰ χρήματα καὶ πάλι ἐξέρχονταν σὲ ἀπόρους, κ' ἔτσι ὁ αὐτοκράτορας πίστευε πὼς δὲν ἁμάρτησε γιὰ τὸν ἄδικο τρόπο τῶν εἰσπράξεων[123].

Φυσικά, κάτω ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀφέλειες τοῦ 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183 δὲν κρυβόταν παρὰ τὸ καθεστὼς τῆς δ ι α φ θ ο ρ ᾶ ς, ποὺ μετὰ τὸν 'Ανδρόνικο (α') Κ. 87 ἐπανῆλθε ἀκάθεκτο.

---

121. Χωνιάτης, σ. 584-85· Σκουταριώτης, σ. 410.
122. Χωνιάτης, σ. 585-86· Σκουταριώτης, σ. 410-11.
123. Χωνιάτης, σ. 586· ἐπίσης τὸ δημοτικὸ κείμενο.

'Ο 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 ἦταν ἕνας τύπος συναισθηματικὸς καὶ ὄχι νοησιαρχικός· ἀμέσως ὀργιζόταν καὶ ἀπότομα ἔδειχνε τὴ συμπάθειά του πρὸς ἐκεῖνον ποὺ προκάλεσε τὴν ὀργή του, καὶ προσπαθοῦσε νὰ ἀπαλύνῃ τὶς συμφορὲς ὁρισμένων ἀνθρώπων ποὺ ὁ ἴδιος εἶχε προκαλέσει[124]. Μιὰ τέτοια συμπεριφορὰ του ἀκριβῶς βλέπομε στὴν περίπτωση τῶν δευτεροεξαδέλφων του 'Αλέξιου Κ. 156 καὶ 'Ανδρόνικου Κ. 113.

Αὐτὰ κάνοντας ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 καὶ ἄλλα ποὺ ὁ Χωνιάτης παράλειψε νὰ μᾶς ἀναφέρῃ, νόμιζε πὼς «ἡ βασιλεία του στηριζόταν πιὸ πολὺ ἀπὸ ὅσο ὁ ἥλιος στὸ σφαίρωμα τοῦ οὐρανοῦ καὶ πὼς θὰ ζήσῃ καὶ θὰ βασιλεύσῃ σὲ μακροὺς κύκλους ἐτῶν, ὅπως οἱ πανύψηλες κέδροι τοῦ Λιβάνου»[125].

'Ο Χωνιάτης ποὺ ἐδῶ τὸν κατακρίνει γι' αὐτὴ τὴν ὑπέρμετρη αἰσιοδοξία του καὶ τὴν ἀνάμιξή του σὲ πράματα ποὺ ὁ Θεὸς κανονίζει, δὲ διστάζει ἀλλοῦ νὰ πῇ πὼς «ὁ βασιλέας, δίκαιος καθὼς εἶναι, ἀνθεῖ σὰν τὸ φοίνικα, καὶ πὼς σὰν τὴν κέδρο τοῦ Λιβάνου εἶναι στολισμένος μὲ ἀρετὲς καὶ πὼς σὰν τὴν ἀγλαόκαρπη ἐλιὰ πληθύνεται ἀπὸ καρποὺς τοῦ Πνεύματος»[126].

'Αλλὰ αὐτὰ βέβαια εἶναι ρητορεία καὶ ὄχι ἱστορία.

"Ολες αὐτὲς οἱ προρρήσεις καὶ πεποιθήσεις γιὰ μιὰ πολὺ μακρὰ τρισένδοξη βασιλεία ἔπεσαν στὸ κενό, καὶ ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 τυφλώθηκε τὸν 'Απρίλη τοῦ 1195 γιὰ νὰ πεθάνῃ μέσα στὴ θλίψη τὸ Φλεβάρη τοῦ 1204, μετὰ ἀπὸ μία ταραγμένη βασιλεία.

"Ενα ἄλλο σημεῖο ποὺ πρέπει νὰ τονιστῇ ἐδῶ μὲ λίγα λόγια εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ 'Ισαάκιου (β') "Αγγ. 183 ἀπέναντι στὶς ἰταλικὲς ναυτικὲς δημοκρατίες, καθὼς ἀνανέωσε καὶ ἐνίσχυσε τὰ οἰκονομικὰ προνόμια ποὺ εἶχαν σ' αὐτὲς δώσει οἱ Μεγ. Κομνηνοὶ αὐτοκράτορες.

Τὸ 1187 ἀνανεώθηκαν τὰ προνόμια ποὺ εἶχαν δώσει ὁ 'Αλέξιος (α') Κ. 15 καὶ ὁ Μανουὴλ (α') Κ. 81. Τὸ ἴδιο ἔτος ἀνάλαβε ἡ Βενετία[127] τὴν ὑποχρέωση νὰ μείνῃ σύμμαχος τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ μὴ βοηθῇ τοὺς ἐχτρούς του. 'Ορίστηκε ὁ ἀριθμὸς τῶν πλοίων ποὺ θὰ καταρτίζονταν σὲ καιρὸ ἀνάγκης μὲ ἔξοδα τοῦ Βυζαντίου· οἱ Βενετοὶ ποὺ ἦσαν ἐγκαταστημένοι στὴν Αὐτοκρατορία καλοῦνταν στὰ πλοῖα ὡς πληρώματα μὲ ὁρισμένο μισθό. Μόνο οἱ σύμμαχοι τῆς Βενετίας, οἱ Νορμανδοὶ τῆς Σικελίας, δὲν ἔπρεπε νὰ πολεμηθοῦν ἀπ' τοὺς Βενετούς. 'Ο δόγης τῆς Βενετίας ἔδινε ὅρκο πίστης στὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου. 'Απέναντι αὐτῶν τῶν ὑποχρεώσεων τῆς Βενετίας, τὸ Βυζάντιο ἀνανέωνε τὰ παλιὰ προνόμια καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἀπόδωσε τὶς

---

124. Χωνιάτης, σ. 586.
125. Χωνιάτης, σ. 586-87.
126. Χωνιάτης, Λόγος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Φώτων, κατὰ τὴ διέλευση τοῦ Φρειδερίκου τῆς Γερμανίας, Orationes et epistulae, ἐκδ. Van Dieten, σ. 95.
127. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 92.

περιουσίες Βενετῶν ποὺ τὸ 1071 εἶχαν δημευτῆ ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α') Κ. 81. Τὸ 1189 ἔγινε νέα συμφωνία μὲ τοὺς Βενετούς[128], γιατὶ οἱ ἀτέλειωτες ἀπαιτήσεις τους γιὰ τὶς δημεύσεις τοῦ 1071 δὲν εἶχαν κορεσμό· ἔτσι ὁ 'Ισαάκιος (β') δέχτηκε νὰ τοὺς δώση καὶ ἄλλες σκάλες στὴν ΚΠολη, οἱ ὁποῖες θὰ τοὺς ἀπέφεραν ὁρισμένα εἰσοδήματα.

Μετὰ ἀπὸ πολλὲς διαπραγματεύσεις ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 συνῆψε συμφωνία καὶ μὲ τοὺς Γενοβέζους, τὸν 'Απρίλη τοῦ 1192, ποὺ ἦταν πολὺ ἐπιβλαβὴς γιὰ τὴν Αὐτοκρατορία[129]. Αὐτοὶ ζήτησαν καὶ ἔλαβαν ἀποζημιώσεις γιὰ τὶς ζημιὲς ποὺ τοὺς ἔγιναν τὸ 1182 ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο Κ.87, κατὰ τὴ σφαγὴ τῶν Λατίνων· ἐπίσης ἔλαβαν ἐτήσιες φ ι λ ο τ ι μ ί ε ς, μεταξωτὰ ὑφάσματα, κτλ., καθὼς καὶ νέες σ κ ά λ ε ς καὶ οἴκους διαμονῆς. Οἱ ὑποχρεώσεις τους δὲ φαίνονται· ἴσως ἦσαν ἐκεῖνες ποὺ εἶχαν ἀναλάβει ἀπὸ παλαιά[130]. 'Η ληστρικὴ διάθεση τῶν Γενοβέζων ἐκδηλώθηκε κατὰ τῶν πλοίων τοῦ Βυζαντίου. Κοντὰ στὴ Ρόδο οἱ Γενοβέζοι λήστευσαν πλοῖα βυζαντινὰ ποὺ μετάφεραν περίφημα δῶρα τοῦ Σαλαδίνου πρὸς τὸν 'Ισαάκιο (β') "Αγγ. 183, ἀρώματα ποὺ τόσο ἀγαποῦσε, ξυλαλόην, βαλσαμέλαιον, καὶ ἀκόμη «σελλοχάλινα χρυσᾶ» καὶ ἄλλα πολλά. 'Ο 'Ισαάκιος (β') ζήτησε ἱκανοποίηση ἀπ' τοὺς Γενοβέζους γιὰ τὴ λήστευση καὶ προσβολὴ καὶ μόνο ἀφοῦ ἱκανοποιήθηκε ἀνανέωσε τὰ προνόμια τὸ 1193[131].

Καὶ μὲ τοὺς Πισάτες ἀνανέωσε ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 τὸ 1192 συμφωνίες ληστρικές. Καὶ αὐτοὶ ζήτησαν ἀποζημιώσεις γιὰ τὰ ὅσα ἔπαθαν ἀπ' τὸν 'Ανδρόνικο Κ. 87, κατὰ τὴ σφαγὴ τοῦ 1182, καθὼς καὶ καθυστερημένες ἐτήσιες φιλοτιμίες, μεταξωτὰ γιὰ τὸν ἐπίσκοπο καὶ τὴ μητρόπολη τῆς Πίζας κ.ἄ. Φυσικὰ διατήρησαν ὅσα προνόμια τοὺς εἶχε δώσει ὁ 'Αλέξιος (α') Κ. 15, τιμητικὲς θέσεις στὴν ἁγια-Σοφιὰ καὶ στὸν 'Ιππόδρομο, ἐμβόλους κλπ.[132]. Τὸ 1194 κατηγορήθηκαν οἱ Πισάτες γιὰ πειρατεῖες κατὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ ἄρχισαν νέες συζητήσεις[133]. Οὔτε οἱ Πισάτες, οἱ πολίτες τῆς πιὸ ἀσθενικῆς ἰταλικῆς ναυτικῆς δημοκρατίας, δὲ σέβονταν τὸ Βυζάντιο[134].

'Ο 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 δὲν ἦταν δυστυχῶς αὐτὸς ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ διορθώση τὰ λάθη τῶν Μεγ. Κομνηνῶν 'Αλέξιου (α') 15, 'Ιωάννη (β') 34 καὶ Μανουὴλ (α') 81 καὶ νὰ ἐμποδίση τὴν οἰκονομικὴ καταστροφὴ τοῦ Βυζαντίου, αὐτὴ ποὺ προκαλοῦσε τὴ γενική του ἀδυναμία καὶ παρακμή. Καὶ αὐτὴ ἡ

---

128. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ, 95.
129. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 99.
130. K. "Αμαντος, 'Ιστορία, τ. Β', σ. 405.
131. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 100. Χρυσόβουλλον 'Ισαακίου (β'), ΜΜ3 (1865), σ. 1-2, 2-3, 24-5, 25-37, 37-47, καὶ ἰδιαίτερα, σ. 43-44.
132. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 98· Χρυσόβουλλον 'Ισαακίου (β'), ΜΜ3 (1865), σ. 3-24.
133. F. Dölger, Regesten, τ. II, σ. 101.
134. K. "Αμαντος, 'Ιστορία, τ. Β', σ. 406.

ἀδυναμία τοῦ Βυζαντίου ἦταν μιὰ ἕλξη γιὰ τὴ Βενετία καὶ τοὺς ἄλλους Λατίνους, ἔτσι ποὺ νὰ ἀποφασίσουν τὴν κατάλυσή του.

Κατὰ τ' ἄλλα, ὁ ματαιόδοξος 'Ισαάκιος (β') «ἐν Χριστῷ τῷ Θεῷ πιστὸς βασιλεύς, θεοστεφὴς ἄναξ, κραταιός, ὑψηλός, ἀεὶ αὔγουστος καὶ αὐτοκράτωρ Ρωμαίων ὁ "Αγγελος»[135], διατηροῦσε ὅλη τὴν ἐξωτερικὴ αὐτοκρατορικὴ του λάμψη, καθὼς κάθονταν πάνω στὸ σάπιο θρόνο τῶν καισάρων. Οἱ ἀνώτατοι ἄρχοντες τῶν ναυτικῶν ἰταλικῶν δημοκρατιῶν ἀφήνονταν στὴ «μεγαλόδωρον φιλοτιμίαν τοῦ αἰθριωτάτου καὶ ἀεὶ αὐγούστου βασιλέως κυροῦ 'Ισαακίου τοῦ 'Αγγέλου»[136], τοῦ «κραταιοῦ καὶ ἁγίου βασιλέως κῦρ 'Ισαακίου τοῦ 'Αγγέλου»[137], οἱ ἀντιπρόσωποί τους φτάνοντας στὴν «ἁγίαν αὐτοῦ βασιλείαν», προσκυνοῦσαν «τὸ ἔνθεον ὕψος αὐτῆς» καὶ τὰ βασιλικὰ βυζαντινὰ χρυσόβουλλα θεωροῦνταν ἀπ' αὐτοὺς «προσκυνητά»[138].

Καὶ ὅταν ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 ἐμφανίζονταν στὴ Μ έ σ η μὲ τὴν ἔκτακτη πολυτέλειά του, μὲ τὴ βασιλικὴ φορεσιά του κατάστιχτη ἀπ' τὰ πολύτιμα πετράδια τῶν εὐαγγελίων, ὅλοι «ἐνθουσιάζονταν καὶ ἐπευφημοῦσαν, γοητευμένοι μὲ τὸ ὡραῖο θέαμα», ἂν καὶ μερικοί, ἐλάχιστοι, ἤξεραν πόσο κούφια ἦταν αὐτὴ ἡ βασιλεία του καὶ σὲ τί ἀπερίγραφτα χάλια βρίσκονταν ἡ Αὐτοκρατορία, καὶ περίλυποι καὶ σκυθρωποὶ κουνοῦσαν τὸ κεφάλι. "Οσο γιὰ τοὺς ξένους, ἔδιναν ψεύτικους ὅρκους γιὰ τὴν ἀφοσίωσή τους καὶ τὴ συμμαχία τους στὸν «ἀεὶ αὔγουστον» κῦρ 'Ισαάκιον (β') τὸν "Αγγ. 183 καὶ τὴν σεπτὴν δέσποιναν κυρὰν Μαρίαν τὴν Οὐγγρισσαν, τὴν ἐξαίρετη καὶ θεσπέσια αὐτὴ καλλονή,

«Τὴν ἐκ ρηγῶν τῶν εὐγενῶν
καὶ τῶν περιωνύμων ('Αρπαδιδῶν),
τὴν ἀρεταῖς ἐκλάμπουσαν, ἀνθοῦσαν ἐν τῷ κάλλει,
τὴν ὑπεράρασαν ἁπλῶς ἁπάσας ἐν τοῖς πᾶσι
τὴν πανταχοῦ βασίλισσαν, τὴν πανταχοῦ κρατοῦσαν»[139],

ἔδιναν λοιπὸν ψεύτικους ὅρκους «ἐπάνω τῆς ψυχῆς τοῦ ἐξουσιαστοῦ» τῆς Πίζας[140] ἢ τοῦ δόγη τῆς Γένοβας ἢ τῆς Βενετίας, ποὺ πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλον – ὁ δόγης τῆς Βενετίας – συνετέλεσε σὲ λίγο γιὰ τὴν κατάλυση τοῦ Βυζαντίου, τοῦ κράτους ἐκείνου ποὺ τὴ βοήθησε στὶς ἀρχὲς τοῦ βίου της νὰ σταθῆ στὰ πόδια της[141].

Φαίνεται πὼς ὁ 'Ισαάκιος (β') "Αγγ. 183 κατὰ τὴν πτώση ἀπ' τὴν πρώτη

---

135. Χρυσόβουλλον 'Ισαακίου (β'), ΜΜ3 (1865), σ. 1, καὶ ἀλλαχοῦ.
136. ΜΜ3 (1865), σ. 7.
137. ΜΜ3 (1865), σ. 44.
138. ΜΜ3 (1865), σ. 6.
139. Στίχοι Ν. Χωνιάτου, Orationes et Epistulae, ἐκθ. J. Van Dieten, σ. 44, στίχ. 5-8.
140. ΜΜ3 (1865), σ. 8.
141. Ch. Diehl, Βενετία, μία δημοκρατία πατρικίων, μετάφρ. Σπ. Μοτσενίγου, 'Αθῆναι 1947, σ. 20-21, κ. ἀλλ.

βασιλεία του καὶ τὴν τύφλωσή του, ἔγινε μὲ τὴ βία μοναχὸς καὶ μετονομάστηκε ᾿Ιωαννίκιος[142], ἀλλὰ ὁ ἴδιος δὲν ἀποδέχτηκε κατὰ συνείδηση αὐτὸν τὸ μετασχηματισμό, γιατὶ στὸ Διπλοκιόνιο ζοῦσε ὡς λαϊκὸς μαζὶ μὲ τὴ γυναίκα του, τὴν τέως βασίλισσα Μαρία τῆς Οὐγγαρίας, ὅπως μαζί του τὴ βλέπομε στὰ ἀνάκτορα τῶν Βλαχερνῶν, κατὰ τὴ δεύτερη ἀναγόρευσή του, στὶς 18 τοῦ ᾿Ιουλίου τοῦ 1203[143].

184. Εἰρήνη ᾿Αγγελίνα (γένν. περὶ τὸ 1154 - †;)

᾿Η Εἰρήνη[1] ᾿Αγγελίνα[2] πρωτογενὴς κόρη τοῦ ᾿Ανδρόνικου ῞Αγγελου Δούκα 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1154[4].

᾿Ενῶ ἡ Εἰρήνη ᾿Αγγ. 184 δὲν πέτυχε κατὰ τὸ διάστημα τῆς πατριαρχίας τοῦ Λουκᾶ Χρυσοβέργη καὶ τὴ βασιλεία τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, πρωτεξαδέλφου τοῦ πατέρα της ᾿Ανδρόνικου ῞Αγγ. Δούκ. 93, νὰ παντρευτῇ

142. Τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδη, Τὸ Συνοδικὸν τῆς ᾿Εκκλησίας τῆς ῾Ελλάδος, ΕΕΒΣ 13 (1937), σ. 18: ᾿Ισαακίου τοῦ διὰ τοῦ ἁγίου καὶ ἀγγελικοῦ σχήματος ᾿Ιωαννικίου μετονομασθέντος.

143. Villehardouin, ἔνθ᾿ ἀνωτ. (ὑ. 112), σ. 189, § 185: et l' impératrice sa femme à côté de lui, qui était une très belle dame, soeur du roi de Hongrie (῾Emeric).

184. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς ἐκ πατρός προμάμμης της Εἰρήνης Δούκαινας, συζύγου τοῦ ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15.

2. ῾Η ἐπωνυμία ᾿Α γ γ ε λ ί ν α ἀναφέρεται ἀπ᾿ τὸν D. Nicol, The family of Kantakouzenos, ἀριθ. 4, σ. 5-7.

3. ῾Η Εἰρήνη 184 παρουσιάζεται ὡς ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ισαάκιου (β΄) ῞Αγγ. 183 καὶ κατὰ συνέπεια ὡς κόρη τοῦ ᾿Ανδρόνικου ῞Αγγ. Δούκ. 93 στὸ ἑξῆς πηγαῖο σχόλιο τοῦ Θεόδωρου Βαλσαμών, Σχόλια εἰς τὸν Νομοκάνονα τοῦ Φωτίου, τιτλ. ΙΓ΄, κεφ. β΄: Γίνωσκε ὅτι κἂν ὁ τοιοῦτος τόμος καὶ ἡ τοῦτον ἐπικυροῦσα βασιλικὴ πρόσταξις μετ᾿ ἐμβριθείας κωλύῃ τὸν ἐξ αἵματος ζ΄ βαθμοῦ γάμον· ἀλλὰ κατὰ τὴν δ΄ ἰνδικτιῶνα τοῦ Sχ4δ΄ ἔτους πρόσταξις γέγονε τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρίου ᾿Ισαάκιου (β΄) τοῦ ᾿Αγγέλου, πατριαρχεύοντος τοῦ Καματηροῦ κυρίου Βασιλείου, διοριζομένη μὴ προκριματίζεσθαι ἐκ τῶν ρηθεισῶν πράξεων τὸν μετὰ τὴν ποίησιν αὐτῶν συστάντα γάμον μέσον τῶν πανευτυχεστάτων Καισάρων ἤγουν τοῦ Καντακουζηνοῦ κυρίου ᾿Ιωάννου, καὶ τῆς αὐταδέλφης τοῦ βασιλέως τῆς κυρίας Εἰρήνης καὶ εἰς ζ΄ βαθμὸν ἐξ αἵματος ἀναγόμενον, ἀλλ᾿ ὅσον τὸ εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους ἀπρακτῆσαι τὰ παρὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βασιλέως κυρίου Μανουὴλ (α΄ Κ. 81) διορισθέντα χάριν τοῦ τοιούτου γάμου, καὶ ἐδέχθη παρὰ τῆς συνόδου, εἰς Ράλλη - Ποτλῆ, Σύνταγμα 1 (1852), σ. 291· Χωνιάτης, σ. 489: ὁ Καῖσαρ ᾿Ιωάννης ὁ Καντακουζηνός, γαμβρὸς ὢν τοῦ βασιλέως ἐπ᾿ ἀδελφῇ.

4. ῾Η Εἰρήνη ᾿Αγγ. 184 προβλήθηκε κατὰ τὰ τέλη τῆς πατριαρχίας τοῦ Λουκᾶ Χρυσοβέργη (1157-1170) καὶ ἐπὶ βασιλείας Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, ὡς ὑποψήφια νύφη γιὰ τὸν ᾿Ιωάννη Καντακουζηνό, βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3, ἀλλὰ ἡ σύνοδος ἀπέρριψε τὸ αἴτημα, γιατὶ οἱ μελλόνυμφοι συνδέονταν μὲ συγγένεια ἕβδομου βαθμοῦ. Καὶ ἀπ᾿ αὐτὸ φαίνεται πὼς ἡ Εἰρήνη ᾿Αγγ. 184 τὸ πιὸ ἀργὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1154, δίδυμη πιθανὸν μὲ τὸ Μιχαὴλ ῞Αγγ. 181.

τὸν ᾿Ιωάννη Καντακουζηνό, ὅταν στὸ θρόνο ἀνέβηκε ὁ ἀδελφός της ᾿Ισαάκιος (β΄) ῞Αγγ. 183 ἔβγαλε μιὰ «πρόσταξη» -πατριάρχευε ἀκόμη ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87, ὁ Βασίλειος (β΄) Καματηρός- ποὺ μὲ αὐτὴ ἐξωθοῦσε τὴ σύνοδο στὴ λήψη μιᾶς εὐνοϊκῆς γιὰ τὴν ὑπόθεση ἀπόφασης.

Καὶ πραγματικὰ ὁ συνηθισμένος σὲ τυφλὴ ὑπακοὴ πατριάρχης Βασίλειος (β΄) καὶ οἱ συνοδικοὶ ἐπέτρεψαν «γι᾿ αὐτοὺς καὶ μόνους», τὴν Εἰρήνη 184 καὶ τὸν ᾿Ιωάννη Καντακουζηνό, «νὰ ἀπρακτήσουν τὰ παρὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α΄) Κ. 81 διορισθέντα», κ᾿ ἔτσι ἔγινε δεχτὴ «ἡ πρόσταξη» τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ισαάκιου (β΄) ῞Αγγ. 183[5].

Μὲ τὴν εὐκαιρία τοῦ γάμου ποὺ τελέστηκε κατὰ τὸ 1185/86 ὁ ᾿Ιωάννης Καντακουζηνὸς ἔλαβε ἀπ᾿ τὸν αὐτοκράτορα τὸν ὑψηλὸ τίτλο τοῦ κ α ί σ α ρ α[6] καὶ κατ᾿ ἀντανάκλαση ἡ Εἰρήνη ᾿Αγγ. 184 αὐτὸν τῆς κ α ι σ ά ρ ι σ σ α ς.

᾿Η Εἰρήνη ᾿Αγγελίνα 184 ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὸν ᾿Ιωάννη Καντακουζηνό, περὶ τὸ 1187 (;) ἕνα γιό, τὸν ᾿Ανώνυμο Καντακουζηνὸ ῞Αγγελο 269, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ 1199 προβλήθηκε ὡς ἕνας ἀπ᾿ τοὺς ὑποψήφιους μνηστῆρες τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου[7].

῾Ο ᾿Ιωάννης Καντακουζηνὸς πρὶν ἀκόμη παντρευτῇ τὴν Εἰρήνη ᾿Αγγ. 184, ἐνῶ διατηροῦσε μαζί της ἐρωτικὸ δεσμό, παρουσιάζεται ὡς ἕνας ὀπαδὸς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Κ. 87, καθὼς τὸν βλέπομε νὰ γρονθοκοπῇ τὸν βασιλικὸ εὐνοῦχο Τζίτα, νὰ τοῦ ξεριζώνῃ τὰ δόντια καὶ νὰ τοῦ ματώνῃ τὰ χείλια, γιατὶ τόλμησε νὰ ψιθυρίσῃ στὸ νεαρὸ αὐτοκράτορα ᾿Αλέξιο (β΄) Κ. 155 μερικὰ λόγια γιὰ τὶς «κοινὲς συμφορὲς» ποὺ τοὺς περιμένουν. ᾿Αλλὰ γρήγορα εἴσπραξε τὰ ἐπίχειρα τῆς δουλοπρεπείας του. Μαζὶ μὲ τὸν Τζίτα πιάστηκε καὶ αὐτός, καὶ ἀφοῦ τυφλώθηκε ἐλαφρά, μᾶλλον ἀπ᾿ τὸ ἕνα μάτι, ρίχτηκε στὴ φυλακή, ὅπου συνάντησε ἕνα ἀπ᾿ τοὺς γυναικαδέλφους του τὸν Κωνσταντῖνον Κ. ῞Αγγ. 178, ποὺ κι᾿ αὐτὸς ὡς ἀντιδραστικὸς εἶχε πιαστῇ[8].

῾Ο ᾿Ιωάννης Καντακουζηνὸς ἦταν ἕνας ἄντρας πανύψηλος καὶ γενναῖος στὴν ψυχὴ καὶ μεγαλόφωνος καὶ ἔμπειρος στοὺς πολέμους, ἀλλὰ πάντα ἀποτύγχανε σ᾿ αὐτούς, λόγω τῆς θρασύτητάς του καὶ τῆς ἀλαζονίας του[9].

Τὸ 1186 σὲ διαδοχὴ τοῦ ᾿Ιωάννη Δούκα 90 ποὺ κρίθηκε ὕποπτος, ὁ ᾿Ιω.

5. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3· γιὰ τὴ σύνοδο τοῦ Λουκᾶ Χρυσοβέργη, βλ. προσωπογραφία ῎Αννας Κομν. Βατ. 149, ὑ. 7 Πρβλ. V Grumel, Les Regestes des Actes du patriarcat de Const/nople, vol. I, fasc. III, Paris 1947, ἀριθ. 1167, σ. 177.

6. Χωνιάτης, σ. 489-90, καὶ δημοτικὸ κείμενο. Βλ. καὶ ὑ. 3.

7. Χωνιάτης, σ. 660-61. Τὸ ἔτος γέννησης 1187 σημειώνεται μὲ ἐρωτηματικό, γιατὶ ὁ ᾿Ανώνυμος Καντακουζ. ῞Αγγ. 229 πιθανὸν νὰ γεννήθηκε καὶ προηγουμένως, ὡς ἕνας καρπὸς τοῦ προγαμιαίου δεσμοῦ τῶν γονιῶν του, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ἡ προβολή του κατὰ τὸ 1199 δείχνει πὼς εἶχε μιὰ ἡλικία πιὸ μεγάλη ἀπὸ αὐτὴ τῶν 12 χρονῶ.

8. Χωνιάτης, σ. 335-36. F. Cognasso, Partiti politici, σ. 263.

9. Χωνιάτης, σ. 489-90, καὶ δημοτικὴ ἀπόδοση, σ. 489.

Καντακουζηνὸς διορίστηκε ἀρχιστράτηγος στὸ βουλγαρικὸ πόλεμο. Καθὼς οἱ Βούλγαροι εἶχαν ἀποσυρθῆ στὰ βουνά, ὁ Καντακουζηνὸς δὲν ἔδωσε προσοχὴ στὴ φύλαξη τοῦ στρατοπέδου του, καὶ κατεβαίνοντας οἱ Βούλγαροι ξαφνικὰ κατέσφαξαν τοὺς Ἕλληνες τῶν προφυλακῶν ποὺ βρίσκονταν στὶς σκηνές τους. Θέλοντας ὁ καίσαρας - ἀρχιστράτηγος «νὰ ἀνακαλέση τὴ νίκη του, ἁρματώθηκε καὶ καβαλλίκεψε ἕνα ἀραβικὸ ἄλογο καὶ μὲ τὸ κοντάρι στὰ χέρια, ὅρμησε κατὰ τοῦ ἐχτροῦ», λέγοντας στοὺς στρατιῶτες του μὲ τὴ δυνατή του φωνή: «ἀκολουθεῖτέ με», «χωρὶς νὰ βλέπη καὶ χωρὶς νὰ ξέρη ποῦ πηγαίνει καὶ τί γίνεται στὸ στρατό». Κατὰ τὴν ἅλωση τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, μέσα στὴ λεία τῶν Βουλγάρων ἦσαν καὶ αὐτὰ τὰ φορέματα τοῦ καίσαρα καὶ τὰ σήματα τοῦ τίτλου του, τὰ ὁποῖα περιβλήθηκαν οἱ Βούλγαροι ἡγεμόνες Πέτρος καὶ Ἀσάν. Λόγω τῆς συντριπτικῆς αὐτῆς ἥττας, ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς παύτηκε ἀπὸ ἀρχιστράτηγος καὶ παραμερίστηκε[10].

Τοῦ καίσαρα Ἰω. Καντακουζηνοῦ κατέχομε τὴ σφραγίδα:

Γαμβρὸν κρατοῦντος δεσπότην Ἰωάννην
Καντακουζηνὸν καίσαρα μάρτυς σκέποις[11].

Ὁ Ἰω. Καντακουζηνὸς ζοῦσε μέχρι τὸ 1199[12]· ἡ χρονολογία τοῦ θανάτου του, ὅπως καὶ αὐτὴ τῆς συζύγου του Εἰρήνης Ἀγγ. 184, μᾶς εἶναι ἄγνωστες.

185. Θεοδώρα Ἀγγελίνα (γένν. περὶ τὸ 1160 - †;)

Ἡ Θεοδώρα[1] Ἀγγελίνα[2] δευτερογενὴς κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα Ἀγγέλου 93 καὶ τῆς Εὐφροσύνης Κασταμονίτισσας[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1160 ἢ καὶ λίγο μετὰ ἀπ' αὐτὴ τὴ χρονολογία.[4]

---

10. Χωνιάτης, σ. 489-90, καὶ δημοτικὴ ἀπόδοση σ. 489-90· I.C. Filitti, Notice sur les Cantacuzène du XIe au XVIIe siècles, Bucharest 1936, σ. 3.

11. Zacos - Veglery, αριθ. 2739, σ. 1548-49.

12. Χωνιάτης, σ. 660-61.

185. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τῆς μάμμης της, τῆς πορφυρογέννητης πριγκίπισσας Θεοδώρας Κ. 38.

2. Πουθενὰ δὲν ἀπαντάει ὡς Κομνηνὴ ἢ Δούκαινα, ἂν καὶ εἶναι ἐγγονὴ πορφυρογέννητης καὶ φέρει τὸ ὄνομά της· ἡ ἀδελφή της Εἰρήνη 184 ἀπαντάει ὡς Ἀγγελίνα.

3. Χωνιάτης, σ. 497-98, ἀναφέρεται ὡς «κασίγνητος» τοῦ Ἰσαάκιου (β')· Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, Συνοδικὰ γράμματα, ἔκδ. Ἀ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βυζαντὶς 1 (1909), σ. 19, τὴν ἀναφέρει ὡς σύζυγον τοῦ «μαρκεσίου» (Κονράδου τοῦ Montferrat) καὶ «αὐταδέλφην» τοῦ Ἀλέξιου (γ') Ἀγγ. Κ. 180.

4. Ἡ ἀδελφή της Εἰρήνη 184 ἔμεινε ἄγαμη μέχρι τὸ 1186 λόγω τοῦ δεσμοῦ της μὲ τὸν Ἰωάννη Καντακουζηνό· ἡ νεώτερη Θεοδώρα 185 ποὺ πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1160 ἢ λίγο μετά, εἶναι ἄγνωστο γιατὶ ἔμεινε ἄγαμη μέχρι τὸ 1186· ἴσως λόγω τῶν ἀνώμαλων γεγονότων.

Ἡ Θεοδώρα Ἀγγ. 185 κατὰ τὴν ἄνοδο τοῦ ἀδελφοῦ της Ἰσαάκιου (β') Ἀγγ. 183 στὸ θρόνο ἦταν ἄγαμη. Ὁ αὐτοκράτορας μέσα στὸ ἐνδιαφέρον του νὰ ἐπεκτείνη τὶς συμμαχίες του πέρα ἀπ' τὰ Βαλκάνια, καὶ σὲ συνέχεια τῆς πολιτικῆς τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81, ἔστειλε μιὰ πρεσβεία κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1185 στὸ μαρκήσιο τοῦ Montferrat Γουλιέλμο III καὶ ζήτησε τὸ γιό του Βονιφάτιο, τὸν μετέπειτα πολύκροτο ἀρχηγὸ τῆς Δ' Σταυροφορίας, ὡς σύζυγο γιὰ τὴ Θεοδώρα 185. Καθὼς ὅμως αὐτὸς ἦταν νιόπαντρος, ὑποδείχτηκε στοὺς πρέσβεις ὁ μεγαλύτερος ἀδελφός του Κονράδος ποὺ μόλις εἶχε χηρεύσει. Αὐτὴ ἡ ὑπόδειξη χαροποίησε τοὺς πρέσβεις, γιατὶ ὁ Κονράδος στὸν καιρὸ τοῦ βασιλέα Μανουὴλ (α') 81, νίκησε τὸν «καγκελλάριον» τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκου Ι Κοκκινοπώγωνα (1952-1190), τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Μαγέντζης (Mainz) Χριστιανόν, ποὺ μὲ μεγάλες δυνάμεις εἶχε εἰσβάλει στὴν Ἰταλία. Καὶ ὄχι μόνο τὸν νίκησε, ἀλλὰ καὶ τὸν αἰχμαλώτισε, καὶ δήλωνε πὼς δὲν πρόκειται νὰ τὸν ἀπολευτερώση, ἂν δὲν ἔδινε τὴ συγκατάθεσή του καὶ ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Μανουὴλ (α') 81.

Ὁ Κονράδος δέχτηκε τὶς προτάσεις τῶν ἀπεσταλμένων μὲ τὶς πλούσιες ὑποσχέσεις τους καὶ τὴν ἄνοιξη τοῦ 1186[5] ἔπλευσε γιὰ τὴν Ἀνατολή. Οἱ γάμοι μὲ τὴ Θεοδώρα Ἀγγ. 145, ἔγιναν ἀμέσως καὶ ὁ Κονράδος πῆρε τὸν τίτλο τοῦ κ α ί σ α ρ α, ὅπως ὁ σύγγαμβρός του Ἰωάννης Καντακουζηνός, ὁ σύζυγος τῆς Εἰρήνης Ἀγγ. 184, ὄχι ὅμως καὶ ὅλα τὰ διάσημα τοῦ τίτλου[6].

Ἀμέσως σχεδὸν μετὰ τοὺς γάμους του, ὁ Κονράδος βρέθηκε μπροστὰ στὴν ἐπανάσταση τοῦ π α ν υ π ε ρ σ έ β α σ τ ο υ Ἀλέξιου Βρανᾶ Κομνηνοῦ, καὶ μᾶς εἶναι γνωστὴ ἡ δραστηριότητα ποὺ ἀνάπτυξε ὁ Ἰταλὸς μ α ρ κ έ σ ι ο ς κατὰ τὴν καταστολὴ τῆς φοβερῆς αὐτῆς στάσης. Αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ νικητὴς τοῦ Βρανᾶ, χωρὶς αὐτὸν ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἀγγ. 183 θὰ ἔχανε τὸ θρόνο του[7].

Ὁ Κονράδος δὲν πῆρε μέρος στὶς διαμάχες ποὺ ἔγιναν στὴν ΚΠολη ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Λατίνους, μετὰ τὴ συντριβὴ τοῦ Βρανᾶ. Ἔδειχνε σὰν ἀποτραβηγμένος καὶ αἰσθανόταν πὼς ἡ αὐλὴ τὸν ἔβλεπε μὲ δυσμένεια.

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς εὐγενεῖς ἦσαν φίλοι καὶ συγγενεῖς τοῦ Βρανᾶ καὶ φυσικὰ δὲν ἔβλεπαν μὲ ἀγάπη ἐκεῖνον ποὺ τὸν συνέτριψε· ὁ λαὸς ἦταν ἐχθρικὸς ἀπέναντί του, καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο, ὁ αὐτοκράτορας δὲν τοῦ ἔδωσε ὅσα πλούτη καὶ ὅσες τιμὲς ἅρμοζαν στὸ βασιλικὸ συνοικέσιο καὶ στὴν ὑψηλὴ σειρὰ τῆς γενιᾶς του, οὔτε τὰ κυανὰ ὑποδήματα ποὺ ἀνῆκαν στὸ καισαρικὸ

---

5. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ. Βατ. 149, ὑ. 67.

6. Χωνιάτης, σ. 497-98· Σκουταριώτης, Σάθα 7 (1894), σ. 377. Πρβλ. F. Cognasso, Un imperatore, σ. 48· Ch. Brand, Byzantium confronts the West, σ. 80-82.

7. Βλ. προσωπογραφίαν Ἄννας Κ. Βατ. 149, ὑ. 96-106.

ἀξίωμα, καὶ ὅλες «οἱ ὑπερήφανες ἐλπίδες του κατάληξαν μόνο στὸ νὰ μὴ φορῆ ὁμόχρωμα μὲ τοὺς κοινοὺς πολίτες ὑποδήματα». Γιὰ ὅλα αὐτά, ὅταν ἔφτασαν εἰδήσεις στὴν ΚΠολη πὼς ὁ γενναῖος Σαλαδίνος καταδίωξε τοὺς Σταυροφόρους τῆς Ἱερουσαλὴμ μέχρι τὴ θάλασσα, ὁ Κονράδος ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψη τὸν αὐτοκράτορα, τὴν ἄτυχη Θεοδώρα 185 καὶ τὸ Βυζάντιο, καὶ νὰ πάη σὲ βοήθεια τῶν ἁγίων Τόπων. Ἔτσι, ἐνῶ ὁ αὐτοκράτορας βγῆκε ἀπ' τὴν ΚΠολη στὴ Θράκη γιὰ νὰ καταπιαστῆ μὲ τὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων, ὁ Κονράδος βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ ἔλθη σὲ μυστικὲς συνεννοήσεις καὶ νὰ μισθώση ἕνα γενοβέζικο καράβι γιὰ νὰ τὸν πάη μὲ τοὺς δικούς του στὴ Συρία. Καὶ ἐνῶ διαβεβαίωνε τὸν αὐτοκράτορα πὼς θὰ βγῆ μαζί του στὸ βουλγαρικὸ πόλεμο, αὐτός, ἀφήνοντας στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ τὴν ἐφήμερη γυναίκα του, καθὼς «πάρεργον ὁδοῦ» θεώρησε «τὴν μετὰ τῆς ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως συνάφειαν», ἐγκατάλειψε τὴν ΚΠολη, γιὰ νὰ βρεθῆ στὶς 13 τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1187 μπροστὰ στὸν ἅγιο Ἰωάννη τῆς Ἄκρας, τὴν ὁποίαν μόλις ὁ Σαλαδίνος εἶχε καταλάβει. Πέτυχε νὰ διαφύγη τὴν αἰχμαλωσία καὶ νὰ φτάση στὴν Τύρο, τὸ πιὸ κύριο λιμάνι ποὺ ἔμεινε στὰ χέρια τῶν χριστιανῶν.

Ἐκεῖ ἀνάλαβε τὴ διοίκηση τῆς φρουρᾶς, προστάτευσε μὲ ἐπιτυχία τὴν πόλη, καὶ καθὼς ἡ Θεοδώρα 185 ἀγνοήθηκε ὁλότελα, παντρεύτηκε μιὰ ἄλλη ἀπόγονο τῶν Κομνηνῶν, τὴν κόρη τῆς Μαρίας Κομνηνῆς 211 καὶ τοῦ Amaury I, τὴν κληρονόμο τοῦ βασιλείου τῆς Ἱερουσαλὴμ Ἰσαβέλλαν d'Anjou - Κομνηνὴν 284, στὴν προσωπογραφία τῆς ὁποίας θὰ δοῦμε τὴν ὑπόλοιπη σύντομη ἀλλὰ ἔνδοξη σταδιοδρομία του[8].

Δὲν ξέρομε ποιὰ ἦσαν τὰ συναισθήματα τῆς Θεοδώρας Ἀγγ. 185 ἀπ' τὴ σκληρὴ αὐτὴ ἐγκατάλειψη. Τὴ μόνη πληροφορία ποὺ ἔχομε γι' αὐτή, τὴν παίρνομε ἀπὸ ἕνα συνοδικὸ γράμμα τοῦ μητροπολίτη Ναυπάκτου Ἰωάννη Ἀπόκαυκου, γραμμένο περὶ τὸ 1225:

Ἀπ' αὐτὸ μαθαίνομε πὼς «ἡ αὐταδέλφη» τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (γ') Ἀγγ. Κομν. 180 (1195-1203), ποὺ εἶχε παντρευτῆ τὸν «μαρκέσιον» (τοῦ Montferrat Κονράδον) ζήτησε ἀπ' τὸν πατριάρχη ΚΠολεως Γεώργιον (β') τὸν Ξιφιλῖνον (1191-1198) καὶ τὴν πατριαρχικὴ σύνοδο, νὰ μετατρέψη τὴν ἀρχαία καὶ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Δ α λ μ ά τ ο υ, σ' αὐτὴ ποὺ ἐγκαταβίωσαν ἅγιοι ἄντρες, ὅπως ὁ Ἰσαάκιος (†406), ὁ μαθητής του Δαλμάτος (406-438) ποὺ ἔδωσε καὶ τ' ὄνομά του στὸ μοναστήρι, καὶ ὁ γιὸς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου ὁ ἅγιος Φαῦστος (438-457;), ζήτησε λοιπὸν ἡ πριγκίπισσα, νὰ μετατραπῆ τὸ μοναστήρι σὲ γυναικεῖο, ἀφοῦ γίνουν οἱ ἀναγκαῖες ἐπισκευές.

Τὸ αἴτημά της ἔγινε δεχτό, καὶ σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι ἡ Θεοδώρα Ἀγγελίνα 185 ἔζησε ὡς μοναχὴ μὲ ὁρισμένες γυναῖκες τῆς ἀκολουθίας της, ἄγνωστο μέχρι πότε. Γι' αὐτὴ πιὰ ὁ Κονράδος δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἀνάμνηση καὶ ἕνα γνώρισμα τῆς προσωπικότητάς της: «ἡ τοῦ μαρκέσιου γυνή»[9].

186. Ἀνώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνός (γένν. περὶ τὸ 1170 -†;)

Ὁ Ἀνώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Συναδηνοῦ καὶ τῆς Ζωῆς Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 95[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1170[2].

Ὁ Ἀνώνυμος γιὸς τοῦ Ἀνδρόνικου Συναδηνοῦ καὶ τῆς Ζωῆς Ἀγγ. Κ. 95, Συναδηνὸς ἀπ' τὸν πατέρα του καὶ Κομνηνὸς ἀπ' τὴν ἐκ μητρὸς μάμμη του Θεοδώρα Κ. 38, περὶ τὸ 1188 συνῆψε κάποιον γάμον, ποὺ ἀπ' αὐτὸν προῆλθαν τὰ πιὸ λίγο δυὸ παιδιά, ὁ Ἀνώνυμος (Κομνηνὸς) Ταρχανειώτης Συναδηνὸς 270 καὶ ἡ Ἀνώνυμη (Κομνηνὴ) Ταρχανειώτισσα Συναδηνὴ 271, ποὺ παντρεύτηκε κάποιον Στασηνόν[3].

Γιὰ νὰ ἀναφέρωνται τὰ παιδιά του ὡς Ταρχανειῶτες Συναδηνοί, πρέπει νὰ δεχτοῦμε πὼς ἡ σύζυγος τοῦ Ἀνώνυμου Κομνηνοῦ Συναδηνοῦ 186 ἦταν μιὰ Ταρχανειώτισσα.

Μετὰ τὴν ἅλωση τοῦ 1205[4] ὁ Ἀνώνυμος Κ. Συναδηνὸς 186, ἡλικίας τότε τριανταπέντε χρονῶ περίπου[5], μᾶς παρουσιάζεται ὡς ἕνας ἄπειρος στρατηγὸς τοῦ Δαβὶδ Μεγάλου Κομνηνοῦ 244[6] μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε μακρινὴ συγγένεια[7].

Μετὰ τὴν ἅλωση τοῦ 1205, ὅπως ἀνωτέρω σημειώθηκε, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορα (Τραπεζοῦντος) Ἀλέξιου (α') Μ.Κ. 243, ὁ Δαβὶδ Μ.Κ. 244,

---

8. Χωνιάτης, σ. 516-17· Σκουταριώτης, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 6.), σ. 384-85. Πρβλ. R. Grousset, Histoire des croisades, μετάφρ. στὴν ἑλληνικὴ Ἀνδρ. Παγκάλου, σ. 203.

9. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος, Συνοδικὰ Γράμματα, ἔκδ. Ἀθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, Βυζαντίς 1 (1909), σ. 19. Πρβλ. R. Janin, Eglises et monastères, σ. 83.

186. 1. Βλ. προσωπογραφίαν Ζωῆς Ἀγγ. Κομνηνῆς 95, ὑ. 26 καὶ 27, ὅπου ἀπ' τὸ ποίημα τοῦ Ἀνώνυμου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 147[24-25] καὶ σ. 148[38], «Ἐπὶ τῷ τάφῳ τοῦ Συναδηνοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου τοῦ γαμβροῦ τοῦ δεσπότου τοῦ Ἀγγέλου», προκύπτει ἡ ὕπαρξη «τέκνων» ἢ «παίδων» τοῦ Ἀνδρόνικου Συναδηνοῦ καὶ τῆς Ζωῆς 95. Πολὺ πιθανὸν ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς «παῖδες» ποὺ ἐπέζησαν, νὰ εἶναι ὁ Ἀνώνυμος Συναδηνὸς ποὺ ἀναφέρει ὁ Χωνιάτης, σ. 828, ὡς ἕνα στρατηγὸ τοῦ Δαβὶδ Μεγ. Κομνηνοῦ 244, μετὰ τὴν ἅλωση τοῦ 1205.

2. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1150, στὴν περίπτωση ὅμως ποὺ ὁ Ἀνώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς 186 εἶναι ὁ Συναδηνὸς τοῦ Χωνιάτη, σ. 828, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γεννήθηκε πρὶν τὸ 1170.

3. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 40, ἔκδ. Bonn· σ. 36-7, ἔκδ. Heisenberg: τὸν Ταρχανειώτην Συναδηνόν, τὸν ἐπ' ἀδελφῇ τούτου γαμβρὸν Στασηνόν...

4. Ὀδ. Λαμψίδου, Ὁ ἀνταγωνισμὸς Νικαίας - Μεγ. Κομνηνῶν, Ἀρχεῖον Πόντου 34 (1977-78), σ. 15.

5. Ὁ Χωνιάτης, σ. 828, ὀνομάζει τὸν Συναδηνὸν «μείρακα» καὶ «νεανίαν», ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ χαραχτηρισμοὶ ἡλικίας τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ὅπως σὲ πολλὰ μέρη ἔχω τονίσει, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπόψη· ὁ Χωνιάτης ἤθελε νὰ ὑπερτονίση τὴ στρατηγικὴ ἀπειρία τοῦ Συναδηνοῦ.

6. Χωνιάτης, σ. 828.

προώθησε τμήματα στρατοῦ, κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγὲς τοῦ στρατηγοῦ Κομνηνοῦ Συναδηνοῦ 186, πέρα ἀπ᾿ τὸ Σαγγάριο ποταμὸ στὴν περιοχὴ τῆς Νικομήδειας, σὲ ἀντίπραξη πρὸς τὸν αὐτοκράτορα (Νικαίας) Θεόδωρο Κομνηνὸ Λάσκαρι.

Ὁ Λάσκαρις, γνώστης τοῦ γεωγραφικοῦ χώρου καὶ ἔμπειρος στρατηγός, χρησιμοποιώντας δύσβατες ἀτραπούς, ἔκανε ξαφνικὴ ἐπίθεση κατὰ τῶν ἀντιπάλων του, τοὺς κατανίκησε, τοὺς σκόρπισε, καὶ πολλοὺς ἀπ᾿ αὐτοὺς αἰχμαλώτισε καὶ ἀνάμεσά τους τὸν ἴδιο τὸ στρατηγὸ Συναδηνό 186[8].

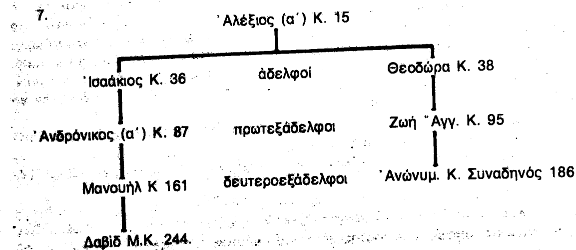
Τί ἀπόγινε μετὰ τὴν αἰχμαλωσία του ὁ Κομνηνὸς Συναδηνός 186; Φαίνεται πὼς παράμεινε στὴν αὐλὴ τῆς Νίκαιας, καθὼς ἐκεῖ συναντᾶμε τὸ γιό του Ταρχανειώτην Συναδηνὸν 270 καὶ τὴν κόρη του Ταρχανειώτισσαν Συναδηνήν 271, τὴν σύζυγον τοῦ Στάσηνοῦ, κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Ἰωάννη (γ´) Δούκα Βατάτζη 274[9].

Ἡ χρονολογία θανάτου του φυσικὰ εἶναι ἄγνωστη.

187. *Ἀνώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Συναδηνή (γένν. περὶ τὸ 1151/69 - † πρὶν τὸ 1180)*

Ὁ Ἀνώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Συναδηνή, μὲ πιὸ λίγες πιθανότητες, γιὸς ἢ κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Συναδηνοῦ καὶ τῆς

7.

8. Χωνιάτης, σ. 828.

9. Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 40, ἔκδ. Bonn σ. 36-7, ἔκδ. Heisenberg.

Ζωῆς Ἀγγελίνας Κομνηνῆς 95[1] γεννήθηκε ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1151 καὶ 1169[2].

Ὁ (ἡ;) Ἀνώνυμος Κ.Σ. 187 πέθανε πρὶν ἀπ᾿ τὸν πατέρα του (της;)[3], δηλ. πρὶν ἀπ᾿ τὸ 1180[4].

188. *Ἀνώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Συναδηνή (γένν. περὶ τὸ 1152/68 - ;)*

Ὁ Ἀνώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Συναδηνή, γιὸς ἢ κόρη τοῦ Ἀνδρόνικου Συναδηνοῦ καὶ τῆς Ζωῆς Ἀγγελίνας Κομνηνῆς95[1] γεννήθηκε ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1152 καὶ 1168.

Τίποτε ἄλλο δὲν μπορεῖ νὰ λεχθῇ γι᾿ αὐτὸ τὸ πρόσωπο.

189. *Κωνσταντῖνος Ἄγγελος Δούκας (γένν. περὶ τὸ 1170 - †;)*

Ὁ Κωνσταντῖνος[1] Ἄγγελος[2] Δούκας[3] γιὸς τοῦ Ἰσαάκιου Ἀγγελου

---

187. 1. Βλ. προσωπογραφίαν Ζωῆς Ἀγγ. Κομνηνῆς 95, ὑ. 26. Ὁ Ἀνώνυμος, «Ἐπὶ τῷ τάφῳ», κτλ., σ. 147[24-25], μᾶς πληροφορεῖ πὼς ὁ Ἀνδρόνικος Συναδηνὸς ἀπ᾿ τὴ Ζωὴ Ἀγγ. Κ. 95 ἀπόχτησε ἕνα ἀριθμὸ παιδιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕνα πέθανε, ἐνῶ ζοῦσε ἀκόμη ὁ Ἀνδρόνικος καὶ ὁ θάνατος τοῦ παιδιοῦ του τὸν γέμισε ἀπὸ λύπη.

2. Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸ πότε ἀκριβῶς γεννήθηκε ὁ Ἀνώνυμος Κ. Σ. 187, ἀλλὰ αὐτὸ πρέπει νὰ ἔγινε στὸ διάστημα ποὺ μεσολάβησε ἀνάμεσα τοῦ 1151, ἕνα χρόνο μετὰ τὸ γάμο τῶν γονέων του, καὶ τοῦ 1169, ἕνα χρόνο πρὶν ἀπ᾿ τὴ γέννηση τοῦ Ἀνώνυμου Κ.Σ. 186.

3. Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 147[24-25].

Ὀφθεὶς δ᾿ ἀπ᾿ αὐτῆς (τῆς Ζωῆς 95) καὶ πατὴρ φίλων τέκνων
ἑνὸς στερεῖται· κόνδυ δ᾿ ἐκπίνει (ὁ Ἀνδρ. Συναδηνὸς) πόνου.

4. Βλ. προσωπογραφίαν Ζωῆς Ἀγγ. Κ. 95, ὑ. 24α.

188. 1. Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀνώνυμου Κ.Σ. 187, ὁ Ἀνώνυμος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 148[38], λέει γιὰ τὸν Ἀνδρόνικο Συναδηνόν:

ἐκεῖ κατιδὼν σύζυγον, παῖδας, φίλους·

ἄρα ὁ Ἀνδρόνικος Συναδηνὸς εἶχε ἀπ᾿ τὴ Ζωὴ 95, ἐκτὸς ἀπ᾿ τὸ παιδὶ ποὺ τοῦ εἶχε πεθάνει, καὶ ἄλλα παιδιά, τὸν Ἀνώνυμον Κομνηνὸν Συναδηνὸν 186, καὶ τὸ πιὸ λίγο καὶ ἕνα ἄλλο, τὸν Ἀνώνυμον Κ. Σ. 188, βλ. καὶ Γένεαλογία μου, τ. Α´, σ. 672, ὑ. 26 καὶ 27.

Δούκα 96 καὶ τῆς ᾿Ανώνυμης γυναίκας του[4] γεννήθηκε περὶ τὸ 1170[5].

῾Ο Χωνιάτης τὸν ἀναφέρει ὡς «ἐξάδελφον» τοῦ ᾿Ισαακίου (β΄) 183[6], ἀλλὰ ἀπ᾿ τὴ σφραγίδα του συμπληρωματικὰ πληροφορούμεθα πὼς ἦταν «πρωτεξάδελφος»[7]· παιδιὰ δυὸ ἀδελφῶν, τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δούκα ῎Αγγελου 93 (ὁ ᾿Ισαάκιος β΄ 183) καὶ τοῦ ᾿Ισαάκιου ῎Αγγελου Δούκα 96 (ὁ Κωνσταντῖνος ῎Αγγ. Δ. 189).

῾Ο ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183, ὀνόμασε τὸν ξάδελφό του Κωνσταντῖνον ῎Αγγ. Δ. 189 δ ο ύ κ α τ ο ῦ σ τ ό λ ο υ καὶ σὲ συνέχεια τὸν διόρισε κυβερνήτη τῆς Φιλιππούπολης[8].

῏Ηταν ἕνας κομψευόμενος πρίγκιπας μὲ πλούσια μαλλιὰ στὸν αὐχένα καὶ μυτερὰ περιποιημένα νύχια[9]. Μὲ ἕνα ὑπερήφανο ὕφος εἶχε ἐπιβληθῆ στοὺς στρατιῶτες του, ἔτσι ποὺ μὲ ἕνα νεῦμα του νὰ ὑπακούουν πρόθυμα στὶς διαταγές του. Καὶ ἀκόμη εἶχε τὴν ἀρετὴ νὰ δέχεται τὶς εἰσηγήσεις καὶ συμβουλὲς τῶν ἐμπείρων ὑποστρατήγων του. Τὸ 1192/3[10] στάλθηκε ἐναντίον τῶν Βουλγαρο-Βλάχων ἀρχηγῶν Πέτρου καὶ ᾿Ασὰν Ι ποὺ ἔκαναν ἐπιδρομὲς στὶς γύρω ἀπ᾿ τὴ Φιλιππούπολη καὶ τὴ Βερόη περιοχές. ῾Ο Κωνσταντῖνος 189 σὲ τέτοια κατάπληξη ἔφερε τοὺς Βουλγαρο-Βλάχους ποὺ πιὸ πολὺ φοβοῦνταν τὴ δική του παρουσία καὶ καταδίωξη παρὰ ἐκείνη τοῦ αὐτοκράτορα, γι᾿ αὐτὸ καὶ δὲν ἔκαναν συχνὰ τὶς ἐπιδρομές τους[11].

189. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Κωνσταντίνου ῎Αγγελου, συζύγου τῆς Θεοδώρας Κ. 38.

2. ᾿Απὸ σφραγίδα του ποὺ ἔχει διασωθῆ, βλ. κατωτέρω ὑ. 15, προκύπτει πὼς ἔφερε τὴν ἐπωνυμία ῎Αγγελος.

3. Τὴν ἐπωνυμία Δούκας ἔφερε ἀπὸ τὴν προμάμμη του Εἰρήνην Δούκαιναν, σύζ. ᾿Αλέξιου (α΄) Κ. 15. Τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἔφερε καὶ ὁ πατέρας του ᾿Ισαάκιος ῎Αγγελος Δούκας 96.

4. Βλ. Γενεαλογίαν μου, τ. Α΄, σ. 673, ὑ. 5.

5. ῾Ο Χωνιάτης, σ. 570, γράφει πὼς κατὰ τὸ 1193 ὁ Κωνσταντῖνος ῎Αγγ. Δ. 189 «οὔπω ὑπεραναβεβήκει τὸν μείρακα», ἀλλὰ αὐτό, ὅπως καὶ ἀλλοῦ ἔχει παρατηρηθῆ, δὲν πρέπει νὰ τὸ πάρωμε κατὰ λέξη, πὼς τὸ 1193 ἦταν ἕνας δεκαεφτάρης· γιὰ νὰ εἶναι ἀρχηγὸς τῆς στρατιᾶς πρέπει τότε νὰ ἦταν τὸ πιὸ λίγο 23 χρονῶ. ᾿Απὸ δῶ προκύπτει πὼς γεννήθηκε κατὰ τὸ 1170.

6. Χωνιάτης, σ. 570. Πρβλ. R. Guilland, Recherches, τ. I, σ. 546.

7. Βλ. κατωτέρω, ὑ. 15.

8. Χωνιάτης, σ. 570· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB7 (1894), σ. 406· Ch. Du Cange, Familiae, σ. 202. Πρβλ. R. Guilland, Recherches, τ. I, σ. 546.

9. Χωνιάτης, σ. 570: καὶ τῆς ἐπαυχενίου κόμης τὸ λάσιον καὶ τὰς τῶν ὀνύχων ἀκωχάς.

10. Οἱ Zacos - Veglery, ἀριθ. 2743, σ. 1554, θέτουν τὴ χρονολογία 1194 γιὰ τὶς πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου 189, ποὺ σ᾿ αὐτὲς ζήτησε τὴ βοήθεια τοῦ γαμβροῦ του Βασίλειου Βατάτζη, ἐνῶ ὡς χρονολογία θανάτου αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, ἀναφέρουν στὸν ἀριθ. 2740, σ. 1550, «περὶ τὸ 1193». Αὐτὴ τὴ χρονολογία θανάτου τοῦ Βατάτζη δέχεται καὶ ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 107. Σύμφωνα μὲ αὐτὰ τὶς πράξεις τοῦ Κωνσταντίνου 189, ἐκστρατεῖες ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ σφετερισμὸν τοῦ στέμματος, πρέπει νὰ τοποθετήσουμε περὶ τὸ 1192/93.

11. Χωνιάτης, σ. 570· Θ. Σκουταριώτης, Σάθα MB7, 406-7. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183, ὑ. 88.

῞Ολα αὐτὰ ἦσαν πολὺ ὠφέλιμα «γιὰ τὴν πατρίδα» καὶ τὶς πόλεις ποὺ δέχονταν τὶς βουλγαρικὲς ἐπιδρομές, ἀλλὰ μὲ τὰ μικρά του κατορθώματα ὁ Κωνσταντῖνος 189 ὑπερηφανεύτηκε καὶ σκέφτηκε νὰ στασιάση καὶ νὰ σφετεριστῆ τὸ στέμμα. ῎Αρχισε νὰ βολιδοσκοπῆ τοὺς στρατηγοὺς ποὺ εἶχε κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγές του, καθὼς καὶ ὁρισμένους ἀπ᾿ τοὺς ντόπιους στρατιῶτες ποὺ προέρχονταν ἀπὸ κάποια ἐπίσημη γενιὰ καὶ ποὺ εἶχαν διακριθῆ σὲ πολεμικὰ ἔργα, καὶ καθὼς ἔλαβε κάποια ἐνθάρρυνση ἀπ᾿ αὐτὲς τὶς κινήσεις του, ἀναγορεύτηκε αὐτοκράτορας, ἀπ᾿ τὸ στράτευμα καὶ περιβλήθηκε τὸ φ ο ι ν ι κ ο β α φ ὲ ς π έ δ ι λ ο ν. Καὶ ἀμέσως ἀνάγγειλε τὴν ἀνάρρησή του στὸ σύζυγο τῆς ἀδελφῆς του ᾿Ανώνυμης Δούκαινας ᾿Αγγελίνας 190, τὸν μ έ γ α ν δ ο μ έ σ τ ι κ ο ν τῆς Δύσης Βασίλειον Βατάτζην. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος, ἕνας ἄνθρωπος μυαλωμένος, ὄχι μόνο δὲν ἐνέκρινε τὴν τολμηρὴ αὐτὴ πράξη καὶ δὲν προσχώρησε στὸ ἀνόητο κίνημα τοῦ κουνιάδου του, ἀλλὰ μὲ δριμύτητα κατάκρινε τὴν ἄκαιρη καὶ παράλογη φιλοδοξία του καὶ ὀδυρόταν γιὰ τὴν καταστροφὴ ποὺ πρόκειται νὰ τὸν βρῆ, πράμα ποὺ δὲν ἄργησε καὶ νὰ γίνη. Καθὼς ὁ Κωνσταντῖνος 189 ἀναχώρησε ἀπ᾿ τὴ Φιλιππούπολη γιὰ νὰ πάη στὴν ᾿Ανδριανούπολη, ὅπου εἶχε τὴν ἕδρα του ὁ γαμβρός του ὁ Βατάτζης, καὶ νὰ τὸν παραλάβη ἀπὸ κεῖ παρὰ τὴ θέλησή του ὡς συμμέτοχο τοῦ κινήματος, καὶ ἔφτασε στὸ Νεούτζικον –τόπον ποὺ χώριζε τὶς δυὸ ἐπαρχίες ᾿Ανδριανούπολης καὶ Φιλιππούπολης– πιάστηκε ἀπὸ κείνους ποὺ τὸν ἀναγόρευσαν αὐτοκράτορα καὶ καταγγέλθηκε στὸ νόμιμο κύριο τῆς ἀρχῆς ᾿Ισαάκιον (β΄) ῎Αγγ. 183, καὶ ὡς μιὰ ἀπολογία τους, ἐξήγησαν σ᾿ αὐτὸν πὼς παρὰ τὴ θέλησή τους ὑποκλίθηκαν στὸν Κωνσταντῖνον 189, γιατὶ δὲν ἦταν ἀκίνδυνο νὰ ἀντιταχτῆ κανεὶς στὸν ἀποστάτη, ὁ ὁποῖος μὲ εὐκολία γύμνωνε τὸ ξίφος ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν πείθονταν σ᾿ αὐτόν· καὶ ἰσχυρίζονταν ἀκόμη πὼς αὐτὴ ἡ πράξη τους, τὸ ποὺ συνέλαβαν τὸ σφετεριστή, δὲν ἦταν παρὰ ἕνα φανερὸ σημάδι τῆς γνήσιας πίστης ποὺ τρέφουν πρὸς τὸ νόμιμο αὐτοκράτορα[12].

῾Ο ᾿Ισαάκιος (β΄) ῎Αγγ. 183 ἂν καὶ εἶχε κάποιες ἐπιφυλάξεις γι᾿ αὐτοὺς τοὺς «παλίμβουλους» στρατιωτικοὺς καὶ τὰ τεχνάσματά τους, ἐπαίνεσε τὴν πράξη τους καὶ κανένα δὲν τιμώρησε, ἐκτὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου του Κωνσταντίνου 189 ποὺ τοῦ ἐπέβαλε τὴν ποινὴ τῆς τύφλωσης, ἡ ὁποία καὶ ἐκτελέστηκε[13].

Αὐτὴ ἡ τύφλωση εἶχε μιὰ ἀπήχηση, κατὰ τὰ λεγόμενα τοῦ Χωνιάτη, στὴ Βουλγαρία. Γιὰ τὴν τύφλωση τοῦ Κωνσταντίνου 189 χάρηκαν πολὺ ὁ Πέτρος καὶ ὁ ᾿Ασὰν Ι, γιατὶ πίστευαν πὼς ἂν ἐπικρατοῦσε ὡς αὐτοκράτορας ὁ Κωνσταντῖνος 189, «θὰ διαλυόταν ἡ ἀρχὴ τῶν Βουλγάρων, καὶ ἔλεγαν πὼς

12. Χωνιάτης, σ. 570-72· Σκουταριώτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 407.

13. Χωνιάτης, σ. 572· Σκουταριώτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 407. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν ᾿Ισαάκιου (β΄) ῎Αγγ. 183, ὑ. 88.

πιὸ μεγάλη εὐεργεσία δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ βροῦν ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα ('Ισαάκιον β') ἀπ' αὐτὴ ποὺ τοὺς ἔκανε νὰ βγάλη τὰ μάτια τοῦ Κωνσταντίνου 189 γιὰ τὴ δική τους ὠφέλεια, καὶ γελοῦσαν καὶ κορόϊδευαν τὸν αὐτοκράτορα, γιατὶ ὅλο καὶ στὸ χειρότερο πήγαιναν τὰ πράγματα τῶν Ρωμαίων, καὶ εὔχονταν νὰ εἶναι πολυετὴς ἡ βασιλεία τοῦ 'Ισαάκιου (β') ῎Αγγ. 183 καὶ τῶν ἀπογόνων του καὶ παρακαλοῦσαν τὸ Θεὸ ποτὲ θάνατο νὰ μὴ δοῦν, γιατὶ ὅσον καιρὸ βασιλεύουν οἱ ῎Αγγελοι τὰ πράγματα τῶν Βουλγαρο-Βλάχων μεγαλύνονται καὶ ἡγεμόνες βγαίνουν ἀπ' τοὺς μηρούς τους»[14].

Μετὰ τὴν τύφλωση, δὲ μαθαίνομε πιὰ τίποτε γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο 189 οὔτε πότε πέθανε. 'Επίσης δὲν ξέρομε ἂν παντρεύτηκε καὶ ἂν ἄφησε ἀπογόνους.

Τοῦ Κωνσταντίνου ῎Αγγ. 189 μᾶς ἔχει περισωθῆ ἡ σφραγίδα:

Πορφυροφυοῦς ἔκγονον Κωνσταντῖνον,
πρωτεξάδελφον ῎Αγγελον βασιλέως,
κύρωμα γραφῶν ἡ σφραγὶς διαγράφει.[15]

'Ο Κωνσταντῖνος ῎Αγγ. Δούκ. 189 στὴ σφραγίδα του, πρόβαλε τὴν ὑψηλὴ καταγωγή του πὼς ἦταν ἕνας ἐγγονὸς τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς πριγκίπισσας Θεοδώρας Κ. 38 καὶ πὼς ἦταν ἕνας πρωτεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα 'Ισαάκιου (β') ῎Αγγ. 183.

189α. Μανουὴλ ῎Αγγελος (γένν. περὶ τὸ 1166 -†;)

'Ο Μανουὴλ[1] ῎Αγγελος γιὸς τοῦ 'Ισαάκιου ῎Αγγελου Δούκα 96 καὶ τῆς 'Ανώνυμης γυναίκας του[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1166[3].

14. Χωνιάτης, σ. 572-73.
15. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2743, σ. 1553-54.

189α. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ θείου του Μανουὴλ (α') Κ. 81, πρωτεξαδέλφου τοῦ πατέρα του 'Ισαάκιου ῎Αγγ. Δ. 96.

2. 'Ο Μανουὴλ ῎Αγγ. 189α ὡς πρωτεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα 'Ισαάκιου (β') ῎Αγγ. 183 ἀναφέρεται στὸν πίνακα τῶν ὁμήρων ποὺ δόθηκαν στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκον Ι Barberousse τὴν 14 Φλεβάρη 1190, βλ. Ansbert, Historia de Expeditione Friderici (1187-1195), ἐκδ. Chroust, MGH., SS., n.s.,t.V, Berlin 1928, σ. 65, καὶ ἐπίσης ὡς πρωτεξάδελφος τοῦ αὐτοκράτορα ἀναφέρεται στὸ πρακτικὸ τῆς συνόδου τοῦ Σεπτέμβρη τοῦ 1191, ἐκδ. 'Αθ. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, ΑΙΣ2, σ. 362. Στὸν πίνακα τῶν ὁμήρων ποὺ δόθηκαν στὸ Γερμανὸ αὐτοκράτορα παρουσιάζεται μετὰ τοὺς ἑξῆς: α) τὸν 'Ανδρόνικον ῎Αγγελον 259, γιὸν

'Ο Μανουὴλ ῎Αγγ. 189α στάλθηκε τὸ Φλεβάρη τοῦ 1190 μαζὶ μὲ ἄλλους αὐτοκρατορικοὺς συγγενεῖς ἀπ' τὸν 'Ισαάκιο (β') ῎Αγγ. 183 στὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φρειδερίκον Ι Barberousse ὡς ὅμηρος. 'Ο Γερμανὸς αὐτοκράτορας βρισκόταν τότε στὴν 'Ανδριανούπολη καὶ μόλις πείστηκε νὰ παραιτηθῆ τῶν προθέσεών του νὰ ὑποτάξη τὸ Βυζάντιο καὶ νὰ κυριεύση τὴν ΚΠολη[4].

Τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1191 ὁ Μανουὴλ ῎Αγγ. 189α παραστάθηκε στὴ σύνοδο ποὺ ἔκρινε τὴν ὑπόθεση: «ἐπὶ τῇ ἀπὸ τοῦ ΚΠόλεως θρόνου καταβάσει τοῦ κυροῦ Δοσιθέου καὶ ἀποκαταστάσει τοῦ τῶν 'Ιεροσολύμων θρόνου». Στὸ πρακτικὸ ἀναγράφεται τέταρτος κατὰ σειρά, μετὰ τὸν σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ιωάννην Δ. 90, θεῖον τοῦ αὐτοκράτορα, τὸν π ρ ω τ ο σ τ ρ ά τ ο ρ α Μανουὴλ Καμύτζην (Κ.Δ. ῎Αγγ.) 175, πρωτεξάδελφον τοῦ αὐτοκράτορα, καὶ τὸν π ρ ω τ ο π α ν σ ε β α σ τ ο ϋ π έ ρ τ α τ ο ν 'Ανδρόνικον Παλαιολόγον, γαμβρὸν τοῦ αὐτοκράτορα, ὡς ἑξῆς: «τοῦ περιποθήτου ἐξαδέλφου τῆς ἁγίας αὐτοῦ βασιλείας κυροῦ Μανουὴλ τοῦ 'Αγγέλου»[5].

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστό, ἂν ὁ Μανουὴλ ῎Αγγ. 189α παντρεύτηκε καὶ ἂν ἀπόχτησε ἀπογόνους. Οὔτε γνωρίζομε πότε πέθανε.

190. 'Ανώνυμη Δούκαινα 'Αγγελίνα (γένν. περὶ τὸ 1168 - †;)

'Η 'Ανώνυμη Δούκαινα 'Αγγελίνα κόρη τοῦ 'Ισαάκιου ῎Αγγελου Δούκα

τοῦ σεβαστοκράτορα (;) 'Ιωάννη ῎Αγγελου 179, ἀδελφοῦ τοῦ 'Ισαάκιου (β') 183, ἄρα ἀνεψιὸν αὐτοῦ τοῦ τελευταίου· β) τὸν Μιχαὴλ Δούκαν Κομνηνὸν ῎Αγγελον 174, νόθον γιὸν τοῦ σ ε β α σ τ ο κ ρ ά τ ο ρ α 'Ιωάννη Δούκα 90, θείου τοῦ 'Ισαάκιου (β'), ἄρα πρωτεξάδελφον αὐτοῦ τοῦ τελευταίου· γ) τὸν Μιχαὴλ ῎Αγγελον 177, γιὸν τοῦ 'Αλέξιου ῎Αγγελου Κομνηνοῦ 92, θείου τοῦ 'Ισαάκιου (β'), ἄρα πρωτεξάδελφον αὐτοῦ τοῦ τελευταίου. Πρβλ. γιὰ τὰ ἀνωτέρω, L. Stiernon, Trois membres de la famille Rogerios, REB22 (1964), σ. 197. Μετὰ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τρεῖς, τὸν ἀνεψιὸν καὶ τοὺς δυὸ πρωτεξαδέλφους τοῦ 'Ισαάκιου (β') ῎Αγγ. 183, προβάλλει καὶ ἄλλος πρωτεξάδελφος, ὁ Μανουὴλ ῎Αγγελος 189α. Οἱ ἐκ πατρὸς θεῖοι τοῦ 'Ισαάκιου (β') ἦσαν: ὁ 'Ιωάννης Δούκας 90, ὁ 'Αλέξιος ῎Αγγ. Κ. 92 καὶ ὁ 'Ισαάκιος ῎Αγγ. Δ. 96. 'Απ' τοὺς ὁμήρους ὁ Μιχαὴλ Δ. Κ. ῎Αγγ. 174 ἦταν γιός τοῦ 'Ιωάννη Δ. 90, ὁ Μιχαὴλ ῎Αγγ. 177 ἦταν γιός τοῦ 'Αλέξιου ῎Αγγ. Κ. 92, ἄρα ὁ τρίτος τῶν πρωτεξαδέλφων ἦταν γιός τοῦ 'Ισαάκιου ῎Αγγ. Δ. 96, κατὰ σχετικὴ βεβαιότητα.

3. 'Η σειρὰ γέννησης τῶν τέκνων τοῦ 'Ισαάκιου ῎Αγγ. Δ. 96 πρέπει νὰ τοποθετηθῆ ὡς ἑξῆς: 'Η 'Ανώνυμη Δούκαινα 'Αγγελίνα 190α τὸ 1164, ὁ Μανουὴλ ῎Αγγελος 189α τὸ 1166, ἡ 'Ανώνυμη Δούκαινα 'Αγγελίνα 190 τὸ 1168 καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ῎Αγγελος Δούκας 189 τὸ 1170.

4. Historia de Expeditione κτλ. (ὑ. 2), σ. 65· Χωνιάτης, 538: βασιλεὺς δὲ δέδωκεν ὁμήρους τινὰς τῶν ἐξ αἵματος. F. Dölger, Regesten, ἀριθ. 1603· G. Ostrogorsky, Histoire, σ. 430.

5. ΑΙΣ2 (1894), σ. 362. Πρβλ. L. Stiernon, Trois membres, ἔνθ' ἀνωτ. (ὑ. 2), σ. 195 καὶ 197.

96 καὶ τῆς ᾿Ανώνυμης γυναίκας του[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1168[2].

Ἡ ᾿Ανώνυμη Δ. Ἄγγ. 190 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1187[3] τὸν Βασίλειον Βατάτζην[4], ἄντρα χαμηλῆς καταγωγῆς[5], ποὺ λόγω αὐτοῦ τοῦ γάμου του μὲ

---

190. 1. Χωνιάτης, σ. 522-23: Βασίλειος ὁ Βατάτζης γένους μὲν ἀσήμου βλαστών, διὰ δὲ τὸ εἰς γυναῖκα οἱ γαμετὴν συναφθῆναι τὴν τοῦ βασιλέως πρὸς πατρὸς ἐξανεψιὰν δομέστικος τῆς ἀνατολῆς τιμηθεὶς καὶ τὴν δουκικὴν ἀρχὴν τῶν Θρακησίων ἀναζωσάμενος. Βλέπομε ἐδῶ πὼς ὁ Βασίλειος Βατάτζης ἀπὸ μιὰ ἄσημη γενιά, καθὼς παντρεύτηκε μιὰ ἐκ πατρὸς πρωτεξαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ισαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183 τιμήθηκε μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ δομέστικου τῆς ᾿Ανατολῆς. Ὁ ἴδιος ὁ Χωνιάτης, σ. 571, μᾶς πληροφορεῖ πὼς αὐτὴ ἡ πρωτεξαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορα, ἡ σύζυγος τοῦ Βασίλειου Βατάτζη, εἶχε ἕνα ἀδελφόν, τὸν Κωνσταντῖνον Ἄγγελον 189, ποὺ καὶ γι᾿ αὐτὸν μαθαίνομε ἀπὸ ξέχωρες μαρτυρίες (ἀπ᾿ τὸ Χωνιάτη, σ. 570, καὶ ἀπ᾿ τὴ σφραγίδα του) πὼς ἦταν πρωτεξάδελφος τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄). Ἄρα οἱ δυὸ ἀδελφοί, ὁ Κωνσταντῖνος 189 καὶ ἡ ᾿Ανώνυμη 190, πρωτεξάδελφοι ἐκ πατρὸς τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄), ἦσαν παιδιὰ ἑνὸς τῶν πρώτων ἐκ πατρὸς θείων τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄). Θεῖοι καὶ θεῖες, ἀδελφοὶ καὶ ἀδελφὲς τοῦ ᾿Ανδρόνικου Δ. Ἄγγ. 93, τοῦ πατέρα τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) 183, ἦσαν οἱ ἑξῆς: ᾿Ιωάννης Δ. 90, Μαρία ᾿Αγγ. Κ. 91, ᾿Αλέξιος Ἄγγ. Κ. 92, Εὐδοκία ᾿Αγγ. Κ. 94, Ζωὴ ᾿Αγγ. Κ. 95, ᾿Ισαάκιος Ἄγγ. Δ. 96. Ὁ Κωνσταντῖνος 189 καὶ ἡ ᾿Ανώνυμη ἀδελφή του 190 δὲν μποροῦσε νὰ ἦσαν παιδιὰ τοῦ ᾿Ιωάννη Δ. 90, τῆς Μαρίας ᾿Αγγ. Κ. 91 καὶ τῆς Εὐδοκίας ᾿Αγγ. Κ. 94, γιατὶ ὁ πρῶτος εἶχε γιὸν μὲ τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος, τὸν Κωνσταντῖνον Δ.Κ. 170, ἡ δεύτερη εἶχε σύζυγον μὲ αὐτὸ τὸ ὄνομα, τὸν Κωνσταντῖνον Καμύτζην, καὶ ὁ γιὸς δὲν μποροῦσε νὰ φέρη τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα, καὶ ἡ τρίτη ἦταν στείρα. Μένουν ἔτσι ὡς πιθανοὶ γεννήτορες τοῦ Κωνσταντίνου 189 καὶ τῆς ἀδελφῆς του 190, ὁ ᾿Αλέξιος Ἄγγ. Κ. 92, ἡ Ζωὴ ᾿Αγγ. Κ. 95 καὶ ὁ ᾿Ισαάκιος Ἄγγ. Δ. 96. Καθὼς οἱ πρωτότοκοι γιοὶ τῆς ᾿Ανώνυμης 190 καὶ τῆς ἀδελφῆς της ᾿Ανώνυμης 190α ἔφεραν τὸ ὄνομα ᾿Ισαάκιος (καὶ αὐτοὶ εἶναι ὁ ᾿Ισαάκιος Δούκας Βατάτζης 272 καὶ ὁ ᾿Ισαάκιος Δούκας Νεστόγγος 275), συγκλίνω νὰ δεχτῶ πὼς ὁ Κωνσταντῖνος 189, ἡ ᾿Ανώνυμη 190 καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴ ἡ ἀδελφή της ᾿Ανώνυμη 190α ἦσαν παιδιὰ τοῦ ᾿Ισαάκιου Ἄγγ. Δ. 96. Πρβλ. καὶ D. Polemis, The Doukai, σ. 107, ὑ. 4 καὶ 5.

2. Γιὰ τὸ ἔτος γέννησης, βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Ἄγγ. 189α, ὑ. 3.

3. Ὁ D. Polemis, The Doukai, σ. 107, δέχεται πὼς ὁ Βασίλειος Βατάτζης «παντρεύτηκε τὴν ᾿Αγγελίνα 190 περὶ τὸ 1189, γιατὶ ὁ (γιός του) ᾿Ιωάννης (Δούκας Βατάτζης) 274 γεννήθηκε τὸ 1192». ᾿Αλλὰ πρέπει νὰ λάβωμε ὑπόψη πὼς μεγαλύτερος ἀπ᾿ τὸν ᾿Ιωάννη 274, ὅπως τοὐλ. δείχνει τὸ ὄνομά του, θὰ ἦταν ὁ ἀδελφός του ᾿Ισαάκιος (Δούκας Βατάτζης) 272, καὶ ἀκόμη μᾶς εἶναι ἀποδεδειγμένα γνωστὸ πὼς ὑπῆρξε καὶ ἄλλος ἀδελφός, ὁ ᾿Ανώνυμος Δούκας Βατάτζης 273, βλ. κατωτέρω, ὑ. 19, γι᾿ αὐτὸ καὶ δέχομαι πὼς ὁ γάμος ἔγινε περὶ τὸ 1187.

4. Χωνιάτης, σ. 522.

5. Χωνιάτης, σ. 522. Ἡ οἰκογένεια τῶν Βατατζῶν προερχόταν ἀπ᾿ τὴν ᾿Αδριανούπολη καὶ τὸ Διδυμότειχον, καὶ ὁ «γένους ἀσήμου» Βασίλειος Βατάτζης καταγόταν ἀπ᾿ τὸ Διδυμότειχο, καθὼς ὁ Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 29, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 26, μᾶς λέει γιὰ τὸ γιό του ᾿Ιωάννη 274 πὼς «ἐκ Διδυμοτείχου ἦν ὡρμημένος». Κατὰ τὸν Βίον ᾿Ιωάννου τοῦ ᾿Ελεήμονος, ἔκδ. Heisenberg, σ. 197-98, οἱ γεννήτορες τοῦ ᾿Ιωάννη 274 ἦσαν «ἰδιῶται... ἀλλὰ πολλῷ τῶν ἐν ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἐξεταζομένων σεμνότεροι, εὐπατρίδαι τε ὁμοῦ ὄντες - Ὀρεστιὰς γὰρ ἦν πατρὶς σφίσι». Εἶναι βέβαιο πὼς ὁ Βασ. Βατάτζης δὲν ἦταν ἀπ᾿ τὸ γένος τῶν ἐπιφανῶν καὶ ἀριστοκρατῶν Βατατζῶν, ὅπως ὁ Θεόδωρος Βατάτζης, ὁ σύζ. τῆς πορφυρογέννητης Εὐδοκίας Κ. 80, μόνο ὁ γάμος του μὲ τὴν ᾿Ανώνυμη Δ. ᾿Αγγ. 190 τοῦ ἄνοιξε τὸ δρόμο πρὸς τὰ ἀξιώματα. Ἴσως αὐτὸς ὁ γάμος νὰ ὁδήγησε τὸ συγγραφέα τῶν «Χρονικῶν τοῦ Μορέως» νὰ ὀνομάση τὸν ᾿Ισαάκιο (β΄) Ἄγγ. 183 «Σάκην Βατάτσην», ἔκδ. J. Schmitt, σ. 31, στίχ. 448, ἂν καὶ αὐτὸς δὲν ἦταν παρὰ πρωτεξάδελφος τῆς συζ. τοῦ Βασ. Βατάτζη, τῆς ᾿Ανώνυμης Δ. ᾿Αγγ. 190.

τὴν πρωτεξαδέλφη τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ισαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183, ἔλαβε ὑψηλὰ ἀξιώματα στὸ στρατὸ καὶ τὴ διοίκηση[6] καὶ τὸν τίτλο τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ[7].

Ὁ Βασίλειος Βατάτζης, καταγόμενος ἀπ᾿ τὸ Διδυμότειχο ἢ τὴν ᾿Ορεστιάδα, ὅπως θέλει ὁ Βιογράφος τοῦ γιοῦ του ᾿Ιωάννη 274[8], ἔφτασε στὴν ΚΠολη, κατὰ τὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, καὶ εἰσῆλθε στὴ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία. Κατὰ τὰ χρόνια τῆς βασιλείας τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 ἴσως βρισκόταν κάτω ἀπ᾿ τὶς διαταγὲς τοῦ μεγάλου δομέστικου ᾿Ιωάννη Κομνηνοῦ Βατάτζη 147 ποὺ εἶχε καὶ τὴ διοίκηση τοῦ θέματος τῶν Θρακησίων[9].

Μὲ τὴν πτώση τοῦ ᾿Ανδρόνικου (α΄) Κ. 87 πρὸς τὸν ὁποῖον ἐχθρικὰ θὰ διέκειτο ὁ Βασ. Βατάτζης, καὶ τὴν ἄνοδο στὸ θρόνο τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) Ἄγγ. 183, ὁ Βατάτζης ἔτυχε τῆς προσοχῆς αὐτοῦ τοῦ τελευταίου, καὶ αὐτὸ εἶναι ποὺ τὸν ἀξίωσε νὰ γίνη γαμβρὸς τοῦ αὐτοκράτορα ἀπὸ πρωτεξαδέλφη.

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1189 συναντᾶμε τὸν Βασ. Βατάτζην ὡς δούκα Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου[10], ἀξίωμα ποὺ φαίνεται πὼς θὰ τὸ κατέλαβε ἀμέσως μετὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν ᾿Ανώνυμη Δ. ᾿Αγγ. 190.

Διάδοχός του στὴ διοίκηση αὐτοῦ τοῦ θέματος φαίνεται πὼς ὑπῆρξε ὁ Μιχαὴλ Δ.Κ. Ἄγγ. 174[11].

Δὲν εἶναι παρὰ ποὺ ἀπ᾿ τὸ ἀξίωμα τοῦ δουκὸς Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου, ὁ Βασ. Βατάτζης μετατέθηκε σὲ ἀξίωμα πολὺ πιὸ ὑψηλό, αὐτὸ τοῦ μεγάλου δομέστικου τῆς ᾿Ανατολῆς, ἐνῶ

---

6. Χωνιάτης, σ. 522-23. Δὲν φαίνεται πὼς ἀμέσως μὲ τὸ γάμο του ὁ Βασ. Βατάτζης ἔγινε δομέστικος τῆς ᾿Ανατολῆς· τὸ νόημα τοῦ Χωνιάτη εἶναι πὼς ἀφοῦ μὲ τὸ γάμο ὁ Βασ. Βατάτζης τιμήθηκε μὲ τίτλους καὶ ἀξιώματα, ἔφτασε νὰ γίνη καὶ δομέστικος τῆς ᾿Ανατολῆς.

7. Διάγνωσις ἀναγραφική· Ἡ ὑπογραφή· Ὁ δοῦλος καὶ γαμβρὸς τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως (᾿Ισαακίου β΄) δοὺξ καὶ ἀναγραφεὺς τοῦ θέματος Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου Βασίλειος σεβαστὸς ὁ Βατάτζης, ΜΜ4 (1871), σ. 320.

8. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 5.

9. Τὰ ἀνωτέρω συνάγονται ἀπὸ ὅσα μυθικὰ στοιχεῖα μᾶς δίδει ὁ Βίος ᾿Ιωάννου τοῦ ᾿Ελεήμονος, ἔκδ. Heisenberg, σ. 203-5, καθὼς ἔργα τοῦ ᾿Ιωάννη Κομν. Βατάτζη 147 ἀποδίδει στὸν δῆθεν πάππον τοῦ ᾿Ιωάννη 274 Κωνσταντῖνον Βατάτζην.

10. ΜΜ4 (1871), σ. 319-20. Πρβλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2740, σ. 1549-50. Γιὰ τὸ θέμα, βλ. Δ. Ζακυθηνοῦ, Διοικητικὴ διαίρεσις, ΕΕΒΣ 19 (1949), σ. 9-11.

11. ΜΜ4 (1871), σ. 323-27. Εἶναι ἕνα λάθος τοῦ Δ. Ζακυθηνοῦ, Διοικητικὴ διαίρεσις, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 11, ποὺ δούκα τοῦ θέματος κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἅλωσης χρόνους παρουσιάζει «τὸν Μιχ. Ἄγγελον, νόθον γιὸν τοῦ σεβαστοκράτορα ᾿Ιωάννη, ἀδελφοῦ τοῦ ᾿Ανδρόνικου α΄», ἐνῶ πρόκειται γιὰ τὸν αὐτὸν Μιχαὴλ Δ.Κ. Ἄγγ. 174 ποὺ καὶ ἐπὶ ᾿Αλέξιου (γ΄) Ἄγγ. Κ. 180 ἀνάλαβε καὶ πάλι τὴ διοίκηση τοῦ θέματος Μυλάσσης καὶ Μελανουδίου, βλ. πάνω σ᾿ αὐτὸ L. Stiernon, Les origines du despotat d᾿ Epire, REB 17 (1959), σ. 96-120.

συγχρόνως ἀνάλαβε καὶ τὴ διοίκηση τοῦ μεγάλου θέματος τῶν Θ ρ α κ η σ ί ω ν.

Στὰ νέα ἀξιώματα ποὺ ἀνάλαβε εἶχε μιὰ σημαντικὴ ἐπιτυχία. Μὲ χρήματα ἐξαγόρασε «πλείστους» ἀπ' τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ στασιαστῆ τῆς Φιλαδέλφειας Θεόδωρου Μαγκαφᾶ, τοῦ καὶ Μ ω ρ ο θ ε ό δ ω ρ ο υ, καὶ νικητὴς κυρίευσε περὶ τὸ 1192 τὴ Φιλαδέλφεια καὶ διάλυσε τὴ φρουρὰ τοῦ στασιαστῆ. Ὁ Μωροθεόδωρος γιὰ νὰ σωθῆ ἀπ' τὴν αἰχμαλωσία, κατάφυγε στὸ σουλτάνο τοῦ Ἰκονίου Kai - Kosrou I (1192 - 1196), καὶ δὲν ἔπαυσε μὲ τὶς ἄγριες ἐπιδρομές του νὰ εἶναι πολὺ ἐπιζήμιος στοὺς πληθυσμοὺς τῆς Λαοδίκειας καὶ τῶν Χωνῶν[12].

Τὸ 1192/93 ὁ Βασ. Βατάτζης, λόγω τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγαρο-Βλάχων μετατέθηκε ἀπ' τὸ δ ο μ ε σ τ ι κ ά τ ο ν τῆς Ἀνατολῆς στὸ δ ο μ ε σ τ ι κ ά τ ο ν τῆς Δύσης μὲ ἕδρα τὴν Ἀνδριανούπολη. Αὐτὴ τὴν ἰδιότητα εἶχε, ὅταν ὁ κουνιάδος του Κωνσταντῖνος Ἄγγελος Δούκας 189 ζήτησε τὴ συνεργασία του μετὰ τὴν ἀναγόρευσή του ὡς αὐτοκράτορα. Ὁ Βασ. Βατάτζης στάθηκε ἕνας πιστὸς ἀξιωματοῦχος στὸν ἐξάδελφο τῆς γυναίκας του Ἰσαάκιον (β') Ἄγγ. 183, καὶ μὲ τὸ πρακτικό του μυαλὸ προσπάθησε νὰ συνετίση τὸν κουνιάδο του, καὶ πρόβλεψε τὸ οἰκτρὸ τέλος τῆς ἐπιχείρησής του[13].

Τὸ 1193/94[14] γιὰ νὰ ἀντιμετωπίση ὁ Ἰσαάκιος (β') Ἄγγ. 183 τὴν ἀποθράσυνση τῶν Βουλγαρο-Βλάχων μετὰ τὴν τύφλωση τοῦ Κωνσταντίνου Ἄγγ. Δ. 189, πρόσταξε τὸν μ έ γ α ν δ ο μ έ σ τ ι κ ο ν τῆς Δύσης Βασίλειον Βατάτζην καὶ τὸν Ἀλέξιον Γίδον, διάδοχόν του στὸ δ ο μ ε σ τ ι κ ά τ ο ν τῆς Ἀ ν α τ ο λ ῆ ς[15], νὰ τοὺς πολεμήσουν κοντὰ στὴν Ἀρκαδιούπολη, πλὴν ὅμως ὄχι μόνο δὲν κατόρθωσαν τίποτε, ἀλλὰ ὁ μὲν Γίδος «μὲ ἀκοσμία» ἐγκατάλειψε τὸ πεδίο τῆς μάχης, ἀφοῦ ἔχασε τὸ πιὸ μεγάλο μέρος τῆς στρατιᾶς του, ὁ δὲ Βατάτζης, ἀφοῦ ἀγωνίστηκε ἀπεγνωσμένα, ἔπεσε μὲ τοὺς δικούς του στὸ πεδίο τῆς τιμῆς[16]· ὁ ἄσημης καταγωγῆς στρατιώτης ἀποδείχτηκε ἥρωας.

Πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε πὼς ὁ Βασίλειος Βατάτζης κατὰ τὴ σύντομη σταδιοδρομία του ὑπῆρξε ἕνας ἐξαίρετος στρατιωτικὸς ἄντρας.

Ἡ σφραγίδα του εἶχε ὡς ἑξῆς:

Ταῖς τοῦ σεβαστοῦ Βατάτζη Βασιλείου
γραφαῖς τὸ κῦρος, Παντάνασσα, σὺ δίδου[17].

12. Χωνιάτης, σ. 522-23. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183, ὑ. 54.

13. Χωνιάτης, σ. 571. Βλ. καὶ προσωπογραφίες Ἰσαάκιου (β') 183, ὑ. 88, καὶ Κωνσταντίνου Ἄγγ. Δ. 189, ὑ. 12.

14. Γιὰ τὴ χρονολογία, βλ. προσωπογραφίαν Κωνσταντίνου Ἄγγ. Δ. 189, ὑ. 10.

15. Γιὰ τὴν ἀμοιβαία διαδοχή τους στὰ δομεστικάτα Ἀνατολῆς καὶ Δύσης, βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ.Κ.Δ. Ἄγγ. 175, ὑ. 5.

16. Χωνιάτης, σ. 587-88. Βλ. καὶ προσωπογραφίαν Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183, ὑ. 89.

17. ΜΜ4 (1871), σ. 320· Zacos - Veglery, ἀριθ. 2740, σ. 1549-50.

Ἡ Ἀνώνυμη Δ. Ἄγγ. 190 ἀπόχτησε ἀπ' τὸ Βασίλειο Βατάτζη τὸ πιὸ λίγο τρεῖς γιούς, τὸν Ἰσαάκιο Δ.Β. 272[18], τὸν Ἀνώνυμο Δ.Β. 273[19] καὶ τὸν Ἰωάννη (γ') Δ.Β. 274[20], τὸν μετέπειτα αὐτοκράτορα. Ὁ Ἰσαάκιος 272

18. Ἀκροπολίτης, σ. 107, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 101, ἔκδ. Heisenberg: καὶ ὁ βασιλεὺς (Ἰωάννης γ' 274) τὸν Κομνηνὸν ἀνεδέξατο Μιχαήλ, καὶ ζεύγνυσιν αὐτῷ εἰς γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Δούκα ἐγγόνην τὴν Θεοδώραν... Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 73, σ. 109· Κ. Γιαννακόπουλος, Μιχαὴλ (η') Παλαιολόγος καὶ ἡ Δύσις, μετάφρ. Κ. Πολίτη, Ἀθῆναι 1969, σ. 33. Ἐδῶ ἀποδεικνύεται πὼς ὁ Ἰσαάκιος Δ. Β. 272 ἦταν ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη (γ') Δ.Β. 274. Γιὰ τὸ ὅτι ὁ Ἰωάννης (γ') Δ.Β. 274 ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Βασίλειου Βατάτζη καὶ τῆς Ἀνώνυμης Δούκαινας Ἀγγελίνας 190, βλ. κατωτέρω, ὑ. 20.

19. Ἕνας ἄλλος ἀδελφὸς τοῦ Ἰωάννη (γ') 274, ὁ Ἀνώνυμος Δ.Β. 273 μαρτυρεῖται ἀπ' τοὺς ἑξῆς: Γ. Ἀκροπολίτης, σ. 99, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 92, ἔκδ. Heisenberg: Ἀλέξιον τὸν Ραοὺλ, γαμβρὸν ὄντα ἐπ' ἀδελφόπαιδι τοῦ βασιλέως (Ἰωάννη γ' 274), Θ. Σκουταριώτης, Σάθα ΜΒ 7, σ.502· Μάξιμος Πλανούδης, Ἐπιγράμματα, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ 13 (1916), ἀριθ. 2 καὶ 3, σ. 417-18· Γ. Παχυμέρης, ἔκδ. Bonn, τ. II, σ. 155: ἡ δ' ἐκείνης (Εἰρήνης Ραούλαινας Παλαιολογίνας 387, συζ. τοῦ Κωνσταντίνου Δούκα Ἄγγ. Κομν. Παλ. τοῦ Πορφυρογ. 482, τριτότοκου γιοῦ τοῦ Μιχαὴλ η' Δούκ. Ἄγγ. Κομν. Παλ. 428) μάμμη ἐκ θατέρου τῶν ἀδελφῶν (τοῦ Ἰωάννη γ' Δούκ. Βατ. 274), ἣ δὴ καὶ τῷ πρωτοβεστιαρίῳ συνῴκει τῷ Ραοὺλ Ἀλεξίῳ... Πρβλ. D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 73, σ. 109· Fassoulakis, The Byzantine family of Raoul, ἀριθ. 5, σ. 15-6.

20. Ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης (γ') Δ.Β. 274 (1222-1254) ἔφερε συνήθως τὴν ἐπωνυμία Δούκας, ἂν καὶ τὸ πατρώνυμό του ἦταν Βατάτζης, Γ. Ἀκροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 29, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 26: Ἰωάννην τὸν Δούκαν, οὗ Βατάτζης τοὐπίκλην. Ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτορας σὲ ἐπιστολή του πρὸς τὸν πάπαν Ρώμης Γρηγόριον IX (1227-1241) γράφει: «Οἱ τῆς βασιλείας μου γενάρχαι, οἱ ἀπὸ τοῦ γένους τῶν Δουκῶν τε καὶ Κομνηνῶν ἵνα μὴ τοὺς ἑτέρους λέγω», ἔκδ. Ἰ. Σακελλίωνος, περιοδικὸ Ἀθήναιον, 1 (1872), σ. 374. Σύγχρονοί του ποιητὲς τὸν προσαγορεύουν μὲ τὰ οἰκογενειακὰ ἐπίθετα: Δ ο υ κ ο γ ε ν ή ς, Γ. Ἀκροπολίτης, Opera, τ. II, σ. 4[31]: Τῆς δουκογενοῦς βασιλίδος ὀσφύος· Δ ο υ κ ό φ υ τ ο ς, H. Grégoire, Recueil des Inscriptions grecques chrétiennes d' Asie Mineure, I (Paris, 1922), σ. 22, ἀριθ. 81, v. 11, καὶ C. A. Trypanis, Medieval and Modern Greek Poetry, Oxford 1951, σ. 50: Παῖς δουκοφύτων ἐρικυδῶν βασιλήων· Δ ο υ κ ό β λ α σ τ ο ς, A. Heisenberg, Nicephori Blemmydae Curriculum Vitae et Carmina, Leipzig 1896, σ. 112[4]: Δουκόβλαστος Ἰωάννης· καὶ Δ ο υ κ ο φ υ ή ς, A. Heisenberg, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 115[11]: Τοῦ δουκοφυοῦς παγκλεοῦς Ἰωάννου. Στὰ ἀνωτέρω βλέπομε νὰ ἐξαίρεται ἡ ἐκ Δουκῶν καὶ Κομνηνῶν καταγωγή του· τέτοια βέβαια ἦταν ἡ καταγωγὴ τῆς μητέρας του Ἀγγελίνας, πρωτεξαδέλφης τοῦ Ἰσαάκιου (β') Ἄγγ. 183, γιὰ τὴν ὁποία μᾶς μιλάει ὁ Χωνιάτης, σ. 522-23, πὼς παντρεύτηκε κάποιον χαμηλῆς καταγωγῆς Βασίλειον Βατάτζην, ὁ ὁποῖος λόγω αὐτῆς τῆς συγγένειας μὲ τὸν αὐτοκρατορικὸ οἶκο κατέλαβε ὑψηλὰ ἀξιώματα. Εἴδαμε ἀνωτέρω, ὑ. 1, γιατὶ συνέκλινα νὰ δεχτῶ πὼς αὐτὴ ἡ Ἀγγελίνα (190), ἦταν μιὰ κόρη τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. Δ. 96. Ἡ Ἀγγελίνα 190 ἦταν Δούκαιν[illegible]ι Κομνηνή, γιατὶ μάμμη της ἐκ πατρὸς ἦταν ἡ Θεοδώρα Κ. 38 καὶ προμάμμη της ἡ μεγ[illegible]λη Εἰρήνη Δούκαινα, ἡ σύζ. τοῦ Ἀλέξιου (α') Κ. 15. Δυὸ θεῖοι της ἔφεραν τὴν ἐπωνυμία Δ ο ύ κ α ς, ὁ Ἰωάννης Δ. 90 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Δ. Ἄγγ. 93 καὶ πλεῖστοι ὅσοι πρωτεξάδελφοί της, ὅπως ὁ Θεόδωρος Δούκας Κομνηνὸς Ἄγγελος 168, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰωάννης (γ') 274 ἀποκαλοῦσε θ ε ῖ ο ν, βλ. Ἀκροπολίτης, σ. 70, ἔκδ. Bonn, ὁ Μανουὴλ Δούκας 169, τὸν ὁποῖον ὁ Ἀκροπολίτης, σ. 66, ἔκδ. Bonn, ἀναφέρει ὡς «προσῳκειωμένον τῷ γένει» τοῦ Ἰωάννη (γ') 274. Ὁ Θεόδωρος Δ.Κ. Ἄγγ. 168, γιὸς τοῦ Ἰωάννη Δ. 90, ἀδελφοῦ τοῦ Ἰσαάκιου Ἄγγ. Δ. 96, ἦταν θεῖος τοῦ Ἰωάννη

γεννήθηκε περὶ τὸ 1188, ὁ ᾿Ανώνυμος 273 περὶ τὸ 1190 καὶ ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) 274 τὸ 1192[21]. Αὐτὸς ὁ τελευταῖος στάθηκε ἕνας ἐπιφανὴς ἡγεμόνας καὶ βασίλευσε ἀπ᾿ τὸ Γενάρη τοῦ 1222[22] ὡς τὶς 4 τοῦ Νοέμβρη τοῦ 1254[23] στὴν

(γ΄) 274, γιατὶ ἦταν πρωτεξάδελφος τῆς μητέρας του, τῆς ᾿Ανώνυμης Δ. ᾿Αγγ. 190. Γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ πιὸ πάνω, ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) 274 καυχιέται πὼς «οἱ γενάρχες του ἦσαν ἀπ᾿ τὸ γένος τῶν Δουκῶν καὶ Κομνηνῶν», βλ. ἐπιστολήν του πρὸς Γρηγόριον IX Ρώμης, ἔνθ᾿ ἀνωτ. ᾿Εμπρὸς στὸ γόητρο αὐτῶν τῶν γενῶν ἀπ᾿ τὰ ὁποῖα προερχόταν ἡ μητέρα του, λησμονήθηκε ἡ ἀπ᾿ τὸν πατέρα του, τὸν ἄσημο Βατάτζη, καταγωγή του. ῾Ο συγγραφέας τοῦ Βίου τοῦ ἁγίου ᾿Ιωάννου (γ΄) τοῦ ᾿Ελεήμονος, ποὺ γράφει δυὸ αἰῶνες μετὰ τὰ γεγονότα, στὴ σ. 200, τῆς ἔκδ. Heisenberg, μᾶς λέει πὼς πάππος τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄) 274 ἦταν δῆθεν ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ σ. 205, πὼς αὐτὸς εἶχε δυὸ γιούς, τὸν Νικηφόρο καὶ τὸ Θεόδωρο, καὶ ἀποδίδει σ᾿ αὐτοὺς τοὺς τελευταίους τὶς περιπέτειες ποὺ κατὰ τὸν ἱστορικὸ Χωνιάτη, σ. 340-43, πραγματικὰ δοκίμασαν οἱ γιοὶ τοῦ ᾿Ιωάννη Κομνηνοῦ Βατάτζη 147, ὁ Μανουὴλ Κ. 235 καὶ ὁ ᾿Αλέξιος Κ. 236. ῾Ο ἁγιογράφος ξέροντας πὼς ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) 274 εἶχε ἕνα γιὸ μὲ τὸ ὄνομα Θεόδωρος, φαντάστηκε πὼς καὶ ὁ πατέρας τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄) ὀνομαζόταν ἐπίσης Θεόδωρος. Εἶναι πιὸ πολὺ ἀπὸ φανερὸ πὼς πατέρας τοῦ αὐτοκράτορα ᾿Ιωάννη (γ΄) Δ.Β. 274 ἦταν ὁ ἄσημος ἀλλὰ γενναῖος Βασίλειος Βατάτζης τοῦ Χωνιάτη, σ. 522-23, ὁ σύζυγος τῆς ᾿Ανώνυμης Δ. ᾿Αγγ. 190, τῆς ξαδέλφης τοῦ ᾿Ισαάκιου (β΄) 183, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 1, ὅπως δέχτηκαν ὁ V. Grumel, Chronologie (1958), σ. 365, καὶ ὁ D. Polemis, The Doukai, ἀριθ. 72, σ. 107, ὑ. 5, καὶ ἀπὸ δῶ εἶναι ποὺ ὁ αὐτοκράτορας ἔφερε τὰ ἐπώνυμα Δ ο ύ κ α ς καὶ Β α τ ά τ ζ η ς. ῾Ο ἴδιος ὑπόγραφε ᾿Ι ω ά ν ν η ς ὁ Δ ο ύ κ α ς, καὶ ἔτσι τὸν ὀνομάζουν ἕνα σωρὸ σύγχρονές του πηγές· Γ. ᾿Ακροπολίτης, σ. 26, 32 καὶ 50, ἔκδ. Heisenberg, καὶ σ. 29, 35 καὶ 54, ἔκδ. Bonn· Γ. Παχυμέρης, ἔκδ. Bonn, τ. I, σ. 64, 68, 117, 134, 349, 368 καὶ 374, τ. II, σ. 154 κτλ.· Νικηφόρος Γρηγορᾶς, τ. I, σ. 24, 35 καὶ 92· περιοδικὸ Byzantion τ. 10 (1935), σ. 491· N. Festa, Theodori Ducae Lascaris Epistulae CCXVII (= ἐπιστολὲς τοῦ γιοῦ του Θεόδωρου β΄ Δούκα Λάσκαρι), Φλωρεντία 1892, σ. 1, 67, 117, 150 καὶ 159· Θεόδωρος Σκουταριώτης, Σάθα MB, τ. 7, σ. 467, 469 κτλ.· Σπ. Λάμπρου καὶ Κ. ᾿Αμάντου, Βραχέα Χρονικά, ᾿Αθῆναι 1932, σ. 7· ᾿Αθ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ῾Ιεροσολυμιτικὴ Βιβλιοθήκη, τ. IV, σ. 339· G. Moravcsik, Der Verfasser der Legende von Johannes des Barmherzigen, BZ 27 (1927), σ. 38· Σπ. Λάμπρος, Κυπριακὰ καὶ ἄλλα ἔγγραφα ἐκ τοῦ Παλατίνου κώδικος 367 τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Βατικανοῦ, ΝΕ14 (1917), σ. 39 καὶ 40· MM4 (1871), σ. 27, 29, 48 κτλ. καὶ πολλὲς ἄλλες ἀναφορές. Εἶναι πιὸ λίγες οἱ πηγὲς ποὺ τὸν ᾿Ιωάννην (γ΄) 274 ὀνομάζουν μόνο Βατάτζην· ᾿Ιω. Καντακουζηνός, τ. I, σ. 11· Γ. Φραντζῆς, ἔκδ. Παπαδοπούλου, σ. 10· R. - J. Loenertz, La chronique brève de 1352, OCP 29 (1963), σ. 332, § 2· Στίχοι τοῦ κυροῦ Γεωργίου τοῦ χαρτοφύλακος Καλλιπόλεως πρὸς ᾿Ιωάννην τὸν Βατάτζην ἐλθόντα εἰς τὴν Καλλίπολιν, εἰς M. Gigante, Poeti Italobizantini del secolo XIII, Naples 1958, σ. 70. ᾿Επίσης λίγες πηγὲς εἶναι ἐκεῖνες ποὺ τοῦ δίνουν καὶ τὰ δυὸ ἐπίθετα Δούκας Βατάτζης· Θ. Σκουταριώτης, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 462· R. - J. Loenertz, Chronicon breve de Graecorum imperatoribus, ΕΕΒΣ 28 (1958), σ. 206, § 1· Κ. Δ. Μέρτζιος, Μνημεῖα Μακεδονικῆς ῾Ιστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σ. 29· Γ. Θεοχαρίδης, Οἱ Τζαμπλάκωνες, Μακεδονικά, 5 (1961/63), σ. 131. Ἕνα μοναδικὸ σχῆμα εἶναι τό: ᾿Ιωάννης Δούκας ὁ Βριανός· Λάμπρου - ᾿Αμάντου, Βραχέα Χρονικά, σ. 54· τὸ Β ρ ι α ν ὸ ς μπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ καὶ Βριαρός.

21. Κατὰ τὸ θάνατό του ἦταν, κατὰ μὲν τὸν Γ. ᾿Ακροπολίτην, σ. 110, ἔκδ. Bonn, καὶ σ. 103, ἔκδ. Heisenberg, 62 ἐτῶν, κατὰ δὲ τὸν Ν. Γρηγορᾶν, τ. I, σ. 50, ἔκδ. Bonn, 60 ἐτῶν. ῾Η μαρτυρία τοῦ ᾿Ακροπολίτη ὡς πιὸ ἄμεση, εἶναι πιὸ ἀκριβής.

22. Σύμφωνα μὲ τὸ Βραχὺ Χρονικόν, ἔκδ. Loenertz, Chronicon breve, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 206, αὐτὸς βασίλευσε 32 ἔτη καὶ 10 μῆνες.

ἐξόριστη αὐτοκρατορία τῆς Νίκαιας, καὶ πρὸς χάρη του ἔγινε μιὰ πιὸ διεξοδικὴ ἔρευνα γιὰ τοὺς γονεῖς του, τὸν Βασίλειον Βατάτζην καὶ τὴν ᾿Ανώνυμη Δ. ᾿Αγγ. 190.

190α. ᾿Ανώνυμη Δούκαινα ᾿Αγγελίνα (γενν. περὶ τὸ 1164 - †;)

῾Η ᾿Ανώνυμη Δούκαινα ᾿Αγγελίνα κόρη τοῦ ᾿Ισαάκιου Ἄγγελου Δούκα 96 καὶ τῆς ᾿Ανώνυμης γυναίκας του[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1164[2].

Περὶ τὸ 1180/83 ἡ ᾿Ανώνυμη Δ. ᾿Αγγ. 190α παντρεύτηκε κάποιον Νεστόγγον[3]. ῾Η ᾿Ανώνυμη Δ. ᾿Αγγ. 190α ἀπόχτησε ἀπ᾿ τὸν Νεστόγγο τὸ πιὸ

23. ῾Η παραδομένη χρονολόγηση τῆς 3ης Νοέμβρη 1254 μᾶς δίδεται ἀπ᾿ τὸν Γ. ᾿Ακροπολίτην, ἔκδ. Bonn, σ. 110, ἔκδ. Heisenberg, σ. 103 καὶ ἀπὸ μιὰ ἐ ν θ ύ μ ι σ ι ν εἰς Παπαδόπουλον - Κεραμέα, ῾Ιεροσολυμ. Βιβλιοθ., τ. IV, σ. 339. ᾿Απ᾿ τὴν ἄλλη πλευρά, μιὰ ἄλλη ἐ ν θ ύ μ ι σ ι ς, βλ. G. Moravcsik, Der Verfasser, ἔνθ᾿ ἀνωτ., σ. 38, δίδει τὴν ἡμερομηνία τῆς 4ης τοῦ Νοέμβρη, ποὺ συμπίπτει μὲ τὴν ἐπέτειο τῆς μνήμης του ὡς ἁγίου, βλ. πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου, ᾿Αγιολόγιον, σ. 229, ἡ ὁποία πρέπει καὶ νὰ γίνη δεκτή.

190α. 1. ῾Ο Γ. ᾿Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 39, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 36, μᾶς λέει πὼς ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) Δ. Β. 274 εἶχε ἕνα π ρ ω τ ε ξ ά δ ε λ φ ο ν, τὸν ᾿Ανδρόνικον Νεστόγγον, ποὺ ὀργάνωσε μιὰ συνωμοσία ἐναντίον του· γιὰ νὰ εἶναι πρωτεξάδελφοι σημαίνει πὼς ὁ ᾿Ιωάννης (γ΄) 274 καὶ ὁ ᾿Ανδρόνικος Νεστόγγος 276 ἦσαν δυὸ ἀδελφῶν παιδιά. Ἂν ὁ ᾿Ανδρ. Νεστόγγος 276 ἦταν γιὸς ἀδελφοῦ τοῦ πατέρα τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄) θὰ ἔφερε τὸ ἐπίθετο Βατάτζης, ἂν ἦταν πάλι γιὸς ἀδελφοῦ τῆς μητέρας τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄) θὰ ἔφερε τὸ ἐπίθετο Ἄγγελος καὶ Δούκας. ᾿Απ᾿ αὐτὰ συμπεραίνομε μὲ ἀσφάλεια πὼς ἦταν γιὸς ἀδελφῆς τῆς μητέρας τοῦ ᾿Ιωάννη (γ΄), δηλ. γιὸς μιᾶς ἄλλης κόρης τοῦ ᾿Ισαάκιου Ἄγγ. Δ. 96, ἀδελφῆς τῆς ᾿Ανώνυμης Δ. ᾿Αγγ. 190, τὴν ὁποία καὶ ἀποκαλῶ ᾿Ανώνυμη Δ. ᾿Αγγ. 190α, καὶ ἡ ὁποία θὰ παντρεύτηκε κάποιον Νεστόγγον, τόσο πιὸ πολὺ ποὺ ὁ ἕνας ἀπ᾿ τοὺς δυὸ γιούς της, ἔφερε τὸ ὄνομα ᾿Ισαάκιος, ὄνομα τοῦ ἐκ μητρὸς πάππου του, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ ᾿Ισαάκιος Νεστόγγος 275.

2. Γιὰ τὸ ἔτος γέννησης, βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Ἄγγ. 189α, ὑ. 3.

3. Γι᾿ αὐτὴ τὴν ἕνωση τῆς ᾿Ανώνυμης Δ. ᾿Αγγ. 190α, βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 1. ῾Η Βυζαντινὴ οἰκογένεια Νεστόγγου –ἀπαντοῦν καὶ οἱ τύποι Ν ε ο σ τ ό γ γ ο ς, Ν ε σ τ ώ γ κ ω ν καὶ Ν ο σ τ ό γ γ ο ς, βλ. F. Dölger, Chronologisches und Prosopographisches zur byzantinischen Geschichte des 13 Jahrhunderts, BZ27 (1927), σ. 318, ὑ. 11 –ὀφείλει τὸ ὄνομά της σ᾿ ἕνα Βούλγαρο ἀρχηγὸ– ἡγεμονίσκο ποὺ μνημονεύεται περὶ τὸ 1018, Σκυλίτζης, ἔκδ. I. Thurn, σ. 365: μόνος δὲ ὁ τοῦ Σιρμίου κρατῶν ἀδελφὸς τοῦ Νεστόγγου Σέρμων πιθῆσαι οὐκ ἠθέλησε. ῾Η πρώτη μνεία μιᾶς ἑλληνικῆς οἰκογένειας Νεστόγγου ἐμφανίζεται τὸ 1136 στὸ τυπικὸ τῆς μονῆς τοῦ Παντοκράτορα, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ τὸν οἶκο τοῦ Νεστόγγου, Τυπικὸν Παντοκράτορα, ἔκδ. P. Gautier, REB32 (1974), σ. 115[1456-57]: ὁ οἶκος τοῦ Νεστόγκου μετὰ τῶν δύο τούτου ξενοδοχείων καὶ χωραφίων, πρὸς δὲ καὶ ἀμπελώνων, ὧν ἐκέκτητο οὗτος ἔξωθεν

λίγο δυὸ γιούς, τὸν 'Ισαάκιο (Δούκαν)[4] Νεστόγγο 275[5] καὶ τὸν 'Ανδρόνικο (Δούκαν)[6] Νεστόγγο 276[7].

191. Γεώργιος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1125/6 - † περὶ τὸ 1168/70)

'Ο Γεώργιος[1] Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 191[2] γιὸς τοῦ 'Αλέξιου

τοῦ τοιούτου κάστρου. Κατὰ τὸν ιγ΄ αἰ. καὶ συγκεκριμένα τὸ 1258 ἀναφέρονται ἀνάμεσα στοὺς ἀριστοκρατικοὺς οἴκους, Γ. Παχυμέρης, ἔκδ. Bonn, τ. Ι, σ. 65: σὺν Καβαλλαρίοις τε οἱ Νεστόγγοι καὶ οἱ Καμύτζαι. Πολλοὶ ἀπ' τοὺς Νεστόγγους ἔκαναν γαμήλιες ἑνώσεις μὲ τοὺς Βατάτζες, μὲ τοὺς Παλαιολόγους, μὲ τοὺς Ταρχανειῶτες καὶ ἄλλους εὐγενεῖς οἴκους. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ Γεώργιος Νεστόγγος, ἦταν τόσο ἀγαπητός, ὅπως μᾶς λένε, στὸ Θεόδωρο (β΄) Δούκαν Λάσκαριν, ποὺ ἂν ὁ αὐτοκράτορας δὲν πέθαινε πρόωρα, θὰ γινόταν γαμβρός του σὲ μιὰ ἀπ' τὶς κόρες του, βλ. Παχυμέρης, τ. Ι, σ. 65 καὶ 75. Πάνω σ' αὐτὴ τὴν τάση τῆς ἕνωσης τῶν Νεστόγγων μὲ οἴκους τῆς ἀριστοκρατίας ἦταν καὶ ὁ γάμος τοῦ Νεστόγγου μὲ τὴν 'Ανώνυμη Δ. 'Αγγ. 190α.

4. Ἂν καὶ δὲν ἀναφέρεται ὡς Δούκας ἀπ' τὶς πηγές, ἦταν ἕνας Δούκας ἀπ' τὴ μητέρα του, μιὰ δισεγγόνη τῆς Εἰρήνης Δούκαινας, τῆς συζ. τοῦ 'Αλέξιου (α΄) Κ. 15.

5. Γ. 'Ακροπολίτης, ἔκδ. Bonn, σ. 39, καὶ ἔκδ. Heisenberg, σ. 36: ὁ δὲ ταύτην συστησάμενος (τὴν κατὰ 'Ιωάννη γ΄ 274 σκευωρίαν) πρωτεξάδελφος ἦν τοῦ βασιλέως ὁ Νεστόγγος 'Ανδρόνικος... ἔχων συνεργὸν εἰς τοῦτο τὸν ἀδελφὸν 'Ισαάκιον καὶ ἑτέρους τῶν ἐπιφανῶν οὐκ ὀλίγους. Ἔχομε ἐδῶ ἕνα ἀδελφὸ τοῦ 'Ανδρόνικου Νεστόγγου 276, ἄρα ἕνα γιὸ τῆς 'Ανώνυμης Δ. 'Αγγ. 190α ἀπ' τὸ Νεστόγγο.

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 5 Βλ. καὶ D. Polemis, The Doukai, σ. 151.

7. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 1 καὶ 5.

191. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Γεώργιου Παλαιολόγου (τοῦ πρεσβύτερου), τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Δούκαινας, ἀδελφῆς τῆς αὐγούστας Εἰρήνης Δούκαινας, συζ. τοῦ 'Αλέξιου (α΄) Κ. 15.

2. Τὰ τρία αὐτὰ ἐπώνυμα προκύπτουν ἀπ' τὶς ἑξῆς ἔμμετρες πηγές, ἐνῶ στὴ σύνοδο τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 ἀναγράφεται μόνο Παλαιολόγος, βλ. Χωνιάτην, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG140, στ. 236.

'Ανώνυμος, Εἰς ἐγχείριον τῆς Θεοτόκου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 28, ἀριθ. 58:

Σὺ γοῦν σεβαστὸν μέγαν ἑταιρειάρχην
Γεώργιόν με Κομνηνὸν Δούκαν σκέποις.

Κομνηνὸς ἦταν ἀπ' τὴ μητέρα του 'Ανώνυμη Κ. 97· Δούκας ἦταν ἀπ' τὴν ἐκ πατρὸς μάμμη του Ἄνναν Δούκαιναν καὶ ἀπ' τὴν ἐκ μητρὸς προμάμμη του Ζωὴν Δούκαιναν, τὴν πορφυρογέννητη κόρη τοῦ Κωνσταντίνου (ι΄) Δούκα.

'Ανώνυμος, Εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαήλ, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 143, ἀριθ. 213:

Παλαιολόγου Δούκα καὶ τῆς 'Ανώνυμης Κ. 97[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1125/6[4].
'Ο Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 ἔλαβε μᾶλλον ἀπ' τὸ θεῖο του 'Ιωάννη (β΄) Κ.

Αἰτῶ σεβαστὸς ταῦτα Παλαιολόγος
Γεώργιος, σὸς μέγας ἑταιρειάρχης
Κομνηνοδουκῶν βλαστὸς ἀνακτεγγόνων

Παλαιολόγος ἦταν ἀπ' τὸν πατέρα του 'Αλέξιον Παλαιολόγον, γιὸν τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου καὶ τῆς Ἄννας Δούκαινας. Γιὰ τὸ «βλαστὸς ἀνακτεγγόνων» πρέπει νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ποιητικὴ ὑπερβολή, γιατὶ ὁ Γεώργιος 191 δὲν ἦταν ἀπ' τὴ μητέρα του 'Ανώνυμη Κ. 97 παρὰ γόνος μιᾶς δισεγγόνης τοῦ Κωνσταντίνου (ι΄) Δούκα. 'Απ' τὸν πατέρα του δὲν ἦταν γόνος ἀνακτεγγόνων.

'Ανώνυμος, 'Επὶ νεουργηθείσῃ μονῇ τῆς Θεοτόκου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 148, ἀριθ. 224:

Γεώργιος γὰρ μέγας ἑταιρειάρχης,
σεβαστὸς ἐκφὺς Παλαιολόγων γένους,
Κομνηνοδουκῶν αὐτοκρατορεγγόνων.

'Εδῶ μᾶς δίνεται πιὸ καθαρὰ πὼς ὁ Γεώργιος 191 ἦταν βλαστὸς ἐγγόνων αὐτοκρατόρων, ποὺ δὲν ἀληθεύει.

'Ανώνυμος, Στίχοι εἰς ἐγχείριον τῆς Θεοτόκου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, σ. 151, ἀριθ. 228, καὶ Εἰς εἰκόνα ἁγίου Γεωργίου, σ. 145α, ἀριθ. 245:

Γεώργιός σοι ταῦτα Παλαιολόγος
Δούκας Κομνηνὸς καὶ σεβαστὸς ἀξίᾳ.

3. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔκδ. Od. Lampsidis, B40II (1970), σ. 397, στίχ. 145-160· ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 ἦταν:

'Αλεξίου παῖς Παλαιολόγων γόνου
βουλαῖς ἀρίστου μηδ' ὀνοτοῦ πρὸς μάχας
ᾧ μητραδέλφη σύζυγος βασιλέως 'Αλεξίου (α΄),
Δούκαινα καίσαρος γόνος,
πρωτεξαδέλφου σκηπτροκρατίστου λέγω,
Κομνηνοφυοῦς 'Ιωάννου (β΄) δεσπότου.
'Εκ πατρικοῦ μὲν τοῦ γένους τοῦτο κλέος.
'Εκ δ' αὖ γε μητρὸς πορφύρας ριζουχία
πρώτης γονῆς, πρώτιστος ἐγγόνων κλάδος·
πάππος γὰρ αὐτῷ Δουκοκόμνηνος κλάδος·
'Αλέξιος παῖς 'Αδριανοῦ γεννάδα
πρώτου Σεβαστῶν ἑσπέρας δομεστίκου
'Αλεξίου (α΄) κρατοῦντος αὖ ὁμογνίου,
Ἄννης (γράφε Ζωῆς) τε μητρὸς αὐτάναξ ἥνπερ φύει
Κωνσταντῖνος (ι΄) κράτιστος ἀλλ' ἐν πορφύρᾳ,
Δούκας μαχητής, στερρὸς ἐν εὐβουλίαις,

Σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω, ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 ἦταν γιὸς τοῦ 'Αλέξιου τοῦ ἐκ τῶν Παλαιολόγων, γενναίου μαχητῆ, ἀδελφὴ τῆς μητέρας τοῦ ὁποίου ('Αλέξιου) ἦταν ἡ συζυγος τοῦ 'Αλέξιου (α΄) Κ. 15, ἡ Εἰρήνη Δούκαινα, ποὺ ἦταν ἐγγόνη τοῦ καίσαρα 'Ιωάννη Δούκα, πρωτεξαδέλφου (τοῦ 'Αλέξιου) τοῦ αὐτοκράτορα 'Ιωάννη (β΄) Κ. 34. 'Απ' τὴ μητέρα του, ἡ ὁποία ἦταν ρίζα πορφύρας, ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 ἦταν κλάδος ἐγγόνης τῆς πορφυρογέννητης Ζωῆς Δούκαινας, καὶ πάππον εἶχε (ὁ Γεώργιος 191) τὸν 'Αλέξιον Κομνηνὸν Δούκαν 41, τὸν γιὸν τοῦ γενναίου 'Αδριανοῦ Κ. 16, τοῦ πρωτοσεβάστου καὶ δομεστίκου τῆς Δύσης, τοῦ

34, πρωτεξάδελφον τοῦ πατέρα του, τὸν τίτλον τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

Περὶ τὸ 1145 ὁ Γεώργιος 191 παντρεύτηκε μὲ κάποια, τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα καὶ τὴ γενιὰ δὲ γνωρίζομε, καθὼς μᾶς εἶναι γνωστὴ μόνο ὡς σ ε β α σ τ ή[6], μὲ τὸν τίτλο δηλ. ποὺ ἔφερε κατ᾽ ἀντανάκλαση ἐκείνου τοῦ ἀντρός της. Ἀπ᾽ αὐτὴ ἀπόχτησε τὸ πιὸ λίγο τρία παιδιά[7], ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δυὸ ἦσαν ἀγόρια καὶ γιὰ τὸ τρίτο δὲ γνωρίζομε ἂν ἦταν ἀγόρι ἢ κορίτσι. Τὸ γένος καὶ τῶν τριῶν παιδιῶν δὲν προσδιορίζεται ἀπ᾽ τὸ Λέοντα τὸν τοῦ Μεγίστου, ἀλλὰ ἀπὸ ἄλλες πηγὲς μαθαίνομε πὼς τὸ πρῶτο παιδὶ ἔφερε τὸ ὄνομα Ἀλέξιος[8], αὐτὸ δηλ. τοῦ πατέρα τοῦ Γεώργιου 191, τοῦ Ἀλέξιου Παλαιολόγου Δούκα, καὶ πὼς τὸ δεύτερο παιδὶ ἦταν ἐπίσης ἀγόρι[8α], ἀλλὰ δὲ

ἀδελφοῦ τοῦ αὐτοκράτορα Ἀλέξιου (α´) Κ. 15, καὶ μητέρα εἶχε (ὁ Ἀλέξιος 41) τὴν Ζωὴν Δούκαιναν, τὴν ὁποίαν γέννησε στὴν πορφύρα ὁ Κωνσταντῖνος (ι´) Δούκας, ὁ μεγάλος μαχητὴς (στὴν πραγματικότητα ἕνας ἀπόλεμος ἡγεμόνας).

4. Ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191, ὅταν πέθανε δὲν θὰ πρέπει νὰ ἦταν πιὸ μεγάλος ἀπὸ 40-45 χρονῶ, βλ. Od. Lampsidis, B40II (1970), σ. 407. Ἂν λάβωμε ὑπόψη μας πὼς πέθανε μετὰ τὸ 1167 καὶ πρὶν ἀπ᾽ τὸ 1170, καθὼς στὴ σύνοδο τοῦ 1166 ἐμφανίζεται ὡς μέγας ἑταιρειάρχης ὁ Γεώργιος Παλαιολόγος 191, καὶ στὴ σύνοδο τοῦ 1170 μὲ αὐτὸ τὸ ἀξίωμα ἐμφανίζεται ὁ Ἰωάννης Δούκας, βλ. L. Stiernon, Sèbaste et gambros, REB23 (1965), σ. 234, τότε ὁ Γεώργιος 191 πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1125/6. Βλ. καὶ κατωτέρω, ὑ. 28.

5. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 236: τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου ἑταιρειάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 397, στίχ. 164:

Σεβαστός, ὡράϊσμα τῶν ἀνακτόρων,

Βλ. καὶ τὰ στιχουργήματα τῶν Ἀνωνύμων, πιὸ πάνω, ὑ. 2.

6. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ᾽ ἀνωτ. (ὑ. 3), σ. 394, fol. 117-119v: Λέοντος στίχοι μονῳδικοὶ ὡς ἐκ προσώπου τῆς Σεβάστῆς πρὸς τὸν τάφον τοῦ ὁμοζύγου, περὶ οὗ προϊὼν ὁ λόγος δηλώσει.

7. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ᾽ ἄνωτ. (ὑ. 3), σ. 399, fol. 120 γράφει πὼς ὁ Γεώργιος 191 λόγω τοῦ πρόωρου θανάτου του δὲ φρόντισε γιὰ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του, ποὺ ἦσαν πάνω ἀπὸ δυό, τὸ πιὸ λίγο τρία, χωρὶς νὰ προσδιορίζεται (ἀπ᾽ τὸ Λέοντα) τὸ φύλο, στὸ ὁποῖο ἀνῆκαν.

8. Ἀνώνυμος, Εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Μιχαὴλ εἰκονισθέντα ἐν τῷ προπυλαίῳ τοῦ ναοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔξωθεν τοῦ κάστρου Τριαδίτσης, παρὰ τοῦ σεβαστοῦ καὶ μεγάλου ἑταιρειάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου ἔνθα συνεικονίσθη αὐτός τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ σεβαστὸς Ἀλέξιος, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 143, ἀριθ. 213:

Σὺ δ᾽ ἀλλὰ ταῖς πτέρυξι πατρὶ συσκέποις

Ἀλέξιόν μου τὸ γλυκύτατον τέκνον.

8α. Θεόδωρος Σκουταριώτης, ἔκδ. Κ. Σάθα, ΜΒ7 (1894), σ. 503: εἰς γυναῖκα ἔχων (= ὁ Δημήτριος Τορνίκης Κομνηνὸς 302) πρωτεξαδέλφην τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (= τοῦ Μιχαὴλ Δούκ. Ἀγγ. Κομν. Παλ. 428) τοῦ μεγάλου δομεστίκου (= Ἀνδρόνικου Παλ. Δούκ. Κομν. 346). Γιὰ νὰ ἦταν πρωτεξαδέλφη τοῦ Ἀνδρόνικου 346, ἔπεται πὼς ἦταν μιὰ κόρη τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατέρα του Ἀλέξιου Παλ. Δούκ. Κομν. 277, τοῦ Ἀνώνυμου Παλ. Δούκ. Κομν. 278, καθὼς ὁ Δημήτριος Τορνίκης Κομν. 302, ὁ μεσάζων τῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν κόρη ἐπιφανοῦς μέλους τῆς ἀριστοκρατίας ἔλαβε ὡς σύζυγο, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλη ἀπ᾽ τὴν Ἀνώνυμη Παλ. Δούκ. Κομν. 348.

μᾶς παραδίδεται τὸ ὄνομά του.

Ἔτσι ἔχομε τὰ ἑξῆς τέκνα τοῦ Γεώργιου Παλ. Δούκ. Κομν. 191 ἀπ᾽ τὴν Ἀνώνυμη σ ε β α σ τ ή: τὸν Ἀλέξιο Παλαιολόγο Δούκα Κομνηνὸ 277, τὸν Ἀνώνυμο Παλαιολόγο Δούκα Κομνηνὸ 278 καὶ τὸν Ἀνώνυμο Παλαιολόγο Δούκα Κομνηνὸ ἢ Ἀνώνυμη Παλαιολογίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 279.

Ἀπ᾽ τὴ δραστηριότητα τοῦ Γεώργιου Π.Δ.Κ. 191 μᾶς εἶναι γνωστὸ πὼς τὸ 1162 στάλθηκε ὡς πρεσβευτὴς στὴν Οὐγγαρία. Ἔφερε τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ μ ε γ ά λ ο υ ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η[9] καὶ τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[10].

Ἡ ἀποστολή του ἦταν ἐξαιρετικὰ λεπτή, γιατὶ ἐπρόκειτο νὰ διαπραγματευτῆ τὸ συνοικέσιο τοῦ Οὔγγρου πρίγκιπα Βελᾶ μὲ τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81, τὴ Μαρία Κ. 153. Ὁ Γεώργιος 191 εἶχε τὴν ἐντολὴ νὰ προσφέρη τὴν εἰρήνη στὸ νεαρὸ βασιλέα τῆς Οὐγγαρίας Στέφανο III, μὲ τὸν ὁποῖο βρισκόταν σὲ ἐμπόλεμη κατάσταση, κάτω ἀπὸ ἕνα ὅρο. Ὁ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ζητοῦσε νὰ πάρη κοντά του τὸν δευτερότοκο γιὸ τοῦ μακαρίτη βασιλέα Γκέϊζα II, τὸν νεαρὸ Βελᾶ, καὶ νὰ παραδοθῆ σ᾽ αὐτὸν ἡ κληρονομιὰ ποὺ εἶχε ἀπ᾽ τὸν πατέρα του, ἡ περιοχὴ δηλ. τῆς Δαλματίας καὶ τοῦ Σιρμίου, σκοπεύοντας νὰ τὸν ἀρραβωνιάση μὲ τὴ μοναχοκόρη του. Οἱ προτάσεις τοῦ Μανουὴλ (α´) Κ. 81 ποὺ ἔκανε ὁ Γεώργιος Παλ. Δούκ. Κομν. 191 ἔγιναν δεχτές, καὶ ὁ πρεσβευτὴς ἔφερε στὴν ΚΠολη τὸ Βελᾶ, ὁ ὁποῖος καὶ ἀρραβωνιάστηκε τὴ Μαρία Κ. 153[11].

Ὁ Γεώργιος Παλ. Δούκ. Κομν. 191 μαζὶ μὲ τὸν π α ν σ έ β α σ τ ο σ ε β α σ τ ὸ Μανουὴλ Κ. 161, τὸ γιὸ τοῦ Ἀνδρόνικου Κ. 87, συνόδευσαν τὴν ἀνεψιά τους Μαρία Κ. 211, κόρη τοῦ π ρ ω τ ο σ έ β α σ τ ο υ Ἰωάννη Κ. 128, ποὺ ἦταν δευτεροεξάδελφος τοῦ Μανουὴλ Κ. 161 καὶ τριτοεξάδελφος τοῦ Γεώργιου Π.Δ.Κ. 191[12], στὴν Παλαιστίνη γιὰ νὰ παντρευτῆ τὸ βασιλέα

Δὲν ἀποκλείεται τὸ δεύτερο παιδὶ τοῦ Γεώργιου 191 νὰ ἦταν ὁ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνός, ὁ πρωτοπανσεβαστοϋπέρτατος καὶ «γαμβρὸς» τοῦ Ἰσαάκιου (β´) Ἀγγ. 183, γιὰ τὸν ὁποῖον βλ. Zacos - Veglery, ἀριθ. 2747, σ. 1558-59· Ἀθ. Παπαδόπουλος - Κεραμεύς, ΑΙΣ2(1894),σ. 362· V. Laurent, La Généalogie des premiers Paléologues, B8 (1933), σ. 147, ἀριθ. 1, α. Κανεὶς ἀπ᾽ τοὺς ἀνωτέρω δὲν ἔκανε καθ᾽ ὑπόθεση αὐτὴ τὴ συνταύτιση.

9. Τὸ ἀξίωμα ἐμφανίζεται τὸν θ´ αἰ. Ὁ ἄρχοντας τῆς μεγάλης ἑταιρείας ἢ τῆς βασιλικῆς ἑταιρείας ἦταν ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς σωματοφυλακῆς τοῦ αὐτοκράτορα, ποὺ σὲ μεγάλο μέρος ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ξένους μισθοφόρους. Ἦταν ἕνας στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς γιὰ νὰ φυλάη τὸν ἡγεμόνα ἀπ᾽ τὰ ὕποπτα πρόσωπα, βλ. P. Karlin - Hayter, L' Hétériarque, JÖB 23 (1974), σ. 101-2. Πολλὲς φορὲς στέλνονταν καὶ σὲ στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ καὶ σὲ πολιτικὲς καὶ διπλωματικὲς ἀποστολές. Οἱ μαρτυρίες πὼς ἔφερε ὁ Γεώργιος 191 τὸ ἀξίωμα αὐτὸ εἶναι πολλές· Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ. 236 καὶ 253· Κίνναμος, σ. 215· βλ. καὶ τὰ Στιχουργήματα Ἀνωνύμων, ἀνωτέρω, ὑ. 2.

10. Κίνναμος, σ. 215.

11. Κίνναμος, σ. 214-15. Πρβλ. F. Chalandon, Les Comnène, τ. II, σ. 475-76.

12. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 19.

τῆς 'Ιερουσαλὴμ Amaury (1163-1174).

"Εφτασαν μαζὶ μὲ τὴν αὐτοκρατορικὴ πριγκίπισσα τὸν Αὔγουστο τοῦ 1167 στὴν Τύρο καὶ παραστάθηκαν στοὺς μεγαλόπρεπους γάμους της ποὺ τελέστηκαν ἀπ' τὸ Λατίνο πατριάρχη τῆς 'Ιερουσαλὴμ Amaury (1157-1180), στὸν καθεδρικὸ ναὸ τῆς Τύρου, στὶς 29 τοῦ ἴδιου μήνα, γιορτὴ τῆς ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ τιμίου Προδρόμου[13].

Αὐτὲς οἱ δυὸ διπλωματικὲς ἀποστολὲς τοῦ Γεώργιου 191 γιὰ τὴ Μαρία Κ. 153 καὶ τὴ Μαρία Κ. 211 μᾶς παρέχονται ἀπὸ ἔγκυρες ἀφηγηματικὲς πηγές.

"Εχομε ὅμως πληροφορίες γιὰ τὴ ζωή του καὶ ἀπὸ ὁρισμένους 'Ανώνυμους στιχουργοὺς συγχρόνους του, καθὼς καὶ ἀπ' τὸν γραμματικό του Λέοντα τὸν τοῦ Μεγίστου[14], ποὺ κι αὐτὲς εἶναι πηγὲς ἀξιόπιστες καὶ αὐθεντικές.

'Απ' τοὺς 'Ανώνυμους στιχουργοὺς ἔχομε αὐτὲς ἐδῶ τὶς πληροφορίες γιὰ τὸ Γεώργιο Π.Δ.Κ. 191.

Σὲ κάποιον ναὸ τῆς Θεοτόκου ἀφιέρωσε ἕνα χρυσόστικτο πέπλο[15].

Φρόντισε στὸ ναὸ τοῦ ἀρχιστράτηγου Μιχαὴλ ποὺ ἦταν ἔξω ἀπ' τὴν Τριαδίτσα (σημ. Σόφια τῆς Βουλγαρίας) νὰ ζωγραφιστῆ ἡ εἰκόνα τοῦ ἀρχάγγελου στὰ προπύλαια (τοῦ ναοῦ) καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν νὰ ζωγραφιστοῦν ὁ ἴδιος καὶ ὁ γιός του π α ν σ έ β α σ τ ο ς σ ε β α σ τ ὸ ς 'Αλέξιος Παλ. Δούκ. Κομν. 277[16].

Δὲν ξέρομε κάτω ἀπὸ ποιὲς περιστάσεις βρισκόταν ὁ Γεώργιος 191 στὴν Τριαδίτσα τῆς ὑποταγμένης στὸ Βυζάντιο Βουλγαρίας· ἴσως νὰ διεκπεραίωσε ἐκεῖ κάποια ἀποστολὴ διοικητικῆς ἢ στρατιωτικῆς φύσης.

Τὸ πρῶτο μεγάλο ἔργο τοῦ Γεώργιου Παλ. Δούκ. Κομν. 191 ἦταν ἡ ἵδρυση τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου τῶν Παλαιολόγων ἐκ θεμελίων μέσα στὴν ΚΠολη, γιατὶ ὁ ἅγιος Δημήτριος ὁ μυροβλύτης ἦταν ὁ προστάτης τῆς οἰκογένειας τῶν Παλαιολόγων. 'Ο Μιχαὴλ (η') Δούκ. "Αγγ. Κομν. Παλ. 428 μᾶς λέει γιὰ τὸν προπάππο του Γεώργιο Παλ. Δούκ. Κομν. 191 πὼς ἦταν ἕνας ἄντρας «πολὺ θερμὸς στὴν εὐσέβεια καὶ στὸ θεϊκὸ πόθο καὶ ἐμπειροπόλεμος, καθὼς ἀπόδειξαν οἱ ἀγῶνες του καὶ οἱ στρατηγίες του, καὶ γι' αὐτὸ περιβλήθηκε ἀπ' τὸν τότε αὐτοκράτορα (τὸ Μανουὴλ α' Κ. 81) μὲ μεγάλες τιμὲς καὶ δόξες». Τὸ μοναστήρι ποὺ ἵδρυσε ὁ Γεώργιος 191 κατὰ τὴ λατινικὴ κατοχὴ κατάπεσε σὲ ἐρείπια, καὶ ὁ Μιχαὴλ (η') 428 κατὰ τὴν ἐπανάκτηση τῆς ΚΠολης τὸ ξανάχτισε καὶ τὸ ἐπανάφερε στὴν προηγουμένη του «εὐπρέπεια», καὶ ἐγκατάστησε σ' αὐτὸ μοναχοὺς καὶ τὸ κατάστησε

13. Βλ. προσωπογραφίαν Μανουὴλ Κ. 161, ὑ. 20.

14. Od. Lampsidis, B40II (1970), σ. 394: Μονῳδία ἐπὶ τῷ πανσεβάστῳ σεβαστῷ καὶ μεγάλῳ ἑταιρειάρχῃ κῦρ Γεωργίῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ γραμματικοῦ αὐτοῦ Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου· ὁ δ' ἐντυγχάνων ταύτῃ μὴ δοκείτω τὸν γράψαντα κατά τι τῶν κοσμούντων ἥρωας ψεύσασθαι.

15. 'Ανώνυμος, ἔκδ. Σ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 28, ἀριθ. 58.

16. 'Ανώνυμος, ἔκδ. Σ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 143, ἀριθ. 213.

αὐτοδέσποτο, κάτω ἀπ' τὴν προσωπική του φύλαξη καὶ προστασία[16a].

Τὸ δεύτερο μεγάλο ἔργο τοῦ Γεώργιου Παλ. Δούκ. Κομν. 191 ἦταν ἡ ἀνακαίνιση, καθὼς φαίνεται, τοῦ ἀρχαίου καὶ φημισμένου ναοῦ τῆς μονῆς τῆς Θεοτόκου τῆς 'Οδηγήτριας στὴν ΚΠολη, στὸν πρόναο τοῦ ὁποίου πρόσταξε νὰ ζωγραφίσουν τοὺς αὐτοκράτορες ἐκείνους ποὺ ἀπ' αὐτοὺς καταγόταν ἡ γενιά του, ὅπως καὶ μερικὰ ἀπ' τὰ κατορθώματα τοῦ π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ ο υ αὐτοκράτορα Μανουὴλ (α') Κ. 81. Κατάπληχτος ἔμενε ὁ προσκυνητὴς ἀπ' τὴν ὀμορφιὰ τῆς νέας οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ καὶ ἀπ' τὶς χρυσαυγὲς τῶν ποικιλόχρωμων μαρμάρων καὶ τοῦ χρυσοῦ ποὺ «κυκλόθεν» εἶχε διαχυθῆ· ἡ στέγη του ἦταν ἕνα θαῦμα. Στὸν πρόναο εἰκονίστηκαν οἱ παλιοὶ βασιλεῖς ἀπ' τὰ χρυσὰ γένη τῶν Δουκῶν καὶ τῶν Κομνηνῶν, ἀπ' τοὺς ὁποίους καταγόταν ὁ δ ο μ ή τ ο ρ α ς, ὁ μ έ γ α ς ἑ τ α ι ρ ε ι ά ρ χ η ς σ ε β α σ τ ὸ ς Γεώργιος Παλ. Δούκ. Κομν. 191· ἔτσι ἔβλεπε ἐκεῖ κανεὶς τὸν Κωνσταντῖνο (ι') καὶ τὸ Μιχαὴλ (ζ') τοὺς Δοῦκες, τὸν ἄτυχο Ρωμανὸ (δ') τὸ Διογένη, τὸ Νικηφόρο (γ') τὸ Βοτανειάτη καὶ τοὺς Κομνηνοὺς 'Αλέξιο (α') 15 τὸ μεγάλο, 'Ιωάννη (β') 34, τὸ λαμπερὸ ἄστρο τῆς πορφύρας, καὶ τὸ Μανουὴλ (α') 81, τὸ φῶς τοῦ διπλοπόρφυρου κράτους, τοῦ ὁποίου τὰ ἄπειρα τρόπαια γνώρισε ὁ κύκλος τῆς γῆς[17].

Καὶ τελειώνει ὁ στιχουργὸς ποὺ μᾶς περιγράφει τὴν ἀνοικοδόμηση τοῦ ναοῦ μὲ αὐτὸ ἐδῶ τὸ πεντάστιχο:

«Βλέπεις μὲ πόσους τρόπους τοῦ ναοῦ ἡ ὀμορφιὰ
ἔχει συντεθῆ, καὶ ποὺ γι' αὐτὴ καυχιέται, ξένε!
Στὸν ἀνακαινιστὴ λοιπὸν εὔχου μιὰ ζωὴ μακρὰ
μαζὶ μὲ τὴ σύντροφό του, τὴ γυναίκα του, καὶ τὰ παιδιά του,
καὶ στὴν ἄλλη ζωὴ κοινὸ οἶκο τὴ χλόη τῆς 'Εδέμ»[17a]

Καὶ στὸν ἴδιο αὐτὸ ναὸ τῆς μονῆς «τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου τῆς 'Οδηγητρίας» –ἐδῶ ρητὰ ἀναφέρεται ἡ μονὴ τῶν 'Οδηγῶν ἢ τῆς 'Οδηγήτριας– ὁ Γεώργιος Παλ. Δούκ. Κομν. 191 πρόσφερε ἕνα χρυσοπόρφυρο πέπλο μὲ αὐτὴ ἐδῶ τὴν ἔμμετρη ἀφιέρωση:

«Πρὸς τὶς θάλασσες τῶν χαρίτων σου, Κόρη,
σταγόνα τὸ δῶρο μου, ἀλλὰ μιᾶς πιστῆς καρδιᾶς.
Καθὼς λοιπὸν δέχεσαι τὸ χρυσοπόρφυρο αὐτὸν πέπλο,
ὄχι αὐτὸ ποὺ προσφέρθηκε, ἀλλὰ τὸν πόθο μέτρησε.

16a Αὐτοβιογραφία Μιχαὴλ (η') Παλαιολόγου (Τυπικὸν μ. ἁγίου Δημητρίου), ἔκδ. I.G. Troitzkij, Saint Pétersbourg 1885, σ. 11, καὶ ἔκδ. H. Grégoire, περιοδικὸ Byzantion29/30 (1959-60) μὲ γαλλικὴ μετάφραση, σ. 463 κεξ. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 92-94.

17. 'Ανώνυμος, 'Επὶ τῇ νεουργηθείσῃ μονῇ ἐπ' ὀνόματι τῆς 'Υπεραγίας Θεοτόκου παρὰ τοῦ πανσεβάστου μεγάλου ἑταιρειάρχου, ἔκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 148-50, ἀριθ. 224, στίχ. 1-59. Πρβλ. R. Janin, Églises et monastères, σ. 200.

17α. 'Ανώνυμος, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 150, στίχ. 60-64.

'Ως πρὸς μιὰ βασίλισσα προσφέρω τὴν πορφύρα,
ὡς πρὸς 'Υπέραγνη Παρθένο προσφέρω τὸ χρυσάφι,
ἐγὼ ὁ δικός σου Γεώργιος ὁ Παλαιολόγος
Δούκας Κομνηνὸς καὶ σεβαστὸς κατὰ τὴν ἀξία»[18].

'Ακόμη μαθαίνομε πὼς στόλισε μιὰ εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἀλλὰ καθὼς τὸ στιχούργημα μᾶς δίδεται μόνο στὴν ἀρχὴ καὶ στὸ τέλος δὲν μποροῦμε νὰ ξέρωμε σὲ ποιὸν ναὸ τῆς πρωτεύουσας ἦταν αὐτὴ ἡ εἰκόνα[19].

'Ο γραμματικὸς τοῦ Γεώργιου Παλ. Δούκ. Κομν. 191, ὁ Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου, μᾶς λέει πὼς τὸν κύριό του τὸν διέκρινε «βάθος βούλησης καὶ φρόνησης, εὐστροφία στὴ γλώσσα, βούλευμα γλυκύτατο, φράση σύντομη καὶ κοφτή, σκέψεις βαθιὲς καὶ μυαλὸ γερὸ ποὺ ἔδινε λύσεις στὰ διάφορα προβλήματα»[20].

Σὲ ἄλλο σημεῖο ὁ Λέων μᾶς λέει πὼς ὁ Γεώργιος Παλ. Δούκ. Κομν. 191 «ρίζωμα καὶ κλάδος τῶν δοξασμένων γενιῶν τῶν Παλαιολόγων, τῶν Δουκῶν καὶ τῶν Κομνηνῶν», ἦταν «στόλισμα τῶν ἀνακτόρων, ὡραῖος στὴν ὄψη, μὲ ψηλὸ ἀνάστημα, νέος μὲν στὴν ἡλικία, βαθυστόχαστος ὅμως στὸ νοῦ σὰν γέρος»[21].

Στὴν ἀρχὴ τῆς μονωδίας του γιὰ τὸ Γεώργιο Π.Δ.Κ. 191 μᾶς λέει ὁ Λέων: «Τείχη τῆς ΚΠολης χύσετε τὰ δάκρυά σας γιὰ τὴν ἀπώλεια αὐτοῦ τοῦ ἄντρα ποὺ ἀπ' τοὺς ἡμίθεους ἐκείνους ἥρωες σὲ τίποτε δὲ διέφερε... ἕνα σύννεφο χάλαζας ἔπεσε πάνω στὴν ΚΠολη καὶ κατάστρεψε τὸ καλλιστάφυλο ἀμπέλι της, συνέθλιψε πρόωρα τὸ τσαμπί της... αὐτὸν ποὺ ὑπῆρξε ὁ φωστήρας τῆς γερουσίας, ὁ λύχνος τῆς συγκλήτου, ὁ λυχνίτης τῆς σφενδόνας τῶν ἀνακτόρων, τὸ στόμα ποὺ τραβοῦσε πιὸ πολὺ ἀπ' τὶς σειρῆνες τ' αὐτιὰ τῶν ἀκροατῶν... αὐτὸς ποὺ τὰ χείλη του ἦσαν γλυκύτερα ἀπὸ κεῖνα τῶν Νεστόρων, ὅταν μιλοῦσε γιὰ στρατηγικὰ ἢ περίπλοκα θέματα ἢ γιὰ τὶς λύσεις δυσκόλων προβλημάτων... Δὲν πενθεῖται ὁ Γεώργιος 191 μόνο στὸ Βυζάντιο καὶ στὸ αὐτοκρατορικὸ παλάτι, ἀλλὰ καὶ στὴν 'Ιταλία καὶ σὲ ἄλλες χῶρες ποὺ ἀπ' αὐτὲς περνοῦν ὁ ῎Ιστρος, ὁ Ρῆνος, ὁ Θύμβρης καὶ ὁ 'Αλφειός, γιατὶ μέχρι ἐκεῖ ἔφτασε ἡ δύναμη τῆς λαμπρότητάς του. Στὴν εἴδηση τοῦ θανάτου του ὁ Οὖννος θὰ μελετήση τὸ πνευματικὸ μήνυμα αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὸ Βυζάντιο θὰ κλάψη γιὰ τὸ χαμὸ ἑνὸς τέτοιου ἄντρα. 'Ο 'Ιταλὸς θὰ ντυθῆ στὰ μαῦρα, καθὼς καὶ ὁ Γερμανός, ἂν καὶ εἶναι ἕνας ἐχτρὸς τοῦ Βυζαντίου. 'Ακόμη καὶ τοὺς Π έ ρ σ ε ς (= τοὺς Τούρκους) θὰ λυπήση ἡ εἴδηση τοῦ θανάτου»[22].

«Τώρα ἔρχονται ἀπεσταλμένοι ἀπ' τὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα γιὰ νὰ προσφέρουν δῶρα μὲ τὴν ἔκφραση τῆς δουλικῆς ὑποταγῆς τους καὶ θὰ προσπαθήσουν νὰ δοῦν τὸν ἄντρα ποὺ τόσο πρόωρα ἔφυγε ἀπὸ κοντά μας. 'Η 'Αδριανούπολη εἶναι ἡ πόλη, ὅπου οἱ ἀπεσταλμένοι συγκεντρώθηκαν, γιατὶ σ' αὐτὴ πέθανε ὁ Γεώργιος Π.Κ.Δ. 191, καὶ ὅλοι θὰ τὸν κλάψουν. 'Εσύ, 'Αδριανούπολη, τόξευσες μὲ βέλη τοῦ ῞Αδη αὐτὸν τὸν ἄντρα, γιὰ νὰ πενθήση ὁλάκερο τὸ πλήρωμα τῆς Αὐτοκρατορίας· τὸν ἀριστοκράτη ἄντρα τὰ ἀνάκτορα, ἡ σύνοδος τὸν ὀξύνουν καὶ πολὺ εὔστοχο ἑρμηνευτὴ τῶν γραφῶν, ὁ Ν α ζ ι ρ α ῖ ο ς (= ὁ μοναχὸς) τὴν τιμὴ καὶ τὸ σεβασμὸ ποὺ τοῦ ἔτρεφε καὶ τὶς φροντίδες καὶ ἐνισχύσεις ποὺ ἔκανε γι' αὐτόν, οἱ ἐπικεφαλῆς τῶν ἐθνῶν τὸν συνδέτη καὶ μεσολαβητή, οἱ συζητητὲς ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἐπιδεξιότητα ἔλυνε κάθε ἀπορία...

Πένθησε ἐσὺ ποὺ ὑποφέρεις ἄδικα γιὰ τὸ βοηθό σου· κλάψε, φτωχέ, γι' αὐτὸν ποὺ ξόδευε γιὰ σένα· φταίχτη, γι' αὐτὸν ποὺ δὲν θύμωνε, ἀλλὰ πάντα συγχωροῦσε. ῞Ολοι ὅσοι τὸν γνώρισαν ἢ συνεργάστηκαν μαζί του, κλαῖνε καὶ πενθοῦν. 'Ακόμη καὶ στὰ μάτια τοῦ αὐτοκράτορα –τοῦ Μανουὴλ (α') Κ. 81– ποτάμι τρέχουν τὰ δάκρυα.

Τελικὰ ὅλη ἡ ὁμήγυρη πένθησε αὐτὸν τὸν ἄντρα ποὺ εἶχε τόσες καὶ τέτοιες χάρες. Γιατὶ πέθανε αὐτὸς ὁ ἄρχοντας τόσο πρόωρα, αὐτὸς ποὺ μόνος του καὶ αὐτὸ τὸ μνῆμα του ἔχτισε, αὐτὸς ποὺ ὕψωσε καὶ διακόσμησε μιὰ ἐκκλησία, αὐτὴ τῆς Θεοτόκου τῆς 'Οδηγήτριας;

Μὲ τὸν πρόωρο θάνατό του δὲ φρόντισε οὔτε γιὰ τὴ γυναίκα του οὔτε γιὰ τὰ παιδιά του.

Σβηστὸ εἶναι πιὰ τὸ κερὶ τοῦ οἴκου τῶν Παλαιολόγων, τὸ σέμνωμα καὶ ἐγκαλλώπισμα τῶν Δουκῶν καὶ τὸ κ ά λ λ ι σ τ ο ἀ π ε κ λ ό χ ε υ μ α τῶν Κομνηνῶν. Πολὺ πρόωρα κόφτηκε τὸ κλαδὶ ἀπ' τὸ δέντρο, καὶ ἡ μέχρι χτὲς χαρούμενη σύζυγος κάθεται σήμερα μαυροντυμένη σὲ μιὰ γωνιά. Σὲ συνέχεια μᾶς λέει ὁ Λέων γιὰ τὶς διπλωματικὲς ἀποστολὲς τοῦ Γεώργιου Π.Δ.Κ. 191 σὲ ξένα κράτη, ἀκόμη καὶ στὴ χώρα τῶν Π α ι ό ν ω ν (= τῶν Οὔγγρων), καὶ πὼς πάντα γύριζε μὲ ἐπιτυχίες στεφανωμένος μὲ δόξα»[23]

Σήμερα ὅμως «ποὺ στάλθηκες καὶ πάλι ὡς πρεσβευτὴς (στὴν Οὐγγρία), λέει ὁ Λέων, καθὼς ἀπευθύνεται στὸ νεκρό, καὶ κατὰ ἄριστο τρόπο ἐκπλήρωσες τὴν ἀποστολή σου, ἐπανῆλθες μὲ ὄχι ἀγαθὲς τὶς ἐλπίδες... καθὼς καραδοκοῦσε ὁ θάνατος, αὐτὸς καὶ ποὺ ἄδικα σὲ χτύπησε γιὰ νὰ σὲ ἀπαλλάξη ἀπ' τοὺς πόνους. Γύρω ἀπ' τὸ νεκρό σου, ἑ σ τ ή κ α σ ι σ ο ὶ π α ῖ δ ε ς, ὡ ς ν ε ό φ υ τ α ἐ λ α ι ῶ ν... ἐ π' ὀ ρ φ α ν ι σ μ ῷ ἀ ώ ρ ῳ· ἡ σύζυγός σου σὲ ζήτησε καὶ δὲ σὲ βρῆκε. ῏Ω Δ ο υ κ ῶ ν λ α μ π ρ ό τ η ς,

18. 'Ανώνυμος, Στίχοι γραφέντες εἰς ἐγχείριον τῆς ὑπεραγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου τῆς 'Οδηγητρίας, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 151, ἀριθ. 228, στίχ. 1-8.

19. 'Ανώνυμος, Εἰς εἰκόνα τοῦ ἁγίου Γεωργίου κοσμηθεῖσαν, ἐκδ. Σπ. Λάμπρου, ΝΕ8 (1911), σ. 145α, ἀριθ. 245.

20. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἐκδ. Od. Lampsidis, Β40 (1970), σ. 397.

21. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 397.

22. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 398-99.

23. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 399.

κ α λ λ ώ π ι σ μ α Κ ο μ ν η ν ῶ ν, π ο ρ φ υ ρ ε κ γ ό ν ο υ ρ ό δ ο υ, κ ά λ λ ι σ τ ο ν ἄ ν θ ο ς κ α ὶ ἀ ν α ψ ύ χ ο ν τ ο ὺ ς ὅ σ ο ι λ ε ι π ο θ υ μ ί ᾳ δ ε ι ν ῇ π ε ρ ι ε κ υ κ λ ο ῦ ν τ ο! ὦ τ ῶ ν π ά λ α ι θ ρ υ λ λ ο υ μ έ ν ω ν Π α λ α ι ο λ ό γ ω ν τ ὸ χ ρ ύ σ ε ο ν ἀ π ε ι κ ό ν ι σ μ ά τ ε κ α ὶ ἀ π ε κ λ ό χ ε υ μ α». Ἀκόμη μιὰ φορὰ ἐξυμνεῖ ὁ συγγραφέας τὶς χάρες τοῦ πρόωρα χαμένου ἄρχοντα καὶ κλείνει τὴ μονωδία του, ψάχνοντας νὰ βρῇ παρηγοριὰ γιὰ τὴ σύζυγο καὶ τὰ παιδιά του[24].

Ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 παραστάθηκε στὴ σύνοδο τῆς 2ας τοῦ Μάρτη τοῦ 1166[25] καὶ σ' αὐτὴ τῆς 6ης τοῦ Μάρτη (ἰ. ἑ.)[26].

Ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191, τοῦ ὁποίου ὁ θάνατος σκόρπισε ἄ κ ρ α τ η θλίψη, «σὲ ὅλη τὴ γῆ τῶν Αὐσόνων ἀλλὰ καὶ σὲ ξένες χῶρες»[27], πέθανε περὶ τὸ 1168/70[28], στὴν Ἀδριανούπολη[29].

192. Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνός (γένν. περὶ τὸ 1128 - †;)

Ὁ Κωνσταντῖνος[1] Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 192[2] γιὸς τοῦ **Ἀλέξιου Παλαιολόγου Δούκα καὶ τῆς Ἀνώνυμης Κ. 97**[3] γεννήθηκε περὶ τὸ 1128[4].

Ὁ Κωνσταντῖνος 192 ἔλαβε ἀπ' τὸν Ἰωάννη (β΄) Κ. 34, πρωτεξάδελφο τοῦ πατέρα του, ἢ ἀπ' τὸ Μανουὴλ (α΄) Κ. 81, **δευτεροεξάδελφό του, τὸν** τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[5].

Τὸ μόνο ποὺ ξέρομε ἀπ' τὴ δραστηριότητα τοῦ Κωνσταντίνου 192 **εἶναι** πὼς πῆρε μέρος στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη τοῦ 1166 **μαζὶ μὲ τὸν** ἀδελφό του Γεώργιον Π.Δ.Κ. 161, ὁ ὁποῖος καὶ προηγεῖται[6].

Ὁ Κωνσταντῖνος 192 εἶχε κατὰ τὸ 1166 μιὰ ὥριμη ἡλικία **καὶ πρέπει νὰ** ἦταν παντρεμένος, ἀλλὰ δὲν μᾶς εἶναι γνωστὰ τὰ τέκνα ποὺ τυχὸν ἀπόχτησε. Κατὰ τὸ πρῶτο μισὸ τοῦ ιβ΄ αἰ. συναντᾶμε ἕνα **Ἀλέξιον** Παλαιολόγον Κ ο μ ν η ν ο δ ο ύ κ α ν ποὺ παντρεύτηκε κάποιαν Ἄνναν Δούκαιναν[7]. Ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ Ἀλέξιος Π.Δ.Κ.; **Νὰ** ἦταν ὁ **Ἀλέξιος**

24. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 399-400.
25. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG140, στ. 236.
26. Χωνιάτης, ἔνθ' ἀνωτ., στ. 253.
27. Λέοντος τοῦ τοῦ Μεγίστου, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 396.
28. Στὰ κείμενα τοῦ Λέοντα τοῦ τοῦ Μεγίστου ἀναφέρεται πὼς ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 γύρισε ἀπ' τὴν ἐπιτυχημένη ἀποστολή του στὴν Οὐγγαρία –αὐτὴ ἔγινε τὸ 1167– ἀρρώστησε στὴν Ἀδριανούπολη καὶ πέθανε ἐκεῖ. Ὁ θάνατος πρέπει νὰ συνέβη μετὰ τὸ 1167 καὶ πρὶν ἀπ' τὸ 1170. Ἡ ἀκριβὴς ἡλικία τοῦ Γεώργιου 191 δὲν δίνεται ἀπὸ καμιὰ πηγή, μποροῦμε ὅμως νὰ συμπεράνωμε ἀπ' τὰ κείμενα τοῦ Λέοντα πὼς δὲν ἦταν προχωρημένης ἡλικίας, γιατὶ συχνὰ ἀναφέρεται πὼς πέθανε π ρ ό ω ρ α. Τὰ παιδιά του ἐπίσης ποὺ παραβρίσκονταν στὴν κηδεία, δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶχαν μιὰ ἡλικία ἔτσι ποὺ νὰ κατέχουν θέση στὴ διοίκηση ἢ τὸ στρατό, κάτι ποὺ ὁπωσδήποτε θὰ ἀνάφερνε ὁ συγγραφέας. Μόνο ἀπ' τοὺς στιχουργοὺς μαθαίνομε πὼς ὁ πρωτότοκος γιὸς τοῦ Γεώργιου, ὁ Ἀλέξιος 277, ἔφερε τὸν τίτλο τοῦ σεβαστοῦ. Δὲν θὰ πρέπει ὅμως νὰ ἦσαν καὶ πολὺ μικρά, γιατὶ καὶ πάλι ὁ συγγραφέας θὰ τὸ ἀνάφερνε ὁπωσδήποτε γιὰ νὰ προκαλέσῃ πιὸ δυνατὴ συγκίνηση. Ἴσως ὁ Ἀλέξιος ἦταν 17 χρονῶ καὶ τὰ ἀδέλφια μικρότερα 15 καὶ 13 χρονῶ. Γιὰ ὅλες αὐτὲς τὶς αἰτίες ὁ Γεώργιος Π.Δ.Κ. 191 δὲ θὰ πρέπει νὰ ἦταν πιὸ μεγάλος ἀπὸ 40-45 χρονῶ, ὅταν πέθανε.
29. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 23.

192. 1. Τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος γιὰ πρώτη φορὰ τὸ συναντᾶμε στοὺς Παλαιολόγους Δοῦκες καὶ εἶναι ἄγνωστο γιατὶ δόθηκε στὸ νεώτερο γιὸ τοῦ Ἀλέξιου Παλ. Δούκα. Ἴσως νὰ δόθηκε, ἂν καὶ τὸ πρόσωπο εἶναι ἀπομακρυσμένο, σὲ τιμὴ καὶ θύμιση τοῦ πρόπαππου τῆς μητέρας του Ἀνώνυμης Κ. 97, τοῦ μακαρίτη αὐτοκράτορα Κωνσταντίνου (ι΄) Δούκα. **Μετὰ τὸν** Κωνσταντῖνο 192 εἶναι συνηθισμένο στοὺς Παλαιολόγους. Ἕνας ἐγγονὸς τοῦ **Ἀλέξιου Παλ.** Δούκ. Κομν. 277 πῆρε τὸ ὄνομα Κωνσταντῖνος, ὁ Κωνσταντῖνος Ἀγγ. Κομν. **Δούκ. Παλ. 432,** ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφὸς τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορα Μιχαὴλ (η΄) Δ. Ἀγγ. Κομν. **Παλ. 428**.

2. Ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του Γεώργιος 191, ἔτσι καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 192, **Παλαιολόγος ἦταν** ἀπ' τὸν πατέρα του Ἀλέξιο Παλαιολόγο Δούκα· Δούκας **ἦταν ἀπ' τὴν ἐκ πατρὸς μάμμη του** Ἄννα Δούκαινα, τὴ συζ. τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου τοῦ **Πρεσβύτερου καὶ ἀπ' τὴν ἐκ μητρὸς** προμάμμη του Ζωὴ Δούκαινα τὴν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η, τὴ σύζ. τοῦ **Ἀδριανοῦ Κ. 16**· Κομνηνὸς ἦταν ἀπ' τὴ μητέρα του Ἀνώνυμη Κ. 97, τὸν ἐκ μητρὸς πάππο του **Ἀλέξιο Κ. 41 καὶ** τὸν ἐκ μητρὸς ἐπίσης προπάππο του Ἀδριανὸ Κ. 16.

3. Χωνιάτης, Θησαυρὸς Ὀρθοδοξίας, PG 140, στ. 153: **τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ** μεγάλου ἑταιρειάρχου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Παλαιολόγου· **τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ** αὐταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου· Γιὰ νὰ εἶναι ὁ Κωνστανῖνος 192 **«αὐτάδελφος»** τοῦ Γεώργιου Παλ. 191, εἶναι γιὸς τοῦ Ἀλέξιου Παλ. Δούκα καὶ τῆς **Ἀνώνυμης Κ. 97. Ἐξάλλου** ἀπ' τὸ Λέοντα τὸν τοῦ Μεγίστου, B40, fasc. 2 (1970), σ. 403, **μαθαίνομε πὼς ὅταν ὁ Γεώργιος** Π.Δ.Κ. 191 πέθανε εἶχε σύζυγο καὶ παιδιά, καθὼς καὶ ἀδέλφια. **Τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἀδέλφια** ἀναφέρονται στὸ πληθυντικὸ ἀριθμό, χωρὶς διάκριση γένους. **Ἀπὸ ἀλλοῦ μαθαίνομε πὼς τὸ ἕνα** ἀπ' τὰ παιδιὰ ἦταν ἀγόρι καὶ λεγόταν Ἀλέξιος 277, βλ. **προσωπογραφία Γεώργιου Παλ. Δούκ.** Κομν. 191, ὑ. 8, καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ πάλι μαθαίνομε πὼς τὸ ἕνα ἀπ' **τὰ ἀδέλφια ἦταν ἀγόρι καὶ** λεγόταν Κωνσταντῖνος 192, βλ. πιὸ πάνω Χωνιάτης, Θησαυρὸς **Ὀρθοδοξίας κτλ. Τὰ ἀδέλφια** τοῦ Γεώργιου 191, καθὼς ἀναφέρονται σὲ πληθυντικὸ ἀριθμὸ **ὑπολόγισα τὸ πιὸ λίγο σὲ δυό· τὸ** τρίτο ἀπ' τὰ ἀδέλφια, μετὰ τὸ Γεώργιο 191 καὶ τὸν Κωνσταντῖνο 192 **ἦταν κορίτσι, καὶ εἶναι ἡ** Ἀνώνυμη Παλαιολογίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 193, ὅπως συνάγεται ἀπ' τὸν **Ἀνώνυμο στιχουργό,** ἐκδ. Δημ. Πολέμη, Ἀνεπίγραφοι στίχοι εἰς τὸν θάνατον τοῦ **Ἰωάννου Βρυεννίου τοῦ** Κατακαλών, ΕΕΒΣ35 (1966-67), σ. 109, στίχ. 24-31.

4. Ἀφοῦ δέχτηκα ὡς χρονολογία γέννησης τοῦ πρωτότοκου **Γεώργιου Παλ. Δούκ. Κομν.** 191 τὸ ἔτος 1125/26, ὁ Κωνσταντῖνος 192 **πρέπει νὰ γεννήθηκε περὶ τὸ 1128 καὶ ἡ Ἀνώνυμη** 193 περὶ τὸ 1130.

5. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3.

6. Βλ. ἀνωτέρω, ὑ. 3.

7. Νικόλαος Καλλικλῆς, ἐκδ. L. Sternbach, **Cracow 1903, σ. 337:**
Πλὴν ἀλλ' ἄναξ Ἄνναν με σὺν Ἀλεξίῳ
τῷ συζυγοῦντι Παλαιολόγῳ σκέποις
Κομνηνοδούκα κλάδον ἐκ Δουκῶν γένους.

Π.Δ.Κ. 277; 'Αλλὰ αὐτὸς ξέρομε πὼς παντρεύτηκε μιὰν Εἰρήνη Κομνηνήν, κόρην ἢ ἐγγονὴν ἑνὸς ἀπ' τὰ πολλὰ παιδιὰ τοῦ 'Ιωάννη (β') Κ. 34[8] καὶ συνεπῶς ἀποκλείεται. Νὰ ἦταν ὁ 'Αλέξιος Παλαιολόγος ποὺ παραστάθηκε στὴ σύνοδο τῆς 6ης τοῦ Μάρτη 1166 καὶ ἀναγράφεται μὲ τὸν τίτλο τοῦ σ ε β α σ τ ο ῦ ἀμέσως μετὰ τὸν Κωνσταντῖνον 192[9]; Δὲ φαίνεται ἀπίθανο. Νὰ ἦταν ὁ 'Αλέξιος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 290 ὁ δ ε σ π ό τ η ς, ὁ πρὸς μητρὸς πάππος τοῦ Μιχαὴλ (η') Δ. "Αγγ. Κ.Π. 428; 'Αλλὰ αὐτὸς παντρεύτηκε τὴν Εἰρήνην 'Αγγελίναν Κομνηνήν 260[10]. Δὲν εἶναι ἀπίθανο ὁ 'Αλέξιος Παλαιολόγος Κ ο μ ν η ν ο δ ο ύ κ α ς ποὺ παντρεύτηκε τὴν "Αννα Δούκαινα[11], νὰ ἦταν ἕνας γιὸς τοῦ Κωνσταντίνου Παλ. Δούκ. Κομν. 192, καθὼς μάλιστα φέρει τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα τοῦ Κωνσταντίνου 192, τοῦ 'Αλέξιου Παλαιολόγου Δούκα. Αὐτὸς ὁ 'Αλέξιος Παλαιολόγος Κ ο μ ν η-ν ο δ ο ύ κ α ς νὰ ἦταν ἄραγε τὸ αὐτὸ πρόσωπο μὲ τὸν 'Αλέξιο Παλαιολόγο τῆς συνόδου τῆς 6ης. ΙΙΙ. 1166[12]; 'Εδῶ ἔχω μιὰ ἐπιφύλαξη, γιατὶ νομίζω πὼς ὁ Χωνιάτης θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγράψη, καθὼς ὁ 'Αλέξιος Παλ. σημειώνεται ἀμέσως μετὰ τὸν Κωνσταντῖνο 192: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ υἱοῦ αὐτοῦ (τοῦ Κωνσταντίνου 192) κυροῦ 'Αλεξίου τοῦ Παλαιολόγου. Νὰ ἦταν μιὰ παράλειψη τοῦ Χωνιάτη;

Συναντᾶμε στὶς πηγὲς ὁρισμένους ἄλλους Παλαιολόγους καὶ καθόλου δὲν ἀποκλείεται μέσα σ' αὐτοὺς νὰ κρύβωνται Παλαιολόγοι Δοῦκες Κομνηνοί, ὅπως ὁ Κωνσταντῖνος Παλ. Δούκ. Κομν. 192 στὴ σύνοδο τῆς 6ης. ΙΙΙ. 1166 ἀναφέρεται μόνο ὡς Παλαιολόγος, τὸ ἴδιο καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός του Γεώργιος Παλ. Δούκ. Κομν. 191[13].

Μέσα σ' αὐτοὺς δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπῆρξαν κάποιοι γιοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παλ. Δούκ. Κομν. 192.

193. 'Ανώνυμη Παλαιολογίνα Δούκαινα Κομνηνή (γένν. περὶ τὸ 1130 - †;)

'Η 'Ανώνυμη Παλαιολογίνα Δούκαινα Κομνηνή[1], κόρη τοῦ 'Αλέξιου

8. V. Laurent, La généalogie des premiers Paléologues, B8 (1933), σ. 134-35 καὶ ὑ. 1 καὶ 2. καὶ σ. 146 (Stemma).

9. Χωνιάτης, Θησαυρὸς 'Ορθοδοξίας, PG140, στ. 253: τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ 'Αλεξίου τοῦ Παλαιολόγου.

10. Χωνιάτης, 'Ιστορία, σ. 673-74.

11. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 7.

12. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 9.

13. Βλ. πιὸ πάνω, ὑ. 3.

Παλαιολόγου Δούκα καὶ τῆς 'Ανώνυμης Κ. 97[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1130[3]. 'Η 'Ανώνυμη Παλ/γίνα Δούκ. Κομν. 193 παντρεύτηκε περὶ τὸ 1145[4] τὸν 'Ιωάννη Βρυέννιο (Κομνηνὸ) Κατακαλὼν 122α[5]», γιὸ τοῦ Βρυέννιου καὶ τῆς "Αννας Κ. 72, κόρης τοῦ Νικηφόρου Κατακαλὼν Εὐφορβηνοῦ ἢ Φορβηνοῦ καὶ τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς Μαρίας Κ. 33[6].

Τὴ σταδιοδρομία τοῦ συζύγου της, τὴν τόσο σύντομη, παρακολουθήσαμε στὴν προσωπογραφία του[7].

'Απ' τὸν ἄντρα της ἀπόχτησε δυὸ κόρες, τὴν 'Ανώνυμη Βρυέννισσα Κομνηνὴ Δούκαινα 206α καὶ τὴν 'Ανώνυμη Βρυέννισσα Κομνηνὴ Δούκαινα 206β, τὶς ὁποῖες ἀλλοίμονο ὁ 'Ιωάννης Βρυένν. (Κομν.) Κατακαλὼν 122α ἐπρόκειτο νὰ ἀφήση σὲ βρεφικὴ ἡλικία, «καὶ νὰ φύγη ἀπ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμο»[8].

193. 1. "Οπως ὁ Γεώργιος 191 καὶ ὁ Κωνσταντῖνος 192, ἔτσι καὶ ἡ 'Ανώνυμη 193, Παλαιολογίνα ἦταν ἀπ' τὸν πατέρα της 'Αλέξιο Παλαιολόγο Δούκα· Δούκαινα ἦταν ἀπ' τὴν ἐκ πατρὸς μάμμη της "Αννα Δούκαινα, τὴ σύζυγο τοῦ Γεώργιου Παλαιολόγου τοῦ Πρεσβύτερου καὶ ἀπ' τὴν ἐκ μητρὸς προμάμμη της Ζωὴ Δούκαινα τὴν π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η, τὴ σύζ. τοῦ 'Αδριανοῦ Κ. 16· Κομνηνὴ ἦταν ἀπ' τὴ μητέρα της 'Ανώνυμη Κ. 97, τὸν ἐκ μητρὸς πάππο της 'Αλέξιο Κ. 41 καὶ τὸν ἐκ μητρὸς ἐπίσης προπάππο της 'Αδριανὸ Κ. 16.

2. 'Ο 'Ιωάννης Βρυέννιος Κομν. Κατακαλὼν 122α (ὁ σύζ. τῆς 'Ανώνυμης Παλ. Δούκ. Κομν. 193), σύμφωνα μὲ τὸν 'Ανώνυμο στιχουργό, ἔκδ. Δημ. Πολέμη, 'Ανεπίγραφοι στίχοι, ΕΕΒΣ 35 (1966-67), σ. 109, στίχ. 24-28:

νυμφεύεται δὲ καὶ δάμαρτα κοσμίαν,
ἰδεῖν ἀρίστην, αὐτοσωφρονεστάτην,
ὁρμωμένην μὲν ἀπὸ Παλαιολόγων
Δουκῶν τε βλαστοῦ πανσεβάστου πατρόθεν,
Κομνηνοδουκόθεν δὲ μητρόθεν πάλιν.

Δηλ. παντρεύτηκε μιὰ Βυζαντινὴ ἀριστοκράτισσα ποὺ ἦταν «κόσμια, ἀρίστη καὶ σωφρονεστάτη», ἡ ὁποία «προερχόταν ἀπὸ Παλαιολόγους Δοῦκες καὶ μάλιστα ὁ πατέρας της εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ, ἐνῶ ἡ μητέρα της ἦταν μιὰ Κ ο μ ν η ν ο δ ο ύ-κ α ι ν α». Καὶ ἡ 'Ανώνυμη 193 προερχόταν ἀπ' τὸν 'Αλέξιο Παλαιολόγο Δούκα ποὺ εἶχε τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ καὶ ἀπὸ μιὰ Κ ο μ ν η ν ο δ ο ύ κ α ι ν α, τὴν 'Ανώνυμη Κομν. Δούκ. 97 ποὺ ἦταν μιὰ κόρη τοῦ 'Αλέξιου Κομν. Δούκ. 41, γιοῦ τοῦ 'Αδριανοῦ Κ. 16 καὶ τῆς Ζωῆς Δούκαινας τῆς π ο ρ φ υ ρ ο γ έ ν ν η τ η ς· ἔτσι καλὰ ταιριάζει στὸ πρόσωπό της νὰ δοῦμε ἕνα ἀπ' τ' ἀδέλφια τοῦ Γεώργιου Παλ. Δούκ. Κομν. 191 γιὰ τὰ ὁποῖα μᾶς μιλάει ὁ Λέων ὁ τοῦ Μεγίστου, ἔκδ. Od. Lampsidis, B40, fasc. 2 (1970), σ. 403: Als Georgios Paläologos starb, hatte er Ehefrau und Kinder sowie Geschwister. Βλ. καὶ Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 678, ὑ. 20, καὶ προσωπογραφία Κωνσταντίνου Παλ. Δούκ. Κομν. 192, ὑ. 3, καὶ κυρίως προσωπογραφία 'Ιωάννη Βρυέννιου (Κομνηνοῦ) Κατακαλὼν 122α, ὑ. 5.

3. Βλ. προσωπογραφία Κωνσταντίνου Παλ. Δούκ. Κομν. 192, ὑ. 4.

4. Βλ. προσωπογραφία 'Ιωάννη Βρυένν. (Κομν.) Κατ. 122α, ὑ. 4.

5. 'Ανώνυμος στιχουργός, ἔκδ. Δημ. Πολέμη, 'Ανεπίγραφοι στίχοι, ΕΕΒΣ 35 (1966-67), σ. 108-9, στίχ. 10-28.

6. Βλ. προσωπογραφία 'Ιωάννη Βρυένν. (Κομν.) Κατ. 122α, ὑ. 2.

7. Βλ. προσωπογραφία 'Ιωάννη Βρυένν. (Κομν.) Κατ. 122α, ὑ. 8-12.

8. Βλ. προσωπογραφία 'Ιωάννη Βρυένν. (Κομν.) Κατ. 122α, ὑ. 7.

Ὁ νεαρὸς ἄντρας της, ἔπειτ' ἀπὸ ἀγῶνες του κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ Ἰκονίου, δὲν ξέφυγε ἀπ' τὰ βέλη τοῦ θανάτου, καθὼς μιὰ αἰφνίδια ἀρρώστια τὸν ἔστειλε στὸν τάφο, μέσα στὸ 1147, ἀφήνοντας τὴν ἀγαπημένη του γυναίκα, ὡς μιὰ ζωντανὴ νεκρή[9].

Ἡ Ἀνώνυμη Παλ. Δούκ. Κομν. 193 χήρευσε σὲ ἡλικία 17 χρονῶ, ἔχοντας στὴν ἀγκαλιά της δυὸ βρέφη.

Ὁ ἐγκωμιαστὴς τοῦ ἀντρός της μᾶς λέει πὼς ἦταν μιὰ γυναίκα «κόσμια, εὐπρόσωπη καὶ καλὴ καὶ πολὺ σώφρων»[10]. Τί ἀπόγινε μετὰ τὴ χηρεία της τόσο αὐτὴ ὅσο καὶ οἱ κόρες της μᾶς εἶναι ἄγνωστο.

194. *Γρηγόριος Πακουριανός (γένν. περὶ τὸ 1125 - †;)*

Ὁ Γρηγόριος[1] Πακουριανὸς γιὸς τοῦ Νικηφόρου Πακουριανοῦ 98 καὶ τῆς Μαρίας[2] γεννήθηκε περὶ τὸ 1125[3].

Ὁ Γρηγόριος Πακουριανὸς 194 ἔλαβε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ. 34, πρωτεξάδελφο τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης του Ἄννας Κ. 44, τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[4].

Μὲ τὸν ἀδελφό του Γεώργιο 195 ἀφιέρωσαν στὴ μονὴ τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἄθω ἕνα χτῆμα ποὺ λεγόταν τοῦ Β ο ύ τ ζ η[5].

Τίποτε ἄλλο δὲ γνωρίζομε γι' αὐτόν.

9. Βλ. προσωπογραφία Ἰωάννη Βρυένν. (Κομν.) Κατ. 122α, ύ. 11.
10. Βλ. πιὸ πάνω, ύ. 2, τοὺς στίχους τοῦ Ἀνώνυμου στιχουργοῦ.

194. 1. Φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἐκ πατρὸς πάππου του Γρηγόριου Πακουριανοῦ τοῦ Νεώτερου, τοῦ συζύγου τῆς Ἄννας Κ. 44.
2. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 271, ύ. 15.
3. Οἱ γονεῖς του παντρεύτηκαν περὶ τὸ 1120.
4. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 271, ύ. 15.
5. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 271, ύ. 15.

195. *Γεώργιος Πακουριανός (γένν. περὶ τὸ 1128 - †;)*

Ὁ Γεώργιος Πακουριανὸς γιὸς τοῦ Νικηφόρου Πακουριανοῦ 98 καὶ τῆς Μαρίας[1] γεννήθηκε περὶ τὸ 1128[2].

Ὁ Γεώργιος Πακουριανὸς 195 ἔλαβε ἀπ' τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη (β') Κ. 34, πρωτεξάδελφο τῆς ἐκ πατρὸς μάμμης του Ἄννας Κ. 44, τὸν τίτλο τοῦ π α ν σ έ β α σ τ ο υ σ ε β α σ τ ο ῦ[3].

Μὲ τὸν ἀδελφό του Γρηγόριο 194 ἀφιέρωσαν στὴ μονὴ τῶν Ἰβήρων τοῦ ἁγίου Ὄρους ἕνα χτῆμα ποὺ λεγόταν τοῦ Β ο ύ τ ζ η[4].

Ἴσως ὁ Γεώργιος Πακουριανὸς 195 ἀπὸ κάποιο γάμο ποὺ συνῆψε περὶ τὸ 1146 ἀπόχτησε ἕνα γιό, τὸν Ἀνώνυμο (Νικηφόρο;) Πακουριανὸ 280· αὐτὸ μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε, καθὼς περὶ τὸ 1200 συναντᾶμε τὸ δ ο ύ κ α τῆς Βέροιας Γεώργιο Πακουριανὸ 349[5], ἕνα πιθανὸ ἐγγονὸ τοῦ Γεώργιου Πακουριανοῦ 195.

195. 1. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 271, ύ. 15.
2. Κατ' ἀναλογία τοῦ ἔτους γέννησης τοῦ ἀδελφοῦ του Γρηγόριου Πακουριανοῦ 194.
3. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 271, ύ. 15.
4. Βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 271, ύ. 15.
5. Βλ. Ἰ. Καὶ Π. Ζέπων, Jus Graeco - Romanum, τ. 7, σ. 518· J.B. Pitra, Spicilegium Solesmense, τ. VI, σ. 216.

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ Β΄ ΤΟΜΟΥ

Ἦταν ἡ 10η ἑσπερινὴ τῆς 30ης τοῦ Ἰούνιου τοῦ 1982, ὅταν χάραξα τὶς τελευταῖες γραμμὲς τοῦ Β΄ αὐτοῦ τόμου, στὸ γραφεῖο μου μὲ ἀνοιχτὸ τὸ μεγάλο παράθυρο ποὺ βλέπει στὰ λουλούδια τῆς βεράντας τοῦ σπιτιοῦ μου. Μὲ τὴν ἀπόθεση τοῦ στυλοῦ, σηκώθηκα καὶ βγῆκα στὴ βεράντα καὶ κάθησα στὸ τραπεζάκι μου, ἔχοντας μπροστά μου τὰ λουλούδια ποὺ εὐωδίαζαν.

Ἡ βραδυὰ ἦταν γλυκιὰ καὶ ἡ ζέστη ἀνεχτή. Δὲ θὰ κρύψω τὴ χαρά μου καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ἱκανοποίηση ποὺ αἰστάνθηκα, καθὼς ἔφερα σὲ πέρας ἕνα μεγάλο τμῆμα τοῦ ὅλου ἔργου μου, πάνω ἀπὸ 1500 σελίδες· συγχρόνως λυπήθηκα ποὺ ἀποχαιρέτισα τόσους ἥρωες τῆς ἱστορίας καὶ τόσες ἡρωΐδες ποὺ σπάνια καὶ γιὰ λίγο θὰ συναντήσω στὴ συνέχιση τῆς συγγραφῆς μου.

Ἡ σκέψη μου πῆγε μὲ ἀναπόληση καὶ εὐγνωμοσύνη σὲ εὐγενικὰ πρόσωπα ποὺ μοῦ ἐνέπνευσαν αὐτὸ τὸ ἔργο καὶ μερικὰ μὲ βοήθησαν, ὅπως τοὺς μακαρίτες ἀρχιερεῖς Ἐλευθερουπόλεως Σωφρόνιο Σταμούλη κατὰ τὸ 1935-1937 καὶ Ἀξώμης Νικόλαο Θεοδούλου κατὰ τὸ 1952-1956, καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμη στὸ μεγάλο σοφὸ καὶ περίφημο δάσκαλο καὶ θερμὸ φιλέλληνα Henri Grégoire (γένν. 1881-†1964), ποὺ ὑπηρετώντας ὡς ἐφημέριος τῶν ἀνθρακωρύχων στὸ Βέλγιο (1956-1959), στάθηκα σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ ἕνας ἀκροατὴς καὶ μαθητής του, κατὰ τὶς πολὺ συχνὲς ἐπισκέψεις μου ἀπ' τὸ Limbourg. Μὲ ἀγαποῦσε καὶ διαρκῶς μὲ παρότρυνε νὰ γίνω ἕνας δεύτερος Chalandon, καὶ νὰ ἀναπτύξω τὴ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, ὄχι μόνο βιογραφικὰ σὲ τύπο τηλεγραφημάτων, ὅπως συνηθίζεται, ἀλλὰ μέσα στὸ εὐρὺ καὶ γενικὸ ἱστορικὸ φάσμα καὶ πλαίσιο καὶ νὰ ἀποκαταστήσω τὰ λάθη τοῦ F. Chalandon καὶ τῆς S. De Jongh.

Θυμᾶμαι τὴ συγκινητική μας συνάντηση στὴν Ἀθήνα (1960), τελευταία φορὰ ποὺ τὸν εἶδα. Μίλησε τότε στὸ ἀμφιθέατρο τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας μὲ τέτοιο πάθος καὶ μὲ τέτοιον ἔρωτα γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ προκάλεσε τὸν ἀκράτητο καὶ ξέφρενο ἐνθουσιασμὸ ἑνὸς ἀκροατηρίου ποὺ εἶχε καταπλημμυρίσει ὅσο ποτὲ τὸ ἀμφιθέατρο. Ἂς εἶναι ἐλαφρὸ τὸ χῶμα ποὺ σκεπάζει καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὸ μεγάλο σοφό, θαμμένους σὲ τρία κέντρα τῆς Γῆς, τὴν Ἀθήνα, τὸ Κάϊρο καὶ τὶς Βρυξέλλες.

Κυρίως ὅμως τὴ μεγάλη μου εὐγνωμοσύνη πρέπει νὰ ἐκφράσω πρὸς τὸν πολὺ ἀγαπητὸ καὶ ἐξαίρετο βυζαντινολόγο καὶ εἰδικὸ κομνηνολόγο Lucien Stiernon, ποὺ ἀπ' τὸ 1966 μέχρις αὐτὴ τὴ στιγμὴ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδας (ἐπιστολῶν συνεχῶν) δὲν ἔπαυσε γιὰ μένα νὰ εἶναι

δάσκαλός μου καὶ ὁδηγὸς πάνω σὲ γενικὰ θέματα τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἰδιαίτερα πάνω στὴν Κομνηνικὴ προσωπογραφία καὶ τιτλοφορία (titulature), τομέας ποὺ πάνω σ' αὐτὸν εἶναι μιὰ αὐθεντία, γιὰ νὰ φτάση κάποτε νὰ μοῦ πῆ: «Maintenant vous-êtes capable pour composer une Généalogie des Comnéne, digne de ce nom».

Εὐχαριστίες πρέπει νὰ ἀπευθύνω καὶ στὸν πολυαγαπημένο – σήμερα δυστυχῶς μακαρίτη – πανοσιολόγιο πατέρα Paul Gautier (γένν. 3.VII. 31-3.VII.83), ποὺ τόσο μὲ τὴ μακρὰ ἀλληλογραφία μας ὅσο καὶ μὲ τὶς συναντήσεις μας στὸ Παρίσι καὶ στὴν Ἀθήνα μὲ διαφώτισε πάνω σ' ἕνα σωρὸ λεπτομέρειες.

Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸν ἀγαπητὸ καὶ σοφὸ καθηγητὴ Ἰωάννη Καραγιαννόπουλο, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ἀξιότιμα μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν Θεσσαλονίκης, ποὺ εὐδόκησαν νὰ περιλάβουν κάτω ἀπ' τὴν αἰγίδα τοῦ Κέντρου τὸν Α΄ καὶ Β΄ τόμους τῆς Γενεαλογίας μου. Ὁ Α΄ τόμος ἐκδόθηκε μὲ δαπάνη τοῦ Κέντρου, ἐνῶ ὁ Β΄ τόμος λόγω ἐλλειψης πιστώσεων μὲ προσωπική μου δαπάνη καὶ κατόπι γραφτῆς συνεννόησης θὰ γίνη ἀνταλλαγὴ ἀντιτύπων.

Καὶ ἀκόμη εὐχαριστῶ τὴν εὐγενικὴ καθηγήτρια Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, τόσο γιὰ τὶς ἀπὸ τηλεφώνου συμβουλές της ὅσο καὶ γιὰ τὴν παροχὴ κάθε διευκόλυνσης στὴ βιβλιοθήκη τοῦ σπουδαστηρίου της.

Ἀντιθέτως ἐπισημαίνω μὲ λύπη τὴν ἀντισυναδελφικὴ στάση τῆς διευθύντριας τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τῆς Ἀθήνας στὸ Ἐθνικὸ Ἵδρυμα Χρύσας Μαλτέζου, ποὺ ὄχι μόνο δὲ μοῦ παρέσχε καμιὰ διευκόλυνση, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπέτρεψε στὴ βοηθό μου νὰ πάρη φωτοτυπίες μὲ πληρωμὴ στὸ φωτοτυπικὸ μηχάνημα τοῦ Κέντρου ἀπὸ διάφορα βυζαντινολογικὰ περιοδικά, μὲ τὴν πρόφαση πὼς ἡ βιβλιοθηκάριος ἦταν ἀδειοῦχος, λὲς καὶ ἦταν δύσκολο νὰ πάη μιὰ ἀπ' τὶς μακάρια ἀναπαυόμενες ὑπαλλήλους τοῦ Κέντρου νὰ δώση τὸ βιβλίο. Ἡ Μαλτέζου ἀνήκει στὴ χορεία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἐργάζονται καὶ δὲν ἀποδίδουν – τίποτε τὸ ἀξιόλογο δὲν ἔχει νὰ παρουσιάση τὸ Κέντρο τῆς Ἀθήνας, σὲ ἀντίθεση ἐκείνου τῆς Θεσσαλονίκης – ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ἀφιλοκερδῶς (χωρὶς παχυλοὺς μισθοὺς) προσφέρουν στὴν Ἐπιστήμη, δὲ θέλει νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ ἀποδίδουν.

Τέλος, εὐχαριστῶ μὲ ὅλη μου τὴν καρδιὰ τὴ φιλόμουση ἐκλεκτὴ νεανικὴ συντροφιὰ τῆς ἐκδοτικῆς κίνησης «Ἐλεύθερη Σκέψη», ὁδ. Ἱπποκράτους 112, γιὰ τὴ μεγάλη καὶ ποικίλης μορφῆς βοήθεια ποὺ μοῦ παρέσχον (διορθώσεις τυπογραφικῶν δοκιμίων, προσιτὲς τιμὲς κλπ.) στὴν ἔκδοση αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Β΄ τόμ.

Ἀθήνα, 1983

Κωνσταντῖνος Βαρζὸς

ΕΠΙΛΕΓΟΜΕΝΑ Β΄ ΤΟΜΟΥ

Ἦταν ἡ 10η ἑσπερινὴ τῆς 30ης τοῦ Ἰούνιου τοῦ 1982, ὅταν χάραξα τὶς τελευταῖες γραμμὲς τοῦ Β΄ αὐτοῦ τόμου, στὸ γραφεῖο μου μὲ ἀνοιχτὸ τὸ μεγάλο παράθυρο ποὺ βλέπει στὰ λουλούδια τῆς βεράντας τοῦ σπιτιοῦ μου. Μὲ τὴν ἀπόθεση τοῦ στυλοῦ, σηκώθηκα καὶ βγῆκα στὴ βεράντα καὶ κάθησα στὸ τραπεζάκι μου, ἔχοντας μπροστά μου τὰ λουλούδια ποὺ εὐωδίαζαν.

Ἡ βραδυὰ ἦταν γλυκιὰ καὶ ἡ ζέστη ἀνεχτή. Δὲ θὰ κρύψω τὴ χαρά μου καὶ τὴν ἐσωτερικὴ ἱκανοποίηση ποὺ αἰστάνθηκα, καθὼς ἔφερα σὲ πέρας ἕνα μεγάλο τμῆμα τοῦ ὅλου ἔργου μου, πάνω ἀπὸ 1500 σελίδες· συγχρόνως λυπήθηκα ποὺ ἀποχαιρέτισα τόσους ἥρωες τῆς ἱστορίας καὶ τόσες ἡρωΐδες ποὺ σπάνια καὶ γιὰ λίγο θὰ συναντήσω στὴ συνέχιση τῆς συγγραφῆς μου.

Ἡ σκέψη μου πῆγε μὲ ἀναπόληση καὶ εὐγνωμοσύνη σὲ εὐγενικὰ πρόσωπα ποὺ μοῦ ἐνέπνευσαν αὐτὸ τὸ ἔργο καὶ μερικὰ μὲ βοήθησαν, ὅπως τοὺς μακαρίτες ἀρχιερεῖς Ἐλευθερουπόλεως Σωφρόνιο Σταμούλη κατὰ τὸ 1935-1937 καὶ Ἀξώμης Νικόλαο Θεοδούλου κατὰ τὸ 1952-1956, καὶ πιὸ πολὺ ἀκόμη στὸ μεγάλο σοφὸ καὶ περίφημο δάσκαλο καὶ θερμὸ φιλέλληνα Henri Grégoire (γένν. 1881-†1964), ποὺ ὑπηρετώντας ὡς ἐφημέριος τῶν ἀνθρακωρύχων στὸ Βέλγιο (1956-1959), στάθηκα σ' αὐτὸν τὸν καιρὸ ἕνας ἀκροατὴς καὶ μαθητής του, κατὰ τὶς πολὺ συχνὲς ἐπισκέψεις μου ἀπ' τὸ Limbourg. Μὲ ἀγαποῦσε καὶ διαρκῶς μὲ παρότρυνε νὰ γίνω ἕνας δεύτερος Chalandon, καὶ νὰ ἀναπτύξω τὴ Γενεαλογία τῶν Κομνηνῶν, ὄχι μόνο βιογραφικὰ σὲ τύπο τηλεγραφημάτων, ὅπως συνηθίζεται, ἀλλὰ μέσα στὸ εὐρὺ καὶ γενικὸ ἱστορικὸ φάσμα καὶ πλαίσιο καὶ νὰ ἀποκαταστήσω τὰ λάθη τοῦ F. Chalandon καὶ τῆς S. De Jongh.

Θυμᾶμαι τὴ συγκινητική μας συνάντηση στὴν Ἀθήνα (1960), τελευταία φορὰ ποὺ τὸν εἶδα. Μίλησε τότε στὸ ἀμφιθέατρο τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τῆς Ἀθήνας μὲ τέτοιο πάθος καὶ μὲ τέτοιον ἔρωτα γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ προκάλεσε τὸν ἀκράτητο καὶ ξέφρενο ἐνθουσιασμὸ ἑνὸς ἀκροατηρίου ποὺ εἶχε καταπλημμυρίσει ὅσο ποτὲ τὸ ἀμφιθέατρο. Ἂς εἶναι ἐλαφρὸ τὸ χῶμα ποὺ σκεπάζει καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τὸ μεγάλο σοφό, θαμμένους σὲ τρία κέντρα τῆς Γῆς, τὴν Ἀθήνα, τὸ Κάϊρο καὶ τὶς Βρυξέλλες.

Κυρίως ὅμως τὴ μεγάλη μου εὐγνωμοσύνη πρέπει νὰ ἐκφράσω πρὸς τὸν πολὺ ἀγαπητὸ καὶ ἐξαίρετο βυζαντινολόγο καὶ εἰδικὸ κομνηνολόγο Lucien Stiernon, ποὺ ἀπ' τὸ 1966 μέχρις αὐτὴ τὴ στιγμὴ διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδας (ἐπιστολῶν συνεχῶν) δὲν ἔπαυσε γιὰ μένα νὰ εἶναι

δάσκαλός μου καὶ ὁδηγὸς πάνω σὲ γενικὰ θέματα τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἰδιαίτερα πάνω στὴν Κομνηνικὴ προσωπογραφία καὶ τιτλοφορία (titulature), τομέας ποὺ πάνω σ' αὐτὸν εἶναι μιὰ αὐθεντία, γιὰ νὰ φτάση κάποτε νὰ μοῦ πῆ: «Maintenant vous-êtes capable pour composer une Généalogie des Comnéne, digne de ce nom».

Εὐχαριστίες πρέπει νὰ ἀπευθύνω καὶ στὸν πολυαγαπημένο – σήμερα δυστυχῶς μακαρίτη – πανοσιολόγιο πατέρα Paul Gautier (γένν. 3.VII. 31-3.VII.83), ποὺ τόσο μὲ τὴ μακρὰ ἀλληλογραφία μας ὅσο καὶ μὲ τὶς συναντήσεις μας στὸ Παρίσι καὶ στὴν Ἀθήνα μὲ διαφώτισε πάνω σ' ἕνα σωρὸ λεπτομέρειες.

Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὸν ἀγαπητὸ καὶ σοφὸ καθηγητὴ Ἰωάννη Καραγιαννόπουλο, καθὼς καὶ τὰ ἄλλα ἀξιότιμα μέλη τοῦ διοικητικοῦ συμβουλίου τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν Θεσσαλονίκης, ποὺ εὐδόκησαν νὰ περιλάβουν κάτω ἀπ' τὴν αἰγίδα τοῦ Κέντρου τὸν Α΄ καὶ Β΄ τόμους τῆς Γενεαλογίας μου. Ὁ Α΄ τόμος ἐκδόθηκε μὲ δαπάνη τοῦ Κέντρου, ἐνῶ ὁ Β΄ τόμος λόγω ἔλλειψης πιστώσεων μὲ προσωπική μου δαπάνη καὶ κατόπι γραφτῆς συνεννόησης θὰ γίνη ἀνταλλαγὴ ἀντιτύπων.

Καὶ ἀκόμη εὐχαριστῶ τὴν εὐγενικὴ καθηγήτρια Αἰκ. Χριστοφιλοπούλου, τόσο γιὰ τὶς ἀπὸ τηλεφώνου συμβουλές της ὅσο καὶ γιὰ τὴν παροχὴ κάθε διευκόλυνσης στὴ βιβλιοθήκη τοῦ σπουδαστηρίου της.

Ἀντιθέτως ἐπισημαίνω μὲ λύπη τὴν ἀντισυναδελφικὴ στάση τῆς διευθύντριας τοῦ Κέντρου Βυζαντινῶν Ἐρευνῶν τῆς Ἀθήνας στὸ Ἐθνικὸ Ἵδρυμα Χρύσας Μαλτέζου, ποὺ ὄχι μόνο δὲ μοῦ παρέσχε καμιὰ διευκόλυνση, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπέτρεψε στὴ βοηθό μου νὰ πάρη φωτοτυπίες μὲ πληρωμὴ στὸ φωτοτυπικὸ μηχάνημα τοῦ Κέντρου ἀπὸ διάφορα βυζαντινολογικὰ περιοδικά, μὲ τὴν πρόφαση πὼς ἡ βιβλιοθηκάριος ἦταν ἀδειοῦχος, λὲς καὶ ἦταν δύσκολο νὰ πάη μιὰ ἀπ' τὶς μακάρια ἀναπαυόμενες ὑπαλλήλους τοῦ Κέντρου νὰ δώση τὸ βιβλίο. Ἡ Μαλτέζου ἀνήκει στὴ χορεία τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, ποὺ καὶ οἱ ἴδιοι δὲν ἐργάζονται καὶ δὲν ἀποδίδουν – τίποτε τὸ ἀξιόλογο δὲν ἔχει νὰ παρουσιάση τὸ Κέντρο τῆς Ἀθήνας, σὲ ἀντίθεση ἐκείνου τῆς Θεσσαλονίκης – ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ἀφιλοκερδῶς (χωρὶς παχυλοὺς μισθοὺς) προσφέρουν στὴν Ἐπιστήμη, δὲ θέλει νὰ ἐργάζωνται καὶ νὰ ἀποδίδουν.

Τέλος, εὐχαριστῶ μὲ ὅλη μου τὴν καρδιὰ τὴ φιλόμουση ἐκλεκτὴ νεανικὴ συντροφιὰ τῆς ἐκδοτικῆς κίνησης «Ἐλεύθερη Σκέψη», ὁδ. Ἱπποκράτους 112, γιὰ τὴ μεγάλη καὶ ποικίλης μορφῆς βοήθεια ποὺ μοῦ παρέσχον (διορθώσεις τυπογραφικῶν δοκιμίων, προσιτὲς τιμὲς κλπ.) στὴν ἔκδοση αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ Β΄ τόμ.

Ἀθήνα, 1983

Κωνσταντῖνος Βαρζὸς

ΠΙΝΑΚΑΣ

Τῶν Κομνηνῶν τῆς Ἑβδομης Γενεᾶς ποὺ βιογραφοῦνται σ' αὐτὸν τὸν Β' τόμο (ἀλφαβητικὴ τάξη καὶ μνεία τῶ σελίδων):

ΠΙΝΑΚΕΣ
Κομνηνικῶν Γενεῶν ἀπὸ Πρώτης μέχρι καὶ Δωδεκάτης

ΚΟΜΝΗΝΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΕΣ ΤΩΝ ΕΞΙ ΠΡΩΤΩΝ ΓΕΝΕΩΝ

(ἀριθ. 1-98)

– ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ:
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 1, ὁ φερόμενος ὡς γενάρχης.
– ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΕΑΣ:
Μανουὴλ Κομνηνὸς Ἐρωτικὸς 2, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1.
Νικηφόρος Κομνηνὸς 3, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1;
– ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ:
Ἰσαάκιος (α΄) Κομνηνὸς 4, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 5, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2.
Ἰωάννης Κομνηνὸς 6, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 2.
– ΤΗΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ:
Μανουὴλ Κομνηνὸς 7, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4.
Μαρία Κομνηνὴ 8, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4.
Θεόδωρος Δοκειανὸς 9, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 5.
Μανουὴλ Κομνηνὸς 10, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
Μαρία Κομνηνὴ 11, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 12, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 13, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
Θεοδώρα Κομνηνὴ 14, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
Ἀλέξιος (α΄) Κομνηνὸς 15, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
Ἀδριανὸς Κομνηνὸς 16, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
Νικηφόρος Κομνηνὸς 17, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 6.
– ΤΗΣ ΠΕΜΠΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ:
Μιχαὴλ Δοκειανὸς 18, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9.

Ἄννα Κομνηνὴ 19, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 10.
Ἄννα Ταρωνίτισσα Κομνηνὴ 20, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 11.
Ἰωάννης Ταρωνίτης 21, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 11.
Γρηγόριος Ταρωνίτης 22, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 11.
Ἰωάννης Κομνηνὸς 23, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Ἄννα Κομνηνὴ 24, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 25, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Μαρία Κομνηνὴ 26, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 27, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Ἀδριανὸς Κομνηνὸς 28, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Σοφία Κομνηνὴ 29, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 30, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 12.
Ἰωάννης Κομνηνὸς 31, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 13.
Ἄννα Κομνηνὴ 32, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Μαρία Κομνηνὴ 33, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Ἰωάννης (β') Κομνηνὸς 34, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 35, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 36, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 37, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Θεοδώρα Κομνηνὴ 38, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Μανουὴλ Κομνηνὸς 39, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Ζωὴ Κομνηνὴ 40, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 15.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 41, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16.
Ἄννα Κομνηνὴ 42, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 43, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 16.
Ἄννα Κομνηνὴ 44, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 45, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 17.
– ΤΗΣ ΕΚΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ:
Θεόδωρος Δοκειανὸς 46, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 18.
Ἀνώνυμη Δοκειανὴ 47, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 18.
Μανουὴλ Βοτανειάτης 48, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 19.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 49, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνὴ 50, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνὴ 51, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνὴ 52, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 53, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 23.
Ζωὴ Δούκαινα Κομνηνὴ 54, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 24.
Ἰωάννης Κομνηνὸς 55, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 25.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 56, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 27.
Στέφανος Κομνηνὸς 57, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 27.

Θεοδώρα Κομνηνὴ 58, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 28.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 59, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 28.
Ἰσαάκιος Δοκειανὸς 60, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 46 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 29.
Εἰρήνη Δοκειανὴ Κομνηνὴ 61, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 46 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 29.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 62, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 30.
Νικηφόρος Κομνηνὸς Μελισσηνὸς 63, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 31.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς Μελισσηνὸς 64, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 31.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 65, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 32.
Ἰωάννης Δούκας 66, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 32.
Εἰρήνη Δούκαινα 67, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 32.
Μαρία Βρυένναινα Κομνηνὴ 68, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 32.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 69, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 33.
Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 70, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 33.
Εἰρήνη Δούκαινα 71, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 33.
Ἄννα Κομνηνὴ 72, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 33.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 73, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 33.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 74, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Μαρία Κομνηνὴ 75, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 76, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Ἄννα Κομνηνὴ 77, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 78, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Θεοδώρα Κομνηνὴ 79, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 80, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Μανουὴλ (α') Κομνηνὸς 81, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 34.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 82, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 35.
Ἰωάννης Δούκας 83, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 35.
Ἰωάννης Κομνηνὸς 84, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 36.
Μαρία Κομνηνὴ 85, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 36.
Ἄννα Κομνηνὴ 86, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 36.
Ἀνδρόνικος (α') Κομνηνὸς 87, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 36.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη 88, γιὸς ἢ κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 37.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη 89, γιὸς ἢ κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 37.
Ἰωάννης Δούκας 90, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 38.
Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 91, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 38.
Ἀλέξιος Ἄγγελος Κομνηνὸς 92, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 38.
Ἀνδρόνικος Ἄγγελος Δούκας 93, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 38.
Εὐδοκία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 94, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 38.
Ζωὴ Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 95, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 38.
Ἰσαάκιος Ἄγγελος Δούκας 96, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 38.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Δούκαινα 97, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 41.

Νικηφόρος Πακουριανὸς 98, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 44.

ΚΟΜΝΗΝΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΕΣ ΤΗΣ ΕΒΔΟΜΗΣ ΓΕΝΕΑΣ

(ἀριθ. 99-195)

Ἄννα Βοτανειάταινα Δούκαινα Κομνηνὴ 99, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 54.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 100, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 55.
Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς 101, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 57.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνὴ 102, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 57.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Κομνηνὴ 103, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 57.
Ἰωάννης Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 104, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 58.
Ἀνώνυμη Κοντοστεφανίνη Κομνηνὴ 105, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 58.
Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 106, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 58.
Ἀνώνυμος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη 107, γιὸς ἢ κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 58.
Ἀνώνυμος Δοκειανὸς ἢ Ἀνώνυμη Δοκειανὴ 108, γιὸς ἢ κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 61.
Ψευδο-Θεοφύλακτος Μελισσηνὸς 109,
Ψευδο-Μιχαὴλ Μελισσηνὸς 110,
Ψευδο-Νικόλαος Μελισσηνὸς 111, φερόμενοι καὶ οἱ τρεῖς ὡς γιοὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 64.
Δαβὶδ Κομνηνὸς 112, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 65.
Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 113, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 65.
Νικηφόρος Κομνηνὸς 114, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 66.
Νικηφόρος Κομνηνὸς 115, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 66.
Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 116, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 66.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 117, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 66.
Μανουὴλ Κομνηνὸς 118, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 66.
Ἀλέξιος Δούκας 119, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 67.
Νικηφόρος Κομνηνὸς Εὐφορβηνὸς Κατακαλὼν 120, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 69.
Μαρία Κομνηνὴ Εὐφορβηνὴ Κατακαλὼν 121, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 69.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 122, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 71.
Ἰωάννης Βρυέννιος Κομνηνὸς Κατακαλὼν 122α, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 72;
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς 122β, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 72;
Μαρία Κομνηνὴ 123, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 74.

Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς 124, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 75.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 125, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 75.
Ἄννα Κομνηνὴ 126, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 75.
Θεοδώρα Κομνηνὴ 127, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 75.
Ἰωάννης Κομνηνὸς 128, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 76.
Μαρία Κομνηνὴ 129, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 76.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 130, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 76.
Θεοδώρα Κομνηνὴ 131, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 76.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 132, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 76.
Ἰωάννης Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 133, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 77.
Ἀλέξιος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 134, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 77.
Ἀνδρόνικος Κοντοστέφανος Κομνηνὸς 135, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 77.
Εἰρήνη Κοντοστεφανίνη Κομνηνὴ 136, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 77.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 137, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 78.
Εἰρήνη Κομνηνὴ 138, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 78.
Ἰωάννης Κομνηνὸς 139, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 78.
Ἄννα Κομνηνὴ 140, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 78.
Μαρία Κομνηνὴ 141, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 78.
Θεοδώρα Κομνηνὴ 142, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 78.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 143, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 78.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 144, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 79.
Εἰρήνη Κομνηνὴ 145, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 79.
Μαρία Κομνηνὴ 146, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 79.
Εὐδοκία Κομνηνὴ 146α, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 79.
Ἰωάννης Κομνηνὸς Βατάτζης 147, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 80.
Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς Βατάτζης 148, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 80.
Ἄννα Κομνηνὴ Βατατζίνα 149, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 80.
Θεοδώρα Κομνηνὴ 150, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 80.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς Βατάτζης 151, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 80.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς Βατάτζης 152, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 80.
Μαρία Κομνηνὴ 153, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 81.
Ἄννα Κομνηνὴ 154, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 81.
Ἀλέξιος (β') Κομνηνὸς 155, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 81.
Ἀλέξιος Κομνηνὸς 156, νόθος γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 81 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 150.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 157, νόθος κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 81.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς ἢ Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 157α, νόθος γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 81.
Σουλεϊμὰν Κομνηνὸς 158, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 84.
Μανουὴλ Κομνηνὸς Βρυέννιος 159, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 85.
Ἰσαάκιος Κομνηνὸς 160, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 86.

Μανουὴλ Κομνηνὸς 161, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 87.
'Ιωάννης Κομνηνὸς 162, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 87.
Μαρία Κομνηνὴ 163, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 87.
'Αλέξιος Κομνηνὸς 164, νόθος γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 87 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 142.
Εἰρήνη Κομνηνὴ 165, νόθος κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 87 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 142.
'Ισαάκιος "Αγγελος 166, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
'Αλέξιος Δούκας Κομνηνὸς "Αγγελος 167, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
Θεόδωρος Δούκας Κομνηνὸς "Αγγελος 168, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
Μανουὴλ Δούκας 169, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
Κωνσταντῖνος Δούκας Κομνηνὸς 170, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
'Ανώνυμη (Θεοδώρα;) 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 171, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
'Ανώνυμη (Εἰρήνη;) 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 172, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
'Ανώνυμη ("Αννα;) 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 173, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
Μιχαὴλ (α') Δούκας Κομνηνὸς "Αγγελος 174, νόθος γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 90.
Μανουὴλ Καμύτζης Κομνηνὸς Δούκας "Αγγελος 175, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 91.
'Ανώνυμος Καμύτζης Κομνηνὸς Δούκας "Αγγελος ἢ 'Ανώνυμη 176, γιὸς ἢ κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 91.
Μιχαὴλ "Αγγελος 177, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 92.
Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς "Αγγελος 178, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
'Ιωάννης "Αγγελος 179, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
'Αλέξιος (γ') "Αγγελος Κομνηνὸς 180, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
Μιχαὴλ "Αγγελος 181, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
Θεόδωρος "Αγγελος 182, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
'Ισαάκιος (β') "Αγγελος 183, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
Εἰρήνη 'Αγγελίνα 184, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
Θεοδώρα 'Αγγελίνα 185, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93.
'Ανώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς 186, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 95.
'Ανώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς ἢ 'Ανώνυμη 187, γιὸς ἢ κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 95.
'Ανώνυμος Κομνηνὸς Συναδηνὸς ἢ 'Ανώνυμη 188, γιὸς ἢ κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 95.
Κωνσταντῖνος "Αγγελος Δούκας 189, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 96.
Μανουὴλ "Αγγελος 189α, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 96.
'Ανώνυμη Δούκαινα 'Αγγελίνα 190, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 96.
'Ανώνυμη Δούκαινα 'Αγγελίνα 190α, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 96.
Γεώργιος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 191, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 97.
Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 192, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 97.

'Ανώνυμη ("Αννα;) Παλαιολογίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 193, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 97.
Γρηγόριος Πακουριανὸς 194, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 98.
Γεώργιος Πακουριανὸς 195, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 98.

ΚΟΜΝΗΝΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΕΣ ΤΗΣ ΟΓΔΟΗΣ ΓΕΝΕΑΣ

(ἀριθ. 196-280)

Κωνσταντῖνος Καλαμάνος Δούκας Βοτανειάτης Κομνηνὸς 196, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 99.
'Ανώνυμος ('Ανδρόνικος;) Κοντοστέφανος Κομν. 197, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 104.
'Ανώνυμος Κοντοστέφανος Κομν. ἢ 'Ανώνυμη 198, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 104.
'Ανώνυμος Κοντοστέφανος Κομν. ἢ 'Ανώνυμη 199, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 104.
'Ανδρόνικος Κοντοστέφανος Κομν. 200, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 106.
'Ανώνυμος Κοντοστέφανος Κομν. ἢ 'Ανώνυμη 201, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 106.
'Ανώνυμος Μελισσηνὸς Κομν. 202, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 109.
'Αλέξιος Κομν. 203, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 113.
'Ιωάννης Δούκας 204, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 115.
'Ανώνυμος Κομν. 205, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 115.
'Ανώνυμος Κομν. 206, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 115.
'Ανώνυμη Βρυέννισσα Κομνηνὴ Δούκαινα Παλαιολογίνα 206α, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 122α καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 193.
'Ανώνυμη Βρυέννισσα Κομνηνὴ Δούκαινα Παλαιολογίνα 206β, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 122α καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 193.
'Ανώνυμος Κομν. 207, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 123.
'Ιωάννης Κομν. 'Αξοῦχος 208, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 123.
'Ανώνυμος Κομν. 209, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 123.
Νικηφόρος Κομν. Πετραλίφας 210, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 126.
Μαρία Κομν. 211, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 128.
Θεοδώρα Κομν. 212, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 128.
Μανουὴλ Κομν. 213, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 128.
Εἰρήνη Κομν. Καντακουζηνὴ 214, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 129.

Μανουήλ Κομν. Καντακουζηνὸς 215, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 129.
Μανουήλ Κομν. Γαβρᾶς 216, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 130.
'Αγνὴ Κομν. de Babenberg 217, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 131.
Λεοπόλδος V Κομν., de Babenberg 218, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 131.
'Ερρίκος I. Κομν. de Babenberg 218α, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 131.
'Ανδρόνικος Κομν. 219, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 132.
Εἰρήνη Κομν. 220, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 132.
'Ανώνυμος Κομν. 221, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 132.
'Ανώνυμη Κομν. 222, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 132.
Στέφανος Κοντοστέφανος Κομν. 223, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 133.
'Ιωάννης Κοντοστέφανος Κομν. 224, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 135.
Στέφανος Κοντοστέφανος Κομν. 225, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 135.
Μανουήλ Κοντοστέφανος Κομν. 226, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 135.
'Ισαάκιος Κοντοστέφανος Κομν. 227, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 135.
'Αλέξιος Κοντοστέφανος Κομν. 228, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 135.
'Ισαάκιος Δούκας Κομν. 229, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 138.
'Ισαάκιος Δούκας 230, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 140.
'Ανώνυμος Δούκας Κομν. 231, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 140.
Μαρία Κομν. de Montpellier 232, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 143.
'Ανώνυμος 'Ανεμᾶς Κομν. Δούκας ἢ 'Ανώνυμη 233, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 144.
Θεοδώρα Κομν. 234, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 145.
Μανουήλ Στυππειώτης Κομν. 234α, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 146α.
Μανουήλ Κομν. 235, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 147.
'Αλέξιος Κομν. 236, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 147.
'Αλέξιος Κομν. 237, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 148.
'Ανώνυμη (Εὐδοκία;) Κομν. 238, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 149.
Θεόδωρος Βρανᾶς Κομν. 239, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 149.
'Ισαάκιος Κομνηνὸς Βατάτζης 240, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 152.
Μανουήλ Μαυροζώμης Κομν. 241, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 157.
'Ανώνυμη Κομν. 242, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. ἢ τῆς ὑπ' ἀριθ. 157α.
'Αλέξιος (α') Μέγας Κομν. 243, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 161.
Δαβὶδ Μέγας Κομν. 244, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 161.
Γεώργιος I. Κομν. d' Alastani 245, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 164.
῎Αννα 'Αγγελίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 246, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 168.
'Ιωάννης ῎Αγγελος Δούκας Κομν. 247, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 168.
Εἰρήνη 'Αγγελίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 248, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 168.
Δημήτριος ῎Αγγελος Δούκας Κομνηνὸς 249, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 168.
'Ιωάννης Κομν. ῎Αγγελος Καντακουζηνὸς 250, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 171.
'Ανώνυμη 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 251, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 174.

Θεοδώρα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 252, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 174.
Κωνσταντῖνος ῎Αγγελος Κομνηνὸς Δούκας 253, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 174.
Μαρία 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 254, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 174.
Μιχαὴλ (β') Κομν. Δούκας 255, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 174.
'Ανώνυμη (Μαρία;) Καμύτζαινα Κομνηνὴ Δούκαινα 'Αγγελίνα 256, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 175.
'Ιωάννης Κομνηνὸς Καμύτζης Δούκας ῎Αγγελος 257, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 175.
'Ανώνυμος ('Ανδρόνικος;) Κομν. ῎Αγγελος 258, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 178.
'Ανδρόνικος Κομν. ῎Αγγελος 259, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 179.
Εἰρήνη 'Αγγελίνα Κομνηνὴ 260, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 180.
῎Αννα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ 261, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 180.
Εὐδοκία 'Αγγελίνα Κομνηνὴ 262, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 180.
'Ανώνυμος Κομν. ῎Αγγελος 263, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 182.
'Ανώνυμη 'Αγγελίνα 264, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 183.
Εἰρήνη 'Αγγελίνα 265, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 183.
'Αλέξιος (δ') ῎Αγγελος 266, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 183.
Μανουήλ ῎Αγγελος 267, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 183.
'Ιωάννης ῎Αγγελος 268, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 183.
'Ανώνυμος Καντακουζηνὸς ῎Αγγελος 269, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 184.
'Ανώνυμος Κομν. Ταρχανειώτης Συναδηνὸς 270, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 186.
'Ανώνυμη Κομν. Ταρχανειώτισσα Συναδηνὴ 271, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 186.
'Ισαάκιος Δούκας Βατάτζης 272, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 190.
'Ανώνυμος Δούκας Βατάτζης 273, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 190.
'Ιωάννης (γ') Δούκας Βατάτζης 274, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 190.
'Ισαάκιος Δούκας Νεστόγγος 275, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 190α.
'Ανδρόνικος Δούκας Νεστόγγος 276, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 190α.
'Αλέξιος Παλαιολόγος Δούκας Κομν. 277, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 191.
'Ανώνυμος Παλαιολόγος Δούκας Κομν. 278, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 191.
'Ανώνυμος Παλαιολόγος Δούκας Κομν. ἢ 'Ανώνυμη 279, γιὸς ἢ κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 191.
'Ανώνυμος (Νικηφόρος;) Πακουριανὸς 280, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 195.

ΚΟΜΝΗΝΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΕΣ ΤΗΣ ΕΝΑΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ

(ἀριθ. 281-349)

'Αλέξιος Κομν. Στρατηγόπουλος Μελισσηνὸς 281, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 202.

Μιχαὴλ Στρατηγόπουλος Μελισσηνὸς 282, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 202;
Θεοδώρα Κομνηνὴ 283, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 208.
Ἰσαβέλλα Κομνηνὴ d' Anjou 284, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 211.
Ἰωάννης Ι. Κομν. d' Ibelin 285, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 211.
Φίλιππος Κομν. d' Ibelin 286, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 211.
Ἐλβία Κομν. d' Ibelin 287, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 211.
Μαργαρίτα Κομν. d' Ibelin 288, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 211.
Μανουὴλ Κομνηνὸς 289, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 212.
Ἀλέξιος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 290, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 214.
Φρειδερίκος Ι Κομνηνὸς de Babenberg 291, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 218.
Λεοπόλδος VI Κομνηνὸς de Babenberg 292, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 218.
Ἁγνὴ Κομνηνὴ de Babenberg 292^{α}, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 218.
Ἐρρίκος Κομνηνὸς de Babenberg 292^{β}, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 218^{α}.
Ἰωάννης Κοντοστέφανος Κομν. 293, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 223.
Ἀνδρόνικος Κοντοστέφανος Κομν. 294, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 224.
Ἀνώνυμος Κομνηνὸς 295, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 229.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ 296, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 229.
Ἰάκωβος Ι Κομνηνὸς d' Aragon 297, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 232.
Μανουὴλ Κομν. Λαπαρδᾶς 297^{α}, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 234.
Ἀνώνυμη Βράναινα Κομνηνὴ 298, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 239.
Θεοδώρα Κομνηνὴ Βατατζίνα Ἀγγελίνα 299, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 240 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 261.
Ἀνώνυμη Κομνηνὴ Μαυροζώμαινα 300, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 241.
Ἰωάννης Κομνηνὸς Μαυροζώμης 301, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 241.
Δημήτριος Τορνίκης Κομνηνὸς 302, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 242.
Ἀνώνυμη Μεγάλη Κομνηνὴ 303, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 243 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 283.
Ἰωάννης (α') Μέγας Κομνηνὸς 304, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 243 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 283.
Μανουὴλ (α') Μέγας Κομνηνὸς 305, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 243 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 283.
Δαβὶδ Ι Κομνηνὸς d' Alastani 306, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 245.
Θεοδώρα Ἀσανίνα Ἀγγελίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 307, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 248.
Μιχαὴλ Ἀσὰν Ἄγγελος Δούκας Κομνηνὸς 308, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 248.
Μαρία Ἀσανίνα Ἀγγελίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 309, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 248.
Θεοδώρα Παλαιολογίνα Καντακουζηνὴ Κομνηνὴ Ραούλαινα 310, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 250 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 431.
Μαρία Παλαιολογίνα Καντακουζηνὴ Κομνηνὴ 311, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 250 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 431.

Ἄννα Παλαιολογίνα Καντακουζηνὴ Κομνηνὴ 312, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 250 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 431.
Εὐγενία Παλαιολογίνα Καντακουζηνὴ Κομνηνὴ 313, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 250 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 431.
Ἀνώνυμη Παλαιολογίνα Καντακουζηνὴ Κομνηνὴ 314, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 250 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 431.
Νικόλαος Κομνηνὸς Μαλιασηνὸς Δούκας Ἄγγελος Βρυέννιος 315, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 254.
Νικηφόρος Κομνηνὸς Μαλιασηνὸς Δούκας Ἄγγελος Βρυέννιος 316, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 254.
Νικηφόρος Ἄγγελος Δούκας 317, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Ἰωάννης Δούκας Ἄγγελος 318, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Δημήτριος - Μιχαὴλ Δούκας 319, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Ἑλένη Ἀγγελίνα Δούκαινα 320, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Ἄννα Ἀγγελίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 321, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Ἀνώνυμη Ἀγγελίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 322, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Θεόδωρος Δούκας 323, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Ἰωάννης Δούκας 324, νόθος γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 255.
Εἰρήνη Ἀγγελίνα Δούκαινα Κομνηνὴ Λασκαρίνα 325, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 261.
Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Λασκαρίνα 326, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 261.
Εὐδοκία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Λασκαρίνα 327, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 261.
Νικόλαος Λάσκαρις Κομνηνὸς 328, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 261.
Ἰωάννης Λάσκαρις Κομνηνὸς 329, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 261.
Ἀνώνυμη Νεμάνια Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 330, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 262.
Στέφανος III Ραδοσλάβος Νεμάνια Δούκας 331, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 262.
Στέφανος IV Βλαδισλάβος Νεμάνια 332, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 262.
Στέφανος V Urös I Νεμάνιά 333, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 262.
Ἀνώνυμη Νεμάνια Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα 334, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 262.
Στέφανος Πρεδισλάβος 335, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 262.
Κωνσταντῖνος Κομνηνὸς Ἄγγελος Δούκας Συναδηνὸς 336, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 270.
Ἰωάννης Δούκας Βατάτζης 337, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 272.
Ἀνώνυμη Δούκαινα Βατατζίνα 338, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 272.
Ἀνώνυμη Δούκαινα Βατατζίνα 339, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 273.
Θεόδωρος (β') Δούκας Λάσκαρις 340, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 274 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 325.
Γεώργιος Δούκας Ἄγγελος Κομν. Νεστόγγος 341, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 275.

Μιχαὴλ Δούκας "Αγγελος Κομν. Νεστόγγος 342, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 275.
Θεόδωρος Δούκας "Αγγελος Κομν. Νεστόγγος 343, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 276.
'Ισαάκιος Δούκας "Αγγελος Κομν. Νεστόγγος 344, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 276.
'Ανώνυμη Δούκαινα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Νεστόγισσα 345, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 276.
'Ανδρόνικος Δούκας Κομν. Παλαιολόγος 346, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 277.
Μιχαὴλ Δούκας Κομν. Παλαιολόγος 347, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 277.
'Ανώνυμη Δούκαινα Κομν. Παλαιολογίνα 348, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 278.
Γεώργιος Πακουριανὸς 349, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 280.

ΚΟΜΝΗΝΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΕΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ

(ἀριθ. 350-435)

Κωνσταντῖνος Κομν. Στρατηγόπουλος Μελισσηνὸς 350, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 281.
'Ανδρέας Κομν. Στρατηγόπουλος Μελισσηνὸς 351, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 282 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 388.
'Αλέξιος Στρατηγόπουλος 351α, ἀνεψιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 281, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 282;
Μαρία Κομν. de Montferrat - d' Anjou 352, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 284.
'Αλίκη Κομν. de Campagne - d' Anjou 353, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 284.
Φιλίππα Κομν. de Campagne - d' Anjou 354, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 284.
Σιβύλλα Κομν. de Lusignan - d' Anjou 355, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 284.
Μελισσάνθη Κομν. de Lusignan - d' Anjou 356, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 284.
Balien Κομν. d' Ibelin de Beirute 357, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 285.
Οὔγγος Κομν. d' Ibelin 358, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 285.
Βαλδουῖνος Κομν. d' Ibelin 359, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 285.
'Ιωάννης II Κομν. d' Ibelin - d' Arsuf 360, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 285.
Guy Κομν. d' Ibelin 361, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 285.
'Ιωάννης Κομν. d' Ibelin 362, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 286.
Balien Κομν. d' Ibelin - de Garnier 363, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 287.
Φίλιππος Κομν. d' Ibelin - de Montfort 364, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 287.
'Ιωάννης Κομν. d' Ibelin - d' Walter III τῆς Καισάρειας τῆς Παλαιστίνης 365, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 288.

Θεοδώρα Παλαιολογίνα Δούκαινα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ 366, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 290 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 260.
Μαργαρίτα Κομνηνὴ de Babenberg 367, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 292 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 299.
'Αγνὴ Κομνηνὴ de Babenberg 368, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 292 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 299.
Λεοπόλδος Κομνηνὸς de Babenberg 369, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 292 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 299.
'Ερρίκος Κομνηνὸς de Babenberg 370, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 292 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 299.
Φρειδειρίκος II Κομνηνὸς de Babenberg ὁ Φιλόνικος 371, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 292 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 299.
Κωνσταντία Κομνηνὴ de Babenberg 372, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 292 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 299.
Γερτρούδη Κομνηνὴ de Babenberg 373, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 292 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 299.
'Ισαάκιος (ὡς μοναχὸς 'Ιωάννης) Κομνηνὸς 374, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 301.
'Ιωάννης Τορνίκης Κομνηνὸς 375, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 302 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 348.
'Ανώνυμη Τορνικίνα Κομνηνὴ 376, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 302 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 348.
'Ανδρόνικος Τορνίκης Κομνηνὸς 377, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 302 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 348.
Κωνσταντῖνος Τορνίκης Κομνηνὸς 378, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 302 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 348.
'Ανδρόνικος (β') Μέγας Κομνηνὸς 379, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 305.
Θεοδώρα Μεγάλη Κομνηνὴ 380, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 305.
Γεώργιος Μέγας Κομνηνὸς 381, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 305.
'Ανώνυμη Μεγάλη Κομνηνὴ 382, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 305.
'Ανώνυμη Μεγάλη Κομνηνὴ 383, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 305.
'Ιωάννης (β') Μέγας Κομνηνὸς 384, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 305.
Μελχισεδὲκ I Κομνηνὸς d' Alastani 385, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 306.
'Ιωάννης 'Ασὰν III 386, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 309.
Εἰρήνη Ραούλαινα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 387, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 310 καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 414.
"Αννα Κομνηνὴ Ραούλαινα Στρατηγοπουλίνα 388, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 310 καὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 414.
Μιχαὴλ 'Ασὰν 389, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 311.
'Ανώνυμη Παλαιολογίνα Καντακουζηνὴ 390, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 311.
Μαρία Δούκαινα Κομνηνὴ 'Αγγελίνα Λασκαρίνα 391, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ.

317 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 420.
Μιχαὴλ Δούκας Ἄγγελος 392, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 317 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 312.
Θωμᾶς Κομνηνὸς Δούκας 393, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 317 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 312.
Θάμαρ Δούκαινα Κομνηνὴ Ἀγγελίνα 394, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 317 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 312.
Συργιάννης Παλαιολόγος Φιλανθρωπηνὸς 395, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 313.
Ἰωάννης Κομνηνὸς Μαλιασηνὸς Παλαιολόγος Ἄγγελος 396, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 315.
Ἑλένη Δούκαινα Ἀγγελίνα 397, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 318 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 457.
Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος 398, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 319 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 485.
Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος 399, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 319 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 485.
Βεατρίκη Ἀγγελίνα Δούκαινα de Hohenstaufen 400, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 320.
Ἐρρίκος Ἄγγελος Δούκας de Hohenstaufen 401, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 320.
Φρειδερίκος Ἄγγελος Δούκας de Hohenstaufen 402, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 320.
Ἀγγελῖνος (ἢ Ἀζζολῖνος ἢ Ἐνκίος ἢ Ἀνσελῖνος ἢ Ἀνσέλμος) Ἄγγελος Δούκας de Hohenstaufen 403, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 320.
Ἰσαβέλλα Ἀγγελίνα Δούκαινα Κομν. de Villehardouin 404, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 321.
Μαργαρίτα Ἀγγελίνα Δούκαινα Κομν. de Villehardouin 405, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 321.
Μιχαὴλ Δούκας Κομνηνὸς 406, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 324.
Κωνσταντῖνος Δούκας Κομνηνὸς 407, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 324.
Θεόδωρος Ἄγγελος 408, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 324.
Στέφανος V Ἀρπαδίδης Κομνηνὸς Λάσκαρις 409, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 326.
Βελᾶς Ἀρπαδίδης Κομνηνὸς Λάσκαρις 410, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 326.
Ἀνώνυμη Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα Καμωνᾶ 411, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 330.
Ἰωάννης Κομνηνὸς Ἄγγελος Δούκας Συναδηνὸς 412, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 336.
Θεοδώρα Δούκαινα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 413, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 337.
Ἰωάννης Ραοὺλ Κομνηνὸς Δούκας Ἄγγελος Πετραλίφας 414, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 339.
Μανουὴλ Ραοὺλ Κομνηνὸς 415, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 339.
Ἰσαάκιος Ραοὺλ Κομνηνὸς 416, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 339.
Ἀνώνυμος Ραοὺλ Κομνηνὸς 417, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 339.
Κλοϊστὰ Ραούλαινα Κομνηνὴ 418, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 339.
Εἰρήνη Λασκαρίνα Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 419, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 340.

Μαρία Λασκαρίνα Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 420, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 340.
Θεοδώρα Λασκαρίνα Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 421, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 340.
Εὐδοκία Λασκαρίνα Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 422, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 340.
Ἀνώνυμη Λασκαρίνα Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ 423, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 340.
Ἰωάννης (δ') Λάσκαρις Δούκας 424, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 340.
Ἀλέξιος Δούκας Νεστόγγος 425, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 342.
Κωσνταντῖνος Δούκας Νεστόγγος 426, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 342.
Ἀνώνυμη Δούκαινα Νεστόγισσα 427, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 345.
Μιχαὴλ (η') Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 428, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 346 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 366.
Ἰωάννης Δούκας Ἄγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 429, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 346 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 366.
Μαρία Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 430, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 346 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 366.
Εἰρήνη Δούκαινα Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 431, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 346 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 366.
Κωνσταντῖνος Ἄγγελος Κομνηνὸς Δούκας Παλαιολόγος 432, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 346, ὄχι ὅμως ἐκ τῆς ὑπ' ἀριθ. 366, πρώτης συζύγου του, ἀλλά ἐκ τῆς δεύτερης Ἀνώνυμης συζύγου του.
Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος Δούκας Κομνηνὸς 433, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 347.
Ἀνώνυμη Παλαιολογίνα Δούκαινα Κομνηνὴ 434, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 347.
Ἑλένη Πακουριανὴ 435, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 349.

ΚΟΜΝΗΝΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΕΣ ΤΗΣ ΕΝΔΕΚΑΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ

(ἀριθ. 436-497)

Ὑολάνδα (Ἰσαβέλλα II) Κομν. de Brienne 436, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 352.
Μαρία Κομν. τῆς Κύπρου 437, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 353.
Ἐρρίκος I Κομν. τῆς Κύπρου 438, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 353.
Ἰσαβέλλα Κομν. τῆς Κύπρου 439, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 353.
Μαρία Κομν. τῆς Ἀντιόχειας 440, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 356.

'Ιωάννης Κομν. τῆς Κύπρου 441, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 359.
Φίλιππος Κομν. τῆς Κύπρου 442, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 359.
Guy Κομν. τῆς Κύπρου 443, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 359.
Balien Κομν. τῆς Κύπρου 444, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 359.
Οὖγγος Κομν. τῆς Κύπρου 445, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 359.
Balien Κομν. d' Arsuf 446, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 360.
Balien Κομν. τῆς Κύπρου 447, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 361.
Βαλδουΐνος Κομν. τῆς Κύπρου 448, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 361.
Φίλιππος Κομν. τῆς Κύπρου 449, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 361.
'Ισαβέλλα Κομν. τῆς Κύπρου 450, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 361.
'Αλίκη Κομν. τῆς Κύπρου 451, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 361.
Guy Κομν. τῆς Jaffa 452, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 362.
Γερτρούδη Κομνηνὴ de Babenberg 453, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 370.
Μιχαὴλ ἀμηρασλάνης Κομνηνὸς 454, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 374.
Μαρία Κομνηνὴ Τορνικίνα 'Ακροπολίτισσα 455, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 375(;).
'Ανώνυμη Κομνηνὴ Τορνικίνα 456, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 378.
'Ανώνυμη Κομνηνὴ Τορνικίνα 457, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 378.
Δαβὶδ VII Παγκρατίδης Κομνηνὸς 458, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 383.
Wakhtang III Παγκρατίδης Κομνηνὸς 459, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 383.
Lacha (=Φωτοβόλος) Παγκρατίδης Κομνηνὸς 460, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 383.
Μανουὴλ Παγκρατίδης Κομνηνὸς 461, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 383.
Ρουσσανδάνη Παγκρατίδαινα Κομνηνὴ 462, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 383.
'Αλέξιος (β') Μέγας Κομνηνὸς 463, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 384 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 486.
Μιχαὴλ Μέγας Κομνηνὸς 464, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 384 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 486.
'Ανδρόνικος I Κομνηνὸς 465, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 385.
Μιχαὴλ 'Ασάνης 466, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 386 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 484.
'Ανδρόνικος 'Ασάνης 467, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 386 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 484.
Κωνσταντῖνος 'Ασάνης 468, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 386 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 484.
Μανουὴλ 'Ασάνης 469, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 386 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 484.
'Ισαάκιος 'Ασάνης 470, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 386 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 484.
Θεοδώρα 'Ασανίνα 471, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 386 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 484.
Μαρία 'Ασανίνα 472, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 386 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 484.
'Ιωάννης Δούκας Κομνηνὸς 473, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 407.
"Αννα 'Αρπαδίδαινα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Λασκαρίνα 474, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 409.
Μαρία Κομνηνὴ Ραούλαινα Κασιανὴ 475, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 416.
'Ιωάννης Λάσκαρις de Vintimille 476, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 422.
Βεατρίκη Λασκαρίνα de Vintimille 477, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 422.
'Ανώνυμος Δούκας Νεστόγγος 478, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 425.

'Ανώνυμη Νεστογγόνισσα Ταρχανιώτισσα 479, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 427.
Μανουὴλ Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 480, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 413.
'Ανδρόνικος (β') Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 481, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 413.
Κωνσταντῖνος Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 482 ὁ πορφυρογέννητος, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 413.
Θεόδωρος Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 483, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 413.
Εἰρήνη Δούκαινα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 484, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 413.
"Αννα Δούκαινα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 485, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 413.
Εὐδοκία Δούκαινα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 486, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 413.
Εὐφροσύνη Παλαιολογίνα 486^{α}, νόθος κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428.
Μαρία Παλαιολογίνα 486^{β}, νόθος κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 428.
Κωνσταντῖνος Τορνίκης Παλαιολόγος 487, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 429 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 456.
'Ανδρόνικος Ταρχανειώτης Παλαιολόγος 488, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 430.
Μιχαὴλ Παλαιολόγος Ταρχανειώτης 489, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 430.
'Ιωάννης Ταρχανειώτης Παλαιολόγος 490, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 430.
Θεοδώρα Ταρχανειώτισσα Παλαιολογίνα 491, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 430.
Μιχαὴλ Κομνηνὸς Βρανᾶς Παλαιολόγος 492, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 432.
'Ανδρόνικος Κομνηνὸς Βρανᾶς Δούκας "Αγγελος Παλαιολόγος 493, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 432.
Μαρία Κομνηνὴ Βράναινα Λασκαρίνα Δούκαινα Τορνικίνα 494, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 432.
'Ανώνυμη Παλαιολογίνα 495, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 432.
Θεοδώρα Κομνηνὴ Βράναινα Δούκαινα Παλαιολογίνα 496, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 432.
Συμεὼν Κουνάλης Πακουριανὸς 497, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 435.

ΚΟΜΝΗΝΟΙ ΚΑΙ ΚΟΜΝΗΝΕΣ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΤΗΣ ΓΕΝΕΑΣ

(ἀριθ. 498-543)

Οὖγγος II Κομν. τῆς Κύπρου 498, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 438.

Οὔγγος III Κομν. τῆς Κύπρου 499, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 439.
Φρειδερίκος Κομν. de Babenberg 500, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 453.
'Αγνὴ Κομν. de Babenberg 501, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 453.
Θεοδώρα Κομν. 'Ακροπολίτισσα 502, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 455.
'Ανώνυμη Κομν. Τορνικίνα 'Ακροπολίτισσα 503, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 455.
'Ανώνυμος 'Ακροπολίτης 504, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 455.
'Ελένη 'Αγγελίνα Τορνικίνα 505, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 318 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 457.
Γεώργιος VI Παγκρατίδης Κομνηνὸς 506, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 458.
Εὐδοκία Μεγάλη Κομνηνὴ 507, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 463.
'Ανδρόνικος (γ') Μέγας Κομνηνὸς 508, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 463.
Βασίλειος Μέγας Κομνηνὸς 509, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 463.
Μιχαὴλ Μέγας Κομνηνὸς 510, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 463.
"Αννα Μεγάλη Κομνηνὴ 511, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 463.
Γεώργιος Μέγας Κομνηνὸς 512, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 463.
'Ιωάννης (γ') Μέγας Κομνηνὸς 513, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 464 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 503.
'Ανώνυμος Κομνηνὸς 514, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 465.
'Ιωάννης 'Ασάνης 515, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 467.
Μανουὴλ 'Ασάνης 516, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 467.
'Ελένη 'Ασανία 517, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 467.
Εἰρήνη 'Ασανία 518, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 467.
Μιχαὴλ 'Ασάνης 519, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 468.
'Ανδρόνικος 'Ασάνης 520, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 470.
Μιχαὴλ 'Ασάνης 521, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 470.
'Ανδρέας 'Ασάνης 522, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 470.
Εἰρήνη 'Ασανίνα Φιλανθρωπηνὴ 523, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 470.
'Ιωάννης "Αγγελος Δούκας 524, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 473.
Μιχαὴλ (θ') Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 525, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 474.
Κωνσταντῖνος Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 526, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 474.
'Ιωάννης Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 527, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481.
Θεόδωρος Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 528, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481.
Δημήτριος Δούκας "Αγγελος Κομνηνὸς Παλαιολόγος 529, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481.
Σιμωνὶς Δούκαινα 'Αγγελίνα Κομνηνὴ Παλαιολογίνα 530, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481.

Μαρία Παλαιολογίνα 531, νόθος κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481.
Εἰρήνη Παλαιολογίνα 532, νόθος κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 481.
'Ιωάννης Παλαιολόγος 533, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 482 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 387.
Θεοδώρα Παλαιολογίνα 'Αραχαντλοὺν 534, κόρη τῆς ὑπ' ἀριθ. 486β.
Δημήτριος Παλαιολόγος Τορνίκης 535, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 487.
'Ανώνυμος Παλαιολόγος 536, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 489.
'Αλέξιος Παλαιολόγος Φιλανθρωπηνὸς 537, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 489.
'Ανώνυμη Παλαιολογίνα Ταρχανειώτισσα 538, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 489.
'Ανδρόνικος Κομνηνὸς Δούκας Παλαιολόγος Τορνίκης 539, γιὸς τῆς ὑπ' ἀριθ. 494.
'Ιωάννης Κομνηνὸς Δούκας Παλαιολόγος Συναδηνὸς 540, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 412 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 496.
Θεόδωρος Κομνηνὸς Δούκας Συναδηνὸς 541, γιὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 412 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 496.
Εὐφροσύνη Κομνηνὴ Δούκαινα Παλαιολογίνα 542, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 412 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 496.
'Ανώνυμη Κομνηνὴ Δούκαινα Συναδηνὴ 543, κόρη τοῦ ὑπ' ἀριθ. 412 καὶ τῆς ὑπ' ἀριθ. 496.

'Απ' τὴν Πρώτη ὡς τὴ Δωδέκατη Γενεὰ ἔχομε 543 Κομνηνοὺς καὶ Κομνηνές· σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προσθέσωμε ἀκόμη 16: 6 τῆς "Εβδομης Γενεᾶς (τοὺς 122α, 122β, 146α, 157α, 189α, 190α), 4 τῆς "Ογδοης Γενεᾶς (τοὺς 206α, 206β, 218α, 234α), 3 τῆς "Ενατης Γενεᾶς (τοὺς 292α, 292β, 297α), 1 τῆς Δέκατης Γενεᾶς (351α) καὶ 2 τῆς 'Ενδέκατης Γενεᾶς (τοὺς 486α καὶ 486β), ἤτοι σύνολο 559 Κομνηνοὶ καὶ Κομνηνὲς ἀναφέρονται μέχρι τὴ Δωδέκατη Γενεά. Οἱ Κομνηνοὶ φτάνουν μέχρι τὴ Δέκατη "Εβδομη Γενεά, καὶ ἂν λάβωμε ὑπόψη μας τὸν κλάδο τοῦ 'Ισαάκιου Μεγάλου Κομνηνοῦ, τοῦ φερόμενου ὡς γιοῦ τοῦ Βασίλειου Μεγάλου Κομνηνοῦ 509, ποὺ καταλήγει στὸν 'Ιωάννη - 'Ιερόθεο Κομνηνό, μητροπολίτη Δρύστρας, τῶν ἀρχῶν τοῦ ιη' αἰώνα, βλ. Γενεαλογία μου, τ. Α', σ. 32 καὶ 35, οἱ Κομνηνοὶ φτάνουν μέχρι καὶ τὴν Εἰκοστὴ Δεύτερη Γενεά.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ